

ભગવદ્ગોમંડલ

અ

અ

અ ૧. [સં.] પુ. અક્ષરો માંહેનો એ નામનો એક સંસ્કૃત અને ગુજરાતી ભાષાના મૂળાક્ષરોમાંનો પહેલો ક્રસ્વ સ્વર અક્ષર; પ્રકૃત એટલે બીજાજૂત સ્વર, જેમાંથી બીજા સ્વર ઉત્પન્ન થાય છે; બારે સ્વરની ઉત્પત્તિનો મૂળ સ્વર; પ્રકૃતિજૂત સ્વર; ઉચ્ચારમાળાનો આદિ જૂત ઉચ્ચાર. તેનો ઉચ્ચાર મોઢું મોઢું ઉઘાડી શ્વાસ મૂકવાથી થાય છે અને તેમાં શ્વાસને કાંઈ રોકવાપણું ન હોવાને તે ગમે તેટલો લંબાવી શકાય છે. અન્ય વર્ણની મદદ વગર તેનો ઉચ્ચાર થતો હોવાથી તે સ્વર કહેવાય છે. તેનો ઉચ્ચાર કરવામાં મોઢાના કાંઈ ભાગનો ઉપયોગ થતો નથી, પણ તેનો બવાજ કંઠમાંથી નીકળે છે, તેથી તે કંઠસ્થ કહેવાય છે. બાંજતોનો પૂરો ઉચ્ચાર એની સહાયતા વિના થઈ શકતો નથી. બોલવામાં એ સૌથી સહેલો છે તેટલા માટે બીજા બણીતી ભાષામાં પણ તેને મળતો અક્ષર પહેલો મુકાય છે. અક્ષરોમાં એ સર્વથી શ્રેષ્ઠ મનાય છે. ઉપનિષદોમાં એનો અથો મહિમા વર્ણવ્યો છે અને ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણ કહે છે કે અક્ષરોમાં હું અહું.

આ અક્ષરનાં સર્વે જૂનાં સ્વરૂપો અશોકના શિલાલેખમાંથી મળી આવે છે. અશોકના સમયમાં એટલે ઈ. સ. પૂર્વે ત્રીજા શતકમાં અનુ સ્વરૂપ જુદા પ્રકારનું હતું. સાર પછી તે હાલના સ્વરૂપમાં બદલાયો તે પહેલાં તેને બણી અવસ્થામાં પસાર થવું પડ્યું છે.

પ્રથમ વ્યાપાર કંઠવિધાન. એણે કરીને અક્ષર પ્રગટ્યો. બીજો વ્યાપાર સ્થાનાંતરવિધાન. તેની પ્રવૃત્તિ ઇકાર ઉકારના આવિર્ભાવમાં મનોરોધક થાય છે. ત્રીજો વ્યાપાર વિલંબન-વિધાન, જેથી ક્રસ્વ સ્વરનાં દીર્ઘ સ્વર આ ઈ બનીપડે છે. ચોથો વ્યાપાર ગુણવૃદ્ધિવિધાન, જેનું કાર્ય એ એ એ છે. પાંચમો વ્યાપાર

વિવૃત્તિવિધાન, એને સીચે એ (એ) એ (ઓ) ઉદભવે છે. આ રીતે અકારનો ઇ ઇ સાથે, આ બધાનો આ ઈ ઇ સાથે, એમનો પાછો એ એ એ સાથે અને એમાંના સંવૃત એ એ નો વિવૃત એ (એ) એ (ઓ) સાથે સંબંધ ધ્યાનમાં લેશું તો સાંખ્ય શાસ્ત્રમાં નિરૂપિત મુહિતા આવિર્ભાવના જેવી એક તરેહની અવિ-ચિન્ન સુંખલા અથવા પરંપરા પ્રતીત થાય છે. કેરાવ હર્ષક

આ અક્ષરની વિશિષ્ટતા એવી છે કે ગુજરાતી કાંઈ પણ સજ્જને હોય તે આવતો નથી.

સજ્જને હોય વ્યંજન સાથે આ આવતાં તેનો પૂરો ઉચ્ચાર નથી થતો, તેથી તેને અર્ધસ્વર કે અંતરસ્થ સ્વર પણ કહે છે. તેના પછી બીજો કાંઈ પણ સ્વર આવે તો સંધિ થાય છે. જો આ પછી અ કે આ આવે તો બને મળીને આ, ઇ કે ઈ આવે તો એ, ઉ કે ઊ આવે તો ઓ, ઝ આવે તો અર, એ કે એ આવે તો એ, અને ઓ કે ઓ આવે તો ઓ થાય છે. જેમકે દેશ + અભિમાન = દેશાભિમાન, પરમ + આત્મા = પરમાત્મા, પરમ + ઈશ્વર = પરમેશ્વર, પર + ઉપકાર = પરોપકાર, સત્ + તપિ = સતતપિ, એક + એક = એકેક, ઉત્તમ + ઔપચિ = ઉત્તમૌપચિ.

૨. પુ. અમિ, કેમકે તે હોયે જનાર છે.

૩. પુ. અમૃત; સુખા.

૪. પુ. અંગ્રેજી કંકાનો એ સૂચક અક્ષર.

અ, બ. કે જેવા અક્ષરથી નિવરો દર્શાવવા હોય તો તેની પછી ‘.’ મૂકવામાં આવે છે.

નૃહદ વ્યાકરણ

૫. પુ. ઈદ.

૬. પુ. એક સૂચક સાંકેતિક અક્ષર.

૭. પુ. કીર્તિ; યશ; રતુતિ.

૮. પુ. કુએર; ધનદ; ધનાધિપ.

૯. પુ. (તાંત્રિક) દેવતા. તંત્રશાસ્ત્ર પ્રમાણે દરેક વર્ણને દેવતારૂપ માન્યો છે; તેમાં કેટલાક

દેવ, કેટલાક દેવી ને કેટલાક બને છે. અનુ સ્વરૂપ: ત્રિશૂળ, ગદા આદિ આયુધવાળું, આઠ હાથ, ચાર મુખ અને કામખાન્યા વાહનવાળું સુવર્ણના જેવું ગંભીર શરીર છે.

૧૦. [સં. અવ (સતત હોવું)] પુ. બ્રહ્મા. તે ઉત્પન્ન કરનાર મનાય છે.

કે રાજ અ, જ અને મ નો બનેલો છે અને તેનો અર્થ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ થાય છે.

આર્યમક

૧૧. પુ. લલાટ; કપાળ.

૧૨. [સં. અવ (પ્રસરવું)] પુ. વાયુ; પવન.

૧૩. પુ. વિરાટ પુરુષ.

૧૪. પુ. વિશ્વ; આત્મવસ્થાન.

૧૫. [સં. અવ (રક્ષણ કરવું)] પુ. વિષ્ણુ, કેમકે તે રક્ષણ કરનાર ગણાય છે.

૧૬. પુ. શિવ.

૧૭. પુ. સરસ્વતી; વાણી.

૧૮. જ. (સંગીત) તાલના મુખ્ય ૭ અંગમાંનું એ નામનું એક વિરામ અંગ. જુઓ તાલ. અર્ધચંદ્ર, કરળ, અર્ધચિહ્ન, અર્ધકૂત, અ, આજુ, બનુઃ, એકાક્ષર, શિશુ, ભતિ, અને બીજા વિરામ અંગનાં બીજાં નામો છે.

ભાવનવાદન પાઠમાળા

૧૯. જ. અરબીનું દેકું ૧૫.

૨૦. જ. અર્થમાં વધારો કરનાર પૂર્વગ.

૨૧. જ. અન્યથાનું દેકું ૧૫.

૨૨. જ. નક્ષર દેખાડનારો પૂર્વગ. તેનો પ્રયોગ જુદી જુદી જ રીતે થાય છે: (૧) સાદસ્ય એટલે સમાનતા: અપ્રાક્ષણ = પ્રાક્ષણ સિવાય અન્ય વર્ણનું પ્રાક્ષણ જેવું જનોઈવાળું માથુસ. (૨) અભાવ: અક્ષ = ક્ષ રહિત. (૩) અન્યત્ર એટલે ભિન્નતા: અષ્ટ = ષટથી ભિન્ન ૫૮ વગેરે. (૪) અપ્પતા એટલે ઓછપ: અનુદરી કન્યા = કૃશોદરી કન્યા. (૫) અપ્રાસરત્ય એટલે નિહિતપ્રયુઃ અધન = અરાજ ધન. (૬) વિરોધ: અધર્મ = ધર્મથી વિરુદ્ધ આચરણ.

આ રીતે સંસ્કૃત ભાષામાં વિશેષણ, વિશેષ્ય તથા કૃતંતરી પહેલાં અમ્મ જગાડી વિરહ અર્થ-વાળા શબ્દો બનાવી શકાય છે. કાર્ત્ત્ત કાર્ત્ત વખત ગુજરાતી ભાષામાં પણ તેવા પ્રયોગ થાય છે, પણ તે એટલા બંધબેસતા હોયતા નથી. ઉપરના છ પ્રયોગ માંહેના પહેલો પ્રયોગ માત્ર સંસ્કૃત ભાષામાં દૃષ્ટિગોચર થાય છે. બીજો પ્રયોગ ગુજરાતી ભાષામાં બહુ પ્રચલિત છે. બાકીના પ્રયોગ તો ક્યારેક ક્યારેક જ જોવામાં આવે છે.

સ્વરથી આરંભાતા શબ્દની પૂર્વે એટલે આગળ અનુ અનુ અને એ અનુ અનુ રૂપ પણ થઈ જાય છે. જેમકે અ + અંત = અનુ + અંત = અનંત; અ + ઉતાર = અનુ + ઉતાર = અનુઉતાર. પણ કેટલીક વાર જૂના કવિઓ સ્વરથી શરૂ થતા શબ્દ પૂર્વે અ અવિહારી રાખે છે. જેમકે અઅરિ; અઅણુ.

૨૩. જ. નિરર્થક વપરાતો પૂર્વમ. જેમકે અભોષ; અભસવાર.

૨૪. જ. પાદપૂરક પદ. પાદપૂરક અ સંસ્કૃત અ ઉપરથી થયે છે તે તે અર્વાચીન શબ્દ પૂર્વરૂપ છે.

જે રાત્ર પૂર્ણ અ પાદવિ વર્ણસંકર વિચારિ.

૨૫. જ. હર્ષ, શોક, આશ્ચર્ય, કુઃખ વગેરેની એકાએક થતી હામણી બતાવનાર. અમ્મમ.

અમ્મઅમ્મ (અમ્મઅમ્મ) [અ. અમ્મ (તે મોટો હતો)] વિ. ઉત્તમ; બેઠ.

અમ્મઅરિ [સં. અ (નહિ) + અરિ (શત્રુ)] વિ. શત્રુ વગરનું.

અમ્મઅરિ નાથને વીસરી વળા

અમ્મ ૧. જ. જો; પેલું; પહેલું.

ભાગ્યવેથી હાલાં હજારમાં,

અમ્મ વીરોહ આવે છે

૨. જ. પાસેપાકું દેખાડનાર અમ્મમ. જેમકે અમ્મ આવે; અમ્મ જાય.

અમ્મઅર [સં. અહિ (સર્પ) + વર (મેઠ)] પુ. (મામ્) એક જાતનો મોટો નામ; અજમર.

અમ્મઅર [પ્રા.] પુ. મોટો. વીણી સહસ્ર અર્થ અમ્મઅર.

અમ્મઅર જ. કુઠાલું.

અમ્મન ૧. [અ. અન] વિ. એનું; અરેખરૂં હોય એટલું; બરોબર.

અમ્મન જમા; અમ્મન ખરમ.

૨. વિ. મુખ્ય; ખાસ.

અમ્મમા [અ.] જી. મુખ્ય શહેનશાહની વખતમાં ધર્મચર્યોને બક્ષિય અપાતી ભગીરં ધર્મોદ ભગીરં.

અમ્મમાદાર [અ. અમ્મમા (ધર્મોદ ભગીરં) + દાર (વાળું)] વિ. અમ્મમા અથવા ધર્મોદ ભગીરંનો ભોગવટો કરનાર.

અમ્મમાર ૧. [અ. અમાર (ક્યારે)] ન. ક્યારે માણસ; લુચ્ચું માણસ.

૨. જ. વેશ પલટવામાં તથા દૂત અને ભરણ તરીકેનું કામ કરવામાં હોસિવાર માણસ.

કુવિનસિદ્ધે ચારે અમ્મમારોને યાગ પાવા અપી રવાના કર્યાં. બહુશી જનર

અમ્મમારી ૧. [અ. અમાર (ક્યારે)] જી. ક્યારે; કપટકળા.

૨. જી. બહુશી જવાની કળા; લુદાં લુદાં રૂપ ધારણ કરવાની હિકમત.

વિવિધ ચતુરસિદ્ધ પાસે અમ્મમારી સામ્યો હતો. બહુશી જનર

અમ્મમાસી ૧. [અ. અમાસી (સુખચેન)] જી. એકઅમાસ; સુખચેન.

૨. વિ. મોજશીખીલું.

અમ્મમારૂ જ. (કરમામ) તપોભુવન પાપ પ્રવળ સરખાં હોય એવા મરી થયેલ માણસના આત્માને સ્વર્ગ માટે લાવક થતાં સુખી રહેવાની ભાષા.

અમ્મમ્ [પ્રા.] વિ. અટકમાળું; તોફાની.

અમ્મમ્પેક [સં. આર્મપક; પહેલવી હેવર્ડ-એરવર્ડ] પુ. (જરથોસ્તી) તમામ સામ્ય અર્થ સાથે સમજાને શીખ્યા પછી નાવસ્તી ક્રિયા પસાર કરનારને મળતો એ નામનો એક ઇશ્વર.

અમ્મમશા [સં. એવશા (કર્મ)] જી. કર્મ; મરણ.

હરિ મુને હમ્મી દેને આપીની અમ્મમશા.

અમ્મમુવ [પ્રા.] જ. એ નામનું એક જાતનું વાદ્ય.

અમ્મમુવ સંજ તરખ યોસ વિ. મનપાલ અમ્મમર [સં. અમ્મ] પુ. (અમેતિય) અમે-તિયશબ્દના ૨૭ મોમમાંનો ૨૬મો મોમ.

અમ્મ ૧. જ. આહિ; નાહિલું; આણુ.

૨. જ. કરડે એવે છવં છવં; નંતુ.

૩. જ. ઉકરનિ નિવરાવવાને કહેવાતું એક નાદ.

૪. [સં. અહિ (સર્પ)] જ. સાપ એક.

૫. જ. 'ઓ' પ્રત્યયનું જુદું રૂપ જેમકે ધામિ.

અહિવામાં રૂપ બદલ લાંબા કાળ સુધી રહી રહી છે. સંવત્ ૧૭૦૦ સુધી આશ્વા આશ્વા હતાં; તે પછી પણ હ અને ઈ એમ રૂપ લાંબા વખત સુધી રહ્યાં. સંવત્ ૧૭૫૦ પછી એ અને ઈ એ રૂપોત્તર થયેલાં હોય છે.

નરસિંહરાવ

અહિપતિય વિ. એક જ.

અહિવાલું (અહિવાલું) ૧. વિ. નાનું.

૨. વિ. બાવરું; બેમાકળું.

અહિવાલું અવની આવે છે, દેડાં સરખાં નેન છ.

ભાગવ

અહિવાલું [સં. અન (નહિ) + ઉપાનહ (એક)] વિ. અવાલું; ઉપાડા પમવાળું.

અહિશામ્મ જી. (જરથોસ્તી) મળસી બેલાતી બંદગી.

અહિક [સં. અર્ધ (અરધુ) + અતુર્ધ (માણું)] વિ. (જુ. ગુ.) સાદાનકું; બોડ.

અહિક હાથનાં હવાં દેહ. વિમલપ્રબંધ

અમ્મમ્ ૧. [સં. અ (નહિ) + અણુ (કર્મ)] જ. દેવું ન હોયપણું.

૨. વિ. કરજ વગરનું; દેવા વિનાનું.

અમ્મમ્મી [સં. અ (નહિ) + અણિન (કર્મ-દાર)] વિ. માથે કરજ ન હોય એવું; અનુપી.

અમ્મમ્મી મુનિ જિવાય એકમાં શું બમાડે?

પ્રેમાનંદ

અમ્મે [સં. અમિ (હે)] જ. અપે; એક અરે; હે.

અમ્મેતરાહ (અમ્મેતરાહ) ૧. [અ. અરહ (તેજે અરહ બી)] પુ. ટીકાં વાંધા; વિવાદ. ૨. પુ. ઠપકા.

અમ્મેવહાદે જી. (જરથોસ્તી) ઉધિરે કુનિયાની સજ્જાતમાં પેદા કરેલી મામ. આ મામથી ૨૮૨ જાતનાં મરદા-પરદા એટલે પશુ-પક્ષી પેદા થયાં હતાં.

અમ્મેરોહ (અમ્મેરોહ) [પહેલવી] જ. મુલ-કેલનું ફલ.

અમ્ક ૧. [સં. અર્ક (આકાશ)] પુ. આકાશ.

૨. પુ. (બાકરણ) કર્તવાચક કૃત પ્રત્યય એટલે 'નાર'ના અર્થમાં વપરાતો પ્રત્યય. જેમકે પોષક. ૩. પુ. (બાકરણ) નારીજાતિનો કૃત પ્રત્યય. જેમકે અવક; અવક; એકક.

આમલુ, લી, અક, અણુ, અણી, આહ, અવ, અતી, હાક, અવા, વા-નારીજાતિના પ્રત્યયો છે.

મૃદલ બાકરણ

૪. [સં. અ (નહિ) + ક (સુખ)] જ. કુઃખ; પીડા.

૫. અમ્ક કુળને એ કહ્યું.

પ્રેમાનંદ

૧. જ. પાપ; પાતક; અવ.

ન અક નામ તો મેં સદા મળ્યું. પ્રેમાનંદ

૬. [સં. અક (અર્થ પેઠે પેઠે પસીને ચાલકું)]

વિ. કુઃખ ભોમવતાં ચાલકું; વાંકું ચાલકું.

અકખાત જ. અખતર.

અકખાત ખરું છે અંત

દાઢ આગીઓ રાજ્યી સંમ.

રામજ

અકચ ૧. પુ. કેતુમદ. માયા વિનાનો હોવાથી તે અકચ કહેવાય છે.

૨. [સં. અ (નહિ) + કચ (કેસ)] વિ. બોલું;

વાળ વિનાનું.

અકચ ૧. [સં. અ (નહિ) + કચ (પણ પાણીવાળો કેસ)] પુ. પાણીની તાલુવાળો કેસ.

૨. [સં. અ (નહિ) + કચ (કાઠી)]

વિ. નાળું.

૩. વિ. અભિમારી; કાઠીછડું.

અકજ ૧. [સં. અ (નહિ) + કા. કજ (કામ)] વિ. અકજ; નકામું.

૨. વિ. અપંગ.

શાવ પાવ વિના પેળી અકજ.

પ્રેમાનંદ

૩. [અ (નહિ) + કા. કજ (ઉપાય)]

વિ. ઉપાય વગરનું; નિરૂપાય.

અકજો પુ. (કાઠી) રાતો આકડો. ભુઓ આકડો.

અકજોનું સંસ્કૃત અર્ક એટલે રાતો આકડો અને અર્ક એટલે ધોળો આકડો.

અવધુષ્ટ ઉદાહ

અકડોવિકટ ૧. [સં. ઉકટ (તીવ્ર) + વિકટ (પ્રશ્ન)] વિ. અતિ કઠિન; બહુ મુશ્કેલ.

૨. [સં. ઉકટ (બહુ) + વિકટ (અવંત)]

વિ. અતિ અવંતર.

અકઠિન [સં. અ (નહિ) + કઠિન (પ્રશ્ન)] વિ. સહેલું.

અકઠોર ૧. [સં. અ (નહિ) + કઠોર (નિર્ભય)] વિ. દુબાળ.

૨. [સં. અ (નહિ) + કઠોર (સખવ)]

વિ. નરમ; પેચું.

અકઠોરતા ૧. [સં. અકઠોર (દુબાળ) + તા (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] છી. દુબા.

૨. છી. નરમાસ.

અકડમ (અકડમ) [સં.] જ. (તાંત્રિક) તંત્રશાસ્ત્ર માંહેલું એ નામનું એક અક તેમાં જ, ક, ઙ, ઘ, ઙ, ઘ, જ, હ વગેરે અક્ષરો લખેલા હોય છે. ઝાઈ પછી દેવની સાધના કરતાં પહેલાં તે દેવની અને સાધકની રાશિ મેળવી પ્રયોગ અરિ, મિત્ર, સિદ્ધ, સાધ્ય કે સુસાધ્ય છે કે નહિ તે જોવા તે વપરાય છે.

અકડકડિયું (અકડકડિયું) ૧. વિ. અકડકડાવી બલે બેલું; મને તેમ કરીને કમ પાર પાડનાર; કરામતી.

૨. વિ. શુદ્ધિનયથી વગર પેસે પોતાનો વ્યવહાર સારી રીતે ચલાવનાર.

અકડવકડ (અકડવકડ) [સં. આકુષ (અભય) + વ્યાકુષ (અભય)] છી. લેમેલ; વ્યમતા; મિતા; ચટપટી.

એક વાચો તો બી કાઠ આબું નહિ એટલે આપણને તો ચામડી દેવ પ્રમાણે અકડવકડ થવા લાગી.

મરજમાન

અકડવું (અકડવું) ૧. જ. કિ. આખડવું; બાકડવું.

૨. જ. કિ. ગરી કરવો; તોર કરવો.

૩. જ. કિ. માટકડવું; પડવું.

૪. જ. કિ. ફકડ થવું; લાચારી કરવી.

અકડબકડ (અકડબકડ) જ. (મામ) ન સમજાય એવી મરજિયા બોલી.

અકડમકડ (અકડમકડ) જ. (મામ) મરજિયા બોલી.

અકડાઅકડી (અકડાઅકડી) ૧. છી. કોઠાકડી; અણિનો સમય.

૨. [સં. આર્ધ (જેવાણ) + વિદ્યુષ્ટિ (લાલ)] છી. જેવાણેય; રસાસી; અસામસી; વાદ; કસાસી; રખાં.

૧. અકડાઅકડી ઉપર આવવું = સરસાર્થ કરવી.

૨. અકડાઅકડીનો વખત = કોઠાકડીનો વખત; બારીક સમય.

૩. છી. પતરાણ; અર્થપણ.

૪. છી. બીડ; ગિરદી.

અકડાર્ધ (અકડાર્ધ) ૧. [અકડ (અચળ) + આર્ધ (અર્ધ બનાવનાર પ્રત્યય)] છી. અકડપણું; મમરી; ગર્વ.

૨. છી. કાંડાપણું; સાલાર્ધ.

અકડાર (અકડાર) પુ. સાંધા રહી બપો તે.

અકડાવું (અકડાવું) ૧. જ. કિ. અવગણના સાંધા બક થઈ બપો; સાંધાવું રહી બપું; અંત ક્ષતાર્થ બપું.

૨. જ. કિ. કામ કે મુશ્કેલીથી થાકી બપું.

૩. જ. કિ. અલગમાં રહેવું.

૪. જ. કિ. બીડમાં દબાવું.

૫. જ. કિ. મમરીમાં રહેવું.

અકડારા (અકડારા) ૧. છી. અકડાર્ધ દહારપણું.

૨. છી. અત્યાર્ધ.

૩. છી. કડાર્ધ; સખતપણું.

૪. છી. ગર્વ; અંકાર.

અકડીકકડી (અકડીકકડી) છી. એનધેન ગ્રહનો ધોડા નામની એક રમત. ભુઓ એનધેન ગ્રહનો ધોડો.

લાણી અમને અકડીકકડી રમાડે છે.

મિત્રમાઈ

અકડું (અકડું) વિ. અકડ; અંકારી; અવિષ.

અકડેકડ (અકડેકડ) ભુઓ અકડેકડ.

અકટો [સં. અ (નહિ) + કલ (કામ)] પુ. કામથી વિરામ પામવાનો દિવસ; વસવામાં વગેરે કારીગર લોકો પાળે છે તે છરી; પાખી; અણુલો; અણુલો.

૧. અક્ટો કાંતવું = સમય મળે તેનો કાળ લઈ લેવો. અક્ટો કાંતવું તે આમજ મળે આવે. -કહેવત

૨. અક્ટો કાંતવો = ઉલોમને લગતું કામ-કાજ બંધ રાખવું ને બીજું મરમત કામ કરવું.

૩. અક્ટો પાળવો = કામકાજ બંધ રાખવું.

અકરણ વિ. સહન ન થઈ શકે એવું.

અકચ ૧. પુ. (તાંત્રિક) વર્ણાત્મક ત્રિશક્તિ રમૂગ-સદ્ગુણ સર્જિત મૂળ ત્રિશક્તિ છે. તે રમૂગમાં ઉત્પત્તિ સ્થાન રૂપે બ્રહ્મા છે અને સદ્ગુણમાં અબ્રહ્મા છે. જો ત્રિશક્તિ વર્ણાત્મક માન્ય છે. આ વર્ણાત્મક ત્રિશક્તિ અકચ નામથી જાણખાય છે. એ અકચ સંખ્દનો પ્રત્યાહારથી અકચ સંખ્દ થયે છે ને તે મંથારને મુકવામાં આવે છે. વર્ણોમાં સ્વર એ શક્તિ છે, વ્યંજન એ ઈશ્વર છે. એક મળી ત્રિશક્તિની મધ્યે રહી વર્ણોનો વિચાર કરે છે એટલે પદ વાચ્યાર્થી ઉત્પત્તિ થાય છે. એને ઈશ્વર પોતાનો આત્મા જ માન્ય છે, તેથી આ થી હ સુધીનાથી બનેલા સંખ્દો અહ સંખ્દથી સુચવાય છે. આ પ્રમાણે આજે દસમપંચ સંખ્દમાત્ર-બોધવામાત્ર કરે છે. એટલે અહનો લક્ષ્યાર્થ પ્રત્યક્ષ આત્મામાત્ર સ્વરૂપથી રહે છે. એ લક્ષ્યાર્થનો નિષ્કર્ષ અર્થ છે.

૨. જ. (સંગીત) અકચારીસ વાદ્યતાનમાંનું એ નામનું એક તાન; પણ મામતી શુદ્ધ-ધ્રુવ મૂર્છનામાં નિષાદ ઉપરાધી થતું એક તાન.

૩. [સં. અ (નહિ) + કચ (કઠી સખવ એકું)] વિ. કઠી ન સખવ એવું; અકચીય; અવર્ણનીય.

ના સુવે ઉર આકર, માફ અકચ તો બાર ફું.

નરસિંહરાવ

૪. વિ. નહિ વર્ણવેલું; નહિ કહેલું.

અકર

અકષનીય [સં. અ (નહિ) + કષનીય (હોવા જેવું)] વિ. કશું ન ભય એવું; અવર્જનીય.

અકષણ [સં.] જ. (તાનિક) તંત્રસભ્ય મહેતું એ નામનું એક મહ. ભુએ અકષમ.

અકષિત ૧. વિ. (બાકરણ) ગાંધ.

ગાંધી હર્ષને સંસ્કૃતમાં અકષિત હર્ષ પણ હોય છે. જુદા બાકરણ

૨. [સં. અ (નહિ) + કષિત (હોવું)] વિ. નહિ હોવું; જેને મારે હોવામાં ન આવ્યું હોય એવું.

અકષિતકર્મ જ. (બાકરણ) કર્મો એ નામના એક પ્રકાર.

ગાંધી હર્ષને સંસ્કૃતમાં અકષિતકર્મ પણ હોય છે; કારણ કે કમ્પા હોય તો એ કર્મને અન્ય કારણથી પણ કરાવી શકાય. જુદા બાકરણ

અકષ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + કષ્ય (હી સમાય એવું)] વિ. અકષનીય; અવર્જનીય; અનિર્વચનીય.

૨. વિ. કશું ન ભય એવું.

અકષ્યકથન ૧. [સં. અકષ્ય (ન હી સમાય એવું) + કથન (વાત)] જ. જૂની વાત.

૨. જ. નહિ હોવા પોતે જૂની વાત; ગાળ.

અકષ ૧. [અ.] જી. કરાર; પ્રતિજ્ઞા.

૨. જી. માંડ.

૩. જી. સમર્પણ; સમકાર.

૪. [અ.] જ. જિ. (ધાતુ) તેણે માન્યું આ ધાતુ ઉપરથી એકાદશ = વિધાસ, અદિ-દત = મહા સંખ્યા નીચેલા છે.

અકષનામા ૧. [અ. અકષ (નાંક) + શા-નામા (લેખ)] જ. લખેલો કરાર.

૨. જ. લિખિત કરાર.

અકષનામું ભુએ અકષનામા.

અકષના [હિ.] જ. લખે વખતે પ્રજ્ઞને અ-પાતું સવાજમ.

અકનિષ્ઠ ૧. [સં. અક (વેદધર્મખંડાપા હોવાનું પાપ) + નિષ્ઠ (ચિત્ત)] પું. છુદ્ધ અમવાન.

૨. જ. નીકળે પાળનાઈ માણસ.

૩. વિ. વેદધર્મ વિરુદ્ધ ઉપદેશ કરનાર.

૪. [સં. અ (નહિ) + કનિષ્ઠ (સૌથી નાનું)] વિ. સૌથી નાનું નહિ એવું; મોટું; વ્યક્ત.

૫. [સં. અ (નહિ) + કનિષ્ઠ (સૌથી હલકું)] વિ. સૌથી હલકું નહિ એવું; ઉત્તમ; મધ્યમ.

અકનિષ્ઠ [સં. અકનિષ્ઠ (વેદધર્મખંડાપા હોવાનું પાપ) + ન (અનાર)] પું. છુદ્ધ.

અકનિષ્ઠ ૧. [સં. અકનિષ્ઠ (નોંધ) + પ (પાલક)] પું. છુદ્ધ.

૨. [સં. અકનિષ્ઠ (ઉત્તમ કે મધ્યમ) + પ (પાલક)] વિ. ઉત્તમ કે મધ્યમ પાલક.

અકની જી. અનની; સેરવાની સાથે પાલવેલું મોખાનું જમણું.

અકનુંમકનું જ. એક જાતનું ખડ રાંધવાસનાં મૂળ જેવાં આ ખડનાં પાન થાય છે.

અકન્યા [સં. અ (નહિ) + કન્યા] જી. માતૃ-કાગમાં આવી ગયેલી કન્યા; તરણ અવસ્થામાં આવેલી સ્ત્રી.

અકપેક ૧. [સં. અ (નહિ) + કપટ] જ. કપટનો અભાવ; સરળતા; નિષ્કપટતા.

૨. વિ. સીધું; સરલ; નિખાલસ; નિષ્કપટી.

અકપટી ભુએ અકપટ ૨.

અકપિ [સં.] પું. (પુરાણ) ગ્ધા શ્રીષ્ઠા તામસ નામના મન્વંતરમાં થયેલા સમર્પિમાંના એ નામના એક.

અકપુષ્પી [સં.] જી. ખરેખર એક જાતનું ઝાડ.

અકબક ૧. પું. એકીએકી.

૨. પું. ખટો; મિતા.

૩. પું. જાળક; બોલો બાળકાદ; બાવાદ.

૪. [સં. અ (નહિ) + વચ્ચ (બોલવું)] વિ. અકિંદ; સ્તબ્ધ; ન બોલે બોલે એવું.

અકબર ૧. પું. દિલ્હીનો મુખ્ય વંશનો એક નામીએ પાદશાહ. તેણે હિંદુ મુસલમાનને સરખા મર્યાદા હિંદુઓ પરનો જઝિયા નામનો ખાસ કર તથા હિંદુ યાત્રાળુ પરનો વેરા મહા કર્યાં. સર્વ ધર્મોની તરફ સમભાવ રાખી સખ્યા ઉત્તમ સિદ્ધિતિને સ્વીકારીને તેણે દીને ઇલાહી નામનો ધર્મસંપ્રદાય સર કર્યો. બોધને અનુસરી કરવામાં સુમતતા થાય એટલા માટે સૌર વર્ષવાળો ઇલાહી નામનો નવો સંવત સર કર્યો. રાજ્યની મહેસૂલપદ્ધતિ પણ સુધારીને નક્કી કરી.

૨. [અ. કબર (તે મોટા હોય) નું એકાદશી ૧૫] વિ. સૌથી મોટું; મહાન; જ્યે.

અકબાટ અકબર = ઈશ્વર સૌથી મોટો છે.

અકબરહિલી [અ. અકબર (સૌથી મોટું) + શ-હિલ] જી. દિલ્હી મોટાઈ; દિલ્હી ઉદરતા.

અકબરનામા [અ. અકબર + શ-નામા (લેખ)] જ. મુખ્ય પાદશાહ અકબરના

સમયનો ચિતાર આપતું એ નામનું એક પુસ્તક. આઈને અકબરી આ ગ્રંથનો ત્રીજો ભાગ છે.

અકબરશાહી ૧. જી. અકબરની રાજ્ય-પદ્ધતિના જેવી રાજ્યપદ્ધતિ.

૨. [અ. અકબર + શાહી (રાજ્ય)] જી. અકબરનું રાજ્ય અકબરનો અમલ.

૩. વિ. અકબર પાદશાહ સંબંધી.

૪. વિ. અકબર પાદશાહના રાજ્ય સંબંધી.

૫. વિ. અકબર પાદશાહે કાઢેલું-ચલાવેલું.

૬. વિ. અકબરના સમયનું; અકબરી.

અકબરી ૧. જી. મોખાનાં લોટમાંથી બનાવેલી એક જાતની મીઠાઈ.

૨. જી. હરાની જાતનું એ નામનું એક હથિવાર.

૩. [અ. અકબર (સૌથી મોટું)] જી. મોટાઈ.

૪. જ. લેકેવા કબુલીની એ નામની એક અટકનું માણસ.

૫. વિ. અકબર સંબંધી.

૬. વિ. અકબરના કાળનું; અકબરશાહી.

આઈને અકબરી = અકબર પાદશાહના વખતમાં ચાલતા રીતરિવાજ, ધારા તથા કાયદાકાનૂનોનો સંગ્રહ.

૭. વિ. અકબરે કાઢેલું.

૮. વિ. લેકેવા કબુલીની એ નામની એક અટકવાળું.

અકબરીશાહ [અ. અકબર (મોટા) + શાહ (પુરાવા)] પું. સળ કરવાને માટે પૂરતો પુરાવો.

અકબંધ [સં. અંક (નિશાન) + બંધ (બંધિત)] વિ. જેની ઉપરના બંધ, અંક અને નિશાનીઓ એમનાં એમ હોય એવું; અબંધ; સાબુત; અનામત.

અકમલ [અ. કમલ (તે પૂર્ણ હોય)] વિ. સૌથી હોથિવાર.

અકમાઈ [અ (અચળ) + કમાઈ (કમાણી)] જી. અચળ રીતની પેદાશ.

અકમાઈ [અ (નહિ) + કમાઈ (કમાણી)] વિ. નિરુપમી; નહિ કમાતું.

અકમીઆ પું. સેવક એટલે જાતિ કે પૂજના ચોરાશી મળ્યો એક પેટા મળ્યું. ભુએ સેવક ચોરાશી.

અકર ૧. [સં. અ (નકારો) + કર (વેરા)] પું. નકારો વેરા.

અમાં નહિ રહે અકર અન્યાય.

૨. [સં. અ (નહિ) + કર (કર્તૃ)]
વિ. કામ નહિ કરતું; કામ કરવાને નારાજ.
૩. [સં. અ + કર (કર્તૃ)] વિ. કિરણ
વિનાયુ.

૪. [સં. અ + કર (કર્તૃ)] વિ. કું.
૫. [સં. અ + કર (કર્તૃ)] વિ. વેરા વિનાયુ.
૬. [સં. અ + કર (કર્તૃ)] વિ. સંક વગરનું.

અકરકર [હિ.] પું. અકરકરો.

અકરકર ૧. જ. (મામ્) ગમે લાંબી; ન
જાણાય તેવી જાગોથી.

૨. જ. હરોઈ રીતે; ગમે તે પ્રકારે.

અકરકર ૧. [સં. અ + કર (કર્તૃ)]
પું. ઈશ્વર; પરમાત્મા જે કેહ ઉદિપાદિ
રહિત છે.

૨. [સં. અ + કર (કર્તૃ)] જ. (વેદાંત)
કર્મોના અભાવ; નિરતિ; કર્મના ફલ રહિત
હોવાપણું. સાંખ્ય અનુસાર સમ્યક્ જ્ઞાન પ્રાપ્ત
જ્યા પછી કર્મ અકરકર એટલે કે ન કર્યા
સમાન ઘર્ષ જાય છે અને એનું કર્મ પણ રજ
હોતું નથી.

૩. જ. ન કરતું તે.

૪. વિ. ઉદિપોથી રહિત; ઉદિપ વગરનું.

૫. વિ. કર્મ નહિ કરનાર.

૬. વિ. કુદરતી; અસહ.

૭. વિ. ન કરવા જેવું.

૮. [સં. અકરકર] જ. વિના કરકર; ને-
સખળ.

અકરકર ૧. [સં.] જી. નિરાશા.

૨. જી. નિષ્વસતા.

૩. જી. શાપ.

અકરકર ૧. [સં. અ (નહિ) + કર (કર્તૃ)]
(કર્તૃ) જી. અકૃતિ; નહિ કરેલું કામ.

૨. [સં. અ (અધીર) + કર (કર્તૃ)]
જી. અવળી કૃતિ; નહિ કરવા એમ કામ.

૩. વિ. જી. (અધીર) ધાતમૂળ અકરકર
નીકરે તેવી.

૪. [સં. અકરકર] જ. કાચુ કે ૪/૮ = ૨.

અકરકર ૧. [સં.] જી. અકરકર.

અકરકર ૧. [સં.] જી. (અધીર) ગયાં પદ અ-
કરકર હોય તેવી પદ.

૧૫૮૨+૬૬ ૬૨+૪૬૨+૨૬૫+૨૨

અકરકર ૧. [સં.] જી. (અધીર) સર્વાને અકરકર
હોય તેવું રહ.

૬=૬૬૬+૬૬ આમાં ૬ એ જનું અ-
કરકર છે.

અકરકર ૧. [સં. અ + કર (કર્તૃ)]
વિ. નહિ કરવા જેવું.

અકરકર ૧. [સં.] જી. (અધીર) ગયાં પદ અ-
કરકર હોય તેવું સમીકરણ.

૪/૮+૬=૧૧+૬/૮

અકરકર [સં. અ (નહિ) + કર (કર્તૃ)]
જ. (મામ્) નાઈ કામ; કુદરત; પાપ.

અકરકર ૧. [સં. અ (નહિ) + કર (કર્તૃ) +
કર્મિ (અધીર)] વિ. કર નહિ કરનાર.

અકરકર પું. (પિંગળ) એ નામનો ૪૦ ગુરુ
અને ૭૮ વયુ મળી ૧૧૮ વર્ષ અને ૧૫૮
માતાવાળો એક વિષમજાતિ માત્રાએક છે.
તે ગ્રહિની કુંડલિનો એક ભેદ છે.

અકરકર ૧. [અ.] પું. મોટા ઉપર સોદ
રવાંડી અને વચ્ચે વચ્ચે બીજા રંગની રવાંડી
હોય તેવી એજવાળો ધોડા.

૨. પું. વીંછી.

૩. પું. (અધીર) રમિક રાસિ.

૪. [અ. કરકર (તે નછક હોતો)] વિ. સૌથી
નછકું; સગું.

અકરકર ૧. [સં. અ (નહિ) + કર (કર્તૃ)]
+ કર્મિ (અધીર)] જી. કર વિનાની જમીન.

અકરકર ૧. [સં.] જી. અકરકર. જુઓ અકરકર.

અકરકર ૧. [સં.] જી. (અધીર) કાઈ પણ તરફના
વ્યવસ્થાથી બચેલી અધર્મ સંતતિ.

પૂર્વે સમાન પ્રમાણનો પોતાના જમાઈના લગ્ન
પ્રસંગે તેને એક કુંડર જી સેક આપતા, આવી
સીધી બચેલી પ્રભ અકરકર કહેવાય છે.

૫. જાનોરા

અકરકર ૧. [અ. અકરા (અધીર) + માહ
(માસ)] જી. ગાર માસ કામ કરવું અને
અધીર માસનો પગર મળે એવી નોકરી.

અકરકર ૧. [સં.] જી. અકરકર. જુઓ અકરકર.

અકરકર ૧. [સં.] જી. (અધીર) અકરકર. જુઓ અકરકર.

અકરકર ૧. [સં.] જી. (અધીર) અકરકર. જુઓ અકરકર.

અકરકર ૧. [સં.] જી. (અધીર) અકરકર. જુઓ અકરકર.

અકરકર ૧. [સં.] જી. (અધીર) અકરકર. જુઓ અકરકર.

અકરકર ૧. [સં.] જી. (અધીર) અકરકર. જુઓ અકરકર.

અકરકર ૧. [સં.] જી. (અધીર) અકરકર. જુઓ અકરકર.

અકરકર ૧. [સં.] જી. (અધીર) અકરકર. જુઓ અકરકર.

જી. અંબળાનું કાક, કેમકે તેથી રાખનાં
કુખનો નાશ થાય છે.

અકરકર ૧. [સં.] જી. અકરા (અનુકરણ શબ્દ) +
અ. કેદર (નાશ)] પું. કાનો કેર; અનુકરણ
હાકાકાર વર્તી રહે એવો બનાવ.

અકરાકર અતિ ઘણું હો જલધરી.

૨. પું. અંબકર નાશ.

અકરાકર જી. હજ દરમ્યાન હજ માટેનાં
ગુરુર કરેલ કપાં પહેરવાની ક્રિયા.

અકરાકર ૧. [અ. કરમ (તે વહાર હોતો)]
જ. ઉદારતા.

૨. [અ. કરમ (કપા)નું જ. વ.] જ. બેટ;
અધિસ; નવાજિસ; કપા. આ શબ્દ એકલો
વપરાતો નથી, પણ માનઅકરાકર કે પનામ-
અકરાકર એમ સાથે વપરાય છે.

૩. જ. માન.

અકરાકર જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકરાકર ૧. [સં.] જી. અકરાકર. જુઓ અકરાકર.

અકર્મ

થયેલો છેકરો જે બકરની ગરદે તે આધી બેસે, એટલે કે બકરાની ગંઠરમાંથી નીકળે જાય. છેવટ મુખ્ય બકરી થયેલો છેકરો રોડે ને વાપ પકડી આવે એટલે રમત પૂરી થાય.

અકરિણ [અ. કરણ (તે નજીક હતો)]
વિ. નજીકનું; સગું.

અકરીઠકરી ૧. છી. એ નામની એક રમત. આ રમતમાં રમનારા ને બાગમાં વહેવાઈ જઈ સામા પડને એટલે પડને શોધવી મુશ્કેલ પડે તેવી જગ્યાએ ધૂળની ઢમલીઓ કરે. પછી દરેક પક્ષ સામાવાળાની ઢમલીઓ શોધવા જાય. જે પક્ષની ઢાઝી ઢમલીઓ શોધવી બાકી રહે તે જીતેલો કહેવાય.

૨. છી. રાચરચીકું; નાનીમોટી ચીજવસ્તુ; કીણોમોટો સામાન.

અકરીબકરી છી. એ નામની એક રમત. તેને કામોડી ઘાવ અને મોળરીઓ પણ કહે છે. આ રમત મોઈદાના પ્રકારની છે અને તેના જથ્થે પેટા બેઠ છે: ૧. કામોડીના ઘાવ, ઉછળાઓ ઘાવ, ૨. ટોટા મઘાવવા, મુળર ટોટો, ૩. શાકડા મઘાવવા, ઉઠ, મૂડીઓ ઘાવ, રાતુડી. આમાં રમનાર છેકરાઓનાં ને ટોળાં કે જવા બંધાય છે. પછી બોલ પર એક બકરી એટલે બકરી બોલી તેના ઉપર બાંબી મોઈ મૂડી તેને ઢાંચ વતી જથ્થે ઢાંચ મારી ઉછળા ઢાંચ મારી દૂર દો છે. પછી મોઈ જ્યાં પડે લાંબી બકરી સુધી ઢાંચ ભરે છે. એ ઢાંચ ભરતી વખતે દરેક ઢાંચનું ભુકું ભુકું નામ હોય છે. પહેલો ઢાંચ 'બકરી', બીજો 'બકરી', ત્રીજો 'હો', ચોથો 'હો', પાંચમો 'સો', એ રીતે પાંચ ઢાંચ ભરી એના એજ નામથી ફરી ભરે છે. મોઈને ઢાંચ મારી ઉછળતી વખતે ને વાગતું મૂડી જાય તો તે છેકરાનો ઘાવ મંધ જઈ બીજો ઉઠે છે. જ્યાં રમી રવા પછી બધાની બકરી અને બકરીનો સરવાળો થાય છે. ને પડમાંથી એટલે પડમાંથી જેનો સરવાળો વધારે થાય તે પડ જીતે અને એમ રમત પૂરી થાય છે.

અકરણ ૧. [સં. અ + કરણ (કર્ણ)]
વિ. કોર; નિર્લય; કુર; ક્યા વિનાનું; નિષ્કુર.
૨. વિ. કરણ રસ વગરનું.

અકરણતા [સં. અ + કરણ (કર્ણ) + તા (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] છી. નિષ્કુરતા; નિર્લયપણું.

અકરણા [સં. અ (નહિ) + કરણ (કર્ણ)]
છી. નિર્લયતા; કુરતા.

અકરું ૧. વિ. અધૂરું; કિશું નહિ તેમ બેઠું નહિ તેવી રીતિનું; કિએ પને બેઠું.

૨. વિ. અસ્થિર.

અકર્કર ૧. [સં.] પુ. અકલકરો; અકલમરો.
૨. પુ. (પુરાણ) એ નામનો એક સર્પ.

અકર્કશ ૧. [સં. અ + કર્ક (કોર)]
વિ. કામગ; કુમળું; કોરતા વિનાનું.
૨. વિ. સાંભળવું અને એવું.

અકર્કશતા ૧. [સં. અ + કર્ક (કોર) + તા (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] છી. કામગતા.
૨. છી. સાંભળવું અને તેવું હોવાપણું.

અકર્ણ ૧. [સં. અ + કર્ણ (કર્ણ)] પુ. સાપ. સર્પને કાન નથી થાડે તે અકર્ણ કહેવાય છે.
૨. વિ. કાન વગરનું.

૩. વિ. બહેરું.

અકર્ણધાર ૧. [સં. અ + કર્ણ (કર્ણ) + ધૃ (ધારણ કરવું)] પુ. ખરાબ સુઘની.
૨. જ. સુઘન વિનાનું વહાણ.
૩. વિ. અમેયાન વિનાનું.

અકર્ણવેષ [સં. અ + કર્ણ (કર્ણ) + વેષ (ઘણું)] વિ. કાન વીંચા વિનાનું.

અકર્ણ્ય [સં. અ (નહિ) + કર્ણ (સાંભળવા યોગ્ય)] વિ. નહિ સાંભળવા જેવું.

અકર્તન ૧. [સં. અ (નહિ) + કર્ત (કારણ તે)] જ નહિ કારણ તે.
૨. વિ. કીમલું; વામન.
૩. વિ. ધાર વગરનું ન કાપે એવું.

અકર્તરિ વિ. (બાકરણ) સભ (બેઠ). સંસ્કૃત-માં ૪ પ્રલયથી સાર્વધાતુક અકર્તરિ ૧૫ અને છે. પ્રાકૃતમાં ૪૫ અને ૬૬ એવા ને અકર્તરિ પ્રલય થવા અને તેમાંથી ઉતરે ઈન્દ્ર પ્રલય થયો. આ પ્રમાણે થયેલા પ્રાકૃત પ્રલયોમાંથી મુજરાતીમાં ઈ અને ઈન્દ્ર એ ને અકર્તરિ પ્રલય કિતરી બાળ્યા.

પહેલો ઈ અર્વાચીન પંચલીમાં અને બીજો ઈન્દ્ર અર્વાચીન સિંધીમાં રહેલો મળી આવે છે. અર્વાચીન મુજરાતીમાં એ અકર્તરિ પ્રલય 'આ' વપરાય છે. કેવલ હવેલ

અકર્તવ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + કર્તવ્ય (કર્મ)] જ. ક્રિયાસ્થ વૈતન્ય.
૨. [સં. અ (નહિ) + કર્તવ્ય (કર્મ)]
જ. કુશભરણ; ન કરવા જેવું કામ.

૩. [સં. અ (નહિ) + કર્તવ્ય (કર્મ)]
વિ. નહિ કરવા જેવું; અપરિત.

અકર્તવ્યતા [સં. અ + કર્તવ્ય (કર્મ) + તા (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] છી. કરવા યોગ્ય ન હોવાપણું.

અકર્તા ૧. [સં.] પુ. (બાકરણ) અધુખ્ય

કર્તા; ગૌણ કર્તા.

૨. પુ. જેનો કર્તા અથવા ઉપાદક નથી ને અનાદિ પરમ તત્ત્વ.

૩. પુ. (સાંખ્ય) પુરુષ જે પ્રકૃતિથી જુદો છે; કર્તાથી ભિન્ન સાંખ્ય પુરુષ. સાંખ્યમાં પ્રકૃતિને કર્તા માનેલી છે અને તેથી ભિન્ન પુરુષને કેવળ અકર્તા એટલે સાક્ષી માન્ય માનેલો છે.
૪. જ. કર્મ ન કરનાર માણસ.

૫. જ. (વેદાંત) સાંખ્ય અનુસાર જે કર્મથી નિર્લેપ એટલે કર્મના ફળની છાજ વિના હોય તે.

૬. [સં. અ + કર્તા (કરનાર)] વિ. નહિ કરનાર; પ્રકૃતિ રહિત.

આર વર્ણના કર્તા હતાં અને તે અવિનાશી અકર્તા બન્યું. અનાસક્તિયોગ

અકર્તુમ [સં. અ + કર્તુમ (કરવાને)]
જ. કરેલું ન કરવાને. આ સ્વપ્ન એકલો વપરાતો નથી; પરંતુ કર્તુમ અકર્તુમ એમ વપરાય છે, અને તે પણ ઈશ્વરની અગ્રાધ સક્તિ દેખાડવાને.

કર્તુમ અકર્તુમ સમર્થ જો હરિ. પ્રમાણ

અકર્તુ ૧. [સં. અ + કર્તુ (કર્તા)]
પુ. (બાકરણ) અકર્તા; જે ક્રિયાનાથ નથી તે; અક્રિયાનાથ.

૨. પુ. કર્તા વિનાનો સંસાર.

૩. વિ. નહિ કરનાર.

અકર્તુક ૧. [સં. અ + કર્તુ (કરનાર) + ક (વાતું)] જ. (બાકરણ) સકર્મક, અકર્મક, અકર્તુક એમ ક્રિયાપદના ત્રણ પ્રકાર મહેલો એ નામનો એક. અકર્તુક ક્રિયાપદમાં કર્તા ક્રિયાપદમાં જ સમાયે હોય છે તેથી તેને અ-કર્તુક કહે છે.

૨. વિ. કર્તા કે રચનાર વગરનું.

અકર્તુત્વ ૧. [સં.] જ. (વેદાંત) અકર્તા હોવું તે. સાંખ્યમતમાં પુરુષનો પ્રકૃતિથી બે-સાધક પર્મમનો એ નામનો એક ધર્મ.

૨. જ. આત્માનું પ્રકૃતિથી પર હોવાપણું.
૩. જ. કાંઈ પણ કાર્ય તેની મેલ થવું તે.

અકર્તુભાવ [સં. અ + કર્તુ (કરનાર) + ભાવ (સ્થિતિ)] પુ. કર્તૃત્વ રહિત હોવાપણું; કર્મ રહિત સ્થિતિ; નિષ્કર્મપણું; નેષ્ઠમ્.

અકર્તુત્વ જુઓ અકર્તુત્વ.

અકર્તુત્વતા જુઓ અકર્તુત્વતા.

અકર્તા જુઓ અકર્તા.

અકર્કમ ૧. [સં.] જ. (પુરાણ) તમસા નદીને કિં વાહીકિ તપિના અગ્રજ પાસે આવેલું એ નામનું પ્રસિદ્ધ તીર્થ.

૨. [સં. અ (નહિ) + કર્મ (કરવા)]
વિ. કાલ વચરનું.

અકર્મ ૧. [સં. અ (અધો) + કર્મ (કરવા)]
ક. અધો અધો કરવા; કુષ્ઠ; કુષ્ઠ.

૨. [સં. અ (નહિ) + કર્મ (કરવા)]
ક. કર્મ; અધો અધો કરવા; અધો અધો કરવા.

૩. ક. અધો; અધો અધો.

૪. ક. નિષ્કર્મ કર્મ.

૫. ક. નિષ્કર્મ કર્મ કરવા.

૬. વિ. કર્મ વચરનું; કાલ વિનાનું.

૭. વિ. કુષ્ઠ; નીચ; કાલ; અધો.

૮. વિ. પાર્શ્વિક કિંચ માટે નાલાયક.

અકર્મ ૧. ક. જે જનાવરમાં અધો અધો
કાલમાં કાલ ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ નથી તે
જનાવર કે કાલ.

૨. વિ. કર્મવચ.

૩. [સં. અ + કર્મ (કરવા) + ક (વાક્ય)]
વિ. (વાક્ય) જેનો અપાર અને કાલ
એક જ આશ્રયમાં હોય એવું (કિંચપદ);
જેને કર્મ નથી એવું; કર્મ રહિત જેમ
જનું, કર્મ, આપનું.

૪. વિ. વાંકિયું; અધો.

અકર્મ ૨. [સં. અ + કર્મ (કરવા) + કર
(કરનાર)] વિ. કર્મ નહિ કરનાર; કહેલ
પાર નહિ પાડનાર; નિરુપયોગી; નિરર્થક.

અવહારનું સમય જ્યાં જે સેનાઓની આધારે
સ્વપ્રત્યક્ષ હોય એવી અકર્મ ૨ કરી નાંખે છે.
સરસ્વતીચંદ્ર

અકર્મ ૩. [સં. અ + કર્મ (કરવા) + કર
(કરનાર)] વિ. કર્મ નહિ કરનાર; નિષ્કર્મ.

૨. [સં. અ (નહિ) + કર્મ (કરવા) + કર
(કરનાર)] વિ. કુષ્ઠ કરનાર; અનર્થ
આચરનાર.

અકર્મ ૪. [સં. અ (નહિ) + કર્મ (કરવા)]
વિ. આગસુ; નિરુપયોગી.

અકર્મ ૫. [સં. અ (નહિ) + કર્મ (કરવા) + કર્મ
(કરવા)] વિ. કર્મ. અધો અધો; અધો
અધો; અધો વિનાની.

૨. વિ. કર્મ. કુલકા.

૩. [સં. અ (નહિ) + કર્મ (કરવા) + કર્મ
(કરવા)] વિ. કર્મ. નિરુપયોગી; કર્મ વચરની.

અકર્મ ૬. ૧. ક. કર્મ નહિ કરવું તે અધો-
સાર્થ.

૨. વિ. અધો; નહિ કરવા એવું; કર્મ માટે
નિષ્કર્મ મહેલું.

૩. [સં. અ (નહિ) + કર્મ (કરવા) + કર્મ
(કરવા)] વિ. કર્મ કરવાની શક્તિ
વિનાનું; કર્મ ન કરી રહનાર; કર્મ કરવાને
નાલાયક.

અકર્મ ૭. ૧. [સં. અ + કર્મ (કરવા) + કર્મ
(કરવા) + કર્મ (નામ અધો અધો)]
કી. કરવાને અધો અધો હોવાનું.

૨. કી. કર્મ કરવાની અધો અધો; કર્મ કરવા
ન હોવાનું.

૩. કી. નિરુપયોગી.

અકર્મ ૮. ૧. [સં. અ + કર્મ (કરવા) + કર્મ
(કરવા)] ક. (વેદાંત) કર્મ કરવાથી જવને
નંધન થાય છે માટે કર્મ ન કરવાનો સિદ્ધાંત.

૨. ક. (વિજ્ઞાન) પદાર્થને કાર્મ અધારનું
જ્યાં ન જાય તે તેઓ પોતાની જાત રીતિમાં
કાલ રહે, એટલે સ્થિર હોય તે સ્થિર
અને ગતિમાં હોય તે ગતિમાં રહે તે સ્વા-
ભાવિક કર્મ; અધો.

અકર્મ ૯. [સં. અ + કર્મ (કરવા) + કર્મ
(કરવા) + કર્મ (અધો અધો)] ક. (વિજ્ઞાન)
આત્મા પદાર્થનું અકર્મ જે એક બિંદુમાં
સમાવેલું કર્મી સમય તે બિંદુ.

અકર્મ ૧૦. [સં. અ + કર્મ (કરવા) + કર્મ
(કરવા) + કર્મ (અધો અધો)]
કુ. (વિજ્ઞાન) કરી ઉપર કરતા પદાર્થના
અધો અધો કર્મ, અને તે અધો કરી
સુધીના અંતરનો વર્ગ જે અને (કર્મ અને
વર્ગ) તે અધો કર્મ. આ પ્રમાણે પદાર્થના
કર્મ અધો કર્મ માટેના અધો કર્મ કરી તે અધો
અધો કર્મનો સરવાળો કરવાથી અકર્મ ૧૦ થાય
આવે છે.

અકર્મ ૧૧. [સં. અ (નહિ) + કર્મ (કરવા) + કર્મ
(કરવા) + કર્મ (અધો અધો)] કી. જેથી આદિ
કર્મ રહિત કર્મ.

૨. કી. (કર્મ) અધો અધોનાં કર્મ કર્મ.

૩. કી. (કર્મ) અધો અધોનાં કર્મ કર્મ
અને તેનો ઉપર કરનાર તીર્થકર પેદા નથી
કર્મ કરતા તે અધો અધો કર્મ.

પાંચ કર્મ, પાંચ કર્મ અને પાંચ વિરેહ.
જેને આ કર્મ કરીને આદિનાં કર્મ કર્મ કર્મ
અધો અધો કર્મ અકર્મ ૧૧ છે.

વત્સરવદ્ધ

૪. કી. અધો અધો; સ્વર્ગ. કર્મ કર્મ કર્મનાં
નથી કર્મ અધો કર્મ કર્મ કર્મ કર્મ કર્મ
અધો અધો કર્મ.

૫. વિ. (કર્મ) અધો, અધો અને અધો એટલે
કે કર્મ કર્મ, કર્મ અને જેથી, એ કર્મ

અધો કર્મ કર્મ કર્મ અધો અધો કર્મ કર્મ
નિર્વાહ કરનાર.

અકર્મ ૧૨. [સં. અ (અધો) + કર્મ (કરવા)]

અકર્મ ૧૩. [સં. અ (અધો) + કર્મ (કરવા) + કર્મ
(કરવા)] વિ. આગસુ; નિરુપયોગી.

અકર્મ ૧૪. [સં. અ (અધો) + કર્મ (કરવા)]
વિ. આગસુ; કર્મ નહિ કરનાર; નિષ્કર્મ.

૨. [સં. અ (નહિ) + કર્મ (કરવા)]
વિ. કર્મ નંધન વચરનું; નિષ્કર્મ.

અકર્મ ૧૫. [સં. અ (અધો) + કર્મ (કરવા) + કર્મ
(કરવા) + કર્મ (નામ અધો અધો)]
વિ. કર્મ. અધો અધો; અધો અધો.

અકર્મ ૧૬. [સં. અ (અધો) + કર્મ (કરવા) + કર્મ
(કરવા) + કર્મ (અધો અધો)] વિ. અધો અધો; અધો અધો;
અધો અધો.

૨. [સં. અ (નહિ) + કર્મ (કરવા) + કર્મ
(કરવા)] વિ. કર્મ નહિ કરનાર.

૩. [સં. અ (અધો) + કર્મ (કરવા) + કર્મ
(કરવા)] વિ. કુષ્ઠ; પાપી; અધો અધો;
કુષ્ઠ.

૪. વિ. કુષ્ઠ; કાલ.

અકર્મ ૧૭. કુ. (વિજ્ઞાન) જે નામનો કર્મ
કુષ્ઠ અને કર્મ કર્મ કર્મ કર્મ કર્મ કર્મ
વિજ્ઞાનતિ આત્માને કર્મ. જે કર્મ કર્મ
કુષ્ઠનો કર્મ કર્મ કર્મ.

૨. કુ. પરમાત્મા.

૩. [અ. અધો (અધો અધો અધો અધો)]
કી. કર્મ; કર્મ કર્મ; કર્મ કર્મ; કર્મ કર્મ.
અધો અધો.

૪. [અ.] ક. કર્મ અધો અધો કર્મ.

અધો અધો અધો અધો અધો અધો અધો અધો
કર્મ કર્મ કર્મ કર્મ કર્મ કર્મ કર્મ કર્મ કર્મ
કર્મ કર્મ કર્મ કર્મ કર્મ કર્મ કર્મ કર્મ કર્મ

અધો અધો

૫. [સં. અ + કર્મ (અધો અધો)] વિ. અધો અધો
વિનાનું; નિરુપયોગી.

૬. [અ. અ (નિર્વેક વચરનો પૂર્વ) + કર્મ
(કર્મ)] વિ. અધો અને
અધો.

અધો અધો અધો અધો અધો અધો અધો અધો
અધો અધો અધો અધો અધો અધો અધો અધો

અધો અધો

૭. વિ. અધો અધો; અધો.

૮. [સં. અ + કર્મ (અધો અધો)] વિ. કર્મ
રહિત; અધો અધો વિનાનું.

૯. [સં. અ + કર્મ (અધો અધો)] વિ. ન કર્મ
કર્મ કર્મ; અધો અધો.

અક્ષરોચ્ચાર

૧૦. [સં. અ + ક્ષા (ખંડ)] વિ. વિભાગ વચરનું; અખંડ.

અક્ષરકલા લુઓ અક્ષરકલા.

અક્ષરકળા લુઓ અક્ષરકળા.

અક્ષરનકલ છી. છુદ્ધિકલિત; ચાતુરી.

અક્ષરનીય [સં. અ + ક્ષનીય (ન્યય)] વિ. ન કળાય એવું; ન સમજી સમજ એવું.

અક્ષરપે લુઓ અક્ષરપે.

અક્ષરમેર લુઓ અક્ષરમેર.

અક્ષરભૂમી લુઓ અક્ષરભૂમી.

અક્ષરહ [સં. અ + ક્ષર (ક્ષરિય)] પુ. ક્ષરણ કે ક્ષરિયા વચરની રિચિતિ; કાંતિ.

અક્ષરકે લુઓ અક્ષરકે.

અક્ષરકેત [સં. અક્ષર + તા (નામ જનાવનાર પ્રત્યય)] છી. નિર્દોષતા.

અક્ષરકિલ ૧. [સં. અ + ક્ષરિલ (લાંબનવાતું)] વિ. આજ ન કામેલું હોય એવું; નામોશી વચરનું.

૨. વિ. શુદ્ધ; પવિત્ર; નિર્ભય.

અક્ષરકી [સં. અ + ક્ષરિની (ક્ષરવાતું)] વિ. ક્ષરક વિનાનું. અવતારની સાથે આ રુપને પ્રયોગ થાય છે. આજાખાની ખેલઓ આજાખાને અક્ષરકી અવતાર માને છે.

અક્ષર ૧. છી. અણુઆવકા; નિનખાવકા.

૨. [સં. અ (નહિ) + ક્ષા (કારીગરી)] છી. કારીગરી કે ક્ષય ન હોય તે.

૩. [સં. અ (અણ) + ક્ષા (કારીગરી)] છી. અણ કળા.

૪. [સં. અ + ક્ષ (નણ)] વિ. છી. ન કળી સમજ એવી.

અક્ષરિત લુઓ અક્ષરિત.

અક્ષરી ૧. [જ. અક્ષ (છુદ્ધિ) + ણ (વાતું)] વિ. અક્ષરવાળું; છુદ્ધિશાળી; મતિમાન.

૨. વિ. કળાવાળું; કસબી; કિશમતી.

૩. વિ. સમજી; સાચું.

અક્ષરુપ ૧. [સં. અ + ક્ષરુપ (મેલું)] વિ. પાપ વિનાનું; નિર્દોષ.

૨. વિ. મેલ વિનાનું; શુદ્ધ.

અક્ષરુપિત લુઓ અક્ષરુપ.

અક્ષરુપિત ૧. છી. નિર્દોષતા.

૨. [સં. અ (નહિ) + ક્ષરુપિત (મેલું) + તા (નામ જનાવનાર પ્રત્યય)] છી. શુદ્ધતા; પવિત્રતા.

અક્ષરોચ્ચાર જ. પ્રમણા; સરીએ સરીએ.

અક્ષરેવર ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્ષેવર (સરીર)] પુ. પ્રમણે. કેમકે તે સરીર વિન્યો મનાય છે.

૨. પુ. (કૈન) સિદ્ધ અમવાન.

૩. વિ. સરીર વિન્યનું.

અક્ષર ૧. [સં. અ + ક્ષર (ક્ષર)] વિ. ક્ષર વચરનું; પાખંડ વિન્યનું; નમ્ર વિનયી.

૨. [સં. અ + ક્ષર (મેલ)] વિ. મળ વિનાનું; શુદ્ધ; નિર્ભય.

૩. [સં. અ + ક્ષર (ક્ષેપ)] વિ. (વેલ) ક્ષેપ વચરનું.

અક્ષરતા ૧. [સં. અક્ષર (શુદ્ધ) + તા (નામ જનાવનાર પ્રત્યય)] છી. નિર્ભયતા.

૨. [સં. અ + ક્ષર (ક્ષર) + તા (નામ જનાવનાર પ્રત્યય)] છી. પાખંડ કે ક્ષર વિન્યનું હોવાપણું.

૩. [સં. અક્ષર (ક્ષેપ વચર) + તા (પણું)] છી. ક્ષેપ એવું નહિ હોવાપણું.

અક્ષરન ૧. [સં. અ + ક્ષરન (ક્ષેર)] જ. ક્ષેરનો અણવ; ક્ષરનો અણવ.

૨. વિ. ક્ષેર કે ક્ષરથી રહિત.

૩. [સં. અ + ક્ષરન (ક્ષરવાતું આચરણ)] વિ. ક્ષર વિનાનું.

૪. વિ. શુદ્ધ.

અક્ષરુ લુઓ અક્ષરુ.

અક્ષરકા [સં. અ (નહિ) + ક્ષર (મેલ) + કા (નારીનરિનો પ્રત્યય)] છી. મેલનું અણવાળું; આંતી; કૌમુદી.

અક્ષરપ ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્ષપ (આચાર)] પુ. ધર્મ મુજબ આચાર ન રાખવો તે.

૨. [સં. અ (નહિ) + ક્ષપ (સ્થિતિમાન હોવું)] વિ. નળનું; અકળા; અસમર્થ.

૩. વિ. ન સરખારી સમજ એવું.

૪. [સં. અ (નહિ) + ક્ષપ (ધાતું)] વિ. નહિ ક્ષપી સમજ એવું; અક્ષરપ.

૫. વિ. નિરુદ્ધ; કળ વચરનું.

૬. [સં. અ (નહિ) + ક્ષપ (ક્ષેપ)] વિ. (કૈન) સાધુને ન ખપે એવું.

અર્થથી નથી કે દિવેલ,

તે પણ અક્ષર હોય.

રહિતિવ્ય

અક્ષરનિક વિ. (કૈન) અક્ષરનું; અચરણ; ન કળે એટલે ખપે એવું.

અક્ષરનીય ૧. [સં. અ + ક્ષરનીય (ખપે એવું)] વિ. (કૈન) અણવ; અસીકાર્ય; ન ખપે એવું.

૨. [સં. અ + ક્ષરનીય (ક્ષરના થઈ શકે એવું)] વિ. ક્ષરનામાં ન આવી શકે એવું; ધારી ન સમજ એવું; અતર્ક.

અક્ષરનીયતા ૧. [સં. અક્ષરનીય (અતર્ક) + તા (નામ જનાવનાર પ્રત્યય)] છી. ધારી ન સમજ એવું હોવાપણું.

૨. [સં. અક્ષરનીય (અતર્ક) + તા (નામ જનાવનાર પ્રત્યય)] છી. ન ખપે એવું હોવું તે.

અક્ષરિત ૧. વિ. અસ્તિત્વવાળું; હયાતી હોય એવું.

૨. [સં. અ + ક્ષરિત (ક્ષેપ)] વિ. ક્ષરિત નહિ એવું; સલ; ખરે બનેલું; સાચું; સ્વાભાવિક.

૩. વિ. નહિ ક્ષેપ; અચ્છિત; અણુધાર્મિક; આચિત.

૪. વિ. મૂળ; અસલ.

અક્ષરિતવાદ [સં. અક્ષરિત (અસ્તિત્વવાળું) + વાદ (અભ)] પુ. બધી વસ્તુઓ અસ્તિત્વ ધરાવે છે એ પ્રકારનો મત; સર્વાસ્તિત્વવાદ; વસ્તુવાદ.

અક્ષરપ [સં. અ + ક્ષપ (ક્ષપના થાય એવું)] વિ. ક્ષપી ન સમજ એવું; ધારી ન સમજ એવું; ક્ષપનાતી.

અક્ષરમપ ૧. પુ. (પુરાણ) લામસ મનુષ્ય એક દીકરાનું નામ.

૨. [સં. અ + ક્ષમપ (ક્ષંક)] વિ. નિષ્પાપ; નિષ્કલંક; પવિત્ર; શુદ્ધ; નિર્દોષ; નિર્વિકાર.

અક્ષરમાપ પુ. (પુરાણ) એવા મનુષ્ય હરિ નામે દીકરો.

અક્ષર ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્ષપ (અખતર-ધારી)] જ. અખતર નહિ પહેરેલું માણસ; અક્ષર.

૨. વિ. અસમર્થ.

૩. [સં. અ + ક્ષપ (આરોગ)] વિ. રોગ-વાળું; રોગી.

૪. [સં. અ (નહિ) + ક્ષપ (મિથ્યા)] વિ. સલ; મિથ્યાબૂત નહિ એવું.

અક્ષર્યા ૧. [સં. અ + ક્ષર્યા (મંચ)] જ. અમંચા; અનિષ્ટ; અણુલ.

૨. વિ. અણુલકાર; અહિતકારી; ગુરૂ; ગુરૂ.

અક્ષર્યાકારક [સં. અ + ક્ષર્યા (લાલ) + કારક (કરનાર)] વિ. અણા કરનાર ગુરૂ કરનાર.

અક્ષર્યાકારી લુઓ અક્ષર્યાકારક.

२. छा. अष्टांगः अथर्व वेदः तः निवृत्तः

૩. છી. એએની; ફામણ; મહારામણ.

અકળાવવું જ. કિ. અકળાવ એમ કરવું; મુંઝવવું; મહારાવવું; કાવર કરવું; વ્યાકુળ કરવું.

અકળાવું ૧. [સં. આકુલ (કંઠમેલ)]

જ. કિ. કંટાળવું; કાવર મવું; ગસવું.

૨. જ. કિ. વ્યાકુળ મવું; મુંઝવું; મહારાવું.

અકળિત ૧. [સં. અ + કલિત (કમેલું)]

વિ. કળતર ન કર્યું હોય કે અડસટો ન કાઢ્યો હોય એવું.

૨. વિ. ન ભણી શકાય એવું; કળી ન શકાય એવું; અમમ્ય; મૂઠ.

૩. વિ. નહિ પારેલું; નહિ કમેલું.

રામ ભીમાની રે કમારી,

એણે અકળિત વાત વિચારી.

પ્રેમાનંદ

અકળી [સં. અ + કલિત (કમેલું)]

વિ. છી. ન કળી શકાય એવી.

અળ્ય માની અકળી વાતો

નવ નિધ તેને ભરવા રે.

હામોવન

અકળ્યું ૧. [સં. અ + કલ્ (અપકું)]

વિ. કળી ન શકાય એવું.

૨. [સં. અ + કલ્ (અપકું)] વિ. સમજ ન શકાય એવું.

અકળ્યન ૧. વિ. (કમળી) અશુદ્ધ.

૨. વિ. અસલ નહિ એવું; છર્ચ્ચ કાવતરું.

૩. [સં. અ (નહિ) + ક્લિન (કંઈ પણ)]

વિ. કમાલ; દીન; ગરીબ.

અકલક ૧. [સં. અ + કલક (કાંઠે)]

વિ. કાંઠા વિનાનું; નિષ્કલક.

૨. વિ. મુશ્કેલી વિનાનું; નિર્વિઘ્ન.

૩. વિ. હરીફ વિનાનું; શત્રુ રહિત.

અકલક ૧. [સં. અ (અલપ) + કલ (મલું)]

વિ. મીઠા સાદવાળું.

૨. વિ. એસી ગમેલ અવાજવાળું.

અકલપ ૧. વિ. અસલ; સત્ય; અધર્મ; હોય તેવું જ.

પૂર્વ વરદાપી મુર તેવલે જ

આવીને બલે અકલપ.

મિનહરે

૨. [સં. અ + કલ્ (અપકું)] વિ. મુશ્કેલી વિનાનું; હોશ રહિત; સ્થિર.

અકલપતા [સં. અકલ્પ (સ્થિર) + તા (નામ વનાવનાર પ્રત્યય)]

જી. સ્થિરતા.

અકલપવ [સં. અકલ્પ (મુશ્કેલી) + ત્વ (પણું)]

જ. મુશ્કેલી રહિત સ્થિતિ. નસી બળવવામાં આંગળીઓનું અકલપવ એટલે ન કંપવું એ એક આવડત અર્થાય છે.

અકલપન ૧. [સં.] પુ. (પુરાણ) એ નામના એક રાજા. એને હરિવા નામે એક મહા-પરાક્રમી પુત્ર હતો.

૨. પુ. (પુરાણ) એ નામનો રાવણનો એક દુત. જનરમાનમાં મીરામચંદ્રે અર આદિ રાક્ષસને માર્યાની હકીકત રાવણને એણે કહી હતી. એ રામ-રાવણના ઝગમગમાં હતુમાનને કાષે મરણ પામ્યો હતો. તેને પ્રહસ્ત અને પુશ્પાક્ષ એવા બે ભાઈ હતા. તેના બાપનું નામ સુમાલી અને માતાનું નામ કેતુમાલી હતું. તેને બે બહેન હતી-રાવણની માતા કેસી અને બીજી કુંભીનસી.

૩. [સં. અ + કલ્ (મુશ્કેલી)] જ. મુશ્કેલીનો અભાવ; સ્થિરતા.

૪. વિ. ન કમે એવું; અડમ; સ્થિર; નીડર.

અકલપનીય [સં. અ + કલ્પનીય (કમે એવું)]

વિ. ન કમે કે ન કમે એવું; અડમ; નીડર.

અકલપનીયતા [સં. અકલ્પનીય + તા (નામ વનાવનાર પ્રત્યય)]

જી. અડમપણું; નીડરપણું.

અકલ્પિત ૧. પુ. (જૈન) ઉચ્ચ તીર્થંકરનો

એ નામનો એક સિધ્ધ.

૨. [સં. અ + કલ્પિત (કમેલું)] વિ. નહિ કમેલું; સ્થિર; અડમ; દહ; નિશ્ચય; સ્થિર સુદિવાળું.

૩. વિ. (બૌદ્ધ) બૌદ્ધ મહાપિપ્પેના એ નામના એક પ્રકારનું.

અકલ્પિતતા [સં. અકલ્પિત (નહિ કમેલું) + તા (નામ વનાવનાર પ્રત્યય)]

જી. સ્થિરતા; દહતા; અડમપણું.

અકલ્પ [સં. અ + કલ્પ (કમે એવું)]

વિ. કંપારી કે કંપારી ન શકાય એવું; સ્થિર; અમળ; અટળ.

અકલ્પતા [સં. અકલ્પ (સ્થિર) + તા (નામ વનાવનાર પ્રત્યય)]

જી. અમળપણું; સ્થિરતા.

અકા ૧. જ. એ નામની એક ભત્રીજા માણસ.

૨. વિ. તિમેરી અને વઘી બેઠાની એ નામની એક છત્રીર ભત્રીજા.

અકાક ૧. પુ. (પ્રાકૃત) સિદ્ધ અમવાન.

૨. [સં. અ + કાવ (કરીર) + કા (વાકું)] વિ. (પ્રાકૃત) કરીર વિનાનું.

અકાક ૧. પુ. અવિ; મુનિ.

સુખ દુઃખ વર્તિત એ એ કહેવે,

અકાક તે કહેવાય.

વિરધા

૨. વિ. પરવા વિનાનું; બેદરખર; નિરપ્રક.

૩. વિ. સુખદુઃખથી પર.

અકાકિયો પુ. એ નામનો એક ભત્રીજો બાવળ. એનાં પાંદડાં અણીદાર હોતાં નથી. હાથમાં ફૂતરાંના કરડવા ઉપર એ પાંદડાં બાકીને બંધાય છે. તેના કાંટા કંઈક દૂંધા, અને તેની શિખ કાતરાદાર નહિ પણ સહેજ ગોળાકાર હોય છે.

અકાજ ૧. વિ. લાચાર.

૨. ભુઓ અકાર્ય.

અકાટ્ય [સં. અ (નહિ) + કૃત (અપકું)]

વિ. ન કાપી શકાય એવું; ખંડન ન થઈ શકે એવું; દહ; અજળતા; અટલ.

અકાતર ૧. [સં. અ (નહિ) + કાતર (બીજા)]

વિ. નીડર; ક્ષિપતવાળું; બહાદુર; સાહસિક.

૨. વિ. સ્વસ્થ; મહારાજા વિનાનું.

અકાનજ [અ.] પુ. આક્રિશ્માં હતો એ નામનો એક ભત્રીજો શુંદર. તે મોંમાં નાખતાં પ્રથમ કંઈ સ્વાદ આપતો નથી, પણ ચાખ્યાથી તીવ્રો બાગે છે. મોંમાં પડતાં ચાંદાં ઉપર બોળિ તરીકે તેનો ઉપયોગ થાય છે.

અકાળ [અ. ઉકાળ] જ. મરડ પછી.

તમામ કરકરને ટેવાર કરીને પાવાના અકાળ પછીને લાડુ મીધુ.

છવચ્છ મોટી

અકાળર ૧. [અ. અકાળર (મેષ)નું અદ્વચન]

પુ. અમલદાર; અધિકારી; હોદ્દદાર.

૨. [અ. કાળર (તે મોટો હતો)] પુ. મોટો માણસ; મહાન પુરુષ.

૩. પુ. વડીલ; જૂઠ પુરુષ.

૪. જ. માન અપવા બાયક માણસ.

૫. વિ. (પારસી) મહાન; મોટું; પ્રતિષ્ઠિત.

અકામ ૧. [સં. અ (નહિ) + કામ (કમળ)]

પુ. અનિશ્ચય; કમળ ન હોવાપણું.

૨. પુ. (પિંચળ) એ નામનો ૫૭ ગુરુ અને ૪૨ અષ્ટ મળી ૯૯ વર્ણવાનો એક વિષમ-ભતિ માત્રામેળ છે. તે અશુભસ્તારપ્રકાર પ્રમાણે પદપદી અપ્યનો એક ગેદ છે.

૩. પુ. (બાકરણ) ૨ પછી ૨ આવે તો પહેલા ૨નો લોપ થાય અને તેની પહેલાનો સ્વર દ્રસ્વ હોય તો દીર્ઘ થાય એવો સંધિનો નિયમ.

૪. પુ. (જૈન) સર્વ અજાની બાં નિહિત થાય છે તે; મોક્ષ.

૫. [સં. અ (અધ્યમ) + કર્મન (કામ)]

જ. બૂંદે કામ.

૬. વિ. ઇલાકર્ષક નહિ એવું; અનનુભવ એવું.

૭. વિ. નિઃપ્રમ; કામના રહિત; ઇચ્છા વિનાનું; નિઃસ્પૃહ.

૮. વિ. વિવચ્છી ઇચ્છા રહિત.

૯. વિ. (જૈન) સ્વાભાવિક રીતે કંઈ ખર્ચે એટલે નાશ પામે તેવું.

અકામકૃત [સં. અકામ + કૃત (કરેલું)]
વિ. અભ્યુષમાં કરેલું; ઇચ્છાપૂર્વક નહિ કરેલું.

અકામકૃત્ય વિ. (જૈન) ફળની ઇચ્છા રાખ્યા વિના કામ કરનાર.

અકામત [અ.] છી. નિમજ્જ પદવાને વખતે બોલવામાં આવતી નાની ભાંત.

પણ અકામત-નાની ભાત-છી નમ્રાણ પચ્ચા.
હુસેનનો મહાન સલામત

અકામતા [સં. અ + કામ (કામ) + તા [નામ બનાવનાર પ્રત્યય]] છી. ઇચ્છા રહિત-પણું; નિઃકામપણું.

અકામનિર્જરા [સં. અકામ (ઇચ્છા વિનાનું) + નિર્જરા (પ્રવચાપુરવને નિરોધ લઈ કમ્પર રેહ્યા)] છી. (જૈન) નિર્જરાની ઇચ્છા વિના પરાધીનપણે સહન કરતાં જીવનરસાં રવેચ્છથી નહિ પણ પરતંત્રપણે કરવામાં આવતો ભોગ્યો ત્યામ.

પરાધીનપણે અમર અનુસરણ ખાતર એ અદિવર પ્રવર્તિનો કે આકાર આદિનો ત્યામ તે અકામનિર્જરા. વરવાર્ધય

અકામમરણ્ય જ. (જૈન) અજ્ઞાનપણે વિવચ આદિની આસક્તિમાં થતું મરણ; આશ્ચર્યજનક મૃત્યુ કે અપ્રકૃતમરણ્ય.

અકામા [સં.] વિ. છી. સંવર્ષી; કિતેદ્રિય.

અકામી ૧. પુ. (પિત્ર) એ નામનો પ ગુરુ અને ૮૧ લખુ મળી ૯૧ વર્ષવાળો એક માગાંડક માયામેળ હંદ. એ માર્ત્યો એક બેઠ છે.

૨. પુ. સાધુ; સં-વાસી.

૩. [સં. અ + કામિન્ (ઇચ્છાવાલું)]
વિ. કામના કે ઇચ્છા વિનાનું; નિઃસ્પૃહ; નિઃસ્વાર્થ; નિઃપ્રમ.

૪. [સં. અ (નહિ) + કામિન્ (વિચી)]
વિ. રતિભોગુપતા રહિત; સંવર્ષી; કિતેદ્રિય; વિવચ્છી દૂર રહેનાર.

અકામુક [સં. અ (નહિ) + કામુક (વિચી)]
વિ. કામી નહિ એવું; લંપટ ન હોય એવું.

અકામ્ય [સં. અ + કામ્ય (ઇચ્છવા એવું)]
વિ. ન ઇચ્છવા યોગ્ય; અનિચ્છનીય.

અકાવ ૧. [સં. અ (નહિ) + કાવ (ચરીર)] પુ. કામદેવ, જે દેહ વિનાનો છે.

૨. પુ. પરમાત્મા, જે આકાર વિનાનો છે.

૩. પુ. અભિમાપ્રાપ્ત.

૪. પુ. રાકુ, જે ધા વિનાનો છે.

૫. વિ. કામ રહિત; ચરીર વિનાનું.

અકાવા ૧. પુ. (કમ્પી) કામદેવ.

૨. પુ. પરમાત્મા.

૩. વિ. અકામ; દેહ વગરનું.

અકાર ૧. [સં. અ + કાર (બનાવ)]

પુ. અ અક્ષર; અનો ઉચ્ચાર; આદિ અક્ષર.

૨. પુ. ક્રમારની વચ્ચે માત્ર માંહેની એ નામની એક.

૩. પુ. લભા.

૪. પુ. વિષ્ણુ.

૫. પુ. સકર.

૬. [સં. અ + કાર (કરણ)] વિ. કામ વિનાનું; કિંમત રહિત.

૭. [સં. અ + કાર (કરણ)] જ. કારણ વગર; વિના કારણ; અમયુ; નકામું; અકારણ્ય.

અકારક ૧. [સં. અ (નહિ) + કારક (કરનાર)] વિ. અકારણ; નકામું; કંઈ પણ ન કરી શકે એવું; નિરચ્છી.

૨. વિ. જેનો કાર્ક કારી ન હોય એવું; અકાર્ક.

અકારકવાદ [સં. અકારક (નિઃકારી) + વાદ (મત)] પુ. ત્રેવીસ વાદ માંહેનો એ નામનો એક. ભુજો વાદ.

કરતો, કાવતો, અને જાણ કરતો એવા આત્મા વિવચાન નથી અર્થાત્ એ અકારક છે; એણે કંઈ કરતો નથી. નિષ્ક્રિયારે આ જાતને અકારકવાદ કહ્યો છે. ટીકાકારે આને સાંખ્ય કહ્યો છે. પુરાવત

અકારણ્ય ભુજો અમર્થ.

અકારણ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + કારણ્ય] જ. ઉદેશ, હેતુ કે કારણ ગહિતપણે.

૨. વિ. કારણ વગરનું; નિઃકારણ્ય; હેતુ રહિત; પ્રયોજન વિનાનું; અનિયતચળ.

૩. વિ. જેની કૃત્તિનું કાર્ક કારણ નથી એવું; કાર્કથી ઉત્પન્ન ન થતું હોય તેવું; સ્વયંભૂ.

૪. જ. વગર કારણે કારક; અમયુ; નકામું.

અકારણ્યગુણોત્પન્ન [સં. અ (નહિ) + કારણ્ય-મય (કારણના ગુણ) + ઉત્પન્ન (પેદા થયેલું)]
વિ. (-ચ) કારણ્ય ગુણોથી નહિ અ-રણ્યેયું.

અકારણ્યગુણોત્પન્નમયુ [સં. અ (નહિ) + કારણ્યમય (કારણના ગુણ) + ઉત્પન્ન (પેદા

થયેલું) + ગુણ] પુ. જ. જ. (આપ) નૈવ-વિદ્યા રૂપરસાદિ એવાસ ગુણ રચીકારે છે, તે પૈકી કાર્યક્ષત્રગુણો કારણ્યગુણોથી આરંભાય છે એમ તેઓ માને છે. જેમકે તંતુમત રૂપાદિથી પદમત રૂપાદિને આરંભ થાય છે, તંતુ સ્વેત હોય તો પદ પશુ સ્વેત થાય, ઇલાદિ-એવા એવા ગુણો છે. જાડીના દંડ ગુણો કારણ્યક્ષત્રગુણોથી ઉત્પન્ન થતા નથી તેથી તે અકારણ્યગુણોત્પન્ન કહેવાય છે. તે દંડ ગુણો ભુદિ, સુખ, દુઃખ, ઇચ્છા, દેવ, યજ્ઞ, ધર્મ, અધર્મ, જ્ઞાવના અને શબ્દ છે. એ દંડ ગુણો વિશુપદાથીના વિશેષ ગુણ છે.

અકારણ્યવાદ ૧. [સં. અકારણ્ય (કારણ વગર) + વાદ (મત)] પુ. કારણ વગર કરાતી અર્થો; નિઃકારણ્ય કરેલો વિવાદ.

૨. [સં. અકારણ્ય + વાદ (મત)] પુ. કારણ વગર કાર્ય બની આવે છે એવું પ્રતિપાદન કરતો વાદ.

અકારણ ૧. [અ. હેકારત (પિત્તર)] પુ. પિત્તર.

૨. [સં. અકારણ્ય] વિ. અવદિત; નાશાય.

૩. [સં. અ + કાર્યતા (કેટલી)] જ. અર્થ; કારક; નકામું; નિષ્ફળ; અજ્ઞ; નિરર્થક.

અકારણ્ય [સં. અકારણ્ય] જ. નાહક; અર્થ; કારક; વૃથા.

અકારણિક [સં. અકાર (અ અક્ષર) + આદિ (સામ્ય)] વિ. અ અક્ષરથી રાક થતું.

અકારણી [સં. અકાર (અ અક્ષર) + અંત (છોટો)] વિ. છેડે અ હોય એવું; અંતે અકારવાળું.

અકારિણ [અ. કર્મ (તે નટક હતો)] પુ. જ. જ. સર્વવદાતા.

અકારી ૧. પુ. એ નામના પંથનો સ્થાપક. એણે ભોક્ષાને તકીર વિષે સિખામણ આપી હતી અને કુદરત પોતાના આશુ કાવચથી વર્તે છે એવું શીખવ્યું હતું.

૨. પુ. કુદરત પોતાના આશુ કાવચથી વર્તે છે એવું માનનાર એ નામનો એક પંથ.

૩. જ. એ નામના પંથને માનનાર માણસ.

૪. [સં. અ (નહિ) + કારિન્ (કારનાર)] વિ. અગણ્ય; નિરુદ્ધી.

૫. વિ છી. પ્રિય નહિ એવી; અજાણમણી.

અકારો ૧. જ. શ્લોની એ નામની એક જાતનું માણસ.

૨. [સં. અ (નહિ) + કાર (કરીયર)] વિ. શ્લોની એ નામની એક જાતનું.

कवि. नित्य के अविनाशी पुरुष.
अनादिमरत्यु पुत्रो अमलमत्यु.

અકાસમૃત્યુ ૧. [સં. અકાસ + મૃત્યુ (મરણ)] ન. કવચતનું મરણ; નાની ઉંમરનું મોત.

૨. ન. કુદરતી નહિ તેનું મરણ.

અકાસમેધ [સં. અકાસ + મેધ (વાદ્ય)]
પું. ઝાતુ વગરનો વરસાદ; માવડું.

અકાસમેદ્ય ભુઓ અકાસમેધ.

અકાસમેત ભુઓ અકાસમૃત્યુ.

અકાસવર્ષ ૧. [સં. અકાસ + વર્ષ (વરસાદ)]
પું. ઝાતુ વગરનો વરસાદ.

૨. પું. રાષ્ટ્રકૂટ વંશમાં થયેલ મહાન રાજા
કૃષ્ણ બીજો.

અકાસવર્ષા ભુઓ અકાસમેધ.

અકાસવર્ષા [સં. અકાસ + વર્ષિન્ (વરસનાર)] વિ. કમેસમે વરસનાર.

અકાસવાસિ ૧. [સં. અકાસ + વર્ષિન્ (વરસનાર)] પું. (પ્રાકૃત) કવચતનો વરસાદ; માવડું.

૨. ન. (પ્રાકૃત) વગર જરૂરે દાન દેનારે માણસ.

અકાસવૃક્ષ [સં. અકાસ + વૃક્ષ (ધાતુ)]
વિ. ચોખ્ખા ઉંમર પહેલાં ધરતું થયેલું; અકાસે
વૃક્ષ થયેલું.

અકાસવૃક્ષત્વ [સં. અકાસ + વૃક્ષત્વ (ધાતુ)] ન. ચોખ્ખા ઉંમર પહેલાં અવેલું
થડપણ.

અકાસવૃષ્ટિ ભુઓ અકાસમેધ.

અકાસવેલા [સં. અકાસ + વેલા (સમય)]
છી અચોક્કસ સમય; કચેળા.

અકાસશયન [સં. અકાસ (કવચતનું) +
શયન (સડું તે)] ન. કચેળાનું સડું તે.

અકાસસજ્જાયકાર [સં. અકાસ + પ્રા.
સજ્જાય (સ્વત્યાય) + સં. કાર (કરનાર)]
વિ. (જૈન) કવચતે સ્વાધ્યાય કરનાર એટલે
કે જાણનાર.

અકાસસહ ૧. વિ. કાંચો વખત ન ટોકે એવું.
૨. [સં. અ (નહિ) + કાસ (વિહન) +
સહ (સહન કરનાર)] વિ. વિહન ન સહન
કરી શકે એવું; અધીરું.

અકાસાવસાન [સં. અકાસ + અવસાન
(મરણ)] ન. અકાસમૃત્યુ.

અકાસિક [સં. અ (અધીચ) + કાસિક
(વખતનું)] વિ. કવચતનું; કમેસમનું;
અવસરથીત્યુ.

અકાસિદાસીય [સં. અ + કાસિદાસ (એક
સંસ્કૃત કવિ) + ઈય (વિશેષણ બનાવનાર
પ્રત્યય)] વિ. કાસિદાસની કૃતિઓમાં ન સંજલે
એટલે જોવામાં ન આવે એવું.

યદિ સખનો સંધિ દિવા ખંડના અર્થમાં
પ્રયોગ એ સૌ અકાસિદાસીય છે.

કેસવ હર્ષદ

અકાસિય [સં. અકાસ + ઈય (વિશેષણ
બનાવનાર પ્રત્યય)] વિ. અકાસે પ્રાપ્ત થયેલું.

અકાસિયો [સં. અકાસ] પું. એ નામનો
એક વચકૂત.

અકાસી ૧. પું. નાનકપંથી; નાનકપંથી સાધુ કે
જે કાળ રેન્કી પાપડી બાંધી માથામાં ચક્ર
રાખે છે; સીખ સંપ્રદાયના મહુ મુખ્ય વિભાગ
માહેના એકનો અનુયાયી. તે 'અકાસ' એટલે
અંતરિક્ષ અર્થે પ્રયુક્ત જ લખતો હોવાથી
'અકાસી' કહેવાય છે એમ મનાય છે.

૨. [સં. અકાસ (કવચ) + યુ. ઈ
(ધાતુ)] વિ. કવચતનું; વખત વગરનું.

૩. વિ. નાનકે સ્થાપેલા ઉંડાસી પંજરી એક
સાખા પેડીનું.

૪. વિ. પંજાળમાં વસતી એક સીખ કોમનું.

અકાસીન [સં. અ + કાસીન (સમયનું)]
વિ. કવચતનું; કમેસમનું; અકાસે ઉત્પન્ન
થયેલું હોય એવું; સમય વગરનું; રત વિનાનું.

અકાસીનતા [સં. અકાસીન + તા (પદ)]
છી. અર્નતિકાસિકતા; કલિદાસના સમયને
અંધમેશનું ન હોવાપણું.

અકાસોત્પન્ન [સં. અકાસ + ઉત્પન્ન (પેદા
થયેલું)] વિ. ચોખ્ખા સમય પહેલાં જન્મેલ;
અધૂરે માસે જન્મેલ.

અકાસપ્નિક ૧. [સં. અ (નહિ) +
કાપ્નિક (કચ્છમાં હોનાર)] વિ. અધુધાર્યું;
કપ્પી ન સકાય એવું.

૨. વિ. સત્ય; અરે; કુદરતી; સ્વાભાવિક.

અકાવ્ય [સં. અ + કાવ્ય (કવિતા)]
ન. કવિતા નહિ તે.

એ અસમાં રોષ તે અકાવ્ય અને એ અસમાં
ધ્વનિ છે તે કાવ્ય.

કાવ્યશાસ્ત્ર

અકાવ્યમય [સં. અકાવ્ય + મય (ધાતુ)]
વિ. કવિતા કે કાવ્યરસ વિનાનું.

અકાશ ૧. પું. (પિંજળ) એ નામનો ૫ મુરુ
અને ૫૪ લધુ મળી ૫૯ વર્ણવાનો એક
અર્ધપ્રમાણિ માત્રમેગ છદ. એ જગત્સુવાળા
રકમનો એક છે.

૨. [સં. આકાશ] ન. (ચારણી) આકાશ;
મગન.

આવલ છુંદ આકાશ, માલકાં ખાંચે લીએ,
ચોરે એવા રવાદ, કોણે નહોતે દાલવા.

દિલ્લી

અકાશી ૧. છી. આકાશી; ગમ્મી; જાપરા
વગરને ઉપલો માળ.

૨. વિ. અધુધાર્યું.

૩. [સં. આકાશીય] વિ. આકાશી; આકા-
શને લગતું.

૪. વિ. ધાર્યું હોયું.

અકાશીઉપજ છી. આકાશ ઉપર એટલે વર-
સાદ ઉપર આધાર રાખતી ઉપજ; ખેતીની
ઉપજ.

અકાશીવૃત્તિ [યુ. આકાશી (અધુધાર્યું) +
સં. વૃત્તિ (આલેખ)] છી. અધુધારી
આશ્રવણ; અધુધાર્યું નિર્વાહનું સાધન.

અકાશીહુળ ન. અધુધારી મદદ.
અકાશીહુળ હાલનું = અધુધારી મદદ બાવી
મળવી.

અકાસ ૧. [સં. આકાશ] ન. (હિંદી)
આકાશ; પંચતત્ત્વમાંનું એ નામનું એક.
૨. વિ. આકાશી; અસમાની.

અકાસકૃત [સં. આકાશકૃત] છી. વીજળી.

અકાસકીવડી [સં. આકાશકીપક (આકાશ-
કીવડ) + યુ. કી (લઘુત્વસૂચક પ્રત્યય)]
છી. જાંચે આકાશમાં પ્રગટેલ કીવડ.

અકાસકીવો [સં. આકાશકીપક] પું. જાપરા
ઉપર થાંસ બાંધી તે ઉપર કરેલ કીવડ.

અકાસનિમ [સં. આકાશનિમ્ન] ન. સુંદર
પાનવાળું એ નામનું એક શાક.

અકાસખાની ૧. [સં. આકાશવાણી]
છી. (હિંદી) આકાશવાણી.

૨. છી. પ્રાસનિક મુશ્કેલીમાં રસ્તો બતાવનારી
એકએક હલ્યાકાશમાં થતી રકુરણ.

અકાસખેલ ભુઓ અકાસમેધ.

અકાસવરન [સં. આકાશવર્ણ] વિ. આકાશી
અથવા આસમાની રંગનું.

અકાસવેલ [સં. આકાશવલ્લિ] છી. અમરવેલ.

અકાસિયા [પ્રા. આકાસિય] વિ. આકાસિયા;
વરસાદના પાણી ઉપર જ આધાર રાખનાર.

અકાળ ૧. [સં.] પું. એ નામનો અગિયાર
રકમનો નૈર્ઘલ દિવાનો રક.

૨. [સં. અ + કાલ (સમય)] પું. કચેળા;
અવસર; કવચત; કમેસમ; કરત.

૩. પું. કુકાળ.
૪. પું. પરમાત્મા, જે કાળથી પર છે.
૫. [સં. અ (અયોગ) + કાલ (વખત)]
૬. યોગ્ય પહેલાનો વખત; અપકવ વખત.
૬. વિ. કવચતનું; કમેલમનું; સમય વગરનું;
- અયોગ્ય સમયે થયેલું
૭. વિ. નિલય; હમેશનું.
૮. અ અચાનક; એકાએક.

અકાળકીજ્ઞતા [સં. અકાલ (અયોગ્ય સમયે થયેલું) + કીજ્ઞતા (નજાણ)] જી. નાની ઉંમરમાં આવેલી નજાણ.

અમિતાવારની ટેવોમાં અકાળકીજ્ઞતા અને મૃત્યુ વાચ છે. અર્ધશાકનાં ખૂજાવો.

અકાળીજ્ઞ જુઓ અકાલજ્ઞ.

અકાળીતા [સં. અકાલ + તા (નામ જનાર નાર પ્રત્યય)] જી. દેસ, કાળ, અવસ્થા આદિનો વિચાર કરતાં નિરુપયોગીજ્ઞ, અયોગ્યતા; અનુચિતતા; બેમુનાસખી.

અકાળપક્વ જુઓ અકાલપક્વ.

અકાળપ્રસૂતિ [સં. અકાલ (અયોગ્ય સમયે થયેલું) + પ્રસૂતિ (સુવાવડ)] જી. હસુવાવડ.

અકાળમરણ જુઓ અકાલમરણ.

અકાળમૃત્યુ જુઓ અકાલમૃત્યુ.

અકાળવૃદ્ધ જુઓ અકાલવૃદ્ધ.

અકાળવૃદ્ધિ જુઓ અકાલવૃદ્ધિ.

અકાળી જુઓ અકાલીન.

અકાંઠ ૧. વિ. અપટિત; અયોગ્ય.

૨. [સં. અ + કાંઠ (અવસર)] વિ. અવસર વિનાનું; અકાળ; આપરિમક; અકરમાતને હીધે બનેલું કે તેના જેવું; જોયિતું; કવચતનું.

૩. [સં. અ + કાંઠ (ધા)] વિ. ધડ રક્તિ; અરંધ.

૪. [સં. અ + કાંઠ (પ્રકરણ)] વિ. પ્રકરણ વગરનું.

૫. અ. અકરમાત; સહસાં વિના કારણ.

અકાંડઉક [સં. અકાંડ (અપટિત) + ઉક (કાપવું તે)] પું. (કાળ) આજ્ઞતા વર્ણનને નહિ ઉડાવાની જગ્યાએ ઉડીને અન્ય વર્ણન કરી કરે એવો પ્રજાપદોપનો એક ભેદ. જેમકે 'વીરચરિત્ર' નાટકમાં બીરામચંદ્રનું પુત્ર પરશુરામ સાથે થાય છે ત્યાં બીરામ કહે છે કે હું કાળ્ય ઉડાયા નહીં છું.

અકાંડખાત ૧. [સં. અકાંડ (આપરિમક) + ખાત (જગ્યા)] વિ. એકાએક ઉડવા થયેલું કે જગ્યા.

૨. વિ. જન્મ જાંજ મરી જનારું ઉત્પત્તિ થતાની સાથે જ મરી જનાર.

અકાંડચંદ્ર ૧. અ. અપટિત કામ.

૨. અ. મિથ્યા જગવાદ; વિનંદવાદ.

૩. [સં. અકાંડ (કવચતનું) + તાંડ્ય (નૃત્ય)] અ. યોગ્ય રચના કે વખત વગરનો નાચ.

અકાંડપાત ૧. [સં. અકાંડ (જોયિતું) + પાત (જનાવ)] પું. અજુપાતો જનાવ.

૨. [સં. અકાંડ (કવચતનું) + પાત (પડતે)] પું. હસુવાવડ.

૩. વિ. જન્મતાં વેત મરી જનાર.

અકાંડપ્રથન [સં.] અ. (કાળ) પ્રજાપદોપનો એ નામનો એક ભેદ.

કાટનું (પ્રકરણ) અન્ય રીતે વર્ણન કરવામાં આવે ત્યાં અકાંડપ્રથન. કાળચાક

અકાંઠ ૧. [સં. અ + કાંઠ (પ્રિય)] વિ. અજુમમનું.

૨. [સં. અ + કાંઠ (સ્વામી)] વિ. જી. સ્વામી વગરની; વિધવા.

અકિકનો જુઓ અકીનો.

અકિકજ [સં. અ (નહિ) + કેવ (ખરીદવા એવ)] વિ. (પ્રાકૃત) નહિ ખરીદવા જેવું.

અકિકું ૧. [સં. અ (નહિ) + કુંટ (જોડેલું)] વિ. (પ્રાકૃત) ન જોડેલું.

૨. [સં. અકિક (પીડા રક્તિ)] વિ. (પ્રાકૃત) પીડા વગરનું; કુળ્ય રક્તિ.

અકિતવ [સં. અ + કિતવ (કપડી)] વિ. નિષ્કપડી; કપડ વિનાનું; જોળું.

અકિત્તિમ ૧. [સં. અ (નહિ) + કિત્તિમ (જનાવરી)] વિ. (પ્રાકૃત) અસહી; કુદરની, મનુષ્યકૃતિથી નહિ બનેલું

૨. વિ. નાસ્તિક.

અકિયન ૧. જી. ઓક સોડાની ચાર લાખા માંહેની એ નામની એક. તેનો મૂળ પુરુષ અકિપ્ત હતો. હોમર કવિના મત પ્રમાણે જાખા ઓક દેસ પર તે સોડાની સત્તા હતી તેઓ હિંચા બાંધાના હોવાથી પોતાને દેવ કહેવગાવતા. તેઓ સોડાનાં હથિયાર અને એખડી ઘણ રાખતા.

૨. વિ. એ નામની એક ઓક લાખાનું.

અકિરિય ૧. [સં. અ (નહિ) + કિયા (ધર્મિક વિધિ)] અ. (પ્રાકૃત) નાસ્તિકપણ.

૨. વિ. નાસ્તિક.

૩. વિ. નિરુદ્ધ; અજાણ.

૪. [સં. અ + કિયા (ધર્મ)] વિ. (જૈન) ધર્મક્રિયા વિનાનું

અકિરિયવાદ [સં. અકિયાવાદિન] વિ. (પ્રાકૃત) અકિયાવાદી. જુઓ અકિયાવાદી.

અકિરિયા ૧. [સં. અ (નહિ) + કિયા (કામ)] જી. (પ્રાકૃત) કિયા રક્તિ સ્થિતિ.

૨. [સં. અ (ખરાબ) + કિયા (કામ)] જી. ખરાબ કામ.

૩. [સં. અ (નહિ) + કિયા (ધર્મિક વિધિ)] જી. નાસ્તિકતા.

અકિલાકા [સં.] જી. મળીનું કાક.

અકિલિય જુઓ અકિલિય.

અકિલિય જુઓ અકિલિય.

અકિલિય ૧. [સં. અ + કિલિય (પાપ)] અ. પાપ વિનાનું આજ્ઞ.

૨. વિ. નિષંગા; શુદ્ધ.

૩. વિ. નિષ્પાપ; પવિત્ર.

૪. [સં. અ (નહિ) + કિલિય (શામ)] વિ. નીરોગી; તંદુરસ્ત.

અકિચન ૧. [સં. અ + કિચન (કંઈ પણ)] પું. નાદાર; દેવાગિયો.

૨. અ. અપેક્ષા રહિતની અભિપ્રાય.

૩. અ. નિર્ધન આજ્ઞ.

૪. અ. મૂલ્ય વગરની વસ્તુ.

૫. અ. સમય નહિ કરનાર આજ્ઞ.

૬. વિ. કમજબ; ભોગવવાનું કોઈ કંઈ જેને ન રજું હોય એવું.

૭. વિ. જરૂરિયાતથી વધારે થતો સંગ્રહ નહિ કરનાર; નિષ્કરિમદી.

૮. વિ. જેની પાસે કંઈ પણ ન હોય એવું; મરીબ; કમાત; દરિદ્રી; નિર્ધન; મીથરેહાલ.

અકિચનજાણી [સં. અકિચન (નિર્ધન) + જાણી (દેવાદાર)] વિ. નાદાર દેવદાર દેવાગિયું દેવદાર.

અકિચનના ૧. [સં. અકિચન (મરીબ) + તા (પછું)] જી. દરિદ્રતા; મરીબી; નિર્ધનતા.

૨. જી. નાદારી; દેવાળું.

૩. જી. સમય નહિ કરવો તે અપરિમક. તે ચોમનો એક વચ છે.

અકિચનવ જુઓ અકિચનતા.

અકિચનવનિરસન [સં. અકિચનવ (નાદારી) + નિરસન (ખા)] અ. ઘર એટલે સંધન કરાવતું તે.

અર્થિકનિર્ણય [સં. અર્થિકત્વ (નાદારી) + નિર્ણય (ફક્ત)] પુ. નાદાર કરાવવાનો હુકમ; નાદારીનો હુકમ.

અર્થિકનિર્ણયેદન [સં. અર્થિકત્વ (દેવાળું) + નિર્ણય (અર્થ)] જ. નાદારીની અરજ; દેવાળાનું નિર્ણય.

અર્થિકનિર્ણયકર્મ [સં. અર્થિક (નાદારી) + નિર્ણયકર્મ (કાર્ય)] જ. નાદારીમાં કાર્ય.

અર્થિકનિર્ણય લુઓ અર્થિક ૨.

અર્થિકવિષય [સં. અ + વિષય (કંઈ પણ) + ય (અણનાર)] વિ. કંઈ પણ નહિ અણનાર; અણની; યાન વગરનું; મૂર્ખ.

અર્થિકવિત્ [યુ. અ (નિર્ણય વપરાતો આધાર) + સં. વિષય (કંઈ પણ)] વિ. જરા પણ; સહજ; થોડું; અધવ.

અર્થિકવિત્કર ૧. [સં. અ (નહિ) + વિષય (કંઈ પણ) + કર (કરનાર)] વિ. કંઈ પણ ન કરી શકે એવું; નિર્મોહ; અસમર્થ.

૨. વિ. કંઈ ન કરનાર; કિષામ્બ.

૩. વિ. તુચ્છ; વિસાત વિનાનું.

૪. વિ. નિર્દોષ.

૫. વિ. નિષ્કળ; અર્થ; ફોક્સ.

૬. વિ. સારી અને રસિક કલામાં શોખ રાખનાર; જે કંઈ કલામાં ઉત્પન્ન કરતું નથી પણ શોખની ખાતર ખાન ખાવે છે એવું.

અકીક ૧. [અ.] પુ. એક જાતનો રમીન અગતો પથ્થર; કાચમણિ; સ્ટીકની એક જાત. એનો રંગ રાતો, પીળો, જુરો કે કાળો હોય છે. અગતો અકીક કીમતી અણાય છે. રાજપીપળામાં રતનપુર આજગના કુમરામાં અકીક ધણી મળે છે. અકીકનાં સુદર કાચ માટે ખંખાત જૂના કાળથી પ્રસિદ્ધ છે. યુલુ પ્રમાણે એનાં જામો, સુઆ, બાણ, ખારિયો, આમિયો, રાનેડિયો, દોરીદાર, પિરેજ, માધ-મરિયમ, હાંદાદાર, ચામિયા વગેરે જુદાં જુદાં નામ છે. એનું કાચ કરનારા કારીગરોમાં આર જુદા જુદા વર્ગ છે. પ્રાચિન પથ્થરને એક એકલે કે લીસો કરે, ધમિયા ધસે, વીધારા વીધે, અને પટ્ટીમાર ભાકડા ઉપર જડતર કરે. બદન, રમકડાં, હેમ, સોનાના દાગીનાને એક કરવાની એકાદી, કવેરાતનાં તેષાં, આજગના પારા વગેરે કાદી જાતનો સામાન એનો બને છે. મુસલમાનો અકીકના પારાની આજગ પહેરે છે, તેમજ વીંટીમાં પણ તે જડવામાં આવે છે.

૨. છી. (કાદી) એ નામનું એક ફલકા; અકીકબેર.

અકીકપિપ્પી છી. (વેલ) નળાઈ તથા પિપ મટાડનાર, દાદશામક અને વીરવધક મનાવી એ નામની દવા.

અકીકભરમ છી. (વેલ) સંમ્ભણી, દાક, ધાતુસાવ રોમ પર અકીકની ભરમ.

અકીકિયો [અ. અકીક] પુ. અકીકની વસ્તુ બનાવનારે માણસ.

અકીકો [અ. અકીક] પુ. અકીકનો પથ્થર; એકાદી.

અકીકલુ જુઓ અકીક ૩, ૪.

અકીક ૧. [૧. અકીક] પુ. કરાણ.

૨. [અ.] પુ. ધર્મપંથ; સમ્ભવ.

૩. [અ. આક (તેણે ખાનું)] પુ. મહા; માન્યતા; વિશ્વાસ.

૪. પુ. સુર.

અકીકલ [૧. અકીકલ (અક)] છી. બીજા દુનિયા.

અકીકીનીજ છી. એક જાતનું ફલકા. તેને સુંદર અને જુદા જુદા રંગનાં ફલ થાય છે.

અકીક [સં. અ + કીત (ખરીદેલું)] વિ. (પ્રાકૃત) સાધુને માટે નહિ ખરીદેલ.

અકીકલ જુઓ અકીકિ.

અકીકન ૧. [સં. અ + કીર્તન (કાવ)] જ. કહી ન દેવાડું તે; અજ્ઞાન.

૨. [સં. અ (નહિ) + કીર્તન (વખણ)] જ. વખણ ન કરવાં તે.

અકીકનીય ૧. [સં. અ + કીર્તનીય (કહેવા જેવું)] વિ. કહેવાને અપેક્ષા ન કહેવા જેવું.

૨. [સં. અ + કીર્તનીય (વખણવા એવું)] વિ. નહિ વખણવા જેવું.

અકીકિ [સં. અ (અણ) + કીર્તિ (વચ)] છી. અપકીર્તિ; અપજ્જા; અજ્ઞાતી; જાણ.

અકીકિત્કર [સં. અકીર્તિ + કર (કરનાર)] વિ. અકીર્તિ કરાવે એવું; અપજ્જાકર; નિંદા થાય એવું; અજ્ઞાત કરાવનાર.

અકીર્તન જુઓ અકીર્તન.

અકીર્તિ જુઓ અકીર્તિ.

અકીર્તિત્કર જુઓ અકીર્તિત્કર.

અકીર્ત્વ જુઓ અકીર્તનીય.

અકીર્ત્વ વિ. હાવવાનું રહિત.

અકુલિ ૧. [સં. અ + કુલ (વાંક)] વિ. જેમાં સરલતા હોય એવું; સીધું; સરલ.

એની રચના આડંબર વચરની અને અકુલિ છે.

૨. વિ. નિષ્કપટી; સાદું દિલનું; નિખાલસ.

અકુલિત્વ ૧. [સં. અકુલિ + ત્વ (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] છી. કુલિત્વ ન હોવાનું; સરલતા; સીધાપણું.

૨. છી. નિષ્કપટતા; સાદું દિલ; નિખાલસતા.

અકુલુલ્લ [સં. અ + કુલ (નવાઈ)] વિ. કોતુહલ ન થતું હોય એવું; આતુરતા વગરનું.

અકુલોભવ ૨. [સં. અ (નહિ) + કુલ (બાંધી) + ભવ (બીજ)] પુ. અકાલાની પુરુષ.

૨. વિ. ગાઈ બાલુએથી ભવ નથી એવું નિર્ભવ.

અકુલોભવતા [સં. અકુલોભવ (નિર્ભવ) + ત્વ (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] છી. નિર્ભવતા; ભવ ન હોવાપણું; સુરક્ષિતપણું; અભાગી.

અકુલોભવત જુઓ અકુલોભવતા.

અકુલ્લ [સં. અ + કુલ (નિંદા)] છી. વખાણ.

અકુલ્લિ ૧. [સં. અ + કુલ્લિ (નિંદા થવું)] વિ. અનિંદિત; નિંદા નહિ કરાયેલું.

૨. [સં. અ (નહિ) + કુલ્લિ (નિંદા)] વિ. નિંદા નહિ એવું.

અકુલ્લિ ૧. [સં. અ + અ. કુલ્લિ] વિ. કુલ્લિતા નિયમ વિરુદ્ધ; કુલિય; અસ્વાભાવિક.

૨. વિ. દેવી; અસૌમ્ય.

અકુલિત [સં. અ + કુલિત (કાપેલું)] વિ. સાત; નહિ કાપેલું.

અકુલ્લ [સં. અ + કુલ (હલકી ધાતુ)] જ. હલકી ધાતુથી બિન ધાતુ; સેવું; ૧૫.

અકુમાર ૧. [સં. અ + કુમાર (કુવાઈ)] પુ. કુવારો નહિ તે; અઅકુમારી; વિવાહિત પુરુષ.

૨. વિ. પુ. કુમારાવસ્થા ગઈ છે તેવો; તરુલ.

અકુલ ૧. [સં.] પુ. કેસવાળી વચરનો લાંબા કાનવાળો મધ્યમ કદનો ધોડો.

૨. પુ. કાળિયા વચરનું કળ.

૩. [સં. અ + કુલ (સરીર)] પુ. સિવ.

૪. જ. (સ્વપ્નપથ) છવ દેહથી પર થાય એવી સ્થિતિ.

અવિકા બૌદ્ધિક સરીર અને તેમાં રહેલાં પદ

અકુપાર

અકાને-અસ્યકે મંડળને 'કુવ' કહે છે, તેના આધારે અકમા રહેનારી 'કુવ-કુવલિની' એટલે દેહસ્થ ચૈતન્યસક્તિ. આ સક્તિ બ્યારે સિવને મૂર્ધામાં વહે છે બ્યારે કુવને અકુલ બાવ થાય છે એટલે કે ઇવ દેહથી પર થાય છે.

કાલાનાર્થ દેવાસરી

૫. [સં. અ (નીચ) + કુલ (વંદ)]

અ. નીચ કુળ; હલકી ઝોલાહ.

૬. વિ. હલકા કુટુંબનું; અકુલીન; નીચ કુળનું.

અકુસા [સં.] છી. પાર્વતી.

અકુસાબાર [સં. અ (નદિ) + કુલ (વંદ)]

+ આચાર (વર્તન)] પુ. કુળના રિવાજથી

જિલ્લે ચાલ; અવળો ચાલ.

અકુસાંગના [સં. અ + કુસાંગના (ખાનદાન

છી)] છી. વેસ્થા; વીંદી ઓ; કળત ઝેરી.

અકુલીણી [સં. અકુલિન (નીચા કુળનું) +

ઈ (નારીભવિનો પ્રત્યય)] વિ. છી. નીચા

કુળની; કુદટા; બલિચારિણી.

અકુલીન ૧. [સં. અ + કુલીન (કુળવાન)]

વિ. નીચા કુળનું; હલકા વંશનું; કુળવાન નહિ

એવું.

૨. [સં. અ + કુ (પૃથ્વી) + લીન

(છેલું)] વિ. પૃથ્વી પર નહિ હોનારું દેવી.

અકુલીનતા ૧. [સં. અકુલીન + તા (નામ

જ્ઞાપનાર પ્રત્યય)] છી. કુલીનતા નહિ તે,

કુળ હલકું હોવાપણું; ખાનદાનીનો અભાવ.

૨. છી. નીચ કુટુંબમાં જન્મથી મળેલા અરાજ

શુણ; હલકાર્થ; નીચતા; અવમતા.

અકુલીના ૧. [સં. અ + કુલીન (કુળવાન)]

+ આ (નારીભવિનો પ્રત્યય)] છી. નીચ

કુળની ઓ.

૨. છી. વેસ્થા.

અકુસા ૧. [સં. અ + કુસલ (મંજવ)]

અ. અમંજળ; અનિષ્ટ.

૨. વિ. અમમળ; માકુ; અરાજ.

૩. [સં. અ (નદિ) + કુસલ (જલ)]

વિ. આવડત વગરનું; અગળ; અલુગ્ગામી;

બોધ; અનાડી.

૪. [સં. અ (નદિ) + કુસલ (કેવ)]

વિ. નાકુરસત; અસ્વસ્થ; બેચેનીવાળું; માંદું.

અકુસાતા ૧. [સં. અકુસલ + તા (નામ

જ્ઞાપનાર પ્રત્યય)] છી. અન્યરોગ; બેચેની.

૨. છી. હોસિયારી ન હોવાપણું; અણુઆવડત.

અકુસાલર્થ [સં. અકુસલ + ધર્મ

(સ્વભાવ)] પુ. (બૌદ્ધ) પ્રાણીનો પાપ

કરવાનો સ્વભાવ.

અકુસાનિવૃત્તિ [સં. અકુસલ + નિવૃત્તિ

(વિરામ)] છી. (બૌદ્ધ) પાપના બ્યારથી

દૂર રહેવાપણું.

અકુસાલપણ ૧. [સં. અકુસલ + પણ

(અંતો)] પુ. કુમાર; જે રસ્તે જવામાં

લાભ ન હોય તે.

૨. પુ. (બૌદ્ધ) બૌદ્ધ ધર્મમાં જન્મનેલ દસ

અકુસાળ કર્મપણાનો દરેક. અથ્થ ક્રમિક (૧)

પ્રાણુપાત, (૨) અદતાલન, (૩) બલિચાર; અર

વાચિક (૧) અસત્ય અપણ, (૨) માડી, (૩)

કંઠાર અપણ, (૪) અગમ્યાર; અથ્થ માનસિક

(૧) પરદાબોલો લોભ, (૨) ક્રોધ, (૩) નાસ્તિ-

કતા.

અકુસાલમન [સં. અકુસલ (અણુ) +

મનસ (અ)] અ. ચિતાતુર મન; કુઝી

મન; રડતું મન.

અકુસાલમૂળ [સં. અકુસલ + મૂળ]

અ. (બૌદ્ધ) પાપનું મૂળ; લોભ, દેવ અને

મોહમાંથી દરેક.

અકુસાલયોગ ૧. [સં. અકુસલ (અણુ) +

યોગ (સંયોગ)] પુ. અણુલ સંયોગ.

૨. પુ. (જ્યોતિષ) મહેનો અનિષ્ટમુલક યોગ

રિષ્ટ યોગ.

૩. [સં. અકુસલ + યોગ (એકત્વ)]

પુ. મન, જ્ઞાન અને પ્રથાનો અણુલ બ્યાર.

અકુસાલવધ ૧. છી. અણુલ પુસ્તક.

૨. [સં. અકુસલ + વધ (વધ)]

છી. અણુલ વગન.

અકુસાલસંરેકાર [સં. અકુસલ + સંરેકાર]

પુ. અ. અ. (બૌદ્ધ) અણુલ સંરેકાર, જેવા કે

લોભ, દેવ, માયા અને મત્સર.

અકુસાલાર્થ [સં. અકુસલ + અ. આર્થ

(પણું)] છી. કમઆવડત; અકુસાળતા.

અકુસાળી લુઓ અકુસલ.

અકુસાળીતા લુઓ અકુસલતા.

અકુસીલ [સં. અ + કુ (ખરાબ) +

લીલ (આચાર)] વિ. શુદ્ધચારી; સુચીલ.

અકુસીલ [સં. અ (નદિ) + કુસીલ

(બાએ પેસા ધીરનાર)] પુ. બાજવડું નહિ

કરનાર પુરુષ.

અકુસુમ [સં. અ + કુસમ (ફૂલ)]

વિ. ફૂલ વિનાનું.

અકુલ [સં. અ (નદિ) + કુલ (કુળ)]

વિ. કપટ વિનાનું, નિઃકપટી પ્રમાણિક

અકુલક ૧. લુઓ અકુલ.

૨. [સં. અ (નદિ) + કુલક (ઉદભવ)]

વિ. માત્ર વગરનું.

અકુલરિ પુ. (પિંગળ) એ નામનો એક

અક્ષરનેગ છે; અકુલરિ તેના દરેક અરણમાં

નમણ, નમણ, નમણ, નમણ, બધુ અને બધુ

એમ ૧૪ અક્ષર હોય છે. એ સર્કરીનો

એક બેદ છે.

અકુલ ૧. [સં. અ (નદિ) + કુલ

(પ્રતિહત)] પુ. વિષ્ણુ.

૨. [સં. અ + કુલ (મૂર્ધ)] વિ. કમમાં

અતુર; કમ કરવાને કક્તિમાન; કમલ્લ; કમ્-

સાધક.

૩. [સં. અ + કુલ (મંદ)] વિ. ખાળી

ન કમલ એવું; તેજ, લીલ; અપ્રતિહત.

૪. વિ. (હિંદી) એકમું; ઉત્તમ.

૫. [સં. અ + કુલ (વડું)] વિ. લીલજી

ધારવાળું.

અકુલધિષ્ણ ૧. [સં. અકુલ (વિષ્ણુ) +

ધિષ્ણ (રથાન)] અ. વિષ્ણુનું સ્થાન; વૈકુલ.

૨. [સં. અકુલ (અપ્રતિહત) + ધિષ્ણ

(રથાન)] અ. સ્વર્ગ.

આ પારિભાષા પ્રુષ કુ અકુલધિષ્ણમાંથી

લાગેલો. સત્ત્વભારોપદારિયા

અકુલિત ૧. [સં. અ + કુલિત (અકાચેલું)]

વિ. ખુલ્લું; મુક્ત.

૨. લુઓ અકુલ ૧, ૩, ૫.

અકુલર ૧. અ. એ નામનું એક જાતનું કાક.

૨. અ. પાઠાચુરી એ નામની એક જાતનું

માણસ.

૩. વિ. પાઠાચુરી એ નામની એક જાતનું.

અકુલ [સં. અ + કુલ (આમળનો લાવ)]

વિ. કપાળ વિરાળ ન હોય એવું.

અકુપાર ૧. [સં.] પુ. (પુરાણ) ઈશ્વરના

સરોવરમનો એ નામનો એક પ્રસિદ્ધ કામળો.

૨. પુ. કામળો.

૩. પુ. પથ્થર; ખડક.

૪. પુ. (પુરાણ) પૃથ્વીને ધારણ કરતો કમળો.

૫. [સં. અ (નદિ) + કુપ (ક્રોધ) +

અ (જડું)] પુ. સમુદ્ર, જેમો તે અગાધ

હોવાથી ખેડી ન કાપતો હોવાને લીધે કુપ-

જાવને પામતો નથી.

જાણી અકુપાર કુઝવલો તો વર્થો.

પ્રિમાનક

૬. પુ. સર્પ.

૭. [સં. અ (નદિ) + કુ (ખરાબ) +

પાર (અંત)] વિ. સારા પરિણામવાળું;

સારા અંતવાળું.

૮. વિ. હા કરતું મર્ધાં વિનાનું સીમા રહિત.

અમૃત ૧. પુ. છંદ.

૨. [સં. અ + કૃત (કૃત)] વિ. કૃત વિનાનું.

૩. [સં. અ + કૃત (કૃત)] વિ. છંદ વગરનું.

અમૃત [સં. અ + કૃત (કૃત)] વિ. પાર વિનાનું; સીમા વગરનું.

અમૃત ૧. જ. કરતું અભાવ; નિષ્ઠિત.

૨. જ. કરતું.

૩. [સં. અ (અભાવ) + કૃત (કૃત)]

જ. નાહી કામ; પાપ; દોષ.

૪. જ. નહિ કરેલું કામ.

૫. [સં. અ (નહિ) + કૃત (કૃત)]

જ (બોલ) નિર્વાણ, કામ પ્રાપ્તિ તે કરેલું નથી; કૃતિસાધ્ય નહિ એવો નિશ્ચય.

સંસ્કારોનો કાલ જાણીને હે આલસ્ય, અમૃત અમૃતનો વર્ણન.

૬. જ. સ્વભાવ; પ્રાપ્તિ.

૭. [સં. અ (નહિ) + કૃત (કૃત)] વિ. અપૂર્ણ; તેવાર નહિ એવું.

૮. [સં. અ (નહિ) + કૃત (કૃત)]

વિ. ઉત્પન્ન નહિ કરેલું; પેદા નહિ થયેલું.

૯. [સં. અ (નહિ) + કૃત (કૃત)]

વિ. કામ; અપાત્ર.

૧૦. વિ. કામ ન કર્યું હોય એવું.

૧૧. વિ. અસાધ્ય; કુષ્ટ.

૧૨. [સં. અ (અભાવ) + કૃત (કૃત)]

વિ. બોલી રીતે કરેલું; અમાટેલું.

૧૩. વિ. નહિ કરેલું.

૧૪. [સં. અ (નહિ) + કૃત (કૃત)]

વિ. સંપાદન નહિ કરેલું.

અમૃત ૧. [સં. અ (અભાવ) + કૃત (કૃત)]

જ. અમૃત; ન કરવા એવું કામ, નાહી કામ; પાપ.

૨. [સં. અ + કૃત (કૃત)]

વિ. અનિષ્ઠ; કુદસ્તી.

અમૃતકરણ [સં. અ (અભાવ) + કૃત (કૃત)]

જ. કરતું (કૃત) + કરણ (કૃત)] જ. ન કરવા એવું કામ કરવું તે.

અમૃતકર્મા ૧. [સં. અમૃત (બોલી રીતે કરેલું) + કર્મા (કામ)]

વિ. અસાધ્ય કામ કરનાર.

૨. [સં. અમૃત (નહિ કરેલું) + કર્મા (કામ)]

વિ. જેણે પોતાને અર્થ સિદ્ધ નથી કર્યો એવું; અમૃતાર્થ.

અમૃતકર્મા જુઓ અમૃતકર્મા.

અમૃતકર્મા ૧. [સં. અ (નહિ) + કૃત (કૃત) + કર્મા (કામ)]

પુ. ધર્મસાધનામાં

અમૃતને મીઠા મીઠી વસ્તુના જે બેદ પેડીનો

એ નામને એક, જેમાં વસ્તુ મીઠા મીઠાને

તે ઉપવિધાની મુદ્દા નક્કી કરી દોલી નથી.

૨. વિ. જેને માટે માર્ગ વખત નક્કી નથી

એવું; સમજી મર્ધાં વિનાનું.

અમૃતકૃત જુઓ અમૃતકર્મા.

અમૃતકૃત [સં. અ + કૃત (કૃત) + કૃત (કૃત)]

વિ. કૃતકૃત ન કરનાર નિમજ્જી

હવાલ.

અમૃતકૃત [સં. અમૃત + કૃત (નામ અભાવ-

નાર કામ)] છી. નિમજ્જીવાળી; કરેલા

ઉપકાર અભાવવાળું.

અમૃતકૃત જુઓ અમૃતકૃત.

અમૃતકૃત ૧. [સં. અ + કૃત (કૃત) + કૃત (કૃત)]

વિ. કરેલા કામને નહિ અભાવ-

નાર; એવા; નિમજ્જીવાળી; કૃત.

૨. [સં. અમૃત (નિર્વાણ) + કૃત (કૃત)

નાર] વિ. (બોલ) નિર્વાણને અભાવનાર.

અમૃત, અમૃતકૃત, અમૃતકૃત, અમૃતકૃત.

અને અમૃત એવું વચન કરી છે એવો નર

ઉત્તમ પુરુષ છે.

૩. વિ. નીચ; અપમાન.

અમૃતકૃત [સં. અ + કૃત (કૃત) + કૃત (કૃત)]

વિ. અમૃત (કૃત) + કૃત (કૃત)]

છી. કરેલા ઉપકારનું વિરમરમ; એવા; કૃત.

અમૃત.

અમૃતકૃત જુઓ અમૃતકૃત.

અમૃતકૃત [સં. અમૃત (કામ) + કૃત (કૃત)]

જ. કામને માલ.

અમૃતકૃત [સં. અ (નહિ) + કૃત (કૃત)]

+ કૃત (કૃત)] વિ. પુણ્ય રહિત; પુણ્ય ન કર્યું

હોય એવું.

અમૃતકૃત [સં. અમૃત (કામ) + કૃત (કૃત)]

જ. અમૃત, મીઠા કે વધાર

વગરનું અમૃત, જે અમૃતમાં હલકું છે.

અમૃતકૃત [સં. અમૃત (અભાવ) +

કૃત (કૃત)] વિ. અસાધ્ય વસ્તુવાળું; અપાત્ર.

અમૃતકૃત [સં.] પુ. (પુણ્ય) પરશુરામનો

સાથી; એ નામને એક અમૃત પુણ્યિયે

કરેલા રાજસ્ય વગર ઉપકાર અનેલો

મર્ધાં.

અમૃતકૃત [સં. અમૃત (સંપાદન નહિ કરેલું) + કૃત (કૃત)]

વિ. સામગ્રી રહિત.

અમૃત [સં.] છી. દાહ્યની સાથે જેની

અમૃત માલ એવી પત્ર કાવલ પ્રમાણે વાસ-

દાર નહિ અમૃતની દીકરી.

અમૃતકૃત [સં. અમૃત (નહિ કરેલું કર્મ) +

અમૃત (પ્રાપ્તિ)] પુ. કર્મ કર્યા વિના કર્મનાં

ફળની કે સુખદુઃખની પ્રાપ્તિ; અમૃતાભ્યાસ.

નિષ્ઠા કામમર્ધાંની પદેલા આપ્યોનાં કામ

વર્ધ અવાધી કૃતનાર, અમૃતાભ્યાસ અને

નિષ્ઠાનો દોષ દાહ્યો. તત્ત્વમર્ધાં

અમૃતકૃત ૧. પુ. કર્મનું કામને પાલન કર્યું

નથી એવો અમૃત કે છંદ.

૨. [સં. અ + કૃત (કૃત)] વિ. અમૃત (નિર્વાણ મન-

વાળું)] વિ. અમૃત; મુખ; કાન વગરનું.

૩. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૪. [સં. અ (નહિ) + કૃત (કૃત)] વિ. અમૃત (નિર્વાણ મન-

વાળું)] વિ. અમૃત; મુખ; કાન વગરનું.

૫. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૬. [સં. અ (નહિ) + કૃત (કૃત)] વિ. અમૃત (નિર્વાણ મન-

વાળું)] વિ. અમૃત; મુખ; કાન વગરનું.

૭. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૮. [સં. અ (નહિ) + કૃત (કૃત)] વિ. અમૃત (નિર્વાણ મન-

વાળું)] વિ. અમૃત; મુખ; કાન વગરનું.

૯. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૧૦. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૧૧. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૧૨. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૧૩. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૧૪. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૧૫. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૧૬. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૧૭. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૧૮. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૧૯. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૨૦. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૨૧. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૨૨. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૨૩. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૨૪. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૨૫. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૨૬. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૨૭. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૨૮. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૨૯. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૩૦. વિ. અમૃત; નિષ્ઠા.

૨. વિ. કમનસીમ; હીલુભાગી.

૩. [સં. અકૃત (નહિ કરેલું) + અર્થ (કેવું)] વિ. પોતાનો અર્થ સિદ્ધ કરેલો નથી એવું; કૃતકૃત્યતાને નહિ પામેલું; અ-કૃતાત્મા; ફરજ ન બળવી હોય એવું.

૪. વિ. ફલ રહિત; નિષ્ફળ; અફળ.

અકૃતાહ્નિક [સં. અકૃત (નહિ કરેલું) + આહ્નિક (નિત્યકર્મ)] વિ. નિત્યકર્મ નથી કર્યું એવું.

અકૃતિ ૧. પુ. (પિંગળ) એ નામનો ૪૩ ગુરુ અને ૭૨ સધુ મળી ૧૧૫ વર્ષ અને ૧૫૮ માત્રાવાળો એક વિષમળતિ માત્રામેળ ૭૬. તે ગાદિની કુંડલિનીનો એક ભેદ છે.

૨. [સં. અ (નહિ) + કૃતિ (કામ)] પુ. કામનો અભાવ; અકર્મ.

૩. [સં. અ (અયોગ્ય) + કૃતિ (કામ)] પુ. અયોગ્ય કામ; અયોગ્ય કામ.

અકૃતિત્વ [સં. અકૃતિત્વ (અસમર્થ) + ત્વ (પણું)] જ. અસમર્થ.

અકૃતી [સં. અકૃતિત્વ] વિ. અસમર્થ; અ-કૃશળ.

અકૃતોપારિત ૧. [સં. અ (નહિ) + કૃત (કરેલ) + ઉપારિત (આસપાસ)] પુ. (વેદાંત) આત્માનો સાક્ષાત્કાર થતાં પહેલાં સમુદાયજનની ઉપાસના નથી કરી એવો શાની પુરુષ.

૨. વિ. પુ. ઉપાસના નથી કરી તેનો.

અકૃત [સં. અ (નહિ) + કૃત (કામ)] વિ. નહિ કામચેલું.

અકૃત્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + કૃત (કામ)] જ. કામ ન હોવાપણું; અકર્મ.

૨. [સં. અ (અયોગ્ય) + કૃત (કામ)] જ. અયોગ્ય કામ; અયોગ્ય કામ.

એક વાર પાંડવે કીધું અકૃત્ય,

કુર્યોધન સું રમ્યા ધૃત.

મુક્તાનંદ

૩. વિ. નહિ કરવા જેવું; અકાર્ય.

અકૃત્યકારી [સં. અકૃત્ય (અયોગ્ય કામ) + કારિત્વ (કરનાર)] વિ. અયોગ્ય આચરણ કરનાર યોગ્ય કામ નહિ કરનાર.

અકૃત્યાત્મક [સં. અકૃત + આત્મક (આત્મા-વાળું)] વિ. અશુદ્ધ ચિત્તવાળું; અશુદ્ધ અંતઃ-કરણવાળું.

અકૃત્રિમ ૧. [સં. અ (નહિ) + કૃત્રિમ (બનાવટી)] વિ. બનાવટી નહિ એવું; સાચું; સ્વાભાવિક; કુદરતી.

૧. અકૃત્રિમ મુદ્ર = સાચો સિંકો; અર્થ નાણું.

૨. અકૃત્રિમ સીમા = સ્વાભાવિક હદ; પ્રાકૃતિક હદ.

૨. વિ. દાર્દિક; આંતરિક; શુદ્ધ; અરેખરૂ.

અકૃત્રિમતા ૧. [સં. અકૃત્રિમ + તા (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] સ્ત્રી. બનાવટી ન હોવા-પણું; કુદરતીપણું; સ્વાભાવિકતા; નૈસર્ગિકતા.

૨. સ્ત્રી. શુદ્ધતા; સમ્યક્.

અકૃત્વ [સં. અ (નહિ) + કૃત્વ (આણું)] વિ. અપૂર્વ; અપૂર્ણ.

અકૃપ [સં. અ + કૃપા (દયા)] વિ. નિર્દય; ક્રૂર.

અકૃપણ ૧. [સં. અ (નહિ) + કૃપણ (કંનસ)] વિ. ઉદાર; કંનસાર્થ ન કરનાર.

૨. [સં. અ (નહિ) + કૃપણ (હિન)] વિ. હિનતા રહિત; મરીબ નહિ એવું.

અકૃપા [સં. અ (નહિ) + કૃપા (મહેર-બાની)] સ્ત્રી. હિનરાજી; નારાજી.

અકૃપાલુ જુઓ અકૃપણ.

અકૃપાળુ જુઓ અકૃપણ.

અકૃપાળુ ૧. [સં. અ + કૃપા (મહેરબાની) + આણું (વાળું)] વિ. કૃપા વિનાનું; મહેર-બાની ન હોય તેવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + કૃપાણું (દયાણું)] વિ. દયાહીન; ખાતરી; ક્રૂર.

અકૃશ [સં. અ + કૃશ (ફળવું)] વિ. ફળણ ન હોય તેવું.

અકૃશલકંઠી ૧. [સં. અ + કૃશ (થોડું) + લકંઠી (સંકેત)] સ્ત્રી. થણી આબાદી; ખૂર્ચી ઘાટી.

૨. વિ. પૂરી ઘાટીવાળું.

અકૃષીવલ [સં. અ + કૃષીવલ (ચિત્ત)] જ. બેઠો ધંધો ન કરનાર આજુસ.

અકૃષ્ટ ૧. [સં. અ + કૃષ્ટ (એચાધેલું)] વિ. આકર્ષણ થયું ન હોય એવું; નહિ એચા-યેલું.

૨. [સં. અ + કૃષ્ટ (એકલું)] વિ. નહિ એકલું.

અકૃષ્ટ જમીન = પડતર જમીન.

૩. વિ. દુષ્ટ.

અકૃષ્ણ ૧. [સં. અ (નહિ) + કૃષ્ણ (અણુ)] પુ. ચંદ્ર.

૨. જ. કપૂર.

૩. [સં. અ + કૃષ્ણ (ઘણું)] વિ. ઘણા રંગ વિનાનું.

૪. વિ. શુદ્ધ; કલક રહિત.

અકૃષ્ણકર્મ ૧. [સં. અકૃષ્ણ (શુદ્ધ) + કર્મ (કામ)] જ. શુદ્ધ કર્મ.

૨. વિ. પવિત્ર આચરણવાળું; જેનાં કર્મ કુણ નથી એવું.

અકૃષ્ણકર્મી [સં. અકૃષ્ણ (શુદ્ધ) + કર્મ (કામ)] પુ. શુદ્ધ માણસ; નિર્દોષ પુરુષ.

અકેક ૧. [સં. એકેક] વિ. એકએક; પ્રત્યેક.

૨. જ. એક પછી એક.

અકેકાર ૧. પુ. કળેગાદ; અરેરાટી; છુમાટ; રાડોરાડ.

૨. પુ. જુલમ; તાસ.

અકેકું જુઓ અકેક.

અકેકેમી [અ.] સ્ત્રી સરસ્વતીમંદિર.

અકેતન ૧. [સં. અ + કેતન (ધર)] વિ. ધરખાર વિનાનું.

૨. [સં. અ + કેતન (ખન)] વિ. ખન-પત્રાકા વિનાનું.

અકેતુ ૧. વિ. (કમળી) અકરાંતિયું; આઉપકૃ.

૨. [સં. અ + કેતુ (જીવ)] વિ. અ-શાન; બાન વગરનું.

૩. [સં. અ + કેતુ (ચિહ્ન)] વિ. ચિહ્ન વિનાનું; નિશાની વગરનું.

૪. [સં. અ + કેતુ (ખન)] વિ. ખન વિનાનું.

અકેતું ૧. [સં. એકલ] વિ. અદ્વિતીય; અનંત.

૨. વિ. એકલું; સંપ્રાય વિનાનું.

અકેવલ [સં. અ + કેવલ (શુદ્ધ)] વિ. (જેન) અશુદ્ધ.

અકેવલી [સં. અ + કેવલિન (કેવળજ્ઞાની)] વિ. (જેન) કેવળજ્ઞાની કે સર્વજ્ઞ નહિ તેવું.

અકેશ ૧. [સં. અ (અરાજ) + કેશ (વાળ)] વિ. અરાજ વાળવાળું.

૨. [સં. અ (નહિ) + કેશ (વાળ)] વિ. દાલિયું; બોડું.

૩. [સં. અ (થોડું) + કેશ (વાળ)] વિ. થોડા વાળવાળું.

અકેશપરામર્દોષ [સં. અકેશ + પરામ (કુલ-માની રજ) + દોષ (કાષણી)] પુ. કેસર વિનાનો પરામર્દોષ.

અકેશી ૧. [સં. અ + કેશ (વાળ) + મુ. ઈ (નારીભવિતો પ્રત્યય)] સ્ત્રી. સડી-રાંડ; વિધવા.

અક્રકાણ

અક્રકલકરકિગુલિકા

૨. વિ. રંગીકું; અલબેલું; રંગીકું; હેલબીલું.

અક્રકાણ (અક્રકાણ) ૧. [અ. અક્ર + કા. બાકી (રમવ)] જી. અક્રકાર્ધ રાખવી તે; તોરમાં રહેવું તે.

૨. જી. રાંકકાર્ધ; લાલાર્ધ; હેલાર્ધ.

અક્રકલકરકિગુલિકા જુઓ અક્રકલકરકિગુલિકા

અક્રકલકરકિગુલિકા જુઓ અક્રકલકરકિગુલિકા

અક્રકાણ (અક્રકાણ) [અક્ર + વાયુ (વા)] પુ. (વૈદક) સરીરના સાંધા અક્રકાર્ધ જાવ તેવો વાયુ.

અક્રકંઠ (અક્રકંઠ) [અક્ર (સીધું) + અંઠ (સરીર)] જિ. સીધું દહાર.

અક્રકાર્ધ (અક્રકાર્ધ) ૧. [અક્ર + આર્ધ (પર્ણ)] જી. દહારપર્ણ; અક્રકપર્ણ.

૨. જી. તોર; અર્ધ; દિશિવારી.

અક્રકાણું (અક્રકાણું) ૧. જ. કિ. અવધવેના સાંધા જડ થઈ જવા; રહી જવું; ક્ષાર્ધ જવું.

૨. જ. કિ. અભક્ષમાં રહેવું; મરડાવું.

૩. જ. કિ. મગર થવું, અભિમાન આવવું.

અક્રકેલું (અક્રકેલું) [અક્ર + કલ (સમૃદ્ધ)] જ. અવકાલવડી થાપ એવી રીતે; અરપર; ખીચોખીચ.

અક્રકચક્ર ૧. [અ. અક્ર (અકરનો દ્વિર્ગ) + ચ. ચક્ર (અકર)] જ. અચાનક; અણધાર્યું; અચિત્તું.

૨. જ. અમેતેમ કરીતે; આડુંઅવળું સમજાવીતે.

અક્રકરકર જુઓ અક્રકરકર.

અક્રકરક [સં. અ (નહિ) + કરક (કરક)] વિ. છવ રહિત. જેમકે હવા, પાણી, ખોરાક અને કેટલાક દાર.

અક્રકરક [સં. આકારકરક] પુ. અક્રકરકો.

અક્રકમી જુઓ અક્રમી.

અક્રકમી નિશાનિયાને વતરણાં થજી = આવડ નહિ ને કાઠ થજી.

અક્રકરમેલુ ૧. [સં. અ + રમેન્ (નરીળ) + ઇન્ (વાળું)] જી. અભાગ્યી ઓ.

૨. જી. વિધવા.

અક્રકર્મેલુ જુઓ અક્રર્મેલુ.

અક્રકર્મી જુઓ અકર્મી.

અક્રકલ [અ. અકલ] જી. શુદ્ધિ; સમજ; સમજણ; ડહાપણ; મતિ; શાણપણ.

૧. અક્રકલ અંધારે વડેમાર્ગ છે = ધંધરે અને તેમ શુદ્ધિ વહેંચી છે.

૨. અક્રકલ જિંવી થઈ જવી = શુદ્ધિ ફરવી.

૩. અક્રકલ અર્ચવી = શુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો.

૪. અક્રકલ મામ-ધેર-જવી = અક્રકલ ખોર્ધ નાખવી; જાન બૂલવું.

૫. અક્રકલ ઝીરો મૂકવી = અક્રકલ ખોર્ધ નાખવી; ખીનની શુદ્ધિએ ચાલવું.

૬. અક્રકલ ગુમ થઈ જવી = (૧) અક્રકલ ખોર્ધ ખેંચવી. (૨) દેરત થવું; છક થઈ જવું.

૭. અક્રકલ ધરણે મૂકવી = (૧) પારકી અક્રકલે ચાલવું. (૨) મૂર્ખે જનવું; અક્રકલ ખોર્ધ નાખવી.

૮. અક્રકલ ચરવા જવી = જાન બૂલવું.

૯. અક્રકલ ખપરે મૂકવી = સમજ્યા વગરનું ખોસવું.

૧૦. અક્રકલ દોડાવવી-ચલાવવી-પહોંચાડવી = વિચારીને ડહાપણથી કામ કરવું.

૧૧. અક્રકલ પર પડે પડે = શુદ્ધિ મેંદ થઈ જવી.

૧૨. અક્રકલ ફટવી = શુદ્ધિનો અંત થવો.

૧૩. અક્રકલ ખડી કે ભેંસ ? = શરીરની રચના થકે કે અક્રકલ ?

૧૪. અક્રકલ ખડેર મારી જવી = શુદ્ધિ નહિ ચાલવી.

૧૫. અક્રકલ મારી જવી = શુદ્ધિનો સુધુષ-યોગ નહિ થવો.

૧૬. અક્રકલ વેચવી = (૧) અક્રકલ વાપરવી. (૨) અપરિત રીતે અક્રકલ વાપરી પોતાની શુદ્ધિને ધોળા પહોંચાડવો. (૩) અરણ્ય અનુભવ ઉપરથી સિખામણ લેવી. (૪) રસ્તો જતાવવો. (૫) સિખામણ આપવી.

૧૭. અક્રકલ વેચાતી લેવી = સિખામણ લેવી.

૧૮. અક્રકલ વેચી ખાવી = મૂર્ખે જનવું.

૧૯. અક્રકલ વેચી ચણા ખાવા = (૧) જાકોને ખડે ભોંડું લેવું. (૨) ડાઘું; હેત-રાવું. (૩) શુદ્ધિનો દુરુપયોગ કરવો. (૪) હલકા કામમાં શુદ્ધિ વાપરવી.

૨૦. અક્રકલ વેરાઈ જવી = વધારે પડતું ડહાપણ કરવું.

૨૧. અક્રકલ સાથે રાખવી = ચેતતા રહેવું.

૨૨. અક્રકલના કાંકરા = શુદ્ધિનો અંત.

૨૩. અક્રકલના કાંકરા કરવા = બેવડું જનવું.

૨૪. અક્રકલની ખાણ = (૧) બહુ અક્રકલ-વાળું માણસ. (૨) મૂર્ખ.

૨૫. અક્રકલનું આમળું = દોડાણું.

૨૬. અક્રકલનું આંધળું = (૧) દોડાણું આંખનો આંધળો દેખે નહિ અને અક્રકલનો

આંધળો સમજે નહિ. -કહેવત (૨) મૂર્ખ.

૨૭. અક્રકલનું આંધળું = મૂર્ખ; વિવાહની વરસી કરે એવું. અક્રકલનો આંધળો, મગાવી જાણ તો લઈ આવ્યો કાંઈક. -કહેવત

૨૮. અક્રકલનું દુરમન = અક્રકલ વિનાનું માણસ.

૨૯. અક્રકલનું બારદાન = અક્રકલ વિનાનું બોયડ.

૩૦. અક્રકલને અને એને બદાર મારીનું છેડું છે = અક્રકલ તેનાથી થણે દૂર છે.

૩૧. અક્રકલને અને એને વલવાડ થઈ છે = એનામાં અક્રકલ નથી.

૩૨. અક્રકલને આગળા દેવા = શુદ્ધિ કામ ને લાગવી ને ખોટું કામ થઈ જવું.

૩૩. અક્રકલનો છતોતરો = અક્રકલ વિનાનો.

૩૪. અક્રકલનો ઉધારો = અક્રકલ વગરનું.

૩૫. અક્રકલનો કોટ = મૂર્ખ.

૩૬. અક્રકલનો ખાં = મૂર્ખનો સરદાર.

૩૭. અક્રકલનો દરિયો = (૧) ડહાપણનો અંધાર. (૨) દોડાણો. (૩) મૂર્ખ; બેવડું.

૩૮. અક્રકલનો સમુદર-સાગર = (૧) બહુ અક્રકલવાળો. (૨) મૂર્ખ. અક્રકલનો સાગર, મંજાવે મોટી તો જરી લાવે ગાગર. -કહેવત

૩૯. અક્રકલને અલસા પિછાનના = (૧) દરિયા નહિ, પાણી શુદ્ધિથી, તરંથી કે વિચારથી પરમેશ્વરને ઓળખવો. (૨) શુદ્ધિ અલસી ખરી વાત જાણી લેવી.

૪૦. અક્રકલને બદાર = (૧) અગમ્ય. (૨) મૂર્ખાઈ ભરેલું; અવિચારી.

૪૧. અક્રકલને ઇનગાની = વિચારશક્તિ.

૪૨. અક્રકલે હેવાની = પશુશુદ્ધિ.

અક્રકલકરકિગુલિકા [સં. આક્રલક (અક્રકરો) + આદિ (વગર) + ક્વાલ (કાળો)] પુ. (વૈદક) એ નામનો એક છકાળો. તે જનાવવા અક્રકલકરો, ગોખરનાં મૂળ, તુલસીનો રસ, પાપાણબેદ, એરંડાનું મૂળ, લીડીપીપર, જેડીમથ, કાસમૂળ, નગોડ, લવિંગ, સડ-એ જપાને છકાળો તેમાં એલચીની બૂડી નાખવામાં આવે છે. મૂવરોજ ઉપર તે ઉપયોગી મનાય છે.

અક્રકલકરકિગુલિકા [સં. આક્રલક (અક્રક-કર) + આદિ (વગર) + ગુલિકા (ગોળ)] જી. (વૈદક) એ નામની એક જાતની ગોળ. તેની જનાવટ તથા ઉપયોગ અક્રકલકરકિ-ગુલિકાની માફક છે.

અકલકરારિયુક્ત [સં. આકલક (અકલકર) + આકિ (વચર) + ચૂર્ણ (ચમ)]
ક. (વૈદક) એ નામનું એક ચૂર્ણ. તે જના-
વવા અકલકરો, સિવવ, મિત્રો, આમળા,
મરી, લીડીપીપર, અળમો અને હરડે એ દરેક
એકેક ભાગ અને સુંકે એ ભાગ લઈ તે બધાંને
જૂઠા કરી મિલેરાન્ય રસની ભાવના અપ્પી.
આ ચૂર્ણ મંદામિ, અરમિ, ઉધરસ, દમ, સવે-
અમ, ફેફસ, ઘેસળ અને સંતિપાત ઉપર
શાયદાકારક મનાવ છે.

અકલકરો [સં. આકલક] પુ. જંગલ,
અરવસ્તાન અને મિસર દેશમાં થતો સુમારે
એક હાથ લેવાઈતો હોડ તથા તેનું મૂળખું.
તેનાં પીળાં ફૂલ ઉધરસ ઉપર પાનમાં ખવાય
છે. તેની જડમાંથી સાત વર્ષ સુધી દૈવત જનું
નથી. મૂળખું મોઢામાં રવરવાટ કરનાર, ઉખ્ત-
વીર્ય, અગદ અને તીખું, સવેઅમ, સોભ,
અને વાયુનો નાશ કરનાર, તથા દુઃખતા દાંત
માટે, જીભ શુદ્ધ થવા માટે, મુખમાધુર્ય માટે,
તેમ જ સિદુરનું વિષ, પથરી તથા અપરમાર
રોગ ઉપર ઉપયોગી ધારવામાં આવે છે.
અકલકરનું ચૂર્ણ મધમાં ભેળવી તથા સંધવાથી
વાઈતો રોગ મટે તથા પોષ્ટને બોલતાં
શીખવવા અને તોતડાં માણસની જીભ વાળવા
પણ તે વપરાય એમ મનાય છે. અકલકરની
માણસોને કટાક્ષમાં કહેવાય કે અકલકરો
ખાઓ.

અકલકરો ૧. પુ. અકલકરો. જુઓ અકલ-
કરો.

૨. વિ પુ અતુર.

અકલકરો [અ. આલ (જુલિ) + કા.
આલ (રમનાર)] વિ. અકલકરણું; શુદ્ધિ-
માન; અતુર સમજી; કાચું.

અકલકરો ૧. [અ. આલ + કા. આલ
(રમનાર) + આ (ચાક)] પુ. અલ્પ
અકલકર માણસ. મુસલમાન અને પંડિતમાં
પુરુષના નામની સાથે આ શબ્દ લગાડાય છે.
૨. પુ. (લક્ષ્યિય) મૂર્ખ માણસ.

અકલકરુ [અ. આલ + કુ. કુરુ (ધાર
વચરનું)] જ. લીલોડું. લીલોડાનું ચાકે થયું
ખાવાથી અકલ થતે એવી માન્યતા છે.

અકલકરે પુ. દેવજન; ભાંખી ભતનો એ
નામનો એક હોડ, જે હિમાલય પર
હામીરથી નેપાલ સુધીના પ્રદેશમાં થાય છે.
તેનાં મૂળ રેશમ ઉપર પીળો રંગ આપવાના
કામમાં આવે છે. તેનાં પાન કેળનાં પાન
જેવાં અને લમડાં દોઢ ફૂટ લાંબાં, ફૂલ

લાલ, પીળાં ને ફેસરી, તથા બી નાનાં,
કળાં અને લીલાં હોય છે. બીમાંથી માથાના
મજ્જા કરાય છે.

અકલકરુલી [અ. આલ + કુ. બૂલુ] જી.
અકલકરનને જમ્મુ જુલાવે એવી રમત;
દોડવાની કરીશર્ધવાળી એક કુનેડળાજ મેદાની
રમત. પાંચ અથવા વધારે હોડરા તે રમી
કરે. બે હોડરા સિવાયના બધા હોડરા
આંકડા બીડી દાખ હિંચ રાખી ઝોગાકર
જિત્યા રહે, જેથી બારી જેવો આકર થાય.
બારી રહેલા બે હોડરામાંથી એક હોડરો
ખીજા હોડરાને હાથતાળી આપી 'અકલકરુલી'
'અકલકરુલી' એમ બોલતો બોલતો નાસે અને
ખીજા હોડરો 'નથી બૂલી' 'નથી બૂલી'
એમ બોલતો તેને પકડવા પછગ બાક
દોડનાર હોડરો જે બારીમાંથી પસાર થાય
તેમાંથી જ તેને બચવું હોય છે. તેમાં બૂલ
કરે તો તે હાર્યો કહેવાય અને બારીઓ કરી
જિતેલા હોડરામાંથી દરેકની જગ્યાએ તેણે
જિત્યા રહેવું પડે. હવે તે બહાર આવેલો
હોડરો પહેલા હોડરાને ઉપર મુજબ પકડવા
દેડે. બે પહેલો હોડરો પકડાઈ જાય તો
તેણે જમ્મુ બારીઓ કરી જિતેલા હોડરાઓ-
માંથી દરેકની જગ્યાએ જિત્યા રહેવું પડે
અને તે હોડરો તેને ઠેકણે દોડવા લાગે.
આ રીતે બધાના વાસ આવી રહે એટલે
રમત પૂરી થાય. તેને અરબૂલી, અમરબૂલી,
જુમ્મુલામણી, જુલવણી પણ કહે છે.

અકલકરુ [અ. આલ + કુ. આલું
(બોલું)] વિ. ઝોળી અકલકરણું; નાદાન;
કમઅકલ; બેવકૂફ.

અકલકરું જુઓ અકલકરણું.

અકલકરું [અ. આલ + કા. મંદી (વાજું
દેવાયું)] જી. જુલિ; સમજદારી; અતુરાર્થ;
શાયપણ; કહાપણ.

અકલકરું જુઓ અકલકરણું.

અકલકરુકિયું (અકલકરુકિયું) ૧. [અ.
આલ + કિ. લાકી + સં. ઈય (વર્ણ)]
વિ. અકલ લાકી બાલનાર; મુશ્કેલીમાંથી
માર્ગ કાઢનાર.

૨. વિ. જુલિજળથી વચર પેસે પોતાનો
બવહાર સારી રીતે ચલાવનાર.

અકલકરું જુઓ અકલકરણું.

અકલકરણું [અ. આલ (જુલિ) + સં. વર
(વર્ણ)] જુલિજળથી અકલકરણું; કાણું,
પ્રશ્ન; અતુર હેતિમાર; અવરહાર.

અકલકરણું જુઓ અકલકરણું.

અકલકરણું જુઓ અકલકરણું.

અકલકરણું જુઓ અકલકરણું.

અકલકરણું [અ. આલ (સમજ) + સં.
કીન (વચરનું)] વિ. અકલ વચરનું; બેવકૂફ
મૂર્ખ; અજાણી; અજુસમજ.

અકલકરણું ૧. [અ. આલ (જુલિ) +
કા. હોડારી (કથળતા)] જી. જુલિકોસમ્ય.
૨. જી. સાવધમીરી; જાન. દસ્તાકેળી
જાળાના પારિભાષિક શબ્દ તરીકે આ શબ્દનો
અત્યંતમાં ઉપયોગ થાય છે, અને તેનો એવો
અર્થ થાય છે કે દસ્તાકેળ કરનારે તે જુલિ-
પૂર્વક, પાકી સમજણથી અને મમળની સારી
હાલતમાં કરી આપ્યો છે; ફરેબ લઈને,
અંધારામાં રાખીને કે વસ્તુરિયતની બરાબર
સમજણ ન હોય તેવી રીતે કે ઘેનમાં અથવા
ઘેસળામાં જેમતેમ સમજાવ્યા પડાયાથી છેત-
રાઈને કરેલો નથી.

અકલકર વિ. અકલ; દટાર.

અકલકર ૧. [સં. આકલક] વિ. (પ્રાકૃત)
પીડિત; પીડા પામેલું.

૨. વિ. દારેલું.

અકલકર ૧. [સં. આકલક] પુ. (પ્રાકૃત) રહન.
૨. વિ. રહન; રહણ કરનાર.

અકલકર ૧. જી. (મનડી) બહેન.

૨. [સં. અન્ (ખબર)] જી. માતા; જનની.
૩. જી. મિત્રાચારી વૃદ્ધાની નિહાની; લાઈ-
બધીનો લાંબ.

અકલકર ૧. જી. ઝોખાત.

૨. જી. સગાઈ.

૩. જી. સારું મુળ.

અકલકર [સં. અકલકર] વિ. (પ્રાકૃત) ક્ષેત્ર
રહિત.

અકલકર [સં. અકલકર] વિ. (પ્રાકૃત) કિષ્ક
વિનાનું.

અકલકર ૧. [સં. એકલક] વિ. એકલક; એકલ
વખતે એક કરતાં વધુ ન આવે એવું.

૨. જ. એક પછી એક; વારાફરતી; એક
પછી એક એમ અનુક્રમણ. એક અને એકનો
સંધિ થતાં વચલા અક્ષર ઉપર ભાર આવી
પહેલો દીર્ઘાક્ષર દ્વંસ થઈ જાય છે, છતાં
પ્રાર્થ 'એકલક' 'એકલક' એમ જમ્મુ થાય છે.

અકલકર જુઓ અકલકર.

અકલકર ૧. [સં. આકલક (નિહ)]
પુ. (પ્રાકૃત) કોર વચન.

૨. પુ. કાપ.

અક્રોસપરિસહ [સં. આક્રોસ (નિહ) + પરિસહ (સહન કરવું)] પુ. (પ્રાકૃત) કોર વચન સહન કરવાપણું; જૈન સાધુના ૨૨ પરીવહમાંનો ૧૨મો પરીવહ.

અક્રમ ૧. [સં. અક્ર] પુ. (પ્રાકૃત) હૃદય.

૨. પુ. ગાડાની ધરી.

૩. પુ. જીવન આત્મા.

૪. પુ. ધનુષ્ય, ચાર દાધનું માપ.

૫. પુ. બહેડાનું કાંડ.

૬. પુ. રમવાનો પાત્રો.

૭. પુ. રક્ષણનો પારો.

અક્રમ્યોદય ૧. [સં. અક્રમ્ય (ન ખૂટે એવું) + ઉદય (પાણી)] જ. (પ્રાકૃત) અખૂટ પાણી.

૨. જે અખૂટ પાણીવાળું; સદા પાણીથી ભરેલું.

અક્રમચ્ચમ ૧. [સં. અક્રમચર્ચન] જ. (પ્રાકૃત) પાણી કાઢવાનો આમડાનો ફાસ.

૨. જ. મરાઠાં પખાસ.

અક્રમક (અક્રમક) ૧. [પ્રા.] વિ. અસભ્ય; સભ્યતા વિનાનું.

૨. વિ. ઉદ્વેગ.

૩. વિ. ઊંજડ.

૪. વિ. ખડે કહેનાર; કપટવક્તા.

૫. વિ. બગડેલ.

૬. વિ. ભય વિનાનું; નિર્ભય.

અક્રમણ [સં. આખ્યાન] જ. (પ્રાકૃત) આખ્યાન; કથા.

અક્રમ્ય જુઓ અક્રમ.

અક્રમ્યા જુઓ અક્રમા.

અક્રમ્ય ૧. [સં. અક્રમ] પુ. જ. જ. (પ્રાકૃત) અહીંદાર ચોખા.

૨. વિ. અખંડિત; સંપૂર્ણ.

૩. [સં. અક્રમ્ય] વિ. (પ્રાકૃત) અખૂટ; ન ખૂટે એવું.

૪. વિ. કાવ રહિત; ભય વગરનું.

૫. વિ. નાશ ન પામે એવું; અવિનાશી.

અક્રમવાહ (અક્રમવાહ) ૧. [સં. અક્ર-વાહક] પુ. (પ્રાકૃત) અખાડો; કુસ્તી કરવાની જગ્યા.

૨. પુ. બાળક; જમીનથી ઊંચું ચોરસ આસન.

અક્રમસુતમાલા [સં. અક્ર (કદાચ) + સુત + માલા] જી. (પ્રાકૃત) રક્ષણની માળા.

અક્રમણ (અક્રમણ) ૧. [સં. અક્રવાહક] પુ. (પ્રાકૃત) અખાડો; બાયામ કરવાની જગ્યા.

૨. પુ. જુવાર રમવાની જગ્યા.

૩. પુ. પ્રેક્ષકોને બેસવાનું આસન.

અક્રમાણ જુઓ અક્રમાણ.

અક્રિમ [સં. અક્રિ] જી. (પ્રાકૃત) આંખ.

અક્રિમઅંતર ૧. [પ્રા.] જ. આંખનું છિદ્ર; ડાળો.

૨. વિ. આંખ આગળથી દૂર.

અક્રિમરામ ૧. [સં. અક્રિ (આંખ) + રામ (રંગ)] પુ. (પ્રાકૃત) આંખનું અંજન.

૨. [સં. અક્રિ (આંખ) + રામ (મીઠ)] પુ. આંખનું આકર્ષણ.

અક્રિમવેદના [સં. અક્રિ (આંખ) + વેદના (પીડા)] જી. (પ્રાકૃત) આંખની વેદના.

અક્રમોડ (અક્રમોડ) ૧. [સં. અક્રોટ] પુ. (પ્રાકૃત) અખરોટનું કાંડ.

૨. જ. અખરોટનું ફળ.

૩. જ. બેટા; નજરાણું.

અક્રમોજ ૧. [સં. અક્રોજ] પુ. (પ્રાકૃત) હોળનો અભાવ; વિચરતા.

૨. વિ. હોળ રહિત; અક્રમ.

અક્રમોહ જુઓ અક્રમોહ.

અક્રોમર [અ.] પુ. ખિસ્તી વર્ણનો એકત્રીસ દિવસનો દસમો મહિનો.

અક્રમ ૧. [સં. અંજ (આંજક)] વિ. આંજેલ; અંજન કરું હોય એવું.

૨. વિ. મીઠ.

૩. [તુર્કી] વિ. નાનું.

૪. વિ. પરિમિત; માપસરનું.

૫. વિ. રંગેલું; શિષા; ખરડાયેલું.

૬. વિ. બામ; બાપેલું.

અક્રમ [સં. અંજ (આંજક)] જી. રાત્રિ; રાત.

અક્રતુ ૧. [સં. અંજ (પ્રકાશ)] પુ. મંતિ; તેજ.

૨. પુ. કિરણ.

૩. [સં. અંજ (લેપ કરવો)] પુ. મલમ; ચોપડવાનો લેપ.

૪. [સં. અંજ (લેપેલું)] પુ. રાત્રિનો અંધકાર.

૫. જી. રાત્રિ.

અક્ર ૧. [સં.] પુ. કિલો; પ્રાકાર.

૨. વિ. લાલ વિનાનું; નિરર્થક.

૩. વિ. રિચર.

અક્રકાંત પુ. (સિદ્ધ) અગિયાર માળનાં મકાનનો એ નામનો એક વર્ગ. આ કાતના

મકાનના છ પ્રકાર છે: સંજુકાંત, ઈશકાંત, ચક્રકાંત, વમકાંત, વગ્ગકાંત અને અક્રકાંત.

અક્રતુ ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્રતુ (કરિય)] પુ. પરમાત્મા.

૨. [સં. અ (નહિ) + ક્રતુ (ચક્ર)] વિ. ચક્ર વિનાનું.

૩. [સં. અ (નહિ) + ક્રતુ (શક્તિ)] વિ. શક્તિ વિનાનું; બળ વગરનું.

૪. [સં. અ (નહિ) + ક્રતુ (સંકલ્પ)] વિ. સંકલ્પ રહિત.

અક્રમ ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્રમ (મારો)] પુ. અભાવગ્યા.

૨. [સં. અ + ક્રમ (અનુક્રમ)] પુ. એક પછી એક આવે એવી ગોઠવણ ન હોવાપણું ક્રમનો અભાવ.

૩. પુ. (કાવ્ય) વાક્યદોષનો એ નામનો એક ભેદ. જુઓ વાક્યદોષ.

૪. [સં. અ (નહિ) + ક્રમ (રીતિ)] પુ. વિનયભંગ સિદ્ધચાર વિરુદ્ધ વર્તન.

૫. [સં. અ (નહિ) + ક્રમ (જરૂર)] પુ. દાસીઆલી નહિ રાકવાપણું.

૬. વિ. ક્રમ વિનાનું; આકુઅવળું; અનિયમિત; છડુંછડું.

૭. વિ. હાથવા ચાલવાની શક્તિ વિનાનું.

અક્રમગમન [સં. અક્રમ (અનિયમિત) + ગમન (ગતિ)] જ. નિયમ વગરની ગતિ.

જે સજિમાં નીપળ્યા જે, તેનું અક્રમગમન કામ. પ્રેમાનંદ

અક્રમસંન્યાસ [સં. અક્રમ (ક્રમ વગરનું) + સંન્યાસ (ત્યાગ)] પુ. ધ્યેયચર્ચ, આર્હસ્થ અને વાનપ્રસ્થ પછી ન લેવાતાં વચગાળે જ લેવાયેલ સંન્યાસ.

અક્રમાતિશયોક્તિ [સં. અક્રમ (અનિયમિત) + અતિશય (વિશેષ) + યોક્તિ (કથન)] જી. (કાવ્ય) કારણની સાથે જ કાર્ય હોય એ પ્રકારનો અતિશયોક્તિના પેટાભેદરૂપ એક અલંકાર.

અક્રમાંક [સં. અક્રમ (આકુઅવળું) + અંક (આંકડો)] પુ. ક્રમ બદલારનો આંકડો; આડો-અવળો અને તે આંકડો.

અક્રવિહસ્ત [સં. અ (નહિ) + ક્રવિસ (માસ) + હસ્ત (હાથ)] વિ. માંસથી ન ભરડેલ હાથવાળું.

અક્રવ્યાહ [સં. અ (નહિ) + ક્રમ (માંસ) + આહ (ખાનાર)] વિ. માંસ નહિ ખાનાર.

અક્રાંત ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્રાંત (એકત્રિય)] વિ. અજોડ; અપૂર્ણ.

૨. [સં. અ (નહિ) + કમ (કર્મ)]
વિ. ઉત્તરવન નહિ કરાવેલું.

૩. [સં. અ (નહિ) + કમ (નહિ)]
વિ. નહિ કરેલું.

અમરવદોભેદ [સં.] છો. જોની બોરીંગણી; જુડી
નામની વનરપતિ.

અ. કિ. જ. (વ્યવસ્થા) અમરવદોભેદ કિયાવરું છે
૧૫.

અક્રિય ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્રિયા
(પ્રતિ)] પુ. પરમાત્મા.

૨. પુ. (પુરાણ) સોમવશી આયુ રાગના
પાંચમાંથી એકા પુન રૂપ નામના રાગના
કુળમાં જન્મેલા મંત્રીર રાગના પુત્રનું નામ.
તપના પ્રભાવે એની સંતતિ પ્રાપ્ત્યુ મર્ષ હતી.

૩. [સં. અ (અવેશ) + ક્રિયા (ક્રમ)]
વિ. અવેશ ક્રમ કરનાર.

૪. [સં. અ (નહિ) + ક્રિયા (ક્રમ)]
વિ. ક્રમ ન કરતું હોય એવું; પ્રતિ વચરનું.
નવરૂ.

૫. વિ. ક્રમ વચરનું; નિરવેગી.

૬. [સં. અ (નહિ) + ક્રિયા (ધાર્મિક
ક્રમ)] વિ. ધાર્મિક ક્રિયા નહિ કરનાર.

૭. વિ. માલ વચરનું; નગરું.

અક્રિયતા [સં. અક્રિય + તા (નામ બનાવનાર
પ્રત્યય)] છો. ક્રમ નહિ કરતું તે.

અક્રિયવાદ જુઓ અક્રિયવાદ.

અક્રિયા ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્રિયા
(ક્રમ)] છો. ક્રિયાનો અભાવ; ક્રમ નહિ
કરતું તે.

૨. [સં. અ (અવેશ) + ક્રિયા (ક્રમ)]
છો. અરાગ ક્રમ; અવેશ ક્રમ.

૩. છો. (જેન) નાસ્તિકતા.

અક્રિયામા [સં. અક્રિય (ક્રમ નહિ કરનાર)
+ આત્મન (આત્મા)] વિ. આત્માને અક્રિય
એટલે કંઈ નથી કરતો એમ માનનાર.

અક્રિયાવાદ ૧. પુ. હર્ય જન્મમાં ક્રિયા
થતી જ નથી એમ સિદ્ધ કરનાર તત્ત્વજ્ઞાનનો
એ નામનો એક માર્ગ આપું જ જન્મ કંઈ
જ્યુ ક્રિયા કરતું નથી એવો મત.

૨. [સં. અક્રિયા + વાદ (સિદ્ધાંત)]
પુ. નાસ્તિકતાનો સિદ્ધાંત; ૩૩ વાદ પૈકીનો
એ નામનો એક.

આર્પણ (અર્પણ) પૈકી દરિવાદમાં જ વિશેષ
હરીને અર્પણવાદ, ક્રિયાવાદ, અક્રિયાવાદ,
ઈશ્વરવાદ, નિયતિવાદ, શૂન્યવાદ, વિજ્ઞાનવાદ
અને અદૃતવાદ વગેરે અનેક વાદો સંબંધે
થઈ છે.

પુરાણ

૩. પુ. શુભ ૭ પદ પૈકીનો એ નામનો
એક. તેજ આચાર્ય પુરુષપ્રસ્થાનું કહેતું એવું
હતું કે, ક્રમ એ ક્રમ ક્રમ હોય અથવા
કરાયું હોય ક્રમ હોય અથવા કપાયું હોય
પ્રાપ્તિ હોય અથવા અપાપ્તિ હોય,
પ્રાપ્તિનો વધ ક્રમ હોય એવી કરી હોય, પર
ક્રમ હોય, પાડ પાડી હોય, વાડ ક્રમ હોય
તોજ્ય તેને પાપ લાગતું નથી. જે ક્રમ દાન
દે કે દેવતાં, વગેરે કરે અથવા કરાવે તો
તેથી જરા પણ પુણ્ય થતું નથી.

અક્રિયાવાદી વિ. અક્રિયાવાદમાં માનનાર.

મરીય, કમાર, કપિલ, ઉચ્ચ, આર્ચ, વ્યાસભૂતિ,
દરમી, માહર અને ચૌદ મહાવન વગેરે મોટાથી
અક્રિયાવાદીઓના અને દરિવાદમાં નેપા-
એક છે.

પુરાણ

અક્રીણ [અ. કરીય (પાસે)નું જડવચન]
જ. જ. જ. મુસતમાની સરેહમાં કાવણી
સ્વીકારેલી દરનાં સમં.

અક્રુદ્ધ [સં. અ (નહિ) + ક્રુદ્ધ (ગુસ્સો
વગેરું)] વિ. રીસ વિનાનું; મુસ્સા વચરનું.

અકૂર ૧. [સં.] પુ. (પુરાણ) વિષ્ણુ અમ-
વાનનો એ નામનો એક પાર્વદ.

૨. પુ. બીજાપુત્રો એ નામનો કોઈ અને
ભાત; મદકુળના સાત્વત વરામાં જન્મેલા
ચક્ર રાગના તેર દીકરામાંનો એ નામનો
એક. એને આસ્તિ જ્યુ કહે છે. બીજાપુત્ર અને
જગદેવને બાકીમાંથી મગુરા લાવવા કંસે
એને જ મોક્ષો દત્તો અને એ નંદરાગને
મમલારી તેમને કંઈ આપ્યો. સગાજિતનો
અમલક મણિ લઈને તે કાસી જઈ રહ્યો
અને ત્યાં તેણે બારે દાનધર્મ કરી મણિ-
કલ્પિતને ઘાટ જમાવ્યો. એવે બારે બી-
જાપુત્રના કથાથી તેને વાદવો તેડવા મળ્યા ત્યારે
તે પાંડો દારૂ આવી રહ્યો.

૩. છો. (અવેશ) વરખરાશિની સંજા

વરખરાશિની અકૂર સંજા છે. અવેશથી

૪. [સં. અ (નહિ) + કૂર (પાવડી)]
વિ. નિર્દેશ નહિ એવું.

અકૂરતા [સં. અકૂર + તા (નામ બનાવ-
નાર પ્રત્યય)] છો. કૂરતા ન હોવાપણું.

અકૂરત ૧. જુઓ અકૂરતા.

૨. જ. (વેદાંત) મદુલક શેમટ પ્રજા કરનાર
શિવ વગેરેને જ્યુ કોર વચન કલા સિદ્ધાંત
બોધ કરવાપણું.

અકૂરેયર જ. અંકુરેયર; અમ્મ જન્મનું એ
નામનું એક મામ

અમરવદોભેદ અનુચારી દદુ જીવના શક સં. ૩૮૦,
૩૮૫, ૪૦૦ અને ૪૧૭ ના ચાર દાનપત્રોમાં
સિરીવપદ (સિરીવદ) અકૂરેયર (હાલના
અકૂરેયર) તાલુકામાં હોવાનો તથા અમ્મસરના
બાલકોને દાન આપ્યાનો ઉલ્લેખ છે.

મુજસાલના લીધેલાનો

અકેક [સં.] પુ. નાટ્યના ૩૩ અક્ષર-
માંનો એ નામનો એક.

અકે પુ. (પિત્ર) એ નામનો ૨૮ મુ. અને
૧૦૨ લઘુ મળી ૧૩૦ વર્ષ ને ૧૫૮ માતા-
વાળો એક વિષમગતિ માત્રામેળ ૯૬. તે
મહિની કુંભિનીનો એક બેદ છે

અકોક (અકોક) [સં. અકોક] જ. (મરાઠી)
અમેક; અખરોટ.

અકોષ ૧. [સં. અ + કોષ (ગુસ્સો)]
પુ. કોષ ન હોવાપણું.

૨. વિ. કોષ રહિત; મુસ્સા વિનાનું.

અકોષન જુઓ અકોષી.

અકોષી [સં. અ (નહિ) + કોષિન (ગુસ્સા-
વાળું)] વિ. કોષ વિનાનું; ગુસ્સા વચરનું.

અકલ [અ. અકલ (તે કાલો હતો)]
છો. કલાપણું; જુદી.

અક્લમ ૧. [સં. અ (નહિ) + કલમ
(ક્રમ)] પુ. અમને અભાવ.

૨. વિ. અમ વિનાનું; નહિ થઈ શકું.

અક્લમંદ [અ. અકલ (તે કાલો હતો) +
મંદ (વાળું)] વિ. કાલું.

અક્લંત [સં. અ (નહિ) + કલંત
(વાળું)] વિ. નહિ થઈ શકું.

અક્લિતવર્મ [સં. અ (નહિ) + ક્લિત
(બળ) + વર્મ (પાંખ)] પુ. આંખનો
એક રોગ. તેમાં પાંખ જાડી પડે અને પાણી
નૂત કરે છે.

અક્લિષ્ટ ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્લિષ્ટ
(મહેનત પડે એવું)] જ. ક્લેષ રહિત કર્મ;
વિન પ્રવાસે થઈ શકે તેવું ક્રમ.

૨. [સં. અ + ક્લિષ્ટ (અપકૃત)] વિ. અપ-
કૃત નહિ એવું; સાદું; સહેલું.

૩. [સં. અ (નહિ) + ક્લિષ્ટ (ઈન્દ્રિય
પામેલું)] વિ. ઈન્દ્રિય વચરનું; ઈન્દ્રિય નહિ પામેલું.

૪. [સં. અ (નહિ) + ક્લિષ્ટ (પામેલું)]
વિ. અપકૃત વચરનું.

૫. [સં. અ (નહિ) + ક્લિષ્ટ (કૃત્ય)]
વિ. કૃત્ય નહિ પામેલું; હેરાન નહિ થયેલું.

અક્લિષ્ટકર્મ ૧. [સં. અક્લિષ્ટ (પાપા
વિનાશ) + કર્મ (ક્રમ)] વિ. અનાયાસે

ક્રમ કરનાર, વચર શ્રમે ક્રમ કરનાર મહે-
શાઈથી ક્રમ કરે એવું.

૨. વિ. ક્રમને કુઃખ ન થાય તેવું ક્રમ કર-
નાર. આ વિશેષણ પરમાત્માને લાગુ પડે છે.

અક્ષિપ્રવૃત્ત [સં. અક્ષિપ્ર (નહિ થાયું) +
વૃત્ત (ધાર્મિક ક્રિયા)] વિ. ધાર્મિક ક્રિયા કર-
વામાં થઈ નહિ એવું; ધાર્મિક વૃત્ત કર-
વામાં ક્રમે નહિ એવું.

અક્ષિપ્રવૃત્ત લુઓ અક્ષિપ્રવૃત્ત.

અક્ષિપ્રવૃત્ત [સં. અ (નહિ) + ક્રિપ્ત (છોડી
પડે)] વિ. બીજું ન થાય એવું; ન પડે
એવું.

અક્ષિપ્રવૃત્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્રિપ્ત
(છોડી)] પુ. ક્રિપ્તો નહિ હોવાથી;
સુતેલસંપ.

૨. [સં. અ (નહિ) + ક્રિપ્ત (છોડી)]
પુ. કુઃખ સંહત સ્થિતિ; ખેડ ન હોવાથી.
૩. વિ. ક્રમ વચરવું.

અક્ષિપ્રવૃત્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્રિપ્ત
(છોડી)] વિ. ક્રમ ન કરવું હોય તેવું.
૨. વિ. ક્રમે વચરવું.

અક્ષિ ૧. પુ. (જુઓ) અક્ષિપ્રવૃત્ત
માટે વિપુલવૃત્તથી સમાતરે દોરેલી લીટી.

૨. [સં. અક્ષિ (ખં વડેને અક્ષિ)] પુ. અક્ષિ;
ધરી; ક્રિપ્ત સુરેખા કે જે સિંચર રહીને
તેની આસપાસ આજે પદાર્થ આજે રહે છે.

૩. પુ. જે ક્રિપ્ત રેખા પર રહે છે તેને
અક્ષિ અથવા અક્ષિ કહે છે.

અક્ષિવિવિધ

૩. પુ. અક્ષિ.

૪. પુ. લુઓ રમવાનો પાસો; આરે બાજુ
દોઈ બાજુનાં ચિહ્ન કરેલાં હોય એવો
લાક્ષણો, લાંબીદંતનો અક્ષિપ્રવૃત્ત લા-
ચોરસ પાસો.

૫. પુ. ટાંચેદિય.

૬. પુ. તોલો; સોળ માસાનું વજન.

માથ, હાથ, અક્ષિ, બિંદુ, કાંધ, ગ્રસ્થ,
આદ્ય, રાશિ, માણી અને ખારી એવો એક
એક કક્ષાં (ઉત્તરોત્તર) આરે અક્ષિ હોય છે.

અક્ષિવિવિધ

૭. પુ. માળવાની લીટી.

૮. પુ. દરિયામાં થતો એક ભતનો સંખ.
જેન સાધુ તેના સ્થાપનામાર્ગે કરી પાસે
રાખે છે.

૯. [સં. અક્ષિ] પુ. નેત્ર આંખ. બહુવીહિ
સમાસને અંતે અક્ષિનું અક્ષિ થાય છે. જેમકે
કમલક્ષિ, મીનાક્ષિ.

૧૦. પુ. ન્યાય.

૧૧. પુ. પવિત્ર તાન.

૧૨. પુ. પાસાનો ખેલ; ભુગર.

૧૩. પુ. પેદાનો આરો.

મહારથી મહુ કુદે પડે છે,
કુરુને મહનો અક્ષિ બને છે.

સસ્તીચંદ્ર

૧૪. પુ. બહેમનું ગાઠ તે વડ જેવું મોટું,
લાંબા અપુખવાળું, અને તેનાં પાંદડાં અને
દાંતો પણ વડ જેવાં થાય છે.

અક્ષિ વિશેષ ક્રિયા સંબંધ ક્રિયા થયે
જાતવ્યસ બહેમનું તરી થાય મુન્યસ.
વિનયકુશલ

૧૫. પુ. બિલામનું ગાઠ.

૧૬. પુ. મજુઓ; પારો.

૧૭. પુ. (પુરાણ) મહારીને પેટ બમેલો
રાવણનો એ નામનો દીકરો. લુઓ અક્ષિપ્રવૃત્ત.

૧૮. પુ. મુજબે; ઘણે.

૧૯. પુ. રથ; માડી.

૨૦. પુ. (ન્યોતિય) સસિમનો એ નામનો
એક અવવન.

૨૧. પુ. આદ્ય.

૨૨. પુ. અમલોનો નીચલો ભાગ.

૨૩. પુ. વિવાદમાં વિશેષ બલેલ અર્થ.

૨૪. પુ. (જુઓ) વિપુલવૃત્તથી ઉત્તરદક્ષિણ
અંતર.

૨૫. પુ. (જુઓ) કૃત્તિકા તૈયાર કરવાને
ચેરસ અથવા કાટપૂજ્યોપજ્યની સિંચર સમેલી
બાજુ.

૨૬. [સં. અક્ષિ (અપવૃત્ત)] પુ. સરીરમાં
આપી રહેલ આદ્ય.

૨૭. પુ. સાપ.

૨૮. પુ. સુરમો.

૨૯. પુ. જ. જ. સીધી લેવાતા એક ભતના
સંખ.

૩૦. જી. (ન્યોતિય) અક્ષિ.

૩૧. જી. માગા.

૩૨. જ. મહ.

૩૩. જ. મહનું અપમંજલ.

૩૪. જ. જ. મથી આંધળું માલુસ.

૩૫. જ. દરિયાઈ મીઠું.

૩૬. જ. બહેનું.

૩૭. જ. ચોરણુ.

૩૮. જ. સવળ.

૩૯. જી. નાચ ન જામે એવું.

અક્ષિ ૧. લુઓ અક્ષિ ૧૪.

૨. જ. હાંસડી; બાજુને અને બાજુને બેઠ-
નારે હાંસડું. મગાની બંને બાજુ અક્ષિની
પહેલી પાંચળીની ઉપર જ તે આવેલું છે.

અક્ષિ ૧. પુ. (ખમોગ) અક્ષિ તથા
કંઠના અક્ષિઓને બેઠનારી રેખા; કંઠના
અક્ષિઓથી બિંદુઓની પૂર્વ તરફ પરિધ
સુધી આંધવામાં આવે તે સુતની અક્ષિ.
વસતસંપાતમાં સર્વ હોય તે દિવસે અક્ષિ
પલબાના અક્ષિઓથી સુરોદ્ધવા બિંદુને
સાધનાર જે અક્ષિ કંઈપણ થાય છે તે
અક્ષિ કહેવાય છે.

૨. પુ. (જુઓ) ગિરિઓમાં કાટપૂજ્યની
સમેલી બાજુ.

અક્ષિપ્રવૃત્ત પુ. ચવણનો એ નામનો એક
દીકરો. લુઓ અક્ષિપ્રવૃત્ત.

અક્ષિપ્રવૃત્ત [સં. અક્ષિ (પાસો) + ક્રિપ્ત
(છોડી)] વિ. પાસા રમવામાં અતુર.

અક્ષિપ્રવૃત્ત [સં. અક્ષિ (અપવૃત્ત) + ક્રિપ્ત
(છોડી)] પુ. નેત્રનો તારો; આંખની લીટી.

અક્ષિપ્રવૃત્ત લુઓ અક્ષિપ્રવૃત્ત.

અક્ષિપ્રવૃત્ત [સં. અક્ષિ (પાસો) + ક્રિપ્ત
(છોડી)] જી. લુઓ અક્ષિપ્રવૃત્ત.

અક્ષિપ્રવૃત્ત ૧. પુ. (જુઓ) એક ખૂણ
અક્ષિઓની બરાબર હોય અને બીજી ખૂણ
કાટપૂજ્ય હોય એવો ગિરિઓ.

૨. જ. (ન્યોતિય) અક્ષિનું ક્ષેત્ર; અર્થ
સાધવા માટે અપેક્ષા આઠ ક્ષેત્ર માંહેનું રહે.

૩. [સં. અક્ષિ (પાસો) + ક્ષેત્ર (અક્ષિ)]
જ. પાસા નાખવાની જગ્યા.

અક્ષિપ્રવૃત્ત [સં. અક્ષિ (ઉદિય) + અક્ષિ
(અપવૃત્ત)] પુ. ઉદિયપ્રવૃત્ત.

અક્ષિપ્રવૃત્ત ૧. લુઓ અક્ષિપ્રવૃત્ત ૨.

૨. [સં. અક્ષિ (ઉદિય) + જ (અપવૃત્ત)]
પુ. વિષ્ણુ, કારણ કે તે અક્ષિની નાંધિલ
ઉદિયમાંથી વરહરૂપે પ્રગટ થયેલ અનાય છે.

૩. જ. ઉદિયપ્રવૃત્ત તાન; અનુભવસિદ્ધ તાન
પ્રગટ.

૪. [સં. અક્ષિ (અવવન) + જ (અપવૃત્ત)]
જ. વજ્ર, કેમકે તે અક્ષિપ્રવૃત્ત અવ-
વનું બનેલું અનાય છે.

૫. જ. લીટી.

૬. જી. ઉદિયપ્રવૃત્ત.

૭. [સં. અક્ષિ (અપવૃત્ત) + જ (અપવૃત્ત)]
વિ. (ન્યોતિય) અક્ષિથી ઉત્પન્ન અનાય.

અક્ષિપ્રવૃત્ત ૧. જ. અક્ષિઓની અક્ષિની વાંચાઈ
૨. જ. (ખમોગ) અક્ષિ કાંતિપ્રત્યય સ્થાન-
માંથી પુનઃ અને ઉત્તરપ્રવૃત્ત સુધી લેવામાં
આવેલું અક્ષિ.

અક્ષપદકુમાર

૪. જ. આંખનો એ નામનો એક રસ.

૫. [સં. અક્ષ (ન્યાય) + પદલ (ટાપણ)]

જ. કાવદાની એપડીઓ રાખવાનું સાધન.

૬. [સં. અક્ષ (ન્યાય) + પદલ (અપરે)]

જ. ન્યાયકચેરી.

અક્ષપદસાધ્યક્ષ [સં. અક્ષપદલ (હિસાબી) + અક્ષ (વપરી)] પુ. હિસાબી ખાતાનો મુખ્ય અધિકારી.

અક્ષપરિ [સં. અક્ષ (પાસો) + પરિ (વિષ-રીત)] જ. પાસાની રમતમાં હારે આવે એમ; હારનો દાવ હોય એવી રીત.

અક્ષપાટક ૧. [સં. અક્ષ (ન્યાય) + પદ (પ્રકાસક)] પુ. કાવદામાં ખેલી શુરુ. ૨. પુ. ન્યાયાધીશ.

અક્ષપાત [સં. અક્ષ (પાસો) + પાત (પતન)] પુ. પાસાનો દાવ.

અક્ષપાદ ૧. [સં. અક્ષ (આંખ) + પાદ (પદ)] પુ. ન્યાયશાસ્ત્રના રચનાર ગૌતમ-મુનિ. એમ કહેવાય છે કે પોતાના મતનું ખંડન કરનાર વ્યાસનું મુખ પોતાની આંખે કદી ન જોતું એવી પ્રતિતા ગૌતમે કરી હતી. પછી વ્યાસે જ્યારે એને પ્રમજ ક્યાં ત્યારે એણે પોતાના પગમાં આંખ કરી તેને જોયા. આ કારણથી ગૌતમનું નામ અક્ષપાદ પડ્યું.

૨. [સં. અક્ષ (ઇદ્રિય) + પાદ (જ્ઞાન સાધન)] પુ. ન્યાયશાસ્ત્રને જાણનાર પુરુષ, નૈયાયિક; તાદ્દિક. નૈયાયિકોનો તર્ક પ્રત્યક્ષોપ છવી હોઈ એટલે કે ઇદ્રિયજન્ય પ્રત્યક્ષ જ તેમના મતમાં મુખ્ય જ્ઞાનસાધન હોવાથી 'અક્ષપાદ' સંતાઈ યઈ જણાય છે.

અક્ષપાસો [સં. અક્ષ (જુમાર) + પાસક (પાસો)] પુ. જુમાર રમવાનો પાસો.

અક્ષપીડા ૧. [સં. અક્ષ (આંખ) + પીડા (વેદના)] જી. આંખની વેદના.

૨. [સં. અક્ષ (ઇદ્રિય) + પીડા] જી. ઇદ્રિયોની ઈર્ષા.

૩. જી. ચરતિકા નામની વનસ્પતિ.

અક્ષપ્રદક્ષિણા [સં. અક્ષ (ધરી) + પ્રદક્ષિણા (જમણ)] જી. (અગ્રોજ) ધરીની આસપાસ ફરતું તે; આકાશી પદાર્થનું પોતાની ધરી પર ફરતું તે; 'રેડેશન.'

જુમારે પચીસમી સારાઝીવીસ દિવસ સુધીમા સરંની અક્ષપ્રદક્ષિણા થાય છે.

અગ્રોતિવિલાસ

અક્ષપ્રદક્ષિણાકાળી [સં. અક્ષ (ધરી) + પ્રદક્ષિણા (જમણ) + કાલ (વખત)]

પુ. (અગ્રોજ) આકાશી પદાર્થને ધરીની આસપાસ ફરતાં લાગતો વખત.

અક્ષમંથ [સં. અક્ષ (આંખ) + મંથ (ખમ્પ)] પુ. જાદુથી લોભની આખમાં થતો ભુલાવો; નજરમંદી.

અક્ષભા ૧. જી. (અગ્રોજ) અક્ષાંશના સ્પર્શકને ૧૨ વડે ગુણવાથી આવે તેટલા અંગુલ.

૨. જી. છાયા.

અક્ષભાગ [સં. અક્ષ (આસ) + ભાગ (ભાગ)] પુ. અક્ષાંશ.

અક્ષભાર ૧. [સં. અક્ષ (ઝાડું) + ભાર (વજન)] પુ. માડાનો ભાર; માડાનું વજન.

૨. પુ. માડામાં ભરેલો ભાર.

અક્ષબ્રમણ જુઓ અક્ષપ્રદક્ષિણા.

અક્ષબ્રમણગતિ [સં. અક્ષબ્રમણ (ધરીની આસપાસ ફરતું તે) + ગતિ] જી. (અગ્રોજ) ધરીની આસપાસ ફરવાની ગતિ.

અક્ષમ ૧. [સં. અ (નદિ) + ક્ષમ (યોગ)] વિ. અનુચિત; અપરિત; અયોગ્ય.

૨. [સં. અ (નદિ) + ક્ષમ (સમર્થ)] વિ. અમમય; અસક્રા; સાચાર.

૩. [સં. અ (નદિ) + ક્ષમા (ખામોશી)] વિ. ક્ષમાનો ગુણ ન હોય એવું.

૪. [સં. અ (નદિ) + ક્ષમ (સાચે એવું)] વિ. બીજાને તેઓના મત ધરાવવા અથવા ધર્મ પાળવા દેવાને નારાજ.

અક્ષમજીવ [સં. અ (નદિ) + ક્ષમજીવ (માફ કરવા એમ)] વિ. અક્ષમ; મારો ન અપાવ એવું.

અક્ષમતા જુઓ અક્ષમા ૧, ૨, ૪.

અક્ષમત્વ જુઓ અક્ષમા ૧, ૨, ૪.

અક્ષમદ [સં. અક્ષ (પાસો) + મદ (તીવ્ર હજી)] પુ. જુમાર રમવાની તીવ્ર હજી.

અક્ષમા ૧. [સં. અ (નદિ) + ક્ષમા (સહન કરવાપણું)] જી. ઈર્ષા; અદેખાઈ.

૨. જી. ક્રોધ; ગુસ્સો.

૩. જી. નાસ્તના ૩૩ અર્થકારમનો એ નામનો એક.

૪. જી. પારકાના મતને ઉદારતાપૂર્વકે જાન આપવાની અશક્તિ; ક્ષમાનો અભાવ.

અક્ષમાપક [સં. અક્ષ (આસ) + માપક (માપનાર)] જ. (અગ્રોજ) વેખાક ને અક્ષાંશ ઉપરથી પ્રહ-નક્ષત્ર જોવાનું એ નામનું એક પ્રકારનું યંત્ર.

અક્ષમાપન [સં. અ (નદિ) + ક્ષમાપન (માફી)] જ. મદ ન કરવાપણું.

અક્ષમાસા ૧. [સં. અક્ષ (નક્ષત્ર) + માસા] જી. (અગ્રોજ) ઉત્તર દિશામાં વસિષ્ઠ નમના તારા પાસે સમર્પિ મડગમાં માગારે રહેલ તારો; અરુંધતી નામનો તારો.

૨. [સં. અક્ષ (મજુકો) + માસા] જી. સ્લાક, સ્લેટિક વગેરેના મજુકાની માળા; બેરબેક; જપમાળા.

૩. [સં. અક્ષ ('અ' થી 'ક્ષ' સુધીના અક્ષર) + માસા (હાર)] જી. વર્ણમાલા; અક્ષર-માળા; અ થી ક્ષ સુધીના અક્ષરની હાર.

૪. જી. વર્ણિક કાપિનાં પત્ની અરુધતી.

અક્ષમાલિકા ૧. [સં.] જી. એકસો આઠ ઉપનિષદો પૈકીની એકનું નામ. જુઓ ઉપ-નિષદ.

૨. જુઓ અક્ષમાલા ૨, ૩.

અક્ષમારીલ [સં. અ (નદિ) + ક્ષમા સહનશીલતા) + રીલ (સ્વભાવ)] વિ. સહનશક્તિ વિનાનું; બીજાના મતને સહી ન કરે એવું.

અક્ષમાળા જુઓ અક્ષમાલા.

અક્ષમૌન [સં. અક્ષ (ઇદ્રિય) + મૌન (ચૂપ)] જ. મૌનનો એ નામનો એક પ્રકાર; અગાધારથી ઇદ્રિયોનો કરવામાં આવેલો નિમજ.

અગાધારે ઇદ્રિયોનો નિમજ કરવો એ અક્ષ-મૌન છે. નિમજદારી દર્પણ

અક્ષમ્ય [સં. અ (નદિ) + ક્ષમ્ય (ક્ષમા આપી સકાય તેવું)] વિ. ક્ષમા ન આપી સકાય તેવું; માફ ન કરાય તેવું.

અક્ષય ૧. [સં. અ (નદિ) + ક્ષય (નાશ)] પુ. ઈશ્વર; પરબ્રહ્મ; પરમાત્મા.

૨. જ. બ્રહ્મરૂપિ સંવત્સરનું ૨૦મું વર્ષ.

૩. વિ. અમૃત; ન ખૂટે એવું.

૪. [સં. અ (નદિ) + ક્ષય (ધર)] વિ. ધરીનાં નિર્ધન; ધર વચરનું.

૫. વિ. નાશ ન પામે એવું; અવિનાશી; શાશ્વત.

અક્ષયકીર્તિ ૧. [સં. અક્ષય (નાશ ન પામે તેવું) + કીર્તિ (આવર)] જી. નાશ ન પામે તેવી આખર.

૨. વિ. કીર્તિ કાવચ રહે એવું.

અક્ષયકુમાર [સં.] પુ. મદોદરીથી ઉત્પન્ન થયેલો શવજનો એ નામનો દીકરો જ્યારે સીતાજીને શોધવા લંકા આવેલ હતુમાન

રાવનના પ્રમોદનનો નાશ કરતો હતો ત્યારે રાવણે હનુમાનને પકડવા માટે તેને મોકલેલ. ત્યાં તે હનુમાનને હાથે માર્યો મર્યો હતો.

અક્ષયગુણ ૧. [સં. અક્ષય (નાશ ન પામે તેવું) + ગુણ (સદ્ગુણ)] પું. સિવ.
૨. વિ. નાશ ન પામે તેવા ગુણવાળું.

અક્ષયતા ૧. [સં. અક્ષય (નાશ ન પામે તેવું) + તા (નામ જનાવનાર પ્રત્યય)]
સ્ત્રી. નાશ નહિ થવાપાતું.

૨. સ્ત્રી. લાંચ, રસવત વગેરેથી નહિ લક્ષ્ય-વાને ગુણ.

અક્ષયતુલ્ય ૧. [સં. અક્ષય (અવિનાશી) + તુલ્ય (બરાબર)] વિ. અવિનાશી જેવું નાશ વિનાનું.

અક્ષયતુષ્ટિ ૧. [સં. અક્ષય (ન ખૂટે તેવું) + તુષ્ટિ (ખાણું આપું)] પું. અર્જુન.
૨. વિ. પું. અખૂટ ખાણું આપવાનો.

અક્ષયતુલીયા ૧. [સં. અક્ષય (નાશ ન પામે એવું) + તુલીયા (તીલ)] સ્ત્રી. અખાતીલ.
વૈદ્યાનુ સુદ તીલ; મરેલાને નામે આઠસુને પાણીથી ભરેલાં માટલાં, વીંજણાં, ફણિયા વગેરે આપવાનો તેમ જ પિત્તએતુ તલ વડે તર્પણ કરવાનો દિવસ. એટલો એકવાના આરંભનું મુહૂર્ત આ દિવસે કરતા હોવાથી જો આ તિથિએ દૃષ્ટિમાં કે રોકિયું નક્કર હોય તો બહુ જ સારું મનાય છે. આ દિવસે આમડાના ખાદ્યમાં કાઠ પર હીચક્ર બાંધીને હીચકવાનો રિવાજ છે. એ સજ્જિની ઉત્પત્તિનો તથા સત્યયુગના આરંભનો દિવસ ગણાય છે. આ તિથિએ કરેલું પુણ્યદાન નાશ પામતું નથી એવી માન્યતા ઉપરથી આ નામ પડેલું થયું છે.

અક્ષયત્વ ૧. જુઓ અક્ષયતા.

અક્ષયધામ ૧. [સં. અક્ષય (અવિનાશી) + ધામનું (સ્થાન)] જ. નાશ ન પામે એવું સ્થાન; વૈકુંઠ.

૨. જ. મોક્ષ; નિર્વાણ; મુક્તિ.

અક્ષયનવમી ૧. [સં. અક્ષય (નાશ ન પામે એવું) + નવમી (નોમ)] સ્ત્રી. અખેનોમ.
કાર્તિક સુદ નોમ. સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી આ દહાડે ઉપવાસ તથા પિતૃફળ કરી સૌભાગ્ય ઇચ્છી દેખાવું ઇન કરે છે. ત્રેતાયુગની સમ્રાજા આ તિથિથી મરેલી મનાય છે. તે દિવસે એવિદ્ય-લિપેકોત્સવ ઊજવાય છે, અને શીવજીના-આર્ચણને સ્થાપેલી સર્વે એકમાં અનૂદન પુરાય છે.

અક્ષયનિધિ ૧. [સં. અક્ષય (અખૂટ) + નિધિ (બંધાર)] પું. અખૂટ બંધાર.

૨. [સં. અક્ષય (ન ખૂટે એવું) + નિધિ (સમૃદ્ધ)] પું. મહાસામર્ય મેલે સમૃદ્ધ.

અક્ષયનિધિતપ ૧. [સં.] જ. (જૈન) એક જાતનું તપ.

અક્ષયનીતિ ૧. [સં. અક્ષય (અખૂટ) + નીતિ (મૂલ)] સ્ત્રી. અખૂટ મૂલ.

અક્ષયપદ ૧. જુઓ અક્ષયધામ.

અક્ષયપદપૂર્ણ ૧. [સં.] પું. જીવ વગરની સ્થિતિમાં ઇચ્છા વગર રહેલો આત્મા.

અક્ષયપાત્ર ૧. [સં. અક્ષય (અખૂટ) + પાત્ર (વાસણ)] જ. જેમાં રાંધેલી વસ્તુ ખૂટે નહિ એવું વાસણ; અખેપાત્ર વનવાસ વખતે સૂર્ય મુદિહિરને આ પાત્ર આપું હતું, જેથી પાંડવો પોતાની જોડે વનવાસમાં ફરતા અનેક મહાવિ વગેરેને બોળી આપી શકતા.
૨. જ. નીપજમાંથી આઠસુને બાણતો ધર્માદ્ય ભાગ.

૩. જ. ગિદ્યા લેવાનું ઠામ.

અક્ષયભાષો ૧. [સં. અક્ષય (અખૂટ) + ભાષા (ભાષે)] પું. બાણ ન ખૂટે એવો ભાષા.

અક્ષયમંમસા ૧. જ. એ નામની ઘાતિનું માણસ.

૨. વિ. આઠસુની એ નામની એક જાતનું.

૩. [સં. અક્ષય (અખૂટ) + મંમસ (શુભ) + આ (નારીઅવિનો પ્રત્યય)]
વિ. સ્ત્રી. કવચનું અન્નજી કરનારી.

અક્ષયલોક ૧. [સં. અક્ષય (અવિનાશી) + લોક (જગત)] પું. સ્વર્ગ.

અક્ષયવદ ૧. [સં. અક્ષય (અવિનાશી) + વદ (વડ)] પું. પ્રલયકાળે પણ જેનો નાશ ન હોતો થયો તેવો અતિ પ્રાચીન મનાતો એક વડ. પ્રલયકાળે તેનાં પાંદડાં પર ભગવાન પોદળા હતા એમ કહેવાય છે. પ્રલયમાં અક્ષયવદ ફરિને એક સ્થાનમાં તે વાનું કાઢ છે. તેનું આ બહુ બળદ છે. અક્ષયવદ પરથી મંત્રાચનુનાન સંમતમાં કંપલાવોને આત્મહત્યા કરવાથી ખાસ નથી લાગતું. એવું મોક્ષપ્રાપ્તિ માય. એવી જૂની માન્યતા હોવાથી કેટલાક માન્યાણ આ વડ ઉપરથી પડીને ફેલાય કરતા.

અક્ષયવદ ૧. જુઓ અક્ષયવદ.

અક્ષયવાણી ૧. [સં. અક્ષય (અખૂટ) + વાણી (બોલી)] સ્ત્રી. પ્રવાહ વડે નહિ એવી વાણી.

૨. [સં. અક્ષય (નાશ ન પામે એવું) + વાણી] સ્ત્રી. વચનસિદ્ધિ.

૩. સ્ત્રી. સરસ્વતી.

અક્ષયવૃક્ષ ૧. [સં. અક્ષય (અવિનાશી) + વૃક્ષ (વડ)] જ. કલ્પવૃક્ષ.

૨. જ. કીર્તિદેષી કાઠ.

૩. જુઓ અક્ષયવદ.

અક્ષયસુખ ૧. [સં. અક્ષય (સામવ) + સુખ] જ. કવચનું સુખ; અવિનાશી સુખ.

૨. જ. નાશ ન થાય તેવા સુખનું સ્થાન; મોક્ષ.

અક્ષયસ્થાન ૧. જુઓ અક્ષયધામ.

અક્ષયસ્થિતિ ૧. [સં. અક્ષય (અવિનાશી) + સ્થિતિ (અવસ્થા)] સ્ત્રી. (જૈન) અર્ધા કર્મનો નાશ થયે પછી પ્રાપ્ત થતી દૈવસ્થાત્મક સ્થિતિ. આપુ તથા કર્મનો છુપ થવાથી નાશ ન થાય એવી અનંતસ્થિતિ સિદ્ધિને પ્રાપ્ત થાય છે. સિદ્ધની સ્થિતિને આદિ છે, પણ અંત નથી, તેથી સિદ્ધ સાદિઅનંત કહેવાય છે.

અક્ષયા ૧. [સં.] સ્ત્રી. અક્ષય પુણ્ય આપનારી તિથિ; સોમવતી અમાસ, રવિવારી સાતમ, અને મંગલવારી ચોથ.

૨. વિ. સ્ત્રી. અખૂટ પુણ્ય આપનારી.

અક્ષયાનવમી ૧. જુઓ અક્ષયનવમી.

અક્ષયાસંસિતા ૧. [સં. અક્ષયા (અખૂટ પુણ્ય આપનારી) + સંસિતા (કુમારેથી)] સ્ત્રી. બાદરવા સુદ સાતમ. અખંડ સૌભાગ્ય ઇચ્છી સ્ત્રી એ દિવસ સિવ અને કુર્માનાં તહેવાર તરીકે ઊજાવે છે.

અક્ષયિણી ૧. [સં.] સ્ત્રી. પાર્વતી.

અક્ષયી ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્ષયિન (ખૂટે તેવું)] વિ. અખૂટ.

૨. [સં. અ (નહિ) + ક્ષયિન (નાશ પામે એવું)] વિ. નાશ ન પામે તેવું; અક્ષય; અવિનાશી.

અક્ષય ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્ષય (ખૂટે એવું)] જ. બદ્ધ, બીજા, પાણી વગેરેની કદી પણ ખોટ ન પડે એવી પ્રાર્થના સાથે એ વસ્તુનું ઇન. ચંદ્રસૂર્યના મહત્ત્વ વખતે જે અપ્સમાં આવે તે અક્ષય થાય એવી માન્યતા ઉપરથી આ સંજ્ઞ વપરાતો ગણાય છે.

૨. જુઓ અક્ષયી.

અક્ષયદાન ૧. જુઓ અક્ષય ૧.

અક્ષયનવમી ૧. જુઓ અક્ષયનવમી.

અક્ષરબોધક ૧. [સં. અક્ષર (અક્ષર) + ઉલ્ક (પાણી)] પુ. સાગર.
૨. ન. માકમાં પિંદાન પછી ધાતુઓના હાથમાં 'અક્ષર હો' કહીને મૂકવામાં આવતું મધ અને તેમ ભેળવેલું પાણી.
અક્ષર ૧. પુ. અધેક નામની વનરપતિ.
૨. [સં. અ + ક્ષર (ગિરાયો)] પુ. આત્મા. કેમકે તેનો નાશ થતો નથી.
૩. પુ. જે માગ્ય જેટલો વખત; લવનો એવો અને હાલનો આમો સામ.
૪. પુ. મહેલું.
અક્ષર ઉતારવા = (૧) મહેલું ઢાળવું. (૨) માથેથી ધાર ઉતારવો.
૫. [સં. અ (નહિ) + ક્ષર (નાશ પામવું)] પુ. મોક્ષ; મુક્તિ; નિર્વાણ.
૬. પુ. ભેખ; દસ્તાવેજ; ખત.
૭. પુ. વિષય.
૮. પુ. સખ; વચન; બોલ.
અક્ષર બોલવા-બોલમાંથી અક્ષર કાઢવા = બોલવું; ઉચ્ચારવું.
૯. પુ. સિવ.
૧૦. પુ. સ્થૂળ સખાર્ય; વચનનો ભાવાર્થ નહિ પણ માત્ર સખાર્ય.
અક્ષર પાળવો = હેતુ નહિ સામવતાં સખાર્યને જ વળગી રહેવું.
૧૧. પુ. વ. વ. બીજામણિત વમેરમાં સંખ્યાને બાંહે વપરાતા અક્ષર, જેનું કોઈ પણ અર્થ અથવા અર્થ નિમિત્ત માત્ર હોઈ શકે. (ક+મ) (ક-મ) = કહે-મરે. અહીં ક અને મ નાં કોઈ પણ અર્થ હોઈ શકે; પણ ૧૩ ક + ૬ = ૧૦૦. અહીં કનું મૂલ્ય ૭૭ હોઈ શકે.
૧૨. પુ. વ. વ. વિધિના ભેખ.
૩૫ અક્ષર કેમ હશે એ સખ્યા પુરુષપુત્રાના પ્રમાણે
૧. અક્ષર બંસવા-ટાળવા = (૧) અક્ષર ઠેકવા; બૂસવું. (૨) ભાગ પહોંચાવવું.
૨. વિધિના અક્ષર = જીના ભેખ; સામ.
૧૩. પુ. વ. વ. હરક; વર્ણ.
૧. અક્ષર કાઢવા = (૧) અક્ષર ધૂંટવા. (૨) લખેલું બંસી નાખવું. (૩) સંભાળથી લખવું.
૨. અક્ષર કાતરવા = અક્ષરની કાતરણી કરવી.
૩. અક્ષર ભેવા = (૧) લખાણ બોળ-ખવું. (૨) લખેલું તપાસવું.
૪. અક્ષર પાડવા = (૧) કાતરણી અથવા મૂંઝણીમાં અક્ષર કાઢવા. (૨) લખવું. (૩) લખતાં અક્ષર બૂલી જવા. (૪) લખવું રૂ

કરવું. (૫) લખાણ કરી આપવું લખવું.
(૬) સંભાળપૂર્વક લખવું.
૫. અક્ષર પારખવા = લખાણ બોળખવું.
૬. અક્ષર માંડવા = ક્ષણથી લખવું.
૭. અક્ષર મેળવવા = લખેલું સરખાવવું.
૮. અક્ષર લખવા = લખવું.
૯. અક્ષર વાગવા = મરોડદાર અક્ષર માત્ર એમ કરવું.
૧૪. જી. માખ.
માથાને ઉપનિષદમાં અક્ષર એવું નામ આપેલું છે. બીજાવસ્થા
૧૫. ન. અક્ષરબોધક વૈકુંઠ અક્ષરધામ.
૧૬. ન. અર્ચનાઓખવું.
૧૭. ન. આકાશ.
૧૮. ન. એક પ્રકારનું વખતનું માપ; ક્ષણનો એકપચ્ચમાંસ.
૧૯. ન. જલ.
૨૦. ન. તપસ્યા; તપશ્ચર્યા.
૨૧. ન. (સમીત) તાલનાં મુખ્ય ૭ અંગ પૈકીનું ચાર માત્રનું ચીત્રનું અંગ.
૨૨. ન. ધર્મ.
૨૩. ન. નાશ ન પામે એવું લખાણ.
૨૪. ન. ન્યાય; ક-સાદ.
૨૫. ન. પક્ષ; પરમાત્મા ઉપર; પરચક્ષ; કૂટસ્થ મૈત્રવ.
૨૬. ન. (વેદાંત) સ્વરૂપમાં પરમાત્માનું નિવાસસ્થાન.
૨૭. ન. અત્યંત જોગવણી.
૨૮. ન. વડ.
૨૯. નિ. ક્રિયાશક્તિ
૩૦. [સં. અ + ક્ષર (ખસક)] નિ. ન પામે એવું નિમજ; આણુપાણું ન થાય એવું ૬૬
૩૧. નિ. નાશ ન પામે એવું; અવિનાશી; નિમ્ન અમર.
અક્ષરક ૧. [સં.] ન. વર્ણ.
૨. ન. સ્વર.
અક્ષરકભા [સં. અક્ષર + કભા (કુલર)] જી. લખવાને કુલર.
અક્ષરકૂક [અ. કુ.] પુ. અક્ષરમાં વમેલી જૂલ.
અક્ષરમણિત [સં. અક્ષર + મણિત] ન. આંખ નહિ, પરંતુ અક્ષર માંડીને અત્યંતરી કરવાનું શાસ્ત્ર; બીજામણિત. અક્ષરમણિત એક પ્રાચીન હિંદુવિદ્યા છે. અક્ષરમણિતના સામેતિક રૂપમાં મુરોપીય પ્રબળ કરતાં હિંદુઓ અક્ષરમણિત હતા. પ્રાચીન હિંદુઓનું અક્ષરમણિત સંબંધી કુટુંબ જાન વ્યવસ્થિત રૂપમાં મુક્તર અને તે નવી વિદ્યાના મૂળ સ્થાપક તરીકે નામ કાઢનાર

મણિતશાસ્ત્રી આર્યભટ્ટ પાટલિપુત્રમાં ઈ. સ. ૪૭૬ માં જન્મ્યો હતો. ઈ. સ. પાંચમાથી ન્યારમા સૈદ્ધ સુધીમાં હિંદુ અક્ષરમણિતમાં બહોળું વિદ્યમન થઈ પામ્યો હતો. હિંદુઓએ સંપાદિત કરેલું જાન મુરોપમાં સત્તરમા અને અક્ષરમા સૈદ્ધ સુધી જાણમાં આવ્યું ન હતું અને તે પણ એકજ વસ્તુને બીજી વાર શોધી કાઢી હતી એમ કહી શકાય. આ સમયનું હિંદુ અક્ષરમણિત અંકમણિતની પેઠે વાકુખનાં અને મુશાનાં પુસ્તકોની મારફત આરબોમાં, અને તેથી મારફત મુરોપમાં પ્રસિદ્ધ થયું. ચીન અને જાપાનમાં પણ સ્વંય મણિતશાસ્ત્રીએ હિંદુ અક્ષરમણિતનો ઉપયોગ જાણ્યો હતા.
અક્ષરચોષ જુઓ અક્ષરચરિ.
અક્ષરચળ જુઓ અક્ષરચંચુ.
અક્ષરચન જુઓ અક્ષરચંચુ.
અક્ષરચંચુ [સં. અક્ષર + ચંચુ (પ્રખ્યાત)] પુ. લહિયો; ભેખ; ભેખનજા ઉપર ચંચરના મલાવનાર પુરુષ.
અક્ષરચંચુ જુઓ અક્ષરચંચુ.
અક્ષરચંક [સં. અક્ષર + ચંક (ચંક)] પુ. અક્ષરમેળચંક અક્ષરમણિ. જુઓ અક્ષરમેળ-ચંક.
અક્ષરજનની ૧. [સં. અક્ષર + જનની (કરત કન્યા)] જી. કલમ; ભેખણ.
૨. [સં. અક્ષર (નાશ ન પામે એવું) + જનની (માતા)] જી. નાશ ન થાય એવી માતા.
અક્ષરજનક જુઓ અક્ષરચંચુ.
અક્ષરજનક જુઓ અક્ષરચંચુ.
અક્ષરજીવી ૧. [સં. અક્ષર + જીવિન (જીવનાર)] પુ. કલમ.
૨. જુઓ અક્ષરચંચુ.
અક્ષરજ [સં. અક્ષર + જ (અક્ષર)] નિ. લખેલું.
અક્ષરજાન [સં. અક્ષર + જાન] ન. વાંચવા-લખવા જેટલું જાન; ભેખનવાચન પૂરતું જાન.
અક્ષરજ [સં. અ (નહિ) + ક્ષરજ (નાશ)] ન. ખરી ન પડતું તે; નાશ ન પામવાનો મુખ્ય.
અક્ષરણીય ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્ષર (ખસક)] નિ. ૬૬ મક્રમ.
૨. [સં. અ (નહિ) + ક્ષર (બિચખડ)] નિ. ન બોળાયે તેવું.

૩. [સં. અ (નદિ) + ર (પર)]]
વિ. ન ખરે એવું.

અક્ષરત્વ ૧. [સં. અક્ષર + ત્વ (પદ્ય)]
છી. અક્ષર સંબંધી ગાન.

૨. [સં. અ (નદિ) + રતા (નાથ
પામવાયું)] છી. નાથ ન પામવું તે;
અવિનાશીપદ્ય.

અક્ષરતીર્થ ૧. [સં. અક્ષર + તીર્થ (પવિત્ર
સ્થા)] જ. મોક્ષ; પરમધામ; સદાનું પવિત્ર
ધામ.

૨. વિ. ધર્મ પ્રુષ્ઠ આપનાર.

૩. વિ. સદાને માટે પવિત્ર.

અક્ષરતુલિતા [સં. અક્ષર + તુલિતા
(પીત)] છી. કલમ; લેખન.

અક્ષરદેરી [સં. અક્ષર (નાથ ન પામે એવું)
+ આ. દેહરણ (દેવચક્ર)] છી. સ્વામી-
નારાયણ ધર્મના પ્રણાલીતાનંદ સ્વામીનું
મોક્ષમાં આવેલું પવિત્ર સમાવિસ્થાન તે
સ્વામી અક્ષર મનાતા હોવાથી તે અક્ષરને
અક્ષરદેરી કહે છે.

અક્ષરદેહ ૧. પુ. કીર્તિ.

૨. [સં. અક્ષર (અમર) + દેહ (શરીર)]
પુ. નાથ ન પામે એવું શરીર; દિવ્ય દેહ.

૩. [સં. અક્ષર (અમર) + દેહ (શરીર)]
પુ. લેખકના શરીરથી કર દેહની સરખા-
મણીમાં વધારે આયુષ્યવાળા એવો કૃતિમૃત્યુ
અથવા એના લખાણનો સમૂહ લખાણથી
શરીર. જેમકે જોવાર્ધનરામ ત્રિપાઠી કૃત દશ-
રામનો અક્ષરદેહ.

અક્ષરદેહધારી [સં. અક્ષર (અમર) + દેહ
(શરીર) + ધારિત્ર (ધારણ કરનાર)]
વિ. અમર; નાથ ન પામે એવું.

અક્ષરદ્વય [સં. અક્ષર + દ્વ (એક)]
જ. (સંગીત) તાલનાં મુખ્ય છ અંગ પૈકીનું
બીજું અંગ; કૃતઅંગ; સ્વર; દોહત; વચન;
રૂપ; બિન્દુ; અર્ધમાત્રિકા; સુરત; આક્રમક;
ઉત્તમ; વૃત્ત; ક; જે માગ્યને અંતરે તાલ અને
તે બાજાં જે માગ્યનું અંગ.

અક્ષરધામ ભુજો અક્ષરધામ.

અક્ષરધ્વનિ [સં. અક્ષર (વર્ણ) + ધ્વનિ
(અવાજ)]; પુ. અક્ષરનો ઉચ્ચાર; અક્ષર
બોલતાં થતો અવાજ; અક્ષરધ્વનિ.

અક્ષરનિવાસ ભુજો અક્ષરધામ.

અક્ષરન્યાસ ૧. [સં. અક્ષર (વર્ણ) + ન્યાસ
(ગોઠવણ)] પુ. અક્ષરની ગોઠવણ; લખાવટ;
અક્ષરની રચના; લખાણ.

૨. [સં. અક્ષર (વર્ણ) + ન્યાસ (અર્પણ)]
પુ. (તાંત્રિક) મન્ત્રો એક એક અક્ષર
બોલતાં હોય, નાથ, ક્ષન વગેરેને અમર
એવી તંત્રી એક કિલા.

૩. [સં. અક્ષર (વર્ણ) + ન્યાસ (લેખન)]
પુ. લેખ; ખત; દસ્તાવેજ.

૪. પુ. વર્ણમાળા; લિપિ.

અક્ષરપદ ભુજો અક્ષરધામ.

અક્ષરપદ્ધતિ [સં. અક્ષર + પદ્ધતિ (રીત)]
છી. અક્ષર લખવાની રીત; વર્ણપદ્ધતિ; વર્ણ-
માળાની યોજના.

અક્ષરપરસ્ત ૧. [સં. અક્ષર + પરસ્ત
(પૂજનાર)] વિ. અક્ષરપૂજક.

૨. અક્ષરના અપૂર્વ અને અક્ષરપરસ્ત જાન
દેશમાં પણ આ દેશના જનજનમાં પ્રમાણ છે.
કાવેલસા

૨. [સં. અક્ષર (અક્ષર) + શ. પરસ્ત
(પૂજક)] વિ. અક્ષર; વિદ્વાન; જોગવડી
ધર્મેશ.

અક્ષરપંક્તિ ૧. [સં. અક્ષર + પંક્તિ
(પાથ)] પુ. (પિત્ત) એ નામનો ૫
અક્ષરનો એક અક્ષરમેળ છંદ; હંસ; પંક્તિ.
તેના હરેક ચરણમાં અમલ, મુરુ અને મુરુ
હોય છે.

હંસ જા જા મે. અલ્પિમય

૨. [સં. અક્ષર + પંક્તિ (હાર)] છી.
અક્ષરની હાર.

૩. વિ. પાંચ માથવાળું.

અક્ષરપુરુષ [સં. અક્ષર (અસ્તિત્વ) +
પુરુષ] પુ. આત્મા, ચૈતન્ય.
આત્માની સાથે સંબંધ સખતા ચૈતન્યને અક્ષર-
પુરુષ કહે છે. સ્ત્રીવાચનામય

અક્ષરબદ્ધ [સં. અક્ષર + બદ્ધ (બેઠાવેલું)]
વિ. અક્ષરનાં મેળવાળું.

અક્ષરબંધ ૧. [સં. અક્ષર + બંધ (બેઠા-
વણ)] પુ. અક્ષરનું અપુરુષત્વ નહિ પણ તેની
મંજાળ નિવાસક તત્ત્વ હોય એવી પદ-
રચના; પદ્યબંધની રચનાના પાંચ પ્રકારમાંથી
એ નામનો એક; વૈદિક છંદ અથવા કવિને
વખતે તેમાંના કેલાક અક્ષર કંઈક કે નીચ
સ્વરથી કે ઉપરથી બેલાય છે. તેમાં કંઈક
સ્વરથી બેલાય તે ઉપર નીચ સ્વરમાં
બેલાય તે અનુદાત, અને બંનેમાં જે ન
બેલાય તે સ્વસ્તિ. વેદના છંદ અમુક
અક્ષરની સંખ્યાથી જમાવેલા છે; પણ તેમાં
આ ત્રણ સ્વરના સંબંધના કંઈક નિયમ
રાખેલા હોય છે. તે નિયમ ક્યા હશે તે
સમજી શકવું નથી. જ્યાં અક્ષરના સમૂહ

આવર્તન પામતા નથી તેથી તે અનાવર્તી
અક્ષરબંધ રચના કહી શકાય. અક્ષરબંધ
પદ્યરચનાના અનાવર્તી અને આવર્તી એવા બે
પ્રકાર છે. વેદના છંદ કે જેમાં અક્ષરના
સમૂહ આવર્તન પામતા નથી તે અનાવર્તી,
અને અગમ, મનહર વગેરે છંદ, જેમાં બે બે
ત્રણ ત્રણ કે ચાર ચાર અક્ષરના સમૂહ
આવર્તન પામે છે તે આવર્ત અક્ષરબંધ છે.
અક્ષરબંધનું ખાસ લક્ષણ એ છે, ચરણમાં
માત્ર અમુકજ અક્ષર આવે, પણ અક્ષરની
અક્ષતિ, પ્રાસ, યતિ કે એવું કશું ન થયે.

૨. [સં. અક્ષર + બંધ (બંધાવણ)]
પુ. અક્ષરનું બંધાવણ.

૩. [સં. અક્ષર (દેહ) + બંધ (બંધન)]
પુ. અનુદ સંબંધ; માંડ મેચી.

૪. પુ. કસ્ત.

અક્ષરબ્રહ્મ ૧. [સં. અક્ષર + બ્રહ્મન]
પુ. ઈશ્વર; પરમાત્મા; હૃદયનાં બ્રહ્મ.
૨. જ. બ્રહ્મનું ધામ.

અક્ષરબ્રહ્મકાંતક [સં. અક્ષરબ્રહ્મ (પરમાત્મા)
+ કાંતક (સ્વરૂપવાળું)] વિ. પરમાત્માના
મુખ્યધર્મવાળું.

પૌતાનો આત્મા અક્ષરબ્રહ્મકાંતક છે એમ
બાળ થતાં પૌતાને વિશેષ બ્રહ્મકાંતકી રૂપમાં
દર્શન કરે છે. પુષ્કિમાર્ચપરેશિત

અક્ષરભાર [સં. અક્ષર + ભાર (ભેર)]
પુ. ઉચ્ચારણમાં અમુક પદ ઉપર પ્રમાણે
ભાર.

જ્ઞાતવનના એકબીના નિયમ પ્રમાણે ક્યાં
એમાં અક્ષરભારનું લક્ષ અને લક્ષ્ય
કાવ-લીધેનો નિયમ સ્વીકાર્યો છે. કુસુમનાથ

અક્ષરભુવન ૧. [સં. અક્ષર (નાથ ન પામે
એવું) + ભુવન (લોક)] જ. ઉપલુપ્ત
સ્વર્ગભુવન.

૨. [સં. અક્ષર (નાથ ન પામે એવું) +
ભુવન (માનવ; સામાજિકસને લીધે અહીં
ભવનને બદલે ભુવન રચ વપરાયો છે)]
જ. સ્ત્રીસ્વામીનારાયણના ચૈત્રાણી સર્વ વસ્તુ-
નો સમૂહ જેમાં ક્યાં છે તે માનવ પ્રસાદીની
વસ્તુનું સમહસ્થાન.

અક્ષરમત્ત ૧. [સં. અક્ષર (અવિનાશી) +
મતિ (શક્તિ)] છી. ઈશ્વર અવિનાશી છે
એવો નિયમ.

૨. છી. નાથ ન થાય તેવી શક્તિ.
રહસી વાત કહે હરિ લણી,
અથા અક્ષરમત્ત નહિ આપણી.

અક્ષરમય [સં.] વિ. અક્ષરરૂપ; અક્ષરમાં
અથવા સ્વરૂપમાં પ્રકટ થયેલ.

રસના આત્માને મૂકી માત્ર અક્ષરમય રસનો
આદર કરવા કોને અવગણ્ય મને ?

સોપર્ણનાથ

અક્ષરમાલો લુઓ અક્ષરમાલો.

અક્ષરમાલો ૧. [સં. અક્ષર (વર્ણ) +
માલો] જી. અક્ષરનો સમૂહ; મૂળાક્ષર; વર્ણ-
માળા.

૨. જી. અક્ષરરૂપી પૂજની માળા.

અક્ષરમાલિકા લુઓ અક્ષરમાલો.

અક્ષરમાળી લુઓ અક્ષરમાલો.

અક્ષરમાળી લુઓ અક્ષરમાલો.

અક્ષરમુખ ૧. [સં. અક્ષર (વર્ણ) + મુખ
(મોં)] પું. અક્ષરોમાં પહેલો અક્ષર અ.
૨. પું. સિખ; ચેતો.

૩. વિ. અક્ષર સીખવાવાળું; અક્ષરનો
અભ્યાસ કરનાર.

અક્ષરમુદ્રિકા [સં. અક્ષર (વર્ણ) + મુદ્રિકા
(મુદ્રી)] જી. આંખની છદ્ધારતથી વાત-
ચીત કરવાની ભાષા; કરપ્રશ્નચી.

અક્ષરમુદ્રિકાકથનકલા ૧. [સં. અક્ષર
(વર્ણ) + મુદ્રિકા (મુદ્રી) + કથન (કહેવું
તે) + કલા (કૃત્ય)] જી. એક જાતની
કરપ્રશ્નચી; આંખની છદ્ધારત વડે સમજાવવા
રૂપ સંકેતિક ભાષા.

૨. જી. મૂકીમાંની વસ્તુ પારખવાની વિદ્યા;
૧૪ કળા પૈકીની એ નામની એક. કોઈ
માણસના હાથમાં કે જાતી જગ્યામાં કોઈ
બીજા હોય તે પારખવી હોય તે અથવા કળા
ક્રમ લાગે છે. કોઈ વસ્તુ હાથમાં રાખવાથી
જતા હાવભાવ તથા હાથની રીતિ તે વસ્તુ
જાણવા માટે જરૂરનાં છે. તેમ ન પરખાય
તો રંગ, મુજબ, નામના અક્ષર, તે અક્ષરથી
ક્યા ક્યા સ્વરૂપ અને વગેરે પ્રકાર પૂછી પેલી
વસ્તુનું નામ નક્કી કરવામાં આવે છે. વળી
કોઈ માણસ દૂર બેસી આપણાથી ન વંચાય
તેનું જાણવું હોય, તે તેના હાથના વલણ
અને કથમની દબ ઉપરથી તેણે શું જાણ્યું તે
પારખી સમજ.

અક્ષરમેળ ૧. [સં. અક્ષર + મેળ]
પું. અક્ષરની મણતરીવાળો છંદ; અક્ષરમેળ-
લુઓ અક્ષરમેળ.

૨. વિ. અક્ષરની મણતરીવાળું.

અક્ષરમેળક [સં. અક્ષરમેળ + ક
(કં)] પું. (પિંગળ) અક્ષરના માપવાળા

છંદમાંથી દરેક છંદ એ જાતના હોય છે:
અક્ષરમેળ અને માત્રામેળ. અક્ષરની જ
મણતરી અને આઠ મણના અધારે એ છંદની
રચના થાય તેને અક્ષરમેળ એટલે અક્ષરમેળક
કહે. એમાં માત્રાને મેળ હોય જ, પણ તે
પદોમાં જણુ મુક અક્ષરના જ નિયમે આવે.
દરેક પદમાં આઠલા જ અક્ષર આવવા એકઠા
અને તે જાતી રીતે મુકવા એકઠા. અક્ષરકુપ,
ઉપરજીત, હાલિત, લેટક, ભુજંગી, વસંત-
તિલક, મરિચી, મંદારાંત, સિખરિણી,
શાંદ્યવિરિણિત વગેરે અક્ષરમેળક છે. અક્ષર-
મેળની કૃતિ મુશ્કેલ છે.

અસત્યો માદીપી પ્રભુ પરમ સત્યે તું હર્ષિજી,
હંડા અંધારેથી પ્રભુ પરમ તેજે તું હર્ષિજી;
મહા મૃત્યુમાંથી અમૃત સમીપે નાથ હર્ષિજી,
તું હિંદો કું કું તે જુજ દરસનાં દાન હર્ષિજી.

ઉપરના સિખરિણી અક્ષરમેળકના દરેક
ચરણમાં ૧૭ અક્ષર હોય છે. તેના અક્ષર ૫
મ, ન, સ, જ તથા છે એક જણુ અને એક
મુક હોય છે. જો અક્ષરે વિરામ છે. ઘેરો,
સોરઠો, હરિચીત, એપર્ષ, ભરેયો, કપો,
મીતિ વગેરે માત્રામેળક છે અને તેની કૃતિ
અક્ષરમેળક કરતાં મહેતી છે.

અક્ષરમેળવૃત્ત લુઓ અક્ષરમેળક.

અક્ષરવંચ [સં.] જ. પ્રિપિચં; લેખવંચ.

અક્ષરવેગ ૧. [સં. અક્ષર + વેગ
(ચેતવણી)] પું. અક્ષર બેગ કરવા તે;
અક્ષર ભેગવા તે.

૨. [સં. અક્ષર (જલ) + વેગ (ચંપ)]
પું. ધ્રુવર સંબંધ.

અક્ષરવેગી [સં. અક્ષર (નાસ ન પામે એવું)
+ વેગિન (ચેતી)] પું. સિવાં મહારેવ.

અક્ષરવેગક ૧. [સં. અક્ષર + વેગક
(ચેતવણ)] પું. જાપાનામાં અક્ષરનાં બીજાં
ચેતવણાર માણસ.

૨. પું. હાલિયો.

અક્ષરરચના [સં. અક્ષર + રચના (ચો-
વણ)] જી. અક્ષરની ચેતવણી; અક્ષરપ્રકૃતિ.

અક્ષરરૂપ [સં. અક્ષર (અવિનાશી) + રૂપ
(લક્ષણ)] વિ. અવિનાશી સ્વરૂપવાળું.

અક્ષરસંચ [સં. અક્ષર + સંચ (ચેતવી
સમજ એવું)] વિ. અક્ષરના જાનથી મને
એવું; લેખન વાચનથી પ્રાપ્ત થઈ શકે એવું.

અક્ષરસાલ ૧. [સં. અક્ષર (જલ) +
સાલ (પ્રાપ્તિ)] પું. ધ્રુવરપ્રાપ્તિ.

૨. [સં. અક્ષર (સ્વર) + સાલ (પ્રાપ્તિ)]
પું. સ્વરનાં જાતિ, અર્થ વગેરેનું જાન.

અક્ષરસિધિ [સં. અક્ષર + સિધિ (લખવાની
રીત)] જી. લુગ્ધ લુગ્ધ અક્ષર કે જેની
ચેતવણીથી કંઈ પણ વિચાર અજાણી સમજ
અથવા વાતચીત કરી સમજ તે અક્ષરનો
સમૂહ.

અક્ષરલેખન [સં. અક્ષર + લેખન (લખવું
તે)] જ. અક્ષર લખવા તે.

અક્ષરલોક [સં. અક્ષર (નાસ ન પામે એવું)
+ લોક (દુનિયા)] પું. નાસ વગરની દુનિયા
સ્વર્ગ.

અક્ષરલોકવાસી ૧. [સં. અક્ષર (અવિનાશી)
+ લોક (દુનિયા) + વાસિન (રહેનાર)]
વિ. અવિનાશી દુનિયામાં રહેનાર; અમર
લોકમાં રહેનાર.

૨. વિ. મરી નયેલું.

અક્ષરલોભ ૧. [સં. અક્ષર + લોભ
(લાલચ)] પું. કામગપત્તી આલા.

૨. [સં. અક્ષર (જલ) + લોભ (લુપ્ત)]
પું. અક્ષરમાંની જિજ્ઞાસા; મુમુક્ષુતા.

અક્ષરવર્જિત [સં. અક્ષર + વર્જિત
(રહિત)] વિ. અજાણ; અજાણ; લખતાં
વાંચતાં ન આવડતું હોય એવું; નિરક્ષર.

અક્ષરવાસ લુઓ અક્ષરવાસ.

અક્ષરવાસી મણુ = મરણ પામીને જાતચીત
મેળવવી; મૃત્યુ પામવું.

અક્ષરવાસિની [સં. અક્ષર (ચેત) +
વાસિની (વસાતી)] વિ. જી. મેણમાં
વસનારી.

તેવડિવાળી પાળી શરૂ બાળી અક્ષરવાસિની
સંપ્રતિષ્ઠા

અક્ષરવાહી [સં. અક્ષર + વાહી (વાહું)]
વિ. મૂળ અર્થ પ્રમાણેનું; અક્ષર પ્રમાણે જ
જરાગર જેનો અર્થ કહેલો છે એવું; સ્વરૂપ
સ્વરૂપના અર્થવાળું.

અક્ષરવિદ [સં. અક્ષર + વિદ (જાણનાર)]
વિ. અક્ષર જોગખનાર; અક્ષર જોગખવાની
વિદ્યા જાણનાર; અક્ષરનિષ્ણાત.

અક્ષરવિદ્યા ૧. [સં. અક્ષર (વર્ણ) +
વિદ્યા (જ્ઞાન)] જી. અક્ષર સંબંધી જ્ઞાન;
લખવા વાંચવાની આવડત.

૨. [સં. અક્ષર (જલ) + વિદ્યા (જ્ઞાન)]
જી. જલવિદ્યા; તત્ત્વજ્ઞાન.

અક્ષરવિધિ ૧. [સં. અક્ષર + વિધિ
(ક્રિયા)] જી. અક્ષર લખવા તે.

૨. જી. સહી કરવાનું કામ.

અક્ષરવિન્યાસ ૧. [સં. અક્ષર + વિન્યાસ (ગોઠવણી)] પુ. ખત; લેખ; દસ્તાવેજ.

૨. પુ. લખાવટ; લેખણી; શુદ્ધ લેખનવિદ્યા; અક્ષરની ગોઠવણી.

૩. પુ. વર્ણમાળા; લિપિ.

અક્ષરવૃત્ત લુઓ અક્ષરમેળવંદ.

અક્ષરવેષ [સં. અક્ષર + વેષ (ઢંધા)]

પુ. કાવ્યમાં આવતા હયાક્ષર; અશુભ અક્ષર.

અક્ષરવૈવિધ્ય [સં. અક્ષર + વૈવિધ્ય (લુધા પહું)] જ. અક્ષરનું લુધાપહું; લુદી લુદી ભાતની અક્ષરરચના.

અક્ષરવ્યક્તિ [સં. અક્ષર + વ્યક્તિ (સ્પષ્ટતા)] જી. વર્ણમાળાના અક્ષરનું સ્પષ્ટ ઉચ્ચારણ.

અક્ષરશત્રુ ૧. [સં. અક્ષર (વર્ણ) + શત્રુ (દુરમન)] જ. અક્ષરનું દુરમન; લખતા વાંચતાં ન આવડતું હોય તેવું માણસ.

૨. વિ. કાળા અક્ષરને કૂટી મારે એવું; અગણ્ય.

અક્ષરશસ્ત્ર [સં. અક્ષર + શસ્ત્ર (હથિયાર)] જ. અક્ષરથી હથિયાર.

અક્ષરશઃ ૧. [સં. અક્ષર + શઃ (અન્ય અનાવનાર પ્રત્યય)] જ. એકપણ અક્ષર રહી ન જાય તેમ; એક અક્ષર પણ ન હોયતાં; અક્ષરેઅક્ષર.

૨. જ. મૂળસંદાનુસાર; સંસ્કર્ષ પ્રમાણે.

અક્ષરશાસ્ત્ર [સં. અક્ષર + શાસ્ત્ર (કળ)] જ. અક્ષરનું જ્ઞાન આપનાર ગ્રંથ; અધ્યયન.

અક્ષરશાળી [સં. અક્ષર + શાળા (નિશાળ)] જી. અક્ષરનું જ્ઞાન મળે તેવી નિશાળ.

અક્ષરશિક્ષક [સં. અક્ષર + શિક્ષક (શીખવડું તે)] જ. અક્ષર શીખવવાપરું; અક્ષર-જ્ઞાન.

અક્ષરશિક્ષા ૧. [સં. અક્ષર + શિક્ષા (વિદ્યા)] જી. તત્ત્વશાસ્ત્ર માંહેની એક પ્રકારની અક્ષરવિદ્યા.

૨. [સં. અક્ષર (જગ) + શિક્ષા (જ્ઞાન)] જી. જ્ઞાનજ્ઞાન.

અક્ષરશૂન્ય લુઓ અક્ષરવર્જિત.

અક્ષરશૂન્યતા [સં. અક્ષર (અક્ષર) + શૂન્ય (રહિત) + તા (પહું)] જી. અગણ્યપણ.

અક્ષરસમાર્થ [સં. અક્ષર + સમાર્થ (સમાન)] જી. (કાવ્ય) એક સાથે આવતા

સંખ્યો પહેલો અક્ષર અમુક એક જ હોય એ પ્રકારનો સંખ્યાસંકાર વર્ણસમાર્થ એમો ભૂમિ ભૂમિ પણ જાણે ભૂમિ, તારાં નંદન વન સાં વાન રે.

અક્ષરસમ [સં. અક્ષર + સમ (સમાનતા)] જ. અક્ષરનો શુદ્ધ ઉચ્ચાર; હ્રસ્વ દીર્ઘ, ઘ્યુત એટલે એક, બે કે ત્રણ માત્રાવાળા અક્ષર જેવા હોય તેવા ભોલવા તે.

અક્ષરસમાસ [સં. અક્ષર + સમાસ (મેળવ)] પુ. અક્ષરનું પરસ્પર મેળવ.

અક્ષરસમુદાય [સં. અક્ષર + સમુદાય (જથ્થો)] પુ. અક્ષરનો જથ્થો; અક્ષરજથ્થો.

અક્ષરસમૂહ લુઓ અક્ષરસમુદાય.

અક્ષરસંખ્યા [સં. અક્ષર + સંખ્યા (ગણતરી)] જી. એક, બે, ત્રણ, ચાર એમ અક્ષરની ગણતરી.

અક્ષરસંસ્થાન [સં. અક્ષર + સંસ્થાન (ગોઠવણી)] જ. અક્ષરની રચના; લિપિ.

અક્ષરસંકૃતિ ૧. [સં.] જી. (કાવ્ય) શાસ્ત્ર સંદર્ભમાં થયેલી અર્થની રચના.

ધર્મ, રસ, લક્ષ્ય એટલે શોભાદિ અક્ષર સંપત્તિ, રીતિ, અભિવ્યક્તિ ને રૂપિ એ ૬ પ્રમાણે પદાર્થો રચિત જનને અક્ષરશાસ્ત્ર કહેવાય.

૨. જી. નાટકમાં કદ લક્ષ્યમાંનું એ નામનું એક લક્ષ્ય.

અક્ષરસાજ [સં. અક્ષર + સુ. સજ્જ (લગાવ)] પુ. ભોજ; વાણી.

જોલે જોડું મંદ મંદ ને મધુર જ અક્ષરસાજ. સરસ્વતીચંદ્ર

અક્ષરસામુદ્રિક [સં. અક્ષર + સામુદ્રિક (રેખાશાસ્ત્ર)] જ. લખેલા અક્ષર ઉપરથી માણસની આલમજાત, સ્વભાવ અને જાતગત પારખવાની વિદ્યા.

અક્ષરસામ્ય [સં. અક્ષર + સામ્ય (સરખાપહું)] જ. અક્ષરનું સરખાપહું.

અક્ષરસૃષ્ટિ [સં. અક્ષર + સૃષ્ટિ] જી. લખાણ.

અક્ષરસૌષ્ઠવ [સં. અક્ષર + સૌષ્ઠવ (સુદૃઢતા)] જ. અક્ષરની સુંદરતા.

અક્ષરસૌંદર્ય લુઓ અક્ષરસૌષ્ઠવ.

અક્ષરસ્થ ૧. વિ. મરી મરેણું.

૨. [સં. અક્ષર (મોઢાવાળ) + સ્થ (રહે નહ)] વિ. મોઢાવાળા રહેનાર.

અક્ષરસ્પષ્ટતા [સં. અક્ષર + સ્પષ્ટતા (સાચાઈ)] જી. અક્ષરનું ચોખ્ખાપણ વર્ણશુદ્ધિ.

અક્ષરાકૃતિ [સં. અક્ષર + આકૃતિ (આકાર)] જી. અક્ષરનો આકાર.

અક્ષરાકૃતિનામર્મ [સં. અક્ષરાકૃતિ + નામ + મર્મ (રચના)] પુ. (કાવ્ય) અક્ષર સાથે નામનો આકાર બને એવા લખાણવાળી પદ્યરચના; એક ભાતની ચિત્રાવરચના. આ રચનામાં નામને વાળી કોઈ પણ અક્ષરના જેવી આકૃતિ બનાવી રાખાય છે. નામના મોઢાથી શરૂ કરી પૂંછડે કાવ્ય અટકે છે. હંક પ્રમાણે નામ અટકવાનું હોય, ત્યાં હેતુથી અક્ષર બે વખત વપરાય છે.

અક્ષરાજ [સં. અક્ષ (પાસો) + રાજન (જીત)] પુ. જુમારી; જુમારમાં કુચળ પુરુષ.

અક્ષરાદંબર [સં. અક્ષર + આદંબર (ઘોરો ઘેવ)] પુ. (કાવ્ય) કાવ્યનો એ નામનો એક પ્રકાર એટલા અક્ષરનો ઘોરો ડોળ લારેલો હોય પણ રસ કે જાવના ન હોય તેવું કાવ્ય અધમાધ્યમ.

અક્ષરાતીત ૧. [સં. અક્ષર (વર્ણ) + આતીત (પીછ પાર મરેણું)] જ. કાવ્ય પરમાત્મા, કોઈ તે અક્ષરથી પર હોઈ અનિર્વચનીય છે. હર, અક્ષર અને અક્ષરાતીત એ ત્રણ વેદાંતમાં સર્વભૂત, કૃદસ્થ અને ધ્યક્ષને માટે વપરાતા શબ્દ છે.

૨. વિ. અક્ષરથી ન વર્ણવાય એવું; વાણીથી વર્ણવી ન શકાય તેવું; અર્જુનીય.

અક્ષરાત્મક ૧. [સં. અક્ષર (વર્ણ) + આત્મક (સંબંધનું)] વિ. અક્ષરમેળવાળું; જેમાં અક્ષરનો મેળ હોય એવું.

૨. વિ. અક્ષરની સુખ્યતાવાળું.

૩. [સં. અક્ષર (અવિનાશી) + આત્મક (સ્વપણું)] વિ. અવિનાશી સ્વરૂપવાળું.

અક્ષરાર્થ ૧. [સં. અક્ષર (વર્ણ) + અર્થ (સમજાવી)] પુ. અક્ષરનો અર્થ; તાત્પર્ય.

૨. પુ. કેવળ અક્ષરને વળગી રહીને કરેલો અર્થ; સંખ્યાર્થ; સંયુક્તિ અર્થ.

અક્ષરાધ્યાત્મ [સં. અક્ષર (વર્ણવાય તેવું) + આધ્યાત્મ (આત્મા સંબંધી)] વિ. ન જુલ્યાય તેવું બિંદુ, છોકું આત્મજ્ઞાન સ્વરૂપ.

અક્ષરાનુક્રમ [સં. અક્ષર + અનુક્રમ (મેળી)] પુ. એક પછી એક ક્રમમાં અક્ષર આવે તેવી રચના.

અક્ષરાભાષ્ય [સં. અક્ષર + આભાષ્ય (કાવ્ય)] પુ. વર્ણમાળા.

1. वि. भाषा वनर रमनारे.

અક્ષિપદ્ય [સં. અક્ષ (પાસે) + પદ્ય (રહસ્ય)] જ. ભુજર રમવામાં હેસિમારી.
અક્ષિતવ્ય [સં. અક્ષ (નહિ) + તવ્ય (માથે વાળ એવું)] વિ. માથે ન કરી સમાવ એવું અક્ષમ.

અક્ષિપામ [સં. અક્ષ (ધરી) + પામ (આમળનો બાગ)] પું. માડીની ધરીનો આમળનો બાગ; ધરીનો છેડો.

અક્ષિપાકીલક [સં. અક્ષ (ધરી) + પામ (આમળનો બાગ) + કીલક (ખાસો)] પું. માડીની ધરીના આમળા બાગમાં નાખવાનો ખીનો.

અક્ષિપાલ્લુ ભુજો અખિવાલ્લુ.

અક્ષિપાર ૧. [સં. અક્ષ + પાર (જાર)] જ. વસ્ત્રમાં હોમવા માટે ખીણ વચરની વસ્ત્ર; દુધ, લી, ચોખા, તથા, મગ, જવ વગેરે.
૨. જ. કીપવ; એક ખનિજ દ્યાર.
૩. વિ. ખીડું ન હોવ એવું; ખીણ વચરનું.
અક્ષિપાર કરતું = હાથ કરતું; દ્યારની કરતું; નરમ કરતું.

અક્ષિપારસવલ્લ ૧. [સં. અક્ષિપાર (જાર વિનાનું) + સવલ્લ (ખીડું)] જ. દ્યાર વિનાનું ખીડું. તે ખીડું માડીમાંથી નીકળે છે.
૨. જ. બનાવડી નહિ એવું ખીડું; સમુદ્રનું ખીડું.
૩. ભુજો અક્ષિપાર ૧.

અક્ષિપાવલિ [સં. અક્ષ (કામક) + પાવલિ (દ્યાર)] જી. જવ કરવાની માગા; જવ માગા; તસખી.

અક્ષિપાવલી ભુજો અક્ષિપાવલિ.

અક્ષિપાપ ૧. [સં. અક્ષ (પાસે) + પા (પાસે) + પ્ (ફેંકે)] પું. ભુજાર-ખાનાનો ખાસિક.
૨. પું. ભુજારી; ભુજર જેવનાર.

અક્ષિપાતિ ૧ જી. અહેખાઈ; ઈર્ષા.
૨. [સં. અક્ષ + પાતિ (સમા)] જી. હમાનો અભાવ; અક્ષમા; અક્ષિપાતિ.
૩. જી. મુરસો.
૪. વિ. હમા વચરનું.

અક્ષિપંશ ૧. [સં. અક્ષ + પંશ (બાગ)] પું. ક્ષિતિજનું તળ પૂવીના અક્ષ વડે અંધ કપાલ ત્યાં તે બે વચ્ચે થતો ખૂલો.
૨. [સં. અક્ષ (વિપુવરત્તી ઉતર-ધીલુ અંતર) + પંશ (વર્તવો ૩૧૦મે બાગ)] પું. (ભુજો) વિપુવરત્તી ઉતર અથવા દક્ષિણ દિશાએ હોઈ જવનું અંતર; મુવનિદુધી બીજ

મુવનિદુ સુધી એક લીટી દોરી તેના બે બાગ કરવામાં આવે તે; 'હીઓ આવ દીવેસ્ત્રવસ લેટિપુક'. વિપુવરત્તી ઉતર તરફના ૬૦ અને દક્ષિણ તરફના ૬૦ મળીને ૧૨૦ અક્ષાંશ થાય છે.

૩. જ. અક્ષાંશની સમાંતરે આવેલું કાર્થ કેમલું.
૪. જ. નક્ષત્રનું કાર્થિતરત્તી ઉતર અથવા દક્ષિણ બાજુનું કાર્થાંતર.

૫. જ. ભૂમખરેખા અને કાર્થ ચોક્કસ સ્થાનની વચ્ચે વામોતરની પૂર્વ સ્થિતિ કે અંતર.
અક્ષિપંશાવૃત્ત [સં. અક્ષાંશ + વૃત્ત (વર્તુલ)] જ. વિપુવરત્તી સમાંતરે દક્ષિણ અને ઉતરે પૂર્વ-પશ્ચિમ દોરેલું વર્તુલ; અક્ષરત; પાંચલ આવ લેટિપુક'.

અક્ષિ ૧. [સં.] જી. અંધ; અધ; તેજ.
૨. જી. બે રક્ષક સોપાનિક સન્ધ. કેમકે આંખ બે હોય છે.
૩. જ. એસોચ્ચક ઉપનિષદમાંની એકનું નામ. ભુજો ઉપનિષદ.

અક્ષિઅંતર ભુજો અક્ષિઅંતર

અક્ષિ ૧. [સં. અક્ષ (ધરી) + પક (ને લપટ)] પું. એક ભાતનું માંસ, જેનું લાકડું ધરી જનવવામાં મગ લાગે છે; રંજનાથ.

૨. પું. દ્યાર.
૩. જી. હલકો ધાતુ ઉપર જેને મૂકતાં તે ધાતુ સોનું કે રૂપું થઈ જાય એમ કહેવાય છે તે રાખોડી.

૪. જ. કૃષ્ણલુવેલી એક ઉપનિષદનું નામ.

અક્ષિર્ષ [સં. અક્ષિ (આંખ) + ર્ષ (ફેંકે)] પું. આંખનો પથારો.

અક્ષિરીશ્વ [સં.] જ. એ નામનું એક રણ; બહેડું.

અક્ષિરૂપ [સં. અક્ષિ (આંખ) + રૂપ (આકારો બાગ)] પું. આંખનું રાન; આંખની કીડી.

અક્ષિરૂપ ભુજો અક્ષિરૂપ.

અક્ષિરોશ ભુજો અક્ષિરોશ.

અક્ષિરોષ ૧. [સં. અક્ષિ (આંખ) + રોષ (પર)] પું. આંખનો ચોખલો.

૨. પું. આંખનો ઝાલો.

અક્ષિમત ૧. [સં. અક્ષિ (આંખ) + મત (ખેડ)] પું. રણ; વિરોધી.

૨. વિ. આંખે મોડું.

૩. વિ. કેમેલું; બેમેલું.

૪. વિ. દેવ કરવા જેવું.

અક્ષિરોશ ભુજો અક્ષિરોશ.

અક્ષિરોશક [સં. અક્ષિ (આંખ) + રોશક (ચોખો)] પું. આંખનો પ્રકાશ મલક્ય કરનાર પાદો. ભુજો અક્ષિપદ.

આંખે તે પદાર્થની આકૃતિ થતી એટલે અક્ષિ-રોશકમાં જાય છે ત્યારે અંતઃકલ્પ તે પદાર્થની આકૃતિને પાસકું કરે છે.

સિદ્ધાંતસૈન

અક્ષિવાત ૧. [સં. અક્ષિ (આંખ) + વાત (વચાવેલું)] પું. આંખનો એક ભાતનો રોગ.
૨. પું. આંખમાં વાગતું તે.

અક્ષિલુ [સં.] જી. આંખ.

અક્ષિલ ૧. [સં.] જ. પાણી.

૨. જ. સો જનમની સંખ્યા.

૩. [સં. અક્ષ + ક્ષિત (ધીલુ)] વિ. નાક વચરનું; સ્થિર; કમખી.

અક્ષિતારક [સં. અક્ષિ (આંખ) + તારક (વારો)] પું. આંખનું રતન; આંખની કીડી.

અક્ષિતારક ભુજો અક્ષિતારક.

અક્ષિરોશક [સં. અક્ષિ (આંખ) + રોશક (જવાબાર)] જ. આંખની રમવા તપાસવાનું એક ભાતનું ધંત.

અક્ષિરોષ ૧. [સં. અક્ષિ (આંખ) + રોષ (પર)] પું. આંખની જૂથ; જોવામાં થયેલી જૂથ; દષ્ટિરોષ.

૨. પું. આંખનો રોગ.

અક્ષિનિમેષ [સં. અક્ષિ + નિમેષ (પલકાતો)] પું. આંખના પલકારા જેટલો વખત; કલ્પ.

અક્ષિપદ્ય [સં. અક્ષિ + પદ્ય (પાપક)] જ. પાંખક.

અક્ષિપદ [સં. અક્ષિ (આંખ) + પદ (પાદો)] પું. આંખની કોડી પાછળનો પ્રકાશ મલક્ય કરનારો પાદો, જેના ઉપર બહારની વસ્તુની આકૃતિ પડે છે.

કિરણોનું વક્રીકરણ થતું હોય તેથી ઉત્પન્ન થાય છે તે વાચની પાછળ થતું તેનાથી જ્યાં દૂર આવેલ અક્ષિપદની ઉપર પડે છે.

અક્ષિપદકાલ [સં. અક્ષિપદ (આંખનો પાદો) + કાલ (જનવક)] પું. આંખના પાદોને સોળે; આંખનો એક ભાતનો રોગ.

અક્ષિપદ્ય ૧. [સં. અક્ષિ (આંખ) + પદ્ય (પાદો)] જ. આંખનું પાદ; આંખનો પાદો.
૨. જ. આંખે પાવ આવી જવાનો એક રોગ.

અક્ષિપાક

અમુલ્ય

અક્ષિપાક [સં. અક્ષિ + પાક (પાકું તે)]
પું. આખ ઊઠાને રેત.

અક્ષિપીક [સં.] છી. એ નામની એક
વનસ્પતિ.

અક્ષિપુક [સં. અક્ષિ (આંખ) + પુક
(પાકું)] પું. પોપતું.

અક્ષિપ્રમાહી [સં. અ (નહિ) + ક્ષિપ્ર
(જલદી) + પ્રાહિન્ (મહત્વ કરનાર)]
સિ. બહુ ધીમે મહત્વ કરનાર; ઉત્તરવર્ગથી
કામ ન ઉપાડી કે સમજી શકનાર.

પાંચ ઈંદ્રિયા અને એક મન એ છ સાધનોથી
ધનાર મનિદ્વાનના અવગત, ઘડા અઢિ રૂપથી
એ યોગીસ એક શબ્દ છે તે બધા સુષોપસમ
અને વિષયની વિવિધતાથી બાર બાર ભટના
શબ્દ છે; જેમકે બહુમાહી, અલ્પમાહી, બહુ-
વિષમાહી, એકવિષમાહી, ક્ષિપ્રમાહી, અક્ષિપ્ર-
માહી અનિમિત્તમાહી, નિમિત્તમાહી, અસદિશ્ય-
માહી, સદિશ્યમાહી, મુગમાહી, અને અમુગમાહી
તત્વાર્થસૂત્ર

અક્ષિપ્રરેશ ૧. [સં. અક્ષિ (આંખ) +
પ્રરેશ (ભાગ)] પું. આંખ આગળનો ભાગ.
૨. પું. હૃદયમંદા.

અક્ષિપ્રમાહ ૧. [સં. અક્ષિ (આંખ) +
પ્રમાહ (આગસ)] પું. આંખનું આગસ.

૨. [સં. અક્ષિ (આંખ) + પ્રમાહ
(મરણ)] પું. જેવામાં કરેલી અલસ.

અક્ષિકૂર્ક ૧. [સં. અક્ષિ (આંખ) + કુ-
કૂર્ક] સિ. આંખ પૂરેલી હોય એવું કાણું.

૨. સિ. અંધણું.

અક્ષિભેષજ ૧. [સં. અક્ષિ (આંખ) +
ભેષજ (ભીષજ)] જ. આંખના અમુક રોગ
મટાકનાર એક વનસ્પતિ.

૨. જ. એક ભતનું અંજન; દુરમે.

અક્ષિરોમ [સં. અક્ષિ (આંખ) + રોમ]
પું. આંખનું દરદ અંખને રોમ સુમત
અક્ષિરોમ છક ભતના માને છે.

અક્ષિવ ૧. [સં.] પું. એક ભતનું કાંઠ;
સરગવો.

૨. જ. હરિવાઈ મીઠું; પાકેલું મીઠું.

અક્ષિરેષ ૧. [સં. અક્ષિ (આંખ) + રેષ
(રહેલું)] સિ. આંખ આગસ રહેલું નજર
આગમનું.

૨. સિ. આંખમાં રહેલું.

અક્ષી ૧. જ. તદન; નિલગુલ.

૨. જ. તમામ.

૩. જ. દમેશાં.

અક્ષીકરણ જ. (અંગ્રેજ) આગલી પદાર્થ
જેવા માટે દુરબીનની અમુક પ્રકારની ગોઠ-
વણ; નજર સામે પદાર્થને લાગવાની ક્રિયા;
'કોલીમેટ'.

અક્ષીકરણવ્યંજ જ. (અંગ્રેજ) દુરબીનનું
અક્ષીકરણ કરવા માટે બીજું નાનું મહત્તર
દુરબીન; 'કોલીમેટર'.

અક્ષીકારક જ. છેડેની વસ્તુ જેવા માટે
વપરાતું એક ભતનું ધન; દુરબીન.

અક્ષીકુ ૧. [સં.] પું. (પુરાણ) એ નામનો
એક પ્રાણિ.

૨. [સં. અ (નહિ) + ક્ષીકુ (ચલાવેલું)]

સિ. અમૂટ રહેલું; નહિ ધરેલું.

૩. સિ. અવિનાશી; નાશ વગરનું.

૪. સિ. (જૈન) સચેત; જીવવાળું.

અક્ષીકુલ ૧. [સં. અક્ષીકુ (અવિનાશી) +
તા (પણું)] છી. અવિનાશીપણું.

૨. [સં. અક્ષીકુ (અમૂટ રહેલું) + તા
(પણું)] છી. કુલ ન પામેલું હોતું તે નહિ
ધરેલું હોવાપણું.

અક્ષીકુપરિભોગી [સં. અક્ષીકુ (જીવવાળું)
+ પરિભોગિન્ (ખાનાર)] સિ. (જૈન)
જીવવાળો ખોરાક લેનાર; સચેત ખોરાક
ખાનાર.

અક્ષીકુમહાનસિક [સં. અક્ષીકુ (અમૂટ)
+ મહાનસ (રહેલું) + કિક (વાકું)]
પું. (જૈન) હજારો માણસને જમાડે છતાં
પોતે ન જમે ત્યાં સુધી જન ન જૂટે એવી
સક્તિવાળો સાધુ પુરુષ.

અક્ષીકુલ્લિષ્ઠ [સં. અક્ષીકુ (અમૂટ) +
લ્લિષ્ઠ (લલિ)] છી. (જૈન) હજારો
માણસને જમાડે છતાં પોતે ન જમે ત્યાં સુધી
જન જૂટે નહિ એવી એક સક્તિ.

અક્ષીજ લુઓ અક્ષીવ.

અક્ષીવઅંજર જ. (અંગ્રેજ) આગલી પદાર્થ
જેવા માટે દુરબીન ગોઠવવામાં બૂલ જવાથી
જેવાનો પદાર્થ તેની ખરી જગ્યાએથી જેટલો
આગળાણે જણાય તેટલો લાગત; 'એરર
ઓવ કોલીમેટ'.

અક્ષીવપ્રતિષ્ઠાપક પું. (બુધિતિ) એ નામનો
એક પ્રતિષ્ઠાપક. તેમાં એક આપેલી સિંચર
સુરેખા અને તે સુરેખામાં એક આપેલું સિંચર
નિદુ હોય છે. જટ નિદુને સિંચર નિદુ સાથે
જોડવાથી સિંચર સુરેખા સાથે થયે જૂલો તે
એક પ્રતિષ્ઠાપક અને જટ નિદુ અને સિંચર
નિદુ વચ્ચેનું અંતર તે બીજો પ્રતિષ્ઠાપક.

અક્ષીવલુબ્ધપુમ્મ પું. કાર્ધ નિદુનું ધ્રુવનિદુથી
તથા કાર્ધ એક નિશ્ચિત નિદુથી અંતર દર્શાવ-
નારી એ રેખાનું નેપથ્ય; 'પોસ્ટરોગ્રાફોઈનેટ'.

અક્ષીવરેખા છી. દુરબીનના કાચના અખ-
નિદુને દર્શિના કેદ સાથે જોડનારી રેખા;
'લાર્થન ઓવ કોલીમેટ'.

અક્ષીવસમીકરણ જ. (બુધિતિ) જેની અંદર
અક્ષીવપ્રતિષ્ઠાપક આવતા હોય તેવું સમી-
કરણ; 'પોસ્ટર ઇમેજન'.

અક્ષીરમધુસર્પિક [સં. અ (નહિ) + ક્ષીર
(દૂધ) + મધુ (મધ) + સર્પિક (ધી) +
ક (વાકું)] પું. (જૈન) દૂધ, ધી વગેરેનો
લાભ કરનાર સાધુ.

અક્ષીવ ૧. પું. સરગવો.

૨. જ. સમુદ્રનું મીઠું.

૩. [સં. અ + ક્ષીવ (ઉન્મત)] સિ. એ
વગરનું.

અક્ષીવલુ ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્ષીવલુ
(પરિભ્રમ કરેલ)] સિ. અનુભવ વગરનું.

૨. [સં. અ (નહિ) + ક્ષીવલુ (અપામેલું)]
સિ. જ્યાં કાલ્યાણ ન થતી હોય એવું; ખરાબ
વિનાનું.

૩. [સં. અ (નહિ) + ક્ષીવલુ (અધિ)]
સિ. નહિ અંગેલું.

૪. [સં. અ (નહિ) + ક્ષીવલુ (હણેલ)]
સિ. નહિ મારેલું.

૫. સિ. નહિ કારેલું.

૬. સિ. વિવિધ અસામાન્ય.

પ્રાચીન પ્રકારે એમની પુણિ કાર્ધ અન્વય
અમુલ્ય માર્ગ ન થાયે છે. કીપુરી

અક્ષીર ૧. [સં.] પું. (જૈન) ઉદાર આવક;
મળીર આવક.

૨. પું. સિંચ.

૩. [સં. અ (નહિ) + ક્ષીર (દૂધ)]
સિ. ગુચ્છ નહિ એવું.

અક્ષીરલુ [સં. અ (નહિ) + ક્ષીર (દૂધ)
+ તા (પણું)] છી. ગુચ્છ નહિ હોવાપણું.

અક્ષીધ [સં. અ (નહિ) + ક્ષીધ (બૂધ)]
સિ. બૂધ વિનાનું.

અક્ષીધા [સં. અ (નહિ) + ક્ષીધા (બૂધ)]
છી. બૂધનો અભાવ.

અક્ષીબ્ધ ૧. [સં. અ + ક્ષીબ્ધ (ઉત્ક્રાંતિ)]
સિ. ક્ષોભ નહિ પામેલું; નહિ ઉત્ક્રાંતિ
સ્વચ્છ.

૨. સિ. નહિ ક્ષોભાપેલું.

અમરુપધતા [સં. અ (નહિ) + હુપ્ધ (ઉચ્ચાપેક્ષ) + તા (પદ્)] છો. શાંતપદ્ધ-
અમરુપધતા લુઓ અમરુપધ.

અમરો ૧. પુ. રાવણનો પુત્ર અમર.

ઇન્દ્રજિત અમરો અતિશય તલે તન મસખ રાવ.
પ્રેમાનંદ

૨. [સં. અમર (અવિનાશી)] વિ. અ-
વિનાશી; અમર.

અમરો ૧. [સં. અ (અયોગ) + રોન (સી)] છો. વર્ષાંતર સી; બીજા વર્ષની સી.

૨. [સં. અ (અયોગ) + રોન (રેખા)]
જ. ઉપરેટ માટે અયોગ શિખ; કુષ્મ.

૩. જ. કાર હોવાને લીધે પાકે માટે અયોગ
જમીન; અમર ખેતર.

૪. જ. જેની એક બાજુની લંબાઈ બાકીની
બધી બાજુના સરવાળાની બરાબર હોય અથવા

તેથી મોટી હોય તેની ખોટી આકૃતિ; જેના
જુદા અથવા ખૂણાનાં પરિમાણ એવી રીતનાં

અપેક્ષા હોય કે તે દેરી ન સમય તેથી ખોટી
રીતનો થતો આકાર. ત્રિભુજની ત્રણે બાજુનું

પરિમાણ ૩, ૧, ૬ અથવા ૩, ૧, ૧૦
એમ અપેક્ષા હોય તો તે ત્રિભુજ દેરી ન

સમય. ચતુષ્કોણમાં એક બાજુ ૧૨ અને
બાકીની ૨, ૩, ૬ અથવા હોય તો તે ચતુર્ભુજ

જ્યુ ન દેરી સમય. વળી ત્રિભુજની એક
બાજુ અથવા હોય અને તે બાજુને લમતા

ખૂણાનો સરવાળો એ ક્ષેત્રખૂણાની બરાબર કે
તેથી વધારે અથવા હોય તો તે ત્રિભુજ જ્યુ

દેરી ન સમય. આ બધાં અમરો હોવાન છે.

૫. વિ. ન ખેડાયું હોય એવું અમરોપધેય.

અમરો ૧. [સં. અ (નહિ) + રોન (સી)]
+ જ (ઉત્પન્ન થયેલ)] વિ. રખાત સીથી

ઉત્પન્ન થયેલ; અનિરસ.

અમરો ૧. [સં. અ + રોન (સરીર) + ટ
(અલુપ્ત)] વિ. આત્મતાન વચ્ચેનું સરીરના

તત્વને ન અલુપ્ત; દેહ અને આત્માના
વિવેકતાન રહિત.

૨. વિ. સરીરનો કુદરતી સ્વભાવ નહિ અલુ-
નાઈ.

અમરો ૧. [સં. અમર (અપાત) + વર્ષિન
(વરસાદ)] વિ. અપાત મધુસને

દાન આપનાર.

૨. [સં. અમર (અપર જમીન) + વર્ષિન
(વરસાદ)] વિ. અપર જમીન વરસાદ.

અમરો ૧. [સં. અમર (અપર જમીન) + વર્ષિન
(વરસાદ)] વિ. અપર જમીન વરસાદ.

અમરો ૧. [સં. અમર (અપર જમીન) + વર્ષિન
(વરસાદ)] વિ. અપર જમીન વરસાદ.

અમરો ૧. [સં. અ (અન) + રોનિન
(ખેતરનો માલિક)] પુ. ખેતરના માલિકથી

બિન પુરુષ સ્વેચ્છાથી લુઓ અમરો.

૨. [સં. અ. (નહિ) + રોનિન (પતિ)]
પુ. પતિ સિવાયનો પુરુષ.

૩. વિ. ખેતર વચ્ચેનું જેને ખેતર ન હોય
એવું.

૪. વિ. જે ખેતરનો ખણી ન હોય તેવું.

૫. [સં. અ (નહિ) + રોનિન (સીવાનું)]
વિ. સી વચ્ચેનું વાંકું.

અમરો ૧. [સં. અ + રોન (અવાજ)] જ. અ-
મંજળ; અશુભ; અકલ્યાણ.

અમરો ૧. [સં.] જ. અમરોટ; લાકડા તથા
ફળને માટે કીમતી ગણાતું એક ઝાડ.

૨. જ. એક જાતનું ફળ. તેનાં મીઠા બદામની
માફક ખવાય છે.

અમરો ૧. [સં.] જ. અમરોટ; લાકડા તથા
ફળને માટે કીમતી ગણાતું એક ઝાડ.

૨. જ. એક જાતનું ફળ. તેનાં મીઠા બદામની
માફક ખવાય છે.

અમરો ૧. [સં.] જ. અમરોટ; લાકડા તથા
ફળને માટે કીમતી ગણાતું એક ઝાડ.

૨. જ. એક જાતનું ફળ. તેનાં મીઠા બદામની
માફક ખવાય છે.

અમરો ૧. [સં.] જ. અમરોટ; લાકડા તથા
ફળને માટે કીમતી ગણાતું એક ઝાડ.

૨. જ. એક જાતનું ફળ. તેનાં મીઠા બદામની
માફક ખવાય છે.

અમરો ૧. [સં.] જ. અમરોટ; લાકડા તથા
ફળને માટે કીમતી ગણાતું એક ઝાડ.

૨. જ. એક જાતનું ફળ. તેનાં મીઠા બદામની
માફક ખવાય છે.

અમરો ૧. [સં.] જ. અમરોટ; લાકડા તથા
ફળને માટે કીમતી ગણાતું એક ઝાડ.

૨. જ. એક જાતનું ફળ. તેનાં મીઠા બદામની
માફક ખવાય છે.

અમરો ૧. [સં.] જ. અમરોટ; લાકડા તથા
ફળને માટે કીમતી ગણાતું એક ઝાડ.

૨. જ. એક જાતનું ફળ. તેનાં મીઠા બદામની
માફક ખવાય છે.

અમરો ૧. [સં.] જ. અમરોટ; લાકડા તથા
ફળને માટે કીમતી ગણાતું એક ઝાડ.

૨. જ. એક જાતનું ફળ. તેનાં મીઠા બદામની
માફક ખવાય છે.

૪. પુ. મોટી સંખ્યા.

૫. [સં. અ (નહિ) + રોન (અભરાતને
ધામ)] વિ. અભરાત ન પામે એવું; જેને

દિલ્લીની ન આવ એવું.

૬. વિ. સ્થિર; શાંત.

અમરો ૧. [સં.] જ. અમરોટ; લાકડા તથા
ફળને માટે કીમતી ગણાતું એક ઝાડ.

૨. જ. એક જાતનું ફળ. તેનાં મીઠા બદામની
માફક ખવાય છે.

અમરો ૧. [સં.] જ. અમરોટ; લાકડા તથા
ફળને માટે કીમતી ગણાતું એક ઝાડ.

૨. જ. એક જાતનું ફળ. તેનાં મીઠા બદામની
માફક ખવાય છે.

અમરો ૧. [સં.] જ. અમરોટ; લાકડા તથા
ફળને માટે કીમતી ગણાતું એક ઝાડ.

૨. જ. એક જાતનું ફળ. તેનાં મીઠા બદામની
માફક ખવાય છે.

અમરો ૧. [સં.] જ. અમરોટ; લાકડા તથા
ફળને માટે કીમતી ગણાતું એક ઝાડ.

૨. જ. એક જાતનું ફળ. તેનાં મીઠા બદામની
માફક ખવાય છે.

અમરો ૧. [સં.] જ. અમરોટ; લાકડા તથા
ફળને માટે કીમતી ગણાતું એક ઝાડ.

૨. જ. એક જાતનું ફળ. તેનાં મીઠા બદામની
માફક ખવાય છે.

અમરો ૧. [સં.] જ. અમરોટ; લાકડા તથા
ફળને માટે કીમતી ગણાતું એક ઝાડ.

૨. જ. એક જાતનું ફળ. તેનાં મીઠા બદામની
માફક ખવાય છે.

અમરો ૧. [સં.] જ. અમરોટ; લાકડા તથા
ફળને માટે કીમતી ગણાતું એક ઝાડ.

૨. જ. એક જાતનું ફળ. તેનાં મીઠા બદામની
માફક ખવાય છે.

અમરો ૧. [સં.] જ. અમરોટ; લાકડા તથા
ફળને માટે કીમતી ગણાતું એક ઝાડ.

૨. જ. એક જાતનું ફળ. તેનાં મીઠા બદામની
માફક ખવાય છે.

અમરો ૧. [સં.] જ. અમરોટ; લાકડા તથા
ફળને માટે કીમતી ગણાતું એક ઝાડ.

૨. જ. એક જાતનું ફળ. તેનાં મીઠા બદામની
માફક ખવાય છે.

અમરો ૧. [સં.] જ. અમરોટ; લાકડા તથા
ફળને માટે કીમતી ગણાતું એક ઝાડ.

૨. જ. એક જાતનું ફળ. તેનાં મીઠા બદામની
માફક ખવાય છે.

અખ ૧. સ્ત્રી. (કચ્છી) માંખ.

૨. સ્ત્રી. મામ; ખમીચો.

અખર્ષ [સં. અધ્યપ] વિ. અધ્યપ; અવિનાશી; અમર.

અખર્ષ અવસર મુખિયા રેહી. નામર

અખજ ૧. [સં. અખાજ; પ્રા. અખજ] ૨. નહિ ખાવા લેવી વસ્તુ.

ભાતભાતનાં ભોજન તણે

થયે અખજનો વારી.

૨. ન. લાંચ વગેરે અનીતિનો પેસો.

૩. વિ. નહિ ખાવા લેવું; અઅધ્યપ.

અખજું લુઓ અખજ.

અખજ ૧. જ. વાણિયાની એ નામની એક જાતનું માથુસ.

૨. વિ. વાણિયાની એ નામની એક જાતનું.

અખજું [સં.] પું. આરોગ્યનો ઉપ.

અખજ (અખજ) ૧. ન. (કચ્છી) અખજોડ; અખોડ.

૨. [સં. અખજ; પ્રા. અખિજ] વિ. અવાવર; નહિ વપરાતું.

૩. વિ. એક જાતની ખોડવાળું.

૪. [સં. અ + ખજ (ધાસ)] વિ. ધાસ વગરનું; ધાસ પશુ ન ઊંચે એવું.

૫. [સં. અ (નહિ) + ખજ (ખોડવાળું)] વિ. નહિ ખોડતું; પાતર.

૬. વિ. પાક ન થતો ફોપ એવું; અજીવન.

૭. વિ. વાંકિયું; ઉપરનાં વગરનું.

અખજીમીન (અખજીમીન) ૧. સ્ત્રી. ધાસ પશુ ન ઊંચતું ફોપ એવી જમીન.

૨. સ્ત્રી. પાતર જમીન; નહિ ખોડતી જમીન.

અખજહાસ (અખજહાસ) ૧. પું. જ. જ. કમ કરવાનું મન ન થાય એવા દિવસ.

૨. પું. જ. જ. કમકાજ વગરના દિવસો આવે એવા દિવસ.

અખજખજ (અખજખજ) વિ. ઊંચુંનીચું; ખાખખિયાવાળું.

અખજવું (અખજવું) જ. કિ. ઠોકર ખાઈને પડી જવું; આખજવું.

અખડી પડવું = (૧) ઠોકર ખાઈને ઠોકર વાળીને પડી જવું. (૨) કુચ્છનીમાં જાવડું.

અખડેખખડું લુઓ અખજખજ

અખજખખડી (અખજખખડી) સ્ત્રી. ખાખખિયા; ટીમડેકરા.

અખજખખડું લુઓ અખજખખ

અખજખખ (અખજખખ) ૧. સ્ત્રી. અખખખ; રખખખ.

૨. સ્ત્રી. હેરાનગતિ.

અખજવવું (અખજવવું) ૧. સ. કિ. અખર્ષ કરાવવી; ક્રિયા કરાવવો.

૨. સ. કિ. અખજવવું; એખજવવું.

અખજવું (અખજવું) ૧. જ. કિ. અખજવું; આંખુનું ખોલવું.

૨. જ. કિ. અખજવું; અખજવું પડવું; દિખવું.

૩. જ. કિ. અખજવું; અખજવું પડવું; અખજવું પડી; અખર્ષ પડી.

૪. જ. કિ. અખજવું પડવું.

અખજ [સં. દિશ્વ; અપ. અખજ (એ નામની એક દિશ્વ) ને દિર્ઘાવ] જો. (માખ) ઉત્તરદિશ્વ.

અખજ અપ. દિર્ઘાવ દિશ્વ. દિર્ઘાવ દિશ્વ. દિર્ઘાવ દિશ્વ.

અખજિયાત લુઓ અખજિયાઈ ૨.

અખજિયાતું લુઓ અખજિયાત.

અખજિયાઈ ૧. જ. અખજી પાપ તેવી રિયતિ; ન જ અમાની સ્થાવ તેવી સ્થાવ.

અમા તમારા વિના અખજિયાઈ રહેવાનું છે? તમારા વિના અમા અખજી પાપ તેવી રિયતિ છે?

૨. વિ. ઊણપ આવે એવું; ન આવે તેવું.

૩. વિ. અખજિયાતું; અખજિયાત આવે રહેનાઈ

અખતર ૧. જ. મળ; વિષ.

૨. વિ. પક્ષ; મહુ; હા ઉપરાંત.

૩. વિ. જેમતેમ ખોલી સખના અર્થને અવળા અર્થ પોતાની જાતને કાઢી માનવું કે મનાવવું.

અતિ અખતર નર વસ્યા અખ ૨.

નિમુખાસ

૪. વિ. મેલું; મહું; નાકી.

અખતરગણું [અખતર (ગણું) + ગણું] વિ. દોષગણું.

અખતરગણાને કહાણુ મહું

દિવસ કહાણાં થી અર્થ.

એવત

અખતરખોર લુઓ અખતરખખ.

અખતરખખ [અ. અખતરો (પ્રયોગ) + ખખ (અખતર) નું વિ. વારંવાર અખતરો કરે એવું લુણ લુણ પ્રયોગ કરવાનું ક્રિયાની.

અખતરું લુઓ અખતર ૨, ૩, ૪.

અખતરો [અ. અખિતવાર (સાત)] પું. નવ અણવાને કે નવી અખતર રોષી કાઢવાને અખતર તરીકે કહેવાઈ જાય છે; પ્રયોગ

અખતિવાર લુઓ અખતાર.

અખતિવારનામું લુઓ અખતરનામું.

અખતિવારપત્ર લુઓ અખતરપત્ર.

અખતીજ [હિ.] સ્ત્રી. વૈશાખ સુદ ત્રીજા અખતીજ. લુઓ અખતીજીયા.

અખતર લુઓ અખતર.

અખતરગણું લુઓ અખતરગણું.

અખતરું લુઓ અખતર.

અખતાર ૧. [અ. અખિવાર (સત્તા)] પું. અધિકાર; સત્તા; હક; બોજવો.

૧. અખતાર અર્થ લેવો = સત્તા અર્થ લેવી.

૨. અખતારની વાત = અધિકારની અખતર.

૨. પું. અધિકાર; હવાસો; અધિકાર. અખતાર લેવો = અમુક જગાનો હવાસો લેવો; અમુક જગાનો અધિકાર સંભાળવો.

૩. પું. પસંદગી મરજી.

૪. પું. જગ; જોર.

૫. પું. માલિકી; ધણીપણનો હક.

અખતાર કરવું = (૧) આસરો લેવો. (૨) પોતાનું કરી લેવું; પાકવું. (૩) સ્વીકારવું.

અખતારનામું [અ. અખિવાર + જા. નામ (પત્ર)] જ. અધિકારપત્ર; સત્તા; પ્રતિનિધાન પત્ર; સત્તા આપનાર લેખ.

અખતારપત્ર લુઓ અખતરનામું.

અખતારી ૧. [અ. અખિતવારી] જો. અધિકાર; સત્તા.

અખઅખતારી = (૧) પોતાની અખઅ અખઅ વર્તન. (૨) પોતાની અખઅ અખઅ વર્તનાર.

૨. સ્ત્રી. અધિકારીપણ; ધણીપણ.

૩. વિ. પોતાની અખઅ કે મરજી.

૪. વિ. સત્તા અથવા અધિકારવાળું.

અખતર લુઓ અખતર ૪.

અખતરવેલું વિ. (કચ્છી) નાકું; ખરાબ.

અખતર પું (પિય) દરેક અણખાં નવલ, અણખ, લણ અને મુઠા જેમ કે અણખાણો એ નામનો એ અણખમેળ છે.

અખતર ન ન ન ન ન ન. સુધિખજ

અખતરી ૧. સ્ત્રી. ખિલીકાનો એક લવડ અખતરી.

૨. [અ. અખતરી] સ્ત્રી. સેરવાની સાથે પાકવેલ મોખા.

અખતરું ૧. [અ. અખતરી] + અખતરું (અ. અખતરી) નું વિ. ઉપયોગમાં ન આવે એવું.

૨. વિ. સ્વીકારી ન સમય એવું.
અખપિયુ પું. ભુવારનો મળ્યો સાંકો.
અખપિયમણુ સ્ત્રી. (કચ્છી) ફૂટેલી માંખ
જેવાં એટલી ત્રણ બિંદવાળી એક પ્રકારની
વેણ; માંખફટામણીની વેણ.
અખખરેસરકારી [શ. અખખાર (સમા-
ચાર) + સર (કપરી) + કારી (વહીવટી)]
મ. સરકારી અખખાર; રાજ્યપત્રિકા; આદા-
પત્રિકા.
અખખખાર ૧. [અ. ખખર (તેજે બહેર ક્યું)
નું બહુવચન] પું. મ. વ. ખખર; સમાચાર;
વર્તમાન.
૨. મ. વર્તમાનપત્ર; છાપું; સમાચારપત્ર.
અખખખારનવીસ ૧. [અ. અખખાર (ખખર)
+ શ. નવિસતન (બપરું)] પું. ખખર
સખનાર પ્રભુ; ખખરપત્રી.
૨. પું. ખતનો લેખક; વર્તમાનપત્રને અધિકૃત
અખખખારનવેસ લુઓ અખખખારનવીસ.
અખખખારનવેસ લુઓ અખખખારનવીસ.
અખખખારનીસ લુઓ અખખખારનવીસ.
અખખખારી [અ. અખખાર (વર્તમાનપત્ર)]
વિ. છાપાને લખતું; છાપું સંબંધી.
અખખખસે પું. (મામ) તીવ કચ્છ; અખખખસે
અખખમ ૧. [સં. અખમ; પ્રા. અખમ] વિ.
અચળ; સજિા વિનાનું.
૨. [સં. અ (નહિ) + અમ (સમા-
આપવી)] વિ. ક્ષમા ન આપી સમય એવું.
૩. વિ. નાણુક; કામળ.
૪. વિ. સહન ન કરે તેવું; અમી ન સહિ એવું.
૫. વિ. હેમખેમ; સહિસધામત.
એવું પશ્તું અખખમ રહે ને કુલકુંદી
કુમારીને પરણાવવા પશ્તું આપે.
સસ્તવતીચંદ્ર
અખખમ [સં. અખમ; પ્રા. અખમ] વિ. નાચ
વિનાનું; અવિનાશી.
અખખમ [સં. અખિ (માંખ)] સ્ત્રી અંખ.
અખખર ૧. [હિ.] પું. અખર.
૨. સ્ત્રી. ઠોરને ચરવા માટે લુદી રાખેલી
પડતર અમીન.
૩. વિ. કામળ; નાણુક.
૪. [સં. અખર] વિ. સતત; આશુ.
૫. વિ. સહન ન થાય એવું; ન અમી સમય
એવું.
૬. જ. અખખર; છેવટે.

અખખરગુલુતર મ. (કચ્છી) અખરખલિત;
બીજાંખલિત.
અખખરનખર [સં. આ (વિશેષ) + ખર
(અસીવાલું) + નખર (નખ)] પું. અસી-
વાલું નખ; તીવું નખ.
અખખરાખત [અ. ખખ (ખર્ચ)નું બહુવચન]
સ્ત્રી. મજૂરી કે અમાને કારણે માલ પાછા
મળું ખર્ચ; ખરાખત.
અખખરાખલુ [સં. આ + હાર] મ. દુધ
જમાવવાની ખટાસ; મેગવલુ.
અખખરાવું [સં. આ (ચાકું) + હાર
(ખાસતપાવું લાવ)] જ. કિ. ખાકું ચર્ષ
જવું; જમડી જવું.
અખખરાઈ જવું = ખાકું ચર્ષ જવું; જમડી
જવું; ખરાખ ચર્ષ જવું.
અખખરી ૧. વિ. (કચ્છી) અખર લખી
લખવારે; અણેવું.
૨. વિ. જેમાં અખર હોય એવું; અખરવાળું.
૧. પંચઅખરી = પંચાસરી મંચ.
૨. બારાખરી = બારાસરી.
અખખરોડ ૧. [સં. અખોડ] પું. એ નામના
ગ્રામમાંથી નીકળતો એક જાતનો યુર.
૨. મ. અખખરોડ નામના ગ્રામનું ફળ. તે
મધુર, કંઈક ખાકું, જળ આપનાર, ગરમ,
કાપિત કરનાર, કારે તથા અળ વખારનાર
મનાય છે. કાચું ફળનું અણાલું થાય છે. પાકું
ફળ અમરખ જેવું થાય છે. તેનાં મીઠા
ખણ છે અને તે સ્વાદમાં બદામનાં મીઠા
જેવાં મધુર હોય છે. તેનું તેજ આવાના તથા
બાળવાના કામમાં આવે છે.
૩. મ. હિમાલયમાં જુતાનથી માંડીને કાશ્મીર
અને આફગાનિસ્તાન સુધીના કુંમરી પ્રદેશમાં
મળું એ નામનું એક જિંચું કાકુ. તેનાં પાંદડાં
ગ્રાળ, કાંચાં અને કાંઈક મોટાં હોય છે, અને
ફૂલ પોચાં, નાનાં અને કૂમખાં હોય છે.
અ. કાકુ ૩૦ થી ૪૦ વર્ષ પછી ફળ આપવા
મડિ છે.
અખખરોડ લુઓ અખખરોડ.
અખખર્વ [સં. અ + ખર્વ (કંઈ)] વિ. કીમલું
ન હોય તેવું.
અખખલ ૧. પું. (ખિજ) એ નામનો ૪૨
ચુર અને ૭૨ લાકુ મળી ૧૧૪ વર્ણનો એક
વિષમજાતિ માયામેજ છંદ એ પદ્ધતી
અખખનો એક ભેદ છે.
૨. મ. સંધું માલુસ.

૩. [સં. અ + ખલ (હાથ)] વિ. હાથનું
નહિ એવું.
અખખલાક [અ. ખુલ (સરકાવું)નું બહુવચન]
પું. મ. વ. સારા ગુણ; સરકાવું.
આખને અખખલાક = નીતિશાસ્ત્ર.
અખખલાકેઆખલા [અ. અખખલાક + આખલા
(સાધારણ વર્ણના લોક)] સ્ત્રી. લેકનીતિ
જનમર્ષાણ.
અખખલિત ૧. [સં. અખખલિત] વિ. અણત;
સલામત.
૨. વિ. આશુ રહે એવું; સતત.
૩. [સં. અ + અખલિત (બલ)] વિ. જૂલ
વિનાનું; શુદ્ધ.
અખખલિફ [અ.] પું. પૂરતા કારણસર સુખત
ન કરતી હોય એવો મુસલમાન. તેનો પુરાવો
અણમતમાં લઈ સકાય છે.
અખખલું વિ. (મામ) હોશિયાર; ન છેતરાય
એવું.
અખખરા જ. ફાકડ; બર્ષ; નકામું.
અખખર્ણમ જ. (મામ) બંધ ન થાય તેમ.
અખખજ [અ. જ.] જ. નિરંતર; હંમેશાં.
અખખંક ૧. [સં. અ + ખંક (કાચ)] પું.
કાચ નહિ હોયો તે; ખંડો અભાવ.
૨. [સં. અ + ખંક (કાચ)] પું. કાચ ન
ચર્ષ સહે એવો અપમાનો ગુણ.
૩. વિ. અસીમ; સ્વતંત્ર; અમર્ષાદિત.
૪. વિ. આશુ રહે એવું; ન ખટો એવું.
૫. વિ. જેના કાકા કમેલા ન હોય એવું;
આખું.
૬. [સં. અ + ખંક (કાચ)] વિ. કાચ
વિનાનું; થલું ઉત્તમ.
૭. વિ. સંગમ; જાગડ.
૮. વિ. સંપૂર્ણ; સમમ.
અખખંકોઆરખત [સં. અખંક (આશુ) +
કોમારખત (અકર્મ)] મ. નૈતિક અકર્મ.
અખખંકાદિત [સં. અખંક (કાચ વિનાનું) +
આદિત (આવસ્ય)] મ. કાચ વિનાનું આવરણ.
અખખંકાલુ [સં. અખંક + અ. અલુ (બહોળું)]
પું. સૌભાગ્ય; સંપાદન. પતિના મરણ પછી
વેધવ્યની નિશાની તરીકે હિંદુ સ્ત્રી પેલાના
હાથમાં પહેરેલી સૌભાગ્યની નિશાનીવાળી
ચૂડી જાંબી નાખે છે. આ ઉપરથી હાથમાં
ચૂડી પહેરેલી હોય તે સ્ત્રી માટે સંપાદ
હોવાનું અથવા સૌભાગ્યનું ચિહ્ન મનાય છે.

અખંડયોત

અખંડસૌભાગ્યવતી

અખંડયોત [સં. અખંડ + યોતિઃ (પ્રાસ)] છી. બધ ન થાય એવો પ્રકાશ.

અખંડતત્ત્વ [સં. અખંડ (સમગ્ર) + તત્ત્વ]
મ. સમગ્ર તત્ત્વ.

અખંડતા ૧. [સં. અખંડ + તા (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] છી. આખાપણું.

૨. છી. સંગ્રમપણું; સાતલ.

૩. છી. સંપૂર્ણતા.

અખંડતાવાદ [સં. અખંડતા + વાદ (ચિન્તા)] પુ. દરેક બાબતનો વિચાર કરવામાં જરા પણ અટકતું નહિ એવો દર્શનશાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત.

અખંડત્વ ૧. [સં. અખંડ (આખું) + ત્વ (પણું)] જ. આખાપણું.

૨. જ. (વેદાંત) એક જ વસ્તુનો બોધ કરવાપણું. 'સમતાનાંદ' સ્વરૂપ બ્રહ્મ વસ્તુનો જ બોધ કરે છે, તેથી તે સ્વરૂપમાં અખંડત્વ છે.

૩. જ. (વેદાંત) સમતીય, વિભતીય અને સ્વચ્છ એ ત્રણ પ્રકારના બેદથી રહિતપણું.

૪. જ. (વેદાંત) સંસર્ગ રહિત ચાર્ણ્ય દાનને ઉત્પન્ન કરવાપણું.

અખંડક [સં. અખંડ (સંપૂર્ણ) + ક (સત્તા)] પુ. સર્વોપરી સત્તા.

અખંડકૃત [સં. અખંડ + કૃત (કરવ)]
વિ. કૃત પડી ગમેલા નથી એવું; પૂરેપૂરા કૃતવાણું.

અખંડકાદશી [સં. અખંડ + દાશી (વારસ)] છી. માતશર સુદ ૧૨ નો દિવસ.

અખંડન ૧. [સં. અ + ખંડન (નાશ)]
પુ. પરમાત્મા, કે જેનો નાશ નથી.

૨. પુ. સમય વખત; ક્ષણ.

૩. [સં. અ + ખંડન (તોડ પાડવાપણું)]

જ. ક્ષીણથી તોડી ન સમાવ તેવું હોવું તે.

૪. [સં. અ + ખંડન (વાખડ તે)]

જ. નહિ બાંધતું તે; આખું રાખવાપણું.

૫. વિ. માત્ર ન થઈ શકે તેવું.

અખંડનીય ૧. [સં. અ + ખંડ (તોડવું) + નીય (વિષ્ણુકૃત બનાવનાર પ્રત્યય)]
વિ. બાંધી ન સમાવ એવું.

૨. વિ. રહિયો આખી તોડી ન સમાવ એવું.

અખંડનીયતા ૧. [સં. અખંડનીય + તા (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] છી. ક્ષીણથી તોડી ન પડાય એવી સ્થિતિ.

૨. છી. બાંધી ન સમાવ એવું હોવું તે.

અખંડપદ [સં. અખંડ + પદ (કાવ્ય)]

મ. અનુપ્રાસ વગરની કાવ્યરચના. બુદ્ધે અપદ્યાવ.

અમેજ બેઠક વસે એટલે અખંડપદ એવું બુદ્ધશાસ્ત્રી પદરચનામાં લાવવા બધા કવિઓએ ને રસિકોએ બુદ્ધી બુદ્ધી રીતે પ્રયત્નો કર્યા છે. અખંડપદ

અખંડપરંપરા [સં. અખંડ (ચાલ) + પરંપરા (સ્થિતિ)] છી. કાયમ સ્થિતિ.

અખંડમહાવાદ [સં. અખંડ + મહા (બલ) + વાદ (ચિન્તા)] પુ. માત્ર જીવ જ બ્રહ્મ એમ નહિ પણ જડ એતન સર્વે પદાર્થ બ્રહ્મ છે એવો સિદ્ધાંત.

અખંડભાવ [સં. અખંડ (આખું) + ભાવ (સ્થિતિ)] પુ. આખાપણું; આખું હોવાપણું.

અખંડભૂમિસપત્ની [સં. અખંડ + ભૂમિ (પૃથ્વી) + સપત્ની (શેઠ)] છી. અકવર્તી રાજ્યની પત્ની; આખી પૃથ્વી જેની શેઠ છે તે સ્ત્રી.

અખંડમહામતી [સં. અખંડ + મહા (મોટું) + મતિ (મત પાળનાર)] વિ. (જૈન) બંધ ન થાય એમ મહામત પાળનાર.

અખંડમોહન પુ. (પિતૃ) એ નામનો ૧૩ અક્ષરનો એક અક્ષરમેળ હંદ. તેના દરેક અક્ષરમાં જમ્બુ, રમ્બુ, રમ્બુ, જમ્બુ અને મુઠ હોય છે, તથા છઠ્ઠા અક્ષર પછી ચતિ કે વિરામ આવે છે.

અખંડમોહને બાલુ અ ર સ જ મા.

મહાપ્રભવ

અખંડમોગ [સં. અખંડ (સંપૂર્ણ) + મોગ]
પુ. મોગના આડે બંધનું અનુગ્રાહ.

અખંડયૌવન ૧. [સં. અખંડ (ચાલ) + યૌવન (જુવાની)] છી. હંમેશી જુવાની.

૨. વિ. સદા જુવાનીમાં રહેનાર.

અખંડયૌવના [સં. અખંડ + યૌવન (જુવાન અવસ્થા) + આ (નારીબલિનો પ્રત્યય)]
વિ. છી. હંમેશાં જુવાવસ્થામાં રહેનારી; સદા જુવાનીયણી.

અખંડરાશિ ૧. [સં. અખંડ (આખું) + રાશિ (દયલો)] પુ. જેમાંથી કંઈ ઓછું થયું ન હોય એવો દયલો.

૨. [સં. અખંડ (આખું) + રાશિ (સંખ્યા)] પુ. (ચક્રિત) પૂર્ણાંક.

અખંડરેખા [સં. અખંડ + રેખા (લીટી)]
છી. સીધી લીટી; સરલ રેખા.

અખંડસહુરી [સં. અખંડ + સહુરી (મિત્ર)]
છી. નિરંતર આત્મ આવનાર મિત્ર.

અખંડવર [સં. અખંડ + વર (ખસી)]
પુ. નાશ ન થાય એવો મુશ્કેલી; પરમાત્મા.

અખંડચાહી ૧. [સં. અખંડ + ચાહિ (વહેવાર)] વિ. આત્મ.

૨. વિ. હંમેશાં વહેતું.

અખંડવિજ્ઞાનવાદ ૧. [સં. અખંડ (નિલ) + વિજ્ઞાન + વાદ (મત)] પુ. આત્મા નિલવિજ્ઞાનસ્વરૂપ છે એવો મત. બૌદ્ધો આત્માને ક્ષણિકવિજ્ઞાનસંતાનરૂપ અને શાંકર વેદાંતી નિલવિજ્ઞાનસ્વરૂપ માને છે.

૨. [સં. અખંડ + વિજ્ઞાન (જઞાણ) + વાદ (સામાર્થ)] પુ. અભિવાદ.

તેમજે તે પૂર્વવિચારોના વિચારોમાં બાલ અરોહ સ્વીકાર્યા, અને વેદાર્થનો સમન્વય બ્રહ્મવાદમાં-અખંડવિજ્ઞાનવાદમાં કર્યો છે.

નર્મદાસંકર દેવસંકર

અખંડવિરતિભાવ ૧. [સં. અખંડ (સંપૂર્ણ) + વિરતિ (વૈરાગ્ય) + ભાવ (સ્થિતિ)]
પુ. પૂરો વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયે હોય તે ભૂમિકા.

૨. પુ. મરણ પર્વત નહે એવો વૈરાગ્ય.

અખંડવૃત્તિ [સં. અખંડ + વૃત્તિ (વલણ)]
છી. ન ડમે એવું વલણ.

અખંડમજ [સં. અખંડ + મજ (મજબૂતિ)]
જ. મજબૂતિ; બીજાંજુની રાસલીલાનું સ્થાન.

અખંડવજ્રમાં થયા તેડી બધાં હારી રમે છે સસ. પ્રેમાનંદ

અખંડમૃતિની [સં. અખંડ (દોષ, વગરનું) + મૃતિ (મવ પાળનાર) + ઈ (નારીબલિનો પ્રત્યય)] વિ. છી. અખંડ મત પાળનારી.

માનવ દેહની સર્વ સુન્દરીઓ

મલમાતિધીઓ જ છે અખંડવતિની.

નાનાલાલ

અખંડસૌભાગ્ય ૧. [સં. અખંડ (કાયમી) + સૌભાગ્ય (સુખ)] જ. એ સ્વરૂપ બોલીને અપાતી આશિષ.

૨. જ. પતિનું આયુષ્ય પોતાના જીવન પર્વત દી એવું ઓતું સારું ભાગ્ય.

અખંડસૌભાગ્યવતી [સં. અખંડ + સૌભાગ્ય (સુખ) + વતી (વાળી)] વિ. છી. પોતાની હજારી પર્વત પતિનું આયુષ્ય દી એ પ્રકારના સુખવાળી; પોતે જીવતાં પતિ ન મરે એવા સૌભાગ્યવાળી; અખંડ હેવાતનવાળી. બાલક્ય અને વડીલ પરજેલી સ્ત્રીને અખંડ-સૌભાગ્યવતી રહે એવી આશિષ આપે છે, અને સ્ત્રી સર્ગ તથા લેખિ પદ્ય સોવાસણ સ્ત્રીના નામને આ વિશેષણ બધાં છે. તેનું દૂક રૂપ અ. સૌ. છે.

૨. પું. ઘ. ઘ. નજર ચોરાવી આવી જવું તે;
નાસી કે સદકી જવું તે.

અખાડી (અખાડી) ૧. પું. અખાડામાં કુસ્તી કરનાર પુરુષ.
૨. વિ. અખાડા સંગ્રામી; અખાડાનું.
૩. [સં. આખાડી] વિ. અપાડ મહિનાનું.
૪. વિ. કુશળ; હોશિયાર.

અખાડીમલ (અખાડીમલ) ૧. પું. અખાડામાં કુસ્તી વજેરેમાં વિજય મેળવનાર પુરુષ.
૨. પું. મજબૂત અને તદુરસ્ત માણસ.

અખાડીમણી લુઓ અખાડીમલ.

અખાડીકું (અખાડીકું) [અખાડી (અપાડ મહિનાનું) + કું (લપુતાસૂચક પ્રત્યય)]
વિ. અપાડ મહિનાનું; આખાડી.
વડી આખો અખાડીકો મેહ.

સમન્ત

અખાડી સીંધુરીઓ (અખાડી સીંધુરીઓ) વિ. એ નામની ફેરીની એક જાતનું. આ જાતનાં ફળ સિંદૂરિયા રંગનાં તથા સેર સુધી વજનનાં અને અપાડ માસ સુધી દોકે એવાં હોય છે.

અખાડું (અખાડું) [સં. આપાડ] વિ. અપાડ મહિનાનું.

કોપી મર્જના મિથ અખાડો.

૭ થોડો કરમર હાડો.

પ્રમાન

અખાડો (અખાડો) ૧. [સં. અણવાટ (રમવાનું યોગ્ય)] પું. કસરત કરવા માટે તૈયાર કરેલી જગ્યા; બાયામણાણા; કસરત-શાળા.

૧. અખાડો જમાવવો = (૧) આરામ લેવો. (૨) કુસ્તી કરી શકાય એવું યોગ્ય બનાવવું.

૨. અખાડો જામવો = (૧) કુસ્તી કરવા એકત્ર થવું. (૨) વાતો ને રમતખમતનું મચી રહેલું.

૩. પું. કુભારને કામ કરવાની જગ્યા.

૪. પું. જુગાર રમવાનું સ્થળ.

૫. [હિ. અખાડા] પું. તમાણા કેખાડનાર તથા જાનાર જાળવનારની મડળી.

૬. પું. પાદરમાં દોરડાંખરને બેસવાનું સ્થાન.

૭. પું. બાવા પદ્ય રહેતા હોય તે જગ્યા; બગી.

૮. પું. મેદાન.

૯. પું. મુઠ્ઠામિ; કાઢાઈની જગ્યા.

૧૦. પું. રંમૂમિ; રંમણા.

૧૧. પું. અસનને માટે એકલ થવાનું દેઝલું.

૧૨. પું. સભા; વાદવિવાદ કરવાનું સ્થાન.

જૂન સ્થાને તે રંમજખાડો રે.

અસન

૧૨. પું. સાધુઓની સાંપ્રદાયિક મંડળી; જમાત. જેમકે નિરંજની અખાડો; નાસવણી અખાડો.

૧૩. પું. સાધુનો મઠ.

૧૪. પું. હરણને સીમમાં બેઠવાની જગ્યા.

૧૫. પું. હોળી ઉપર ઓપુરખને રમવાની જગ્યા.

અખાત ૧. [સં. અ (નહિ) + ખાત (ખોરું)] પું. ઝોની મેજે જમીન ખોદાઈ જઈ થયેલું મોડું અને લાંબું તળાવ; સરોવર.
૨. પું. જમીનની અંદર મયેટો દરિયાનો ફાટો.
૩. વિ. નહિ ખોરું.

અખાતપ્રવાહ [સં. અખાત (જમીનની અંદર નયલા દરિયાનો ફાટો) + પ્રવાહ] પું. અખાતનો પ્રવાહ; દરિયામાંથી નીકળતો પાણીનો મોટો પ્રવાહ. આવે એક મોટો પ્રવાહ અમેરિકામાં મેક્સિકોના અખાતમાંથી નીકળે છે અને તે 'અમરદીમ' કહેવાય છે.

અખાતર ૧. વ. છેડું; અંતર.

૨. [અ (નહિ) + ખાતર] વિ. ખાતર ન હોય એવું; ખાતર વિનાનું.

૩. વિ. મોખરું; મડું.

૪. વિ. ફોફા; નાકનું.

૫. વિ. બકું; ધકું.

અખાતરડાકું વિ. દોડાકું. લુઓ અખતર-ડાકું.

અખાત્રીજ જી. વૈશાખ સુદ ત્રીજ. લુઓ અણપત્રીયા.

પાવમની બેવાય વીજળી,

અખાત્રીજનો બેવાય વા.

લોકોમિ

અખાદિત [સં. અ (નહિ) + આદિત (આપેલું)] વિ. નહિ આવેલું; અવાયા વમરનું

અખાદ્ય લુઓ અખાજ.

અખાદ [સં. અણ (પેડું) + કાર (ખણ)] પું. કુભાર લોકો માક ઉપર મૂકી થાદ ઉતારે તે માટીનો લોદો.

અખાદિયો પું. રેડિયામાં બે ચમરખાં વચ્ચે માત્ર સરખી રહે તેમ રાખેલી ત્રાક આવી-પાછી ખસી ન જાય તે માટે રાખવામાં આવતો આકાડનો, કાંડલિયા ધોરનો કે એરંડાના ઊડનો પેલો કટક.

અખાંમ પું. કટાણ.

અખાંનર વ. કુંવારું મરે તેને માટે લેખી સ્થાપના કરે તે દેવ.

અખિત ૧. [સં. અ (નહિ) + ખિત (ઉદાસ)] વિ. ઉદાસ નહિ એવું.

૨. વિ. જે કવચથી ઘાક ન લાગતો હોય એવું; જમ: ઘાક ન હોય એવું

૩. [સં. અ + ખિત (ખોરું)] વિ. ઘાકનું ન હોય એવું; નહિ કટાણેલું.

અખિતતા ૧. [સં. અખિત (ઉદાસ નહિ એવું) + તા (પણું)] જી. ઉદાસ નહિ હોવાપણું.

૨. [સં. અખિત (નહિ કટાણેલું) + તા (પણું)] જી. કટાણાને અભાવ.

૩. [સં. અખિત (ઘાક ન લાગે એવું) + તા (પણું)] જી. ઘાક નહિ લાગવાપણું.

અખિયતું લુઓ અખિયાતું.

અખિયા પું. વ. વ. અખોયા; નહિ બોલવું તે.

અખિયાણી [સં. આખ્યાન] જી. વાર્તા; કહાણી.

અખિયાણું ૧. વ. જરથોસ્તીમાં મરણ-પથારીએ પડેલ માણસના હાથે મોબેદને ઘડે વજેરેનું કરવામાં આવતું ઘન.

૨. [સં. અણ્ય (અખૂટ) + અખ (અખજ)] વ. શુભ કાર્યમાં જોડી, જોર, મહેતાણ, માણી, દોલી, હળમ અને ખાસ કરીને કુભારને આપવામાં આવતી બહુલ. અખિયાણામાં ઘણું કરીને ઘડે, યોખા કે એવું બીજું કંઈ જનાજ, નાળિયેર, સોપારી, કડું, કપડું ને ગેળાધાણા હોય છે.

શુભ અવસરે તેઓને અખિયાણું ને રેહામાં બે આનાથી મધ રૂપિયા સુધી મળે છે.

સર્વસંગ

અખિયાત ૧. [સં. અણ્યત (અખંડ)] વિ. અખંડ; અખુ.

૨. વિ. સહિતસામત.

મિયા ખાખ સત તાણ તરવરિયું કરે, પથ હ વથ અખિયાત પ્રથુ બિલવે મુજને.

લોકોમિ

૩. વિ. સુવાંચ; પેતાની માલિકીનું. એક તેવરને કાચે અલ રાખી અખિયાત.

અખિયાતું ૧. [સં. અણ્યત (અખંડ)] વિ. અખંડ; આખાદ.

૨. વિ. શ્રેમકુશળ; ઈજા પામ્યા વિનાનું; સહી-સલામત.

૩. વિ. તદુરસ્ત.

૪. વિ. મુખારક; શુભ.

૫. વિ. સુવાંચ; પેતાની એકલાની મિલકત-વાળું.

૬. વિ. હંમેશના ઉપયોગનું; કાયમના બેઠ-વડનું.

અખિયો પું. માટીની તણાની રમતમાં એક માટી મતી પડે તે ઘવ.

અખિલ ૧. પું. (પિંગ) એ નામનો ૨૫
ગુરુ અને ૧૦૮ લઘુ મળી ૧૩૩ વર્ણ અને
૧૫૮ માત્રાવાળો એક વિષમભૂતિ માત્રામેળ
છંદ એ માહિતી કુદરિતીનો એક બેદ છે.

૨. [સં. અ (નહિ) + ખિલ (રોષ)]
વિ. અશૈવ; સંપૂર્ણ; સર્વ; આખું; સઘળું.

અખિલ પ્રભાંમાં એક તુ શીલરિ.
લુગ્ગે ૧૫ અનંત ભાસે.

નરસિંહ

અખિલઆત્મા [સં. અખિલ (સર્વ) +
આત્મા (આત્મા)] પું. પરમેશ્વર; નારાયણ.

અખિલઆત્મ અખિલઅંત. પ્રેમાનંદ

અખિલતા [સં. અખિલ (આખું) + તા
(પણું)] સ્ત્રી. સંપૂર્ણપણું.

અખિલત્વ લુગ્ગે અખિલતા.

અખિલપદ [સં. અખિલ (આખું) + પદ
(સ્થાન)] ન. સર્વ પ્રાણી વગેરેનું નિવાસ-
સ્થાન; અનંતધામ.

અખિલભારત [સં. અખિલ (આખું) +
ભારત (હિંદ)] ન. આખું હિંદુસ્તાન;
આખો આર્યાવર્ત; સમસ્ત ભારતખંડ.

અખિલભારતવર્ષિક [સં. અખિલ (આખું)
+ ભારતવર્ષ (હિંદ) + વર્ષ (વિશેષ્ય
અન્યથા પ્રત્યય)] વિ. આખા હિંદને લગતું;
સમગ્ર આર્યાવર્તનું.

અખિલભારતરમારક [સં. અખિલ (આખું)
+ ભારત (હિંદ) + રમારક (ચાંદની)]
ન. આખા હિંદુસ્તાન તરફથી ચાંદની ભાગની
શખવાનું કામ.

અખિલભારતીય [સં. અખિલ (આખું) +
ભારત (હિંદ) + ઈય (વિશેષ્ય અન્યથા
પ્રત્યય)] વિ. આખા હિંદનું.

અખિલબાપક ૧. [સં. અખિલ (સઘળું)
+ બાપક (હેવાઈ)] પું. ઈશ્વર, કે જે બધે
સ્થળે બાપી રહેલ છે.

૨. વિ. બધે ઠેકાણે બાપી રહેલ હોય એવું.

અખિલાર્ધ [સં. અખિલ (આખું) + ઋ.
આર્ધ (પણું)] સ્ત્રી. અખંડતા; સમગ્રતા;
સંપૂર્ણપણું.

હાં શોધે સાધી બાપ અખિલાર્ધ નહ વિષે.
મહિલાલ નસુબાર્ધ

અખિલાય [સં. અખિલ (સઘળું) + અય
(અય)] ન. પાપમુક્ત; સર્વ પાપનો સર-
વાળો; અધા પાપ.

અય પાવતી અખિલાય હરે.

ચંદ્રપાન્ન મરણા

અખિલાત્મા લુગ્ગે અખિલઆત્મા.

અખિલાનંદ [સં. અખિલ (સઘળું) +
આનંદ (હર્ષ)] પું. પ્રભુ, કે જે સંપૂર્ણ
આનંદમાં રહે છે; ઈશ્વર; પરમેશ્વર.

અખિલાંત [સં. અખિલ (આખું) + અંત
(સીમા)] પું. અમરનાદ કે જેના ભાગ વર્ત
રક્તમાં નથી.

અખિલેશ [સં. અખિલ (સર્વ) + ઈશ
(પ્રભુ)] પું. સર્વેશ; અખિલેશ્વર; ઈશ્વર;
પરમેશ્વર; જગન્નિવંત.

ઉત્સાહે અખિલેશ સેવ સદ્ તે.

લંધ સુધી અય મરણા પ્રેમાનંદ

અખિલેશ્વર લુગ્ગે અખિલેશ

અખીએકાંતું ન. (અખી) દેવદેવીને માનતા
તરીકે અર્પણ કરાતી મીઠા, અખીલ વગેરે
સુમેથી પદાર્થની અન્યથા શીતળા જેવી સિખર
મણવાની તખ્તી.

અખીરશ વિ. અખરનું.

અખુરફી [સં. અખુ (દર) + ફી
(કાન) + ઈ (નારીબતિનો પ્રત્યય)]
સ્ત્રી. ઉદરકાંતી નામની બીણવિ.

અખુલ પું. (પિંગ) ગુરુ. લુગ્ગે ગુરુ.

અખૂટ [અ (નહિ) + ખૂટવું (ઘટવું)]
વિ. ન ખૂટે એવું; ઘટે કે ઝોણું ન થાય
એવું; બેશુમાર; અક્ષય.

અખે લુગ્ગે અક્ષય.

અખેડ ૧. પું. (પિંગ) દરેક ચરણમાં રજકુ,
જમ્જુ, લઘુ અને લઘુ એમ ૮ અક્ષરનો
એક અક્ષરમેળ છંદ. તે અનુક્રમે બેદ છે.

૧ નહ તે અખેડ ૧૫. રણપિંગલ

૨. [સં. અખેડ (સિખર)] પું. સિખર;
મુમયા.

અખેટી [સં. અખેડ (સિખર)] પું. સિખરી.
મુખને નવ નવે દૂર અખેટી. દયસમ

અખેડ (અખેડ) [અ + ખેડવું] વિ. ખેડ્યા
વગરનું.

અખેડવું (અખેડવું) સ. વિ. લાંડવું; અખેડ
લાંડવી.

અખેડણ (અખેડણ) વિ. સ્ત્રી. નહિ ખેડતી;
પાતર.

અખેડું (અખેડું) [અ + ખેડું] પું. ખેડૂત
નહિ તે, બેભાન.

અખેડો (અખેડો) ૧. પું. અખાડો; અડો.

૨. [સં. અક્ષયવાદ] પું. કુભારને અથ અભાર
પ્રમ કરવા બેસવાની બખીન.

૩. પું. ખાખીનો આગમ; સાધુનો મઠ.

૪. પું. જે હરમાં ચિત્તોડી આવતો હોય તે
અથવા તેની બાલુબાલુની જગ્યા.

અખેતર ૧. પું. ખાખીનો આગમ; સાધુનો
મઠ.

૨. ન. ન. વ. દાણા.

અખેતરિયા [સં. અક્ષય, પ્રા. અક્ષય +
તરિય (શાણ)] પું. ન. વ. દાણા.

સાસુ હાં વહુવરને વંતર વગરનું.

અખેતરિયા ઉતસાવે. નરસિંહ

અખેતરિયા ઉતસાવવા = દાણા બેવરાવવા.

અખેતીજ સ્ત્રી. વેણાચ સુદ ગીજ. લુગ્ગે
અક્ષયગૃતીય.

અખેડ ૧. [સં. અ (નહિ) + ખેડ
(કાન)] પું. કુખનો અભાવ.

૨. વિ. કુખ વગરનું.

અખેડણ [સં. અ (નહિ) + ખેડ (કુખ)
+ ણ (અવ્યય)] વિ. પારમ કુખને ન
બાળુનાર.

અખેધામ ન. વૈકુંઠ. લુગ્ગે અક્ષયધામ.

અખેનોમ સ્ત્રી. કારતક સુદ ગોમ. લુગ્ગે
અક્ષયનવમી.

અખેપક [સં. અક્ષયપક] ન. મુક્તિ.

અખેપાતર લુગ્ગે અક્ષયપાત.

અખેપાત્ર લુગ્ગે અક્ષયપાત.

અખેબાધો [સં. અક્ષય (અખૂટ) + ઋ.
બાધો (બાધ શખવાની કાચી)] પું. અખૂટ
બાળવાળો કાચી.

અખેબાધા બરી મૂખા ૧૫ ઉપર બેદ.

સુરેખાલક્ષ

અખેમ [સં. અ + ક્ષેમ (કુશળ)] વિ. ઉપ-
દ્રવ્યાળુ; ક્ષેમ વગરનું; બાધિવાળું.

અખેમાળ [સં. અક્ષય (ન કરમાય એવું) +
માળા] સ્ત્રી. ન કરમાય એવી માળા;
અક્ષયમાળા.

સમગ્રવિએ દર્ભે આખા રે,

સરસ્વતીએ અખેમાળ. નરસિંહ

અખેરિયો લુગ્ગે અખારિયો.

અખેરો [અ. ઋ.] પું. કઠોખખે.

મૂલ અખેરો એટલે કઠોખખે. બારાખડી,

જે અખરથી કે અખર સુધીના સખો.

ચિત્રુત. ૫

અખેલું વિ. નહિ બેલવાનું.

ખેડ અખેલા ખેલતાં અંતે બેજ મળે;

એકા વિનમ્યાં મીઠાં તેમ તાં નહિ વળે.

કુ. શા. પરિવર

અખેવન
અખ્યાતિ

અખેવન [સં. અણ (અવિનાશી) + વન (નંવ)] જ. નહિ સુમતું વન.

અખેવનમાં રહે સરો. પહાડ વડે ઉપાડે.
દલરી

અખેવાણી ૧. [સં. અણ + વણી]
જી. ન ખૂટે એવી વણી.

૨. જી. સરસ્વતી.

અખેવણી જી. (કચ્છી) અણીકણી.

અખેમાણ જી. (કચ્છી) અણમાણ.

અખે ૧. પું. આવા; ઉપવ.

૨. પું. એ નામનો એક ગુજરાતી વાઙ્મયી કવિ. તે અમદાવાદમાં સત્તરમી સદીમાં થઈ ગયો. તે જાતે શીમાળી સોની હતો. અખ વખવા ઉપરાંત એણે પંચીકરણ, વાઙ્મયી, ઈશ્વરગીતા અને ગુરુસંવાદ વગેરે પુસ્તક રચ્યાં છે. લોકોમાં ચાલતી કાવ્યાદ્ય ને પાખંડ વગેરેની કાદી અખમાં એણે મોઝાને સિખામણ દીધી છે. મુખર્ષિ ને પાખંડી મરહરી કરી સિખામણ આપવામાં અને વેદાંત તથા સૌભા-મારના શાસ્ત્રીય મથક અખવામાં અખા એવો ટાઈ બીજો કવિ ગુજરાતી ભાષામાં હજી થયો નથી એમ મનાય છે. એના બનાવેલ વેદાંતના મંથમાં અખેગીતા પ્રખ્ય છે. ધર્મ વિષે તેના વિચાર સ્વતંત્ર હતા. તેના પ્રધાન ઉદ્દેશ એ જણાય છે: પ્રજામાં ખૂબ જોડણી પ્રવર્તી રહેલ મૂર્ખતા, અધમતા અને અંધતાનું હસર્ત્ત હસર્ત્ત પ્રભવર્મને જાન કરાવી તેને ઉ-માર્ગમાં એટલે કે તેથી વિરુદ્ધ માર્ગમાં ચાલવો એ એક ઉદ્દેશ; અને એકવાર સ-માર્ગે જાવો એટલે પછી જોડા અંધારાદિ વિગરે ત્યાગ કરવાના ઉત્તિમાર્ગમાં અમગ વધવા સાર અદ્વિતવાદની શિષ્ટા એ બીજો ઉદ્દેશ.

૩. પું. કીચ્છે અચે.

૪. પું. (અરધારતી) કરીરમાંની એ નામની એક દિવ્ય સજિ. એ સજિ નેક કામ કરવાની અંતઃકરણને એતરણી આપતી હોવાનું મનાય છે.

અખે ૧. [સં. અણે] જ. અખે; એક જાતનું મીઠોળ જેવું ફળ.

૨. જિ. (કચ્છી) ખેડ વગરનું; નિર્દોષ.

અખેડ (અખેડ) ૧. [અ (નહિ) + ખેડ (ખાખ)] જિ. ખેડ વગરનું; નિર્દોષ ખાખી વગરનું.

કસુ કરી અખેડ સુચન.

૨. જુઓ અખેડ

અખેતર જિ. કૂત્રાત્રેતના વળગાડવાનું.

અખેર પું. અખર.

અખેરી જી. અધીરી ખાવાની ખેરાની એક દિવ્ય.

અખેવન ૧. [સં. અણ (અણ) + સવન (સવન)] જી. એક ખણ સંતાન મરી ન મરું હોય એવી સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી.

૨. જી. સોવાસણ; સુચાસિની.

૩. જિ. આખ; નહિ અગિયું; અખંડિત; અણીયુદ્ધ.

૪. જિ. સહસલામત.

એક તો મહારાજે આપણી સખીએને કાઢાવી આણી અને બીજું પોતે અખેવન અખ્યા.
વિશ્વોર્વસીય

૫. જિ. જી. એક સંતાન મરી ન મરું હોય એવી; સંતાન, સમૃદ્ધિ પ્રાપ્તિનું સુખ હોય તેવી.

અખેવની ૧. જિ. જી. અખી; અંખા વિનાની.

૨. [સં. અણ + સવન (સવન)] જિ. જી. એક ખણ સંતાન ન મરું હોય એવી સૌભાગ્યવતી.

અખખ ૧. [સં. અણિય (અણ) + આ અખખ] જી. એ નામની એક સ્ત્રી.

૨. જિ. નાસ ન પામે એવું અણ; આખા; હંમેશનું.

૩. જિ. સદામત.

અખખ રહેતું = સહસલામત રહેતું.

૪. જ. ડાશીએનો એક અણીવોડ આપનારો ઉગાર.

૫. જ. હંમેશ; દરોજ; નિહ; સદા.

અખખ જુઓ અખખ.

અખખેતર જિ. અતિસવ.

અખખેર ૧. પું. (આખ) અણ; ફક્ત.

૨. જ. અખર; છેવટે; અંતે.

અખતલી [જ.] પું. ધોડાને સામાન તપાસનાર અમલદાર.

પાઠાન સામાન તપાસનાર અમલદારને અખતલી કહે છે. અખને અખરી

અખતર ૧. [જ.] પું. સિતારો; મહ.

આખર માટે અખતરો એક અખતરની માફક રોસન વડે અને કું છત્તો.
નૂરેએતમ

૨. જિ. અખતર; મેલું; મું.

અખતરો પું. પ્રયોગ. જુઓ અખતરો.

અખતરો જુઓ અખતર.

અખખર જુઓ અખખર.

અખખરનવેશ જુઓ અખખરનવીશ.

અખખ ૧. [સં. અણ] જિ. અખખ; હંમેશનું નાસ ન પામે એવું.

હું વડુપ, સુવરવપ, વસ ૧૫, અખખ ૧૫.

૨. [સં. અ (નહિ) + ખ્યા (કહેવું)] જિ. ન કરી સમાય એવું; અણ્ય.

અખખત [જ. જ.] પું. અણત; એખા.

મૂલે અખખત આવતા ૨,

૫૦૦ નિહા મલુ સેલ.

કાવ્યસંચય

અખખલું જુઓ અખખલું.

અખખાત ૧. [સં. અ (નહિ) + ખ્યાત (પ્રસિદ્ધ)] જિ. અખસિદ્ધ; નહિ અણીતું.
બીજા બધું છે એ વાત અખખાત.

નિખુવાનદ

૨. જિ. ઈશ ૧ હરકત વગરનું.

૩. [સં. અ (નહિ) + ખ્યાત (કહેવું)] જિ. નહિ કહેલ.

અખખાતિ ૧. [સં. અ + ખ્યાતિ (પ્રસિદ્ધિ)] જી. અખીતિ; અખીતિ; અખજલ; અંધક.

૨. જી. ખીખત; નિહ.

૩. [સં. અ (નહિ) + ખ્યાતિ (જાન)] જી. (સુદાદેત) જામનો અભાવ; વચ્ચે જાન; પ્રમાણ જાન. ઉદિય અને વિવચના સંસિમ્મી પ્રથમ વિવચનું સામાન્ય જાન થાય, પછી જુદાના સ્વરૂપથી વિશેષ જાન થાય. અજાનજામાં જુદાની તામસી જ્ઞાતિને લીધે ખાઈનું વિપરીત જાન થાય છે. કનક-કુંડલ અખે સર્વ જાણવામાં જગત અજાણ હોવા છતાં તામસી જુદાને લીધે તેમાં સંખ્યાદાનદ અજાણતાની પ્રતિતિ ન કરતાં અસત જાણુ:અ-જાણુની સૂતિ થાય છે. અખી પ્રતિતિને જામ અથવા ખ્યાતિ કહે છે. સાત્ત્વોક્ત સ્વધનથી જુદા નિર્ભય થયે જાનજામાં એ વિપરીત પ્રતિતિ જાતી રહી સર્વજ્ઞ સંખ્યાદાનદ અજાણતાની સૂતિ થાય તેને 'અખ્યાતિ' કહે છે.

અખ્યાતિ અને અન્યઅખ્યાતિથી તમામ જાણતો સખજી જાણ છે. અણુઅખ

૪. [સં. અ + ખ્યાતિ (જાન)] જી. (મીમાંસા) વસ્તુ હોય પણ ટાઈ પ્રતિ-બંધને લીધે તે વચ્ચે અજાણી ન હોય તે; જગતનો જામ; મિથ્યા પ્રતિતિ અથવા જામ સંનંધી અનેક મત માટેનો મીમાંસકનો એક મત. ધેરીમાં સર્વ જાણે તેને એ મતવાળા જામ કહેતા નથી પણ અખ્યાતિ એટલે સામાન્ય જાન અને સ્મૃતિજાનનો અવિવેક કહે છે. 'અ' નર્પ છે એવું રજુમાં સર્પનું જાન થાય તે સ્મરે 'અ' અને 'સર્પ' એમ

અનુભવ અને સ્મૃતિરૂપ એ જ્ઞાન માત્ર છે; તેમાં 'આ' એ અંશથી અસુસંગત પુરોવર્તિ પદાર્થનું સામાન્ય જ્ઞાન માત્ર માત્ર છે; કોઈને કોઈ પદાર્થમત રસભુત્વરૂપ વિશેષનું અહલ્ય શું નથી. પછી સાદસ્યાદિથી સંસ્કારનું ઉદ્ભવન થતાં સર્પનું સ્મરણ માત્ર છે અને કોઈ વસ્તુ રસભુત સામાન્ય જ્ઞાન અને સર્પની સ્મૃતિ એ એ જ્ઞાનના બેદનું અહલ્ય ન થવાથી 'આ સર્પ છે' એવું વિશિષ્ટ જ્ઞાન માત્ર છે. જ્ઞાને મીમાંસા 'અમ્બાતિ' કહે છે.

અમ્બાતિકર જુઓ અકીર્તિકર.

અમ્બાતું જુઓ અખિવાતું.

અમ્બાન [સં. આમ્બાન] જ. ભાવણ; પ્રવચન.

અમ્બાચિકા [સં. આમ્બાચિકા] જી. વાર્તા; કથા.

અમ્બિસ્તી [અ + ધિસ્તી] જિ. ધિસ્તી નહિ તેવું.

અમ્ ૧. [સં.] જ. કિ. (ધાતુ) વાતું; કુંઠવું.

૨. જ. કિ. વાંકુંચું ચાલવું; આગમવળા જવું.

અમ ૧. [સં. અમ] પુ. આકાશને ઉપર.

૨. [સં. અ + અમ (અમ)] પુ. ચાલી ન કાઢે એવી વસ્તુ; પર્વત, કાશ વગેરે.

૩. પુ. (પુરાણ) પર્વત સાત હોવાથી ૭ સ્વયં સાંકેતિક શબ્દ. જુઓ નમ.

૪. પુ. પાણીને ધડો.

૫. પુ. રાક્ષસ.

૬. [સં. અમારી] પુ. (હિંદી) સેરડીનું આમળું.

૭. [સં. અમ્ (વાક્યરૂપ ચાલવું)] પુ. સર્પ; સાપ.

૮. પુ. સર્પ.

૯. જિ. અમમ; પાસે ન જઈ કાઢાય એવું.

૧૦. જિ. અતિ વિનાનું; અતર; સ્થાવર.

૧૧. [પ્રા. અમ] જિ. મુખ્ય.

૧૨. [સં. અમ] જિ. (હિંદી) મહા; અમલ.

અમમ્બાસન [સં. અમ (મુખ્ય) + અમસન]

જ. મુખ્ય આસન.

અમમ્બ ૧. [સં. અ + અમ્ (અમ)]

પુ. માડ.

૨. જિ. ભાવ નહિ એવું; અતિ વચસું.

અમમ્બ ૧. પુ. કાથી.

૨. [સં. અમ (પર્વત) + અમ્ (અમ)]

જ. પહાડી પ્રદેશમાં રહેનારું અહલ્ય.

૩. જ. રાજ.

૪. જ. સિદ્ધાન્ત.

૫. જિ. અંતરી; અંતરમાં બટકનારું; પર્વતમાં રખડવું.

૬. [સં. અમ (અમ) + અમ (અમ)]

જિ. આકાશથી વહેલું.

૭. જિ. પહાડમાં વહેલું; પહાડી; પર્વતમાં ઉત્પન્ન થયેલું.

અમમ્બ જ. સ્થાવરઅંતર પ્રાણીવસ્તુવાળો આ લોક.

અમમ્બ ભુવન અનેક,

અવન ગિન નહિ આધાર.

વાચક

અમમ્બ ૧. પુ. (અમ્બ) એ નામને એક મહ.

૨. જી. વનરપતિ.

૩. [સં. અમ (પર્વત) + અમ્ (અમ)]

જી. સિદ્ધાન્ત.

૪. જી. ક્રિમાલ્ય પર્વતની પુત્રી; પાર્વતી.

અમમ્બ (અમમ્) ૧. જી. આધા; સોમના; અવન પ્રતિષ્ઠા; આખડી; માનતા.

ઉપાર્થી એક માલસે, પાળી અમમ્બ અપાર.

જિનહી

૨. જ. તાલીમખાનું.

૩. જ. સાકમારીનું મેદાન; કાથી, ચેંકા વગેરેના બેલ કરવાની જગ્યા.

અમ્ સિપેહસાહાર ! નમઃ

સુખાને હજી સાકમારીના અમમ્બમાં.

નાનાકાલ

૪. જિ. (અમ્બી) અમ્બા; નહિ પામેલું; અનુભવ વચસું.

૫. જિ. મડી ન ભાવ એવું; નિષ્ઠા; અમ.

૬. જિ. પુષ્ટ; ભરેલું; મસ્ત.

૭. જ. નમારના અવાજનો અનુકરણવાચક શબ્દ.

અમમ્બ પે પે પે નમારના અવાજ મડે.

રેવાનંદ

અમમ્બતુલી (અમમ્બતુલી) જી. કુડતુલી જેવી એક પ્રકારની રમત. જુઓ કુડતુલી.

અમમ્બત (અમમ્બત) ૧. [અમ્બ (મસ્ત) + અમમ્બ (ખાલો)] પુ. હજુપણ ખાલો;

મસ્ત તપસ્વી; અમમ્બ.

૨. જિ. મોટા પેટવાળું; પુષ્કળ ખાધું હોય એવું; રમૂજ કરીસું.

અમમ્બમ્બ જુઓ અમમ્બમ્બ.

અમમ્બમ્બ (અમમ્બમ્બ) ૧. [અમ્બ (પુષ્ટ) + સં. ગિન (ચેતનારો પદાર્થ)]

પુ. એક ભત્રીયો અમમ્બ; રખડો જાણે.

૨. જિ. ગ્રાહ્યિયું; નહિ આપેલું; અમમ્બ વચસું.

૩. જિ. પુષ્ટ; મસ્ત; હજુપણ; ધણું ભડું; હાંદવાળું; મોગમોગ.

૪. જિ. સરીરે ભડું અને વિચારે કે જુદાએ ખડું ભડું; બોધા જેવું; ઉમરમાં મોટું પણ અમમ્બ વચસું.

૫. જ. સકર અમર અવધૂતથી વચામના ડમરથી થતા અવાજનું અનુકરણ દર્શાવનાર શબ્દ; સિવના તાંડવનો એક શબ્દ.

અમમ્બમ્બ અમમ્બમ્બ દાઢ વાગે દમર,

નાથે સહાસિય આલે કુર.

રતુવિ

અમમ્બમ્બ (અમમ્બમ્બ) જ. એક ભત્રીયો આમમ્બમ્બ જેવો અવાજ.

અમમ્બ (અમમ્બ) જિ. અમમ્બમ્બ; બહાદુર.

અમ રાક હરે હો, રીસ ન રાખીયેરે-

મજુલ અમમ્બ મહારાજ.

નરસિંહ

અમમ્બમ્બ (અમમ્બમ્બ) ૧. [એક-અમમ્બ] જ. અરપણ બોલી; ન સમજાય તેવી અસંજ્યા બોલી.

૨. જ. અમમ્બ વિનાની વાત; બોલાય; અમ-અમમ્બોટો.

૩. જિ. અવસ્થા વચસું; કિલકસલકું; અમમ્બ વિનાનું; અમમ્બમ્બોટોવાળું; અરપણ.

પ્રાણાવામની કિયા જેમને અમમ્બમ્બમ્બ લાગતી હોય તેમને હાથે પાળી તે સાકળ વધુના હોય તેપણ તે કરવાનો અધિકાર નથી.

પ્રાણાવામ

૪. જ. અમમ્બમ્બ; આડીઅવળી રીતે; અમમ્બ વચસું; જેમતેમ; સદરપદર.

૫. જ. બોલી રીતે; બોલી કાઢીને; કલિપ્ત રીતે.

અમમ્બી (અમમ્બી) જી. (અમ્બી) થીમડી.

અમમ્બોમ્બમ્બ (અમમ્બોમ્બમ્બ) પુ. મીઠા જેવો આંકડો; ગ્રાહ્યિય અમમ્બ.

અમમ્બ જિ. મહ વચસું; કિલેવધી ન હોય એવું; કાલ વિનાનું.

અમમ્બ ૧. [સં. અ (અપ્રાપ્તસ્થ અવાવતો ઉપસર્ગ) + અમ્બ (અ અમમ્બનો અંત)]

પુ. (પિંગળ) અમમ્બ મમ્બ. પિંગળમાં અમમ્બના જે ૮ અમ્બ છે તેમાં અમમ્બ, રમમ્બ,

સમમ્બ અને તમમ્બ એ ૪ અમ્બ અમમ્બ

મનાતા હોવાથી તેને અમમ્બ કહે છે. તેને

કવિતાની શરૂઆતમાં રાખવા એ અમમ્બ

મનાય છે. પણ આ હોય માત્ર માત્રામેળ

છંદમાં ચલાય છે, અમમ્બમેળમાં નહિ.

૨. [સં. અ (નહિ) + અમ્બ (અમમ્બ)]

જિ. અમમ્બિત; અમમ્બ; ન અમ્બી કાઢાય એવું.

અમલકારવું ૧. હ કિ. દરમર ન કરવી
૨. હ કિ. ખાનમાં ન લેવું.

અમલકાર [સં. અ (નહિ) + અલ (સુવંતે)] વિ. અસંખ્ય; અલુતરી ન કરી શકાય એવું.

અમલકારી ૧. [સં. અ (નહિ) + અલ (સુવંતે)] વિ. ખાનમાં નહિ લેવા એવું.

૨. ભુલો અમલિય.

અમલકાર ૧. [અ (નહિ) + અલ (સુવંતે)] વિ. ન અલુતરી એવું; બેદરકાર.

૨. ભુલો અમલિય.

અમલિય [સં. અ (નહિ) + અલિય (અલેક)] વિ. અલુ ન શકાય તેવું; અસંખ્ય; બેશુમાર.

અમલિયારી ૧. [સં. અમલિય (અમાય) + આનંદ] પુ. આનંદમય પરમ્પદ.
૨. પુ. માપ ન થઈ શકે તેટલો અનંદ.
૩. વિ. જેના આનંદથી અલુતરી થઈ ન શકે તેવું. આ વિશેષણ અમલે લાગુ પડે છે.

અમલું વિ. ત્રીજું.

અમલું તે મંચન વાતિયું. સમગીત

અમલોત ભુલો અમલિય.

અમલોતરો પુ. સંવત ૧૮૧૬ની સાલમાં પડેલો કુશળ.

અમલોતર [સં. આનંદસમિતિ; પ્રા. એકાલ-તરિ] વિ. ૧૬; સિતેરમાં એક એણું.

અમલોતરું વિ. સંવત ૧૮૧૬માં બનેલું-ચમેલું.

અમલોસિતેર ભુલો અમલોતર.

અમલુ ૧. [સં. અ (નહિ) + અલ (અલુ શકાય તેવું)] વિ. અમલિય; ન અલુ શકાય એવું; અસંખ્ય.

૨. [સં. અ + અલ (ખાનમાં લેવા એવું)] વિ. ખાનમાં નહિ લેવા એવું; નામકું; માલ વગરનું.

આરે વિષય અનિશ્ચિત અમર તે અમલુષ્ય હોય આરે તેને હમી માલથી બદલ જ એવી અને મલક વખતે વલન બાધી મલે છે.

અમલુષ્યારી [સં. એક + લીન (એણું) + અમલિય (એક)] વિ. ૭૬; એકલુષ્ય-એકી; એકીમાં એક એણું.

અમલુષ્યારી ભુલો અમલુષ્યારી.

અમલુષ્યારી ભુલો અમલુષ્યારી.

અમલુષ્યારી ભુલો અમલુષ્યારી.

અમલ ૧. [સં. અ (નહિ) + અલિ (અલિય)] જી. અમલ; અલિય.

૨. [સં. અ (ખસાય) + અલિ (ઇલા)] જી. અલિય; ખસાય દલા.

અમલે અલું = હલકી ચોનિમાં અમલું; અલ-અલિ થી.

૩. જી. દરમર તમા.

૪. [સં. અ (નહિ) + અલ (અલેક)] વિ. અલુ; હવાત.

૫. [સં. અ (નહિ) + અલ (અલેક)] વિ. નહિ અલેકું; અમલિય; અમલિય.

૬. [સં. અમલ :] જ. આમલ મહાવત દાંથીને આમલ મહાવવા માટે 'અમલ અમલ' એમ કહે છે.

અમલકરી જ. ખાસ કરીને.

અમલપમલ જ. (આમ) આધાર વિના; રેક વગર.

અમલસર [અમલ (અમલ) + સર (માટે)] જ. અરને લીધે; કામ માટે.

અમલ પુ. (પિત્ત) એ નામનો ૬૨ મુક અને ૩૪ લુપ્ત મળી ૯૬ વર્ષ અને ૧૪૮ માસવાળો એક વિષમળતિ માસએક સંદ.

અમલિ ૧. [સં. અ (નહિ) + અલિ (અલિ)] જી. અમલિ વિષયમાં પ્રવેશ નહિ થવો તે.

૨. [સં. અ (ખસાય) + અલિ (અલિ)] જી. અલિય; હલકી ચોનિમાં અલિય.

અમલિ થી = નરકમાં પાતું; અવસ્થે અલું.

૩. [સં. અ (નહિ) + અલિ (અલિ)] જી. અલિય અલાવ.

૪. [સં. અ (નહિ) + અલિ (અલિ)] જી. આવી નહિ હમું તે; અલિય અલાવ.

૫. જી. અલિય; અમલ; અલિય.

૬. વિ. અલિ વિષય; હાલીઅલી ન શકે એવું.

૭. [સં. અ (નહિ) + અલિ (અલિ)] વિ. અલિય; અલિય.

૮. વિ. અલિય; અલિય.

૯. [સં. અ (નહિ) + અલિ (અલિ)] વિ. અલિય; અલિય.

અમલિ ૧. જ. (અલિ) અમલિય રમો અલિય તે પુ અમલિય છે તેવી રમ; 'અલિય'.

૨. [સં. અ (ખસાય) + અલિ (ઇલા) + હ (વાલું)] વિ. અલિય પામેલું.

૩. [સં. અ (નહિ) + અલિ (અલિ) + હ (વાલું)] વિ. અલિ વગર; હાલીઅલી ન શકે એવું.

૪. [સં. અ (નહિ) + અલિ (અલિ) + હ (વાલું)] વિ. અલિય; અલિય વગરનું.

૫. [સં. અ (નહિ) + અલિ (અલિ) + હ (વાલું)] વિ. અલિય; અલિય અલિય વગરનું.

અલે પાસે બેસી અલિયે સમી આત્મ અલિય.

અલિય

અમલિય ૧. [સં. અ (નહિ) + અલિ (અલિ) + હ (વાલું) + તા (નામ અલિય પ્રત્યય)] જી. અલિય; અલિય હાલત.

૨. [સં. અ (નહિ) + અલિ (અલિય) + તા (નામ અલિય પ્રત્યય)] જી. અલિ ન શકાય એવી સ્થિતિ.

૩. [સં. અ (નહિ) + અલિ (અલિય) + તા (નામ અલિય પ્રત્યય)] જી. અલિય.

અમલિયાન [સં. અ (નહિ) + અલિયાન (અલિ)] વિ. આમલિયાનમાં આલુ રીતથી અલિય પુ આમલિય ન અલિય; સ્થિતિયુક્ત; સ્થિતિયુક્ત.

અમલિયું [સં. અ (ખસાય) + અલિ (અલિ)] વિ. અલિય પામેલું; પ્રેત ચમેલું.

અમલિયો ૧. [સં. અલિય; પ્રા. અલિય] પુ. અલિયો નામનું કામ.

૨. પુ. લીધો, અલિયો અને કિયો એક અલિય. અલિય તેનો 'લ' 'લ' સ્વ સાંભળવા તેને પાસે દોરો બાંધી લીધે છે; બીજાથી.

૩. [સં. અ (ખસાય) + અલિ (અલિ)] વિ. પુ. અલિય પામેલું; પ્રેત ચમેલું.

અમલો ભુલો અલિય.

અમલ ૧. [સં. અલિય] જી. અલિય.

૨. જી. તમા.

૩. જી. પ્રયોજન.

૪. જી. અલિય; અલિય; અલિય; અલિય.

અમલિય જી. અલિય. આ સ્વ 'અમલ' સ્વરો એક અલિય છે.

અમલિયારી [પુ. અલિય (અલિ) + અલિ (અલિય)] વિ. અલિય અલિય-નાં.

અમલિયસર [અલિય (અલિ) + સર (માટે)] જ. અલિય લીધે; અલિયસર કામ માટે.

અમલિય જ. (આમ) અલિયસર આધાર વિના.

અમલિયો ૧. [સં. અલિય; પ્રા. અલિય]

વિષય] પુ. એ નામનું ગ્રાહ. અમલના તારાને ઉલ્લ હોય સાંસુધી તેને દુગ્ધ અથવા માટે તેને અમલ પદ્ય કહે છે. આ કાઢી ગુલાબી, રાતાં અને બેળાં દુધવાળી એમ ત્રણ જાત થાય છે. તેનાં પત્તિમિષ્ટાના આકારનાં, મોટાં અને સુગંધ વગરનાં દુધ આકારમાં જામ આવે છે. એની શીઝનું અથાણુ અને સાક થાય છે. તેની જાણ, પાન, દુધ તથા ગુરૂર પાંકુ, બરલ, ગુરૂમ, ઝેર, જીરૂ વગેરે રોગને મટાડે છે, અને તેનાં પાનને રસ નાકમાં પાડી સ્વપ્નથી મોઢિયો તાવ જાવ એમ મનાય છે. તેનું થક અને કાળી મળખૂત નથી અને પાંદડાં કાંસકી કે પીંજના આકારનાં હોય છે.

૨. પુ. સાક તરીકે કામમાં આવે એવી ખેતરમાં પાકતી એક વનસ્પતિ.

અમલ ૧. [સં.] પુ. આયુર્વેદના ૮ જામ માહેનો એ નામનો એક જુઓ અમલત.

૨. [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

૩. જ. એસક; દવા.

તનય રામ લક્ષ્મી વિના

અમલ કરે જામ કોઈ દુલસીસવસ્ય

૪. વિ. તંદુરસ્ત; રામ વિનાનું.

૫. [સં. અ + મલ (મોલક)] વિ. ન બોલે એવું; ન બોલનાર.

અમલકાર [સં. અમલ (દવા) + કાર (કાર્ય)] પુ. વૈદ્ય; હકીમ.

અમલતંત્ર [સં. અમલ (દવા) + તંત્ર (સાધ)] જ. આયુર્વેદના ૮ જામમનિ એ નામનો એક. આ જામમાં અનિજ, ઉશિજ અને પ્રાણિજ એ ત્રણે જાતના ઝેરનું મારણ આપવામાં આવ્યું છે.

અમલતંત્રકાર [સં. અમલ (દવા) + તંત્ર (સાધ) + કાર (કાર્ય)] પુ. અમલતંત્રનો કર્તા.

આયુર્વેદમાં ઉપનયુ અમલતંત્રકાર કરીને પશુ બાંધીયા છે.

અમલકાર [સં. અમલ (ઔષધિ) + રાજન (રામ)] પુ. ઔષધિનો રાજા; અમૃત.

રોમ, સુખ, પીયૂષ, અમૃત, અમલકાર, સુરોમ, જામી સહિત ઇવિજન કહે. જામ અમૃત જામ એમ.

અમલકાર [સં. અમલ (દવા) + કાર (કાર્ય)] પુ. આયુર્વેદના ૮ જામમાં પૂને વસવાઈના લગ્નગીતમાં તેમ જ વાલમીતમાં આ સ્તંભ વપરાય છે.

અમલકાર [સં. અમલ (દવા) + કાર (કાર્ય)] પુ. આયુર્વેદના ૮ જામમાં પૂને વસવાઈના લગ્નગીતમાં તેમ જ વાલમીતમાં આ સ્તંભ વપરાય છે.

અમલકાર [સં. અમલ (દવા) + કાર (કાર્ય)] પુ. આયુર્વેદના ૮ જામમાં પૂને વસવાઈના લગ્નગીતમાં તેમ જ વાલમીતમાં આ સ્તંભ વપરાય છે.

(તેલ)] જ. (વૈદ્ય) દવા તરીકે વપરાતું તેલ.

અમલકાર જુઓ અમલકાર.

અમલી [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલુણી જી. એ નામનું એક ગ્રાહ; અમલકારી.

અમલેધર [સં.] પુ. (વૈદ્ય) એ નામનું એક ઔષધ.

અમલ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ [સં. અ (નદિ) + મલ (રામ)] જ. આરોગ્ય; તંદુરસ્તી.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમલપદ વિ. (આમ) આમલમાં પહેાંમે એવું થયું હતું.

અમમ વિચારનું = (૧) અવિષ્ય કહેવું
(૨) સાવચેતી રાખવી; પહેલેથી વિચારનું.
૫. [સં. આમમ] જ. સાચા ધર્મસાચ.
૬. [સં. આમમિન] વિ. આવતા વખતનું;
અવિષ્યકાળનું.

ત્રિવિધ રાજ્ય અનુભવ અમમ
સહે પ્રવીણ જન સાર. ટુલસીસતસ્ય
૭. વિ. ચાલી ન શકે એવું.
૮. વિ. ભણવામાં ન આવે એવું; ન સમ-
જાય એવું.

૯. અમમ પથ રેનેદનો રે,
બોધવણ તે નથી હોડો. કથારામ
૧૦. વિ. વિકટ; કઠણ; યુરોષ.

અમમખારીઓ પુ. (કચ્છી) આમળથી
ખુશાલીની ખગર આપનાર પુરુષ; પુત્રજન્મની
ખગર આપવા વડૂના પિયરથી સમજાને ત્યાં
મોક્ષવામાં આવતો ખેપિયો; વધામણીઓ.

અમમખેલ ૧. [સં. અમમ (સમન્વય નહિ
એવું) + ખેલ (સ્મય)] પુ. ન સમન્વય
તેથી ખટપટી રમત.

કાને કુંડ ને કોણ સમજે
અમમખેલ અપાર. ધીર
૨. [અમમ (અલ) + ખેલ] પુ. અલંગ
પામવાની વિદ્યા; યોગક્ષણ.
૩. પુ. મન તથા હૃદયો ન પહોંચે એવી
વસ્તુ; અલ.

અમમમલ [અમમ (અલ) + મલ
(કિચો)] પુ. અકરવારૂ રૂપી કિચો.

અમમમગિયું જ. બાજરો, મમ અને મોખા
એ મળેને સાથે બરડી, રાંધી, તૈયાર કરેલું
ખાણું; બરડું.

અમમચેતી ૧. [પુ. અમમ (અવિષ્ય) +
સં. ચિત્ (અણુક)] છી. બનાવ બના
અગાઉ ચેતી જવું તે; હોનાર વિષે આમળથી
ચેતવાની શક્તિ; અમમશુદ્ધિ.

અમમચેતી વાપરવી = આમળથી ઉપાય
લેવા; અમમશુદ્ધિ વાપરવી.
૨. વિ. અમમથી અવિષ્યને વિચાર કરનાર;
દીર્ઘદષ્ટિવાળું.

અમમજ્ઞાની [પુ. અમમ (અલ) + સં.
જ્ઞાનિન (જ્ઞાનવાર્ત)] વિ. અજ્ઞાની.

અમમકમમ ૧. જ. જૂત અને અવિષ્ય;
આમળપાછળનો કાગ.

૨. જ. (ગ્રામ્ય) મેળ વિનાની વાત.
અમમકમમ કહેવું = મેળ વિનાની વાત
કરી.

૩. જ. ઘોડી ઘોડી વારે.
૪. જ. વારવાર.

અમમદર્શી ૧. [પુ. અમમ (અવિષ્ય) +
સં. દર્શન (જેનાર)] વિ. અમમથી અવિષ્ય-
નો વિચાર કરનાર; દીર્ઘદષ્ટિવાળું.

૨. [પુ. અમમ (અવિષ્ય) + સં. દર્શન
(જાણનાર)] વિ. હવે પછી શું થવાનું છે
તે જણાવનાર; અવિષ્યવેતા.

અમમદષ્ટિ [પુ. અમમ (અવિષ્ય) + સં.
દષ્ટિ (જેવાની શક્તિ)] છી. અવિષ્યનો
વિચાર કરવાની શક્તિ; અમમશુદ્ધિ.

અમમદોરો [સં. અમિમ (આમળનું) + દોર
(બંધ)] પુ. સવારીના ઘોડાને હાંમડીને ઠેકાણે
બનાતની બેઠરી બીપનો કરવામાં આવતો
સજુગાર; ઘોડાના મગનો એક સજુગાર.

અમમન ૧. [સં. અ (નહિ) + મમન
(જવું તે)] જ. ન જવું તે.
૨. [સં. અમિમ] જ. આમળથી; પહેલેથી;
પ્રથમથી.

અમમનિમમ ૧. [સં. આમમ (આવવું) +
નિર્મમ (બહાર જવું)] જ. આવળવ.

૨. જ. જોન અને કોણ (સાક્ષ) સમ્રાટનાં
એ નામનાં ધર્મપુસ્તક.

૩. જ. જૂત અને અવિષ્ય. અમમ અવિષ્ય
માટે અને નિમમ જૂતાગમ માટે વપરાય છે.

૪. [સં. આમમ (સાચ) + નિમમ
(વેદ)] જ. વેદ, પુરાણ વગેરે સાચ.

અમમનિમમનો બેઠ કોઈ
સન જ વિચારા અગ્રે. અજન
૫. વિ. આમળપાછળનું; આરે તરફનું.

અમમનિમમવાદી ૧. વિ. રહસ્યવાદી; મૂઠ-
વાદી; મોતી.

૨. [સં. આમમ (સાચ) + નિમમ (વેદ)
+ વાદિન (માનવાર)] વિ. વેદમતનું; વેદ-
સાચને માનવાર.

અમમનિમમવાદીઓ આજ કહેનાં કહેવા
પાછા ઘોડાની જાળમૂનમાં લાચી જ નથી છે.
કૌમુદી

અમમનીય ૧. [સં. અ (નહિ) + મમનીય
(જવા એવું)] વિ. જવાની મના હોય એવું;
નહિ જવા એવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + મમનીય (જઈ શકાય
એવું)] વિ. જેની સાથે સમોમ કરવાની મના
હોય એવું.

૩. વિ. અર્થ જઈ શકાય નહિ એવું.

અમમપ્રજ્ઞા જુઓ અમમપ્રિય.

અમમપ્રિય ૧. [સં. અમિમ (આમળનું)]

+ પ્રિયમ (પાછળનું)] જ. જૂત અને અવિષ્ય.
૨. વિ. આમળનું તેમ જ પાછળનું; આરંભનું
અને અંતનું.

અમમપ્રિય ૧. [સં. અમમ (વિષય) + પ્રિય
(સ્તો)] પુ. ન જઈ શકાય તેવો સ્તો.

૨. [સં. અમમ (ન જવા એવું) + પ્રિય
(સ્તો)] પુ. નહિ જવા એવો માર્ગ.

૩. [સં. અમમ (જણી ન શકાય એવું) +
પ્રિય (સ્તો)] પુ. સ્વર્ગ અથવા મોક્ષનો ન
જણી શકાય એવો માર્ગ; ઉપરપ્રાપ્તિનો
માર્ગ; જ્ઞાનમાર્ગ.

અમમપ્રિયમાં મોટો બધો,
બાલી રાજે કો એકલમલ. અખો

અમમશુદ્ધિ ૧. [પુ. અમમ (અવિષ્ય) +
સં. શુદ્ધિ (અલભ)] છી. આમળથી શુદ્ધિ
અલાવી લેવી તે; અવિષ્યનો આમળથી વિચાર
કરવાની શુદ્ધિ.

૨. વિ. આમળથી શુદ્ધિ અલાવનાર; અવિષ્યનો
પહેલેથી વિચાર કરનાર.

અમમશુદ્ધિ વાલિયો અને પશ્ચિમશુદ્ધિ જાણ,
તરતશુદ્ધિ તરકો તે ઘોડો મારે ધમ.
લોભાકિ

અમમશુદ્ધિયું [પુ. અમમ (અવિષ્ય) + સં.
શુદ્ધિ (અલભ)] વિ. અવિષ્યનો વિચાર કરી
રાખનાર; દીર્ઘદષ્ટિવાળું; અમમ શુદ્ધિવાળું.

અમમજ્ઞાથી ૧. [પુ. અમમ (અવિષ્ય) +
સં. જ્ઞાપ (કહેવું)] પુ. જ્ઞોતિથી; જ્ઞેયો;
અવિષ્ય કહેનારો પુરુષ.

૨. વિ. અવિષ્યમાં શું થશે તે કહેનાર.

અમમજ્ઞાસના [અમમ (અવિષ્ય) +
જ્ઞાસના (જાંખી)] છી. અવિષ્યમાં શું
થવાનું છે તેની આમળથી મનમાં થતી જાંખી.

અમમમહેલ [સં. અમમ (સમન્વય નહિ
એવું) + અ. મલ (મહેલ)] પુ. મમ
ન પડે એવા અલગથી મહેલ.

અમમવાણી ૧. [સં. અમમ (સમન્વય નહિ
એવું) + વાણી] છી. મૂઠવાણી; સમજ ન
શકાય તેવી બોલી.

૨. [અમમ (અવિષ્ય) + વાણી]
છી. અવિષ્ય કહેવું તે; અગાડી; અવિષ્યવાણી.

૩. [સં. આમમ (સાચ) + વાણી]
છી. વેદવાણી; વેદનાં સ્તવ; સાચવન.

અમમવિષય [સં. આમમ (સાચ) + વિષ્
(અણુનાય) + યમ (મેજવા બતાવનાર
પ્રત્યય)] વિ. સાચ જણનારામાં ઉત્તમ.

અમમવિષય અવસ્તવ માર્ગ.

અમમવિષય શામળ

અમરપાટ પું અમરપાટ. લુઓ આટાપાટ.
અમરપાટ પું. આરોપાટ. લુઓ આટાપાટ.
અમરપાર ૧. [સં. અમ] વ. સુનિયતી એ
નામની એક જાતિનું માણસ.

૨. વિ. એ નામની સુનિયતી એક જાતનું.

અમરબખ્તો ૧. પું. પમાર લઈ લશ્કરી
નોકરી કરનાર આરોગિયો મુસલમાન. આ
જાતનાં માણસ હાથ કાઢ્યાવાડ અને મુજ-
રાતમાં બેઠુની જિંદગી ગુજારે છે.

૨. પું. માથપારી ચારણની જાતનો પુરુષ.

અમરબતી [સં. અમર (અમર) + વતિ
(વહ)] છી. અમર, કપૂર અને બીજા
સુગંધીદાર પદાર્થથી જનાંથી સળી; વાદ
ઉપર અમર અને બીજાં સુગંધીદાર વસાણોનો
શેષ કરી ધૂપ માટે સગાવવા તૈયાર કરેલી
સળી; ધૂપસળી; અંધસલાકા. અમરબતી
બનાવવા માટે કાળો અમર ૪ ભાગ, વાલો
૨ ભાગ, નાચરમોથ ૪ ભાગ, તમર ૨ ભાગ,
કથૂરો ૨ ભાગ, સુખડ ૧૮ ભાગ, છડીઓ ૨
ભાગ, મકુલો ૨ ભાગ, મુલાળગી ૨
ભાગ, નખતો ૪ ભાગ, મૂંગા ૨ ભાગ,
લોખાન ૪ ભાગ, સિંધારસ ૧૮ ભાગ, કસુરી
૧ ભાગ અને મેઘાલકડી ૬ ભાગ લેવાં.
કસુરી અને સિંધારસ સિવાય બધી ચીજ
ખાડી વસત્રમાં ચૂર્ણ કરવું. તે ચૂર્ણમાં કસુરી
અને સિંધારસ મેગલી કાળાશ લાવવાને થોડી
કાલમાની ભૂંડી નાખવી. બીજાશ કમી થા-
તો તેમાં થોડો ઝેણ ખસ નાખવો. પછી
લાંઠની સોડીઓ બધી તેની કીચડી કીચડી
સળી કાઢી તેના પર જથ્થા મસાલો ચોપડી
તરફ છાવવી. અમરબતી બનાવતાં હાથે ન
ચોરે એટલા માટે તેના પર તે જ મસાલાની
ભૂંડી નાખવી અથવા બીજો કસવાળો
સુવાસિત ભૂંડો નાખવો.

અમરણ [સં. અ (નહિ) + અરણ (એ)]
વિ. એર વિનાનું; નિર્વિષ.

અમરવચ્ચા ૧. વ. ચારણની એ નામની એક
જાતનું માણસ.

૨. વિ. ચારણની એ નામની એક જાતનું.

અમરવર્તી [સં. અમર + વર્તિ (વહ)]
છી. સગાવવાથી સુગંધ ફેલાવ તેવી સુગંધી
સળી.

અમરવાહ લુઓ અમરવતી.

અમરવાહ ૧. [હિ. અમરોહાવાહા અથવા
આમરેવાહ] વ. જૈન વૈષ્ણવી ૮૪ તાતિ
માંહેની તે નામની તાતિનું માણસ.

૨. વિ. જૈન વૈષ્ણવી ૮૪ તાતિ માટેની તે
નામની એક જાતિનું. તેનું મુગરમાન દિલ્હીથી
પશ્ચિમમાં આવેલું અમરોહ નામનું એક ગામ
કહેવાય છે.

તેમાં બધો જામ અમરવાહ વાલીના અને
ઝોડ બાકીનોનો છે. પુરાણ

અમરવાળી લુઓ અમરવાલ.

અમરાર્ક પું. અમર જેવો કાળો રંગ.

અમરારણ ૧. [સં. અમ (પર્વત) + રાણ
(સબ)] પું. પર્વતનો રાજા; હિમાલય.

૨. [સં. અ (નહિ) + આલ (લેવા
ગામ)] વિ. લેવાને અતોચ; ન ખરે એવું;
હરામ.

અમરગ્રહ (અમરગ્રહ) [સં. અમ (આમનું)
+ ગ્ર. રાહ (સ્થાન)] પું. વ. વ. જામ
બાજરીના લીલા સાંકડા તાજા લીલા પાનક-
વળા સાંકડા. આ સાંકડા સુકાવ તારે કામ
કહેવાય છે.

અમરિકાણ [સં. અમ (આમનું) + કાશ
(વખત)] જ. પૂર્વીની સરખાતના વખત-
થી; ધન્ય જૂના સમયથી; આદિગણથી.

અમરિમ પું. (પિત્ત) એ નામનો ૧૧
અક્ષરનો એક અક્ષરમેળબંધ. તેના દરેક અક્ષર-
માં નમ્મ, નમ્મ, નમ્મ, લપ્પ અને લપ્પ
આવે છે.

ન ન ન લ લ લની અમરિમ.

જુરિમ

અમરિયજ ૧. છી. અમરિયાની ઓ.

૨. છી. થોડું પાકવાની ઓ.

અમરિયો ૧. પું. કાઢિયો.

૨. [સં. આરિક (પાણવાળો)] પું. થોડું
પાકવાના; અમરવાલો; અમર રાખનાર; ખાસ
હોય તો જોડાને કાઢનાર. નહિ તો ખારા
ફાનું અમર સમુદ્ધું પાણી કપાડમાં ભરી
તેને સુકવ્યા હઈ થોડું બનાવનાર પુરુષ.

૩. વિ. પું. કાઢિયાવાડી થોડાની એ નામની
એક જાતનો.

અમરી ૧. [અમર + ઈ (વારીબળિનો
પ્રત્યય)] છી. અમરિયજ; અમરિયાની ઓ.

૨. [સં. અ + અર (એ)] છી. એક
જાતની વનસ્પતિ, જેનો ઉકરો કરક ઉપર
દવા તરીકે ઉપયોગ થાય છે.

૩. [સં.] છી. કુદાવેલ નામનો વેલો.

૪. છી. એરની અમર કાઢી નાખનાર પદાર્થ.

૫. છી. થોડું પાકવાની ઓ.

૬. [અમર (થોડું) + ઈ (વાળી)]
વિ. છી. અમરવાળી; આરાટવાળી.

અમરો ૧. [સં.] વ. અમર; હજારું સુગંધીદાર
કાળા અદનનું લાકડું; અમરમદન; અમરજો;
કૃષ્ણમદન. અમર પાંચ જાતનું થાય છે:-
કૃષ્ણામર, હાલામર, મમળામર, કાલામર અને
સ્વાહમર. તે તીપું, મરમ તેમ જ કંડુ તમા
લા, કં, વાણ અને વમન મદાકનાર,
આમીનો રંગ સુધારનાર અને પિત્ત હરનાર
કહેવાય છે.

ઉગર અંગર આમલીય અમર અસોય
મહાનુ. રેવંતનિરિ રાસ સં. ૧૨૮૮

૨. વ. સસિમનું ગ્રહ.

અમરચંદન ૧. [સં.] વ. અમરચંદનનું ગ્રહ.

૨. વ. હંમતદન; મૂંગા.

અમરો લુઓ અમરબચો ૧.

અમરબજ ૧. [સં. અ (નહિ) + બર્જ +
જ (જ-મેટું)] પું. મજુપતિ કે જે મર્મમાથી
પેદા થયેલ નથી.

૨. વિ. (જૈન) મર્મમાંથી ઉત્પન્ન નહિ
થયેલું; મર્મેજ નહિ તેનું; સમર્પિત એટલે
ઝોર, પેશાબ, જગનો, લીંટ, જીલ્ડી, પિત્ત,
પર, વીર, લીંપનાં કુદાર્થ મધેલાં ફરી બીનાં
થતાં પુરુષ, લોહી, કસેવર, મામની ચદર,
સ્ત્રીપુરુષને ઝોરો, બધાં અર્ધ રથાન એ ઝોડ
રથાનમાં ઉત્પન્ન થતું.

પાંચ રથાવર, ચલુ વિષેદિય અને અમરબજ
પહેદિય તિર્થ અને મનુષ્યની વિવિધ સચિત,
અચિત, અને મિથ થાનિ.

જવવારસુત

અમરબ્રાહ્મણાથ [સં.] પું. જેમાં એકલું
ખાન જ ધરવામાં આવે તેવો વિધુમ-
બ્રાહ્મણમનો એ નામનો એક.

જે બ્રાહ્મણાથ અંતના જગથી રહિત હોય તે
અમરબ્રાહ્મણાથ ભલુવો.

અમવતી બામવવ

અમલિલી [સં. અ (નહિ) + અલિલી
(અલિલા)] વિ. છી. મર્મ ન રહ્યો હોય
તેની.

અમર્વ ૧. [સં. અ (નહિ) + મર્વ
(અલિલા)] પું. વિનય; નમ છુદિ; મર્વનો
અભાવ.

૨. વિ. અલિલાની નહિ એવું; મર્વ વિનાનું;
નિરભિમાની.

અમલિષ [સં. અ (નહિ) + અલિષ
(અલિલા)] વિ. અંકાર વચરતું; મહ
વિનાનું.

અમરહુલીય [સં. અ (નહિ) + મરહુલીય
(નિ દવાબેમ)] વિ. નહિ નિદવા એવું.

અમરિત ૧. [સં. અ (નહિ) + રિત (પામીવારું)] વિ. આમી વસતું સારું; ઉત્તમ.

૨. [સં. અ (નહિ) + રિત (નિદાયેલું)] વિ. નહિ નિદાયેલું; અનિદિત.

અમરિત [સં. અ (નહિ) + મરિ (નિષ)] વિ. નિષ ન કરવા જેવું; અનિષ.

અમરિ ૧. જી. મિલીંદા કે હોપોટીએ રમવાને જમીનમાં કરવામાં આવતો હીછરો નાનો ખાડો; બદી; બોલો; જમી; ફર્ષ.

૨. [સં. અમ (આમન)] જી. રમતમાં સૌથી આમનનો હોપોટો.

અમરિપદા પુ. ખારોપાદ નામની રમત. જુઓ અટાપાટા.

અમરિઅમરિ [૨૮] જ. બાસપાસ; અને બાજુ.

અમરિસારા જી. (કચ્છી) મેલાર્ક.

અમરિપંગસાં જ. જ. જ. અમરિપી વખતે સીમંતિનીને પમ્મે પમ્મે સોપારી વમેરે ચીજ મૂકી ભરાવવામાં આવતાં પમ્માં.

અમરિ ૧. જ તથામરિ કે એવી ઠોઈ દલકો ચીજ.

૨. વિ. (બુ. ઝુ.) અમરિ; જુડું.

ચર્ચ વચાવવા મારમિ રજા,
અસુર વર્ણ તે અમરિ કહા.

વિમલગ્રંથ

૩. વિ. (કચ્છી) મેલું.

૪. વિ. (કચ્છી) મોખરે આલનાર; આમળનુ

અમરિપમરિ જ. તથામરિ કે એવી ઠોઈ ચીજ એક ખાજા બીજાને માથે મૂકી તે માટે હમર્યામાં વાપરતો સમ્પદ.

ઠાઉને માથે અમરિપમરિ.

બાલોદિ

અમરિસોજમ પુ. અમર; અમર; અમરનું લાકડું. આ વર્ણના પદાર્થમાં અમરિસોજમ અથવા અમર એ હિંદુસ્તાની અંદરના આમર પુત્રતત્વ

અમરવડ (અમરવડ) ૧. [સં. અવ (આવન) + વડ (વિષ)] જી. અમરવડ; મુરોલી;

૧. અમરવડ અમરી-વેડવી = અમરવડ સહન કરવી.

૨. અમરવડ પડવી = અમરવડ આવવી.

૩. જી. સંકષ્ટ; સોજ; સંકષ્ટમલુ.

અમરવડકારક (અમરવડકારક) [મુ. અમરવડ + સં. કારક (કારક)] વિ. અમરવડ કે મુરોલી કરનાર.

અમરવડિયું (અમરવડિયું) વિ. અમરવડિયું.

અમરવડ ૧. [સં. અમ (આમન) + વડ (વેડવી)] પુ. માર્ગ જતાવનાર પુરુષ.

૨. જી. સ્તન.

૩. વિ. આમન માલનાર.

અમરવડ ૧. [સં. અમરવડિયું] પુ. (હિંદી) અમરવડ; આમેવાન.

૨. જુઓ અમરવડ ૨.

અમરવડ (અમરવડ) ૧. [સં. અમરવડ] જ. આમનનો ભાગ; મોખરાનો ભાગ.

૨. જ. મોઢ; આંગળું; બારણાની સામેનો

આમન અમરવડ ને પાછળ પગલાં = નિર્વેશ સ્થિતિ; નાવારસપાતું.

૩. વિ. આમનના ભાગ; મોખરાનું.

અમરવડો (અમરવડો) ૧. [સં. અમરવડ] પુ. આંગળું; ઘરની આમનનો ભાગ; આમનો વાડો.

૨. પુ. કાંચળો કે અંતરખાનો આમનનો ભાગ.

અમરવાન ૧. [સં. અમ (આમનનો ભાગ) + વા (વારું)] પુ. (હિંદી) અમરિને આદર સહિત મળનારો પુરુષ.

૨. [સં. અમ (આમન) + વાન (વડ તે)] જી. (હિંદી) અમરિને આમન જઈ મળવું તે.

અમરવાની ૧. [સં. અમરવડિયું (આમન ભાગ)] પુ. (હિંદી) આમેવાન.

૨. પુ. ભોમિયો.

૩. જુઓ અમરવાન ૨.

અમરવાર ૧. [હિં.] પુ. ખજામાંથી કાન દેવા માટે કહેતો ભાગ.

૨. પુ. મમાર.

૩. જ. મરીને અપાતું દૂધવાળું દલકું અમ.

અમરવડિકા [સં.] જી. એક જાતની વન-રખત; હાડકો; સાંધો.

અમરવો ૧. [સં. અમ (આમન) + વડ (વેડવી)] પુ. અમરવડ; આમેવાન; નેતા.

જેણે અમરવો આપ્યો તેનું કાક દુધમાલ

હોતી

૨. પુ. ભોમિયો; રતો દેખાડનાર; રાહબર.

તું સ્વયં અમરવો આમન કરે.

તે પુઠ એ તું સંચરે.

જાઓ

૩. પુ. વળાવો.

અમરસા ૧. જ. ધોળીનો ધધો કરતી નેલમામ ધારવાડ તરફની એક જાતનું માલુસ.

૨. વિ. એ નામની એક જાતનું.

અમરસિદ્ધ પુ. સોનાને એક સિદ્ધો. જુઓ સિદ્ધો.

અમરસ [અં. અમરસ] પુ. અમરિ વર્ણનો આડમો મહિનો.

અમરસ [સં. અમરસ] પુ. અમરત્વ. જુઓ અમરત્વ.

અમરસવાસી જુઓ અમરત્વવાસી.

અમરસા [મ.] પુ. અમરિયાનું ઝાંઝ.

અમરસાન જ. એ નામનું નરમ લાકડાવાળું એક ઝાંઝ સફેદ, લાલ અને ગુલાબી એમ ત્રણ જાતનાં ફલવાળાં તેનાં જુદાં જુદાં કાક થાય છે. તે સાધારણ જમીનમાં પણ ઊગી નીકળે છે.

અમરસામિમ જુઓ અમરત્વામિમ.

અમરિત ૧. [સં.] પુ. અમરિયાનું ઝાંઝ જુઓ અમરસ.

૨. [સં. અમ (પર્વત) + રિત (પામીવારું)] પુ. અમરત્વ મપિ. જુઓ અમરત્વ.

નવુપ શાલ અમરિતના ઠોપને લીધે અમરવડ થયો હતો.

અમરવડી ભાગવત

૩. પુ. અમરસ મપિએ જેમ દક્ષિણમાં સૌથી પહેલાં જઈ વસવાટ કરેલો તેમ ઠોઈ પણ ઠોલાં સૌથી પહેલાં જનાર પુરુષ; અમરવાપી.

૪. પુ. (ખોજ) અમરવાપી પ્રહમાનો એ નામનો જપમો મઠ.

૫. પુ. (ખોજ) એ નામનો તારો.

અમરિતપુરી [સં. અમરિત (અમરત્વ મપિ) + પુરી (નગરી)] જી. રામાયણમાં વર્ણવેલું એ નામનું એક ઠોલાં. જુઓ અમરત્વામિમ.

અમરિતરસાચન જ. (વૈદક) મર્જાધાન કરાવનાર એ નામનું એક ઔષધ.

અમરિતમુતરાજ [સં.] પુ. (વૈદક) પારો ૧ તોલો, મધ ૧ તોલો, હિંગ ૧ તોલો, ધંતૂરાનું બીજ ૨ તોલા, અશ્વ ૨ તોલા એ બધાને એકઠું કરી તેને બાંધના રસની બાવના હાંપે બનાવેલું ઔષધ. તે એક રતિના પ્રમાણમાં ત્રિકુટું (સંક. મરી, પીપર) તથા મધ સાથે અથવા છાંય અને જાંબુળ સાથે મરડાના બાધિ ઉપર અપાય છે.

અમરિતહરીતકચવલેહ [સં. અમરિત (એ નામના મપિ) + હરીતક (હરદ) + અવ-લેહ (ચાણ)] પુ. (વૈદક) એ નામની એક આટવાની જા. આ આટણી ઉધરસ, કમ. શાસ, હેડકો, સોજમ, વિષમજવર, સંમહણી

અમરતી વચ્ચે રાજ નાશ થાયે, બજા પ્રાપ્ત થઈ શરીરની કાંતિ સારી થાય અને રૂઢાવસ્થા દૂર થાય એમ મનાય છે. આ અવલોકન બનાવવાની ત્રણ રીત અમરતી કાપિએ યોજેલી કહેવાય છે.

પહેલો પ્રકાર: જ્ય ૨૫૬ તોલા, દશમૂળ ૮૦ તોલા, ચિત્રો, પીપરીમૂળ, અલેડી, પદ્મચૂરો, કૌશ્ઠીજ, સંખાવળી, કારંમમૂળ, ગજપીપર, બજાદાણાનાં ઝાડનાં મૂળ અને પુષ્કરમૂળ એ દરેક ૮ તોલા થઈ તે બધાંનું ચૂર્ણ કરી ૨૫૬૦ તોલા પાણીમાં બધાં સુધી પાક થાય ત્યાં સુધી બાકું. પછી ગાળી થઈ બાફેલી મે.ટી હરકે ૧૦૦ નાખવી, તેમજ ઘી અને તેલ એ દરેક ૩૨ તોલા અને જોગ ૪૦૦ તોલા નાખી તે પાવડું. બાકું થયા પછી નીચે ઉતારી તેમાં મધ ૩૨ તોલા અને લીડીપીપરનું ચૂર્ણ ૧૬ તોલા નાખવું. તેમાંથી દરરોજ ૨ હરકે એમાંના પાક સાથે ખાવા અપાય છે. પાક ઉપર દૂધ અથવા મધ અને ઘીનું સેવન કરવાનું હોય છે.

બીજો પ્રકાર: દશમૂળ, કૌશ્ઠીજ, સંખાવળી, પદ્મચૂરો, બજાદાણાનાં મૂળ, ગજપીપર, અલેડી, પીપરીમૂળ, ચિત્રાનાં મૂળ, કારંમમૂળ અને પુષ્કરમૂળ એ પ્રત્યેક ૮ તોલા અને જ્ય ૨૫૬ તોલા, ૨૫૬૦ તોલા પાણીમાં નાખી જ્ય બરાઈ જાય ત્યાં સુધી ઉઠાળી તે ગાળી લેવું. પછી તેમાં ૧૦૦ મે.ટી હરકે, જોગ ૪૦૦ તોલા, ઘી ૩૨ તોલા, તેલ ૩૨ તોલા અને લીડીપીપરનું ચૂર્ણ ૧૬ તોલા નાખી તેને ઠરવા દેવું. ક્યાં પછી તેમાં મધ ૧૬ તોલા નાખવું.

ત્રીજો પ્રકાર: સંખાવળી, દશમૂળ (બીલી, અરણી, અરસુ, બીલી બોરિચ્છી, બેડી બોરિચ્છી, સાલવલુ, પીડવલુ, જોખર, સિલ્લુ અને પાલક), પુષ્કરમૂળ, પદ્મચૂરો, ધમાસો, કૌશ્ઠીજનાં મૂળ, બજાદાણાનાં ઝાડનાં મૂળ, અલેડી, ગજપીપર, જોગ, સુંડ, પદ્મમૂળ, ચિત્રાનાં મૂળ, પીપરીમૂળ (મોડા), કારંમમૂળ અને રાસ્ના એ પ્રત્યેક ૮ તોલા, જ્ય ૨૫૬ તોલા થઈ ૨૫૬૦ તોલા પાણીમાં જ્ય બધાય ત્યાં સુધી કાઢો કરી પછી તે ગાળી થઈ તેમાં ૧૦૦ બાફેલી મે.ટી હરકે, ૪૦૦ તોલા જોગ, તથા લીડીપીપર ૧૬ તોલા, તલનું તેલ અને ઘી દરેક ૩૨ તોલા નાખી સેક તેવાર કરવો. પછી તે નીચે ઉતારી ઠંડુ થયા પછી તેમાં ૩૨ તોલા મધ નાખવું.

અમરતી ૧. [સં.] જી અમરતના વંશની સીવાસ.

૨. જી. દક્ષિણ દિશા.

અમરત ૧. [સં.] પું. અમરિયો નામનું ઝાડ. તેનાં ફૂલ શાદમાં કામ આવે છે. એની કીચ તેમજ ફળનું અભાલું અને શાક થાય છે. નાગરવેલ અમરિયાને પરધુરી તેના પર વેલી અમરવાનો એક લોકરિવાજ છે. લુઓ અમરિયો.

૨. પું. (અમેળ) અમરણી મહામતી એ નામનો ડાંચ મો મહ.

૩. પું. એ નામનો એક શુદ્ધ કવિ. તે અમરત મુનિનો અવતાર હોવાનું દક્ષિણ દિશામાં મનાય છે. તેમની કાળમાં પહેલવહેલું બાકરજી તેણે જ કર્યું હતું. આ બાકરજીને અમરતબાકરજી કહે છે. ઉપરાંત તેણે પુરાણ, ન્યાયશાસ્ત્ર, વૈદ્યશાસ્ત્ર, રસાયનશાસ્ત્ર, ધર્મશાસ્ત્ર અને જૂનાપદ્ધતિ ઉપર ધણું મથ રચ્યા હતા.

૪. પું. (અમેળ) એ નામનો દક્ષિણ તરફનો પહેલા વર્ષનો તારો: જનનુઆરીથી મે માસ સુધી આઠાસમાં દક્ષિણ દિશા તરફ ચાલના આઠ નવ વાત્સ્યાં સુધી દેખાતા તારાઓમાં સૌથી વધારેમાં વધારે તેજની આધ, પાર્શ્વિ, સુબ્ધ, મહાસુબ્ધ કે સ્પિરિટ નામના તારાના દક્ષિણ બાજમાં તેનાથી તેજમાં સહેજ કમની જણાતો તારો: 'કોનેપ્સ'. જનનુઆરી માસની શરૂઆતમાં રાત્રે શુભારે સાત સાઝ-સાત વાગ્યે જોઈ તે પરોક્ષમાં સાઝજી ચાર વાગ્યે અગ્યે છે. માર્ચ મહિનાના પહેલા પંચવાડિયામાં પડેલી રાત્રે શુભારે સાત વાગ્યે તે પોતાને અર્ધો માર્ચ કાપી બરાબર માથાની સીંધી લીટીમાં આવી પહોં-ચેલો દેખાય છે. કેટલાએક અમરતને દક્ષિણ-ધ્રુવ સમજે છે. જ્ય તારાના ઉદય પછી વર્ષાઋતુનાં બરાઈ રહેલાં રસ્તા વચ્ચે રચગનાં પાણી સોપાઈ જઈ માર્ચ ચાલવા લાગે અને છે.

ઉચિત અમરત ૫૫ જ્ય સોધ, ગિમિ લેલકિ સોને સતિયા.

ઉલ્લીસામજી

૫. પું. (પુરાણ) કાલંજર પર્વતની સાથે આવેલે એ નામનો એક નાનો પર્વત.

૬. પું. મામચીન્દ ૨૪ કાપિ મહિને એ નામનો એક. લુઓ અમચી.

૭. [સં. અમ (પર્વત) + રત્ન (અદ્યતન)] પું. (પુરાણ) મિત્રવરુણ પુત્ર અને સાયરને પી જનાર એ નામના એક કાપિ તેનું મૂળ નામ માન હતું. વિષ્ણુ પર્વતને અમર દર કરવાથી એનું નામ અમરત એટલે પર્વતને ચંખાવનાર પડ્યું. પૂર્વ કેટલાક અસુર સમુદ્રમાં

સંતારી રહી ઉદાદિ દેવને, કાપિને અને બીજા પ્રાણને પીધ કરતા. સમુદ્રને પી જવાથી આ પીધ ટળશે એમ ધારી ઉદે અમિ અને વાયુને તેમ કરવાની આજ્ઞા કરી. તેમણે તેમ નહિ કરવાથી ઉદે બંનેને શાપ આપ્યો કે તમે મનુષ્યરોનિમાં જન્મશો. આથી વૈવસ્વત મન્વં-તરમાં અમિ અને વાયુ બંનેને મિત્રાવરુણદ્વારા એક જ દેહમાં જન્મ મળ્યો એ જ અમરત. એને મિત્રાવરુણ પશુ કહે છે. મહર્ષિ વરુણ આદિત્યના ચતુર્થા એક વાર મથા ત્યાં ઉર્વશી નામની અપ્સરાને દેખીને તેનું વીર્ય રખસિત થયું. તેમાંથી જ બામ કુળમાં પત્નો, તેમાંથી અમરત ને વસિષ્ઠ જન્મ્યા. કુળમાંથી ઉત્પત્તિ થઈ તેથી તેને કુળયોનિ તથા કુમજ પશુ કહે છે. તે પોતાનો આત્મમધર્મ પાળતા, તે સમયે એક કાગડે નામનો અસુર મોકાને દુઃખ દેતો. કાપિઓની પ્રાર્થના પરથી તેણે સમુદ્રને પી જઈ કાગડેયનો નાશ કર્યો. આ પ્રસંગથી એનું નામ 'પોતાન્ધિ' પડ્યું. એની સ્ત્રી મોષામુદ્રા મદાલાની ને શક્તિની મે.ટી ઉપાસક હતી. તેના ઉપદેશથી પોતાના ગુરુ હવમીવ દ્વારા અમરતે ભુદા ભુદા પ્રકારની શક્તિ મેળવી. વિષ્ણુની દક્ષિણમાં કુંજર પર્વત ઉપર એણે પોતાનો આત્મ શાખ્યો. શામંદ સીમાની બોળ કરતા ત્યાં જાવી પહોંચતાં કાપિએ ધણી આવથી તેમનો મત્કાર કીધો, ને શાપ દિવસ પાસે રાખી 'વિરજ' નામની સૈવલક્ષ્યા આપી. એમાં આવે શરીરે જરમ યોગી અરમ ઉપર ચર્ચ રહેવું, કદાચ ધારણ કરવા અને સિવમંત્ર જપવાનો હોય છે. કાપિએ શમને વિલય થતી વેળા ભુદા ભુદા પ્રકારના સંસ્કરણ મથ આપી સંગૃહ કીધા. નહુપ રાખને શોડે વખત ઉદની ચાંદી સંભાળવા મોકાનેલા. તે વેળા તેણે આજસુ થઈ સાત કાપિઓ પાસે પાલખી ઉપડાવેલી ને કાપિઓને ચાલતાં વાર લાગે ત્યારે પાલખી-માંથી 'ધર્મ, સર્વ' એટલે જાણી માલો, જાણી માલો એમ તે બોલતો. આ સાંભળી અમરતે તેને શાપ આપ્યો કે તું 'સર્વ' થઈ પૃથ્વી પર પડ. (લુઓ નહુપ.) દક્ષિણમાં રહી એણે દારિદ્રી બાપમાં ધણું મથ લખ્યા. સપળી પ્રાણ બાપનાં બાકરજી એણે રચ્યાં એમ કહેવાય છે. રચાજી ઉપર પ્રમાણભૂત મથ તેણે લખેલો છે, અને વિષકમાંએ તેના મથ ઉપરથી આધાર લીધેલા છે. અમરતનું પુસ્તક અપૂર્વ રિચિતમાં મળેલ છે તથા તેટલો બામ માનસાર-શિષ્યશાસ્ત્રને મળતો આવે છે. એ કાપિ તંત્રશાસ્ત્રના આચાર્ય હતા, ઉત્તમ તત્ત્વ-

વંતા હતા. ધનુર્વિદ્યામાં ધણા કુશળ હોઈ હમેશા ધનુષ્ય સાથે રાખી રહેતા. એની પરીપાશરજીવિ ધણી હતી. તેણે દેશોદેશ મુસાફરી કરી ધણા દેશ શોધી કાઢ્યા હતા. વળી નૌકાચાલ બનાવી હોડીની પહેલવહેલી સૌધ એણે કરી હતી એમ મનાય છે. દક્ષિણમાંથી સમુદ્ર ઝાળંગી તે જવા તથા બલિના બેટમાં જઈ રવાા હતા તે ઉપરથી તે સમુદ્ર પી મખલું કહેવાય છે.

અમરત્યના વાવણ = જૂડું વન; ખેડો વાવણ; અંત વિનાનો વાવણ. સર્વ મેરુની પ્રદક્ષિણા કરે છે અને બીજા પર્વતને ઝાળંગી જાય છે, તે સહન નહિ થવાથી વિખામળ એમજાળથી કંચો કંચો વધવા શાગ્યો. પરિણામે અંધકાર વ્યાપી મોકાને ધણી હેરાનગતિ થતી અને દેવ ખલુ મલ-રાતા. તે પર્વત અમરત્યનો સિખ્ય હતો, તેથી દેવ અમરત્ય પાસે ગયા. તેમની પ્રાર્થનાથી અમરત્ય કવિ વિખામળ પાસે આવ્યા. પર્વતે નીચે પડી સાષ્ટમ દંડવત પ્રણામ કીધા. ત્યારે કવિએ આશીર્વાદ વ્યાપી કહ્યું કે 'મારે દક્ષિણમાં કામ છે તો ત્યાં જઈ જાવું કે પાછો આવું ત્યારે જીવે.' આમ કહી કવિ દક્ષિણે સિધાવ્યા. એ ગયા તે ગયા. વાવણનો અંત આવ્યો જ નહિ, તેથી વિખામળ નમેલો જ રહ્યો. મોક્ષા ને દેવના હિતને સાર પોતે કાસીવાસ તથા દક્ષિણમાં આશ્રમ કરી રહ્યા. આ વૃત્તાંત પરથી અમરત્યના વાવણ એ કહેવત થાલી છે.

૮. પુ. સિવ.

૯. પુ. (પુરાણ) સ્વામંજી મન્વંતરમાં અઘ-માનસપુત્ર પ્રહરત્ય કવિને કઈમ પ્રજાપતિની હવિર્જવા નામની કન્યાને પેટે થયેલા એ પુત્ર-મનિા એ નામનો મોટો દીકરો. એના નાના ભાઈનું નામ વિશ્વવાકવિ હતું.

૧૦. વ. સે. અંજવાળું એક જાતનું કષિપત પ્રાણી.

અમરત્યકૂક [સં. અમરત્ય + કૂટ (પર્વતનું સિખર)] પુ. (પુરાણ) મદાસ ઇલાકમાં આવેલો એ નામનો એક પર્વત.

અમરત્યગીતા [સં. અમરત્ય + ગી (ગાવું)] છી. (પુરાણ) મદાભારતના સાંતિપર્વ માહેની અમરત્ય મુનિએ ગાયેલી વિદ્યા.

અમરત્યતીર્થ [સં. અમરત્ય + તીર્થ (પવિત્ર સ્થાન)] વ. (પુરાણ) એ નામનું દક્ષિણ હિમાં આવેલું એક તીર્થ. અર્જુને એની યજ્ઞ કરી હતી.

અમરત્યવંત [સં. અમરત્ય (એ નામના કવિ) + વંત (આપેલું)] વિ. અમરત્યે આપેલું.

ખરીને કરમાં મોંઘું અમરત્યકવિ કંઈક.
પથામાં રવપુરે સમ, ઉચ્ચે જલખાવડ.

ચિરિત

અમરત્યમત ૧. પુ. (પિત્ર) પિત્રના ૮ પ્રકારના મત માહેનો એ નામનો એક. આ મતમાં આરોહણ કામ છે, એટલે સર્વલયુથી છડ કરી સર્વમુક આવે ત્યાં લગલુ ચાલતા જવાય છે; પરંતુ સંખ્યાક્રમ તો મથાલે આવેલા સર્વમુકના રૂપથી મજુવામાં આવે છે. ૨. વ. અમરત્ય મુનિએ સંસ્કૃતમાં રચેલું એ નામનું રત્નચાલ. તેમાં રત્નની ઉત્પત્તિ તથા તેનાં લક્ષણ ગ્રંથ અને પરીક્ષાનું વર્ણન છે.

અમરત્યમત સંખ્યા વિપરીત પુ. (પિત્ર) પિત્રના ૮ પ્રકારના મત માહેનો એ નામનો એક. આ મતમાં સર્વમુકના રૂપથી છડ કરી આરોહણ કામે સર્વલયુના રૂપ લાવવામાં આવે છે; પરંતુ સંખ્યાક્રમ સર્વ-લયુના રૂપથી મજુવામાં આવે છે.

અમરત્યમત રથાન વિપરીત પુ. (પિત્ર) પિત્રના ૮ પ્રકારના મત માહેનો એ નામનો એક. આ મતમાં ડાબી બણીનાં ચિહ્ન નીચેના રૂપમાં હોય છે તેને ઉપરના રૂપમાં મજુવામાં આવે છે અને ખૂટતી માત્રા અથવા વર્ણ અમણી બાલુ બણી મુઠી તે હાર ફરી કરવામાં આવે છે. સંખ્યાક્રમની રૂઝનાત સર્વમુકવાળા હારથી મજુવામાં આવે છે.

અમરત્યયાત્રા [સં. અમરત્ય (એ નામના કવિ) + યાત્રા (મુસાફરી)] છી. વિષ્ણુ પર્વતને વાવણે વ્યાપી અમરત્યે દક્ષિણ દિશામાં કરેલ પ્રવાણ.

અમરત્યરસ [સં. અમરત્ય + રસ (સત્ય)] પુ. (વૈક) પેટના રોગ માહેની એક દવા. તે બનાવવા માટે પારો, અંધક, નેપાગાન્ડ બી. શેઠાની લરમ, સિલાજીત, તાંબાની લરમ અને હજાર દરેક સરખે ભાગે ભઈ તેને ત્રિફલ, ભાંચરો, આદુ, લીમડો, નમેક અને સોનેલાના રસની એકએક ભાવના એટલે પુટ દેવો. તેની માત્રા રતિ ૧ થી ૨ છે. તેના અનુપાત તરીકે ઝોગ, હરડે અથવા કંપીલાનું ચૂર્ણ લેવું.

અમરત્યવક્ર [સં.] વ. હિમાલય પાસે આવેલું એ નામનું એક પવિત્ર સ્થાન.

અમરત્યવટી [સં.] છી. (વૈક) એ નામની એક દવા.

અમરત્યવાલિ ૧. વ. એ નામની એક ધાત્રી સાંતિનું માલુસ.

૨. વિ. ધાત્રીની એ નામની એક જાતનું.

અમરત્યસકલોપિકાર [સં.] પુ. રથાપત્ય ઉપર અમરત્ય કવિએ લખેલું પુસ્તક.

અમરત્યસંહિતા [સં. અમરત્ય + સંહિતા (ધર્મસાગ્ર)] છી. રામચંદ્ર વિષ્ણુ વામન વગેરેની પૂજા કેવી રીતે કરવી તે સમગ્રવનાર અમરત્ય મુનિએ રચેલું સાગ્ર.

અમરત્યહર [સં. અમરત્યદરીતકો] પુ. (વૈક) પેટથી વસ્તુની મેળવણીથી બન્ની એક આયુર્વેદિક ઔષધિ. તેમાં હરડે મુખ્ય છે. તે ખાસી, સંમહણી વગેરે રોગમાં ઉપયોગી મનાય છે.

અમરત્યચાર્વ [સં. અમરત્ય + આચાર્ય] પુ. વાવણ નહિ પાળનાર પુરુષ.

અમરત્યાશ્રમ ૧. [સં. અમરત્ય + આશ્રમ (રહેઠાણ)] પુ. અમરત્ય કવિનો આશ્રમ.

૨. પુ. પત્તવરી પાસે આવેલું એ નામનું એક પવિત્ર સ્થાન. રાહિણ પર્વત પર તે નાસિકથી અમિખૂણે ૨૪ માર્ગ છે. તે હાલ અમરિત-પુરી કહેવાય છે.

અમરત્યો [સં. અમરત્ય; પ્રા. અમરત્યિય] પુ. અમરિવાનું ગ્રંથ.

અમરત્યોદય [સં. અમરત્ય + ઉદય (ઉગરું તે)] પુ. અમરત્ય નામના તારાનો ઉદય.

અમરત્યુક પુ. મામલર મહિનો. જુઓ અમહન. માર્ગશીર્ષને વૈદિક લોકો અમહાયક કહેતા. આને પણ અમહનના લોકો એને અમરત્યુક કહે છે. સિસાણ અને સાહિત્ય

અમરત્યુન ૧. [સં. અમ (આમલું) + હાવન (વર્ષ)] પુ. વર્ષની શરૂઆત એટલે વર્ષનો પહેલો મહિનો; મામલર મહિનો, કેમકે પૂર્વ-કળમાં નવું વર્ષ મામલર માસથી શરૂ થતું અને તેથી જ ગ્રીતામાં ગ્રીષ્મણે કહ્યું છે કે માસોમાં મામલર માસ કું પું.

૨. [સં. અ (નહિ) + મહન (મહ)] વિ. આખું; પાતળું.

૩. [સં. અ (નહિ) + મહન (મહ)] વિ. છીછરું.

૪. [સં. અ (નહિ) + મહન (સમજાય નહિ એવું)] વિ. સમજી શકાય એવું સરળ.

અમળ ૧. [સં. અ (નહિ) + મલ (મળવું)] વિ. ગળી ન જાય એવું; ઓમળી નહિ એવું.

૨. વિ. નહિ ઓમળેલું.

અમ્મામિની

૩. વિ. નહિ ગણેલું; અથા વિનહું.

અમ્મણાત [સં. અમ્મા] વિ. (પ્રામ)
અમરાજ; ન ખરે એવું.

અમ્મંમ [સં. અ (નહિ) + મંમ (એ
નામની એ નહી)] વિ. નાં મંમ નહી
વહેતી ન હોય એવું; મંમ વિનહું.

અમ્મંગદેશ [સં.] પુ. મંમથી ૮ માર્ગિને
અંતરે આવેલું સ્થળ.

અમ્મંગ વિ. (પ્રામ) ન હેતરાય એવું; ગાંધું
ન ભય એવું.

અમ્મંગલ [સં. અ (નહિ) + મંતલ
(અથા એવું)] વિ. નહિ અથા એવું.

અમ્મંધ ૧. [સં. અ (નહિ) + મંધ
(સંબંધ)] પુ. (જૈન) સાધુ, કેમકે તે
સપ્રાવહાસી હોતાં નથી.

૨. [સં. અ (નહિ) + મંધ (ધન)]
વિ. (જૈન) જેની પાસે ધન ન હોય એવું.

અમ્મંધનકુળ [સં. અમધન (સર્વની એ
ભવ) + કુળ (વંશ)] ન. નામનું એક જિયુ
કુળ. તે કુળના નામ મરતું પસંદ કરે પણ
પોતાનું ઘેર કદી પાતું થીસે નહિ એમ
મનાય છે.

અમ્મંન [સં. અમિ] જી. બજારમાં ઘણું કાળ
સમી આવવા લાગી અમ્મંન.

સ્વામામ

અમ્મંભીર ૧. [સં. અ (નહિ) + મંભીર
(કુ)] વિ. છીછરું.

૨. [સં. અ (નહિ) + મંભીર (સાંત)]
વિ. સાંત ન હોય એવું; છીછળું.

૩. [સં. અ (નહિ) + મંભીર (ન સમભવ
એવું)] વિ. સમભવ એવું; સરલ.

અમ્માર્ક ૧. [ક્ષ. અમારી] જી. અમારી;
અવિખવાથી.

૨. જી. એતલથી.

૩. જી. (કમળી) માંડળી; બીમારી.

અમ્માર્ક [સં. અમ; પ્રા. અમ્મ] જ. અમળ;
પૂર્વે; પહેલાં.

અમ્માજ [સં. અ (નિર્ધાર વપરાતો પૂર્વ) +
મર્જ (મર્જના અર્થ)] પુ. (પ્રામ) મર્જના;
મોટો અવાજ.

એ મૂલ્ય અમળથી વારંવાર

કર્ષી અતિ અમ્માજ છે.

સમાચર

અમ્માડ વિ. બહુ.

અમ્માડ પુ. (કમળી) સૂરે ઊંચે લટકતી બપોર
સુધીનો વખત.

અમ્માડપણ પુ. (કમળી) બપોરની આમળ-
નો અને પછાતનો એટલે અમ્માડ વિસ;
સવારથી સાંજ સુધીનો વખત.

અમ્માડી (અમ્માડી) ૧. [સં. અમ, પ્રા.
અમ્મ + ક્ષિ. આડી (તર)] પુ. અમરખા
કે કમિયાનો આમળનો ભાગ.

૨. પુ. લશ્કરનો પહેલો હલો.

૩. પુ. વસ્તુનો અમળનો ભાગ.

૪. જી. પોડાને બાંધવાની સરક.

૫. જ. અમળ.

૬. જ. અમળથી; પ્રથમથી.

૭. જ. પહેલાં; બૂતકળમાં; અથા વખતમાં.

૮. જ. અવિખાળમાં; હવે પછી.

૯. જ. સ-મુખ; સામે.

અમ્માડીપણડી (અમ્માડીપણડી) ૧. [સં.
અમ (અમળ) + પણાવ (પાછવ)]
જી. પોડાને મળે ને ખરે બાંધવાનું ઘેરું.

૨. જ. અમળપાછવ; આરેતરા; આસપાસ.

૩. જ. વહેલુંમેકું.

અમ્માડું (અમ્માડું) વિ. (પ્રામ) અમળ
પણડું.

અમ્માડ ૧. [સં. અ + માડ (બહુ)]
વિ. છીછરું.

૨. વિ. (જૈન) તત્ત્વનિષ્ઠ; તત્ત્વમાં આસ્થા-
વાળું.

૩. [સં. અમ્માધ] વિ. (પ્રામ) બહુ જીકું;
ધણું.

૪. વિ. (જૈન) સારમાં ખરેમત.

અમ્માડમ્મ [સં. અમ્માડ (અલ્પનિષ્ઠ) + મ્મ
(કુદિ)] પુ. (જૈન) તત્ત્વનિષ્ઠ સુદિવાળું.

અમ્માત ૧. પુ. પથ્થર ઉપર પોતરેલો લેખ;
લિલાલેખ.

૨. [સં. અમ્મ (પાસે) + મ્મ (બહુ)]
વિ. અમળના વખતમાં થઈ ગયેલું; બૂનું.

૩. જ. પહેલાંના વખતમાં; પૂર્વે; અમાઉ.

અમ્મામળ [સં. અમ (પર્વત) + અમ્મામળ
(ટીકરી)] જી. હિમાલયની પુત્રી પર્વતી.

અમ્મામ [સં. અ (નહિ) + અમ
(અમળ)] વિ. અમ વિનાનું; ઢેહ વગરનું.

અમ્માક [પ્રા.] જ. અમળ; સ-મુખ.

અમિ અમિની કહે પડ્યો,

તુમ્હોને એવું બહુ અમ્માક. મંચકિય

અમ્માધ ૧. [સં.] પુ. સ્વાહામરના પાંચ
અમિયાનો એ નામનો એક.

૨. જ. ધણું જીકું બહુ.

૩. [સં. અ + માધ (લવિયું)] વિ. જીકું;
જેને તામ ન આવે એવું.

૪. વિ. ન સમભવ એવું; કમળી ન સમભ
એવું કુલોધ.

એ તું ભણી કિ અમાધ, દુર્ધટ કામ રૂપિયે આધિ;
મુદ્ધિ તાં પીડિ કિ ભમ, હુદ્ધિ નથી પીડતું લંબ.

૫. વિ. ૫૨ વિનાનું; ધણું.

અમાધમતિ ૧. [સં. અમાધ (ન સમભવ
એવું) + મતિ] પુ. પરમાત્મા કે જેની મતિ
સમજ સમતી નથી.

૨. વિ. જેની મતિ ન સમજ સમતી એવું.

અમાધજી ૧. જ. જીકું તળાવ; જીકું સરોવર,
કેમકે તેમાં ધણું પાણી હોય છે.

૨. [સં. અમાધ (બહુ) + જી (પાણી)]
જ. જીકું પાણી.

૩. વિ. જીકા પાણીવાળું.

અમાધતા [સં. અમાધ (બહુ) + તા (નામ
બનવાનાર પ્રત્યય)] જી. તામ ન આવે
એટલી જીકાઈ.

એક તણા બીજવું તણા નવ પારે કા પણ પાર,
તે સ્વાખી અમાધતાનું હું કહેલું તે વાર.

સ્વામામ

અમાધરક્ષિત [સં. અમાધ (બહુ) + રક્ષિત
(ભગ)] વિ. ધણું બળવાળું.

અમાધિકા પુ. (પિંગળ) એ નામનો એક
વિષમત્ત અધ્યરમેગ છંદ. તેના પહેલા ચરણમાં
તમણ, જમણ અને રમણ એમ ૬ અધ્યર,
બીજા અને ચોથા દરેક ચરણમાં મમણ,
સમણ, જમણ અને ગુરુ એમ ૧૦ અધ્યર
તથા ત્રીજા ચરણમાં સમણ, સમણ, જમણ
અને ગુરુ એમ ૧૦ અધ્યર હોય છે.

૧૨૬૯ ૮ ૪ ૨ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦ ૧૦૧ ૧૦૨ ૧૦૩ ૧૦૪ ૧૦૫ ૧૦૬ ૧૦૭ ૧૦૮ ૧૦૯ ૧૧૦ ૧૧૧ ૧૧૨ ૧૧૩ ૧૧૪ ૧૧૫ ૧૧૬ ૧૧૭ ૧૧૮ ૧૧૯ ૧૨૦ ૧૨૧ ૧૨૨ ૧૨૩ ૧૨૪ ૧૨૫ ૧૨૬ ૧૨૭ ૧૨૮ ૧૨૯ ૧૩૦ ૧૩૧ ૧૩૨ ૧૩૩ ૧૩૪ ૧૩૫ ૧૩૬ ૧૩૭ ૧૩૮ ૧૩૯ ૧૪૦ ૧૪૧ ૧૪૨ ૧૪૩ ૧૪૪ ૧૪૫ ૧૪૬ ૧૪૭ ૧૪૮ ૧૪૯ ૧૫૦ ૧૫૧ ૧૫૨ ૧૫૩ ૧૫૪ ૧૫૫ ૧૫૬ ૧૫૭ ૧૫૮ ૧૫૯ ૧૬૦ ૧૬૧ ૧૬૨ ૧૬૩ ૧૬૪ ૧૬૫ ૧૬૬ ૧૬૭ ૧૬૮ ૧૬૯ ૧૭૦ ૧૭૧ ૧૭૨ ૧૭૩ ૧૭૪ ૧૭૫ ૧૭૬ ૧૭૭ ૧૭૮ ૧૭૯ ૧૮૦ ૧૮૧ ૧૮૨ ૧૮૩ ૧૮૪ ૧૮૫ ૧૮૬ ૧૮૭ ૧૮૮ ૧૮૯ ૧૯૦ ૧૯૧ ૧૯૨ ૧૯૩ ૧૯૪ ૧૯૫ ૧૯૬ ૧૯૭ ૧૯૮ ૧૯૯ ૨૦૦ ૨૦૧ ૨૦૨ ૨૦૩ ૨૦૪ ૨૦૫ ૨૦૬ ૨૦૭ ૨૦૮ ૨૦૯ ૨૧૦ ૨૧૧ ૨૧૨ ૨૧૩ ૨૧૪ ૨૧૫ ૨૧૬ ૨૧૭ ૨૧૮ ૨૧૯ ૨૨૦ ૨૨૧ ૨૨૨ ૨૨૩ ૨૨૪ ૨૨૫ ૨૨૬ ૨૨૭ ૨૨૮ ૨૨૯ ૨૩૦ ૨૩૧ ૨૩૨ ૨૩૩ ૨૩૪ ૨૩૫ ૨૩૬ ૨૩૭ ૨૩૮ ૨૩૯ ૨૪૦ ૨૪૧ ૨૪૨ ૨૪૩ ૨૪૪ ૨૪૫ ૨૪૬ ૨૪૭ ૨૪૮ ૨૪૯ ૨૫૦ ૨૫૧ ૨૫૨ ૨૫૩ ૨૫૪ ૨૫૫ ૨૫૬ ૨૫૭ ૨૫૮ ૨૫૯ ૨૬૦ ૨૬૧ ૨૬૨ ૨૬૩ ૨૬૪ ૨૬૫ ૨૬૬ ૨૬૭ ૨૬૮ ૨૬૯ ૨૭૦ ૨૭૧ ૨૭૨ ૨૭૩ ૨૭૪ ૨૭૫ ૨૭૬ ૨૭૭ ૨૭૮ ૨૭૯ ૨૮૦ ૨૮૧ ૨૮૨ ૨૮૩ ૨૮૪ ૨૮૫ ૨૮૬ ૨૮૭ ૨૮૮ ૨૮૯ ૨૯૦ ૨૯૧ ૨૯૨ ૨૯૩ ૨૯૪ ૨૯૫ ૨૯૬ ૨૯૭ ૨૯૮ ૨૯૯ ૩૦૦ ૩૦૧ ૩૦૨ ૩૦૩ ૩૦૪ ૩૦૫ ૩૦૬ ૩૦૭ ૩૦૮ ૩૦૯ ૩૧૦ ૩૧૧ ૩૧૨ ૩૧૩ ૩૧૪ ૩૧૫ ૩૧૬ ૩૧૭ ૩૧૮ ૩૧૯ ૩૨૦ ૩૨૧ ૩૨૨ ૩૨૩ ૩૨૪ ૩૨૫ ૩૨૬ ૩૨૭ ૩૨૮ ૩૨૯ ૩૩૦ ૩૩૧ ૩૩૨ ૩૩૩ ૩૩૪ ૩૩૫ ૩૩૬ ૩૩૭ ૩૩૮ ૩૩૯ ૩૪૦ ૩૪૧ ૩૪૨ ૩૪૩ ૩૪૪ ૩૪૫ ૩૪૬ ૩૪૭ ૩૪૮ ૩૪૯ ૩૫૦ ૩૫૧ ૩૫૨ ૩૫૩ ૩૫૪ ૩૫૫ ૩૫૬ ૩૫૭ ૩૫૮ ૩૫૯ ૩૬૦ ૩૬૧ ૩૬૨ ૩૬૩ ૩૬૪ ૩૬૫ ૩૬૬ ૩૬૭ ૩૬૮ ૩૬૯ ૩૭૦ ૩૭૧ ૩૭૨ ૩૭૩ ૩૭૪ ૩૭૫ ૩૭૬ ૩૭૭ ૩૭૮ ૩૭૯ ૩૮૦ ૩૮૧ ૩૮૨ ૩૮૩ ૩૮૪ ૩૮૫ ૩૮૬ ૩૮૭ ૩૮૮ ૩૮૯ ૩૯૦ ૩૯૧ ૩૯૨ ૩૯૩ ૩૯૪ ૩૯૫ ૩૯૬ ૩૯૭ ૩૯૮ ૩૯૯ ૪૦૦ ૪૦૧ ૪૦૨ ૪૦૩ ૪૦૪ ૪૦૫ ૪૦૬ ૪૦૭ ૪૦૮ ૪૦૯ ૪૧૦ ૪૧૧ ૪૧૨ ૪૧૩ ૪૧૪ ૪૧૫ ૪૧૬ ૪૧૭ ૪૧૮ ૪૧૯ ૪૨૦ ૪૨૧ ૪૨૨ ૪૨૩ ૪૨૪ ૪૨૫ ૪૨૬ ૪૨૭ ૪૨૮ ૪૨૯ ૪૩૦ ૪૩૧ ૪૩૨ ૪૩૩ ૪૩૪ ૪૩૫ ૪૩૬ ૪૩૭ ૪૩૮ ૪૩૯ ૪૪૦ ૪૪૧ ૪૪૨ ૪૪૩ ૪૪૪ ૪૪૫ ૪૪૬ ૪૪૭ ૪૪૮ ૪૪૯ ૪૫૦ ૪૫૧ ૪૫૨ ૪૫૩ ૪૫૪ ૪૫૫ ૪૫૬ ૪૫૭ ૪૫૮ ૪૫૯ ૪૬૦ ૪૬૧ ૪૬૨ ૪૬૩ ૪૬૪ ૪૬૫ ૪૬૬ ૪૬૭ ૪૬૮ ૪૬૯ ૪૭૦ ૪૭૧ ૪૭૨ ૪૭૩ ૪૭૪ ૪૭૫ ૪૭૬ ૪૭૭ ૪૭૮ ૪૭૯ ૪૮૦ ૪૮૧ ૪૮૨ ૪૮૩ ૪૮૪ ૪૮૫ ૪૮૬ ૪૮૭ ૪૮૮ ૪૮૯ ૪૯૦ ૪૯૧ ૪૯૨ ૪૯૩ ૪૯૪ ૪૯૫ ૪૯૬ ૪૯૭ ૪૯૮ ૪૯૯ ૫૦૦ ૫૦૧ ૫૦૨ ૫૦૩ ૫૦૪ ૫૦૫ ૫૦૬ ૫૦૭ ૫૦૮ ૫૦૯ ૫૧૦ ૫૧૧ ૫૧૨ ૫૧૩ ૫૧૪ ૫૧૫ ૫૧૬ ૫૧૭ ૫૧૮ ૫૧૯ ૫૨૦ ૫૨૧ ૫૨૨ ૫૨૩ ૫૨૪ ૫૨૫ ૫૨૬ ૫૨૭ ૫૨૮ ૫૨૯ ૫૩૦ ૫૩૧ ૫૩૨ ૫૩૩ ૫૩૪ ૫૩૫ ૫૩૬ ૫૩૭ ૫૩૮ ૫૩૯ ૫૪૦ ૫૪૧ ૫૪૨ ૫૪૩ ૫૪૪ ૫૪૫ ૫૪૬ ૫૪૭ ૫૪૮ ૫૪૯ ૫૫૦ ૫૫૧ ૫૫૨ ૫૫૩ ૫૫૪ ૫૫૫ ૫૫૬ ૫૫૭ ૫૫૮ ૫૫૯ ૫૬૦ ૫૬૧ ૫૬૨ ૫૬૩ ૫૬૪ ૫૬૫ ૫૬૬ ૫૬૭ ૫૬૮ ૫૬૯ ૫૭૦ ૫૭૧ ૫૭૨ ૫૭૩ ૫૭૪ ૫૭૫ ૫૭૬ ૫૭૭ ૫૭૮ ૫૭૯ ૫૮૦ ૫૮૧ ૫૮૨ ૫૮૩ ૫૮૪ ૫૮૫ ૫૮૬ ૫૮૭ ૫૮૮ ૫૮૯ ૫૯૦ ૫૯૧ ૫૯૨ ૫૯૩ ૫૯૪ ૫૯૫ ૫૯૬ ૫૯૭ ૫૯૮ ૫૯૯ ૬૦૦ ૬૦૧ ૬૦૨ ૬૦૩ ૬૦૪ ૬૦૫ ૬૦૬ ૬૦૭ ૬૦૮ ૬૦૯ ૬૧૦ ૬૧૧ ૬૧૨ ૬૧૩ ૬૧૪ ૬૧૫ ૬૧૬ ૬૧૭ ૬૧૮ ૬૧૯ ૬૨૦ ૬૨૧ ૬૨૨ ૬૨૩ ૬૨૪ ૬૨૫ ૬૨૬ ૬૨૭ ૬૨૮ ૬૨૯ ૬૩૦ ૬૩૧ ૬૩૨ ૬૩૩ ૬૩૪ ૬૩૫ ૬૩૬ ૬૩૭ ૬૩૮ ૬૩૯ ૬૪૦ ૬૪૧ ૬૪૨ ૬૪૩ ૬૪૪ ૬૪૫ ૬૪૬ ૬૪૭ ૬૪૮ ૬૪૯ ૬૫૦ ૬૫૧ ૬૫૨ ૬૫૩ ૬૫૪ ૬૫૫ ૬૫૬ ૬૫૭ ૬૫૮ ૬૫૯ ૬૬૦ ૬૬૧ ૬૬૨ ૬૬૩ ૬૬૪ ૬૬૫ ૬૬૬ ૬૬૭ ૬૬૮ ૬૬૯ ૬૭૦ ૬૭૧ ૬૭૨ ૬૭૩ ૬૭૪ ૬૭૫ ૬૭૬ ૬૭૭ ૬૭૮ ૬૭૯ ૬૮૦ ૬૮૧ ૬૮૨ ૬૮૩ ૬૮૪ ૬૮૫ ૬૮૬ ૬૮૭ ૬૮૮ ૬૮૯ ૬૯૦ ૬૯૧ ૬૯૨ ૬૯૩ ૬૯૪ ૬૯૫ ૬૯૬ ૬૯૭ ૬૯૮ ૬૯૯ ૭૦૦ ૭૦૧ ૭૦૨ ૭૦૩ ૭૦૪ ૭૦૫ ૭૦૬ ૭૦૭ ૭૦૮ ૭૦૯ ૭૧૦ ૭૧૧ ૭૧૨ ૭૧૩ ૭૧૪ ૭૧૫ ૭૧૬ ૭૧૭ ૭૧૮ ૭૧૯ ૭૨૦ ૭૨૧ ૭૨૨ ૭૨૩ ૭૨૪ ૭૨૫ ૭૨૬ ૭૨૭ ૭૨૮ ૭૨૯ ૭૩૦ ૭૩૧ ૭૩૨ ૭૩૩ ૭૩૪ ૭૩૫ ૭૩૬ ૭૩૭ ૭૩૮ ૭૩૯ ૭૪૦ ૭૪૧ ૭૪૨ ૭૪૩ ૭૪૪ ૭૪૫ ૭૪૬ ૭૪૭ ૭૪૮ ૭૪૯ ૭૫૦ ૭૫૧ ૭૫૨ ૭૫૩ ૭૫૪ ૭૫૫ ૭૫૬ ૭૫૭ ૭૫૮ ૭૫૯ ૭૬૦ ૭૬૧ ૭૬૨ ૭૬૩ ૭૬૪ ૭૬૫ ૭૬૬ ૭૬૭ ૭૬૮ ૭૬૯ ૭૭૦ ૭૭૧ ૭૭૨ ૭૭૩ ૭૭૪ ૭૭૫ ૭૭૬ ૭૭૭ ૭૭૮ ૭૭૯ ૭૮૦ ૭૮૧ ૭૮૨ ૭૮૩ ૭૮૪ ૭૮૫ ૭૮૬ ૭૮૭ ૭૮૮ ૭૮૯ ૭૯૦ ૭૯૧ ૭૯૨ ૭૯૩ ૭૯૪ ૭૯૫ ૭૯૬ ૭૯૭ ૭૯૮ ૭૯૯ ૮૦૦ ૮૦૧ ૮૦૨ ૮૦૩ ૮૦૪ ૮૦૫ ૮૦૬ ૮૦૭ ૮૦૮ ૮૦૯ ૮૧૦ ૮૧૧ ૮૧૨ ૮૧૩ ૮૧૪ ૮૧૫ ૮૧૬ ૮૧૭ ૮૧૮ ૮૧૯ ૮૨૦ ૮૨૧ ૮૨૨ ૮૨૩ ૮૨૪ ૮૨૫ ૮૨૬ ૮૨૭ ૮૨૮ ૮૨૯ ૮૩૦ ૮૩૧ ૮૩૨ ૮૩૩ ૮૩૪ ૮૩૫ ૮૩૬ ૮૩૭ ૮૩૮ ૮૩૯ ૮૪૦ ૮૪૧ ૮૪૨ ૮૪૩ ૮૪૪ ૮૪૫ ૮૪૬ ૮૪૭ ૮૪૮ ૮૪૯ ૮૫૦ ૮૫૧ ૮૫૨ ૮૫૩ ૮૫૪ ૮૫૫ ૮૫૬ ૮૫૭ ૮૫૮ ૮૫૯ ૮૬૦ ૮૬૧ ૮૬૨ ૮૬૩ ૮૬૪ ૮૬૫ ૮૬૬ ૮૬૭ ૮૬૮ ૮૬૯ ૮૭૦ ૮૭૧ ૮૭૨ ૮૭૩ ૮૭૪ ૮૭૫ ૮૭૬ ૮૭૭ ૮૭૮ ૮૭૯ ૮૮૦ ૮૮૧ ૮૮૨ ૮૮૩ ૮૮૪ ૮૮૫ ૮૮૬ ૮૮૭ ૮૮૮ ૮૮૯ ૮૯૦ ૮૯૧ ૮૯૨ ૮૯૩ ૮૯૪ ૮૯૫ ૮૯૬ ૮૯૭ ૮૯૮ ૮૯૯ ૯૦૦ ૯૦૧ ૯૦૨ ૯૦૩ ૯૦૪ ૯૦૫ ૯૦૬ ૯૦૭ ૯૦૮ ૯૦૯ ૯૧૦ ૯૧૧ ૯૧૨ ૯૧૩ ૯૧૪ ૯૧૫ ૯૧૬ ૯૧૭ ૯૧૮ ૯૧૯ ૯૨૦ ૯૨૧ ૯૨૨ ૯૨૩ ૯૨૪ ૯૨૫ ૯૨૬ ૯૨૭ ૯૨૮ ૯૨૯ ૯૩૦ ૯૩૧ ૯૩૨ ૯૩૩ ૯૩૪ ૯૩૫ ૯૩૬ ૯૩૭ ૯૩૮ ૯૩૯ ૯૪૦ ૯૪૧ ૯૪૨ ૯૪૩ ૯૪૪ ૯૪૫ ૯૪૬ ૯૪૭ ૯૪૮ ૯૪૯ ૯૫૦ ૯૫૧ ૯૫૨ ૯૫૩ ૯૫૪ ૯૫૫ ૯૫૬ ૯૫૭ ૯૫૮ ૯૫૯ ૯૬૦ ૯૬૧ ૯૬૨ ૯૬૩ ૯૬૪ ૯૬૫ ૯૬૬ ૯૬૭ ૯૬૮ ૯૬૯ ૯૭૦ ૯૭૧ ૯૭૨ ૯૭૩ ૯૭૪ ૯૭૫ ૯૭૬ ૯૭૭ ૯૭૮ ૯૭૯ ૯૮૦ ૯૮૧ ૯૮૨ ૯૮૩ ૯૮૪ ૯૮૫ ૯૮૬ ૯૮૭ ૯૮૮ ૯૮૯ ૯૯૦ ૯૯૧ ૯૯૨ ૯૯૩ ૯૯૪ ૯૯૫ ૯૯૬ ૯૯૭ ૯૯૮ ૯૯૯ ૧૦૦ ૧૦૧ ૧૦૨ ૧૦૩ ૧૦૪ ૧૦૫ ૧૦૬ ૧૦૭ ૧૦૮ ૧૦૯ ૧૧૦ ૧૧૧ ૧૧૨ ૧૧૩ ૧૧૪ ૧૧૫ ૧૧૬ ૧૧૭ ૧૧૮ ૧૧૯ ૧૨૦ ૧૨૧ ૧૨૨ ૧૨૩ ૧૨૪ ૧૨૫ ૧૨૬ ૧૨૭ ૧૨૮ ૧૨૯ ૧૩૦ ૧૩૧ ૧૩૨ ૧૩૩ ૧૩૪ ૧૩૫ ૧૩૬ ૧૩૭ ૧૩૮ ૧૩૯ ૧૪૦ ૧૪૧ ૧૪૨ ૧૪૩ ૧૪૪ ૧૪૫ ૧૪૬ ૧૪૭ ૧૪૮ ૧૪૯ ૧૫૦ ૧૫૧ ૧૫૨ ૧૫૩ ૧૫૪ ૧૫૫ ૧૫૬ ૧૫૭ ૧૫૮ ૧૫૯ ૧૬૦ ૧૬૧ ૧૬૨ ૧૬૩ ૧૬૪ ૧૬૫ ૧૬૬ ૧૬૭ ૧૬૮ ૧૬૯ ૧૭૦ ૧૭૧ ૧૭૨ ૧૭

અભામિષ ૧. [સં. અભામિષ] વિ. (પ્રાકૃત)
નામ રહિત.

૨. [સં. અભામિષ] વિ. (પ્રાકૃત) ભવિ-
ષ્યમાં આવવાનું; હવે પછીનું.

અભામિષા [સં. અભામિષ] કી. (પ્રાકૃત)
જેમાં કોઈ નામ ન હોય એવું જંગમ.

અભામું ૧. વિ. જવાને અટકત.

અભામા પદ્ય સિધિલા સર્વ ગામા

વર્ણમ

૨. [સં. અ (નહિ) + અમ (જઈ સમાવ
એવું)] વિ. ન જઈ સમાવ એવું.

૩. [સં. અ (નહિ) + અમ (મળી રાજ
એવું)] વિ. મળી ન રાજ એવું

અભાર ૧. [સં. અહાર] પું. (પ્રાકૃત)
અમ અસર.

૨. પું. (જૈન) મૃતસ્થાપન.

૩. પું. (જૈન) છદ્મ; અપવાદ.

૪. પું. સમહ; હમયો.

૫. જ. ઓરડો.

૬. [સં.] જ. ધર રહેણા.

અભારેષ ૧. [સં. અહાર (ધર) + રષ
(રહેનાર)] પું. (પ્રાકૃત) મૃતસ્થાપનમાં
દાખલ થયેલો માણસ; મૃતસ્થ; સસારી.

૨. વિ. ધરમાં પડી રહેનાર; ધરની ધૂણ જેવું.

અભારહાલુ [સં. અહાર (ધર) + હાલ
(આવ)] પું. ધરમાં બાંધેલી આમ.

અભારહાલુ [સં. અહાર (ધર) + હાલિન
(નાજનાર)] વિ. ધરને આમ લગાડનાર.

અભારભંધન [સં. અહાર (ધર) + ભંધન
(જા)] જ. ધરની ભંધર જેવું પુરાતું તે; ધર-
માંથી બહાર ન નીકળી શકાય એવી સ્થિતિ.

અભારવાસ ૧. [સં. અહાર (મૃતસ્થાપન)
+ વાસ (રહેવું તે)] પું. (જૈન) મૃતસ્થા-
પનમાં રહેવું તે.

૨. [સં. અહાર (ધર) + વાસ (રહેવું તે)]
પું. (જૈન) ધરમાં રહેવું તે; મૃતવાસ.

અભારિ ૧. [સં. અભારિન] પું. (પ્રાકૃત)
મૃતસ્થ.

૨. [સં. અમ + અરિ (દુશ્મન)]
પું. મીઠુણ, કમકે તેમણે અમ નામના
શક્ષને માર્યો હતો.

૩. વિ. (પ્રાકૃત) ધરખરી; સંસારી.

અભારી ૧. [સં. અભારિણી] કી. (પ્રાકૃત)
સંસાર માંડી બેઠેલી સ્ત્રી.

૨. [સં. અભારિન] વિ. (જૈન) મૃતસ્થાપન.

૩. વિ. (જૈન) વિષમી હમણવાળું.

જે ૩ અભારી અને અન્યાર એ જ સંદોનો
સીધો અર્થ ધરમાં વસવું કે ન વસવું એટલો જ
છે છતાં અહીં તેનો વાતપચાઈ લેવાનો છે અને
તે એ ૩ એ વિષમીપણા ધરાવતો હોય તે
અભારી અને એ વિષમીપણાથી મુજબ થયો
હોય તે અન્યાર.

વત્તવાર્થસૂત્ર

૪. જ. (હિંદી) અમાડી; અમાઈ.

અભારીપણું [સં. અભારિન (મૃતસ્થાપન) +
પણું (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જ. (જૈન)
મૃતસ્થાપનમાં હોતું તે; મૃતસ્થપણું.

અભારીપણુ અને અન્યારીપણુની સાચી
તેમજ મુખ્ય હસોડી એ એક જ છે.

વત્તવાર્થસૂત્ર

અભારીમતી [સં. અભારિન (મૃતસ્થ) +
મતિન (મતવાળું)] વિ. (જૈન) હિંસા ન
કરતી, જીવું ન ભોક્ષતું, મોરી ન કરતી, પર-
ઓમન ન કરતું, પરિમદની હદ બાંધતી
એવાં માવકનાં પ્રથમનાં ૪ જન ધારણ કરે-
નાર; અહમતધારી.

જે અહમતધારી હોય તે અભારીમતી કહે-
વાય છે.

વત્તવાર્થસૂત્ર

અભાર્યા ૧. જ. ગોડ સોમતી એ નામની
એક પેદા જાતિનું માણસ. આ સોમતો પંથિ
સોખંડના કામનો છે. રામપુર, ભિલાસપુર
જિલ્લામાં તેઓ માલમ પડે છે
૨. વિ. એ નામની એક જાતિનું.

અભારા કી. અવવાની હાજત.

અભારી ૧. [સં. આહાર] કી. મર્જાસવનો
ઉપર જે ખૂણવાળો આમ.

મર્જાસવના ઉપલા એ ખૂણવાળો આમને
મર્જાસવસિખર અથવા અભારી કહે છે.

અ. ડા. રાસ

૨. કી. મહાનસ ઉપલા આમમાં કરેલી ખુલ્લી
છાંચ જમા; મચ્છી.

૩. કી. મોનિ.

અભાર ૧. [સં. અમ, પ્રા. અમ + હિ
અસ (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] પું. ખુલ્લી
જમા; બારણા આમનો એટો.

૨. [સં. અમાસ] જ. આમાસ.

અભારસિયા [સં. આહારીય] વિ. વરસાદના
પાણી ઉપર આધાર રાખનાર; જેને કૂવાનું કે
નહેરનું પાણી મળે એમ ન હોવાથી વાવેતર
એકલા આહારમાંથી પડનાર પાણી ઉપર
આધાર રાખતું હોય એવું.

અભારી ભુજો અમાલી.

અભારુ ૧. વિ. ખુણી જમીનમાં પડી રહેનાર.
૨. જ. નામનું; મરણ વગર.

અભારુર [સં. અભારુર] પું. મીઠુણે મારેલો
અભાર રૂપી એક દેવ. તે ૮ માર્ગિય લાંબો
અને ૨ માર્ગિય પહોળો હતો એમ કહેવાય છે.

અભારુ ૧. જ. અમાલી; ધાણું; મચ્છી.

૨. વિ. ઉધાકું; હાંકણું વિનાનું; અપરા
વચરનું; ખુલ્લું.

૩. વિ. દુર; આણું.

અભારુ ૧. [સં. અમાધ] વિ. ઊંડું.

૨. વિ. મળીર; ઉલસ.

૩. વિ. ધાણું; મહું.

૪. [સં. આમાહ (અધવાર)] વિ. અણીતું;
પ્રકટ; માલુમ.

૫. [સં. અ (નહિ) + માલ (સેવાય
એવું)] વિ. ન સેવાય એવું.

અમાહ અમાહ અમાહ અલત.

હરિસ

૬. [સં. આમાહ (અવિષ્ય)] વિ. અવિષ્યમાં
થવાનું.

અમાહી ૧. [સં. આમાહી] કી. ચેતવણી;
સાવધાની.

૨. કી. અવિષ્યમાં થવાનું તે; જાણ.

૩. કી. અવિષ્યવાણી; અનુમાનથી પરિણામની
કલ્પના કરીને કહેવું તે.

અમાં [સં. અમ] જ. આમન.

અગિહત જ. કાવુનું ગાઠ.

અમિધર [સં. અમિધર] પું. અમિધર.

પુનર્વત મટે ન દુરથો

તે થયો અમિધર ૧૫.

નાકર

અમિધાકોહસિધા [આમ + કોપણા]
પું. (હિંદી) વિકાસિતે કમળે કરેલા એ
નામના ૨ જૂત. રમરણ કરતાં જ તેઓ તેની
સેવામાં હાજર થતા હતા.

અમિધાકોતેરસો (અમિધાકોતેરસો) [અ.
અમિધાર + સં. ઉત્તર (વધાર) + અ. સો]
વિ. એકસો અમિધાર ૧૧૧.

અમિધાર ૧. [સં. એકાદશ; પ્રા. એમારહ]
પું. એપાદની રમતમાં ૭ મોડીમાંથી ૬ મોડી
બહી પડે અને ૧ થતી પડે એ જાતનો એ
નામનો એક ઘવ.

૨. પું. રહ.

૩. વિ. દરને એક; ૧૧.

અમિધારમી કી. મુસલમાની હરોઈ મસ-
ની અમિધારમી તારીખ.

અમિધારમું ૧. [સં. એકાદશમ] જ. મરણ
પછી અમિધારમા દિવસનો જન્મકુવાર.

અગુણ્ય

અગિયારમું સરાવનું = અગિયારમાને દિવસે શ્રાદ્ધક્રિયા કરવી.

૨. જ. મરણ પછી અગિયારમે દહાડે થતી કાવટાની ક્રિયા.

અગિયારશ ૧. [સં. એકાદશી] છી. હિંદુ મહિનાના બે પક્ષની અગિયારમી તિથિ.

૨. છી. હિંદુ મહિનાના બેઉ પક્ષની અગિયારમી તિથિએ કરવામાં આવતું વ્રત.

૧. અગિયારશ ઊજવરી = બન્ને વર્ષ કે માસ સુધી અગિયારશ ક્યાં પછી તે વ્રત નિમિત્તે અમુક ક્રિયા અને પ્રવચન કરી તે પૂર્ણ કરવું.

૨. અગિયારશ કરી = (૧) જળ વિના અમાવસ્યું. (૨) ૬૨ પચ્ચાગિયાને અગિયારમે દિવસે ઉપવાસ કરવો.

અગિયારશિયજી સિ. છી. અગિયારશ કરનારી.

અગિયારશિયું ૧. સિ. અગિયારશ કરેલી હોય એવું.

૨. સિ. અગિયારશનું વ્રત કરનાર.

૩. સિ. અગિયારશને દિવસ અમુક દેવતાં ફરત કરવાના નિયમવાળું.

અગિયારસ જુઓ અગિયારસ.

અગિયારસિયજી જુઓ અગિયારસિયજી.

અગિયારસિયું જુઓ અગિયારસિયું.

અગિયારશ પું. જ. જ. ૧૧ × ૧ = ૧૧ થી ૨૦ × ૧૦ = ૨૦૦ સુધીના આંકના પાયા-ધમિયા.

અગિયારા મજુવા-માખવા = પોખરા મજુવા; રસ્તો પકડવો; નાસી જવું. વળતી અગિયાર મજુ, એમ વિચાર્યું વિષ્ણુ; એડી કાઢે માંધું. દક્ષિણ પાશું સિમ-મુક્તનંદ

અગિયારી ૧. છી. ૧૧ × ૧૧ = ૧૨૧ થી ૨૦ × ૨૦ = ૪૦૦ સુધીના આંકના ધમિયા એટલે પાયા.

૨. [સં. અગ્નિ + આચાર (ધર)] છી. (જરથોસ્તી) પવિત્ર અગ્નિ રાખવાનું ઠેઠાણું; આતશબહેરામ; પારસી લોકોનું મંદિર; દર-મેહેર.

૩. છી. સમડી; ચૂસો.

અગિયારો પું. અગ્રેયન; અગ્રેસર; નાવક.

અગિયારોતેરસો જુઓ અગિયારોતેરસો.

અગિયારૈતાલ ૧. પું. એળવાળી જમીનમાં અને મુખ્યત્વે કરીને સ્થાનમાં પોતની મેચ ઝડપથી સળગી જીડે એવા એક જાતના વાણી ઉત્પન્ન થતી જાળ.

૨. [પ્રા. અગ્નિ (અગ્નિ) + વેતાલ (એક જાતનું વૃક્ષ)] પું. મોઢામાંથી આવતી ઠોંધ એવું પ્રેત.

૩. પું. વિક્રમાદિત્યના ૨ વેતાલમાને એ નામનો એક.

અગિર ૧. [સં.] પું. અગ્નિ.

૨. પું. આકાશનો એક.

૩. પું. ગિરનાનું ઝાડ.

૪. પું. રામન.

૫. પું. સૂર્ય.

૬. પું. સ્વર્ગ.

અગિલા ૧. [સં. અ (નહિ) + આનિ (એક)] છી. (પ્રાકૃત) ઉત્સાહ; હોશ; અખિમતા.

૨. છી. તિરરક્ષર; અવગ્રા.

અગિલાણ [સં. અ (નહિ) + આન (અવગ્રા)] સિ. (પ્રાકૃત) ઉત્સાહ; હોંશીય.

અગિહ ૧. [સં. અ (નહિ) + ચક (ધર)] સિ. (કૈન) ધરને લાગ કરનાર.

૨. સિ. ધર વિનાનું.

૩. સિ. ત્યામી.

અગિહાના [સં. અગિધાન] જ. (હિંદી) અગ્નિ રાખવાનું ઠેઠાણું.

અગીઆ જ. (કચ્છી) આગળ; પાસે.

અગીઆં [સં. અગ્નિ (સરી)] જ. અંતરખું હિનામાંજ આ સ્વદ વપરાય છે.

અગીઉં જ. દીર્ઘ 'ઈ'નું ચિહ્ન; અનુનુ ચિહ્ન.

આ ચિહ્નને આપણે દીર્ઘ 'ઈ'નું ચિહ્ન કહીએ છીએ. ગામડી નિશાનોમાં પંચાલએ તેને અનુનુ કે અનુ કહે છે. અરે નામ અગીઉં છે. જુ. સા. પરિષદ

અગીતપછીત ૧. [સં. અગતઃ + પચાત્] છી. આગળનો તથા પાછળનો ભાગ.

૨. જ. (હિંદી) આગળપાછળ; આરેપાસ.

અગીતાર્થે [સં. અ (નહિ) + ગીતાર્થ (સાચા અર્થ અણુધર)] સિ. (કૈન) સાચા નહિ અણુધર.

અગીથ [સં. અગીત] સિ. (પ્રાકૃત) શસ્ત્રનું પૂર્વ યાન ન હોય એવું.

અગીર ૧. જ. એ નામની એક જાતનું માણસ.

૨. સિ. પંજાબની એ નામના હિંદુ લોકોની એક જાતનું. આ જાતના લોકો મીઠું તૈયાર કરવાને ધંધો કરે છે. તેઓ લુહારથી અલગ અને અલ લોકોથી કિતરતા મજાક છે.

અગુ ૧. પું. રાહુ.

૨. જ. અંધારું.

૩. [સં. અ (નહિ) + ગા (કિરણ)] સિ. કિરણ વિનાનું.

૪. [સં. અ (નહિ) + ગા (અવ)] સિ. અવ વગરનું.

૫. સિ. દુષ્ટ; પાપી; નીચ.

૬. સિ. નિર્ધન; મરીખ.

અગુઆ ૧. [સં. અગ્નિ + આ (નામ જનાવનાર પ્રત્યય)] પું. (હિંદી) અગ્રેસર; નાવક; સરદાર.

૨. પું. માર્ગ જતાવનાર પુરુષ; ભોમિયો.

૩. પું. વિવાહની વાત જાવનારો માણસ.

અગુઆર્ધ ૧. [સં. અગ્નિ, પ્રા. અગ્નિ + હિ. આર્ધ (નામ જનાવનાર પ્રત્યય)] છી. (હિંદી) આગેવાની; સરદારી.

૨. છી. રસ્તો દેખાડવો તે.

અગુજ સિ. (કચ્છી) સમજ પડે એવું; સરખ.

અગુજરાતી [અ + ગુજરાતી] સિ. ગુજરાતી ભાષાનું ન હોય એવું; દેહ ગુજરાતી.

તેને અગુજરાતી કે "દેહ ગુજરાતી" જનાવવાનો અર્થ અને હાસ્યાર્પક આડંબર માત્ર છે. સંજ્ઞા

અગુજ ૧. [સં. અ (અપ્રારસ્ત જતાવતો વપસર્ગ) + ગુજ] પું. અરાજ ગુજ; કોપ; અવગુજ.

૨. [સં. અ (નહિ) + ગુજ] પું. ગુજનો અભાવ.

૩. [સં. અ (વિરોધ જતાવતો વપસર્ગ) + ગુજ (ભાગ)] પું. ભાગ ન થયો તે.

૪. સિ. ગુજ વિનાનું; જોનામાં ગુજ ન હોય એવું.

૫. [સં. અ + ગુજ (ટોરી)] સિ. ટોરી વગરનું; ખસુલ વિનાનું.

અગુજકારક [સં. અ (નહિ) + ગુજ (ભાગ) + કારક (કારણ)] સિ. તુક્કાન કરનાર; અવગુજ કરનાર.

અગુજસ [સં. અ + ગુજ + ટ (અણનાર)] સિ. ગુજની પારખ ન હોય એવું; ગુજને નહિ અણનાર.

અગુજસતા [સં. અગુજસ (ગુજની કદર ન કરનાર) + તા (નામ જનાવનાર પ્રત્યય)] છી. ગુજની કદર ન કરવાનો ભાવ.

અગુજતા [સં. અગુજ + તા (નામ જનાવનાર પ્રત્યય)] છી. ગુજ વિનાની સ્થિતિ.

અગુજવ જુઓ અગુજતા.

અમરવદ્ધોર્મ્ય લુઓ અમરવદ્ધોર્મ્ય

અમરવદ્ધોર્મ્ય [સં. અમર (દેવ) + વદ્ધિન (વેદ)] વિ. દેવ જોનાર.

અમરવદ્ધોર્મ્ય લુઓ અમરવદ્ધોર્મ્ય

અમરવદ્ધોર્મ્ય [સં. અમર + વદ્ધિન (વેદ-વદ્ધ)] વિ. બીજાના દેવ જોનાર; અમરવદ્ધોર્મ્ય જાનાર.

અમરવદ્ધોર્મ્ય ૧. [સં. અ + વદ્ધ + યીસ (આપ)] વિ. વદ્ધ અને યીસ વિનાનું.

૨. [સં. અમર (દેવ) + યીસ (આપ)] વિ. દુરાચરણી; હલકા વર્તનવાળું.

અમરવદ્ધોર્મ્ય ૧. [સં. અ + વદ્ધિન (વદ્ધવાળું)] વિ. વદ્ધ વિનાનું.

૨. વિ. નમણું; ઉપકારનો બાલો નહિ લગનાર; કૃતમ.

૩. વિ. મૂર્ખ.

અમરવદ્ધોર્મ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + વદ્ધ (વદ્ધ)] વિ. કમળમાં નહિ રાખેલું.

૨. [સં. અ (નહિ) + વદ્ધ (વદ્ધ)] વિ. ભરેલ; ખુલ્લું.

૩. વિ. બહુમિયું; મનમાં વાત છુપી ન રાખી શકે તેવું; મનમાં દેવ તે કહી દેનાર.

અમરવદ્ધોર્મ્ય [સં. અમર (અમર) નહિ રાખેલું + વદ્ધિન] વિ. (વેદ) વદ્ધિન અમરમાં નથી રાખી એવું.

અમરવદ્ધોર્મ્ય [સં. અ + વદ્ધિ (વદ્ધ)] જી. (વેદ) મન, વચન અને કાવ્ય વડે થતાં પાપથી પોતાની ભાતને અમાવવા થતું નહિ કરવો તે.

અમરવદ્ધોર્મ્ય ૧. [સં. અ (અમર) + વદ્ધ (વિદ્ય)] પુ. નાભાચક્ર સિદ્ધક.

૨. જ. અમરવદ્ધોર્મ્ય.

મારા મુઠ, મુઠ અંદરે બારે છે, તેથી તેમને અમરવદ્ધોર્મ્ય એવું કહે. અમરવદ્ધોર્મ્ય

૩. જ. એ નામનું ઝાક.

૪. જ. સીસામનું ઝાક.

૫. [સં. અ (નહિ) + વદ્ધ (વિદ્ય)] વિ. મુઠ પાસેથી ઉદ્ધેશ ન મેળવેલો દેવ એવું.

૬. [સં. અ (નહિ) + વદ્ધ (વારવાળું)] વિ. હળવું; હલકા વચનનું.

૭. [સં. અ (નહિ) + વદ્ધ (વેદ)] વિ. પ્રેરવા; વદ્ધ.

અમરવદ્ધોર્મ્ય [સં. અ (નહિ) + વદ્ધ (બારે)]

+ વદ્ધ (વદ્ધ)] વિ. (વેદ) બારે નહિ તેમ જ હળવું નહિ એવું.

આનો અર્થાત્મક અર્થાર્થિતમ અર્થ દ્રવ્યોમાં અમરવદ્ધોર્મ્ય હાનિરહિત છે.

તત્વાર્થસૂત્ર

અમરવદ્ધોર્મ્ય [સં. અમરવદ્ધ + વ (નામ અપનાવ પ્રમાણ)] જ. (વેદ) વદ્ધ બારે નહિ તેમ જ વદ્ધ હળવું નહિ એવી સ્થિતિ.

અમરવદ્ધોર્મ્ય [સં. અમરવદ્ધ + નામન (નામ)] જ. (વેદ) નામકર્મના ૮ બેદ માંહેના એ નામનો એક, જે વડે લોકોની પેઠે થતું બારે નહિ અને કષ્ટથી પેઠે થતું હલકું નહિ પણ મધ્યમ વચનદાર સારીર મળે છે.

અમરવદ્ધોર્મ્ય [સં. અમર (વચન) + સાર (સાર)] પુ. એક ભાતનો સુમંગી પદાર્થ.

અમરવદ્ધોર્મ્ય [ક્રિ.] જી. આજેવાની; સરદારી.

અમરવદ્ધોર્મ્ય [સં. અમ (આમર) + વદ્ધ (વદ્ધ)] વિ. આમર જનાર; અમરવદ્ધોર્મ્ય જાનાર.

અમરવદ્ધોર્મ્ય ૧. [સં. અમ (આમર) + વદ્ધ (વદ્ધ)] પુ. નાચક; આજેવાન; અમરવદ્ધોર્મ્ય.

૨. પુ. માર્ગ દેખાવવા મેળવે અમરવદ્ધોર્મ્ય પુરુષ; ભોમિયો.

૩. પુ. વજ્રવેગ; રસ્તામાં સંભાગ રાખનાર માણસ.

અમરવદ્ધોર્મ્ય [સં. અ + વદ્ધ (વદ્ધ)] વિ. ભરેલ; ખુલ્લું; પ્રકટ.

અમરવદ્ધોર્મ્ય [ક્રિ. અર્થોર્મ્ય] જી. વાવવા માટે શેરડીના સાંપ્રાનો આંખવાળો કાતળો.

અમરવદ્ધોર્મ્ય ૧. પુ. (પ્રમા) અમરવદ્ધોર્મ્યમાં બંધના ૮ બેદ માંહેના એ નામનો એક. જેમકે

ઉદ્યાત્મકને મુને સંવ, અરતાત્મકને ચદ.

આમાં સવાર હોવાનું અમરવદ્ધોર્મ્ય રીતે કહેવા છતાં પણ સ્પષ્ટ છે.

૨. [સં. અ + વદ્ધ (વદ્ધ)] વિ. ખુલ્લું; પ્રકટ; ભરેલ.

૩. [સં. અ + વદ્ધ (વદ્ધ)] વિ. બીજું.

૪. [સં. અ + વદ્ધ (વ સમન્વય એવું)] વિ. સમન્વય એવું; સરવ.

અમરવદ્ધોર્મ્ય ૧. [સં. અ + વદ્ધ (વદ્ધ) + વદ્ધ] જી. વધારણી, જેમકે તેની મેષ જાતી રહેતી નથી.

૨. વિ. મેષ જાતી નથી એવું.

અમરવદ્ધોર્મ્ય ૧. [સં. અમર (અમર) + વદ્ધ (વદ્ધ)] વિ. ખુલ્લા અમરવાળું; આવાર સ્પષ્ટ હોય એવું.

૨. [સં. અમર (અમર) + વદ્ધ (વદ્ધ)] વિ. નિખાલસ દિલનું; બોળા હલકાવાળું.

અમરવદ્ધોર્મ્ય પુ. (પ્રમા) અમરવદ્ધોર્મ્ય મુખ્ય અર્થ કરતાં બીજો પણ મેળવેલો અર્થ નીચે એવો એક અસહ્ય. જેમકે

શીવતિની સાલાતલું દવ સખી કરે અમાન, મુખદ લિપો કરી કરે ચારી ક્યુથી પાન, જહી પાન કરવાને અર્થ સાંભળતું, અને મુખદ લિપો કરીને એટલે ભલે આંખથી નજરે જ શીલા નીરખતી કેમ ન હોય એ રીતે મુખદ લિપો કરીને-અસાધ્ય આદરપૂર્વક અમાન અપીને વગેરે અર્થ સ્પષ્ટ અર્થાત્મક આવે છે.

અમરવદ્ધોર્મ્ય [સં. અમ; ક્રિ. અર્થ] જી. અમરવદ્ધોર્મ્ય; ઉત્પત્તિ ક્રિયા અર્થ પહેલાં જમીનદારને એવું તરથી અમાઉથી અપાતી જમીન-મહેસબ.

અમરવદ્ધોર્મ્ય [સં. અ + વદ્ધ (વાવવા)] વિ. ભોળ વચનનું; કાલકા વિનાનું.

અમરવદ્ધોર્મ્ય ૧. [સં. અ + વદ્ધ (વદ્ધ)] પુ. વાન-પ્રસ્થ લિપિય પુરુષ; સ-વાસી.

૨. જ. ધર વચનનું માણસ.

અમરવદ્ધોર્મ્ય [સં. અ + વદ્ધોત (લીપેલું)] વિ. નહિ લિપેલું; લેવાયા વિનાનું.

મહુ તપ્ત જાણું રસરહિત, રમેશવાસી ઉદયનું અમરવદ્ધોર્મ્ય. નરહરિ

અમરવદ્ધોર્મ્ય ૧. [સં. અ + વદ્ધ (વદ્ધવાચનને વચન)] વિ. મુદરવાચનને નહિ લખતું એવું.

૨. [સં. અ + વદ્ધ (વાવેલું)] વિ. નહિ પામેલું.

૩. [સં. અ + વદ્ધ (લેવા એવું)] વિ. નહિ લેવા એવું.

અમરવદ્ધોર્મ્ય વિ. (અમર) પ્રમાદ વિનાનું.

અમરવદ્ધોર્મ્ય [સં. અ + વદ્ધ (વધાવ એવું)] વિ. માર્ગ ન કાઢાય એવું.

અમરવદ્ધોર્મ્ય [સં. અર્થ + તા (નામ જનાવનાર પ્રત્યય)] જી. કવિતાની માર્ગ ન કાઢાય એવી સ્થિતિ.

અમરવદ્ધોર્મ્ય જ. અમરનું ઝાક મીઠું અને રોમન લેખો અમર માટે અમર હળક વાપરે છે.

અમરવદ્ધોર્મ્ય [સં. અમ + વદ્ધ (વદ્ધ)] પુ. આજેવાન; નાચક.

વદ્ધતમલ અમરવાળું ટુરીય હાલ એક પાપરીય. પેશસલ

અમરવદ્ધોર્મ્ય જ. (બીલી) અમરવદ્ધોર્મ્ય.

પાલ શમ હલકાવું ને મરિ અમરવદ્ધોર્મ્ય અમરવદ્ધોર્મ્ય

અર્થ [સં. અભિમંશ] જ. (હિંદી) અરણીનું ઝાડ.

અર્થોચર ૧. [સં. અ + ઓચર (ઉદિચ-મચ)] પુ. પરમદમા, કેમકે તે ઉદિચથી જાણી શકતા નથી.

૨. [સં. અ (નહિ) + ઓચર (ઉદિચનો વિષય)] જ. ઉદિચથી જાણી ન શકાય તે.

૩. [સં. અ + ઓચર (જ્યાં જેવા પ્રદેશ)] જ. નહિ જ્યાં જેવી જગ્યા.

૪. જિ. ઉદિચથી ન જાણી શકાય એવું; અજ્ઞાત.

અમમ અમોચર સીને હરિ,
મહા હીંદી માયા આવરી. અર્થ

૫. જિ. જ્યાં ક્યારે પડે રહેતો હોય એવું.

૬. જિ. જ્યાં પડેરો થતો ન હોય એવું.

જ્યાં જ્યાં વેળા મૂળથી
તે જેવ અમોચર થાય. વર્ણન

૭. જિ. પત્ર મૂકે ન મરે એવું.

અર્થોચરતા [સં. અર્થોચર + તા (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જી. ઉદિચના વિષયની ખબર હોવું તે.

અર્થોચરવાણી ૧. જી. દેવવાણી; ન દેખાય એવા બોલનારની વાણી.

૨. [સં. અર્થોચર (ઉદિચાતીત) + વાણી] જી. સમજ ન શકાય તેવા બોલ.

અર્થોદર જ. અગાઉથી; પહેલાં.

અર્થોપ ૧. [સં. અ + ઓપ (સંતાપ)] જિ. ખુસ્તું; મઠ.

૨. જિ. ન દેખાય એવું; અસોપ; અદશ્ય.

અર્થોપન ૧. [સં. અ + ઓપન (પાલ)] જ. મુતપક્ષાને અભાવ.

૨. જિ. મુતપક્ષા વિનાનું; ખુસ્તું.

અર્થોપનીય [સં. અ + ઓપનીય (જુપાવવા એવું)] જિ. નહિ જુપાવવા એવ.

અર્થોપિત [સં. અ + ઓપિત (જુપાવેલું)] જિ. પ્રાપ્ત; ખુસ્તું.

અર્થોપ્ત [સં. અ + ઓપ્ત (જુપાવવા એવું)] જિ. નહિ જુપાવવા એવ.

અર્થો ૧. [હિં.] પુ. મોલ સામવવા રાખેલ પુરુષ.

૨. [સં. અર્થો] જિ. બિહામલું; અનંદ.

મત અર્થો જવાડે નહિ
જાણ ન દેખડે અમમ મઠ. અર્થ

અર્થોદર [હિં. અર્થોદર (રખવાળી કતી) + ૧૬. દર (વાતું)] પુ. રખવાળ; પહેરો અરનાર પુરુષ.

અર્થોદયાર્ધ [હિં.] જી. જમીનના માલિક અને ખેડૂત વચ્ચે નીજમની વહેંચણી.

અર્થોરા [હિં.] પુ. રાજ; એક દિવસની મજૂરીના પૈસા.

અર્થોરિયા [હિં. અર્થોરિયા] પુ. ખેતરની રખવાળી કરનાર પુરુષ.

અર્થોહી [હિં.] પુ. હીંમત અમળ પડતાં નીકળેલાં હોય તેવા જગદ.

અર્થોહી ૧. જિ. પ્રાપ્તિ; ભજનું.

૨. [સં. અ + ઓહ (સંતાપ)] જિ. સંતાપી ન શકાય એવું.

૩. [સં. અ + ઓહ (પર)] જિ. સામાન્ય રીતે ધરમાં ન મળે એવું.

અર્થોક્ષ ૧. [સં. અર્થ (અર્થ) + ઓક્ષ (રહેણાં)] પુ. પછી.

૨. પુ. સ્વભાવ મુદ્દા; ૮ પચાસ મુદ્દા.

૩. પુ. સિંહ.

૪. [સં. અર્થ (પરંત) + ઓક્ષ (સ્થાન)] જિ. પરંતમાં રહેનાર.

અર્થોક્ષ [સં. અ + ઓક્ષ (કુખ નહિ એવું)] જિ. મુખ્ય; પ્રધાન.

આમ સમજના પ્રયત્નથી ઈશ્વર અર્થોક્ષ છે એમ કેમ-આમ એ સાચું છે તે તેને વિશે ઉત્તર પડે છે. અમલસંહર

અર્થોર [સં. અ + ઓર (ચોર)] જિ. ચોર નહિ એવું; ધર્મવર્ત.

અર્થોરવ ૧. [સં. અ + ઓરવ (ચોરાઈ)] જ. નિરભિમાન.

૨. [સં. અ + ઓરવ (પ્રતિષ્ઠા)] જ. પ્રતિષ્ઠાનો અભાવ.

અર્થોરી જી. (પિત્ર) એ નામનો ૧૨ અક્ષરનો એક અક્ષરમેય જંદ તેના દરેક અક્ષરમાં નમ્ય, નમ્ય, મમ્ય અને રમ્ય હોય છે.

ન ન મ ર થી અર્થોરી છે સોચી. સ્વપિત્ર

અર્થોહ લુગો અર્થ.

અર્થો ૧. [સં. અ (નહિ) + અર્ (જડ)] પુ. પર્વત.

પ્રથમ જીવ કે વસ્તુ, પ્રથમ ગૌરવ કે અર્થ. સામ્ય

૨. [સં. અર્ (વાંકવું અર્થ)] પુ. સાધ. ૩. પુ. સ્વભાવ.

અર્થોદર લુગો અર્થોદર.

અર્થ [સં. અર્થ] પુ. (પ્રાકૃત) પૂજની સામગ્રી.

અર્થોદ (અર્થોદ) [પ્રા.] પુ. અર્થોદ નામની વનરખતિ.

અર્થોદ ૧. [સં. અર્થોદ] જિ. (પ્રાકૃત) મંથ લીધેલું; સૂધેલું.

૨. જિ. બેલાવેલું.

અર્થોદવલ્લુરી જી. વનરખતિ કેમ વાવવી, જગ્યાની અને તેનો માણસના ઓરડામાં કેમ ઉપયોગ કરવો વગેરે બતાવનારું મહર્ષિ અથવાને બનાવેલું એક કાવ્ય.

અર્થોદી ૧. [સં.] જી. અમિતી સો સ્વાહ. ૨. જી. જ્ઞાપુષ.

અર્થો ૧. [સં.] પુ. અમિતપૂજનો દેવ. ૨. પુ. અર્થોદ.

૩. પુ. (પુરાણ) અવધૂતનો એ નામનો એક મુક.

૪. પુ. (પુરાણ) ઉદ્યાવર્ણિ નામના મૌઢા મન્વંતરમાં થનાર સમર્પિમાંનો એ નામનો એક અર્ધ.

૫. પુ. (અર્થોદ) એ નામનો એક તારો; 'બીડા ટોરી, નેમ'.

વચસથી પૂર્વે અમલન માયા ઉપરના બે તારાને વચસનાં સીંચાં વચાં છે. ઉપરના સીંચાંને અર્થોદો તારો કહે છે. આપસપરસ

૬. પુ. (બીડ) કાચ, કોષ, મોહ, ભતિ, જરા, મરજ, સોહ, પરિલ, દુઃખ, દૈર્ઘ્યસ્થ અને ઉપાસ એ ૧૧માંથી દરેક.

૭. પુ. (અર્થોદ) કૃતિમ નમ્ય.

૮. પુ. (અર્થોદ) કૃતિમ નમ્યને અધિષ્ઠાતા દેવ.

૯. પુ. માવત્રીના ૨૪ દેવતા માંહેનો એ નામનો એક.

૧૦. પુ. ચિત્રાનું ઝાડ, કેમકે તેના મૂળની જાણમાં અમિતી પેડે ફેલે ઉત્પન્ન કરવાનો કુચ છે.

૧૧. પુ. જ્ઞાપિ; ઓરડા પચાવનારી સજિ. જૂન, તરસ, નિદ્રા, અજાણ અને સંજ એ પાંચ અમિતી પ્રકૃતિ છે.

૧૨. પુ. લુસ્સો; કોષ; અધવેલ.

૧૩. પુ. (પુરાણ) તામસ નામના ચોથા મન્વંતરના સમર્પિમાંનો એ નામનો એક.

૧૪. પુ. તેજ; પાંચ મુખ્ય તત્ત્વમાંનું એ નામનું એક તત્ત્વ.

૧૫. પું. જલની સંતા, કસરકે મુખ્ય અભિ
જલ છે.

૧૬. પું. (પુરાણ) દક્ષિણ અને અભિની
ધર્મપત્ની વસુને પેટ ચપેલા અષ્ટવસુમાંનો
એ નામનો પાંચમો દીકરો. એને વસોધારી
નામે ઓ અને દક્ષિણક નામે દીકરો હતાં.

૧૭. [સં. અન્ (જન્મ અર્થે)] પું. દેવતા.
વૈદ્ય મત મુજબ અભિ ૩ પ્રકારનો છે:
(૧) ઔમ, કે જે ધાસ, લાકડાં વગેરેના
જગવાથી ઉત્પન્ન થાય; (૨) દિવ્ય, કે જે
આકાશમાં વીજળીથી ઉત્પન્ન થાય; (૩) ઉદર
અથવા જઠરનો, કે જે પિત્ત રૂપે દૂધની
ઉપર તે હલ્દીની નીચે રહીને આવેલું અન્ન
ખ્યાલે. કર્મકાંડમાં અભિ ૬ પ્રકારના છે: (૧)
માર્દપત્ન; (૨) આહવનીય; (૩) દક્ષિણામિ;
(૪) સન્ધ્યામિ; (૫) આવસથ્ય અને (૬)
બીપાસનામિ. તેમાં પહેલા ત્રણ મુખ્ય છે.
રસાબને માટે ધૂમામિ, દીપ્તામિ, મંદામિ,
મધ્યમામિ, અરામિ અને ભાગમિ એમ ૬
પ્રકારના અભિ છે. જ્વાળા નહિ નીકળતાં જે
અભિમાંથી માત્ર ધૂમાડો જ નીકળે તેને ધૂમામિ,
મુઠીમાં આવી શકે તેટલાં બાકાં લાકડાની
આકૃતિ ભાગની ચીરી એટલે નાના પાતળા
ટુકડાને સળગાવી જે અભિ કરવામાં આવે તે
દીપ્તામિ. ચોથા ભાગની ચીરી વડે જે અભિ
કરાય તે મંદામિ, એક લાકડાંની બે ચીરી
સાથે સળગાવીને કરેલા અભિને મધ્યમામિ,
એવી પાંચ ચીરી સાથે સળગાવી કરેલો અભિ
અરામિ, અને જે અભિથી વાસધુના મથાળા
સુધી એતરફ જ્વાળા ફેલાય તેને ભાગમિ
કહે છે.

સુદ્ધિ, અન્ન, ઉત્તાદ, પાક અને ૧૫ એ પંચતત્ત્વ
અભિથી બને છે. કાવ્યસાસ

૧. અભિ અભિ ધર્મ બનું = (૧) આગ
લાગવી. (૨) સરીરમાં બધું જગતરા થવી.

૨. અભિ આગમ લી = એક બીજા પર
અસર કરી વિદ્યુતિ ઉપજાવે એવા પદાર્થ.
દાદ અને દેવતા.

૩. અભિ ભિક્ષુ = (૧) જગતરા થવી.
(૨) રીસ થયવી.

૪. અભિ ઓશવવે = (૧) આગ ઓશવવી.
(૨) સાંત કરવું; કંટું પાડવું.

૫. અભિ અરવે-પીવે = (૧) અભિની
અંદરપાર નીકળવું. (૨) સાંત થવું.

૬. અભિને ઉર્ધ્વ ન લાગે = (૧) અભિ
બધું જાળી નામે છે. (૨) અભિની માથે
જે ખરેખરે શુદ્ધ છે તેને ડાઘ લાગતો નથી

૧૮ પું. પિત્ત.

૧૯. પું. પૃથ્વી, પૃથ્વી, તેજ, વાયુ, આકાશ,
કળ, દેહ, અદ્ભુત અને સુદ્ધિ એ ૯ પદ્યર્થ
મહેનો તેજ નામનો પદ્યર્થ.

૨૦. પું. (પુરાણ) જે રાત્રી મોઢાં, આર
શીમાં, બદામી રમી આંખો, ત્રણ પગ,
સાત હાથ, અને કાંટાવાળી કાલી, કરાલી,
મનોજ્વળા, સુભોહિતા, ધૂમકર્ણી, ઉમા ને
પ્રદીપા નામની સાત છત્રાવાળા પ્રકાશ અને
અરમીને ઉપરી દેવ તેનું વાહન વેદું, યોરાક
લી, અને કામ દેવને યજ્ઞભાગ પહેંચાડવાનું
છે. અભિને ક્રમથી રાત્રાતમાં અંધારેને પૂર્વ
અને દક્ષિણ એ બે વચ્ચેની દિશાનું ઉપરીપક્ષ
આપ્યું હતું. એથી એ દિશાનું આગેથી એટલે
અભિપૂજ્યો એવું નામ પડ્યું છે. દક્ષિણપતિની
૧૬ કન્યામાંથી સ્વાહા નામની કન્યા એમની
પત્ની હતી. સ્વાહાની દુષ્ટે એમને સ્વારોચિત
નામે પુત્ર અને દુષ્ટાના નામે કન્યા થઈ
હતી જે ઉત્તાનપાદના દીકરા મુવના દીકરા
સિદ્ધને પરણ્યા હતા. આ સિવાય એને
પાવક, પવમાન અને શુચિ એ નામના ૩
પુત્ર હતા. આ ત્રણે પુત્ર તેની સ્ત્રી સ્વાહાથી
ઉત્પન્ન થયા હતા. એ ૩ પુત્રને ૪૫ પુત્ર થયા
હતા. એમ બધા મળી ૪૯ અભિ થનાય છે.
સિવર્મજ્યાના વિહાર દાણે ઇંદના કહેવાથી
શિવ પાસે અભિ માગ્યા ત્યાં ક્રોધ કરી તેને
સિવે પોતાનું વીર્ય આપ્યું હતું. અભિ એ વીર્ય
થી ત્રણે પક્ષ સહન ન થવાથી ગમ્મમાં પાછું
મલ્યું. એ વીર્યથી મર્તિન્દ્રિય થયો. પૂર્વે કિતકી
રાત્રાએ ૨૪ વર્ષ સુધી રાત્રિદિવસ થયો
પછી કપાં. તેમાં હોમેલી વસ્તુ ધણી ખાવાથી
અભિને અત્યર્થ થયું અને તે બાંધે થઈ ગયો.
એના ઉપાય માટે મીઠુજીને અર્જુનની રત્ન
મેળવી ખાંડવ વનમાંથી અતત્તતની ઔષધિ
ખાઈને આરોગ્ય મેળવ્યું. તેણે વસ્ત્ર પાસેથી
વાંદરાની અળવાળા દિવ્ય રથ અને માંડિવ
ધનુષ્ય માગીને અર્જુનને અશ્વમાં અને વજ્રનાભ
મઠ અને કોમલકો મદા મીઠુજીને આપી
જનેને સંતોષ્યા. દેવોને વજ્રભાગ પહેંચાડવાનું
એને માથે છે. એની વળી એની સ્ત્રી સ્વાહા
મઠભાગ લે છે અને જેતે તે પહેંચાડે છે.
ફરેક આકૃતિ વખતે સ્વાહાને સંબોધાય છે.
અભિનું બીજું નામ મિત્ર છે.

મિત્ર ભાનુને કહ્યો કવિ, મિત્ર અભિનું નામ;
મિત્ર મિત્ર આ જગતને એક જ સુંદર સ્વામ.
પિત્રવધુકોવ

૨૧. પું. (પુરાણ) લગવાનનું એક સ્વરૂપ.

૨૨. પું. (કૈન) જગતપતિ દેવતાની એ
નામની એક અભિ; અભિકૃમાર દેવતા.

૨૩. પું. બિલામાંનું કાંડ.

૨૪. પું. (અંગેશ) મંત્રજાલક.
લાલ રંગ કપડાથી આને અંચારક, લોહિલાંચ,
અભિ કલાદિ નામે કહેલાં છે. અધિર્વિવાસ

૨૫. પું. (તાંત્રિક) '૨' અક્ષરને બાંધે વપ
રાતો કળક.

૨૬. પું. લાલ જગતરા.

૨૭. પું. સિંબેઈ; સિંહનું કાંડ.

૨૮. પું. વેદના ૩ મુખ્ય દેવમાંનો એ નામનો
એક. તે સ્વર્ગમાં સમંતા રૂપમાં, આકાશમાં
વીજળીના રૂપમાં અને પૃથ્વી ઉપર સાધારણ
દેવતાના રૂપમાં છે. જાગ્રદેવી ઉપરતિ આ
અભિદેવથી થયેલી થનાય છે.

૨૯. પું. સોનું.

૩૦. પું. સોમવેલીની ૨૪ ભાત મહિની એ
નામની એક.

૩૧. [સં. આગેથી] છી. એ નામની પૂર્વ
અને દક્ષિણ વચ્ચે આવેલી દિશા; અભિપૂજ્યો.

૩૨. જ. અંધાર પુરાણમાંનું એ નામનું એક.

૩૩. જ. કેસર.

૩૪. જ. (પુરાણ) સરસ્વતીને કિનારે આવેલું
એ નામનું એક પવિત્ર સ્થળ. અહીં વિદુર
તીર્થસ્નાનામાં આવેલ હતા.

અભિજ્ઞાન ભુજો અન્નમન્ન.

અભિક ૧. [સં. અભિ + ક (કાર)]
પું. અન્નમો.

૨. પું. અરણી.

૩. [સં. અભિ + કે (પ્રકાર)]
પું. આમિયો કીડો, કેમકે તે અભિ માથે
પ્રકારી છે.

૪. પું. ચિત્રક; ચિત્રો.

૫. પું. બિલામો.

અભિકલ્પ [સં. અભિ + કલ્પ (લખ્યા)]
પું. લખ્યો.

અભિકર [સં. અભિ (પાવનશક્તિ) + કર
(કાર)] જ. (વૈદ્ય) મંદામિ ઉપર
અપાતું એ નામનું એક ઔષધ.

અભિકર્મ ૧. [સં. અભિ + કર્મ (કર્મ)]
■ અભિલેનું કર્તવ્ય.
૨. જ. અન્નનું કામ.
૩. જ. આત્મચાલ.
૪. જ. કામ દેવો તે.
૫. ■ મુઠાંને જાગવાની કિશ.
૬. ■ રસોઈ.
૭. જ. હોમ.
વેદમાં વડે કામ નહિ વડે કરે અભિકર્મ.
નવમ્યાન

અમિતર્કશાસ્ત્ર

અમિતિયા

અમિતર્કશાસ્ત્ર [સં. અમિતર્ક (આતસળાશ) + શાસ્ત્ર (વાસ્તવિક તથા અવસ્થિત જ્ઞાન)]
ન. આતસળાશ જનાવવાના કુતર સંજ્ઞાથી જ્ઞાન.

અમિતકલા ૧. [સં. અમિ + કલા (લાગ)]
છી. અમિનો આગ તપસાત્મ પ્રમાણે અમિ-કલા ૧૦ છે: ધૂમ્રચિત્ર, ઉગ્રા, જ્વલિની, જ્વલિની, વિરુદ્ધિમી, સુખી, સુરપા, કપિલા, હૃદયવાહા અને કમ્પવાહા.

૨. [સં. અમિ + કલા (કુતર)]
છી. આતસળાશ જનાવવાનો કુતર.
૩. છી. તથ્યમે.

અમિતકદમ્બ [સં. અમિ + કદમ્બ (લેડ)]
વિ. અમિના જેવું કદમ્બવનું.

અમિતકાચ ૧. પુ. આમિયો કાચ: સર્વનાં કિરણમાં ધરવાથી અમિ કહે એવો કાચ.
૨. પુ. કાગા રૂમનો કાચના જેવો જ્વાળામુખી ખડક.

અમિતકાચ [સં. અમિ + કાચ (શરીર)]
પુ. (જૈન) અમિનો જીવ: જીવના ૬ ભેદ માહેનો એ નામનો એક.
પૃષ્ઠીકાચ, અપકાચ, વાપુકાચ, અમિતકાચ, વનરપતિકાચ અને પ્રસાકાચ એ ૬ જીવભેદ છે.
પુરાતત્ત્વ

અમિતકારક [સં. અમિ + કારક (કર્તા)]
વિ. અમિ ઉત્પન્ન કરનાર.

અમિતકાર્ય જુઓ અમિતર્ક.

અમિતકાષ્ઠ ૧. [સં. અમિ + કાષ્ઠ (લાકડું)]
ન. અચરનું લાકડું.
૨. ન. અચરનું લાકડું.
૩. ન. જાગવાનાં લાકડાં.

અમિતકાચ અકનું-અકનું કરવાં = મિત્રા ખડકી પોતાની મેળે જગી મરવું.

અમિતકાંઠ [સં. અમિ + કાંઠ (લાગ)]
પુ. અમિનો અડકો.
ત્યાં મુદ્રણક્રમમાં એકાએક અમિતકાંઠ વધે.
કૌમુદી

અમિતકીટ [સં. અમિ + કીટ (કીડ)]
પુ. સમદર નામનો કીડ, કેમકે તેનું રહેઠાણ અમિમાં મનાય છે.

અમિતકુટ ૧. [સં. અમિ + કુટ (તણવ)]
પુ. અમિથી બાપેલી ધાસની મંદ્ર.
૨. [સં. અમિ + કુટ (કાંચ)]
પુ. ઉપાદિયું.

અમિતુમાર ૧. [સં. અમિ + કુમાર (દીકરો)]
પુ. ન. અમિના પુત્ર એવો ૧૬૦૦૦ ઋષિ હતા. હંકારવનમાં તેઓ તપ કરતા હતા. ત્યાં વનમાં ફરતાં ફરતાં રામચંદ્રજી આવ્યા ત્યારે શીરામચંદ્રજીનું સ્વરૂપ, લાવણ્ય જોઈને તેમને ઓળખ ઉત્પન્ન થયો અને તે માટે શીરામચંદ્રજી પ્રાર્થના કરી. શીરામ-ચંદ્રે કહ્યું કે હું હમણાં એકપત્નીવતધારી છું. વનમાં તમારો મનોરથ પરિપૂર્ણ થશે. પછી તેઓ વનમાં કુમારિકા રૂપે ઉત્પન્ન થયા. મૂળ ઋષિઓ દેવવાથી ભગવાન સિવાય અન્ય પોતાનું જ્ઞાન અથવા સ્વતરીરનો જોશ ન માય એટલા માટે તેઓએ કાલકળી વત કહ્યું. શીજીએ શીઠસ્તુના મિત્રથી તેમનો મનોરથ પૂર્ણ કરવાનું વરદાન આપ્યું અને તારા જાનુમાં વેણનાદારા તેમનું આર્દ્રન કરી તેમની સાથે રાસ કરી તેમનો મનોરથ પૂર્ણ કર્યો.

૨. પુ. પ્રતિક સ્વામી. એવું કહેવાય છે કે એક દિવસ અમિદેવ, વમિજી, અનિ, અંજિરસ વગેરે સમર્પિ અરુપની વગેરે ઓનાં રૂપ-લાવણ્યથી મોહિત થયા. દેવ રાજની દીકરી અને અમિની સો સ્ત્રીઓ પોતાના સ્વામીનો મનોભાવ જણાવે અરુપની સિવાય બીજા ૬ ઋષિજનીનું રૂપ બારણું કરીને પોતાના સ્વામી માથે ૬ વાર નિહાળ કર્યો. નિહાળ કર્યા પછી સ્ત્રીઓએ એક કાંચનકુડમાં વર્ષને નાખ્યું. તે તેજની વીરંભાથી અમિતુમાર કે કાર્તિક સ્વામી ઉત્પન્ન થયા.

૩. પુ. (વૈદક) અસામિ વધારે એવી એ નામની એક દવા.

૪. પુ. પુટિમાર્ગે આચાર્ય મીનક્ષામાર્ગના પુત્ર મીનક્ષનાથજી. એ માર્ગચાળા બદલા-આવેને અમિનો અવતાર માને છે.

૫. પુ. (જૈન) જીવનપતિની ૧૦ જાતિમાં પાંચમી જાતિના દેવ.

અમિતુમારોને આમરણમાં ધરાવું ચિદ્ર દેવ છે.
તત્વામંસુર

અમિતુમારબોદક [સં.] પુ. (વૈદક) સમદયુષી થાસ, વગેરે રોગ ઉપર અપાત્ર એ નામનું ઔષધ.

અમિતુમારરસ [સં. અમિતુમાર (એક દવા) + રસ (રસ)] પુ. (વૈદક) વાતરોગ, થાસરોગ, મંદામિ, ક્ષરોગ, નરોગ, ઉધરસ, જ્વા વગેરે ઉપર ફાયદો કરતી મનઘટી એ નામની એક દવા. તે જુલિજુલી રીતે બનવાય છે. ટાંચુઆર, પાચો અને મધક દરેક તેલો ૧, વજાન, ઝેડીભરમ અને

સંજ ભરમ દરેક તેલો ૩ તથા મરી તેલો ૮ લઈ તેમને લીંબુના રસમાં ૧૨ કલાક ધૂંંવાથી બા દવા બને છે.

અમિતુમારસોહ [સં. અમિતુમાર + સોહ (સોહ)] ન. (વૈદક) નરોગ માટે એ નામની એક દવા. તે ચોરથૂડુ, હિમ, દંધુ-આર, સિંધાવૃક્ષ, ધાણાજીરું, અજમે, મરી, સુંક, લવિંગ અને વાવડિમ દરેક ૧ તેલો, સોહ ૧૦ તેલો, પાચો ૪ તેલો, અને મધક ૪ તેલો મેળવવાથી થાય છે. તેનું અનુપાત્ર વી તથા મધ છે. તેની માત્રા ૧થી ૨ વાલ છે.

અમિતુજી ૧. ન. કાળુનું કાંઠ.

૨. [સં. અમિ + કુમ્બ (વંશ)] ન. પર-માર, પરિહાર, આશુક્ય કે સોલંકી અને ચૌહાણ એ ૪ રાજપૂત પુત્ર. અમલો દેવો જ્યારે ઋષિઓના તપમાં વિમ્બ નાખવા લાગ્યા, ત્યારે ઋષિઓએ વસિષ્ઠના ઉપરીજીજી નીચે બાણુ પર્વત પર એક વડ કર્યો. જ્ય વડના કુંડમાંથી એક પછી એક ૪ પુરુષ નીકળ્યા અને તે દરેકમાંથી પરમાર, પરિહાર, આશુક્ય ને ચૌહાણ વંશ આવ્યા.

૩. ન. શીવજીભાઈનો વંશ; એસ્વામીપુત્ર.

અમિતુક ૧. [સં. અમિ + કુક] પુ. અમિ રાખવા દરેક કુંક વેદી.

સીતાહ સુજ્ઞ સતિ બાણુ:
અમિતુક અમલવડ.

સીતાહજી, પંદરમી સદી

૨. પુ. (પુરાણ) જગતા અંતારા જેવો અને મીમો પાડતા પાપી ભોક્ષી બરેલો એ નામનો પહેલો નરકકુંક તેમાંથી ૧૦૦ ગાઉ ઊંચી જ્વાળા નીકળતી હતી મનાય છે.

અમિતુકર્મણ પુ. (કાવ્ય) અમિતુકના જેવો આકાર બનાવી, તેમાં અક્ષરો એકવી રચેલી કવિના. જુઓ આકારચિત્ર.

અમિતુકરસ પુ. (વૈદક) જ્વા ઉપર અપાત્ર એ નામનું એક ઔષધ.

અમિતેનુ ૧. [સં. અમિ + કેનુ (ચિદ્ર)] પુ. પુમાડો, કારણ કે તે અમિનું ચિદ્ર છે.

૨. પુ. (પુરાણ) રાવજીની સેનાના એ નામના ૨ રાક્ષસ. તેને મુદમાં રામે માર્યા હતા.

૩. પુ. સંકરં મહાદેવ.

અમિતેન્દ્ર [સં. અમિ + કાણુ (ખૂંટો)] પુ. અમિખૂંટો; દક્ષિણ તથા પૂર્વ દિશા વચ્ચેના ખૂંટો, કેમકે તેનો દેવ અમિ છે.

અમિતિયા ૧. [સં. અમિ + કિયા (કામ)] છી. પ્રમ દેવની કિયા.

૨. છી. મુડું બાગવાની ક્રિયા; અમિસંરકાર.
અમિત્રીય ૧. [સં. અમિ + ટ્રીય (સ્મત)]
 છી. અમિ સાથે કરવામાં આવતી રમત; ધન-
 ધનતા અંભારા ઉપર ચાલતું, જગતા કાકમ
 ચૂસવા, કચ્છી મરમ થવાને લીધે ફૂલ લીડતાં
 હોય એવી લોહની સાંકળ પકડવી વગેરે.
 ૨. છી. આતસબાણ; દારૂખાનું.
અમિત્રીય ૨. જુઓ અમિત્રીય.
અમિત્રીય ૩. જુઓ અમિત્રીય.
અમિત્રીય ૪. [સં. અમિ + ઝર્જન (ઝર્જન
 તે)] જ. અમિત્રીય બાકાત થતો અવાજ;
 બાકાત.
અમિત્રીય ૫. [સં. અમિ + ઝર્જ (અંદરનો
 બાગ)] પુ. અમિત્રીય નામનો છે.
 ૨. પુ. અરધીનું કાક.
 ૩. પુ. આમિયો કામ.
 ૪. પુ. અકમક.
 ૫. પુ. સમીક્ષ.
 ૬. પુ. સર્વકાંત મધિ, કેમકે તેના ઉપર
 સર્વના કિરણ પડવાથી અમિ ઉત્પન્ન થાય
 એમ મનાય છે.
 ૭. વિ. અંદર અમિ રહેલો હોય એવું.
અમિત્રીયપર્વત [સં. અમિત્રીય + પર્વત]
 પુ. જ્વાળામુખી પહાડ, કેમકે તેની અંદર
 અમિ છે.
અમિત્રીય ૧. [સં. અમિ + ઝર્જ (અંદરનો
 બાગ) + આ (નારીબલિતો પ્રવચ)]
 છી. ખીજડી. હવા તરીકે તે કઠોરી, તૂટી અને
 રેશક તથા ચાસ, કમ, હરસને મટાકે તેવી
 ગણાય છે.
 નવજો મધિ! પુત્રીને અમિત્રીય સમી રાચી
 નાનાવાલ
 ૨. છી. પુત્રી, કેમકે તેના અંદરના બાગમાં
 મરમી છે.
 ૩. છી. મોટી માલકાંઘણી.
અમિત્રીયકક વિ. (સ્થાવર) મોટા પ્રમાણમાં
 પ્રાણજીવાળા ગણના બનેલા મિશ્રણ સંબંધી.
અમિત્રીય ૧. [સં. અમિ + મુહ (ધર)]
 જ. (જરથોસ્ત્રી) અમિત્રીય.
 ૨. જ. અમિ રાખવાની જગ્યા; અમિતાળા.
અમિત્રીય ૨. [સં. અમિ + મંચ (પુસ્તક)]
 પુ. અમિત્રીય સંબંધી વર્ણન કરતું પુસ્તક.
અમિત્રીય ૩. [સં. અમિ + પ્રાવન
 (પથર)] પુ. અમિત્રીય પથર; સર્વકાંત.
 ૨. પુ. જ્વાળામુખી પર્વતના અમેચ રસનો
 કુકો.

અમિત્રીય ૪. [સં. અમિ + મુત (ધી)]
 જ. (વેદક) પામનશક્તિ વધારવા વિચરના
 મુગમાંથી બનાવેલી એ નામની એક દવા.
અમિત્રીય ૫. [સં. અમિ + મક (દૂધ)]
 જ. જગતા અમિત્રીય દૂધ.
 ૨. [સં. અમિ + મક (દૂધ એવું ચિહ્ન)]
 જ. (ચોત) સરીરની અંદર માનેલા ૬ મક
 માહેનું બને જવાની વચ્ચે આવેલું એ નામનું
 એક મક. તેના ઉપરી દેવ પરમાત્મા ગણાય
 છે. એ મકમાં કપરમાં આવેલ કમળને ૨
 પાંખડી છે અને એના અદર ૬ અને ૬ છે.
અમિત્રીય ૬. પુ. અમિ સ્થાપન કરવાનો મંત્ર.
 ૨. [સં. અમિ + મર (સમૂહ)]
 પુ. અમિત્રીય દમ્ભો.
 ૩. પુ. વેદમંત્રી કરાવેલી અમિત્રીય સ્થાપના.
અમિત્રીય ૭. જુઓ અમિત્રીય.
અમિત્રીય ૮. [સં. અમિ + મર્ષા (૫૦)]
 છી. અમિત્રીય પૂજન.
અમિત્રીય ૯. [સં. અમિ + મિ (એકું કરવું)]
 પુ. મંત્રથી અમિત્રીય સ્થાપન કરી તેમાં હોમ
 કરનાર પુરુષ; અમિત્રીય.
અમિત્રીય ૧૦. [સં. અમિ + મિત્રા (એકું
 કરવું તે)] છી. અમિત્રીય સ્થાપન.
અમિત્રીય ૧૧. [સં. અમિ + મુંબ
 (આકર્ષ)] વિ. અમિત્રીય આકર્ષ એટલે ખેંચે
 એવું
 ૨. વિ. શીતોષ્ણતામાં ફેરફારને લીધે મુંબક-
 નીક્તામાં થતા ફેરફાર સંબંધી.
અમિત્રીય ૧૨. [સં. અમિ + મૂર્ત (બને)]
 જ. ફેરફારનો દાર.
અમિત્રીય ૧૩. [સં. અમિ + જન (જનમ)]
 પુ. અમિત્રીય નામનો છે.
 ૨. પુ. અમિત્રીય પેદા થયેલ પથર; જ્વાળા-
 મુખી પથર.
 ૩. પુ. કર્તિક સ્વામી; કર્તિક, કેમકે તે
 અમિત્રીય જનમેલ મનાય છે.
 ૪. પુ. જૂથ ન મટે એવું રામ.
 ૫. પુ. વિષ્ણુ.
 ૬. પુ. સમુદ્રમંથન કાક.
 ૭. જ. સોનું.
 ૮. વિ. અમિ પેદા કરે એવું.
 ૯. વિ. અમિત્રીય પેદા થયેલું.
 અમિત્રીય બાકાત હોવામાં એ જ સ્થામાં અક-
 નંધ સજ્જાઈ રહેલા નથી. સુસ્વરવિદ્યા
 ૧૦. વિ. જાળ પથરે એવું.

અમિત્રીય ૧. [સં. અમિ + જનક (ઉપજ
 કરનાર)] વિ. અમિ ઉત્પન્ન કરનાર.
 ૨. વિ. જૂથ લગાડનાર.
અમિત્રીય ૨. [સં. અમિ + જનમ
 (જનમ)] જ. સોનું.
 ૨. વિ. અમિત્રીય પેદા થતું.
અમિત્રીય ૩. [સં. અમિ + જનમ
 (જનમ)] પુ. કાર્તિક. જુઓ અમિત્રીય.
અમિત્રીય ૪. [સં. અમિ + જ (જનમેલું)
 + પ્રસ્તર (પથર)] પુ. અમિત્રીય ઉત્પન્ન
 થયેલ પથર; જ્વાળામુખી પથર.
અમિત્રીય ૫. જુઓ અમિત્રીય.
અમિત્રીય ૬. [સં. અમિ + જન
 (જનમ)] પુ. એ નામનો એક છે.
 ૨. પુ. સમુદ્ર કાંઠે જામનું એ નામનું દવામાં
 ઉપયોગી કાક; સમુદ્રમંથન કાક.
 ૩. જ. અમર. તેની ૪ જાતમાં લાલ રંગનું
 જેલું ગણાય છે. શરદી થઈ હોય ત્યાં તેમ જ
 તરસમાં તે મુલકારી મનાય છે.
અમિત્રીય ૭. જુઓ અમિત્રીય.
અમિત્રીય ૮. પુ. (પુરાણ) એ નામનો એક
 લઘુવિ.
 ૨. [સં. અમિ + ગિર્ધા (લગ)] પુ. દેવ.
 દેવ અમર નિર્ભર વિષ્ણુ સુર સુમનસ ત્રિવિદ્ય,
 વંદાવને વિમાનવતિ અમિત્રીય અમરોરા;
 દિવિષા લેખા ભદ્રકુળ મીર્ણા અવિ જોષ,
 દેવ દેવતા વંદા લીલાં ન્યાં મિહ બળી પ્રાપ.
 વિમળવપુષ્પાથ
 ૩. પુ. વિષ્ણુનું વરાહરૂપ.
 ૪. વિ. બહુ આકર્ષ બોલે એવી જાળવાળું.
અમિત્રીય ૧૦. [સં. અમિ + ગિર્ધા (લગ)]
 છી. અમિત્રીય જાળ. અમિ દેવતાને ૭ જાળ
 હોવાનું મનાય છે, અને તેનાં નામ જુદી જુદી
 રીતે અપાયેલાં છે. મુંબકાપનિષદમાં તેનાં નામ
 આ પ્રમાણે છે: (૧) કાલી, (૨) કરાલી, (૩)
 મનોજવા, (૪) સુભોદિતા, (૫) ધૂનવર્ણ, (૬)
 રકુસિમિત્રી અને (૭) વિષ્ણુ. જુદા સંહિતા-
 માં હેલાં બે નામ હતા અને પ્રદીપ્તા છે.
 કાર્તિક તેનાં નામ નીચે પ્રમાણે આપે છે:
 (૧) કરાલી, (૨) જૂમિની, (૩) સ્વેતા, (૪)
 લોહિતા, (૫) નીલલોહિતા, (૬) સુવર્ણ અને
 (૭) પદ્મરાગ.
 ૨. છી. અમિત્રીય જાળ.
 ૩. છી. મળપિપ્પલીનો છે.
 ૪. છી. લાંમલી નામનો છે.
અમિત્રીયોતિ [સં. અમિ + યોતિ:
 (પ્રકાશ)] છી. અમિત્રીય પ્રકાશ.

અમિતવાક્ય [સં. અમિ + વાક્ય (વાક)]
છી. અમિની વાક્ય.

અમિતવાક્ય ૧. [સં. અમિ + વાક્ય (વાક)] છી. અમિની વાક્ય.

૨. [સં. અમિ + વાક્ય (વાક)]
છી. અમિનું વાક્ય.

૩. છી. અમિપરતે હોય, કેમકે તેને અમિ
જેવાં બાબતે હોય છે.

અમિતવાક્ય [સં. અમિતવાક્ય] છી. (કિંદી)
અમિની વાક્ય.

અમિતત્વ [સં. અમિ + તત્વ] ન. પાંચ
મુખ્ય તત્વ માંહેનું એ નામનું એક.

સ્વરનો વાક્ય જોયો જાણે તેવો તે તેને
અમિતત્વ બોલે. સમવશન

અમિતત્વની ધારણા છી. (એક) હાથોની
પાંચ ધારણામાંની ત્રીજી ધારણા. આ ધારણા
સિદ્ધ થતાં સમસ્ત જગતને ફેરવી રાખવાનું
સામર્થ્ય આવતું હોવાની માન્યતા છે.

અમિતપ્ત [સં. અમિ + તપ્ત (તપેલું)]
વિ. અમિથી તપેલું.

અમિતર્ક [સં. અમિ + તર્ક (ચેતનું)]
પું. અમિનું મોહનું.

અમિતારા પું. તલપો; રુદ્ધિયં કીડતી
ચીનચારી.

અમિતીર્થ ન. (પુરાણ) જમના નદીની
દક્ષિણ દિશાએ આવેલું એ નામનું તીર્થ.

અમિતુલ્ય ભુજો અમિતુલ્ય.

અમિતુલ્યવટી છી. (વૈદ્ય) અશ્વર્થ દૂર કર-
નારી એ નામની દવાની ઝોળી. તે જનાવવા
શુદ્ધ પારો, વજનામ, મધક, જાળોદ, ત્રિશુળ,
સાજખાર, જવખાર, ચિત્રક, સિધામુકુ, ટર્ક,
સમળ, વારાહિ, મીઠું, ત્રિફલ, મહાન, લીમડા-
ની છાલ અથવા પાન, બધું સરખે બાંધે બર્ધ
લીધુના સ્ત્રમાં વાટી મરી જેવડી ઝોળી
કરવી. તેની માત્રા ઝોળી ૧ થી ૨ છે.

અમિતુડી ભુજો અમિતુલ્યવટી.

અમિતુડીરસ ભુજો અમિતુલ્યવટી.

અમિતુડીવટી ભુજો અમિતુલ્યવટી.

અમિતુલ્ય [સં. અમિ + તુલ્ય (૧)] ન. ૧
ઉપર સુરોચારના તેજન અને ચંપકના
તેજનની અસરથી થતો એ નામનો પદાર્થ.

અમિતેજ ૧. પું. અમિવારમા મન્વંતરના
સપ્તમપિ માંહેનો એ નામનો એક.

૨. [સં. અમિ + તેજ (તેજ)] ન. અમિનું
તેજ.

૩. વિ. અમિના જેવું તેજવાળું.

અમિતવ [સં. અમિ + તવ (તવ)]
પું. ગાદપત્ત, દક્ષિણ અને આહવનીય નામના
ત્રણ મેલ અમિનો સમૂહ.

અમિતથી ભુજો અમિતવ.

અમિતેજ ભુજો અમિતવ.

અમિત ૧. [સં. અમિ + ત (આપડું)]
ન. આમ લગાડવાનું મોટું પાપ કરનાર માણસ.

૨. વિ. આમ લગાડનાર.

૩. [સં. અમિ (જહરામિ) + ત (આપડું)]
વિ. પાવનચક્રિ વધારનાર.

અમિતમ્ ૧. [સં. અમિ + તમ્ (જાણેલું)]
પું. જગતને અને મનુષ્યને અજાણેનાં જિનનાં
એ વર્તમાનો એક; પોતાની ક્ષમતામાં જેમણે
ગાદપત્ત અમિ રાખી તેમાં હોય કોઈ હોય તે
ખિન. જેમણે ગાદપત્ત અમિ ન રાખ્યો
હોય તે 'અનમિતમ્ ખિન' કહેવાય છે.

૨. વિ. ચિત્તામાં જાણેલું.

૩. વિ. દીક્ષા વચરતું હોવાને કારણે જેનું
મુઠ્ઠું સરખાતમાં મોઢામાં અમિ મૂકવાની
વિધિ વિના સગચારી મુઠ્ઠું હોય એવું.

૪. વિ. બોલેલું; કહેલું.

પાપાર્થ કર્તો અમિત બનેલો નથી-પોતાનાં જ
કર્મોથી તે કુર્મો અમિતરૂપની પેઠે વધે છે.
પ્રમથપદ

અમિતમ્પ્રસ્તર [સં. અમિ + તમ્ (જાણેલું) + પ્રસ્તર (પથ્થર)] પું. અમિના
સંયોગથી ઉત્પન્ન થયેલો પથ્થર. જૂસ્તરવિદ્યા-
શાસ્ત્રોએ એવો મત છે કે પથ્થર એ પ્રકરના
છે: (૧) અમિતમ્ અથવા અમિથી ઉત્પન્ન
થયેલ, અને (૨) વાસ્તવ પથ્થર. અમિતમ્
પથ્થરની જે કાલની સ્થિતિ એવામાં આવે
છે તે અમિથી પીચળા પછી હરી જવાથી
થયેલી હોય છે.

અમિતમની [સં. અમિ + તમની (જમનામાં
સખાતરી)] છી. અરણીનું કાક, કારણકે તેમાં
અમિ રહેલો મનુષ્ય છે.

અમિતહુન ભુજો અમિતહ.

અમિતાત્ [સં. અમિ + તાત્ (દેનાર)]
વિ. મુદ્દાને આમ મૂકનાર અમિસંસ્કાર
કરનાર.

અમિતાન [સં. અમિ (આપ) + તન (આપડું તે)] ન. અમિમાં હાસેલી. જાળી
નાખતું તે.

અમિતાહ ૧. [સં. અમિ + તાહ (નાખવાની

ક્રિયા)] પું. અમિમાં નાખવાનું કામ; જાળી
જરમ કરવાની ક્રિયા.

૨. પું. મુઠ્ઠું જાળવાની ક્રિયા; અમિસંસ્કાર.
આપોમાં અમિદાહની રીત ધણા જૂનું કામથી
જાણીતી છે. પુનાની અને રામન પ્રજામાં
આમળ અમિદાહનો રિવાજ હતો. તેઓ
પ્રથમ મામ ખાદ્ય ચોક્કસ જગામાં લાડકાની
મિયા ખડકી તે ઉપર મુઠ્ઠું મેલતા અને
પછી આસપાસ મુઠ્ઠી પદાર્થ છાંટી ફેલાવવા
ચડાની આગતા.

અમિદિહ [સં. અમિ + દિહ (વિલા)]
પું. અમિપૂલે, કેમકે પૂર્વ અને દક્ષિણ વચ્ચેની
દિશાનો દેવ અમિ છે.

અમિદિવ્ય ભુજો અમિપરીક્ષા.

અમિદીક્ષા [સં.] છી. અમિસંસ્કાર.

સંવાસ થાટે દીપ અમિદીક્ષા. સંધ્યમિત્રા
અમિદીપક ૧. [સં. અમિ (જહરામિ) +
દીપક (સતેજ કરનાર)] પું. (વૈદ્ય)
તુવેરની દાળનો પાક, કેમકે તે પાવનચક્રિ
વધારનાર મનાય છે.

૨. વિ. જહરામિ તીવ કરનાર; પાવનચક્રિ
વધારનાર.

મોજના મુજો આયુર્વેદ પ્રમાણે કમિષ્ઠ,
અમિદીપક, મલમૂરદોષક, સ્વાદુ, પૌષ્ટિક,
તથા રસાયન છે. પ્રસ્થાન

અમિદીપન ૧. [સં. અમિ + દીપન (હરેજક)] પું. જહરામિ વધારનાર ઔષધ.

૨. ન. પાવનચક્રિમાં થતો વધારો.

૩. વિ. જહરામિ વધારનાર; પાવનચક્રિ
સતેજ કરનાર.

અમિદીપ્ત ૧. [સં. અમિ + દીપ્ત (બળેલું)]
વિ. અમિથી બળેલું.

૨. [સં. અમિ + દીપ્ત (તેજસ્વી)] વિ. કમ-
કમતું; તેજસ્વી.

અમિદીપ્ત [સં. અમિ + દીપ્ત (તેજ
હજારી)] છી. જહરામિ વધારનારી ઔષધિ.

અમિદીપ્તિ [સં. અમિ + દીપ્તિ (તેજ)]
છી. ચારી પાવનચક્રિ; તીવ જહરામિ.

અમિદુર્મ પું. (પુરાણ) જૈમિસુરની પ્રાચ્યો-
તિવ નગરીની પાસેના અનેક કિલ્લા પૈકી એ
નામનો એક મીઠુલું સુદૃઢ વડે તેનો નાશ
કર્ષો હતો.

અમિદુર્મ ૧. [સં. અમિ + દુર્મ (કાલ)]
પું. દેવતાં દેવ.

૨. પું. મૃત.

૩. વિ. અમિ એનો સંદેશ લઈ જનાર છે એવું.

અમિપિત ૧. [સં. અમિ + પિત (નખાડેલું)] વિ. અમિએ બાળીને નખાડી નાખેલું; બાળીને ઠાણું પડી ગયેલું.

૨. વિ. પ્રમ દીધેલું.

અમિદેવ ૧. [સં. અમિ + દેવ] પુ. અમિ પૂજનાર માણસ.

૨. ભુએ અમિદેવતા ૧.

અમિદેવતા ૧. [સં. અમિ + દેવતા (દેવ)] પુ. તેજ તત્વનો દેવ.

૨. છો. (ખમેળ) કૃતિકા નક્ષત્ર. તેનો દેવ અમિ છે.

અમિદેવતાવટી છો. (વેલ) વાનો રાગ મટાડનાર એક ઔષધ.

અમિદેવતા ભુએ અમિદેવતા.

અમિધમની [સં. અમિ + ધમની (દાબી)] છો. અમિને ધમવાની બૂમ.

અમિધાન ૧. [સં. અમિ + ધાન (ઢેમણું)] જ. અમિ રાખવાની જગ્યા; અમિસાળા.

૨. જ. અમિનું સ્થાપન.

૩. [સં. અમિ + ધા (ધમણું)] જ. અમિદેવનો અમિ રાખવો તે.

અમિધાની ભુએ અમિધાન.

અમિધારક [સં. અમિ + ધૃ (ધારણ કરવું)] વિ. અમિ દેવે એવું; અમિ રાખી દોરે તેવું.

પ્રાચીનાવૃત્તિ અમિધારક કુલ છે અર્જુન અમિતવાળા તે વાયુ વિનાની એકાએક નાશ પામે છે. કુ. સા. પરિવાર

અમિધારણ [સં. અમિ + ધૃ (ધારણ કરવું)] જ. પવિત્ર દેવતા ધરમાં રાખવાનું કર્મ.

અમિધારણ ૧. છો. અમિ દેવતાની સત્કથા.

૨. [સં. અમિ + ધૃ (ધારણ કરવું)] છો. અમિ ધારણ કરવાની સત્કથા.

અમિધારા [સં.] છો. (પુરાણ) ચૈતન્ય વન પાસે થઈ વહેતી એ નામની એક નદી.

અમિધારિણી ૧. [સં. અમિ + ધારિણી (ધારણી)] છો. અમિને ધારણ કરનાર સ્ત્રી.

૨. છો. અસ્ત્રીનું ગ્રહ.

૩. છો. પૃથ્વી, કેમકે તેની અંદર અમિ છે.

૪. છો. સમીક્ષ.

અમિધારી ૧. [સં. અમિધારિણી] પુ. અમિ-દેવની.

૨. વિ. અમિ રાખનાર.

અમિધૃત ૧. [સં. અમિ + ધૃત (ધરવું)] વિ. અમિના આધારે રહેલું.

૨. વિ. અમિને ધારણ કરનાર.

અમિધૃત ૧. [સં. અમિ + ધૃ (ધારણ કરવું)] પુ. મંત્ર વડે અમિનું સ્થાપન કરનાર ધારણી.

૨. પુ. યજ્ઞ.

અમિનક્ષત્ર [સં. અમિ + નક્ષત્ર] જ. (ખમેળ) કૃતિકા નક્ષત્ર, જેનો દેવ અમિ છે.

અમિનયન ૧. [સં. અમિ + નયન (જાણ)] પુ. સંકટ, કેમકે તેની ત્રીજી આંખમાંથી આંસુ ઠરે છે.

૨. જ. અમિનર નામનો છેલ્લ.

૩. [સં. અમિ + નયન (દોરી લઈ જવું તે)] જ. વેદવિધિથી દેવતા લઈ જવાની ક્રિયા.

૪. વિ. અમિ જેની અંધાર છે એવું.

૫. વિ. આંખમાં અમિ હોય એવું.

અમિનિર્ધાર [સં. અમિ + નિર્ધાર (સત્વ)] જ. અમિનર નામનો છેલ્લ, જેમાં અમિ રહેલો મનાય છે.

અમિનેત્ર ૧. પુ. દેવતા; દેવ.

૨. [સં. અમિ + નેત્ર (આંખ)] પુ. સંકટ ભુએ અમિનયન.

૩. જ. અમિનૃત્ર નેત્ર.

અમિનૌકા ૧. છો. અમનેક સાથે લટકાઈ તેને નાશ કરનાર અને સગમી થઈ એવા પદાર્થની કહેલું દ્રવિયાર.

૨. [સં. અમિ + નૌકા (કોઈ)] છો. વરાળના બેરે આલવું વહાવું; આમનેક.

અમિનૌકાં વંતો અને વાહનો મારે દેશી જાણમાં કોઈ કોઈ લખેલો ચાલવેલો પલ્લ છે. જેમકે રેલીફેનને મારે સ્વરસંવાદાવર, રશીમરને મારે અમિનૌકા કે આમ્પનૌકા વગેરે. કુ. સા. પ. મ. પરિવાર

અમિપત્ર [સં. અમિ + પત્ર (સંધેલું)] વિ. દેવતાથી રાંધેલું.

અમિપચ્છર [સં. અમિ + પ્રચ્છર (પચ્છર)] પુ. અંદર અંધ હોય તેવો પચ્છર; અમમક.

અમિપદ ૧. જ. એ નામની એક વનસ્પતિ.

૨. જ. મૂલો.

૩. [સં. અમિ + પદ (ઢેમણું)] જ. દેવતા રાખવાનું ઢેમણું.

અમિપરિક્રિયા [સં. અમિ + પરિક્રિયા (સેવા)] છો. અમિપૂજા; દોષ વગેરે અમિની સેવા.

અમિપરિચલ ૧. [સં. અમિ + પરિચલ (ચલ)] પુ. અમિ હંમેશાં જગતે રાખવાનું વત.

૨. [સં. અમિ + પરિચલ (સ્થાપન)] પુ. અમિનું સ્થાપન; ૧૮ સંસ્કારમાંથી એ નામનો એક સંસ્કાર.

અમિપરિચલ [સં. અમિ + પરિચલ (સામાન)] જ. વહનો સામાન.

અમિપરિધાન [સં. અમિ + પરિધાન (દાખ)] જ. વહનના અમિને એક જાતના પડદા વડે ઘેરી બેવાની ક્રિયા.

અમિપરીક્ષા ૧. છો. આકરી કસોટી.

૨. [સં. અમિ + પરીક્ષા (કસોટી)] છો. અમમાં ચલાવી કોઈ આસામીના દેવિત-પણા કે નિર્દોષપણાની કરવામાં આવતી કસોટી; અમિદિવ્ય. અમાઉના વખતમાં મુને નક્કી કરવા માટે તદ્દામતદારને જગતા અમિ-માથી પસાર કરાવવો, ક્રિયાતા પાણી કે તેજમાથી તેની પાસે વીટી કાઢવવી, તપેલો બેઠાને એવા કપડાવવો, તપાવેલો જાંભળો, સાંકળ કે દેવતા પકડાવવા, કપર કહાવું વેલ કે પાણી નાખવું વગેરે ક્રિયા કરવામાં આવતી માન્યતા એવી હતી કે નિર્દોષ હોય તે નેત્રે કઈ ઈન્દ્રિય થાય નહિ.

૩. છો. સોનું, રૂપ વગેરે ધાતુને આવમાં તપાવી થતી પારખ.

અમિપર્વત [સં. અમિ + પર્વત] પુ. અમગા-મુખી.

અમિપિંડ ૧. [સં. અમિ + પિંડ (ગોળો)] પુ. (ખમેળ) ખરતો તારો, કેમકે તેમાંથી અમિ જેવો પ્રકાશ નીકળે છે.

૨. પુ. લાલ તપાવેલો ભોહાનો ગોળો.

૩. વિ. તેજના દમભાવણું.

અમિપિંડેકા ભુએ અમિપિંડ ૧, ૨.

અમિપુષ્પ [સં. અમિ + પુષ્પ (પાણવો જાણ)] પુ. અમિની સ્થાપના કરી હોય તે જગ્યાની પાછળનો જાળ.

અમિપુત્ર ૧. [સં. અમિ + પુત્ર (બેરો)] પુ. કાર્તિક સ્વામી.

૨. પુ. (જૈન) ભરતજીવના એ નામના ત્રેવિસમા તીર્થંકર.

અમિપુરસર [સં. અમિ + પુરસર (જામન જાલનાર)] જ. જેને મોખરે અમિ છે એવા સામેના સાથે.

અમિપુરસર જન્ય વૃષ ઉદાગો.

અમિપુરાણ [સં.] જ. (પુરાણ) અધર પુરાણમાંનું એ નામનું એક સૌથી પહેલું અમિએ વસિષ્ઠમુનિને તે સબળાવેલું, એ ઉપરથી એનું નામ અમિપુરાણ પડ્યું. એના સ્થાપના સંખ્યા ઇ.સ. ૧૪૦૦૦, ઇ.સ. ૧૫૦૦૦ અને ઇ.સ. ૧૬૦૦૦ માને છે. તેમાં સિવ-માહાત્મ્ય ઉપરાંત કર્મકાંડ, રાજનીતિ, ધર્મ-શાસ્ત્ર, આયુર્વેદ, અધિકાર, હંદ:શાસ્ત્ર, બાહરણ વગેરે ભુદાભુદા વિષયની ચર્ચા છે.

અમિપૂજક ૧. [સં. અમિ + પૂજ (પૂજના)] પું. પારસી કેમકે તે અમિને પૂજે છે.

૨. વિ. અમિની પૂજા કરનાર.

અમિપૂજા [સં. અમિ + પૂજ] છી. અમિની પૂજા.

તેવસમાં પ્રાચીનમાં પ્રાચીન અમિપૂજા અને સર્વપૂજા છે. આનાસંસ્કાર મુજબ

અમિપ્રણયન [સં. અમિ + પ્રણયન (એક સંસ્કાર)] જ. વેદવિધિ મુજબ અમિનો સંસ્કાર; અમિન્યન.

અમિપ્રતિકાર ભુઓ અમિપ્રતીકાર.

અમિપ્રતિષ્ઠા [સં. અમિ + પ્રતિષ્ઠા (સ્થાપના)] છી. અમિની સ્થાપના.

અમિપ્રતીકાર [સં. અમિ + પ્રતીકાર (હવાજ)] પું. આગ સામેનો ઉપચાર.

અમિપ્રદ ૧. [સં. અમિ + પ્રદ (આપના)] વિ. આગ લગાડનાર; દેવતા મુકનર.

૨. વિ. ધરમી ઉત્પન્ન કરતું.

૩. વિ. પામનસક્તિ વધારનાર.

૪. વિ. પૌષ્ટિક.

અમિપ્રદેશ ૧. [સં. અમિ + પ્રદેશ (ભૂમિ)] પું. આગ લાગી હોય તેટલો ભાગ.

૨. પું. જ્વાળામુખીનો વિસ્તાર.

અમિપ્રભ [સં. અમિ + પ્રભા (તેજ)] વિ. અમિની પેઠે અગતું; અમિના જેવા તેજવાળું.

અમિપ્રભા [સં. અમિ + પ્રભા (તેજ)] છી. અમિનું તેજ.

અમિપ્રયોગ [સં. અમિ + પ્રયોગ (ક્રિયા)] પું. દેવતા સગમવવાની ક્રિયા.

અમિપ્રવેશ ૧. [સં. અમિ + પ્રવેશ (રાખવા કંઈ તે)] પું. આગમાં પ્રવેશવાની ક્રિયા.

અમિપ્રવેશ ૨. [સં. અમિ + પ્રવેશ (રાખવા કંઈ તે)] પું. આગમાં પ્રવેશવાની ક્રિયા.

અમિપ્રવેશ ૩. [સં. અમિ + પ્રવેશ (રાખવા કંઈ તે)] પું. આગમાં પ્રવેશવાની ક્રિયા.

૨. પું. સતી થવાની ક્રિયા; ધણીના મરણ પછી એએ તેની સાથે એકજ જિવામાં બળી મરવું તે.

અમિપ્રસ્કંદન [સં. અમિ + પ્રસ્કંદન (ઉત્કલન)] જ. વિધિ પ્રમાણે નદિ કરવામાં આવેલું અમિહોમ વગેરે અમિધર્મ.

અમિપ્રસ્તર [સં. અમિ + પ્રસ્તર (પથર)] પું. અમિ ઉત્પન્ન કરનારો પથર; મકમક.

અમિપ્રસ્કુરકકામ્લ પું. (સ્થાપણ) ફાસરસના તેજાને ધરમી અપી બનાવેલા એ નામનો તેજા.

અમિપ્રસ્કુરકિત પું. (સ્થાપણ) ફાસરસના તેજાને ધરમી અપી બનાવેલા તેજાનો કાર.

અમિપ્રધ [સં. અમિ + પ્રધ (ઉત્પન્ન કરવું)] જ. અમિનું ઝાક કરણું તેથી અમિ ઉત્પન્ન થાય છે.

અમિપ્રજ્ઞ ૧. [સં. અમિ + પ્રજ્ઞ (સક્તિ)] જ. અમિની સક્તિ.

૨. જ. પામનસક્તિ.

અમિપ્રજ્ઞા અમિપ્રજ્ઞા વિચારી આગની ચોળના ચોળચિતામણિ કરવી.

અમિપ્રધ [સં. અમિ + પ્રધ (જાંબવું)] પું. (વૈદક) પાંચે જાંબવાની ક્રિયા.

અમિપ્રધન [સં. અમિ + પ્રધન (રાખવું તે)] જ. અમિની જાળવાની સક્તિ મળથી બંધ કરવી તે.

અમિપ્રાણ ૧. [સં. અમિ + પ્રાણ (હીર)] જ. આગની જ્વાળા પ્રગટ થાય તેવું તીર.

૨. જ. આત્મજ્વાળાની એ નામની એક બનાવટ; હવાઈ.

૩. જ. (એનિય) એ નામનું એક જાતનું ભુષણ. સંક્રાંતિના અંતરે ૧૨થી સુધી ૬ વડે ભાગતાં ૪ સેવ રહે તારે આ પચાસ મું રહેતવ છે.

૪. જ. એ નામનો એક જાતનો હોડ.

અમિપ્રાપ્ત ૧. [સં. અમિ + પ્રાપ્ત (ઉપદ્રવ)] છી. આગથી મગાડ.

૨. છી. (વૈદક) ધોડાને થતો એ નામનો એક રોગ. તે મટાડવા તેજનો જૂનો ધોડ ફાડી તેના કટક કરી તેનું પાતાળવંચ વડે તેલ કાઢી ચોપાય છે.

અમિપ્રાવ ૧. [સં. અમિ + પ્રિ. જાવ (વાણ)] પું. (દિંદી) ધોડાં અને બીજાં ખુને

થતો એ નામનો એક રોગ. તેમાં સરીરે નાની ફાંદી નીકળી, ફૂટી, બધે ફેલાય છે.

૨. પું. મથકસને થતો આમડીનો એક રોગ, જેમાં લાલ ચમકાં નીકળે છે અને સાથે ઘાઈ વાર તાવ પણ આવે છે.

અમિપ્રાણ ૧. [સં. અમિ + પ્રાણ (જીવ)] પું. પ્રમાણ.

૨. પું. (પુરાણ) પહેલાં મનુષ્યો એ નામનો દીકરો. તેણે જીવનપર્યંત ધાત્મર્મ પાળ્યું હતું.

૩. પું. (પુરાણ) પ્રિયવત અને ક્રમ્યને એ નામનો દીકરો.

અમિપ્રિદુ [સં. અમિ + પ્રિદુ (ધોડ અંત)] પું. દેવતાનો તથુષો.

અમિપ્રીજ ૧. જ. '૨' અક્ષર.

૨. [સં. અમિ + પ્રીજ] જ. સોનું, મરણ-કે જૂના મથમાં તેની ઉત્પત્તિ અમિના સંબંધથી જણાયી છે.

અમિપ્રાણ ૧. [સં. અમિ + પ્રાણ (જીવ)] પું. મુઠાંને અમિસંસ્કાર કરાવનાર ધાતુ.

અમિપ્રા ૧. જ. (અગ્રજ) કૃતિકા નક્ષત્ર.

૨. [સં. અમિ + પ્રા (પ્રકાશવું)] જ. સોનું.

૩. વિ. આગની માફક પ્રકાશનાર.

અમિપ્રાવ ૧. [સં. અમિ + પ્રાવ (જન્મ)] પું. કાર્તિક સ્વામી.

૨. વિ. અમિથી ઉત્પન્ન થનાર.

અમિપ્રાલેખન [સં. અમિ + પ્રા (તેજ) + પ્રાલેખન (ચિત્ર)] જ. નિલાકામાં માટીનાં કામ પકવવામાં આવે છે તેવી રીતે અમિ વડે તસવીર ઉતારવાની ક્રિયા.

અમિભુ ૧. [સં. અમિ + ભૂ (ઉત્પન્ન કરવું)] જ. પાણી, કેમકે જલતત્ત્વની ઉત્પત્તિ અમિથી મનાયેલી છે.

૨. જ. સોનું.

અમિભુક ૧. જ. મહોરપ્થી.

૨. [સં. અમિ + ભુજ (ખાઈ)] વિ. અમિ ભક્ષણ કરનાર.

અમિભૂ ૧. [સં. અમિ + ભૂ (ઉત્પન્ન કરવું)] પું. (પુરાણ) કાર્તિક સ્વામી, જે અમિમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ મનાય છે.

૨. પું. (અક્ષિત) ૭ સ્વયં સાંક્રીતિક સ્વયં. કાર્તિક સ્વામીને ૬ મેઘાં હોવાથી તેનું નામ ૬ ની સંખ્યાનું સ્વયં છે.

૩. વિ. અમિથી ઉત્પન્ન થનાર.

અમિભૂત ૧. [સં. અમિ + ભૂત (ઉત્પન્ન થયેલું)] પું. કાર્તિક સ્વામી.

૨. જ. સોનું.

૨. જિ. અમિમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું.

અમિભૂતિ ૧. પું. (જૈન) મહારીર સ્વામીના એ નામના બીજા અર્થ.

૨. [સં. અમિ + ભૂતિ (તેજ)] જી. અમિતું તેજ.

૩. [સં. અમિ + ભૂતિ (રાજ)] જી. રાજ.

૪. [સં. અમિ + ભૂતિ (ઉત્પત્તિ)] જી. સોનું, કેમકે તેની ઉત્પત્તિ અમિના સંબંધથી જણાવી છે.

૫. જિ. અમિથી ઉત્પન્ન થયેલું.

અમિભાજ [સં. અમિ + ભાજ (પ્રકાશક)] જિ. અમિ જેવું તેજવાળું.

અમિમણિ ૧. [સં. અમિ + મણિ] પું. ચામડા.

૨. પું. સર્પાંતઃ આમિયો કાચ, કારણકે સર્પનાં શિરણ તેમાં પડતાં તે એક જાત અમિ ઉત્પન્ન કરે છે.

અમિમતિ [સં. અમિ + મતિ (જિજ્ઞાસા)] પું. એ નામનો એક પંથ તે પંથના એક હીરા અને માણેક અમિના અંશ છે એવું જાણી તેની પૂજા કરતા.

અમિમય [સં. અમિ + મય (બનેલું)] જિ. અમિથી બરપૂર.

અમિમંથ ૧. [સં. અમિ + મંથ (વલવું)] પું. અરણીનું કાક, કેમકે તેનાં લાકડાને એક બીજા સાથે ધસતાથી અમિ પેદા થાય છે.

૨. પું. જે વસ્તુ ધસી અમિ પ્રમટાવે તે.

૩. પું. જે વસ્તુ ધસી થઈ માટે અમિ પ્રમટાવતી વખતે બેસાતો મંથ.

અમિમંથન જુઓ અમિમંથ.

અમિમાકર [સં.] પું. જાગેલ છીંચવનાર એ નામનો એક અગ્નિ તે વાલકિનો કિબ્બ હતો.

અમિમાજુવ પું. (જૈન) અમિમુખાર કેવળ એ ઉદ્ધ માટેનો એ નામનો એક.

અમિમાન [સં.] પું. (પુરાણ) એ નામનો એક પ્રાચિતામિ.

અમિમાપકર્ષક [સં. અમિ + માપક (માપનાઈ) + વંચ] જ. મરખી માપવાનું વંચ.

અમિમારુતિ [સં. અમિ + મરુત (વાયુ)] પું. (પુરાણ) અમરુત મુનિ, કેમકે તે અમિ અને વાયુના દીકરા હતા.

અમિમાંથ ૧. [સં. અમિ + માંથ (મંદ્ય)] જ. ધોડાને થતો એ નામનો એક રોગ. આ રોગમાં ધોડું ઘણું અને ઘાસ ખાતું ન હોય તે રિશ્તીનાં મૂળ, ઊંઘી બોરિશ્તીનાં

મૂળ, લીમડાનાં પાંદડાં, હરડે, સુંડ, ક્રિશ્નાં, વાવડિય, અજબોદ, નંગા, અરણીનાં પાંદડાં એ દરેક દેહ માસો અને અજબો પેણો માસો લઈ એ સર્વ ઓપવિત્તુ કર્યું કરી જૂના ઝાગમાં સાત દિવસ જવરાવરામાં આવે છે.

૨. [સં. અમિ + માંથ (મંદ્ય)] જ. (વૈદક) પાચનશક્તિની નબળાઈ.

અમ મેલાસને આવતા ન-મમાં અમિ-માંથનો રોગ થાય છે. શિદ્ધસ્થાન દેવો

અમિમિતિ [સં. અમિ + મિ (માપવું)] જી. મરખી માપવાની કિમ્બ.

અમિમિત્ર ૧. [સં.] પું. પુષ્પમિત્ર રાજનો દીકરો અને માલવિપ્રમિત્ર નાટકનો મુખ્ય નાયક.

૨. પું. વાકુ કેમકે તે અમિને ઉત્તેજિત કરે છે.

૩. પું. (પુરાણ) એકાદ શૈવ રાજા જુહાવની પછી ગાદીએ આવેલા રૂપ રાજાઓમાં એ નામનો પ્રથમ રાજા.

અમિમુખ ૧. [સં. અમિ + મુખ (પ્રધાન)] પું. અમિદોષી; અનુપૂર્વક અમિનું સ્થાપન કરી હોય કરનાર સાધુ.

૨. [સં. અમિ + મુખ (મોઢું)] પું. દેવ, કેમકે અમિમાં હોમેલું દેવને પહોંચે એમ કહેવાય છે.

૩. [સં. અમિ + મુખ (મોઢું)] પું. સાધુ, કારણકે તેના મુખમાં સાપરૂપ અમિ રહેલો મનાય છે અને તેથી જ તે વાચન કરેવાય છે.

૪. પું. માક, કેમકે તેને અટક અમની મારક વેદના કરે છે.

૫. જ. અમિદેવતાનું મોઢું.

૬. જ. (વૈદક) અજીર્ણ મટાડનાઈ અને નકરામિ તેજ કરનાઈ કર્યું. જુઓ અમિમુખ-કર્યું.

૭. જ. એક રસજોષધિ, જેનાથી વાતરણ થઈ એમ મનાય છે.

૮. જ. એ નામનું એક પ્રેત. તેના મોઢામાંથી અમિ ઝરતી હોવાનું કહેવાય છે.

૯. જ. મિથ નામનું કાક.

૧૦. જ. લિલામાનું કાક.

૧૧. [સં. અમિ + મુખ (અનન)] જિ. અમિ જેનો નાચક હોય એવું.

અમિમુખમસ જી. (વૈદક) અન્યથિત એટલે પિત્તવિપ્રર માટે એ નામની એક દવા. તે જનાવવા માટે ૧ તોલા પારક સાથે ૧ તોલા મંદ્યને ભેળવી ૨ તોલા તાંબાના પારક

ઉપર અર્જુનદણ એટલે સાદા નામના આખી જાલના ઉકાળા સાથે તે ઓપડું. ઉપર પાક ઉતારનાં જાન તથા સમજા હાંકો સંપ્રદર્ભ મૂકું. પાકવા પછી ઠંડુ થયે કાઢી લઈ તેનું કર્યું કરવું. તેની માત્રા ૧ રતીથી વધતાં એક માસમાં બે તોલા સુધી છે.

અમિમુખમૂર્ચુ [સં.] જ. (વૈદક) પાચનશક્તિ વધારનાઈ એ નામનું એક મૂર્ચુ. દિવસ તોલો ૧, ધોડાકળ તોલા ૨, પીપર તોલા ૩, સુંડ તોલા ૪, અજમા તોલા ૫, હરડે તોલા ૧, મિત્રક તોલા ૭ ને ઉપમેદ તોલા ૮ લઈ બધી વસ્તુનું વચ્ચળ કર્યું કરવું. એટલે કે ગ્રીષ્મ કપાકમાંથી આખી સમય એવું ચારીક ખાંડવું. તેની માત્રા વાલ ૨ થી ૪ સુધી છે.

અમિમુખમંદૂર [સં.] પું. (વૈદક) સોળ માટે એ નામની એક દવા. મંદૂરમરમ ૧૨ ખળ, એમ્બ ૧૨ કરાવ, અને સુંડ, મરી, પીપર, મરક અને મિત્રક એ પાંચ મીજ સરખે બાંચે મળી ૧ ખળ તથા દેવદાર, મોચ, ત્રિફલુ [ચણા અને વાવડિય એ દરેક ૧ ખળ પૂરી પછી એળી કરવામાં આવે છે. તેની માત્રા વાલ ૪ થી ૮ સુધી અને અનુપાન તરીકે જલ છે.

અમિમુખરસ [સં.] પું. (વૈદક) કળ મટાડનારી એ નામની એક દવા. પાચે તોલો ૧, મધક તોલો ૧, તામ્બરમ તોલો બ, મલે ગીજ સામન પાનના રસમાં તથા શીવજુના રસમાં ધુંડવાથી તે બને છે. તેના અનુપાન તરીકે વલ-વાલિન્યુર્ મરમ પાણી સાથે અપાય છે.

અમિમુખસવલ [સં.] જ. (વૈદક) પાચનશક્તિ વધારનારી એ નામની એક દવા. તે જનાવવા મિત્રક, ત્રિફળા, દત્તીમૂળ, નસોતર, ઉપમેદ, દરેક સરખે બાંચે તથા બધાની બરોબર સિધાલજી ભેવું. તે બધું સાથે મેળવી મારના દુધનો પુટ આપવો. પછી ધીર પાસે ખાંડ કરી તેમાં તે ભરવું અને કપડાં તથા માટી વડે દવા ન પેસી શકે એવી રીતે કાઢે મારવો. આ પ્રમાણે કરી સહેજ અમિમાં પકવવાથી દવા તૈયાર થાય છે. તેની માત્રા વાલ ૧ સુધી છે.

અમિમુખલોહ [સં.] જ. (વૈદક) હરસ માટે વધરાતી એ નામની એક દવા. તે જનાવવા માટે નસોતર, મિત્રક, નંગા, માર, બોંકમ્બલથી દરેક ૮ ખળ લઈ ૧ દ્રોણ પાણીમાં ઓઘા જાળ રહે લાં સુધી તેને ઉકાળવાં. પછી તેમાં થી ૨૪ ખળ અને

અગ્નિમુખી

સોડાની બરમ ૧૨ જળ નાખી તે પાવતું. માટું ઘાવ એટલે તેમાં વાવડિય ૭ જળ, ચિલા ૫ જળ, ત્રિડુ ૬ જળ, ચિલાનિત ૧ જળ, મધ ૨૪ જળ અને સાકર ૨૪ જળ મેળવતાં.

અગ્નિમુખી ૧. [સં. અગ્નિ + મુખી (પાલાવાતું)] પું. જાવનીમંત્ર.

હરિ પશુ જળની બંદર માવતીને જળ કરવે નહિ કારણકે માવતી અગ્નિમુખી કહેવાય છે. સામવદ્રી સામવદ્ર

૧. છી. દુધિયે વળનામ.
૨. છી. ચિલામાતું ઝાક.
૩. છી. રસોડું.
૪. જિ. મોડામાંથી અગ્નિ નીકળતો હોય એવું.

અગ્નિમુક [સં. અગ્નિ + મુક (જોવાન)] જિ. અગ્નિની ગરમીથી જોવાન થયેલું.

અગ્નિમૂર્તિ ૧. [સં. અગ્નિ + મૂર્તિ (સ્વરૂપ)] પું. અગ્નિ જેવો દેખાવ; કોંપી રથા.

૨. જિ. અગ્નિ જેવા દેખાવવાળું; યુગ્માવાળું.

અગ્નિમૂલ્ય [સં. અગ્નિ + મૂલ્ય (કિંમત)] જિ. જલુ મોંધું; ધણું બધાકે.

અગ્નિમેધ [સં. અગ્નિ + મેધ (વાણ)] પું. તાલ વચ્ચે દેખાતાં પ્રાણવાળાં વાણાં જેવાં ધાનાં; ' નેખુલા '.

વર્ણમેધ ઉપરથી દેખાતું છે કે તે અતિ-પ્રતીક્ષ વાળા કિંવા વરાળના સ્વરૂપમાં હોય છે. આને આપણે અગ્નિમેધ અથવા તેજમેધ કહીએ.

અગ્નિમેહ [સં. અગ્નિ + મેહ (મૂરોત)] પું. અગ્નિ પેઠે જગતના ઉત્પત્ત કરનાર એ નામનો એક મૂરોત.

અગ્નિર્ધન ૧. [સં. અગ્નિ + ધન (સંધ)] જ. અગ્નિના જગતથી મલાતી સમવ તેવું ધન.

સામાય માટેના ધનોમાં આક કોઈ છે, તેમ જ જળધનના નવ કોઈ છે, તથા અગ્નિર્ધનના ૭ કોઈ છે.

૨. જ. બંદુક; તોપ.

અગ્નિધાન [સં. અગ્નિ + ધાન (વાહન)] જ. વરાળના જોરથી ચાલતું વાહન; એજિન, આગલો વગેરે.

અગ્નિધાનશાસ્ત્ર [સં. અગ્નિ + ધાન + શાસ્ત્ર] જ. અગ્નિધાન સંબંધી શાસ્ત્ર.

અગ્નિધાનશાસ્ત્રી [સં. અગ્નિધાન + શાસ્ત્રી] પું. અગ્નિધાનશાસ્ત્રમાં દુણ પુરુષ.

અગ્નિમુખ [સં. અગ્નિ + મુખ (પાંચ વર્તનો સમવ)] પું. (જ્યોતિષ) પાંચ પાંચ વર્તના

૧૨ મુખ માટેનો એ નામનો એક. તેનાં ચિત્રાનુ, સલાનુ, વારણ, પાર્શ્વ અને જ્યં એ ૫ વર્ત છે.

અગ્નિરક્ષક ૧. જિ. અગ્નિની સંભાળ રાખનાર; ઘરમાં અગ્નિને નિરંતર જળતો રાખનાર.

૨. [સં. અગ્નિ + રક્ષક (જાળવનાર)] જિ. આગમાંથી જાળવનાર.

અગ્નિરક્ષણ ૧. જ. અગ્નિની સંભાળ.

૨. જ. અગ્નિનું સ્થાપન.

૩. જ. અગ્નિમાં હોમ કરવાની ક્રિયા.

૪. [સં. અગ્નિ + રક્ષણ] જ. દેવતાની રક્ષા કરનારો મન.

૫. જ. હોમ માટે અગ્નિને જાખંડ જળતો રાખવો તે.

અગ્નિરક્ષિત [સં. અગ્નિ + રક્ષિત (જાળવેલું)] જિ. અગ્નિને જાખંડ જળતી રાખનાર.

અગ્નિરજ ૧. [સં. અગ્નિ + રજ (તેજ)] પું. ઉદ્યોગ નામનો કીડો. તે દેવતા જેવો લાલ રોમ છે.

૨. [સં. અગ્નિ + રજ (વીર)] જ. અગ્નિનું વીર.

૩. જ. સોનું, જેમકે તેની ઉત્પત્તિ અગ્નિના સંપોજથી માનેલી છે.

અગ્નિરથ [સં. અગ્નિ + રથ] પું. આગમાડી; રથમાડી.

જાડી અમારે બેસવાનો અગ્નિરથ તૈયાર હોતો.

અગ્નિરથવિમાન જુઓ અગ્નિરથાલય.

અગ્નિરથવિમાનસ્થાન જુઓ અગ્નિરથાલય.

અગ્નિરથસ્થાન જુઓ અગ્નિરથાલય.

અગ્નિરથસ્થાનાધિકારી [સં. અગ્નિરથ (આગમાડી) + સ્થાન (જગ્યા) + અધિકારિન (જામદગાર)] પું. આગમાડીના મથાને અમલદાર.

અગ્નિરથાલય [સં. અગ્નિરથ (આગમાડી) + આલય (ઠોળ)] જ. આગમાડી જોડી રહેવાનું મથક; રોડન.

જદ્વદગમના યુગ્મપુરી માંડેલ અગ્નિ-રથાલય મૂલ્યપત્રિય આપો એમ કહેનાર પાતળી, સંસ્કૃત નહિ જાણનાર પાતળી ધિષ્ઠિ ખાસ્તરે એક જગર લીધી તેવી દેવાઈ જ હોય.

અગ્નિરસ [સં. અગ્નિ + રસ (પારો)] પું. (વૈદ્ય) સ્વરોગની એ નામની એક જડ. તે જનાવવા હિસની બરમ તોલો ૧, સુવર્ણ-બરમ તોલો ૨, પારો તોલો ૩, મેંધ તોલો ૬ લઈ જવાને એખરના ઉદ્યોગને પુદ

આપવો. થી રત્ન મૂળ તથા બીજોરના રસના અનુગાન સાથે તેનો ઉપયોગ કરવો. તેની માત્ર રતી ૧ સુધી છે. સ્વપ્રમિયોદને ત્રિફલ, ત્રિલા, એલવી, જામદગ અને લવિનના ઉદ્યોગનો જુદો જુદો પુદ આપવાથી ખજુ મધ જવા અને છે. તેની માત્ર વાલ ૪ થી ૮ સુધી છે અને અનુગાન લરીકે મધ બેતું. જુઓ સ્વપ્રમિયોદ.

અગ્નિરાશિ ૧. [સં. અગ્નિ + રાશિ (ધન)] પું. જિતા.

૨. [સં. અગ્નિ + રાશિ (વાજનો ઝૂમનો)] છી. (ખમેળ) મેવ, ત્રિફલ અને ધન રાશિ-માંની દરેક.

અગ્નિરૂપ ૧. [સં. અગ્નિ + રૂપ (આકાર)] જ. અગ્નિનું સ્વરૂપ.

૨. જિ. આગ જેવા સ્વરૂપવાળું.

અગ્નિરેવક [સં.] પું. છરીરખાં રહેલ પિત્ત-ધાતુ.

અગ્નિરેત ૧. [સં. અગ્નિ + રેત (વીર)] જ. અગ્નિ દેવતાનું વીર.

૨. જ. સોનું, જેની ઉત્પત્તિ અગ્નિના સંપોજથી માનેલી છે.

અગ્નિરોહિણી ૧. [સં. અગ્નિ + રોહિણી (કોનો)] છી. જાંબલાઈ.

૨. છી. મરોની માંક.

૩. છી. છરીર પર રેણા પડી જગતરા ઉત્પન્ન કરનાર એ નામનો એક રોગ.

અગ્નિરિત્ત ૧. [સં. અગ્નિ + રિત્ત (ચિહ્ન)] છી. અગ્નિની ઝળગત રંગ કે કિલા ઉપરથી શુભાશુભ ફળ જાણવાની વિદ્યા.

૨. [સં. અગ્નિ + રિત્ત (ખરિ)] જ. રહિતનું જોડું અગ્નિરેતનું પીળા રંગનું ચિહ્ન.

રહિતિ વિશે મધુ પ્રકાશનાં છે: (૧) સૂર્ય, (૨) ચંદ્ર, અને (૩) અગ્નિ સૂર્યચિહ્ન હોય, ચંદ્રચિહ્ન લાલ અને અગ્નિચિહ્ન પીતું હોય છે. વહેંચાં કાળાકાળી જાવા રહેલી હોય છે.

સાતસંકિયા અગ્નિસોઠ [સં. અગ્નિ + સોઠ (દુનિયા)] પું. (પુરાણ) એક પવંતના કિષ્કર નીચે આવેલ અગ્નિરેતની દુનિયા. પુરાણમાં તે એક અંતરિક્ષમાં હોવાનું અને મણીખંડમાં તેને દ્વિ-પુરીની દરિયે આવેલ હોવાનું જણાવેલ છે.

અગ્નિસોહ જ. (વૈદ્ય) કરસની એ નામની એક જવા. તે જનાવવા નસોતર, મિત્રક, નસો, ઘેર અને બેલમાંજાલી દરેક ૮ પળ લઈ ૧ દ્રોણ પાણીમાં ઉદ્યોગ એવો જામ રહે

એટલે જાણી લેવું. તેમાં ૩ જગ વાવડિ, ૩ તેલ્લા સંક, ૩ તેલ્લા મરી, ૩ તેલ્લા પીપર, ૫ જગ તિજા, ૧ જગ તિલાબિત અને ભરમ કરેલી મળવેલ ૧૨ જગ નાખી પાવવું. તે ધાતું માથ એટલે ઉતારી લઈ કું પાડવું. પછી તેમાં લી, સરકર અને મધ એ દરેક ૨૪ જગ નાખી ભરસેલ જેવું બનાવવું.

અમિવચન [સં. અમિ + વચન (વેચ)]
વ. ઈશ્વર વચન.

ભાતપણે વેદિ ઉપર ઉભા થઈને એ અવાજ-
શુભ વીરે આ પ્રમાણે અમિવચન ઉચ્ચાર્યાં.

હયાલિનો મુક્તિપત્ર

અમિવત ૧. [સં. અમિ + વત (વાત)]
સિ. દેવતાવાળું.

૨. [સં. અમિ + વત (માફ)] સિ. જાણી નાખે એવું; અમિના જેવું.

અમિવધુ [સં. અમિ + વધુ (ધી)]
છી. અમિની સ્ત્રી. દહની દીકરી સ્વાદા અમિની સ્ત્રી હતી.

અમિવર્ષ ૧. [સં. અમિ + વર્ષ (તેજ)]
વ. આમનું તેજ.

૨. સિ. દેવતા જેવા તેજવાળું.

અમિવર્ણ ૧. [સં. અમિ + વર્ણ (રંગ)]
પું. આમ જેવા રંગવાળો ધોડો.

૨. પું. આમનો રંગ.

૩. પું. (પુરાણ) સૂર્યવંશી ષ્ટવાકુળના મુક્તધિરાજના દિકરા સુદર્શનનો દીકરો; રામ-
ચંદ્ર પછીનો અયોધ્યાનો સત્તરમો રાજા.

૪. વ. એસિયા, અફ્રિકા ને અમેરિકાના ત્રણ પ્રદેશમાં રહેનાર પાંચ દૂર લંબાઈનું એ નામનું એક જળમય જમીન.

૫. સિ. દેવતા જેવા રંગવાળું.

અમિવર્ણ ૨. [સં. અમિ + વર્ણ (રંગ)]
છી. જલદ દારુ કેમકે તે આમ જેવા રંગનો હોય છે.

અમિવર્ણ ૩. [સં. અમિ + વર્ણ (રંગ)]

અમિવર્ણ ૪. [સં. અમિ + વર્ણ (રંગ)]

અમિવર્ણ ૫. [સં. અમિ + વર્ણ (રંગ)]
પું. વાગુ, કારણકે તે અમિને વધારે છે.

૨. સિ. આમ વધારનાર.

૩. સિ. જરૂરિયાતીવ કરનાર.

અમિવર્ધિની [સં. અમિ + વર્ધિની (વધાર-
નારી)] છી. એ નામની એક વનસ્પતિ;
અન્યથા. તે ખાવાથી ખનનશક્તિ વધે એમ
મનાય છે.

અમિવદ્ધિ ૧. [સં. અમિ + વદ્ધ (વિધ)]
પું. રાજ, કેમકે તે સહેલાઈથી
સળગી ઊઠે છે.

૨. વ. સામનું આ.

૩. સિ. અમિને મને એવું.

અમિવંશ [સં. અમિ + વંશ] પું. એ
નામનો એક રાજવંશ. જુઓ અમિપુત્ર.

પરામત વંશનો પ્રાચીન પૌરાણિક સૂર્યવંશ
અને મહાવંશમાં સમાયેલ હોવાથી અમિવંશ
સીધાથી જણાય છે. કુલરાવનનાં વીરવંશનો.

અમિવાહુ ૧. પું. અમિનું વાહન બોલો.

૨. [સં. અમિ + વહ (વહાવું)]
પું. પુમાડો.

૩. સિ. અમિ લઈ જનાર.

અમિવાહુન ૧. [સં. અમિ + વહન (વહાવું)]
પું. બોલો, કારણકે તે અમિનું
વાહન મનાય છે.

૨. [સં. અમિ (આમ) + વાહન (આવન
માટે વપરાતું સાધન)] વ. આમનોટ.

અમિવિહાર ૧. [સં. અમિ + વિહાર
(ફેરા)] પું. (વિદ્યાન) અમિને લીધે
પદાર્થમાં થતો ફેરા.

૨. [સં. અમિ + વિહાર (વહાર)]
પું. જરૂરિયાતે જમા.

અમિવિદ ૧. પું. અમિહોની જાણ.

૨. [સં. અમિ + વિદ (જાણ)]
સિ. અમિની પૂજા સંબંધી જાણ જણનાર.

અમિવિદ્યા ૧. [સં. અમિ + વિદ્યા]
છી. અમિને સમજાવેલી વિદ્યા. જોઈએ ઉપ-
નિષદમાં અમિને ઉપોસધને જલવિદ્યાની
અંશભૂત આ વિદ્યાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે.

૨. છી. અમિહોન; સવાર સાંજ મંત્ર વડે
અમિની કરાતી પૂજા.

૩. છી. (વિદ્યાન) કરતી સંબંધી જાણ;
જાણનાર.

અમિવિદ્યાવન [સં. અમિ + વિદ્યાવન
(પુત્ર)] વ. મળેલ અમિ ધારવાની ક્રિયા.

અમિવિદ્યુષ પું. (અવેલિય) અવાગાથી
વીંછાવેલ અને સખ્યામાં ૧૨૦ મનાતા કેટ
તારાનો એ નામનો એક પ્રકાર.

અમિવિસર્પ [સં. અમિ + વિસર્પ (સ્વપ)]
પું. ખસ જેવે થીડા કરનારો એ નામનો એક
રોગ. તેને અમિએ રોગ થયું કહે છે.

અમિવિહરણ જુઓ અમિવિહાર.

અમિવિહાર ૧. [સં. અમિ + વિહાર
(ફેરા)] પું. અમિની રમત.

૨. પું. અમિમાં હોમ કરવો તે.

૩. [સં. અમિ + વિહાર (લઈ જવું તે)]
પું. અમિ પાસેથી સંદેશપત્રમાં એટલે સમા-
ચારમાં મળેલો અમિ લઈ જવાની ક્રિયા.

૪. પું. આતસખાણ.

અમિવીજ જુઓ અમિવીર્ષ.

અમિવીર્ષ ૧. [સં. અમિ + વીર્ષ (બળ)]
વ. અમિનું બળ.

૨. [સં. અમિ + વીર્ષ (બળ)] વ. સોનું.

અમિવૃદ્ધિ [સં. અમિ + વૃદ્ધિ (વધારો)]
છી. પાતનશક્તિમાં વધારો.

અમિવૃષ્ટિ [સં. અમિ + વૃષ્ટિ (વરસાદ)]
છી. અમિનો વરસાદ.

અમિવેશ [સં. અમિ + વેશ (ભાવના)]
પું. અમિવિદ્યા ભાવનાર પુરુષ.

અમિવેશ ૧. [સં.] પું. ચરક નામનો આયુર્વેદનો
એક આચાર્ય. તે અમિનો દીકરો કહેવાય છે.
તેણે ગુરુ-સિધ્ધના સવાદરૂપે વૈદ્યશાસ્ત્રનું ચરક-
સહિતા નામનું એક પુસ્તક પોતાના નામ
ઉપરથી બનાવ્યું છે.

અમિવેશ, ભેષ, જલદર્શ, પરાસર, હારીત,
શાસ્ત્રપાત્રિ આ છ સિધ્ધોમાં પહેલું અમિવેશે
પોતાનું તંત્ર રચ્યું. પુરાતત્ત્વ

અમિવેશ ૨. પું. (પુરાણ) અગત્ય અમિનો
એ નામનો એક સિંધ. દ્રોણાચાર્ય તેની
પાસેથી મનુષ્યોના રીતિની હતા. તેને જલદર્શ
નામનું અભ્ય પદ્ય આની પાસેથી મળ્યું હતું.
પાંડવો જ્યારે દેવવનમાં રહેતા હતા ત્યારે
અમિવેશ લઈ જઈ સુધી તેમની સાથે હતા.

૨. પું. (પુરાણ) એ નામનો એક જલદર્શ.

૩. પું. (જૈન) કૃષ્ણપણનો આંકનો દિવસ.

૪. પું. (પુરાણ) મહાભારતના મુદ્દમાં પાંડવ-
પણના એ નામના રાજા.

૫. પું. (પુરાણ) સૂર્યવંશી નરિધ્યંતકુળના
દેવદત્તાત્રાજાનો એ નામનો દીકરો. તેને જલદર્શ
કર્મ અથવા કાનીન અને તેની સંતાતને
અમિવેશપાત્ર કહે છે. એ પોતાના તપો-
બળથી સાધ્યુ મળે હતા.

૬. વ. (અવેલિય) રાત્રિ દિવસના ૩૦
મુહૂર્તમાંનું એ નામનું એક.

અમિવેશવન [સં.] પું. (પુરાણ) અમિ-
વેશના પુત્રના સાક્ષ્ય.

અમિવેશનર [સં.] પું. વેશનર અમિ.

અમિવત ૧. [સં.] પું. વેદનો એ નામનો
એક મંત્ર.

૨. વ. અમિની ઉપાસના કરવાનું જાન.

અમિશાસ્ત્ર ૧. [સં. અમિ + શસ્ત્ર (દુરમન)]
પું. આમ છુમ્મવવાનું વંચ
૨. પું. પશુ.

અમિશાસ્ત્ર [સં. અમિ + શાસ્ત્ર (પદાર્થ)]
છી. વિતા; બેદ

અમિશાસ્ત્ર સમી એવી અમિશાસ્ત્ર અનુભવી.
સંપતિ.

અમિશાસ્ત્ર [સં. અમિ + શસ્ત્ર (પદ)]
જ. અમિશાસ્ત્ર.

અમિશાસ્ત્ર ૧. [સં. અમિ + શર્મન
(આક્રમણ નામને શાનદું વિરોધ)] પું. એ
નામનો એક કવિ.

૨. [સં. અમિ + શર્મન (સુખી)] વિ. ધત્ત
હોધી; તીવ્ર કોપવાળું.

અમિશાસ્ત્રાચલ [સં.] પું. (પુગલ) એ
નામનો એક અર્થ. તેના વચ્ચે પક્ષ એજ
નામથી ઓળખાતા.

અમિશાસ્ત્રાકા [સં. અમિ + શાસ્ત્ર (સુખી)]
છી. દિવાસગી.

અમિશાસ્ત્ર ૧. [સં. અમિ + શાસ્ત્ર (કં
કરના)] જ. આમ ઓળખવાનાર વંચ; બળા.
૨. વિ. અમિ એકા કરનાર.
૩. વિ. બળતરા હંડી પાડે એવું.

અમિશાસ્ત્ર ૧. છી. અમિ પૂતવાનું મંદિર
અગિવારી.

૨. [સં. અમિ + શાસ્ત્ર (પદ)] છી. અમિ
શાસ્ત્રવાનું ધર; મોત કે સ્માર્તે અમિ શાસ્ત્રવા-
નો ઓરડો.

અમિશાસ્ત્ર લુઓ અમિવિદ્યા ૧, ૩.

અમિશાસ્ત્ર લુઓ અમિશાસ્ત્ર.

અમિશાસ્ત્ર [સં. અમિ + શસ્ત્ર (કં
પાડું)] છી. આમ છુમ્મવવાની ક્રિયા.

અમિશાસ્ત્રસ્થાન [સં. અમિ (આમ) +
શાસ્ત્ર (ઉપદ્રવનું નિવારણ) + સ્થાન (જગ્યા)]
જ. બંજાખાનું; બળા રાખવાનું સ્થળ.

અમિશિખ ૧. પું. દીપ્ત.

૨. પું. (જેન) દક્ષિણ દિશાના અમિકુમાર
દેવતાનો એ નામનો છે.

૩. [સં. અમિ + શિખા (બાકી)]
પું. દીપ્ત.

૪. પું. દવાઈ; આતસખાણની એ નામની
એક બનાવટ.

૫. જ. કસુંબાનું ગાક.

૬. જ. કસુંબાનું ફલ.

૭. જ. કેસર કેમકે તે અમિના રંગ જેવું
રંગ છે.

૮. જ. કેસરનું ગાક.

૯. જ. વાણ; તીર.

૧૦. જ. સોનું.

૧૧. [સં. અમિ + શિખા (અમ)]
વિ. અમિ જેવી અગ્નિવાળું.

અમિશિખા ૧. [સં. અમિ + શિખા
(અમ)] છી. અગ્નિ; અમિની સમ.

૨. છી. વજાન નામનું કંદ, કેમકે તે અમિ
જેવું ગરમ છે તેની જગ્યાએ જેર હોય છે.

અમિશિર ૧. છી. એ નામની એક અમ-
વિદ્યા.

૨. [સં.] જ. (પુરાણ) કમ્પાવનની
ઉત્તરમાં આવેલું એ નામનું એક તીર્થ. અહીં
સળવ નામના રાજાએ સમ્પ્રદાય નામનો વડ
તેમ જ અતરરાજાએ ૧૪૮ વડ કર્યા હતા.

અમિશુદ્ધિ ૧. છી. અમિપરીક્ષા.

૨. [સં. અમિ + શુદ્ધિ (પરિવર્ત)]
છી. અમિમાં નાખી શુદ્ધ કરવાની ક્રિયા.

અમિશુભૂષા [સં. અમિ + શુભૂષા (રેશા)]
છી. હોમ વગેરેથી કરાતી અમિની પૂજા.

અમિશોખર [સં. અમિ + શોખર (શિખા)]
જ. કેસર. લુઓ અમિશિખ.

અમિશીલ ૧. [સં. અમિ + શીલ (શુદ્ધિ)]
જ. અમિમાં નાખી શુદ્ધ કરવાની ક્રિયા.

૨. વિ. અમિ જેવું શુદ્ધ.

૩. વિ. અમિમાં શુદ્ધ કરેલું.

અમિશી ૧. [સં. અમિ + શી (તેજ)]
છી. દેવતાનું તેજ.

૨. વિ. અમિ જેવા પ્રજાસવાળું.

૩. વિ. દેવતાથી પ્રજાસનું.

અમિશુદ્ધ ૧. [સં. અમિ + શુદ્ધિ (સ્તુતિ
કરવી)] પું. એક દિવસમાં પૂરું થતો એ
નામનો એક વડ; અમિશોમ વડનો પહેલો
દિવસ જેમાં અમિની સ્તુતિ કરવામાં આવે છે.

૨. પું. (પુરાણ) અમુકનું નડવલાથી
મળેલા ૧૧ દીકરામાંનો એ નામનો સ્તત્તમે
દીકરો.

અમિશુદ્ધ ૧. [સં. અમિ + શુદ્ધિ (સ્તુતિ
કરવી)] પું. અમિશોમ.

૨. પું. જૂઠા મનુષ્યો એ નામનો એક દીકરો.

અમિશોમ ૧. [સં. અમિ + શુદ્ધિ (સ્તુતિ
કરવી)] પું. અમિશોમ.

૨. પું. એ નામના વડને અમિને મંત્ર અથવા
કવિ.

૩. [સં. અમિ + સ્તોમ (સ્તુતિ)]
પું. વસતકાનુમાં થતો અને કેટલાક દિવસ
આસતો એ નામનો એક વડ. અપેતિશોમ
વડનો તે અમલનો ભાગ છે. સ્વર્ગની કમ્પા-
થી અમિશોમી ધાકાય તે કરે છે. તેનું દબ
સોમ, અને તેના દેવતા ઉદ, વાણ વગેરે છે.
તેમાં અમિશોમી સંખ્યા ૧૬ હોય છે.

૪. પું. સોમ નામનો છે.

૫. જ. (સંગીત) વાગવાનાના ૨૮ બેઠમનિ
એ નામનો એક; વજા મામની પહેલી
મૂર્દનાના સ્વરમાંથી વજા સ્વર તળવાથી થતું
એક તાન.

૬. લુઓ અમિશુદ્ધ ૨.

અમિશુદ્ધ ૧. [સં. અમિ + શુદ્ધિ (સ્તુતિ)]
પું. અમિ ઉપર રહી રહી તેનું મોહનું કાપ
કે દેમ.

૨. પું. અપમેપના ૨૧ મૂખમનિ એ નામનો
અમિપારમે મૂખ, જે અમિની તદ્દન નજાઈ
હોય છે.

૩. વિ. અમિમાં, અમિ ઉપર કે અમિ નજા
મોહનું.

૪. વિ. અમિમાં રહેનાર.

અમિશ્વાસ ૧. [સં. અમિ + શુ (સાવ)
+ શ્વાસ (મહત્ત કરેલ)] પું. અમિશોમ
વગેરે વડ ન કરતાં કેવળ ગાઈપત્ય વડ કરી
પિતૃપદ પામેલ પિતૃ.

પિતૃશ્વ એ અમિશ્વાસાદિ,

તેના મિત્રપુરુષ સત્તવાળી.

નિમ્બુજાનંદ

૨. પું. આમ, વીજળી વગેરે સંબંધી વિદ્યા
અથવા પુરુષ.

૩. પું. (પુરાણ) પિતૃમણનો એક પિતૃ. એ
કસપ અર્જુનો પુત્ર હોઈને મુખ્યત્વે દેવોને
પૂજા અનુષ્ઠા છે.

અમિસખ ૧. [સં. અમિ + સખિ
(મિત્ર)] પું. એ નામના કુમારના રંગના
જમથી કમ્પારની એક ભત, કારણકે તેના
માંસથી જરસમિ તીવ્ર થતી હોવાનું મનાય છે.
૨. પું. કુમાર.

૩. પું. વાણ; પવન, કેમકે તે અમિનો મિત્ર
અનુષ્ઠા છે.

અમિસખા લુઓ અમિસખ.

અમિસમ ૧. પું. (અપેતિશ) રોહિમંડલ
નજાનો એ નામનો એક તારો; 'ઓરપઈ,
બીટા સીદિવસ'.

૨. [સં. અમિ + સમ (જેવું)] વિ. અમિ
જેવું.

અમિસમુદ્ર [સં. અમિ + સમુદ્ર] પું. અમિનો દરિયો.

અમિસહનરીલા ૧. [સં. અમિ + સહન + રીલા (ચલુચળી)] છી. અમરશીલી.

૨. વિ. છી. ગરમી સહન કરી શકે એવી.

અમિસહાય ભુએ અમિસખ.

અમિસંકાશ ૧. [સં. અમિ + સંકાશ (સરખું)] વિ. અમિના જેવા રંગવાળું.

૨. વિ. દેવતા જેવું તેજવાળું.

અમિસંદીપન [સં. અમિ + સં (સારી રીતે) + દીપન (તેજ કરનાર)] વિ. જહાસિ તેજ કરનાર.

અમિસંદીપનરસ [સં. અમિ + સંદીપન + રસ] પું. (વેદક) જહાસિ તેજ કરવા માટે એ નામની એક દવા. પચોત્ત (સંઘ, પીપર, મવક, મિતક, મરી), પંચસવજુ (સિંધા-ફલ, બીડફલ, વડામરૂં, મીંડુ, ધાસિયું, મીંડુ અને સંજળ), જવખાર, દંડ્યખાર, સાંછખાર, કાર્ક, સાંઘકાર્ક, અજમે, ઘોઘવજ, સુવા, હિંગ, અમ્બળ, ઉપમેદ, અવંતી, નિન્નતક (તજ, તમાલપત્ર, એલચી), અંબલીની જાલની રાખ, અધીની રાખ, વજનામ, પારો, મંધક, અજકાસમ, લોહકાસમ, ગંજકાસમ, હવિમ અને હરડે દરેક તોણે ૧ તથા અન્ન-વેતમ અને સંજળકાસમ દરેક તોણા ૨ લઈ નવી વસ્તુને ભૂમ કરવાથી આ દવા થાય છે.

અમિસુંભવ ૧. [સં. અમિ + સમ + બ (ઉત્પન્ન થવું)] પું. કાર્તિક સ્વામી.

૨. પું. ગરમીની ઉત્પત્તિ.

૩. પું. જંગલી કસુંબાનું કાઠ.

૪. ન. સોનું.

૫. વિ. અમિમાં ઉત્પન્ન થયેલું.

અમિસંસ્કાર ૧. [સં. અમિ + સંસ્કાર (ક્રિયા)] પું. અમિમાં નાખી શુદ્ધ કરવું તે.

૨. [સં. અમિ + સંસ્કાર (કર્મ)] પું. તજ-વડું, જાળવું વગેરે અમિ વડે કરી ક્રિયા.

૩. [સં. અમિ + સંસ્કાર (ધાર્મિક ક્રિયા)] પું. મુઝકું જાળવાની ક્રિયા; અમિદાહ.

૪. [સં. અમિ + સંસ્કાર (વિધિ)] પું. ગ્રાહમાં પિંડ રાખવાની વેદિપર અમિ પ્રકટવાનો વિધિ.

અમિસંસ્પર્શા છી. પાપી.

અમિસાક્ષિક ૧. [સં. અમિ + સાક્ષિન (અલક્ષ્ય બેનાર) + ક (વાહું)] ન. અમિની સાક્ષીને કહેલું કર્મ.

૨. વિ. અમિ જેનો સાક્ષી હોય એવું. અમિ સમક્ષ સેવાયેલી પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરવામાં અર્થ નથી. આ જ કારણથી વિવાહ વગેરે પ્રસંગમાં વચનના જે પ્રતિજ્ઞા એ તે અમિ સમક્ષ છે.

અમિસામ [સં. અમિ + સામન (સામવેદ)] પું. અમિદ્યોમ થઈ પૂરો થયા પછી ગાયમાં આવતો સામવેદનો એ નામનો એક ભાગ.

અમિસાર ૧. [સં. અમિ + સાર (શક્તિ)] પું. અમિની શક્તિ.

૨. પું. (હમોમ) ધૌતિનો એ નામનો એક પ્રકાર.

નાભિને અંદર ખેંચી શોડની સાથે એટલી એ પ્રકારે એ વાર ૮૪૦ એટલે વેદને એટલું અંદર ખેંચવું કે પીડના હાડકા સાથે બેઠે. એ ક્રિયાને અમિસાર ધૌતિ કહે છે.

ત્રિભાગદર્શકર્મ્ય

૩. ન. રસાંજન; અંબમાં આજવાની એ નામની એક દવા.

અમિસિદ્ધ [સં.] ન. (વેદક) ઝીવપ આક્રમ્ય પાણીમાં નાખી એધા ભાગ બાકી રહે ત્યાં સુધી જાળી દરેકે હોવા.

અમિસુંદરરસ પું. (વેદક) અજુર્જ માટે એ નામની એક દવા. પુષ્પાવેલ દંડ્યખાર તોણે ૧ અને મરી તોણા ૨ નું વચ્ચળ ચૂર્ણ કરી, આફુના રસની ભાવના દેવાથી આ દવા થાય છે. તેનું અનુપાત અમિનો બીડા છે.

અમિસૂતરસ પું. (વેદક) મંદામિ, દૂળગાખજુ વગેરે માટે એ નામની દવા. કોડીકાસમ ૨ ભાગ; સંજળકાસમ ૨ ભાગ, મંધક અને પારાની કાજળી ૧ ભાગ, મરીનું ચૂર્ણ ૮ ભાગ એ સવળું એકત્ર કરી લીઝુના રસમાં ખરલ કરવાથી આ દવા બને છે. બી સાદર સાથે તે અપવાદી મંદામિ અને દૂળગાખજુનો નાશ કરે છે. તથા રોષ, તાવ, કળ, એથા, અર્સ, સંમલકી અને પ્રમેહ ઉપર ખજુ ઉપયોગી મનાય છે.

અમિસૂત્ર [સં. અમિ + સૂત્ર (તોર)] ન. થઈ કરતી વેળા આક્રમ્યની કેક ઉપર બંધાતો મુજ નામના ધાસનો કમરબંધ.

અમિસેવન ૧. [સં. અમિ + સેવન (સંન)] ન. તાવણી.

૨. ન. રોક.

અમિસ્તંભ ૧. [સં. અમિ + સ્તંભ (અટકવડું)] પું. અમિની જાળવાની શક્તિ ઓપવી વડે દૂર કરવાની ક્રિયા.

૨. પું. અમિની જાળવાની શક્તિ દૂર કરવા વપરાતી દવા.

૩. પું. અમિની જાળવાની શક્તિ દૂર કરવા વપરાતો મન.

અમિસ્તંભન ભુએ અમિસ્તંભ.

અમિસ્તંભનિકા ભુએ અમિસ્તંભ.

અમિસ્તુભ ભુએ અમિદુભ.

અમિસ્તોમ ભુએ અમિદ્યોમ.

અમિસ્થ ભુએ અમિથ.

અમિસ્થાન ૧. [સં. અમિ + સ્થાન] ન. ચિતામાં બળી મરવું તે.

૨. ન. સતીવની કસોટી માટે ચિતામાં બેસવું તે.

અમિસ્થાનવિશુદ્ધા ૧. [સં. અમિ + સ્થાન + વિશુદ્ધા (દુષ્ટ થયેલી)] છી. ચિતામાં બેસવા છતાં હાથમાં વિના અણીશુદ્ધ બહાર આવી પેતાનાં છત્રિકની પરીકા જેણે આપી કે એવી સ્ત્રી.

૨. વિ. છી. અમિમાં પ્રવેશ કરી શુદ્ધ થઈને નીકળેલી.

અમિસ્થાનવિશુદ્ધાને લોભાદ્યવે લાભ, તથા ક્રમે વાપ થઈ છે ન આમ કું ?

(મિથિશબ્દ)

અમિરુક્ષિમ [સં. અમિ + રુક્ષિમ (તણખો)] પું. દેવતાનો તણખો.

અમિરુક્ષિમન્યાય [સં. અમિરુક્ષિમ + ન્યાય] પું. તણખો અમિનો અંક છે એટલે તણખો અને અમિ એક જ છે એવો ન્યાય. શુદ્ધાદિત વેદાંતના મતે આ ન્યાય પ્રમાણે જીવ એ ઉપરનો અંક છે એટલે જીવ અને ઉપર એક જ છે.

અમિસ્વાત ભુએ અમિખાત.

અમિહવની [સં. અમિ + હવની (વહકડ)] છી. હવનો અમિ રાખવાનો કુંડ.

અમિદુત ૧. [સં. અમિદુત] પું. અમિમાં હોમ કરનાર અમિહોત્રી.

૨. [સં. અમિ + દુત (હોધક)] વિ. અમિમાં હોમેલું.

અમિદુકમ [સં. અમિ + હલ્મ] વિ. હલ્મમાં ઉત્સાહથી અમિ રાખનાર; ઉત્સાહને લીધે અતીમાં બિજાતા ગરમ થોડીવાળું.

અમિહોત્ર ૧. [સં. અમિ + હોત્ર] પું. દેવતા; અમિ.

૨. પું. (પુરાણ) સવિતા અને પૃથ્વીનો એ નામનો પુત્ર.

૩. [સં. અમિ + હોત્ર (હોમનાની ચીજ)]

જ અમિમાં હોમના સાવક પદાર્થ.

૪. જ. કૃષ્ણચંદ્રવેદની એ નામની એક ઉપનિષદ.

૫. જ. દુધ, ખારી કાંજ તથા તેલનું અમિને અપાનું અધિહન.

૬. જ. (જૈન) ધર્મઆનરૂપ અમિમાં કર્મરૂપ ઉપનનો હોમ.

૭. જ. પાંચ મોટા યજ્ઞ માંહેનો એ નામનો એક યજ્ઞ.

૮. જ. મંત્રપૂર્વક અમિનું સ્થાપન કરી તેમાં વિધિથી કરવામાં આવતો હોમ. આ હોમ ૨ પ્રકારનો છે: (૧) નિત્ય અને (૨) નૈમિત્તિક કે કાચ. અમિની વિધિપૂર્વક સ્થાપના કરી ઇવન પર્વત સવાર સાંજ તેમાં બી વચ્ચે આહુતિ આપવી તે નિત્ય; અને અમુક વખતે અમુક ઉદેશને ધર્મને અથવા વિધાન કરવામાં આવે તે નૈમિત્તિક કે કાચ.

પ્રત્યક્ષતિએ અમિહોમ, અમિહોમ, ધિલ્લુ-માસી, ઉચ્ચ, અમાવાસ્યા, અતિશય વચ્ચે થતોને ઉત્પત્ત કયો. અણુબાધ

૯. જિ. અમિને અધિદાનમાં અપાયેલું.

અમિહોત્રવાક [સં. અમિહોત્ર + વાક (વાક)] પુ. અમિહોત્રથી સ્વર્ગ મળે છે એવો મત.

અમિહોત્રવાદી [સં. અમિહોત્ર + વાદિન (માનનાર)] જિ. અમિહોત્રથી સ્વર્ગ મળે છે એમ માનનાર.

અમિહોત્રહવની ૧. [સં. અમિહોત્ર + હવની (વસ્તુ)] જી. અમિહોત્રમાં હોમ કરવાનો સરવો.

૨. જી. હોમ કરતી વખતે બોલાતો મંત્ર.

અમિહોત્રી ૧. [સં. અમિહોત્રિન્] પુ. અમિ-હોત્ર કરનાર બ્રાહ્મણ; વેદવિધિથી સવારે અને સાંજે અમિમાં હોમ કરનાર બ્રાહ્મણ-બ્રાહ્મણ જ અમિહોત્રી ઘડે છે. તેને ધેર ચોરીસે કલાક અમિ જગતો રાખીને તેમાં નિત્યકર્મ તરીકે વેદિક યજ્ઞ કરવામાં આવે છે. બ્રાહ્મણ માટે ધર્મસાધનામાં કહેલું છે કે બ્રાહ્મણાગમ પુરા કરી વિવાહ કરવો અને જે અમિ આગળ વિવાહ મયો હોય તેને પતિપત્નીએ પોતાના ઘરમાં એક અમિશાળામાં રાખી હમેશાં તેનું સવાર સાંજ પૂજન અને હોમ કરવાં તથા એ જ અમિએ છેવટ જગવું.

૨ પુ. યજ્ઞ માટે જગ્યા તૈયાર કરનાર પુરુષ.

૩. જ. બ્રાહ્મણની એ નામની એક જનનું માણસ. કેટલાક અમિહોત્રીને એવું કા હનું કે ઠાઈ પાસેથી દાન મેળું નહિ સંભળે તેમને

દાન લેવા વીતવતા અને જે દાન ન લેતા તેને નાત બહાર મૂકતા. જેઓ રોક સામવનાર હતા તેઓ દેગકિયા કહેવાયા.

અમિહોમ [સં. અમિ + હોમ (યજ્ઞ)] પુ. હવન.

અમીમિ ૧. [સં.] પુ. (પુરાણ) જંબુદીપનો એ નામનો એક રાજા. દીકરો મેગવયા તે એક ગુફામાં જઈ સમાધિ કરવા મંબો. બ્રાહ્મણે તેનું તપ તોડવા પૂર્વશ્ચિત્તિ નામની એક અપ્સરા મોકલી તેના નાચરંજયી મોહિત બની અમીમિરાજા સમાધિમાંથી જાગ્યો અને તેને પરણ્યો. તે અપ્સરાથી તેને નામિ, સિંધુરૂપ, હરિચંદ્ર, કલાવત, રમ્યક, હિરણ્યમય, કુન્દ, અદાપ અને કેતુમાલ નામના નવ દીકરા થયા. અપ્સરા કેટલાંક વર્ષ પછી બ્રાહ્મણના દરબારમાં ચાલી ગઈ અને વિયોગથી જાન ગુલી એ રાજાએ જંબુદીપના ક ભાગ પાડી નવે દીકરાને વહેંચી દીધા. નવે ખંડના નામ તેમના ઉપરથી પડ્યા. મરતાં પહેલાં એ રાજાએ પોતાના ક દીકરાને મેઠ પર્વતની મેઠેલી, પ્રતિષ્ઠા, ઉમરૂદ્ધી, લતા, રમ્યા, સ્વામા, નારી, અદા ને દેવગીતિ નામની કન્યા સાથે પરણાવ્યા.

૨. [સં. અમિ + મિ (સાધવડ)] પુ. પુરો-દિત, કેમકે તેનું કામ યજ્ઞમાં દેવતા સામવવાનું થયું હોય છે; અન્યાધાન કરનારો અતિથિ.

૩. પુ. પ્રિયવતરાજાનો એ નામનો દીકરો.

૪. પુ. મનુષ્યો એ નામનો દીકરો.

૫. પુ. હવન.

અમીમ ૧. [સં. અમિ + મિ (નર્ત)] જિ. અમિ પાસે જાવેલું.

૨. [સં. અમિ + મિ (વિશેષતઃ બ્રાહ્મણનાર પ્રત્યક્ષ)] જિ. દેવતા સંબંધી.

અમીધર ૧. પુ. અમિએ સ્થાપન કરેલા એ નામના મહાદેવ.

૨. [સં. અમિ + ધર (ધર)] પુ. અમિથી ધર.

૩. પુ. ઇંદ્ર.

૪. પુ. કાશીનો એ નામનો એક યજ્ઞ.

અમીપોમ [સં. અમિ + સોમ] પુ. જ. જ. અમિ અને સોમ; એક હિન્દુના બેડાન તે નામના એ દેવ.

અમીધિમમણુવન [સં. અમિ + સોમ + મણુવન (એક સંસ્કાર)] જ. જ્યોતિષોમ યજ્ઞમાં અમિ અને સોમને બમણે એક વિધિ.

અમીવોમમણુવની જી. અમિ અને સોમના સરકારમાં ઉપયોગી મંત્ર કે યજ્ઞ.

અમીવોમીય [સં. અમિ + સોમ + ધિ (સંબંધી)] જિ. અમિ અને સોમને બમણું.

અમીંદ્ર ૧. પુ. ઉત્તમ અમિ.

૨. [સં. અમિ + ઇંદ્ર] પુ. જ. જ. અમિ અને ઇંદ્ર.

અમીધિન ૧. [સં. અમિ + ઇંદ્ર (સગના-વડ)] પુ. યજ્ઞને દેવતા સગનાવતાં બોલાતો મંત્ર.

૨. જ. દેવતા સગનાવવાની ક્રિયા.

૩. જ. જગતલુ; જગતનાં સાક્ષી.

અમોધમણુ [સં. આમોધ (અમિ સંબંધી) + મૂર્ધ (બાંધ)] જ. મંદુકમાં બસવાનો ઘા.

અમોઠરણુ [સં. અમો (અમિમાં) + ઠ (અગિયન આપણું)] જ. માલુ વખતે જાલ પીરસતાં પહેલાં અમિ અને સોમને અપાવી બે આહુતિ.

અમોઠરણુ નામે વિધિ,

તેને નામનો બેડાએ નિધિય. પ્રિમાનંદ

અન્યામારુ જુઓ અમિસાક્ષ.

અન્યાભાવ [સં. અમિ + અભાવ (ન હોવા-પણું)] પુ. દેવતા વગરની સ્થિતિ.

અન્યામ્ ૧. જ. અમિ વરસાવે એવું બાણ.

૨. [સં. અમિ + અભ (હેવાનું હિમાર)]

જ. અમિના જગથી દેખાતું હિમાર.

અન્યાસ્યવિદ્યા [સં. અન્યાસ્ય + વિદ્યા] જી. જામ વરસાવતાં હિમાર સંબંધી વિદ્યા.

અન્યાકૃત [સં. અમિ + આકૃત (આકાર-વાળું)] જિ. (વિદ્યાન) આગથી પાસા પડે એવા ગુણવાળું.

અન્યામ્ ૨. [સં. અમિ + અભ (પાસદે)] જિ. (વિદ્યાન) ગરમ કરવાથી પાસદેક બને એવું.

અન્યાધાન ૧. [સં. અમિ + આધાન (સ્થાપના)] જ. અમિની વિધિથી કરેલી સ્થાપના.

૨. જ. દેવતાનું રક્ષણ.

૩. જ. હોમ.

અન્યાધિય ૧. પુ. અમિહોત્રી બ્રાહ્મણ.

૨. [સં. અમિ + આધિવ (સ્થાપના)]

જ. વિધિથી કરેલી અમિની સ્થાપના.

અન્યાસય [સં. અમિ + અસય (ધર)]

જ. અમિશાળા.

અન્યાસય [સં. અમિ + આસય (ઠેકાણું)]

જ. જરોગને અડી જમણી બાણુ કાગળ સુધી

જતી આમાસય પાછળ આવેલી એ નામની

એક મહા; સ્વાદુષિક બકરાતિ તેમાં રહેલો

મનુષ્ય છે.

અન્યથા જુઓ અન્યથા.

અન્યથાલિપ્ત [સં. અનિ + અલિપ્ત (રચા-
યેક)] પુ. અનિલિપ્તો લાલિપ્ત.

અન્યથાપાત્ર ૧. [સં. અનિ + ઉપાત્ર
(આકૃત)] પુ. અનિયો ઉપાત્ર ગણેલી અલિપ્ત.

૨. પુ. અનિયો ઉપાત્ર આત્ર.

૩. પુ. ઉપાત્રાપાત્ર.

૪. પુ. અનિયોપાત્ર રમતું પહેતું તે.

અન્યથાકરણ ૧. [સં. અનિ + ઉદરણ
(બહાર કાઢવું તે)] ન. અનિયો કાઢવું
ધારીને કરેલી દેવતાની ઉત્પત્તિ.

૨. ન. સર્વ ક્રિયા પહેલાં રાખના કાંચમાંથી
અનિયો ના મારે બહાર કાઢવાની ક્રિયા.

અન્યથાકરણ જુઓ અન્યથાકરણ.

અન્યથાપરિણામ ૧. [સં. અનિ + ઉપરિણામ
(પ્રભ)] ન. અનિયોપરિણામ.

૨. ન. અનિયો પુન્યાનો મંત્ર.

અન્યથાશબ્દ ૧. પુ. અનિયો અનિયારમો શિવસ.

૨. ન. અનિયોની એ નામની એક પેટા
શાસ્ત્રનું માન્ય.

૩. નિ. અનિયોની એ નામની એક પેટા
શાસ્ત્રનું.

અન્યથાશબ્દ ૨. પાસ્ટી લેવાનું મંદિર. જુઓ
અનિયારી.

અન્યથાશબ્દ ૩. જુઓ અન્યથાશબ્દ ૨, ૩.

અન્ય ૧. [સં.] પુ. (અનિયત) રેવ; વધારો;
'રીમેન્ડર'.

૨. [સં. અન્ય (જડ)] ન. અન્યો; રોગ.

૩. ન. અન્યો; રોગાત.

૪. ન. અન્યમન.

૫. ન. ઉત્તમતા; અનિયતાપણ.

૬. ન. ઉપરનો ભાગ.

૭. ન. (અનિયત) ક્રિયા અનિયત આચરણ
સર્વનું હિતમર્માદા ઉપર પુર્યનિદુ કે પશિમ-
નિદુથી અનિયત અંતર.

૮. ન. એ નામનું એક વનનું એક પત.

૯. ન. તીક્ષ્ણતા.

૧૦. ન. અનિયતને અપાત્રી શિક્ષાનું પરિમાણ
આ પરિમાણ ૪ આસનું હોય છે.

૧૧. ન. સમક; જડ.

૧૨. ન. હેતુ; ઉદ્દેશ.

૧૩. નિ. અનિયત.

૧૪. નિ. ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ.

૧૫. નિ. અન્ય.

અનિયત કહે સાંખ્ય સંજ્ઞા,

અન્ય કયા કહું મરણે મન.

પ્રિયમંત્ર

૧૬. નિ. વધારો અનિય.

૧૭. ન. અનિય; મોખરે.

અન્યઅન્યીક [સં. અન્ય + અન્યીક (વરણ)]
ન. અનિયનું વરણ.

અન્યઅન્યીક [સં. અન્ય + અન્ય (ખાતું)]
નિ. પહેલું ખાનાર.

અન્યીક અન્યે લેવાનું લઈ આવ, કે અન્ય-
અન્યીક વર્ણન. પુરુષાત્વ

અન્યઉદ્યાન [સં. અન્ય (લેવ) + ઉદ્યાન
(જમીનો)] ન. ઉત્તમ ભાગ.

અન્યકર ૧. [સં. અન્ય (આચરણ) + કર
(કાવ)] પુ. અનિયત કાવનો આચરણ ભાગ.

૨. પુ. કોણીથી કાંડ સુધીનો કાવ.

૩. પુ. અન્યો કાવ.

૪. [સં. અન્ય (પહેલું) + કર (કિલ્લ)]
પુ. પ્રાપ્તિ પહેલાં પહેલું કિલ્લ.

૫. [સં. અન્ય (મુખ) + કર (વેર)]
પુ. મુખ વેરો.

૬. [સં. અન્ય (અણિ) + કર (લંક)]
પુ. કાચોની સુધે અન્યો ભાગ.

૭. [સં. અન્ય (આચરણ) + કર (કાવ)]
નિ. પહેલાંના આચરણ કરનાર.

અન્યકર્તા [સં. અન્ય (આચરણ) + કર
(કાવ)] નિ. આચરણ કરનાર; પહેલાંનાર.

અન્યકર્મ [સં. અન્ય (મુખ) + કર્મ
(કાવ)] ન. મુખ કાવ; પહેલું કાવ.

અન્યકર્મ [સં. અન્ય (પહેલું) + કર્મ
(કાવ)] નિ. એથી પહેલું કાવ કરનાર
કાવ કરવામાં પહેલું.

અન્યકર્મી જુઓ અન્યકર્મ.

અન્યકર્તા [સં.] જી. (અનિયત) અન્ય.

અન્યકર્તા [સં. અન્ય (આચરણ) + કર
(કાવ)] પુ. માણથી કે સુધીનો કરીરનો
ભાગ.

અન્યકર્તા જુઓ અન્યકર્તા.

અન્યકર્તા [સં. અન્ય (મુખ) + કર્મ
(કાવ)] ન. મુખ કર્મ.

અન્યકર્તા જુઓ અન્યકર્તા.

અન્યકર્તા જુઓ અન્યકર્તા.

અન્યકર્તા જુઓ અન્યકર્તા.

અન્યકર્તા જુઓ અન્યકર્તા.

અન્યકર્તા [સં. અન્ય (આચરણ) + કર
(કાવ)] પુ. વાગનો અન્યકર્તા ભાગ.

અન્યકર્તા [સં. અન્ય (આચરણ) + કર
(કાવ)] પુ. વાગનો અન્યકર્તા ભાગ.

અન્યકર્તા [સં. અન્ય (આચરણ) + કર
(કાવ)] પુ. વાગનો અન્યકર્તા ભાગ.

પહેલું તંતુ.

અન્યકર્તા જુઓ અન્યકર્તા.

અન્યકર્તા જુઓ અન્યકર્તા.

અન્યકર્તા [સં. અન્ય (પહેલું) + કર
(કાવ)] પુ. વેચાણ
લેવાનો પહેલો દર.

અન્યકર્તા જુઓ અન્યકર્તા.
અન્યકર્તા જુઓ અન્યકર્તા.
અન્યકર્તા જુઓ અન્યકર્તા.
અન્યકર્તા જુઓ અન્યકર્તા.

અન્યકર્તા જુઓ અન્યકર્તા.

અન્યકર્તા [સં. અન્ય (પહેલું) + કર
(કાવ)] પુ. પહેલું
કાવ કરવાની સત્તા.

અન્યકર્તા [સં. અન્ય (આચરણ) + કર
(કાવ)] પુ. અન્યકર્તા; મુખી.

૨. નિ. આચરણ કરનાર; પહેલું આચરણ.

અન્યકર્તા [સં. અન્ય (મુખ) + કર
(કાવ)] પુ. આચરણ.

૨. નિ. મુખ; આચરણ પાત્ર.

અન્યકર્તા [સં. અન્ય + અન્યકર્તા
(અન્યકર્તા)] જી. અન્યકર્તામાં પહેલું હોવાની
સ્થિતિ.

અન્યકર્તા [સં. અન્ય (આચરણ) + કર
(કાવ)] જી. આચરણ કરતું તે.

અન્યકર્તા [સં. અન્ય (આચરણ) + કર
(કાવ)] ન. આચરણ અન્યકર્તા તે;
સૌથી પહેલાં કરતું તે.

૨. ન. પુરવઠા અન્યકર્તા પ્રાથમિકતા.

અન્યકર્તા જુઓ અન્યકર્તા.

અન્યકર્તા [સં. અન્ય (આચરણ) + કર
(કાવ)] પુ. આચરણ નેતા.

૨. નિ. આચરણ આચરણ.

૩. નિ. ઉપરનું.

૪. નિ. શ્રેષ્ઠ.

અન્યકર્તા [સં. અન્ય (આચરણ) + કર
(કાવ)] પુ. આચરણ; નેતા.

૨. નિ. આચરણ આચરણ.

૩. નિ. અનિયતના અન્યકર્તા આચરણ કરનાર.

અન્યકર્તા પુ. (પિતૃ) એ નામનો રક
અન્યકર્તા એક અન્યકર્તા છે; સર્વમાત્રી. તેના
દરેક અન્યકર્તા ઉત્તમ તથા ૨ મુક આવે
છે, અને અન્યકર્તા અન્યકર્તા વિસામે આવે છે.

જે તાત્ત્વ જે તાત્ત્વ જે અન્યકર્તા,
અન્યકર્તા સર્વ સ્થાને તેજ પ્રીતિ;
જે સર્વમાત્રી સદા વિદ્યનું તે,
વધી મૂળથી અન્યકર્તા તે માત્રી પ્રીતિ.

સ્વપદવિજય

अभ्यास-१६ [स. अभ (अभन) + भ्यात्
[भञ्ज्]] अ. अभनभ्याज्; भूतलविभ्य;
पूर्वापर.

અમરપાણિ ભુજો અમરસ ૧, ૨, ૩.

અમરપાદ ૧. [સં. અમ (આમળો) + પાદ (પદ)] પુ. પદનો ફણો.

૨. પુ. મૂર્તિ કે બાવલુ ઝિનું રાખવા તે નીચે ફરતું ચલતર.

અમરપિંડ [સં. અમ + પિંડ (ચોરાક)] પુ. બિડા આપવા માટે અમરપિંડી કાઢી રાખેલો ચોરાકનો ભાગ.

અમરપૂજા [સં. અમ + પૂજા] છો. પહેલું પૂજન.

અમરપુષ્પ [સં. અમ (આમળ) + પુષ્પ (પાનું)] જ. અમળું પાનું; મુખપુષ્પ.

અમરફલ [સં. અમ + ફલ] જ. ફળ વાવવાથી ઝિનું કાઢ.

અમરબાહુ [સં. અમ + બાહુ (હાથ)] પુ. કાણીથી કાઢા સુધીનો હાથ.

અમરગીજ ૧. જ. કદમ નાખવાથી ઝિનું કાઢ.

૨. જ. કાઢી કદમ.

૩. [સં. અમ + ગીજ (ગી)] જ. બી નાખવાથી ઝિનું કાઢ.

અમરભાગ ૧. [સં. અમ + ભાગ] પુ. ભાગતાનો હક મળે એવો ભાગ; અમરક ભાગ. ૨. પુ. આમળો ભાગ.

૩. પુ. (અમરોતિય) ઝિનના અમળા આમળતા આમળા પદાર્થના પૂર્વે કે પશ્ચિમનિધુઓ અંતરનો અંશ.

૪. પુ. રોચ; અર્થી.

૫. [સં. અમ (રોષ) + ભાગ] પુ. બાકીનો ભાગ; રોષ ભાગ.

૬. પુ. મુખમુદ્રાવાળી બાહુ; ઉપલો ભાગ.

૭. પુ. મુખ્ય ભાગ; મોટ ભાગ.

૮. પુ. માલ વગેરેમાં પહેલેથી ભુલે કાઢી આગેલ સામાન.

અમરભાગી ૧. [સં. અમ (અણી) + ભાગિન (ભાગવાળું)] વિ. અણીવાળા ભાગનું. પેનસીનું અમરભાગી નીલું બિંદુ કમળ ઉપર આમળી તેમ ફેરવાયે તે તે એક કાઢી બનાવે છે. નાચક ભૂમિતિ

૨. [સં. અમ (પહેલું) + ભાગિન (ભાગવાળું)] વિ. પહેલો ભાગ લેવાવાળું.

અમરભાગ જ. (અમરોતિય) મૂર્તિના નકલનું એવ.

અમરભુજ ભુજો અમરભુજ.

અમરભુજ ૧. [સં. અમ + ભુજ (ખડ)] વિ. પહેલું ખાનાર.

૨. વિ. દર ઉપગ્રાંત ખાનાર; અકર્મીયું. અમરભુજ ભુજો અમર.

અમરભુમિ ૧. છો. (દિલી) ધરની છત.

૨. [સં. અમ (આમળ) + ભૂમિ (જમીન)] છો. ધરની પરચાગ.

૩. [સં. અમ (ઉપકું) + ભુમિ (ભાગ)] છો. સિખર; રોચ.

અમરમણિ [સં. અમ + મણિ] પુ. દિરોમણિ.

અમરમણિપી [સં. અમ (મુખ) + મણિ (સાગી)] છો. પદસાગી.

અમરમણેપી ભુજો અમરમણિપી.

અમરમાન [સં. અમ (કેશ) + માન] જ. કેશ માન.

પ્રત્યક્ષ કાવમાં ભુજા ભુજા સ્વતંત્ર વિચારના કાવિઓએ વિચારપૂર્વક ધર્મને અમરમાન બાંધ્યું. આર્યોના તહેવારનો પ્રતિદાસ

અમરમાંસ ૧. [સં. અમ (વિશેષ) + માંસ] જ. એ નામનો કળાળનો એક રોચ.

૨. [સં. અમ (કેશ) + માંસ] જ. ખાવાના ઉપયોગમાં આવે એવું હલનું માંસ. કેમકે તે બહુ સ્વાદિષ્ટ મનાય છે.

૩. જ. હલ.

અમરમુખ [સં. અમ + મુખ (મોઢું)] જ. મોઢાનો આમળો ભાગ.

અમરમુક ૧. પુ. માગર માસમાં થતો એ નામનો નવા અન્નજનો એક વસ્ત.

૨. જ. અમિ ક્યાં વિના થતું એ નામનું એક ભાદ.

અમરધાન ૧. [સં. અમ + ધા (બંધ)] જ. આમળ બંધુ તે.

૨. જ. આમળ વધતું લગ્નર.

૩. જ. લગ્નરનો આમળો ભાગ.

૪. વિ. મેખરે આમળ.

અમરધાથી ૧. પુ. ધર્મ.

૨. પુ. (પુરુષ) સોમવંતી પૂનરાપ્તના ૧૦૦ દિગ્રામનો એ નામનો એક.

૩. [સં. અમ + ધાવિન (જાપર)] વિ. આમળ બનાર.

૪. વિ. મેલ.

અમરધોમી ૧. [સં. અમ (મુખ) + ધોમિન (હાલેયો)] પુ. મુખ્ય ધોમો.

૨. વિ. લગ્નરને મેખરે રહી લગ્નર.

અમરલેખ [સં. અમ (મુખ) + લેખ] પુ. વર્તમાનપત્ર માંહેનો મુખ્ય લેખ.

અમરલોક [સં. અમ (લેક) + લોક (સ્થાન)] પુ. (કૈન) મુક્તિસ્થાન; સિદ્ધલેન.

અમરલોહિત [સં. અમ (આમળ) + લોહિતા (લાલ)] છો. એ નામની એક જાણ. તેનો આમળનો ભાગ લાલ હોવાથી તે અમરલોહિત કહેવાય છે.

અમરવકત્ર પુ. (વૈદક) વાદકાપમાં વપરાતું એ નામનું એક ઓળર.

અમરવન જ. આમળ પાસે આવેલું એ નામનું વન.

અમરવર્તિવ [સં. અમ + વર્તિવ (કોણ પહું)] જ. આગેવાની.

અમરવર્તિ. [સં. અમ (આમળ) + વર્તિવ (રહેનાર)] વિ. આમળ રહેનાર મુખ્ય.

મહામહ કરે સમજાન, છે અમરવર્તિ મીલમવાન. પ્રિયભાઈ

અમરવાહી ૧. પુ. અમિમર; મુખી.

૨. પુ. પૂર્વણી; વાદમાં પહેલો બોલનાર.

૩. પુ. ફરિવાદી.

૪. [સં. અમ + વાહિન (ગાલના)] વિ. બોલવાની છરખાત કરનાર.

અમરવાસી ૧. જ. વાલિયાની એ નામની એક પેદા છતિનું માણસ.

૨. વિ. વાલિયાની એ નામની એક પેદા જાતનું. હંસરથી દસ માઉ ઉપર અમોહા નામનું જમ હતું. જ્યાં સં. ૨૧૭ની લગભગમાં રાજા અમરના દીકરા અને કહેરના સોહાને મીમોહાવારે કૈન બનાવ્યા. સારપણી તે જમ ઉલ્લેખ કર્યું અને મોટા બીજે મામ જર્જ વેપાર કરવા લાગ્યા. અમોહા મામ ઉપરથી તેઓ અમરવાસ વાલિયા કહેવાયા.

અમરશિર [સં. અમ + શિરસ (પાણું)] જ. કપાળ.

અમરશુક્લિ [સં. અમ + શુક્લિ (ચંચિત)] છો. પ્રથમ કરવાની શુક્લિ.

આ જગતમાં જે પંડિતો છે તેઓ ૧૫ વિચારનો નાસ એ જ આમળના અમરશુક્લિ છે એમ કહે છે ખસ. સુતનિષાદ

અમરશોચી ૧. વિ. આમળથી વિચાર કરનાર; દુરદર્શી.

અમરશોચી સદા સુખી. સેતકાકિ

૨. [સં. અમ (આમળથી) + શોચિન (શોક કરનાર)] વિ. પહેલેથી શોક કરનાર.

અમરસર ૧. [સં. અમ (આમળ) + સર (જડ)] પુ. આગેવાન; નાચક.

જ્યાં ક્યાં જઈ અમરસરે કંઈ બિલે. નર્મદ

૨. ન. (મણિત) એ સંખ્યાનું મુલ્યોત્તર મતાવવામાં પહેલી સંખ્યા; 'અન્ડીસીડન્ડ'. જેમકે ૬ અને ૬નું મુલ્યોત્તર ૬૦, તેમાં ૬ અમરસર હોવાનું છે.

મુલ્યોત્તરમાં અમરસર અને ઉપામસર મળીને એક પુગ્મ થાય છે. ડેવવળીનું શબ્દ

પુ. વિ. આમગ માલનાર.

અમરસંખ્યા [સં. અમ + સંખ્યા] છી. પહેલો નેમર પ્રથમ સ્થાન.

અમરસંખ્યાની ૧. [સં. અમ (ફલગ્રામ પૂરે) + સંખ્યાની (કાર્યની નેમ)] છી. વમનો રાજમેળ, જેમાં માણસનાં સારાંનરમાં કમ નોંધાય છે.

૨. [સં. અમ (આમળા) + સંધા (નળ્યું)] વિ. આમળાથી નળ્યું લેનાર.

અમરસંખ્યા ૧. [સં. અમ (પહેલાનું) + સં (છારી રીતે) + ખી (ખાન કચ્છ)] છી. પ્રાતાસંખ્યા; સવારનું સંખ્યાપાસન કમ.

૨. [સં. અમ + સંખ્યા (સાજ)] છી. સાંજ પહેલાંનો વખત; રોડું.

૩. [સં. અમ (પહેલાનું) + સંખ્યા (સમિ અને દિવસ વચ્ચેની સમિનો વખત)] છી. સૂર્ય ઊભા પહેલાંનો વખત; પ્રભાત.

અમરસંહાર [નં.] પુ. (ક્યા) એવેલી મૂળ વસ્તુ ઉપરથી તેના જ જેવું ઢોરેકું નાનું ચિત્ર; ખદાઈના દેખાવ તથા પ્રમાણનો અણગર ખ્યાલ આવે એવી રીતે સપાટી પર તેના ઢોરેકા ચિત્રના લાગને પ્રમાણમર દૂધ કરવા તે.

અમરસામન્ધર્મવની છી. કરોડનું હાડકું; મેરુ-હડ.

અમરસાર [સં.] પુ. વાંસડો; વાંસ.

અમરસારા ૧. [સં. અમ (ઉપરો ભાગ) + સાર (સત્વ)] છી. રૂઝ વિનાની સિખાવાળી ધાંજર. રૂઝ નહિ હોવાથી નખું સત્વ ઉપરના ભાગમાં જ હોય છે.

૨. છી. (મણિત) મેટી સંખ્યા અણવાની દૂંડી રીત.

અમરસૂચના ૧. [સં. અમ (આમળ) + સૂચના (નળ)] છી. અમળવેની.

૨. છી. અમળથી પહેલી ખજર; આગાહી.

અમરસી [સં. અમ (પહેલું) + સી] છી. પહેલી વારની સી.

અમરસી ૧. [સં. અમ (આમળ) + સી (કમડ)] વિ. આમળા ઊમેલું.

૨. વિ. ઉત્તમ; સૌથી અગ્રિમનું.

૩. વિ. અગ્રિમનું.

અમરવદ્ધાન [સં. અમ (સખ્ય) + વદ્ધાન (વળા /) ન. મુખ્ય અંગના.

સિદ્ધાન્ત મંથમાં વર્ગબંધવરણ, અવધાસ અને અનુભવને અમરવદ્ધાન કહે છે.

(સિદ્ધાન્ત અને સિદ્ધાન્ત)

અમરવદ્ધાન ભુઓ અમરવ.

અમરવદ્ધેશ [સં. અમ (આમળ) + વદ્ધેશ (અમળ કાચ)] વિ. આમળા રહેલ કાચક.

અમરહ ૧. [સં. અ + મહ (લેવાની ક્રિયા)] પુ. અત્યંતાર.

૨. પુ. નદિ પરલેલો પુગ્મ.

૩. [સં. અ + મહ (પરિમહ)] પુ. (કેન) પરિમહનો અભાવ.

૪. પુ. વાનમર્ય પુરુષ.

૫. [સં. અ + મહ (પર)] વિ. ધર વિનાનું.

૬. વિ. પદ્મિત નદિ કાન્યાર.

૭. વિ. સાથ વિનાનું.

અમરહુક [સં. અમ (પ્રથમ) + અ. હક] પુ. પૂર્વાધિકાર અમળા.

અમરહુકભામ ભુઓ અમળામ ૧.

અમરહુક ૧. [સં.] વ. (વેરાંત) અમળામ

૨. [સં. અ + મહ (સ્વીકાર)] વ. અ-સ્વીકાર.

૩. [સં. અ + મહ (સમજાવ)] ન. સમજાવનો અભાવ; સમજ ન થતું તે.

અમરહુકીય [સં. અ + મહ (લેવાની ક્રિયા)] વિ. નહિ લેવા જેવું.

અમરહુર ૧. વિ. પહેલાં અપવા કાચક.

૨. [સં. અમ + હ (કર્મ કરડ)] વિ. પહેલાં લેનાર.

અમરહુસ્ત ૧. [સં. અમ + હસ્ત (હાથ)] પુ. અંતઃગી.

૨. પુ. કેસીથી કાંડા સુધીનો હાથ.

૩. પુ. જમણે હાથ.

૪. [સં. અમ (આમળા ભાગ) + હસ્ત (સહ)] પુ. હાથની સહોદ અમળેલ ભાગ.

અમરહુવાયુ ભુઓ અમરહાવન.

અમરહુવાયુ [સં.] છી. (અપોતિય) મૃતશીર્ષ નક્ષત્ર.

અમરહુવાન ૧. [સં. અમ + હાવન (વર્ષ)] પુ. મામસર મદિનો. બૂના વખતમાં વર્ષની શરૂઆત મામસર મામથી થતી હતી. તેથી જ શ્રીકૃષ્ણે ગીતામાં કહ્યું છે કે માસમાં કે મામસર માસ હું

૨. પુ. (અપોતિય) મૃતશીર્ષ નક્ષત્રનું એક ભૂનું નામ.

અમારા દેશમાં મૃતનું અમરહાવન એવું એક અપોતિયવાસ

અમરહાર ૧. પુ. એતરની ઊપજમાંથી બાકાય માટે ભુનું રાખેલું અનાજ.

૨. પુ. પુનરીત ભરખોપાય માટે રાત્રી તમથી દેવસ્થાનને અપાયેલ મામ અપવા જમીન.

૩. [સં. અમ (પહેલાં) + હાર (દેવતા ભાગ)] પુ. સૌથી પહેલાં અપવાનો હિસ્સો.

૪. [સં. અમ (પહેલાં) + હ (લેવું)] વિ. સૌથી પહેલાં લેનાર.

અમરહારક ભુઓ અમહાર ૩.

અમરહારધારક [સં.] વિ. ધનામહાર.

અમરહારી ૧. વ. સંયુક્ત પ્રાંતમાં તેમજ જમ્મુપુર જિલ્લા તથા રાજમહ સરસ્થનમાં રહેનારી એ નામની એક શાંતનું માણસ. ૨. વિ. એ નામની એક ભતનું.

અમરંશ [સં. અ + મર (મન)] વિ. (કેન) પેશ વિનાનું; ધન વગરનું.

અમરંશિક ૧. [સં. અ + મરિ (અમળ) + હ (વાળું)] પુ. સાધુ.

૨. વિ. આમર.

૩. [સં. અ + મરિ (ગાંઠ) + હ (વાળું)] વિ. ગાંઠ વિનાનું.

૪. વિ. સંસારના બંધન વગરનું.

અમર ૧. છી. (અપોતિય) ઊમતા અથવા આશમતા આગાહી પદાર્થના પૂર્વગિનું કે પશિમગિનુંના અંશાતમક અંતરની ભાગ; 'સાર્મન આવ અપોતિયુક'.

વીર અંશ ઉપર સાગરેવીર કાંતિની અથવા સુમારે પચીસ અંશ હોય છે.

અપોતિયવાસ

૨. છી. (અપોતિય) વસંતસંપાત અને શરતસંપાતમાં સૂર્ય હોય તે સિવાયના કેઈ દિવસે જ્યોતે રાંડુની જગા નેટવા આમળની થાય તે જગા. અમા પદ્મભાષી હંમેશાં ઝોડી અથવા વધતી થાય છે.

અપોતિય ન્ધવ, બાકાય ભાસિ સાગરોએ નવીન વર્તા કમળોને કુન્ધા, અમળા, મરળા, ઉન્મળા, સમજાવ, વિલગિત ઉપસર્ગ કલ્યાદિ સંકેતો મેલસર નામે નવીન કલ્પમાં છે.

કાવ્યશાસ્ત્ર

અમરહિ ૧. [સં. અમ (આમળનું) + અધિ (આંખ)] પુ. આંખનો ખૂણું.

૨. પુ. કલાક.

અગ્રિવન [સં. અગ્રિ + વન (જંગલ)]
જ. જંગલની સરહદ.
અગ્રિશ [સં. અગ્ર + ઇશ (ધણી)]
પું. આગેવાન; નાયક; મુખી.
પાંડવ સભા અગ્રેશ હરિ,
પૂજ્યા રક્ષા સદ્ ગ્રેષ. પ્રેમનંદ
અગ્રિસર ૧. પું. આગેવાન; નાયક.
૨. [સં. અગ્રિ (આવળ) + સ (જડ)]
વિ. આગળ આસનાર; મેખરે રહેનાર.
અગ્રિસરત્વ [સં. અગ્રિસર + ત્વ (નામ
જનાવનાર પ્રત્યય)] છી. મુખીપણું; આગેવાની
તેમની અગ્રિસરત્વ, તેમની કાંઠા, તેમની
ત્વરા, તેમનો કૃત્યાદ અને તેમનો અભિનિવેશ
બહુ આદરણીય છે. અમરનાથ
અગ્રિસરિક ૧. [સં. અગ્રિ + સ (જડ)]
પું. નાયક; મુખી.
૨. પું. મેખર; માખર.
અગ્રિસરિત્વ લુઓ અગ્રિસરત્વ.
અગ્રિસરી ૧. [સં. અગ્રિ + સ (જડ)]
પું. અગ્રિસર; નાયક.
૨. છી. આગેવાની.
૩. વિ. આગળ આસનાર; મેખરે રહેનાર.
અમોપહરણ [સં. અમ + ઉપહરણ (હેઠ)]
જ. પહેલી આપેલી હેટ.
અમ્બ ૧. [સં.] પું. બધા વેદ બધાનાર
ધાર્મિક.
૨. પું. મોટો બાર્ડ.
૩. જ. છાપડું.
૪. વિ. ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ.
૫. વિ. પહેલું; આગળું.
અમ્બાન [સં. અ + આન (પાવનું)]
વિ. નહિ બાંહેધ; બાક વગરનું.
અમ્બાનિ ૧. [સં. અ (નહિ) + આનિ
(બલુચી)] છી. અસુખમાનો અભાવ.
૨. [સં. અ (નહિ) + આનિ (ખિત્ત)]
છી. ઉદાસીનતા વગરની સ્થિતિ.
૩. [સં. અ + આનિ (દુર્જનતા)]
છી. નબળું ન હોતું તે.
૪. [સં. અ + આનિ (યાત્ર)] છી. નહિ
જોઈએ હોવાપણું.
અમ્ [સં.] જ. કિ. (ધાતુ) પાપ કરવું.
આ ધાતુ ઉપરથી અમ = પાપ, વગેરે કબ્જે
નીકળેલા છે.

અમ ૧. પું. (પુરાણ) કસનો એ નામનો
એક સેનાપતિ. લુઓ અમાસુર.
૨. પું. (અપેક્ષિત) સર્પ નશ્ત્રનો એ નામનો
એક તારો.
૩. છી. તીવ્ર ક્રોધ; લાલસા.
૪. જ. દુઃખ; આફત.
કલ્પ વિપુલ સંકલ્પ, મહત્ત્વ રજા અમ નામ;
દુઃખ દેખાં હ નાવને, હે ખારી સુખ ધામ
પિતૃભવપુત્રાવ
૫. [સં. અમ્ (પાપ કરવું)] જ. પાપ
મેખની રનાતી કાઠિ અમ નાસશે.
નરસિંહ
૬. જ. મેલ; મળ.
૭. જ. અસન.
૮. વિ. દુષ્ટ પાપી; નીચ.
મંદ સ્ત્રીધર મંદ પત્ન મંદ આપ અમ મંદ;
મંદ મૂલ નર અમત્ય એ ન બહે નંદન.
પિતૃભવપુત્રાવ
૯. વિ. અસનહારી; દુઃખકર.
અમઓક ૧. છી. કોઈગિયું.
૨. [અમ્ + ઓકું] છી. કામગિયનીના
મળ.
૩. છી. કોઈગિયની.
અમઓજ [સં. અમ (પાપ) + ઓજ
(હમેશા)] પું. પાપનો હમેશા.
નાસ કર અમઓજને,
અમ યાવ નિર્ભય મન. રત્નદાસ
અમકર્તા લુઓ અમકર્મ.
અમકર્મી [સં. અમ + કર્મ (કરવા)]
વિ. નીચ કામ કરનાર; પાપી.
અમકૃત લુઓ અમકર્મી.
અમકર્ક [સં. અમ (પાપ) + અ. મ્
(રહેવું)] વિ. પાપમાં રહેલું.
સિદ્ધ બીજા બિદ્યામણી કોમવશે અમકર્ક.
નર્મદ
અમકર્કિ [સં. અમ (પાપ) + કર્કિ
(નાંક)] છી. પાપથી નાંક.
અમક ૧. [સં. અમ (અમાસુર) + ક
(માખર)] પું. અમાસુરને ખરનાર શીશુ.
૨. [સં. અમ (પાપ) + ક (નાસ કરનાર)]
વિ. પાપનો નાસ કરનાર.
અમક ૧. વિ. અમરિતા; અસુહાનું.
૨. [સં. અ + મ્ (બનવું)] વિ. બની ન
શો એવું; અસમ.
એ અમક વિચાર અપરો,
નવ કરો મોહ મુરો. પ્રેમનંદ

૩. વિ. મુશ્કેલીથી બને એવું; મજબૂ.
૪. [સં. અ (નહિ) + મ્ (સરી)]
વિ. સરીર વિનાનું; નિરાકાર.
અમકત્વ [સં.] જ. (વેદાંત) કોઈ પદાર્થના
વિષયત્વમાં અભાવ એવી જે વિષયના તે-
વાળા હોવાપણું. એમો અર્થત્વમાં ધટનું
અમકત્વ રહ્યું છે.
અમકમ્બના [સં. અમ્ + મ્બના (બનાવક)]
છી. ન બની શકે એવી બનાવક.
અમકર્તું [સં. અ + મ્ (બનવું)] વિ. અ-
યોગ્ય; અસુહાનું.
મહારાજ મેતે અમકતે સ્વર્ગે સીધાવતી કરી.
કેસવ હર્ષદ
અમકના ૧. [સં. અ (અયોગ્ય) + મ્બના
(બનાવ)] છી. અયોગ્ય બનાવ.
૨. [સં. અ + મ્બના (મોહવણ)]
છી. મેરબવસ્થા.
૩. છી. ન બની શકે એવો બનાવ.
અમકનીય લુઓ અમક ૧, ૨, ૩.
અમકમાન ૧. [સં. અ + મ્બમાન
(બનવું)] વિ. ન બની શકે એવું; અસમ.
૨. [સં. અ + મ્બમાન (બંધવેશ)]
વિ. નહિ બંધવેશનું; અનુપપન્ન.
અમકતું [અ + મ્બતું] જ. કિ. કોઈનું થવું.
અમકિત લુઓ અમકતું.
અમકિતમાન લુઓ અમકમ્બના.
અમકિતમાનપરીચસી [સં. અમકિતમાન
+ પરીચસી (પછી કસવ)] વિ. છી. ન
બની શકે એવું બનાવવામાં કુસળ. માયા ન
બની શકે એવી બનાવક કલ્પના કલિતવાળી
હોવાથી કાંઈ વેદાંતમાં માયાના સંબંધમાં
આ સમ્બ વપરાય છે.
અમકિતત્વ જ. અયોગ્યપણું.
અમક (અમ્) ૧. પું. ધોડા બાંધવાની જગ્યા;
તમેલો.
૨. પું. ધરો; પાણીનો કોમિ ખાડો.
૩. પું. કાપી બાંધવાની જગ્યા; કાપીખાનું.
૪. વિ. અમુખ; કેળવણી વગરનું; મૂર્ખ.
કુરુવન પાલે સંવ, અમક મલેરા કાંઠે હવ.
અયો
૫. વિ. બેડોળ; કદરૂપું.
૬. વિ. સુંદર.
પછે કમળ અંતથી મેલ ઉતારી અમક ધરિયું રપ.
પ્રેમનંદ
અમકમ્બ (અમકમ્બ) [અમ્ (અયોગ્ય) +
મ્બ (બનાવ)] વિ. કદરૂપું; બેડોળ.

અમરજી ૧. જ. મુદા; મગદાર.

૨. જ. કાડો.

૩. વિ. ચરજી; બીજી.

અમરજીખાડ [અમરજી (કાડો) + ખાડ (ખાડો)] છી. અમરજી જવાની નીચાણવાળી જગ્યા; કાડે કરવાનો ખાડો.

અમરજીખાણુ જુઓ અમરજીખાડ.

અમરજીશી ૧. [શ. અમરજી + સં. શીલ (રેવ)] વિ. ચરજી; બીજી.

૨. વિ. વારવાર અમરજી જનાર; કામનાં કરવાળું.

અમરજીસી જુઓ અમરજીશી.

અમરજીયું વિ. અમરજી કરનાર; વારંવાર કાડે કરનાર.

અમરજીયું પુ. (મામ) મુદા

અમરજીયું પુ. (જરથાસ્તી) અહરમન અને અમરજીયું એ નામનો એકિયો.

અમરજીયું [સં. અમર (પાપ) + કુઃમ] જ પાપી કામથી આવી પડેલું કુઃમ.

જદ અમરજીયું નામથી સવું અમરજીયું વાગે.

દયારામ

અમરજી [સં. અમર (અપાસુર) + ધર (પાસનાર)] પુ. અપાસુરને પકડનાર બીજીયું અમરજી અનધર અનંધર.

દયારામ

અમરજી ૧. [સં. અ + ધન (નકર)] પુ. પોલો જામ.

૨. પુ. રથાપત્તું એક માપ.

૩. [સં. અ + ધન (નકર)] વિ. પાંખું; બાહું; પાતળું.

૪. વિ. પોલું.

૫. [સં. અ + ધન (નકર)] વિ. વાળાં વગરનું; ખુલ્લું; કીધાં.

અમરજીમાન જ. (અમર) અમરના જામનું માપ.

અમરજીશી ૧. [સં. અમર (પાપ) + નાશ] પુ. ઈશ્વર.

૨. [સં. અમર (એ અસુર) + નાશ] પુ. બીજીયું, કેમકે તેમણે અપાસુરનો નાશ કર્યો હતો.

અસુરોના અમરજીશી અવિષ્કૃત મુદરિ

બાગે જમને પ્રદાને નકારી.

પ્રેમાનંદ

૩. પુ. પાપનો નાશ.

૪. વિ. પાપનો નાશ કરનાર.

અમરજીશી જુઓ અમરજીશી ૧, ૨, ૪.

અમરજીશી જુઓ અમરજીશી.

અમરજી [સં. અમર (પાપ) + જીવ] પુ. પાપની બીજ.

અમરજી ન કોઈ' પીડા છે.

નર્મદ

અમરજીજન [સં. અમર (પાપ) + જનન (કેમકે)] જ. પાપનું કેમકે.

અમરજીજન અનિષ્ટ અર્થ.

દયારામ

અમરજી [સં. અમર (પાપ) + મધ (માલુ)] પુ. પાપનો માર્ગ.

અમરજીજન માલુદાર રે,

એવા અસુર જે અપાર રે.

નિમ્બકાનંદ

અમરજી [સં. અમર (પાપ) + મધિ] પુ. સૌથી મોટું પાપ.

અમરજી વિષાસપાત અમરજી તે નામ

દયારામ

અમરજી [સં. અમર (પાપ) + મતિ (બુદ્ધિ)] વિ. પાપબુદ્ધિવાળું.

અમરજી અપરાધી તેહની ત્યાં રહે રી.

દેશઅનોખાખ

અમરજી [સં. અમર (પાપ) + મધ (માલુ)] વિ. પાપવાળું; પાપથી બરેલું.

અમરજી [સં. અમર (પાપ) + મર્વ (કામ)] પુ. પરમાત્મા, કેમકે તે પાપ માફ કરે છે.

અમરજી ૧. [સં. અમર (પાપ) + મૃત (મૃત કરવું)] પુ. અમરજી એ નામનો એક મંત્ર. તેનો પાપ બાદલું સુધા વખતે પાપનો નાશ કરવા કરે છે. પાપીને આ મંત્રરૂઠે અભિમંત્રિત કરી, સ્ત્રી કાળી બાળુએ ફેંકી દે છે.

૨. પુ. (પુરાણ) એ નામનો એક મંત્ર.

૩. જ. એક નસાદોરથી પાણી લઈ બીજા નસાદો વાટે કાઢવાની ક્રિયા; કાપોચી નાક બાંધેની ક્રિયા; નેતી.

૪. જ. એ નામના એક મંત્રનું પુન.

૫. જ. પાપ ધોવાની ક્રિયા; પાપના નિવારણ માટે મંત્રવા પાણીનું સિંચન.

અમરજીયું એમ સ્વપ્નવા માટે છે કે એ વખતે સહેલું પાપ પણ પાપીને જે અમરજી ફેંકી દેવામાં આવે તો તેની પ્રભુ પાસેથી કામા મળે છે.

અનંતરામ મુવ

૬. જ. (પુરાણ) વિધિમાન પાસેનું એ નામનું એક તીર્થ. અહીં પ્રાચેત્સ દશે બાંધ્યા વખત સુધી તપ કરવું હતું.

૭. વિ. પાપનો નાશ કરનાર.

અમરજી ૧. [સં. અમર (એ નામનો એક દેવ) + માર (મામાર)] પુ. બીજીયું, કારણકે તેમણે અમર નામના અસુરને માર્યો હતો.

૨. [સં. અમર (પાપ) + માર (મામાર)] પુ. દેવ; દેવતા, કેમકે તે પાપનો નાશ કરે છે.

૩. વિ. પાપનો નાશ કરનાર.

અમરજી ૧. પુ. ઈશ્વર.

૨. પુ. બીજીયું.

૩. [સં. અમર (પાપ) + મોચન (કુટારો)] વિ. પાપમાંથી છોડાવનાર.

સંવાદ એક જાણ અમરજીજન મહાપવિત્ર પ્રમાણ.

નરહરિ

અમરજીયાત વિ. છી. અમરજીવાળી; પહેલી જ વાર સત્તા થયેલી.

અમરજી ૧. [પ્રા. અમરજીયા] છી. પહેલ-વહેલો મર્ગ રહેલો તે.

અમરજી આવતી = પહેલી વાર સ્ત્રીએ સત્તા થવું.

૨. છી. પહેલા મર્માધાનને કારણે સાતમે અથવા એકી મહિને કરવામાં આવતી એ નામની એક ક્રિયા; સીમંત; બાળા બરવાની ક્રિયા.

૧. અમરજી કરવી = પહેલી વખતની સ-મર્ગો રિચત વખતે અમરજી ક્રિયા તથા કંઈ પણ જમણું કરવું.

૨. પાપનું બારમું અને સોની અમરજી ફરી ફરીને આવતાં નથી = જિંદગીમાં એક જ વખત માણસને પોતાના પાપના મરણની ક્રિયા અને પોતાની સોની અમરજી કરવી પડે છે. એક વખત મરણો પ્રસન્ન ફરી આવતો નથી, એમ બતાવવા આ કહેવત વપરાય છે.

અમરજી ૧. વિ. (મામ) મંત્ર.

૨. વિ. સુમ્યું.

અમરજી ૧. પુ. ખરેટા; કાષો.

૨. પુ. મહી જમ્યા.

૩. પુ. મોટા જમ્યા.

અમરજી ૧. જ. મુરોલીનો વખત.

સવું તો સરજનદાર, બીજા તુ લોક છે;

એ અમરજી આવે કામ, બીજા તુ કોઈ છે.

રાજેશ્વરસાહેબ

૨. [સં. અમર (નહિ) + માલ (સેવા લાભ); પ્રા. અમરજી, અમરજી] વિ. કાણુ; મુરોલી.

સાવું કહોની રે અમર,

અમરજી સમ સામંતિયા તમને.

દયારામ

૧. અમરજી સમ આવ્યા ન જની શો તેલું કરવાનું પણ લેવું.

૨. અમરજી પાવું = કાણુ લાગવું.

અમરજીયાત [અ + મરજીયાત] વિ. મરણ નહિ મરેલું; પોતાની માલિકી.

૩. [સં. અ + ઇચ્છ (વાચ)] વિ. વાચ વચરતું.

અમવદ્વોર્મી વિ. અમવદ્વોર્મી હાજતવાળું; અમવદ્વોર્મી મન થયું હોય એવું.

અમવદ્વોર્મી ઉદરે દેવે = કમળા હોય તે પીળું દેવે; પિત્તાદિને ઉદરનો જ સ્વમાં આવે.

અમવદ્વોર્મી ૧. [સં. આપાત] પું. માર; રહે.

૨. [સં. અ (નહિ) + પાત (નાશ)] પું. વધ નહિ કરે તે.

૩. વિ. કાકું; પુષ્કળ; અપાર.

૪. પી. સુવ પર અનુર અપાતજ.

હાજિતસ

૫. [સં. અપાત] વિ. ધણું ઊંડું.

એમણે સમામણ સતોતી પીધી અણુત અર્થ અપાત.

નિરપર

૬. વિ. નહિ મારેલું.

૭. વિ. મુરેલ; અપર; મહત્ત્વ. હાજતમાં જનની નહિ વાત, એ તે. રમવી વાત અપાત.

અમો

૮. જ. પહેલાં; અપાત; પ્રથમ.

અપાતિ [સં. અપાતિ; પ્રા. અપાત] વિ. આત્માના જાનદિ મુજબને પાત ન કરનાર.

અપાતિકર્મ ૧. [સં. અપાતિકર્મ] જ. (કૈન) આત્માના મુજબને સ્વતઃ એકમે પોતાની એવે પાત ન કરે એવાં વેદનીય વગેરે કર્મ; મોક્ષમાર્ગ અથવા તેના સાધનારૂપ તત્ત્વ-જ્ઞાનમાં વિષ્ણુ ન કરે એવું કર્મ. એ કર્મ કાર મંકારનું છે; વેદનીય, નામિક, ગ્રામિક અને આયુષ્ય.

૨. જ. (કૈન) સંવર એટલે કે આવતાં કર્મનો અટકાવ.

અપાતિકર્મ અથવા સંવરનો અભાસ કર્મ પછી અને સંવર કર્મસંધાને નિર્લેપ વડે કૃત્ત્વ થવા પછી જનને એ સ્વભાવસિદ્ધ મુખ મક્ક કાચ તેને મિલકે છે.

અણુઅણુ

અપાતુક [સં. અ (નહિ) + પાતુક (હિસા સ્માર)] વિ. હાનિ નહિ કરનારું.

અપાત્ય ૧. વિ. પા ન જાણે એવું; કાલ્યુ સરીસવાળું.

૨. [સં. અ + પાત (મારી સાચ એવું)] વિ. મારી ન નખાય એવું.

અપાત્ય ભુજો અપાત ૩, ૬, ૭.

અપામણ ૧. જી. કુઝ; પીમ.

૨. જી. પિત્તેડી એટલે દૂડી નીચેની રંગેની માંડ ખસી જવાની લક્ષણ, કેમકે તેમ વચાથી કમ્પ થાય છે.

૩. જી. બપ, માસ અથવા સમત મહેનતને કીરે થયેલી ખરાબ સ્થિતિ.

૪. જી. વારંવાર કાઠે થાય એવો ચેત્ત્વ અનિસાર.

અપામણ કરતાં પદમણ બારે = કામ કરતાં એની તૈયારીની વધુ મહેનત; પૈસાની દીમગી ને હુમ મૂકામણ; સોના કરતાં ધામ-મણ મોંઘું.

૫. જ. અપવાનું મન.

અપામું ૧. વિ. અપર; મુરેલ.

૨. વિ. અનંત; નિહામણું.

અપામુ [સં. અપ (પાપ) + આપુ (નિરત)] વિ. નિરતી સુધી પાપ કરવાવાળું.

અપાર જી. હમ્મર; પંખી અને જીવમંત્રો મળ; ચરક.

અપારતિ [સં. અપ (પાપ) + આર્તિ (કુઝ)] જ. જ. જ. પાપ અને કુઝ.

સત્ત્વ અપારતિ સત્ત્વ રે. સ્વાધ્યમ

અપારિ ૧. [સં. અપ (અપાર) + અરિ (કુરખ)] પું. (પુરખ) મીઠુમણ, કેમકે તેણે અપારુરનો નાશ કર્યો હતો.

૨. [સં. અપ (પાપ) + અરિ (કુરખ)] વિ. પાપમાંથી ન્યાયનારા; પાપ દૂર કરનાર.

અપારિયા જ. જ. જ. સમમ્, સારંગપુર તથા હોટાનામપુર નિલવામાં રહેતા એક જાતના સોજા. તેઓ આજા જાસે રહેનારા રજાપૂરના વંશને હોવાનું મનાય છે.

અપારો ૧. [સં. અપ (મન) + આર (અપર)] પું. મંદોની જગા.

૨. પું. મંદવાહ.

અપારવું ૧. જ. કિ. અપે એમ કરવું.

૨. જ. કિ. નેરભુવમથી કાવવું.

૩. જ. કિ. કુઝ હેવું; સતાવવું.

અપારું ૧. જ. કિ. કાઠે થયે.

૨. જ. કિ. પાકું કાકું; જોખમું.

૩. [કિ. અપાત (પાત)] જ. કિ. સતેષ પામવો.

મળસુંદરી મુખ મુખ ખમીને વારંવાર અપારે ગ્રામજાલ

અપાસનું જ. કિ. પરતાવું.

અપાસુર [સં. અપ (એક દેવનું નામ) + અસુર (દેવ)] પું. (પુરખ) એ નામનો એક દેવ; કમનો એનાદિપતિ. એ અપસુર અને જૂના રાક્ષસીનો બાઈ હતો. એને કસે ગ્રામમાં મીઠુમણ અને જાગરામને નાશ કરવા મોકલ્યો ત્યારે એણે ત્યાં જઈને કાર થેજન

લાંબા સર્પનું રૂપ ધારણ કર્યું. અને મીઠુમણ તથા બીજા એપ માથો ચરાવતા હતા તે રસ્તામાં પડ્યો. એણે પોતાનું મોં એવું પહોળું કર્યું કે એપોને લામ્બું કે આ કાઈ મુદા છે. આથી પોતાની માથો સહિત નવા મોપ એમાં પેસ. તેઓની રક્ષા કરવા મીઠુમણ ખલુ અંદર મથા અને પોતાનું શરીર એટલું મોટું કર્યું કે જેથી તે અનુર મરણ પામ્યો.

અપાહ ૧. [સં. અપ (કુઝ) + અહન (દિવસ)] પું. કુઝથી બરેલ દિવસ.

૨. પું. સ્તંભ વગેરેથી અપવિત્ર થયેલ દિવસ.

અપાળું [અપનું + આળું (વાકું)] વિ. અપવાનું થયું હોય એવું; દિશાએ જવાના મનવાળું.

અપી [સં. અપ (પાપ) + પી (વાર્ત)] વિ. પાપી; ખરાબ કામ કરનાર.

અપુરો વિ. (અપી) એટલે અજાણ.

અપુલ ૧. [સં. અ + પુલ (સ્થા)] વિ. પાતકો; ક્ષા વચરતું.

૨. [સં. અ (નહિ) + પુલ (વિસ્માર)] વિ. તિરસ્કાર વિનાનું.

અપુલ્ ૧. [સં. અ (નહિ) + પુલ (વિસ્માર)] જી. તિરસ્કારનો અભાવ.

૨. [સં. અ + પુલ (સ્થા)] જી. નિર્ભયતા; પાતકીપણું.

અપુત ૧. [સં. અ (નહિ) + પુત (પી)] વિ. લી વિનાનું; થયું.

૨. [સં. અ + પુત (જોડું)] વિ. નહિ જોડું.

અપેડી જી. ગરમામરમ તાલ્લ એળમાં આપેલું આડું.

અપેડી (અપેડી) જી. એ નામની એક વનસ્પતિ; કાકળમાં કમ્પ; કામતિકતા; નકી-કંતા; સુમોમતા; પારાવતપદી; વાસી.

અપેડો (અપેડો) પું. મોખાસામાં આપેજાપ થતો જ થી ૬ ૧૮ કીચાઈનો એ નામનો એક અડગાઉ છે. આ છેલ તથા તેમાં બીજા જવાના કામમાં આવે છે. તેનાં પૂલની મંજરી બરક હોવાથી તેને 'અર મંજરી', અને બીજા ઉપર હાંસ નીચે વળેલી હોવાથી તેને 'અવ-શલ્પા' કહે છે. એનાં પંદ્યામાં કાર વિશેષ હોવાથી એને 'કારમખ્યા' પણ કહે છે. તેની સહેલ, લાલ અને પાકુ (જેજવાળી જગ્યામાં વનારો) એવી ચલુ જાતમાં પેલે અપેડો મુલમાં જેલ મળ્યા છે. એમાંથી કાઠેલા કાર ઉપરસમાં, પેદ અથવા મધ્યાન કુખવામાં

તથા પ્રસન્ન થવામાં ઠીક થતી હોય તે પ્રસન્ન કરાવવામાં કારણ કરે છે. વડમાં હોવાનાં સ્તંભમાંનું તે એક સ્તંભ મળ્યું છે.

અધોર ૧. ન. એ નામની કાચા કાચીની એક અડધું માત્ર.

૨. વિ. કાચા કાચીની એ નામની એક અડધાળું.

અધોર વિ. અધો; મુલોચ.

કોણ કદી વાલ્ય ઉઠ મરી
એકાદે એક કાચા અધોરી.

કરેકર

અધોર લુગો અધોર.

અધોર ૧. [સં. અધોર] ન. વધારા વિનાની ભરણીમાંથી ભરપૂર અથવા અધાર સ્થળ.

૨. [સં. અ + ધોર (ઉદ્વિગમ)] વિ. અધારપૂર્ણ.

અધોરો (અધોર) પુ. મોટા આમાનના એ છુલ છુલ કાચામાંથી એક કદી.

અધોર ૧. પુ. એ નામનો એક પંથ તે આર્યનાં માતૃસ શ્રી, માતૃસ પાંચ અને મગધ પશુ ખાવ છે. કીનારાય નામનો એક માતૃસ એ પંથમાં પ્રસિદ્ધ થઈ વધેલ છેવટી તેને કીનારાય પંથ પશુ કહે છે.

૨. પુ. કહેવું એ નામનું એક રૂપ.

૩. પુ. સંકર અને ચાર્દીનો સેવક.

૪. જી. આસ ઉપરનો હોય એવો ધન્યારને અધોરું મેલાવપૂર્ણ.

૫. ન. સત્ત્વિત નરમાંનું એ નામનું એક અને ના અધોરે પડે.

૬. વિ. પુલ્લ; પાતળી; નીચ.

૭. વિ. હલ; અધાર.

૮. [સં. અ (અધિ) + ધોર (અધાર)] વિ. નિહામલું; અધાર.

૯. [સં. અ (નિહિ) + ધોર (અધાર)] વિ. નિહામલું નહિ એવું; સંકર કેળવવું; સેહામલું.

૧૦. વિ. મેશુક; મેલાવ.

અધોર રહેવું-પડવું = મરણ પડેલાં મેલાવ સિધ્ધિમાં આવી પાડવું.

અધોરકર્મ [સં. અધોર (અધાર) + કર્મ (કર્મ)] ન. પાતળી કાચ.

અધોરકૃત્ય લુગો અધોરકૃત્ય.

અધોરનાથ ૧: પુ. એ નામનો એક પેઠી.

૨. [સં. અધોર + નાથ (નાથ)] પુ. વિવ; જ્ઞાનાથ.

અધોરનિદ્રા [સં. અધોર (નિદ્રા) + નિદ્રા] જી. આદ્ય કાંચ.

અધોરપંથ [સં. અધોર + પંથ (પંથ)] પુ. મેલી સાધના કરનાર જાવાનો એ નામનો એક સંપ્રદાય. આ પંથના જાવા પ્રમુખ હાથમાં મગધથી ત્રેણી માતૃસના માથાની એપરી અને જમણા હાથમાં સમઠી રાખી, નાથ કરી નવું ખાવ છે.

અધોરપંથી ૧. [સં. અધોર + પંથિન (પંથનું અનુસર)] ન. અધોરપંથનું અનુસર.

૨. વિ. અધોરપંથ સંબંધી.

અધોરપાવડી [સં. અધોર (અધાર) + પાવડી (પાવડી)] વિ. અધાર પાવ કરનાર.

અધોરપ્રમાણ [સં. અધોર (અધાર) + પ્રમાણ (અનિદ્રા)] ન. અધાર યોગ; અધાર દિવ્ય.

અધોરમંત્ર ૧. [સં. અધોર + મંત્ર] પુ. અધોરપંથનો દિગ્ગમંત્ર.

૨. પુ. એ નામનો અરથ અધોરવંત્રનો એક મંત્ર.

૩. પુ. મેલી સાધનામાં માતૃસ ખાસ વધારાને ધન.

અધોરમાર્ગ લુગો અધોરમાર્ગ.

અધોરમાર્ગી લુગો અધોરમાર્ગી.

અધોરમુખ [સં. અધોર (નિહામલું) + મુખ] પુ. વિવ, કેમી તેનું રૂપ સ્વાધ અધાર અનુસર છે.

અધોરન [સં. અધોર (અધાર) + ન] ન. અધાર અનુસર; આદ્ય અનુસર.

અધોરવાયુ [સં. અધોર (અધાર) + વાયુ (વાયુ)] પુ. કાચી વાયુ અનુસર.

અધોરવિદ્યા [સં. અધોર + વિદ્યા] જી. મેલી વિદ્યા; અધોરપંથના મંત્ર.

અધોરસાધુ પુ. અધોરી જાવાની એ નામની એક અવ.

અધોરશ [સં.] જી. અધોરશ વા અધોર.

અધોરી ૧. પુ. અધોરમંત્ર સાધનાર જાવો; અધોરપંથનો અનુસર.

૨. પુ. અધોરી જાવાનો એ નામનો એક પંથ.

૩. ન. પાતળી કાચ કરનાર માતૃસ.

૪. ન. પંચતી જે વધેરે ઉત્તર અને નિહામણી અધોરે રહેનાર માતૃસ.

૫. ન. મગધ તથા માતૃસ પાંચ અધાર

૬. વિ. આગસ; બિહારી.

૭. વિ. કાચા અધોર.

૮. વિ. મંદુ; મેલું.

૯. વિ. નિહામલું; અધાર.

અધોરીવિદ્યા (અધોરીવેદ) પુ. ન. અધોરી જેવી વર્તણૂક.

અધોર ૧. પુ. (અધાર) મોલવામાં રણ્ય એવે અધાર થતો ન હોય એવે અધાર; કોરકર. ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૪ અને ૧૫ અધોર અનુસર હોવાય છે.

એને ઉપચારમાં કાચી જાવ પડેલી જાવ છે તેને અધોર કહે છે. જુલું આપણ

૨. [સં. અ + ધોર (અધાર)] વિ. અધાર વધારવું; કાંત.

૩. [સં. અ + ધિ (ધિવ) (આધી)] વિ. (ધિ) અધોર વિનમ્ર; મોલવા વધારવું.

૪. [સં. અ + ધિ (ધિવ) (આધી)] વિ. કાંત વધારવું; કાંત રાંત.

૫. [સં. અ + ધિ (ધિવ) (આધી)] વિ. તેમના વિનમ્ર.

અધોરવંત્ર [સં. અધોર + વંત્ર] ■ મોલતાં કાચી પડેલી જાવ એવે વંત્ર લુગો અધોર ૧.

અધોર [સં. અધ (અધ) + ધોર (અધ)] પુ. પાતળી અધોર.

અધોર ૧. પુ. અધાર.

૨. [સં. અ + ધર (ધર)] પુ. અધાર અધોર, કેમી તે ઉધોર છે, જુલું સંકરનાં નથી.

૩. વિ. વધ નહિ કરવા એવું.

અધોર [સં. અ + ધર (ધર)] જી. અધ.

અધોર [સં. અધાર] ન. સંસ્કારી કિંમ.

અધોર ૧. ન. કાંત.

૨. [સં. અ + ધિ (ધિવ) (આધી)] વિ. નહિ સંકર એવું.

અધોર કાંત રણ્ય અધોર છે એવું અધોર કહે છે. અધોર

અધો ૧. [સં.] પુ. (અધાર) સ્વસ્થ.

૨. [સં.] ન. વિ. (ધર) અધો. આ પાતુ ઉપરથી અધોરું, અધોરું વધેરે કાંત નીકળે છે.

અધો પુ. (અધોર) એ નામનો એક દિસકો.

અધોર ૧. [સં. અ + ધિ (ધિવ) (આધી)] પુ. અધોર; વિનમ્ર.

अथानुस आरी सामुं अमुं-मनुं = मनु-
प्राप्तिं अथवा ओकाओका मनुं.

६. वि. भा. वनेरथा तस न धामे जेवुं.

અવધિદર્શનનાવરુદ્ધ શાસ્ત્રપ્રકાશથી અનુદર્શન,
અનુદર્શન અને અવધિદર્શન પ્રગટ થાય છે.
વરપાકેન્દ્ર

અવલૂત આવી લાગતું ચાતું-મનવું = જાતુ-
પાતું અથવા એકાએક મનવું.

અમરમયવર્ણ લુગો અમરમાવર્ણ.
અમરમયવર્ણ જ. કિ. હમમયવર્ણ; હમમયવર્ણ.
અમરમયવર્ણ જ. કિ. હમમયવર્ણ; હમમયવર્ણ.
ગિરિ સીધાબી નરકી હર્ષ,
ઉચ્ચેર અમરમાયવી. નર્મ

અમરમન લુગો આવમન.
અમર ૧. [સં. અ + મર (નર)] પુ. ન
ખસે એવી વસ્તુ.
૨. જી. (ભયોતિષ) સિંચર રાસિ. જેમો
દુષ્ણ, સિંહ, રૂમિક અને કુંજ.
૩. જિ. શવ વમરવર્ણ; જા.
૪. જિ. ન ખસે એવું; સિંચર.

અમરકો ૧. પુ. અંચરો; ધક્કો.
અમરકો કામચો = ધક્કો પહેંચરો; ગુપ્તિના
ધક્કો.
૨. [સં. આર્ષ (રોહ)] પુ. રોહ; પ્રેમ;
વહાલ.
અમરકો આવવો = રોહ થવો; વહાલ
આવવું.

અમરજ ૧. [સં. આર્ષ; પ્રા. અમરિજ]
જ. નવાઈ; અમરબી; તાબુબી.
અમરજ થવું-પામવું-કામવું = અમરો
પામવો.

૨. જ. નવાઈ જમાડે એવી ચીજ અથવા વાત.
અમરજ થોડું માનવી આવે,
ટાંબા પચીસ હનર. ડાહ્ય

અમરજઠારી [સં. આર્ષઠારિ] જિ. નવાઈ
કમાડે એવું.

અમરત લુગો અમરજ.

અમરતી લુગો અમરજ.

અમરપમર ૧. જિ. અધમર; કાચુંકો.
અમરપમર ખાવું = જે તે ખાધા કરવું.

૨. જ. એક વસ્તુ પૂરી ન થઈ હોય ત્યાર
પહેલાં બીજી એવી રીતે.

૩. જ. રહી રહીને; થોડી થોડી વારે.

અમરમ [સં. અ + મરમ (અમર)]
જિ. ઇશ્વર નહિ એવું.

અમરાવર્ણ જ. કિ. અનાજને સુપકા વડે રાંધ
કરવું; ગ્રાહ્યવું.

અમરિત ૧. [સં. અ (નહિ) + મર
(કર)] જ. બેઝારી; કામકાજનો અભાવ.

૨. જિ. અસૌક્ય; કિંચ.
૬૬ આધવ મીરજીવરનો
અમરિત ગુણ ગાઉ. અમરમ

૩. [સં. અ + મરિત (મારવું)] જિ. જેની
ઉપર માર્ગ ન આવું હોય એવું.
૪. જિ. ન ચાલે એવું; સિંચર.
૫. જિ. નવું.
૬. [સં. અ + મરિત (મારવું)] જિ. નહિ
ખાધેવું.

અમરકંપચરું જિ. સાંજુમાંડું.

અમરેઅમરેરામ ૧. જિ. સમન્થા વિના
એમ્મા કરે એવું; પોપટિયું, કેમકે ખાલેલો
પોપટ અમરેઅમરેરામ એલે છે પણ કંઈ
સમજતો નથી.

૨. જ. પ્ર. પોપટને એલતાં સીખવા વધ-
રાતો હાન.

અમરોકમરો ૧. પુ. ઉપયોગ વમરની વસ્તુ.
૨. પુ. પચ્ચરુ ખાવાનું; આવરુચર.

અમરવિત ૧. જિ. અનુભવ એવાજ વિતાવું.
૨. [સં. અ + મરિત (મારવું)]
જિ. અમ્મા વમરનું.

૩. [સં. અ (નહિ) + મરિત (મારવું)]
જિ. અમ્મા વિતાવું.

અમર ૧. [સં. અ (નહિ) + મર (નાશ-
કર્તા)] પુ. આત્મા, કેમકે તે નાશકર્તા નથી.

૨. પુ. (કૌન) એ નામના પહેલાં જગદેવ.

૩. પુ. (પિમળ) એ નામને ૩૭ ગુરુ અને
૮૨ લગુ મળી ૧૧૯ વર્ણના એક વિષમ-
ભતિ માત્રાએ જ. એ વધુ પડી અપકો
એક બેદ છે.

૪. [સં. અ + મર (મારવું)] પુ. ખીસો,
કેમકે તે ચામતો નથી.

૫. પુ. (પુરાણ) દુર્ગોપનના મામા હકુન્તો
એ નામને એક બાર્ષ. એ પોતાના દુષ્ણ
વગેરે ખ્યાલ બાર્ષ સાથે ઘડાભારતના ગુદમાં
અર્જુનને દાંધે મરાવો હતો.

૬. પુ. પર્વત.

અમ નમ ભૂમત ભૂતદરી સિંચરી સુંચી હોઈ.
તેજ સિંચોમય મોત હરિ અમર અદિને એઈ.
ગિરિ મેલવન વામ કવ પર્વો સામ અભિસામ.
હારે હારે તે સમજી રહી અવનના અમ.
પિમળપુકાવ

૭. પુ. સિવા; સકર.

૮. પુ. સાતની સંખ્યાસ્થક હાન.

૯. જ. પરચક; પરમાત્મા.

૧૦. [સં. અ + મર (ખસે એવું)]
જિ. અડમ; હા; સિંચર.

૧૧. જિ. (અશિત) કિમતમાં ફેરફાર ન થતો
હોય એવું; 'મોન્ડેકંડ'.

૧૨. જિ. અમરમાં ન વપરાય એવું; ખોડું.
૧૩. [સં. અ + મર (કંઈ વખતનું)]
જિ. નિષ્ઠ; કામમનું.

૧૪. જિ. નિરુદ્ધમી; નિર્વાહના સાધન વમરનું.
અમરઅપાદાન જ. (બ્યારણ) જાદા પડતું
તે લુગો અપાદાન.

અમરકન્થકા લુગો અમરકન્થ.

અમરકન્થા [સં. અમર (પર્વત) + કન્થા
(હારી)] જો. હિમાલય પર્વતની કીર્તી;
પાર્વતી.

અમરકીલ [સં.] પુ. (પુરાણ) વિષ્ણુ
પર્વત તરીકે અર્જુના મહારાજ વગેરે પર્વત.

અમરકીલ [સં. અમર (અડમ) + કીલા
(જડેલી)] જી. પચ્ચી, કેમકે ગ્રામીન
વિદ્યાનોના મત પ્રમાણે તેને સિંચર રાખવા માટે
તેમાં અર્જુના ખીલા માફક પર્વત જડેલા છે.

અમરજ [સં. અમર (પર્વત) + જ (પેદા
થયેલું)] જિ. પહાડમાં પેદા થયેલું.

અમરજલ લુગો અમરકન્થ.

અમરજાત લુગો અમરજ.

અમરજાત લુગો અમરકન્થ.

અમરજાત લુગો અમરકન્થ.

અમરજા [સં. અમર + જા (નામ બનાવનાર
પ્રત્યય)] જી. સિંચરતા; હલતા; મકમપણું.

અમરજિવ ૧. જી. કોપલ, કેમકે અનેકવાર
નવરાવવાથી પણ તેનો રંગ બદલતો નથી.

૨. [સં. અમર (કામમનું) + જિવ
(તેજ)] જી. સ્થાયી તેજ; કામમી રંગ.

૩. જિ. ખાસ રંગવાળું.

અમરકિષ્ણ [સં. અમર (પર્વત) + કિષ્ણ
સત્ત્વ] પુ. ઇશ્વર. હિંદી પર્વતની પાંચી તોડી
નાખી હતી, તે ઉપરથી તે પર્વતને કુશ્મન
અથવા છે.

અમરકૃતિ [સં.] પુ. (પિમળ) એ
નામને ૧૬ અમરનો એક અમરમેળ હંદ
તેના દરેક ચરણમાં ૫ નગલુ અને ૧ લગુ
હોય છે, અને ૮ અમરે વિસામો આવે છે.

ન ન ન ન ન ન ન ન અમરકૃતિ પુ. રમ.
સુપિમળ

અમરકન્થા [સં. અમર (કામમ) + નામન
(નામ)] જ. કામમની કીર્તિ.

અમરકર્મ [સં. અમર (પર્વત) + કર્મ
(કર્મ)] પુ. હિમાલય પર્વત.

અમરકપદ ૧. જ. (અશિત) ન ફેરે એવું
પ્રમાણ.

૨. [સં. અમલ + પદ (પદમ્)] જ. મુક્તિ
મોક્ષ.

અમલપૂર્ણ [સં. અમલ (રિશ) + પૂર્ણ
(પૂર્ણ)] છી. (અમલપૂર્ણ) ઉપયોગ વગર
પડી રહે એવી મૂળી.

અમલસભાષ [સં. અમલસભાષ] પુ. (પ્રાકૃત)
હેમલા જેન તીર્થકર મહાવીર રાજાની એ
નામના નવમા અમલપર.

અમલસભાષા લુઓ અમલસભાષ.

અમલસરજી લુઓ અમલસરજી.

અમલસરસિ [સં. અમલ + સરસિ (સરસ)]
પુ. (અમલ) ક્રિમતમાં હેરાત ન થતો હોય
એવી સખ્ત; 'ઝો-રટ-ન ડ્યોન્ટી'.

અમલસરિપુ લુઓ અમલસરિપુ.

અમલસવાદી [સં. અમલ + વાદિન] વિ. કોઈ
નિષ્પત્તિ ન કરે એવું; વ્યાપારવાદી; કલવાદી.

અમલસસમેમી લુઓ અમલસસમેમી.

અમલસસંધિ [સં. અમલ + સંધિ (સંધિ)]
પુ. લક્ષ્યનમન થઈ ન શકે એવો સાંધો.

અમલસ ૧. પુ. (પિંગ) દરેક વસ્તુમાં ૧૨
માત્રાવાળા એ નામનો એક માત્રામેત્ર. હં.
તેમાં છેલ્લી ૬ માત્રા લખુ હોય, અને ૧, ૫
તથા ૯ માત્રાએ તાલ આવે છે.

૭ હવ વપર, ૭૧ ૫૨ ૭૩. અમલસ ૧૫, ૩૧ નિમંત્ર;
રવિ ૭૫માં લલ સિમ ૫૨, વાલો સરિ, સાર નવ ૫૨.
સુપિનવ

૨. [સં. અ + અલ (અલ)] છી. પૂર્ણ.
આર્યભટ્ટના કહેવા પ્રમાણે પૂર્ણ પર અમલ
એટલે પૂર્વન હોવાથી તેનું નામ અમલ પડ્યું
છે.

અમલસા વિપુલા સામય, ધરા ઉર્વધ સેવ;
ગોત્ર અવની કુંભની, મહી મેદિની હોય
પિત્રજલપુકાવ

૩. છી. (પુરાણ) મહેક પર્વતમાંથી નીકળતી
એ નામની એક નદી.

૪. છી. માલ સુદ સાતમ.

૫. વિ. છી. ન ખસે એવી; સ્થિર.

આ ભૂમિ સ્થિર છે મારે અમલસા કહેવાય છે.
અમલતી સામવદ

૬. જ. એમિતું; એકાએક.

આવ્યા અમલસા છે સાથ. પ્રેમાનંદ

અમલસામલ લુઓ અમલસામલ.

અમલસાધિપ લુઓ અમલસાધિપ.

અમલસાધતન [સં. અમલ (અમલ) +
સાધતન (સાધત)] જ. અમલ રહેવાનું
ઠેકાણું.

અમલસામલ [સં. અ + અલ (અલ) +
અલ (અમલ) પ્રલય) + માન (વર્તમાન
રહેવો પ્રલય)] વિ. ન ખસે એવું; અમલ
સ્થિર.

અમલસારાતિ લુઓ અમલસારાતિ.

અમલસારિ લુઓ અમલસારિ.

અમલસાસમેમી ૧. [સં.] છી. આસો સુદ
સાતમ.

૨. છી. માલ સુદ સાતમ. રૂપાળી, સંતાન-
વાળી ને સામલગી થઈ એવો તે દિવસે
સર્વપૂજન, તીર્થસ્નાન, દાન વગેરે કરે છે.

અમલસિત ૧. [સં. અ + અલિત (અલિત)]
વિ. ન અલે એવું.

૨. [સં. અ + અલિત (અલિત)] વિ. નહિ
અલે; રહેલું.

૩. વિ. સાંત; મંભીર.

૪. વિ. સ્થિર; અમલ.

અમલસિતકર્મ [સં. અમલિત + કર્મ
(કર્મ)] જ. (જેન) ઉદ્યમાં નહિ આવેલું
કર્મ; હજી અપવાની સ્થિતિમાં નહિ આવેલું
કર્મ.

અમલસેધર ૧. [સં.] પુ. મહાદેવનું એક નામ.

૨. લુઓ અમલસેધર.

અમલસેદ્ર લુઓ અમલસેદ્ર.

અમલવન ૧. [સં. આમલન] છી. જમણી
હથેલીમાં થીકું પાછી લઈ પીવાની કિચ.

સાચ લઈમલ વાલ સમુદ્ર, સર્વે અમલવન દીધા
દયારામ

૨. છી. અમલ પડી હાથમોડું ધોવાની કિચ.

અમલવાવનું જ. કિ. પ્રભુને પ્રસાદ થતાં પડી
હાથમોડું ધોવરાવવાં.

આમલન કરી પુનિ જન અમલવાવનું.

અમલનું લુઓ અમલનું ૩, ૪.

અમલનું ૧. વિ. અનુભવ વગરનું.

૨. [સં. અ + પ્રા. અવ (અવ)]
વિ. નહિ કહેલું; નહિ વર્ણવ્યું.

અમલનું જાણે તે કવિ કહેવાય. અમો

૩ [સં. અ + અલ (અલ)] વિ. નહિ
આલેલું.

જાણે ચીરી વનદ્યો અમલમાં જગ્યા. સ્થિતી

૪. [સં. અ + અલ (અલ)] વિ. નહિ
આલેલું.

અમલ લુઓ અમલ ૧, ૨, ૪-૧૩.

અમલપૂર્ણ પુ. -પરમાર વંશના રાજાની આણુ
પહાડ પાસેની એ નામની જૂની રાજધાની.

અમલપૂર્ણ લુઓ અમલપૂર્ણ.

અમલપૂર્ણ પુ. (સંગીત) ફેરવો ન પડે
એવો સિતારના પાકનો શાદ.

અમલપતિ લુઓ અમલપતિ.

અમલપદ લુઓ અમલપદ.

અમલપદવી [સં. અમલ + પદવી (અમલ)]
છી. મોક્ષ; મુક્તિ.

અમલપૂર્ણ લુઓ અમલપૂર્ણ.

અમલપૂર્ણ લુઓ અમલપૂર્ણ.

અમલપૂર્ણ લુઓ અમલપૂર્ણ.

અમલપૂર્ણ લુઓ અમલપૂર્ણ.

અમલપૂર્ણ લુઓ અમલપૂર્ણ.

અમલપૂર્ણ લુઓ અમલપૂર્ણ.

અમલપૂર્ણ લુઓ અમલપૂર્ણ.

અમલપૂર્ણ ૧. [સં. અમલિત] વિ. ન ખસે
એવું.

૨. વિ. સ્થિર; અમલ.

અમલપૂર્ણ [સં. અ + અલ (અલ)]
વિ. આપના વગરનું; અમોલ.

અમલપૂર્ણ રસ છે એટલી ખસે
તે પ્રેમી જનને પાસે રે. નરસિંહ

અમલપૂર્ણ [સં. અમલપૂર્ણ] છી. (પ્રામ્ય)
અમલપૂર્ણ નક્ષત્ર.

અમલપૂર્ણ મગી તો મગી ને હગી તો હગી
= અમલપૂર્ણ નક્ષત્ર વગર તો અમલ વગર, ન
વગર તો અમલ પડુ ન પડે.

અમલપૂર્ણ લુઓ અમલપૂર્ણ.

અમલપૂર્ણ [સં. અમલ + પૂર્ણ] છી. એ
નામની એક દેવી.

અમલપૂર્ણ [સં. અ + અલ (અલ)]
જ. આવી ન લક્ષ્ય એવી સ્થિતિ.

અમલપૂર્ણ ૧. [સં. અ + અલ (અલ)]
વિ. ઉદ્યો વગર કરી હોય એવું.

૨. વિ. ધીર; મંભીર.

૩. વિ. મંદ; અપગતા વિનાનું.

૪. વિ. સ્થિર; દઢ.

અમલપૂર્ણ લુઓ અમલપૂર્ણ.

અમલપૂર્ણ ૧. [સં. અ (અલ) + અલ (અલ)
(અલ) + અલ (નારીઅલિતો પ્રલય)]
વિ. છી. અપગતા વિનાની; મંદ.

૨. વિ. છી. ધીર; મંભીર.

અમલપૂર્ણ લુઓ અમલપૂર્ણ.

અર્થચંદ્રિકા ૨. છો. મંબીરતા.

૨. છો. મંદતા; જડતા.

૩. છો. સ્થિરતા; દહતા. અભય, ઐતઃ-
કરણી શુદ્ધિ, ઠાન અને ચેતને વિષે નિષ્ઠા,
દાન, દમ, મદુતા, મર્યાદા, અમંચળતા વગેરે
શુભ જે દેવી સંપત્તિ લઈને જન્મ્યો હોય
તેનામાં હોય છે.

અર્થક [સં. અ + ચંક (કોષી)] વિ. કાંત;
કોષ વગરનું.

અર્થકી ૧. છો. કાંત માથ.

૨. [સં. અ + ચંક (કોષી) + કી (નારી-
અતિનો પ્રત્યય)] વિ. છો. કાંત; કોષ વગરની.

અર્થકો પુ. આચર્ય; તાજુમી; વિરમય.

અર્થકલુ લુઓ અચ્ચો.

અર્થકલમ લુઓ અચ્ચો.

અર્થકલવ લુઓ અચ્ચો.

અર્થકલા લુઓ અચ્ચો.

અર્થકિત વિ. ચકિત.

અર્થકો પુ. અચ્ચો.

સુખ હો મલકા રાણીય,
હિંદુ વાન જાણીય પીઠાણીય,
એ વાતનો અર્થકો પડેય.

સમવ્યયમાના

અચ્ચા ૧. પુ. જ. જ. પામેશી સાથેના વર્તનમાં
પાળવાના નિયમ.

૨. [સં. અ + ચ્ચ (ચાલક)] છો. અચ્ચો;
જમાવ; બીડ.

૩. [સં. અ + ચ્ચ (જમ કરક)]
છો. અજેળો; અકતો.

૪. છો. મદકી; અચ્ચો.

૫. [સં. અર્ચન] છો. સેવા; પૂજા.

અચ્ચાક [સં. અ + ચ્ચ (ચકિત ચક)]
છ. અચ્ચાનક; એકાએક.

અચ્ચાકકાક (અચ્ચાકાક) ૧. જ. હિંદી
વાયવ્ય સરદદ બદાર વસતી એ નામની એક
કોમનું માણસ.

૨. વિ. એ નામની એક કોમનું.

અચ્ચાકલુ લુઓ અચ્ચાક.

અચ્ચાકલુષ [સં. અ + ચ્ચલુ (ચંચ)]
વિ. આંખથી ન દેખાય એવું

અચ્ચાકલુષ રકંધ પશુ નિમિત્ત પ્રાપ્ત કરી
માણુષ જની સકે છે. વત્સર્વસુત

અચ્ચાન લુઓ અચ્ચાક.

અચ્ચાનક ૧. વિ. ખ્યાન વગરનું.

૨. [સં. અચિન્તિત] જ. અચિન્તિત; એક-
એક; આકસ્મિક.

અચ્ચાપલુ લુઓ અચ્ચાપલ.

અચ્ચાપલ્લ [સં. અ + અપલ (અપલ)]
જ. અપલતા ન હોવી તે; સ્થિરતા.

અચ્ચાર ૧. [સં. અચ્ચાર] પુ. અચ્ચાર;
રીતભાત.

૨. [કા.] જ. અચ્ચાર.

મરમર કરી વાઈ કરે, મરમર કરે અચ્ચાર.
સોપાકિત

૩. જ. ચારોળીનું કાક.

અચ્ચારજ [પ્રા.] પુ. અચ્ચાર.

અચ્ચારિત્રી [સં. અ (અપ્રાસરત્વ અજ્ઞતાવ
પૂર્વક) + ચ્ચારિત્ર (વર્તનવાળું)] વિ. અચ્ચાર
આચરણવાળું.

વર્તમાન દરિએ સિદ્ધ કરનાર ચારિત્રી કે
અચ્ચારિત્રી નથી. લત્તાવંસુત

અચ્ચારી ૧. પુ. રામાનુજ સંપ્રદાયનો હરિ-
પૂજનનાં સાધન મેળવવાનું કામ કરનાર પુરુષ.

૨. [સં. અચ્ચારિત્ર] પુ. કાર્યમાં જતાવેલા
આચાર પાળનાર પુરુષ.

૩. વિ. આચાર કરનાર.

અચ્ચારુ [સં. અ + ચ્ચારુ (સુતર)]
વિ. એકાએક; કદરૂપું.

અચ્ચારુણ [સં. અચ્ચારુ + ત્વ (પદ)]
છો. એકાએક; કદરૂપા.

અચ્ચાર્ય ૧. [સં. અચ્ચાર્ય] પુ. ગુરુ; પુરોહિત.

૨. પુ. વિષ્ણુ.

૩. પુ. સિવ.

અચ્ચાલ ૧. છો. અચ્ચલતા; અચ્ચલિતા.

૨. છો. અટકાવ; રોકાઈ.

૩. [સં. અ (ચિત્ત) + ચ્ચાલ] છો. ચિત્ત
ચાલ; અચાલ અચ્ચલ.

૪. છો. હરકત; નડતર; અચ્ચલ.

અચ્ચાલક [સં. અ + ચ્ચાલક (ચાલવનાર)]
વિ. (ભૌતિક) વીજળી, ગરમી કે કોઈ પ્રકાર-
ની શક્તિને ખસાર ચલાવનાર પ્રતિરોધ કરનાર.

અચ્ચાલકાં જ. પરાણે; ન હટી.

અચ્ચાલુ જ. કારને લીધે ધીમે ચાલતું વહન.

અચ્ચાલો ૧. પુ. અચ્ચલતા; અચ્ચલિતા; અચ્ચેલ.

૨. પુ. રત્નવસ્ત્રા વચ્ચે વસ્ત્ર.

૩. પુ. રોકાઈ.

૪. પુ. હરકત; અચ્ચલ.

અચ્ચાલુ ૧. [અ + ચ્ચાલ (ચંચ)]
પુ. અચ્ચલ.

૨. [અ + ચ્ચાલ (ચાલ)] પુ. અચ્ચલિત.

૩. વિ. અચ્ચલ વિચલ.

૪. વિ. પ્રીતિ વગરનું.

અચ્ચાલુ વિ. પ્રેમ વગરનું.

અચ્ચાલેવચાલે ૧. જ. કોઈ કોઈ વચ્ચે
અંતરે અંતરે.

૨. જ. ચારે કાર; ચોગર.

અચ્ચાંચક જ. અચ્ચાનક; એકાએક.

અચ્ચાંચલુ લુઓ અચ્ચાંચલ.

અચ્ચિકલુ [સં. અ + ચ્ચિકલુ (ચીકલું)]
વિ. ચિત્તક વગરનું.

અચ્ચિકિત્સા ૧. [સં. અ (અધોમ) +
ચ્ચિકિત્સા] છો. અધોમ ચ્ચિકિત્સા.

૨. [સં. અ (નહિ) + ચ્ચિકિત્સા]
છો. ચ્ચિકિત્સાનો અણવ.

અચ્ચિકિત્સે [સં. અ + ચ્ચિકિત્સ (વચ્ચ
વાચ એક)] વિ. અચ્ચાલ ન હોય એવું.

અચ્ચિકિત્સનીચ ૧. વિ. પરમાત્મ કે સમજાવ
નહિ એવું; ન જણાવ એવું.

૨. લુઓ અચ્ચિકિત્સ.

અચ્ચિત્ ૧. [સં. અ + ચ્ચિત્ (ચૈતન્ય)]
જ. ચૈતન્ય રહિત વસ્તુ; પ્રકૃતિ.

આ મતનો મુખ્ય સિદ્ધાન્ત એ છે કે
પરમાત્મા, ચિત્ અને અચ્ચિત્ એવા ત્રણ
પદાર્થો સાચા છે. અણુભાષ્ય

૨. [સં. અ (નહિ) + ચ્ચિત્ (જ્ઞ)]
છો. જ્ઞ પદાર્થ; રામાનુજચાર્યે માનેલા ચિત્
(જ્ઞ), અચિત્ (જ્ઞ); અને ચિદચિદચિદ
(જ્ઞ) એ ત્રણ તત્ત્વ પૈકીનું જ્ઞ તત્ત્વ.

૩. વિ. જ્ઞ વિનાનું; જ્ઞ.

૪. વિ. ખ્યાન વગરનું.

૫. વિ. પાપી; કુટ.

૬. [સં. અ (નહિ) + ચ્ચિત્ (સમજાવ)]
વિ. સમજાવ વગરનું.

અચ્ચિત ૧. [સં. અ + ચ્ચિત્ (ચૈતન્ય)]
જ. ચૈતન્ય રહિત વસ્તુ; પ્રકૃતિ.

૨. જ. એકવાનો એ નામનો એક તોળ.

૩. ગુણ = માપ

૧૧ માપ = ૧૨

૪ ૧૨ = ૫૪

૧૦૦ ૫૪ = ૫૪૦

૨૦ ૫૪ = ૧૦૮

૧૦ ૧૦૮ = અચિત

૩. [સં. અ (નહિ) + ચ્ચિત્ (ચીકલું
કેકલું)] વિ. એકલું નહિ કરેલું.

૪. વિ. (વેદંત) અચ્ચેલું.

૫. વિ. જ્ઞ વગરનું; જ્ઞ.

૬. વિ. ખ્યાન નહિ અપનાવ.

૭. [સં. અ (નહિ) + ચિત (ધારણ)]
ચિ. નહિ ધારણું.

૮. ચિ. ધારણી; કુટ.

૯. [સં. અ + ચિત (જ્ઞાન)] ચિ. સમજણ
વગરનું; અજ્ઞાની.

અચિત્ત ૧. ચિ. અચિત્તઃ ક્રમણમાં આવી ન
શકે એવું.

૨. [સં. અ + ચિત (ધારણ)] ચિ. અચ-
ધારણું; અચિત્તું.

૩. [સં. અ + ચિત (જ્ઞા)] ચિ. (જ્ઞેન)
જ્ઞાવ વગરનું; જ્ઞેનના રહિત; નિર્જ્ઞેય.

નાસ્ત અને દેવની અચિત્ત થેનિ છે.

જવાબેસુર

૪. [સં. અ + ચિત (જ્ઞાન)] ચિ. જ્ઞાન
વિનાનું.

મનન અથવા પાંડિ ચિત્ત.

બહુ સંસ્કૃત કરિ અચિત્ત.

બાલક

૫. ચિ. નહિ જાણેલું.

૬. [સં. અ + ચિત (જ્ઞેષ્ઠ)] ચિ. નહિ
જ્ઞેષ્ઠું.

૭. [સં. અ + ચિત (જ્ઞા)] ચિ. જ્ઞાન
વગરનું; મૂખે.

અચિત્તઆહાર [સં. અચિત્ત (નિર્જ્ઞેય)
+ આહાર (ખોરાક)] પુ. (જ્ઞેન) જ્ઞાની
હિસા ન થાય એવો ખોરાક.

અચિત્તશ્વ [સં. અચિત્ત (જ્ઞાવ વગરનું) +
શ્વ (નામ અનાવનાર પ્રત્યય)] જ. જ્ઞાવ વગર-
ની સ્થિતિ.

અચિત્તત્વ [સં. અચિત્ત + ત્વ] જ. સમા-
નુભવાર્થે માનેલા તત્ત્વ તત્ત્વ પૈકી જક તત્ત્વ.

અચિત્તમહાર્કશ્વ [સં. અચિત્ત (જ્ઞાવ વિનાનું)
+ મહત્ (મોટું) + શ્વ (જાણી)]
પુ. (જ્ઞેન) જ્ઞાવ વિનાનાં અસંખ્ય પરમાત્મને
મેટો જાણી.

અચિત્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + ચિત]
ચિ. ચિત્ત વિનાનું.

આવાં સચિત્ત માસિએ કાલનાસએ અચિત્ત
માસિએના કાલનાસએ કરતાં સુખસત્ત્વની સં-
શક્તિને દોસ્તામાં વિવક્ષી જાણનારી વહેર છે.

અનન્ય પાઠક

૨. ચિ. (કાળ) અંત્યાર્થ વગરનું.

સમચિત્તમાં અર્થ અચિત્ત છે એમ નહિ,
અથવા અર્થચિત્તમાં સમ અચિત્ત છે એમ તો
નહિ.

કાળપ્રકાશ

અચિત્તિત [સં. અ + ચિત્તિ (ચીતરેલું)]
ચિ. નહિ ચીતરેલું.

અચિત્તિત ૧. [પ્રા.] છી. અચુત્તમે; અજ્ઞાત.

૨. ચિ. ગુરુ ઉપર પૂજ્યભાવ નહિ રાખનાર.
૩. ચિ. ન મને એવું; અપ્રિય.

અચિત્ત ૧. [સં. અ + ચિત (જ્ઞેષ્ઠ વગર)]
પુ. થોડો વખત.

૨. ચિ. થોડા સમય પહેલાંનું; હાથનું.

૩. ચિ. થોડો વખત રહે એવું; સ્થિત.

અચિત્ત અટક-કેલ-તાએ એ ક્રમચલાઈ
કયાએ; તાત્કાલિક ગધન.

૪. જ. થોડા વખતમાં; હાથમાં; જલ્દી.

અચિત્તકાલ ૧. પુ. એ નામનો વચસબનો
એક ફૂલ.

૨. [સં. અચિત્ત + કાલ (વખત)] પુ. દૂરો
વખત.

૩. જ. તુરત; એકદમ.

અચિત્તકાલિયો ભુઓ અચિત્તકાલ ૧.

અચિત્તકાલી [સં. અચિત્તકાલિન] ચિ. દૂર
સમયનું.

અવપણતા અચિત્તકાલી

માવ નહિ જ્ઞાને પ્રતિ બાળ.

નિમ્બાનંદ

અચિત્તક્રિય ૧. [સં. અ (નહિ) + ચિત્ત
(જ્ઞેષ્ઠ વગર) + ક્રિય (ક્રમ)] ચિ. જલ્દી
ક્રમ પૂર્ણ કરી શકે એવું.

૨. ચિ. જલ્દી પૂર્ણ થઈ શકે એવું.

અચિત્તજ [સં. અચિત્ત] જ. અચરજ; નવાઈ
સાતકનાં મનિ સહજ દેખી.

મેઘાંત અચિત્તજ બાલક. અનુદરશનંધ

અચિત્તદિવસ ૧. [સં. અચિત્ત (સચિત્ત) +
દિવસ (પ્રકાશ)] છી. વીજળી; અચિત્તપ્રભા.

૨. ચિ. થોડા વખત માટે ક્રિતિવાળું; ક્રમકાર-
વાળું.

અચિત્તધુતિ ભુઓ અચિત્તપ્રભા.

અચિત્તપ્રભા ૧. [સં. અચિત્ત + પ્રભા
(તેજ)] છી. ક્રમકાર.

૨. છી. વીજળી.

અચિત્તપ્રસૂત [સં. અચિત્ત + પ્રસૂત (સર
થયેલ)] ચિ. થોડા વખતથી સર થયેલું.

અચિત્તપ્રસૂત ભુઓ અચિત્તપ્રભા.

અચિત્તપૂત [સં. અચિત્ત + પૂત (ગરેલું)]
ચિ. તાત્કાલ ગરેલું; થોડા વખત પહેલાં થયેલું.

અચિત્તસ્થામી [સં. અચિત્ત (થોડો વખત)
+ સ્થામિન (રહેનાર)] ચિ. કાલમ ન રોકે
એવું; થોડા વખતનું.

અચિત્તહવાલો [સં. અચિત્ત (થોડા વખત)
+ અ. હવાલા (કાળ)] પુ. થોડા વખતની
અટકવત.

અચિત્ત ૧. [સં. અ + ચિત્ત (જ્ઞેષ્ઠ
વગર)] જ. જલ્દી; એકદમ; તુરત.

૨. જ. જ્ઞેષ્ઠ સમયે; મોડું.

અચિત્ત ૧. છી. એ નામની એક નદી.

૨. છી. (જ્ઞેન) પાંચમા અક્ષરો અને
સેગમા તીર્થકર શીશાતિનામની માતા.

૩. જ. ઉત્પાદને.

અચિત્તન [સં.] જ. જલ્દી; એકદમ.

અચિત્તપ્રભા ભુઓ અચિત્તપ્રભા.

અચિત્તશુ ભુઓ અચિત્તપ્રભા.

અચિત્ત-અધુ જ. (જલ્દી) નરક. આ
જન્મનો મૂળ અર્થ અસખ નિર્જની થાય છે

અચિત્તિત ૧. [સં. અ (નહિ) + ચિત્તિત
(નિશાની કરેલું)] ચિ. નિશાની નહિ કરેલું.

૨. ચિ. નિશાનીથી એજાબી ન સકાય એવું.

અચિત્ત ૧. [સં. અ + ચિત્ત (વિચારમાં
આવે એવું)] ચિ. અજ્ઞાત; અજ્ઞાતમાં ન
આવે એવું.

૨. [સં. અ + ચિત્ત (વિચાર)] ચિ. ચિત્તા
વિનાનું; ક્રિય વગરનું; બેક્રિય.

ચિત્ત ન કરે અચિત્ત રહુ, દેવદાસ સમરત્ત.

કબીર

૩. [સં. અ + ચિત્ત (વિચારવા થાય)]
ચિ. નહિ વિચારવા એવું.

અચિત્તન [સં. અ + ચિત્તન (વિચાર)]
જ. વિચાર વગરની સ્થિતિ.

અચિત્તનીય ૧. [સં. અ + ચિત્તનીય
(વિચારવા એવું)] ચિ. વિચાર નહિ કરવા
એવું.

૨. [સં. અ + ચિત્તનીય (વિચાર થઈ શકે
એવું)] ચિ. વિચારમાં ન આવી શકે એવું.

અચિત્તનું ભુઓ અચિત્ત.

અચિત્તિત ૧. [સં. અ + ચિત્તિત
(ધારણ)] ચિ. અચુધારું.

અર્ધો માતાના અચિત્તિત અચિત્તપ્રેરણથી ને
પિતાના પૂર્વસંકલિત મરણથી તેના હૃદયને એવડો
આપાત થયો.

કેશવ હર્ષદ

૨. ચિ. અતકર્ષ; મૂઠાં મૂઠાં.

૩. ચિ. એકાએક; એકાએક; આકર્ષિત.

૪. ચિ. નિશ્ચિત; એકર.

૫. જ. એકદમ; એકાએક.

અચિત્ત ૧. જ. અચાનક; એકાએક.

૨. ભુઓ અચિત્તિત ૧, ૨.

અચિત્ત-૧. પુ. (કાળ) એ નામનો એક
જાતનો આપા અસંકાર. તેમાં સાધારણ કારણ-
થી અસાધારણ કામ અથવા અસાધારણ

કારણથી સાધારણ કામનું મૂલ્ય જતાવ્યું હોય છે. એમને વસંતકાળ હાથલેને વાચ્યા અને વિરહિણીને મૌન જનારે છે, એટલે તેનો વિરહ એટલે વધારે છે કે તે કઈ એવી કહતી નથી.

૨. પું. કિવ; સંજર.
૩. [સં. જા + ચિત્ત (માધી સમય એવું)] વિ. અંદાજ ન નીકળે એવું; અનુભવ.
૪. [સં. જા + ચિત્ત (વિચાર થઈ શકે એવું)] વિ. ચિત્તવનમાં ન આવે એવું.
૫. વિ. ચિત્ત વગરનું.
૬. વિ. ધાર્મી કરતાં વધારે.
૭. [સં. જા + ચિત્ત (દિશ કરવા એવું)] વિ. દિશ ન કરવા એવું.
૮. [સં. જા + ચિત્ત (વિચાર કરવા એવું)] વિ. વિચાર નહિ કરવા એવું.
૯. જા અન્યનક; એકાએક.

અર્થસંગ્રહ પું. (વેદ) નવ જાતના તારમાં વપરાતી એ નામની ક્વા. તે જનાવવા ખરે, મંચક, સોનું દરેક તોલો ૧, દોહકારમ તોલો ૧૦, વૈકાંતકારમ તોલો ૧૦, લઈ જપાને જામરના રસમાં ધૂંતી, સૂતી, તેની ખર્પડી જનાવવી. ખડી જામરો, નજોડ, ઉદરકી, મરણી, તાંદુલની જાણ, અને સૂતરખૂખીને રસ એ દરેકની મધુ જાવના જપી તેમાં સુવર્ણમાયિકાકારમ તોલો ૧ અને ખરી તોલો ૧ મેળવી મધુ એવડી ઝીંગી કરવી. તેની માત્રા ૧ થી ૨ રતી, અને જનુ-જન તરીકે ધાણા અને પીપરને ઉકાળે છે.

અર્થસંગ્રહ [સં. અર્થ + આત્મન] પું. પરમાત્મા; ઈશ્વર.

અર્થસંગ્રહ ૧. [સં. અર્થ (ધાર્મી કરતાં વધારે) + આનંદ] પું. પરમેશ્વર, કેમકે તેનો આનંદ અનંત છે.

૨. જ. મધુ આનંદવાળું માણસ.

અર્થસંગ્રહ ૧. જ. એકાએક.

૨. [સં. અર્થિત] જા એમિતું; અણધાર્યું. કુદ જાણ ન કુદ જાણ મધુ અર્થિતિ ઉપર. સાલિશદ કહે.

અર્થી જી. જાણવું; અણધારી.

અર્થી કરવી = રમતમાં મૂર્છા કરવી.

અર્થીન પું. સુમાત્ર એક.

અર્થીતું [સં. અર્થિત] જા. અન્યનક; એમિતું.

અર્થીધિ વિ. (કચ્છી) આવનાર.

અર્થુવક ૧. [સં. જા + ચુવક (આકર્ષક)] વિ. આકર્ષક નહિ કરનાર.

૨. [સં. જા + ચુવક (કુળ આપ)] વિ. ચુવક નહિ કરનાર.

અર્થુવક પું. (આમ) અમળો.

અર્થુક ૧. [સં. જા + ચુ (પદ)]

વિ. અક્ષીર; રાખ્યાલુ; ચૂક નહિ એવું.

૨. વિ. જૂલ વિનાનું; શુદ્ધ.

૩. જા. અન્યનક.

૪. જા. મૂળ વગર; અમીત; નકો.

અર્થુકલું ૧. વિ. (કચ્છી) અપૂર; ન ખૂટે એવું.

૨. વિ. જૂલ ન કરે એવું.

અર્થુકનિકાલ [અર્થુક (જૂલ વિનાનું) + નિકાલ (રેલો)] પું. જૂલજૂલ વિનાનો નિર્ધવ.

અર્થુકપલું ૧. [અર્થુક + પલું (નામ જનાવનાર પ્રત્યય)] જા. અમીતપલું; નિમમત્ત.

૨. જા. નિમગ નહિ જવાપલું.

૩. જા. સંકેત ન હોવે તે; અમાતિ.

અર્થુકખાલુ ૧. [અર્થુક (ચૂક નહિ એવું) + ખાલુ] જા. ખાલી ન જાવ એવું ખાલું; નિશાન ન થઈ એવું તીર.

૨. વિ. અક્ષીર; રાખ્યાલુ.

૩. વિ. એનું જાણુ ખાલી ન જાવ એવું.

અર્થુકખાલુ ચોક્કસ = પુરુષ ચોક્કસ કે એનું જાણુ કહી ખાલી જવું ન કરવું.

૪. જા. નકો; અર.

અર્થેત ૧. વિ. મહારાષ્ટ્ર; જાવડી.

૨. વિ. આશ; જાન વગરનું.

૩. વિ. જડ; કાચ વગરનું.

૪. [સં. જા + એતસ (જાન)] વિ. જોડાન; એમુક.

૫. વિ. સમજ વગરનું; ખડ.

અર્થેતન ૧. [સં.] જા. (વેદંત) અમસમક; એતનથી જિજ્ઞાસવું પદાર્થ જાણ.

૨. જુઓ અર્થેત ૩, ૪.

અર્થેતનત્ત ૧. [સં. અર્થેતન + ત્ત (નામ જનાવનાર પ્રત્યય)] જી. કાચ વગરની સ્થિતિ; જડતા.

૨. જી. એજાનપલું; મૂર્છા.

અર્થેતના જુઓ અર્થેતનત્ત.

અર્થેતસ ૧. [સં. જા + એતસ (વેદંત)] વિ. જડ.

૨. [સં. જા (અમસમપલું જનાવનાર પ્રત્યય) + એતસ (વિત)] વિ. કુદ જિતવાળું.

૩. [સં. જા + એતસ (વિત)] વિ. એમુક; એજાન.

અર્થેના [સં. જા (નિરવેક વપરાતો પ્રત્યય) + એતસ (જાન)] વિ. જાનવારી; જાનને લઈને જ ઈશ્વર મળે છે, કમને લીધે નહિ એમ માનનાર.

એ અમનિશ્ચયિની દરમિયાન ન અમલત્ત કેવલ સુદિશ્ચયમથી દૃઢરૂપે ઓળખવા માટે છે તે અર્થેત.

અર્થેન ૧. [જા (વિરોધ જનાવનાર પ્રત્યય) + એન (કુળ)] જા. કુ:ખ.

૨. જા. એમેની; આકુળતા.

૩. વિ. મહારાષ્ટ્ર.

૪. વિ. એમેન.

અર્થેર [સં. જા + એર (પર)] વિ. (કચ્છી) અરી ન સહાય એવું.

અર્થેરૂ વિ. (આમ) અણુપટનું; અયોમ.

અર્થેસ ૧. પું. આચાર; રીતભાત.

આચાર નામ જાણે રમલે કોઈ જ છે. 'અર્થેસ' 'ઓચલ' 'આચર' 'સોહસીય' એ સર્વે રૂપાંતર છે તેમ જાણાવનારે સ્વીકાર્યું છે.

પુરાતત્ત્વ

૨. જા. ચોડાં વચ.

૩. જા. ચોડી દિશાતું કપડું.

૪. [સં. જા + એસ (વચ)] જા. વચ ન હોવાપલું.

૫. વિ. કપડાં વિનાનું; નાનું.

૬. વિ. કપડું વચવાળું.

૭. [સં. જા (અમસમપલું પ્રત્યય) + એસ (વચ)] વિ. ચોડાં કપડાં પહેરનાર.

૮. વિ. મેલાં જૂઝડાં પહેરનાર.

અર્થેસક ૧. [સં. જા + એસક (વચ)] પું. (કૈન) પહેલા અને છેલ્લા તીર્થકરના સાધુનો વચ સંબંધી આચાર.

૨. [પ્રા. અર્થેસમ] વિ. નિર્દોષ વચવાળું.

૩. જુઓ અર્થેસ ૫, ૬, ૭, ૮.

અર્થેસકકપ [સં. અર્થેસ + કપ (આચાર)] પું. (પ્રાકૃત) અર્થેસક. જુઓ અર્થેસ ૧.

અર્થેસકત્વ [સં. અર્થેસક + ત્વ (નામ જનાવનાર પ્રત્યય)] જા. કપડાં વગરની ક્ષણત; નામી ક્ષણ.

અર્થેસકપરિપહ જુઓ અર્થેસપરિપહ.

અર્થેસપરિપહ [સં. અર્થેસ + પરિપહ (સહવ કરવું તે)] પું. (કૈન) જૂનાં, એજા કે રૂઢેલાં કપડાં હોય અથવા કપડાં ન જ હોય એપણુ મનમાં એક રાખ્યા વગર તે સ્થિતિ પ્રમાણે રહેવાનો નિયમ.

નક્તવને અર્થેસપરિપહ પલુ કહે છે.

વત્સર્વસૂત્ર

અર્થસિદ્ધિ [સં. અ + ચેદિષ (પ્રપું)]
છી નમ સ્ત્રી.

અર્થેષ ૧. પું. (વિદ્યાન) વાતાવરણના વાયુ-
ધટકોમાંનું એ નામનું એક મુદ્રાલ્પ. આ વાયુ
ઉપર માર્ગ પલ્લુ ક્રમનું રાસાયણિક કાર્ય થયેલું
જોવામાં નહિ આવવાથી તેને અર્થેષ અથવા
નિર્ણય એવું નામ આપ્યું છે.

૨. વિ. ક્રિયા વચરનું.

૩. [સં. અ + ચેદ (હનયત)]
વિ. જડ; ચૈતન્ય વિનાનું.

૪. વિ. બેજાન; બેશુદ્ધ.

અર્થેષ્ટતા ૧. [સં. અર્થેષ્ટ + તા (નામ
જનાવનાર પ્રત્યય)] છી. જડતા.

૨. છી. બેશુદ્ધિ; બેજાનપણું.

૩. છી. હનનમયન વિનાની હાલત.

અર્થેષ્ટિત [સં.] વિ. જેને માટે થન કરવામાં
ન આવ્યો હોય એવું.

અર્થેષ્ટ જ. દક્ષિણ દિશુસ્તાનમાં ટેકરીવાળા
જંગલમાં ઉગતું પ્રાણી રેમનું એક જાતનું
ઝાડ. એનું લાકડું વહેમને લીધે થર બાંધ-
વાના કામમાં વપરાતું નથી.

અર્થેતન્ય ૧. [સં. અ + ચૈતન્ય (સમજ)]
જ. અજ્ઞાન.

૨. [સં. અ + ચૈતન્ય (છવ)] જ. જડતા.

૩. વિ. ચૈતન્ય વચરનું; જડ.

૪. વિ. સમજ વચરનું; મૂઠ.

અર્થેતન્યકુમ [સં. અર્થેતન્ય + કુમ
(કાવ)] પું. પૃથ્વીપર વનરપતિ તથા પ્રાણી
વચરનો એક કલ્પિત કાળ.

અર્થો ૧. પું. આક્રોશ; અભ્યોજો.

અર્થોના અર્થો પાત્રો = અર્થો નીકળ્યા
હોય તે અર્થનાં પાત્રો માણસે મહારથી આવ-
નારને આવકાર ન, આપવો.
અર્થોના અર્થો પાત્રો છે. લોકોમાં

૨. પું. મંદો; અચરનો જમાવ.

૩. પું. જમાવ; બીડ.

૪. પું. મુશ્કેલી; અપ્રમજ.

અર્થો સહે છે અર્થો ૨,
એ મર્યા અવસર હારી. નામેસમ

૫. પું. વાળ સાથે ન રાખવાથી થતો અપ-
માનો.

અર્થોમયી છી. ખૂબ ખાવાથી પેટમાં થતી
અકામલ; અહોહી.

અર્થોક્ષ ૧. વિ. અનિશ્ચિત; ખાતો વિનાનું.

૨. વિ. બુદ્ધવાણું; અવધાર્ય.

અર્થોક્ષાર્ધ [અર્થોક્ષ + આર્ધ (નામ જનાવ-
નાર પ્રત્યય)] છી. અનિશ્ચિતતા; નક્કીપણું
નહિ હોતું તે.

અર્થોક્ષ જુઓ અર્થોક્ષ.

અર્થોક્ષસત્તા છી. અર્થોક્ષાર્ધ.

અર્થોક્ષ ૧. [સં. અર્થોક્ષ] જ. અસ્વચ્છતા;
મંદો; અનિશ્ચિતતા.

૨. વિ. ચોખવટ વિનાનું.

૩. જુઓ અર્થોક્ષ ૨, ૩.

અર્થોક્ષ ૧. જ. (જૈન) એક જાતનું પિશાચ.
પિશાચોના પદર એક આ પ્રમાણે છે: કુખાદ-
પદ્મ, ભેષ, અન્દક, કાલ, મહાકાલ, કૈલ,
અર્થોક્ષ, વાલપિશાચ, મુખપિશાચ, અસ્ત્રાચ,
દેહ, મહાવિદેહ, વૃણીક અને વનપિશાચ.
વત્સર્વસ્ય

૨. [સં. અ + ચેદ (વિત)] વિ. અ-
ર્થિત.

૩. [સં. અ + ચેદ (જલ)] વિ. અશુદ્ધ.

અર્થોક્ષિત [સં. અ + ચેદિત (પ્રેરક)]
વિ. પ્રેરણા કરી વિનાનું.

અર્થોપચો પું. અંવાહ; સંગ.

અર્થોલી ૧. જ. એ નામની સીંદ્રી એક
જાતનું ઘાસ. આફ્રિકામાં નાઈલના પ્રદેશમાં
રહેનાર સીંદ્રી એકને અર્થોલી કહે છે.

૨. વિ. સીંદ્રી એ નામની એક જાતનું.

અર્થોર્થ [સં. અ + ઓર્થ (ચેરી)]
જ. ચેરી નહિ કરતી તે; અસ્તેષ.

અર્થોર્થમત [સં. અર્થોર્થ + મત] જ. (જૈન)
ચેરી ન કરવાનું મતનું મહામત.

અર્થોર્થવતની અનુચિતિઅવગ્રહવાચન, અર્થો-
ર્થઅવગ્રહવાચન, અવગ્રહાવધાન, સાધર્મિક
પાસેથી અવગ્રહવાચન અને અનુસાધિતવાચન
જોવાને એ પાંચ વાવનાઓ છે. વત્સર્વસ્ય

અર્થોર્થ [સં. ઉચ્ચર (ચેતવ)] જ. વિ.
ઉચ્ચાર કરવું; બોલવું.

અર્થિ ૧. પું. (પ્રાકૃત) સર્વ.

૨. છી. અમિતો જવાળા.

૩. છી. દીવાની સમ.

૪. છી. સરીંગની કાંતિ.

૫. [સં. અર્થિસ] જ. કિરણ.

૬. જ. રતનું લેખ.

અર્થિસહસ્રમાલ્ય [સં. અર્થિસ (કિરણ)
+ સહસ્ર (હજાર) + માલ્ય (હાર)]
છી. હજાર કિરણની હાર.

અર્થુદય [સં. અર્થ + ઉદય (પાલ્લી)]
જ. (પ્રાકૃત) બેઠેલો તે કરતાં વધારે વરસાદ
થયે તે; અતિરૂઢિ.

અર્થ ૧. [સં.] પું. એ નામનું એક જાતનું
ઝાડ.

૨. પું. (જૈન) એક અર્થોક્ષનું નામ.

૩. પું. (જૈન) મેરુ પર્વત.

૪. પું. સંસ્કૃતો એ નામનો એક દીકરો.

૫. પું. રૂદાસ.

૬. પું. સદિક મણિ.

૭. છી. (પ્રાકૃત) આંખ.

૮. [સં. અર્થ] જ. (પ્રાકૃત) રીંછ.

૯. વિ. ચોખવટ; સ્વચ્છ; નિર્મળ.

‘અર્થ’ રૂપનું મૂળ સ્વરૂપ ‘અર્થ’ છે.
સંસ્કૃત ધાતુ ‘અર્થ’ એટલે બાંધ કરવો,
એ ધાતુ પરથી ‘અર્થ’ ઉત્પન્ન થયું છે.
દૃષ્ટિને બાંધ ન કરે તે ‘અર્થ’. નિર્મળ
વસ્તુ દૃષ્ટિને બાંધ કરતી નથી, તેમાં દૃષ્ટિ
પ્રસારે છે.

‘અ’ ની પૂર્વે હસ્ત સ્વર હોય તો ‘અ’ નો ‘અર્થ’
થાય છે એ નિયમાનુસાર ‘અર્થ’નું ‘અર્થ’ થયું
છે. મુદ્દા બાંધવું

૧૦. જ. પાસે; કુખ.

અર્થુર જુઓ અર્થ ૨, ૩, ૬.

અર્થુર ૧. જ. (પ્રાકૃત) અવલોકન.

૨. જ. અભિસા.

૩. જ. અસન; બેઠા.

૪. જ. સેવા; આહરી.

અર્થુરુદય [સં. આસન] જ. (પ્રાકૃત)
સાંભળે અભ્યાસ કરવાની જગ્યા.

અર્થુરુદય [પ્રા. અર્થુરુ (બેઠા) + સં.
રુદ] જ. (પ્રાકૃત) બેઠાનો બેઠાડો; દીવાન-
ખાતું.

અર્થુરુદય [પ્રા. અર્થુરુ (અભિસા) +
સં. ચેત] પું. (પ્રાકૃત) કિંમ્બ વચરના
કામમાં ઉદયોનો ઉપયોગ.

અર્થુર ૧. છી. જલ નહિ તે; ખૂટકો; જોઈ.

૨. [સં. અ + અર્થ (માર્ગ)] વિ. ઉપાડું;
અહેર; મુશ્કેલી.

૩. જ. એકાએક; એકિતું.

૪. જ. અર્થ ન પડે એમ. જેમ, એ
દમીને તો અર્થ નહીં થયો.

૫. જ. ગુહ્યજન વચર; સલામત.

અર્થુર ૧. [સં. અ (નહિ) + અર્થ
(સર્વવિદ્ય સરીકે વપરાતી છત્રી)] વિ. જ
આમર રીંછત; પદ્મજ; રાજમજ.

૨. [સં. અ (નહિ) + છ (ઠાંકું)]
વિ. ઠાંકણ વગરનું; ઉધાડું; ખુલ્લું.
૩. [સં. અ (નહિ) + જ (જોવ)]
વિ. વડીલ વિનાનું; અનાથ.
અમ્ભરક ૧. [સં. અ + જ (જી)]
વિ. જીવો વિનાનું.
૨. વિ. રાખ વગરનું.
અમ્ભર ૧. [સં. અ + જ (સંગ્રહ)]
વિ. ખુલ્લું; અહેર.
૨. વિ. દુભાઈ; મોઢીમાંસથી નહિ દંડાયેલું.
અમ્ભરલક્ષ ૧. પુ. ૪૬.
૨. [સં.] પુ. રીંછ.
અમ્ભર [પ્રા.] પુ. અમ્ભર.
અમ્ભર ૧. [પ્રા.] જી. અમ્ભર; દેવાંચના;
પરી.
૨. જી. અપરી વગાડી તે.
૩. જી. રૂપાળી સી.
અમ્ભરનિપાત [પ્રા. અમ્ભર (અપરી વગ-
ડી તે) + સં. નિપાત (પડતું તે)]
પુ. અપરી વગાડીએ એટલે વખત; દૂક સમય.
અમ્ભરી [સં. અમ્ભરસ; પ્રા. અમ્ભર]
જી. (હિંદી) અમ્ભર; પરી.
અમ્ભર [સં. અ (નહિ) + જ (જોવ)]
વ. નિર્દોષતા; અનપરિવ.
અમ્ભરિ ૧. [પ્રા.] પુ. (જૈન) ઠાપના
ચોખ્ખે રાહનાર સ્નાતક; એકમા ઝુલસાન-
વાળો સાધુ.
૨. પુ. જીવનમુક્ત.
અમ્ભર ૧. વિ. કુદવ વિનાનું; અસન વગરનું.
૨. [સં. અ + હંસ (પથ)] વિ. હં
વિનાનું; અલવાળું.
૩. [પ્રા.] વિ. પરાધીન; પરતન.
૪. [સં. અ + હંસ (વે)] વિ. વે
હીજવવાના અધિકાર વગરનું; હં.
અમ્ભ ૧. [સં.] જી. (જૈન) વચ્ચે રેતી
એ નામની રાજધાની.
૨. જી. વિષ્ણુનું એકવાનું વચ.
૩ [સં. અમ્ભ] વિ. (હિંદી) તંદુરસ્ત.
૪. વિ. (હિંદી) સારું; અધું.
૫. વિ. (હિંદી) સ્વચ્છ નિર્મળ.
૬. જ. (હિંદી) બહુ સારું; વાહું ઠીક.
અમ્ભાર્થ [હિં.] જી. સાચાપણું.
અમ્ભરિય [સં. અમ્ભરિય] વિ. (પ્રાકૃત)
હાંકું.

અમ્ભરવાક [સં. અમ્ભ (નિર્મલ) + વચ
(જોવું)] પુ. સોમયજ્ઞમાં હોતા સાથે બોલ-
નાર એ નામનો એક પુરોહિત.
અમ્ભરવાકસામ [સં. અમ્ભવાક + સામન
(સામવેદ)] વ. અમ્ભવાક નમન પુરોહિતો
માવાનો સામવેદનો જ્ઞાન; ઉદ્દેશીય.
અમ્ભરવાકીય ૧. વ. સોમયજ્ઞમાં હોતા સાથે
બોલનાર પુરોહિતનું કામ.
૨. [સં. અમ્ભવાક + ઈવ (વિશેષણ બનાવ-
નાર પ્રત્યય)] વિ. અમ્ભવાક સંબંધી.
અમ્ભિ [સં. અમ્ભિ] જી. (પ્રાકૃત) આંખ.
અમ્ભિઅંતર જુઓ અમ્ભિઅંતર.
અમ્ભિકણ્ઠ [પ્રા. અમ્ભિ + સં. કણ્ઠ
(કણ)] વ. આંખમાં પડેલ કણ.
અમ્ભિકણ્ઠ [પ્રા. અમ્ભિ (આંખ) + કણ
(ઠાંકું તે)] વ. આંખ ઠાંકવાનું કામ.
અમ્ભિક ૧. [સં. અ + હિં (દોષ)]
વ. ભૂલ વગરનું કામ.
૨. [સં. અ (નહિ) + હિં (મલું)]
વિ. કણ વગરનું.
૩. વિ. આંખ વિનાનું.
અમ્ભિકાંઠ [સં.] પુ. વેદમાં તેતિરીય
જ્ઞાતવ્યનું એ નામનું એક પ્રકરણ.
અમ્ભિકાવધારણ [સં.] વ. સંખ્ય વચ્ચે કમ
પૂર્વ થવા પછી તેમાં કાંઈ થયેલી ભૂલના
નિવારણ માટે કરાતું વિષ્ણુસ્મરણ.
અમ્ભિનિમીલિત ૧. [પ્રા. અમ્ભિ (આંખ)
+ સં. નિમીલિત (ધીમિલ)] વ. અંધ
મીલતાં લામનો વખત.
૨. વ. આંખ મીલવાની ક્રિયા.
અમ્ભિનિમીલિતમાત્ર [અમ્ભિનિમીલિત +
સં. માત્રા (યોગ્યતા)] વ. આંખ મીલો
ઉપાડીએ એટલા વખતમાં; કણ વાંચ
સમયમાં.
અમ્ભિત ૧. [સં. અ + હિં (કાવેલું)]
વિ. આંખ; અંધ.
મુનિમુવતરવામિલ ચરિત્ર નહ વિવિધ અમ્ભિત
પાદ પરંપરા લિખી દીસતું જ. (સં. ૧૨૦૪).
પુરાણવ
૨. વિ. આંખ; કાવચ.
અમ્ભિતધાર ૧. જી. અંધ ધાર પડે એવું
વાસણ.
૨. [સં. અમ્ભિ (આંખ) + ધાર (કણ)]
જી. કાવચ વહેતું ઝરણું.

અમ્ભિતપત્ર ૧. [સં. અ + હિં (કાવેલું)
+ પત્ર (પાંદડું)] વ. સાબુદાઢ કાંડ, કેમકે
તેને પાંદડાં કાવચ રહે છે.
૨. [સં. અમ્ભિત + પત્ર (પાંખ)]
વિ. અંધ પાંખવાળું.
૩. વિ. પાંદડાં કાવચ રહે એવું.
અમ્ભિતપત્ર જુઓ અમ્ભિતપત્ર ૧, ૨.
અમ્ભિપત્ર [પ્રા. અમ્ભિ (આંખ) + સં.
પત્ર (પાંખ)] વ. પાંખણ.
અમ્ભિમળી [પ્રા. અમ્ભિ (આંખ) + સં.
મલ (મેલ)] પુ. આંખનો મેલ; મીપડો.
અમ્ભિવેદના [પ્રા. અમ્ભિ (આંખ) + સં.
વેદના (દુઃખ)] જી. આંખની પીડા.
અમ્ભિશુભ [પ્રા. અમ્ભિ (આંખ) + સં.
શુભ (ચલો)] વ. આંખનો ચલો.
અમ્ભી ૧. જી. (જૈન) અમ્ભેશમાં ઉત્પન્ન
થયેલી સી.
૨. વ. બોરી છીંક ખાતી વેળા કરાતો અનુ-
કરણરૂપ અવાજ.
અમ્ભી જમાનત જી. સારી જામીનમીરી.
અમ્ભુ ૧. [હિં. અમ્ભ] વિ. સારું; સુંદર.
૨. જ. બહુ સારું; વાહું ઠીક.
અમ્ભુ જુઓ અમ્ભુ.
અમ્ભુ જુઓ અમ્ભુ.
અમ્ભરિક [સં. અ (નહિ) + હિં (ઉલ્લા
એવ)] વિ. નહિ કાવચ જેવું; અમ્ભેલ.
અમ્ભેલ ૧. [સં. અ + હિં (કાવચ એવું)]
પુ. આંખ, કેમકે તે કાવચો નથી.
૨. વિ. ન કાવચ એવું.
અમ્ભેલકોણ [સં. અમ્ભેલ (કૂંટણી કીપેલું)
+ કોણ] પુ. (જૈન) કોઈના હાથમાંથી
કાઢીને સાધુને આહાર વહેરાવવાથી એટલે
આપવાથી લામનો એ નામનો એક કોણ.
અમ્ભેર ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + રા. સીર
(જીભર એ સ્થાન એટલું જાણ)] પુ. અર્ધા
સીર વળનનું કાટણું.
૨. પુ. અર્ધો સીર; ૨૦ તોલાભાર.
૩. પુ. (પ્રાકૃત) અધર્મધારક બનાવ; અધેર.
૪. વિ. અર્ધો સીર વળનનું.
અમ્ભેરિકું ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + કું
સીરિકું (સીર વળનનું માથ)] વ. અર્ધો સીરનું
માથિકું.
૨. વ. અર્ધો સીરનું વળન.
૩. વિ. અર્ધો સીર વળનનું.
૪. વિ. અર્ધો સીર સમાવ એવું.

અમ્બેરિયો [સં. અમ્બ (આધુ) + યુ. રિયો
[શેર વળનું તેણું]] પું. અમ્બા શેર વળનું
કાંદણ; અમ્બેરી.

અમ્બેરી છી. અમ્બા શેર વળનું તેણું.

અમ્બેરો ભુએ અમ્બેરિયો.

અમ્બોદન [સં.] જ. સિદ્ધાર; મુસા.

અમ્બોદ ૧. જ. (પુરાણ) કારમીરમાં સિદ્ધા-
મમ પાસે આવેલું એ નામનું એક સરોવર.
તેનું પાણી નિર્ભય હોવાથી તેનું નામ અમ્બોદ
પડ્યું છે.

૨. [સં. અમ્બ (નિર્મલ) + ઉદન (ખણી)]
જિ. ચોખ્ખા પાણીવાળું.

અમ્બોદકા [સં.] છી. (પુરાણ) હિંદુસ્તાનની
એ નામની એક નદી.

અમ્બોદા ૧. [સં.] છી. (પુરાણ) પિતરોની
એ નામની એક માનસકથા. તે પિતરોના
શાપથી મત્સ્યરૂપે અમ્બા સત્ત્વરથી તરીકે
આવતરી હતી.

૨. છી. (પુરાણ) હિંદુસ્તાનની એ નામની
એક નદી; અમ્બોદકા.

અમ્બોહિની છી. અમ્બોહિણી.

અમ્બુત ૧. પું. (કૈન) એ નામનો બારમો
દેવલોક.

૨. પું. (પિંગ) એ નામનો ૩૦ મુઠ તથા
૧૬ લઘુ મળી ૮૬ વર્ણનો એક વિષમળતિ
માત્રાભેગ છે. તે પદ્મથી છપ્પમને એક ભેદ છે.

૩. [સં. અ + મ્બુત (નાસ પામેલું)]
પું. કૃષ્ણ, કેમકે તે વિષ્ણુના અવતાર હઈ
અવિનાશી મનાય છે.

૪. પું. (કૈન) ચોથો કૈલીના દેવતા; વૈમા-
નિક કૈલીના અપભવ દેવતાનો એ નામનો
એક ભેદ.

૫. [સં. અ + મ્બુત (વિષ્ણુ વિનાનું)]
પું. પરમેશ્વર, કેમકે તેનાં સ્વરૂપ તથા શક્તિમાં
દેશ્વર થતો નથી.

૬. પું. પીપળાનું ઝાડ.

૭. પું. રિષ્ણ.

૮. છી. તારણી નામની એક ભતની માછલી.

૯. જ. આંગાનું ઝાડ.

૧૦. જ. બાર સર્પનું કુળ.

૧૧. [સં. અ (નદિ) + મ્બુત (ગરેલું)]
જિ. નદિ કહેલું.

૧૨. [સં. અ + મ્બુત (ચમેલું)] જિ. નિલ;
અવિનાશી; અટલ.

૧૩. જિ. (સંગીત) શુદ્ધ; પોતાના સ્થાનમાં
રહેલું.

૧૪. [સં. અ (નદિ) + મ્બુત (ગરેલું)]
જિ. રિષર; નિષલ.

અમ્બુતકદપ પું. (કૈન) એ નામનો બારમો
દેવલોક.

માનવ અને પ્રાણીની ઉપર સમક્ષીમાં
ભગવાન અને મહેશ્વરી માર્ક આસુ અને
અમ્બુતકદપ છે. વસ્ત્રાચર

અમ્બુતકુલ [સં. અમ્બુત (વિષ્ણુ) + કુલ]
જ. વૈષ્ણવ લોકો, કેમકે તેઓ અમ્બુત એટલે
વિષ્ણુનાં અનુયાયી છે. વિશેષ કરીને રામાનંદી
સમ્પ્રદાયનાં વૈષ્ણવો પોતાને અમ્બુતકુલ કે
અમ્બુતમોન કહે છે.

અમ્બુતમોન ભુએ અમ્બુતકુલ.

અમ્બુતચર્ચુ [સં. અમ્બુત (વિષ્ણુ) + ચર્ચુ
(પત્ર)] પું. વિષ્ણુનો પત્ર.

અમ્બુતચર્ચુ તણી નિલ પિતમાં,
ચોટ ચતુર નર સખો. અમ્બુતવિદુ

અમ્બુતજ [સં. અમ્બુત (વિષ્ણુ) + જ
(જન્મેલું)] જિ. વિષ્ણુમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ.

અમ્બુતપતિ [સં. અમ્બુત (બારમો દેવલોક) +
પતિ (ખની)] પું. (કૈન) અગિયારમા
અને બારમા દેવલોકના હેતુ નામ.

અમ્બુતપુત્ર [સં. અમ્બુત (કૃષ્ણ) + પુત્ર]
પું. કામદેવ; પ્રદુમ્ન, કેમકે તે કામદેવનો અવ-
તાર મનાય છે.

અમ્બુતપ્રિયા ૧. છી. મહિરીપની અંદર
રહેલી ૧૪ દેવી મહિરી એ નામની એક.
ભુએ કથા.

૨. [સં. અમ્બુત + પ્રિયા (વડાણી)]
જિ છી. અમ્બુતને વડાણી.

અમ્બુતમધ્યમ પું. (સંગીત) બાર વિકૃત સ્વર
માંહેનો એ નામનો એક. તેનો માર્ગની
નામની શ્રુતિથી બારંગ થાય છે, અને તેમાં
બે શ્રુતિ હોય છે.

અમ્બુતવાસ [સં. અમ્બુત + વાસ (રહે-
ણું)] પું. પીપળાનું ઝાડ; અમ્બુતવડ.

અમ્બુતવૃક્ષ ભુએ અમ્બુત ૧, ૬.

અમ્બુતશાપક [સં. અમ્બુત (વિષ્ણુ) +
શાપક (શાપ આપનાર)] પું. સિવ, કેમકે
તેણે વિષ્ણુને શાપ આપ્યો હતો.

અમ્બુતશ્વજ (અમ્બુતશ્વ) પું. (સંગીત)
બાર વિકૃત સ્વર માંહેનો એ નામનો એક.
તેનો હંદવંત નામનો શ્રુતિથી બારંગ થાય
છે, અને તેમાં બે શ્રુતિ એટલે મુખ્ય સ્વરની
વચ્ચેના પેટા સ્વર હોય છે.

અમ્બુતકિશર્વ જ. અંત; છેડો. હિંદુ ધર્મકથા
કે આખ્યાનને અંતે આ સંદર્ભી શરૂ થતો
શ્લોક બોલાય છે.

અમ્બુતકેસર સમનાસમ્યં. સુવિ
અમ્બુત કરવું = પૂરું કરવું.

અમ્બુત છી. એ નામની એક દેવી.

અમ્બુતામજ ૧. [સં. અમ્બુત (વિષ્ણુ) +
અમજ (મોટો બાર્ડ)] પું. ઉદ, કેમકે વામન-
૧૫ વિષ્ણુને તે મોટો બાર્ડ થાય.

૨. [સં. અમ્બુત (કૃષ્ણ) + અમ (આમ) +
જ (જન્મનાર)] પું. કૃષ્ણના મોટા બાર્ડ;
બગરામ.

અમ્બુતામજ ભુએ અમ્બુતપુત્ર.

અમ્બુતાનંદ ૧. [સં. અમ્બુત + આનંદ]
પું. અખંડ આનંદ; આત્માનો આનંદ.

૨. પું. ઉચિત, કારણકે તે અખંડ આનંદ
બોધવે છે.

પ્રજ્ઞ અમ્બુતાનંદ અભ્યક્ત કરીએ,
નવ બાસી વેદથી ભેરે લઈએ.

પ્રિમાનંદ
૩. જિ. હંમેશાં આનંદ બોધવતું.

અમ્બુતાશુ ૧. પું. (પુરાણ) મહાભારતના
યુદ્ધમાં દુર્યોધનના પક્ષનો એ નામનો એક
રાજા. એ અર્જુનને હાથે મરણ પામ્યો હતો.

૨. [સં. અમ્બુત (રિષર) + આશુષ
(આવરણ)] જિ. રિષર આવરણવાળું.

અમ્બુતાવાસ [સં. અમ્બુત + આવાસ
(રહેઠાણ)] પું. પીપળાનું ઝાડ.

અમ્બુતમંજ ભુએ અમ્બુતપુત્ર.

અમ્બુતિ ૧. [સં. અ + મ્બુતિ (નાસ)]
પું. નાસનો અભાવ.

૨. જિ. નાસ વિનાનું.

અમ્બુસંધિ [સં. અમ્બુ (સ્વર) + સંધિ
(એકાદશ)] છી. (બાકરણ) બે સ્વરના
એકાદશી થતો દેશ્વર; સંધિની બાર ભત
માંહેની એ નામની એક. જેમકે અમ્બુત +
અમજ = અમ્બુતામજ, પરમ + ઉચિત =
પરમેશ્વર મહા + ઉત્તર = મહોત્તર.

સંધિના નામે પ્રમાણે પ્રકાર થાય છે: ૧
અમ્બુસંધિ (સ્વરસંધિ), ૨ હ્રસ્વસંધિ (વ્યંજન-
સંધિ), ૩ વિસર્ગસંધિ, ૪ આવરસંધિ.

કમળાસંકર

અમ્બ ૧. છી. (કચ્છી) ઝાંખ; આંખની કીકી
ઉપર વળતી જારી.

૨. જિ. છીજું.

૩. જિ. પાતળું; આધું.

૨૧. પું. (જ્યોતિષ) શુકની મતિ પ્રમાણે
મનાતા ૧૩૩ ૧૩૩ નક્ષત્રમાં માર્ગે ગાંધિને જો
નામનો જોઈ માર્ગે. તે હરત, વિશાખા અને
ચિત્ત નક્ષત્રમાં હોય છે.

અન્યર્થો

૨૨. પુ. (પિંગા) સમલ, સમલ અને વમલ એમ ૬ અક્ષરવાળા એક સમવદ્ધ વર્ણમેળ છે. તે જૂઠાંતે એક છે.

૨૩. પુ. સર્વેષ્ઠ રથ.

૨૪. પુ. (પુસલ) સર્વવંશી સુરાજનો એ નામનો દીકરો અને હરખનો ગ્રામ. વિદર્ભ-રાજની દીકરી ઉદુમતીએ સ્વયંવરમાં તેને વરમાળા પહેરાવી, તેથી નાસીપાસ થયેલા બીજા રાજાઓએ રસ્તામાં જ ઉદુમતીને પકડી લેવાની કબજા કરી. આથી તેમની વચ્ચે કુદ્ધ થયું. આજ સંયોજનમંત્રી જવાને બેલાન કરી ઉદુમતીને લઈ બેઠેલા થયો. ઉદુમતીએ હસરથાળને જાન આપ્યો તે પછી જેલેક વખતે તેનું મરણ થયું. તેના શોકને લીધે અજયભાઈએ અવધ વિભાજ કર્યો હતો, અને હસરથને રાજાસરકાર સોંપી બાકીનું કામ વાનપ્રસ્થ થઈને આપું હતું.

૨૫. પુ. (પુસલ) સોમવંશી વિજયપુત્રના જન્મસમયે પુત્ર પુરુષોત્તમનું બીજું નામ.

૨૬. જી. મધુ વર્ણની બૂલી હાંમર.

૨૭. જી. માયા; રાજા.

૨૮. જી. સુવર્ણમાયિકા ધાતુ; સોનામુખી પથ્થર.

૨૯. જ. અહાર ધન માટેનું એ નામનું એક સુએ ધન.

૩૦. [સં. અ (નહિ) + જ (જાએ)] વિ નહિ જાએ; જાન વચરું.

પુસલ તે અજ નિરંજન નિવ છે એ ના એ હજુજ હી દેક હજુજ તો પે.

મીઠાપંચમુવ

૩૧. [સં. અવ] જ. આજે; અજ.

અજક ૧. પુ. (પુસલ) એ નામનો એક અહર.

૨. પુ. સર્વવંશી જલામયસાળને એ નામનો દીકરો.

અજકલુ જ. લખિ કમો. સુએ અજન.

અજકરક પુ. (અપોતિવ) અજકસી મહમતિ એ નામનો એક સુએ મહ.

અજકર્ણ ૧. પુ. ધિષા કામર.

૨. [સં. અજ (જાએ) + કર્ણ (કર્ણ)] પુ. જાએનો કાન.

૩. પુ. અજાગ અને ઉત્તર દિશાં લેતું માલ નામનું કાન તેનાં પાંદડાંને આધાર બાજનાં જન જેવો હોવાથી તે અજકર્ણ કહેવાય છે. તેના રસને રાજ કહે છે.

૪. પુ. મરખી, જેમકે તેના અજકર બહારના જન જેવો હોય છે.

અજકર્ણકે સુએ અજકર્ણ.

અજકર્ણ [સં. અજ (જાએ) + ક (કા) + અર્ (અર્થ)] જ. સંકરનું ધનુષ, પિનાક જેમકે સિવે આ ધનુષ વડે ત્રિપુરાસુરનો વધ કરી વિષ્ણુ અને હાલનું રાજ્ય કર્યું હતું.

અજકર ૧. [સં.] જી. બહીના ગજા નીચે લટકતા સતનત અજકરના માસના પિંડ સુએ અજનમલસન.

૨. જી. બહીની કોડી.

અજકાવલ [સં. અજા (બહીની લાક) + વલ (વળેલું)] જ. આંખની કીડી હાંકી દે એવું, બહીની કીડી જેવું, કુખ અપનાઈ, મીઠાં આસુ વહેવાવાઈ લાલ રૂઝું દીઝ તે મટાવના સિવક ધોવાની ખરી અને મોરોજાને મૂઢીની જાલના રસમાં ધરી બાંધમાં બંધાય છે.

અજકાવ ૧. પુ. આંખના યેજાને એ નામનો એક રોગ.

૨. જ. એ નામનું એક જાક. તેના પાંદડાં બહારને બહુ લાવે છે.

૩. જ. કૈવલ્યને અર્પેલું થતું એ નામનું સાકાનું જનાવેલ એક વાસલું. તેના આધાર બહીના ગજા નીચે લટકતા અંજન જેવો હોય છે.

૪. [સં. અજ (જાએ) + ક (કા) + અર્ (અર્થ)] જ. સિવનું ધનુષ. સુએ

અજકેડે (અજકેડે) જ. હવેપછી; અજકપછી.

અજકહીર [સં. અજ + હીર (હી)] જ. બહીનું હી.

અજક ૧. [સં.] પુ. અમિ.

૨. પુ. વિષ્ણુ.

૩. જ. ત્રિગુણી જા.

૪. જ. સંકરનું ધનુષ.

અજકલ વિ. એ નામની ધરની એક જાતનું.

ધરના કુખ આજન તાર અલિસે કરી તે તાર આજન એક મંદપ હોય અને તેના ધરમાં બે ધરકાળે આવે તેમ જ તે થતું કુખ ઉત્તરદિશમાં હોય તો તે અંજકલ ધર કહેવાય.

અજકર ૧. પુ. અજકરનો એ નામનો કુરુ.

૨. પુ. (અપોતિવ) એ નામનું એક નજન. સુએ અજકરતારો.

૩. પુ. કૃષ્ણનો નાલ કવલ અજકરે લીધેલું વપડી રથ.

૪. [સં. અજ (જાએ) + ક (કા) + અર્ (અર્થ)] પુ. બહીને બધી જાન એવો મોટો સાપ. જે અજનાર પ્રાણીમાં તેના જેટલું મોટું અને આજસુ પ્રાણી કોઈ નથી. તેના રંગ તપખીરી અને કાળા પડના અને સરીર ઉપર જેલવાને માંદા હોય છે તેનું તેજ કાકાના કુખના જાન ઉપર અંજકલ તરીકે ઉપયોગમાં આવે છે.

અજકર કરે ન જાડરી, પંખી કરે ન કામ. ઉપર મહા એમ કહે, અજકા હાલ રામ. અજકાસ

૫. જ. (અર્થસિદ્ધ) આજસુ માણસ.

અજકરતારો [સં. અજકર + કિ. તારા (નાવ)] પુ. (અપોતિવ) ઉત્તર મોગાર્ધનું સર્પને મળતું એ નામનું એક નજન; કાલીધ; 'કૃષ્ણ; કૃષ્ણ.'

અજકરકૃતિ ૧. [સં. અજકર + કૃતિ (વલનું)] જી. અજકરના જેવું આજસુ વલનું; આજસાઈ.

૨. જી. નસીન ઉપર આધાર રાખવાનો સ્વભાવ.

૩. જી. સહેને અજી મને તે પર મુજરાન અથવા એવી લામકૃતિ.

અજકરી ૧. જી. રાજા આપનાર અને આપુલ વધારનાર, અજકરના આધારનો, ૫ થી ૬ ફૂટ લંબાઈનો એ નામનો એક વેલો. તેની ઉપર અજકર જેવા કૃષ્ણાં રેખાય છે તે પાસે બાંધવા માટે વપરાય છે.

૨. વિ. અજકર જેવું આજસુ.

૩. સુએ અજકરકૃતિ ૧.

અજકલિકા [સં.] જી. સરીરમાં થતી મન જેવી કોષ્ટી ફાટી.

અજકલ્લી જી. આજાનો એ નામનો એક રોગ અજકલિકા.

અજકવ ૧. જ. પુરાણનું ધનુષ.

૨. જ. માંધાતાના ધનુષનું નામ.

૩. [સં. અજ (જાએ) + અર્ (અર્થ)] જ. સંકરનું ધનુષ, પિનાક સુએ

અજકર્ણ [સં.] જી. એ નામની એક અંજકિ; અજકા. તેના પાન ધીરા લીલા રંગનાં, ફેવાડીવાળાં, બે ઇંચ લાંબાં તથા એક ઇંચ પહોળાં અને કાંમરીધર કારવાળાં હોય છે. તેને સોફ અથવા જાંબલી કાંપનાં, બહારી વાસવાળાં ફુલના મૂંઝા, તથા કાળ રંગનાં, તળિયે ધિજી દપકીવાળાં અને એક બાજુ પાંદો ધારવાળાં રજ હોય છે.

અન્યર્થોદ્ધૃત ભુજો અન્યર્થ.

અન્યર્થોદ્ધૃત [સં.] છી. એ નામની એક જાતની ઔષધિ; મર્યાદા.

અન્યર્થોદ્ધૃત ભુજો અન્યર્થ.

અન્યર્થોદ્ધૃત [સં. અન્ય (અન્યથા) + ધૃત] જ. શોકારાગ્રાસાદિ; કષ્ટ રસવાળું ધૃત. અન્યર્થોદ્ધૃત એ તેની એક ઉદાહરણ મળી જઈ છે. કષ્ટ રસવાળું અન્યર્થોદ્ધૃત વિદ્યાપદે છે. તે ઉપરથી કષ્ટ રસવાળું ધૃત અન્યર્થોદ્ધૃત કહેવાય છે.

અન્યર્થોદ્ધૃત ૧. [સં. અ + અન્ય (નીચ)] વિ. ઉમટા; ખાનડા.

૨. વિ. સાઈ.

અન્યર્થોદ્ધૃત [સં. અન્ય (અન્યથા) + ધૃત (અન્યથા)] પુ. બરવાડા; સ્વામી, કેમકે તે બરવાડા પાંચ પાંચ પોતાનું મુજરાન ચલાવે છે.

અન્યર્થોદ્ધૃત ભુજો અન્યર્થ.

અન્યર્થોદ્ધૃત (અન્યર્થોદ્ધૃત) [અ.] પુ. જ. જ. બામ અન્યર્થોદ્ધૃત [સં. અ + અન્ય (અન્યથા)] છી. એ નામની એક વનસ્પતિ; બોંબાઈમળી.

અન્યર્થોદ્ધૃત ૧. [સં. અ + અન્ય (અન્યથા)] વિ. બડા વમરનું.

૨. [સં. અ + અન્ય (અન્યથા)] વિ. સાઈ; સરવ.

અન્યર્થોદ્ધૃત [સં. અ + અન્ય (અન્યથા)] વિ. હોળી વમરનું.

અન્યર્થોદ્ધૃત ૧. જ. જ. જ. બડા વમરનાં ધવાં. ૨. [સં. અ + અન્ય (અન્યથા)] વિ. બડા વમરનું.

અન્યર્થોદ્ધૃત (અન્યર્થોદ્ધૃત) ૧. [અ (નિર્ણય વપરાતા પૂર્વ) + અન્ય (પૂર્વ)] વિ. બડા વમરનું; પૂર્વ.

૨. [સં. અ (નહિ) + અન્ય (પૂર્વ)] વિ. બડા વમરનું; સાઈ.

૩. વિ. કોર.

૪. [સં. અ + અન્ય (અન્યથા)] વિ. બેતનવાળું; ધવાળું.

અન્યર્થોદ્ધૃત (અન્યર્થોદ્ધૃત) [સં. અન્ય (પૂર્વ) + ધૃત (પૂર્વ)] છી. પૂર્વતા; ચમારપલ્લ.

અન્યર્થોદ્ધૃત (અન્યર્થોદ્ધૃત) [સં.] છી. એ નામનું એક જાતનું ઘા.

અન્યર્થોદ્ધૃત (અન્યર્થોદ્ધૃત) [અન્ય (પૂર્વ) + ધૃત (નામ અન્યથા મળવ)] છી. પૂર્વતા; ચમારપલ્લ.

અન્યર્થોદ્ધૃત (અન્યર્થોદ્ધૃત) [સં.] જ. કૈયા નામનું એક જાતનું ફળ.

અન્યર્થોદ્ધૃત ૧. [સં. અન્ય (અન્યથા) + ધૃત (ધૃત)] છી. પાંચાની ધૃત.

અન્યર્થોદ્ધૃત ઉપાપતિ વડે, હો કમલ પદસેવ એ તે. પ્રીતમ

૨. [સં. અન્ય (અન્યથા) + ધૃત (ધૃત)] છી. સીતા.

અન્યર્થોદ્ધૃત [હા. અન્ય (ધૃત) + અન્ય (ધૃત)] જ. અન્ય તરફથી. મોટા દરબાનો માણસ કિતરતા દરબાના માણસને અન્યતાં સમતા માટે અન્યર્થોદ્ધૃત કે અન્યર્થોદ્ધૃત એમ કહે છે.

અન્યર્થોદ્ધૃત ભુજો અન્યર્થ.

અન્યર્થોદ્ધૃત ભુજો અન્યર્થ.

અન્યર્થોદ્ધૃત [હા. અન્ય (ધૃત)] પુ. અન્યર્થોદ્ધૃત મોટી જાતનો સાપ.

ઉદાહરણ અન્યર્થોદ્ધૃત પોતાના ઘેરથી કોઈપણ પ્રાણીની ઇચ્છા કરી નાંખે છે.

મા. બામ

અન્યર્થોદ્ધૃત [સં. અન્ય (અન્યથા) + ધૃત (અન્યથા)] છી. પાંચાની નામની એક વનસ્પતિ, જેમકે પાંચાનો ફળ તેનો બનેલો મનાય છે.

અન્યર્થોદ્ધૃત ૧. પુ. (અન્યથા) બામના અન્યર્થોદ્ધૃત પદસેવ નહય.

૨. [સં. અન્ય (અન્યથા) + ધૃત (ધૃત)] પુ. બડાનો દેવ અન્ય.

અન્યર્થોદ્ધૃત ૧. [સં.] પુ. (પુરાણ) એ નામનો એક અસુર; તેને સંતોષવાનો એક.

૨. [સં. અ (અન્યથા) + અન્ય (માણસ)] પુ. કુટ પુરુષ.

૩. પુ. અન્ય.

૪. [સં. અ (અન્યથા) + અન્ય (અન્યથા)] વિ. અન્ય વમરનું; અન્ય.

૫. વિ. માણસ વમરનું; નિર્ણય.

અન્યર્થોદ્ધૃત [સં. અ (અન્યથા) + અન્ય (અન્યથા)] વિ. અન્ય વિનાનું.

અન્યર્થોદ્ધૃત [સં. અ (અન્યથા) + અન્ય (અન્યથા)] વિ. અન્ય વમરનું.

અન્યર્થોદ્ધૃત ભુજો અન્યર્થ.

અન્યર્થોદ્ધૃત ૧. [હા. અન્યર્થોદ્ધૃત] જ. પાંચાની માણસ.

૨. વિ. અન્યર્થોદ્ધૃત; નહિ અન્યર્થોદ્ધૃત.

૩. વિ. અન્યર્થોદ્ધૃત; નિર્ણય; પાંચાની. ત્યાં કઈ અન્યર્થોદ્ધૃત રાખવું આવડું દુસ્વાર છે.

અન્યર્થોદ્ધૃત ૧. છી. (પુરાણ) એ નામની ધૃત.

૨. છી. કુવની એ નામની છી.

૩. છી. સીતા.

૪. [સં. અ (અન્યથા) + અન્ય (અન્યથા)] વિ. છી. પોતાની મેલે ઉપજાવેલી.

અન્યર્થોદ્ધૃત [સં.] પુ. (પુરાણ) એ નામનો અન્યર્થોદ્ધૃત એક પર્વત.

અન્યર્થોદ્ધૃત [સં.] પુ. (પુરાણ) આશિષ-રામના મોટા દીકરા નામનો એ નામનો દેવ. એ જ દેવનું નામ પાંચાથી બારતવર્ષ પાડ્યું છે.

અન્યર્થોદ્ધૃત [સં. અન્ય (અન્યથા) + નામ (નામ)] છી. પાંચાનું નામ.

અન્યર્થોદ્ધૃત [સં. અન્ય (અન્યથા) + અન્ય (અન્યથા)] વિ. એકે સ્વર હોય એવું.

અન્યર્થોદ્ધૃત પાંચમાં હિ, દિવ અને દિ અને હવન પાંચમાં હિવ પ્રત્યય વખતે સ્વામિર્થ ક ના પુ. બોધવનના છે.

ગુરુ બામ

અન્યર્થોદ્ધૃત ૧. પુ. ઉપર પાંચાના.

૨. પુ. મોટા; મુજા.

૩. [સં. અ (અન્યથા) + અન્ય (અન્યથા)] વિ. અન્ય વમરનું.

૪. વિ. રી ન અન્ય એવું; મુજા.

અન્યર્થોદ્ધૃત ૧. [સં.] પુ. ઉપર પાંચાના.

૨. છી. મામા.

૩. છી. મોટા; મુજા.

૪. છી. સામી.

૫. [સં. અ + અન્ય (અન્યથા)] છી. સીતા, જેમકે તે પોતાની મેલે ઉપજાવેલી મનાય છે.

૬. વિ. અન્ય વમરનું.

અન્યર્થોદ્ધૃત [સં. અ (અન્યથા) + અન્ય (અન્યથા)] વિ. અન્ય વિનાનું.

અન્યર્થોદ્ધૃત એ નિવ પુરાણ લખેલ, હવાય ના દેવ હવાય તોય તે.

અન્યર્થોદ્ધૃત ૧. જ. અપરુકન; અસુર નિહ. અરો જા તે કેવળ અન્યર્થોદ્ધૃત કુ જાઈ અન્યર્થોદ્ધૃત કે કામોદરનાં કંઈનજ થઈ નથી. પ્રિયાર્થ

૨. જ. પાંચાનાં વડે માણસનાં અન્યર્થોદ્ધૃત નાં નિહ; ઉપાત.

૩. [સં. અ (અન્યથા) + અન્ય (અન્યથા)] વિ. નહિ ઉપજાવેલા એવું.

૪. [સં. અ + અન્ય (માણસનાં યોગ)] વિ. માણસનાં અન્યર્થોદ્ધૃત.

અન્ય-અર્થો [સં.] જ. (વેદાંત) શુદ્ધ
અન્ય-અર્થો જ્ઞાન. જ્ઞાન જ્ઞાન અને અન્ય-અર્થો
જ્ઞાન ને પ્રમાણ છે. પરોક્ષ અને અપરોક્ષ
જ્ઞાન એ અન્ય-અર્થો, અને શુદ્ધ અન્ય-અર્થો
જ્ઞાન એ અન્ય-અર્થો.

અન્ય-અર્થો [સં.] જ. (વેદાંત) અન્ય-અર્થો
અન્ય-અર્થો અને અન્ય-અર્થો એક સુખના ને
પ્રમાણ છે. તેમાંથી અંતઃકરણની સ્થિતિ-અર્થો
સુખ તે અન્ય-અર્થો અને અન્ય-અર્થો તે અન્ય-અર્થો
સુખ છે.

અન્ય-અર્થો ૧. [સં. અન્ય (અર્થ) + પા
(પાત્ર)] પુ. અન્ય-અર્થો; અન્ય-અર્થો.
૨. [સં. અન્ય (અર્થ) + અર્થ (અર્થ)]
પુ. સારી રીતે પાત્ર અર્થો ન સહે એવો
અન્ય-અર્થો; અન્ય-અર્થો.
૩. વિ. અન્ય-અર્થો રક્ષણ કરનાર.

અન્ય-અર્થો ૧. [સં. અન્ય (અર્થ) + પતિ
(અર્થ)] પુ. અન્ય-અર્થો; અન્ય-અર્થો.
૨. [સં. અન્ય (અર્થ) + પતિ (અર્થ)]
પુ. અન્ય-અર્થો, કેમકે તે અન્ય-અર્થો સ્વામી
અન્ય-અર્થો છે.
૩. પુ. સૌથી સારો અન્ય-અર્થો.

અન્ય-અર્થો ૧. પુ. (અર્થ) આપણમાં કોનો
માર્ગ એવો દેખાવા; અન્ય-અર્થો; અન્ય-અર્થો;
અન્ય-અર્થો માર્ગ અન્ય-અર્થો એક અન્ય-અર્થો,
અન્ય-અર્થો, પૂર્વાપાદ અને ઉત્તરપાદ એ અન્ય-અર્થો
અન્ય-અર્થો સમાવેશ થાય છે.
૨. [સં. અન્ય (અર્થ) + પદ (અર્થ)]
પુ. અન્ય-અર્થો આપણથી પડેલી છે.
૩. [સં. અન્ય (અર્થ) + પદ (અર્થ)]
પુ. વિધાતાએ નિર્માણ કરેલો માર્ગ.

અન્ય-અર્થો [સં. અન્ય (અર્થ) + પદ (અર્થ)]
જ. સ્વર્ગ; અન્ય-અર્થો રહેણાં; અન્ય-અર્થો.

અન્ય-અર્થો ૧. [સં. અન્ય (અર્થ) + અર્થ
(અર્થ)] પુ. અન્ય-અર્થો; અન્ય-અર્થો એક
અન્ય-અર્થો કુદરતી રીતે થતો એક એક
અન્ય-અર્થો. તેની સંખ્યા એક દિવસ અને
રાતમાં ૨૧૬૦૦ માનવામાં આવી છે. તેના
દેવતા અર્થનારીયર એટલે સિવ અને શક્તિની
સંખ્યા મળે છે.

દુષ્ટતાં દિવસે અને રાત્રે મળીને ૮૪ એકાદશ
દુષ્ટતાં અને ૮૪૦ વાર અન્ય-અર્થો નામે ગણવામાં
આવે છે. સિદ્ધાંતસૂત્ર

૨. પુ. હો! ૧૩૩ નહિ એમ બોલાવે અન્ય-અર્થો;
માનસિક અન્ય-અર્થો.

૩. [સં. અન્ય (અર્થ) + પા (પાત્ર)]
વિ. અન્ય-અર્થો પાળનાર.

૪. જ. વગર અર્થો; અન્ય-અર્થો વગર
અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો.

અન્ય-અર્થો ૧. પુ. (અર્થ) તંત્રવિધિ
પૂજનમાં અન્ય-અર્થો નામે અર્થાક્રિયા પુરુષ ને
અર્થાક્રિયા કો રૂપે દેખા.

૨. [સં. અન્ય-અર્થો (અર્થ) + અર્થ (અર્થ-
અર્થ)] પુ. અન્ય-અર્થો; અન્ય-અર્થો; અન્ય-અર્થો
અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો.

અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો
તેમ સર્વ અર્થોમાં અન્ય-અર્થો એક અન્ય-અર્થો છે.

અન્ય-અર્થો પુ. (પ્રણાલ) એ નામનો એક
અન્ય-અર્થો અને તેનો વંશ.

અન્ય-અર્થો ૧. [સં.] પુ. અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો
એ નામનો એક.
૨. જ. (અર્થ) પૂર્વાપાદપદ અન્ય-અર્થો.

અન્ય-અર્થો ૧. પુ. અન્ય-અર્થો.

૨. [સં. અન્ય (અર્થ) + પાત્ર (પાત્ર
અર્થ)] પુ. અન્ય-અર્થો; અન્ય-અર્થો, કેમકે તે અન્ય-અર્થો
પાત્ર છે.

અન્ય-અર્થો [સં. અન્ય (અર્થ) + પાત્ર (પાત્ર
(પાત્ર)] જી. અન્ય-અર્થો પાળનાર એ; અન્ય-અર્થો;
અન્ય-અર્થો.

અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો.

અન્ય-અર્થો [સં. અન્ય-અર્થો (અર્થ) + અર્થ
(અર્થ)] પુ. અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો.

અન્ય-અર્થો જ. (અર્થ) હવે પડી; અન્ય-અર્થો
પડી.

અન્ય-અર્થો પુ. અન્ય-અર્થો; અન્ય-અર્થો.

અન્ય-અર્થો [સં. અન્ય (અર્થ) + અર્થ
(અર્થ)] જી. અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો તેનાં
પાંદડાં અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો છે.

અન્ય-અર્થો ૧. [જ. અન્ય (તે આર્થ
પાત્ર)] વિ. આર્થ-અર્થો; અન્ય-અર્થો નવાર્થ
ઉપજાવે એવું.

૨. [જ.] જ. કિ (ધાતુ) તે આર્થ
પાત્રો. આ ધાતુ ઉપરથી અન્ય-અર્થો = અન્ય-અર્થો-
અર્થો, અન્ય-અર્થો = આર્થ-અર્થો, તન્ય-અર્થો =
આર્થો, અન્ય-અર્થો = આર્થ-અર્થો, અન્ય-અર્થો =
અન્ય-અર્થો વગેરે અન્ય-અર્થો નીકળેલા છે.

અન્ય-અર્થો [જ. અન્ય + જી. અન્ય
(અર્થ)] જ. અન્ય-અર્થો.

અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો જી. એ નામનું કોનો

મોડાવાનું તથા ને પાંચ, અને ચાર પાંચ
એક અર્થો પડી.

૩. અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો,
અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો.

અન્ય-અર્થો [સં. અન્ય (અર્થ) + અર્થ
(અર્થ)] પુ. અર્થ માણસ, કેમકે અન્ય-અર્થો
અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો મનાવ છે.

અન્ય-અર્થો [સં. અન્ય + અર્થ (અર્થ)]
જ. અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો.

અન્ય-અર્થો [સં. અન્ય (અર્થ) + અર્થ
(અર્થ)] પુ. અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો, કેમકે અન્ય-અર્થો
તેનાં પાત્ર અન્ય-અર્થો છે.

અન્ય-અર્થો [જ.] પુ. અન્ય-અર્થો.

અન્ય-અર્થો ૧. પુ. અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો નામ.

૨. [જ. અન્ય (તે અન્ય-અર્થો)] અન્ય-અર્થો
(અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો ૧૫) વિ. સૌથી વધારે
અન્ય-અર્થો; સૌથી અન્ય-અર્થો.

અન્ય-અર્થો [જી. અન્ય-અર્થો] પુ. જ. જ. એ નામની
એક અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો.

અન્ય-અર્થો [જી. અન્ય-અર્થો] જ. (વેદ) અન્ય-અર્થો તથા
અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો એ નામની એક અન્ય-અર્થો
તે અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો, સિવ, સંખ્યા, અન્ય-અર્થો,
અન્ય-અર્થો અને અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો
અન્ય-અર્થો. તેની માત્રા ૩૦ થી ૬૦ અન્ય-અર્થો છે.

અન્ય-અર્થો ૧. [જી. અન્ય-અર્થો]
જી. અન્ય-અર્થો; અન્ય-અર્થો.

૨. જી. અન્ય-અર્થો; અન્ય-અર્થો.

અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો = (૧) અન્ય-અર્થો
સેવો; અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો; અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો. (૨)
અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો; અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો.

૩. જી. અન્ય-અર્થો; અન્ય-અર્થો; અન્ય-અર્થો.

અન્ય-અર્થો ૧. [જી. અન્ય-અર્થો + અર્થ
(અર્થ)] વિ. અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો.

૨. વિ. અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો.

અન્ય-અર્થો [જી. અન્ય-અર્થો (અન્ય-અર્થો)]
વિ. અન્ય-અર્થો; અન્ય-અર્થો.

અન્ય-અર્થો ૧. [સં. અન્ય (અર્થ) + અર્થ
(અર્થ)] પુ. અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો.
એક અન્ય-અર્થો છે કે અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો
અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો.

૨. પુ. અન્ય-અર્થો, કેમકે તે અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો છે.

અન્ય-અર્થો ૧. [જી. અન્ય-અર્થો] જ. કિ
અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો; અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો.
અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો = અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો.

૨. જ. કિ. અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો; અન્ય-અર્થો અન્ય-અર્થો.

અમરમાર્ગ ૧. જ. કિ. અમરો નીકળે; મળતી થી.

૨. જ. કિ. વપરાયું.

અમરમારો જુઓ અમરમારો.

અમરમારો જુઓ અમરમારો.

અમરમી ૧. [અ. અમર (ધસન)]

વિ. ઇરાન દેશનું રહેવાથી.

૨. વિ. ઇરાની; ઇરાન દેશ સંબંધી.

અમરમીદ ૧. પું. અમરે પ્રાંત.

૨. પું. એ નામનો એક ક્ષત્રિય.

૩. પું. (પુરાણ) ચંદ્રવંશી વિજયપુત્રના જન્મ-સમયે એ નામનો દીકરો; પુરુ.

૪. પું. (પુરાણ) ચંદ્રવંશી હરિતરામનો એ નામનો મોટો દીકરો. અમરમીદરાજને નીસિતી, જૂમિતી, ધૂમિતી અને કેશિતી એ નામની ચાર સ્ત્રી હતી. એ ચારેથી ચારેકાં સંતાન આજમીદ કહેવાતાં. પ્રિયમેધ, ઋષ, મુર્ધરિયુ અને નીલ એ નામના ચાર પુત્રોથી એની વંશગતિ થઈ હતી. તેમાં પહેલાની સંતાતિ તપને ચોથે સામ્યજી થઈ હતી. બીજાના વંશમાં જરાસંધાદિ રાજા અને પાંડવ કૌરવ થયા. ત્રીજાના વંશને બાર્હતિયવ રાજા કહેતા. ચોથાના વંશમાં દુષ્યદિત્ત પાંચાગ રાજા અને મુરમ્મ સંજાવાળા સામ્યજી થયા.

૫. પું. (પુરાણ) પુરુવંસી સુદોત્તને બૈદવાડી-ની કુળે ઉત્પન્ન થયેલ ઋષ પુત્રમાંથી સૌથી મોટો પુત્ર. તેને ઋષ કીર્તી ચાર પુત્ર થયા હતા. ધૂમિતીદાને ઋષ, નીસિતે દુષ્યંત અને પરમેષ્ઠી તથા કેશિતીને જન્મ. આ જન્મને અંજાનું પ્રાસન કહેવાય હતું.

૬. પું. [સં. અમર (ભરો) + મિદ (સેવન કરું)] પું. પુષ્કિર, કેમકે તેના દેશમાં ઘડમાં બકરાનું સેવન થતું હતું.

૭. પું. (પુરાણ) હસ્તિનાપુર વસાવનાર સોમવંશી હસ્તિને પૌત્ર અને વિદુરનો પુત્ર. એને ચાર સ્ત્રી હતી-કૌમ્બી ગંધારી, વિસાલા અને ઋક્ષી. આ બધીથી એને ૨૪ પુત્ર હતા.

અમરમુખ ૧. [સં. અમર + મુખ (મોઢું)] પું. ક્ષત્રિય પ્રતિભા, કેમકે તેનું મોઢું બકરાના મોં જેવું થતું હતું.

૨. જ. બકરાનું મોઢું.

અમરમુદો ૧. [જા. અમરમુદો] પું. અમરમા-રો; પરીક્ષ.

૨. વિ. પું. અનુમતી.

અમરમેહ જી. એક કવિનામ.

અમરમેરો ૧. જ. એ નામની સામ્યજી એક ઘાતિનું નામ.

૨. વિ. એ નામની એક સામ્યજી ઘાતિનું.

અમરમેરી ૧. જ. અમરમેરમાં વસતું નામ.

૨. વિ. અમરમેરી આસપાસ ઉત્પન્ન થતું.

૩. વિ. અમરમેરનું; અમરમેર સંબંધી.

અમરમો ૧. [જા. અમરમુદ] પું. પ્રમાણ અને એકાદમાં વપરાતાં ત્રીણાં અને વાસનાનાં એ નામનાં બી.

૧. અમરમાનાં ૬૫ = અમરમામાંથી બનાવેલી ત્રીણી અને વાપુ દ્વારવનારી હવા.

૨. અમરમો આપવો = લાંચ આપવી.

૩. અમરમો કાઢવું = (૧) અમરમો ખવરાવવો. (૨) રીસ કાઢી નખાવવી.

૪. અમરમો કાઢવો = (૧) અમરમો મગવો. (૨) મુઝે થવું.

૨. પું. સંપદ આપવો, દાણ દોહ દાણ કંમે અને કીર્તિ ધિર્મ પ્રસન્ન એ નામનો એક હોડ. તેનાં બેઠકમાં પાન બાજીમાં અને મૂમમાં ઉપર મુકવામાં વપરાય છે. એ તીજો, મરમ, અને પામક છે. તથા વાપુ, કશ, રણ, અજી, ગોટો અને બરમ મટાડનાર મનાય છે.

અમરમો પુરાસાણી [મ. અમરમો + પુરાસાણ; પ્રા. પુરમાણ (પુરાસાણ-ધસનની પૂર્વ આલેખ પ્રાંતનું નામ)] પું. એ નામની અમરમાની એક જાત. તેનાં બી કીર્તિ, મપટા, જૂરા, રવાદ વગરનાં અને કેરી છે.

અમરમો વમડાઈ (અમરમો વમડાઈ) પું. જંમલી અમરમો. એના હોડ વમડામાં પ્રિયથી વમડાઈ અમરમો કહેવાય છે. ઉપરસ, વાપુ અને અજી પર તે મધ સાથે વપરાય છે.

અમરમોદ [સં. અમરમોદ] જી. એ નામની એક કૌશલિ. તેનાં અમરમાની જાતનાં, સહેજ મોટાં અને જોડી ત્રીણાવાળાં મોજ બી હોય છે. તેથી ઋષ જાત છે:-ધુવારી અમરમોદિયે અમરમોદ, કમરમોદ અમરમોદ, અને જોડી અમરમોદ સાદી અમરમોદ. તે બી મરમ, બગર અને પામક હોવાથી અજી, સંમરમોદ તથા કરીરની પીડા દૂર કરવા વપરાય છે.

અમરમોદ જ. (વેદ) અમરમામાંથી બનતું ધૂમિનાશક એક કૌશલ.

અમરમોદ [સં. અમર (ભરો) + મોદ (ખાંદ આપવો)] જી. અમરમોદ.

અમરમોદકિવટી [સં. અમરમોદ (અમરમોદ) + આદિ (વગેરે) + વટી (જોડા)] જ. (વેદ) વાપુરોય ઉપર અપાતી એ

નામની એક હવા. તે બનાવવા અમરમોદ, વાવડિય, સિંધવ, દેવદાર, ચિત્રમળ, વરિયાંગો, લીડીપીપર અને મરી દરેક તોજો ૧, હરડે તોજો ૫, અને વરખારો તથા સુંક દરેક તોજો ૧૦ લઈ તેનો જૂકો કરવો.

અમરમોદકિવટી [સં. અમરમોદ (અમરમોદ) + આદિ (વગેરે) + વટી (જોડા)] જી. (વેદ) વાપુરોય ઉપર અપાતી એ નામની એક જોડી. અમરમોદ, લીડીપીપર, વાવડિય, વરિયાંગો, નામરમોદ, મરી, સિંધવ એકેક લાગ, હરડે ૫ લાગ, સુંક અને દેવદાર ૧૦ લાગ તથા બારમળ ૩૬ લાગ લઈ તેનાં જૂર્નની તેથી બમણા મોજાના પાકમાં જોડી કરવાથી આ હવા બને છે.

અમરમોદિકા [સં.] જી. અમરમોદ.

અમરમોદો પું. અમરમાની જાતની એ નામની એક વનસ્પતિ. આ હોડ વાર્ષિક છે અને અજી ઉપર વપરાય છે.

અમરમ ૧. પું. અમિ.

૨. પું. (પિત્ર) એ નામનો ૭૦ ગુરુ અને ૧૨ જાતુ મળી ૮૨ વર્ષ અને ૧૫૨ માસનો એક વિષમળતિ માસમેળ હોડ. તે પદ્મની અપવેશ એક જોડ છે.

૩. પું. વિષ્ણુ.

૪. પું. (પુરાણ) શિશુનામ વંશના દસ રાજામાંનો સાતમો રાજા. એનો પિતા દર્શક અને પુત્ર નંદિવર્ધન હતા.

૫. [સં. અ + મ (જાત)] પું. હાર; પરાજય.

૬. જી. (પુરાણ) વીરજીમિ નમર પાસેની એ નામની નદી.

૭. [સં. અ + મ (જાત)] વિ. ન જિતાય એવું; અજિત.

અમરમપાલ ૧. [સં.] પું. એ નામની એક વનસ્પતિ; નેપથ્ય.

૨. પું. (સંગીત) ભૈરવ રાગનો એ નામનો એક પુત્ર. તે સંપૂર્ણ જાતિનો રાગ છે, અને તેમાં બધા શુદ્ધ સ્વર હોય છે.

અમરમમેરો ૧. જ. કૌનમત પ્રમાણે ૮૪ ઘાતિમાંની એ નામની એક ઘાતિનું નામ.

૨. વિ. એ નામની એક ઘાતિનું. જુઓ ઘાતિ.

અમરમ ૧. [સં.] જી. યોગી, પથરામેલી, તુવેરનાં પાંદડાં જેવાં પાનવાળી, તથા રસવાળી એ નામની એક વેદ. યાદે બાંધવા માટે તે ઉપયોગી છે.

અભિજ્ઞાન

૨. જી. ન જિતાવ એવી સ્ત્રી.
૩. જી. પાર્વતીની એ નામની એક સખી.
૪. જી. (હિંદી) બહરી.
૫. જી. જમ; સંદેહ; સંક્રાંતિ.
૬. જી. માયા.

અનુદિન અભિજ્ઞાન ધારી,
મારા વપર અખંડ આરાધી.

પ્રિયારી

૭. જી. વિજય; જાંઘ.

૮. જી. હરે.

અભિજ્ઞાન [સં. અ + જ્ઞા (જિતાવ એવું)]

વિ. ન જિતાવ એવું; અજિત.

પ્રસન્નમનસાંશ્વરે અભિજ્ઞાન નિયમ કર્યો છે.

અર્થ

અભિજ્ઞ ૧. પુ. એ નામની એક વનસ્પતિ.
૨. પુ. (પિંજા) એ નામનો ૪૦ ગ્રુક અને૭૬ થી મળી ૧૧૬ વર્ષવાળો એક વિષમ-
ભૂતિ માત્રામેળ હંદ.

૩. [સં. અ + જ્ઞા (પ્રજ્ઞા)] પુ. જે, જેમી તેને પ્રજ્ઞા આપવું નથી.

૪. [સં. અ (નહિ) + જ્ઞા (નાશ પામવું)]

પુ. પરમાત્મા, જેમકે તે અવિનાશી છે.

૫. [અ. જ્ઞા] જી. અનાદિ; અજ્ઞાત.

૬. [ઉ.] જ. બહિષ્કાર; ધનામ.

૭. [ઉ.] જ. મહેનતાવું; બાંધો.

૮. વિ. પ્રજ્ઞા વિનાનું; કાવચ લુપ્તીવાળું.

૯. [સં. અ (નહિ) + જ્ઞા (જ્ઞાન)]

વિ. જ્ઞાન ન થાય એવું.

૧૦. [સં. અ (નહિ) + જ્ઞા (પ્રજ્ઞા)]

વિ. ન જ્ઞાને એવું.

૧૧. વિ. નાશ ન પામે એવું; અવિનાશી.

અભિજ્ઞાન લુપ્તો અભિજ્ઞાન.

અભિજ્ઞાન ૧. [સં. અજ્ઞા (જ્ઞાન ન થાય એવું) + અમર (ન મરે એવું)] વિ. (કમળી) અવિનાશી; અમર; નાશ ન પામે એવું.

૨. [સં. અજ્ઞા (પ્રજ્ઞા વિનાનું) + અમર (મરવું વિનાનું)] વિ. પ્રજ્ઞા તથા મરણ વગરનું.

અભિજ્ઞાનની [ઉ.] જ. કાવચેસર મહેનતાવું.
અભિજ્ઞાન [સં. અજ્ઞા (પ્રજ્ઞા વિનાનું) + ત્વ (પ્રજ્ઞા)] જ. હંમેશની લુપ્તી.

અભિજ્ઞ ૧. [સં.] જી. એ નામની એક વનસ્પતિ; પૂતકમારી; લીંડવાર.

૨. જી. મરણી.

અભિજ્ઞાન ૧. [સં. અજ્ઞા (પ્રજ્ઞા વિનાનું) + અમર (અવિનાશી)] પુ. હિંસર, જેમકે તેને પ્રજ્ઞા તથા મરણ નથી.

૨. પુ. મીઠાણ.

૩. જ. અજિત મેલ.

૪. વિ. પ્રજ્ઞા અને મરણ વિનાનું.

અવિજ્ઞાન અથવા અજ્ઞાન.

હિંદી અભિજ્ઞાન મરણ.

અમર

અભિજ્ઞાન ૧. જ. મોજાસાથ પ્રભાવે માતાના વચ્ચે ભાગમાં આવેલું અભિજ્ઞાન.

અભિજ્ઞાન [સં. અજ્ઞાન + ત્વ (નામ લનાવનાર પ્રત્યય)] જી. પ્રજ્ઞા તથા મરણ વગરની સ્થિતિ.

અભિજ્ઞ ૧. [અ. હિંદી (અમ)] પુ. અમર.

૨. વિ. અમર.

૩. વિ. મેલું, વિશાળ.

અભિજ્ઞાન [સં. અ + જ્ઞા (નાનું કરવું)] વિ. ભોરાવર; મળવાન.

અભિજ્ઞાન [સં.] જી. એક ઔષધિ.

અભિજ્ઞ પુ. દવામાં વપરાતો એ નામનો યંદર.

અભિજ્ઞ વિ. (મામ) મેલું; મળું.

અભિજ્ઞ ૧. [સં. અ + જ્ઞા (પ્રજ્ઞા)] પુ. અપ્રજ્ઞા; અજ્ઞાન.

૨. વિ. (કમળી) ઉદત.

અભિજ્ઞાન ૧. [અ. મુજાસો દિલોવ] પુ. આનંદ.

૨. પુ. સલામ; અમરમ.

અભિજ્ઞ ૧. [સં. અ (નહિ) + અજ્ઞા (પ્રજ્ઞા)] વિ. પ્રજ્ઞા વગરનું; અજ્ઞાન.

૨. [સં. અ + અજ્ઞા (જ્ઞાન)] વિ. નહિ જ્ઞાનેલું; જ્ઞાન ન થાય એવું.

અભિજ્ઞ ૧. જ. મિત્રાચારી; દોસ્તી.

૨. [સં. અ + અજ્ઞા (નાશ પામે એવું)]

વિ. અમર; અવિનાશી.

૩. [સં. અ + અજ્ઞા (પ્રજ્ઞા)] વિ. ન જ્ઞાને એવું.

અભિજ્ઞ ૧. [અ.] જી. અંત; અખર.

૨. જી. કમોત; અસ્વાભાવિક મરણ.

૩. જી. નસીબ; પ્રારબ્ધ.

૪. જી. મોત; મરણ.

અભિજ્ઞો દિરસ્તો = અમર.

૫. [સં. અ + અજ્ઞા (પ્રજ્ઞા)] વિ. પ્રજ્ઞા વગરનું; નિર્જ્ઞાન.

અભિજ્ઞાન ૧. [અ. અજ્ઞા (અજ્ઞાન) + અજિત (સ્વયં)] જી. ઉવટની કિયા; મરણકિયા.

૨. [અ. અજ્ઞા (અજ્ઞાન) + અજિત (સ્વયં)] જ. કમળ

અભિજ્ઞ જી. એ નામનું એક પ્રજ્ઞા.

અભિજ્ઞાન [સં.] જ. સુરમો.

અભિજ્ઞાન [સં. અજ્ઞા (અજ્ઞાન) + ભોમન (વાળ)] જી. જેવાંનું કાંઈ સુખસિંધીનું કાંઈ જેમકે તેની મંજર બહારના વાળ જેવી હોય છે.

અભિજ્ઞાન [સં.] જી. એક ઔષધિ.

અભિજ્ઞ [અ. અજ્ઞા (તે અજિતવાળો હતો)] જી. ભીલનું મેલતાદેલું ૧૫] વિ. સૌથી મેલું; અખર મહિમાવાળું.

અભિજ્ઞ ૧. [સં. અ (નહિ) + અજ્ઞા (જ્ઞાન)] પુ. વેગનો અભાવ.

૨. વિ. વેગ વિનાનું.

અભિજ્ઞાન [સં. અજ્ઞા] પુ. એ નામનો દોઢે હાથ લાગે એક ઉપાધિ ધોળો અને કાળો એવી તેની બે ભત છે. તુલસીના પાન કરતાં એના પાન તથા મંજર જરા લાંબા હોય છે. તે તીજો, મરમ, કાઠર તથા પિત્ત-કર છે, અને વાયુ, ક્ષ, નેત્રાયક મરુત્ત, અરિષ, કમળા વગેરે રોગ નાશ કરનારો મનાય છે.

અભિજ્ઞાન [સં.] પુ. (પ્રજ્ઞા) એ નામનો એક અર્થ.

અભિજ્ઞાન લુપ્તો અભિજ્ઞાન.

અભિજ્ઞાન ૧. [સં. અ + જ્ઞા (જ્ઞાન)] વિ. ભોમમદારી વગરનું નિર્જ્ઞાન.

અભિજ્ઞાન ૧. [હિં.] જી. અજ્ઞાન.

૨. [હિં.] જી. અજ્ઞાન તેલ.

અભિજ્ઞાન [સં. ઉભયવચન] પુ. અજ્ઞાન પ્રકાર; ઉભય.

અભિજ્ઞાન ૧. [સં. ઉભયવચન] જ. અજ્ઞાન આવા માટે અખરમાં કે ભીતમાં રાખેલું કાંઈ; અજ્ઞાન.

૨. જ. અજ્ઞાન પ્રકાર.

૩. જ. સુખપ્રજ્ઞા; મંદી કળા હંમેશાં વધતી જાય એવું અજ્ઞાન; સુસ્ત અજ્ઞાન.

અભિજ્ઞાન (અજ્ઞાન) પુ. અજ્ઞાનનો અજ્ઞાન.

હવે રાત્રિ અજ્ઞાન,

અજ્ઞાન વિચિત્ર.

માત્ર-દોહાને ફરો

અભિજ્ઞાન ૧. [સં. ઉદ (પ્રજ્ઞા) + અજ્ઞા (અજ્ઞાન)] જ. અજ્ઞાન કરવું; પ્રજ્ઞા કરવો.

હવે અજ્ઞાન = હવે કરવો; હવે પ્રજ્ઞાવો.

- ૨. સ. કિ. આખર વધારવી; નામ કાઢવું.
- ૩. જન અમરવાણુ = જુની ઠીતિ વધારવી.
- ૪. સ. કિ. ઊભળું કરવું; ઊઠવું; માંજવું.
- ૫. સ. કિ. (અંત) બદલાવી લેવી; અપકીર્તિ વહેરાવી.
- ૬. સ. કિ. સળગવું; પ્રકટાવું.

અમરવાણિયું ૧. [સં. ઉત્તરવલ્લ] જ. અમરવાણું આવવા માટે અપરામાં કે ભીતમાં શબેલું બાંધું.

- ૨. જ. સુદનું પખવાડિયું; સુલભ્ય.
- ૩. કિ. અમરવાણું આપનારું.

અમરવાણી [સં. ઉત્તરવલ્લ] વિ. છી. અમરવાણાવાણી; માંડનીવાણી.

અમરવાણી પણ રાત અને રોષી પણ જાણ.

અમરવાણું ૧. [સં. ઉત્તરવલ્લ; પ્રા. ઉત્તરવલ્લિય] જ. પ્રકાસ; ઉભલ; તેજ. પ્રકાસ એ આંખનો વિષય છે. આંખ ન હોય તો પ્રકાસ પણ ન હોય. અમરે કાંઈ પદાર્થ પૃથ્વી ઉપરના ઈશ્વરને એવી રીતે દલાવે કે તેમાં મોજા ઉત્પન્ન થાય અને તે મોજાં એટલાં અતિ-માન થાય કે માણસની આંખના પાદ પર તેની અસર થઈ આંખના દાનનંતુમાં સળવળાટ ઊભો કરે. સારે તે સળવળાટના જાનને અમરવાણું કહેવાય છે. દરેક પદાર્થ ઈશ્વરનાં મોજાં ઉત્પન્ન કરે, પણ તે ધીમાં હોય સારે માણસની આંખ તે કીલી શકતી નથી. તેમ જ તે મોજાં અત્યંત ઉચ્ચગાં હોય સારે પણ માણસની આંખ તે કીલી શકતી નથી. એટલે અમરવાણું એ ઈશ્વરનાં મોજાંની સમિતિ છે. ભુએ ઈશ્વર.

- ૧. અમરવાણામાં આવવું = જાહેર થવું, પ્રસિદ્ધ થવું; જહાર પાડવું.
- ૨. અમરવાણામાં મૂકવું = ઉધાડું કરવું, પ્રસિદ્ધ કરવું; જાહેર કરવું.
- ૩. અમરવાણું કરવું = (૧) જુની અપકીર્તિ કરવી. (અંત) (૨) નામ કાઢવું; આખર વધારવી. (૩) નુકસાનમાં આવવું-લાવવું. (૪) પ્રકાસ કરવો. (૫) હાથકો કરવો. (૬) માહિતી આપવી; સમનું સમાધાન કરવું; સફેદ દૂર કરવો. (૭) સાફ કરવું.
- ૪. અમરવાણું એવું = (૧) અંધારામાંથી જહાર આવવું. (૨) જન્મ થવો. (૩) જહાર આવવું; જાહેરમાં પડવું.
- ૫. અમરવાણું થવું = (૧) અપકીર્તિ કામ કરવું. (૨) પુનર્જન્મ થવો. (૩) વહાલું વાવું.

- ૧. અમરવાણું નાખવું-પાડવું = (૧) કાંઈ વસ્તુ કે વાત જાણમાં આવે તેમ કરવું. (૨) સંકલ્પ દૂર કરવી.
- ૨. અમરવાણું પાડવું = અમુક વસ્તુ કે વાત ખુશી થવી.
- ૩. અંતરમાં-મનમાં-અમરવાણું કરવું = (૧) અકલ આવવી; જાન રાખવું. (૨) જાન મેળવવું. મનમાં અમરવાણું કરી, જોડે કર તુજ જોડ-નમદ (૩) મનને શુદ્ધ કરવું.

૨. જ. શોભા.
અમરવીણિ [સં. અમર + વીણિ (રસો)] છી. (અંતરિય) આક્રમકમાંનો માર્ગાર દેખાવ; જાણપથ; અમરપથ.

અમરવું ૧. સ. કિ. અમરવું.
અમરવા રેવું = પાસે આવવા-આવા રેવું.
૨. જ. કિ. મુકું દપકું; કરવું.
આસુ કરેલાં નેન અમરવે,
કસોજાણ સોડું રસું. દિલ્લી

અમરશ [સં. અ + વસ (સિદ્ધિ)] પું. અપ-જસ; અપકીર્તિ.
નિમ્નનિમ્નવન પુજ્ય અથ અવન અમરશની ખાલ, અવન દુક અવ દરવને જાતુ સદા પાવાળ. પિતૃભયપુરોષ

અમરશાય [સં. અમર (જારો) + શાય (જમવું)] જ. અમરશાંતુ અમર.

અમરશૃંગિકા ભુએ અમરશૃંગી.

અમરશૃંગી ૧. [સં. અમર (જારો) + શૃંગિય (સિંહાવાળું)] છી. એ નામની એક વન-રપતિ; મેહસિંથી; મેવશૃંગી; મરગાસિય, કેમકે તેને પેટાનાં સિંહાં જેવી સિય હોય છે. આંખના અમુક રોગ, સંકલ્પી તથા ઊંચી દરાવવાના ઉપયોગમાં તે આવે છે.

૨. જ. એ નામનું એક પ્રાણી.
અમરશૃંગી નામનાં પ્રાણીએ જમીનની અંદર જતાનું પાવલું પડ કરે છે. પ્રાણીસૃષ્ટિ

અમરસ [સં. અ + વસ (સિદ્ધિ)] પું. (પ્રાણી) અમરસ; અપકીર્તિ.

અમરસકારક [પ્રા. અમરસ + સં. કરક (કમાર)] વિ. અપકીર્તિ કરનાર અપજસ કોવનાર.

અમરસજનક [પ્રા. અમરસ (અપકીર્તિ) + જનક (પેદા કરનાર)] વિ. અપજસ કરનાર.

અમરસવદુલ [પ્રા. અમરસ (અપજસ) + સં. વદુલ (ઘરેલું)] વિ. અપજસથી ભરેલું; અપકીર્તિવાળું.

અમરસી [સં. અમરસિય] વિ. અપજસી; અસ્નામ.

અમરસુત ૧. [સં. અમર (અમરજન) + સુત (દીકરા)] પું. અમરજનને દીકરો દરજન.

૨. [સં. અમર (જારો) + સુત (દીકરો)] પું. જોડકો.

૩. [સં. અમર (ખસા) + સુત (દીકરો)] પું. ખસાનો દીકરો નારક.

અમરસુત મનમાં વિભાસણ કરે,
લગુ વયે સાને લખ જાહેર. તુલસી

અમરસુ પું. (પુરાણ) એ નામનો એક અર્ધિ.

અમરસ ૧. વિ. અમરસા વગરનું; અવમનું.

૨. [સં. અ + જસ (અર્ધિ)] જ. હંમેશ; અખંડ; નિરંતર.

અમરહત [જ.] પું. નહિ હોવાપણું; અસ્થાય.

અમરહતિ છી. (અમર) એ નામની એક લક્ષણ; અમરહતલક્ષણ.

અમરહતલક્ષણ [સં. અમરહત (નહિ લગતું) + લક્ષણ (મૂળ અર્થથી ખીલે અર્થ જનાવનાર સંબંધી સમિતિ)] છી. (અમર) એ નામની એક લક્ષણ; સંબંધી સમિતિ અર્થનો ત્યાગ કર્યા વિના તે અર્થના સંબંધવાળા પદાર્થમાં તે સંબંધી કરવામાં આવતી લક્ષણાક્ષિ; અમરહતવાર્ધા. તેમાં જોડેલા સંબંધના વાચ્ય અર્થ ઉપરાંત ખીલે લાક્ષણિક અર્થ પણ મેવાય છે. ખુલ્લા અર્થ સાથે તેના સંબંધી ખીલે અર્થ જનાવાને હોવાથી તે ઉપાદાન-લક્ષણા પણ કહેવાય છે. જેમકે કાંઈ માણસે જોજન માટે રાખેલા દહીનું કામડા, ખિલાડા વગેરેથી રક્ષણ કરવા એક ઉધારને કહ્યું કે 'કામડાઓથી દહીનું રક્ષણ કર'. તે ઉધારે 'કામડા' સંબંધી દહીં જનાડનારું તમામ પ્રત્યક્ષમાં લક્ષણા કરે છે. કામડા, ખિલાડા, ફૂતરું વગેરે સર્વ રાજ્ય અને લક્ષ્ય પ્રાણીનો જોષ તે ઉધારને કામડા સંબંધી લક્ષણાથી થાય છે માટે તે અમરહતલક્ષણ છે.

અમરહતવાર્ધા [સં.] છી. (અમર) એ નામની એક લક્ષણ. ભુએ અમરહતલક્ષણ.

અમરહતલક્ષણ [સં.] છી. (અમર) સંબંધી સમિતિ અર્થનો ત્યાગ કર્યા વિના તે અર્થના સંબંધવાળા પદાર્થમાં તે સંબંધી કરવામાં આવતી લક્ષણાક્ષિ. ભુએ અમરહત-લક્ષણ.

અમરહલ્લિય [સં. અ (નહિ) + જહત (જમવું) + સિય (અર્ધિ)] જ. (અમરજન) વિશેષજન તરીકે વપરાયું હોય તોજન અતિમાં દૂર ન થતો હોય એવું નામ.

અન્યથા ૧. સ્ત્રી. એ નામની એક વસ્તુનું
સંબંધનું.
૨. [સં. અ (નહિ) + ઇ (વ્યવૃત્તિ)]
વિ. ન ઉપર એવું; અન્યથા.
અન્યથા [સં. અ + અથ (પાછું)]
વિ. પાછી વસ્તુ.
અન્યથા પુ. (પિતૃ) એક વિષયનું
માત્રાએક છે. તેમાં ૩૭ ગુણ અને ૭૬ શ્લોકો
મળી ૧૧૩ વર્ણ હોય છે. તે પદ્યથી અન્યથા
એક એક છે.
અન્યથા સ્ત્રી. પશ્ચિમ હિન્દુસ્તાનની એ નામની
એક પ્રખ્યાત ગુફા.
અન્યથા [સં. અથ (સ્વર) + અંત (છેડો)]
વિ. (બાકરુ) છેડે સ્વરવાળું.
‘દેવ’ ‘દેવ’ આદિ શબ્દો અન્યથા (સ્વરંત)
છતાં ગુણગીતમાં હંત એવા ઉચ્ચારાય છે.
કુ. સા. પશ્ચિમ
અન્યથા ૧. [અ + અંથ (અંત)]
પુ. ઉત્તરો; ઉપ નહિ આવતી તે.
૨. પુ. પિતા; ઉચ્ચ.
૩. પુ. બેચેની; અસંતિ.
અન્યથો ૧. [અ. (નહિ) + અંથ (નિષંક
વગર)] પુ. ઉચ્ચ; પિતા.
૨. પુ. ઉત્તરો.
૩. પુ. બેચેની; અસંતિ.
અન્યથા ૧. [સં. અ + અંથ (અંત)]
પુ. ઉચ્ચ, કેમકે તેને અંત હોવા નથી.
૨. પુ. સૂર્ય.
૩. સ્ત્રી. માળાની અંત વસ્તુની અવસ્થા.
૪. વિ. અંત વિનાનું.
અન્ય ૧. સ્ત્રી. એ નામની એક બીજી;
અન્યથા.
૨. [સં. અ (નહિ) + અન (અન્ય)]
સ્ત્રી. દુર્ગા; પાર્વતી.
૩. સ્ત્રી. બહારી.
૪. સ્ત્રી. બહારી પૂરે અન્ય. અન્ય
૫. સ્ત્રી. બહારવા વદ અન્યથા. તે એક
પ્રાચીન દિવસ છે.
૬. સ્ત્રી. (વેદાંત) આપા; પ્રકૃતિ. સાંખ્યમત
પ્રમાણે તે જન્મ વસ્તુની એકલે અન્યથા
મનાય છે.

૧. સ્ત્રી. બહારી; દુર્ગા.
૨. સ્ત્રી. એક અન્ય અન્યથા.
૩. સ્ત્રી. (પુરુષ) અન્ય વદ અન્યથા.
૪. વિ. સ્ત્રી. જન્મ વસ્તુની; અન્યથા.
અન્યથાસ્ત્રી [સં. અન + અન્યથા
(અન્યથા)] સ્ત્રી. બહારવા વદ અન્યથા.
અન્યથાસ્ત્રી અન્યથા સાતમે દિવસે
પ્રાચીન વસ્તુ છે, માટે તેનું સાંખ્યમત
મત છે.
અન્યથાસ્ત્રી વિ. અન્ય; અન્યથા.
અન્યથાસ્ત્રી અન્યથા અન્યથા.
અન્યથા ૧. [સં. અ (નહિ) + અન્ય
(અન્ય)] ન. બીજા નહિ માનવાઈ માણસ.
૨. વિ. બીજા નહિ માનવાઈ.
અન્યથા સ્ત્રી. ગુફા.
અન્યથા ૧. [સં. અ + અન્ય (અન્ય)]
વિ. ઉપરમાં પડેલું; અન્યથા.
૨. વિ. અન્યથા વસ્તુ; અન્યથા.
અન્યથા ૧. વિ. પાછીમાં ફરવાથી મરણ
પામેલું.
૨. વિ. સ્વયં સામ્રાજ્ય મરણ.
અન્યથા ૧. [સં. અ (નિર્ણય વપરતા
આપવા) + અન્ય (અન્ય)] પુ. બીજાના
નામને પદ્ય, કેમકે તે લેવાની બીજા આવતી
નથી; અન્યથા.
૨. [સં. અ + અન્ય (અન્ય પડેલું)]
વિ. અન્યથા; ઉપરમાં પડેલું.
અન્યથા [સં. અન (બહાર) + અન
(અન)] ન. બહારના અન્ય નીચે લટકતા
ને નામના આંગળ.
અન્યથાસ્ત્રી [સં. અન્યથા (બહારના
અન્ય નીચે લટકતા નામના આંગળ) + અન્યથા
(અન્યથા)] પુ. બહારના અન્યના આંગળ
જેનું નામનું અન્યથા.
અન્યથાસ્ત્રી ૧. [સં. અન (બહાર) +
અન (અન) + સ્ત્રી (અન)] ન. બહારી-
ના અન્ય નીચે લટકતા ને નામના આંગળ.
અન્યથાસ્ત્રી અન્યથા અન્યથા નહિ હોવાથી
નામના પદ્યના સંબંધમાં આ અન્યથા
ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.
૨. ન. માલ વસ્તુની બીજા; નિર્ણય વસ્તુ.
અન્યથા [સં. અન (બહાર) + અન
(અન)] ન. બહારના અન્ય નીચે લટકતા ને
નામના આંગળ; અન્યથાસ્ત્રી.
કોઈ સાથે અન્યથા તેમ ના છે.
અન્યથા

અન્યથા ૧. [સં. અ + અન્ય (અન્ય)]
વિ. ઉપરમાં પડેલું.
૨. વિ. અન્ય; અન્ય.
અન્યથા ૧. [સં. અ + અન્ય (અન્ય)]
ન. બીજા નહિ માનવાઈ માણસ.
૨. વિ. બીજા નહિ માનવાઈ.
અન્યથાસ્ત્રી ૧. [સં. અન્યથા (નહિ
માનવાઈ) + સ્ત્રી (વસ્તુ)] સ્ત્રી. માન્ય
વિના અન્યથા બીજા ઉપર માનવામાં આવતું
અન્ય.
૨. સ્ત્રી. વસ્તુ માટે અન્યથા અન્યથા.
અન્યથાસ્ત્રી ૧. [સં. અન્યથા (નહિ
માનવાઈ) + સ્ત્રી (પ્રતિષ્ઠા)] ન. બીજા નહિ
માનવાઈ નિયમ.
૨. ન. માન્ય વિના અન્યથા બીજા ઉપર
અન્યથા મત.
અન્યથા ૧. ન. એ નામની સારસ્વત
આદ્યથી એક પ્રાચીન માણસ.
૨. [સં. અ + અન્ય (બીજા માનવાઈ)]
વિ. બીજા નહિ માનવાઈ; અન્યથા.
૩. વિ. સારસ્વત આદ્યથી એક અન્યથા. અન્ય
પ્રાચીન માણસ બીજા માનવાઈ નથી.
અન્યથા ન. અન્ય. અન્યથા.
અન્યથા [સં. અન (બહાર) + વી
(અન)] ન. અન્ય. અન્યથા અન્યથા અન્યથા
લીધે બહાર તે ખાતા નથી.
અન્યથા [અ. અન્યથા] પુ. એ નામનો
પુદાનો દિવસો. પુદાનો દુકમ નહિ માનવાઈ
તેને સાધ સામ્રાજ્ય તે પુદાનો દુકમ અન્યથા
હોવા અને કરને બિલકે એવું અન્યથા; સત્ય.
અન્યથા ૧. [સં. અન (બહાર) + અન્યથા
(અન્યથા)] પુ. અન્યથા; અન્યથા, કેમકે તે
પ્રાચીન અન્યથા બહાર સામ્રાજ્ય અન્યથા છે.
૨. વિ. બહાર પાણીથી અન્યથા; બહાર
ઉપર અન્યથા અન્યથા.
અન્યથા ૧. [સં. અન (બહાર) +
અન્યથા (અન્યથા અન્યથા)] પુ. અન્યથા
અન્યથા.
૨. વિ. બહાર પાણીથી તે ઉપર અન્યથા
અન્યથા.
અન્યથા ૧. [સં. અન (બહાર) + અન્ય
(અન)] ન. બહારનું અન્યથા.
૨. [સં. અન (અન) + અન્ય (અન)]
ન. માન્યના કાર્ય-અન્યથા, કામ, કોપાદિને
સમુદ્ય.
અન્યથાસ્ત્રી ૧. [સં. અન (બહાર) + અન્ય
(અન)] ન. બહારનું અન્યથા.
૨. [સં. અન (અન) + અન્ય (અન)]
ન. માન્યના કાર્ય-અન્યથા, કામ, કોપાદિને
સમુદ્ય.
અન્યથાસ્ત્રી ૧. [સં. અન (બહાર) + અન્ય
(અન)] ન. બહારનું અન્યથા.
૨. [સં. અન (અન) + અન્ય (અન)]
ન. માન્યના કાર્ય-અન્યથા, કામ, કોપાદિને
સમુદ્ય.

અન્યડી (અન્યડી) ૧. સ્ત્રી. એક મેડલા એટલે મરવા પડેલા કે પૂછી ગયેલા દોરને બેળું રાખવા તેના આમણ વણ પાછલા પત્ની બોલેલો આડો.

૨. સ્ત્રી. હાથી અથવા વાઘ વગેરે જંગમી પશુને પકડવા માટે બોલેલો આડો.

વાઘ અન્યડીયા પડ્યો, કેલુ કાઢવા નય.

હાથપટરામ

અન્યડીમાં પડવું = (૧) બહુ દેરાન થવું.
(૨) મોટી મુશ્કેલીમાં પડવું.

અન્યડું (અન્યડું) ૧. વિ. કંઈક.

૨. વિ. (માન્ય) કનિષ્ઠાણું; કનિષ્ઠાણોર.

૩. વિ. ખરાબ.

અન્યડું ૧. [સં. અન્યડું] સ્ત્રી. અનુપપત્તિ; અન્યાન.

૨. સ્ત્રી. માહિતી ન હોવાપણું.

૩. જ. એ નામનું પીપર જેટલું કિંચું એક સડ. તેનાં પાન મધુકાનાં પાન જેવાં અને મજરી લાંબી હોય છે. તેની નીચે અવાથી છુદિ જણ થાય એવી સેડામાં માન્યતા છે.

૪. વિ. અન્યાન.

૫. વિ. અનુસમણું; મૂર્ખ.

૬. વિ. માહિતી વગરનું; અનુવર્તમાનનું અન્યડું.

અન્યડું [સં. અન્યડું] જ. ન અન્યડું; અન્યાનથી; એકમનથી.

અન્યડુંપણું [અન્યાન + પણું (નામ લગાવનાર પ્રયોગ)] જ. અન્યાનતા; બિન-વારંધારી.

અન્યડી ૧. જ. એકવા પાટીદાર કુળનીની એ નામની અટકનું માણસ.

૨. વિ. એકવા પાટીદાર કુળનીની એ નામની એક અટકવાળું.

અન્યડું જ. અન્યાનથી; અન્યડું.

અન્યડું ૧. વિ. અન્ય વગરનું; અન્યડું; બિનવારંધાર; ખરાબ વગરનું.

૨. [સં. અન્યાન; પ્રા. અન્યાન] વિ. નહિ બહેલું; અપરિચિત; અજાણ્ય વગરનું.

૧. અન્યાની સ્ત્રી આવી નહિ અને અન્યાને રસ્તે જવું નહિ = અન્યાની વાતમાં માણું ન મારવું.

૨. અન્યાનું ને અંધળું જરાબર = માહિતી વિનાનું અને અંધ વગરનું ખરાબ.

૩. અન્યાને ઉપાખ્યાન બમણું થી હોય = કસીવાર અન્યાનપણું બોલ્યા અરથનું કાસ્યુ થઈ પડે છે.

અન્યાને [પ્રા. અન્યાન] જ. એકમનથી; અન્યાનમાં; અન્યાની.

અન્યાન ૧. પુ. (પિતૃ) એ નામનો ૧ મુક અને ૬૨ વધુ મળી ૬૩ વ્યંજન એક માત્ર-દંડક માત્રમેળ હંક તે માણનો એક બેડ છે.

૨. [સં. અ (નહિ) + ન્યાન (અન્યાન)] વિ. નહિ ઉપજાવેલું; અન્યાન વગરનું.

જાણ અન્યાન, અન્યાન, અન્યાન, અન્યાન. અન્યાન, અન્યાનનાં છે એમ કૃતિ કહે છે.

મીતાપચામલ

૩. [સં. અ + ન્યાન (અન્યાન)] વિ. નાત બહાર થયેલું.

પ્રત્યક્ષ અન્યાન કહીએ, કાવિની એ બહાર.

સુર

૪. વિ. નાત વગરનું.

૫. વિ. પુરેપૂરું નહિ ખીતેલું.

અન્યાનચરિ ૧. [સં. અન્યાન (નહિ અન્યાન) + ચરિ (કુરમ)] પુ. કુચિરિ. અન્યાનચરિ.

૨. પુ. સંકર.

૩. વિ. સંકર; સામસ.

૪. વિ. સુવિનાનું.

અન્યાનકુટુંબ [સં. અન્યાન (પુરેપૂરું નહિ ખીતેલું) + કુટુંબ (ખાંધ)] પુ. નાનો વાજરો; જેની આપ પૂરી રીતે વધી નથી એવા અન્યાને કે એવા.

અન્યાનદંડ [સં. અન્યાન (અન્યાન નહિ થયેલું) + દંડ (દાવ)] વિ. દાંડ પૂરું ન હોય એવું.

અન્યાનપણું [સં. અન્યાન (નહિ અન્યાન) + પણું (ખાંધ)] વિ. ખાંધ ન આવી હોય એવું.

અન્યાનપુત્ર [સં. અન્યાન (નહિ અન્યાન) + પુત્ર (દીકરા)] વિ. દીકરા વગરનું; પુત્ર વિનાનું.

અન્યાનચરિ ૧. [સં. અન્યાન (નહિ અન્યાન) + ચરિ (કુરમ)] પુ. કુચિરિ, કેમકે તેને માર્ગ સુવ ન કહે એમ મનાય છે.

મરખાલ અન્યાનચરિ કહેવ ને પ્રમાણ, વૃષ્ટિ કુચિરિ સમ કુંવરી વારા છે સૌ બાઈ.

પિતૃવધુલ

૨. પુ. સંકર તે પ્રાંતી ઈર્ષા કરતા નથી તેથી સુવ વગરનું અન્યાન છે.

૩. વિ. મરીન; સામસ; સંકર.

૪. વિ. કુરમ વિનાનું; સુવ વગરનું; માર્ગ સાથે કુરમનાવટ ન હોય એવું.

અન્યાનવાદ [સં. અન્યાન (નહિ અન્યાન) + વાદ (મત)] પુ. દર્શિયવાદ જેવી દર્શિ તેની સાથે એવા મત; અન્યાન એ ઉપજાવેલું.

નથી પણ મનના સંકરનો અન્યાન જ છે એવો મત.

અન્યાનવાદી [સં. અન્યાનવાદિ] વિ. અન્યાનવાદને માનનાર.

અન્યાનચરિ ૧. [સં. અન્યાન (નહિ અન્યાન) + ચરિ (કુરમ)] પુ. કુચિરિ; અન્યાનચરિ.

૨. પુ. સંકર.

૩. વિ. મરીન; સંકર.

૪. વિ. કુરમ વગરનું.

અન્યાનચરિવાદ [સં. અન્યાન + ચરિવાદ (ચોક્કસ)] જ. અન્યાન; સમીર, કેમકે તે કંઈ પણ ચોક્કસ કે દર્શિ અન્યાન નથી.

અન્યાનચરિ ૧. [સં. અન્યાન + અન્યાન (દાંડ)] પુ. કાંઈ પણ ન પૂરું હોય એવો હોયો.

૨. વિ. કાંઈ પણ વગરનું.

૩. [સં. અન્યાન + અન્યાન (નિશાની)] વિ. નિશાની કે ચિહ્ન વગરનું.

અન્યાનશત્રુ ૧. [સં. અન્યાન (નહિ અન્યાન) + શત્રુ] પુ. (પુરુષ) એ નામનો કાશીનો એક રાજા. મોટો કાશી હોવાથી તેણે અર્ચ બાલકે કાવિને ઉપરેલ દીધે હતો.

૨. પુ. મૌતમજુદના વખતમાં થઈ ગયેલો મજનના રાજા બિનિશારનો એ નામનો દીકરો.

૩. પુ. કુચિરિ.

૪. પુ. સંકર.

૫. વિ. સુવિનાનું.

૬. વિ. સામસ; સંકર.

અન્યાનચરિ ૧. [સં. અન્યાન (નહિ અન્યાન) + ચરિ (કુરમ)] વિ. અન્યાન નહિ પૂરું.

અન્યાનચરિ ૧. [સં. અન્યાન (નહિ અન્યાન) + ચરિ (કુરમ)] પુ. કુચિરિ; અન્યાનચરિ.

૨. પુ. સંકર.

૩. વિ. મરીન; સામસ.

૪. વિ. સુવ વગરનું.

અન્યાનિ ૧. [સં. અ + ન્યાન (અન્યાન)] સ્ત્રી. અન્યાન ન હોયો તે; અન્યાનિ.

૨. વિ. અન્યાન વગરનું.

૩. [સં. અ + ન્યાન (વાદ)] વિ. વાત વગરનું; નાત બહારનું.

અન્યાનિવાદ [સં. અન્યાન + વાદ (મત)] પુ. વૈદિક પદાર્થનું અસ્તિત્વ નહિ સ્વીકારનાર તત્ત્વજ્ઞાન બહારના પદાર્થ માત્ર મનના બૃહમરેણા દ્વારા છે એવો મત; શુદ્ધ-વિજ્ઞાનવાદ.

અભ્યસન ૧. [સં. અભ્ય (અભ્યસ) + આભ્ય (પુર)] પુ. દશરથરાજ.

૨. [સં. અભ્ય (બહો) + આભ્ય (દીપ્ત)] પુ. બોહો.

૩. [સં. અભ્ય (અભ્ય) + આભ્ય] પુ. ધર્માનો પુત્ર નારદ.

અભ્યસ [સં. અ (નહિ) + ભ્યસ (કા-પ્રજ્વલ)] વિ. કાટપ્રજ્વા વગરનું.

અભ્યસપ્રતિષ્ઠાપક પુ. (બુધિ) એ નામનો એક પ્રતિષ્ઠાપક; 'ઓનિસક કા-ઓનિસેસ.'

અભ્યસાચલ [સં. અભ્યસ (કાટપ્રજ્વા વગરનું) + આચલ (ચતુષ્પદ)] પુ. (બુધિ) સામસામેની બાજુ સરખી હોય એવી 'કાટ-પ્રજ્વા' વગરની ચાર બાજુવાળી અમૂર્તિ; સમાંતર અનુષ્ઠાણ; 'રોમ્બોઇડ.'

અભ્યસિ પુ. (પિત્ર) એ નામનો ૬૨ ગ્રુ અને ૩૨ લઘુ મળી ૬૪ વર્ણનો એક વિશ્વ-ભૂતિ માત્રામેળ હંક. તે પદ્ધતિ કાપ્યનો એક એક છે.

અભ્યસ ૧. [અ. અભ્યસ (સત)] છી. ભાંચ; નમાજનો વખત જતાવવા મુઠ્ઠાંએ કરેલો પોઠાર.

મસ્જિદના મિનાર પરથી પુસ્તાની અભ્યસ સાંભળવામાં આવે. અ. બાબર

૨. [સં. અભ્ય (સુધી) + અભ્ય (નંધ)] વિ. ભાંધ સુધી પહોંચે એવું લાંબું.

અભ્યસન ૧. [સં. અભ્ય (બહો) + અભ્યસ (પાકું)] પુ. દસ પ્રજ્વલિત, કેમકે તેનું મોકું બહારના જેવું મનાય છે.

૨. વિ. બહારના જેવા મોકાવાળું.

અભ્યસન્યાસુ [સં. અભ્ય (સુધી) + અભ્ય (કુટલ) + આસુ (હાથ)] વિ. કુટલ સુધી પહોંચે એવા લાંબા હાથવાળું. આ એક સ્વ-લક્ષ્યનું ચિહ્ન મનાય છે. કહે છે કે અર્જુન અને સિવાજી અભ્યસન્યાસુ હતા.

સ્વામ સરીરે રે ચોલે,

અભ્યસન્યાસુ ચિત્તું ચોલે. પ્રેમસખી

અભ્યસેષ ૧. પુ. કુલીન ધોધ; ઉત્તમ અથ.

૨. વિ. ઉત્તમ પુણ્ય.

૩. વિ. ભવ વગરનું નિર્જન.

અભ્યપાકવ [સં. અભ્ય (બહો) + પાકવ (પાકવું)] જ. (વેદક) હવ. ઉપરસ તથા હમ માટે વપરાતી બહારની લોડીના રસમાં. મૂત્રમાં, દૂધમાં તથા દહીંમાં સિદ્ધ કરેલ ચીની એ નામની દવા.

અભ્યપાલ [સં. અભ્ય (બહો) + પાલ (રક્ત ક્રમ)] પુ. બરવાડ; રજારી, કેમકે તે બહારનું રક્ત કરે છે.

અભ્યપાલક લુઓ અભ્યપાલ.

અભ્યપિત [સં. અભ્ય (બહો) + પિત] જ. (વેદક) પાંચ પિત્રમાંનું એ નામનું એક; બહારનું પિત્ર.

મસ્તકપિત, માલિકપિત, અભ્યપિત, વારાહ-પિત, મધુરપિત (પંચપિત) ની અંગેની લાવણ્ય આપુરેલકરવાં.

અભ્યપુત્ર [સં. અભ્ય (બહો) + પુત્ર (દીકરો)] પુ. બોહો; બહો.

અભ્યવ [અ. અભ્યવ] પુ. પીડા; કુન્ન; અપ્રત.

અભ્યબી ૧. છી. ભૂંચડો; મહેરો હાંવાનું ભળીવાળું કપડું.

૨. [અ. હિમળ (હરખો)] છી. હુરખો; અથાથી પત્ર સુધી સરીર દંડાય એવું સીરેલું વસ્તુ.

૩. છી. મોટા ધેરવાળા કણે નીચો અંતરખો; ભખો.

દેવદાસ અપાર મુલાખી રે,

ચોલે મુંદર અતિ અભ્યબી રે.

નિગુવાનો

૪. છી. સરખ; લાજ.

અભ્યમિલ ૧. [સં.] પુ. (પુરાણ) કાન્દકુળ દેસમાં રહેતા એ નામનો એક સાધવ્ય-પોતાનાં માત્રાપ અને સ્ત્રી છોડી છર્ડ તેણે એક હલમ પુત્રની સ્ત્રી સાથે વિષમમાં પોતાનું અનુગ્રહ બોયું. આ સ્ત્રીના નામ છોડાનું નામ નારાયણ હતું. એક વેળા મસ્તુ-પજારીએ પોતે તે અભ્યમિલ પોતાના નાના દીકરા નારાયણને હાક મારતો હતો, તે દરમ્યાન એણે નિષ્ક્રાંત અને કમદૂતની વાત-ચીત સાંભળી. એ વાત પોતાના સગંધી દોષ્ટ એને કહેવા પડતાં થયો. પછી તે કદ સ્ત્રી અને એના છોડારને તરત જ છોડી છર્ડ તેણે મંજાકાંઠે ભળી પોતાનું જાતી રહેલું અનુગ્રહ પ્રધરવળમાં ગાળ્યું. અને ઉપરે તે મુક્તિ પામ્યો.

૨. [સં. અ (નહિ) + અભિ (પ્રતીક)] + આ (અભ્ય ક્ષ)] પુ. મુલ્યાસંધી; લંપટ પુરુષ.

૩. વિ. કંપટ; વેશસ્થા.

અભ્યમિલમોચક [સં. અભ્યમિલ + મોચક (કામળા)] પુ. વિષ્ણુ, કેમકે તેમણે અભ્ય-મિલને પાપમાંથી ઉદાર કર્યો હતો.

અભ્યમિલોદ્ધારક લુઓ અભ્યમિલમોચક.

અભ્યમીલ [સં. અભ્ય (બહો) + મીલ (ધો)] જ. વ. વ. ધોળાંબારાં.

પાંચે ચાલ મૂકે નિદા માટે

અભ્યમીલ ક્રમમાં ભવ.

પ્રેમાનંદ

અભ્યમુખ લુઓ અભ્યમુખ.

અભ્યમુખી [સં.] છી. (પુરાણ) અશોક-વનમાં સીતાના રક્ત મારે રાખેલી એ નામની એક રાક્ષસી.

અભ્યમેલ લુઓ અભ્યમિલ.

અભ્યવળ ૧. [અ. અભ્ય (તે આશ્ચર્ય પામ્યો)] જ. અદ્યુત વસ્તુ.

૨. વિ. આશ્ચર્યકરક; નવાઈ કરેલું.

અભ્યવળખાનું [અ. અભ્યવળ + કા. ખાન (સ્થાન)] જ. ભણવા અને જોવા જોય વસ્તુ એકી કરી હોય તે દેખણું; નવાઈ પમાડે એવી ચીજોનો સંગ્રહ રાખી મુલાખાં આળે હોય એવું મહાન; સંગ્રહસ્થાન.

અભ્યવળમુલુ લુઓ અભ્યવળખાનું.

અભ્યવળવર લુઓ અભ્યવળખાનું.

અભ્યવળરેષ પુ. (વેદક) એ નામની લુલાખ-ની એક દવા. તે બનાવવા ગોમૂત રીર ૧, મોટી હરખે ૧, નેપાળો, એરકાનું ૧, મધક, એળિયો, ચૂરેલું ૧, મરી, અને સુંક એ દરેક તોલો ૧૫ લઈ, ઝીલું વારી, મધમાં ભેળવવા. હાથપતના નખ ઉપર એ એપકવાથી રેત લાગે, અને નખ પાછા સાફ ધોઈ નાખવાથી રેત નંધ થઈ જાય છે.

અભ્યવળી ૧. પુ. એ નામનો એક જાતનો તંબુ.

અભ્યવળીમા ચાર ચાર સાંભલાના નવ સિંચાય હોય છે. આજને અભ્યવળી

૨. [અ. અભ્ય (તે આશ્ચર્ય પામ્યો)] છી. નવાઈ; આશ્ચર્ય.

૩. છી. નવાઈ કરેલી વસ્તુ, અસહ્ય વખતમાં પુરોષમાં સાત અભ્યવળી અગ્રાતી હતી: (૧) મિસરના મીનારા, (૨) હેલીકાન-સમાં અર્ધિમિસિઅએ બાધેલ હાથો, (૩) પુસ્ત્રમાં કાચેના દેહનું દેવળ, (૪) બેબી-લોનની દીવાલ અને કૂલતે મગીઓ, (૫) રેફમનું મોકું જાવણ, (૬) બુધિર ઓલિ-પત્રનું ફાળું અને (૭) બલેકાંડિયાનો ફેરક અમર નારખીયારો.

અભ્યવેળ વિ. અભ્ય.

અભ્યર [હ. અભ્યર] પુ. ચાંચ બીખારી; ચાંચી.

અનિતામા ૧. [સં. અનિત (નહિ જિતાયેલ) + આત્મન્ (આત્મા)] વિ. આત્મા વચ્ચે ન હોય એવું.

૨. વિ. સ્વતંત્ર સ્વભાવનું; જેનો આત્મા કાર્યથી જિતાયો નથી એવું.

અનિતેન્દ્રિય [સં. અનિત (નહિ જિતાયેલ) + ઇન્દ્રિય] વિ. ઇન્દ્રિયો છૂતી ન હોય એવું.

અનિતેન્દ્રિય હોય વિષયાસક્ત,

અભ્યમાન યદપિ મદ્ બક્ષા.

દયારામ

અનિત્ય [સં. અ + નિત્ય (જિતાય એવું)] વિ. ન જિતાય એવું; અનિત.

અનિન ૧. [સં.] પું. (જૈન) જિન એટલે તીર્થંકર નહિ તે; વીતરામ નહિ તે.

૨. પું. (જૈન) તીર્થંકર જેવો સત્ય ઉપદેશ આપનાર સાધુ.

૩. ન. આજું આમકું.

૪. ન. એક ભતની આમડાની કાથળી કે ધમધુ.
૫. ન. સહચારી વગેરેને ધારણ કરવા માટે હાથી, વાઘ, સિંહ વગેરેનું અને ખાસ કરીને કુશુભગનું આમકું; કાળિયારનું આમકું; મૃગ્યર્ષ.
૬. વિ. રાગદ્વેષનો સંપૂર્ણ સાગ ન કર્યો હોય એવું.

અનિનમર્મ [સં. અનિન (મૃગ્યર્ષ) + મર્મન્ (આમકું)] ન. કાળિયારનું આમકું.

નકું ભરકું અનિનમર્મ, અત્રિહોમની ઉપાસના, આ બધી વસ્તુઓ કુરાંમની પાસે ન ગયેલ માર્યને પાવન કરી શકતી નથી.

સુતનિપાત

અનિનધારી [સં. અનિન + ધારિન્ (ધારણ કરનાર)] વિ. કાળિયારનું આમકું પહેરનાર; મૃગ્યર્ષ એકનાર.

અનિનપગા જુઓ અનિનપત્રિકા.

અનિનપત્રા જુઓ અનિનપત્રિકા.

અનિનપત્રિકા [સં. અનિન (આમકું) + પત્રિકા (પાંખ)] સ્ત્રી. વડવાગળું; આમાચોડિયું, કેમકે તેની પાંખ આમડાની જ હોય છે.

અનિનક્ષલા [સં. અનિન (ધમધુ) + ક્ષ + આ (નારીભતિને પ્રત્યય)] સ્ત્રી. એ નામની એક ભતની વનસ્પતિ. તેનું ફળ આમડાની ધમધુના આકારનું હોવાથી તેને અનિનક્ષલા કહે છે.

અનિનયોનિ [સં. અનિન (મૃગ્યર્ષ) + યોનિ (ઉપસ્થિતિ)] પું. મૃગ; હરણ, કેમકે તેમાંથી અનિન એટલે મૃગ્યર્ષ મળે છે.

અનિનવચ્ચ ૧. [સં. અનિન (આમકું) + વચ્ચ] પું. મહાદેવ, કેમકે તે આમડાના વચ્ચે પહેરે છે એમ કહેવાય છે.

૨. [સં. અનિન (મૃગ્યર્ષ) + વચ્ચ (કપડું)] ન. મૃગ્યર્ષ. તેનો કપડો તરીકે ઉપયોગ થાય છે તેથી તેને અનિનવચ્ચ કહે છે.

અનિનવાસી [સં. અનિન (મૃગ્યર્ષ) + વાસિન્ (પહેનાર)] વિ. કાળિયારનું આમકું પહેરનાર; મૃગ્યર્ષ ધારણ કરનાર.

અનિર ૧. [સં. અન્ (જરું)] પું. ઇન્દ્રિયોનો વિષય.

૨. પું. દેહકો.

૩. પું. વાયુ; પવન.

૪. સ્ત્રી. જીવંદરી.

૫. ન ફળિયું, પરસાળ; વાડ અથવા દીવાલથી બાંધી લીધેલું આંગણું.

અનિર માહિ રમ્મ્ બહુઈ કેસરી બાદ.

ભ.વણ

૬. ન. સરીર.

૭. [ગુ. અ (નિર્મલ વપરાતો આધાર) + સં. છર (ઉતાવળું)] વિ. ઉતાવળી ગતિ-વાળું; જલદી જનાર.

૮. [સં. અ (નહિ) + જ્ઞ (ધરકું જરું)] વિ. ધરકું થતું ન હોય એવું.

બાલ્ય, યૌવન અને વાર્ધક્ય અવસ્થાઓમાં સરીતી સ્થિતિ બદલાય છે, પણ અન તે એવું છે તેને જ રૂપે રહેતું હોવાથી તેને અનિર કહે છે.

અશાખાથી કહી

અનિરા ૧. [સં.] સ્ત્રી. કુર્ગા; પાર્વતી.

૨. [ગુ. અ (નિર્મલ વપરાતો આધાર) + સં. છર (ઉતાવળું) + આ (નારીભતિને પ્રત્યય)] સ્ત્રી. વેમવાળી નદી.

અનિરાધિરાજ [સં. અનિર (ઉતાવળું) + અધિરાજ (રાજ)] પું. મૃત્યુ; મરણ, કેમકે તેની ગતિ ઉતાવળી છે.

અનિર ૧. [સં. અ + નિર (કપડી)] વિ. કપડ વિનાનું; નિખાલસ.

૨. [સં. અ + નિર (વડું)] વિ. સરળ; સીધું.

અનિરમ ૧. [સં. અ + નિર (વાંકું) + મ (જરું)] ન. બાલુ, કેમકે તે સીધું ભય છે.

૨. વિ. સીધું જરું; સીધું ભય એવું.

અનિરુ ૧. [સં. અ + નિરુ (જલ)] પું. (પુરાણ) દેહકો. અનિરે નાખુસ કરવાથી તેણે અપેક્ષ શાપ મુજબ દેહકને જલ હોતી નથી એમ માનવામાં આવે છે, પણ ખરી રીતે તેને જલ હોય છે.

૨. વિ. જલ વિનાનું.

અનિરુક્તિ [સં.] સ્ત્રી. (પુરાણ) અરોહનની એ નામની એક રાક્ષસી.

અનુ ૧. [સં. અપિ (અરે)] જ. એણ; અરે.

૨. [સં. અપિ; પ્રા. અન્નપિ] જ. હણ; હણ.

અંમા બહુઈ હડી અન્નરામર,

અનુ વિમાસણ કાંઈ.

કાન્દુદેવબંધ

અનુગર્ત ૧. [સં. અન્ (જરું) + ગર્ત (દર)] પું. નામ; સર્પ, કેમકે તેને જવાને દર હોય છે.

૨. પું. (પુરાણ) જુગુકુળમાં જન્મેલો એ નામનો એક આજીવ. તેને શુનઃપુચ્છ, શુનઃશેષ અને શુનોલાંગુલ એમ ત્રણ છેકરા હતા. તેમાંથી શુનઃશેષ વચ્ચેને ભોળ આપવા સાડે એણે હરિશ્ચંદ્ર રાજાને વેચાતો આપ્યો હતો.

અનુજ ૧. [જ. અઝીક] પું. મિત્ર; કેસર.

૨. વિ. ખાંડ; વહાણ.

અનુકવાડ (અનુકવાડ) ૧. [અનુકું + વાડ (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] પું. ખાવા-પીવાથી થતો ગંદવાડ; એકવાડ.

૨. પું. મંદકી; કચરોપુલો.

અનુકવાડ કાદવો = રાંધવા-જમવાને અંગે થયેલ મંદકી દૂર કરવી.

અનુકું ૧. ન. એકું અનાજ પડતું હોય તે જમ્યા.

૨. [સં. ઉચ્છિદ] ન. જમતાં વધેલું અન્ન; એકું.

૩. ન. પાણીથી રાંધેલું અનાજ.

૪. વિ. ખાધેલું; ખોટેલું.

૫. વિ. જમતાં વધેલું; ખાતાં પડતું મૂકેલું.

અનુકું અન્ન આહીરનું લીધું. નરસિંહ

૬. વિ. રાંધેલું અન્ન જેને અડતું હોય એવું; અસ્વચ્છ; અપવિત્ર.

તેને અપવિત્ર લેક બહે જ અણકી.

નર્મદ

અનુજ ૧. પું. નાસ્તિકવાદ પ્રથમ ચલાવનાર જૈનસ્થિતિનો એ નામનો અનુયાયી.

૨. ન. અકાવીસ શૈવાગમ પૈકી એ નામનું એક જુઓ શૈવાગમ.

૩. ન. (શિલ્પ) એ નામનું એક ભતનું ઘર. તેમાં અંદર બે પાટક તથા ચાર ઘાંબલા હોય છે.

વિપુલ ઘરમાં એક વડાત નાખવામાં આવે તો તે અનુજ પર થાય. રાજવંશજ

અનુજ [જ. અન્ન (તે આશર્વ પામ્યો)] વિ નવાઈ જેવું; વિચિત્ર; આશ્ચર્યકારક.

અલ્પ [અ. અલ્પ] વિ. મોટું; મહાન.
પુરવેરે તેના પગે પડે માથે લીધું કે હ
વારા અલ્પ કુપદબધ્ધો કમને મૂકે છે.

મરજબાન

અલ્પ ૧. જ. (પ્રાપ્ત) અપમે; અલ્પ.

૨. જ. ૧ગિયુ.

૩. વિ. ઉતાવળી ગતિવાળું.

અલ્પરણ [સં. અ + ઇર્ષ (પદ્યે)]

જ. અપમે; અલ્પજમી.

૧. અલ્પરણ ચુ-વર્ષ આવતું = (૧)
અપમે થયો. (૨) જીવી વાત બહાર પાડી.

૨. પેસાતું અલ્પરણ થતું = (૧) કમી જવું.
(૨) પેસે જીવે વાપરવો.

અલ્પરણવિકાર [સં. અ (નહિ) + ઇર્ષ
(પદ્યે) + વિકાર (રોગ)] પુ. અપમે,
અલ્પજમી; અલ્પરણ

અલ્પરણ જી. (કમી) અધીરાઈ, ઉતા-
વળાપણું.

અલ્પરણું વિ. (કમી) ધીરજ વગરનું; અધીર

અલ્પરણું ૧. [સં. અ + ઇર્ષ (પદ્યે)]

જ. (વેલ) અલ્પરણ; અપમે; અલ્પજમી

આ રોગમાં ઠાઈ વખત ખાટા અથવા વાણના
કોણાર આવે, પેટ જરા મોટું થાય છે. પડે
મોજ, ઊઘટી કે કમી થાય અથવા પેટ કમી
રહે, જીભ ઉપર સોજ જારી વળે, મળામાં,
જાતીમાં અથવા પેટમાં બળે, જાતીમાં ધન-
કમ થાય, માથું મટી આવે, જાન ઉપર
રુચિ થાય નહિ. મોટું વાસ મારે અને તેમાં
કમી અથવા બીજી ભાતને સ્વાદ આવે,
સ્વાદ આવે અને કમી જરા ભરતર ન આવે,
પેટમાં વાણના મળાદ થાય, મળાદથી
કુર્મ્મવાળો જવન દૂરે, અને બેચેની તથા
દિલગીરી રહે. અલ્પરણ એક એકે પછી
પ્રકાર છે કે જેમાં જરૂરે જુનની સાંતિ થતી
નથી. મળું પાણી પીતું, અનિયમિત જમતું,
થગમૂઝ વગેરેનો અદ્યવ કરવો, ઉભાથો
કરવો, કમું, સૂતું અથવા ઠંડું ખાતું, વગેરે
કારણને લીધે અલ્પરણ થાય છે. તેના છ ભેદ
છે: ૧. આમાલ્પરણ જેમાં ખાધેલું જાન કમ
નીકળે છે. ૨. વિસ્થાલ્પરણ, જેમાં ખાધેલું
જાન બળી જાય છે. ૩. વિસ્થાલ્પરણ, જેમાં
જાનના મોટા ભાગે પેટમાં પીડા કરે છે. ૪.
રક્તપાલ્પરણ, જેમાં જાન પાતળા પાણીની
માફક થઈ નીકળે છે. ૫. દિનપાલ્પરણ, જેમાં
જાન જાણે દિવસ પેટમાં પડ્યું રહે છે
અને જુન જામતી નથી. ૬. પ્રત્યાલ્પરણ અથવા
સામાન્યલ્પરણ. ઉપવસ કરવાથી અલ્પરણ દૂર
થાય છે.

૨. જ. (અંત) અધિપત્યું.

૩. જ. સ્ત્રી; બળ; ઉત્સાહ.

૪. [સં. અ + ઇર્ષ (પદ્યે)] વિ. નહિ
ધસાયેલું; જાનું નહિ થઈ ગયેલું.

૫. વિ. નહિ ખોલું; જાન નહિ ચલેલું.

અલ્પરણકંઠક [સં. અલ્પરણ (અપમે) + કંઠક
(કાંચ)] પુ. (વેલ) અપમે દૂર કરી જુન
કમી એવી એ નામની એક દવા.

અલ્પરણજવર [સં. અલ્પરણ (અલ્પજમી) +
જવર (ઢાંચ)] પુ. અપમે લીધે આવતો
તાવ.

અલ્પરણમારકર [સં. અલ્પરણ (અપમે) +
મારકર (સાં)] પુ. (વેલ) અલ્પજમી મટાડી
જુન કમીનારે એ નામનું એક ઔષધ.

અલ્પરણરૂ ૧. [સં. અલ્પરણ (અલ્પજમી) +
રૂ (રસ)] પુ. કુર્મ્મ, કેમકે તે ખાવાથી
અલ્પરણ થઈ એક મનાય છે.

૨. વિ. અપમે દૂર કરે એવું.

અલ્પરણરિશસ [સં. અલ્પરણ (અલ્પજમી) +
રિશ (દુરમન) + રસ] પુ. (વેલ) અલ્પરણ
દૂર કરવા વપરાતી એ નામની એક દવા.
શુદ્ધ પાણી અને મધક દરેક ૪ તેલા, દરેક
૮ તેલા, સુંઠ, પીપર, મરી અને સિંધવ
દરેક ૧૨ તેલા અને જાંબ ૧૬ તેલા-આ
બધી વસ્તુને ખાંડી તેને તાપમાં લીધું-
સના સાત પુટ દેવાથી આ દવા થાય છે.

અલ્પરણસ [સં. અલ્પરણ (અપમે) + અંત
(જાન)] પુ. મોટું અલ્પરણ; સહેજ અપમે.

અલ્પરણ ૧. [સં. અ + ઇર્ષ (અપમે)]
પુ. જીવ વગરની વસ્તુ; જડ પદાર્થ.

૨. પુ. કમી ન હોવાપણું.

૩. જ. મૂલ્ય; મરણ.

૪. વિ. ધસાઈને નમ્ર થઈ ગયેલું.

૫. વિ. જીવ વિનાનું; નિર્જીવ.

અલ્પરણખાનિત [સં. અલ્પરણ (જડ પદાર્થ)
+ ખાનિત (ખાવાર પદાર્થ)] વિ. જડ
વસ્તુમાં રહેલું.

જડ વસ્તુઓમાંથી નીકળનાર સાત સ્વેદો
અલ્પરણખાનિત કહેવાય છે, જેમકે મૂળ ને
મૂલ, કમળ ને કોપુષ્પ, બેધાર ને કૌમ, અપમ ને
અવર, પમ ને પાદ પાચનાતું પ્રાથમ, પેવત ને
આંતર અને નિપાદ ને શીડી કરી.

અલ્પરણાવ [પ્રા. અલ્પરણ (જીવ વસ્તુ) +
આવ (સમી)] પુ. (જીવ) પ્રવેશના સમીપ
જીવ વગરનો પદાર્થ: (૧) ધર્માસ્તિત્વ, (૨)

અધર્માસ્તિત્વ, (૩) આધ્યાસ્તિત્વ, અને
(૪) પ્રદમ્યાસ્તિત્વ.

અલ્પરણાવસંધમ [પ્રા. અલ્પરણાવ (જીવ
વગરની વસ્તુ) + સંધમ (કાળ)] પુ. (જીવ)
પુરતક, લૂનક, વાસક વગેરે એવાં મૂલમાં
જીવને કુઝ ન ઉપજવતું તે.

અલ્પરણાવરેલ [પ્રા. અલ્પરણાવ (જીવ
વગરની વસ્તુ) + આરેલ (પાણી કામ)]
પુ. (જીવ) પુરતક, લૂનક, વાસક એવાં
મૂલમાં જીવને કુઝ ઉપજવતું તે.

અલ્પરણનિ [સં. અલ્પરણ (જીવ વસ્તુ) +
નિ (જન્મ)] પુ. (વેલ) જડમાંથી
ચેતન વસ્તુ જન્મે છે એવો મત; અલ્પવાદ-
જવાદ.

અલ્પરણતત્વ [સં. અલ્પરણ (જીવ વિનાનું) +
તત્વ (પદાર્થ)] જ. (જીવ) જીવ વગરનો
પદાર્થ; જીવ વિનાની વસ્તુ.

સુચારે અલ્પરણતત્વનું કલ્પન બતાવ્યા વિના
કેના કોતરું કમ કહ્યું છે.

તત્વાર્થસ્થ

અલ્પરણવ્ય [સં. અલ્પરણ (ચેતના વસ્તુ) +
વ્ય (પદાર્થ)] જ. (જીવ) જડ પદાર્થ:
(૧) ધર્માસ્તિત્વ, (૨) અધર્માસ્તિત્વ, (૩)
આધ્યાસ્તિત્વ, (૪) પ્રદમ્યાસ્તિત્વ, અને
(૫) કાળ.

અલ્પરણ ૧. જ. મૂલ્ય; મરણ.

૨. [સં. અ + ઇર્ષ (અપમે)]
જ. કમી ન હોવાપણું.

૩. [સં. અ + ઇર્ષ (અપમે)]
વિ. મુજરાન થવાવવાનું સાધન વગરનું.

અલ્પરણ ૧. જ. ધિકારેલું જીવન.

૨. [સં. અ (નહિ) + ઇર્ષ (અપમે)]
જ. મરણ.

અલ્પરણપર્વ [સં. અલ્પરણ + પર્વ (વસ્તુનો
ક્રમ)] પુ. જડ વસ્તુનો ક્રમ; જીવ વગરની
વસ્તુને અમુક પર્વ એકે સ્વભાવ.

અલ્પરણપ્રમાપના [સં. અલ્પરણ + પ્રમાપના
(બતાવતું તે)] જી. (જીવ) જડ પદાર્થની
સ્વરૂપ અને પ્રકારનું નિરૂપણ.

અલ્પરણાવ ૧. [સં. અલ્પરણ + આવ
(ક્રમ)] પુ. જીવ વગરની વસ્તુનો ક્રમ.

૨. [સં. અલ્પરણ + આવ (સ્થિતિ)]
પુ. જીવ વગરનું હોવાપણું.

અલ્પરણાવકરણ [સં. અલ્પરણ + આવ
(સ્થિતિ) + કરણ (કારણ તે)] જ. (જીવ)
સ્વાભાવિક રીતે વાળા વગેરેનું ચતુર રૂપાંતર.

योनिमांषी ज-म क्षये नथी
 २. पु. सिद्ध जन्मनाः पुत्रादभा.

અર્થોક્ત [અ (નહિ) + ભેતું (ભેતી કિયા)] ન. ભેતીએ સાચું ભેતું નહિ તે.

અર્થોક્ત અને અર્થોક્ત દ્વારા આમાં હતાં મેષણી

અર્થોક્ત [સં. અ (નહિ) + મુક્ત (ભેતું)]
પુ. (હિંદી) જેવી જુઓને કિસ્કે કરતું
તે કિસ્કે બજાર ભેતવામાં આવતા નથી.

અર્થોક્ત છો. અર્થોક્ત.

અર્થોક્ત છો. અર્થોક્ત.

અર્થોક્તરાશ [સં. અર્થોક્ત + રાશ
(રાશ)] પુ. રાશમાંથી કેમકે તે અર્થોક્તના
અર્થમાં રાશ હતા.

અર્થોક્ત ન. (કચ્છી) આપની નજરે વાઝ કરેલું
ખેતર.

અર્થોક્ત પુ. (પ્રાચી) વર્તુળ દેશવાનું સુતારનું
એ નામનું એક ઓળખ.

અર્થોક્તી [સં. અર્થોક્તી (અર્થોક્ત)] છો. અર્થોક્ત
માંથી વસવાળને અપાતું અનાજ.

અર્થોક્તિ [સં. અ (નહિ) + ભુટ
(પાવેલું)] વિ. (પ્રાચી) નહિ પાવેલું.

અર્થોક્ત ૧. છો. અર્થોક્તપણ; અનિશ્ચિતતા.

૨. વિ. અર્થોક્ત; નકી નહિ એવું.

૩. વિ. અર્થોક્ત; પૂરી નહિ કરેલું.

મિત્રા રાષ કરનાર માત્ર માથે લઈ હરે,
હવેથી અને કમ, કવિત અર્થોક્ત છે.

અર્થોક્ત માત્ર = અર્થોક્ત રહેવા કેવું પૂરી આ
વગર મૂકી કેવું.

૪. [સં. અ (વિશેષ) + દોષ (હિંદી) +
પ્રા. અર્થોક્ત] વિ. બદલું.

અર્થોક્ત ૧. પુ. (પ્રાચી) મેળાકાર કરવાના
ઉપયોગનું, પાવડા જેવા આકારનું લાકડાનું
અનાવેલું કુળાસું એક સાધન. તેના હાથને
છેડેના કાણામાં દોરી પસાવી, તે દોરી ખીણ
લાકડી સાથે બાંધી દેવા છે. આ લાકડી
આકારના ચાળની બાજીમાં બેસી ફેરવવાથી
કપાસ એવું કામ થાય છે.

૨. પુ. વર્તુળ દેશવાનું સુતારનું ઓળખ.

અર્થોક્ત ૧. [પ્રા.] પુ. આપાર.

૨. [સં. આર્થ] પુ. ઉત્તમ પુરુષ.

૩. પુ. એ નામના એક કૌન સાધુ.

૪. પુ. આપનો આપ; દાદા.

૫. પુ. માનો આપ; આળે; નાનો.

૬. [સં. આર્થ] ન. (પ્રાચી) વી.

૭. વિ. કૌં; ઉત્તમ.

૮. [સં. આર્થ] જ. આળે.

અર્થોક્ત [પ્રા. આર્થ (કેસ) + ભુટ
(નહિ)] વિ. ઉત્તમ ભૂતિમાં ઉત્તમ થયેલ.

અર્થોક્ત [સં. આર્થ (સૌથી સારા) + ભુટ
(પણ)] છો. (પ્રાચી) ભેતવા; અર્થોક્તપણ.

અર્થોક્તિ [સં. આર્થ (પવિત્ર) + હિંદી
(નહર)] વિ. (પ્રાચી) પવિત્ર નહરવાળું.

અર્થોક્તપુત્ર [સં. આર્થ (સસો) + પુત્ર
(સસો)] પુ. (પ્રાચી) પતિ; મણી.

અર્થોક્તપ્રિય [સં. આર્થ (માને) +
પ્રિય (વી)] જ. (પ્રાચી) આપની
માંડીને; આપની.

અર્થોક્ત ૧. [સં. આર્થમન] પુ. (પ્રાચી)
સૂર્ય.

૨. વિ. (પ્રાચી) માન આપવા લાગ્યો.

૩. [અ. આર્થ (માન)] વિ. મેલું,
અર્થમ.

અર્થોક્ત ૧. [સં. આર્થ (દાદા)]
પુ. (પ્રાચી) આપનો આપ; દાદા.

૨. પુ. (પ્રાચી) માને આપ માતામહ.

૩. છો. ગુલસી.

૪. [સં. આર્થ (કમળ)] વિ. રતનાર;
કમાનાર.

અર્થોક્ત ૧. ન. (પ્રાચી) પ્રમાણપત્ર.

૨. [સં. આર્થ (સારવણ)] ન. સરળતા;
નિખાલસપણું.

૩. ન. (કૌન) સાધુના ક્ષત ધર્મમાંથી એ
નામનો ગોળો ધર્મ.

અર્થોક્ત ૧. [સં. આર્થ (કેસ) + ભુટ
(પણ)] છો. (પ્રાચી) સારો ધર્મ.

૨. વિ. કૌં પાંચવાળું.

અર્થોક્ત ૧. [સં. આર્થ (વિન)] વિ. (પ્રાચી)
સરલ; નિષ્પદ.

૨. [સં. આર્થ (હજી મુખી)]
જ. (પ્રાચી) આપ મુખી.

અર્થોક્તસંકલ્પ ૧. [સં. આર્થ (પવિત્ર) +
સંકલ્પ (વિચાર)] પુ. (પ્રાચી) શુદ્ધ વિચાર.

૨. વિ. પવિત્ર વિચારવાળું.

અર્થોક્તસીસાચાર [સં. આર્થ (સૌથી સારા)
+ સીસ (ચાલિય) + આચાર]
વિ. (પ્રાચી) મેલ આચારવિચારવાળું.

અર્થોક્તમુખે [સં. આર્થ (આપ) + મુખ
(મુખ)] જ. (પ્રાચી) આળે કે કાળે;
આપકાલ.

અર્થોક્ત ૧. છો. (પ્રાચી) આરભ; કૌન
સાધી.

૨. છો. (પિત્ત) એ નામનો એક માનવજાત
આર્થ; ગાથા.

૩. છો. આનંદન સ્ત્રી.

૪. [સં. આર્થ] છો. (પ્રાચી) મૌરિય
ધર્મી.

૫. છો. માન આપવા ભેગ સ્ત્રી.

૬. [સં. આર્થ] છો. (પ્રાચી) કુકમ;
આરેલ.

અર્થોક્ત [સં. અર્થ (સંકલ્પ)]
વિ. (પ્રાચી) મેળવેલું.

અર્થોક્ત ૧. [સં. આર્થ (સાધી)]
છો. (પ્રાચી) આરભ; કૌન સાધી.

૨. છો. દાદા આપની મા.

૩. છો. નાની; માની મા.

૪. છો. માન આપવા લાગ્યો સ્ત્રી.

અર્થોક્ત ૧. ન. ક્ષત અર્થોક્ત દર્શક છે મારેનું
ચિહ્ન; '1' અર્થોક્ત '1'.

૨. [સં. આર્થ] જ. આળ.

અર્થોક્ત ૧. [સં. આર્થ (કમળ)] છો. વેસા,
કેમકે તે પેલા કમળ છે.

અર્થોક્ત ૧. [પ્રા.] પુ. અર્થોક્ત; પાંચ
પાંડવમાં ગીતે.

૨. પુ. એ નામનું એક લાકડું; અર્થોક્ત.

૩. ન. અર્થોક્તનું કુલ.

૪. ન. સૌંદર્ય સોનું; ચિત્ર સુવર્ણ.

અર્થોક્ત [સં. આર્થ] છો. (પ્રાચી) સાત.

અર્થોક્ત ૧. [સં. આર્થ (કમળ)] છો. વેસા.

અર્થોક્ત [સં. અર્થોક્ત] જ. આળે ન.

અર્થોક્ત [સં. અર્થોક્ત] વિ. (પ્રાચી)
અર્થોક્ત; અર્થોક્ત.

અર્થોક્ત [સં.] છો. ભોંઈમાંથી નામની
એક વનસ્પતિ.

અર્થોક્ત [સં. અર્થોક્ત (કુક)]
પુ. (પ્રાચી) ચિહ્ન; ચુક.

અર્થોક્ત ૧. વિ. આપની; મૂર્ખ.

સુચ મૂલ કર મૂલ નવ અર્થોક્ત કર મૂલ સંક,
સુચ મૂલ ભલે નહિ મૂલિ આંધી કપિંદ
પિત્તવધુત

૨. વિ. ચૈતન્ય વિનાનું; ચૈતન્યરહિત.

૩. [સં. આ (અર્થોક્ત સંકલ્પ) + હ
(નહર)] વિ. મેલું અર્થોક્ત આપ.

૪. [સં. આ + હ (નહર)] વિ. માફીથી
વિનાનું નહિ અર્થોક્ત; અર્થોક્ત.

અર્થોક્ત ૧. [સં. આર્થ (અર્થોક્ત) + હ
(પણ)] છો. અર્થોક્તપણ અર્થ ન હોવી તે.
૨. છો. આપનીપણ.

૩. જો. મૂર્ખતા; વેવકુરી.

અક્ષરભૂષક [સં. અક્ષર + મૂષક (ઉપજાવેલું)] વિ. અક્ષરમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું.

અક્ષર ભુષે અક્ષર.

અક્ષર ૧. વિ. અક્ષરમય; સમજ વિનાનું; મૂર્ખ.

૨. વિ. અક્ષર; નિષ્કર.

૩. વિ. જાનું; ગુણ.

૪. [સં. અ + ક્ષર (નિવેડ)] વિ. નહિ નિવેડ; અન્યથું.

અક્ષરકર્તૃક [સં. અક્ષર (અન્યથું) + કર્તૃ (કર્તા) + ક (કર્તા)] વિ. કર્તાનું નામ અન્યથામાં ન હોય એવું.

અક્ષરકર્તૃક પુસ્તકમાં પુસ્તકનું નામ પ્રથમ લખવું.

અક્ષરકુસરોલ [સં. અક્ષર (અન્યથું) + કુસર (વસ્ત્ર) + રોલ (રોલ)] વિ. એમાં કુસર તથા અસ્થિર અન્યથા હોય એવું.

અક્ષરભર્તૃ ૧. [સં. અક્ષર (અન્યથું) + ભર્તૃ (ભાષા)] જી. કોઈ ન બાણી રોકે એવું વર્તન.

૨. [સં. અક્ષર (અન્યથું) + ભર્તૃ (અન્યથું)] જી. ગુણ વેરે કરવું તે.

અક્ષરનામ [સં. અક્ષર (અન્યથું) + નામ (નામ)] વિ. એનું નામ કોઈ અન્યથું ન હોય એવું; અવિન્યાત; ગુપ્ત.

અક્ષરભાવ [સં. અક્ષર (નહિ નિવેડ) + ભાવ (મર્મ)] પુ. અન્યથામાં થતું ક્ષમ; હયાથ સિવાય થયેલું કૃત.

જ્ઞાત અને અક્ષરભાવમાં બાકી બાકી સમાન હોવા છતાં પણ કર્મભેદમાં ફરક પડે છે તત્ત્વાર્થસાર.

અક્ષરપદ્ધતિ [સં. અક્ષર (અન્યથું) + પદ્ધતિ (સંયોજ)] પુ. (વેદ) એક જાતનો સુવચન. તેમાં ફરકો તે શેષની અન્ય પદ્ધતિ નથી.

વર્ણના, શાસ્ત્રવર્ણના, અક્ષરપદ્ધતિ, શાસ્ત્રવર્ણના વગેરે સર્વો આકૃષ્ટેષ્ઠ સંસ્કૃત અક્ષર છે. પુરાણ.

અક્ષરયોગ [સં. અક્ષર (અન્યથું) + યોગ (યુગાની) + અ (નાશિતિ)] જો. યુગાની તરતની પૃથ્વી હોય એવી સ્ત્રી, પોતાની યુગાન અવસ્થાનું જાન ન થયું હોય એવી સ્ત્રી.

અક્ષરવાદ [સં. અક્ષર + વાદ (વાદ)] પુ. જાનનાં સાધનની રાજનીતી જાણની વસ્તુના સંબંધમાં અપણે અણુતા નથી.

એટલે તે પદાર્થ અક્ષર-અણુ અણુ છે. એવું જાનનાર મત; જરૂર વસ્તુ સિવાય કોઈ વસ્તુ જાન અપણે નથી એવો મત; અણુતાવાદ.

અક્ષરવાદી [સં. અક્ષર + વાદિ (વાદમાં અભાગ)] વિ. અક્ષરવાદમાં જાનનાર; અણુતાવાદી.

અક્ષરવાસ ૧. [સં. અક્ષર (અન્યથું) + વાસ (જોડણ)] પુ. જુએ વાસ; સુખવાસ. ૨. પુ. રહેવાની જગ્યા અથવા.

અક્ષરાર્થ [સં. અક્ષર (નહિ નિવેડ) + અર્થ] પુ. નહિ નિવેડો અર્થ.

અક્ષરિ [અ (નહિ) + ક્ષરિ (નિવેડ)] વિ. પરનાનીકું; બીજા નામનું.

અક્ષર ૧. [સં. અ + ક્ષર (અન્યથું)] ૧. અન્યથું; અન્યથા.

૨. જ. (-નાય) એ નામનું એક નિષ્કર-સ્થાન; અક્ષરનિષ્કરસ્થાન.

૩. જ. (વેદાંત) પદાર્થનું એક જાન; માયા; અવિદ્યા.

૪. [સં. અ (વિરોધ દેવાકાર પૂર્વક) + ક્ષર] જ. (સેવ) વસ્તુના સ્વરૂપનું જાન ન જતાં તેથી વિરોધી અન્ય પદાર્થનું જાન; વિપરીત જાન.

અનિત્યમાં નિત્યવૃદ્ધિ, અસ્થિતિમાં ક્ષયવૃદ્ધિ, કુપમાં સુખવૃદ્ધિ, અન્યથામાં અન્યથાવૃદ્ધિ, તેને અવિદ્યા અથવા અક્ષર કહે છે. યોગસાર.

૫. વિ. અક્ષર; મહિતી વિનાનું.

૬. વિ. અક્ષર.

૭. વિ. સમજ વગરનું; અક્ષરમય.

અક્ષરકાલ ૧. [સં. અક્ષર (અન્યથું) + કાલ (વખત)] પુ. અક્ષરતાનો વખત.

૨. પુ. અન્યથું; અન્યથા.

અક્ષરમૂલ ૧. [સં. અક્ષર + મૂલ (મૂલ)] વિ. અક્ષરને લીધે કરેલું.

૨. વિ. અક્ષરની માલુમે કરેલું.

અક્ષરઅનિત [સં. અક્ષર (અન્યથું) + અનિત (વેદ થયેલું)] વિ. અક્ષરની વેદ થયેલું; અન્યથાથી ઉત્પન્ન થયેલું.

અક્ષરઅન્ય લુએ અક્ષરઅનિત.

અક્ષરનત્વ ૧. [સં. અક્ષર + ત્વ (વાચનાનાર પ્રત્યય)] જી. અન્યથા.

૨. જી. અવિદ્યા; માયા.

૩. જી. મૂર્ખાઈ; વેવકુરી.

અક્ષરત્વિર [સં. અક્ષર + ત્વિર (અંધાર)] જ. અક્ષરની અંધાર.

અક્ષરનિષ્કરસ્થાન [સં. અક્ષર (અન્યથું) + નિષ્કરસ્થાન (વાદમાં હાથું ઠેગણું)] જ. (-નાય) વાદમાં કહેલ અક્ષર સ્થાન સમજ કર્મ હોય છતાં પ્રતિવાદી તેને ન સમજ રોકે તે તેથી થતી હાર.

અક્ષરપણું લુએ અક્ષરનત્વ.

અક્ષરપરીક્ષા [સં. અક્ષર + પરીક્ષા (વપસ)] જી. (વેદાંત) માલુમની અક્ષરતા, તેને વિસ્તાર, હક તથા સ્થિતિ સંબંધી એ નામને એક તાર્કિક વાદ; અણુ-વિદ્યા.

અક્ષરપરીપણ [સં. અક્ષર + પરિપણ (કુપ સ્થાન અર્થ તે)] પુ. (સેવ) વિદિષ્ટ કારણના અભાવમાં આત્માવશના ન રાખતી તે; કારણ બિંધા પ્રકારનું જાન ન હોય તે તેથી પોતાના આત્માને હલકી નહિ ચલતાં તે સ્થિતિ સમજવપૂર્વક કહેવાનો શુભ.

અક્ષરભાવ ૧. [સં. અક્ષર + ભાવ (સ્થિતિ)] પુ. અક્ષરપણું.

૨. પુ. માયા; મિથ્યાતાનો ભાવ.

અક્ષરભેદ [સં. અક્ષર + ભેદ (ભેદ)] પુ. (વેદાંત) અક્ષરની ભેદ. તે પાંચ છે: ૧. માયા અવિદ્યા-માયા (ઈશ્વર સહિત શુદ્ધસ્ત્વ પ્રકૃતિ) અને અવિદ્યા (જીવ સહિત અશુદ્ધસ્ત્વ પ્રકૃતિ)નો ભેદ. ૨. જાન ક્રિયાક્રિયા-જાનક્રિયા અને ક્રિયાક્રિયાનો ભેદ. ૩. વિશેષ અવસ્થા-વિશેષ (નામ અને રૂપ પામેલી પ્રકૃતિને વિસ્તાર) અને અવસ્થા-વિશેષ પામવા છતાં ન અણુવા કર્મ સદા હાંસી દેનાર અક્ષરનો ભેદ. ૪. સમષ્ટિ અણિષ્ટ-સમષ્ટિ (સર્વ વસ્તુ અને સર્વ જીવ) અને અણિ (એક વસ્તુ અને એક જીવ)નો ભેદ. ૫. કારણ-શુદ્ધ શુદ્ધ કારણનો ભેદ. સાંખ્યમત પ્રમાણે અક્ષરના પંચ પ્રકાર આ પ્રમાણે છે: તમ, મોહ, મહામોહ, તર્કમિત, અંધતામિત.

અક્ષરમય [સં. અક્ષર + મય (કરેલું)] વિ. અક્ષરથી કરેલું.

અક્ષરમયસ્થિતિ [સં. અક્ષરમય (અક્ષરથી કરેલું) + સ્થિતિ (સ્થા)] જી. એક વસ્તુની જે સ્થિતિ થતી એ નામની એક તેના સાત વિજ્ઞાન કરી તેને સાત અક્ષર-વૃક્ષમાં નામથી ઓળખાયા છે: (૧) બીજામત, (૨) અમત, (૩) મહાઅમત, (૪) અક્ષરસ્થા, (૫) સ્વપ્ન, (૬) સ્વપ્ન-અમત, (૭) સુષુપ્ત.

અક્ષાનમૂલક [સં. અક્ષાન + મૂલક (મૂળ-વાળું)] વિ. અક્ષાન એનું મૂળ છે એવું; અક્ષાનથી મૂળવાળું; અક્ષાનથી ઉત્પન્ન થયેલું.

અક્ષાનમુખ [સં. અક્ષાન + મુખ (જાઓ)] પું. અક્ષાનતાનો જાઓ; વિદ્યાનો ફેલાવો થયો ન હોય એવો વખત.

અક્ષાનવાહ ૧. પું. અક્ષાનથી જ જન્મત ઉત્પન્ન થયું છે એવું માનનાર મન; માથાવાહ.

૨. [સં. અક્ષાન + વાહ (જા)] પું. (વેદાંત) મનુષ્ય ખસી જાતથી અભવ્યો છે એવો મત; અનિર્ણયવાદ; સંસયવાદ.

આર્ચસૂત્રો (જાઓ) પૈકી કલિવાદમાં જ વિશેષ કરીને અક્ષાનવાદ, કિયવાદ, અકિયવાદ, ઉચિતવાદ, નિર્માતવાદ, શૂન્યવાદ, વિજ્ઞાનવાદ અને અદ્વૈતવાદ વગેરે અનેકવાદો કુળપિ થયાં કરી છે. પુરાતત્ત્વ

અક્ષાનવાહી [સં. અક્ષાન + વાહિન (ખસવાળું)] વિ. અક્ષાનવાદમાં માનનાર.

સાકશ્ય, વાકશ્ય, કૌતુહલ, સાત્ત્વમુદિત, નાશાશ્ચ, કલ, માધ્યંદેન, મૌલ, પિંચસાદ, બાદશાસ્ત્ર, અગ્નિ, હૃદયિકા, વસુ અને ભૈરવિ વગેરે સાકશ્ય અક્ષાનવાહીએના મતો કલિવાદમાં થયાંયે આવેલા છે. પુરાતત્ત્વ

અક્ષાનવીર [સં. અક્ષાન + વીર (જહાડુર)] જ. બહુ અક્ષાની માણસ.

આ કલમાં કુલસત સમકાળના અક્ષાનવીરો ૫૧ કોર છે. કૌમુદી

અક્ષાનાવરણ [સં. અક્ષાન + આવરણ (કાંચ)] જ. અક્ષાનથી કાંચ.

અસત્યનું કપાલક અક્ષાનાવરણ તો ખરો જ્ઞાનથી જ નિવૃત્ત થાય છે. પંચમી

અક્ષાનાવરણ [સં. અક્ષાન + અવરણ (ચિત્ત)] જી. જ્ઞાન વિનાની રક્ષા.

અક્ષાનાટુલ [સં. અક્ષાન + અટલ (વીંક-પેલું)] વિ. અક્ષાનથી વીંકાયેલું; અક્ષાન વડે કંકાયેલું.

અક્ષાનાંધકાર [સં. અક્ષાન + અંધકાર (અંધાર)] પું. અક્ષાનથી અંધાર.

અક્ષાનાંધતા [સં. અક્ષાન + અંધતા (અધમાપણું)] જી. અક્ષાનથી અંધમાપણું.

અક્ષાની ૧. [સં. અક્ષાનિન] વિ. અધુ-સમજ; બેમતજ; મૂર્ખ.

૨. વિ. અજ્ઞાન.
૩. વિ. જ્ઞાન વગરનું.
૪. વિ. માથામાં બધાયેલું.

અક્ષાની જીવન પરમાત્મા સંબંધી જ્ઞાન મેળવતાં પહેલાં જેને અક્ષાનથી કાંચ તોડવાનું છે એવું માણસ; પામર.

અક્ષેષ [સં. અક્ષ + શેષ (અછૂટી રાખા એકું)] વિ. અછૂટી ન રાખાય એવું; અક્ષા; મહત્ત્વ મૂક.

અક્ષેષતા [સં. અક્ષેષ (મહ) + તા (પણું)] જી. અધુનપણું; અક્ષણપણું; મહત્તા.

અક્ષેષતાવાહ જુઓ અક્ષેષવાહ.

અક્ષેષતાવાહી [સં. અક્ષેષતા + વાહિન (ખસવાળું)] વિ. અક્ષેષતાવાદમાં માનનાર.

અક્ષેષવ જુઓ અક્ષેષતા.

અક્ષેષવાહ [સં. અક્ષેષ (મહત) + વાહ (જા)] પું. ઉપર અક્ષેષ પરમતત્ત્વ વિષે અપણને કાંઈ અગર નથી અક્ષેષ ન પડી શકે એવો મત.

જે વાતનો મુદ્દાસો થતો નથી તેને અક્ષેષ' કે 'અક્ષેષ' એકું નામ આપી તે 'અક્ષેષ'ને ઉપર તત્ત્વ માની સુચિનું નિદાન માની પોતાના અક્ષાનથી પૂર્વ કરી એ જ એ કલ્પનાનો સાર છે. આ પોતાના વાદને અક્ષેષવાદ એકું નામ આપે છે. અલિંગ્ય નસુવાઈ

અક્ષેષવાહી [સં. અક્ષેષ + વાહિન (ખસવાળું)] વિ. અક્ષેષવાદમાં માનનાર.

અક્ષેષવિદ્યા [સં. અક્ષેષ (અછૂટી ન રાખાય એકું) + વિદ્યા] જી. એક તાર્કિક વાદ. જુઓ અક્ષાનપ્રીક્ષા.

અક્ષેષવૃત્તિ [સં. અક્ષેષ (અક્ષ) + વૃત્તિ (ખનું વચ્ચું)] જી. કાંઈ પણ જાણે નહિ એમ રહેવનું મનનું વચ્ચું.

અક્ષેષ ૧. પું. જે નામનો એક રક.

૨. પું. (પિત્ત) જે નામને ૧૨ લઘુ અને ૭૦ ગ્રહ મળી ૮૨ વર્ણને ૧૫૨ માનવાણી એક વિષમભતિ માત્રમેજ છંદ તે વૃક્ષી છંદપરે એક એક છે.

૩. [સં. અક્ષ + અક્ષ (ખજી)] વિ. ખજી વિનાનું.

અક્ષેષ ૪. અક્ષેષ; કસવ કે કિર્ણ કે માટેનું ચિહ્ન; '।' કે '.'

અક્ષેષ ૧. [સં. અક્ષ + અક્ષે (સીંધી મીઠા બાઈ)] વિ. મીઠા બાઈ વગરનું.

૨. [સં. અક્ષ + અક્ષે (સીંધી મીઠું)] વિ. સીંધી મીઠું નહિ એવું.

અક્ષેષવૃત્તિ [સં. અક્ષ (નહિ) + અક્ષે (સીંધી મીઠું) + વૃત્તિ (ખાવણું)] પું. નાનક બાઈ અને પિત્ત તરીકે નહિ વર્તનાર સીંધી મીઠું બાઈ.

અક્ષ ૧. [સં.] જ. એકર.
૨. જ. મેદાન.
૩. વિ. અજ્ઞાન; અંધજ.

અક્ષવદનશીલ [સં. અક્ષ + વદન (ખર્ચ તે) + શીલ (સ્ખાવ)] વિ. (વિદ્યાન) ન જાયે એવું; નહિ જાણવાના ગુણવાળું.

અક્ષ (અક્ષ) [અ. અક્ષ] જી. દુનિયા.

તે જીભાદ તે હવ અક્ષને સમૂહ આજી સત. સ્થાનિક

અક્ષેષી વિ. એક્ષેષ; અક્ષેષાણું; એક્ષિતું; આક્ષેષક; સહસા.

અક્ષેષ (અક્ષેષ) [૧. અક્ષેષ] પું. અક્ષર.

એવામાં પદાદ ઉપરથી એક અક્ષેષ નીચે ઉપરી આવી જાનાની કીકરીને થવી થયો. નૂરેએલમ

અક્ષેષની [અ + અ. કુદર (માંડણું)] વિ. અક્ષેષ સુસ્થ વિનાનું.

અક્ષેષ (અક્ષેષ) ૧. [અ.] વિ. એકું.

૨. જ. કિ. (ધાતુ) તે એકો હતો. અક્ષેષ ઉપરથી અક્ષીમ = એકો, અક્ષેષમ = એક, મુખ્યપ્રમ-મુખ્યપ્રમ = એકું, તત્ત્વપ્રમ = માન-મસાનો, અક્ષીમત = મહત્ત્વ વગેરે રત્ન નીકળ્યા છે.

અક્ષેષ (અક્ષેષ) ૧. જી. અક્ષેષ; એક; નવાઈ; આશ્ચર્ય.

૨. [અ. અક્ષેષ (તે મીઠા હતો)] જી. મહત્તા; મોટાઈ.

અક્ષેષાએશ જુઓ અક્ષેષાવદ.

અક્ષેષુલ જુઓ અક્ષેષ.

અક્ષેષ ૧. જ. અક્ષેષ; અક્ષેષ; અક્ષેષ.

૨. [અ + અક્ષે] વિ. ન કરે એવું કપી નહિ એવું.

અક્ષેષ (અક્ષેષ) [અ.] જી. અક્ષેષ.

અક્ષેષ [સં. અક્ષ + આ. કંચ (માથા)] વિ. માથા વગરનું; અક્ષેષ વિનાનું.

અક્ષેષ [સં. અક્ષ + આ. કંચ (માથા)] જી. કપડો અક્ષેષ; નિષ્કપડીપણું.

અક્ષેષીલ (અક્ષેષીલ) [અ.] પું. જે નામને એક દિસ્તો; અક્ષેષ.

વિદ્યાના અક્ષેષ પરીક્ષા એક્ષેષ અક્ષેષ એક્ષેષ અને અક્ષેષ એક્ષેષ માટે કું કીકરી થઈ જતો. વેદિક ઉપરથી

અક્ષેષ (અક્ષેષ) ૧. [૧. અક્ષેષ] વિ. કુંડું; એકું; અંધન વગરનું.

૨. વિ. કીકરી જે નામની એક અક્ષેષ તેજી કીકરી, તેજી વગેરે મુખની નાંખી પોતાને કંઈકંઈથી મુક્ત માને છે.

અનકળવું

અનકળ (અનકળ) [અ.] છી. નામ; નમ્રાન્યો વખત નમ્રાવક મુલ્યાંજે કરેલો પેદાર.

અનકી પું. (અનકીસી) એ નામનો એક દાનવ. તે હંમેશાં પવિત્ર અગ્નિ ધુમ્રાવક તત્ત્વથી રહે છે.

અનકીક (અનકીક) ૧. [અ.] પું. મિત્ર; દેસા.

૨. પું. મિત્રના પાદચાકનો પ્રવાણ.

૩. [અ. અનક (તે અનુભવ હોય)] વિ. કીમતી.

૪. વિ. પ્રિય વહાણ.

અનકીમ (અનકીમ) [અ. અનક (તે મોટો હોય)] વિ. મોટું; મહાન.

અનકીમત (અનકીમત) [અ. અનક (તે મોટો હોય)] છી. મોટાઈ; મહત્ત્વ.

અનકો (અનકો) પું. (માન) ઉચ્ચકો.

અનકક (અનકક) [અ.] અ. કિ. (ધાતુ) તે અનુભવ હોય. અથવા ધાતુ ઉપરથી અનકીક = (૧) કીમતી, (૨) પ્રિય; ઈશ્વર = અનુભવ વગેરે સ્વરૂપ નીકળેલા છે.

અનકુપ (અનકુપ) ૧. [અ.] છી. કન્યા; કુમારિકા.

૨. છી. (અન્યેતિય) કન્યાપ્રતિ.

અનુ અ. કિ. (ધાતુ) રખાવું; બાંધવું. અથવા ધાતુ ઉપરથી અનુલુ, અનુન, અનુવિ, અનુવું વગેરે સ્વરૂપ નીકળેલા છે.

અનુ ૧. [સં. અનુ (પાવડ)] અ. યાત્રે રખાવનાર માણસ.

૨. વિ. રખાવું; બાંધવું.

અનુ ૧. છી. અનુ; આધા.

પાછા નામાં અનુ અનુક કરી રહે.

૨. [સં. અન + દિશ્ (અનુ)] છી. અનુલુ; દેસ; મિત્રનો અનુભવ કરનારી વસ્તુ.

૩. [સં. અન + દિશ્ (પાવડ)] છી. અનુલુ; નડતર; હરકત.

અનુક પદ હરિ આવશે કે

મારા અનુભવ ઉપર.

૪. [સં. અનુક; પ્ર. અનુક] છી. અનુક; કામ; અનુક; નામ એકે મુદ્દામાં અનુવું ગોત્ર, ધંધો કે વતન અનુવું ઉપનામ.

૫. [હિ.] છી. અનુરિપાત.

૬. છી. નજરે; અનુકાવત; કમી કે.

૭. છી. વહેમ; અતરો; સંમ.

અને મનને અનુક રહી સોહી અનુક રહા.

નર્મક

૮. છી. સિંધુ નદી.

૯. અ. સિંધુ નદીને કહિ આવેલું એ નામનું સહેર.

અનકલાળપણું [સં. અનકી (૧૫) + અવ (અવકુ ૧૫)] અ. અનકીતરાર્થ; તેજાની સ્વભાવ.

અનકલાળ ૧. [સં. અનકી (૧૫) + અવ (અવકુ ૧૫)] અ. અવકુ; અતી; તેજાન.

૨. વિ. અવકુ કરનાર; તેજાની; અનકીતાર્થ; અતીઓર.

અનકલાળો ૧. પું. તેજાન; અવકુ.

૨. વિ. પું. અવકુ કરનાર; અનકીતરાર્થ.

અનકી (અનકી) [અનક (અનકાવ) + કી (અનુભવ અનુભવ)] છી. પેટની અંદરનો વાણુ ધોડી ધોડી વારે અથવા છીને મોટાથી અહાર નીકળેલે તે હોય; વાપણી.

અનકુ ૧. અ. ઉચ્ચકો; અનુભવ; એકમ.

૨. [સં. અન + દિશ્ (અનુ)] અ. અનિને અનુભવનાર વસ્તુ; દેસ; અંધ; અનુભવ.

૩. અ. અંદીનાં એ પદ વચ્ચે અંદર વચ્ચેના પદાના એટલે કે અંદીને હલકી બારે કરવા તેની નીચે આવવામાં આવતો સાધારણ દાન પડતો કટકા; પાટલી.

૪. અ. ટેકણ; ટેક.

૫. અ. અંતરો; અનુભવ; વધિ; હરકત.

૬. અ. નડતર; અનુભવ; વધિ; હરકત.

૭. વિ. અનકી અથવા એવું; આસત્તાં આસત્તાં એકમ અંધારાને એવું રહેનાર; અનુભવ.

અનકલુટ ૧. [અનકલુ (અનકી અથવા એવું) + લુ (પાવડ)] અ. આસત્તાં આસત્તાં એકમ એવું રહી અથવા એવું પેટ.

૨. અ. પૂરે કમ નહિ કરતાં અનુભવ અનકી અનુભવ માણસ.

૩. અ. હીલું માણસ.

૪. વિ. અનુભવ અનકી અથવા એવું.

અનકલુટ ૧. [સં. અન + દિશ્ (અનુ)] અ. દેસ; અંધ.

૨. વિ. ધોડું અથવા એવું રહી અથવા એવું.

૩. વિ. હીલું.

અનકલું [સં. અન + દિશ્ (અનુ)] વિ. આસત્તાં આસત્તાં અનકી અથવા એવું.

અનકલોટું વિ. અનકલોટું; અનુભવોટું; એવું કહી કે એવું.

અનકલોટો આંધળો થયે નહિ

સાંચે નહિ એવો જોવ.

અનકલું ૧. અ. કિ. અનુભવ; અનુભવ.

૨. [સં. અન (અન) + અ. તાત્ત્વ (અનિ)] અ. કિ. અનિ અંધ પાવી, એવું રહેવું.

૧. અનકી અનુ-પડવું = (૧) અનકી અનુ; નિર્ભય અનુ. હવે ક્રેસા અનકી પડ્યા છે. (૨) એકાએક બેલા રહેવું. (૩) એકી અનુ; નમ્રામ બેસી રહેવું. રંધા વગર સુતાર અનકી પડ્યા છે. (૪) અંધ પડવું; અનકી અનુ.

૨. અનકી રહેવું = અનુભવ વગર એકી રહેવું; અનુભવ વગર નહિ અનુભવ.

૩. અ. કિ. અનુ એટલું; આસત્તાં; વળગી રહેવું. પદ અથવા પરી, અનક અનુકે હરી.

નર્મક

૪. અ. કિ. ઘેલવા ન રેવું.

અનકલું ટોર = ઘેલવા નહિ રેવું ટોર.

૫. [હિ. અનકાના] અ. કિ. પ્રેમમાં હસાવું.

૬. [સં. અન (અનકલું)] અ. કિ. અનકલું રખાવું.

દેસ દેસની દુકાન હવે અનકલિયા.

અનુ એવું એક અનુભવ દર્શાયો.

અનુભવ અનુ

૭. [સં. અન + દિશ્ (અનુ)] અ. કિ. અનુ એવું રહેવું; આસત્તાં; અનુભવ; આસત્તાં.

અનકળ ૧. [સં. ઉવ (ઉપરથી) + અવ (અવકુ)] છી. અંધાન; અનુભવ; અનુભવ.

૨. [પ્ર. અન (અનુભવ) + સં. કલન (અનુભવ)] છી. અનુભવ; તર્ક; અનુભવ.

૧. અનકળ કરવી-કાઢવી-આંધળી = (૧) અનુભવ કાઢવો. (૨) અનુભવ અનુભવ ઉપરથી શું અનુભવ આવશે તેનો તર્ક કરવો.

૨. અનકળ પડ્યા ઘેલવો = કપોળઅનુભવ; માન મપ.

૩. અનકળ રહેવી = ઘાક રહેવું; આંધળું; અનુભવ રહેવો.

૪. અનકળથી એવું = ધારવું; તર્ક કરવો.

૫. છી. કળ; મુક્તિ; કુમી.

૬. છી. મહાવરો; અનુભવ; મોટું અનુભવ વસ્તુ હોય અનુભવેલું પ્રમાણ.

અનકળપચીસી છી. અનકળ અધી કરેલું કામ; અનકળ ઉપર અંધારેલો ધંધો.

અનકળપચીસી સુખો અનકળપચીસી.

અનકળપચીસી ૧. વિ. અનુભવ કરવામાં આસા.

૨. વિ. અનુભવ કરવાનું સૌખ્ય.

૩. [પ્ર. અનકળ + પ્ર. અનક (અનુભવ)] વિ. અનુભવ અનુભવ.

અનકળવું ૧. [સં. ઉવ (ઉપરથી) + અવ (અવકુ)] અ. કિ. અનુભવ કાઢવો; અનુભવ કાઢવો.

પાક અટકાવે = કેટલો પાક ઊતરશે તેને અંદાજ મારવો.

૨. સ. કિ. કપના કરવી; ધારવું; લઈ કરવો.

અટકાવવું વિ. અનુમાન કરેલ.

અટકાવેલ [સં. ઉત્ (ઉપસ્થિત) + કપન (કાપ)] વિ. અનુમાન કરેલ; અટકાવ મારેલ.

અટકા [સં. અટ (અટકવું) + ક (કર)] ગુ. (કર) અનુમાન કરેલો અટકાવો લાત.

અટકામણી ૧. [અટકવું + અમણ (અમણવાર પ્રસવ)] જી. અટકવું પડે એવી સ્થિતિ.

૨. જી. અટકાવ; અનુમાન; અંદાજ.

અટકામણી અવધી = રજસ્વલા થવું; ઊંચે બેસવું.

૩. જી. અટકાવ; હરકત.

૪. જી. અટકાવ; વિષ.

અટકામણી અવધી-પાવો = વિષ આવવું; મુશ્કેલી અવધી; અટકાવ નામની.

અટકામણી ૧. જી. અટકાવ; અટકાવ.

૨. જી. અટકાવવાની કિમત કે તેને બાંધો.

૩. [સં. અ + ટિફ (અટકવું)] જી. અટકાવ; હરકત; મુશ્કેલી.

૪. જી. અટકાવવાની બારી બાંધવા થતો એ નામનો એક રોગ; અટકાવવાની કમળી.

અટકાવત ૧. [સં. અ + ટિફ (અટકવું)] જી. અટકાવ; રોગાણુ.

૨. જી. નજરેકે; અટકાવ.

૩. જી. હરકત; નામનો અટકાવ.

અટકાવતી [સં. અ + ટિફ (અટકવું)] વિ. અટકાવ કરે એવું; રોગી થયે એવું; પ્રતિબંધ.

અટકાવેલ લુગો અટકાવેલ.

અટકાવેલુકમ [સં. અ + ટિફ (અટકવું) + અ. હામ] ગુ. અટકાવ રાખવા માટે કાઢેલો હામ.

અટકાવેલી વિ. જી. અટકાવેલી; અટકાવવાની; રજસ્વલા.

અટકાર [સં. ઉગાર] ગુ. અટકાર.

અટકાવ ૧. [સં. અ + ટિફ (અટકવું)] ગુ. અટકાવત; રોગાણુ.

૧. અટકાવ કરવો = રોગાણુ ખાળવું.

૨. અટકાવ કરવો = રોગાણુ મરવું.

૩. ગુ. અટકાવ; હરકત; નામનો.

૧. અટકાવ કરવો = હરકત અટકાવવી.

૨. અટકાવ નામનો = વિષ નામનું; મુશ્કેલી અટકાવવી.

૩. ગુ. પ્રતિબંધ; અવરોધ.

૪. ગુ. રજા; સ્થાન; અનુમાન.

૧. અટકાવ આવવો = ઉંચે થવું; અટકાવેલું; અટકાવવું.

૨. અટકાવ પાગલો = અનુમાન દિવસોમાં દૂર બેસવું.

૩. અટકાવ બંધ થવો = (૧) અટકાવવાનું થવું. (૨) એક દિવસે એક નામનું. (૩) મુશ્કેલીમાંથી કે વિષમાંથી મુક્ત થવું. (૪) રજા અટકાવવું બંધ થવું.

અટકાવવું ૧. [સં. અ + ટિફ (અટકવું)]

૧. કિ. અટકાવેલું કરવું; ખાળવું; રોગાણુ.

૨. સ. કિ. વાસવું; બંધ કરવું.

૩. સ. કિ. હરકત અટકાવવી; વિષ કરવું.

અટકાવું ૧. જ. કિ. બંધ થવું.

૨. જ. કિ. રજા અટકાવવું; અનુમાન બેસવું; અનુમાન.

૩. [સં. અ + ટિફ (અટકવું)] જ. કિ. રોગાણુ; રોગાણુ.

અટકાવેલી જી. ઉગારની એ નામની એક રમત; અટકાવેલી. લુગો સંતાપકી.

અટકાવેલું ૧. જ. મેકિયું; છૂપી નજર. અટકાવેલું ખાતું-ખાતી બંધું = ઉગારી મુલામત બેરી; ઉગારી ઉગારી મળી બંધું.

૨. [અટકાવ + લટકાવવું (અટકાવ)] જ. બેસવા અટકાવમાં કે મીત અટકાવમાં ઘરોને અટકાવ અવરોધી બેસાવે બેસે; અટકાવવું.

અટકો ૧. ગુ. ઉગાર; અટકાવવા.

૨. [સં. અ (અટકવું) + ટક (અટકાવો સિદ્ધિ)] ગુ. તાંબાનો એ નામનો સિદ્ધિ; પેસો; અટકાવ.

અટકાવો ધોમ = નમાણું; નજર; અટકાવ.

અટકોમટકો ૧. ગુ. અટકાવ; અંતરમાં અટકાવ.

૨. [અટકાવ (અટકાવો દિવસ) + અટકાવ (અટકાવ)] ગુ. ઘરોર મરડીને અટકાવની એક રીત; અટકાવની અને અંતર મરડાવની ટાપીપતરી રીત; અટકાવવું; અટકાવવું.

અટકોમટકો લાંબો અટકાવ, કુચી મરે કે કુચી મરે.

અટકાવ ૧. [સં. અટકાવ] જ. મુશ્કેલી; અટકાવ.

૨. જ. અટકાવ; અટકાવ.

અટકાવ લુગો અટકાવ.

અટકાવ ૧. [સં. અટકાવ (અટકાવ)] જ. અટકાવ; અટકાવ.

૨. જ. મુશ્કેલી; અટકાવ.

અટકાવવું [સં. અટકાવ (અટકાવ) + અટકાવ (અટકાવ)] વિ. અટકાવની અટકાવવું રજા.

અટકાવ ૧. [સં. જી. ટી; વાંસની મીઠી; અટકાવ; અટકાવની ટી.

૨. જી. અટકાવો ઘેરી અટકાવવાનો અટકાવ; અટકાવો ઘેરી અટકાવ છે તે અટકાવો છે.

અટકાવ ૧. [સં. અટકાવ (અટકાવ) + અટકાવ (અટકાવ)] ગુ. મુશ્કેલી.

૨. વિ. અટકાવ; મુશ્કેલી કરનાર.

૩. [સં. અટકાવ (અટકાવ) + અટકાવ (અટકાવ)] વિ. અટકાવ; અટકાવ.

૪. લુગો અટકાવ.

અટકાવવું [અટકાવ (અટકાવવા ટીકા) + અટકાવ (અટકાવ)] વિ. અટકાવવાનો અટકાવ; મુશ્કેલીવાળું.

અટકાવવું વિ. અટકાવ; મુશ્કેલી; અટકાવ.

અટકાવવો ગુ. એ નામનો એક અટકાવ.

અટકાવ ૧. વિ. અટકાવ; મુશ્કેલી.

૨. વિ. અટકાવવાનો અટકાવ.

૩. વિ. અટકાવવાનો; અટકાવવાનો.

અટકાવ ૧. [સં. અટકાવ (અટકાવ) + અટકાવ (અટકાવ)] સ. કિ. અટકાવ; પડે કરવું છે એ અટકાવો.

૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૪, ૧૫, ૧૬, ૧૭, ૧૮, ૧૯, ૨૦, ૨૧, ૨૨, ૨૩, ૨૪, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮, ૨૯, ૩૦, ૩૧, ૩૨, ૩૩, ૩૪, ૩૫, ૩૬, ૩૭, ૩૮, ૩૯, ૪૦, ૪૧, ૪૨, ૪૩, ૪૪, ૪૫, ૪૬, ૪૭, ૪૮, ૪૯, ૫૦, ૫૧, ૫૨, ૫૩, ૫૪, ૫૫, ૫૬, ૫૭, ૫૮, ૫૯, ૬૦, ૬૧, ૬૨, ૬૩, ૬૪, ૬૫, ૬૬, ૬૭, ૬૮, ૬૯, ૭૦, ૭૧, ૭૨, ૭૩, ૭૪, ૭૫, ૭૬, ૭૭, ૭૮, ૭૯, ૮૦, ૮૧, ૮૨, ૮૩, ૮૪, ૮૫, ૮૬, ૮૭, ૮૮, ૮૯, ૯૦, ૯૧, ૯૨, ૯૩, ૯૪, ૯૫, ૯૬, ૯૭, ૯૮, ૯૯, ૧૦૦.

૨. સ. કિ. બંધ કરવું.

૩. [સં. અટકાવ (અટકાવ) + અટકાવ (અટકાવ)] સ. કિ. અટકાવ.

અટકાવ ૧. [મા. અટકાવ] ગુ. અટકાવ; અટકાવ.

૨. ગુ. અટકાવ; અટકાવ.

અટકાવ [સં.] ગુ. અટકાવો નામની અટકાવ.

અટકાવ ૧. ગુ. નામનો અટકાવ નામનો અટકાવનો એ નામનો એક.

૨. વિ. અટકાવ; અટકાવવાળું.

અટકાવ રાત = અટકાવ રાત.

૩. વિ. અટકાવ; અટકાવ.

૪. વિ. અટકાવ; અટકાવ.

અટકાવ રાત = અટકાવ રાત.

૫. [અ + અટકાવ (અટકાવ)] વિ. નામનો અટકાવ; અટકાવ.

૬. વિ. અટકાવ; અટકાવ; અટકાવ.

૭. વિ. અટકાવ; અટકાવ; અટકાવ.

૮. વિ. અટકાવ; અટકાવ; અટકાવ.

૯. વિ. અટકાવ; અટકાવ; અટકાવ.

૧૦. વિ. અટકાવ; અટકાવ; અટકાવ.

રમદ રમવી.

૨. [સં. અટ (અટ) + સં. પદ (વચનો
બોધનો)] પુ. વ. વ. (અટ) બોધરત્ન
૩. [સં. અટ (૨૬) + પદ (૫૦)]
પુ. વ. વ. રમરેન્દ્રી સાંખ્યપદોળા અને અમર-
અરણા લીટા; અટપદા.

૪. પુ. વ. વ. અમર તાલીમ માટે લાકીની
રમત; પદાની રમત.

૫. પુ. વ. વ. લાકી કે હાથિયાર એરથી
હાથવર્તી થતા અમરઅવળા પદા.

અમરપદાધાર [સં. અટપદા + ધાર
(વાર્ધ)] વિ. અમરઅવળા લીટા હોય એવું.

અમરપદાધાર્યુ લુઓ અમરપદાધાર.

અમરપદી ૧. છી. એ નામની એક રમત;
અમરપદાધાર્યુ. લુઓ અમરપદા.

૨. વિ. અમરપદાવાર્ધ્યુ.

અમરપદક વિ. (અટ) માત્રી ખાનસરં ગિખારી.

અમરમણ ૧. વ. મૌલ્ય વસ્તુ.

૨. વ. હાથી બીજી વસ્તુને સહેલાઈથી
ઉપરોચ થાય તે માટે વપરાતી બીજી વસ્તુ.

૩. વ. હાથસાધમાં થોડો નખાતો અણનો
ભોટ.

૪. વ. નામની વસ્તુ (રોટલી કરતાં વપરાતું
અમરમણ ખરી રીતે નકામું ભવ્ય છે તેથી).

બીજું નમુ એ મર્ક અપડું મૂકું તે તા
અમરમણમાં મરુ અને આ અપડું તે મરુ.

૫. વ. મોટા પામ ઉપરની તૈયારીમાં થતો
સાધારણ ખરમ. જેમો, એટલું તે અમર-
મણમાં જતો, એટલે કે એટલું તે તૈયારી
કરવામાં જ ખપી જતો.

૬. વ. હાથ, આપણી કે વેલણને એળખા
વિના કશું વણી હાથ તે માટે વપરાતો
ધર્મ, એખા, અજરા કે બીજાં અજાજનો
કારો ભોટ; રોટલી વણવા માટે એઈતો કારો
ભોટ.

અમરમણ લઈ-મેળવીને મોટું = વધારીને
વાત કરવી; અતિસરોજિત કરવી.

અમરમણ્યુ વ. હાથ; પરચરણ વસ્તુની ખરીદી
હોવાથીનું અમરમણ્યુ ને એ મેળવે વચો-
દોષોક્તિ

અમર ૧. [અટવાતું (વાર્ધ) જઈ] છી. પૂજ;
રત્ન.

૨. છી. રતી.

અમરની એમરનાં દેખાતું પાણી નીચે
અમરના હા ને એમરના હાંચા હાથઈ રહે છે.
સુખની

અમરરિયું [સં. અટ (જરું) + વ. બીતમાં
સુખેલો એખનો; તાકું; હાટિયું.

અમરરી ૧. છી. અમરરી.

૨. છી. એડી.

૩. [સં. અટાલિય] છી. નાનો માળ; મેડી.

૪. [સં. અટાલ (અમરરી)] છી. રવેશ;
અરખો; એખ.

અમરર્ક ૧. વિ. અંતરું; અટકાવતું.

૨. વિ. કુખાલવક; આમર.

આજ માટે હવ અમરારો મણિયાર.

લોકચીવ

અમરર્ક મરણ = કવનતનું મેલ.

૩. [સં. અર્ધ (કુખ રેવું)] વિ. મરતી-
ખેર; તેજની.

૪. વિ. હાકું; મોંએ અમરેલ.

અમરારો ૧. પુ. ઉપલો; સરસામાન; રામરમીયું.

૨. વિ. પુ. પેલાની એ નામની એક ભતને.

એક હાથ અણવંચ અમરારો

સુમરાજ મેલી હાટ.

અણવંચ

અમરલી ૧. [સં. અટાલ (કોડી)] પુ. (કોડી)
કોડી; છુરમ.

૨. [સં. અટ (જરું)] પુ. અખો; મંજ.

અમરલી [સં. અટાલિય] છી. અમરરી.

મુંબક મુલ્ય કસર વાલિ.

લોક મમ્મા લલિ માલિ અમરલી.

પ્રતોષ વિલામલિ

અમરમણ્યુ ૧. [અટાર (રેવું) + જરું
(મોટું)] વ. નામની વસ્તુ; રોટલ જતી બીજ
(રેતીમાં પડેલું મીઠું નામનું ભવ્ય તેથી).

૨. વ. રેતીમાં પડેલું મીઠું.

અમરવું ૧. વ. કિ. અટવાતું; મંડાતું; અમરવું.

૨. વ. કિ. અમરવું; છુંવું; વાલું; પિલાવું.

૩. વ. કિ. કસર ન થાય એવી રીતે વપરાતું;
નામનું વપરાતું.

૪. વ. કિ. દિશતું; વગર કસરે વડાતું.

અમરણ ૧. વ. લેઉવા ખાદ્યકાર કણનીની એ
નામની અમરનું માલસ.

૨. વિ. લેઉવા ખાદ્યકાર કણનીની એ નામની
અમરવાળું.

અમરળી [સં. અટાલિય; અ. અટાલય]
છી. અમરરી.

અમરળું [સં. અર્ધ (કુખ રેવું)] વિ. અટક-
વાળું; મરતીખેર; દીખણી.

અમરિ છી. હાથની અમરમણ વીટવામાં અવળી
રંગીન ઘેરી; અટી.

અમરિયર [સં. અ (જરું) + અમર (અખો)]
પુ. અખો; દીખો; મંજ.

અમરમણને અમરિયર પવો છે.

અટી ૧. [સં. અટ (૨૨૬)] પુ. શતલિલસ
કરવાનું મત રાખનાર સાધુ, સં-માસી કે અધિ.

અટી મંજ અંજ અજ,

સખ વલિ પ્રલખિયા.

લુલિપ્રકાર

૨. છી. અખેલા.

૩. છી. અવમ કરવાનું મત.

અટીનો કરાર = સખત અખનવાનો કરાર.

૪. છી. હાથની અમરમણ વીટવામાં અવળી
રંગીન ઘેરી; અટિ.

૫. વિ. અવમ કરવાનું મત રાખનાર.

૬. વિ. રખડનાર; કરનાર.

અટીકટી છી. અખેલા; દોસ્તીનો અંત.

અ. અ. લારી સાથે નહિ બીજું અટીકટી
અખેલિયા.

મિત્રુબાઈ

અટીપટી [અટ (પકનો દિર્ઘાવ) + પટ
(પટી)] છી. છેકરાંની એ નામની એક
રમત; આરોપાટ; આટોપાટ. લુઓ આટ-
પાટ.

અટીમટી છી. એ નામનો એક ભતનો ઉમ;
અખો. તે છેથી મેડી એવો દેખાય છે, ફલ
સુવાળી કે કિણ રંગનાં ને ફળ મરીના ઘણા
એવાં હોય છે.

અટીસોમટીસો [અટિસો (અમરું કપલી)
+ મટિસો (અટિસોનો દિર્ઘાવ)] પુ. પાંચ
અખવા વધારે છેકરાંની એ નામની એક
મેળની રમત; અટકીમટકી; સંતાપકી. એમાં
એક અણ હાવ દેખારના વાંસામાં કીચક
ભરાવી પાછળથી એ આવમાં પકડી પુટે
કે-અટકી મટકી કીસકી? જ. કીસકી. સો-
પારી કીતી? જ. આર. પાન કીતે? જ.
સાત. આર ધોડીકુ લાત-એમ કી કાવ
દેખારને ધક્કે મારી અમાં ભાને ને કાવ દે-
નાર તેમને પકડવા કો. તેમાંથી મર્ક એટી
ભવ તે ન પકડાય. પકડાય તેને માથે હાવ
આવે.

અમૂટ ૧. [સં. અ + મૂટ (વર્ધ)]
વિ. અમૂટ; ન લૂંદે એવું.

૨. વિ. ખૂટે નહિ એવું.

અમૂટ સંપતિ = અમૂટ દોલત.

૩. વિ. છવી ન સામ્ય એવું.

અમૂલ ૧. વિ. અણમણ.

૨. વિ. સાચ કરતું; એકધું; ભૂડું.

અમૂલપણું વ. એકલાપણું; કાર્મમાં નહિ અખ-
વાનો સ્વભાવ.

અમૂલપણું એમને રંગી ને અમૂલની
એખવાવે છે.

પાંચજમીજ

અમૂલું વિ. સાચ કરતું; એકધું; ફરું પટી
મરેલું.

અર્ધસિક

અર્ધક ૧. [અ + ક (સ્વપાતી ટા)]
 વિ. કલાથી કે કપાથી પલુ કંઈ અસર
 થતી ન હોય એવું; બેસરમ.
 ૨. વિ. મંદિ; નીબર.

અર્ધક [અ (અવિ) + ટક] વિ. અખ
 અર્ધકલુ ન. અટકલુ.

અર્ધકલું ન. (કમળી) થોડા આગવાનો આંક.
 અર્ધકી છી. મરમણીન્યો છોડ.

અર્ધરણુ ૧. ન. કુસ્તીનો એક ધવ.

અર્ધરણુ ઠરી હેતુ = (૧) હા બેસા ન દેવો.
 (૨) હાવમાં હાઈને મારી અવરાવવી.
 ૨. ન. ધોડાને મારે ફેરવવાની એક રીત.

અર્ધરણુ ફેરવતું = ધોડાને મારે ફેરવતું.
 ૩. [સં. અર્ધ (પ્રમદ)] ન. સ્ત્રીની
 બાંટી બનાવવાનું સાકાનું એક એકામર;
 ફાળકા. ૭ પ્રકારી એક સાકાનીય બને છે.
 પર સ્ત્રી લખેલા આરો બે બાકી બાકી
 લખાવામાં આવે છે, જે બે બે બાવુને જુ
 જુ પ્રકાર વધતી રહે છે. આ સાકાનીમાંની
 નીચેની બાકી જુ મોટી અને ઉપરની
 સાકાની ધનુષ્ય આકારની હોય છે.

અર્ધરણુ હેતુ = હામાં દેખાવા; ધણ
 નળ્યા હેતુ.

અર્ધરણુ ૧. સ. કિ. આંખની કીને બતાવતું;
 ચીપતું.

૨. [સં. અર્ધ (આસપાસ) + રુ. રેતું
 (આખીનો ઉપર)] સ. કિ. આંખની રેતવા
 થી હસાવતું.

૩. [સં. અર્ધ (આસપાસ) + રુ.
 (અખડ)] સ. કિ. કંતેલા સ્ત્રીની બાંટી
 બનાવવી; કંતેલા સ્ત્રીને ફાળકા ઉપર
 ઉતારતું; આંખની રેતવા ઉપર ચાલી
 વીંટાળતું.

૪. [હિ. અર્ધરણ] સ. કિ. હાથી વધારે
 હા પીચે કે નરો કરવો.

અર્ધોક ૧. [સં. અ + પ્રા. તક (ટાક)]
 વિ. રોખા વિનાનું.

૨. વિ. ગ્રામ્ય વસ્તુ; રાજ્યામાં નહિ
 આવેલું.

અર્ધોદરી ૧. ન. રજપૂતની એ નામની
 અટકનું ખાલુ.

૨. વિ. રજપૂતની એ નામની એક અટકવાળું.

અર્ધોપ છી. મહાવરાથી આવતી કામળી વાવ;
 હથોડી.

અર્ધપતું [સં. અર્ધ (અવિ) + રુપ (અ.
 ઠલ)] સ. કિ. અર્ધપતું પૂરું કરતું સંપેદતું.

અર્ધોક વિ. રખાઈ; રજુ.
 અપુરવડા અમામીએ; અપુરવડા અટોલ.
 સામન

અર્ધ ૧. [સં.] સ. કિ. (ધાતુ) બોલું કરતું.
 ૨. સ. કિ. બોલતી જતું; પાર જતું.
 ૩. સ. કિ. તુચ્છકારતું; તિરસ્કારતું; ધિક્કારતું.
 ૪. સ. કિ. મારી નાખતું.

અર્ધ ૧. [સં.] પુ. બટારી; જ્યેષ્ઠ.
 ૨. પુ. બનાર; તિરસ્કાર.
 ૩. પુ. અન.
 ૪. પુ. (પ્રાપ્ત) આમલ.
 ૫. પુ. ઉચ્ચપલું.
 ૬. પુ. કિશોરવસ્ત્રી દેવી; છુરજ.
 ૭. પુ. પ્રહાર.
 ૮. [હિ. હા (બનાર)] પુ. બનાર.
 ૯. પુ. અર્ધ બારીક રચનું કપડું.

૧૦. પુ. મહેલ.
 ૧૧. પુ. રેશમી કપડું.
 ૧૨. [સં. હા] પુ. હાટ; કુખન.
 ૧૩. વિ. ધણું કાંચું.
 ૧૪. [સં. આર્ત] વિ. (પ્રાપ્ત) પીડાતું;
 કુખી.

૧૫. [સં. આર્ત] વિ. (પ્રાપ્ત) મેળવેલું.
 ૧૬. વિ. મોટા અવાજવાળું.
 ૧૭. વિ. સું; સુંદર.
 ૧૮. વિ. કાતલ; અપુ.
 ૧૯. વિ. સું.

અર્ધક [સં.] પુ. બટારી; જ્યેષ્ઠ.

અર્ધચાતુ [સં. આર્તધાન; પ્રા. અર્ધજાતુ]
 સ. કિ. વસ્તુના વિશેષથી કે અર્ધિય વસ્તુના
 સંબંધથી થતો ખેત; ખિલ; આર્તધાન.

અર્ધજુ ૧. [સં. અર્ધન] સ. (પ્રાપ્ત)
 ક્ષરત; બાધામ.

૨. [સં. અર્ધન] ન. (પ્રાપ્ત) રખાખાટ;
 અમલ.

અર્ધજુશાળા [પ્રા. અર્ધજુ (અસર) + સં.
 શાળા (જગ્યા)] છી. ક્ષરતશાળા; અખામ.

અર્ધન ૧. [સં.] ન. ચોના આમલું એ
 નામનું એક હામિયાર.

૨. ન. તિરસ્કાર; ધિક્કાર.

અર્ધલ ૧. [અ + ટળતું] વિ. ન હોય એવું;
 અટગ.

૨. વિ. ખૂં; પાકું; પ્રવીણ; અર્ધ.

૧. અર્ધલ નર્વેસ = અનાજના ખંડ ખરેખરા
 ઉત્પાદ.

૨. અર્ધલ ભુખારી = ભુખારમાં પ્રવીણ.

૩. વિ. લીધી જવા ન થયે એવું.

૪. વિ. વાજળી; અદલ; ખરી.
 ૧. અર્ધલ ઇન્સાફ = અમલ ન્યાય; ન ફેર
 એવો ચુકાદો-નિર્ણય.
 ૨. અર્ધલ તોલ = પુરેપૂરું વજન.

અર્ધરેશમી [સં. અર્ધ (મહેલ) + રેશમી
 (જગ્યા)] છી. ધણા મહેલવાળું સ્થળ કે દેશ.

અર્ધરેશન [સં. અર્ધ (મહેલ) + રેશન
 (જગ્યા)] ન. ધણા મહેલવાળું સ્થળ કે દેશ.

અર્ધરેવર [પ્રા. અર્ધ (કુખી) + સં. રવર
 (અવાજ)] પુ. આર્તનાક; કુખનો અવાજ.

અર્ધહાસ ૧. [સં. અર્ધ (થોડા અવાજવાળું)
 + હાસ (હસત)] પુ. ન. અપ્રખલ હાસ;
 મોં ઉઘાડી મોટેથી કરાતું હાસ.

૨. ન. (પુરાણ) આસ્તવર્ણ્ય એ નામનું એક
 તીર્થ.

૩. ન. મળક; ઠોડી.

અર્ધહાસક ૧. પુ. બૂર્ખી જાતનો ફાગલુ
 વૈજમાં ફાલતો કુંભો છોડ. તેમાં સુમધી, હીર
 ફલ આવે છે. તે સીતળ, મધુર, કડવો, બરા
 રેમક, પાચક, પિત્તરોગ મટાડનાર અને મોઢી-
 વિઘ્નમાં ફાગલારક બનાવ છે.

૨. [સં. અર્ધ (થોડા અવાજવાળું) + હાસક
 (હસાર)] વિ. મોટેથી હસનાર.

અર્ધહાસી ૧. પુ. સિવ, કમો તે મોટેથી
 હસે છે.

૨. [સં. અર્ધ (થોડા અવાજવાળું) + હાસિન
 (હસાર)] વિ. અપ્રખલ હસે એવું.

અર્ધહાસેષ ભુખો અર્ધહાસ ૧. ૩.

અર્ધા ૧. [સં. આર્તિ; પ્રા. અર્ધિ (પીડ)]
 પુ. ન. ન. અખોલા.

અર્ધા બંધ કરવા = કઠી કરવી; અખોલા
 રાખવા; દેસી છેડી દેવી.

૨. [સં. અર્ધા (હાર)] પુ. ન. ન. આખ્યાં
 મોટાં બારણાં; ફરવાળાં; ઝેલીનાં બારણાં;
 ઠોડી; દેવી.

૩. [સં. અર્ધ (ચુરજ)] છી. કોચી બેઠ.

૪. છી. માર માંજલા પર વાંસની છત બાંધી
 બંધવેલું મકાન. તેના પર બેસીને શિકાર
 બેલાવ અથવા બેતરની રખેવાળી વાવ છે.

૫. છી. મોટી અને પહેણી મોખરાની
 માંડવી; મોઠરી.

અર્ધાલ [સં.] પુ. જ્યેષ્ઠ; બટારી.

અર્ધાલક ૧. [સં.] પુ. બટારી; જ્યેષ્ઠ.

૨. ન. અર્ધ ઉપર હામિયાર રાખવાનું મકાન;
 ઠોડો.

અહ્યાસિકા ૧. [સં.] છો. અટારી.

૨. છો. એ નામનું એક સહેર.

૩. છો. ઝોડો.

૪. છો. મહેલ; હવેલી.

અહ્યાસિકાકાર [સં. અહ્યાસિક (મહેલ) + કાર (કમાર)] પુ. મહેલ બાંધનાર માણસ; કારી.

અહ્યાસિકાવૃષ [સં.] પુ. (વિષ) એ નામનો એક જાતનો પાખો.

અહ્યાસ [સં. અહ્યાસ] વ. અપ્રમદ હાસ્ય.

કેવું અહ્યાસ હાસ્ય.

અવિહાસ

અહ્યાસિની પુ. (વિગ્ન) એ નામનો તમ્બુ, ભમ્બુ, રમ્બુ, સમ્બુ અને લઘુ મળી ૧૩ વર્ણનો એક સમૂહ વર્ણમેળ હંદ. તે અતિ જગતીનો એક ભેદ છે.

અહિય ૧. [સં. અહિત] વિ. (પ્રાકૃત) મહારાષ્ટ્ર; બાકુળ.

૨. [સં. અર્પિત] વિ. (પ્રાકૃત) પીડિત; કુઝી.

અહી [સં. અહ (પ્રમદ)] છો. અહેસુ ઉપર લપેટેલું સૂતર અથવા કીન.

અહી ૧. પુ. કાંમ; અલિલાપ; કમ્બ.

૨. પુ. ધારણા; અપના.

૩. પુ. પદાર્થ; તત્ત્વ.

૪. પુ. પરમાર્થ; મેય.

૫. પુ. પૈસો; ધન.

૬. પુ. પ્રયોજન; ઉદ્દેશ.

૭. પુ. પ્રસંગ.

૮. પુ. હળ; લાભ.

૯. [સં. અર્થ] પુ. (પ્રાકૃત) સચેનો ભાવ; અર્થ.

૧૦. [સં. અર્થ] વિ. (પ્રાકૃત) આહ.

અહ્યાસિયો પુ. સંવત ૧૮૮૮નો ભવંર કુમ્બ. આ કુમ્બમાં વસ્તુમાનની એકલી બધી તંગી થઈ હતી કે મેક્કે જુદા જ કરાસરથી બધી વસ્તુ વાપરતા. આથી કબૂલપાકું જતાવડને માટે લોકમાં ભેટી કહેવા માંડે છે કે એને ત્યાં તો અહ્યાસિયો પડ્યો છે.

અહું [સં. અન] જ. અહીં; આ ઠેકાણે.

અહે દારૂ અવાની જગાએ ન જતાં ને ઠેકાણે પડાવ કપોં હોય ત્યાં જ નાખેલો પાખો.

અહ [સં. અહન; પ્રા. અહ] વિ. આહ; ૮.

અહઅહ જ. (પ્રાચ્ય) અહાહો; અનુમાનથી; અહસર.

અહઆની ૧. છો. (અહી) અસ્યે રૂપિયે.

૨. વિ. અહું.

અહઅન વિ. (અહી) આહી સંખ્યાનું.

અહત્રસ ૧. પુ. (સંગીત) એ નામનો એક તાલ. તેને આરુ, મંદાલ, કુકુ, વર્ણવલિ કુવપદ, અને એતાલ પણ કહે છે.

૨. વિ. (નૂ. કુ.) અહતાળીસ; ૪૮.

અહત્રસીસ [પ્રા. અહતાલીસ] વિ. અહતાળીસ; ૪૮.

અહમ [સં. અહમ; પ્રા. અહમ] પુ. (કૈન) એક સાથે કરાતા ત્રણ ઉપવાસ; તેણે ઉપવાસને આમને દિવસ તથા પાત્રકને દિવસ એકતાણું કરવાનાં હોય છે. આ પ્રમાણે આઠ વખતના આહારનો ત્યાગ થતો હોવાથી તે અહમ કહેવાય છે.

વધે અહમ તપ આદરી કુવરેલી સમંત.

નેરવિગ્ન

અહમાસ [હિ. અમાસ] છો. શેરડી માટે અવાધી માહ એટલે આઠ માસ સુધી વારંવાર એકીને તૈયાર કરેલી જમીન.

અહમાસી [સં. અહમાસ] છો. (હિંદી) આઠ માસનો સોનાનો સિકો.

અહરત છો. (પ્રાચ્ય) આઠ અક્ષથી રખાતી એ નામની ભુમારની એક રમત.

અહરામકીડી જ. પ્ર. લખોરીના સિલાઇવ નામની રમતમાં આડે દિગ્ધે બીમાથી આડી આલ એમ અક્ષવધ બેલાતે સમ.

અહસંતરસો [સં. અહોતરસત; પ્રા. અહતરસ] વિ. એટલે આઠ ૧૦૮.

અહવમો ૧. જ. એ નામની એક ઘાતિનું માણસ.

૨. વિ. કૈન મત પ્રમાણે ૮૪ ઘાતિ મહિની એ નામની એક ઘાતિનું.

અહવાસિક (અવાસિક) ૧. [પ્રા. અહ (આહ) + સં. વાર (દિવસ) + કી (સંધી)] જ. દર અવાસિકે પ્રકટ થતું જમ.

૨. વિ. અહવાસિયનું.

૩. વિ. દર આડે દિવસે પ્રકટ થતું.

અહવાસિકું (અવાસિકું) [પ્રા. અહ (આહ) + સં. વાર (દિવસ)] જ. સાત દિવસ અને સાત રાતનો પ્રગ; અમુક એક વારથી રાત્રી તેમજ આઠમે દિવસ આવે ત્યાં સુધીના વખત.

અહવાકું (અવાકું) ૧. જ. એક હાથના માપનો અમ.

૨. જ. અકરી; ફરકડી; ફીચી.

૩. [સં. અહ (આસપાસ) + વર (દિવસ)] જ. ઘેરઘો વળ ફેલાતું લાકડાનું એ નામનું એકાદ આકલું.

અહવાકું જ. કિ. સપાકું; ફસાકું.

અહવીસસો [પ્રા. અહવીસ (અહવીસ) + સ. સો] વિ. એક સો અહવીસ; ૧૨૮.

અહમ ૧. [સં. અહમ; પ્રા. અહમ] પુ. અહમ જેમી; જેમકિયાના આઠે ભેદમાં પ્રતિષ્ઠ તપસવી.

૨. જ. (કૈન) જોમ, ઉપાત, રવન, અંતરિક્ષ, આંચ, રવર, લઘુ અને બંધન એ આઠ અંજવાળું નિમિત્તભાવ.

૩. વિ. આઠ અંજવાળું.

૪. [સં. અહન (આહ) + અંચ (ભેદ)] વિ. પાકું; હોશિયાર.

અહ્યાની ધર્મલિપિઓનો અહમ અભ્યાસી બેઠકું તો બધે છે જ.

અહ્યાવધિ

અહમવું જ. કિ. અહેવું.

વડોને સહી સમા અહમી.

મિમાન્સ

અહમો [સં. અહમ; પ્રા. અહમ] પુ. આઠ ઘેરિનું મૂલ્ય.

અહમો તે હાંપનો. અહમો આહનો તેહા

અહમો અંચ આહનો અહમો અંચથી એહ.

લોકાલિ

અહમર્ષ ૧. [પ્રા. અહાલિય] છો. (કૈન) એકી સાથે કરવામાં આવતા આઠ ઉપવાસ.

હા અહમર્ષને અહમર્ષ,

નાથ જયને જયસી.

અન્યથા

૨. છો. (અહી) દેવને અપાતું નેવેલ.

અહમક છો. (અહી) બાપસ કે ચોરસની ફેરી; નાડી; નાકું.

અહમલુ ૧. [સં. અ (અધોભ) + સ્થાન (ઠેકાણું); પ્રા. અહમલુ] જ. અધોભ ઠેકાણું અસ્થાન.

૨. [હિ. અહાન] જ. નેરવજબી કામ ન કરવા બેતું કામ.

૩. જ. વેર કુસનાવડ.

અહમું વિ. (પ્રાચ્ય) કામ વચરતું; આગમ.

આજે જમતો ફેરે અહમી.

કાર્તિક મહિને અહમી ઠાકો.

પિત્રબી

અહમર્ત વિ. (પ્રાચ્ય) નાકી; કુટ.

અહમકને અતિ અહમકો

દેખી પ્રાણને ન આવે કપાશે.

નિયુક્ત

અનુક્રમ ૧. [સં. અશ્વત્થિઃ પ્રા. અશ્વત્થિ
(આઠ દિવસને કલસવ)] સી. (જેન) આઠ
દિવસ સુધી ચાલતી પર્વને લગતી પ્રકૃતિ.
જ અનુક્રમના જુદા જુદા વખત આ પ્રભાવો
છે:-(૧) ચૈત્ર સુદ સાતમથી પૂનમ. (૨)

અપાક સુક સાતમથી પૂનમ. (૩) આત્મ
વદ આસથી બાદરવા સુક પાંચમ. (૪)
આપો સુક સાતમથી પૂનમ. (૫) કારતક
સુક સાતમથી પૂનમ. (૬) શમલ સુક
સાતમથી પૂનમ.

આ અહુર્ધિયને બારે કાર્તિક, શમલ અને
અપાક એ ત્રણ માસમાં મુદિ સમયથી
ચોક્કસ સુધીના આઠ દિવસો હોવાનું છે.

ઉદેશાર્થે ભાગિનો

૧. છી. (જેન) એકી સાથે આઠ દિવસ
સુધી કરવામાં આવતા ઉપવાસ.

૩. વિ. નિરંતર આઠ દિવસનું.

અહુર્ધિય ૧. [પ્રા. અહુર્ધિય (આઠ દિવસનો
ઉપવાસ) + સ્થા. ધર (સમય)] વ. (જેન)
અહુર્ધિ કરવાના આઠ દિવસમાં સરખાતેનો
દિવસ.

૨. વ. (જેન) મંકસરી પહેલો આઠો
દિવસ; આવડુ વડ તેસ.

અહુર્ધિય ૧. [સં. અ (અપાક) + સ્થાન
(કેમણે) પ્રા. અહુર્ધિય] વ. અપાક કેમણું.

૨. [સં. અ (પરિવ) + સ્થાન (આપાક
કેવાની જગ્યા)] વ. એક; એકવાની જગ્યા.

૩. વિ. અપાક; નહિ જાણું.

અહુર્ધિયમંકસ [પ્રા. અહુર્ધિય (આઠ) + મંકસ
(મંકસ)] વ. સમાચાર; એકાદર્શ એકવાની
જગ્યા.

અહુર્ધિય [સં. અ (નહિ) + સ્થાનિન
(કેમણે) પ્રા. અહુર્ધિય] વિ. (જેન)
આપાક વસનું.

અહુર્ધિય ૧. [સં. અહુર્ (આઠ) + નવતિ
(નેવ) પ્રા. અહુર્ધિય] વિ. નેવ ને આઠ;
૬૮.

૨. વિ. જેની સંતા.

અહુર્ધિયપાકી [અહુર્ધિય + પાકી (એક)]
વિ. સોમાંથી અહુર્ધિય કરતાં વધે તેટલું; જેની
સંતા.

અહુર્ધિયપાકી કરતું = સ્તન ઉપર હાથ
નાખવો.

અહુર્ધિય ૧. [સં. અહુર્ધિય (પ્રા. અહુર્ધિય-
ઉપ) વિ. નેવ ને આઠ; ૬૮.

૨. વિ. જેની સંતા.

અહુર્ધિય [અહુર્ (સોમાંથી બાજમાં વરે
ઉપનાં ત્રણ ખાતાં) + મંકસ (મંકસ)]
વિ. સોમાંથી રમતમાં અહુ ઉપરની સોમાં
ન મરાવ એવી કરતવાળું.

અહુર્ધિય [સં. અહુર્ધિય (પ્રા. અહુર્ધિય)] વિ. પચાસ ને
આઠ; ૫૮.

અહુર્ધિય [સં. અહુર્ધિય (પ્રા. અહુર્ધિય)]
વિ. વીસ ને આઠ; ૨૮.

અહુર્ધિય [સં. અહુર્ધિય (અહુર્ધિય)]
વ. વ. વ. ૨૮નો આઠ; ૨૮x૧ થી ૨૮x૧૦
સુધીના મુજાકરનો મોડો.

અહુર્ધિય [સં. અહુર્ધિય (અહુર્ધિય)]
છી. અહુર્ધિય આપાક અહુર્ધિય પરમણું.

અહુર્ધિય ભુજો અહુર્ધિય.

અહુર્ધિય ૧. વ. વ. વ. તેમ.

૨. વ. વ. વ. સોમને પચે પહેલાનાં સાંજનાં.
તે બિધાને રહેતાં નથી, પણ જુદાં જગ્યાનાં
રહે છે. તેમાં સાધારણ રીતે ૮૮ અંકોના
અવરત હોવાથી તેનું આ નામ પડેલું મનાય
છે.

અહુર્ધિય વ. સોને પચે પહેલાનું એક
અતનું સાંજનું.

અહુર્ધિય ભુજો અહુર્ધિય.

અહુર્ધિય ૧. [સં. અર્ધ (માથું)] વ. માથું;
જિજારી.

૨. [સં. અર્ધ; પ્રા. અર્ધ] વિ. અર્ધ
સમંધી.

અહુર્ધિય ૧. [સં. અહુર્ (આઠ)] વ. આઠનો
આઠ; ૧x૮ થી ૧૦x૮ સુધીના મુજાકરનો
મોડો.

૨. વિ. મળજા; લઠ.

૩. વિ. હુમ્મ; પહું; પહેલો.

૪. વિ. હીલું.

અહુર્ધિય ૧. [સં. અહુર્ (આઠ) પ્રા. અહુર્ધિય]
પુ. આઠની સંખ્યા બતાવનારો પદો.

૨. પુ. મંજામાં આઠ થયેલું પત્ર.

૩. પુ. સોમાંથી આઠના દરેક ઉપનાં ત્રણ
ખાતાં.

અહુર્ધિય [સં. અહુર્ (આઠ) + ઉત્તર
(પાશ) + કત (કે)] વિ. એકસે આઠ;
૧૦૮.

અહુર્ધિય [સં. અહુર્ (આઠ) + સમતિ
(સિતેર) પ્રા. અહુર્ધિય] વિ. સિતેર ને
આઠ; ૭૮.

અહુર્ધિયસો [અહુર્ધિય (૭૮) + સો]
વિ. એકસે અહુર્ધિય; ૧૦૮.

અહુર્ધિય [પ્રા. અહુર્ધિય] વિ. (જુ. ક.)
સિતેર ને આઠ; ૭૮.

અહુર્ધિય [સં. અહુર્ધિય (સોમાંથી આઠ નવારે-
ની સંખ્યા)] છી. એકસે આઠ પાશની
જગ્યા.

અહુર્ધિય [સં. અહુર્ (આઠ) + વિધિ
(વીસ)] વિ. વીસ ને આઠ; ૨૮.

અહુર્ધિય વિ. વીસ ને આઠ; ૨૮.

અહુર્ધિય [સં. અહુર્ (આઠ) + અસીતિ
(એક)] વિ. એકી ને આઠ; ૮૮.

અહુર્ધિયસો પુ. સંવત ૧૮૮૮નો ભંધર
ફાળ. ભુજો અહુર્ધિય.

અહુર્ધિય વિ. એકી ને આઠ; ૮૮.

અહુર્ધિય [સં. અહુર્ (આઠ) + સમતિ
(સિતેર)] વિ. સિતેર ને આઠ; ૭૮.

અહુર્ધિય વિ. વીસ ને આઠ; ૨૮.

અહુર્ધિય વિ. વીસ ને આઠ; ૨૮.

અહુર્ધિય વિ. સિતેર ને આઠ; ૭૮.

અહુર્ધિય ૧. પુ. (માથ) દ્વારા નજીની ફેરી;
હવાડો.

૨. [સં. અવર] પુ. (પ્રાણ) દ્વારા.

૩. (અ) છી. અમ્મ; કરત.

૪. (અ) છી. આંતી; મૂંચ.

૫. છી. નજીનો સંમંધ.

અહુર્ધિય સમંધ = નજીનું સમંધ.

૬. છી. હાં જિહા; આપાક.

૧. આઠ કરતી-આંધવી = (૧) નિહ નાખતું.
(૨) હાં કરતી.

૨. આઠ ભાંગી = (૧) અનવધા, ખુશીથી
ભાંગી, કોઈ કારણે તણ દિવેલા, નીન ૩
કરમ બાને તેવા કાર્યની હાથપાત કોઈ
પ્રકારના આંતર સંજોગ સહિત કરવી. (૨)
નિહ હોવાથી. (૩) સોમ ઉતરાવવો.

૩. [સં. અહુર્] વિ. (પ્રાણ) આઠ.

આઠ કુમર કે તેકને મનું.

આઠ દિવસ હાંથી ૧ જાનવિજયસુદ

૮. વિ. આઠ.

૯. વ. પાસે; નજી.

અહુર્ધિય (આઠ) [સં. અર્ધ; પ્રા. અર્ધ] વ. નામ એકે મુજામાં અવતું એક, ધંધો
૩ વતન બતાવતું ઉપનામ; આઠ; એક;
સામ.

આઠ પારખની અને બાત હાથમની =
ખીસાં ખાલી અને ભરમ ભારી; કપાની
દેખાવ ભાગલાવેલા હોવા છતાં મળ્યાં
ખાલી હોવા.

અહુર્ધિય (અહુર્ધિય) ૧. [અહુર્ધિય (અહુર્ધિય
કર્ત પહેલું)] વ. આમળિયે; ઉલાળો.

૨. વ. અંધ; હેમ.

૩. વ. રોમ; અહુર્ધિય.

૪. [સં. અ (નહિ) + દિહ (પાશ)] વિ. અવતાં અવતાં આઠી ભવ એવું.

૫. વિ. હીકું; જકી; અડિસ.

અડકણકણ (અડકણકણ) જી. એ નામની
એક રમત. જુઓ અડકોમડો.

અડકણકણ, હીનાં કાણ, હીં કાંડે,
પીલુ પાંડે.

અડકણ ૧. [સં. અ (નદિ) + કિ
(વાલું)] વિ. આકર્ષી અકર્ષી અડકી ભવ
એવું.

૨. વિ. હીકું; જિહો.

અડકણ ૨. [આકું + કણ (વાત)]
જી. એક વાતોમાં આવતી બીજી વાતો;
ઉપાયા; અડકણ.

૩. જી. મુદાની વાત કાઢી કરાવી બીજી વાત.

અડકણકણ (અડકણકણ) ૧. વિ. એકું;
જીકું.

૨. વિ. મનાવતી; આકર્ષી કાઢેલું.

અડકણું (અડકણું) જ. (મામ) રમતવાલું;
કહેલ વાત.

અડકણું (અડકણું) ૧. જ. કિ. અડકું; રપડું
કરવો.

હેડ અડકણું = રમતવાલું.

૨. જ. કિ. પહોંચું; અડકણે વચ્ચેનું અંતર
ભરવું.

૩. જ. કિ. મારવું.

૪. જ. કિ. હાથમાં લેવું.

અડકણકણું (અડકણકણું) ૧. જ. કિ. અડકે તેમ
કરવું; અડકણું.

૨. જ. કિ. બંધ કરવું; વાસવું.

સાંકળ અડકણી = બારણું સાંકળ વતી
બંધ કરવું.

૩. જ. કિ. મારવું.

હાથ અડકણવો = ઈજા કરવી.

અડકણોળ (અડકણોળ) જ. અડકણથી
કપડાં બેળવાં પડે તેમ.

અડકણમણ (અડકણમણ) ૧. જ. અડકણ;
રમેડલન.

૨. જ. ઉદાગો; આગળિયો.

અડકણેલી (અડકણેલી) વિ. જી. અડકણ-
વાળી; રમતવાળી; અડકણેલી; હેડે બેઠેલી.

અડકણ [સં. ઉદગાર] પુ. આડકણ.

અડકણ (અડકણ) પુ. અડકણ.

અડકણવું (અડકણવું) ૧. જ. કિ. અડકે
એમ કરવું; અડકણું.

૨. જ. કિ. બંધ કરવું; વાસવું.

હાથ અડકણવો બાર, બાજા ઉપરે ૨.

પ્રિયમંદ

અડકણું (અડકણું) ૧. જ. કિ. અડકણ
આવવો; અડકણું; રમતવાલું.

૨. જ. કિ. અડકણથી અડકણું.

૩. જ. કિ. અડકણું રપડું કરવો.

૪. જ. કિ. બંધ કરવું; વાસવું.

અડકું જ. પાસે; નજીક.

હું હવે એ બિલ્ડિસ થુડ પાસે.

અડકણ આવઈ હવે અડિસાસ.

વાહર

અડકોમડો (અડકોમડો) ૧. પુ. અડકણમાં
રહેલો કાંડસ, ખૂન અને કાંબળાનું કચરો.

૨. પુ. એ નામની એક રમત. આ રમતમાં
જ્યાં રમવારે બનીને ઉપર ફૂડાગામાં બેઠાં
પછી એક જણ બેંચ ઉપર પોતાના કાંબ
હાથને પંખે, આંખોનાં ટેરવાં બેંચને અડકે
તે હથેળીને આગ કાંચે રહે એ રીતે ટેલી.
બીજાને તે પ્રમાણે કરવા કહે. પછી તે
રમનાર દરેકના ટેરવા પંખ ઉપર પોતાની
આંખો વારાફરતી તાલ પ્રમાણે મૂકવું ભવ
અને બેંચનું ભવ કે "અડકો દડકો, હાડો
હડકો, પીલુ પી, આવડુ માળે, કિમકુળ
કાંતરકે અબૂર, સાહર સેરકી અબૂર. બાર્ક
તમારાં કૈયાંકારાં સાગાં છે, પીતાબર પખાં
પડે છે. રાજ બેગન, તરીઆ તોળ
માણેક મોની. અરવાળુ, પરવાળુ, બીમસેન
નમે ટીકો." કાર્ક ટેકલે નીચે પ્રમાણે
બોલાવ છે:- 'અડકો દડકો, દમદમકો, એતર-
કેનર, હાડોનાં એતર, હાડો ફડે, દરનાર ફડે,
વાડી માવલે વેલો ફડે, સાહર સેરકી, વેરકી,
બાર્ક ભચ્ચે અબૂરકી'. હેલો કાંબ બેંચનાં
એના હાથપર આંખો આવે તે પાકણું કહે-
વાય અને આમ એક પછી એક પાકણું બે
હેવટ બાકી રહે તેને માથે ઘવ આવે. ઘવ
દેનાર પડે બીજાં ધૂળી પોશ બાવે અને
પછી એક જણ ઘવ દેનારની આંખે કામી
પૂકે કે, 'મામાનું ઘર કેટલે' ત્વરે ઘવ
દેનાર જવાબ આવે કે 'હીલે જલે એટલે'.
આમ સવાસળવાળ કસ્ટાં તેમો આવે અને
તેમની પાછળ ઘવ દેનાર પલુ ભવ કેટલેક
દૂર બઈ બેંચમાં રહેલી ધૂન નાખી દેવાવે
અને પછી એ જ રીતે બેંચતાં બેંચતાં બધાં
રમનાર પાછા અસલ જગ્યાએ આવે, અને
ઘવ દેનારની આંખે ખુલ્લી મૂકી પેલી ધૂળી
કામી બેંચવાનું તેને કહે. એ તે ધૂળી
કામી બેંચી કહે તો તેને માથેથી ઘવ બિતરે
તે રમત પૂરી થાય. પલુ તેને તે કામી ન
કહે તો હરીથી તેને ઘવ આવવો પડે અને
ધૂળી કામી આવે તે કામી કહે ત્યારે જ
તેને માથેથી ઘવ બિતરે.

અડકણમણું (અડકણમણું) જ. કિ. (મામ)
સંભળ લેવી.

અડકણીકું (અડકણીકું) જ. કિ. ગ્રામાં
આવડે અડકણું લેવાં.

અડકેપડામે (અડકેપડામે) [યુ. અડકું
(પડકણે દિવાલ) + સ. પાથ (પડકું)]
જ. આબુઆબુ; આસપાસ.

અડકેપડામે એવું-તપાસવું = (૧) આગળ-
પાછળની વસ્તુસ્થિતિથી વાકેફગાર રહેવું.
(૨) પૂલેખાંચરે કાર્ક વસ્તુની તપાસ કરવી.
(૩) સાવધાન રહેવું.

અડક ૧. [અ (નદિ) + કણ (ખસકું)]
વિ. ન કહે એવું; રિમર; અજગ.

૨. વિ. ભવ વિનાનું; બહાદુર.

અડકણ [અ (નદિ) + કણ (ખસકું)]
+ તા (પલું)] જી. હડતા; રિમરતા.

અડકણે પુ. (મામ) વાહને ટેલી રાખવા
તેના આગળના ભાગમાં નીચે ઘાબવામાં
આવેલો ખાચો; હડકો; હિંડકો.

અડકણું વિ. ગ્રામાં આવું; અડકણું લેવું.

અડકણસંધમ [અડક (ન કહે તેવું) + સંધમ
(ઉદિવ ઉપરનો ભવ)] પુ. ન કહે એવો
ઉદિવ ઉપરનો ભવ.

અડકણેત જુઓ અડક.

અડકું [અ (નદિ) + કણ (ખસકું)]
વિ. ન કહે એવું; અડક; હડ.

અડકોમડીયાં (અડકોમડીયાં) જ. જ. ક. કીચોને
ખમમાં પહેરવાનું એ નામનું એક મરેલું.

અડકી ૧. [સં. ઉદગાર (અડકાણ)]
જી. આડકાર.

પલુ તેના ટીકાકી અને અડકી આવે.

અડકેલ

૨. જી. હેડકો.

અડકો પુ. ઉદાગો; આગળિયો.

અડકોમડણો (અડકોમડણો) ૧. પુ. પંધામાં
અથવા કામકામમાં થતે એટલો.

૨. પુ. એસલે વસે મળસામાં કચરાથી
ભરેલું હાંકું હાંકી વચાપડાં અને લાલ (લાસ-
લકી) આવે તે અસાસ (જાહર) ભવ એમ
બેંચતાં મથે બઈને હાંકું હાંકવાની વહેંચ
કારેલી કડિ.

૩. પુ. વાહની જવાબદારી; ઉપાગો બાર.

અડકોપડામે જુઓ અડકોમડામે.

અડકામડામે જુઓ અડકોમડામે.

અમવદ્ધોર્ભાસ (અમવદ્ધોર્ભાસ) ૧. જી. અમવદ્ધોર્ભાસ; રજો-
દર્શન.

અમવદ્ધોર્ભાસ = છેડે બેસતું અમવદ્ધોર્ભાસ
આવે.

૨. જી. અમવદ્ધોર્ભાસ; સંહ; કુન્ન.

૩. જી. વધિ; વિરેલ.

૪. જી. હરકત; નમતર; મુલેલી.

અમવદ્ધોર્ભાસ (અમવદ્ધોર્ભાસ) ૧. [સં. અર્થ (અર્થ) +
અમ (અમ)] વિ. અર્થ સત્તાવાર;
અમવદ્ધોર્ભાસ એવું.

૨. વિ. અર્થ સત્તાવારે અમવદ્ધોર્ભાસે અર્થ
અર્થ; અમવદ્ધોર્ભાસ.

૩. જ. પાસાબેર; અમવદ્ધોર્ભાસ.

અમવદ્ધોર્ભાસ (અમવદ્ધોર્ભાસ) ૧. [અમ + અર્થ
(અર્થ)] વિ. અમ; અર્થ નહિ માનનાર;
અમવદ્ધોર્ભાસ એવું.

૨. વિ. અમ; અર્થ.

અમવદ્ધોર્ભાસ એવું.

અમવદ્ધોર્ભાસ (અમવદ્ધોર્ભાસ) ૧. જ. અમવદ્ધોર્ભાસ; હિવાલ.

૨. જ. હોરનો જેમાં દૂધ બાંધે છે તે અમ-
વદ્ધોર્ભાસ; અમવદ્ધોર્ભાસ.

૩. [સં. અ (અ) + દિશ (દિશ)]
વિ. અમવદ્ધોર્ભાસ એવું; અમવદ્ધોર્ભાસ.

અમવદ્ધોર્ભાસ (અમવદ્ધોર્ભાસ) ૧. જી. અર્થ; રસ્તો.

અમવદ્ધોર્ભાસ (અમવદ્ધોર્ભાસ) જી. હરકત; હિવાલ.

અમવદ્ધોર્ભાસ (અમવદ્ધોર્ભાસ) ૧. જી. અર્થ; હિવાલ.
અમવદ્ધોર્ભાસ એવું.

અમવદ્ધોર્ભાસ (અમવદ્ધોર્ભાસ) ૧. જ. અર્થ; હિવાલ.
અમવદ્ધોર્ભાસ એવું.

૨. જ. અમવદ્ધોર્ભાસ; અમવદ્ધોર્ભાસ.

૩. જ. અમવદ્ધોર્ભાસ; અમવદ્ધોર્ભાસ.

અમવદ્ધોર્ભાસ (અમવદ્ધોર્ભાસ) ૧. જી. અર્થ; હિવાલ.
અમવદ્ધોર્ભાસ એવું.

૨. જી. અર્થ; હિવાલ.

૩. જી. અર્થ; હિવાલ.

અમવદ્ધોર્ભાસ (અમવદ્ધોર્ભાસ) ૧. (સંમીત) એ
નામનો એક તાલ.

અમવદ્ધોર્ભાસ (અમવદ્ધોર્ભાસ) [હર (હર) +
તાલ] જી. હરકત; હિવાલ એ વિશેષ જણાવવા
અમવદ્ધોર્ભાસ એવું.

અમવદ્ધોર્ભાસ (અમવદ્ધોર્ભાસ) [સં. અર્થવારિ-
શ; અ. અમવદ્ધોર્ભાસ] વિ. અર્થવારિ એ અમ-
વદ્ધોર્ભાસ.

અમવદ્ધોર્ભાસ (અમવદ્ધોર્ભાસ) ૧. જી. અર્થ.

૨. જી. અર્થ એ નામનો એક રીત એક

અમવદ્ધોર્ભાસ એવું. એવું. એવું.
અને બીજી કેટલીક વસ્તુ ૪૦ રીતે અમવદ્ધોર્ભાસ
પરંતુ ૪૨-૪૪-૪૮ રીતે અમવદ્ધોર્ભાસ એવું.
અને તેની જાતના તોલ અમવદ્ધોર્ભાસ એવું.
પિસ્તાવે અને અમવદ્ધોર્ભાસ એવું.

અમવદ્ધોર્ભાસ એવું = માર મારવું. એ
સીમા નહિ અર્થે તે અમવદ્ધોર્ભાસ એવું
અર્થ.

૩. [સં. અર્થ (અર્થ) + અર્થવારિશ
(અર્થવારિશ)] જી. સંવત ૧૮૪૮માં પોરબે મોરો
દુકાન.

અમવદ્ધોર્ભાસ (અમવદ્ધોર્ભાસ) જી. અર્થવારિશ.

અમવદ્ધોર્ભાસ ૧. વિ. અમવદ્ધોર્ભાસ; અર્થવારિશ.

૨. જ. અર્થવારિશ.

અમવદ્ધોર્ભાસ (અમવદ્ધોર્ભાસ) ૧. વિ. અર્થવારિશ
અર્થવારિશ એવું; અર્થવારિશ એવું.

૨. વિ. અર્થવારિશ; અર્થવારિશ.

મારે અર્થવારિશમાં અમવદ્ધોર્ભાસ નથી =
અર્થવારિશમાં મારે અર્થવારિશ નથી.

અમવદ્ધોર્ભાસ (અમવદ્ધોર્ભાસ) [સં. અર્થ (અર્થ) +
નિશ્ચય (નિશ્ચય)] જી. અર્થવારિશ; અર્થવારિશ.

અમવદ્ધોર્ભાસ (અમવદ્ધોર્ભાસ) ૧. [સં. અર્થવારિશ]
જી. અર્થવારિશ; અર્થવારિશ.

૧. અર્થવારિશ નીમા અર્થવારિશ = અર્થવારિશ એવું;
અર્થવારિશ એવું; અર્થવારિશ એવું.

૨. અર્થવારિશ અર્થવારિશ એવું = (૧) અર્થવારિશ
મારવા. (૨) એવું અર્થવારિશ વાત કરવી.

૩. વિ. અર્થવારિશ; અર્થવારિશ.

૪. વિ. અર્થવારિશ ન હો એવું.

અમવદ્ધોર્ભાસ (અમવદ્ધોર્ભાસ) ૧. જી. અર્થવારિશ.
અર્થવારિશ એવું.

અર્થવારિશ એવું = સાદામાં કરવા;
અર્થવારિશ એવું.

૨. જી. અર્થવારિશ; અર્થવારિશ.

અમવદ્ધોર્ભાસ (અમવદ્ધોર્ભાસ) વિ. અર્થવારિશ.
અર્થવારિશ એવું.

અમવદ્ધોર્ભાસ (અમવદ્ધોર્ભાસ) ૧. જી. અર્થવારિશ;
અર્થવારિશ એવું.

૨. જી. અર્થવારિશ; અર્થવારિશ.

અમવદ્ધોર્ભાસ (અમવદ્ધોર્ભાસ) ૧. જી. અર્થવારિશ;
અર્થવારિશ એવું.

૨. જી. અર્થવારિશ; અર્થવારિશ.

૩. જી. અર્થવારિશ; અર્થવારિશ.

૪૫મી હોય છે. અર્થવારિશ તે મીઠા, મરમ,
અર્થવારિશ, અર્થવારિશ, તમા મરમ, માર્મ
અને દૂધ વધારનાર છે. મરમનામાં અર્થવારિશ
ઉપયોગ થાય છે.

૧. અર્થવારિશ એવું = (૧) અર્થવારિશ મરમની
જાંબી એવું; અર્થવારિશ માર્મ મરમ; અર્થવારિશ
અર્થવારિશ. (૨) તાબે અર્થવારિશ; અર્થવારિશ રહે
એવું અર્થવારિશ. (૩) અર્થવારિશ એવું.

૨. અર્થવારિશ એવું = નસાડી મરમની
પેરવી અર્થવારિશ. તેમજ અર્થવારિશ અર્થવારિશ
અર્થવારિશ માર્મ મરમ એવું અર્થવારિશ અને તેમને
અર્થવારિશમાં અર્થવારિશ એવું તે તેમના તાંબી
નાસી અર્થવારિશ. અર્થવારિશ અર્થવારિશ નસાડી
મરમ એવું તે અર્થવારિશ એવું અર્થવારિશ એવું.

૩. અર્થવારિશ અર્થવારિશ-અર્થવારિશ એવું = મરમ
તેમ અર્થવારિશ એવું; અર્થવારિશ અર્થવારિશ
એવું. અર્થવારિશ તે એવું, અર્થવારિશ અર્થવારિશ
અર્થવારિશ કેવી, અર્થવારિશ તે તારા અર્થવારિશ
અર્થવારિશ એવું કરવું. અર્થવારિશ નાસાડી

૪. અર્થવારિશ એવું = (૧) અર્થવારિશ
(૨) તાબે અર્થવારિશ.

અર્થવારિશ (અર્થવારિશ) ૧. [અ. અર્થવારિશ]
જી. અર્થવારિશ એવું; અર્થવારિશ.

૨. જી. અર્થવારિશ અર્થવારિશ દુકાન ઉપરનારો
અર્થવારિશ એવું.

અર્થવારિશ (અર્થવારિશ) જી. અર્થવારિશ એવું
અર્થવારિશ એ નામની એક વેલ. તેના પાંદડાં
અર્થવારિશ પાંદડાં એવું હોય છે.

અર્થવારિશ (અર્થવારિશ) ૧. જી. અર્થવારિશ;
અર્થવારિશ.

૨. જી. અર્થવારિશ; અર્થવારિશ વિનાની અર્થવારિશ.

અર્થવારિશ (અર્થવારિશ) વિ. અર્થવારિશ; અર્થવારિશ
અર્થવારિશ.

અર્થવારિશ (અર્થવારિશ) ૧. [અ. અર્થવારિશ]
જી. અર્થવારિશ એવું.

૨. જી. અર્થવારિશ અર્થવારિશ અર્થવારિશ એવું.

અર્થવારિશ એવું = અર્થવારિશ એવું અર્થવારિશ
અર્થવારિશ.

૩. જી. અર્થવારિશ માર પાંદડાં હાથમાંનાં
નરમ અર્થવારિશ તે.

અર્થવારિશ એવું-અર્થવારિશ એવું = અર્થવારિશ
મારી હાથમાંનાં નરમ અર્થવારિશ.

૪. જી. અર્થવારિશ એવું; અર્થવારિશ; અર્થવારિશ.

૧. અર્થવારિશ એવું = પેટાની વાતને અર્થવારિશ
રહેવું.

૨. અડધવે ને આંબલી = હલકું ઓસડ;
કિમત વમરનું ઓસડ.
૩. અડધવે ને પીતપાપડે = ગમે તે
જતનું; મેળ વમરનું.
૪. અડધવે બરડવે = સંબંધ વમરનું
બોલવું.
અડધાળું (અડધાળું) ૧. વ. અડધા ઘોડાનો
બનાવેલ લાકું; અડધિયો.
૨. વ. બીજા ને ત્રીજા દાવ એકઠી કરી
રહેલી અડધની દાળ.
૩. [અડધ + આળું (વાળું)] વિ. અડધ-
વાળું; અડધું.
અડધાળો લુગો અડધવો.
અડધિયું (અડધિયું) ૧. વ. અડધા ઘોડાનું
એ નામનું એક વસાણું.
૨. વ. અડધનું ખીરું.
૩. વિ. અડધ જેવા કાપવાળું.
૪. વિ. અડધ કેમતાં નાસી જાય એવું.
૫. વિ. અડધનું બનેલું.
અડધિયો (અડધિયો) ૧. પુ. અડધના ઘોડામાં
વસાણું મેળવી બનાવેલો લાકું; અડધનો પાક.
૨. પુ. એ નામનો એકાકીમાં ઉમરો, લીલા
ફેનનાં પાન અને પીળા ફેનનાં ફલવાળો છાં.
એનાં પાન વાડી ઘોડરી કરી અમૂઝ પર
લગાડવામાં આવે છે. આ છાંડ પાનનો
આકાર અડધની રૂપ જેવો હોવાથી તેને
અડધિયો કહે છે.
અડધિયો પચ્ચર (અડધિયો પચ્ચર) પુ. અડધ-
ના જેવા કાપવાળો ધંદિયો પચ્ચર.
અડધિયો બાવો (અડધિયો બાવો) પુ. શરીર
ઉપર તેલ નખાવે અને અડધ કેમતાં નાસી
જાય એવો બાવો; તેલિયો બાવો.
અડધિયો વા (અડધિયો વા) પુ. એક
બાલુનો મહેરો બોલો પડી જાય એવો એ
નામનો એક રાજ. દાનતંત્રના રાજથી આ
દરદ થાય છે.
અડધોકકો (અડધોકકો) પુ. બાકી રહેલો
ખરાબ માલ.
અડધોમઠકો (અડધોમઠકો) ૧. પુ. એ નામની
એક રમત. એ છોકરી સામસામી એકબીજાને
તાળી કર્ષ પાછળથી પમનું ફેલું મારતી જાય
ને નીચેના સવાલજવાબ પાછળતર કરતી
જાય છે. ક. અડધોમઠકો. જ. એમપેચ.
છલછી-છાથી ધોમ. મચકો મેવો, એકને
લેવો. આ રમત ટોલ વચકતાં વચકતાં
જલુ તેના તાલમાં રમાય છે.

૨. પુ. માર.
અડધોફું (અડધોફું) વ. અડધનાં પાંદડાનો
પાલો.
અડધોપાકો (અડધોપાકો) ૧. [અ. અડધો
(પાકોનો દિર્ઘાવ) + ક. પાક (પાકો)]
પુ. વાક; પાકો.
૨. પુ. નાતર; હરકત.
અડધ લુગો અડધું ૨.
અડધસાએફું (અડધસાએફું) [સ. અર્ધ
(અર્ધ) + ક. અર્ધ (અર્ધ) + એફું (લુગ-
સાથ પ્રત્યય)] વિ. અરધાથી સહેજ વધારે.
અડધપંચાળ (અડધપંચાળ) વિ. અમમ.
અરધું.
અડધાઅડધું (અડધાઅડધું) વિ. રહેલી
મંડુલેલું; ઉમળકાથી ધેલુંતર.
અડધાઅડધી થઈ જવું = ઉમળકાથી મંડુ-
લેલું થઈ જવું; થાકું થાકું થઈ જવું.
અડધાં (અડધાં) [સ. અર્ધ (અર્ધ)]
વ.વ.વ. અરધાનાં આંક; ૧x૦૦ થી
૧૦૦x૦૦ સુધીના મુલાકારના કોડ.
અડધિયાલુ (અડધિયાલુ) ૧. વ. અરધો જામ.
૨. [સ. અર્ધ (અર્ધ)] વિ. અમમ અર્ધ.
અડધિયું (અડધિયું) ૧. [સ. અર્ધ (અર્ધ)
+ ક. ઇયું (લુગસાથ પ્રત્યય)] વ. અરધો
જામ.
૨. વ. અર્ધ માપ; મુકરર માપથી અર્ધ
માપિયું.
૩. વ. એક કે ને માલુસથી ઉમરી રાખ
એવું તાંબાનું પિત્તળનું કે સોડાનું વચકા
વળનું પચાણું.
૪. વ. કાંસાનું નાનું વાસણ.
૫. વ. ચૂપ કરતાં અરધી પડીની બાડે
દિવસે ખેરવાની નાની ચૂડી.
૬. વ. હુંકું ધીલિયું; પંચિયું.
અડધિયો (અડધિયો) ૧. [સ. અર્ધ
(અર્ધ)] પુ. અરધો જામ.
૨. પુ. (અડધી) પાંચિયાથી અરધી કિમતનો
એટલે અડધી કરીને રૂપાને સિલો.
૩. પુ. સંકલ્પથી મોટા કાનો રોપકો.
૪. જી. પાંચેક ૧૮ લંગાઈની, પહેળી, ચપડી,
કળા રંગની, બીંધાવાળી, ચીસા કાંટાવાળી
અને હાથ પાણીમાં રહેલી એક જાતની
માલવી.
અડધી (અડધી) ■. તાંબાનો એક નાનો
ચલણી સિલો; પાઈ. મુનઈમાં પાઈને અડધી
કહે છે.

અડધીની સોપારી ને હીસે દલાલ ચેપારી.
લેલોચિ
અડધીસોપારી (અડધીસોપારી) જી. એ
નામનું એક જાતનું તાડનું કાક. તેમાંથી તાડી
કાઢવામાં આવે છે. એનાં ફલ લાંબી બટા-
વાળાં અને ફળ અરધી સોપારી જેવાં હોય છે.
અડધું (અડધું) ૧. વિ. ઉમળકાથી ધેલુંતર.
૨. [સ. અર્ધ; ગ્રા. અર્ધ] વિ. એકના ને
સરખા જામ કર્યાં હોય તેમાંના એક જેવડું;
અર્ધ.
૧. અડધી ધડીની બેહાઈ ને આખા
હાડાનું સુખ = થોડી વારની મહેનતથી
મળતો ધણો વિસામો.
૨. અડધી રાતે ફવામાં ઊતરે એવું =
મધરાતનો સમય ધણો બારીક અને ફવામાં
ઊતરતું જોખમ બરેલું હોય છે, તે ઉપરથી
ગમે તેવા સળેસોમાં પણ ચીંધું કામ
કરે એવું; ગમે તેવું જોખમનું અને મુશ્કેલીનું
કામ કોઈ પણ વખતે કરવા તૈયાર થાય
એવું.
૩. અડધું બંન = (૧) પત્ની; વફુ. (૨)
મદદ કરનાર મિત્ર. (૩) શરીરનો એક
બાલુનો જામ.
૪. અડધું થઈ જવું = (૧) અધમૂડે થઈ
જવું. માર ખાઈ ખાઈને ફું તો અડધો
થઈ ગયો. (૨) કામ કરીને થાકી જવું.
(૩) સંકલ્પ લીધો જવી. (૪) મુકાઈ જવું;
નજીમ થઈ જવું. આ અવિશ્વાસમાં અને
અંતર્જનમાં અમાત્ય અડધો થઈ ગયો.
—એવર્ધનરામ
૫. અડધું મૂડી અજાને ન ધાવું = જે
મનનું હોય તેમાં સંતોષ લેવો.
૬. અડધે પંથે આવવું = (૧) અરધો માર્ગ
કાપવો. (૨) માર્ગ કામનો અરધો છોલ થવો.
૭. અડધે મૂડી જતા રહેવું = અધવચ
તણ ફેલું.
૮. અડધે છુકને = વેલુ પૂરે બોલાર્ધ ન
જવું હોય ત્યાં; વિના વિધાને; કમું કે
તરવ જ.
૯. અડધેથી પડતું મરતું = કામ વચમાંથી
મૂડી ફેલું.
૧૦. અડધો પાયો બોલો = કમચકલ.
૧૧. અડધો ચેટલો = ખાવા પૂરતું
ખાવાને એકઠો લેટલું; પેટપૂરતું.
અડધુંઅડધું (અડધુંઅડધું) વિ. રહેલી મંડુ-
લેલું.
અડધુંઅડધું થઈ જવું = હાંધીલા થવું; જલુ
કરખાવું.

અડધુપધું (અડધુપધું) ૧. [અડધું (અર્ધ) + પધું (અડધુને દિર્ઘ)] વિ. અરધાથી ઠંઈ ઓછુંવતું; સમભાગ અરધું.

૨. વિ. ચોડુંપણું.

અડધેરું (અડધેરું) [સં. અર્ધ (અરધું) + રૂ. એરું (વધુતાસૂચક પ્રત્યય)] વિ. સમભાગ અરધું.

અડધેરુંક જુઓ અડધેરું.

અડધો (અડધો) ૧. [સં. અર્ધ (અરધું) + પ્રા. અધી] પુ. આઠ આનાની કિંમતનો રૂપાનો અલણી સિક્કો.

૨. વિ. પું. હરખલો.

અડધોઅડધ (અડધોઅડધ) [સં. અર્ધાર્ધ; પ્રા. અદ્ધઅદ્ધ] વિ. બરાબર અરધું.

અડધોઅડધનો જાગિયો = બરાબર અરધો ભાગ માગે એવો જાગીદાર.

અડધું ૧. વિ. બીડીઓપડીતું; કટાકટીતું, ખારીક સમપત્તું.

અડધું ટાણું = ખારીક વખતે કટાકટીનો પ્રસંગ.

૨. વિ. પાસેનું; નજીકનું.

અડધ (અડધ) ૧. જી. અમરક.

૨. જી. ખંત; ઉત્સાહ.

અડધ અડધી = ઉત્સાહ થવો; રુકરણા સ્વી.

૩. જી. ધીરજ; હિંમત.

૪. જી. નિશ્ચય; કરાવ; પક્ષો વિચાર.

અડધપડપ (અડધપડપ) ૧. [અડધ (નિશ્ચય) + પડપ (તણપ)] જી. અમરકથી નક્કી કરેલો હલ્લો.

૨. જી. આશ્રતનો સપટો.

૩. જી. ઉતાવળ; તાકીદ.

અડધપડિયારું ૧. [અર્ધ (અરધું) + પડ (પાપડું) + આરું (વારું)] વિ. અરધું મીચિલું.

૨. [અડધણું (તોફાન) + આરું (વારું)]

વિ. અડધણાં કરનારું; આગા કરે એવું; મસ્તી કરેલું.

અડધપડિયાળી આંખ એકને,

કચ ઉપર પાલવ હાલે રે.

નરસિંહ

અડધણું (અડધણું) ૧. ન. અટક્યાળું; તોફાન; આંધળું.

અડધણું કરતું = ચીડવતું; છેડતી કરતી.

૨. વિ. અટક્યાળું; તોફાની; મસ્તીખોર.

૩. વિ. ઉત્સાહી, આલાક

અડધવું (અડધવું) ૧. જ. કિ. વળાચા રહેલું; ખંતથી મંજા રહેલું; મન્યા રહેલું.

૨. જ. કિ. સર કરવું.

અડધટ (અડધટ) ૧. [સં. આરકાલન (અચકામણ)] જી. અચકામણ; કપટ; હાકલ

અડધટ લાગતી = (૧) પક્ષો લાગવો. કાર્ડ મોટાની અડધટમાં આવી જઈશ તો નકમો માર્યો જઈશ. (૨) ભૂત વગેરેની અસરમાં આવવું.

૨. જી. મુશ્કેલી; આશંક.

અડધટમાં આવવું = (૧) કપટમાં આવવું. (૨) મુશ્કેલીમાં આવી પડવું.

અડધાઉ (અડધાઉ) ૧. [અ. આહુદાહ (નકાણું)] વિ. નકાણું; ઉપયોગ વગરનું.

૨. વિ. ફાલતું; અલણી.

અડધેટ જુઓ અડધેટ.

અડધમડ (અડધમડ) વિ. હંમણ વગરનું.

અડધમડવું (અડધમડવું) ૧. [શુ. આડું + સં. વણ (મેળ કરવું)] જ. કિ. એધું ખાલું; લથડવું; અડવડવું.

૨. જ. કિ. હરખડવું; બીજું.

અડધમડિયું (અડધમડિયું) જ. લથડિયું; એધું; ચકરી.

૧. અડધમડિયું આવવું = ચકરી આવવી; તમ્મર આવવી.

૨. અડધમડિયું ખાવું = (૧) એધું ખાવું; લથડિયું ખાવું. (૨) પક્ષો પહોંચવો. (૩) ભૂલ ખાવી.

અડધમથ (અડધમથ) જી. ધોલ; તમાચો.

અડધમંગ (અડધમંગ) ૧. વિ. (હિંદી) ઘોંચું-નીચું; અટપડું.

૨. [શુ. આડું + સં. વક (વાંક)] વિ. જકો; હાકિલું.

૩. વિ. રોમણ વગરનું; હંમણ વિનાનું.

૪. વિ. તોરી; ખૂતી; મરજી પ્રમાણે આલનાર.

૫. વિ. (હિંદી) મુશ્કેલ; અલર.

૬. વિ. મૂર્ખ; અણણી; ભેવફૂર.

૭. વિ. વિલસણ; અજબુત.

૮. વિ. સાહસિક; ભય, ડિર ૬ વિચાર સુખ્યા વિના કામ કરનાર.

અડધમંગો (અડધમંગો) પુ. એ નામનો એક વમદૂત.

અડધાઉ (અડધાઉ) ૧. વિ. અકલ વગરનું; જ્ઞાન વિનાનું; મૂર્ખ.

૨. વિ. કેળવણી વગરનું; શિક્ષણ વિનાનું.

૩. [સં. અટવી (નંચવ)] વિ. વાળ્યા વગર ઊમેલું; જંગલી.

અડધાઉ અરોળિયો (અડધાઉ અરોળિયો) પુ. એ નામની એક જાતની જંગલી વનસ્પતિ. તેનો છેડ ૧ થી ૩ ફૂટ ઊંચો, સાંખો વખત નમે એવો, જરા કરડાવેલો અને ઊભો હોય છે. તેમાં ડાળીને છેડે ફૂલના ગોટા, અને ફળને બદલે શીંગ થાય છે.

અડધાઉ કારેલ (અડધાઉ કારેલ) જી. (કચ્છી) ચોમાસામાં ઊગતો અને ચીજડાંના વેલાને મળતો એ નામનો એક જંગલી વેલો. તેના ફળ કારેલાં જેવાં, શાકમાં ઉપયોગી, અને છેડે અણીવાળાં અને ધિસોડાંની જેમ ઊભી હાંસવાળાં હોય છે.

અડધાઉ કુંવાર (અડધાઉ કુંવાર) જી. એ નામનો એક જંગલી છોડ. તેની મીડી અને કડવી એવી બે જાત છે.

અડધાઉ કેર (અડધાઉ કેર) પુ. (કચ્છી) રાનાં અને સુંદર ફૂલવાળો અકલખેરનો છોડ.

અડધાઉ ખપાટ (અડધાઉ ખપાટ) પુ. ખેથી અડી ફૂટ ઊંચો એ નામનો એક જંગલી છોડ. તેનાં ફૂલ પીળાં અને ફળ પાંચ ખંડવાળાં હોય છે.

અડધાઉ ગાળી (અડધાઉ ગાળી) જી. વાળ્યા વગર ઊગતો ૨ થી ૩ ફૂટ ઊંચો મળીનો છોડ. તેનાં પાન ત્રણ ત્રણ ભેગાં અને ફૂલ જંબુડી ચાંચવાળાં રાત્રા રંગનાં હોય છે. તેની શીંગમાં ૮ થી ૧૨ બી હોય છે.

અડધાઉ ગુવાર (અડધાઉ ગુવાર) પુ. ચોડવતાં ન અને તેની અવક શીંગવાળો ગુવારનો છોડ.

અડધાઉ ગૂંદી (અડધાઉ ગૂંદી) જી. કુંગર ઉપર પોતાની મેળે ઊગી નીકળતું ૪ થી ૬ ફૂટ ઊંચાઈનું ગૂંદીનું ઝાડ. તેનાં પાન લંબ-ઝોળ, તળિયે સાંકડાં, ઉપર પહોળાં, સાદાં કે કોરે હાંતાવાળાં હોય છે.

અડધાઉ વિસોડી (અડધાઉ વિસોડી) જી. એ નામનો એક જંગલી અને ઝેરી કડવો વેલો; કડવી વિસોડી.

અડધાઉ આમણાચોટલો (અડધાઉ આમણા-ચોટલો) પુ. ચપટાં, સાંકડાં અને છેડે અણી-દાર પાનવાળું, હાથ દેડ હાથ ઊંચું એક જાતનું ધાસ.

અડધાઉ છુંદડી (અડધાઉ છુંદડી) જી. પીળાં ફૂલ તથા પાતળી અને બે હાંસવાળી શીંગનો જંગલમાં ઊગતો એક કુમળો છોડ.

અડધાઉ ટાંકો (અડધાઉ ટાંકો) પુ. ખારવાળી જમીનમાં ઊગતો, ઊભો કે પથરાયેલો, ટાંકા જેવાં નાનાં પાનવાળો વગડાઉ છોડ.

અડખાઉ તરવારડી (અડખાઉ તરવારડી) છી. (કચ્છી) દૂડાં અને છુડાં પાન તથા નાની રીંખો પોતાની મેળે ઊઘી નીકળે એક વેલો.

અડખાઉ તલ (અડખાઉ તલ) પુ. વામ્બ વગર ઊમતો એક છેડા. તેનાં ફળાણ પ્રમેદના રોગીને સાડર સાથે ખપાય છે.

અડખાઉ તાંદલજો (અડખાઉ તાંદલજો) પુ. એ નામની જંગલની એક વનસ્પતિ.

અડખાઉ નાગડી (અડખાઉ નાગડી) છી. ખેત્ર. વમરની જમીનમાં ઊગતું એક ધાસ. મરીળ મોઝો દુકાળમાં તેનાં દાણા ખાય છે.

અડખાઉ નેરી (અડખાઉ નેરી) છી. (કચ્છી) ધિળાં અને ખરમટ ફાંવણો એ નામનો એક જંગલી વેલો. તેને તોડતાં અંદરથી ધિળો રસ નીકળે છે. સોજ તથા મડમૂમડ ઉપર તે વાદીને ચોપડાય છે.

અડખાઉ પારસપીપળો (અડખાઉ પારસ-પીપળો) પુ. નરમના કુચમાં કરમદના ઝંચ નીચે જડુ ઊમતો, ૩ થી ૫ ખૂણાવાળાં પાન, તથા પારસપીપળા જેવાં મોટાં પીળાં ફલવાળાં અને ચોમાસા પછી પાકતાં ફળો ૨ થી ૪ ફૂટ ઊંચાઈનો એક પૌષ્ટિક જંગલી છેડા.

અડખાઉ પાલખ (અડખાઉ પાલખ) પુ. વાળાના સોજ ઉપર વપરાતાં પાનનાં, ઊભો કે પથરાયેલો, પોતાની મેળે ઊમતો છેડા.

અડખાઉ બલ (અડખાઉ બલ) પુ. (કચ્છી) રાતાં કે પીળાં ફલવાળો અને પાંચ અંડવાળાં પીળાં ફળવાળો એક વનડાઉ છેડા.

અડખાઉ બલખુવારો (અડખાઉ બલખુવારો) પુ. (કચ્છી) લાંબી અને ફેલાયેલી ઢાળનો જંગલનો એક છેડા. તેનાં જૂન અંતરિક્ષ તાવ થર અપાતા ઉઠાણમાં વપરાય છે.

અડખાઉ બોરડી (અડખાઉ બોરડી) છી. બેડના ઘાટનું એક જંગલી ઢાડ.

અડખાઉ મગી (અડખાઉ મગી) છી. અધિ-પંચમીના દિવસે લોકોને ફળાહારમાં ઉપયોગમાં આવતો એ નામનો એક જંગલી છેડા.

અડખાઉ માંદાંલું (અડખાઉ માંદાંલું) જ. (કચ્છી) હાથ દેડ હાથ ઊંચું એ નામનું એક જંગલી ધાસ.

અડખાઉ મૂરી (અડખાઉ મૂરી) છી. (કચ્છી) છેડેથી મૂળા જેવો ફેલાતો, હાથ દેડ હાથ ઊંચો, જંગલમાં ઊમતો, અને સંમહસૂચિ દર ઉપર ઉપયોગી મનાતો એક છેડા.

અડખાઉ મૂળો (અડખાઉ મૂળો) પુ. ચોમાસા-

માં ઊમતો પાનનાં પાનવાળો અને જંબુડિયાં ફલને એ નામનો એક જંગલી છેડા.

અડખાઉ મેધી (અડખાઉ મેધી) છી. મેધીન છેડની મારક તથા મલુ મલુ ભેમાં પાનવાળો એક જંગલી છેડા.

અડખાઉ રાઈ (અડખાઉ રાઈ) છી. એ નામનો એક જંગલી છેડા.

અડખાઉ રાજગરો (અડખાઉ રાજગરો) પુ. મડમૂમડ ઉપર વપરાતાં પાનનો પ્રગાં અને મગકતાં બીરાળો એક જંગલી છેડા.

અડખાઉ વોંજ (અડખાઉ વોંજ) પુ. મેધી અડી ફૂટ ઊંચાઈનો, છુડાં પાનવાળો, ઢાલાં જેવાં પલુ નાનાં ફળવાળો, અને જૂરા મખ-મલી વાળની ફાંટીવાળો એક વનડાઉ છેડા. તેને કાસતક માસમાં પીળાં કે રાતાં ફલ આવે છે.

અડખાઉ રાજ (અડખાઉ રાજ) છી. એ નામનો એક જંગલી છેડા. જુઓ ટબલ્લી.

અડખાઉ સામો (અડખાઉ સામો) પુ. ચો-માસમાં પાણીરાળી જંગલો ઊમતો એક વનડાઉ છેડા. મરીળ ભેક તેનાં દાણા ખાય છે.

અડખાઉ હીરવણી (અડખાઉ હીરવણી) છી. એ નામનો એક જંગલી છેડા. એનાં પાન છુડાં, દેલી વલુનાં પાન જેવાં, ફલ જંબુડાં આંદલાવાળાં પીળા રંગનાં અને ફળ કાળાં હોય છે. તેનાં પાનનો રસ કાનનાં દરમાં વપરાય છે.

અડખી (અડખી) ૧. છી. રતાળું; સારાંદ.

૨. છી. સેખી; નડાલ નડાઈ.

અડખૂત જુઓ અડખોથ.

અડખૂથ જુઓ અડખોથ.

અડખો (અડખો) ૧. પુ. અડખો; જવાઈ-માં અવતો વાલિયાનો વેલ.

૨. પુ. (ગામ) મૂર્ખ માણસ.

અડખોત જુઓ અડખોથ.

અડખોથ (અડખોથ) ૧. છી. ધોલ; તમાચો; મામ હાજી લપાટ.

૨. વિ. જડ; મૂર્ખ; અડખંડ; શુદ્ધિ વનસ્તુ.

અડખોથનો ઉચારો શી? = (૧) એ વખતે એ કામ કરવાનું હોય તે જ વખતે તે કામ કરતું. ધરમના કામમાં દીલ નહિ તે અડખોથનો ઉચારો નહિ. - કહેવત (૨) તૈયાર હોય તે અડખી જ રેતું. (૩) મૂર્ખ લોકોને કહે તેમ બોલવાની છૂટ હોવી.

અડખંડ (અડખંડ) વિ. (કચ્છી) તોરી; છૂરી; મરજી પ્રમાણે વર્તનાર; અડખંડ.

અડખુજ (અડખુજ) વિ. મૂર્ખ; અજડ; ઝોછી શુદ્ધિવાળું.

અડખડ (અડખડ) જ. જેમતેમ કરીને.

અડખરુ પુ. (પિંગળ) ફરેક ચરતુમાં નમ્મ, નમ્મ, નમ્મ, નમ્મ અને લપુ મળી ૧૩ અક્ષરનો એ નામનો એક અક્ષરમેળ છેડ.

અડખરુ મદિપર ન ન ન ન ન ન.

અડખાર્મ ૧. [અડ (ખાઈ) + માર્મ]

પુ. આડે માર્મ; ખોટો અથવા જુદો રસ્તો.

૨. પુ. સાંકડો પથરસ્તો; ઢેડી.

અડખલ (અડખલ) પુ. (પિંગળ) એ નામનો એક છેડ. જુઓ અડખલ.

ધુવમાસ વડમાસ સહી

મડવલ અડખલ નહ મુવી.

અડર [સં. અ (નહિ) + ડર (બી)]

વિ. બીજા વિનાનું; નિર્ભય.

સિંહ નામ કામો હતા, હડતા અડર અડખ,

સિંહ પ્રુખ રવર્મે થયા, હવે રજા સી ધંબ.

હવપતથમ

અડસ પુ. (પિંગળ) એ નામનો ૧, ૫, ૬ અને ૧૩ માત્રાએ લાલવાળો ૧૬ માત્રાનો એક માત્રામેળ છેડ; કારિલા; ચોપાઈજીલક.

ચરતુ ચરતુમાં માચા સોલે,

મુરુ લપુ કો નહિ ભેમાં લોલે;

લાલ અડસમાં પ્રથમ ઉપર ૫૨,

પછી ૨૨ નવ જગ ઉપર ૮૬ કડ.

અડવ [હિ.] પુ. (સંગીત) પૂજ, અધાર,

મખમ, દેવત અને નિષાદ એ પાંચ સ્વરવાળેડ

એ નામનો એક રાગ.

અડવડું (અડવડું) [ડ. આડું + સં. વજૂ (જડું)] વિ. લખડું; એવાં ખાડું.

અડવડતો અડુંન સુખ મળો,

હાહામર સેના માહે મળો.

જલુવાદન આખ્યાન

અડવડડવડ (અડવડડવડ) ૧. જ. એવાં ખાતાં; લખડવડ.

૨. જ. કાપથી; ઉતાવળથી.

નાઈલને તો રીસ જ મલ,

અડવડડવડ પાછી વળી.

રઠિયાળી શવ

૩. જ. નમ્મરાનો અડુડરતુવાચક સબ્દ.

અડવડડવડ નવાઈ વાલે,

હાહા ચોમળી ચાલે છ રે.

બેસી રહેતું; ધામે નાખતો. (૨) લાંબું;
જીવ્યાતરના બેસી રહેતું.

અડદો (અડો) પુ. એ નામની એક રમત.
જુઓ એરડો.

અડંગી ૧. [સં. અડંગર] છી. અડંગર
બોટો બપોરો.

૨. છી. જક્રીપલું; મમત; હઠ.
૩. છી. મમરી; મર્વ; અભિમાન.

આવડી શી અડંગી ૨. ૧૬ પરે રાજ્ય કરો.
દવાયમ

૪. વિ. બોટા ડેગવાળું; અડંગરી.

અડા ૧. છી. રોડ; મલક.

અડા દેવી = મલક કરવી. દલાણે તે આ
કામમાં અડા પલુ દેતો નથી.

૨. છી. રપડો.

અડાઅડ જ. લગેલમ.

અડાઅડી ૧. [અડવું (રપડો કરવો) નો
દ્વિર્ભાવ] છી. અડખીતને અડાઅડેલના
વિચાર વગર કરાતો રપડો.

આ અડાઅડી કરીને બાબીવારો કરી મૂક્યો.

૨. છી. પડખ.

૩. (અડાઅડી) છી. બારીક સમય; અડખિનો
વખત.

૪. (અડાઅડી) છી. હરીફાઈ.

૫. જ. બોડાબોડ; લગેલમ; પાખોપાખ.

અડાઉ (અડાઉ) [સં. અડાઉ (અડેડ)]
વિ. વાળા વગર કીચેલું; પોતાની મેલે કીચેલું.

એ તેમને બિરાઠ માટે અડાઉ અથવા પર-
મૂલ્ય હોઈ બરખા નહિ થયે તો તે બિરાથે-
માંનાં કોનાં વલ ઉપર ચડાઈ કરશે.
બિટીના ઉપદ્રવો

અડાકડી (અડાકડી) ૧. છી. કટોકટીનો
વખત; અડાઅડકડી.

૧. અડાકડીની રમત = મુશ્કેલીથી નિત્યાય
એવી રમત.

૨. અડાકડીનો મામલો = કટોકટીનો કે
મુશ્કેલીનો પ્રસંગ.

૩. છી. મેડીદાની રમતમાં ધણું જલ્દી દોડ
લઈ જવા એકઠું થઈ જાય તે વખતની રમત-
ની ધમાલ.

૪. છી. માંડમાંડ ચલાવાતું મુજરાન.

અડાક (અડાક) ૧. પુ. (હિંદી) હમ્મો.

૨. પુ. દોર બાંધવાની કાડ.

૩. પુ. જગતજુ કેવવાની દુકાન.

૪. પુ. કેવવા માટે રાખેલો જગતજુનો હમ્મો.

અડાડવું (અડાડવું) ૧. જ. કિ. બડે એમ
કરવું; ધમાડવું.

૨. જ. કિ. ઉમેરવું; વધારવું.

૩. જ. કિ. ઉપો દેવો; ધમાડવું.

૪. જ. કિ. નંધ કરવું; વાસવું.

૫. જ. કિ. ફગડ કરવું.

આજે સહેલ પડે અડાડી રીધે.

૬. જ. કિ. કાસેલવું; ધોકેલવું.

અડાડીમ વિ. (મામ) ધણું મોટું; જળદ.

અડાડીમજી જુઓ અડાડીમ.

અડાડુ જ. માલ.

કું વમાય વચન અડાડુમાં માનું છે.
નવલસમ

અડાડુકું વિ. ધરણિયું; મીચો મોકું; મીરવી.

અડાડુલી ૧. વિ. અડખડ; આવાત વમરું.

૨. [સં. અ (વડ) + રા. ઘના (મહુ)]

વિ. નેવમુર; મૂર્ખ.

૩. વિ. વિવેક વિનાનું; અસભ્ય.

અડાડું ૧. જ. મીચો મોકું વરતું.

અડાડું મોકું = મીચો મોકું. તારા બાપને
અડાડું મેલ રે હાકરડા, ફરિયા લેશ
રાકરડા-લોકમીત

૨. વિ. મીચો મોકું; ધરણે મોકું.

૩. [સં. અ (વડ) + રા. ઘના (મહુ)]

વિ. મૂર્ખ.

અડાડુકો ૧. પુ. (સંગીત) પલાટી ઘાટના
મિશ્રિત રાગમાંનો, કાનડો ને મેલ આશવરી
મળાને લેતો, સન્નિયા પહેલે પહેરે ચલાતો એ
નામનો એક રાગ. તેમાં કામળ અંધાર તેમજ
કામળ અને શુદ્ધ નિષાદ સિવાય બધા શુદ્ધ
સ્વર હોય છે. તેમાં આશોહે અંધાર અને
ધૈવતનો લેણ અને અવશોહે ધૈવત પુર્વજ
તથા વાદી સ્વર પૂજ્ય અને સંવાદી સ્વર
પંચમ હોય છે. તે ગરબી વાદ્યપિછને લીધે
જતી મુશાની પીડા મટે એમ મનાય છે.

આદિ લલથી અડાડુકો જલ્દાર સમયમાં ખલુ
ગાઈ લાગશે.
બીલ્લેવિંક

૨. વિ. પીડાની એ નામની એક ભાતનું.

ભણુ અરબી અડાડુક.

અનવચ પડેલો લાલ.

અડાડુકાનવો પુ. (સંગીત) એ નામનો એક
રાગ. જુઓ અડાડુકાનવો.

અડાડુકાનવો પુ. (સંગીત) સંખર્ષ ભવિનો
અને સન્નિયા પહેલે પહેરે ચલાતો એ નામનો
એક રાગ. તેમાં અરજ, રિખળ લીવ, અંધાર
કામળ, અખચ કામળ, પંચમ, ધૈવત લીવ,
નિષાદ લીવ કામળ અને, એ પ્રમાણે સતે
સ્વર આવે છે. તેમાં વાદી સ્વર પંચમ, મહ
સ્વર મધ્યમ અને અસ સ્વર અંધાર હોય છે.

અડાન [કિ.] પુ. મુકમ; વીમાર્થને કરેલો
પાલ.

અડાની (અડાની) ૧. [કિ.] પુ. એ
નામનો ફુલોનો એક છવ. તેમાં સામાવાળાના
પત્રમાં પોતાનો પત્ર બરાલીને તેને પછડાવ છે.

૨. પુ. મોટો પંખો.

અડાનો પુ. (સંગીત) એ નામનો એક રાગ.
જુઓ અડાનો.

અડાળીક (અડાળીક) ૧. વિ. બેડાખાંપલુ
વમરું.

૨. વિ. મોકમ; નક્કી.

૩. [સં. અ (વડ) + કામર (અવંત)]

વિ. ભવ ઉપજવે એવું મોટું; જળદ.

અડાળીક લાડ.

૪. વિ. બરખા; બરપુર.

૫. વિ. મોબાદાર.

અડાળીત (અડાળીત) વિ. લણી; સંખ્યાબંધ.

અડાળો (અડાળો) ૧. પુ. કુંજખરિવાર;
ધરખટલો.

૨. [હા. અરાવહ (તોપની ચાડ)] પુ. માટી.

અડાખલિયો પુ. આખી દૂર કરનાર પદાર્થ.

અડાખી [પુ. આડે (વચ્ચે) + સં. મિ
(વચ્ચે)] છી. બીંત સાથે જડેલી પાટિવાની
પાટી; પાટિવાની બીંત.

અડાકું ૧. જ. એ નામની લખોટીની એક
રમત. તેમાં રમવાની જગ્યામાં એક ફૂંદી કરી
એક જલ્દી બધા રમનારાં પાસેથી અડેકી
લખોટી લઈ ફૂંદી આમળ કીકું રહી પોતા
તરફ નથી લખોટી ફેંકે. જેની લખોટી દૂર
પડે તેનો પહેલો વારો. જાડી બધાં રમનારાં
અડેકો લખોટી ફૂંદીમાં મોકે. પહેલા વારવાળું
પોતાની લખોટી બધાં પડી હોય લાંબી ફૂંદી-
માંની લખોટીને અડિ. એ તે આડી થઈ તો
તે નથી લખોટી છતી જાય, અને ન અડિ
તો બીજાનો વારો આવે.

૨. [સં. અહ (સુકાઈ ગયેલું)] જ. પડપું
પડપું સુકાઈ ગયેલું જાય બેસ વગેરેના અણપું
પોચકું. જાડી કેટલીક ક્રિયામાં અડાખાં જ
વપરાય છે.

અડાખો (અડાખો) પુ. કોળાખો.

અડાચ ૧. [સં. અડાચ (જલ્દી જમા)]

પુ. (હિંદી) હમ્મો.

૨. પુ. જગતજુ કેવવાની દુકાન.

૩. પુ. કેવવા માટે રાખેલો જગતજુનો હમ્મો.

૪. [સં. અડાચન] વિ. દર ને અડાચ ૧૮.

અર્થશાસ્ત્ર વ. એક જાતનો વેલો. લુગો
અર્થશાસ્ત્ર.

અર્થશાસ્ત્ર [સં.] વ. એ નામનો એક જાતનો
નામ; મધુરવૃક્ષ. તેમાં પશુની પાંખની આકૃતિ
હાથ ફાડીને એક જ જાતનો એક ફર-
વામાં આવે છે.

અર્થશાસ્ત્ર ૧. છી. એ નામની એક વાત.
૨. વ. એક આમનું નામ.

૩. વ. વાલિયાની એ નામની આમનું માલસ.
૪. વિ. વાલિયાની એ નામની એક આમનું.
અર્થશાસ્ત્રી ૧. છી. રાખી.

૨. [સં. અ (નિષ્કંત વસ્તુનો આધાર) +
સ્થાતી (વાળો)] છી. વાલિયાની નામની આમનું;
સમવ્યવહાર.

અર્થશાસ્ત્ર (અર્થશાસ્ત્ર) ૧. સ. વિ. આમનું;
નીમનું.

એને કાઢી જાવો જાણી દો તે મેલી
મહેસવાળી.

૨. સ. વિ. મુસાફરનું; ધાલી રેલું; જાનુઆરી
મહિના.

એ કામનું કાઢી દે અને તેને વાલે અથવા નવો
જાણી દે.

અર્થશાસ્ત્રી પાત્રું = (૧) છી. રીતે અથવા
મુજાબી સમય રજુ. (૨) ફૂટથી રેલું;
છીનવી રેલું.

૩. સ. વિ. માંપીને જમનું; થવું આવું.
પોઠા ફાટતાં જ અર્થશાસ્ત્ર = સવારમાં વહેલું
આવું.

૪. સ. વિ. જૂડી વાત મલાવવી; સપ મારવી;
જોડું કહેવું.

૫. સ. વિ. મમાવવું; કપોત આપવો.
તેલે તેને જુન અથવા બે.

૬. સ. વિ. ન કહેવાની વાત કહી દેવી.
૭. સ. વિ. પ્રતિવાદીને નિમ્મલસનમાં પાડી
બોલતો નંધ કરવો.

૮. સ. વિ. મારવું; સમવ્યવહાર.
૯. સ. વિ. સંબોધન કરવો.

અર્થશાસ્ત્રી વ. વ. વ. ઓગોસ્ટ પાત્રું એ નામનું
એક ધરેલું. લુગો અર્થશાસ્ત્રી.

અર્થશાસ્ત્રી (અર્થશાસ્ત્રી) વ. ઓગોસ્ટ પાત્રું
એ નામનું એક ધરેલું.

અર્થશાસ્ત્રી લુગો અર્થશાસ્ત્રી.
અર્થશાસ્ત્રી લુગો અર્થશાસ્ત્રી.

અર્થશાસ્ત્રી [અર્થશાસ્ત્રી] ૧. વ. નજીક; પાસે;
સમવ્યવહાર.

૨. વ. પાછાં; આગળ.

૩. વ. મલો; પુખ્ત.

કોઈ કામને હું નહિ આવું.

એક પુખ્તની આકાસે ૨.

આપણે અર્થશાસ્ત્રી = મલક કરવી.

અર્થશાસ્ત્રી વ. અર્થશાસ્ત્રી આમનું ફાળ.

અર્થશાસ્ત્રીપાત્રી [અર્થશાસ્ત્રી (આમનો ફાળ) +

પાત્રી (પાછો ફાળ)] વ. મોજાની અને

અર્થશાસ્ત્રી ફાળ.

અર્થશાસ્ત્રી પુ. એ નામનો એક જાતનો વેલો;

અર્થશાસ્ત્રી. તેમાં ફૂલ અર્થશાસ્ત્રી, પાંખો ફે પાંખો

અને તેનું ફૂલ પાંખશાસ્ત્રીનું હોય છે. આ

વેલોને કાઢીને તેની આકૃતિ સમવ્યવહાર ફરતીને

અર્થશાસ્ત્રીમાં આવે છે. તેજ રેસામાંથી ફેરી,

ફેરમાં અને કામનું અર્થશાસ્ત્રીમાં આવે છે.

અર્થશાસ્ત્રી ૧. છી. ધરના અર્થશાસ્ત્રીમાં એક

જાત અને એટલા ઉપર અર્થશાસ્ત્રી સુખી જાન-
વેલી ફરી જોસરી; એકજ જાતનાં ફરી

જોસરી.

૨. છી. રાખી.

અર્થશાસ્ત્રીપાત્રી [અર્થશાસ્ત્રી (અર્થશાસ્ત્રીમાં

જોસરી) + પાત્રી (પાછો ફાળ)] છી. ધરના અર્થશાસ્ત્રીમાં એકજ

જોસરી.

અર્થશાસ્ત્રી (અર્થશાસ્ત્રી) ૧. વિ. મુસાફરનું; માથા-
માર્ગ; પગપેસારો કરનાર.

૨. વિ. જાતિવાળું; ભવ વગરનું; નીકર.

૩. વિ. નોરડાં સિવાયનું ન લાગે એવું.

૪. વિ. મમતી; મિત્રી; હાડી; જાડી.

૫. વિ. હોશિયાર બાહોશ.

અર્થશાસ્ત્રી (અર્થશાસ્ત્રી) ૧. [અર્થશાસ્ત્રી

(હાડી) + ટુંક (પાંખો પાંખો)] વ. માર

મારવા જતાં જુન ન આવે એવું પાંખ.

૨. વ. હાડી અને ટુંક ન માને એવું માલસ.

ટુંક આકાસે મલક પછી થવું મારવાથી જુન

આમનું અર્થશાસ્ત્રી નથી. તે ઉપરથી હાડી

માલસ માટે અર્થશાસ્ત્રી વપરાય છે.

અર્થશાસ્ત્રી (અર્થશાસ્ત્રી) ૧. વ. અર્થશાસ્ત્રી; અર્થશાસ્ત્રી;

સોનીનું ભાત અર્થશાસ્ત્રી એક જોગવર.

૨. વ. ફૂડી મેસાવવાનું મોજીનું જોગવર.

અર્થશાસ્ત્રી (અર્થશાસ્ત્રી) વ. એ નામની

એક રમત; હાડી પાંખો; અર્થશાસ્ત્રી; અર્થશાસ્ત્રી.

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં અર્થશાસ્ત્રીમાં

૩. જી. કમ્પાનિ મલિનરામાં રાખવામાં આવતો આડવાળો લોહનો કટોર.

૪. જી. કુભરના ચાક નીચે મુકવાનો લોહનો આડવાળો કટોર.

૫. જી. ધરીના ઉપલા પડની માંકડીમાં રાખવામાં આવતો લોહનો આડવાળો ચોરસ કટોર.

૬. જી. ધરી વગેરેના થાક ધરાવતું કાંસાનું ઝોળર.

૭. જી. ચિત્રોપમાં સળ અને જટલીની નીચે બેસાડવામાં આવતો ઝોળાર લોહનો કટોર.

૮. જી. (હિંદી) જિંદા; હક.

૯. જી. રોટા; હક; અપરડી.

અડીએ અડતું = (૧) હવર્થ આવતું. (૨) રોડીને આમળ આવતું.

૧૦. જી. ચોટાસ મૂડી અવાજ કરવા માટે વપરાતી લોહની માકી.

૧૧. જી. મુરોલીનો સમય; કટાકટીનો વખત.
મૂકે મિત્રને એક અડી વેળાએ એ નર.

અડીનો વખત = ગારીક પ્રસંગ; કટાકટીનો સમય.

૧૨. જી. જલુકર લોકોનું કાગલ નીચે રાખવાનું લોહનું એ નામનું એક સાધન.

૧૩. જી. સોનાપા ઉપર થાક જાપવાનું, બંદર ખેડીને જાત પાડી હોય એવું સોનીનું એક ઝોળર; બીજું.

અડી કરવી-મારવી = ચેરવું.

૧૪. વિ. અડી; એ ને અડું.

૧૫. વિ. પાસેનું; નજીકનું.

વેનું અડીનું સત્તું કામ છે.

અડીઅડી (અડીઅડી) જી. એ નામની એક રમત; કાકડૂનો; ટોપીલ. આ રમતમાં હવ દેનાર જો પડે નીચે બેસે અને બીજાં જોનાં રહી પોતાના અને હાથની મૂડી ઉપરાઉપરી અડાવી તેના માથા ઉપર મૂકે. જોનાં રહેલમાંથી જેની સીધી હાથે મૂડી હોય તેની અને હવ દેનાર વચ્ચે નીચે પ્રમાણે સવાલ-જવાબ થાય: "કયો કેલો ખૂંચ્યો? અર જેલો. લોહી કેલું નીચું? પાસે જરિને. કાલુ ક્યાં હતું? ક્યાં ઉપર. મર્યાબરમાં હત્યા? હાથમાં. રોટલો કેલો ખાધે? માનહો. કાગ જેલો ખાધો? કાકડી જરિને. પાણીયણી કર્યું કે? કર્યું. ચાળીયાળી વગાડી કે? વગાડી. કાકડૂના કેલો જાર? એક ઉતાર (મૂડી)." આ પ્રમાણે છેલ્લે જવાબ થતાં સવાલ કરનાર પોતાની મૂડી જઈ લે. એ જ પ્રમાણે બધાં વાસકરતી કરે અને અડાવી

મૂડી ઉપડી રહે એટલે પછી બધાં નાસવા મડિ. હવ દેનાર તેઓને અડવા કહે. જેને તે અડે તેની પાસેથી ઉપર પ્રમાણે હવ લેવાય છે. કેલો કેલો હવ છેલ્લું વાક્ય જ બોલાય છે, અને અમુક કેલો "અડીઅડી કેલો જાર? એક ઉતાર" એમ અથવા "કુકામુકા કેલો જાર? એક ઉતાર" એમ પણ સવાલજવાબ થાય છે.

અડીઓપડી (અડીઓપડી) ૧. જી. અમર; અર.

૨. [મુ. અડી (કાકડીનો સમય) + સ. આપતિ (કુખ)] જી. અમર; વિમ.

૩. જી. અમરવાળો સમય; અમુકાગ.

૪. જી. મુરોલી; અપરડી.

૧. અડીઓપડી કાગડી = મુરોલીના સમયમાં માર કરવી.

૨. અડીઓપડીનો વખત = મુરોલીનો સમય.

અડીકડી (અડીકડી) ૧. જી. કટાકટીનો વખત; અકામકડી.

૨. જી. જેડીલાની રમતમાં થતી ધમાલ. લુઓ અડાકડી.

૩. જી. લુનાચળા ઉપરકેટમાંની એક પ્રાચીન વાવનું નામ.

અડીકડીવાલ ને નોખસુ હવેલ
ન એક તે છવતાં મુઓ

૪. જી. માંકમાં અડવાનું મુજસન.

અડીખમ (અડીખમ) ૧. [હિં. અડીખમ] વિ. બેસવર; જળવાન.

લુવાલ એકો અડીખમ આવતી રોશીવા
આ કાચી પત્થર એકો બક વઈ ઉલો રહો.

૨. [અડી (કાકડીનો વખત) + અમર] વિ. મુરોલીને પહોંચી વળે એવું.

૩. વિ. કટીરું; અકાકુર.

અડીજડીને (અડીજડીને) જ. મંડા રહિને; પાછળ પડીને; ખંતથી.

અડીક ૧. જ. નખોલ.
એનું અડીક અપ.

૨. [અ (નહિ) + કીક] વિ. ટીકા વગરનું.

૩. [અ (નહિ) + કીકું (અરે પડેલું)] વિ. ન દેખાય એવું; અડીક.

અડીક કરવું = દૂર કરવું. એને અડીક કર.

૪. વિ. નામનિસાન વગરનું; નિર્ભય; નિર્વહ.

અડીક ૧. વિ. હાથથી દૂર કરવા એવું.

અડીક હાથ ફેરવવાનું ને અડીક શું અડીક.

૬. [અ (નહિ) + કીક (કીકું)] વિ. ટીકા વિનાનું; ટીકા વગરનું.

૭. [અ (નહિ) + કીક (કીકું)] વિ. ટીકા વિનાનું; ટીકા વગરનું.

૮. [અ (નહિ) + કીક (કીકું)] વિ. ટીકા વિનાનું; ટીકા વગરનું.

૯. [અ (નહિ) + કીક (કીકું)] વિ. ટીકા વિનાનું; ટીકા વગરનું.

૨. [અ (નહિ) + કીક (કીકું)] વિ. ટીકા વિનાનું; ટીકા વગરનું.

અડીકેકે જી. એ નામની એક રમત. લુઓ મેલકેલ.

અડીકડી (અડીકડી) જી. એ નામની એક રમત; કમચોડીલો. લુઓ અડીકડીકડી.

અડીકંક (અડીકંક) જ. (આરણી) પ્રાણુ ન હરે એવું બાણ.

અડીનું (અડીનું) વિ. નજીકનું; પાસેનું.

અડીને જ. નજીકમાં; લગભગ; બેસાલે.

અડીલીડી (અડીલીડી) [અડી (કાકડીનો સમય) + બીક (લંચી)] જી. અડીનો વખત; કટાકટીનો સમય; તંબીનું ટાણું.

અડીમલડીમ (અડીમલડીમ) વિ. (મામ) પૂંજવાળું; જાણનાર.

અડીલ પુ. (પિંજ) એ નામનો ૧૬ માથા અને ૪ તાલવાળો એક માથામેળ છંદ.

અડીલ પુ. (પિંજ) એ નામનો ૧૬ માથા અને ૪ તાલવાળો એક માથામેળ છંદ.

અડીલ પુ. (પિંજ) એ નામનો ૧૬ માથા અને ૪ તાલવાળો એક માથામેળ છંદ.

અડીલ પુ. (પિંજ) એ નામનો ૧૬ માથા અને ૪ તાલવાળો એક માથામેળ છંદ.

અડીલ પુ. (પિંજ) એ નામનો ૧૬ માથા અને ૪ તાલવાળો એક માથામેળ છંદ.

અડીલ પુ. (પિંજ) એ નામનો ૧૬ માથા અને ૪ તાલવાળો એક માથામેળ છંદ.

અડીલ પુ. (પિંજ) એ નામનો ૧૬ માથા અને ૪ તાલવાળો એક માથામેળ છંદ.

અડીલ પુ. (પિંજ) એ નામનો ૧૬ માથા અને ૪ તાલવાળો એક માથામેળ છંદ.

અડીલ પુ. (પિંજ) એ નામનો ૧૬ માથા અને ૪ તાલવાળો એક માથામેળ છંદ.

અડીલ પુ. (પિંજ) એ નામનો ૧૬ માથા અને ૪ તાલવાળો એક માથામેળ છંદ.

અડીલ પુ. (પિંજ) એ નામનો ૧૬ માથા અને ૪ તાલવાળો એક માથામેળ છંદ.

અડીલ પુ. (પિંજ) એ નામનો ૧૬ માથા અને ૪ તાલવાળો એક માથામેળ છંદ.

અડીલ પુ. (પિંજ) એ નામનો ૧૬ માથા અને ૪ તાલવાળો એક માથામેળ છંદ.

અડીલ પુ. (પિંજ) એ નામનો ૧૬ માથા અને ૪ તાલવાળો એક માથામેળ છંદ.

અડીલ પુ. (પિંજ) એ નામનો ૧૬ માથા અને ૪ તાલવાળો એક માથામેળ છંદ.

અડીલ પુ. (પિંજ) એ નામનો ૧૬ માથા અને ૪ તાલવાળો એક માથામેળ છંદ.

અડીલ પુ. (પિંજ) એ નામનો ૧૬ માથા અને ૪ તાલવાળો એક માથામેળ છંદ.

અહુ (અહુ) પુ. એ નામની એક વસ્તુપતિ; અહુસો.

અહુસો (અહુસો) ૧. પુ. અહુસ વાણિયો.
૨. પુ. અહુસમાં અહુસ વાણિયોનો વેશ; અહુસો.

અહુક (અહુક) ૧. વિ. ધણું મોટું.
હોં સમસ્યન વડે. ઉપર કોમ અહુક.
મોંસા પુઓ મારો, હાથથી હકુક.
મોંસાનો હાથિયસ

૨. જ. મેલમળનાનો અનુકરણવાચક સંદ.

અહુસાક (અહુસાક) ૧. પુ. કોટવાળા ધસારો; અંધળિયાં કરી કરેલો ધસારો.

૨. પુ. સામરતું કે મેલનું મંભીર મર્મન.

૩. વિ. (મામ) ધણું મોટું.

૪. જ. કોટતું, ફેલું અને ધસી આવતું; હકુકાક.

૫. જ. ધસારાનો અવાજ બતાવનાર સંદ.

અહુકક (અહુકક) ૧. જ. ધસારા કે અંધળાનો અવાજ બતાવનાર સંદ.

૨. જ. ધસારાનું; અહુક વગર.

૩. જ. મેલમળનાનો અનુકરણવાચક સંદ.

અહુલ [અ (નહિ) + યેલું (ફલ)]
વિ. (અહી) સિયર; હા; અમેલ.

અહુલી જી. (અહી) હાથમાંથી ખસી ન આવ તે માટે રાત કે નેતરની છેડે મંધાતો લાકડાનો મોર્ષ જેવો હોય; મળક.

અહુલો (અહુલો) વિ. મૂર્ખ.

અહુકકક (અહુકકક) ૧. વિ. ફેલું; અહુકક
૨. વિ. અને પડમાં હોય એવું.

૩. જ. અમતેમ; અહીંતહીં.

અહુકકકક (અહુકકકક) ૧. વિ. અહીંતહીં હોનાર.

૨. વિ. અધાધાલી કરનાર.

૩. વિ. મોઝા સિદ્ધાંત વગરનું અસ્તિત્વ.

૪. વિ. અને પડમાં હોય એવું.

અહુકકકકો ભેર = રમતના બે પડમાં બે મારની બર પો તેને માર કરનાર સાથે.

અહુકકકક (અહુકકકક) જ. વસ્ત્રાદી મર્મન અપનાર સંદ.

અહુસા (અહુસા) [સં. અહુસ (અહુસો)]
પુ. (હિંદી) મુઝુ માર ફટ હોય એ નામનો એક એક તેની દરેક માંક ઉપર આંગળાં પાને મળતાં અને અહુસ લીલા રંગનાં બને પાન હોય છે. તેનાં પાન બે સહેજ મીઠા સ્વાદનાં પોળાં ફલ ખાંસી, દમ, શ્વેત તથા હ્રુપ રોગમાં ફલ નરિકે વપરાય છે.

અહુસી (અહુસી) [સં. અહુસ] જી. અહુસી નામની વસ્તુપતિ.

અહુસો (અહુસો) [સં. અહુસ] પુ. એ નામની એક વસ્તુપતિ; અહુસી.

અહેકહે (અહેકહે) ૧. જ. મૂળ કિમતે; હોં પશુ નહી વગર; સરભર.

૨. જ. (મામ) અમેલમ.

અમ અહેકહે છે.

અહેખહે (અહેખહે) જ. મોર્ષ વાર; આમેજ રજુંમળું.

અહેમાક (અહેમાક) ૧. પુ. ધસારો.

૨. વિ. ધણું મોટું.

૩. જ. અહુક વગર.

૪. જ. ફેલું.

૫. જ. ધસારાનો અવાજ બતાવનાર સંદ; અહુકાક.

અહેલું વિ. યેલું.

અહો ૧. પુ. અમને આમથી આવુએ યેલવાનો ખસે; હિંદો; હો.

૨. પુ. ધામે; પાવ.

અહોઅહ [અહુનો દ્વિર્ભાવ] જ. અમેલમ; એમીમને અહીને; એમનો.

અહોલ ૧. વિ. સ્તમ્ભ; હિંમ્હ.

૨. [સં. અ (નહિ) + ફલ (ફલ)]
વિ. સિયર ન મેલે એવું; હા.

અહોલી ૧. [સં. અ (અનુસરણ કરવ) + રજુ (લાકડાને પાતળો કાપ)]
જી. અહોલ, રાત કે નેતર હાથમાંથી ખસી ન આવ તે માટે તેને છેડે અધિવામાં અહુતો લાકડાને નાતે પાતળો હોય; મળક; મોંકી.

૨. જી. રોમ; અધારું યેલું.

અહોલું ૧. જ. મોંકી; મળક; અહોલી.

૨. વિ. અહુ; અહુસ વગર.

અહોસપોસ (અહોસપોસ) ૧. [સં. અવસિન (પસે એવા) + અવસિન (સપે એવા)] પુ. ધસી અહુસાસુ રહેનાર માણસને સપ; ધસી અહુસાસને વસવડ.

૨. [સં. અ (પસે) + વાસ (રહેઠણ) + અવિ (સપે) + વાસ (રહેઠણ)] પુ. ધસી અહુસાસને અમ મમનની અમેખમેનો લવો.

અહોસીપોસી (અહોસીપોસી) [સં. અ (વચ) + વસિન (એવા) + અવિ (સપે) + વસિન (રહેવા)] જ. જ. જ. ધસી અહુસાસુમાં રહેનાર માણસ.

અહોલ ૧. વિ. અનુસરણ; અવરણ વગરનું.

૨. [અ (નહિ) + યેલ (યા)]
વિ. ધાક વગરનું; મેડાલ; અહુ.

૩. [અ (નહિ) + યેલું (ફલ)]
વિ. સિયર; હા; અમેલ; અમ.

અહોલકાહલું ૧. [સં. અમેલ (યાક વગરનું) + સં. હા (પસા)] જ. ધાક વગરનો પસાર; ઇંદાયા.

૨. વિ. ઉપવેશમાં ન આવે એવું; નહીં.

અહોલકાહલું એવ પેસા અધાથી લાગી.

૩. વિ. ધાક વગરનું; અહુ; મેડાલ.

અહોલપણું ૧. [અમેલ (અહુ) + પણું (નામ અમનનાર અમ)] જ. અહુપણું; અસુરતી.

૨. [અમેલ (સિયર) + પણું (નામ અમનનાર અમ)] જ. સિયરતા; હાતા; અમપણું.

અહુપણી પુ. (મૂંઝીત) એ નામનો એક તાલ; અહુપણ; અહુપણી; અહુપણ. જુઓ

અહુન [સં.] જ. હાલ.

અહુ જ. જ. જ. અહુસના મેળાનાં ધર.

અહો ૧. પુ. એકાં મળવાની કે એકાં થઈ પડી રહેવાની અવધા; અવધ.

૨. પુ. (હિંદી) અહુસાનું; અહુસને મેસવા માટે એવે મનાવેલી જમી.

૩. પુ. (હિંદી) ફેલવાનું; અહુસાસી સોએને મળવાનું ફેલું.

૪. પુ. અમીનમાં એકેલા બે વાંસપર અહુ મોએ વાંસ.

૫. પુ. ધામે; અમીન; પાવ.

અહો અમાવો = એક અમાએ બેસી રહી પેલાનો હક સ્થાપિત કરવો.

૬. પુ. જમીને મેસવા માટે પંજરામાં આવી નામેલી લાકડા કે મોંકની જા.

૭. પુ. પચાસ સાક પાવાળી અમની મોંક તેલ પર અહુ રાખી છીપલો અપવાનું અમ કરે છે.

૮. પુ. અરતમ કરવા માટે વપરાતી માંકી મોંક.

૯. પુ. મુખ અમ; કંઠમાન.

૧૦. પુ. રેલને બિંદો ફરતો અહુસવા તેમાં રાખવામાં અવતી એક લાકડી; ખાટી.

૧૧. પુ. વાહન બિંદો રહેવાની અમ.

૧૨. પુ. સેનામાંની જા વાર લાંબ કરવા પહેનું અવરે માર હાથ લાંબું, બે તેલ અમન પહેલું તથા અહુ અરપર ધસી ખીલી એકેલું સાધન.

૧૩. પુ. હાં; જિત.

૧૪. પુ. હાસ્યના વડે કપાસ પીલવાની જગ્યા;
જગ્યા.

અહોવીઆ જિ. સેવા એમણી જગ્યાના
એ નામના એક પેટા જગ્યા.

અહણું (અહણું) ૧. [સં. અ (નહિ) +
હિ (હ)] જિ. આ વિનાહું; પડી રહેલું;
અટકી પડેલું.

મનમાં આવે તે સરસે કાવળે
હજીજ અહણું નહિ થયે રહેલું

નરસિંહ

૧. અહણું રહેલું = (૧) અટકી પડ્યું; ન જ
માથે એવું બન્યું. (૨) મંદા રહેલું.

૨. અહણું રાખવું = અટકાવી પાડવું.

૨. જિ. અરણું; અમલણું.

અહણુંઅહણું (અહણુંઅહણું) ૧. જિ. ખૂલેખાંચરે
પડી રહેલું.

૨. જિ. બાંધુંતટપું; બાંધીને વીખાઈ પડેલું.

૩. જ. બાંધેજા; જગ્યાએ; પ્રતિક વખતે.

અહણુંઅહણું (અહણુંઅહણું) જિ. મુસે મેલેલું;
દોષે બરામેલું.

અહક જિ. વાંકું; નિધ બરેલું.

કુરીબ સમયાં અહક બોલે એ તે એમ જ
કરતી.

નરસિંહ

અહણુ ૧. જિ. ખૂન; પુષ્કળ; જલુ.

૨. જિ. સાફ; સરસ.

૩. જિ. હોશિયાર; પક્ષ.

અહતિયા ૧. [હિ. આહત (આગ)]
પુ. આહતનું કામ કરનાર માણસ; આહતિયો.
૨. પુ. કાલ.

અહવણુ ૧. [સં. અન (સા) + વિહીન
(વિનાહું)] જિ. અવણું; પગરખાં વિનાહું;
ઉણપણું.

૨. જિ. અણુમાર વગરનું.

અહળ ૧. [અ (નહિ) + હળું
(પાડું)] જિ. અહળ; પડી ન અવ એવું;
સ્થિર; ૧૬.

૨. જિ. ખૂન; ધણું; અહળક.

૩. જિ. હંમેશનું; નિત; સ્થાયી.

અહળક ૧. જિ. પુષ્કળ; મેથુમાર.

અહળક હળવું = (૧) ઘણી કૃપા કરતી.
અહળક હળવો ૨ સ્થાનિયો, મુદિ વાંકુલ
માટે-પ્રેમાનંદ (૨) વિદ્યાર્થી થવું.

૨. [અ (નહિ) + હળવું (પાડું)]
જિ. મુદિ પામેલું; મોટું અળ્યો હોય એવું.

અહળપક [અ (નહિ) + હળવું (પાડું)]

+ પક (જગ્યા)] જ. ગેણું; મુદિ, કેમકે
સંધી પાડવું નથી.

અહલતા જી. મંદી.

અહાઈ ૧. [અહવણું (અવણું)]
જી. ઠોર અવણું મહેનતાવું; વસ્ત; અહાઈ.

૨. જિ. અહી; બે ને અરણું.

ક અહિને અહાઈ કાઠ, ને માં નામ પ્રિયો.
હોકોકિ

અહાઈનું (અહાઈનું) જ. જિ. અવણું મોહવણું;
આડે એમ કરવું.

અવ ખીલેથી વાળ જોડાયાં,

મારાં અવણું ને અહાઈનાં હો સજ.

રઘુભાણી શબ્દ

અહાઈનું [અહવણું (અવણું)]
જ. અહાઈ; ઠોર અવણું મહેનતાવું; વસ્ત.

અહાર [સં. અટ્ટાહારનું પ્રા. અહાર]
જિ. રક ને આડ; ૧૮.

૧. અહાર બાણુ = લુચ્ચાઓનું ટેળું.

૨. અહાર બાર = અહાર રૂપિયાબાર;
અહાર તોલા.

૩. અહાર બાર વનરપતિ = તમામ અતની
વનરપતિ.

૪. અહારે અલમ-ગ્રામ-વર્ણ = તમામ હિંદુ
ભાતિ. હિંદુઓમાં અહાર ભત અહ પ્રમાણે

છે. આર વર્ણ: ૧. બ્રાહ્મણ. ૨. ક્ષત્રિય. ૩.
વૈશ્ય. ૪. શૂદ્ર. નવ નાર: ૫. દીર્ઘ. ૬.

કાલિયા. ૭. માળી. ૮. હળમ. ૯. સુધાર.
૧૦. અસ્વા. ૧૧. કાલિયા. ૧૨. તમોળી. ૧૩.

સોની. પાંચ કાર: ૧૪. પાંચી. ૧૫. કીપા.
૧૬. કુહાર. ૧૭. મોચી. ૧૮. અમાર. સંસ્કૃત

સાહિત્યમાં ૧૮ ની સંખ્યા જુદી ઠેકાણે છે.
મહાભારતમાં ૧૮ જરૂં; મહાભારતમાં ૧૮

અગ્રોહિયી સેન; ૧૮ દિવસ સુધી પુદ
આમું; ગીતાના ૧૮ અખંડ; ૧૮ પુરાણ;

૧૮ સ્મૃતિ; હિંદુઓની ૧૮ જાત.

૫. અહારે વાંઘ હોય = અંધા વગરનું
હોવું. જિંદનાં અહારે વાંઘ એ કહેવન

ઉપરથી માર્ગ માણસ બહીયાર વિનાનું
હોય તેને વિષે એવર્થ તે વપરાય છે.

૬. જિંદનાં અહારે વાંઘ = (૧) દરેક
જાનનામાં વાંકું અને જિંદનું એકનાર. (૨)

કોપથી બરપૂર. અનનું લે એક વાંકું
આપનાં અહાર છે. - દલપતરામ

અહારકરી જી. લગાડની એ નામની એક
ભાતની વેનરક.

અહારકાંકરી જી. અહાર કાંકરીથી રમતી એ
નામની એક રમત.

અહારવસા ૧. [અહાર + વસા (વીખમે
રંગી બાગ)] જિ. ધણું; અનંત.

૨. [અહાર + વીસ] જિ. વીસમાં અહાર
જેટલું; તેનું દામ જેટલું.

૩. જ. લગભગ.

અહારવિશા લુચો અહારવસા.

અહારાં જ. જ. વ. ૧૮૫૧થી ૧૮૫૧૦ સુધીના
પામ.

અહારિયું જ. અહાર ઈમ લાંબું બેલું.

અહારેમુદી (અહારેમુદી) જ. પ્ર. લખોટીની
રમતમાં આમી વખત આંટતી વેળાએ
બોલાતો શબ્દ.

અહારેલુખૂ ૧. [મુ. અહારે (અહારાથી
બધી) + હિ. હળવ (નાનવ)] પુ. જ. વ.
અહારે ભાતના બાળ; બધા હક.

૨. જિ. અહારે ભાતના બાળવાણું; બધા હક-
વાણું.

૩. જ. અહારે ભાતના બાળ સાથે; બધા
હક સહિત.

આ જમીન અહારેલુખૂ વેચા છે.

અહારવું જ. જિ. ઠોરને અવણું મોહવણું; ઠોરને
અવણું આડે મોવાળને સોંપવું.

અહાવો પુ. સરવૈયું; જમાખર્ચખા; આખા
વર્ષના હિસાબનું તારણ.

અહિયા ૧. જી. તમાફ; જમણા પાટનું મોહાનું
વાસણ.

૨. [હિ.] જી. પથ્થરનું નાનું વાસણ.

૩. જ. લોહાણાની એ નામની એક અહાનું
માણસ.

૪. જિ. લોહાણાની એ નામની એક અહાનું.

અહિયાં જ. જ. વ. ૧૫૨૫થી ૧૦૦૫૨૫
સુધીના પામ.

અહિયું ૧. જ. અહી કારીને સિમો.

૨. જ. અહીની સંખ્યા.

અહી [સં. અર્ધ + હિ (બ); પ્રા. અહ]
જિ. બે ને અર્ધ; ૨૫; ૨૬.

અહીઆ ૧. જ. વાણિયાની એ નામની એક
ભાતનું માણસ.

૨. જિ. વાણિયાની એ નામની એક ભાતનું.

અહીકો પુ. હળુ; બે પૈસાનો સિકો.

આજમેને ફરિયા આપવા સદ્ય એક સમયે
૧૫એ ૧૧. ૨૦૦૫ અહીકા મંચાળા.

અહીકોપ [મુ. અહી + સં. કીપ (બ)]
પુ. (કીન) અંજીકોપ, પાતકીખંડીપ અને
પુષ્કરકીપો અર્ધે ભાગ મળી થતો ૪૫

લાગ એવન વિસ્તારને દીપ્તમહા-માણસની વસ્તી અટકાવ ન લાગતી હોવાથી તે અનુભવેન પણ કહેવાય છે.

અહીપર્ણ વિ. રમણ; રમણ; ધરમાં દીપ્ત નહિ એવું. હાથી વધારે રમણ-રમણ માણસને ને પશુને નાણે અહીપર્ણ કહે છે.

અહીપર્ણ છી. એક વિનિદ.

અહીપર્ણ ૧. વિ. અકલ વમરનું; મૂર્ખ-મૂર્ખના હિસામાં તેને અરપાવને નાણે અહી-પર્ણ છે તેમ કહેવાય છે.

૨. વિ. અરિષ્ટ મનુષ્યનું; માંદા એવું.

અહીમાસી છી. રમણેથી જુવાણે, ૧ થી ૧૫ વર્ષ જીવાઈતો એ નામનો એક જુવાણ, જેમાં તેના જુવાની સુખમાં આનંદમાં રહેતી મનુષ્ય છે. તેનાં બી હી અતુમાં જુવામાં વાતી તેને રમણ પાણી પેડું પડે છે. ક્ષમ લગાવવાથી જુવા તે બિચે છે.

અહીલતુ ઇ. કિ. અહિલતુ; રમણ દેવે.

અહીચો [અહી + ચો (અહિ)] ડું. અહી હાથમાં સાંધી બનાવેલી ખેડો.

અહીવચો ડું. એ નામની એક રમણ. ભુજો ભેરો.

અહીસેરી [અહી + સેર + ઈ (અહી-અહિનો પ્રભવ)] છી. અહીસેરું લેણું.

અહીમ વિ. અહી; અહી.

હાને જ વહેતું હવે. થોડે થોડા નાણાં હવે અહીમ અંધારું હવે. ૧. અ. વિ. ૩. ૩.

અહેલવું ૧. [અ. અ (અહી) + હેલ (અહી)] અ. કિ. રોડે રોડે રમણને બિચા રહેતું કે બેસતું.

૨. ઇ. કિ. ધોતનું; ભેરથી ખસેડવું.

અહેલી છી. હાની પાટીમાં રહેલો અમળો કહેણ. તેના ઉપર હાથ અહેલી કે રમણે હાથ હાંકવામાં આવે છે.

અહેલા ૧. ડું. (સંગીત) અહી ચરણને એ નામનો એક હંક.

૨. [કિ.] છી. અહીસેરી.

૩. અ. અ. અ. અહિવાંના પાદ.

૪. વિ. ક્ષમ કરાવનાર.

અહુ ૧. [સં.] અ. કિ. (પાદ) અવગ્રહ કરવે.

૨. અ. કિ. અહી.

૩. અ. કિ. અહી બેલે.

અહુ ૧. [સં. અ (અહી)] ડું. (પ્રાણ) અહી; અમન.

૨. ડું. અમન અમન.

૩. [સં. અહુ (રેણું)] અ. (પ્રાણ) અમન. ૪. અ. (અહી) કોઈ માન માન અને એવું એ નામનો અમર ક્ષમ.

૫. અ. અમ.

૬. વિ. અમન.

૭. [સં. અન (અમનના ઉપરથી)] અ. ન-અન નિવેશ, નસાવણું કે અમનનું નામનાયે ઉપસર્ગ. એમકે અમનનાય; અમનમેલ.

૮. અ. (અમન) નારીઅમનને પ્રભવ. એમકે અમન; અમન; એમન.

૯. અ. (અમન) સંસ્કૃત અન ઉપરથી અમનને અમનનાય નામ નામનાયે પ્રભવ. એમકે અમન; અમન.

અમનઅધિકાર ૧. [સં. અન (અહી) + અધિકાર (અમન)] ડું. સત્તા નહિ હોવાપણું. ૨. વિ. અધિકાર વિનાનું.

અમનઅધિકારી ૧. [સં. અન (અહી) + અધિકારિ (અમન)] વિ. અધિકારી નહિ એવું.

૨. [સં. અન (અહી) + અધિકારિ (અમન)] વિ. એમના વમરનું.

૩. [સં. અન (અહી) + અધિકારિ (અમન)] વિ. સત્તા વમરનું.

અમનઅનુભવી વિ. અનુભવ વમરનું.

અમનઅનુભવી ૧. [અન (અહી) + અન-અન] છી. (અન) અનુભવ પહેલાં અનુભવેના; અનુભવેના અનુભવેના વાનુ.

અનુભવથી અનુભવેના = અનુભવેના વાનુ અનુ.

૨. વિ. છી. અનુભવેના વિનાની; એવું વન વિનાની.

વહેલ રે, વહેલ રે, અનુભવ.

સંસ્કૃત અનુભવેના

રસની અનુભવેના અનુભવેના અનુભવેના.

અમનઅનુભવ ૧. વિ. અનુભવ વિનાનું; એવું વન વમરનું.

૨. [અન (અહી) + અનુભવ] વિ. અનુભવ અનુભવ પહેલાંનું.

અમનઅનુભવ [અન (અહી) + અનુભવ (અનુભવ)] વિ. અનુભવ નહિ કરેલું; નહિ અનુભવેલું.

અમનઅનુભવ [અન (અહી) + અનુભવ (અનુભવ)] અ. અનુભવ વમર.

ઉપર અમનઅનુભવેના

અનુભવેના અનુભવેના અનુભવેના અનુભવેના [સં. અન (અહી) + અનુભવ (અનુભવ)] અ. વમર અનુભવેના અનુભવેના અનુભવેના

વિના; અનુભવે.

અમનઅનુભવ [અન (અહી) + અનુભવ (અનુભવ)] ડું. અનુભવ નામ વમરની અનુભવ.

અમનઅનુભવ [અ. અન (અનુભવ) + સં. અનુભવ (અનુભવ)] વિ. અનુભવેના અનુભવેના.

અમનઅનુભવ ૧. [સં. અન (અહી) + અનુભવ (અનુભવ)] વિ. અનુભવેના અનુભવેના; નહિ એવું.

૨. વિ. અનુભવેના.

અમનઅનુભવેના ભુજો અનુભવેના.

અમનઅનુભવ ૧. [અન (અહી) + અનુભવ (અનુભવ)] છી. નહિ અનુભવેના અનુભવેના.

૨. [અન (અહી) + અનુભવ (અનુભવ)] વિ. અનુભવેના અનુભવેના; અનુભવેના વિનાનું.

અમનઅનુભવ (અનુભવ) ૧. છી. અનુભવેના ભુજો અનુભવેના.

અનુભવેના એ નહિ, નહિ અનુભવેના અનુભવેના.

૨. વિ. અનુભવેના નહિ અનુભવેના અનુભવેના.

૩. વિ. અનુભવેના; અનુભવેના.

અમનઅનુભવ (અનુભવ) ૧. [અન (અહી) + અનુભવ (અનુભવ)] છી. અનુભવેના અનુભવેના; અનુભવેના.

૨. [અન (અહી) + અનુભવ (અનુભવ)] છી. અનુભવેના અનુભવેના; અનુભવેના.

૩. [અન (અહી) + અનુભવ (અનુભવ)] છી. અનુભવેના અનુભવેના; અનુભવેના.

૪. [અન (અહી) + અનુભવ (અનુભવ)] છી. અનુભવેના અનુભવેના; અનુભવેના.

અમનઅનુભવ [સં. અન (અહી) + અનુભવ (અનુભવ)] વિ. અનુભવેના અનુભવેના; નહિ અનુભવેના.

અમનઅનુભવ ભુજો અનુભવેના.

અમનઅનુભવ [અન (અહી) + અનુભવ (અનુભવ)] વિ. અનુભવેના અનુભવેના; અનુભવેના.

અમનઅનુભવ [અન (અહી) + અનુભવ (અનુભવ)] વિ. અનુભવેના અનુભવેના; અનુભવેના.

અમનઅનુભવ [અન (અહી) + અનુભવ (અનુભવ)] વિ. અનુભવેના અનુભવેના; અનુભવેના.

અમનઅનુભવ [અન (અહી) + અનુભવ (અનુભવ)] વિ. અનુભવેના અનુભવેના; અનુભવેના.

અમનઅનુભવ [અન (અહી) + અનુભવ (અનુભવ)] વિ. અનુભવેના અનુભવેના; અનુભવેના.

અમનઅનુભવ ૧. વિ. અનુભવેના અનુભવેના.

૨. [અન (અહી) + અનુભવેના (અનુભવ નામ અનુભવેના)] વિ. અનુભવેના અનુભવેના; અનુભવેના.

અમનઅનુભવ વિ. અનુભવેના અનુભવેના.

અમનઅનુભવ [સં. અન (અહી) + અનુભવ (અનુભવ)] વિ. અનુભવેના અનુભવેના; અનુભવેના.

અનુબોધ ૧. પુ. વનમેળન.
૨. પુ. ઈમેનું એ નામનું એક વત. લુમે
અનુબોધ.
અનુબોધ [અનુ (નહિ) + બોધ (જાણવું)]
વિ. અનુબોધ; અનુબોધ.
એકને તે વડાએ અનુબોધ થાય. નરસિંહ
અનુબોધ [સં. અનુબોધ] વિ. જાણે નહિ
એવું; અનુબોધ; અનુબોધ.
૧. અનુબોધ કરવું = નામના કામ કરવું.
૨. અનુબોધ કરવું = અનુબોધ નવાન
આપવો.
૩. અનુબોધ થવું = એક કામ થવું.
અનુબોધ (અનુબોધ) ૧. પુ. (સંગીત) એ
નામનો એક સંગ.
૨. વિ. કામની આવડત વગરનું; અનુબોધની.
૩. [અનુ (નહિ) + બોધ (જાણવું)] વિ. અનુબોધ વગરનું.
૪. વિ. બાદ વિનાનું; એકાગ્ર.
૫. [અનુ (નહિ) + બોધ (જાણવું)]
વિ. શિક્ષણ નહિ પામેલું; જાણવા વગરનું;
અનુબોધ; અનુબોધની.
અનુબોધ (અનુબોધ) ૧. જી. અનુબોધની-
પણ.
૨. જી. જાણવાની આગી; સંસ્કારનો અભાવ.
૩. [અનુબોધ + ત્વ (નામ અનુબોધ
પ્રત્યય)] જી. પડેલું ન હોય એવી હાલત.
૪. જી. એકાગ્રપણ.
અનુબોધ (અનુબોધ) ૧. [અનુ (નહિ)
+ બોધ (જાણવું)] વિ. અનુબોધ વગરનું;
અનુબોધ વિનાનું.
૨. [અનુ (નહિ) + બોધ (જાણવું)]
વિ. નહિ પડેલું; અનુબોધ વગરનું.
અનુબોધ વિ. (આમ) કામની આવડત
વગરનું; અનુબોધ.
અનુબોધી [અનુ (નહિ) + બોધી (જાણવું)
(પાસવળ)] વિ. બાદ વગરનું; એકાગ્ર.
અનુબોધ જી. અનુબોધ; અનુબોધ; મૂર્ધ.
અનુબોધ વિ. અનુબોધ નહિ એવું; સ્વાદ
હીંચા વગરનું.
અનુબોધ (અનુબોધ) વિ. પૂર્વ જાણેલું
નહિ એવું; અનુબોધ.
અનુબોધ વિ. પ્રાપ્તિ પામેલું નહિ એવું.
અનુબોધ પદ કહેલું અનુબોધમાં ન અનુબોધ
અનુબોધ સહજાને કહે. અનુબોધ સંસ્કાર
સેન-કલ્યાણનો કહે.
અનુબોધ ૧. વિ. અનુબોધ વગરનું.

૨. વિ. નહિ કહેલું; અનુબોધ વગરનું.
અનુબોધ અનુબોધ એકાગ્ર.
એકાગ્ર નહિ અનુબોધ.
૩. [અનુ (નહિ) + સં. સર્વ (સ્વાદ
વેગ)] વિ. નહિ અનુબોધ; સ્વાદ હીંચા વગરનું.
આરી આરીને અનુબોધમાં આંચ
અનુબોધ તે વગરનું ૨. વિહારી
૪. વિ. નામના; અનુબોધ.
૫. વિ. બીજાને આવેલું નહિ એવું.
૬. વિ. એકાગ્ર વગરનું; અનુબોધ.
અનુબોધ ૧. [અનુ (નહિ) + બોધ (જાણવું)]
વિ. અનુબોધ વિનાનું; નહિ અનુબોધ.
૨. [અનુ (નહિ) + બોધ (જાણવું)]
વિ. અનુબોધ વગરનું.
અનુબોધ જી. અનુબોધ; મૂર્ધ.
અનુબોધ [અનુ (નહિ) + બોધ (જાણવું)
(સ્વાદ વેગ)] વિ. અનુબોધ નહિ એવું;
સ્વાદ હીંચા વગરનું.
અનુબોધ ૨. જી. અનુબોધ; અનુબોધ; અનુ-
બોધનો વખત.
૩. જી. (અનુ) અનુબોધ વગરનું.
૪. [અનુ + બોધ] જી. કહેલું; અનુબોધ.
અનુબોધ [અનુ + બોધ] જી. નહિ કહેલું;
અનુબોધ.
અનુબોધ તે પડું તે બાદ,
એકાગ્ર એકાગ્ર એકાગ્ર એકાગ્ર.
અનુબોધ [અનુ + બોધ] જી. નહિ કહેલું;
અનુબોધ.
અનુબોધ જી. નહિ કહેલું.
અનુબોધ ૧. વિ. નહિ અનુબોધ; અનુબોધ
વગરનું નહિ કહેલું.
૨. વિ. નહિ તપાસેલું; નિરીક્ષણ વગરનું.
૩. વિ. નહિ સંસ્કારેલું; અનુબોધ ફેરવી ઊભા
આં વગરનું.
અનુબોધ ૧. વિ. અનુબોધ; નહિ અનુબોધ.
૨. જી. અનુબોધ; અનુબોધ રીતે.
અનુબોધ [અનુ (નહિ) + સં. સર્વ (સ્વાદ
વેગ)] વિ. અનુબોધ વગરનું; સ્વાદ વિનાનું.
અનુબોધ વિ. એકાગ્ર વગરનું; સમગ્ર
વિનાનું.
અનુબોધ ૧. [અનુ (નહિ) + સર્વ
(સ્વાદ)] વિ. અનુબોધ એકાગ્ર ન હોય એવું.
૨. વિ. અનુબોધ વગરનું; સર્વ આં વિનાનું.
અનુબોધ ૧. જી. અનુબોધ અભાવ.
૨. [અનુબોધ + પદ (નામ અનુબોધ
પ્રત્યય)] જી. અનુબોધ એકાગ્રાને અનુબોધ
અનુબોધ.

અનુબોધ ૧. [અનુ (નહિ) + સં. સર્વ
(સ્વાદ વેગ)] વિ. નહિ અનુબોધ; અનુબોધ
અનુબોધ.
૨. જી. એકાગ્ર; અનુબોધ રીતે.
અનુબોધ અનુબોધ થાય, ઉપનિષદ અનુબોધ
સ્વાદ.
અનુબોધ ૧. [અનુ (નહિ) + સં. સર્વ
(સ્વાદ વેગ)] વિ. નહિ અનુબોધ; અનુબોધ
અનુબોધ.
૨. જી. એકાગ્ર; અનુબોધ રીતે.
અનુબોધ ૧. [અનુ (નહિ) + સં. સર્વ
(સ્વાદ વેગ)] વિ. નહિ અનુબોધ.
૨. જી. અનુબોધ રીતે.
અનુબોધ ૨. [સં. અનુબોધ; પ્રા. અનુબોધ
(અનુબોધ)] જી. અનુબોધ; રમતમાં કરાવી
એકાગ્ર કુળિ અનુબોધ એકાગ્ર અનુબોધ; રમત-
અનુબોધ નિમગ્ન પ્રમાણે નહિ કરાવું વર્તન.
અનુબોધ નામી = રમતમાં પોતાને મેરલાવ
થતે અનુબોધ એકાગ્ર એકાગ્ર.
૨. જી. અનુબોધ; એકાગ્ર.
અનુબોધ અનુબોધ જી. એ નામનું એક પાસ.
અનુબોધ ૧. [અનુ (નહિ) + બોધ (જાણવું)
(સ્વાદ)] વિ. નહિ અનુબોધ; અનુબોધ વગરનું.
૨. જી. અનુબોધ; અનુબોધ નહિ.
અનુબોધ [અનુ (નહિ) + બોધ (જાણવું)
(સ્વાદ)] વિ. નહિ અનુબોધ; એકાગ્ર એકાગ્ર નહિ
એવું; અનુબોધ વગરનું.
અનુબોધ ૧. વિ. નહિ અનુબોધ.
૨. વિ. અનુબોધ અનુબોધ વગરનું.
અનુબોધ ૧. જી. અનુબોધ; કહેલું.
૨. જી. એ; એ.
૩. [સં. અનુબોધ] જી. અનુબોધ; અનુબોધ.
અનુબોધ [અનુ (નહિ) + સર્વ (સ્વાદ
વેગ)] જી. અનુબોધ; તમી; લાલ; ઊંઘ.
અનુબોધ [અનુ (નહિ) + સર્વ (સ્વાદ
વેગ)] વિ. અનુબોધ અનુબોધ.
અનુબોધ ૧. જી. અનુબોધ; તમી.
૨. [અનુ (નહિ) + સં. સર્વ (સ્વાદ)]
જી. અનુબોધ; અનુબોધ.
અનુબોધ એકાગ્ર એકાગ્ર એકાગ્ર એકાગ્ર
એકાગ્ર.
૩. વિ. અનુબોધ; નહિ કહેલું; અનુબોધ
વગરનું.
અનુબોધ અનુબોધ અનુબોધ હીંચા.
અનુબોધ લાલ અનુબોધ.
૪. વિ. અનુબોધ; અનુબોધ.
અનુબોધ એકાગ્ર એકાગ્ર એકાગ્ર એકાગ્ર.
૫. વિ. અનુબોધ; અનુબોધ.

જા. [અણ (નહિ) + છત્ત (અહેર)]
 વિ. છત્ત; ગ્રામ.
 અણછત્તી એ ડહે વાત,
 તે વિચાર આપીને કરે ખાત. પ્રિયારાં
 ૧. વિ. છુપવેણું; લપચેણું.
 ૭. વિ. લપાટી વિનાણું.
 અણછાવણું [અણ (નહિ) + છાવણું
 (સામર્થ્ય)] વિ. અચોક્કસ; અવ્યક્ત.
 અણછાવું ૧. [સં. અનિશ્ચય] જ. છાવણું;
 મુસાબો બેલ.
 ૨. જ. છાવણું; ચિત્રણ; તિરસ્કાર.
 અણછાવું કરવાં = તિરસ્કારના સ્વરૂપે બેલવ.
 ૩. વિ. અણછાવું કરનાર; અણછાવેર.
 અણછા [સં. અણશિત; પ્રા. અણશિવ
 (અચોક્કસ)] છો. મૂર્છા; અણચી.
 અણછાવેર [પ્ર. અણછા (અણચ) + રા.
 વેર (ખાનાર)] વિ. અણછા કરનાર;
 અણછાવું.
 અણછાવું [અણ (નહિ) + છાવણું (સામર્થ્ય
 અર્થ)] વિ. સાત નહિ થયેણું; અણખ; સં.
 તોપાયા વગરનું.
 અણછૂકો [અણ (નહિ) + છૂકો (છા-
 ઠાસી)] જ. નહરો; નિરુપાયો; લાપલાપો.
 અણછૂકો [અણ (નહિ) + છૂકો (છા-
 ઠાસી)] વ. છાં વિના થામે નહિ એવી રસ.
 અણછૂકું ૧. [અણ + છૂકું] વિ. નહિ
 છેડેણું.
 ૨. વિ. વિષેય વગરનું; બેયું; સાધી.
 અણછૂપું વિ. પ્રકટ; અડેર; ગ્રામ નહિ એવું.
 અણછો ૧. [સં. અણ (અચોક્કસ) + છા
 (અંધારો)] વ. પાછલો; બોધ.
 ૨. વ. પાછો ગુપ્તકર્તા કરે એવો અંધારો; વણો.
 અણછોવણું ૧. [અણછો (અંધારો) +
 વણું (કાનડી અંધારો)] વ. પાછલો; બોધ.
 ૨. વ. મોઢને છાંન કરનાર અંધારો.
 અણજાણું વિ. નહિ જાણેણું; અજાણ.
 અણજાણ ૧. [સં. અજ્ઞ (નહિ) + જ્ઞાન
 (સમજ)] છો. અજ્ઞાન; અજ્ઞાનજાણું.
 ૨. છો. મૂર્ખાઈ; નેવમૂર્ખી.
 ૩. વિ. અજ્ઞ ન જ્ઞાન એવું; માહિતી વિનાનું;
 નિનવાસી.
 ૪. વિ. મૂર્ખ; નાણન.
 અણજાણણું ૧. [અણજાણ (અજ્ઞાન) +
 ણું (નામ અજાણનાર અજ્ઞાન)] જ. અજ્ઞ ન
 જ્ઞાનજાણું.

૧. જ. અર્થાદિ.
અભ્યુદયપણે જ. અભ્યુદયપણે; નહિ અભ્યુદય.
અભ્યુદય [સં. અન (નહિ) + યા (અભ્ય)]
જ. અભ્યુદય; અભ્યુદય.
અભ્યુદય [અભ્ય + અભ્ય (અભ્ય)]
વિ. અભ્યુદય; અભ્યુદય ન હોય એવું.
અભ્યુદય જ. અભ્યુદય; અભ્યુદય.
અભ્યુદય [સં. અન (નહિ) + યા (અભ્ય)] વિ. અભ્યુદય; અભ્યુદય.
અભ્યુદય વિ. ઉપરથી વચ્ચે નિરૂપણથી;
નિરૂપણ.
અભ્યુદય વિ. તોચ વચ્ચે.
અભ્યુદય ૧. વિ. ગુણન ન થાય એવું.
૨. જ. અભ્યુદય ન થાય એવી રીતે.
અભ્યુદયથી વિ. ગુણન ન થાય એવું;
અભ્યુદય થાય વચ્ચે.
અભ્યુદય [અભ્ય + અભ્ય (અભ્ય)]
વિ. નહિ તોચ; અભ્યુદય વચ્ચે.
અભ્યુદય ૧. વિ. અભ્યુદય અભ્યુદય.
૨. [અભ્ય + અભ્ય] વિ. અભ્યુદય વિના;
અભ્યુદય.
અભ્યુદય ૧. વિ. અભ્યુદય; અભ્યુદય.
૨. [અભ્ય + અભ્ય (અભ્ય)]
વિ. અભ્યુદય નહિ થાય.
અભ્યુદય ૧. [અભ્ય + અભ્ય (અભ્ય)]
વિ. અભ્યુદય થાય વચ્ચે.
૨. [અભ્ય + અભ્ય (અભ્ય)]
વિ. અભ્યુદય થાય વિના; નહિ થાય.
અભ્યુદય થાય થાય થાય થાય થાય.
અભ્યુદય ૧. [અભ્ય (અભ્ય) + અભ્યુદય
(અભ્ય)] વિ. અભ્યુદય થાય.
૨. વિ. અભ્યુદય વચ્ચે.
અભ્યુદય ૧. વિ. વચ્ચે અભ્યુદય; અભ્યુદય વિના.
૨. જ. અભ્યુદય વચ્ચે; અભ્યુદય ન થાય એવી રીતે.
અભ્યુદય [સં. અભ્ય (અભ્ય) + અભ્યુદય
(અભ્ય)] જ. અભ્યુદય અભ્યુદય; અભ્યુદય
અભ્યુદય.
અભ્યુદય ૧. અભ્યુદય અભ્યુદય.
અભ્યુદય ૧. જ. અભ્યુદય અભ્યુદય ન થાય વચ્ચે;
અભ્યુદય.
૨. વિ. અભ્યુદય અભ્યુદય.
અભ્યુદય જ. વચ્ચે અભ્યુદય થાય વચ્ચે.
અભ્યુદય [અભ્ય + અભ્ય] વિ. અભ્યુદય; અભ્યુદય.

અભ્યુદયું વિ. સ્થિરઃ અભયઃ.
અભ્યુદયમ્ ૧. વિ. પ્રત્ય દિશા વચરતું.
૨. વિ. મહેતું આર્થ વિનાનું.
અભ્યુદયેષ [અભ્ય + યેષતું] વિ. અગ્રઃ ૧૬.
અભ્યુદયેતું [અભ્ય (નહિ) + યેષતું (જીવં)]
વિ. ન યેષે એતું; અભયઃ.
અભ્યુદયેતું વિ. યેષ્યા વચરતું; મલિન નહિ
કરેણ.
અભ્યુદય [સં. યિન (ગિહ) + તા (જતું)]
સો. યિયપ; ખામી; બેદર; એકજન.
અભ્યુદયની અભ્યુદયે પૃથ્વી પદ્યા પ્રતિદાર.
અભિદ્યા
અભ્યુદયણું વિ. તાલ વચરતું; બેતાણું.
અભ્યુદયણું (અભ્યુદયણ) [અભ્ય (નહિ) +
યેષતું (યેષતું)] વિ. વ્યુદયણું; બેલાખ્યા
વચરતું.
અભ્યુદય (અભ્યુદય) ૧. વિ. અખંડિત; મુક્તી
સ્થિતિમાં રહેણું.
૨. વિ. તોડ મદ્યા વચરતું; નિમ્ન ક્યાં
વિનાનું.
૩. વિ. નહિ તોડેણું.
૪. વિ. બેજામ વચરતું.
અભ્યુદય ૧. [સં. અભ્યુદય] વિ. અગ્રેઃ;
અભ્યુદય.
૨. [અભ્ય (નહિ) + યેષતું (યેષતું)]
વિ. યેષતું; અભ્ય.
૩. [સં. અભ્યુદય] વિ. ધતું; અભ્યુદય;
અભિદ્યય.
અભ્યુદયણું ૧. વિ. અભ્યુદય; અભ્યુદય.
૨. [અભ્ય (નહિ) + યેષતું (યેષતું)]
વિ. અભ્યુદય વચરતું.
અભ્યુદયણું આપ અભ્યુદય અભ્યુદય આપ્યા
વચરતું અભ્યુદય.
અભ્યુદય [સં. અભ્ય (નહિ) + યેષ (અભ્યુદય)]
વિ. દિશા વચરતું; નહિ અભ્યુદય.
અભ્યુદયણું ૧. વિ. નહિ અભ્યુદય.
૨. વિ. અભ્યુદય વચરતું; અભ્યુદય વિનાનું.
અભ્યુદયણ ૧. [સં. અભ્ય (નહિ) + યેષ
(અભ્યુદય)] ૧. અભ્યુદય; અભ્યુદય; અભ્યુદય.
૨. અ. અભ્યુદય ન અભ્યુદય એતું અભ્યુદય.
અભ્યુદયણ દિવ્ય અભ્યુદયણ.
૩. અ. અભ્યુદય; અભ્યુદય; અભ્યુદય.
અભ્યુદયણું વિ. અભ્યુદય ન અભ્યુદય પદ્ય એતું; અભ્યુદય.
અભ્યુદય ૧. વિ. અભ્યુદય નહિ એતું; અભ્યુદય.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + પ્ર. હિ (હેતુ)] વિ. નહિ ભેરેલું.
અલ્પદીર્ઘ ૧. વિ. છતું નજરમાં ન આવે એવું.
૨. [સં. અદૃષ્ટ] વિ. નહિ દેખેલું.
અલ્પદીર્ઘ વિ. નહિ આવેલું.
અલ્પદીર્ઘ વિ. આખા વચરનું અદૃષ્ટ.
અલ્પદેખ્યું [અલ્પ (નહિ) + દેખવું (એક)] વિ. દીકું ન હોય એવું; અલ્પદીર્ઘ.
અલ્પદો છી. એ નામની એક રમત. લુગ્મો એરંગી.
અલ્પદોર્ણ [અલ્પ (નહિ) + દોર્ણ (દોડેલું)] વિ. ઘેલા વચરનું.
અલ્પદોર્ણ ૧. વિ. અપચું; અટકું; અટકી પડેલું. ઘેલવું એ અમરઉત્ત વચતમાં જલ્દી અમરનું પ્રમ અલ્પદું. રમે તેટલી જલ્દી છતાં માલસને એને માટે જલ્દી અપાતી અને અગ્રિમ કે અગમ્યમણ્યા માલસને જલ્દી એને માટે બેસાવવું પડતું.
અલ્પદોર્ણ રહેવું = અટકી પડવું; ન આવવું. આપણે ત્યાં મયા વચર સું અલ્પદોર્ણ રહ્યું છે ?-પ્રેમાનંદ
૨. વિ. નહિ દેહેલું.
અલ્પદોર્ણ દોરાં મૂળી મોપી જાવ અખાંચ. પ્રાચીન કાવ્ય
અલ્પદોર્ણ આહવું = અપૂરે રહેવું; રખડી પડવું. તમે નહિ આવો તો ક્યાં અલ્પદોર્ણ આવી જશે ?
અલ્પપન વિ. ગરીબ; ગિજારી.
અલ્પપચ વિ. અભાગિયું; કમનસીમ.
અલ્પપર્ણ વિ. નહિ પડેલું; કામ્યા વચરનું.
અલ્પપર્ય વિ. ભેરથી આગળ નહિ મચેલું; ધીમું.
અલ્પપારક [પ્રા. અલ્પ (અલ) + સં. પારક (પરવાર)] વિ. કસબદાર; દેવાદાર.
અલ્પપાર્ય ૧. [અલ્પ + પારવું] વિ. પારાં અહારનું; અલ્પચિત્તવ્યું.
અલ્પપાર્ય અમરજા થાય ને વિચારું વાએ જાય = થણી વાર કમજા ન હોઈએ તે વસ્તુ પહેલી મળે અને કમજા વસ્તુ મળે નહિ.
૨. જ. અમરનાક; એકાએક.
અલ્પપાર્ય બનવું-વડવું = એકાએક જાતી જવું; અકરમાત થઈ અવવું.
અલ્પધીર [સં. અન્ (નહિ) + ધીર (ધીરવાળું)] વિ. ધીરજ વચરનું; નાહિમત.

અલ્પધોર્ણ વિ. ધોષ વચરનું; ઠાઈ.
અલ્પધૌત વિ. નહિ ધોયેલું; ઠાઈ.
અલ્પનમ વિ. (અમ) ધણું; કાકું; પુષ્કળ.
અલ્પનમ ૧. વિ. ઝેવાળું; ટેકીલું.
૨. [અલ્પ + નમવું] વિ. ન નમે એવું.
અલ્પનમ્ણ ૧. વિ. તામે નહિ મચેલું; ટેક સામવી રાખી હોય એવું.
૨. વિ. નહિ નમેલું; સીધું.
અલ્પનમ્ણ ૧. [અલ્પ (નહિ) + નમવું (અનુસરું અમરવું)] વિ. અનુસરમાં નહિ આવેલું.
૨. [અલ્પ (નહિ) + નમવું (નામ પાલી એવું)] વિ. જગ્યા વિનાનું; નમ પાલી તાલીમ અપાવ વચરનું.
૩. [અલ્પ (નહિ) + નમવું (નામ પાલી)] વિ. નમ્યા વિનાનું.
અલ્પનામી ૧. [અલ્પ (નહિ) + નમી (નમવાળું)] વિ. અમર, કમર તેને નામ નથી.
૨. છી. મુકું ઉપદી અવાળું સાધન; નામી; પ્રાણી.
૩. વિ. અભવ્યું; અપ્રસિદ્ધ.
૪. વિ. નમમું; નમ વચરનું.
૫. વિ. વર્ણન ન કરી શકાય એવું; અવર્ણનીય.
અલ્પનામ્ણ ૧. વિ. નહિ નમાવેલું; તામે ક્યાં વચરનું; ન જાનેલું.
૨. વિ. વાંકું નહિ વાયેલું.
અલ્પનીક જ. ન ખૂટે એવી રીતે.
અલ્પનીકું [અલ્પ (નહિ) + નીકવું (નંદ આવવું)] વિ. પાર વચરનું; અલ્પપૂટવું.
અમર ૧૫ જલ્દી અલ્પનીકું. સાવ વિચારમાં મેળવ રીકું. પ્રેમાનંદ
અલ્પનોતર્ણ વિ. નેતર દીધા વચરનું; વચર નેતરિયું.
અલ્પનોર્ણ [અલ્પ + નોર્ણ] વિ. નોર્ણ વચરનું; દિપ્પલ મયા વિનાનું.
અલ્પપ [સં. અન્ (નહિ) + અર્ (પણી)] વિ. પાણીની અભાગણું.
અલ્પપજ વિ. પજ વચરનું; વચવસીયા વિનાનું.
અલ્પપક [અલ્પ + પકવું (વલવું)] વિ. અભણ; અસિદ્ધિ.
અલ્પપતીવ [અલ્પ (નહિ) + પતીવ (વિશ્વાસ)] છી. ભરોસાને અભાવ; અવિશ્વાસ. અલ્પપતીવ દરેક પ્રમમાં આવે આવે છે. દેવચીનું સાચ

અલ્પપરખ્યું ૧. [અલ્પ + પારખવું] વિ. અભાગ્યા વચરનું; નહિ અલ્પેલું.
૨. વિ. અભાગ કે પરખાય નહિ એવું.
અલ્પપલોહ ૧. [અલ્પ (નહિ) + પલોહવું (પ્રમ ભાવીને દેવવડું)] વિ. નહિ પલોહેલું; વચર કેળવાયેલું.
અલ્પપલોહ વિ. મોખલા ૧૫ જલ્દીમાં થાતે. પ્રેમાનંદ
૨. વિ. નિનવાડી; અનુભવ વિનાનું.
અલ્પપલોહ્યું ૧. [અલ્પ (નહિ) + પલોહવું (દેવવડું)] વિ. જગ્યા વિનાનું; તાલીમ અપાવ વચરનું.
૨. વિ. અલ્પમાર ન હોય એવું; માહિતી વિનાનું.
૩. વિ. પલોહ વચરનું; જગલી સવારી બાળક નહિ કરેલું.
અલ્પપાચર્ણ ૧. [અલ્પ + પાચર્ણ] વિ. પાચર્ણ વચરનું; નહિ નિખરેલું.
૨. [અલ્પ (નહિ) + પાચર્ણ (દેવાવડું)] વિ. દેવાવ્યા વિનાનું; પહેળું ક્યાં વચરનું.
અલ્પપાર [સં. અન્ (નહિ) + પાર (કરો)] વિ. અનહત; અતિસય; છુમાર વિનાનું.
અલ્પપારખ્યું ૧. વિ. અનુભવમાં નહિ આવેલું; અભવ્યું.
૨. વિ. ખરીયા કરાયા વચરનું.
અલ્પપૂર્ણ વિ. નહિ પહેંચેલું.
અલ્પપૂર્ણ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + પ્ર. પુર્ણિમા (પૂર્ણ)] વિ. સવાલ ન કરાયો હોય એવું.
૨. જ. મોહાવ્યા વચર.
અલ્પપૂર્ણ [અલ્પ + પૂર્ણ] વિ. સેવા ક્યાં વિનાનું; અપૂર્ણ.
અલ્પપૂર્ણ ૧. [અલ્પ (નહિ) + પૂર્ણ (અર્ણ)] વિ. નહિ ભરેલું; ખાલી; અપૂર્ણ.
૨. [અલ્પ (નહિ) + પૂર્ણ (દેવ પાવડું)] વિ. દુર્ગમી નહિ મચેલું; સરળ મયા વચરનું.
આમાની બદ અભિલાષા,
હો દેવ! મનિવ ધો,
અલ્પપૂર્ણ એક પૂરો અપા.
હો દેવ! મનિવ ધો. નાનાલાલ
અલ્પપેખ્યું [અલ્પ (નહિ) + પેખવું (એક)] વિ. ભેઈ ન રોકે એવું; આંપળું.
અલ્પપેખ્યું વિ. નહિ દીધું; એવામાં નહિ આંવડું.

અભ્યુપેક્ષાકર્તૃ (અભ્યુપેક્ષાકર્તૃ) [અભ્ય (નદિ) + પેક્ષાકર્તૃ (અપાદ કસવર્ત)] જ. કામલ ન કરીએ તોપણ; અપોઆપ; વગર અપ્રમંસ્યે-સાક્ષી બુદ્ધિ તો કામો રહે, અભ્ય હશે તો બેસે; બાહ્ય અભ્યુપેક્ષાકર્તા, અભ્યુપેક્ષાકર્તા પેસે-લોકોક્તિ

અભ્યુપાસ્ય ૧. વિ. દ્વારથી ચોક્કસ નહિ કરા-યેલું; વગર ઉછેરેલું.

૨. વિ. પોતાની મેળે ઉછેરેલું.

અભ્યુપીઠ્ય ૧. [અભ્ય + પ્રીઠ્ય (પ્રેમ-પર્વ)] વિ. ન આગમવા એવું.

પણ વાલ અભ્યુપીઠ્યુડે રે,
મારપ માવપ નાવ રે. બાલક

૨. [અભ્ય (નદિ) + પ્રીઠ્ય (સમન્વય)] વિ. મૂર્ખ; અભ્યુપમભ્ય.

અભ્યુપીઠ્ય ૧. [અભ્ય (નદિ) + પ્રીઠ્ય (સમન્વય)] વિ. અત્યંત; સમજ વગરનું.

૨. [અભ્ય (નદિ) + પ્રીઠ્ય (અભ્ય)] વિ. નાણે નહિ એવું.

અભ્યુપીઠ્ય જ. અભ્યુપીઠ્ય; અગર વગર.

અભ્યુપીઠ્ય ૧. [અભ્ય (નદિ) + પ્રીઠ્ય (સમન્વય)] વિ. અભ્યુપ; મૂર્ખ.

૨. [અભ્ય (નદિ) + પ્રીઠ્ય (અભ્ય)] વિ. નહિ અભ્યુપ; અભ્યુપવા વગરનું; અભ્યુપ્યું.

અભ્યુપીઠ્ય નર સાધ્યો એ,
અભ્યુપીઠ્ય કરી તેલ. સાલક

૩. જ. અભ્યુપ વગર; એકાએક.

અભ્યુપીઠ્ય ૧. વિ. અભ્યુપ નહિ થયેલું; અપુષ્ટ.

૨. વિ. શ્યામ અભ્યુપાસ્ય; વિશેષ વંચક વગરનું.

૩. વિ. શ્યામ વગરનું; અભ્યુપ નહિ થયેલું.

૪. વિ. સાધ્યારણ રિતિર્થ રહેલું.

અભ્યુપીઠ્ય (અભ્યુપીઠ્ય) [અભ્ય + પ્રીઠ્ય] વિ. શ્યામ વગરનું; નહિ અભ્યુપ.

અભ્યુપીઠ્ય વિ. નહિ શ્યામ; એમાં નહિ કરેલું.

અભ્યુપીઠ્ય વિ. એમાં કાલ વગરનું; શ્યામ વિનાનું.

અભ્યુપીઠ્ય ૧. [અભ્ય (નદિ) + અભ્ય (પ્રેમ)] ડું. કામલો; વિશેષ.

૨. ડું. દિલ બુદ્ધિ હોવાપણું.

અભ્યુપીઠ્ય ૧. વિ. એકરમતિયું.

૨. [સં. અભ્ય (નદિ) + પ્રીઠ્ય (સમન્વય)] વિ. સમજ વગરનું.

૨. [સં. અભ્ય (નદિ) + પ્રીઠ્ય (સમન્વય)] વિ. પ્રીઠ્ય વિનાનું; મૂર્ખ.

અભ્યુપીઠ્ય વિ. નહિ અભ્યુપ; પ્રવર્તીમાં અભ્યુપીઠ્ય ને અભ્યુપ તરતું; તરતું.

અભ્યુપીઠ્ય ૧. વિ. અભ્યુપ નહિ ઉતરેલું; અભ્યુપ-વગર.

તંબી વાલ અભ્યુપીઠ્ય, સસત શામ રિતિર્થ;
અભ્યુપીઠ્યે ગુરુ, તરે એ ગુરુ સુખ અંત.
અભ્યુપીઠ્ય

૨. વિ. નહિ અભ્યુપ; તરતું.

અભ્યુપીઠ્ય જી. અભ્યુપ-વાલ.

અભ્યુપીઠ્ય [સં. અભ્ય (નદિ) + પ્રીઠ્ય (અભ્ય)] વિ. એવું કર્યા વિનાનું; અભ્યુપ-વગરનું.

અભ્યુપીઠ્ય [સં. અભ્ય (નદિ) + પ્રીઠ્ય (અભ્ય)] વિ. અભ્યુપીઠ્ય; અભ્યુપ નહિ થયેલું.

અભ્યુપીઠ્ય (અભ્યુપીઠ્ય) ૧. વિ. ગુણનામાં નહિ ઉતરેલું; નહિ અભ્યુપ.

૨. વિ. કામલ ન કરાયેલું; વાગ ઉતરવા વગરનું.

અભ્યુપીઠ્ય ૧. [સં. અભ્ય (નદિ) + પ્રીઠ્ય (અભ્ય)] વિ. એવું નહિ એવું.

૨. વિ. વર્ણન ન કર્યું હો એવું.

૩. જ. એવું વગર; મૌનપણે.

અભ્યુપીઠ્ય ૧. વિ. એમાં વિનાનું; વાગવા વગરનું.

અભ્યુપીઠ્ય એવું, તે અભ્યુપીઠ્ય તેવું.

૨. વિ. એમાં વિનાનું; અભ્યુપીઠ્ય.

૩. વિ. મૂળ વગરનું.

૪. [અભ્ય (નદિ) + પ્રીઠ્ય (અભ્ય)] વિ. એમાં વિનાનું.

અભ્યુપીઠ્ય ૧. વિ. ઉત્તર વાગ્યે ન હોય એવું; અનુત્તર.

૨. વિ. નહિ અભ્યુપ.

૩. [સં. અભ્ય (નદિ) + પ્રીઠ્ય (અભ્ય)] વિ. એમાં વગરનું; મૂર્ખ.

અભ્યુપીઠ્ય ૧. [અભ્ય + અભ્ય] વિ. અભ્યુપ વગરનું; નિર્ભય.

૨. જ. અભ્ય વિના.

અભ્યુપીઠ્ય [અભ્ય (નદિ) + અભ્ય (અભ્ય)] ડું. અભ્યુપ.

અભ્યુપીઠ્ય [અભ્ય (નદિ) + અભ્ય (અભ્ય)] ડું. અભ્યુપ; આતરિય અભ્યુપ.

અભ્યુપીઠ્ય ૧. વિ. અભ્યુપ; અભ્યુપ.

૨. [સં. અભ્ય (નદિ) + અભ્ય (અભ્ય)] વિ. વાલે નહિ એવું.

અભ્યુપીઠ્ય ૧. [અભ્ય (અભ્ય) + અભ્ય (અભ્ય)] ડું. દેવાગિર્ય, કેમકે તે પોતાનું દેવું અભ્યુપીઠ્ય રાખે નથી.

૨. જ. દેવું પાતરી રાખેલું અભ્યુપ.

અભ્યુપીઠ્ય ૧. વિ. ન થયે એવું; અભ્યુપ.

૨. વિ. અભ્યુપ નહિ એવું; અભ્યુપીઠ્ય.

૩. જ. અભ્યુપ; અભ્યુપીઠ્ય.

અભ્યુપીઠ્ય વિ. નહિ એવું; અભ્યુપીઠ્ય ન કરી હોય એવું.

અભ્યુપીઠ્ય વિ. એમાં વગરનું.

અભ્યુપીઠ્ય ૧. [સં. અભ્ય (નદિ) + અભ્ય (અભ્ય)] ડું. નિર્ભય; નિર્ભય.

૨. વિ. અભ્યુપ વગરનું.

એમ સમજને અભ્યુપીઠ્ય વાલું,

શામ મંગલ નાલું. બોલે

૩. જ. અભ્યુપ વગર; અભ્યુપીઠ્ય.

અભ્યુપીઠ્ય ૧. [સં. અભ્ય (નદિ) + અભ્ય (અભ્ય)] વિ. એમાં વિનાનું.

૨. [અભ્ય + અભ્ય (અભ્ય)] વિ. અભ્યુપ વગરનું.

અભ્યુપીઠ્ય [અભ્ય (નદિ) + અભ્ય (અભ્ય)] વિ. અભ્યુપ; અભ્યુપીઠ્ય.

અભ્યુપીઠ્ય ૧. વિ. (અભ્ય) અભ્યુપ; અભ્યુપ વગરનું.

૨. વિ. એમાં અભ્યુપ; અભ્યુપીઠ્ય.

૩. વિ. અભ્યુપ; અભ્યુપ.

એમાં અભ્યુપીઠ્ય પદ સ્થાપા,

અભ્યુપીઠ્ય રીતિ અભ્યુપીઠ્ય. અભ્યુપીઠ્ય

૩. વિ. અભ્યુપ.

દીવસાદ અભ્યુપીઠ્ય રે.

૪. વિ. હેતુ વગરનું; અભ્યુપીઠ્ય વિનાનું.

અભ્યુપીઠ્ય ૧. વિ. અભ્યુપ વિનાનું.

૨. વિ. અભ્યુપ; અભ્યુપીઠ્ય ન હોય એવું; અભ્યુપીઠ્ય.

કેમ કરી અભ્યુપીઠ્ય રિતિર્થ વાલો.

અભ્યુપીઠ્ય

૩. [સં. અભ્ય (નદિ) + અભ્ય (અભ્ય)] વિ. અભ્યુપ વગરનું.

૪. વિ. અભ્યુપ.

અભ્યુપીઠ્ય [અભ્ય (નદિ) + અભ્ય (અભ્ય)] વિ. નહિ અભ્યુપ; અભ્યુપ વગરનું.

અભ્યુપીઠ્ય ૧. [સં. અભ્ય (નદિ) + અભ્ય (અભ્ય)] વિ. અભ્યુપ વિનાનું; અભ્યુપ વગરનું.

૧. વિ. નાપુલ; નાપુલ.
૨. વિ. નીમાર.
૩. વિ. હેત વિનાનું.

અણુમાર્ગ ૧. વિ. દિલગીર ઉપાસ.

૧. [અણુ (નહિ) + માણું (કાનઈ)]
- વિ. ભોમખા વિનાનું; ઉપભોગ નહિ કરેલું.

અણુમાનીતું [અણુ (નહિ) + માનીતું (વહાલું)] વિ. કલ્પ; અજાણ્ય.

અણુમાપ ૧. વિ. આંક મંદાવ નહિ એવું;

૧. [સં. અન (નહિ) + મા (માપ)]
- વિ. માપ વિનાનું.

અણુમાપું [સં. અન (નહિ) + મા (માપ)] વિ. નહિ માપેલું.

અણુમાહિત [અણુ (નહિ) + માહિત (ચામ)] વિ. મિતવાપર; અજાણ્ય.

અણુમાહિતમાર [અણુ (નહિ) + માહિત-માર (ચામમાર)] વિ. ભણુ વિનાનું; માહિતી વગરનું.

અણુમાહિતી [અણુ (નહિ) + માહિતી (માર)] છી. મિતવાપર; અજાણ્ય.

અણુમિત્ર ૧. વિ. કીમતી; મજવાન.

૧. [સં. અન (નહિ) + મિત્ર (મજ)]
- વિ. ન મિત્ર એવું; અલભ્ય.

અણુમિત્રું વિ. અણુમત્રું; અણુમત્રું અર્થાત્-
છાતિ અણુમિત્રું વગેરે.
દેવે હું અણુમત્રું એક! સાલવ

અણુમીવું [અણુ (નહિ) + મીવું (મંપ ભઈ)] વિ. મંપ ખાં વગરનું; ખુલ્લું.

અણુમૂલ ૧. [સં. અન (નહિ) + મૂલ (કિમત)] વિ. મૂલ લાભ નહિ એવું; અમૂલ્ય.

૧. વિ. વધારે કિમતનું; મોંઘું; કીમતી.

અણુમૂલ્યું [અણુ (નહિ) + મૂલવું (કિમત આંધી)] વિ. કિમત આંધ્ય વગરનું.
મંદાવ ન હોવ તો નીચા કોઈ અણુ-
મૂલ્યું રહે. ૩. સા. પશિય

અણુમેળ ૧. [અણુ (નહિ) + મેળ (મેલ)] પુ. અણુનિર્ણય; વિશેષ.

૧. [અણુ (નહિ) + મેળ (સામ્યભૂ)]
- વિ. ભૂંડ; બીજા ભતનું; મળતું નહિ આવતું.
૩. વિ. મેળ વિનાનું; અંધારા વગરનું.

અણુમોલ ૧. [સં. અન (નહિ) + મૂલ (કિમત)] વિ. કિમત અંધાર નહિ એવું; અણુમૂલ.

૧. વિ. મોંઘું.

અણુધાર વ. આવળી ભતનું એ નામનું એક

સા. તેની સાલમાંથી નીકળતો રત્ન આમણું
રંમણના કામમાં આવે છે.

અણુમુલ [સં. અન (નહિ) + મુલ (ભાઈ)]
વ. સાંતિ; સુલેહ.

અણુરવ ૧. પુ. (આમ) અજાણ્ય; લવાયે.
સામ્ય નહીં અણુરવ હો રે. નમસ્કર

૧. [સં. અન (નહિ) + રવ (અવાજ)]
વિ. અવાજ વગરનું.

અણુરામ ૧. [સં. અન (નહિ) + રામ (પ્રીતિ)] પુ. અપ્રીતિ.

૧. પુ. ક્રિયો; અણુનિર્ણય.
અણુરામ થવે ભતકાર થવી; ક્રિયો થવે.
૩. વિ. પ્રેમ વગરનું.

અણુરામી [સં. અન (નહિ) + રામિ (પ્રીતિભાવ)] વિ. અપ્રિય; અજાણ્ય.

અણુસંપું વિ. સંપૂર્ણ વિનાનું; પામ્યા વગરનું.

અણુરૂપ ૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (આકાર)] વ. અણુ તેને રૂપ કે આકાર નથી એમ મનાવ છે.

૧. વિ. અકાર વગરનું.
૩. વિ. કદાપ્ત.

અણુરૂપી ૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપિ (આકારભાવ)] વ. અણુ, કેમકે તે અણુરૂપ મનાવ છે.

૧. વિ. નિરાકાર.
એ આમનું કુરુનું અણુ.
એ અણુરૂપી ને અણુરૂપિ. અખો

અણુરોગું [અણુ (નહિ) + રોગું (અકારભાવ)] વિ. નહિ રોગું; નહિ અકારભાવેલું.

અણુરોપું વિ. વાળ વગરનું; એની મેજે
જગી નીકળતું.

અણુરૂપ ૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અલક્ષ્ય; એઈ કે અણુ ન કમળ એવું.

૧. [અણુ (નહિ) + રૂપ (અણુરૂપી)]
વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૩. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (અણુરૂપી)]
વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

અણુરૂપ ૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

અણુરૂપ ૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

૧. [સં. અન (નહિ) + રૂપ (એવું)] વિ. અણુ ન કમળ એવું; અણુરૂપ.

અસુવર ૧. [સં. અ-વ-આ. અસુ (બીજું) + વર (પરણનાર પુત્ર)] પુ. વરરાજ્ય સાથે રહેનાર તેણે મુખ્ય યોગ્ય.

અસુવર સાથે તેણું = વરને તેના મિત્ર સાથે આમંત્રણ આપવું.

૨. [સં. અન (નહિ) + વ (સંકટ)] વિ. પુત્ર; ઉપાધ.

ઉનાળાના ઊપમાં ખેતરોની અંદર અસુવર થયે ખાતાં મહાં વીર્યાં. વિજ્ઞાનવિદ્યાસ

અસુવરણું [અસુ (નહિ) + વરણું (પારખવું)] વિ. પારખવું ન હોય એવું; યોગ્યતા વગરનું.

અધે અસુવરણું જન હરીએ ૨ ખાસ માહ્ય.

અસુવરિયું ૧. [સં. અ-વ-આ. અસુ (બીજું) + વર (પરણનાર પુત્ર)] જ. અસુવર તરીકે વર સાથે જનાર માણસ.

ઉદવલ અસુવરિયું વડ પૂટે વજ રે શિશોલ રીજ્યા એઈ રપડું ધામ.

અસામ

૨. જ. અસુવરપણું.

૩. જ. અ-વા સાથે જનારે એઈ. વાં અસુવરિયું અનમણું ૨.

અસવીત

૪. વિ. અસુવરને અમણું; અસુવર સંબંધી.

અસુવરી ૧. [સં. અ-વ (બીજું) + વ (વડ)] જી. અ-વાની સાથે જનારી તેની બહેન કે બહેનપણી.

૨. જી. કુંવારી અ-વા.

૩. [સં. અન (નહિ) + વ (વડ)] જી. રખાતાં પરવજ વિનસ ધરમાં બેસાડેલ.

સાઠ લાખ સરપાઠ પ્રેમલ પ્રીતે પછી; અસુવરી એવી લાખ વિવિધ રૂપાળી વણી.

અસલ

૪. વિ. જી. કુંવારી.

અસુવણું [સં. અન (નહિ) + વ (વડ)] વિ. પરવજ વગરનું; કુંવારું.

અસુવણકણું ૧. [અસુ (નહિ) + વણકણું (વડે બેઠું)] વિ. વડે નહિ એવું; સખત.

૨. વિ. હીણું; જાડી.

અસુવાકેઈ [અસુ (નહિ) + વાકેઈ (અન-વા)] વિ. અનમણું; અહિલી વિનાનું.

અસુવાકેઈમાર [અસુ (નહિ) + વાકેઈમાર (અનવા)] વિ. અનમણું; બેખબર.

અસુવાકેઈમારી [અસુ (નહિ) + વાકેઈમારી (અહિલી)] જી. અનમણું; અહિલી.

અસુવાકેઈ [અસુ (નહિ) + વાકેઈ (અનવા)] + ઈ (નામ અનવાના પ્રત્યય)] જી. બેખબરપણું.

અસુવાકણું વિ. નહિ વાકેણું.

અસુવાણ ૧. [સં. અન (નહિ) + ઉપાનહ (ખમણું)] વિ. ખમણું વિનાનું; અનમણું.

૨. વિ. અસુવર વગરનું.

૩. જ. (ગ્રામ) અસાર.

અસુવાણું ૧. વિ. ધરેણું વિનાનું; અમણું.

૨. [સં. અન (નહિ) + ઉપાનહ (ખમણું)] વિ. બેગ્ર વગરનું; ઉપામણું.

મુરખને વાહન, ધંડિલ અસુવાણું થાશે.

અસુવાઈ [સં. અસુ (અપ્રાસરજવાયા અપરખે) + વા (વાણ)] પુ. નિહા; બાજેઈ; વગેરે.

અસુવાઈ [અસુ (નહિ) + વાઈ (અ-મણું)] વિ. અપ્રાસર વગરનું.

અસુવાંજિત [સં. અન (નહિ) + વાંજિત (અનકડું)] વિ. નહિ અનકડું.

અસુવિકસિત [સં. અન (નહિ) + વિકસિત (ખાઈવું)] વિ. ખાઈવા વિનાનું.

અસુવિકસેલ [સં. અન (નહિ) + વિકસિત (ખાઈવું)] વિ. નહિ ખાઈવું.

અસુવિચારું ૧. [અસુ (નહિ) + વિચારવું] વિ. વિચાર કર્યા વગરનું; વગર વિચારું.

૨. વિ. સાહસિક.

અસુવિધાસ ૧. [સં. અન (નહિ) + વિધાસ (બંધેલો)] પુ. અસુવિધાસ; અવિધાસ.

૨. પુ. સંકટ; વડેમ.

અસુવીતું વિ. અનુભવ ન થયો હોય એવું.

અસુવીતું વિ. (ગ્રામ) સમજ વગરનું; બેમાડ.

લેવા અસુવીત્યા અહીં.

અસુવરિત

અસુવીં ૧. [સં. અન (નહિ) + વિં (મણું પાડવું)] વિ. મણું પાડવા વિનાનું.

૨. વિ. ખસી કર્યા વિનાનું.

૩. વિ. નહું; વાપર્યા વગરનું.

૪. વિ. નાથેલું નહિ એવું.

૫. વિ. તિખાઈ; અસુપા.

અસુવીં ૧. વિ. મૂકું; નહિ વપરાયેલું.

૨. વિ. ખસી નહિ કરેલું.

૩. વિ. ધાયા વિનાનું; અનુભવ વગરનું.

અસુવીં ખાણસ = અનુભવ વગરનું ખાણસ.

૪. વિ. નાથ વિનાનું.

અસુવીંએ આખલે = (૧) ધાયા વગરનું બેઠેલે માણસ. (૨) નાથ વિનાનો સાંક.

૫. [સં. અન (નહિ) + વિં (મણું પાડવું)] વિ. સાર નહિ પાડેલું.

અસુવીંએ મોતી નીવડે વખાણ = મોતીમાં સાર પાયા પડી જ તેની ખરી કિંમત ખાંડો કમલ તે પ્રમાણે માણસ સાથે હોવાની ખાતરી થવા પડી જ તેનું વખાણ થયું.

અસુવું ૧. [સં. અન (નહિ) + ઉપાનહ (બેઠો)] વિ. ઉપામણું.

૨. વિ. અસુવર વગરનું; અમણું.

૩. [સં. અન (નહિ)] જ. કિ. અનું.

૪. જ. કિ. અનું.

૫. [સં. અસુ (અવાજ કરવો)] જ. કિ. બોલવું; ઉચ્ચાર કરવો.

અસુવૂં વિ. (ભૂ. સુ.) વરસાદ વરસવા વગરનું.

સિંહ વરસ અસુવૂંમાં અમ, તું કંઈક પાડ જવ માંદિ. વિખડાંએ

અસુરાઈ [સં. અન (નહિ) + રાઈ (સાંક વડું)] વિ. સાંક નહિ થયેલું.

અસુરિખાઈ [અસુ (નહિ) + રિખાઈ (જાન મેળવડું)] વિ. અનમણું; મિત્રવાઈ.

અસુરીખું [અસુ (નહિ) + રીખવું (જાન મેળવડું)] વિ. નહિ રીખેલું; અહાન.

અસુરીખું એ આરે તે કમ આવે વગ, હુંતખિને પામતાં મુલે કમોતે કમ.

સીકાઈ

અસુશુભ [સં. અન (નહિ) + શુભ (સંભવ)] વિ. અશુભ; અસંભવ.

અસુશોધું [અસુ + શોધવું] વિ. તપસ કર્યા વગરનું.

અસુસ જી. (ગ્રામ) અસુસર; મળતાપણનો અંક.

સર્વમનની અસુસ દુરંતને મળવી અસુસ.

અસુસખરી [અસુ (નહિ) + સખરી (ભાત કોરે કોમ ખમલ પાઈ)] જી. એટી ન મળ્યા એવી ભાજવા વિનાની, તળેલી, ખીચ વગરની જાત સામગ્રી.

અસુસખસ [સં. અન (નહિ) + અન (ખાઈ)] જી. ખાઈ; અખા.

અસુસણ ૧. [સં. અનહન] જ. ઉપવાસ.

૨. જ. (જેન) ખોરાક નહિ થેવાનું થત; સવારો.

અણુસૂત્રવું [અણુ + સૂત્રવું] સિ. બંધિવાર.
અણુસૂત્રવું જાણ રહે નીતરી. અખો

અભિહિત [સં. અભિ + હિત] વ. અભિપ્રાય;
અહિત.

અભિહિતપદ્ય [પ્ર. અભિહિત (એ નામનો
એક શરવા) + પ્ર. પદ્ય (ચાંદુ સહેર)]
વ. અભિહિતની ઉત્તરે ૧૧ માર્ગે ૬૨
આવેશ્વર એ નામનું એક પુરાણ નગર; અભિ-
હિતવા; અભિહિતપુર; ઉત્તર કુળસાતમાં
આવેશ્વર હાલનું પદ્ય સહેરનું નરવાણ. વન-
રાજે ઇ.સ. ૮૦૨માં આ સહેર રજાથી
અભિહિત નામના શરવાદ ઉપરથી તેનું નામ
અભિહિતપદ્ય રાખવાનું હોવાનું છે.

અભિહિતપુર જુઓ અભિહિતપદ્ય.
અભિહિતવા (અભિહિતવા) [સં. અભિહિત
વાદ; પ્ર. અભિહિતવા] વ. વનરાજે
અભિહિત શરવાને નામે વસાવેશ્વર એ નામનું
એક સહેર. જુઓ અભિહિતપદ્ય.

અભિહિત વિ. (અ. પ્ર.) અભિપ્રાય; ઉપાસ્ય.
અભિહિત પદ્યે વાલિદ નહ,
રેમી પુદ્ગ વાદી મંદિ. વિમલપ્રભં

અભિહિત ૧. વિ. અભિપ્રાય; અનુ.
૧. [અભિ + હિત] વિ. અભિપ્રાય વગરનું;
હાતીમાં ન હોય એવું.
૩. વિ. ગેરવાળગી; અપદ્ય.

અભિહિત દિશ અગ્ર અન્યને. બીડાસ
અભિહિતી સી. ન શવાનું તે
અભિહિતી દોહી નહિ.
દોહી દોષ સે દોષ. દોષદિન

અભિહિતી [અભિ (નહિ) + હિતવા
(અભિવદન વગર)] વિ. અભિ અગ્ર.

અભિહિત [અભિ + હિત] વ. કિ. ન હોય.
અનુક્રમે પુ. એ નામની એક રમત. જુઓ
એરેડો.

અભિહિત [સં. અભિ (પરમા) + અભિ
(વર્ત) + પ્ર. અભિહિત] પુ. કુરાયર;
અભિ વર્તન.
નામ અભિવે અવક નતિ,
તે અભિવે ન સેવે સતિ. સમવર્તમા

અભિહિત ૧. [પ્ર. અભિ (હેતુ) + સં.
અભિ (નહિ પાર વધે)] વિ. કરન વિનાનું
૨. વિ. સંસારસમુદ્રને પેલે પાર એવું.

અભિહિત ૧. સી. સર્વ આશ્રય પહેલાં
કરાવું વાળું.
૨. વિ. આશ્રય વિનાનું.

અભિહિત ૧. [સં. અ (નહિ) + નામ (અભિ
અભિ)] વિ. અભિ વિનાનું; અભિ.
૨. વિ. સંક; અભિ.

અભિહિત ૧. [સં. અ (નહિ) + અભિ
(અભિ)] વિ. અભિવદન; અભિ વગરનું.

૨. [સં. અ (નહિ) + અભિ (અભિ)]
પ્ર. અભિહિત] વિ. અભિ વિનાનું.

અભિહિત સ. અનુ.

અભિહિત [પ્ર. અભિ (નહિ) + અભિ
(અભિ અભિ અભિ)] વિ. અભિ વગરનું.
અભિહિત દરિયાની કા,
અભિ અભિ અભિ અભિ. અભિ

અભિહિત [સં. અભિ + અભિ] વિ.
અભિ અભિ અભિ વિનાનું.

અભિહિત ૧. સ. કિ. અભિ વગરે મોડું અભિ.

૨. [સં. અભિવદન; પ્ર. અભિવદન]
સ. કિ. અભિવદન; અભિ અભિ એક કરવું.
નહિ તીવ્ર અભિ અભિ,
અભિ અભિ અભિ અભિ. અભિ

૩. સ. કિ. અભિવદન કરવો.

અભિહિત ૧. [સં. અભિ] વિ. (અભિ)
અભિ; અભિ વિનાનું.
અભિ પુર વિશ્વ દુક અભિ
અભિ અભિ અભિ વિવાદ. અભિ

૨. વિ. અભિ; અભિ.

અભિ ૧. [સં.] સી. અભિ; અભિ.

૧. સી. અભિ; અભિ અભિ અભિ અભિ.

૩. સી. અભિ; અભિ એક હોય.

૪. સી. અભિ; અભિ.

૫. સી. અભિ.

૬. સી. પેડું નીચે ન અભિ તે અભિ અભિમાં

નામનામાં અભિ એક હોય.

૭. અભિ અભિ અભિ અભિ અભિ,

૮. અભિ અભિ અભિ અભિ અભિ,

૯. અભિ અભિ અભિ અભિ અભિ,

૧૦. સી. અભિ; અભિ અભિ અભિ અભિ.

અભિહિત [સં. અભિ + અભિ (અભિ)]
વિ. અભિ; અભિ; અભિ અભિ અભિ

અભિહિત ૧. સી. અભિ; અભિ; અભિ.

૨. [સં. અભિ] સી. અભિ; અભિ

અભિમાં એ નામની એક અભિ એવું

અભિ અને ન અભિ એવું અભિ અભિ

અભિ, અને અભિ અભિમાં અભિ અભિ

અભિ. અભિ અભિ નામ અભિ અભિ એ

અભિ, અભિ, અભિ, અભિ, અભિ,

અભિ, અભિ અને અભિ.

અભિહિત પ્રાપ્ત અભિ અભિ અભિ

અભિ સુધે અભિ અભિ અભિ અભિ

અભિ અભિ અભિ અભિ અભિ

૩. સી. અભિ; અભિ; અભિ.

૪. સી. અભિ; અભિ; અભિ અભિ અભિ

અભિ એ નામની એક. તે અભિ અભિ

અભિ એ: (૧) અભિ, (૨) અભિ, (૩)

અભિ, (૪) અભિ, (૫) અભિ, (૬) અભિ,

(૭) અભિ, (૮) અભિ, (૯) અભિ, (૧૦) અભિ

અને (૧૦) અભિ.

અભિહિત પુ. (પુરાણ) અભિ અભિ. જુઓ

અભિ.

અભિહિત વિ. અભિહિત.

અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અભિહિત અભિહિત અભિહિત

અણી ૧. જી. કટાક્ષિ પ્રસંગ જારી
વખત.

૧. અણી ઉપર અણવું = મામલો જારી
થે.

૨. અણી ચુકવી = જારી વખત
જુલાવે.

૩. અણી સામવરી = મુસોબી વખતે મદદ
કરી; અણવ વખતે ઉપયોગી થવું.

૪. અણીનો વખત = જારી વખત;
સંભાળથી વર્તવા જેવો પ્રસંગ.

૨. જી. કીણે ભોંઠાવ એવે છે.

૧. અણી કાઢવી = ધડીને કે ધસીને ઉઠા
કીણે કરવે.

૨. અણી પર રાખવું = કાપવું; હેરાન કરવું.

૩. આખી અણી = અખંડ; સમાપ્ત. અનંત
શબ્દ સેનક દણ્ડી, રજા વાનર આખી
અણી. - પ્રેમાનંદ

૩. જી. યમ; સિખર.

૪. જી. રૂં નીચળી જવું અટકવવા ધરીમાં
નાખેલો ખીલો.

૫. જી. પ્રાણીને હલાક કરવા માટેનો ધરનો
ખૂલો.

૬. જી. સમાપ્તિ; અંત.

૭. [સં. અન + ઈ] જ. ધાતુ ઉપરથી
નારીભતિનું નામ બતાવનારો પ્રત્યય જેમ,
કરણી, ઉતરણી, જવણી.

અણીચુકવું [અણી (કટાક્ષિ વખત) +
ચુકવું (જુલાવું)] જિ. જારી વખતે બગી
થે.

અણીચુકવે એ વર્ષ કહે = જારી સમય
પસાર થવા પછી વધે ન આવે.

અણીરો ડું. છોડાંની એ નામની એક
રમત. જુઓ હરીવર.

અણીરો કણીરો ડું. એ નામની એક
બાળરમત. જુઓ હરીવર.

અણીસર [ક. અણી (ડો) + સ. સર
(વાહ)] જિ. લીલું; લીલું.

અણીપણીવાર ૧. જી. (અણી) છવું; ૫૫.
૨. જ. અણક; ઘણું; અણુ જેટલું.

અણીપણ જી. જારી વખત; કટાક્ષિનો
અમલો.

અણીપ્રસંગ [અણી (કટાક્ષિ વખત) +
પ્રસંગ (એવ)] ડું. તણા; એવ; બરાબર
વખત.

અણીબાણી જી. (પ્રાચ) ખરી મુસોબી;
બીજોપદ કટાક્ષી.

અણીબાણીને પ્રસંગે હું લખે છું છાંડી.

અણીમાર ૧. જિ. ખાળખી ધામરવું.

અણીમાર પથર = ખાળખી ધામરવો
પથર.

૨. જિ. ખાળખાણવું; ખરખરવું.

અણીય [સં. અણી] જ. (પ્રાચ) છાથી
ધામ વગેરેનું કામ.

અણીકું જ. અણી; પાતળું છેડું; ટેરું.

અણીકું છેડું ટાલવું ટેરું; મુવ છેડું નાનું
અણીકું; વિખૂપડ છેડું જિ. અમલો વખતે
લામ; અને અનુચિત છેડું અને અમલો. આ
માર વસ્તુને જેનું મહત્ત્વ સમાપ્ત અણીકું હોય
તેના એવામાં જાણી નથી. યાજ્ઞવલ્ક્ય

અણીચુક ૧. [અણી (ડો) + ચુક
(ચાખું)] જિ. અણી બાંતી કે છાંતી ન થઈ
હોય એવું; અખંડિત; અખંડ.

અણીચુક એવા = અખંડ.

૨ જિ. કાંઈને કરાવો ન હોય એવો (નમ).
કાંઈને કહે તે તેની જુલો ખાંડ થાય એમ
કહેવાય છે.

૩. જિ. તદન હોય વખરું.

આ દેવ તેના અણીચુક નથી કામથી
પ્રિયને વિચારમાં મલક કરી દે છે.

કુળકલનાં ધીરેવાને

૪. જિ. સમાપ્ત; કાંઈ ન થઈ હોય એવું.

અણીસર જ. અરખાર.

કંઠ પંચકે કાંઈ અખર પલ્લે અણીસર રેલ.
સુદિમાલ

અણીસુ જ. એ નામનું જ્વાળા ઉપયોગનું એક
વસ્તુ.

અણીસું [સં. અણી + સું (સાથે)]
જિ. અણીસર; અણીવાળું.

અણુ ૧. ડું. એ નામનું એક બાતનું બનાવ,
કાંચ.

૨. [સં.] ડું. એક મુદતને ૫૪૭૫૦૦૦એ
ભાગ.

૩. ડું. જ્વાળા નાનામાં નાનો સ્વતંત્ર રહી
છો એટલે ભાગ હજુથી સૂચ્ય અને પર-
માણી થયે છે.

સ્વતંત્ર રહી પોતાના બધા ધર્મે બતાવી છો
જેવું નાનામાં નાનું જ્વાળા કે એ અણુ છે-
વાળ છે તેનાથી પરમાણુ સિદ્ધ છે.

વિજ્ઞાનપ્રવેશિકા

૪. ડું. રજનો આક્રમે ભાગ.

૮ અણુ = ૧ રજ, ૮ રજ = ૧ ધાતુ, ૮ ધાતુ
= ૧ નિરુદ્ધ, ૮ નિરુદ્ધ = ૧ મુદત, ૮ મુદત = ૧
જ્વાળા

૫. ડું. વખતનું એક માપ, ૧૧૩૮૪ છવું
જેટલો વખત.

૬. ડું. સિર.

૭. ડું. સાથ પરમાણુનો બનેલો કણ.

૮. જ. (સંગીત) તાલના છ અંગમાંનું એ
નામનું એક; આજનો એવો ભાગ. વિરામ-
અંગ, અણુકુલ અંગ, અર્ધચંદ્ર, કરમ, અર્ધ-
નિરુદ્ધ, અર્ધકુલ, અ, ધતુ, એકધર, ઘિરસ,
ભતિ, બીજ અને બનાકુલ એ તેના પર્વાવ
નામ છે.

૯. જ. સર્વના કિરણમાં ઊડતું રજકણ; સાક
જેવો કણ. જુઓ છાં.

અણી આક્રમણ કરે એ અણુ થાય.

શબ્દકોશ

૧૦. જિ. જસ જેટલું; સેઠ; ઘણું.

૧૧. જિ. મુસોબીથી દેખાય એવું; અતિસૂચ્ય.

અણુઆણુ [સં. અન (નહિ) + ઉપનહ
(ખરવું)] જિ. આવાણું; ઉપાસખું.

અણુઆણુ પને જન વિચરિત,

કાણુ એ મુજ કામવિત.

કાવ્ય

અણુક ૧. ડું. એક બાતનું બનાવ, કાંચ.

૨. [સં.] ડું. પરમાણુ; વધારે વિભાગ થઈ
છો નહિ એવો ધણે જ સૂચ્ય અણુ.

૩. જિ. થલું નાનું.

૪. જિ. જ્વાળા કીણા કણ સંબંધી.

૫. જિ. હેતિવાર.

અણુકલના [સં. અણુ (પરમાણુ) + કલના
(રમત)] જી. પરમાણુની રમના.

અણુકણ [સં. અણુ (અણુ) + કણ
(બોલો નામે ભાગ)] જ. રજકણથી થયું
નામે ભાગ; કીણમાં કીણે પરમાણુ.

અણુકિરણ [સં. અણુ (અણુક) +
કિરણ] જ. વિદ્યુત્તણ; 'ઇલેક્ટ્રોન'.

પરમાણુની અણુકામી કહે છે ત્યારે મંદીથી
કાંઈ કાંઈ સુચિયો કહે છે; એથી એ કીણે
ના અણુકિરણ છે.

અણુમણુ [સં. અણુ (અણુ) + મણુ
(સમક)] ડું. રજકણનો બનેલો.

આજણી પતિલ તે અંત આતિથ્ય થાય
જિત્ર વધેલા નિમ્બ પરમાણુએ અવલ
અણુમણુનો અંગો નથી. વસિષ્ઠરાવ

અણુકોષાતિ [સં. અન (નહિ) + કોષાતિસ
(પ્રમત)] જિ. તેજ વખરું.

અણુકા [સં. અણુ (અણુ) + કા (વાળ
બનાવનાર પ્રત્યય)] જી. અતિસૂચ્યમણું.

અણુતેલ [સં. અણુ + તેલ (તેલ)] જ. એ
નામનું એક બાતનું જ્વાળામાં વપરાતું તેલ.

અણુત્વ [સં. અણુ (અણુ) + ત્વ (વાળ
બનાવનાર પ્રત્યય)] જ. જણુ જારીકાં;
સૂચ્યતા.

અભ્યુદયશબ્દકોશ [સં. અભ્યુદય (પારીક્ષણ) + શબ્દકોશ] છો. નાનું રૂપ ધારણ કરવાની શક્તિ. સોવના નામના તંત્રની એક પ્રવેશ થઈ શકે તેવી અભ્યુદયશબ્દકોશ. આદિનાયકવિરત

અભ્યુદય [સં. અભ્યુદય; પ્રા. અભ્યુદય] જ. નિયમ; રીત; હંમેશા.

પરપુરણું બાપી રમવા,
બાપું અભ્યુદય અતિથઈ ગયવા. રવારામ
અભ્યુદય [સં. અભ્યુ (અતિ સુસ્થ) + દય (તત્વ)] જ. સરીરની રચના કરનાર રીતે પરમાણુરૂપ દય અથવા ધાતુ.

અભ્યુદય જ. (સંગીત) તાલના ૭ અંગ માટેનું એ નામનું એક. અર્ધચંદ્ર, કર્ણ, અર્ધચંદ્ર, અર્ધદુત, અ, અભ્યુ, ધનુ, એક-દર, સિરસ, અનાદુત, ભતિ અને બીજા એ તેનાં પર્ણના નામ છે.

અભ્યુદય ૧. [સં. અભ્યુ (નાનું) + ધર્મ (કર્તવ્ય)] પુ. મહત્ત્વપર્ણ. કૌનમત પ્રમાણે સાધુધર્મ મોટે અને મહત્ત્વપર્ણ તેવી નાનો છે. ૧. પુ. સુદમ અને સમજવો મુરોલ ધર્મ.

અભ્યુદયમાલુ [સં. અભ્યુ + પરમાભ્યુ] પુ. પદાર્થનો સુદમ તથા અતિસુદમ ભાવ.

અભ્યુદયી ૧. [સં. અભ્યુદય; પ્રા. અભ્યુદયી (યમ)] છો. અનુક્રમ; પરિપાટી.

૨. છો. (કૌન) છવ એક અતિમાંથી બીજા અતિમાં સીધી રીતે જઈ શકે એવી નામ-કર્ષની એક પ્રતિ.

૩. છો. (કૌન) નમરકારમંચની માળા ફેરવવામાં ઉપયોગી એ નામની એક એપરી તેમાં ૧ થી ૫ સુધીના આંકના આકાશવળા ૧૨૦ વખત ઝાલેલા હોય છે, અને દરેક આંક નમરકારમંચના પાંચ પદમાંનું તે આંકવાળું પદ સૂચવે છે.

અભ્યુદયમંચ ૧. [સં. અભ્યુ (ઘેરું) + મંચ (અગ્રણ્ય પદાવલય ઉપર) + મંચ (મંચ)] પુ. સાધુ.

૨. જિ. સંતેજી.

અભ્યુદયમંચ [સં. અભ્યુ (સુદમ ભાવ) + મંચ (સમૃદ્ધ)] પુ. પરમાભ્યુદયે અર્થ.

અભ્યુદય [સં. અભ્યુ (સુદમ) + યત (શક્તિ)] જ. રજકણની એકબીજાને આકર્ષવાની શક્તિ.

અભ્યુદય [સં.] જ. (વેદાંત) ભૌતિક પદાર્થની અભ્યુદયી બનેલી પ્રતિ.

અભ્યુદય [સં. અભ્યુ (ઘેરું) + યા (તેજ)] છો. વીજળી. તેનું તેજ ઘેરું વાર હોય છે, માટે તેને અભ્યુદય કહે છે.

અભ્યુદય ૧. [સં. અભ્યુ (સ્વ) + યાર (વ્યવ)] પુ. (વિદ્યા) સ્વચ્છાનું વ્યવ. ઉદાહરણવાળા અભ્યુદય વ્યવસ્થાને એકમ મણી બીજાં કોષમાં તત્ત્વના અભ્યુદય વ્યવસ્થાને એકમ મણી એકમમાં થાય તે તે તત્ત્વનો અભ્યુદય કહેવાય છે. ઉદાહરણવાળા અભ્યુદયી સોનાનો અભ્યુદય એકમમાં હારે, અને પ્રાણવાયુનો અભ્યુદય ૧૧મને હારે, માટે સોનાનો અભ્યુદય ૬૭ અને પ્રાણવાયુનો અભ્યુદય ૧૧ મણાય છે. ૨. જિ. કણ એકલા વ્યવસ્થા.

અભ્યુદયારંક [સં. અભ્યુદય (અભ્યુદય વ્યવ) + અંક (આંક)] પુ. (વિદ્યા) વ્યવસ્થા મુદ્દાનામાં એકમ તરીકે લેવાનું ઉદાહરણવાળા અભ્યુદય વ્યવસ્થા.

સામાન્ય તત્ત્વોને તેમજ અભ્યુદયારંક કોષ્ટક પ્રમાણે ગણવર્ત.

અભ્યુદય ૧. [સં. અભ્યુદય] પુ. (પ્રાણ) કર્ષના રૂપમાં વધતોએકે લેવાતો અર્થ.

૨. પુ. પ્રભાવ; શક્તિ.
૩. પુ. સુખ.

અભ્યુદય [સં.] જ. વ્યવસ્થા ઉપર વ્યવસ્થાકર્ષનું વિસ્તારવાનું વિવેચન.

અભ્યુદયી [સં. અભ્યુ (સુદમ ભાવ) + ભૌતિક (વસ્તુ સંબંધી)] જિ. પદાર્થના અતિ-સુદમ અંકના ધર્મ સંબંધી.

અભ્યુદયીવિદ્યા [સં. અભ્યુ (સુદમ ભાવ) + ભૌતિક (પદાર્થ સંબંધી) + વિદ્યા (જ્ઞાન)] છો. પદાર્થના અતિસુદમ અંકના ધર્મનું વર્ણન કરનાર જ્ઞાન.

રસાનુકરણ ૧ એ અભ્યુદયીવિદ્યાની એક શાખા મળી શાખા તેને અભ્યુદયી જ મૂળ શાખા. વિદ્યાપ્રવેશિકા

અભ્યુદય [સં. અભ્યુ (સુદમ ભાવ) + યત (વરેહ)] જિ. અતિસુદમ અંકથી ભરેલું.

અભ્યુદય ૧. [સં. અભ્યુ (સ્વ) + યાત્ર (પ્રયાણ)] છો. હજુ; પગ.

૨. [સં. અભ્યુ (સ્વ) + યાત્ર (પ્રયાણ)] જિ. જરાક; રજા એટલું; ઘેરું.

૩. જ. જરા પગ; વજાવાર; જગાર પગ. અભ્યુદય અભ્યુ, મુલ્ય માનવી, હુઝા અભ્યુ અભ્યુ. ઉદાહરણ

અભ્યુદય ૧. [સં. અભ્યુ + યાત્ર (પ્રયાણ)] પુ. અભ્યુમાં પરમાભ્યુદયી સમ્યા.

૨. જિ. એક અભ્યુ એટલું. કૌન પદસ અભ્યુદયે હમે છો જો અભ્યુદય. વસંતકાવ્ય

અભ્યુદય [સં. અભ્યુ (સુદમ) + યત (વ્યવ)]

(વ્યવ) + તત્ત્વ (પદાર્થ)] પુ. મૂળતત્ત્વના બે પ્રકારમાંના એ નામનો એક; સુદમ મૂળતત્ત્વ.

મૂળતત્ત્વ બે પ્રકાર વિદ્યાન થઈ શકે છે: (૧) અભ્યુદયમૂળતત્ત્વ; (૨) સુદમમૂળતત્ત્વ.

૩. સા. પરિવહ

અભ્યુદય ૧. [સં. અભ્યુ (ઘેરું) + યોગ (સંબંધ)] પુ. ઘેરું પરિવહ; ઘેરું સંબંધ. ૨. પુ. બાખ્યા.

અભ્યુદય જ. સમર પગ.

અભ્યુદય [સં. અભ્યુ (પારીક્ષ) + રજ (સ્વ)] છો. રજકણ.

અભ્યુદય પુ. એક ભત્તો કરાળિયો.

અભ્યુદય ૧. [સં. અભ્યુ (પારીક્ષ) + વાદ (સિદ્ધાંત)] પુ. પદાર્થના અભ્યુદયે નિત્ય માનનાર મત; પરમાભ્યુદયે જન્મનું કારણ છે એવો સિદ્ધાંત; પરમાભ્યુદય; આરંભવાદ.

નૈમિષિક નથા વૈશ્ણિકા અભ્યુદયે માને છે. ૨. પુ. (વિદ્યા) એ અભ્યુદય વધારે તત્ત્વને સુવેચ તેમજ અભ્યુદય કાણુલિકા વ્યવસ્થા પ્રમાણમાં થાય એવો કારણ નામના એક અંકેજ વિદ્યાને કાળેએ સિદ્ધાંત; કારણવાદ.

અભ્યુદયી [સં. અભ્યુ + વાદિન (મત્તા)] જિ. અભ્યુદયમાં માનનાર.

અભ્યુદયી ૧. જ. પારકાનો કોણ એવાપણું; બીજાની આપી કાવણું કમ.

૨. [સં. અભ્યુ (સુદમ ભાવ) + વીર્ય (બેહુ)] જ. અભ્યુ નાનો ભાવ એવાનું કમ.

૩. જ. સુદમભ્યુદય; કૌન પદાર્થના અભ્યુદયી ભાવ એવા માટે વપરાતું વંચ.

અભ્યુદયીમંચ ૧. (અભ્યુદય) એ નામનું એક મંચ.

અભ્યુદય [સં. અભ્યુ (નાનું) + યત (પારીક્ષ)] જ. (કૌન) સુદમનું વત. કૌન-ધર્મ પ્રમાણે વતના મહાવત અને અભ્યુદય એમ બે પ્રકાર છે. મહાવત એટલે કે મોટા વત વતિ માટે અને અભ્યુદય એટલે કે નાના વત સુદમ માટે છે. અભ્યુદયના (૧) પ્રાણ-વિષયવિરમણ, (૨) મુલાવાવિરમણ, (૩) અદ્યક્ષવિરમણ, (૪) મૈથુનવિરમણ અને (૫) પરિમણવિરમણ એમ પાંચ પ્રકાર છે.

અભ્યુદય એક વિરતિ તે અભ્યુદય અને સર્વોચ્ચ વિરતિ તે મહાવત. વત્યાર્થસૂત્ર

અભ્યુદય [સં. અભ્યુ (નાનું મત) + ધારિન (ધારણ કરનાર)] જિ. (કૌન) નાનું વત કરનાર; અવકાશ વત પાળનાર. ભુજો અમારીવતી.

અભ્યુદય [સં. અભ્યુ (નાનું મત) + ધારિન (ધારણ કરનાર)] જિ. (કૌન) નાનું વત કરનાર; અવકાશ વત પાળનાર. ભુજો અમારીવતી.

અભ્યુદય [સં. અભ્યુ (નાનું મત) + ધારિન (ધારણ કરનાર)] જિ. (કૌન) નાનું વત કરનાર; અવકાશ વત પાળનાર. ભુજો અમારીવતી.

અભ્યુદય [સં. અભ્યુ (નાનું મત) + ધારિન (ધારણ કરનાર)] જિ. (કૌન) નાનું વત કરનાર; અવકાશ વત પાળનાર. ભુજો અમારીવતી.

અભ્યુદય [સં. અભ્યુ (નાનું મત) + ધારિન (ધારણ કરનાર)] જિ. (કૌન) નાનું વત કરનાર; અવકાશ વત પાળનાર. ભુજો અમારીવતી.

અભ્યુદય [સં. અભ્યુ (નાનું મત) + ધારિન (ધારણ કરનાર)] જિ. (કૌન) નાનું વત કરનાર; અવકાશ વત પાળનાર. ભુજો અમારીવતી.

અતત

અભ્યુદયધારી આવક [સં. અભ્યુદયધારિન
(નાનું મત કરનાર) + આવક (જેન મુદરવ)]
પું. (જેન) અભ્યુદય અંગીકર કરનાર મુદરવ.

જે અહિંસા આદિ મતોને સંપૂર્ણપણે સ્વીકારવા
સમર્થ ન હોય અને છતાં લાભવૃત્તિ હોય તે
તે મુદરવ મર્યાદામાં રહી ચોક્કસ લાભવૃત્તિ
પ્રમાણે જે મતો અભ્યુદય સ્વીકારે છે; એવો
મુદરવ અભ્યુદયધારી આવક કહેવાય છે.

તત્વાર્થસૂત્ર

અભ્યુદયીહિ [સં. અભ્યુ (નાનું) + યીહિ
(ચોખ્ખા)] પું. હિંચા પ્રકારના એક ભાતના
ગ્રીણા યોખા; મોતીયૂર યોખા.

અભ્યુસમૂહ [સં. અભ્યુ + સમૂહ (જથ્થો)]
પું. (રસાયન) અભ્યુઓનો જથ્થો. રસાયનિક
સંયોજ માટે અમુક તત્વનો એક અભ્યુ બીજા
તત્વના એક જ અભ્યુ સાથે મળે એમ નથી
હોતું, પણ એક તત્વનો એક અભ્યુ બીજાના
એક એ, ત્રણ કે વધારે અભ્યુ સાથે ભેડાય
છે. આવી રીતે રસાયનિક સંયોજ માટે એક જ
તત્વના એકથી વધારે અભ્યુ એમ યાવ તે
અભ્યુસમૂહ. જે અભ્યુના સમૂહને દુષણક અને
ત્રણ દુષણકના સમૂહને અભ્યુક કહેવાય છે.

અભ્યુસૂત્ર [સં. અભ્યુ (નાનામાં નાનો ભાગ) +
સૂત્ર (સંકેત ૧૫)] જ. અભ્યુઓના ભેગા
ઘવાથી બનતું મિશ્રણ બતાવવા માટે સંકેત
૧૫.

અભ્યુસ્રાવ પું નીકળવાપણું; નિઃસ્રાવ.

અભ્યુહ પું. (પુરાણ) સોમવંશી નકુલકુળમાં
યજ્ઞાદિરાજના દીકરા પુરુરાજના વસના
વિશ્રાજ અથવા પારરાજનો એ નામનો પુત્ર
તેનું બીજું નામ નીપ હતું. તે શુક્રાચાર્યની
દીકરી કીર્તિમતીને પરણ્યો હતો.

કીર્તિમતી નામની ચોલાની દીકરીને શુક્રાચાર્ય
વિશ્રાજના દીકરા મહાત્મા અભ્યુહરાજને આપી
હતી. ભગવતી ભાગવત

અભ્યુહાણું [સં. અન (નહિ) + ઉપાનહ
(ભેડો)] વિ. પગરખાં વિનાનું; અડવાણું.

એક માંદા એક ન સમજાવે, બિન્દુભાનંદ

એક અભ્યુહાણું બેધાડા. કાન્દરપ્રબંધ

અભ્યુ ૧. જ. (બ્યાકરણ) ધાતુ ઉપરથી નામ
બનાવનાર પ્રત્યય. જેમકે, કૂટ + અભ્યુ =
કૂટભ્યુ; ભર + અભ્યુ = ભરભ્યુ; ફળ + અભ્યુ =
ફળભ્યુ.

૨. જ. (બ્યાકરણ) ધાતુ ઉપરથી વિશેષણ
બનાવનાર પ્રત્યય. નરભાતિમાં અભ્યુ, નારીમાં
અભ્યી અને નાન્યતરમાં અભ્યુ આવે છે.
જેમકે, ધાવણો-ધાવણી-ધાવણું.

અભ્યુઆણું [સં. અન (નહિ) + ઉપાનહ
(ખરખું)] વિ. (જૂ. મુ.) અડવાણું; ઉધાડું
પુવળ અભ્યુઆણું પાએ ચાલડું છ.

કાચસંયમ

અભ્યુએ [સં. અન (નહિ) + ઉલોચ (કામ);
પ્રા. અભ્યુએચ, અભ્યુએઉ] પું. પાખીનો
દિવસ; કારીગરનો રમતો દિવસ; અકતો.

અભ્યુરુ [સં. અન (નહિ) + ઉરુ (ધણું)]
વિ. (જૂ. મુ.) ઓખું.

ભાગ પછી અભ્યુરુ મળે.

જેતા આવક મરણ નિદાન.

કાન્દરપ્રબંધ

અભ્યુ જ (બ્યાકરણ) ધાતુ ઉપરથી વિશેષણ
બનાવનાર પ્રત્યય. ભુઓ અભ્યુ ૨.

અભ્યુએ [સં. અન (નહિ) + ઉલોચ
(કામ)] પું. અકતો; અભ્યુએ.

રોજ આઠ દસ આના મેળવે તેમાં મહિનામાં
ચાર અભ્યુએ. વિજ્ઞાનવિશાસ

અભ્યુદરી ૧. [સં. ઊન (ઓખું) + ઉદર
(પેટ)] જી. (જેન) દરરોજ ઓખું ઓખું
જમવાનું તપ.

૨. [સં. અન (અભ્ય) + ઉદર (પેટ)]
વિ. જી. નાભુક-પેટવાળી; પાતળી કમરવાળી;
અનુદરી.

અભ્યુદરૂં વિ. (આમ) માટ વિનાનું; રૂપ
વગરનું.

અભ્યુસરૂં ૧. [સં. અન (નહિ) + ઉત્સાહ
(ઉમંગ)] વિ. ઉદાસ; ખિન.

અંતર માંડ અભ્યુસરૂં, વણ દીકે મન્યંદ.

નિષ્કુળાનંદ

૨. વિ. ઓચિણાળું; મરજને લીધે પરશ્વીન.
અભ્યુસરૂં અમે, એકાગ્ર દલિયા નહિ,
મેલીઆવ રાખ્યાં મે! ભમેકામી એકવા.

મેહ-કાળનો ફુદો

૩. વિ. કાંખું; ઓખ તેજવાળું.
અભ્યુ ૩: જે અભ્યુસરૂં,

સતદિવસ રહે દુઃખમાય.

મુક્તાનંદ

૪. વિ. (આમ) મંદ ઉત્સાહવાળું.
અભ્યુહરૂં ભુઓ અભ્યુસરૂં.

અભ્યુનાંતરિક [સં. અભ્યુ (નાનો ભાગ) +
આંતરિક (અંદરું)] વિ. અભ્યુની અંદરનું.

અભ્યુ ૧. [સં.] જ. કિ. (ધાતુ) જપું.
૨. જ. કિ. બાધનું.

અભ્યુ ૧. [સં. અતિ] વિ. ધાણું.
પિવરિયુ અત ધાણું ૨.

ના મા ને નહિ સાસરિયે ૨.

શ્રીમીત

૨. જ. ભાવવાનક નામ બનાવનાર પ્રત્યય.
જેમકે, રમત, મમત.

૩. જ. (જૂ. મુ.) વર્તમાન કૃદતનો પ્રત્યય.
જેમકે, કરતઉ, કરતી, કરતઉ.

૪. જ. (બ્યાકરણ) સાંકેતિક બવિશ્યકગના
રૂપનો પ્રત્યય; ક્રિયાતિપત્ત્યનો પ્રત્યય. જેમકે,
જમત, રમત, દોડત, ભણત.

અભ્યુએવ [સં. અત: (એથી) + એવ (જ)]
જ. એટલા જ માટે; એ જ કારણે; તેથી જ.

અભ્યુ [સં. અ (નહિ) + સત્ (હાંડું)]
વિ. ધણું; પુષ્ટગ; અચાગ.

અભ્યુધણું [અતિ (બહુ) + ધણું] વિ. અતિ-
શય; ધણું ઓખું.

સોનું રૂપું અભ્યુધણું રાજના દોલા,

પિત્તળનો ને પાર વારી ભડ દોલા.

રઠિયળી રાત

અભ્યુજ [સં. અ (નહિ) + તદ્ (તે) +
જ (અભ્યુજાર)] વિ. નહિ ભણનાર; અજ્ઞાન.

અભ્યુ ૧. પું. અરૂઓ.

૨. પું. કુંમરની કગડ.

મહતી ઓચરીમાંથી એક બારી પર્વતના એક
જાડા અતદ્ ભાગ ઉપર પડતી હતી.

સરસ્વતીગંદ

૩. પું. પૃથ્વીનો નીચો ભાગ.

૪. [સં. અ (નહિ) + તદ્ (કિનારા)]
વિ. કિનારા વગરનું.

૫. વિ. સીમા વગરનું; હદ વિનાનું; અસીમ.

અભ્યુપ્રપાત [સં. અતર (કુંમરની કગડ) +
પ્રપાત (કાંચો)] પું. પર્વતની કગડ ઉપરથી
મરાતો જુમકો.

અભ્યુધાર્ધ (અભ્યુધાર્ધ) ૧. [અતરૂં (તોચડું;
+ આર્ધ (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જી. અ.
સમ્પતા; તોચડાપણું.

૨. જી. કાંઈ સાથે હળેમળે નહિ એવો સ્વભા.

૩. જી. તેર; મિશ્રજ.

૪. જી. બેઝળપણું.

૫. જી. બેલવામાં સંકોચ.

અભ્યુપ્રપાતું ભુઓ અભ્યુધાર્ધ.

અભ્યુ (અતરૂં) ૧. વિ. ઓખું બોલનાર;
બોલવામાં સંકોચ રાખનાર.

૨. વિ. તોચડું; ઉદત.

૩. વિ. તોરી; મિશ્રજ.

૪. વિ. વરડું; અડડું.

૫. વિ. હળેમળે નહિ એવું.

અભ્યુ ૧. [સં. અ (નહિ) + તત્ (તે)]
જ. તે નહિ પણ તેથી બીજી વસ્તુ.

૨. [સં. અ (નહિ) + તત્ (અમ)]
જ. અમથી ભુદી વસ્તુ. કાંઈપણ વસ્તુ
તેનાથી બીજી બધીને નિષેધ કરીને તા-

કરાવું હોય તો આ સ્વપ્ન સમાસના અમરવર્ણ-
રૂપે વપરાય છે. જેમકે, અતિવિસ્તૃત, અતિદુષ્-
કર્ત.

કુ. જ. યજ્ઞથી ભુદે અને અવિદ્યાથી સ્વપ્નમેલ
સંસાર. વેદાંતમતે તે અસત્ય એટલે મિથ્યા
છે તેથી અતવ કહેવાય છે.

જે અભ્યસ અખંડાત્મક એક,

અતત્ત્વની આવૃત્તિ રૂપે કરી. મન:સુખપામ

અતરવ ૧. [સં. અ (નહિ) + તરવ
(મૂળ રૂપ)] જ. અસત વસ્તુ; હવાથી નહિ
ધરાવતી વસ્તુ.

૨. જ. આભાસ; અમ.

અતરવાભિનિવેશ [સં. અતરવ (અસત
વસ્તુ) + અભિનિવેશ (આમક)] પુ. ખોટી
ખાજતને પકડી રાખવાનો હક; ખોટી વાતનો
આમક.

અતરવાર્થ ૧. [સં. અ (નહિ) + તરવાર્થ
(મૂળ સત્ય)] પુ. અસત; મિથ્યા વસ્તુ.

૨. [સં. અ (નહિ) + તરવાર્થ (ખરે
વાત)] પુ. અસત્ય અર્થ; ખોટું તાર્ક્ય.

અતથા [સં. અ (નહિ) + તથા (સત્ય)]
જ. અસત્ય; ખૂટાણું.

અતથા ૧. [સં. અ (નહિ) + તથા
(સત્ય)] જ. ખૂટી વાત.

૨. વિ. અભ્યુસરખું.

૩. વિ. ખૂટું; ખોટું.

૪. વિ. નાપસદ; અભ્યુમમતું.

૫. વિ. સાર વગરનું.

અતથ્યતા [સં. અતથા (ખોટું) + તા (નામ
જનાવનાર પ્રત્યય)] છી. અસત્યપણું; ખૂટાણું.

અતથ્યાંશ [સં. અતથા (ખોટાણું) + અંશ
(ભાગ)] પુ. અસત્યનો ભાગ.

અતદ્ગુણ [સં. અ (નહિ) + તદ્ (તે) +
ગુણ] પુ. પોતાના ગુણધર્મ છોડી પાસેની
બીજી ઉત્તમ વસ્તુના ગુણધર્મ ન લીધા હોવાનું
જણાવનાર એ નામનો એક અર્થાંશકર.
જેમકે, મંજાનાં નીર ધોળાં છે ને જમનાનાં
નીર કળાં છે; છતાં પણ હે હંસ! તારી
ધોળાસ વધીપટ્ટી નહિ.

અતદ્ગુણસંવિગ્ન [સં. અ (નહિ) +
તદ્ (તે) + ગુણ + સંવિગ્ન (હાન)]
પુ. (અપરણ) બહુવીહિ સમાસનો એ નામનો
એક ભેદ. દૃષ્ટાન્તર કે કૃતાર્થ પુરુષને હાવ,
એમ કહેવાથી જેણે સાગર જેમો છે એવો, કે
અર્થ સમજ વધા છે એના એવો પુરુષ માન
આવે. પરંતુ તે પુરુષને જોવાથી તેના ગુણનું
એટલે કે તેણે દૃષ્ટિયા દૃષ્ટિયા કે તેના સમજ

ધર્મેશ્વર મનોરમને લાવવાની ક્રિયા સાથે સંબંધ
છે એનું જ્ઞાન થતું નથી. માટે એવો સમાસ
અતદ્ગુણસંવિગ્ન બહુવીહિ કહેવાય છે.

અતદ્ગુણાવૃત્તિ [સં. અ (નહિ) + તદ્ (તે)
+ આવૃત્તિ (બહુ પાડવાપણું)] છી. અસત્ય કે
મિથ્યા વસ્તુનો નિષેધ કરી સત્યનું સ્થાપન
કરવા માટે દલીલ કે તર્ક કરવાની એ નામની
એક રીત. જ્ઞાનનું પ્રતિષ્ઠાપન કરવા માટે
અસત્ય સંસારથી રાફ કરી 'અ સત્ય નથી,
આ સત્ય નથી,' એમ બધા દેખાતા પદાર્થોનો
નિષેધ કરતાં કરતાં જાણને પહોંચી તે નિષ્ઠ
હોઈ તે જ સત્ય છે એમ સિદ્ધ કરવું તે
અતદ્ગુણાવૃત્તિ કહેવાય.

મહિમા આ તારો મન વચન પદેથી પર એ,
અતદ્ગુણાવૃત્તિથી અધિગત રીતથી મે મુતિ વટે.

મહિમજ્ઞાનસંસ્તોત્ર

અતન ૧. [સં. અ (નહિ) + તનુ
(સરીર)] પુ. અનંત; કામરેવ. તે સરીર
વિનાનો મનાય છે.

મુદ્ધ જુગથી ચાલે અંસીનાદ,

મુખી એક સખી ચાલે,

અંતરમાલી અતનને જ-માદ. કાવ્યસાગર

૨. પુ. (પિંગળ) એક જાતનો ૩૧ શુક્ર
અને ૮૪ શુક્ર મળી ૧૨૦ વર્ષ અને ૧૫૬
માસનો વિષમજાતિ હંદ. એ વૃદ્ધપરિણામનો
એક ભેદ છે.

૩. વિ. કેહ વગરનું; સરીર કે આકાર વિનાનું;
નિરાકર.

ઉપમાન ઉપમેય કમલ,

ન પટે જ્યા એક જાલ અતનજી. જ્ઞાનસાગર

અતનમતન છી. ખુલ્લી જગમાં રમાતી એ
નામની એક રમત. તેમાં રમનારની સંખ્યા
બેઠી બેઠીએ. પ્રથમ એક રમનારને માથે
દાવ કરાવવામાં આવે. તે દાવ દેનાર ધોડી
લાવ. તેના પર બીજો એક રમનાર બેસી
પોતાના હાથનાં મરજી પડે તેટલાં આંખળાં
બિંધ્યાં કરી હાથવતાં હાથવતાં તે ધોડી ધરેલને
પૂછે કે અતનમતન, ધોડી છપા, જાવન આ
ટેટલાં કે જેટલાં આંખળાં બિંધ્યાં કર્યાં હોય
તેટલાં જ તે કહે તો તેને માથેથી દાવ ઊતરે,
ઉપર બેસનાર ધોડી લાવ અને તે તેના ઉપર
બેસે. પછી તે પણ અમાઉ માફક આંખળાં
બિંધ્યાં કરી પૂછે, જો ધોડી ચનારે કહેલી
આંખળાંની સંખ્યા ખોટી પડે તો તેને માથે
દાવ કાપ્ય રહી તેણે ઉપર બેઠેલ રમનારને
બિંધીને દાવ હાથ દૂર લઈ જવું પડે. રમ-
નારની સંખ્યા એ કરતાં વધારે હોય તો
બંબોળાં બેઠાં થઈ ઉપર મુજબ રમાય છે.

અતનુ ૧. [સં. અ (નહિ) + તનુ (સરીર)]
પુ. અનંત કામરેવ; મદન.

મદ્યવસ્થા મન મન અતિયે,

તેના વનમા અતનુ પેટે. પ્રેમાર્નવ

૨. [સં. અ (નહિ) + તનુ (પાવણું)]
વિ. બહું; ઘટ્ટ.

૩. [સં. અ (નહિ) + તનુ (સરીર)]
વિ. કેહ વિનાનું; આકાર વગરનું.

૪. [સં. અ (નહિ) + તનુ (ધોડું)]
વિ. બહું; ઘણું.

અતનુ વિતનુતાપથી તવાઈ,

અમલમ બાળી નિસા રીસે બારાઈ.

મીતમોવિદ

૫. [સં. અ (નહિ) + તનુ (નારું)]
વિ. ખોટું.

અતનુકવર [સં. અતનુ (કામરેવ) + કવર
(ઢાંચ)] પુ. વિષયવાસનાથી ઢાંચ; કામની
ખીડાથી આવેલો ઢાંચ.

અતનુતાપ [સં. અતનુ (અનંત) + તાપ
(કુષ્ઠ)] પુ. કામખીડા; મૈથુનની અત્યંત
ક્રોધાપી કુષ્ઠ.

અતનૂર્ણ ૧. [સં. અતનુ (બહું) + ઊર્ણ
(ઊન)] જ. અસદ્ ઊન; બહું ઊન.

૨. વિ. જાડા ઊનનું.

અતનૂર્ણ વચને સેવી સઘ દિમકાજ નિર્મમે.

જ્ઞાનસાગર

અતન્ય [સં. અ (નહિ) + તન્ય (લંબાવાય
એકું)] વિ. તાર ન ખેંચાય એવું.

અતન્યતા [સં. અતન્ય (તાર ન ખેંચાય એકું)
+ તા (નામ જનાવનાર પ્રત્યય)] છી. તાર
ખેંચી ન શકાય તેવું હોવાપણું.

અતપ ૧. પુ. (બીડ) એ નામનો દેવનો એક
વર્ણ.

૨. વિ. કામધંધા વગરનું.

૩. [સં. અ (નહિ) + તપ્ (વપ્સ)]
વિ. ટાફું; ઠંડું; નહિ તપેલું.

૪. વિ. તાપ વગરનું; તાપ પડતો ન હોય
એવું.

૫. વિ. ન તપે એવું.

૬. વિ. સાંત; અભ્યુક્તિરોપેલ.

૭. વિ. ટાફું; ઊંચ વિનાનું; આકાર વગરનું.

અતપરક ૧. વિ. તપ ન કરનાર.

૨. [સં. અ (નહિ) + તપસ (વપ્સ) +
ક (વાકું)] વિ. તપ વગરનું.

અતપ્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + તપ
(વપેલું)] વિ. ગરમ ન હોય તેવું.

૨. વિ. નહિ પાકેલું.

૩. વિ. સાંતિવાળું; ઉચ્છેદાવા વિનાનું.

કુ. વિ. કારણ ન સમજી શકાય એવું.

સાહેબુ ઘન હાથ નથી.

અતિક્રિતિ

૨. વિ. ચરણપર્યંત સીમેલ; અર્થસંક્રિત.
૩. વિ. (હિંદી) આવાહ.
૪. વિ. હોશિયાર; ખાલોશ.
- અત્યામ ૧. [અ (નહિ) + તામ (ઉચ્ચ)]
વિ. અંત વિનાનું; અમામ.
૨. વિ. ઊંડું; તગિયું માલમ ન પડે એવું.
- અત્યાહ (અત્યાહ) [સં. અ (વિશેષ) + આહ (અવાહ)] જ. મોટા અવાહ; જૂન ખારીને.
માન થેયો સુલહ સર્વે બોલ્યા અત્યાહ.
પ્રેમાનંદ
- અત્યાત્વિક [સં. અ (નહિ) + તાત્વિક (સાચું)] વિ. ખોટું; અસત્ય.
- અત્યાના જી. (સમીત) માલકાપ રામની એ નામની એક રામચી.
- અત્યાપી [સં. અ (નહિ) + તાપિન (દુઃખી)] વિ. દુઃખ વિનાનું.
- અત્યાર ૧. [અ. અત્યાર] જ. સુમંધી વસ્તુ વેચનાર માણસ.
૨. [સં. અ (નહિ) + તુ (તથા)]
વિ. તરી ન સહાય એવું; અગ્રાધ.
૩. [અ (નહિ) + તાર (વંદ)]
વિ. તાંતજી વિનાનું; તંતુ વચરનું.
૪. જ. હમણાં.
- અત્યારી ૧. જ. એ નામની એક અતરું માણસ.
૨. વિ. ક્ષિણ દિશામાં સુમંધી પદાર્થ વેચનાર હોવાની એક અતરું.
- અત્યાર્કિક ૧. [સં. અ (નહિ) + તાર્કિક (વાંચના સંબંધી)] વિ. ન્યાયસાધના નિયમ વિરુદ્ધ.
૨. [સં. અ (અન્ય) + તાર્કિક (નૈપત્તિક)]
વિ. ન્યાયસાધને ન અન્યતું અમલ ન માનવું હોય તેવું.
- અત્યાર્થ [સં. અ (નહિ) + તુ (તથા)]
વિ. એળખી ન સહાય એવું; તરી ન સહાય એવું.
- અત્યાસ જ. એકમ; તુરત.
- અત્યાહીક ૧. [અ.] પુ. ગુરુ; શિક્ષક.
૨. પુ. તુરક તમા તાત્યાર બોલને અપાતો એ નામનો એક ઇલાખ.
- અતિ ૧. જી. (હિંદી) વધારેપણું; અધિકતા.
૨. [સં.] વિ. ધણું; અતિશય.
- અતિ સર્વત્ર વર્ણિત = બધી જાગતમાં અતિશયતાનો લક્ષ્ય કરવો.
૩. જ. ધણું અથવા વધારે પાતું એવો અર્થ બતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અતિમાન.
૪. જ. ધણું ખરાબ એવો અર્થ બતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અતિર્કવ.

૫. જ. 'થી ૫૨' એવો અર્થ દર્શાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અતિદિવ.
૬. જ. હારે, મોડું, નિહામણું એવો અર્થ બતાવવા વપરાતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અતિમાન.
૭. જ. સૌથી સસ્ત એવો અર્થ બતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અતિરથી.
૮. જ. હદ બહાર એવો અર્થ બતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અતિઅધ.
- અતિઆર [સં. અતિ (બહુ) + આહાર (ખોરાક)] પુ. ધણું અમવાપરું.
અંબ અમલ વાપરો, અતિઆર વલોપ.
એ દુરંધ પાવ ગુરુ પામે જીવ દોષ.
દોશિ
- અતિઉકિત [સં. અતિ (હદ બહાર) + ઉકિત (ભાવ)] જી. હદ ઉપરાંત વખાણ; અત્યુક્તિ.
- અતિઉણ્ણ [સં. અતિ (બહુ) + ઉણ્ણ (મામ)] વિ. બહુ ઊંડું; ધણું ગરમ; ઊંજળું.
- અતિકથા ૧. જી. અર્થ વચરની વાત.
૨. જી. અર્થ વચરનું અમલ.
૩. [સં. અતિ (હદ બહાર) + કથા (વર્ણન)] જી. માણસ અથવા વસ્તુની નાની બોલને હદ બહાર મોટું સ્વરૂપ આપી હસવા પાવ બનાવવાની ક્રિયા; અતિચિત્ત; કલ્પચિત્ત; વિપ્રસર્વન.
અપસી બાપામાં તેને મારે વધારે સખ યોગ્યો હણુ છે. હાથ અતિકથા, અતિ-ચિત્ત, અતિરેખવર્ણન કે એવો કાલ સખ ખાસ લક્ષણ કરીને મોટા સમાવ.
રમણભાઈ
- અતિકલિ પુ. (પિત્ર) દરેક ચરણમાં તમણુ અને નમણુ એમ ૧ અક્ષરવાળો એ નામનો એક જંદ.
- અતિકલિ [સં. અતિ (બહુ ખરાબ) + કલિ (કલિત કરવા)] પુ. ધણી ખરાબ ક્રિયા કરનાર પુરુષ.
- અતિકર ૧. [સં. અતિ (બહુ) + કર (ચાલુ)] જ. માણસના કદમને નહિ ચલુ કરનાર થોડો વગેરે પ્રાણી.
૨. વિ. ક્યામેણું; ધડપેલ.
૩. વિ. મોટું નહિ એવું; કાનમાં ન રહે એવું.
- અતિકામજી [અતિ (થી ૫૨) + કામજી (નેવું અંકનો ખૂણ)] પુ. (અક્ષિત) ૬૦ કરતાં વધારે અંકનો ખૂણ; 'ઓન્ડપૂઝ ઔમલ'.
- અતિકામજી ત્રિકોણ [અતિકામજી (નેવું અંક ઉપરનો ખૂણ) + ત્રિકોણ (ત્રણ ખાંડની આકૃતિ)] પુ. (અક્ષિત) જેમાં એક ખૂણ

- ૬૦ અંક ઉપરનો હોય એવો ત્રિકોણ; 'ઓન્ડપૂઝ ઔમલ દ્વારેમલ'.
- અતિકામજી [સં. અતિ (બહુ) + કામ (મૈથુનની ઇચ્છા) + અવર (તાવ)] પુ. ધણી વિવખવાસનારૂં તાવ.
- અતિકામ ૧. પુ. ધણુ મોટા કદના સરીર-વાળો એ નામનો એક રાક્ષસ. તેની મા ધાન્યમાલિની અને બાપ રાક્ષસ હોય. તેણે કલ્પવૃક્ષની પૂજા કરી અને અધારે તેઓ પ્રસન્ન થયા હારે અભ, કવચ, દિવ્ય રથ અને સુર અમલ અસુરને હાથે મોત ન થાય એવું વચન મેળવ્યું હતું. વચનને તેણે કરાવી વસ કર્યો હતો અને એનો પાસ બર્ષ લીધો હતો. લક્ષ્મણની સાથે ગુહ કરતાં લે મરણ પામ્યો હતો.
૨. પુ. (જૈન) ક્ષિણ દિશામાં રહેનાર મહેરમ અતિના વ્યતર દેવતાનો એ નામનો એક ઉદ.
૩. [સં. અતિ (ધોડું) + કામ (સરીર)]
જ. મોટું સરીર; કદાવર બાંધો.
૪. વિ. મોટા કદવાળા સરીરનું; પ્રચંડ સરીર-વાળું.
- અતિકાલ ૧. [સં. અતિ (ખરાબ) + કાલ (સમય)] પુ. ખરાબ વખત; કવેળા.
૨. [સં. અતિ (બહુ) + કાલ (સમય)]
પુ. ધણી વખત.
૩. પુ. લીલા; વિલંબ.
૪. જ. અમરું; ધણું મોડું.
- અતિકાળે ભુજો અતિમાલ.
- અતિકુખજા [સં. અતિ (બહુ) + કુખજા (ખૂબ હોવાપણું)] જી. મોટી ખૂંધ હોવા-પણું.
- અતિકુખ્જી ૧. જ. એ નામનું જ દિવસનું એક વત, જેમાં પડેલે દિવસે સવારમાં એક કાળિયો, બીજો દિવસે સાંજે એક કાળિયો, ત્રીજો દિવસે એ માખા વિના મળે નો મળે તે સમયે એક કાળિયો ખાઈ બાહોના દિવસ ખાધા વચર રહેવામાં આવે છે.
૨. [સં. અતિ (બહુ) + કુખ્જી (કુખ)]
જ. ધણું દુઃખ; અમલ કટ.
૩. વિ. ધણું મુશ્કેલ; અધર્.
- અતિકુલિ ૧. જી. (પિત્ર) જે જાતના દરેક કદના ચરણમાં ૨૫ અક્ષર આવે એવી અક્ષરમંત્ર જંદની એક જાત. આ જાતના કદના ધણા બેદ છે. તેમાંના મુખ્ય સુંદરી, સર્વજ્ઞ, કૌમપદા, કળાકુશળ અથવા લવચક્તા, અગ્નિદમુખી, હાર, દાસ, સુમિલા અને આ

એ પ્રસિદ્ધ છે. દરેક ભેદમાં આક નવ
અને એકેક ગુરુ અથવા લઘુ આવે છે.

૨. જો. ખમીસની સંખ્યા બતાવનારી સંખ્યા.

૩. [સં. અતિ (હદ બહાર) + કૃતિ (કામ)]

જી. હદ ઉપરાંતનું કામ.

અતિક્રુશ [સં. અતિ (પહું) + ક્રુશ (કુર્ચ્ચ)]

વિ. બહુ કુર્ચ્ચ; સુઘર્ષ ગમેલું; ક્રીંચ.

અતિકેસર પુ. એ નામનું એક જાડ; કુંજકે;
સિંગકે. વાત, પિત્ત અને ક્ષે ઉપર તેના મળ
અકસીર બનાવ છે.

અતિકેમલ સ્વર [સં. અતિ (પહું) +

કેમલ (ચદ) + સ્વર (અવાજ)]

પુ. (સંગીત) કેમલ સ્વર અને તેની પાછળનો
શુદ્ધ સ્વર, એ બનેલી વચ્ચેનું સ્વર.

અતિક્રમ ૧. પુ. અવિનય; અસંભાલ.

૨. [સં. અતિ (હદ બહાર) + ક્રમ (નર)]

પુ. ઉત્સાહન.

લોહાથી ઉત્પન્ન થયેલો મેલ તેમાંથી ઉત્પન્ન
થઈને તેને જ ખાવ છે, એવી રીતે કૃષિને
અતિક્રમ કરનારને પોતાના જ કમો કુર્ચ્ચિમા
લઈ ભવ છે. ધમપદ

૩. પુ. ધસારો; હમ્મે.

૪. પુ. બેરહારી.

૫. પુ. સમયનું ખસાર થઈ જવું તે.

૬. પુ. સરસાર્થ; હરીફાર્થ.

અતિક્રમણુ ભુજો અતિક્રમ.

અતિક્રમણુનિવેકનપત્રક [સં. અતિક્રમણુ

(આક્રમણ) + નિવેકન (અહેવાલ) + પત્રક

(પાંત્રીનો કામચ)] જ. ક્યાવેલ જમીનનું પત્રક.

અતિક્રમણુ ૧. [સં. અતિ (હદ બહાર) +

ક્રમ (નર)] જ. કિ. બોલાવણું; કૃદી જવું.

તુલ્યનો સાથી થઈને લાગે કામ પુનર્જન્મ
તેનારો માણસ મનુષ્યત્વ કે મનુષ્યેતર લાવ
પામીને સંસાર અતિક્રમી શકેતો નથી.

સુતનિષાદ

૨. જ. કિ. અકિપાતા થવું; વધી જવું.

જમ જમ દિવસ એમ તે અતિક્રમણુ.

લાલજી

૩. જ. કિ. ધસારો કરવો; હમ્મે કરવો.

૪. જ. કિ. ખસાર થવું; વીતવું.

૫. જ. કિ. વિનય નહિ બતાવવો; માન નહિ

જાવવું.

અતિક્રામી ૧. વિ. બીજા પાર જનાઈ.

૨. [સં. અતિ (હદ બહાર) + ક્રમ (નર)]

વિ. ભંડ કરનાઈ; ભોપ કરનાર.

૩. [સં. અતિ (પહું) + ક્રમ (નર)]

વિ. વધારે થઈ ગયેલું; થડી ગયેલું.

અતિક્રાંત ૧. જ. બૂતકાગમાં ખેલેલી જાનત.

૨. વિ. થઈ ગયેલું; ખેલેલું.

૩. વિ. વધી ગયેલું; હદ ઉપરાંત ગયેલું.

૪. વિ. થઈ ગયેલું; સૌથી સરસ થયેલું.

૫. [સં. અતિ (હદ બહાર) + ક્રમ (નર)]

વિ. હદ બહાર ગયેલું; અપાર બોગમી ગયેલું.

અતિક્રાંતચણુ [સં. અતિક્રાંત (હદ બહાર

ગયેલું) + ચણુ (રેવું)] જ. ભરખાઈ

કરવાને વખત વીતી ગયો હોય એવું રેવું.

અતિક્રાંતભાવનીય [સં. અતિક્રાંત (એવાંથી

ગયેલું) + ભાવના (ધ્યાન) + ઈય (વાળું)]

પુ. આર પ્રકારના યોગીમનિ એ નામને

એક; સંસારમાં કાઈ પણ ભાવની ધ્યાન

વિનાનો યોગી; વૈરાગ્યસંપન્ન યોગી.

અતિક્રાંત્ય [સં.] જી. અત્યાધ્ય પરીણ

નાવિધાને એ નામનો એક ભેદ; બોળખાવ

જપ્તના કરને લીધે અરુચી કરતું અટકવી

નાવિધા. જેમ.

સખન રાગિ અંધારી,

નિરખી હરિને મળવા થન કરતી;

વિનુસમ કાંતિથી.

ધુણી સકું નહિ તેથી રિલ કરતી.

કામ પ્રાપ્તિ અપથી કે મદદનાર નહિ મળ-

વાથી અરુચી કરતાં અટકવાની જાને અત્યાધ્ય

કરે છે. તેના પાંચ ભેદ છે: (૧) કુલ્લભાવિતા,

(૨) ધર્મસંજીવતા, (૩) કૃતિચંચલતા, (૪) અતિ-

ક્રાંત્ય, (૫) અવધિષિતા. અભ્યસાસ

અતિક્રાંતિ ૧. [સં. અતિ (વેળા પાર) + ક્રમ

(નર)] જી. ઉત્સાહન; અતિક્રમ.

૨. જી. ભોપ; ભંડ.

અતિક્રુદ્ધ ૧. જ. (તંત્ર) એ નામનો એક મંત્ર.

૨. [સં. અતિ (પહું) + ક્રુદ્ધ (હરો

થયેલું)] વિ. પહું ક્રોધે લગાયેલું.

અતિક્રુર ૧. પુ. (બેવેલિય) અમંચલ મહા;

ખરાન મહ. જેમ, કનિ, મનન.

૨. પુ. (તંત્ર) એ નામનો એક મંત્ર.

૩. [સં. અતિ (પહું) + ક્રુર (નિર્દય)]

વિ. બહુ પાતરી; પહું નિર્દય.

અતિક્રુશીકૃત્ય [સં. અતિ (પહું) + ક્રુશીકૃત્ય

(નળાઈ)] જી. પહું નળાઈ; બહુ અસહિત.

અતિક્રેષ્ઠ પુ. સંખ્યાની પ્રવૃત્તિને અનુભવથી

અજ્ઞેય નિયમ જ્ઞાનમાં લઈ તે પ્રમાણે

સંખ્યાની શેણી વિસ્તારી કરાતી અનુતરી.

અનિશ્ચેત્વતા [સં. અતિ (પહું) + શુભ

અનન્યકૃત્વ)] જી. મનમાં થયેલી બહુ

ઉત્કેષણ; અચંત અવેર; ઉશ્કેરાયેલી સ્થિતિ.

અતિમન [સં. અતિ (હદ બહાર) + મન

(નર)] વિ. વધી ગયેલું; અધિવાનું; વિગેવ.

અતિમતિ [સં. અતિ (મેઠ) + મતિ

(સ્થિતિ)] જી. મેણ; મુક્તિ.

અતિમમન ૧. [સં. અતિ (પહું) + મમન

(અપની કિયા)] જ. બહુ કરાતી હરકર.

૨. [સં. અતિ (પહું) + મમન (શીસંચ)]

જ. હદ ઉપરાંતનું વિપવસેવન.

અતિમહુન ૧. [સં. અતિ (પહું) + મહન

(લહે)] વિ. પહું ઊંડું; અમાધ.

૨. [સં. અતિ (પહું) + મહન (શાખલ

બલ માંડ મુરકેલ)] વિ. શાખલ થવાને

અસાધ.

૩. [સં. અતિ (પહું) + મહન (સમભવ

નહિ એક)] વિ. બહુ મુરકેલ; પહું અધર્.

અતિર્મક ૧. [સં. અતિ (બારે) + મંક

(માલ)] પુ. મોટો માલ.

૨. પુ. (બેવેલિય) સત્તાવીસ ચોમ મહિનો

એ નામનો છો મોગ; મંદ અને સૂર્યના

મોગનો સરવાળો ૬૬ અંક ૪૦ હવા અને

૮૦ અંક જમ્મે હોય તે દરમ્યાનનો વખત.

૩. વિ. મોટા અલવાળું; બારે અંકજળ હોય

એવું.

અતિર્મંથ ૧. [સં. અતિ (પહું) + મંથ

(વાસ)] પુ. મંથ. તેની મંથ બહુ આકરી

હોય છે.

૨. પુ. મંથક; મંથાને હોમ.

૩. પુ. મંથનું ફલ.

૪. વિ. બહુ જ વાસવાળું.

અતિમાક [સં. અતિ (પહું) + માક (મન-

ન્ય)] વિ. નિમ્નમિત્ત એટલે બોમળા વિના

જૂટો ન થાય એવું મનન્યત.

અતિગીત્ય પુ. (પિયળ) એ નામનો ૨૭

માથનો એક છંદ.

અતિગુહ ૧. [સં. અતિ (મેઠ) + ગુહ]

પુ. સૌથી સારો ગુહ.

૨. [સં. અતિ (ઉલ્લેખ) + ગુહ]

વિ. મુખ વિનાનું.

૩. વિ. મેઠ ગુહવાળું.

અતિગુરુ ૧. પુ. માન આપવા યોગ્ય પુરુષ.

૨. [સં. અતિ (પહું) + ગુરુ (બારે)]

વિ. બહુ બારવાળું.

અતિગુહા જી. પૂર્વિપર્ણી નામની એક વન-

સ્થિતિ; પાંડવજી; નાનો સમેરચો. આ વનસ્પતિ

વૈદ્યમાં પ્રસિદ્ધ દરમૂલમાં ગણાય છે.

અતિગ્રુહક્રુશ [સં. અતિ (પહું) + ગ્રુહ

(મહન) + ક્રુશ (કરવાર)] પુ. પરમેશ્વર.

તેનાં કામ અકળ હોઈને તે અતિગ્રુહક્રુશ કહે-

અતિમહા ૧. [સં. અતિ (સીમા સીમાંચીને) + મહ (મેગવ)] પુ. અતિમહાપત્નું; મેગવા.
૨. પુ. દાનેદિકને વિષય. જેમકે, છાત્રનો અપવાનો, કનનો સંજગવાનો, આમડીનો આપવાનો. વિષયગ્રાહક ઇદિયોને મહ અને તેમના વિષયને અતિમહ અથવા અતિમહ કહેવા છે. તે દરેકની સંખ્યા આઠ છે. પ્રાણ, વાણી, છત્ર, આંખ, કન, ધન, હાથ અને ત્વચા એ આઠ મહ છે, અને અપાન, નામ, રસ, રૂપ, સ્પર્શ ક્રમ, કર્મ અને રપર્થ એ અનુક્રમે તેના અતિમહ છે.

૩. પુ. હઠ માન્યતા; ખરી પક્ષ.
૪. પુ. બેઠ યાન.
૫. વિ. ધણુ વિદ્યાન.

૬. [સં. અતિ (હઠ મહારત્ન) + મહ (સમ-અર્થ)] વિ. મુશ્કેલીથી સમજાવ એવું.

અતિમાહી ૧. વિ. આમળ પાત્ર.
૨. [સં. અતિ (ધણુ) + માહિન (બેનાર)] વિ. જેઈએ તે કરતાં વધારે બેનાર.

અતિમાહી ૧. પુ. બ્યોતિયોમ થત વખતે અપાતાં મણુ તર્પણ.

૨. [સં. અતિ (બહુ) + માહા (પાશ્વ લાખ)] વિ. નિયમમાં રાખવા બેઠાં વસ કરવા લાખ.

અતિધણુ [સં. અતિ + ધણુ (મણુ)] વિ. મહુ જ, પાર વમરનું; અન્યત.

અતિધ [સં. અતિ (વાર) + ધ (નાસ કરનાર)] વિ. ધણે નાસ કરનાર.

અતિધકાસક ન. (અધિત) એક વર્તુળ બીજા વર્તુળની અંદરની બાજુ ઉપર મળે તે મળનાર વર્તુળના પરિધ ઉપરના કોઈ ખણુ એક બિંદુની અતિથી થતી અધિકૃતિ; 'દાધિ-સાધિયોર્ધક'.

અતિધર ૧. વિ. ઉતાવળે માલનાર; શીઘ્ર અતિવાળું.

૨. [સં. અતિ (હઠ મહાર) + મર (અર્થ)] વિ. ઝોળંગી જનાર.

૩. વિ. ઇલિધ; થોડા વખત રહે એવું.

અતિધરણુ [સં. અતિ (મહાર) + મરણુ (કિયા)] ન. કોઈ ખણુ કિયા હઠ ઉપરતિ કરતી તે.

અતિધરણુ ૧. [સં. અતિ (મહાર) + મરણુ (કિયા) + આ (નારીબલિનો પ્રત્યય)] જી. અત્યંત પુરુષસંસ્થી પણુ કાંતિ નહિ પામતી એનિ.

૨. જી. ધણી વાર સંજ ક્યાં છતાં સંતોષ ન થાય એવો એ નામનો એક સીરોચ.

૩. [સં. અતિ (હઠ મહાર) + મરણુ (મમન) + આ (નારીબલિનો પ્રત્યય)] જી. બલિ-ચારિણી; અધારમણી સ્ત્રી.

અતિધર ૧. જી. કમલિની; પશિની.

૨. જી. રથપશિની; મુશ્કાળનો હોય.

અતિધાર ૧. [સં. અતિ (મર્ચક મહાર) + મર (અર્થ)] પુ. ઉત્સવનું અતિમણુ.

૨. [સં. અતિ (ધણુ ખરાબ) + મર (કિયા)] પુ. ખરાબ ક્રમ; દુષ્ટ ક્રિયા. તલથી તે હાથિય સરી.

૩. પુ. મુખમાં અધિચત્તાપણું.

૪. પુ. (બ્યોતિય) મહાની ઉતાવળી અતિ. કોઈ મહ અનુક્રમમાં પૂરા વખત માન્યા વિના બીજી રાત્રિમાં જવ ત્યારે તે અતિને અતિધાર કહે છે.

૫. પુ. અભિધાર; કિનારું.

૬. પુ. (બેન) વત કે નિયમનું કાંચ થાય એવો રેણ.

અતિધારમરણુ [સં. અતિધાર (નિયમનો બંધ થાય એવો રોય) + મરણુ (અપરણ)] ન. ક્રેપચાણુ ચારિય; ખાખમરણુ.

અતિધારી ૧. [સં. અતિ (હઠ મહાર) + મરિન (જનાર)] વિ. ઝોળંગી જતું; અધિજનું; વધી જતું.

૨. વિ. ક્રાંધથી માલનાર; શીઘ્ર અતિથી જનાર.

૩. [સં. અતિ (ધણુ) + મરિન (હમ્પર)] વિ. મહુ કરનાર; રમકુ.

૪. વિ. મર્ચક ઝોળંગી મરેણું.

અતિધિય ન. કટાક્ષિય; ઉપદ્રાસના હેતુથી કરેણું મૂળ વસ્તુનું કટાક્ષવાળું આલેખન; અતિધિયા; અતિરેખચર્ચન; દોષોક્તિ; ઉપદ્રાસ-વિરૂતિ; બુધ્ધસાધિકૃતિ; વિરૂતિ.

આપણી વાણમાં તેને મારે વધારે સખ કોળવો હાથ છે. કાચ અતિધિયા, અતિધિય, અતિરેખચર્ચન કે એવો કોઈ સખ આપણ વસ્તુમાં કરીને કોઈ સખ. રમણમાર્થ

અતિધિયતમ પુ. (સમીત) મર્ચના છ પ્રકારમાંનો એ નામનો એક છ મર્ચ આ પ્રમાણે છે: ૧. ઇલિધ, ૨. ચાર્તિક, ૩. મિન, ૪. મુન-મિનતર, ૫. મિનતમ, ૬. અતિધિયતમ. આ મર્ચમાં બે મર્ચની એક કળા મણાય છે. બુઝો મર્ચ.

અતિધિય ૧. [સં. અતિ (વધી જતું) + ધન (જી)] ન. જમીન ઉપર થતું એક જાતનું ધાસ; એક જાતનું રથપણું.

૨. ન. પાણીમાં થતી એ નામની એક વનરપતિ; એક જાતનું જમણું.

૩. ન. બિલાડીનો ટોપ; કુતરાની ટોપી.

અતિધિય ૧. [સં. અતિ (અધિપત્નું) + ધન (જી) + આ (નારીબલિનો પ્રત્યય)] જી. એ નામનું એક જાતનું ટાક. તેનો હોઠ જી કરતાં વધારે સુંદર આકારનો હોય છે.
૨. જી. બિલાડીનો ટોપ.

અતિધિય ૧. [સં. અતિ (હઠ મહાર) + ધંસ (વત)] પુ. એ નામનો એક જાતનો વૈદિક ઇંદ.

૨. પુ. નાદ; અસન.

૩. પુ. સ્નેહ; પ્રેમ.

૪. [સં. અતિ (હઠ ઝોળંગી જતું) + ધંસ (જરાતો)] વિ. વિચારને ઝોળંગી જનાર.

૫. [સં. અતિ (ઝોળંગી જતું) + ધંસ (વે)] વિ. વેદમાં અધ્યાયેષ કર્મથી રહિત.

૬. [સં. અતિ ('થી પદ') + ધંસ (હમ્પર)] વિ. સમ્પારને લખતી કમ્પા વમરનું.

અતિધિય વિ. (કમ્પા) અતિધિય; ધણું.

અતિધિયતી ૧. [સં. અતિ (ઝોળંગી જતું) + જમી (એ નામની હંડની એક જાત)] પુ.; જી. (પિખન) દરેક મરણમાં ૧૩ અધર-વાળા બધા સમજાત હંડની જાત. ૧૨ અધર-ના જમીહંડ કરતાં તેમાં ૧ અધર વધારે હોવાથી તે અતિજમી કહેવાય છે. તેના વિસ્તારથી થતા ૮૧૬૨ બેદર્માં કમલસ અથવા સિંહનાક અથવા કુટળ, કુમા અથવા મંદિકા અથવા ઉત્પલિની, પ્રહર્ષિણી, મંજુભાષિણી અથવા સુનંદિની અથવા પ્રભેદિતા, મતમધૂરી અથવા માયા, સ્મિસ અથવા પ્રભાવતી તારક, કંદ અથવા કુંદા અને પંકાવળી એ પ્રસિદ્ધ હંડ છે.

૨. જી. તેરની સંખ્યા જતાવનારી સંતા.

૩. [સં. અતિ (ઝોળંગી) + જમર (કુનિયા) + ઈ (નારીબલિનો પ્રત્યય)] જી. કુનરી જાખતને વટી જનાર સ્ત્રી; જમરને ઝોળંગનાર સ્ત્રી.

અતિધિય ૧. [સં. અતિ (બહુ) + અધિલ (બધાપણું)] વિ. બહુ જતાવાળું.

૨. વિ. મુશ્કેલ; ન જાણે એવું; બહુ મૂંઝવણ મરેણું.

અતિધિય [સં. અતિ ('થી જાડ') + જન (માણસ)] વિ. (કટાક્ષ) વસ્તી વમરનું; ઉભરક.

અતિધિય પુ. (પિખન) દરેક મરણમાં મરણ, જમણ, અને બે લણુ મળી ૮ અધરનો એ નામનો એક ઇંદ. તે અનુક્રમનો એક બેદ છે.

આતિથિધર્મ [સં. અતિથિ (મહેમાન) +
ધર્મ (દણ)] પું. મહેમાન તરફ જનવદાની
દણ, જામાન તરિખું કર્તવ્ય.

અતિથિધૂમકેતુ [સં. અ (નહિ) + તિથિ (મહિત્વે દિવસ) + ધૂમકેતુ (ધૂમિયો તારે)] પુ. (અતિથિ) ઉપાદી ક્ષણે લીધે અત્યાનંદ આવી આવે અને એક વખત આવ્યા પછી ન આવે પૂર્ણિયો તારે.

અતિથિપતિ [સં. અતિથિ (મહેમાન) + પતિ (ધણી)] પુ. અત્યાનંદ; પરધણી.

અતિથિપદ [સં. અતિથિ (પરોણો) + પદ (પાવો)] જ. પરોણાપદ.

અતિથિપૂજન ૧. [સં. અતિથિ (અત્યાનંદ) + પૂજન (પૂજ)] જ. અત્યાનંદનો સત્કાર.
૨. જ. પરોણાપદ; ગરદાસી.

અતિથિપૂજ [સં. અતિથિ (અત્યાનંદ) + પૂજ (સેવા)] છી. પરોણાને આપવામાં આવતું આકરમાન; પરોણાચારી; મહેમાન-ગીરી.

અતિથિભવન ૧. [સં. અતિથિ (મુસાફર) + ભવન (મકાન)] જ. પ્રવાસીગૃહ; ધર્મ-શાળા; મુસાફરખાનું.

૨. [સં. અતિથિ (મહેમાન) + ભવન (મકાન)] જ. મહેમાનનો ઉતારો.

આ અતિથિભવનમાં આમંત્રણથી આવે એ બોલાવી તેમને સત્કાર કરવો.

સસ્તીબંદ

અતિથિમંડળ [સં. અતિથિ (પરોણો) + મંડળ (સમૂહ)] પુ. મહેમાનનો સમૂહ.

અતિથિચર [સં. અતિથિ (પરોણો) + ચર (સેવા તરીકે કરેલ કામ)] પુ. મહેમાનની સેવાચારી; મહેમાનદારી; પંચમહાયત્રમણી એ નામનો પાંચમો ચર. પરોણાપદ એ હિંદુ-શાસ્ત્રમાં ચર જેવું પવિત્ર કામ ગણાયું છે.

અતિથિવર [સં. અતિથિ (પરોણો) + વર (મેઠ)] પુ. મેઠ પરોણો.

અતિથિવર્મ ૧. પુ. મહેમાનનો પ્રકાર.

૨. [સં. અતિથિ (મહેમાન) + વર્મ (મંડળ)] પુ. મહેમાનમંડળ.

અતિથિશાળા [સં. અતિથિ (પરોણો) + શાળા (મકાન)] છી. મહેમાનનું ઉતારાનું મકાન; મહેમાન માટે રાખેલો ઘરનો ભાગ.

અતિથિસત્કાર ૧. [સં. અતિથિ (અત્યાનંદ) + સત્કાર (પૂજ)] પુ. અત્યાનંદને આપવામાં આવતો આદર.

૨. પુ. પરોણાપદ; આતરગરદાસ; સરભરા.

અતિથિસત્કારકૃત [સં. અતિથિસત્કાર (પરોણાની આજ્ઞાસ્વામ્ય) + કૃત (મકાન)] જ. મહેમાનનો ઉતારો; પરોણાને કિતરવનું મકાન.

અતિથિસરભરા [અતિથિ (મહેમાન) + સરભરા (ખાવસ્વચ્છાસ)] છી. મહેમાની; પરોણાપદ.

અતિથિસંતર્પણ [સં. અતિથિ (અત્યાનંદ) + સંતર્પણ (સંતોષવાની ક્રિયા)] જ. અત્યાનંદને સંતોષ પમાડવાનું કામ.

અતિથિસંવિભાગ ૧. [સં. અતિથિ (અત્યાનંદ) + સંવિભાગ (ચારી રીતે ભાગ પાડવાની ક્રિયા)] પુ. (જૈન) અત્યાનંદ માટે ભોજનમાંથી વિધિ સહિત કાંઈકાંઈ આવેલો ભાગ.

૨. પુ. (જૈન) અમલી વખતે સુપાત્રને દાન આપવા સંબંધી કરવાની ચિત્કણ.

અતિથિસંવિભાગમત [સં. અતિથિ (ભિય) + સંવિભાગ (ભાગ) + મત (નિયમ)] જ. સુપાત્રને દાન આપવા સંબંધી આવડનું એ નામનું ગ્રંથનું મત.

અતિથિસંવિભાગુ જ. (જૂ. ગુ.) અવકાશ ગાર વતમાંનું એ નામનું સુપાત્રને દાન દેવા ગાનતનું ગ્રંથનું મત.

અતિહમ્ [સં. અતિ (બહુ) + હમ્ (બહેલું)] વિ. બહુ બહેલું.

અતિહવાળુ [સં. અતિ (બહુ) + હવાળુ (હવાવાળું)] વિ. બહુ જ હવાવાળું; ધોઈનું જલ પલુ દુઃખ દેખીને અમળું થઈ બન એવું.

અતિહર્ષી [સં. અતિ (ધોડું) + હર્ષિ (દેખાડનાર)] વિ. ધોડું કરી દેખાડનાર.

અતિહાન [સં. અતિ (બહુ) + હાન (આપવાની ક્રિયા)] જ. ધર્મગુહિયી કરાતી મેટી દેવગી; ધોડું હાન.

અતિહાન તલુ છે-નાવ, પૂની અને સસ્તી. જ. સા. પરિવહ

અતિહાલુ [સં. અતિ (પ્રખર) + હાલુ (અત્યાનંદી ભાવણી)] પુ. બહુ બળતરા; હાલવાથી થતી બહુ પીડા.

અતિદુર્ગમ ૧. [સં. અતિ (બહુ) + દુર્ગમ (કુશળીથી અવાજ એવું)] વિ. બહુ કુશળીથી અર્થ સમજ એવું.

૨. [સં. અતિ (બેહુ) + દુર્ગમ (પ્રસેવીથી સમજાય એવું)] વિ. બહુ કુશળીથી સમજાય એવું.

અતિદુર્વૃત્ત [સં. અતિ (ધોડું) + દુર્વૃત્ત (ખસણ આવડવાનું)] વિ. ગહાપાપી; દુષ્ટ.

અતિદુષ્કા છી. (જૈન) દુષ્કામદુષ્કા નામે અસંપિયી એટલે કિતરવા કામને છો અને

ઉત્સર્પિયી એટલે અડતા કામને પહેલો આરો; દુઃખથી ભરેલો આરો અથવા ધુમ.

અતિદુરમાત્રી [સં. અતિ (બહુ) + દુર (આવે) + અતિ (અમાર)] વિ. બહુ ઊંડે બનાર.

અતિદેવ ૧. [સં. અતિ (ઘેર) + દેવ] પુ. પરમાત્મા.

૨. પુ. સિવ; મહાદેવ.

અતિદેશ [સં. અતિ (હદ બહાર) + દેશ (અગ્રા)] પુ. (મીમાંસા) એક અગ્રાના ધર્મ કે નિયમનું બીજે દેશમાં કરાવું આરોપણ; એક વસ્તુનો તાથ્વીત્વથી બીજા વસ્તુને સામ્ય પામતો અર્થ; સરખાપણુ વિનાની ગાનતમાં સરખાપણું પ્રવાર કરવાપણું. સાતમાં પાંચ ગાનતા અતિદેશ છે:—(૧) સાત્તાતિદેશ, (૨) કર્પાતિદેશ, (૩) નિમિતાતિદેશ, (૪) વ્યપદેશાતિદેશ, અને (૫) દ્વાપાતિદેશ.

આ રીતે કુતિમાં સુરાત્ર પાત્રનું મહત્ત્વ કરવાનો વિધિ છતાં યોગ રામલી એનો અતિ-દેશ કહીતું અર્થન કરવામાં પણ કરે છે.

સિદ્ધાન્તદર્શન

અતિદેહી [સં. અતિ (હદ બહારનું) + દેહિ (કરીત્વાનું)] વિ. દેહી પરવા વગરનું; વિદેહી.

અતિદેર્ધક જ. (મણિત) એક પ્રકારનું ફલ; અતિપરવર્તીયલ અને દેર્ધક એ બંનેના સ્વાખ્યા મિશ્રણવાળું ફલ; 'દ્વાપરકલ્પિત ફલ'.

અતિદ્વિહાજી [અતિ (હા એવડેલ) + દ્વિ (બે) + હાજી (નેવું એકનો ખૂણ)] પુ. (મણિત) એ હાજીવાથી મેટો પણ ગાર હાજીવાથી નાનો ખૂણ; 'રિશ્તેક્ષ એમલ'.

અતિદર્મ ૧. [સં. અતિ (આનંદી અર્થ) + ધર્મ] પુ. ધર્મ વિસ્તરનું કામ.

૨. પુ. ધાર્મિક ધિભાવ.

અતિધંધ [અતિ (બહુ) + ધંધ (તોફાન)] પુ. બારે તોફાન; ધમસણ.

કામ મોકલે કરક સરવિ બેખબતિ અતિધંધ.

મામા

અતિધૂત [સં. અતિ (બારે) + ધૂત (દોવિત)] વિ. બહુ પાપકર્મવાળું; બારેકર્મી.

અતિધૂતિ ૧. પુ. (પિંગ) દરેક ગરલમાં ૧૬ અણુવાળા એક સમઘટ હંદ. તેના એક-વિરુદ્ધિતા, શાંદ્યવિકીરિત, સુમધુર, સુરસ, મુલકા, સજી, મુનિ, રાક અને ચંદ્રમાળા એ પ્રસિદ્ધ પેદા હંદ છે.

૨. જી. ઝોઝીસીની સંખ્યા બતાવનારી સંજ્ઞા
અતિધોષ [સં. અતિ (ધણ) + ધવલ
(ધણ)] વિ. બહુ ધણું.
હવેજીયુ ધવલ અતિધોષ.

અતિન્યામા પુ. (પુરાણ) માણ્ય ચન્વતર-
ના સાધિમનિ એ નામનો એક.

અતિનિદ્ર [સં. અતિ (હદ બહાર) + નિદ્રા
(શય)] વિ. જ્યેષ્ઠે તે કરતાં વધારે શય
વાળું; શયણથી.

અતિનિપુણ [સં. અતિ (ધણ) + નિપુણ
(હોશિયાર)] વિ. બહુ શુદ્ધિશાળી.

અતિનિયુત [સં. અતિનિયુત] પુ. (પિત્ર)
દરેક પદમાં ૭, ૬ અને ૭ અક્ષરવાળો મધ્ય
પદનો એ નામનો એક વૈદિક ઇંદ.

અતિનિવૃત્ત [સં. અતિનિવૃત્ત] પુ. (પિત્ર)
એક વૈદિક ઇંદ; અતિનિવૃત્ત.

અતિનિષ્ઠ [સં. અતિ (ધણ) + નિષ્ઠ
(વખાળવા એવું)] વિ. ધણું વખોડવા એમ.

અતિપતન ૧. [સં. અતિ (હદ બહાર) +
પતન (પડવાની ક્રિયા)] જ. ઉત્થાપન.

૨. જ. ભૂલ; વિરમરણ.
૩. જ. ભટ્ટ હોવાપણું.

અતિપતિત [સં. અતિ (ધણ) + પતિત
(પાપી)] વિ. ધણું ભટ્ટ; મહાપાપી.

અતિપત્તિ ૧. [સં. અતિ (અધિવાદ) + પતિ
(પરે વાતનાર સૈનિક)] પુ. પરે આલનાર
સૈનિક કરતાં અધિમાત્રે પુરુષ.

૨. જી. ઉત્થાપન; અતિક્રમ.
૩. જી. નિષ્ફળતા.

અતિપત્ર ૧. પુ. સામનું માત્ર.

૨. [સં. અતિ (ધણ) + પત્ર (પાંદડું)]
વિ. ધણું પાંદડાંવાળું.

અતિપદ ૧. પુ. એ નામનો એક જીવડો;
કાનખબૂરો, કેમકે તેને ધણા પદ હોય છે.

૨. [સં. અતિ (બહુ) + પદ (પદ)]
વિ. ધણા પદવાળું.

૩. [સં. અતિ (બી પદ) + પદ (પદ)]
વિ. પદ વિનાનું; વૃક્ષ.

૪. વિ. મોટા પદવાળું.

અતિપદ ૧. [સં. અતિ (મોટું) + પદ
(સત્તુ)] પુ. મોટો સત્તુ; અધિમાત્રે દુરમન.

૨. વિ. સત્તુને જીતનાર.

અતિપરમાણુક [સં. અતિ (ધણ) + પરમાણુ
(ધણો નાનો અણુ) + ક (વાળું)] વિ. નાના
અણુવાળું.

અતિપરવણ ૧. પુ. (અણુત) અધિકસ્તર;
એની ઉત્કૃષ્ટતા એક કરતાં વધારે હોય એવો
સંકુચેદ 'હાષપરબોધ'.

૨. પુ. એક કરતાં વધારે ઉત્કૃષ્ટતાવાળા
સંકુચેદ સંબંધી અણુત.

અતિપરવણીયઅવકાશ પુ. (અણુત) અતિ-
પરવણના યુગ્મ અણુને લગતું હોય એવી
જગ્યા અને અતિપરવણ વચ્ચે આવેલું જોન
અથવા તેનું ક્ષેત્રફળ; 'રપેસ બિટલીન એ
હાષપરબોધ એન્ડ ઇટ્સ કબલ ઓફિસ'.

અતિપરવણીયફલ જ. (અણુત) અતિપર-
વણના સમીકરણને સંતોષે એવું ફલ; 'હાષ-
પરબોધિક ફલન'. એ પ્રકારનો સંબંધ વર્તુળ
અને ભ્રમ, કોટિભ્રમ વગેરે વચ્ચે છે, તેજ
પ્રકારનો સંબંધ અતિપરવણ અને અતિપરવ-
ણીય ભ્રમ (અભ્રમ), અતિપરવણીય કોટિભ્રમ
(અકોટિભ્રમ) વગેરે વચ્ચે છે.

અતિપરવણીયસંક્યાબ પુ. (અણુત) ઝોણ
અણુ ઉપર અતિપરવણના પરિભ્રમણથી
ઉપજતી સંક્યા એવી ધનાઢિત; 'હાષપરબોધિક
ફોર્મોલ્સ નાઇ માઇનોર ઓક્સિડ'.

અતિપરિચય [સં. અતિ (ધણ) + પરિચય
(સહવાસ)] પુ. બહુ સંબંધ; ધણી ઝોળખાણ.

અતિપરોક્ષ ૧. [સં. અતિ (ધણ) +
પરોક્ષ (અલપ)] વિ. નજરથી ધણું દૂર;
નિભરુલ દેખી કે ઝોળખી નહિ લાગતું.

૨. [સં. અતિ (બી પદ) + પરોક્ષ
(અલપ)] વિ. રપટ; પુરુષ; પ્રત્યક્ષ.

અતિપંથ [સં. અતિ (સૌથી સારા) + પંથ
(સ્ત્રો)] પુ. સૌથી સારો માર્ગ.

અતિપાત ૧. [સં. અતિ (હદ બહાર) +
પાત (પાન)] પુ. અતિક્રમ; ઉત્થાપન.

૨. પુ. અન્યાય.

૩. પુ. ખરતા વાસનું પતન; ઉત્પાત.

૪. પુ. નાશ.

૫. પુ. રીતરિવાજથી વિરુદ્ધ વર્તન.

૬. પુ. વખતનું પસાર થવાપણું.

૭. પુ. વિહાર; વિરમરણ.

૮. પુ. રથાન, વર્ગ કે પંક્તિમાંથી નીચે પડ-
વાની ક્રિયા.

૯. પુ. હસ્યો.

અતિપાતક ૧. [સં. અતિ (ધણ) + પાતક
(પાપ)] જ. મોટું પાપ; મહાપાપ.

૨. [સં. અતિ (એકબેટું) + પાતક (પાપ)]
વિ. પાપને ઝોળવનારું પાપ તણ ગણેલું;
પુરુષશાળી.

અતિપાતકી [સં. અતિ (ધણ) + પાતક
(પાપ) + કી (વાળું)] વિ. મહાપાપી;
બહુ પાપ કરનાર.

અતિપાતી ૧. [સં. અતિ (ધણ) + પાતિન
(પડેલું)] વિ. કટક ધણેલું; બાંધેલું; તૂટેલું.
૨. વિ. દોડતું; ઉત્પાવળે જતું.

૩. વિ. વિલંબ કરેલું; ઢીલ કરી હોય એવું.

અતિપાન [સં. અતિ (હદ બહાર) + પાન
(પીચું)] જ. પીચું હદ ઉપરાંત બેવાની ક્રિયા.

અતિપાંડિત્ય ૧. [સં. અતિ (હદ બહાર) +
પાંડિત્ય (પડિતાઈ)] જ. (કટાક્ષ) પડિતાઈનો
આડુંગર.

૨. સાક્ષરો પણ સમજી છે એટલે તેમનું
અતિપાંડિત્ય મારે માટે નહિ પણ સુપાંડિત્ય
માટે કરીએ દરકાર હશે તો તેઓ તો અવરથ
હમણાંથી જ લગશે એવી આશા છે.

૩. [સં. અતિ (ધણ) + પાંડિત્ય (વિદ્વતા)]
જ. બહુ વિદ્વાન હોવાપણું.

અતિપાંડુકબલશિલા ભુઓ અતિપાંડુકબલ.

અતિપાંડુકબલ જી. (જીન) મેરુપર્વત
ઉપર સ્થિત કિશા તરફ આવેલી એ નામની
એક અભિષેકશિલા. તેના ઉપર તીર્થંકરનો
જન્મભિષેક થાય છે.

અતિપાંડુતા [સં. અતિ (ધણ) + પાંડુતા
(કિશા)] જી. ધણી કિશાણ હેવાનો રામ.

અતિપુરુષ ૧. પુ. (જીન) ક્રિપુરુષ નામના
બંતરના દસ પ્રકાર માંહેનો એ નામનો એક.
ક્રિપુરુષ નામના બંતરના દસ પ્રકાર છે, એમકે
પુરુષ, સપુરુષ, મહાપુરુષ, પુરુષવપળ, પુરુષો-
તમ, અતિપુરુષ, મહેવ, મહત, મેરુપ્રભ
અને મરુરવાન.

૨. [સં. અતિ (બી પદ) + પુરુષ]
વિ. અલૌકિક; અમાનુષ.

અતિપૂજ્યા ૧. [સં. અતિ (ધણ) +
પૂજ્યા (પૂજવા લાયક)] જી. એ નામની
એક દેવી; મીનાક્ષી દેવી.

૨. પુરુષ પર્વવમાં રહેલાં મીનાક્ષી દેવી અતિ-
પૂજ્યા નામથી પૂજાય છે.

ભાગવતી ભાગવત

૨. વિ. જી. ધણું માન આપવા લાયક.

અતિપેદાશ [અતિ (વધારે પડતું) + પેદાશ
(કબલ)] જી. ધણી કિપજ.

અતિપ્રકૃતિ [સં. અતિ (અધિમાત્ર) +
પ્રકૃતિ (સ્વભાવ)] જી. દૈત્ય; રાક્ષસ.

અતિપ્રતિજ્ઞા [સં. અતિ (હદ બહાર) +
પ્રતિજ્ઞા (પણ)] જી. મુરબેલ પણ; ગળ
ઉપરાંતની પ્રતિજ્ઞા.

અતિભાર

અતિપ્રતિવિનીતા પુ. (પિંગળ) પહેલા તથા ત્રીજા ચરણમાં સમ્યક્, ભગ્ય, સમ્યક્, નમ્યક્, મુર અને મુર એમ ૧૪, અને બીજા તથા ચોથા ચરણમાં નમ્યક્, વમ્યક્, ભગ્ય, સમ્યક્ અને મુર એમ ૧૩ અક્ષરવાળા સંકીર્ણ વર્મનો એ નામનો એક અર્ધસમદત્ત અક્ષરમેળ છે.

અતિપ્રબંધ ૧. [સં. અતિ (પલ્) + પ્રબંધ (વાહપલ્)] પુ. ધણા વખતથી આપુ હોવા-પલ્.

૨. [સં. અતિ (પલ્) + પ્રબંધ (બદોખસ્ત)] પુ. ધણે બદોખસ્ત.

અતિપ્રભંજનવાત [સં. અતિ (પલ્) + પ્રભંજન (તોફાની પવન) + વાત (વા)] પુ. એક કલાકમાં ૪૦ થી ૫૦ આઉની અતિ-વાળા તોફાની પવન.

અતિપ્રમાણ [સં. અતિ (હલ જઙાર) + પ્રમાણ (માપ)] ન. બેહદપણ; અમિતતા.

અતિપ્રસન્ન ૧. [સં. અતિ (હલ જઙાર) + પ્રસન્ન (સવાલ)] પુ. ખરાબ સવાલ; નિર્મળ સવાલ.

૨. પુ. પાવણી કરવા પૂછેલો સવાલ.
૩. પુ. માનવ સુદિથી નિર્ણય ન થઈ શકે એવી બાબતનો અમદા વડે પૂછેલો સવાલ.

અતિપ્રસન્નિ ૧. [સં. અતિ (જી ૫૨) + પ્રસન્નિ (આસન્નિ)] છી. અનાસ્ત; અવગત.
૨. છી. અસંખ્યતા.

૩. છી. એક વિષયમાંથી બીજા વિષયમાં ઊતરી જવું તે; વિષયાંતર.

૪. છી. ધણું લંબાણ.
૫. છી. નિયમનો ભારીમયીને થયેલ ઉપ-યોગ; અતિબ્યાપ્તિ.

૬. [સં. અતિ (હલ જઙાર) + પ્રસન્નિ (સ્નેહ)] છી. વધારે પડતો સ્નેહ.

અતિપ્રસંગ ૧. પુ. અવગતના; તિરસ્કાર.

૨. [સં. અતિ (પેઠી પાત) + પ્રસંગ (વાહ વિષય)] પુ. અસતો વિષય ઊઠી બીજા વિષયની કરાતી ચર્ચા.

૩. પુ. નિયમનો ધારા વિરુદ્ધ વિસ્તાર; નિયમનો તાણીતૂટીને કરેલો ઉપયોગ; અતિ-બ્યાપ્તિ.

૪. પુ. બહુ લંબાણ; વિસ્તાર.

૫. [સં. અતિ (વધારે પડતું) + પ્રસંગ (સહવાસ)] પુ. વધારે પડતો સહવાસ.

૬. પુ. હા ઉપરાંતની છૂટ; અવિવેક.

અતિપ્રસંગી ૧. વિ. અસંખ્ય; બંધવી.

૨. [સં. અતિ (જી ૫૨) + પ્રસંગ

(વાલતો વિષય) + પ્રસંગ (વાહ)] વિ. એક વિષયમાંથી બીજા વિષયમાં ઊતરી જનાર.

૩. વિ. ધણું લંબાણ કરનાર.

૪. વિ. નિયમનો તાણીતૂટીને ઉપયોગ કરનાર.

૫. [સં. અતિ (પેઠ) + પ્રસંગિ (સ્નેહાળ)] વિ. બેહદ સ્નેહવાળું.

અતિપ્રાકૃત ૧. [સં. અતિ (પલ્) + પ્રાકૃત (સંસ્કૃત ઉપરથી અપસંકલ્પેથી લાપ)] છી. સંસ્કૃત કુટુંબની મુજરાતી, મરાઠી, અથવા હિંદુસ્તાની જેવી એ નામની ભાષા.

આ રીતે મહાસંસ્કૃત, સંસ્કૃત અને પ્રાકૃતમાં થઈ અતિપ્રાકૃતમાં ઊતરી આવનારા પૂર્વોક્ત હાલ સ્વરો જુદા જ છે. કેસવ હર્ષદ

૨. [સં. અતિ (જી ૫૨) + પ્રાકૃત (સાધાણ)] વિ. અસાધારણ; અલોકિક.

અતિપ્રાકૃતિક ૧. [સં. અતિ (જી ૫૨) + પ્રાકૃતિક (પ્રકૃતી)] વિ. અપ્રકૃતી; કિંબ.

૨. વિ. સંસ્કૃત કુટુંબની અતિપ્રાકૃત નામની ભાષા સંબંધી.

અતિપ્રિય ૧. [સં. અતિ (જહ) + પ્રિય (જહાણ)] વિ. જેના ઉપર અતિ સ્નેહ હોવ તેવું.

૨. વિ. આવડું; ધન્યમર્તું.

અતિપ્રિયવસ્તુ [સં. અતિપ્રિય (જહ જહાણ) + વસ્તુ] છી. પંદર લા.

અતિપ્રીત્ય પુ. (પિંગળ) હરેક ચરણમાં નમ્યક્, મમ્યક્, લણુ અને લણુ એમ ૮ અક્ષરવાળા એ નામનો એક પંદર અપ્રીત્ય.

અતિપ્રીયા ૧. [સં. અતિ (જી ૫૨) + પ્રીયા (વિવાહ સ્ત્રી)] છી. વિવાહ કરવા લાયક ઉમારની કન્યા.

૨. [સં. અતિ (અસપેદ) + પ્રીયા (પુત્ર)] છી. દેહ સ્ત્રી.

અતિપ્રારવે પુ. (પિંગળ) પહેલા અને ત્રીજા ચરણમાં ૧૨ તથા બીજા અને ચોથામાં ૬ આચારવાળા, વિષમખંડી રાશ્વતમાં જગ્યુ વિનયો અને સમખંડને અતિ લણુ અક્ષરવાળા એ નામનો એક પંદર.

અતિપ્રભ ૧. પુ. બહુ બળવાળો મોઢો.

૨. [સં. અતિ (પલ્) + પ્રભ (જેર)] ન. ધણું જેર.

૩. [સં. અતિ (પલ્) + પ્રભ (લસર)] ન. મોટું લસર.

૪. વિ. ધણું બળવાન.

અતિપ્રભ ૧. છી. કંસાદી નામનું ઝાડ. એનાં ફળ સોષારી જેવં તથા વીંટીના આકારનાં, અને તેનાં બી લીલાં હોય ત્યારે ખીલાં હોય છે.

૨. [સં.] છી. હાપ્રભપતિની એ નામની એક દીકરી.

૩. છી. પ્રમેહન દરદ ઉપર વપરાતી એક વનસ્પતિ; નામગલા; મજેરી.

૪. છી. બૂરા ફાંજવાળો આરથી બાહેક હાથ લેતો અપાટનો છેડવો.

૫. છી. વિશ્વામિત્રે રામને આપેલ એ નામની અસ્ત્રવિદ્યા.

અતિબળી ભુઓ અતિબલ.

અતિબળી ભુઓ અતિબલા.

અતિબાલક ૧. [સં. અતિ (પલ્) + બાલક (ઠામ)] ન. ધણું નાનું ઠામકે.

૨. [સં. અતિ (પલ્) + બાલક (ઠામ-અતિ)] વિ. બહુ ઠાકરમતિયું; બાળકભુકિનું.

અતિબાલા [સં.] છી. બે વરસની માવ.

અતિબાલુ ૧. પુ. (પુરાણ) પ્રાપ્તથી ઉત્પન્ન થયેલા માંખડોમાંનો એ નામનો એક.

૨. છી. (પુરાણ) એ નામની એક અપ્સરા. તે અરિષ્ટાની દીકરી હતી.

અતિભૂતકૃદ [સં. અતિ (પલ્) + ભૂત (મોટું) + કૃદ] ન. શણસ, અરણ્યકે તે ધણું મોટું હોય છે.

અતિભૂતકર્મ ૧. [સં. અતિ (પલ્) + ભૂતકર્મ (ક્રિદ્યનો નિમક)] ન. ક્રિદ્ય ઉપર રાખેલો પૂરેપૂરો ઠાણ.

૨. [સં. અતિ (જી ૫૨) + ભૂતકર્મ (ક્રિદ્યનો નિમક)] ન. ભૂતકર્મનો ભંગ કરનાર માણસ.

અતિભાદ્ર [સં. અતિ (હલ જઙાર) + ભાદ્ર (અવાણ)] વિ. જાણી; અભાણને જોળાંની મથેલ.

અતિભાર ભુઓ અતિભાર.

અતિભાગુ પુ. (પુરાણ) કૃષ્ણને સત્તબામાંથી થયેલો એ નામનો દીકરો.

અતિભાર ૧. પુ. ઉતાવળ; ત્વરા.

૨. [સં. અતિ (પલ્) + ભાર (ભાગ)] પુ. ધણું ભારે વજન; અતિભાર.

૩. પુ. પથ્થર.

આવ ભરમ પ્રસ્વર ઉપર સિલ પાયાણુ અતિભાર, પાણુ પાણી ૫૨ વડે એના નામ આધાર. પિંગળકુશોત્ત

૪. પુ. (કૈન) પહેલા અભ્યુત્પન્નનો મોઢો અતિભાર; હા ઉપરાંત એજો નામવાળી લામતો કોષ.

૫. પુ. વાહનના અર્થનું નહિ સમજવાપણું; વાહનાર્થની ગૂઢતા.

અતિભાર [સં. અતિભાર (ઘેરો ભાર) + ન (માણ)] ન. અત્યાર, તે કહે છે એને ઉપાડી લે છે.

અતિભારોપણ [સં. અતિભાર (ઘણો ભાર) + અરોપણ (મૂકવાપણ)] ન. ધણ ઉપર બહુ ભાર લાદવાનો અભ્યાર.

અતિભીમ ૧. પુ. (પુરુષ) પાંચજનના અમર તથા નામના અભિએ ઉપન કરેલા મળે નાશ કરનારા પંદર અસુરમનો એ નામનો એક. સુભીમ, અતિભીમ, ભીમ, ભીમજન અને અન્ય એ પાંચ મળે નાશ કરનાર અસુર છે. આવા પાંચ પાંચના જુદા યોધા છે. કાવિદામાં કુશળ મળિષે તેને વેદની મહાર ભાગ આપવાનું આજુ કર્યું. તેથી અમિનું સ્થાપન કર્યું હોય એ અંતર્યેદીમાં તે કામલ થતા નથી.

૨. [સં. અતિ (ઘણું) + ભીમ (ભય)] વિ. ઘણું ભયંકર.

અતિભીષણ [સં. અતિ (ઘણું) + ભીષણ (ભયંકર)] વિ. બહુ ભયંકર.

અતિભૂમિ ૧. [સં. અતિ (ઘણું) + ભૂમિ (જમ્યા)] જો. ઘણું મોટું મેદાન.

૨. જો. અધિષ્ઠાતૃપણ; મેલતા; પરાક્રમ.

૩. જો. કૌન સાધુને જ્યાંની મન્ય કરેલ જમ્યા.

૪. જો. સૌથી ઉચી જમ્યા.

૫. જો. હા મહારાજનું આમરણ.

અતિભોગ ૧. [સં. અતિ (અત્યંત) + ભોગ (ભોજન)] પુ. અત્યંતિયાપણ.

૨. [સં. અતિ (ઘણું) + ભોગ (ઉપયોગ)] પુ. ઘણો ઉપયોગ; બહુ વાપરવાપણ.

૩. પુ. હા ઉપરાંત સંભોગ.

અતિભૌતિક [સં. અતિ ('ત્રી પર') + ભૌતિક (પદાર્થ સંબંધી)] વિ. આત્મા સંબંધી; મૂળતત્ત્વ સંબંધી.

અતિભૌતિકશાસ્ત્ર [સં. અતિભૌતિક (આત્મા સંબંધી) + શાસ્ત્ર (વિજ્ઞાન)] ન. અધ્યાત્મ-વિદ્યા; આત્મા એટલે મૂળતત્ત્વની ચર્ચા કરતું શાસ્ત્ર; તત્ત્વભીષાંસ.

અતિભટ ૧. [સં. અતિ (ઘણું) + ભટ (પાપી)] વિ. ઘણું દુરાચરણી, બહુ પાપી.

૨. [સં. અતિ (ઘણું) + ભટ (અર્ધવિર)] વિ. ઘણું જમરેક.

અતિભતિ [સં. અતિ (મર્યાદા બહારનું) + ભતિ (માન)] જો. ચર્ચા; અહંકાર.

અતિમનુષ્ય [સં. અતિ (ઘણું અધિકાર) +

મનુષ્ય (માણસ)] ન. દૈવી સક્તિવાળું મનુષ્ય; સર્વશ્રેષ્ઠ માણસ.

અતિમર્ત્ય [સં. અતિ (બીજા પર) + મર્ત્ય (માણસ)] વિ. માણસની સક્તિ બહારનું; દૈવી.

અતિમર્યાદા ૧. વિ. ઘણું; અત્યંત.

૨. [સં. અતિ (અત્યંત) + મર્યાદા (હદ)] વિ. સીમા ઓળંગેલું.

અતિમર્યાદા [સં. અતિ (બીજા પર) + ન્યાદા (હદ)] જો. હદ બહાર જવાપણ.

અતિમહાન [સં. અતિ (ઘણું) + મહત્ત્વ (મોટું)] વિ. મંજવર; બહુ મોટું.

અતિમંમદ્ય ૧. [સં. અતિ (ઘણું) + મમદ્ય (શુભ કરનાર)] ન. બીચીનું ઝાડ, જેમકે તેનાં પાન સહજે અગ્નિવાદી માણસનું બહુ લાભ છે એમ મનાય છે.

૨. વિ. ઘણું કમ્પાલુક્ષરી; બહુ મંજગમરક.

અતિમંજુલા [સં. અતિ (ઘણું) + મંજુલા (સુંદર) + અ (નારીબલિતો પ્રત્યય)] જો. શુભાનનો એક. તે સુંદર હોવાથી અતિ-મંજુલા કહેવાય છે.

અતિમેક ૧. [સં. અતિ (ઘણું) + મેક (ધીમા અવાજનું)] વિ. ઘણું ધીમા અવાજવાળું.

૨. [સં. અતિ (ઘણું) + મેક (ધીમું અવાજ)] વિ. ઘણું ધીમી અતિવાળું.

અતિમેકા જો. (સંગીત) જાણીશ કૃતિ મહેરી એ નામની એક.

અતિમાત્ર [સં. અતિ (ઘણું) + માત્ર (પ્રમાણ)] વિ. બેહદ; અતિશય; ઘણું.

અતિમાત્રક [સં. અતિ (ઘણું) + માત્ર (પ્રમાણ)] જો. પ્રુષ્ઠત્વ; બહોળાપણ.

અતિમાન ૧. [સં. અતિ (ઘણું) + માન (મર્વ)] ન. મર્વ; અભિમાન; અહંકાર.

૨. ન. બારે રીત.

૩. [સં. અતિ (ઘણું) + માન (પ્રમાણ)] વિ. પ્રુષ્ઠતા; બહુ; પ્રમાણથી વધારે.

સામાન્ય અતિમાન પદ્ય છે. કનેશર

અતિમાની ૧. [સં. અતિમાન (મર્વ) + ની (વાળું)] વિ. અભિમાની; મર્વવાળું; અહંકારી.

૨. [સં. અતિ (ઘણું) + માનિત (માનવાળું)] વિ. પૂજ્ય; ઘણું માન આપવા

અતિમાનુષ્ય [સં. અતિ (વેલો પાસનું) +

માનુષ્ય (માણસ)] વિ. દૈવી; મનુષ્યની સક્તિ બહારનું; અલૌકિક.

અતિમાનુષકર્મ [સં. અતિમાનુષ (અલૌકિક) + કર્મેન્ (કામ)] ન. અમાકાર; અલૌકિક ક્રિયા.

અતિમાનુષી [અતિ (હદ બહાર) + માનુષી (માણસ સંબંધી)] વિ. મનુષ્યથી પર; કિમ્.

અતિમાન્ય [સં. અતિ (ઘણું) + માન્ય (માન આપવા લાયક)] વિ. પૂજ્ય; પૂજ્યા લાયક; ઘણું માન આપવા જેવું.

અતિમાન્યા જો. એ નામની એક દૈવી.

અતિમાય ૧. [સં. અતિ (બીજા પર) + માયા (કપટ)] વિ. કપટ વિનાનું; નિષ્કપટી; બોળું.

૨. [સં. અતિ (ઘણું) + માયા (કપટ)] વિ. ઘણું કપટી; પ્રપચી.

અતિમાદેવ ૧. [સં. અતિ (ઘણું) + માદેવ (મન)] પુ. વાવાઝેકું; પવનનું તેજાન.

૨. વિ. ઘણું પવનવાળું.

અતિમાંસ [સં. અતિ (ઘણું) + માંસ] વિ. માંસથી ભરેલું; બહુ.

અતિમિત્ર ૧. [સં. અતિ (બિભેષ) + મિત્ર (માત્ર)] વિ. ઘણું; પ્રુષ્ઠતા; અમાપ.

૨. [સં. અ (નહિ) + તિમિત (જાનું)] વિ. સૂકું; મોરું.

અતિમિત્ર ૧. [સં. અતિ (ઘણું) + મિત્ર] પુ. પરમ મિત્ર; આસ રનેડી.

૨. ન. (અપોતિય) એ નામનું એક નદન.

અતિમુક્ત ૧. જો. એ નામની આંખા ઉપર વીટાતી એક વેશ; માધવી.

અભિવૃત્ત્ય અતિમુક્ત તે પુરૂષ વાસંતી જી. આ માધવી વવ વાસ સમ જનવાસંતી જી. પિતૃવલ્લભ

૨. ન. તાડનું ઝાડ.

૩. ન. સમિતની જાતનું મજબૂત શાકડાનું એક ઝાડ. મોહવિકાર, મોહ તથા હાદમાં તેનાં પાન અને છાશ ઉપયોગી મનાય છે.

૪. વિ. નિર્ગોળ, વંધ્ય.

૫. [સં. અતિ (વિશેષ) + મુક્ત (મોક્ષ પામેલું)] વિ. નિર્વાણ પામેલું.

૬. [સં. અતિ (મેક) + મુક્ત (મોક્ષ)] વિ. મોનીથી મેક; મોલી કરતાં અધિકાનું.

૭. વિ. વિષમવાસના વગરનું.

અતિમુક્તક ૧. [સં.] જો. માધવી નામની વેશ.

૨. ન. તાડનું ઝાડ.

ક્ર. [સં. અતિ (વિશેષ) + મુક્તિ (મુક્તિ મહેલ)] વિ. મોક્ષ પામેલું.

અતિમુક્ત [સં.] છી. મધુમાધવી નામની વેલ.

અતિમુક્તિ [સં. અતિ (વિશેષ) + મુક્તિ (મોક્ષ)] છી. મોક્ષ; નિર્વાણ; પરમ મુક્તિ.

અતિમુક્તિકા [સં.] છી. માધવીકતા; અતિમુક્ત.

અતિમુખ [સં.] જ આયુર્વેદમાં જ્યારેકું સમક્રિયાનું એ નામનું એક દર્શિયાર.

અતિમુરશી [સં.] પુ. (જ્યોતિષ) મંચળ ક્ષેત્ર કષે હોય તે નક્ષત્રી સત્તરમા અથવા અઠારમા નક્ષત્રી થતો અનુવકષેયમ હિત જ્યોતિષ પ્રમાણે આવે વખતે ચોર તથા તીડો ઉપદ્રવ થવાનું અને અન્યદૃષ્ટિ પડવાનું મનાય છે.

અતિમૂલ ૧. [સં. અતિ (વિશેષ) + મૂલ (પેશાબ)] પુ. (વૈદ્ય) પ્રમેહ રોગનો એ નામનો એક પ્રકાર. એમાં પેશાબ પુષ્કળ જાય છે.
૨. પુ. બહુ પેશાબ.

અતિમૂલતા [સં. અતિમૂલ (એ નામનો એક પ્રમેહ રોગ) + તા (નામ આપનાર પ્રત્યય)] છી. બહુ પેશાબ થવાનું થક.

અતિમૂલપ્રમેહ [સં. અતિમૂલ (બહુ પેશાબ) + પ્રમેહ (પરિમિત)] પુ. પરિમિતનો રોગ. તેમાં પેશાબ બહુ જાય છે. લુઓ પ્રમેહ.

અતિમુલ્લિકા [સં. અતિ (વિશેષ) + મુલ્લિકા (માડી)] છી. કાલ્પ; કાંપ.

અતિમુલ્લુ ૧. [સં. અતિ (જિલ્લેલ) + મુલ્લુ (મલ)] જ. મોક્ષ; મુક્તિ.
૨. વિ. મોતને દૂર રાખનાર; મોતની બીજ તથા મપેલું.

અતિમોહ ૧. [સં. અતિ (વિશેષ) + મોહ (મુમ્મ) + આ (નારીજાતિનો પ્રત્યય)] છી. નાનાં છોરેક મુમ્મથી પૂલનો, અર્પનાં જેવાં ખાનવાઓ અને વસ્ત્રાદમાં વધારે ખીલતો અર્પ જે રમેલીને મળતો એ નામનો એક કોડ; નવમણિકા.
૨. વિ. છી. બહુ મુમ્મવાળો.

અતિમોહ [સં. અતિ (બહુ) + મોહ (ખાર)] પુ. બહુ ખાર; બહુ અસહિત.

અતિમોહા પુ. (પિંગળ) દરેક ચરણમાં સમજ, જમજ, ગુરુ અને ગુરુ મળી ૮ અક્ષરવાલો; એ નામનો એક કંડ તે અનુક્રમે એક છે.

અતિશ વિ. જા.
કુરો સ્નેહ અતિશ કાલે. નર્સિદ

અતિશય [સં. અતિ (બહુ) + યન (પ્રવાસ)] પુ. બહુ મહેનત; અવાસ.

અતિશયક [સં. અતિ (બેહક) + શયક (આજ્ઞાર)] વિ. બહુ કરતરકું બહુ કાલાવાસ કરતું.

અતિશયન [સં. અતિ (હદ યોગ્યતા) + યન (જવાબ દિવા)] જ. વિજ્ઞાની સંજ્ઞાનો નમરપ્રવેશ.

અતિશયનકથા [સં. અતિશયન (સંજ્ઞાનો નમરપ્રવેશ) + કથા (વાર્તા)] છી. વિજ્ઞાની સંજ્ઞાનો નમરપ્રવેશનું વર્ણન.

અતિશયનમુહુ [સં. અતિશયન (સહેરમાં જાગવ મુહુ તે) + મુહુ (ખર)] જ. સહેરમાં જાગવ મતાં દરવાજા ખંદરનું પહેલું ખર.

અતિશયનર્હિ [સં. અતિશયન (સંજ્ઞાનો સહેરમાં પ્રવેશ) + નર્હિ (વૈજય)] છી. વિજ્ઞાની રાજ્ય સહેરમાં પ્રવેશ કરે તે વખતનો નમરનો સજ્જાર.

અતિયોમ ૧. [સં. અતિ (અધિક) + યોમ (જોગ્ય)] પુ. જ્વામ કાઈ પદ્યવંતી તેજ ચોમ પ્રમાણથી વિશેષ મેળવણી
૨. પુ. રેસકેશ; અધિકતા.

ક્ર. [સં. અતિ (બહુ) + યુજ (એક)] પુ. હદ ઉપસંત ઉપયોગ.

અતિયોમતંત્રવાન જ. (રાજા) મંચળના નવ પેટા સમૂહમાં માંહેનો એ નામનો એક.

અતિરક્ત ૧. [સં. અતિ (બહુ) + રક્ત (રક્ત)] વિ. બહુ રક્ત; બહુ લાલ.

૨. [સં. અતિ (પુષ્કળ) + રક્ત (મોહિત)] વિ. બહુ મોહિત; બહુ અસહન.

અતિરક્ત ૧. છી. અમિરેની સત્તર જાગમંડી એ નામની એક.

૨. [સં. અતિ (બહુ) + રક્ત (રક્ત)] વિ. છી. બહુ રક્ત; અતિ લાલ.

અતિરક્ષ ૧. [સં. અતિ (અધિકાર) + રક્ષ] પુ. મોટા રક્ષમાં જેથી કુદ કરનાર ખરાકથી લાવેનો; હલ હળરથી વધારેને પૂરા પડે એકે ચોડો; અતિરથી.
૨. પુ. (પુરાણ) સોમવંતી અતિનારને એ નામનો દીકરો.

અતિરથી [સં. અતિ (મેક) + રથિન (રથમાં બેસી હળાર ચોડો)] પુ. હલ હળરથી વધુ લાવેના સામે એકલે હાથે

કુદનાર લાવેનો; મહારથી કરતા વધારે સમર્થ સેનિક.

અતિરસા ૧. [સં. અતિ (બહુ) + રસા (રસપ્રવા)] છી. બહુ રસવાળી રાસના નામની વનસ્પતિ.

૨. વિ. છી. બહુ રસવાળી.

અતિરંજના [સં. અતિ (વિશેષ) + રંજ (રંગ)] છી. વાત વધારીને કહેવાની રીત; અતિરંજીત.

અતિરંજ પુ. (પિંગળ) દરેક ચરણમાં જમજ, જમજ, જમજ, રમજ અને એક ગુરુ મળી ૧૩ વર્ણનો સમૂહ કંડ.

અતિરામ [સં. અતિ (બેહક) + રામ (સ્નેહ)] પુ. બહુ આસક્તિ; બહુ પ્રેમ.

અતિરાત્ર ૧. પુ. એ નામના થતો અંતે જાણતો મંચ.

૨. [સં. અતિ (જિલ્લેલ) + રાત્રિ (રાત)] પુ. એક રાતમાં થઈ કાતો એ નામનો થત; જ્યોતિષ્યેય થતો એક જાત.

પ્રજપતિએ અમિહોત, અમિરોત, પૌર્ણમાસી, વસ્ત્ર, અમાવાસ્યા, અતિરાત્ર વગેરે થતોને ઉત્પન્ન કર્યાં. અણુબાળ

ક્ર. પુ. (પુરાણ) આપુષ મનુષ્યો એ નામનો એક દીકરો.

૪. છી. મપરાત.

અતિસમૂ [સં.] પુ. (પુરાણ) એ નામનો એક નામ.

અતિરિક્ત ૧. [સં. અતિરિક્ત (વધી બહુ)] જ. અધિકતા; અધિકતાપલું.

૨. વિ. અત્યંત; પુષ્કળ.

૩. [સં. અતિ (બહુ) + રિક્ત (ખાલી)] વિ. ખાલી; કાલું.

૪. વિ. બુદ્ધ; અલમ; જિલ.

૫. વિ. રોપ વધેલું; વધારાનું; નિરર્થક.

૬. વિ. જા; સર્વોપરી; સૌથી ઉત્તમ.

૭. વિ. સિચકનું; વિનાનું.

૮. જ. વચર; સિવાય.

અતિરિક્તકર ૧. પુ. કાલું.

૨. [સં. અતિરિક્ત (વધારાનું) + કર (વેશ)] પુ. વધારાનો વેશ; કરાનેલ હલ ઉપરતની એજીની આવક પર થેવાનો વધારાનો કર.

અતિરિક્તતા ૧. [સં. અતિરિક્ત (અત્યંત) + તા (નામ આપનાર પ્રત્યય)] છી. અધિકતા; અતિસમજ.

૨. છી. અધિકતાપલું; મેલતા.

૩. છી. બુદ્ધપલું; જિલતા.

૪. છો નિરર્થકતા.

૫. છો. સ્વપ્ના; ખાલીપણ.

અતિરિક્તલાભકર [સં. અતિરિક્ત (વધાસ-
ત્વ) + લાભ (ફાયદો) + કર (કરે)]
પુ. વધારાના નાશ ઉપરનો કર.

અતિરિક્તસંસ્થાસનિક [સં. અતિરિક્ત
(અધિક) + સંસ્થા (પથારી) + આસન
(આસનપુ) + ઇક (એક)] વિ. (કૈન)
નિમ્ન ઉપરાંત પથારીનાં ઇપાં, પાથરણું
વગેરે સંખ્યાર.

અતિરિક્તસહસ્ત્ર [સં. અતિરિક્ત (વધાસ-
ત્વ) + સહસ્ત્ર (સહસ્ર)] પુ. સહસ્રક
સંખ્ય.

અતિરિક્તસ્વીકૃતિ [સં. અતિરિક્ત (વધાસ-
ત્વ) + સ્વીકૃતિ (મંજૂરી)] સ્ત્રી. વધારાની
મંજૂર કરેલ રકમ.

અતિરુચિર [સં. અતિ (બહુ) + રુચિર
(સુતર)] વિ. બહુ સુંદર; અત્યંત મનોહર.

અતિરુચિરા ૧. પુ. (પિંગળ) અતિઅત્યંતની
અત્યંત એક સમસ્ય વર્ણનમાં હંદ; રુચિર.
લુગો રુચિર.

૨. પુ. (પિંગળ) દરેક વસ્તુમાં ૨૭ લઘુ
અને ૧ ગુરુ મળી ૨૮ માત્રાવાળા એ નામનો
એક હંદ તેમાં ૮, ૧૧, ૨૩મી માત્રા
પછી ચિત્ત કે વિશ્રામ, અને ૧, ૫, ૯,
૧૩, ૧૭, ૨૧, ૨૫ અને ૨૮ માત્રાએ તાલ
આપે છે.

અતિરુદ્ધ [સં.] પુ. અગિયાર મહારુદ્ધ મળી
થતે એ નામનો એક યદુ.

અતિરુદ્ધ ૧. [સં. અતિ (વિશેષ) + રુદ્ધ
(લઘુ)] પુ. સર્વ અન્ય. એમને, ક્રમ,
પ્રાપ્તિ.

૨. વિ. અતિરુદ્ધ લઘુ.

૩. [સં. અતિ (બહુ) + રુદ્ધ (નિર્વય)]
વિ. બહુ ધીર; બહુ નિર્વય.

૪. [સં. અતિ (બોલમંદ) + રુદ્ધ (ધીર)]
વિ. સ્નેહાળુ; સ્નેહવાળું.

અતિરુપ ૧. [સં. અતિ (બોલમંદ મયેદુ) +
રુપ (આકાર)] પુ. પરમક્રમાં ઘણા તે
નિયમર છે.

૨. પુ. (કૈન) જૂતોવત્તને એ નામનો એક
પ્રકાર. જૂતના નવ પ્રકાર આ પ્રમાણે છે:
સુરપ, પ્રતિરુપ, અતિરુપ, જૂતોવત્ત, રંકેદિ,
મહારંકેદિ, મહાવેદ, પ્રતિભા અને આકાશક.

૩. [સં. અતિ (બહુ) + રુપ (સુસ્ત)]
વ. બહુ સુંદર રૂપ.

૪. વિ. રેલ વગરનું; નાશર વિનાનું; નિયમર.
૫. વિ. બહુ સુંદર.

અતિરેક ૧. પુ. અધિકપણ; રેલડેલ; પુષ્કળતા.
૨. પુ. નિરર્થકતા.

૩. [સં. અતિરિક્ત (વધી અત્યંત)] પુ. પ્રધાન-
તા; અધિકતાપણ.

૪. પુ. મેદ; તણાવ.

૫. પુ. મેદ; ચરબી.

૬. પુ. વધારે પડતો ઉપયોગ.

૭. વિ. બહુ; પુષ્કળ.

અતિરેકી ૧. વિ. નિરર્થક; અર્થ.

૨. [સં. અતિરેકિન્ (બહુ અધિક)]
વિ. વધારે.

અતિરેખ ૧. [સં. અતિ (વિશેષ) + રેખા
(લીટી)] વિ. અતિસંયોજિતવાળું.

૨. વિ. બહુ રેખાવાળું.

અતિરેખચર્ચુન [સં. અતિરેખ (અતિસંયોજિત-
વાળું) + ચર્ચુન (ચિત્ર)] વ. હાસ્યમય
ચિત્ર; દોહસોમ; અતિરેખ.

અતિરોમ ૧. [સં. અતિ (બહુ) + રોમ
(રસ)] પુ. હાથ ખેનચોમ; હાસ્યમયું દરદ.

૨. વિ. બહુ રોમવાળું.

અતિરોમસ ૧. [સં. અતિ (પુષ્કળ) +
રોમસ (અભાવ)] પુ. અમલી અકરો,
દરદો તેને બહુ વાગ લેવ છે.

૨. પુ. મોટો વાંદરો.

૩. વિ. બહુ વાળવાળું; પુષ્કળ સ્વાદવાળું.

અતિરોલુહ [સં. અતિ (બહુ) + રુહ
(પાત્ર)] વ. ટપન, ઠોમ તે દિવસે દિવસે
આમન વધે છે.

અતિરોહિત ૧. [સં. અતિ (બહુ) +
રોહિત (લાલ)] વિ. બહુ લાલ.

૨. [સં. અ. (બહુ) + -તિરોહિત
(રુદ્ધ)] વિ. પ્રકટ; પુષ્કળ; રજી.

અતિસંધન ૧. [સં. અતિ (બહુ) + સંધ
(સંધ)] વ. બહુ વખતની સંધ; સંધ
કાળ સુધી ખોરાક વગર રહેવાની ક્ષમ.

૨. [સં. અતિ (અત્યંત) + સંધ (બોલ-
મંદ)] વ. હઠ બોલમંદી બધાપણું; ઉલ્લંઘન.

અતિસંધી [સં. અતિ (બહુ) + સંધિન
(બોલમાર)] વિ. જુદા કરનાર.

અતિસંધી [સં. અતિ (બહુ) + સંધ
(સંધ)] પુ. એ નામનું એક બી; સુવાસના.

અતિસાધવ ૧. [સં. અતિ (બહુ) + સાધવ
(લાભપણું)] વ. બહુ હલકાપણું.

૨. [સં. અતિ (બહુ) + સાધવ (પ્રાપ્તિ
અથવા સુવાસના મળાપણું)] વ. અત્યંત સુમન-
માં આવી શકે એવું હલકા બાખ્યાન.

૩. [સં. અતિ (બહુ) + સાધવ (નાશ)]
વિ. બહુ નાનું.

૪. [સં. અતિ (વિશેષ) + સાધવ
(લાભ)] વ. અત્યંત.

અતિસાધ ૧. વ. મોટે માપવું તે.

૨. વ. હસાવી રમાડી રાજી રાખવાપણું.

અતિસાધસુ [સં. અતિ (બહુ) + સાધસા
(લાભ)] વિ. અસાધ.

અતિસિદ્ધા સ્ત્રી. વિદ્યાને ખોરાકમાં મેળવી
ખાવાની ક્રિયા.

અધોરી લોએ પોતાની વિદ્યાને અન સાથે
મેળવીને ખાવ છે તે ક્રિયાને અતિસિદ્ધા કહે
છે.

અતિસિદ્ધા [સં.] પુ. (પિંગળ) દરેક
લીટીમાં ૧૧ માત્રાવાળા આર લીટીનો એ
નામનો એક પ્રાકૃત ઇદ.

અતિસોલ [સં. અતિ (બહુ) + સુલ
(અભાવ)] પુ. નહિ મળેલી વસ્તુ
મેળવવાની તીવ્ર ઇચ્છા; અત્યંત મોહ.

અતિસોમસ ૧. [સં. અતિ (બહુ) + સોમસ
(અભાવ)] પુ. બહુ વાળવાળા અમલી
અકરો.

૨. પુ. મોટો વાંદરો.

૩. વિ. બહુ વાળવાળું; બહુ સ્વાદવાળું.

અતિવચ્ચ ૧. [સં. અતિ (બહુ) + વચ્ચ
(લાભ)] પુ. પ્રખ્યાત બાળકૃતી.

૨. વિ. બહુ મોલકું; વચાળ; અત્યંત મોલનાર.

અતિવક્ર ૧. [સં. અતિ (બહુ) + વક્ર
(પૂર્વથી પશ્ચિમ વચ્ચ અડ દેખાવ)] પુ. (અયો-
તિષ) મંજન વગેરે પાંચ મહ.

૨. [સં. અતિ (બહુ) + વક્ર (વાંક)]
વિ. બહુ વાંક.

૩. વિ. (અયોતિષ) બહુ દૂર દૃષ્ટિવાળું.

૪. વિ. મારીમચ્છીને મેળવેલું.

૫. વિ. મૂળને બોણું અનુસરવું.

અતિવક્રા ૧. સ્ત્રી. (અયોતિષ) છુપ મહની
આર અતિમાંની એ નામની એક આ અતિ
પ્રમાણે તે એક શલિમાં ૨૪ દિવસ રહે છે.

૨. [સં. અતિ (બહુ) + વક્ર (વાંક)]
વિ. સ્ત્રી. બહુ વાંકી.

અતિવચ [સં. અતિવિષ] વ. એ નામની
એક વનસ્પતિ; વનમો; અતિવિષ. લુગો
અતિવિષ.

અતિવચનો કળી છી એ નામની એક કળી ઔષધિ; અતિવિચની કળી.

અતિવચ [સં. અતિ (વધુ) + વચ્ (કથન)] વિ. મોટી ઉમરનું; કદ; ધરકું.

અતિવચી [સં. અતિ (વધુ) + વચ્ (કથન)] વિ. ધરકું; પાત્રી ઉમરે પહેંચેકું.

અતિવર્ણન [સં. અતિ (વધુ) + વર્ણન (વર્ણન)] ન. હલ ઉપરાંત વખાણ; ભાટાઈ.

અતિવર્ણામયી [સં. અતિ (વધુ) + વર્ણામય (વર્ણ વધુ આમમવાઈ)] + વર્ણામય (વર્ણ વધુ આમમવાઈ)]
પુ. વર્ણામયના ધર્મને ઓળખી ગયેલ સ્થાન; વ્યાખ્યાન વગેરે આર વર્ણ તથા સ્થાન વગેરે આર આમમ વડી ગયેલ અત્યંતમયી.

સાધક અવરજાઈ જઈને જાનની પ્રાપ્તિ એણે સિદ્ધ કરી છે તેને મહાત્મા સાધક અવરજાનું ઉત્સવન કરી છે. દોવાળી વર્ણામયના ધર્મ-વા તે જાણી છે તેથી તેને અતિવર્ણામયી કહેવા છે.

અતિવર્તન ૧. [સં. અતિવર્ત (વિવર્તન કરવું)]
વ. ઉત્સવન; અતિમય.

૨. [સં. અતિ (વિશેષ) + વર્ત (કોઈ)]
ન. અતિમયપણું; અધિકતા; અતિરેક.

૩. [સં. અતિવર્ત (વિવર્તન કરવું)] ન. માથે કરી સમય એવો મુનો અથવા ગેરવર્તણૂક; કંઈ નહિ કરવા એવ અપરાધ. અનુરૂપિતમાં આવ્યા હલ પ્રધરના અપરાધ અણુવેલા છે.

૪. વિ. જીવનના સાધનોને લાગ કરનાર.

અતિવર્તનું [સં. અતિવર્ત (વિવર્તન કરવું)]
વ. વિ. ઉત્સવનું; પેલી ખાર જનું; અતિમયનું. સમય જાણને અતિવર્તે તેલ.

અતિવર્તિત [સં. અતિ (વધુ) + વર્તિત (વધુ)] વિ. વધી ગયેલું; હલ મહાર ગયેલું.

અતિવર્તી ૧. વિ. આગળનું; આગળ આગળનાઈ.
૨. [સં. અતિવર્ત (વિવર્તન કરવું)] વિ. ઉત્સવન કરતું; હલ મહાર જનાર.

૩. વિ. અધિકનું; વધી જતું.

અતિવર્ણ ૧. [સં. અતિ (વધુ) + વર્ણ (વર્ણ)] પુ. એ નામનું એક જાતનું જાનજીવ. એમને વધારા. તે મોજાકાર હોય છે.

૨. વિ. સાચ એળા; મોજાકાર.

અતિવર્ધન [સં. અતિ (વધુ) + વર્ધ (વધવું)] વ. જનુ વધવાપણું.

અતિવર્ધિત [સં. અતિ (વધુ) + વર્ધ (વધવું)] વિ. ઉત્તરિને સિખરે પહેંચેકું.

અતિવચ [સં. અતિ (વધુ) + વચ (વધુ વચ)] વિ. જનુ તાબેવાર.

અતિવચેક ૧. ન. અતિવિચ નામની ઔષધિ; અતિવિચની કળી.

૨. [અતિ (વધુ) + વચેક (વિશેષ)] વિ. વધુ વધારે.

અતિવહન [સં. અતિ (વધુ) + વહન (વહેવું તે)] ન. તીવ્ર અતિવાળા પ્રવાહ.

અતિવહેતું વિ. ઉત્પવળી અતિવાળું; પ્રવાહમાં જનુ તણાઈ જતું.

અતિવંક ૧. [સં. અતિ (વધુ) + વંક (વાંક)] વિ. વધુ વાંકું.

અત્યંત આર અતિવંક, મન ખાણાં નાણું નારિ. કેસર હોઈ

૨. વિ. વાંક; વુચ્ચ.

અતિવાક્ય ૧. [સં. અતિ (વધુ) + વચ્ (વધુ)] ન. કોર લાખ.

એ અતિવાક્યને સહન કરી છે તે જાન એવા માણસોમાં કેટલો જાણ છે.

૨. વિ. વર્ણન ન કરી શકે એવું; અવર્ણનીય.

અતિવાક્યરેલું [સં. અતિવાચ (અવર્ણનીય) + રેલું (કરી)] પુ. દિવસ સરીર.

અતિવાચન [સં. અતિવચ્ (વધુ વાંચવું)]
ન. જનુ વાંચવાની ક્રિયા; વધુ અભ્યાસ.

અતિવાચી [સં. અતિ (વધુ) + વચ (વધુ)] જી. જાણના; જનુ બોલવાપણું.

અતિવાહ [અતિ (વધુ) + વહ (વાહ)]
પુ. મોટો પ્રવાહ; જાણના અભ્યાસ.

અતિવાળી [સં. અતિ (વધુ) + વાળી (વધુ)] જી. બારે પાત્રે બેલ; હલ મહાર બેલતું તે.

અતિવાત ૧. [સં. અતિ (વધુ) + વાત (વધુ)] પુ. વધુ વચ.

૨. [અતિ (વધુ) + વાત (વધુ)] જી. અતિ વચન; કોર લાખ.

૩. જી. જનુ બોલવાપણું.

૪. વિ. અત્યંત વચનવાળું; પુણ્ય વાક્યવાળું.

૫. વિ. વાક્ય પ્રતિવાળું.

અતિવાત્મક વિ. જનુ વાતે કરી કરનાઈ.

અતિવાતુલ ૧. [સં. અતિ (વધુ) + વાતુલ (વધુ)] વિ. વધુ વાક્ય કરે એવું; જનુ વાક્ય.

૨. વિ. વેદાધિક; જનુ વાક્ય સ્વભાવનું.

અતિવાહ ૧. [સં. અતિ (વધુ) + વાહ (વાહ)]

વાહ (વાહ)] પુ. અતિ વધુ કોર વચન; અવમાન કરે તેવી વાણી.

૨. [સં. અતિ (વધુ) + વાહ (વાહ)] પુ. આમળ પાત્રાં જમ્યાં બરી સુધારે કરવાનો મત.

૩. પુ. ખરી વાત; સાચી હકીકત.

૪. પુ. મૂલવાદ. જુઓ અમરવાદ.

૫. પુ. જાણના; જાણનાટ; વાણનાઈ.

૬. પુ. જાણવાની વાત; ક્રિયા.

૭. પુ. વધારીને કહેલી વાત; અતિવચેકિત.

૮. વિ. જનુબોધ; વાચન.

અતિવાહી ૧. [સં. અતિ (વધુ) + વાહિન (વાહનાર)] વિ. કાનું બોલનાર; કોર વચન બોલનાર.

૨. વિ. ક્રિયા આરનાર; જાણવાની વાત કરનાર.

૩. વિ. જાણના મતનું ખંડન કરી પેલાનો મત સ્થપનાર.

૪. [સં. અતિ (વધુ) + વાહિન (વાહનાર)] વિ. જનુ લોકસારી; જાણનાઈ.

૫. [સં. અતિ (વધુ) + વાહિન (વાહનાર)] વિ. જનુબોધ; વાચન.

૬. [સં. અતિ (વધુ) + વાહિન (વાહનાર)] વિ. ક્રિયા આરનાર; જાણનાઈ.

૭. વિ. વધારીને વાત કહેનાર; અતિવચેકિત કરનાર.

૮. વિ. સાચું બોલનાર; સત્યવાદ.

અતિવાચવી [સં. અતિ (વધુ) + વાચવિન (વાચવાઈ)] વિ. જનુ વાક્યવાળું; પુણ્ય વચનવાળું.

અતિવાર જી. જનુ કરતાં વધારે સમય.

અતિવારકુ [અતિ (વધુ) + વારકુ (વારવાઈ તે)] ન. અત્યંત; રોમણી.

અતિવાહકાઈ જી. (કચી) જનુ ખુણ-મત; ભટાઈ.

અતિવાસ [સં.] પુ. માકને અમલે દિવસે કરાતે ઉપવાસ.

અતિવાસિત [સં. અતિ (વધુ) + વાસિત (સુખીવાઈ)] વિ. જનુ સુખીવાર.

અતિવાસિત જી. (પિમળ) દરેક વસ્તુમાં સમય, વચન, સમય અને સમય મળી ૧૨ અક્ષરો એ નામનો અમલીની ભત્રીનો એક સમય વર્ણમેળ છે.

અતિવાસી ૧. વિ. માલ વિનમનું નિસત્વ.

૨. વિ. શંખાને વધુ વખત વર્ષ મળે હોય એવું; કિતરી ગયેલું.

અતિવાસ્તવિક ૧. [સં. અતિ (પદ્) + વાસ્તવિક (ખં)] વિ. ખરેખર; તથા સમ્યુ-
૨. વિ. વાળખી.

અતિવાસ્તવિકતા ૧. [સં. અતિ (પદ્) + વાસ્તવિક (ખં) + તા (નામ જન્યનાર પ્રત્યય)] છી. તથા સમ્યુ હોવાપણું.

૨. છી. વાળખીપણું.

અતિવાહુ ૧. [સં. અતિ (હઃ કિર્ણગ્રે) + વહુ (હર્ષ જડ)] પુ. એક સરીરનો, લગ્ન કરી છવને બીજા સરીરમાં હર્ષ જવાની ક્રિયા; સક્ષમ મૈત્ર્યને બીજા સરીરમાં હર્ષ જવાનું ક્રમ.

૨. પુ. રેલી પાર હર્ષ જવાની ક્રિયા.

અતિવાહુક [સં. અતિ (હઃ કિર્ણગ્રે) + વહુક (હર્ષ જવાર)] પુ. છવને બીજા સરીરમાં હર્ષ જવા માટે પ્રયત્ન રાખેલ દેવ.

અતિવાહુક ૧. [સં. અતિવહુ (કિર્ણગ્રે હર્ષ જડ)] પુ. ખતાળમાં રહેનાર છવ; નારકી છવ.

૨. જ. સક્ષમ સરીર; સિમ દેહ.

૩. વિ. એક સરીરમાંથી બીજા સરીરમાં હર્ષ જવાની ક્રિયાવાળું.

અતિવાહુલિ ૧. [સં. અતિ (હઃ કિર્ણગ્રે) + વહુ (હર્ષ જડ)] પુ. નરકવાસી છવ; ખતાળનો રહેવાસી.

૨. જ. સક્ષમ સરીર.

૩. વિ. જોળંગી મણેલું.

૪. વિ. ખસાર કરેલું.

અતિવાહુલી ૧. [સં. અતિ (પદ્) + વહુલિ (વહેનાર)] વિ. બહુ વહેનારું.

૨. વિ. બીજા સરીરમાં જવારું; આગળ અતિ કરનારું.

અતિવિક્રમ ૧. પુ. અસ્ત હાથી.

૨. [સં. અતિ (અવં) + વિક્રમ (વિભર પામેલું)] વિ. અતિશય વિભર પામેલું.

૩. વિ. ધણું મુરોલ.

૪. વિ. ધણું વિકરાળ.

૫. વિ. બહુ મુરોલીથી સમજાતું.

અતિવિદ્યુત ૧. [સં.] જ. (સંગીત) જ્યાર વિદ્યુતમાંનું એ નામનું એક; પંચમ સ્વર મધ્યમ સ્વરની બીજી શ્રુતિ ધારણ કરવાથી થતું વિદ્યુત.

૨. [સં. અતિ (પદ્) + વિદ્યુત (દેશ્યથેલું)] વિ. રૂપાંતર થયેલું.

અતિવિદ્યુતિ [સં. અતિ (પદ્) + વિદ્યુતિ (દેશ્ય)] છી. બહુ દેશ્ય; ધણું રૂપાંતર.

અતિવિદ્યુતપ [સં. અતિ (પદ્) + વિદ્યુત (દેશ્યથેલું) + તપ્ત (વપ)] જ. એક સાથે કરવામાં આવતા જલ્દી આર કે તેથી વધારે ઉપવાસ; આકરે તપ.

અતિવિષ્ણુ [સં. અતિ (પદ્) + વિષ (કે)] જ. એ નામની એક જાતની વન-સ્પતિ; અતવખ; અતસ્ય. ભુએ અતિવિષ.

અતિવિષ્ણુની કળી છી. એક જાતની કળી ઓપધિ. ભુએ અતિવિષ્ણુની કળી.

અતિવિદ્યહુલી ૧. [સં. અતિ (પુખ્ત) + વિ (વિશેષ) + હદિન્ (જનવના કન્યાર)] જ. રાઈ, સરસવ તથા એનાં જેવું બી, કેમકે તે બહુ જાતસ કરનારાં છે.

૨. વિ. બહુ જાતસ કરનાર.

અતિવિદ્ય [સં. અતિ (પદ્) + વિદ્યા (જ્ઞા)] વિ. બહુ વિદ્યા; આગમનું રહસ્ય જાણનારું કવિદ.

અતિવિનોદ ૧. [સં. અતિ (પદ્) + વિનોદ (આનંદ)] પુ. ધણે આનંદ; બહુ મેઝમઝ.

૨. પુ. હા કરતાં વધારે હામરકરી.

અતિવિવાહ ૧. [સં. અતિ (પદ્) + વિવાહ (વર્ષ)] પુ. ધણી વર્ષા.

૨. [સં. અતિ (પદ્) + વિવાહ (અગ્રે)] પુ. બહુ બોધાનેલી; અગ્રી તકરાર.

અતિવિષમખ્યનવોદા [સં. અતિવિષમખ્ય (અત્યંત વિષમવાળું) + નવોદા (નવી પસંદગી છી)] છી. ખતિ માટે અતિશય પ્રેમવાળી નવોદા મધ્યા નાવિદ્ય. તે ધીરજવાન અપરાધી નાવક તરફ કરાણનો અને અધીર અપરાધી નાવક તરફ કહુ વચનનો ઉપયોગ કરે છે.

અતિવિષ ૧. [સં. અતિ (પદ્) + વિષ (કે)] જ. દિમાલવ અને એની અપ્ર-પાસના પ્રદેશના કુચર ઉપર જતી એ નામની એક જાતની કળી વનસ્પતિ; અતિવખ; અતિવિષ. એ કાઠનાં મૂળમાં કે કેદ અતિ-વિષ, અતિવિષ્ણુની કળી કે વખમે રહેવાય છે. એની જલ કપાં રંગવાના ક્રમમાં આવે છે. ધોળા, કાળા અને પીળા એવા તેના જલ પ્રકારમાં ધોળું અતિવિષ જ દવામાં વપરાય છે, અને જાળોનાં ઓપધમાં તે ધણું આવે છે. તે ક્રમિક રચ, દસ રાકનારું, અગ્ર વધારનારું, અને જળી જાતનાં તાપ, આમાતિસાર, કસ, વિષ, કિલરી, તરસ, મૂમિ, અર્ક, સમેશમ, પિતોદ, અતિસાર વગેરે દરક પર મુલ્યકારી મનાય છે.

૨. વિ. ધણું ઝેરવાળું; બહુ ઝેરી.

૩. [સં. અતિ (કિર્ણગ્રે મથેલું) + વિષ (કે)] વિ. ઝેરની અસર દૂર કરનારું.

અતિવિષ્ણુની કળી છી. એ નામની એક જાતની કળી અને જાલદી સડી જતી ઓપધિ; અતિવિષ્ણુની કળી; અતિવિષ્ણુની કળી; અતિ-વિષ્ણુ. તેની સફેદ અને જામરા કાળા રંગની એવી જે જાતમાં સફેદ જાતની કળી દેડી, નીચે જાડી, ઉપરથી સાંકડી, છેડે જે અણીની પેઠે ફુટેલી, આકારમાં લસણની કળી જેવી થવું તેનાથી જાડી અને મોટી હોય છે. તેને જાંગવાથી ધોળા લોટ જેવો બોધ નીકળે છે. કાળી જાતનાં જાંબા વગદાર કદમ આવે છે. આ ઓપધિ તાવ તથા મૂમિનો નાશ કરનાર અને ઘોડી માગમાં પેશિક મનાય છે, પણ તેની કળી જાત ધોળાના જેટલી મુલ્યકારી મનાતી નથી.

અતિવિષમી ૧. [સં. અતિ (હઃ કિર્ણગ્રે) + વિષમ (અન્ય) + હં (વાળું)] વિ. આજની જાતને નહિ લગતું એવું; વિષમ બહારનું.

૨. વિ. આજની જાતની હા એજાંગી મથેલું; જેમકે તે કરતાં વધારે વિષમ કરાયેલું.

૩. [સં. અતિ (કિર્ણગ્રે મથેલું) + વિષમિન્ (જ્ઞા)] વિ. (વેદાં) જાણવું મુશ્કેલ એવા તરવ સંગ્રંથી; અગ્રેવ.

૪. [સં. અતિ (પદ્) + વિષમિન્ (કપ્ત)] વિ. બહુ લંપટ.

અતિવિષા [સં.] છી. એ નામની એક જાતની ઓપધિ; અતવખ. ભુએ અતિવિષ્ણુની કળી.

અતિવિષાક [સં. અતિ (પદ્) + વિષાક (દિશ્વરી)] પુ. બહુ દિશ્વરી; ધણે બેદ.

અતિવિષાકિમુદ્રિકા [સં. અતિવિષ (અતિ-વખ) + આદિ (વગેરે) + મુદ્રિકા (ઝોળી)] છી. (વેદક) એ નામનું એક ઓપધ; અતિ-વિષ્ણુની કળી જેવો, કાંકનાં સફેદાં મીઠા જેવો, અને અગ્રસરવ ગાં તોળે, એ જલ મીઠાને મેળવી કાઠજાનનાં ધનમાં તેની જાળે વાળી જનારેલી ઝોળી. કિલરી હર્ષ પેદમાં કાંઈ ન રહેતું હોય ત્યારે આ ઓપધ દેવાથી લાલ થતો મનાય છે.

અતિવિસ્તાર [સં. અતિ (પદ્) + વિસ્તાર (દેશ્ય)] પુ. વધારે લંબાણ.

અતિવિસ્તાર [સં. અતિ (પદ્) + વિસ્તાર (દેશ્ય)] પુ. ધણું લંબાણ; બહુ દેશ્યા.

અતિવિસ્તૃત [સં. અતિ (પદ્) + વિસ્તૃત (દેશ્યથેલું)] વિ. ધણું દેશ્યથેલું.

1. *Journal of the American Medical Association*, 2000; 283: 2686-2692.

અતિશયન ૧. [સં. અતિશય (વધી જવું)]
 ઘ. અડિયાતાપજું; અધિકતા.
 ૨. [સં. અતિ (જડ) + યન (નિદા)]
 ઘ. ઝાઝી ઝિય.
અતિશયની ૧. છી. (પિંગળ) એ નામનો એક
 એક હંદ; ચિત્રલેખા; અતિસાધિની.
 ૨. [સં. અતિ (જડ) + યન (નિદા)]
 વિ. જડુ ઝિયલુસી.
અતિશયિત ૧. [સં. અતિશય (વધી જવું)]
 વિ. વિશેષ પડતું; હદ ઉપરાંતતું.
 ૨. વિ. બેઝ; સૌથી સારું.
અતિશયિતા ૧. [સં. અતિશયિન્ (અડિયાતું)
 + તા (પલ્લ)] છી. અડિયાતાપજું.
 ૨. [સં. અતિશયિન્ (પુષ્કળ) + તા (પલ્લ)]
 છી. પુષ્કળતા; જડપણું.
અતિશયોક્તિ ૧. [સં. અતિશય (વધારે) +
 ઉક્તિ (કથન)] છી. પદાર્થનું અડિયાતાપજું
 વર્ણવતો એ નામનો એક અલંકાર. જેમકે,
 મુખ્યો મુખ ને બેઝ કહે, અંગભળિયાં
 પાતાળ, સાગરે મરનાઈ મૂળે, ઝલ્યા દસ
 દિશાળ.-પ્રેમાનંદ. તેના મુખ્ય પાંચ એક છે:
 ૧. રૂપક, ૨. બેઝ, ૩. સંબંધ, ૪. અસંબંધ,
 ૫. અક્રમ, અપલ અથવા અતંત.
 ૨. છી. અપાટ; અપાપટ.
 ૩. છી. વધારીને કહેલી કહીકત; રજનું અજ
 કરી મૂકી વાત; જડુ વધારીને કરેલું વર્ણન.
અતિશયોપમા [સં. અતિશય (બેઝ) +
 ઉપમા (સરખામણી)] છી. ઉપમા અલં-
 કારનો એ નામનો એક બેઝ. તેમાં એમ
 બતાવવામાં આવે છે કે કોઈ વસ્તુ હમેશાં
 ચોતાના વિષયમાં એક જ-અદિતીય છે. તેને
 ઊભામાં ઊભી એક જ વસ્તુ સિવાય બીજી
 વસ્તુની ઉપમા કઈ રહીતી નથી. જેમકે,
 તારામાં તુજ મુખ દીકું, આકાશે દીપ્તિ ચંદ્રમાં.
 આમાં એમ બતાવે છે કે આકાશમાંના ચંદ્ર
 જેવું મુખ તારામાં જ છે, તે બીજા કોઈની
 સાથે સરખાવી શકાય એમ નથી.
અતિશર્કરી છી. (પિંગળ) એ નામનો એક
 સમગ્રત વર્ણમેળ હંદ. જુઓ અતિશકરી.
અતિશાષ્ટું [સં. અતિ (વધારે) + શાષ્ટું
 (કાઠું)] વિ. (કટાક્ષ) ઘેઘાટું.
અતિશાયન [સં. અતિશય (વધી જવું)]
 ઘ. અડિયાતાપજું; બેઝતા.
અતિશાયિની છી. (પિંગળ) દરેક વસ્તુમાં
 સમજુ, સમજુ, જમજુ, જમજુ, જમજુ, મુર
 અને મુર એમ ૧૭ અક્ષરનો, દસમા અક્ષર

પછી અતિ ૩ વિશ્વામાવાળો એ નામનો એક
 અક્ષરમેળ હંદ; ચિત્રલેખા. એ અલંકારનો એક
 પ્રકાર છે.
અતિશાયી ૧. [સં. અતિશય (વધી જવું)]
 વિ. અડિયાતું.
 ૨. [સં. અતિ (પલ્લ) + શી (સર્વ)]
 વિ. જડુ સર્વ રહેનાર; અજણ.
અતિશાંકરી છી. એ નામની એક દેવી.
 અર્થકમાં અતિશાંકરી નામની દેવીની પીઠ છે.
 બચતી બાચવત
અતિશિખા છી. (પિંગળ) દરેક વસ્તુમાં ૩૦
 લક્ષુ અને ૧ મુર મળી કર માત્રનો એક
 હંદ. તેમાં પહેલી અને તે પછી દર ચોથી
 માત્રાએ તાલ આવે છે.
અતિશીઘ્ર [સં. અતિ (પલ્લ) + શીઘ્ર
 (ઝડપાવું)] વિ. અતિશય ઉત્પાવળું.
અતિશીઘ્રમામી [સં. અતિ (જડ) + શીઘ્ર
 (જલ્દી) + મામિન્ (જમાર)] વિ. જડુ
 ઉત્પાવળે જનાર; ઝડપી; કણા વેગવાળું.
અતિશીલન [સં. અતિ (જડ) + શીલ
 (ચિત્ત જડ)] ઘ. પલ્લું મનન; જડુ
 અભ્યાસ.
અતિશુદ્ધિ [સં. અતિ (ઘેઘ) + શુદ્ધિ
 (પવિત્રતા)] છી. વધારે પડતી ચોખ્ખાઈ.
અતિશુદ્ધિવાક્ય [સં. અતિ (શીમા જમાર) +
 શુદ્ધિ (પવિત્રતા) + વાક્ય (વચન)] પુ. વધારે
 પડતી પવિત્રતા રાખવાની વેલણ.
અતિશુષ્ક [સં. અતિ (જડ) + શુષ્ક
 (સર્ક)] વિ. જડુ સુકાઈ ગયેલું.
અતિશુદ્ધ ૧. [સં. અતિ (જડ) + શ્વ
 (જિતવડી બલિવું માણસ)] ઘ. કદથી પજુ
 જિતવડી બલિવું માણસ; કાંગી; ચમાર.
 ૨. વિ. કદ કરતાં પજુ હલકી બલિવું.
અતિશુદ્ધી [સં. અતિ (વિશેષ) + શુદ્ધી
 (જિતવડી બલિવડી સી)] છી. બચિયાણી,
 ચમારજુ; ચાંદાચિની.
અતિશૈ ૧. [સં. અતિ + શી (વધી જવું)]
 પુ. પુષ્કળતા.
 ૨. વિ. પલ્લું જડુ.
અતિશૈક ૧. [અતિ (પલ્લ) + શૈક (સોમ
 તે)] પુ. જડુ શૈક કરવો તે જલ્દી મરમી
 જમાડવાની ક્રિયા.
 ૨. [અતિશૈ (અતિશય) + ક (જુલસુધ
 પ્રત્યય)] વિ. લગભગ વધારે.
અતિશીવ [સં.] પુ. જાડી રહેલો થોડો લગન

અતિશોભિત [સં. અતિ (પલ્લ) + શોભિત
 (સુભ)] વિ. તેજસ્વી; દેદીપ્યમાન.
અતિશોર [અતિ (પલ્લ) + શોર
 (અવાજ)] પુ. જુમરાજુ; ધણે અવાજ.
અતિભમ [સં. અતિ (પલ્લ) + ભમ
 (મહેનત)] પુ. જડુ મહેનત.
અતિભમસિક [સં. અતિ (જડ) + ભમ
 (મહેનત) + સિક (મેળવેલું)] વિ. જલ્દી
 મહેનતથી મેળવેલું; પ્રત્યક્ષસિક.
અતિસંક્ષિપ્ત ૧. [સં. અતિ (પલ્લ) + સંક્ષિપ્ત
 (સંબંધ)] છી. ગાઠ સંબંધ.
 ૨. [સં. અતિ (જડ) + સંક્ષિપ્ત (પ્રેમ)]
 છી. ધણે રહેલું.
અતિસર ૧. [સં. અતિ (પલ્લ) + સ
 (જડ)] પુ. આગેવાન; નાચક.
 ૨. પુ. અડિયાતા જવાપણું.
 ૩. પુ. પ્રવનનં મમ.
 ૪. વિ. ઉત્તમ; બેઝ.
અતિસરળ ૧. વિ. પ્રાથમિક; સરખાતનું;
 પ્રારંભિક
 ૨. [સં. અતિ (પલ્લ) + સરળ (સહેલું)]
 વિ. જડુ સહેલું.
અતિસર્ગ ૧. પુ. જન.
 ૨. [સં. અતિ (પલ્લ) + સર્ગ (જામ)]
 પુ. પૂર્ણ જામ.
 ૩. પુ. કાવે તેમ કરવાની રજા; છટ.
 ૪. વિ. નિલ.
 ૫. [સં. અતિ (જોડમેલું) + સર્ગ (સુધિ)]
 વિ. મુકા; જન્મમરણથી છટેલું.
અતિસર્ગન ૧. [સં. અતિ (પલ્લ) + સર્ગન
 (જામ)] ઘ. ઉદારતા; જનકૃતિ.
 ૨. ઘ. ઉત્તરપિડી; કપટ.
 ૩. ઘ. જન.
 ૪. ઘ. વધ.
 ૫. ઘ. વિશેષ.
અતિસર્વ ૧. [સં. અતિ (સૌથી સારું) +
 સર્વ (જડ)] પુ. પરમાત્મા. તે સર્વથી બેઝ
 હોઈને અતિસર્વ કહેવાય છે.
 ૨. વિ. જાધા કરતાં અડિયાતું.
અતિસહા છી. (અપેતિય) શક્તિથી નમ્ર.
અતિસંકુલ [સં. અતિ (પલ્લ) + સંકુલ
 (ચંચલ બેઝ)] વિ. જડુ ઘેટાળિજુ; જણા
 મુંચવાડાવાળું; તાંત સેગમેળ ઘણું.
અતિસંક્ષિપ્ત ૧. [સં. અતિ (પલ્લ) +
 સંક્ષિપ્ત (કેક)] વિ. જડુ દૃઢ.

૨. વિ. (અણુત) અંતમાં તથા છેડમાં સાધારણ અવયવ વિનાનું. જેમકે, કે. કે. રૂ. રૂ. અતિસંક્ષેપ ૧. [સં. અતિ (અણુ) + સંક્ષેપ (દ્રાણ)] પુ. બહુ દૂંધાણ.

૨. વિ. (અણુત) અંત અને છેડમાં સાધારણ અવયવ વગરનું.

અતિસંક્ષેપપદ [સં. અતિસંક્ષેપ (અંત અને છેડમાં સાધારણ અવયવ વિનાનું) + પદ] જ. (અણુત) અપૂર્ણાંકનું દૂધમાં દૂધ ૧૫. ફીફનું અતિસંક્ષેપપદ છે કહેવાય.

અતિસંતૃપ્ત [સં. અતિ (અણુ) + સંતૃપ્ત (સંતોષ પામેલું)] વિ. ધણે સંતોષ પામેલું.

અતિસંધ [સં. અતિ (પેટી પાર) + સંધ (તથાપ માત્ર)] પુ. આઠાનો ભંગ; ઉચ્ચવન.

અતિસંધાન ૧. [સં. અતિ (બીજ પાર) + સંધા (પ્રતિકા)] જ. ઉચ્ચવન; ભગ.

૨. [સં. અતિ + સંધા (ઉત્તર)] જ. ઉત્તરપિંડી; ક્યાર્થ.

અતિસંધ્યા [સં. અતિ (બાજના મયેલું) + સંધ્યા (સંધ્યામગ)] છો. સવાર અને સાંજની સંધ્યા પછીનો અને પહેલાનો થોડો વખત.

અતિસંપૂર્ણ [સં. અતિ (બહુ) + સંપૂર્ણ (ધેનવેલું)] વિ. સાદ બળી ગયેલું; સાથે બોડાર્થ મયેલું.

અતિસંભોગ ૧. [સં. અતિ (અણુ) + સંભોગ (મિલન)] પુ. ધણે સંભોગ.

૨. [સં. અતિ (હઠ બહાર) + સંભોગ (ભાગવટ)] પુ. હઠ ઉપરાત ઉપભોગ.

અતિસંરક્ષક ૧. [સં. અતિ (અણુ) + સંરક્ષક (રક્ષણ કરનાર)] પુ. ધણે બચાવ કરનાર; બહુ રક્ષણ કરનાર.

૨. વિ. વધારે પાતું રિશ્તિયુક્ત; અમુક રિશ્તિને વધારે પ્રમાણમાં વળગી રહેનાર.

અતિસામાન્ય ૧. [અતિ (અત્યંત) + સામાન્ય (અનેકમાં આવેલા એક નિમ્ન ધર્મ)] જ. (ન્યાય) અત્યંતનું અણુ એ સંપૂર્ણ રીતે સાચું ન પાળાયેલું. જેમકે, કોઈએ કહ્યું કે સાહજીવ એકલે જ્ઞાનવિજ્ઞાનમાં આસક્તિ. પરંતુ જ્ઞાનવિજ્ઞાનમાં આસક્તિ કોઈ સાહજીવમાં જોવામાં આવે અને કોઈમાં ન આવે. એકલે કે બહો સાહજીવનું આપેલું અણુ બધા સાહજીવને જાણ પડતું નથી.

૨. [સં. અતિ (અણુ) + સામાન્ય (સાધારણ)] વિ. ધણે સાધારણ; મામૂલી.

અતિસામ્ય [સં. અતિ (અણુ) + સામ્ય (સરખાપણું)] જ. ધણે સરખાપણું.

અતિસાર ૧. [સં. અતિ (અણુ) + સ (સરું)] પુ. (વૈદ્ય) બેહોશમાં પાતળા બહુ જમ્યા થયા કરે એવો રોગ; હાથપોલું. આ દરમ્યાં જમ્યા વધીને પેટના અગ્નિને ઝાડે કરે અને શરીરના રક્ત વર્ષ વારંવાર બહાર નીકળે. આપાસખી અંદર રહેલ પાતળા પદમાં સોળે અવાથી આવેલ પદાર્થ દડતો નથી અને આંતર્યામાંથી પાતળા સમારપે નીકળી જાય. ઇર્ષ્યા, ક્રોધ અને અત્યંત નમ્રગતિ આ એક ઉત્કૃષ્ટ ચિહ્ન છે. કોનેસા ના પૂર્વરૂપમાં તે બહુવા છે. કેટલીક વખતે કાઝામાં થોડી પાચ સાથે પેટમાં વાદ થાય, હાથપમ તૂટે, પદમાં કગતર થાય તેમજ વખતે એટલી જલુ મટે અને કિશ્કી થાય. સાથે કાઝો એ અતિસારનું દર્શન સાંત ૨૫ છે. આ રોગના છ પ્રકાર છે: ૧. વાયુજન્ય, ૨. પિત્તજન્ય, ૩. ક્ષયજન્ય, ૪. સ્તનિપાતજન્ય, ૫. સેકજન્ય અને ૬. અમ-જન્ય. સુષ, અતિવિષ, નાશરોષ, ઉદ્ભવ અને ચિત્કનો ગ્રીક્ષો બૂકો કરી તેનાથી એમણા જમ્યામાં આપવાથી અમથા અગ્નિ અને કોરનો સરખો બાજે બૂકો કરી અર્ધો અગ્નિભારની યોગી કરી મધ સાથે તે આપવાથી દરેક અતન અતિસાર મટે એમ મનાય છે.

અસાન પાણી, અસન હવા, કાતુનો ફેરાર, શરીર, બદ, અમુખીતી આત્મ એ સર્વ અતિ-સાર પેદા કરે છે. આરોગ્યશાસ્ત્ર

૨. વિ. ધણે સારું.

અપ્પા વચાભૂપણ અતિસાર, અરણે જાગ્યા તે નરનાર. સામન

અતિસારક [અતિસાર (અણુનું દર) + ક (અણુ)] વિ. કામન્ય દરજી.

અતિસારક ૧. [સં. અતિસાર (સંકલ્પ) + ક (અણુ)] જ. (વૈદ્ય) એ નામની એક અતની ઔષધિ; પીતપાપો. તે કામન્ય દરને મટાડનાર મન્ય છે.

૨. વિ. કામને રોગ મટાડનાર.

અતિસારનારકુરસ [સં. અતિસાર (અણુનું દર) + વરક (અણુ) + સ] પુ. કામનું દરદ અટકાવનાર એ નામની ઔષધિ. આ દવા બનાવવા શુદ્ધ હિન્દ, કપૂર, ઉદ્ભવ અને ગોષ્ઠ સરખે બાજે વર્ષ તેને અગ્નિના કસુંગાની લાવના અપાય છે. તેની માત્રા રતિ ૧૫ થી ૧ છે.

અતિસારસ્તંભક [સં. અતિસાર (અણુનું દર) + સ્તંભક (અટકાવનાર)] વિ. કામનું દરદ દૂર કરનાર.

તે અતિસારસ્તંભક, પાચક અને શીષક છે. ત્રિ. યે. શબ્દ

અતિસાંતપન [સં. અતિ (અણુ) + સાંતપન (આકંઠ વપ)] જ. એક અતનું ધણું આકંઠ તપ; અતિસાંતપનનું.

અતિસાંતપનકૂટ [સં. અતિસાંતપન (એક અતનું આકંઠ વપ) + કૂટ (મઠ)] જ. એ નામનું પાપને દૂર કરવાનું એક ધણું આકંઠ મઠ. આમાં આવનું કાર, માવનું બાણ, દૂધ, દહીં, બી અને કુસ ધાસનું ખણી એમ બાજે દિવસે એક પછી એક વર્ષ દર ગીજે દિવસે એક એક ઉપવાસ કરવામાં આવે છે.

અતિસાંવરસર [સં.] વિ. એક વરસ કરતાં વધારે અથડું.

અતિસિદ્ધ [સં. અતિ (અણુ) + સિદ્ધ (સંવર્ણ)] વિ. તરભોજ.

અતિસુધારક [અતિ (બેહોશ) + સુધારક (સારો ફેરાર કરનાર)] વિ. એકમ સારો ફેરાર કરનાર.

અતિસુષોષ [સં. અતિ (અણુ) + સુ (અલેવાઈ બતાવતો ઉપસર્ગ) + સુષ (અણુ)] વિ. બહુ બચાડી સમગ્રવ એવું.

અતિસુરહિત છો. (પિમળ) પહેલા અને ગીળ થરણમાં તમણ, નમણ, નમણ, નમણ અને મુઠ એમ ૧૩ અક્ષર તથા બીજા અને ચોથા થરણમાં તમણ, નમણ, સમણ, સમણ અને મુઠ એમ ૧૩ અક્ષરવાળા અસંકીર્ણ વર્ણનો એ નામનો એક અર્ધસમગ્ર અક્ષરમેળ છે.

અતિસુદૃઢ [સં. અતિ (અણુ) + સુદૃઢ (નાનું)] વિ. ધણે નાનું; બહુ બારીક; 'ધિનિરોસિમથ'.

અતિસુદૃઢકલન [સં. અતિ (અણુ) + સુદૃઢ (નાનું) + કલના (અણુ)] જ. (અણુત) બહુ નાની રાશિઓનું અણુત; અત્યંતપાચન; 'ધિનિરોસિમથ કોમ્પ્યુસ'.

અતિસુદૃઢસંજ્ઞાશાસ્ત્ર જ. (અણુત) તાન નાની સંજ્ઞા સંબંધી અણુત; અત્યંતપાચન; 'કોમ્પ્યુસ'.

અતિસુદૃઢરૂપરૂ [સં. અતિ (અણુ) + સુદૃઢ (નાનું) + રૂપરૂ] પુ. (અણુત) રૂપરૂ-ત્રિફળો વચ્ચેનું અંતર ધણું ન નાનું હોય એવી રીતે અણુતપણું; અત્યંતપણું; 'ધિનિરોસિમથ કોમ્પ્યુસ'.

અતિસુષ્ટ [સં. અતિસુષ્ટ (અણુત કણ)] વિ. બહુ; એક તરિકે આપેલ.

અતિસૌરભ ૧. [સં. અતિ (પહું) + સૌરભ (સુખી)] પુ. એ નામનો એક ભત્રીયો આંખો.

૨. જી. ધણી સુખી.

૩. વિ. બહુ સારી વાસવાળું.

અતિરેતુતિ [સં. અતિ (હઠ બહાર) + રેતુતિ (વખાણ)] જી. અત્યંત વખાણ કરવાં તે, ખુલ્લમત.

અતિરેતુલ ૧. [સં. અતિ (પહું) + રેતુલ (નહું)] પુ. અરખી વખવાથી સરીર બહુ ભડકાવ એવો એક રોગનો એક પ્રકાર.

૨. વિ. ઠંઠકું; હઠ; અમરુ.

૩. વિ. બહુ ભડકું.

અતિરેતુલક ૧. [સં. અતિ (પહું) + રેતુલક (વિવાધીની પરીવાણું)] જ. વિવાધીની પરી મળ્યા પછી નાકી કરેલ આમળ અભ્યાસ કરનાર માણસ.

૨. વિ. વિવાધીની પરી મળ્યા પછી કરાતા અભ્યાસ સંબંધી.

અતિરિન્નમ્બ ૧. [સં. અતિ (પહું) + રિન્નમ્બ (ચામડું)] વિ. ધડકું ચીમડું.

૨. વિ. બહુ ક્રમળ.

અતિરેતુલ [સં. અતિ (હઠ બહાર) + રેતુલ (પ્રેમ)] પુ. ધણી પ્રેમ.

અતિરેપર્શ ૧. [સં. અતિ (પહું) + રેપર્શ (પહું) + રે (પહું)] પુ. ઉચ્ચાર કરતી વેળા છૂલ અને તાળવાળું જરા અભવ નહિ સાથે થવાપરું.

૨. પુ. જ. ર અને વ એ અસરમાંથી કાઢી જવું એક; અર્થસ્વર.

૩. પુ. સ્વર; કાઢી પાડે વિના પૂરેપૂરો ઉચ્ચાર થઈ શકે તેવો અસર.

૪. વિ. કમ્પૂસ; લોભી.

અતિરેવાર્ધ [સં. અતિ (પહું) + રવ (પોતાનું) + વર્ધ (હેતુ)] પુ. એકાદેશ પહું.

અતિરેવાર્ધી [સં. અતિ (પહું) + રવ (પોતાનું) + વર્ધ (મતલબ) + ઈ (વહું)] વિ. એકાદેશ.

અતિહુલ [અતિ (વિશેષ) + હલ (સીમા)] જી. મર્યાદાનો છેડો.

અતિહુસિત [સં. અતિ (બહુ) + હસિત (હસેલ)] જ. હાસ્યના છ એક માંહેનો એ નામનો એક. આમાં હસનાર તાળી વગાડે વચમાં અસ્પષ્ટ વચનો બોલે, તેનું સરીર કંપે અને તેની આંખમાંથી આંસુ પડે.

અતિહાસ [સં. અતિ (પહું) + હાસ (હસેલ) + હાસ (હસેલ) + હાસ (હાસ)] જ. અહાસ; અમમમહ હાસ.

અતિહાસ ૧. [સં. અતિ (બહુ) + હાસ (હાસ)] જ. બહુ હસવું તે; અહાસ.

૨. વિ. બહુ હસનાર.

૩. વિ. મરકું; મમક કરનાર.

અતિહુલ [સં. અતિ (પહું) + હલ (પરો)] પુ. પાણીથી ભરેલ ઊંચો ખોડો; ઊંચો ધરો.

પરો કોણ હીસે સહ,

પણ એવો બસિય અતિહુલ. જાણ

અતિદ્રવ્ય પુ. (પિંચન) એ નામનો ૪૪ છુટ અને ૪૮ બધુ મળી ૧૦૨ અસરવાળો એક વિષમભૂતિ માત્રાએલ છેડો એ વધુ પડી ઊપખ્યાનો એક પ્રકાર છે.

અતી જ. ધાતુ પરથી નારીભૂતિ બનવાનાર પ્રત્યક્ષ ભેખ, આતી, બેસતી, પાતી, ભરતી.

અતીક્ષ્ણ ૧. [સં. અ (નહિ) + તીક્ષ્ણ (વખાણ)] વિ. અવખાણ; બાકી સુધિવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + તીક્ષ્ણ (ધારવાળું)] વિ. ધાર વિષયકું છું.

૩. વિ. સાંત સ્વભાવનું; સુશીલ.

અતીક્ષ્ણતા ૧. [સં. અ (નહિ) + તીક્ષ્ણતા (વખાણ)] જી. અગુહિ; મંદતા; મ્હપવું.

૨. જી. છુટાપવું.

૩. જી. સાંત સ્વભાવ સૌમ્યતા; સુશીલપણું.

અતીત ૧. [સં. અતિ (વિશેષ) + ઈ (પરો)] પુ. જૂતાગળ; વીતેલ સમય.

૨. [સં. અતિ (વિશેષ)] પુ. મહેમાન; પરોળો.

એ અતીત આવે છે હાલ,

આવરે સેલ કરે અપાર. જ્ઞાણ

૩. [સં. અતિ (સીમા અવધન) + ઈ (પરો)] પુ. વેસમી; આખી આંખો; વિઘ્નિત યોગનારા આવાની એ નામની એક ભત.

૪. એ બાંને સિવ અવિચલ

ધરી અતીત મેં ૧૫. પ્રમાણ

૪. જી. (સંગીત) તનમાંના બેલની સમયી અરથી અભવ એક માત્ર પહેલાં સમાપ્તિ.

૫. જ. (સંગીત) એ નામનું એક સ્થાન. આ સ્થાન બે આંગળી ઉપરાંત આવે અને કાંઈ વાર સમનું કામ આવે.

૬. વિ. એકાંગી મહેલ; ૪૨ મહેલ.

કુલો આ કહુની અતીત અવ તે,

સાં હલેલો અભુલો! બીજાંમાંથી

૭. વિ. બુદ્ધ પહેલું.

૮. વિ. મરેલું મત.

૯. વિ. વિરક્ત; નિર્લેપ.

૧૦. વિ. વીતેલ; પસાર થયેલ.

અતીતકાલિક [સં. અતીત (વીતેલ) + કાલિક (સમય સંબંધી)] વિ. જૂતાગળ સંબંધી; એવા વખતને લગતું.

અતીતકાલીન [સં. અતીત (પસાર થયેલ) + કાલીન (વખાણ)] વિ. વીતેલ વખતનું જૂતાગળ.

અતીતકાલ ૧. [સં. અતીત (વીતેલ) + કાલ (સમય)] પુ. જૂતાગળ; વીતેલ સમય.

એ કિયા આલુ હોય તે વર્તમાનકાલ, એ વખતી છે તે અનાવતકાલ અને એ વર્ષ જૂની છે તે અતીતકાલ. વર્તમાનકાલ

૨. પુ. વાદમાર્ગના ટાન માટે અભુવી બેઈતી ૪૪ વસ્તુ માંહેની એ નામની એક.

અતીતમોસાંઈ પુ. કિય અવચા દેવાનો પૂજારી. સાધારણ રીતે તે કામ અભવ ધંધે નહિ કરતાં લામી રહી બીજા માગી છવે. તેના ધણું વર્ષ છે. કાંઈ વર્ષ કામ કરી ઉઘમ જવું કરે; કાંઈ જમીનદાર અભવ મંદિરપ્રતિ અને અને કેલકાલ લશ્કરી નોકરી જવું કરે.

અતીતમહુ પુ. (સંગીત) લાલનાં આર સ્થાન માંહેનું એ નામનું એક; તાલ પડવાના સ્થાનની માત્રાને ઉચ્ચાર બીતમાં નહિ વર્તે અપાતી તાળી. આમાં બીતની માત્રાનો ભોલ થાવ તેથી માત્ર તાળી પડે ને બીત આમળની બીજા કે ત્રીજા માત્ર ઉપર અતીત થાવ એટલે આમું ભવ તેથી એવા સ્થાને અતીતમહુ છેડે છે.

અતીત એટલે અભવ, અર્થાત્ એવાથી સમ અભવો થયા હોય તેવા કેલકાલને અતીતમહુ છેડે છે; એમને સમયી લાલ આપ્ત બાદ દુરવ જ માત્ર અભવ બનવાનાર વાન છે આરે તે અતીતમહુથી લીધે એમ કહેવાય છે.

સંગીત કલાધર

અતીતકારીન બુઝો અતીતવાદ.

અતીતવાદ [સં. અતીત (બહુ પહેલું) + વાદ (મત)] પુ. પ્રત્યક્ષ વસ્તુ સિવાય પોતાના અભવ અને બીજા બધી વસ્તુ સંબંધી નિર્ણય ટાન મેળવી શકે એવો મત.

અતીતવિષયક [સં. અતીત (જૂતાગળ) + વિષયક (સંબંધી)] વિ. જૂતાગળ સંબંધી.

પૂર્વમાં અનુભવેલી વસ્તુના અભવનું નામ સમુદિ છે; આથી તે અતીતવિષયક છે.

વર્તમાનકાલ

અતીતવ્યવહાર [સં. અતીત (બીજાની મહેલ) + વ્યવહાર (આખવા લેવાનો સંબંધ)] જ. કાર કરવા માટે એમ કરાવેલ ઉમરની હઠ બોજાંની મહેલ માણસ.

અતીતાણી [અતીત (વેરાળી) + આણી (નરીઅવિશે પ્રત્યય)] છો. વેરાળસ; આણી.
અતીતામક [સં. અતીત ('પી નહીં') + આમન (પાતે) + ક (વિશેષ્ય અન્યનાર પ્રત્યય)] સિ. અનુભવથી સિદ્ધ થઈ ન શકે એવું.

અતીતાધ્યાત્મ [સં.] જ. અનુવેશનું એ નામનું એક ઉપનિષદ.

અતીર [સં. અ (નહિ) + તીર (ભરે)] સિ. ક્રંદા વિનાનું; અતર.

અતીરેક ૧. [સં. અતીરેક] પુ. અતિરમતા; પુષ્કળતા.

૨. પુ. ઉત્તર; આનંદાદી.

૩. પુ. તથાવત.

૪. જ. મેહ; અરબી.

અતીર્ણપૂર્વ [સં. અ (નહિ) + તીર્ણ (નિવૃત્તિ થયેલ) + પૂર્વ (આગળ)] સિ. અગાઉ ન તરારેલ.

તેથી જા દુસ્તર અતીર્ણપૂર્વ એવ તરીકે પુનર્નમ લેવા નથી. સુત્રનિષાદ

અતીર્ણ ૧. [સં. અ (નહિ) + તીર્ણ (પવિત્ર જ્યા)] જ. અધુર સ્થળ; નાપાક જગ્યા.

૨. [સં. અ (નહિ) + તીર્ણ (લેન છંદ)] જ. તીર્થકરે તીર્થ એટલે સાધુ, સાધ્વી, જાવક અને શાવિકાપ સંધ સ્થાપ્યા પહેલના અને તે નાશ થતા પછીનો સમય.

કથમ, કુશલ આદિ તીર્થમાં જવું હોય છે અને અતીર્ણમાં જવું હોય છે.

તત્કાર્થસૂત્ર
૩. જ. સાધુ, સાધ્વી, જાવક અને શાવિકા એ આર ભતનો સંધ ન હોવાપછી.

અતીર્ણસિદ્ધ [સં. અતીર્ણ (અતીર્ણ સંધો અભાવ) + સિદ્ધ (પ્રકાશ)] પુ. તીર્થકરે સંધની સ્થાપના કરી પહેલાં જાવક તો સંધનો નાશ થતા પછી મુક્તિ પામનાર કવર.

અતીર્ણકર [સં. અ (નહિ) + તીર્ણકર (લેનપ્રત્યય)] પુ. તીર્થકરની પત્ની નહિ પામનાર સંપૂર્ણ છાત્રી પુરુષ.

ક્રમ તીર્ણ રૂપે અને ક્રમ અતીર્ણકર રૂપે સિદ્ધ થાય છે. તત્કાર્થસૂત્ર

અતીર્ણકરસિદ્ધ [સં. અતીર્ણકર (તીર્થકરની પત્ની નહિ પામનાર કવર) + સિદ્ધ (પ્રકાશ)] પુ. તીર્થકરનું જક પામ્યા કર મુક્તિ મેળવનાર આરમ્ભ.

અતીવ ૧. [સં. અતિ (બહુ) + અવ (ન)] સિ. અતિરમત; બહુ જ.

હિંસા કરી છે અતીવ. વિરલ

૨. સિ. બહુ જ નારીક; અતિરમત સદ્મ.
આલે નારીક કાલકો વળે અતીવ લંબો બનેલો છે. સચિત્ત શરીરવિદ્યા
૩. જ. બહુ જ; મેહ.

અતીશ ૧. [સં. અતિવિષા] જ. એ નામની એક બીજમાં; અતિવિષી કળી.

૨. જ. એ નામનું એક ખડકી ઝાડ; અતિવિષ. બુઝો અતિવિષ.

૩. [સં. અતિરમ] સિ. બહુ; પુષ્કળ.

અતીશી ૧. [સં. અતીશી] છો. અગામીનો છેડ.

૨. છો. કમનું ઝાડ.

૩. [સં. અતિરમ] સિ. બહુ.

અતીશે [સં. અતિરમ] સિ. અતિ; મેહ.

અતીસ ૧. જ. (હિંદી) હિમાલય પર્વત અને તેની પામકમાં થતું એ નામનું એક ઝાડ; અતિવિષ. બુઝો અતિવિષ.

૨. સિ. અતિરમ.

અતીસાર ૧. [સં. અતિ (વધાર) + સ (સર્વ)] પુ. અમનું 'સર' વારેવારે ઝાડે થયેલો રોગ.

૨. પુ. મરણ. તેમાં ઝાડે નરમ ને પાતળો હોય છે.

૩. પુ. સંઘસૂત્રી.

અતીસે [સં. અતિરમ] સિ. પુષ્કળ; બહુ.

અતીદ્ર [સં. અતિ (અતિમત) + દ્ર] પુ. વિષ્ણુનાં હજાર નામ મહેતું એક. પોતાના સ્વભાવસિદ્ધ ધાન-જીવ્યાદિથી દ્રઢ કરતાં જવું અતિમત હોવાથી તે અતીદ્ર કહેવાય છે.

અતીદ્રિય ૧. [સં. અતિ (હવ બહારનું) + દ્રિય (જ્ઞાનનું સાધન)] પુ. પરમાત્મા. તે દ્રિયના વિષયની જાણ છે.

૨. પુ. વિષ્ણુનાં હજાર નામ મહેતું એક. અતીદ્રિય વિષયથી રહિત હોવાથી તે દ્રિયેને વિષય નથી, તેથી તે અતીદ્રિય કહેવાય છે.

૩. જ. (સાંખ્ય) પુરુષ.

૪. જ. (વેદાંત) મન; ચિત્ત.

૫. સિ. દ્રિયની સક્તિ બહારનું; અત્યેમર; દ્રિયાતીત.

એ જગત્તુલ્યી મહત્ત્વ કાવ્ય યોગ છે અને અતીદ્રિય છે તે જાણ છે. પંચસી

અતીદ્રિયકર્શન ૨. [સં. અતીદ્રિય (દ્રિયાતીત) + કર્શન (લેવાની ક્રિયા)] જ. દ્રિયની સક્તિ બહારના વિષય એવા તે.

૨. [સં. અતિ (હવ બહારનું) + દ્રિય (જ્ઞાનનું સાધન) + કર્શન (લેવાની ક્રિયા)]

જ. પરમાત્મને નજરેનજરે એવાપણું; પરમાત્મનો સાક્ષાત્કાર.

અતીદ્રિયચાક [સં. અતીદ્રિય (અમાત્ય) + ચાક (ખવ)] પુ. મૂઢવાક; અતિવાક. બુઝો અતિવાક.

અતીદ્રિયશાસ્ત્રી [સં. અતીદ્રિય (દ્રિયની સક્તિ બહારનું) + શાસ્ત્રિન્ (સાત્ત અભ્યુત્થાર)] પુ. અધ્યાત્મશાસ્ત્રી; દર્શનશાસ્ત્રી; તત્ત્વ-બીમાંસક; દ્રિયની સક્તિ બહારનાં તત્ત્વને સ્વિકાર કરી નિર્ણય કરનાર આજ્ઞસ; અતિ-ભૌતિકશાસ્ત્રવેત્તા.

અતુચ્છ [સં. અ (નહિ) + તુચ્છ (હલકું)] સિ. માલવાળું; કીમતી.

અતુચ્છતા [સં. અ (નહિ) + તુચ્છ (હલકું) + તા (થવું)] છો. મોટાઈ; મહત્તા.

અતુરતા છો. અતુરતા; ઉત્સુકપણું.

અતુરાર્થ બુઝો અતુરતા.

અતુલ ૧. [સં.] પુ. તલને ઊંડ.

૨. પુ. (પિંગળ) પહેલાં ચરણમાં નમણું, સમણું, જગણું, તમણું અને ચુર મળી ૧૩ અક્ષર, બીજા ચરણમાં નમણું, જગણું, રમણું અને રમણું એમ ૧૨ અક્ષર, ત્રીજા ચરણમાં જગણું, જગણું, રમણું અને રમણું એમ ૧૨ અક્ષર, તથા ચોથા ચરણમાં જગણું, સમણું, જગણું, તમણું અને ચુર મળી ૧૩ અક્ષરવાળાં સંકીર્ણ વર્ણનો એ નામનો એક વિષમરૂપ વર્ણમેળ છે.

૩. પુ. પોતાની પરણેલી સ્ત્રીમાં જ પ્રીતિ રાખનાર નાપક; અતુલ નાપક.

૪. પુ. વિષ્ણુનાં હજાર નામ મહેતું એક. તેમની પ્રેરણા તુલના એટલે ઉપમા નથી તેથી તે અતુલ કહેવાય છે.

૫. [સં. અ (નહિ) + તુલ (સરખાપણું)] સિ. અનુપમ.

૬. [સં. અ (નહિ) + તુલ (તોળવું)] સિ. અતીમ; અપાર.

૭. સિ. તોલ કે અંદાજ નીકળી ન શકે એવું.

અતુલના [સં. અ (નહિ) + તુલના (સરખામણી)] છો. સરખામણી કરી ન શકવાપણું.

અતુલનામક [સં. અ (નહિ) + તુલના (સરખામણી) + અમક (અર્થ)] સિ. સરખામણી કરી શકાય નહિ એવું.

અતુલનીય ૧. [સં. અ (નહિ) + તુલનીય (તોળી શકાય એવું)] સિ. અપાર; અપરિ-મિત; બહુ જ.

૨. સિ. એક વચનું; ધી.

અતુલપ્રસન્ન ૬. (પિંગળ) દરેક ચરણમાં
નમસ્ક, નમસ્ક, નમસ્ક, નમસ્ક, નમસ્ક, નમસ્ક,
નમસ્ક અને સમસ્ક મળી ૨૪ અક્ષરોએ એ
નામનો સંસ્કૃતિથી અતિને એક સમસ્ક
વર્ણમેળ છે.

અતુલપાણી [સં. અતુલ (અતુલ) +
પાણી (પાણી)] વિ. અતુલ પાણી,
જળમાં સૌથી અતિવાનું.

અતુલા ૧. છી. (પિંગળ) પહેલા, બીજા,
ત્રીજા અને ચોથા એ દરેક ચરણમાં ૮ તથા
૮ મળી ૧૬ માત્રા, અને પાંચમા ચરણમાં
૧૬ તથા ૧૪ મળી ૩૦ માત્રા, એમ પાંચ
ચરણોએ એકર ૬૪ માત્રાવાળા એ નામનો
એક છે.

૨. [સં. અ (નહિ) + તુલ્ય (તોલવું)]
વિ. છો. અતુલ્ય; તુલના વગરની.

અતુલિત ૧. [સં. અ (નહિ) + તુલિત
(ભાગવત)] વિ. અતોલ; સર્વોત્તમ; અતુલ્ય.
૨. વિ. ધલુજ; અસીમ; અમાપ.

૩. [સં. અ (નહિ) + તુલિત (તોલવું)]
વિ. તોલના વગરનું; એવા વિનાનું.

અતુલ્ય ૧. વિ. અતુલ્ય; ક્રોધ.
૨. [સં. અ (નહિ) + તુલ્ય (સરખું)]
વિ. અસમાન; અસદૃશ.

૩. [સં. અ (નહિ) + તુલ્ય (તોલવું)]
વિ. એક; અમાપ.

અતુલ્યતા ૧. છી. અતુલ્યપદ્ય.
૨. [સં. અતુલ્ય (અસદૃશ) + તા (નામ
જનાવનાર પ્રત્યય)] છી. અસમાનતા; વૈષમ્ય.

૩. છી. કુળ, યુક્ત, જગ, ૧૫, વય, વિદ્યાનું
ક્રોધ.

૪. છી. એકપદ્ય; અતિસત્તા.

૫. છી. (અધિત) રાક્ષસોનાં મુખ અથવા
આકૃતિઓનાં હેતુ સરખાં ન હોવા એવી
સ્થિતિ; 'ઇનકમ્પેસિટી'.

અતુલ્યયોગિતા [સં.] છી. (મત્ત) સમાન
ધર્મવાળી આખતથી હમિયત વસ્તુઓ વિરુદ્ધ
કુલ બલુવી તેની વિરુદ્ધતા જતાવવા વધ-
રાતે એ નામનો એક અલંકાર. જેમકે,

અપ્ય રૂપો તરુ કે છે,
અપ્ય હીએ જળ મેધમુજ અપ્ય;
કલિ પ્રભાવમાં કમતી,
દેવે દન વધે નહિ તું રામ.

આમાં 'દન દેવામાં તું કમતી નહિ વધે'
એમ રાગને કહે છે; એટલે આમાં કલિનુન
નિમિત્તથી મેધમાલાદિ સાથે રાગને તુલ્ય

રોગ નહિ વધે હોવાથી અતુલ્યયોગિતા
અલંકાર છે.

વસ્તુમય તુલ્યયોગિતા અલંકારના વિપરીત
આવમાં અતુલ્યયોગિતા અલંકાર છે.

અન્યથાસ

અતુલ્યલેખક ૧. [સં. અતુલ્ય (અતુલ્ય) +
લેખક (લેખક)] પુ. (અધિત) અત્યંત
અત્યંતર વાળુવાળી આકૃતિ; અત્યંતર; વિપ્રમયતુરસ.

૨. વિ. અત્યંતર.

અતુલ્યોદય [સં. અતુલ્ય (સરખાવવા વગરનું) +
ઉદય (ઉદય)] વિ. ભુલે ભુલે વખતે
ભિન્નપર; અત્યંતર વખતે ઉદય પામનાર.

અતુલ્ય [સં. અ (નહિ) + તુલ્ય (તોલવું)]
વિ. ફોતરા વગરનું ફોતરા કદી નામેલું;
કહેલું.

અતુલ્યાર ૧. [સં. અ (નહિ) + તુલ્યાર
(કદ)] વિ. નરમ; કનું.

૨. વિ. કાચ વિનાનું.

અતુલ્યારરશિ ભુલો અતુલિનરશિ.

અતુલ્ય [સં. અ (વધ) + તુલ્ય (સંતોષ
પામેલું)] વિ. અસંતુષ્ટ; સંતોષ વિનાનું.

અતુલ્ય [સં. અ (નહિ) + તુલ્ય (સંતોષ)]
છી. સંતોષનો અભાવ; અતુલિ.

અતુલિન [સં. અ (નહિ) + તુલિન (કહે)]
વિ. કહે નહિ તેનું; વરમ.

અતુલિનકર ભુલો અતુલિનરશિ.

અતુલિનરશિ ૨. પુ. અલંકારો છે.

૨. [સં. અ (નહિ) + તુલિન (સંતોષ) +
રશિ (રશિ)] પુ. કનું કિરણ.

૩. પુ. સર્વ, કેમકે તે કિરણ નરમ હોય છે.

૪. વિ. આકાર કિરણવાળું.

અતુલ ૧. [સં. અ (નહિ) + તુલ્ય (તોલવું)]
વિ. અંચ વગરનું.

૨. [સં. અ (નહિ) + તુલ્ય (તોલવું)]
વિ. મુખ વિનાનું; મોં વગરનું.

અતુલ ૧. [સં. અ (નહિ) + તુલ્ય (તોલવું)]
વિ. અખંડ; સર્ગમ; આખું.

૨. વિ. અખંડ; અપ્ય.

અતુલક ૧. [સં. અ (નહિ) + તુલ્ય (તોલવું)]
વિ. અખંડિત; પૂર્ણ.

૨. વિ. અખંડિત; ન કહે એલું.

અતુલકા [સં. અ (નહિ) + તુલ્ય (તોલવું) +
કા (પાલ)] પુ. નવે બનેલો વાળો,
કેમકે તે ખા ખાલે નથી.

નવ બનેલા વાળને અતુલકા કહે છે.

નૃદહાસ્યક

અતુલીય [સં. અ (નહિ) + તુલીય
(ચીલ)] વિ. એક કસતાં વધારે બરોબરિયા
વગરનું.

અતુલ ૧. [સં. અ (નહિ) + તુલ્ય (સંતોષ)]
વિ. અત્યંત; સંતોષ પામે નહિ એલું.

૨. વિ. પરાયા વગરનું; જુદું.

૩. [સં. અ (નહિ) + તુલ્ય (સંતોષ)]
વિ. નાખુલ; નારાજ.

અતુલિ ૧. [સં. અ (નહિ) + તુલિ
(પરપર)] છી. અસંતોષ.

૨. છી. નાખુલી; નારાજ.

૩. વિ. ભોલી; અસંતોષી.

અતુલ્ય [સં. અ (નહિ) + તુલ્ય (તોલવું)]
વિ. નિરપેક્ષ; અપ્ય વગરનું.

નિરપેક્ષ અતુલ્ય. ક્ષામ

અતુલ્ય [સં. અ (નહિ) + તુલ્ય (તોલવું)]
છી. અનિષ્ટ; નિરપેક્ષતા.

અતેજ ૧. [સં. અ (નહિ) + તેજસ
(પ્રકાશ)] ક. અંધારું; અંધાર.

૨. ક. અંધ.

૩. ક. કુર્બંજતા; નિર્માલ્યપદ્ય.

૪. વિ. અંધારવાળું.

૫. વિ. તુલ્ય; હલકું.

૬. વિ. તેજ વિનાનું; કાંપું.

તુલ્યી કહે અન્યન સુધી,
મેતન હીસે અતેજ. તુલ્યી સતસદ

૭. વિ. પ્રતાપ વગરનું; હતથી.

અતેજસ ભુલો અતેજસી.

અતેજસી ૧. વિ. કિમત વગરનું; શી.

૨. વિ. પરામ વિનાનું; નમાસું.

૩. [સં. અ (નહિ) + તેજસિવન (પ્રકાશ-
વાળું)] વિ. પ્રકાશ વિનાનું; કાંપું.

અતેજ (અતેજ) ૧. ક. અમેજ અથ.

૨. વિ. વાંકું; આડુઅવળું.

અતેજ ૧. ક. (ખરસી) ચેલજ.

૨. વિ. અવળું; અતેજ.

અતેજાર [સં. અતિ (વધ) + ર (સમ)]
પુ. બહુ કદા બનેલો રોગ; અતિસાર.

અતેજુ ક. (કચી) મોટી કનકા; અતરંગ.

અતેલ ૧. પુ. (પિંગળ) પહેલા અને ત્રીજા
એ દરેક ચરણમાં બમણ, તમણ, તમણ,
અને મુરુ મળી ૧૦ અક્ષર, તથા બીજા અને
ચોથા એ દરેક ચરણમાં તમણ, તમણ, તમણ
અને મુરુ મળી ૧૦ અક્ષરનો એ નામનો

અસંકીર્ણ વર્તે એ અર્થસમૂહ અસરમેળ
છંદ; અર્થિય.

૨. [સં. અ (નહિ) + તેલ (તેલ)]
વિ. તેલ વિનાનું.

અતોઢ (અતોઢ) ૧. [અ (નહિ) + ટોડું
(ભાંગવું)] વિ. અતુટ; મળજાત.

૨. વિ. નિમલ થવા વગરનું.
૩. વિ. બાજમાં સામાનું સોમું માખી વિનાનું
એટલે તોડાં છોડી વિનાનું રહે એવી સ્થિતિનું
નવોડિયું.

અતોનાત વિ. અત્યંત; હમણું.
લાઈ, લાસ વૈચરનું અને લાસ શહેરનું અતો-
નાત હુસાન વગરનું છે. સાંધા

અતોઝા [સં. અતઃ (અડીયા) + ઝટ
(નાચ પડવું)] વિ. અડીયા નિરુપયોગી; આ
ઢાલે નકામું.

અતોઝાતોઝા [સં. અતઃ (અડીયા) +
ઝટ (નિરુપયોગી) + તતઃ (નાંચી) + ઝટ
(પડવું)] વિ. અને બાબુથી હારેલું; અડી-
તડી અને ઢાલેથી રખડી પડેલું; નિહાળેલી
ફાંસને પામેલું.

અતોલ ૧. [સં. અ (નહિ) + તુલ
(તોલવું)] વિ. અતિશય; ધણું; અમાપ.
૨. [સં. અ (નહિ) + તુલ (સરખામણી
કરવા એવ)] વિ. અનુપમ; અનુદ.
૩. વિ. તોળવાની અસાધ્યતાવાળું.

અતોળ [સં. અ (નહિ) તુલ (તોળવું)]
વિ. અતુલ; ખૂબ; ધણું.
મરન સંવાલે અતોળે રે. નરસિંહ

અતિભેન ૧. ક. એ નામની ભટકતી એક
ભાતિનું માણસ.

૨. વિ. નિપત્તી; રખડતા એકની એ નામની
એક ભાતનું.

અત ૧. [સં. અતમન (અતમ)]
પુ. (પ્રાકૃત) અતમા; છવ.
૨. પુ. સ્વભાવ; પ્રકૃત.
૩. [સં. અતિ (ધણું)] જી. (હિંદી)
અધિભા, વધારેપણું.
૪. સ. પોતે, આતે.
૫. [સં. આત (સાચા જાનવાળું)] વિ. ધુણી;
મુણવાળું.
૬. વિ. દુઃખ કરનાર; સુખ કરનાર.
૭. [સં. આત (દુઃખી)] વિ. દુઃખી;
પીડિત.
૮. વિ. દોષ વિનાનું.
૯. વિ. મહેલું; પ્રામ.

૧૦. [સં. આત] વિ. લીધેલું; સ્વીકારેલું.

૧૧. વિ. કિત કરનાર.
૧૨. જ. અડી; આ ઢાલે.

અતમ [સં. અતમન (અતમ) + અ
(નહિ)] વિ. (પ્રાકૃત) અતરનું; અતમક.
અતમામિ [પ્રા.] વિ. અતમમામી; મોટા
માર્ગે ચાલનાર; મુખ્ય.

અતર ૧. [અ. ઇત (સુમંધી)] જ. સુમંધી
પદાર્થનો અર્ક; સુવાસવાળા પદાર્થમાંથી કાઢેલું
સુમંધીયર સત્ત્વ; ૧૫, સુખ અને એવા
બીજા પદાર્થના તેજના અંતવાળી સુમંધી વસ્તુ.
તામ ફાળે ખણી સાથે એક નંધ વાસકમાં
અગ્નિ ઉપર ચૂકાતી નીકળતી વરાળને અંદનન
તેલ બરેલા વાસકમાં નળી વાટે લઈ બવામાં
આરે. તે તેલ ઉપર વરાળ ઢપીને એકી
વર્તા ઉપર ચૂકી અતર તેલને ઉતારી બેવામાં
અરે તેને અતર કહે છે. એ ફાળી વરાળ-
માંથી તે અને તે ફાળું તે અતર કહેવાય.

૨. [સં. અત (અડી)] જ. આ અતર;
આ ઢાલે; અને.

૧. અતરમનું = અત્રાત માટે અડી સડી
કરવી. અત્રાત કે અત્રાવવાને સડી કરવાની
અત્રા ઢાલવા આ સંદ અતપતરમાં
લખાય છે.

૨. અતરસાન = અડી સાધી કરવી.
ફરતાવેખમાં સાધી કરવાની અત્રા બતાવવાને
આ સંદ લખાય છે.

૩. જ. હાલ; અતારે.

અતરકાળ [સં. અત (અડી) + કાલ
(વખત)] જ. હમણે હમણાં; તાત્પર્ય.
પદ્યો મિત્રાળે અતરકાળ,
ચોર જીવનક મુખી બો નવ. પ્રિયનંદ

અતરમુલાળ [અતર (સુમંધી પદાર્થનું સત્ત્વ)
+ મુલ (કુલાળું ફલ) + આળ (ખણી)]
જ. ક. ક. અતર અને મુલાળળ.

અતરમુલાળ આપવાનું સત્ત્વ, મેળવો, અને
એક પ્રસંગે મહેમાનોને અતર ચોપડી અને
મુલાળ છતી સમર કરવો.

અતરધી (અતરધી) [સં. અત (અડી)
+ ધી (ધર)] જ. આ ધીએ; અતરધી;
હાલેહાલ; અતરસાહેત; અતસાત.

અતરધાન [અ. ઇત (સુમંધી) + ધા. ધન
(કેમણું જતાવનાર પ્રત્યય)] જ. અતર રાખ-
વાનું વાસક; અતરિયું; અતરધાની.

અતરધાની ૧. [અ. ઇત (સુમંધી) + ધા.
ધન (સ્થાનચયક પ્રત્યય)] જી. અતર
રાખવાનું વાસક; અતરિયું.
૨. જી. અતરની સીધી.

અતરપમણે [અત (અડી) + પમણું
(અડવું)] જ. અતરપડીએ; હમણાં જ.

અતરસાત [અતર (હાલ) + સામત
(વખત)] જ. અતરધી; હમણાં ને હમણાં;
આ જ પહે.

અતરસાહેત જુઓ અતરસાત.

અતરસાહેત જુઓ અતરસાત.

અતરસા પુ. (બીધી) અતો.

અતરિયું [અ. ઇત (સુમંધી)] જ. અતર-
ધાની; અતર રાખવાનું વાસક.

અતરિયો ૧. [અ. અતાર (અતર વેખનાર)]
પુ. અતર તથા એવા બીજા સુમંધી પદાર્થ
વેખનાર પુરુષ.

૨. પુ. અતર બતાવનાર અગ્નિ.

અતરી ૧. [અ. અતાર (અતરિયો)]
જ. અતર બતાવનાર માણસ.

૨. જ. અતર વેખનાર અગ્નિ.

૩. વિ. અતરવાળું; સુમંધી.

અત્ર ૧. [સં. અત્ર (અત્ર-સંહાર કરનાર)]
પુ. સંહાર કરનાર પરમેશ્વર, કેમકે તે અત્ર-
ચરનું મહત્ત્વ કરે છે.

૨. [સં. અત્ર (બાંધવું)] જી. મા; માતા;
બન્ની.

૩. જી. માધી.

૪. જી. મોટી બહેન.

૫. જી. (પ્રાકૃત) સાસુ.

૬. [સં. અત્ર (ખર્ચ)] વિ. ખાનાર; અત્રક.

અત્ર ૧. [અ. ઇત (સુમંધી)] પુ. અતર
તથા એવી બીજી સુમંધી બીજા બતાવનારો
પુરુષ.

૨. પુ. અતરિયો; અતરનો વેખારી.

૩. પુ. ધુનાની હવા બતાવી વેખારો.

અત્રી જુઓ અતાર.

અત્રાસિકા જી. (સિંધ) મકનની એક ભત.

અત્રિ ૧. [સં.] જી. મા; માતા.

૨. જી. મોટી બહેન.

૩. જી. સોની સાસુ.

અત્રિકા જુઓ અત્રિ.

અત્ર ૧. [પ્રા.] પુ. અપેક્ષા; ઇચ્છા.

૨. પુ. અંકેલ પદાર્થ.

૩. પુ. તાત્પર્ય; સાર.

૪. [સં. અર્થ] પુ. (પ્રાકૃત) ધન પૈસા;
દોલત.

૫. પુ. પરમાથ; મોક્ષ.

૬. પુ. મેઠ પર્વત. તે લક્ષ્મીનો અન્નનો છે.

૭. પુ. અર્થાદિ પાંચ વિષય.

अत्यंत-वंश [सं. अत्यंत (संपूर्ण) + वंश
(कुल)] पु. प्रजनन; वंश; विन्धन; संपूर्ण
नाश.

અર્થતત્ત્વનિવૃત્તિ [સં. અર્થંત (સંપૂર્ણ) + નિવૃત્તિ (નિવૃત્તિ)] જો. સંપૂર્ણ નિવૃત્તિ; નિવૃત્તિ.

અર્થતત્ત્વપ્રમાણી [સં. અર્થંત (સંપૂર્ણ) + પ્રમાણ (પ્રમાણ દ્વારા) + ઇન્ (વર્ણ)] પુ. વિષય.

અર્થતત્ત્વભાવ [સં. અર્થંત (નિવૃત્તિ) + ભાવ (અસ્તિત્વ)] પુ. નિવૃત્તિ અસ્તિત્વ; જ્યેષ્ઠ કાળમાં હોવાપણું.

અર્થતત્ત્વવિસંવાદી [સં. અર્થંત (વર્ણ) + વિસંવાદ (વિરોધ) + ઇન્ (વર્ણ)] વિ. ધણે વિરોધ હોય એવું.

હું = અહું = વૈયક્તિક મનુજાત. હું = અહમ્મા = સામકીય મનુજાત, એ વેદાદી અર્થની નીતિને. ખલુ તેનાથી અર્થતત્ત્વવિસંવાદી અર્થ તે આ કાળને વિષય છે. અર્થતત્ત્વભાવ કાળે.

અર્થતત્ત્વસંપર્ક ૧. [સં. અર્થંત (વર્ણ) + સંપર્ક (સંપર્ક)] પુ. ધણેજ સંપર્ક.

૨. [સં. અર્થંત (પુનઃ) + સંપર્ક (સંપર્ક)] પુ. બેઠક સંપર્ક.

અર્થતત્ત્વસંયોગ ૧. [સં. અર્થંત (અર્થ વિનાશ) + સંયોગ] પુ. કાલની સંયોગ; જુદું પડી રહે નહિ એવો સંયોગ.

૨. પુ. કાળ અને સ્થળની ધર્મોદ્ધ સાથે નિકટ સંયોગ. જેમકે, 'રામ ચૌદ વર્ષ વનમાં રહ્યો'. આ વાક્યમાં રામને અને વનને ચૌદ વર્ષ સુધીનો નિકટ સંયોગ છે. ચૌદ વર્ષમાં એક પણ ક્ષણ એવી ન હતી કે જ્યારે તે વનમાં ન રહ્યા હોય. તેમ જ 'હું ચાર માઉ ચામ્યો'. એમાં ચારવાની ક્રિયા સાથે ચાર માઉને પૂરો સંયોગ છે.

૩. [સં. અર્થંત (અવિરત) + સંયોગ (સંયોગ)] પુ. ધણેજ સંયોગ.

અર્થતત્ત્વસંયોગવાચક [સં. અર્થંતસંયોગ (વખત અને જગ્યાની ધર્મોદ્ધ સાથે ધણે નજીકનો સંયોગ) + વાચક (જણાવનાર)] વિ. કાળ અને સ્થળના સંયોગમાં ધર્મોદ્ધ જણાવનાર.

'અપ્રાપ્તિ', 'અપ્રાપ્તિ' વગેરેમાં 'પ્રાપ્તિ' એ અર્થતત્ત્વસંયોગવાચક (કાળ કે સ્થળના સંયોગમાં ધર્મોદ્ધવાચક) છે.

કાળસાહિત્યસમીક્ષા

અર્થતત્ત્વસુધાર ૧. પુ. એક જાતનું અનુદાન, કામ.

૨. [સં. અર્થંત (અવિરત) + સુધાર (સારી રીતે કામ)] વિ. ધણેજ કામ; જુદું જ નાણુક.

અર્થતત્ત્વતિશયોક્તિ [સં. અર્થંત (વર્ણ) + અર્થતત્ત્વયોક્તિ (વર્ણની રહેલું તે)] જી. અર્થ-

તયોક્તિને એ નામને એક પેટા બેટા અર્થકાર.

અર્થતત્ત્વભાવ ૧. [સં. અર્થંત (સંપૂર્ણ) + અભાવ (ન હોવાપણું)] પુ. (ન્યાય) અસ્તિત્વની સંપૂર્ણ અભાવ; જ્યેષ્ઠમાંથી એક પણ કાળમાં અસ્તિત્વનો નિશ્ચય અભાવ.

૨. પુ. (તર્ક) પાંચ પ્રકારના અભાવમાંથી એ નામને એક; જ્યેષ્ઠ કાળમાં જનની અસંબંધિત વસ્તુ. જેમકે, અગ્નિ, અગ્નિ, વંશ-પુત્ર, સ્વપ્નાનું સ્પર્શ. પાંચ અભાવ આ પ્રમાણે છે: ૧. પ્રાગભાવ, ૨. પ્રત્યક્ષભાવ, ૩. અર્થતત્ત્વભાવ, ૪. તદાત્મભાવ અથવા અન્ય-ભાવ, અને ૫. સામ્યભાવ. નૈપરિકો અર્થમાં પહેલા ચાર પ્રકાર સ્વીકારે છે. પાંચમા સામ્યભાવનો સમાવેશ તેઓ અર્થતત્ત્વભાવમાં કરે છે.

મનુષ્યને સૌંદર્ય નથી તે અર્થતત્ત્વભાવ. સિદ્ધાન્તસૂત્ર

અર્થતત્ત્વ ૧. [સં. અર્થ (વર્ણ) + અર્થ (પાસે)] વિ. ધણે પાસે; જુદું નજીક.

૨. [સં. અર્થ (વર્ણ)] વિ. ધણે કરનાર.

૩. [સં. અર્થ (વર્ણ) + અર્થ (વર્ણ)] વિ. દૂર રહેલું.

૪. [સં. અર્થ (વર્ણ)] વિ. જુદું આધાર.

૫. [સં. અર્થ (વર્ણ)] વિ. જેથી જનાર.

અર્થતત્ત્વ ૧. પુ. તિરસ્કાર.

૨. [સં. અર્થ (વર્ણ) + અર્થ (વર્ણ)] પુ. મોટું કરી; મોટો અર્થકાર.

૩. વિ. મોટા આધારવાળું.

અર્થતત્ત્વ ૧. [સં. અર્થ (વર્ણ) + અર્થ (વર્ણ)] જો. જુદું વાતચા; વસ્તુ ઉત્કૃષ્ટ.

અર્થતત્ત્વ ૧. [સં. અર્થ (વર્ણ) + અર્થ (વર્ણ)] વિ. જુદું ખેંચાણ.

૨. વિ. મારીમણીને ખેંચાણ.

અર્થતત્ત્વ ૧. [સં. અર્થ (વર્ણ) + અર્થ (વર્ણ)] પુ. કાળ ન અર્થનું તે.

૨. [સં. અર્થ (વર્ણ) + અર્થ (વર્ણ)] પુ. ન હોવાપણું.

૩. પુ. વૈશમ્યને અભાવ.

અર્થતત્ત્વભાવ [સં. અર્થ (વર્ણ) + અર્થ (વર્ણ)] પુ. (વર્ણ) પાસેથી અર્થવાની ક્રિયા ન હોવાપણું.

અર્થતત્ત્વ ૧. [સં. અર્થ (વર્ણ) + અર્થ (વર્ણ)] પુ. (વર્ણ) મુદ્દત્ત; સંસારી.

૨. વિ. કાળ દળની અગ્રણી રાખી કાંઈ કરનાર.

૩. વિ. તબક્કાના અભાવવાળું.
૪. વિ. દુર્ગંધને નહિ ઉડનાર; દુર્ગંધની.
૫. વિ. રાખી; પ્રેમવાળું.

અર્થતત્ત્વ ૧. [સં. અર્થ (વર્ણ) + અર્થ (વર્ણ)] પુ. જુદું તાણ.

૨. પુ. હાં; જા; અમુક કાંઈ કે વાતને જુદું પાડી રાખવાપણું.

અર્થતત્ત્વ ૧. [સં. અર્થ (વર્ણ) + અર્થ (વર્ણ) + ઇન્ (વર્ણ)] વિ. જુદું તાણ કરનાર.

૨. વિ. હાં; જા; ચોતાના વિષયને વર્ગમાં રહેનાર.

અર્થતત્ત્વ ૧. [સં. અર્થ (વર્ણ) + અર્થ (વર્ણ)] પુ. અનુગતિ વર્તન; અન્ય-માન્યરણું.

૨. પુ. દુરાચાર; પાપ.

૩. પુ. પાપમાં રોગ.

૪. પુ. જળાત્મક.

૫. પુ. મારામારી; ભુલમ.

૬. પુ. રૂઢિચઢ; રીતરિવાજથી ઊંચું આચરણ.

અર્થતત્ત્વ ૧. [સં. અર્થ (વર્ણ) + અર્થ (વર્ણ) + ઇન્ (વર્ણ)] વિ. અપરેનું આચરણ કરનાર.

૨. વિ. ગુનેશ્વર.

૩. વિ. તેશની; અપહું કરનાર.

૪. વિ. પાપંડી; ટેંગી.

૫. વિ. જળાત્મક કરનાર.

૬. વિ. મારામારિયું.

અર્થતત્ત્વ ૧. [સં. અર્થ (વર્ણ) + અર્થ (વર્ણ)] વિ. હાં ન સહાય એવું.

૨. [સં. અર્થ (વર્ણ) + અર્થ (વર્ણ)] વિ. કાળ ન કરી સહાય એવું.

૩. વિ. સખવા એવ.

અર્થતત્ત્વ ૧. [સં. અર્થ (વર્ણ) + અર્થ (વર્ણ)] વિ. કરીતની જુદું સંબંધ એનાર.

અર્થતત્ત્વ ૧. [સં. અર્થ (વર્ણ) + અર્થ (વર્ણ)] વિ. સૂર્યના કરતાં વધારે તેજવાળું.

અર્થતત્ત્વ ૧. [સં. અર્થ (વર્ણ) + અર્થ (વર્ણ)] પુ. પરમ સખ.

૨. પુ. સ્વર્મનું સખ.

અર્થતત્ત્વ ૧. [સં.] જી. (વર્ણ) પુરુષ-સંબંધી સંતોષ ન પામે એવી યેનિ; રતિપ્રીતા. આ એક અત્યેય રાગ છે, અને તેથી સૌ વંદ્ય રહે છે એમ મનાય છે.

૨. જી. સંયોગની ઉચ્છેદ.

અત્યાલિલાપી [સં. અતિ (ધણું) + અલિ-
લાપિન (લીલ સ્વચ્છવાણું)] વિ. બહુ લીલ
સ્વચ્છવાણું.

અત્યાય ૧. [સં. અતિ (હદ બહાર) + અય-
(નહું)] પું. ઉત્સાહન; અતિક્રમ.

૨. [સં. અતિ (ધણું) + આય (આવક)]
પુ. ધણી આવક; પુષ્કળ કમાણી.

૩. [સં. અતિ (ધણું) + આય (નફો)]
પું. ધણો ફાયદો; બહુ નફો.

૪. પુ. પુષ્કળતા; અતિસમૃદ્ધિ.

૫. વિ. ઉત્સાહન કરનાર; હદ બહાર જનાર.

અત્યાયુ ૧. [સં.] જ. ચડતું એક જાતનું
વાસણું.

૨. [સં. અતિ (ધણું) + આયુ (આવરણ)]
વિ. દીર્ઘાયુ; લાંબું જીવનાર.

અત્યાર [સં. ઇદં (આ) + વાર (વખત)]
જી. ચાલુ વખત; હાલનો સમય; વર્તમાન
કાળ.

અત્યારપછી [સં. ઇદં (આ) + વાર
(વખત) + પછાત (પાછળથી)] જ. હવે
પછી; હમણાંહે; આજેહે.

અત્યારપહેલું [અત્યાર (હાલનો સમય) +
પહેલું (અગાઉ)] વિ. હાલના સમય
અગાઉ.

અત્યારસુધી [અત્યાર (વર્તમાન કાળ) + સુધી
(સુધી)] જ. હમણાં સુધી; ચાલુ સમય
સુધી.

અત્યારવેર [અત્યાર + વેર (સુધી)]
જ. હજુસુધી; અત્યારસુધી.

અત્યારસુધી [અત્યાર + સુધી (સુધી)]
જ. અત્યારસુધી; અત્યારવેર.

અત્યારસોરઠ જ. હાલમાં; હમણાં.

અત્યારૂં ૧. [સં. અતિ (વિરોધ) +
આરૂં (હવે થયેલ)] જ. મોટો દરજ્જો;
ઊંચી પાયરી.

૨. વિ. આગળ વધેલ; ઊંચે દરજ્જે એકું.

૩. વિ. ધણું ઊંચેલ.

અત્યારે [સં. ઇદં (આ) + વાર (વખત);
પ્રા. ઇતારે] જ. હમણાં; ચાલુ સમયે; હાલ.

અત્યાર્તવ [સં. અતિ (બહુ) + આર્તવ
(રજ)] પું. ધણો રજસ્રાવ; વિરોધ પ્રતુદર્શન.
શુદ્ધાતું દરદ, પ્લીહોદર, પાંડુરોગ, ફેફસાં, કલેજાં
અને હૃદયનાં જુદાં જુદાં દરદને લઈને, તેમજ
કેટલાક તાવને લીધે લોકી ક્રિકું થાય અગર
બીજી કાર્ણ રીતે બમડે સારે આર્તવ બહુ
આવે. કમળમુખ અગર મર્કાશવનાં અર્જુદથી

તેમ જ મર્કાશવમાં મચ્છા અગર અધિ હોય તો
તેથી પણ અત્યાર્તવ થાય. આ રોગમાં સરીર
દીકું ને અસક્ત થઈ જાય, મહેનતવાળું કામ
કરવાનું મન ન થાય, જેટલું અને કમરમાં થોડું
થોડું દુખ્યા કરે, ચહેરો ફિક્કો થઈ જાય,
માથું દુખવા સાથે આંખે આંધારો આવે, ને
લમણાંની નસો ઊછળતી માથુમ પડે.

અત્યાચર્યક [સં. અતિ (ધણું) + આચર્યક
(જરનું)] વિ. બહુ જરનું; ધણું અમલનું.

અત્યારાન પું (જૈન) અધારિયા પદની
ખારસા, વદ ખારસ.

અત્યારાનના ૧. જી. ગંદા લૂગડાં સહિત શુર
પાસે મમન.

૨. જી. હલકા પાડવાનું કામ.

અત્યારાનિત વિ. દુર્ભવેલું; દુઃખ દીધેલ.

અત્યારાનિત [સં. અતિ (ધણું) + આસા-
નિત (કમેલાણું)] વિ. બહુ આસા રાખનાર.

એ કાર્ય હરે નોડ સમયમાં સિદ્ધ થયે એમ
કહીએ તો આપણે અત્યારાનિત બહુપદ
નહિ. રમણભાઈ

અત્યારિત ૧. [સં. અતિ (હદ ઉપરાંત) +
આરિત (ધરાવેલ)] જ. અકરંતિયું માણસ.

૨. વિ. હદ ઉપરાંત ખાનાર; અકરંતિયું.

અત્યાશ્રમવત ૧. [સં. અતિ (ઉત્સાહ) +
આશ્રમ (જગના વિભાગ) + વત (નિયમ)]

જ. 'અગ્નિરિતિ વસતમ' એ મત વડે વસત
લઈ જાતી કરી આખા સરીરે યોગવાનું
મત; પાશુપતમત. પાપથી ચેદ્ય થયેલ દુઃખને
આ મત દૂર કરે છે એમ મનાય છે.

૨. જ. આશ્રમધર્મને વડી ગણેલ પુરુષનું મત.

અત્યાસક્તિ ૧. [સં. અતિ (બહુ) +
આસક્તિ (ચોક્ક)] જી. અતિસય મોહ; ધણી
પ્રીતિ.

૨. જી. લંપટતા; બ્યભિચાર.

અત્યાસનતા [સં. અતિ (ધણું) + આસન
(બેઠક) + તા (ધણું)] જી. એક જ જગ
ઉપર લાંબા વખત સુધીની બેસણી.

અત્યાહાર ૧. [સં. અતિ (બહુ) + આહાર
(ખાવાનું ખાવ)] પું. ધણો આહાર.

આ હૃદયુદ્ધ દેવનો મુખ્ય દોષ અત્યાહાર
હોય એમાં કંઈ આશ્ચર્ય છે? દિલ્લસાળના દેવો

૨. પું. બોધે તે કરતાં વધારે કરેલ આહાર.

અત્યાહારી [સં. અતિ (વિરોધ) + આહારિન
(ખાનાર)] વિ. બહુ ખાનાર; આહારે;
અત્યાહાર કરનાર.

અત્યાહિત ૧. [સં. અતિ (બહુ) + આહિત
(મહેલું)] જ. મહા ભય; મહાન સહડ;
વિપત્તિ.

૨. જ. સાદસ કર્મ.

અત્યુક્ત ૧. [સં. અતિ (ધણું) + યુક્ત
(યોગ્ય)] વિ. ધણું યોગ્ય; બહુ યથાર્થ.

અત્યુક્ત વિનય બેઠક હરિ વદિયા દે. દયારામ

૨. [સં. અતિ (બહુ) + ઉક્ત (બોલેલ)]
વિ. વધારીને બોલેલ; અતિસયોક્તિવાળું.

અત્યુક્તા જી. (પિંગળ) દરેક ચરણમાં એ
અક્ષરવાળા અક્ષરમેળ છંદની જાત. કામા,
ચાર, મધુ અને મહી આ જાતના છંદ છે.

અત્યુક્તિ ૧. [સં. અતિ (યોગ્યતાને) +
ઉક્તિ (ભાષા)] જી. એ નામનો એક
અલકાર. જુઓ અતિસયોક્તિ.

અત્ય અપાત્ત મિથ્યાજ્ઞ સૂરના અને ઉદાર-
વાનું અલકારજનક વાક્યને એ અત્યુક્તિ અલ-
કાર છે. કાવ્યરાસ

૨. જી. મીઠુમરચું જાભરાવીને કરેલ વાત;
રજતુ અજ કરી કહેલી વાત.

અત્યુક્યા જી. (પિંગળ) એ નામનો એક
અક્ષરમેળ છંદ; અત્યુક્તા.

અત્યુમ ૧. [સં. અતિ (બહુ) + ઉમ
(જલદ)] જ. વધારણી; દિગ્ધ કેમકે તે
બહુ જલદ હોય છે.

૨. વિ. અતિશય ક્રોધી.

૩. વિ. ધણું આકરું; બહુ જલદ.

૪. વિ. બહુ મોટું

૫. વિ. બિહામણું.

અત્યુમગંધા [સં. અતિ (ધણું) + ઉમ
(આકરું) + ગંધ (ગંધ) + આ (નારી-
જાતિનો પ્રત્યય)] જી. એ નામની એક
ઔષધિ; અજમોદ.

અત્યુમ્મ ૧. [સં. અતિ (બહુ) + ઉમ્મ
(ભય)] વિ. ધણું ઉમદા.

૨. વિ. સપાટીથી બહુ ઊંચું.

અત્યુદ્દેહક ૧. [સં. અતિ (બહુ) + ઉદ્દેહક
(સમૂહો નાશ કરનાર)] વિ. ચાલુ રીતરિવાજ
અને પરિસ્થિતિનો સાવ નાશ કરવો જોઈએ
એવો મત ધરાવનાર.

૨. વિ. સમૂહો નાશ કરનાર.

અત્યુત્કંઠ [સં. અતિ (ધણું) + ઉત્કંઠ
(જલદ)] વિ. બહુ તેજ; અત્યુમ.

અત્યુદ્દૃષ્ટ [સં. અતિ (ધણું) + ઉદ્દૃષ્ટ
(કતમ)] વિ. શ્રેષ્ઠ; અતિ ઉત્તમ.

અત્યુદ્દૃષ્ટપદ [સં. અતિ (બહુ) + ઉદ્દૃષ્ટ
(મેલ) + પદ (દરજો)] જ. ઉત્તમ પદની.

અમૃતભ [સં. અતિ (બહુ) + ઉત્તમ (બેઠ)] વિ. સર્વોત્તમ; અમૃતમૃદુ.

અમૃતપાકન [સં. અતિ (હજી બહાર) + ઉત્પાદન (પેદાશ)] ન. સારી ઉપજ; અસાધ્યમ્ પેદાશ.

અમૃતસાહુ ૧. [સં. અતિ (બહુ) + ઉત્સાહ (હોશ)] પુ. ધણે ઉમંગ; બહુ હોશ.
૨. પુ. વધારે પડતો આનંદ.

અમૃતસાહી ૧. [સં. અતિ (બહુ) + ઉત્સાહિન (હોશીરુ)] વિ. ધણા ઉમંગવાળું.
૨. વિ. વધારે પડતો ઉત્સાહ રાખનાર.

અમૃતસુક [સં. અતિ (બહુ) + ઉત્સુક (આતુર)] વિ. ધણું આતુર; બહુ અધીરું.

અમૃતહાર [સં. અતિ (બહુ) + ઉદાર (મોટા રિવાજ)] વિ. બહુ મોટા દિલનું.

અમૃતદ્વાર [સં. અતિ (બહુ) + ઉદ્વાર (મોડાતાર)] પુ. (વૈદક) બહુ મોડાતાર આવવાનો રોગ.

અમૃતજલ ૧. [સં. અતિ (બહુ) + ઉત્તલ (મોઢું)] વિ. ખૂબ ઉમદા.
૨. [સં. અતિ (ખૂબ) + ઉત્તલ (ભરું)] વિ. ધણું જ ઢોળું.

અમૃતપ્રમુક્ત [સં. અતિ (બહુ) + ઉપપ્રમુક્ત (ખપતું)] વિ. ધણું ઉપશેઝી.

અમૃતપ્રયોગ ૧. [સં. અતિ (બહુ) + ઉપયોગ (વપરાશ)] પુ. બોટી વપરાશ; દુરુપયોગ.
૨. [સં. અતિ (બહુ) + ઉપયોગ (વપરાશ)] પુ. ઘણી વપરાશ; કામો ખપ.

અમૃતપ્રયોગી [સં. અતિ (બહુ) + ઉપયોગ (ખપ) + ઇન્ (વાળું)] વિ. ધણું અમરજનું.

અમૃતપરિચિત [સં. અતિ (બહુ) + ઉપરિચિત (બહુ વચેલું)] વિ. અવદિત કામ કરવાને તૈયાર થયેલ.

અમૃતપાસક [સં. અતિ (બહુ) + ઉપાસક (પૂજ્યાર)] પુ. મોટો ભક્ત.

અમૃતજ ૧. [સં. અતિ (બહુ) + ઉત્તમ (ગરમ)] વિ. અતિશય બિનું.
૨. વિ. બહુ ગરમ સ્વભાવનું; ઢોધી.

અમૃતજ્વલા ૧. [સં. અતિ (બહુ) + ઉત્ત્વલા (ગરમી)] સ્ત્રી. ઘણી ગરમી.
૨. સ્ત્રી. ધણું ગરમ હોવાખતું.

અમૃતજ્વલામાપક [અતિ (બહુ) + ઉત્ત્વલા (ગરમી) + માપક (માપવાઈ)] વિ. ઘણી ગરમી માપનારું.

[illegible]

કરી મામ્ર, તિથિ વગેરે બોલી કરવાનો સંકલ્પઃ
જમતાં પહેલાં કે ધાર્મિક ક્રિયા કરતાં
અગાઉ અંતર્યામી મંત્રોચ્ચાર કરીને પાણી
મૂકી કરવામાં આવતો સંકલ્પ. સંકલ્પના
શ્રોતનો સમાવેશ 'અગાધ' શબ્દ ઉપરથી
જા પ્રયોગ થયે છે.

અગાધ કરવું-મૂકવું = પાણી મૂકવું; સંકલ્પ
કરવો.

અગ્રાપિ ૧. વિ. (અગ્ર) ગાહિત; તટસ્થ.
૨. [સં. અગ્ર (અગ્ર) + અપિ (પણ)]
જ. અગ્રો પણ; આ દેહલે પણ.
૩. જ. અ. આ આવતમાં.
૪. જ. તોપણ; તથાપિ.

અગ્રિ ૧. [સં.] પુ. (પુરાણ) જોઈ મહિના-
ના સૂર્યની સાથે ફરનાર એક ગ્રહિ.
૨. પુ. (અપેક્ષિત) મુશ્કેલી આસપાસ કરતા
સમર્થિ મંડળમાંનો એ નામનો એક તારો;
'પુરોષીય કેદા અસાં મેજર'.
૩. પુ. (પુરાણ) બ્રહ્મદેવે માયુ વૈવસ્વત
મન્વંતરમાં ફરી ઉત્પન્ન કરેલ પુત્રમાંનો એ
નામનો એક. પૂર્વે પેદા કરેલ બધા માનસપુત્રો
મહાદેવના શાપથી મરણ પામતાં બ્રહ્મદેવે
કરેલ વ્રતના અગ્નિની સિખામાંથી એ ઉત્પન્ન
થયો હતો. આ અવતારે પણ એને અનસૂયા
એ હતી. એમને હત, દુર્વાસા, સોમ અને
અર્ષમા એવા ચાર પુત્ર અને અમલા નામની
સહનિષ પુત્રી હતી. દંડકારણ્યમાં રામ આ
ગ્રહિને અગ્રમને મળ્યા હતા. એણે રામનું
અદસસહિત આતિથ્ય કર્યું હતું અને અનસૂયા-
એ સીતાની પરોણામાં ફરી તેને પાતિવ્રત
સંનંધી નીતિ સમજવી હતી. એના વંશની
વૃદ્ધિ નવ ગ્રહિ વડે થઈ હતીઃ અગ્રિ, અર્ધગિરિ,
બાહુતક, મુદગલ, અતિથિ, વામરથ, સુમંથલ,
બીજવાપ અને ધનંત્ય. એના કુળમાં કુલ ૭
મંત્રદણ હતાઃ અગ્રિ, અર્ધસ્વન, સ્વવાય, અર્ધગિરિ,
અર્ધક અને પુવાતિથિ.

૪. [સં. અ (નહિ) + ગિ (ગય)]
પુ. (પુરાણ) બ્રહ્મદેવે સ્વાયંભુવ મન્વંતરમાં
ઉત્પન્ન કરેલ દસ માનસપુત્રમાંનો એ નામનો
એક. કર્મ પ્રજાપતિની અનસૂયા નામની
દીકરીને તે પરણ્યો હતો. એ સીપુત્ર એ
હતાં, અગ્ર ન હતાં. સંતાન હોય તો અગ્ર
થાય, માટે સંતાનની હાજરી તેણે જમતાં જો
દોષ ઉભર હોય તેની સામાન્ય રીતે આરાધના
કરી. કર્મમાર્ગમાં સહ્યા, વિપ્લવ, મહેલ ગણે
સરખા ગણાતા દોષ અગ્રે દેવ તેના પુત્ર
અથા, તેમાં હત એ વિપ્લવને, દર્વાસા સિવનો

તથા સોમ એ સહસ્રોત્તમ અવતાર મવા. મહા-
દેવતા સ્થાપતી સધળા માનસપુત્ર મરણ પામ્યા
તેમાં એ પશુ મરણ પામ્યો હતો.

મહાદેવ સુદિ ઉપન કરવાનો વિચાર કરતાં
તેમના સરીરમાંથી દોઢાની સુદિ ઉપન કર-
વાના કારણરૂપ એવા મરીચિ, અત્રિ, અનિરુદ્ધ,
કુવરવ, પુલહ, કંટુ, જુનુ, વસિષ્ઠ, ઘનુ અને
દશમા નારદ એ નામના દસ પુત્રો ઉપન મવા-
પુરુષોત્તમ મીલ

૫. પુ. ખલ્લાના પુત્ર અણ્ણતા સમર્પિયાનો એ
નામનો એક. તે સાત કાવિ આ પ્રમાણે દતાઃ
જૈતમ, ભારદ્વાજ, વિશ્વામિત્ર, જમદગ્નિ, વસિષ્ઠ,
કુવરવ અને અત્રિ. એણે અત્રિસ્મૃતિ ને અત્રિ-
સંહિતા રચ્યાં હતાં.

૬. પુ. મત્સ્ય પુરાણમાં જણાવેલ અદ્યાર મુખ્ય
શિષ્યપદમાનો એ નામનો એક. જુઓ શિષ્યપદ.

૭. પુ. વૈવસ્વત માતૃ મન્વંતરની ઓઝસીસમી
એકાદીમાં મેલેલ બ્રાહ્મ. જુઓ બ્રાહ્મ.

૮. પુ. (પુરાણ) શુક્રના ચાર પુત્રમણિ એ
નામનો એક. વેનપુત્રમાં જન્મેલ એક રાજાના
મ્તામાં ધન મામવા મેલેલ આ કાવિએ તે
રાજાને ઈશ્વર સાથે સરખાવી તેની સ્તુતિ કરતાં
એતમ કાવિએ તેનો તિરસ્કાર કરી કહ્યું હતું
રાજાને ઈશ્વર સાથે સરખાવી સ્તુતિ કરવી
જેવળ અયોગ્ય કહેવાય. આ એમાં જાનું કહેવું
ખરૂં તે સંબંધી સમગ્રમાં તકરાર ઊઠતાં નિર્ણય
માટે મ્તા સનતકુમાર પાસે ગયા. જાં અત્રિનું
કહેવું ખરૂં હતું. આ વાત રાજાને જણાવતાં
તેને ધણે સંતોષ મેલો, અને તેણે અત્રિને તેની
ધારણા કરતાં ધણું ધન આપ્યું.

૯. જી. અદ્યાર મુખ્ય સ્મૃતિમાંની એ નામની
એક. જુઓ સ્મૃતિ.

અત્રિગુણ [સં. અ (નહિ) + ત્રિગુણ
(ત્રણ ગુણ)] વિ. ત્રિગુણાતીતાં સત્, રજઃ
અને તમ એ ત્રણ ગુણથી પ્રતી મેલેલ.

અત્રિજ જુઓ અત્રિપુત્ર.

અત્રિજાત ૧. [સં. અત્રિ + જાત (જન્મેલ)]
પુ. મંદમા.

૨. [સં. અ (નહિ) + જિજ્ઞાસ (જિજ્ઞાસ)]
વિ. જિજ્ઞાસ.

અત્રિનેયજ [સં. અત્રિ + નેય (આંખ) +
જ (જન્મેલ)] પુ. અત્રિજાત; અત્રિ કાવિની
બ્રાહ્મમાંથી ઉપન મેલેલ મનાતા મંદમા કાવિ.

અત્રિપુત્ર ૧. [સં. અત્રિ + પુત્ર (પિત્ર)]
પુ. મંદમા.

૨. પુ. જિજ્ઞાસ.

૩. પુ. દુર્વાસા.

અત્રિમિથા [સં. અત્રિ + મિથા (સી)]

જી. અત્રિ કાવિની રહે અને કદંબ મુનિની
દીકરી અનસુયા.

અત્રિમત્સ્ય જી. (અત્રિ) ૪૮ પ્રદેશની
છવા.

અત્રિસંહિતા [સં. અત્રિ (એ નામનો એક
કાવિ) + સંહિતા (સંગ્રહ)] જી. વસુ-
મત્સ્યે આચાર સમજાવનાર અત્રિ મુનિએ
રચેલું એ નામનું એક ધર્મશાસ્ત્ર.

અત્રિમુન જુઓ અત્રિપુત્ર.

અત્રી ૧. [સં. અત્રિ] પુ. રાક્ષસ.

૨. વિ. અણ્ણ.

અત્રુદિત [સં. અ (નહિ) + ત્રુદિત (વિદિત)]
વિ. અણ્ણ; અત્રુદિત.

અત્રુદ ૧. [સં. અ (નહિ) + ત્રુદ (વિદિત)]
વિ. અણ્ણ; અત્રુદ.

૨. વિ. અણ્ણ; અત્રુદ.

અત્રુદક ૧. [સં. અ (વિદિત) + ત્રુદ
(વિદિત)] વિ. આપું; સંગમ.

૨. વિ. અણ્ણ.

૩. જ. છે જ, તદન.

અત્રુપ [સં. અ (વસનું) + ત્રુપ (સરખાવું)]
વિ નિર્વજ્જા, બેસરમ.

અત્રે [સં. અત્ર] જ. અત્રી; આ ઠેકણે;
અત્ર.

અત્રેષ ૧. [સં. અત્રેષ] પુ. (હિંદી) અત્રિ-
ના પુત્ર; અદમા.

૨. પુ. અત્રેષી નદીના કાંઠાને દિનાજપુર
જિલ્લાની અંદર આવેલો પ્રદેશ.

૩. પુ. જિજ્ઞાસ.

૪. પુ. દુર્વાસા.

અત્રેગુણ [સં. અ (અણ્ણ) + ત્રેગુણ
(ત્રણ ગુણો સમૂહ)] પુ. સત્, રજઃ અને
તમ એ ત્રણ ગુણો અણ્ણ. સાંખ્ય મ્તા
પ્રમાણે આ અવસ્થાનું પરિણામ મોટું અણ્ણ
ફેરવ છે.

અત્ર્યાશ્રમ [સં. અત્રિ (એ નામનો એક
કાવિ) + આશ્રમ (રહેઠાણ)] પુ. અત્રિ
કાવિનું તથેયન.

અત્રીક જી. એ નામનો એક મેષી રામ;
માંદી.

અત્રસક જુઓ અત્રસક.

અત્રસક પુ. (વિજ્ઞા) પહેલા મરણમાં સમજી,
જન્મ, સમજ અને સમજ મળી ૧૨ અણ્ણ,
બીજા મરણમાં તમજ, અણ્ણ, જન્મ, જણ
અને મુક એમ ૧૧ અણ્ણ, ત્રીજા મરણમાં

અણ્ણ, જન્મ, સમજ અને સમજ મળી
૧૨ અણ્ણ, તથા મેલેલ મરણમાં જન્મ,
જન્મ, સમજ અને સમજ એમ ૧૨ અણ્ણ-
વાળા સર્ગીય વર્તનો એ નામનો એક વિષમ-
રૂપ અણ્ણમેળ છે.

અણ્ણ ૧. જ. અર્થાતરોપકમ એટલે એક
બ્રાહ્મ પૂરી મવાથી બીજા બ્રાહ્મની સરખાત
અણ્ણવવા વપરાતો શબ્દ.

૨. જ. આપ્તપણું અણ્ણ સમમતા મતાવનાર
શબ્દ.

૩. જ. આનંતર એટલે 'ની પછી દોવાપણું'
વતાવવાને વપરાતો શબ્દ.

૪. જ. એ; ધારો કે.

૫. જ. તે પ્રમાણે; એ માટે.

૬. જ. તે બાદ; પછી.

૭. જ. તેથી; તેટલા માટે.

૮. જ. પ્રકરણ અણ્ણ અધિભાર દર્શાવનાર
શબ્દ.

૯. [સં.] જ. મંમજવાચક શબ્દ. આ શબ્દ
અણ્ણના કંઠને બેઠીને પ્રથમ તેના મુખમાંથી
નીકળેલ દોવાથી મંમજવાચક છે, એટલું જ
નહિ પણ તેના ઉચ્ચાર માત્રનું મવણ પણ
મંમજવાચક મનાય છે.

અણ્ણ શબ્દ ચાર અર્થમાં હોય છે. મંમજ,
અધિભાર, આનંતર અને અર્થાતરોપકમ.

અણ્ણબાજ

૧૦. જ. સરખાત કે પ્રારંભવાચક શબ્દ. જુના
સમયમાં લેખક પુસ્તકની સરખાત આ શબ્દથી
કરતા.

૧૧. જ. હંક મતાવનાર શબ્દ.

૧૨. જ. સવાલ પૂછવામાં વપરાતો શબ્દ.

૧૩. [મા. અહ] જ. હવે.

અણ્ણતિ ૧. જી. પહેલેથી છેલ્લે સુધીની
હકીકત; પૂરેપૂરા હકીકત.

૨. વિ. પૂરી; સંપર્ક.

૩. [સં. અણ્ણ (અણ્ણ) + ણિતિ (છેલ)]
જ. પહેલેથી છેલ્લે સુધી; સર્વથી આખર સુધી.

અણ્ણક [અ (નહિ) + આક (અમ)]
વિ. નહિ આકનાર.

અણ્ણક ૧. [સં. અણ્ણ (તેથી) + કિમ્
(કં)] જ. તેથી શું; તેમાં શું.

૨. જ. હા; એમ જ.

અણ્ણક જ. આકના વગર.

મુખક અણ્ણ એ શબ્દ અણ્ણ,

સાચર વચ્ચે અણ્ણ. આનંદકમમહોદધિ

અણ્ણ [સં.] જ. તેમ જ; વળી.

અણ્ણપથિક (અણ્ણપથિક) જ. મેલેલ; આકું-
અણ્ણ.

અમરવદ્ધ (અમરવદ્ધ) ૧. [સં. અમ (મુખી) + વદ્ધ (અમ)] જ. કિ. અમરવદ્ધ; અમરવદ્ધ; દિવાનું.

૨. જ. કિ. તકરાર થવી.
૩. જ. કિ. ફાંસી મારવાં.
૪. જ. કિ. રખડું; ભટકું.

અમરવદ્ધી (અમરવદ્ધી) ૧. [અમરવદ્ધી દિર્ઘાવ] જી. અમરવદ્ધી; દિર્ઘાવ.

૨. જી. તકરાર; ભટક.
૩. જી. રખડપાટ; રજગાટ.

અમરવદ્ધી (અમરવદ્ધી) જિ. રખડું; રજગાટ.

અમરવદ્ધ (અમરવદ્ધ) ૧. પુ. અમરવદ્ધ; અમરવદ્ધ.

૨. પુ. તકરાર; અમરવદ્ધી.
૩. પુ. રજગાટ; રખડપાટ.

અમરવદ્ધકુટાવું (અમરવદ્ધકુટાવું) [અમરવદ્ધ (અમરવદ્ધ) + કુટાવું (દિવાનું)] જિ. અમરવદ્ધ; દિવાનું.

અમરવદ્ધ (અમરવદ્ધ) ૧. જી. અમરવદ્ધ; હરકત.

૨. જી. અમરવદ્ધી મહેનત; મમ; હવાડી.
૩. જી. અમરવદ્ધ; દિવાનું.
૪. જી. કમરૂટ; માથાટ.
૫. જી. રખડપટ્ટી; રજગાટ.
૬. જી. ભટક; કળિયો.

અમરવદ્ધકુટામરવ (અમરવદ્ધકુટામરવ) જી. અમરવદ્ધ અવાની અને પાછા ફરવાની હોવાનું; અમરવદ્ધદિવાનું.

અમરવદ્ધી (અમરવદ્ધી) ૧. જી. અમરવદ્ધી નો માથા; હવાડી.

૨. જી. ટોચ; તકરાર.
૩. જી. દિવાનું; અમરવદ્ધી.
૪. જી. રખડપટ્ટી; ભટકમરવ.

અમરવદ્ધવું (અમરવદ્ધવું) ૧. જ. કિ. અમરવદ્ધવું; પમરવું.

૨. જ. કિ. તકરાર કરાવવી; ભટકવી મારવું.
૩. જ. કિ. ધણ અવરાવવા; આંટાફેર અવરાવવા.
૪. જ. કિ. ફોમટ મહેનત કરાવવી.
૫. જ. કિ. ભટકવું; ભટકવું.
૬. જ. કિ. રખડવું; રજગાવું.
૭. જ. કિ. વાપડે અમરવું; ઉડાવું.

અમરવદ્ધ (અમરવદ્ધ) ૧. [સં. અમ (મુખી) + વદ્ધ (અમ)] જ. કિ. અમરવદ્ધ; ભટકવું; દિવાનું; જે યીજનું જોરથી એકબીજાને અડકવું. અમરવદ્ધ પડવું = સામસામું દિવાનું; એકબીજા સાથે ભટકવું.

૨. જ. કિ. ફેટાળવું; અમરવદ્ધ નડવાથી થાકી જવું.

અમરવદ્ધ મરવું = (૧) આંટાફેર આપીને થાકી જવું. (૨) નાહક રખડવું.

૩. જ. કિ. મોઢા ખાવા; ધણ અમર.
૪. જ. કિ. તકરાર થવી; બોધાવાથી થવી; ભટક થવી.

અમરવદ્ધ પડવું-અમરવદ્ધ પડવું = ભટકી પડવું; તકરાર થવી.

૫. જ. કિ. નિરવેક પ્રવણ કરવો; વચરવી મહેનત પહોંચવી.
૬. જ. કિ. રખડવું; રજગાવું; ભટકવું; ફાંસી મારવાં.

અમરવદ્ધ (અમરવદ્ધ) જી. અંતરાય; અંતરસ; અમરવદ્ધો આસનથીમાં પ્રવેશ.

અમરવદ્ધી [સં. અમ (જેમનો સાચવતો સમ) + વદ્ધ (જેમનો ઉભો સમ)] જ. પહેલેથી છેલ્લે સુધી.

અમરવદ્ધર [સં. અસ્થિર (અમર) + પ્રસ્થાર (વિસ્તાર)] જિ. ટાપ્ટીપ થઈ વચરવું; અમરવસ્થિત; અમરવદ્ધર જેમનો અમરવદ્ધ પહેરવા કપડાવવું.

- અમરવદ્ધ ૧. જી. અમરવદ્ધ; અમરવદ્ધ.
૨. [અસ્થિર (અમર) + વદ્ધ (અમ)] જી. અસ્થિરતા; અમરવદ્ધ.
૩. જી. ઉત્તરવગ.
૪. જી. અમરવદ્ધ; અમરવદ્ધ.

અમરવદ્ધ સુખો અમરવદ્ધ.

- અમરવદ્ધ ૧. [સં. અસ્થિર] જિ. અમરવદ્ધ; અમરવદ્ધ; ધીરજ એક જોડાઈ.
૨. જિ. ઉત્તરવગ.
૩. જિ. અમર; અસ્થિર.
૪. જિ. અમરવદ્ધ; અમરવદ્ધ; અમરવદ્ધ; અમરવદ્ધ.

અમરવદ્ધ ૧. [સં. અમરવદ્ધ (અમરવદ્ધ સાચવનાર)] પુ. અમર અને એકમર પુરોહિત. ૨. પુ. એ નામનો આર વેદમંત્રિ એથી વેદ એના મંત્રણા અમરવદ્ધ અમરવદ્ધ અમરવદ્ધ અમરવદ્ધ અમરવદ્ધ અમરવદ્ધ એવાથી એને અમરવદ્ધિસ અને અમરવદ્ધિસ, તેમજ એમાં મુખ્યને અમરવદ્ધિસ કહેવું પ્રતિપાદન હોવાથી અમરવદ્ધિસ કહે છે. આ વેદમાં સમુદાય નામ આપેલ અનેક જાતના સાપ હોવા ઉપરાંત આપતિ, પાપ, સંકટ દૂર કરવાની અને સહીસહાયથી મેળવવાની પુખ્ત સ્તુતિ, તેમજ સંખ્યાબંધ સ્તોત્ર છે. એની પૈષ્ણ, દાતા, પ્રદાતા, રનાતા, રોગતા, અમરવદ્ધ, રોગકી, રોગકી અને અમરવદ્ધિસ એવી નવ

સાખા હતી. કેટલાક એ નવ સાખાનાં નામ આ પ્રમાણે મળ્યાં છે: પિષ્પલાદ, રોગકી, દામોદ, તોત્રાવના, અમરવદ્ધ, અમરવદ્ધ, કૌનખિના, રોગકીના અને અમરવદ્ધિસ. એ સાખામાંથી અમરવદ્ધ કેવળ ૨૦ કાંક, ૧૧૧ અનુવાક, ૭૩૧ સુક્ત અને ૪૭૮૩ મંત્રવાળી રોગકી સાખા મેળવી છે. ધનુર્વેદ એનો ઉપવેદ, અને પ્રમ, મુકુત તથા મંદુક એના મુખ્ય ઉપવેદ છે.

૩. પુ. એ નામનો વેદનો મંત્ર.
૪. પુ. અમરવદ્ધ મોટો પુત્ર.
૫. પુ. અમરવદ્ધ.
૬. પુ. સિવ.
૭. પુ. સ્વર્ગમાંથી અમરવદ્ધ પ્રથમ આવનાર કહેવાયો એ નામનો એક પુરોહિત. તે અમરવદ્ધ તેના મોક્ષમાંથી અમરવદ્ધ પુત્ર અને એક પ્રજાપતિ મનાય છે. અમરવદ્ધ તેને અમરવિદ્યા સીધી હતી. અમરવદ્ધ તેણે રમ્યાનું કહેવાય છે. કૌંમ મુનિની દીકરી સાંતિ તેની સ્ત્રી હતી.

અમરવદ્ધ ૧. [સં.] પુ. અમરવદ્ધ.

૨. પુ. (પુરાણ) અમરવદ્ધનો મૂર્તિમાન દેવતા. વેદના સ્થાપત્ય એટલે સિદ્ધસાત્ત સ્થિત એ અમરવદ્ધ ઉત્તર મુખમાંથી નીકળે હોવાનું મનાય છે.

૩. પુ. અમરવદ્ધ વરદા આઠસોમાં અમરવદ્ધ અમરવદ્ધ અને આઠસોમાં આપનાર અમરવદ્ધ. તેને અમરવદ્ધ પુત્ર અમરવદ્ધ એક પ્રજાપતિ પણ કહે છે. એથી વેદ અને અમરવદ્ધ આપેલ હતો. અમરવદ્ધ અને અમરવદ્ધનાં જ્ઞાન આપેલ હતું.

૪. પુ. સિવ.
૫. પુ. (પુરાણ) સ્વામંત્રવ મંત્રવતરમાં અમરવદ્ધ એ નામનો એક અમર. એ અમરવદ્ધ માનસ-પુત્ર હતો. કૌંમ પ્રજાપતિની સાંતિ નામની દીકરી એની સ્ત્રી હતી. તેનાથી એને મૃતમત, અમરવદ્ધ અને અમરવદ્ધિસ એ ત્રણ પુત્ર થયા હતા. આ ત્રણે અમરવદ્ધ એનું સામાન્ય નામ હતું. આ અમરવદ્ધ ત્રણે અમરવિદ્યા સંતેષે તે જાગના પદ નામના ઉદના સદાખ્યાની હતા. તે જાગના પુત્ર અમરવદ્ધ જ હતા.

૬. જિ. અમરવદ્ધ અમરવદ્ધ.

અમરવદ્ધિસ [સં. અમરવદ્ધ (એક નામ) + અમરવદ્ધ] પુ. કળિયુક્તનાં ત્રણ હજાર વર્ષ પહેલાં મહાભારતનો આરાંધ કાઢી તે ઉપર મંથ રમનાર એ નામનો કવિ.

અમરવદ્ધિસ ૧. [સં.] પુ. અમરવદ્ધમાં કુલ્ય સાઠસ; અમરવદ્ધ અમરવદ્ધ સાઠસ.

૨. પુ. ચત્ કમવનાર પુરોહિત; મુળગ્રામ.
અભવવેદ [સં.] પુ. ચાર વેદમાત્રો એ નામનો
છેલ્લો વેદ.

અભવવેદી ૧. [સં. અભવ (ચાચા વેદનું
નામ) + વેદિન્ (જાણનાર)] વિ. અભવવેદ
જાણનાર.

૨. વિ. અભવવેદ જાણનાર.

૩. વિ. અભવવેદનું કર્મ કરનાર અભવ કરાવ-
નાર.

૪. વિ. અભવવેદને અનુસરનાર.

૫. વિ. અભવવેદને ધર્મનું.

૬. વિ. નાસ્તિક; મહા વિનાનું.

૭. વિ. મહાશક્તિયું; ઠાક.

૮. વિ. વિદ્યાર્થી; હરકત કરનાર.

૯. વિ. સહ; ખળ; શુભ્યું.

અભવવેશિખા [સં.] સ્ત્રી. અભવવેદનું એ
નામનું એક ઉપનિષદ.

અભવવેશિર ૧. [સં. અભવવેશિરસ] જ. અભવવે-
વેદનું એ નામનું એક ઉપનિષદ.

૨. જ. તેતિરીય સાખાના વખતમાં પછીની
વેદી બનાવવામાં વપરાતી એક જાતની ઈંદ.

અભવવેશિર ૧. [સં.] પુ. અભવવેદનું અર્થિત
ચલુમાંનો એકો નામનો પુત્ર.

૨. સ્ત્રી. વેદની એ નામની એક કાચા.

અભવવેશિર ૧. પુ. એ નામનું એક ઉપનિષદ.

અભવર્ષા [સં.] પુ. એ નામનો એક કાપિ;
અભવર્ષા કાપિ.

અભવર્ષાધિપ [સં.] પુ. (અભવર્ષા) સુપ્રમુખ.

અભવર્ષાધિરસ ૧. પુ. અભવર્ષા અને અગિરાના
વંશનો પુત્ર.

૨. પુ. અભવર્ષા અને અગિરા ધુમિએ એવેલો
વેદમંત્ર.

૩. [સં.] પુ. અભવવેદ. મુખ્યત્વે કૃતિને તે
વેદના ઉપનિષદ જામને આ નામ આપ્યું છે.

૪. પુ. (પુરાણ) એ નામનો એક અભવર્ષા
નકુલરાજ ઉદાસન પરથી જન્મ્યો અને ઉદા
કૃતિથી પોતાના પદ પર આભોસ લાવે આ
કાપિએ એનો વહ ઉત્તમ રીતે માવાથી ઉદે
સંતુષ્ટ થઈ એને અભવવેદનું આભાર્યપણું આપી
મદમાં એનો જામ પચુ નહીં કર્યો હતો.

૫. જ. એ નામનું એક ગ્રામ.

અભવર્ષાધિર ૧. (પુરાણ) એ નામનો એક
કાપિ; અગિરા અને સતીનો પુત્ર. કૃતિ
ધુમિની દીકરી સાથે એની સ્ત્રી થાય. સ્ત્રીનું
બીજું નામ અભિ, અને એના પુત્રનું નામ
અભવેશિર હતું.

અભવેશ પુ. પ્રસ્તાવના.

અભવા ૧. સ્ત્રી. અવરંઝ.

૨. [સં.] જ. ક્રિયા; વા; કે; યા.

અભવવાર વિ. હવવાર; એક જ જણના હાથને
ટેવેલું.

આ એક તે એને અભવાર કહેલી છે =
આ એક એના વગર બીજાને દોહવા કે
આવા દેતી નથી.

અભવાનું ૧. જ. કિ. આથી અભવલે; ખમીર
ચાડું.

૨. જ. કિ. મીઠું ચાડું; મસાલો આપે.

અભવો [સં.] સ્ત્રી. પ્રારંભ; શરૂઆત.

અભવં વિ. (પારસી) દોહિયાર; જાંઘ.

અભા પુ. (પારસી) જરૂરથી ધર્મના
આગ્રહી કામોનો એ નામનો એકો અવ.

અભાક ૧. વિ. અભુષાનું.

૨. [સં. અસ્તાપ] વિ. તાપ વિનાનું; બહુ
ઊંડું.

૩. વિ. જાંઘ વગરનું; અવિધાંત; અવિરામ.

૪. વિ. પાર વિદનું; અમાપ.

મધુર સ્વર ઉચારી હર્ષ પામે અભાક.

સ્વપતરામ

૫. [પ્રા. અભવક] જ. અભાનક; અકરમાત.

અભામ ૧. જ. પઠોંચી ન સમજ એવી અભા.

૨. [સં. અભામ] વિ. અભામ; બહુ ઊંડું.

૩. વિ. અભવ; પુષ્કળ; ખૂબ.

અભાધિયો વિ. અંજાની એક જાત. તેને
અવતી પીળી ફેરી અભાધિમાં જ વપરાય છે.

અભાલું [અભવું (મીઠું મસાલો વગેરે તેમ
કર્ત)] જ. મસાલામાં નાખી રાખેલી

ખાંદની બીજ, મીઠું મસાલો આપીને જમી
જવ નહિ તેમ રાખેલાં ફળ, ઠંડ અને એવા

બીજા ખાંદના પદાર્થ; અભાલું અભાલુંના
સાત પ્રકાર છે: (૧) મેથિલ (મેથિલાનું);

ફેરી; મૂંઘ; મરચાં. (૨) મેળિયા-મેળજી
(મેળવાનું); ફેરી; આદુ; એરડ મરચાં. (૩)

મેળ (મીઠું લગ્ન રાત્રીના મેળવાનું);
ફેરી; આદુ; હળદર; લીંછુ; ફેરડાં. (૪)

રમરું (રાઈ ચાવેલું). (૫) દરિયા
(બીજા મસાલા સાથે દરિયાના મેળા પ્રમાણ-
વાનું). (૬) દિમિયું (બહુ દિમિયાનું). (૭)

બાદલું (બાદેલું).

૧. અભાલું કરવું = (૧) અભાલું બનાવવું.

(૨) નામનું ઘણી ચાડું; નિરર્થક રાખી
ચાડું; ઉપયોગ કર્યા વિના સંધરી રાખવું.

તારા સંક્રમરનું કરને અભાલું, મારી સાથે
ચંદ્રવન આલ રે.—નરસિંહ

૨. અભાલું બનાવવું તેનું વરસ બનાવું =
જવલે મગતા પ્રસંમને લાગકારક રીતે
સાચી નહિ સેનારનું બધું બગડે છે.

અભામજી જ. આથી ખાપવાનો બદલો.

અભાર [પ્રા. અભાર] પુ. સહાયતા; મદદ;
વહાર.

લાજ ફાસની રાખવા, ધાને નામ અભાર.

હસલ

અભાવનું ૧. જ. કિ. અજાણનું.

૨. જ. કિ. બીજું માણસ આથી એમ કરવું;
બીજા માણસ પાસે અભાલું અભવા અભાલુનો

મસાલો તેમજ કરાવવો; અભાલું નખાવવું.

૩. જ. કિ. સમવનું.

અભાનું ૧. જ. કિ. અજાણનું; ઘાડી જનું.

૨. જ. કિ. અભાલુને લાગે ચડું; મીઠું
મસાલો આપે.

૩. જ. કિ. એકાકાર થઈ જનું.

૪. જ. કિ. ખમીર આવવું.

અભાલુ ૧. [સં. અસ્તાપ] વિ. અભામ;
બહુ ઊંડું.

ખીજક કાક ને સુરક ખડ, વડો નીર અભાલુ,
ટેલો પડે મળે, (વાળો) એવો રૂપ કાલક.
મળ-ટેલોનો કુહો.

૨. વિ. અમાપ; પાર વિનાનું.

સંપ સહિત થઈ સંયો,

અભામત મળી અભાલુ.

સ્વપતરામ

અધિર ૧. [સં. અધિર] વિ. અધિર;
અચળ; નાસવંત.

૨. વિ. અભાવમાન.

અધિષ્ટ જ. ડુર્બન; અસભ્ય માણસ.

અધો પુ. જમતાં બાકી પડેલો રહેલો જામ;
છંદ; જમતાં બાકીમાં છંદોનું અણનું.

અધિતિ [સં. અધ (લેખનો સામનો કરવો)
+ તિ (લેખનો છોડો કરવો)] જ. પહેલે-
થી છેલ્લે સુધી; શરૂઆતથી અખર સુધી.

અધિતિ વાત કહોને. દોહનશામ પંચા

અધેલી સ્ત્રી. બૂંટાની આમરનાં, સાઈ, રસ-
ભાં અને છુટાં જાનવલો એ નામનો એક

જાતનો છે. અદરજ એક અંખના કુખાવા
ઉપર તેનાં જાન વાડી ચોપડે છે.

અધોક [સં. અ (નહ) + ઓક (ચોડું)]
વિ. નેશુમાર; અર્થહિન.

અધોમ ભુજો અધોક.

અધોદી ૧. [સં. હસ્ત (હાથ) + દિતિ
(ફેરવણી)] સ્ત્રી. મહાવરો; હથોટી; હાથથી
કામ કરવાની રીત.

અનવર્તમાન

૨. છી. શીઘ્રીના ઊગતા રસમાં પામેલો
આકુના કમનો હારો.

૩. છી. હથે; એ પાવાથી હાથમાં આવી
જતો હાથ.

અધોડી (અધોડી) છી. હથેડી; હથેડાથી
નાના કદની ટીપ્પણી; નાનો અધોડો.

અધોડો (અધોડો) ડું. હથેડો.

અધોપો ડું. આધાર; ટો; આસરો.

અધોભ [અ (નહિ) + ધોભ (અંત)]
વિ. હા વિનાનું.

અધોર [હિ.] વિ. અધાન; પ્રાણ; ધર્મ.

અધોરનાન [પહે. આતર (આતર) + વન
(અવાવું)] ક. (ધારણી) આતરને લગતું
કામ કરનાર; આધવન; અધર્વ. દત્તર, મોનેદ
વગેરે તે કામ કરે છે.

અધોભ ડું. (પુરાણ) વૈદ્યના મહિનાના સર્પ
સાથે રહેનાર વડ.

અધુ ૧. [સં.] છ. ધિ. (ધાતુ) ખાતું. તે
ઉપરથી થયેલ સન્ધો; અભ; અનાભ; અદન.

૨. છ. ધિ. નાસ કરવો.

૩. છ. ધિ. હાડી ખાતું.

અધ [સં. અર્ધ; પ્ર. અર્ધ] વિ. અર્ધ; અર્ધ.
અ સ્વરૂપ બીજા સ્વરૂપ સાથે ભેદાનુભવ વપ-
રાય છે. જેમકે, અધોર, અધ્યક્ષ, અધ્યુષો,
અધ્યાત્મ, અધ્યત્મ, અધ્યસ્તર, અધ્યાત્મ, અધ-
વસો.

અધોધાતું (અધોધાતું) વિ. અર્ધુ ધાતુ.

અધક [સં. અધિક] ૧. વિ. અધિક; વધારે;
વધારાનું.

અધક મહિનો એ વધારાનો માસ; પુરોષોત્તમ
માસ.

૨. વિ. અગતીતરી; અધ્યક્ષ.

અધકચક્ર ૧. [અધ (અર્ધ) + ચક્ર (ચક્ર)]
વિ. અર્ધુ કચરો; અર્ધુપર્યુ ભાગે; એવું
જેવું આકે.

૨. વિ. અર્ધુ; અર્ધુપર્યુ; અધીવાર વગરનું.

૩. વિ. પાકીને અગતર નરમ ન થયે; અર્ધપાક.

૪. વિ. માર મારીને એમકે કરી નાખે; અપસરનું.

અધકચક્ર ૧. [સં. અધિક (વધારે) + ચક્ર
(ચક્ર)] વિ. અધિકે; વધુ પડતું એવા
કરે એવી અગતવાળું; એવા; સ્વરૂપ; વાચાણ; વાતોડિયું.

૨. વિ. માર મારીને એમકે; અધકે; અધકે; અધકે; અધકે.

અધકે (અધકે) [સં. અર્ધ (અર્ધ) +
કે (કે)] વિ. અધે હાથ પડે ને તેમે
હાથ પડે એવું; એકે અધકે એકે વધારે
એવું.

૨. વિ. એકે નહિ અને કાંઈએ નહિ એવું;
દરેકથી વગરનું; અર્ધકે; અર્ધવધુ; અધકે.

૩. [અધિક (વધારે) + કું (અનુવાચક
અનુ)] વિ. દેહધાતું; વધારે પડતું કાંઈ.

૪. [અધ (અર્ધ) + અધ (અર્ધ)] વિ. એ
પરમેશ્વર અગતરના ટો આપી સરીરના બીજા
આમને અધર કમકો સખી એકે; જેવળ
પમ પડ સરીરનું વળન રેડી એકે, અધક.

અધકપાંચગિયું ૧. [અધ (અધિક) +
પાંચગિયું (પાંચગિયું)] વિ. એકાદ અનિદ
અંત વધારે હોય એવું; દેહધાતું; વાપડું.
એકાદ પાંચગિયું વધારે હોય છે એવી ભૂતી
માનવાને લીધે મોટે ભાગે હાથમળી જાતને
અધ વિશેષ અધાય છે.

૨. વિ. એકવાળું. જે અગતરના પડખાનું એ;
પાસળું હું હોય તેને અધકપાંચગિયો કહે છે
તે એકવાળું અધાય છે.

૩. વિ. અધી.

૪. વિ. નોશાની; અધ્યાત્મ.

૫. વિ. મોટા તથા પેસે ન છરવી કાઢી.

૬. વિ. વાટકું; એકમાં વાત ન દીધે કરે
એવું; વાતોડિયું.

૭. વિ. દસ્તવનાઈ; અધી.

અધકપાંચગિયું બુધો અધકપાંચગિયું.

અધકબો ૧. [અધ (વધારે) + બો (બો)]
વિ. અધક; અધકે; વધારે; અધકે.

૨. વિ. આખાએ; કડું એકવાળ.

૩. વિ. કડી પડે તેવું.

અધકમાસ [અધ (અધિક) + માસ
(મહિનો)] ડું. અધિક માસ; પુરોષોત્તમ માસ.

અધકસાવડું (અધકસાવડું) વિ. વમમાં વડું
એવાનું એકવાળ.

અધકસાવડું (અધકસાવડું) વિ. આપણા
કરનાર; આડિયું; વાલમેલ કરે એવું.

અધક ૧. [સં. અધિક] વિ. અધિક; વધારે.
૨. વિ. ખૂન; ધણું.

અધકેરું (અધકેરું) ૧. વિ. અધક; વધારે.
૨. વિ. ધણું; અંત.

એકે અધ કે એ અધકેરું

પ્રમાણ

અધકે ૧. [સં. અધિક (વધારે) + તર
(વિશેષણ) અવાવનાર પ્રભવ] વિ. અધકે;
વધારે.

૨. વિ. ધણું; ખૂન.

અધકે તથા અધકે ૧. અ. અધકે

અધક ૧. [સ. અ (નહિ) + ધક (અધક)]
વિ. અધક; અધકે; અધકે; અધકે.

૨. વિ. પ્રમાણ; આલ; અધાવધ.

૩. [સં. અ (નહિ) + ધક (દોષિવાર)]
વિ. અધ; એવડ.

અધકે [સં. અર્ધ (અર્ધ) + કું
(અનુવાચક)] જ. અધી પગ; અધા વાર.
નાપત ન મૂકે, અધકે મન થી રે.

નરસિંહ

અધકેના છો. અધકેના; અધકેના.

અધકે છો. એકરી; અધકે.

દશ થામે, એ અધ મનો, એ અધકે વડેથી.
પ્રમાણ

અધકે ૧. [સં. અ (નહિ) + ધક (અધક)]
વિ. અધક; અધકે; અધકે.

૨. વિ. ઠાક; અધક.

૩. [સં. અ (વિશેષ અવાવનાર) +
ધક (અધક)] વિ. અધક.

૪. [સં. અ + ધક] વિ. ધકે એકે
ધામિક કિયાને અંતે અધકા થવ વગરનું.

૫. વિ. પ્રતિક; વિરુદ્ધ.

૬. વિ. એવું; અધકા થવનું.

૭. વિ. વડ અને એવી ધામિક કિયામાં
ધકે અધકાને અધકા.

અધકે ૧. [અધ (અર્ધ) + એક (એક)]
વિ. અધક; અધકે; અધકે.

૨. વિ. એકવાળ અવાવનાર; એવું એકવાળ.

૩. વિ. અધકે; અધકે.

અધકે ૧. [અધ (અર્ધ) + એક (એક)]
વિ. અધકે; અધકે; અધકે.

૨. વિ. અધકે અને એકે અધકા થવનું.

૩. વિ. અધકે.

અધકે [અધ (અર્ધ) + એક (એક)]
વિ. અધકે; અધકે; અધકે.

૨. વિ. અધકે અને એકે અધકા થવનું.

૩. વિ. અધકે.

અધકે ૧. [અધ (અર્ધ) + એક (એક)]
વિ. અધકે; અધકે; અધકે.

૨. વિ. અધકે અને એકે અધકા થવનું.

અધકે ૧. [અધ (અર્ધ) + એક (એક)]
વિ. અધકે; અધકે; અધકે.

૨. જ. માટી તથા જાણ કરમ કરી રોક માટે કરાતું નંધાણ; જાણમાટીનું નંધાણ.

અમરવદ્ધો [સં. અ (નહિ) + દત્ત (બહેન)]
વિ. નહિ દામેલું; નહિ બહેનું.

અમરવદ્ધોશીલ વિ. (વિદ્યાન) સગમી ન હો
એવું; અદાલત; બગવાનના મુલ્ય વગરનું; અદાન-
શીલ.

અમરવદ્ધો ૧. [અદ (અરધ) + ધટતું
(ધેન)] વિ. અધ્યપટનું; ગેરવજબની.

• અમરવદ્ધો બોલાયું હોય તો
ખમા કરો અપરાધ- પ્રમાણ

૨. [અદ (અધિક) + ધટતું (ધેન)]
વિ. વધતું ઓછું; ઓછુંવતું.

અમરવદ્ધી (અમરવદ્ધી) ૧. [અદ (અરધ) +
ધટી (ધણ)] છો. અરધી ધટી; ધોડી વાર;
દૂક વખત.

૨. જ. જરા વારમાં; ધોડા વખતમાં.

અમરવદ્ધી [હિ.] જ. અર્ધચક્ર; અરધું ફૂગાળું.

અમરવદ્ધી [હિ.] વિ. સહેજ ધવાયેલું; ધોડી
ધન પામેલું.

અમરવદ્ધી ૧. [હિ.] વિ. અરધું બહેનું.

૨. વિ. અર્ધ અવાઈ મચેલું.

અમરવદ્ધી ૧. [સં. અ (નહિ) + દત્ત (આપેલું)]

જ. ગેરકાયદેસર અને પાછી લઈ લેવાય
એવી બહિષ્કાર; સ્વેચ્છાથી આપવામાં ન આવી
હોય તેવી ભેટ.

૨. [સં. અ (નહિ) + દત્ત (દાન)]
વિ. કબૂલ; કૃપણ; બખીલ.

૩. વિ. ખાસ; સ્વકીય; સ્વાધીન; સ્વસ્તક.

૪. વિ. ગેરકાયદેસર આપેલું.

૫. વિ. જેનું લગ્ન થયેલું નથી એવું; અપરિ-
ણીત; અવિવાહિત.

૬. વિ. નહિ આપેલું; વગર આપેલું.

૭. વિ. પાણું ખેંચી લીધેલું.

અમરવદ્ધી ૨ [સં. અ (નહિ) + દત્ત (દીધેલું)
+ કર (વેર)] વિ. મહેસબ ન કરનાર;
બાહીશર; અકરદાશી.

અમરવદ્ધી ૩ [સં.] જ. (જેન) જે વસ્તુ
આપેલી ન હોય તેનું મહત્વ; અપહરણ; ચોરી.
જેના તથા જે છે: કબાલતદાન, ભાગાલ-
દાન, કબલાવાલતદાન. કાઈ વાર જે વસ્તુ
માને છે: સ્વામી અલતદાન, કૃપ અલતદાન.
તીર્થકર અલતદાન, મુઠ અલતદાન.

અમરવદ્ધી ૪ [સં. અ (નહિ) + દત્ત
(દીધેલું) + દાન + વિરમણ (નિરૂપિત)]

જ. ચોરી ન કરવા સંબંધી આવકનું એ નામનું
એક વત.

અમરવદ્ધી ૧. [સં. અ (નહિ) + દત્ત
(દીધેલું) + કર (લઈ લેવા)] પું. ચોર.

૨. વિ. અપહરણ લઈ લેનાર; ચોરી કરનાર.

અમરવદ્ધી ૨. [સં. અ (નહિ) + દત્ત
(આપેલું) + કર (દાન)] વિ. કાઈએ
મદદ ન કરી હોય એવું.

૨. વિ. બખીલ વગરનું; બિચલમાટી.

અમરવદ્ધી ૩. બુદ્ધિ અલતકર.

અમરવદ્ધી ૧. [સં. અ (નહિ) + દત્ત
(દીધેલું)] છો. લગ્નમાં નહિ દીધેલી કન્યા;
જેનો વિવાહ કરેલ ન હોય એવી કુંવારણ.

૨. વિ છો. દાનમાં અપામેલી ન હોય એવી.
જેમકે, અલત્ત ગાય; અલત્ત ભૂમિ.

અમરવદ્ધી ૨. જ. (બોલ) હક અનુસાર
માટેનું એ નામનું એક ભુમો કપાળ.

૨. [સં. અલત (નહિ દીધેલું) + અલત
(લેવું તે)] જ. પારકી વસ્તુ ધણીની સંમતિ
વિના લઈ લેવાયેલું; ચોરી; અપહરણ.

પ્રાણપાત્રમાંથી નિરૂપિત, બહુ બોલવામાંથી
નિરૂપિત, અલત્તદાનમાંથી નિરૂપિત અને પરિ-
વરમાંથી નિરૂપિત આ ચાર વચનો પાર્શ્વ
ઉપરેલ કરતા. પુરુષવત

અલત્તદાનવિરમણવત જ. ચોરી ન કરવા
સંબંધી આવકનું ચીજનું વત. તે વત પાળનાર
પ્રાર્થની અનુચ્છાપેલી નજીની ચીજ વસ્તુ લેવું
નથી.

અલત્તદાન ૧. (બુ. ક.) આવકના બાર વત
માટેનું ચીજનું વત.

અલત્તદાનથી [સં. અલત (નહિ દીધેલું) +
આલમિન (લેનાર)] વિ. દાન વગર લેનાર;
ચોરી કરનાર.

અલત્ત ૧. [હિ.] પું. ભાવ.

૨. પું. સંખ્યાનું ચિહ્ન; સંકેત.

૩. [હિ.] જ. સંખ્યા.

૪. [હિ.] વિ. એજ; સાર.

અલત્ત ૨. [સં. અલ (ખાલ)] જ. ખોરાક;
ખાન.

૨. જ. બેચન; બચણ.

૩. [અ.] જ. વહન, ધિસ્તી અને
મુસલમાન મત મુજબ સ્વર્ગનું ઉપવન. ત્યાં
ઈશ્વરે અલત્તને બનાવીને રાખ્યો હતો.

અલત્ત ૧. વિ. નામનું.

૨. [અ. અલત (નાનાક)] વિ. નીચ;
હલકું; નીચા દરજ્જાનું.

૩. વિ. પાસેનું; નજીનું.

૪. [અ. અલત (નાનાક)] વિ. માથાની;
સામાન્ય.

૫. વિ. રોક; મરીબ.

અલત્ત ૧. [અ. અલત (નીચું) +
વ (અને) + આલ (લેવું)] પું. જ. જ. રોક
અને રાખ.

૨. વિ. મરીબ અને લવંગર; નીચ અને ઉચ્ચ.

અલત્તનીચ [સં. અલ (ખાલ)] વિ. ખાવા
લાયક; ભણ.

અલત્ત ૧. વિ. અરધું પચેલું.

૨. વિ. જેમાંનું પાણી સુકાઈ ગયું ન હોય
તેનું; ઢીલું; અમરડું.

૩. [સં. અર્ધ (અરધ) + પચ (પાચવું)]
વિ. નહિ સિંચાયેલું.

અલત્તપિચાળું [સં. અર્ધ (અરધ) + પટ
(પટ) + આલ (પાટવું)] વિ. અરધું મીચેલું.
અલત્તપિચાળી અર્ધે ઢીલું ઢાંખવા રે.

અલત્ત ૧. [સં. અર્ધ (અરધ) + પટ (પટ)]

વિ. અરધું બીડેલું; અલત્તપિચાળું.

અલત્ત [હિ.] પું. પાણીનો અર્ધો ભાગ;
નવરાંક; સેરનો આઠમો ભાગ.

અલત્તિ [સં. અલતિ] જ. હણ પણ; અલતિ.
ભાગ્ય મિલુ બધા રે

અલત્ત અર્ધ અલતિ બહુ વક. દવારામ

અલત્ત ૧. [હિ.] વિ. અર્ધ પેટ ભરાય
તેલું.

૨. વિ. જોઈએ તેથી ઓછું.

અલત્ત ૧. છો. નીતિ.

૨. છો. મર્યાદા અને વિનય સુચરે એવો
હરીઓ મર્યાદા; અને હાથ ટાણી આમગથી
વાળા જાતી ઉપર સામસામી બમલમાં અડકે
અથવા તેની નજીક રહે એવી રચના. લટકતા
જમણા હાથની પેઢી મૂડી વાળી તે ડાબી
તરફની બમલમાં અને તે જ પ્રમાણે ડાબા
હાથની મૂડી જમણી બમલમાં એવી રીતે
રાખવી કે જેથી બંને હાથનાં ઢાંડાની બંન-
એકઠી આઠાર ખાંડી પડે.

અલત્ત કરવી-બીડવી-વાળવી = (૧) બંને
હાથ ટાણી આમગથી વાળી જાતી ઉપર
સામસામેની બમલ સુધી પહોંચાડવા. (૨)
વિશેષ દેખાડવો; મર્યાદા દેખાડવી; માન
આપવું.

૩. [અ.] છો. મલાળે; બમલ-મા.

મહોલ જનની અલત્ત રાખવી,

બાળને શિક્ષા દેવીશ. દવારામ

૧. અલ્પ લેખની-લેખની-મુદ્રની = મર્વાલ
ન રાખવી.
૨. અલ્પ મુદ્રવર્તી = પોતાને બાસ્કર
લેખવો.
૩. અલ્પ રાખવી કે અલ્પમાં રહેતું =
મલાળમાં રહેતું.
૪. [અ. અલ્પ (તે વિનયી હતો)]
જી. વિનય; વિવેક; સમ્મતા; નમ્રતા.
૫. [અ.] જ. કિ. (ધાતુ) તે વિનયી હતો.
જા ધાતુ ઉપરથી નીચેલા કબ્બે: અલ્પ =
(૧) નીતિ; (૨) વિનય. આલ્પ = (૧) વંદન;
(૨) વિનય. અલીપ = (૧) વિદાન; (૨) શિષ્ય-
તાલીપ = (૧) શિષ્યા; (૨) સુધારણા.
અલ્પમાર્ગ [કિ.] જી. નીચળી બે સરને
બાને વહેતું.
અલ્પતર ૧. જી. અલ્પ વાળીને તરવાની
ક્રિયા.
૨. જિ. અલ્પ વાળીને તરનાર.
અલ્પદ ૧. જિ. અલ્પકલ્પ; સંતપ્તમત.
૧. અલ્પદ રહેતું = સતપમાં રહેતું; અધ્યર
લટકતું.
૨. અલ્પદ રાખતું-રહેવા રેતું = (૧) અ-
લ્પકલ્પ રાખતું; કઈ પણ નિયમ કર્યા વિના
રાખતું. (૨) અનામત રાખતું.
૩. [સં. અલ્પુત] જિ. અલ્પુત; વિચિત્ર.
અલ્પદ રવાની અટલ અનાલ. અર્પ
૪. [સં. અર્પ (અરપું) + અલ (અલિપ્ત)]
જિ. અર્પૂ; અર્પ્ય.
૫. જિ. મોષમ; અનિશ્ચિત; અસ્પષ્ટ.
તેનું અર્થે ચૂકી હદ.
તાકે નિશાન લી છે અલ્પદ. અર્પ
૬. જિ. હિસાબમાં લીધા વિનાનું; ઉપસક.
અલ્પદા જ. અલ્પુત રીતે.
પર્વતચિત્ત બરહ અલ્પદા. અર્પ
અલ્પ અના ૧. [કિ.] જિ. અર્પ્ય; અર્પૂ.
૨. જિ. અરપું તૈયાર થવેલું.
અલ્પસર [અલ્પ (વિવેક) + સર (સાથે)]
જ. વિવેકસર; આતપૂર્વક; નમ્રતાથી; અલ્પ
રાખીને.
અલ્પીય ૧. [કિ.] જ. અલ્પ
૨. જ. અર્પ્ય.
અલ્પીય (અલ્પીય) જિ. અરપું બીડેલું.
અલ્પેલું જિ. વર્ણસંકર.
અલ્પવિષ ભુજો અલ્પવિષ
અલ્પવિષ [સં. વર (ને) + અલ્પવિષ
જ. નસીબમાં હતો તેમ બનશે એવી આશ
વાનું આશુસ.

અહભાગી [સં. અધિ (વધારે) + ભાગ (નસીબ)] વિ. મોટા ભાગવાળું; અહભાગી; નસીબદાર.
અહિંસા ૧. [સં. અ (વિરુદ્ધ) + હિંસ (હેઠું)]
 વિ. અનશ્વ; શત્રુ.
 ૨. વિ. અપાર; અનંત.
અહિંસાહુ [સં. અહિંસ (અહિંસ) + હુ (ઉપાસના)] વિ. અહિંસા મોલે ઉપાસનાર.
અહમ ૧. [અ.] છી. મેરુદાનરી; વિન-
 હાતી.
 ૨. છી. હના; વિનાશ.
 ૩. છી. શત્રુ.
 ૪. [અ (નહિ) + હમ (હમન કરવા એક)]
 વિ. કાનૂમાં ન રહેતું; અહમ.
અહમલુ ૧. [અહ (અરહુ) + મલુ]
 પું. અહમલુ; મલુનો અરહિ ભાગ.
 ૨. પું. અરહા મલુ વળતું તેણું; અહમલુએ.
 ૩. વિ. અરહા મલુના વળતું.
અહમલુએ ૧. [અહ (અરહુ) + મલુ]
 પું. અહમલુનું અપ.
 ૨. પું. અહમલુએ; અહમલુનું તેણું.
 ૩. વિ. પું. અહમલુ વળતો; અરહા મલુનો.
અહમતનરેહી [અહમ (ન હોવાનું) +
 તનરેહી (હાજરી)] પું. મેરુદાનરી સમને
 હવો તીકાની અવ અવ હારી અવપતું.
અહમનિશાન ૧. ક. નવલિચતી મિલાત.
 ૨. [અહમ (મેરુદાનરી) + નિશાન (ભાગ-
 વાનું ચિહ્ન)] વિ. નિશાની વસતું; મિહ
 વિનાનું.
અહમનીશ [સં. અ (નહિ) + હમનીશ
 (અહાં શો એક)] વિ. કાંત કરવાને અવરે;
 અહમ.
અહમરખા [હિ.] છી. કુમળથી પાકી
 નિષ્કળતા.
અહમસુખ ૧. [અ. અહમ (મેરુદાનરી) +
 સુખ (મેલવણી)] ક. આમીવાણે પુરાવે.
 ૨. ક. મુદ્દમામ પુસવને અલગ.
 ૩. વિ. હલત વિનાનું; પુરાવાની આમીવાળું.
અહમસ ૧. [સં. અર્થ (અર્થ) + અસ
 (અહિંસ)] પું. અરહે અહિંસ.
 ૨. [શ. અહમસ] છી. અમરે; પ્રેમ.
 ૩. છી. તપસ; પરિકા.
 ૪. છી. મુમાર; અંદાજ.
અહમુડ [સ. અર્થ (અર્થ) + અ
 (એક)] વિ. અર્થ મરેણું; અહમુડ.

અદમ્ય [સં. અ (નહિ) + દમ્ય (રાહી રાખ એવું)] વિ. અદમ્ય ન રાહ્ય એવું; અદમ્યનીય; નિરંકુશ.

અદમ્ય [સં. અ (નહિ) + દમ્ય (રાહ્ય)] વિ. નિર્દમ્ય; કુર.

અદમ્યતા [સં. અ (નહિ) + દમ્ય (રાખ) + તા (પદ્યું)] છી. કઠોરપદ્યું; કુરતા.

અદમ્ય [સં. અ (નહિ) + દમ્ય (રાહ્ય)] છી. કુરપદ્યું; અદમ્યતા.

અદરક ૧. પુ. લાંબાં ખંડાં અને લીખા કંવાળાં મરખ પ્રદેશમાં ઊભાં મણેક ૧૬ ઊંચાં એ નાખતાં એક છેડા તેના કંક મસાલા, ચટણી, આશણ અને ફવાના ઉપ-યોગમાં આવે છે.

૨. [સં. અર્દક (આડ)] ક. આડું; લીટી સડ.

અદરકવું સ. કિ. હાંતું જમાવવું; અધરકવું; આખરકવું.

અદરખ ૧. [સં. અર્દક (આડ)] પુ. આડુનો છેડ.

૨. ક. આડું; અદરક.

અદરતિયા [કિ.] પુ. મધરાતે જન્મેલો પુરુષ.

અદરતું [સં. અ (નહિ) + દમ્ય (રેખાય એવું)] વિ. (આખ) ન એઈ રાહાય એવું; અદમ્ય.

અદરસ [સં. અર્દક (આડ) + રસ] પુ. આડુનો રસ; આડુને કચીને કાઢેલું પાણી.

અદરાવણું ૧. [સં. આદ (માન આપવું)] વિ. લામના લગ્નથી બંધાયેલું; સગપણ બનેલું.

૨. વિ. રાડ કરેલ.

અદરાવણું ૧. સ. કિ. (પારસી) નામ પડવું.

૨. સ. કિ. રાડ કરવું; આણ કરવું.

૩. [સં. આદ (માન આપવું)] સ. કિ. (પારસી) સગર્ષ કરવી; વેશવાળ કરવું; લામના કાલકાર કરવા.

અદરાવું ૧. સ. કિ. (પારસી) નામ પડવું.

૨. સ. કિ. રાડ કરવું; આણ કરવું.

૩. [સં. આદ (માન આપવું)] સ. કિ. (પારસી) સગર્ષ કરવી; પરણવાને બંધાવું.

અદરો પુ. (આખ) આઠો; કારીગરની ફરીયાદ દિવસ, અણેળો.

અદર્શ ૧. [સં. અ (અન્ય) + દર્શ (અમા-વારણ)] પુ. અમાવારસ પછીને બીજે દિવસ; બીજાને દિવસ.

૨. [સં. આદર્શ (અરીસો)] પુ. અરીસો; આયતો.

૩. [સં. અ (નહિ) + દશ્ (એક)] વિ. નહિ દેખાતું; અદશ્ય.

અદર્શન ૧. [સં. અ (વિરુદ્ધ) + દર્શન (જ્ઞાન)] જ. (વેદાંત) અવિદ્યા. તેના આર પ્રકાર છે. તે પોતાના આશ્રયરૂપ ચિત્ત સ્ફુટિત પ્રલયકાળે પ્રકૃતિમાં લીન થાય છે, અને મર્જન વખતે સ્વચામના વડે ચિત્તને ફરી ઉત્પન્ન કરી તે તે પુરુષ સાથે વિશેષરૂપે જોડે છે.

૨. જ. અવ્યક્ત; અધરક્ષક, કેમકે તે અદશ્ય છે.

૩. [સં. અ (અભાવ) + દર્શન (દેખાવ)] જ. આકાશી પદાર્થનો અસ્ત.

૪. જ. દર્શનનો અભાવ; અદશ્યપણું; તિરોબાવ પુત્રી ઉપરના સોકોને બંદ બાંહે આવવાથી સૂર્યનું દર્શન થતું નથી તેથી તેઓ સૂર્યના અદર્શનને સૂર્યમહાશ્વ ચરેકું કહે છે.

અવિતરિત્વસ

૫. જ. નજર બહાર થતું તે.

૬. જ. (બાહ્યરૂપ) ભેષ.

૭. જ. વિનાશ; મરણ.

૮. વિ. (જૈન) ધિયુદ્ધિ નિદ્રાના ઉદ્વેગનું

૯. વિ. દર્શન વિનાનું; દેખાવ નહિ એવું.

૧૦. વિ. દટિ વિનાનું; આંધળું.

૧૧. વિ. પરાશ.

૧૨. વિ. (જૈન) સમકીલ એટલે શુદ્ધ જ્ઞાન વિનાનું; મિથ્યાત્વી એટલે જોડા જ્ઞાનપણું.

અદર્શનપરીપલ [સં. અદર્શન (દર્શનનો અભાવ) + પરિપલ (સહન)] પુ. (જૈન) સૂક્ષ્મ પદાર્થના દર્શનનો અભાવ સહન કરવા-પાત્ર.

સૂક્ષ્મ અને અતોદ્રિષ્ટ પદાર્થોનું દર્શન ન થવાથી સ્વીકારેલ જ્ઞાન નકામો બાસે જ્ઞાન વિરેખા મહા કેળવી તે રિયલિટી પ્રસન્ન રહેવું તે અદર્શનપરીપલ.

અદર્શનભાવ [સં. અદર્શન (અદશ્યપણું) + ભાવ (સ્થિતિ)] પુ. ન દેખાવાપણું; અદશ્યતા; તિરોધાન.

અદર્શનીય ૧. [સં. અ (નહિ) + દર્શનીય (જેવા કાચક)] વિ. કલ્પ; કુખડું.

૨. વિ. ન દેખાવ એવું; ન દેખી સકાય એવું.

૩. વિ. નહિ જોવા જેવું.

અદર્શમાન [સં. અદશ્યમાન] વિ. ન દેખાવ એવું; અદશ્ય.

અદર્શાત્મક [સં. અદર્શ (નહિ દેખાવ તેવું) + આત્મન (સ્વરૂપ) + ક (વાતું)] વિ. જેનું સ્વરૂપ અદશ્ય હોય એવું.

અદર્શ્ય [સં. અ (નહિ) + દશ્ (એક)] વિ. ન દેખાવ એવું; મૂઠ.

અદલ ૧. [અ. અદલ (ન્યાય)] પુ. ન્યાય; ઇન્સાફ.

અદ્યનો ધંટ = ઇન્સાફ મેળવવો ઇન્સાફને માટે રાખેલો ધંટ. જહાંગીર પાદશાહે પોતાના મહેલના કરખા નીચે એક ધંટ બાંધ્યો હતો અને એવું જાહેર કર્યું હતું કે જોને જરોબર ઇન્સાફ ન મળ્યો હોય તેણે આ ધંટ વગાડી પાદશાહની હજૂરમાં ફરીને અરજ કરવી. આથી જોને ફરિયાદ કરવાની હોય તે એ ધંટની દોરી ખેંચતું એટલે પાદશાહ તેને પોતાની પાસે બેઠાની તેની ફરિયાદ સાંભળી ન્યાય આપેતો.

૨. [સં. અ (નહિ) + દલ (પાદકું)] પુ. પાદ્યા વિનાનું એ નામનું એક જાતનું કાંડ.

૩. પુ. પાંદ્યા વિનાનું દરમોઈ રૂઝ.

૪. જ. મુસલમાની રિવાજ પ્રમાણે સાક્ષી લેવા કાયક માણસ.

૫. વિ. અપડ.

૬. વિ. ખર; જરોબર; ચમાર્ય.

૭. [સં. અ (નહિ) + દલ (બદાઈ)] વિ. બદાઈ વગરનું.

૮. વિ. પક્ષગત વિનાનું; વાગળી.

૯. વિ. ખડું; નામીયુ.

૧૦. વિ. ખાન વગરનું; પાંદ્યા વિનાનું.

૧૧. વિ. પ્રતીયુ; આલાક; અતુર.

૧૨. [સં. અ (નહિ) + દલ (હાક)] વિ. હાક અથવા પડ વગરનું.

અદલ ધાન્ય = હાક વગરનું અનાજ, કુંડીમાં થતું ધાન્ય. જેમકે, ધઉ, બાજરી, ડાંમર.

૧૩. [સં. અ (અભાવ) + દલ (સૈન્ય)] વિ. ફોજ વિનાનું; અરકર વગરનું.

૧૪. વિ. મુસલમાની રિવાજ મુજબ સાક્ષી લેવા કાયક.

૧૫. [અ.] જ. કિ. (ધાતુ) તે ન્યાયી હતો. આ ધાતુ ઉપરથી નીકળેલા શબ્દ: અદલ = ન્યાય. અદાલત = ન્યાયની કચેરી. અદિલ = ન્યાયી. એમદલ (આદિલનું બેઠાદર્શક રૂપ) = અતિ ન્યાયી; ન્યાયપૂર્તિ. મઅદલત = ન્યાય.

અદલના [અ. અદલ (ન્યાય)] છો. ન્યાયી-પણું; ન્યાયદષ્ટિ; નેત્રી.

એ અદલના વગવણુ કપડું, દોડી ન સુળી વિરધારી રે. જ્ઞાસમ

અદલધાન્ય [અદલ (હાક વગરનું) + ધાન્ય (અનાજ)] જ. કુસુસામાં થતું અનાજ. જેમકે, ધઉ, ડાંમર, ભુવાર, બાજરો.

અદલપિઠાવ ૧. વિ. જૂલી ન સકાય એવું. ૨. વિ. મુઘસિલ; મટકુર.

અદલખદલ ૧. [અદલ (નિર્વર્તક શબ્દ) + ખદલનું] છો. અદલાખદલી; સાકું; લેવડદેવડ; પરસ્પર અપલે.

૨. [કિ.] છો. બદલો.

૩. [કિ.] છો. ફેરફાર; પરિવર્તન.

૪. વિ. બીજો કેડાણે મોકલી સકાય તેવું.

૫. જ. મોખદલો કરીને; ફેરફાર કર્યો હોય એવી રીતે.

૬. જ. સામસામે બદલો કરીને; ફેરખદલ; એકે આપીને બીજાનું લીધું હોય એવી રીતે.

૧. અદલખદલ કરતું = વસ્તુનો સામસામે બદલો કરી લેવો.

૨. અદલખદલ થતું = ફેરફાર થવો; બદલાવું.

અદલા [સં.] છો. મૃતકમારી નામનો ઉદ્ધ.

અદલાખદલી ૧. [અદલ (નિર્વર્તક શબ્દ) + ખદલનું] છો. એક વસ્તુ આપી બીજી વસ્તુની લેવડ; વિનિમય; સાકું; અપલે.

૧. અદલાખદલી કરવી = એક લઈ તેને સાટે બીજું આપવું.

૨. અદલાખદલીનું ખત = વિનિમયપત્ર.

૩. છો. ફેરખદલી; અરસપરસ ફેરફાર.

અદલાખદલી થવી = (૧) એક ખતાવી બીજું આપવું. (૨) ફેરખદલી થવી; એકની જગ્યાએ બીજાએ જવું આવવું.

૩. છો. મોખદલો.

અદલોખદલો ૧. [અદલ (બદાઈ) + ખદલનું] પુ. અદલખદલ કરવાનો પ્રકાર.

૨. પુ. અદલખદલ કરેલી વસ્તુ.

૩. પુ. ફેરખદલો; ફેરફાર; અદલાખદલી.

અદલોખદલો કરવો = (૧) ખોટી હકીકત રજુ કરવી. (૨) તથે ઉપર કરવું. (૩) ફેરફાર કરવું.

૪. પુ. મોખદલો.

૫. પુ. વિનિમય; સાકું; એક જણસ આપી બીજી લેવાનું કામ.

અદલોખદલો બેલવો = સામસામું સજિ વિરુદ્ધ કર્યું કરવું.

અદલી ૧. [કિ.] પુ. ન્યાયાધીશ; ન્યાય આપનાર અમલદાર.

૨. વિ. ન્યાયી; ઇન્સાફી.

અદવસો ૧. પુ. નજીવી કિમત.

અદસાનું માણસ ને જાખ વસાની લુપ્ત સારાં કપડાં પહેરવાથી માણસની કિમતમાં વધારો થાય છે; માણસના કરતાં તેનાં કપડાંનું વળન વધારે પડે છે.

૨. [અહ (અરધુ) + વસે (વીણાને વીણાવેલા)] પુ. વીણાને આવીશ્યો લાગ-
અહવાન [હિ.] છો. ખાટલાની પંખા.

અહવારકું [અહ (અહ) + વાર (વિવર) + કું (ક્રિયાવાચક પ્રત્યય)] જ. આજે જ, હમણાં; અત્યારે; થોડી વારમાં.

અહારો હરિ અહવારકું, સેવક સ્વામીનું પારખું-
પ્રમાણ

અહવાલી ૧. છો. અરધા વાળનું તોફું.

૨. [અહ (અરધુ) + પાલી (અપાળનું એક માપ)] છો. અરધી પાલી; પાલીના અરધા ભાગ જેટલું માપ.

૩. [અહ (અરધુ) + વાલ (તેલાનો બચીરખો ભાગ) + હિ (વાળું)] છો. તેલાના ચોસડા ભાગનું વાળનું; અરધા વાળનું વાળ.

અહસસતું ૧. વિ. અહસસ; અહસ્ય.

૨. વિ. અરધુપરતું; ક્યું ન ક્યું હોય એવું; અરધું કરેલું; અપૂર્ણ.

૩. [અહ (અરધુ) + અસિત (આસ લેવું)] વિ. અરધોપરધે આસ લેવું હોય એવું; અપ-
મૃતિ; મરણનોભ.

જેહઠ તરીને નીકળ્યા વડે અહસસતા આપ.

અહસાંસતું જુઓ અહસસતું.

અહહન ૧. [સં. અહહન (જૂન બાળવાપણું)]
પુ. (હિંદી) ઊઘાનું પાણી; અધણ.

૨. [સં. અહ (નહિ) + હન (ખાતું તે)]
જ. ન બાળવાપણું; નહિ કરવામાં આવતી
હનહિયા.

અહહનશીલ [સં. અહ (નહિ) + હન (ખાતું તે) + શીલ (સ્વભાવવાદું)] વિ. જળી
ન શો તેવું.

અહહારી [હિ.] વિ. પળોટ્યા વગરનું.

અહહા ૧. [સં. અહ (નહિ) + હા (હા)]
જ. જેમાંથી હળ ન નીકળે એવું ધાન; કોણ
સિયવનું ધાન- જેમકે, જુવાર, ખાજરો, ખઉ.

૨. [અહ (નહિ) + હા (અહા)]
વિ. અહાઈ વિનાનું; હળ વગરનું.

૩. [સં. અહ (નહિ) + હા (પાંદડું)]
વિ. પાન વિનાનું; પાંદડાં વગરનું.

૪. [સં. અહ (નહિ) + હા (હા)]
વિ. અહા વગરનું.

અહણ [અહ (નહિ) + હણું] છો. અન્યથા
ન હણવું તે; ધરી ન ધરાવવાપણું.

અહણું વિ. અણત.

અહણું હળ રાખવ વડું

હોવાં ન આવે ધર.

પ્રમાણ

અહંક [સં. અહંક] પુ. ધર; ભા.

અહંક ૧. [સં. અહ (નહિ) + કંક (કિંકર)]
પુ. કિંકરમાંથી મુક્તિ.

૨. વિ. (હિંદી) જેના પર કર અમલ
મહેસુલ ન લાગે તેવું; કર સહિત.

૩. વિ. કિંકર મથા વિનાનું.

૪. વિ. કિંકરપત્ર ન હોય એવું.

૫. વિ. (હિંદી) સ્કેન્ડલારી; પેલાની મરજી
પ્રમાણે વર્તનાર.

અહંક પુ. કિંકર એરડો.

અહંકનીય [સં.] વિ. જેને કંક ન કરી
સકાય તેવું; અહંક.

અહંકપત્ર [સં. અહંક (કિંકરમાંથી મુક્તિ) +
પત્ર] પુ. કિંકર ન કરવાને માટે લખી
આપેલ પત્ર; માધીપત્ર.

અહંક ૧. [સં. અહ (નહિ) + કંક (કિંકર-
પત્ર)] વિ. કિંકર ન કરી સકાય તેવું.

૨. વિ. કિંકરથી મુક્ત; સ્વતંત્રી પર.

અહંત ૧. [સં. અહ (નહિ) + કંત (કંત)]
પુ. અહં. તેને કંત હોવા નથી.

૨. પુ. અહર અહિલ પેલી પુણ નામનો
એક દુષ્ટ વખતે વીરભદ્રના અરધી તેના
કંત પડી મથા દત્ત તેથી તેને અહંત કહે છે.

૩. [સં. અહ (નહિ) + કંત (અહં) + કંત
(કંત)] વિ. જેને છેડે અહ અહવા અ
આવશે હોય એવું.

૪. વિ. જેને કંત ન નીકળ્યા હોય તેવું; અહ
નાની અવસ્થાનું.

૫. વિ. કંત વગરનું; બેપણું.

અહંતધાવન [સં. અહ (નહિ) + કંત (કંત)
+ ધાવન (ધાવવાની ક્રિયા)] જ. નહિ કરવું
કાતણ.

અહંતી ૧. [સં. અહ (નહિ) + કંત (અહં) +
કંત (કંત) + કંત (વાળું)] વિ. જેને
છેડે અહ અહવા અ આવશે હોય તેવું.

૨. વિ. [સં. અહ (નહિ) + કંતિન (કંત-
વાળું)] કંત વગરનું; બેપણું.

૩. વિ. અહ નાની અવસ્થાનું.

અહંત ૧. [સં. અહ (નહિ) + કંત (કંતને
અહં)] વિ. કંત સાથે સંબંધ વિનાનું; કંતને
લગતું નહિ એવું.

૨. વિ. કંતને પુરુષાનામક.

અહંત ૧. [સં.] પુ. પ્રમાણિતતા; સરસતા.

૨. પુ. સિવ.

૩. વિ. અનુનિમ; સ્વાભાવિક.

૪. વિ. કંત વગરનું; અહંતું.

૫. વિ. કપટ વગરનું; નિષ્કપટી.

૬. વિ. પ્રામાણિક.

અહંતિત્વ [સં. અહ (નહિ) + કંતિત્વ
(કંતિવાળું) + ત્વ (પણું)] જ. સરસતા;
કેળ વગરની સ્થિતિ.

અહંશ [સં. અહ (નહિ) + કંશ (કંશ)]
વિ. માંક, મજર, કાંસ વિનાનું.

અહંશ [સં. અહ (નહિ) + કંશ (કંશ) +
ક (વાળું)] વિ. કંપે નહિ એવું.

અહંદ્ર ૧. [સં. અહ + કંદ્ર (કાં)]
પુ. કાંડ કાંડી લખિલ સર્પ.

૨. વિ. કાંડ વગરનું.

અહા ૧. [હિ.] પુ. અવાજ.

૨. પુ. કુરમન; સડું; ઘેરી.

૩. [અ.] છો. અંતરેષ્ટ; ઇન્નિત; નખરાં;
આગા; હાવભાવ; છટા.

૧. અહા કરવી = (૧) આંખ મારવી; ઇલા-
રત કરવી. (૨) નખરાં કરવાં. (૩) નાટક-
માં નટ તરીકે કામ કરવું; નટનો પાઠ
ભજવો.

૨. અહાઓ અહું-અહની સાથે અહું =
લાવભાવથી આનું.

૩. અહાઓ અહણું = છટાદાર આલ આલવી;
ઘટકાં કરતાં આહણું.

૪. અહાઓ એવું = (૧) છટાથી એવું.
(૨) વિષવશાવનાથી નજર કરવી.

૫. છો. આવક; મૂડી.

૫. [અ. અહી (તે તેવાર થયા)] છો. કાર્ણ-
સિદ્ધિ.

૬. છો. ખાર; ઈર્ષ્યા; અહેમાઈ.

અહણું, અહણું, અહિત, અહિ.

નહિ એ હરિ આજ અહા આપણ.

૭. છો. હળ; રીત.

૮. છો. કેવાની અરખાઈ; અરખું.

૯. [અ. અહાવત] છો. દેવ; એરવેર.

૧૦. [હા.] છો. પરિપૂર્ણ કરવું તે; પાલન.

અહા કરવું = (૧) અમલમાં આણવું; અમલ
કરવો. (૨) ન્યાય આપવો. (૩) હાથે કરવો;
ખતાવવું. (૪) હસ અજવવી. (૫) અરખાઈ
કરવી; અરી રેવું; કરજ ચૂકવવું. (૬) મળવે
આપવું; હિસાબે જામે કરવું. (૭) મળવે લેવું;
જામે લેવું. (૮) વળન પાળવું.

૧૧. છો. હાથે.

૧૨. છો. આણ મૂડવાની છટા.

૧૩. છો. વર્તન; અમલ.

૧૪ જો. સંપૂર્ણતા.

અમલોચક = (૧) અમલોચક (૨) પરી
અમલોચક (૩) અમલોચક અમલોચક (૪)
અમલોચક રીતે પરી અમલોચક.

અમલોચક ૧. [અમલ (દેવ) + યોચ (યો-
ચક)] વિ. ક્રિયાપોષ; વેરી.

૨. વિ. ખારીકું; ધર્માણુ.

અમલોચક ૨. [સં. અ (નહિ) + યોચ
(અમલોચક નિશાની)] વિ. નિષેધ; સ્વચ્છ.

૨. વિ. નિષેધ; નિષેધ; પવિત્ર; શુદ્ધ.

અમલોચક ૩. [અમલ (અમલોચક) + યોચ]
જો. તેનું અમલ કરી દીધું છે એનું અમલોચક
અમલોચક; તેનું પતાવનાની પાવતી.

૨. જો. પ્રમાણભેદ; સાધનપત્ર.

૩. [અમલ (વેર) + યોચ] જો. વેરનો
અમલ; અમલોચક.

અમલોચક ૪. શીખ લોકોએ એક વિચાર.

અમલોચક ૫. [સં. અ (નહિ) + યોચ
(દેનાર)] વિ. અમલોચક; ધન નહિ આપનાર.

૨. વિ. કંજીસ; કંપણ.

શી અમલોચકી કીરત, શી વેરી કું વિચિ.

અમલોચક ૬. [સં. અ (નહિ) + યોચ
(દેનાર)] પુ. ધન ન કરનારો પુરુષ; ધતાર
નહિ એવો ધસમ.

અમલોચકની કીરતી કરે, દેનારોની અમલોચક તરે.
સામલ

૨. વિ. અમલોચક પસંદગી નહિ તેવું.

૩. વિ. કંપણ; કંજીસ; ધમ; અમલોચક; લોભી.

૪. વિ. ધન ન દેનાર.

આપા ન્યાય સજા મુબલક વળી

શી અમલોચક વળી.

નવલસંવાવલિ

૫. વિ. હોય છતાં ન આપે તેવું.

અમલોચક વિ. (અમલોચક) અમલોચક; કંજીસ;
અમલોચક.

અમલોચકો પું ક. વ. ધમ; કંપણ.

વડીરોને વીર, મરો મંજલુદારકે,

ધતારો મનખીર, અમલોચકો કહલુ જે.

ફો

અમલોચક ૭. [સં. અ (નહિ) + યોચ (અમલોચક
અમલ)] પું. અમલ વિનાનો કાપી.

૨. જ. ધન ન કરવાપણું; ન આપવું તે.

૩. [અ (નહિ) + યોચ (અમલોચક)]
વિ. અમલોચક; અમલોચક; નામન.

૪. [સં. અ (નહિ) + યોચ (અમલોચક તે)]
વિ. (દિલી) કંપણ; કંજીસ.

અમલોચકી [સં. અ (નહિ) + યોચ + યોચ
(અમલ)] વિ. અમલોચક; કંજીસ; કંપણ; ધમ.

અમલોચક ૧. [સં. અ (નિયમ) + તાપ
(કુ:પ)] પું. કસ્ટી પીકા; મેટી આપલ.

આપ આપલું અમલ વૃક્ષાં,

અમલોચક વલો અમલોચક.

પ્રમાણ

૨. પું. કુ:પનો પોઝાર; અમલોચક.

પ્રીતકી જેને આપે તેને મારે અમલોચક.

પ્રમાણ

અમલોચક [સં. અ (નિયમ) + તાપ (કુ:પ)]
જ. કિ. અમલ કુ:પ આપલું; રિખાપલું.

એક વખતે હવે ન્યાય,

શી પ્રભુ શી અમલોચક છે.

સ્વારામ

અમલોચક ૨. [સં. અ (અમલોચક) + તાપ
(કુ:પ)] પું. કુ:પનો પોઝાર.

૨. પું. મોકું સંકટ; અમલોચક.

અમલોચકી [સં. અમલ (પરં અમલ) + અમલ
(અમલ)] જો. કરાર પૂરો કરવાની અમલોચક
તેનું અમલોચકની મુકરર કરેલ મુલત.

અમલોચક [સં. અ (નહિ) + યોચ (અમલોચક)]
વિ. વારસા વમરનું.

અમલોચકી [સં. અ (નહિ) + યોચ
(અમલોચક) + યોચ (અમલોચક)] વિ. વારસા
માટે નામલક; અનંત.

અમલોચક ૩. [સં. અ (નહિ) + યોચ
(અમલોચક)] વિ. જેને વારસાહક ન હોય
એવું; વારસા અવાજ હક વિનાનું.

૨. વિ. વારસા વિનાનું; અનિવાર્ય.

અમલોચક ૪. [સં. અ (નહિ) + યોચ
(અમલોચક) + યોચ (અમલોચક)] વિ. જેના ઉપર
વારસા હક ન પરાવજે હોય એવું.

૨. વિ. વારસા સાથે સંબંધ વિનાનું.

અમલોચક મુલકમુલકી [કિ.] જો. મહેસુલની
સંપૂર્ણ પતાવટ; મહેસુલની અમલોચક.

અમલોચક ૫. [સં. અ (નહિ) + યોચ
(અમલોચક)] પું. વિપુર.

૨. વિ. ધન ન કરે એવું.

૩. [સં. અ (નહિ) + યોચ (અમલોચક)] વિ. નહિ
કરેલું.

૪. વિ. પું. જેની વડુ મરી અમલોચક હોય એવો.

૫. વિ. પું. જેને અમલોચક ન હોય તેવો; કુવારો;
વારો.

અમલોચક [અ. અમલ (તે ન્યાયી હોય)]
જો. અમલ મુકદ્દે અમલોચક માટે રાખેલી
અમલોચક; અમલ અમલોચકમાં અમલોચક હોય તે
અમલોચક; અમલોચક; અમલોચક; અમલોચક
મુસલમાની રાજ્યમાં નીચે પ્રમાણે આરુ
પ્રમાણની અમલોચકો હતી:-

(૧) નિઝામત અમલોચક: ફોજદારી ન્યાય
આપવાની સર્વોચ્ચ અમલોચક, જેમાં નાજિમ

એટલે પ્રાંતનો હકિમ ન્યાય આપતો. એના
વળે જે અમલોચકો હતા:

(૩) રોજ અમલોચક: જે રવિવારે બેસતી
અને તેમાં નાજિમ પોતે ખૂનના આરોપીનો
ન્યાય કરતો.

(૫) અમલોચક અમલોચક: જેમાં માલ-
મિલકત, ટોપિકાદ વગેરેની હસ્તિયોનો
નિમ્નલક્ષ્ય હતો. એ ન્યાય નાજિમનો મહત્ત્વ
દરોજો આપતો.

(૨) દીવાની અમલોચક: તે વસુલાતી અધિ-
કારીના હાથ તલે હતી.

(૩) ફોજદારી અમલોચક: તે પોલીસ મેજિસ્ટ્રેટની
હકમત હેઠળ હતી.

(૪) અમલોચક અમલોચક: શહેર અમલોચક પ્રાંતના
મુખ્ય ન્યાયાધીશની અમલોચક, જેમાં ધવા અને
ધર્મને અમલોચક પ્રમાણે ન્યાય આપવામાં
આવતો. એ અમલોચક હાથ તલે મેહલસિમની
અમલોચક હતી. તેમાં ધાર, લુગર વગેરે નીતિ-
નિયમ વિસ્તારની તકરારનો મુકદ્દે આપતો.

અમલોચકમાં જવું = (૧) પોતાના ઉપર
ન્યાયાધીશની કામ આપવું. (૨) મુકદ્દે
લડવો.

૧. અમલોચક અમલોચક = વરિષ્ઠ ન્યાયાધીશ.

૨. અમલોચક અમલોચક = નાના ધવા મુકદ્દે-
નારી ન્યાયાધીશ.

૩. અમલોચક દીવાની = નાણાં પ્રકરણી ધવા
મુકદ્દેનારી ન્યાયાધીશ; દીવાની અમલોચક
દીવાની ન્યાયાધીશ.

૪. અમલોચક અમલોચક = ફરિયાદી મુનાબ
ફેસલા કરનારી ન્યાયાધીશ.

૫. અમલોચક મરાશાસી = જેમાં દીવાની
મુકદ્દે પહેલવહેલો આલે તે અમલોચક.

૬. અમલોચક મરાશાસી = દીવાની ધવાની
અમલોચક.

૭. અમલોચક માલ = મુલકી ધવાની ફેસલા
કરનારી ન્યાયાધીશ.

૮. અમલોચક અમલોચક = વરિષ્ઠ ન્યાયાધીશ.

૯. અમલોચક અમલોચક = અમલોચક કરવાની
અમલોચક; વિવાદ ન્યાયાધીશ.

૧૦. અમલોચક અમલોચક = નીચલી અમલોચક.

અમલોચક અમલોચક જો. વરિષ્ઠ ન્યાયાધીશ.

અમલોચક અમલોચક જો. નાના ધવા મુકદ્દેનારી
ન્યાયાધીશ.

અમલોચક દીવાની જો. નાણાં પ્રકરણી ધવા
મુકદ્દેનારી ન્યાયાધીશ; દીવાની અમલોચક
દીવાની ન્યાયાધીશ.

અમલોચકો [અ.] જો. અમલોચક ન્યાય-
અમલોચક; અમલોચક ન્યાયાધીશ.

અધ્યક્ષ પનાહ વિ. ન્યાયરથ.

અધ્યક્ષ બહુરી જી. હરિશ્ચંદ્ર મુનાના દેસલા
કરનારી ન્યાયધીશી.

અધ્યક્ષ મરાઠાઉલા જી. જેમાં દીવાની
મુદતમે પહેલવહેલે માલે તે અધ્યક્ષ.

અધ્યક્ષ મરાઠાસાની જી. દીવાની હવાની
અધીશ છે.

અધ્યક્ષ માલ જી. મુલકી હવાની દેસલા
કરનારી ન્યાયધીશી.

અધ્યક્ષી ૧. [અ.] વિ. અધ્યક્ષ હાંધી;
ન્યાયમેરીને લમતું.

૨. વિ. કમ અધાવી લમતું એવું.

૩. વિ. ન્યાય સંબંધી; કન્યાશી; ન્યાયવિષયક.

૧. અધ્યક્ષી કરનાર્થ = ન્યાયધીશની
કર્મચહી; ન્યાયનું કમ અધ્યક્ષ તે.

૨. અધ્યક્ષની મસાધલ = ન્યાયનાં સત્તા;
અધ્યક્ષનાં સર્વસ્વાધારમ્ સત્તા.

૪. વિ. મુદતમે હવાનાર.

૫. વિ. સાયું; ન્યાયપુર:સર.

અધ્યક્ષે અકબર જી. વરિષ્ઠ ન્યાયધીશી.

અધ્યક્ષે અધીશ જી. અધીશ કરવાની અધ્ય-
ક્ષતા; વિવાદ ન્યાયધીશી.

અધ્યક્ષે અસહર જી. નીચલી અધ્યક્ષ.

અધ્યક્ષે અધ્યક્ષ જી. મુસલમાની રાજ્યના
વખતની નિઝમત અધ્યક્ષ એટલે કે ફેજવારી
ન્યાય અધ્યક્ષની સર્વોપરી ક્ષેત્રીના એ હાથ
મહિને એ નામને એક. તેમાં ખાલિમલક,
દરિયાક વગેરેની હરિશ્ચંદ્રે નિઝમ થતે.
એ ન્યાય નાઠિમને મહત્ત્વીય હોય એ અપતે.

અધ્યક્ષે કાઠી જી. મુસલમાની રાજ્યના
વખતની આર પ્રધાનની અધ્યક્ષતા મહિની એ
નામની એક; કહેર અધ્યક્ષ પ્રાંતના મુખ્ય
ન્યાયધીશી ક્ષેત્રી, જેમાં હાથ અને ધર્મને
લક્ષતા પ્રસોને ન્યાય આપવામાં આવતે. એ
કાઠીના હાથ તથા મોહતસિલ્લી ક્ષેત્રી હતી.
તેમાં હાથ, લુખાર વગેરે નીતિનિયમ વિરુદ્ધની
તકરારો મુકાયે અપાતે.

અધ્યક્ષે કાવલી જી. લશ્કરી ક્ષેત્રી.

અધ્યક્ષે કીશ જી. નિમવા ક્ષેત્રી.

અધ્યક્ષે વાહાલાહ જી. રાજની ક્ષેત્રી.

અધ્યક્ષે સિશન જી. સેકન ક્ષેત્રી.

અધ્યક્ષનું ક. જી.

અધ્યક્ષ [સં. અ (વિશેષ) + ક્ષ (કર્મ)]
કું. અધ્યક્ષ; અધ્યક્ષ.

અધ્યક્ષ ૧. [અ.] જી. ઈર્ષ્યા; ખાર.

૨. જી. કિરો; અંદાસ.

૩. જી. દુરમની; સુવપ્ત.

૪. [અ (નહિ) + ક્ષત (નેત્ર)]
જી. ભેજાનવપ્તારની બંધી; સંબંધ બંધ
કરવાપતું.

અધ્યક્ષમોર [અધ્યક્ષ (કર્મ) + મોર
(દેસાનું)] વિ. અધ્યક્ષ સખનાર; ક્ષેત્રી;
કિનાબોર; દેવી.

અધ્યક્ષવલ્લુ [અધ્યક્ષ (ક્ષેત્ર) + વલ્લુ
(નારીઅલિયે પ્રભુ)] વિ. જી. અધ્યક્ષ
સખનારી; ક્ષેત્રી.

અધ્યક્ષવલ્લુ ૧. [અ. અધ્યક્ષ] વિ. અધ્યક્ષ
કિષ્કળ થાય એવું; વેર કસવે એવું.

૨. વિ. કિનાબોર; ક્ષેત્રી; દેવી.

૩. વિ. દુરમનાવ્ત સખનાર.

અધ્યક્ષી વિ. કિનાબોર; દેવી.

અધ્યાવા ૧. જી. દેવ; ક્ષેત્રેવર.

૨. જ. કર્મ જી. જાતના કલ્પ કરાર; નકાવા.

અધ્યાસ [સં. અ (નહિ) + ક્ષ (સેવ)]
કું. સ્વતંત્ર પુરુષ; મુલાખી ન કરે તેવો પુરુષ.

અધ્યાહુક ૧. ક. ખસી.

૨. [સં. અ (નહિ) + ક્ષ (માનું)]
વિ. જેમાં જાગવાને મુશ્કેલી ન હોય તેવું; ન
જાગનાર.

અધ્યાહુ ૧. કું. પરમાત્મા જેમકે તેને જાણી
સમજાય નથી.

૨. [સં. અ (નહિ) + ક્ષ (જાત)]
વિ. જાત નહિ એવું; ન જાણી શકે તેવું;
સમજી ન શકે એવું; અજ્ઞનીય.

૩. વિ. સત્ત્વીય વિધિ પ્રમાણે અભિસંસ્કાર
કરવાને અપેક્ષ.

અધ્યાંત [સં. અ (નહિ) + ક્ષ (સંખી)]
વિ. દરિયાદમન નહિ કરનાર; અસંખી; નિમલ
કિનાનું.

અધ્યાંતિક [સં. અ (નહિ) + ક્ષ (કેવ)]
+ ક્ષ (વર્ણ)] વિ. ક્ષેત્ર વચ્ચે.

અધિક જ. અધિક વગેરે.

અધિક [કિ.] કું. અધિક.

અધિકનંદન ક. વ. વ. કું. વિષ્ણુ અને
તેમના વંશ.

કું. વિષ્ણુ અને તેમનાં વંશને અધિક-
નંદન પદ્ય કહેવાય છે.

અધિકનાં વંશને કવિહાસ

અધિક ૧. કું. ક્ષય; ક્ષયને બોલવા ક્ષય.

૨. [સં. અ (નહિ) + ક્ષ (ખાલ ક્ષય)]

કું. પરમાત્મા.

૩. કું. પંચાન.

૪. કું. ખિતા.

૫. કું. ક્ષય.

૬. કું. પ્રભાવિત.

૭. [સં. અ (ખાલ)] કું. ખાલ; મરણ.
જેમકે તે પ્રાણીમાત્રને ખાલ જાય છે.

૮. કું. વિષેવ.

૯. જી. અખંડ બુધિ.

૧૦. જી. અંતરિક્ષ; આકાશ.

૧૧. જી. (પુગ્ધ) ક્ષયખી તેર એમાંની
સૌથી મોટી. તે પ્રાચીન ક્ષત્રી દીકરી હતી.
એને આદિત્ય સંતાવાળા આર પુત્ર હતા.
એનાથી દેવતા ઉત્પન્ન થયાં હતા.

૧૨. જી. આપને એ નામને એક વર્ગ.

૧૩. જી. જનનસક્ષિ; ઉત્પન્ન કરવાની સક્ષિ.

૧૪. [સં. અ (નહિ) + ક્ષિતિ (દાન)]
જી. હરિતા; મરીખાઈ; કર્મ જી. ન અપાન
એવી રિયતિ.

૧૫. જી. દિવસે દેવાની સદ્ધિ.

૧૬. જી. કું.

૧૭. જી. દેવમાના. તેને ક્ષત્રી માતા તથા
પુત્રી તરીકે જાણવેલી છે. તેના સરીરમાંથી
આ ક્ષત્રી ઉત્પન્ન થયા. આમો દીકરી
માતા (કર્મ) તથા કર્મ તે સાત દીકરાને
કર્મ દેવતા પાસે જાતી. આ સાત આદિત્ય
કહેવાય. બીજાની માતા દેવી અદિતિને
જનનાર મનાય છે.

૧૮. જી. કું. સ્વર્ગ.

૧૯. જી. (અધિક) પુનર્વસુ નક્ષત્ર.

૨૦. જી. પુષ્કળતા; પૂર્વતા; અંતરતા.

૨૧. જી. પૃથ્વી.

૨૨. જી. પ્રભુતિ.

૨૩. જી. માતા.

૨૪. જી. વાણી.

૨૫. જી. સ્વર્ગતા.

૨૬. વિ. આખું; વગર બાંહેધ; અખંડ.

૨૭. વિ. ખૂટે નહિ એવું, અખૂટ.

૨૮. વિ. ધર્મ; ઈશ્વરપરાયણ.

૨૯. વિ. અર્ધાંશ વગરનું.

૩૦. વિ. સુખી.

૩૧. વિ. સ્વતંત્ર.

અધિકનંદન ૧. [સં. અધિક (દેવમાત્ર)
+ નંદન (પુત્ર)] કું. અધિકનો પુત્ર; દેવ;
દેવતા.

૨. કું. સર્વ; આદિત્ય.

અધિકનંદન કું. અધિકનંદન.

અધિકેય વિ. અધિકના વંશનું.

અધિકાર [સં. અ (નહિ) + દિશા (આપવાની ઇચ્છા)] છો. ન આપવાની મરજી; ઘન ન દેવાની ઇચ્છા.

અધિન ૧. પુ. કવેજા; અધિનિ વખત.

૨. [સં. અ (અપોષ્ય) + દિન (દિવસ)] પુ. અપોષ્ય દિવસ; અપોષ્ય દિવસ.

અધિયો ૧. [અ. અધિયા (યોગ)] પુ. ઇનામ; બક્ષિસ; બેટ; અધિયો.

૨. [સં. આ (વધારે) + યજ (બક્ષિસ)] પુ. યજ.

અધિવ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + દિવ્ય (અસાધ્ય)] વિ. દિવ્ય નહિ એવું; સાધારણ; સામાન્ય; લૌકિક.

૨. વિ. રમૂસ; હ્રદયભંગ્ય.

અધિશિક્ષક જ. (જૈન) સાધુને દેવા માટે અધી શબ્દ આધાર; આધારનો એ નામનો એક શેષ.

અધી ૧. પુ. તામીલ ભોક્તા બાર માસમાં એકો મહિનો.

૨. છો. બાપની મા; દાદી.

૩. છો. માની મા; નાની.

અધીક્ષિત [સં. અ (નહિ) + દીક્ષા (ઉપદેશ) + ક્ષિત (વાળું)] વિ. દીક્ષા લીધા વિનાનું; જેણે ઉપદેશ ન લીધો હોય તેવું.

અધીઠ ૧. વિ. એવું ન જાય એવું; અસત્ય.

મોઢે દૂધ અને પાણ્ય અધીઠ. અખો કામ દામ રમિયામણા ને અઝી મોં અધીઠ = ધણી કામ કરનાર સારા, ખલુ કાઝાં નકામાં ખાનારાં અસત્ય.

૨. વિ. હજિ બહાર; અમેયર; અદસ્ય; ન દેખાય એવું.

૩. [સં. અદષ્ટ; પ્રા. અધ્ધિ] વિ. નહિ દિધું; નહિ ભેચેલું; મુસ; છનું; છપું; અદષ્ટ.

૪. વિ. નહિ દેખવા લાયક; નહિ ભેચવા જેવું.

૧. અધિક વાળ-કર = આપ્યો બા; મોઢું ન દેખાડ.

૨. તારું અધીઠ થાય = તારું મોઢું ન દેખાય; તારો નાસ થાય. આજ તરીકે વપરાય છે.

૫. વિ. વાંસામાં કરોડ ઉપર જતું (મૂમકું). અહીં મૂમકું દેખી શકાતું નથી, માટે તેને અધીઠ મૂમકું કહે છે, અને તે અમંકર જણાય છે.

અધીઠકું (અધીઠકું) ૧. [સં. અ (નહિ) + દષ્ટ (ઠીકે)] વિ. અભયયું; નહિ ભેચેલું.

મારવ ઠીકે સંચરે, તેના લો વિચે; ખલુ પતાવીએ અધીઠકે, નિર્ભય લો એ નેક.

સામવ

૨. વિ. અદસ્ય; નજરમાં ન આવતું.

અધીઠસ્વરૂપ [અ (નહિ) + દીઠ (દેખેલું) + સ્વરૂપ (આકાર)] જ. અસાધ્ય રૂપ; દેવી સ્વરૂપ.

અધીઠુ ૧. [સં. અદષ્ટ; પ્રા. અધ્ધિ] વિ. અભયયું; દીપ્ત વગરનું.

૨. વિ. અદસ્ય; હજિ બહારનું.

અધીન ૧. વિ. ઉદાર; ઉચ્ચતમ.

૨. [સં. અ (નહિ) + દીન (ઝરીત)] વિ. ઝરીત નહિ તેવું; પેશાદાર; તવગર.

૩. વિ. નીડર; અનમ; ઉમ; તેજસ્વી.

અધીનતા ૧. [સં. અ (નહિ) + દીન (ઝરીત) + તા (પદ)] છો. ઝરીતાર્થ ન હોવી ને; પેશાદાર હોવાપદ; સમર્થ.

૨. છો. નીડરપદ; ઉમતા; સામર્થ્ય.

અધીપ ૧. વિ. આત્મી.

૨. [સં. અ (નહિ) + દીપ (દીપ્ત)] વિ. તેજ વગરનું; અપ્રકાશિત.

અધીપ દીપ મળે મળે,

દીપ સમલ મળે જલુ સર્મ.

સ્વાશમ

અધીપ ૧. પુ. સિદ્ધા; મુરુ.

૨. [અ. અધ (તે વિનયી હતો)] વિ. વિદાન.

અધીપરી ૧. [હિ.] છો. નસીબ.

૨. છો. નિવ.

૩. વિ. મુદર જઈ મળેલું; નહીં મળેલું.

અધીપમાન [સં. અ (નહિ) + મા (દેવ)] વિ. ન દેવા જેવું; ન અપરું.

અધીર્વ ૧. [સં. અ (નહિ) + દીર્ઘ (લાંબું)] વિ. દૂંઝ; કસ્ય.

૨. વિ. લાંબો વખત રહે નહિ એવું.

અધીર્વદર્શક [સં. અ (નહિ) + દીર્ઘ (લાંબું) + દર્શક (ભેનાર)] વિ. લાંબો વિચાર ન કરે તેવું; દૂંઝી નજરવાળું.

અધીર્વદર્શિવ [સં. અ (નહિ) + દીર્ઘ (લાંબું) + દર્શિન (ભેનાર) + ત્વ (ખલું)] જ. લાંબો વિચાર ન કરવાપદ.

અધીર્વદર્શી [સં. અ (નહિ) + દીર્ઘ (લાંબું) + દર્શિન (ભેનાર)] વિ. દૂંઝી નજરનું; અપ્રતિચારી; અમળને વિચાર ન કરે એવું.

અધીર્વદર્શિ [સં. અ (નહિ) + દીર્ઘ (લાંબું) + દર્શિ (નજર)] છો. દૂર ન પહોંચે તેવી નજર; દૂંઝી નજર; નહિ કરતો લાંબો વિચાર.

અધીર્વસમીક્ષા [અ. અ (નહિ) + દીર્ઘ (લાંબું) + સમીક્ષા (વિચાર)] છો. લાંબો વિચાર ન કરવાપદ; અધીર્વદર્શિવ.

અધીર્વસુત્ર ભુજો અધીર્વસુત્રી.

અધીર્વસુત્રી [સં. અ (નહિ) + દીર્ઘ (લાંબું) + સુત્ર (લંબાવુ કમાર)] વિ. મુલતવી ન રાખે તેવું; નહક લંબાવુ નહિ કરનાર.

અધીલ ૧. પુ. હરીદ.

૨. [અ. અલ (તે નાખી હતો)] વિ. નાખી; અધિલ.

અધીલશાહી છો. વિજયપુરના જાહજ્ઞી મુસલમાન શાસકોનો વંશ. તેનો મૂળ પુરુષ અધીલશાહ તુર્કસ્તાનના સુલતાન અમૂરશનો બાળે શાહનદો હતો. પિતાના મરણ બાદ તેનો ભાઈ અધીલે આગ્યો. તે પછી તેની માતાએ ઉપવેશ બળામાં તે નાસીને ઇરાન મળે. લંબી મુલાકાત તરીકે તેને પાંડી વિજયપુરના જાહજ્ઞી દરબારમાં વેળવામાં આગ્યો. અહીં નસીબને તે રાજાના અંત પછી અધીલે આગ્યો.

અધીલ [અ (નહિ) + દીલ (દીક્ષિત)] વિ. દીક્ષિત વિનાનું.

અદુ ૧. પુ. (ભૂ. મુ.) ઉલ્લા; આતી.

અદુ અમંતિ એનિશિ મિશિ.

ભાવપ્રસમ

૨. [અ. અદ] પુ. દુરમન; સત્; પેરી.

૩. જ. બાદ; પછી.

૪. [સં. અપુના] જ. (પ્રાપ્ત) હવે.

અદુધાકું (અદુધાકું) [સં. અર્ધ (અરધું) + ઉપાદ (ઉપાકું) ; પ્રા. અધુધાક] વિ. અરધું ઉપાકું; ખૂં બંધ નહિ તેવું; અદ્યેષ્ટ; અરધું અધરેષ્ટ.

અદુર્ઘ ૧. [સં. અ (નહિ) + દુર્ઘ (ઠીકો)] વિ. ઠીકા વગરનું.

૨. [સં. અ (નહિ) + દુર્ઘ (પ્રસન્ન)] વિ. અર્ધ જવામાં મુશ્કેલી ન હોય એવું; અર્ધ પહોંચી શકતું મુશ્કેલી ન હોય એવું.

અદુર્ઘવિષય [સં. અ (નહિ) + દુર્ઘ (ઠીકો) + વિષય (દેશ)] પુ. ઠીકાથી રક્ષણ નહિ મળેલો દેશ.

અદુવ [પ્ર.] જ. અમવા; જા; કિંવા; વા.

અદુવા [પ્ર.] જ. વા; કિંવા; અદુવ.

અદુષ્ટ ૧. વિ. (ન્યય) તર્કશાસ્ત્રના રોપ સંહિત; તર્કશાસ્ત્રમાં લીલના અધ્યાયેલ અમુક રોપ વગરનું; સુસંગત; અર્ધ.

૨. વિ. દૂષિત નહિ એવું; બેદખાલિય વિનાનું; રોપ સંહિત.

૩. [સં. અ (વિચાર) + દુષ્ટ (નાક)] વિ. નાક નહિ તેવું; અધુ.

અમરુત

અમરુત ૧. [સં. અ (નિરુદ્ધ) + રુ (નિરુદ્ધ) + તા (પદ્ય)] છી. નિરોધતા; હેવરહિતપદ્ય.
૨. છો. અમાર્ગ.

અમરુત છી. આઠમ્બુની એક જાત.

આઠમ્બુની એક જાત અમરુત નામથી જાણવાય છે. વળી તે જ આઠમ્બુને ઉદભવ પદ્ય કહેવામાં આવે છે. યુવતીમાં એ આઠમ્બુની થોડી વસ્તી છે. અસ્તીમ્બુનીનું નિવેદન

અમરુત ૧. [સં. અ (નિરુદ્ધ) + રુ (નિરુદ્ધ)]
૧. સુખ.

૨. વિ. રુદ્ધ રહિત; સુખ.

અમરુતનવમ્બી [સં.] છી. ભારતવા સુદ નોમ. એ દિવસે સોમો પછીના વર્ષમાં રુદ્ધ આવે નહિ એ માટે ઉપવાસ તથા ઝેરીની ખૂબ કરી સૌભાગ્ય અને આયુષ્યરક્તિ કાઢે છે.

અમરુતસુખ [સં. અ (નિરુદ્ધ) + રુ (નિરુદ્ધ) + સુખ + અ (નિરુદ્ધ) + અ (નિરુદ્ધ)]
છી. રુદ્ધ તથા સુખ વચ્ચેની સ્થિતિ; ઉદ્ધર્સીન અવસ્થા.

અમરુ ૧. પુ. ક્વિ.

૨. [અ.] પુ. વેરી; દુશ્મન.

અમરુકું (અમરુકું) ૧. વિ. અમરુકું; પેદુએ નહિ ને પ્રાણુએ નહિ એવું.

૨. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ઉરુદ (અર્ધ)]
વિ. જેવળ એ પગ પર સરીરનું કાળ રેખીને બેઠું; એ પગ જમીન ઉપર રેખીને સરીરના બીજા ભાગને અધર ઈશકી રાખી બેઠું; ઉભાકે.

૧. અમરુકું-અમરુકું બેસવું = એ પગ ઉપર રેખીને અધર બેસવું.

૨. અમરુકું-અમરુકું રહેવું = (૧) મુનામાં આવવાથી નરમાઈ પાડવી. (૨) વાંઝા રહેવું.

૩. અમરુકું રાખવું = (૧) ઉભાકે રાખવું. (૨) મુનામાં આવવાથી નરમ કરવું.

૪. વિ. હળી પડે એવું; અદ્ય; અસ્થિર.

૫. વિ. હોદ્યાયુ; વધારે પડતું પ્રયુ.

અમરુકરુકિયું (અમરુકરુકિયું) ૧. વિ. અહીંતહીં હોનાર.

૨. વિ. આપાપાછી કરનાર.

૩. વિ. એકસ સિદ્ધાંત વચરનું; અસ્થિર.

૪. વિ. જલે પડ્યામાં હોય એવું.

અમરુકરુકિયું ૧. વિ. શાશ્વત.

૨. વિ. રમતની બંદર બને પડ્યામાં રહેનાર; બને પડ્યામાં રમનાર.

અમરુમ્બું (અમરુમ્બું) [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ઉરુદ (અર્ધ)] વિ. અમરુકું; એ પગને

જમીનને ટેકા આપી સરીરના બીજા ભાગને અધર રાખી બેઠું-બેસાડું.

અમરુમ્બું (અમરુમ્બું) ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ઉરુદ (અર્ધ)] વિ. અમરુકું; જમું નહિ તેમ બેઠું પદ્ય નહિ એવું; અમરુકું.

૨. વિ. હોદ્યાયુ; વધારે પડતું પ્રયુ.

અમરુમ્બુમે (અમરુમ્બુમે) [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ઉરુદ + અર્ધ (અર્ધ) + ઉરુદ]
પુ. પાણીમાં રમવાની એ નામની ઉકરતી એક રમત; અમરુમ્બુમે.

અમરુ ૧. [અ (નિરુદ્ધ) + રુ (રુદ્ધ)]
વિ. રુદ્ધ વિનાનું.

૨. વિ. અમરુકું.

અમરુ ૧. [સં. અ (નિરુદ્ધ) + રુ (રુદ્ધ)]
વિ. હોદે નહિ તેવું; પાસેનું; નજીકનું; સમીપસ્થ.
૨. વિ. સંકુચિત; દૂંક.

આપણે જ્યાં અમરુ રહિયા માણસો જાએ.

મણિસાર ફાલ

અમરુદર્શિતા [સં. અ (નિરુદ્ધ) + રુ (રુદ્ધ) + દર્શિન (એના) + તા (પદ્ય)]
છી. દૂંડી નજર હોવી તે; લાંબી નજર ન પહોંચવાપડું; લાંબા વિચારને અભાવ; અમરુદર્શિપણું.

અમરુદર્શી [સં. અ (નિરુદ્ધ) + રુ (રુદ્ધ) + દર્શિન (એના)] વિ. દૂંડી નજરનું; જેની નજર દૂર ન પહોંચતી હોય એવું; દર્શિદર્શિ વિનાનું; લાંબો વિચાર નહિ કરનાર.

અમરુદર્શિ [સં. અ (નિરુદ્ધ) + રુ (રુદ્ધ) + દર્શિ (નજર)] છી. દર્શિદર્શિનો અભાવ; દૂંડી નજર; લાંબો વિચાર નહિ કરવાની ટેવ.

અમરુક ૧. [સં. અ (નિરુદ્ધ) + રુ (રુદ્ધ) + ક (રુદ્ધ)]
૧. વિ. હોદે નહિ તેવું; પાસેનું.

૨. વિ. હોદે રહિત; નિરોધ.

અમરુવિન ૧. [સં. અ (નિરુદ્ધ) + રુ (રુદ્ધ) + વિન (રુદ્ધ)] વિ. આમી વિનાનું; રુદ્ધ વચરનું; જમડેકું નહિ એવું.

૨. વિ. નહિ અસપ્તેષું.

૩. વિ. સ્વપ્ન; એખનું; નિરોધ; નિષેધ.

અમરુ ૧. [સં. અ (નિરુદ્ધ) + રુ (રુદ્ધ) + રિ (રિત)] વિ. અસ્થિર; અચળ; હલિક.
૨. વિ. દહતા વિનાનું; મકમલ વચરનું.

અમરુત ૧. [સં. અ (નિરુદ્ધ) + રુ (રુદ્ધ) + તા (રિત)] છી. અસ્થિરતા.
૨. છી. મકમલ.

અમરુ [સં. અ (નિરુદ્ધ) + રુ (રુદ્ધ) + અ (અનિરુદ્ધ)]
વિ. રુદ્ધ અવસ્થા અનિરુદ્ધ રહિત; નિરુદ્ધાવસ્થા.

અમરુ ૧. [સં. અમરુ] વિ. અમરુચર; એમી.
૨. વિ. એમી ન સકાય એવું; દેખાતું ન હોય એવું; નજરે ન પડે તેવું; અવશ્ય; દર્શિ પાર ચપેકું; મુમ.

૩. વિ. નહિ એવા સાધક.

અમરુ ૧. [સં. અ (નિરુદ્ધ) + રુ (રુદ્ધ) + અ (અર્ધ) + અ (અર્ધ)] પુ. પરમાત્મા કેમકે તે જાણી સકાતા નથી.

૨. પુ. વિષ્ણુનાં દળર નામ માંહેનું એક. તે બધી જાનેદિયોનો અવિચલ હોવાથી અમરુ કહેવાય છે.

૩. વિ. અમરુચર; પરાય; અવેષ.

૪. વિ. એમી ન સકાય એવું; નજરે ન પડે તેવું; અવશ્ય; દર્શિ પાર ચપેકું; મુમ.

અમરુચર [સં.] ૧. દેખાતી વસ્તુ દેખાય નહિ તેમ કરવી તે; બીજો અમરુ કરવાની બાકુચરની એક મુદિત.

અમરુચરિય [સં.] ૧. એમી ન સકાય એવું કિરણ; 'સ' કિરણ.

અમરુચરેકિ [સં. અમરુ (અમરુ) + એકિ (અર્ધ)] છી. અમરુચરનો વર્ગ.

અમરુચર [સં.] છી. અમરુચરતા; નજરે ન પડવાપણું.

અમરુચરેકિઅધિકાર [સં.] પુ. (કામરો) અમરુચરેકિઅધિકાર; અમરુચરેકિઅધિકાર.

અમરુચરેકિઅધિકાર [સં.] પુ. અમરુચરેકિઅધિકાર.

અમરુચરેકિઅધિકાર [સં.] પુ. અમરુચરેકિઅધિકાર.

અમરુચરેકિઅધિકાર [સં.] પુ. અમરુચરેકિઅધિકાર.

અમરુચરેકિઅધિકાર [સં.] પુ. અમરુચરેકિઅધિકાર.

અમરુચરેકિઅધિકાર [સં.] પુ. અમરુચરેકિઅધિકાર.

અમરુચરેકિઅધિકાર [સં.] પુ. અમરુચરેકિઅધિકાર.

અમરુચરેકિઅધિકાર [સં.] પુ. અમરુચરેકિઅધિકાર.

અમરુચરેકિઅધિકાર [સં.] પુ. અમરુચરેકિઅધિકાર.

અમરુચરેકિઅધિકાર [સં.] પુ. અમરુચરેકિઅધિકાર.

અમરુચરેકિઅધિકાર [સં.] પુ. અમરુચરેકિઅધિકાર.

અમરુચરેકિઅધિકાર [સં.] પુ. અમરુચરેકિઅધિકાર.

૨. જ. એક પ્રકારનું જેરી છવડું.

૩. [સં. જ (નહિ) + દષ્ટ (એકું)]

જ. દેખી ન શકાય તેવી વસ્તુ; અજ્ઞાત પદાર્થ.

૪. [સં.] જ. ધર્માધર્મ; અપૂર્વ. વિહિત એટલે છાસે ફરમાવેલું કર્મ કરવાથી ધર્મ થાય છે અને નિષિદ્ધ એટલે અપાર્થ કરેલું કર્મ કરવાથી અધર્મ થાય છે. તે ધર્માધર્મ લૈકિક દ્વિવેદી અમ નથી એટલે કે જોઈ શકાતાં નથી, તેથી તે ધર્માધર્મને મીમાંસાએ અદ્ય કહે છે. એનું બીજું નામ અપૂર્વ છે. ન્યાય વૈશેષિકા અદ્યને આત્માનો ધર્મ, અને સાંખ્ય જાતજનો તેને છુદ્ધનો ધર્મ માને છે. વેદાંતીઓ અદ્યને માનતા નથી. તેઓ તેને દેહાણે જતુ પ્રકારનાં કર્મની સક્ષમ અવસ્થાનું સંસ્કાર સ્વીકારે છે.

૫. જ. નસીબ; પ્રારબ્ધ; ભાવિ.

અદ્ય એવું-પારખવું = ભાગ્ય અથવા નસીબ જાણવું અથવા તે જાણવા યત્ન કરવો.

૬. જ. પાછળ મરદન નીચે જતી મોટી રસોળી જેવી માંડ.

૭. જ. વિપત્તિ; અણધારી આપત.

૮. જ. સુખ અથવા દુઃખના કારણભૂત પૂર્વ-જન્મનાં પુણ્યપાપ.

૯. જ. અણધાર્યું; આગિતું.

૧૦. જ. ગેરકાયદેસર.

૧૧. જ. નહિ અનુભવેલું; નહિ જોયેલું.

૧૨. [સં. જ (નહિ) + દષ્ટ (એકું)]
જ. નહિ જોયેલું; નહિ દેખેલું.

૧૩. જ. પારભૌકિક.

મૈત્રિને હા અને પારભૌકિકને અદ્ય કોમ પશુ કહ્યો છે.

૧૪. જ. ક્રુમ; જેમ; અંતર્ધાન; પરાધ.

૧૫. જ. છાસથી વિરુદ્ધ; અવિહિત.

અદ્યકર્મ [સં. અદ્ય (નહિ અનુભવેલું) + કર્મ (કામ)] જ. અનુભવ વગરનું કામ કર્યા વિનાનું.

અદ્યમતિ [સં.] જ. જેનું કામ ન સમજાય એવું.

અદ્યનર [સં.] પુ. સલાહ કરવાની રીત પદ્ધતિની એક રીત. તેમાં કોઈ બીજું માણસ વચ્ચે નહિ પડતાં અને પણ પોતાની જાતે જ સલાહ કરે છે.

અદ્યનિષ્ઠ [સં. અદ્ય (ભાગ્ય) + નિષ્ઠા (ભક્તિ)] જ. નસીબ ઉપર મહા રાખનાર; ભાગ્ય ઉપર આધાર રાખનાર.

અદ્યનિષ્ઠા [સં. અદ્ય (ભાગ્ય) + નિષ્ઠા (ભક્તિ)] જી. ભાગ્ય ઉપર મહા; નસીબ ઉપર આધાર રાખવાપણું.

અદ્યપરમ [સં. અદ્ય (ભાગ્ય) + પરમ (ક્રમ)] જ. જન્મને મુખ્ય માનનાર; જાનતાં કર્મ પછીનાં કર્મમાં પ્રવર્તાવે છે એવું માનનાર.

અદ્યપુરુષ જુઓ અદ્યનર.

અદ્યપૂર્વ [સં. જ (નહિ) + દ્ય (એકું) + પૂર્વ (અગાઉ)] જ. અગાઉ કદી નહિ જોયેલું એવું; અપૂર્વ; અસ્પષ્ટારણ; વિરલ; અજ્ઞાત.

અદ્યદ્વલ ૧. [સં. જ (નહિ) + દ્ય (એકું) + દ્વલ (પતિલાય)] જ. સારાંમાં કામનું અવિષ્કારી અવસ્થાનું પરિણામ.

૨. જ. જેનું ફલ દેખાયું નથી એવું; કાલ-તરે ફલ આપનાર.

અદ્યમત [સં. અદ્ય (ભાવિ) + મત (માન્યતા)] પુ; જ. પ્રારબ્ધવાદ; અદ્યવાદ; અવિષ્કાર.

અદ્યમતિયજ્ઞ [અદ્યમતિયું (અવિષ્કારી) + અજ્ઞ (નારીજ્ઞિનો પ્રત્યય)] જ. જી. ભાગ્ય-માં હશે તેમ જશે એમ માનનારી.

અદ્યમતિયું [અદ્યમત (અવિષ્કાર) + યું (વાતું)] જ. અવિષ્કારી.

અદ્યપોમ [સં. અદ્ય (નસીબ) + પોમ (એમ)] પુ. દેવપોમ; નસીબનો સંયોગ.

અદ્યવરણ [સં. અદ્ય (ભાવિ) + વરણ (દીપ)] જ. ભાગ્યસંજોગ; દેવપોમ; નસીબ-જોગ.

અદ્યવાદ ૧. [સં. અદ્ય (ભાવિ) + વાદ (મત)] પુ. નસીબમાં હશે તે જશે અથવા લગાટના લેખ મિથ્યા નહિ થાય એવી માન્યતા; અદ્યમત; પ્રારબ્ધવાદ.

૨. પુ. પરલોક અદિ પરાધ વાતે પર કોઈ પ્રકારનો તર્કવિર્તા કર્યા વિના કેવળ સામ-લેખના આધારથી વિશ્વાસ રાખવાનો મત.

અદ્યવાદ્ય [અદ્ય (ભાવિ) + વાદ (મત) + અજ્ઞ (નારીજ્ઞિનો પ્રત્યય)] જ. જી. અદ્યવાદને માનનારી; નસીબ ઉપર આધાર રાખનારી; અદ્યમતિયજ્ઞ.

અદ્યવાદી [સં. અદ્ય (ભાવિ) + વાદિ (માનનાર)] જ. નસીબ ઉપર આધાર રાખનાર; અદ્યમતિયું; અદ્યવાદને માનનાર.

અદ્યવાન [સં. અદ્ય (પ્રારબ્ધ) + વા

(વાતું)] જ. ભાગ્યવાનું; નસીબદાર; ભાગ્ય-શાળી; ભાગ્યવાન.

અદ્યવિદ્યા ૧. [સં. અદ્ય (ભાવિ) + વિદ્યા (ક્રમ)] જી. નસીબ જોવાની રીત અથવા કળા; જ્યોતિષ; અવિષ્કાર જાણવાની વિદ્યા.

૨. [સં. અદ્ય (અદ્ય) + વિદ્યા (કળા)] જી. ગેલી વિદ્યા; જાદુ; ઇલાહ; ઇંતરમતર; ઉદ્ધવન; કામજી.

અદ્યવિશેષજ્ઞ [સં. અદ્ય (પૂર્વજન્મનાં કર્મનો સંબંધ) + વિશેષ (જાણ) + જ્ઞ (વત)] જ. પાપપુણ્યના વધારા પ્રમાણે મૃતું; અમુક જાતના અદ્ય પ્રમાણે મૃતું. દેવતાનાં અને નારકી જીવનાં શરીર અદ્ય-વિશેષજ્ઞ હોવાય છે. તેમાં પુણ્ય પરમાણુથી દેવતાનાં અને પાપ પરમાણુથી નારકી જીવોનાં શરીર રૂપન થવાનું મનાય છે.

અદ્યદેહ [સં. અદ્ય (પારભૌકિક) + દેહ (કારણ)] પુ. અલૌકિક કારણ; નહિ સમ-જાતો સંબંધ.

શુદ્ધોનો એવો વિચિત્ર સમાયમ થઈ તે અમુક ૧૫ પાસુ કરે છે. તેમાં કેટલાક દેહોનો આપણે જોઈ કે સમજ શકતા નથી, એને સૂત્રમાં અદ્યદેહોનો કહ્યો છે.

સિદ્ધાન્તદર્શન

અદ્યદ્વલ ૨. [સં. અદ્ય (નહિ દેખાઈ) + અદ્ય (વસ્તુ)] પુ. દેખી ન શકાય તેવા અદ્ય; કોણુ, કુજળી અને એવી બીજી ઘીળના રસથી લખેલ અદ્ય. આવ અદ્ય દેખાતા નથી પણ દીપા કે દેવતા ઉપર કામળ મરમ કરવાથી અજ્ઞ પ્રકાર સામે રાખવાથી વાંચી શકાય છે.

અદ્યદ્વલ ૧. [સં. અદ્ય (નહિ દેખાઈ) + અર્થ (મતલબ)] પુ. (ન્યાય) એ નામનું એક સ્વપ્રમાણ. તેમાં વાચ્ય કે અર્થનો સાક્ષાત્કાર થતો નથી. જેમકે, સ્વર્ગ, મોક્ષ, પરમાત્મા.

૨. [સં. અદ્ય (નહિ દેખાઈ) + અર્થ (વસ્તુ)] પુ. પરાધ વસ્તુ; નજરે જોઈ ન શકાય તેવો પદાર્થ.

૩. જ. આદ્યમતનને લગતું.

૪. જ. મૂલ્યવાનું.

૫. જ. જે વિષય દ્વિવેદી પર છે તે સંબંધી; દ્વિવેદીત વિષયને લગતું.

અદ્યકં [સં. અદ્ય (ભાગ્ય) + અંક (આંકડો)] પુ. વિધવાનો લેખ; અવિષ્કાર.

અદ્યકં ૧. [સં. જ (અધ્યાત્મ) + દર્શન (ઉદ્ધારણ)] જ. અધ્યાત્મ ઉદ્ધારણ; સાચું ન પડે તેવો લખાવો.

૨. [સં. અ (નહિ) + દર્શાંત (દર્શાવો)]
વિ. (ન્યાય) ઉદ્દેશરૂપ વચરતું.

તે અન્યથા સરોવર અસત્સામ્ય એવું અ-
દર્શાંત હૈ.

૩. [સં. અ (નહિ) + દર્શ (બેસે) +
અંત (હો)] વિ. એના હોય કે સામે
કોઈ નજરે ન પડે એવું.

અદ્યક્ષ ૧. પુ. સિખતા મધ્ય બેઠમતિ એ
નામનો એક મધ્યમ અધિકારી સિખ.

૨. [સં. અ (અભાવ) + દર્શિ (નજર)]
છો. અંધારો.

૩. [સં. અ (અભાવ) + દર્શિ (નજર)]
છો. દૂર નજર; અરામ દર્શિ.

૪. છો કોય ભરેલી અવગ ઝેરી નજર.

૫. [સં. અ (નહિ) + દર્શિ (દેખાવું તે)]
છો. ન દેખાવું તે; અદર્શન.

૬. વિ. એવાની સમિતિ વિનાનું; આપણું.

અદ્યક્ષરૂપ [સં. અ (નહિ) + દર્શિ (નજર)
+ રૂપ (સાધન)] મ. અદ્યક્ષ રહેલો
વિદ્યા.

અદ્યક્ષ વિ. અદ્યક્ષ; ન દેખી શકાય તેવું.

અદ્યક્ષ ૧. છો. ઝેરવેર.

૨. [સં. અ (નહિ) + દર્શ (બેસું)]
છો. બીજાનું સાથે બેઠને જોઈ દેખી શકાયું;

અદ્યક્ષ સ્વભાવ; ખાર; ઈર્ષા.

૩. છો. રૂપાં.

અદ્યક્ષિયું ભુજો અદ્યક્ષ.

અદ્યક્ષ ૧. [અ (નહિ) + દેખવું (બેસું)]

મ. દેખી મનુષ્ય; ઝેરીકું માણસ.

અદ્યક્ષની આંખમાં ધૂળ = અદ્યક્ષ કર-
નારનું બૂંદે થયે.

૨. વિ. ઈર્ષાળુ; દેવી; ખારીકું; બીજાની સારી
રિયતિ બેઠ કે સાંભળી મનમાં અન્યા કરતું.

અદ્યક્ષ ૧. [સં. અ (નહિ) + દેવ (દેવા
એવું)] મ. ન અપાવ તેવી વસ્તુ. એમો,
ઓ, હાકો.

૨. વિ. ઘનમાં ન અપાવ એવું; નહિ અપવા
એવું.

અદ્યક્ષદાન [સં. અદ્ય (નહિ આપવા એવું)
+ દાન] મ. નહિ આપવા આપક વસ્તુનું
દાન.

અદ્યક્ષ ૧. [સં. અ (નહિ) + દેવ (દેવતા)]
પુ. અસુર; દેવ; રાક્ષસ.

૨. પુ. (જૈન) જૈનેશ્વર દેવતા.

૩. વિ. અધર્મી; નારિતક.

૪. વિ. દેવ સાથે સંબંધ વચરતું; અદેવી.

અદ્યક્ષ ૧. મ. દર્શિય દિશમાં બેઠાને ધણી
કરતી એ નામની એક જાતનું માણસ.

૨. વિ. એવીને ધણી કરતી એ નામની એક
જાતનું.

અદ્યક્ષમાતૃક [સં. અ (નહિ) + દેવ (મિત્ર)
+ માતૃ (મા) + ક (વાળું)] વિ. વરસાદ
કેવર આપાર નહિ રાખતું; જ્યાં નહિ નહેર
વગેરેના પાણીથી જાક ઉગવામાં આવ્યા
હોય એવું.

અદ્યક્ષ ૧. [સં. અ (નહિ) + દેશ (વિષય)]
પુ. અધિકાર અસરનો વિષય.

૨. [સં. અ (અભાવ) + દેશ] પુ. અરામ
દેશ; નિહિત જગ; ઘનાદિ અર્થ અપ તેવો
પ્રદેશ. સ્મૃતિમાં એમ, અનંત, અંત,
મર્યાદા સુરાદ્ય, દર્શિયાપ, ગંધ, કસિય અને
બીજા કેટલાક દેશને અરામ મધ્ય છે.

૩. પુ. ગાદક ન આવે એવું દેશનું.

અદ્યક્ષકાલ [સં. અ (અભાવ) + દેશ
(સ્થળ) + કાલ (વખત)] પુ. મ. મ. અ-
ભાવ સ્થળ અને વખત.

અદ્યક્ષરૂપ ૧. [સં. અદ્યક્ષ (અભાવ અન્યા) +
રૂપ (રહેવાઈ)] વિ. અગમ અભામાં રહેવાઈ

૨. [સં. અ (નહિ) + દેશ (વખત) + રૂપ
(સ્થિતિવાળું)] વિ. દેશમાં નહિ રહેવાઈ.

અદ્યક્ષ ૧. [સં. અ (નહિ) + દેશ (સરી)]
પુ. કામદેવ અનંત.

૨. વિ. સરીર વિનાનું.

અદ્યક્ષ ૧. પુ. (પિત્ર) એ નામનો એક
જાતનો આર્વા માણસેજ હંદ; વૈદ્ય.

૨. વિ. દેવભિજન વિનાનું.

૩. વિ. નિરોધી શ્વમુક્ત.

૪. [સં. અ (નહિ) + દેહિ (સરીવાળું)]
વિ. સરીર વિનાનું.

અદ્યક્ષ ૧. [સં. અ (અભાવ) + દેવ
(યરીવાઈ)] મ. યરીવાઈનો અભાવ;
શીમતાઈ.

૨. વિ. સ્વમનને ન હવતું.

અદ્યક્ષ ૧. [સં. અ (નહિ) + દેવ (નરી)]
મ. કમનસીબ; દુર્ભાગ.

૨. મ. વૈષ્ણવ અને હાલોજન વિનાનું
નિત્યબદ્ધ.

૩. [સં. અ (અભાવ) + દેવ (ભાગ)]
વિ. અભામિયું; અધર્મી.

૪. વિ. દેવ કે દિવિએ આગળથી નહીં ક્યાં
વિનાનું.

૫. વિ. દેવ તથા તેના હાથ સાથે સંબંધ
વચરતું.

અદ્યક્ષ ૧. [સં. અ (અભાવ) + દેવ
(ભાગ)] મ. કમનસીબ; દુર્ભાગ.

૨. વિ. દુર્ભાગી; કમનસીબ.

અદ્યક્ષ ૧. પુ. (સમીપ) અનુસન્નતિ સોગ
મામનો એ નામનો એક તાલ. તે ત્રિતાલની
એક જાત છે.

૨. પુ. અપનો અપ; દારો.

૩. પુ. માનો અપ; નાનો.

૪. [સં. આવ (સ્વમાનનું)] વિ. સૌથી
પહેલું; પ્રથમ.

૫. [સં. ઉદય (અગ્નિ)] મ. પ્ર. માતાના
મદિરમાં હથેળીઓ આગળી 'ઉદય હો', 'અપ
હો', એવા અર્થનો કરવામાં આવતો પોશર;
અપોષ; અનંતનો ઉદ્યાર.

અદ્યક્ષ અતો મુખ બોલતી. વીરલ

અદ્યક્ષ ૧. [સં. અદ્યક્ષ] પુ. નિર્દોષતા.

૨. વિ. નિર્દોષ; નિષ્કલ.

૩. વિ. ખાપ રહિત.

૪. વિ. બૂલ વચરતું.

૫. વિ. સ્વમ; નિમગ.

અદ્યક્ષી [સં. અદ્યક્ષ] વિ. (દિલી)
નિર્દોષ; નિરપરાધી.

અદ્યક્ષીનો દેખ, એની મતિ ન મોખ =
નિર્દોષનો દેખ કદનારની મોક્ષ મતિ ન
થાય.

અદ્યક્ષરિયા વિ. કલ્પ કલ્પની એ નામની
એક જાતનું.

અદ્યક્ષ ૧. વિ. અર્થ માંડું.

૨. વિ. પાટપુટ વિનાનું; બેઠેલ; કદરૂપું.

૩. [સં. અધ (અભાવ નીકળતું) + ઉદર
(પેટ)] વિ. અરખીથી જાંઠું થઈ અધેલું; જલ
સ્પૃશ; કાંઈ વધેલું; કાંઈનું.

૪. વિ. નળનું; કમુ.

અદ્યક્ષવાની ૧. [સં. આવલવાની (દેવી)]
પુ. (કલ્પ) પાવેયો; નપુસક; કીર્ત્તિ; અંકગ.
તેઓ આવલવાનીના ભાગ હોય છે.

અદ્યક્ષવાની કરે એવું = (આવલવાનીના
ભાગ કીર્ત્તિ હોય છે તે એવું બોલે છે
તે ઉપરથી) કીર્ત્તિની પંક્તિમાં અપે એવું;
કીર્ત્તિ વિનાનું.

૨. છો. આવલવાની; સદિની ઉપતિના
સમજી દેવી.

૩. મ. (કલ્પ) મદની કે હિમત વચરતું
માણસ.

૪. [અદ્ય (અવધેય) + લવાની (દેવી)]

જ. ક. દેવિતે ભય; માતાની ભે; અદ્યુતકથા-
ના માયર આગળ કરવામાં આવેલ અવશેષ
પ્રેમી.

અદ્યુતકથાની મા કથા કરવું = હીજા કથન
કરતા કરવું; કાતારની અથવા આવતું
આપનારની કીર્તિ મારી ને કરતા કરવું;
પ્રશાસન કરવી.

અદોષ ૧. [સં. અ (નહિ) + ડોષ
(ખામી)] પુ. નિર્દોષતા.

૨. વિ. નિર્દોષ; બેમુના; નિરપરાધી.

૩. વિ. પાપ વગરનું; નિષ્કાપ.

અદોષત્વ [સં. અદોષ (ડોષનો અભાવ) +
ત્વ (પદ)] જ. આમી વગરની હાલત.

અદોષદર્શિ [સં. અ (નહિ) + ડોષ
(ખામી) + દર્શિ (જોનાર)] વિ. પારકાની
આમી ન જોનાર કે જોનાર; સરળ; કાળુ.

સાધુજનનો અદોષદર્શિ અને કુલુઆવી પદ
બેવર્તનશય

અદોષાર્હ [સં. અ (નહિ) + ડોષ (ભૂલ)
+ અર્હ (લાયક)] વિ. ભૂલ વગરનું;
દોષાતીત.

અદોષિત [સં. અ (નહિ) + ડોષિત (ડોષ
પામેલ)] વિ. ડોષ વગરનું; બિનગુનેશ્વર;
નિર્દોષ.

અદોષી [સં. અ (નહિ) + ડોષિ
(અપાધી)] વિ. નિર્દોષ; નિરપરાધી.

અદોહ ૧. [સં. અ (નહિ) + હુ
(દોહડું)] પુ. દોહવા માટેનો પ્રતિકૂળ વખત.
૨. પુ. ન દોહવું તે.

અદૃશ ૧. [અ. અદૃશ (તે જાણી હોય)]
વિ. અદૃશ; અજાણ; અધાર્મ; વાળખી; અધ-
મુક્ત.

૨. વિ. અદૃ; અજાણ. માપ તથા અસ્ત
માટે વપરાય છે.

૩. વિ. અધાર્મ; નિપુણ; પદ.

૪. વિ. નામીયુ; પ્રખ્યાત.

અદી [પ્રા. અદિ] જો. માગને એવાક;
માગને ઉપરો નેસવાનો ભ્રમ.

અદ ૧. [સં. અધ્વ (અધ્વ)] પુ. માર્ગ; રસ્તો.

૨. [સં. અર્ધ] જ. (પ્રાકૃત) અર્ધ.

અદ્યુતકથા [પ્રા.] જો. એવક નામના એક
જાતના જોડા; મોળડી.

અદ્યુતકથી લુઓ અદ્યુતક.

અદ્યા ૧. [સં. અર્ધ (અધ્વ)] પુ. (હિંદી)
માર્ગ માપ.

૨. પુ. અરધો ભ્રમ.

૩. પુ. (હિંદી) અરધો વાર.

૪. પુ. (સંગ્રીત) સોળ માત્રાનો એ નામનો
એક અનુસંધાતિ તાલ; ઉદ્યુત; મૂળતાલ;
વ્યાપીતાલ, નિશંકરિતાલ, મૃદતમતાલ, ધીમે
રિતાલ. તેના બોલ:—ના પિ પિમા ના
પિ પિમા ના તિ તિમા ના પિ પિમા. તેમાં
પહેલી, પંચમી, અને તેરમી માત્રા ઉપર તાલ
લાગે છે અને નવમી ઉપર આલી ભય છે.

૫. જો. (પ્રાકૃત) જૂલ, અરિય અને જો-
માનકાળ; સમય.

૬. [સં. અધ્વ (અધ્વ)] જો. માર્ગ;
રસ્તો.

૭. જો. (જૈન) મિત્ર આપનાર એ નામનો
એક પ્રકાર; વખત સંબંધી મોજવામાં આવતું
કાંઈક સાચું અને કાંઈક ખેતું એટલે કે મિત્ર
વચન જેમકે, કોઈનું કોઈ વખત કામ હોય ને
કહેવું કે ને ધરી બેસો.

૮. જો. અધ્વિ; અધ્વિ.

૯. જો. સોત.

૧૦. જ. અ રીતે; આમ.

૧૧. [સં.] જ. અરધર; બેલક; અધીત.

૧૨. જ. દેખીતી રીતે; રજપણે.

અદ્યાસા જો. પ્રદર; પડોર.

અદ્યાન્તરાસાપિ પુ. (પિંગ) એ નામનો
એક સમય વર્ષમેળ ૭૬ લુઓ અદ્યાન્તરા-
સાપિ.

અદ્યાપુરુષ [સં. અદ્યા (અરધર) + પુરુષ
(અધ્વ)] પુ. સામે માત્રુસ; અધી માત્રુસ.

અદ્યામિમિતવચન [સં. અર્ધ (અધ્વ) +
મિમિત (ભેજવાલું) + વચન (મેલ)]
જ. વખત સંબંધી ખેતું અધ્વ. જેમકે,
સુરોદ્ય વખતે કોઈ કહે કે ને ધરી દિવસ
મરી અધ્વ છે.

અદી ૧. પુ. (સંગ્રીત) સાત અથવા ચૈદ
માત્રાનો એ નામનો એક અનુસંધાતિ તાલ.
કોટડીના બોલ:—

ધા ધા ધા તિમા પિન ધાકક. પહેલે તાલ
પહેલી માત્રા ઉપર, બીજો તાલ પંચમી
માત્રા ઉપર અને ત્રીજો તાલ હસમી માત્રા
ઉપર આવે છે.

૨. જો. (હિંદી) એ નામનું એક જાતનું
નારીક કપડું.

૩. [સં. અર્ધ] જો. અધીનો અર્ધ અને
ફેરનો સોળમે ભ્રમ. આનો હિસાબ કીરીથી
લાય છે.

અદ્યોમદ્યો [અર્ધ (અધ્વ) + અદ્યો
(અધ્વ)] પુ. સમજાવ્યું વિનાનો પુરુષ;
અધ્વ વગરનો માત્રુસ.

અદ્યુત ૧. પુ. (પિંગ) એ નામનો ૪૬
ગુરુ અને ૬૪ લુઓ મળી ૧૧૦ વર્ષનો વદપદી
અધ્વની જાતનો એક વિષમજાતિ માત્રમેળ
૭૬.

૨. [સં.] પુ. (અધ્વ) નવ રસમાંનો એ
નામનો એક રસ. એનો વર્ણ પીત, દેવતા
જ્યા, સ્વપીનાદ વિરમય, આલખન અ-
સંભવિત વસ્તુ, ઉદીપન તેના ગુણોનો મહિમા
તથા અનુભાવ સમમાદિક છે.

૨૨ સાધારણતઃ આક છે નવ મનાય છે તે-
સુંગર, વીર, કલ્પ, અદ્યુત, કાચ, ચૈદ,
અવલક, બીજાસ, (તથા સાતરસ) આ છે.

કોપુરી

૩. પુ. (પુરાણ) નવમા દક્ષિણવર્ષિ મન્વંતર-
માં જનારો એ નામનો એક દંડ.

૪. પુ. (હિંદી) પ્રભૂતક નામથી જોળખાતાં
બે માળનાં મકાનનો એક વર્ગ.

૫. પુ. ૧૫૩ના જુલ બેદમાંનો એ નામનો
એક. તેમાં કોઈ વસ્તુના અભીક્રિ ૧૫૫થી એક
રસની ઉત્પત્તિ જતાવવામાં આવે છે.

૬. પુ. વિષ્ણુનાં હજાર નામમાંનું એક. તેમનું
સ્વરૂપ, સંક્રિત, અપાર અને કાર્ય અદ્યુત
હોવાથી તે અદ્યુત કહેવાય છે.

૭. પુ. સરીરનો નાધો.

૮. પુ. (પુરાણ) સક નામના જૂલોક અને
લુવલોકના અધિપતિની મુદિતા નામથી સોથી
બેસેલે અગ્નિ. સર્વના આત્મા અને લુવનના
જાતીય આ અગ્નિ મૃદપતિના નામથી નિલ
પદમાં પૂજાય છે અને હોમેસે પદાર્થ દેવતા-
ઓને પહોંચાડે છે. તેને પ્રિય નામની સ્ત્રી
અને વિદુરથ નામે પુત્ર હતાં.

૯. પુ. સિદ્ધ બેસેલા ધર્મોના બીજા ધર્મોના,
અંશે સાધે યોગ, જે યોગ કાર્ય આપેઆપ
મમકાર કે વિરમય જેવું અધ્વાય.

૧૦. જ. અભીક્રિ જનાર.

૧૧. જ. આધર્મ; નવાઈ; અર્ધમે.

૧૨. જ. વિરમય પમાજનાર વસ્તુ.

૧૩. વિ. અદ્યુત; નહિ દેખાતું.

૧૪. વિ. અમાનુષ; દેવ કે રાક્ષસ સંબંધી.

૧૫. વિ. અસાધારણ; અધ્વિત એવામાં આવતું.

૧૬. વિ. અધર્મકારક; વિચિત્ર; અભીક્રિ;
અન્ય વિરમય ઉત્પન્ન કરનાર; નવાઈ જેવું.

૧૭. વિ. નવું જ, અધ્વર.

અદ્યુતકથા [સં. અદ્યુત (વિરમયકારક) +
કથા (વાર્તા)] જો. અદ્યુત જનારો વર્ણ-

અધુત ૧. [સં. અ (નહિ) + છુત (પ્રકાશ)] વિ. પ્રકાશ કરતું; અપ્રકાશિત.
૨. વિ. બહાર નહિ પડેલું; અપ્રસિદ્ધ.

એ સમર્થ સાક્ષર ગુણવત્તી સાહિત્યમાં એક અધુત પ્રાસાદિક હિત મૂકી જાયે. મીચુલી

અદ્રક ૧. [સં. અદ્રક (આકૃ)] જ. આકૃ; લીલી તાજી સુંઠ તેના છેડ નાના અકલબેર જેવા થાય છે.

૨. જ. સુંઠ; સુંઠેલું આકૃ.

અદ્રકરસ [સં. અદ્રક (આકૃ) + રસ] પું. આકૃનો રસ; આકૃને કપરી નીચાળીને કાઢેલું પાણી.

અદ્રવ ૧. પું. અપ્રવાહી વસ્તુ; કઠણ અપ્રવાહી ધટ વસ્તુ.

૨. [સં. અ (નહિ) + દ્રવ (પ્રવાહી)] પું. અપ્રવાહીપણું.

૩. જ. (કમળી) વસ્તુતાનો અભાવ; અદ્રવ્ય.

૪. વિ. જડ; કામચૂંકી વિનાયું.

૫. વિ. ન ઝોમળે એવું.

૬. વિ. પ્રવાહીપણુના અભાવવાળું; અપ્રવાહી; ધન.

અદ્રવતા ૧. [સં. અદ્રવ (અપ્રવાહી) + તા (પણું)] જી. પ્રવહક માલવાના ગુણનો અભાવ; અપ્રવાહીપણું.

૨. જી. વસ્તુનો પ્રવાહી ન થવાનો ગુણ.

અદ્રવ્ય ૧. [સં. અ (અયોગ્ય) + દ્રવ્ય (ધન)] જ. અરાગ ધન.

૨. [સં. અ (અરાગ) + દ્રવ્ય (પદાર્થ)] જ. અરાગ પદાર્થ.

૩. જ. નાશાવક સિદ્ધ; માલ કરતો વિદ્યાર્થી.

૪. જ. માલ વિનાની વસ્તુ; તુચ્છ પદાર્થ; નકામી યીજ.

૫. જ. વસ્તુતાએ ન હોવાપણું; અસત્ય.

૬. વિ. ધન કરતું; હિરિ.

અદ્રણ [સં. અ (નહિ) + દ્રણ (એનાર)] વિ. નહિ એનાર.

અદ્રાવ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + દ્રવ (વસ્તુ)] વિ. કઠણ; રસ ન થાય એવું; પ્રવાહી ન બને એવું; ધન; નકર.

૨. વિ. જડ.

અદ્રિ ૧. [સં. આદ્ર (મોરી નાંખવું)] પું. ઈશ્વર વજ.

૨. પું. એ નામનું એક જાતનું માપ.

૩. પું. પથ્થર.

૪. પું. પર્વત; ગિરિ; પહાડ.

અંજનીગુપ્ત અવ્યોહિસે,

અદ્રિ લઈ જતો ત્યાં.

સમાવશ

૫. [સં. આદ્ર (આશર કરવો)] પું. મેલ; મેલ; વરસાદ કેમકે પાણી માટે તે આદ્રણીય એટલે સન્માન આપવા લાયક છે.

૬. પું. રસ; જડ.

૭. પું. સાનની સંખ્યાવાચક સંઘા.

૮. પું. સર્વ; સરળ.

૯. પું. સોમ વાદવાનો પથ્થર.

અદ્રિકન્યા [સં. અદ્રિ (પર્વત) + કન્યા (ઘીરી)] જી. પાર્વતી.

અદ્રિકર્ણી [સં. અદ્રિ (પર્વત) + કર્ણ (કાન) + ઈ (નસીબતિનો પ્રત્યય)] જી. એ નામની એક જાતની વનસ્પતિ; અપરંપિતા.

અદ્રિકા [સં.] જી. (પુરાણ) એ નામની એક અપ્સરા. સાપને લીધે તે માલલી થઈ હતી, અને તેના ગર્ભમાંથી મત્સ્યરાજ નામનો દીકરો અને મત્સ્યમંથિની નામની દિકરીનું જોડું પેદા થયું હતું.

અદ્રિકીલ [સં. અદ્રિ (પહાડ) + કીલ (ખોલ)] પું. સિંધુના પર્વત.

અદ્રિકીલા [સં. અદ્રિ (પર્વત) + કીલ (ખોલ) + આ (નસીબતિનો પ્રત્યય)] જી. પૃથ્વી; ધરતી.

અદ્રિકૃષિ [સં. અદ્રિ (પહાડ) + કૃષિ (કામ)] જી. પર્વતની ગુફા.

અદ્રિકિલ ૧. [સં. અદ્રિ (પર્વત) + કિલ (અપનાર)] પું. વજ.

૨. પું. વીળળી.

અદ્રિજ ૧. પું. એ.

૨. પું. સિદ્ધાન્ત.

૩. [સં. અદ્રિ (પર્વત) + જ (જન્મેલું)] વિ. પર્વતમાં બેસેલું; પહાડમાંથી પેદા થયેલું.

અદ્રિજગુ પું. સિદ્ધાન્ત.

અદ્રિજા ૧. જી. એ નામની એક વનસ્પતિ; સેહલી.

૨. જી. મંચા નદી કેમકે તે હિમાલય પર્વતમાંથી નીકળે છે.

૩. [સં. અદ્રિ (પર્વત) + જા (જન્મેલું)] જી. હિમાલય પર્વતની પુત્રી પાર્વતી; ગિરિજા; ઉમા.

અદ્રિજાત ૧. પું. એ.

૨. પું. ઘવાનળ.

૩. પું. પરમાત્મા.

૪. પું. રૂપ; આકૃતિ.

૫. પું. સિદ્ધાન્ત.

૬. પું. હંસ.

૭. [સં. અદ્રિ (દુઝર) + જાત (પેદા થયેલું)] વિ. પર્વતમાંથી બેસેલું; દુઝરમાં થયેલું.

અદ્રિતન્યા ૧. જી. (પિમળ) અપલસિત હંદ; દરેક અણુમાં નજલ, જમલ, બમલ, જમલ, જમલ, જમલ, જમલ, જમલ અને ગુરુ મળી રક અણુનો એ નામનો વિકૃતિ જાતનો એક સમગ્ર વર્ણમેળ હંદ. તેમાં અભિચારમાં અણુર પછી થતે કે વિચારમાં આવે છે.

૨. [સં. અદ્રિ (પર્વત) + તન્યા (ઘીરી)] જી. ઉમા; પાર્વતી.

૩. જી. મંચા નદી.

અદ્રિત્યક્તી પું. (સંગીત) એક, પાંચ, નવ, અભિચાર, તેર અને સત્તર માત્રાએ લાગવાળો એ નામનો એક જુગલગતિ રંગ માત્રાનો લાગ. તેના કોટલીના બેજ આ પ્રમાણે છે:—
ધા પિન નક તક ધા પિન નક તક પિન નક પિન નક ધા પિન નક તક ધા તર કિટ પિન.

અદ્રિદોષિ જુઓ અદ્રિદોષી.

અદ્રિદોષી ૧. [સં. અદ્રિ (પર્વત) + દોષી (ખોલ)] જી. પર્વતની ખીણ.

૨. [સં. અદ્રિ (પહાડ) + દોષી (છેડ)] જી. પહાડમાંથી નીકળતી નદી.

અદ્રિનંદિની જુઓ અદ્રિતન્યા.

અદ્રિનાથ ૧. [સં. અદ્રિ (પર્વત) + નાથ (કંચર)] પું. સિવ; દેવાસપતિ.

૨. પું. હિમાલય પર્વત; પર્વતોનો સમ.

અદ્રિપતિ જુઓ અદ્રિનાથ.

અદ્રિરાજ જુઓ અદ્રિનાથ.

અદ્રિવદ્ધિ [સં. અદ્રિ (પર્વત) + વદ્ધિ (આમ)] પું. ઘવાનળ.

અદ્રિશય [સં. અદ્રિ (પર્વત) + શયા (પવારી)] પું. સંકર. તેને દેવાસ પર્વત પવારીય છે.

અદ્રિસૃમ [સં. અદ્રિ (પર્વત) + સૃમ (સિખર)] પું. પર્વતની યોગ.

અદ્રિસાગુ [સં. અદ્રિ (પર્વત) + સાગુ (સિખર)] જ. પર્વતનું સિખર.

અદ્રિસાર ૧. [સં. અદ્રિ (પર્વત) + સાર (સર)] પું. ભોડું; ભોખંડ.

૨. પું. સિદ્ધાન્ત.

અદ્રિસુતા [સં. અદ્રિ (પર્વત) + સુતા (ઘીરી)] જી. પાર્વતી; ઉમા; ગિરિજા; દુર્ગાદેવી.

અર્ધસૂત્ર [સં. અર્ધ (એ નામનો એક રાક્ષસ) + સૂત્ર (દોરો)] પુ. અર્ધ રાક્ષસને પુત્ર-
ત્રાપિ પડે છે અર્ધસૂત્ર, અર્ધ રાક્ષસ નામ.

પ્રેમનંદ

અર્ધીશ ૧. [સં. અર્ધ (પર્વત) + શિ (શબ)] પુ. પર્વતોનો રાક્ષસ; હિમાલય પર્વત; મિથિલ.

૨. પુ. સિવા; કૈલાસપતિ.

અર્ધુલ ૧. જ. (સંગીત) બાર વિજ્રામાંનું એ નામનું એક; રિખજ સ્વર ખરજ સ્વરની બીજી શ્રુતિ મહત્ત્વ કરે ત્યારે ચતુર્ વિજ્રા.

૨. [સં. અ (નહિ) + ફલ (પીમળેતું)] સિ. નહિ પીમળેતું; ન એમળેતું.

૩. [સં. અ (નહિ) + ફલ (ઝડપી)] સિ. વેગ વગરનું; પીમું; ઝડપ વિનાનું.

અર્ધુનર્મણ [સં. અ (નહિ) + ફલ (ઉત્પાદન) + નર્મણ (અટકાવ)] જ. લાંબા વખતની અટકાવ.

અર્ધોલ ૧. [સં. અ (નહિ) + દ્રોહ (ઈર્ષા)] પુ. ઈર્ષ્યો અભાવ.

૨. [સં. અ (અભાવ) + દ્રોહ (હિસ)] પુ. ઉપહારીને મારવાની ઇચ્છાનો અભાવ.

૩. પુ. (પિંચા) એ નામનો ૫૫ મુક અને ૫૬ લખ મળી ૧૦૧ વર્ણનો એક વિષમળતિ માત્રામેજ છંદ. મહુપ્રસ્તારપ્રકાશમાં આને પદ્યપદી હાખનો એક ભેદ માનેછે છે.

૪. [સં. અ (અભાવ) + દ્રોહ (દોષ)] પુ. એકનિષ્ઠા; વધાઈરી.

અર્ધોહી ૧. [સં. અ (નહિ) + દ્રોહ (દેવ) + ઇન્ (વાર્ણ)] સિ. ઈર્ષા વગરનું; દેવ વિનાનું; ખાર ન કરે એનું.

૨. [સં. અ (નહિ) + દ્રોહ (વેપાર) + ઇન્ (વાર્ણ)] સિ. વધાઈરી; નિમજ્જલાલ; નિષ્ણાવાળું.

અર્ધોહી ૧. [સં. અ (અભાવ) + દ્રોહ (દેવ ક્ષત્ર્ય એવ)] સિ. દેવ ન ક્ષત્ર્ય હાવક; એનો દેવ ન મર્ષ છે એનું; દ્રોહ ન કરી શકાય એનું.

૨. [સં. અ (નહિ) + દ્રોહ (વધાઈરી માટે નામવાળા)] સિ. વધાઈરી માટે હાવક.

અર્ધલ ૧. [અ. અર્ધ (તે ન્યાયી હતો)] પુ. ન્યાય.

૨. પુ. સમાનતા.

૩. પુ. સરકારી મહેલ.

૪. જ. મુસલમાની રિવાજ પ્રમાણે સાદી લેવા હાવક માણસ.

૫. સિ. વધાર્ય.

અર્ધલાર [અર્ધ (સરકારી મહેલ) + લાર (વાર્ણ)] પુ. સરકારી મહેલના ૩૨નાર અમલદાર.

અર્ધલ ૧. [સં. અ (અભાવ) + લ (લેહ)] પુ. એમળાનો અભાવ; નિષ્ણ.

૨. પુ. બોલ. કેમકે તેઓ વિદ્યારથી પદ્યને અગિય માને છે.

૩. જ. જગત અને પાછની એકતા; જીવ અને પ્રાણનું એકતા; અર્ધલ.

૪. સિ. અર્ધનીય; અએક. તથા અર્ધલ કહેવે વિશાળ. મિરખા

૫. સિ. એકજા; એકધું; સાચ વિનાનું.

૬. સિ. સર્વોત્તમપણ વડે આત્માને જાણનાર; જીવ અને આત્માને એકજ જાણનાર; જીવ અને આત્માની એકતા એનાર અથવા માનનાર.

અર્ધલારક [સં.] જ. મુખ્ય વલુવેનું એ નામનું એક ઉપનિષદ.

અર્ધલવાક [સં. અર્ધ (જીવ અને સિવાની એકતા) + વાક (સિદ્ધાંત)] પુ. (વેદાંત) જીવ અને આત્મા એ એ એકજ હોવાનો મત; જીવેશની એકતાનો સિદ્ધાંત.

અર્ધલવાદી ૧. પુ. સુદ; સુદાવધાર.

૨. પુ. બોલ.

૩. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + વાદિન (સાક્ષાત્તે માનનાર)] સિ. અર્ધવાદી; જીવ અને ઈશ્વર એક હોવાનો મત પરાવનાર; જગત અને પાછની એકતા માનનાર.

૪. [સં. અર્ધ (એકજ) + વાદિન (માનનાર)] સિ. અમુક એકજ દેવને માનનાર.

૫. સિ. વેદાંતી; વેદાંત મતને માનનાર.

અર્ધર [સં.] પુ. અખરું; યજ્ઞમાં વરેછો મુખ્ય વેદ જાણનાર સાધક.

અર્ધક ૧. [સં. અ (નહિ) + દંદ (મિત્ર એક)] સિ. અિખત વગરનું; એકતાવાળું.

૨. [સં. અ (અભાવ) + દંદ (અપો)] સિ. વૈરભાવ વિનાનું.

અર્ધાત્મક ૧. [સં. અર્ધ (અ) + આ (અથવા) + ત્મ (તે) + આ (અથવા)] સિ. નિવમ કે ભલીવાર વગરનું; શરેશ; ઇ-ટેમણા વિનાનું.

૨. જ. એકલેશ; અએતમ; સિદ્ધર વિના; ભલીશર વગર; કેમણા વગર.

અર્ધાર ૧. [સં. અ (અભાવ) + દાર (ભાણું)] જ. મુખ્ય ગારણુ તરીકે નહિ વપરાતો દરવાજો; અએઅ માર્ગ.

૨. સિ. અમમ.

૩. સિ. દાર વિનાનું.

૪. સિ. નિરુપાય.

૫. સિ. મુસેલીથી ખેડાય તેનું.

અર્ધિલીય ૧. [સં. અ (નહિ) + દિલીય (બીજું)] જ. છલ; પરમાત્મા.

૨. સિ. અએક; એન્દ સમાન બીજું ન મળે એનું; અપ્રતિમ; અનુપમ.

૩. સિ. એકાદી; એકધું; સોજની વિનાનું.

૪. સિ. પ્રમાણ; મુખ્ય; સૌથી અધિવાતુ; મેઝ.

૫. સિ. વિષમજ; અજબુત; વિચિત્ર.

અર્ધિર્ભાવ [સં. અ (નહિ) + દિર્ભાવ (એવમવાપણું)] પુ. ન એવમવાનો મુલ્ય; એવમવાપણુનો અભાવ.

અર્ધેય ૧. [સં. અ (નહિ) + દેય (ઈર્ષા)] પુ. અર્ધેયાર્મ ન હોવાપણું.

૨. [સં. અ (પિરેશ) + દેય (વેર)] પુ. મિત્રતા.

૩. સિ. ઈર્ષાથી રહિત; અમુશાથી મુક્ત; અર્ધેયાર્મ વગરનું.

અર્ધેયત્વ [સં. અર્ધેય (દેવનો અભાવ) + ત્વ (પણું)] જી. ખાર ન રાખવો તે; દેવ-રહિતપણું.

અર્ધેયમૂલક [સં. અ (નહિ) + દેય (ઈર્ષા) + મૂલક (માણસ)] સિ. ઈર્ષાથી ઉત્પન્ન નહિ થયેલું; ઈર્ષા વિના કરેલું.

અર્ધેયમૂલક, અર્ધેયમૂલક તથા અર્ધેયમૂલક કહે! કુશલકર્મ કહેવાય છે. પુરાણ

અર્ધેય [સં. અ (નહિ) + દેય (ખાર રાખનાર)] સિ. અર્ધેયાર્મ નહિ કરનાર; ખાર નહિ કરનાર-રાખનાર.

અર્ધેયુત્વ [સં. અર્ધેય (દેવ ન કરનાર) + ત્વ (પણું)] જ. ખાર ન કરવાનો છલ્ય; મૈત્રી.

એને આત્મજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયેલું છે તેને તો અર્ધેયુત્વ આદિ શીમા અમલગીતામાં કહેવા મુજબ જીવ વિના જ પ્રાપ્ત થાય છે.

ત્રિધાન્તાર્થ

અર્ધેય ૧. પુ. (પિંચા) અર્ધિની કુંડલિની જાતનો એક વિષમળતિ માત્રામેજ છંદ. તેમાં ૨૨ મુક અને ૧૧૪ લખ મળી ૧૩૬ વર્ણ અને ૧૫૮ માત્રા હોય છે.

૨. પુ. (પિંચા) પદ્યપદી હાખની જાતનો ૫૩ મુક અને ૫૦ લખ મળી ૧૦૩ વર્ણનો એક વિષમળતિ માત્રામેજ છંદ.

૩. [સં. અ (અભાવ) + દેત (એપણું)] જ. અએક; દેતનો અભાવ; તાદાત્મ્ય; એકપણું.

નામનું એક ઉપનિષદ-

અ (નહિ) + દૈત (એકાન્ત)]

જીવ અને જગતની અવગત જગત અને જગતની એકતા; જીવ અને સિવ એક એક જ છે એમ માનવું તે; જગજીવ સર્વ જગતની અભિન છે અવગત જગત સર્વ જગતથી છે એવું ધ્યાન તે.

દૈત પ્રમાણે હું હવે અદ્વૈત પ્રમાણે હું થયો.

હવાથી

૧. જ. (વેદાંત) સત્; જગત; જગત, દશ, દર્શન તેમ જ તાતા, રોષ, યાત્રા પદ્યોદિ નિપુરની એકતાવ્ય જગત.

૭. વિ. અનુપમ; અદ્વિતીય; અપ્રતિમ.

૮. વિ. એકસરખા સ્વભાવનું; એકતાવાળું.

૯. વિ. (વેદાંત) સમતીય, વિભતીય અને સ્વતંત્ર એકથી રહિત.

અદ્વૈતતા [સં. અદ્વૈત (અભેદ) + તા (પદ)] જી. એકપદ્ય; એકતમતા; અભેદ.

અદ્વૈતદષ્ટિ [સં. અદ્વૈત (અભેદ) + દષ્ટિ (માન્યતા)] જી. (વેદાંત) એકભાવ વિનયો મત; અભેદમાદર્શિ; અધુ ઉચિતસ્વરૂપ જ માનવનો અભિપ્રાય.

અદ્વૈતનાથ પુ. પરચ્છાદ.

અદ્વૈત એ દૈતનું સ્વાસ્થ્ય હતા;

અદ્વૈતનાથે નહિ દૈત સ્થાપિતું.

વચનભાષ

અદ્વૈતપદ જ. સુક્તિ; જીવ અને સિવનું એકજ.

અદ્વૈતપંથ [સં. અદ્વૈત (અભેદ) + પંથ (સત્તા)] પુ. અભેદમાર્ગ; જીવ, ઉચિત અને જગત મેતન્ય ભુદાં નથી એવા અભિપ્રાયનો પંથ કે માર્ગ.

અદ્વૈતપ્રકૃતિવાદ પુ. (વેદાંત) જગત અને મેતન એક જ પ્રકૃતિના અવિભાવ એટલે અવતાર છે એવો મત; અદ્વૈતવસ્તુવાદ.

અદ્વૈતશુદ્ધિ [સં. અદ્વૈત (અભેદ) + શુદ્ધ (માન્યતા)] જી. (વેદાંત) કાર્યરૂપ જગત અને કાર્યરૂપ જગત વચ્ચે કંઈ ભેદ નથી એવું ધ્યાન કે એવો મત.

અદ્વૈતભાવ ૧. [સં. અદ્વૈત (અભેદ) + ભાવ (હોવાપણું)] પુ. અભેદભાવ; બીજાપણ્યનો અભાવ; અદ્વૈત હોવું તે.

૨. પુ. આત્મા અને પરમાત્મા એક હોવાની માન્યતા; અદ્વૈતમત.

અદ્વૈતભાવના [સં. અદ્વૈત (અભેદ) + ભાવના (વર્તિ)] જી. અભેદવર્તિ.

અદ્વૈતભાસ [સં. અદ્વૈત (અભેદ) + ભાસ (આભાસ)] પુ. (વેદાંત) અભેદપણ્યનું અપણું ધ્યાન.

અદ્વૈતભાસકર [સં. અદ્વૈત (અભેદ) + ભાસકર (સર્વ)] પુ. અભેદભાસથી સર્વ.

અદ્વૈતમત [સં. અદ્વૈત (અભેદ) + મત (માન્યતા)] પુ. જીવ અને ઉચિત અવગત જગત અને જગત એક જ છે એવો મત; અભેદમત.

અદ્વૈતમાર્તક ૧. [સં. અદ્વૈત (અભેદ) + માર્તક (સર્વ)] પુ. અભેદમાનથી સર્વ.

૨. પુ. એ નામનો વેદાંતનો એક પ્રેરો મથ.

અદ્વૈતરૂપ [સં. અદ્વૈત (અભેદ) + રૂપ] વિ. અભિન; એકરૂપ.

અદ્વૈતરૂપે અદ્વૈતરૂપ હીઠ,

એવિદ્યાએ એવિદ્યસ્વરૂપ કે

નરસિંહ

અદ્વૈતવન ૧. [સં.] જ. પુરાણમાં કહેલું એક વન, જ્યાં જ્યાં પ્રાણી અદ્વૈતભાવથી એટલે એકતાથી દુર્ગામણને રહે છે. વનવાસ એવા પાંડવે કેટલાક સમય સુધી અદ્વૈતવનમાં રહ્યા હતા.

૨. જ. પ્રાણી હુણ્ડમળને રહે એવું સ્થળ.

અદ્વૈતવસ્તુવાદ [સં. અદ્વૈત (અભેદ) + વસ્તુ (પદાર્થ) + વાદ (મત)] પુ. જગત અને મેતન એક જ પ્રકૃતિના અવિભાવ એટલે અવતારરૂપ છે એવો મત; અદ્વૈતપ્રકૃતિવાદ; અદ્વૈતવાદ.

અદ્વૈતવાદ [સં. અદ્વૈત (અભેદ) + વાદ (મત)] પુ. અખિલ વિષય એ જ ઉચિત એવી માન્યતા; જીવ અને સિવ અવગત જગત અને જગત એક જ છે એવો સિદ્ધાંત; જીવમા અને પરમાત્મા એક જ છે એવો મત; અભેદવાદ; અભેદવાદ. તેને અદ્વૈતપ્રકૃતિવાદ, એકરૂપવાદ, એકતત્ત્વવાદ, સમસ્તવિજ્ઞાનસત્તાવાદ, પરમાર્થસત્તાવાદ અને સમસ્તશુદ્ધતાવાદ પણ કહે છે.

આર્યસુત્રે (અંશે) પૈથી દર્શિવાદમાં જ વિરોધ કરીને જ્ઞાનવાદ, ક્રિયાવાદ, અક્રિયાવાદ, ઉચિતવાદ, નિવર્તિવાદ, સ્વભાવવાદ, વિજ્ઞાનવાદ અને અદ્વૈતવાદ વચ્ચે અનેક વારો સંબંધ કર્યા કરી છે.

પુરાણવ

અદ્વૈતવાદી [સં. અદ્વૈત (અભેદ) + વાદ (મત) + વાદ (વાર્તા)] વિ. અદ્વૈતવાદમાં માનનાર; વિષયમાં જગત વગર બીજું કંઈ છે જ નહિ એવું માનનાર; અદ્વૈતમત સ્થિર કરનાર. તેને પરમાર્થસત્તાવાદી, સમસ્તવિજ્ઞાનવાદી અને અભેદવાદી પણ કહે છે.

અદ્વૈતસહચાર [સં. અદ્વૈત (અભેદ) + સહ (સાથે) + ચાર (ચર)] પુ. સમાનભાવની ચિન્તા; સિનતા વિનયો સંબંધ.

જગત અદ્વૈતસહચારમાં રહી દેશની સ્થિતિ સુધારવા કું મથત.

સરસ્વતીમંદ

અદ્વૈતસિદ્ધાંત [સં. અદ્વૈત (અભેદ) + સિદ્ધાંત (મત)] પુ. અભેદભાવનો મત.

અદ્વૈતસિદ્ધિ ૧. [સં. અદ્વૈત (અભેદ) + સિદ્ધિ (સાધારણ)] જી. અભેદભાવનો સાધારણ.

૨. જી. આ વિષયમાં પરમાત્મા એક જ પદાર્થ છે એવા ધ્યાનની પ્રાપ્તિ.

૩. જી. મધુસૂદન સરસ્વતીએ બનાવેલો વેદાંતનો એ નામનો એક મથ.

અદ્વૈતસુખ [સં. અદ્વૈત (અભેદ) + સુખ] જ. અભેદભાવના સાધારણથી અનુભવાતું સુખ; પોતાના આત્માને ઓળખવાથી થતું સુખ; અદ્વૈતાનંદ.

અદ્વૈતાભિ [સં. અદ્વૈત (અભેદ) + અભિ (દેવતા)] પુ. અભેદભાવથી મિનમારી.

એક વાર પ્રીતિવાદ કરવા પામ્યે અદ્વૈત પામિયાં હવે દૈવ પામતાં નથી. એ અદ્વૈતાભિ આપણી અવસ્થામાં પ્રાપ્તિ થો પ્રાપ્તિ થો.

સરસ્વતીમંદ

અદ્વૈતાનંદ ૧. પુ. એ નામનો એક વેદાંતી મંથકર. તે પંદરમા સૈદ્ધાંતી આચરમાં થયું મનાય છે.

૨. [સં. અદ્વૈત (અભેદ) + આનંદ (સુખ)] પુ. (વેદાંત) જીવ અને સિવ એક જ છે એવા ધ્યાનથી બિજાનું સુખ; અધ્યાનંદ; પરમાનંદ. સાધારણ રીતે વિષયનંદ, વિદ્યાનંદ, અભ્યાનંદ અને અધ્યાનંદ એમ ચાર આનંદ છે, પણ પંચકલીના કર્તા વિદ્યારવ્ય સ્વામી અદ્વૈતાનંદ નામનો એક આનંદ કહેશે છે એટલે તેમની અનુસરીમાં પાંચ આનંદ થાય છે, અને તેમણે વેદાંતની પૂર્વ પ્રક્રિયાના પોતાના આ પંચકલી મંથમાંનાં પંદર પ્રકરણમાં આ પાંચ આનંદનાં પાંચ પ્રકરણ લખ્યાં છે.

અદ્વૈતસૂત [સં. અદ્વૈત (અભેદ) + સૂત (સુધા)] જ. અભેદભાવથી સુધા કે અમૃત.

અદ્વૈતી ૧. [સં. અદ્વૈત (અભેદ) + ઇન્દ્ર (વાર્તા)] પુ. જીવ સિવમાં ભેદ નથી એવી માન્યતાવાળો એક સંપ્રદાય.

૨. વિ. જીવમા અને પરમાત્મા વચ્ચે ભેદ નથી એમ માનનાર; અદ્વૈતવાદી.

અધ ૧. [સં. અધઃ (નીચે)] પુ. પાતાળ.

૨. [સં. અર્ધ; પ્ર. અધ] વિ. અર્ધ; અરધું; અધ. આ સ્વદ સમાસ બનાવવામાં પડેલો વપરાય છે. જેમકે, અધરાત; અર્ધમધુ. ૩. અ. નીચે; હેઠળ.

अध्यास्युं (अध्यास्युं) [अध (अध) +
 यत् (यत्)] वि. अध्यास्युं अध्यास्युं; अध्यास्युं
 अध्यास्युं; अध्यास्युं; अध्यास्युं

અમરદોષ ૧. [હિ.] પુ. અર્થ અંક.

૨. પુ. અર્થ અંક.

અમરદોષ લુઓ અમરદોષ.

અમરદોષ પુ. (પુરાણ) કલ્પના કુળમાં
થયેલો એ નામનો એક સ્તંભ.

અમરદોષ [અમ (અમ) + ડોષ (દોષ)]
વિ. અમર ડોષ; અમર દોષ.

અમરદોષ [અમ (અમ) + ડોષ (દોષ)]
(અમર) વિ. કાંઈક અમર ડોષ અને કાંઈક
નહિ અમર ડોષ.

અમરદોષ (અમરદોષ) [અ (અ) + ડોષ (દોષ)]
(અમર) જ. કિ. નિર્ભય રહેવું; બીક ન
રાખવી.

અમરદોષ (અમરદોષ) ૧. [સં. અર્થ (અમર)
+ ડોષ (દોષ) બોધ] વિ. અમર; ડોષ;
કાંઈક પડે છે.

૨. વિ. અમર; કુળમાં થતું; પડી આવ
એવું.

૩. વિ. કાંઈક; વધારે પડતું કહાવણ કર-
નાર.

૪. વિ. નિરાધાર; આડીઅવળ વિનાનું; ૨મ
અથવા આધાર વગરનું.

અમરદોષ (અમરદોષ) પુ. (અમર) એ નામનો
એક માંખાનો સિંહો; તાંબિયો.

અમરદોષ લુઓ અમરદોષ.

અમરદોષ ૧. [અ (અ) + ડોષ (દોષ)]
(અમર) + આડ (આડ) વિ. અમર; નિરાધાર; વાલી કે રક્ષક વિનાનું; આધિક
વગરનું.

૨. વિ. નાદાર.

૩. વિ. અમર; રેડિયો.

અમરદોષ ૧. [અમ (અમ) + ડોષ (દોષ)]
(અમર) પુ. જી. અર્થ તમ; અમર
આંખ.

૨. વિ. અમર આંખ એવું.

અમરદોષ [અમ (અમ) + ડોષ (દોષ)]
(અમર) પુ. જી. અર્થ તમ; અમર
આંખ.

૨. વિ. અમર આંખ એવું.

અમરદોષ [અમ (અમ) + ડોષ (દોષ)]
(અમર) પુ. જી. અર્થ તમ; અમર
આંખ.

અમરદોષ લુઓ અમરદોષ.

અમરદોષ જ. અમરદોષ; અમરદોષ; અમરદોષ;
આમર અને અમરદોષ નતાવનાર ઉદ્યોગ.

અમરદોષ જ. વિદ્યાર્થી વગર; આંખ મીચીને;
આંખમાં કાંઈ.

અમર ૧. [હિ.] પુ. આંખ; રાંધણ માટે
ઉપયોગ થતું પાણી.

૨. [સં. અ (અ) + ડોષ (દોષ)]
વિ. નિર્ભય; અમર; અમર; અમર.

૩. વિ. અમરદોષ મિશ્રિત ધરાવવાના હક
વિનાનું.

અમરદોષ [સં. અ (અ) + ડોષ (દોષ)]
+ ડોષ (દોષ) વિ. અમર; અમર;
અમર.

અમર [સં.] વિ. જી. ડોષ વગરની; અમર;
અમર.

અમર [અમ (અમ) + ડોષ (દોષ)]
વગરનું) વિ. અમર; કાંઈક અમર
કાંઈક અમર; અમર; અમર.

અમર [સં. અ (અ) + ડોષ (દોષ)]
(અમર) વિ. નિર્ભય; અમર; અમર;

અમર [સં. અ (અ) + ડોષ (દોષ)]
(અમર) વિ. નિર્ભય; અમર; અમર;

અમર ૧. [સં. અ (અ) + ડોષ (દોષ)]
(અમર) વિ. અમર; અમર; અમર;

૨. વિ. અમર; અમર.

૩. [સં. અ (અ) + ડોષ (દોષ)]
વિ. અમર.

અમર [સં. અમર (અમર) + ડોષ (દોષ)]
(અમર) જી. અમર; અમર.

અમર [સં. અમર (અમર) + ડોષ (દોષ)]
(અમર) વિ. અમર; અમર.

અમર [અમ (અમ) + ડોષ (દોષ)]
વિ. અમર; અમર.

અમર [અમ (અમ) + ડોષ (દોષ)]
વિ. અમર; અમર.

અમર ૧. [અમ (અમ) + ડોષ (દોષ)]
વિ. અમર; અમર; અમર.

૨. વિ. અમર; અમર; અમર.

૩. [સં. અમર (અમર) + ડોષ (દોષ)]
વિ. અમર; અમર; અમર.

અમર ૧. વિ. અમર; અમર; અમર.

૨. [અમ (અમ) + ડોષ (દોષ)]
વિ. અમર; અમર; અમર.

અમર [અમ (અમ) + ડોષ (દોષ)]
(અમર) જ. અમર; અમર; અમર.

૨. વિ. અમર; અમર; અમર.

અમર [અમ (અમ) + ડોષ (દોષ)]
(અમર) વિ. અમર; અમર; અમર.

અમર ૧. વિ. અમર; અમર; અમર.

૨. વિ. અમર; અમર; અમર.

અમર એક અમરદોષ.

અમર

અમર [સં. અમર (અમર) + ડોષ (દોષ)]
વિ. અમર; અમર; અમર.

અમર [સં. અમર (અમર) + ડોષ (દોષ)]
વિ. અમર; અમર; અમર.

અમર [સં. અમર (અમર) + ડોષ (દોષ)]
વિ. અમર; અમર; અમર.

અમર ૧. [અમ (અમ) + ડોષ (દોષ)]
(અમર) જી. અમર; અમર.

૨. વિ. અમર; અમર; અમર.

અમર [અમ (અમ) + ડોષ (દોષ)]
(અમર) વિ. અમર; અમર; અમર.

૨. વિ. અમર; અમર; અમર.

અમર [અમ (અમ) + ડોષ (દોષ)]
(અમર) વિ. અમર; અમર; અમર.

૨. વિ. અમર; અમર; અમર.

અમર [અમ (અમ) + ડોષ (દોષ)]
(અમર) જી. અમર; અમર; અમર.

અમર [અમ (અમ) + ડોષ (દોષ)]
(અમર) વિ. અમર; અમર; અમર.

અમર ૧. વિ. અમર; અમર; અમર.

૨. [અમ (અમ) + ડોષ (દોષ)]
(અમર) વિ. અમર; અમર; અમર.

૩. વિ. અમર; અમર; અમર.

૪. વિ. અમર; અમર; અમર.

૫. વિ. અમર; અમર; અમર.

અમર [અમ (અમ) + ડોષ (દોષ)]
(અમર) વિ. અમર; અમર; અમર.

અમર [અમ (અમ) + ડોષ (દોષ)]
(અમર) વિ. અમર; અમર; અમર.

અમર [અમ (અમ) + ડોષ (દોષ)]
(અમર) વિ. અમર; અમર; અમર.

૪. વિ. અમર; અમર; અમર.

૫. વિ. અમર; અમર; અમર.

૨. વિ. વચ્ચાળની સ્થિતિનું; અધ્યમ.
૩. વિ. કર્મચક્ર.

અધ્યભાસ [અધ (અરધું) + ભાસું (યામ)] વિ. પૂરેપૂરી નહિ કેળવાયેલું; અર્ધ-શિક્ષિત.

અધ્યભાસ [સં. અર્ધ (અરધું) + ભાસ] ડું. અર્ધો દિરસો; નીચે ભાસ.

અધ્યભાસિયો [અધ (અરધું) + ભાસિયો (ભાગીદાર)] ડું. અર્ધો ભાગને ધણી; નીચે ભાગને હાકાર.

અધ્યભાસી [સં. અર્ધ (અરધું) + ભાસ (દિરસો) + ઇન્ડ્ર (વાહ)] વિ. અર્ધો ભાગના હાવાળું; અર્ધો ભાગ ભેગાર.

અધ્યમ ૧. [સં.] ડું. (અધોદિવ) નહુતેનો એ નામનો એક જાતનો પેન.
૨. ડું. બીજાની નિંદા કરનાર કવિ.
૩. જ. એ નામનું એક જાતનું સા.
૪. જ. સરમ વચ્ચે વિચારી માણસ.
૫. વિ. કંઈ કંઈ કરતું એવું જેને તે કંઈ ન કરતું એવું એ વિચાર વચ્ચે.
૬. વિ. સ્વયં કંઈ કે પદમાં કંઈ નીચું.
૭. વિ. વિચારવા જેવું; તુચ્છકારને ખત.
૮. વિ. નહાતા; ખટપટી; પૂર્ત; કુટિલ.
અધ્યમના ચારનું = જલુ કુચ્ચું.

૯. વિ. નહાઈ; અરાગ; નીચ; પાપી; ખમર.
૧૦. વિ. જા, ક્યા અને લાજ વચ્ચે.
૧૧. વિ. (સંગીત) વાદ્ય કે ગાયકની મદદ સિવાય ન કંઈ હોય તેવું; ખોરબી વાળી કરે પણ જાનમાં મદદ હોય તેવું.
૧૨. વિ. હલકામાં હલકું; સૌથી અરાગ.
અધ્યમઉદ્ધાર ૧. [સં. અધ્યમ (અધ) + ઉદ્ધાર (પ્રક્રિયા)] ડું. ઉધર.
૨. ડું. પાપીને સહનિ આપવાનું કામ.
અધ્યમઉદ્ધારક ૧. ડું. ઉધર કેમકે તે પાપીને જલુ મુક્તિ આપે છે.
૨. વિ. પાપીનો ઉદ્ધાર કરનાર.
અધ્યમઉદ્ધારણ ૧. [સં. અધ્યમ (અધ) + ઉદ્ધારણ (ઉદ્ધાર કામ)] ડું. પરમેશ્વર.
૨. જ. પાપીનું તારણ.
૩. વિ. ખમરને ઉદ્ધારનાર; પાપીનો ઉદ્ધાર કરનાર.
અધ્યમઓધારણ જુઓ અધ્યમઉદ્ધારણ.
અધ્યમકાવ્ય [સં. અધ્યમ (હલકું) + કાવ્ય (કવિતા)] જ. કાવ્યના મુલ્ય વિનમી કવિતા; હાંચ વચ્ચેના સ્વચ્છિત અને વાચ્યમિત્વાળું

કાવ્ય તેના જે ભેદ છે: ૧. સ્વચ્છિત અને ૨. અસ્વચ્છિત.

એમાં જ્યાં અર્ધ નથી તે છે તે કાવ્ય જ અસ્વચ્છિત છે તે વિચારે અધ્યમકાવ્ય કહેવાય છે.
અધ્યમકાવ્યસમીક્ષા

અધ્યમકર્મ [સં. અધ્યમ (અધ) + કર્મ (રહેણીકાર)] જી. દલકી અધ્યમ અરાગ રહેણીકાર.

અધ્યમજીવન [સં. અધ્યમ (પાપી) + જીવન] જ. પાપી વર્તન.

અધ્યમજલ ૧. [અધ (અરધું) + જલ (પાણી સેરતું વળ)] ડું. અરધો મધ; મધને અર્ધો ભાગ; વીસ રોર.

૨. વિ. અરધા મધનું વળનું; અર્ધો મધ ભેરડું.

અધ્યમજલુ ૧. [અધ (અરધું) + જલ (પાણી સેરતું વળ) + ઇન્ડ્ર (વાહ)] વિ. અધ્યમજલ વળનું.

૨. વિ. અર્ધો મધ સમાય તેવું.
૩. વિ. જલુ ભારે; થતું મેડું.

અધ્યમજલુઓ ૧. ડું. અધ્યમજલ સમાય તેવું માપ; અધ્યમજલું માપ.

૨. [અધ્યમજલ (વીસ રોર વળ)] ડું. અધ્યમજલું વળન; અધ્યમજલુ.

૩. વિ. ડું. અધ્યમજલ વળનું; અધ્યમજલુ.

અધ્યમજી [અધ (અરધું) + જલ (પાણી સેરતું વળ) + ઇન્ડ્ર (વાહ)] જી. વીસ રોર; અધ્યમજલું તેલું.

અધ્યમજીઓ [અધ્યમજલ (વીસ રોર વળ)] ડું. અધ્યમજલું વળન; અધ્યમજી.

અધ્યમતર [સં. અધ્યમ (હલકું) + તર (વિરોધ જાણનાર પ્રત્ય)] વિ. વધારે હલકું; વધારે ડુટ.

અધ્યમત્ત [સં. અધ્યમ (નીચ) + ત્ત (પૂં)] જી. નીચત્ત; હલકાઈ; હિનતા; જલકાઈ; અધ્યમજલ; વિચારને લાગે છેવખતું.

અધ્યમપાક [સં. અધ્યમ (હલકું) + પાક (સાચા બધાર)] ડું. સારી રીતે ન વાંચનાર; હલકી કટ્ટા કે જાતને વાંચનાર. ખસિનિએ જ કહ્યું અધ્યમપાક કહેવા છે:-
૧. માતો હોય તેમ બેઠનાર; ૨. ઉલ્લખથી બેઠનાર; ૩. માણું હલાવી બેઠનાર; ૪. જોય લખું હોય તેમ એટલે કે શુદ્ધઅશુદ્ધ વિચાર કર્યા વગર વાંચનાર; ૫. અર્ધ સમજનાર વગર બેઠનાર; ૬. પીને સાહે બેઠનાર.

અધ્યમરણ [અધ (અરધું) + મરણ (મેલ)] વિ. અધ્યમ મરી ગયા જેવું; અરધુતોલ; મૃત-પ્રાપ.

અધ્યમરતિ ૧. [સં. અધ્યમ (નીચ) + રતિ (પ્રેમ)] જી. નીચી સાથે પ્રીતિ. જેમકે, વેચાની સાથે પ્રીતિ.

૨. જી. સ્વાર્થ માટે કરેલી નીચ પ્રકારની પ્રીતિ. જેમકે, વેચાએ કરેલી પ્રીતિ.

અધ્યમરૂ ૧. વિ. અધ્યમરૂ.

૨. વિ. અધ્યમરૂ; અધ્યમરૂ.

અધ્યમરૂ [સં. અધ્યમ (અરાગ) + મરૂ (કાચ)] વિ. કરજને લીધે અરાગ સ્થિતિને પામેલું.

અધ્યમરૂ [અધ (અરધું) + મરૂ (લેવા વડ)] વિ. અર્ધું મિચ્છાવેલું-મિચ્છાવેલું; ધેન વડે ભરેલું.

અધ્યમરૂને તેમ તે અધિક વ્યવસ્થા, લાભ તે તમામ અતિ રસ રસાડા. નરસિંહ

અધ્યમરૂ ૧. [સં.] જી. (કાચ) હિતકારી પ્રેમીનું અહિત કરનારી રીત; બેચા બેરી; પૂત સાથે હરામીથી વર્તનારી ખતી; નીચ રીત.

૨. વિ. જી. હલકી; ડુટા.

અધ્યમચાર ૧. [સં. અધ્યમ (અરાગ) + ચાર (વર્તન)] ડું. દુરાચાર; નીચ વર્તન.

૨. વિ. હલકા વર્તનવાળું; નીચ આચરણવાળું; દુરાચારી.

અધ્યમચારુ ૧. [અધ (અરધું) + ચારુ (માણસ)] વિ. અરધા કે રામને લીધે અરધા માણસ જેવું અચાર તેવું; જલુ રામી; કામનું રામી.

૨. વિ. બેઠવાળું; અધ્યમ.

૩. [અધ (અરધું) + અનસ (ખ)] વિ. અધિપતિ; અધ્યમ; કાપારંચ.

અધ્યમદૂતી [સં. અધ્યમ (હલકી) + દૂતી (સરોય પહોંચાડનાર સી)] જી. પોતાનું કામ સારી રીતે નહિ કરતાં હાલી વાલે કહીને નાવક કે નાવિકના સંદેશ એકબીજાને પહોં-ચાડનારી રીત; હલકા પ્રકારની કૂટણી.

અધ્યમધમ ૧. [સં. અધ્યમ (હલ) + અધ્યમ] વિ. ડુટમાં ડુટ; અતિડુટ; નીચમાં નીચ; સૌથી હલકું.

૨. [સં. અધ્યમ (પાપી) + અધ્યમ] વિ. અધ્યપાપી; પાપીમાં પાપી.

અધ્યમભાસ [સં. અર્ધ (અરધું) + મનુષ્ય (માણસ)] ડું. (હિંદી) કુર્બાન મનુષ્ય.

અમરમાનાચિકા [સં. અમર (હલકી) + નાચિકા (ચી)] છી. હિલકારી પતિનું અહિલ કરનારી કે તેના તરફ કુચવહાર કરનારી સ્ત્રી; બેરહા નારી; નીચ બેરી.

અમરમાવરથા [સં. અમર (મસન) + અવરથા (રિપતિ)] છી. પાપી હાલત; નાકરી સ્થિતિ; માડી દશા.

અમરમાસુ ૧. વિ. અમરમર.

૨. વિ. અમરસસનું; અમરમર.

અમરમાંચ ૧. [સં. અમર (નીચેનું) + અંચ (અવગત)] જ. કેન્દ્રી નીચેના કરીરને લાગ તે અમર અચૂપ છે.

૨. જ. પગ; ચરણ.

અમરમીચિહું [અમ (અમર) + મીચિહું (મીચ)] વિ. અમરું બીડેહું; અમરુંપરું બિડાયેલ.

અમરમૂડ ૧. [પ્રા. અમ (અમર) + મૂડ (મરેહું)] વિ. અમરસસનું; મરણનોભ; મોડી વારમાં મરી જાય એવું.

૨. વિ. કામકામથી કંટાળી કે બારી વચેહું.

અમરમૂઠપું ૧. [અમ (અમર) + મૂઠપું (હલમત કરવી)] વિ. અમરું બેડેહું; હલમત પૂરી ન કરાઈ હોય એવું.

૨. વિ. (લાઘવિય) અમરુંપરું કરેહું; અમરું; અમરું; અમરું બારી રહેહું.

અમરમો વિ. (અમરી) અમરમૂડ.

અમરમોદરણુ બુઝો અમરમોદારણુ.

અમરમોદાર ૧. [સં. અમર (પાપી) + ઉદાર (દુષ્ટિ)] પુ. ધ્રુવર.

૨. પુ. પાપીને સ્વર્ગતિ આપવું ક્રમ.

અમરમોદારક [સં. અમર (હલકી) + ઉદારક (ઉદાર ક્રમાવ)] વિ. પાપીને તારનાર; પતિતપાવન.

અમરમોદારણુ ૧. [સં. અમર (પાપી) + ઉદારણુ (વાણ)] જ. પાપીનું તારણ; અમરમોદાર; પાપીને મળતી મુક્તિ.

૨. વિ. પાપીને તારનાર.

હરિ શી ઈશ્વર અમરમોદારણુ અનાવસા બંધુ ૧.

અમરમોધમ [સં. અમર (હલકી) + અમર] વિ. અમરમાધમ; મહાપુષ્ટ. સંસ્કૃતના સંધિ-નિયમે ન લાગુનાર 'ઉત્તમોદય' સંજ્ઞના બેકે તેથી બિલકે 'અમરમોધમ' સંજ્ઞ બનાવે છે. 'અમરમાધમ' શુદ્ધ સંજ્ઞ છે.

જે અમરમોધમ કહી જાણે જાણી શકું જાણે. પ્રેમાનંદ

અમરમોડું બુઝો અમરમૂડ.

અમરમા ૧. [હિ. છી. એન્દ્રી જમીન અને બી અને બીજાની અલગબહેનતા એવા બે ભાગીધર વચ્ચે નીજાનુ સરખા ભાગ.

૨. છી. બે સરખા ભાગ.

૩. છી. સરખારમાં ભરવાની મહેસુલમાં જમીનદારને એટલ તરફથી મળતી ભાગી રકમ.

અમરમાર ૧. [હિ.] પુ. અરધે વખત એક મામની અને અરધે વખત બીજા મામની એમ બે મામની જમીન એનાર એટલ.

૨. પુ. નીજાનો અર્ધ ભાગ એવાની સરવે જમીન એનાર એટલ.

અમરમારી [હિ.] છી. અર્ધભાગ; આકાશની ભાગ.

અમરમારી સરવે = નિર્ણય મહેનત કરવી; વેક કરવી.

અમર ૧. [સં. અ (નહિ) + મ (માણ્ય કરવું)] પુ. અમરમા, કેમકે તે સ્વચ્છતિષ્ઠિત છે, તેના પાસવૃક્ષો જન્મ નથી.

૨. પુ. એમાં હોય.

પરું હરિ અમર પા અરિષ્ટ.

૩. પુ. નીચેના હોય.

અમર અંજન લગી રેખ લાગી.

૪. પુ. પૃથ્વી અને આકાશની વચ્ચેની ખાલી જગ્યા; અંતરિક્ષ; આકાશ; આધાર વગરની જગ્યા; અવસ્થાન.

૫. [સં. અ (નહિ) + મ (ધીરજ એવી)] પુ. યોનિ; સ્થરમહિર, કેમકે તે વિશે ક્રમીને ધીરજ રહેતી નથી.

૬. [હિ.] પુ. વચ્ચાએકે વખત.

૭. જ. એ નામનું એક અત્તું કામ.

૮. જ. જવાબ; મતુવર.

૯. જ. પતન.

૧૦. જ. અવસ.

૧૧. જ. ટારીરને સૌથી નીચેનો ભાગ.

૧૨. વિ. અનાથ; નિસંધાર; નિરાશિત; નોધાર. અમર ધરનદાર = નોધારને આશ્રય આપનાર; ધ્રુવર.

૧૩. વિ. અવસ; છૂટ.

૧૪. વિ. અમરમૂડ; અમરમૂડ એહું; પહેલાનું.

૧૫. વિ. અમર; ન પડ્યા એવું.

૧૬. [સં. ઉવ (વખત) + મ (માણ્ય કરવું)] વિ. ટૂંકાવેહું; અધાર કે ટેકા વગરનું; અતરંગ; લટકતું.

૧૭. વિ. નીચ; હલકું; અમર.

૧૮. વિ. નીચહું; હેટું.

૧૯. વિ. (સંગીત) નસર અને જાડા અવાજની માનાર.

૨૦. વિ. મરમીવાળું; અકા.

૨૧. વિ. વિવાદમાં હારી ગયેહું; મૂકું કરેહું; નિરુત્તર બનાવેહું.

૨૨. વિ. અમરમૂડ; ચિતાવાળું.

ઉમંગે લલચા અમર લવ હારોનું સુનતા.

અમરવતરામ કાકેર

૨૩. જ. અમરમૂડ; અંતરિક્ષાગ.

૧. અમર ઉડાવી મેલું = જમીન ઉપરથી ઉડાવી મેલું.

૨. અમર ઉડાવું = (૧) ચેરી મેલું. (૨) અમરવું; મરમીમાં કુલાવવું.

૩. અમર બિડું = મોટાઈ કે મર્યાદા હાવે તેમ વર્તવું.

૪. અમર આલું = (૧) કાળકામથી ચક્રમું. (૨) પગના ફણ ઉપર સુષ્કુપ આલું.

૫. અમર ને અમર આલું = મર્યાદા રહેવું.

૬. અમર ને અમર રહેવું = (૧) નીચા વળી ક્રમ ન કરવું. (૨) કુપદમાં રહેવું.

૭. અમર ને અમર રાખવું = (૧) છી ક્રમ બેસત ન રેવું. (૨) લાક લટાવવાં.

૮. અમર માધું રાખવું = કાઈને ન અચૂક રહેવું.

૯. અમર મૂકવું = કાઈ અનામને પૂર્વ કર્યા વગર વચ્ચેથી ઉડાવી.

૧૦. અમર રહી જવું = દિગ્ધર્ષ રહેવું; લટકતા રહી જવું.

૧૧. અમર રહેવું = (૧) આમિહું છું ન બેસવું. (૨) પદાર્થના સ્પર્શથી જોમળા વગર ઉપર રહેવું.

૧૨. અમર લટકવું = (૧) અંતરિક્ષાગ રહેવું. (૨) આધાર વિનાનું રહેવું. (૩) આલાને બંધ થવે. (૪) ધંધા રોજગાર વગર રહેવું. (૫) પુકપુક થાય એવી સ્થિતિમાં આવી પડવું. (૬) પદાર્થના સ્પર્શથી જોમળા વગર ત્યાં કરવું. (૭) કાંસીએ લટકવું. (૮) સંકપમાં રહેવું; અભાગ રહેવું. (૯) સ્થિર ન રહેવું.

૧૩. છવ અમર રહેવો = ઉતાપા કે કિર-માં રહેવું.

૧૪. જ. અમર; હલકામાં લટકવું; ટેકા કે આધાર વિના.

અમરઅમરી ૧. [અમર (હોય) + અમરી (અમર)] જ. અમરમાંથી કરતું પ્રેમરૂપી અમર; અમરમૂડ.

૨. જ. નીચા હોયના સુંખની મળતું સુખ.

અધરાતમધરાત

અધરકલુ જ. દૂધ જમાવવાને વપરાતો ખડો પદાર્થ; આખરલુ; અખરામલુ; મેળવલુ.

અધરકલું ૧. જ. કિ. અખરો જતું; મળી જતું.
૨. જ. કિ. અખરજું; હાઈ જનાવવા સાર દૂધમાં અખરજું મેળવતું; આખરજું; મેળવજું; જમાવજું.અધરકંઠ [સં. અધર (નીચેનું) + કંઠ (મઠ)]
પુ. જળાનો નીચેનો ભાગ.

અધરકંપ [સં. અધર (હેઠ) + કંપ (કુચરો)] પુ. હેઠનો કુચરો; હેઠની ફરક.

અધરકાથ [સં. અધર (નીચડું) + કાથ (શરીર)] જી. શરીરનો નીચેનો ભાગ.

અધરખંડ લુઓ અધરખંડ.

અધરખંડન [સં. અધર (નીચેનો હેઠ) + ખંડન (શબ)] જ. નીચલા હેઠ ઉપર હાતના કાંખને લીધે થતો નિશાન.

અધરખતિ [સં. અધર (નીચડું) + ખતિ (રસ)] જી. પાતી; અધોખતિ.

અધરગુહ લુઓ અધરગુહ.

અધરગુહ [સં. અધર (નીચડું) + ગુહ (ગુહ)] જી. એ નામની એક ડાંબેદિય; મળ કાઢવાનું દાર.

અધરજ [હિ.] પુ. હેઠની લાલાશ; હેઠની સુરખી.

અધરજુ ૧. જ. આંધલ; અનાજને રાંધવા માટે ઊંચું મીઠું પાણી; આધરજુ.

૨. જ. આંધલ તેવાર જવા ભોંઈતી વરખી.

અધરજાણ ૧. વિ. અનિશિત; અસ્થિર; અંધમા વગરનું; ઠેકાણું વિનાનું.

૨. વિ. અંતરિયાળ રહેણું; અધવચ બટકનું; અતોષ્ટતોષ્ટ.

અધરતું વિ. અધવચ બંધ પોણું; પૂરે કપાં વગર રહેણું; અધૂરું.

અધરહલ ૧. [સં. અધર (હેઠ) + હલ (પાવ)] જ. આધાર, રંગ કે નાણુકામાં પાનને મળતો નીચેનો હેઠ; પાતળો નીચેનો હેઠ; અધરખડવ.

૨. જ. હેઠપી પાન.

અધરદંડ [અધર (અતરંગ) + દંડ] પુ. (જ્વાળા) દંડના જ્વાળાઓ એક પ્રકાર; જમીન ઉપર બે હાથ પ્રચલિત દંડની માફક ટેકવી પાછળની ભીંત ઉપર ખસ જતી શેઠેટલા ઊંચા લગાડી ધીમે ધીમે લસરકાતી બે હાથ વચ્ચેથી છાતી કાઢતા જતી અને માથું ઊંચકતું તે.

અધરદંશ [સં. અધર (હેઠ) + દંશ (દંત)] પુ. અધર પર મારેલો કે બેસાડેલો દાંત.

અધરધર ૧. [સં. અધર (નીચેનો હેઠ) + ધૃ (ધારણ કરવું)] પુ. શીઘ્રજી, ઠમકે તે નીચેનો હેઠે બંસી ધારણ કરે છે.

૨. [સં. અધર (આધાર વગર) + ધરા (પૃથ્વી)] વિ. આધાર વગર પૃથ્વીને ધારણ કરનાર; ખેતની સક્રિય પૃથ્વીને ધારણ કરનાર.

અધરધરજુહાર ૧. [સં. અધર (નોધાર) + ધરજુહાર (ધારણ કરવા)] પુ. ઈશ્વર; પરમેશ્વર; પ્રભુ.

૨. પુ. નોધારનો આધાર; અનાથનો નાથ.

અધરધર [અધર (ભાડવું) + ધર (અધરનો દિર્ઘાવ)] જ. આધાર વગર; ટેકા વિના; અધર.

અધરધરસવ ૧. [સં. અધર (નીચેનો હેઠ) + ધરસવ (નાચક રીત)] પુ. દૂપળના જેવો નીચેનો હેઠ; નર્તક દૃઢતા પાંદા જેવો ભાગ તે સુવચા હેઠ; નાચુક જનના દેખાડો નીચેનો હેઠ.

૨. પુ. હેઠપી દૂપળ.

અધરધાન [સં. અધર (નીચેનો હેઠ) + ધાન (પીવાનું પ્રાણ)] જ. નીચલા હેઠ પર મુંબન; સાત પ્રકારની જાતરૂતિમાંની મુંબન નામની રતિનો એક પ્રકાર.

અધરધાનને લીધે નીચલા બાહની જ લાચી થાય છે. અમકસલ

અધરપીપ્પ ૧. [સં. અધર (હેઠ) + પીપ્પ (અમૃત)] જ. અધરામૃત; હેઠમાંથી રોહાપી કરતો રસ; હેઠમાંથી કરતું પ્રેમી-ઓએ ખાનેલું અમૃત.

૨. [સં. અધર (નીચેનો હેઠ) + પીપ્પ (અમૃત)] જ. નીચલા હેઠને મુંબતાં અનુભવતું સુખ.

અધરપુટ [સં. અધર (હેઠ) + પુટ (સંપુટ)] પુ. હેઠની ભેડ; બે હેડ.

અધરપિણ [સં. અધર (નીચેનો હેઠ) + પિણ (લાલ રંગ)] પુ. લાલ થોલા જેવો નીચેનો હેઠ.

અધરમ પુ. (પ્રાણ) અધમ.

અધરમણિ [સં. અધર (નીચેનો હેઠ) + મણિ (રત્ન)] પુ. રત્ન જેવો નીચેનો હેડ.

અધરમણિ લુઓ અધરપીપ્પ.

અધરમી વિ. અધમ કરનાર; ખાપી; અધમી.

અધરરસ ૧. [સં. અધર (નીચેનો હેઠ) + રસ (અમૃત)] પુ. નીચલા હેઠને મુંબન કરતાં અનુભવતું સુખ.

૨. પુ. હેઠમાંથી કરતો રોહાપી રસ; અધરામૃત.

અધરવ [અ (નહિ) + ધરવ (વૃદ્ધિ)] પુ. અસંતોષ; અતૃપ્તિ.

અધરવદ ૧. [અધર (અંતરિયાળ) + વદ (માર્ગ)] વિ. નિરાધાર; અનામિત; અધાર વગરનું.

દાનવથી બીજાં કરો, અધરવદ પાપીને હું કાં દેવદ પ્રેમાનંદ

૨. જ. અંતરિયાળ; અધવચમાં; અંતરિયાળમાં; અરધે.

૩. જ. આરોગ્યાર; મદદ મળતાં પહેલાં.

અધરવર [સં. અધર (હેઠ) + વર (વત્તમ)] પુ. ઉત્તમ હેડ.

અધરવાસ ૧. પુ. ઘોડા વખતનું રહેણાં.

૨. [સં. અધર (નીચ) + વાસ (રહેઠાણ)] પુ. નીચેનો વાસ; હેડવાસ.

૩. [સં. અધર (શરીરનો નીચેનો ભાગ) + વાસ (અપકૃત)] જ. શરીરના નીચેનો ભાગ ઉપર પહેરવાનું કપડું.

અધરસુધા લુઓ અધરસ.

અધરસુધાધર [સં. અધર (હેઠ) + સુધા (અમૃત) + ધર (ધારણ કરનાર)] વિ. અધરામૃત બેનાર; આરાધ; પ્રેમી.

અધરસુધારસ [સં. અધર (નીચેનો હેઠ) + સુધા (અમૃત) + રસ] પુ. અધરમુંબન કરવાથી અનુભવતો આનંદ; અધરામૃતનો રસ.

અધરરપેઠ [સં. અધર (નીચેનો હેઠ) + રપેઠ (પાણી)] પુ. નીચેનો હેઠની ફરક અધર કંપ.

અધરદંડ જ. એક જગ્યાએ પ્રવચન નહિ રહેતાં જાતુએ જાતુએ લુદી લુદી જગ્યા મદલતું એ નામનું એક જાતનું પક્ષી.

અધરદંડ સાર જાતમાં વધુમાં વધુ દેખાય છે. ઉર્લેદ

અધરાત [અધ (અરધ) + રાત] જી. અરધી રાત; અધરાત.

ધાવણ વધી જોવાથી, મરને મેલ અધરાત, અજો કા પીપુ માલવે, અરધી હું કુચરાત, લાડલી

અધરાતમધરાત ૧. જ. અરુણે વખતે. અધરાતમધરાત પ્રમ આવતું = મને સારે ઉપયોગી થઈ પડતું; કોયલીને વખતે અપમાં આવતું; ઓપટીને વખતે ગરજ સારવી.

૨. [અમરણ (અમરણી રાત) + અમરણ (અમરણ)] જ. અમરણી રાત એવા કવચતે
પણ; અને તે વખતે; દાણેદાર; હાથે લારે.

૩. જ. ખૂબ મોડું; મોટી સંખ્યા.

અમરણિ [સં. અર્ધ (અમરણ) + રણિ (રાત)] જી. અમરણ; અમરણ.

અમરણધર [સં. અમર (નીચું) + અમર (હોઠ)] પુ. નીચેના હોઠ.

અમરણમૃત ૧. [સં. અમર (હોઠ) + અમૃત (સુખ)] જ. અમરણમૃત અમૃત; હોઠમાંથી
ઠરતું પ્રેમમૃત અમૃત.

૨. [સં. અમર (નીચેના હોઠ) + અમૃત]

જ. નીચલા હોઠના સુખનથી અનુભવાતું સુખ.

અમરણમું ૧. [અ (નહિ) + ધરણું (સંતોષાર્થ)] વિ. અમરણ; અમર.

૨. વિ. ખાઉપા; અમરણિયું.

૩. વિ. તૃષ્ણાવાળું; મોની.

અમરણસવ [સં. અમર (નીચેના હોઠ) + અમરણ (અમરણ)] પુ. નીચલા હોઠનું સુખનનું
સુખ.

અમરણસ ૧. [સં. અમર (નીચું) + અંત (લાગ)] પુ. અંત પલ્લ પદાર્થ એનાની
આંખ કરતાં નીચેની સપાટી ઉપર હોય, તે
તે પદાર્થને આંખ સાથે એનાની સુરેખા
આંખમાંથી પસાર થતા પ્રિતિજ્વલમાત્ર તલ
સાથે એ ખૂંટી કરે તે; 'હીમી બોવ પ્રિતિજ્વલ'.

૨. પુ. નાનું મગજ.

૩. પુ. નીચેના લાગ.

એને મગજનો ઉત્પન્ન કરેલામાં આવે છે તે
એ અમરણસ છે તેના કરતાં વધેલા વિદ્યાર
ધાર્મિક અનુભવ છે.

અમરણસ નસુલાઈ

અમરણિયાં જ. જ. જ. અમરણી હોઠની વાતો;
અમરણ.

અમરણી [પ્ર.] જી. વાટવાની હીપર; અમર.

અમરણીમૃત ૧. [સં. અમર (નીચું) + મૃત (મૃત)] વિ. તિરસ્કારી કરેલું.

૨. વિ. હરાવેલું; પરાજિત.

૩. વિ. હરાવું કરેલું.

અમરણીભોષ [પ્ર.] પુ. વાટવાને પસાર;
આમરણ.

અમરણેષુ ૧. [સં. અમર (અમર) + શુ: (વિવર)] જ. આમરે વિવર; અંત કાંઠે.

૨. જ. અંત પરમ વિવર.

અમરણેષુ ૧. [સં. અમર (અમર) + ઉત્તર (અમર)] પુ. જ. જ. સમગ્ર અમર.

૨. વિ. ઉત્તરસુધ.

૩. [સં. અમર (નીચું) + ઉત્તર (ઉત્તર)]

વિ. ઉત્તરનીચું; અમરણ ઉત્તર; આંતરસં.

૪. વિ. આમરણ; અમરણ.

૫. જ. અમરણ.

૬. જ. દૂર અને નજીક.

અમરણેષુ અમરણેષુ.

અમરણેષુ ૧. [સં. અમર (નીચું) + આમ (હોઠ)] પુ. નીચેના હોઠ; અમર.

૨. [સં. અમર (નીચેના હોઠ) + આમ (હોઠ)] પુ. જ. જ. નીચેના તેમજ ઉપરના
હોઠ; અને હોઠ.

અમરણે ૧. [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (અર્થ)] પુ. અર્થ.

૨. પુ. (વિવર) અમરણ એવા લોહિ
સુખ અને નિર્ભય એવા પાસૈકિ સુખની
સિદ્ધિનું વિશેષી કરે.

૩. [સં.] પુ. (અંત) એ નામનો એક
નિવ અને અમરણી પદાર્થ; સ્થિતિસ્થાપક કવચ;
અમરણસ્થાપક.

ધર્મ, અમરણ અને આમરણ એ ત્રણે અમરણ
હોવાથી ઉદ્ભવ્ય નથી. અમરણસ્થાપક

૪. પુ. એ નામનો પ્રભવ.

૫. [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (આમરણ)]

પુ. અમરણ અમરણ; અમરણ અમરણ ન હોવાપણું.

૬. પુ. અમરણ; અમરણ.

૧. અમરણ એવાનું = અમરણ કરેલું.

૨. અમરણ અમરણ સ્થિતિ = સ્થિતિ વાત
અમરણ અમરણ વિદ્યાર ન રહે.

૩. પુ. તમરણ; અમરણ.

૪. પુ. અમરણ.

૫. પુ. અમરણ અમરણ; અમરણ અમરણ;
અમરણ.

૧. અમરણ એવા-વર્તણ = (૧) એવી રીતે
વર્તણ. (૨) અમરણ એવા. (૩) અમરણ
વર્તણ.

૨. અમરણ અમરણ = અમરણ એવાની
અમરણ કરવી.

૩. અમરણ એવાનું = અમરણ.

૪. અમરણ અમરણ = એવા રસ્તે અમરણ;
અમરણી વર્તણ.

૫. પુ. (અમર) નિર્વાણને વિશેષી પુરુષ
આમર.

૬. [સં. અ (અમર) + ધર્મ (અમર)]

પુ. અમર આમર; અમરણ અમરણ કરેલા આમરની
વિવર અમરણ; અમરણ.

૭. [સં. અમર (અમર) + ધર્મ (અમર)]

૧૨. પુ. (પુરણ) અમરણના પાઠના આમર
આંખી ઉપર અમરણ ધર્મના વિશેષી પુરણ.

એને અમર નામની સ્ત્રીની દલ અને આમર
નામનું અમરણ એવા નિર્વાણ નામના એક

રાક્ષસ રાક્ષસે પોતાને સંતાન ન હોવાથી
લીકું હતું. આ એકામરની મોહ અને નિર્વાણ

નામનું અમરણ એવા, અને એમાંથી વળી
કામનુસાર કોષ અને વિદ્યા, કવિ અને

દુરુક્તિ, અમરણ અને અમરણ તથા નિર્વાણ અને
પાતળ એમ એકામર ઉપર અમરણ હતી.

૧૩. પુ. (વેદાંત) વેદ વિવર કરે.

૧૪. પુ. (અમર) અમરણ વડે વિદ્યા, એવી
અમરણ કરે, અમરણના એવા એવાનું વર્તણ.

અને અમરણે અમરણના અમર. અમરણના
અમરણ એવાને અમરણ ૨૪ અમરણ માટેના આ

એક છે. તે ૨૪ અમરણ આ પ્રમાણે છે:—
૧. સ્થિતિ, અમરણ, અમરણ, અમરણ, અમરણ,

અમરણ, અમરણ, અમરણ, અમરણ, અમરણ,
અમરણ, અમરણ, અમરણ, અમરણ, અમરણ,

અમરણ, અમરણ, અમરણ, અમરણ, અમરણ,
અમરણ, અમરણ, અમરણ, અમરણ, અમરણ,

અમરણ, અમરણ, અમરણ, અમરણ, અમરણ,
અમરણ, અમરણ, અમરણ, અમરણ, અમરણ,

અમરણ, અમરણ, અમરણ, અમરણ, અમરણ,
અમરણ, અમરણ, અમરણ, અમરણ, અમરણ,

અમરણ, અમરણ, અમરણ, અમરણ, અમરણ,
અમરણ, અમરણ, અમરણ, અમરણ, અમરણ,

૧૫. વિ. અમરણ અમરણ.

૧૬. વિ. અમરણ અમરણ.

૧૭. વિ. અમરણ અમરણ.

અમરણકર્મ [સં. અ (નહિ) + ધર્મ + કર્મ (કર્મ)] જ. અમરણ કર્મ; અમરણ.

અમરણકર્મ [સં. અમરણ (અમરણ) + કર્મ (કર્મ)] જ. અમરણ કર્મ; અમરણ.

અમરણકર્મ [સં. અ (અમરણ) + ધર્મ + અમરણ (અમરણ)] વિ. અમરણ; નીચ વર્તણ; એવા કર્મ.

અમરણકર્મ [સં. અમરણ (અમરણ) + અમરણ (અમરણ)] વિ. અમરણ; નીચ વર્તણ; એવા કર્મ.

અમરણકર્મ [સં. અમરણ (અમરણ) + અમરણ (અમરણ)] વિ. અમરણ; નીચ વર્તણ; એવા કર્મ.

અમરણકર્મ [સં. અમરણ (અમરણ) + અમરણ (અમરણ)] વિ. અમરણ; નીચ વર્તણ; એવા કર્મ.

અમરણકર્મ [સં. અમરણ (અમરણ) + અમરણ (અમરણ)] વિ. અમરણ; નીચ વર્તણ; એવા કર્મ.

અમરણકર્મ [સં. અમરણ (અમરણ) + અમરણ (અમરણ)] વિ. અમરણ; નીચ વર્તણ; એવા કર્મ.

અધર્મશુદ્ધ
અધર્મવાચું

અધર્મશુદ્ધ [સં. અધર્મ (અનીતિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ)] જ. અનીતિવાળી શુદ્ધ.

અધર્મવિદ્વંસક [સં. અધર્મ (ધર્મનો અભાવ) + વિદ્વંસક (નાશ કરનાર)] વિ. અધર્મનો નાશ કરનાર.

અધર્મશાખા [સં. અધર્મ (ધર્મવ્યવસ્થા કરેલ આદર્શથી વિરુદ્ધ આવશ્યક) + શાખા (શાખ)] છી. (પુરાણ) અધર્મરૂપ શુદ્ધી પ્રાપ્તિ. એવી પાંચ શાખા કહેલી છે:—વિધર્મ, પરધર્મ, આભાસ, ઉપધર્મ, છત્ર. ધર્મશુદ્ધિથી જેનું આવશ્યક કરતાં સ્વધર્મના બાધ થાય તે વિધર્મ. અન્યને માટે કહેલો ધર્મ તે પરધર્મ. જેમકે, દુષ્ટિને માટે કહેલો ધર્મ તે આભાસને માટે પરધર્મ. આરે આભાસથી મિલ પોતાની ઇચ્છાથી કાપીને કરેલો ધર્મ તે આભાસ. પાખંડધર્મ અથવા અન્યને ઉત્તરવાના ઇરાદાથી કરેલો ધર્મ તે ઉપધર્મ. માત્ર નામનો ધર્મ તે છત્ર. જેમકે, 'શ્રવણુ દાન કરવું' એમ કહ્યું હોય ત્યાં મરવા પડેલી માવનું દાન કરવું તે.

અધર્મસંતતિ ૧. [સં. અધર્મ (કુશાચાર) + સંતતિ (પ્રત્યક્ષ)] છી. વર્તુસંકર પ્રત્યક્ષ.

૨. છી. વિધવા કે કુંવારી કન્યાને ચરેલ બાળક; અધર્માચરણથી ચરેલું સંતાન.

અધર્મહુત્વા [સં. અધર્મ (અનીતિ) + હુત્વા (હાવ)] છી. શુદ્ધતા કે ન્યાયતા નિયમ વિરુદ્ધ કરેલ વધ.

અધર્માચરણ [સં. અધર્મ (ધર્મ વિરુદ્ધ) + આચરણ (વર્તન)] જ. અધર્મનું આચરણ; ધર્મ વિરુદ્ધ વર્તન; અન્યાયી આચાર; પાપકર્મ.

અધર્માચરણી [સં. અધર્માચરણ (કુશાચાર) + ઇન્ (વાળું)] વિ. અધર્મમાં આચરણ કરનાર; પાપી; કુશાચારી; અધર્માચારી.

અધર્માચાર [સં. અધર્મ (ધર્મ વિરુદ્ધ) + આચાર (વર્તન)] પું. અનીતિવાળો અવહાર; ધર્મ વિરુદ્ધ વર્તન; અન્યાય; કુશાચાર.

અધર્માચારી [સં. અધર્માચાર (અન્યાય) + ઇન્ (વાળું)] વિ. અધર્મને રસ્તે ચાલનાર; પાપી; કુશાચારી; કુદ્ધ; અધર્મી.

અધર્માતુર [અધર્મ + આતુર (હતુર)] વિ. અધર્મના અવેશવાળું.

અધર્માત્મા ૧. [સં. અધર્મ (અનિ) + ધર્માત્મન (ધર્મિય માણસ)] પું. અધર્મિય માણસ.

૨. [સં. અધર્મ (પાપ) + આત્મન (અત્યાત્યા)] પું. કુશાચારી; નીચ માણસ.

૩. વિ. અધર્મી; પાપી; કુશાચારી; કુમાર્મી.
અધર્માસ્તિત્વ ૧. [સં. અધર્મ (અનિ) + ધર્મ (ધારણ) + અસ્તિત્વ (સ્થિતિ)] પું. (જેન) છત્ર અને પુદ્ગલની ગતિ અટકાવવામાં મદદ કરતાં દ્રવ્ય; દ્રવ્યના છ એકમનું જે નામનો એક; ગતિનિરોધક સત્તિ. તે નિત્ય અછત્ર અને અરૂપી પદાર્થ છે.

છત્ર. ધર્માસ્તિત્વ (અનન્યસહાયક સત્તિ); અધર્માસ્તિત્વ (અતિનિરોધક સત્તિ); પુદ્ગલ વગેરે પદાર્થો ભોજ્યાદર્શક પદાર્થો છે.

૨. પું. સ્થિર પદે રાખનાર વસ્તુ. જેમકે, ઉપરથી પડતો દરો જમીન પર સ્થિર થાય છે માટે જમીન અધર્માસ્તિત્વ કહેવાય છે.

અધર્મિષ્ઠ ૧. વિ. કુશાચારી; અધર્મી; પાપી; કુદ્ધ; પાપાચારી.

૨. [સં. અધર્મ (અનિ) + ધર્મિષ્ઠ (અદ્ય ધર્મિય)] વિ. ધર્મમાં નિજ વિનાનું.

અધર્મી [સં. અધર્મ (અનિ) + ધર્મિન (ધર્મવાળું)] વિ. અધર્મ કરનાર; ધર્મ વિરુદ્ધ વર્તનાર; કુદ્ધ; કુશાચારી.

અધર્મ્ય ૧. [સં. અધર્મ (અનિ) + ધર્મ્ય (ધર્મ પ્રમાણેનું)] વિ. અધર્મવાળું; ધર્મ વિરુદ્ધ; ધર્મને ન અનુસરતું; નિષિદ્ધ.

૨. વિ. ચેરકાચેસરનું; નિયમ વિરુદ્ધનું.

૩. વિ. કુદ્ધ; ક્રુત્સિત.

૪. [સં. અધર્મ (અનિ) + ધર્મ્ય (ધર્મને હિત કરનાર)] વિ. ધર્મને નુકસાનકારક.

અધર્મ્ય [અધર્મ (અનિ) + ધર્મ્ય (અનિ)] પું. અનિ; અનિયમ.

હે નિષ્પાપ! મું સુખો સર્વ, તે વિદ્યા ન મેળવે મનો અધર્મ. પ્રેમાનંદ

અધર્મણી ૧. વિ. જાણી કે ડરાણી ન સમજ એવું; નિર્ભય.

૨. [સં. અધર્મ (અનિ) + ધર્મણ (જાણવ) + ઇન્ (વાળું)] વિ. ન ડરાણી સમજ એવું; પ્રત્યક્ષ; પ્રત્યક્ષ.

અધર્મણી [અધર્મ (અનિ) + ધર્મણ (જાણવ) + ઇન્ (વાળું)] વિ. ન ડરાણી સમજ એવું; પ્રત્યક્ષ; પ્રત્યક્ષ.

અધર્મણી [અધર્મ (અનિ) + ધર્મણ (જાણવ) + ઇન્ (વાળું)] વિ. ન ડરાણી સમજ એવું; પ્રત્યક્ષ; પ્રત્યક્ષ.

અધર્મણી [અધર્મ (અનિ) + ધર્મણ (જાણવ) + ઇન્ (વાળું)] વિ. ન ડરાણી સમજ એવું; પ્રત્યક્ષ; પ્રત્યક્ષ.

અધર્મણી [અધર્મ (અનિ) + ધર્મણ (જાણવ) + ઇન્ (વાળું)] વિ. ન ડરાણી સમજ એવું; પ્રત્યક્ષ; પ્રત્યક્ષ.

અધર્મણ ૧. જ. જો મેળનું ન રહે એવી રીતે.

૨. જ. પૂરે થતાં પહેલાં; વચ્ચેથી; અરધે; અંતરિયાળ; વચ્ચેથી.

૩. [સં. અર્ધ (અરધ) + અર્ધન (રસ્તો); પ્રા. અધર્મિય; અધર્મ. અધર્મિય] જ. અધર્મી; વચ્ચે.

અધર્મણાળો પું. અરધે રસ્તો; અધર્મી.

અધર્મણ ૧. [અધર્મ (અરધે રસ્તે) + તર (વિશેષતાદર્શક પ્રત્યય)] વિ. અધર્મણ; અધર્મ આવી રહી અટકેલું; અરધેનું; વચ્ચેનું; અટકનું.

અધર્મણ વાળ, માત્ર થોડે તે પર રહે સદુ. નર્મક

૨. વિ. થોડુંકનું નર્મક.

૩. વિ. પાપાચાર વગરનું; એકમ કેમણું વિનાનું.

અધર્મણુ વિ. અધર્મણ; અરધેનું; વચ્ચેનું; અધર્મી.

અધર્મણી [અધર્મ (અરધે રસ્તે) + આલ (આલેણું)] જ. અધર્મ; અંતરિયાળ; વચ્ચે; અધર્મ.

અધર્મ [અધર્મ (અરધ) + આલ (રસ્તો)] જ. અરધે રસ્તે; અધર્મણ.

અધર્મુ વિ. (અધર્મ) અરધુપરધુ એવું હોય એવું; અધર્મ.

અધર્મણ ૧. [સં. અર્ધ (અરધ) + ધર્મ (વધવું)] વિ. અરધુ વધવું-ખીસેલું; ધર્મ વિરુદ્ધ થવા વગરનું.

૨. વિ. જોડી સમજવાળું; પૂરી સમજણ વિનાનું; અધર્મ; અધર્મણ; અધર્મણ.

૩. વિ. અધર્મણી; અધર્મી.

અધર્મણ ૧. પું. નજીવી કિંમત.

૨. [સં. અધર્મણ (અધર્મ)] પું. અધર્મ; કિંમત; અધર્મણ.

અધર્મણ સત્વનો છે સાર. સામન

૩. [અધર્મ (અરધ) + વસો (વીણાનો વીરવો અધર્મ)] પું. વીણાનો અધર્મીયો અધર્મ.

અધર્મ [સં. અધર્મ (અનિ) + ધર્મ (પતિ) + અધર્મ (અનિયમિતો પ્રત્યય)] છી. વિધવા; રાંધીરો.

અધર્મ (અધર્મ) [હિં.] છી. અધર્મી બામ અધર્મણ ૧. જ. અધર્મ બાંહે ફરવાનો ધર્મ.

૨. વિ. ઘેરને વેખર કરનાર.

૩. [સં. અમર (માર્ગ) + વર્ (વર્ષ)] વિ. આડે ગાડાં ફેરવનાર.

અમરવાયો ૧. પુ. ઘેરનો વેપાર કરનારો; બાળકનો માલિક.

૨. [સં. અમર; પ્રા. અમ (માર્ગ) + વર્ (વર્ષ)] પુ. આડે ગાડાં ફેરવનારો પુરુષ; આકૃતિ ગાડાવાળો.

અમરવાર ૧. [અમ (અમર) + વાર (વર્ષ)] પુ. અરધો જથ્થો.

૨. [અમ (અમર) + વાર (વર્ષ)] પુ. અરધો વાર; અહાર તરુ કે હાથ; પોષ્ટો મળ; દોઢ ફૂટ.

અમરવારુ ૧. [અમ (અમર) + વાર (સમય)] જ. કિ. અર્ધ ઉપર વીતી જવું; અમર પચાર વર્ષ જવું; અરધો સમય વીતી જવો; અધુસારવું.

અમરવાર્ધા ઉનાળાની ધેસળ = ધણી જ ધેસળ; (વસતતપ્રમાણે જે પ્રીતિની ધેસળ મળે હોય તે પ્રીતિપ્રમાણે વધી જાય છે તે ઉપરથી) અતિસમ પ્રમવાસના.

૨. [અમ (અમર) + વાર (વર્ષ)] જ. કિ. અમરુ ઝોલું કરવું; જે સરખા ભાગ કરવા.

અમરવારિયું ૧. [અમ (અમર) + વાર (વર્ષ)] જ. અરધે ભાગે ભાગિયો રાખવો તે.

૨. જ. અરધેઅરધ કરેલું કામ.

૩. જ. જે જગ્યાએ રહેવું તે; અમરવાર.

૪. વિ. અર્ધોઅર્ધ કરેલું હોય એવું.

અમરવારું ૧. [અમ (અમર) + વાર (વર્ષ)] જ. અરધો ભાગ; અમરભાગની બાગીચારી.

૧. અમરવારું કરવું = (૧) અરધે ભાગે ભાગિયો રાખવો; બાગીચારીમાં ભેગવું. (૨) એકી સાથે બે ઠેકાણે વાસ અથવા કિત-સંબંધ રાખવો. (૩) બીજો ગ્રામ કે બીજો ઘેર અરધે વાસ રાખવો.

૨. અમરવારું રહેવું = (૧) અરધો ભાગ ભરું રહેવું. (૨) બે લોકે લોકે ઠેકાણે બેસી વારીકે મળવું.

૩. આ માણસનું અહીં અમરવારું છે = (૧) આ માણસ અહીં તેમજ બીજો ઠેકાણે રહે છે. (૨) આ માણસનો અરધો ભાગ છે.

૨. [અમ (અમર) + વાર (સમય)] જ. અરધેઅરધ વહેવાયેલું હોવું તે; અરધે એક જામે અને અરધો બીજો ગ્રામે એક બે ઠેકાણે રાખેલ વાસ કે કિત; મુખ્ય

રહેણાંક ઉપગ્રાંત બીજો રાખેલો વહેવાર. એક ગ્રામમાં વસતું માણસ બીજા ગ્રામમાં જઈને વહેવાર કરતું હોય તે ત્યાં સ્થાયી રહેતું ન હોય તે તે બીજા ગ્રામમાં અમરવારું છે એમ કહેવાય છે.

મહેતા નરસિંહનું અમરવારું. ઉસ્તીલામુલ ૩. વિ. ઉત્પન્નમાથી અરધો ભાગ આપવાની શરતે રાખેલું.

અમરવાલ [અમ (અમર) + વલ (વલ્લ સ્તીભાર)] પુ. અર્ધા વાલ જેટલું વજન; તોલાને ૧૪મે ભાગ; દોઢ સ્તીભાર.

અમરવાડી ૧. [અમ + વાલ] જી. અમ-વાલ; અર્ધા વાલ જેટલું વજન; દોઢ સ્તી-ભાર; તોલાનો ૧૪મે ભાગ.

૨. જી. અરધી પાલી; જે પચાણનું માપ.

અમરવાવરું [અમ (અમર) + વાવરવું (વાપરવું)] વિ. અમરું વાપરેલું; અમરું ઉપયોગમાં લેવાયેલું.

અમરવિધિ જ. (ભૂ. મુ.) અમરવધ; વચમાં. વળી વચન મહારવિ કરઈ, એ હાથ અમરવિધિ નરિ રહઈ. લાખ

અમરવેદ જ. રસ્તામાં; અમરવચમાં.

અમરશત્રુ [સં. અર્ધ (અમર) + શત્રુ (દુશ્મન)] પુ. દુશ્મન જેવું માણસ.

અમરશેર ૧. [અમ (અમર) + શેર (શો પિવાભાર)] પુ. અરધો શેર; અમરે; જે પાસે.

૨. પુ. અરધા શેરના વજનનું કારણ.

૩. પુ. અરધા શેરનું મરિપું.

અમરશ્વર ૧. પુ. ભીંતમાં કાલું પાણી ચોરી કરનાર; ચોર.

૨. [સં. અમર (નીચે) + શ્વર (જઈ)] વિ. અધોગમન કરનાર; નીચે જનાર.

૩. વિ. નીચે ફરનાર.

અમરસસતું [સં. અર્ધ (અમર) + સસિત (વાસ)] વિ. નાનકો મ્વાસ જેવું હોય એવું; અમરું.

કાઈ અમરસસતો કાઈ પુરા, એમ સેના હી અમરસ. પ્રેમાનંદ

અમરસહેલું વિ. માંડમાંડ પૂરે જાય તેટલું.

અમરસાતું [સં. અર્ધ (અમર) + સસિત (વાસ)] વિ. અમરું; અમરસતો; અમરસતું. કાઈને અમરસાતો કાંઈ હાથ તણી લખાવો. પ્રેમાનંદ

અમરસુંકું [સં. અર્ધ (અમર) + સુંકું (સકું)] વિ. અરેબર સુંકાયેલું નહિ તેવું; અમરુંપરસું સુંકાયેલું.

અમરસતન ૧. [સં. અમર (નીચે) + તન (વિશેષાર્થક પ્રત્યય)] વિ. નીચલા ભાગને લગતું.

૨. [સં. અમર (નીચેનું) + તન (સ્થિતિ હોવી)] વિ. નીચે આવી રહેલું.

હેલું, બેલું હલાદિમા હમર રાખવો અને એ હમરનું સ્થવ રાખના આરંભમા (સંયુક્તા-શરત અમરસતન અસર વરીતું) છે. કુસુમભાગા

અમરસતલ ૧. [સં. અમર (નીચે) + તલ (જમ્યા)] જ. જમીનમાં જનાયેલું થર; ભોંયધર; ભોંયડું.

૨. જ. નીચેનો ઝોરડો.

અમરસતપ્ત [સં.] જ. નીચે; હેડ; તળિયે.

અમરસતારક જ. (જૈન) એક જાતનું પિશાચ. પિશાચેના પદર બેઠ આ પ્રમાણે છે: કુખમાં, પદક, બેપ, આનંદક, કાલ, મહાકાલ, ચોક્ક, અચોક્ક, લાલપિશાચ, મુખરપિશાચ, અમર-સતારક, દેહ, મહાવિદેહ, વૃણ્ણિક અને વન-પિશાચ. વસ્તુવર્ણન

અમરસવસ્તિક પુ. (અગ્રેણ) અરેબર પગ નીચેનું આકાશબિંદુ; પાતાલકેંદ્ર.

અમરુ જી. ચોસક સેરવાળી માળા.

અમરમ [કિ.] પુ. અર્ધોગવાયુ; પશુપાત.

અમરમી [કિ.] વિ. પશુપાતથી પીડાતું.

અમરનરી [અમર (નીચે) + અંતરી] જી. (બાહ્ય) મલખંજની એક કસરત.

અમર [સં.] જ. નીચે; તલ; હેડ.

અમરહીર્વ [સં. અમર (નીચે) + હીર્વ (હાથ)] જ. ઉપરનીયે.

અમરકર [સં. અમર (નીચે) + કર (હાથ)] પુ. હાથનો નીચેનો ભાગ.

અમરકર્મ [સં. અમર-પ્રા. આધા (ખાસ સાધુ મટે બનાવાતો ખોરાક) + કર્મનું (દોષ)] જ. (જૈન) પેતાને માટે બનાવેલ આહાર લેવાથી સાધુને લાગતો એ નામનો એક દોષ.

અમરકાથ [સં. અમર (નીચે) + કાથ (સરીર)] જી. સરીરનો નીચનો ભાગ; ફૂંટીની નીચનો ભાગ.

અમરકોષ [સં. અમર (નીચે) + કોષ (ફૂંટી)] પુ. નીચે ફેંટવું તે.

અમરપતન ૧. [સં. અમર (નીચે) + પતન (પડવું તે)] જ. અમરપાત; અમરપતિ; અવનતિ; પડતી.

૨. જ. ફૂંટા; ફૂંટિ.

૩. જ. નરકવાસ.

૪. જ. વિનાશ; હુમ.

અધ:પતનશીલ [સં. અધ: (નીચે) + પતન (પડવું તે) + શીલ (સ્વભાવ)] વિ. નીચે પડવાની રેવણી.

અધ:પતનશીલતા [સં. અધ: (નીચે) + પતન (પડવું તે) + શીલ (સ્વભાવ) + તા (પણું)] છો. દરેક વસ્તુને નીચે પડવાનો શુભ.

અધ:પતિત [સં. અધ: (નીચે) + પતિત (પડેલ)] વિ. નીચે પડેલું; પાતી ક્ષણે પડેલું.

અધ:પાત [સં. અધ: (નીચે) + પાત (પાતી)] પુ. અધ:પતન; અધિપતિ; અવનતિ; પાતી.

આત્માના અનુક્રમ અનુસાર પાતી એ કોઈ પોતાની પ્રતિમા દ્વારા તે તે મોઢે અધ:પાત પ્રમાણે.

અધ:પાતન ૧. [સં. અધ: (નીચે) + પાતન (પાડવું તે)] જ. (વિદ્યાન) કરી કરીને દરબાર પાડવું તે; નિષ્કર્ષસંધાન.

૨. [સં. અધ: (નીચે) + પાતન (પાડવા)] વિ. નીચે પાડવા.

અધ:પાતનર્થક [સં. અધ: (નીચે) + પાતન (પાડવા) + થ (સમા)] જ. પારદર્શિત્વન મારેલું એક થન; કાર્યનર્થક એક પ્રકાર.

અધ:પાસ જ. હાથી કાઠ પાતી.

અધ:પુષ્પી ૧. છો. અનંતમૂળ નામની ઔષધિ.

૨. [સં. અધ: (નીચે) + પુષ્પ (ફૂલ)] છો. અધ:પુષ્પી; અધ:પુષ્પી નામે વનસ્પતિ. લુગો પાતળી.

અધ:પ્રવેશ [સં. અધ: (નીચે) + પ્રવેશ (જાવ)] પુ. નિશ્ચયનો ભાગ; નિશ્ચયવાદી દેશ.

અધ:પ્રસ્તાર [સં. અધ: (નીચે) + પ્રસ્તાર (ખાણવું)] જ. અપવિત્ર મનાતોને બેસવા માટે ઘાસ વગેરેનું ન અભાગ્ય એવું અપસન કુલસન.

અધ:પ્રસ્તાર પુ. કરતી કિનારી.

અધ:શયન [સં. અધ: (નીચે) + શયન (સૂવું તે)] જ. ભોં પર સૂવું તે; ભૂમિશયન. હાથમારીનો અધ એક સંયમ મનાવ છે.

અધ:શય્યા ૧. [સં. અધ: (નીચે) + શય્યા (પથારી)] છો. જમીન ઉપર સૂવું તે.

૨. [સં. અધ: (નીચે) + શય્યા (પથારી)] છો. જમીન ઉપરની પથારી; ભોંવપથારી.

અધ:શય્યા લુગો અધ:શય્યા.

અધ:શય્યા [સં. અધ: (નીચે) + શયન (ફૂલ) + યા (નરિભવિતો પ્રત્યય)] છો. અધ:શય્યા નામની વનસ્પતિ. તેનાં બીજ ઉપરની હાંસે નીચે વળેલી હોય છે તેથી તેને અધ:શય્યા કહે છે.

અધ:શંકુ પુ. ક્ષિતિજની નીચેના પદાર્થની ક્ષિતિજ ઉપર ઘેરેલો લંબ.

અધ:શ્યામ [સં. અધ: (નીચું) + શ્યામ (કાળો)] વિ. (કોઈ) બેની કાળા નીચે આવેલી છે એવું.

અધ:શ્યામ [સં. અધ: (નીચું) + શ્યામ (કાળો)] છો. નીચે વળેલી કાળી.

રામદેવ અધ:શ્યામ કાળી,

કર્મે દુન કાળશ્યામ તે લગી.

પ્રાચીન કાળમાવા.

અધ:સપ્તમી [સં. અધ: (નીચે) + સપ્તમ (સાતમું) + મી (નરિભવિતો પ્રત્યય)] છો. તમતમા નામનું સાતમું નરક.

અધ:સંધારી [સં. અધ: (નીચે) + સંધારિત (જનાર)] વિ. નીચે જનાર.

અધ:સંધોમ પુ. સામ્રાજ્ય દબાવે નીચેના રેશ સાથે થતો સંધોમ.

મૂળ દબાવે એ નીચેના રેશ સાથે સંધોમ થાય છે તેને અધ:સંધોમ કહે છે. એ અધ:સંધોમનું અસમ્પાદિત કાલુ એ કર્મે છે, તે કર્મે અધ:સંધોમ કહેવાય છે. ઉપાધ્યક્ષ બધે.

અધ:સ્થ [સં. અધ: (નીચે) + સ્થા (હોવું)] વિ. ઉત્તરનું; હલકું.

અધ:સ્થિત [સં. અધ: (નીચે) + સ્થિત (રહેવું)] વિ. નીચે રહેલું; બદલવું.

અધ:સ્પર્શી [સં. અધ: (નીચે) + સ્પર્શિત (અડવાર)] વિ. ઘાથી તે નસ-રમી યેમ સુધી બેઠાયેલું.

અધ:સ્વસ્થિતક [સં.] પુ. (અગ્રેજ) બેઠારની જગાએ નીચેનો અધ:સ્વસ્થિતક; અધ:સ્વસ્થિતક; જગાએ પડતી નીચેનું અધ:સ્વસ્થિતક.

અધ:ક ૧. [અ (નહિ) + ધાક (બીક)] પુ. નિરંકુશતા.

૨. વિ. ઘણ વાસ્તુ; હાક વાસ્તુ; કાઈની બીક ન હોય એવું; નિરંકુશ; સ્વચ્છંદી; નિર્ભય.

અધ:પાતન જ. (પ્રામ) અધ:પાતન.

અધ:પાત [સં. અ (નહિ) + પાત (જનાવ નાવ)] પુ. વિશ્વનાં હાથે નામ મારેલું એક. પેતાની મેઘે જન્મેલ હોવાથી તેને પાતા

એટલે જનાવનાર કાઈ નથી, તેથી તે અધ:પાત કહેવાય છે.

અધ:પાત ૧. [સં. અ (નહિ) + પાત (જનાવ નાવ)] છો. પાત નહિ તે; પાતુના શુભ વગરની ઔષ્ઠ.

૨. છો. પથાર; કામ.

અધ:પાત પાતુની મૂર્તી મનથી પ્રભુ તે મણી. આર્યપથામુલ

અધ:પાતક ૧. [સં. અ (નહિ) + પાત (જનાવ નાવ) + ક (વધું)] વિ. પાતુના શુભ વગરનું.

૨. વિ. પાતુનું નહિ એવું.

અધ:પાંચ ૧. છો. અપાંચ.

૨. છો. અધ:પાંચી; અધ:વસ્થા; મરજા.

૩. [અધ (અધ:પાંચ) + ક (ધુમાડો)] છો. અધ:પાંચ; અધ:પાંચ.

અધ:પાંચ ૧. છો. અપાંચ.

૨. છો. અધ:પાંચી; મરજાટ; અધ:વસ્થા; અસ્તવસ્તતા; અધ:પાંચી કહું આમે નહિ એવી કંઈ છાલત; અતંતતા; અરાજકતા.

૩. [અધ (અધ:પાંચ) + ક (ધુમાડો)] છો. અધ:પાંચ; અધ:પાંચ.

૪. વિ. ધણ.

૫. વિ. તપન યોગ.

૬. વિ. બેઠક.

અધ:પાંચી ૨. છો. અપાંચ.

૨. છો. અધ:વસ્થા; મરજાટ; અસ્તવસ્તતા; અતંતતા; અરાજકતા.

૩. [અધ (અધ:પાંચ) + ક (ધુમાડો)] છો. અધ:પાંચ; અધ:પાંચ.

અધ:પૂમ જ. સાવ; તપન; અધ:પૂમ; નરાતાળ; નિશ્ચય; પૂરેપૂરું.

અધ:પૂમ લુગો અધ:પૂમ.

અધ:પ વિ. (મારણી) સંતોષ ન પામે એવું; તમ નહિ થવું.

અધ:પા પુ. (પિંગ) માર્તક ભતનો ૩૮ અને ૨૦ એ રીતે ૫૮ માગનો એક માગ-દાક માગમેળ હંદ.

અધ:પ ૧. પુ. (પિંગ) એ નામનો ૫૨ મુક અને ૫૪ થયુ મળી ૧૦૬ વર્ષનો એક માગ-મેળ હંદ. તે વધુપડી હંદની ભતનો એક વિષમ બેઠ છે.

૨. [સં. અ (નહિ) + પાર (આધાર આધાર)] વિ. અધ:પાર; નિરાધાર; અધ:પાર વગરનું.

૩. વિ. ધારણ ન થઈ શકે એવું.

૪. [સં. અ + ધાર્ય (સહ)] વિ. સહન ન થઈ શકે તેવું; અસહ્ય; અધાર્ય.
૫. જ. અમેતેમ; મનમાની રીતે.

અધારી [હિ.] કું. પલોડ્યા વિનાને અજા.
અધાર્મિક ૧. [સં. અ (નહિ) + ધાર્મિક (ધર્મવાળું)] વિ. અન્યાયી; ધર્મ વિરુદ્ધનું.

૨. વિ. ધર્મ વિનાનું; ધર્મની અભાવી રહિત.

૩. વિ. ધર્મ સાથે સંબંધ વગરનું.

અધાર્મિકતા ૧. [સં. અ (નહિ) + ધાર્મિક (ધર્મવાળું) + તા (પણું)] છો. અધર્મીયત્વ; નારિતકતા.

૨. છો. અન્યાયીપણું.

૩. છો. પાપીયત્વ; દુરાચાર.

અધાર્ય [સં. અ (નહિ) + ધાર્ય (સહન થઈ શકે તેવું)] વિ. ન પેડી શકાય તેવું; અસહ્ય.

અધ્યંસ ૧. [સં. અધ્ય (અધ્ય) + અંસ (આધતું)] વિ. થોડું કેમતું; મંદ દ્રવિયાળું.

૨. વિ. રતાપિળું.

અધ્યંસ છો. (માત્ર) પાપીય; વૃદ્ધાવૃદ્ધ.

અધિ ૧. [સં.] કું. મનની પીડા; મનોદુઃખ; આધિ.

૧. છો. અટકાવવાળી સ્ત્રી; અધિ.

૩. જ. અધિકતા, વિરોધતા, તીવ્રતા અત્યંતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અધિમાસ, અધિકમસ.

૪. જ. આગમ.

૫. જ. ઉપરીપક્ષ કે અધર્મ અત્યંતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અધિરાજ, અધિપતિ.

૬. જ. નીચે; હેઠે.

૭. જ. મારે; વાસ્તે; સાફ.

૮. જ. પાસે; નજીક; આગે.

૯. જ. મુખ્ય કે પ્રધાન એવે અર્થે અત્યંત ઉપસર્ગ. જેમકે, અધિદેવતા.

૧૦. જ. વચમાં.

૧૧. જ. સુગંધી, વિશે એવો અર્થે અત્યંતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અધિદેહ.

૧૨. જ. હઠ અહાર.

અધિક ૧. કું. (માત્ર) એ નામને એક અત્યંતો અસંખ્ય; અતિસંયોજિત; આધાર કરતાં આધેયનું અથવા અધેય કરતાં આધારનું વધારે વર્ણન કરવામાં આવે છે તે અસાંખ્ય. જેમકે, જન અધેષ્ઠાના સર્વને મન આનંદ માવ નહિ.

૨. કું. (અધ) સાથે સિદ્ધ થઈ શકતું હોય, તે જતાં બીજા હેતુ કે દશાંતિને પ્રયોગ કરતું નિગ્રહસ્થાન.

પ્રયોગ કરનાર અધિક નામના નિગ્રહસ્થાનથી પરાજિત થાય છે. પુરાતત્વ

૩. વિ. ઉચ્ચતર; વધારે મારું; અધિવાતું.

૪. વિ. (હિંદી) ઉચ્ચ.

૫. વિ. ઉત્તરોત્તર.

૬. વિ. આધુનિક; વૈજ્ઞાનિક.

૭. વિ. ધણું; ખૂબ; પુષ્કળ; અતિ.

ભૂત અતિશય અતિવેલ અથવા અધિક અત્યંત નિવંત, અતિ સર્વત્ર વર્જિત કહી શકા તેવું અનંત. પિતૃવત્સુકતા

૮. વિ. અચેત્તું; શૂન્ય.

૯. વિ. વધારાનું; શબ્દ.

૧૦. વિ. વધારે; વધારે પાતું; વધતું; વિરોધ; ઉપસર્ગતનું.

૧૧. વિ. (હિંદી) મેઠ; સર્વેશ.

૧૨. જ. (હિંદી) ઉપસર્ગ; વધારે પાતું.

૧૩. જ. શરી; વળી.

૧૪. જ. (હિંદી) બેઠક છોડે છોડે.

અધિકારી વિ. (અ. કું.) અધિક; વધારે.

અધિક અધિકારી એક જાતી હિં અધિક અધી અધિકારી અધિકારી.

અધિકાર્ય [સં. અધિક (વધારે) + અર્ય (સહ)] જ. વધારે કેવું; વધુ કરનાર.

અધિકાર્ય ભુએ અધિકાર્ય.

અધિકાર્ય [સં. અધિક (વધારે) + અર્ય (સહ)] કું. (અધિક) એક કાદખૂણા કરતાં મોટા અને બે કાદખૂણા કરતાં નાના ખૂણા; પોશાકખૂણા; 'ઓબ્જેક્ટ્સ ઓફ'.

અધિકાર્ય (અધિકાર્ય) ૧. [સં. અધિક (અધ) + કું (અધવાચક પ્રત્યય)] વિ. ખૂબ; ઘણું.

૨. વિ. અધિવાતું; ઉચ્ચતર; વધારે મારું.

૩. વિ. વિરોધ; વધારે.

અધિકાર્યપદ [સં.] કું. (માત્ર) ૧૫૦૦ પેટાભેદપ એ નામને એક અસંખ્ય. અધિકાર્ય એક કરતાં અધ મુખ્ય અધિકાર્ય છે. આમાં ઉપસર્ગનું નિગ્રહસ્થાન ઉપસર્ગ કરતાં આધિકાર્ય વર્ણનું તેથી તે અધિકાર્યપદ છે.

અધિકાર્ય [સં. અધિક (વધારે) + તમ (સહવાચક પ્રત્યય)] વિ. સૌથી વધારે; ઘણામાં ઘણું.

અધિકાર્યસામત [અધિકાર્ય (અધવાચક પ્રત્યય) + સામત (સહ)] છો. વધારેમાં વધારે અસત.

અધિકાર્યશુદ્ધ ૧. [સં. અધિકાર્ય (સૌથી વધારે) + શુદ્ધ (અન્યાયી ક્રિયા કરી વર

પાસેથી દેવાતું જન)] જ. અન્યાયી વધારેમાં વધારે દેવાતી ક્રિયા.

૨. [સં. અધિકાર્ય (સૌથી વધારે) + શુદ્ધ (અસત)] જ. વધારેમાં વધારે સામત કે અસત.

૩. [સં. અધિકાર્ય (અધવાચક પ્રત્યય) + શુદ્ધ (ક્રિયા)] જ. વસ્તુની વધારેમાં વધારે દેવાતી ક્રિયા.

અધિકાર્ય [સં. અધિક (અધ) + તર (વિરોધ) અધવાચક પ્રત્યય)] વિ. વધારે; અધિક.

અધિકાર્ય ૧. [સં. અધિક (વધારે) + તા (પણું)] છો. અધિકાર્ય; વિશેષતા; અધિકાર્ય.

૨. છો. અધિકાર્ય; અધિકાર્ય; અધિકાર્ય.

૩. છો. અધિકાર્ય; પુષ્કળતા; અતિશયતા.

૪. છો. મોટાઈ; અધિકાર્ય; અધિકાર્ય; અધિકાર્ય.

૫. છો. વધારે; હિંદી.

૬. છો. વેળવ; શીખા.

અધિકાર્યમેધિ [સં. અધિકાર્ય (મેધ) + મધિ (માં)] છો. ઉત્તમ સંબંધ; ઉત્તરમેધિ; સૌથી સરસ સંબંધ.

અધિકાર્યવાચક [સં. અધિકાર્ય (વિરોધ) + વાચક (અધવાચક)] વિ. વિરોધતા અત્યંતનાર; અધિકાર્ય અધવાચક.

અધિકાર્યવાચકરૂપ [સં. અધિકાર્ય (વિરોધ) + વાચક (વિરોધ) + રૂપ] જ. વધારેમાં વધારે અધિકાર્ય.

અધિકાર્યિણિ [સં. અધિક (વધારે) + તિણિ (વિરોધ)] છો. હિંદુ માસમાં વધારાને દિવસ; સુરોદ્ય પહેલાં અથવા સુરોદ્ય સાથે શરૂ થઈ બીજા દિવસના સુરોદ્ય પછી પૂરી થતી તિથિ; અધિકાર્ય એ દિવસ સુરોદ્યને વખતે આવતી તિથિ; જેમાં બે સુરોદ્ય આવી જતા હોય તેવી તિથિ.

અધિકાર્ય ભુએ અધિકાર્ય.

અધિકાર્ય [સં. અધિક (વધારે) + સંત (સહ)] વિ. કું. હાંત વધારે હોય એવી બોધવામાં. સધારણ રીતે હોય તે કરતાં વધારે હાંતવાળા ધ્યાને અધિકાર્ય ધ્યાને છે.

અધિકાર્ય ભુએ અધિકાર્યિણિ.

અધિકાર્યિણિ ભુએ અધિકાર્યિણિ.

અધિકાર્યિણિ [સં. અધિક (વધુ) + નિરૂપણ (વધારા)] જ. વિરોધ પરીણ; વધુ એવું.

અધિકાર્ય [સં. અધિક (અધ) + પદ (સહ)] જ. (માત્ર) વધારામાં એ

હાંત પણ એક હેતુ કે હાંતરણથી સાંધે સિદ્ધ થતું હોય જતાં બીજા હેતુ કે હાંતરણને

નામનો એક એક જિનજરી સ્વયં વપર-
વાથી થતો રોષ.

૨. ૫૬ ન હોય તો કંઈ અપૂર્ણ દેખાય
નહિ એવા પદનું કવન એ અધિકપદ.

કાવ્યસાગર

અધિકપરિવાંશ [સં. અધિક (વધુ) + પરિવ
(વર્તુળનો યોગ્ય) + અંત (લાગ)]
પુ. વર્તુળના યોગ્યતાના અર્થે લાગ કરતાં થોડો
કાંસ.

અધિકપ્રથમપદ [સં.] વિ. (મહિત) બીજા
પદથી પ્રથમ પદ થોડું હોય એવું.

અધિકપ્રસંગ ૧. [સં. અધિક (વધારે) +
પ્રસંગ (સહવાસ)] પુ. વધારે પડતો પરિચય.

૨. પુ. હવે જહાસની છટ.

અધિકભાર [સં. અધિક (વિશેષ) + ભાર
(ભોલો)] પુ. વિશેષ ભોળો.

અધિકમહિનો ભુજો અધિકમસ.

અધિકમાસ [સં. અધિક (વધારાનું) + માસ
(મહિનો)] પુ. પુરુષોત્તમ માસ; અધિક-
મહિનો; મગમાસ; સૂર્યની સંક્રાંતિ પિનાનો
મહિનો. મહત્તી મહિને આધારે થતી મગ-
મહિનાને સૂર્યની મહિની થતી મગમહિના સાથે
મેળવી મેવાને સરેરાશ ૩૨ મહિના, ૧૬ દિવસ
અને ૪ થીને અંતરે એક અધિકમાસ આવે
જેમજો. તે મગમહિના એ માસમાં સૂર્યસંક્રાંતિ
ન હોય તે માસમાં અધિક માસ ભરીને તથા
સરેરાશ મેળવી મેવાને અમુક અવતરીથી કવ-
માસ ભરીને પૂરી કરાય છે. જે મહિનામાં
અધિકમહિનો બેસતો હોય તે મહિનાનું નામ
તેને આપવામાં આવે છે. એક જ નામના એ
માસમાંનો પહેલો મહિનો અધિક અગ્રાય છે.

અધિકરક્ષકબલ [સં. અધિક (વધારાનું) +
રક્ષક (રક્ષણ કરનાર) + બલ (બળ)]
જ. વધારાની પોલીસ; અધિકે બસકર.

અધિકરણ ૧. [સં. અધિક (વધારે) + ર
(કરવું)] જ. અધિકાર; હક.

૨. જ. આધાર; આશ્રય.

૩. જ. એરણ; છુદાર કે સોનીનું ધાતુનું એ
નામનું એક સાધન. તેના ઉપર ધાતુ રાખી
દ્રવિડા વતી દીપે છે.

૪. જ. (આકરણ) કર્તા કે કર્મ વડે ક્રિયાનું
આધારભૂત કારક; સ્વયંવાચક સાતમી વિ-
ભક્તિનો અર્થ. 'તે સાદી પર બેસે છે' એમાં
'સાદી' ક્રિયા-બેસનારનો આધાર
છે. 'તે તપેલીમા આપા રાંધે છે' એમાં
તપેલી સાથે 'આપા' કર્મનો સંયમ છે.

૫. જ. (કૌન) કલકાં ક્રિયો.

૬. જ. નિમણ; અધિકૃત કરવાનું ક્રમ.

૭. જ. (ન્યાય) ન્યાયાચાર સિદ્ધાંતમાંનો
એ નામનો એક ભુજો અધિકરણસિદ્ધાંત.

૮. જ. ન્યાયમંદિર; અદાલત; કોર્ટ.

૯. જ. પદાર્થ; વસ્તુ; દ્રવ્ય; બીજ.

૧૦. જ. પદાર્થને રહેવાનું અવકાશ ક્રિયાને અર્થનું
કેમણું.

૧૧. જ. પ્રારણ, કાંડ કે અભ્યાસનો વિષય
અથવા વિષય નિર્ણય કરવામાં પાંચ અંગસૂત્રો
વાચસ્પયુષ્ય અધિકરણ રહેવાય છે. પીમાંસા-
દર્શન પ્રમાણે વિષય, સંકલ્પ, પૂર્વચક્ષુ, ઉત્તરચક્ષુ
અને સંકલ્પ અથવા નિર્ણય, અને વેદાંત
પ્રમાણે વિષય, સંકલ્પ, સંકલ્પ, પૂર્વચક્ષુ અને
સિદ્ધાંત, એ અધિકરણનાં પાંચ અંગ છે.

એનો વિષય આ અભ્યાસ તથા અભ્યાસ
અભ્યાસે આર આર પાદ અને પાદે પાદે અનેક
અધિકરણ રહે છે. સિદ્ધાંતસાર

૧૨. જ. મૂળ વસ્તુ; અધિકાર.

૧૩. જ. (ન્યાય) વિષય સંબંધી ક્રિયાનું કે
ક્રમ.

વિષયને ઉદ્દેશ્યને એ રહેવાય છે-અભ્યાસ કે
તેને અધિકરણ રહે છે. પુષ્પાવ

૧૪. જ. મેલતા; અડિયાતાપણું.

૧૫. જ. સંયમ; નિયંત્રણ.

૧૬. જ. સાધન; ઉપકરણ; સ્ત્રોત.

૧૭. જ. દરમત અભ્યસવાનું ક્રમ.

અધિકરણભોજક [સં. અધિકરણ (ન્યાય) +
ભોજક (પ્રમાસ)] પુ. ન્યાયમંદિર; અદાલત;
ન્યાયાધિકારી.

અધિકરણમંદપ [સં. અધિકરણ (ન્યાય) +
મંદપ (ગમ)] પુ. ન્યાયમંદિર; કોર્ટ;
અદાલત.

અધિકરણનિમણ [સં. અધિકરણ (દ્રવ્ય)
+ નિમણ (કેરણ)] પુ. દ્રવ્યમાં કરવામાં
આવતી વધવટ.

અધિકરણસિદ્ધાંત [સં. અધિકરણ (પાંચ
અંગવાળાં વધારાનો સમુદાય) + સિદ્ધાંત
(નિર્ણય)] પુ. (ન્યાય) પદાર્થમતનના અંગને
દીપે પોતાની સાથે બીજા સિદ્ધાંત કે અર્થને
પણ સ્થાપિત કરનારો સિદ્ધાંત. જેમકે, પૃથ્વી
વગેરે સર્વજન છે એ સિદ્ધાંત સિદ્ધ થઈ પછ-
૩૫ પૃથ્વી વગેરે પૃથ્વી તેમ કર્તા સર્વજન, સર્વ-
સ્થિતમાન છે એમ અપેક્ષાપ સિદ્ધ થઈ
ભાય છે.

અધિકરણિક ૧. [સં. અધિકરણ (ન્યાયમંદિર)
+ ઇક (વાહ)] પુ. ન્યાયમંદિર; ન્યાયાધિકારી.

૨. [સં. અધિકરણ (અધિકાર) + ઇક

(વાહ)] પુ. સત્તાવાળો માણસ; અધિકૃત
પુરુષ.

અધિકરણીશાલા [સં. અધિકરણ (એણ)
+ શાલા (ગમ)] જો. છુદારની કા.

અધિકર્મ ૧. [સં. અધિક (વધાર) + કર્મનું
(ક્રમ)] જ. દેખરેખ; તપાસ.

૨. જ. ભારે કામ; અડિયાનું કામ.

૩. વિ. અધિકારવાળું.

૪. [સં. અધિક (વધાર) + કર્મનું (ક્રમ)]
વિ. વધારે કામવાળું.

અધિકર્મકૃત ૧. પુ. કુકુળમાં જુખી પુરુષ.

૨. [સં. અધિકર્મનું (દેખરેખ) + કૃત
(કરેલું)] પુ. જમાદાર; પ્રધાન.

૩. પુ. દેખરેખ રાખનાર અધિકારી; નિરીક્ષક.

૪. પુ. સુખો; હાથ.

અધિકર્મિક [સં. અધિકર્મનું (દેખરેખ) +
ઇક (વાહ)] પુ. જગત બેનાર અધિકારી;
માંડવિયો; નાકાદાર.

અધિકસામગ્રી [સં. અધિક (વધારાનું) +
સામગ્રી (સરસામાન)] જો. કાણુ સર-
સામાન; વધારાનું રામરમીટું.

અધિકરમર ૧. [સં. અધિક (વધાર) +
રમર (કામદેવ)] પુ. કામી પુરુષ.

૨. વિ. અતિશય કામી; અધુ કામવાસનાવાળું.

અધિકરક [સં. અધિક (વધુ) + રક
(કોટ)] પુ. એ નામની એક ભાતની ધણી
કોટવાળી બનરપતિ; જવાસો.

અધિકાર્થ ૧. [અધિક (વિશેષ) + આર્થ
(પણું)] જો. અધિકાર; વિશેષપણું; ખાદ્ય; પુષ્પજતા.

૨. જો. અવશેષ; અમત.

૩. જો. અડિયાતાપણું; ઉત્કર્ષ; મોટાઈ; મેલતા;
વધવટ; બહિમા; મહત્વ.

૪. જો. વધારો; વધ.

અધિકારકાંક્ષા ૧. [સં. અધિક (વધાર) +
આકાંક્ષા (ઇચ્છા)] જો. તાણીનું બેસડેનો
અર્થ; મારીમગીને અર્થ કરવા રૂપ રોષ.
આમાં સ્વીકારેલ અર્થ કરતાં વધારે અર્થની
અપેક્ષા રહે છે.

૨. જો. વધુ લોભ; અતીચ્છા.

અધિકારિક ૧. [સં. અધિક (વધુ) +
અધિક (વધાર)] વિ. વધુ જ; વધુ વધારે;
પુષ્પજ.

૨. વિ. વધારે ને વધારે.

૩. વિ. વધારેમાં વધારે.

અધિકારોદ્ધૃત [સં. અધિક (ધર્મ) + ઓદ (સમાનતા) + રૂપક (એ નામનો એક અર્થસંહાર)] જ. (સમ) રૂપક અધિકારના તથ્યમાનો એ નામનો એક પેટાભેદ. આમાં ઉપમાન અને ઉપમેય વચ્ચે કશીયારી બાબતમાં સરખાપણું બતાવ્યા પછી ઉપમેયમાં ફેરફાર અધિકતા કે વિશેષતા અણવાવવામાં આવે છે.

આને સમદર્શનો સ્વીકાર કરી આ મહાદેવ વિધિનું રક્ષણ કરે છે; એમાં યાજ્ઞ ઉપમેય અને મહાદેવ એ ઉપમાન એ નામનો અભેદ વિષય દ્વિતીયા ત્યાગરૂપ અધિક સાથે વર્ણવવામાં આવ્યો તેથી આ અધિકારોદ્ધૃત છે. કાવ્યશાસ્ત્ર

અધિકાર ૧. [સં. અધિ (ધર્મ) + કાર (કર્મ)] પુ. અધિક અભિધાન; ધર્મી કર્મ. ૨. વિ. પુષ્કળ કર્મબળાનું.

૩. [સં. અધિ (માટે) + કાર (કર્મ)] જ. અભિધાનમાં; મનકામનાને લીધે.

અધિકાર ૧. [સં.] પુ. (વેદાંત) એક પ્રસંગનો તેની પછીના પ્રસંગ સાથે, એમ ઉત્તરોત્તર આવતો સંગ્રહ.

૨. પુ. કર્મનું કર્તાપણું.

૩. [સં. અધિ (ઉપર) + રૂ (રૂઠું)] પુ. કુલ અધિકાર; સ્વામ્ય; માલિકી.

અધિકાર નષ્ટ-વિશેષ કરવો = સરકાર દાખલ કરવું; હક નષ્ટ કરવો; જમ કરવું.

૪. પુ. ધર્મ હોવાપણું; અધિકાર.

૫. પુ. ઠાણ; અધ્યક્ષી.

૬. પુ. ધર્મ; ફરજ; સત્તા.

૭. પુ. (દિલી) ધર્મ; કૃતિ; આજીવિકા.

૮. પુ. પ્રકરણ; પરિચ્છેદ; અભ્યાસ.

૯. પુ. પ્રારબ્ધ; કર્મનું ફળ.

૧૦. પુ. પ્રારંભ; આરંભ; સરૂઆત.

૧૧. પુ. ભોગવટો; કમળો.

૧૨. પુ. ચોખ્ખતા; પાતળતા; શાપકાત.

ઉત્તમ વસ્તુ અધિકાર વિના મળે, તકલિ અર્થ ના કરે.

દશરથ

૧૩. પુ. વસ્તુ; વિષય; બાબત; પ્રસંગ.

૧૪. પુ. વહીવટ; અવસ્થા.

૧૫. પુ. સક્રિય; તાકાત; સામર્થ્ય.

૧૬. પુ. સાસન; અમલ; હકૂમત; અખત્યાર.

૧. અધિકાર આપવો = અખત્યાર દેવો.

૨. અધિકાર કરવો = (૧) આજ્ઞા કરવી.

(૨) ચાલ્ય મથાવવું. (૩) વહીવટ કરવો.

૩. અધિકાર અણવાવો = હકૂમત અણવવો.

૧૭. પુ. સાધન; વેળું.

૧૮. પુ. હક; હિમાયર; સત્તા.

૧. અધિકાર આપવો-દેવો = (૧) પૂંદી કાઢવું. (૨) નીમવું. (૩) પ્રતિનિધિ અણવા

આપવા તરીકે નીમવું. (૪) સત્તા આપવી; હક આપવો.

૨. અધિકાર મળવો = (૧) હકકામ મળવો. (૨) સત્તા મળવી; પત્ની મળવી.

૩. અધિકાર રાખવો = (૧) તોફારીમાં ચાલુ રહેવું; પત્ની ઉપર રહેવું. (૨) માલિકી-હક હોવો. (૩) સત્તા હાથમાં રાખવી. (૪) હકકાર હોવું; હક રાખવો.

૪. સદાવક અધિકાર = સદાવધારી હક; વાપરનો અધિકાર.

૫. સદાવધારી અધિકાર = વાપરનો હક.

૧૯. પુ. હોદ્દો; પદવી.

અધિકાર પરવે = હોદ્દાની રૂએ.

અધિકારકર્મે [સં. અધિકાર (લાખાત) + કર્મ (પરિપાક)] જ. લાખાત પ્રમાણે; મોખ્યાઅનુસાર.

અધિકારકર્તા [સં. અધિકાર (સત્તા) + કર્તા (નાસ)] જી. સત્તાનો નાસ.

અધિકારકેન્દ્ર [સં. અધિકાર (સત્તા) + કેન્દ્ર (પ્રદેશ)] જ. હકૂમત હેઠળનો પ્રદેશ.

અધિકારચુક્રિ ૧. જી. અધિકાર ખૂંચવી લેવાપણું.

૨. જી. માલિક પાસેથી તેના નાના જમીનના ટુકડાની અણવા તેની મિલકતની માલિકી ઇત્યાદી ખૂંચવી લેવી તે.

અધિકારજન્ય [સં. અધિકાર (પદવી) + જન્ય (ઉત્પન્ન થવું)] વિ. અધિકારને લીધે ઉત્પન્ન થવું.

અધિકારસ્થાપન ૧. [સં. અધિકાર (સત્તા) + સ્થાપન (નિર્માણ)] જ. એકરાર કરાવ; સ્થાપન.

૨. [સં. અધિકાર (ચોખ્ખતા) + સ્થાપન (અણવવું તે)] જ. ચોખ્ખું સ્થાપન; ચોખ્ખાનું બાન કરાવવાપણું.

અધિકારસ્થ [સં.] જ. હોદ્દાની રૂએ; હોદ્દાના સુખમયી.

અધિકારસ્થાન [સં. અધિકાર (હોદ્દો) + સ્થાન (ઠાણું તે)] પુ. પદનું ચાલનામું.

અધિકારસ્થ [સં. અધિકાર (સત્તા) + સ્થ (ઠાણું)] વિ. મંજૂર થયેલું.

અધિકારકર્તા [સં. અધિકાર (સત્તા) + કર્તા (લાક)] પુ. અધિકાર સુચવનાર હકી; સત્તા સુચવનારી હાથમાં ઝાલવાની લાકડી; હોદ્દાના ચિહ્નરૂપ હંક.

હે વખતે મહાખજાને અધિકારકર્તા આપવામાં આવે છે.

અધિકારકર્તા [સં. અધિકાર (અખત્યાર) + કર્તા (અર્થ)] જ. અધિકારસુપરત; અધિકારસમર્પણ; સત્તાકર્તા; અખત્યારની સેંપણી.

અધિકારધર્મ ૧. [સં. અધિકાર (સત્તા) + ધર્મ (નાસ)] પુ. અખત્યાર ખૂંચવી લેવાપણું.

૨. [સં. અધિકાર (સ્વત્વ) + ધર્મ (નાસ)] પુ. હક છીનવી લેવાપણું.

અધિકારધર્મસૂચક [સં. અધિકાર (સ્વત્વ) + ધર્મ (નાસ) + સૂચક (બો)] જ. સરકાર દાખલ કરીને; જમ કરીને.

અધિકારનિમજ્જન [સં. અધિકાર (સત્તા) + નિમજ્જન (દબક)] જ. એકહથ્થુ સત્તાવાળી રાજપદ્ધતિ; એકના જ હાથમાં સત્તાવાળું રાજતંત્ર.

અધિકારપત્ર ૧. પુ. એક જાતનો દસ્તાવેજ, જેમાં લેણદારો લેણદારને તેનું કામકાજ આજુ રાખવા દેવા, અથવા તેમાં અણાવેલ કાંધા પ્રમાણે ફેરફાર કરવા આપવા સમત થાય છે.

૨. [સં. અધિકાર (અખત્યાર) + પત્ર (દસ્તાવેજ)] પુ. મુખત્યારનામું; અવેજીપત્ર; અખત્યારનામું; બીજાને નામે કામ કરવાની સત્તા આપનાર દસ્તાવેજ.

૩. પુ. સાસનપત્ર; રાજાગાપત્ર; સનહ; ખાસ હક.

અધિકારપત્રિકા ભુએ અધિકારપત્ર.

અધિકારપદ [સં. અધિકાર (સત્તા) + પદ (સ્થાન)] જ. હોદ્દો; પદવી; અધિકારનું સ્થાન.

અધિકારપ્રચાલન [સં. અધિકાર (સત્તા) + પ્રચાલન (અણવાવું કામ)] જ. હકૂમત અણવાવું કામ.

અધિકારપ્રવર્તન ભુએ અધિકારપ્રચાલન.

અધિકારપ્રદિર્ભૂત [સં. અધિકાર (સત્તા) + પ્રદિર્ભૂત (નિર્માણ થયેલ)] વિ. અધિકાર ખૂંચવી લીધેલું; સત્તા ખોઈ ખેંચેલું.

અધિકારબાહિ [સં. અધિકાર (સત્તા) + બાહિ (બહારનું)] વિ. સત્તા બહારનું.

અધિકારભાવ [સં. અધિકાર (સત્તા) + ભાવ (હોવાપણું)] પુ. અખત્યાર હોવાપણું.

અધિકારભેદ [સં. અધિકાર (લાખાત) + ભેદ (વશવત)] પુ. ચોખ્ખાનો તફાવત; પાતળાનો ભેદ; ભુલા દરજ્જાની શાપકાત.

અધિકારભંજન ૧. [સં. અધિકાર (હોદ્દો) + ભંજન (અખત્યાર)] જ. પદબદ્ધ કરવાપણું.

૨. [સં. અધિકાર (સ્વત્વ) + ભંજન (નાસ)] જ. સરકાર દાખલ કરવું તે; અખત્યાર; હક નષ્ટ કરવાપણું.

અધિકારમુખ [સં. અધિકાર (વાચક) + મુખ (મોઢું)] જ. પ્રતિમા કે ચત્રિનું એકાંતે તેનું અથવા સાચકાત પ્રમાણનું મોઢું.

ચારસ, સુરેપૂર્ણ, પ્રભુ. હવે હવેજોથી યુદ્ધ, ત્રિશુલ નહિ એવું, વક્ર નહિ એવું અધિકારમુખ થાય. પુરુષવત્

અધિકારવશ [સં. અધિકાર (સત્તા) + વશ (તાબેદાર)] વિ. સત્તાને તાબે રહેવું.

અધિકારવશતા [સં. અધિકાર (સત્તા) + વશ (તાબેદાર) + તા (પણું)] છી. સત્તાને તાબે રહેવાનો સુખ.

અધિકારવિચલન ૧. [સં. અધિકાર (સત્તા) + વિચલન (જલું લે)] જ. સત્તાની વહેંચણી; અધિકારસંવિભાગ.

૨. [સં. અધિકાર (સત્તા) + વિચલન (ખાંડે રહેતું જલું લે)] જ. સત્તાનો કુરુપયોગ.

અધિકારવિધિ [સં. અધિકાર (સત્તા) + વિધિ (સાચની રીત)] છી. (મીમાંસા) અમુક હજારી કમળવાળા માણસે ક્યો થયે અથવા ક્યું કમ કરવું એઈએ એટલે કે તે ક્યા કમને અધિકારી છે તે બાબતની બાબત આપનાર વિધિ કે આદા; ઇતિહાસમાં સહિત કારણપ વાંચને હજારી સાથે સંબંધ બધાવનાર વિધિ. એમકે, સ્વર્ગની કામના-વાળાએ અમિહોત થયે કરવે, રાજાએ રાજ-સુધ થયે કરવે.

અધિકારવિભાજન [સં. અધિકાર (સત્તા) + વિભાજન (ભાગ પાડવાપણું)] જ. સત્તાની વહેંચણી.

અધિકારવિરોધ ૧. [સં. અધિકાર (સત્તા) + વિરોધ (નાશ)] જ. હરનાર-સરનાર તરફથી થતી જખતી; હક્કની જોનવણી.

૨. [સં. અધિકાર (સત્તા) + વિરોધ (નાશ)] જ. જરતરૂં; પડખાટા.

અધિકારશાસન [સં. અધિકાર (સત્તા) + શાસન (અમલ)] જ. નેકરોની કુલ સત્તા-વાળું રાજ્યતંત્ર સત્તાધારી પુરુષનું સમ્રાજ્ય.

અધિકારશાહી ૧. [અધિકાર (સત્તા) + શાહ (રાજ)] છી. અધિકાર બોલવનાર માણસનો સમૂહ; અધિકારીમંડલ.

૨. છો. નેકરશાહી; નેકરોથી અમલું રાજ્યતંત્ર.

અધિકારસંવિભાગ [સં. અધિકાર (સત્તા) + સંવિભાગ (વહેંચણી)] પુ. સત્તાની વહેંચણી; એકસુ સત્તાને બહુ એકબીજા વચ્ચે સત્તા વહેંચી નાખવી તે; સત્તાવિભાગ; એક કસતાં વધારે સ્થળેને સત્તાનું દેવ બનાવવા તે; અધિકારવિચલન.

અધિકારસીમા ૧. [સં. અધિકાર (સત્તા) + સીમા (હદ)] છી. કાલ પ્રમાણે મરેલી સત્તાની હદ.

૨. છી. હદમત; અધિકારક્ષેત્ર.

અધિકારમુપરત [અધિકાર (સત્તા) + સિપુરં (સોંપડું)] છી. અધિકારસમર્પણ; સત્તાદાન.

અધિકારસૂચી [સં. અધિકાર (હક) + સૂચી (ચાતી)] છી. દક્ષની નોંધ.

અધિકારસૂત્ર ૧. [સં. અધિકાર (માર્ગ) + સૂત્ર] જ. માર્ગસૂચક; પ્રથમસૂત્ર.

૨. [સં. અધિકાર (કર્તાત્તર વાક્યો સંબંધ) + સૂત્ર (સિદ્ધાંતર વાક્ય)] જ. બ્યારણાદિ સાચોમાં ખોટીમાં સચોમાં ખલુ સાચુ પડે તેનું પ્રમાણપત્ર; અધિકાર; અધિકારવત નાનું વાક્ય.

આ ‘અધિકારમુખ’માં ‘મુખ’માં ‘મીઠું’ એ વચન અધિકારમુખને વાંચકે સમજાવેવું. નસિહતવા

અધિકારરેષ [સં. અધિકાર (સત્તા) + રેષ (રિખતિપણું)] વિ. અધિકાર ઉપર મેઈલું; અધિકારવાળું; સત્તાધારી.

અધિકારસ્થાપકવિનય [સં. અધિકાર (સત્તા) + સ્થાપક (સ્થાપનાર) + વિનય (સબલ)] પુ. હક સ્થાપનાને કાગે; હક મેળવવાને કરેલી અરજ.

અધિકારસ્થાપનાર્થના લુગે: અધિકાર-સ્થાપકવિનય.

અધિકારસ્વાતંત્ર્ય [સં. અધિકાર (સત્તા) + સ્વાતંત્ર્ય (સ્વતંત્રતા)] જ. સ્વતંત્રઅધિકાર; સ્વામતરજાસત્તા; સ્વેચ્છાતંત્ર.

અધિકારહીનતા ૧. [સં. અધિકાર (સત્તા) + હીનતા (રહિતપણું)] છી. સત્તા ન હોવા-પણું; અધિકાર વચની સ્થિતિ.

૨. [સં. અધિકાર (હક) + હીનતા (અબલ)] છી. હક વચની સ્થિતિ.

અધિકારાનુસાર [સં. અધિકાર (હોતો) + અનુસાર (પ્રમાણે)] જ. હોવાની રીતે; અધિકાર મરતે.

અધિકારાભિપ્રાય [સં. અધિકાર (હક) +

અ (નહિ) + અભિપ્રાય (હોવાથી)] જ. દક્ષ-મતના અભિપ્રાયે હકમત ન હોવાને કીધે.

અધિકારાર્થ-આચકર્મ લુગે: અધિકારસ્થાપક-વિનય.

અધિકારિ ૧. [સં. અધિકાર (સત્તા) + ઇક (વાનું)] વિ. અધિકારવાળું; સત્તાવાળું.

૨. વિ. ચોખ્ખો સાચક; પાત્ર.

પ્રખ્યાત વચ્ચે વડે અધિકારિ વસ્તુની કમળા પરી છે. મેમાન

અધિકારિણી ૧. [સં. અધિકારિ (સત્તાવાળું) + ઈ (નારીબલિનો પ્રત્યય)] વિ. છી. અધિકાર અથવા સત્તા બોલવનારી.

૨. [સં. અધિકારિ (વાચક) + ઈ (નારી-બલિનો પ્રત્યય)] વિ. છી. પાત્ર અથવા સાચકાતવાળી.

૩. વિ. છી. માધિકી ધરાવતી.

અધિકારિતા ૧. [સં. અધિકારિ (સત્તાવાળું) + તા (નામ બાવનાર પ્રત્યય)] છી. અધિકારીપાત્ર; ઉપરીપણું.

૨. [સં. અધિક (પણું) + અરિ (દુરમ) + તા (પણું)] છી. થણી દુરમનાયક; મહાન દેવ.

૩. [સં. અધિકારિ (વાચક) + તા (પણું)] છી. ચોખ્ખતા; સાચકાત.

૪. છી. સત્તા; અખત્યાર.

અધિકારિત્વ લુગે: અધિકારિતા.

અધિકારી ૧. [સં. અધિકાર (સત્તા) + ઇન્ (વાનું)] પુ. અમલદાર કારભારી.

૨. પુ. આક્રમિયો.

૩. પુ. ઉપરી; મુખી.

૪. પુ. બેચની.

૫. પુ. કાર્યકારી મંડળ; અધિકારીમંડળ.

૬. પુ. (પિરગ) રૂંદે અરણ્યમાં સગલું બચ્ચ અને મુક એમ ૭ અક્ષરવાળો એ નામનો એક અક્ષરમેળ હદ.

૭. પુ. (વેદાંત) પાપરૂપ મળ અને મનની અંતરગતરૂપ વિશેષ ન હોય, તેમ જ વિવેક, વૈરાગ્ય, સમાદિ છ મુલ અને મુમુક્ષતા એવાં આર અપનથી સંપન્ન હોય, છતાં માત્ર પોતાના અધ્યત્મવશનું અટાન હોઈ તેવો પુરુષ.

૮. પુ. પ્રતિનિધિ; અસ્તીક.

૯. પુ. પ્રમુ; સ્વામી; માસિક; ધણી; રીઠ.

૧૦. પુ. મુનીમ.

૧૧. પુ. સાચકાત ધરાવનાર પુરુષ.

૧૨. પુ. વારસ.

૧૩. પુ. વેદાંતનિપુણ પુરુષ.

૧૪. પુ. ક્ષતાપીઠ.

૧૫. પુ. સદિન્ય ક્યાં તરીકે પુરુષ.

૧૬. છો. સત્તાપ્રાપ્તિ; અમલદારી.

૧૭. વિ. અધિકારવાળું; સત્તાધારી; હેદિદાર; પદવીવાળું.

૧૮. વિ. પાત; સાપક; ચેત્ત.

૧૯. વિ. સત્તાવાન.

૨૦. વિ. હકદાર.

અધિકારીતંત્ર [સં. અધિકારિન (કાર્યવાહી-મંડળ) + તંત્ર (વહીવટ)] ન. અધિકાર-શાસન; નોકરોની કુલ સત્તાવાળું સંસ્કૃત.

અધિકારીપદ ૧. ન. કાર્યવાહીપદ; ઉપરી-પદ.

૨. ન. સાપકાત.

૩. ન. સત્તા, અખત્યાર.

અધિકારીપદ ૧. ન. પદવી; હોદ્દો.

૨. [સં. અધિકારિન (સાધક) + પદ (દરજા)] ન. સાપકાત; પાતતા.

અધિકારીમંડળ [સં. અધિકારિન (સત્તાધારી) + મંડળ (સમૂહ)] ન. અધિકાર ભોગવનાર માણસોનો સમૂહ; અમલદાર વર્ગ.

અધિકારીવર્ગ લુગો અધિકારીમંડળ.

અધિકારોત્સર્ગ [સં. અધિકાર (પદવી) + ઉત્સર્ગ (લાગ)] પુ. રાજનામું; પદવીનો લાગ.

અધિકાર્ય ૧. [સં. અધિક (પદ) + અર્થ] પુ. (કાળ) એ નામનો એક અધિકાર. તેમાં અધિકાર કે શબ્દ થોડા અને અર્થ થોડા હોય છે.

વિ. કિ. ઉ. કુ. બ.ના વાપણ વીતલ જેતાં વાટ, મુજ હોમાં હે સખી ઉપજ્યા અધિક ઉચ્ચદ.

આમાં વિન્યાસકર્મી, દિવાળી, ઉત્તરાયણ, દુતાસની અને બેવેળ એટલા બધા અર્થ વિ. કિ. ઉ. કુ. બ.માં સમાવેલા છે.

૨. વિ. અતિસંયોજિતવાળું.

અધિકાર્યવચન [સં. અધિકાર્ય (અતિસંયોજિત-વાળું) + વચન (બોલ)] ન. સ્તુતિ કે નિંદાનું અતિસંયોજિતવાળું વાક્ય.

અધિકાર્યકાર [સં. અધિક (વધુ) + અધિકાર (રાજ અથવા અર્થની અમલદારી સ્થાના)] પુ. (કાળ) કયું હોય તે કરતાં વધારે ક્ષેત્ર એ દર્શાવતો એ નામનો એક અધિકાર. લુગો અધિક ૧.

અધિકારવતું ય. ક્રિ. વધારો કરવો; વિશેષ કરવું; વધારવું.

અધિકારણ [સં. અધિક (વધુ) + અણ (ભાગ)] ન. અધિક ભાગ; અકરારિત-પદ.

અધિકારક [સં. અધિક (વહીવટ) + અંક (સંખ્યા)] પુ. (મણિ) મોટી સંખ્યાવાળો આંકડો; જેમાંથી કેઈ રકમ બાદ કરવાની હોય તે આંકડો. ૨૫ અને ૧૮માં ૨૫ અધિકારક છે.

અધિકારક ને બાદમાં મને તે સરખી રકમને ઉપરી બાદમાં કરવાથી પરિણામ એક જ આવે છે.

અધિકાર્ય ૧. ન. અખતર ઉપર બાંધવાનો પટો; અખતરધારી થોડાએ જાતી ઉપર બાંધેલો પટો.

૨. [સં. અધિક (વધારવું) + અંક (અવધ)] ન. વધારાનો અવધ; આધારણ કરતાં વિશેષ અંક. જેમકે, છઠ્ઠી આંખની

૩. વિ. વધારાના અવધવાળું

અધિકારંગી [સં. અધિક (વધારે) + અંગ (અવધ) + ઈ (નારીબલિનો પ્રત્યય)] વિ. છો. વધારે અંગવાળી.

અધિકારંશ ૧. [સં. અધિક (વધુ) + અંશ (ભાગ)] પુ. વધારે ભાગ; વિશેષ હિસ્સો.

૨. વિ. ધત્ત; વિશેષ.

૩. જ. ધત્તપર; અકમર; પ્રાચ.

૪. જ. વિશેષ કરીને; બહુધા.

અધિકૃ ૧. [સં. અધિક] વિ. ધત્ત; પુષ્કળ.

૨. વિ. વધારે; વિશેષ.

અધિકૃત ૧. [સં. અધિક (ધત્ત) + કૃત (કર્ત)] ન. એ નામનું એક મહિનો અવધ વત.

૨. [સં. અધિક (બદ) + કૃત (કર્ત)]

૩. ધત્ત કુ:ચ.

૩. વિ. બહુ કષ્ટવાળું.

અધિકૃત ૧. [સં. અધિક (વધ) + કૃત (કર્ત)] પુ. અધિકારી; અમલદાર.

૨. પુ. બેવળ અર્થ જોનાર ઉપરી; અધ્યક્ષ; આજ્ઞાન જોનાર અમલદાર.

૩. [સં. અધિકૃ (સત્તા આપવી) નું વૃત્ત-કૃત] વિ. અધિકાર આપવામાં આવેલું; અધિકારવાળું; સત્તાવાળું.

૪. વિ. જેની વાત આજ્ઞાતી હોય એવું; પ્રસ્તુત; પ્રકરણપ્રાપ્ત.

૫. વિ. પારેલું; છરાલો કરેલું.

૬. વિ. નીચેલું.

૭. વિ. મંજૂર થયેલું.

૮. વિ. સાચા; ચેત્ત.

૯. વિ. સત્તાવાર.

૧૦. વિ. સ્વામીપણવાળું; માલિકીવાળું

૧૧. વિ. હવાલામાં આવેલું; હાથમાં આવેલું.

અધિકૃતવૃત્તિ [સં. અધિકૃત (સત્તા ભોગવતું) + વૃત્તિ (લાગતી)] છો. મુખ્ય ભાગ ભાગવતી લાગતી; પ્રધાનપદ ભોગવતી જિલ્લો.

અધિકૃતાધિકાર [સં. અધિકૃત (અધિકારવાળું) + અધિકાર (ધોરણ)] પુ. એક કર્મ કરવાનો અધિકાર પામેલાનો બીજું કર્મ કરવાનો અધિકાર. જેમકે, દર્શનપૂર્ણાસ નામના પદનો અધિકાર પામેલાનો સોમવાનો અધિકાર.

અધિકૃતિ ૧. [સં. અધિક (ઉપર) + કૃ (કર્ત)] છો. અધિકાર; સત્તા; હકમત.

૨. છો. પદવી.

૩. છો. પાતતા; સાપકાત.

૪. છો. પ્રકરણ.

૫. છો. દરજ.

૬. છો. દક્ષ.

અધિકૃત્વ [સં. અધિક] વિ. મહિમાનું; અદોષ.

અધિકોત્સાર ૧. [સં. અધિક (વધુ) + ઉત્તર (વહીવટ)] પુ. અસાધારણતા.

૨. [સં. અધિક (વધુ) + ઉત્તર (જવાબ)]

૩. જેઈએ તેથી વધારે અપાતો જવાબ.

૩. વિ. અસાધારણ; વિચક્ષણ; અપત્કારિક; અસૌકસ્ય.

૪. [સં. અધિક + ઉત્તર (વધારે)] વિ. વિશેષ; શિરસ્થાથી વધારે; હાથી વધુ.

અધિકોત્સાર [સં.] પુ. (મણિ) અતિ-પરવચન; જેની ઉત્કેષ્ટતા એક કરતાં વધારે હોય એવો હકુમ્મદ; 'હાઇપરબોલા'.

અધિકોત્સારીય અવકાશ [સં. અધિકોત્સારીય + અવકાશ] પુ. (મણિ) અધિકોત્સારના મુખ્ય અંગને સંખ્યા હોય એવી વચ્ચા અને અધિકોત્સાર વચ્ચે આવેલું ક્ષેત્ર અથવા તેનું ક્ષેત્રજા; અતિપરવચીય અવકાશ; 'રેપેસ બિટવીન એ હાઇપરબોલા એન્ડ હર્સ કનસ્ટ્રાક્ટિવ'.

અધિકોત્સારીય ફેલ [સં. અધિકોત્સારીય + ફેલ] ન. (મણિ) અધિકોત્સારના સમીકરણને સતોને એવું ફેલ; અતિપરવચીય ફેલ; 'હાઇપરબોલિક ફેલ' જે પ્રકારનો સંયોગ વર્તુળ અને જ્યાં કોઈના વચ્ચે વચ્ચે છે, તે જ પ્રકારનો સંયોગ અધિકોત્સાર અને અધિકોત્સારીય જ્યાં (અજ્યા), અધિકોત્સારીય કોઈ-જ્યાં (અકોઈજ્યા) વચ્ચે વચ્ચે છે.

અધિકોત્સારીય શંકવાળ પુ. (મણિ) મોટું અથવા ઉપર અધિકોત્સારના પરિભ્રમણથી બિજા જતી સંજ્ઞા જેની ધનામૃતિ; અતિપરવચીય શંકવાળ; 'હાઇપરબોલિક કોંકોર્ડ બાઈ માઇનોર એક્સિસ'.

અધિકોપમા [સં. અધિક (અધિકાર) + ઉપમા (પ્રમાણ)] જી. (કામ) ગુરુ ઉપમેવને ઉચ્ચ ઉપમાન સાથે સરખાવવાથી ઉપમા અર્થકારનો થતો એ નામનો એક દેવ. જેમો, નિમિષ ચિત્તવાળા તપસ્વી સરખા બ્રહ્માઓ નદી કાંઠે ખાન પરી એવું છે.

અધિકૃત ૧. [સં. અધિ (ઉપર) + કૃત (બંધ)] પુ. અધિકૃત; અધાર્ક; કૃમભો; હાથો.
૨. પુ. આરોહણ; સવાર થવું તે.

અધિકૃતશ્વ ૧. શ. (અધિકૃત) આકાશમાંના ઠાઈ એક એવું અશ્વ છે તેની બાજનું બીજા એક ઉપર બંધને પસાર થવું તે; 'દ્વાનિત'.

૨. [સં. અધિ (ઉપર) + કૃત (બંધ)] શ. અધિકૃત; અધાર્ક; કૃમભો; હાથો.

અધિક્ષિત ૧. [સં. અધિક્ષિત (નિયંત્રક)] શિ. નિદેશ; તિરસ્કૃત; અપમાન કરેલું; વખોડેલું; હાથ પાડેલું.

૨. શિ. પ્રેરેલું.
૩. [સં. અધિક્ષિત (દેવ)] શિ. દેવેલું.
૪. શિ. સ્થાપેલું.

અધિક્ષિપ ૧. [સં. અધિક્ષિપ (તિરસ્કાર કરનાર)] પુ. તિરસ્કાર; નિદા; અપમાન થાળ.

૨. પુ. પ્રેરણા.
૩. પુ. દેવતાની ક્રિયા.
૪. પુ. અસ્તરણો; કમસત.
૫. પુ. (હિંદી) બંધ; દાણો; તાનો; ચહેલું.
૬. પુ. સ્થાપન.

અધિક્ષિપલ ૧. [સં.] શ. પ્રેરણા.
૨. શ. સ્થાપના.

અધિક્ષણ ૧. [સં. અધિ (ઉપર) + ક્ષણ (અર્થ)] શ. વધારે ક્ષણ; વધારે ક્રિમત બાંધવી તે.

અધિકત ૧. [સં. અધિકત (અધિક)] શિ. અણેલું; રાત; અવસા; સમજેલું.
૨. [સં. અધિકત (અધિક)] શિ. મેળવેલું; પ્રાપ્ત કરેલું; પામેલું; સંપાદન કરેલું.

અધિકમ ૧. [સં. અધિ (ઉપર) + મ (બંધ)] પુ. એકાંક મેટાપણું.

૨. પુ. મુખે ઉપદેશ સાંભળવાથી મળેલું જ્ઞાન.

૩. [સં. અધિકમ (અધિક)] પુ. જ્ઞાન; અભ્યાસ; નિષ્ણાતતા.

૪. [હિં.] પુ. પહેલું અર્થ સમિ.
૫. [સં. અધિકમ (અધિક)] પુ. પ્રાપ્તિ.

૬. પુ. જ્ઞાન નિધિ.
સમમુદ્દર્શન નિર્મળી એટલે કે અવિભાજ્ય માત્રથી અવન અધિકમથી એટલે કે ભાગ નિધિથી ઉત્પન્ન થાય છે. વસ્તુવંશ

૭. પુ. રક્ષણ.
૮. પુ. જ્ઞાન; નો.
૯. પુ. સંન્યાસ સંસાર; સમાચર.
૧૦. પુ. સેવા; ભક્તિ.
૧૧. પુ. સ્વીકાર.

અધિકમન ૧. [સં. અધિકમ (અધિક)] શ. જ્ઞાન.

૨. શ. નિર્ણય.
૩. [સં. અધિકમ (અધિક)] શ. પ્રાપ્તિ.
૪. [સં. અધિ (ઉપર) + મ (બંધ)] શ. (હિંદી) મોટાણું; પ્રભુત્વ.
૫. શ. રક્ષણ.
૬. શ. જ્ઞાન; જ્ઞાનો; નો.
૭. શ. સમાચર; સંસાર; સંન્યાસ.
૮. શ. સ્વીકાર.

અધિકમનીય ૧. [સં. અધિકમ (અધિક)] શિ. અધિકાર કાચ; સમજવા જેવું.

૨. [સં. અધિકમ (અધિક)] શિ. પ્રાપ્તિ; મેળવવા જેવું.

અધિકમરુચિ [સં. અધિકમ (કુચ્છ ઉપરથી થયેલ જોષ) + રુચિ (ચિકાસ)] જી. મુરુચ ઉપરથી જ્ઞાનપ્રાપ્તિ થયેલ હ્રસ્વ.

અધિકમશ્વ લુઓ અધિકમનીય.

અધિકમુલ ૧. [સં. અધિ (ઉપર) + મુલ (ભાગ)] પુ. મેલ ભાગ; જ્ઞાન પ્રકારનો મુલ.

૨. [સં. અધિ (ઉપર) + મુલ (અર્થ)] શિ. દોરી અપ્રેલું.
૩. શિ. મેલ મુલયજનું; ભાગ.
૪. શિ. સારી રીતે ખેંચેલું કે તાણેલું.

અધિકમુલ ૧. [સં. અધિ + મુલ (સંભાર)] શિ. છુપાવેલું; છપાવેલું; સંભારેલું.

૨. [સં. અધિ + મુલ (અર્થ બંધ)] શિ. રહેલું; અજરેલું; સંભારેલું.

અધિકમરુચ [સં. અધિ (ઉપર) + મર (બંધ)] શ. કોઈ વસ્તુ ઉપર થત મૂકી આવવાની ક્રિયા.

અધિક્ષિકૃતિયા [સં. અધિ (અનુક્રમ) + ચિકૃતિયા (વેદાંતે ઉચ્ચાર)] જી. માનસિક રોગોનું નિવારણ કરવા માટેની એ નામની એક વિદ્યા.

અધિકમન [સં. અધિ + મન (અર્થ)] શ. જ્ઞાન; ઉત્પત્તિ.

અધિક્ષિત ૧. [સં. અધિ (ઉપર) + ક્ષિતિ (અર્થ)] પુ. જ્ઞાન ઉપર સોળે આવવાનો એ નામનો એક જ્ઞાનો રોગ.

૨. [સં. અધિ (ઉપર) + ક્ષિતિ (અર્થ)] પુ. સર્વ કેમકે તેને એ પાંચાંવાથી જ્ઞાન હોય છે.

અધિક્ષિત ૧. [સં. અધિ (ઉપર) + ક્ષિતિ (અર્થ)] જી. જ્ઞાન ઉપર સોળે આવવાનો એક રોગ.

૨. જી. પાંચળ; કામો.

અધિક્ષિત [સં. અધિ (ઉપર) + ક્ષિતિ (અર્થ)] શિ. પશુ અધિક્ષિત; દોરી ખેંચેલું.

અધિક્ષિતાર્થક [સં. અધિક્ષિત (દોરી ખેંચેલું) + કાર્થક (અર્થ)] શિ. પુ. જેણે મુલ્ય ઉપર જ્ઞાન અધિક્ષિત છે એવો.

અધિક્ષિતવા લુઓ અધિક્ષિતાર્થક.

અધિક્ષિત [સં. અધિક્ષિત (ઉચ્ચ પ્રદેશ)] જી. પર્વત પરી સપાટ જમીન; કિંમુ સમતળ મેદાન; ઉચ્ચ પ્રદેશ; ઉચ્ચ સમજ્ઞિમ.

અધિક્ષિત [સં. અધિ (ઉપર) + ક્ષિતિ (અર્થ) + નેત્ર (નાયક)] પુ. થમ, કેમકે જાપીઓને સિદ્ધા કરવા માટેની પ્રભુની ન્યાય ક્ષેત્રોને તે મુખ્ય ન્યાયાધીશ મનાય છે.

અધિક્ષિત [સં. અધિ (ઉપર) + ક્ષિતિ (અર્થ)] પુ. એક કાંત ઉપર કીમેલો વધારાનો કાંત; અધિક્ષિતો કાંત.

અધિક્ષિત ૧. પુ. ઇંદેવ; કુળેવ; રક્ષક દેવ.

૨. [સં. અધિ (ઉપર) + દેવ (દેવતા)] પુ. ઉપરી દેવતા; અમુક વસ્તુ કે સ્થળનો દેવ; અધિકાર દેવ. અમિયાર ઉદ્ધિઓમાંથી દરેકને એક એક ઉપરી દેવ છે એવી માન્યતા છે. જેમકે, અંબાનો સર્વ, જ્ઞાનો વરુણ, વગેરે.

દિશા, વાયુ, સૂર્ય, વરુણ, અધિનીકમાર, અગ્નિ, હિંદ, ઉપેન્દ્ર, થમ અને પ્રભુપતિ એ દસ ઉદ્ધિઓના દેવો અને ચંદ્ર, મહા, વાસુદેવ અને રુદ્ર એ ચાર ઉદ્ધિઓના અધિક્ષિતો છે. પુરુષોત્તમમંડિતા

૩. પુ. સર્વોપરી દેવ; પરમાત્મા; પરમેશ્વર.

અધિક્ષિત ૧. પુ. હિંદનો અધિકાર દેવ.

૨. [સં. અધિ (ઉપર) + દેવતા] પુ. સર્વોપરી દેવ; પરમેશ્વર.

૩. [સં. અધિ (ઉપર) + દેવતા (અર્થ)] પુ. જી. અધિકાર દેવેરી. કહેર કે ખેતર-પાટર સંબંધે જે ખાસ દેવશક્તિ હોય તે લાંબી અધિકાર દેવતા કહેવાય છે.

૪. [સં.] પુ. ; છો. ઇદેવ કે દેવિં કુળદેવ કે કુળદેવી; રક્ષક દેવ કે દેવી.

અધિદેવન [સં. અધિ (ઉપર) + દિવ (જુનાર રમવું)] ન. જુનાર રમવાનું એવ.

અધિદેવી ૧. [સં. અધિ (ઉપરી) + દેવી (સક્રિ)] છો. અધિદેવતા; અધિષ્ઠાતા દેવી.

૨. છો. ઇદેવી; કુળદેવી.

અધિદેવ્યા [સં. અધિદેવી] છો. (બુ. મુ.) અધિદેવી; અધિષ્ઠાત્રી દેવી.

એકાદી લાં નંદનન તળી.

અધિદેવ્યા આવી અમ બળી. ભાવલ

અધિદેહ [સં. અધિ (ઉપરી) + દેહ (કરી)] પુ. કરીરનો અધિપતિ.

અધિવશ (સર્વ જ્યોનો અધિપતિ) તે કું બ આ દેહમાં અધિરેલું છે. બીજાસહસ્ર

અધિદેવ ૧. [સં. અધિ (ઉપરી) + દેવ (દેવ)] ન. અધિષ્ઠાતા દેવ; ઉપરી દેવતા.

૨. ન. અમુક રક્ષણના અધિદેવનું આહ્વાન.

૩. ન. ઇદેવ; કુળદેવ.

૪. ન. જન્મતનું મૂળ આધારરૂપ સ્વરૂપ; સ્થાન; પરમેશ્વર.

૫. ન. મુખ્ય જગ; પ્રધાન સક્રિ.

૬. વિ. દેવબોમથી થનાર; દેવોત્ત; આકર્ષક; દૈવિક.

અધિદેવતા ૧. [સં. અધિ (સંબંધી) + દેવતા (દેવોનો સમૂહ)] ન. (હિંદી) અમિ, વાકુ, સૂર્ય વગેરે દેવતાઓની ઉપાસનાથી ધારેલું જગ મેળવી આપનાર તથા જાતવિજૂતિ એટલે સજિના પદાર્થોના મુલ્ય વગેરેની સિદ્ધા આપનાર પ્રકરણ કે મંત્ર; પદાર્થ સંબંધી વિદ્યાન વિષય] પ્રકરણ.

૨. ન. અધિદેવ; હિંદીનો દેવ.

૩. ન. અમુક રક્ષણના અધિદેવનો મહિમા.

૪. ન. ઇદેવ; કુળદેવ.

૫. [સં. અધિ (ઉપરી) + દેવતા (દેવ)]

ન. ઉપરી દેવતા; અધિષ્ઠાતા દેવ.

૬. ન. દેવતાજનું.

૭. ન. પરમાત્મા; પરમેશ્વર.

૮. ન. મુખ્ય જગ; પ્રધાન સક્રિ.

૯. [સં. અધિ (સંબંધી) + દેવતા (દેવ)] વિ. દેવતા સંબંધી.

૧૦. [સં. અધિ (જુ) + દેવતા (સક્રિ)] વિ. વધારે દેવતા અથવા સક્રિતાવળું.

અધિદેવશક્તિ છો. (સક્રિ) જગજગશક્તિ; હિંદવ, પ્રાણ, મન, જીવિ, અહંકારમાં અને અમિ આદિ ઉપકારક દેવવર્ગમાં રહેલી શક્તિ.

આ એકાદી સ્વાનું મુખ્ય પ્રાણીનું સામર્થ્ય પ્રાપ્તિનિયમક દેવોના ઉપકાર ઉપર આધાર રાખનાર છે. અને તે ઉપકાર મુખ્ય પ્રાણીની હિંદીએ ઉપર થાય છે. આ ઉપકારક સામર્થ્યને અધિદેવશક્તિ કહે છે. સામર્થ્યપ્રદાય

અધિદેવિક ૧. [સં. અધિદેવિક] વિ. અધિ-દેવોને હમતું આપ, કાન વગેરે હિંદીનો ઉપરી દેવનું.

૨. વિ. હિંદીથી થતું.

૩. વિ. પરમાર્થ સંબંધી.

૪. વિ. જીવ, પ્રેત, પિશાચને હમતું.

અધિદેવિકરૂપક [અધિદેવિક (ઉપરી દેવનું) + રૂપ (આકાર) + ક (ધાર)] પુ. વિષય; અધિદેવિક રૂપ ધારણ કરનાર દેવ.

અધિનાય ૧. [સં. અધિ (ઉપરી) + નાય (જાણી)] પુ. સહ સર્વેશ; અધાનો ધણી; અધીપર.

સર્વે જ્યો જન હો અધિનાય એને તે એક ઉપર સર્વ નમું નિભ તેને.

૨. પુ. સરદાર.

અધિનામી [અધિ (અધિક) + નામી (પ્રખ્યાત)] વિ. વધારે ખ્યાતિપાત્ર; વિશેષ પ્રખ્યાત.

વધ નથી કે તું નહિ કરીઓ

વધ નથી અધિનામી. સ્વારામ

અધિનાયક ૧. [સં. અધિ (પ્રધાન) + નાયક (હેતુ)] પુ. નેતા; સર્વોપરી નાયક; મુખ્ય સરદાર.

૨. પુ. માલિક; સ્વામી.

અધિનિવેશ [સં. અધિ (ખાં) + નિવેશ (રોગ)] ન. સરખાનું થાડું; વસાહત; નિવાસ.

અધિનિવેશી ૧. [સં. અધિ (પાસે) + નિવેશિત (રહેનાર)] વિ. નજીકમાં અભય પાસે રહેનાર; પાસેથી.

૨. [સં. અધિ (ખાં) + નિવેશિત (રહેનાર)] વિ. પરદેશમાં સ્થાયેલા જલુઓ રહેવાથી; સસ્થાનવસી.

અધિપ ૧. [સં. અધિ (મેલ) + પ (ધણી હમર)] પુ. મજા; હમર.

૨. પુ. રાજા, શાસક.

૩. પુ. સમ્રાટ.

૪. પુ. સરદાર; નાયક; મુખી; અધિપતિ; ઉપરી.

૫. પુ. સ્વામી; માલિક; ધણી.

અધિપત ૧. [સં. અધિપતિ] પુ. અધિપતિ.

૨. પુ. રાજા; શાસક.

અધિપતિ કે વાસ મનમાં આંટો.

રામજ

અધિપતિ ૧. [સં. અધિ (ઉપરી) + પતિ (સ્વામી)] પુ. અધિપ; ઉપરી; સ્વામી.

૨. પુ. પત્ર કે પુસ્તાકનો મુખ્ય લખનાર.

૩. પુ. મજા; હમર.

૪. પુ. રાજા અથવા જીવનનું એટલે જીવન-ભાવનું પોષણ કરનાર માથા માસને જીવનપતિ કહેલ છે અને રાજા અથવા તેનાથી અધિક પાલણ કરનાર હોવાથી તેનું નામ અધિપતિ પડેલ છે.

૫. પુ. માથાનો એ નામનો એક મર્મ જામ. ત્યાં સહેજ જમ્યા પછી વામચાથી મરણ નીપજે એમ મનાય છે.

૬. પુ. રાજા; શાસક; નરેશ; જીવ.

૧૫ નરેશ હયાન હન,

અધિપતિ મહિપતિ જીવ.

ચિત્રવલકુલોચ

૭. પુ. વર્તમાનપત્ર કે ચોપાનિવાનો માલિક અથવા અધાવનાર.

૮. પુ. સરદાર; નાયક; મુખી.

અધિપતિપ્રત્યય ૧. [સં. અધિપતિ (મુખ્ય) + પ્રત્યય (હેતુ)] પુ. (બોલ) હિંદવ; ચિત્ર એટલે જાન અને ચૈતા એટલે સુખાદિ ઉત્પન્ન કરનાર આર હેતુમાંનો એ નામનો એક. આ હેતુ જાનના રૂપાદિ વિષયનું નિષ્કર્મન કરે છે.

આજ્ઞાનપ્રત્યય, સમન્વરપ્રત્યય, અધિ-પતિપ્રત્યય અને સહચારિપ્રત્યય એ ચાર હેતુને પ્રાપ્ત કરીને વિજ્ઞાનરંધ્રાચક ચિત્ર અને વેદનરંધ્રાચક ચૈતા ઉત્પન્ન થાય છે.

અણુબાધ્ય

૨. [સં. અધિપતિ + પ્રત્યય (પ્રતિષ્ઠા)] પુ. (જૈન) વિષયને મહત્ત્વ કરવાના નિયમ સંબંધી એ નામનો એક જાતનો સંયમ.

અધિપતિમર્મ [સં. અધિપતિ (માથાનો એ નામનો એક જામ) + મર્મ (કેમળ જામ)] પુ. માથાની અંદર અર્ધા આંખ વિસ્તારનો, અને વળમાં પડેલી જામરીના જેવા દેખાવવાળો એ નામનો એક કેમળ જામ. ત્યાં ધણી સિદ્ધા એવી થાય છે, અને તે જામમાં મર્મ જવાથી ફરેલું તરલ મરણ નીપજવાનું મનાય છે.

અધિપત્ની ૧. છો. મુજકર્ત્રી; અધિરાત્રી.

૨. [સં. અધિ (ઉપરી) + પત્ની (છો)]

છો. સ્વામિની; શ્રીધણી.

અધિપત્ય
અધિધારી

અધિપત્ય લુઓ અધિપપત્ય.

અધિપપત્ય ૧. [અધિપ (માલિક) + પત્ય (ભાવનામાં નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] ક. ઉપરી-પત્ય; માલિકપત્ય; ધણીપત્ય; સ્વામિત્વ.

૨. [અધિપ (પ્રજા) + પત્ય] ક. પ્રજુપત્ય, ઇશ્વરપત્ય.

૩. [અધિપ (સરદાર) + પત્ય] ક. યુધ્ધી-પત્ય, નેતૃત્વ; સરદારી; આગેવાની.

૪. [અધિપ (રાજા) + પત્ય] ક. રાજા-પત્ય; રાજત્વ.

અધિપાણી [સં. અધિ (ઉપરી) + પાણ (રક્તમાં ધરનાર)] પુ. ખીરો મહેલી વસ્તુના પંચાણુ વગેરે પર દેખરેખ રાખનાર અમલ-દાર.

અધિપાણક [સં. અધિ (વિશેષ) + પાણક (રક્તમાં ધરનાર)] પુ. રાજા; નરેશ; જૂવ.

અધિપીતક [સં.] પુ. (વૈદક) સ્થિતિના આકારનો નવવાયુવાળો એ નામનો એક પદાર્થ. પીતક અને મુલામ્લને તે થયો મળતો આવે છે. પ્રાણીઓની માંસપેટીમાં તે ખાસ કરીને જોવામાં આવે છે.

અધિપુરુષ ૧. [સં. અધિ (બેઠ) + પુરુષ (આત્મા)] પુ. પરમપુરુષ; પરમાત્મા; ઇશ્વર.

૨. પુ. વિરાટપુરુષ; અત્યંત તેજસ્વી ને મહાન દેહધારી પરમેશ્વર.

પ્રથમ આદિપુરુષમણી વિરાટની ઉપલિષ્ઠિ વર્ણવેલ વિરાટપુરુષ એટલે અધિપુરુષ પ્રથમ છે તેવું. અઘાપાથી સ્ત્રી

૩. પુ. (પુરાણ) સ્વાયંભૂવ મનુ.

અધિપુરુષ લુઓ અધિપુરુષ.

અધિજૂ [સં. અધિ (ધુમ્મ) + જૂ (વર્ણ)] પુ. ઉપરી; અધિપતિ; સ્વામી.

અધિજૂત ૧. [સં.] ક. (વેદાંત) અંતઃ-કરણ અને હૃદયોના વિવેક આંખ અખ્યાત છે, જોવાનો વિષય એ અધિજૂત છે, અને સર્વ એ અધિદેવ છે.

૨. ક. જડ સહિ.

૩. ક. દેહમાંનો નાકવંત ભાવ.

૪. [સં. અધિ (માં) + જૂત (પ્રાણી)] ક. પરમેશ્વર, જેમકે તે સર્વ પ્રાણીમાં રહેલો છે.

૫. [સં. અધિ (બેઠ) + જૂત (વસ્તુ)] ક. મેઠ જે પરમ તત્ત્વ.

૬. જ. પ્રાણીમાં; જૂતમાં.

અધિજૂતશક્તિ જી. (શક્તિ) પ્રકૃતિશક્તિ; નિયમબલ; જડાશક્તિ; પૃથ્વી વગેરે પંચજૂત અને તેનાં ઠાણોમાં રહેલી શક્તિ.

અધિભોજન ૧. [સં. અધિ (વધુ) + ભોજન (ખાદ્ય)] ક. અકરાંતિયાપત્ય.

૨. [સં. અધિ (વધુ) + ભોજન (પૂજા)] જિ. ધાતું કીમતી; જડ મુલ્યવાન.

અધિભૌતિક ૧. જિ. પંચમહાબૂત સંબંધી.

૨. જિ. પ્રાણીને જમતું.

૩. જિ. ભારીરિક.

અધિમંથ ૧. [સં. અધિ (વધારે) + મંથ (ધાતું)] પુ. અગ્નિ ઉત્પન્ન કરવા માટે કરવામાં આવતું ધર્મયુ.

૨. પુ. અસ્તીનું બાકડું, જેમકે તે અગ્નિ ઉત્પન્ન કરે છે.

૩. [સં. અધિ (વધુ) + મંથ (કુઝવવા)] પુ. નેત્રજા; જામરવા. જાત્યતમાં આંખ જાડવા જેવું થાય છે, અને પછી તે વધી જતાં આ રોગ ઉત્પન્ન થાય છે. તેમાં આંખમાં જારે વેરના ચર્તાં અર્થે એક સુધી જડુ કુઝવ થાય છે.

અધિમાત્ર [સં. અધિ (વધુ) + માત્ર (પ્રમાણ)] જિ. અધિક પ્રમાણવાળું; વધારે માપવાળું.

અધિમાનસ [સં. અધિ (વધુ) + માનસ (મન)] જિ. અર બિપમાં પડેલું; પરમાનસ, સુપ્રમ.

અધિમાસ [સં. અધિ (વિશેષ) + માસ (મહિને)] પુ. અધિકમાસ; પુરુષોત્તમ મહિનો.

અધિમાસરોપ [સં. અધિમાસ (અધિક માસ) + રોપ (માત્ર)] પુ. સર્વની મેષ સંસંતિ અને તેની પહેલાંની અમાસ વચ્ચેની તિથિઓની સંખ્યા.

અધિમાંસ ૧. [સં. અધિ (વધુ) + માંસ] પુ. આંખનો એ નામનો એક રોગ. તેમાં આંખનું ધોળા જામમાં પડેલું, જડું અને દાળાણ અદિત રતાસવાળું માંસ વધે છે.

૨. પુ. (વૈદક) દંતમુગરોમનો એ નામનો એક રોગ; દાદુડી. લુઓ દંતમુગરોમ.

૩. [સં. અધિ (માં) + માંસ] પુ. માંસની બંદર પડેલું માંસ.

૪. પુ. વધારાનું માંસ; ચરબી વધવાનો રોગ.

અધિમાંસક [સં.] પુ. એક જાતનો દાદનો રોગ; દાદુડી. તેમાં દાદમાં પીડા અને સોજે થઈ અવસ્થા પેંમાંથી લાજ પડે છે, દાંસડી તથા કાનમાં પીડા થાય છે, અને ખોરાક લેવામાં જડુ મુશ્કેલી પડે છે.

અધિમાંસાર્થ પુ. (વૈદક) એ નામનો એક નેત્રરોગ.

અધિમિત્ર ૧. પુ. મિત્ર મિત્ર.

૨. [સં. અધિ (વધારે) + મિત્ર (બાઈબધ)] પુ. (અધિમિત્ર) એ મિત્રમહોનો મોગ.

અધિમુક્તિ [સં. અધિ (માં) + મુક્તિ (મુક્ત)] જી. વિશ્વાસ; મક્ક.

અધિમુક્તિ [સં.] પુ. છુટકા આવવા મોતીસ અતારમાંનો એ નામનો એક.

અધિવ [પ્ર.] જિ. અધિક; વધારે.

અધિવજ્ર ૧. [સં. અધિ (ધુમ્મ) + વજ્ર (હોમ)] પુ. ધુમ્મ હોમ; મેઠ વજ્ર.

૨. પુ. ધુમ્મ હોમનું સાધન.

૩. [સં. અધિ (ઉપરી) + વજ્ર (હોમ)] પુ. વજ્રનો અધિકાત્મ દેવ.

૪. [સં. અધિ (સંખ્યા) + વજ્ર (હોમ)] જિ. વજ્રને લગતું; વજ્ર સંબંધી.

૫. જ. હોમનું સંબંધમાં; હોમના વિષય ઉપર.

અધિવ્યા ૧. [હિ.] પુ. અરધો હિરસો; અમના અરધા ભાગનો માલિક.

૨. [સં. અધિવ્યા] જી. અરધો હિરસો; ગામની અરધી પાટીનો જામ.

૩. જી. એકની જમીન ને બી, અને બીજાની જમતમહેનત એ રીતે વહેંચણી.

૪. જી. છતરે જેને નામે વિધોટી માત્રી હોય તેને જેનાર તરફથી અપાતો વિધોટીનો અર્થ ભાગ.

૫. જી. નીપજની જે સરખા ભાગે વહેંચણી; અર્ધો જામ માલિકને અને અર્ધો ભાગ મહેનત કરનારને મળે એવી રીતે વહેંચવાની રીત.

અધિવાર ૧. [હિ.] પુ. અરધો હિરસો.

૨. પુ. ગામના અરધા ભાગની અથવા ગામની અરધી જમીનની માલિકી ધરાવનાર જમીનદાર.

૩. પુ. જે ગામ સાથે સંબંધ રાખનાર પુરુષ; અધિવાર કરનારો આત્મા.

અધિધારી ૧. [સં. અધિ (અધુ)] જી. (હિંદી) અરધા ભાગની માલિકી.

૨. જી. કોઈ આત્માની અથવા જમીનદારની જમીનદારી અથવા નીપજના ભાગનો હક જે લુદ્ધ લુદ્ધ ગામમાં હોવાપણું.

૩. જી. નમ્રાની માધાકડ.

૪. જી. વહોરી લીધેલી પોતાને માટે નમ્રા મહેનત.

૫. જી. વેઠ.

અધિધારો [સં. અધિ (અરધુ)] ક. હાથું
દોર તેની અરધી કિમને પાછું અધવાની
શરતે વિધાય ત્યાં સુધી પાગલ અપણું તે;
અનાવર ભામે અંધાવતું તે; પાકલુ છોડેલું
વાળું કે પાકું અધવા માલણી આવ કે ભેંસ
અમુક વખત સુધી પાગલ અને સામર્ય
આપવાં તે.

અધિધામ ભુઓ અધિધામ.

અધિધુ [સં. અ (નિહિ) + ધી (હિ)]
વિ. હુદિ વચરનું; રોક.

અધિધોમ [સં. અધિ (વતમ) + યોમ
(વપત)] પુ. (અભોતિય) પ્રવાય કે રવાના
થવા માટે શુભ અપાતો યોમ; મહોનો શુભ
યોમ.

અધિધોષ [સં. અધિ (ધેષ) + યોષ
(ધાધી)] પુ. મહાન ધોધો; મોટો ધાધેવો.

અધિરથ ૧. પુ. (પુરાણ) ક્યુને પાસક
પિતા. કુતીએ કુમારીપણમાં તરતના અન્નેલા
પોતાના પુત્ર ક્યુને નદીમાં નાખી દેતાં એ
અધિરથના હાથમાં આપ્યો હતો.

૨. [સં. અધિ (ઉપર) + રથ (ઉપર પ્રખ્યા
લેવા છતવાતું વાહન)] પુ. મહી હાંભાર
પુરુષ; શાશ્વિ.

૩. [સં. અધિ (વતમ) + રથ] પુ. મોટો
રથ; ઉત્તમ રથ.

૪. ક. આઠા લેદસો ભાર.

૫. વિ. રથ ઉપર બેઠેલ.

અધિરાજ ૧. [સં. અધિ (ઉપરી) +
રાજ] પુ. મહત્તરી રાજ્ય; સમ્રાટ; સહેનસાહ.
૨. પુ. માધિક; ધણી; રોક.

૩. [સં. અધિ (અધિક) + રાજ (પ્રમસદ)]
વિ. અધિક સોભાવાળું.

અધિરાજ્ય ૧. [સં. અધિ (પ્રખ્યા) + રાજ્ય
(સતા)] ક. ઉપરીપણું; પ્રખ્યા સતા; સર્વા-
ધિકાર; પ્રભુત્વ; સાહી અખત્યાર.

૨. [સં. અધિ (ઉપર) + રાજ (પ્રમસદ)]
ક. મહત્તરી રાજ્ય; સમ્રાજ્ય; સહેનસાહત.

૩. ક. (પુરાણ) કિલ્લુ મત્તમ દેહની કિલ્લે
અનેલો ભારતવર્ષનો એ નામનો એક ભાગ.
પાંડવોના વખતમાં ત્યાં દંતવક્ર નામે રાજા
રાજ્ય કરતો હતો.

અધિરાસ [સં. અધિ (ઉપરી) + રાસ
(રાજ)] પુ. રાજ્યનો રાજ્ય; સમ્રાટ; મહ-
ત્તરી રાજ્ય.

અધિરાષ્ટ્ર ભુઓ અધિરાજ્ય.

અધિરૂ ૧. [સં. અધિ (ઉપર) + રૂ
(ચેરું)] વિ. ઉપર મહી બેઠેલું; અમુક
મથેલું; પલાયુ કહેલું.

૨. [સં. અધિ (વધારે) + રૂ (હમેલું)]
વિ. વધી મથેલું; સંવર્ધિત; ધણી રૂદિ પામેલું.

અધિરૂદા [સં. અધિ (વધારે) + રૂ
(વથેલું) + આ (નારીઅલિને પ્રખ્યા)]
હો. આગીકથી પચમ વધી રહી; આધિક રહી.

અધિરોહ ૧. [સં. અધિ (ઉપર) + રો
(પાડ)] પુ. ઉપર ચાલું તે.

૨. પુ. ધણી રૂદિ.

૩. પુ. હાથી ઉપર સવરી કરનાર અધિર.

અધિરોહણ ૧. [સં. અધિ (ઉપર) + રો
(પાડ)] ક. અરોહણ; સવારી.

૨. ક. ધણી રૂદિ.

૩. ક. તખ્તનસીન થતું તે.

૪. ક. (સમીત) શામે સ્વાનો અરોહ.

અધિરોહણી ભુઓ અધિરોહણી.

અધિરોહિણી [સં. અધિ (ઉપર) + રો
(પાડ)] હો. સીડી; નિસરણી.

મુખરની અબા અધિરોહિણી.

ઉદ્ભવવપ

અધિસોઠ ૧. [સં. અધિ (ઉપર) + સોઠ
(મેલું)] પુ. અમર; કુનિયા.

૨. [સં. અધિ (સંખી) + સોઠ (અપા)]
વિ. અમર સંખી; સોઠ સંખી.

અધિવચન ૧. [સં. અધિ (વધુ) + વચ
(મેલું)] ક. અતિસયોજિત; સવારીને કહેલી
વાત.

૨. ક. નામ; સંતા; અતિવચન.

૩. [સં. અધિ (સંખી) + વચન (વેલ)]
ક. પડપાતી અમર; વાસવત; વખાણનાં વેલ.

અધિવચનસંજ્ઞા [સં. અધિ (સંખી) +
વચન (વેલ) + સંજ્ઞા (જામ)] હો. ભેદ-
ભાવવાળી પદ્ય અમરના આજ્ઞાની પ્રકર
અનારી સંવેદનાથી એટલે યાનાથી સંજ્ઞા.
સંજ્ઞા એ પ્રકરણી છે; ભેદભાવવાળી આંતર
સંવેદનાથી અને ભેદભાવવાળી પદ્ય અમરના
આજ્ઞાની પ્રકર અનારી સંવેદનાથી. પહેલીનું
નામ પ્રસાસંજ્ઞા અને બીજીનું નામ અધિ-
વચનસંજ્ઞા છે.

અધિવર્ષ [સં. અધિ (અધિક) + વર્ષ
(સાત)] ક. અમુકો ઇસક દિસવાળી ઇસુની
સાલ; હેયુઆરીના અન્નેવચીસ દિસવાળી
સાલ; 'લીપ વર્ષ'. ઇસુની સાલના આક્રમને
૪ વડે ભાગતાં ૦ વધે તો તે વર્ષ અધિવર્ષ
છે, પદ્ય વર્ષના આક્રમને છેડે અન્નેમાં અન્ને

એ યોગ્ય હોય તો તે આક્રમને ૪૦૦ વડે
ભાગવાથી ૦ વધે તો જ તે વર્ષ અધિવર્ષ છે,
એટલે કે સેક્રવાળી બધી સાલ અધિવર્ષ નથી
હોતી.

અધિવર્ષીય [સં. અધિવર્ષ] વિ. હેયુઆરીના
૨૬ દિસવાળું; એ વર્ષમાં હેયુઆરી માસના
૨૬ દિસ હોય એવું.

અધિવર્ષ ૧. [સં. અધિ (ઉપર) + વર્ષ
(અપડ)] ક. ઉપર મોલું કે પહેરેલું અપડ.
૨. વિ. અપા પહેરેલું.

અધિવર્ણનિકથન [સં. અધિ (સંખી) +
વર્ણન (લઈ અપા સંખી) + થન (વેલો)]
ક. અન્નેને વિવરણી, સાસરે બતી વખતે
થળતી રામ.

અધિવંશ [સં.] ક. (પુરાણ) એતમવનની
પહેલું વારતવર્ષનું એ નામનું એક તીર્થ.

અધિવાચન [સં. અધિવચ (પદ્ય સેવો)]
ક. પસંદગી; મંદુણી.

અધિવાસ ૧. [સં. અધિ (ઉપર) + વાસ
(હોઠાલ)] પુ. ઉપરનો વાસ.

૨. [સં. અધિવસ (પ્રતિષ્ઠા અપી)]
પુ. ધાર્મિક ક્રમ સંખી સાજાતની કિયા;
પાનાં અરજના અમાકને કિવસે દેવને સ્થાપ-
વાનું ક્રમ; દેવર્ષિની પ્રતિષ્ઠા.

૩. [સં. અધિવસ (પહેરવું)] પુ. પહેરવાનાં
દુનકા ઉપર બોલવાનું અપડ.

૪. [સં. અધિ (પાસે) + વસ (રહેવું)]
પુ. પાસેથી.

૫. [સં. અધિ (વધારે) + વાસ (સુખ)]
પુ. અધુ સુખનો; ધણી સુખ.

૬. પુ. બીજાને ઘેર કરવામાં આવતો વાસ;
અનુરૂપિ પ્રમાણે સ્ત્રીના જ રોવમાંનો એ
નામનો એક.

૭. પુ. પ્રખ્યા રહેઠાણ.

૮. [સં. અધિ (વધારે) + વાસ (વસ-
વાહ)] પુ. મોટો વાસ; મોટી અવધી; અણાં
માણસનો એક રહેલું વાસે.

૯. પુ. લાંબલું; કઈ પદ્ય વસ્તુ માનવામાં
કરાતી અધુ લઠ; આધારીય વિદ્ય કોઈને
જારણે અધુ વસ્તુ માટે ભેસતું તે.

૧૦. [સં. અધિ (વધુ) + વસ (રહેવું)]
પુ. લાંબા વખત માટે કરવામાં આવતો
નિવાસ.

૧૧. [સં. અધિ (અં) + વસ (રહેવું)]
પુ. વાસ; નિવાસસ્થાન; રહેઠાણ; ધર.

૧૨. પુ. (દિહી) વિદ્ય પહેલાં તેલ હળદર
મોજવાનો રિવાજ; પીઠીનો રિવાજ.

અધિષ્ઠાન

૧૩. [સં. અધિ (વધારે) + વાસ (સુખી કરવું)] ડું. સુખની કરવાનું કામ; અંતરમાં વસેલી કરેલો અભાર.

૧૪. વિ. રહેનાર.

અધિવાસન ૧. [સં. અધિવસ (પવિત્ર કરવું)] જ. પૂજન વગેરે માંગલિક કામ કરતાં પહેલાં સમિધ વગેરે સામગ્રીને મન ભરી પાણી છાંટી પવિત્ર કરવાનું કામ; અભિષેકન.

૨. [સં. અધિવસ (પ્રતિષ્ઠા કરવી)] જ. પાત્રિયા સર કરતાં પહેલાં દેવની પ્રતિષ્ઠા કરવાનું કામ; દેવને માનથી બોલાવીને આપવામાં આવતું સ્થાન; દેવસ્થાપના.

૩. [સં. અધિવાસ (સુખી કરાવવી)] જ. શરીરે સુખથી ભોળી કપા પહેરવાં તે; સુખથી કરવું તે; અંતરમાં વસેલી વસ્તુ કરેલો સરખાર.

૪. જ. સુખ આપનાર ઔષ્ઠ.

અધિવાસર [સં. અધિ (મેઠ) + વાસર (વિવસ)] ડું. ઉત્તમ દિવસ; સારું દાણું ઉત્પન્ન થાયેલું.

અધિવાસરથાન [સં. અધિવાસ (નિવાસ) + થાન (ઠેઠાણું)] જ. રહેઠાણ.

અધિવાસી ૧. [સં. અધિ (માં) + વાસિન (રહેનાર)] વિ. નિવાસી; રહેવાથી.

૨. [સં. અધિવાસ (સુખી કરવું)] વિ. સુખકાર.

અધિવાસન ૧. [સં. અધિ (ઉપર) + વસ (વસવું)] જ. ઉપર વસવું તે.

૨. [સં. અધિ (ઉપર) + વાહન (પ્રસારીનું સાધન)] જ. જમીન ઉપર આવળ કરવા માટેનું રથ કે વેગ જેવું બીજું વાહન.

અધિવેશ [સં. અધિ (ઉપર) + નિશા (પરજેલી)] જી. પહેલી પરજેલી સ્ત્રી; જેના ઉપર સૌક્ય હાવવામાં આવી હોય તેવું પ્રથમ પરજેલર.

અધિવૃષ્ટિકા [સં. અધિ (ઉપર) + વૃષ્ટ (વર્ષ) + કા (સંજો) + કા (નારીશક્તિનો પ્રત્યક્ષ)] જી. પુરુષની કુલેન્દ્રિયનો એ નામનો એક ભાગ; વૃષ્ટની અંદરની ગોળની ગોળની નારીક નળીઓ બેઠી થઈને બેઠી અને ગોળીઓમાંથી બહાર નીકળતી મોટી નળી.

અધિવૃષ્ટિકા અને શુક્રવાદિની નળીઓને પ્રવાસ બહુ જ આવડો છે અને તેમાં જલ પ્રવહની ઘોર અમર સ્થાન હોય.

અ. ઇ. રા. રા.

અધિવેશ ૧. [સં. અધિ (ઉપર) + વેશ (મેળવનાર)] ડું. પહેલી સ્ત્રી હજીત જતા બીજા વાર પરજુનાર આવડી.

૨. [સં. અધિ (વધારે) + વેશ (ભવનાર)] વિ. વધારે ભવનાર.

અધિવેશ ૧. [સં. અધિ (ઉપર) + વિશ (મેળવવું)] ડું. પ્રથમ પત્ની હજીત જતા બીજા વાર કરેલું પરજેલર.

૨. [સં. અધિ (સંજો) + વેશ (આવેનું સૌથી બહુ કાર્યપ્રસ્થ)] જ. વેશને લગતું.

૩. [સં. અધિ (માં) + વેશ] જ. વેશમાં.

અધિવેશન [સં. અધિ (ઉપર) + વિશ (મેળવવું)] જ. પહેલી સ્ત્રી હજીત જતા બીજા વખત કરેલું પરજેલર.

અધિવેશનિક [સં. અધિવેશ (બીજા વખત કરેલું પરજેલર) + નિક (સંજો)] જ. બીજું કામ કરતી વખતે પ્રથમ પરજેલી સ્ત્રીના ભવ્યપોષ્ય માટે અમર મુજવામાં આવતી રામ.

અધિવેશન [સં. અધિ (માં) + વેશન (વેશ)] જ. બેઠક; મેળવણી; સંમેલન.

અધિરાક્તિ [સં. અધિ (મેઠ) + રક્તિ (રેલી)] જી. સર્વ રક્તિઓમાં ઉત્તમ સ્વરૂપવાળી કાળી માત્રા હોવાથી દેવી. ભુઓ કાળીમાત્રા.

અધિભવ્ય ભુઓ અધિભવ્ય.

અધિભવ ૧. [સં. અધિ (વધારે) + ભવ (વધવું)] ડું. ઉત્તમતા કે અમર કરવાનું કામ.

૨. [સં. અધિ (માં) + થી (પરવું)] ડું. તાકું; હાલિયું.

૩. ડું. રાધિકું; પાક; સ્પર્ધ.

અધિભવ્ય ૧. [સં. અધિ (વધારે) + ભવ (વધવું)] જ. કૃષ્ણ ઉપર થતું તે; ઉત્તમતાની પ્રિય.

૨. [સં. અધિ (માં) + થી (પરવું)] જ. કૃષ્ણ.

અધિભવ્યી ૧. [સં. અધિ (વધારે) + થી (પરવું)] જી. કૃષ્ણ; રાધિકા માટે વપરાતી ભૂમી.

૨. [સં. અધિ (માં) + થી (પરવું)] જી. સીધી; નિસરથી.

અધિમી ૧. [સં. અધિ (વધારે) + મી (અધિકાર)] વિ. બિંદુ દરબનું; મહાન.

૨. [સં. અધિ (માં) + મી (વધારે)] વિ. ધણી લક્ષ્મીવાળું; બહુ સંપત્તિવાન.

૩. [સં. અધિ (માં) + મી (સીધા)] વિ. બહુ સીધાવાળું.

અધિપત્ય ૧. [સં.] જ. કાકાનું પાદિકું.

૨. જ. સોમરસ કાકાનું વાસણ.

૩. જ. રનાન.

અધિપત્ય ડું. (પિતૃ) એ નામનો ૫૦ મુર અને ૫૬ વધુ મળી ૧૦૬ વર્ષનો એક વિષમભવિત માત્રામેળ હંદ કમ્પ્રમટારપ્રકારમાં એને ૫૨૫૮ી છપ્પનો એક બેઠ માનેલો છે.

અધિપત્યા ૧. [સં. અધિપત્ય (નિર્ભય)] ડું. અધિપત્ય રક્ષક દેવ.

૨. ડું. હિર; પ્રકૃતિને અડમાંથી ચેતન દશમાં આવનાર દેવ.

૩. ડું. ઉપરી; અધ્યક્ષ; પ્રમુખ; મુખી.

૪. ડું. મુખ્ય કરીને સ્થાપેલ દેવ, રાજા કે કારભારી.

૫. વિ. દેવરેખ રાખનાર; કામ વાળબી થયું છે કે ગેરવાળબી તે ભેનાર.

૬. વિ. નિવાસક; નિયમમાં રાખનાર; ભવસ્થા કરનાર; ભવસ્થાપક.

૭. વિ. ભોજવનાર.

૮. વિ. સ્થાપનાકર્તા; મુખ્ય સ્થાપક.

અધિપત્ય [સં. અધિપત્ય (નિર્ભય) + ત્ય (પણું)] જ. નિર્ભયપણું.

અધિપત્યમંડળ [સં. અધિપત્ય (ભવસ્થા કરવું) + મંડળ (સંધ)] જ. કારભાર કરનાર સંધ.

અધિપત્યી ૧. [સં. અધિપત્ય (ઉપરીપણું ભોજવવું)] જી. અધિપત્ય; અધિપત્ય; મુખ્ય દેવી; ઉપરી દેવશક્તિ.

૨. જી. કારભાર; સર્વનિવાસક.

૩. જી. સ્વપ્રમુખ; આમેવાન બાનુ.

અધિષ્ઠાન ૧. [સં. અધિષ્ઠા (અમર થવાનો)] જ. અધિકાર; શાસન; શાસકતા.

૨. [સં. અધિ (ઉપર) + રથ (વેશવું)] જ. આધાર; આભવ.

૩. જ. આશીર્વાદ; દુઆ.

૪. જ. ઉપરીપણું, અધિપત્ય.

૫. જ. કાવો; ધારો.

૬. જ. ખાસ પ્રસંગ સારૂ નક્કી કરેલા નિયમ કે ધર્મ.

૭. જ. (વેદાંત) જેને વિષે બીજા વસ્તુનો કામ થાય છે તે વસ્તુ. જેમ, રાજામાં સાધ અને છીપમાં માંદીનો કામ થાય છે તેથી રાજા સાધન અને છીપ માંદીનું અધિષ્ઠાન મળેલું.

૮. [સં. અધિ (ઉપર) + રથ (વેશવું)] જ. તણિકું; આધાર; પાવો.

૯. [સં. અધિ (માં) + રથ (રહેવું)] જ. નિવાસસ્થાન; ધામ; મુકામ; રહેઠાણ.

૧૦. [સં. અધિ (પાસે) + સ્થા (રહેવું)]
વ. પાસે હોવાપણું; નજીક હોવું તે સંનિધિ.

૧૧. વ. પેઠું.

૧૨. વ. પ્રભાવ.

૧૩. વ. (ખેડ) બોધિતરવને મેગવણની દર
પારમિતામાંની એ નામની એક. લુઓ
પારમિતા.

૧૪. વ. ઇશ.

આ અધિષ્ઠાનતત્ત્વ અથવા જાણ કે જે પદ્ય
સત્ પદાર્થ કે એકલું જ નહિ પણ પૂર્ણ ચિત્ત
દેહ અભિમાનીમાં પ્રેમ આપ્યા રૂપે રહે છે.
અને દેખાતા જઈ વિશ્વના જીવ પ્રેરણા
અર્થમાં ઉપદેશ રહે છે.

નર્મદાસીદેવેવસંભ

૧૫. વ. (સાંખ્ય) બોધના અને બોધનો
સંયોગ. જેમકે, આદ્યાનો કરીર સાથે અને
ઉદ્ધિયોનો વિષય સાથે સંયોગ.

૧૬. [સં. અધિ (મુખ્ય) + સ્થાન (ઠેકાણું)]
વ. મુખ્ય સ્થાન; મુખ્ય રહેઠાણ.

૧૭. વ. મૂળવસ્તુ; અધિષ્ઠરણ.

૧૮. વ. વિષ્ણુનાં હસ્તર નામ અંદેજુ એક.
ઉપાસન ધરણપથી સર્વજ્ઞ જ્ઞાનમાં રહેલ
હોવાથી તે અધિષ્ઠાન કહેવાય છે.

૧૯. વ. કરીર; સર્વે કર્મો જની સકલમાં
સાંખ્યશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતમાં કહેલા અધિષ્ઠાન,
જ્ઞાતી, લુદ્ધ લુદ્ધ પ્રકારનાં ઉદ્ધિયો સાધન,
વિવિધ પ્રકારની બિલ બિલ સ્થેત અને રૂપ
એ પદ્ય હેતુઓમાંનો એક; કમ્પા, દેવ,
સુખ, દુઃખ અને યાન ઇત્યાદિની અભિવ્યક્તિનું
આશ્રય એટલે કરીર.

૨૦. વ. કહેર; નગર; ઓડું ગામ.

૨૧. વ. સ્થાપના; પ્રતિષ્ઠાન.

અધિષ્ઠાનકારણ [સં. અધિષ્ઠાન (આશ્રય)
+ કારણ] વ. (વેદાંત) જેમાં અવિભક્ત
રહીને તથા જેની મદદ મેગવીને ઉપાસનકારણ
કારણે પરિણમે તે. જેમકે, સદ્ગુણી શર-
આતમાં જ્ઞાનમાં જ્ઞાતી અવિભક્ત રહેલા
પુણીના તત્ત્વમાત્ર સ્વયં અંતરો જ્ઞાતી જ
સહાય મેગવીને પુણીરૂપે પરિણમે છે માટે
જ્ઞા એ પુણીનું અધિષ્ઠાનકારણ છે. આને
આધારકારણ અથવા મૂળકારણ પણ કહે છે.
દુષ્ટ અને પાણી અત્યંત સમિશ્રિ થયેલાં હોય
તેની રીતે બાજમાં અવિભક્ત રહેલી પ્રકૃતિ
જ્ઞાતી સાક્ષિનારૂપ મદદ મેગવીને જ્ઞાતીરૂપે
પરિણમે છે માટે જ્ઞા એ જ્ઞાતનું અધિષ્ઠાન-
કારણ છે.

અધિષ્ઠાનપદાર્થવાદ [સં. અધિષ્ઠાન (અધિ-
કારણ) + પદાર્થ (વસ્તુ) + વાદ (વાતરી

વાત)] પુ. કુલ વસ્તુને અધિકારણ; પદાર્થ
હોય સંબંધી મહત્ત્વ.

અધિષ્ઠાનમૂલ [સં. અધિષ્ઠાન (આધાર)
+ મૂલ (વસ્તુ)] વિ. આશ્રય બનેલું;
અધારમૂલ.

અધિષ્ઠાનરીતિ [સં. અધિ (પાં) + સ્થાન
(ન્યા) + રીતિ (પદ્ધતિ)] જી. અંતરાવ-
લોભ; આત્મનિરીક્ષણ; પંચી પરિક્ષા.

અધિષ્ઠાનરીર [સં. અધિષ્ઠાન (આધાર)
+ કરીર (દેહ)] વ. સ્વયં કરીર; જિ-
લોભમાં આધ્યાત્મ રહેવાનું કરીર.

અધિષ્ઠિત ૧. વિ. ઉપરી થઈને રહેલું; મુખી
થયેલું; મુખ્ય કરી બેસાયેલું.

૨. વિ. નિયુક્ત; નીમેલું.

૩. [સં. અધિ (પાસે) + સ્થિત (ઊભું)]
વિ. પાસે આવેલું; નજીકનું.

૪. વિ. વસેલું; આશ્રિત; રહેલું.

૫. [સં. અધિ (ઉપર) + સ્થિત (આવેલું)]
વિ. ઉપર થયેલું; ઓડેલું.

૬. વિ. સ્થાપન કરેલું.

અધિસ્તર [સં. અધિ (ઉપર) + સ્તર
(પદ)] વ. પદ ઉપરનું બીજું પદ; ઉપરનું
પદ.

અધીશુદ્ધિ જી. વરધારો નામની એક વન-
સ્પતિ. લુઓ વરધારો.

અધીત ૧. [સં. અધિ + ઇ (અભ્યાસ
કરવો)] વ. અભ્યાસ; અભ્યાસ; અભ્યાસ.

૨. [સં. અધિ + ઇ (અભ્યાસ)] વિ. અભ્યાસ;
અધિભા.

૩. વિ. અભ્યાસ; સીમેલું; વાંચેલું; અભ્યાસ
કરેલ.

જો વાચન કરી વિદ્યા અધીત,
તેજવંત બને બીજું આદિત. જીમ
૪. વિ. મેળવેલું; પ્રાપ્ત કરેલું.

અધીતવિષ ૧. [સં. અધીત (અભ્યાસ) +
વિષ (સાધ)] વિ. વેદ અભ્યાસ.

૨. [સં. અધીત (અભ્યાસ) + વિષ (સાધ)]
વિ. સપૂર્ણ અભ્યાસ કરેલું; અભ્યાસ પૂરો કરેલું.

અધીતવિષ ૨. [સં. અધીત (અભ્યાસ) +
વિષ (સાધ)] વિ. વેદ અભ્યાસ.

અધીતિ ૧. [સં. અધિ + ઇ (અભ્યાસ
કરવો)] જી. અભ્યાસ; અભ્યાસ; પદન;
અભ્યાસ.

૨. [સં. અધિ + ઇ (અભ્યાસ)]
જી. વાદ્યસ્ત; રમ્પતિ.

અધીન ૧. [સં. અધિ (તબિ) + ઇન
(સ્થાપ)] પુ. સ્થાપ સેવક.

૨. વિ. નમ્ર; દીન.

૩. વિ. વસ; તાબેદાર; આધારી; આધીન.

૪. વિ. વિવસ; સાચાર.

અધીનતા ૧. [હિ.] જી. મુલાખી.

૨. [સં. અધીન (વસ) + તા (પદ્ય)]

જી. તાબેદારી; પરવસતા; પરતંબપદ્ય.

૩. જી. નમ્રતા; દીનતા.

૪. જી. સાચારી; વિવસતા.

અધીનતાઈ ૧. [હિ.] જી. મુલાખી.

૨. જી. તાબેદારી.

૩. જી. નમ્રતા.

અધીનતી લુઓ અધીનતાઈ.

અધીનતી કરવી = (૧) આમલ કરવો. (૨)
મલાવવા કરવા; કરવડું. (૩) પ્રાર્થના કરવી.

અધીનત્વ લુઓ અધીનતા.

અધીનત્વ જ. કિ. વસ થવું; તાબે થવું.

અધીની લુઓ અધીનતાઈ.

અધીર ૧. પુ. (પિતૃ) માહિતી પ્રાપ્તિની
જાતનો ૫૦ મુક અને ૫૮ લખ મળી ૧૦૮
વર્ષ અને ૧૫૮ માનાવાળો એ નામનો એક
વિષમજાતિ માતૃમેગ હંદ.

૨. પુ. કાચીની એ નામની એક જાત.

૩. [સં. અધીર] જી. અધુરતાઈ; અધુ-
વિશ્વાસ.

અધીર અધુરી-સાખરી-સાવરી = અધુ-
વિશ્વાસ થવો; કારોસો ન રહેવો.

૪. [સં. અ (નહિ) + ધી (પાસે રહે)]
જી. અધીરતાઈ; ઉતાવળ; અગત્ય; અગત્યમય.

અધીર અધુરી-સાખરી-સાવરી = અધીર
જનનું; ઉતાવળ થવું.

૫. જી. ઉત્ક્રાં; એતુક્રાં; અતુરતા.

૬. વિ. અધીરતાઈ; મૂર્ખ.

૭. વિ. અસતોયી.

૮. [સં. અ (નહિ) + ધીર (સાવ)]
વિ. અધીર; અમ; અમુલ; વિદીગ; અસાત.

૯. વિ. અંતર; અસ્થિર; અસ્થિર થવું; અ-
સ્થિ.

૧૦. વિ. ધીરજ વિનાનું; આશ્ચર્ય; ઉતાવળ.

૧૧. વિ. બીજું; કાર.

૧૨. વિ. વિષમ ન કરનાર; પનીજ ન પડતી
હોય એવું; અધુરિયાનું; અમલગ.

અધીરકરીર પુ. (પિતૃ) દેહ વરધુમા
મમલ, નમલ, નમલ, લમલ, સમલ, નમલ,
જમલ અને વમલ મળી ૨૪ અધુરનો સરકૃત
જાતનો એ નામનો એક સમસ્ત અધુરમેગ
હંદ.

અધીરજ ૧. [સં. અ (નહિ) + ધીરજ (શાંતિ)] છો. અધીરાર્થ; અતુરતા.
૨. છો. ઉત્ક્રાં; ઔતુક્ય.
૩. [હિં.] વિ. અશાંત.
૪. વિ. ઉતાવળિયું; વિચારહીન.
૫. વિ. અભયપેશું; મુંઝવેશું.

અધીરજતા લુઓ અધીરાર્થ.

અધીરકું (અધીરકું) [સં. અધીર (આક્રમ્) + કું (કપ્તાવાચક પ્રત્યય)] વિ. આક્રમ્; ધીરજ વગરનું; ઉતાવળું; અધીરું.

અધીરણું [સં. અધીર (ધીરજ વગરનું)] વિ. આક્રમ્; ઉતાવળું; અતુર.

અધીરતા ૧. [સં. અધીર (ધીરજનો અભાવ) + તા (પદ્ય)] છો. અધીરાર્થ; ઉતાવળ.

૨. [સં. અધીર (અણુપલીન) + તા (પદ્ય)] છો. અવિશ્વાસ; અણુપલીન; અણુ-ભરોસો; સંકા.
૩. [સં. અધીર (અંધ) + તા (પદ્ય)] છો. અંધતા; અસ્થિરતા.

૪. [સં. અધીર (બીજા) + તા (પદ્ય)] છો. બીજાપણું.

૫. [સં. અધીર (અમ) + તા (પદ્ય)] છો. અમતા; અમુખપણું; વિજ્ઞતા; ભેજેલી; અજ્ઞામણ; મુંઝવણ; અસાધિ.

અધીરપ લુઓ અધીરજ.

અધીરજ ૧. પુ. (પિંગ) દરેક ચરણમાં સમજી, મનજી અને મુક મળી ૭ અક્ષરજગો ઉચ્ચિત્ત અતિનો એ નામનો એક અક્ષરમેળ છે.

૨. [સં. અધીર (ધીરજ વગરનું) + અ (નારીઅતિયો પ્રત્યય)] છો. (અમ) નામક-માં નારીવિલાસસૂચક ચિહ્ન ભેદને પ્રત્યક્ષ રોપ કરનારી નામિક; બહુ અધીરજવાળી સ્ત્રી.

અધીરાના એ પ્રકાર છે: (૧) અધીરજા-તે પોતાના અંતરો રોપ ભેદ તેને કોર વાળીથી મેળું આરે અને રોપ દેખાડે. (૨) પ્રીતિધીરજ-તે તિરસ્કાર કરી સામી ચર્ચને આરવાને તરફ માન અથવા ઉજામી બેજામીને વળામી તરફ કરવા તરફ માન.

૩. [સં. અધીર (અંધ) + અ (નારીઅતિયો પ્રત્યય)] છો. વીજમી, કેમકે તે બહુ અંધ છે.

૪. વિ છો. ધીરજ ખોઈ રોપ કરે તેવી કનિયાળી.

અધીરાર્થ ૧. છો. અધીરજ, અતુરતા.

૨. છો. અવિશ્વાસ; સંકા.

૩. છો. ઉત્ક્રાં; ઔતુક્ય.

અધીરપણું લુઓ અધીરાર્થ.

અધીરિયું લુઓ અધીર.

અધીર ૧. [સં. અ (નહિ) + ધીર (ધીરજ-શાંતિ)] વિ. ધીરજ વગરનું; પેશ ખોઈ બેઠેલું; આક્રમ્; ઉતાવળિયું.

૨. [સં. અધીર (અણુવિશ્વાસ)] વિ. વિશ્વાસ વગરનું; ભરોસો નહિ કરનાર.

૩. વિ. અમ; અભયપેશું.

અધીરશ ૧. [સં. અધિ (મેલ) + શ (દેવ)] પુ. અધીરશ; પરમેશ્વર; મહાદેવ.

૨. પુ. (ભેદ) અર્થત; અરિહંતા તીર્થંકર.

૩. [સં. અધિ (કુખ) + શ (ઉપરી)] પુ. કુખ ઉપરી; સ્તંભી; માલિક; ધણી.

૪. પુ. રાજા.

૫. પુ. સદેવસાહ; રાજધિરાજ; સમ્રાટ.

અધીરપદ ૧. [સં. અધીર (અમ) + પદ (સન્ને)] વ. અધીરપદિયું; રાજપદ્યું; રાજપત્ની.

૨. વ. નૃપસન.

અધીરધર લુઓ અધીર.

અધીરધરી ૧. [સં. અધિ (કુખ) + ધર (પ્રજા) + ઈ (નારીઅતિયો પ્રત્યય)] છો. પરમેશ્વરી.

૨. [સં. અધીર (અમ) + ઈ (નારીઅતિયો પ્રત્યય)] છો. રાણી.

અધુરુ વ. (અનુરુપવાચક) અતિશયતા વગેરેથી થતું આશ્ચર્ય નિવરણાર ઉદ્ધાર; અધપદ; આહ્વાસ; અહોહો; ધણું. બહુ એમ દર્શાવનાર બોલ.

અધુના [સં.] વ. હમણું; હાલ; આ સમયે; અતારે; હવે.

અધુનાભિજ [સં. અધુના (હાલ) + ભિજ (શાંતિ)] વિ. નવા અંકુર ફૂટેલું.

અધુનોપસિત [સં. અધુના (હાલ) + ઉપસિત (હાલ)] વિ. તરતનું લીધેલું.

અધુર ૧. [સં. અધર] પુ. નીચલો હોઠ. હોઠે લાલ પ્રવાળી અધુર.

૨. વ. અધીરાર્થ.

૩. વિ. અંકુર કે હાલ વિનાનું.

૪. [સં. અ (નહિ) + ધુર (ધોરણી)] વિ. નિશ્ચિત વિતારથી બોલ વગરનું.

અધુરાણું ૧. વ. (અધી) કરી ચપેલું કાંડું.

૨. વિ. અધૂર; અધૂર ચપેલું.

૩. વિ. પહેરેલું ખજ નહિ ધોયેલું અધોતું.

અધુરામૃત [સં. અધર (હોઠ) + અમૃત] વ. મુખનરસ; અધરમૃત.

અધુસારકું ૧. [સં. અધ (અધ) + સ (અંત)] વ. કિ. અધવારનું; હાલો, પાણી તથા એવા બીજા વધારેનું એક વાસતુમાંથી બીજા વાસતુમાં અરખું બદલવું.

૨. વ. કિ. અરખું ખસાર થતું; લગભગ અરખી મુલતનું વીંટી જતું.

અધૂકું (અધૂકું) ૧. વિ. અધબોલું; અધૂકું; અરખું ઉધાકું.

૨. વિ. અધર; આધાર વિનાનું.

૩. વિ. અસ્થિર; બરાબર નહિ બેઠેલું.

૪. વિ. ઉભડક; બેઠે પડે બેઠેલું; અડકું.

અધૂકું (અધૂકું) [અધ (અધ) + ઉધાકું (પ્રત્યય)] વિ. અધબોલું; અરખું ઉધાકું.

અધૂત ૧. [સં. અ (વિશેષ) + ધૂત (દુર ભેદ)] વ. અંતર; અરપૂત વર્તન માણસ.

૨. [સં. અ (નહિ) + ધૂત (હવાલેલું)] વિ. અધિપતિ; કુળના વગરનું.

૩. વિ. નિર્ભય; નીકર.

અધૂની [અ (નહિ) + ધૂની (આરેશી)] વિ. અધુન્ય; અરેશ વગરનું; ધૂન વિનાનું.

અધૂરું ૧. વિ. (અધી) અધપદિયાનું; અધૂરું ખોલેલું.

૨. વિ. રેખ વગરનું.

અધૂમક [સં. અ (નહિ) + ધૂમ (ધુમાડો) + ક (વાળ)] વિ. ધુમાડા વગરનું; અગ્નિવનું.

અધૂરપ [અધૂર (અધૂર) + પ (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] છો. અધૂરતા; અધૂર-નૂનતા; આમી.

અધૂરપૂર્ણ વિ. અધૂર પૂરું કરનાર.

પિલુ પાને સંવાપે રે ભાપે બામણી-પાંદ.

અળા ઉપર રહે રે અધૂરપૂરો રે ચંદ.

પ્રિમાનંદ

અધૂરથા [હિં.] પુ. અ લોકોના હાથે અગ્નિ-દાસી થતા ખૂનમાંથી બચી ચપેલો મુસાફર.

અધૂર ૧. [સં. અધૂર] વિ. (હિંદી) અધૂર.

અધૂર નમ્મ = હાથે મળે.

૨. વિ. અરખું કરેલું.

૩. વિ. ખોડાખાલીવાળું.

૪. વિ. અમમ; અસ્થિર.

૫. વિ. નળણું; કુર્મજ.

૬. વિ. નાલાયક.

અધૂરિયું ૧. વ. મુલત પૂરી થવા પહેલાં અમલું બાગક; અધૂરે માસે અવતરેલું બચ્ચું.

૨. વિ. અધૂર અવવાળું; ધીરજ વગરનું.

૩. વિ. અધૂરું રહી ગયેલું; અપૂર્વ.

૪. વિ. અર્થહીન; અપ્રસંગીક.

અધૂરું ૧. [અર્થ (અર્થ) + ઊલું (ખાલી)]
વિ. અપૂર્વ; પાર નહિ પહોંચેલું; પૂરું નહિ
થયેલું; અસંપૂર્ણ.

અધૂરા પૂરા કરવા (હામ) = (૧)
અધૂરવના બાકી રહેલા દિવસ પૂરા કરવાને
છવડું; પીઠડું; પિલાડું. મંદવાડમાંથી એકું
ન થાય એટલે ઘણા રિવાજ પ્રાચીન વિશે
બોલતાં આ શિક્ષણોત્તર વપરાય છે. (૨)
મને કમને છવડું.

૨. વિ. અપ્રતીક્ષ.

૩. વિ. બોધ; કમ.

૧. અધૂરામાં પૂરું = ભણે કંઈ બાકી
હોય તેમ; અટકું તો થયું છે તેમાં વધારે.
૨. અધૂરો થકો હમમ = અપૂર્વ, અપ્રતી
હોય તે બિહાન કરે; થોડા જાનવાળને
અભિમાન થાય.

૪. વિ. ક્યાલવાળું; અપ્રકવ.

૧. અધૂરે આવડું = (૧) અધૂરે જન્મવું;
મુલત પૂરી થવા પહેલાં જન્મ થવો. (૨)
પાર નહિ જિતવું; અરધેથી જીતી પડવું.
(૩) મોસમ પહેલાં રૂઝ આવવાં.

૨. અધૂરે જવું = (૧) મર્જ થવો કે
પડવો; કસુવાવડ જવી. (૨) પાર નહિ
જિતવું; અરધેથી જીતી પડવું. (૩) બાંકી
પડવું; રોગાર્થ જવું.

૫. વિ. લૂટક; વચમાંથી ગયેલું; અંકિત.

અધૂરુંપધૂરું [અધૂરું (અર્થ) + પધૂરું
(અર્થ) એવડું ૧૫)] વિ. અપૂર્વ; અરધુંપરધું;
અધૂરું રહેલું.

અધૂરુંમધૂરું ૧. [અધૂરું (અર્થ) + મધૂરું
(મીઠું)] વિ. અધૂરું હોવાથી મધુર ભાવનું;
અપૂર્વ હોવાને લીધે અનંદ અપવું.

૨. વિ. પૂરેપૂરી મીઠાસ વગરનું.

અધૂર્નું [સં. અ (નહિ) + પૂર્ન (પુર્ણ)]
વિ. લુપ્તાર્થ વગરનું; અર્થ નહિ કરનાર;
પ્રામાણિક.

અધૂર્નરણ [સં.] પુ. (પુરાણ) એ નામનો
સર્વવંશી મધરાજનો આપ એવું બીજું નામ
અધૂર્નરણ હતું.

અધૂત ૧. [સં. અ (નહિ) + ધૂત (ધારણ
કરવ)] પુ. વિપ્લવાનાં હાનર નામ માટેનું
એક પૃથ્વી વચેરે ધારણ કરનારને જુડ તે
ધારણ કરનાર હોવાથી એટલે કે તે પોતે જ
સર્વના ધારક હોવાથી એટલે તેમને ધારણ
કરેલા નથી, માટે તે અધૂત કહેવાય છે.

૨. [સં. અ (નહિ) + ધૂત (ધારણ)]
વિ. ધાનમાં નહિ રહેલું; નિરંકુશ.

૩. વિ. નહિ ધારણ કરેલું.

૪. વિ. નિરાધાર અન્યમિત; આધાર વિનાનું.

અધૂતિ ૧. [સં. અ (નહિ) + ધૂતિ
(ધારણ)] જી. અધીરજ; અધીરાર્થ.

૨. [સં. અ (નહિ) + ધૂતિ (રિશ્ત)]
■. અસ્થિરતા.

૩. જો. આનુરતા.

૪. જો. ઉદ્દેગ; મનરાટ.

૫. [સં. અ (નહિ) + ધૂતિ (સુખ)]
જી. દુઃખ; સુખનો અભાવ.

૬. [સં. અ (નહિ) + ધૂતિ (ધૈર્ય)]
જી. નાહિમતપક્કું હિમત ન હોવાપક્કું.

૭. જો. અપ્રતા; અનિરોધિતપક્કું; અભિચાર.

અધૂટ ૧. [સં. અ (નહિ) + ધૂટ (હસ-
વડું)] વિ. અજ્ઞાન; અજ્ઞેય; અપ્રતિહત; ન
જિતાય એવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + ધૂટ (નિર્ધર)]
વિ. ક્ષણ; હિસા નહિ કરનાર.

૩. [સં. અ (નહિ) + ધૂટ (ન્યાયપોર)]
વિ. નમ; મર્ડ વગરનું; ન્યાય નહિ કરનાર.

૪. [સં. અ (નહિ) + ધૂટ (નિર્બળ)]
વિ. અજ્ઞાનીશ; અજ્ઞવાળું; સરમાન.

અધૂજ ૧. પુ. (પિતૃ) અટ્ટિ ભતનો ૧૬
અધૂરનો એક સમરવ વર્ણમેળ હંદ તેના રેક
અરધમાં તમ્બુ, નમ્બુ, નમ્બુ, નમ્બુ, નમ્બુ
અને લધુ આવે છે.

૨. [સં. અ (નહિ) + ધૂજ (હસવડું)]
વિ. અજ્ઞાન; કસવી ન લગાય એવું.

૩. વિ. ન્યાયપોર; મનર.

૪. [સં. અ (નહિ) + ધૂજ (વડ ધારવો)]
વિ. સરમાન; અજ્ઞવાળું.

અધેલી ૧. જી. અજ્ઞાન સરડીના રસમાં આવેલું
આદુ.

અધેક (અધિક) [સં. અર્ધ (અર્ધ) + આધુ
(આવરણ)] પ્ર. અધેકું (અર્ધ વધેલું)
વિ. અધેક; ત્રીસ વર્ષથી અગાઉક વર્ષની
વગરનું; ધડપણ અને જુવાની વચ્ચેનું; પ્રીત
ઉમરનું.

અધેનુ [સં. અ (અપ્રસરવ) + ધેનુ (નાવ)]
જી. હવ ન આપતી હોય એવી અવ.

અધેય ૧. [સં. અ (નહિ) + ધેય
(આસપવા એવું)] વિ. અધેય; અપ્રસરવાને
અવોમ; આન નહિ ધરવા એવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + ધેય (ધારણ કરવ
એવું)] વિ. ધારણ નહિ કરવા એવું; અધાર્ય.

અધેલા ૧. [હિ.] પુ. અરધો પૈસો; આસરે
આર દમડીની કિંમતનો ચંબાનો સિકો.

૨. પુ. સર્પની ભતનું એ નામનું એક નહિ
કરનાર તથા ધીમી ચાલનું જનરર. આ
પ્રાચી વાંચ એટલું લાંબું અને હામના ઠંઠા
એટલું અથવા તેથી ઠંઠું વિશેષ બહુ હોય
છે. એના અંગ ઉપર જન્મે અંગિગને ભંતરે
નંમડી જેવા લીટા હોય છે. તે વારંવાર
છલથી પોતાના હોઠ ચડે છે.

અધેલિયા ૧. [હિ.] પુ. અરધ ભામદાર.

૨. પુ. અરધ પૈસાની કિંમતની ચીજ.

અધેલિયો [અધેલી (અરધો રૂપિયો)]
પુ. અરધ ભામદાર; અર્ધ ભામ ધરાવનાર
પુરવ.

અધેલી ૧. [હિ.] જો. અરધી સોનામહોર.

૨. [સં. અર્ધ; પ્ર. અદ] જી. અરધો
રૂપિયો; અદ આનાની કિંમતનો રૂપનો સિકો.
અધેલા ન દે, અધેલી દે = આજે રૂપા
અને રસ્વાળ મોકળા.

૩. જો. જમીન ઉપર પથરાતી એ નામની
એક ભતની વનસ્પતિ.

૪. જો. નવડાંક; અધપાવ; શેરનો આકમો
ભાગ.

૫. જો. મિલકતનો અર્ધ ભાગ.

અધેલો [સં. અર્ધ; પ્ર. અદ] પુ. અરધો
પૈસો; હોઠ ખાઈની કિંમતનો લાંબાનો સિકો.

અધૈર્વ ૧. [સં. અ (નહિ) + ધૈર્વ (ધીરજ)]
જ. અસ્થિરતા; ઉતાવળ; ધીરજનો અભાવ;
અંચળતા.

૨. [સં. અ (નહિ) + ધૈર્વ (સ્વસ્થતા)]
જ. ઉદ્દેગ; આકુળતા; અમપણું.

૩. [સં. અ (નહિ) + ધૈર્વ (હિમત)]
જ. નાહિમતપક્કું.

૪. વિ. ઉતાવળિયું; અધીર.

૫. વિ. ઉદ્દેગવાળું; આકુળ.

૬. વિ. નાહિમત; હિમત વિનાનું.

અધૈર્વવાન ૧. [સં. અધૈર્વ (અધીરાઈ) +
વન (વન)] વિ. અધીર; આકળું; ધીરજ
વગરનું; ઉતાવળિયું.

૨. વિ. અવિચારી; મૂર્ખ.

૩. વિ. અસિત થનનું; અદક; દ્યુપટુ; અંચળ.

૪. [સં. અધૈર્વ (નાહિમતપણું) + વન
(વન)] વિ. બીજા; ક્રાંતર; હિમત વગરનું.

૫. વિ. વિચાર નહિ કરનાર; પતીજ નાંક
રાખનાર.

અધો ૧. પુ. (ચારણી) બાઈ.

૨. [સં. અધઃ] વિ. નીચું; નમતું.
ઉદરમાં અધો ભરતો જ્યાં રહ્યાં ત્યાં.

બાલ્ય

૩. વિ હમ્મકું; ઊતરતું

૪. જ. નીચે; નીચલી દશામાં; તલે.

અધોઅધ વિ. (કચી) અરધોઅરધ.

અધોક્ષ ૧. [સં. અધઃ (નીચે) + અધ (ઉદિવ)] પુ. ઈશ્વર; નાયકશ્વ. કેમકે તે ઉદિવાતીત છે.

તત્ત્વ હેતુ ધરીને પૂજ્ય લાગ્યો તે જન્મી
અધોક્ષ.

૨. [સં. અધઃ (જોતું) + અધ (ઉદિવ)]
વિ. જિતેન્દ્રિય.

૩. [સં. અધઃ (નીચે) + અધ (ધરી)]
વિ. ધરીની નીચે આવેલું.

અધોક્ષજ ૧. [સં. અધઃ (નીચું) + અધ (ઉદિવ) + જ (જન્મેલું)] પુ. ઈશ્વર; પરમાત્મા. કેમકે તે ઉદિવેથી ઊપજતા પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનનો વિષય જની સહજ નથી.

૨. [સં. અધોક્ષ (જિતેન્દ્રિય) + જન્ (પ્રગમ્ય)] પુ. જિતેન્દ્રિય પુરુષો (વસુદેવાદિ) થી કૃપ્યાદિ રૂપે જન્મ ધારણ કરનાર પરમાત્મા; જિતેન્દ્રિય પુરુષોને પ્રત્યક્ષ કરનાર પરમાત્મા.

૩. [સં. અધઃ (પૃથ્વી) + અધ (આકાશ) + જ (જન્મેલું)] પુ. વિષ્ણુના હજાર નામ માંહેનું એક. આકાશ અને પૃથ્વી વચ્ચે તે વિરાટ રૂપથી રહે છે, પોતાના સ્વરૂપથી કદી છોડ્યું જતા નથી, અને ઉદિવો અધોમુખી થવાથી એટલે કે ઉદિવોને આદ્ય તરફ વાગવાથી તેમનું જ્ઞાન આવ છે, માટે તે અધોક્ષજ કહેવાય છે.

૪. [સં. અધોક્ષ (ધરી નીચે આવેલું) + જન્ (જન્મેલું)] પુ. મીકુષ્ઠ. સહ્યાસુરને મારતી વખતે મારું કિયું વળી જતાં માથાની ધરી નીચે જાવી જવા છતાં તે સ્થાપત પાત્ર નીચગાથી હોડો ફરી નવો જન્મ થયો એમ માનવા લાગ્યા તેથી તે અધોક્ષજ કહેવાય છે.

અધોમ [સં. અધઃ (નીચું) + મ (જનાર)]
વિ નીચું જન્મ્યું; નીચલા જાગ તરફ જવા-વાળું.

અધોમ રક્તપિત્ત એ જામ વાટે જન્મ લોડી.

અધોમત ૧. [સં. અધઃ (નીચે) + મત (મથેલું)] વિ. ઊતરેલું; નીચે મથેલું.

૨. વિ. નરકમાં પડેલું.

૩. વિ. ખતિત; બેટ; અવનત.

અધોમતિ ૧. [સં. અધઃ (નીચું) + મતિ]
જો. નરકવાસ; અવમતિ; બૂતપોનિમાં પડતું તે; દુર્ગતિ.

૨. જો. નીચલા કે નીચલા જાગ તરફ જતું તે.

૩. જો. પડતી; પતન; અવનતિ.

૪. જો. પડતી હાથત.

અધોમતિશીલ [સં. અધઃ (નીચું) + મતિ + શીલ (સ્વભાવ)] વિ. નીચી મતિ કરવાના સ્વભાવનું; નીચે જન્મના વલણવાળું.

અધોમમન ૧. [સં. અધઃ (નીચે) + મમન (મતિ)] જ. અવનતિ; પતન; પડતી; દુર્દશા.

૨. જ. મુસ્તયાઈસ્તુને લીધે નીચે પડવાનો મુશ્કેલી; અધઃપતનશીલતા.

૩. જ. નરકમતિ; અવમતિ.

૪. જ. નીચે જતું તે.

અધોર્મક [સં. અધઃ (નીચે) + મક (માંક)]
જ. પડતી માંક નીચે જાડતી માંકની મૂંઝાંઝાવર.

અધોર્મકી [સં. અધઃ (નીચે) + મકિ (વક) + ઇન્ (વાકું)] વિ. નીચા વકવાળું.

અધોમામી ૧. [સં. અધઃ (નીચે) + મામિન્ (જનાર)] વિ. અવનતિ પામનાર; પડતીમાં આવનાર.

૨. વિ. નરકવાસી; નરકમાં પડનાર; દુર્ગતિમાં જનાર.

૩. વિ. નીચે જન્મ્યું.

વાપ્ત હવાનો અને વકવામી છે, જાત્રિ ઉપર જવાના સ્વભાવવાળો અને જન્મ અધોમામી છે.

નિમ્નવર્તમાર્થજ

૪. વિ. હમ્મકું; નીચ.

અધોમામીઅમ્ભપિત [સં. અધઃ (નીચે) + મામિન્ (જનાર) + અમ્ભપિત (સરીસાંબો એક ખાલો પ્રવાહી)] જ. (વેદ) અમ્ભપિત રોગનો એ નામને એક પ્રકાર. તેમાં મુદ્ધ વાટે અમ્ભપિત નામનો ખાલો રસ જહાર પડે છે. તરસ, ઘાસ, બેચુકિ, ચક્ર, કરીરે ચાલ નીચગાં, ખરસેલો અવવો વગેરે આ દરદનાં લક્ષણ છે.

અધોમીવ [સં. અધઃ (નીચે) + મીવા (મેક)] વિ. નીચી મેકવાળું.

અધોર્મક [સં. અધઃ (નીચે) + મક (મેક)] જો. અધોમનો એક તેનું ફળ નીચેથી ધંધાકર હોય છે.

અધોમનુ [સં. અધઃ (નીચે) + મનુ (મોક્ષ)] પુ. મોક્ષનો નીચલો જાગ.

અધોમ લુગો અધો.

અધોમિતું ૧. જ. કાંસાની ખડોળા મોની વાડી.

૨. જ. શેરડીના રસથી બેરલી કોડીમાંથી અરધો રસ કાઢી લેવાનું કામ.

૩. જ. શેરડીના રસની અરધી કોડી.

અધોટી ૧. [સં. અર્ધ (અરધું) + ઉત્થિત (ઉત્થાવ વધેલું)] જો. ઉદ્ધળીને ઉતારેલો ખમ્બ નહિ કરેલો શેરડીનો રસ.

૨. જો. શેરડીના રસમાં આદુ નાખી ઉદ્ધળી મધ જેવો કરેલો તે ખાવામાં અવનાશ્ય જેવો લાગતો એ નામનો એક પદાર્થ.

અધોક (અધોક) ૧. [અધ (અર્ધ) + રક (કોડું)] વિ. અધિક; પ્રીત; જુવાની પસાર કરી અધિક અવસ્થામાં આવતું.

૨. વિ. પીઠ; કરેલ; સમજી.

અધોરિતું (અધોરિતું) જ. કાંસાની નાની તાંસળી.

અધોરું (અધોરું) ૧. જ. મૂએલું દોર લઈ જઈ તેના બદલામાં દોરના માંસિકને ચમારે આપેલું આમળું.

૨. વિ. દોર જેવું; અમુસમળું.

અધોતું ૧. [અર્ધ (અરધું) + ધોતિયું (ધવાડું)] જ. જરી મથેલું કપડું.

૨. વિ. જીર્ણ; ધવાડું મથેલું; વપરાઈને હાલવા આવેલું; જરી મથેલું.

૩. [સં. અ (નહિ) + ધોત (ધોયેલું)]
વિ. નહિ ધોયેલું; જેણે નહિ ઊતરેલું; પહેરેલું ખમ્બ નહિ ધોયેલું.

અધોદષ્ટિ ૧. [સં. અધઃ (નીચે) + દષ્ટિ (નજર)] જો. નીચી નજર; નીચે જમીન તરફ જોતું તે.

૨. જો. (યોગ) હૃદયમાં આદમાનું જ્ઞાન ધરતી વખતની એક સ્થિતિ. તેમાં ઉદિવોની અહિંમતિ રોકી નાકના ટેરવા ઉપર નજર સ્થાપવામાં આવે છે.

૩. વિ. નીચે જોનાર; નીચે નજર રાખનાર.

૪. વિ. (યોગ) ચોગ્યાસ કરતી વખતે નાકના ટેરવા ઉપર નજર રાખનાર.

અધોદેશ ૧. [સં. અધઃ (નીચું) + દેશ (જાગ)] પુ. નીચલો જાગ.

૨. પુ. નીચેનું સ્થાન; નીચેની જગ્યા.

અધોદ્ધાર ૧. [સં. અધઃ (નીચું) + દ્ધાર (ધારણું)] જ. મગદાર; મુદ્ધ.

૨. જ. મોનિ.

અધોધ ૧. [સં. અધઃ (નીચું) + અધઃ (નીચું)] વિ. ઊતરતું તે વધુ ઊતરતું; નીચે તે નીચે ઊતરતું.

૨. જ. નીચે ને વધુ નીચે તો ને તમે; હાંધું.

અધોધારણ છી. (યોગ) પંચસાધારણ-મુદ્રામાંની એ નામની એક; પાર્શ્વધારણ.

અધોધારવંતી છો. (ન્યાય) અનવસ્થાના એ પ્રકારમાંનો એ નામનો એક.

અધોધારવંત્યનવસ્થા [સં. અધોધારવંતી (પૂર્વ-પૂર્વ સ્થિતિના પ્રવાહમાં નહિ અટકતી) + અન-વસ્થા (છોડે ન આવે એવી સ્થિતિની પરંપરા)] છી. (ન્યાય) અનવસ્થા નામના દોષના એ પ્રકારમાંનો એ નામનો એક. અપ્રમાં પૂર્વપૂર્વ સ્થિતિનો પ્રવાહ કોઈ જગ્યાએ અટકતો નથી.

અધોધિક [સં. અધ (અરધું) + અધિક (વધારે)] વિ. અરધથી વધારે.

દ્વિતીય પિંડ ૪૪૬ને ૨૨૪ વડે ભાગતાં ૨ પૂર્ણાંક અને અધોધિક અવધવત્ત્વ્ય લખિ આવે. પુરાતત્ત્વ

અધોનત [સં. અધ: (નીચે) + નત (નમેરું)] વિ. નીચું નમેરું.

અધોનતાંશ [સં. અધ: (નીચે) + નત (નમેરું) + અંશ (વસ્તુનો કોઈનો ભાગ)] પુ. (મણિત) અધોનતિ; કોઈ પણ પદાર્થ જોનારની આંખ કરતાં નીચેની સપાટી ઉપર હોય તો તે પદાર્થને આંખ સાથે જોડનારી સુરેખા આંખમાંથી પસાર થતા ક્ષિતિજ સમાંતર તલ સાથે જે ખૂણો કરે તે; ક્ષિતિજ સમાંતર તલ બરાબર દૃષ્ટિ રાખ્યા પછી તે પદાર્થને જોવાને જોડે એ અંશ નીચી નમે તેટલા અંશનો ખૂણો; 'એમલ ઓવ પ્રિઝેશન'.

અધોનતિ ૧. છી. અધોનતાંશ 'એમલ ઓવ પ્રિઝેશન'.

૨. [સં. અધ: (નીચે) + નતિ (નમ)] છી. નીચા વળી કરેલું નમન.

અધોનાપિત ૧. [સં. અધ: (હલકું) + નાપિત (વાર્ધ)] ક. એ નામની એક અતિનું માધ્યસ.

સાચિય સીને નિલાદ પુરુષના સંબંધથી અધો-નાપિત થાય છે. સુવસંહિય

૨. વિ. એ નામની એક અતિનું.

અધોનિર્ભયક [સં. અધ: (નીચે) + નિર્ભ-યક (હાજાર)] વિ. (વિદ્યાન) નીચેની તરફ હળ દેનાર.

અધોપમા [સં. અધ: (હલકું) + ઉપમા (સરખામણી)] છી. હલકા પદાર્થ સાથેની સરખામણી.

અધોપર [અધ (અધ) + ઉપર (પર)] જ. અધવચ્ચે; અરધી ઉમરે જતાં.

નિચ્છરાનું અધોપર લર હાંધું = અરધી ઉમરે રાંધો.

અધોપહાસ ૧. [સં. અધ: (નીચેનો ભાગ એટલે ચંદન) + ઉપહાસ (લેડાજી કર્ક)] પુ. સમોચ.

૨. [સં. અધ: (નીચેનો ભાગ) + ઉપહાસ (મસરી)] પુ. એના મુલ ભાગ સંબંધી હાંધી.

અધોર્નિદુ [સં. અધ: (નીચેનું) + નિદુ (રપકું)] ક. માથાની સીધી લીટીએ નીચે આગે પાડું નિદુ; પગની નીચેનું નિદુ; અધ-સ્થિતિક.

અધોભવ [સં. અધ: (નીચે) + ભવ (જન્મ)] પુ. નરકમાં થતો જન્મ; નરકમાં અવતાર.

અધોભામ ૧. [સં. અધ: (નીચેનું) + ભામ (જન્મ)] પુ. તળિયું તલ. ૨. પુ. નીચેનો ભાગ.

અધોભાગી [સં. અધ: (હલકું) + ભાગ (નસીબ)] વિ. કમનસીબ; કુલાંતી.

અધોભાગ્ય [સં. અધ: (હલકું) + ભાગ્ય (નસીબ)] ક. કુલાંત્ય; કમનસીબી; બદ-બખ્તી.

અધોભુવન [સં. અધ: (નીચું) + ભુવન (જગત)] ક. ખતાગ; નામસોહ; ઠંડ નીચેનો લોક.

અધોભૂમિ ૧. છી. તેપથપદ્મ; નાદકલાળા માંહેનો વેલ સજ્જાનો ભાગ; નીચેનું વેલસ્થાન.

૨. [સં. અધ: (નીચેનું) + ભૂમિ (જમીન)] છી. ખતાગ; નીચેની જમીન.

૩. છી. (જુઓ) પૃથ્વીની સપાટી નીચેની જમીન; સપાટી અને તળિયા વચ્ચેની જમીન.

૪. છી. ભૌતગણિત.

અધોભોમ જુઓ અધોભૂમિ.

અધોભૌમિક ૧. [સં. અધ: (નીચેનું) + ભૌમિક (જમીનનું)] વિ. જમીનની નીચેનું; જમીનની નીચે આવેલું.

૨. વિ. ખતાગનું; ખતાગ સંબંધી.

અધોમર્મ ૧. ક. મુદ્ધ.

૨. [સં. અધ: (નીચું) + મર્મ (એમન અંત)] ક. મોનિ.

અધોમસ્તક ૧. [સં. અધ: (નીચું) + મસ્તક (મથું)] ક. નીચું માથું.

૨. વિ. નીચે નમાવેલ માથાવાળું.

૩. જ. ઊંચે માથે; નીચે માથે.

અધોમાર્ગ ૧. પુ. અનીતિનો રસ્તો.

૨. પુ. મુદ્ધ.

૩. [સં. અધ: (નીચું) + માર્ગ (રસ્તો)] પુ. જમીનની અંદર કરેલ રસ્તો; સુરંગ.

અધોમુખ ૧. પુ. વિષ્ણુ.

૨. ક. એ નામનું એક નરક.

૩. [સં. અધ: (નીચું) + મુખ (મહેરો)] ક. જાવની કરતી વખતે કરાતા ૨૪ અંક-વિન્યાસ એટલે સરીરના મરોઝ મહિનો એ નામનો એક. જુઓ માયમીમુદ્ધ.

૪. ક. નીચું જોઈ રહેવું તે; જમીન તરફ રાખેલી નજર.

૫. [સં. અધ: (નીચું) + મુખ (મો)] ક. નીચું મો; નમાવેલું માથું.

જો અધોમુખે કરે પૂજાપાલ. પ્રિમાર્નક

૬. [સં. અધ: (નીચે) + મુખ (ઉપરનો ભાગ)] ક. માથું હમાવવાના નવ પ્રકાર-માંનો એ નામનો એક; માથું નીચે રાખવું તે.

૭. વિ. ઊપું; ઊભડું; મોકું નીચે હોય એવું.

૮. વિ. ખિત; ઊઘસ.

૯. વિ. (અભોતિષ) નીચી અતિવાળું.

પૂર્વોક્તિનું, પૂર્વોક્તિ, પૂર્વોક્તિપદ, અમલેખા, બસ્ટી, કૃતિમ, પૂજ, મયા અને વિદ્યાના એટલાં નક્કરો અધોમુખ અલુવાં. રાજવલ્લભ

૧૦. વિ. નીચું મો રાખી રહેલું; નીચી નમા-વેલી અરજનવાળું.

૧૧. જ. ઊંચે માથે.

અધોમુખ હરિ કમ રહે, કોઈ એક વીરસે ભવરૂં. પ્રિમાર્નક

૧૨. જ. નીચે મોઢે; જમીન તરફ મોકું હોય એવી રીતે.

અધોમુખતા ૧. [સં. અધ: (નીચે) + મુખ (મોકું) + તા (પદ)] છી. ખિતતા; ઊઘસીનપદ્ધત્.

૨. છી. દીનતા; નમ્રતા.

૩. છી. નીચે નજર રાખવી તે.

૪. છી. સરમાઈ જવાપદ્ધત્.

અધોમુખી [સં. અધ: (નીચે) + મુખ (મોકું) + ઈ (નારીબલિનો પ્રલય)] છી. તે નામનો એક એક; મોહિષ્ઠી; મળજીમી.

અધોમુખું ૧. [સં. અધ: (નીચે) + મુખ (મોકું)] વિ. નીચું મુખ કરેલું.

૨. વિ. સરમાવેલું; લંબિત.

અધોર્થ ૧. જ. અજવાનસ કમનું વાંકી નળી વાળું મંત્ર કે વાસણ; સંધાનવાન.

અધ્યર

અધોવાઓતરગમન [સં. અધ: (નીચે) + વામ્ય (દક્ષિણ) + ઉત્તર (ઉપર) + ગમન (જવું તે)] જ. અધોવાઓતરગમન ઉપર આવવું તે; નીચેના વાઓતરગમન ઉપર આવવું તે; 'હોમર દાન્ટિડ'.

અધોવાઓતરગમન [સં. અધ: (નીચે) + વામ્ય (દક્ષિણ) + ઉત્તર (ઉપર) + ગમન (જવું તે)] જ. વાઓતરગમનો સ્થિતિની નીચેનો ભાગ; 'હોમર મીડીસન'.

અધોરક્તપિત્ત [સં. અધ: (નીચે) + રક્ત-પિત્ત (રક્ત નળી સેત)] પુ. મુઘમાંથી થોડી નીકળવાનો એક રોગ.

અધોરેખાંકિત [સં. અધ: (નીચે) + રેખા (લીટી) + અંકિત (નિશાનીવાળું)] વિ. નીચે લીટી કરેલું; અધોરેખિત.

અધોરેખિત ભુઓ અધોરેખાંકિત.

અધોર્ધ્વ [સં. અધ: (નીચે) + ધર્ધ્વ (ઉપર)] જ. નીચે ઠાંચે.

અધોર્ધ્વ એમ ત્રીપદ સ્થાપ.

પણ સારે આપણું કામ.

દવારામ

અધોર્ધ્વ ૧. [સં. અધ: (નીચે) + તલ (તળિયું)] જ. પર્વતની તળેટી.

૨. જ. પર્વતની તળેટી પાસેનો પ્રદેશ; પહાડી તળેટી પાસેનું મેદાન.

અધોર્ધ્વન [સં. અધ: (નીચે) + ધર્ધ્વન (ઓળંગવું તે)] જ. (અધોર્ધ્વ) મુવમસ્ત્ય નામના તારાના ક્રમમાં મુવમ્મી કાળી બાળુથી જમણી બાળુએ જઈ મધ્યાહ્નરત્ને ઓળંગી જવું તે ઓચરથી ૭ મહિના સુધી રાત્રે અને ત્યારે મુવમસ્ત્ય મુવમ્મી નીચેથી, કાળેથી જમણી જઈ મધ્યાહ્નરત્ને ઓળંગી જાય છે. એ સંપ્રત્તને અધોર્ધ્વન કહે છે.

અધોર્ધ્વ ૧. [સં. અધ: (નીચે) + ધર્ધ્વ (ઉપર)] પુ. ઓળંગો; દિવાલની સંમુખ સીધાઈ માપવાનું એ નામનું કદિયનું એક સાધન. જોનાને ઘેરી બાંધવામાં આવેલી હોય છે અને તે દિવાલ પાસે જટાયવાથી દિવાલ મહિનો દોષ તરત અધ્યર્ધ આવે છે.

૨. પુ. પાણીની ઉગ્રાઈ માપવાનું સાધન.

૩. [સં. અધ: (નીચે) + ધર્ધ્વ (ઉપર સીધી લીટી)] પુ. (તલિય) પાસેના અને ખૂણા સરખા થાય એવી રીતે એક સીધી લીટી ઉપર ખેંચી બીજી સીધી લીટી; એક સીધી લીટી ઉપર કદખૂણે ઘેરેલી બીજી સીધી લીટી.

અધોલોક ૧. પુ. (જોન) નિમ્નલોકથી એટલે કે અધ્ધલોકથી નીચેનો પ્રદેશ; જમન-

પતિ, વધુવંતર તથા નારકીકવના વસવાટ-વાળો ભાગ.

૨. પુ. નામલોક; પૃથ્વીની નીચેનો અપેક્ષ પ્રદેશ; નીચલી દુનિયા; પાતાળ.

૩. [સં. અધ: (ઉપર) + લોક (જગત)] જ. જ. જ. ઉત્તરથી પશ્ચિમમાં માણસ.

૪. [સં. અધ: (નીચે) + લોક (માણસ)] જ. જ. જ. પાતાળવાસી જનતા.

અધોવદન ભુઓ અધોમુખ.

અધોવર્તી [સં. અધ: (નીચે) + વર્તિન (રહેનાર)] વિ. નીચે આવેલું; નીચેનું; નીચેની બાજુએ રહેલું.

અધોવાય [સં. અધ: (નીચે) + વાત (વાયુ)] પુ. અપાનવાયુ; અધોવાયુ.

અધોવાયવરોધોદ્યવર્ત [સં. અધ: (નીચે) + વાત (વાયુ) + અવરોધ (અડચણ) + ઉદ્યવર્ત (પેદમાં જોલો ચડવાનો રોગ)] પુ. અધોવાયુનો વેગ રોકવાથી થતો ઉદ્યવર્ત નામનો રોગ. એટલે કે પેદમાં વાયુનો જોલો ચડવાનો રોગ. આમાં મગમૂલ રોગર્ષ આદરો ચડે, મુઘ, મૂત્રસય અને સિંધેદિયમાં પીડા ઝેપળે તથા બાકી વડે પેદના કેટલાક રોગ થાય.

અધોવાયુ [સં. અધ: (નીચે) + વાયુ (વાયુ)] પુ. મુઘ વાટે નીકળતો પવન; અધોવાય; અધોવાયુ.

અધોવાયો ૧. [સં. અધ: (નીચે) + વાયુ (વાયુ)] પુ. મામાં ભાડે ફેરવનાર પુરુષ; ભાડુતી અધોવાયો.

૨. પુ. ઘેરનો વેપારી.

અધોવાહિની ૧. [સં. અધ: (નીચે) + વાહિની (નદી)] જો. દેશના નીચેના પ્રદેશમાં આવેલી નદી.

૨. જો. હવેથી નીચેના ભાગમાં આવેલી થોડીની નદી.

૩. [સં. અધ: (નીચે) + વાહિની (વહેનારી)] વિ. જો. નીચેના ભાગમાં વહેનારી.

અધોવાહિયો [સં. અધ: (નીચે) + વાયુ (વાયુ)] પુ. માલ ઉપાડનારો; હમાલ; મજૂર; હેલકરી.

અધોવાહી ભુઓ અધોવાહિયો.

અધોવિકટ [સં. અધ: (નીચે) + વિકટ (વિશાળ)] વિ. જીત વિનાનું; ખુશ.

અધોવૃત્ત [સં. અધ: (નીચે) + વૃત્ત (ગોળ)] પુ. (વિશાળ) મહાભૂમિનો મુખ્ય ભંધ. તે પ્રાચુમ્મિદી ઉદરપ્રાંતી બાજુએ આવેલો

છે અને તે પોતાની ફરકે અધોવૃત્તી નાના મહાભૂમિ બોજાઓની સાથે જોડાયેલો છે.

અધોવેદન [સં. અધ: (નીચે) + વેદન (બળ)] જ. નીચે બાંધેલું બંધન; નીચેની બાજુનું પદ.

અધોવેદ્યો ભુઓ અધોવાયો.

અધોવ્યતિક્રમ [સં. અધ: (નીચેની દિશા) + વ્યતિક્રમ (મળતી મથાંઠા લોડવાની દોરણ)] પુ. (જોન) આવના છૂટા જાણુવતનો એ નામનો એક અતિશય દોષ; નીચેની દિશામાં જવાનું પ્રમાણ નહોતું થઈ પછી તેનો મોહવશ થઈ કરેલો ભંધ.

અધોળ ૧. [સં. અધ: (નીચે) + તોલ (વજન)] પુ. નવડાંકનો અરધો ભાગ; શેરના સોગમા ભાગ જેટલું વજન; બંગાળી શેરનો જતીસમો ભાગ; આસરે એક ઓંમ; સાડાચાર પિંચાચાર અથવા અઠી રૂપિયાભારનું વજન.

૨. વિ. અઠી રૂપિયાભાર જેટલું; શેરના સોગમા ભાગ જેટલું; બંગાળી શેરના જતીસમા ભાગ જેટલું.

અધોળિયું ૧. [અધોળ (અઠી રૂપિયાભાર)] જ. અઠી રૂપિયાભારનું તોલ.

૨. જ. અઠી રૂપિયાભારનું માપિયું.

અધોળી ૧. [અધોળ (અઠી રૂપિયાભાર)] જો. અઠી રૂપિયાભારનું તોલ; અધોળ જેટલું વજન.

૨. જો. અધોળ માત્ર તેવું વાસ્તવ્ય; અધોળ માપની કુલડી; પળી.

અધોળું [અધોળ (અઠી રૂપિયાભાર)] જ. અઠી રૂપિયાભારનું તોલ.

અધોશુક ૧. [સં. અધ: (નીચે) + અંશુક (ઝીલું કપડું)] જ. અસ્તર; અંદરનું પદ.

૨. જ. નીચેનું કત. જેમકે, ધોતી, પાકળમો.

અધોડી (અધોડી) ૧. [હિ.] જો. જોડાનાં તળિયાં, કોમ વગેરેમાં વપરાતું બહુ સામકું.

૨. જો. હાંદો; બહુ, મોટું પેટ.
અધોડી તણાવી = બહુ ખાવાથી પેટ તણાવું અથવા ફાટુંફાટું થવું.
૩. જો. મરી મેથેલી બેસતું અરખું અમકું.

અધોડી અસ્તર (અધોડી અસ્તર) [હિ.] જ. દેશી પતરખામાં અંદરના ભાગમાં વપરાતું અસ્તરનું સામકું.

અધોન ૧. [હિ.] વિ. અરધા મણનું.

૨. વિ. અરધોઅરધ.

અધ્યર ૧. [સં. અ (નહિ) + ધૃ (ધારણ કરવું)] વિ. અધ્યર વિનાનું; ટેક વગરનું.

૨. વિ. અપરાધી.
૩. વિ. દ્વિતર; બિયું.
૪. વિ. આક્રમ; અગ્રાચેદ્ય.
૫. જ. અધાર વિના; રેખ વગર.
૬. જ. બિયે; અંતરીક્ષમાં.

૧. અધર ઊપવતું = (૧) અપ્રમાણિતની દરમર ક્યાં વગર પેસો પચવી પાડવો. (૨) ઉપાડી બેસું; કોઈ જાણે નહિ તેમ ચોરી થેતું અથવા ઠેકાણે કરી દેતું. (૩) કામ ક્યારે અને કેવી રીતે બન્યું તે કોઈ ન જાણે તેવી રીતે તે કામ બીજાની મદદથી કરી થેતું. (૪) અપાવતું; સીધો જવાન નહિ આપવો; ઉપાડી જવાન આપવો. (૫) મશ્કરી કરવી; મૂર્ખ બનાવવું.

૨. અધર ઊપવતું = (૧) આકાશમાં ઊપવતું. (૨) કાલે તેમ વર્તવું; બીજાના અભિપ્રાયની દરમર ન કરવી.

૩. અધર કામ કરવું = ઉપરઉપરથી કામ કરવું.

૪. અધર ખાતું-પીતું = મોઢાને કામ આકાશ વગર ખાતું-પીતું.

૫. અધર ગ્રીલી થેતું = કાંચેથી આવતી વસ્તુને તે જમીનને આડે તે પહેલાં પકડી થેવી.

૬. અધર ને અધર માણતું-રહેતું = (૧) કર્વમાં ને કૂપમાં રહેતું; ઉદત થતું. (૨) બીજાની દરમર ક્યાં વિના વર્તવું.

૭. અધર ને અધર રાખવું = (૧) ક્રી-કામ નેસવા ન દેતું; નિરાત વળવા ન દેવી; કામમાં જ એથી રાખવું. (૨) કામ લડાવવાં; ઉમળકાગેર લક્ષી સંજ્ઞાન રાખવી.

૮. અધર ને અધરથી જવાન દેવો = (૧) તપાસ ક્યાં વગર ઉત્તર આપવો; ચોકસાઈ ક્યાં વિના જવાન દેવો. (૨) આરોગ્ય જવાન આપવો.

૯. અધર મજનું = મજા ખસી ગયેલું; માંકું.

૧૦. અધર માણું કરવું = મજરીમાં મહાભયું; કોઈને અણુકરવું નહિ; મદાંધ થઈને રહેવું.

૧૧. અધર મૂકવું = કોઈ જાગત પૂરી થવા પહેલાં વચ્ચેથી પકડી મૂકવી.

૧૨. અધર રહેવું = (૧) આધાર વગર અથવા હવામાં રહેવું. (૨) ઉત્પામાં રહેવું; ક્રિતમાં રહેવું. (૩) ખાવેલું જઠરમાં ઠેકાણે ન પાડવું. (૪) બીજાના અભિપ્રાયની પરવા ક્યાં વગર વર્તવું.

૧૩. અધર રાખવું = કામ ન કરવું; ઉપરપકે રાખી મૂકવું.

૧૪. અધર લટકવું = (૧) અલગ રહેવું; સંલગ્નમાં રહેવું. (૨) અસ્થિર રહેવું-જવ અધર લટકવો. (૩) આપણાપણ મૂવું. (૪) આધાર વગર રહેવું; લગ્નપત્ન રહેવું. (૫) અસાનો બંધ થવો. (૬) ધંધારોગ્યાર વગર રહેવું. (૭) પડુંપડું થાવ એવી અધર હાલતમાં સડવું. (૮) કાંઈએ લટકવું. (૯) મુકરર ઠેકાણા વગરનું હોવું.

૧૫. અધર શ્વસે ખાતું = ઉત્તરગમી જમવું.

૧૬. અધરથી લકો થેતું = (૧) ઉપરથી ક્યાં ક્યાં થેતું. (૨) કોઈનું કહેલું પદ સમજાવ વગર જવાન વાગવો.

૧૭. અધરના અધર આપવા બેતું = કોઈની નજર ન પડી સો તેમ આપવા બેતું.

અભ્યસનોમાલ ૧. વિ. અધરવું.

૨. વિ. અસ્થિર; અચોક્કસ; ઠેકાણે પાડા વગરનું; અવલમ.

અધરતાલ રાખી મૂકવું = (૧) ઠેકાણે પાડા વગર પડી રહેવા દેવું. (૨) કિસાન-માં લીધા વગર ઉપરપકે રાખી મૂકવું.

૩. વિ. અમેશન વગરનું.

૪. વિ. આધાર વગરનું; નિરાધાર.

૫. વિ. ચોક્કસ ખાતે જમા ક્યાં વગરનું; ઉપરપકે રાખેલું.

અધરપધર [અધર + પધર (અધરનું બેવડું રૂપ)] જ. રેખ વગર; અધાર વિના; સવ અધર.

અધરિયાં જ. જ. જ. અપાડા; અવવા વિનાની વાતો.

અધ્યાન [સં. જા (નહિ) + આ (જવન ક્રિયા)] પુ. એ નામનો એક જાતનો પેદ આપરી જવાનો રોમ આમાં જાયોવાણુ છૂટવો બંધ થઈ પેદ પૂલી દરદ થાવ છે.

અધ્યા ૧. [સં. અધિ (ઉપર) + અણ (પરી)] પુ. અધિસર; મુખી; પેલાર; મુખીમ.

૨. [સં. અધિ (ઉપર) + અણ (આંખ)] પુ. ઉપરી અધિધરી; નિચમ; અવસ્થાપક; વહીવટકર. એમી, કોષાધ્ય, ન્યાયાધ્ય, ધર્માધ્ય.

૩. પુ. એ નામનો એક એક; દ્વિરિક.

૪. પુ. દેવરેખ રાખનાર પુરુષ.

૫. પુ. નજરોનજર કામ એમેલું હોય એવો સાધી.

૬. પુ. નિરોધક; મુખ્ય કાર્યકર; સુમનસાર; પ્રવર્તકચારી.

૭. પુ. પ્રમુખ; સભાપતિ; સરનરીન.

૮. પુ. સ્વામી; માલિક.

૯. [સં. અધિ (નામ) + અણ (સાનેદિય)] વિ. ઉદ્વિગમ; ગોચર.

૧૦. [સં. અધિ (નામ) + અણિ (આંખ)] વિ. દસ; એક સમય એવું; પ્રલય.

૧૧. [સં. અધિ (પાસે) + અણિ (આંખ)] વિ. નજર આમળું; સમસ; રમક.

અધ્યાકાશ ૧. [સં. અધ્ય (ઉપરી) + તા (પત્ન)] જો. ઉપરીપત્ન; અધ્યપત્ન.

૨. જો. પ્રમુખપત્ન.

૩. જો. સ્વામીપત્ન; માલિકી; ધણીપત્ન.

અધ્યાકાપક [સં. અધ્ય (પ્રમુખ) + પક (કાળે)] જ. પ્રમુખપક.

અધ્યાકાર ૧. [સં. અધિ (મુખ્ય) + અકાર (કાર)] પુ. મુખ્ય અકાર; ઓકાર; પ્રમુખ.

૨. [સં. અધિ (સંખ્યા) + અકાર (કાર)] વિ. અકાર સંખ્યા.

૩. [સં. અધિ (હઠ અકાર) + અકાર (કાર)] જ. અકારની હઠ અકાર; સંખ્યા ન વર્ધવી સમતું.

૪. જ. અકારક; અકારેઅકાર.

અધ્યાકારશાન ભુખો અધ્યાપક.

અધ્યામિ ૧. [સં. અધિ (પાસે) + અમિ (એ નામને દેવ)] જ. વિવાહ સમયે અમિની સાક્ષીએ જવાને તેના પિતરપણ તરફથી અપાયેલું ધન; છમાંના એક પ્રકારનું ભીષન.

૨. [સં. અધિ (ઉપર) + અમિ (દેવતા)] જ. જમપ્રસન્ને કરેલ અમિ ઉપર.

અધ્યાધિદેવ [સં. અધિ (અધિ) + અધિ-દેવ (વિસ્તાર)] પુ. લકો તિરરમર; લાકું અપમાન.

અધ્યાધિદેવ [સં. અધિ (અધિ) + અધિ (ઉપર) + દેવ (અપરાધ)] પુ. (કૈન) ઉદ્વમ દેવના કોળ બેઠ માંહેનો એ નામનો એક.

સંખ્યા સાધુને આવવા દેખી તેને આવવા ખાત અપણા માટે જૂલે મૂલે અધણ તથા ચોરેલ ચોખામાં વધુ અધણ તથા ચોખા અથવા અથવા અપણાથી બિજાન તેવા ન સાવ ત્યાંથી ધર્મક્રમને જાણે સાધુને દોષી જાણવા તે અધ્યાધિદેવ. પિટલદિ અધિધાર

અધ્યાકન ૧. [સં. અધિ + ક (અભ્યાસ કરવો) + અન (કિયાવાચક પ્રત્યય)] જ. અભ્યાસ; જાણવું તે; પાઠ; પરિચીલન.

૨. જ. (મીમાંસા) અર્થ સાધે અક્ષરની સમજણ.

૩. જ. શુભે ઉચ્ચારેલાં વાક્ય પાછળથી સિધ્ધ બોલે તે; વેદપાઠની પાઠ.

૪. જ. શુભે શ્રુતિથી યાજ્ઞર્થેનું યાન.

૫. જ. આકલ્પનીય છે કહેતાં એ નામનું એક.

૬. જ. (વેદાંત) માત્ર અક્ષરનો ખડ.

૭. જ. સ્મરણ; વાદ કરવું તે.

અધ્યયનક્રમ [સં. અધ્યયન (અભ્યાસ) + ક્રમ] પુ. અભ્યસનો-અભ્યાસનો ક્રમ.

અધ્યયનવિધિ [સં. અધ્યયન (અભ્યાસ) + વિધિ (સાક્ષી આપા)] પુ. વેદાભ્યાસ કરવાની રીતે કરેલી આદ્ય.

અધ્યયનવિભાગ [સં. અધ્યયન (અભ્યાસ) + વિભાગ (વર્ગ)] પુ. અભ્યાસમાં મહદ્વપ બેવાનાં પુસ્તાકોનો ભાગ; અક્ષરમંથનવિભાગ.

અધ્યયનવૃત્તિ ૧. [સં. અધ્યયન (અભ્યાસ) + વૃત્તિ (ક્રમ)] જી. અભ્યસની ક્રમ; અભ્યાસની વૃત્તિ.

૨. [સં. અધ્યયન (અભ્યાસ) + વૃત્તિ (શ્રુતિનનો ક્રમ)] જી. વિદ્યાર્થીને ઉત્તેજન અથવા મહદ્વપ અભ્યાસી રક્ષા; સિધ્ધ-વૃત્તિ; વિદ્યાવેતન.

અધ્યયનમત [સં. અધ્યયન (અભ્યાસ) + મત (દીપ્ત)] જ. યાન માટે સિદ્ધાર્થનો આધારને ધરેલાં વખતનો વાસ. અથ અધ્યયનનો વખત આપણે અભ્યાસી સુદ પાંચમ અથવા પૂનમને દિવસે વેદાધ્યયનનો પ્રારંભ કરવામાં આવતો.

અધ્યયનશાળા [સં. અધ્યયન (અભ્યાસ) + શાળા (મહા)] જી. અભ્યાસશાળા; નિશાળ.

અધ્યયનશીલ [સં. અધ્યયન (અભ્યાસ) + શીલ (સ્વભાવપણું)] જી. અભ્યાસના ચોખવાળું; અભ્યાસમાં મહદ્વપ રહેનાર.

અધ્યયનશીલતા [સં. અધ્યયન (અભ્યાસ) + શીલ (સ્વભાવપણું) + તા (પણું)] જી. અભ્યાસીપણું.

અધ્યયનાભાવ [સં. અધ્યયન (અભ્યાસ) + અભાવ (ન હોવાપણું)] પુ. અભ્યાસ ન કરવો તે; ન અભ્યાસીપણું.

અધ્યર્થ ૧. પુ. પ્રાણવાયુ. તે બધાને ધારણ કરનાર અને વધારનાર છે.

૨. [સં. અધિ (વધાર) + અર્થ (અર્થ)] જી. દેહ.

અધ્યર્થક [સં. અધિ (વધાર) + અર્થ (અર્થ)] પુ. (વેદ) એ નામનો એક

રોગ. અર્થ એક વાર અર્થક રોગ અને હોય તે જ અર્થ પર દીપ્તિ તે જાણ તેને અધ્યર્થક કહે છે.

અધ્યવસાન ૧. [સં. અધ્યવસો (અભ્યાસ)] જ. (અભ્યાસ) એક વસ્તુ બીજી વસ્તુમાં બળી અથ એવી બાતનો જે વસ્તુનો એકાગ્રતા તાદાત્મ્ય તદ્દપણ.

૨. જ. ખંત; અભ્યાસ ઉદ્યોગ; ઉત્સાહ.

૩. જ. હેતુ; અંત; સમાપ્તિ.

૪. [સં. અધ્યવસો (નિશ્ચય કરવો)] જ. નિશ્ચય; ક્ષાપ.

૫. [સં. અધ્યવસો (પ્રયત્ન કરવો)] જ. પ્રયત્ન; કશિષ્ઠ.

અધ્યવસાય ૧. [સં. અધ્યવસો (પ્રયત્ન કરવો)] પુ. ખંત; અભ્યાસ ઉદ્યોગ અધિવંત પરિશ્રમ; અવસાય; ઉત્સાહ.

૨. પુ. ધંધો; ઉદ્યમ.

૩. પુ. નાદબાજી તેવીજ અર્થકરમાંનો એ નામનો એક.

૪. [સં. અધ્યવસો (નિશ્ચય કરવો)] પુ. નિશ્ચય; ક્ષાપ.

૫. પુ. (કૌન) મનોરુચિ; મનુ વચ્ચ.

૬. પુ. જન; કોશિષ્ઠ.

૭. પુ. (અભ્યાસ) વિષયનું નિયમણ કરીને વિષયનું અભ્યાસન.

અધ્યવસાયક [સં. અધ્યવસો (નિશ્ચય કરવો)] જી. (વેદાંત) નિર્ધારક; નિશ્ચય કરનાર.

અધ્યવસાયમૈત્રુન [સં. અધ્યવસાય (નિશ્ચય) + મૈત્રુન (મિત્ર)] જ. ભોગ્યુદિધી સ્ત્રી મેગવવાનો નિશ્ચય.

અધ્યવસાયી ૧. [સં. અધ્યવસાયિન] જી. ઉદ્યોગી; ઉદ્યમી; સતત ઉદ્યોગ કરનાર; પરિશ્રમી; ખંતીય; ઉત્સાહી.

૨. જી. નિશ્ચયજનું.

૩. જી. પ્રયત્ન કરતું; મયતું.

અધ્યવસિત ૧. જી. ઉદ્યોગી; મહેનતુ.

૨. જી. નિશ્ચય કરેલું.

૩. [સં. અધિ + અવસિત (મિત્રિય કરવું)] જી. પ્રયત્ન કરાવેલું; મહેનત કરવામાં આવી હોય એવું.

અધ્યવસન ૧. [સં. અધિ (અધિક) + અવસન (અધાર)] જ. અધારાધિવાસ; અધારાધાર.

૨. જ. અધ્યર્થ; અધ્યો.

૩. જ. અભ્યાસ પહેલાં ખાતું તે; અધ્યર્થમાં ખાતું ખોલાયેલો તે.

અધ્યવસન [સં. અધિ (વધાર) + અવસન (અધાર)] જી. (વેદાંત) આરોપિત; માની

લીધેલું; ખોટું અધ્યર્થ કે અધારેલું; એનો અમ કોઈ અધિકારમાં હોય તેવું. એમકે, દોરડીમાં સર્પ, હીપમાં રૂપ, અને સ્વાણ કે માંજલામાં પુરુષનો અમ. અર્થ સર્પ, રૂપ અને પુરુષ અધ્યવસન છે અને દોરડી આદિ અધિકારીમાં આનો અમ હોય છે.

અધ્યવસન [સં. અધિ (માં) + અવસન (અધાર) + સત (લીધેલું)] જી. અધ્યવસન તરીકે રહેલું; નહિ અધ્યવસન; નહિ અધ્યવસન.

અધ્યવસ [સં.] જી. એ નામનો એક અતનો એક; ભોગ્યુદિધી; અધ્યવસી.

અધ્યા [સં. અધ્યાપ] પુ. અધ્યાપ; પ્રકરણ; વિભાગ; સર્વ.

અધ્યાત્મ [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (અત્મા)] જ. અધ્યાત્મ; આત્મજાન.

એને સસવતી હશે વસી, તેને અધ્યાત્મની ચિંતા કરી. પ્રમાણ

અધ્યાત્મ ૧. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (અત્મા)] જ. (વેદાંત) અંતઃકરણ અને ઉદિયો વગેરે આત્માની યાનશક્તિનાં સાધન.

૨. જ. આત્મા સંબંધી વિચાર અને ક્રિયા.

૩. જ. આત્માની યાનશક્તિ.

૪. [સં. અધિ (વધી) + આત્મન (આત્મા)] જ. અધ્ય અને અધ્ય વચ્ચેનો સંબંધ.

૫. [સં. અધિ (વધાર) + આત્મન (આત્મા)] જ. અધ્યવસન અધ્ય અધ્યવસાયે અધ્યવસન એકે અધ્યવસાય પરમાત્મા.

૬. જ. અધ્યવસાય; યાનતત્ત્વ; આત્મજાન; અધ્યાત્મ.

અધ્યવસાય મૂળી કે, અધ્યવસાય અધ્યવસાય નરસિંહ

૭. જ. અધ્યવસાય.

૮. જી. આત્માનું યાન ધારણનાર; અધ્યાત્મી.

૯. જી. આત્માને અધ્યવસાય; પરમાત્મા સંબંધી.

૧૦. [સં. અધિ (માં) + આત્મન (આત્મા)] જ. આત્મામાં.

અધ્યાત્મવિત ૧. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (અત્મા) + વિત (અન)] જ. અધ્યાત્મમાં રોકેલું મન; અધ્યાત્મિક મન; અંતર્મુખ-વૃત્તિ.

૨. જી. આત્મામાં એવું ચિત્ત હોય એવું; અધ્યાત્મિક; અધ્યાત્મિક કરનાર.

અધ્યાત્મશાસ્ત્ર ૧. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (અત્મા) + શાસ્ત્ર (જ્ઞાનપણું)] જ. આત્માનાં અધ્યાત્મ; આત્મા વિશેનું તત્ત્વજ્ઞાન.

૨. જ. (વેદાંત) દેહ, દિશો ને અંતઃકરણ સંબંધી આત્માનું નિષ્કલ્પ કે વર્ણન.

અધ્યાત્મશર્ણ [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + શર્ણ (એકું તે)]

જ. સર્વન આત્માનું દેખાવાપણું; આત્માનું પ્રસવ્ય મનું તે; આત્મસંસ્કાર.

અધ્યાત્મશર્ણી [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + શર્ણી (એનાર)]

વિ. આત્મજ્ઞાનવાળું; તત્ત્વજ્ઞાની; આત્મદષ્ટ.

અધ્યાત્મકુઃખ [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + કુઃખ] જ. દેહ સંબંધી અવધા મન સંબંધી કુઃખ; શારીરિક અવધા માનસિક કુઃખ.

અધ્યાત્મદૃષ્ટિ [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + દૃષ્ટિ (વળ)]

જી. આત્મા સિવાય બીજા કોઈ વસ્તુ નથી એવું જાન; દૈશ પદાર્થને આત્મારૂપે જોવાપણું.

અધ્યાત્મદેવ [સં. અધિ (એ) + આત્મન (આત્મા) + દેવ] પુ. પરમાત્મા.

અધ્યાત્મદેવતા [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + દેવતા (શક્તિ)]

જ. આત્મવળ; આત્માની શક્તિ.

અધ્યાત્મકોષ ૧. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (અંતઃકરણ) + કોષ] પુ. અંતઃકરણના કોષ.

૨. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + કોષ] પુ. આત્માની નયતા માનવાનું પાપ.

૩. પુ. આત્માને ન માનવાથી કોષ; નાસ્તિકતાનું પાપ.

અધ્યાત્મનિષ્ઠ [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + નિષ્ઠ (કમેલાં)]

વિ. પરમાત્માના સ્વરૂપના ચિંતનમાં કમેલા તરપર.

અધ્યાત્મનિષ્ઠી [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + નિષ્ઠ (વિશ્વાસવાદું)]

વિ. અધ્યાત્મપરાયણ; આત્મજ્ઞાનમાં લીન.

અધ્યાત્મપ્રસાદ ૧. પુ. આત્મજ્ઞાન અપવા અજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ.

૨. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + પ્રસાદ (પ્રસન્નતા)] પુ. આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી થતો આનંદ; અજ્ઞાનથી થતી ચિત્તની પ્રસન્નતા.

અધ્યાત્મવળ [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + વળ (શક્તિ)] જ. અજ્ઞાન

જ્ઞાન અવગ્રહ આત્માના જ્ઞાનથી પ્રાપ્ત મનુ જોગસ કે તેજ; આત્મવળ; મનોવળ.

અધ્યાત્મભાવ [સં. અધિ (વળ) + આત્મન (આત્મા) + ભાવ (વસિ)] પુ. અજ્ઞાનપરાયણતા.

અધ્યાત્મચોગ [સં. અધિ (માં) + આત્મન (આત્મા) + ચોગ (એકસ)] પુ. ચિત્તને વિવરણથી વાળીને પરમાત્મામાં જોડવાની ક્રિયા; મનની ક્ષતિનું પરમાત્મામાં કરાવું જોડાણ.

અધ્યાત્મચરત [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + ચરત (ચરનાર)]

વિ. અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં મગ્ન; અજ્ઞાનપરાયણ; અધ્યાત્મનિષ્ઠ.

અધ્યાત્મચરિત્ર ૧. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + ચરિત્ર (આચરણ)]

જી. દેવી જ્ઞાન પરની પ્રીતિ; આત્મજ્ઞાનમાં પરાયણતા.

૨. વિ. અજ્ઞાન જ્ઞાનમાં જ્ઞાનનાં જ્ઞાનનાર; અજ્ઞાનપરાયણ; અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં મોજ જ્ઞાનનાર.

અધ્યાત્મચરણ ૧. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + ચરણ (ચર)]

જ. આત્મા સંબંધી પુરેપુરું જ્ઞાન; અજ્ઞાનની સંપૂર્ણ પ્રાપ્તિ.

૨. જ. અવધાથી છૂટા થવાથી મેળવેલું સ્વર્ગન આત્મસુખનું ચરણ.

અધ્યાત્મચરણ ૨. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + ચરણ (ચર)]

જ. રામની કથાનું છવ અને વળ વળેલા સંબંધના રૂપક તરીકે વર્ણન કરતું મૂળ સંસ્કૃત ભાવામાં રચાયેલું એ નામનું પુસ્તક. તે વળાડપુરાણને બાજુ મળ્યા છે.

અધ્યાત્મવ્યાદ [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + વ્યાદ (વદ)] પુ. બધું આત્મરૂપ છે એવો મત; અજ્ઞાન; સર્વ અજ્ઞાન જ છે એવો સિદ્ધાંત.

અધ્યાત્મવ્યાદી [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + વ્યાદી (વદ પાત્રવાર)]

વિ. સર્વ અજ્ઞાન જ છે એવા સિદ્ધાંતમાં માનનાર.

અધ્યાત્મવ્યાર્તા [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + વ્યાર્તા (હાકીય)]

જી. આત્મા સંબંધી હાકીયા; આત્મજ્ઞાનની મર્મ.

અધ્યાત્મવિજ્ઞાન ૧. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + વિજ્ઞાન (અજ્ઞાન-હાન)] જ. આત્માનું અપરોક્ષ જ્ઞાન.

૨. [સં. અધિ (ઉપર) + આત્મન (આત્મા) + વિજ્ઞાન (વિરોધ જ્ઞાન)] જ. પ્રેતાત્માઓ પૃથ્વીવાસી માણસો સાથે સંબંધ રાખે છે એવો મત અને તેને લગતી વિદ્યા; મરી મયેલ છવ સાથે સંબંધ રાખે છે એવી માન્યતા.

અધ્યાત્મચરિત્ર [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + ચરિત્ર (અચરણ)]

વિ. આત્મજ્ઞાની; આત્માને અજ્ઞાનાર.

અધ્યાત્મવિદ્યા [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + વિદ્યા (જ્ઞાન)]

જી. આત્મવિદ્યા; આત્મા સંબંધી જ્ઞાન; અધ્યાત્મજ્ઞાન; અજ્ઞાન; અધ્યાત્મવિદ્યા; આત્મ-તત્ત્વવિદ્યા; માનસવિદ્યા. એ અધ્યાત્મવિદ્યા લુહ લુહ મતવાડી લુહ લુહ રૂપે માને છે. નૈયાયિકમતે દેહથી વિજ્ઞાન રૂપે આત્માનું જ્ઞાન સાધ્યમતે પ્રકૃતિથી વિજ્ઞાન રૂપે આત્માનું જ્ઞાન વેદાંતમતે અધ્યાત્મજ્ઞાન રૂપે આત્મજ્ઞાન તે અધ્યાત્મવિદ્યા કહેવાય છે.

અધ્યાત્મચરિત્ર [સં. અધ્યાત્મ (આત્મામાં) + ચરિત્ર (મનની ચરિ)] જી. આત્મામાં મનની કોષપ્રવૃત્તિ.

અધ્યાત્મચરિત્ર [સં.] જી. (સાક્ષ) એ નામની એક શક્તિ; અજ્ઞાન શક્તિ. તેના છવમિત્ત અને ઉચિત્તિત્ત એમ બે એક છે. અધિરોષશક્તિથી અધિચાલી શક્તિને અધ્યાત્મ-શક્તિ કહે છે, અને તે ચેતનવર્મની છે તેથી તેને અજ્ઞાન શક્તિ પણ કહે છે.

અધ્યાત્મચરણ ૧. જ. આત્મજ્ઞાન સંબંધી પુસ્તક; અજ્ઞાનનું વિવેચન કરનાર ગ્રંથ.

૨. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + ચરણ (વિદ્યા)] જ. અજ્ઞાનીમાંસા; ઉત્તરમાંસા. તેને પરમાર્થસાત્ત્વ, તત્ત્વસાત્ત્વ, હર્ષનસાત્ત્વ, તત્ત્વભીમાંસા અને અધ્યાત્મિકસાત્ત્વ પણ કહે છે.

અધ્યાત્મચરણ ૨. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + ચરણ (વિદ્યા)] જ. અજ્ઞાનીમાંસા; ઉત્તરમાંસા. તેને પરમાર્થસાત્ત્વ, તત્ત્વસાત્ત્વ, હર્ષનસાત્ત્વ, તત્ત્વભીમાંસા અને અધ્યાત્મિકસાત્ત્વ પણ કહે છે.

અધ્યાત્મચરણ ૩. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + ચરણ (વિદ્યા)] જ. અજ્ઞાનીમાંસા; ઉત્તરમાંસા. તેને પરમાર્થસાત્ત્વ, તત્ત્વસાત્ત્વ, હર્ષનસાત્ત્વ, તત્ત્વભીમાંસા અને અધ્યાત્મિકસાત્ત્વ પણ કહે છે.

અધ્યાત્મચરણ ૪. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + ચરણ (વિદ્યા)] જ. અજ્ઞાનીમાંસા; ઉત્તરમાંસા. તેને પરમાર્થસાત્ત્વ, તત્ત્વસાત્ત્વ, હર્ષનસાત્ત્વ, તત્ત્વભીમાંસા અને અધ્યાત્મિકસાત્ત્વ પણ કહે છે.

અધ્યાત્મચરણ ૫. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + ચરણ (વિદ્યા)] જ. અજ્ઞાનીમાંસા; ઉત્તરમાંસા. તેને પરમાર્થસાત્ત્વ, તત્ત્વસાત્ત્વ, હર્ષનસાત્ત્વ, તત્ત્વભીમાંસા અને અધ્યાત્મિકસાત્ત્વ પણ કહે છે.

અધ્યાત્મચરણ ૬. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + ચરણ (વિદ્યા)] જ. અજ્ઞાનીમાંસા; ઉત્તરમાંસા. તેને પરમાર્થસાત્ત્વ, તત્ત્વસાત્ત્વ, હર્ષનસાત્ત્વ, તત્ત્વભીમાંસા અને અધ્યાત્મિકસાત્ત્વ પણ કહે છે.

અધ્યાત્મચરણ ૭. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + ચરણ (વિદ્યા)] જ. અજ્ઞાનીમાંસા; ઉત્તરમાંસા. તેને પરમાર્થસાત્ત્વ, તત્ત્વસાત્ત્વ, હર્ષનસાત્ત્વ, તત્ત્વભીમાંસા અને અધ્યાત્મિકસાત્ત્વ પણ કહે છે.

અધ્યાત્મચરણ ૮. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + ચરણ (વિદ્યા)] જ. અજ્ઞાનીમાંસા; ઉત્તરમાંસા. તેને પરમાર્થસાત્ત્વ, તત્ત્વસાત્ત્વ, હર્ષનસાત્ત્વ, તત્ત્વભીમાંસા અને અધ્યાત્મિકસાત્ત્વ પણ કહે છે.

અધ્યાત્મચરણ ૯. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + ચરણ (વિદ્યા)] જ. અજ્ઞાનીમાંસા; ઉત્તરમાંસા. તેને પરમાર્થસાત્ત્વ, તત્ત્વસાત્ત્વ, હર્ષનસાત્ત્વ, તત્ત્વભીમાંસા અને અધ્યાત્મિકસાત્ત્વ પણ કહે છે.

અધ્યાત્મચરણ ૧૦. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + ચરણ (વિદ્યા)] જ. અજ્ઞાનીમાંસા; ઉત્તરમાંસા. તેને પરમાર્થસાત્ત્વ, તત્ત્વસાત્ત્વ, હર્ષનસાત્ત્વ, તત્ત્વભીમાંસા અને અધ્યાત્મિકસાત્ત્વ પણ કહે છે.

અધ્યાત્મચરણ ૧૧. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + ચરણ (વિદ્યા)] જ. અજ્ઞાનીમાંસા; ઉત્તરમાંસા. તેને પરમાર્થસાત્ત્વ, તત્ત્વસાત્ત્વ, હર્ષનસાત્ત્વ, તત્ત્વભીમાંસા અને અધ્યાત્મિકસાત્ત્વ પણ કહે છે.

અધ્યાત્મચરણ ૧૨. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + ચરણ (વિદ્યા)] જ. અજ્ઞાનીમાંસા; ઉત્તરમાંસા. તેને પરમાર્થસાત્ત્વ, તત્ત્વસાત્ત્વ, હર્ષનસાત્ત્વ, તત્ત્વભીમાંસા અને અધ્યાત્મિકસાત્ત્વ પણ કહે છે.

અધ્યાત્મચરણ ૧૩. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + ચરણ (વિદ્યા)] જ. અજ્ઞાનીમાંસા; ઉત્તરમાંસા. તેને પરમાર્થસાત્ત્વ, તત્ત્વસાત્ત્વ, હર્ષનસાત્ત્વ, તત્ત્વભીમાંસા અને અધ્યાત્મિકસાત્ત્વ પણ કહે છે.

અધ્યાત્મચરણ ૧૪. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + ચરણ (વિદ્યા)] જ. અજ્ઞાનીમાંસા; ઉત્તરમાંસા. તેને પરમાર્થસાત્ત્વ, તત્ત્વસાત્ત્વ, હર્ષનસાત્ત્વ, તત્ત્વભીમાંસા અને અધ્યાત્મિકસાત્ત્વ પણ કહે છે.

અધ્યાત્મચરણ ૧૫. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + ચરણ (વિદ્યા)] જ. અજ્ઞાનીમાંસા; ઉત્તરમાંસા. તેને પરમાર્થસાત્ત્વ, તત્ત્વસાત્ત્વ, હર્ષનસાત્ત્વ, તત્ત્વભીમાંસા અને અધ્યાત્મિકસાત્ત્વ પણ કહે છે.

અધ્યાત્મચરણ ૧૬. [સં. અધિ (સંબંધી) + આત્મન (આત્મા) + ચરણ (વિદ્યા)] જ. અજ્ઞાનીમાંસા; ઉત્તરમાંસા. તેને પરમાર્થસાત્ત્વ, તત્ત્વસાત્ત્વ, હર્ષનસાત્ત્વ, તત્ત્વભીમાંસા અને અધ્યાત્મિકસાત્ત્વ પણ કહે છે.

૨. [સં. અધિ (અં) + આરોપ (માતૃ
ત)] ડું. (વેદાંત) એક વસ્તુના મુલ્યનો
બીજી વસ્તુમાં ખોટો અથવા ભૂલભરેલો
આરોપ; અધ્યારોપ; અસત્યારોપ; ન દોષ

તેવા કુલ્યધર્મનું આરોપણ કરવું કે વસ્તુમાં અસ્તુનો આરોપ. જેમ છીપ એ વસ્તુ છે તેમાં રૂપનો (અવસ્તુનો) આરોપ. તેમજ સ્થિતિનકલ છાત્રમાં અધ્યાનાદિ સર્વ અકલમ્બનો આરોપ.

નિદાનમારૂપ વસ્તુમાં અવસ્તુરૂપ અક્ષતના આરોપનાં લક્ષણ: (૧) પૂર્વે જોવાનાં બીજા પદાર્થમાં ભાસ થયો. જેમકે, અગાઉ જોવેલ સર્પનો અભાસ દોરડીમાં થાય છે. (૨) જે પદાર્થમાં જે પદાર્થનો અતંતાભાવ હોય તે પદાર્થમાં તે પદાર્થનો અવભાસ. જેમકે, છીપમાં રૂપ કદી હોતું નથી છતાં તેમાં અણતો રૂપનો અભાસ.

આ અધ્યારોપ બધા અધ્યાસ બે પ્રકારનો છે: (૧) યાનાધ્યાસ અને (૨) અર્થાધ્યાસ. વળી સ્વાધ્યાધ્યાસ અને સંસર્ગાધ્યાસ તેમજ સોપાધિક અને નિરુપાધિક એવા બે અધ્યાસનાં ભેદ છે. રજ્યુમાં સર્પનો ભાસ થયો તે નિરુપાધિક ભાસ, અને આંખનાં દિશિસોવથી એક ચંદ્રમાં બે ચંદ્ર દેખાય અને જ્વાલુથી એ એકની ઉપાધિ છે જ્વાલુથી એ ભાસ થાકુ રહેવાથી એ સોપાધિક ભાસ કહેવાય છે. એ સોપાધિક અને નિરુપાધિક ભાસ બધું જાણ અને આંતર એમ બે પ્રકારનો છે.

૩. પુ. એકના કુલ્ય બીજામાં આકુવા તે; એકબીજાની સરખામણીથી ઉપમા આપવી તે. જેમકે, કમ્બ એવું નિર્ભજ પાશુ; વચવાળી પાંખ એવું ધોળું.

૪. પુ. (સંખ્ય) એકના આપારનો બીજામાં આરોપ કરવો તે. જેમકે, પ્રકૃતિના આપારને પુરુષમાં આરોપિત કરીને તેને અક્ષતનો કર્તા માનવો તે અથવા દિદિનોની દિશિએનો આત્મામાં આરોપ કરીને તેને તેનો કર્તા માનવો તે.

૫. પુ. બહુ જાણ; નિમિત્ત.

૬. પુ. મિથ્યાજ્ઞાન; જુલ ભરેલું યાન.

અધ્યારોપણ ૧. [સં. અધિ (વિશેષ) + આરોપણ] જ. અતિશય આરોપણ તે.

૨. [સં. અધિ (ભવ) + આરોપ (મૂલ્ય તે)] જ. હિમ્નું કરવાની ક્રિયા.

૩. [સં. અધિ (માં) + આરોપણ (મૂલ્ય તે)] જ. એક વસ્તુના કુલ્ય બીજા વસ્તુમાં મિથ્યા આરોપણ; ખોટી કલ્પના; અધ્યારોપ; મિથ્યારોપ અસ્ત્યારોપ; અધ્યાસ; ભાસ.

૪. [સં. અધિ (માં) + આરોપણ (તેવું તે)] જ. બીજાની વાવણી; રોપણી.

૫. જ. વસ્તુ એટલે છાત્ર તેમાં અવસ્તુ એટલે આત્માનું આરોપણ.

અધ્યારોપણપદ્યક [સં. અધ્યારોપ (અસ્ત્યારોપ) + અપદ્યક (મિથ્યાજ્ઞાનને વાત)] પુ. એક વસ્તુ ઉપર બીજા વસ્તુનો આરોપ કરીને ખજી તે ખોટું છે એમ સાબિત કરી નાશવદ્ધર્મ. જેમકે, છાત્રમાં અક્ષતનો આરોપ કરીને ખજી તે ખોટું છે ખજુ છાત્ર જ સત્ય છે એમ સિદ્ધ કરી નાશવદ્ધર્મ.

અધ્યારોપણપદ્યક-પદ્યક [સં. અધ્યારોપ (ન હોય તેવા કુલ્ય આરોપણ) + અપદ્યક (સાધ્યના નિમમ્બ નાશ) + ન્યપ (હાંત)] પુ. (વેદાંત) સૈમ્ય અનુમાન; પ્રથમ અધ્યારોપનો અંગીકાર કરી ખજાણી તેને અપદ્યક વડે દૂર કરવો તે.

અધ્યારોપિત [સં. અધિ (ઉપર) + આરોપિત (મૂલ્ય તે)] જિ. મિથ્યા કલ્પેલું; ખોટી રીતે કોઈના નામે અધ્યારેલું.

અધ્યારોહ ૧. [સં. અધિ (ઉપર) + આરોહ (મૂલ્ય તે)] પુ. ઉપર ચાલું તે. ૨. પુ. સચારી.

અધ્યારોહણ ૧. [સં. અધિ (ઉપર) + આરોહણ (મૂલ્ય તે)] જ. ઉપર ચાલું કે ચાલું તે.

૨. જ. ચારી; ઉત્તરિ; ઉત્પ; યાજ્ઞાદી.

૩. જ. ચારી કરવી તે.

અધ્યાવાહન [સં.] જ. ખિત્તને ધેરથી ખતિને ધેર ચાલું તે.

અધ્યાવાહનિક [સં. અધ્યાવાહન (વિજયી સારે ભવ તે) + ઇક (વાહ)] જ. એને પિતરથી સારે જતી વખતે મળેલું ધન; સંધનના ૭ પ્રકારમાંનો એ નામનો એક.

અધ્યાસ ૧. [સં. અધિ (માં) + આસ (મેલવું)] પુ. અંતર રહેવાખડું.

૨. [સં. અધિ (ઉપર) + આસ (મેલવું)] પુ. ઉપર મેલવું તે.

૩. [સં. અધ્યસ (ખોટું આરોપણ કરવું)] પુ. (વેદાંત) એક વસ્તુમાં બીજા વસ્તુનું આરોપણ; મિથ્યારોપણ; અધ્યારોપ ન હોય તેવું કુલ્યધર્મની કલ્પના; એકના કુલ્ય બીજામાં આરોપણ તે.

૪. પુ. નિરંતર એક જ ખંડન કે લય.

૫. પુ. મેલવાનું સ્થાન; આસન.

૬. પુ. યાત્ર.

૭. પુ. લાંબા કાળના ખોટા અનુભવથી મંધાર્થ એવો ખોટો ખ્યાલ; નિરંતર રહ્યોથી હઠ વચેલો અસ્તમાહ એટલે ખોટી પદ્ધતિ; ખોટો અનુભવ મિથ્યાજ્ઞાન; ભાસ; આભાસ; કાંતિ-

તાન. અધ્યાસ અથવા ભાસ આર પ્રકારના છે: (૧) લૌકિક ભાસ, (૨) અલૌકિક ભાસ, (૩) સંવાદી ભાસ, (૪) વિમવાદી ભાસ.

૮. પુ. સંબંધભાવ રહિત જોડો વિચાર.

૯. [સં. અધ્યસ (સાથે વળગાડવું)] પુ. સાંધણ; જોડે વધારેલો ભાગ; ઉપાંચ.

અધ્યાસન ૧. [સં. અધ્યાસ (અધ્યાસ કરવું)] જ. અધ્યાસ તરીકે મેલવું તે.

૨. [સં. અધિ (માં) + આસન (મૂલ્ય તે)] જ. આરોપણ.

૩. [સં. અધિ (ભવ) + આસન (મેલવું)] જ. હિમ્નું આસન; હિમ્ની મેલ.

૪. જ. (યોગ) ચોરાસી અક્ષતમાંનું એ નામનું એક. તેમાં હિમ્નું સ્થાન અને હાથપગ અંગવચમાં આવે છે.

૫. [સં. અધિ (માં) + આસ (સેવું)] જ. નિવાસ.

૬. જ. સહન કરવાખડું.

અધ્યાસન્ય [સં. અધ્યાસન (સહન કરવું તે) + આ (ચારીઅભિને પ્રત્યય)] છી. સહન-હીલતા; પરીક્ષા વેવો તે; તિતિદ્યા.

અધ્યાસપદ્યક [સં. અધ્યાસ (મિથ્યાજ્ઞાન) + વાદ (વાત)] પુ. મોચરવિદ્યાનવાદ; વિષય-વિદ્યાનવાદ એ દેખાય છે તે બધું ભાસ છે એવો મત.

અધ્યાસનું [સં. અધ્યસ (ખોટું આરોપ કરવું)] જ. જિ. એક વસ્તુમાં બીજાનું આરોપણ કરવું; એકની પ્રકૃતિ બીજાની પ્રકૃતિની સાથે ખોટી રીતે બેળવી લેવી.

અધ્યાસિત ૧. [સં. અધિ (માં) + આસ (વસવું)] જિ. આશ્રિત; આધાર રાખનાર.

૨. [સં. અધિ (ઉપર) + આસ (મેલવું)] જિ. મિચળેલું; બેઠેલું; રહેલું; અધિષ્ઠિત.

અધ્યાહાર [સં. અધિ (ઉપર) + આહ (આવવું)] પુ. વાક્યાર્થ મેલ્યાવાને એવો ખાતો ઉપલબ્ધ સ્વચ્છ અર્થ સમજવા માટે માની લેવાનો ન લખવો હોય તેવો સ્વચ્છ.

અધ્યાહારકુ લુગ્નો અધ્યાહાર.

અધ્યાહાર ૧. [સં. અધિ (ઉપર) + આ (મુખી) + હ (હવું ભવ)] પુ. અનુમાન; ઠઠ; કલ્પના; ધારણા.

૨. પુ. અપૂર્વોદ્ભેદ; વિવિધ ધારણા; અ-સાધારણ કલ્પના.

૩. પુ. આકાંક્ષા-પૂર્તિ માટે પદનું અનુસંધાન કરવું પડે એવી સ્થિતિ; અર્થ મેલ્યાવાને ખુટતો સ્વચ્છ મૂલ્યો પડે એવી હાલત; અસ્પષ્ટ વાક્યનો બીજા સ્વચ્છમાં રજૂ કરવાની ક્રિયા.

૨. [સં. અભ્યુદ (અરિશર) + તા (પણ)]
 છી. અરિશરતા; અમુમુપણ.
 ૩. [સં. અભ્યુદ (અનિશિત) + તા (પણ)]
 છી. મોષમપણ; અરણ્યતા; અમોક્ષતા; અનિ-
 શિતતા; સંશિષ્યતા.
 અભ્યુષ [સં.] પુ. લોહીવિકારથી થતો એ
 નામનો એક રોગ; હંમણ; મંમણ.
 અભ્યોચ્ચ લુખો અભ્યુવતા.
 અભ્ય લુખો અભ્યા.
 અભ્યબેહ [સં. અભ્યન્ (માર્ગ) + બેહ
 (હઃ)] પુ. રસ્તાનો ચાહ; મુસાફરીથી
 લાભેલો મન.
 અભ્યવમ ૧. પુ. ઉદ્ધ.
 ૨. પુ. અચ્ચર.
 ૩. [સં. અભ્યન્ (સ્ત્રે) + મ (અચ્ચર)]
 પુ. વટેમાર્ગ; મુસાફર; પ્રવાસી; પશિક.
 ૪. [સં. અભ્યન્ (આહાર) + મ (અચ્ચર)]
 પુ. સૂર્ય.
 અભ્યવમા ૧. [સં. અભ્યન્ (આહાર) + મા
 (અચ્ચર)] છી. મંચા નદી; આહારમંચ.
 ૨. છી. સ્ત્રી મુસાફર પ્રવાસિની.
 અભ્યવમામિની લુખો અભ્યવમા.
 અભ્યવમામી ૧. [સં. અભ્યન્ (માર્ગ) +
 મામિન્ (અચ્ચર)] પુ. અભ્યવ; મુસાફર;
 પ્રવાસી.
 ૨. વિ. અનુસરનાર; પરિપાટી પ્રમાણે ચાલનાર.
 અભ્યવજા [સં. અભ્યન્ (સ્ત્રે) + જા
 (જતી)] છી. રસ્તામાં ઊભી એ નામની
 વનરખતિ; રક્તપુષ્પી.
 અભ્યવનીન ૧. [સં. અભ્યન્ (પંથ) + ન
 (જતી)] પુ. મુસાફર; વટેમાર્ગ; પશિક.
 ૨. વિ. મુસાફરી કરવાને કાળમાન.
 અભ્યવપતિ ૧. [સં. અભ્યન્ (માર્ગ) + પતિ
 (જતી)] પુ. માર્ગાધિકારી; રસ્તાનું ખાન
 રાજનાર અમલદાર.
 ૨. [સં. અભ્યન્ (આહાર) + પતિ
 (સ્વામી)] પુ. સૂર્ય.
 અભ્યવર ૧. [સં. અભ્યન્ (માર્ગ) + રા
 (આશ્રય)] પુ. આશ્રય.
 ૨. પુ. આહ વસ્તુમાંનો બીજો વસ્તુ.
 ૩. પુ. ચાહ; ચમ.
 ૪. પુ. સોમચમ.
 ૫. વિ. અમિત; અમુ; નહિ હામિત.
 ૬. વિ. મળજાત લાંબો વખત દરે તેવું.
 ૭. [સં. અ (નહિ) + વ (વંદ કણ)]
 વિ. વાંકું નહિ એવું; સંધું.

૮. વિ. સાવધન.
 અભ્યવરહંક [સં. અભ્યર (વહ) + હંક
 (વિધાન)] પુ. વહ સંનધી હંકિત અભ્ય-
 નારો રતવ્ય ધાતમ્યનો એ નામનો વિધાન.
 અભ્યવરથ ૧. [સં. અભ્યન્ (માર્ગ) + રથ
 (એ નામનું એક વાહન)] પુ. મુસાફરી
 માટેનો રથ.
 ૨. પુ. રસ્તાનો કામેલ દૂત; મુસાફરીમાં
 હોદ્દાવાર દૂત.
 અભ્યવરમીમાંસા [સં.] છી. કૈમિનિની પૂર્વ-
 મીમાંસાનું એક નામ.
 અભ્યવરા [સં.] છી. એ નામની એક વન-
 રપતિ; મેદી.
 અભ્યવરુ [સં. અભ્યર (વહ) + રુ (સંપાદન
 કરું)] પુ. અભ્યરુ; વાતમાં અદ્ભુતિ માટે
 વચામેલો વસ્તુવેદ અભ્યનારો અત્યંત ધાતમ્ય;
 વાતિવા કરાવનાર વસ્તુવેદ અભ્યનારો આદ્યમ્ય;
 વહ કરાવનારો મુખ્ય ધાતમ્ય. અભ્યવરુ કામ
 જમીન માપવાનું, વેદી નાંધવાનું, વાતમાં વાસત્ય
 તેવાર કરવાનું, અગ્નિ તથા સમિધ લાવવાનું,
 તે સજાવવાનું, વધ માટે નક્કી કરેલા પશુને
 લાવવાનું, તેનું અભિધન આપવાનું અને આ
 નધા સમયે વસ્તુવેદ બોલવાનું છે.
 અભ્યવરુવેદ [સં. અભ્યરુ (અભિધન કરાવનાર
 વસ્તુવેદ અભ્યનારો ધાતમ્ય) + વેદ (ધર્મપુસ્તક)]
 પુ. વસ્તુવેદ.
 અભ્યવસેષ [સં. અભ્યન્ (માર્ગ) + સેષ
 (અપાત)] પુ. અરતિયું; આરખ; માર્ગપત;
 માલમિત્રી.
 અભ્યવાલુક [સં. અભ્યન્ (માર્ગ) + વાલુક
 (વર્ક અપાત)] પુ. અધોવાહિનો; હમાલ;
 માલ ઉપાડનારો; અભ્યવાહી.
 અભ્યવાહી લુખો અભ્યવાહક.
 અભ્યવિધા [સં. અભ્યન્ (માર્ગ) + વિધા
 (અપાત)] છી. (કિમ) સિદ્ધાંતક્રિયામાં
 વસ્તુવેદ મુખ્ય જમીન વિધામાંની એ નામની
 એક લુખો વિધા.
 અભ્યવશસ્ત્ર [સં. અભ્યન્ (માર્ગ) + શસ્ત્ર
 (હંકી)] પુ. અગ્નિ નામની વનરપતિ; અષ્ટ-
 માર્ગ, કેમકે માર્ગમાં તે હંકાર્ય છે.
 અભ્યવશેષ [સં. અભ્યન્ (મુસાફરી) + શેષ
 (અપરો)] પુ. ખૂબ મુસાફરી કરવાથી થતો
 અત્યંત નામનો રોગ.
 અભ્યા ૧. [સં. અભ્યન્] પુ. અંતર; છેડું.
 ૨. પુ. આશ્રય; ચમ.

૩. [સં. અહ (ખલું)] પુ. કાળ; કાળ-
 દેવતા, કેમકે તે બધાને ખાઈ જાય છે.
 ૪. પુ. મહત્તી કથા.
 ૫. પુ. માર્ગ; પંથ; રસ્તો; વાટ.
 વર્ત્ય અભ્યા સરણિ પંથ સંચર પાદવિદાય
 મન એવા મિત્ર દુરે અતુર નંદુમાર.
 (ચિંતનલક્ષ્યોપ)
 ૬. [સં. અવ (જડ)] પુ. મુસાફરી; પ્રવાસ
 ૭. પુ. વેદની શાખા.
 ૮. પુ. સાધન; ઇલાજ, ઉપદેશ.
 ૯. પુ. સ્થાન; જગ્યા.
 ૧૦. પુ. કુમલો; આકમલ.
 અભ્યાતિ [સં. અભ્યન્ (માર્ગ) + અવ
 (જડ)] પુ. મુસાફર; પથી.
 અભ્યાસન [સં.] જ. (ચોચ) પ્રાણાયામ
 માટેના ચોચસનના ચોરાશી આસનમાંનું એ
 નામનું એક.
 અભ્યાંત ૧. [સં. અભ્યન્ (મુસાફરી) +
 અંત (છેડો)] પુ. રસ્તાનો આરો; મુસાફરી-
 નો છેડો; પ્રવાસનો અંત.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + આંત (અંધાર)]
 જ. આંતો ઉભય; ઉક અંધાર નહિ તે;
 સંખાદ કમળ.
 ૩. જ. ટાંનનો અભ્યા.
 ૪. વિ. અંધાર નહિ એવું; અંધારા વિનાનું.
 અભ્યાંતરશાસ્ત્ર જ. એ નામનો એક અતનો
 છેડ.
 અન્ ૧. [સં. અન્ (આત્મા)] પુ. જીવ;
 આત્મા.
 ૨. [સં.] જ. અમૃતા, અમૃત, અદૃશ્ય,
 વિરોધ, અપ્રાકૃત્ય અમૃતા, અમોમૃતા એવા
 અર્થ માટે સ્વરથી શરૂ થતા અન્ પહેલાં
 વખતનો પૂર્વજ. જેમકે, અનુહરી; અનૃધિમર;
 અનક; અનરુર; અનુત.
 ૩. જ. કિ. (ધાતુ) જીવતું.
 ૪. જ. કિ. (ધાતુ) શ્વાસ લેવો.
 અન ૧. [કિ.] પુ. પોષણ; અનવાનનું સાધન.
 ૨. [સં.] પુ. પ્રાણ; શ્વાસ.
 ૩. પુ. (અધિ) અગદ; બેલ.
 આ પ્રમાણે અન, એલ અને નીનય એ
 પ્રાણિ અન્ ઉપરના અવક અભ્યા નંદીના
 અર્થમાં આવ્યા છે. મુવર્ણમાવા
 ૪. [સં. અન] જ. અનજ; અન.
 ૫. [સં. અન] વિ. અન; બીજું.
 ૬. વિ. બીજાનું.
 ૭. જ. વિના; વગર.

અનઆવા (અનઆવા) [અન (નહિ) + આવા (ક્રાવતા)] છી. અક્રાવા; અક્રાવતા; બિનઆવાત.

અનઆવાલુ લુઓ અનઆવા.

અનમિ લ. (અ. યુ.) અને.

અનમિતુ ૧. છી. ગતુ વિહતુ ક્રમ.

૨. [સં. અન (અગમ) + ગતુ (ગમ)] છી. (હિં) કરત; અગમ; અસમન; અનુ-પયુક્ત એટલે અગમ ગતુ.

અનક ૧. [હિં.] પુ. અગમ કરતે મેલ.

૨. [સં. આનક (મર્ત્ય)] પુ. ભેરી; કુંડુલિ; કંઠો; મોટો હોલ; પુલ્લ; નમરૂ.

૩. [સં. અન (નહિ) + અક (પાપ)] જ. પાપ ન હોવાપણું.

૪. [સં. અન (વિશેષતાઈસંકર્ષ પૂર્વક) + અક (ક્રિયા)] જ. સુખ.

૫. વિ. અલમ; નીચ; નકાર; હલકું.

૬. વિ. ધણું નાનું.

૭. વિ. નિલ; પિત્તરવા ભેતું.

અનકકા લુઓ અનકકા

અનકકા [સં. કિતકા] છી. ક્રમ; અન-ગમ્યા; અભિલાષા; વાસના.

અનકના [હિં.] વિ. નાદુરસ્ત; બીમાર; અણમણું.

અનકાર ૧. [અ (નિર્ણય વપાવેલો પૂર્વક) + નકાર (ના)] પુ. ઇનકાર.

૨. [સં. અ (નહિ) + નકાર (ના)] પુ. સ્વીકાર.

અનકુટ પુ. કાઠોરજી આમળ નીચે તરીકે મોડવવામાં આવતી અનેક વાનીનો કમલો. લુઓ અનકુટ.

અનકુળ વિ. અનુકુળ. લુઓ અનકુલ.

અનકો પુ. (પરસી) કટાક્ષ.

બાબાજીએ અનકોથી કહ્યું.

જ. ન. કાવરાજ

અનકોલ પુ. અનકુટ. લુઓ અનકુલ.

અનકોલ [સં.] છી. જે નામની એક વન-સ્થિતિ; અંકોલ.

અનકાલ જ. કળું રૂપું જે નામનું એક ભાતનું અનવર.

અનમ ૧. [પ્રા. અનમ] પુ. મોચ્છ દેહ.

૨. જ. મોચ્છ દેહમાં રહેનાર માણસ.

૩. [સં. અન (નહિ) + અમ (આંખ)] વિ. આંધળું; અંધ વિનાનું.

૪. [સં. અન (નહિ) + અમ (ઉદ્વિગ)] વિ. ઉદ્વિગ વચરનું.

૫. [સં. અન (નહિ) + અમ (ધી)] વિ. ધી વિનાનું.

અનક્ષત્ર ૧. [અન (અન) + ક્ષેત્ર (કેશવ)] જ. અનક્ષેત્ર.

૨. [સં. અ (નહિ) + નક્ષત્ર (જાતું મૂળપું)] જ. નક્ષત્ર નહિ તે.

૩. વિ. નક્ષત્ર વચરનું.

અનક્ષર ૧. [સં. અન (અચળ) + અક્ષર (લેલ)] પુ. અપચલ; અન.

૨. પુ. હેલ અચળાવનાર વચન.

૩. [સં. અન (નહિ) + અક્ષર (સ્તબ્ધ)] વિ. અક્ષર વિનાનું.

૪. [સં. અન (અચલત) + અક્ષર (સ્તબ્ધ)] વિ. અચળ અક્ષરવળું.

૫. વિ. ન બોલી શકાય તેવું; ન બોલવા ભેતું.

૬. [સં. અન (નહિ) + અક્ષર (વર્ણ)] વિ. નિરક્ષર; અક્ષરરૂપ; વાંચી શકી ન જાયે એવું; અલભ્ય; અક્ષરરૂપ રહિત.

૭. વિ. બોલી ન શકે તેવું મંત્રું.

અનક્ષરતા [સં. અન (નહિ) + અક્ષર (વર્ણ) + તા (પણું)] છી. અલભ્યપણું.

અનક્ષરી [સં. અનક્ષરિન] વિ. અક્ષરરૂપ વચરનું; અલભ્ય; નિરક્ષર.

અનક્ષિ [સં. અન (અચળ) + અક્ષિ (આંખ)] છી. અચળ કે નચળ આંખ; મંદનેત્ર.

અનમ ૧. [હિં.] પુ. હેલ; રોષ.

૨. પુ. કુપ્ત; આનિ.

૩. પુ. દેવ; ઈર્ષા.

૪. પુ. નજ ન લાગે માટે માથે કરવામાં આવતી કાળજીની નિંદી.

૫. વિ. નખ વચરનું.

અનખત છી. (પરસી) અણખત; અણ-ખતો.

અનખી [હિં.] વિ. હેધી; અલ્લી નારાજ થાય તેવું.

અનમરો ૧. [સં. અનમર] પુ. અનમર; રૂપ.

૨. પુ. અંત; હોડે; અરો; નિશ્ચય; નિવેડો.

૩. પુ. ઉપાધ; પદાવ.

૪. પુ. વારો; ફેરો.

અનમલ લુઓ અનમલ.

અનમણ ૧. [સં. અન (નહિ) + અર્મણ (આમણિયો)] વિ. અનર્મણ; અપાર; પુષ્પળ; ખૂન; ધણું.

૨. [સં. અન (નહિ) + અર્મણ (અર્મણ)] વિ. આમણ વચરનું; અર્મણ.

વચરે જે જે અનવચ નીચ. સામલ

૩. વિ. અન વચરનું; મુક્ત; છૂંકું; સ્વતંત્ર નિરંકુશ.

અનમાર ૧. [સં. અન (નહિ) + અમાર (પર)] પુ. (જેન) ત્યાગી; મુનિ; વિષમ-વૃષ્ણથી મુક્ત થવો હોય એવો પુરુષ.

જે જે અમારી અને અનમાર જે જે સખનો સીધો અર્થ ધરામાં વસવું કે ન વસવું એટલો જ છે જતાં અહીં તેનો વાત્પર્યક દેવાનો અને જે જે જે વિષમવૃષ્ણ ધરાવતો હોય તે અમારી અને જે વિષમવૃષ્ણથી મુક્ત થવો હોય તે અનમાર. વત્પર્યસૂત્ર

૨. પુ. સં-વાસી; ધરમાર વચરનો સાધુ; પરિવાળક.

૩. વિ. ધર વચરનું; રહેણું વિનાનું; અણ-માર; અણમાર.

અનમારિક લુઓ અનમાર.

અનમારિકા ૧. [સં. અનમાર (ધરમાર વચરનો સાધુ)] છી. સં-વાસીની ધર વચરની સ્થિતિ.

૨. છી. સાખી.

અનમિના ૧. [હિં.] વિ. અમણિત; બે-શુમાર; અસંખ્ય.

૨. વિ. અમાપ; બેહદ.

૩. વિ. નહિ અણાવું; અણુવણું.

અનમિન જરસ = ઉમરનું આહમું વર્વ. આહનો આહો કમનસીબ અણાવ છે, કારણકે આહને માણે જન્મેલું જાણક જન્મેલ જન્મે છે. અધી આહો માણ અને આહમું વરસ અણુવણું કહેવાય છે.

અનમ ૧. પુ. બોલવા માટે કપાં આપનાર કપાણું.

૨. [સં. અ (નહિ) + નમ (નમ)] વિ. નામું નહિ તેવું; અદિમંત્ર; કપાં પહેરણું.

અનમિ ૧. [સં. અન (નહિ) + અમિ (દેવતા)] પુ. અમિ નહિ તે; અમિ સિવાય બીજો કોઈ પદાર્થ.

૨. [સં. અન (અણવ) + અમિ (દેવતા)] પુ. અમિને અણવ; અમિ ન હોવાપણું.

૩. પુ. (પુરાણ) જે નામનો એક પિત. દ્ય-કન્ધ સ્વધા એમની પત્ની થાય.

૪. પુ. સં-વાસી, જેમકે તેને થત માટે અમિની જરૂર રહેતી નથી.

૫. છી. સ્વરૂપના અં, જેમકે તે અમિને સ્પર્શ કરી શકતી નથી.

૬. વ. અમિહોત્રી નહિ તેવું માણસ; એના ધરમાં ભીત કે રમાતે અમિ ન હોય એવું માણસ.

૭. વ. કર્મવાત્રી માણસ.

૮. વિ. અમિના ઉપયોગ કરતું; અમિની જરૂર કરતું.

૯. વિ. અમિહોત્રી નહિ તેવું; કર્મવાત્રી નહિ કરનાર; ભીત-રમાતે કર્મહીન; ભીત અને રમાતે કર્મથી વિમુક્ત.

૧૦. વિ. અધર્મનિષ્ઠ; અધર્મિષ્ઠ; અનાચારી.

૧૧. વિ. ખોરાક ન ખાતો હોય એવું; અછર્જ-રોગી; મંદ જરૂરિયાતી પીડાતું; અમિમાંગથી પીડાતું.

૧૨. વિ. નહિ ખરવેલું.

અનમિક [સં. અનમિ (અમિ વિનાશ) + ક (વાર્ત)] વિ. અમિ નહિ ધારણ કરેલું; કર્મવાત્રી નહિ કરનાર; ભીત-રમાતે કર્મહીન.

તેમાં જે અનમિક અને સામિક કહેવાય.

પ્રમાણ

અનમિકમ્ ૧. [સં. અન (નહિ) + અમિ (દેવતા) + કમ્ (જવેલું)] વિ. અમિથી નહિ જવેલું.

૨. વિ. અમિસંસ્કાર નહિ પામેલું.

અનમ ૧. [સં. અન (નહિ) + અમ (કોષ)] વિ. દોષ વગરનું; શુદ્ધ.

૨. વિ. (અક્ષિત) પહોળું કાદખૂણથી મોઢું.

અનમ ૧. [સં. અન (નહિ) + અમ (પાપ)] પુ. અનુન કેમી જે પાપ રહિત મનાય છે.

૨. પુ. (પિમળ) જે નામનો જઈ શકે અને ૧૮ લઘુ મળી ૧૧૨ વર્ણનો એક વિષમભાતિ માત્રમેળ હંદ. અધ્યપસ્તારમ્મસમાં તેને વદ્ધપદી હાથવનો એક એક મનેલો છે.

૩. પુ. એક મંધર્વ.

૪. પુ. એક શર્ણપિંડુ નામ.

૫. પુ. વિપક્ષનાં હાલર નામ માહેતું એક. તેમનામાં અમ એટલે પાપ ન હોવાથી, અમવા અમ એટલે દુઃખ ન હોવાથી, તેમજ તે બીજાનાં પાપ અને દુઃખના નિવારક હોવાથી અનમ કહેવાય છે.

૬. પુ. સિવ.

૭. પુ. સોદ રાઈ.

૮. [સં. અન (વિરુદ્ધ) + અમ (પાપ)] વ. પુષ્પ પાપ નહિ તે.

૯. વિ. ખામી વગરનું ખોલ વિનાનું.

૧૦. વિ. આરુ; સુદર.

૧૧. [સં. અન (નહિ) + અમ (કુ.ખ)] વિ. દુઃખ રહિત; સલામત.

૧૨. [સં. અન (નહિ) + અમ (અવિનશ)]

વિ. નિર્મલ સ્વચ્છ શુદ્ધ; મેલ વગરનું.

૧૩. વિ. નિષ્પાપ; પાપ રહિત; નિર્દોષ.

૧૪. વિ. અસન વિનાનું.

૧૫. વિ. સોલ વગરનું; કિલચીરી વિનાનું.

અનમ્ ૧. [હિ.] વિ. અનુધા; બેગેન.

૨. વિ. અગણ્ય; કોલ.

૩. વિ. અસમય; મેલ વગરનું.

૪. વિ. કામું; અપરિપાક.

૫. વિ. કામની આપણ વગરનું; અનુકસની.

૬. વિ. મૂર્ચ.

૭. વિ. વિવેકહીન; અંધી.

અનમદાત્મ (અનમદાત્મ) ૧. છી. અનુકસની-પણું.

૨. છી. અનુભવ ન હોવાપણું; અપરિપક્વતા.

૩. છી. જંગમચીની ખામી; સંસ્કારનો અભાવ.

૪. છી. અંધીપણું; વિવેકહીનતા.

૫. છી. બેગેનપણું.

૬. છી. મૂર્ખાઈ.

અનમધર [સં. અનમ (પાપ વિનાશ) + ધર (ધારણ કરનાર)] પુ. પરમાત્મા, કેમી તે પુણ્યકાળને ધારણ કરે છે.

અપધર અનમધર અનંતધર.

સ્વારામ

અનમ્ ૧. [સં.] છી. (પુરાણ) કાલ્પીપમાંની જે નામની એક નહી.

અનમ્ ૨. [સં.] પુ. (પારસી) કો નામનો એક દિરસ્તો.

૨. પુ. (પારસી) બહિસ્ત એટલે સ્વર્ગનાં સ્તરપત્ર, માહાપત્ર, ખોરોટપત્ર, અલગુર્જપત્ર, મરોવમાનપત્ર, પશુઅપ્પાન અને અનંતર-ઓત્તઓ નામનાં સાત સ્થાનમાંનું જે નામનું એક.

અનમિત્ [સં. અન (નહિ) + અ (નહિ) + મિત્ (મલ)] વ. અલ્પ; મિત્; ચેતન.

જે રીતે સમ્પિદાનનો મર્ચ અનસત્, અન-મિત્ અને અનમિત્ થાય. પણ એવડા નિવેધ-પી રાજો કાદી એને સત્, મિત્ અને પ્રિય કલો છે.

અનમોધન

અનમિત ૧. [હિ.] વિ. કિયતું.

૨. વિ. ખાન વગરનું ખેડામ.

૩. વિ. બેદરકાર.

૪. વિ. બેમાન.

અનમિતા ૧. [હિ.] વ. અમાનક.

૨. વ. અલ્પતામાં.

અનમી લુઓ અનુલી.

અનમ્ ૧. [સં. અન (નહિ) + અમ્ (એખું)] વિ. મેલું; અસ્વચ્છ કટુપ.

અનમ્ ૨. પુ. જીવ ઉપર કાંટો થાય એવો એ નામનો ધોડાનો એક રોમ.

અનમ્ ૩. [હિ.] વિ. એના અથવા બીજાના વગરનું.

૨. [હિ.] વિ. ૨૫૬૬ કાં વગરનું.

અનમ્ ૪. [હિ.] વિ. ૨૫૬૬ કાં વગરનું.

અનમ્ ૫. [સં. અન (ખોરાક) + અમ (પણી)] વ. હાલોપણી; અંબળા; ખાલુંપીણું.

૨. વ. નસીય; પ્રારબ્ધ.

૩. વ. ભેલુભેલ.

અનમ્ ૬. [હિ.] વિ. ૨૫૬૬ કાં વગરનું; સંમંધ વૃદ્ધો.

અનમ્ ૭. વ. કમર વાળું.

અનમ્ ૮. [હિ.] વ. જે નામનો એક છે; અનન.

૨. વ. એક જાતનું લાંબું ધાત. તે ખાસ કરીને એક ખાવ છે અને તેથી તેનું દૂધ જરા નહો આવે એવું કાવ છે.

૩. [સં. અન (નહિ) + આ (અણ)] વિ. અનપણું; અપરિચિત; અજાત.

૪. વિ. અછાતી; અછા; સમજ વિનાનું; નાશનું; બોળું.

અનમ્ ૯. [હિ.] પુ. અછાત સહિ.

અનમ્ ૧૦. [હિ.] વ. અનલુતાં; ખરાબ વગર.

અનમ્ ૧૧. [સં. અન (ખોરાક) + અમ્ (પણી)] પુ. અનપણું; ખોરાકનું પાન.

અનમ્ ૧૨. [સં. અન (નહિ) + અમ્ (અમલ)] વ. સ્વામીપણું; સિયરતા.

અનમ્ ૧૩. [સં.] પુ. (પારસી) પર્વત.

૨. વિ. અમ્; અનમ.

૩. વિ. એરાવર; અગવાન.

હક સહક કલિ મરજ અનક

લાળ પંચ પાપક સિયા.

સામનિવાસ

અનમ્ ૧૪. છી. એક જાતની વનસ્પતિ; ચોટકી. તેનાં પાંદડાં ગામની જીવ એવું હોય છે.

અનમ્ ૧૫. [સં. અનમ્] પુ. જે નામનો એક મિતિ.

૨. [સં. અનમ્ (માફ) + વહ (બેચ)] પુ. અગદ.

૩. પુ. (અભોધિય) વૃક્ષ સહિ.

અનમ્ ૧૬. [સં. અનમ્ (અવર) + ઈ (નાતી-વિત્તો પ્રત્યય)] છી. ગમ.

અનમ્ ૧૭. [સં.] વ. અન; ખોરાક; અનુ ક્રિયામાં વપરાતું રૂપ.

ઓચિયાનું અનવરો અનમ્.

અવે મિતિય અનમ્.

મિતિ

૨. વિ. અહમરી; અનમ; ધમંડી.

અનુવાન ૧. [સં. અનુ (નહિ) + અનુ (નહિ)]
પુ. અનુવા; અનુવા; અનુવા; અનુવા.

૨. [સં. અનુવાન] પુ. (વેદાંત) સૂર્ય.

અનુવાહી ભુખે અનુહી.

અનુહ ૧. પુ. વદાહા.

૨. પુ. હરકોઈ ભાતુ અનુહ; સ્થૂલ ધાન્ય.

૩. [સં. અનુ (નહિ) + અનુ (નહિ)]
વિ. રજકથુ રહિત.

૪. [સં. અનુ (નહિ) + અનુ (સુખ)]
વિ. સુખ નહિ તેવું; સ્થૂલ.

અનત ૧. પુ. (આરણ્ય) પરમેશ્વર.

૨. [સં. અ (નહિ) + નત (નમેલું)]
વિ. અનુનમ; કોઈને નમતું ન અનુનું હોવ
એવું; અનિત, નહિ નિતાયેલું.

૩. વિ. નહિ નમેલું; સીધું દટાર; અન્ય.

૪. [સં. અન્ય] જ. (દિંદી) બીજો
ઠેકાણે.

અનતતા ૧. જી. કોઈથી ન નિતાય એવું
હોવાપણું.

૨. [સં. અનત (નહિ નમેલું) + તા
(પણું)] જી. ન નમેલાપણું.

અનતહોરો [સં. અનત (વિષ્ણુ) + હોરો
(ધારી)] પુ. અનતની રજા હારણે લાકરવા
સુદ ચોક્કસ જમણે હાથે બાંધવામાં આવતો
ચોક્કસ ગાંઠનો હોરો; રજાબંધન. ભુખે અનત-
હોરો.

અનતિ ૧. પુ. (પિંગળ) અનુ અને નમ્ય
મળી ૬ અનુરનો માપરીની અનતનો એ
નામનો એક સમસ્ત વર્ણમેળ છે.

૨. [સં. અ (નહિ) + નતિ (નમ)]
જી. નમનનો અભાવ; અમર્યામ.

૩. [સં. અનુ (નહિ) + અતિ (પણું)]
વિ. અનુ નહિ તેવું; થોડું.

અનતિકાળ [સં. અનુ (નહિ) + અતિ
(પણું) + કાલ (વખત)] પુ. થોડો વખત;
ટૂંકી ગ્રાહ.

અનતિકાળ મધ્યે = થોડા વખતમાં.

અનતિક્રમ [સં. અનુ (નહિ) + અતિ
(હલ અહાર) + ક્રમ (ગણ)] પુ. અર્ધાંશમાં
રહેતું તે; હલનું ઉલ્લંઘન ન કરવાપણું.

અનતિક્રમણીય ૧. [સં. અનુ (નહિ) +
અતિ (હલ અહાર) + ક્રમણીય (જવા એક)]
વિ. નેહિ ઉલ્લંઘવા એવું; અનુલંબ.

૨. વિ. હલ અંગેની નં જવાબ એવું.

અનતિક્રમ્ય ભુખે અનતિક્રમણીય.

અનતિકાંત ૧. વિ. અનુ; એક વિનાનું.

૨. [સં. અનુ (નહિ) + અતિકાંત (પસાર
થેતું)] વિ. પસાર થવા વિનાનું; અંગેના
વચરનું.

૩. વિ. અંત થવા વિનાનું.

અનતિતર [સં. અનુ (નહિ) + અતિ
(પણું) + તર (તરેલું)] વિ. ધણું ચરમ
નહિ એવું; કુદાળું; કોકોલું; કોસ્વાયું.

અનતિદીર્ઘ [સં. અનુ (નહિ) + અતિ
(પણું) + દીર્ઘ (અણું)] વિ. ટૂંકું.

અનતિદીર્ઘકાળ ભુખે અનતિક્રમ.

અનતિદૂર [સં. અનુ (નહિ) + અતિ
(પણું) + દૂર (ઠેક)] વિ. ખસેલું; અંદ
દૂર નહિ એવું.

અનતિપરિરેકુટ [સં. અનુ (નહિ) + અતિ
(પણું) + પરિરેકુટ (ચોખ્ખું)] વિ. અંખું;
આણું; અરપટ.

અનતિપૂર્વ [સં. અનુ (નહિ) + અતિ
(પણું) + પૂર્વ (પહેલાંનું)] વિ. થોડા વખત
પહેલાંનું; અર્ધાંશીન.

અનતિપ્રસ [સં. અનુ (નહિ) + અતિ
(પણું) + પ્રસ (સવાલ)] પુ. ધણું સવાલ
ન પૂજ્યાપણું; અંજ તારું ન કરવા તે.

અનતિપ્રસ [સં. અનુ (નહિ) + અતિ
(પણું) + પ્રસ (પૂજવા એવું)] વિ. જેને
વિશે અંજ સવાલ ન પૂજી સમય કે તારું ન
કરી શકાય એવું.

અનતિરમણીય [સં. અનુ (નહિ) + અતિ
(પણું) + રમણીય (સુદર)] વિ. અતિ સુદર
ન હોવ એવું.

અનતિરિક્ત ૧. [સં. અનુ (નહિ) + અતિ-
રિક્ત (નાલી)] વિ. અધિક; થોડું નહિ એવું.

૨. [સં. અનુ (નહિ) + અતિરિક્ત (અણું)]
વિ. ભુકું નહિ એવું; અનિત.

૩. [સં. અનુ (નહિ) + અતિરિક્ત (અણું)]
વિ. અણું નહિ એવું.

૪. [સં. અનુ (નહિ) + અતિરિક્ત (અણું
પણ)] વિ. એક ન હોવ એવું.

અનતિરિક્તત્વ ૧. જ. ભુકું ન હોવાપણું;
અનુ.

૨. જ. (વેદાંત) એ પદ્યર્થનું એકબીજાથી
અનુન કેટલાં રહેવાપણું; એ પદ્યર્થની સમાન
વ્યાપ્તિ; એ પદ્યર્થની કેવળ અનુવદ વ્યાપ્તિ.
જેમકે, અર્ધ પ્રમેયત્વ હોવ છે ત્યાં અભિપ્રેયત્વ
હોવ છે, અર્ધ અભિપ્રેયત્વ હોતું નથી ત્યાં
પ્રમેયત્વ હોતું નથી. અર્ધોત્ત પ્રમેયત્વ અને

અભિપ્રેયત્વ એ એક પદ્યર્થ સમાન વ્યાપ્તિ-
વાળા છે, તેથી એ અનેનું એકબીજાથી
અનતિરિક્તત્વ છે.

અનતિરેક ૧. [સં. અનુ (નહિ) + અતિરેક
(અધિકતા)] પુ. અધિક ન હોવાપણું.

૨. [સં. અનુ (નહિ) + અતિરેક (બેદ)]
પુ. ભુકું ન હોવું તે; બેદનો અભાવ.

અનતિવર્તન [સં. અનુ (નહિ) + અતિ
(હલ અહાર) + વર્તન (આચરણ)]
જ. અર્ધાંશ હારેલું આચરણ; નિયમાનુસાર
આચાર.

અનતિવર્તનીય ૧. [સં. અનુ (નહિ) +
અતિ (હલ અહાર) + વર્તનીય (આચરવા
એવું)] વિ. ઉલ્લંઘન કરવા લાયક નહિ એવું;
અંત કરવા એવું નહિ એવું; પાલન કરવા એવું.
૨. વિ. અંગેનાય નહિ એવું.

અનતિવિલંબ [સં. અનુ (નહિ) + અતિ
(પણું) + વિલંબ (ટીક)] પુ. થોડી ટીક;
થોડી વાર.

અનતિવિસ્તૃત [સં. અનુ (નહિ) + અતિ
(પણું) + વિસ્તૃત (પચાસેલું)] વિ. થોડા
વિસ્તારવાળું.

અનતોલ્ય ૧. વિ. અતુલ; અનુ.

૨. [અન (નહિ) + તોળવું (એપણું)]
વિ. જેખ્યા વચરનું.

અનત્યાચાર [સં. અનુ (નહિ) + અત્યાચાર
(ભુલમ)] પુ. ભુલમ ન હોવાપણું.

અનત્યાચારી [સં. અનુ (નહિ) + અત્યા-
ચારિન (ભુલમી)] વિ. ભુલમી નહિ તેવું;
અત્યાચાર નહિ કરનાર.

અનથ ૧. [સં. અ (નહિ) + નાથ (ખડી)]
વિ. અનાથ; નિરાશ્રય; નિરાધાર.

૨. વિ. નાથ વીધાયા વિનાનું.

૩. [અ (નહિ) + નાથ (નાકની આપવાર
પાલવામાં આવતી હોરી)] વિ. નાથ વચરનું;
અનુપલોટ; નિરંકુશ; નહિ પલોટાયેલું; નાથ્યા
વિનાનું.

૪. [અ (નહિ) + નથ (વાળ)]
વિ. વાળી રહિત; નથની વચરનું; નાકના
ધરણા વિનાનું.

અનથ માટે નાક ન સોડાય. સીમીત
અનક્રીય જ. અકલી કરતાં નાનું પચુ ધણું
સુંદર અને ધણું મોટા તથા મધુર અવાજ-
વાળું ધરાનમાં થતું એ નામનું એક જાતનું
પક્ષી. તે પકડાય તો મરણ પામે છે.

અનર્થન [સં. અનર્થ] જ. (અ. ૩) હમેશાં.

મુજ પામે રહેને નહિ રે હું ત્યાજી અનર્થન
તે વીસારી પુત્ર તે આજ વાસ કર્યે કેવ વન-
વિષ્ણુદાસ

અનર્થતા ૧. પુ. માલિક; સેક.

૨. [સં. અન (ખોશ) + ઘનુ (દેખ)]

વિ. પાલક; અરબુપોષ્ય કરનાર.

અનર્થાયક બુખો અનર્થતા.

અનર્થાહી ૧. જી. (સંગીત) હનુમંત મત
પ્રમાણે ભૈરવ રાગની આઠ પૂતવધુમાંની એ
નામની એક અપ્રસિદ્ધ રાગિણી.

૨. [સં. અન (નહિ) + ઘટિન (અવશ
કાર)] વિ. અગતરા ન થાય એવું; અને
નહિ એવું.

અનર્થિન [સં. અનર્થિન] જ. (આસ્થી) હમેશાં.

અનર્થીક ૧. વિ. ગુપ્ત; દેખાય નહિ એવું.

૨. વિ. નહિ ભેગેલું.

અનર્થેષા [હિ.] વિ. ન ભેગેલું; અસુહીલું.

અનર્થેવી [સં. અન + દેવી] જી. અનર્થી
દેવી.

અનર્થા [સં. અન (નહિ) + અર્થા (ખરી
રીત)] જ. ખોટી રીતે.

અનર્થાપુરુષ [સં. અન (નહિ) + અર્થા
(ખરી રીતે) + પુરુષ] પુ. મારુમને, જેને કે
પિતૃને પૂજા, સેવા કે અર્ચના ઉપયોગમાં ન
આવે તેવો ખોડવાળો પુરુષ.

અનર્થાભિચિતવચન [સં. અનર્થા (ખોટી
રીતે) + મિચિત (લેખસેવકાદિ) + વચન
(બોલ)] જ. (જેન) વખતના સંબંધમાં
બોલેલું ભૂ. જેમકે, ચોક્ક વખત બાકી હોય
છતાં સુરોલ્લ વર્ષ ચો એમ કહેવું તે.

અનર્થ ૧. [સં. અન (અપ્રસવ) + અર્થ
(પાપ લાભ)] પુ. ધોળા સરસવ.

૨. પુ. ધોળા રાઈ.

૩. [સં. અન (નહિ) + અર્થ (પાપ
એવું)] વિ. અપ્રસવ; ન અપ્રસવ એવું.

અનર્થતન ૧. [સં. અન (નહિ) + અર્થતન
(આજનું)] પુ. અજાણા સિવાયનો દિવસ;
જઈ રાતના ઉઠવા બે પહોર અને આવનારી
રાતના આમવા બે પહોર, તથા તેની વચ્ચેનો
આખો દિવસ એટલી જાકો રહેલો બૂલ અથવા
અવિધ્ય સમય. જઈ અરથી રાત અજાઉના
વખતને બૂલ અનર્થતન અને આવનાર અરથી
રાત પછીના વખતને અવિધ્ય અનર્થતન
કહે છે.

૨. [સં. અન (નહિ) + અર્થતન
(વર્તમાન)] વિ. આજે નહિ હોનાર; આજનું
નહિ એવું; અવર્તમાન; અજા પહેલાંનું કે
પછીનું; દૂર સમયનું.

અનર્થતનપૂર્વવર્તમાનકાળ [અનર્થતન (દૂર-
તં) + પૂર્વવર્તમાનકાળ (જે નાખ્યે એક કાળ)]
પુ. (આકરણ) દૂરનો બૂલ સમય અવાવનાર
કાળ.

અનર્થતનઅવિધ્યકાળ ૧. [અનર્થતન
(દૂર) + અવિધ્યકાળ (આવવાનો કાળ)]
પુ. આવનાર અરથી રાત પછીનો વખત.

૨. પુ. (આકરણ) એ નામનો એક અર્થનો
અવિધ્યકાળ.

અનર્થતનબૂલકાળ ૧. [અનર્થતન (દૂર)
+ બૂલકાળ (નધેલો વખત)] પુ. (આકરણ)
બૂલકાળનો એક પ્રકાર; દ્વિતીયબૂલ. જેમકે,
'મરેલો' એ અનર્થતનબૂલકાળનું ૧૫ અને
'મરે' એ અર્થતનબૂલકાળનું ૧૫.

૨. પુ. વીતેલી અરથી રાત પહેલાંનો વખત.

અનર્થુત પુ. (સંગીત) અવનર્મા બોલાતા
સ્વરનો એક પ્રકાર. તે સ્વરને બોલતાં પા
માત્રા જેટલો વખત લાગે છે. બુખો અનર્થુત.
અનર્થકેશ [હિ.] જ. પાણી, જેમકે તે અનને
ધોમે છે.

અનર્થન ૧. [હિ.] પુ. ધનધાન.

૨. પુ. સુખસાધન; અભ્યાસી.

અનર્થ [સં.] જી. (પુરુષ) સાક્ષીખી
એ નામની એક નદી.

અનર્થા, આકુર્તા, ઉપવરુદ્ધિ, અપરજિત્તા,
પંચપરી, સહસસુતિ, અને નિપુતિ નામની
સાક્ષીખી રાત નદીઓ છે.

અનર્થની વાચવત

અનર્થિક ૧. વિ. જેના કરતાં ઘણું ખૂબ મરી
ન આવે એવું.

૨. [સં. અન (નહિ) + અર્થિક (વિશેષ)]

વિ. વધારી ન દાખવે એવું.

૩. વિ. વધારે નહિ એવું.

૪. વિ. સંપૂર્ણ.

અનર્થિકાર ૧. [સં. અન (નહિ) +
અર્થિકાર (સેવકા)] પુ. અસેવકા; ના-
લાયકીપણું; અપ્રજ્ઞતા.

૨. [સં. અન (નહિ) + અર્થિકાર (લગ)]

પુ. સત્તા વિનું હોવાપણું.

૩. [સં. અન (નહિ) + અર્થિકાર (લગ)]

પુ. હકનો અજાણ; હક નહિ તે.

૪. વિ. અપ્રજ્ઞતા વગરનું સત્તા અજાણ.

૫. વિ. અસેવકા; સેવકા અજાણ.

૬. વિ. હક વગરનું.

અનર્થિકારશર્મા [સં. અનર્થિકાર (લગ
વિનાશ) + શર્મા (લેકાપોહ)] જી. જેમાં
પોતાને સેવાદેશ ન હોય તેની આખતની
ઓવટ; અર્થિકાર વિના ઓલવું તે.

અનર્થિકારશર્મી [સં. અન (નહિ) +
અર્થિકાર (લગ) + શર્મી (શર્મા કાર)]
વિ. નાખી પંચાત કરનાર.

અનર્થિકારપ્રવેશ [સં. અન (નહિ) +
અર્થિકાર (લગ) + પ્રવેશ (પ્રવેશ)]
પુ. સ્થપાયપ્રવેશ; અતિક્રમણ; વગર હકે
ધસવું તે.

અનર્થિકારિત [સં. અન (નહિ) + અર્થિકાર
(લગ) + ઇત (વાહ)] વિ. વગર સત્તાએ
કરેલું.

અનર્થિકારિણી ૧. [સં. અન (નહિ) +
અર્થિકારિણી (અર્થિકારવાળી)] વિ. જી. અન-
ત્યાર વગરની.

૨. વિ. જી. સોમતા વિનાની.

૩. વિ. જી. હક વગરની.

અનર્થિકારિતા ૧. [સં. અનર્થિકારિન (અર્થ-
િકાર વગરનું) + તા (પણું)] જી. અર્થિકાર-
શક્તિ; સત્તા કે હક ન હોવાપણું.

૨. જી. અસોમતા.

અનર્થિકારિત બુખો અનર્થિકારિતા.

અનર્થિકારી ૧. [સં. અનર્થિકારિન]

વિ. અર્થિકાર વિનાનું; સત્તા વગરનું.
અનર્થિકારી બાપારી = વેપારના પરવાના
વગરનો વેપારી.

૨. વિ. નાલાયક; અસોમ; બિનકામેલ; અપ્રજ્ઞ.
૩. વિ. હક વગરનું.

અનર્થિકૃત ૧. [સં. અન (નહિ) + અર્થ-
િકૃત (અર્થિકાર પામેલું)] વિ. અર્થિકાર નહિ
પામેલું; સત્તા વગરનું.

૨. વિ. અર્થિકાર અજાણ.

૩. વિ. પડતર.

૪. અનર્થિકૃત કર્મબૂમિ = એટલી કરવા
લાયક પડતર જમીન.

૫. અનર્થિકૃત બૂમિ = પડતર જમીન.

૬. અનર્થિકૃત અનર્થબૂમિ = રાજની પડતર
જમીન; બિનઅનર્થ પડતર જમીન.

૭. વિ. હક વિનાનું.

અનર્થિયત ૧. [સં. અન (નહિ) + અર્થ-
િયત (બોલેલું)] વિ. અગત્ય; નહિ અણેલું;
અવશ્ય નહિ કરેલું.

૨. વિ. અનુધિગત; પ્રમાણાંતરથી અનુધિગતમાં નહિ આવેલું.

૩. [સં. અન (નહિ) + અધિગત (મેળવેલું)] વિ. અધ્યાપ; નહિ મેળવેલું.

૪. [સં. અન (નહિ) + અધિ (પાસે) + ગત (ગયેલું)] વિ. નહિ પહોંચેલું; પાસે નહિ ગયેલું.

અનુધિગતશાસ્ત્ર [સં. અનુધિગત (નહિ અભ્યાસ કરેલ) + શાસ્ત્ર (ધર્મશાસ્ત્ર)] વિ. શાસ્ત્રનો અભ્યાસ ન કર્યો હોય એવું; શાસ્ત્રઅભ્યાસ વગરનું.

અનુધિગતાર્થગત ૧. [સં. અનુધિગત (પ્રમાણાંતરથી નહિ અભ્યાસ કરેલું) + અર્થ (બાબત) + ગત (જાન કરાવનાર)] જ. વેદરૂપ સ્વરૂપ પ્રમાણ, કેમકે ખીજાં પ્રમાણથી ન જાણી શકાય તેવા અર્થનું તે જ્ઞાન કરાવે છે.

૨. વિ. પ્રમાણાંતરથી ન જાણી શકાય તેવા અર્થનું જ્ઞાન કરાવનાર.

અનુધિગમ ૧. [સં. અન (નહિ) + અધિ-ગમ (ગયેલું)] જ. અજ્ઞાન.

૨. જ. અભ્યાસ નહિ કરાયેલું શાસ્ત્ર.

૩. [સં. અન (નહિ) + અધિગમ (મેળવેલું)] જ. પ્રાપ્ત નહિ થયેલું સ્થાન.

અનુધિગમ્ય ૧. [સં. અન (નહિ) + અધિ-ગમ્ય (જાણી શકાય એવું)] વિ. જાણી ન શકાય એવું.

૨. [સં. અન (નહિ) + અધિગમ્ય (મેળવી શકાય એવું)] વિ. પહોંચી શકાયેલું; પાસે ન શકાય એવું; અધ્યાપ્ય.

અનુધિગિત ૧. [સં. અન (નહિ) + અધિ-ગિત (ઉપરી વર્તેલું)] વિ. જેના ઉપર ઉપરી કે પ્રમુખ ન હોય એવું; ઉપરી વગરનું.

૨. [સં. અન (નહિ) + અધિગિત (વસેલું)] વિ. નહિ વસેલ.

૩. [સં. અન (નહિ) + અધિગિત (સ્થાપેલું)] વિ. નહિ સ્થાપેલું.

અનુધીત ૧. વિ. અભ્યાસ.

૨. [સં. અન (નહિ) + અધીત (અભ્યાસ કરેલું)] વિ. નહિ શીખેલું; અભ્યાસ નહિ કરેલું.

અનુધીતન્યાયશાસ્ત્ર [સં. અનુધીત (અભ્યાસ નહિ કરેલું) + ન્યાયશાસ્ત્ર] વિ. ન્યાયશાસ્ત્રનો જેણે અભ્યાસ નથી કર્યો એવું.

અનુધીતપરમાર્થ [સં. અનુધીત (જ્ઞાન નહિ મેળવેલું) + પરમ (શ્રેષ્ઠ) + અર્થ (વસ્તુ)] જ. પારમાર્થિક જ્ઞાન નહિ મેળવેલ માણસ.

અનુધીન ૧. પુ. ખેતાને હિસાબે કામ કરનાર સ્વાધીન સુતાર. તે ખેતાની કામમાં રહેતો કામ કરતો હોઈને ખીજાને અધીન ન હોવાથી અનુધીન કહેવાય છે.

૨. [સં. અન (નહિ) + અધીન (વશ)] વિ. સ્વાતંત્ર સ્વાધીન.

અનુધીનક પુ. સ્વતંત્ર સુતાર ખેતાને હિસાબે કામ કરનાર સુતાર.

અનુધિજ્ઞ ૧. [સં. અન (નહિ) + અધિજ્ઞ (ઉપરી)] વિ. અધિજ્ઞ વિનાનું; આધિક વિનાનું; ઉપરી વગરનું.

૨. [સં. અન (નહિ) + અધિજ્ઞ (અનુસાર રાખનાર)] વિ. જેની ઉપર અનુસાર રાખનાર ન હોય એવું.

૩. [સં. અન (નહિ) + અધિ (પાસે) + જ્ઞ (જ્ઞાન)] વિ. દેખાવ નહિ તેવું; અદૃશ્ય; અખતલ્ય; નજર નહારતું.

અનુધિવસ્યાય ૧. [સં. અન (નિશ્ચય) + અધિવસ્યાય (નિશ્ચય)] પુ. (ન્યાય) અવળું જ્ઞાન; મિથ્યાજ્ઞાન; વિપર્યય.

૨. [સં. અન (નહિ) + અધિવસ્યાય (નિશ્ચય)] પુ. અસ્થિરતા; નિશ્ચય વગરની સ્થિતિ; અનિશ્ચય; સંશય.

૩. પુ. (કામ) એક પ્રકારનો અસંકલ્પ. તેમાં સમાન મુલ્યવાળી વસ્તુઓ વચ્ચે નહિ પણ એક એક વસ્તુના સંબંધમાં સાધારણ અનિશ્ચયનું વર્તન કરવામાં આવે છે.

અનુધિવસ્યાય એટલે અનિશ્ચય. પ્રાચીનો અનુધિવસ્યાયને અસંકલ્પ તરીકે જાણે છે. કારણ કે એમાં વિષય નથી એવું જે જ્ઞાન એ અનુધિવસ્યાય અસંકલ્પ. સંશય અને કામમાં કાલિદ્રુ જ્ઞાન છે.

અથવા

કરે સ્વેચ્છાથી જ્ઞાન એ અનુધિવસ્યાય

કે અનુધિવસ્યાય એ અનુધિવસ્યાય

અહીં કહ્યું કે અનુધિવસ્યાય, એ સંકલ્પની પેઠે કોઈનું જ્ઞાન નથી. કિંતુ આ વસ્તુઓમાંથી એવું છે, અનુધિવસ્યાય રૂપથી અનિશ્ચય જ્ઞાન છે.

અનુધિયાય ૧. [સં. અન (નહિ) + અધિયાય (અભ્યાસ)] પુ. અભ્યાસનો વિષય; અભ્યાસ-અર્થથી જુદો.

૨. પુ. વેદનો અભ્યાસ નંધ રાખવાનો દિવસ; અભ્યાસ નહિ કરવાનો દિવસ; રજાનો દિવસ; તહેવારનો દિવસ; જેમાં અધ્યયન કરવું નિષેધેલું છે તેવો કાળ. મનુ અનુસાર અમા-વારના, અષ્ટમી, અનુદેશી અને પૂર્ણિમા એ ચાર દિવસ અનુધિયાય છે. આ દિવસ પાવે પણ અનુધિયાયનો દિવસ મહુવામાં આવે છે.

અનન [સં. અન (શાસ હેતુ) + અન (નામ અભ્યાસ પ્રત્યય)] જ. શાસ; કમ; આસોન્દ્રીય.

અનનસ જુઓ અનનાસ.

અન પ્રસ ૧. [સં. અનનાસ] પુ. મોટે ભાગે વાહની બાબતોએ જિતતો કેવડાનાં જેવું પાંદડાં-વાળો એ નામનો એક ફળાઉ છોડ. તેનાં કાંઠાવાળાં પાંદડાંમાંથી સુંદર ફોરડાં બને છે. આ છોડને વચમાં ફળ આવે છે એને અનનાસ, અનનાસ, કે અનેનાસ કહે છે.

૨. જ. સર્વાંગે કાંઠાવાળું, ખાદ્ય અને મધુરા સ્વાદવાળું, રાતા અથવા પીળા રંગનું, તથા ઉત્તેજક વાસનું એક જાતનું ફળ; એક જાતનો લીસો મેવો; અનેનાસ. એનો મુરખો ભાવ છે, તથા અજીર્ણ, બંતુ, બહુમૂરોચ અને પેટમાં વાજ અથવા હોય તો તેના ઉપર કામ આવે છે. કાંઠા વગરનું પણ અનનાસ ભાવ છે, અને તે ધણું મોડું હોય છે.

અનુકરણીય ૧. વિ. અનુકરણ કે નકલ કરી ન શકાય તેવું.

૨. [સં. અન (નહિ) + અનુકરણીય (નકલ કરવા એવું)] વિ. અનુકરણ કે નકલ ન કરવા એવું.

અનુકરણ જુઓ અનુકરણ.

અનુકરણ [સં. અન (નહિ) + અનુકરણ (કાવડ)] વિ. પ્રતિકૂલ; ન કાવડું; નહિ સ્મરું; મોઠું નહિ એવું.

અનુકરણત ૧. [સં. અન (નહિ) + અનુ (પાછળ) + રાત (અણેલું)] વિ. અવધા વગરનું; અનિશ્ચયિતમાર; અનિશ્ચય.

૨. [સં. અન (નહિ) + અનુકરણ (પરાવર્તન મેળવેલું)] વિ. મંજૂરી ન મળી હોય એવું; પરાવર્તનથી વગરનું.

અનુનાસિક [સં. અન (નહિ) + અનુ (પાછળ) + નાસિક (નાક સંબંધી)] વિ. અનુનાસિક નહિ એવું; નાકમાંથી નહિ બોલાતું.

કુતરા, ગિરજા, હોમ, જમણ, ઘેડા, દેડા અથવા અને અમલનાં બોલવામાં સ્વરો કુદ્ય સંબંધી, કુદ્ય કે કીર્ણ, અનુનાસિક કે અનુનાસિક બોલવાની શક્ય છે. અમલસંકર

અનુપાત ૧. [સં. અન (નહિ) + અનુ (પાછળ) + પાત (પાડું તે)] પુ. પાછળ ન આવતું તે; અનુસરણનો અભાવ.

૨. [સં. અન (નહિ) + અનુપાત (અનુકરણ આવડું તે)] પુ. પ્રતિકૂલતા; અનુકૂળ ન અવવાપડું.

અનુપ્રાસિક [સં. અનુ (નહિ) + અનુ-
પ્રાસિક (અનુસરનાર) + ઇ (નારીબલિયો
પ્રત્યય)] વિ. છો. ન અનુસરનારી; વિરુદ્ધ.

અનુપ્રાસિકી [સં. અનુ (નહિ) + અનુ-
પ્રાસિક (અનુસરનાર)] વિ. ન અનુસરનાર;
વિરુદ્ધ.

અનુપ્રાસિક ૧. [સં. અનુ (નહિ) + અનુ
(પાછળ) + પ્રાસિક (પ્રેરણ)] વ. પ્રેરણ
ન કરવું તે.

૨. જ. બોધના પ્રમાણે ન કરાવું વર્તન.

અનુપ્રાસિક [સં. અનુ (નહિ) + અનુપ્રાસ
(માહિતી)] પુ. અનુપ્રાસિક; બિનઅનુપ્રાસિક;
બિનઅનુપ્રાસિક.

અનુપ્રાસિકીય ૧. [સં. અનુ (નહિ) +
અનુપ્રાસિકીય (અનુપ્રાસ કરવા એવું)]
વિ. અનુપ્રાસ નહિ કરવા એવું.

૨. વિ. અનુપ્રાસી સમાવ નહિ એવું; અનુપ્રાસથી
પર.

અનુપ્રાસિકી [સં. અનુ (નહિ) + અનુપ્રાસ
(માહિતી) + ઇન્ (વાહ)] વિ. અનુપ્રાસ
વિનાનું; બિનઅનુપ્રાસિકી.

અનુપ્રાસિક ૧. [સં. અનુ (નહિ) +
અનુ (પાછળ) + પ્રાસિક (પ્રેરણ તે)]
જ. કાંઈ નહિ બોલી સંમતિ આપવી તે
અનિત ૩ મોધમ કમ્પ્રાત.

૨. જ. (ન્યાય) બારીસ નિમિત્તસ્થાનમાંનું એ
નામનું એક; વિવાહિત પ્રકાર હરી નહિ કરવો
તે. વાદી કોઈ વાત કહી વાર કહે અને ન્યાય
હોય સમજી આવે છતાં પ્રતિવાદી તેનો કાંઈ
ઉત્તર ન દે તો તે અનુપ્રાસિકીય થાય છે
અને તેની હાર મનાવે છે. ભુજો નિમિત્તસ્થાન.

અનુપ્રાસિક, અનુપ્રાસિકી અને અનુપ્રાસિકીય એ
ત્રણ નિમિત્તસ્થાન અનુપ્રાસિકીય એક છે ન
બોલવાથી પ્રાપ્ત થાય તેવાં છે. પુસ્તકવત

અનુપ્રાસિકીયનિમિત્તસ્થાન ૧. (ન્યાય) વિવાહ-
માં પરાજયનું એક સ્થાન; વિવાહિત પ્રકાર
હરીથી નહિ કહેવાથી હાર પામવાનું સ્થાન.

એ વાત જણવાર વાદીએ કહી હોય અને
સચ્ચ પક્ષ એને સમજી વર્ક હોય છતાં પ્રતિ-
વાદી તેનું પુનઃ ઉચ્ચારણ ન કરી શકે તો તે
પ્રતિવાદી અનુપ્રાસિકીયનિમિત્તસ્થાનથી પરા-
જય પામે છે. પુસ્તકવત

અનુપ્રાસિક ૧. [સં. અનુ (નહિ) + અનુપ્રાસ
(અનુપ્રેરણ)] વિ. નહિ અનુપ્રેરણ; અપ્રાપ્ત;
અપ્રેરિત.

૨. [સં. અનુ (નહિ) + અનુ (પાછળ) +
પ્રાસિક (પ્રેરણ પ્રેરણ)] વિ. પાછળ પ્રેરણ નહિ
કરવે.

અનુપ્રાસિકીય [સં.] પુ. નહિ
અનુપ્રેરણ મનાવી વૃત્તિ; અનુપ્રેરણ નહિ
આપેલા અનુપ્રાસિકીય.

અનુપ્રાસિકીય [સં. અનુ (નહિ) + અનુ-
પ્રાસિક (અનુપ્રેરણ) + પ્રેર (પ્રેરણ)]
વિ. પ્રેરણાં જેનો અનુપ્રેરણ ન કરો હોય એવું.

અનુપ્રાસિકીય અનુપ્રાસિકીય અનુપ્રાસિકીય
અનુપ્રાસિકીય [સં. અનુ (નહિ) + અનુપ્રાસ
(સંમતિ આપવું)] વિ. સંમતિ વિનાનું;
પરવાનગી વગરનું.

અનુપ્રાસિકીય [સં. અનુ (નહિ) + અનુપ્રાસ
(અનુપ્રાસ કરવું)] વિ. અનુપ્રાસ નહિ કરેલું;
અનુપ્રાસ વગર અનુપ્રાસિકીય નહિ આપેલું.

અનુપ્રાસિકીય [સં. અનુ (નહિ) + અનુપ્રેરણ
(અનુપ્રાસ કરવું)] વિ. અનુપ્રેરણ ન કરી
સમાવ એવું; અનુપ્રાસથી પર.

અનુપ્રાસિકીય [સં. અનુ (નહિ) + અનુપ્રેરણ
(સંમતિ)] વ. નાપસંદગી; નામંજૂરી.

અનુપ્રાસિકીય ભુજો અનુપ્રાસિકીય.

અનુપ્રાસિકીય ૧. જ. વાદમાર્ગનાં છત્ર માટે
અનુપ્રાસિકીયી જા વસ્તુમાંની એ નામની
એક. ભુજો વાદમાર્ગ.

૨. [સં. અનુ (નહિ) + અનુપ્રેરણ (સપાસ
કરવા વાળું)] વિ. રોષ વિનાનું.

જાણ કે વાદમાર્ગ વાદમાર્ગ હોય તે
વાદમાર્ગે અનુપ્રેરણ અને એમાં ન હોય તેને
અનુપ્રેરણ કહે છે. પુસ્તકવત

અનુપ્રાસિકીય ૧. [સં. અનુ (નહિ) + અનુપ્રેરણ
(રોષ)] વિ. અનુપ્રેરણ; ન અનુપ્રેરણ.

૨. વિ. અનુપ્રાસ; અનુપ્રેરણ.

૩. વિ. અનુપ્રાસ; વિસંવાદિ વિરોધી.

અનુપ્રાસિકીય ૧. [સં. અનુ (નહિ) + અનુપ્રેરણ
(અનુપ્રેરણ)] પુ. અનુપ્રેરણ ન હોવાપર.

૨. [સં. અનુ (નહિ) + અનુપ્રેરણ (અનુ-
પ્રેરણ)] પુ. અનુપ્રેરણને અનુપ્રેરણ પસંદગી ન
કરો તે.

૩. [સં. અનુ (નહિ) + અનુપ્રેરણ
(અનુપ્રેરણ)] પુ. વેરનો અનુપ્રેરણ અનુપ્રેરણ
ન હોવાપર.

૪. [સં. અનુ (નહિ) + અનુપ્રેરણ (અનુ-
પ્રેરણ)] વિ. (વેર) અનુપ્રેરણ અનુપ્રેરણ
રોષ વગરનું; અનુપ્રેરણ રહેવાં અનુપ્રેરણ.

અનુપ્રાસિકીય ૧. [સં. અનુ (નહિ) +
અનુપ્રેરણ (અનુપ્રેરણ)] વ. અનુપ્રેરણ ન કરવી તે.

૨. [સં. અનુ (નહિ) + અનુપ્રેરણ (અનુ-
પ્રેરણ)] વ. અનુપ્રેરણ ઉપર ન કરવાપર.

અનુપ્રાસિકીય [સં. અનુ (નહિ) + અનુ-
પ્રેરણ (અનુપ્રેરણ)] વ. અનુપ્રેરણ ન કરવો
તે; અનુપ્રેરણનો અનુપ્રેરણ.

અનુપ્રાસિકીય [સં. અનુ (નહિ) +
અનુપ્રેરણ (અનુપ્રેરણ)] વિ. બિનઅનુપ્રેરણ.

અનુપ્રાસિકીય ૧. [સં. અનુ (નહિ) +
અનુપ્રેરણ (અનુપ્રેરણ)] વ. અનુપ્રેરણ; તેનાથીનો
અનુપ્રેરણ.

૨. જ. અનુપ્રેરણ.

૩. [સં. અનુ (નહિ) + અનુપ્રેરણ (અનુ-
પ્રેરણ તે)] વ. અનુપ્રેરણ ન કરવી તે; અનુપ્રેરણ.

અનુપ્રેરણ [સં. અનુ (નહિ) + અનુપ્રેરણ
(અનુપ્રેરણ)] વિ. અનુપ્રેરણ વિનાનું; અનુપ્રેરણ
વગરનું; નહિ કરેલું.

અનુપ્રેરણ ૧. [સં. અનુ (નહિ) + અનુ
(અનુપ્રેરણ) + પ્રેર (અનુપ્રેરણ)] વ. અનુપ્રેરણ
પ્રમાણે નહિ વર્તવું.

૨. જ. અનુપ્રેરણ નહિ અનુપ્રેરણ; અનુપ્રેરણ હોવું.

૩. જ. અનુપ્રેરણ પાછળ પાછળ નહિ અનુપ્રેરણ.

૪. જ. અનુપ્રેરણ નહિ આપવું.

અનુપ્રેરણ ૧. [સં. અનુ (નહિ) + અનુ
(અનુપ્રેરણ) + પ્રેર (અનુપ્રેરણ)] વ. અનુપ્રેરણ;
રોષ; અનુપ્રેરણ રોષ તે.

વૃત્તિઓના અનુપ્રેરણથી થાય છે.

પ્રમાણ

૨. [સં. અનુ (નહિ) + અનુપ્રેરણ
(અનુપ્રેરણ)] વ. અનુપ્રેરણ હોવામાં ન
રોષ; અનુપ્રેરણ.

અનુપ્રેરણ ૧. [સં. અનુ (નહિ) + અનુ
(અનુપ્રેરણ)] પુ. વિષય, જેમાં તેનાથી કાંઈ પણ
ભૂલું નથી.

૨. [સં. અનુ (નહિ) + અનુ (અનુપ્રેરણ)]
વિ. અનુપ્રેરણ; અનુપ્રેરણ; અનુપ્રેરણ.

૩. વિ. અનુપ્રેરણ; અનુપ્રેરણ; અનુપ્રેરણ
વગરે જેને અનુપ્રેરણ હોય એવું.

૪. વિ. અનુપ્રેરણ; અનુપ્રેરણ.

૫. વિ. ભૂલું નહિ એવું; અનુપ્રેરણ; તેજ.

અનુપ્રેરણ [સં. અનુ (નહિ) + અનુ
(અનુપ્રેરણ) + પ્રેર (અનુપ્રેરણ)] વિ. પુ. જેને
અનુપ્રેરણ કાંઈ પ્રમાણ ન હોય એવો; માત્ર એક
પ્રમાણ મુજબનો.

અનુપ્રેરણ ૧. [સં. અનુ (અનુપ્રેરણ) +
અનુ (અનુપ્રેરણ)] જો. એક જ પ્રમાણ; એક જ
ઉપાય બીજા રસ્તે જ ન હોય એવી રીતિ.

૨. વિ. એક જ ઉપાય હોય એવું; બીજા
ઉપાય વિનાનું.

૩. વિ. એક જ અનુપ્રેરણ.

૪. વિ. એક સિવાય બીજું શરણ ન હોય એવું; એકલા જ આશ્રયવાળું.
 ૫. વિ. સાચાર; નિરુપાય.
અનન્યચર્ચા ૧. [સં. અન-ચર્ચ (એક જ ચર્ચ) + ય (વાર્ધ)] વિ. અન-ચર્ચવાળું; અન-ચર્ચતે જેની છે એવું; જેને ચર્ચિ એક જ હોય એવું.
 ૨. વિ. એક જ ઉપાય હોય એવું.
 ૩. વિ. એકલા જ શરણવાળું; એકાશ્રયી.
 ૪. વિ. સાચાર; નિરુપાય.
અનન્યચામિની [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + ચામિની (જ્વાળા)] વિ. જી. પતિ-વ્રતા; પોતાના પતિ સિવાય અન્ય પુરુષ સાથે મન નહિ કરનારી.
અનન્યચામી [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + ચામિન (મન કરનાર)] વિ. પુ. એકપત્નીવ્રતધારી; પરત્વે સાથે મન નહિ કરનાર.
અનન્યચુરુ [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + ચુર (પાકું)] વિ. જેના કરતાં બીજું કોઈ પણ મોટું ન હોય એવું.
અનન્યચાદ્ય ૧. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + આદ્ય (લેવા એવું)] વિ. બીજાને નહિ લેવા એવું.
 ૨. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + આદ્ય (લઈ લેવા એવું)] વિ. બીજાને ન મળી શકે એવું; અનન્યકામ્ય.
અનન્યચિત્ત ૧. [સં. અન-ચ (એકાગ્ર) + ચિત્ત (મન)] જ. એકાગ્ર ચિત્ત.
 ૨. વિ. એકાગ્ર ચિત્તવાળું; બીજા કશાનો વિચાર ન કરનાર; એકતાન; એક જ શક્તિમાં મન લાગેલું હોય એવું.
અનન્યચિત્ત [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + ચિત્ત (વિચાર)] વિ. એકચિત્ત; બીજા કોઈ પણ વિચાર વગરનું.
અનન્યચિત્તા [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + ચિત્તા (વિચાર)] જી. એક જ વિચાર.
અનન્યચર ૧. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + ચ (જામેલ)] પુ. ક્રમલે, ક્રમકે તે બીજા કોઈથી જામેલ નથી, એટલે કે આત્મભૂ મનાય છે.
 ૨. પુ. સંકર; મહાલેવ.
અનન્યચરમા લુગ્ને અન-ચર.
અનન્યચર ૧. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + તા (પડું)] જી. અવિભક્ત;

તદ્વિભક્ત; અદ્વયતા; તદ્વિભક્ત; પરમ ચૈતન્ય.
 ૨. જી. એકનિષ્ઠ; એકાગ્રચર.
 ૩. જી. એકાગ્રતા.
 ૪. જી. એકાગ્રતા; અદ્વિતીયતા; અનિષ્ઠતા; અનુપમતા.
 ૫. જી. રૂપ પ્રભુનું અન અન્ય પૂજન.
અનન્યચર લુગ્ને અન-ચર.
અનન્યચારિણ ૧. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજી રીતે) + ચારિ (ચાર)] વિ. અનન્યચાર; અન્ય; અનન્ય.
 ૨. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજી રીતે) + ચારિ (ચારિત્ર)] વિ. (અન) બીજાની ચારિત્ર નહિ સંપાદિત થતું.
અનન્યચારિણ એટલે અનન્યચારિણ નહિ એવું. કારણે જાણી જાણીને કુવે એ પણ આ અનન્યચારી પૂર્વચિત્તવાળો છે. પાણીનું કાણુ કુવે છે. પણ કુવાને આપણે કાણુ નહિ કહીએ, કાણુને તેની પૂર્વચિત્ત બીજાની ચારિત્ર, જ્યાં પાણીની ચારિત્ર, ચિદ્વાય છે. બીજા સ્વભાવ કહીએ તો તે અનન્યચારિણ છે.
અનન્યચારિણ ૧. [સં. અન-ચ (અન્ય) + ચારિ (સમજનાર)] વિ. અન્ય ઉદ્દેશ.
 ૨. વિ. પદ્યકર્તા અનન્ય એટલે તેના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં એનાર.
 ૩. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + ચારિ (એનાર)] વિ. બીજું કશું ન એનાર.
અનન્યચરિ ૧. [સં. અન-ચ (એકાગ્ર) + ચરિ (નર)] જી. ચિત્ત નર અનન્ય બીજા કોઈ ઉદ્દેશને નહિ જતી નર.
 ૨. વિ. એકીભક્ત એવા કરતું; તાકી લાકીને એવા કરે એવું.
અનન્યચર ૧. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + ચ (લેવા એવું)] વિ. બીજાને નહિ આપવા એવું.
 ૨. વિ. (અનન્ય) બીજાને નહિ કહેલ સાધ.
અનન્યચર ૧. [સં. અન-ચ (અનુપમ) + ચર (પર)] પુ. પરમેશ્વર.
 ૨. પુ. ચિત્ત.
અનન્યચર્મા [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + ચર્મ (ચર)] વિ. એક જ ચરણનું; એક સિવાય બીજા ચર્મ વિનું.
અનન્યચર્મી ૧. [સં. અન-ચ (એકાગ્ર) + ધી (હૃદય)] વિ. એકાગ્ર હૃદયવાળું.
 ૨. વિ. એકાગ્ર ચિત્તવાળું.

અનન્યચરિ [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + ચરિ (ચારિત્ર)] વિ. એક જ ઉપર પૂર્ણ પ્રીતિ કે ભક્તિ રાખનાર; અનન્ય-પરાયણ.
અનન્યચર ૧. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + ચ (લેવા એવું)] જ. બીજાથી લેવા નહિ એવું મહત્ત્વ; સ્વભાવે.
 ૨. વિ. બીજાથી ન લેવા તેવું.
અનન્યચર લુગ્ને અન-ચર.
અનન્યચર ૧. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + ચર (અનન્ય)] વિ. જેના જેવું અનન્ય કોઈ ન હોય તેવું.
 ૨. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજી) + ચર (અનન્ય)] વિ. પુ. અનન્ય બીજા સ્ત્રી ન હોય એવો.
અનન્યચર ૧. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + ચર (અનન્ય) + ચા (નારી-વ્રતિનો પ્રભુ)] જી. અનન્ય બીજાને ધણી ન થવો હોય એવી સ્ત્રી.
 ૨. જી. કુવારી સ્ત્રી; કુમારિકા.
 ૩. વિ. જી. અનન્ય કોઈએ ન બોમરી હોય તેવી.
અનન્યચર [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + ચર (ચર)] જી. અનન્ય લીધે વાની અનુવાનો હક ધરાવનાર ભક્તિ.
અનન્યચરિ લુગ્ને અન-ચર.
અનન્યચર [સં. અન-ચ (અન્ય) + ચર (ચર)] પુ. ધણી સ્ત્રી; અનુપમ પ્રીતિ.
અનન્યચર ૧. [સં. અન-ચ (એકાગ્ર) + ચર (અનન્ય)] પુ. એકનિષ્ઠાથી ભક્તિ કરનાર મહત્ત્વ; એકનિષ્ઠ ભક્ત.
 ૨. વિ. એક જ માનનાર; એક સિવાય બીજાની ભક્તિ નહિ કરનાર.
અનન્યચર ૧. [સં. અન-ચ (અન્ય) + ચર (અનન્ય)] જી. અનન્ય ભક્તિ; જેના જેવી બીજા કોઈ પર ન હોય એવી ભક્તિ; પરમભક્તિ.
 ૨. જી. એકી જ ભક્તિ; એકાગ્ર ભક્તિ.
અનન્યચર ૧. [સં. અન-ચ (બીજું નહિ) + ચર (ચર)] પુ. અનન્યભક્તિ; એકનિષ્ઠ; અનન્યચર લગતી; અનન્ય ચર.
 કારણે કોઈ અનન્ય કુરાચારી માણસ પણ અનન્ય અનન્યચરે અનન્ય કરે તો તેને શરણ ન માનવો.
 ૨. પુ. એક ધર્મ ઉપર જ ભક્તિ હોવાનું.

૩. પુ. બહાર અને અંદર એકસરખી બાજુની અવસ્થા પ્રેમ.

૪. વિ. એકચિત્તવાળું.

અનન્યભાષી [સં. અનન્ય (એકનિષ્ઠ) + ભાષિન (ભાષવાળું)] વિ. એકનિષ્ઠ; અસાધારણ સમર્થતાવાળું.

અનન્યમન ભુખો અનન્યમનરેક.

અનન્યમનરેક [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + મનરેક (ચિત્તવાળું)] વિ. એક જ વસ્તુ પર જેનું ચિત્ત લાગ્યું હોય એવું; એક જ વિચારમાં લીન થયેલ; એકધ્યાન.

અનન્યમનરેકતા [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + મનરેક (ચિત્તવાળું) + તા (પણું)] સ્ત્રી. એકધ્યાનપણું.

અનન્યમાતૃક [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + માતૃ (માતા) + ક (વાળું)] વિ. એક જ માતાવાળું; જેને સાવકો મા ન હોય એવું.

અનન્યયોગ ૧. [સં. અનન્ય (અલેક) + યોગ (સંબંધ)] પુ. ચિત્તની એકનિષ્ઠ સમર્થતા; એકનિષ્ઠા; બીજા કશામાં મન ન હોય એવી આસક્તિ; અનન્યપરાયણતા; અલેક સંબંધ.

૨. [સં. અનન્ય (અનુપમ) + યોગ (સંબંધ)] પુ. સારમાં સારી સકુન.

અનન્યલક્ષ્ય ૧. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + લક્ષ્ય (મેળવી શકાયું)] વિ. આલેખ વગેરે અન્ય પ્રકારે પ્રાપ્ત ન થતું હોય એવું.

૨. વિ. બીજાને મળી ન શકે એવું.

અનન્યવિષય [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + વિષય (પ્રસન્ન)] વિ. બીજા કોઈને લાગુ ન પડતું હોય એવું; બીજા કોઈનું નહિ એવું; એકને જ લાગુ પડતું.

અનન્યવૃત્તિ ૧. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + વૃત્તિ (મનનું વલણ)] સ્ત્રી. એકાંત ચિત્ત; અભ્યગ્રિચારી ભાવ; ખેલ એટલે લડત વિના બીજામાં મન ન રાખતું તે.

૨. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + વૃત્તિ (આલેખિત)] વિ. આલેખિત માટે જેની પાસે બીજું કોઈ સાધન ન હોય એવું.

૩. [સં. અનન્ય (એકજ) + વૃત્તિ (વિચાર)] વિ. એક જ વિચારવાળું.

૪. [સં. અનન્ય (એકજ) + વૃત્તિ (સ્વભાવ)] વિ. એકસરખા સ્વભાવવાળું; એકજ સ્વભાવનું.

૫. વિ. એકમ ચિત્તવાળું; એકધ્યાન.

અનન્યમત ૧. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + મત (ઠા)] ક. એક ઠા; એકનિષ્ઠ.

૨. વિ. એક ઠાવાળું; એકનિષ્ઠ.

૩. વિ. એકધ્યાન; એક જ દાર્શનિક દરવામાં લીન થયેલું.

અનન્યશરણ ૧. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + શરણ (આધાર)] ક. એકનો જ આશ્રય; એક વિના બીજાનો આશ્રય ન હોયો તે.

૨. વિ. એક વિના બીજા કોઈના આધાર વિનાનું; એકના જ શરણવાળું.

અનન્યશાસન [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + શાસન (અમલ)] વિ. જેના ઉપર બીજું કોઈ ખરું કશું સત્ય લોચવતું ન હોય એવું.

અનન્યસદૃશ [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + સદૃશ (એવું)] વિ. અપ્રતિમ, અદ્વિતીય; અલેક; સ્તરીય વગરનું.

અનન્યસહાય [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + સહાય (મદદગાર)] વિ. મદદગાર વિનાનું; રક્ષક વગરનું; નિરુપિત; નિરાધાર.

અનન્યસંબંધ [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + સંબંધ] પુ. સારો સંબંધ, અનુપમ સંબંધ.

અનન્યસંબંધવાદી [સં. અનન્ય (અલેક) + સંબંધ (એકાગ્ર) + વાદિન (ધાન્ય)] વિ. અલેકવાદી; અદ્વૈતવાદી; જીવ ને સિવ એકજ રૂપ છે એમ માનનાર.

અનન્યસંબંધિતા ૧. [સં. અનન્ય (એકજ) + સંબંધિન (સંબંધવાળું) + તા (પણું)] સ્ત્રી. કેવળતા; અદ્વૈતવાદ.

૨. સ્ત્રી. ધણો સંબંધ હોવાપણું.

અનન્યસંબંધી ૧. [સં. અનન્ય (એકજ) + સંબંધિન (સંબંધવાળું)] વિ. અપેક્ષા વિનાનું; નિરપેક્ષ; કેવલ; એકમાત્ર.

૨. વિ. ધણું સંબંધવાળું; અડીનું સમું.

અનન્યસાધારણ ૧. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + સાધારણ (સામાન્ય)] વિ. અસાધારણ; અસામાન્ય; બીજામાં ન હોય એવું; બીજા કોઈને લાગુ ન પડે તેવું; એકને જ લાગુ પડતું.

૨. વિ. બીજા કોઈને ન થયે એવું.

અનન્યસામાન્ય ભુખો અનન્યસાધારણ.

અનન્યમુલેખ [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + મુલેખ (સહેલાઈથી મળતું)] વિ. બીજામાં સહેલાઈથી ભેગામાં ન આવે એવું; અસાધારણ; દુર્લભ; અસામાન્ય.

અનન્યહાર્થ ૧. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + હાર્થ (લેવા એવું)] વિ. બીજાએ નહિ લેવા એવું.

૨. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + હાર્થ (લેવી શકાય એવું)] વિ. બીજાથી ન લઈ શકાય એવું; બીજાથી ચોરી ન શકાય એવું.

અનન્યહૃત ૧. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + હૃત (હીંમેલું)] વિ. ચોરાય વિનાનું; સહીસલામત.

૨. વિ. બીજાએ નહિ લીધેલું.

અનન્યહૃદય ભુખો અનન્યચિત્ત.

અનન્યધાર ભુખો અનન્યાશ્રય.

અનન્યાર્થ ૧. વિ. બીજાને અધીન ન હોય એવું; મુખ્ય; પ્રધાન.

૨. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + અર્થ] વિ. બીજા કોઈ અર્થ ન હોય એવું.

અનન્યાશ્રય ૧. [સં. અનન્ય (એકજ) + આશ્રય (સરણું)] પુ. એક જ જાણુનો આશ્રય; એકનું જ શરણ.

૨. વિ. જેને બીજા કોઈનું શરણ છે આધાર ન હોય એવું.

અનન્યાશ્રિત ૧. ક. હિંદુ કાયદા પ્રમાણે કરજ વગેરેના બોળ વગરની મિલકત.

૨. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + આશ્રિત (આધારે રહેલું)] વિ. બીજાના આધારે ન રહેનાર; સ્વતંત્ર.

અનન્યાસક્ત [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + આસક્ત (મોહિત)] વિ. એકના ઉપર જ મોહવાળું; બીજા કોઈના ઉપર અનુગમ વગરનું.

અનન્યોપાધ ૧. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + ઉપાધ (ઉદાહરણ)] પુ. એક જ દર્શાવ.

૨. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (બીજું) + ઉપાધ (સાધન)] પુ. એક જ સાધન.

૩. વિ. બીજા કોઈ ખરું ઉપાધ વગરનું.

૪. વિ. સામાન્ય; નિરૂપાધ.

૫. વિ. સાધન વિનાનું.

૬. ક. કરજિયાત રીતે.

અનન્યય ૧. [સં. અન (નહિ) + અન્ય (સંબંધ)] પુ. (અન્ય) ઉપમેય તે જ ઉપમાન હોય એવો એ નામનો એક અર્થાલંકાર.

અનલિખ્ય ૩. વિ. અભિપ્રાય વિરુદ્ધ; અનલિખ્ય.
 ૪. વિ. હમ્મજા વિરુદ્ધ; નાપસંદ.
 અનલિખ્ય [સં. અન્ (વિરુદ્ધ) + અલિખ્ય (લખ)] પુ. છતાં; વિરુદ્ધ.
 અનલિખ્યનીય ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્યનીય (છતી સમાય એવું)] વિ. અનિત; છતી ન સમાય એવું.
 ૨. [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્યનીય (છત્યા લાગ)] વિ. છત્યા લાગ નહિ એવું.
 અનલિખ્યુત [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્યુત (હારેલું)] વિ. પરાભવ નહિ થાયેલું; નહિ હારેલું; અપરાજિત.
 અનલિખ્ય ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્ય (ખ)] વિ. અપ્રિય; નાપસંદ.
 ૨. [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્ય (સંમત)] વિ. કમજૂ કે સંજૂર ન હોય એવું; અસંમત.
 ૩. વિ. નહિ ધારણ; અનભીષ્ટ.
 ૪. વિ. મત વિરુદ્ધ.
 અનલિખ્ય [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્ય (સામેલું)] વિ. બીજી લક્ષ્ય એવાયેલું; સંમુખ નહિ તેવું.
 અનલિખ્ય ૧. જ. હોમી માલસ; વેપારી.
 ૨. [સં. અન્ (નહિ) + અલિ (વસ્તુ) + લિખ્ય (નિશાની)] વિ. એવાયુ વગરનું; શક્ય વિનાનું.
 ૩. વિ. નક્કી.
 અનલિખ્ય ૧. વિ. અશ્વમત.
 ૨. [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્ય (અશ્વ લાગ)] વિ. જેની હમ્મજા રાખી ન સમાય એવું; હમ્મજાથી ખર.
 અનલિખ્ય [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્ય (અશ્વ)] વિ. હમ્મજા વિનાનું; નહિ હમ્મજા.
 અનલિખ્ય [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્ય (હમ્મજા)] વિ. અવર્જન; અકબ્જ; વર્જન થઈ ન હોય એવું.
 અનલિખ્ય ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્ય (અશ્વ)] પુ. અશ્વ; અનિખ્ય.
 ૨. [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્ય (મન)] પુ. હોમનો અભાવ; અહના ન હોવાપણું.
 ૩. વિ. હમ્મજા વગરનું; અલિખ્ય વિનાનું.
 અનલિખ્ય [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્ય (વસ્તુ)] જી. અનારુદ્ધ; વસ્તુ ન પડવો તે સુખે દુષ્કાળ.

અનલિખ્ય ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્ય (ખ)] વિ. અપ્રિય; અશ્વ.
 ૨. વિ. અશ્વ; અશ્વ.
 અનલિખ્ય ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્ય (અશ્વ)] પુ. અનાસક્તિ; હજી હમ્મજા ન હોવાપણું; હજી અનપેક્ષા.
 ૨. વિ. અનાસક્તિ; હજી હમ્મજા વગરનું; અનાસક્તિ.
 અનલિખ્ય ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્ય (અલિખ્ય થયેલું)] વિ. અલિખ્ય થયા વગરનું; મંત્ર જણીને ખસીનું સિંચન ન કરાયેલું.
 ૨. વિ. મારીએ એવાવાની વિધિ જેની છવામાં ન જારી હોય એવું.
 અનલિખ્ય ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્ય (નાસક્તિ)] પુ. અનાસક્તિ; વીતરાગ રાગ.
 ૨. પુ. અમત્યનો અભાવ; અભોભુક્તા.
 ૩. [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્ય (સં)] પુ. સંય કે અસ્મિત ન હોવાપણું.
 ૪. વિ. સંય અથવા અસ્મિત વગરનું.
 અનલિખ્ય [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્ય (સંધાન)] પુ. હેતુનો અભાવ; અનાસક્તિ ન હોવાપણું.
 અનલિખ્ય [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્ય (સંધાન)] જી. હેતુનો અભાવ; નિષ્કામપણું.
 અનલિખ્ય ૧. પુ. એના અભાવ એટલે મૂળ પુસ્તક નામ.
 ૨. વિ. (અશ્વ) કિંચિત્ વડે જેનું અલિખ્ય એટલે અન હવેમાં ન અશ્વ હોય એવું.
 કિંચિત્ વડે રચે કરાવું અલિખ્ય હોય છે અને હવેમાં રચે નથી કરતાં એ હવેમાં અલિખ્ય અને અનલિખ્ય એવા અસરપર વિરોધી બે એક જ છે. જુદા જુદા અર્થ.
 ૩. [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્ય (હવે)] વિ. નહિ હવે; નહિ અશ્વ; અનુક્રા; અનિત.
 ૪. [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્ય (અલિખ્ય)] વિ. (વેલ) નહિ અલિખ્ય.
 અનલિખ્ય [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્ય (હવે) + અં (કિંચિત્)] પુ. (અશ્વ) કરાના પાંચ પ્રકારમાંનો એક; જેનું અલિખ્ય કિંચિત્ વડે થયેલું નથી તેવો કરા.

દેવદત્ત વડે પુસ્તક લખાય છે. દેવદત્તે પુસ્તક લખ્યું; આ વાંચકોમાં કિંચિત્ કરાવું નહિ પણ કરાવું અલિખ્ય હોય છે, રચના કરાવે છે. મારે દેવદત્ત એ અનલિખ્ય કરાવે છે, એટલે મારને લખાવેલું પ્રત્યે જેનું અલિખ્ય કરાવું નથી એવો એ કરા છે. જુદા જુદા અર્થ.
 અનલિખ્ય [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્ય (હવે) + અં (કિંચિત્)] વિ. (અશ્વ) એક પ્રકારનું કરા; જેનું અલિખ્ય કિંચિત્ વડે નથી થયેલું એવું કરા. તેમાં કરાની બીજી વિભક્તિ નિષ્કિત કરનાર પ્રત્યે અનુક્રા હોય છે.
 દેવદત્ત સાદે જનાર છે; આ વાંચકોમાં 'અનાર છે' કિંચિત્ કરાવું અલિખ્ય કરાવું નથી, મારે 'અનાર' એ અનલિખ્ય કરાવે છે. જુદા જુદા અર્થ.
 અનલિખ્ય પુ. અભોભુક્ત એક એક. આમાં વાંચકો અર્થ હવેમાં મારે અર્થલેખક એટલે અર્થ જણાવનાર પણ ન હોય. જેમ, 'જેમાં રહે મુલ્ય થોડું, માન દિવે છે તેને સદુ કોય'. આમાં 'મુલ્ય' અર્થલેખક પણ નહિ હોવાથી એવું સમજાય છે કે જેમાં થોડું મુલ્ય છે તેને સર્વ કોઈ માને છે, અને વધારે મુલ્યવાળાને માનતા નથી. ખરી રીતે 'થોડું મુલ્ય મુલ્ય' આમ હોવું જોઈએ. એ નથી તેથી અનલિખ્ય અર્થલેખક થાય છે.
 અનલિખ્ય ૧. વિ. હમ્મજા વિરુદ્ધ.
 ૨. [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્ય (અશ્વ)] વિ. હમ્મજા ન હોય તેવું; અનિખ્ય.
 ૩. વિ. નહિ ધારણ.
 ૪. [સં. અન્ (નહિ) + અલિખ્ય (અશ્વ)] વિ. નાપસંદ; અપ્રિય.
 અનલિ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અલિ (બીજા)] પુ. અભાવ; બીજાનો અભાવ.
 ૨. વિ. નિર્ભય; અલિ વિનાનું.
 અનલિખ્ય સુખો અનભ્યસ.
 અનલિખ્ય ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અભ્યસ (અભ્યાસ થયેલું)] વિ. અપ્રિય; અનધીત; જેનો અભ્યાસ કર્યો ન હોય એવું.
 ૨. વિ. અપ્રિય; અભ્યસ; માહિતી વગરનું.
 ૩. વિ. અભ્યસ; અનિપુણ.
 ૪. વિ. જેણે અભ્યાસ ન કર્યો હોય એવું.
 ૫. [સં. અન્ (નહિ) + અભ્યસ (અભ્યાસ થયેલું)] વિ. નહિ રેવાયેલું; અભ્યસે ન કર્યો હોય એવું; અભ્યસ; અપ્રિય.
 અનલિખ્ય ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અભ્યાસ (અભ્યાસ)] પુ. અભ્યાસ.
 ૨. પુ. અભ્યાસ ન કરવો તે.

૩. [સં. અન (નહિ) + અભ્યાસ (મહા-વચો)] પુ. મહાવચની ખામી. લાઘ્યવિકારના કારણરૂપે અભ્યાસ, વેગ (ઉતાવળે ગોલવું). અનભ્યાસ (મહાવચની ખામી) અને ક્રિદ્ધિ-રૂપે એટલે જીભની ખામીથી થતા હોય એમ આર હોય અભ્યાસે છે.

અનભ્યાસદર્શપત્રજ્ઞાન [સં. અન (નહિ) + અભ્યાસ (મહાવચો) + દર્શ (આંખ) + આપત્ત (મેળવેલું) + તાન] ક. (વેદાંત) વિશેષ દર્શનથી અનન્ય તાન એટલે કે પદાર્થનું વિશેષ નહિ પણ માત્ર સામાન્ય તાન.

અનભ્યાસી ૧. [સં. અન (નહિ) + અભ્યાસિન્ (અભ્યાસ કરનાર)] વિ. અભ્યાસ નહિ કરનાર.

૨. વિ. મહાવચા વિનાનું; નહિ ટેવાયેલું.

અનભ્ર [સં. અન (નહિ) + અભ્ર (વાદ્ય)] વિ. વાદ્યો વગરનું; શુદ્ધ; નિરખ.

અનમ ૧. પુ. અમ.

૨. [સં. અ (નહિ) + નમ (નમવું)] પુ. આશ્ચર્ય. તે બીજાને નમતો નથી, પણ પોતાને જે નમે તેને આશ્ચર્ય આપે છે.

૩. [સં. અ (નહિ) + નમ (વિનમી)] વિ. અવિત; અહંકારી.

૪. વિ. ન નમે એવું; તાને ન શામ એવું.

અનમઠવું ૧. [અન (નહિ) + મઠવું (પાકાવ અનવચું)] વિ. અનુષ્ઠાન; અન્યાયી.

૨. [સં. અન (નહિ) + પ્રા. મઠ (અક્રમ)] વિ. નહિ મોઠું; અનુમતિ; અમિત.

૩. વિ. નારાજ; નાખુશ.

અનમન ૧. [અ (નહિ) + નમન (નમસ્કાર)] ક. નમસ્કાર ન કરવાપરું.

૨. [હિ.] વિ. ઉદાસ; દિલગીર.

અનમનતાઈ ૧. [હિ. અનમન (ઉદાસ)] જી. ઉદાસી; ખિનતા; દિલગીરી.

૨. [અ (નહિ) + નમનતાઈ (નમણ)] જી. નરમાસ ન હોવાપરું; અનમતા.

અનમના ૧. [હિ.] વિ. માંડું; બીમાર; બાધિગ્રસ્ત.

૨. વિ. મુઝબેલું.

અનમની ૧. [સં. અન (નહિ) + નમન (નમ)] જી. દિલગીરી; ઉદાસી; શોક.

૨. જી. વેરભાવ; મેળ ન હોવાપરું.

અનમનું ૧. [સં. અન (નહિ) + નમન (નમ)] વિ. ઉદાસ; દિલગીર; શોકાતુર.

૨. વિ. તિરસ્કાર પામેલું; પિશ્વરાયેલું.

૩. વિ. નાખસંદ; અનુમાનીતું; અનુમતું.

૪. વિ. બીમાર; અસ્વસ્થ.

૫. વિ. મન વગરનું.

અનમસ્ય [સં. અ (નહિ) + નમસ્ય (નમવું)] વિ. નમવા લાયક નહિ એવું.

અનમાન ૧. [સં. અનુમાન (અમાન)] ક. અસહ્ય; અનુમાન; અસરો.

૨. [સં. અન (નહિ) + અમાન (ખોરાઈને અભાવ)] ક. મરં; અહંકાર મગરી.

૩. ક. ભાન; અનુપલું.

વેદમાં વિદ્યુત્ત વચ અનમાન. સુમાનં

અનમાનીતું [અન (નહિ) + માનીતું (વચન)] વિ. દરહું; અનુમાન.

અનમારમ ૧. [સં. અન (નહિ) + મારં (સ્ત્રોત)] પુ. કુમાર; અરામ સ્ત્રોત.

૨. પુ. કુરુમાર; અવધ; પાપ.

૩. પુ. બીજે ધર્મ.

૪. [અન (અન) + મારમ (સ્ત્રોત)] પુ. બીજે સ્ત્રોત.

અનમિત ૧. [સં.] પુ. (પુરાણ) ધ્વજક-પુત્રના અનુષ્ઠ સંભળી એ નામનો પ્રપ્રેય. એના બાપનું નામ નિમિ હતું.

૨. પુ. (પુરાણ) સોમવંશી મહુરમા અમેલ સાત્ત સંભળી દીકરા વૃષ્ણના મેમાંનો નાનો દીકરો. એને નિમિ, સિનિ અને વૃષ્ણ નામના ત્રણ દીકરા હતા.

૩. [સં. અન (નહિ) + અમિત (દુરખ)] ક. મિત; વેરી ન હોય તે.

૪. વિ. દુરમન વગરનું; શત્રુ ન હોય એવું.

અનમિત [હિ.] જી. મેળ વગરનું હાસ્યભર્યું લખાણ.

અનમી ૧. વિ. અનિત; એવે એટલે નમવું બાપનું ન હોય એવું.

અનમી અહંકારી મોટો, સખ્યું હંમ મહિપતિ.

૨. [સં. અ (નહિ) + નમ (નમવું)] વિ. અનુનમ; નમે નહિ એવું; અમર; અક્રમ; અનમ; અભિમાની.

અનમૂલ [સં. અન (નહિ) + મૂલ (કિંમત)] વિ. અમૂલ્ય; વધારે કિંમતનું; મેલું; કીમતી.

અનમેલ ૧. [હિ.] વિ. અનુમિત; અમેલ.

૨. વિ. ક્રમે; અનુસરનું.

૩. વિ. કવચતનું; અક્રમ.

૪. [અ (નહિ) + નમવું (નમસ્કાર કરવું)] વિ. નહિ નમેલ; નમવું નહિ આપેલ.

૫. [અ (નહિ) + નમવું (નીચા વચન)] વિ. નીચું નહિ વચનું.

૬. વિ. પ્રમાણ રહિત; બેગેન.

૭. વિ. મેસર; કાંસ.

૮. વિ. મેળ વગરનું; અનુવચિત; અસંબંધ. અનમેલ વાત = મેળ વગરની વાત; અકવાટ; અપરોક્ષ.

૯. [અન (નહિ) + મેલ (મિલાવું)] વિ. શુદ્ધ બેગમેળ વિનાનું.

૧૦. વિ. સાધ; સ્વચ્છ.

અનમોલ [હિ.] વિ. ધર્મ કીમતી; અમૂલ્ય.

અનમ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + નમ (નમવું)] વિ. નમવા લાયક નહિ એવું.

૨. વિ. વલે કે મરમ નહિ તેવું.

અનમ્ ૧. [સં. અ (નહિ) + નમ (વિનમી)] વિ. અવિવેકી; અવિનીત.

૨. [સં. અ (નહિ) + નમ (નમ)] વિ. ન વલે એવું; કલ્પ; અરહ.

૩. વિ. અનિત; અમાર; અભિમાની; ઉદત; અક્રમ; અહંકારી.

અનમ ૧. [સં. અ (નહિ) + નમ (નીતિ)] પુ. અન્યાય; અનિતિ.

૨. [સં. અમ (નહિ) + અમ (સાદ નસીબ)] પુ. અશુભ દેવ; કુર્ભાગ્ય; અન-નસીબી.

૩. પુ. અસંખ્યા; અવિવેક; અરામ વર્તન.

૪. [સં. અ (અમેલ) + નમ (નીતિ)] પુ. ખોટી માલ; માંડું ખમણું; અરામ મમ.

૫. પુ. ભુગારનો એક પ્રકાર.

૬. [સં. અ (નહિ) + નમ (સાધનીતિ)] પુ. રાજનીતિનો અભાવ.

૭. પુ. વિષય; અપ્રત્ય; કુઃખ.

૮. [સં. અ (નહિ) + નમ (નેતા)] પુ. સિદ્ધના હબર નામ મહેતું એક. તેનો કોઈ નેતા ન હોવાથી તે અનમ કહેવાય છે.

૯. વિ. અવિવેકી; અસંખ્ય.

૧૦. વિ. કુષ્ટ.

૧૧. વિ. કુઃખી; કુર્ભાગી.

૧૨. વિ. નીતિ કે ન્યાય વિનાનું; અનિતિવાનું.

૧૩. અ. (માસ્ત્રી) અનીતિથી.

અનમન ૧. [સં. અ (નહિ) + નમન (હંમ કરવું તે)] ક. ન હંમ કરવું તે.

૨. [સં. અ (નહિ) + નમન (આંખ)] વિ. આંખ વિનાનું; આંધળું; નેત્રહીન.

૩. [સં. અન (નહિ) + અમન (ચિત્ત)] વિ. ચિત્ત વગરનું; સ્થિર; અક.

અનર્થક.

અનર્થકી ૧. જ. સજાદિ પર્વતનું એ નામનું ક્ષિપર. તેની લંબાઈ ૮૮૪૭ ફૂટની છે. દક્ષિણ દિશામાં તેના એકલો છેલ્લો કોઈ પર્વત નથી. એમાંથી ઘણાં ઘણાં હાથીનાં બૂચનાં બૂચ ત્યાં બેવામાં આવે છે.

૨. જ. હાથીનું કપાળ.

અનર્થક ૧. [સં. અનર્થક] જ. અનુપાલ્લિ; અભિવૃત્ત.

૨. જ. વગર મહેનતે.

અનર્થક ૧. [સં.] જ. (પુરાણ) મહા-ભારતમાં અનુવેષ્ટ એ નામનું એક તીર્થ.

૨. [સં. અ (નહિ) + નર્થ] જ. સ્વર્ગ.

અનર્થક ૧. પુ. (પુરાણ) સર્વવંશી ધર્મક્ર-મુગના સર્વકર્મા અથવા સર્વકર્મ નામનું રાજ-ના એ દીકરામાંના મોટાનો દીકરો. એનું નામ નિમ્ન પશુ હતું.

૨. પુ. (પુરાણ) સર્વવંશી ધર્મક્રમમાં અ-મેલ પુરુષ સભ્યના જેમાંના નાના દીકરા અસદસ્ય નામના રાજાનો બીજો દીકરો. આ રાજા અમોઘમાં રાજ્ય કરતો હતો ત્યારે રાજ્ય પૂર્ણી થતો ત્યાં અમોઘ અને એની સાથે અમેલ ધોર પુરમાં આ રાજાની સેના નાશ પામી અને પોતે પુરમાં પામો. પ્રાણ છોડતાં એણે રાવણને શાપ આપ્યો હતો કે એ માટે તપ, ધન અને સભ્ય અર્થક હતો તો મારો વંશ તારો અને તારા પુત્રનો નાશ કરી.

અનર્થક [અ (નહિ) + નર્થ (અપણ)]
વિ. નાશક નહિ એવું; છાદ.

અનર્થક સુચ્યો અનર્થ.

અનર્થક [અ (નહિ) + નર્થક (નીચેના-પણ)] જી. મંથવા; અનર્થક.

અનર્થક [અ (નહિ) + નર્થ (નીચેના)]
વિ. માંડું; અનર્થક; રોગિષ્ઠ.

અનર્થક ૧. [હિ.] પુ. અનુભવ; વિરોધ.

૨. [સં. અન (નહિ) + રસ (અપ)]
પુ. અસહિષ્ણુ; નીરસપણું; રસહીનતા.

૩. પુ. ક્રોધ.

૪. પુ. ક્રુર.

૫. પુ. મનનું મલીનપણું; વ્યર્થ.

૬. પુ. રસહીન કાવ્ય. તેના પાંચ એક છે:
૧. પ્રત્યક્ રસ. ૨. નીરસ. ૩. વિરસ. ૪. કુસંધાન. ૫. પાતકુટ.

૭. જ. હાથ; એક જાતનું ફળ; અનર્થ.

૮. વિ. રસ વગરનું.

અનર્થકી ૧. [સં. અન (નહિ) + ર્થ (વિષય) + કી (અર્થ)] વિ. ફેરાર

વિનર્થ; નિર્વિષાર એટલે શારીરિક કે માનસિક અપ્રાપ્ત વગરનું.

૨. વિ. ર્થ વગરનું.

અનર્થક [સં. અન (નહિ) + ર્થ (વિષય)]
પુ. કુસંધા; અનુભવાવ.

અનર્થક [અનેક (અસામાન્ય) + પારા (પરિ)] વિ. એકપારે વસ્તુનું અસંબંધિત રીતે વસ્તુનું મૂલ્યપાર; પારાનંધ.

અનર્થક ૧. [હિ.] વિ. રીતરિવાજ વિરુદ્ધ.

૨. વિ. વિરોધીના; વિનય વગરનું; ઉદત.

અનર્થક [સં. અન (નહિ) + અર્થ (અર્થનો)] વિ. (માત્ર) અર્થ; પ્રાપ્ત; અર્થ; એકમાત્ર અનર્થ.

અનર્થક ૧. [સં. અન (નહિ) + અર્થ (અર્થનો)] વિ. અર્થહીન; નંધ ન પડે તેવું; ન અર્થક એવું; રોગક્રમ કે રોગનું વિનાનું.

૨. વિ. અપાર; એકમાત્ર; અર્થ; પ્રાપ્ત.

અનર્થક અન અર્થક તે અર્થકિ કુલ રીત.
નાશ

૩. વિ. હાથ; ઉદત; રસહીન; ઉપનય.

૪. વિ. ખુલ્લું; ઘણું રીધા વગરનું.

૫. વિ. પ્રાપ્ત; સ્વતંત્ર; અનુભવ વિનાનું.

૬. [હિ.] વિ. વિષય વગરનું; વિષયરહિત.

અનર્થકર્તાવાદી [સં. અનર્થક (સ્વતંત્ર) + ત્વા (વિષય) + વાદિ (અભિપ્રાય)]
વિ. સ્વતંત્ર વિષય કરનાર.

અનર્થક સુચ્યો અનર્થ.

અનર્થકરણ [અનર્થક (અર્થ) + રણ (અસામાન્ય)] પુ. (અર્થ) અનર્થક; એક કરતાં વધારે વસ્તુઓને એકથી સુદી સુદી રીતે એકથી સમાવ તે અનુવાનું અર્થ; 'અનુવેશન'.

અનર્થક ૧. [સં. અન (નહિ) + અર્થ (વિષય)] પુ. અનુભવ; અર્થકિ.

૨. [સં. અન (અપ) + અર્થ (મૂલ્ય)]
પુ. બોલી કિમત; બોલું મૂલ્ય.

૩. વિ. અનુભવ; નહિ અનુભવનું.

૪. વિ. અપ મૂલ્ય; બોલી કિમતનું; સર્વ.

અનર્થક ૧. [સં. અન (નહિ) + અર્થ (મૂલ્ય લાભ)] વિ. અર્થ અપાવને નાલા-યક; નહિ મૂલ્ય એવું.

૨. વિ. એકથી વધારે બીજું બોલું નથી એવું; અર્થક મૂલ્ય અર્થક.

અનર્થક પુ. (પિતૃ) કુલિયા ઇંદ્રી જાતનો ૪૪ ગુરુ અને ૧૪ લઘુ મળી ૧૦૮ અક્ષરનો એક વિષમભૂતિ માત્રામેય છંદ.

અનર્થક ૧. [સં. અન (અપણ) + અર્થ (અર્થ)] પુ. અર્થક; અપણ અર્થ.

૨. [સં. અન (અપણ) + અર્થ (અર્થ)]
પુ. અર્થકિ એવેવેલું થન.

૩. [સં. અ (નહિ) + અર્થ (સમજાવી)]
પુ. અર્થ ન હોવાપણું; અર્થનો અભાવ.

૪. પુ. ઇંદ્ર.

૫. [સં. અન (અસામાન્ય) + અર્થ (માત્ર)] પુ. બોલો અર્થ; ઉદતો અર્થ; બોલી સમજ.

૬. [હિ.] પુ. કુનો; પાપ.

અનર્થક કરવો = (૧) ઇંદ્ર કરવી. (૨) લુલમ મુલ્યરવો. (૩) પાપ કરવું.

૭. [સં. અન (અપણ) + અર્થ (પરિણામ)]
પુ. લુલમ; અસામાન્ય.

૮. પુ. નક્ષત્રી વસ્તુ; ઉપનય વગરની બીજ.

૯. [સં. અન (નહિ) + અર્થ (અપણ)]
પુ. નિરપણિતા.

૧૦. [સં. અન (નહિ) + અર્થ (વિષય)]
પુ. પ્રાપ્ત; અર્થ; ઉપદ્રવ.

૧૧. પુ. પ્રાપ્તનાશક બીજ; અર્થક વસ્તુ.

૧૨. [હિ.] પુ. પેશકરમી.

૧૩. પુ. બોલી અર્થ; અર્થકિ; કુદૃષ્ટ; સંકટ.

૧૪. [સં. અન (નહિ) + અર્થ (અપણ)]
પુ. વિષયનાં કરનાર નામ મળિયું એક. પૂર્વ-ક્રમ હોવાથી તેમને કાંઈ પ્રયોજન નથી, તેથી તે અનર્થક કહેવાય છે.

૧૫. [સં. અન (અપણ) + અર્થ (અર્થ)]
પુ. (અર્થકામ) સંપત્તિનો અભાવ; પેશા કરનારી ક્ષણ; મરીપાઈ; નિર્ધનતા.

૧૬. પુ. હેતુ વિનાની સ્થિતિ; નિર્ધનતા; નિષ્કારક્ષતા.

૧૭. વિ. અર્થ વગરનું; સમજાવું વિનાનું.

૧૮. [હિ.] વિ. અસંબંધિત.

૧૯. વિ. અનર્થક; કુલોત્તરી; કુઃખી.

૨૦. વિ. અપણ; નીચ.

૨૧. વિ. મરીપાઈ; નિર્ધન; દરિદ્ર.

૨૨. વિ. નિષ્કારક; નાહક; અપણ વિનાનું; અપણ વગરનું; નિર્ધન.

૨૩. વિ. પ્રાપ્તનાશક; અર્થ કરે તેવું.

૨૪. વિ. બીજ અર્થકાળું.

૨૫. [હિ.] વિ. મગર.

૨૬. વિ. માલ વગરનું; નાશ.

અનર્થક ૧. [સં.] પુ. મરકમાં જતાવેલ પાંચ વાક્યોમાંનો એક. સુચ્યો વાક્યો.

૨. [સં. અન (નહિ) + અર્થ (સમજાવી) + ક (અર્થ)] જ. અસંબંધ વાક્ય; અર્થક; અર્થ વગરનો પ્રધાપ; સંબંધ વિનાનું બોલવું તે.

૩. વિ. અર્થ વચ્ચે; અર્થગત.
 ૪. [સં. અનર્થ (કુઃખ) + ક (કર્માર)]
 વિ. કમનસીપ; કુર્ભાગી.
 ૫. [સં. અન (નહિ) + અર્થ (પ્રયોજન) + ક (વાર્જ)] વિ. નાકમું; અર્થ; પ્રયોજન વચ્ચે; નિર્વર્થક.
 ૬. [સં. અનર્થ (કુસાન) + ક (કર્માર)] વિ. હાનિકારક; અનર્થ ઉપજાવનાર.
 ૭. અ. વૃથા; નાકમું; અર્થ; નિર્વર્થક.
અનર્થકર ૧. [સં. અનર્થ (અયોગ્ય કામ) + કર (કર્માર)] વિ. અયોગ્ય કામ કરનાર.
 ૨. [સં. અનર્થ (અહિત) + કર (કર્માર)] વિ. કુઃખકર; અહિતરૂપ.
 ૩. [સં. અનર્થ (હિતો અર્થ) + કર (કર્માર)] વિ. વિરુદ્ધ અર્થ કરનાર.
 ૪. વિ. હાનિકારક; કુસાનકારક; ઉપકર કરનાર.
અનર્થકારક લુપ્તો અનર્થકર.
અનર્થકારિણી ૧. [સં. અનર્થકારિન (અર્થ કરનાર) + ઈ (નારીભવિત્વે પ્રત્યય)] વિ. સ્ત્રી. અનર્થ કરનારી; હાનિ કરે એવી; કુસાનકારક.
 ૨. [સં. અનર્થ (અયોગ્ય કામ) + કારિણી (કર્મારી)] વિ. સ્ત્રી. અયોગ્ય કામ કરનારી.
 ૩. [સં. અનર્થ (અહિત) + કારિણી (કર્મારી)] વિ. સ્ત્રી. અહિતરૂપ હોય એવી.
 ૪. વિ. સ્ત્રી. હિતો અર્થ કરનારી.
અનર્થકારી લુપ્તો અનર્થકર.
અનર્થક્રિયા [સં. અનર્થ (હેતુ વચ્ચે) + ક્રિયા (કામ)] સ્ત્રી. પ્રયોજન વચ્ચે થતું કાર્ય ક્રિયા; નાહક કરાવું કામ.
અનર્થકર્ષી [સં. અનર્થ (અહિત) + કર્ષિન (એનાર)] વિ. બુંદુ ઇચ્છનાર; અહિત કરનાર.
અનર્થકંઠ [સં. અનર્થ (અસુ વચ્ચે) + કંઠ (કિષ્ક)] ડું. (એન) હેતુ વચ્ચે કરાવું કર્મબંધન; અતલપ સિવાય કર્મથી હાવું તે.
અનર્થકંઠવિરતિ [સં. અનર્થકંઠ (નિષ્કારણ પાપ ક્ષતિ) + વિરતિ (અટકવું તે)] સ્ત્રી. (એન) નિર્વર્થક પાપવૃત્તિ ન કરવા-પણું; કારણ વચ્ચે અધિવાર્થ અવકાશ કર્મથી દૂર રહેવું તે; અધર્મવ્યવહારથી નિરુત્તિ.
અનર્થકંઠવિરતિમત [સં. અનર્થકંઠવિરતિ (નિર- વર્થક પાપવૃત્તિ ન કરવી તે) + મત (નિયમ)] અ. (એન) કારણ વચ્ચે કર્મબંધનમાં પા- વાથી દૂર રહેવાનું મત; અવકાશ એ નમનું આકર્ષનું મત.
 ૫. [સં. અનર્થ (અયોગ્ય કામ) + કર્ષિન (એનાર)] વિ. કુઃખ ઓગવનાર; કમ- ભાગી.
અનર્થકાવ ૧. [સં. અનર્થ (અયોગ્ય અર્થ) + કાવ (હોવાપણું)] ડું. અયોગ્ય અર્થનું હોવાપણું; ન્યાય અર્થનું અસ્તિત્વ.
 ૨. [સં. અનર્થ (અયોગ્ય) + કાવ (અયોગ્ય)] વિ. અયોગ્ય; કુર્ભાગી; દેવી; ક્રોધી; અહિતરૂપ.
અનર્થવાદ ૧. [સં. અન (અયોગ્ય) + અર્થવાદ (અર્થવાચ)] ડું. અર્થવાચથી બિલકું કહેનાર મત; અર્થવાચથી બિલકું જતાવનાર વાદ.
 ૨. [સં. અનર્થ (ખોટું) + વાદ (મહેલુંતે)] ડું. ખોટી ફલીત; આમક મત.
 ૩. [સં. અનર્થ (ખોટું) + વાદ (અવજ)] ડું. ખોટું બોલવું તે; અસત્ય કામ.
 ૪. [સં. અનર્થ (અનિષ્ઠ) + વાદ (અવ)] ડું. કુનિયમમાં કુઃખ જ છે, કાર્થ સુખ નથી એવો મત; અનિષ્ટવાદ.
 ૫. [સં. અનર્થ (વિન કારણ) + વાદ (અવજ)] ડું. નિષ્કારણ બોલવાપણું; વિન કારણ બોલવું તે.
 ૬. [સં. અનર્થ (અનિ) + વાદ (વર્ણ તે)] ડું. હાનિ, કુસાન કે અનર્થ સંબંધી બોલવાપણું.
અનર્થવાદિની ૧. [સં. અનર્થ (અનિષ્ઠ) + વાદિની (અવ ધરાવનારી)] સ્ત્રી. કુનિયમમાં કુઃખ સિવાય બીજું કાર્થ નથી એવો મત ધરાવનાર સ્ત્રી; અનિષ્ટવાદનું પ્રતિષ્ઠા કર- નારી સ્ત્રી.

૨. [સં. અનર્થ (અયોગ્ય) + વાદિની (એક- નારી)] વિ. સ્ત્રી. ખોટી ફલીત કરનારી.
 ૩. વિ. સ્ત્રી. ખોટું બોલનારી; મિથ્યાભાવિણી.
 ૪. [સં. અનર્થ (નિષ્કારણ) + વાદિની (એનારી)] વિ. સ્ત્રી. હેતુ વચ્ચે બોલનારી.
અનર્થવાદી ૧. [સં. અનર્થ (અનિષ્ઠ) + વાદિન (અવ ધરાવનાર)] વિ. અણુભક્ષી; કુનિયમમાં કુઃખ સિવાય કાર્થ છે જ નહિ એવો મત ધરાવનાર; અનિષ્ટવાદી.
 ૨. વિ. ખોટી ફલીત કરનાર; આમક એટલે અમમાં નામે એવા મતનું પ્રતિષ્ઠા કરનાર.
 ૩. [સં. અનર્થ (વિન કારણ) + વાદિન (એનાર)] વિ. નિષ્કારણ બોલનાર.
 ૪. [સં. અનર્થ (ખોટું) + વાદિન (એક- નાર)] વિ. મિથ્યાભાવી; ખોટું બોલનાર.
અનર્થસંશય ૧. [સં. અનર્થ (અયોગ્ય) + સંશય (સંક)] ડું. અયોગ્યભરેલું કામ.
 ૨. [સં. અન (નહિ) + અર્થ (કા) + સંશય (અવ)] ડું. માલમિલકતની સંક- સલામતી; મિલકત અમમાં ન હોવાપણું.
અનર્થસૂચક ૧. [સં. અનર્થ (અનિષ્ઠ) + સૂચક (અણુવનાર)] વિ. અનિષ્ટ અણુવનાર; હાનિ કે અહિતરૂપ અમમાં અપનાઈ.
 ૨. [સં. અન (નહિ) + અર્થ + સૂચક (અણુવનાર)] વિ. અર્થસૂચક નહિ એવું.
અનર્થસૂચકતા ૧. [સં. અનર્થ (અનિષ્ઠ) + સૂચક (અણુવનાર) + તા (પણું)] સ્ત્રી. અનિષ્ટ અણુવ છે એમ જતાવવાપણું; અનિષ્ટ સૂચવું તે.
 ૨. [સં. અન (નહિ) + અર્થ + સૂચક (અણુવનાર) + તા (પણું)] સ્ત્રી. કાર્થ અર્થ નથી એમ જતાવવું તે.
અનર્થસ્થાન [સં. અનર્થ (કુસાન) + સ્થાન (ઠેકાણું)] અ. કુસાન કરે તેવું ઠેકાણું.
અનર્થહેતુ [સં. અનર્થ (કુસાન) + હેતુ (કારણ)] ડું. અહિતરૂપ મૃગ; કુસાનરૂપ કારણ.
અનર્થિવદ્ [સં. અનર્થ (અનિષ્ઠ) + અવજ (અવજ)] વિ. અવજરેલું; બીકવાળું.
અનર્થાંતર ૧. [સં. અનર્થ (અયોગ્ય) + અંતર (બીજું)] અ. બીજા અહિત; બીજું કુઃખ.
 ૨. [સં. અન (નહિ) + અર્થ + અંતર (બીજું)] અ. કંઈક લુપ્ત હોય પણ અર્થ એક હોવાપણું; સમાનર્થકતા.
અનર્થી ૧. [સં. અનર્થ (અયોગ્ય) + ઇન (વાર્જ)] વિ. અયોગ્ય.

પોતાના લોચન પ્રયોજન માટે જતા અધર્મ- વ્યવહાર સિવાય બીજીના વધા અધર્મવ્યવહારથી નિરુત્તિ લેવી અર્થાત્ નિર્વર્થક પ્રવૃત્તિ ન કરવી તે અનર્થકંઠવિરતિમત. વર્તવાર્થસુત્ર
 અનર્થકંઠવિરતિમત લુપ્તો અનર્થકંઠવિરતિમત.
અનર્થનાશી [સં. અનર્થ (અયોગ્ય) + નાશિન (અવ કામ)] ડું. કાર, કેમકે તે અનિષ્ટ હણનાર છે.
અનર્થપરિપરા ૧. [સં. અનર્થ (અયોગ્ય) + પરિપરા (કાર)] સ્ત્રી. ઉપરાઉપરી અવકાશ અહિત; એક પછી એક એમ લાચામ અવકાશ વિષય.
 ૨. [સં. અનર્થ (અયોગ્ય કામ) + પરિપરા (એનારી)] સ્ત્રી. માલ કામનો અર્થ પ્રવલ.
અનર્થપાત [સં. અનર્થ (અયોગ્ય) + પાત (પાપ)] ડું. અયોગ્ય અયોગ્ય; કુસાન- કારક અપાવ.
અનર્થભાગી [સં. અનર્થ (કુઃખ) + ભાગિન (ભાગવાળું)] વિ. કુઃખ ઓગવનાર; કમ- ભાગી.
અનર્થભાવ ૧. [સં. અનર્થ (અયોગ્ય અર્થ) + ભાવ (હોવાપણું)] ડું. અયોગ્ય અર્થનું હોવાપણું; ન્યાય અર્થનું અસ્તિત્વ.
 ૨. [સં. અનર્થ (અયોગ્ય) + ભાવ (અયોગ્ય)] વિ. અયોગ્ય; કુર્ભાગી; દેવી; ક્રોધી; અહિતરૂપ.
અનર્થવાદ ૧. [સં. અન (અયોગ્ય) + અર્થવાદ (અર્થવાચ)] ડું. અર્થવાચથી બિલકું કહેનાર મત; અર્થવાચથી બિલકું જતાવનાર વાદ.
 ૨. [સં. અનર્થ (ખોટું) + વાદ (મહેલુંતે)] ડું. ખોટી ફલીત; આમક મત.
 ૩. [સં. અનર્થ (ખોટું) + વાદ (અવજ)] ડું. ખોટું બોલવું તે; અસત્ય કામ.
 ૪. [સં. અનર્થ (અનિષ્ઠ) + વાદ (અવ)] ડું. કુનિયમમાં કુઃખ જ છે, કાર્થ સુખ નથી એવો મત; અનિષ્ટવાદ.
 ૫. [સં. અનર્થ (વિન કારણ) + વાદ (અવજ)] ડું. નિષ્કારણ બોલવાપણું; વિન કારણ બોલવું તે.
 ૬. [સં. અનર્થ (અનિ) + વાદ (વર્ણ તે)] ડું. હાનિ, કુસાન કે અનર્થ સંબંધી બોલવાપણું.
અનર્થવાદિની ૧. [સં. અનર્થ (અનિષ્ઠ) + વાદિની (અવ ધરાવનારી)] સ્ત્રી. કુનિયમમાં કુઃખ સિવાય બીજું કાર્થ નથી એવો મત ધરાવનાર સ્ત્રી; અનિષ્ટવાદનું પ્રતિષ્ઠા કર- નારી સ્ત્રી.

મુસલમાની ઘરેલ પ્રમાણે ખાલુષ પીરરી કયો કરી કો નહિ એ હુસેન બિન મનસુરની ખોલાફત મુસલમાનો મનસુરી કહેવાય છે.

અનસહસ લુખો અનસહસ.

અનસી [સં. અન્ (નહિ) + અસં (પણ)]
અ. અધૂરી રીતે; અપૂર્ણ રીતે.

અનસંકારી [સં. અન્ (નહિ) + અસં-કારિન્ (સલ્પાસપણું)] વિ. અસંકાર વિનાનું; સાદું.

અનસી વાણી નિર્વર સુવ, અનસીકરી તે અર્થગીય બને છે. કોમ્પી

અનસીકૃત ૧. વિ. એ અવ્યર્થ અસંકાર ન હોવ એવું; સાદું.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + અસીકૃત (અવ્ય-મારેલું)] વિ. નહિ અવ્યમારેલું; ધરેણું વિનાનું; અપૂર્ણ.

અનસીકૃતવિભૂષિત [સં. અનસીકૃત (નહિ સલ્પાસપણું) + વિભૂષિત (હોવાવાલું)] વિ. ધરેણું અને વસ્ત્રાદિની હોવા વગરનું.

અનસીકૃતિ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અસીકૃતિ (અસંકાર)] કી. (અવ્ય) અસંકાર ન હોવા-પણું.

૨. [સં. અન્ (અવ્ય) + અસીકૃતિ (અસં-કાર)] વિ. (અવ્ય) ધ્યાન અસંકારવાળું; રહુદ અસંકાર વિનાનું.

અનસા ૧. [સં.] કી. (પુરાણ) હા પ્રજાપતિની એ નામની એક દીકરી. તે હર્યપ માફિની સોમોમની એક હતી. તેને હન-વાળાં બધાં કામની માતા મળવામાં આવે છે. ૨. કી. (પુરાણ) માલમલ નામના રાક્ષસની સુંદરી નામની સોયી ઉત્પન્ન થયેલી દીકરી બને વિશ્વવસુની સ્ત્રી.

૩. કી. (પુરાણ) રોહિણીની એ દીકરીમાંની નાની દીકરી.

અનસિ ૧. વડ નામનો હોય.

અનસીક [સં. અન્ (નહિ) + અસીક (નહિ)] અ. સત્.

અનસોકય [સં. અન્ (નહિ) + અસોકય (અસ્થ)] વિ. હૃદયોગર નબરે દેખાય એવું; હન્ય; બેઈ સમૃદ્ધ.

અનસોકયિ [સં. અનસ (અસિ) + ઉલ્કિ (સમૃદ્ધ)] ૧. અસિનો સમૃદ્ધ.

અનસપ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અસપ (હવડું)] વિ. ઉલ્કર સખી.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + અસપ (ચોકું)] વિ. કણ; ખૂણ; પુખ્ત.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + અસપ (નરુ)] વિ. ચોકું.

અનવકાસ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અવકાસ (પ્રસંગ)] ૧. અવસરનો અભાવ પ્રસંગ ન હોવાપણું.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + અવકાસ (અવ્ય)] ૧. અવ્યનો અભાવ.

૩. ૧. નિર્વ્યક્ત; નિરુપયોગીપણું.

૪. [સં. અન્ (નહિ) + અવકાસ (કુરસ)] ૧. કુરસ ન હોવાપણું.

૫. વિ. અવસર વિનાનું; સમય વગરનું.

૬. વિ. અવ્યના અભાવવાળું.

૭. વિ. નિર્વ્યક્ત; નિરુપયોગી.

૮. વિ. કુરસ વગરનું.

૯. વિ. લાગુ ન પડે એવું.

અનવકાસિક [સં. અન્ (નહિ) + અવકાસ (અવ્ય) + કિક (વાહું)] ૧. એક પમ ઉપર ઊભા રહી તપ કરનાર માણ.

અનવકાસિકિયા [સં. અનવકાસ (અનિચ્છ) + કિયા (માફિકા કમ)] કી. (કૌન) સુઆર્થ અને અજાતથી કાર્યોક્ત વિધિનો અનાદર.

અનવકાસિક [સં.] કી. કામનો અભાવ; અનિચ્છ; નિરપેક્ષતા.

અનવકાંત [સં. અન્ (નહિ) + અવકાંત (વસ થયેલું)] વિ. અનિત; વસ નહિ થયેલું; અપ્રાપ્તિવ.

અનવમત ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અવમત (સ્વીકારેલું)] વિ. અનુમતિ નહિ આવેલું; માન્ય નહિ કરેલું.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + અવમત (મેળવેલું)] વિ. અપ્રાપ્ત; નહિ મેળવેલું.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + અવમત (અણેવ)] વિ. નહિ અણેવું; અણાત.

૪. [સં. અન્ (નહિ) + અવ (નીચે) + મત (મથક)] વિ. નીચે નહિ મથેલ; નીચી હસ નહિ પામેલ; અવમતિ ન પામેલું.

અનવમાહ [સં. અન્ (નહિ) + અવમાહ (પ્રવેશ)] વિ. મંત્રીર; જાહ લેવું.

અનવમાહિત [સં. અન્ (નહિ) + અવમાહ (પ્રવેશ) + હન્ (વાહું) + તિ (પણું)] કી. મંત્રીરતા; ઊંડાઈ.

અનવમાહિ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અવ-માહ (વાહું લેતી સમય એવું)] વિ. મંત્રીર; ઘણું લેવું.

૨. વિ. સમગ્ર ન સમય એવું; અનિત.

અનવમીત [સં. અન્ (નહિ) + અવમીત (નિરેલું)] વિ. અનિતિત; નિષ્કલંક.

અનવમહ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અવમહ (વસ્ત્રાન્ધ પાણીનો અકાવ)] ૧. વસ્ત્રાન્ધનો અકાવ નહિ તે ભારે વૃદ્ધિ.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + અવમહ (પ્રતિબંધ)] વિ. પ્રતિબંધ વિનાનું; રોકો ન લાગવ તેવું.

અનવમિચ્છ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અવમિચ્છ (વંધ પહેલ)] વિ. અખંડ; અ-રખાવિત; સતત.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + અવમિચ્છ (હા-વાહું)] વિ. અનહદ; પુખ્ત; ઘણું.

૩. વિ. અનિચ્છિત; અમાર્ગિત.

૪. વિ. (અનિત) અવ રાશિને ખસપાસેનાં મુલ અપવાથી એ રાશિનાં મુલ પશુ પાસ-પાસે આવે અને તેમાં એકમ મોટું અંતર ન પડે એવું.

૫. [સં. અન્ (નહિ) + અવમિચ્છ (નહું પાડેલું)] વિ. લુકું નહિ પાડેલું; સંપૂર્ણ; બેઠાપેલું; અપૂર્ણમૂલ.

અનવમિચ્છ સંખ્યા = કોઈ વસ્તુની સાથે સંબંધ હોવ તેવી સંખ્યા. જેમકે, માર ધોડા, પાંચ માણસ.

૬. વિ. (અનિત) એ વકની રેખા સતત ચાલુ રહે અને વચમાં અવ પશુ વડી ન ભય એવું.

૭. [સં. અન્ (નહિ) + અવમિચ્છ (વિશેષ મુળને લીધે નહું તરી આવત)] વિ. (અવ) વિશેષ મુળને લીધે લુકું તરી ન આવનાર; અવિશિષ્ટ.

અનવમ્હેદ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અવમ્હેદ (લામ)] ૧. અખંડપણું; અરખાવિતતા.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + અવમ્હેદ (લુકું પાડેલું તે)] ૧. અપૂર્ણમૂલ; લુકું ન પાડેલ હોવાપણું; સંપૂર્ણતા.

૩. ૧. (અનિત) હા અવવા વડે અનવ-મિચ્છ હોવ એ સ્થિતિ.

૪. [સં. અન્ (નહિ) + અવમ્હેદ (સીમા)] ૧. અર્થાન્ધનો અભાવ હા ન અર્થવી તે.

૫. [સં. અન્ (નહિ) + અવમ્હેદ (અ-સાધ્યપણું)] ૧. વિશિષ્ટતા ન હોવાપણું; બીજાથી અભાવનાર ખાસ અણુ ન હોવ તે.

૬. [સં. અન્ (નહિ) + અવમ્હેદ (સાધન અને સાધ્યને સહચર નિયમ)] ૧. (અવ) અનિતિને એટલે નિત્ય સાધ્યર્થનો અભાવ. ન્યાયમાં અનવમ્હેદ હોવ આવશ્યકી

અનવસોજન

નિમનન થઈ શકું નથી અથવા થાય તો અવધાર્ય થાય છે. અનવચ્છેદ કોષ બે પ્રકારનો થાય છે: સાધ્યઅનવચ્છેદ અને હેતુઅનવચ્છેદ.

અનવચ્છેદક [સં.] પુ. (મહિત) એ નામનો એક અનવનો નિધાનક; 'ક્રિ-પૂર્વક'.

મુખ્ય કાર્ય અને તેની મરિ જાણના મીઠા કાર્ય સિવાય બીજા બધી રહ્યું હોય એવા નિધાનકને અનવચ્છેદક કહે છે.

હરિહર વાક

અનવચ ૧. પુ. અનુવચ; ક્રીઓને ખ્યાલ અંગૂઠામાં પહેરવાનું એક ધરણું; અંગૂઠી.

૨. [હિં.] પુ. ધારણીના અંગૂઠી આંખનું હાંધણું.

૩. પુ. (પિયગ) ભરવે ભતનો ૧૮ ગુરુ અને ૨ લઘુ મળી ૨૦ વર્ણનો એક અર્ધસમન્વિતિ આત્રામેળ હંક.

અનવચત્તરશ્ચ [સં. અન્ (નહિ) + અવતાર (હેતુધારણ) + રશ્ચ (ચિત્તિ)] છો. પ્રભુ પ્રકટ એટલે નજર સામે બિરજ્યાતા ન હોય તે સમય.

અનવચ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અવચ (નિર્યા એવું)] વિ. અનિચ્છ; નિર્યા એવું નહિ એવું.

૨. વિ. નિરોધ; આમી વચરનું; સુદર ૩૫૫.

અનવચતા ૧. [સં. અનવચ (અનિચ્છ) + તા (પણું)] છો. અનિચ્છપણું; નિર્યા એવું નહિ હોવાપણું.

૨. છો. નિરોધતા; આમી વચરનું હોવાપણું; સુદરતા.

અનવચરૂપ ૧. [સં. અનવચ (આમી વચરનું) + રૂપ (આકાર)] જ. સુદર ૩૫૬ નિરોધ આકૃતિ.

૨. વિ. સુદર; દેખાવું; ખૂમસરત.

અનવચા [સં.] છો. (પુરાણ) કથન અને પ્રાપ્તિ વડે ઉત્પન્ન થયેલી અપ્પરામાંની એ નામની એક.

અનવચાત્મા [સં. અનવચ (નિરોધ) + આત્મન્ (સ્વાય)] પુ. વિષ્ણુ, કેમકે તેનું સ્વરૂપ નિરોધ છે.

અનવચાંમ ભુમ્બે અનવચરૂપ.

અનવચાંગી [સં. અનવચ (સુદર) + અંગ (શરીર) + ઈ (નારીભવિને પ્રત્યય)] વિ. છો. હોય રહિત આકૃતિવાળી; સુદર.

અનવધાન ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અવધાન (ખાલ)] જ. ખ્યાનનો અભાવ; મનની એકાગ્રતા ન હોવાપણું.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + અવધાન (ખાલ)] જ. બેદરકારી; મરણતં પ્રમાદ.

૩. વિ. ક્ષણ વચરનું; સંભાવ નહિ રાખનાર; બેદરકાર.

૪. વિ. ખ્યાન વચરનું; લક્ષ નહિ અધ્યયન.

૫. વિ. (સંગીત) સ્વાય, અંક, મહાદિ સ્વરો અસહ્યમાં નહિ રાખી ગાનાર.

અનવધાનતા ૧. [સં. અનવધાન (ખ્યાનનો અભાવ) + તા (પણું)] છો. (સંગીત) માતાં માતાં સ્વાય, અંક, મહાદિ સ્વરોની થઈ જતી વિરમ્ભિ અવ્યય ભૂલ.

૨. છો. બીજા વસ્તુમાં ખ્યાન હોવાપણું; અનવચરતા.

૩. છો. બેદરકારી; પ્રમાદ; અપ્રાવધાનતા.

૪. છો. મનની એકાગ્રતા ન હોવાપણું.

અનવધાનશ્ચ ૧. [સં. અનવધાન (ખ્યાનનો અભાવ) + રશ્ચ (હાલ)] છો. બીજો ખ્યાન હોય એવી હાલત; અનવધાનતા; અનવચરતા.

૨. છો. મનની એકાગ્રતા ન હોય એવી સ્થિતિ.

અનવધારણ [સં. અન્ (નહિ) + અવધારણ (નિયમ)] જ. અનિયમ; વિચારપૂર્વક નિર્ધાર ન કરવો તે.

અનવધિ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અવધિ (સીમા)] છો. બેદરકાર; મર્યાદા વિનાનું હોવાપણું.

૨. વિ. અમર્યાદા અધાર; હક વચરનું; અનંત.

૩. જ. સરિવ; હમેશાં; નિરંતર.

અનવચ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અવચ (અધમ)] વિ. હલકું નહિ એવું; બેદ.

અનવચાનનીચ [સં. અન્ (નહિ) + અવચાનનીચ (અધમાન કરવા એવું)] વિ. અધમાન ન કરવા એવું.

અનવચવ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અવચવ (અંચ)] વિ. અવચર વિચરનું.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + અવચવ (અંચ)] વિ. અંચ ન પાડી સમય એવું.

અનવચવંક [સં. અન્ (નહિ) + અવચવ (અંચ) + વંક (આંકો)] પુ. (મહિત) અવચવ ન પાડી સમય એવો આંકો; મૂલ્યંક; હાંક.

અનવચે [સં. અન્ (નહિ) + અવચ (અંચ)] જ. (આમ) પ્રમાણે; અનુસારે; અનવચે.

અનવચર ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અવચર (ખાલ)] વિ. અદિલીપ; અભેદ.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + અવચર (અવર)] વિ. અવચ નહિ તેવું.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + અવચર (પાછળનું)] વિ. વચરતે અગામાં પાછળનું નહિ એવું.

૪. [સં. અન્ (નહિ) + અવચર (સૌથી નાનું)] વિ. સૌથી નાનું નહિ એવું.

૫. [જ. નરનું બેઠાણું ૧૫] વિ. સૌથી વધારે પ્રકાશિત.

અનવચર ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અવચર (અવચ)] વિ. અવચરિત; સતત; અટક્યા વચરનું; ક્રમમનું.

૨. જ. નિરંતર; નિત્ય; સતત રીતે; હમેશાં.

અનવચેદ [સં. અન્ (નહિ) + અવચેદ (ચેદવું)] વિ. અનુચ વિનાનું; પ્રતિરોધ વચરનું; અવચરિત.

અનવચરોધ [સં. અન્ (નહિ) + અવચરોધ (અવચર)] પુ. છટા; સ્વતંત્રતા.

અનવચ્છુ ૧. [સં. અન્ (અન્) + વચ્છુ (અવિ)] પુ. બીજો વચ્છુ; બીજા ભત.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + વચ્છુ (સમાજના ચાર નિધાનમાંનો હોય)] વિ. કોઈ પણ વચ્છુ અથવા ભતિમાં ન હોય એવું.

અનવચ્છંબ ભુમ્બે અનવચ્છંબ.

અનવચ્છંબ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અવચ્છંબ (અધાર)] જ. નિરાધારતા; નિરાશ્રિતપણું; અનાધારપણું.

૨. જ. સ્વતંત્રતા.

૩. વિ. નિરાધાર; અધાર વચરનું; નિરાશ્રિત.

૪. વિ. સ્વતંત્ર.

અનવચ્છંબિત [સં. અન્ (નહિ) + અવચ્છંબિત (અધારવાળું)] વિ. આશ્રયહીન; નિરાધાર; નિરાશ્રિત.

અનવચ્છૂત પુ. (મહિત) કોઈ વચ્છી આસપાસ દોરી તંચ રાખીને ઉઠેલવાથી અથવા વીરેલી દોરી તંચ રાખીને ઉઠેલવાથી દોરીના કોઈ પણ એક નિહાળી ગતિથી બિજાતો નવો વચ્છ; વચ્છેદિક; 'ક્રિ-પૂર્વક'.

અનવચ્છોજન [સં. અન્ (નહિ) + અવચ્છૂ (નાશ પામવું)] જ. અર્થાધાન પછી ત્રીજે મહિને મર્જનો નાશ ન થાય તેટલા માટે દિવના યોગ સંસ્કારમાંના બીજા પુત્રવન અને ત્રીજા સીમન્તોત્સવન વચ્ચે કરાતો એક ધાળક પેટા સંસ્કાર. તેનો મુખ્ય વિધિ એ છે કે અર્જુણીનો ધણી તેના જમણા નસકોરામાં અથડેલા નામની વનસ્પતિનો રસ સિંચે છે.

અનવસ્થા ૧. [સં. અન (નહિ) + અવસ્થા (વસ્તુ)] પુ. આરામનો અભાવ; વિશ્રાંતિ ન હોવાપણું.

૨. પુ. (ક્રમ) એ નામનો એક અતનો અલંકાર. તેમાં કોઈ કાર્યનું સમય વિનાનું હોવાનું કે અવસ્થા વર્ણન કરવામાં આવેલ હોય. સમય વિનાનું એ કંઈ થઈ તે વિશેની કશી કોને અનવસ્થા અલંકાર હશે છે.

અનવસ્થા

૩. [સં. અન (અચોચ) + અવસ્થા (ક્રમ)] પુ. કવચતા; કલાણું; અપ્રસંગ.

૪. [સં. અન (નહિ) + અવસ્થા (અવકાશ)] પુ. નિરવકાશ; કુરસાનો અભાવ.

૫. વિ. કવચનું; અપ્રાસંગિક; ચોચ સમય વિનાનું.

૬. વિ. ક્રમવાળું; ધોષાદારી; ઉલ્ભી.

૭. વિ. કુરસા વિનાનું.

૮. વિ. વિશ્રાંતિ વગરનું.

અનવસ્થાપિણી [સં. અન (નહિ) + અવસ્થાપિણી (ઊભરતો વખત)] ફી. (જોન) નહિ ઊભરતો એવો કાળ.

અનવસ્થાપિણી એ અવસ્થાપિણી, ઉત્થાપિણી અને અનવસ્થાપિણી અનુસ્થાપિણીમાં અન્યેતો સિદ્ધ થાય છે.

અનવસ્થા

અનવસ્થિત ૧. [સં. અન (નહિ) + અવસ્થિત (સમાપ્ત)] વિ. અપૂર્ણ; પૂરું થયા વગરનું; અસમાપ્ત; અધૂરું.

૨. [સં. અન (નહિ) + અવસ્થિત (અણેક)] વિ. અણેક નહિ એવું; માહિતી વગરનું.

૩. [સં. અન (નહિ) + અવસ્થિત (નિશ્ચિત)] વિ. નિશ્ચય ક્યાં વગરનું; નહીં નહિ થયેલું; અનિશ્ચિત.

૪. [સં. અન (નહિ) + અવસ્થિત (ભેડું કોણ)] વિ. વિચારાયેલું; છૂટું.

અનવસ્થિતા [સં.] ફી. (પિંચ) દરેક અણુમાં નમણ, ધમણ, ભમણ, મુક અને ઘણ મળી ૧૧ અણુઓની જોડાણની અતનો એ નામનો એક અણુરમેય કંઈ જુલકીર્તિ; માહિત્યમાલ. તેમાં પંચમા અણુર જળી થતી એટલે વિશ્રામો આવે છે.

અનવસ્થકર [સં. અન (નહિ) + અવસ્થકર (ચેલ)] વિ. નિર્ભંગ; સાદા; સ્વચ્છ.

અનવસ્થા ૧. [સં. અન (નહિ) + અવસ્થા (સ્થિતિ)] વિ. અસ્થિર; અધીર; અંચળ.

૨. [સં. અન (નહિ) + અવસ્થા (સ્થિતિ)] વિ. ઠેમણા વિનાનું; અસ્થિરતા; અનવસ્થિત.

૩. [સં. અન (અચ) + અવસ્થા (ઉભર)] વિ. દર દિવસની અંદરની ઉભરનું.

૪. વિ. નિરાધાર; અસ્થિર વગરનું.

અનવસ્થા ૧. [સં. અન (નહિ) + અવસ્થા (હોય તે)] ફી. અવસ્થાનો અભાવ; હોતું નહિ તે.

૨. [સં. અન (નહિ) + અવસ્થા (સ્થિતિ)] ફી. અવસ્થા; અસ્થિરતા; અનિશ્ચિત-પણું; ચોટાળો.

હવે સંવત્સરવર્ષે હવે કરવા તારૂ પ્રવચી વૃત્તિ થશે તો પ્રથમ અનવસ્થાનો અભાવ સંભવ છે.

અનવસ્થા

૩. [સં. અન (નહિ) + અવસ્થા (સ્થિતિ)] ફી. અસ્થિરપણું; અંચળતા.

૪. ફી. (ન્યાય) એ નામનો એક દોષ; એક હેતુભાસ્ય નિર્ણય અભવા ઉપે ન આવે એવી તર્કની ખરખરા; ઉપપાદ અને ઉપપાદનાં કસ્ટુની અવિશ્રાંતિ; વિચારનું કે વસ્તુનું મૂળ સ્થિતિને જોઈને અંત અટકી શકે ન નહિ એવી દશા; પૂરું થઈને તેની પછીની અપેક્ષા હોય, તેને તેની પછીની એ પ્રકારે તર્ક ચાલ્યા જ કરે તે. જેમકે, દાખલ એ પરમાણુ-રૂપ અવસ્થાનું છે, પરમાણુ પછી અવસ્થાનું છે, તે અવસ્થા પછી અવસ્થાનું છે, ઇત્યાદિ પાદ ન આવે ત્યાંથી માન્ય કરવું તે. અનવસ્થાના એ પ્રકાર છે: ૧. અધોધાવંતી અને ૨. ઊર્ધ્વધાવંતી.

અનવસ્થા એક પ્રકારનો તર્કોપ છે કાણકે તેથી અણુ તર્કક પ્રવિણ ખોટી પાસે લાગાય છે. કહી શકાય કોઈ સમાજના હિતનું કામ કાવવા માટે કોઈને એ કામ કરવાનું હતીએ એટલે એ કોઈ જોઈને કરવે એટલે કું કરીશ. આ પછી અનવસ્થા છે.

અનવસ્થા

૫. ફી. હસ્તિતા.

૬. [સં. અન (અચ) + અવસ્થા (ઉભર)] ફી. દર દિવસની અંદરની ઉભરનું હોવાપણું.

૭. ફી. બાહ્યપણું; અસ્થિરતા; અધીરતા.

૮. ફી. (ક્રમ) અન્યનો અર્થ લેવાના હોયનો એક પ્રકાર.

અનવસ્થાદોષ [સં. અનવસ્થા (એક હેતુ-ભાસ) + દોષ (ખામી)] પુ. (ન્યાય) અનવસ્થાપુરક તર્કોપ. બુદ્ધિ અનવસ્થા ૪.

અનવસ્થાદોષત્રય [સં. અનવસ્થા (હેતુ-ભાસ) + દોષ (ખામી) + ત્રય (ત્રણ)] ૧. (વેદાંત) અનવસ્થાના ત્રણ દોષ: (૧) પ્રાચીન (૨) અવિશ્રાંતિ અને (૩) પ્રમાણપ્રમા. અનવસ્થાનો અંગીકાર કરવાથી એ ત્રણ દોષ આવે છે.

અનવસ્થા ૧. [સં. અન (નહિ) + અવસ્થા (હેતુ)] પુ. વાયુ, ઈશ્વર તે કોઈ ઠેમણે રહેલા હોઈને રહેતો નથી.

૨. [સં. અન (નહિ) + અવસ્થા (સ્થિતિ)] ૧. અસ્થિરતા; અનિશ્ચિતતા.

૩. ૧. કુરાચાર; અમર્યાદિત વર્તન.

૪. [સં. અન (નહિ) + અવસ્થા (વાસ)] ૧. નહિ રહેતું તે.

૫. વિ. અસ્થિર; અંચળ; અલિપ્ત.

અનવસ્થિત ૧. [સં. અન (નહિ) + અવસ્થિત (સ્થિત)] વિ. અસ્થિર; અંચળ; અસાંત; કુચ્છ.

૨. વિ. ઠેમણા વિનાનું; અનવસ્થિત; ઠેમણ વગરનું.

વિદ્યાર્મકની ચોખ્ખાઓ આ દેશને મળે અપૂર્વ કામો અને ખાલાત્વ દેશમાં અનવસ્થિત લાગી.

અનવસ્થા

૩. [સં. અન (નહિ) + અવસ્થિત (આધાર સ્થેત)] વિ. નિરાધાર; આસરા વગરનું.

૪. [સં. અન (નહિ) + અવસ્થિત (સ્થેત)] વિ. ફેરવાયેલું; અલભ્ય.

૫. વિ. આપ વિનાનું; પ્રમાણ વગરનું.

૬. વિ. રહેવાને અસક્ત દહી ન શકે એવું.

૭. વિ. અભિચારી; કુરાચારી; આચારમાં ધમ વિનાનું.

અનવસ્થિતચિત્ત [સં. અન (નહિ) + અવસ્થિત (સ્થિત) + ચિત્ત (મન)] વિ. અસ્થિર મનનું; નિશ્ચય વિનાનું.

અનવસ્થિતચિત્તવ ૧. [સં. અનવસ્થિત (અસ્થિર) + ચિત્ત (મન) + ત્વ (પણું)] ૧. પેશાબ; માંડાઈ; અસ્થિર મનવાળું હોવા-પણું; ઉ-માઠ.

૨. ૧. ચિત્ત સ્વચ્છ ન રહે એવો વાયુરોમનો એક પ્રકાર.

અનવસ્થિતવ ૧. [સં. અનવસ્થિત (અસ્થિર) + ત્વ (પણું)] ૧. અનિશ્ચય-પણું; અસ્થિરતા; અંચળપણું.

૨. ૧. કુરાચાર; અસ્થિરતાની વર્તન.

૩. [સં. અન (નહિ) + અવસ્થિત (આધાર સ્થેત) + ત્વ (પણું)] ૧. નિરાધારપણું; આસરા વગરનું હોવાપણું.

૪. ૧. રહેવાને અસક્ત હોતું તે.

અનવસ્થિતસંસાર [સં. અનવસ્થિત (અસ્થિર) + સંસ્થાન (રહેઠાણ)] ૧. (જોન) એક ઠેમણે ન રહેતાં નિરંતર કરાતી થતિ; રહેઠાણ સંબંધમાં અસ્થિરતા.

અનવસ્થિતિ ૧. ફી. (ન્યાય) અનવસ્થા નામનો તર્કોપ. બુદ્ધિ અનવસ્થા ૪.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + અવસ્થિતિ (સ્થિતિ)] છી. અસ્થિરતા; અંગપક્ષ.
૩. [સં. અન્ (નહિ) + અવસ્થિતિ (આધાર)] છી. આધાર ન હોવાપણું; આધારહીનતા.

૪. છી. ગેરવાજબી વર્તન; દુરાચાર.
૫. [સં. અન્ (નહિ) + અવસ્થિતિ (સ્થિતિ)] છી. ભુલી ભુલી ભતના પ્રાણીની ઓલાદમાં કદ અને પ્રમાણમાં એ થોડો તદાવત હોય છે તે.

૬. [સં. અન્ (નહિ) + અવસ્થિતિ (રહેવું તે)] છી. નહિ રહેવાપણું.
૭. છી. (યોગ) સમાધિ થાય છતાં વિચળ અસ્થિરપણું.

અનવહિન [સં. અન્ (નહિ) + અવહિત (સાવધાન)] મિ. અસાવધાન; બેખબર; ખ્યાન વગરનું.

અનવધર્મ પુ. અમિ, નૈર્ઘન્ય, વાક્ય, અને દૃષ્ટિન એ ચારે ખૂલાના પ્રથમાયુરોથી અનેલો શબ્દ ખૂલા થઈ રાખવાની આ દૂચી છે.

અનવાસે [સં. અન્ (નહિ) + અવાસિ (ધિવેશ)] મિ. નહિ મેળવેલું; અપ્રાપ્ત, અલભ્ય.

અનવાસિ [સં. અન્ (નહિ) + અવાસિ (પ્રાપ્તિ)] છી. અપ્રાપ્તિ; અનુપ્રાપ્તિ.

અનવાસિવિવાહ [સં. અનવાસિ (નહિ પવન-પણું) + વિવાહ (યોગ)] પુ. અપ્રાપ્તિને લીધે થતો બેહ.

અનવિરત ૧. [અન્ (નહિ) + વિરત (અટકવું)] મિ. સતત; અધુ.
૨. ય. હમેશાં નિરતરું નિત્ય.

અનવીકૃત [સં. અન્ (નહિ) + નવીકૃત (નવું કરવું)] પુ. (કામ) અનેક પહેલે એક જ બાવાઈ હોય અને નવીન બાવાઈ નિશ્ચય એવામાં ન ચારે એવો અર્થલેખનો એક પ્રકાર. ભુખો અર્થલેખ.

અનવીર ૧. પુ. (પિંગળ) સમજ, ભયજ અને સમજ મળી ૬ અક્ષરનો ગુહ્યતી ભતનો એક સમજત વર્ણમેળ ઇંદ.

અનવીર ૨. સ. અન્ (નહિ) + અવીર (પુત્રપતિ વગરની)] મિ. છી. પતિપુત્રવાળી.

અનવેશક ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અવેશક (વપાસનાર)] મિ. તપસ ન રાખનાર.
૨. મિ. બેદરકાર; કાળજી વગરનું; બેપરવા.

અનવેશક ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અવેશક (વપાસ)] મ. દેખરેખ ન હોવાપણું; તપસ નુ અવસ્થિતવ.

૨. ય. બેદરકારી; કાળજીની ખામી.

અનવેશક ૧. છી. અનવેશ.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + નવ (નવું) + ઈશ્વા (એવું તે)] છી. અનુભવ એવા કરવાની હિત.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + અવેશ (એવું તે)] છી. ન એવું તે; અર્થન.

૪. છી. બેદરકારી; કાળજીની ખામી.

અનશન ૧. ય. (કૈન) અનપ્રાણીનો જન પર્વત ભાગ; સંચારો.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + અન (ખોવા)] ય. ઉપવાસ; અંધણ; અનાહાર.
૩. મિ. ઉપવાસી.

અનશનરોષ [સં. અનશન (સંચાર) + રોષ (દુષ્ટ)] પુ. (કૈન) સંચારે કર્યા પછી રોષ ભતની વાસના થવાથી લાગતું દુષ્ટ.

અનશનમત ૧. [સં. અનશન (ઉપવાસ) + મત (નિયમ)] ય. અનાહારનો નિયમ; ઉપવાસ કરવું મત.

૨. ય. (કૈન) અમુક વખત સુધી આહાર-પ્રાણીને લાભ કરવાનું મત.

૩. ય. (કૈન) હમેશને માટે અનપ્રાણીનો ભાગ; મરણ પર્વત ઉપવાસ કરવાનું મત; સંચારો.

અનશનમતિનું મિ. અનશનમતવાળું.
અનશન: પેલા અનશનવતિયા મુનિવર.

અનશંતિ [સં. અન્ (નહિ) + અશંતિ (હોય)] છી. નિરવ સ્થિતિ; શાંતિ; સ્વાસ્થ્ય.

અનશુક [સં. અન્ (નહિ) + અશુક (જલવાળું)] મિ. જલ વિનાનું; અર્થ; શુદ્ધ.

અનશુકિ [સં. અન્ (નહિ) + અશુકિ (જલ હોવાપણું)] છી. વધાર્યતક જલજૂ વગરની સ્થિતિ; અશુકિ ન હોવાપણું.

અનશોભાગીલા ય. અનિર્મલ બિયડું મનુષ્ય એક આકરનું એક ભતનું ધામ.

અનશીલ [સં. અન્ (નહિ) + અશીલ (બીજસ)] મિ. બીજસ ન હોય એવું.

અનશ ૧. [સં. અન્ (સાદસ્ય ભગવતે ઉપસર્ગ) + અશ (ધોમે)] પુ. ધોમે નહિ પણ ધોમ એવું પ્રાણી.

૨. મિ. કૈની પાસે ધોમે ન હોય એવું ધોમ વગરનું.

અનશર [સં. અન્ (નહિ) + નશર (નાશ-વંદ)] મિ. નિશ્ચ અમર; અવિનાશી; શાશ્વત.

અનશરતા [સં. અનશર (નિત્ય) + તા (પણું)] છી. અવિનાશીપણું; અમરતા; નિત્યપણું.

અનધાનસ [સં.] પુ. (પુરાણ) સોમવંશી પૂર્વવંશના કુપુત્ર વિદુરવનો એ નામનો એક દીકરો. સંપ્રિયા મામળી એની માતા થાક એની સોનું નામ અમૃતા અને પુત્રનું નામ પરીક્ષિત હતું.

અનદ ૧. મિ. ખોવાઈ નહિ થયેલું.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + નદ (નાશ થયેલું)] મિ. નાશ નહિ થયેલું.

અનસખડી છી. લીમાં પાણેલું લેખન.

અનસજુ ભુખો અનશન.

અનસત્ [સં. અન્ (નહિ) + અન્ (નહિ) + સત્ (બલ)] ય. (વેદાંત) વલ્લ; પરમાત્મા, જેમી તે સત્ છે, એટલે અસત નથી.

અનસત્ [સં. અન્ (નહિ) + અન (જોખ)] મિ. (જૂ. ય.) જૂખું.

અનસન્ય ન્ય પંચાન્ય લાભ્યા,
અસ્ય દ્વિયા કલ્પા રાણીભ્યા.
અંશાન્યો રાસ

અનસમજ [હિ.] મિ. અજ્ઞસમજ; અજ્ઞ.

અનસાર [અ. નાસિર (મદમાર)] મહુવન] ય. મદમાર માણસ; મદક કરનાર મનુષ્ય.

અનસારી ૧. ય. વાક્ય પ્રાંતમાં વસતી એ નામની એક કોમનું સાક્ષ્ય. તે પક્ષબર શાહેનના મુસાહેબોથી કિતરેલ અને દીરોઈ તથાજના વખતમાં હેરાતથી હિંદુસ્તાનમાં આવેલ મનાય છે.

૨. [અ. નાસિર (મદમાર)] મિ. મદક કરનાર; મદમાર; મદહીસ.

૩. મિ. વાક્ય પ્રાંતોમાં વસતી એ નામની એક કોમનું.

અનસુધ ૧. [સં.] પુ. (પુરાણ) એ નામના એક અર્થપિ.

૨. પુ. (પિંગળ) પહેલા અરણ્યમાં નમજ, નમજ, મમજ, વમજ અને વમજ મળી ૧૫ અક્ષર, બીજા અરણ્યમાં ભમજ, સમજ, તમજ, તમજ, મુર અને મુર મળી ૧૪ અક્ષર, ત્રીજા અરણ્યમાં સમજ, સમજ, તમજ, તમજ, મુર અને મુર મળી ૧૪ અક્ષર અને ચોથા અરણ્યમાં તમજ, વમજ, રમજ, રમજ અને મુર મળી ૧૩ અક્ષરવાળો સમીર્થ વર્ણનો એ નામનો એક વિષમરવ અક્ષરમેળ ઇંદ.

૩. [સં. અન (નહિ) + અસૂયા (ઈર્ષ્યા)]
વિ. અસૂયા રહિત; ઈર્ષ્યા કે અદેખાઈ નહિ
કરનાઈ; અદેખી.

૪. વિ. પારમના ગુણમાં કોય નહિ સોધનાય
અર્થિદા-વેળી.

અનસૂયા ૧. ડુ. (અપેક્ષિત) વૃણ રાઈતો
એ નામનો એક તારો. વૃણ રાઈ હાથમાં
૬૦ વિધુરાંશ અને ૧૬ ઉત્તર કાંતંડની
આસપાસ છે.

૨. [સં. અન (નહિ) + અસૂયા (અ-
દેખાઈ)] છી. અસૂયાનો અભાવ; ઈર્ષ્યા કે
અદેખાઈ ન કરતી તે; અદેખ.

૩. છી. (પુરાણ) કર્મ મુનિની દીકરી અને
કર્મજી કવિની પત્ની. તે પરમ પતિવ્રતા અને
મહાત્મ્યવિવતી હતી. વનવાસ દુઃખાન
રામચંદ્રજી જાનિ કવિના આશ્રમમાં ગયા હતા
ત્યારે અનસૂયાએ સીતાજીને પતિવ્રતાનું ધર્મનો
ઉત્તમ ઉપદેશ આપ્યો હતો. એક વખત જ્ઞ
વર્ષ લગી વરસાદ ન આવવાથી દુઃખ પડેલ
તેથી એણે પોતાના તરોળના વડે જલ, મૂળ
અને પાણી ઉત્પન્ન કરીને ધનુષ પ્રાણીને
ઉમાર્યો હતો. એમ જુદા કહેવાય છે કે
મહાત્મ્ય કવિને જુદી પર અભ્યાસ હતા તે
વખત રાત્રિના અંધારાને લીધે એક કવિ-
પત્નીના શરીરનો ધકો જાણે લાગ્યો. આથી
પ્રેમીએ કવિએ એને રાત્ર આપ્યો કે ડું
સુરોઈય થતોજ વિધવા વર્ણ. અનસૂયાએ આ
સંજ્ઞા સુરોઈય જ કયા દીધો નહિ. અંધાર
વડે પ્રાણી માનનો વ્યવહાર બદલી પડ્યો. હવે
શું કરવું એનો વિચાર કરતાં એ સાધિ
કવિપત્ની અનસૂયાની સખી છે એમ જાણ્યું.
પછી જોને અજ્ઞાન કરીને બધા કવિ
અનસૂયાને સરણે આવ્યા અને એને સધળી
હકીકત જાણવી. બધાની વિનંતિ ઉપરથી
એણે પોતાના તરોળના વડે પોતાની સખીને
વેધવ્ય આવડું રોકી સુરોઈય કયા હઈ જમતને
સુખી કર્યું હતું. એક દંતકથા પ્રમાણે તેના
પતિવ્રતાની ક્ષોડી કરવા જઈ, વિષ્ણુ અને
મહેશ આવ્યા હતા અને નમ્ર થઈ વિષ્ણુ
આપવાની તેની પાસે તેઓએ માગ્યો કરી
હતી. આથી સતીએ પોતાના પતિવ્રતાના
પ્રભાવથી તેમને બાગા બનાવી દીધા હતા અને
તેમની પત્નીઓની આજ્ઞા પરથી તેમને જાણ
મૂળ રૂપમાં આવ્યા હતા.

૪. છી. બીજાના ગુણમાં ન રખાતી દેખણિક.
૫. વિ. છી. ઈર્ષ્યા વગરની.

અનસૂયામર્જરલ [સં. અનસૂયા (અવિ-
કવિની સ્ત્રી) + મર્જરલ (હતામ મર્જ)]

૧. વિષ્ણુ, કેમકે અનસૂયાની સંતતિમાં તે
કેલ હતા.

અનસૂયા ૧. [હિ.] વિ. મેલમર.

૨. વિ. વિચારહીન.

૩. વિ. વિવેક વગરનું.

અનસૂચું વિ. અસૂચોયું; કાટાચ વગરનું.

અનસૂચી વડે અન, અનસૂ માટે કરીયા.

સુરમુદ્રી

અનસ્ત ૧. [સં. અન (નહિ) + અસ્ત
(આવમેલું)] વિ. અનુભવમયું; નહિ આવ-
મેલું.

૨. [સં. અન (નહિ) + અસ્ત (મેલું)]
વિ. નહિ મેલું.

૩. [સં. અ (નહિ) + અસ્ત (વાક)]
વિ. નાક વિનનું; નાકું.

૪. [સં. અન (નહિ) + અસ્ત (વાક)]
વિ. નાક ન પામે તેનું; અવિચળ.

૫. [સં. અન (નહિ) + અસ્ત (પાતી)]
વિ. પાતી કયા વગરનું.

અનસ્તભ્યોત ૧. [સં. અસ્ત (અવિચળ)
+ બ્યોત (પ્રગટ)] છી. બ્યોતે થાય નહિ
તેવો પ્રગટ.

૨. વિ. એનું તેજ આવમેલું નથી એવું.

અનસ્તમિત ૧. [સં. અન (નહિ) + અસ્ત
(અવમયાની સ્થિતિ) + મિત (મધેલ)]
વિ. અનુભવમયું; અનસ્ત; અસ્ત નહિ પામેલ.

૨. વિ. પાતી કયા વગરનું.

અનસ્તમિતસંકલ્પ ૧. [સં. અન (નહિ) +
અસ્તમિત (અવમેલું) + સંકલ્પ (નિશ્ચય)]
ડુ. (કૈન) સ્પર્શિત પહેલાં જમી બેવાની
પ્રતિજ્ઞા.

૨. વિ. સ્પર્શિત પહેલાં જમી બેવાની પ્રતિજ્ઞા-
વાળું.

અનસ્તિત્વ [સં. અન (નહિ) + અસ્તિત્વ
(અવાકી)] ૧. અસ્તિમાનપણું; અભાવ;
હજતી ન હોવી તે.

અનસ [સં. અન (નહિ) + અસ
(અવિચાર)] વિ. અસ વિનાનું.

અનસ્થ ૧. [સં.] ડુ. ઈશ્વરમાણ; સાંજ-
મતનું પ્રધનતત્ત્વ કેમકે સાંજનો પ્રધાનો
નિરવસ્થ માને છે.

૨. વિ. નિરવસ્થ; અસ્થ વિનાનું.

૩. [સં. અન (નહિ) + અસ્થિ (હાડકું)]
વિ. હાડકું વિનાનું; અસ્થિહીન.

અનસ્થિ ૧. [સં. અન (નહિ) + અસ્થિ
(હાડકું)] વિ. કોઈ ન હોય એવા વર્મનું;
અજ્ઞાંતી.

૨. વિ. હાડકું વગરનું.

અનસ્થિક ૧. [સં. અન (નહિ) + અસ્થિ
(ધવિયો) + ક (વાળું)] વિ. ધવિયા વિનાનું.

૨. [સં. અન (નહિ) + અસ્થિક (હાડકું)]
વિ. હાડકું વગરનું.

અનસ્મૃત [સં. અનુસ્મૃત (સંધાવેલ)]
વિ. સાધે નોંધાયેલું; અસાધેલું; કામના
સંબંધવાળું; સમન્વિત; અત્યોત.

અનહુક ૧. ડુ. આસોદ્ધીસ અલવાને લીધે
થતો શરીરમાંનો શ્વાસ અંતર્ધ્વનિ; પ્રાણ-
સાધનાથી ' સોહમ સોહમ ' એવો શ્વાસ થતો
અવાજ.

અન્યા અપો અનહુક મુલો,

પોપજ સખમાં વર્ષ.

દવારામ

૨. [અન (નહિ) + હક (સીમા)]
૧. આકાશ.

અન પૂનમને આજ;

અનહુકમાં રમવા નીકરી.

વેળીનાં ફલ

૩. [સં. અન (નહિ) + આહત (વમાડેલું)]
વિ. આહત વિના એની મેળે થતું; અનાહત.

૪. વિ. નેહક નિઃસીમ; અખર; ધનું.

ખમલા લામી ને વેરામી,

અનહુક સુંગી ધોલે રે.

નારસિંહ

અનહુકનાક ૧. [સં. અનાહત (અંતર્ધ્વનિ)
+ નાક (અવાજ)] ડુ. કાન નંધ કરી
આન ધરતાં સંજ્ઞાતો અવાજ; અંતર્ધ્વનિ.

૨. [અનહક (ધડું) + નાક (અવાજ)]
ડુ. ધડું મોટો અવાજ.

તેને કેમણે અનહકનાક સંજ્ઞાવાદ લાગ્યો.

મોવર્જનરામ

૩. [અનહક (આહત વિના એની મેળે થતું)
+ નાક (અવાજ)] ડુ. આસોદ્ધીસને લીધે
અંતરમાં કયા કરતો ધ્વનિ; અનાહતનાક.

અનહુકનાકી [અનહક (ધડું) + નાક
(અવાજ) + કન (વાળું)] વિ. ધડું મોટા
અવાજવાળું.

અનહુકવાર્જ ૧. ૧ ૧ ૧. કાન નંધ કરતાં
સંજ્ઞાતો અવાજ.

૨. ૧ ૧ ૧. જુદા જુદા પ્રકારના અવાજ.
અનહુકવાર્જ જસ છે: ચીંચીચીંચી પ્રથમ,
ચીંચીચીંચી બીજો, ધંટનાક, સંજનાક, તંજનાક
તાલનાક, વેલુનાક, બેરીનાક, મૂંઝનાક અને
મેઝનાક.

૩. ૧ ૧ ૧. છાંતી માણસને પ્રાણ અને
અપાનનો સંયોગ થતાં સંજ્ઞાતો અવાજ.

અનહુક ૧. [અન (નહિ) + હક (સીમા)]
વિ. અખંડ; સતત.

૨. વિ. અખર; અનહક.

અનહંકાર ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અંકાર (નર્)] પુ. અંકાર રહિત સ્થિતિ; મર્વ ન હોવાપણું; નમ્રતા.

૨. વિ. મર્વ વિનાનું; અભિમાન વગરનું.

અનહંકારી [સં. અન્ (નહિ) + અંકારિન્ (મર્વનાકું)] વિ. મર્વ વગરનું; નમ્ર; નિરબિમાની.

અનહંકૃત [સં. અન્ (નહિ) + અંકૃત (નર્વ)] વિ. અંકાર વગરનું; મર્વ વિનાનું.

અનહંકૃતિ ભુખ્યે અનહંકાર.

અનહંવાણી [સં. અન્ (નહિ) + અંહ (કું) + વાહિન્ (ઓતવાર)] વિ. મર્વ વગરનું; અંકાર રહિત; કૃપા વિનાનું.

અનહારીપદ [સં. અન્ (નહિ) + હાર્ (હણ તેવ) + પદ (સ્થાન)] વ. મોક્ષપદ; મોક્ષસ્થાન; કોઈથી હરી ન શકાય તેવું પદ કે સ્થાન.

અનહિત ૧. [હિ.] પુ. પ્રેમનો અભાવ; સિધિવિહીન.

૨. [અન (નહિ) + હિત (અપાણ)] વ. અપાણ; અહિત; અપાર.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + અહિત (અપાણ)] વ. હિત; અપાણ; અંગ.

૪. વિ. અહિતમિતઃ; અપારી.

૫. [હિ.] વિ. પ્રેમ વિનાનું; નામહેસ્તાન.

અનહુત વિ. (પ્રાપ્ત) ભૂકું; અસ્તવ્ય; અનુત.

અનહોત ૧. [હિ.] સ્ત્રી. મરીબાઈ; નિર્ધનતા.

૨. સ્ત્રી. તંગી; અછત; ન્યૂનતા.

અનહોતી ભુખ્યે અનહોની.

અનહોની ૧. [હિ.] સ્ત્રી. અસૌકિય ધરના.

૨. સ્ત્રી. અસંભવિત મનાવ.

૩. વિ. અસૌકિય; અસાધારણ; વિચલુ.

૪. વિ. અસંભવિત; અશક્ય.

અનહોમ ૧. પુ. (જરથોસ્તી) અસંધી-બારનો એ નામનો એક પીત.

૨. પુ. જન્મનનો રહ.

૩. સ્ત્રી. પહેલી પેઠા ચમેલી સજિત.

અનજ ૧. પુ. અનલ. ભુખ્યે અનલ.

૨. પુ. અન્યાય; અપીતિ; અવગર્હ.

૩. પુ. પરિતાપ દુઃખ.

અંમે લાગ્યે અતિ અનજ. પ્રેમાનંદ

૪. વ. અંધારું.

અનિલા ઉલ અવડું અનજ કેમ આવશે. નિષુવાનંદ

અનજમો પુ. (પ્રાપ્ત) આવે; ઉમે; અંત; નિઘાલ; અનમરો.

અનંક ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અંક (સંખ્યા)] વિ. અનલિપ્ત; પ્રુષ્ઠ; અસંખ્ય.

૨. વિ. અંકલ વગરનું; સંખ્યા વિનાનું.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + અંક (નિયાની)] વિ. નિયાની વિનાનું.

અનંકિત ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અંકિત (વશ)] વિ. નિરંકુશ.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + અંક (નિયાની) + કિત (વાતું)] વિ. નિયાની વગરનું.

અનંકુશ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અંકુશ (જાળ)] વિ. હાલ વગરનું; સ્વચ્છંદી.

૨. વિ. અહુ દુર બેનધી.

૩. વિ. સર્વોપરી સત્ત્વ ધરાવનાર; જેના પર ઉપરી સત્ત્વ ન હોય એવું.

અનંખન સ્ત્રી. ધર્મી નહિ તે; અદેવ.

અનંખન, સખન, ધંખન, ખીસ-વારે એક ઉપર ધર્મ નથી, એક અલની સખન નથી.

અનંમ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અંમ (એક અંકાર)] પુ. (પ્રાપ્ત) અંમ અનં-કારથી વિપરીત અનંકાર; અંમી હલવાન ન હોય એવો અનંકાર.

૨. પુ. (પિતૃ) એ નામનો ૧૬ ગુરુ અને ૭૨ લઘુ મળી ૪૮ અક્ષરનો અર્ધસમન્વિત માત્રમેજ ઇંદ. અક્ષરવાળા સંધાનો તે એક એક છે.

૩. પુ. (પુત્ર) કર્મ પ્રભવતિનો એ નામનો એક પુત્ર.

૪. [સં. અન્ (નહિ) + અંમ (સરી)] પુ. કામદેવ; મન; કર્પ; અન્યથા. મહાદેવે તેને બાળીને જરમ કર્યો હતો, તેથી તે અંમ કહેવાય છે.

૫. પુ. (પિતૃ) ત્રિભંગીની જ્ઞાતિનો ૨૧ ગુરુ અને ૮૬ લઘુ મળી ૧૦૭ વર્ણ અને ૧૨૮ માત્રાનો એક માત્રામેજ ઇંદ.

૬. પુ. (પુત્ર) દાસસંધિ રામની સેનાનો એ નામનો એક વાનર.

૭. પુ. સ્ત્રીપુરુષ વચ્ચે પરસ્પર મળવા માટે થતું કુદરતી આકર્ષણ; કામરૂચિ.

૮. [સં. અન્ (નહિ) + અંમ (અવશ)] વ. અગ્રાહ, કેમકે તે નિરવશ છે.

૯. વ. અન્યથા સિંમ.

૧૦. [સં. અન્ (નહિ) + અંમ (સરને એક પ્રકાર)] વ. (જૈન) બાર અંમ સિવાયનું સત્.

૧૧. વ. મન મિત્ર, કેમકે ન્યાયવૈરેષિક મતમાં મનને નિરવશ માને છે.

૧૨. વ. વિષમસેવન કે હસ્તકર્મ બાદિની ઇચ્છા.

૧૩. વ. (જૈન) વિષમસેવનના મુખ્ય અંમ સિવાયનું સાધન.

૧૪. વિ. અંમ વગરનું; સરી વિનાનું.

૧૫. વિ. (પ્રાપ્ત) રસાનુપકાર; રસની ઉપર કે પોષણ ન કરનાર.

૧૬. વિ. વધારા વગરનું; વિશેષતા વિનાનું.

૧૭. વિ. સરીરથી ભુકું.

અનંમઅનલ [સં. અનંમ (પ્રાપ્ત) + અનલ (અગ્નિ)] પુ. કામાગ્નિ; કામવાસનાથી અગ્નિ.

અનંમઅરિ [સં. અનંમ (પ્રાપ્ત) + અરિ (દુશ્મન)] પુ. કામદેવનો શત્રુ; શિવ; મહાદેવ. શિવે કામદેવને બાળી મૂક્યો હતો, માટે તે અનંમઅરિ કહેવાય છે.

અનંમ અન ને અનંમઅરિ એ એ વચ્ચે આવે વલુ. પ્રેમાનંદ

અનંમક [સં. અન્ (નહિ) + અંમ (અવશ) + ક (વાતું)] વ. મન; મિત્ર, કેમકે ત્યાગિને મનને નિરવશ માને છે.

અનંમકુસુમા ૧. [સં.] સ્ત્રી. (તંત્ર) આઠ ગ્રામતર ચોગિરીમાંની એ નામની એક તે આઠ ચોગિરી નીચે પ્રમાણે: (૧) અનંમકુસુમા, (૨) અનંમમદના, (૩) અનંમમદનાતુલા, (૪) અનંમમાલિની, (૫) અનંમમેખલા, (૬) અનંમ-રેખા, (૭) અનંમવેગિની અને (૮) અનંમાંકુલા.

૨. સ્ત્રી. મણિપૂર્ણી ચોસા કલા એટલે કેનાઓ મહિની એ નામની એક. ભુખ્યે કલા.

અનંમકુસુમાતુલા [સં.] સ્ત્રી. એ નામની એક સજિત.

અનંમકુદી (અનંમકુદી) ૧. સ્ત્રી. (પિતૃ) એ નામનો ૧૬ ગુરુ અને ૭૨ લઘુ મળી ૪૮ વર્ણ અને ૧૪ માત્રાનો એક મુખ્ય વિષમવલ માત્રામેજ ઇંદ; સૌભાગિની ઇંદ. તેમાં એક, પંચ, નવ એમ અગ્રેષ્ઠ માત્રાએ તાલ અને આઠ અક્ષરે મિત્ર આવે છે.

૨. [સં. અનંમ (પ્રાપ્ત) + કુદી (ચેલ)] સ્ત્રી. કામદેવ; રતિવિલાસ; સંભોગ.

૩. [સં. અનંમ (વિષમસેવનના મુખ્ય અંમ સિવાયનું અંમ) + કુદી (રમત)] સ્ત્રી. (જૈન) આવકના બોધ અલ્પમતનો ગોળે અતિમારં અસ્વાભાવિક રીતે સૃષ્ટિ વિરુદ્ધ કામસેવન.

અનંમકુદીયોક્તિ (અનંમકુદીયોક્તિ) ૧. પુ. (પિતૃ) એ નામનો ૧૬ ગુરુ અને ૭૨ લઘુ મળી ૪૮ વર્ણનો એક ઇંદ. તેમાં આઠ અક્ષરે મિત્ર આવે છે.

૨. [સં. અનંતકીય (સ્તિવિદ્યા) + ઉત્ત (ઉત્ક્રિયા)] વિ. જો. સ્તિવિદ્યાસ માટે ઉત્ક્રિયાણી.

અનંતમા જો. (પુરાણ) ભારતની એ નામની એક નદી.

અનંતમુહુર્ણી લુઓ અનંતપત્ની.

અનંતમજનક ૧. [સં. અનંત (કામદેવ) + જનક (પિતા)] પુ. કૃષ્ણ કેમકે તેમનો પુત્ર પ્રદુષ્ટ કામદેવનો અવતાર મનાય છે.

૨. [સં. અનંત (કામ) + જનક (ઉત્પન્ન કરનાર)] વિ. કામને ઉત્પન્ન કરનાર.

અનંતમજ્જર [સં. અનંત (કામ) + જ્ઞર (વાય)] પુ. કામવેદનાનો તાવ; મદનજ્ઞર.

અનંતમજ્જાસા [સં. અનંત (કામ) + જ્ઞાસા (અગ્નિ)] જો. કામાગ્નિ; કામથી જાતો પરીતાપ.

અનંતમતપિયું લુઓ અનંતમત.

અનંતમત્સે [સં. અનંત (કામ) + ત્સે (પીડાવું)] વિ. કામાગ્નિથી પીડાવું.

અનંતમતાલ પુ. (સંગીત) એ નામનો કર માગનો અસંગતિ તાલ. એક, પાંચ, સપ્ત. એકાદશ અને પચીસ માત્રા ઉપર તેમાં તાલ-સ્થાન છે.

કોટીના બોધ: પાં સમ પિરકિટ પાં પિર કિટ પિ-તાતાં તર કિટ યોજ પાં કિટ પિલાંય પાં કિટ પિલાંય પાં કિટ પિલાંય તારકિટ કયા.

અનંતમયોદશીમ્લ [સં. અનંત (કામદેવ) + મયોદશી (તેરસ) + મ્લ] વ. માચસર છદ તેરસને દિવસે થતું એ નામનું એક વ્રત. એમાં કામદેવનું પૂજન કરાય છે.

અનંતમહ ૧. [સં. અન (નદિ) + અંત (એ નામનો એક વાનર)] વિ. અંત વચ્ચેનું; અંત નામનો વાનર અંત ન હોય એવું.

૨. [સં. અનંત (કામવાસના) + મહ (દેવ)] વિ. કામવાસના ઉત્પન્ન કરનાર.

૩. [સં. અનંત (કામવાસના) + મો (કાષ્ઠ)] વિ. કામવાસનાનો નાશ કરનાર.

૪. [સં. અન (નદિ) + અંત (વાહ્યગ્રાહ)] વિ. બાહ્યગ્રાહ વચ્ચેનું; કું પહેલાં વિનાનું.

૫. [સં. અન (નદિ) + અંત (સ્તીર) + મહ (દેવ)] વિ. સ્તીરનું દાન નહિ કરનાર.

અનંતમહાવાનસ [સં. અનંત (કામ) + મહાવાનસ (અગ્નિ)] પુ. કામથી અગ્નિ; કામાગ્નિ.

અનંતપત્ની [સં. અનંત (કામદેવ) + પત્ની (સ્ત્રી)] જો. કામદેવની સ્ત્રી; સ્ત્રી.

અનંતપદ [સં.] પુ. (પિંગળ) એ નામનો અસંગીર્ણ વર્ણનો એક અર્દસમવ્રત અશ્વમેજ છંદ. તેનું પહેલું તથા ત્રીજું ચરણમાં બમણું, બમણું, બમણું અને ચુરુ મળી ૧૩ અક્ષર, અને બીજા તથા ચોથા ચરણમાં સમણું, સમણું, સમણું, સમણું અને ચુરુ મળી ૧૩ અક્ષર હોય છે.

અનંતપિતા [સં. અનંત (કામદેવ) + પિત્ર (બાપ)] પુ. કૃષ્ણ કેમકે તે કામદેવના અવતાર મનાતા પ્રદુષ્ટના પિતા થાય.

અનંતપિતામહ [સં. અનંત (કામ) + પિતામહ (દાદા)] પુ. મનુષ્યની સંકરપ અને સંકરપથી કામ ઉત્પન્ન થાય છે, માટે મન એ કામદેવનો પિતામહ થાય.

અનંતપૂજનમ્લ [સં. અનંત (કામદેવ) + પૂજન (પૂજ) + મ્લ (નિમિત્ત)] વ. કૈત્ર સુદ તેરસને દિવસે થતું એ નામનું એક વ્રત.

અનંતભરણ [સં. અનંત (કામ) + ભરણ (રાખ)] જો. કામદેવના બળી ગયેલા સ્તીરની રાખોડી.

અનંતભાગ્યી પુ. (પુરાણ) એ નામના એક પદ્ધતિ.

અનંતમથના [સં.] જો. મલ્લિકાપત્ની એકા દેવીમાંની એ નામની એક લુઓ કયા.

અનંતમદના ૧. [સં.] જો. (તંત્ર) આઠ ગુપ્તર બોમિતીમાંની એ નામની એક લુઓ અનંતકુસુમા.

૨. જો. એ નામની એક દેવી. એ શુવનેશ્વરીની હતી છે.

અનંતમદનાતુરા [સં.] જો. (તંત્ર) આઠ ગુપ્તર બોમિતીમાંની એ નામની એક લુઓ અનંતકુસુમા.

અનંતમાલિની જો. (તંત્ર) આઠ ગુપ્તર બોમિતીમાંની એ નામની એક લુઓ અનંતકુસુમા.

અનંતમેખલા ૧. [સં.] જો. (તંત્ર) આઠ ગુપ્તર બોમિતીમાંની એ નામની એક લુઓ અનંતકુસુમા.

૨. જો. એ નામની એક દેવી. એ શુવનેશ્વરીની હતી છે.

અનંતર્મ ૧. [સં. અનંત (કામ) + ર્મ (સમ)] પુ. કામકૃતિ; કામનો ઉત્પાદક.

૨. પુ. કામચાતુર્ય એ નામનું પુસ્તક; સ્તિ-શસ્ત્ર.

અનંતરાજ [સં. અનંત (કામદેવ) + રાજ (રાજ)] પુ. કામદેવ.

અનંતરૂપા [સં.] જો. એ નામની એક દેવી. એ શુવનેશ્વરીની હતી છે.

અનંતરેખા [સં.] જો. (તંત્ર) આઠ ગુપ્તર બોમિતીમાંની એ નામની એક લુઓ અનંતકુસુમા.

અનંતસેખ [સં. અનંત (કામ) + સેખ (પત્ર)] પુ. કામી પાત્રોમાં પરસ્પર લખાયેલો સ્નેહનો પત્ર; પ્રેમપત્રિકા.

અનંતવતી [સં. અનંત (કામ) + વતી (વાતી)] વિ. જો. કામિની; કામકૃતિવાળી.

અનંતવાન ૧. [સં. અન (નદિ) + અંત (સ્તીર) + વન (વાર્ણ)] પુ. કામદેવ; મદન કેમકે તેને અંત નથી.

૨. વિ. અંત વચ્ચેનું.

૩. [સં. અનંત (કામ) + વન (વાર્ણ)] વિ. પુ. કામ ઉત્પન્ન થયે હોય એવો; કામ-વિદ્યાસ્વાળો.

અનંતવિરોધી ૧. [સં. અનંત (મદન) + વિરોધિન (સત્)] પુ. સિવા; અનંતસત્.

૨. [સં. અનંત (કામ) + વિરોધિન (પ્રતિ-ક્રિયા)] વિ. કામવિદ્યારને પ્રતિકુળ.

અનંતવેમિની [સં.] જો. (તંત્ર) આઠ ગુપ્તર બોમિતીમાંની એ નામની એક લુઓ અનંતકુસુમા.

અનંતવેદના ૧. [સં.] જો. એ નામની એક દેવી. એ શુવનેશ્વરીની હતી છે.

૨. [સં. અનંત (કામ) + વેદના (પીડા)] જો. કામપીડા; કામકૃતિને લીધે થતું દુઃખ.

અનંતશત્રુ [સં. અનંત (કામ) + શત્રુ (કુરમ)] પુ. કામદેવનો શત્રુ; કદાં સંકર-સિદ્ધે કામદેવને બાળી મૂક્યો હતો, તેથી તે અનંતશત્રુ કહેવાય છે.

અનંતસેખર ૧. [સં.] પુ. (પિંગળ) એ નામનો ૧૪ ચુરુ અને ૧૪ લઘુ મળી ૨૮ અક્ષરનો દંડ જાતિનો એક અશ્વમેજ છંદ; મહાધર.

૨. પુ. (પિંગળ) દંડની જાતિનો એ નામનો એક છંદ. તેમાં ૩૨ વર્ણ હોય છે, અને લઘુ ચુરુનો ક્રમ હોતો નથી.

૩. પુ. (પિંગળ) રમણ, જમણ, રમણ અને લઘુ મળી ૧૦ અક્ષરનો એક સમવ્રત વર્ણમેજ છંદ તે પંક્તિનો એક જોડ છે.

૪. પુ. (પિંગળ) વારાહરતી લઘુ ચુરુ આગે

અર્નમસુત
અર્નત

એનાં ૧૫ પદોનાં ૪ ચરણવાળો એ નામનો એક માત્રામેળ છે.

અર્નમસુત [સં. અર્નમ (કામદેવ) + સુત (પુત્ર)] પુ. અનિરુદ્ધ, કેમકે તેણે પિતા પ્રવૃદ્ધ કામદેવનો અવતાર મનાવ છે.

અર્નમસુદરસ [સં.] પુ. (વૈદ્ય) વાછ-કરણ માટે વપરાતી એ નામની દવા. એક પદ્ય પારો અને એક પદ્ય ચંપાળી ઠંડી કરી એટલે તેનું મિશ્રણ કરી તેને ત્રણ દિવસ લાલ કમળના રસની લાવના અપ્પા બાદ વાલુકા-મંદમાં એક પ્રહર અગ્નિ અપરી. પછી તેને દરવા છંદે દાકું થયે તેને લાલ અમ્બિકાના રસની તથા કમળના રસની બેઠેલી લાવના અપવણી થા દવા અને છે.

અર્નમસુર્વ [સં.] પુ. એ નામનો એક ચક્ર-વર્તી કવિ; હર્વ.

અર્નમજ ૧. વિ. અષ્ટાદ અર્નમજ; ધણું; અગ્નિહૃત; પુષ્કળ.

અર્નમજ આપિયું, આપ્યો કેમ હંકાર

૨. [સં. અર્ન (નહિ) + અર્નવ (આવધિએ)] વિ. વંધ ન થાય તેવું; ન અટકનાર.

અર્નમા ૧. [સં.] છી. (લાગ) એ નામની એક દેવી તેનું સ્થાન હરતામમમાં ઢહેવાય છે.

૨. [સં.] છી. મહિદીપતી એ નામની એક દેવી. ભુખો છા.

૩ છી. મહાભારતમાં બલુવેલી એ નામની એક નદી.

અર્નમાર [સં. અર્ન (નહિ) + અર્નાર (દેવતા)] વિ. અર્નારા વિનાનું.

અર્નમારિ ભુખો અર્નમારિ.

અર્નમાસુહૃત [સં. અર્નમ (કામદેવ) + અસુ (પ્રાણ) + હૃત (હૃદય)] પુ. સિવ, કેમકે તેણે કામદેવને બાળી હરમ કર્યાનું ઢહેવાય છે.

અર્નમાંકુશા [સં.] છી. (ત્ર) બાક પ્રા-તર ચોમિતીમાંની એ નામની એક ભુખો અર્નમકુશા.

અર્નમી ૧. [સં. અર્ન (નહિ) + અર્ન (હરી) + મર્ન (વાળું)] પુ. કામદેવ.

૨. પુ. પરમેશ્વર.

૩. વિ. કામવક્ત્રના સંબંધી.

અર્નમી સંજોમાં કરી કરતિ તેથી પણ વધ.

૪. વિ. હરીર વગરનું; અર્ન વિનાનું; અદેહી

અમવદોર્ન

૫. [અર્નમ (કામ) + ઈ (વાળી)] વિ. છી. કામવૃત્તિવાળી; જેના હૃદયમાં કામ બ્યપેશો હોય તેવી.

અંચા અર્નમી આપુલી બાળ, આલંગી સેનક સમકાળ. વિ. પં.

અર્નમીકરણ [સં. અર્ન (નહિ) + અર્નમી-કરણ (સ્વીકાર)] જ. અસ્વીકાર; હનકાર.

અર્નમીકાર ભુખો અર્નમીકરણ.

અર્નમીકૃત [સં. અર્ન (નહિ) + અર્નમીકૃત (સ્વીકારેલું)] વિ. નહિ સ્વીકારેલ; પાછું વાળેલ.

અર્નમુલિ [સં. અર્ન (નહિ) + અર્નમુલિ (આંતર)] વિ. અર્નમળ વગરનું.

અર્નમળ ૧. [સં. અર્ન (નહિ) + અર્નમળ (દેવ)] જ. આમલ, કેમકે તે નિર્લેપ છે.

૨. [સં. અર્ન (વગરનું) + અર્નમળ (માલ)] જ. પરણત; નારાયણ.

૩. [સં. અર્ન (નહિ) + અર્નમળ (આંતર)] વિ. અર્નમળ વિનાનું; અર્નમળ વગરનું.

૪. વિ. શેષ વગરનું; નિષ્કંઠ.

૫. વિ. સંનંધ વિનાનું; નિસંનંધ.

અર્નત ૧. [સં. અર્ન (નહિ) + અર્ન (હરો)] પુ. અપરતા; કાષ્ઠતા; અવિનશી-પત્તું.

૨. પુ. (કૈન) અર્નતાપ; કમ્પ; અર્નત છવોન સમકલણ વગરપતિ.

૩. પુ. અર્નતમુર્તિનું ના.

૪. પુ. અમ્મ.

૫. પુ. અમ્મ અપર; અમ્મ નામનો સ્વર; અર્નત માટે વપરાતો સંક્રિતિ સંક.

૬. પુ. આમાનો મૂળ ગુણ આમાના નિરેપ એટલે પ્રપંચના નિરેપ દ્વારા બોધક દસ ગુણમાંનો એક તે દસ ગુણ આ પ્રમાણે છે: અર્નત, અર્નક, અર્નક, અર્નકીત, અર્નક-મા, નિર્વિહર, નિરાહર, અર્નક, અર્નક અને અર્નક.

૭. પુ. (પિમ) એ નામનો ૬૩ ગુરુ અને ૩૦ લગુ મળી ૧૫૬ માત્રનો એક વિષમ-ભતિ માત્રમેળ છે. એ વદપદી છાપનો એક બેદ છે.

૮. પુ. (પુરાણ) કમ્પ અને કદ વડે અર્નમા સર્વોમાંનો એ નામનો એક.

૯. પુ. રૂપ.

૧૦. પુ. (પિમ) અહિની કુપ્તિની ભતનો એ નામનો ૨૩ ગુરુ અને ૧૧૨ લગુ મળી ૧૫૬ માત્રનો વિષમભતિ માત્રમેળ છે.

૧૧. પુ. નિત્ય, બાપક અને સર્વામાપ પરમાત્મા; ઈશ્વર; અલ, કેમકે તે દેસ, કલ અને વસ્તુથી વાળા ત્રિવિધ પરિચેષ્ટી રહિત છે.

૧૨. પુ. બળરામ; કૃષ્ણના વાઈ બળલક; સંકર્ષ.

૧૩. પુ. બાળ.

૧૪. પુ. (કૈન) હરતણેનક આપુ અવ-સર્વિજીવનના ઓદમા તીર્થકર.

૧૫. પુ. રામાનુજચાર્વના એ નામના એક શિવ.

૧૬. પુ. કલ; સંકર; સિવ.

૧૭. પુ. રેશમના ઓદ તાંતુના બેગા કરી તેને ઓદ માંક વાળી બનવેલો હોયો. અર્નતમુર્તિની એટલે બાહરવા સુદ ઓદને દિવસે તે હોરાનું પૂજન કરી અમરુ હાથે પ્રાંધવામાં આવે છે. ભુખો અર્નતમુર્તિહોરો.

૧૮. પુ. લક્ષ્મણ, કેમકે તે રૂપનો અવતાર મનાય છે.

૧૯. પુ. લાંબા અને ભાઈ પાંદણવાળું કોંકણમાં થતું એ નામનું એક કલ. બાલ્ય માસમાં તેને તચરના જેવું દૂધખાદર અને મધુર વસ-વાળાં ફૂલ આવે છે. ધોળો અને કળો એવી તેવી બે ભત છે. નંદવાકુ, સર્પના વિષ, અને મસ્તકચા એટલે માથાના મસકા ઉપર તેનું મૂળ હાથકારક મનાય છે.

૨૦. પુ. વિષ્ણુના સંપનું નામ.

૨૧. પુ. વિષ્ણુનાં હજાર નામ મહિતું એક. તે બાપી, નિલ, સર્વાત્મા, તથા દેસ, કલ અને વસ્તુથી અમર્ષિત હોવાથી, તેમના ગુણોને અર્નત ન હોવાથી, તેમજ તે રૂપસ્વરૂપ હોવાથી અર્નત ઢહેવાય છે.

૨૨. પુ. રૂપનામ.

રૂપ મહાભતિ સર્વપતિ, મસ્તકીયર ને અર્નત, સડસ વાનની મુલુ ઢહે, નહિ આવત અર્ન. પિમવલુકોષ

૨૩. પુ. (અર્નતિવ) અર્નક; નેવલિયું નમ્મ.

૨૪. પુ. (પિમ) વદપદી છાપની ભતનો એ નામનો ૬૬ ગુરુ અને ૧૮ લગુ મળી ૮૪ અપરનો વિષમભતિ માત્રમેળ છે.

૨૫. પુ. (પુરાણ) સર્વોનો રાજ વાલુકિ.

૨૬. પુ. સિદ્ધિવાર નામનો એક.

૨૭. જ. અમ્મલ; મગન.

અર્ન પુષ્કર નલ વિવત અર્નરીકા ધનવાસ, બ્યોમ અર્નત વિદ્યપસ અર્ન મુરમ્મ નં અર્નવાસ. પિમવલુકોષ

૨૮. જ. કનનું એક ભતનું ધરેલું.

૨૯. જ. (કૈન) કેવળાન.

૩૦. જ. ગંડીમાં થતું એ નામનું ચક્ર.

એ ચક્રે ચક્રવાતું બહુ અને નવા મિથ સરખા
વર્ણવાતું હોય તે અનંત નામનું ૧૫ અક્ષરો.
અનંતથી સામવ્ય

૩૧. જ. કૃષ્ણ; કુસુમ.

૩૨. જ. મોહ; ક્રોધિ.

૩૩. જ. વાણ; મેલ.

૩૪. જ. હાથમાં પહેરવાનું એક અંતનું ધરેલું.

૩૫. વિ. અમરચાટી.

૩૬. વિ. અસંખ્ય; કાંપી સમય તેમ કરતાં
પણ વધારે. અનંતને માટે ૮૦ અંતુ મિથ
વપરાય છે.

૩૭. વિ. અંત વચનું; અપાર; બેહદ અરુપિ
વિનાનું.

૩૮. વિ. ધણું મોટું.

૩૯. વિ. નિઃશ્વ; અવિનાશી; સાધત.

૪૦. વિ. સ્વર્ણ; સમ.

અનંતમોચ્ય ૧. [અનંત (અંત) +
ઓચ્ય (ઉચ્ચ)] પુ. આત્માત્મનું નિમ
શુદ્ધિમાં વિલસે ત્યારે અમતો અકિરસ.

એ ઉપાસક ધોષીય સુદિષ્ટે અનેક છે પણ
એ સર્વમાં અનેક પ્રવિનિષ્ઠોપે વસેલું આત્મ-
તત્ત્વનું વસ્તુત્ત્વ નિમ તે સર્વ સુદિષ્ટોમા
વિલસે છે, ત્યારે અકિરસના શસ મથે છે.
કવિ તેને અનંતમોચ્યનું નામ આપી તેનું
૧૫ ઉપાસકને પ્રત્યક્ષ થઈ જાય છે.

ક. સા. પરિવા

૨. પુ. નિમ આનંદ; સતત ઉત્સવ.

અનંતક ૧. [અં. અન (નદિ) + અંત
(છો) + ક (વાતું)] પુ. (કૈન) અનંત-
કાચ; કંઠજા.

૨. પુ. મુલપતિ; મુલવરિયા; મૂમતી.

૩. પુ. રમેશ્વરજી; ઓયો; કૈન સાધુની પૂંજણી

૪. જ. અવિનાશી વસ્તુ; સાધત પદાર્થ.

૫. જ. કિનનું કપડું.

૬. જ. (કૈન) એ નામની એક સંખ્યા;
ભુતઅનંત, પરિતઅનંત અને અનંતઅનંત એ
મણમાંનો અથવા એકકના અથવા, અથવા અને
ઉત્કૃષ્ટ એમ મણ મણ બેઠ હોવાથી કતા નવ
બેઠમાંનો મથે તે એક.

૭. જ. ભુજાએ પહેરવાનું એક ધરેલું કડું.

૮. વિ. સાધત; અવિનાશી; અમર.

અનંતકથા ૧. [અં. અનંત (અનંતમુદ્દેશીનું
મત) + કથા] કી. અનંતમુદ્દેશીવતની કથા.

૨. [અં. અનંત (કૃષ્ણ) + કથા (વાર્તા)]
કી. કૃષ્ણકથા.

૩. [અં. અનંત (જડું મોટું) + કથા
(વાર્તા)] કી. અપખ્યાન; અપલુ.

અનંતકથારસ ૧. [અં. અનંત (કૃષ્ણ) +
કથા + રસ (સ્વાદ)] પુ. કૃષ્ણકથાનો સ્વાદ
કૃષ્ણકથાથી મળતો અનંદ.

૨. વિ. કૃષ્ણકથાના સ્વાદને અમુનાર; કૃષ્ણ-
કથામાં જ અનંદ બેસાર.

અનંતકર ૧. [અં. અનંત (અસંખ્ય) +
કર (કામ)] પુ. પરમાત્મા, કેમકે તેને
અનંત હાથ છે.

૨. [અં. અનંત (અસંખ્ય) + કર (કિલ્લ)]
પુ. સર્વ; અનંતરિમ.

૩. [અં. અનંત (જડું મોટું) + કર
(કમાર)] વિ. અતિશય મોટું કરી અત્ય-
નાર; અનંતમુદ્દેશી કરનાર.

૪. વિ. અસંખ્ય કિરણવાળું.

૫. વિ. અસંખ્ય હાથવાળું.

અનંતકાચ [અનંત (અસંખ્ય) + કાચ
(સમૂહ)] કી. (કૈન) અનંત છત્રવાળી
વનસ્પતિ; કંઠજા; અનંતછત્ર; અખાલ
વનસ્પતિનો સમૂહ. એનાં પંદાર, કૃષ્ણ,
તથા કૃષ્ણી નસો રેખી ન સમય એટલી
સૂક્ષ્મ હોય, સાંધા કુમ હોય, એટલે જી
અથ, મૂળમાંથી કાપ્યાં પણ એ ફરી લીલાં થઈ
અથ, એનાં પંદાર મોટાં, સ્થાપર અને
ચીકણું હોય અથવા એનાં ફળ, ફળ અને
પાન એમના હોય એનાં કાચ તથા એનો
તેમાં સમાવેલ કાચ છે. તેની સંખ્યા અવીશરી
છે.

અનંતકાશી ૧. [અં. અનંત (ઉચ્ચ વચનું) +
કાશ (વચન)] પુ. કૈનો છેડો ન આવે
એવો વચન; અરુપિ વચનો સમય.

૨. પુ. નિઃશ્વ અનંતજડું.

અનંતકાશીસ્થાથી [અં. અનંત (અરુપિ
વચનું) + કાશ (વચન) + સ્થાપિન
(તહેનાર)] વિ. અમર; સાધત.

અનંતકાચ ભુજાએ અનંતકાચ.

અનંતકીર્તિ [અં. અનંત (અપાર) + કીર્તિ
(અંક)] પુ. પરમેશ્વર, કેમકે તેનો અહિમા
અપાર છે.

અનંતકૃત્ય [અં. અનંત (ઉચ્ચ વચનું) + કૃત્ય
(કામ)] જ. (અકૃત) એક અંતનું સમી-
કરણ 'અનંતકૃત્યે પદમેશ્વર'.

ત્યારે સમીકરણની સંખ્યા કરતાં સમીકરણોમાં
વપરાયેલા અક્ષરોની સંખ્યા વધારે હોય ત્યારે
અક્ષરોમાં મૂલ્ય અનંત પ્રમાણમાં આવે છે.
આવાં સમીકરણોને અનંતકૃત્ય કહે છે.

અહિર વદ

અનંતકોદિ [અં. અનંત (અમલિત) + કોદિ
(કોદ)] વિ. વલુ કરોડો; એની સંખ્યાની
મણતરી ન થઈ શકે એવું અસંખ્ય; બેશુમાર.
અનંતકોદી ભુજાએ અનંતકોદિ.

અનંતમણું [અનંત (અસંખ્ય) + મણું
(પી) કુણાં આવે બેઠું)] વિ. અસંખ્યમણું.

અનંતમાત્રી [અં. અનંત (અપાર) + માત્રિન
(અપાર)] વિ. અનેક દિશામાં જતું અનેક
પ્રકારનું.

અનંતમીતાકર્ણ ૧. [અં. અનંત (અસંખ્ય)
+ મીત (માત્ર) + આર્ણ (અર્ણ)]
જ. અસંખ્ય મીતોનું સાંભળવું તે.

૨. [અં. અનંત (કૃષ્ણ) + મીતા +
આર્ણ (અર્ણ)] જ. કૃષ્ણની મીતાનું
અર્ણ.

અનંતમુણ ૧. [અં. અનંત (અવિનાશી) +
મુણ (ધર્મ)] પુ. અવિનાશી ધર્મ.

૨. [અં. અનંત (અંત વચનું) + મુણ
(કુણ)] વિ. અનંતમણું.

૩. વિ. અપરિમિત સંખ્યાવાળું.

૪. [અં. અનંત (અસંખ્ય) + મુણ (અ-
કુણ)] વિ. અસંખ્ય મુણવાળું; એના મુણનો
અંત ન આવે એવું અનંત મુણ ધરાવનાર.

અનંતમુણહાનિ [અં. અનંતમુણ (અસંખ્ય
મુણ) + હાનિ (અસળી)] કી. (કૈન)
દ્વંધમાં થતી અનંતમુણી હાનિ એટલે અસળી
વસ્તુમાત્ર સર્વદા અમુકવસ્તુના અર્થમાં અથ છે
ને તેને છે પ્રકારની હાનિ ને છે પ્રકારની હાનિ
ધર્મના છે છે—સંખ્યાતમાત્રહાનિ, અસંખ્યાત-
માત્રહાનિ, અનંતમાત્રહાનિ, સંખ્યાતમુણહાનિ,
અસંખ્યાતમુણહાનિ, અનંતમુણહાનિ.

અણુમાત્ર

અનંતમુણી ૧. [અં. અનંત (અસંખ્ય) +
મુણ (મણું) + ઇન (વાતું)] વિ. અનંતવાર
મુણથી થાય તેવું; અનંતમણું.

૨. [અં. અનંત (અસંખ્ય) + મુણ + ઇન
(વાતું)] વિ. અપરિમિત મુણવાળું.

અનંતમાત્રી [અં. અનંત (અત્યાનો મૂલ કુણ)
+ માત્રિન (માત્ર કરનાર)] પુ. (કૈન)
આત્માના મૂલ મુણની માત્ર કરનાર કર્મ-
પ્રકૃતિ; માત્રીકર્મની પ્રકૃતિ.

અનંતમુદ્દેશી [અં. અનંત (અંત વિનાનું) +
મુદ્દેશ (દિશ)] પુ. (કૈન) કેવળગાની;
એની શાનદષ્ટિ અંત વિનાની છે તેવો આત્મા.

અનંતમુદ્દેશી ૧. [અં. અનંત (વિશ્વ) +
મુદ્દેશી (મોદ)] કી. ભાસ્તવા સુદ મોદશ;
અનંત એટલે વિશ્વની અપારતા કરવાનો

અનંતચતુર્દશીદોરો [અનંતચતુર્દશી (અનંતચતુર્દશી) + દોરો] પુ. આદરવા સુદ ચૌદસને દિવસે અનંતની રથા નિમિત્તે જમણે હાથે બાંધવામાં આવતો ચૌદ માંડવાળો દોરો. કોઈન્ય કપિ બહુ ઈર્ષિ હતા, પણ તેમની પત્ની સુશીલા ચૌદ માંડનો દોરો પહેરીને બાદરવા સુદ ચૌદસનું વ્રત કરતી, તેથી તેમને વૈભવ મળ્યો. એ વાત જાણીને મંત્રી નહિ ને તેમણે તે દોરો બાળી નાખ્યો, જેથી તેમનો વૈભવ મળ્યો. સર્વ પદાર્થોનો નાશ થાય ત્યારે એ ઠાગરપી શ્રેષ્ઠ રહે તેનું આ વ્રતમાં અધિજાન કરવામાં આવે છે, અને રાખડી કે દોરો અનંતની રથાના ચિહ્ન તરીકે બાંધવામાં આવે છે. એ દોરો ઈશ્વરની અમુલ્ય સક્રિય કૃતિને છે ને તેના પર ચૌદે શુભન અવલંબે છે, માટે તે પર ચૌદ માંડ હોય છે.

૨. જી. શેવશાપી વિષ્ણુ ભગવાનનું એક વ્રત. સર્વ પદાર્થોનો નાશ થાય તોપણ આપણે એ કાંઈ શેષ રહે તે મનરૂપી શેષનું-કલ્પાર્ત-આ વ્રતમાં અધિજાન કરવામાં આવે છે, જેથી મનનું નામ અનંતચતુર્દશી પડ્યું છે.

તહેવારોનો બોધિયો

અનંતચતુર્દશીદોરો [અનંતચતુર્દશી (અનંતચતુર્દશી) + દોરો] પુ. આદરવા સુદ ચૌદસને દિવસે અનંતની રથા નિમિત્તે જમણે હાથે બાંધવામાં આવતો ચૌદ માંડવાળો દોરો. કોઈન્ય કપિ બહુ ઈર્ષિ હતા, પણ તેમની પત્ની સુશીલા ચૌદ માંડનો દોરો પહેરીને બાદરવા સુદ ચૌદસનું વ્રત કરતી, તેથી તેમને વૈભવ મળ્યો. એ વાત જાણીને મંત્રી નહિ ને તેમણે તે દોરો બાળી નાખ્યો, જેથી તેમનો વૈભવ મળ્યો. સર્વ પદાર્થોનો નાશ થાય ત્યારે એ ઠાગરપી શ્રેષ્ઠ રહે તેનું આ વ્રતમાં અધિજાન કરવામાં આવે છે, અને રાખડી કે દોરો અનંતની રથાના ચિહ્ન તરીકે બાંધવામાં આવે છે. એ દોરો ઈશ્વરની અમુલ્ય સક્રિય કૃતિને છે ને તેના પર ચૌદે શુભન અવલંબે છે, માટે તે પર ચૌદ માંડ હોય છે.

અનંતચરિત્ર [સં. અનંત (અંત વચનું) + ચરિત્ર (વ્રત કર્યું વચરેનું અનુકરણ)] જ. (જૈન) આત્મસ્વભાવમાં અપાર સિદ્ધિ.

અનંતચારિત્ર લુખો અનંતચરિત્ર.

અનંતચૌદસ લુખો અનંતચતુર્દશી.

અનંતચૌદસ લુખો અનંતચતુર્દશી.

અનંતજઠર [સં. અનંત (અંત વચનું) + જઠર (૧૬)] જિ. મને તેટલું ખાવ મને તોપણ ન પરાણ.

અનંતજિત ૧. પુ. (જૈન) એ નામના એક તીર્થંકર.

૨. [સં. અનંત (અંત વચનું) + જિત (જીતવા)] પુ. વિષ્ણુનાં હજાર નામ માંહેનું એક. અમિત સક્રિય હોવાથી લક્ષ્મી, કીર્તિ આદિમાં સર્વ સમર્થ જૂનો તે જીતે છે તેથી તે અનંતજિત કહેવાય છે.

અનંતજિન [સં. અનંત (એ નામના ચૌદમા તીર્થંકર) + જિન (તીર્થંકર)] પુ. (જૈન) આશુ અવસર્ગિનીના એટલે બિતરતા કળના ભરતજેનના ચૌદમા તીર્થંકર.

અનંતજલુખો અનંતજલ.

અનંતજવન [સં. અનંત (અંત) + જવન (જિતવ)] જ. સર્વજન જીતતા રહેવાપણું; અમરપણું.

અનંતજ્ઞાન [સં. અનંત (અમર) + જ્ઞાન] જ. (જૈન) જ્ઞાનજન. જ્ઞાનાવસ્થાએ એટલે જ્ઞાને રોકનાર કંઈનો ક્ષય થવાથી અનંતજ્ઞાન નામનો શુભ પ્રાપ્ત થાય છે. તે જ્ઞાન વડે લોકલોકનું સ્વાયં જલ્પી શકાય છે.

અનંતજ્ઞાનદર્શી ૧. [સં. અનંતજ્ઞાન (જ્ઞાન) + દર્શન (જોનાર)] પુ. (જૈન) જ્ઞાની; જ્ઞાનજન પ્રાપ્ત કરનાર જીવ.

૨. જિ. જ્ઞાનજનનું દર્શન કરનાર; જ્ઞાનજાની.

અનંતજ્ઞાની ૧. [સં. અનંત (અમર) + જ્ઞાન (જોનાર)] પુ. (જૈન) જ્ઞાની; જ્ઞાનજાની આત્મા.

૨. જિ. જ્ઞાનજાની; સર્વજ્ઞ.

અનંતર્ક [સં.] પુ. (સંમીત) એક રામ. તેને મેઘ રામનો પુત્ર માનવામાં આવે છે.

અનંત તક જ. અનંત સુધી.

અનંતતણ ૧. [સં. અનંત (અંત વચનું) + તણ (પણું)] જી. અનંતપણું; અનંતવડ અંત વિનાનું હોવાપણું; અપારપણું. અને માટે ૦ અણું ચિહ્ન વખતાય છે.

૨. જી. કાષ્ઠતા; નિસ્પૃહ.

અનંતતાન [સં. અનંત (પાર વચનું) + તાન (વિસ્તાર)] જિ. અનંત વિસ્તાર; અપાર વિસ્તારવાળું.

અનંતતુલીયા ૧. [સં. અનંત (અમર) + તુલીયા (તીલ)] જી. બાદરવા, વૈશાખ ૭ માસશર અદિનાની સુદ તીલ. આ દિવસે અનંત એટલે વિષ્ણુનું જ્ઞાન કરવાથી પુત્રનું સુખ મળવાનું મનાય છે.

૨. જ. એ નામનું એક દેવીનું વ્રત.

અનંતતુલીયા, રસકલ્યાણની અને આદ્ય-નંદાર એ નામનાં ત્રણ તીલનાં વ્રત છે.

અમરલી બામવત

અનંતતલુખો અનંતતલ.

અનંતદર્શન [સં. અનંત (દિશા કે કળના બંધ વચનું) + દર્શન (જેવું તે)] જ. (જૈન) જ્ઞાનદર્શન; સર્વ જ્ઞાન સંપૂર્ણ-પણે જોવાની સક્રિય. દર્શનાવસ્થાએ કંઈનો એટલે આત્માની દર્શનસક્રિયને જ્ઞાનનાર કંઈનો નાશ થવાથી અનંતદર્શન નામનો શુભ પ્રાપ્ત થાય છે. આથી લોકલોકના સ્વાયં સંપૂર્ણ રીતે જોઈ શકાય છે.

અનંતદર્શી ૧. [સં. અનંત (સર્વ) + દર્શન (જોનાર)] પુ. ઈશ્વર.

૨. પુ. (જૈન) જ્ઞાની; જ્ઞાનજાની આત્મા.

૩. પુ. (જૈન) સિદ્ધ ભગવાન.

૪. જિ. (જૈન) જ્ઞાનદર્શની; સર્વજ્ઞ.

અનંતદામા પુ. (પિત્ર) દરેક મરણમાં નમણું, નમણું, સમણું, જમણું શુભ અને શુભ મળી ૧૪ અક્ષરનો ચર્કરી ભાતનો એ નામનો એક સમવ્રત વર્ણમેળ છે.

ન ન સ જ મ મ થી ૧૪૦ અનંતદામા. સ્તુતિમય

અનંતદક્ષિ ૧. [સં. અનંત (અસંખ્ય) + દક્ષિ (બામ)] પુ. ઈશ, જમણે તેને અનંત નેમ હોવાનું મનાય છે.

૨. પુ. સિવ.

અનંતદેવ ૧. [સં. અનંત (દેવનામ) + દેવ (દેવતા)] પુ. શેવનામ.

૨. પુ. શેવનામ ઉપર સખન કરનાર નારાયણ.

અનંતદોરો લુખો અનંતચતુર્દશીદોરો.

અનંતધા [સં. અનંત (અસંખ્ય) + ધા (રીતે)] જ. અનંત રીતે; અસંખ્ય પ્રકારે.

અનંતનાથ ૧. પુ. (જૈન) ભરતજેનના આશુ અવસર્ગિની કળના ચૌદમા તીર્થંકર. તેમની જન્મભૂમિ અવોખા, પિતા સિદ્ધસેન રાજા ને માતા સુપલા હતી. સ્વપ્નામાં સુપલાએ અનંતરત્નની માળા તથા આપ્તમાં ભમતું અંત ન આવે એવું મોડું વાકે દીધાં. આ અર્જનો પ્રભાવ જાણી તેમને અનંતનાથ નામ આપ્યું હતું.

૨. પુ. સીમાસ્થાના એટલે જાળના વાહનવાળો એક દેવ.

અનંતપદ [સં. અનંત (પણું) + પદ (પગ)] જ. પગ પગવાળું જીવ.

કાળખાસે અવવા સતપત્રી, કાવચ જેવાં પ્રાણી અનંતપદ સંપદમાં આવે છે.

અનંતપાર ૧. [સં. અનંત (અંત વચનું) + પાર (વિસ્તાર)] જિ. અપાર; જેના છેડે ન આવે એવું; નિઃસીમા; બેહદ.

૨. જિ. અણું દૂર.

૩. જિ. બહુ ઈર્ષ્ય; અપાક.

અનંતપ્રકારે [સં. અનંત (અમલિત) + પ્રકાર (વ્રત)] જિ. વિવિધ જાતનું અમલિત કોટિનું.

અનંતપ્રદેશ ૧. [સં. અનંત (અસંખ્ય) + પ્રદેશ (અવિભાજી અંત)] પુ. (જૈન) અસંખ્ય પરમાણુનો સમૂહ.

૨. વિ. (જૈન) અનંત પરમાણુથી બનેલ.

અનંત પરમાણુઓના મળવાથી અનંતપ્રદેશ સંપન્ન બને છે તે સંવાચનનું છે.

તત્વાર્થસર

અનંતપ્રદેશિક ૧. [સં. અનંત (અસંખ્ય) + પ્રદેશ (અભિલક્ષ્ય અંશ) + ઇક (વાક્ય)]

૨. (જૈન) અનંત પરમાણુથી બનેલી વસ્તુ.

૩. વિ. અનંત પરમાણુ બનેલું.

૪. વિ. ધણુ દેશમાં ફરતું હોય એવું.

૫. [સં. અનંત (અણુ) + પ્રદેશ (સ્થાન) + ઇક (વાક્ય)] વિ. પ્રાગજ પ્રદેશને લગતું.

અનંતપ્રવાહી ૧. [સં. અન (નદિ) + અંત (છેદ) + પ્રવહિન (પ્રવાહવાળું)] વિ. અખંડિત વહેતું.

૨. [સં. અનંત (અમલિત) + પ્રવાહ + ઇક (વાક્ય)] વિ. અખલિત ધારામાં વહેતું.

અનંતપ્રેક્ષક ૧. [સં. અનંત (અનંતદોષ) + દ્રશ (દ્રશ) + ઇક (અપસાર)] પુ. વિપ્લવ.

૨. [સં. અનંત (વેદ) + દ્રશ (દ્રશ) + ઇક (અપસાર)] વિ. અનંત દ્રશ અપસાર.

અનંતપ્રજા [સં. અનંત (અમાય) + પ્રજા (સભિ)] ૨. ધણું જ બળ; બહુ ભેર.

અનંતપ્રણી [સં. અનંત (અણુ) + પ્રણિ (અવવાળું)] વિ. અનંત અવવાળું; અતુલ સક્તિવાળું; અણુ જ અવવાન.

અનંતપ્રાણુ [સં. અનંત (અસંખ્ય) + પ્રાણુ (દ્રાવ)] વિ. અસંખ્ય હાવવાળું; એને ધણુ હાવ હોય એવું.

અનંતપ્રામ [સં. અનંત (અસંખ્યાત્વને પણ હસંથી મધેલ) + પ્રામ (અંશ)] પુ. (જૈન) અનંતમો ભાગ નવામાં નાનો અંશ.

અનંતપ્રામહાનિ [સં. અનંત (અસંખ્યાત્વને પણ હસંથી મધેલ) + પ્રામ (અંશ) + હાનિ (નાશ)] જી. (જૈન) અનંતને ભાગે કરો નાશ.

અનંતપ્રાગી [સં.] પુ. (પુરાણ) એ નામના એક સર્વર્થ.

અનંતપ્રાણી [સં. અનંત (અંત વચરતું) + પ્રાણ (પ્રાણ)] જી. અંત ન આવે એવી કૈણી.

અનંતપ્રાણુ વિ. અભિસૂક્ષ્મ ધણું જ નાનું.

કુલસાનને અનંતમો કાચ પ્રમાણિત હોવાથી સર્વ દ્રવ ધૈત્યકણે એક જ પ્રકારના છે.

અનંતમૂલુ લુઓ અનંતમૂલ.

અનંતમૂલ ૨. એ નામની એક વેલ; ઉપાં-
સરી તેની ઝળી અને સોદ એમ બે ભાગ
છે. તેનાં પાંદડાં ચોળ અને છેડા પર અણીધર
હોય છે. તે સ્વાદિષ્ટ, સ્નિગ્ધ, લોહીસુધારક
અને શુભ્રવર્ણ છે. તથા અરુચિ, પાચનશક્તિની
મંદતા, શ્વાસ, ઉપરસ, ઝેર, ત્રિદોષ, સંધિવા,
વિરોધક, વાળનું ખરી પડનું અને ક્રુર રોગ
દૂર કરે છે. અને તેનો ક્વાચ લેવાથી વરસ,
ભિલ્લી અને જિનડો નષ્ટ થાય છે, પેશાબ સાફ
હોતો છે, પરસેવો બારે છે અને તાવમાં ઘારો
હાથે કરે છે એમ મનાય છે. સંસ્કૃતમાં
તે હારિત્ર અને લોહાણપમાં કપૂરીમૂળી
કહેવાય છે.

અનંતમોહ ૧. [સં. અનંત (અણુ) + મોહ (અપમાન)] પુ. (જૈન) ધણું અપમાન;
મિથ્યાત્વ.

૨. વિ. મિથ્યાત્વી; બહુ અપમાની; અધર
મોહવાળું.

અનંતમ ૧. [સં. અન (નદિ) + અંતર (છેદ)] પુ. વર્તમાન સમય.

૨. [સં. અન (નદિ) + અંતર (વિસ્તાર)]
૨. અણુ રહેતું તે અખંડપણું.

૩. ૨. નજીક હોવાપણું.

૪. [સં. અન (નદિ) + અંતર (અવકાશ)] ૨. અણુ પરમાત્મા, કેમકે તે
એક અખંડ તત્ત્વ છે.

૫. ૨. (જૈન) સ્મિતેક મધેલ નારમ્મ દર્શિ-
વાદ અંગના બીજા વિભાગસરનો પાંચમો ભેદ.

૬. વિ. અખંડિત; અખંડ; આણું.

૭. વિ. અંતર વિનાનું; તરતનું.

૮. વિ. આગળનું કે પછગળું.

૯. વિ. જેમાં કંઈ પણ જગ્યા ન હોય એવું.

૧૦. વિ. તરત જ જાણી આવતી ઘટિનું.

૧૧. વિ. નજીકનું; છેક પાસેનું; પાછળનું.

૧૨. વિ. હા વચરતું.

૧૩. ૨. તરત જાણી; તાર તરત જાણી.

૧૪. ૨. નિરંતર; અણુ.

અનંતમ ૧. [સં. અનંતર (અણુ) + અ (અભેદ)] પુ. જેના આપનો વર્ણ માના
કર્તા એક વર્ણ કૈયો હોય તે અખંડિત.

૨. [સં. અનંતર (પાછળનું) + અ (અભેદ)]
પુ. નાનો ભાઈ.

૩. [સં. અનંતર (આગળનું) + અ (અભેદ)] પુ. વડીલ નહે; મોટો ભાઈ.

અનંતમ ૧. [સં. અનંતર (પાછળનું) +
અ (અભેદ)] જી. નાની બેન.

૨. [સં. અનંતર (અણુ) + અ (અભેદ)] જી. આપના કરતાં એક વર્ણ
ઊંચતી માણાથી થયેલ દીકરી.

૩. [સં. અનંતર (આગળનું) + અ (અભેદ)] જી. મોટી બેન.

અનંતરજાત લુઓ અનંતરજ.

અનંતરશિષ્ય [સં. અનંત (અપાર) + શિષ્ય (શિષ્ય)] પુ. સર્વ, કેમકે તેનાં શિષ્ય અનંત
છે.

અનંતરામમ [સં. અનંતર (અણી) + આમમ (ધર્મસાધ)] ૨. (જૈન) તીર્થંકરે અણુધરને
સગળાવેલ ધર્મસાધ; આમમનો એક ભેદ.

અનંતરાધિક્ષક [સં. અનંતર (નજીકનું) +
અધિક્ષ (ઉપરી)] પુ. તરત ઉપરનો ઉપરી;
નિકટવર્તી અધિકારી.

અનંતરાત્રમાન [સં. અનંતર (આગળનું) +
અત્રમાન (આવશ્યકતાના આર પ્રમાણમાં એક)]
૨. (અવ) જેના આધારભૂત વાક્યોમાંનું
એક આગળની અત્રમાનિતું એટલે અત્રમાનનું
સિદ્ધ થયેલ ઉપરનું પરિણામ હોય એવી એક
અત્રમાન અત્રમાનિત એક અત્રમાન પાસેથી
લામણું જ સિદ્ધ થતું બીજું અત્રમાન.

અનંતરાય ૧. [સં. અન (નદિ) + અંતરાય (આંતર)] વિ. અખંડિત; અદ્યત્ત વચરતું;
અરખંડિત; નિર્જેદ અખંડ.

૨. [સં. અન (નદિ) + અંતરાય (અગમ્ય)] વિ. અંતરાય વચરતું; જેમાં
કંઈ વાંધો અગમ્ય હરત ન હોય એવું.

૩. વિ. તરતનું.

૪. વિ. સીધું.

અનંતરશિષ્ય ૧. [સં. અનંત (અંત વચરતું)
+ શિષ્ય (શિષ્ય)] પુ. (અણુ) અંત ન
આવે એવી સંખ્યા.

૨. પુ. અભિજ્ઞાનમાં કહેલો એક શિષ્ય.

૩. [સં. અનંત (અણુ) + શિષ્ય (અણુ)]
જી. (અણુ) જેમાં ધણું મલ હોય તે;
અણુશિષ્ય; ધણી સંખ્યાવાળા શિષ્યાઓ એક
રીત. જેમકે, નિરાણિ, પંચરાણિ, અનંતરાણિ.

અનંતરિત ૧. [સં. અન (નદિ) + અંતરિત (અંતર-
વાક્ય)] વિ. અખંડિત; અણુ; અંતર-
વચરતું.

૨. [સં. અન (નદિ) + અંતરિત (અંતર-
વાક્ય)] વિ. નજીકનું; પાસેનું; નિકટસ્થ.

અનંત૩૫ ૧. પુ. કૃષ્ણ.

૨. [સં. અનંત (અસંખ્ય) + ૩૫ (અક્ષર)] પુ. પરમેશ્વર; પરમાત્મા.

અનંતરોક્ત
અનંતસેન

૩. પુ. વિષ્ણુનાં હજાર નામ માહેતું એક વિશ્વપ્રપંચરૂપથી તેમનાં ધર્મ ૧૫ છે, તેથી તે અનંતરૂપ કહેવાય છે.
૪. પુ. સંકર; મહાદેવ સિવ.
૫. વિ. બહુરૂપી; ધણા આકારવાળું; જેનાં અનંત ૧૫ હોય એવું.

અનંતરોક્ત [સં. અન્ (નહિ) + અંતર (છે) + ઉક્ત (કહેવું)] વિ. હમણાં જ કહેવું.

અનંતરહિત ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અંતરહિત (જાડ પાડેલું)] વિ. અખણિત; અદ્વિત.
૨. [સં. અન્ (નહિ) + અંતરહિત (ક્રમ)] વિ. ક્રમ નહિ એવું; રચના રેખા એવું; પ્રકટ.
૩. વિ. છૂટ પાડવામાં ન આવ્યું હોય તેવું; સાથે મળેલું.
૪. વિ. પસેનું; નજીકનું.

અનંતવાત [સં. અનંત (ધર્મ) + વાત (વાયુરૂપ)] પુ. ધર્મનાં જેવો એક જાતનો રોમ; એક પ્રકારનો વાયુ; નંદ્યાયુ. તેમાં જ્યે હોય દુષ્ટ ધર્મ જગતની પાછલી સિરાને પકડી આખો અને જામરોને ઠેકાણે રહી બધું આકરી વેદના કરે તથા જ્ઞાનના આશ્રયના હાથ પર કપ થાય. સુવાવડી સ્ત્રીને એકએક માથુ બડ થાય અને ફરે, આંખે અંધારા આવે, તેમ જ હાંત મોટી ભય. આ હર્માં જાડીયાનું ફોલ જાળવાથી વાયુના કટક અટકાવવું મનાય છે.

અનંતવાર જ. ધણી વખત; વારંવાર; અનેક વેળા.

અનંતવિજય [સં. અનંત (ધર્મ) + વિજય (જીત)] પુ. યુધિષ્ઠિર રાજાના સંજનું નામ, જેમકે તે બધાને પોતાના અવાજથી છતતો. અગાઉ મોટા લડાઈ પોતાની પાસે અકેક સંખ રાખતા અને લડાઈનો આરંભ કરતાં પહેલાં પોતાના લશ્કરને શરૂ અગ્રવવા તેમ જ મામા લશ્કરને લડાઈની તૈયારી સ્વસ્થ તે વગાડતા.

અનંતવિધ ૧. [સં. અનંત (ધર્મ) + વિધા (માત)] વિ. અનેક પ્રકારનું; ધણી જાતનું.
૨. જ. અનેક પ્રકારે; ધણી રીતે.

અનંતવિયોજક [સં. અનંત (અંત સહિત) + વિયોજક (જાડ પાડનાર)] વિ. (જેન) લાંબા વખત સુધી અદ્વિતને સંસાર સાથે સંનંધ કરાવનાર કપાલનો એટલે ક્રેધ, માન, માયા અને લોભનો સ્વરૂપ કરવા જેટલી વિશુદ્ધિ પ્રકટ કરનાર અનંતાનુબંધીવિયોજક.

અનંતરોક્ત

અનંતવિસ્તાર ૧. [સં. અનંત (અપાર) + વિસ્તાર (હર)] પુ. અપાર વિસ્તારતા.
૨. વિ. અનંત વિસ્તાર; બેહદ નિસ્તીમ.
અનંતવીર્ય ૧. પુ. (જેન) ભરતશ્વેનના અવરતી મોવીસીના વેવિસમા વીર્યકર.
૨. [સં. અનંત (અપાર) + વીર્ય (આત્મ-શક્તિ)] જ. (જેન) અનુલ શક્તિ. અંતરણ કર્મનો સ્વયં જવાથી અનંતવીર્ય નામનો મુખ્ય સિદ્ધને આવે છે. જાથી લોકને અલોક કરવાની તે જાલોકને લોક કરવાની શક્તિ તેમને મળે છે, પણ આ પ્રકૃતિ અદ્વિત્યુલ્ય વિરુદ્ધ હોવાથી તે જા શક્તિનો ઉપયોગ કરતા નથી.
૩. [સં. અનંત (ધર્મ) + વીર્ય (બળ)] વિ. મહાબળવાન; ધણું ભેરવરું અનુલ જગવાળું.

અનંતવ્રત [સં. અનંત (અપાર) + વ્રત (પુરુષર્થ)] જ. આદરવા સુદ મોલક એટલે અનંતવ્રતરૂપીને દિવસે કરવામાં આવતું વિષ્ણુ એક વ્રત. સૈપથાજી નાગવ્રતનું ૧૫ અમમ હોવાથી તેની કર્મના સંપન્ન ૧૫માં ફર્લાવવામાં આવે છે. પૂજા માટે તેની ફર્ની પ્રતિમા અને નેત્ર માટે મોલ જાતનાં પાવાલ જનાવવામાં આવે છે. જામાન આખો દિવસ પરિવર રહી ઉપવાસ કરી સાંજે પોતાની સ્ત્રી સાથે અનંતની તેમ જ સર્પના આકારના રસમના અને જરીના અનંતરોગની પૂજા કરે છે. આ પૂજા પછી હોરો અર્પણ વર્ષ અથવા અનુક્રમ કરેલ વખત સુધી જમણે હાથે જાધી રાખવાથી નાશ પામેલ સંપત્તિ, વૈભવ કે રાજ્ય ફરીને મળવાનું મનાય છે.

અનંતશક્તિ ૧. [સં. અનંત (સર્વ) + શક્તિ (બળ)] પુ. પરમેશ્વર, જેમકે તેની શક્તિનો જર નથી.
૨. વિ. અપાર શક્તિવાળું; સર્વશક્તિમાન; અનુલ શક્તિવાળું.
અનંતશયન ૧. [સં. અનંત (સર્વ) + શયન (સૂતે)] પુ. નક્ષત્રજી, જેમકે તે રોમનામ ઉપર ફીસામરમાં સૂએ છે.
૨. [સં. અનંત (અંત વગર) + શયન (ઘણ)] જ. અરણ્ય; અંત વિશ્વની ઊંચ.
૩. જ. શીરંગ; કશિયુ હિમાં શીરંગનામનું પવિત્ર ધામ. ત્યાં સર્પ પર નારાયણ સ્તોત્રા મનાય છે.

અનંતશય્યા [સં. અનંત (અંત વગર) + શય્યા (ખાતી)] જી. મોતની ખાતી.
અનંતશરીર [સં. અનંત (અપાર) + શરીર (શાખ)] જ. જ. જ. ધણા અમ; અસંખ્ય અવતાર.

અનંતશાખ [સં. અનંત (અસંખ્ય) + શાખા (શાખી)] વિ. અસંખ્ય શાખીવાળું.
અનંતશાખિવ [સં. અનંત (અપાર) + શાખિવ (અવવાહું) + ત્વ (પણું)] જ. અનંત શાખા હોવાપણું.
અનંતશીર્ષ ૧. [સં. અનંત (અસંખ્ય) + શીર્ષ (માથું)] પુ. પરમેશ્વર.
૨. પુ. વાસુકિ નામ.
અનંતશીર્ષા ૧. જી. વાસુકિ નામની સ્ત્રી.
૨. [સં. અનંત (અસંખ્ય) + શીર્ષ (માથું) + આ (નારીબલિયો પ્રલય)] વિ. જી. અસંખ્ય માથાવાળી.
અનંતશ્રી ૧. [સં. અનંત (અપાર) + શ્રી (લોભ)] પુ. પરમાત્મા પરમેશ્વર.
૨. [સં. અનંત (અપાર) + શ્રી (શક્તિ)] પુ. વિષ્ણુનાં હજાર નામ માહેતું એક. તેમની શ્રી એટલે પરાશક્તિ અપરિમિત છે, તેથી તે અનંતશ્રી કહેવાય છે.
૩. વિ. અપાર લોભ અથવા સૌંદર્યવાળું.
૪. [સં. અનંત (ધર્મ) + શ્રી (લક્ષ્મી)] વિ. ધણી લક્ષ્મીવાળું.
અનંતમેહી લુખો અનંતમેહી.
અનંતમેહિ લુખો અનંતમેહી.
અનંતમેહી [સં. અનંત (ધર્મ) + મેહી (હર)] જી. (મહિત) અનંત પદવાળી મેહી; જે મેહીના પદની સંખ્યા અનંત હોય તે જેમાં પદો અથવા અવયવોની સંખ્યાનો ઉલ્લેખ હોય એવી મેહી; 'દનિનિદ સિરીક'.
અનંતસંસારી [સં. અનંત (પાર વગર) + સંસાર (અવ) + ઇન્ (વાહું)] વિ. (જેન) ધણા લાંબા વખત જમી અવજમલ કરતું પડે એવું; જેને સંસારમાં અનંત લાવ રખાવાનું હોય તેવું.
અનંતસાગર [સં. અન્ (નહિ) + અંત (છે) + સાગર (સમુદ્ર)] પુ. અપાર સમુદ્ર.
અનંતસિંહ [સં.] જ. અહાર મુખ્ય તીર્થસ્થેત્ર માહેતું એ નામનું એક. લુખો તીર્થસ્થેત્ર.
અનંતસુખ ૧. પુ. વિષ્ણુ.
૨. [સં. અનંત (ધર્મ) + સુખ + ઇ (અપનાર)] વિ. ધણું સુખ આપનાર.
અનંતસેન [સં.] પુ. (પુરાણ) બ્રહ્મની ઘાત સાર અંજાને માગા અપનાર દેવ.

૨. [સં.] ડું. એક જાતનો વૃક્ષ.

૩. પુ. (પિતૃ) દરેક અણમાં જન્મ, રમણ, જન્મ, રમણ, હથ અને શુર મળી ૧૪ વર્ણનો એ નામનો એક છે.

૪. પુ. નિલુનાં હળર નામ માટેનું એક તેમનામાં વિષયનું સુખનો અભાવ હોવાથી તે અનંદ કહેવાય છે.

૫. પુ. (પિતૃ) સર્વેવાંદની જાતનો ૧૫ શુર અને ૬૪ હથ મળી ૧૦૯ વર્ણનો એક સમગ્રતિ આગમેય છે.

૬. [સં. અ (નહિ) + નંદ (આનંદ આપવો)] વિ. અનંદ નહિ આપનાર.

૭. વિ. અનંદ વગરનું; નિરુત્સાહી.

અનંદવાર ૧. જ. વાલિયાની ચોરાસી ન્યાત માટેની એ નામની એક ન્યાતનું માણસ.

૨. વિ. વાલિયાની એ નામની એક યાતિનું.

અનંદ [સં. અન (નહિ) + અંદ (આંધળું)] વિ. આંધળું નહિ એવું; દેખનું.

અનંદાવર્ત જ. ૧૬ની એક જાત.

અનંદ [સં. અન (નહિ) + અંદ (મા)] વિ. માતા વગરનું; નમાનું.

અનંદ ૧. પુ. (બૌદ્ધ) જિહ્વા; સાધુ.

૨. [સં. અન (નહિ) + અંદ (અપકૃ)] વિ. કપડાં વિનાનું; નાનું; દિવંસર.

અનંદ ૧. વિ. નમાનું.

૨. [સં. અન (નહિ) + અંદ (પાણી)] વિ. પાણી મળવાના સંસારવાળું; પાણી વગરનું.

અનંદ ૧. [સં. અન (નહિ) + અંદ (લાભ)] જ. આશય, કેમકે તે નિસ્વય છે.

૨. જ. લાભ.

૩. વિ. અવિભક્ત; અખંડ; લાભ વિનાનું.

૪. વિ. વારસાનો લાભ લેવાને અધિકારી ન હોય એવું.

૫. વિ. હરીરની ખોડખાખોડે લીધે વારસાથી ખાતલ રખાયેલું.

અનંદીકૃત [સં. અનંદ (વારસાદાર વગરનું) + કૃત (કરેલું)] વિ. વારસામાંથી ખાતલ કરેલ.

અનાક ૧. [સં. અ (નહિ) + નાક (સ્વર્ગ)] પુ. સ્વર્ગથી ઊતરતો હોય.

૨. [અ (નહિ) + નાક (આજીવ)] વિ. નાક વગરનું; નિર્લજ્જ; બેસારમ.

અનાકર્ષક ૧. [સં. અન (નહિ) + આકર્ષક (ઝેલવા)] વિ. આકર્ષક કરવાનો શુભ ન હોય એવું.

૨. વિ. મનને ન ખેંચે એવું; અમનોહર.

અનાકર્ષક [સં. અન (નહિ) + આકર્ષક (ઝેલવા)] જ. ખેંચક ન કરવાયું; આકર્ષકનો અભાવ.

અનાકસિત ૧. [સં. અન (નહિ) + અકસિત (માથેલું)] વિ. અમાપ; અપરિમિત.

૨. [સં. અન (નહિ) + આકસિત (કમેલું)] વિ. નહિ કળાયેલું; નહિ બળાયેલું; અલક્ષિત.

અનાકાર ૧. [સં. અન (નહિ) + આકાર (રૂપ)] પુ. ઈશ્વર.

૨. વિ. અવયવ વિનાનું.

૩. વિ. આકાર વગરનું; નિરાકાર; અસ્પષ્ટ.

૪. વિ. અપનાયીય; અપના કરવાના સ્વભાવવાળું.

અનાકારભક્ત ૧. [સં. અનાકાર (અપનાયીય) + ભક્ત (આસક્તિ રાખનાર)] પુ. અપનાયીય લેખક.

૨. [સં. અનાકાર (નિરાકાર) + ભક્ત (ભક્ષાણ)] વિ. નિરાકારસ્તરી.

અનાકારિત [સં. અન (નહિ) + આકારિત (બેલાયેલું)] વિ. નહિ બેલાયેલું; અભ્યુબોધાનું.

અનાકારી ૧. [સં. અન (નહિ) + આકારિત (આભાસવાળું)] પુ. પરમેશ્વર; જગ.

૨. વિ. આકાર વિનાનું; નિરાકાર.

અનાકાસી ૧. [સં. અન (અન્ય) + આ (પ્રશ્ન) + કાસ (વખલ)] પુ. અન્ય ન પામું હોય તે સમય; કુમળ.

૨. પુ. અખોજ સમય.

અનાકાસીકૃત ૧. જ. કુમળના વખતમાં પોષક માટે ગુલામી રીતરતનાર માણસ.

૨. જ. કુમળમાં પોષાયેલ માણસી.

૩. [સં. અનાકાસ (કુમળ) + કૃત (પોષાયેલું)] વિ. કુમળના વખતમાં પોષાયેલું.

અનાકાસ ૧. [સં. અન (નહિ) + આકાસ] જ. આકાસ નહિ તે.

૨. [સં. અન (નહિ) + આકાસ (એમાંથી પ્રગટતાં એવું જડ શો છે તે સૂક્ષ્મ વાયુ)] વિ. અપરદર્શક; પ્રગટરોધક; દર્શિરોધક કિરણપ્રતિબંધક.

૩. વિ. પારદર્શક વાતાવરણ વગરનું.

અનાકાંક્ષા [સં. અન (નહિ) + આકાંક્ષા (કામ)] જી. અનિચ્છા; નાચરણ; અપેક્ષા ન હોવાયેલું.

અનાકાંક્ષિત [સં. અન (નહિ) + આકાંક્ષિત (કામ)] વિ. નહિ કામ; અનિચ્છિત.

અનાકુર જ. (લામિલ) પશિમ હિંદુસ્તાનમાં

થતું એક જાતનું ઝાડ. એનું લાકડું ત્યાંના દેશીઓ કૂંપમાં બાંધવાના કામમાં લે છે.

અનાકુલ ૧. [સં. અન (નહિ) + આકુલ (અભાવેલું)] વિ. અકુલ; કાંતાં; અકુળતા વગરનું; સ્વસ્થ; સ્થિર.

૨. વિ. અસહીર્ષ; શેગભેગ વગરનું.

૩. વિ. નિર્મિત.

૪. વિ. શેઠ; ધરિત.

અનાકુલ ૧. [સં. અન (નહિ) + આકુલ (અભાવેલું)] વિ. અકુલ વગરનું; નહિ રોકેલું.

૨. [સં. અન (નહિ) + આકુલિ (આકાર)] વિ. નિરાકાર આકાર વગરનું.

અનાકુલ ૧. [સં. અન (નહિ) + આકુલ (એકલું)] વિ. નહિ એકલું; એકલ વગરનું; હળ નહિ એકલું.

આપણે ત્યાં કુમળના અનાકુલ પડી છે. પ્રસંગ

૨. વિ. નહિ એકાગ્રતા; નહિ અકાંક્ષિત.

અનાકુલ ૧. [સં. અન (નહિ) + આકુલ (એકલું)] વિ. નહિ એકલું; એકલ વગરનું.

૨. વિ. કુમળો નહિ કરવા લાયક.

અનાકાંત ૧. [સં. અન (નહિ) + આકાંત (ધરી લીધેલું)] વિ. અપીઠિત; રક્ષિત; નહિ ધેરી લીધેલું.

૨. [સં. અન (નહિ) + આકાંત (કુમળો કરાયેલું)] વિ. એના ઉપર કુમળો થયો નથી એવું; અકાંઈ થયો વગરનું.

અનાકાંતા ૧. [સં. અન (નહિ) + આકાંત (કુમળો થયેલ) + આ (નારીજાતિનો પ્રત્યય)] જી. કેટકારી વૃક્ષ; ઊંચરીમણી. તેને ઓતરફ કાંટા હોવાથી તેના ઉપર કોઈ આવી શકતું નથી.

૨. વિ. જી. એના પર આકાંચ નથી થતું તેથી કુમળો થયો વગરની.

અનાખ્યાત ૧. [સં. અન (નહિ) + આખ્યાત (કિંયાપ)] જ. કિંયાપથી લુહો સુન્દ; કિંયાપ ન હોય એવો સુન્દ.

૨. [સં. અન (નહિ) + આખ્યાત (કહેલું)] વિ. નહિ કહેલું; નહિ જાહેર કરેલું.

૩. [સં. અન (નહિ) + આખ્યાત (નામ પાડેલું)] વિ. નામ પાડ્યું વિનાનું.

અનાખ્યેય [સં. અન (નહિ) + આખ્યેય (વર્ણવવા એવું)] વિ. વર્ણન કરી ન શકાય એવું; અવર્ણનીય; અકલ્પ.

અન્યામ ૧. [સં. અન (અન્ય) + આમસ (પાપ)] વિ. પાપ રહિત; અપાપ; પાપ વગરનું.

૨. [સં. અન (નહિ) + આ (સારી રીતે) + અમ (જડ)] વિ. સ્વર્ગમાં સારી રીતે જોનાથી ન જઈ સમાવ તેના એટલે કે અધર્મના અભાવવાળું.

અન્યામત ૧. પુ. (સંગીત) એક તાલનું નામ.
૨. પુ. (સંગીત) તાલનાં ચાર મહત્ત્વના મહિત્ત્વ એ નામનું એક. અનામતમહા; સમનો તાલ આખા પહેલાં તરત માનાર અથવા વળતવાનાર તાન અથવા મોરો એ તે સ્થાન. મોર્ત માવન એનું અર્થ હોય કે તેમાં જે તાલ અપવાનો હોય તે તાલ ક્યે કેમલે અપવો તે જ્યાંસુધી અગર ન પડે ત્યાંસુધી ઘોળી રહેતું અને પછી માવનની સમજ અગ્રી કે તરત તાળી પાડવી તેને અન્યામતમહ કહે છે. માનાર વગાડનાર બુદ્ધ પડી જતાં તેઓ જે કેમલેથી ચૂક્યાં હોય અને પછાં શુદ્ધ તાલની જગ્યાએ આવે ત્યારે એવા બુદ્ધથી આવી મયેલા તાલના કેમલેને જુ અન્યામતમહ કહે છે.

૩. [સં. અન (નહિ) + આમત (આવેલું)] પુ. અવિધ્યમન; આવવાનો સમય.

૪. જ. (જેન) પુરુષમાં કરવાનું તપ કસ્યસર અગ્રાથી કરી લેતું તે; કસ પચ્ચ આણુમાંનું એ નામનું એક.

૫. વિ. અસ્તરસુધી નહિ આવેલું.

૬. વિ. અનાદિ; અનન્મા.

૭. વિ. અપરિચિત; અજાણ; અજોડું ન હોય તેનું; શીખવામાં નહિ આવેલું.

૮. વિ. અપૂર્વ; અજુત.

૯. [સં. અન (નહિ) + આમત (મિલેલું)] વિ. અપ્રાપ્ત; નહિ મળેલું.

૧૦. વિ. યુગ; જાનું; અદશ.

આ પ્રકારે પ્રથમમારને એવાના ઉદરમાં અન્યામન વિષયમાં રાખીને તેમાં રહેલાં બાકીનાં કાળો પરિપાક થતાં સુધી સ્વપ્રતિ-
ક્ષિત, નિષ્કલ પરિવર્તન તે માયા ધીન થઈ રહે છે. સ્વપ્રતિલિપા

૧૧. વિ. અવિધ્યમાં બનારું; અવિધ્યને કમનું.

૧૨. વિ. જાતી જન્મ સંગંધી.

૧૩. જ. અક્રમાત; સહસા; અપાનક.

અન્યામતકાળી [સં. અન (નહિ) + આમત (આવેલું) + કાળ (વખત)] પુ. અવિધ્યમન.

અન્યામતકર્ત્રી ૧. [સં. અન્યામત (ન આવેલું) + કર્ત્રી (જેનાર)] જ. સિદ્ધ; અવિધ્ય બાલુનાર માણસ.

૨. વિ. અવિધ્ય જેનાર.

અન્યામતકર્ત્રી [સં. અન્યામત (અવિધ્ય) + કર્ત્રી (જેનાર)] જી. અવિધ્યમાં થવાનું હોય તે જેનારી કર્ત્રી.

અન્યામતપ્રાધર્મતિવેધ ૧. [સં. અન્યામત (અવિધ્યમાં થનાર) + પ્રાધ (ઉપદ્રવ) + પ્રતિવેધ (નિવાત્ત)] પુ. અવિધ્યમાં થવાની પીડાનો અપ્રદ્રવ.

૨. વિ. આવતી પીડાને અપ્રદ્રવનાર.

અન્યામતભય ૧. [સં. અન (નહિ) + આમત (આવેલું) + ભય (બીજ)] પુ. અસ્તર-
સુધી નહિ આવેલ બીજ.

૨. [સં. અન્યામત (અન) + ભય (બીજ)] પુ. જાતી બીજ; અવિધ્ય માટેનો ભય.

અન્યામતવિધ્યા ૧. [સં. અન્યામન (અવિધ્ય) + વિધ્યા] જી. અવિધ્ય અણવાની વિદ્યા.

૨. [સં.] જી. (પુરાણ) સંકટ આગ્રહ પહેલાં જ ઉપાય કરનાર એક માણસી. સંકટ આગ્રહ પહેલાં ઉપાય કરનાર, સંકટ આવ્યે તરત ઉપાય જોઈ કાઢનાર અને દિવ-
સુતી એટલે જાંબી જાંબી થડામાં કરનાર એવાં ત્રણ માણસાં, જે પરસ્પર મિત્રો હતાં, તેમનું જીતે મુષિજિરને દહાત આપ્યું હતું.

અન્યામતવિધ્યાત્મ ૧. [સં. અન્યામત (નહિ આવેલું) + વિધ્યાત્મ (ઉપાય કરનાર)] પુ. અવિધ્યમાં જતરી પડનાર સંકટ માટે આમગથી વિચાર કરી તેનો ઉપાય એટલે રાખવાના સ્વભાવવાળો પુરુષ પાસે પહેલાં પાળ બાંધનાર પુરુષ દર્શિદર્શી અર્થિત.

૨. જી. (પુરાણ) એ નામની એક માણસી. બુદ્ધો અન્યામતવિધ્યા.

અન્યામતવિવચક [સં. અન્યામત (અવિધ્ય) + વિવચક (સંગંધી)] વિ. અવિધ્ય સંગંધી.

કિલ્લ અવિધ્યના વિવચકી વિચારણાનું નામ છે, તેથી તે અન્યામતવિવચક છે. વત્તાર્થસૂત્ર

અન્યામતપ્રાધર્મ [સં. અન્યામત (અવિધ્યમાં થનાર) + પ્રાધર્મ (કુન્ન)] પુ. જાતી સારીરિક કુન્ન કે બીમારી; અવિધ્યમાં સારીરને થનાર કુન્ન કે વ્યાધિ.

અન્યામતાર્તવ્યા [સં. અન્યામત (નહિ આવેલું) + અર્તવ (અભાવ) + વ્યા (નારીબલિનો પ્રત્યય)] જી. અપ્રકાશ ન અજ્ઞાનો હોય તેવી વ્યાર્થ; સ્વોપર્મચન કન્યા; રજોધર્મમાં નહિ આવેલી વાગા.

અન્યામતિ ૧. [સં. અન (નહિ) + આમતિ (પ્રાપ્તિ)] જી. અપ્રાપ્તિ; નહિ મળતું તે.

૨. જી. આવવાની બંધી.

૩. [સં. અન (નહિ) + આમતિ (આ-
મન)] જી. ન આવવું તે; અન્યામન.

૪. જી. (જેન) સિદ્ધિલા, કેમકે ત્યાં મયેલને પાછું આવવાનું હોતું નથી.

અન્યામમ ૧. [સં. અન (નહિ) + આમમ (પ્રાપ્તિ)] પુ. અપ્રાપ્તિ; નહિ મળતું તે.

૨. [સં. અન (નહિ) + આમમ (આવતું તે)] પુ. નહિ આવવાપર્યં; આમમનનો અભાવ.

૩. [સં. અન (નહિ) + આમમ (સ્ત્રાવેલ)] પુ. ડાંગીન કાળથી કળમમાં હોય અને જેનો સ્ત્રાવેલ પુરાવો ન હોય તેવી બાજત.

૪. [સં. અન (નહિ) + આમમ (સાત)] જ. સાત નહિ તે; અસાતોય પુરતા.

૫. વિ. સ્ત્રાવેલ કે અતપન વગરનું.

૬. વિ. નહિ આવેલ; ગેરહાજર.

૭. વિ. સાતમાં નહિ કહેલું; સાતવિરહ.

અન્યામમન [સં. અન (નહિ) + આમમન (આવતું તે)] જ. આમમનનો અભાવ; ન આવવાપર્યં.

અન્યામમિક [સં. અન (નહિ) + આમમિક (સાતીય)] વિ. સાતમાં નહિ કહેલું અ-
સાતોય સાતવિરહ.

અન્યામમોપલોમ [સં. અન (નહિ) + આમમ (સ્ત્રાવેલ) + ઉપલોમ (ભોગ્યો)] પુ. સ્ત્રાવેલ કે અતપન વગર મિલકતનો ભોગ્યો.

અન્યામમ્મ [સં. અન (નહિ) + આમમ્મ (પહેલો સમાવ એવું)] વિ. જેની પાસે જઈ ન સમાવ એવું પહેલો ન સમાવ એવું.

અન્યામર ૧. [સં. અ (નહિ) + નામર (ચતુર)] વિ. મૂર્ખ; અમતુર.

૨. વિ. સંભતા વગરનું.

અન્યામરત્વ ૧. [સં. અ (નહિ) + નામર (ચતુર) + ત્વ (પદ)] જ. અકુશળતા; અ-
ચતુરપદ્ય.

૨. [સં. અ (નહિ) + નામર (સભ) + ત્વ (પદ)] જ. સંભપણનો અભાવ; અ-
સંભતા.

અન્યામરિક [સં. અ (નહિ) + નામરિક (સહેતું)] વિ. ગામડિયું; જંગલી; અસિદ્ધ; અપ્રકારી; અસરુત.

અન્યામરિકતા [સં. અ (નહિ) + આમરિક (નવર સંબંધી) + તા (પદ્ય)] છી. અ-શિષ્ટતા; અંતરીપદ્ય અમરિકપદ્ય.

અન્યામર ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અમર (અપરાધ)] વિ. અપરાધ વિનાનું નિરપરાધી.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + અમર (પાપ)] વિ. પાપ વગરનું નિપાપ.

૩. વિ. સુખ આપનારું; સુખદાયક.

અન્યામંતુક ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આમંતુક (ઓચિંત આરેક)] વિ. ઓચિંત નહિ આરેક.

૨. વિ. સદા, દુરતી; સ્વાભાવિક.

અન્યામંપિત ૧. વિ. ઉપજોગ કયા વિનાનું.

૨. વિ. (સાચવિષ) જેને આપણું જુએ ન હોય એવું; રપદ્ય વગરનું.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + અમંપિત (સંપદ)] વિ. નહિ સંપદ; સંપદ વગરનું.

અન્યામા [સં.] છી. એ નામની એક નહી.

અન્યામામિતા [સં. અન્યામિન્ (બૌદ્ધ-મત પ્રમાણે નિર્વાણ માર્ગની ત્રીજી ભૂમિમાં પહોંચેલું) + તા (પદ્ય)] છી. (બૌદ્ધ) ક્ષમ અને હોય એ જે સંયોજનનો સંપૂર્ણ નાશ થયો હોય એવી સ્થિતિ.

અન્યામામિદસરથ [સં. અન્યામિન્ (બૌદ્ધ-મત પ્રમાણે નિર્વાણ માર્ગની ત્રીજી ભૂમિમાં) + દસ (વાણ) + રથ (સિધ્ધિવાહન)] વિ. (બૌદ્ધ) અન્યામામી માર્ગમાં સિધ્ધિ હાસિને.

અન્યામામી ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અમિન્ (આત્મા)] છી. (બૌદ્ધ) નિર્વાણ માર્ગની ચારમી ત્રીજી પાસરી.

૨. વિ. અવવાના સંભવ વગરનું.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + અમિન્ (આવ-નર)] વિ. નહિ આવનારું; આવવાની ના પાડનારું.

૪. વિ. (બૌદ્ધ) નિર્વાણ માર્ગની ત્રીજી ભૂમિમાં પહોંચેલું ક્ષમ તથા કોપનો સંપૂર્ણ નાશ થયો હોય એવું. અન્યામામી અલુપ્ત કરીથી આ લોકમાં ન અવતરે એ લોકમાં જન્મી અર્હતપદ્ય પામે છે.

સકલ દિર્ઘ, વિધિવિધ, શીલબલ પદ્યમાત્ર, કામચાત્ર અને મરિય (કોપ) આ પાંચે પદ્ય પદ્યે ક્ષમ થઈ પામે માત્ર અન્યામામી થાય છે.

૫. [સં. અન્ (નહિ) + અમિન્ (અવિ-નર)] વિ. અવિનરનું નહિ એવું.

અન્યામાર ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આમાર (ધર)] પું. (જૈન) લગ્ની; વિષદાનુ વગરનો પુરુષ.

૨. પું. સં-વસી; ધરમાર વિનાનો છાપુ; પરિ-

૩. વિ. ધર વગરનું; રહેઠાણ વિનાનું.

અન્યામારિક ભુખો અન્યામાર.

અન્યામલુ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આમલ (રૂપ)] પું. અકૃષ્ણ; સ્તરાણ.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આમલ (ખેત)] પું. ક્ષાણનો અભાવ; ખેત નહિ કરતી વે.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + આમલ (અગ્નિ)] પું. નહિ બેલું વે; અગ્નિ.

અન્યામલુવાદ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આમલ (મહત્) + વાદ (મત)] પું. અ-મહત્વાદ; સંતત્વાદ.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આમલ (ખેત) + વાદ (સિદ્ધાંત)] પું. કોઈ મતનો આમલ ન કરવાનો સિદ્ધાંત.

અન્યામાત ૧. પું. (સંગીત) આવનમાં આર માત્ર પછી આવતું વિરામચિહ્ન. તે કોઈપર સમનું ક્ષમ કરે છે.

૨. પું. (સંગીત) તાલનાં આર મહત્વાન મહેતું એક; અન્યમત; અન્યમ. આરે આર વચ્ચેનાર માવા જન્મવવામાં લુપ્ત પડી અન્ય આરે એવા જુલથી આરી મમેલ તાલ રેવાના રહેવાને અન્યામાતમક કહેવાય છે.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + આમાત (આર)] વિ. આમાત વિનાનું; પ્રકાર ક્યાં વગરનું.

અન્યામાત ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આમાત (સંપદ)] વિ. નહિ સંપદ; જેની વાસ ન લીધી હોય તેવું; અનુ.

૨. વિ. (અનુચિત) લોકમાં વગરનું અનુ-જુગત.

અન્યામારણ [સં. અન્ (નહિ) + આમારણ (આમાર)] ક. અરાગ વર્તન અન્યારે મેરવર્તન.

અન્યામારણીય [સં. અન્ (નહિ) + આમાર (આમાર) + આણ (વિષયને પ્રભા)] વિ. નહિ વર્તવા એવું.

અન્યામાર્ણ ભુખો અન્યામારણીય.

અન્યામાર ૧. પું. (જૈન) અન્યારણ્યકારનો સંક પચ્ચમાત્રી હરતું ઉત્તરવન.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આમાર (ધર્મ-સાધના કહેવા વર્તનનું નિયમ)] પું. અન્યા-કેટ; અણતા; રપદ્યરપદી.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + આમાર (રિવાજ)] પું. કુરીતિ અરાગ માલ; અયોગ પ્રમા.

૪. [સં. અન્ (નહિ) + આમાર (વર્તન)] પું. દુરાચાર; અન્યાર્તન; અપ્રિતિ; અદોષી; નિષિદ્ધનું સેવન અને વિહિતનું અસેવન.

૫. પું. સંપદતા; અભિચાર.

૬. વિ. આમારણી; કર્મભટ.

અન્યામારિત ૧. [સં. અન્યામારિન્ (આમાર-હીન) + તા (પદ્ય)] છી. અન્યામારણીય.

૨. [સં. અન્યામારિન્ (અન્યામાર) + તા (પદ્ય)] છી. કુરીતિ; અરાગ માલ; અપ્રિતિ.

૩. [સં. અન્યામારિન્ (દુષ્ટ) + તા (પદ્ય)] છી. દુષ્ટતા; દુરાચારિતા; નિહિત આચાર.

૪. [સં. અન્યામારિન્ (સંપદ) + તા (પદ્ય)] છી. સંપદતા; અભિચારીય.

અન્યામારી ૧. [સં. અન્યામાર (દુરાચાર) + ઇન્ (વાહ)] વિ. અન્યામાર કરનાર; અપ્રિતિમાન; અદોષ.

૨. વિ. કર્મભટ; અન્યામારહીન.

૩. વિ. દુષ્ટ પતિત પાપી; અપ્રમા.

૪. [સં. અન્યામાર (સંપદ) + ઇન્ (વાહ)] વિ. અભિચારી; સંપદ.

અન્યામારોસવ [સં. અન્યામાર (ક્રમ) + ઉસવ (ઉત્સવ)] પું. કુમાલવાળો તહેવાર.

અન્યામિત ૧. પું. (જૈન) વિદ્યાને સમતા અભિપ્રાયેન જે એકમાંનો એ નામનો એક.

૨. વિ. (જૈન) મહત્ત્વ ન કરવા એવું; ન સેવા લાપક.

આમક વડે પડેલી મલેલ અન્યામિત અર્થત મહત્ત્વ કરવાને થાય નથી.

અન્યામીર્ણ [સં. અન્ (નહિ) + આમારણીય (આમારણ એક)] વિ. (જૈન) નહિ અન્યારવા એવું; અન્યામારણીય.

અન્યામીર્ણી [સં. અન્ (નહિ) + આ (અન) + મિર્ણ (પાત્ર)] છ. ઓચિંત, અલુપ્ત.

અન્યામીર્ણ ભુખો અન્યામીર્ણી.

અન્યામીર્ણી [સં. અન્ (નહિ) + આમ-હિત (હોય)] વિ. નહિ હોય; અન્યા-અન્યા; હિત.

અન્યામ [સં. અન્યા (અન્યા પાવની મીઠ)] ક. પશુપંથી અને માણસના આવામાં અવતરે છેલ્લી અતનાં મીઠ; અન્યા; અન્યા; અન્યા.

૧. અન્યામનું કુંકું = અન્યામ.

૨. અનાજનો ઢીંગો = અનાજ ઉપર છાનાર પ્રાણી; મનુષ્ય.

૩. અનાજનો કુરમન = કમધંયા વિનાનો પડો આનાર માણસ; અજાણુ માણસ. જેમકે, ન કમનો, ન કમનો, કુરમન અનાજનો.

અન્યાણ્વ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આણ્વ (ક્રયાન)] વિ. (કૈન) ગુપ્તરત વચરનું.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આણ્વ (અણ્વિકા પૂરવી રીતે)] વિ. નિરપૂર્ણ ક્રમ વચરનું.

અન્યાણ્વી [પ્રા. અણ્વણિ] વિ. (કૈન) તપના રૂઝની ક્રમ વચરનું; નિરપૂર્ણ.

અન્યાણ્વ ૨. [સં. અન્ (નહિ) + આણ્વ (ક્રયાન)] જો. આણ્વનો અભાવ; કુરમ ન હોવાપણું.

૨. જો. નામંજૂરી.

અન્યાણ્વિકારિણ [સં. અન્ (નહિ) + આણ્વિકારિન્ (ક્રમ પ્રમાણે વર્તનાર) + ત્રિ (વર્ણ)] જો. નક્ષરમાની; કુરમ પ્રમાણે ન વર્તવાપણું.

અન્યાણ્વિકારી [સં. અન્ (નહિ) + આણ્વિકારિન્ (ક્રમ પ્રમાણે વર્તનાર)] વિ. આણ્વ ન માનનાર કુરમ પ્રમાણે ન અજાણ.

અન્યાણ્વ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આણ્વ (સારી રીતે બહેલું)] વિ. અજાણથી બહેલું હોય તે બધા કરતાં અજાણ; હવે ભણ્યું તેમ જેવી સારી રીતે અજાણથી નહિ બહેલું.

૨. વિ. અજાણ નહિ બહેલું.

અન્યાણ્વ ૨. [સં. અન્ (નહિ) + આણ્વ (ક્રમ કરવા એવું)] વિ. આણ્વ નહિ કરવા એવું; જેને કુરમ ન કરવો પડે તેવું.

અન્યાણ્વ ૩. [સં. અન્ (નહિ) + આણ્વ (ક્રમ કરવા એવું)] વિ. આણ્વ નહિ કરવા એવું; જેને કુરમ ન કરવો પડે તેવું.

અન્યાણ્વ ૪. [સં. અન્ (નહિ) + આણ્વ (ક્રમ કરવા એવું)] વિ. આણ્વ નહિ કરવા એવું; જેને કુરમ ન કરવો પડે તેવું.

અન્યાણ્વ ૫. [સં. અન્ (નહિ) + આણ્વ (ક્રમ કરવા એવું)] વિ. આણ્વ નહિ કરવા એવું; જેને કુરમ ન કરવો પડે તેવું.

અન્યાણ્વ ૬. [સં. અન્ (નહિ) + આણ્વ (ક્રમ કરવા એવું)] વિ. આણ્વ નહિ કરવા એવું; જેને કુરમ ન કરવો પડે તેવું.

અન્યાણ્વ ૭. [સં. અન્ (નહિ) + આણ્વ (ક્રમ કરવા એવું)] વિ. આણ્વ નહિ કરવા એવું; જેને કુરમ ન કરવો પડે તેવું.

અન્યાણ્વ ૮. [સં. અન્ (નહિ) + આણ્વ (ક્રમ કરવા એવું)] વિ. આણ્વ નહિ કરવા એવું; જેને કુરમ ન કરવો પડે તેવું.

અન્યાણ્વ ૯. [સં. અન્ (નહિ) + આણ્વ (ક્રમ કરવા એવું)] વિ. આણ્વ નહિ કરવા એવું; જેને કુરમ ન કરવો પડે તેવું.

૪. [સં. અનાર્થ] વિ. અનાર્થ; મૂર્ખ; અજાણી; અજાણ.

અનાર્થ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. એવનો અભાવ; ખોટા દેખાવ વચરનું હોવાપણું.

૨. વિ. કાંઈ નહિ; એવ વચરનું.

અનાર્થી (અનાર્થી) ૧. [સં. અનાર્થ] વિ. અજાણ; અજાણ.

૨. વિ. અજાણ; નિરજાણ.

૩. વિ. કાંઈ નહિ; એવ.

૪. વિ. અજાણ; કુટ.

૫. [સં. અનાર્થ; પ્રા. અજાણી] વિ. અજાણ; અજાણ નામન; અજાણ વચરનું.

૬. વિ. ન માને એવું; અજાણ; કુટ.

૭. વિ. અજાણ; અજાણ; અજાણ; અજાણ વચરનું; અજાણ.

અનાર્થીવેદ (અનાર્થીવેદ) [સં. આર્થની (મૂર્ખ) + વેદ (વર્તન)] વિ. અ. અ. અનાર્થી ના એવું વર્તન; અનાર્થીવેદ.

અનાર્થ ૧. વિ. એવ વચરનું; અજાણ.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. અજાણ; અજાણ.

૩. વિ. અજાણ; એ નામન; એવ વચરનું.

અનાર્થ ૨. [સં. અન્ (નહિ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. અજાણ; અજાણ.

૨. વિ. કાંઈ નહિ.

૩. વિ. અજાણ; અજાણ; અજાણ; અજાણ વચરનું.

૪. વિ. કાંઈ નહિ; એવ.

અનાર્થીત [સં. અન્ (નહિ) + આ (નામ) + આર્થ (ક્રમ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. અજાણ; અજાણ.

અનાર્થ ૩. [સં. અન્ (નહિ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. અજાણ; અજાણ.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. અજાણ; અજાણ.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. અજાણ; અજાણ.

૪. [સં. અન્ (નહિ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. અજાણ; અજાણ.

અનાર્થ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. અજાણ; અજાણ.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. અજાણ; અજાણ.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. અજાણ; અજાણ.

૪. [સં. અન્ (નહિ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. અજાણ; અજાણ.

અનાર્થ ૨. [સં. અન્ (નહિ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. અજાણ; અજાણ.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. અજાણ; અજાણ.

અનાર્થ ૩. [સં. અન્ (નહિ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. અજાણ; અજાણ.

અનાર્થ ૪. [સં. અન્ (નહિ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. અજાણ; અજાણ.

અનાર્થ ૫. [સં. અન્ (નહિ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. અજાણ; અજાણ.

અનાર્થ ૬. [સં. અન્ (નહિ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. અજાણ; અજાણ.

અનાર્થ ૭. [સં. અન્ (નહિ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. અજાણ; અજાણ.

અનાર્થ ૮. [સં. અન્ (નહિ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. અજાણ; અજાણ.

અનાર્થ ૯. [સં. અન્ (નહિ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. અજાણ; અજાણ.

અનાર્થ ૧૦. [સં. અન્ (નહિ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. અજાણ; અજાણ.

અનાર્થ ૧૧. [સં. અન્ (નહિ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. અજાણ; અજાણ.

અનાર્થ ૧૨. [સં. અન્ (નહિ) + આર્થ (ક્રમ)] વિ. અજાણ; અજાણ.

અનાત્મપિંડ

અનાત્મપ્રતિપાદિતશાસ્ત્ર [સં. અન્ (નહિ) + આત્મન્ (આત્મા) + પ્રતિપાદિત (પુસ્તક સ્વરૂપ) + શાસ્ત્ર (ધર્મશાસ્ત્ર)] જ. આત્મા નહિ પણ હેઠાદિક પદાર્થને મુખ્ય વસ્તુ વર્ણન કરનાર ધર્મશાસ્ત્ર.

અનાત્મપ્રત્યયેક્ષા [સં. અન્ (નહિ) + આત્મન્ (આત્મા) + પ્રત્યયેક્ષા (વિચાર)] છી. (બોધ) આત્મા નથી એવો વિચાર કે માન્યતા.

અનાત્મપ્રત્યુદ્ધિ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આત્મન્ (આત્મા) + પ્રત્યુદ્ધિ (સ્થાપના)] છી આત્માથી વિજ હેઠાદિકમાં અગ્નિનિવેશ એટલે આમક.

૨. છી. આત્માના યાનનો અભાવ.

૩. છી. (વેદાંત) દરેક પદાર્થમાં આત્માની સત્તા છે છતાં આત્મા નથી એવી સમજ.

૪. [સં. અન્ (નહિ) + આત્મપ્રત્યુદ્ધિ (મત્સ્યજિવાશ્વ)] છી. નિસ્વાર્થપણ.

૫. [સં. અન્ (નહિ) + આત્મપ્રત્યુદ્ધિ (પોતાની સ્વતંત્ર સમજણ)] છી. બીજાની આપેલી સમજણ.

૬. વિ. આત્માનું યાન ન હોય પણ જડ હેઠાદિકમાં જ જેની પ્રતિ લાગેલી હોય એવું.

અનાત્મભાવ ૧. [સં. અન્ (અભાવ) + આત્મભાવ (ભવ)] પુ. સર્વગ્રંથિતપણું; કૃપાનો અભાવ; નિરભિમાનીપણું.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આત્મન્ (આત્મા) + ભાવ (ભક્તવ)] પુ. હેઠાવા; આત્મા સિવાયની બીજી વસ્તુઓ પર રખાતો ભાવ.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + આત્મન્ (આત્મા) + ભાવ (લાગણી)] પુ. નિસ્વાર્થપ્રત્યુદ્ધિ; પોતાના જ રક્ષણ અને ઉન્નતિની ન રાખેલી ધ્રુવ.

૪. [સં. અન્ (અભાવ) + આત્મભાવ (આત્મા ભાવમાં છે એવી આશય)] પુ. પોતાના જેવો જ આત્મા ભાવમાં છે એવી માન્યતા ન હોવાપણું.

અનાત્મભૂત ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આત્મન્ (આત્મા) + ભૂત (વધેલું)] વિ. આત્મસ્વરૂપ નહિ બનેલું; આત્મામાં શામલ નહિ થયેલું.

૨. વિ. આત્માથી અન્વ; નાસ્તવંતં જડ.

અનાત્મભૂતસંકેત ૧. [સં. અનાત્મભૂત (આત્મસ્વરૂપ નહિ બનેલું) + સંકેત (ચિહ્ન)] જ. (વેદાંત) અનિલ વ્યાપ્તિમક ધર્મ; વસ્તુના સ્વરૂપમાં પ્રવિષ્ટ એટલે શામલ થયેલું ન હોય તેવું ચિહ્ન. જેમકે, હંવાળાનું હં એ સંકેત છે, પણ તે હંવાળાના સ્વરૂપમાં પોતું નથી.

અનાત્મવસ્તુ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આત્મન્ (આત્મા) + વસ્તુ (વસ્તુ)] છી. જડ વસ્તુ; શ્વ વિનાનો પદાર્થ.

૨. વિ. આત્મા વસ્તુ; જેનામાં આત્માથી પદાર્થ નથી એવું.

અનાત્મવાદ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આત્મન્ (આત્મા) + વાદ (મત)] પુ. આત્માનું અસ્તિત્વ નથી એવો સિદ્ધાંત; નાસ્તિકવાદ; હેઠાત્મવાદ; આર્વાકમત; જડવાદ.

અનાત્મવાદી ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આત્મન્ (આત્મા) + વાદિન્ (મત્સ્યજિવાશ્વ)] વિ. આત્માનું અસ્તિત્વ ન માનનાર; નાસ્તિક; આર્વાક મતને માનનાર.

૨. વિ. બોધમત ધરાવનાર; બોધ.

અનાત્મવાન ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આત્મવ (આ ઉપર કાજ થેજેલું હોય એવું)] વિ. અગ્નિતોદિવ અસ્વસ્થ મનવાળું; સ્થિર નિવ વસ્તુ; ઉદિગે ઉપર અંકુશ વિનાનું.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આત્મન્ (આત્મા) + વર (વાત)] વિ. આત્મા વસ્તુ.

અનાત્મવેલી લુઓ અનાત્મત.

અનાત્મસ્થાપી [સં. અન્ (નહિ) + આત્મન્ (પોતાનું) + સ્થાપિન્ (વાજાનું કસાર)] વિ. નિરભિમાની; આપવાનું નહિ કરનાર.

અનાત્મ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આત્મન્ (સ્વાર)] પુ. આત્મયાન વસ્તુનો પુખ્ત; પોતાના સ્વરૂપને નહિ ઓળખનાર શ્વ.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આત્મન્ (આત્મા)] પુ. આત્માથી લુઓ પદાર્થ; જડ પદાર્થ; નશ્વર હેઠા.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + આત્મન્ (આત્મા)] પુ. આત્માનો અભાવ.

૪. [સં. અન્ (અભાવ) + આત્મન્ (મન)] પુ. મનનો અભાવ.

૫. વિ. આત્મા રહિત.

૬. વિ. મન વસ્તુ.

૭. વિ. મન વસ્તુ ન હોય એવું; અગ્નિતોદિવ.

અનાત્મીય ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આત્મીય (આત્મા સંબંધી)] વિ. આત્માને લગતું નહિ તેવું; આત્માના સંબંધ વસ્તુ.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આત્મીય (પોતાનું)] વિ. પારકું; બીજાનું.

૩. વિ. સ્વતંત્રવાળું; વિરોધી.

૪. [સં. અન્ (નહિ) + આત્મીય (સત્ય)] વિ. સત્ય નહિ તેવું; સંબંધ વસ્તુ.

અનાત્મ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આત્મ (પોતાનું)] જ. પોતાના કુટુંબ તરફ રોહનો અભાવ; કુટુંબપ્રેમ ન હોવાપણું.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આત્મ (સરીર)] વિ. અસરીર; હેઠા વસ્તુ.

અનાથ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + નાથ (ભીમાન શત્રુ)] છી. દરિદ્રતા; દેન્દ્ર મરીખાઈ.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + નાથ (ખજી)] છી. વિધવા; ખજી વિનાની સ્ત્રી.

૩. જ. મરીખ માણસ.

૪. [અન્ (નહિ) + નાથ (પછુના નાથની આપવાર પાલવામાં આવતી દોરી)] જ. નાથ વસ્તુ પછું; નાથમાં સાર પાડી દોરી ધાત્મા વસ્તુ અનવર.

૫. જ. માળાવ વસ્તુ અભાવ; થતીમ.

૬. જ. સર્ગસંગેથી વિનાનું મનુષ્ય.

૭. વિ. અનાત્માવસ્થા; સ્વામ્ય વસ્તુ.

૮. વિ. અસરણ; અસહાય; રક્ષક રહિત; નિરાધાર; લાચાર.

૯. વિ. કાજ વસ્તુ; સ્વપ્રતી.

૧૦. વિ. મરીખ; હેમાળ.

૧૧. વિ. છૂંકું; સ્વતંત્ર.

૧૨. વિ. નાથ વસ્તુ; ધણીધોરી વિનાનું; નયધિવાળું.

૧૩. વિ. માળાવ વસ્તુ.

અનાથશત્રુ લુઓ અનાથામમ.

અનાથિતા ૧. [સં. અનાથ (મરીખ) + તા (પછું)] છી. દીનતા; મરીખાઈ.

૨. [સં. અનાથ (ખજી વસ્તુ) + તા (પછું)] છી. નિરાધારપણું; ધણીધોરી વિનાની હાલત; રક્ષાપાલક વિનાની સ્થિતિ.

અનાથદ્રોહ [સં. અનાથ (મરીખ) + દ્રોહ (અનાથ)] પુ. મરીખને કરવામાં આવતો અનાથ.

અનાથિનાથ ૧. [સં. અનાથ (અસહાય) + નાથ (ખજી)] પુ. અસરણસરણ; નોધારાનો આધાર.

૨. પુ. પરમેશ્વર, જેમકે તે સૌનો ધણી છે.

અનાથનિવાસ લુઓ અનાથામમ.

અનાથપાલક [સં. અનાથ (મરીખ) + પાલક (રક્ષણ કરનાર)] વિ. મરીખને પાળનાર.

અનાથપાલન [સં. અનાથ (મરીખ) + પાલન (રક્ષણ)] જ. નિરામિતનું પોષણ.

અનાથપિંડ [સં. અનાથ (મરીખ) + પિંડ (દોળિયો)] પુ. મરીખને આપવા માટે તૈયાર કરેલો ખોરાક.

અનાથપિંડ લુઓ અનાથપિંડ ૨.

અન્યથાપિદિક ૧. પું. ઐતમણુ પોતાના શિષ્યોને જેની વાડીમાં શાન આપતા હતા તે વેપારીનું નામ.

૨. [સં. અનાથ (મરીન) + પિદિક (અન આખાર)] જ. કરીખને અન આખાર માણસ.

અન્યથામંજર ૧. [હિ. અનાથ (નયણિયાર) + મંજર (પાસદવાળી જમીન)] જ. ન-યણિયાલી જમર જમીન.

૨. જ પડતર જમીન.

અન્યથામંજુ ૧. [સં. અનાથ (મરીન) + મંજુ (મિત)] પું. નોધારાનો આધાર નિરાશિતને મદદ કરનાર દીનમંજુ; કરીખનો જેથી.

૨. પું. પરમેશ્વર હથિર પ્રભુ.

અન્યથાવિદ્યાર્થીશુભ [સં. અનાથ (નિષ્ક્રિય) + વિદ્યાર્થિન (અભ્યાસ) + શુભ (શાન)] જ. નિરાશિત વિદ્યાર્થીઓને રહેવાનું સ્થાન.

અન્યથાવૃત્તિ ૧. [સં. અનાથ (નિરાધાર) + વૃત્તિ (સ્થિતિ)] છી. અપમત્તા.

૨. છી. નમગાર્થ.

૩. [સં. અનાથ (નિરાધાર) + વૃત્તિ (આછવિદ્યાર્થિ)] છી. નિરાધારને ગુજરાન માટે અપાતી મદદ.

૪. છી. પસંધીનતા; પરતંજન.

અન્યથાસમા ૧. છી. મરીખોને ક્યાંથી અન અપાતું હોય તે સ્થાન.

૨. [સં. અનાથ (મરીન) + સમા (ધર)] છી. મરીખોને રહેવાનું ધર.

૩. છી. દરિદ્રાશય; દરિદ્રગૃહ.

અન્યથાસહાય લુઓ અનાથમંજુ.

અન્યથાનુસારી ૧. વિ. કોણે કરીખી સ્વીકારી સીધી હોય એવું.

૨. [સં. અનાથ (મરીન) + અનુસારિન (પાછળ અનાર)] વિ. દીનપાલક; કરીખોને પાળનાર.

૩. [સં. અ (નહિ) + નાથ (ખડી) + અનુસારિન (પાછળ અનાર)] વિ. પોતાના માલિકને ન અનુસરનાર.

અન્યથાસિય લુઓ અનાથાશ્રમ.

અન્યથાશ્રમ ૧. [સં. અનાથ (નિરાધાર) + આશ્રમ (શુભ)] જ. અનાથાશ્રમ; અનાથોને પાળીપોળી કેળવનાર સંસ્થા; જાતિઅનાથ; નિરાશિતગૃહ.

૨. જ. નિરાધારોને રહેવાખવાનું સ્થાન.

૩. જ. જુએ ધરતાં લોકોનું બરણપોષણ કરવાનું સ્થાન; દરિદ્રાશય; દરિદ્રગૃહ.

અનાથી ૧. [સં. અનાથ] પું. પોતે અનાથ હોવાની ખાતરી કરતી મમરેલના કૈષિક રાખને કૈનકર્મમાં આણનાર એ નામના કૈનક મુનિ.

કૈષિક સ્થ, હું ૨ અનાથી નિર્ધર. સમમસુંદર

૨. [સં. અ (નહિ) + નાથ (ખડી) + ધન (વસ્તુ)] વિ. નાથ વસ્તુ; ધણી વિનાનું અસરણ; નિરાશન.

અનાથું ૧. [અ (નહિ) + નાથું (નાથ પાલક)] વિ. નહિ નાથું; નાથા વિનાનું.

૨. વિ. નિરંકુશ; અનુભવ.

અનાદિ [સં. અનાદિ] વિ. અતિઆચીન; અનાદિ.

અનાદિતર પું. ખરો અવાળ.

અનાદિકાસભૂત પું. કુખાવર્ધ અરણ્યપ્રેક્ષ્યને માટે સ્પેષ્યથી મરેલો મુલામ.

અનાદિમંજર [હિ. અનાદિ (પ્રાચીન) + મંજર (પાસદવાળી જમીન)] છી. ધણી કાંવા કાંથી પડતર રહેલી જમીન.

અનાદર ૧. [સં. અન (નહિ) + અદર (માન)] પું. અપમાન; તુચ્છકાર; તિરસ્કાર; અપ્રતિષ્ઠા; પરિભવ.

૨. [સં. અન (નહિ) + અદર (આસક્તિ)] પું. અપ્રોતિ; અભાવ; કેટાળો.

૩. પું. અવશ્ય; અવશ્યનાં સન્માનનો અભાવ.

૪. પું. (કાવ્ય) એ નામનો એક અસંકર, જેમાં મમેલી વસ્તુ જેવી બીજી નહિ મમેલી વસ્તુની અવ્યવસ્થા પ્રતિ વસ્તુના અન્યદરનું સ્થાન કરવામાં આવે છે. જેમકે, સરોવરને કાંઈ કામિનીને જોઈ અમરો કમળને તણ મધુર ગુંજાવ કરતો તે કોના અમરની દિશામાં આશ્ચર્ય.

૫. પું. બેદરકારી.

૬. [સં. અન (નહિ) + અદર (સરખાવ)] પું. સરખાવનો અભાવ; અનાદર.

૭. [સં. અન (નહિ) + અદર (પ્રયત્ન)] પું. સહેલાઈ; સરજખંડ; સુમમતા.

૮. વિ. અદરકન; માન વગરનું.

૯. વિ. તિરસ્કારને પાત્ર.

૧૦. વિ. બેતમા; બેખરવા.

૧૧. વિ. માન ન આવે તેવું; અદર નહિ બતાવવું.

૧૨. વિ. સંત.

અનાદરણું [સં. અન (નહિ) + આદ (સત્કાર કરવો)] જ. અનાદર; ઉપેક્ષા.

અનાદરણીય ૧. [સં. અન (નહિ) + આદરણીય (માન આપવું એવું)] વિ. ઉપેક્ષા માન નહિ આપવા એવું.

૨. વિ. તિરસ્કારને પાત્ર.

અનાદરણુદિ ૧. [સં. અન (નહિ) + આદર (માન) + ણુદિ (મતિ)] છી. ઉપેક્ષા કરવાની મતિ.

૨. છી. તિરસ્કારણુદિ.

અનાદરણું ૧. [સં. અન (નહિ) + આદ (સત્કાર કરવો)] જ. અનાદર કરવો; અપમાન કરવી.

૨. જ. તિ. તુચ્છકારી કાલું; તિરસ્કારણું; ધિક્કારણું.

૩. જ. તિ. રા ન કરવું.

અનાદરિત ૧. [સં. અન (નહિ) + આદરિત (માન અપામેલું)] વિ. અપમાન કરામેલું; અપમાનિત.

૨. વિ. તિરસ્કારામેલું; તુચ્છકારી કાલમેલું.

અનાદાન ૧. [સં. અન (નહિ) + આદાન (દેવું તે)] જ. અસવીકાર ન લેવું તે; અપ્રત્યક્ષ.

૨. [અ (નહિ) + નાદાન (મૂર્ખ)] વિ. મૂર્ખ નહિ તેવું.

અનાદાશ ૧. [સં. અન (નહિ) + આદાશ (વસવાટ)] પું. વસવા નહિ કરામેલું લેલું.

૨. વિ. વસવા ક્યાં વિનાનું.

અનાદાથીકર્ષ [અન (નહિ) + આદાયિન (કેનાર) + કર્ષ (દેવું)] જ. વસવા કર્ષ ન લોકે તેવું લેવું; કુળવું લેવું.

અનાદિ ૧. પું. (પિત્ર) એ નામનો ૧૪ મુક અને ૨૮ લખ મળી ૬૨ વર્ણનો એક વિષયમતિ માત્રામેળ હંદ તે વદ્યપદી હાપવનો એક બેદ છે.

૨. [સં. અન (નહિ) + આદિ (કાશ્વ)] પું. વિશ્વનાં હજાર નામ માંહેનું એક. સર્વનું કારણ તે હોવાથી તેમનું કોઈ આદિ એટલે કારણ નથી, તેથી તે અનાદિ કહેવાય છે.

૩. [સં. અન (નહિ) + આદિ (સરખાવ)] પું. સરખાવનો અભાવ; સરખાવ ન હોવાખડું.

૪. [સં. અન (નહિ) + આદિ (મૂલ કારણ)] પું. સ્વયંજનું પરમાત્મા; પરમેશ્વર, કેમકે તેની સરખાવ નથી.

૫. પું. દિરપ્તમર્ભ.

૬. વિ. જેનું આદિકારણ નથી એવું.

૭. વિ. જેનો આરંભ કે ઉપતિ ન હોય એવું; સ્વયંજનું જેને મૂળ નથી તેવું. કેટલાક ઉપર, જીવ અને પ્રકૃતિને અનાદિ માને છે.

૮. [સં. અન (નહિ) + આદિ (ખેડ)]
વિ. ખેડ નહિ એવું.
૯. વિ. પ્રથમ; પહેલું; જેની અગ્રણી છે તે ન
હોય એવું.
૧૦. વિ. પ્રાચીન; જૂના કાળથી આવતું આવતું;
પરાપૂર્વ.
૧૧. વિ. સરખાત વચરતું; સનાતન.
અન્યાદિઅર્થ ૧. [સં. અન (નહિ) +
આદિ (સામાન) + અંત (છેડે)]
પું. પરમેશ્વર; ધર્મ, કેમકે તેને આદિ અને
અંત નથી.
૨. પું. સિવ; હંકાર.
૩. વિ. આરંભ અને અંત વચરતું; સનાતન;
નિત્ય; સાચા.
અન્યાદિક [સં. અન (નહિ) + આદિ
(સામાન) + ક (વાત)] વિ. અન્યાદિ.
અન્યાદિકાલીન [સં. અન્યાદિ (સનાતન) +
કાલીન (વચરતું)] વિ. ધર્મ સાંખ્ય વચરતું;
પરાપૂર્વ; પ્રાચીન કાળથી આવતું આવેલું.
અન્યાદિકાળ [સં. અન (નહિ) + આદિ
(સામાન) + કાલ (વચર)] પું. પુરાતન
વચર; જેની સરખાત કાંઈથી થઈ તે ન
જણાય એવો વચર; ધર્મ સાંખ્ય સમય
અતિપ્રાચીન કાળ.
અન્યાદિત ૧. [સં. અ (નહિ) + આદિ
(વચર) ખેડ] વિ. અવ્યવસ્થિત મનની ખેડ
ન હોય એવું.
૨. વિ. નહિ વચરેલું.
અન્યાદિતા [સં. અન્યાદિ (સામાન્યે અવાચ)
+ તા (પલ)] છી. અન્યાદિ હોયને ભાવ
નિષ્પાત; અન્યાદિપલ.
અન્યાદિત્યુગ્મો અન્યાદિતા.
અન્યાદિનિધન ૧. [સં. અન (નહિ) +
આદિ (સામાન) + નિધન (નિધ)]
પું. પરમાત્મા; અનાંત.
૨. પું. વિષ્ણુનાં હૃદય નમ આદિ એક
તેમને આદિ એટલે જન્મ અને નિધન એટલે
મરણ ન હોવાથી તે અન્યાદિનિધન કહેવાય છે.
૩. પું. સિવ; હંકાર.
૪. વિ. સનાતન; નિત્ય સાચા.
અન્યાદિપદાર્થ [સં. અન (નહિ) + આદિ
(સામાન) + પદાર્થ (વસ્તુ)] પું. (વેદાંત)
આદિ કે સામાન્ય નથી એવો પદાર્થ. તેણ
છ પદાર્થ છે. ભુગ્મો અન્યાદિપદાર્થ.
અન્યાદિપરંપરા ૧. [સં. અન્યાદિ (પરાપૂર્વ)
+ પરંપરા (અવતો આવતો રિવાજ)] છી. ધર્મ
જૂના સમયથી આવતો આવતો રિવાજ.

૨. [સં. અન્યાદિ (અદિ અદિ) + પરંપરા
(કમ)] છી. પરાપૂર્વ; ધર્મ સાંખ્ય સમય.
અન્યાદિઅર્થ [સં. અન (નહિ) + આદિ
(સામાન) + અર્થ (સંબંધ)] પું. (જૈન)
આત્મા અને કર્મને પરાપૂર્વનો સંબંધ.
અન્યાદિભૂમિ [સં. અન્યાદિ (અનકાળથી આવતું
આવતું) + ભૂમિ (જમીન)] છી. કાળજીથી
જમીન.
અન્યાદિમધ્યંત [સં. અન (નહિ) + આદિ
(આરંભ) + મધ્ય (વચરે કાળ) + અંત
(છેડે)] વિ. આદિ, મધ્ય કે અંત વિનાનું;
જેને આરંભ, વચરે કાળ કે છેડે નથી એવું;
અચર; નિત્ય; સનાતન.
અન્યાદિરૂપ [સં. અન્યાદિ (પ્રથમ) + રૂપ
(આકાર)] જ. જૂન સ્વરૂપ.
અન્યાદિવ્યાક [સં. અન્યાદિ (સામાન્ય વચર)
+ વ્યાક (સાધાર)] પું. આ જન્મત મૂળથી જ
આવું તે આવતું છે, એટલે ઉપજ કરેલું નથી
એવી અન્યતા.
અન્યાદિપદાર્થ [સં. અન્યાદિ (સનાતન) +
પદાર્થ (વસ્તુ)] જ. (વેદાંત) જીવ, ઈશ્વર,
સુદૃઢ ચેતન, અવિદ્ય, ચેતન અને અવિદ્યાનો
એક, તેઓનો પરસ્પર સંબંધ, એ જ.
અન્યાદિસંતાન ભુગ્મો અન્યાદિપરંપરા.
અન્યાદિસંયોગ [સં. અન (નહિ) + આદિ
(સામાન) + સંયોગ (સંબંધ)] પું. પુરુષ
અને પ્રકૃતિનો પરાપૂર્વનો સંબંધ.
અન્યાદિસિદ્ધ ૧. [સં. અન્યાદિ (સાચા) +
સિદ્ધ (સાબિત)] પું. પુરાતન કાળથી જ
સિદ્ધ જ છે તે; પરમેશ્વર ઈશ્વર; પરમાત્મા.
૨. વિ. અજસમર.
૩. વિ. કાચરથી અને કાંઈથી આરંભ છે તે
ન સમજાય એવું; ધર્મ કાળથી જ સિદ્ધ
એટલે સાબિત જ હોય એવું; ધર્મ પ્રાચીન
કાળથી સ્થાપિત કે પુરવાર થયેલું.
૪. વિ. સ્વતંત્ર.
અન્યાદિસિદ્ધાંત [સં. અન્યાદિ (સનાતન) +
સિદ્ધાંત (નિર્ણય)] પું. પરાપૂર્વથી સ્થાપિત
થયેલ નિર્ણય.
અન્યાદીનવ ૧. [સં. અન (નહિ) + આદિ
નવ (ક્રમ)] વિ. ક્રમ વિનાનું.
૨. [સં. અન (નહિ) + આદીનવ (જલ)]
વિ. નિરપરાધી; નિઃશંક; નિર્દોષ.
અન્યાદિત ૧. [સં.] જ. અન્યાદિ; અવમાન.
૨. જ. તિરસ્કાર; ઈશ્વર.

૩. [સં. અન (નહિ) + આદિ (અન
અપાધિત)] વિ. અવમાન થાયેલું; અન નહિ
અપાધિત.
૪. વિ. તિરસ્કાર થાયેલું; તરછેડાયેલું.
૫. વિ. બેધરવા; બેધરકાર.
અન્યાદેય ૧. [સં. અન (નહિ) + આદેય
(લેવા એવું)] જ. ધર્મસાધના નિષેધથી
એટલે નહિ મહત્ત્વ કરવા જેવી અણાવેલી વસ્તુ.
૨. વિ. સ્વીકારી ન લેવાય એવું; મહત્ત્વ ન
કરવા એવું; અમાલ.
અન્યાદેયનાથ જ. (જૈન) હિતકારી વચર
જલુ છેઈ સ્વીકારે નહિ, અને ઉપકાર કરાવેલ
માણસ જલુ તિરસ્કાર કરે એવી પ્રકૃતિવાળું
એ નામનું એક નામકર્મ.
અન્યાદેયવચન [સં. અન્યાદેય (અમાલ) +
વચન (વાક્ય)] વિ. જેનો બોલ માનવા
લાયક ન હોય એવું.
અન્યાદેવી છી. મનુષ્યનું રક્ત કરતી હિંદુ-
ઓની એ નામની એક દેવી; અનદેવી. રત્નકુળે
જન્મવા આમમ્મ એને નેવેલ આવે છે.
અન્યાદેય ૧. [સં. અન (નહિ) + આદેય
(ક્રમ)] પું. આત્મા ન હોવાપણું.
૨. [સં. અન (નહિ) + આદેય
(ઉપદેશ)] પું. ઉપદેશનો અભાવ.
અન્યાદેયકર [સં. અન (નહિ) + આદેય
(ક્રમ) + કર (કરનાર)] વિ. ક્રમ ન
કર્તે હોય તે કરનાર; ક્રમ પ્રમાણે નહિ
કરનાર.
અન્યાદર્શન ભુગ્મો અન્યાદિઅર્થ.
અન્યાદર્શનતા [સં. અન્યાદિ (સામાન્ય
વચર) + અર્થ (ક્રમ વચર) + તા
(પલ)] છી. છેડે અને સામાન્ય ન હોય
એવી રિધિ; સનાતનપણું.
અન્યાદર્શન ભુગ્મો અન્યાદિઅર્થ.
અન્યાદર્શનતા ભુગ્મો અન્યાદર્શનતા.
અન્યાદર્શન [સં. અન (નહિ) + આદિ
(સામાન) + અર્થ (ક્રમ) + તા (પલ)]
જ. આરંભ અને અંત ન હોવાપણું.
અન્યાદુત પું. (સંગીત) પા નાચ જેટલો
સમય; અણ. એવા જે અણનો એક ફા
અને જે ફાનો એક હણ અણ થાય છે.
૮ હણ = ૧ લવ
૮ લવ = ૧ કાળ
૮ કાળ = ૧ નિમેષ
૮ નિમેષ = ૧ કલ્પ
૨ કલ્પ = ૧ મુદિ

૨ કુટિ = ૧ અણુ કે અનાકુલ

૨ અણુ = ૧ કુલ

૨ કુલ = ૧ લણુ (માત્ર) અણુર

અનાધાર ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આધાર (ટો)] પુ. (ન્યાય) અધાર વગેરે ઉચ્ચેષ્ઠ નિત્ય પદાર્થ.

૨. જ. (વેદંત) અધાર.

૩. વિ. આધાર રહિત; ટેકા વગરનું; નોધાર્થ.

૪. વિ. મરીત; દીન; અનાથ; લાચાર.

અનાધિ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આધિ (ધિ)] વિ. મિત્ર વગરનું; માનસિક અથવા વિનાનું.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આધિ (ધાણ)]

વિ. તારણ વગરનું; કરજ કરવામાં મારી પાતી માથની કે રોકડની અનામત વિનાનું.

અનાધિકષ [સં. અન્ (નહિ) + આધિકષ (અધિકષ)] જ. વધારે ન હોવાપણું.

અનાધિકષચિહ્ન [સં. અન્ (નહિ) + આધિક્ષ (અધિકષ) + ચિહ્ન (ચિહ્ન)] જ. (મણિત) એક શક્તિ બીજી કરતાં થોડી નથી એમ બતાવવા વપરાતું ચિહ્ન. જે શક્તિ થોડી ન હોય તે ચિહ્નની પહેલાં આવે. જેમકે,

૨ x ૩ > ૬.

અનાધિક્ષનિક [સં. અનાધિ (તારણ વગરનું) + ધનિક (વેસા બાળે આપનાર)] પુ. તારણ વગરનો હેતુદાર; જેને લઈ માથની કે રોકડની અનામત મુકવામાં ન આવે તેવો હોય એવો હેતુદાર.

અનાધીન ૧. [અન્ (નહિ) + અધીન (ધિ)] વિ. તાબે નહિ તેવું; સ્વતંત્ર.

૨. વિ. નધસિવાતું.

અનાધૃષ્ટિ ૧. પુ. (પુરાણ) જે નામનો ધીજીવનો અનુભવી એક શબ્દ.

૨. પુ. (પુરાણ) સોમવંશી પુરવંચના ચેદા-થનો દીકરો. એની માનું નામ મિત્રેશી હતું.

અનાધૃષ્ટ ૧. પુ. (પુરાણ) પુતરાણ રાજાનો જે નામનો એક પુત્ર.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આધૃષ્ટ (દષ્ટ)] વિ. અજેય; છત્રી ન સ્થાપ્ય એવું.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + આધૃષ્ટ (ઈન્દ્ર કરવી)] વિ. સંપૂર્ણ; અજંગમ ઈન્દ્ર વગરનું.

૪. વિ. સામે ન મવાય એવું.

અનાધે ૧. [સં. અનાધેવ] વિ. આધાર વગરનું; આશય વિનાનું.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આધિ (ધિ)] વિ. વિદ્યારહિત; અજ્ઞાણ વગરનું.

અનાધેય ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આધેય (આધાર આપવા લાયક)] વિ. આધાર રહિત; આશય વગરનું.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આધેય (ધાણ મુકવા લાયક)] વિ. આપણુ મુકવા માટે ન લાયક.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + આધેય (સ્થાપન કરવા એવું)] વિ. સ્થાપન નહિ કરવા એવું.

અનાધ્યાર્મિક [સં. અન્ (નહિ) + આધ્યાર્મિક] વિ. આધ્યાર્મિક નહિ એવું.

અનાધ્યાય ૧. [અન્ (નહિ) + આધ્યાય (વેદનું શાખન)] પુ. વેદનો અભ્યાસ બંધ રાખવાનો દિવસ; રાત્રીનો દિવસ; અનાધ્યાય અણોલો; છુટી.

૨. પુ. વેદનો અભ્યાસ બંધ રાખવો તે.

અનાનસ ૧. પુ. એ નામનો એક છોડ. લુગ્નો અનાનસ.

૨. જ. અનાનસ; એ નામનું ફળ.

અનાનુભામિક [અન્ (નહિ) + અનુભામિક (પાલ્ય આપનાર)] વિ. સાથે ન આવનાર.

જે અવધિમાન પોતાનું ઉત્પત્તિસ્થાન જુદી જગ્યા કાપવા જેવું નથી તે અનાનુભામિક.

વત્સાવંસુત્ર

અનાનુપૂર્વી [સં. અન્ (નહિ) + અનુપૂર્વી (અનુક્રમ)] જી. અનુક્રમ નહિ તેમ બુદ્ધિમ એટલે કે ક્રમનું વિપરીતપણું નહિ તે; આશ્ચર્યજનકપણું; નિર્મિત ક્રમમાં ન હોવાપણું. યજુર્યોગે અનાનુપૂર્વી યોગના ૪૨૧ ક્ર. તે બહુ સુદાર અને આશ્ચર્યજનક આખાની છે.

શબ્દાર્થ

અનાનુપૂર્વ્ય લુગ્નો અનાનુપૂર્વી.

અનાપક [સં. અન્ (નહિ) + આપક (ક્રમ)] જી. ક્રમ કે વિધિ ન હોવાપણું.

અનાપકા લુગ્નો અનાપક.

અનાપના જ. જેમતેમ; ચડતાડઠ.

અનાપત [સં. અન્ (નહિ) + આપત (મેળવેલું)] વિ. નહિ મેળવેલું; અધ્યાત્મ.

અનાપરજનાપ [સં. અનાપ] પુ. (હિંદી) નિરવેક અપવાદ અસંજક પ્રવાપ.

અનાપ સમ્યક ૧. [હિં.] જ. બેઠક; અમાપ. ૨. જ. આપીને કે આપ્યા વિના.

અનાપાત [સં. અન્ (નહિ) + આપાત (આપવા)] જ. નિર્વન સ્થાન; ઉચ્ચક અવા; મારુતની આરુઢ વગરનું સ્થાન.

અનાપે ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આપ (નજીબ સંબંધપણું)] જ. અજાણ્યું માણસ.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આપ (ક્રમ)] વિ. અનુક્રમ; અનિપુણ; અનાદી.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + આપ (લણું)] વિ. અસત્ય; ખોટું.

૪. વિ. નજીબ સંબંધ વગરનું; છતું ન હોય તેવું; અબંધુ.

૫. [સં. અન્ (નહિ) + આપ (મેળવેલું)] વિ. નહિ મેળવેલું; અધ્યાત્મ.

૬. વિ. મેળવવાનો મત કરતાં નિષ્ફળ અણેલું; અભી ન હોયલું; નહિ પહોંચી શકેલું.

૭. [સં. અન્ (નહિ) + આપ (વિશ્વાસપાત્ર)] વિ. વિશ્વાસપાત્ર ન હોય એવું; અ-પ્રમાણિક; અવિશ્વસનીય.

અનાપેતા ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આપ (ક્રમ) + તા (પણું)] જી. અનુસંગતા; નિપુણતાનો અભાવ.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આપ (મેળવેલું) + તા (પણું)] જી. અપાતિ.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + આપ (ક્રમ) + તા (પણું)] જી. અસત્યપણું.

૪. જી. અંજવાની સક્તિ અણુર હોવાપણું.

૫. [સં. અન્ (નહિ) + આપ (નજીબ સંબંધપણું) + તા (પણું)] જી. નજીબ સંબંધવાળું કે છતું ન હોવાપણું.

૬. [સં. અન્ (નહિ) + આપ (વિશ્વાસપાત્ર) + તા (પણું)] જી. વિશ્વાસપાત્ર ન હોવાની સ્થિતિ.

અનાપિ [સં. અન્ (નહિ) + આપિ (મળવું તે)] જી. અપાતિ; નહિ મળવાપણું.

અનાપ્યાદી ૧. જી. અવનતિ; પાતી.

૨. જી. પાતર જળીન.

૩. જી. વેરાની.

૪. [અન્ (નહિ) + આપાદ (પ્રાપ્તિ) + ઈ (નારીબલિનો પ્રત્યય)] વિ. જી. પાતર નહિ ખેડાયેલી.

અનાપ્યાય [સં. અન્ (નહિ) + આપ્યાય (ક્રમ)] પુ. મોક્ષનું સુખ.

૨. વિ. પીડા રહિત; કુઃખ વિનાનું.

અનાપ્યાયસુખ [સં. અનાપ્યાય (પીડા રહિત) + સુખ] જ. (કૌન) મોક્ષનું સુખ; પરમા-નંદ.

અનાભોજ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આભોજ (જન) + મા. અભાભોજ] પુ. અજાન; અજાણ્યપણું.

૨. પુ. (કૌન) જે નામનું એક જાતનું મિથ્યાત્વ એટલે વિપરીત જાણ.

૩. પુ. ધણી વિરમિતિ.

અનાભોગક્રિયા
અનામિકા

અનાભોગક્રિયા [સં. અનાભોગ (અભવ્યવસ્થા) + ક્રિયા (ક્રિયાવસ્થા)] ક્રી. (ભેન) સાથે
કર્તા વિનાની અમરવદ્ધોભેદની જેમ વચરની
અનાભોગક્રિયા સારી રાખવાથી સાચો હોય.

અનાભોગનિરોધ [સં. અનાભોગ (અભવ્યવસ્થા) + નિરોધ (અવરોધ)] ડું. (ભેન) હવે
સાચા વચર વસ્તુને માની તે.

અનામ ૧. [સં. અન (અન) + અમ (અમ)] ડું. અન:અન: અંદર હોવાનો અન.
૨. ડું. ઉચ્ચતા; અંદર હોવાનો અન.

૩. ડું. (પિમળ) એ નામનો એક વિષય-
ભક્તિ માત્રાએય હંદ. અમરવદ્ધોભેદ પ્રમાણે
એ વધુથી અમરવદ્ધો એક ભેદ છે. તેમાં ૧૮
શુદ્ધ અને ૨૦ હવે અમર ૮૮ અમર હોય છે.
૪. [સં. અ (અન) + નામન (નામ)]
ડું. નામ વચરનો મહિનો; અધિકમાસ;
પુરુષોત્તમમાસ.

૫. ડું. પ્રભુ; પ્રવિષ્ટ પ્રમેયર, કેમકે તેને
નામ એકલે પ્રિયમિત્ર નથી.

૬. [સં. અન (અન) + અમ (અમ)]
ક. (વેદ) એક ભક્તનો રોગ; હરસ.
૭. ક. અક્ષિય; અનામ; અક્ષિયોવિષ; ભેદ.
૮. વિ. અક્ષિ ઉચ્ચતા; અમર સાથે; અવ્યવસ્થા.
કાંઈ આમને બીજા અનામ પ્રમાણે વચર.
સસર્જન

૯. વિ. અમરિય; અમરમાસ.
૧૦. વિ. અનામ કે અક્ષિ અમર સાથે.
૧૧. વિ. નામ રહિત; નામ વચરનું; નનામું.
સવ-વિત્-અનામ સ્વામ અનામિ,
અનામ એ અમર ૧. અમરવદ્ધોભેદ

અનામક ૧. [સં. અ (અન) + નામન (નામ) + ક (કાળ)] ડું. પુરુષોત્તમ
મહિનો; અનામ; અધિકમાસ.
૨. વિ. અમરમાસ; અમરિય.
૩. વિ. નામ વચરનું.

અનામત ૧. [અ. અનામત] ક્રી. અરિ-
યાત વચરે ક્રમમાં એક સાચી રાખેલી વસ્તુ.
૨. ક્રી. રોગભેગમાં લેખેલી ખજાનાવહીમાં
ન લખાયેલી રકમ.
૩. ક્રી.; ક. સંભવ્ય મટે સોપેલી વસ્તુ; અમ-
વચ અમરેલી બીજા અમરનું નિરોધ નામ.

૧. અનામત બોધમાં કરવી-બોધવવી-
ખાઈ ભવી-જગત કરવી-મળી ભવી =
સાચવવા આપેલી રકમ ખજાની પાડવી;
અમર પાછી ન આપવી.

૨. અનામત મૂકવું = સંભાળી રાખવાને
સોંપવું; બાંહે અમર બાંહે વચર અમર
તરીકે મેલવું.

૩. અનામત રકમ = સાચી રાખવા
સોંપેલી રકમ; અમર.

૪. અનામત રાખવું = (૧) અમર તરીકે
રાખવું. (૨) સાચવવા રાખવું.

૫. અનામત લાવવું = સાચવી સંભાળીને
એમનું તેમ લાવવું.

૬. અનામતમાં અનામત કરવી = વિશ્વાસ-
ભંન કરવો.

૭. વિ. ઉપયોગ ન કરતાં એમ હોય તેમ
અનામી રાખેલું.

અનામત રાખવું = એમનું એમ રહેવા
રેવું; એમ હોય તેમનું તેમ રાખી કે
સંભાળી મૂકવું.

૫. વિ. વાપરવા નહિ પણ સાચવવા સાથે
બરોમા ઉપર આપેલું; સાચી રાખવા સોંપેલું.

૬. વિ. સલામત.

અનામત રહેવું = એમ હોય તેમજ વધુ
સાચ વચર રહેવું.

અનામતખાતું ક. અમર મૂકેલી રકમના
હિસાબનું ખાતું; એ રકમ ખર્ચમાં વાપર-
વાની ન હોય, એ રકમની ખાસી સંસ્ક-
વાળા હોય, અમર કરે ખાતે કેટલું ખર્ચ
કરવાનું છે તે અમરમાં ન હોય અમર
ચોક્કસ ન હોય તે ચોક્કસ થતાં સુધી એવી
રકમ લખવાનું ખાતું.

અનામતકાલ [અનામત (અમર) + કાલ
(અમર)] વિ. અનામત મૂકનાર.

અનામતદાર ૧. [અનામત (અમર) + દાર
(અમર)] ડું. અનામતદાર; અમરદાર અમીન.
૨. વિ. અમરવાળું.

અનામતભોગ [અનામત (અમર) +
ભોગ (ભેદ ભેદ મૂક)] ક. કાચમ સાખી
મૂકવાની રકમ; કાચમ ભોગ.

અનામતી ૧. [અ. અનામત (અમર)]
ક્રી. અનામત આપેલું અમર લીધેલું તે;
નિરોધ અમર.

૨. ક્રી. રોગભેગમાં લેખેલી ખજાનાવહીમાં
નહિ લખાયેલી રકમ.

૩. વિ. એમને એમ રાખેલું.

૪. વિ. મીરો મૂકેલું; અમરમાં; અમર તરીકે
મૂકેલું.

અનામચ ૧. [સં. અન (અન) + અમચ
(અમ)] ડું. વિષ્ણુનાં હબર નામ મહેનું
એક. કમંથી ઉપજત કાળી બાજુ તથા આંત-
રિક અધિથી રહિત હોવાથી તે અનામચ
કહેવાય છે.

૨. ડું. સિવ.

૩. અમર અમરો કાળ બાપક
એક અમર અનામચ. અમર
૩. [સં. અન (અન) + અમચ (અમ)]
ક. અમરોમ; તંદુરસ્તી; એમકુસળતા.
કેમ અનામચ બદલ અમર સાથે સુખ અમર,
ક્યાં વિચરે પતિ કુસળ છે પછે મુવરી મુખ્ય.
પિત્રવ્યવસ્થા

૪. વિ. અમર; અમરિય; નિરોધ.

૫. વિ. નીરોમી; તંદુરસ્ત; અમરવાળું;
કુસળ; નિરામાય.

૭. વિ. હોય રહિત; એમ વચરનું નિરોધ.

અનામચિત ૧. [સં. અન (અન) +
અમચિત (અમર)] વિ. અમરમાં; અમ-
નોતરું; અમરમા વચરનું.

૨. ક. વચર તેમજ; વચરનોતરું.

અનામ ૧. [સં.] ડું. (પિમળ) એ
નામનો માર્તંડની ભક્તનો એક માત્રાંક છે.
એમાં ૩૭ શુદ્ધ અને ૨૨ હવે અમર ૫૯
અમર હોય છે.

૨. [સં. અ (અન) + નામન (નામ)]
ડું. અનામ; અધિકમાસ; પુરુષોત્તમ મહિનો.
અનામમાં વેદિક કર્મ થતું નથી, માટે તે નામ
રહિત છે.

૩. ક્રી. અનામિય; અમર અને અમર વચર-
ની આંખની બીજા આંખનોની આંખ આ
આંખનું નામ નથી, માટે તેને અનામ કે
અનામિય કહે છે. અમર અનામિય.

૪. વિ. ક્રી. અમરિય.

૫. વિ. ક્રી. નામ વિનાની.

અનામિ ડું. અમર; અમર; અમર; અમર.
મહેવા નિરોધ હરિની મહેર
ઉચ્ચ કાળ અનામિ પર.

અનામિક ૧. ડું. (વેદ) એક ભક્તનો રોગ.
તેમાં બાળની શુદ્ધ ખાસીને સાચા અમર છે.
૨. ડું. અમર; અમર; અમર; અમર.

૩. [સં. અ (અન) + નામન (નામ)
+ ક (કાળ)] વિ. નામ ન હોવા જેવું.

૪. વિ. નામ વચરનું; નનામું.

અનામિકા ૧. [સં. અ (અન) + નામિક
(નામવાળું) + અ (નામવાળીને પ્રત્યય)]
ક્રી. અમરની બોધની આંખની; અમર અને
અમર આંખની વચરની આંખની; ઉપાનિષદ.
એ આંખની વચરે હિવે અમરનું માથું કાપી
નખેલું, તેથી તે અપવિત્ર અમર છે. અમર
અમર પ્રસંગે તેને શુદ્ધ કરવા પવિત્ર એકલે
હર્ષની વીટી પહેરાવવાનો વિધિ છે. એ
આંખની નામ વચરની હોવાથી અનામિકા
કહેવાય છે.

૨. [સં. અનામિત (દેહ) + અ (નારી-ભતિનો પ્રત્યય)] છો. દેહી; દેહણી; ભંજિત્ય.

૩. છો. વીટી.

૪. છો. (અપોતિષ) હસ્ત નક્ષત્રના પાંચ માંના બીજા તારાનું નામ.

અનામિષ ૧. [સં. અન (નહિ) + આમિષ (માંસ)] પું. માંસ વગરનો ખોરાક; અનાદાર. ૨. વિ. દુર્ભેદ; નબળું.

૩. વિ. માંસ વગરનું; નિરામિષ.

૪. વિ. લાભ વિનાનું; ફાવવા વગરનું.

અનામિષહારી [સં. અન (નહિ) + આમિષ (માંસ) + આહારિન (ખાનાર)] વિ. માંસ-હારી નહિ તેનું; વનસ્પતિહારી; શાકહારી; માંસ વિનાનું ખાનાર.

અનામી ૧. પું. એ નામનો એક ધર્મ.

૨. પું. પરમેશ્વર; પરબ્રહ્મ; હિંદુ.

૩. પું. (પિંચળ) માર્તંડી જાતનો એ નામનો એક માતાદેહ હંદ. તેમાં ૬ શુક્ર અને ૮૪ લઘુ મળી ૯૦ અણુ રહેલ છે.

૪. છો. કાઠી; નનામી.

૫. વિ. અશુભનીવા વર્ણન ન થઈ શકે એવું.

૬. [સં. અ (નહિ) + નામન (નામ)] વિ. નામ વગરનું; નનામું.

અનામૃત [સં. અન (નહિ) + અ (રહેલ) + અમૃત (મોલ વગરનું)] વિ. અવિનાશી; અમર; નાશ ન પામનાર.

અનાય [અ + નાય (ન્યાયનું અપદાંત)] પું. અ-નાય.

ન બાળ વિધાને ન નાય અનાય.

દ્વીપરીકસ્ય

અનાયક ૧. [સં. અ (નહિ) + નાયક (નેતા)] વિ. નેતા વિનાનું; માસિક વગરનું.

૨. વિ. અવસ્થા વગરનું; અઅસ્થિત; અસ્તવ.

અનાયત ૧. [સં. અન (નહિ) + આયત (વિસ્તારણ)] વિ. નહિ વિસ્તારેલ; દૂર; સાંકડું.

૨. [સં. અન (નહિ) + આયત (નિમિષ)] વિ. નિરંકુશ; સ્વતંત્ર.

૩. [સં. અન (નહિ) + આયત (દૂર)] વિ. પાછોનું; નજીકનું.

અનાયતન ૧. [સં. અન (નહિ) + આયતન (વિધાનનું ઠેકાણું)] ક. (જૈન) પાસણા એટલે આચારભટ્ટ સાધુને કિતરવાનું ઠેકાણું.

૨. ક. સત્ત્વનના સંસર્ગ એટલે સંમય વગરનું સ્થાન.

૩. ક. (જૈન) સાધુને ન રહેવા બેવી જગ્યા. જેમકે, નાટકલગ્ના, વેસ્થાનું ઘર.

અનાયત ૧. [સં. અન (નહિ) + આયત (વસ્તુ વગેરે)] વિ. તાને નહિ તેનું; અનધીન. ૨. વિ. સ્વતંત્ર; ખુદ મુખત્યાર.

અનાયાસ ૧. [સં. અન (નહિ) + આયાસ (પ્રયત્ન)] પું. આગમ; નિકલોચ.

૨. [સં. અન (નહિ) + આયાસ (પીડા)] પું. કષ્ટ; આરામ; શાંતિ.

૩. [સં. અન (અપ) + આયાસ (મહેનત)] પું. થોડી મહેનત; થોડો પ્રયત્ન.

૪. પું. અમ કે મહેનતનો અભાવ.

૫. પું. સહેલાઈ; સરળતા; સહજપણું.

૬. વિ. મહેનત વગરનું; અમ ન પડે એવું; સહેલું; સુખમ.

૭. ક. અપાનક; એકાએક; સદસા.

૮. ક. મહેનત વગર; અમ વિના; વગર તરડીએ.

અનાયાસર્થક [સં. અનાયાસ (અમ વગર) + ઇંદ્રસ (અસર અથવા માનના મેવથી બનેલી કવિતા)] પું. (પિંચળ) અમ વગર પોતાની મેલે નીચળ આવતો હંદ; સહેલાઈથી બેગર્થ જતો હંદ.

અનાયાસે ૧. [સં. અન (નહિ) + આયાસ (મહેનત)] ક. અશુભરી રીતે અપાનક; અપાણી કોઈ ચોળ્યા વગર.

૨. ક. મહેનત વગર; અમ વિના; સહેલાઈથી; વગર પ્રયત્ને; સહેલે.

અનાયુ ૧. પું. (જૈન) જેમને ફરીથી ઉત્પન્ન થવાનું નથી તે જેમકે, કેળા, લીલકર.

૨. [સં. અન (નહિ) + આયુષ (જીવન)] પું. (જૈન) સિદ્ધ ભગવાન, કેમકે તે અયુઃકર્મ રહ્યા છે.

૩. વિ. નિદ્રા બોલી કરે તેનું આવરણ ધરાવનાર.

અનાયુષ [સં. અન (નહિ) + આયુષ (જાણુ વધાત્યાર)] વિ. સાંધી અવરણ નહિ આવનાર; સાંધા અયુષને તુલ્યાનકારક. જેમકે, અતિજોળન, અતિચીસંગ.

અનાયોગિક [સં. અન (નહિ) + આયોગ (સંબંધ) + ઇક (વાતું)] વિ. અસાવધાન; બેદરકાર.

અનાર ૧. [ક.] ક. દામ.

૨. ક. દામનું કાઠ તે ૧૫-૨૦ ફૂટ લંબ અને ૧૨-૧૪ ઇંચ ઠાંકાવાળી પાતળી કાળી-વાળું હોય છે. ફળ ઉપરની કાંચ જાલ તોડવા-

થી અંદર રસથી જરૂર સોડ કે વાલ કાચ નીચે છે, જે આવમાં આવે છે. જરૂરીની કિસ્મમાં લોખે તેનું સરખત કરી પીએ છે. તેનાં લાલ ફૂલ રંગ જનાવવાના અને દવાના, તેની અંતરજાલ મરમ ઉપર, અને જહારની જાલ આમર્ષ પકવવાના કામમાં આવે છે. પશ્ચિમ કિમાલ અને સુલેમાનની ટેકરીઓ પર આ કાઠ પોતાની મેલે જાય છે. કાણુસ અને કંદહારનાં અનાર વખણાય છે.

૩. ક. દામને મળતું એક જાતનું ફળ.

૪. ક. અંબુ; અંબોદિયો; એક જાતનું દારૂ-ખાનું; આતશબાજમાં લોકવામાં આવતી દામના પાટની દારૂની કોડી.

૫. વિ. અનામીને બદલે કવિતામાં વપરાતું ફળ; અંમલી; મૂર્ખ; અનાર્થ.

અનારકળી છો. દામની કળી. કવિઓ કાંતને દામની કળીની ઉપમા આવે છે.

અનારકળી શાંત રૂપાળા,
પીપળ પડ્યેલ એલ જોડ.

પ્રાચીન કાવ્યમાળા

અનારત ૧. ક. અનંતાભાવ સંપૂર્ણ અભાવ.

૨. [સં. અન (નહિ) + આરત (અડોલ)] ક. નિસ્તા; સત્તાપણું.

૩. [સં.] વિ. અદકલ વગરનું; આણુ; સતત; અવિરત.

૪. [અન (નહિ) + આરત (પીડા)] વિ. પીડા વગરનું; દુઃખ રહિત.

૫. વિ. હંમેશનું; નિત્ય; કામમનું.

૬. ક. નિરંતર; હંમેશાં; કામમને મટિ.

અનારકાણા [કિ. અનારકાણા] પું. ક. ક. એક જાતનું કરિયાણું; ખાટા દામના કાણેલા કાણા.

અનારકાણા ૧. [કિ.] પું. અનારનો એટલે દામનો કાણો; કામનું બી.

૨. પું. દામના કાણા જેવું એક જાતનું અનાજ.

૩. પું. લાલ ચોકીવાળું એક જાતનું કાપડ.

અનારબંધ [સં. અન (નહિ) + અરબંધ (છાંડેલું)] વિ. કાં ન કરેલું; નહિ આરંભેલું.

અનારબંધકર્મ [સં. અન (નહિ) + અરબંધ (છાંડેલું) + કર્મ (કાર્ય)] ક. ફળ ભોગવામાં કાં નથી થઈ એવું કર્મ; સંયિતકર્મ.

અનારબંધકાર્ય [સં. અન (નહિ) + અરબંધ (ભાવ હોય એવું) + કર્મ (કાર્ય)] ક. ભક્ષણ ન થયે એવું કર્મ; આજળ ભોગવવાનું સંયિતકર્મ. વેદાંત સુત્રમા પ્રારબ્ધને જ પ્રારબ્ધકાર્ય અને જે પ્રારબ્ધ નથી તેને અનારબંધકાર્ય કહેવામાં આવેલ છે.

શીવતત્ત્વ

અનારંભિયસુભારમાપક

અનારંભિય [સં. અન (નહિ) + આરંભિય (આરંભ)] જો. અનારંભ; સરખાત ન કરવી તે.

અનારંભ્ય ૧. [સં. અન (નહિ) + આરંભ્ય (સર કરવા જેવું)] વિ. સર ન કરવા જેવું.

૨. જ. કોઈ ખાસ માન્યતાની સાથે સંબંધ વગર.

૩. જ. સર કર્યા વગર.

અનારંભ્યવાહ [સં. અનારંભ્ય (કોઈ ખાસ માન્યતા સાથે સંબંધ વગર) + વાહ (જવા)] પુ. છટી ટીકા.

અનારંભ્યાધીત ૧. [સં. અન (નહિ) + આરંભ્ય (સર કરવા જેવું) + અધીત (અધેષ્ટ)] પુ. (વેદાંત) વેદના જે મનનો કોઈ પણ કર્મમાં વિનિયોગ એટલે પ્રયોગ કર્યો ન હોય તેવો મંત્ર.

૨. [સં. અનારંભ્ય (શરૂ) + અધીત (અધેષ્ટ)] વિ. કોઈ ખાસ વિષયની સાથે સંબંધ વગર અભ્યાસ કરેલ કે વાંચેલ; છટા વિષય તરીકે શીખેલું.

અનારંભ્યોક્ત [સં. અનારંભ્ય (કોઈ ખાસ વિષય સાથે સંબંધ વગર) + ઉક્ત (હોલું)] વિ. કોઈ ખાસ વિષય સાથે સંબંધ વગર હોલું.

અનારંભ્ય જો. અન્યાની એ નામની એક જાત.
અનારંભ્યી જો. અન્યાના અન્યાની એ નામની એક જાતની જાત.

અનારંભ્યુ ૧. જ. એક જાતનું પાવન.

૨. જ. એક જાતનું ફળ; અનાર; ફાલ.

૩. જ. મોખાના લોટની ધીમાં લેવાયેલી એક જાતની દારૂચી મીઠાઈ.

અનારંભ ૧. [સં. અન (નહિ) + આરંભ (સરખાત)] પુ. આરંભનો અભાવ; સરખાત ન કરવી તે; અનારંભિય.

૨. પુ. (કૈન) ઇર્ષ્યે ઉપદ્રવ એટલે ત્રાસ પીમા કે પાતકથી ન કરવા તે.

૩. પુ. માથે ન લેવું તે અસ્વીકાર.

૪. પુ. સરખાત સિવાયનું ઠેસણું; મધ્ય કે અંત.

૫. [સં. અન (નહિ) + આરંભ (પાપકારી આપાર)] વિ. (કૈન) પાપકારી કામ રહિત.

અનારંભક [સં. અન (નહિ) + આરંભક (કાર્યને ઉજા કરનાર)] વિ. કાર્યને ઉજા નહિ કરનાર.

અનારંભકત્વ [સં. અન (નહિ) + આરંભક (કાર્યને ઉજા કરનાર) + ત્વ (પણું)] જ. કાર્યને ઉજા ન કરી સરખાત.

અનારંભકસંયોગ [સં. અન (નહિ) + આરંભક (કાર્યને ઉજા કરનાર) + સંયોગ] પુ. (વેદાંત) કાર્યને ઉજા નહિ કરનારો એ નામનો એક જાતનો સંયોગ.

તે કાળોને જે આગાધિય પૂર્વેલ સાથે સંયોગ છે તે સંયોગ થઈને અન્ય નથી મારે તે સંયોગ અનારંભકસંયોગ કહેવાય છે.

ભેદાભાવ બહુ

અનારંભકવિની ૧. [સં. અન (નહિ) + આરંભ (પાપકારી કામ) + કવિની (કવિ-નરી)] જો. (કૈન) સાધી, કમી તે હિસાથી દૂર રહે છે.

૨. વિ. જો. આરંભકમંથી એટલે પાપવાળાં કામથી નિરૂત થયેલી; દિસા ન કરનારી.

અનારંભકવ્યી ૧. [સં. અન (નહિ) + આરંભ (પાપકારી કામ) + કવિન (કવિ-નાર)] પુ. (કૈન) સાધી, કમી તે પાપકારી કામથી દૂર રહે છે.

૨. વિ. દિસા ન કરનાર; પાપવાળાં કામથી દૂર રહેનાર.

અનારંભક્યુ ૧. [સં. અન (નહિ) + આરંભક (આરંભ)] જ. આરંભકને અભાવ.

૨. [સં. અન (નહિ) + આરંભક (આરંભ)] વિ. નિરાધાર; અનારંભન.

અનારંભક્યુષ [સં. અન (નહિ) + આરંભક્યુષ (સર કરવા જેવું)] વિ. સર ન કરવા જેવું.

અનારંભ્યી ૧. [સં. અન (નહિ) + આરંભ્ય (પાપકારી કામ કરનાર)] વિ. (કૈન) આગાધિય વૃત્તિથી જાણાર નહિ જનાર; અધિક સિવાયની વસ્તુ પર અધિકાર નહિ રાખનાર.

૨. વિ. પાપનો આરંભ નહિ કરનાર.

અનારંભક [સં. અન (નહિ) + આરંભક (પાપકારી)] વિ. ધર્મનું વિરોધી; સેવાકૃત નહિ કરનાર.

અનારંભી ૧. જ. અકલ્પની માણસ.

૨. જ. અવગત વિદ્યનું માણસ.

૩. [સં. અનાર (હાલ)] જ. હાલ રીતની અજાણનું કનકાર.

૪. [હિ.] વિ. અગાધ; અન્યથા.

૫. વિ. અલુપ્ત; બિનઅનુભવી.

૬. વિ. અનાદી.

૭. વિ. અંત; અંતે.

૮. [સં. અનારંભ] વિ. અસંકલ્પ કુટ.

૯. વિ. કામી રીતનું.

૧૦. વિ. નિરૂપ્ત; અન્યથા.

અનારંભ્ય ૧. [સં. અન (નહિ) + આરંભ્ય (તંદુરસ્તી)] જ. અંદાશ; અંદાશી.

૨. વિ. આરંભનું વિરોધી; તંદુરસ્તીને હાનિ કરનાર; આરંભનું સાધન નહિ તેવું.

૩. વિ. માંદું; રોગી.

અનારંભ્યકર [સં. અન (નહિ) + આરંભ્ય (તંદુરસ્તી) + કર (કરનાર)] વિ. તંદુરસ્તી અગાધનાર.

અનારંભ્ય ૧. [સં. અન (નહિ) + આરંભ્ય (સરખાત)] પુ. કુટિલપણું; સરખાતનો અભાવ; કપટ.

૨. પુ. રોગ; અનારંભ્ય.

૩. વિ. સરખાત વિનાનું; કુટિલ; અપ્રામાણિક.

અનારંભ્યોપેત [સં. અન (નહિ) + આરંભ્ય (સરખાત) + ઉપેત (વાળું)] વિ. અપ્રામાણિક; સરખાત વગરનું.

અનારંભ્ય ૧. [સં. અન (નહિ) + આરંભ્ય (સરખાત)] જ. કોનું સ્વસ્થતા થવું બંધ થવું તે.

૨. [સં. અન (નહિ) + અધ (મોસમ)] વિ. કમોસમનું; કવચતનું; વખત પહેલાંનું.

અનારંભ્ય ૧. જો. અદ્યક્ષ ન આગ્યો હોય એવી જોડરી; દૂર બેસતી નહિ થયેલી બાઈ.

૨. [સં. અન (નહિ) + અર્થવા (અસ્થા)] જો. સ્વસ્થતા નહિ એવી જો.

અનારંભ્ય ૧. [સં. અન (નહિ) + અર્થિક (પૈસા સંબંધી)] વિ. નાણાંની નજરે બેતાં નિરુપયોગી.

૨. વિ. પૈસા સંબંધી ગુણના કરનાર.

અનારંભ્ય ૧. [સં. અન (નહિ) + આર્દ (કોમળ)] વિ. કોમળતા વગરનું; કઠણ.

૨. [સં. અન (નહિ) + આર્દ (બીનું)] વિ. બીનું નહિ એવું; સફું; મોટું.

૩. [સં. અન (નહિ) + આર્દ (સ્નેહવાળું)] વિ. સ્નેહ રહિત; કઠોર; અવગત; અજાણી વિનાનું.

અનારંભ્ય ૧. [સં. અન (નહિ) + આર્દતા (કોમળપણું)] જો. કઠણપણું.

૨. [સં. અન (નહિ) + આર્દતા (બીનાય)] જો. કોરાપણું.

૩. [સં. અન (નહિ) + આર્દતા (પિય)] જો. સ્નેહનો અભાવ; કઠોરતા; અપ્રીતિ.

અનારંભ્ય જુઓ અનારંભતા.

અનારંભ્યસુભારમાપક [સં. અન (નહિ) + આર્દ (સર) + વાણ (હવા) + આર (અગ્ર) + માપક (માપનાર)] જ. (વિદ્યાન) વાણનું અગ્ર માપવાનું મંત્ર; વાતાવરણનું અગ્ર માપવાનું મંત્ર; વાતુની

હવા વગરની દામડીના સ્થિતિસ્થાપક અથાગ-
ની હિમચલ વડે વાતાવરણનું ક્ષણ જન્ય-
નાઈ થતું તેમાં પાણી કે કોઈ પ્રવાહી નહિ
વપાતું હોવાથી તે અનાદવાયુભરમાપક
કહેવાય છે. ખસ કરીને જિવાઈ માપવામાં
તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

અન્યાર્થોર્થિત પુ. (સ્થાપન) એ નામનો
એક ધોળો છાર.

અન્યાર્થોર્થિ જ. (સ્થાપન) નિહ; પાણી વગર-
નું અન્ન; પાણી ઉમેરવાથી અન્ન બને એવો
પ્રાણવાયુવાળો મિશ્ર પદાર્થ.

અન્યાર્થ ૧. [સં. અનૃ (નહિ) + આર્થ (એ નામની પ્રત્યય)] પું. આર્થથી નહિ વસાવેલો
દેહ.

૨. પું. જાત એટલે સાધકોનો ચતુર્થ તેને
ન પાગનાર હરણુ; વેદવિગ્રેષી ભૂતિ.

૩. [સં. અનૃ (નહિ) + આર્થ (સા
સિવાયના પ્રત્યય)] પું. શૂન.

૪. જ. અસંખ્ય માણસ.

૫. જ. આવેતર માણસ; આર્થ નહિ તે;
આર્થલોભેમાંનું નહિ એવું માણસ. જેમકે,
બીજા, ધન, ખેતર.

૬. જ. ખેતરને છાનવું આવરણ.

૭. [સં. અનૃ (નહિ) + આર્થ (કુળિન)]
સિ. અધમ; નીચ; જંગલી; હસકું; કુરાચારી;
નાશાવાક; પામર.

ધુને હથું બહો અન્યાર્થ.

તે હથું કુલ તપસ્વિની! હથું મર્મ.

પ્રમાણ

૮. સિ. અનાચારી; ન કરવું એવું ક્રમ કરનાર.

૯. સિ. અનાર્થ દેહમાં વસનાર.

૧૦. [સં. અનૃ (નહિ) + આર્થ (સાચાર-
વાળું)] સિ. અસંખ્ય.

૧૧. [સં. અનૃ (નહિ) + આર્થ (કુપરેણ)]
સિ. અસંસ્કારી.

૧૨. સિ. અન્ય વિનાનું.

૧૩. સિ. આર્થને લાગે નહિ એવું.

૧૪. સિ. આર્થથી નહિ વસાવેલ.

૧૫. સિ. કુટિલ સ્વભાવનું; સીધી નજરથી નહિ
જોનાર.

૧૬. સિ. કુટ; પાપી.

અન્યાર્થક ૧. જ. સુખશ્રુ લાભકું; મંદન; અમર.

૨. [સં. અનાર્થ (આર્થની નહિ વસાવેલો
દેહ) + ક (વર્ત)] સિ. અનાર્થ દેહમાં
ઉત્પન્ન થયેલ.

અન્યાર્થકર્મ [સં. અનાર્થ (આર્થને નહિ અનર્થ)
+ કર્મ (ક્રમ)] જ. આર્થને ન થતું એવું
ક્રમ; હલકું ક્રમ; કુરાચાર.

અન્યાર્થકર્મી [સં. અનાર્થ (આર્થને ન અર્થ
એવું) + કર્મિન (ક્રમ કરનાર)] સિ. આર્થને
નહિ અનર્થ કર્મ કરનાર.

અન્યાર્થકાળ ૧. [સં. અનાર્થ (આર્થ નહિ
એવું) + કાલ (વખત)] પું. હથું લોભેની
સત્તાનો વખત.

૨. પું. પાપક્રમ; બોધાધીનને ક્રમ.

અન્યાર્થકૃત્ય ભુખો અન્યાર્થકર્મ.

અન્યાર્થક ૧. જ. અમરનું લાભકું.

૨. [સં. અનાર્થ (આર્થ નહિ એવું) + જ
(ક્રમ વચ્ચે)] સિ. અનાર્થકમાં પેદા થયેલું.

૩. સિ. આર્થથી ઉત્પન્ન નહિ થયેલું; અનાર્થથી
ઉત્પન્ન થયેલું.

૪. સિ. નીચ ભૂતિમાં ઉત્પન્ન થયેલું.

અન્યાર્થકુટ [સં. અનૃ (નહિ) + આર્થ
(સિદ્ધિ મળવું) + કુટ (કેળવવું)]
સિ. ઉત્તમ બળેએ સેવન નહિ કરેલું;
ઉત્તમ લોભેએ લાગેલું; સિદ્ધિ પાણીએ નહિ
પણ અધમ લોભેએ અચરેલું.

અન્યાર્થક ૧. [સં. અનાર્થ (આર્થજન્ય
અમાત્ર) + ક (વર્ત)] જી. આર્થને નહિ
અનર્થકર્મ.

૨. જી. કુટા; બંજલીપણું; અધમતા; હલાઈ
નાશાવકો; કુર્જનપણું.

૩. જી. સંસ્કારીને ન થતું એવી રીતભાત;
આર્થ કરતાં કિલકી રીતભાત અને અવ્યવસ્થા.

અન્યાર્થકિલક [સં. અનાર્થ (આર્થ નહિ તે)
+ કિલક (કરિયાવું)] જ. પરિણતાનો એક
કેમકે તે અનાર્થને પ્રિય હોવાનું મનાવે છે.

અન્યાર્થક ભુખો અન્યાર્થક.

અન્યાર્થકાન [સં. અનાર્થ (અજ્ઞ) + કાન]
જ. અજ્ઞને અપેક્ષા કાન.

અન્યાર્થકર્મ ૧. [સં. અનાર્થ (આર્થ નહિ તે)
+ કર્મ] પું. અનાર્થનો ધર્મ; અનાર્થ પાળતા
હોય તે ધર્મ.

૨. પું. કુરાચાર પાપકર્મ.

અન્યાર્થકર્મી [સં. અનાર્થ (આર્થને અચોક્ષ)
+ કર્મિન (કુવપણું)] સિ. આર્થને ન એક
એવા કુવપણું.

અન્યાર્થકાવ [સં. અનાર્થ (આર્થને અનર્થક)
+ કાવ (વર્ત)] પું. કોષાદિ કુર્જનવાળી
કૃતિ; અનર્થકા.

અન્યાર્થકાવા [સં. અનાર્થ (અસંસ્કારી) +
કાવા (જેથી)] જી. અનાર્થ લોભેમાં
જોશાલી બાવા; સંસ્કાર નહિ પામેલી જોશી.

અનર્થક લોભાવા અથવા અનાર્થકાવા છે.
કોષુલી

અન્યાર્થકૃતિ ૧. [સં. અનાર્થ (આર્થને
અનર્થક) + કૃતિ (લાવ)] જી. અનાર્થ-
કાવ; અનાર્થકા.

૨. [સં. અનાર્થ (આર્થને નહિ અનર્થ)
+ કૃતિ (વર્ત)] જી. કુવપણ; અન્યાસ;
આર્થને ઉચિત નહિ એવું વર્તન.

અન્યાર્થકેહ [સં. અનાર્થ (કુવપણી) + કેહ
(કાનપુસ્તક)] પું. આર્થને નહિ અનર્થ
ધર્મપુસ્તક; કુરાચારનો ઉપદેશ અપરું ધર્મપુસ્તક.

અન્યાર્થ ૧. જી. કુટા; પાપિણી; પાપી
વિચારવાળી સ્ત્રી.

૨. [સં. અનૃ (નહિ) + આર્થ (આર્થ
સી)] જી. બીણી; ખેતર; વજી.

૩. સિ. જી. આર્થ નહિ એવી; આનાસર
નહિ તેવી; હલાઈ; નીચ; અધમ.

અન્યાર્થોર્થિત [સં. અનાર્થ (અનર્થ) +
ઉર્થિત (એક)] સિ. અનાર્થને લાગે;
આર્થને ન અનર્થ.

અન્યાર્થ ૧. [સં. અનૃ (નહિ) + આર્થ
(વેદનું)] સિ. અર્થિક; વેદનું નહિ એવું.

૨. [સં. અનૃ (નહિ) + આર્થ (કર્મિનું)]
સિ. કર્મિને નહિ એવેલ.

૩. સિ. કર્મિને નહિ મનાવેલું; કર્મિજાળમાં
નહિ બનેલું.

૪. સિ. કર્મિન નામ સાથે નહિ જોડાતું.

અન્યાર્થ ભુખો અનાર્થ.

અન્યાર્થ ૧. [સં. અનૃ (નહિ) + આલય
(સ્થાન)] પું. ઈશ્વર પ્રભુ.

૨. પું. સંન્યાસી કેમકે તે કોઈ એક સ્થાને
રહેતો નથી.

અન્યાર્થ ૧. [સં. અનૃ (નહિ) + આલય
(આલય)] જ. આલયને અભાવ.

૨. સિ. આલય વગરનું; સૂતિવાળું.

અન્યાર્થનિલય ૧. [સં. અનૃ (નહિ) +
આલય (આલય) + નિલય (રહેઠાણ)]
જ. ઉત્સાહનું ધર; અનુ ઉત્સાહી માણસ.

૨. સિ. અર્થઉત્સાહી ચાલાક; સૂતિવાળું.

અન્યાર્થ ૧. પું. ઉદ્વેગ; વિષાદ.

અનુદિ, પાંડુતા, અસીકવ, અનાદુર્ગ અને
કુલક એ વિશેષવસ્તુ સ્થાન છે.

કરણ હર્વે

૨. [સં. અનૃ (નહિ) + આલય (રહે)]
પું. રેખાને અભાવ; નિરાધારપણું.

૩. સિ. અવલંબન વિનાનું; નિરાધાર; અધાર
વગરનું.

અનવિદ

૪. વિ. બીજના ટેકની જેને જરૂર નથી એવું; સ્વાસ્થ્યથી.

અનસંબન ૧. [સં. અન (નહિ) + આસંબન (ટો)] જ. ટેકનો અભાવ; નિરાધારપણું.

૨. જ. (જૈન) શુદ્ધ જ્ઞાનનો મીઠો અને મોથો જેવો તેમાં કોઈ પણ અતના મુલ્યાનંત આસંબન હોતું નથી.

૩. વિ. આધાર વગરનું; નિરાધાર.

૪. વિ. બીજની મહત્ત્વ વગરનું; અત્યાશયી.

અનસંબી [સં.] છો. સિવની વીણા.

અનસંબુકા લુખો અનાલંબુકા.

અનસંબુકા [સં. અન (નહિ) + આસંબ (સ્પર્શ)] છો. સ્પર્શવા; માતૃવાણી છો. કમરે તેને બાંધી ન સમય.

અનાસાપ ૧. [સં. અન (નહિ) + આસાપ (વાતચીત)] પુ. અનોલ સ્વભાવ.

૨. પુ. અનોલા; મીન.

૩. [સં. અન (અપ) + આસાપ (વાતચીત)] પુ. અપ ભાવલું; થોડું બોલતું તે.

૪. [સં. અન (અપેક્ષ) + આસાપ (વાતચીત)] પુ. કુસિત ભાવલું; ખરાબ બોલવા-પણું.

૫. [સં. અન (નહિ) + આસાપ (સ્વર)] પુ. (સંગીત) ગાનમાં સ્વસંધાનનો અભાવ; આસાપ વિનાનું ગાન.

૬. પુ. થોડું બોલવાનો સ્વભાવ.

૭. પુ. સરે જરાબર ન હોવાપણું.

૮. વિ. થોડાનોલું; અપભ્રંશી.

૯. વિ. નહિ બોલવાના સ્વભાવવાળું.

અનાસાપી ૧. [સં. અન (નહિ) + આસાપિન (સ્વરસંધાનવાળું)] વિ. (સંગીત) આસાપ વિનાનું; બેસડું.

નથી તેને માટે કુલ મનમાં નામ વરવા, અનાસાપી બાલું અવગણ્ય એ લાગણી બહું.

૨. વિ. નહિ બોલતું; નહિ બોલવાના સ્વભાવવાળું.

અનાલેપન પુ. (પિત્ત) સંકીર્ણ વર્ણનો એક અર્ધસમરૂત અક્ષરમેળ હંદ તેના પહેલા અને મીઠા ચરણમાં તમલ, લમણ, મમલ, મમલ, લણ અને મુર મળી ૧૪ અક્ષર, તમા બીજા અને મોલા ચરણમાં નમલ, તમલ, તમલ, તમલ અને મુર મળી ૧૩ અક્ષર હોય છે.

અનાલેખનીય ૧. [સં. અન (નહિ) + આલેખનીય (લેખ)] વિ. લેખ ન સમાવ.

૨. [સં. અન (નહિ) + આલેખનીય (લેખ લેવા એવું)] વિ. લેખ ન કરવા લાગ્યો; જેને લેખ બોલી ન સમાવ એવું.

અનાલેખિત ૧. વિ. અલેખિત; અલખાણું.

૨. [સં. અન (નહિ) + આલેખિત (લેખ)] વિ. નહિ લેખેલું; નહિ લખાણેલું.

૩. વિ. પૂરો વિચાર કર્યા વિનાનું.

૪. વિ. વિગ્રહ પામ્યા વગરનું.

અનાલેખિતયાચક [સં. અનાલેખિત (વગર વિચારેલું) + યાચક (માગ્ય)] પુ. વગર વિચારું માગનારો લિખારી.

એ અનાલેખિતયાચક છે તેને જાણ્યું બહુવેળાં.

અનાલેખ્ય લુખો અનાલેખનીય.

અનાવક [સં. અન (વિશેષ) + આ-આવક (સ્પર્શ)] પુ. અતિથિ; વેમાર્ગ.

આપ્યા અનાવકે અત્ત લાગ્યાં હને રીઝ છે. નિગુલાન.

અનાવક લુખો અનાવાત.

અનાવાત (અનાવાત) [અન (નહિ) + અવાત (કસવા)] છો. અવાતની ખામી; અકુસળતા.

અનાવર [અન (નહિ) + અવર (ઘેર)] વિ. અધર; અચૂક.

અનાવરણીય ૧. [સં. અન (નહિ) + આર (ઘાંઘ) + અનીય (વિષય હાંતો પ્રત્યય)] વિ. અત્યાધિક અવરણ ન કરનાર.

૨. વિ. નહિ ઘાંઘા કે છુપાવવા એવું.

૩. [સં. અન (નહિ) + અવ (પસંદ કરવું) + અનીય (વિષય હાંતો પ્રત્યય)] વિ. નહિ સીધાવા લાગ્યો; નાપસંદ કરવા એવું.

અનાવર્ચ [સં. અન (નહિ) + આવર્ચ (વચન એવું)] વિ. મર્યાદા નહિ તેવું ન વળે તેવું.

અનાવર્ત ૧. [સં. અન (નહિ) + આવર્ત (ફરતે)] પુ. મોટું; ફરી જન્મ ન લેવાપણું.

૨. વિ. ફરીફરી ન આવતું.

અનાવર્તિ [સં. અન (નહિ) + આવર્તિ (પાછું આવવું તે)] છો. મોટું; મુકિત કેમી લઈ મેલે જવને ફરી અકારવાનું નથી.

અનાવર્તી [સં. અન (નહિ) + આવર્તિ (પાછું આવનાર)] વિ. અવર્તન નહિ પામનાર; પાછું નહિ આવનાર; ફરીને નહિ આવનાર.

અનાવર્ણ [સં. અન (નહિ) + આવર્ણ (વસ્ત્ર)] જ. અનાવર્ણ; અવર્ણ; વસ્ત્ર ન વસ્ત્રવો તે.

અનાવણ ૧. જ. જ. વ. મુજરાતમાં વસતી અનાવણ ઠાતિનાં માણસ. તેઓ જાણે કે માખાન એ નામે પણ ઓળખાય છે. સંસારી સ્થિતિએ અનાવણના દેસાઈ અને જાહેરા એવો એ વર્ગ કહેવાય છે. ચેલવાઈ અને અંગ્રેજ અમલની સરખામણી કેટલાંક અનાવણ મુલકની જિજ્ઞાસાવાળા છે તેના ઇમારા સખનારા કે આમોની સંજ્ઞા સખનારા અધિકારી હોવાથી 'દેસાઈ' નામ ધરાવતા થયા.

૨. વિ. અનાવણ ઠાતિનું.

અનાવણી ૧. છો. અનાવણ ઠાતિની છો.

૨. છો. અનાવણ પ્રદેશની છો.

અનાવણું ૧. વિ. અનાવણ ઠાતિનું.

૨. વિ. અનાવણ પ્રદેશનું.

અનાવણો ૧. [સં. અનાવણ (સ્વચ્છ)] પુ. અનાવણ ઠાતિનો પુરુષ.

૨. પુ. અનાવણ પ્રદેશનો રહીશ.

અનાવરણ [સં. અન (નહિ) + આવરણ (અટકાવ સ્થિતિ)] વિ. (ન્યાય) નૈમિત્તિક પરિણામ માટે અનિશ્ચિત ગાળત કાંઈ આધાર રાખનાર.

અનાવરણક [સં. અન (નહિ) + આવરણક (અટકાવ)] વિ. નહિ અટકાવ; બિનઅટકી.

અનાવરણકતા [સં. અન (નહિ) + આવરણક (અટકી) + તા (પણું)] છો. આવરણકતાનો અભાવ; બિનઅટકિયાત.

અનાવરણલાવી [અન (નહિ) + અવરણલાવી (અવારું નિર્માણ વધેલું હોય એવું)] વિ. અવરણ ન થનાર હોય તેવું; ઓછા ન બનવાનું હોય તેવું.

તેવો નિવાસ સમ્પાદન કરવો એ કોઈ વિશેષ કિંમતવાળું પુરુષ વચર બની લાગ્યું તેવો અભાવ છે, જેણે જ નહિ પસંદ કરે જ અસંતોષિત અને અનાવરણલાવી છે.

મહિલાશ્રવણ

અનાવરણ [અન (અગત્ય) + અવરણ (હાજર)] છો. નિપૂર વર્તન; કુર્વવહાર; કુ:ખ તેવું તે.

અનાવણ લુખો અનાવણ.

અનાવણો લુખો અનાવણો.

અનાવણી ૧. [સં. અન (નહિ) + અવણ (લેખ)] વિ. અણુવીધ્ય; અણંક; શાર પાત્રા વિનાનું.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આવિહ (આમેહ)]
વિ. આખું; અમૂલ.
૩. વિ. ધૂળ નહિ પામેલું.
૪. વિ. નહિ ભોગવેલું; અમુક્ત.

અનાવિર્ભૂત [સં. અન્ (નહિ) + આવિર્ભૂત
(પ્રગટ થવેલ)] વિ. આવિર્ભાવ નહિ પામેલું,
આવિર્ભૂત નહિ તેવું; અપ્રગટ.

અનાવિહ ૧. પું. એક જાતનો છાત્રલું;
અનાવલો.

૨. પું. સુરત જિલ્લાની પાસે આવેલો એ
નામનો એક પ્રદેશ.
૩. વિ. સુમરાતમાં વસતી એ નામની એક
રાતિનું.
૪. વિ. નીચેની; આરોગ્ય આપનારું.
૫. વિ. ભેજ વગરનું.
૬. [સં. અન્ (નહિ) + આવિહ (મેહ)]
વિ. સ્વચ્છ; નિર્ભય; સાદું; દોષ વિનાનું.

અનાવિર્ભૂત ૧. [સં. અન્ (નહિ) +
આવિર્ભૂત (પ્રગટ થવેલ)] વિ. અર્ધજાતના;
પૂરી એતના નહિ પામેલું.
૨. વિ. પ્રગટ નહિ કરેલું.

અનાવિર્ભૂતપૂર્વ [સં. અન્ (નહિ) +
આવિર્ભૂત (પ્રગટ કરેલું) + પૂર્વ (અગાઉ)]
વિ. અગાઉ શોધાયા વિનાનું.

અનાવિષ્ટ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આવિષ્ટ
(ખાલવાડું)] વિ. ખાન વિનાનું; બેદરશાર.
૨. [સં. અન્ (નહિ) + આવિષ્ટ (આવેલ-
વાડું)] વિ. ભૂત વગેરેના આવેલ વિનાનું,
આવેલ રહિત.

અનાવૃત ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અવૃત
(ઢોંઢું)] વિ. ખુલ્લું; ઢાંઢળું કે છાપડું કરેલું
ન હોય એવું; નહિ ઢાંચેલું.
૨. [સં. અન્ (નહિ) + અવૃત (વચરેલું)]
વિ. નહિ ધેરાયેલું.
૩. વિ. નહિ ઢોંઢું; નાખું; કપડાં નહિ પહેરેલું.
૪. [સં. અન્ (નહિ) + અવૃત (ફેલાયેલ)]
વિ. નહિ ફેલાયેલું; અખ્યાત.
૫. વિ. નિરાધાર; અનાશ્રિત; અનામ.

અનાવૃતિ [સં. અન્ (નહિ) + અવૃતિ
(ઢાંઢળ)] છો. ન ઢાંઢવા કે છુપાવવાપણું.

અનાવૃત ૧. વિ. ખુલ્લું; ઉપાડું; નહિ ધેરાયેલું.
૨. જાણીતું થયેલુંનોની કક્ષ અન્વસ્ત કિંવા
અપાસ્ત એવી જાતની અનાવૃત હોય છે.
જ્યોતિર્વિદ્યાસ

૨. [સં. અન્ (નહિ) + અવૃત (ઢોંઢું)]
વિ. નહિ ઢાંચેલું; ઢાંઢળું કે છાપડું વગરનું;
ખુલ્લું.

૩. વિ. નિરાધાર; અનાશ્રિત; અનામ.
૪. [સં. અન્ (નહિ) + અવૃત (ફેલાયેલ)]
વિ. પહેલી વખત થયેલું કે કરેલું;
ફરીથી નહિ થયેલું.

૫. [સં. અન્ (નહિ) + અવૃત (પાકું
આવેલું)] વિ. પાકું નહિ કરેલું; ફરીથી
નહિ આવેલું.

અનાવૃતકલ્પ [સં. અનાવૃત (ઉપાડું) + કલ્પા
(ફલનો ખર્ચ)] છો. ધૂધીગુને ફરવાનો
ઉપાયો એટલે કે જેના બે છેડા ન મળે એવો
સંયુક્ત અમારનો માર્ગ.

અનાવૃતિ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અવૃતિ
(ફેલે)] છો. આવર્તનનો અભાવ; બોળામર
ન કરવું તે.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + અવૃતિ (પાકું
આવેલું તે)] છો. પાક ન ફરવાપણું; ફરી ન
આવવું તે; પુનરાગમનનો અભાવ.

૩. છો. મોઢાં; મુક્તિ.

અનાવૃત્તિ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આ
(સાથ) + વૃત્તિ (વરસા)] છો. એકતા
વગરનો અભાવ.

૨. છો. વસાહત નિમગ્ન ન થયો હોય એવો
દુઃખ; અસ્મિત્વ; સુખવૃત્તિ.
૩. છો. વસાહતી મોસમમાં વસાહતનો
અભાવ; અવર્તન.

અનાવેશ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આવેશ
(કુસ્ત્રો)] પું. હોમનો અભાવ; અકોષ.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આવેશ (ખાન)]
પું. બેખાનપણું; બેદરશરી; ઉપેક્ષા.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + આવેશ (વખ્યાત)]
પું. વળગાડ વગરની સ્થિતિ.

અનાશ ૧. પું. અદ્વિતીય અવેશો એનિ-
સિન્ધિ નામનો દેશ.

૨. પું. (પિત્ત) એ જામનો ૪ ગુરુ ને ૫૬
લઘુ મળી ૬૦ વર્ણનો એક અર્ધસમજાતિ
માયામેજ હંદ. એ અમરુવાગત સંધ્યનો એક
છે.

૩. પું. નાશનો અભાવ; નાશ ન થયે તે.
૪. પું. તિલ્લ, કેમકે તેમનો નાશ થયે નથી.

૫. [સં. અન્ (નહિ) + નાશ (સંહાર)]
વિ. નાશ ન પામે એવું; અવિનાશી; અમર.

૬. [સં. અન્ (નહિ) + આશા]
વિ. નિરાશ; આશા વિનાનું ઉદય; નિમ.

અનાશક ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અ
(સારી રીતે) + અશ્ (પાકું)] જ. મરણ
થતાં સુધી જલ ખોરાક ન લેવો તે ઉપવાસ.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + નાશ (સંહાર) +
ક (પાકું)] વિ. અવિનાશી; નાશ વગરનું.
૩. [સં. અન્ (નહિ) + નાશક (નાશ
કર્તા)] વિ. નાશ નહિ કરનાર.

૪. [સં. અન્ (નહિ) + આ (સારી રીતે)
+ અશ્ (બેગવડું)] વિ. સંપૂર્ણ ઉપજોગ ન
થાય એવું.

અનાશકાચન ૧. [સં. અનાશક (અવિનાશી)
+ અચન (બેગવડાનો ઉપવાસ)] જ. આત્માના
ચિંતન તથા જ્ઞાનને અર્પણ કરેલી જાતના-
વસ્તુ કે વિદ્યાર્થો અવસ્થા.

૨. [સં. અનાશક (ઉપવાસ) + અચન
(બેગવડું)] જ. ઉપોવસું; પ્રાપ્તિ તરીકે
કરાતો ઉપવાસ.

૩. છો. સંપ્રાપ્ત, મોન, અનાશકાચન
(ઉપોવસ) અને અવવાચન વગેરે કરતાં
સમયગાળો તરુએ જાય છે એવું હાલમાં
કહેલું છે. આશોન તહેવારોને કલિદાસ

અનાશક ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આશક
(હેતુ)] પું. આશક ન હોવાપણું; હેતુનો
અભાવ.

૨. પું. મોટાઈની લાલસાનો અભાવ.
૩. વિ. આશક વિનાનું; હેતુ વગરનું.
૪. વિ. જળની આશા વિનાનું.
૫. વિ. મોટાઈની લાલસા રહિત.

અનાશકવિનાશકરણ [સં. અન્ (નહિ) +
નાશ + વિનાશ + કરણ (કારણ)] પું. માલના
નાશ-વિનાશ 'સંબંધમાં દેખરેખ રાખનાર
અમલદાર.

અનાશકાતના [સં. અન્ (નહિ) + આશા-
તના (વિનયમર્ષાનું લક્ષણ)] છો. (જેન)
ગુરુ, ધર્મ આદિનું અપમાન કે અનાદર ન
કરવાપણું.

અનાશી ૧. [સં. અન્ (નહિ) + નાશિન
(નાશવાળું)] પું. આત્મા.

૨. પું. પરમેશ્વર.
૩. [સં. અન્ (નહિ) + અશ્ (બેગવડું)]
વિ. કપેનાં ફલ નહિ લોમવનાર.
૪. વિ. નાશ ન થાય એવું; અવિનાશી; નાશ-
કર્તા.

અનાશમી ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આમ-
શિન (આમશવાળું)] વિ. તપોવનમાં આમશ
ફરીને નહિ રહેનાર.

૨. વિ. પતિત; બદલ.
૩. વિ. અનુચ્છ જીવનના જાતના, મુદરજ,
વાનપ્રસ્થ અને સંન્યસ્ત એવા જે ચાર આશ્રમ
ધર્મશાસ્ત્રોમાં કહેલા છે તેમાંના એકે આમશનું
નહિ એવું; આશ્રમના કોઈ આશ્રમ પ્રમાણે
નહિ વર્તનાર.

અનામય

અનામય ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અમય (આસરો)] પું. સ્વાત્માવર્તનનાં હોર્ષના ઉપર આધાર ન રાખવાપર્યું.

૨. વિ. અરક્ષિત; અસહાય; અનાથ.

૩. વિ. આસરા વગરનું; નિરાધાર; નિરાશિત.

૪. વિ. એકલું; એકાકી.

અનામયર્ણીય [સં. અન્ (નહિ) + અમય-ર્ણીય (આસરો કરવા જેવું)] વિ. આમય ન કરવા લાયક; જેને આસરે ન રહેવાય એવું.

અનામયિણી ૧. વિ. છી. આસરા વિનાની.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + અમયિણી (આધારવાળી)] વિ. છી. બીજા ઉપર આધાર નહિ રાખનારી.

અનામય ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આમય (કર્મ આપવડું દાર)] પું. (જેન) આમયનો અભાવ; સંવર, એટલે કર્મીય પાણીનો પ્રવાહ બંધ હોવાપર્યું.

૨. પું. આમયનો નિરોધ; નવું કર્મ આપતાં અટકાવવાં તે.

૩. પું. દયા; અહિંસા.

૪. વિ. કર્મબંધ રહિત.

૫. [સં. અન્ (નહિ) + આમય (કામ-કર્મ)] વિ. કયું ન કરનાર આપમતીયું.

૬. [સં. અન્ (નહિ) + આમય (સુકવચન સાંભળનાર)] વિ. (જેન) યુક્તો અધેક ન સાંભળનાર; યુક્ત વચન ઉપર આન ન આપનાર.

અનામયા ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આમય (કામકર્મ) + અન્ (નારીબલિને પ્રત્યય)] છી. હીંમતી છી; આપમતીલી નેરી.

૨. વિ. છી. આપમતીલી; કયું ન કરનારી; હીંમતી.

અનામિત ૧. વિ. અધિકાર છતાં વડત્તવાદિ આમયને મહત્ત્વ ન કરનાર.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આમિત (આસ-વડું)] વિ. અરક્ષિત; અખીન વગરનું.

૩. વિ. અસંબંધ; દુર્ક.

૪. વિ. આમય વગરનું; નિરાધાર; અધ્યાર.

૫. વિ. બીજા ઉપર આધાર નહિ રાખનાર; સ્વતંત્ર.

અનામિતભૂમિ [સં. અનામિત (અમીન વગરનું) + ભૂમિ (અમીન)] છી. અમીન વગરની અમીન.

અનાધાસ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અધાસ (અભયવચન)] પું. અવિશાસ; અનાસ્થ.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + અધાસ (વિશાસ)] પું. વિશાસનો અભાવ; આધાસન નહિ મળતું તે.

અનાસ વ. એ નામનું એક રૂબ. ભુઓ અનેનાસ.

અનાસકત [સં. અન્ (નહિ) + આસકત (મોહવાળું)] વિ. આસક્તિ વિનાનું; નિરપ્કત; મોહ વગરનું.

અનાસક્તિ [સં. અન્ (નહિ) + આસક્તિ (મોહ)] છી. મોહ રહિત સ્થિતિ; નિરપ્કત.

અનાસક [સં. અન્ (નહિ) + અસક (નશ્વર)] વિ. દર; અધું.

અનાસર [અ. અનાસિર (કન્સીર બેઠે વળતું ન. વ.)] જ. વ. વ. હરવાય થત પ્રમાણેનાં આર મૂલતરનો; હવા, અતલ, પાણી અને અખીન.

અનાસર એ એક વલ છે કે જેનું મૂલ અતલ છે. સાધાણ રીતે ૪ અનાસરે પ્રત્યેક ભાગમાં હવા; હવા, અતલ, પાણી, અખીન; જ્યુ પાણીના પાંચમું ભાગમાં સોપી હવાનું છે. આ પાંચ અનાસરોને છદિયો સાથે પાંચો સુબંધ અસર સકિને હોય છે.

હવા	આસિયવ	છદિય
આતલ	હવ	કાન
હવા	સ્પર્શ	આમદી
આતલ	રૂપ	આંખ
પાણી	રસ	છલ
અખીન	મીઠ	નાક

અનાસવ [સં. અન્ (નહિ) + અસવ (વલ)] પું. હર સિવાય બીજો પદાર્થ; અમય.

અનાસવવસિતા પું. (પિંગળ) સંકીર્ણ વર્ણનો એક અર્ધસમરત અક્ષરમેળ હંદ. તેના પહેલા અને ત્રીજા મરજુમાં સમલુ, ભમલુ, રમલુ, જમલુ, સમલુ અને ચુક મળી ૧૬ અક્ષર, તથા બીજા અને ચોથા મરજુમાં નમલુ, ભમલુ, રમલુ, જમલુ અને વમલુ મળી ૧૫ અક્ષર હોય છે.

અનાસવજ્ઞ [સં. અન્ (નહિ) + અસવ (વલ) + અજ્ઞ (અજ્ઞ)] વિ. અનાસવ નામનું. જોવને અનાસવજ્ઞ આસવ કહ્યો છે.

અનાસંગ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + અસંગ (આસંગિ)] પું. અસંગિનો અભાવ; અનાસંગિ.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + અસંગ (અસંગ)] પું. અસંગ ન હોવાપર્યું.

૩. વિ. અસંગિ વગરનું; અનાસંગ.

અનાસાદિ પું. (પિંગળ) ઉચ્ચિત્ત હંદની ભાતનો એક સમરત વર્ણમેળ હંદ. તેના દરેક મરજુમાં રમલુ, જમલુ અને હમુ મળી ૭ વર્ણ હોય છે. ૧૧ વ લે અનાસાદિ. અનુપિમલ

અનાસાદિત [સં. અન્ (નહિ) + આસાદિત (મેળવડું)] વિ. મેળવ્યા વગરનું; સંપાદન નહિ કરેલું.

અનાસામિત [સં. અન્ (નહિ) + નસા (વા) + મિત (છેડવડું)] વિ. નાથા વગરનું.

અનાસિક [સં. અન્ (નહિ) + નાસિકા (વા)] વિ. નાક વગરનું; નકું.

અનાસુર ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આસુર (સાસી)] પું. અસુર નહિ તે; દેવ.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આસુ (સાંભળવડું)] જ. અનસુતા; અનસુત.

અનાસુરતી [સં. અન્ (નહિ) + આસુત (સાંભળવડું)] જ. અમાનક; અનસુતા.

અનાસેવના [સં. અન્ (નહિ) + આસેવના (સંવચમાં અતિવાર દોષ લગાડવો તે)] છી. (જેન) સંવચ એટલે વ્રતમાં દોષ સેવનાનો અભાવ; અતિવારાદિ દોષ ન લગાડવા તે.

અનાસ્તિત્વ [અન્ (નહિ) + અસ્તિત્વ (હોવાપર્યું)] જ. ન હોવાપર્યું; અભાવ.

અનાસ્થ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આસ્થા (આદર)] વિ. આદર વગરનું.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આસ્થા (વિશાસ)] વિ. આસ્થા વિનાનું; વિશાસ વગરનું.

૩. વિ. બેદરકાર; ઉપેક્ષા કરનાર.

અનાસ્થા ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આસ્થા (આદર)] છી. અનાદર; અપ્રતિષ્ઠા.

૨. છી. અપ્રીતિ; અભાવ; અજ્ઞમનો; કટાણો.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + આસ્થા (મદા)] છી. આસ્થા ન હોવાપર્યું; અમદા; બેદરકાર; અવિશાસ.

૪. છી. ઉપેક્ષા; અવજા; બેદરકારી.

અનાસ્થાન ૧. વિ. બેસવા માટે ઉપયોગમાં ન આવે એવું; જેના પર બેસી ન લગાય એવું.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + આસ્થાન (વિશાસનું ઠેકાણું)] વિ. સ્થિર અમા વગરનું.

અનાસ્થવ [સં. અન્ (નહિ) + આસ્થવ (વૃણ)] વિ. (બૌદ્ધ) અનાસકત; વૃણા વિનાનું; અસવ વગરનું.

જે હિલમંચિ, અનામિત અને અનાસકત હોય તેને મુદ્ધ હોયે મુનિ કહે છે.

સુતનિધાવ

અન્યાર્થોર્થ (પિંગળ) એ નામનો ૪૬ ગુરુ અને ૫૮ લઘુ મળી ૧૦૪ વર્ણનો વ્યંજી છપ્પન જાતિનો એક વિષમજાતિ માત્રાભેદ છે.

અન્યાર્થોર્થ ૧. [સં. અન (નહિ) + આસ્વાદિત (સ્વાદ લીધેલું)] વિ. આપ્ત વચરનું; સ્વાદ ન લીધો હોય એવું.
૨. વિ. ભોજનના વિનાનું; અનુકૂળ.

અન્યાર્થ ૧. [સં. અ (નહિ) + નાહ (જાળ)] ડું. (વેદ) સંપ્રહણીનો ચેત.
૨. વિ. અત્યત.

૩. [સં. અનાથ; પ્રા. અણ્ણાહ] વિ. નિસ-ધાર; ધણી વિનાનું; આપાર વચરનું.
વલ્લભ કે' વરી થઈ અવિદ્યા અનાહ છે.

વલ્લભ

અન્યાર્થ ૧. [સં.] ડું. (ચેત) કાન બંધ કરી ખાન કરવાથી સંમગ્નતાનો અવાજ.

૨. [સં. અન (નહિ) + આહત (મારેલ)] ડું. વચર છેલ્લે થતો અવાજ.

૩. [સં. અન (નહિ) + આહત (પ્રસારેલ)] જ. નવું કપડું.

૪. જ. (તાંત્રિક) સરીરમાં રહેલ ક અક્ષ માંહેનું અથવા પાંખડીનું એ નામનું એક. ભુખો અન્યાર્થતમ.

મૂલાધાર, સ્વાધિયાન, મણિપૂર, અન્યાર્થત, વિશુદ્ધિ અને આશ્વાસ એ ૬ વાક છે.

ચિત્રાચાર્યશર્મજી

૫. વિ. આપાત ખોળ્યા વચરનું; અનુબંધ.
૬. [સં. અન (નહિ) + આહત (મારેલ)] વિ. એજ એટલે કાંઈ કાઢ્યા વચરનું; કોઈ; નહિ વાપરેલું; તાન નવું.

૭. [સં. અન (નહિ) + આહત (કુલેલ)] વિ. કુલ્લ વચરનું; જેને કુલ્લવામાં ન આવ્યું હોય તેવું.

૮. [સં. અન (નહિ) + આહત (માર માટે)] વિ. નહિ મારેલું; જેને મારવામાં ન આવ્યું હોય એવું.

૯. વિ. નહિ વચરેલું; નહિ જળવેલું; કપાળ વચર નીકળેલું; અધાત વિના એની મેલે થતું.

અન્યાર્થ વાળક નિસાલ

ત્રિલુ લેલિ વરવાલ અનુ.

૧૦. વિ. સાંભળી ન શકાય એવું.
સંચીતમાં લે આહત નામનું જ કામ ૫૩, અન્યાર્થનું નહિ. બાસ્તીય સંચીત કલા

૧૧. જ. અવિચિત; સતત; અખંડ.

કુસુમજી અન્યાર્થ વાળ છે.

હરજિતસહ

૧૨. જ. અખંડ વચર.

અન્યાર્થતમ [સં. અન્યાર્થ (વચર માટે થતો અવાજ) + તમ (કુલ્લી વાળવા કુલીમાં આવવાં ક સ્થાનમાંનું ભેદ)] જ. (ચેત) સરીરની અંદરનાં ક અક્ષમાંનું સુષુપ્તની વચ્ચે રહેલું બાર પાંખડીનું એક અક્ષ. તેનું સ્થાન હૃદય, તેનો વર્ણ કાલ પીળો, ફેર ૪૬, સ્થિતિ કમિષ, વાયુ પ્રાણવાયુ, તત્વ વાયુ, કદિય આમડી અને સમય ૧૬ ધડી ને ૪૬ પળનો માનેલ છે. અક્ષ અક્ષમાં આવેલી અંત્રૂપ જેવડી તેનેમય મૂર્તિનું ખાન ધરતથી ઈચ્છિત કામ મળવાનું મનાય છે. આ અક્ષના બંધ વચેરે નીચે પ્રમાણે છે:

મંત્રની સંખ્યા-૧૦૦૦.

મીન-'ક'થી'ક' સુધી.

ફળ-ઈદિવજાત, પરમાવ-પ્રવેશ.

સ્થિતિ-પ્રાત.

મંત્ર-વદ્મોલ.

વેદ-સામ.

ચેતની સિદ્ધિ પામેલા મોનેયો 'જોતાની અંદર રહેલું મૂલાધારતમ, સ્વાધિયાનતમ, મણિપૂરતમ, અન્યાર્થતમ, વિશુદ્ધિતમ અને આશ્વાસને ઈચ્છીને અન્યાર્થ વાસુદેવની કૃપા થશે જોતાના અગરના વિરે લુપ્ત છે.

પુરુષોત્તમ મોત

અન્યાર્થતમનિ ભુખો અન્યાર્થતમ.

અન્યાર્થતમ ૧. [સં. અન્યાર્થ (અર્થ વચર થયેલ) + નાહ (અવાજ)] ડું. તાન વિના એટલે અર્થ વચર નીકળતો અવાજ; વચર અખંડાને થતો અવાજ.

૨. ડું. નાદના બે પ્રકારમાંનો એ નામનો એક; માણસનાથી સાંભળી શકતા નથી તેવા મુદ્દમ ગુમનાહ.

અન્યાર્થતમના બાર ભેદ છે: ૧. કોષિલ્લી, ૨. વિશ્વ, ૩. પર્ણિની, ૪. વાસુદેવિની, ૫. નામધેના, ૬. બેન્દી, ૭. વૈષ્ણવી, ૮. સાંકરી, ૯. મહતી, ૧૦. પુલિ, ૧૧. વસી અને ૧૨. જાતી.

કોમુડી

૩. ડું. અસોમ્યુસથી કામાં થતો અવાજ; હૃદયમાંથી ઉપજા કરે નાદ પ્રજ્વળનાહ; અન્યાર્થનાહ; ચેતીઓને સંભળાતો એક અતનો ખંદિ. અન્યાર્થતમના અધિકારી દવાળુ, સરલ અને સૂર્ય અણુઓ છે, અને તે સંભળતાં વજ્રાક્રમાં ઉદ્ધિરિય થતાં કાપક અણુપ થાય છે.

અન્યાર્થતમ ૨. [સં. અન્યાર્થ (કોષ વચર થતો અવાજ) + પલ (અવ)] જ. (તાંત્રિક) હૃદયના પ્રદેશમાં આવેલું એ નામનું કમળ. તે 'ક'થી 'ક' સુધીના બાર અક્ષરથી બાર પાંખડીવાળું છે. તેના વચ્ચે

કામમાં દસ હજાર સર્વ સરખી કાર્તિવાળું બાણધિય રહેલું છે. આ પદમાં સ્વદયકામ્ય સ્વાભાવિક સ્વદ મળા કરે છે, તેથી ચેતીઓ તેને અન્યાર્થ એટલે કોષ વચરના સ્વદવાળું પદ કહે છે. તે અનંદના સ્થાનસ્થ છે, અને તેમાં રૂદ રજા છે એમ મનાય છે.

અન્યાર્થતમણી [સં. અન્યાર્થ (ચેતી મેલે થયેલ) + વાણી (વાચ)] જો. ચમનમિય; ફેરવાણી; આકાશવાણી; એની નાદ.

તે કે' વા અન્યાર્થતમવાણી,

તે વધી હં હં અન્યાર્થતમ

દવાસમ

અન્યાર્થતમનું ભુખો અન્યાર્થતમનાહ.

અન્યાર્થતમણી ભુખો અન્યાર્થતમવાણી.

અન્યાર્થતમ જ. ચોદ અંમળનું માપ કમિષ, સલાહ, સુખાર વચેરના મળ ઉપર હોય છે તે ચોદ અંમળનું માપ.

અન્યાર્થતમ ૧. [સં. અન (નહિ) + આહાર (ખોરાક)] ડું. આહારનો સ્થાન ઉપવાસ; લાંબુ.

૨. [સં. અન (નહિ) + આહ (ઉપજા કરેલ)] ડું. ઉપજા નહિ થતું તે.

૩. [સં. અણુ (અણુ) + ધાર (ધાણુ અણુ); પ્રા. અણ્ણાહાર] વિ. કરજાદાર; ફેલુદાર.

૪. વિ. ખાણું ન હોય એવું; ઉપવાસી.

૫. વિ. જેમાં કઈ ખાવાઈ ન આવે એવું. જેમ, અન્યાર્થતમ.

અન્યાર્થતમ [સં. અન (નહિ) + આહાર (ખોરાક) + ક (વાણ)] વિ. અન્યાર્થતમ; ખોરાક લીધા વચરનું; ઉપવાસી.

અન્યાર્થતમર્જણ [સં.] જો. (જેન) એ નામનું એક વત.

અન્યાર્થતમ [સં. અન (નહિ) + આહાર (ભોજન) + વત (કે)] જ. અનસનવત; ઉપવાસ.

અન્યાર્થતમ ૧. [સં. અન (નહિ) + આહારિન (ખોરાકમાં અણુ થતું)] વિ. (જેન) આહારમાં ન અણુ થતું.

૨. [સં. અન (નહિ) + આહારિન (ખાવા)] વિ. ઉપવાસ કરનાર; ભૂખું રહેનાર; લાંબુ કરનાર; આહારેલામી; અન-તનવત પાળનાર.

અન્યાર્થતમ ૧. [સં. અન (નહિ) + આધાર્ય (કામચીત)] વિ. આધાર્યના; અધુનિય; સ્વાભાવિક.

૨. [સં. અન (નહિ) + આધાર્ય (ખાવા એવું)] વિ. નહિ ખાવા લાયક; અખાલ.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + આહ (હાવ)]
વિ. નહિ હાવવા એવું.

અનાહિતામિ [સં. અન્ (નહિ) + આહિત (આપેલ) + અમિ (દેવ)] વિ. એણે વિધિપૂર્વક અન્નાધાન એટલે અમિનું સ્થાપન ન કરેલ હોય એવું; અમિહોત્રી ન હોય તેવું; નિરમિ; વેદમંથરી એણે અમિનો ધરદાર કરી તેને ધરમાં સખ્યો ન હોય તેવું.

અનાહિત વ. સહિત સાત મઠમાંનું એ નામનું એક. સાત મઠ આ પ્રમાણે છે: આદ્ય, મુળધાર, સહસ્ર, વિદ્યુદિ, મહિપૂરક, અનાહિત અને સ્વાધિગ્ન.

અનાહત ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આહત (બોલાવેલ)] વિ. અધ્યયોચ્યમ્; અનિમજિત; વધુનોતર્થ.

૨. વિ. બુદ્ધિ; બિનપાપાદાર.

૩. વિ. ન ધારેલું.

એ બોલી તો નૈવધન્ય લઈ છે,

એ હારા અનાહત રે.

નવજ્ઞાન

૪. વિ. ભેદોવા વગરનું; અધારણ.

અનાહતોપવિષ્ટ [સં. અનાહત (અધોર્થ) + ઉપવિષ્ટ (બેઠેલ)] વિ. વધુનોતર્થ મેમાન ની પેઠે બાવીને બેઠેલું.

અનાહુસાહ [સં. અન્ (નહિ) + આહુસાહ (આનંદ)] પુ. નાપુલીંગ; વિષાદ; આનિ.

અનાળસ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + આલસ્ય (મુસ્તી)] સ્ત્રી.; વ. આળસ ન હોવાપણું; સૂતિ; અગતિ.

૨. વિ. આળસ વગરનું; સૂતિવાળું; અગત.

અનિ અ. (અસૂચી) અને.

અનિકામ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + નિકામ (પણું)] વિ. (એન) ચોકું; અપ.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + નિકામ (નિષ્વ)] વિ. નિષ્વ વગરનું.

૩. વિ. હલકું; ઉચ્છ.

અનિકામસુખ [સં. અન્ (નહિ) + નિકામ (પણું) + સુખ (આનંદ)] જ. ચોકું સુખ.

અનિહૃષ્ટ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + નિહૃષ્ટ (નહ)] જ. નહા ન હોવાપણું.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + નિહૃષ્ટ (અધાર હાવેલું)] વિ. તાતિ અધાર નહિ હાવેલું.

૩. વિ. દુરા; અણું.

૪. [સં. અન્ (નહિ) + નિહૃષ્ટ (નીચ)] વિ. હલકું નહિ એવું; ઉમણ; ઉચ્ચ પ્રતિભું.

અનિહેત ૧. [સં.] પુ. (પુરુષ) એ નામનો એક વધ.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + નિહૃષ્ટ (નહ)] પુ. સંન્યાસી, કમો તેને નિમિત્ત રહેણું હોવું નથી.

અનિહેત એ સખ વૃદ્ધસ્વામ્ય એક અને સંન્યાસ હઈ વનમાં સિદ્ધ થામર દુસ્મર અદિઓના વર્તનમાં ધણી વાર આવે છે અને એણે ક્યારેય 'ધર ન હોય તે' એવો વાચ છે.

બીજાવડત્ય

૩. વિ. ધર વિનાનું; રહેણું વગરનું; નિવાસ રહિત; અધરનું.

૪. વિ. ભુદે ભુદે દેખણે અમતાસમ વર્ષ મુળરો કરનાર.

અનિહેતન ભુમ્બો અનિહિત.

અનિહિષ્ટ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + નિહિષ્ટ (મદી મુદ્ધ)] વિ. મદી નહિ મુદ્ધાવેલું.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + નિહિષ્ટ (અપ્ય મુદ્ધ)] વિ. અપ્ય કે મીચે ન મુદ્ધ.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + નિહિષ્ટ (એક)] વિ. નહિ એકેલું; ત્યામ કર્યા વગરનું.

૪. [સં. અન્ (નહિ) + નિહિષ્ટ (દુષ્ટ)] વિ. નહિ દુષ્ટ.

૫. વિ. નિરંતર; અવિચ્છેત.

અનિષ્ટુ [સં. અન્ (નહિ) + ઇષ્ટુ (દેવ)] સ્ત્રી. ઠાસણો; દેવદી એવું એ. અનનું ઘાંતું ઘાસ, જેમાંથી ઘાસ વગરની ખાંડ અને છે.

અનિષ્ટેષ [સં. અન્ (નહિ) + નિષ્ટેષ (અપણ)] વિ. વારણ વગરનું; અનામત કે અપણ વિનાનું.

અનિષ્ટેષધની [સં. અન્ (નહિ) + નિષ્ટેષ (અપણ) + ધનિન્ (વેસાવર)] પુ. તાસણ વગરનો એકુદાર; એની પાસે અનિષ્ટ મુલામાં ન અપી હોય એવો એકુદાર.

અનિષ્ટ પુ. રજપૂતનાં છવીસ પુત્ર મહિન્દ એ નામના એક પુત્રનો રજપૂત.

અનિમાહ ૧. [અન્ (નહિ) + નિમાહ (મહેસાલી)] સ્ત્રી. મીઠી નમરનો અભાવ; અવરૂપા; બોલી મહેસાલી; અનિમા.

૨. [અન્ (નહિ) + નિમાહ (દંઠ)] વિ. અન વગરનું; લટ રહિત.

અનિમીર્ણ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + નિમીર્ણ (મહેલ)] વિ. મહે નહિ ઉતારેલું.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + નિમીર્ણ (હાવેલ)] વિ. (અવગર) સંતાપ વગરનું; નહિ છુપાવેલું; અનિહાર નહિ એવું; હાનર. એવો, 'એત અપ દોડે છે' એમાં અપનું સંતાપનું નિમીર્ણ એટલે મુદ્ધ નથી.

અનિમૂહ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + નિમૂહ (હૃષ્ટ)] વિ. ખુશ; અહેરા ન સંતાડેલું.

૨. વિ. એક એટલે સહસ્ર વગરનું; અનપણા વિનાનું; સમખન્ય એવું.

અનિમહ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + નિમહ (ખંડ)] પુ. ખંડનો અભાવ.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + નિમહ (દામ)] પુ. દામ ન કરવું તે.

૩. પુ. દામ વગરનું હોવાપણું; સંવય રહિત સ્થિતિ.

૪. [સં. અન્ (નહિ) + નિમહ (હાર)] પુ. હવીલમાં એકથી નહિ હારવું તે; ખંડનો અસ્વીકાર.

૫. [સં. અન્ (નહિ) + નિમહ (મંધન)] પુ. મંધનનું અસ્તિત્વ; અધાવ ન હોવાપણું; અનસોધ.

૬. વિ. અભાવ ન છતી સહાય એવું.

૭. [સં. અન્ (નહિ) + નિમહ (સીમ)] વિ. અસીમ; એકદ.

૮. [સં. અન્ (નહિ) + નિમહ (દંઠ)] વિ. દંઠ વગર વગરનું.

૯. [સં. અન્ (અધેશ) + નિમહ (સખ)] વિ. દંઠ ન કરવા એવું; અહંબ.

૧૦. વિ. નિમહ વિનાનું; અસંખ્યા; નિરોધ રહિત; નિરંકુશ; મંધન વગરનું.

૧૧. વિ. પીપ્પ રહિત; નીરોગી.

૧૨. વિ. સ્વમંદી; ઉદાત.

અનિમહસ્થાન [સં. અન્ (નહિ) + નિમહ (ખંડ) + સ્થાન (પ્રસંગ)] જ. ખંડનો પ્રસંગ બિન ન અપ એવી સ્થિતિ.

અનિમા ભુમ્બો અનિમાહ.

અનિષ્ઠ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + ઇષ્ઠ (પર)] વિ. ઇષ્ઠ રહિત; નિરંકુશ અપણા વગરનું; ઇષ્ઠ નહિ રાખનાર.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + ઇષ્ઠ (પ્રથ)] વિ. નાપુણ; નાચળ; વિમુખ.

૩. [સં. અન્ (નિષ્ઠ) + ઇષ્ઠ (માણ)] વિ. મન વગર કરેલું; અનામનીથી કરેલું.

અનિષ્ઠક ભુમ્બો અનિષ્ઠ.

અનિષ્ઠનું [સં. અન્ (નહિ) + ઇષ્ઠ (પ્રથ)] વિ. મણ વિનાનું.

અનિષ્ઠનીય [સં. અન્ (નહિ) + ઇષ્ઠનીય (ઇષ્ઠના એક)] વિ. ન ઇષ્ઠના એવું; નહિ મણ કરવા ઇષ્ઠ.

૨. છી ('વંદાંત) સંસાર.

અનિત્યસમ [સં. અનિત્ય (નહિ) + સમ (સમુ)] છી. (ન્યાય) અપવાદને સામાન્ય નિયમની મહત્તામાં મૂકવાથી થતી ખોટી દલીલ; ન્યાયની ચોરીથી ભૂલિ માટેની એક ભુલો ભૂલિ.

અનિત્યસમાસ [સં. અ (નહિ) + નિત્ય (હમેશા) + સમાસ] પુ. જ્યે કેવળે કરવો આવશ્યક ન હોય એવો સમાસ; અસમસ્ત પદોથી થયેલ અર્થ દર્શાવી શકાય તેવો સમાસ.

અનિત્યહવાસો ભુલો અનિત્યમ્બક.

અનિત્યાનંદ [સં. અનિત્ય (સમુદય) + આનંદ (હર્ષ)] પુ. સાંસારિક સુખ; વિવિધાનંદ.

માવાનું આવશ્યક સમુદય ખરી જવાથી આમાનંદની અભિવ્યક્તિ સુસ્વી અને તેના પર પડેલા અનિત્યતાને અભિવ્યક્તિનું કુપેદ મર્દ જનું એ પ્રકારની આમાનંદની સ્થિતિને અનિત્યાનંદ કહે છે. તેને જ વિવિધાનંદ પણ કહે છે. સુતસંહિયા

અનિત્યાનુપ્રેક્ષા ભુલો અનિત્યભાવના.

અનિદા ૧. [પ્રા. અનિદા] છી. (જૈન) અભ્યુપગમે કરેલી દિસા.

૨. છી. ચિત્તની વિજગત.

૩. છી. બેખબરપણું; અજ્ઞાન.

અનિદાન [સં. અ (નહિ) + નિદાન (વખત ફળની અપાવથી હરેલ માગણી)] વિ. (જૈન) તપ વગેરેનું અગાઉથી ફળ ન માગનાર.

અનિદેશ [સં.] પુ. (પુરાણ) વડા સંગથી એક અમિત્તુ નામ.

અનિદ ૧. પુ. ક્ષય ન આવવાનો રોગ; પ્રજનનર.

૨. [સં. અ (નહિ) + નિદા (અજ્ઞાન)] વિ. અજ્ઞાન રહિત; તત્ત્વના અખલ્યુરથી નિદાથી રહિત.

૩. [સં. અ (નહિ) + નિદા (ક્ષય)] વિ. કોય વગરનું; જન્ય.

૪. વિ. સાવધ; સાવચેત.

અનિદદુઃસ્વપ્ન [સં. અનિદ (ક્ષય વગરનું) + દુઃ (ખરાબ) + સ્વપ્ન (ક્ષયમાં બાકી રહેવા)] જ. ક્ષય ન આવે ત્યારે આવકો એક ભૂતનો બોધાર. જ્યાં અંધાર સ્વપ્નમાં જતી ઉપર ભાર માલમ પડે છે.

અનિદા ૧. [સં. અ (નહિ) + નિદા (ક્ષય)] છી. ક્ષય નહિ આવતી તે; ક્ષયનો અગાવ; ઉત્તરરો.

૨ છી. સાવચેતી; સાવધાની.

અનિદાસમ [સં. અનિદા (ઉત્તરરો) + સમ (વાક)] પુ. ઉત્તરરથી આવકો વાક.

અનિપાત ૧. [સં. અ (નહિ) + નિપાત (વ્યયો)] પુ. કુદો નહિ આવવાપણું.

૨. [સં. અ (નહિ) + નિપાત (મારુ)] પુ. નિદાથી આવકુ રહેવા તે.

૩. [સં. અ (નિમ) + નિપાત (અભ્યવ)] પુ. નિપાતથી નિમ રાખે; અભ્યવ ન હોય એવો રાખ.

અનિપુણ ૧. [સં. અ (નહિ) + નિપુણ (કૌશલ)] વિ. અભ્યવ; અકુશલ.

૨. વિ. માર્ગથી વગરનું; અર્ધરચિત; અભ્યવ.

અનિપુણતા ૧. [સં. અ (નહિ) + નિપુણ (કૌશલ) + તા (પણું)] છી. અકુશલતા; અભ્યવતા; અભ્યવપણું.

૨. છી. અજ્ઞાનતા.

અનિપુણસમ [સં. અનિપુણ (અભ્યવ) + સમ] પુ. નિરોગવાચેલ મજૂરી.

અનિમદ ૧. [સં. અ (નહિ) + નિમદ (અધિક)] વિ. નહિ અધિક; છૂટ.

૨. વિ. સંગમ વગરનું; મેગ વિનાનું.

અનિમદનિર્બંધ [સં. અનિમદ (નેમ વગરનું) + નિર્બંધ (બેન)] પુ. હળવી દેલીનો બેન; સ્વાત્મક નિર્બંધ; નિર્બંધિત.

અ નિર્બંધપ્રકાર પુરોષમાં જે હલુ નાનું બાજક છે. અહીં પણ એવે ઉદાત્ત સમય વાગેતર જ વધે છે એમ કહેવાય છે. બાકીને એ નવુ બાજક વડાનું જ પડયું છે, અને એના ઉપર વડાવડાને વડાવડા સે એનાં નવા નામ પાડે છે. કુનિયાત સ્વતંત્ર વસ્તુને કોઈને બહે અનુસરીને કોઈ એને અનિમદ નિર્બંધ કહે છે. કોઈ એની બાંધ, કાંઈ કે કાંઈને અનુસરીને એને 'અનિમદ નિર્બંધ' કહે છે. કોઈ એની દેલી વસ્તુ પ્રથમ કોઈ સગી એને 'હલુ સીલીના નિર્બંધો' એનું કાનું નામ આપે છે, અને કેટલાક નિર્બંધને 'નિર્બંધિત' એનું નામ આપે છે.

પારિવારિક રાજકોલ

અનિર્બંધ [સં.] પુ. એ નામનો આવ ગીતનો એક પ્રકાર. મોઢામાંથી ઉત્પન્ન થતા આવ ગીતમાં અસરનિયમ હોયો નથી, પણ અસરથી અનંદ મળે છે.

અનિર્બંધન [સં. અ (નહિ) + નિર્બંધન (મારુ)] વિ. નિર્બંધ; અસર રહિત અકસ્મિક.

અનિર્બંધ ૧. [સં.] પુ. સ્વતંત્રતા; છુટાપણું. ૨. વિ. ખીણ વિનાનું; કુપ રહિત.

અનિર્બંધ ૧. [સં.] પુ. (પિત્ર) નમજુ અને તમજુ મળી ૬ અક્ષરનો એ નામનો એક સમય વ્યુત્પન્ન છે. તે અવગો હંદનો એક બેદ છે.

અનિર્બંધે ના વ. સ્વપિત્ર

૨. [સં. અ (નહિ) + નિર્બંધ (સાવ)] વિ. અસંત; અસ્થિર.

૩. વિ. ઉદત; બેચરમ; પૂદ.

૪. [સં. અ (નહિ) + નિર્બંધ (બંધ)] વિ. ખુલ્લું; બહેર પ્રકટ.

૫. વિ. આશા; અતુર.

અનિમક ૧. પુ. એ નામનું એક કાક; મધુક.

૨. પુ. કમળના તંતુ; પદ્મોત્તર.

૩. [સં. અનિમ (કમળ) + ક (પ્રકાર)] પુ. કેકો, કેમો તે મરી મળેલ હોય તોયે ફરી સજીવન થવાનું મનાય છે.

૪. પુ. મધમાખનો નર.

૫. [સં. અનિમ (કમળ) + ક (પ્રકાર)] છી. ક્રેવલ, કેમો તે મધુર કમળ વડે પ્રકાશી છે.

અનિર્મિત [સં. અ (નહિ) + નિર્મિત (નોતરેલું)] વિ. વ્યુત્પન્ન; તેના વગરનું.

અનિર્મિત ૧. [સં. અ (નહિ) + નિર્મિત (આખનો ખાણો)] પુ. કેવ, કેમો તેની આંખો ખાણારા મારતી નથી.

૨. જ. માર્ગ, કેમો તેની આંખને હાંધુ ન હોવાથી તે ઉપાદી જ રહે છે.

સફરી અનિર્મિત અસ્થ તિમિ, પુરુષોમા પાઠીન, મહા ઉપથી અંધાવ, નૈસારિયુ કમ મીન. પિત્રમત્રકોપ

અનિર્મિત ૧. છી. એ નામની એક પ્રાચીન અનિર્મિત સિપિ.

૨. [સં. અ (નહિ) + નિર્મિત (મારુ)] જ. મારુ ન હોવાપણું; મારુઅવતા.

૩. [સં. અ (ખરાબ) + નિર્મિત (કમળ)] જ. ખરાબ શુકન; અપશુકન.

૪. જ. નિર્વાણ; મોક્ષ. કેમો તે અકારણ એટલે કે સ્વતંત્ર વસ્તુ છે, જન્ય નથી.

૫. વિ. એકએક; બોમિતું.

૬. વિ. મારુ વિનાનું; અકારણ; નિસ્વાર્થ; નિર્મમ; હેતુ રહિત.

૭. જ. મારુ વગર નાહક.

અનિર્મિતક [સં. અ (નહિ) + નિર્મિત (મારુ) + ક (વાક)] વિ. વિના મારુનું; નિર્મિત વગરનું.

અનિમિત્તભાવના [સં. અનિમિત્ત (નિર્મલ) + ભાવના (વિચાર)] છો. નિર્વાણનું ચિંતન; મોક્ષવિચાર.

નિર્વાણને અનિમિત્ત એવી સંજ્ઞા આપવામાં આવે છે, અને તેના ચિંતનને અનિમિત્ત-ભાવના કહે છે. પ્રસ્થાન

અનિમિત્તસિમનાસ [સં. અનિમિત્ત (એક-એક) + સિમનાસ (અંધારો)] પુ. (વૈદ્ય) તાદન અંધારો આવે એવો આંખનો એક રોગ.

અનિમિત્ત ૧. [સં.] પુ. (પુરાણ) એ નામનો યજ્ઞનો એક પુત્ર.

૨. [સં. જા (નહિ) + નિમિત્ત (આંખનો પલકારો)] પુ. દેવ. એમ મનાય છે કે દેવોની આંખો પલકારા ભારતી નથી.

૩. પુ. વિષ્ણુનાં હૃદય નામ મહેતુ એક. તે નિલમ્બુદ સ્વરૂપ તેમ જ મત્સ્યરૂપ કે અદ્ભુતરૂપ હોવાથી અનિમિત્ત કહેવાય છે.

૪. પુ. શિવનું એક નામ; મહામુનિ.

૫. જ. માછલું. માછલાંની આંખને ઢાંકણ ન હોવાથી તે ઢાંકણી જ રહે છે.

૬. વિ. એકીટ્ટો ભેઈ રહેતું; મટકું માર્યા વગરનું; સ્થિર દષ્ટિવાળું.

૭. વિ. ખુશ્કું; ઉપાકું; ખીમેશું.

૮. વિ. જેની આંખો મટકું ભારતી નથી એવું; જેની આંખ બિધકે કે મીચાય નહિ તેવું.

૯. વિ. સાવધાન; ખાન રાખતું.

૧૦. વિ. સ્થિર; ક્રિયા વિનાનું.

૧૧. જ. નિરંતર; કાવચ.

૧૨. જ. મટકું માર્યા વગર; એકીટ્ટો; મીઠ માંડીને.

અનિમિત્તક્ષેત્ર [સં. અનિમિત્ત (નિષ્ક) + ક્ષેત્ર (પ્રદેશ)] જ. (પુરાણ) કૃષ્ણના કિન્નર વડે પવિત્ર થયેલો પ્રદેશ; વિષ્ણુનું ક્ષેત્ર.

અનિમિત્તત્વ લુઓ અનિમિત્તત્વ.

અનિમિત્તદષ્ટિ ૧. [સં. અનિમિત્ત (મટકું માર્યા વગરનું) + દષ્ટિ (નજર)] છો. આંખમાં એકાગ્રતા.

૨. વિ. સ્થિર દષ્ટિવાળું; એકાગ્ર; મટકું માર્યા વગર ભેઈ રહેતું.

અનિમિત્તનયન ૧. [સં. જા (નહિ) + નિમિત્ત (આંખનો પલકારો) + નયન (આંખ)] પુ. દેવ. દેવની આંખ પલકારા ભારતી નથી એમ મનાય છે.

૨. જ. માછલું. આંખને ઢાંકણ નહિ હોવાથી માછલું મટકું મારી શકતું નથી.

૩. વિ. આંખનો પલકારો ન ભારનાર.

૪. વિ. એકીટ્ટો ભેઈ રહેતું; સ્થિર દષ્ટિવાળું.

અનિમિત્તાર્થ [સં. અનિમિત્ત (દેવ) + આર્થ (ગુરુ)] પુ. દેવના ગુરુ; ગુરુસ્પર્શ.

અનિમિત્તવલોકન લુઓ અનિમિત્તવલોકન.

અનિમિત્ત લુઓ અનિમિત્ત ૨, પ. ૧-૧૨.

અનિમિત્તત્વ [સં. અનિમિત્ત (દેવ) + ત્વ (પદ્ધતિ)] જ. દેવપદ્ધતિ; દેવત્વ.

અનિમિત્તદષ્ટિ લુઓ અનિમિત્તદષ્ટિ.

અનિમિત્તનયન લુઓ અનિમિત્તનયન.

અનિમિત્તાર્થ લુઓ અનિમિત્તાર્થ.

અનિમિત્તવલોકન [સં. અનિમિત્ત (અધારા વિના) + વલોકન (વપાસ)] જ. સ્થિર દષ્ટિ; અધારો માર્યા વિના જોવા કરતું તે.

અનિમિત્તીવાદ જ. (જૈન) નવમું મુદ્ધસ્થાનક. લુઓ અનિમિત્તીવાદ.

અનિમિત્ત ૧. જ. (મહિત) એ રાહિતું મુખ અથવા એ નિહુનું સ્થાન ભેઈ નિયમને આધીન ન હોય તે.

૨. [સં. જા (નહિ) + નિમિત્ત (વ્યવસ્થા)] વિ. અસીમા; હદ વગરનું.

૩. [સં. જા (નહિ) + નિ (નીચે) + વપ (વેળું)] વિ. અસ્થિર; અચળ.

૪. [સં. જા (નહિ) + નિમિત્ત (અંકુશમાં રખાયેલ)] વિ. કાનમાં નહિ રખાયેલ; કાન વગરનું; નિરંકુશ.

૫. વિ. કારણ વગરનું; આકસ્મિક.

૬. વિ. નહિ કારણ; અનિમિત્ત.

૭. [સં. જા (નહિ) + નિમિત્ત (નિયમ)] વિ. નાશ થાયે એવું; અનિયમ.

૮. [સં. જા (નહિ) + નિમિત્ત (નિયમવાળું)] વિ. નિયમ વગરનું; અન્યવસ્થિત.

૯. વિ. સામાન્ય નહિ એવું; અસાધારણ.

અનિમિત્તઉપાધિ [સં. અનિમિત્ત (આકસ્મિક) + ઉપાધિ (ગુણ)] છો. (ન્યાય) અનિયમ આકસ્મિક ધર્મ; વસ્તુનો અપદ્ધાસિક એટલે મોક્ષ પ્રાપ્ત માર્ગનો અનાસર્યક ગુણ.

અનિમિત્તકર્મ [સં. અનિમિત્ત (અનિયમ) + કર્મ (કામ)] જ. નિયમ નહિ કરેલું કર્મ.

અનિમિત્તકારણવાદ [સં. અનિમિત્ત (આકસ્મિક) + કારણ (કારણી કૃતિનું બીજ) + વાદ (મત)] પુ. ભેઈ જેનું જનાવ મારે જરૂરી સ્થિતિ અવશ્ય પ્રસંગ તે જનાવની ઉત્કૃષ્ટિમાં અસર કરતાં નથી એવો મત; ખાસ કરી મન અવશ્ય પદાર્થમાં એકો સાથે બનાવ દેખાર, એ બીજામાં અથા દેખારનો પ્રસંગ અને, જેનું

તે સ્થળ થાય તેટલા મારે દેવી સહાયની જરૂર પડે છે એવો મત.

અનિયતકાસિક [સં. અનિયત (અનિયમ) + કાસિક (સમયનું)] વિ. અનિયમિત સમયે થાય તેવું; અચોક્કસ વખતે થનારું.

અનિયતકાલીન [સં. અનિયત (અચોક્કસ) + કાલીન (સમયનું)] વિ. અચોક્કસ સમય સુધી રહેનાર; સમયના બંધન વગરનું.

અનિયતમારો [સં. અનિયત (નિરંકુશ) + મારિત્વ (કસબ)] વિ. નિરંકુશ રીતે કરનાર; નિયમિત માર્ગમાં ન ચાલનાર.

પ્રકોર્મ તાવા કહેવાની અવગણ એ છે કે બીજા કોઈનાક વાણ્યો એવા પદ્ય છે કે જે અનિયતવાદી હોવાથી અધારક સુધે મંદ્રની નીચે પદ્ય આસ્થા નય છે અને અધારક વપા પદ્ય આસ્થા નય છે. વસ્તુવર્ણન

અનિયતરૂપ [સં. અનિયત (અનિયમ) + રૂપ (આકાર)] જ. અનિયમિત આકાર.

અનિયતવાહીપવનમંડલ [સં. અનિયત (નિયમ વગરનું) + વાહિન (વાનાર) + પવન (વાયુ) + મંડલ (પ્રદેશ)] જ. (ભૂગોળ) અનિયમિત રીતે પવન વાય તે પ્રદેશ.

અનિયતવૃત્તિ ૧. [સં. અનિયત (અનિયમિત) + વૃત્તિ (આચરણ)] છો. નિયમિત અનિયમિતો અભાવ; મુજરાનનું ચોક્કસ સાધન ન હોવાપણું; આકાશી વૃત્તિ.

૨. [સં. અનિયત (અનિયમિત) + વૃત્તિ (અર્થ)] વિ. અનિયમિત અર્થવાળું; અર્થના પ્રમાણ અભાવનારી વૃત્તિમાંની ભેઈ જેનું ચોક્કસ વૃત્તિ જેને લાગુ ન પડે એવું. સમજના અર્થની ભુદી ભુદી વૃત્તિઓ છે, તેમાં કઈ વૃત્તિ લાગુ પડે છે એ ચોક્કસ ન હોય ત્યારે તેને આ વિશેષજ્ઞ જાણે છે.

૩. વિ. કામધ્યા વિનાનું; મોહાર.

૪. વિ. મુજરાનના અનિયમિત સાધનવાળું.

૫. [સં. અનિયત (નિરંકુશ) + વૃત્તિ (આચરણ)] વિ. નિરંકુશ રીતે વર્તનાર.

૬. વિ. નિયમિત આવક વગરનું; અચોક્કસ અવકાશનું.

અનિયત વ્યાપાર ૧. [સં. અનિયત (નિરંકુશ) + વ્યાપાર (વેપાર)] પુ. નિરંકુશ ધંધો; બિનજગતી એટલે હાલુ વિનાનો વેપાર; અન્યાયિત વ્યાપાર.

અનિયત મનુષ્ય, અનિયત વ્યાપાર, અનિયત કાપખાનું એ બધાં વચનો સ્પષ્ટાર્થ છે, અને સ્વથી અન્ય એવી બાલ નિયંત્રણનો અભાવ માત્ર સૂચવે છે.

મહિત્વાદ નસુબાઈ

૨. પું. બંધન વચરની ક્રિયા.
અનિયતામા ૧. વિ. અંચલ વિતવાળું;
આરસર મનવાળું
૨. [સં. અનિયત (દાન વિનય) +
આત્મન (અ)] વિ. મનને વશ નહિ
રાખનારા; અનિયંત્રિય.

અનિયતિ ૧. [સં. અ (નહિ) + નિયતિ
(સંયમ)] છી. અસંયમ; નિમલ વચરની
સ્થિતિ.
૨. છી. ઓટાળો; અભવરથા.
૩. છી. સ્વતંત્ર હાજી; અપ્રમખતારી.

અનિયતિવાદ [સં. અનિયતિ (સ્વતંત્ર હાજી)
+ વાદ (મત)] પું. (વેદાંત) માતૃકાની
હાજી અને વર્તણૂક પર હેતુઓની અસર થાય
છે પણ તેનાથીજ તેઓ નક્કી થતી નથી એવો
મત; અન્યવસાય વાદ.

અનિયમ ૧. [સં. અ (નહિ) + નિયમ
(પાતો)] પું. અન્યવચ્ચા; ધારાધોરણનો અ-
ભાવ.

૨. પું. (મત) એ નામનો અર્થદોષનો એક
પ્રકાર. ભુઓ અર્થદોષ.
૩. [સં. અ (અચેત) + નિયમ (આચ-
રણ)] પું. ન જાણે તેવું આચરણ; ચેરવર્તન.
૪. પું. વિદ્યુતની હાજર નામ માહેનું એક.
તે સર્વના નિયામક છે, પણ તેમનો કોઈ
નિયામક નથી કે તેમને કોઈ નિયમ નથી તેથી
તે અનિયમ કહેવાય છે.
૫. [સં. અ (નહિ) + નિયમ (પાલ્લી)]
પું. હાહા; અનિયંત્રિતા; સંકેહ.
૬. વિ. વચર નિયમે આલડું; નિયમ વચરનું.
૭. અ. અનિયમિત રીતે.

અનિયમનિયમા [સં. અનિયમ (નિયમ
વચરનું) + નિયમા (નિયમવાળી)] છી. અ-
નિયમજ એનો નિયમ છે તેવી ઈશ્વરની અજ-
બુત માયા.

અનિયમિત ૧. [સં. અ (નહિ) +
નિયમિત (નક્કી કરેલ)] વિ. અનિયંત્રિત; નક્કી
નહિ કરેલ.
૨. [સં. અ (નહિ) + નિયમિત (નિયમ-
વાળું)] વિ. અન્યવસ્થિત; નિયમ વચરનું.
૩. [સં. અ (નહિ) + નિયમિત (નિયમ)]
વિ. અસ્થિર; અંચળ.
૪. વિ. દોહળું; નજળું.
૫. [સં. અ (નહિ) + નિયમિત (અચેસર)]
વિ. નિયમ અજાણું; ચેરકાચેસર.
૬. [સં. અ (નહિ) + નિયમિત
(અપાચેલ)] વિ. નિયમથી નહિ અંધાચેલ;
અવધથી મુક્ત.

અનિયમિત ક્રીડા [સં. અનિયમિત (ચેર-
કાચેસર) + ક્રીડા (રમત)] છી. ચેર-
કાચેસર રમત; ભુમર.

અનિયમિત ગીરો [અનિયમિત (રીઠ વિરુદ્ધ)
+ ગીરો (ગીરવેલું)] વિ. રૂઢિ વિરુદ્ધ ધરેલું
મોડું.

અનિયમિત જનતા [સં. અનિયમિત (નિયમ
વિરુદ્ધ) + જનતા (મંડળ)] છી. ચેર-
કાચેસર મંડળી.

અનિયમિતતા ૧. [સં. અનિયમિત (અનિ-
યિત) + તા (પણું)] છી. અનિયંત્રિતપણું
નક્કી ન હોવાપણું.
૨. [સં. અનિયમિત (અન્યવસ્થિત) + તા
(પણું)] છી. અન્યવસ્થાપણવાળી સ્થિતિ;
અન્યવસ્થા.

૩. [સં. અનિયમિત (અસ્થિર) + તા
(પણું)] છી. અંચળતા; અસ્થિરપણું.
૪. છી. દોહળાઈ; નજળાઈ.

૫. [સં. અનિયમિત (ચેરકાચેસર) + તા
(પણું)] છી. નિયમ વિરુદ્ધ વર્તન; ચેર-
કાચેસરપણું.

૬. [સં. અનિયમિત (અવધથી મુક્ત) + તા
(પણું)] છી. નિયમથી નહિ અંધાચેલ હોવા-
પણું; અવધથી મુક્તપણું.

અનિયમિત તાવ [સં. અનિયમિત (નિયમ
વચરનું) + તાવ (તાવ)] પું. (વેદ) રહી-
રહીને આવતો તાવ; વિયમઅવર.

અનિયમિત પવન [સં. અનિયમિત (નિયમ
વચરનું) + પવન (વ)] પું. વચર નિયમે
વાતો પવન.

અનિયમિત બહુકોણ પું. (અંશુત) બધા
ખૂણા સરખા ન હોય તેવો બહુકોણ.

અનિયમિત ભૂતકાળ [સં. અનિયમિત
(નિયમ વિરુદ્ધ) + ભૂતકાળ (એ નામનો એક
કાળ)] પું. (અજાણ) મુખ્ય છે કાળ
માહેનો એ નામનો એક તેજ પ્રસંગે તો, તી,
પું, તા, તાં છે.

અનિયમિત રાજસત્તા [સં. અનિયમિત
(અનિયમિત) + રાજન (રાજ) + સત્તા
(અધિકાર)] છી. રાજની સત્તા અવધથી
નિયમિત ન હોય તેવું રાજમતન.

અનિયમિત વર્તમાનકાળ [સં. અનિયમિત
(નિયમ વિરુદ્ધ) + વર્તમાનકાળ (એ નામનો
એક કાળ)] પું. (અજાણ) મુખ્ય છે કાળ
માહેનો એ નામનો એક ભુઓ કાળ.

અનિયમિતાર્તવ [સં. અનિયમિત (અનિયમિત)

+ આર્તવ (રજસાવ)] પું. (વેદ) આર્તવ
નિયમિત ન અથવા એવો રોગ.

અનિયંત્રણ ૧. [સં. અ (નહિ) +
નિયંત્રણ (બંધન)] વ. હાજી પ્રમાણે વર્તન;
બીજાથી નહિ દોરવાપણું; સ્વઅંદ.

૨. [સં. અ (નહિ) + નિયંત્રણ (અંકુસ)]
વ. નિરંકુસપણું; સ્વતંત્ર.

અનિયંત્રણા ભુઓ અનિયંત્રણ.

અનિયંત્રિત ૧. [સં. અ (નહિ) + નિયંત્રિત
(સીમાવાળું)] વિ. અસીમા; એહક.

૨. [સં. અ (નહિ) + નિયંત્રિત (અનુમા
રણાચેલું)] વિ. કાજમાં નહિ રખાયેલું; દાન
વચરનું; નિરંકુસ.

૩. વિ. નિયમ વચરનું; અનિયમિત.

૪. [સં. અ (નહિ) + નિયંત્રિત (ચેરકા-
ચેલ)] વિ. અનુમાનું; અધ્યક્ષિત.

અનિયંત્રિતતા ભુઓ અનિયંત્રણ.

અનિયંત્રિત વ્યાપાર [સં. અનિયંત્રિત
(નિરંકુસ) + વ્યાપાર (વેપાર)] પું. બિન-
જમતી વેપાર; નિરંકુસ વ્યાપાર.

અનિયંત્રિત સંમતિ [સં. અનિયંત્રિત (મત
મુજબનું) + સંમતિ (અનુકાવ)] છી. ખુશી-
થી આપેલી અનુકાવ.

અનિયંત્ર્ય [સં. અ (નહિ) + નિયંત્ર્ય
(નિયમનું કામવા એવું)] વિ. અંકુસમાં નહિ
રાખવા એવું.

અનિયા પું. (પુરુષ) એ નામનો એક
એવાળ; થાધા નામની એવાળાણનો ધણી.

અનિયુક્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + નિયુક્ત
(નિમાચેલ)] પું. ન્યાયાધીશ તરીકે જેની
નિમણૂક ન કરી હોય અને જેને મત આપ-
વાનો હક ન હોય એવો પંચનો સભ્ય.

૨. [સં. અ (નહિ) + નિયુક્ત (એરેલું)]
વિ. નહિ એકાચેલ.

૩. વિ. નહિ નિમાચેલું.

અનિયોજિત ૧. [સં. અ (નહિ) + નિયો-
જિત (ગીચેલું)] વિ. અનિયંત્રિત; નહિ
નિમાચેલ.

૨. વિ. ઉપોક્ત નહિ કરેલ.

૩. વિ. નહિ એકાચેલું; અસંયુક્ત.

અનિરથા પું. (પિત્ર) પહેલા અને ગીળ
ચરણમાં નમણ, બમણ, સમણ, જમણ અને
મુઠ એમ ૧૩ અણર, તથા બીજા અને ચોથા
ચરણમાં નમણ, બમણ, જમણ, જમણ અને
મુઠ એમ ૧૩ અણરવાળો અસકોલું જાતનો
એક અર્ધસમણ અણરમેળા ઇંદ.

અનિરુદ્ધ ૧. [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (અન)] ન. અનિરુદ્ધ વાદ કે ક્ષીણનો રહિયો નહિ આજ્ઞાપતું.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (અન)] ન. અનિરુદ્ધ ન કરવો તે; બિનરોકત.
 ૩. ન. પરિણામ કે છેલ્લે નહિ આવેલ હોવાપણું.
 ૪. ન. સમાપાતીનો અભાવ.

અનિરુદ્ધશીલ ૧. [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધશીલ (અનિરુદ્ધ શીલ)] વિ. અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું; નિવારી ન થાય એવું.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધશીલ (અનિરુદ્ધ શીલ)] વિ. અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું.
 અનિરુદ્ધ વિ. (અનિરુદ્ધ) સંપ્રદાયના અનુપ્રકાર માટેનો એ નામનો એક; નિરુદ્ધ ન કરનાર.

‘ તે સૂર્યને અર્ધ આપે છે. ’ આમાં સૂર્ય પૂર્ણની પ્રાર્થના કરતો નથી કે નિરુદ્ધ પણ કરતો નથી. તેથી સૂર્યને હરિએ અનિરુદ્ધ (નિરુદ્ધ ન કરનાર) સંપ્રદાય કહ્યું છે.

અનિરુદ્ધ ૧. [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (અન)] વિ. અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (અન)] વિ. અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું.

અનિરુદ્ધ ૧. [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (અન)] વિ. અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (અન)] વિ. અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું.

અનિરુદ્ધ ૧. [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (અન)] વિ. અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (અન)] વિ. અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું.
 ૩. [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (અન)] વિ. અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું.
 ૪. [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (અન)] વિ. અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું.

અનિરુદ્ધગાન [સં. અનિરુદ્ધ (અનિરુદ્ધ) + ગાન] ન. અનિરુદ્ધ ગાન; સ્થાવરેશ્વર ગાનનો એક પ્રકાર.

અનિરુદ્ધ ૧. પું. અનિરુદ્ધ.
 પ્રમુખમાંથી અનિરુદ્ધ (અનિરુદ્ધ) પદો.
 ૨. પું. (પુરાણ) એ નામનો એક સિદ્ધ શાસ્ત્રો. લુઓ સિદ્ધ.
 ૩. પું. (બોધિય) ક્ષત્રપુરુષ નામનો એ નામનો એક તારો; ‘ ઓરિયોનિસ ’.
 ૪. પું. વિતનો અધિષ્ઠાતા દેવ.

૫. પું. દુત; અસ્ર.
 ૬. [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (અન)] પું. પરમાત્મા, કેમકે તેનો નિરોધ થતો નથી.
 ૭. પું. સુદ.
 ૮. પું. વિષ્ણુની હજાર નામ મહેતું એક. ઉપરિ વખતે કોઈથી નિરુદ્ધ ન થયા તેથી તેમજ સુખોથી કદી અનિરુદ્ધ થયા નથી તેથી, તે અનિરુદ્ધ કહેવાય છે.
 ૯. પું. સિવ.

૧૦. પું. (પુરાણ) શ્રીકૃષ્ણના દીકરા પ્રભુકનો એ નામનો એક દીકરો. બાલકુલની દીકરી હવા તેની સાથે પ્રેમમાં પડી અને પોતાના બાળક માત્ર કોઈપણપુરમાં પોતાના બોરડામાં અનિરુદ્ધને તે બાળકી લાવી. બાલકુલને અનિરુદ્ધને પાડવા માટે લાડવા મોકલ્યા, પણ તે બાળકે અનિરુદ્ધને મધ વડે મારી નાખ્યા. છેવટે તે બાળકી પામીને. બાળકે કૃષ્ણ, બલરામ અને પ્રભુકને આ બાળક પડી, ત્યારે તેઓ અનિરુદ્ધને છોડે કરાવવા થયા અને બાલકુલને સામે લાવ્યા. બાલકુલને સિવની અને રાંધણી મદદ હતી, તોફાન તે હાથે અને સિવના વચ્ચે પાડવાથી તેની જિંદગી બચી. હવા અનિરુદ્ધને પસંદ અને તેઓ દારૂક મળ્યા. અનિરુદ્ધને રાંધણી શાળાની દીકરી રોચના નામની બીજા એક રો હતી.

૧૧. ન. હેરકું.
 ૧૨. વિ. અનિરુદ્ધ વિનાનું; નહિ અનિરુદ્ધવેલ; રોચના વચ્ચે.
 ૧૩. વિ. નિરુદ્ધ; અન વિનાનું.
 ૧૪. વિ. સ્વચ્છતા; પોતાની અસર પ્રમાણે વર્તનાર.
 ૧૫. વિ. સ્વચ્છતા; સુખ.

અનિરુદ્ધ ૧. [સં. અનિરુદ્ધ (અનિરુદ્ધ) + અન (અન)] પું. અનિરુદ્ધ.
 ૨. પું. અનિરુદ્ધ રસો; અનિરુદ્ધ વિનાનો માર્ગ.

અનિરુદ્ધ ૧. [સં. અનિરુદ્ધ (અનિરુદ્ધ) + અન (અન)] પું. અનિરુદ્ધ.
 ૨. વિ. સ્વચ્છતા; સુખ.

અનિરુદ્ધવિની [સં. અનિરુદ્ધ (અનિરુદ્ધ) + વિની (અનિરુદ્ધ)] હી. એ નામની અનિરુદ્ધની સ્ત્રી; ઉપા.
 અનિરુદ્ધવ્યૂહ [સં. અનિરુદ્ધ (અનિરુદ્ધ) + વ્યૂહ (સ્ત્રી)] પું. નારાયણના આર બ્રહ્માનું એક સ્વરૂપ. મર્મગ્રસ્ત તેનું કાર્ય છે.
 સ્ત્રી + તેમનાનું ૧૫ તે અનિરુદ્ધવ્યૂહ.

અનિરુદ્ધ [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (અન)] વિ. અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું; અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું.

અનિરુદ્ધ [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (અન)] વિ. અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું; અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું.

અનિરુદ્ધ ૧. [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (અન)] પું. નિરુદ્ધ.
 ૨. પું. સ્વચ્છતા.

અનિરુદ્ધ [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (અન)] વિ. અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું; અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું.

અનિરુદ્ધ ૧. [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (અન)] પું. અનિરુદ્ધ; અનિરુદ્ધતા.
 ૨. પું. નિરુદ્ધ અનિરુદ્ધ વિનાની સ્થિતિ; હેસલાનો અભાવ.

અનિરુદ્ધવાદ [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (અન) + વાદ (અન)] પું. અનિરુદ્ધવાદ; અનિરુદ્ધ અનિરુદ્ધ વિનાની સ્થિતિ; હેસલાનો અભાવ.

અનિરુદ્ધ [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (અન)] વિ. અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું; અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું.

બીજા સ્વતઃ અનિરુદ્ધ પ્રમાણેથી એ સંભાવના થઈ શકે તેમથી સંતેષ માનવાનો છે.

અનિરુદ્ધ ૧. [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (અન)] વિ. અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું; અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું; નિરુદ્ધ અનિરુદ્ધ અનિરુદ્ધ.

૨. વિ. પૂર્વ ન થઈ શકે એવું; અનિરુદ્ધ.

અનિરુદ્ધવેલી [સં. અનિરુદ્ધ (અનિરુદ્ધ) + વેલી (અન)] હી. સુલતાની હાતર; સુલતાની.

અનિરુદ્ધ [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (અન)] વિ. અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું; અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું.

અનિરુદ્ધ [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (અન)] વિ. અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું; અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું.

અનિરુદ્ધ [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (અન)] વિ. અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું; અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું.
 (સ્વચ્છતા નથી થઈ શકે એવું) + અન (અનિરુદ્ધ પ્રત્યય)] વિ. સ્ત્રી. વિષ્ણુને સ્વચ્છતા ન થઈ શકે તેથી આ સ્વચ્છતા પ્રયોગ આપ કરીને આવના સંબંધમાં થાય છે. આવી માન્યું હવે પીડું નિષિદ્ધ છે.

અનિરુદ્ધ ૧. [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (અન)] વિ. અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું; અનિરુદ્ધ ન થઈ શકે એવું.

અનિર્વચનીયનિહારિકા

૨. વિ. અસીધ; હક વમરનું.
 ૩. વિ. અરપટ.
 ૪. વિ. મોક્ષ સ્થળ વિનાનું.
 ૫. [સં. અ (નહિ) + નિર્ણય (જણાવેલું)]
 વિ. નહિ જણાવેલું; નહિ સમજાવેલું.

અનિર્દેશ ૧. [સં. અ (નહિ) + નિર્દેશ (આજ્ઞા)] પું. આજ્ઞા ન હોવાપણું.

૨. પું. ઉદ્ધેષ્યનો અભાવ; સ્મિત ન હોવું તે.
 ૩. જ. અસુરધામ; મન-વાણીથી અચોક્ષર

૪. જ. અચોક્ષર ઉદ્ધેષ્ય.

સહજનનાં સ્વાધી પોતાના સર્વે જ્ઞોમા પોતાનું સ્વાધ અનિર્દેશ જણાવતા; અનિર્દેશ-થી હીનાવિતંજ સ્વાધી થી હ સહજનનદસ મહારાજના સર્વે સસંધી બાઈ બાઈ નાસમણ વાંચતો. જુ. સા. પાંચા

૫. [સં. અ (નહિ) + નિર્દેશ (નિષ્ક્રમ)]
 જ. બહા, કેમકે તેનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

અનિર્દેશ ૧. [સં. અ (નહિ) + નિર્દેશ (વર્ણન થઈ શકે એવું)] જ. બહા; પરમારમા, કેમકે તેનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

૨. વિ. અસમાન; અનુરૂપ; જેની બરાબર મેરઠ ન હોય એવું; અદિતીય.

૩. વિ. વર્ણન ન થઈ શકે એવું; અર્જુનીય; અનિર્વચનીય; અક્રમ્ય.

અનિર્દેશવપુ [સં. અનિર્દેશ (અર્જુનીય) + વપુઃ (સ્ત્રી)] પું. વિલુપ્તનાં હનાર નામ માટેનું એક. સુચારિથી રહિત હોવાથી તેમનું રૂપ અમુક પ્રકારનું છે એવો નિશ્ચય થતો નથી, માટે તે અનિર્દેશવપુ કહેવાય છે.

અનિર્ધારણીય ભુખો અનિર્ણય.

અનિર્ધારિત [સં. અ (નહિ) + નિર્ધારિત (નક્કી કરેલ)] વિ. અચોક્ષસ; નક્કી નહિ કરેલું.

અનિર્ધાર્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + નિર્ધાર્ય (નક્કી કરવા એવું)] વિ. નક્કી નહિ કરવા એવું; નિશ્ચય કરેલ સ્થાન નહિ એવું.

૨. વિ. વર્ણન ન થઈ શકે એવું; અક્રમ્ય.

અનિર્ણય ૧. [સં. અ (નહિ) + નિર્ણય (આગ્રહ)] પું. આગ્રહનો અભાવ.

૨. વિ. હાજ વમરનું; બંધન વિનાનું.

૩. [સં. અ (નહિ) + નિર્ણય (પકડ)]
 વિ. સ્વતંત્ર; સ્વાધીન.

અનિર્ણયનીય ૧. [સં. અ (નહિ) + નિર્ણયનીય (આગ્રહ કરવા લાયક)] વિ. આગ્રહ નહિ કરવા એવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + નિર્ણય (પકડ) + અનીય (વિષય હોવાને પ્રવચ)] વિ. બંધનમાં ન આવે એવું.

અનિર્ણય ૨. [સં. અ (વિશેષ બલવાદ ઉપસર્ગ) + નિર્ણય (પકડ)] વિ. ચોક્કસ જણાવ.

અનિર્ણય પું. (પિત્ત) દરેક મરણમાં સમજ, મમજ, મુરુ અને મુરુ મળી ૮ અણુઓ અણુપ્રકારી બાતનો એક છે.

અનિર્ણેક ૧. [સં. અ (નહિ) + નિર્ણેક (વિધાસલાહ)] પું. નિમજ્જલાથી; કુતરણ.

૨. વિ. નિમજ્જલાથી; કુતર.

અનિર્ભય [સં. અ (નહિ) + નિર્ભય (મમજ વિનાનું)] વિ. મમજવાળું; માથાળું; ક્ષેમજ.

અનિર્ભય [સં. અ (નહિ) + નિર્ભય (સ્વચ્છ)] વિ. અસ્વચ્છ મંદુ.

અનિર્ભયતા [સં. અ (નહિ) + નિર્ભય (સ્વચ્છ) + તા (પદ)] સ્ત્રી. મંદી; અસ્વચ્છ; અસ્વચ્છતા.

અનિર્માણ ૧. જ. નક્કીપણું નહિ તે અ-ચોક્ષમતા.

૨. [સં. અ (નહિ) + નિર્માણ (સ્વચ્છ)]
 વિ. નહિ રચેલું; નહિ સર્જેલું.

અનિર્મિત ૧. [સં. અ (નહિ) + નિર્મિત (નીરજ)] વિ. નક્કી નહિ કરેલું; નિર્માણ થઈ વમરનું; નીરજ નહિ એવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + નિર્મિત (સર્જેલું)]
 વિ. નહિ સર્જેલું; અનિર્મિત.

અનિર્મોક્ષ [સં. અ (નહિ) + નિર્મોક્ષ (પૂરેપૂરે મોક્ષ)] પું. પૂરેપૂરા મોક્ષને અભાવ; સંપૂર્ણ છુટકારો ન થવાપણું.

અનિર્ણયનીય [સં. અ (નિર્ણય વપસાને ઉપસર્ગ) + નિર્ (નહિ) + ચંકીય (જોગ્યતા ધારક)] વિ. જોગ્યતા ન ધારક તેવું.

અનિર્વચન ૧. જ. અક્રમ્ય; ક્રમનો અભાવ.

૨. [સં. અ (નહિ) + નિર્વચન (વ્યખ્યા)]
 જ. વ્યખ્યાનો અભાવ; ચોક્કસ રૂપ અજ્ઞાતી ન ધારક એવું હોવાપણું.

૩. વિ. અર્જુનીય; ચોક્કસ રૂપ ન અજ્ઞાતી ધારક એવું.

૪. વિ. દીક્ષા ન થઈ શકે એવું.

અનિર્વચનીય ૧. [સં. અ (નહિ) + નિર્વચનીય (વર્ણન થઈ શકે તેવું)] જ. બહા, કેમકે તેનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

૨. જ. (વેદાંત) માયા; અવિદ્યા.

૩. જ. સંસાર; જગત; દુનિયા, કેમકે તેને સત્ કે અસત્ કહી શકાતી નથી.

૪. [સં. અ (નહિ) + નિર્વચનીય (જોડવા એવું)] વિ. નહિ જોડવા એવું.

૫. વિ. વર્ણન ન થઈ શકે એવું; અર્જુનીય; અક્રમ્ય; જેને નિત્ય-અનિત્ય, સત્-અસત્ ન કહેવાય એવું.

અનિર્વચનીયવ્યાપ્તિ [સં. અનિર્વચનીય (વર્ણન ન થી શકાય એવું) + વ્યાપ્તિ (જ્ઞાન)] સ્ત્રી. (વેદાંત) ન જોવી શકાય એવું જ્ઞાન; માયાવાદ; કમવાદ; વિવર્તવાદ. નામ રૂપ પામવાં એ એક પ્રકારનો પ્રકૃતિનો વિસ્તાર છે, માટે નામરૂપાનુભવ માયા તે પ્રકૃતિની વિસ્તાર પામવાની ક્ષમિત-વિશેષક્ષમિત છે. વિશેષ પામવા છતાં જ્યુ પ્રકૃતિ અવિર્ભૂત થતી નથી, સર્વદા આસ્ત જ રહે છે, માટે ન અજ્ઞાતમાં છતાં હોવારૂપ જે અજ્ઞાન તે પ્રકૃતિની અવસ્થાક્ષમિત. માયા અને અજ્ઞાન તેનું જ નામ અનિર્વચનીય છે; એટલે અનિર્વચનીયવ્યાપ્તિ તે જ વિવર્તવાદ. વિવર્ત એટલે જે વસ્તુ જે રૂપે નથી તે રૂપે તેને અણવી. યમિ પ્રકૃતિરૂપ સ્વચ્છ તેનાં વિવર્ત તે જ નામ રૂપ. વિવર્ત શું છે, કેમ થયો, ક્યાંથી થયો એ સર્વ અનિર્વચનીય માટે જાણ્યતિનું નામ અનિર્વચનીયવ્યાપ્તિ કે વિવર્તવાદ. ઉદાહરણ:—‘છીપમાં રૂપ કેવાય છે’ એટલે જમથી છીપમાં અનિર્વચનીય રૂપની ઉત્પત્તિ થાય છે એમ જાણવું તે. સત્તા રૂપના અનુભવજન્ય સંસ્કારવાળા પુરુષના મધુ ઉદ્ધિયને બ્યારે મોઢા આમળ પોલી છીપની સાથે સંયોગ થાય છે, તે વખતે અણુદારા બહાર નીકળેલા અંતઃકરણની તે છીપમાં ઇદમાકાર એટલે આ આકાર તથા અક્ષમિત રૂપે રૂપિ ઉત્પન્ન થાય છે. તે અક્ષમિતપણુપ સાધનના હર્ષનથી પ્રથમ જેવેલા રૂપના સંસ્કાર અમત થાય છે. છીપના પોતાના નીચપ્રકાર મિતેણાકૃતિ વચેરે ખાસ અંતરે હાંકી દેવારી અવિદ્યા કે અજ્ઞાન હોવા થમીને સ્વતાકાર પરિણામને પામે છે તથા સ્વતા વિવચ્છ જ્ઞાપર પરિણામને પામે છે. એવું નામ વિવર્તવાદ કે અનિર્વચનીયવ્યાપ્તિ.

અનિર્વચનીયતા [સં. અનિર્વચનીય (વર્ણવી ન શકાય તેવું) + તા (પદ)] સ્ત્રી. વર્ણવી ન શકાય એવું હોવાપણું; અનિર્વાચ્યતા.

અનિર્વચનીયનિહારિકા [સં. અનિર્વચનીય (વર્ણવી ન શકાય એવું) + નિહારિકા (આકાશમાં ફરત ફરવાનું તેજીને કમલો)] સ્ત્રી. (અપેક્ષિય) આકાશમાં ફરતો એક પ્રકારનો હવાચ્છ તેજ-

પુંજ. મોટા દુરખીનમાંથી એવા જતાં તેના વિભાવ કેખાતા નથી, અને તે એક હોવા એવો શાસ્ત્ર છે; 'છરીઝોલેખલ નેખુણ'.

અનિર્વાચ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + નિર્વાચ્ય (વર્ણવવા એવું)] વિ. અકર્મણીય; વર્ણન ન થઈ શકે એવું; અનિર્વચનીય.

૨. [સં. અ (નહિ) + નિર્વાચ્ય (બોલવા એવું)] વિ. નહિ બોલવા શક્ય.

૩. વિ. બોલવા જતાં ન બોલાવ એવું.

અનિર્વાચ્યતા ભુખો અનિર્વચનીયતા.

અનિર્વાણ ૧. [સં. અ (નહિ) + નિર્વાણ (મોક્ષ)] જ. મોક્ષનો અભાવ.

૨. [સં. અ (નહિ) + નિર્વાણ (દુખની માર્ગ)] વિ. નહિ મોક્ષેલું; નહિ નાહેલું; શાસ્ત્ર દર્શાવતું.

અનિર્વાપ્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + નિર્વાપ્ત (સાંત થઈ શકે એવું)] વિ. સાંત ન થઈ શકે એવું; શુભાવી ન સંકાપ એવું.

અનિર્વાણ ૧. પું. અપ્રાપ્તિ; પૂરી ન થતું તે; અસિદ્ધિ; ઉપસિદ્ધિનો અભાવ.

૨. [સં. અ (નહિ) + નિર્વાણ (કુલપન)] પું. કુલપનનું સાધન ન હોવાપણું; નિર્વંનતા; કેશાલિયતા; મરીમાઈ.

૩. [સં. અ (નહિ) + નિર્વાણ (પૂરી કરવા એવું)] પું. છટકો ન આવવો તે.

અનિર્વિણ્ણ ૧. પું. વિણ્ણનાં હજાર નામ માટેનું એક. પૂર્ણામ હોવાથી તેમને નિર્વેદ એટલે ઉદાસીનતા નથી, તેથી તે અનિર્વિણ્ણ કહેવાય છે.

૨. [સં. અ (નહિ) + નિર્વિણ્ણ (હાલેલ)] વિ. નહિ થાકેલ; હટાળ્યા વગરનું.

અનિર્વૃત્તિ ૧. [સં. અ (નહિ) + નિર્વૃત્તિ (સાંતિ)] છી. અવરત્તતા; એએની; અસાંતિ.

૨. છી. અરીખાઈ; ઈચ્છિતા; અનિર્વાહ.

૩. છી. મિત્તા.

અનિર્વેદ ૧. [સં. અ (નહિ) + નિર્વેદ (નિરાશ)] પું. નિરાશ નહિ હોવાપણું.

૨. [સં. અ (નહિ) + નિર્વેદ (વેશ્ય)] પું. વેશ્યનો અભાવ; અવિરક્તિ.

૩. પું. સ્વાત્મવર્ણન; આત્મવિશ્વાસ.

અનિર્વેદવાદ ૧. [સં. અ (નહિ) + નિર્વેદ (નિરાશ) + વાદ (મત)] પું. અસાધ્ય સુખવાદ; જે સાચ તે બધું સારને માટે એવી માન્યતા; સર્વશુભવાદ.

અનિર્વેદવાદિની ૧. [સં. અનિર્વેદવાદ (અસાધ્ય) + ઇન્ (વાદ) + ઈ (નારી)

અભિને પ્રત્યય)] છી. અસાધ્યવાદમાં અનનારી સ્ત્રી.

૨. વિ. છી. અસાધ્યવાદમાં અદાવાળી; સુખવાદિની.

અનિર્વેદવાદી ૧. [સં. અનિર્વેદવાદ (અસાધ્ય) + ઇન્ (વાદ)] વિ. અસાધ્યવાદ સુખવાદમાં માનવવાળું.

અનિલ ૧. પું. આદ્ય વસ્તુ માટેનો એ નામનો પાંચમો.

૨. પું. એ નામનો એક વસ્તુ, જેમાં સાત સભ્યો હોય છે. ભુખો વસ્તુ.

૩. પું. એ નામનો મરણનો પુત્ર.

૪. પું. બોમ્બજ્વાલની સંખ્યાસ્થા સંતા.

૫. પું. (પિતૃ) દરેક વસ્તુમાં સમસ્ત મમ્મ, નમ્મ, લપ્ત અને ગુરુ મળી ૧૧ અક્ષરો કિદુખી ભતનો એ નામનો સમસ્ત વર્ણમેય છે.

૬. પું. નવ વસ્તુ દેવ માટેનો એ નામનો એક.

૭. પું. (જૈન) અસંખ્યના ચર્ચ ચોરીસીના એ નામના સત્તરમાં તીર્થંકર.

૮. પું. (જૈન) અવનપતિ દેવોની ૬૪ માટેનો એ નામનો એક ભતિ.

૯. પું. (જ્યોતિષ) મિથુન ચક્રિનો એ નામનો તારો; 'કેટલા જૈમનોરમ'.

૧૦. પું. '૧' અક્ષર.

૧૧. [સં. અન્ (અર્થ)] પું. વાયુ; પવન; પંચમહાભૂત માટેનું એ નામનું એક.

શ્વેત સહાચરિ મધ્ય હરિ

આયુષ્ય નયત પરાયુ.

અનિલ પ્રજ્વળ મંધવદ

નયત્વ પવન પવમન.

વિમલવપુરોષ

૧૨. પું. વાયુ દેવતા.

૧૩. પું. (પુરાણ) વાયુના વસ્તુ. તે બોમ્બજ્વાલ છે.

૧૪. પું. (વેદ) વાયુના વિભાગને લખે થતો શેષ વાતરોય.

૧૫. [સં. અન્ (નહિ) + હલન (પ્રેરવા કરવા)] અન્ (નહિ) + ઇન્ (અણ)] અ (નહિ) + નિલ (પવન)] પું. વિણ્ણનાં હજાર નામ માટેનું એક. તે પ્રેરવા કરવા ન હોવાથી, નિલ પ્રણુદરપ હોવાથી, મહન નહિ હોવાથી એટલે બહુને સુલભ હોવાથી, તેમનું ક્રોધ નિમિત્ત નિવસરમાન નહિ હોવાથી, તે અપ્રાદિ હોવાથી, મહ્ય ન કરવાના મરણથી તેમ જ મેટા કરવાથી તે અનિલ કહેવાય છે.

૧૬. પું. રૂપકલિનો પુત્ર એ નામનો એક દુનિવ.

૧૭. પું. સરીરમાં રહેલ વાયુ; સરીરના વસ્તુ હોવાનો એ નામનો એક.

૧૮. પું. શિવ; સંકર; મદદેવ.

૧૯. પું. (જ્યોતિષ) સ્વાતિ નક્ષત્ર.

અનિલકુમાર ૧. [સં. અનિલ (પવન) + કુમાર (પુત્ર)] પું. પવનકુમાર; હનુમાન.

૨. પું. (જૈન) અવનપતિ દેવતાનો એ નામનો એક ભેદ.

૩. પું. ભીમ; અનિલાત્મક.

અનિલમ્ ૧. [સં. અનિલ (વાતરોય) + મ્ (નામ કરનાર)] જ. બહેલું, કેમકે તે વાયુનો નામ કરનાર મનાય છે.

૨. વિ. વાતમ્; સરીરના વાતરોયને દબુનાર; વાયુ મટાડનાર.

અનિલમ્ ૧. જ. બહેલુંનું કામ.

૨. [સં. અનિલ (વાયુરોય) + મ્ (ઉચ્ચ નાર) + ઠ (એવો એ બર્ષ આવાનાર પ્રત્યય)] જ. બહેલું. તેમાં વાયુ નામ કરવાનો શુભ હોવાથી તેને અનિલમ્ કહે છે.

અનિલનાશી ૧. [સં. અનિલ (વાયુરોય) + નાશિન્ (નાશ કરનાર)] છી. મિત્ર નામની વનરપતિ. તેમાં વાયુરોય દૂર કરવાનો શુભ હોવાથી તે અનિલનાશી કહેવાય છે.

અનિલપર્ણ ૧. [સં.] પું. પોષણ અને અંખન બહારના બામ ઉપર થતો સોળે તથા કુખાવો.

અનિલપ્રકૃતિ ૧. પું. (જ્યોતિષ) રાશિમ્હ. ૨. [સં. અનિલ (વાયુ) + પ્રકૃતિ (કલ્પ)] વિ. વાયુપ્રકૃતિવાળું; સરીરમાં વાયુનો વિકાર હોય એવું.

અનિલર્ણ ૧. [સં. અનિલ (પવન) + ણ્ (મિત્ર)] પું. અનિલસખ; પવન છે મિત્ર જેનો તે એટલે કે અનિ.

અનિલસમ્ ૧. પું. સાપ; નાગ, જેમકે તે પવન બહીને રહેલો મનાય છે.

૨. વિ. ઉપવાસી.

૩. [સં. અનિલ (પવન) + અણ (ખોરાક)] વિ. વાયુનો આહાર કરનાર તપસ્વી.

અનિલચન ૧. [સં. અ (નહિ) + નિલચન (ધર)] જ. ધરનાર વગરની સ્થિતિ.

૨. [સં. અ (નહિ) + નિલચન (વિનાશ)] વિ. અનિનાશી.

આપે આ તે આપ, અપામ્ય, અનિલચન અનિલચનમાં અલગ પ્રતિષ્ઠા મેળવે છે, બારે તે અલગને પ્રાપ્ત કરનાર થાય છે.

એકાલાલ શાહ

૩. [સં. અ (નહિ) + નિલસન (આપણે)]
વિ. કોઈના આધારની અપેક્ષા કરતું; આધાર.
અનિલસહુર [સં. અનિલ (પવન) + સહુર
(બોમ્બ)] છી. પવનની સહુર; પવનનું
ફરકલું; વાયુનો તરંગ.
અનિલસહુરિ [સં. અનિલ (પવન) + અધિ
(છે)] પુ. વાતરોડ.
અનિલસહુર [સં. અનિલ (વાયુરોમ) + સહુ
(ફરમાવ)] પુ. એરેકો નામની વનસ્પતિ. તે
વાતરોમ દૂર કરનાર મન્યા છે.
અનિલસહુરિ લુખો અનિલસહુર.
અનિલા પુ. (પિત્ત) દરેક ચરણમાં ૪
અક્ષરો એટલે ૧૬ માત્રાઓ અને ૧, ૫, ૬
તથા ૧૩ માત્રાએ તાલવાળો એક માત્રામેળ
છંદ. તેના દરેક ચરણને છેડે ૨ અક્ષરો છે.
અનિલામય ૧. પુ. બીમ, કમી તે વાયુના
મંચલાવથી ફુંકીને ચેરે અવતર્યો હતો.
૨. [સં. અનિલ (પવન) + આમય
(ગીતો)] પુ. વાયુને ઘીરે હનુમાન.
અનિલામય ૧. [સં. અનિલ (વાયુ) +
આમય (રોગ)] પુ. વાતરોડ.
૨. પુ. વાયુ પાવાનો રોગ.
અનિલામય [સં. અનિલ (પવન) + અમય
(ચરિ)] પુ. પવનનો રસ્તો.
અનિલામયિ લુખો અનિલસહુર.
અનિલામયિસ [સં. અનિલ (વાયુ) +
અમયિ (ફરમાવ) + સ (પાસવાળી વ્ય)]
પુ. (વૈદ્ય) વાતરોમમાં વપરાતું એ નામનું
એક ઔષધ. તેને જનાવજ માટે પાચે તોલો
એક તથા મંચક તોલો એવી જાળવી કરી,
તેને એરડાના ચૂના તથા નગોના રસની
એકેકે ભાવના આપી. મંચાના સંપુટમાં મૂકી
વાયુમયનમાં ઘણાના દેવતાથી પાસવી. ક્રવા
દીવા પછી જહાર કાઢી લઈ નચોડ, એરડાનું
મૂળ તથા મિચના કાચની એકેકે ભાવના
આપી. આ રસની માત્રા ૧ થી ૨ રતિ છે.
અનિલામય [સં. અનિલ (પવન) + અમય
(ગીતો)] પુ. સાપ. લુખો અનિલસહુર.
અનિલામય [સં. અનિલ (પવન) + અમય
(જાળવી)] પુ. સાપ. લુખો અનિલસહુર.
અનિલામય ૧. [સં. અનિલ (વાત) +
અમય (નાશ કરનાર)] પુ. એરેકો. એ વાતનો
નાશ કરનાર મન્યા છે.
૨. પુ. વાતરોમનો નાશ કરનાર ઉંચી નામની
વનસ્પતિ; અંજારપુષ્પ.

અનિલોદધિ [સં. અનિલ (વાયુ) + ઉદધિ
(દરિયો)] પુ. વાયુનો સમુદ્ર વાતાવરણ.
અનિલોદધિમુખી [સં.] પુ. (પિત્ત) દરેક
અતિજમતીની જાતનો એ નામનો અસુરમેળ
છંદ. તેમાં નમ્યુ, રમ્યુ, રમ્યુ નમ્યુ અને
કુકે મળે ૧૩ અસુર હોય છે.
૧ ૧ ૧ ના મ થી તે અનિલોદધિમુખી.
અનિલોદધિ [સં.] પુ. (પિત્ત) દરેક
અસુરમાં સમ્યુ, ભમ્યુ, તમ્યુ, વમ્યુ, સમ્યુ
અને મુકે મળે ૧૬ અસુરનો એ નામનો
અસુરમેળ છે. તે અદિનો એક ભેદ છે.
અનિવ (અનિવ) [સં. અ (નહિ) +
નિવાર્ (રોકવા એવું)] વિ. (પ્રાપ્ત) અટ-
કાવી કે રોકી ન શકાય એવું.
અનિવર્ત ૧. પુ. (અપેક્ષિત) એ નામનો
એક મહ.
૨. [સં. અ (નહિ) + નિર્વર્તન (પાછું ફરવું
તે)] પુ. (જેન) મોક્ષ; મુક્તિ.
અનિવર્તન ૧. [સં. અ (નહિ) + નિર્વર્તન
(પાછું ફરવું તે)] જ. અનાદિતિ; મોક્ષ; અનિ-
વર્ત.
૨. વિ. પાછું ન હો એવું; દહ.
અનિવર્તી ૧. પુ. વિષ્ણુનાં હાથે નામ મારેલું
એક દેવ-અસુર સંગ્રામમાંથી તે પાછા હતા
ન હોવાથી, તેમ જ ધર્મથી તે વિષુવ નહિ
હોવાથી અનિવર્તી કહેવાય છે.
૨. વિ. તદ્વર; એકમ્યન.
૩ [સં. અ (નહિ) + નિર્વર્તન (પાછું
ફરવા)] વિ. પાછું ન ફરનાર.
૪. વિ. પીઠ ન દેખાનારા વીર; અદ્યુર.
અનિવાર ૧. [સં. અ (નહિ) + નિર્
(ફર) + વ (સંવર્ણ)] વિ. દુર ન કરી
શકાય એવું; અનિવાર્ય વારણ થતું અકાલ
હોય એવું.
૨. [સં. અ (નહિ) + નિવાર્ (અટકાવી
શકાય એવું)] વિ. બહુ; ઘણું; પુષ્કળ; અટકા-
વાય નહિ એટલું બહુ; અનંત.
અનિવાર અસી કપિ હાંમે દુર રહ્યા.
૩. વિ. બહુ અસુર; અતિ અમલનું.
૪. વિ. સતત; કામથી; ચાણ.
૫. વિ. હીકું; જિદ્દી; બકી.
અનિવારણ [સં. અ (નહિ) + નિવારણ
(અટકાવ)] જ. છૂટ; સ્વર્ગસ્થ.
અનિવારણીય લુખો અનિવાર.

અનિવારિતા [સં. અ (નહિ) + નિવાર્
(અટકાવી શકાય એવું)] છી. જેને સાફનરસું
કરતા કોઈ અટકાવનાર નથી એવી સ્ત્રી;
સ્વઅંદી સ્ત્રી.
અનિવારિત [સં. અ (નહિ) + નિવારિત
(વારણ)] વિ. અણવાણું; વારણ નહિ એવું;
નહિ અટકાવેલું.
અનિવારિતતા [સં. અ (નહિ) + નિવારિત
(વારણ) + તા (પણ)] છી. અણવાણું
હોવાપણું; સ્વઅંદીપણું.
અનિવાર્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + નિવાર્
(ટાળી શકાય એવું)] વિ. અટકાવી ન શકાય
એવું.
૨. વિ. અસુર; અમલનું.
૩. વિ. પુષ્કળ; ઘણું; અતિશય.
૪. વિ. ફરજિયાત.
૫. વિ. કાચાર; ઉપાય વિનાનું; નિરુપાય.
અનિવાર્યઉપસ્થિતિ [સં. અનિવાર્ય (ફર-
જિયાત) + ઉપસ્થિતિ (હાજરી)] છી. ફર-
જિયાત હાજરી.
અનિવાર્યતા ૧. છી. અમલ; અસુરિયાત.
૨. [સં. અનિવાર્ય (ટાળી ન શકાય તેવું)
+ તા (પણ)] છી. ટાળી ન શકાય તેવી
સ્થિતિ; દુર ન કરી શકાય તેવી દશા.
૩. છી. ફરજિયાતપણું.
૪. છી. કાચાર; નિરુપાયપણું.
અનિવાર્યમત્સ્ય [સં. અનિવાર્ય (દુર ન કરી
શકાય એવું)] + મત્સ્ય (ભાખા) પુ. દુર
ન કરી શકાય તેવી ભાવના.
અનિવાર્યશિક્ષણ [સં. અનિવાર્ય (ફરજિયાત)
+ શિક્ષણ (જેવણી)] જ. ફરજિયાત જેવ-
ણી; અવશ્યક શિક્ષણ.
અનિવાર્યશિક્ષણ લુખો અનિવાર્યશિક્ષણ.
અનિવાર્ય સૈનિક સેવા [સં. અનિવાર્ય (ફર-
જિયાત) + સૈનિક (બરફરી) + સેવા
(નોકરી)] છી. ફરજિયાત બરફરી નોકરી.
અનિવાસિત્વ [સં. અ (નહિ) + નિવાસિત્વ
(વસવાટ)] જ. (અર્થશાસ્ત્ર) જમીનદાર
ખેતાની માલિકોની જમીનની કિંમત પરદેસમાં
રહી ખર્ચે તેની વહીવટની રીત; અનિવાસી
જમીનદાર પદ્ધતિ.
જમીનના માલિક ખેતાની જમીન હોય તે
પ્રદેસમાં ન રહેવા બીજા પ્રદેસમાં રહે અને
જમીનની રાશી લીધા કરે અને ત્યાં ખેતાની
આમદાની ખર્ચે તે પદ્ધતિને તેઓ જમીનવાળા
પ્રદેસમાં અનિવાસી હોવાથી અનિવાસી જમીન-
દાર પદ્ધતિ' અમલ દ્વારા અનિવાસિત્વ
કરી શકાય. જિલ્લાના મોકાસી

અનિવૃત્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + નિવૃત્ત (અટકે)] વિ. આણુ; નહિ અટકે; ભરી.
૨. [સં. અ (નહિ) + નિવૃત્ત (છૂટક થયે)] વિ. છૂટક નહિ થયે; નહિ છૂટક થયે.

૩. વિ. વિષયોથી દૂર ન થયે અનવાળું; અવિરક્ત.

અનિવૃત્તાત્મા [સં. અ (નહિ) + નિવૃત્ત (અટકે) + આત્મા (આત્મા)] પુ. વિષ્ણુનાં હૃદય નામ માંહેનું એક સર્વવ્યાપી હોવાથી તેમનો આત્મા કોઈ કેમણેથી નિવૃત્ત નથી, તેથી તે અનિવૃત્તાત્મા કહેવાય છે.

અનિવૃત્તિ ૧. [સં.] પુ. (અવેશ) એ નામનો ૮૮ પ્રકારનો એક ભુઓ પ્રક.

૨. પુ. (જૈન) મોહના શાંત થવાની કે સમૂળના નાશની શરૂઆત.

અનિવૃત્તિબાદર ૧. જ. (જૈન) મોહ મટિનું નવમું મુક્તચાન; અનિવૃત્તિબાદર. અહીં કપ્પલે-દ્ય કલમા મુક્તચાનની અપેક્ષાએ રચ્ય છે. વળી આ મુક્તચાને રહેલ કપ્પલ કલ્પોના અખવસાઓ પરસ્પર બાદરિ ખમતા નથી. માટે આ મુક્તચાને અનિવૃત્તિબાદર સંપરાય ખજુ કહે છે.

તે અવસ્થામાં બાદરિ મોહનીય કર્મના રોષ રહેલ અંગોએ સમાવવાનું કે કીધુ કરવાનું ક્રમ આવડે હોય છે તે અવસ્થા અનિવૃત્તિબાદર.

પુરાતત્વ

૨. જ. (જૈન) નવમા મુક્તચાને ખરેખરે છવ.

અનિવૃત્તિબાદર સંપરાય પુ. (જૈન) એ નામનું નવમું મુક્તચાન. ભુઓ અનિવૃત્તિબાદર ૧.

અનિવેશ ૧. [સં. અ (નહિ) + નિવેશ (કહેવાય એવું)] વિ. કહેવાય નહિ એવું.

૨. વિ. રેવને ધરાવાય નહિ એવું.

અનિવેશન [સં. અ (નહિ) + નિવેશન (રહેણાં)] વિ. રહેણાં વિનાનું; ધરનાર વગરનું.

અનિવેશી ૧. [સં. અ (નહિ) + નિવેશન (રહેણાં)] વિ. આશ્રયસ્થાન ન હોય એવું; રહેણાં વગરનું; અનિવેશન.

૨. [સં. અ (નહિ) + નિવેશન (અસ્તિ-વાળું)] વિ. તંબૂ વિનાનું.

એકો એમ અનિવેશી એકે તંબૂ બહાર રહે છે તેમ અનિવેશી સહી છતેવાનું થયું હતું.

ધમપદ

૩. [સં. અ (નહિ) + નિવેશન (પડે)] વિ. નહિ પડે.

અનિશ ૧. વિ. ક્રમ; સતત; નિત્ય; નિરંતર.
૨. [સં. અ (નહિ) + નિશા (સત)] વિ. રાત્રિ સિવાયનું.

૩. જ. કાવમ; હમેશા; સતત; નિરંતર.

અનિશં [સં. અ (નહિ) + નિશા (સત)] જ. હમેશા; નિરંતર; સત.

અનિશ્ચય [સં. અ (નહિ) + નિશ્ચય (નિર્ણય)] પુ. અનિશ્ચિતપણું; અનિશ્ચય.

અનિશ્ચયતા [સં. અ (નહિ) + નિશ્ચયતા (નકોપણું)] જી. અચોક્કસ; સંપ્રતીક્ષણ.

અનિશ્ચયવાચક [સં. અનિશ્ચય (અનિશ્ચય) + વાચક (વ્યાખ્યા)] વિ. અનિશ્ચિતપણું બતાવનાર; મુશ્કરપણું નહિ અજવાબદાર.

અનિશ્ચલ [સં. અ (નહિ) + નિશ્ચલ (સ્થિર)] વિ. અસ્થિર; ધ્રુવ.

અનિશ્ચાયક [સં. અ (નહિ) + નિશ્ચાયક (નિર્ણય કરનાર)] વિ. નિર્ણય ન નીકળે એવું; નિશ્ચય ન થઈ શકે એવું.

અનિશ્ચિત ૧. વિ. ધ્રુવ; અસ્થિર.

૨. [સં. અ (નહિ) + નિશ્ચિત (નહીં કરે)] વિ. નહીં નહિ કરે; અચોક્કસ.

૩. વિ. (બાકરણ) બતાવેલ પદ્યકેને ચોક્કસ રૂપમાં ઉલ્લેખ ન કરનાર. જેમકે, કોઈ, કઈ.

જેમણી નિશ્ચિત કર્ય નીકળે નથી તેવાં સર્વનામ અનિશ્ચિત છે.

કમચાંદર

અનિશ્ચિતચણુ ભુઓ અનિશ્ચિતબાર.

અનિશ્ચિતચાહી [સં. અનિશ્ચિત (નહીં નહિ કરે) + ચાહી (અજનાર)] વિ. નહીંજે નહિ અજવાળાનું; સહેલુકા.

અનિશ્ચિતતા ૧. [સં. અનિશ્ચિત (અચોક્કસ) + તા (પડું)] જી. અચોક્કસ; ધ્રુવપણું; નિશ્ચિત ન હોવાપણું.

૨. જી. આનાકાની; હા ના કરવી તે.

૩. જી. સંપ્ર; સહેલ; કામાગ્રેજપણું.

અનિશ્ચિતતાવાચક [સં. અનિશ્ચિતતા (અચોક્કસપણું) + વાચક (બતાવનાર)] વિ. (બાકરણ) અચોક્કસપણું બતાવનાર. સંખ્યાવાચક સંખ્યાની પછી 'એક' ઉમેરવાથી અનિશ્ચિતતાનો અર્થ આવે છે. જેમકે, એએક, ચારેક, દસેક, સાડેક. તેમ જ પાસેપાસેના એ સંખ્યાવાચક સંખ્યાનો સમાસ કરવાથી ખજુ અનિશ્ચિતતાનો અર્થ આવે છે. જેમકે, ચલુનાર, દરનાર.

અનિશ્ચિતપણું ભુઓ અનિશ્ચિતતા.

અનિશ્ચિતભાર [સં. અનિશ્ચિત (નહીં નહિ કરે) + ભાર (બેઠે)] પુ. તરતો બોળે;

બહાલી વતુ ઉપરનું આણુ રેવું.

અનિશ્ચિત સર્વનામ [સં. અનિશ્ચિત (અચોક્કસ) + સર્વનામ (નામને બદલે આવતો સમ)] જ. (બાકરણ) સર્વનામનો એ નામનો પ્રકાર. જેમાંથી નિશ્ચિત અર્થ નીકળતો નથી તેવાં સર્વનામ અનિશ્ચિત કહેવાય છે. જેમકે, કોઈ, કઈ, કોઈ.

અનિશ્ચિત સંખ્યાવાચક [સં. અનિશ્ચિત (નહીં નહિ કરાવે) + સંખ્યાવાચક (આંકડો બતાવનાર)] વિ. (બાકરણ) અચોક્કસ સંખ્યા બતાવનાર. જેમકે, ચોક્ક, ધજું.

અનિશ્ચેષ ૧. વિ. (મણિ) અચોક્કસ કિંમતવાળું.

૨. [સં. અ (નહિ) + નિશ્ચેષ (નહીં થઈ શકે એવું)] વિ. અનિશ્ચિત; નહીં થઈ ન શકે એવું.

અનિશ્ચેષ સમીકરણ જ. (મણિ) અચોક્કસ કિંમતવાળું સમીકરણ.

આને ખજુ પાંપરિત અપણુંની મદદથી બેઠાવું અનિશ્ચેષ સમીકરણ અને વિશ્વર પ્રકાશી બેઠાવું તે જ સમીકરણ એક જ પદોર્થ થઈને પસાર થાય છે.

પુરાતત્વ

અનિશ્ચ [પ્રા. અણિચ્ચ (આશ્રય વગરનું)] વિ. (જૈન) સર્વથી તળવેલ; નિરાધાર.

અનિશ્ચા જી. (જૈન) બનાસકિત; ખમતાનો અભાવ; મોહ નહિ હોવાપણું.

અનિશ્ચિત ૧. [પ્રા. અણિચ્ચ] જ. (જૈન) શિવ કે પુસ્તાકની અપેક્ષા વિના થતું શાંત; અવગ્રહ જ્ઞાનનો એ નામનો બેઠ.

૨. વિ. અનાશિત; સહાય વિનાનું.

ત્રિપ અને અત્રિપનો ભાગ કરીને સર્વત્ર અના-સત્તા અને અનિશ્ચિત અને સંયોગજેથી શુદ્ધ હોય તે આ અનતર્થ સમ્યક પશ્ચાત્ત્યાગ થાય.

સુતનિપાત

૩. વિ. અપ્રવૃત્ત; સસારના વિષયમાં નહિ મગે.

૪. વિ. (જૈન) કારણ વડે નહીં નહિ થયેલ.

૫. વિ. (જૈન) અમતા રહિત; નિઃક્રમ; અસકિત વિનાનું.

અનિશ્ચિતચાહી [સં. અનિશ્ચિત (કારણ વડે નહીં નહિ થયે) + ચાહી (મહત્ત્વ ધરાવ)] વિ. (જૈન) કારણ વડે નહીં નહિ થયેલ અખત સ્વીકારનાર.

અનિશ્ચિતોપધાન ૧. [સં. અનિશ્ચિત (અમત્ત વસ્તુ) + ઉપધાન (વા)] જ. નિઃક્રમ તપ.

૨. [સં. અનિશ્ચિત (સહાય વિનાનું) + ઉપધાન (વા)] જ. (જૈન) સહાય વિના કરવામાં આવતું તપ.

અનિવિહ
અનિવિહસૂચક

અનિવિહ ૧. [સં. અ (નહિ) + નિવિહ (અકામતાત્)] વિ. ખુદ્ધ; ઉપાદ્ય.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + નિવિહ (અકામતાત્)] વિ. મના નહિ કરેલ; મંજૂર.
 અનિવિહવન [સં. અનિવિહ (અકામતાત્) + વન (અંગત)] ક. ખુદ્ધ સંબેધુ અંગત; પ્રતિબંધ વગરનું અંગત.
 અનિવેધ્ય [સં. અ (નહિ) + નિવેધ્ય (મના થઈ શકે એવું)] વિ. જેના વિષે મના ન થઈ શકે એવું.
 અનિવૃત્ત [સં. અ (નહિ) + નિવૃત્ત (વિધાન) + ઠપ (મૂલ)] વિ. અથા; મૂળતઃ અસ્થિર.
 અનિવૃત્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + નિવૃત્ત (નિરોધ) + કૃત (કરેલું)] વિ. અપૂરું; પૂરું નહિ કરેલું; અપૂરું.
 ૨. વિ. નિમ્મલ થવા વિનાનું; અનિર્ણીત.
 અનિવૃત્તપાપ [સં. અનિવૃત્ત (નિમ્મલ થવા વિનાનું) + પાપ (અપર્યે)] ક. જેનું પ્રાપ્તિ થિત ન થયું હોય તેનું પાપ.
 અનિવૃ ૧. [સં. અનૃ (નહિ) + વૃ (અર્થભાગ)] ક. અપર્યે પાપ.
 ૨. ક. અપર્યે; મુનો.
 ૩. ક. અમનસીભી; દુર્ભાગ્ય.
 ૪. ક. અરાગ્ય પરિણામ.
 ૫. ક. દુઃખ; પીડા; આત.
 ૬. ક. ગુસ્તાન; હાનિ; અવાલ.
 ૭. ક. બુંદ; અહિત.
 ૮. ક. સારાના બલ્યામાં નરસું કરવું તે; અપકાર.
 ૯. [સં. અનૃ (નહિ) + વૃ (પ્રિય)] વિ. અપ્રિય; અલુપ્યમત્; અભિર.
 ૧૦. વિ. અશુભ; અમંજા.
 ૧૧. વિ. ખોટું; અસત્ય.
 ૧૨. [સં. અનૃ (નહિ) + વૃ (પ્રેર)] વિ. જેનું ફૂલ ન થયું હોય તેવું; નહિ ફૂટેલું.
 ૧૩. વિ. નહિ હમ્મવા એવું; અરાગ્ય.
 ૧૪. [સં. અનૃ (નહિ) + વૃ (હમ્મવા)] વિ. નહિ હમ્મવા; અવાંચિત.
 અનિવૃત્ત ૧. [સં. અનિવૃ (અલુપ્યમત્) + કર (વેશે)] પુ. અલુપ્યમતો વેશે; મરણ વિરુદ્ધ દેવો પાતો કર.
 ૨. [સં. અનિવૃ (ગુસ્તાન) + કર (હમ્મવા)] વિ. અનિવૃ કરનાર; ગુસ્તાનકાર; હાનિવાહ.
 અનિવૃત્તર્થ ૧. પુ. (પુરાણ) કલિયુગમાં કાવ્ય રાજ્યની પછી કૃત્યુગમાંથી કો ચોસ રાજ્ય થવા તેમાંનો એ નામનો છો રાજ્ય.

૨. [સં. અનિવૃ (અરાગ્ય) + કર (હમ્મવા)] વિ. અનિવૃ કર કરનાર દુષ્ટ.
 અનિવૃત્તર્થ ૧. [સં. અનિવૃ (અરાગ્ય) + કર (અરાગ્ય) + કર (વર્ત)] વિ. અકર્મી, અમભાગ્ય; દુર્ભાગ્ય.
 ૨. [સં. અનિવૃ (ન હમ્મવા એવું) + કર્મિન (કામચાલુ)] વિ. ન હમ્મવા એવું કામ કરનાર; દુરભાગી.
 અનિવૃત્તકારક ૧. [સં. અનિવૃ (અરાગ્ય) + કરક (કરનાર)] વિ. અરાગ્ય કામ કરનાર.
 ૨. વિ. ગુસ્તાન કરે તેવું; કામ અપાકાર.
 ૩. વિ. બુંદ; હમ્મવા.
 અનિવૃત્તકારી [સં. અનિવૃ (ગુસ્તાન) + કરિ (કરનાર)] વિ. ગુસ્તાનકાર; હાનિ-કર; અહિતકારી.
 અનિવૃત્ત્યાપન [સં. અનિવૃ (દુઃખ) + આપન (આપ)] ક. દુઃખનું કથન; અપરિતનું સ્થપન.
 અનિવૃત્ત્યહ [સં. અનિવૃ (અશુભ) + ઘટ (સંબંધી આકાશક હરતે આમરક યોગે)] પુ. (અપોતિય) અમંજા ઘટ અરાગ્ય હળ અપનાર ઘટ.
 અનિવૃત્ત્યાસ [સં. અનિવૃ (અશુભ) + આસ (વિચાર)] પુ. અશુભ વિચાર; હાનિકારક માલ; દુષ્ટ ધારો.
 અનિવૃત્તિવિતન [સં. અનિવૃ (અશુભ) + વિતન (વિચાર)] ક. દુષ્ટ વિચાર; એર્ધનું બુંદ કરવાનો મનસ્થો.
 અનિવૃત્તવનક [સં. અનિવૃ (ગુસ્તાન) + વનક (વેશ અપા)] વિ. ગુસ્તાન કરનાર; હાનિકારક.
 અનિવૃત્ત ૧. [સં. અનિવૃ (અપ્રિય) + તા (પવ)] કી. અપ્રિય; અનિવૃત્તિપરતુ.
 ૨. [સં. અનિવૃ (ગુસ્તાનકાર) + તા (પવ)] કી. ગુસ્તાનકારપરતુ; અહિતકાર હોવાપરતુ.
 અનિવૃત્તિર્થમાદિયોનિ [સં. અનિવૃ (નહિ હમ્મવા એવું) + તિર્થ (પવ) + અદિ (વેશે) + યોનિ (અર્થભાગ)] કી. નહિ હમ્મવા એવો પવ વગેરેમાં અન્ય.
 અનિવૃત્તસંમ ૧. [સં. અનિવૃ (ખોટું) + પ્રસંમ (સ્વીત)] પુ. ખોટી સ્વીત; અમલ સ્વીત.
 ૨. પુ. ખોટી સ્વીત કરવાથી અલુપ્યમતી થાવ સ્વીતસ્થપતુ.

૩. [સં. અનિવૃ (દુઃખ) + પ્રસંમ (વખવ)] પુ. દુઃખનો વખવ; આકાશનો સમર.
 ૪. [સં. અનિવૃ (ન હમ્મવા એવું) + પ્રસંમ (વખવ)] પુ. નહિ હમ્મવા એવો વખવ.
 અનિવૃત્તેસ [સં. અનિવૃ (અશુભ) + હસ (અશુભ)] ક. અશુભ પરિણામ.
 અનિવૃત્તમથ [સં. અનિવૃ (ગુસ્તાન) + મથ (વરણ)] વિ. ગુસ્તાનથી વરણ; હાનિથી બરેલું.
 અનિવૃત્તમથતા [સં. અનિવૃ (ગુસ્તાન) + મથ (વરણ) + તા (પવ)] કી. ગુસ્તાનથી વરણ હોવાપરતુ.
 અનિવૃત્તમૂલક [સં. અનિવૃ (હાનિ) + મૂલક (કાવ્ય અપા)] વિ. હાનિકારક; ગુસ્તાન કરનાર; દુઃખકારક.
 અનિવૃત્તવાત ૧. [સં. અનિવૃ (અરાગ્ય) + વાત (સમાચાર)] કી. માલ સમાચાર; દુઃખકારક અમર.
 ૨. કી. માલો પ્રસંમ; દુઃખકારક અપાવ.
 અનિવૃત્તવાહ [સં. અનિવૃ (દુઃખ) + વાહ (મવ)] પુ. અનિવૃત્તમાં બુંદ દુઃખ જ છે, કંઈ સુખ નથી એવો મત; અનર્થવાદ અશુભવાદ નિરાસવાદ.
 અનિવૃત્તવાહી [સં. અનિવૃ (દુઃખ) + વાહ (મવ) + ઠપ (વાહ)] વિ. અનિવૃત્તમાં અનનાર; અશુભવાહી; નિરાસવાહી; અનર્થવાહી.
 અનિવૃત્તિવંચાતા [સં. અનિવૃ (બુંદ) + વિધાત (અપા)] વિ. બુંદ કરનાર; બીજાનું અહિત થાય તેવું કામ કરનાર.
 અનિવૃત્તસંમ [સં. અનિવૃ (ગુસ્તાન) + સંમ (વેશે)] કી. ગુસ્તાન થી એવો સંમ; અમંજાની બીજ; અહિત થવાનો અન્ય.
 અનિવૃત્તસંયોગમાર્તધ્યાન [સં. અનિવૃ (નહિ હમ્મવા એવું) + સંયોગ (પ્રાપ્તિ) + માર્ત (દુઃખ) + આન (વિચાર)] ક. (કૈન) અર્તધ્યાનના આર પ્રકાર માટેનો એ નામનો એક નહિ હમ્મવા એવી વસ્તુ મળવાથી તેને કેમ દૂર કરવી એ વિષે દુઃખથી કરાતો વિચાર. આરે અનિવૃ વસ્તુને સંયોગ થાય છે આરે વ્યવસ્થા દુઃખથી વ્યાપ્ત થયેલો અપાવ તેને દૂર કરવા તે વસ્તુ આરે ખેલાવી પાસેથી ખસે તે ખાટે એ સત્તા થિત કર્મ કરે છે તે અનિવૃત્ત સંયોગમાર્તધ્યાન. અપાર્થસૂત્ર
 અનિવૃત્તસૂચક [સં. અનિવૃ (અશુભ) + સૂચક (અવગમ)] વિ. અમંજા સૂચનાર; અશુભકારક; અપાવણ અલુપ્યમતી.

३. ४. १९५६

૩. જ. મન.
૪. વિ. ઉદિવ વચરનું.
૫. વિ. ઉદિવથી નહિ જાયું સમનું; અતીદિવ.
૬. વિ. (જેન) ઉદિવપ્રભ નહિ બાધેલું.
જેનમતમાં જીવની ૬ પ્રભ એટલે જાતિ
માનેલી છે: આહાર, સરીર, ઉદિવ, આસો-
મ્મીસ, બાળા અને મન. જીવ ઉત્પન્ન થવા
પછી આ ૬ પ્રભ અનુક્રમે બાધે છે એટલે
મેળવે છે. બાધાથી તેણે ઉદિવપ્રભ ન બાધી
હોય ત્યાંથી તે અનિદિવ કહેવાય.

અનિદિવપ્રદેશ ૧. [સં. અનિદિવ (તર્કસુદ્ધિ) + પ્રદેશ (ભૂમિ)] પું. તર્કસુદ્ધિનો પ્રદેશ.
૨. પું. મનની ભૂમિ.

અની જ. ક્ષિતાની ક્ષીમાં વધારો કરનારો
સમ.

અની હારે એને વિચાર કરી. પ્રમાણ

અનીક ૧. [સં.] પું. ઘડેરો.
૨. પું. (જેન) જેવોનો એક પ્રકાર. જે જે
સીનિક અથવા સેનાધિપતિએ હોય તે અનીક
કહેવાય છે.
૩. પું. ધાર; હેરો; અણી.
૪. પું. મુખી; આજેવાનું; અગ્રિયર.
૫. જ. પુઠાં; હાથ.
અબોધન શબ્દ આલિ થયે આહવ સંખ્ય સમીક,
સંપદાય સંમર સમર સંપુત કાઠ અનીક.
પિતૃભયુગોપ

૬. જ. હરકરની એક કુટ્ટી; સૈન્યનો એક
ભાગ; પલટણ.
૭. જ. સમુદ્ધ; ટોળું; સેમક.
મઠે પાઠથી પાપ વડું અનીક
ઉઠે બાળ બાળકું બક કંઠીક. જન

૮. જ. સુખ.
૯. જ. સૈન્ય; હોજ; હરકર; સેના.

અનીકવિદ્યારણ ૧. પું. (પુરાણ) અપદ્ધનો
એ નામનો ભાઈ.
૨. [સં. અનીક (સૈન્ય) + વિદ્યારણ
(ભણ)] જ. હરકરનો નાલ.
૩. વિ. હરકરનો નાલ કરનાર.

અનીકરણ ૧. [સં.] પું. નિભાની; બિદ.
૨. [સં. અનીક (સકર) + રણ (બેઠું
રહેનાર)] પું. એહો; હાથેયો.
૩. પું. રણસિયું; પાપમ.
૪. પું. સંત્રી; પહેરેઝીર.
૫. પું. હાથીનો હાંકનાર કે કેળવનાર; અહાવત.
૬. વિ. કુદમાં રહેલ.

અનીકધિપતિ [સં. અનીક (સૈન્ય) +
ધિપતિ (કપ્તી)] પું. હરકરનો આજેવાનું;
સેનાધિપતિ; સેનાનો નાયક.

અનીકિની ૧. [સં. અનીક (કુદ) + કિની
(પ્રયોજનવાળી)] છી. અણીકિનીનો કસમો
ભાગ. ૨૧૮૭ હાથી, ૨૧૮૭ રથ, ૧૫૧૧
ધોડા અને ૧૦૮૩૫ પાવણનું અનેકું હરકર
ભુજે અણીકિની.

૨. છી. કમળ; પદ.
૩. છી. હોજ; સેના.

અનીચ ૧. [સં. અ (નહિ) + નીચ
(હવડું)] વિ. અધમ નહિ એવું.
૨. [સં. અ (નહિ) + નીચ (ધીકું)]
વિ. હાર હાં બોલાય નહિ એવું થીમેથી
બોલાવું.
૩. વિ. માનનીય.

અનીચક [સં.] પું. (પિતૃ) અનતીની
જ્ઞાનો એ નામનો સમરણ વર્ણમેળ રંગ.
તેમાં જમણ, નમણ, નમણ અને સમણ મળી
૧૨ અક્ષર હોય છે.
અનીચક રથ જ ન ન સ વાગે.

અનીચિકરણી પું. (નૌક) એક જાતનો સાધુ.
અનીક ૧. [સં. અન (નહિ) + કટ
(કાપવું)] વિ. અનિષ્ટ; નહિ કાપેલું.
૨. વિ. અમંગલ; અધુભ; અગ્રહ.
નવ મસનાદ ઉદર મલોલ. અન્ય હાથે દુઃખ દીક.
કાઠ કમોને બેધિયોલ. હવે કું મર્ક અનીક.

૩. [સં. અ (નહિ) + નિષિત (નાલ મેલ)]
વિ. ધર નહિ એવું; અપર; અધુભ; અખૂદ.
મોટે કુદ ને પાળવ અનીક.
ખરે ખરે ને જો અનીક. અખો

૪. વિ. નહિ કાપવા એવું; અરાગ.

અનીકું [સં. અનિષ્ટ] વિ. અમંગલ; અધુભ.
સખિ દીક દુખ અનીકું દીક મમલ ન ચીર.
વસંતવિભાસ

અનીક (અનીક) ૧. [સં. અ (નહિ) +
નીક (મામલ)] પું. અનિ, કેમકે તે સરીર
વચરનો છે.
૨. [સં. અ (નહિ) + નીક (મામલ)]
વિ. માળા વચરનું; રહેણાં નિભાનું.
૩. વિ. સરીર નિભાનું કેલ વચરનું.

અનીત ૧. છી. અનીતિ.
૨. [સં. અ (નહિ) + નિત (હમેશનું)]
વિ. અનિત્ય થોડા વચરનું; નાચવત.
૩. વિ. કોઈથી દેરવાય નહિ એવું.
૪. [સં. અ (નહિ) + નીત (હાં
જવાયું)] વિ. નહિ હાં જવાયું.

અનીતિ ૧. [સં. અ (નહિ) + નીતિ
(સમચાર)] છી. અનાચાર; દુરાચાર.
૨. છી. અંધેર; અનાચાર.
૩. [સં. અન (નહિ) + નિતિ (સાક)]
છી. આપલ કે સંકટમાંથી છુટકારો.
૪. [સં. અ (નહિ) + નીતિ (ન્યાય)]
છી. એરક-સાક; અન્યાય.
૧. અનીતિ કરવી = અન્યાયે ચાલવું; અ-
પ્રમાણિક રીતે વર્તવું.
૨. અનીતિએ ચાલવું = અન્યાયી રીતે
વર્તવું.
૫. છી. દુર્ગુણ.
૬. છી. પાપ; ધર્મ વિરુદ્ધ કામ.
અનીતિએ ચાલવું = પાપ કરવું.
૭. છી. ભાંચ; કસવત.
૮. છી. વિવેક ન હોવાપણું; અવિનય.
૯. છી. અભિચાર.
૧. અનીતિ કરવી = અરાગ કામ કરવું;
અભિચાર કરવો.
૨. અનીતિએ ચાલવું = અભિચાર કરવો.

અનીતિકારક [સં. અનીતિ (દુરાચાર) +
કારક (કરનાર)] વિ. દુરાચાર કરનાર;
અનીતિ અપચરનાર.

અનીતિસુદ્ધ [સં. અનીતિ (અભિચાર) +
સુદ્ધ (ધર)] જ. અભિચારિણી સ્ત્રીઓ રહેલી
હોય એવું ધર.

અનીતિજનક [સં. અનીતિ (દુરાચાર) +
જનક (પેદા કરનાર)] વિ. દુરાચાર ઉત્પન્ન
કરનાર; અનીતિ પેદા કરે એવું.

અનીતિજ્ઞ ૧. [સં. અ (નહિ) + નીતિ
(નિય) + જ્ઞ (બુદ્ધિ)] વિ. અવિનયી;
વિવેકહીન.
૨. વિ. અપણુ વચરનું.
૩. [સં. અ (નહિ) + નીતિ (સાક-નીતિ)
+ જ્ઞ (બુદ્ધિ)] વિ. રાજનીતિને નહિ
બુદ્ધિવાર.

અનીતિભક્ત ૧. [સં. અનીતિ (દુરાચાર) +
ભક્ત (ભરેલું)] વિ. અનીતિવાળું; અનીતિથી
ભરેલું; દુરાચારી.
૨. [સં. અનીતિ (અન્યાય) + ભક્ત
(ભરેલું)] વિ. અપ્રમાણિક; અન્યાયી; ખોટું.
૩. [સં. અનીતિ (પાપ) + ભક્ત (ભરેલું)]
વિ. પાપથી ભરપૂર; પાપી.
૪. [સં. અનીતિ (અભિચાર) + ભક્ત
(ભરેલું)] વિ. અભિચારી.

અનીતિમત્ત ૧. [સં. અનીતિ (અપ્રમાણિક-
પણું) + મત્ત (વાકું) + ત્ત (જલું)]
છી. અપ્રમાણિકપણાવાળી સ્થિતિ.

૨. [સં. અનીતિ (કુશળ) + મત (વાર્ધ) + તા (પદ)] છી. કુશળારી હોવાપણું.
૩. [સં. અનીતિ (અનિશ્ચય) + મત (વાર્ધ) + તા (પદ)] છી. અનિશ્ચયારીપણું.
અનીતિમય લુઓ અનીતિભયું.
અનીતિમાન લુઓ અનીતિભયું.
અનીતિમૂલક [સં. અનીતિ (કુશળ) + મૂલ (કપલિનું કાચ) + ક (વાર્ધ)]
વિ. અનીતિમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું.
અનીતિયુક્ત લુઓ અનીતિભયું.
અનીતિવાન લુઓ અનીતિભયું.
અનીતિશયલ [સં. અનીતિ (અન્યાય) + શય (મંથ)] જ. કુશળરક્તનું નિયમનું શાય.
અનીતું વિ. (ભૂ. ગુ.) અન્યાયી; નીતિ વગરનું.
પ્રભવ હોઈ હું પાપીઓ. નિર્લજ્જ થીક અનીતો ૨.
આનંદકાવ્યમયોદધિ
અનીન છી. લગામ.
અનીનસ જ. મરમ દેશમાં જનુ એ નામનું
સ્વાદિષ્ટ ફળ. એનું મૂળ ઠેકાણું અમેરિકામાં છે.
પોર્ટુગીઝ લોકો અહીં ફળનું એકોને હિંદુસ્તાનમાં
ઈ. સ. ૧૫૬૪માં લાવ્યા હતા. એનાં પાંદડાંના
રેસામાંથી દોરડાં તથા કપડાં વણાય છે.
અનીષિત ૧. વિ. (બદરણ) કતી કિયા
વડે જેને પ્રાપ્ત કરવા હજી નહિ એવું.
અનીષિત કપેના બે પેઠા બાજુ છે:
૧. ઉશ્ચીન. ૨. દેખ. જુદાં બાજુ
૨. [સં. અન (નહિ) + ઈષિત (હજીવું)]
વિ. નહિ હજીવું; અનિષ્ટિત.
અનીચ જ. (બાજરણ) વિષ્ણુકે પ્રત્યક્ષ. જેમકે,
વંદનીય; સત્વનીય; વર્ણનીય; મનનીય; પૂજ-
નીય; ચિંતનીય.
અનીયા પુ. (પુરાણ) એ નામનો એવાળ;
શાધાનો વર.
અનીહ ૧. [સં.] પુ. (પુરાણ) એ નામનો
વસુ. તે માણ મન્વંતરમાં વાચ્ય બ્રહ્માનો
સ્વામી છે.
૨. પુ. (પુરાણ) એ નામનો સર્પ.
૩. પુ. (પુરાણ) મિત્રવિદ્યને કૃષ્ણથી થયેલો
એ નામનો દીકરો.
૪. છી. મળી.
હિંદીમાં તેનું (મળનું) નામ નીહ છે. તે ખસી
પોર્ટુગીઝે તેને 'અનીહ' કહેલ અને આજે
'નીહ' કહેલ. સુવર્ણમય
૫. [પ્રા. અનિષ્ટ] જ. પ્રભાત; સવાર;
મળસકુ.

૬. [સં. અ (નહિ) + નીહ (મળના
રંજનું)] વિ. મળના રંજનું નહિ એવું. એટલે
કે ધોળું, વચેર.
અનીસભદ્રક પુ. એ નામનો એક ભત્તનો
૨૫. ૨૫ની સાત ભત્ત નીચે પ્રમાણે છે:-
૧. નભઅધાનભદ્રક-આકારમાં ચોરસ.
૨. પ્રભંજનભદ્રક-આકારમાં પદ્મકેયુ.
૩. નિવાતભદ્રક-એ ભદ્ર દોષ છે.
૪. પવનભદ્રક-તેનું ભદ્ર દોષ છે.
૫. પ્રસાદભદ્રક-તેનું ભદ્ર દોષ છે.
૬. ઉદ્દભદ્રક-તેનું ભદ્ર દોષ છે.
૭. અનીસભદ્રક-આર ભદ્ર દોષ છે.
અનીસવાણ ૧. [સં. અનીસ (ધોળું) +
વાનિન (લોકો)] પુ. અર્જુન, કેમકે તે
ધોળા લોકો ઉપર સવારી કરતો.
૨. વિ. સોદ ધોળાવાળું.
અનીસ લુઓ અનીસર.
અનીશ ૧. [સં. અન (નહિ) + ઈશ
(કાહેળી)] છી. અમુખર્ષતા; દીનતા.
૨. છી. મથા; અવિદા.
અનીશાર્ચદોષ પુ. (જૈન) સાધુ અને સાધ્વીને
ભિક્ષા આપવા સંબંધી એ નામનો દોષ.
તેના બે પ્રકાર છે: ઈશરદોષ અને અનીસરદોષ.
અનીસર ૧. પુ. ઈશરથી ભુતો પદાર્થ; જીવ
માથા.
૨. [સં. અન (નહિ) + ઈશર (પ્રજ્ઞ)]
પુ. ઈશરનો અભાવ; પ્રજ્ઞ ન હોવાપણું.
૩. [સં. અન (નહિ) + ઈશર (પ્રજ્ઞ)]
પુ. વિષ્ણુ, કેમકે તેનો કોઈ પક્ષી નથી.
૪. જ. (સાંખ્ય) સંસાર; જનત.
૫. [સં. અન (નહિ) + ઈશર (જનવાન)]
વિ. અસત્ય; અસમર્થ; સ્તિત વગરનું.
૬. વિ. અસત્ય; પરતંત્ર તામેદાર.
૭. વિ. ઈશર વિનાનું; પ્રજ્ઞ વિનાનું.
૮. વિ. ઈશરની હયાતીને ન સ્વીકારનાર;
ઈશર નથી એવું માનનાર; નાસ્તિક.
૯. વિ. પક્ષી વિનાનું; જેનો કોઈ ઉપરી ન
હોય એવું; અનિર્ધારિત; નિરંજન.
અનીસરતા ૧. [સં. અનીસર (પક્ષી વિનાનું)
+ તા (પદ)] છી. અસત્યતા; અધાન્યતા;
અન્યથા.
૨. [સં. અન (નહિ) + ઈશર (પ્રજ્ઞ) +
તા (પદ)] છી. નાસ્તિકપણું.
અનીસરદોષ પુ. (જૈન) સાધુ અને સાધ્વીને
ભિક્ષા આપવા સંબંધી અનીસરદોષના બે
બેદ મળેલો એ નામનો એક. ઘન દેશરને

ઘન દેશ કોઈ રોકે તો તેણે અનીસરદોષ
કર્મો કહેવાય. અનીસરદોષના ત્રણ બેદ છે:
(૧) વ્યક્ત, (૨) અવ્યક્ત અને (૩) સંધાત.
અનીસરવાણ ૧. [સં. અન (નહિ) +
ઈશર (પ્રજ્ઞ) + વાહ (મત)] પુ. જનતામાં
ઈશર છે જ નહિ એવો મત; નાસ્તિકમત;
નિરીસરવાહ; આર્વાકમત.
૨. પુ. મીમાંસકોનો વાહ.
અનીસરવાણી ૧. [સં. અન (નહિ) +
ઈશર (પ્રજ્ઞ) + વાહિન (મતવાર્ધ)]
પુ. અનીસરવાહમાં માનનાર પુરુષ; આર્વાક;
નાસ્તિક.
૨. પુ. મીમાંસક.
૩. વિ. ઈશર નથી એવા મતવાળું; અનીસર-
વાહમાં માનનાર; નાસ્તિક.
૪. વિ. નાસ્તિક સંબંધી.
અનીસુ ૧. [અ. અનીસુન] પુ. એક મળ
કાંચો, બારીક ને સુવાસિત પાંદડાંવાળો અને
ધોળા પુષ્પવાળો એ નામનો છેડ; સુવાનો
છેડ.
૨. જ. એ નામના છેડનાં અળખાને મળતાં
બી; અચીસું; રૂખી છદ્. તેમાંથી એક ભત્તનું
તેલ નીકળે છે.
અનીસું લુઓ અનીસુ.
અનીસુન લુઓ અનીસુ.
અનીહ ૧. [સં.] પુ. (પુરાણ) સર્વવંશી
હવેવાકુ મુળમાં ઘાસરખા રામના વંશમાં
જન્મેલા દેવાનીક રાજાનો એ નામનો પુત્ર
અને અમોખાનો રાજા. એનું બીજું નામ
અનીનર હતું. એને પરિશ્રમ અને સહચાર
નામના બે દીકરા હતા.
૨. [સં. અન (નહિ) + ઈહ (છમ્મ)]
વિ. વૃણુ વગરનું; જેને કોઈ છમ્મ ન હોય
એવું.
૩. [સં. અ (નહિ) + પ્રા. ચિહ્ન (કપી)]
વિ. પ્રભંજ વગરનું; કપાલ વિનાનું.
૪. વિ. બેદરકાર; ખાન વગરનું.
૫. [સં. અન (નહિ) + ઈહ (ખન)]
વિ. ખન કર્યા વગરનું નિષ્કે.
અનીહા ૧. [સં. અન (નહિ) + ઈહ
(છમ્મ)] છી. છમ્મ નહિ હોવાપણું;
અનિષ્ટ.
૨. [સં. અન (નહિ) + ઈહ (ખન)]
છી. નિષ્કર્મીપણું; ખનનો અભાવ.
૩. છી. બેદરકારી; બેપરવા.

અનુકરણ

અનુ ૧. [સં.] પું. (પિત્ર) દરેક અરણ્યમાં નમસ્ક, વનસ્ક અને લઘુ મળી જ અનુરનો ઉચ્છ્વિત્તી જાતનો એ નામનો છે.

અનુ ન મ ય યીય. સુપિન

૨. પું. (પુરાણ) નહુપના દીકરા ક્યાતિ રાખને સમિધથી બનેલ ક્યુ દીકરા મહેનો એ નામનો મોટો દીકરો. પિતાનો સાથ દાખવા એણે પોતાની જુવાની ખોવાની ના પડી. એથી તેના વંશને રાખ વિનાના રહેશે એવો ક્યાતિએ તેને સાથ આપ્યો. અથી મુખ્ય રાખ્યાધિકાર ન મળતાં એ ઉત્તરમાં ખેળોનો અધિકાર થયો હતો. તેના વંશમાંના ક્યાનાં નામ ઉપરથી દેશોનાં નામ પડેલાં છે. જેમકે, અંગ; અંગ; કલિંગ.

૩. પું. વેદના સમયના ચંદ્રવંશી આર્ય લોકની એક જાત.

૪. પું. (પુરાણ) સોમવંશી મધુપુત્ર ક્રેષ્ટના મધકુળના ક્ય વંશમાં જન્મેલા સત્વતના દીકરા અંધકુળના કપોતશેખા નામના રાખનો દીકરો.

૫. પું. (પુરાણ) સોમવંશી મધુપુત્ર ક્રેષ્ટના મધકુળમાં થયેલા, ક્ય કુળના કુરુવંશ રાખનો દીકરો.

૬. જ. અનુક્રમવાર; ક્ય પ્રમાણે. જેમકે, અનુનિર્દેશ.

૭. જ. અને.

અનુ કરમે મુખ સપથ પામી કાવ્યસંયમ

૮. જ. અનુક્રિયતિવું.

૯. જ. અંદર એવો અર્થ જતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અનુમતિ.

૧૦. જ. કિતરતા દરજ્જાનું કે હક્કું એવો અર્થ જતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અનુકરણ અનુસર.

૧૧. જ. જ્યાંજ્યાં પ્રમાણે.

૧૨. જ. તરફ; દિશામાં.

૧૩. જ. દરેક જગ્યા પ્રત્યેક અર્થ જતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અનુદિન; અનુકથ્ય.

૧૪. જ. નિયમસર, નિયમ પ્રમાણે એવો અર્થ જતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અનુક્રમ.

૧૫. જ. પડી, પાછળ એવો અર્થ જતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અનુકરણ; અનુમામી.

૧૬. જ. પાસે એવો અર્થ જતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અનુનય.

૧૭. જ. સાગમાં.

૧૮. જ. મોખ એવો અર્થ જતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અનુક્રમ.

૧૯. જ. લીધે પરિણામે; કારણે.

૨૦. [પ્રા. અણ] જ. વચ્ચે જાન એવો અર્થ દર્શાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અનુદિશા.

૨૧. જ. વારંવાર. જેમકે, અનુદીક્ષન.

૨૨. જ. સરખું. જેવું અથવા મળતું એવો અર્થ જતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અનુરૂપ; અનુરૂપ.

૨૩. જ. સાથે એવો અર્થ જતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અનુકંષ; અનુપાન.

૨૪. જ. ક્રિતકર અથવા લાભદાયક એવો અર્થ જતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અનુપર્ષ.

અનુક ૧. [સં.] વિ. ક્રમી; વિષય; લંપટ.

૨. વિ. હાજરપાતું; નીચાકુચળું.

૩. વિ. લોભી; લાલચુ.

અનુક્રમ ૧. જ. અનુવાદ.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + ક્રમ (કહેવું તે)] જ. પાછળથી કરેલો નિર્દેશ.

૩. જ. વાતચીત; વાર્તાલાપ; સંભાષણ.

અનુકર ૧. [સં. અનુ (કિતરતા દરજ્જાનું) + કર (કરવા)] જ. હાથ નીચેનું માલુસ; તાજાનું મનુષ્ય.

૨. [સં. અનુ (એવું) + ર (કરું)] વિ. નાથ કરનાર; અનુકરણ કરનાર.

અનુકરણ ૧. [સં. અનુ (એવું) + કરણ (કરું તે)] જ. દેખાડેખી; નાથ.

૨. જ. નાથ કરવાનું સાધન.

૩. જ. મૂળ ઉપરથી કિતરેલું લખાણ; ઉતારો.

૪. જ. સ્વીકાર; માન્યતા; સંમતિ.

૫. વિ. નાથ કરનાર.

અનુકરણ, અનુકરણ, અનુકરણ એ અનુકરણ

ક્રિયાપદ છે. નર્મકોષ

અનુકરણક્રમ [સં. અનુકરણ (નાથ) + ક્રમ (ક્રમ)] જી. નાથ કરવાનો ક્રમ.

અનુકરણક્રમ જુઓ અનુકરણક્રમ.

અનુકરણકાર [સં. અનુકરણ (નાથ) + કર (કરવા)] વિ. નાથ કરનાર.

અનુકરણકારી જુઓ અનુકરણકાર.

અનુકરણકૃત [સં. અનુકરણ (નાથ) + કૃત (કર)] જ. બીજાનું નેપથિ કરેલું કામ; નાથ.

અનુકરણચિત્ર [સં. અનુકરણ (નાથ) + ચિત્ર (આકૃતિ)] જ. નાથ કરેલ ચિત્ર; નમૂના ઉપરથી દોરેલ આકૃતિ.

અનુકરણત્વ [સં. અનુકરણ (નાથ) + ત્વ (ત્વ)] જ. નાથ કરવાનું કામ.

અનુકરણપદ્ધતિ [સં. અનુકરણ (નાથ) + પદ્ધતિ (રીત)] જી. (રિયલિટી) નેપથિ નેપથિ શીખવવાની રીત. રિયલિટી નેપથિ નેપથિ રીતે નેપથિ રીતે અનુકરણચિત્ર, અનુકરણ

તેની રીતે ચિત્ર શીખવવાની રીત અનુકરણ

પદ્ધતિ કહેવાય છે.

અનુકરણવાચક ૧. [સં. અનુકરણ (નાથ) + વાચક (જણાવનાર)] વિ. અનુકરણ જતાવનાર.

૨. વિ. પ્રાણી કે પદાર્થના અવાજની નકલ કરનાર.

અનુકરણવાદ [સં. અનુકરણ (નાથ) + વાદ (મત)] પું. કળા એ અનુભવનું અનુકરણ છે એવો મત.

અનુકરણવૃત્તિ [સં. અનુકરણ (નાથ) + વૃત્તિ (સ્વભાવ)] જી. નાથ કરવાનો સ્વભાવ.

અનુકરણશક્તિ [સં. અનુકરણ (નાથ) + શક્તિ (લાભ)] જી. નાથ કરવાની તાકત; અનુકરણ કરવાની શક્તિ.

જિયામાં લેખી અનુકરણશક્તિ, કરતાં પ્રતિનિર્માણશક્તિ વડિયાવી છે. અમરસાવ

અનુકરણશબ્દ [સં. અનુકરણ (નાથ) + શબ્દ (અવાજ)] પું. નાથ કરતો અવાજ; પ્રાણીના કે પદાર્થના અવાજ જેવા અવાજવાળો શબ્દ. જેમકે, હાડકાડ; બાબડ; ધનધન હલકણાડ.

અનુકરણશબ્દશબ્દ [સં. અનુકરણ (નાથ) + શબ્દ (અવાજ) + શબ્દ (અર્થ)] જ. અવાજના પાયા અને આંદોલનો સંબંધી કૃત્રિમ શબ્દો અનુકરણ એ નામનું શબ્દ.

અનુકરણશીલ [સં. અનુકરણ (નાથ) + શીલ (સ્વભાવ)] વિ. નાથ કરવાના સ્વભાવવાળું; નાથ કરવાની રેખ છેવ એવું.

અનુકરણમક જુઓ અનુકરણશીલ.

અનુકરણમક ક્રમ [સં. અનુકરણ (નાથ) + અનુક્રમ (વાહ) + ક્રમ (ક્રમ)] જી. લલિતાળા; સુરજાળા. જેમકે, સાહિત્ય, સંગીત, ચિત્ર, નાટ્ય, વિદ્ય, કાવ્ય વગેરે.

આજુબે પ્રમ લલિતાળા સંબંધે છે. શ્રી લીલો આ કળાઓ સુચવના અનુકરણમક કલાઓ' કાવ્ય વાપરવા. વસંત

અનુકરણશીલ [સં. અનુકરણ (નાથ) + શીલ (સ્વભાવ)] વિ. નાથ કરવાના સ્વભાવવાળું; નાથ કરવાની રેખ છેવ એવું.

અનુકરણમક જુઓ અનુકરણશીલ.

અનુકરણમક ક્રમ [સં. અનુકરણ (નાથ) + અનુક્રમ (વાહ) + ક્રમ (ક્રમ)] જી. લલિતાળા; સુરજાળા. જેમકે, સાહિત્ય, સંગીત, ચિત્ર, નાટ્ય, વિદ્ય, કાવ્ય વગેરે.

આજુબે પ્રમ લલિતાળા સંબંધે છે. શ્રી લીલો આ કળાઓ સુચવના અનુકરણમક કલાઓ' કાવ્ય વાપરવા. વસંત

અનુકરણશીલ [સં. અનુકરણ (નાથ) + શીલ (સ્વભાવ)] વિ. નાથ કરવાના સ્વભાવવાળું; નાથ કરવાની રેખ છેવ એવું.

અનુકરણમક જુઓ અનુકરણશીલ.

અનુકરણમક ક્રમ [સં. અનુકરણ (નાથ) + અનુક્રમ (વાહ) + ક્રમ (ક્રમ)] જી. લલિતાળા; સુરજાળા. જેમકે, સાહિત્ય, સંગીત, ચિત્ર, નાટ્ય, વિદ્ય, કાવ્ય વગેરે.

આજુબે પ્રમ લલિતાળા સંબંધે છે. શ્રી લીલો આ કળાઓ સુચવના અનુકરણમક કલાઓ' કાવ્ય વાપરવા. વસંત

અનુકરણશીલ [સં. અનુકરણ (નાથ) + શીલ (સ્વભાવ)] વિ. નાથ કરવાના સ્વભાવવાળું; નાથ કરવાની રેખ છેવ એવું.

અનુકરણમક જુઓ અનુકરણશીલ.

અનુકરણમક ક્રમ [સં. અનુકરણ (નાથ) + અનુક્રમ (વાહ) + ક્રમ (ક્રમ)] જી. લલિતાળા; સુરજાળા. જેમકે, સાહિત્ય, સંગીત, ચિત્ર, નાટ્ય, વિદ્ય, કાવ્ય વગેરે.

આજુબે પ્રમ લલિતાળા સંબંધે છે. શ્રી લીલો આ કળાઓ સુચવના અનુકરણમક કલાઓ' કાવ્ય વાપરવા. વસંત

અનુકર્તૃભાષ્ય ભુખો અનુકર્તૃભાષ્ય.

અનુકર્તૃ ૧. [સં. અનુ (ખર્ત) + કર્ત (કર્તા)] પુ. નકલિયો; અનુકર્તૃ કરનાર પુરુષ.

૨. પુ. નક; વેપ હાજવનારો.

૩. વિ. અનુકર્તૃ કરનાર; નકલ કરનાર.

૪. [સં. અનુ (લાભાર્ત) + કર્ત (કર્તા)]

વિ. કુકમ ઉપવનાર; આપાંકિત.

અનુકર્તૃ ૧. [સં. અનુ (કર્ત) + કર્ત (કર્તા)] ક. અનુકર્તૃ; નકલ.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + કર્ત (કર્તા)]

ક. પાછળનું કામ; પાછળની ક્રિયા.

અનુકર્તૃ ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + કર્ત (કર્તા)] પુ. (આકરણ) અર્થે બંધાયેલો કરવા માટે આમણ વાક્યમાં આવી મળેલ પદનું પછીના વાક્યમાં લેવાપણું.

૨. [કિ.] પુ. દીલથી કરેલું કર્તવ્યનું પાલન.

૩. પુ. લેવાનું આવહાન; લેવું આમંત્રણ.

૪. પુ. પૈમાં ઉપર બાંધેલું શાકું; પીંચણી.

૫. ક. આકર્ષણ; ખેંચણ.

અનુકર્તૃભાષ્ય ભુખો અનુકર્તૃ.

અનુકર્તૃભાષ્ય [સં. અનુ (ખર્ત) + કર્ત (કર્તા)] ક. કિ. ખેંચવું; લેવું.

જલ સ્વર વાપર્યો છે ત્યાં ત્યાં તેને અર્થ જાણ છે, અને તે ખડાવાક્યમાં જલથી અનુકર્તૃભાષ્ય શીલવંચાયુષ્ય

અનુકર્તૃ ૧. પુ. મૌલુ આચાર પુસ્તક કરનાર મંથ.

૨. [સં. અનુ (ખર્ત) + કર્ત (કર્તા)] પુ. મૌલુ વિધિ; મુખ્યની અવેજમાં કરાતો આચાર. જેમકે, જલ ન મળે ત્યારે તેને અલ્પે થઈ કે મોખા વાપરવાનો વિધિ.

અનુકર્તૃ ૧. [સં. અનુ (સાથે) + કર્ત (કર્તા)] પુ. એક વસ્તુમાં થતાં અંદોલનને પરિણામે બીજી વસ્તુમાં થતું તેનું અંદોલન; સામી વસ્તુના જેવી કુખરી.

૨. [સં. અનુ (સાથે) + કર્ત (કર્તા)] પુ. કપારો; બીજાનો કુખરો.

૩. પુ. કપા; અનુક્રાં; કપા.

અનુકર્તૃ ૧. વિ. (કેન) આમંત્રિતમાં પ્રવૃત્ત થનાર.

૨. [સં. અનુ (સાથે) + કર્ત (કર્તા)] વિ. કપા થામનાર; કપાણું.

૩. વિ. લેવા કરનાર; લઈતો કરનાર.

અનુકર્તૃભાષ્ય ભુખો અનુકર્તૃ.

અનુકર્તૃભાષ્ય [સં. અનુ (સાથે) + કર્ત (કર્તા)]

ક. કિ. કપા આચારી; કપા કાવરી.

અર્થે એમ પોતાને અનુકર્તૃ છે તેમ આચાર્યને અનુકર્તૃ છે.

અનુકર્તૃ ૧. [સં. અનુ (સાથે) + કર્ત (કર્તા)] કી. કર્તૃમાં મહેર; કપા; કપા.

મથા કપા ને કપા કૃત્ત્વ અનુકર્તૃ અનુકર્તૃ, કર્તૃના ને કર્તૃનાનિધિ કપા કર્તૃ ન લેવ.

ધિમન્યુકર્તૃ

૨. કી. દિલસોટા; સમજવા; સહાનુભૂતિ.

૩. કી. અક્રિદ સેવા; પ્રેમની આમણી.

૪. કી. મહેરનાની; અનુમતિ.

અનુકર્તૃભાષ્ય [સં. અનુકર્તૃ (કર્તા) + કર્ત (કર્તા)] વિ. કપા જાતવનાર.

અનુકર્તૃભાષ્ય ૧. [સં. અનુકર્તૃ (કર્તા) + કર્ત (કર્તા)] ક. કપાથી કુઃખીને આપતું કાન.

૨. ક. કપાથી કાન.

અનુકર્તૃભાષ્ય [સં. અનુકર્તૃ (કર્તા) + કર્ત (કર્તા)] વિ. કપાવાન; અનુકર્તૃભાષ્ય.

અનુકર્તૃભાષ્ય ભુખો અનુકર્તૃભાષ્ય.

અનુકર્તૃ ૧. [સં. અનુ (સાથે) + કર્ત (કર્તા)] વિ. કપા જાતવેલું; જેની ઉપર કપા કરવામાં આતી હોય તેનું.

૨. વિ. બીજી વસ્તુમાં થતાં અંદોલનને લીધે અંદોલિત થયેલું.

અનુકર્તૃ ૧. [સં. અનુ (સાથે) + કર્ત (કર્તા)] વિ. કપાણું; અનુકર્તૃ જાતવનાર.

૨. વિ. લેવા કરનાર; કપા.

અનુકર્તૃ ૧. પુ. કસદ એપિયો.

૨. પુ. કટિ સંન્યાસી.

૩. [સં. અનુ (સાથે) + કર્ત (કર્તા)] વિ. કપાવાન; કર્તૃના ઉપર અનુકર્તૃને લાગે.

૪. વિ. લેવાણું.

અનુકર્તૃ ૧. [સં. અનુ (સાથે) + કર્ત (કર્તા)] પુ. વાજની કપા.

૨. વિ. મરજીને અનુકર્તૃ; અભિલાષને કાવે તેનું.

૩. [સં. અનુ (પ્રમાણે) + કર્ત (કર્તા)] ક. મરજી અનુકર્તૃ; અભેદ.

અનુકર્તૃ [સં. અનુકર્તૃ (કર્તાને અનુકર્તૃ) + કર્ત (કર્તા)] વિ. પોતાની કપા મુખ્ય કર્તૃના સ્વચ્છંદી.

અનુકર્તૃ ૧. [સં. અનુ (ખર્ત) + કર્ત (કર્તા)] પુ. અનુકર્તૃ; નકલ.

૨. પુ. અનુકર્તૃ કરનાર; નકલિયો.

૩. પુ. (સંગીત) બીજાના ગાવાની નકલ કરનાર ગાયક.

૪. [સં. અનુ (નકલ) + કર્ત (કર્તા)]

વિ. ઉકાર વગરનું; જેમાં ઉકાર ન હોય એવું.

૫. વિ. સરખું; એવું.

ઉદા. અનુકર્તૃ અનુકર્તૃ અનુકર્તૃ અનુકર્તૃ.

જાનવિખસ્યારિ

અનુકર્તૃ [સં. અનુ (કર્ત) + કર્ત (કર્તા)] વિ. અનુકર્તૃ કરનાર; નકલ કરનાર.

અનુકર્તૃભાષ્ય ભુખો અનુકર્તૃભાષ્ય.

અનુકર્તૃભાષ્ય [સં. અનુકર્તૃ (કર્તા) + કર્ત (કર્તા)] વિ. કી. નકલ કરનાર.

અનુકર્તૃ ૧. પુ. કપા; કપા; મહાકેવ.

૨. કી. અનુકર્તૃ કરવું તે.

૩. [સં. અનુ (કર્ત) + કર્ત (કર્તા)]

વિ. નકલ કરનાર; અનુકર્તૃ.

૪. વિ. મળતું આવતું; સમાનતાવાળું.

૫. [સં. અનુ (પ્રમાણે) + કર્ત (કર્તા)] વિ. કુકમ પ્રમાણે ચાલનાર; તામેદાર.

અનુકર્તૃ ૧. ક. જેની નકલ ચાલ તે.

અનુકર્તૃ પાઠ હજવવાનો હોય તો અનુકર્તૃ છે.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + કર્ત (કર્તા)] ક. પાછળથી કરવાની ક્રિયા.

૩. [સં. અનુ (સાથે) + કર્ત (કર્તા)] વિ. કામલો લેવા લાગે; નકલ કરવા એવું.

અનુકર્તૃ ૧. [સં. અનુ (નિયમ પ્રમાણે) + કર્ત (કર્તા)] વિ. વખતને અનુસરતું; સમયોચિત.

૨. ક. યોગ્ય વખતે; સમય મળ્યે.

અનુકર્તૃ [સં. અનુ (નિયમ પ્રમાણે) + કર્ત (કર્તા)] વિ. નિયમિત; નિયમિત વખતે થતું.

અનુકર્તૃ [પ્રા. અનુકર્તૃ] પુ. વિષય; દેવાવો; પ્રસાર.

અનુકર્તૃ ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + કર્ત (કર્તા)] કી. કપા; અભિલાષ આપનાર.

૨. કી. ઉમેદ; મુસદ્દા; આશા.

૩. કી. મરજી; આશા.

અનુકર્તૃ ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + કર્ત (કર્તા)] વિ. અનુકર્તૃ; આકર્ષણવાળું.

૨. વિ. ઉમેદવાળું; આશા રખાવેલું.

૩. વિ. આપવાવાળું.

૩. જો. ખેડાના પટ્ટમાં હોવાપણ.

અનુક્રમ ૧. [સં. અનુ (અપુ) + ઠવિ]

અનુક્રોડિત [સં. અનુક્ર (અભાસ) +
ક્રિત (કહેવું તે)] જી. (ક્રમ) એ
નમનો અર્થાવગર.

૪. પું. (વેદાંત) પુરોષસ્ વાક્યોની અર્થ
જેળવતાં નાંખેસતો જર્ણ; સર્વ વાક્યોની એક-
વાક્યતા કરતાં મિલ્લ થતી જર્ણસંગતિ.

અનુગુણ

૫. પું. (વેદંત) સામાન્યરૂપ; અર્થાન્તર-
ન્યાસ; નિનિર્દેશ; વિગમન; અધિ; અવગમ;
ઉત્તમન; વિશેષ વાત ઉપરથી સાધારણ વાતનું
અનુમાન.

૬. પું. (જૈન) સ્વર્ગી બાળવા; સુખ્ય
અર્થનો પુષ્કાસો; નિરોપથી પાંચ ભેદમાંથી
પ્રકરણ કે પ્રસંગને અનુકૂળ રચેલો અર્થ.

૭. જુઓ અનુગમન ૧, ૨, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૧૦.

અનુગમન ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + ગમન
(ગતિ)] જ. અનુસરણ; પાછળ જવાપણ.

૨. [સં. અનુ (અનુગમ) + ગમન (જવું
તે)] જ. આધીન થવું તે.

૩. [સં. અનુ (પાસે) + ગમન (પ્રવાણ)]
જ. (જૈન) મુરતે આવકાર આપવા સામા
જવાની ક્રિયા.

૪. જ. દીઠા; બાળવા.

૫. જ. ધર્મીની પાછળ સતી થવું તે. દુષ્ટિયા-
દિક્ષી સ્ત્રીઓ પોતાના ધર્મીની આખડી
અથવા બીજી કોઈ વસ્તુને લઈ જુદી સ્ત્રીમાં
બગી મરે તે અનુગમન કહેવાય, અને પતિનું
માથું પોતાના બોજામાં લઈ એક જ સ્ત્રીમાં
પતિની સાથે બગી મરે તે સદગમન કહેવાય.
ધર્મીનું સખ દાસમાં ન આવે અથવા તો તે
પરદેશમાં મુઝરી મરે હોય ત્યારે અનુગમન
થાય.

૬. જ. બોધ; જ્ઞાન.

૭. જ. મરનારની દહન કે દફનક્રિયાને અંગે
સગની પાછળ રમસાને જવું તે.

૮. જ. સામાન આચરણ; અનુકરણ.

૯. જ. સરખાપણ; સમાનતા.

૧૦. [સં. અનુ (સાથે) + ગમન (સીસવ)]
જ. સંબોધ; મૈથુન.

૧૧. જ. સંમતિ; અનુમોદન; પસંદગી.

અનુગમવાક્ય [સં. અનુગમ (બાધિ) +
વાક્ય] જ. (વેદંત) બાધિવાક્ય બાધક
પૂર્વાવધવા; ઉદાહરણ.

અનુગમવું [સં. અનુ (પાછળ) + ગમ
(જવું)] જ. પાછળ જવું; સાથે જવું.

અનુગમર્થ [સં. અનુ (સાથે) + ગર્મ
(ગર્ભવાળી વસ્તુ અવાજ)] જ. પડખો; પ્રત્ય-
ક્ષાત; પાછંદો.

અનુગમર્થિત ૧. [સં. અનુ (સાથે) +
મર્થિત (મોઢે અવાજ)] જ. મોઢો અવાજ
થાય તેવો પડખો.

૨. વિ. ગર્ભના કરેલું.

અનુમા છી. સુવારં ભરં એ વાચનું એક
ભાતનું ધાન્ડ.

અનુમામિક ૧. પું. (જૈન) અર્જનવદ્ય ચોંદ
અર્થ અનુમાન એટલે અવગમ આચાર.

૨. પું. અનુમરં નોકર.

૩. પું. અનુમાન ઉપરથી દરેક નિમ્ન;
અવગમતિરેકો એટલે સાખસાધક હેતુથી થતો
કળુનો નિર્ભવ.

૪. [સં. અનુ (પાછળ) + મામિક
(બનાર)] પું. (જૈન) અવધિજ્ઞાનનો એ
નમનો ભેદ; સાથે જનાઈ અવધિજ્ઞાન.

૫. વિ. પાછળ જનાર સાથે જનાર.

૬. વિ. બીજા જગમમાં સાથે આવતા મુખને
ઉત્પન્ન કરનાર.

૭. વિ. બીજાને અનુસરનાર.

અનુમામિની ૧. [સં. અનુ (પાછળ) +
મામિક (બનાર)] છી. ધર્મીની પાછળ
સતી થનારી સ્ત્રી.

૨. છી. પાછળ જનારી સ્ત્રી; અનુમામી બેરી.

૩. વિ. છી. સાથે રહેનારી; પાછળ ચાલનારી.

અનુમામી ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + મામિક
(બનાર)] પું. અનુસરનાર પુરુષ; અનુમામી.

૨. પું. (જૈન) અવધિજ્ઞાનનો એ નામનો
પ્રકાર; જે ઠેકાણે અવધિજ્ઞાન અમ્યું હોય
ત્યાંથી બીજે ઠેકાણે પણ સાથે જનાઈ અવધિજ્ઞાન.

૩. પું. આમિત.

૪. પું. ચાકર; સેવક; અનુચર.

૫. પું. (જૈન) સાખસાધક હેતુ; હોય વચરનો
હેતુ.

૬. વિ. અનુકરણ કરનાર; નકલ કરનાર.

૭. વિ. અનુમામી; અનુસરનાર પાછળ જનાર
વગમી રહેનાર.

૮. વિ. (અર્થ) ઉપમેય અને ઉપમાન બન્નેમાં
એક સ્વરૂપથી રહેનાર એમ,

માસ્ત ઇવ અધિર્વતિ સુવક,

સદુ સ્વલ કરે સંચાર.

ઉપમેય અને ઉપમાન બન્નેમાં એક સ્વરૂપને
રહેવાવા પર્મને અનુમામી હોય છે.

૯. વિ. પાછળ ચાલનાર; પાછળ રહેનાર.

૧૦. વિ. બીજા પ્રમાણે કામ કરનાર; બીજાનો
દાખલો લઈ તે પ્રમાણે વર્તનાર.

૧૧. વિ. વાસ્ત; જગમને અવનાર; અનુવર્ત.

૧૨. વિ. સંબોધ કરનાર.

૧૩. [સં. અનુ (સાથે) + મામિક (બનાર)]
વિ. સાથે જનાર સમચર.

૧૪. [સં. અનુ (પાછળ) + મામિક
(બનાર)] વિ. કુલમ પ્રમાણે વર્તનાર;
આજવારી; બીજાની ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલનાર.

અનુમામી ઉપાધિ [સં. અનુમામિક (પાછળ
જનાર) + ઉપાધિ (સંકેત)] છી. અનુમામી
સંકેત; અનુમામી સ્વરૂપ.

અનુમામી પ્રનિષ્ઠા જુઓ અનુમામી ઉપાધિ.

અનુમામી શરત જુઓ અનુમામી ઉપાધિ.

અનુમામી ૧. [સં.] પું. (પિંગળ) એ
નામનો હંદ મોના. તેમાં ૨૬ માયા હોય
છે અને ૧૪ તથા ૧૨ માયાએ થતી આવે
છે.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + મીત (માન)]
જ. પાછળ કરાવું માન; ચાપન ચીસવું તે.

૩. [પ્રા. અર્ધમીય] વિ. જેના વિષે ચાવામાં
આમ્યું હોય તેવું; કીર્તિત.

૪. વિ. (જૈન) તીર્થકસક્તિ પાસેથી
સાંભળીને પાછળથી સ્થવિરોએ કહેલું.

૫. [સં. અનુ (પાછળ) + મીત (માપેલું)]
વિ. પાછળથી જાવામાં આવેલ.

અનુમામી [સં.] છી. મહાભારતના અધ્યયન
પર્વના ૧૬ થી ૬૨ સુધીના અખાવનું નામ.

જાણ્યે કારણ જ્યાં પહેલાં અર્જુનને અનુ-
મામી હોય છે.

અનુમામી ૧. [સં.] છી. (પિંગળ) એ
નામનો પ્રત્યક્ષમીતિ માયામેળ હંદ. તેના
પહેલા સ્થમાં ૧૨ અને ૧૫ માયાએ થતિવાળી

૨૭ માયા, અને બીજામાં ૧૨ અને ૧૭
માયાએ થતિવાળી ૨૬ માયા હોય છે.

આર્થ ઉત્તર દક્ષિણ.

મુખક સત્તાવિસતું કર્યો.

જે હવ બીજે વખતી,

જાડી બારે અનુમામી વિષે થયો.

સુધિમન

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + મીતિ (માપું
તે)] છી. પાછળ માપું તે.

૩. [સં.] છી. (પિંગળ) એ જ્યાંને માયા-
મેળ હંદ. તેના પહેલા સ્થમાં ૨૭ અને
બીજામાં ૩૨ માયા હોય છે. તે અર્થનો એક
ભેદ છે.

અનુગુણ ૧. પું. (અર્થ) એ નામનો
અર્થકર. જુઓ અનુગુણાંકર.

૨. [સં. અનુ (અર્થ) + ગુણ (અતિ-
સ્વભાવ)] પું. ખાસ ગુણ સ્વાભાવિક લક્ષણ.

૩. [સં. અનુ (પાછળ) + ગુણ (ઉપકાર)]
પું. ગુણ ઉપર ગુણ કરવાપણું.

૪. વિ. અ.તા પ્રમાણે ચાલનાર; અનુસરનાર.

૫. વિ. ગુણમાં પ્રતિબળ.

૬. [સં. અનુ (અનુગમ) + ગુણ] વિ. બંધ-
જેતું; ચોમ; અનુકૂળ.

૭. [સં. અનુ (સરખું) + મુખ (સ્વભાવ)]
વિ. સમાન મુખવાળું; મળતા સ્વભાવનું.
૮. જ. હજીનુસાર; મરજી મુજબ.
૯. [સં. અનુ (પ્રમાણે) + મુખ] જ. મુખ
પ્રમાણે.

૧૦. જ. સ્વાભાવિક રીતે.

અનુગુણસંકાર [સં.] પું. (માન) બીજા
વસ્તુની મહત્ત્વી એકનો મુખ વધવા પામે તે
જતાવનારો અસંકાર. જેમકે,
મઈદ ને વળી મદિરા પીએ.

અનુગુણ ૧. વિ. અગ્રિતા; આગમ અપેક્ષા;
રક્ષણ કરેલ.

૨. [સં. અનુ (ચોગ્ય) + મુખ (સંતોષક)]
વિ. હોંઠેલું; અપ્રત્યક્ષિત.

અનુકૂલ [પ્રા. અનુકૂલ] વિ. (જૈન)
લોભપતાવાળું; અભ્યસક્ત; વાલું મોહિત.

અનુકૂલિ [પ્રા. અનુકૂલિ] જી. (જૈન)
લોભપતા; અભ્યસક્તિ; વાળો મોહ.

અનુકૂળિત ૧. [સં. અનુમ્ (ઉપકાર
કરવો)] વિ. આભારી; જેના ઉપર ઉપકાર
કરવામાં આવ્યો હોય એવું; ઉપકૃત.

૨. વિ. કૃત્તા; કરેલ ઉપકારની કદર કરનાર.

અનુકૂળિ [સં. અનુ (પાછળ) + મુખ
(ધણું મમકાવ)] વિ. ધણું આસક્ત; સંસાર
વહેવારમાં ધણી આસક્તિવાળું.

અનુમ ૧. [સં. અનુ (નદિ) + ઉમ
(વળ)] વિ. અભ્યર્થ; અસક્ત; કુર્બાન.

૨. [સં. અનુ (નદિ) + ઉમ (આકર્ષ)]
વિ. આકર્ષ નહિ એવું; સહન થઈ શકે એવું;

૩. [સં. અનુ (નદિ) + ઉમ (ઉત્તર)]
વિ. ઉત્તરાર્ધ વચરતું; વિનવવાળું.

૪. [સં. અનુ (નદિ) + ઉમ (કોપી)]
વિ. કોપ વિનાનું; કંપા મિલકતનું; ચાંત.

અનુમહ ૧. [સં. અનુ (સંયુગ) + મહ
(પાણી)] પું. અનુમુખપત્ર.

૨. પું. આભાર; પાક; ઉપકાર.

નરપતિ અનુમહ માનિ છે.

જલુ એક પ્રમાણે જાણવું

૩. પું. ઉપરેલ.

૪. [સં. અનુ (પાછળ) + મહ (પાણી)]
પું. રેડ, મુઠા જાણવા મોટા માણસે એકની
ઉપર પ્રસન્ન થઈ તેને પોતાનું કરવું તે; દયા;
કૃપા; મહેરબાની; પ્રસન્નતા; અનુકૃપા; કૃપા;
દૂર કરવાની કૃપા.

અનુમહ કરવો = (૧) આભારી કરવું. (૨)
પ્રસન્ન થવું; મહેરબાની કરવી. (૩) મહ

કરવી; દાન પાકાવે. (૪) માફી આપવી
(૫) લાભ થવા એમ કરવું. (૬) સાખો
વળી લેવો; દયા કરવી. (૭) સ્વીકારવું.

૫. પું. પાછળની કુકડી.

૬. [સં. અનુ (ચોગ્ય) + મહ (સ્વીકાર)]
પું. ચોગ્ય જનાવીને સ્વીકારવું તે; સ્વીકાર.

૭. પું. વરદાન; અભિષેક; એટ.

૮. પું. સાખું નિવારણ; માફી.

મેં સાખ લખાવે શીખ મહાજો,
અનુમહ કેમ થાય છ. મેમાનક

૯. પું. સહાય; મદદ.

૧૦. પું. સાથે રહેવાપત્ર.

૧૧. [સં. અનુ (પાછળ) + મહ (સૂર્ય
વચેરે આકાશમાળા ચોગા)] વિ. સૂર્ય વચેરે
મહાને અનુસરેલ.

અનુમહકર્તા [સં. અનુમહ (ઉપકાર) +
કર્તા (કરનાર)] વિ. અનુમહ કરનાર; ઉપકાર
કરનાર.

અનુમહકારી [સં. અનુમહ (ઉપકાર) +
કારિ (કરનાર)] વિ. ઉપકાર કરનાર; આમ-
દાયક.

કદરમાંથી અકાર કદવામાં આવતો નિઃશ્વાસ
વાયુ-માણુ અને કદરની અકાર જતો ઉચ્છ્વાસ
વાયુ-અવાન એ બંને પૌદ્ગલિક છે, અને ટપ્પન
મઠ હોવાથી આપમાને અનુમહકારી છે.

વત્સાર્વસ્ય

અનુમહકુલુભુએ અનુમહ.

અનુમહભાજન [સં. અનુમહ (કૃપા) +
ભાજન (પાન)] જ. પ્રીતિપત્ર માણસ.

અનુમહિત [સં. અનુમહ (કૃપા કરવી)]
વિ. કૃપાપાત્ર; મહેરબાનીવાળું; જેના ઉપર
અનુમહ કર્યો હોય તેવું. આ કન્ધ અનુમહિત
કન્ધનો ખોટો ઉપયોગ છે.

અનુમહી ૧. [સં. અનુમહ (મહેરબાની) +
કર્તા (કરવું)] વિ. અનુમહ કરે તેવું; મહેર-
બાન; કૃપાળુ; આપાળુ; દયા જતાવે તેવું.

૨. વિ. આભાર કરનાર.

૩. વિ. માફી આપનાર; સાપ નિવારણ કર-
નાર.

૪. વિ. વરદાન આપે તેવું.

૫. વિ. સહાય; મદદ કરનાર.

અનુમામ ૧. [સં. અનુ (માન) + મામ
(મામ)] જ. (જૈન) એક મામ પછી
આવતું બીજું મામ; પરસ્પર જતાં વચ્ચે
આવતું મામ.

૨. [સં. અનુ (નદી) + મામ (મામ)]
જ. નાનું મામ.

૩. [સં. અનુ (પાસે) + મામ (મામ)]
જ. સહેરની પાસેનો ભાગ પડે.

અનુમાલુક ૧. [સં. અનુમ્ (ઉપકાર કરવો)
+ આલ (કર્તવાચક પ્રત્યય)] વિ. અનુમહ
કરનાર; ઉપકારી.

૨. વિ. (બ્યારણ) પોષક; સમર્થક; પુષ્ટિ-
કારક.

એક વાલ્ય ખલુ સ્વાર્થપ્રામાદ્યનો હેતુ છે, તે
તેને વિશે બીજા અનુમાલુક વાળ્યોનું શું
પ્રયોગ્ય છે ?

કમળાસંકર

૩. વિ. મહેરબાની કરનાર; કૃપાળુ; આપાળુ;
દયા જતાવે તેવું.

૪. વિ. માફી આપનાર; સાપ નિવારણ કર-
નાર.

૫. વિ. વરદાન આપનાર.

૬. વિ. સહાય; મદદમાર.

અનુમાહી ભુએ અનુમાહક.

અનુમહી ૧. [સં. અનુમહ (ઉપકાર કરવો)]
વિ. ઉપકાર કરવા લાયક.

૨. [સં. અનુમહ (કૃપા કરવી)] વિ. કૃપા-
પાત્ર; મહેરબાની કરવા જેવું; દાન પામવા
લાયક.

૩. વિ. (બ્યારણ) પુષ્ટિયોગ; સમર્થન
આપવા જેવું.

૪. વિ. મદદ કરવા લાયક; સહાયને પાત્ર.

૫. વિ. મહેરબાનીની જેને જાર હોય એવું.

૬. વિ. માફી આપવા લાયક

૭. વિ. વરદાનને પાત્ર.

અનુમહન [સં. અનુ (સાથે) + મહન
(ભેડવું)] જ. એક વસ્તુનું બીજા સાથે
ભેડવું.

અનુવાત [સં.] પું. નાસ; સંહાર.

અનુવ ભુએ અનુમહ.

અનુચર ૧. પું. (ન્યોતિવ) એક આકાશી
પદ્ધર્થની આસપાસ ફરનાર બીજો આકાશી
પદ્ધર્થ; 'સેટેલાઈટ'.

૨. પું. (બૌદ્ધ) નજીવો હોય.

માલ પિલ (વૃષભા-અભિમાન) ને મારીને,
જે કૃતિમ ધન (૧. સાચવ શકે, ૨. ઉચ્છેદ
શકે) ને મારીને, અનુચર (બીજા હોય)
છલિત રાજાને મારીને આકાશ કુખ સહિત થાય
છે.

મમખદ

૩. [સં. અનુ (પાછળ) + ચર (જડ)]
પું. નોકર આકર સેવક; દાસ.

૪. [સં. અનુ (સાથે) + ચર (જડ)]
પું. સહચર; સાથી; મિત્ર.

૫. પું. હળુસ્થિ; તહેનાતમાં રહેનાર નોકર.

૬. [સં. અનુ (પાછળ) + ચર (નસત)]
જ. નસત ૩ છપા ફતની પાછળ બનાર
માણસ.

૭. વિ. વાંચે બનાર; પાછળ બનાર.

અનુચરણું ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + ચર
(નસત)] જ. અનુચરણું; પાછળ બનું.

અનુચરણું નિવૃત્તિ બાદચરિયે અનુચરણું
મેવાળીઆઓના વેવે નેહામાં બેસે છે.

પુષ્પવત્

૨. જ. નાચ કરવી.

૩. જ. પાછળ લાગતું; હોયે લેવો; કોષમાં
ફરતું; મેગવવા પ્રજન કરવો.

૪. જ. વર્તવું.

૫. [સં. અનુ (સાથે) + ચર (નસત)]
જ. સાથે ફરતું.

૬. [સં. અનુ (પાછળ) + ચર (સેવ)]
જ. સેવા કરવી; તહેનાતમાં રહેતું; હાજર
રહેતું.

અનુચરણું બુઝો અનુચરી.

અનુચરણું ૧. [અનુ (પાછળ) + ચરણું
(નવાણું)] જ. અનુચરણું; પાછળ બચણું

૨. જ. તહેનાતમાં રહેવાનું.

૩. [સં. અનુ (સાથે) + ચર (નસત)]
જ. સાથે ફરતું.

અનુચરિત ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + ચરિત
(આચરણ)] જ. અનુચરણું; નાચ.

પૂર્વજાતું અનુચરિત (અનુચરણું) એમાં
હોય તે નાચક રહેવાય છે.

પ્રસ્થાન

૨. [સં. અનુ (ચોક્ક) + ચરિત (ચરિત)]
જ. ચારિત; ચરિત.

૩. વિ. ચારિતનું અનુચરણું કરી આચરણું;
અનુચરણું.

૪. [સં. અનુ (પ્રમાણ) + ચરિત (વર્ત)]
જ. ચરિતને અનુચર.

અનુચરી ૧. [સં. અનુચર (ચોક્ક) + ઈ
(નારીબલિયો પ્રજન)] જી. હાસપુત્રી.

૨. જી. હાસી; આકરણી.

૩. [સં. અનુ (પાછળ) + ચર (નસત)]
જી. હાસમાં પછીની પાછળ ચાલીને સમપદીનાં
ખમણં હાસનારી નવી પડેલી સી; સહાય-
ચરિત્રી.

૪. [સં. અનુ (પાછળ) + ચર (સેવ)]
જી. સખી; સહાય; સાહેલી.

૫. જી. સાથે ફરનાર અને તહેનાતમાં
રહેનાર હાસી.

૬. વિ. પાછળ ચાલનારી.

અનુચારિત પુ. (પિત) દરેક ચરણમાં
નસત, સસત, બસત અને કુલ મળી ૧૦
અસરો પૂજાની ભાતનો સમરૂપ કર્યો
છે.

અનુચારિત વિ.

અનુચારિત

અનુચારક ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + ચારક
(સેવા)] પુ. તહેનાતમાં રહેનાર નોકર
હાસરિયો.

૨. [સં. અનુચર (સેવા કરવી) + ચારક
(નૃવાચ પ્રજન)] પુ. સેવા; નોકર; હાસ-
કર.

૩. વિ. અનુચરનાર પાછળ ચાલનાર.

અનુચારિકા ૧. [સં. અનુ (પાછળ) +
ચારિકા (ચાલનારી)] જી. આકરણી; હાસી.

૨. [સં. અનુ (સાથે) + ચારિકા (ચાલનારી)]
જી. સખી; સાહેલી.

અનુચારી બુઝો અનુચર ૩-૪.

અનુચારિત ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + ચારિત
(સેવા કરવાને કામ)] જી. (સેવા) એ
પ્રજનનો સેવા તેજ પ્રજનનું થતું થીક
એસક આપી સેવા ચલાવવાનું વેલું, એસકે ૩
જરમી ઉપર વરમ અને હસી ઉપર હસ
ઓવલ આપવાની વિલા; સમચરિત; સદસ-
ચરિત.

અનુચારિત ૨. [સં. અનુ (પ્રમાણ) + ચારિત
(સેવા કરવા)] જી. અનુચરણું કરવાની

અનુચારિત ૩. [સં. અનુ (નહિ) + ચારિત
(ચોક્ક)] જી. અનુચરિત; અનુચરણું; ન-
ચુનાસિન; ચેરવાળી.

૪. [સં. અનુ (નહિ) + ચારિત (ચરિત)]
જી. અનુચરિત; અસામાન્ય.

૫. વિ. અનુચર; અનુચર.

૬. [સં. અનુ (નહિ) + ચારિત (સાથે)]
જી. નાચ; અસામાન્ય.

૭. [સં. અનુ (નહિ) + ચારિત (ચરિત)]
જી. અનુચરિત; અસામાન્ય.

૮. [સં. અનુ (નહિ) + ચારિત (ચરિત)]
જી. અનુચરિત; અસામાન્ય.

૯. [સં. અનુ (નહિ) + ચારિત (ચરિત)]
જી. અનુચરિત; અસામાન્ય.

૧૦. [સં. અનુ (નહિ) + ચારિત (ચરિત)]
જી. અનુચરિત; અસામાન્ય.

૧૧. [સં. અનુ (નહિ) + ચારિત (ચરિત)]
જી. અનુચરિત; અસામાન્ય.

૧૨. [સં. અનુ (નહિ) + ચારિત (ચરિત)]
જી. અનુચરિત; અસામાન્ય.

૧૩. [સં. અનુ (નહિ) + ચારિત (ચરિત)]
જી. અનુચરિત; અસામાન્ય.

૧૪. [સં. અનુ (નહિ) + ચારિત (ચરિત)]
જી. અનુચરિત; અસામાન્ય.

૧૫. [સં. અનુ (નહિ) + ચારિત (ચરિત)]
જી. અનુચરિત; અસામાન્ય.

હસતું ત્યાં મોં ને તુલ સિમત મહી હું મળી રહ્યો.
આ કામમાં પ્રજન કરિયે હસતું કર્યું
છે, ને તેને નિરોધ પુનઃ હસી વખતે હાસ
બહી સિમત હાસ પ્રજનને છે.

આમ હાસ બહવાળી ઓચિસમાં ક્રિતિ થાય
છે, ને અનુચરિત થાય થાય છે. * * *
સિમત અને હાસમાં સેવ છે, હાસ બિને ખર્ચ
હાસ કરી કરિયે વાખ્યા છે, તેથી હાસ
અખર્ચ થાય છે.

૧. બુઝો અનુચરિત.

અનુચરિત ૧. [સં. અનુ (નહિ) + ચારિત
(ચોક્ક) + અર્થ (ચાલનારી)] પુ. (કામ)
એક પ્રજનનો પદોપ; અનુચર અર્થમાં હાસ
વખવાળી થતો હોય. જેમ,

વેલ વખા મમ લે છે,
હરી સિમત હાસારો સમાપને;
વિસહસદ મદ વચુસે,
અર્થ મોં ને પતિ વેલ બાને.

અર્થમાં નાચને વેલ હાસવાળી નિલ બાપ
થાય છે, મારે અનુચરિત હોય છે.

હાસિત અર્થનો વિસહાસ કરીને અનુચરિત અર્થ
સહિત પદનું હાસ એ અનુચરિત. વિચરિત
અર્થનો નાચ આ હોયું કામ છે.

અનુચરિત

અનુચરિત ૧. [સં. અનુચર (ચાલ કરવું) +
ચાર (નૃવાચ પ્રજન)] જી. અનુચર કરનાર
ચાલ કરનાર.

અનુચરિત ૨. [સં. અનુ (પાછળ) +
ચરિત (ચાલનારી)] જી. અનુચરિત; હાસ;
હરીફરીને ચિત્તાર અર્થ કરવાપડું.

૩. જ. ચિત્તાર; પ્રજન.

૪. જ. (વેલ) ચાલનારમાંથી સાંભળેલો
અર્થ સાચો છે ૩ નહિ ઇસાકિ રામનું
નિવાસ કરનારી કુકિતઓનો ચિત્તાર કરવો તે

૫. જ. અનુચર.

અનુચરિત ૧. [સં. અનુ (પાછળ) +
ચરિત (ચાલનારી)] જી. અનુચરિત; હાસ
કરવા બેલું; ચિત્તાર કરવા હાસ.

૨. જી. અનુચરિત; હાસ કરવા બેલું.

અનુચરિત ૩. [સં. અનુ (પાછળ) +
ચરિત (ચાલનારી)] જી. અનુચરિત; હાસ
કરવા બેલું; ચિત્તાર કરવા હાસ.

૪. જી. અનુચરિત; હાસ કરવા બેલું.

અનુચરિત ૫. [સં. અનુ (પાછળ) +
ચરિત (ચાલનારી)] જી. અનુચરિત; હાસ
કરવા બેલું; ચિત્તાર કરવા હાસ.

૬. [સં. અનુ (પાછળ) + ચરિત (ચાલનારી)]
જી. અનુચરિત; હાસ કરવા બેલું; ચિત્તાર કરવા હાસ.

૭. [સં. અનુ (પાછળ) + ચરિત (ચાલનારી)]
જી. અનુચરિત; હાસ કરવા બેલું; ચિત્તાર કરવા હાસ.

૮. [સં. અનુ (પાછળ) + ચરિત (ચાલનારી)]
જી. અનુચરિત; હાસ કરવા બેલું; ચિત્તાર કરવા હાસ.

૪. [સં. અનુ (સાથે) + ચીર્ણ (કરે)]
વિ સંગ્રહમાં આવેલું.

અનુચીર્ણના ૧. [સં. અનુચીર્ણ (કરે)
+ તા (પણું)] જી. અનુચીર્ણ; વિદિતપણું.
૨. જી. પરિણામ.

૩. જી. પ્રાપ્તિ; મળતું તે; લાભ.

૪. જી. સસર્ગ; સંગ.

અનુચીર્ણનું જુઓ અનુચીર્ણતા.

અનુચ્ચ ૧. [સં. અનુ (ઘસ) +
ઉચ્ચ (મહત્તા માર્ગનું જવામાં જવું બિંદુ)]
પું. (અયોતિય) પ્રદોનું નીચ સ્થાન.

૨. [સં. અનુ (નહિ) + ઉચ્ચ (ઘસ)]
વિ. ઘસું નહિ તેવું; નીચું.

૩. વિ. હસતું; અધમ.

અનુચ્ચત્વ ૧. [સં. અનુ (નહિ) + ઉચ્ચ
(ઘસ) + ત્વ (પણું)] જ. નીચાપણું.

૨. જ. હસકાપણું; અધમતા.

અનુચ્ચરિત ૧. [સં. અનુ (નહિ) +
ઉચ્ચરિત (ઉચ્ચાર થતો હોય એવું)]
વિ. (અપ્રકરણ) ઉચ્ચાર ન થતો હોય એવું;
ચાંતા; અસ્વસ્થિ. જેમકે, મત, રીત, મથ.
આમાં અંત 'અ' અનુચ્ચરિત છે.

૨. [સં. અનુ (નહિ) + ઉચ્ચરિત
(બોલેલું)] વિ. નહિ બોલેલું; અનુક્ત.

અનુચ્ચરિત જુઓ અનુચ્ચરિત.

અનુચ્ચાર્ય ૧. [સં. અનુ (અયોચ) +
ઉચ્ચાર્ય (બોલવા જેવું)] વિ. ઉચ્ચાર કરે-
વાની પદ્ધતિને અયોચ.

૨. [સં. અનુ (નહિ) + ઉચ્ચાર્ય (બોલવા
જેવું)] વિ. નહિ બોલવા જેવું.

અનુચ્છિદ્ધ ૧. [સં. અનુ (નહિ) + ઉચ્છિદ્ધ
(એક)] વિ. અણકું નહિ તેવું; અચુખોટું.
૨. વિ. તાજું; નવું; નવીન.

તેના વિચારો પ્રાપ્ત: અનુચ્છિદ્ધ હોવાથી તેને
સાદિત્યસાક્ષનો સ્વપક્ષ અથવા ઉપરપક્ષ કહી
શકાય છે.

૩. વિ. પવિત્ર.

૪. વિ. વપરાયા વચરતું.

અનુચ્છિદ્ધતા ૧. [સં. અનુ (નહિ) +
ઉચ્છિદ્ધ (અણકું) + તા (પણું)]
જી. ઉચ્છિદ્ધ ન હોવાપણું; અણકાપણનો
અભાવ.

૨. જી. તાજું હોવાપણું.

૩. જી. પવિત્રતા.

૪. જી. વપરાયા વચરતું હોવાપણું.

અનુચ્છિદ્ધનું જુઓ અનુચ્છિદ્ધતા.

અનુચ્છેદ [સં. અનુ (નહિ) + ઉચ્છેદ
(નાશ)] પું. મૂળમાંથી ઉખેડી નાશ ન
કરવાપણું; અવિનાશ; રક્ષા.

અનુચ્છેદ [સં. અનુ (નહિ) + ઉચ્છેદ
(નાશ કરી શકાય એવું)] વિ. જેની બડ
કાઠી ન શકાય એવું.

અનુચ્છ જ. સીતાકથન.

અનુચ્છી (અનુચ્છી) [અનુચ્છ (સીતાકથન) +
હી (કથનાદ્યંત પ્રત્યય)] જી. સીતાકથની;
એ નામનું નાનું કથન, જેના પર સીતાકથન
ધાવ છે.

અનુચ્ચર વિ. (અ. ચ.) અસ્વીકૃત; અપ્રાપ્તિ;
અનુચ્ચ.

રાખી થઈ એક દુકોડે ૧, સુવિજન:

પાછો સોંપ્યું અનુચ્ચર, પાછી ગુણ સ્તીર.

અદરાબનો રાસ

અનુચ્ચ ૧. પું. અનુચાપી; સિમ્બ

૨. પું. એ નામનો એક જાતનો જોડ;
પ્રપોડરીક.

૩. [સં. અનુ (પાછળ) + જ (જન્મેલ)]
પું. નાનો ભાઈ.

૪. જ. એ નામનો સુમંથી પદાર્થ.

૫. વિ. અનુચાપી, અનુસરનાર.

૬. વિ. પાછળથી જન્મેલું; ઉમરે નાનું; અનુ-
જાત; વસે પેદા થયેલું.

અનુચ્ચ અવર્ણન નાભિ જન્મ, અવિષ્કરિત કનીય,
વપુ સદોદરની સકુળ હોય નહિ કે તીય.

પિયમલપુકોષ

૭. વિ. સ્વાભાવિક; પ્રકૃતિસિદ્ધ; સ્થાપિત;
સર્વમાન્ય; સ્વભાવસિદ્ધ

અનુચ્ચન [સં. અનુ (પાછળ) + જન
(માણસ)] પું; જ. અનુચર; નોકર.

અનુચ્ચન ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + જન્મન
(જન્મ)] પું. નાનો ભાઈ.

૨. પું. પાછળથી જન્મેલ જન્મ.

૩. વિ. પાછળથી જન્મેલું.

અનુચ્ચવધૂ [સં. અનુચ્ચ (નાનો ભાઈ) +
વધૂ (વધ)] જી. નાના વધૂની ઓ.

અનુચ્ચ ૧. જી. એ નામની વનસ્પતિ;
ગાયમાણા થતા.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + જ (જન્મેલી)]
જી. નાની બહેન.

૩. વિ. જી. પાછળ જન્મેલી.

અનુચ્ચતા જુઓ અનુચ્ચ.

અનુચ્ચતા ૧. [સં. અનુ (પાછળ) +
જાત (જન્મેલું) + ત્વ (પણું)] જ. પાછળ-
થી જન્મેલું હોવાપણું.

૨. [સં. અનુજાત (સ્વાભાવિક) + ત્વ
(પણું)] જ. સ્વાભાવિકપણું; પ્રકૃતિસિદ્ધતા.

અનુચ્ચતા જુઓ અનુચ્ચ.

અનુચ્ચિદ્ધ [સં. અનુ (સાથે) + અનુચ્ચ
(લેવાની મરજી)] જી. હયા બતાવવાની કમજી.

અનુચ્ચિત ૧. [સં. અનુચ્ચિત (આમિત)
+ તા (પણું)] જી. અનુચ્ચિતપણું; આમિત-
પણું.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + અનુચ્ચિત
(અનુચ્ચિત) + તા (પણું)] જી. પાછળ
જવતા રહેવાપણું; અનુચ્ચિત.

૩. [સં. અનુચ્ચિત (ચાકર) + તા
(પણું)] જી. સેવકપણું; ઇસકવ.

અનુચ્ચિત જુઓ અનુચ્ચિત.

અનુચ્ચિદ્ધાધિકાર [સં. અનુ (પાછળ)
+ અનુચ્ચિત (અનુચ્ચિત) + દાય (વારસો) +
અધિકાર (હક)] પું. મિશ્રતામાં બીજાની
સાથે સંયુક્ત હિત ધરાવનાર પાછળ જવતા
રહેતા પક્ષને મળતો સંપૂર્ણ વારસાનો હક;
અનુચ્ચિતહક.

અનુચ્ચિની ૧. [સં. અનુચ્ચિત (ચાકર)
+ ઈ (નારીબલિનો પ્રત્યય)] જી. ચાકરી;
સેવિકા; દાસી.

૨. વિ. જી. આમિત; પરોપજીવિની; બીજાના
આધારે જીવનારી.

૩. [સં. અનુચ્ચિત (પાછળ જીવનાર) + ઈ
(નારીબલિનો પ્રત્યય)] વિ. જી. પાછળ જીવતી
રહેનારી.

અનુચ્ચિતસ્વધિકાર જુઓ અનુચ્ચિદ્ધાધિ-
કાર.

અનુચ્ચી ૧. પું. ચાકર; સેવક; અનુચર.

૨. વિ. અર્થ, યાચક.

૩. [સં. અનુ (પાછળ) + અનુચ્ચિત
(નજીવ)] વિ. આમિત; આધારે જીવનારી;
બીજાને આધારે ગુજરાત અલાવનાર.

૪. વિ. તાબેદાર.

૫. [સં. અનુ (પાછળ) + અનુચ્ચિત
(જીવ)] વિ. પાછળ જીવવાવાળું; પાછળ
જીવતું રહેનાર.

અનુચ્ચન [સં. અનુ (પાછળ) + અનુ
(જન્મેલું)] પું. રીડ; સ્વામી; અજાણતા; સેવ્યા;
પ્રેમજી કરનાર.

અનુચ્ચવલ [સં. અનુ (નહિ) + ઉચ્ચવલ
(ઘસવું)] વિ. ઝાંખું.

અનુચ્ચસિ જુઓ અનુચ્ચાપન.

૩. પુ. (જૈન) દેવતાઓનો એ નામનો પ્રકાર;
અનુસરવિમાનમાં રહેતા દેવતા.
૪. [સં. અન્ (નહિ) + ઉત્તર (ઉચ્ચ)]
વિ. અધમ; નીચ; હઠકું.
૫. [સં. અન્ (નહિ) + ઉત્તર (અધિમાર્ગ)]
વિ. ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ; સુંદર; જેનાથી અધિવાર્ત
ન હોય એવું.
૬. [સં. અન્ (વિરોધ અથવા અપર્યય) + ઉત્તર (ઉત્તર દિશા)] વિ. ઉત્તર દિશાનું
નહિ એવું; દક્ષિણ દિશાનું.
૭. વિ. અવાળ ન આપી સમ્રથ એવું.
૮. [સં. અન્ (નહિ) + ઉત્તર (અવાળ)]
વિ. અવાળ વગરનું; નિરુત્તર.
૯. [સં. અન્ (નહિ) + ઉત્તર (પાછળ)]
વિ. પાછળનું નહિ એવું.
૧૦. વિ. મુખ્ય.
૧૧. વિ. સમ્રથ વિનાનું બોધનાર.
૧૨. [સં. અન્ (નહિ) + ઉત્તર (અપર્યય)]
વિ. સ્થિર; અચળ.
- અનુસરમતિ** [સં. અનુસર (સેવ) + મતિ
(મૂલ્ય પછીની કાલક)] છી. મોટા; સિદ્ધાંત.
- અનુસરદેવરથાન** લુગ્યો અનુસરવિમાન.
- અનુસરયોગતંત્રયાન** ય. (સાક્ષ) અન-
યાનના નવ પેદા સંપ્રદાય માંહેનો એ નામનો
એક લુગ્યો મંત્રમાન.
- અનુસરવાદી** [સં. અન્ (નહિ) + ઉત્તર
(અવાળ) + વાદિન્ (બોલનાર)] વિ. અવાળ
ન આપવાની દેવવાણું.
- અનુસરવાસી** [સં. અન્ (નહિ) +
ઉત્તર (અધિમાર્ગ) + વાસિન્ (રહેનાર)]
વિ. (જૈન) અનુસરવિમાનમાં રહેનાર;
વિજ્ઞ, વૈજ્ઞાત, અર્જત, અપરજિત અને
સ્વાર્થસિદ્ધ એ પાંચ અનુસરવિમાનમાં વસનાર.
- અનુસરવિમાન** [સં. અન્ (નહિ) + ઉત્તર
(અધિમાર્ગ) + વિમાન (વૈમાનિક દેવોનું નિવાસ-
સ્થાન)] ય. (જૈન) વિજ્ઞ, વૈજ્ઞાત, અર્જત,
અપરજિત અને સ્વાર્થસિદ્ધ એ પાંચ વિમાન-
માંનું દરેક. આમાંનાં પહેલાં ત્રણ વિમાનમાં
વસતા દેવ બે વાર અનુષ્ઠાન-મ ધારણ કરીને
અને સ્વાર્થસિદ્ધ વિમાનવાસી દેવ દ્વિતી એક
વાર અનુષ્ઠાન-મ લઈને મોક્ષ પામે છે.
- અનુસરવિમાનવાસી** [સં. અન્ (નહિ) +
ઉત્તર (અધિમાર્ગ) + વિમાન + વાસિન્
(રહેનાર)] વિ. (જૈન) અનુસરવિમાનમાં
વસનાર.

અનુસરવિમાનવાસી દેવે સંપાદ્ય લો-
નાલીને અવધિયાનથી એક થો છે.

તત્વાર્થસર

- અનુસરમ** [સં. અન્ (નહિ) + ઉત્તર (ઉચ્ચ)
+ તંત્ર (મોહ)] વિ. સ્થિર; હાથપાયા
વિનાનું; જેમાં મોહન કિલ્લામાં ન હોય એવું.
- અનુસરાર** ૧. [સં. અન્ (વિરોધ અથવા અપર્યય)
+ ઉત્તર (ઉત્તર દિશા)] છી. દક્ષિણ દિશા; ઉત્તરથી વિરુદ્ધ દિશા.
૨. [સં. અન્ (નહિ) + ઉત્તર (અવાળ)
+ અન્ (અરીન્દ્રિયો પ્રત્યય)] વિ. છી. અવાળ
અથવા વગરની; મૂંઝી.
- અનુસરિત** વિ. અવાળ અપાણ વિનાનું.
- અનુસરોપપાતિકદશ** છી. (જૈન) એ
નામનું નવમું અંકસૂત્ર. તેમાં અનુસરવિમાને
અંકે દેવોની હકીકત છે.
- અનુસરોવવાઈદશ** લુગ્યો અનુસરોપપાતિક-
દશ.
- અનુસાન** [સં. અન્ (વિરોધ અથવા અપર્યય)
+ ઉત્તર (અર્થ)] વિ. અર્થ નહિ એવું; કાપું
નકું નીચી જાણ મુખવાળું.
- અનુસીર્ણ** [સં. અન્ (નહિ) + ઉત્તરીર્ણ
(પાર પહોંચવું)] વિ. પાર નહિ કિતરેણું;
નાપાસ.
- અનુસેવિત** [સં. અન્ (નહિ) + ઉત્તેજિત
(કસોટી)] વિ. નહિ ઉત્તેજિત; ઉત્તેજિત
નહિ એવું.
- અનુસાન** [સં. અન્ (નહિ) + ઉત્તર
(અર્થ)] ય. અવ્યય.
- અનુપતિ** ૧. [સં. અન્ (નહિ) + ઉપતિ
(પેદાશ)] છી. પેદાશ ન હોવાપણું; ઉપતિ-
નો અભાવ.
૨. છી. મૂળ ન હોવું તે.
- અનુપતિશ્રમ** પુ. (અર્થ) ઉપતિશ્રમના
અભાવે અનુક્રમનામ હરવી ધરાવતી નથી
એમ સમજાત કરવાનો શ્રમ કરી તે વિરુદ્ધ
હોવાની એક રીત; ન્યાયી ૨૪ નવિત
માંહેની એ નામની એક.
- પ્રકાર દેવોની સન્દેને અનિલ સિદ્ધ હોય છે.
જ્યુ એ દેવને રહેવાને આશય ન હોય તે
દેવના અભાવને કીધે સમજાવે સિદ્ધ ન થઈ
સકે એ રીતે અનુપતિશ્રમ દ્વારા દેવના અભાવ
અનુપતિશ્રમ.
- અનુપત્ત** [સં. અન્ (નહિ) + ઉપત્ત
(પેદા થવું)] વિ. પેદા નહિ થયેણું; અ-
ભવ.
- અનુપત્તદાનસંચાલક** [સં. અન્ (નહિ) +
ઉપત્ત (પેદા થવું) + આદાન (લેવું તે)]

- + અન્ (કોઈ) + આદાન (લેવાર)]
પુ. જાડી રહેલો કર વસ્તુ કરનાર અધિકારી.
- અનુપાતસૂચક** [સં. અન્ (નહિ) + ઉપાત
(આપતિનું ચિહ્ન) + સૂચક (અધ્યાપનાર)]
વિ. પુ. અનુ ચિહ્ન નહિ અધ્યાપનાર.
- અનુપાક** લુગ્યો અનુપતિ.
- અનુપાક ૧.** વિ. નિરુપયોગી; ઉપયોગમાં ન
આવે એવું.
૨. [સં. અન્ (નહિ) + ઉપાક (પેદા
કરનાર)] વિ. પેદા ન કરનાર; જેનાથી
ઉપતિ ન થાય એવું.
- અનુપાકમહેનત** [અનુપાક (પેદા ન કરે
એવું) + મહેનત (શ્રમ)] છી. (અર્થસાત્ત)
કાંઈ ઉપજ ન કરે એવી મહેનત.
- જેવી કામી મહેનત છે તે એ કામી ઉપયોગી
છે, એવું ક્રમવાર ઉપાદાનમાં કાંઈ મદદ કરતી
નથી. જાણી મહેનતને અનુપાકમહેનત કહે
છે. અર્થસાત્તના મૂલ્યવાળો
- અનુપાકમમ** લુગ્યો અનુપાકમહેનત.
- અનુપાકવ્યય** [સં. અનુપાક (ઉપજ ન
કરે એવું) + વ્યય (ખર્ચ)] પુ. (અર્થસાત્ત)
કાંઈ ઉપજ ન કરી શકે એવી રીતનો ઉપયોગ.
ઉપાદાનવાળા વ્યય મળતાં નથી, પણ અનુ-
પાકવ્યય તે અવશ્ય વ્યય જ છે.
- જ્ઞાનમંદ્રવા
- અનુપ્રેક્ષિત** [સં. અન્ (નહિ) + ઉપ્રેક્ષિત
(ધારણ)] વિ. નહિ ધારણ; અનુપ્રેક્ષિત; અ-
તર્કિત.
- અનુસાહ ૧.** [સં. અન્ (નહિ) + ઉત્સાહ
(આનંદ)] પુ. ખિન્નતા; નાઉમેદી; હોશ-
રહિતપણું; નિરુત્સાહ.
૨. વિ. ઉત્સાહ વગરનું; નિરુત્સાહી; ખિન્ન.
- અનુસાહક ૧.** વિ. ઉત્સાહ ન આવે એવું.
૨. [સં. અન્ (નહિ) + ઉત્સાહ (હોશ)
+ ક (કાળ)] વિ. ઉત્સાહ વિનાનું; હોશ
વગરનું.
- અનુસાહી** [સં. અન્ (નહિ) + ઉત્સાહ
(ઉત્સાહ) + ઇન્ (વાળું)] વિ. ઉત્સાહ વગર-
નું; નિરુત્સાહી; ઉત્સાહ વિનાનું.
- અનુસુક ૧.** [સં. અન્ (નહિ) + ઉત્સુક
(આકાંક્ષી)] વિ. ઉત્કાંક્ષી રહિત; ઉત્સુક નહિ
એવું; અનુસુક વિનાનું.
૨. [સં. અન્ (નહિ) + ઉત્સુક (અપીક)]
વિ. સંત; અપીકારી વિનાનું.
- અનુસુકતા ૧.** [સં. અન્ (નહિ) +
ઉત્સુકતા (ઉત્કાંક્ષા)] છી. ઉત્કાંક્ષાને અભાવ;
ઉત્સુક ન હોવાપણું.

અનુક્રમ ૧. [સં. જાન (નહિ) + ઉદ્ધત
(ઉપાંચક)] વિ. નમ; વિનીતા; સાંત.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + ઉદત (અસ્ય)]
વિ. સમ્ય; ઉદતાર્થ વિનાનું.

અનુદ્વેષ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + ઉદત
(ઉદત) + ત્વ (પત્)] જ. નમતા;
વિનીતપત્.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + ઉદત (અસ્ય)
+ ત્વ (પત્)] જ. સમ્યતા; ઉદત ન હોય-
પત્.

અનુદ્વેષ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + ઉદત
(મોક્ષ)] જ. અનુદ્વેષ; મુક્તિ ન મળવાપત્.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + ઉદત (મોક્ષ)]
જ. છુટકારો ન થવો તે.

૩. જ. ન ન અસેવાપત્.

૪. જ. સાબિત નહિ કરવું તે.

અનુદ્વેષી [પ્રા. અનુદ્વેષિ] પું. એક ગ્રીષ્મ
જંતુ; એક જાતનો કંધવો.

અનુદ્વેષ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + ઉદત
(મોક્ષ)] પું. ઉદતનો અભાવ; મોક્ષ ન
મળવાપત્.

૨. પું. છુટકારો ન થવો તે.

૩. પું. જામ ન હોવાપત્.

૪. પું. જર્મ ન થવું તે; નહિ અસેવાપત્.

૫. પું. સારી સ્થિતિમાં ન હોવાપત્.

અનુદ્વેષ ૨. [સં. અન્ (નહિ) + ઉદત
(ઉદત)] વિ. અવતરણ તરીકે નહિ
સેવાપેક્ષ.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + ઉદત (ઉદત)
(મોક્ષ)] વિ. ઉદત કર્યા વગરનું.

૩. વિ. નહિ અસેવા.

અનુદ્વેષ [સં. અન્ (નહિ) + ઉદત
(અસ્ય)] વિ. નહિ અસ્ય; સ્વાર્થતરફ
નહિ થયેલું.

અનુદ્વેષ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + ઉદત
(પેદા થયેલ)] વિ. અનુદ્વેષ; પેદા ન થયેલું.

૨. વિ. મુખ; અપ્રકટ.

૩. વિ. બહાર જમી નહિ નીકળેલું.

અનુદ્વેષ ૨. [સં. અનુદ્વેષ (અનુ) + ત્વ
(પત્)] જ. (આવ-વેગત) ઉદ્વેષથી ઠાન
ન થઈ હો તેનું હોવાપત્.

અનુદ્વેષ સક્રિય [સં. અનુદ્વેષ (અનુ) +
+ સક્રિય] જી. (વિજ્ઞાન) સંભાળ સક્રિય;
સ્થાનાપન સક્રિય.

અનુદ્વેષ પું. અનુદ્વેષ પ્રાચીનનિમગ્ન એટલે કે
એકનો પ્રાચી બીજામાં દાખલ કરવાનું પ્રયોગ
કરનારને તેના પ્રમથા નિષ્ફળ કરવાની ભાવના
ન હોવાપત્.

અનુદ્વેષ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + ઉદત
(મોક્ષ)] વિ. અનુદ્વેષ; પ્રમ ન કરે એવું.

૨. વિ. એકરૂઢ પ્રમથા વગરનું; નિરુપી.

અનુદ્વેષ ૨. [સં. અન્ (નહિ) + ઉદત
(અન)] પું. અનુદ્વેષ; ઉદતનો અભાવ.

૨. વિ. અનુદત; અનુદત.

અનુદ્વેષી ભુજો અનુદત.

અનુદ્વેષ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + ઉદત
(ઉદત)] વિ. પ્રમ વિનાનું; અનુદ્વેષ;
અનુદત.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + ઉદત (ઉદત)]
વિ. તૈયારી વગરનું.

૩. વિ. એકરૂઢ પ્રમથા વગરનું.

અનુદ્વેષ ૧. [સં. અનુદ્વેષ (અનુ) +
+ ત્વ (પત્)] જી. અનુદ્વેષ હોવાપત્.

૨. જી. તૈયારી વગરનું હોવાપત્.

૩. જી. એકરૂઢ.

અનુદ્વેષ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + ઉદત
(અન)] પું. ઉદતનો અભાવ; એકરૂઢ;
પ્રમથો ન હોવાપત્.

૨. પું. પ્રીત્યેનો રુપનો દિવસ; અનુદ્વેષ.

૩. પું. નિર્મિત; આસન.

૪. વિ. અનુદત; ઉદત વિનાનું.

૫. વિ. એકરૂઢ પ્રમથા વગરનું.

અનુદ્વેષી ભુજો અનુદત.

અનુદ્વેષ ૧. [સં.] જ. (સંગીત) માન્યનો
મોષો જામ; અસ્ય કૃત એટલા વખતનું માપ.

૨. વિ. પાછંદો પડેલું.

૩. [સં. અન્ (પાછ) + કૃત (એટલું)]
વિ. પાછળ દોડેલું; પું પડેલું.

અનુદ્વેષિણી જી. મોક્ષ પ્રાપ્તી વિધિ
માટેની એ નામની એક.

અનુદ્વેષ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + ઉદત
(અન)] પું. કૃવાં હોવાપત્; અનુદ્વેષવચ્ચ.

૨. વિ. નહિ પડેલું; અવિવાહિત.

અનુદ્વેષ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + ઉદત
(કૃત અનુદ્વેષ)] વિ. ઉદત વગરનું; કૃત
વિનાનું.

૨. [સં. અન્ (નહિ) + ઉદત
(અનુદ્વેષ)] વિ. અનુદત વગરનું; નિર્મિત.

૩. [સં. અન્ (નહિ) + ઉદત (અનુદ્વેષ)]
વિ. નહિ કરાવેલું.

૪. [સં. અન્ (નહિ) + ઉદત
(અનુદ્વેષ)] વિ. નહિ અનુદત.

૫. વિ. બીજા વગરનું.

અનુદ્વેષ ૧. [સં. અન્ (નહિ) + ઉદત
(અન)] પું. અનુદ્વેષ વિનાની સ્થિતિ; નિર્મિત-
પત્; નિર્મિતતા.

૨. વિ. અનુદત વગરનું.

અનુદ્વેષકર [સં. અનુદ્વેષ (અનુદ્વેષ) +
કર (કરનાર)] વિ. એક ન કરનાર;
અનુદ્વેષ ન અનુદ્વેષ એવું.

અનુદ્વેષ ૧. [સં. અન્ (અનુદ્વેષ) + અર્થ]
પું. (અન) અનુદ્વેષ અર્થ; હિતકર અર્થ.

૨. [સં. અન્ (અનુદ્વેષ) + અર્થ (અર્થ)]
પું. અર્થનો અર્થ; મળતો અર્થ.

૩. [સં. અન્ (અનુદ્વેષ) + અર્થ] જ. અર્થ
અનુદ્વેષ; અર્થને અનુસરીને.

અનુદ્વેષકારિણી ૧. વિ. જી. (અન) અર્થ
પાળનારી.

૨. [સં. અન્ (પાછ) + અર્થ + અર્થ
(અનુદ્વેષ) + ઉ (નારીઅર્થે પ્રત્યય)]
વિ. જી. હિતકર અર્થ પ્રમાણે અનુદ્વેષનારી; અનુ-
દ્વેષ અર્થ પ્રમાણે વર્તનારી.

અનુદ્વેષકારી ૧. [સં. અન્ (અનુદ્વેષ) +
અર્થ + અર્થ (વર્તનાર)] વિ. (અન) તીર્થકરના
માર્ગે પ્રમાણે અનુદ્વેષનાર.

૨. [સં. અન્ (પાછ) + અર્થ + અર્થ
(અનુદ્વેષ)] વિ. હિતકર અર્થ અનુદ્વેષનાર.

અનુદ્વેષતા [સં. અન્ (અનુદ્વેષ) +
અર્થ + ત્વ (પત્)] જી. અનુદ્વેષ; અનુદ્વેષ
સમાનતા.

અનુદ્વેષ ૧. [સં. અન્ (અનુદ્વેષ) +
અર્થ (અર્થ સંબધી)] વિ. અર્થને અનુદ્વેષ;
અર્થનિર્મિત.

૨. વિ. મળતા અનુદ્વેષ; તુલ્ય; સમાન.

અનુદ્વેષકર ભુજો અનુદ્વેષતા.

અનુદ્વેષ ૧. [સં. અન્ (અનુદ્વેષ) +
અર્થ (અર્થ)] જ. અનુદ્વેષ; પાછળ જવા
કે હોવાની ક્રિયા; પું પાછળી તે.

૨. જ. તરતના નિધને અનુદ્વેષવાપત્.

૩. જ. તપાસ; શોધખોળ; સાચા ઠાન માટે
અનુદ્વેષ વસ્તુ પાછળ પાડવાપત્.

૪. જ. નહિ; અનુદ્વેષ.

૫. જ. અર્થ ન હો તેની કો મેળવવા માટે
કરેલો પ્રયાસ.

૬. [સં. અન્ (વાંચનાર) + અર્થ (અર્થ)]
જ. વાંચનારે અર્થ હોવાની તે; અનુદ્વેષના;
અનુદ્વેષ.

૭. જ. અનુદ્વેષ; અર્થને અનુદ્વેષવાપત્.

અનુધાવનું
અનુધાવ

અનુધાવનું [સં. અનુ (પાછળ) + ધાવ (ઘોડું)] જ. કિ. અનુસરું; પગપાડે હોવાનું; પાછળ પાડું; પૂઠ પાડવી.

અનુધાવ ૧. [સં. અનુ (વારંવાર) + ધાવ (ચિતન)] જ. હુણેહુણે કરાવું ચિતન; સતત મનન.

૨. જ. બાહુ ઇચ્છવાપણું; શુભચિતન.
૩. જ. વાદમીરી; સ્મૃતિ.
૪. વિ. ધ્યાન ધરેલું; ચિતવેલું; મનન કરેલું.

અનુધાવનન લુગ્યો અનુધાવન.

અનુધાવનિ ૧. [સં. અનુ (સરખું) + ધાવનિ (અવાજ)] પુ. અનુધાવ સખ્દ; એકસરખો અવાજ.

૨. પુ. પામો; પ્રતિધ્વનિ.
૩. [સં. અનુ (પાછળ) + ધાવનિ (અવાજ)] પુ. વાળિત વાગતું મંથ મથ પછી સંભળાતો બાણો અવાજ; સ્વપ્રકર રણપ્રે. ધ્વનિ સામે જે ધ્વનિ થાય તે પ્રતિ-ધ્વનિ, અને ધ્વનિ તથા પ્રતિધ્વનિ બીન જતાં હવામાં જે મધુચ્છુદ થાય તે અનુધ્વનિ કહેવાય છે.

અનુનય ૧. [સં. અનુનય (ચાલવું)] પુ. કસગદ; આજીજી; કાલાવાલા; પ્રાર્થના.

૨. [સં. અનુનયી (કેળવવું)] પુ. કેળવણી; સુધારણા.

૩. પુ. નાટકની કદ લક્ષ્યમાંનું એ નામનું એક. લુગ્યો નાટક.

૪. પુ. પ્રેમથી છટી લેવાનો પ્રયત્ન; સંકલન; વિનવણી. અથ સખ્દ પુરુષ કે સ્ત્રીની પ્રેમથી થાયના સંબંધમાં વાપરવામાં આવે છે. તેના મધ્ય પ્રકાર છે: (૧) સમ પહેલાંનો અનુનય, (૨) સમ પછીનો દંપતી વચ્ચેનો અનુનય, (૩) સમની અપેક્ષા રાખતા સિદ્ધાંતનો અનુનય તો સમના નિવર્તન ઉદ્ધવન કરીને કરેલો અનુનય.

૫. [સં. અનુ (પાસે) + ની (લઈ જવું)] પુ. મનામલું; સમાધાની; સંતવન.

લુગ્યો અનુનય કું હી અનુનય હા વાપરુ.
 જોવર્ધનચક્ર

૬. પુ. સખતા; સૌજન્ય; વિનય; પ્રવિષ્ઠ.
૭. પુ. સલામ; પ્રણામ; વંદન.
૮. વિ. સંત કરનાર.

૯. [સં. અનુ (પ્રમાણે) + નય (નીતિ)] જ. ધરતી રીતે; અનુકૂળ પડે તેમ.

અનુનયી ૧. [સં. અનુનય (ચાલવ) + ઇન્ (વાળું)] વિ. પ્રાર્થના કરનાર વીનવનાર.

૨. [સં. અનુનય (વિનય) + ઇન્ (વાળું)]

વિ. સખ; વિનયી; વિવેહી.

અનુનાદ ૧. [સં. અનુ (સરખું) + નાદ (અવાજ)] પુ. એકસરખો અવાજ.

૨. પુ. પ્રતિધ્વનિ; પામો.
૩. પુ. સ્વપ્રકર; અનુધ્વનિ.

અનુનાદક ૧. જ. (વિદ્વાન) પ્રતિધ્વનિ ઉપભવનું સાધન.

૨. [સં. અનુ (સરખું) + નાદક (અવાજ કરનાર)] વિ. એકસરખો અવાજ કરનાર.

કાવ્યના વાચકમાંથી જે સુર નીતવેલો હોય તેને અનુનાદ કહેવામાં આવે છે, અને વાચક આવી વખતે અનુનાદક કહેવાય છે.
 સાહિત્યમાળા

૩. [સં. અનુ (પાછળ) + નાદક (અવાજ કરનાર)] વિ. પામો પાડનાર.

૪. વિ. સ્વપ્રકર કરનાર.

અનુનાદિત ૧. [સં.] વિ. જેનો અનુનાદ કે પામો થયો હોય એવું.

૨. વિ. સ્વપ્રકરવાળું.

અનુનાદિત્વા ૧. [સં. અનુ (સરખું) + નાદિન્ (અવાજવાળું) + ત્વા (પણું)] જો. પ્રતિધ્વનિ કરનાર હોવાપણું.

૨. જો. સ્વપ્રકર કરવાનો સ્વભૂત પસવો તે.

અનુનાદિત્વ લુગ્યો અનુનાદિત.

અનુનાદી ૧. [સં. અનુનાદ (પામો) + ઇન્ (વાળું)] વિ. પ્રતિધ્વનિ કરનાર.

૨. વિ. સ્વપ્રકર કરે એવું.

અનુનાદીપીટી [સં. અનુનાદિન્ (જુએ કરે એવું) + પિટક (પટ્ટી)] જો. તાસ્વાળા વાળિતનો પોલો સામ, જે કૂતરા તાસ્વા અવાજને વધારે છે.

અનુનાયક ૧. [સં. અનુ (કેળવવું) + નાયક (નામનું કુખ્ય પુરુષાચર)] પુ. નાયકથી કિતરણ કરનારનું પુરુષાચર.

૨. [સં. અનુની (ચાલ આપવું)] વિ. વિનયી; સખ.

૩. વિ. સંત; નમ.

અનુનાયિકા [સં. અનુ (કેળવવું) + નાયિકા (નામનું કુખ્ય સ્ત્રીચર)] જો. નાયિકાથી કિતરણ પ્રકારનું સ્ત્રીચર. જેમકે, સખી, ખરિચારિકા, ચાકરી.

અનુનાયક ૧. વિ. અનુનાયિક; નાકમાંથી ઉચ્ચારવું.

૨. [પ્ર. અનુનાયક] વિ. અનુવારવાળું.

અનુનાયિકા ૧. [સં. અનુ (કેળવ) + નાયિકા (નામનું)] પુ. મધુચ્છુલે અવસરે

નાકમાંથી અનુવાર જેવો બોલાતો અનુવાર; મોહ અને નાકમાંથી ઉચ્ચારતો વર્ણ; નાકમાંથી ઉચ્ચારતો બ્બંજન. અનુનાયિકા પાંચ છે:— ક, ખ, જ, ન અને મ.

૨. પુ. (સંગીત) ગાયના કુખ્ય ૧૪ હોય માંહેનો એ નામનો એક; નાકમાંથી આવતો હોય.

૩. વિ. નાકમાંથી ઉચ્ચાર કાઢનાર.

૪. વિ. મોં તથા નાક વડે જેનો ઉચ્ચાર થતો હોય તેવું.

અનુનાયિકતા [સં. અનુનાયિક (નાકમાંથી ઉચ્ચારવું) + ત્વા (પણું)] જો. નાકમાંથી ઉચ્ચારવું હોવાપણું.

અનુનાયિકત્વ લુગ્યો અનુનાયિકતા.

અનુનાયિકવાદ [સં. અનુનાયિક (નાકમાંથી ઉચ્ચારતો બ્બંજન) + વાદ (ખત)] પુ. મીઠાને બદલે અનુનાયિક અનુવાર વાપરવો એવો મત.

અનુનાયિકવાદી [સં. અનુનાયિક (નાકમાંથી ઉચ્ચારતો બ્બંજન) + વાદિન્ (મતવાળું)] વિ. મીઠાને બદલે અનુનાયિક અનુવાર વાપરવો એવા મતવાળું.

અનુનાયિકા જો. (સંગીત) મંદસ્થાનીય ૨૨ શ્રુતિ માંહેની એ નામની એક. તેનું પ્રાચીન નામ પ્રીતિ છે. લુગ્યો શ્રુતિ.

અનુનિર્દેશ [સં. અનુ (કમ પ્રમાણે) + નિર્દેશ (કમ)] પુ. અપાઉ કહેલી બાબતોનું કમવાર વિવેચન.

અનુનેય ૧. [સં. અનુની (કેળવવું)] વિ. મર-ગ્રામ એવું; વડે એવું; નરમ.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + નેય (લેવા એવું)] વિ. વીનવણીથી વહ કરવા જેવું.

અનુનેયતા [સં. અનુનેય (વળી કાઢે એવું) + ત્તા (પણું)] જો. વળી કાઢે એવું હોવાપણું; નરમાય.

અનુનય ૧. [સં. અનુ (નહિ) + ઉનય (જવું)] વિ. કશું ન હોય એવું.

૨. વિ. મર્દ વિનાનું; અભિમાન વગરનું.

અનુનયતમાત્ર [સં. અનુ (નહિ) + ઉનય (જવું) + માત્ર (મત્ર)] વિ. જેનાં અંત મનમુક્ત અથવા અહાર પદાર્થ ન હોય એવું.

અનુનયતાત [સં. અનુ (નહિ) + ઉનય (જવું) + અનતા (નીકું)] વિ. કશું કે નીકું ન હોય એવું; સખાટ; સમતથ.

અનુનયત ૧. [સં. અનુ (નહિ) + ઉનય (જવું)] વિ. માંકું નહિ તેવું.

૨. વિ. હાંત; ધીર.

અનુપ ૧. [સં. અનુ (પાસે) + અપ (પાણી)] પું. કમ્પ રેશનું અસલ નામ.

૨. પું. ભેજવાળો પ્રદેશ.

૩. [સં. અનુ (નહિ) + ઉપમા (સરખાપણું)] વિ. અનુપમ; ઉપમા આપી ન શકાય એવું; અતુલ્ય; મેઠ; અદ્વિતીય.

૪. વિ. ભેજવાળું; પાણીવાળું.

અનુપકાર ૧. પું. અપકાર કુચુના ભલ્લામાં અવશ્ય કરવાપણું.

૨. [સં. અનુ (નહિ) + ઉપકાર (પ્રા)] પું. ઉપકારનો અભાવ.

અનુપકારસમ પું. (વેદંત) કારણ વચ્ચે કાર્ય થાય જ નહિ એવો નિયમ જેને વિશે થઈ શકે નહિ તે.

અનુપકારિણી ૧. વિ. છી. અપકારિણી; અવશ્ય કરનારી.

૨. વિ. છી. ઉપકાર ન કરનારી.

અનુપકારી ૧. વિ. અપકાર કરનાર.

૨. [સં. અનુ (નહિ) + ઉપકારિ (ઉપકાર કરે એવું)] વિ. ઉપકાર ન કરનાર; એઈનું સાઈ કરવાની ઘનત વિનાનું.

૩. વિ. નકામું; ઉપયોગ વિનાનું; અનુપયોગી.

૪. વિ. નિમકલશમ; પોતાની ઉપર કયેલો ઉપકાર બૂલી જનારો નગરું; કુપ્રા.

અનુપકૃત [સં. અનુ (નહિ) + ઉપકૃત (ઉપકાર થયેલ)] વિ. જેના ઉપર કુચુ કરાવો ન હોય એવું; ઉપકાર નહિ કરાયેલું.

અનુપગત [સં. અનુ (નહિ) + ઉપગત (પાસે આવેલ)] વિ. દુરું; પાસે નહિ આવેલ.

અનુપગીત ૧. [સં. અનુ (નહિ) + ઉપગીત (વખણાયેલું)] વિ. નહિ વખણાયેલું; અપ્રસન્ન.

૨. [સં. અનુ (નહિ) + ઉપ (પાસે) + ગીત (ગાયેલું)] વિ. સાથે બીજા એકબી નહિ ગાયેલું; એકલાએ જ ગાયેલું.

અનુપલાત [સં. અનુ (નહિ) + ઉપલાત (હવ)] પું. ગુહ્યતાનો અભાવ.

અનુપલબ્ધતાવ પું. (બોધિત) કુઠીમાં ૧, ૨, ૪, ૫, ૭, ૮, ૯, ૧૨ તે પ્રત્યેક ભાવ.

અનુપલ્લવિની [સં. અનુ (નહિ) + ઉપલ્લવિ (આમિત) + ઈ (નારીબલિતે પ્રત્યય)] વિ. છી. પરોપજ્ઞી નહિ એવી; સ્વતંત્ર રીતે કુચુના અધાવનારી.

અનુપલ્લવી [સં. અનુ (નહિ) + ઉપલ્લવિ (બીજાના આધારે જમાવ)] વિ. પરોપજ્ઞી નહિ એવું; સ્વતંત્રપણે જરૂરપોષણ કરનાર.

અનુપતન ૧. જ. અનુપૂર્ણ પડવાપણું.

૨. [સં. અનુ (સામે) + પતન (અણંત)]

જ. અપેક્ષા અણંત સામેનો અણંત.

૩. જ. ઉપર પડવું તે.

૪. [સં. અનુ (કમ પ્રમાણે) + પતન (પડવાપણું)] જ. કમવારે જવા કે જનવાપણું.

૫. જ. (ચલિત) નિશ્ચી.

૬. [સં. અનુ (પાછળ) + પતન (પડે તે)] જ. પાછળ પડવાપણું; અનુસરણ.

૭. જ. (ચલિત) પ્રમાણ.

અનુપતમે ૧. [સં. અનુ (નહિ) + ઉપતમ (નામ થયેલ)] વિ. ગરમ નહિ થયેલું; તપેલ નહિ એવું.

૨. [સં. અનુ (નહિ) + ઉપતમે (સંગ્રહ થયેલ)] વિ. સંગ્રહ નહિ થયેલું.

અનુપથ ૧. [સં. અનુ (અગ્ર) + પથિન (માર્ગ)] પું. અનુગ્રહ રસ્તો.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + પથિન (માર્ગ)] વિ. રસ્તો આગનાર; માર્ગને અનુસરનાર.

૩. [સં. અનુ (પ્રમાણે) + પથિન (માર્ગ)] જ. માર્ગ; રસ્તો.

અનુપદ ૧. જ. એ નામની એક જાતનું માણસ.

૨. [સં. અનુ (વારંવાર) + પદ (ઠવિયાની હાથ)] જ. ટેકા; કસિતાનું કુવપદ.

૩. જ. વેનઈ બાક ઉપાંગમાંનું એ નામનું એક.

૪. વિ. એ નામની એક જાતનું.

૫. [સં. અનુ (પાછળ) + પદ (પગ)] વિ. પગથી પગથી પાછળ ભાગ એવું.

૬. [સં. અનુ (પાછળ) + પદ (જડ)] વિ. પાછળ જમાવ.

૭. [સં. અનુ (પ્રમાણે) + પદ (સમ)] વિ. સમ્મે સમ્મે પ્રમાણે વર્તનાર.

૮. જ. અતંતર અંતર વિના; તાન નજી.

૯. જ. પગથી પગથી; દરક વિના.

અનુપદવી [સં.] છી. સત્તો.

અનુપદિષ્ટ [સં. અનુ (નહિ) + ઉપદિષ્ટ (અપવેદ)] વિ. નહિ શીખવેલું; નહિ ઉપદેશ.

અનુપદિશ ૧. [સં. અનુ (નહિ) + ઉપદેશ (સિદ્ધ)] પું. ઉપદેશનો અભાવ હિરણ્ય ન હોવું તે.

૨. [સં. અનુપ (ભેજવાઈ) + દેશ] પું. નદીઓ, તળાવો વગવા પર્વતોવાળો કણો બીનો કે ભેજવાળો જમીનનો ભાગ.

અનુપદવકારી [સં. અનુ (નહિ) + ઉપદવકારિ (પીડા કરનાર)] વિ. પીડા નહિ કરનાર; ઉપદવ નહિ કરનાર.

અનુપદિ [સં. અનુ (નહિ) + ઉપદિ (હવ)] વિ. હવ વચરનું; નિષ્કપટી; નિખાલસ.

અનુપદિનિવૃત્ત જ. એ નામનું બૃન વખતનું ચળવ. ભુનો સદામા.

અનુપનીત ૧. [સં. અનુ (નહિ) + ઉપનીત (બનોઈ અપાયેલ)] પું. બનોઈ ન અપી હોય તેવો એકરો.

૨. [સં. અનુ (નહિ) + ઉપનીત (પાસે થઈ જવાયેલ)] વિ. પાસે નહિ થઈ જવાયેલ.

અનુપન્નાસ ૧. [સં. અનુ (નહિ) + ઉપન્નાસ (હવ)] પું. નહિ અણુવવાપણું; અવલું; અકબન.

૨. [સં. અનુ (નહિ) + ઉપન્નાસ (પુરાવી)] પું. પ્રમાણ કે પુરાવાનો અભાવ; અનિશ્ચિતાતા; સંદેહ.

અનુપપતિ ૧. [સં. અનુ (નહિ) + ઉપપતિ (પ્રાપ્તિ)] છી. અપ્રાપ્તિ; અસિદ્ધિ.

૨. છી. અણુવક્તા; અસંબંધિતપણું.

૩. છી. બૂઝાણું; ખોટાઈ.

૪. છી. જાદુરું નિર્ધનતા.

૫. [સં. અનુ (નહિ) + ઉપપતિ (સંગતિ)] છી. પ્રમાણ કે પુરાવાનો અભાવ; ફલીલ ન હોવાપણું.

૬. છી. બામ ન પડવાપણું.

૭. છી. વિરોધ; અસંજતિ.

અનુપપન્ન ૧. વિ. અણુવ; અસંબંધિત.

૨. [સં. અનુ (નહિ) + ઉપપન્ન (પૂર પાડેલ)] વિ. ધરીલ; નિર્ધન.

૩. [સં. અનુ (નહિ) + ઉપપન્ન (મેળવેલ)] વિ. નહિ મેળવેલું; અપ્રાપ્ત.

૪. [સં. અનુ (નહિ) + ઉપપન્ન (સમર્થ)] વિ. કુશિલ પ્રમાણે નહિ એવું; બંધ ન બેસે એવું; અયુક્તા; અસંમત.

૫. [સં. અનુ (નહિ) + ઉપપન્ન (સિદ્ધ)] વિ. સાબિત ન થયેલ; અસિદ્ધ.

અનુપભુક્ત [સં. અનુ (નહિ) + ઉપભુક્ત (માણેલું)] વિ. ઉપયોગ ન કરાવો હોય એવું; નહિ ભોજવાયેલું; વલુમાણું.

અનુપભૂમિ [સં. અનુપ (ભેજવાઈ) + ભૂમિ (જમીન)] છી. ભેજવાળી જમીન.

અનુપમ [સં. અનુ (નહિ) + ઉપમા (સરખામણી)] વિ. સરખામણી ન થાય એવું; અતુલ; અનુપ; અભેડ; મેઠ; અદ્વિતીય.

અનુવર્તિત ૧. [સં. અન (નહિ) + ઉપરિત (પાસે ઉભેલ)] વિ. પાસે ન હોય એવું; ગેરહાજર.

૨. [સં. અન (નહિ) + ઉપરિત (પાસે આવેલ)] વિ. થાક ન હોય એવું; વિરમીત.

અનુવર્તિતિ ૧. [સં. અન (નહિ) + ઉપરિતિ (હાજરી)] છો. ગેરહાજરી; ઉપરિતિનો અભાવ.

૨. [સં. અન (નહિ) + ઉપરિતિ (પાસે)] છો. વિરમીત; થાક ન હોવાવડું.

અનુપહુત ૧. જ. કોઈ વચ્ચે.

૨. [સં. અન (નહિ) + ઉપહુત (કિં પામેલ)] વિ. કિં પામ્યા વગરનું.

૩. વિ. ન વપરાયેલ; નવું; કોઈ.

અનુપહુસનીય [સં. અન (નહિ) + ઉપહુસનીય (હસવા એવું)] વિ. નહિ હસવા એવું; મરહરી કરવા લાયક નહિ એવું.

અનુપજ ૧. [સં. અનુ (ઊવણું) + પજ (પકવો ૧૦મો ભાગ)] છો. એક પજનો સાડમો ભાગ; વિપજ.

૨૪ સેકક = ૧૦ અનુપજ = ૧ પજ

૨૪ ધિનિટ = ૧૦ પજ = ૧ ધરી

૨૪ કાકાક = ૧૦ ધરી = ૧ રાત્રિવિસ

૨. [સં. અનુ (લોક) + પજ (કવ)] જ. વર્ણનાર; છુરેછુરે; પ્રત્યેક પંચ; દરેક છુરે.

અનુપાત લુઓ અનુપાતન.

અનુપાતક [સં. અનુ (સરખું) + પાતક (પાપ)] જ. અપરાધ વગેરે મહાપાપન્ય એવું પાપ. એમી, મોરી; ખૂન; કિનાળું.

અનુપાતકી [સં. અનુપાતક (મહાપાપ) + કી (નહિ)] વિ. અપરાધ વગેરે મહાપાપ કરનાર.

અનુપાતમમ્યતા [સં. અનુપાત (પ્રમાણ) + મમ્ય (જવા એવું) + તા (પણું)] છો. પ્રમાણમાં સાથે મળવાપણું.

અનુપાતસિક [સં. અનુપાત (પ્રમાણ) + સિક (વાળું)] વિ. પ્રમાણસર.

અનુપાતી ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + પાત (પાડું)] વિ. અનુસરનાર; પાછળ જનાર.

૨. [સં. અનુ (સાથ) + પાત (પાડું)] વિ. (મહિત) એસરણું; 'સિમિલર'.

૩. વિ. મળતું; એવું; સદય.

અનુપાતક [સં.] પુ. (તંત્ર) આશરથી પલ્લુ ગારીક એક તત્ત્વ.

અનુપાતિષ્ઠાનિર્વાણ જ. (નોંધ) એ નામનો

એક પ્રકારનો મોટા કારીરિક દુઃખ વગેરે એમાં નથી રહેતું તેવો મોટા. તે જાન પામેલ કિમ્તોને મરણ પછી મળે છે.

અનુપાધિક ૧. [સં. અન (નહિ) + ઉપાધિ (પીઠ) + ક (વાળું)] જ. (નોંધ) નિર્વાણ; મોટા.

૨. [સં. અન (નહિ) + ઉપાધિ (લેવ) + ક (વાળું)] વિ. મુઠાં લેવ વિનાનું.

અનુપાન ૧. [સં. અનુ (સાથે) + પાન (પીણું)] જ. ઔષધની સાથે કે તેની ઉપર ખાવામાં અથવા પીવામાં આવતી વસ્તુ; ઔષધની સાથે લેવાતી તેને ગણાય વસ્તુ. એમી, મધ; મોજ.

નુહાં નુહાં અનુપાનથી = = = એવું એક રસાન વિવિધ જાતની પ્રાપ્તિ કરે છે.

■ ■ ■ અનિમિત્ત

૨. જ. કી; પરેણ; જવ.

૩. [સં. અનુ (પાસે) + પાન (પીણું)] જ. નાહકમાં લેવ એવું પીણું.

૪. જ. વારણ; ઔષધની અસરને દૂર કરનાર મોટા.

અનુપાવ ૧. [સં. અન (નહિ) + ઉપાવ (ભાગ)] વિ. ઉપાવ વિનાનું; નિરુપાવ.

૨. જ. કોટ; તાક; અમયું; નામયું.

અનુપાવિત [સં. અન (નહિ) + ઉપાવિત (ભાગેલ)] વિ. કમાવેલું નહિ એવું; નહિ મેળવેલું.

અનુપાવિત રહિ = પ્રવાસ વિના મળેલો વધારો.

અનુપાસક ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + પાસક (ચક્ષુ કમાર)] પુ. રક્ષક; પરિપાલન કરનાર અર્થિ.

૨. [સં. અનુ (પ્રમાણ) + પાસક (વર્તનાર)] વિ. કમું કરનાર; આત્મ ઉપદેશક.

૩. વિ. રક્ષક કરનાર; પાલનાર.

અનુપાસન ૧. [સં. અનુ (પ્રમાણ) + પાસન (વર્તન)] જ. કલા પ્રમાણે કરવાપણું; હુકમ ઉપાવલો તે આપાધારણ.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + પાસન (પાડું તે)] જ. રક્ષક; વર્તન.

અનુપાસના [સં. અનુ (પાછળ) + પાસન (જાન) + ના (નિર્મિતિને પ્રમાણ)] છો. (કૌન) સંકટ પડે ખરું નિયમ જરાજર પાળવા તે.

અનુપાવૃત ૧. [સં. અનુ (પાછળના પ્રદેશ) + અવૃત (વચ્ચે)] પુ. (પુરાણ) એ નામનો હિંદુસ્થાનનો જૂનો દેશ.

૨. વિ. પશિમનું; અવગમનું.

૩. [સં. અન (નહિ) + ઉપાવૃત (પાડું આવેલ)] વિ. પાડું નહિ રહેલું.

અનુપુરુષ [સં. અનુ (ઊવણું) + પુરુષ (મનુષ્ય)] પુ. લેવક; આકર; નોકર.

અનુપુરક [સં. અનુ (પાછળ) + પુરક (પૂર્વ કમાર)] વિ. પુરવણી કરનાર; પૂર્વ કરતું.

અનુપુરકકર્મ [સં. અનુપુરક (પુરવણી કમાર) + કર્મ (કામ)] જ. પુરવણી કામ.

અનુપુરકકાર્યવિધિ લુઓ અનુપુરકકર્મ.

અનુપૂર્તિ ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + પૂર્તિ (વધાવે)] છો. ઉમેરો; પુરવણી; કવિતામાં કે વાક્યમાં ખૂટતું પૂર્વ કરતું તે.

૨. છો. ઉમેરણી; ઉમેરના; આપણી; સંકોચણી

૩. છો. હુમરો; કોઠારો.

અનુપૂર્તિ લુઓ અનુપૂર્તિ.

અનુપૂર્વ ૧. [સં.] વિ. અનુક્રમવાળું; એક પછી એક આવતું.

૨. વિ. બાકી; સુદર આકારવાળું.

૩. વિ. પાછળ જનાર.

૪. વિ. કોઈ નીચેનું.

અનુપૂર્વજ [સં. અનુપૂર્વ (કામ પ્રમાણે) + જ (જન્મ)] વિ. એક જ વંશમાં કિતરી આવેલું.

અનુપૂર્વી [સં. અનુપૂર્વી] છો. કામ; અનુક્રમ.

અનુપૂષ ૧. [સં. અનુ (કામ પ્રમાણે) + પૂષ (પાછળે ભાગ)] જ. અનુપૂર્વી; અનુક્રમ; પરિપાટી.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + પૂષ (પીઠ)] જ. વાંસોવાંસ.

અનુપેક્ષણીય [સં. અન (નહિ) + ઉપેક્ષણીય (ખાતમાં નહિ લેવા એવું)] વિ. ખાતમાં રાખવા લાયક; કશામાં લેવા એવું.

અનુપેત ૧. [સં. અન (નહિ) + ઉપેત (જનોઈ જાણેલું)] વિ. અનુપ્રીત; ચતોષીત લીધા વિનાનું; જનોઈ જાણવા વગરનું; ઉપમયન સંસ્કાર નહિ કરાયેલું.

૨. [સં. અન (નહિ) + ઉપેત (કુલ)] વિ. એકલું; સાથ વિનાનું.

૩. [સં. અન (નહિ) + ઉપેત (પાસે ચણું)] વિ. પાસે નહિ બંધેલ.

૪. [સં. અન (નહિ) + ઉપેત (વાળું)] વિ. વગરનું; વિનાનું; રહિત.

અનુત [સં. અન (નહિ) + ઉત (જાવેલ)] વિ. નહિ ચાલેલું; ચાલ્યા વગરનું.

અનુવ્યોમ

અનુપ્રતિબિંબ [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રતિબિંબ (પડાવો)] જ. (ભૌતિક) અન્યાદર્શ; દેખાવ તેવા પદાર્થની અસ્તિત્વમાંથી સીધું ઉદ્ભવેલ દૂર થવા પછી નજરે પડતી આકૃતિ; આનંદુક પ્રતિરૂપ.

અનુપ્રદાન ૧. જ. (વ્યાકરણ) અનુક વર્ણ ઉત્પન્ન થાય એવો મોહનતા અવસ્થાનો અદારનો પ્રયત્ન; અણુગોળ ઉચ્ચારણમાં થતી અનુક વ્યતતી બાજુ દોશિય.

સાચ અને નાકને અનુપ્રદાન હોય છે. કેમકે બંનેની પાછળ એ સાચ છે. ગૃહસ્થ વ્યાકરણ

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રદાન (દેવતા)] જ. નિમિષ; ભેટ.

અનુપ્રયોગ ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રયોગ (ઉપયોગ)] પું. કામ હરીવાર કરવાપડતું. ૨. પું. વધારાનો ઉપયોગ.

અનુપ્રવચન [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રવચન (સારી રીતે બોલવું તે)] જ. પ્રિયકે કહ્યું હોય તેનું પુનરાવર્તન; મુઠ્ઠાએ કરેલ ઉચ્ચાર પ્રમાણે બોલવાપડતું.

અનુપ્રવિષ્ટ ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રવિષ્ટ (પેઠવું)] વિ. ખાજગથી પેઠા; પછીથી દાખલ થયેલું.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રવિષ્ટ (પેઠવું)] વિ. પ્રવેશ કરેલું; દાખલ થયેલ.

પરમેશ્વર સરીરમાં પ્રવિષ્ટ થયેલા છત્રેની સાથે અનુપ્રવિષ્ટ સમાન થઈને વેદાદ્ય સર્વ નામ રૂપાદિની વિધાને પ્રવેશ કરે છે.

સમાર્થપ્રાપ્ત

અનુપ્રવેશ ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રવેશ (દાખલ થવું તે)] પું. અનુગૂળ પ્રવેશ.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રવેશ (દાખલ થવું તે)] પું. એક પછી એક દાખલ થવાપડતું; ક્રમસર દાખલ થવું તે.

૩. પું. નાશ; અનુસરણ.

૪. [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રવેશ (પેસાણે)] પું. પાછળથી થયેલ પેસારો.

૫. પું. બીજાની મરજીને અનુકૂળ થઈ જવાપડતું.

અનુપ્રસંગ [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રસંગ (સંવાદ)] પું. આગળ પુણ્યેલ સંવાદ સાથે સંબંધ ધરાવતો પાછળથી પુણ્યો સંવાદ.

અનુપ્રસંગિ ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રસંગિ (આસંગિ)] જી. અત્યંત મોહ.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રસંગિ (પ્રસંગ)] જી. સંબોનો ચૈતિક ઉત્તરોત્તર મુખ્ય; ઉત્તરોત્તર મુક્તિપ્રાપ્તિ.

અનુપ્રસાદન [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રસાદન (સાંતિ)] જ. સમાધાન કરવાપડતું; અનામક; આશુચન; સાંત્વન; સાંતિ

અનુપ્રસંગ [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રસંગ (સંવાદ મેળવ)] વિ. દૃષ્ટિમાર્ગની સમાંતરે હોય એવું

અનુપ્રસાદન ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રાસાદ (દાન)] જ. અવપ્રસાદ; પ્રાસુ પૂરવો તે; અવવાળું નામવચાપડતું.

૨. જ. સહાય; મદદ.

અનુપ્રાણિત ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રાણિત (અવધાન)] વિ. જેમાં અવ સંચાર કર્યો હોય એવું; સંયોજન બનાવેલું.

૨. વિ. પ્રેમયેલું.

અનુપ્રાપ્તિ [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રાપ્તિ (પ્રાપ્તિ)] વિ. મેળવેલ; પ્રાપ્ત કરેલું.

અનુપ્રાપ્તિ [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રાપ્તિ (પ્રાપ્તિ)] જી. બાળ.

અનુપ્રાર્થિક [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રાર્થિક (પ્રાર્થના)] વિ. સમ્પ્રાપ્ત થવા પછીનું; બેચ.

અનુપ્રાર્થન [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રાર્થન (બેચ)] જ. ખાતું તે; અપૂર્ણ.

અનુપ્રાસ [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રાસ (આમન) + અસ (નામક)] પું. (કાવ્ય) એકનો એક અક્ષર જેમાં વારંવાર આવે અને કવિતાની સોભાનું ધરાવે અને એવો એ નામનો અલંકાર. સરખા સ્વર, સરખા વ્યંજન આવવા સરખા સંખ્યકો એ રચના તે અનુપ્રાસ. સ્વરનું સરખાપડતું તો એકજિ, પદ્ય કાવ્ય સ્વર લુપ્ત હોય તોજી સંખ્યકો એકજિ સરખાપડતું હોય તે અનુપ્રાસ. અનુપ્રાસ પંચ પ્રકારના છે: (૧) ઉપાનુપ્રાસ, (૨) રત્નપ્રાસ, (૩) મુલપ્રાસ, (૪) અંત્યપ્રાસ અને (૫) ઘાટપ્રાસ.

અનુપ્રાસચોજના [સં. અનુપ્રાસ (એક સંવાદ) + ચોજના (વ્યસ્થા)] જી. અનુપ્રાસની વ્યવસ્થા; તાલમંથ મોઢાસી.

અનુપ્રિય [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રિય (પ્રિય)] વિ. અનુકૂળ; આપકે આવે એવું.

અનુપ્રેક્ષ ૧. જી. (કેન) છત્ર મિત્તન; એકાગ્રતાપૂર્વક ચનન.

અ વિષયોનું મિત્તન અવધાનપૂર્વક વિશેષ ઉપચોજી વચનને સંગ્રહ છે તેમ જાર વિષયો પસંદ કરી તેમ જિત્તોને જાર અનુપ્રેક્ષ તરીકે અપાવેલ છે.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રેક્ષા (તપાસ)] જી. અનુપૂર્વક તપાસ.

અનુપ્રેક્ષ [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રેક્ષ (તપાસ)] પું. સસ; આકર; નોકર.

અનુપ્રેક્ષ [સં.] પું. (પિંગળ) એ નામનો માત્રમેળ હંદ. તેના દરેક અક્ષરમાં ૮ અને ૪ મળી ૧૨ માત્રા હોય છે. તેમાં ૧, ૫ અને ૬ માત્રા ઉપર તાલ અને ૮ માત્રાએ થતિ આવે. જાર હવા સી, આવજા થતિ આઠે ઠિંક, લાવજા તાલ અનુપ્રેક્ષે પ્રથમ જ, ચારે ચારે, પછી સજ.

અનુપ્રિય

અનુપ્રેક્ષ ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રેક્ષ (તપાસ)] વિ. એકેલું; બાધેલું; સંબંધ.

૨. વિ. નિમિત્ત; નકી કરેલું.

૩. વિ. પરિણામરૂપે એક પછી એક આવતું.

૪. વિ. સતત; અણુ.

૫. [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રેક્ષ (તપાસ)] વિ. સંબંધવાળું.

અનુપ્રેક્ષ [સં. અનુપ્રેક્ષ (સંબંધવાળું) + ત્વ (પદ્ય)] જ. સંબંધવાળું હોવાપડતું; સાધેત્વ.

અનુપ્રેક્ષ [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રેક્ષ (તપાસ)] જ. એક સરકરની પાછળ બીજું મદદગાર લશકર.

અનુપ્રેક્ષ જ. (અવધાન) પ્રાણરસમાં કંઈક નવીન રચના કરે એવો હેરાસર.

અનુપ્રેક્ષ લુપ્તો અનુપ્રેક્ષ.

અનુપ્રેક્ષ ૧. પું. અનુરાગ; પ્રીતિ.

૨. પું. મુઠ્ઠાની મરજી પ્રમાણે આલનાર સિખ.

૩. પું. અસ્તિત્વને કોવનો અભ્યાસ.

૪. પું. કોષ; મુનો; અપસંધ.

૫. પું. ધાતુ; પ્રભા.

૬. [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રેક્ષ (તપાસ)] પું. નકલ; અનુસરણ.

૭. પું. નજીવી બાળત.

૮. [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રેક્ષ (તપાસ)] પું. પરસ્પર સંબંધ; એકબીજાથી લુપ્ત ન પડાય તેવો સંબંધ.

૯. પું. પરિણામ.

૧૦. પું. પાત્રો; મૂળ.

૧૧. પું. (અધિક) પૂર્ણ અને અપૂર્ણકનો સંબંધ.

૧૨. પું. બંધન; એકાગ્ર.

૧૩. પું. મમતાપૂર્વક ક્યાં પછી મમતા આરંભમાં જે કહેવામાં આવે તે.

૧૪. પું. માત્રાપ્રેક્ષ પછી આલનાર પુન.

૧૫. પું. માત્રા; હાર; એકી.

૧૬. પુ. મુખ્ય ભાગત સાથે સંબંધ ધરાવનાર વસ્તુ; કીતરતાં હરજીવનો વિષય.

૧૭. પુ. મૂળથી જુદો ન પડે તેવો સંબંધ.

૧૮. પુ. રસ્તો; રીત.

૧૯. પુ. વસ; ઓહાદ.

૨૦. (વેદ) પુ. વાત, પિત વગેરે દોષની ઓછપ.

૨૧. પુ. (વેદાંત) વિષય, પ્રયોજન, અધિકારી અને સંબંધ એ ચાર ભાગતનો સમૂહ. સામાન્ય આરંભમાં એ ચારે ભાગત કહેલી હોય છે.

૨૨. પુ. સમ્માત; આરંભ.

૨૩. પુ. સતત મોહ; ચાલુ આસક્તિ.

૨૪. પુ. સતતપણ; અવિચ્છિન્નતા.

૨૫. પુ. (બ્યકરણ) સ્વરભાર અથવા રૂપ-આનમાં કેઈ પણ આસિક્ષિત ભતાવવા માટે વપરાતો અક્ષર. બ્યકરણમાં છત્ર નામનો સંક્રિ-તિક વર્ણ, જે સ્વર, હ્રસ્વ વગેરેમાં ઉપયોગી થાય છે.

૨૬. પુ. હરકત; અડચણ; વિઘ્ન.

૨૭. પુ. હેતુ; કારણ.

૨૮. જ. કુટુંબને બારણા માધુર્ય.

અનુબંધપ્રથમ લુઓ અનુબંધ ૨૧.

અનુબંધકથા જી. (જેન) જન્મના આઠ માહિનો એ નામનો એક પ્રકાર.

જુદા કે સિદ્ધા સિદ્ધાને કહ્યાં કહ્યાં જરૂરે જાણે એ દેખવામાં લે અથવા લાગે છે; પરંતુ પરિણામ કહેવાનું કારણ છે—એટલું નામ અનુ-બંધકથા.

અનુબંધન લુઓ અનુબંધ.

અનુબંધી ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + બંધિન (બંધાયેલ)] પુ. ઘસ; અનુચર.

૨. જી. તરસ; તુષ્ટ.

૩. જી. હેડકી.

૪. જિ. અનુસરેલ; પાછળ ગમેલ.

૫. જિ. આભાસ થતું; ઉભવિતિ જામતું.

૬. જિ. રજારૂપ; પરિણામરૂપ.

૭. જિ. સતત; અવિરત.

૮. જિ. સંબંધી; અનુબંધવાળું.

અનુબંધ ૧. [સં. અનુબંધ (જે માટે બાંધવું) + ન (બોધ)] પુ. બોધિષ્ઠોમ યજ્ઞમાં વધ કરવા સાધકે જુમાંનું મુખ્ય ધ્યુ.

૨. જિ. મુખ્ય; પ્રધાન.

૩. જિ. યજ્ઞમાં વધ કરવા એવું.

અનુબોધ ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + બોધ (જ્ઞાન)] પુ. અમુક સમય પછી થયેલ જ્ઞાન.

૨. પુ. નાકવાથી ચંદન વગેરેનાં દોષની ઓછી

થયેલી સુગંધ નવો દોષ કરીને વધારી દે.

૩. પુ. ચાદ; રમરણ.

અનુબોધક [સં. અનુ (પાછળ) + બોધક (જ્ઞાન સંચાર)] જિ. રમરણ કરાવનાર; ચાદ આપનાર.

અનુબોધન [સં. અનુ (પાછળ) + બોધન (જ્ઞાન)] જ. રમરણ; ચાદ.

અનુબોધિણ [સં. અનુ (પાછળ) + બોધિણ (મંત્ર સિવાયનો વેદવિજ્ઞાન)] જ. મંત્ર સિવાયના વેદજ્ઞાન જેવો મંત્ર.

સાધકશિર્ષુ નામ અનુબોધિણનું પ્રયુક્ત તરીકે વિશેષ વિચાર્યું છે.

અનુભવતદુપરૂપક [સં.] જ. (કાવ્ય) રૂપકનો એ નામનો પેટા ભાગ. જેમકે, તારો મુખ્યમંદ પ્રકાશિત, નેત્રાભિરામ અને કામો-દીપક છે. એ આ ભિન્નતા ચંદ્રને અમૂલ્યો કર્વે હોય તો તે પણ તારા અધરમાં જ છે. જોમાં ઉપમાનો ઉદ્ધાર કે અપાર્વ ન વર્ણવતાં ઉપમાન અને ઉપમેય એ બન્નેનો અભેદ કહેવામાં આવ્યો છે.

અનુભવભેદકરૂપક [સં.] જ. (કાવ્ય) રૂપકનો એ નામનો પેટા ભેદ. જેમકે, જેણે કણમાં નમરો જાતનાં તે આ સદ્યાત્ મહાદેવજ છે. આમાં ઉપમાન તથા ઉપમેયનો અભેદ અસ્થિત છે કિતિસાપત્તું અણુત્ત્વ વચર જતાઓ છે.

અનુભવ ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + ભૂ (ભવ)] પુ. કસ્યાથી, જોવાથી, અભ્યાસથી, અવલોકનથી અથવા પરિચય પાવથી થયેલું જ્ઞાન.

૨. પુ. (ન્યાય) પ્રત્યક્ જ્ઞાન. સ્મૃતિથી ભુદ્ધ એવા જ્ઞાને અનુભવ કહે છે. પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણથી ઉત્પન્ન થયેલું 'આ ધારો' પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન છે, તે સ્મૃતિથી ભુદ્ધ પણ છે અને જ્ઞાન-રૂપ પણ છે. માટે 'આ ધારો' પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન અનુભવ કહેવાય છે. એ અનુભવ એ પ્રકારનો છે: વધાર્યું અને અવધાર્યું. નૈશ્વર્યોન્ન મત પ્રમાણે પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, ઉપમાન અને સંબંધ એ ચાર જ્ઞાનનાં મૂળ છે, પરંતુ વેદાંતી અને મીમાંસાએ તેમાં અર્થાપરિ અને અનુપરબંધ ઉમેરે છે. વૈશિષ્ઠ્યે અને ગૌડો માત્ર પ્રત્યક્ષ અને અનુમાન બે જ માને છે. સાંખ્યો ઉપમાન સ્વીકારતા નથી. ચાર્વાકો માત્ર પ્રત્યક્ષ જ માને છે. જન્ય મતવાદીઓ સંભવ, કૌતિક અને મેષ્ટા એ ત્રણ વધારે માને છે.

૩. પુ. પ્રયોગ; અનુભવ; અભ્યાસ.

૪. પુ. જ્ઞાન પરિણામ.

૫. પુ. મહાવરો; દેવ; અભ્યાસ.

૬. પુ. લહાવો; ઉપભોગ; ભોજ્યદ્યો.

૭. પુ. વીતક; ઉપલબ્ધ.

૮. પુ. સમજાવશક્તિ; સમજ.

અનુભવમય ૧. [સં. અનુભવ (પરિચય) + મય (મેજવી સમાવ એવું)] જિ. અનુભવથી મેજવી સમાવ એવું.

૨. જિ. અનુભવી સમાવ એવું.

૩. [સં. અનુભવ (પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન) + મય (સમજાય એવું)] જિ. પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનથી અર્થથી સમાવ.

અનુભવમોચર લુઓ અનુભવમય.

અનુભવજન્ય [સં. અનુભવ (અભ્યાસ) + જન્ય (પેદા થયેલ)] જિ. અનુભવથી પેદા થયેલું.

અનુભવજન્યજ્ઞાન [સં. અનુભવ (મહાવરી) + જન્ય (પેદા થયેલ) + જ્ઞાન] જ. અનુભવ-થી ઉત્પન્ન જ્ઞાન.

અનુભવજ્ઞાન લુઓ અનુભવજન્યજ્ઞાન.

અનુભવજ્ઞાનસંપાદનપદ્ધતિ [સં. અનુભવ-જ્ઞાન (અનુભવથી ઉત્પન્ન જ્ઞાન) + સંપાદન (પ્રાપ્તિ) + પદ્ધતિ (રીત)] જી. અર્થ જ્ઞાન અનુભવથી મેજવવાની રીત.

અનુભવપર [સં. અનુભવ + પર (પર)] જિ. અનુભવથી નહિ થયેલું; સહજા કુદરતી.

અનુભવપ્રાપ્તિ [સં. અનુભવ + પ્રાપ્તિ (ઉત્પાદ)] જ. અનુભવ મેજવવાનો ઉત્પાદ.

અનુભવભૂમિકા [સં. અનુભવ + ભૂમિકા (જગ્યા)] જી. અનુભવ મેજવવાની જગ્યા; અપરોક્ષ જ્ઞાનની ક્ષણ.

અનુભવમંત્ર [સં. અનુભવ + મંત્ર (મહા વાક્ય)] પુ. અનુભવનું મૂક વાક્ય.

અનુભવમૂલક [સં. અનુભવ + મૂલક (મૂળકાર)] જિ. અનુભવ ઉપર રચાયેલું.

અનુભવરસિક [સં. અનુભવ + રસિક (સ્વાદુ)] જિ. અનુભવમાં રસ લેનાર.

અનુભવસિદ્ધ [સં. અનુભવ + સિદ્ધ (મેજવી સમાવ એવું)] જિ. અનુભવથી મેજવી સમાવ એવું.

અનુભવવાદ [સં. અનુભવ (પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન) + વાદ (મત)] પુ. (ન્યાય) અર્થ જ્ઞાન અનુભવથી જ થાય છે એવો મત.

અનુભવવાદી [સં. અનુભવ + વાદ (મત) + વાદી (વાર્તા)] પુ. અનુભવવાદમાં માન-નાર; અનુભવથી જ જ્ઞાન મળે છે એમ માનનાર.

અનુભવવું ૧. [સં. અનુ (અનુ) + બુ (બુ)] સ. ક્રિ. અનુભવ લેવો; પરિચય કરવો; પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન મેળવવું.
૨. સ. ક્રિ. પ્રયોગ કરવો; અનુભવ કરવો; જામ કરી લેવું.
૩. સ. ક્રિ. ભોગવું; વેલું; સહન કરવું.

અનુભવવૃક્ષ [સં. અનુભવ + વૃક્ષ (વૃક્ષ)] વિ. અનુભવે ધરું; ધરું અનુભવી; ધણા અનુભવ કર્યા હોય એવું.

અનુભવશીલ [સં. અનુભવ + શીલ (સ્વભાવ)] વિ. અનુભવ લેવાના સ્વભાવવાળું.

અનુભવશીલતા ૧. [સં. અનુભવ + શીલ (સ્વભાવ) + તા (ત્વ)] સ્ત્રી. અનુભવ લેવાનો સ્વભાવ.
૨. સ્ત્રી. (ભૌતિક) ધારણ કરવાનો કૌશલ; પ્રત્યક્ષશક્તિ.

અનુભવશૂન્ય [સં. અનુભવ (પરિચય કરેલી મનદ જ્ઞાન) + શૂન્ય (અનુભવ)] વિ. અનુભવ વગરનું.

અનુભવશૂન્યતા [સં. અનુભવ + શૂન્યતા (અભાવ)] સ્ત્રી. અનુભવ ન હોવાપણું.

અનુભવસામર્થ્ય [અનુભવ + સામ (સમ) + થ્ય (માર્ગ)] પુ. અનુભવથી જોવામાં આવેલ સત્યને જાનનાર માર્ગ.

અનુભવસામર્થ્યી [અનુભવ + સામ (સમ) + થ્ય (માર્ગ) + ઈ (વાક્ય)] વિ. અનુભવથી મળેલ સત્યને જાનનાર માર્ગવાળું.

અનુભવસિદ્ધ ૧. [સં. અનુભવ (પરિચય) + સિદ્ધ (સાબિત)] વિ. અનુભવથી સાબિત થયેલું; આતરીખંધ.

૨. [સં. અનુભવ (અનુભવ) + સિદ્ધ (સાબિત)] વિ. પ્રયોગસિદ્ધ; અનુભવથી નક્કી થયેલું.

અનુભવશક્તિ (અનુભવશક્તિ) [સં. અનુ (અનુ) + શક્તિ (શક્તિ)] સ. ક્રિ. અનુભવ આપવો.

અનુભવતીત [સં. અનુભવ (જ્ઞાન) + અતીત (બોલેલી વધેલું)] વિ. અનુભવમાં ન આવી શકે એવું.

અનુભવતીતવાદ [સં. અનુભવ + અતીત (પાર પડેલ) + વાદ (મત)] પુ. તત્ત્વજ્ઞાના સિદ્ધાંતો વિચારી ધિયાના અનુભવથી શોધી શકાય છે એવો મત.

અનુભવમંત્ર [સં. અનુભવ + આમંત્ર (સ્વભાવ)] વિ. અનુભવવાળું; અનુભવથી મનેલું.

અનુભવમંત્રાણ [સં. અનુભવ + આમંત્ર (આમંત્ર) + ણ (આમંત્ર)] જ. અનુભવથી મળેલ જ્ઞાન.

અનુભવમંત્રી [સં. અનુભવ (અનુભવ) + મંત્રી (મંત્રી સમનાર)] વિ. પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન મેળવવાની ક્ષમ્યવાળું.

અનુભવમંત્રી સુખો અનુભવમંત્રી.

અનુભવમંત્રી ૧. [સં. અનુ (અનુ) + બુ (બુ)] સ. ક્રિ. અનુભવ લેવાની; અનુભવ કરાવો.

૨. સ. ક્રિ. અનુભવ લેવો; પરિચય લેવો.
૩. સ. ક્રિ. સહન કરવું.

અનુભવમિત્ર સ્ત્રી. અનુભવથી સંબંધિત થયેલ જ્ઞાન.

અનુભવમિત્ર ૧. વિ. સ્ત્રી. અનુભવવાળી; અનુભવથી કુશળ બનેલી.

૨. વિ. સ્ત્રી. વાર્ધિ; અસૂતી.
૩. વિ. સ્ત્રી. સમજાવવાળી.

અનુભવમિત્ર સુખો અનુભવમિત્ર.

અનુભવમિત્ર ૧. [સં. અનુભવમિત્ર] વિ. કુશળ બનેલું; નિષ્ણાત; જ્ઞાનરસ.

૨. વિ. વાર્ધિ; ભોમિયું; અનુભવ લેવો હોય એવું; કસાયેલું.
૩. વિ. સમજાવ; કહ્યું.

અનુભવમિત્ર સુખો અનુભવમિત્ર.

અનુભવમિત્ર ૧. [પ્ર. અનુભવમિત્ર] પુ. (જૈન) કર્મના સમૂહમાં જીવિ પ્રમાણે પાતો સ્થ.

૨. [સં. અનુ (અનુ) + ભવ (ભવ)] પુ. કર્મવિચાર; કર્મની જ્ઞા ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ.

૩. પુ. પ્રભાવ; અહિમા.
૪. પુ. સામર્થ્ય; શક્તિ.
૫. પુ. સ્વભાવ.

અનુભવમંત્ર [અનુભવ (કર્મના સમૂહમાં જીવિ પ્રમાણે પાતો સ્થ) + મંત્ર (વાક્ય)] પુ. (જૈન) કર્મમાં તીવ્ર, વધારે તીવ્ર વગેરે રસનો મંત્ર; કર્મપ્રમત્તમાં જ્ઞા ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિનું નિર્માણ.

જેવા જેવા મંત્ર અનુભવ તીવ્ર, કુશળ કે અનુભવ અનુભવથી કર્મ અનુભવ હોય તેવો તેની અંદર તીવ્ર, મંદ અનુભવ કુશળ કે અનુભવ સ્થ પડે છે તે અનુભવમંત્ર. ૩. સા. પરિવદ

અનુભવમિત્ર [સં. અનુ (અનુ) + મિત્ર (અનુભવ)] વિ. સરખા પ્રમાણવાળું.

અનુભવમિત્રતા [સં. અનુ (અનુ) + ભા-મિત્ર (અનુભવ) + તા (ત્વ)] સ્ત્રી. સમાનતાનો એક પ્રકાર, જેમાં મિત્રતા

પ્રમાણ સરખું હોય એટલું જ નહિ, પરંતુ જેમાં અનુભવ કરનાર પક્ષ સરખું હોય.

અનુભવ ૧. પુ. (જૈન) કર્મની જ્ઞા આપવાની શક્તિ.

૨. પુ. (જૈન) તીવ્ર કે મંદવગે કર્મના રસનો અનુભવ કરવાપણું.

૩. પુ. જ્ઞાનમય; મહત્તમ વિચાર.

૪. પુ. નાટકના આર પ્રકારના ભાવ મંત્રોનો એ નામનો એક. તેની આઠ ભાગ છે:

૧. સ્તંભ, ૨. સ્વેદ, ૩. રોમાંચ, ૪. સ્વરભંગ-વૈરવ્ય, ૫. વેપથુ, ૬. વૈવર્ણ્ય, ૭. અનુ અને ૮. પ્રભવ.

૫. પુ. પ્રભાવ; પ્રભાવ; મોટાઈ; મહત્ત્વ.

૬. [સં. અનુ (અનુ) + ભાવ (ભાવ)] પુ. (કાવ્ય) મનોમત ભાવનો આજ વિચાર; મનની અંદર રહેલ ભાવને દર્શાવનાર આજ નિદા; સ્થ ઉત્પન્ન થયા પછી તેનું પ્રગટ થવું તે. કાવ્યમાં રસના કારણરૂપ એ વિભાવ છે: (૧) આલંબનવિભાવ અને (૨) દ્વિપતિ-વિભાવ. આ એ પ્રકારના વિભાવો જે જે ચિત્રથી અનુભવ આવે તેને અનુભાવ કહે છે.

જેમકે, સમના દર્શનથી સીતાના મનમાં જે રૂતિ ઉત્પન્ન થાય તે રૂતિ સુંગર રસનો સ્વાસ્થી-ભાવ કહેવાય. રામ તરફ સીતા પોતાની રૂતિ દર્શિયે, કટાક્ષ, હાસ્ય આદિથી દર્શાવે તે ભાવ રૂતિરૂપ સ્વાસ્થીભાવના કારણે હોવાથી અનુભાવ કહેવાય. દરેક રસના મુખ્ય મુખ્ય અનુભાવ નીચે મુજબ: સુંગરના-સ્તંભ, સ્વેદ, કટાક્ષ વગેરે; હાસ્યના-નયનનિમિત્ત, અમુદત વગેરે; ક્રમ્પના-દેવની નિદા, અનુભાવ વગેરે; રોદન-સ્વેદ, નિર્ભયના વગેરે; વીરના-રોમાંચ, અનુભવ વગેરે; ભયાનકના-કંપ, બીનેલી અનુભવથી જોવું વગેરે; બીજાના-નાક મંચ કરવું, વૈવર્ણ્ય વગેરે; અનુભવના-સ્તંભ, વિસ્તારથી અનુભવથી જોવું વગેરે; અને સાંતના-રોમાંચ, નયનની સ્થિરતા વગેરે. અનુભાવના આર પ્રકાર છે: (૧) સાત્ત્વિક, (૨) રાજિક, (૩) માનસિક અને (૪) આહાર્ય.

૭. પુ. મહેરબાની; કૃપા.

૮. પુ. લોકરવભાવ; અનુભવ.

૯. પુ. સત્તા, વિદ્યા કે પદવીથી મળેલો અધિકાર.

અનુભાવક [સં.] વિ. બોધક; સમજાવનાર; સૂચન કરનાર.

અનુભાવકતા [સં. અનુભાવક (બોધક) + તા (ત્વ)] સ્ત્રી. જ્ઞાન; સમજ.

અનુભાવન ૧. [પ્ર. અનુ (અનુ) + બુ (બુ)] જ. અનુકરણ.

૨. વ. હાવભાવથી હાવણી બતાવવાપણું.

અનુભાવર્થક [અનુભાવ (ભવેલી ક્વ બાવક-
ની સજી) + અર્થ (અર્થ-)] પુ. (ભવેલી)
કર્મથી ક્વ દેવાની સજીનું નિર્માણ.

અનુભાવિત [સં. અનુ (પાછળ) + ભાવિત
(વચ્ચ)] વિ. પાછળથી વચ્ચે.

અનુભાવી ૧. [સં. અનુ (પાછળ) +
ભાવિત (આર)] વિ. પાછળ બનાવ.

૨. [હિ.] વિ. ખરનારના મરણથી સાક્ષ
લાગે અને ઉપરમાં તેનાથી નાનું હોય તેનું
તેનું સમૂં.

૩. વિ. સાક્ષાત્કાર કરનાર; નજરોનજર કરનાર.

૪. વિ. સાક્ષી; નજરોનજર જોનાર.

અનુભાવક ૧. [સં. અનુ (સરખું) +
ભાવક (જોનાર)] વિ. કહેલી વાતુ ફરીને
બોલનાર, જોડે છે તેનું ક્ષુ હોય તેનું જ
ફરીને બોલનાર.

૨. વિ. તરબૂતો કરનાર ભાષાંતરકાર અનુ-
વાદ.

૩. [સં. અનુ (સાથે) + ભાવક (જો-
નાર)] વિ. સાથે જોનારાં વાતચીત કરનાર.

અનુભાવણુ ૧. [સં. અનુ (સરખું) +
ભાવણુ (જોવું તે)] વ. ક્ષુ હોય તેનું જ
ફરી કહેવાપણું; પુનઃક્રિયા.

૨. વ. ભેઈ સિદ્ધાંતનું ખંડન કરવાને માટે તેનું
પુનઃક્રમન.

૩. વ. તરબૂતો; ભાષાંતર.

૪. [સં. અનુ (સાથે) + ભાવણુ (જોવું
તે)] વ. વાતચીત.

અનુભાસ પુ. કાચાની એક જાત.

અનુભૂત ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + ભૂત
(વચ્ચ)] વિ. પાછળ જન્મેલું.

૨. વિ. પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થતું હોય એવું; અનુભવેલું.

૩. વિ. જોમરેલું; વેંચેલ.

૪. વિ. સમજાયેલું; જાણાયેલું.

૫. વિ. સિદ્ધ; નક્કી.

અનુભૂતિ [સં.] જો. અનુભવ.

અનુભૂતિપ્રકાશ [સં.] પુ. ઉપનિષદોના
તત્ત્વપરિણે સમજવનારૂં માધ્યમરૂં રચેલું એ
નામનું પ્રકરણ.

અનુભૂતિવાક ૧. પુ. આત્મા અનુભવ સ્વરૂપ
છે એવો મત.

૨. [સં. અનુભૂતિ (અનુભવ) + વાક
(મત)] પુ. અર્થ જ્ઞાન અનુભવથી જ થાય
છે એવો મત; અનુભવવાદ.

અનુભોમ ૧. [સં.] પુ. ઉપભોગ ભોગવતો.

૨. પુ. કમન નાદલામાં અપવામાં આવતી
જમીન.

અનુભ્રાતા [સં. અનુ (પાછળ) + ભ્રાત
(ભાઈ)] પુ. નાનો ભાઈ.

અનુભવ ૧. [સં.] પુ. અવલોક; પ્રેમી પુરુષ.

૨. [સં. અનુભવ (મંજૂર કરવું)] વ. અનુ-
મતિ સંમતિ; મંજૂરી.

૩. વ. કસર.

૪. વ. નિષ્કાર.

૫. વિ. એકમત; સંમત.

૬. વિ. વનવનનું પસંદ પડે તેનું; સ્મિત.

૭. વિ. મંજૂર કરેલ; આન સખેલ; કમલ
કરેલું.

અનુભવવિભાગ [સં. અનુભવ (અવલોક) +
વિભાગ (ભાગ)] પુ. કમલ કરેલો ભાગ.

અનુભવિ ૧. પુ. (પુરાણ) એ નામના
વ્યક્તિ.

૨. [સં. અનુ (સરખું) + ભવિ (વિચાર)]
જો. એકમતિ; સહમત હોવાપણું; સંમતિ.

૩. જો. (પુરાણ) કર્મ અવિદિ દીકરી અધારે
અમિત અવિદિ વચેલી આર અવિદિ એ
નામની દીકરી.

૪. જો. મંદની એક કળા જોડી હોય એવી
પુરુષ; જોડે સાથે પુનઃ. આ દિવસે દેવતા
અને પિતૃઓ જાગૃત થઈ શકે છે. સમસ્ત
કામમાં આ દિવસે દેવી તરીકે પૂજાય છે.

૫. જો. (પુરાણ) પાત્ર નામના વ્યક્તિની
એ નામની કો.

૬. જો. મંજૂરી; રજા; પરવાનગી.

૭. જો. હાલમતીદોષની એ નામની નદી.
અનુભવિ. સિદ્ધિપત્રી, સસ્ત્રી, કુ, જાની.
નથ અને પાત્ર એ સાદ સાલમતીદોષની
નદીઓ છે. ભવતી હાલમત

૮. જો. સંજો અભિષેક કરાવવાને આવેલી
એ નામની દેવળી.

૯. જો. કુકમ; અપા.

અનુભવિષારક [સં. અનુભવિ (મંજૂરી) +
ધારક (ધારણ કરનાર)] વિ. પરવાનાવાળું.

અનુભવિપત્ર [સં. અનુભવિ (મંજૂરી) +
પત્ર (પત્ર)] પુ. વ. રજાપત્રી; પરવાનો;
મંજૂરી બતાવનાર કાગળ.

અનુભવિશુદ્ધ [સં. અનુભવિ (મંજૂરી) +
શુદ્ધ (પ્ર)] પુ. પરવાનો લેવાને આવવો
પાત્રો કર પરવાનાની બાકા.

અનુભવ [સં. અનુભવ (હવે જાણવું)]
વિ. આત્મને લીધે ઉપમત વચેલું; દલિલું.

અનુમનન ૧. [સં. અનુમન (જાણવું)]

વ. રજા મંજૂરી.

૨. વ. સ્વતંત્રતા.

અનુમરણ ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + મરણ
(મોત)] વ. ખતિ પરંપરામાં મરી જાય
અને તેનું સજ મોત તેમ ન હોય ત્યારે તેની
આખરી સાથે વિધવાએ જળી મરી સતી થયું
તે દુનિય, વૈશ્વ અને બીજી સ્ત્રીઓને આ
■ છે, પરંતુ સાલમતી સ્ત્રીઓને નથી એમ
મનાય છે.

૨. વ. પાછળ મરવાપણું.

૩. વિ. મોત પડીનું.

અનુમરણક લુઓ અનુમરણક.

અનુમરણિક [સં. અનુ (પાછળ) +
મરણિક (મોત મરણ)] વ. નાનું મરણ;
મોટા મરણની પાછળ આવેલું બીજું મરણ.

અનુમરણ [સં. અનુમન] વિ. પરવાનગી
આપનાર; મંજૂરી દેનાર.

અનુમરણ [સં.] વ. (વ્યાકરણ) સંપ્રદાનના
જોડે કર્મરૂપ કરણ વડે કર્તા જેવી સાથે
જોડાય જાયવા એને મેળવવા કમળે તેના મળુ
મળિયે એ નામને પ્રકાર. તેમાં કર્તા ક્રિયાની
અનુમતિ આવે છે.

તે ઉપાખ્યાયને માથે આવે છે. એમાં ઉપાખ્યાય
માથે આવવાની પ્રાર્થના કરશે નથી જ્યુ તે
આપવાની અનુમતિ આવે છે માટે 'ઉપાખ્યાય'
અનુમન સંપ્રદાન છે. જુલુ વ્યાકરણ

અનુમરણ [સં.] વ. સ્તોત્ર જોડે સ્તુતિ
અને પ્રાર્થના વડે કરવામાં આવતો સંસ્કાર.

અનુમરણ ૧. [સં. અનુ (નીચેનું) + મરણ
(એક પ્રકારને ધીમે સ્વર)] વ. (સંગીત)
સ્વરસામકોને એ નામનો પ્રકાર મરણની નીચા
સ્વરવાળું સામક. લુઓ સામક.

૨. વિ. મંદની નીચેનું.

અનુમરણ ૧. [સં. અનુ (સરખું) + મા
(અનુમાન કરવું)] જો. અપેક્ષ સાધન ઉપર-
થી કરેલ અટકાવ; અનુમાન.

૨. જો. પ્રતિમા; મૂર્તિ.

અનુમાતા [સં. અનુ (સરખું) + મા
(અનુમાન કરવું) + તા (કર્તૃવાચક પ્રત્યય)]
વિ. અનુમાન કરનાર; અટકાવ કરનાર.

અનુમાન ૧. વ. (કામ) એ નામનો
જાણકાર. એમકે, જ્યાં સ્ત્રીની નજર પડે છે
ત્યાં અનુમાન તીરે પડે છે, માટે કુ માઈ
કુ કે કામદેવ પોતાનાં માથે ફેંકીને જાણના
આમમ ત્યાં જઈ પડ્યો છે.

૨. જ. (કામ) એ નામનો પ્રમાણાવકાર;
ચિદ્ધી ચિદ્ધવાગાનું જાન. જેમકે,
અંબર છાપું ધનથી,
ગિરિજાપરે નાચી મયૂરમાલ;
ધરપર કંઈય ફૂલમાં,
આનંદપ્રદ આત્મો વર્ણકાલ.

અહીં ધન આદિને અને વર્ણકાલને કામ-
કામમાલ નથી, િનતુ અવિનાશાય સંબંધ
માત્રથી છે. અવિનાશાય એ છે કે એના નિના
બીજનું ન થવું; તેથી આહી વર્ણકાલ નિના
ધનાદિનું થવું નથી. આ અવિનાશાયથી વર્ણ-
કાલનું અનુમાન થવું છે. કામચાલ

૩. [સં. અનુ (સરખું) + મન (પાણી)]
જ. (ન્યાય) એક જાન ઉપરથી થવું બીજું
જાન; ન્યાયનું એક પ્રમાણ; અમુક હોદ્દાત
ઉપરથી અમુક બાબત આમ જ હશે એમ
કરાતો નિષ્પન્ન; અનુમિલિતું સાધન. અનુ-
માનના ત્રણ પ્રકાર છે: (૧) પૂર્વજ્ઞ કે
દેવતાન્વયી, જેમાં કારણ થકે કાર્યનું જાન
થાય. જેમકે, વાણું દેખીને પૂરિ જશે એવું
અનુમાન. (૨) શીષજ્ઞ કે અતિરેફી, જેમાં
કાર્યને પ્રત્યક્ષ દેખીને કારણનું અનુમાન કરે-
વામાં આવે. જેમકે, નદીમાં પૂર દેખીને
ઉપરવાસ વરમાદ વરસ્યો હશે એવું અનુમાન.
(૩) સામાન્યોદ્દેષ કે અન્વયઅતિરેફી, જેમાં
દ્વંમેષ જનતા સામાન્ય બાબતને દેખીને વિશેષ
બાબતનું અનુમાન કરવામાં આવે. જેમકે, કોઈ
વસ્તુને બીજી જગ્યાએ જોઈ તેને હાં છાવવામાં
આવેથી હશે એવું અનુમાન.

૪મી અનુમાન એ પ્રકારનું છે: સ્વાર્થ
અને પરાર્થ. પોતાને માટે જ કરેલું અનુમાન
તે સ્વાર્થ અનુમાન, અને પોને અનુમાન કરી
પણી બીજાને સમજાવવા અમુક રીતે વાક્યો
રચી અનુમાન કરી બીજાને તે પરાર્થ અનુ-
માન. પરાર્થ અનુમાનનો સામાન્ય ઘખલો
પ્રમાણસાચીઓ નીચે પ્રમાણે અપે છે:-

આ પર્વત અગ્નિવાગો છે (પ્રતિજ્ઞા)
અથી જે તે ધુમાડાવાગો છે (હેતુ)
જે જે ધુમાડાવાગું હોય તે તે અગ્નિવાગું
હોય છે. જેમકે, રસોડું (અગ્નિ ઉદાહરણ
સાથે)

આ પર્વત અગ્નિથી ફેલાયેલ ધુમાડાવાગો છે
(ઉપનય)

તેથી આ પર્વત અગ્નિવાગો છે (નિયમન)
એક અનુમાન બાંધવામાં ત્રણ અંકની
આવશ્યકતા છે: પક્ષ, સાધ્ય અને સાધન. પક્ષ
એટલે જેને વિષે કાંઈ સાબિત કરવું હોય તે
ઉપરના અનુમાનમાં પર્વત એ પક્ષ છે. સાધ્ય

એટલે કહેવ પક્ષ ઉપર જે સિદ્ધ કરવાનું હોય
તે; આ પ્રસંગે અગ્નિ. સાધન એટલે જેનાથી
એ સિદ્ધાંત બંધાય તે. જેમકે, ધુમાડે એવાથી
એમ સાબિત થાય છે કે પર્વતમાં અગ્નિ છે.
પાંચ અવસ્થાનું આ અનુમાન સાધ્ય પક્ષ,
સાધ્ય અને સાધન એ ત્રણ પક્ષની પરીક્ષા
કરવી પડે છે.

ચોતમી પૂર્વેના વિદ્વાને અનુમાનનાં દસ
અવસ્થા કહે છે. ચોથા અનુક્રમથી ચોકવર્તી
તે નીચે પ્રમાણે થાય છે: જિજ્ઞાસા, સંકલ્પ,
સકલપ્રાપ્તિ, પ્રતિજ્ઞા, હેતુ, ઉદાહરણ, ઉપનય,
નિયમન, પ્રયોજન અને સંકલ્પનુદય.

૪. [સં. અનુ (પાણ) + આ (પાણ)]
જ. તર્ક; અટકળ; કલ્પના.

૫. જ. ૬મું; પરિણામ; ઉપસંહાર.

૬. જ. (વેદ) રેખાની પરીક્ષા કરવામાં
ત્રણ માહેતું એ નામનું એક પ્રમાણ. પહેલું
આયોપદેશ, બીજું પ્રત્યક્ષ અને ત્રીજું અનુમાન.
૭. જ. શુભાર; અસદ્દો; અંદાજ; અટકળ;
કપામ.

૮. જ. સરખાપણું; સમાનતા.

૯. જ. સિદ્ધાંત; નિર્ણય; નિમિત્ત મત.

૧૦. જ. સિદ્ધાંત ઉપરથી મેળવેલ નિર્ણય;
ઉપસિદ્ધાંત; ઉપપ્રમેય.

૧૧. જ. છ ના કરતી તે; આનુષંગી.

અનુમાનખંડ [સં. અનુમાન (અનુમિલિતું
સાધન) + ખંડ (ભાગ)] પું. (ન્યાય)
ન્યાયશાસ્ત્રનો એ નામનો ભાગ.

અનુમાનચિદ્ધ [સં. અનુમાન (અનુમિલિતું
સાધન) + ચિદ્ધ (નિશાની)] જ. અનુમાન
જતાવનાર નિશાની; તેથી, તેટલા માટે, એવી
અર્થ જતાવનાર નિશાની. તે .: આ પ્રમાણે
કરાય છે.

અનુમાનજન્ય [સં. અનુમાન + જન્ય (પેદા
થયેલ)] જિ. અનુમાનથી ઉત્પન્ન થયેલું.

અનુમાનપત્ર [સં. અનુમાન (અસદ્દો) +
પત્ર (કામ)] પું. જ. ઉપજ તથા અર્થ-
અંદાજનું સરવેકું.

અનુમાનપ્રપંચ [સં. અનુમાન (અનુમિલિતું
સાધન) + પ્રપંચ (વિસ્તાર)] પું. (ન્યાય)
પૂર્વાનુમાન; અટકળ કરવામાં ઉપયોગી
પંચાવસ્થ વાક્ય.

અનુમાનપ્રમાણ ૧. [સં. અનુમાન (અસાધ્ય)
+ પ્રમાણ (પુરાણ)] જ. (ન્યાય) એક દેશ
એટલે સ્થળમાં જે જેને સંબંધ અવધો હોય
તેમાંથી એકને અસાધ્યથી બીજા એક દેશમાં
રહેવા બીજા પદાર્થનું થવું જાન.

૨. [સં. અનુમાન + પ્રમાણ (વધાર્થ જાનનું
સાધન)] જ. (ન્યાય) વધાર્થજાનનું કારણ.
જેમકે, 'આ પર્વત અગ્નિવાગો છે' આ
પ્રકારના અનુમિતિજાનનું 'આ ધુમાડે અગ્નિથી
ફેલાયેલ છે' એ પ્રકારનું બાંધિજાન કારણ
છે. માટે એ બાંધિજાન અનુમાનપ્રમાણ
કહેવાય.

અનુમાનસિદ્ધ [સં. અનુમાન + સિદ્ધ
(પરિણામ)] જ. અનુમાનનું પરિણામ.

સ્મૃતિ એ અનુમાનસિદ્ધ છે, કમો બિને
પ્રમાણ કલ્પવાને કુવિધી અપેક્ષા રહે છે.
સિદ્ધાંતદર્શન

અનુમાનવાક્ય સુઓ અનુમાનપ્રપંચ.

અનુમાનનું ૧. જ. કિ. અટકળ કરતી.

૨. જ. કિ. અસદ્દો કાલો.

અનુમાનશુંખલા [સં. અનુમાન (તર્ક) +
શુંખલા (સાંવ)] જી. એકમાંથી બીજું,
બીજામાંથી ત્રીજું એવી રીતે નીકળતાં
અનુમાનોની પરંપરા; માલગુમાન; ન્યાયશૃંગી;
સંધાનશુંખલા.

અનુમાનસિદ્ધ [સં. અનુમાન + સિદ્ધ
(સાબિત કરેલ)] જિ. અનુમાનથી સાબિત
કરેલું; અન્વયસિદ્ધ; અર્થાપન.

અનુમાનાભાસ [સં.] પું. (ન્યાય) એક
વાક્ય ઉપરથી પરભાસ હોયેલું બીજું વાક્ય;
અન્વયહિત અટકળ; અપરોક્ષ અનુમિતિ.

અરી 'પરોક્ષ અનુમિતિ' થી નિર્દેશ પદિ-
વર્તીને જુદા અભાવમાં માટે તેમને 'અપરોક્ષ
અનુમિતિ અથવા અનુમાનાભાસ' કહે
તાય આપવામાં આવ્યું છે. ન્યાયશાસ્ત્ર

અનુમાનાનું જ. કિ. અનુમાન થવું; અટકળ
થતી.

અનુમાનાશ્રય [સં. અનુમાન + આશ્રય
(આધાર)] જિ. અનુમાન ઉપર આધાર
રાખવું.

અનુમાનાશ્રયમાળા સુઓ અનુમાનશુંખલા.

અનુમાનારૂક [સં. અનુમાન + આરૂક
(થયેલ)] જિ. અનુમાનથી પેદા થયેલ; અટક-
લેલું.

અનુમાનિક ૧. [સં. અનુમાન (અસાધ્ય) +
કિક (વાક્ય)] જિ. અટકળ ઉપર આધાર
રાખનાર; તાર્કિકી.

૨. જિ. અનુમાન ઉપરથી મળેલું; અટકળ
કરેલું.

અનુમાનિત [સં. અનુ (પાણ) + મન
(પાણ)] જિ. અસદ્દેલું; અટકળ કહેલું.

૧. અનુમાનિત આવચ્ચ = અવગમનવત્નો અપેક્ષા.

૨. અનુમાનિત મૂલ્ય = વસ્તુની અટકલો કરેલી કિંમત.

અનુમાનોક્તિ [સં. અનુમાન + ઉક્તિ (૩૫૧)] છી. તર્ક; કલ્પના.

અનુમાપક [સં.] વિ. (ન્યાય) અનુમાનનું કારણ હોય એવું.

અનુમાર્મ [સં. અનુ (પાછળ) + માર્મ (સ્ત્રોત)] ઇ. પાછળપાછળ; પાછાંડે.

અનુમાર્ગજાત ૧. [સં. અનુમાર્મ (પાછાંડે) + જાત (જન્મેલ)] પુ. નાનો ભાઈ; અનુજ.
૨. વિ. પાછળ જન્મેલું.

અનુમાર્ગજાતા ૧. [સં. અનુમાર્મ (પાછાંડે) + જાતા (જન્મેલી)] છી. નાની બહેન; અનુજ.
૨. વિ. છી. પાછળ જન્મેલી.

અનુમાસ ૧. [સં. અનુ (પછી) + માસ (મહિનો)] પુ. પછીનો મહિનો.
૨. [સં. અનુ (પછી) + માસ (મહિનો)] જ. દરેક મહિને; દરમાસ.

અનુમાંસક પુ. જડરસ અને કોમરસ સાથે મિશ્રિત પદાર્થોનું પાચન થઈ ઉત્પન્ન થતા પદાર્થોમાંનો એ નામનો દ્રાવ્ય પદાર્થ.

અનુમિત [સં.] વિ. અટકળથી ભરેલું; અનુમાન ઉપર રચાયેલ.

અનુમિતપ્રમા [સં. અનુમિત (અનુમાન ઉપર રચાયેલ) + પ્રમા (મપાઈ જાય)] છી. (ન્યાય) અનુમાન ઉપર રચાયેલ મપાઈ-જાય.

અનુમિતિ ૧. [સં.] છી. (ન્યાય) એક જ્ઞાનના સાધનથી થયેલ ખોલું જ્ઞાન; અનુમાનપ્રમાણથી પ્રાપ્ત થયેલ જ્ઞાન; પરમર્થજ્ઞાન. કાર્યકારણરૂપ જ્ઞાનો-ન્ય સંબંધ તે સહ-માર; કાર્યકારણરૂપે જોડાયેલાં ન હોવાપણું તે અભિમાર. જ્યારે સહમાર હોય અને અભિ-માર ન હોય ત્યારે કાર્યકારણનો સર્વત્ર સિદ્ધાંત થાય તે અમિ. કાર્યકારણ પરત્વે જેનો પ્રદેશ મોટો તે વ્યાપક અને જેનો પ્રદેશ નાનો તે અપ્ર. કાર્ય વ્યાપ્ય, કારણ વ્યાપક છે. વ્યાપ્યવ્યાપકના સંબંધરૂપ અમિ મળે ત્યારે અનુમિતિ થઈ શકે. અમિના એ પ્રકાર છે: અનુભવથી અમિ થાય તે સ્વાર્થાનુમિતિ અને આપણો નિશ્ચય બીજાને મળે ઉતારવા પરમર્થ ધર્યાદિ દ્વારા પ્રુતિ કરીએ તે પરાર્થાનુમિતિ. અનુપ્રતિરેકી હેતુ, કેવલાનુપ્રતિ હેતુ અને

કેવલ અતિરેકી હેતુ એ ત્રણ પ્રકારના હેતુથી અનુમિતિ બની શકે છે. પરમર્થનો સભવ સાદર્ય ઉપર છે.

'માણસ મસ્કુલીય છે,
કાલીદાસ માણસ છે,
માટે કાલીદાસ મસ્કુલીય છે.'

એ અનુમિતિમાં આપણે સાદર્ય માવથી જ અવગાર કરીએ છીએ.

મહિલાત નમુનાઈ

૨. છી. (ન્યાય) પૂર્વાનુમાન; અનુમાનપ્રપંચ.
અનુમિત્સા [સં.] છી. અનુમાન કરવાની ક્રમજા

અનુમૃત ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + મૃત (મરેલું)] વિ. પાછળ મરેલું.

૨. [સં. અનુ (સાથે) + મૃત (મરેલું)] વિ. સાથે મરેલું.

અનુમૃત્યુ ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + મૃત્યુ (મરણ)] જ. પાછળ મરતું તે; અનુમરણ.
૨. વિ. મરણ પછીનું.

અનુમૃત્યુપત્ર [સં. અનુમૃત્યુ (મરણ પછીનું) + પત્ર (કાગળ)] પુ.; જ. વસિષ્ઠનામું.

અનુમેષ ૧. [સં.] વિ. અનુમાન કરવા જેવું
૨. વિ. અનુમાન થઈ શકે એવું.

અનુમોહ ભુજો અનુમોહન ૨, ૩, ૪.

અનુમોહક ૧. [સં. અનુમુહ (સંમત થઈ)] વિ. તેમને આપનાર; સંમતિ દર્શાવનાર.

૨. વિ. તાજ તરુથી લક્ષ્મી દેનાર.
૩. વિ. દાખલો આપનાર.
૪. વિ. દાતા.

અનુમોહકરાસચ્ચિકિત્સકે [સં. અનુમોહક (દાખલો આપનાર) + રાસચ્ચિકિત્સકે (વાદ-કાવ્ય જમાવેલ)] પુ. પ્રમથુપત્ર આપનાર સ્ત્રોતવેદ.

અનુમોહન ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + મુહ (મુઠ્ઠા થઈ) + અન (નામ અપાવનાર ક્રત્ય)] જ. પ્રસન્નતા બતાવવાપણું.

૨. [સં. અનુમુહ (સંમત થઈ)] જ. મંજૂરી; બહાલી; રજા; અનુમતિ.
૩. જ. સંતોષ પ્રસન્નતા; સહાનુભૂતિને પરિ-ણામે થતો હર્ષ.
૪. જ. સંમતિ; તેમ.

અનુમોહનપત્ર [સં. અનુમોહન (મંજૂરી) + પત્ર (કાગળ)] પુ.; જ. મંજૂરીનો કાગળ; રજાપત્ર.

અનુમોહના ભુજો અનુમોહન.

અનુમોહનું ૧. [સં. અનુમુહ (તેમ)

આપણે)] સ. કિ. તેમ આપણે; સંમતિ દર્શાવતી.

૨. સ. કિ. દાખલો આપવો.

૩. સ. કિ. મંજૂર કરવું; બહાલી આપવી.

૪. સ. કિ. સહાનુભૂતિથી રાજી થવું.

અનુમોહિત ૧. [સં. અનુમુહ (તેમ આપણે)] વિ. અનુમોહન આપેલું; અનુમત; સંમત.

૨. વિ. દાખલો આપાયેલ; પ્રમાણિત.

૩. વિ. મંજૂર કરેલ; રજા આપેલ.

૪. વિ. રાજી થયેલ; પ્રસન્ન.

અનુમોહિતકેતુ [સં. અનુમોહિત (પ્રમાણિત) + કેતુ (ખરીદનાર)] જ. ખરીદવાની પર-વાનગીવાળું માણસ.

અનુમોહ [સં. અનુમુહ (તેમ આપણે) + હ (હોય)] વિ. તેમ આપવા લાયક.

અનુમોહ્ય [સં.] છી. (પુરાણ) એ નામની અપ્સરા.

અનુમય ભુજો અનુમાન.

અનુમાજ ૧. [સં.] પુ. એ નામનો યાત્ર.

૨. પુ. યાત્રિયાનો અમુક ભાગ; વધારાની યાત્રિયા.

અનુયાત ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + યાત (મથેલું)] વિ. અનુસરેલ; પાછળ ગયેલું.

૨. વિ. વાસ્ત જનાર.

૩. [સં. અનુયા (અનુસરતું કરવું) + ત (બહુદળને ક્રત્ય)] વિ. સરખું; સમાન; સદર.

૪. [સં. અનુ (સાથે) + યાત (મથેલું)] વિ. સાથે ગયેલ.

અનુયાતા ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + યાત (જનાર)] પુ. નોકર; આકર.

૨. વિ. અનુસરનાર.

અનુયાત્રિકે [સં. અનુ (પાછળ) + યાત્રિકે (જનાર)] પુ. નોકર અનુયાતા.

અનુયાન [સં. અનુ (પાછળ) + યાન (મગ્ન)] જ. પાછળ જવાપણું; અનુસરણ.

અનુયાયી ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + યાનિ (જનાર)] પુ. અનુસર; સેવક; દાસ; આકર; નોકર.

૨. પુ. (પુરાણ) ધૃતકૃષ્ણ રાજાનો એ નામનો દીકરો.

૩. પુ. વિદ્યાર્થી; અભ્યાસી.

૪. પુ. સિદ્ધ; મેલો.

૫. જ. અમુક મત કે પંથને અનુસરનાર માણસ; અમુક સંપ્રદાયને માનનાર વ્યક્તિ.

અનુરસ

૬. વિ. અનુરસ્ય કરનાર; અનુવાચી.

૭. વિ. પંચનું; મતનું.

૮. વિ. પાછળ જનાર; અનુવાચી; અનુસરનાર.

૯. વિ. સમાન; સરખું; સદૃશ.

અનુવાચી મંડળ [સં. અનુવાચિન્ (અનુસરનાર) + મંડલ (ટોળું)] જ. અનુસરનાર અણુઓનો સંપ.

અનુવાચી શરત [અનુવાચી (અનુસરનાર) + શરત (ઠરાવ)] છી. અનુવાચી શરત; પાછળની શરત; અનુવાચી સંકેત.

અનુવાચી સંકેત લુઓ અનુવાચી શરત.

અનુયુક્ત ૧. [સં.] વિ. હપ્તો આપેલું.

૨. વિ. નિદાયેલ; વચોવાયેલું.

૩. વિ. પ્રશ્ન કરાયેલ; સવાલ પૂછવામાં આવેલ હોય તેનું; પૂછેલું.

અનુયુક્તિ ૧. [સં. અનુયુજ્ (આપણું કામ વધાવવું)] છી. અદલ ઇન્સાફ.

૨. [સં. અનુયુજ્ (બેધ આપવો)] છી. ગર્ભિત દાખલો.

અનુયોક્તા ૧. [સં. અનુયોજ્] પું. પૈસા સર્પ સીખવનાર મહેતાશ.

૨. પું. સવાલ કરનાર પુરુષ.

અનુયોગ ૧. [સં. અનુ (એક જાણ એક) + યોગ (પ્રસંગ)] પું. એકની પાછળ આવતો બીજો પ્રસંગ કે અકસ્માત.

૨. પું. એકની સાથે પ્રાણના યોગને બદલે તે એકની આઠાથી બીજાની સાથે થતો પ્રાણનો યોગ.

વિધાયક જલવાન હોય ને હિમ્મત હરી સાતો હોય તો તેણે પોતાના વિધેયના હાથમાં ઠોઠ ખમ્મ માણસનો હાથ આપવો.....પછી પ્રશ્ન કરવા વચેરેનું કામ આ નવો માણસ જ જવાવરો. જેમ વિધાયકના પ્રાણના એક જવાને આપણે યોગ કહીએ છીએ તેમ આને અનુયોગ કહીશું. પ્રાણવિનિમય

૩. પું. રીકા; વિવસ્થ.

૪. પું. ઠપકો.

૫. પું. ખરીદા; તપાસ.

૬. પું. પ્રાર્થના; આજીજી; વિનંતિ.

૭. પું. મહેનત; ઉદ્યમ; પ્રયાસ.

૮. પું. સવાલ; પૂછપરછ.

અનુયોગદ્વાર પું. (કૈન) બ્યાખ્યા કરવાનાં ઉપક્રમ, નિદેશ, અનુગમ અને નય એ ચાર દ્વાર; બ્યાખ્યાની રીતિ.

અનુયોગાધીન [સં. અનુયોગ (રીકા) + અધીન (વશ)] વિ. જવાબદાર; જોખમદાર.

અનુયોગી ૧. પું. (વેદાંત) અભાવ, સંબંધ

કે સાદસ્તનો આશ્રય જેમાં અભાવ, સંબંધ કે સાદસ્ત રહેલ હોય તેને પદાર્થ. જેમકે, જૂતલ ઉપર ઘટ નથી એમાં ઘટનો અભાવ જૂતલ વિષે કહેલો છે, મારે જૂતલ એ ઘટાભાવનું અનુયોગી છે, અને ઘટ ઘટાભાવનો પ્રતિયોગી છે. 'અંદમા જેવું મુખ' એમાં મુખ સાદસ્ત મુખને વિષે રહેલું છે, મારે મુખ એ સાદસ્તનું અનુયોગી છે, અને અંદ એ સાદસ્તનો પ્રતિયોગી છે. 'આંખનો નખ' એમાં નખનો સંબંધ આંખની સાથે છે, મારે આંખની એ સંબંધનો અનુયોગી છે, અને નખ પ્રતિયોગી છે.

૨. [સં. અનુ (સાથે) + યુજ્ (લેણું)] વિ. જેને કંઈ લેણું હોય એનું; મુખ્ય.

૩. વિ. (આકસ્મ) ભેગબદ; સયોગી; અન્ય દર્શવનારી.

૪. [સં. અનુયુજ્ (સવાલ પૂછવો)] વિ. સવાલ પૂછનાર; પ્રશ્ન કરનાર.

અનુયોગીઅનવાદર્શ [સં.] પું. દેખાવ એવા પદાર્થની હાથ, જે અધિપદમાંથી સીધું ઉદીપન લેવાઈ નય પછી દેખાવ છે અને જે તેના મૂળ રૂપ અને જ્વલતે સામાન્ય રીતે ઓછી રચનાના ને તેજ સાથે કાચપ રાખે છે; અનુયોગીપ્રતિપત્ત્ય.

અનુયોગીપ્રતિપત્ત્ય લુઓ અનુયોગીઅનવાદર્શ.

અનુયોજન ૧. [સં. અનુયુજ્ (પ્રશ્ન કરવો)] જ. પ્રશ્ન; પૂછપરછ.

૨. [સં. અનુ (સાથે) + યોજન (લેણું તે)] જ. સયોજન; ભેગબદ.

અનુયોજિત ૧. [સં. અનુ (સાથે) + યોજિત (લેણું)] વિ. ભેડેલું; ચોળેલું.

૨. [સં. અનુયુજ્ (પૂછપરછ કરવી)] વિ. પૂછપરછ કરવામાં આવેલું.

અનુયોજ્ય ૧. [સં.] પું. નોકર; ચાકર.

૨. જ. વાદ્યમાર્ગના ઘાન મારે અજકરી ભેળવી જઈ વસ્તુ મહિની એક. લુઓ વાદ્યમાર્ગ.

૩. વિ. જવાબદાર; જોખમદાર.

૪. [સં. અનુ (સાથે) + યોજ્ય (લેણું)] વિ. ભેગવા લાવક.

૫. વિ. નિદા કરવા જેવું.

૬. વિ. સવાલ પૂછવા લાવક.

અનુરક્ત ૧. [સં.] પું. (કન્ય) મન, વચન અને કર્મથી નામિકાના પ્રેમને વશ થવાનો વૈશિક નામકનો એક ભેદ.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + રક્ત

(પ્રીતિપત્ત)] વિ. અનુવાચી; પ્રેમી; આસક્ત.

૩. વિ. રેખાયેલ; તત્લીન.

૪. વિ. લાલ રંગવાળું.

૫. વિ. વશાકર; નિમજ્જલાલ.

૬. વિ. સંતોષ પામેલું.

અનુરક્તતા ૧. [સં. અનુરક્ત (આસક્ત) + તા (પત્ત)] છી. અનુસય; આસક્તિ; પ્રેમ.

૨. [સં. અનુરક્ત (લલીન) + તા (પત્ત)] છી. તત્લીનપત્ત.

૩. [સં. અનુરક્ત (લાલ રંગવાળું) + તા (પત્ત)] છી. લાલ રંગવાળું હોવાપત્ત.

૪. [સં. અનુરક્ત (વશાકર) + તા (પત્ત)] છી. વશાકરી; નિમજ્જલાલપત્ત.

૫. [સં. અનુરક્ત (સંતોષ પામેલું) + તા (પત્ત)] છી. સંતોષ પામેલું હોવાપત્ત.

અનુરક્તિ ૧. [સં.] છી. અનુરાગ; આસક્તિ; પ્રેમ; રનેહ.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + રક્તિ (ભક્તિ)] છી. પશ્ચિર સંબંધી જ્ઞાન થયા પછી ઉપજતી ભક્તિ.

ઉપરની પ્રકૃતિ અને મહાત્મ્યનું જ્ઞાન થયા પછીની ભક્તિને અનુરક્તિ કહે છે.

વિવેકાનંદ

૩. છી. રંગાતું તે; તત્લીનપત્ત.

અનુરક્ત ૧. જ. (સંગીત) આત્મી ભુતિ.

૨. [સં. અનુ (સાથે) + રક્ત (અવાજ થવો)] જ. (સંગીત) મળતો સર; સમાન અવાજ.

અનુરક્ત ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + રક્ત (અવાજ થવો)] જ. અનુષ્ઠન; પાપો.

૨. જ. (આકસ્મ) અર્થે અણુવવાની રચની રક્તિ; બંગના.

૩. જ. રક્તો; રક્તકાર.

અનુરક્તનામક ૧. [સં. અનુરક્ત (પાપો) + આત્મક (વાકું)] વિ. પાપો પાપનારી.

૨. [સં. અનુરક્ત (રક્તકાર) + આત્મક (વાકું)] વિ. રક્તકવાળું.

અનુરત [સં. અનુ (પાછળ) + રતિ (પ્રીતિ-વાકું)] વિ. લીન; આસક્ત.

અનુરતિ [સં. અનુ (પાછળ) + રતિ (પ્રીતિ)] છી. રનેહ; પ્રેમ; અનુરાગ; આસક્તિ.

અનુરસ ૧. [સં. અનુ (ઉત્તર) + રસ (સ્વાદ)] પું. ઉત્તરના પ્રશ્નરનો સ્વાદ.

૨. [સં. અનુ (ઉત્તર) + રસ (આનંદ)] પું. (કાવ્ય) મૌલ્ય રસ.

૩. પું. પાપો; પ્રતિષ્ઠન.

અનુરંજક ૧. [સં. અનુ (સાથે) + રંજ (પ્રસન્ન કરવું)] વિ. પ્રસન્ન કરનાર; આનંદ દેનાર; વિનોદ આપનાર.

૨. [સં. અનુ (સાથે) + રંજ (પ્રેમ લીધે)] વિ. સ્નેહવાળું કરનાર.

અનુરંજન ૧. [સં. અનુ (સાથે) + રંજ (પ્રેમ લીધે)] ન. અનુરંજન; પ્રીતિ.

૨. ન. રંજના; પ્રીતી કરવાપણું.

૩. ન. વિનોદ; વિહાર.

૪. ન. સાંત્વન; ઉપશમન; સાંત પાડવું તે.

૫. વિ. આનંદ આપનાર; પ્રસન્ન કરનાર.

અનુરંજનું ૧. [સં. અનુ (સાથે) + રંજ (પ્રસન્ન કરવું)] સ. કિ. રાજ કરવું; પ્રસન્ન બનાવવું.

૨. સ. કિ. વિનોદ કરવો.

૩. સ. કિ. સાંત કરવું; ઉપશમન કરવું.

અનુરંજાવવું [સં. અનુ (સાથે) + રંજ (પ્રસન્ન કરવું)] સ. કિ. પ્રસન્ન કરાવવું; આનંદ આપાવવો.

અનુરંજિત [સં.] વિ. પ્રસન્ન કરાયેલું; પ્રસન્ન કરવામાં આવેલું.

અનુરામ ૧. [સં.] પું. આસક્તિ; આકર્ષણ; ભક્તિ; રસ.

સોદર હારસ સ્નેહ દિવ પ્રભુ પાસે અનુરામ, પ્રેમ પ્રીતિ રીતે ભક્ત તે બહુમત.
 પિતૃવ્યુપોષ

૨. પું. સ્ત્રી; ભાવાત.

૩. પું. વિષયવાસના.

૪. [સં. અનુરંજ (સાથે અનુરંજ)] વિ. સાથે થયેલું; સાથે રંગવું.

અનુરામવતી [સં. અનુરામ (સ્નેહ) + વતી (વાત) + ઈ (નારીબલિયો પ્રત્યય)] વિ. સ્ત્રી. પ્રેમાળ; હેતવાળી; આમાળ; સ્નેહાળ.

અનુરામવું [સં. અનુરામ (સ્નેહ)] ન. કિ. પ્રીતિ કરવી; પ્રેમ રાખવો; આસક્તિ થવું.

અનુરાગિણી ૧. [સં. અનુરાગિ (આસક્ત) + ઈ (નારીબલિયો પ્રત્યય)] સ્ત્રી. આસક્તિ છો; પ્રેમપ્રેમી બેરી.

૨. સ્ત્રી. (સંગીત) એ નામનો સ્વર.

૩. સ્ત્રી. ચોંટાંતી એ નામની શક્તિ.

મહાશક્તિ, સુરસુદરી, મનોહરી, કાન્તાવતી, કામોદરી, સ્તિભરી, જલિની, નદી, અનુરાગિણી, વિરાટા, પંદ્રિશ, વરખી, ચોળા અને મદના એ ૧૪ શક્તિઓ છે.
 ચિત્રાવર્ણકર્મ

૪. સ્ત્રી. (કાવ્ય) પરકીયા નામનો એક વેદ. બુદ્ધો પરકીયા.

૫. વિ. સ્ત્રી. પ્રેમી; સ્નેહવાળી; પ્રેમપ્રેમી.

અનુરામી ૧. [સં. અનુરાગિ (સ્નેહાળ)] વિ. અનુરાગ; પ્રેમપ્રેમી; આસક્ત; પ્રેમમાં લીન થયેલું.

આનંદ-અનુરામી ગુરુ કૃત, સિવ શર્વા:
 'કૃત ગુરુ' ને કં અનુરામી ૨.

આનંદપ્રભ

૨. વિ. પ્રેમ ઉપભવનાર.

અનુરાગ ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + રાગ (પ્રેમ)] વિ. રાત પછીનું.

૨. [સં. અનુ (સાથે) + રાગ (પ્રેમ)] ન. હરેક સ્તે.

અનુરાધ ૧. [સં.] પું. વિનંતિ; પ્રાર્થના; વાચના.

૨. વિ. અનુરાધા નક્ષત્રમાં જન્મેલું.

૩. વિ. કલ્યાણકારી; મંજુકારક.

અનુરાધવું [સં. અનુરાધ (વિનંતિ)] સ. કિ. વિનંતિ કરવી; પ્રાર્થના કરવી; મનાવવું.

અનુરાધા ૧. સ્ત્રી. (પુરાણ) જ્ઞાતી એ નામની દીકરી. તેને પદ સાથે પરજીવવામાં આવી હતી.

૨. સ્ત્રી. જાણના.

૩. [સં. અનુ (પાછળ) + રાધા (વિરાગના નક્ષત્ર)] સ્ત્રી. (જ્યોતિષ) સત્તરીસ માંહેનું એ નામનું સત્તરમું નક્ષત્ર. રાધા એટલે વિરાગના નક્ષત્ર પછી આવતું હોવાથી તે અનુ-રાધા કહેવાય છે. તેના સ્વામીનું નામ અગ્નિ અને તેના પાવાના અક્ષર ન, ની, નું અને ને છે. તેનું કોઈ સર્વજ્ઞ જેવા આકારમાં છાત તાલના સમૂહરૂપે અને કોઈ જગદના જેવા આકારમાં મધુ કે આર તારાના સમૂહરૂપે વર્ણન કરે છે. બહુરુપ સુદ અને દિવસ આ નક્ષત્ર હોય, તો તે વરસ સાઈ નીપજે એવી માન્યતાને લીધે આ નક્ષત્ર સુભ માનવામાં આવતું છે. એમ કહેવાય છે કે આ નક્ષત્રમાં જે રોગ વાય તે સ્ત્રી દિવસ પીડા બોમવવી પડે.

એક મહો અપાઠ મહો, માવલીઆ પું મધુ ના:
 બાદરવે વચ રેવરો, એ કહે અનુરાધા.
 બમ્બી

અનુરાધા-યોગતારો પું. (જ્યોતિષ) એ નામનો એક તારો. હાલમાં તેનું વિષુવાંસ ૨૩૬, દક્ષિણ કોંતંક ૨૨ અને મહત્વ ૨.૫ છે.

અનુરી સ્ત્રી. સીતાદેવી.

અનુરુદ્ધ ૧. [સં. અનુરુદ્ધ (ચેતુ)] વિ. અટકાવેલ; રોકેલું.

૨. [સં. અનુરુદ્ધ (અનુરુદ્ધ)] વિ. અનુ-

સરેલું.

૩. વિ. હરહર નહિ કરેલ.

અનુરુદ્ધ વિ. અધૂરું; અપૂર્ણ.

અનુરૂપ ૧. [સં.] પું. સ્તોત્રિયને મળતા હોવાથી એક માથા; સાથે માવલી મળુ માથા માંહેની એ નામની બીજી માથા. સ્તોત્રિય, અનુરૂપ અને પર્ણાસ એ મળુ માથા એક સાથે મવાય છે.

૨. ન. કલ્પનો એક વાચ. ભુવને ઉદય.

૩. ન. ચોખ્ખા; લાવકાત; મંધમેસલાપણું.

૪. [સં. અનુ (સાથે) + રૂપ (રેખા)] ન. સરખાપણું; સમાનતા; મળતાપણું.

૫. વિ. (અક્ષિત) બધી રીતે સરખું; 'કોમુખંડ.' એકના ઉપર બીજી આકૃતિ મૂકવાથી તેની ઉપર બરાબર આવી જાય તો તે ને આકૃતિ અનુરૂપ કહેવાય. જે પદને કોઈ રીતે એક જ રૂપમાં લાવી લેવાય તો તે ને પદી અનુરૂપ કહેવાય. અનુરૂપતાનું ચિહ્ન ≡ છે. જેમી, (ક + મ)² ≡ ક² + ૨ કમ + મ².

૬. વિ. ચોખ્ખા; અનુરૂપ; લાવકા; ધરિત.

૭. વિ. સરખા અપણું; સમપ્રમાણ.

૮. વિ. સરખું; સમાન; નામેનકલ.

૯. ન. પ્રમાણ; મુળ.

૧૦. ન. વચાચોખ; ધરતી રીતે.

અનુરૂપક [સં. અનુ (સાથે) + રૂપ (આવિષ્કાર)] પું. પ્રતિમા; મૂર્તિ.

અનુરૂપતા ૧. [સં. અનુરૂપ (સરખું) + તા (પણું)] સ્ત્રી. (અક્ષિત) આકૃતિઓ અથવા પદોને બધી રીતે સરખાપણું; સાદર; એકમસ્તા; સમાપતા; 'કોમુખંડ.'

૨. સ્ત્રી. એકમત થવું તે; એકમતી; સંધિ.

૩. સ્ત્રી. મળતાપણું; સમાનતા; સરખાપણું.

૪. સ્ત્રી. ચોખ્ખા; અનુરૂપતા; મંધમેસલું હોવાપણું.

અનુરૂ ન. સીતાદેવી.

અનુરોદન [સં. અનુ (સાથે) + રૂદ (રેવ)] ન. આચાર્ય; દિવાસો, કેમકે દિવાસો આપનારને ખુ સામા માણસ માથે દુઃખ થતું બહુમત છે.

અનુરોધ ૧. [સં. અનુરુદ્ધ (હરહર કરી)] પું. અટકાવું વાંધો; હરહર; અટકાવત.

૨. પું. અટકાવતી વિનંતિ.

૩. પું. અટકાવ પ્રમાણે વર્તન; કુદમ મુળ અનુસરણ; અનુરૂપિ.

૪. પું. પ્રેરણા; ઉત્તેજન.

૫. પુ. બીજાનું આનંદ રાખે એવો સ્વભાવ.
૬. પુ. મનકામના પૂરી કરવાની ઇચ્છા.
૭. પુ. માનવૃત્તિ; સહભાવ.
૮. પુ. રાગ; મોદ.
૯. પુ. વિનયપૂર્વક હા.
૧૦. પુ. સંમતિ; અનુમતિ.
૧૧. પુ. સિદ્ધારસ.

અનુરોધક ૧. [સં. અનુરુધ્ (હરિવંશ ૧૨૧)]
વિ. અડચણ કરનાર.
૨. વિ. અનુમત્તનાર; આપણ પ્રમાણે વર્તનાર.
અનુરોધન લુઓ અનુરોધ.

અનુરોધવિરોધ [સં. અનુરોધ (મોદ) + વિરોધ (દુષ)] પુ. ક. વ. રામદેવ.
જે વિષુ પાકીને લાગ કરીને ક્રિયા અને ક્રિયાકારને બોલે તે છે તે અનુરોધવિરોધથી મુક્ત થઈને આ જગતમાં સમગ્ર પરિભ્રમણ થાય.

અનુરોધી લુઓ અનુરોધક.

અનુરેર ૧. [સં. અનુ (નદિ) + ઉરેર (જનક ૧૪૫)] વિ. અનુપ્રાસ; રૂબ ન આપી શકે એવું.
૨. વિ. વર્ણિતું; બેકરી ન ચર્તા હોય એવું.

અનુસક્ષ ૧. [સં. અનુસક્ષ (ઉદય ૨૩)]
પુ. જણાવતું તે; સ્પષ્ટ.
૨. [સં. અનુ (પાછળ) + ક્ષ (ખાન આપતું)] વિ. પાછળ ખાન રાખનાર.

અનુસક્ષક ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + ક્ષ (ખાન આપતું)] ક. ખાનમાં રાખતું તે.
૨. [સં. અનુસક્ષ (ઉદય ૨૩)] ક. સ્પષ્ટ; જણાવવાપણું.

અનુસક્ષતું ૧. [સં. અનુસક્ષ (ઉદય ૨૩)]
ક. કિ. ઉદયતું.
૨. [સં. અનુસક્ષ (ખાનમાં રેવું)]
ક. કિ. ખાનમાં રેવું; ક્ષમાં રાખતું.

અનુસક્ષતું ૧. [સં. અનુસક્ષ (ઉદય ૨૩)]
ક. કિ. ઉદયતું; જતાવતું.
૨. [સં. અનુ (પાછળ) + ક્ષ (ખેવું)]
ક. કિ. પાછળ ખાન આપતું.

અનુસક્ષિત ૧. [સં. અનુસક્ષ (ઉદય ૨૩) + ક્ષિત (જૂલાઈવળે પ્રત્યય)] વિ. જણાવેલું; જતાવેલું.
૨. [સં. અનુ (પાછળ) + ક્ષિત (ખાન આપતું)] વિ. પાછળ ખાન આપાવેલું.

અનુસક્ષી ૧. [સં. અનુસક્ષિત] વિ. ઉદયનાર; સ્પષ્ટ કરનાર.
૨. [સં. અનુ (પાછળ) + ક્ષિત (ખેનાર)]

વિ. પાછળ ખાન આપનાર.
અનુસક્ષીને ૧. [સં. અનુસક્ષ (ઉદય ૨૩)]
ક. અનુક્રમે ઉદયીને.
૨. [સં. અનુસક્ષ (ખાનમાં રેવું)]
ક. આગળથી વિચાર કરીને.

અનુસક્ષે ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + ક્ષ (ખેવું)] વિ. આગળ; અનુગ્રામી.
૨. વિ. પાછળ કામેલું; પાછળ પડેલું.

અનુસક્ષિ [સં. અનુ (પાછળ) + ક્ષિ (ચેત્વણપણું)] કો. અનુમાન વડે કાઢેલો સિદ્ધાંત; અનુમતિ.

અનુસંભ [સં. અનુ (પ્રમાણે) + સંભ (ઓળંગે)] વિ. પાપરોડ; સીધું.

અનુસંપ [સં. અનુ (વારંવાર) + સંપ (ખેવું)] પુ. પુનઃક્રિયા; વારંવાર બોલતું તે.

અનુસંપી [સં. અનુ (વારંવાર) + સંપિત (બોલનાર)] વિ. વારંવાર બોલનાર.

અનુસંસ [સં. અનુ (વારંવાર) + સંસ (નાચ)] પુ. મોડા મધૂર.

અનુસિપ્ત [સં. અનુસિપ્ત (ઓપડું) + ત (જૂલાઈવળે પ્રત્યય)] વિ. ઓપડેલું; લીપેલું; લપેડેલું.

અનુસેખ ૧. [સં. અનુ (સરખું) + સેખ (લખાણ)] પુ. નકલ; ઉતારો.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + સેખ (લખાણ)]
પુ. પછીથી ઉમેરેલું લખાણ; તાત્કાલિક.

અનુસેખક ૧. ક. લખાણ કે ચિત્રની સંખ્યા-નંબ નકલ કાઢવા માટે મીણ ઓપડેલા પદાર્થ-વાળું પત્ર.
૨. [સં. અનુ (સરખું) + સેખક (લખનાર)] વિ. નકલ કરનાર.

અનુસેખકર્થ [સં. અનુ (સરખું) + સેખક (લખનાર) + કર્થ (સંજો)] ક. લખાણની નકલ કાઢવાનો એ નામનો એક જાતનો સંજો, જેમાં મીણ ઓપડેલા બારીક કામજ ઉપર લખાણ છે. જે જગાએ લખવામાં આવે તે સંજો કામના બારીક કાણું પડે અને તેના ઉપર બારે કાઢી બંધનમાં આવે ત્યારે તેની મીણ વચ્ચેની જગ્યામાંથી કાઢીની નીચે રહેલા કામજ ઉપર છાપ પડે.

અનુસેખન ૧. [સં. અનુ (સરખું) + સેખન (લખાણ)] ક. ઉતારો; નકલ.

૨. ક. દોષિત્વ લખવાં તે; અક્ષર સુધારવા માટે મૂળ લખાણ એક જેની નકલ કરીને લખતું તે.

૩. [સં. અનુ (પાછળ) + સેખન (લખાણ)]
ક. પાછળથી લેખમાં કરેલો વધારો.
૪. ક. સાંભળીને લખતું તે; શ્રુતોચન.

અનુસેખનપુસ્તક [સં. અનુસેખન (નકલ કરીને લખતું તે) + પુસ્તક (બોધ)]
ક. દસ્તાવિજક; 'એપી-લુક'.

અનુસેખનપોથી લુઓ અનુસેખનપુસ્તક.

અનુસેપ ૧. [સં. અનુ (ઉપર) + સિપ્ (ઓપડું)] પુ. ઓપડવાનો પદાર્થ; મલમાં લેપ.

૨. પુ. ધર્મપુરુષાર્થ માટે સિદ્ધિલાભમાં જણાવેલ મુખ્ય જગતો માટેની એ નામની કળા. લુઓ ધર્મપુરુષાર્થ.

૩. પુ. લીપણ; ઓપડતું તે; ખરા.
૪. પુ. લેપ ઉપર લેપ કરવો તે.

અનુસેપક [સં. અનુ (ઉપર) + સિપ્ (ઓપડું) + ક (કર્તૃવાચક પ્રત્યય)]
વિ. લીપનાર; ઓપડનાર.

અનુસેપન ૧. [સં. અનુ (ઉપર) + સિપ્ (ઓપડું) + ન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)]
ક. લીપણ; ઓપડતું તે.

૨. ક. લીપવાની વસ્તુ; અલ્પ; લેપ.
૩. ક. લેપ ઉપર લેપ કરવો તે.

અનુસેપી લુઓ અનુસેપક.

અનુસોમ ૧. [સં. અનુ (પ્રમાણે) + સોમ (જળ)] પુ. અડિવાતાથી ઊતરતા તરફ આવતો કમ.

૨. પુ. (સંખીત) સરોનો ઉત્તર; અવરોહ.
૩. વિ. અનુકૂળ.

૪. વિ. જાતિ તરીકે એકબીજા સાથે મિલ થયેલું.

૫. વિ. તરત જ ઊતરતા વર્ષની રી સાથે થયેલું.

૬. વિ. તરત જ ઊતરતા વર્ષની રી સાથેના સંબંધથી ઉત્પન્ન થયેલ.

૭. ક. અવરજાનુમાર; રીતસર; કમવાર.

અનુસોમક [સં. અનુસોમ (કમ પ્રમાણે) + ક (કર્તૃવાચક પ્રત્યય)] પુ. જાતના પાવરસથી શુદ્ધતા સુધી કમસર થયારો લાગુ થતો જળ તેવો રોગ.

અનુસોમતામત પુ. (કમ) મતામતનો એક ભેદ. લુઓ મતામત.

અનુસોમજ [સં. અનુસોમ (અડિવાતાથી ઊતરતા વસ્તુ આવેલો કમ) + જ (જન્મેષ)]
વિ. તરત જ ઊતરતા વર્ષની રી સાથેના લગ્નથી ઉત્પન્ન થયેલું; કંઈક ઘાતિનો પુરુષ.

અને કિતરતી તાતિની સી એ બેન્ડ સંનંધથી
પેદા થયેલું. આઠમું પુત્ર ને કનિષ્ઠ સી,
કનિષ્ઠ પુત્ર ને વૈશ્ય સી, અને વૈશ્ય પુત્ર
ને શુદ્ર સી, તેમોથી થયેલાં ઊંચાં અનુસોમ-
ન કહેવાય.

અનુસોમન ૧. [સં.] જ. નિમમ પ્રમાણે
અગિતર સ્થિતિ.

૧. જ. નિમમસર અગિતર ગોઠવણી.

૩. જ. (વૈદક) રેગ આપીને નિર્મિત રસ્તેથી
લઈ જવું તે; મળ છટો કરી અગ્ર વાટે લઈ
જવાપણું.

૪. વિ. (વૈદક) ઝાઝો કિતારનાર; રસ્તા
લાવનાર.

એ બીવધ અપાવ વણ. પિત, મે અને
મળને પાવ કરી અને વાણના બંધને લેઈ
મળને નામે ઉઠારે તેને અનુસોમન બીવધ
કહે છે.

અનુસોમપ્રાણ્યાયામ ૧. એ નામનો પ્રાણ્યા-
યામ. એ નામના પ્રાણ્યાયામમાં ર્ધ પૂરક ક્યો
હોય એટલે શાસ અંદર ખેંચો હોય તે
જ નરસોરામાંથી રેગ કરવો એટલે શાસ
અંદાર કાઢવો પણ પૂરક કરેલા કિદથી તસ્ત
જ રેગ કરવો નહિ, તે પ્રાણ્યાયામને અનુ-
સોમપ્રાણ્યાયામ કહે છે.

અનુસોમરસપાક [સં. અનુસોમ (કમ
પ્રમાણે) + રસ (અનુ પ્રથમ રાંધણ) +
પાક (નીપજ)] પુ. ખોરાકમાંથી લોહી માંસ
વગેરે બનાવવાની ક્રિયા.

ખોરાકમાંથી નવા સટવ પદાર્થના અપાચકની
અનુયોગી ક્રિયા પણ થાય છે; તેમ એ
ન થાય એ તસ્ત જ હંદીનો અંત આવે.
આપણે એવું છે કે આ અપાચક કનની
હઠાકતાથી થાય છે; તેને અનુસોમરસપાક
કહે છે.

અનુસોમસિપિ જી. મોસક પ્રકારની સિપિ
મહિની એ નામની એક જુઓ સિપિ.

અનુસોમવિસોમવાક્ય [સં. અનુસોમ (કમ
પ્રમાણે) + વિસોમ (ઉત્ક) + વાક્ય]
જ. સરખાતથી કે ઉડેથી મને લાંબી વાંચીએ
તોપણ તેવું તે જ વંચાય એવું વાક્ય. જેમકે,
લીમડી મામે ગાડી મલી.

અનુસોમવિવાહ [સં. અનુસોમ (તસ્ત જ
કિતરતી અતિની સી સાથે) + વિવાહ
(લગ્ન)] પુ. ઊંચી અતિના પુરુષનો પેતાથી
તસ્ત જ કિતરતી વર્ણની સી સાથેનો વિવાહ.

અનુસોમા [સં. અનુસોમ (ઉત્તર કમ) +
મા (નારીઅતિને પ્રથમ)] જી. ધણી કરતાં
તસ્ત જ કિતરતી અતિની સી.

અનુસોમાર્ધ [સં. અનુસોમ (અનુ) +
અર્ધ] વિ. તરોણમાં બોલવું; જણ બેવું.

અનુસંસન જુઓ અનુસ્વાસ.

અનુસંધન ૧. [સં. અનુ (નહિ) + ઉલ્લ-
ધન (અતિકમ)] જ. ન બોળવું તે.

૨. જ. પાવન; અગ્ર પ્રમાણે વર્તવાપણું.

અનુસંધનીય ૧. [સં. અનુ (નહિ) +
ઉલ્લધનીય (બોળવવા એવું)] વિ. બોળવું
ન થો તેવું.

૨. વિ. પાવન કરવા એવું.

અનુસાપ [સં. અનુ (અગ્ર) + ઉચ્ચાપ
(વાણી)] પુ. અગ્રિત વચન.

અનુસાસ [સં. અનુ (નહિ) + ઉચ્ચાસ
(હર્વ)] પુ. ઉત્સાહરૂપિતપણું.

અનુસોમ [સં. અનુ (નહિ) + ઉસોમ
(કહેવું તે)] પુ. નહિ કહેવાપણું; અકમન.

અનુવક્ય ૧. [સં. અનુ (અનુસાર) +
વક્ય (બોધણ)] વિ. મુઝને બોલેલા
મથાનિનો તે પ્રમાણે ઉચ્ચાર કરનાર; મુઝ
ઉચ્ચાર કરી શકે તે પ્રમાણે બોલનાર.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + વક્ય (બો-
ધણ)] વિ. પાછળ બોલનાર; ટો બાખાર.
૩. વિ. બોલેલું બોલનાર.

અનુવક [સં. અનુ (કમ પ્રમાણે) + વક
(વાંચ)] વિ. ધણું વાંચું.

અનુવકૃદિક વિ. (અલિપ્ત) વાંચી એ
નામનો એક પ્રકાર; 'ક્યોલ્કટ'.

આરે એ વાંચે અનુવક બીજે વક હોય
છે, તારે આ બીજે વાંચી અવિદ્યોએ ખેલો
વક તેને અનુવકૃદિક કહેવાય છે.

હકિર અંક

અનુવક્ય ૨. [સં. અનુવક (ધણું વાંચું) +
વક (બોધણ)] વિ. (અગ્ર) અનુ વાંચું
અગ્ર; માંસી અતિમાં અગ્રનાર.

અનુવકા [સં. અનુ (કમ પ્રમાણે) + વક
(વાંચી)] વિ. જી. ધણી વાંચી.

અનુવચન ૧. [સં. અનુ (અનુ) + વચન
(બોધ)] જ. અનુકૂળ બાવણું.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + વચન (બોધ)]
જ. ઉત્તર; અગ્ર.

૩. જ. મુઝને બોલવા પ્રમાણે કરાતો મંત્ર
અને પાકનો ઉચ્ચાર.

૪. જ. પ્રકરણ; અગ્ર.

૫. જ. બાવણું.

૬. જ. મુજવાન.

૭. [સં. અનુ (વાંચણ) + વચ (બોધ)]

જ. વારંવાર કહેવું તે.

૮. જ. સિદ્ધાંત; ક્રમવધી.

અનુવત્સર ૧. [સં. અનુ (અનુ) +
વત્સર (વર્ષ)] પુ. ડાનાડિ માટે અનુકૂળ વર્ષ.
અર્થ વર્ષમાં ધાનના ફાંતુ મહાન ફળ કહેલું
છે.

૨. પુ. (અગ્ર) પાંચ વર્ષના મુમનું મોથું
વર્ષ. તેના ૩૫૪ દિવસ અગ્રમાં આવે છે.

અનુ પ્રકારની રૂઝની મિતિ ઉપરથી કાવ અનુ-
નાથ વિદ્યાનોએ સંવત્સર, પચિસસર, હઠાવસર,
અનુવત્સર અને હઠસર એવી રીતના અગ્ર
કેલ કહેવા છે.

૩. પુ. બાર બાર વરસના પાંચ મુઝરૂપિતમુઝ
માંહેનો પાંચમો મુઝ.

૪. [સં. અનુ (રો) + વત્સર (વર્ષ)]
જ. ફરવે; હરસાલ.

અનુવરે ૧. [સં. અનુ (સાથે) + વર]
પુ. વરની સાથે રહેનાર પુરુષ; અણુવર.

૨. વિ. અણુવર સમંધી.

અનુવર્તક ૧. વિ. નકલ કરનાર.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + વર્ત (હોવું)]
વિ. પાછળ જનાર.

અનુવર્તન ૧. [સં. અનુ (સરખું) + વર્તન
(આવણ)] જ. અનુકરણ; નકલ.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + વર્ત (હોવું)]
જ. અનુમન; પાછળ જવું તે; અનુસરણ.

૩. જ. અમુક નિયમનો કોઈ કોઈ અગ્રાએ
વારંવાર ઉપયોગ.

૪. જ. (બાકરણ) આમણ વાક્યમાં કહેલ
સમને પાછળનામાં અગ્રાહાર, જેમકે, શમ
વનમાં મથા, હઠમણ પણ.

૫. જ. મુજવાન.

૬. જ. પરિણામ; ફળ.

૭. જ. સંતોષવું તે.

૮. જ. સંમતિ; અનુમોદન.

૯. [સં. અનુ (અનુ) + વર્તન (ધંધો)]
જ. કિતારણ ઉદ્યોગ.

અનુવર્તવું ૧. [સં. અનુ (સરખું) + વર્ત
(હોવું)] જ. કિ. નકલ કરવી.

૨. જ. કિ. પાછળ જવું.

અનુવર્તવડું ૧. [સં. અનુ (સરખું) +
વર્ત (હોવું)] જ. કિ. નકલ કરાવવી.

૨. જ. કિ. પાછળ ચલાવવું.

અનુવર્તિ [સં. અનુ (પાછળ) + વર્ત (હોવું)]
વિ. (અનુવ) અનુવ; સરખું.

અનુવર્તિત ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + વર્ત
(હોવું) + ઇત (અનુવર્તનો પ્રથમ)] વિ. નકલ
કરાવેલું.

૨. વિ. પાછળ ગોળું.

અનુવર્તિતપ્રતિકાર [સં. અનુવર્તિત (આપણું) + પ્રતિકાર (મદદ)] પુ. હેવટની મદદ.

અનુવર્તિ ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + વર્તિત (હોનાર)] પુ. નોકર સેવક.

૨. વિ. અનુસરનાર; પાછળ જનાર.

૩. વિ. આગા પ્રમાણે વર્તનાર તબેદાર.

૪. વિ. હેવટનું; અંતનું.

૫. વિ. બીજાના કહેવા પ્રમાણે આલનાર.

૬. વિ. યોગ્ય; અનુકૂળ.

૭. વિ. સરજીમત; આશ્રિત.

૮. વિ. સરખું; જેવું.

અનુવશ ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + વશ (અનુવર્તન)] જ. અધીનતા; તાબેદારી.

૨. વિ. તાબાનું; હુકમ પ્રમાણે કરનાર.

અનુવસન ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + વસ (વસવું)] જ. પાછળથી કરેલો વાસ.

૨. [સં. અનુ (છાંયે) + વસન (ઢાંચું)] જ. વધારાનું લગ્ન.

અનુવચ્ચ ૧. [સં. અનુ (છાંયે) + વચ્ચ (ચોક્કસ)] પુ. આવક; જૈન મહત્ત્વ, જેમકે તેની પાસે પૈસો હોય છે, જ્યારે જૈન સાધુ પાસે હોતો નથી.

૨. વિ. મોટી ઉમરનું; વૃદ્ધ; ધરુ.

૩. વિ. ચમવાળું; આસક્ત.

અનુવહ ૧. [સં.] પુ. અમિની છાત છબ મોહિની એ નામની એક.

૨. પુ. સાતમાંએ એ નામનો વધુ. તે સર્વ અને બહુની વચ્ચે રહે છે.

અનુવંશ ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + વંશ (કુળ)] પુ. અંબો; પેઢીનામું; વંશસ્થ.

૨. પુ. નવું કુળ.

૩. પુ. વંશ; પેઢી.

અનુવંશિક [સં. અનુવંશ (પેઢી) + ઇક (વાહ)] વિ. પરંપરાથી આવતું આવડું.

અનુવંશિક કુળો આગળ પ્રગટ થયા નથી.

અનુવાક ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + વક્ (બોલવું)] પુ. આગેના તથા વચ્ચેના સમુદાય.

૨. પુ. આગેના મંડળનો એક ભાગ. વેદમાં કુલ ૮૫ અનુવાક છે.

૩. પુ. આગેની આન વચરની કડી.

૪. પુ. પ્રકરણ; અધ્યાય.

તૈત્તિરીય અનુવેદમાં પ્રથમ કાંડ-વિભાગ સમગ્ર છે અને બીજી કાંડમાં પ્રમાણ નામે વિભાગ પ્રમેય છે અને કોઈ પ્રમાણમાં અનુવાક નામે વિભાગ પ્રમેય છે.

૫. પુ. સભ્ય એકમે એકતિના સભ્ય નામનો વંશનો ભાગ.

૬. [સં. અનુ (વાંચાર) + વક્ (બોલવું)] જ. એકની એક વાતનું ફરી કહેવાપર; પુનરુક્તિ.

અનુવાકયા [સં. અનુ (પાછળ) + વક્ (બોલવું)] છી. આગેની એક મંત્રકડી; દેવતાને અર્પણ થેવા આમનજી આજો હોવાથી બોલાતો એક મંત્ર.

અનુવાચન ૧. [સં. અનુ (પ્રમાણે) + વાચન (બોલવું તે)] જ. યાત્રા વિધિ પ્રમાણે મંત્રનો પાઠ.

૨. જ. સિદ્ધિ; અભ્યાસ.

અનુવાત ૧. [સં. અનુ (અગ્રણ) + વાત (વક્તવ્ય)] પુ. અનુકૂળ પવન.

૨. [સં. અનુ (પ્રમાણે) + વાત (વક્તવ્ય)] જ. પવન વાતો હોય તે દિશામાં.

અનુવાદ ૧. [સં. અનુ (વાંચાર) + વા (બોલવું)] પુ. એકની એક વાત ફરીફરીને કહેવામાં આવે એવો વાચનો એક ભેદ. જેમકે, 'આમ પાવો, પાવો, પાવો, અમી પાવો, હે પ્રિય, પાવો'

૨. પુ. આમનપાત્રો; અરવા; ભાતી અમર.

૩. પુ. ગ્રંથ અનુકૂળ અન.

૪. પુ. યોગ્ય; અભ્યાસ સમર્થન.

૫. પુ. તરબૂતો; અપાંતર.

૬. પુ. નિરા; કુચ્છી.

૭. [સં. અનુ (પાછળ) + વા (બોલવું)] પુ. પાછળ બોલવાપર.

૮. પુ. પુનરુક્તિ.

૯. પુ. અગ્રણ; અગ્રણિ મિથ્યા ભાવ.

૧૦. પુ. બોલવાની શક્તિ.

૧૧. પુ. (મીમાંસા) વિધિ કે નિયમને અનુવાદી કહીયો મળ્યા કરવા માટે તેનું કુલ સમર્થન આ-સિદ્ધાંતને અનુવાદ તથા પુરિ માટે ફરી રજૂ કરવાપરું અનુવાદના અનુ પ્રકાર (૧) જૂનાનાનુવાદ-એમાં હેતુના સમર્થન માટે જૂનાનાનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે. જેમકે, અમી ઉલ્લેખ સત અ હતું. (૨) સુતનાનાનુવાદ-જેમકે, વધુ એ સૌથી વધુ 'વેદનાનો' શીઘ્રામી દેવ છે. (૩) ગુણનાનુવાદ-જેમકે, કહીયો હવન કરે છે. 'હવન કરે છે' એમાં 'કહીયો' એ વિશેષ ઉમેરી કુલ અનુવાદો છે.

અનુવાદક ૧. [સં. અનુવાદ (ફરી કહેવું) + કાક (કર્તૃત્વના પ્રત્યય)] પુ. અપાંતર કરનાર કુબાળિયો.

૨. વિ. દાખલો આપનાર સમજવનાર.

૩. [સં. અનુ (પાછળ) + વાદક (બોલનાર)] વિ. પાછળથી બોલનાર.

૪. વિ. બોલેલું બોલી જતાવનાર.

૫. વિ. મળતું આવતું; જેવું.

અનુવાદકર્તા કુચ્છે અનુવાદક ૧-૩.

અનુવાદકાર કુચ્છે અનુવાદક ૧-૩.

અનુવાદતા [સં. અનુ (પાછળ) + વા (બોલવું) + તા (પદ્ય)] છી. સમતિ; અનુ-મોહન; સમર્થન.

અનુવાદન [સં.] જ. અનુવાદ કરવાની ક્રિયા.

અનુવાદમય ૧. [સં. અનુવાદ (પુનરુક્તિ) + મય (વાહ)] વિ. એકનું એક ફરીથી કહેવું હોય એવું.

૨. [સં. અનુવાદ (અપાંતર) + મય (વાહ)] વિ. અપાંતરવાળું.

અનુવાદનું [સં. અનુવાદ (ફરી કહેવું)] જ. પુનરુક્તિ કરતી ફરીથી કહેવું.

અનુવાદકમક [સં. અનુવાદ (અપાંતર) + અમક (વાહ)] વિ. અપાંતરવાળું.

અનુવાદિત [સં. અનુવાદ (અપાંતર કરવું) + ઇત (અનુવર્તન પ્રત્યય)] વિ. તરબૂતો કરેલ અપાંતર કરેલું.

અનુવાદી ૧. [સં.] વિ. પુ. (સંગીત) જે સ્વર અમુક સમયે અવરજવ ન હોય અને તે ઉમેરવાથી રાગ અમુક ઘડિ નબ તેવો સ્વરનો એક ભેદ.

૨. વિ. પુ. (સંગીત) વાદી અને સંવાદી સ્વરમાં જળી જતો વાદીથી ગીતો સ્વર હરેક સ્વરથી અગ્રોહ અવરોહના ગીત સ્વર. જેમકે, સ ના ધ અને જ. એક અનુવાદી તરીકે બોધ સ્વર પણ લેવાય છે.

આવા અનુવાદી સ્વરો રાગની વાદી સંવાદી સ્વરોથી જળી રિપતિમાં રહેલી અપૂર્ણ પૂર્ણ કરવામાં સહાયક બને છે. સંગીતશાસ્ત્ર.

૩. કુચ્છે અનુવાદક.

અનુવાદ ૧. [સં.] જ. (આકરણ) ઉદેશ.

૨. [સં. અનુ (છાંયે) + વાદ (વાહ)] જ. એકની પૂર્તિમાં વધારાનું બીજું વાળું.

૩. વિ. ઉદ્દેશ્ય અપવા જેવું.

૪. [સં. અનુવાદ (ફરી કહેવું)] વિ. (અનુ-કરણ) કહેવું ફરી વખત અનુવાદ.

૫. વિ. આગાંવર કરવા લાગ્યો.

અનુવાર [સં. અનુ (વારંવાર) + વાર (વપવ)] જ. ફરીફરીને; વારંવાર.

અનુવાસ જુઓ અનુવાસન.

અનુવાસન ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + વાસ (કામલ કરવું)] જ. મુઠા આસપાસ સરીરમાં નરમ ઓવધ પહેંચાડનારી પિંચારી; અસ્તિ.

૨. જ. મુઠા આસપાસ સરીરમાં નરમ ઓવધ પહેંચાડવાની ક્રિયા; અસ્તિકર્મ.

૩. [સં. અનુ (સરખું) + વાસ (મુખે)] જ. મુખેથી બનાવવું તે.

અનુવાસનઅસ્તિ જુઓ અનુવાસન ૧.

અનુવાસિત ૧. [સં. અનુવાસ (પિંચારી જેવી) + ઇત (જાણવું)] વિ. મુઠા આસપાસ સરીરમાં નરમ ઓવધ પહેંચાડી ઉપચાર કરેલું.

૨. [સં. અનુ + વાસિત (મુખે)] વિ. મુખેથી બનાવેલ.

અનુવિહિત [સં. અનુ (પાછળ) + વિહિત (બોલેલું)] વિ. (બોલ) શબ્દો બોલવાળું.

અંદર અને બહારથી સેચોતું મૂળ સંચાર અને નામપ્રકાર, જેમ બહારને સર્વ સેચોતમ મૂળ બળથી એ મુજબ થાય છે તેને તે ક્રમેથી બોલે અનુવિહિત કહે છે.

અનુવિહિત ૧. [સં. અનુ (સરખું) + વિહિ (બોલેલું)] વિ. કાલું પાડેલું.

૨. વિ. બોલેલું; બેસાડેલું.

૩. વિ. ભેદભેદ; સંબંધી.

૪. વિ. જેવાયેલું.

અનુવિધાન ૧. [સં. અનુ (પ્રમાણ) + વિધાન (જાણ)] જ. આપાપાલન; કયા પ્રમાણે કરવાપડે.

૨. જ. તાબેદારી.

૩. જ. નામ; અનુકરણ.

અનુવિધાયક ૧. [સં. અનુ (પ્રમાણ) + વિધાયક (અમલ કરવાર)] વિ. આદર્શિત; તાબેદાર.

૨. વિ. મળતું આવતું; સરખું.

અનુવિધાયકત્વ ૧. [સં. અનુ (પ્રમાણ) + વિધાયક (અમલ કરવાર) + ત્વ (પદ)] જ. આદર્શિતપદ; તાબેદારી.

૨. [સં. અનુ (સરખું) + વિધાયક (કરવાર) + ત્વ (પદ)] જ. મળતાપડ.

અનુવિધાયી જુઓ અનુવિધાયક.

અનુવિધેય ૧. [સં. અનુ (પ્રમાણ) + વિધેય (કરવા લાગ્યો)] વિ. અનુકરણ કરવા લાગ્યો.

અનુસરવા જેવું.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + વિધેય (કરવા જેવું)] વિ. પાછળથી કરવા જેવું.

૩. [સં. અનુ (સરખું) + વિધેય (કરવા જેવું)] વિ. કુદમ કરવા લાગ્યો.

અનુવિન્યાસ [સં. અનુ (પાછળ) + વિન્યાસ (સંકાર)] પું. પાછળ મરણ.

અનુવિરતિ [સં. અનુ (ઉત્તર) + વિરતિ (વેચવા)] સ્ત્રી. (બેન) આવપણું મૂલ્ય લેવાપણું, કેમકે તેનો વેચવા સાધુ કરતાં ઉત્તરનો છે.

અનુવિરતિ [સં.] જ. ઈશાન ખૂણમાં રહેતા એ નામનું લોક.

અનુવિહિત ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + વિહિત (બોલેલું)] વિ. પાછળથી કહેલું.

૨. [સં. અનુ (પ્રમાણ) + વિહિત (બોલેલું)] વિ. કાલું પાડેલું.

૩. વિ. સમયને અનુસરવું કહેલું.

૪. [સં. અનુ (પ્રમાણ) + વિહિત (વર્ણ)] વિ. સમય પ્રમાણે વર્ણ.

અનુવિહિત અવસ્થાન [સં. અનુ (પ્રમાણ) + વિહિત (વર્ણ) + અવસ્થાન (કહેલું તે)] જ. કયા ક્રમેથી અનુક્રમ કરી રહેલ પ્રાણી અને અને બીજાં નસ પામે એવો મત.

અનુવિહિત અવસ્થાનને વાદ એવો છે કે એ કાંઈ જાતમાં જાતમાં હોય છે. તેનો ઉપર વિચાર થાય છે. પરિસ્થિતિ પ્રમાણે સરીખા બંધારણમાં ફેરફાર થાય છે, અને પરિસ્થિતિ એ પ્રમાણે બદલાય છે કે તે પ્રમાણે ફેરફારમાં આવે ફેરફાર થાય છે એ બદલે એ કોઈ ફક્તી જેવી પરિસ્થિતિને જાણવા અનુક્રમ કરી રહે છે તે ઉપરે લખી-લખી રહે છે, અને એ કોઈ સંપૂર્ણરો અનુક્રમ કરી રહેવા નથી તેને નસ થાય છે.

દેહધર્મવિધાનં જાણો

અનુવિહિ ૧. પું. (પુરાણ) કેમકે રાજ્યનો એ નામનો નાનો દીકરો. મહાભારતના પુદમાં તે પાંડવ તરફ હતો.

૨. પું. પુત્રપદ્મનો સો દીકરામાંનો એ નામનો એક.

૩. પું. વસુદેવની બેન રાજધિસેનીને અવતિસજ અવસેનથી બનેલા એ દીકરામાંનો નાનો દીકરો. તે વિદ્યો બાઈ હતો અને મહાભારતની અંતમાં દુર્યોધનના પડમાં લાગ્યાં અર્જુનને હારે મરાયો હતો.

અનુવીચિ જ. વિચાર કરીને.

અનુવીચિ અવમલયાચન [અનુવીચિ (વિચાર કરીને) + અવમલ (વચ્ચ) +

અનુવાર (મામણી)] જ. વિચાર કરીને અવમલ માટે એકલા કેમકેની મામણી.

અર્થેયમળી અનુવીચિ અવમલયાચન, અર્થેય અવમલયાચન, અવમલયાચન, સાર્થક પાસેથી અવમલયાચન અને અનુ-સાર્થકાચનનો અર્થ એ પામ લાવનારો છે.

અનુવીચિ આપણું [અનુવીચિ (વિચાર કરીને) + આપણું (બોલવું તે)] જ. વિચાર-પૂર્વક બોલવું તે.

અનુવીચિ આપણું, કૌંસપ્રત્યા-ચન, કોલપ્રત્યાચન, નિર્મલતા અને હાસ્ય-પ્રત્યાચન એવી પાંચ બાબતો છે.

અનુવૃત્ત ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + વૃત્ત (લોક)] જ. પાછળ જવાપણું.

૨. જ. (અસિત) સંકુ આકૃતિ.

૩. [સં. અનુ (પ્રમાણ) + વૃત્ત (વર્ણ)] વિ. કયા પ્રમાણે કરનાર આદાનુસારી.

૪. વિ. પ્રીતિવાળું; હેતાળ.

૫. વિ. ઊરતકાચમાં નજરના બળાવેલ આક-માંનો એ નામનો પ્રકાર. તેમાં નજર કડપથી એવે નીચે કરવામાં આવે છે.

૬. વિ. સંકુ આકારવાળું.

૭. [સં. અનુ (નિષમસર) + વૃત્ત (લોક)] વિ. સતત; આશુ; અખંડિત.

૮. વિ. સ્વભાવને મળતું.

અનુવૃત્તિ ૧. [સં. અનુ (નિષમસર) + વૃત્તિ (લેવાપણું)] સ્ત્રી. અખંડિતપણું; સાતત્ય કાવચ લેવાપણું.

૨. સ્ત્રી. (બાહરણ) બાંધે ચોખ્ખો કરવા માટે અમુક સમય કે સમયેનો આમણા આમ-માંથી પાછળના ભાગમાં કરાતો ઉપચોમ. એ અનુવૃત્તિ ત્રણ પ્રકારની છે: ૧. સિદ્ધાવલોકન, ૨. મંદુકપ્રતિ અને ૩. મંદાસ્યોત.

૩. સ્ત્રી. એક જ માળત વારંવાર કહેવી તે.

૪. સ્ત્રી. એક સુવ એકલે નિષમ ન્યાં તે લાક પાતો હોય ત્યાં લાક પાડી જતાવવાપણું.

૫. સ્ત્રી. ખુલી કરવું તે; સતોવવાપણું.

૬. [સં. અનુ (સરખું) + વૃત્તિ (વર્ણ)] સ્ત્રી. નામ અનુસરન.

૭. સ્ત્રી. નામના તેમજ અર્થમાંનો એ નામનો એક.

૮. સ્ત્રી. પરસ્પર સંબંધ.

૯. સ્ત્રી. પુનરાવર્તન.

૧૦. સ્ત્રી. મંજૂરી; સંમતિ.

૧૧. [સં. અનુ (સરખું) + વૃત્તિ (ધંધો)] સ્ત્રી. વડીલોના ધંધામાં કરવું મુજબ; ઉપશ-વિદ્ય.

૧૨. છી. વારસામાં મળતું તે.

આ મતામાં વ્યક્તિના દેહના ઇન્દ્રિયસમૂહમાં
મરેલા વ્યવસ્થા અને કમી વડે પ્રત્યક્ષ સ્વ-
ધર્મની અનુવૃત્તિ થાય છે એવું માનવામાં આવે
છે. નર્મદાસંકર દેવસંકર

૧૩. છી. સંસ્કૃતિ; સંસ્કાર.

પૂર્વજન્મની અનુવૃત્તિ (સંસ્કૃતિ) વિના
તરતરે જન્મેલ જાણક દિગ્વવા વિના સ્વભાવ
કેમ કરે! આદિનાથચરિત્ર

૧૪. છી. સેવા.

૧૫. છી. સ્મૃતિ; યાદગીરી.

અનુવૃત્તિ ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + વૃત્તિ
(વધારો)] છી. (વેદ) વાંચ અને કે
ઉપરના કરોડના મહુકાનાં હાલમાં સાંધા
આમળનો અસ્વીકાર બામ; અનુરોધન.

૨. [સં. અનુ (કમ પ્રમાણે) + વૃત્તિ
(વધારો)] વિ. નિર્મિત પ્રમાણમાં વધતું
જતું; અનુક્રમે વધતું.

અનુવેદન [સં. અનુ (પાછળ) + વેદન
(ઘામણી)] જ. (વેદાંત) પાછળ રહેતી
'લામણી.

અનુવેધ ૧. [સં. અનુવેધ (એવું)]
પું. ભોંકવાની ક્રિયા.

૨. પું. મિશ્રણ; મેળવણી.
૩. પું. મેળાપ; ભેગાણ; સંયોગ.
૪. પું. હરણ; અકબચ; હનન.

અનુવેશ ૧. [સં. અનુ (પાસે) + વેશ
(ઢિનારો)] જ. કિનારા પાસે.

૨. [સં. અનુ (હોર) + વેશ (વખત)]
જ. હંમેશાં; હરેક વેળાએ; સદા.

અનુવેશ ૨. [સં. અનુ (પાછળ) + વિશ
(ઘામણ થવું)] પું. પાછળ ઘમણ થવાપણું.

૨. પું. મોટો ભાઈ પરણ્યા પહેલાં નાનાનો
વિવાહ.

અનુવેશન ભુઓ અનુવેશ.

અનુવેશી [સં. અનુ (કમ પ્રમાણે) + વિશ
(ઘામણ થવું)] પું. પાછોથી, કેમકે તેનું ધર
કમમાં નબળીક છે.

અનુવેશ ૧. [સં. અનુ (કમ પ્રમાણે) +
વેશ (ઘામણ થવાનું)] પું. મંમસ કે
સાંતિકમ કરનારના રહેઠાણથી એક ધરના
અંતર પર રહેતો આઠણ. મનુએ મંમસ કે
સાંતિકમમાં આવ્યા આઠણને જમાવવાની મનાઈ
કરી છે.

૨. ભુઓ અનુવેશી.

અનુવેશ ભુઓ અનુવેશ.

અનુવેશન ભુઓ અનુવેશ.

અનુવેશના ભુઓ અનુવેશના.

અનુવેશના [સં. અનુવેશના
(ઘામણીનું વાળ) + શાન] જ. (ન્યાય)
એવા અને અલગ પછી ગતુજવથી થતું
શાન.

‘આ ધડો છે’ એવું જાણ એ વ્યવસ્થામાં
કહેવાય છે. તે જાણ એ વ્યવસ્થામાંને વિષય
કળાઈ એકલે ધડને કરીને ધડને હું બચું છું
એ પ્રકારનું માનસ પ્રવણરૂપ એ જાણ છે એ છે
તે અનુવેશનામાં કહેવાય છે.

એકાવાલ ભક

અનુવેશન [સં. અનુ (ઉત્તર) + અંબળ
(નિશાની)] જ. મુખ્ય નહિ એવી નિશાની;
મોંઘ મિત્ર.

અનુવેશના ૧. [સં. અનુ (પાછળ) +
વેશના (ટીકા)] જ. વેદના અલગ મંત્ર,
સુત્ર વગેરે કમળને તેવો આઠણનો બામ;
મંત્રવિવરણ.

૨. જ. વેશનાનું વેશના; ટીકાની ટીકા.

અનુવેશ ૧. [સં. અનુ (સાથે) + વેશ
(ઘામણ)] પું. સંયોગ; મિશ્રન.

અનુવેશરૂપ ૧. [સં. અનુ (સાથે) +
વેશરૂપ (કમ)] જ. અલગ વિષય સાથે
બીજા વાત કહેતી તે.

૨. જ. પુનરગિત.
૩. જ. સાથ; જાણવા.

અનુવેશના ભુઓ અનુવેશના.

અનુવેશ ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + વેશ
(ઘામણ)] જ. પાછળ જતું તે; અનુમન.

૨. જ. વળાવણ જવાની ક્રિયા.

અનુવેશના ભુઓ અનુવેશના.

અનુવેશ ૧. પું. (કૈન) સાધુનો એક વર્ગ.

૨. [સં. અનુ (ઉત્તર) + વેશ (નિયમ)]
જ. (કૈન) મહત્તમનું વત. સાધુનાં વત કરતાં
મહત્તમનાં વત કિતરતાં હોય છે. ભુઓ અનુ-
વેશ.

૩. જ. (પુરાણ) શાસ્ત્રીપમાં રહેનારી વાકુની
ઉપાસના કરતી એક ભતિ.

સત્યવત, કૃત્યવત, દાનવત અને અનુવેશ નામ-
ના એ શાસ્ત્રીપમાં ચારે વર્ગો પ્રાણાયામથી
સ્નેહુલ મરાઈ નામી પ્રણવાપુરુષ સ્વોત્તમ
અનુવેશને બને છે. અનુવેશ વાચવત

૪. વિ. વધારા; નિમજ્જવાલ.

૫. [સં. અનુ (અનુવેશ) + વેશ (નિયમ)]
વિ. વત અને ધાર્મિક ક્રિયા વખત પ્રમાણે
કરવાવાળું.

૬. વિ. (પુરાણ) શાસ્ત્રીપમાં રહેનાર એ
નામની ભતિનું.

અનુવેશ ૧. [સં. અનુ (અનુવેશ) + વેશ
(નિયમ) + આ (નારીભવિને પ્રત્યય)]
છી. પતિવ્રતા છી.

૨. વિ. છી. વધારા; પતિવ્રત પાળનારી.

અનુવેશ ૧. [સં. અનુશી (વળી રહેતું)]

પું. (વેદાંત) અરાજ કમોનું કળ, એ મળ-
જૂતીથી વળી રહી રહી રહી જતા જન્મમાંથી
મોટો વખત મુક્તિ ભોગવ્યા પછી આત્માને
બીજા સરીરમાં ઘમણ કરાવે છે. તેના બે
પ્રકાર છે: (૧) કર્માનુસર અને (૨) હયાનુસર.

૨. પું. ધણો મેધ.

૩. પું. ધાડો સંબંધ.

૪. પું. અધો; વાદવિવાદ; તકરાર.
હીતાનુસર = વેશાણુખરીલના અધ્યા સંગથી
નિયમ.

૫. પું. તિરસ્કાર; ધિકાર.

૬. [સં. અનુશી (સોઠ કરવો)] પું. પસ્તાવો;
પચાતાપ.

૭. પું. વેશ; ધણો દેવ.

અનુવેશ ૧. [સં. અનુ (અનુવેશ) + સ્થન
(સ્થિતિ)] જ. અનુકૂળ સ્થિતિ.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + સ્થન (સૂત્ર તે)]
જ. સુવાડીને સૂતું તે.

૩. ભુઓ અનુવેશ.

અનુવેશના ભુઓ અનુવેશના.

અનુવેશનાયકા ભુઓ અનુવેશનાયકા.

અનુવેશનાયિકા ભુઓ અનુવેશનાયિકા.

અનુવેશના [સં. અનુશી (પસ્તાવો કરવો)]
વિ. અનુવેશ કરતું; પચાતાપ કરનાર.

અનુવેશના [સં. અનુશી (પસ્તાવો કરવો)]
છી. (કાવ્ય) પ્રિયતમ નહિ મળે એવી
બીકથી નિરાશ થયેલ સાધ્યાપરકીવાનાયિકા;
મળવાનો સંજોગ નિષ્ફળ જવાથી દુઃખ પામેલી
છી. તેના મધ્ય ભેદ છે: (૧) સંજોગવિષદના,
(૨) ભાવિસંજોગના અને (૩) રમણમના.

અનુવેશના ભુઓ અનુવેશના.

અનુવેશના [સં. અનુવેશ (સ્થિતિ) +
નાર્ત (પીડાવેલું)] વિ. પસ્તાવાથી દુઃખ
પામેલું.

અનુવેશ ૧. [સં. અનુવેશ (પસ્તાવો
કરનાર)] પું. કર્મનો કળ થાય સાંસુથી
અંદરોકમાં રહી કર્મકે કર્મ બાકી રહે ભારે
પસ્તાવો કરી પૃથ્વીલોકમાં જન્મ લેવા તૈયાર
થયેલ જીવ.

- ૨. છી. (વેદ) પત્ન્યા ઉપધા આગમાં થતું એક જાતનું મૂમડું.
- ૩. [સં. અનુસય (તિસ્તાર) + ઇત (વાર્ત)] વિ. તિસ્તાર કરનાર.
- ૪. વિ. દેવીકું; ઈર્ષા કરનાર; અદેખું; એરિહું.
- ૫. વિ. નિમત્તસાધ; વધાર.
- ૬. વિ. પમે પાનાર.
- ૭. વિ. પરિણામરૂપ આવેલું; આમળની સાથે સંબંધ હોવ એવું.
- ૮. વિ. પમાતાપવાળું; પસ્તાવો કરનાર.
- ૯. વિ. લીન; આમળ.

અનુશાર [સં. અનુ (વાર્તવા) + શુ (વિશ્વા કસ્ય)] પુ. રાક્ષસ.

અનુશાસ્ત્ર [સં. અનુ (ઉવણ) + શસ (હિપાર)] જ. બોળારને બાસે વપરાતી કામચલાઉ બાજ; એકલું રાસ મળી ન શકે ત્યારે તેને બાસે વપરાતો પદાર્થ.

અનુશાસ્ત્ર [સં. અનુ (પાછળ) + શાસ્ત્ર (એ નામનો પાત)] પુ. (પુરુષ) સૌજન્યિત શાસ્ત્ર રાજ્યનો એ નામનો નાનો બાઈ. પોતાના મોટા બાઈને મુજબે માથે તેનું વેર લેવા તે મુજબને માસ્વાનો લાગ એતો હતો. પાંડવોના અશ્વમેધમાં મુજબ પોતાની વડુઓ અને દીકરા સાથે હસ્તિનાપુરમાં આવ્યા ત્યારે અનુશાસ્ત્ર તેના સુતાર નામના સેનાપતિ પાસે લશ્કર તૈયાર રખાવી, લશ્કર સાથે જુપી રીતે હસ્તિનાપુર પાસે આવી રહ્યો. એક વખતે તે જાનોમાનો આવી અશ્વમેધ માટે આવેલા સ્વામજી પોતાનું હસ્તક હરી મ્યો. બીમસેન સેના લઈયો. એની પૂઠે પડ્યો. એને પકડી લાવવાનું બીકું પ્રદુમ્ન અને વૃષીનુએ છડ્યું. પાંડવ અને અનુશાસ્ત્ર વચ્ચે મોટી લડાઈ થઈ, તેમાં પ્રદુમ્ન હાર્યો પણ વૃષીનુએ ધોર મુઠક હરી તેને પકડી મુજબની પાસે આવ્યો. મરણ વગર જુટ્યો નથી એમ બહુ મુજબ સાથે સ્નેહ બાંધી ધોડો પાછો આવ્યો અને અશ્વમેધમાં મદદ કરવા વચન આપી પોતાને સહેર પાછો મ્યો.

- અનુશાસક ૧. [સં. અનુશાસ (ઉપદેશ આપવો)] વિ. ઉપદેશક; શિષ્યામયુ આપનાર.
- ૨. વિ. ક્ષવલ જનાવનાર; નિયમ ધરનાર.
- ૩. વિ. ખુલાસો કરનાર.
- ૪. [સં. અનુશાસ (સાત્ત્વ મલાવવું)] વિ. રાજ્ય મલાવનાર; હુકમત મલાવનાર; નિયામક.
- ૫. [સં. અનુશાસ (શિક્ષા કરવી)] વિ. શિક્ષા કરનાર; દંડ દેનાર.

- ૬. [સં. અનુશાસ (આજ્ઞા કરવી)] વિ. હુકમ કરનાર.
- અનુશાસકસભા [સં. અનુશાસક (સત્ત્વ મલાવનાર) + સભા (મંડળ)] જી. ધાર-સભા; ક્ષવલ જનાવનાર મંડળી.
- અનુશાસકસમિતિ બુઝો અનુશાસકસભા.
- અનુશાસન ૧. [સં. અનુશાસ (હુકમ કરવો)] જ. આદેશ; આજ્ઞા; હુકમ.
- ૨. [સં. અનુશાસ (ઉપદેશ આપવો)] જ. ઉપદેશ; શિષ્યામયુ.
- ૩. જ. નિયમ; ક્ષવલ; વિધિ.
- ૪. જ. નૈતિક જગ.
- ૫. જ. પ્રમાણ આપી સંનિત કરવાખતું.
- ૬. જ. મર્ષાદમાં સખવાની દિવા; નિયમન.
- ૭. જ. મહાભારતનું એ નામનું તેરમું પર્વ. તેમાં ઉપદેશ આપેલો હોવાથી તે અનુશાસન-પર્વ કહેવાય છે.
- ૮. [સં. અનુશાસ (સાત્ત્વ મલાવવું)] જ. સાત્ત્વ મલાવવું તે; રાજ્યવહીવટ.
- ૯. જ. અશ્વમેધનું વિવરણ.
- ૧૦. [સં. અનુશાસ (હુકમ કરવો)] જ. સત્તા; અધિકાર.
- અનુશાસનકાર બુઝો અનુશાસક.
- અનુશાસનપત્ર [સં. અનુશાસન (સત્તા) + પત્ર] પુ. સનદ; અધિકારપત્ર.
- અનુશાસનપર [સં. અનુશાસન (આજ્ઞા) + પર (પુસ્તક રીતે વચ્ચે જોનાર)] વિ. કયા પ્રમાણે વર્તનાર; આજ્ઞાનુસારી; તાબેદાર.
- અનુશાસનરચાપિત [સં. અનુશાસન (સત્ત્વ) + રચાપિત (રચાવેલ)] વિ. કાવલથી બંધાયેલ; નિયમ ઉપર રચાયેલું.
- અનુશાસનરચાપિત રાજસત્ત્વ [સં. અનુ-શાસન (સત્ત્વ) + રચાપિત (રચાવેલ) + રાજસત્ત્વ] જી. નિયમ પર રચાયેલી રાજસત્ત્વ; ક્ષવલ પ્રમાણેના બંધાયેલુજી સરકાર.
- અનુશાસનીય ૧. [સં. અનુશાસ (અમલ મલાવવો) + જનીય (વિષય હાંતવો પ્રત્યય)] વિ. અમલ મલાવવા લાયક.
- ૨. [સં. અનુશાસ (હુકમ મલાવવો) + જનીય (વિષય હાંતવો પ્રત્યય)] વિ. આજ્ઞા દેવા લાયક; હુકમ કરવા એવું.
- ૩. [સં. અનુશાસ (ઉપદેશ દેવો) + જનીય (વિષય હાંતવો પ્રત્યય)] વિ. ઉપદેશ દેવા એવું; શિષ્યામયુ આપવા લાયક.
- ૪. વિ. ખુલાસો કરવા એવું.
- અનુશાસનું ૧. [સં. અનુશાસ (હુકમ કરવો)] સ. કિ. આજ્ઞા કરવી.

- ૨. [સં. અનુશાસ (શિક્ષા કરવી)] સ. કિ. દંડનું; શિક્ષા આપવી.
- ૩. [સં. અનુશાસ (અમલ કરવો)] સ. કિ. સાત્ત્વ મલાવવું; રાજ્યવહીવટ કરવો.
- ૪. [સં. અનુશાસ (ઉપદેશ આપવો)] સ. કિ. શિષ્યામયુ આપવી; બોધ દેવો.
- અનુશાસિત ૧. [સં. અનુશાસ (સાત્ત્વ મલાવવું)] વિ. જેનાપર હુકમત કરવામાં આવેલો હોવ એવું.
- ૨. વિ. નિયમથી બંધાયેલ; ધારાધોરણ મુજબ રચાયેલું.
- ૩. [સં. અનુશાસ (બોધ આપવો) + ઇત (બળવંતનો પ્રત્યય)] વિ. શિષ્યામયુ આપાયેલ.
- ૪. [સં. અનુશાસ (હુકમ કરવો) + ઇત (બળવંતનો પ્રત્યય)] વિ. હુકમ કરાવો હોવ એવું; આજ્ઞા આપાયેલું.
- અનુશાસિતા બુઝો અનુશાસક.
- અનુશાસતા બુઝો અનુશાસક.
- અનુશાસ ૧. [સં. અનુશાસ (શિક્ષા કરવી)] વિ. દંડ.
- ૨. [સં. અનુ (પાછળ) + શિષ્ (બાકી રહેવું) + ત (બળવંતનો પ્રત્યય)] વિ. બાકી રહેલું; વધેલું.
- ૩. બુઝો અનુશાસિત.
- અનુશાસિ ૧. [સં. અનુશાસ (બોધ આપવો)] જી. શિષ્યામયુ; ઉપદેશ.
- ૨. [સં. અનુ (પાછળ) + શિષ્ (બાકી રહેવું)] જી. રેવ; બાકી.
- ૩. [સં. અનુશાસ (હુકમ કરવો)] જી. હુકમ; આજ્ઞા.
- અનુશીલન ૧. [સં. અનુ (વાર્તવા) + શીલન (વાતુ અભ્યાસ)] જ. કાંતમ ઉઝો અભ્યાસ; એકની એક બાજબતનો હરીફરી કરાવો અભ્યાસ.
- ૨. જ. મિતન; મનન.
- ૩. જ. પુનઃપુનઃ કર્યા કરવું તે.
- અનુશીલનીય ૧. [સં. અનુશીલ (અભ્યાસ કરવો) + જનીય (વિષય હાંતવો પ્રત્યય)] વિ. અભ્યાસ કરવા લાયક.
- ૨. વિ. મિતન કરવા એવું; મનનીય.
- ૩. વિ. વારંવાર કરવા એવું.
- અનુશીલુરવાં વિ. (પારસી) મરદમ; મરણ મેલ.
- અનુશોક ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + શોક (દિલગીરી)] પુ. પથાત્થપ પસ્તાવો.
- ૨. પુ. શોક ખરખરો.
- અનુશોચક ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + શોચક (શોક કરનાર)] વિ. દિલગીર; પસ્તાવો કરનાર.

૨. વિ. દિશ્ચીરી ઉપનનનાર.

અનુશોચન લુઓ અનુચોક.

અનુશોચનીય ૧. [સં. અનુચોન્ (પદાનાપ
કરતો) + અનીય (વિષયક ફરતો પ્રયમ)]

વિ. પસ્તાચે કરવા જેવું.

૨. વિ. શોક કરવા હામક.

અનુશોચી લુઓ અનુચોચક.

અનુભવ ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + મુ
(સાંભળવું)] પુ. વેદ, કેમકે ગુરુ પાસેથી
સાંભળ્યા પછી તેનો અભ્યાસ થાય છે.

૨. છો. ધર્મ સંબંધી અધ્યવિષય.

અનુભવજ્ઞ [સં.] જ. આનપૂર્વક સાંભળવા-
પણું.

અનુભવિક ૧. [સં. અનુભવ (વેદ) + ઇક
(લગત)] વિ. વેદ સંબંધી; વૈદિક.

૨. વિ. વેદથી જાણેલું.

અનુભવક [સં.] વિ. આનથી સાંભળનાર.

અનુભવિક [સં. અનુ (પાછળ) + મુ
(સાંભળવું) + ઇક (લગત)] વિ. પરલોક
સંબંધી પરંપરાથી સાંભળીને મેળવેલું.

અનુલોક [સં. અનુ (પાછળ) + લોક]
પુ. મહાવ્રતમાં મવાતું સામવેદનું એક ગીત.

અનુપક્ષ ૧. [સં. અનુ (સાથે) + સન્
(વચન)] વિ. ઓરેલું; વળમેલું.

૨. વિ. પ્રેમી; આસક્ત.

અનુપ્રેમ ૧. [સં. અનુ (સાથે) + સન્
(વચન)] પુ. અટકાવી ન સમજાવે તેવું
પરિણામ; અવરણક હજી.

૨. પુ. (આકરણ) અખાહાર કરતું અજગ-
ના હામમાંથી પછીના હામમાં અનુસંધાન
જેમી, 'રામ વનમાં ગયા અને લક્ષ્મણ પશુ'
જ્યામાં 'પશુ'ની પછી 'વનમાં ગયા' વાક્ય
અનુપ્રેમથી સમજાવેલામાં આવે છે.

૩. પુ. અમુક બંજાનાંત ધાતુ સાથે એકમેલ
અનુપ્રસિદ્ધ.

૪. પુ. (વેદાંત) અમુક હેતુથી ક્રમ કરનારને
તેણે ન ધાર્યું હોય તેવું મળતું બીજું હજી.
જેમી, નાહ્યા માટે સરોવરમાં બનારને તરસ
પણુ છીપે, કેરીની બાહ્યાથી બાંજા તળે
બનારને હજી અને સાથે હાંચો પણ મળે.

૫. પુ. કરણ; ક્ષમા.

૬. પુ. (ન્યાય) એક વસ્તુમાં બીજી વસ્તુના
જેવા યુક્તિ સ્થાપન કરીને તે ન્યાયતામાં કરાતો
નિયમ; ઉપનયના અર્થનું નિયમન વાક્યમાં
આકર્ષણ અથવા ધટાવવાપણું. જેમકે, ધટ
વગેરે પદાર્થ ઉત્પત્તિ ધર્મવાળા છે (ઉત્પત્ત્યજ્ઞ),
તેણે જ હજી પણ ઉત્પત્તિ ધર્મવાળો છે

(ઉપનય), તેથી હજી અનિત્ય છે (નિયમન).

૭. [સં. અનુભવ (પાછળ અથવા પૂરવું)]

પુ. ખાલી અથવા પૂરવા માટે આમળપાછળનો
સંબંધ એક મુકામમાં આવતો હજી.

૮. પુ. તીવ્ર હજી; ઉત્ક્રાંત.

૯. પુ. નિષ્ઠ સંબંધ; સહયર્થ.

૧૦. પુ. પ્રસન્ન.

૧૧. પુ. મિત્ર; મેળવણી.

અનુપ્રેમિક ૧. [સં. અનુપ્રેમ (વચન) જેવું]

વિ. એકમેલ; વળમેલું.

૨. વિ. પાસેપાસેનું; નજીકનું.

૩. વિ. પ્રાસંગિક.

૪. વિ. હજારે મળેલું; પરિણામપૂર્ણ.

૫. વિ. સાથે જનાર.

અનુપ્રેમી ૧. પુ. (અક્ષિત) એક જ નિદુ-
માંથી પસાર થતી રેખા.

૨. પુ. (અપોતિષ) કોઈ અપ્રતી પદાર્થ
અસપક્ષ કરનાર બીજી પદાર્થ.

૩. [સં. અનુ (પાછળ) + સન્ (વચન)]
પુ. આકર; નોકર.

૪. પુ. નજીકનો સંબંધી.

૫. [સં. અનુ (સાથે) + સન્ (વચન)]
પુ. મિત્ર; દોસ્ત.

૬. વિ. (અક્ષિત) એક નિદુમાં મળતું;
'કો-કર-ક'.

૭. [સં. અનુપ્રેમ (વચન) જેવું]

વિ. એકમેલ; વળમેલું.

૮. વિ. પાસેપાસેનું; નજીકનું.

૯. વિ. હજારે મળેલું; પરિણામપૂર્ણ.

૧૦. વિ. સંબંધી; જનતું.

૧૧. વિ. સાથે જનાર.

અનુપ્રેમી શિશુ [સં. અનુપ્રેમ (સાથે
જનાર) + શિશુ (નસ)] છો. ધોરી નસ
સાથે જનાર નસ.

અનુપ્રેમ [સં.] પુ. વૈદિક કાળનો એ નામનો
દેવ.

અનુપ્રેમ લુઓ અનુપ્રેમન.

અનુપ્રેમન [સં. અનુ (વાંચના) + પ્રેમન
(ચિન્ત્ય તે)] જ. વારંવાર કરતું ચિન્તન.

અનુપ્રેમ લુઓ અનુપ્રેમ.

અનુપ્રેમ ૧. [સં. અનુપ્રેમ] પુ. અપ્રતી
સંબંધસ્થ સંપ્રતિક હજી.

૨. પુ. એક વૈદિક હંદ. તેમાં કુલ ૪૨ અક્ષર
અને ૪ પદ હોય છે. વેદની કુલ ૮૫૫
મંત્ર અહીં હંદમાં સ્થાપેલી છે.

૩. પુ. (પિંગળ) દરેક મસ્તુમાં ૮ અક્ષરવાળો,
આર મસ્તુનો, અવચીત ૨૪ હંદ મહિનો એક
અક્ષરમેગ હંદ તેના દરેક પદમાં પાંચમો અક્ષર

લણ અને છત્રો તથા અક્ષરો ગુરુ હોય. સાતમો
અક્ષર પહેલા અને ત્રીજા પદમાં ગુરુ હોય
અને બીજા તથા ચોથા મસ્તુમાં લણ આવે.
વેદમાં એ હંદનાં મળુ મસ્તુ ૮, ૧૨, ૧૨
અક્ષરના નિયમવાળાં કહેલ છે. આ હંદ-
ના ૨૫૬ બેદ મળે છે. વેદ પ્રમાણે તેના
અર્ધા, દેવી, અપ્સરી, પ્રાણપત્ન, માળુગી,
સામ્ની, આર્ષ અને સાદી એવા ૮ પ્રકાર છે.
હંદ પ્રમાણે પ્રમાણે, માણવકીર્ણ, પ્રમાણિક,
લક્ષ્મી, વિપુલા, વળમન, વિદુ-માલા,
મસ્તકા, તુમ, પદ, વિતાન, રામા, નસમિત,
મિતપદા, અને શ્લોક એ અનુપ્રેમ હંદ છે.
આ હંદ અક્ષરોવના સ્નાયુમાંથી નીકળેલો મનાય
છે. કેટલાક તેને સોમમાંથી ઉત્પન્ન થયેલો
માને છે. સંસ્કૃતમાં હાંપત કાવ્ય રચનામાં આ
હંદ ખૂબ વપરાયો છે.

તેમનાં (અક્ષરનાં) સોમમાંથી 'લક્ષ્મી',
ત્વચામાંથી 'માવતી', ખંડમાંથી 'ત્રિપુ',
સ્નાયુમાંથી 'અનુપ્રેમ', અસ્થિમાંથી
'અમી', અન્નમાંથી 'પ્રતિ' અને પ્રાણ-
માંથી 'મૃત્યુ' એમ સાત હંદો ઉત્પન્ન થયા.
પુરુષોત્તમ ગીતા

૪. છો. વખાણ; સ્તુતિ.

૫. છો. વાણી; વચન.

૬. છો. સારસ્વતી.

અનુપ્રેમિક [સં. અનુપ્રેમ (એ નામનો હંદ)
+ ઇવ (વાર્તા)] વિ. અનુપ્રેમ જેવું કવ
અક્ષરનું.

અનુપ્રેમિક વિ. અનુપ્રેમ હંદ હોય એવું.

અનુપ્રેમિકાં છો. (પિંગળ) પહેલું મસ્તુ ૧
અક્ષરનું અને અપ્રતીનાં મળુ મસ્તુમાંનું દરેક ૮
અક્ષરનું હોય તેવો હંદ.

અનુપ્રેમ [સં. અનુપ્રેમ] પુ. એ નામનો
વૈદિક હંદ.

અનુપ્રેમ ૧. [સં. અનુપ્રેમ (અપ્રતી)]
વિ. અપ્રતીનાં; કરનાર.

૨. વિ. કવિ કરનાર; અધરજનાર.

૩. વિ. સાદમાં કહેલ વિધિ પ્રમાણે કર્ય
કરનાર.

અનુપ્રેમ ૧. [સં. અનુ (પાસે) + પ્રેમ
(જેવા જેવું)] જ. આમરણ; કિષ્ક.

૨. જ. દેવી સક્કમ આરાધના; પુરુષરણ.

૧. અનુપ્રેમ કરતું-માંડવું = (૧) પૂજા કરવી
(૨) મોકું ક્રમ કરતું (બંધમાં). (૩) કવિ
પાળવું.

૨. અનુપ્રેમ કરવતું-મેસાડવું = પૂજા કરાવવા
માટે સાદાણુ અથવા ગોરને મેસાડવો.

૩. જ. ધાર્મિક કિષ્ક.

૪. જ. બળવણી; અમલ.

૫. જ. મહાવરો; અભ્યાસ.

૬. જ. સરખાત; આરંભ.

૭. જ. શાસ્ત્રમાં કહેલ કર્મ વિધિથી કરવું તે વિધાન.

અનુસંધાનકાળ [સં. અનુસંધાન (સાધનમાં કહેલ કર્મ વિધિથી કરવું તે) + કાળ (વખત)]
કુ. પૂજા, મનના ભવ કે પ્રાર્થના કરવાનો વખત.

અનુસંધાનપદ્ધતિ [સં. અનુસંધાન (પ્રાર્થના) + પદ્ધતિ (રીત)] છી. પ્રાર્થનાની વિધિ.

અનુસંધાનશરીર [સં. અનુસંધાન (વિચાર) + શરીર] જ. કર્મોત્તમ શરીર સાંખ્યમત પ્રમાણે સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મ શરીરની વચ્ચેનાં શરીર.

અનુસંધાની [સં. અનુસંધાન (પ્રાર્થના ક્રિયાનું પાલન) + ની (વાળું)] વિ. વત પાગનાર.

અનુસંધાપક વિ. કર્મ કરાવનાર; કર્મમાં પ્રેરક; કર્મપ્રયોજક.

અનુસંધાપન જ. ખીજાને કર્મ કરવા કરાવી પ્રેરણા; અન્ય પાસે કર્મ કરાવવાપણું.

અનુસંધાથી ભુઓ અનુસંધાતા.

અનુસંધા ૧. વિ. આટા પ્રમાણે કરાવેલું; અમતમાં મુકાયેલું.

૨. [સં. અનુસંધા (કરવું) + ઇત (ભૂતકાળનો પ્રત્યય)] વિ. કરેલું; આચરેલું.

૩. વિ. વિધિપૂર્વક કરેલું.

૪. વિ. સર કરેલ.

અનુસંધાયામાન [સં. અનુસંધા (કરવું) + માન (વર્તમાનકાળનો પ્રત્યય)] વિ. ક્રિયા આશુ ચર્ચ હોય એવું; કરાવું; ક્રિયામાણ.

અનુસંધાવ [સં. અનુસંધા (કરવું) + વ (વિધર્મ કાંતરનો પ્રત્યય)] વિ. કરવા આગ્રહ; આજારવા એવું.

અનુસંધા ૧. [સં. અનુ (ઇચ્છું) + ઇચ્છુ (ચરમ)] કુ. ઇચ્છુ આગ્રહપણું; ઇચ્છે સ્પર્શ.

૨. જ. કમળ; ઉત્પન્ન.

૩. [સં. અનુ (ઇચ્છું) + ઇચ્છુ (વચન)] વિ. આગ્રહ; એહી.

૪. વિ. ઇચ્છું; ઇચ્છું.

૫. વિ. ધીમું.

અનુસંધાવદિસિકા [સં.] છી. નીચાવાનો ઓહ; લીલી ધરો.

અનુસંધા છી. (પુરાણ) મહાભારતમાં અનુસંધાવેલી એ નામની નદી.

અનુસંધાશીત [સં. અનુ (નહિ) + ઇચ્છુ (ચરમ) + આ (નહિ) + શીત (ઠંડું)] વિ. ઠંડું નહિ તેમ ચરમ પણ નહિ એવું.

અનુસંધાશીતજી ભુઓ અનુસંધાશી.

અનુસંધાશીતજીરૂપર્થ [સં. અનુ (નહિ) + ઇચ્છુ (ચરમ) + આ (નહિ) + શીતલ (ઠંડું) + રૂપર્થ] કુ. ઇચ્છે નહિ તેમ ચરમ પણ નહિ એવો સ્પર્શ. આવો સ્પર્શ એ વાતનો ગુણ છે. કોઈ વખતે પવનમાં ઠંડી કે ઉષ્ણતા અનુભવ છે તે તેનો અનુસંધાન કર્મ છે, સદાજ કર્મ નથી.

અનુસંધા [સં. અનુ (પાછળ) + સંધ (હેઠળ)] કુ. પાછળ રીતું.

અનુસંધાન જ. હંસરાજ વનસ્પતિના અભિન્ય ક્રેપમાંથી બની નીકળતી લીલી, પાંદડાં જેવી વનસ્પતિ. એની બંદર નર અને નારી એ બંનેનાં જનિત સંબંધી અંગ હોય છે.

અનુસંધા ૧. કુ. (પુરાણ) એ નામનો રાક્ષસ.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + સંધ (જડ)] કુ. આગ્રહ નોકર; સેવક.

અનુસંધા ૧. [સં. અનુ (સરખું) + સંધ (જડ)] જ. અનુસંધા; નકલ.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + સંધ (જડ)] જ. પાછળ જવું તે અનુસંધા.

૩. જ. મળતાપણું; અનુરૂપતા.

૪. જ. સંધિ ધણી વખતથી વપસલમાં હોવાને લીધે અનુભૂત વધેલો સ્વિચ્છ.

અનુસંધાથી ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + સંધ (જડ) + અભિન્ય (વિધર્મ કાંતરનો પ્રત્યય)] વિ. કાળા પ્રમાણે ચર્ચા એવું.

૨. [સં. અનુ (સરખું) + સંધ (જડ) + અભિન્ય (વિધર્મ કાંતરનો પ્રત્યય)] વિ. નાચ કરવા એવું.

૩. વિ. પાછળ જવું આગ્રહ.

અનુસંધા ૧. [સં. અનુ (સરખું) + સંધ (જડ)] જ. કિ. નાચ કરવી.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + સંધ (જડ)] જ. કિ. પાછળ જવું.

૩. જ. કિ. પાછળ; કાળા પ્રમાણે વર્તવું.

૪. જ. કિ. મળવું અનુસંધા; સરખું હોવું.

અનુસંધા [સં. અનુ (સરખું) + સંધ (સપ)] કુ. સાખા એવું જે આગળ પ્રણી.

અનુસંધા ભુઓ અનુસંધા.

અનુસંધા ભુઓ અનુસંધા.

અનુસંધા ભુઓ અનુસંધા.

અનુસંધા ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + સંધ (જડ)] જ. પાછળ જવું તે.

અનુસંધા [સં. અનુ (સાથે) + સંધા (બેઠું)] વિ. એકબીજા સાથે બેઠાવેલ.

અનુસંધાન ૧. [સં. અનુ (સાથે) + સંધાન (બેઠાવું)] જ. આગળની વસ્તુ સાથે બેઠાવવું. ૨. જ. (ન્યાય) ઉપનય; ન્યાયનાં પાંચ અવવવાગાં વાક્યમાંનું એકું, જેમાં સાધ્યથી બાપેલું સાધન પણ ઉપર બતાવવામાં આવે છે. જેમકે,

૧. પ્રતિગઃ આ પર્વત અભિવાજો છે.

૨. હેતુઃ શાથી જે તે કુમાડાવાજો છે.

૩. બ્યામિઃ જે જે કુમાડાવાજો હોય તે તે અભિવાજું હોય છે.

૪. ઉપનયઃ આ પર્વત અભિધી બાપેલા કુમાડાવાજો છે.

૫. નિગમનઃ તેથી આ પર્વત અભિવાજો છે.

૩ [સં. અનુસંધા (વિચાર કરવો)]

■ જિતન; મનન.

૪. [સં. અનુસંધા (વ્યાસ કરવી)]

જ. ઝડપી.

૫. [સં. અનુસંધા (પાછળ જડ)]

જ. પીછો.

૬. જ. પ્રવળ; ક્રોધલ.

૭. જ. અંધમેસતો સંબંધ.

૮. જ. બારીક તપાસ.

૯. જ. ચોક્કસ; ચોક્કસ.

૧૦. જ. લક્ષ; આન.

અનુસંધાનબ્યસ [સં. અનુસંધાન (વ્યાસ) + બ્યસ (ખરમ)] કુ. સોધામણી; સોધાઈની લાગતાં તપાસ ખરમ.

અનુસંધાનાસા [સં. અનુસંધાન (બાટી) + આટા (કુદમ)] છી. તપાસનો કુદમ.

અનુસંધાનામક [સં. અનુસંધાન (બેઠાવું) + આત્મક (વાળું)] વિ. એકબીજા સાથે બેઠાવેલ.

જેમકે અનુસંધાન સમુદિ, સંખ્યા નિમ્બ, ચિત્ત અને પ્રવૃત્તિ એવી અંતઃકર્ણની અનુસંધાનારૂપક ક્રિયાઓ પર આગ મૂકી તેને જુદાં જુદાં નામ આપ્યાં છે. અનુસંધા

અનુસંધાની ૧. [સં. અનુ (સાથે) + સંધા (બેઠું)] વિ. બેઠું.

૨. [સં. અનુસંધા (વ્યાસ કરવી)] વિ. તપાસ કરવું; સોધાવવા કરવું.

૩. વિ. કુઞ્ઞિ ધાવામાં મુરુર.

અનુસંધાથી ભુઓ અનુસંધાની.

અનુસંધા [સં. અનુ (સાથે) + સંધિ (સલાહ)] છી. આનમી વાતચીત; મતભેદ; સતલસ.

અનુસંધા ૧. [સં. અનુ (સાથે) + સંધિ (બેઠાવું)] વિ. બેઠાવું એવું.

૨. [સં. અનુસંધા (વિષય ક્ષેત્ર) + ઈષ (વિષય ક્ષેત્રનો પ્રયત્ન)] વિ. વિષય કરવા કાવચ.

૩. [સં. અનુસંધા (વિચાર કરવો) + ઈષ (વિષય ક્ષેત્રનો પ્રયત્ન)] વિ. વિચાર કરવા કે ધ્યાન દેવા જેવું.

અનુસંધાન [સં. અનુ (સાથે) + સંધા (જોડવો)] વિ. જોડાવેલું; વળાંક.

અનુસંધાપન [સં. અનુ (સાથે) + સંધાપન (જોડવું)] જ. બીજાને જોડે મૂકવાપણું.

અનુસંધાત [સં. અનુ (સાથે) + સંધા (વળાંક)] વિ. સાંધેલું; જોડેલું; સાથે વળાંકેલું.

અનુસામીપ્ત [સં. અનુ (સાથે) + સામીપ (નિઃસંગ)] જ. પાછો; નજીકપણું.

અનુસાર ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + સ (જવું)] પું. અનુસરણ; પાછળ જવું તે.

૨. પું. કુદરતી અવસ્થા.
૩. પું. પરિણામ; ફળ.
૪. પું. પ્રચાર; ફેલાવો.
૫. પું. હિં; ધણ વખત થયાં આવતો રિવાજ; રીત; પ્રથા.

૬. પું. સરખાપણું; અનુરૂપતા; અનુસાર.
૭. પું. સરખું વર્તન; અનુસરણ.
૮. પું. સ્વીકારપેલી કે સ્થાપિત થયેલી કાયદાની સત્તા.

૯. વિ. સરખું; સમાન; જેવું.
૧૦. જ. પેઠે; પ્રમાણે; આધાર.

અનુસારણ [સં. અનુસ (પાછળ જવું)] જી. પાછળ જવું તે.

અનુસારિણી [સં. અનુસારિન્ (પાછળ જનાર) + ઈ (નારીલક્ષિયો પ્રયત્ન)] વિ. જી. પાછળ ચાલનારી; અનુસરતી.

અનુસારિત્વ ૧. [સં. અનુસારિન્ (પાછળ જનાર) + ત્વ (જવું)] જ. અનુસરણ.
૨. જ. સરખાપણું.

અનુસારી ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + સ (જવું)] વિ. તપાસ કરતું; શોધતું.

૨. વિ. પાછળ જનાર; અનુયાયી.
૩. વિ. મળતું આવતું; સરખું; જેવું.

અનુસારો [જ. ઇશ્વર] પું. અનુકરણ; ઇશ્વરો.

અનુસરતી [જન (નહિ) + સરત (ધ્યાન)] જ. અવાનહ; ઓમિતું.

અનુસૂચક [સં. અનુ (અનુકરણ) + સૂચ (જણાવવું)] વિ. જણાવનાર; સૂચના કરનાર.

અનુસૂચન [સં. અનુ (અનુકરણ) + સૂચ (જણાવવું)] જ. જણાવવું તે; સૂચના.

અનુસૂચા ૧. જી. (સાક્ષ) એ નામની ડેરી. તેનું સ્થાન નર્મદા તીરે મનાવ છે.

૨. જી. (પુરાણ) કદમ ઝૂનની દીકરી અને અનિ ગાંધીનો. લુન્ને અનુસૂચ.

અનુસૂત [સં. અનુ (પાછળ) + સૂત (ચરવું)] વિ. જેની પાછળ કોઈ ચું હોય એવું.

અનુસૂતિ ૧. [સં. અનુ (સાથે) + સૂ (જવું)] જી. અનુકરણ; નકલ.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + સૂ (જવું)] જી. પાછળ જવું તે; અનુસરણ.

૩. [સં. અનુ (સાથે) + સૂ (જવું)] જી. વેળા; કુશળ.

અનુસૂતિ ૧. [સં. અનુ (નિમગ્ન) + સૂતિ (સ્વપ્ન)] જી. કમવાર કે નિમગ્નર ઉપન કરવાપણું.

૨. જી. હાજરજવાબી રીત.

અનુસેવી ૧. [સં. અનુ (નિમગ્ન) + સેવિન્ (સેવા કરનાર)] વિ. આણુ સેવા કરનાર.

૨. વિ. મહાવરો રાખનાર.

અનુસેવ્ય [સં. અનુ (પાછળ) + સેવ્ય (કષ્ટ)] જ. સેનાની પાછળની કુશળી; લશ્કરનો ઉપદ્રવો જાગ; હસેલ.

અનુસેવ્ય ૧. [સં. અનુ (સાથે) + સૂ (જવું)] જી. અનિસંતોષ કરતી વખત પ્રાચીન સમયમાં થતી હોમાતી આવ. મસ્તકના આભારે નરકની વૈભવિણી નામની નદી ઓળંગવામાં તે મદદ કરવાનું મનાયું.

૨. જી. રાંધણું આપનાર.

અનુસેવન [સં. અનુ (પાછળ) + સૂ (વળાણ કરવું)] જ. સૂતિ; વળાણ.

અનુસેનાતક ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + સેનાતક (વિદ્યાપીઠની પદવીવાળું)] જ. વિદ્યાપીઠની પદવી મેળવ્યા પછી અભ્યાસ કરનાર માણસ; અભિસ્નાતક.

૨. વિ. સ્નાતક થયા પછીનું; વિદ્યાપીઠની પદવી મેળવ્યા પછીનું.

અનુસેનાતક અધ્યાપન [સં. અનુસેનાતક (વિદ્યાપીઠની પદવી મેળવ્યા પછીનું) + અધ્યાપન (જણાવવું)] જ. વિદ્યાપીઠની પદવી મેળવ્યા પછીનું શિક્ષણ.

અનુસેનાન ૧. [સં. અનુ (વારંવાર) + સેના (નાહવું)] જ. ફરીફરી કરતું નાવણું.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + સેના (નાહવું)] જ. સિવ પર ચરેલા નિર્માણનો સ્વીકાર નમણ.

અનુસેષ્ટ [સં. અનુ (અનુકરણ) + સેષ્ટ (શાસ્ત્ર)] વિ. જુલું; દેખાવ તેવું.

અનુસેષ્ટન જ. વાંસા અને ઠા ઉપરના કરોળા મણકનાં હાડકાના સાંધા આગળનો અણીદાર ભાગ; અનુલિ.

અનુસેષ્ઠ [સં. અનુ (વારંવાર) + સેષ્ટ (સંભાલવું)] જ. ફરીફરીને જાદ કરવું તે; જાદગીરી.

અનુસેષ્ઠલેખ [સં. અનુસેષ્ઠ (વાદગીરી) + લેખ] પું. જાદગીરીનો લેખ; સમજણ પ્રથમ રાખવા માટેનો લેખ.

અનુસેષ્ઠલેખન [સં. અનુસેષ્ઠ (વાદગીરી) + આલેખન (વિવહાર)] જ. અનુક વસ્તુ જાદ થતી તેનું ચિત્ર દોરવાની ક્રિયા.

અનુસેષ્ઠિ ૧. જી. એવીસની સંખ્યાસ્થા સંતા.

૨. જી. મહાભારતના અનુસાસન પર્વમાં આવેલું એ નામનું વિષનું સ્તોત્ર.
૩. જી. માત્ર એક જ વસ્તુનો વિચાર.
૪. [સં. અનુ (વારંવાર) + સેષ્ટિ (વાદગીરી)] જી. જાદગીરી; ફરીફરીને કરાતું સમજણ.

અનુસેષ્ઠ ૧. [સં. અનુ (સાથે) + સેષ્ટ (સીરવું)] વિ. જોતખોત; મૂંઝાવેલું.

૨. વિ. જાદ સંબંધવાળું; સાથે જોડેલું.

અનુસેવન [સં. અનુ (મળવું) + સેવન (જવાબ)] પું. મળતો જવાબ; અવાજની નાલ.

અનુસેવનાલેખન [સં. અનુ (મળવું) + સેવન (જવાબ) + આલેખન (લખવું)] જ. મળતો જવાબ કાઢવાપણું; અવાજની નાલ કરતી તે.

અનુસેવર ૧. [સં. અનુ (મળવું) + સેવર (જવાબ)] પું. મળતો જવાબ.

૨. લુન્ને અનુસવાર.

અનુસેવશલેખનર્થ લુન્ને અનુસવાનલેખક.

અનુસેવાલેખક [સં. અનુ (સાથે) + સેવા (જવાબ) + લેખક (લખનાર)] પું. એક જાતનું વાળું; ફોનોગ્રાફ; આમોફોન.

અનુસેવાર [સં. અનુ (પાછળ) + સેવર] પું; જ. સ્વરની પાછળ જોવાતો અનુનાસિક વર્ણ; સ્વરની પછી બોલી શકાય એવો અનુનાસિક અવાજ, જેનું 'ં' ચિહ્ન છે. જેમકે,

સિદ્ધ, અંત, સંવત. વળી અંત, મંત, કંત, દંત, લંત એમનાં અનુસ્વાર તેમના વર્તનના અનુનાસિક અંગનારૂપે પણ દેખાયા છે. એમને, અંત, મંત, કંત, દંત, લંત, કમ.

‘સ્વર’ શબ્દને સ્વર્ણિક ‘અ’ પ્રત્યય લાગી, આથી સ્વરની વૃદ્ધિ થઈ, અંત સ્વર લોપાદ ‘સ્વર’ શબ્દ થયો છે. ‘સ્વર’ તે જ ‘સ્વાર’. સ્વરની પછી આવે છે માટે અનુસ્વાર.

નૃસિંહ વ્યાસજી

અનુહત ૧. [સં. અનુ + હૃ (નાસ કર્યો)] વિ. અખંડ; સર્ગમ્ અભંગ; અખમિત.

૨. વિ. નહિ બોધાવેલ; અનાદૃત.

૩. વિ. પાર વિનાનું; અનહદ.

અનુહતધ્વનિ [સં. અનુહત (અખંડ) + ધ્વનિ (અવાજ)] પું. આપુ અવાજ.

અનુહતનાક લુઓ અનુહતધ્વનિ.

અનુહરગીત પું. (પિંગળ) એ નામનો ૨૮ આગનો સમજાતિ આગમેળ છે. તેમાં ૩, ૧, ૧૦, ૧૭, ૧૭, ૨૦, ૨૪, ૨૭ આગમે તાલ આવે છે.

અનુહરજી લુઓ અનુહર.

અનુહાર ૧. [સં. અનુ (એવું) + હ (હેલું)] પું. અનુહરજી; નાલ.

૨. પું. આપ્તિ; આપર.

૩. પું. ઉપમા.

૪. [સં. અનુ (પાછળ) + હ (હેલું)] પું. પાછળથી લઈ જવું તે; અનુહરજી.

૫. પું. બેઠ; પ્રકાર.

૬. પું. મગતાપણ; સમાનતા.

૭. અ. પ્રમાણ; જેમ.

અનુહારક ૧. [સં. અનુ (એવું) + હારક (હઈ જનાર)] વિ. નાલ કરનાર; અનુહરજી કરનાર.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + હારક (હઈ જનાર)] વિ. પાછળથી લઈ જનાર.

૩. વિ. લઈને પાછળ આવનાર.

અનુહારી લુઓ અનુહાર.

અનુહાર્થ ૧. અ. માસિક આવ.

૨. [સં. અનુ (સરખું) + હાર્થ (હેવા એવું)] વિ. નાલ કરવા એવું.

અનુહાક [સં.] પું. (પુરાણ) હિરણ્યકશિપુને બંધાસુરની દીકરી કાપૂથી થયેલ એ નામનો દીકરો.

અનુહાક પું. (પુરાણ) એ નામનો રાક્ષસ.

અનૂક ૧. [સં.] પું. આગળો જન્મ; પૂર્વજન્મ.

૨. અ. કુળ; વંશ.

૩. અ. બચો; કરો.

૪. અ. મહેરાન કે કમાન કમ્પેની ઉદ; કમાનની ચાવી; કીલી.

૫. અ. ચાલું એક વાગવું.

૬. અ. વેદનો પાછલો ભાગ.

૭. અ. સ્વભાવ; પ્રકૃતિ.

અનૂકૃષ્ટ પું. (પિંગળ) પહેલા અને ત્રીજા ચરણમાં નમણ, જમણ, જમણ અને સ્વચ્છ મળી ૧૨ અક્ષર, તથા બીજા અને ચોથા ચરણમાં સમચ્છ, સમચ્છ, જમણ અને ચુર મળી ૧૦ અક્ષરવાગે સંકીર્ણ વર્તનો અર્ધસમરૂપ અક્ષરમેળ છે.

વિવચ વિવે ન જ ન ર તે જયે;

સ સ ન વ સયે અનૂકૃષ્ટે.

અધિનમ

અનૂકૃષ્ટ ૧. [સં. અનુ (સરખું) + કૃષ્ટ (દેખાડું)] પું. બોળો; પાછળનો.

૨. પું. જામલો; ઉદાહરણ.

અનૂખળ [સં. ઉત્ખલ (ખાંડિયો)] પું. ખાંડિયો; ઊખળ.

પછીથી પ્રવૃત્તિ બાધી અનૂખળે ર લોવ.

આગમ

અનૂખળો [સં. ઉત્ખલ] પું. ખાંડિયો.

અનૂખું લુઓ અનોખું.

અનૂચાન ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + વચ્ચ (બેઠું)] પું. વેદનો જૂલ વિના પાક કરનાર ધર્મચારી.

૨. પું. વેદમાં પારસ્ત વાક્ય.

૩. વિ. અભ્યાસમાં આનંદ બેનાર; વિદ્યારસિક.

૪. વિ. અંત સહિત વેદનો અભ્યાસ કરનાર અંગ્રાખાનો.

૫. વિ. વિનયી; નમ્ર.

૬. વિ. વેદના અર્થનું વ્યાખ્યાન કરવામાં હેરિયાર.

૭. વિ. સાચુ અક્ષરજ્ઞાનું; અસ્મિતવાન.

અનૂચાના છી. (પુરાણ) કમળ અને પ્રધાથી ઉપજ થયેલી અપ્સરામાંની એ નામની એક.

અનૂચ્ચ ૧. [સં. અનુ (વિચ્છ) + ઉચ્ચ (ઊંચું)] વિ. નીચા કુળનું.

૨. વિ. નીચું; ઊંચું નહિ એવું.

અનૂચ્ચ ૧. [સં.] અ. ખાલની જાનુ ઉપર આવેલું લાકડું; ઈંટ.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + વચ્ચ (બેઠું)]

વિ. પાછળથી બેઠેલ એવું; અમુક વાત કે વિષય માલતી હોય ત્યારે નહિ પરંતુ તે પૂર્વે થયેલી બેઠેલા એવું.

અનૂછ અ. (આમ) સીતાજી.

અનૂછડી (અનુછડી) છી. (આમ) સીતાજી.

અનૂક ૧. અ. સૈતરંગની રમતમાં ખસેડી ન રાખ એવું મહોર; અણુચિત.

૨. વિ. નહિ ઊડેલું.

અનૂક ૧. [હિ.] વિ. અણુચાપનું.

૨. વિ. રપર્થ નહિ કરાયેલું.

અનૂકું ૧. [સં. અનુચ્ચ; પ્રી. અનુક] વિ. અનોખું; ન્યાર; અપૂર્વ; નવું જ.

૨. વિ. સુંદર; સરસ.

અનૂક ૧. [સં. અનુ (નહિ) + કિહ (પછેલું)] વિ. નહિ પરચેલ; વાંકું; કુંવારું.

૨. વિ. નહિ બેવાયેલું; ઉપાડી લઈ નહિ લેવાયેલું.

અનૂક ૧. [સં. અનુક (નહિ પછેલ) + અહ (નારીબલિને પ્રત્ય)] છી. કુમારિકા.

૨. છી. પરચેલી નહિ છતાં પુરુષની સાથે સંબંધ સંબંધનાર છી.

૩. વિ. છી. નહિ પરચેલી; કુંવારી.

અનૂકમમન [સં. અનુક (કુંવારી) + મમન (ઓતમ)] અ. કુંવારી છી સાથે સંગ.

અનૂકનાયિકા ૧. છી. કોઈ પુરુષ સાથે સંબંધ રાખતી નહિ પરચેલ છી.

૨. [સં. અનુક (નહિ પરચેલી) + નાયિકા (મુખ્ય સ્ત્રી)] છી. પરકીયા નાયિકાનો એક બેઠ; કોઈ પુરુષ ઉપર દ્રુપી રીતે પ્રેમ સંબંધ રાખતી નાયિકા. લુઓ પરકીયા.

અનૂક ૧. [સં. અનુ (નહિ) + ઉક (પાણી)] પું. સાવણ.

૨. અ. પાણીની તાલ.

૩. વિ. પાણી ન મળે એવું.

અનૂક પું. (પુરાણ) ધૃતરાષ્ટ્રના સોમાંનો એ નામનો દીકરો.

અનૂકિત ૧. [સં. અનુ (સરખું) + ઉકિત (હેલું)] વિ. તરજૂમો થયેલ; આશંતર કર્યું હોય એવું.

૨. [સં. અનુ (પાછળથી) + ઉકિત (હેલું)] વિ. પાછળથી હેલું; ફરી હેલું.

અનૂકેશ [સં. અનુ (પાછળથી) + ઉકેશ (હેલું તે)] પું. (કમળ) અમળ જે કહેવાયેલ હોય તેને પાછળથી કમવાર અણુવનાર એક અસંકાર.

અનૂક ૧. પું. ધર્મચુર.

૨. [સં. અનુ (પાછળથી) + ઉક (હેવા એવું)] વિ. અનુવાદ કરવા લાગ્યા; પાછળથી કહેવા એવું.

અનૂતભાષણ

- અનૂન ૧. [સં. અન (નહિ) + જિન (જનતું)] વિ. અધિવાતું; હિંચા દરબનું.
 ૨. વિ. નહીં નહિ એવું; અનિશ્ચિત.
 ૩. [સં. અન (નહિ) + જિન (જીવું)]
 વિ. પૂરું; એણું નહિ તેવું; હરેલું.
 ૪. વિ. પૂરેપૂરી સત્તાવાળું.
 ૫. વિ. વધારે; અધિક.

- અનૂનતા ૧. [સં. અન (વધારે) + તા (પદ્ય)] છો. અધિકતા; વધારે હોવાપણું.
 ૨. છો. અનિશ્ચિતતા.
 ૩. [સં. અન (નહિ) + જિન (જીવું) + તા (પદ્ય)] છો. જીવન ન હોવી તે.
 ૪. છો. અધિતાપણું.
 ૫. છો. પૂરેપૂરી સત્તાવાળું હોવાપણું.

- અનૂપ ૧. પુ. (પુરુષ) એ નામનો દેશ.
 એની રાજધાની માહિમતી હતી.
 ૨. પુ. એક જાતનું કપૂતર.
 ૩. પુ. (પિંગળ) એક વિષમજાતિ માચમેજ
 ઇંદ તેમાં ૧૫ ગુરુ અને ૨૬ હથુ મળી ૬૧
 વર્ણ હોય છે. મધ્યસ્થાપ્રાચ્ય પ્રમાણે તે
 વૃષ્ટી છપ્પનનો એક ભેદ છે.
 ૪. પુ. તળાવ; સરોવર.
 ૫. પુ. દેહો, કેમકે તે પાણીમાં રહે છે.
 ૬. પુ. નદીનો કાંઠો.
 ૭. પુ. પર્વતની બાજુ; પહાડી પ્રદેશ.
 ૮. પુ. પાડો.
 ૯. [સં. અનુ (પાસે) + અપ (પાણી)]
 પુ. બીનાસવાળો મુલક.

૧૦. પુ. હાથી.
 ૧૧. વિ. ધણા પાણીવાળું.
 ૧૨. વિ. બેજવાળું; બીનાસવાળું.
 ૧૩. [સં. અનુપમ] વિ. એક; અપૂર્વ.
 ૧૪. વિ. સુરસ સારું.

- અનૂપકદેશ પુ. (પુરુષ) એ નામનો એક
 ભારતવર્ષીય દેશ. ત્યાંનો રાજા મહાભારતના
 યુદ્ધમાં પાંડવના પ્રભુમાં હતો.

- અનૂપજ ૧. [સં. અનુપ (બીનાસવાળો
 જમીન) + જ (જન્મેલ)] જ. આફુ, કેમકે
 તે પાણીવાળી જગ્યામાં જન્મે છે.
 ૨. વિ. પાણીવાળા પ્રદેશમાં પેદા થયેલ.

- અનૂપકેશ ૧. પુ. (પુરુષ) એ નામનો
 ભારતવર્ષીય દેશ. એની રાજધાની માહિમતી
 હતી.
 ૨. પુ. નદી, તળાવ અને પર્વત ધણું હોય
 તેવો બેજવાળો, હંસ, જમણાં, સસલાં, કુકર
 અને સામર જેવાં જંમણી પ્રાણી વસતાં હોય
 તેવો તથા જેમાં વનસ્પતિ પુષ્કળ થતી હોય

- એવી આબોહવાવાળો દેશ. આવા દેશમાં
 કવિહાર અને વાતવિહાર વધુ થતા મનાય છે.
 અનૂપવાયુ [સં. અનુપ (બેજવાળું) + વાયુ]
 પુ. બેજવાળો વાયુ; હિદિ. તે બેજવાળો
 જગ્યામાં ઠરી ગયેલા પાણીમાંથી અનિજ
 તેમની બાજુ નજીક જમીનમાંથી નીકળે છે.

- હોજવામાંનું અમાસનું વાત બીનાસમાંના આફ-
 વાયુની સાથે સંયુક્ત થવાથી અનૂપવાયુ
 (માસંમેસ) નામનો બનેલો વાયુ હજાર થાય છે.
 બાલકાનમાળા

- અનૂપવાયુમાપક [સં. અનુપવાયુ (બેજવાળો
 વાયુ) + માપક (માપનાર)] જ. બેજવાળો
 વાયુ માપવાનું યંત્ર.

- અનૂપાજ ૧. [સં.] પુ. એ નામનો યજ્ઞ.
 ૨. પુ. યજ્ઞકિશ્નોનો જમુક ભાગ વધારાની
 યજ્ઞકિશ્ન.

- અનૂરી [સં.] છો. સીતાદેવી.

- અનૂરુ ૧. [સં. અન (નહિ) + રુ (નંધ)]
 પુ. અમુક સર્પનો ૨૫ હાંનાર.
 એ સામજ વિનાનો મનાય છે.
 ૨. પુ. મજાસું; ખોદિયું.
 ૩. વિ. સામજ વિનાનું.

- અનૂરુસારથિ [સં. અનુ (અમુક) +
 સારથિ (રથ હાંનાર)] પુ. સર્પ તેનો ૨૫
 હાંનાર અમુક છે.

- અનૂરુ ૧. જ. સીતાદેવ.
 ૨. [સં. અન (નહિ) + રુ (નંધ)]
 વિ. સામજ વગરનું.

- અનૂર્ધ્વ ૧. [સં. અન (અપ) + ઊર્ધ્વ
 (ઉપ)] વિ. બોલી હિંચાઈનું.
 ૨. [સં. અન (નહિ) + ઊર્ધ્વ (ઉપ)]
 વિ. નીચું.

- અનૂર્મિ ૧. [સં. અન (નહિ) + ઊર્મિ
 (બેજવાળું)] વિ. તરંગ રહિત; મોજાં વગરનું.
 ૨. વિ. તોડી ન લગાય એવું.
 ૩. વિ. સિંચર.

- અનૂર્મિમત્વ જ. (મોચ) અધાર માંહેની
 નવમી સિદ્ધિ; ભૂખ, તરસ વગેરે નાશ થાય
 એવી સિદ્ધિ.

- અનૂર્મિસ ૧. [અન (નહિ) + ઊર્મિસ
 (ઘાજીવાળું)] વિ. ઘાજી વગરનું.
 ૨. [અન (નહિ) + ઊર્મિસ (તરંગને
 આધીન)] વિ. ઘાજીથી નહિ દોરાઈ જનારું.

- અનૂપર ૧. [સં. અન (નહિ) + ઉપર
 (પાંચ)] વિ. ખાસ વગરનું.
 ૨. વિ. ખાડું; ઉપર.

- અનૂસ જ. (માચ) સીતાદેવ.
 અનૂસડી (અનુસડી) છો. (માચ) સીતાદેવી.
 અનૂહ ૧. [સં. અન (નહિ) + ઉહ
 (વિચાર)] વિ. જેને વિષે વિચાર ન કરી
 લગાય તેવું; અતર્કનીય.
 ૨. વિ. મૂર્ખ; અવિચારી.

- અનૂચ ૧. [સં. અન (નહિ) + અચ
 (અચેદ્યો મંત્ર)] વિ. અચેદના મંત્ર વિનાનું.
 ૨. વિ. વેદનો અભ્યાસ કર્યા વગરનું.
 ૩. વિ. પુ. જનોઈ આપવામાં આવેલ ન
 હોવાને લીધે વેદાભ્યાસના અધિકાર વિનાનો.

- અનૂજી ૧. પુ. (પિંગળ) પ્રતિજ્ઞાની જાતનો
 સમરત અશ્વરમેજ હંદ; નિશિ. તેના દરેક
 ચરણમાં જમણ અને હથુ મળી ૪ અશ્વર
 હોય છે.

૨. [સં. અન (નહિ) + અજી (સસ)]
 વિ. કપરી; કમાખાજ.
 ૩. વિ. ખરાબ; કુટ.
 ૪. [સં. અન (નહિ) + અજી (સીધું)]
 વિ. વાંકું.

- અનૂજી ૧. [સં. અન (નહિ) + અજી
 (અજ)] જ. રેવું ન હોવાપણું.
 ૨. વિ. કરજ વગરનું; રેવા વિનાનું; અણમુક્ત.

- અનૂજીતા [સં. અન (નહિ) + અજી
 (અજ) + તા (પદ્ય)] છો. રેવાદાર ન
 હોવાપણું; બિનકરજદારી.

- અનૂજી [સં. અન (નહિ) + અજી
 (અજ)] વિ. માથે કરજ ન હોય એવું;
 અણમુક્ત.

- અનૂત ૧. [સં. અન (નહિ) + અત
 (રાત્રું)] જ. અસલા; બૂઝાણું. વિષ્ણુપુરાણમાં
 અનૂતને ચેતનભાવ આપી અપર્મ અને હિંસાનો
 પુત્ર, નિહિતિનો પતિ તેમજ બાઈ અને ભય,
 તરસ, માથા તથા વેદનાનો પિતા કહેલો છે.
 ૨. જ. એક; ખેતી.

૩. જ. હેતરપિંડી; કપટ; દમો.
 ૪. વિ. મિથ્યા; બૂઝું; ખોટું; ચેરવાળખી.

- મિથ્યા હોય મુથા અનૂત ભર્વ અલીક નિશ્ચય
 વારી ભઉ દુજ પતિ ઉપર બોલો નહિ બિચર.
 પિંગળપુરોષ

- અનૂતનર્મ પુ. (પિંગળ) એક સમરત વર્ણમેજ
 હંદ; જુતનર્મ. તેના દરેક ચરણમાં જમણ,
 જમણ, ગુરુ અને હથુ મળી ૮ અશ્વર હોય
 છે. તે અનુકુળનો એક ભેદ છે.

- અનૂતભાષણ [સં. અનૂત (ખોટું) +
 ભાષણ] જ. બૂઝું બોલવું તે.

અનુત્તરપી લુઓ અનુત્તરપી.

અનુત્તરકને લુઓ અનુત્તરપી.

અનુત્તરપી લુઓ અનુત્તરપી.

અનુત્તરપી [સં. અનુત (ખોડું) + વાદિન (બોલનાર) + ઈ (નારીબલિયો પ્રયમ)]
સિ. છી. બૂડી; ખોડું બોલનારી.

અનુત્તરપી [સં. અનુત (ખોડું) + વાદિન (બોલનાર)] સિ. બૂડું બોલનાર; અસલપી.

અનુત્તરપી [સં. અનુત (ખોડું) + પ્રત (પ્રતિષ્ઠા)] સિ. પ્રતિષ્ઠા ખોડી કરનાર; વચન ન પાળનાર.

અનુત્તાનુબંધી [સં. અનુત (ખોડું) + અનુબંધિન (સંબંધવાળું)] સિ. (બેન) રોડખાનના ચાર બેઠાં માંહેનો બીજો; ખોડું બોલવાનો વિચાર કરી અને ખોડું બોલી તેમાં જાનક લેવા સંબંધનું.

અનુત્તાલિસંધ [સં. અનુત (ખોડું) + અભિસંધ (ઉત્તરનાર)] સિ. બૂડું બોલી ઉતરનાર.

અનુત્તુ ૧. [સં. અનુ (અધોઘ) + અનુ (સમય)] છી. કવખત; અધોઘ કાળ.

૨. [સં. અનુ (નહિ) + અનુ (અધોઘ)] છી. જીના રંગોરસન પહેલાંનો સમય.

અનુત્તુકયા [સં. અનુ (નહિ) + અનુ (અધોઘ) + કયા] છી. માનુ અવરવી રડ ન થઈ હોય એવી છોકરી.

અનુત્તુકા ૧. [સં. અનુ (નહિ) + અનુ (અધોઘ) + કા (વાળું)] છી. અધોઘ ન આવ્યો હોય એવી કયા.

૨. છી. રજસ્વલા ન થતી હોય એવી સ્ત્રી.

અનુશંસ [સં. અનુ (નહિ) + શંસ (શર)] સિ. દયાળું; પાતરી નહિ એવું.

અને [સં. અનુ (અધોઘ); પ્રા. અનુસં-અનર્થ] છ. ને; તથા; વળી. તે બે શબ્દ કે વાક્યને જોડનાર અને પ્રથમ કહેણ હોય તેમાં વધારો કરનાર અવ્યય છે.

અનેક [સં. અનુ (નહિ) + એક] સિ. એક કરતાં વધારે; ઘણું; સંખ્યાબંધ; બહુ.

કરક બહુ કપાલ કુલ કુલ અનેક મુવંદ
ધણી વાલ તુજને કહી થઈ તથા પા જુલ
પિતૃવ્યુષેષ

અનેકકારણવાદ [સં. અનેક (બહુ) + કારણ + વાદ (મત)] પુ. કોઈ પણ માન્યતાનું કારણ બધા સંજોગોનું પરિણામ છે એવી માન્યતા.

અનેકકેદ્રી [સં. અનેક (બહુ) + કેદ્ર (અધોઘ) + કેદ્ર (વાળું)] સિ. બહુ બહુ ઘણું હેતુવાળું; બહુકેદ્રી.

અનેકકોષી ૧. [સં. અનેક (બહુ) + કોષ (પિંડ) + કોષ (વાળું)] પુ. ઘણા કોષવાળું એટલે સજીવ દેહના એકમ અવ્યય-વાળું બહુ ગ્રીક્ષી ધણી કોષવાળાં પ્રાણીનો વર્ગ; 'મેટાકોષી'.

અતઃ પ્રકાશં પ્રાણીએવા સંપન્નં (એવા સમૂહને અનેકકોષી કહેવામાં આવે છે તેમાં) દરેક કોષવાળી જાતના કોષવાળું સ્થાન હોય છે, અને તે જાતના કોષવાળી તેની ધણી અંતઃકોષને કહેને જોવામાં આવે છે.

પ્રાણીવિદ્યાનું રેખાચિત્ર
૨. સિ. અંતઃકોષી; બહુકોષી.

અનેકકોષી સજીવ વસ્તુઓમાં તેમાં સારીમાં અવયવો એક કરતાં વધારે કોષમાં અનેક હોય છે. સારીમાંનું રેખાચિત્ર

અનેકકાર્ણ [અનેક (એક કરતાં વધારે) + કાર્ણ (કુણમાં આવે તેવું)] સિ. એક કરતાં વધારે સંખ્યા વડે કુણવાળી આવે તેવું; બહુ.

અનેકકુણ ૧. [સં. અનેક (બહુ) + કુણ] પુ. જ. જ. ઘણા કુણ.

૨. સિ. અનેકકુણ; ઘણું; કુણ.

૩. સિ. ઘણા કુણવાળું.

૪. સિ. બુદી બુદી જાતનું.

અનેકકુણકુણ [સં. અનેક (બહુ) + કુણ + કુણ (વાળું)] સિ. ઘણા કુણવાળું.

અનેકકુણસંપન્ન [સં. અનેક (બહુ) + કુણ + સંપન્ન (સહિત)] સિ. ઘણા કુણવાળું ઘણા કુણ મેળવ્યા હોય એવું.

અનેકકુણસંપન્ન [સં. અનેક (એક કરતાં વધારે) + કુણ + અસંપન્ન (અધોઘ)] સિ. ઘણા કુણવાળી હોવાનું.

અનેકકુણી [સં. અનેક (બહુ) + કુણ + કુણ (વાળું)] સિ. ઘણા કુણવાળું.

અનેકકોષ [સં. અનેક (એક કરતાં વધારે) + કોષ (વંશ)] સિ. એક કરતાં વધારે કુણ-વાળું. જાત લીધેલ છોકરાને બે કોષ હોય છે-એક તેનું પેતાનું, અને બીજું તેને બેલે દરેક લીધેલ હોય તેનું.

અનેકકાર [સં. અનેક (બહુ) + કાર (વાક્ય)] સિ. ઘણાની સાથે રહી કરનાર; યોજામાં રહેવાની દેવવાળું; સંપન્ન; શુભચરી.

અનેકકાર્યસંપન્ન [સં. અનેક (બહુ) + કાર્ય (વાર્થવાદ) + સંપન્ન (અવ્યય)] પુ. જાન-ચક; સંવિદ્યાસંપન્ન; વિદ્યાર્થ; બધી જાતની માહિતીનો સંપન્ન.

અનેકવિત્ત [સં. અનુ (નહિ) + એક + વિત્ત (મા)] સિ. કદ મનનું ન હોય તેવું; અસ્થિર મનવાળું.

અનેકજ ૧. [સં. અનેક (એક કરતાં વધારે) + જ (અધોઘ)] જ. પછી, કમકે તે એક વખત મળેમાંથી ઇશારે અને બીજી વખત ઇશારામાંથી પછીરે જન્મ લે છે.

૨. સિ. એકથી વધારે વાર જન્મેલું.

અનેકતા ૧. [સં. અનુ (નહિ) + એકતા (એકતા)] છી. એક નહિ હોવાપણું; લુણાઈ.

૨. [સં. અનુ (નહિ) + એક + તા (પણું)] છી. બુદી બુદી તરેલું હોવાપણું; વિવિધતા.

૩. [સં. અનેક (બહુ) + તા (પણું)] છી. બહુપણું; અનેકપણું.

અનેકત્વ લુઓ અનેકતા.

અનેકત્વદોષ લુઓ અનેકત્વપતિ.

અનેકત્વપતિ [સં. અનેક (બહુ) + ત્વ (પણું) + અપતિ (માઠો પ્રસંગ)] છી. બહુપણું માનવાનો માઠો પ્રસંગ.

અનેકદેવધર્મ ૧. [સં. અનેક (બહુ) + દેવ + ધર્મ (ધર્મ)] જ. ઘણા દેવની પૂજા.

૨. જ. બહુદેવવાદ; અનેકદેવવાદ.

અનેકદેવવાદ [સં. અનેક (બહુ) + દેવ + વાદ (મત)] પુ. એક કરતાં વધારે દેવ છે એમ સ્વીકારનાર મત કે પથ; બહુદેવવાદ; અનેકધર્મવાદ.

અનેકદેવવાદમાં કાવિઓ એક સત્ અર્થાત્ સત્ત્વ પરમાર્થ વસ્તુ પરમાત્મા-તેને બહુ બહુ રીતે કહે છે. અતિ સૂક્ષ્મ બંધે વચ્ચે વચ્ચે અનેક નામો આપે છે અને બિન અનેક ધર્મો વર્ણવે છે. આ અનેકતા વધારી કહેવાને વેદમાં અનેકદેવવાદ કહેવાની સાબિતી થાય છે.

આનંદસંસાર કુલ

અનેકદેવવાદી [સં. અનેક (બહુ) + દેવ + વાદિન (મતવાળું)] સિ. દેવ ઘણા છે એમ માનનાર.

સાસંક કે હિંદુઓ અનેકદેવવાદી નથી પણ વિશ્વેશ્વરવાદી છે. હિંદુસ્થાનના દેવો

અનેકદેશી [સં. અનેક (બહુ) + દેશ + કુણ (વાળું)] સિ. ઘણી તરેલું; બુદી બુદી જાતનું; અનેકબુદી.

અનેકદેશીય [સં. અનેક (એક કરતાં વધારે) + દેશીય (વિશ્વસ્થાત્)] સિ. ઘણી જાતનું; બુદી બુદી તરેલું.

અનેકધા ૧. [સં. અનેક (બહુ) + ધા (રીત જાતનાર પ્રયમ)] છ. ઘણી રીતે.
૨. છ. ઘણી વખત; વારંવાર.

અનેકશત

અનેકપ ૧. [સં. અનેક (ખણ) + પા (રક્ષણ કરવું)] પુ. ઈશ્વર, કેમકે તે બધાંનું રક્ષણ કરે છે.

૨. પુ. રાજા.

૩. [સં. અનેક (એક કરતાં વધારે) + પા (પાવું)] પુ. હાથી, કેમકે તે સંક્ર અને મોહથી એટલે કે એક કરતાં વધુ અવગવથી પીએ છે.

૪. વિ. અનેકને પળનહર.

૫. વિ. ધણી પ્રવાહી પીનાર.

અનેકપતિ [સં. અનેક (ખણ) + પતિ (ખણી)] પુ. વ. વ. એક કરતાં વધારે ધણી.

અનેકપત્ની [સં. અનેક (જુ) + પત્ની (સી)] છી. વ. વ. એક કરતાં વધારે સ્ત્રી.

અનેકપત્નીક [સં. અનેક (એક કરતાં વધુ) + પત્ની (સી) + ક (વાળું)] વિ. એક કરતાં વધારે સ્ત્રીવાળું.

અનેકપત્નીકત્વ [સં. અનેક (એક કરતાં વધુ) + પત્ની (સી) + ક (વાળું) + ત્વ (જવું)] જ. ધણી સ્ત્રીવાળા હોવાજવું.

અનેકપત્નીત્વ [સં. અનેક (એક કરતાં વધુ) + પત્ની (સી) + ત્વ (જવું)] જ. એક કરતાં વધારે સ્ત્રી હોવાજવું.

અનેકપદી ૧. [સં. અનેક (ખણ) + પદ (પગ) + પદ (વાળું)] વિ. ધણુ પગવાળું.

૨. [સં. અનેક (ખણ) + પદિન (પદવાળું)] વિ. (મહિત) જેમાં એક કરતાં વધારે પદ હોય એવું; 'મહિનોમિત્તલ.' જેમકે, ૫૪૨ - ૭૬.

અનેકપેક્ષિત [સં. અનેક (જુ) + પેક્ષિત (હાર)] છી. ધણી હાર.

અનેકપેક્ષિતક ૧. [સં. અનેક (જુ) + પેક્ષિત (હાર) + ક (વાળું)] વિ. ધણી હારવાળું.

૨. વિ. જાતજાતનું; ધણુ પ્રકારનું.

અનેકભાષાકોવિક ૧. [સં. અનેક (જુ) + ભાષા (બેલી) + કોવિક (ચર્ચિત)] જ. બહુ ભાષા જાણનાર માણસ.

૨. વિ. ધણી ભાષા જાણનાર.

અનેકભૂતિ [સં. અનેક (ખણ) + ભૂતિ (દેવી શક્તિ)] પુ. પરમેશ્વર, કેમકે તેમાં લુહી લુહી ધણી દેવી શક્તિ રહેલી છે.

અનેકમાર્ગકર્તા [સં. અનેક (જુ) + માર્ગ (સ્ત્રો) + કર્તૃ (કર્તા)] પુ. વિષ્ણુ, કારણકે તે બધે દેખાણે માર્ગ કરી શકે છે.

અનેકમાર્ગી ૧. [સં. અનેક (જુ) + માર્ગિન (સ્ત્રો જનાર)] વિ. ધણે સ્ત્રો જનાર; બહુ માર્ગે જનાર.

૨. વિ. લુહી લુહી ધણે કે પંચ માનનાર.

૩. વિ. લુહી લુહી તરેલું.

અનેકમુખ ૧. [સં. અનેક (એક કરતાં વધારે) + મુખ (મોં)] વિ. ધણુ મારફત માણસ.

૨. [સં. અનેક (ખણ) + મુખ (મોં)] વિ. ધણાં મોંવાળું; જહુમુખી.

૩. [સં. અનેક (જુ) + મુખ (રિયા)] વિ. છંદુછવાયું; વિખરામેલું.

૪. વિ. બહુ જાણવાળું.

અનેકમુખી લુગ્ને અનેકમુખ.

અનેકમૂર્તિ ૧. [સં. અનેક (જુ) + મૂર્તિ (રૂપ)] પુ. વિષ્ણુ-દેવ હજાર નામ માટેનું એક. જ્યારેમાં પોતાની રૂપરથી હોતેના ઉપકાર માટે અનેક રૂપ તે ધારણ કરે છે, તેથી તે અનેકમૂર્તિ કહેવાય છે.

૨. વિ. ધણાં રૂપવાળું; જહુરૂપી.

અનેકમૂળવાદ [સં. અનેક (ખણ) + મૂળ (માથા) + વાદ (સિદ્ધાંત)] પુ. જ્યાં માથા એક જ આદિ સ્ત્રીપુરુષમાંથી નહિ પણ ધણાં સ્ત્રીપુરુષમાંથી ઉત્પન્ન થતાં છે એવો સિદ્ધાંત.

અનેકમૂળવાદી [સં. અનેક (જુ) + મૂળ (માથા) + વાદિન (માનાર)] વિ. એક જ આદિ સ્ત્રીપુરુષમાંથી બધી માણસજાત ઉત્પન્ન થઈ છે એમ ન માનતાં તેનાં ધણાં મૂળ છે તેવી માનતાવાળું; અનેકમૂળવાદમાં માનનાર.

અનેકરંગી ૧. [સં. અનેક (ખણ) + રંગ (રંગ) + રંગ (વાળું)] વિ. ધણુ રંગવાળું; જહુરંગી.

૨. વિ. તરંગી; મનના તરંગ પ્રમાણે વર્તનાર.

અનેકરૂપ ૧. [સં. અનેક (જુ) + રૂપ (આકાર)] પુ. પરમાત્મા, કેમકે તે ધણાં રૂપ ધારણ કરી શકે છે.

૨. [સં. અનેક (ખણ) + રૂપ (સ્વરૂપ)] વિ. અસ્થિર સ્વભાવવાળું; અંચળ.

૩. વિ. ધણાં રૂપવાળું; જહુરૂપી.

૪. [સં. અનેક (જુ) + રૂપ (જાત)] વિ. લુહી લુહી જાતનું; વિવિધ પ્રકારનું.

અનેકરૂપી લુગ્ને અનેકરૂપ ૨, ૩, ૪.

અનેકસોજન ૧. [સં. અનેક (ખણ) + સોજન (જાંબ)] પુ. ઈશ્વર તેને હજાર જાંબ હોવાનું મનાય છે.

૨. પુ. ઈશ્વર; પરમેશ્વર.

૩. [સં. અનેક (એકથી વધારે) + સોજન (જાંબ)] પુ. સિવ તેને ત્રણ જાંબ હોવાનું કહેવાય છે.

૪. વિ. ધણી જાંબવાળા પ્રાણીના વર્ગનું.

અનેકવચન [સં. અનેક (જુ) + વચન (સંખ્યા)] જ. (આકારણ) જહુવચન; ધણી વસ્તુનો અર્થ સ્વતંત્ર રાખવું.

અનેકવર્ણ ૧. [સં. અનેક (એકથી વધારે) + વર્ણ (અક્ષર)] વિ. (મહિત) એક કરતાં વધારે અન્યથા રાસિ-બીજાન્યાર હોય તેવું.

૨. [સં. અનેક (ખણ) + વર્ણ (રંગ)] વિ. જહુરંગી; ધણા રંગવાળું.

અનેકવર્ણમંથમાહરણ જ. (મહિત) એક કરતાં વધારે અન્યથા બીજાન્યારવાળું વર્ણ-સમીકરણ; એકથી વધારે નહિ જાણેલી રાસિ-વાળું વર્ણસમીકરણ; 'સાધમરેનિમ્લક ક્વોટ્ટિક ઇન્વેસન'. જેમકે, ૨૧ + ૨૨ = ૮૬; ૪૨ = ૪૦.

અનેકવર્ણસમીકરણ ૧. [સં. અનેક (એકથી વધારે) + વર્ણ (અક્ષર) + સમીકરણ (સમાનતા)] જ. બીજામહિતમાં દિસાળ અવગણે એક પ્રકાર.

૨. જ. (મહિત) જે અન્યથા વધારે અન્યથા બીજાન્યારવાળું સમીકરણ; 'સાધમરેનિમ્લક ઇન્વેસન'. જેમકે, ૨૫ - ૨ = ૬; ૪૫ - ૪૨ = ૩૬.

અનેકવર્ણસમીકરણ દૂઝપ્રસ [સં. અનેકવર્ણ (એક કરતાં વધારે અન્યથા અક્ષરવાળું) + સમીકરણ (સમાનતા) + દૂઝ (દુર્થિત) + પ્રસ (સ્વાભ)] પુ. (મહિત) એકથી વધારે અન્યથા રાસિવાળો અને જેમાં જાણેલી અને નહિ જાણેલી રાસિ વચ્ચેનો સંબંધ બીજા-મહિતની રીતે પ્રથમ ધાતમાં સમીકરણથી જાણવી શકાય એવો મૂંઝવણ કરેલો સવાલ.

અનેકવાદ [સં. અનેક (જુ) + વાદ (સિદ્ધાંત)] પુ. જાતમાં ધણાં છે એવો સિદ્ધાંત; નાસ્તિકમત.

અનેકવાદિની [સં. અનેક (જુ) + વાદિની (મતવાળી)] વિ. છી. જાતમાં ધણાં છે એવા મતવાળી; અનેકવાદમાં માનનારી.

અનેકવાદી [સં. અનેક (જુ) + વાદિન (માનાર)] વિ. અનેકવાદમાં માનનાર; જાતમાં અનેક છે એવા સિદ્ધાંતવાળું.

અનેકવાર જ. ધણી વખત; વારંવાર.

અનેકવિધ ૧. [સં. અનેક (જુ) + વિધ (રીત)] વિ. ધણી જાતનું; વિવિધ.

૨. જ. બહુ રીતે; ધણે પ્રકારે; લુહી લુહી રીતે.

અનેકશત [સં. અનેક (ખણ) + શત (સે)] વિ. ધણું; અસંખ્ય; બેશુમાર; સેકો.

અનેકશબ્દ [સં. અનેક (એકથી વધારે) + શ્વ (ખરી)] વિ. શરેલી ખરીવાળું.

અનેકશબ્દ ૧. [સં. અનેક (એક કરતાં વધારે) + શબ્દ] પુ. સરખા અર્થવાળો શબ્દ; પર્વાય.

૨. વિ. સરખા અર્થવાળું; સમાનાર્થક.

અનેકશર્કરી [સં. અનેક (ખણ) + શર્કર (સાચ)] છી. મંડળ, સિદ્ધ, કાઠક જેવા અંગારહરના વર્ણનો એક પદાર્થ.

અનેકશઃ ૧. [સં. અનેક (ખણ) + શઃ (રીત જતાવનાર પ્રત્યય)] જ. બહુ રીતે.

૨. જ. મોટા પ્રમાણમાં; મોટી સંખ્યામાં.

૩. જ. વારંવાર; ઘણી વખત.

અનેકસમીકરણ ૧. [સં. અનેક (એકથી વધારે) + સમીકરણ (સમાનતા)] જ. બીજા અણિતમાં હિસાબ મણવાનો એક પ્રકાર.

૨. જ. (અણિત) એ અમલ વધારે જાળવવા બીજાઅણરવાળું સમીકરણ; 'સાધ્યમરેનિમસ ઇકવેસન'. જેમકે, ૨૪ - ૧ = ૨૩; ૩૪ - ૩૨ = ૨.

અનેકસંસર્ગી [સં. અનેક (ખણ) + સંસર્ગ (સંબંધ) + ઇન્ (વાર્ધ)] વિ. ઘણાં સાથે સંબંધ ધરાવનાર.

અનેકસાધ્ય [સં. અનેક (ખણ) + સાધ્ય (પાર પાડવું)] વિ. ઘણાંથી પાર પડી શકનાર.

અનેકસિદ્ધ ૧. [સં. અનેક (એક કરતાં વધુ) + સિદ્ધ (જાણ)] પુ. (જેન) એક સમયે મોટા પામેલ એક કરતાં વધારે જીવનો જન્મ.

૨. વિ. કાઠાં માણસથી સધાયેલું; ઘણાં માણસે સાળતા મેળવી હોય એવું.

અનેકસુષ્ટિકર્તા [સં. અનેક (એક કરતાં વધારે) + સુષ્ટિ (કુનિયા) + કર્તા (કર્તા)] પુ. વિષય. તે એક જોના ઉત્પન્ન કરનાર કહેવાય છે.

અનેકાકાર ૧. [સં. અનેક (ખણ) + આકાર (પાર)] પુ. જ. ઘણા આકાર.

૨. વિ. ઘણી જાતના આકાર કે રૂપવાળું.

અનેકાક્રી [સં. અન્ (નહિ) + એકાક્રિ (એક)] વિ. એકજ નહિ એવું; સમાનવાળું.

અનેકાકૃતિ બુદ્ધિ અનેકપ્રકાર.

અનેકાક્ષર બુદ્ધિ અનેકક્ષરી.

અનેકાક્ષરી [સં. અનેક (એક કરતાં વધુ) + અક્ષરિન્ (અક્ષરવાળું)] વિ. (અણિત) એક કરતાં વધારે બીજાઅણરવાળું.

અનેકાભે ૧. [સં. અન્ (નહિ) + એકાભ (અભ)] વિ. એક વિષયમાં તબીબ ન હોય એવું; જુદી જુદી ઘણી જાતમાં રોકાયેલું.

૨. વિ. લામણી વિનાનું હૈયાસનું.

અનેકાન્ [સં. અનેક (એકથી વધારે) + અન્ (સ્વર)] વિ. (આકરણ) એકથી વધુ સ્વરવાળું.

એકજ તેમ જ અનેકાન્ સંબોધમાં અન્તર જ રહેલું હોય; જ્યુ સાહસવાર હોય એ કુસ્વ હોય.

અનેકાનેક [સં. અનેક (ખણ) + અનેક] વિ. પુષ્કળ; જુદું.

અનેકાર્થ ૧. [સં. અનેક (ખણ) + અર્થ] પુ. જ. ઘણા અર્થ.

૨. [સં. અનેક (ખણ) + અર્થ (હેતુ)] પુ. જ. ઘણાં પ્રયોજન; બહુ હેતુ.

૩. [સં. અનેક (ખણ) + અર્થ (જાગ્ય)] પુ. જ. ઘણી જાગ્યા; ઘણા વિષય.

૪. વિ. અરજી અર્થવાળું.

૫. [સં. અન્ (નહિ) + એક + અર્થ] વિ. એક કરતાં વધારે એમ જતાવનાર.

૬. વિ. ઘણા અર્થવાળું.

૭. વિ. ઘણા ઉદેશસળું; બહુ હેતુવાળું.

અનેકાર્થક [સં. અનેક (ખણ) + અર્થ + ક (વાર્ધ)] વિ. બહુ અર્થવાળું.

અનેકાર્થતા [સં. અનેક (ખણ) + અર્થ + તા (જ્ઞ) છી. ઘણા અર્થ હોવાપણું.

અનેકાર્થસંમણ [સં. અનેક (એક કરતાં વધુ) + અર્થ + સંમણ (જન્મ)] પુ. એક કરતાં વધારે અર્થસળા સંબંધે હોય.

અનેકાર્થિતા [સં. અનેક (એક કરતાં વધારે) + અર્થિન્ (અર્થવાળું) + તા (જ્ઞ)] છી. એક કરતાં વધારે અર્થવાળું હોવાપણું.

અનેકાર્થી [સં. અનેક (ખણ) + અર્થિન્ (અર્થવાળું)] વિ. ઘણા અર્થવાળું.

અનેકાણી [સં. અનેક (એક કરતાં વધુ) + અણ (અણ)] વિ. (આકરણ) એક કરતાં વધારે અણરવાળું.

અનેકાવર્તી [સં. અનેક (ખણ) + આવર્ત (વીરવાળું)] વિ. ઘણા ફેરા વીરવાળું હોય એવું.

અનેકામય [સં. અનેક (એક કરતાં વધુ) + આમય (આધાર)] પુ. એક કરતાં વધારે ઉપર આધાર.

અનેકામયી ૧. [સં. અનેક (એક કરતાં વધારે) + આમયિન્ (આધાર રાખનાર)] વિ. એક કરતાં વધારે ઉપર આધાર રાખનાર.

૨. વિ. ઘણાને આનંદ.

અનેકાર્થિત ૧. [સં. અનેક (ખણ) + આર્થિત (આધાર રાખનાર)] વિ. ઘણા ઉપર આધાર રાખનાર.

૨. [સં. અનેક (ખણ) + આર્થિત (હેતુ)] વિ. ઘણામાં રહેલું.

અનેકાર્થિતગુણ [સં. અનેક (ખણ) + આર્થિત (હેતુ) + ગુણ] પુ. (ન્યાય) ઘણામાં રહેલા ગુણ; પદાર્થમાં રહેલા સામાન્ય ગુણ. તે ગુણ આ પ્રમાણે આપ્યું હોય તેમાં અણવા હો; સંખ્યા, પરિમાણ, પૂરતવ, સંયોગ, વિભાજ, પરત્વ, અપરત્વ, સંસિદ્ધિ, કવચ, ગુરુત્વ અને વેગ.

અનેકામણ [સં. અનેક (એક કરતાં વધુ) + આમણ (મિત્ર)] જ. એક કરતાં વધારે માણસ મેલી શકે એવી બેઠક. જેમકે, પાટલી, કોચ.

અનેકાંઝી ૧. [સં. અનેક (ખણ) + અંઝ (અવચ) + ઇન્ (વાર્ધ)] વિ. ઘણા અવચવાળું.

૨. વિ. ઘણી જાતનું; જુદું જુદું.

૩. વિ. બહુ વિભાજ હોય એવું.

અનેકાંત ૧. [સં. અન્ (નહિ) + એક + અંત (નિર્ણય)] પુ. અનિશ્ચિતતા; અમોક્ષ-પણું.

૨. પુ. અસ્થિરતા.

૩. પુ. સ્પાદાદ. બુદ્ધિ અનેકાંતવાદ.

જેન સિદ્ધાંતની સ્થાના સ્પાદાદ છે. બીજા સંબોધમાં અનેકાંત જ્યુ કહે છે.

નવજનન

૪. વિ. અમોક્ષ; અનિશ્ચિત.

૫. વિ. અસ્થિર; અંજળ; મોટી વારમાં ફરી જનાર.

૬. વિ. સંકેતવાળું; સંકેત રહે એવું.

અનેકાંતવાદ [સં. અનેકાંત (સ્પાદાદ) + વાદ (મત)] પુ. વસ્તુનું એકાંત સ્વરૂપ ન જાનવું એવો મત; સ્પાદાદ આર્થતત્ત્વન; ફરક વસ્તુનું એના પાસા પરત્વે જુદી જુદી રીતે જાન થાય છે એવો જેન તત્ત્વજ્ઞાનનો સિદ્ધાંત; જીનવાદ.

અનેકાંતવાદિની [સં. અનેકાંત (સ્પાદાદ) + વાદિની (જાનનારી)] વિ. જી. અનેકાંતવાદમાં જાનનારી; સ્પાદાદમાં આસ્થાવાળી.

અનેકાંતવાદી ૧. [સં. અનેકાંત (સ્પાદાદ) + વાદિન્ (મતવાળું)] જ. જીન, કેમકે તે સ્પાદાદમાં માને છે.

૨. વિ. અનેકાંતવાદમાં જાનનાર; સ્પાદાદી.

અનેકાંતિકવાદ

અનોકહ

અનેકાંતિકવાદ [સં. અન (નહિ) + એકંત (એક નિર્ણય) + વાદ (વાદ) + વાદ (વાદ)] પુ. માણસનું જ્ઞાન નિર્ણયરૂપ નહિ પણ માત્ર કાપનારૂપ છે એવો મત.

અનેકેધરવાદ [સં. અનેક (બહુ) + ઈધર + વાદ (વાદ)] પુ. બહુદેવવાદ; ઈધર બહુ છે એવો મત; અનેકદેવવાદ.

અનેક (અનેક) ૧. જ. મૂર્ખ.

૨. [સં. અન (નહિ) + એક (એક)] વિ. મોટું બહેરું; બહેરું.

અનેકમૂક (અનેકમૂક) ૧. વિ. આધર્મ.

૨. વિ. જડ.

૩. વિ. હા; હુમ્મું; રાહ.

૪. [સં. અનેક (બહેરું) + મૂક (મૂક)] વિ. બહેરું અને મૂકું.

અનેકિ [સં. અન્ય (બીજું) + એક (એક)] જ. (પ્રાકૃત) બીજું ઠેકાણું; જુદી જગ્યા.

અનેના ૧. પુ. (પુરાણ) સૂર્યવંશી કુરુક્ષેત્ર રાજાનો એ નામનો દીકરો; સુપોષન; કુરુક્ષેત્ર. ૨. પુ. (પુરાણ) સોમવંશી અણ્ણ રાજાના પાંચમાનો સૌથી નાનો દીકરો.

અનેનાસ જ. એક જાતનું ફળ. આ સજ્જ રેશની બાળાના નનસ સજ ઉપરથી નીકળ્યો છે. જુઓ અનનાસ.

અનેપુ વિ. (મામ) શુદ્ધ; પવિત્ર; મોખમું.

અનેરકું જુઓ અનેરું.

અનેરક ૧. [અનેરું (અસીક) + આર્ક (પર્ક)] જી. અસીકિત્તા; અસાધારણ; વિચિત્રતા.

૨. [અનેરું (બુદ્ધ) + આર્ક (પર્ક)] જી. બુદ્ધર્ક; અનોખાપણું.

અનેરાન ૧. પુ. (જરથોસ્તી) એ નામનો હિરતો. તે તેઓ ઉપરી છે.

૨. પુ. જરથોસ્તી માણસનો ત્રીસમો દિવસ.

અનેરું ૧. વિ. અસીકિત્તા; અસાધારણ.

૨. [સં. અન્યતરકમ્; પ્રા. અન્યતરક-અન્યરક] વિ. અવર; જુદું; બીજું. વાસુદેવ સ્વામી સમયે, તેડ વિષુ નથી અનેરું અરથ. જીમ

અનેરો પુ. (મામ) ઘરો; બાપનો બાપ.

અનેવરી જી. (કમળી) બનવારી; મુકું બાળવા માટે રમવાને સરખું વર્ષ બનવારી માટે.

અનેવણીય [સં. અન (નહિ) + એવણીય (અવણીય)] વિ. નહિ અવણીય એવું.

અનેવિ વિ. (અ. મ.) અનોખું; જુદી તરેહનું.

અનેહ ૧. [સં. અ (નહિ) + નેહ (પ્રેમ)] પુ. અપ્રેમ; વિરક્તિ.

૨. [સં. અ (નહિ) + દન (માસ)] પુ. ક્રમ; વખત. તેનો કોઈ નાશ કરી શકતું નથી.

૩. વિ. (મામ) મૂર્ખ; બેવરૂ.

અનેકાંત ૧. [અન (નહિ) + એકંત (એકસ)] વિ. અનિશ્ચિત; અસંકલ્પ.

૨. વિ. અરિયર; મોટી વારમાં ફરી જન્મ.

અનેકાંતિક ૧. [સં. અન (નહિ) + એકાંતિક (નહો)] પુ. (ન્યાય) હેતુવાદાસના પાંચ મુખ્ય વિભાગમાંનો એક; એકલા સાધ્યનો જ સાધનજૂતા ન હોય એવો હેતુ; જેનાથી કોઈ વસ્તુની નિશ્ચિત સિદ્ધિ થતી ન હોય એવી વાત; સાધ્યસંસારહેતુ; સાધ્ય અને સાધ્યભાવ એ બંનેનો સાધક હેતુ; સંબન્ધિયાર. તે સાધ્ય અને તેનો અભાવ એ બંનેનો સાધક હોવાથી કોઈ જાનતનો નિશ્ચય સિદ્ધ થવા દેતો નથી, તેથી તેને અનેકાંતિક કહે છે. તેના ત્રણ પ્રકાર છે: સાધ્યારણ, અસાધ્યારણ અને અનુપસંધારી.

૨. વિ. અસંકલ્પ; અનિશ્ચિત.

૩. વિ. એકલા નહિ સ્વીકારનાર.

૪. વિ. ખાસ અમલનું ન હોય એવું.

૫. વિ. ધર્મી અણુવાળું.

૬. વિ. રૂપ વચરનું.

૭. વિ. સંબંધ વિનાનું.

અનેકાંતિકવાદ [સં. અન (નહિ) + એકાંતિક (એકસ) + વાદ (વાદ)] પુ. સહિની એકલા નહિ સ્વીકારનાર મત; નાનાર્થવાદ; નાનાપદાર્થસત્તાવાદ. જુઓ સમસ્ત વિદ્યાન-સત્તાવાદ.

અનેકથ ૧. [સં. અન (નહિ) + એકથ (એકપણું)] જ. એક કરતાં વધારે હોવાપણું.

૨. [સં. અન (નહિ) + એકથ (એક)] જ. કુમંપ; અજ્ઞાનતા; વિરોધ.

૩. જ. બુદ્ધર્ક

અનેકિષ્ઠ ૧. [સં. અન (નહિ) + એકિષ્ઠ (અષ્ટ પ્રમાણે)] વિ. આવરણ; બરેનું; અષ્ટ ઉપર આધાર નહિ સંબંધાર.

૨. વિ. અરજ મુજબ ન હોય એવું.

૩. વિ. મેળેમેળે થતું; અષ્ટ વિના જનતું.

અનેકિત ૧. [સં. અ (નહિ) + નીતિક (નીતિ સંબંધી)] વિ. અનિશ્ચિત સંબંધી.

૨. વિ. અનિશ્ચિતવાળું; નીતિ વિરહનું.

૩. વિ. નીતિને અમલ ન હોય એવું.

અનેકિહાસિક ૧. [સં. અન (નહિ) + એકિહાસિક (ઇતિહાસને અમલ)] વિ. ઇતિ-હાસ એકે સંબંધ વિનાનું.

૨. વિ. ઇતિહાસના આધાર વિનાનું; ઇતિ-હાસના પ્રમાણ વગરનું.

અનેકિહાસિકતા ૧. [સં. અન (નહિ) + એકિહાસિક (ઇતિહાસ સંબંધી) + તા (પણું)] જી. ઇતિહાસ એકે સંબંધ નહિ હોવાપણું.

૨. જી. ઇતિહાસના આધારરહિતપણું.

અનેકિપુણુ જુઓ અનેકપુણ.

અનેકિપુણ [સં. અ (નહિ) + નૈપુણ્ય (પ્રવીણતા)] જ. અનુકળતા; હોશિયારી ન હોવાપણું; અધીરતા.

અનેકિમિશ્રાનુકુળ પુ. (સિંગ) અનુકુળ હંદનો એક વિભાગ.

અનેકિમિશ્રિ [સં. અ (નહિ) + નૈમિશ્રિ (કાશ્યપને આધીન)] વિ. ક્રમશઃ વચરનું; નિમિશ વિનાનું.

અનેકિય જુઓ અનેકું.

અનેકિયિક ૧. [સં. અ (નહિ) + નૈયમિક (ન્યાયને અમલ)] વિ. ન્યાયને અમલ ન હોય એવું; ન્યાય સાથે સંબંધ વિનાનું.

૨. [સં. અ (નહિ) + નૈયમિક (ન્યાયસાધ્ય અણુવાર)] વિ. ન્યાયસાધ્ય નહિ અણુવાર.

અનેકું ૧. [સં. અન્યમ] વિ. ન્યાયસર નહિ વર્તનાર; અન્યાયી.

૨. વિ. વાંકું બોલનાર.

અનેકિર્થ ૧. [સં. અન (નહિ) + એકિર્થ (એકવચન)] જ. આબાદી ન હોવાપણું.

૨. [સં. અન (નહિ) + એકિર્થ (ઈધર-પણું)] જ. ઈધરપણાનો અભાવ.

૩. જ. અભિમાન; હિનતા; નિર્ધનપણું.

૪. [સં. અન (નહિ) + એકિર્થ (સિદ્ધિ)] જ. સિદ્ધિ ન મળવાપણું.

૫. વિ. એકિર્થ વચરનું.

અનેકિર્થિક [સં. અ (નહિ) + નૈર્થિક (કુદરતી)] વિ. અસ્વાભાવિક; અકુદરતી.

અનોકહ ૧. [સં. અનસ (માફ) + અક (અવિ) + દન (માસ)] પુ. અક, કેમકે તે આગની મતિ રોકે છે.

સામા વિદ્યા અનેકહ કુક દુમ પાદ્ય કહેવાય. બહુ દલિ જમી ફરી વરુ મહીરહ વાય. પિત્રવણુમેષ

૨. [સં. અન (નહિ) + એકસ (ધર) + હા (અવર)] વિ. ધર ન છોડનાર.

અનોખા ૧. [સં. અન (નહિ) + એખ (અનુ)] વિ. અનોખ; અસાધારણ.
૨. વિ. નવું; વિચિત્ર.
૩. વિ. સુંદર; શ્રેષ્ઠ.
૪. વિ. દલક; નીચ.

અનોખા સરદા વિ. બિહારી ક્ષત્રી આબની એક જાતનું.

અનોખું ૧. [સં. અનપેક્ષક; પ્રા. અનુવે-
કપમ] વિ. અનોખું; અજાણતું; વિચિત્ર.

૨. વિ. જુદું; જુદા પ્રકારનું.
૩. [અ (નહિ) + નોખું (જાદું)] વિ. જુદું
નહિ એવું; અજાણતું.
૪. વિ. નવું; જાન.
૫. વિ. સુંદર; શ્રેષ્ઠસરત.

અનોખું [સં. અન (વિશેષ) + એખ (અનુ)] વિ. અપાર; ધણું.

અનોહું ૧. [અન (નહિ) + અહું]
વિ. અતિશય; ધણું; પુષ્કળ.

૨. [સં. અનુક્ષિત (એક); પ્રા. અનુક્ષિત]
વિ. સરસ; સોનીનું; સાફ.

અનોજ જ. (સમીત) અર્ધસમીતનું બીજું
તથા મોટું અણ; સમપદ.

અર્ધસમીતનું બીજું એ મોટું અણ સમપદ
કહેવાય છે એ તેનાં અનોજ, કુમ્મ, કુમ્મક,
કુમ્મ બિલાં નામ છે.

અનોજો પુ. કાંસકીનાં ફુલના અર્ધમાંથી જનતો
રાતો રેત.

અનોહી [સં. અનુક્ષિત; પ્રા. અનુક્ષિત]
છી. આપ; તમનાં અનુક્ષિતો જોઈ તમ
આપવા લખાવવામાં આવતી આપ; આપને
મોટી તાલ આપતાં તમના ઉપર અનુક્ષિતો
પણવો તે.

રામ તાલ રવર જામ મુર્છન
તાન માનમે સેઈ
સા રી ન મ પ ધ ની, ની ધ પ મ ન રી સા
ઉપર અનોહી રેઈ.

અનોહી રેઈ.

અનોહન [સં. અન (નહિ) + એહન
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવરનું; ઓશક
વિનાનું.

અનોહનનામ જ. (જેન) એ નામનું એક
પાપકર્મ. તેનાં કર્મવાળાં આજ્ઞાનું કાર્ય એઈ
માનવું નથી.

અનોહિકા [સં. અન (નહિ) + ઉહ
(પાણી); પ્રા. અનોહિકા] છી. પાણીનું એઈ
સ્થાન ન હોય એવી અણી.

અનોહી ૧. [સં. અન (નહિ) + એહ
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવર; અનુક્ષિત-
પણું.

૨. જ. અનોહપણું; ન્યૂનતા.

અનોહી ૧. [સં. અન (નહિ) + એહ
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવર; અનુક્ષિત-
પણું.

૨. જ. અનોહપણું; ન્યૂનતા.

અનોહી ૧. [સં. અન (નહિ) + એહ
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવર; અનુક્ષિત-
પણું.

૨. જ. અનોહપણું; ન્યૂનતા.

અનોહી ૧. [સં. અન (નહિ) + એહ
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવર; અનુક્ષિત-
પણું.

૨. જ. અનોહપણું; ન્યૂનતા.

અનોહી ૧. [સં. અન (નહિ) + એહ
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવર; અનુક્ષિત-
પણું.

૨. જ. અનોહપણું; ન્યૂનતા.

અનોહી ૧. [સં. અન (નહિ) + એહ
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવર; અનુક્ષિત-
પણું.

૨. જ. અનોહપણું; ન્યૂનતા.

અનોહી ૧. [સં. અન (નહિ) + એહ
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવર; અનુક્ષિત-
પણું.

૨. જ. અનોહપણું; ન્યૂનતા.

અનોહી ૧. [સં. અન (નહિ) + એહ
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવર; અનુક્ષિત-
પણું.

૨. જ. અનોહપણું; ન્યૂનતા.

અનોહી ૧. [સં. અન (નહિ) + એહ
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવર; અનુક્ષિત-
પણું.

૨. જ. અનોહપણું; ન્યૂનતા.

અનોહી ૧. [સં. અન (નહિ) + એહ
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવર; અનુક્ષિત-
પણું.

૨. જ. અનોહપણું; ન્યૂનતા.

અનોહી ૧. [સં. અન (નહિ) + એહ
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવર; અનુક્ષિત-
પણું.

૨. જ. અનોહપણું; ન્યૂનતા.

અનોહી ૧. [સં. અન (નહિ) + એહ
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવર; અનુક્ષિત-
પણું.

૨. જ. અનોહપણું; ન્યૂનતા.

અનોહી ૧. [સં. અન (નહિ) + એહ
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવર; અનુક્ષિત-
પણું.

૨. જ. અનોહપણું; ન્યૂનતા.

અનોહી ૧. [સં. અન (નહિ) + એહ
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવર; અનુક્ષિત-
પણું.

૨. જ. અનોહપણું; ન્યૂનતા.

અનોહી ૧. [સં. અન (નહિ) + એહ
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવર; અનુક્ષિત-
પણું.

૨. જ. અનોહપણું; ન્યૂનતા.

અનોહી ૧. [સં. અન (નહિ) + એહ
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવર; અનુક્ષિત-
પણું.

૨. જ. અનોહપણું; ન્યૂનતા.

અનોહી ૧. [સં. અન (નહિ) + એહ
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવર; અનુક્ષિત-
પણું.

૨. જ. અનોહપણું; ન્યૂનતા.

અનોહી ૧. [સં. અન (નહિ) + એહ
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવર; અનુક્ષિત-
પણું.

૨. જ. અનોહપણું; ન્યૂનતા.

અનોહી ૧. [સં. અન (નહિ) + એહ
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવર; અનુક્ષિત-
પણું.

૨. જ. અનોહપણું; ન્યૂનતા.

અનોહી ૧. [સં. અન (નહિ) + એહ
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવર; અનુક્ષિત-
પણું.

૨. જ. અનોહપણું; ન્યૂનતા.

અનોહી ૧. [સં. અન (નહિ) + એહ
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવર; અનુક્ષિત-
પણું.

૨. જ. અનોહપણું; ન્યૂનતા.

અનોહી ૧. [સં. અન (નહિ) + એહ
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવર; અનુક્ષિત-
પણું.

૨. જ. અનોહપણું; ન્યૂનતા.

અનોહી ૧. [સં. અન (નહિ) + એહ
(ઓશ)] વિ. અનન્ય સ્થાવર; અનુક્ષિત-
પણું.

૨. જ. અનોહપણું; ન્યૂનતા.

અમરવદ્ધોભેદ

૨. જ. (અમ) બોલતાં જે હોક બીડવા ન પડે તેવી કવિતા; અધરપ્રગંધ.

અમર ૧. [સં. અમ (ખાડ)] પું. પોષણ; શુભરાત્રી સાધન.

૨. પું. પ્રાણ, કેમકે તે અમર વિના ટકી શકે નહિ.

૩. પું. સામવેદનો એ નામનો દેવતા.

૪. પું. સૂર્ય.

૫. જી. પૃથ્વી, કારણ કે તેમાંથી અમર ઉત્પન્ન થાય છે.

૬. જી. પ્રકૃતિ.

તે અમર (પ્રકૃતિ) નાનારિધ સુધિનું કાણુ હોવાથી તે અમર પ્રગ્ધ સર્જે છે.

અમરવદ્ધોભેદ

૭. જ. અનાજ; ધાન; દાણો.

અમરપલ અધિવાસી = અનાજ તથા અરો બનેમાં ભાગ.

૮. જ. ખોરાક; ખાવાની વસ્તુ. અમર અર પ્રકારનાં છે: ભક્ષ્ય (દાંત વડે ચૂરો કરી ખવાય તેવું); ભોજ્ય (કેવળ જીભ વડે કલાવી ભજવીને ઉતારાય તેવું); ભેજ (આદવા જેવું); અને ઓખ (ચૂસવાનું).

૧. અમ આહારે અને લી અવહારે = (૧) ખોરાક ખવાય તેટલો ખાવો પણ લી વિચાર કરી ખાવું. (૨) ધરતું હોય તેમ કમ કરવું.

૨. અમ તેવું પુણ્ય ને રાંધનારીને કુમારો = ખરી રીતે જેની વસ્તુ હોય તેને જ તેનો લાભ મળે, બીજાને તો ખાલી મહેનત; જેનું વરે તેના જ જલ્દ મવાય.

૩. અમ તેવો ઓહાર = (૧) જેવું કમ તેવું જગ; કરે તેવું પામે ને વાવે તેવું લજે. (૨) જેવું ખાઈએ તેવી વાસ આવે.

૪. અમ નોખાં એનાં મન નોખાં = સંયુક્ત કુટુંબમાંથી અથવા ભાઈ છટા પડે કારે જીવં રસોડાં જવાથી સૌનાં મન પોતપોતાના સ્વાર્થ તરફ જીવં પડતાં અમ છે. બીજાં માણસ સાથે અમ નોખાં હોય, છતાં મિત્રી હોય. એટલે આ કહેવત માત્ર એક કુટુંબનાં માણસોને લાગુ પડે છે.

૫. અમ પરચાલ = (૧) અમ એ અતેજ પરિચર. (૨) સમજું માન અને કીર્તિ તે અમને જ.

૬. અમ પારકું છે, કંઈ પેટ પારકું છે? = અમ પારકું હોય પણ અમ ઉપસંત કંઈ ખવાય? પારકું ભણી થવું ખાવાથી પેટમાં અજોષી થાય. તે ઉપરથી અકસંતિના માણસ માટે આ પ્રયોગ વપરાય છે.

૭. અમ લેખું થવું = ખાવા ખમવું અમર દુઃખ સહન કર્યા પછી ખાવાનો વખત થઈ મથા બાક ખાવા મળવું.

૮. અમ મારે અને અમર જીવડે = જુખ પ્રમાણે ખોરાક લેવાથી શરીરની તંદુરસ્તી સારી રહે અને વિશેષ ખાવાથી તંદુરસ્તી નમર.

૯. અમ ચીકું કરીને ખાવું = સંતોષ માનવો કેમકે એ સૌથી મોટું છે.

૧૦. અમ સમા પ્રાણ અને પ્રાણ સમી પ્રીત = અમથી પ્રાણ રહે અને પ્રાણ રહે ત્યાં સુધી રમેક-સંબંધ રહે.

૧૧. અમનું પ્રાણી થવું = (૧) તાવ વગેરે અધિમાં ખાવુંપીવું નહિ મળવું. (૨) જલ્દ મહેનત પાવી.

૧૨. અમનું પ્રાણી નીચું જુએ = અવરાવવાથી મજાસ વધ રહે; જેનું અમ ખાવામાં જલ્દ હોય તેનું વાંકું બોલાય નહિ.

૧૩. અમને અને દાંતને વેર = અમના સાંધા; યુક્તિએ ખાવાનું થયે એવી મરીન હાલત.

૧૪. અમનો કીડો = (૧) અકસંતિયું; ખાતાં ધરતું નહિ એવું. (૨) અમ ઉપર જીવનાઈ.

૧૫. અમનો પિડ = અમનો કીડો.

૧૬. અમનો મળવો = અમની જરૂર હોય તેને જુલે હાથે અમ આપનારાં અમનો દાતાર.

૧૭. અમપણી ઝેર થઈ જવાં = (૧) તાવ વગેરે અધિમાં ખાવુંપીવું ન મળવું. (૨) દિલ્લીરીને લીધે ખાવુંપીવું અધારે લાગવું; કોઈને લીધે ખોરાકની બધી બહેનત અને પોષણ અપવાની સજિ નાખી જવી.

૧૮. અમપણીનો ઉધારો = અનાજપણી પણ ન થયે એટલી મરીનાઈ.

૧૯. અમવજની બાડી = ખોરાકીપોવાકીની

૬. જ. પરમાત્માનાં પાંચ રૂપમાં સૌથી બાલ સ્વરૂપ રૂપ અમ, પ્રાણ, મન, વિચાર અને આનંદ એ પાંચ પરમાત્માનાં રૂપ છે.

૧૦. જ. પાણી; અમ.

૧૧. જ. (જેન) વિદ્યા; એમરી.

૧૨. જ. રાંધેલા ચોખા.

૧૩. જ. વિલુપ્તનાં હજાર નામ મહેતું એક. તે પ્રાણીઓથી ખવાય છે અમર તે પ્રાણીઓને ખાવ છે તેથી અમ કહેવાય છે.

અમરવદ્ધોભેદી [સં. અમ + એકાદશી (અનિચાર)] જી. માણસ માસની અંધારી અનિચાર.

અમરવદ્ધોભેદ [સં. અમ (ખોરાક) + ઇદ (દુઃખ)] જ. ખાવાનું ન મળે એવું દુઃખ; તદન મરીન હાલત.

અમરકાલ [સં. અમ (ખોરાક) + કાલ (વખત)] પું. અમરનો વખત.

અમરકીક [સં. અમ (ખોરાક) + કીક (મેક)] જ. વિદ્યા; મળ; નરક.

અમરકૂદ ૧. પું. ધણ પ્રકારનાં અમની સામગ્રી પ્રગેરજીને ધરવાનો દિવસ; કાર્તિક સુદ એકમ.

૨. [સં. અમ (રાંધેલા ચોખા) + કૂદ (ટકરી)] પું. દેવ આમળ નેત્રે તરીકે ઓડવવામાં આવતી અનેક વાનીનો દમલો. મોવર્ધન પર્વત ઉપરથી ટકરી કરવાનો રિવાજ પડ્યો છે.

અમરકૂદયાત્રા જુઓ અમરકૂદોત્સવ.

અમરકૂદોત્સવ [સં. અમ (રાંધેલા ચોખા) + કૂદ (દમલો) + ઉત્સવ (ઓમળ)] પું. કાર્તિક સુદ એકમને દિવસે કે દેવદિવાળીને દિવસે દેવ આમળ મોવર્ધન પર્વતના આકારનો ભાતનો દમલો કરી ઉજવાતો ઉત્સવ.

અમરકોલ જુઓ અમરકૂદ.

અમરકોલણી જો. જરૂર; હોજરી.

અમરકોલ ૧. [સં. અમ (ખોરાક) + કોલ (ભંડાર)] પું. જરૂર; હોજરી.

૨. પું. રપૂળ કેક; શરીર.

અમરકોલેક [સં. અમ (અનાજ) + કોલ (ભંડાર)] પું. અનાજ રાખવાનું ઠેઠાવું; કોઠાર; વખાર.

અમરકોલેક ૧. [સં. અમ (અનાજ) + કોલ (ભંડાર)] પું. અનાજ રાખવાનું ઠેઠાવું; અમરોહ.

૨. પું. વિષ્ણુ, કેમકે તે અમરનું બરણપોષક કરે છે.

૩. પું. સૂર્ય, કારણ કે તેનો તાપ અનાજ પાવે છે.

અમરકોલ [સં. અમ (અનાજ) + કોલ (અના)] જ. અનાજ અપવાની જગ્યા; સદાનતરાણા.

અમરકોલ જુઓ અમરકૂદ.

અમરમૂલ ૧. [સં. અમ (અનાજ) + મૂલ (મથક)] વિ. અનાજ ખાઈને જીવનાર.

૨. વિ. અમ સંબંધી.

૩. વિ. અમમાં રહેલું.

અમરમૂલિ [સં. અમ (ખોરાક) + મૂલિ (સ્ત્રો)] જી. અમરના; અમમાંથી ખોરાકને જરૂરમાં જવાનો માર્ગ.

અમરબંધી ૧. પુ. (વૈદક) સંમહણી; અતિસાર; ઘણું કાઠ થવાનો રોગ.
 ૨. [સં. અમ (અનાજ) + બંધિન (બંધવાળું)] સિ. અનાજના જેવી વાસવાળું.
 ૩. સિ. ખોરાકની માત્ર બંધ લેનાર; જલ્દી થોડું જમનાર; નખજમણું.
 અમરમુદુ [સં. અમ (અનાજ) + મુદુ (માન)] જ. કોણરું વખાર.
 અમરમહુલુ [સં. અમ (ખોરાક) + મહુલુ (સેવું તે)] જ. જમવાની કિચ.
 અમરવર [સં. અમ (ખોરાક) + વર (વસું)] સિ. અનાજ ખાનાર.
 અમરછત્ર ૧. [સં. અમ (અનાજ) + છત્ર (નિલદાન)] જ. અમરજેત; સદાવતદાન.
 ૨. જ. ઘાઠ્ઠુ, વિઘાઠ્ઠી, સં-ચસી, અપંગ વગેરેમાં જે માનનારને અમ આપવાનો ધર્મ-માર્ગ; સદાવત.
 અમરજ [સં. અમ (અનાજ) + જન (કરખ થવું)] સિ. અનાજથી ઉત્પન્ન થયેલું.
 અમરજલિ લુખો અમરજ.
 અમરજળી ૧. [સં. અમ (ખોરાક) + જલ (પાણી)] જ. અમોઠ; રજા; ઘણોપણી.
 ૧. અમરજળ હોડવું = ઉપવાસ કરવો.
 ૨. અમરજળપણી = ઘણોપણી; અમોઠ.
 ૩. જ. અંજળ; ભેજાણી; ભાખ; મધ્યાનુબંધ.
 ૧. અમરજળ હોડવું-ખૂડવું = (૧) અમરજળ સાથેનો ખાનપાનનો સમય તરવો; મુજરાન બંધ થવું. (૨) ઠંડાણું ઘોડવાની ફરજ પડવી.
 ૨. અમરજળપણીના દાજમા = નસીબને આધીન.
 ૩. જ. મુજરાન; નિર્વાહ.
 અમરજા [સં. અમ (અનાજ) + જા (કરખ થયેલી)] સી. (વૈદક) થતું ખાવાથી થતી હેઠી.
 અમરજાત [સં. અમ + જાત (થયેલું)] સિ. અનાજથી થયેલું.
 અમરમુદુ [સં. અમ (અનાજ) + મુદુ (સંતોષાયેલું)] સિ. અનાજ ખાઈને ધરાયેલું.
 અમરમુલુ [સં. અમ (અનાજ) + મુલુ (ધાસ)] જ. જ. જ. અનાજ અને ધાસ.
 અમરમુલુ સવિવાદિ સૌંદર્ય કંઈ ૨.
 અમરમંસ [અમ (ખોરાક) + મંસ (ભાંડ)] જ. અંતરાસ; અમરજાને નસે ખોરાક સ્વસ્ત-નળીમાં જવાથી થતી મલસામલ.

અમરજ [સં. અમર] જ. બીજે ઠંડાણે.
 અમરક લુખો અમરક.
 અમરક ૧. [સં. અમ (અનાજ) + ક (ખાણું)] સી. અમરકુદિરી; અનાજની અધિકતી કુમરિ.
 ૨. સિ. સી. અનાજ આપનારી.
 ૩. સિ. સી. આમર દેનારી.
 ૪. સિ. સી. બરણપેવણ કરનારી.
 અમરકાણી ૧. પુ. ઘણોપણી.
 ૨. પુ. નિર્વાહ; મુજરાન.
 ૩. પુ. ભાખ.
 અમરકાત્ર ૧. પુ. સિવ.
 ૨. પુ. રવાળી; સેક.
 ૩. [સં. અમ (અનાજ) + કાત્ર (ખાખ-નાર)] જ. અનાજનું ઘન કરનાર અમરક.
 ૪. સિ. આમર આપનાર; મદદનાર.
 ૫. સિ. ખાવાનું આપનાર બરણપેવણ કરનાર.
 ૬. સિ. મુજરાનમાં સ્થાપન મેળવી આપનાર.
 અમરકાત્ર લુખો અમરકાત્ર.
 અમરકાન ૧. [સં. અમ (અનાજ) + કાન (પુરવ મારે ખાણું તે)] જ. અનાજનું ઘન; પુષ્કાર્ય અનાજ આપવું તે.
 ૨. જ. ધર્મોદાઈ આપવામાં આવતો ખોરાક; પુષ્કાર્ય આપવામાં આવતું અનાજ.
 અમરકાથી લુખો અમરકાત્ર.
 અમરકાસ ૧. [સં. અમ (અનાજ) + કાસ (સેવક)] પુ. જેનું ખાવ તેના નોઠર જેવો થઈ જનાર પુરવ.
 ૨. પુ. હજા અનાજ આપવાનો હસવ કરી રાખેલો માદર; પેટકાંચે નોઠર.
 અમરદેવ ૧. [સં. અમ (અનાજ) + દેવ] પુ. અનાજનો અધિકાત્ર દેવ અમિ.
 ૨. પુ. અનાજરૂપી દેવ; અનાજ પોતે જ. અમમાં જીવન અભાવવાની મોટી સંજિત રહેલી હોવાથી તેને 'અમ' નહિ, પરંતુ માનાયે 'અમરદેવ' કહેવામાં આવે છે.
 અમરદેવતા ૧. [સં. અમ (અનાજ) + દેવતા (દેવ)] પુ. અનાજનો અધિકાત્ર દેવ અમિ.
 ૨. પુ. અનાજરૂપી દેવ અનાજ પોતે જ.
 ૩. [સં. અમ (અનાજ) + દેવતા (દેવી)] સી. અમની અધિકાત્રી દેવી; અમપૂર્ણ.
 અમરદોષ ૧. [સં. અમ (અનાજ) + દોષ (ખાખ)] પુ. અનાજનું ઘન હોવાથી લાગેલું ખાખ.
 ૨. પુ. ખોરાકની અમરિ.

કે પુ. મન કરેલો ખોરાક ખાવાથી થયેલો વિમર અનાજથી ધાતુમાં થયેલી વિષમતા.
 અમરદવણી [સં. અમ (ખોરાક) + દવ (સહ) + ણ (વસમે)] જ. (વૈદક) પેટમાં થતું કામથી દરદ; અમરની પેટની પીડા. અમ દરદ ઉપર કાંચની ખીર ખાવી શાયદાકરક મનાય છે.
 અમરદોષ ૧. [સં. અમ (ખોરાક) + દોષ (અપ્રીતિ)] પુ. ખોરાક ઉપર થતો અણુ-મનો; ખોરાકની અમરિ.
 ૨. પુ. જૂઠા ન લાગવી તે.
 અમરનલિ લુખો અમરનળી.
 અમરનલિદર્શક [સં. અમ (ખોરાક) + નલ (નળી) + દર્શક (બતાવનાર)] જ. અમરનળી જોવાનું વંચ.
 અમરનેસરોમ [સં. અમરનલ (અમરનળી) + રોમ] પુ. અમરનળીમાં થતો રોમ.
 અમરનલામ [સં. અમરનલ (અમરનળી) + અમ (અમરનળી ભાગ)] પુ. અમરનળીનો આમરનો ભાગ.
 અમરનલિકા લુખો અમરનળી.
 અમરનલિ લુખો અમરનળી.
 અમરનળી [સં. અમ (ખોરાક) + નલિકા (નળી)] સી. મળા અને જઠર વચ્ચે ખોરાક પસાર થવાની કાંઈક સ્નાયુની અને કાંઈક અંતર્યામી અનેલી આરે દર બાર તસુની નળી. તે નળીના સ્નાયુના સંક્રેચ અને વિસ્તારને લીધે થયેલો ખોરાક જઠરમાં જાય છે.
 અમરનાલિ લુખો અમરનળી.
 અમરનાળિ લુખો અમરનળી.
 અમરપતિ ૧. [સં. અમ (અનાજ) + પતિ (પણી)] પુ. અનાજનો અધિકાત્ર દેવ અમિ.
 ૨. પુ. સિવ.
 અમરપરિપાક [સં. અમ (ખોરાક) + પરિ-પાક (પાચન)] પુ. લોચરી અને અંતરામાં ખોરાકનું પચન થઈ લોહીમાં જળવા લાયક બનવાઈ.
 અમરપરિવર્તન [સં. અમ (ખોરાક) + પરિ-વર્તન (દેખાવ)] જ. ખોરાકમાં દેખાર.
 અમરપરિવેશન [સં. અમ + પરિવેશન (ખાણું તે)] જ. લોચન પરિવર્તન તે.
 અમરપાક ૧. [સં. અમ (ખોરાક) + પાક (પાચન)] પુ. ખોરાકનું પચન; દર્શનિયમ.
 ૨. [સં. અમ (અનાજ) + પચ (થયેલું)] પુ. રાંધણું.

અમરપાણી
અમરપાણીશોત

અમરપાણી ૧. [સં. અમ (ખોરાક) + પાણી (પાનનાર)] જ. રાસના નામની ખોરાક પચાવનાર વનસ્પતિ.

૨. વિ. અમ પચાવનાર ખોરાક હજમ કરનાર.

અમરપાણી [સં. અમ (ખોરાક) + પાણી (પાન)] જ. ખોરાક પચાવતી કિણ.

અમરપાણી ૧. જ. અમરજન; રજક.

૨. જ. ગુજરાત; નિર્વાહ.

અમરપાણીના ઉપારા = પેટપુરુષ આવડે ન મળે એવી કંચાલ હાલત; અત્યંત અભિમાન.

૩. જ. ભાખ; નસીબ.

અમરપાણી ૧. [સં. અમ (ખોરાક) + પાણી (પીણું)] જ. ખાવાપીવાની કિણ.

૨. જ. ખોરાકપાણી; ખાવાપીવાની વસ્તુ; ખાણપીણ.

૩. જ. ગુજરાત; નિર્વાહ.

૪. જ. ભાખ; નસીબ.

અમરપાણીના [સં. અમપાણ (ખોરાકપાણી) + નાન] જ. મરીનને ખોરાકપાણી અપવાદ તે.

અમરપુરુષ [સં. અમ (ખોરાક) + પુરુષ] જ. ખાવાને અમ આપવાથી થતું કમ્પણ.

અમરપૂર્ણ ૧. જી. અમરવેદની એ નામની ઉપનિષદ.

૨. [સં. અમ (ખોરાક) + પૂર્ણ (બરેલી)] જી. અમ પૂર્ણ પાન્યારી રેવી; અમ એવું કાવ નહિ અને એમણે તેથી ભરપૂરતા રહે એવું કરનારી દેવશક્તિ; કુમરિની. મોટા જમણી રસોઈ અમમ જેટલાક મહાજી તે ખૂટે નહિ તે માટે 'અમપૂર્ણ'નો પાક કરાવે અમવા તેના નામનો લીનો દીવો બાળે છે.

૩. જી. અમ ભરપૂર હોવાપરું.

૪. જી. (પુરાણ) ક્ષત્રીદેવમાં રહેલી એ નામની રેવી.

૫. વિ. જી. અમથી બરેલી.

અમરપૂર્ણેશ્વરી [સં. અમ (ખોરાક) + પૂર્ણ (બરેલી) + શ્વરી (રેવી)] જી. અમ પૂર્ણ પાન્યારી રેવી.

અમરપૂર્ણેશ્વરી [સં. અમ (ખોરાક) + પૂર્ણ (બરેલી) + શ્વરી (રેવી)] જી. અમ પૂર્ણ પાન્યારી રેવી.

અમરપૂર્ણેશ્વરી [સં. અમ (ખોરાક) + પૂર્ણ (બરેલી) + શ્વરી (રેવી)] જી. અમ પૂર્ણ પાન્યારી રેવી.

અમરપૂર્ણેશ્વરી [સં. અમ (ખોરાક) + પૂર્ણ (બરેલી) + શ્વરી (રેવી)] જી. અમ પૂર્ણ પાન્યારી રેવી.

અમરપૂર્ણેશ્વરી [સં. અમ (ખોરાક) + પૂર્ણ (બરેલી) + શ્વરી (રેવી)] જી. અમ પૂર્ણ પાન્યારી રેવી.

અમરપૂર્ણેશ્વરી [સં. અમ (ખોરાક) + પૂર્ણ (બરેલી) + શ્વરી (રેવી)] જી. અમ પૂર્ણ પાન્યારી રેવી.

અમરપ્રાશન [સં. અમ (ખોરાક) + પ્રાશન (ખાઈ તે)] જ. નાનાં છોકરાને છઠ્ઠે અમવા આપમે મહિને પહેલવહેલું અમ અવરાવવાનો સંસ્કાર; મોટણ; સોજ સરમર માંહેનો એક.

અમરપ્રેસાહાર [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] પું. અનાજ તથા ફળનો ખોરાક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. અનાજ, ફળ, શાક વગેરે વનસ્પતિનો જ ખોરાક લેનાર; સામહારી; વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

૨. પું. સંસ્કાર કુનિયા; જન્મત. અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમરપ્રેસાહારી [સં. અમ (અનાજ) + પ્રેસ (રમ) + હાર (ખોરાક)] જી. વનસ્પતિભક્ષક.

અમલવિકાર ૧. [સં. અમ (ખોરાક) + વિકાર (બચાક)] પું. અપચાથી થતો રોગ.
૨. પું. અપચો; બદલજમી; અણસ્થ.
૩. પું. ઓઝારી; બઝારી; ઊસરી.
૪. પું. ખાવામાં ઊપજતો કેટલો; અરચિ.
૫. [સં. અમ (ખોરાક) + વિકાર (રોગ)] પું. ખોરાકનો પેટમાં થતો રોગ; ખોરાક પચાથી થયેલ રસ, લોહી, માંસ, મજાજ, ચરબી, કાચકાં, વીર્ય વગેરે રૂપાંતર; લોહી વગેરે સાત ધાતુ.
૬. પું. વીર્યસ્રાવ; શુક્રપાત.

અમલવ્યવહાર [સં. અમ (ખોરાક) + વ્યવહાર (સંબંધ)] પું. એકબીજા સાથે જમવાનો સંબંધ.

અમલરોષ [સં. અમ (ખોરાક) + રોષ (બાળીનો જામ)] પું. જમતાં બાકી વધેલો ખોરાક.

અમલસખડી (અમલસખડી) છી. અમલન નહિ એવી બાહ્ય વિનાની, તળેલી, મીઠા વગરની અમસામગ્રી.

અમલસંગ [સં. અમ (અનાજ) + સંગ (નિલગ્ન)] જ. સદાકાલગા; અનાજ આપવાની જગ્યા; અમલસંગ.

અમલસંસ્કૃત ૧. [સં. અમ (ખોરાક) + સંસ્કૃત (સાતનો જન્મ)] જ. એખા, ધઉ, મગ, બાદા, જવ, તલ અને ધાંચ એ સાત જાતનાં મુખ્ય ધાન્ય.

૨. જ. (વેદાંત) ધંતર વગેરે ધાન્ય, દહીંચડ, પીર્ણમાસવદ, મન, પ્રાણ, કૃષ અને વાણી એ સાત જાતનાં અમનો જન્મો. ધંતર વગેરે માણસનું, દહીં એટલે અમાસને દિવસે કરાતો અને પીર્ણમાસ એટલે પૂનમને દિવસે કરાતો એ બે વડ હેવનું, કૃષ એ પશુનાં જન્માં કે વાણરનાં વગેરે પશુનું અને મન, પ્રાણ તથા વાણી એ આત્માનું અમ મનાય છે.

અમલસંસ્કાર [સં. અમ (ખોરાક) + સંસ્કાર (છલિ)] પું. ખાવા પહેલાં ખોરાકને પવિત્ર બનાવવાની ક્રિયા.

અમલસંસ્થાન [સં. અમ (અનાજ) + સંસ્થાન (રિચિત)] જ. અમનો સંગ્રહ; અનાજનો બંદાર.

અમલસાધન [સં. અમ (અનાજ) + સાધન (ચિકિત્સા)] જ. અમ રોધીને તૈયાર કરવાની ક્રિયા.

અમલહીન ૧. [સં. અમ (અનાજ) + હીન (હલિત)] વિ. અમ નિવૃત્ત; શૂન્ય.

૨. વિ. ગરીબ.

અમલહીનતા ૧. [સં. અમ + હીન (નિવૃત્ત) + તા (પદ)] છી. અમની ખોટ; અમનો અભાવ.

૨. છી. ગરીબઈ; લાચારી.

અમલહોમ [સં. અમ + હોમ (ઘર)] પું. અથમેષ વડ સાથે સંબંધ થયેલો દસ વસ્તુથી કરવામાં આવતો એક વડ.

અમલ ૧. [સં. અંભા] છી. આવા; ધાવ; ઘઈ; ધાતી.

૨. [હિં.] છી. મા.

૩. [સં. અમિ] છી. સોનું ગાળવાની નાની અંખીડી.

અમલમુદ્રણ [સં. અમ (ખોરાક) + અમલમુદ્રણ (દાંતવાનું સાધન)] જ. ખોરાક અને કપડાં; ખોરાકીપેવાડી.

અમલદ ૧. પું. (પુગલ) કૃષ્ણપદ્મી મિત્રવંદનો પુત્ર.

૨. પું. વિચરપનું એ નામનું માથું.

૩. [સં. અમ (અનાજ) + અલ (ખર્ચ)] પું. વિષ્ણુનાં હજાર નામ મહિનું એક. અમ ખાનાર હોવાથી તે અમલદ કહેવાય છે.

૪. વિ. અનાજ ખાનાર; અમલદારી.

૫. વિ. સારી રીતે જૂથ લાગતી હોય એવું; તેજ અદરામિવાળું.

અમલામદરા [સં. અમ + અમ + દરા (લાલ)] છી. ખાવાના સાંસા; હંત અને ધાનને વેર હોય તેવી સ્થિતિ; ધણી મરિન

અમલાભાવ [સં. અમ (અનાજ) + અભાવ (ખોર)] પું. અમની ખોટ; અમના સાંસા.

અમલાર્થી [સં. અમ (ખોરાક) + અર્થિન (કમલવાળું)] વિ. ખોરાકની કમલવાળું; શૂન્ય.

અમલાસન ૧. [સં. અમ (અનાજ) + અસન (ખર્ચ તે)] જ. ખાવાની ક્રિયા; બોજન.

૨. જ. એકરને છું કે આડમે મહિને અને છોડીને પાંચમે કે સાતમે મહિને પહેલવહેલું અમ ખવરાવવાની સંસ્કાર; અમનોટલું અમ-પ્રાસન.

અમલારાવ [સં. અમ (ખોરાક) + અલારાવ (કેમલું)] જ. અડરું હોજરી.

અમલારી [સં. અમ (અનાજ) + અર (ખર્ચ)] વિ. અનાજ ખાનાર.

અમલસ જ. એક જાતનું ફળ. લુખ્મો અનનાસ. અમલાહાર [સં. અમ (અનાજ) + આહાર (ખોરાક)] પું. અનાજનો ખોરાક; સાકાહાર વનસ્પતિભક્ષ્ય.

અમલાહારી [સં. અમ (અનાજ) + આહારિન (ખોરાક લેનાર)] વિ. અનાજ ખાનાર; સાકાહારી; વનસ્પતિભક્ષક.

અમ્લી ૧. [સં. અંભા] છી. આવા; ધાવ; ઘઈ; ધાતી.

૨. [હિં.] છી. એક આનીનો સિંકો.

અમ્લીયું [સં. અમ (નહિ) + અમ્લિન (ન્યાય પ્રમાણે વર્તનાર)] વિ. અન્યાયી; ન્યાય પ્રમાણે નહિ વર્તનાર.

અમ્લોઅમ્લ [સં. અમ્લોઅમ્લ] સ. (પ્રાકૃત) પરસ્પર; એકમેક.

અમર અમ્લોઅમ્લિ ઇમ ઉચ્ચરણ કે કેહે સિ બાધિ. જનાર્દન સં. ૧૫૪૮

અમ્લોદક ૧. [સં. અમ (અનાજ) + ઉદક (પાણી)] જ. અનનન; રજક; દાણોપાણી; ખાતુપીતું.

અમ્લોદક ઉત્તર = (૧) અમલપણી નહિ લેવાનું; મરણનું ચિહ્ન લેવાનું. (૨) અમ્લ સ્થળમાં રહેવાનો કળ પૂરો થવો.

૨. જ. અનન; લેણાણેણી; બામ્લ સંમિત; નિર્મિત.

૩. જ. મુજસન.

અમ્લોદકત્યાગ [સં. અમ (અનાજ) + ઉદક (પાણી) + ત્યાગ (એક કેવું તે)] પું. ખાતુ-પીતું છોડી દેવાખંડ; સંચારો.

અમ્લીપદ [સં. અમ (ખોરાક) + અમ્લીપદ (દવા)] જ. જ. જ. ખોરાક અને દવા.

અમ્લીપદી લુખ્મો અમ્લીપદ.

અન્ય ૧. [સં.] વિ. અસાધારણ; વિચિત્ર; વિલક્ષ્ય.

૨. વિ. કોઈ પણ; સામાન્ય.

૩. વિ. ભુકું; ભિન.

૪. વિ. નકું; વધારાનું.

૫. વિ. બીજું; છતર; અવર.

અન્યક લુખ્મો અન્ય.

અન્યકારક [સં. અન્ય (બીજું) + કારક (કરનાર)] વિ. બીજું કરનાર.

અન્યકૃત [સં. અન્ય (બીજું) + કૃત (કરવેલું)] વિ. બીજાથી કરાવેલું; બીજાનું કરેલું.

અન્યથાકર્તૃમ [સં. અન્યથા (જુદી રીતે) + કર્તૃમ (કરવાને)] જ. હોય તેથી જુદી રીતે કરવાને; મટાડવાને.

અન્યથાકાર [સં. અન્યથા (બીજું) + કાર (કરનાર)] વિ. ફેરફાર કરનાર; બદલાવનાર.

અન્યથાકૃત ૧. [સં. અન્યથા (બીજું) + કૃત (કરેલું)] વિ. બીજું કરેલું; જુદી રીતે કરેલું.

૨. વિ. ૨૬ કરેલું.

અન્યથાકૃત્ય [સં. અન્યથા (બીજું) + કૃત્ય (કામ)] જ. બીજું કામ.

અન્યથાખ્યાતિ ૧. જી. આંખના રોપથી સામે પડેલી વસ્તુનું જુદે રૂપે થતું જાન.

૨. જી. બોટી સમજ; બોટું ટાનું જમ ભરેલી સમજાય.

૩. [સં. અન્યથા (બીજું) + ખ્યાતિ (જ્ઞાન)] જી. (ન્યાય) સાદરપને હીધે રોપ-મુક્તા હિન્દવ વડે હિન્દવસંપ્રયુક્તા અર્થનું અન્ય પ્રકારે થતું જાન; જમ; જાતમ્ સંબંધી બોટો ખ્યાલ.

અન્યથાચરણ [સં. અન્યથા (બીજું) + ચારણ (વર્તન)] જ. અરાજ વર્તણૂક.

અન્યથાચાર જુઓ અન્યથાચરણ.

અન્યથાજ્ઞાની [સં. અન્યથા (બીજું) + જ્ઞાન + ઇન્ (વાળું)] વિ. બિલકા ટાનવાળું.

અન્યથાત્વ [સં. અન્યથા (બીજું) + ત્વ (પદ)] જ. બિલકા રિખતિ; તાન જુડું હોવાની રસા.

અન્યથાનિરૂપણ [સં. અન્યથા (બીજું) + નિરૂપણ (અવલોકન)] જ. બીજું વર્ણન; બોટું વિવેચન.

અન્યથાનુપપત્તિ [સં. અન્યથા (બીજી રીતે) + અનુપપત્તિ (અનુગત)] જી. (વેદાંત) અન્ય અર્થની અપનાથી સમાધાન કરવા એવા પ્રમાણસિદ્ધ એ અર્થનો પરસ્પર વિરોધ આવતાં અર્થપતિને ઘટાવનાર હેતુજૂત આ-ક્ત્યા; જાતે દેખાતી ન હોય પણ બીજી એવેલી, સાંજબેલી કે સિદ્ધ જામતમાંથી મોટાપણે પ્રાપ્તિ થતી હોય એવી જામતનું અનવા-પણું; દેખીતી અસંમતિ કે વિરોધના ખુલાસા તરીકે કરેલું અનુમાન. જેમકે, 'જાણે કરસન દિવસે ખાતો નથી'. આથી અનુમાન કરી રામવ કે કરસન દિવસે ખાતો નથી એટલે રામે ખાતો હશે, નહિતર તે જાણે હોઈ રોકે નહિ. તે મુજબ ખાતો ન હોય તો જાણે ન હોય.

અન્યથાનુપપત્તિરોપ [સં. અન્યથા (બીજી

રીતે) + અપિ (પણ) + ઉપપત્તિ (પ્રકાશ) + રોપ (નામક)] પું. (વેદાંત) અર્થપતિ પ્રમાણનો એ નામનો રોપ; બીજો પ્રકારે પણ અર્થના થતી સહચરણ રોપ.

જાની આંખો સતી બેઠને રાજે અર્થપતિ પ્રમાણથી હોવા માંડ્યું કે જાની સતી આંખ સાતમ ઉત્તમસ સિવાય સંબંધિત નથી માટે તેણે રાજે ઉત્તમસે કમી હોયે બેઠને. આ અર્થપતિ પ્રમાણ અન્યથાનુપપત્તિરોપ-વાળું છે. જેમકે ઉત્તમસ સિવાય પણ આંખો સતી થાય.

અન્યથાભાવ ૧. [સં. અન્યથા (બીજી રીતે) + ભાવ (પદ)] પું. બીજો રૂપે થવાપડું.

૨. પું. જમ.

૩. [સં. અન્યથા (જુદી રીતે) + ભાવ (વામકી)] પું. મનનું બદલાયેલું વચણ.

અન્યથાભાષી [સં. અન્યથા (બીજું) + ભાષિન્ (બોલનાર)] વિ. બીજું બોલનાર.

અન્યથાવાહી જુઓ અન્યથાભાષી.

અન્યથાવૃત્તિ ૧. [સં. અન્યથા (બીજી રીતે) + વૃત્તિ (રિખતિ)] જી. મનની પલટાયેલી રિખતિ.

૨. [સં. અન્યથા (આડું) + વૃત્તિ (ખનું વચણ)] વિ. આડુગઆડુગ; ચમરાયેલું.

૩. વિ. બદલાયેલું; ફેરવાયેલું; ફેરફાર થયો હોય એવું.

અન્યથાસિદ્ધ ૧. [સં. અન્યથા (બીજું) + સિદ્ધ (સાબિત)] વિ. (ન્યાય) અર્થની ઉત્પત્તિ માટે જે અવગ્રહ અપેક્ષિત ન હોય એવું; અર્થના નિજા કારણની સાથે બોડાયેલું હોવાથી જેનું પૂર્વવર્તિત્વ સિદ્ધ થતું હોય પણ અર્થની ઉત્પત્તિ માટે જેની જરૂર ન હોય એવું.

૨. વિ. જુદી રીતે સાબિત કરેલું. ખરૂં કારણ નહિ પરંતુ અમુક કિંથા માટેના આકરમક અવગ્રહ દ્વારા સનેમો સાથે સંબંધ થયવતું કારણ અન્યથાસિદ્ધ કારણ કહેવાય છે. જેમકે, ધમ માટે માટી વગેરે લાવવામાં ઉપયોગી મધ્યો

અન્યથાસિદ્ધતા [સં. અન્યથા (બીજી રીતે) + સિદ્ધતા (સાબિતી)] જી. (ન્યાય) એ નામનો રોપ.

અન્યથાસિદ્ધિ [સં. અન્યથા (બીજી રીતે) + સિદ્ધિ (સાબિતી)] જી. (ન્યાય) સંબંધ વચરના કારણથી અમુક વાતની સાબિતી; ખરૂં કારણ જાતબધા વિના કોઈ વાત સાબિત કરવી તે અનપેક્ષિત કારણના અન્યથાસિદ્ધિ તથા પ્રકારની છે: ૧. ખરૂં કારણની સાથે સમવાય સંબંધથી બોડાયેલા હોવાને લીધે તે કારણ વડે

જેનું પૂર્વવર્તિત્વ સિદ્ધ થતું હોય તે. જેમકે, તંતુરપ અને તંતુરતુ તંતુરાર પદથી પૂર્વવર્તિત્વ. ૨. કારણે ઉત્પન્ન કરનાર કારણોની પૂર્વ હોવાને લીધે દૈમુતિક ન્યાયથી જેનું કારણથી પૂર્વવર્તિત્વ પ્રાપ્ત થતું હોય તે. જેમકે, ઘડ કરનાર પુંજાર-નક પિતાનું ઘડથી પૂર્વવર્તિત્વ. ૩. કોઈ પણ અર્થની ઉત્પત્તિને માટે અપેક્ષિત નિજા કારણની સાથે સમવાય સંબંધથી બોડાયેલું ન હોય, પણ કારણોની સાથે અકરમક સંબંધને લીધે જેનું પૂર્વવર્તિત્વ સિદ્ધ થતું હોય તે. જેમકે, ધમ માટે માટી લાવવામાં ઉપયોગી મધ્યનું પૂર્વવર્તિત્વ.

અન્યથાસ્તોત્ર [સં. અન્યથા (બીજું) + સ્તોત્ર (વખાણું બીડ)] જ. નિઘા કરતી કવિતા; નિઘામક સ્તુતિ.

અન્યથૈવોપપત્તિ [સં. અન્યથા (બીજી રીતે) + એવ (જ) + ઉપપત્તિ (સાબિતી)] જી. (વેદાંત) બીજી રીતે અન્યથા બિલકી રીતેજ કોઈ વાત સાબિત થતી હોય એવો અર્થપતિપ્રમાણનો રોપ.

જીપમાં ૧૫ દેખાય છે તે સરસદ્વિતક્ષણ અનિર્વચનીય ખ્યાલિ છે. જેમ વેદાંતીઓ કહે છે. જ્યાં કોઈ વાતી કિંતુ અર્થપતિપ્રમાણ હોય કે જીપમાં જે ૧૫ છે તે સત્ત્વી વિશ્લેષ છે. માટે વસ્તુમત્ કિંતુ મત્સુરના દીવકાની માફ અસત્ હોવાથી ખ્યાલિ જ જાતી નથી; અને અસત્ત્વી વિશ્લેષ હોવાથી જાતની પેટે જામ જાતે નથી. વિશ્લેષ હોવાથી ખ્યાલિ અને જામ જાતે જાતનાં નથી. જારે વેદાંતી કહેયો કે તમામ કહેવાથી વિપરીત ઉપપત્તિ થઈ રોકે છે એટલે સરસદ્વિતક્ષણ ૧૫ અનિર્વચનીય ખ્યાલિ જાતી રોકે છે, માટે તમામ અર્થપતિ પ્રમાણ અન્યથૈવોપપત્તિ રોપવાળું છે.

અન્યથાકરણ [સં. અન્ય (બીજું) + કર (આપેલું) + હર (બધું જનાર)] વિ. બીજા-એ કરેલી બધીસ લુંનાર.

અન્યકર્શક ૧. [સં. અન્ય (વધારા) + કર્શક (ખાતવાર)] વિ. હોય તેથી કોઈ પણ નવું જાપાવે એવું; વધારે જણાવનાર.

૨. [સં. અન્ય (બીજું) + કર્શક (ખાતવાર)] વિ. હોય તેથી જુડું જણાવનાર.

અન્યકર્શની [સં. અન્ય (બીજું) + કર્શન (સંકલન) + ઇન્ (વાળું)] વિ. પાંચમો; જુદાં ધર્મવાળું.

અન્યકા ૧. [સં.] જ. એક વખત; એક દિવસે.

૨. જ. કોડીકોડી વારે.

અ-ચરામ [સં. અ-ચ (બીજું) + ચમ
(પ્રેમ)] ગુ. બીજાં ઉપરનો પ્રેમ.

અન્યાર્થીય ૧. [સં. અન્ય (બીજું) + રાષ્ટ્ર (દેશ) + ઈદ (સંબંધી)] વિ. બીજા દેશનું.

૨. વિ. બીજા રાજ્ય કે રાજ્યના તાબાનું.

અન્યરૂપ ૧. [સં. અન્ય (અલગ) + રૂપ (આકાર)] ન. બુદ્ધે આકાર.

૨. વિ. બુદ્ધ દેખાવનું.

અન્યરૂપતા [સં.] છી. બીજું રૂપ હોવાનું; બુદ્ધે દેખાવ.

અન્યરૂપપ્રવેશ [સં. અન્ય (અલગ) + રૂપ (દેખાવ) + પ્રવેશ (દાખલ થવું તે)] પું. બુદ્ધે સ્વરૂપ લેવાની ક્રિયા.

અહં ભેદ એ કમવાની ક્રિયા વેદાધારણથી નથી થતી, પણ અન્યરૂપપ્રવેશથી થાય છે. નરસિંહરાવ

અન્યસહી ૧. [સં. અન્ય (બીજું) + સહ (હેતુ) + ઇન્ (વાળું)] વિ. બીજા હેતુવાળું; બુદ્ધે ઉદ્દેશ હોય એવું.

૨. [સં. અન્ય (બીજું) + સહ (બાળ) + ઇન્ (વાળું)] વિ. બીજા ઠેકાણે ખાનવાળું.

અન્યસિમ ૧. [સં. અન્ય (અલગ) + સિમ (વેશ)] ન. (જૈન) જૈન સાધુનાથી બુદ્ધે પોશાક; સંન્યાસી, કાપડી વગેરે સાધુનો બેખાસ.

૨. [સં. અન્ય (બીજું) + સિમ (ભવિ)] ન. (બાહરણ) વિશેષ પ્રમાણે જેની ભવિ થતી હોય એવો શબ્દ; વિશેષણ.

અન્યસિંગસિદ્ધ [સં. અન્ય (બીજું) + સિમ (વેશ) + સિદ્ધ (મોક્ષ પામેલું)] પું. (જૈન) જૈન સિવાયના પહેરવેશી મોક્ષ પામેલ છતાં.

અન્યસિંગી ૧. [સં. અન્ય (અલગ) + સિમ (ભવિ) + ઇન્ (વાળું)] વિ. (બાહરણ) બુદ્ધે ભવિવાળું; બીજા ભવિનું.

૨. [સં. અન્ય (બીજું) + સિમ (વેશ) + ઇન્ (વાળું)] વિ. (જૈન) જૈનના પોશાકવાળું.

અન્યવર્ણિત ૧. [સં. અન્ય (બીજું) + વર્ણિત (ઉલ્લેખ)] પું. હોવાનું; અન્યનું.

૨. વિ. બીજાથી ઉલ્લેખાયેલું.

અન્યવાદી ૧. [સં. અન્ય (અલગ) + વાદિ (બેજાન)] વિ. બોલી સાચી બાબતાર.

૨. વિ. પોતાની કરેલી પ્રતિષ્ઠાથી વિરુદ્ધ રીતે વાદ કરનાર; પ્રતિવાદી.

અન્યવિધ [સં. અન્ય (બીજું) + વિધા (ભવ)] વિ. બીજા ભવનું; બુદ્ધ પ્રકારનું.

અન્યવિવર્ણિત ૧. [સં. અન્ય (બીજું) + વિવર્ણિત (ઉલ્લેખ)] પું. હોવાનું.

૨. વિ. બીજાથી ઉલ્લેખાયેલું; અન્યનું; બીજા એ પોતેલું.

અન્યવિશ્લેષ [સં. અન્ય (બીજું) + વિશ્લેષ (અલગ કરવાપણું)] પું. (વિદ્યાન) જેમાં કઈ વીજળી, ગરમી, વગેરે બીજામાં પ્રવેશ ન કરી શકે તેવું હોવાપણું.

અન્યવેશ [સં. અન્ય (બીજું) + વેશ (રૂપ)] પું. બુદ્ધે રૂપ લેવા સ્વરૂપ.

અન્યમત ૧. [સં. અન્ય (બીજું) + મત] ન. બીજાનું મત; અન્ય દેસનું મત.

૨. ન. બીજું મત.

૩. વિ. નારિતક.

૪. વિ. પરોવમાં માનનાર.

૫. વિ. પોતાને ન જાણે તેવું કંઈ કરનાર.

૬. [સં. અન્ય (બીજું) + મત (નિયમ)] વિ. વેદમાં કદા સિવાયના બીજા નિયમ પાળનાર.

અન્યસાધ્ય [સં. અન્ય (બીજું) + સાધ્યા (વેદની સંહિતાનો પાઠ)] પું. પોતાની વેદ-સાધનાને ત્યાગ કરી બીજા વેદસાધ્ય ભણનાર સાધક.

અન્યસાધ્યક બુદ્ધો અન્યસાધ્ય.

અન્યધિ [સં. અન્ય (અલગ) + અધિ (હોય)] પું. અધિ.

અન્યધિને જાંબીને અધિ માંડે કઈ બૂતલું કાઢે કોપકાંડે.

અન્યસંયમ [સં. અન્ય (બીજું) + સંયમ (મેકન)] પું. બાકે અવહાર પરથી કે પરપુરપણું સેવન.

અન્યસંનિધિરિશય પું. એ નામનો એક અંગ. બુદ્ધો અન્યસંનિધિરિશય.

અન્યસંનિધિરિશયવ્યંજ [સં. અન્ય (બીજું) + સંનિધિ (નજીક) + રિશય (ખાસ) + વ્યંજ (આમલકી રીતે અણાવવાપણું)] પું. (કાવ્ય) અંગકના એટલે કદના બાવ વગેરેને પ્રકટ કરનાર હાવબાવના દસ પ્રકાર માંહેનો એ નામનો એક; નાવિધાએ પાસે ઊભેલા નાચકને મળવા બતાવેલો સંજ્ઞા. જેમકે,

એક બાણ ઊભેલ, અગ્રેતિમલ હરિતે એઈ; સખીને હાથે સ્વરે, કહે છે કામિની એઈ. તેક ધરી નહી તરે, બાજ હું પાણી અસ્તાં; બૂલી મઈ હું હાર, વાદ અન્યું જહુ રમતાં. હમણાં લઈ એ હાર હું, અઢીલ જની ઉત્તવણી; બાઈ મારે મારણે, બેસ પા કરી બે ધડી.

અહીં સખી સાથે વાત કરતાં નજીકમાં ઊભેલા નાચક હરિતે એઈ નહી કિનારાને સંકેત બતાવ્યો તે અંગ.

અન્યસંયોગદુઃખિતા [સં. અન્ય (બીજું) + સંયોગ (મેકન) + દુઃખિતા (દુઃખ પામેલી)] છી. (કાવ્ય) બીજા સ્ત્રીમાં સંયોગમાં મિલ્લ દેખીને જાને તે સંયોગ તેજે પોતાના પતિ સાથે જ ક્યો છે એવું જાણીને દુઃખ પામેલી નાવિકા.

અન્યસાધ્ય ૧. [સં. અન્ય (બીજું) + સાધ્ય (મેકન સાધ્ય એવું)] વિ. બુદ્ધ સાધનથી મેળવી શકાય એવું.

૨. વિ. બીજાએ મેળવેલું.

અન્યસાધ્યેષ [સં. અન્ય (બીજું) + સાધ્યેષ (આધાર રાખનાર)] વિ. બીજાની અધેષ્ટા રાખનાર; બીજા ઉપર આધાર રાખનાર.

અન્યસાધ્યેષી બુદ્ધો અન્યસાધ્યેષ.

અન્યસુરતિદુઃખિતા [સં. અન્ય (બીજું) + સુરતિ (સંયોગ) + દુઃખિતા (દુઃખ પામેલી)] છી. (કાવ્ય) એ નામની એક જાતની નાવિકા. બુદ્ધો અન્યસંયોગદુઃખિતા.

અન્યરેડી ૧. [સં. અન્ય (બીજું) + રેડી] છી. બીજાની બામડી; પરનારી.

૨. બુદ્ધો અન્યા ૪.

અન્યા ૧. પું. (માત્ર) અન્યા; મિસ્ત્ર-સાધ.

૨. [સં.] છી. બીજાની સ્ત્રી; પરનારી.

૩. છી. મહિદીપમાં રહેલી એ નામની દેવી.

૪. છો. (કાવ્ય) સ્ત્રીના સ્વીયા, અન્યા અને સામન્યા એમ ત્રણ ભેદ માંહેનો એ નામનો એક; પરકીયા. અન્યા કુવારી અન્યા પરણેલી પણ હોય. કુવારી અન્યા તરુણાવસ્થામાં આવેલી તથા કરમાળ, જાને પરણેલી અન્યા રમત-રમત, ઉત્સવ વગેરેની સોખીન અને નીતિ રહિત હોય.

અન્યાડી (અન્યાડી) વિ. (માત્ર) અન્યાડી; મૂર્ખાં જહ.

અન્યાડીવિદ્યા (અન્યાડીવેદ) પું ન. વ. મમાર-પણું; મૂર્ખતા.

અન્યાદશ ૧. [સં. અન્ય (બીજું) + દશ (એક)] વિ. બીજા જેવું.

૨. વિ. વિવશલ; વિચિત્ર; અસામાન્ય.

અન્યાધીન [સં. અન્ય (બીજું) + અધીન (હાથ)] વિ. પરવશ.

અન્યાનપિણ્ડ [સં. અન્ય (બીજું) + અન (નહિ) + અપેક્ષા (અર્થ)] વિ. સ્વતંત્ર; સ્વતંત્ર; બીજા પ્રમાણની મદદથી અર્થ ન પડે એવું.

અન્યાનુરક્ત [સં. અન્યા (અન્ય) + અનુરક્ત (મોહિત)] વિ. પુ. પરસ્પરીમાં મોહિતો; પારકી સ્ત્રી ઉપર પ્રેમ રાખનારો.

અન્યાનુરક્તા [સં. અન્ય (બીજું) + અનુરક્તા (પ્રેમવાદ)] વિ. સ્ત્રી. પરસ્પર પર મોહિલી.

અન્યાન્ય [સં. અન્ય (બીજું) + અન્ય (વિરોધ)] વિ. બીજું અર્થ.

અન્યાપદિશ [સં. અન્ય (બીજું) + અપેક્ષા (હેતુ)] પુ. અન્યોક્તિ; બીજાને ઉદ્દેશીને બોલાવેલી વાણી; જેના વિષે કહેવું હોય તેને ન કહેતાં તેને લાગુ પડે તેમ બીજાને કહેવું તે. જેમકે, કબૂત્ર માણસને માટે બોલતાં તાજાં જોઈ કહેવું કે તું સૌથી મોટો તો કહેવાયો, પણ તારી છાયામાં જોઈ સુખ પામું નહિ, તેમ બીજાં જાણ તે જાણ્યાં નહિ, એટલું જ નહિ પણ તે તારૂં સરીરે લાંબું નહિ, માટે તારી મોટાઈને ધિક્કાર છે.

અન્યાય ૧. [સં. અન્ય (નહિ) + ન્યાય (ઇત્યાદિ)] પુ. અન્યાયિતા; અધર્મ; ન્યાય વિરુદ્ધ અન્યાય.

૨. પુ. અન્યાયતા.
૩. પુ. અધર્મ; અન્યાયવસ્થા.
૪. પુ. મુનો; હોય; વાંક.
૫. પુ. એકાન્તતા.
૬. પુ. ભુલમ.
૭. પુ. વિચાર નહિ હોવાપણું.
૮. વિ. ન્યાય વિરુદ્ધ; અન્યાયિતા; એકાન્તતા.

અન્યાયઉપયોગ [સં. અન્યાય (અધર્મ) + ઉપયોગ (વપરાશ)] પુ. એકાન્તતા; ખોટી વપરાશ; દુરુપયોગ.

અન્યાયતા [સં.] જ. અન્યાયજ્ઞ; ખોટી રીતે.

અન્યાયપ્રયોગ [સં. અન્યાય (એકાન્તતા) + પ્રયોગ (વપરાશ)] પુ. ખોટી વપરાશ.

અન્યાયભોગી [સં. અન્યાય (અધર્મ) + ભોગી (વાપરનાર)] વિ. અન્યાયથી ઉપયોગ કરનાર.

અન્યાયયુક્ત [સં. અન્યાય (એકાન્તતા) + યુક્ત (વાળું)] વિ. અન્યાયવાળું.

અન્યાયવૃત્ત [સં. અન્યાય (ન્યાય વિરુદ્ધ) + વૃત્ત (વર્તન)] વિ. ખોટી માર્ગે જનાર.

અન્યાયસંહિયુ [સં. અન્યાય (એકાન્તતા) + સંહિયુ (સહન કરનાર)] વિ. એકાન્તતા સહન કરનાર.

અન્યાયાચરણ ૧. [સં. અન્યાય (ન્યાય વિરુદ્ધ) + અચરણ (વર્તન)] જ. એકાન્તતા; અન્યાય અન્યાયવસ્થા.

૨. જ. ભુલમ; અન્યાયવસ્થા.

અન્યાયી ૧. [સં. અન્ય (નહિ) + ન્યાય (વાળું) + ઇન્ (વાળું)] વિ. અન્યાયી વર્તનાર; એકાન્તતા કરનાર; દુરાચારી.

૨. વિ. અધર્મ; અન્યાયિતા.
૩. વિ. મુનેશ્વર; અધર્મી.
૪. વિ. એકાન્તતા; અન્યાયવાળું.
૫. વિ. વિચાર વગરનું.

અન્યાયી ૨. [સં. અન્ય (નહિ) + ન્યાય (ઇત્યાદિ)] વિ. (અધર્મ) અન્યાયિતા; અધર્મ.

૨. વિ. મુનેશ્વર.
૩. વિ. દુરાચારી.
૪. વિ. ન્યાય વગરનું.
૫. વિ. વિચાર વિનાનું.

અન્યાયોપલબ્ધી [સં. અન્યાય (એકાન્તતા) + ઉપલબ્ધિ (હેતુ)] વિ. અન્યાયને માર્ગે કમાનાર; એકાન્તતાના સાધનોથી જીવનાર.

અન્યાય ૨. [સં. અન્ય (નહિ) + ન્યાય (વાળું)] વિ. એકાન્તતા; અન્યાયિતા.

૨. વિ. ન્યાય વિરુદ્ધ.
૩. વિ. પ્રમાણ વગરનું; સાબિતી વિનાનું.

અન્યાયી સ્ત્રી. અન્યાયનાં લાક્ષણિકી હેતુ; સરખાણી માડી.

અન્યાયી અધર્મી = અધર્મી કરતો.

અન્યાય ૩. [સં. અન્ય (નહિ) + અર્થ] પુ. ભુલો અર્થ.

૨. [સં. અન્ય (બીજું) + અર્થ (હેતુ)] પુ. બીજાને હેતુ.
૩. વિ. ભુલ અર્થવાળું.
૪. વિ. બીજા ઉપરથી કે હેતુવાળું.
૫. જ. બીજાને માટે.

અન્યાયવિપદ [સં. અન્યાય (બીજા સ્ત્રી) + અવ (આનંદ આપતો) + વપદ (નુકસાન)] પુ. ખોટાની સ્ત્રી જોડી બીજા સ્ત્રીમાં લોભ થયેલો અને તેથી ખોટાની સ્ત્રી તરફ નુકસાન થયેલો પુરુષ.

અન્યાય ૪. પુ. ખોટાનાં હેતુ સિવાયનાં હેતુને અન્યાયનો હેતુ.

૨. [સં. અન્ય (બીજું) + અન્યાય (સમ્યક)] પુ. ખોટાનાં હેતુને જોડી બીજા હેતુને અન્યાય પડે.

૩. [સં. અન્ય (નહિ) + અન્યાય (આધાર)] પુ. બીજાનો આધાર.

અન્યાયમણ ૧. [સં. અન્ય (બીજું) + અન્યાય (સમ્યક)] જ. બીજાનો આધાર હોયો તે.

૨. વિ. બીજાને આધાર રહેનારું બીજા ઉપર આધાર રાખનારું.

અન્યાયમણ ૨. [સં. અન્ય (બીજું) + અન્યાય (સમ્યક) + આસન (સ્થિતિ)] જ. બીજાનાં સમ્યક નીચે રહેવું તે; સમનાં જ મુલ્ય મહેતો એ નામનો એક. ૧. સંધાનાસન, ૨. યાત્રાસંધાન, ૩. વિમલિઆસન, ૪. દેવીલાવાસન, ૫. સંધિરાસન, અને ૬. અન્યાયમણ, એ સમનાં જ મુલ્ય મનાય છે.

અન્યાયમણી ૧. [સં. અન્ય (બીજું) + અન્યાય (સમ્યક) + ઇન્ (વાળું)] વિ. ખોટાનાં હેતુ સિવાય બીજાને અન્યાય.

૨. [સં. અન્ય (બીજું) + અન્યાયિન્ (આસનવાળું)] વિ. બીજા ઉપર આધાર રાખનાર.

અન્યાયિતા ૧. [સં. અન્ય (બીજું) + અન્યાયિ (સમ્યકવાળું)] વિ. ખોટાનાં હેતુ સિવાય બીજાને અન્યાય.

૨. [સં. અન્ય (બીજું) + અન્યાયિ (આધાર રાખનાર)] વિ. બીજાને આધાર રહેલું.

અન્યાય ૨. [સં. અન્ય (નહિ) + ન્યાય (ઇત્યાદિ)] વિ. ઇતરતા દરજ્જાનું નહિ તેવું.

૨. [સં. અન્ય (નહિ) + ન્યાય (મોહ)] વિ. પૂરેપૂરું; સંપૂર્ણ.

અન્યાયતા ૧. [સં. અન્ય (નહિ) + ન્યાય (ઇતરતા) + તા (પડું)] સ્ત્રી. ઇતરતું ન હોવાપણું.

૨. [સં. અન્યાય (પહે) + તા (પડું)] સ્ત્રી. સંપૂર્ણતા; જોડું નહિ હોવાપણું.

અન્યાયતાચિહ્ન [સં. અન્ય (નહિ) + ન્યાય (મોહ) + તા (પડું) + ચિહ્ન (નિશાની)] જ. (ચિહ્ન) એક ચિહ્ન બીજા કરતાં નાનો નથી એમ દર્શાવતું ચિહ્ન; ૪. જે ચિહ્ન નાનો ન હોય તે એ ચિહ્ન પહેલાં આવે છે. જેમકે, ૪ ૪ ૪ ૪ ૪.

અન્યાયધિક [સં. અન્ય (નહિ) + ન્યાય (મોહ) + અધિક (વધાર)] વિ. વધાર વગરનું; વધાર નહિ તેમ જોડું પણ નહિ એવું.

અન્યેષુ ૧. [સં. અન્ય (બીજું) + ઇ (દિવસ)] જ. કોઈ વખતે; કોઈ એક દિવસે.
૨. જ. બીજો દિવસે.

અન્યેષુક [સં. અન્ય (બીજું) + ઇ (દિવસ) + ક (વાર્ત)] વિ. બીજો દિવસે બનાર.

અન્યેષુક ૧. [સં. અન્ય (બીજું) + ઇ (દિવસ) + ક (વાર્ત)] પું. (વેદક) એકાંતરિયો તાવ; દિવસ અને રાતમાં એક વખત આવતો તાવ. તે ચોરીસ કલાકથી ચોમે વખત વધારે થયા પછી આવે છે.
૨. વિ. હંમેશનું; રોજનું; હંમેશાં આવતું.

અન્યેષુ: ભુઓ અન્યેષુ

અન્યેષુ:ભવર [સં. અન્યેષુ: (બીજો દિવસે) + ભવર (તાવ)] પું. એક દિવસને આંતરે આવતો તાવ; એકાંતરિયો તાવ.

અન્યે પન્યે [અન્ય (બીજું) + પન (અન્યનું કિવાયેકું થય)] જ. એક અન્ય બીજી રીતે; ગમે તે પ્રકારે.

અન્યોઅન્ય ભુઓ અન્યોન્ન.

અન્યોક્તિ ૧. [સં. અન્ય (બીજું) + ઉક્તિ (બોલવામાં થતુશબ્દ)] જી. (કન્ય) એક અર્થાંશર; અન્યપદેસ; બીજાને ઉદ્દેશીને બોલાવેલી વાણી; બોલતું અમુકને ઉદ્દેશીને અને લામુ પાડતું કોઈ બીજાને એવી વાણીની ચાતુરી; વર્ણન કરતું હોય તેનું ન કરતાં તેને લામુ પડે એવું બીજાનું વર્ણન. જેમકે,

છપા સુખ પચિહોને,
નથી ખમને વિશ્વામસ્થાન દીપું;
અરે તાક તરુ! તે તો,
અધિક વધીને સું સારૂ દીપું?

જ્યામાં તાકના વર્ણન ઉપરાંત કોંઈ પસી અન્યા છતાં કોઈનું ભણું ન કરનાર પુરુષનું સુખન અથવા વર્ણન કરેલું છે.

૨. જી. કટાક્ષ; અમોક્તિ; વ્યોક્તિ.

૩. [સં. અન્ય (બીજું) + ઉક્તિ (કહેલી)] જી. હોય તેથી ભુલું બોલતું તે; બોલવામાં ફેર પડતો તે.

અન્યોક્તિકથા [સં. અન્ય (બીજું) + ઉક્તિ (કથા) + કથા (વાર્ત)] જી. ક્ષેપિત વાત; પુરાણ કથા.

અન્યોક્તિકથાશાસ્ત્ર [સં. અન્ય (બીજું) + ઉક્તિ (કથા) + કથા (વાર્ત) + શાસ્ત્ર] જ. પુરાણશાસ્ત્ર.

અન્યોક્તિવિશ્વાસ [સં. અન્યોક્તિ + વિશ્વાસ (અનંદ)] પું. અન્યપદેસ ન્યાયે કરેલા કથનથી એટલે એકને ઉદ્દેશીને બોલતું અને

બીજાને સંભળાવતું એવી રીતના કથનથી મળતો અનંદ.

અન્યોત્તરણી [સં. અન્ય (બીજું) + ઉત્તર (પાછળનું) + ઇપિન્ (છવડ)] વિ. પાછળ છવડું રહેલું.

અન્યોદય [સં. અન્ય (બીજું) + ઉદય (ઉપજવું)] વિ. બીજાથી પેદા થયેલું; અભિ-ચારથી જન્મેલું; કસમળતું.

અન્યોદર્શ ૧. [સં. અન્યા (બીજી સ્ત્રી) + ઉર્શ (પેદાઈ અપાર)] પું. અંબેરમાન બાર્હ.
૨. વિ. અંબેરમાયું; સાવડું.

અન્યોદર્શા [સં. અન્યા (બીજી) + ઉર્શા (પેદાઈ અપારી)] જી. અંબેરમાન બેન.

અન્યોદય [સં. અન્ય (બીજું) + ઉદય] પું. બીજો ધંધો.

અન્યોદયોમ [સં. અન્ય (બીજું) + ઉદયોમ] પું. બીજો ધંધો; સહઉદયોમ; પેટા ધંધો.

અન્યોન્ન ૧. [સં. અન્ય (બીજું) + અન્ય (બીજું)] પું. (કન્ય) એક અર્થાંશર; જે વસ્તુ અસપરસ એક ક્રિયા કરતી હોય એવો અર્થાંશર એકબીજાની શોભામાં કે શોષ-માં પૂર્તિ કરી આપે તેવો અર્થાંશર. જેમકે,
નૃપવત્સથી જન્ય સોમે,
જન્યથી નૃપવત્સ શોભા ધરી રહે;
મનન મંદયી સોમે,
મનન થકી સસી લભ્ય બની બાળે.

૨. જ. પસપર; એકમેક; અસપરસ.

અન્યોન્નકસલ [સં. અન્યોન્ન (પસપર) + કસલ (કસ)] પું. જે જણ વચ્ચેનો પર-સ્પર કપડો.

અન્યોન્નલાત [સં. અન્યોન્ન (અસપરસ) + લાત (પૂન)] પું. એકબીજાનું ખૂન.

અન્યોન્નતંત્ર [સં. અન્યોન્ન (પસપર) + તંત્ર (આધારવાળું)] વિ. એકબીજા ઉપર આધાર રાખનાર.

અન્યોન્નતંત્રતા [સં. અન્યોન્ન (પસપર) + તંત્રતા (આધાર)] જી. એકબીજા ઉપર આધાર રાખવાપણું.

અન્યોન્નદોહી [સં. અન્યોન્ન (અસપરસ) + દોહિત્ર (દેવ કપાર)] વિ. એકબીજાની અંબેશાઈ કરનાર.

અન્યોન્નનિરપેક્ષ [સં. અન્યોન્ન (પસપર) + નિરપેક્ષ (વેલકાર)] વિ. એકબીજાની પરવા કરે નહિ એવું.

અન્યોન્નનિષ્ઠ ૧. [સં. અન્યોન્ન (પસપર) + નિષ્ઠ (સ્નેહ)] વિ. અસપરસ સ્નેહવાળું.

૨. [સં. અન્યોન્ન (એકમેક) + નિષ્ઠા (આધાર)] વિ. એકબીજા પર આધાર રાખનાર.

અન્યોન્નપરમાનવન [સં. અન્યોન્ન (અસપરસ) + પરમા (વાળું) + નવન (લઈ આવું તે)] જ. (અલિપ્ત) સંખ્યા કે પદને એક જણથી બીજા માણુ ફેરવાપણું; 'દ્વાન્-રપોઝિશન'.

અન્યોન્નપરમાનવન [સં. અન્યોન્ન (પસપર) + પરમા (જા) + નવન (લઈ આવતું કામ)] જ. ફલના અભિસરમુખ ઉપર બીજા ફલની રજ સ્થાપવાની ક્રિયા. વનરખતિની રમનામાંની વિવિધ મુક્તિથી, અથવા પવન કે જીવમાં વારે જા ક્રિયા કુદરતી રીતે સધાય છે. નવી કે સુવરેલી વનરખતિ ઉચ્ચાવા માટે જૂનિમ રીતે પણ જા ક્રિયા અમલમાં મુકાય છે. એ ક્રિયાનું પરિણામ તે અન્યોન્નપરમાનવન.

અન્યોન્નપૂરક [સં. અન્યોન્ન (એકમેક) + પૂરક (પૂર કપાર)] વિ. એકબીજાની ખોટ પૂરી પાડનાર.

અન્યોન્નફલન [સં. અન્યોન્ન (પસપર) + ફલન (ફળ આપવાની ક્રિયા)] જ. ફલના અભિસરમુખ પર બીજા ફલની રજ પાડવાથી ફળ આવવાપણું. ભુઓ અન્યોન્નપરમાનવન.

અન્યોન્નભેદ [સં. અન્યોન્ન (અસપરસ) + ભેદ (ભુલઈ)] પું. કુસંપા; વૈર; દુરમનાવડ.

અન્યોન્નમિથુન [સં. અન્યોન્ન (એકમેક) + મિથુન (સંપ)] જ. એકતા; એકબીજા સાથે મળી જવું તે; પરસ્પર મિથુન.

અન્યોન્નવાચક ૧. [સં. અન્યોન્ન (પસપર) + વાચક (સ્વાંકપાર)] વિ. 'પરસ્પર' એવું બતાવનાર.

૨. વિ. (બાહરણ) સર્વનામના સાત પ્રકાર મળેલો એક.

અન્યોન્નવિભાગ [સં. અન્યોન્ન (અસપરસ) + વિભાગ] પું. કોઈની દરમિયાનગીરી વગર ભાગ પાડી એકબીજાએ કરેલી વારસાની વહે-મણી.

અન્યોન્નવિરોધી [સં. અન્યોન્ન (પસપર) + વિરોધિન્ (દુરમ)] પું. એકબીજાનું કનુ.

અન્યોન્નવૃત્તિ [સં. અન્યોન્ન (પસપર) + વૃત્તિ (ક્રિયા)] જી. જે વસ્તુની એકબીજા ઉપર થતી અસર.

અન્યોન્નવ્યવર્તન ન્યાય [સં. અન્યોન્ન (અસપરસ) + વ્યવર્તન (ચોવ ફેરવાપણું) + ન્યાય] પું. એકબીજાથી વિરુદ્ધ થતું એકી વખતે કોઈ બીજામાં કોઈ ન થકે એવો નિયમ.

અન્યોન્યસંબધ [સં. અન્યોન્ય (બિન્ને) + સંબધ (સંબધ)] પુ. જે વસ્તુનો પરસ્પર સંબધ.

અન્યોન્યસંમિષ્ટ [સં. અન્યોન્ય (અસપક્ષ) + સંમિષ્ટ (સંબધવાળું)] વિ. એકબીજા સાથે સંબધવાળું; પરસ્પર મેળવાળું; એકબીજા સાથે મિશ્રિત થયેલું.

અન્યોન્યાદીપ ૧. [સં. અન્યોન્ય (પરસ્પર) + આદ્યેપ (આગવરી રીતે સૂચન)] પુ. એકની હાજરી ઉપરથી બીજાની હાજરીનું આગવરી રીતે સૂચન.

૨. [સં. અન્યોન્ય (પરસ્પર) + આદ્યેપ (અપવાદ)] પુ. એકબીજાના ઉપર અપવાદ મૂકવાપણું.

અન્યોન્યાદીપક [સં. અન્યોન્ય (અસપક્ષ) + આદ્યેપક (નિદા કરનાર)] વિ. એકબીજાના ઉપર આદ્યેપ મૂકનાર; એકબીજાને અપવાદ આપનાર.

અન્યોન્યાધ્યાસ [સં. અન્યોન્ય (પરસ્પર) + અધ્યાસ (ખોકું આપેખવું)] પુ. ધર્મ અને ધર્મી બંનેનો એકબીજામાં અધ્યાસ; અસપક્ષ કરાતું મિથ્યા અધ્યોષણ.

એકબીજાને (મિત્ર અને જાણી) આદ્યેપ એકબીજામાં કરવો તેને અન્યોન્યાધ્યાસ કહે છે. ચિદાંતર્યામી

અન્યોન્યાનુમાયી [સં. અન્યોન્ય (અસપક્ષ) + અનુમાયિન (પાછળ જનાર)] વિ. વારાધરતું; એકબીજાની પાછળ જનાર.

અન્યોન્યાનુબંધી [સં. અન્યોન્ય (અસપક્ષ) + અનુબંધિન (સંબધવાળું)] વિ. પરસ્પર સંબધવાળું.

અન્યોન્યાપ્રકૃત [સં. અન્યોન્ય (અસપક્ષ) + અપ્રકૃત (વર્ણ લીધેલું)] વિ. એકબીજા પાસેથી ખૂંચી લેવાયેલું.

અન્યોન્યાપેક્ષક [સં. અન્યોન્ય (બિન્ને) + અપેક્ષા (જરૂર) + ક (વાળું)] વિ. એકબીજાની જરૂરવાળું.

અન્યોન્યાપેક્ષા [સં. અન્યોન્ય (અસપક્ષ) + અપેક્ષા (ઇચ્છા)] સ્ત્રી. એકબીજાની જરૂર.

અન્યોન્યાભાવ [સં. અન્યોન્ય (પરસ્પર) + અભાવ] પુ. (ન્યાય) જે વસ્તુના તાત્કાલિક અભાવ; જે વસ્તુની એકતા ન હોવાપણું; તાત્કાલિક અભાવ. જેમકે, ઘટ પડ નથી. અભાવ આર પ્રકરના છે: (૧) પ્રાગભાવ, (૨) પ્રત્યક્ષભાવ, (૩) અત્યંતભાવ, અને (૪) અન્યોન્યાભાવ અથવા તાદાત્મ્યાભાવ.

અન્યોન્યાલંકાર [સં. અન્યોન્ય (અસપક્ષ) + અલંકાર] પુ. (કવ્ય) એક અલંકાર; એકબીજાની હોવામાં કે હોવામાં પૂર્ત કરી આપે તેવો અર્થાલંકાર.

અન્યોન્યાવાદ [સં. અન્યોન્ય (પરસ્પર) + વાદ + વાદ (મત)] પુ. ૭ મુખ્ય અભિપ્રાય મળિતે એ નામનો એક તેના અર્થમાં પદ્ય-કાવ્યવનના કહેવા પ્રમાણે આ જગત સાત અવિનાશી પદાર્થનું બનેલું છે: ૧. પૃથ્વી, ૨. પાણી, ૩. તેજ, ૪. વાયુ, ૫. સુખ, ૬. દુઃખ અને ૭. જીવ. આ સાત પદાર્થો કોઈએ કરેલા કે કરાવેલા નથી. તેનો આરનાર, મરાવનાર, કહેનાર, જાણનાર અથવા કંઈનું કરનાર કોઈ નથી. વૈજ્ઞેયિકના સાત પદાર્થ અને પદ્યવના આ સાત પદાર્થમાં સંખ્યા સિવાય બીજું સરખાપણું નથી.

અન્યોન્યામય ૧. [સં. અન્યોન્ય (અસપક્ષ) + આમય (આધાર)] પુ. એકબીજાનો ટો; પરસ્પર આધાર.

૨. પુ. એક વસ્તુના જ્ઞાનને માટે બીજી વસ્તુના જાણપણાની જરૂર સાપેક્ષજ્ઞાન. જેમકે, સરસને જોવાનું માટે ઘરમાં, ને ઘરમાં નજીકના માટે સરસની જાનની જરૂરિયાત છે.

૩. પુ. (ન્યાય) દલીલનો એક દોષ; સામસામ્યો કાર્યકારણભાવ.

કોઈ જાગત સાખીવ કરવી હોય તો પ્રથમ અમુક સાખીવો તેને સાધિત કરીએ અને પછી એ સાખીવ પદ્ય પ્રતિવાદીને સંબધ ન હોય તો એ સાખીવ પાછું એ જ સાખીવો સાખીવ કરીએ એ અન્યોન્યામયનો દોષ છે.

પ્રમાણસાક્ષ્યવેશિકા

૪. વિ. એકબીજા ઉપર આધાર રાખનાર.

અન્યોન્યામયદોષ ૧. પુ. સાપેક્ષજ્ઞાન ભુલો અન્યોન્યામય ૨.

૨. પુ. (ન્યાય) સામસામ્યો કાર્યકારણભાવ ભુલો અન્યોન્યામય ૩.

અન્યોન્યામયવાદ [સં. અન્યોન્યામય (પરસ્પર આધાર) + વાદ (મત)] પુ. જીવન માટે એકબીજાની મદદ વગર ચાલે નહિ એવો મત.

અન્યોન્યામયવાદી [સં. અન્યોન્યામય (અસપક્ષ આધાર) + વાદિન (માન્ય)] વિ. જીવનમાં એકબીજાને મદદની જરૂર છે એવા મતવાળું; અન્યોન્યામયવાદમાં માનનાર.

અન્યોન્યામયી ૧. [સં. અન્યોન્ય (પરસ્પર) + આમયિન (આધાર રાખનાર)] વિ. અસપક્ષ આધાર રાખનાર.

૨. વિ. (અપોતિષ) એકબીજાના જીવનમાં રહેનાર. દરેક સંસારી જન્મતા તે સંસાર

જીવનમાં હોય તેનો સ્વામી અમુક મહાદેવ છે, અને તે સંસારીનું એ જીવન તે તે મહત્ત્વ જીવન કહેવાય છે અથવા તે જીવનનો સ્વામી તે મહાદેવ છે. આ રીતે એકબીજાના જીવનમાં એ મહાદેવ હોય તે અન્યોન્યામયી કહેવાય. જેમકે, પાંચમી રાત્રિ કે તે રાત્રિવાળા જીવનનો સ્વામી સૂર્ય છે, અને દશમી અગિયારમી રાત્રિ કે તે રાત્રિવાળા જીવનનો સ્વામી ચંદ્ર છે. એ પાંચમી રાત્રિના જીવનમાં ચંદ્ર પડ્યો હોય અને દશમી કે અગિયારમી રાત્રિના જીવનમાં સૂર્ય પડ્યો હોય તો ચંદ્ર અને સૂર્ય અન્યોન્યામયી કહેવાય.

અન્યોન્યામયિત ૧. [સં. અન્યોન્ય (અસપક્ષ) + આમયિત (આધારવાળું)] વિ. એકબીજા ઉપર આધાર રાખનાર.

૨. વિ. (અપોતિષ) એકબીજાના જીવનમાં રહેનાર ભુલો અન્યોન્યામયી ૨.

અન્યોન્યામયિત [સં. અન્યોન્ય (પરસ્પર) + ઉમિત (કહેવું તે)] સ્ત્રી. વાતચીત; વાર્તાલાપ.

અન્યથા ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + અથ (ઉદ્ધિગ)] વિ. તરતજ પાછળ આવતું; પછીનું.

૨. વિ. પ્રત્યક્ષ; સાક્ષાત; નજર સામેનું.

૩. જ. ઉપરાંત; વિરોધમાં.

૪. જ. સામે; નજર આગળ.

અન્યથા ૨. [સં. અનુ (પાછળ) + અથ (ઉદ્ધિગ)] પુ. પાછળ આવનારો અક્ષર; પછીનો અક્ષર.

અન્યથાસંધિ [સં. અનુ (પાછળ) + અથ (ઉદ્ધિગ) + સંધિ (સંયોગ)] સ્ત્રી. (આકરણ) સ્વર અને અંગનું એકાણું.

અન્યમજાનુ પુ. (પુરાણ) સોમવંશી પુરુષાન્તા દીકરાનો દીકરો અને મિત્રોથી નામની અપકારની રૂએ સૈદ્ધાન્તથી જન્મેલા બાલેશુ, કણેશુ, કણેશુ, રણેશુ, વનેશુ, જણેશુ, તણેશુ, સંજેશુ, ધર્મેશુ અને સંજલેશુ એ નામના દસ પુત્રમાંથી પહેલો. બાલેશુના અન્યમજાનુ અને અનામુદિ એવા બીજાં બે નામ હતાં.

અન્યથા ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + અથ (ઉદ્ધિગ)] પુ. અનુક્રમ.

૨. પુ. અનુસરણ; પાછળ જવાની ક્રિયા.

૩. પુ. (ન્યાય) એક વસ્તુ હોય તો બીજી વસ્તુનું નિકળે કરીને હોવાપણું.

એક હોય એટલે બીજું હોય જ તેને અન્યથા કહે છે અને એ ન હોય એટલે બીજું ન જ હોય તેને અન્યથા કહે છે.

પ્રમાણસાક્ષ્યવેશિકા ૪. પુ. કારણ હોય તો કાર્ય હોવાનો નિયમ; ઉપાદાન કારણવાળું.

૫. પુ. કાર્યકારણનો સંગ્રહ.

૬. પુ. પુનઃ વંશ.

૭. પુ. (આકરણ) ક્રિયાપદનો કાર્ત્ત્વ તથા કર્મ સાથે અને વિશેષણનો નામ સાથે સંગ્રહ; વાક્યમાં પદોનો એકબીજા સાથે થતો સંગ્રહ.

૮. પુ. જુદી જુદી વસ્તુને સરખા કુલુવાળી હોવાથી એક વર્ગમાં મૂકવાપણું. જેમકે, માણસ, બળદ, કૂતરા વગેરે માણસા સરખાવાળાને જાંમનના વર્ગમાં ગણવા.

૯. પુ. તાત્પર્ય; અર્થ; સારાંશ.

અન્યવચ્ચમેસાધવો-અન્યવચ્ચો = અર્થ કરવો.

૧૦. પુ. (ન્યાય) પ્રતિષ્ઠા અને અનુમાનનો નિયમપૂર્વક સંગ્રહ.

૧૧. પુ. પ્રત્યક્ દેખાવપણું.

૧૨. પુ. (આકરણ) વાક્યસંજ્ઞાના નિયમ પ્રમાણે પહેલાં કાર્ત્ત્વ, પછી કર્મ અને છેલ્લે ક્રિયાપદ એ પ્રમાણે સંજ્ઞાને મોકલવાની ક્રિયા.

અન્યવચ્ચ કરવો = (૧) અર્થ બેસાડવાને આકરણના નિયમ પ્રમાણે વાક્ય મોકલવું. (૨) પદોને જગ્યામાં મોકલવું. (૩) અર્થપર કરવું; તરબૂતો કરવો.

૧૩. પુ. વૃત્તિ; મનનું વલણ.

૧૪. પુ. સમય; અનુકૂળતા.

૧૫. પુ. સંતતિ; બાળબચ્ચાં; સંતાન; બેલાડ.

૧૬. પુ. સંગ્રહ.

૧૭. વિ. અનુસરેલ.

૧૮. વિ. સીધું; સરલ.

અન્યવચ્ચક્રિયા [સં. અન્યવ (સમય) + ક્રિયા] જી. ક્રમ કરવાની સીધી રીત 'ક્રિયા પ્રોત્તેસ'.

અન્યવચ્ચ [સં. અન્યવ (વંશ) + ઠ (અનુવા)]] પુ. વંશીયો; વંશ-પેદાનો ગણનારો.

અન્યવચ્ચમાન [સં. અન્યવ (પ્રત્યક્ દેખાવપણું) + માન] ક. (વેદાંત) જાગૃત્ સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ એ ત્રણ અવસ્થામાં તેના સ્વરૂપ તરીકે અનુમાન તરીકે જાણવાનું જાનું સુષુપ્તિ એટલે જાણ નિદ્રામાં પણ અનુમાનના સ્વરૂપ સરીકે જાણ નહિ જણ જતાં જાણવાનું થતું જાન.

અન્યવચ્ચકર્ત્ત્વ [સં. અન્યવ (સંગ્રહ) + કર્ત્ત્વ (અનુમાન)] વિ. સંગ્રહ અનુમાન.

અન્યવચ્ચકર્ત્ત્વકાર [સં. અન્યવ (સંગ્રહ) + કર્ત્ત્વ (અનુમાન) + કાર] પુ. સંગ્રહ અનુમાનનો કારક 'દેશ-સ દેશ'.

અન્યવચ્ચપદ્ધતિ [સં. અન્યવ (કાર્યકારણનો સંગ્રહ) + પદ્ધતિ (રીત)] જી. (ન્યાય) અનુવચ્ચની એક પદ્ધતિ. અમુક અર્થ અર્થ-ના હોય તે સમગ્ર જગલામાં એક જ

બીજો સર્વસાધારણ અર્થ મળી આવતો હોય તો તે એ અર્થ પસંદ કરીને કાર્યકારણ અનુવા કાર્યકારણ સંગ્રહવાળા સમજવામાં આવે છે. જેમકે, જે જે ઘરમાં, જે જે સહેરમાં પ્લેમ આવે છે તેમાં પહેલાં ઉદરો મરવા માટે છે. આ પદ્ધતિથી કહી શકાય કે ઉદરો મરવા અને પ્લેમ આવવા વચ્ચે કાર્ય-કારણને લગતો કોઈ સંગ્રહ છે, જ્યુ ઉદરો મરવા પોતે પ્લેમનું કારણ છે એમ ન કહી શકાય કારણ કે આ બંને બનાવો કોઈ એક જ કારણની સંયુક્ત અસર હોઈ શકે.

અન્યવચ્ચપ્રતિષ્ઠા [સં. અન્યવ (કાર્યકારણનો સંગ્રહ) + પ્રતિષ્ઠા (અનુમાન વાક્યમાં પહેલું)] જી. (ન્યાય) સિદ્ધાંત; પ્રમેય.

અન્યવચ્ચપાણ પુ. (ક્રમ) સંજ્ઞાને મુખ્ય અર્થ લેવાથી થતો હોય. જેમકે, 'મંજુ ઉપર અનુભવ-નું મુંપકું' એમાં મંજુ સંજ્ઞાને મુખ્ય અર્થ પાણીનો પ્રવાહ થઈ શકાતો નથી, કેમકે પાણીના પ્રવાહમાં મુંપકું હોઈ શકે નહિ.

મુખ્ય અર્થને જાણ થાય જારે તેની સાથે સંગ્રહ સમજાય બીજો અર્થ એ લાગુ પડે છે. અને એ લેવા માટે કંઈ પ્રયત્ન હોતું એટલે તે અર્થ અર્થ અને એ સંવચ્ચિત લાગણી હોવાય છે. એ જાણ એ રીતે થઈ શકે છે: અન્યવચ્ચપાણ કે અન્યવચ્ચપાણ.

અન્ય-સાદિત મીમાંસા

અન્યવચ્ચબોધ [સં. અન્યવ (અનુભવ) + બોધ (જ્ઞાન)] પુ. અનુભવની ઉત્પત્તિ જનાર અનુભવોદય એક જાતનો અનુભવ.

અન્યવચ્ચમાન [સં. અન્યવ (સમય) + માન (જ્ઞાન)] ક. સીધું જાણ; 'ક્રિયા પ્રોત્તેસ'.

અન્યવચ્ચકુલ ૧. [સં. અન્યવ (અનુભવ) + કુલ (સમિત)] વિ. અનુભવવાળું; એક જાત એક જિજ્ઞાસવાળું.

૨. [સં. અન્યવ (અર્થ) + કુલ (વાણી)] વિ. લાચારવાળું; તાત્પર્યવાળું.

અન્યવચ્ચબોધના [સં. અન્યવ + બોધના (મોકલવું)] જી. (આકરણ) વાક્યમાં કાર્ત્ત્વ, કર્મ, ક્રિયાપદ વગેરે પદોનો પરસ્પર સંગ્રહ બતાવનાર નિષ્કણ; પદ્ધતિ.

અન્યવચ્ચતિરેક [સં. અન્યવ (સંગ્રહ) + તિરેક (અભાવ)] પુ. (ન્યાય) અમુક એક વસ્તુ હોય ત્યાં બીજી વસ્તુ હોવાનો અને ન હોય તો ન હોવાનો સંગ્રહ કે નિયમ. જેમકે, અર્થ બિન પાણીના ઝરા હોય ત્યાં પાણીમાં મેંઘનો મોટો મેંઘ હોય, અને અર્થ બિન પાણીના ઝરા ન હોય ત્યાં પાણીમાં મેંઘ ન હોય આ ઉપરથી સાબિત થાય કે અમુક પાણી બિન રહેવાનું કારણ મેંઘ છે.

અન્યવચ્ચતિરેકપદ્ધતિ [સં. અન્યવ (કાર્ય-કારણનો સંગ્રહ) + તિરેક (અભાવ) + પદ્ધતિ (રીત)] જી. (ન્યાય) એક અનુવચ્ચ-પદ્ધતિ. અમુક અર્થ અર્થના હોય તે સમગ્ર જગલામાં એક જ બીજો સર્વ-સાધારણ અર્થ મળી આવતો હોય, અને એ અમુક અર્થ અર્થના ન હોય તે સમગ્ર જગલામાં એ જ સર્વસાધારણ અર્થનો અભાવ પાડે સર્વસાધારણ હોય તો એ સાધારણ અર્થ તે અર્થનું કર્મ અનુવા કારણનું જરૂરનું અંગ સમજવું. વળી આ નિયમ બરાબર જણાયો હોય તો આ પદ્ધતિથી એ કોઈ અર્થ બીજાનું કારણ બતાવાય તે તેનું અન્યવચ્ચ કારણ સમજવું. જેમકે, અમુક જગ્યામાં અમુક માણસોને વાળા નીકળે છે. તપાસ કરતાં જ્યાં માણસો એકસરખી રીતે રહેતાં, ખાતાં, પીતાં માલમ પડે છે. તેમનામાં માથ એક જ રસ છે કે વાળા નીકળનારાં માણસો અમુક વાણુ પાણી પીએ છે, અને ન નીકળનારાં તે વાણુ પાણી પીતાં નથી. એટલે સંગ્રહ વગર સાબિત થયું કે એ વાળા પાણીમાં જ વાળનું કારણ છે.

અન્યવચ્ચતિરેકી [સં. અન્યવચ્ચતિરેકિન્ (અન્યવચ્ચ તથા તિરેકવાળું)] વિ. (ન્યાય) અન્યવચ્ચાસિ તેમ જ તિરેકવાસિ બનેવાળું.

એ હેતુ બેનો હોય કે તેને અન્યવચ્ચ અને અતિ-રેક કહેવે જાણિ શકાય પડે તેને અન્યવચ્ચતિરેકી હેતુ કહે છે.

અન્યવચ્ચ

અન્યવચ્ચતિરેકી અનુમાન [સં. અન્યવ-અતિરેકિન્ (અન્યવ અને તિરેકવાળું) + અનુમાન (વર્ણ)] ક. (ન્યાય) હેતુ અને સાધકની અન્યવચ્ચાસિ તથા તિરેકવાસિથી સિદ્ધ થતું અનુમાન; સાધક અને હેતુનો, તથા તે બંનેના અભાવનું બીજી જગ્યાએ સાથે હોવા-પણું દેખાતું હોય તે અનુમાન.

અર્થત અભિવાચે છે, પૂર્વાકાવળો હોવાથી. આ અનુમાનમાં અભિવચ સાધકની તથા પૂર્વાક હેતુને સંયોગમાં સહવાર બેવામાં આવે છે. અને પાણીના ધરામાં તે બંનેનો અભાવ બેવામાં આવે છે, માટે એ અન્યવચ્ચતિરેકી અનુમાન છે.

એકાગ્રાલ બંધ

અન્યવચ્ચતિરેકી લિંગ [સં. અન્યવચ્ચતિરેકિન્ (અન્યવચ્ચ તથા તિરેકવાસિવાળું) + લિંગ (હેતુ)] ક. (ન્યાય) સાધકની અન્યવચ્ચાસિવાળું તથા તિરેકવાસિવાળું સિદ્ધ; એ વસ્તુ સાબિત કરવાની સાધક છે, તેની અન્યવચ્ચ-એકાગ્રા હોવાથી બીજાનું હોવું-એ અભિવાળું, તેમ જ તેની તિરેક-એક

ન હોય ત્યાં બીજાનું ન હોવું એ બાધિવાળું એ વિદ્ય તે એમકે, પ્રમાણના ચિત્રથી અમિતું અનુમાન થાય છે, કેમકે પ્રમાણે હોય ત્યાં અમિ હોય જ, એ પ્રમાણની અન્યથાભિચાર છે; તેમ જ અમિ ન હોય ત્યાં પ્રમાણે ન હોય, એ પ્રમાણની અતિરેકભાષિ છે; એટલે પ્રમાણરૂપ ચિત્ર અમિતું અન્યથાભિચારેથી સિત્ત છે.

પ્રમાણને લઈ ખર્ચત અમિવાળો છે. આ પ્રસિદ્ધ અનુમાનમાં પાશ્વર્ય સિત્ત અમિત્વ સાધ્યની અન્યથાભિચાર છે. તથા અતિરેકભાષિવાળું છે, માટે તે અન્યથાભિચારેથી કિમ કહેવાય છે.

હોમલાલ બક્ષ

અન્યથાભિચાર [સં. અન્યથા (અર્થકારણનો સંબંધ) + અભિચાર (સાથે નહિ હોવાપણું)]
 પુ. (ન્યાય) કારણ હોવા છતાં કાર્યની ઉત્પત્તિ ન થવાપણું. એમકે, કાદળની વચ્ચે મંથમાં મંથન એટલે મંથનપ્રયત્ન કર્યા છતાં મંથ પૂરો થતો નથી, માટે અન્યથાભિચાર છે, એટલે કે મંથન એ અન્યથાભિચારી કારણ છે.

અન્યથાભિચારી [સં. અન્યથા (અર્થકારણનો સંબંધ) + અભિચાર (સાથે ન હોવાપણું) + ઇન્ (વર્ણ)]
 વિ. કારણ હોવા છતાં કાર્યની ઉત્પત્તિ ન થાય એવું.

અન્યથાભાસિ [સં. અન્યથા (અર્થકારણનો સંબંધ) + બાસિ (સત્)]
 છી. (ન્યાય) સાધન હોય ત્યાં સાધ્ય હોય એ સંબંધ; એક હોય ત્યાં બીજું હોય જ એવો સંબંધ.

અન્યથાસૂચ્ય ૧. [સં. અન્યથા (સાધન) + સૂચ્ય (સંકેત)]
 વિ. બાવાઈ વિનાહું; તાત્પર્ય વગરનું; અર્થ સંકેત.

૨. [સં. અન્યથા (વંશ) + સૂચ્ય (ચિહ્ન)]
 વિ. વંશ સંકેત; સંતતિ વગરનું.

૩. [સં. અન્યથા (સંબંધ) + સૂચ્ય (વચન)]
 વિ. સંબંધ વિનાનું.

અન્યથાસહચાર [સં. અન્યથા (અર્થકારણનો સંબંધ) + સહચાર (સાથે હોવાપણું)]
 પુ. (ન્યાય) કારણ હોય તો કાર્ય થાય એવો નિયમ; કાર્યકારણનું હંમેશાં સાથે હોવાપણું. એમકે, માટી, કુંભાર, કંઠ, આગ્રે વગેરે કારણ હોય તો ઘડો બને; માટે તે માટી વગેરે કારણ અન્યથાસહચારવાળાં કહેવાય છે.

અન્યથાસિદ્ધ ૧. [સં. અન્યથા (અર્થ) + સિદ્ધ (સાબિત)]
 વિ. અર્થ ઉપરથી સાબિત થવું.

૨. [સં. અન્યથા (સંબંધ) + સિદ્ધ (સાબિત)]

વિ. સંબંધ ઉપરથી સિદ્ધ થવું.

અન્યથામત [સં. અન્યથા (વંશ) + અમત (આરેણ)]
 વિ. વંશપરંપરાથી કિતરી આવેલું.

અન્યથાધાર ૧. વિ. (આકરણ) પ્રત્યક્ષ રહિત; એકસ્વરી; કમાનુમારી.

૨. [સં. અન્યથા (વાચ્યરચના) + અધાર]
 વિ. વાચ્યરચના સંબંધી; સ્વયંબોધ્ય વિષેનું.

અન્યથાંતર ૧. [સં. અન્યથા (સંબંધ) + અંતર (બીજું)]
 જ. અન્ય સંબંધ.

૨. [સં. અન્યથા (સમ) + અંતર (અંતઃકણ)]
 જ. નિખાલસ દિલ; શુદ્ધ હૃદય; કપટ વગરનું મન.

૩. [સં. અન્યથા (વંશ) + અંતર (લડું)]
 જ. બીજો વંશ.

૪. [સં. અન્યથા (સીધું) + અંતર (છકું)]
 જ. (અસિત) સીધું અંતર; 'દિરેક્ટ ડિરેક્ટ-સ'.

અન્યથી ૧. [સં. અન્યથા (અર્થકારણનો સંબંધ) + ઇન્ (વર્ણ)]
 વિ. (ન્યાય) અન્યથાભિચારનું.

૨. [સં. અન્યથા (વંશ) + ઇન્ (વર્ણ)]
 વિ. એક જ વંશનું; એક કુળનું.

૩. [સં. અનુ (પાછળ) + ઇ (વર્ણ)]
 વિ. પાછળ આવેલું; અનુસરેલું.

૪. [સં. અન્યથા (સંબંધ) + ઇન્ (વર્ણ)]
 વિ. સંબંધવાળું; સમય સામનાર.

અન્યથે [સં. અનુ (પાછળ) + ઇ (વર્ણ)]
 જ. પ્રમાણે; ફરતે.

અન્યથ ૧. [હિં.] પુ. સ્ત્રીઓને અંગૂઠામાં પહેરવાની ધૂધરીવાળી વીંટી; અનુવધ.

૨. [અ. નર (તેજ)નું એકાકર્ષક રૂપ]
 વિ. કહું તેજસ્વી.

અન્યર્થ ૧. [સં. અનુ (પ્રમાણ) + અર્થ]
 વિ. નામ પ્રમાણે શુલ્કવાળું.

૨. વિ. નંધનેસકા અર્થવાળું; અર્થર્થ.

અન્યર્થક ભુજો અન્યર્થ.

અન્યર્થમહુલુ [સં. અનુ (પ્રમાણ) + અર્થ + મહુલુ (લેવાપણું)]
 જ. સ્વયંનો અર્થ મૂળ અર્થ પ્રમાણે અથવા અધરેઅધર લેવાપણું.

અન્યર્થતા ૧. [સં. અનુ (પ્રમાણ) + અર્થ + તા (વર્ણ)]
 છી. નામ પ્રમાણે શુલ્કવાળું હોવાપણું.

૨. [સં. અન્યર્થ (નંધનેસકો અર્થ હોય એવું) + તા (વર્ણ)]
 છી. નંધનેસકો અર્થ હોવાપણું.

અન્યર્થસંપ્રા ૧. [સં. અન્યર્થ (અર્થ) + સંપ્રા (વાચ)]
 છી. અર્થનું સીધી રીતે જ્ઞાન કરાવે એવો સ્વરૂપ.

૨. છી. રપટ અર્થવાળું વિશેષનામ.

અન્યવસર [સં. અનુ (પ્રમાણ) + અવસર (પ્રસંગ)]
 જ. અવસર પ્રમાણે; અથા સમયે.

અન્યવસર્ગ ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + અવ-સર્ગ (હોઠા દેવ)]
 પુ. હોઠી મૂકવાપણું; છકું કરવાની ક્રિયા.

૨. [સં. અનુ (પ્રમાણ) + અવસર્ગ (પરછ પ્રમાણે વર્તન)]
 પુ. મરછ પ્રમાણે વર્તન; રતેન્દ્રચાર.

૩. પુ. મરછમાં આવે તે પ્રમાણે કરવાની છટ.

અન્યવાય [સં. અનુ (પાછળ) + અવ (નીચે) + અન્ (વર્ણ)]
 પુ. વંશ; કુળ.

અન્યવટકા ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + અવટકા (આક્રમ)]
 છી. પેલ, માલ અને શાગલ માસની વડ નોમ.

૨. [હિં.] છી. પોપ, માલ અને શાગલ માસની વડ નોમને દિવસે કરવામાં આવતું માતૃશાલ.

અન્યવટકા [સં. અન્યવટકા] જ. પેલ, માલ અને શાગલ માસની વડ નોમને દિવસે કરવામાં આવતું શાલ કે બીજા કોઈ ક્રિયા.

અન્યવસ્ત ૧. પુ. (અસિત) સમોત્સાર; પરવલદ 'પેરેનોલા'. જે વહના દરેક નિહુનું એક અપેલા નિહુધી અંતર, અને તે નિહુનું એક આવેલી નિષ્કારેઆથી અંતર, એ બંને સરખાં હોય એવો વડ અન્યવસ્ત કહેવાય.

૨. વિ. એકબીજા સાથે મૂલેલું.

૩. વિ. મિત્રવિમિત્ર.

૪. [સં. અનુ (પાછળ) + અવસ્ત (વંશ)]
 વિ. પાછળ રોકેલું.

અન્યવસ્તીય અવકાશ પુ. (અસિત) અન્યવસ્તના અણને લંબાપ હોય એવી તેની છવા બને તે અન્યવસ્ત એ બે વચ્ચેની જગ્યા.

અન્યવસ્તીય ફલ જ. (અસિત) એક પ્રમાણુ ફલ. જ્યાં કોટિબદ્ય વગેરે ફલને વર્તુલ સાથે એ પ્રકારનો સંબંધ છે તે પ્રકારનો સંબંધ અન્યવસ્ત સાથે હોય તે ફલ અન્યવસ્તીય ફલ કહેવાય છે.

અન્યવસ્તીયશંકવાણ છી. (અસિત) અન્યવસ્ત તેનું અણની અસપાસ અકર અકર ફરવાથી થતી ધન આકૃતિ.

અન્યવહુ [સં. અનુ (પરો) + અહન્ (જિત)]
 જ. હરેજન, પ્રતિહિન.

અન્યવાચક ૧. પુ. કિતરણ હરબનની વસ્તુ; મુખ્ય નહિ એવી ચીજ.

૨. [સં. અનુ (સાથે) + અનિ (ક્રિયું કરું)] પું. મુખ્ય કામ કરવાની સાથે કોઈ બીજું કામ પણ કરવાની અર્થ; એક પંથ હો કામની અર્થ. જેમકે, લિપ્ત લેવા માટે જાઓ અને જે રસ્તામાં મુખ્ય મળે તો તેને પણ હાંકતા જાવો.

અન્યવર્ત ૧. પું. કામના; અન્ય; પારણ.
૨. [સં. અનુ (પાછળ) + અર્થ (રેખ)] પું. પાછળથી થયેલો વિચાર.

અન્યવર્ત ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + અર્થ (કામ)] પું. એક કામ કર્યા પછી તેને બીજું કામ કરવાનો ક્રમ. જેમકે, આ અન્યવર્ત મળ્યો છે, હવે એને સાહિત્ય બતાવો.

૨. [સં. અનુ (પછી) + અર્થ (કામ)] પું. એકને એક સંસ્કૃત વાક્યના પાછલા ભાગમાં પુનઃક્રમ.

અન્યવર્ત [સં. અનુ (પાછળ) + અધાન (ખરું તે)] જ. અમિની સ્થાપના કર્યા પછી તે આશુ રાખવા તેમાં જાતણ નાખવાની ક્રિયા.

અન્યવર્ત ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + અધિ (ખાતરી પીઠ)] પું. ખોટું કામ કર્યા પછી થતી ખિતા; ખમાતાપ; દિલ્લીરી.

૨. પું. દેનાર પોતાના કામ માટે અમુક કોઈ માટે ભારે તેને તે અપવી એવી કરતે કઈ અપેલી વસ્તુ; ઉછીની લીધેલી વસ્તુ.

૩. પું. મૂળ પછીને પાછી સોંપવા માટે થીજ માલુસને આપેલી આપણ.

અન્યવર્ત [સં. અનુ (પાછળ) + અધિ (આપવાનું)] જ. કોને પિયર અન્ય સાસરા તરફથી પરણ્યા પછી મળેલી મિત્રતા; સંબંધ.

અન્યવર્ત [સં.] પું. દેવોને એક વર્ષ.

અન્યવર્ત [સં.] વિ. જ્યાંકરતામાં આવેલું.

અન્યવર્ત [જ. વર (તેજ) પું. અહુવન] પું. જ. જ. પ્રકાશ; તેજ.

અન્યવર્ત ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + અન્ય (અન્ય)] વિ. પાછળ આવેલું; અન્યવર્ત.

૨. વિ. કરીર ઉપર ખેંચેલું.

૩. [સં. અન્યવર્ત (અર્થ)] વિ. કરીરના કોઈ પણ ભાગ કે પીઠને ખેંચેલું.

અન્યવર્ત [સં. અન્યવર્ત (અર્થ)] પું. જામનાને ધર્મક્રિયાના પુરુષાર્થનો અધિકારી બનાવવા તેને અપવાની ક્રિયા.

અન્યવર્ત ૧. જ. ખતિના રૂપ સાથે કે તેની પાછળ જાણી મરવાપડું.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + અર્થ (અર્થ)] જ. પાછળ આવું તે.

અન્યવર્ત [સં. અનુ + અધિ (અધિ)] પું. અન્યવર્ત.

અન્યવર્ત પું. (અધિ) એક જાતનો વક; અમુક નિયમ પ્રમાણે કરતી સુરેખાથી વિખળો વક, જેમાં સુરેખા એ વકને રખડો બને છે.

અન્યવર્ત ૧. જ. કારણ; ઉદ્યોગસ્થાન.

૨. [સં. અનુ (પછી) + અધિ (મેલું)] જ. કોઈના મેલ પછી મેલું એ જાતનો વિવેક.

૩. જ. ક્ષત થાવે તેની મુદ્દમાં નાખવાની ખિતારી.

૪. જ. દિલ્લીરી; ખતાવો; કોઈ.

૫. જ. પૂળ; સેવા; ઉપાસના.

૬. જ. વિદ્યાર્થીનું રહેઠાણ; કિઓનું ઘર.

અન્યવર્ત ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + અધિ (મેલું)] વિ. પાછળથી મેલવામાં આવેલું.

૨. વિ. સેવેલું; આરપિત.

અન્યવર્ત ૧. પું. અધિકારને અપવાની થતી ક્રિયા.

૨. પું. કૃતિઓને અધિ; અમાલને કિસે કરવામાં આવતા અદનો અધિ.

માર્ગના, અન્યવર્ત અને આકૃતિ એ જાતને હવે આ અને પુન સાથે સમાવ્યા અન્યવર્ત છે.

૩. [સં. અનુ (રો) + અધિ (અધિ આપવી)] પું. પિત્ર માટે અમાલને કિસે કરવામાં આવતું અધિ માલ; કૃતિઓ; કલ્પન મુનિએ કહેલ નાંદીપુત્ર આદ.

અન્યવર્ત [સં. અનુ (પાછળ) + અધિ (મેલું)] વિ. એકની પાસેથી લઈને બીજા પાસે અપામત મેલું.

અન્યવર્ત ૧. [સં. અનુ (સાથે) + અધિ (અર્થ) + અધિ (અર્થ)] વિ. વાળું; સહિત. જેમકે, કૃતિઓ; કૃતિઓ.

૨. વિ. અન્યવર્તના સંબંધવાળું.

૩. વિ. સપાસેલ; પાસેલું; મત.

૪. વિ. સમજાઈ બેઠું; મનમાં અધી મેલું.

૫. વિ. સંપૂર્ણ; એકમેલું.

અન્યવર્ત પું. ગીમાંસને એક વાદ્યુએ અન્યવર્તવાદ.

અન્યવર્તવાદ [સં. અન્યવર્ત (સંબંધ) + અધિ (અધિ) + વાદ (વાદ)] પું. પહેલો અર્થ સામાન્ય નહિ પણ વિચિત્ર

અન્યવર્ત પરસ્પર એકમેલો છે એવો મત; વાક્યનો અર્થ તેના સંબંધે સ્વતંત્ર રીતે અન્ય સામાન્ય રીતે નહિ, પરંતુ તેમના પરસ્પર સંબંધથી જણાવે છે એવો પ્રાચીન ગીમાંસનેનો મત. જેમકે, ' ઘટ લાવે ' એ વાક્યમાં ' ઘટ ' એટલે માત્ર થયો નહિ, પણ આવો કિશકથી જણાવતી લાવવાની ક્રિયા સાથે સંબંધ ધરાવતો થયો એવો અર્થ થાય છે.

અન્યવર્તવાદી [સં. અન્યવર્તવાદી (એક વાદ) + વાદિ (વાદ્ય માનનાર)] વિ. અન્યવર્તવાદમાં માનનાર.

પ્રાચીન એક પ્રકારે કે મુત્તના અન્યવર્તવાદીના મત પ્રમાણે પહેલો અર્થ સામાન્ય નહિ પણ વિચિત્ર છે; અર્થત્ પરસ્પર અન્યવર્ત એકમેલો છે. પરંતુ ક્રિયાથી જ અન્યવર્તનો મોઢ થાય છે; તેને માટે પ્રાચીન, ચોક્કસ કે સંનિધિની જરૂર નથી. આ મતને અનુસાર પહેલો સામાન્ય અર્થના વાક્ય નથી પણ અન્યવર્ત અર્થનું અધિધાન કરે છે, અને પહેલો એવો કે અન્યવર્ત અર્થ તે જ વાક્યમાં છે. આ વિદ્વાનો આ કારણથી અન્યવર્તવાદી કહેવાય છે.

મુદ્દા અન્યવર્ત

અન્યવર્ત ૧. [સં. અન્યવર્ત (સમાવેશ) + અર્થ] પું. સામાન્યપણના સંબંધથી સહેજે સમજા સમજ એવો અર્થ; અન્યવર્ત ઉપરથી તરત સમજાય એવો અર્થ.

૨. વિ. સામાન્યપણના સંબંધ પરથી સહેજે સમજાય એવો અર્થવાળું.

અન્યવર્ત ૧. [સં. અન્યવર્ત (સોધ)] વિ. જેની સોધ કરવામાં આવી હોય એવું.

૨. વિ. તપસ કરાવેલું.

૩. [સં. અનુ + અધિ (અધિ)] વિ. વધિત; જેની અધિક કરવામાં આવી હોય એવું.

અન્યવર્ત ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + અધિ (એવાની ક્રિયા)] જ. અવલોકન; સમાલોચના; નિરીક્ષણ; તપસ.

૨. [સં. અન્યવર્ત (વિચાર કરવો)] જ. વિચાર; મનન.

૩. જ. સોધ; ખોળ.

અન્યવર્ત ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + અધિ (એવું તે)] જો અવલોકન.

૨. [સં. અન્યવર્ત (વિચાર કરવો)] જો વિચાર.

૩. જો વેદવાક્યના અર્થનો કરવામાં આવતો વિચાર.

૪. જો. સોધ; ખોળ.

અન્યવર્ત ૧. [સં. અનુ (સાથે) + અધિ (અર્થ)] વિ. વાળું; સહિત.

૨. વિ. અન્યવર્તના સંબંધવાળું.

૩. વિ. સપ્રસારેણ; પ્રસાર.
૪. વિ. સમભાર્થ મયું હોય એવું.
૫. વિ. સંપ્રમા.

અન્વીતાર્થ ૧. [સં. અન્વીત (સમ્પ્રદેશ) + અર્થ] પુ. અન્વય ઉપરથી તરત સમભવ એવો અર્થ.

૨. વિ. અમગ્નપાછળના સંબંધ પરથી સહેલાઈથી સમભવ એવા અર્થવાળું.

અન્વેશ ભુખ્તે અન્વેષ્ય.

અન્વેષ ભુખ્તે અન્વેષ્ય.

અન્વેષક ૧. [સં. અન્વિષ્ (તપાસ)]
 ૧. હિસાબ તપાસનાર માણસ.
 ૨. વિ. તપાસ કરનાર; પૂછપરછ કરનાર.
 ૩. વિ. શોધ કરનાર.

અન્વેષણ ૧. [સં. અન્વિષ્ (તપાસ)]
 ૧. જિજ્ઞાસા; અણુવાની ઇચ્છા.
 ૨. [સં. અન્વિષ્ (તપાસ કરવી)] ૧. પા-પૂછ; પૂછપરછ; તપાસ; ચોક્કસી.
 ૩. [સં. અન્વિષ્ (ધેનુવા ધન કરવું)]
 ૧. પ્રવૃત્તિ; કંઈ પણ મેળવવા કરાતો વાન.
 ૪. ૧. શોધ; સંશોધન.
 ૫. ૧. સંધાણ.

અન્વેષણકાર ૧. [સં. અન્વેષણ (તપાસ) + કાર (કારણ)] વિ. જિજ્ઞાસુ; અણુવાની ઇચ્છાવાળું.
 ૨. વિ. તપાસ કરનાર; પૂછપરછ કરનાર.
 ૩. [સં. અન્વેષણ (ધન) + કાર (કારણ)] વિ. ધન કરનાર.
 ૪. [સં. અન્વેષણ (સંશોધન) + કાર (કારણ)] વિ. શોધખોળ કરનાર.

અન્વેષણહિનપત્રિકા [સં. અન્વેષણ (તપાસ) + હિન (વિવર) + પત્રિકા (પત્ર)]
 છી. તપાસની રોજનીશી; હંમેશાં કરેલ તપાસની નોંધપોથી.

અન્વેષણપદ્ધતિ [સં. અન્વેષણ (તપાસ) + પદ્ધતિ (રીત)] છી. (ન્યાય) તપાસ કરવાની રીત. તે પાંચ પ્રકારની છે: (૧) અન્વયપદ્ધતિ, (૨) વ્યતિરેકપદ્ધતિ, (૩) સહવાચકપદ્ધતિ, (૪) અન્વયવ્યતિરેકપદ્ધતિ અને (૫) શેષપદ્ધતિ.

અન્વેષણવૃત્તિ [સં. અન્વેષણ (ધન) + વૃત્તિ (સ્વભાવ)] છી. કંઈ પણ ચીજ મેળવવા પ્રયાસ કરવાનો સ્વભાવ.

૨. [સં. અન્વેષણ (તપાસ) + વૃત્તિ (વિચાર)] છી. જિજ્ઞાસા.

૩. [સં. અન્વેષણ (પૂછપરછ) + વૃત્તિ (સ્વભાવ)] છી. પૂછપૂછ કરવાની રીત.

૪. [સં. અન્વેષણ (ખોળ) + વૃત્તિ (વચ્ચ)] છી. શોધખોળ કરવાની આદત.

અન્વેષણ ૧. [સં. અન્વિષ્ (તપાસ)]
 છી. જિજ્ઞાસા; અણુવાની ઇચ્છા.

૨. [સં. અન્વિષ્ (તપાસ કરવી)]
 છી. તપાસ; પૂછપૂછ.

૩. છી. પ્રવૃત્તિ.

૪. છી. શોધ; ખોળ.

અન્વેષણાણ [સં. અન્વેષણ (તપાસ) + આણ (ક્રમ)] છી. સમીપે દુકાન; તપાસ કરવાનું સ્થાન.

અન્વેષણીય ૧. [સં. અન્વિષ્ (તપાસ કરવી) + અનીય (વિખર્ષ હેતુએ પ્રત્ય)] વિ. તપાસ કરવા જેવું.

૨. [સં. અન્વિષ્ (શોધ) + અનીય (વિખર્ષ હેતુએ પ્રત્ય)] વિ. શોધ કરવા લાયક.

અન્વેષિત ૧. [સં. અન્વિષ્ (શોધ)]
 વિ. તપાસ કરાયેલું.

૨. વિ. શોધાયેલું.

અન્વેષી ૧. [સં. અન્વિષ્ (તપાસ કરવી)]
 ૧. હિસાબ તપાસનાર માણસ.

૨. વિ. તપાસ કરનાર.

૩. વિ. શોધખોળ કરનાર.

અન્વેષ્ય [સં. અન્વિષ્ (તપાસ કરવી) + ત્ય (વિખર્ષ હેતુએ પ્રત્ય)] વિ. અન્વેષણીય.

અન્વેષ્ટ ૧. [સં. અન્વિષ્ (તપાસ કરવી) + ત્ (કર્તૃત્વ)]
 ૧. ચોક્કસી કરનાર અમલદાર.

૨. [સં. અન્વિષ્ (શોધ કરવી)] પુ. કલાલ, કમકે તે માહક કોપી બાપે છે.

૩. પુ. હિસાબ તપાસનાર પુરુષ.

૪. વિ. પુ. તપાસ કરનાર.

અન્સાર ૧. [૧. નસર (તેણે મદદ કરી) નું બહુવચન] ૧. ૧. ૧. મદદના બાંધી વખતે પેન્ટર સાહેબને મદદ કરનાર માણસો.
 ૨. વિ. આશ્રય આપનાર; મદદ કરનાર.

અન્સુ પુ. (પુરુષ) એ નામનો એક વસુ.

અન્સુર [૧. નસર (નીક) નું બહુવચન]
 છી. ૧. ૧. સરોવર કે નદીમાંથી ખોદેલા મોટા કાંસ.

અન્સુમુર્ વામદેવ પુ. સામવેદનો એક ઋષિ.

અપ ૧. [સં. અપ] ૧. ખણી; બળ.

૨. ૧. અપમત્સ, નાસાપત્ત, ખોટાપત્ત
 બતાવનાર ઉપસર્ગ. જેમકે, અપમત્સ; અપમત્સ.

૩. ૧. અપમત્સ એવો અર્થ બતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અપમત્સ.

૪. ૧. કિતરતપત્ત બતાવનાર ઉપસર્ગ. જેમકે, અપમત્સ.

૫. ૧. નાસર, મોર્સ એવા અર્થવાળો ઉપસર્ગ. જેમકે, અપમત્સ; અપમત્સ.

૬. ૧. નિદર્શન, એટલે દાખલો બતાવનાર ઉપસર્ગ. જેમકે, અપમત્સ.

૭. ૧. નીચે, અધો એવો અર્થ દેખાડનાર ઉપસર્ગ. જેમકે, અપમત્સ; અપમત્સ.

૮. ૧. નાપ દર્શાવનાર ઉપસર્ગ. જેમકે, અપમત્સ.

૯. ૧. જિજ્ઞાસા બતાવનાર ઉપસર્ગ.

૧૦. ૧. વર્ણન અથવા સ્થાન બતાવનાર ઉપસર્ગ. જેમકે, અપમત્સ; અપમત્સ.

૧૧. ૧. વિકાર, વિકૃતિ બતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અપમત્સ.

૧૨. ૧. વિચેત, દુસ્તા એ અર્થનો ઉપસર્ગ. જેમકે, અપમત્સ; અપમત્સ.

૧૩. ૧. વિરોધ, વિપરીતતા, ઊલટાપત્ત એવા અર્થવાળો ઉપસર્ગ. જેમકે, અપમત્સ; અપમત્સ.

અપઅપના [હિ.] ૧. પોતપોતાનું; સી-સીનું.

અપર્ક વિ. અણીનું; સમભવ એવું.

અપમોષ પુ. (અત્યેસી) એ નામનો દેવ. એનું કામ બાળા કે સુકવી નાખવાનું છે.

અપકરણ ૧. [સં. અપ (અપાન) + કરણ (કામ)] ૧. ખોટું કામ; દુષ્કર્મ.

૨. [સં. અપ (અપાન) + કરણ (કર્મ)] ૧. ખોટું કરવું તે.

અપકરણક ૧. [અપ (અપાન) + કરણ (કામ)] ૧. અપકરિત કર્મ; ગેરકાનૂની કામ.

૨. ૧. અપમત્સ; નીચતા.

અપકરણ [સં. અપ (નહિ) + કરણ (કામ)] વિ. નિર્દય; નિષ્કુર; કઠોર હૃદયનું.

અપકરણિત [સં. અપ (અપાન) + કરણ (કામ)] વિ. સાંભળવા અર્થે આનમાં નહિ લીધેલું; કાન તથા મગજ નાખેલું.

અપકર્તા ૧. પુ. ચતુર દુરમન.

૨. [સં. અપ (અપાન) + કર્તા (કારણ)] વિ. અપાન કામ કરનાર દુરાચારી; પાપી.

૩. વિ. વેરી; દેવી; વિરોધી.

૪. [સં. અપ (વિપરીત) + કર્તા (કારણ)] વિ. હાનિ કરનાર; ગુસ્તાન કરનાર.

૬. બિ. ખડીના વાક્યમાંથી આમળના વાક્યમાં લીધેલું જેમાં, તેમાં તો નથી, પરંતુ તારામાં ક્યાં અકલ છે? જ્યાં ખડળના વાક્યમાં વપરાયેલ 'અકલ' શબ્દ આમળામાં પણ લેવાય છે.

અપમર

૭. વિ. ચોમ વખત પહેલાં કરેલ.

૮. વિ. લઈ લેવાયેલું; ઉપાડી લીધેલું.

અપદ્મયેતન [સં. અપદ્મ (ખાલ) + એતન (અ)] વિ. હલકો મનોરૂપિયણું; નીચ મનનું.

અપદ્મયુક્તિ [સં. અપદ્મ (નીચ) + યુક્તિ (કૃત)] વિ. હલકી ભૂતિમાં ઉત્પન્ન થયેલું; અધમ વંચનું; નીચ કૃતનું.

અપદ્મયુક્ત ૧. [સં. અપદ્મ (હલકું) + તા (પદ્)] છી. અધમતા; નીચપણું; હલકાઈ.
૨. [સં. અપ (નીચ) + દ્મ (બેઠું)] છી. અવનતિ; પાતી.

અપદ્મક ક. (અધિક) દીર્ઘરાત વગેરેમાં એક કરતાં વધારે કેદ હોય તેમાંથી એક એક કેદ; 'એપોસેન્દર'.

અપદ્મક ૧. [સં. અપ (હલકું) + કમ] પું. કમબંધ; ગાળા; કિલકપાલટ.
૨. [સં. અપ (દૂર) + કમ (જડું)] પું. પલાયન; ભાગી જવાની ક્રિયા.
૩. પું. વખત વહી જવાપણું.
૪. પું. હીને જવાનું ઠેઠાણું.
૫. વિ. કમ વિનાનું.
૬. વિ. ખોટા કમવાળું.

અપદ્મકમલ [સં. અપ (દૂર) + કમ (જડું) + અન (નામ/ભાવનાર પ્રત્યય)] સ. ભાગી જવું તે; પલાયન.

અપદ્મકમલુ

અપદ્મકાંત [સં. અપ (નીચ) + કાંત (ચઢેલું)] વિ. હલકા થયેલ; પાતી થઈ હોય એવું; અવનતિ પામેલું.

અપદ્મકાંતિ [સં. અપ (નીચ) + કાંતિ (જવાપણું)] છી. પાતી; અધોગતિ; અવનતિ.

અપદ્મકાંતિશૂન્ય [સં. અપદ્મકાંતિ (પાતી) + શૂન્ય (વિનાનું)] વિ. પાતી થયા વિનાનું; અધોગતિ ન થઈ હોય એવું.

અપદ્મક્રિયા ૧. [સં. અપ (દૂર) + ક્રિયા (ક્રમ)] છી. કરજ બાદ કરવાપણું; રેવું ભરી આપવું તે.

૨. [સં. અપ (ખાલ) + ક્રિયા (ક્રમ)] છી. ખોટું ક્રમ; ક્રાંત.

૩. છી. દોહ; વેર.

૪. છી. હાનિ; અહિત; નુકસાન.

અપદ્મકોશ [સં. અપ (ખાલ) + કોશ (જોવાપણું)] પું. નિંદા; અણ; અદ્યોષ.

અપદ્મક ૧. વિ. અપૂરું; અપૂર્વ.

૨. [સં. અ (નહિ) + પાવ (પાડેલું)] વિ. નહિ પાડેલું; કમનું.

૩. [સં. અ (નહિ) + પાવ (ખીસેલું)] વિ. વિશાસ થામ્યા વિનાનું; પરિપાકને નહિ પામેલું; નહિ ખીસેલું.

અપદ્મકલુપ [સં. અપદ્મ (નહિ પાડેલું) + કલુપ (પાપી)] વિ. સૈવર્તન પ્રમાણે જન્મ બે ભેદમાંનો એક; સસારમાં વારંવાર જન્મ લેનાર કર્મથી મંધાયેલ જીવ; જેના પાપથી મન ન ખાંચા હોય તેવું.

અપદ્મકલ્યાણ [સં. અપદ્મ (નહિ પાડેલું) + કલ્યાણ (સમાધિ વિષય)] વિ. જેના સમાધિ મનન હોય પડેલા ન હોય એવું.

અપદ્મવતા ૧. છી. અપૂરપણું; અપૂર્વતા.

૨. [સં. અ (નહિ) + પાવ (પાડેલું) + તા (પદ્)] છી. પાડેલું નહિ હોવાપણું; કમપણું; કમક.

૩. [સં. અ (નહિ) + પાવ (વિશાસ પામેલું) + તા (પદ્)] છી. પૂરું ખીસેલું ન હોય એવી સ્થિતિ.

અપદ્મચાંક [સં. અ (નહિ) + પાવ (પાડેલું) + ચાંક (ઉકું)] ક. કમનું ઉકું.

અપદ્મ ૧. [સં. અ (નહિ) + પદ્મ (જાનું)] વિ. તટસ્થ; માહિત.

૨. [સં. અ (નહિ) + પદ્મ (ખંખ)] વિ. ખંખ વચરનું.

૩. વિ. સહાય વિનાનું; એકલવાણું.

૪. [સં. અ (વિરુદ્ધ) + પદ્મ] વિ. સામાન્યણું; વિરુદ્ધ બાલુનું.

અપદ્મમાહી [સં. અ (નહિ) + પદ્મ (જાનું) + માહિત (લેનાર)] વિ. એકની પક્ષ તરફેલું ન કરનાર; નિષ્પક્ષપાતી; તટસ્થ.

અપદ્મતા ૧. [સં. અ (નહિ) + પદ્મ (જાનું) + તા (પદ્)] છી. તટસ્થ હોવાપણું.

૨. [સં. અ (નહિ) + પદ્મ (ખંખ) + તા (પદ્)] છી. ખંખ વચરનું હોવાપણું.

અપદ્મપાત [સં. અ (નહિ) + પદ્મ (જાનું) + પાવ (પાડેલું)] પું. એકની પક્ષ પદ્મ ન લેતે તે; નિષ્પક્ષપાત; તટસ્થપણું; સમાનભાવ.

અપદ્મપાતી [સં. અ (નહિ) + પદ્મ (જાનું) + પાતિત (પાવનાર)] વિ. તટસ્થ; માહિત.

અપદ્મપ ૧. [સં. અપદ્મિ (પાતી થવી)] પું. અવનતિ; પાતી; અધોગતિ.

૨. [સં. અપદ્મિ (પસાર્થ જડું)] પું. સીસું લા; ધસાર્થ જવાપણું.

૩. [સં. અપદ્મિ (નાસ થામણું)] પું. વિનાસ; નાસ.

અપદ્મિત [સં. અપ (દૂર) + દ્મિત (રેવું)] વિ. ફેંકી દીધેલું; નાખી દીધું હોય એવું.

અપદ્મિપ ૧. [સં. અપ (નીચ) + દ્મિપ્ (રેવું)] પું. (વૈરેણિક) ઉપરથી નીચે ફેંવાની ક્રિયા.

૨. પું. (વિદ્યાન) એક પદાર્થ સાથે અભ્યર્થ પ્રદાસ અને અવાળનું પાકું ફરવાપણું.

૩. પું. ફેંકી ફેવાની ક્રિયા.

અપદ્મિપક્ષ ૧. ક. (વૈરેણિક) આનુંચન પ્રસારણ વગેરે પાંચ પ્રકારનાં કર્મમાંનું એક.

૨. [સં. અપ (નીચ) + દ્મિપ્ (રેવું) + અન (નામ/ભાવનાર પ્રત્યય)] ક. નાખી ફેવાપણું; ફેંકી રેવું તે.

૩. ક. (વિદ્યાન) પ્રદાસ અને અવાળની ભૂતિમાં એક પદાર્થ આગ્રે આવવાથી થતું આવર્તન એટલે પાકું ફરવાપણું.

અપખો પું. (મામ્ય) અભાવો; અગ્રીભિ; અનુગ્રહો; અપખો.

અપખે પાડવું = અરમિ થવી; નહિ ગમવું.

અપખત ૧. [હિ.] છી. અખત; નરકવાસ.

૨. છી. કમોતે થયેલું મરણ.

૩. વિ. અરાખ ભૂતિ પામેલું; અવગતિયું.

૪. [સં. અપ (દૂર) + અત (ચઢેલું)] વિ. જવું રહેલ; ભાગી થયેલું.

૫. વિ. મરી થયેલું; નાસ પામેલ.

૬. વિ. વિલીન; નાસ.

અપખતિ [સં. અપ (દૂર) + અતિ] છી. અરાખ ભૂતિ; નરકવાસ.

અપખમ ૧. [સં. અપ (દૂર) + અમ (જડું)] પું. નાસી જવું તે.

૨. પું. મૃત્યુ; મોત.

૩. પું. વિચોમ; ભુલ પડવાપણું.

૪. પું. (અધિક) સમીક્ષણમાંથી અપૂર્ણાંક વગેરે દૂર કરવાની રીત.

અપખમન ૧. [સં. અપ (હલકું) + અમન (અતિ)] ક. (અમોતિપ) મહત્તી પોતાની કક્ષમાં ફેંવાતી જિલડી એટલે પૂર્વથી પશ્ચિમ અતિ; વાચતિનું કે વહી થતું તે; 'રેટોમેટ્રોન'.

૨. ક. નાસી જવાની ક્રિયા.

૩. ક. મરણ.

૪. ક. વિચોમ.

અપખર ૧. [સં. અપ (ખાલ) + પૂ (જોવાપણું)] પું. વચોચકું નિંદા.

૨. ન. નિધ કરનાર માણસ.

૩. [સં. અપ (વિનાશ) + અર (એ)]
વિ. એર વિનાશ.

અપમરતું ઘ. કિ. મળતું; પ્રાપ્ત થતું.

અપમરિત [સં. અપ (રહિત) + અમરિત (અમર)] વિ. અમરતા વિનાશ; અમરતા વ્યવસ્થા.

અપમરંદ [સં. અ (નહિ) + મરંદ (ખંચી દસ વર્ષ સુધીનો માણસ)] પુ. દસ વર્ષથી વધારે ઉંમરે પહોંચેલો હોય.

અપમા [સં. અપ (નીચ) + મા (જડ)] છી. નહીં; આપમા; સરિતા, કેમકે તે નીચાણ તરફ આવે છે.

અપમાર્ગી ૧. [સં. અપ (ઘટક) + અર્ગ (જાગર)] વિ. (અભોક્ષી) દેખાતી ઊભી દિશામાં જનાર; પૂરેથી પશ્ચિમ તરફ જતું; વ્યવસ્થિત; 'રેડોમેટ'.

૨. [સં. અપ (નીચ) + અર્ગ (જાગર)] વિ. પાતી હાથતળું.

અપમુલુ ૧. [સં. અપ (ખરાબ) + મુલુ] પુ. કુર્ચક અથવા લક્ષ્ય.

૨. પુ. વાહ; અપરાધ; યુનો.

અપમું [અ (નહિ) + મ] વિ. પમ વિનાશ; સંમું.

અપમુહીત [સં. અપ (નીચ) + મુહીત (લીધેલું)] વિ. અપમાન થયેલું; નીચે.

અપમહ [સં. અપ (ખરાબ) + મહ] પુ. નબળો મહા પ્રતિજ્ઞા સિતારો.

અપમહુલુ ૧. [સં. અપ (દૂર) + મહુલુ (લઈ જવાયું)] વ. ઉપાડી જવાની ક્રિયા; લઈ જવું તે.

૨. વ. સમસાનો ઝાંઝ.

અપમન ૧. [સં. અપ (નીચ) + મન (સરી)] પુ. અવવવ; અંત.

અપમન ૨. [સં. અપ (રહિત) + મન (વાણ)] વિ. વાણી વિનાશ.

અપમણીલું [અપ (ખરાબ) + માણીલું (માણસ)] વિ. ખરાબ દેખાણ; બેચેન.

અપમણ ૧. [સં. અપ (ન્યાય) + માણ (માણસ)] પુ. અમાન યુક્ત; કમોત.

૨. [સં. અપ (જેલું) + માણ (માણસ)] પુ. અપમાન; અપમાન.

૩. પુ. નિવારણ.

૪. પુ. વિશ્વાસવાત; આર્થ.

૫. પુ. હવા; હિસા.

અપમાતક ૧. [સં. અપ (જેલું) + માતક (ન્યાય)] વિ. અપમાન કરનાર.

૨. [સં. અપ (ખરાબ) + માતક (ન્યાય)] વિ. ન્યાય કરનાર; મારી નાખનાર.

૩. વિ. નિવારણ.

૪. વિ. વિશ્વાસવાતી.

અપમાતી ભુએ અપમાતક.

અપમુલુ ૧. [સં. અપ (જાલ) + મુલુ (વિસ્તાર)] વિ. તિરસાર વ્યવસ્થા.

૨. [સં. અપ (રહિત) + મુલુ (જાલ)] વિ. જાલ વિનાશ; નિર્મૂલ; નિર્દય.

અપમુલુ ૨. [સં. અપ + મુલુ (વિસ્તાર)] છી. કંડળો; અભ્યુક્ત.

૩. [સં. અપ (જાલ) + મુલુ (જાલ)] છી. નિર્દય; જાલ વિનાશ હોવું તે.

૪. [સં. અપમુલુ (જાલ વ્યવસ્થા) + મા (મારી જાતિને પ્રત્યે)] વિ. છી. જાલ વ્યવસ્થા.

અપમ ૧. [સં. અ (નહિ) + મ (ખરાબ)] પુ. અપમાન; અપમાન.

૨. [સં. અ (અભ્યુક્ત) + મ (સંખ્યા)] પુ. અભ્યુક્ત રહેલો.

૩. [સં. અ (નહિ) + મ (સંખ્યા)] વિ. રાંધવાને અપમાન.

અપમક ૧. [સં. અપ (ખરાબ) + મક (રેક)] વ. ખરાબ રેક; વંચે અપમાન થયે.

૨. વ. ખરાબ સંખ્યા; કુચિત.

૩. વ. ખોટું વર્તન.

અપમકાસક વ. (અભ્યુક્ત) એક વર્તન બીજા વર્તનની જાણની માણુ ઉપર કરે તે અપમાન વર્તનના પરિણામ ઉપરના એક પલ એક નિમિત્ત મિતિથી ઉત્પન્ન થતી આકૃતિ; 'એપિસ્ટાઈમોલોજી'.

અપમન [સં. અ (નહિ) + મ (ખરાબ)] વ. અપમાન; અપમાન; અપમાન.

અપમન ૨. [સં. અપમાન (ખાતી થતી)] પુ. અપમાન; અપમાન; ખાતી.

૨. પુ. અપમાન; ઉપાડી જવાની ક્રિયા.

૩. પુ. અપમાન; અપમાન.

૪. [સં. અપમાન (ખોટું વર્તન)] પુ. ખોટા વ્યવસ્થા અપમાન નબળાઈ; ક્ષીણતા.

૫. પુ. (અભ્યુક્ત) અમાન કંડળો સ્વામ્ય નામ.

૬. પુ. વાણ; અભ્યુક્ત.

૭. પુ. (અભ્યુક્ત) અપમાનમાં અપમાન થયે તે તે, અપમાન તેને લીધે પડેલું પડેલા અપમાન છે. ૫૬ વચ્ચેનું અંતર. જેમકે, ૫૦, ૫૭, ૫૪, ૪૧, ૩૮ ઇત્યાદિ. અહીં અપમાન ૩ છે અને ૫૦ થી ૩૮ સુધીનો અપમાન ૧૨ છે.

૮. પુ. કુચિત; અપમાન વાપર.

૯. [સં. અપમાન (માન આપણું)] પુ. સમાન; અપમાન; માન.

૧૦. [સં. અપમાન (ખોટું)] પુ. હાનિ; ગુસ્સાન.

અપમાનિત ૧. [સં. અપ (ખરાબ) + અનિત (અપમાન)] વ. અપમાન કામ; કુર્મ.

૨. વ. એસ્પેરનાં કુચિત.

૩. વ. હોય અપમાન.

૪. [સં. અપ (દૂર) + અર્ (જડ) + અર્ (અભ્યુક્તને પ્રત્યે)] વિ. આશુ અપમાન; અપમાન.

અપમાન ૧. વિ. (અમા) અપમાન; અપમાન.

૨. વિ. મસ્તીખોર.

અપમાન [સં. અપ (ન્યાય) + અર્ (માણસ)] વિ. આજ્ઞા કરનાર; અપમાન.

અપમાન અપમાન અપમાન, અપમાન, અપમાન, એ ત્રીજા અપમાન અપમાન અપમાન અપમાન.

અપમાન ભુએ અપમાન.

અપમાનિત ૧. [સં. અપ (ખરાબ) + અનિત (અપમાન)] વિ. અપમાન અપમાન; અપમાન.

૨. વિ. અપમાન; અપમાન.

૩. વિ. અપમાન; અપમાન કરાવે.

અપમાન ૧. પુ. અપમાન અપમાન અપમાન.

૨. પુ. અપમાન અપમાન.

૩. પુ. અપમાન; અપમાન.

૪. પુ. અપમાનમાં અપમાન નહિ કરાવું અપમાન; અપમાન અપમાન; અપમાન.

૫. [સં. અપ (ખરાબ) + અર્ (અપમાન)] પુ. એસ્પેરનાં કુચિત.

૬. પુ. નિધ; અપમાન.

૭. પુ. અપમાન; અપમાન.

૮. પુ. અપમાનના વર્તન; અપમાન.

૯. [સં. અપ (અપમાન) + અર્ (અપમાન)] પુ. અપમાન; અપમાન.

અપમાની [સં. અપમાન] વિ. કુચિત; અપમાન વર્તન.

અપમાનિત ૧. [સં. અપમાન (અપમાન)] વ. અપમાન અપમાન.

૨. [સં. અપ (નહિ) + ચિત (ચેતવે)]
વિ. ઉપાદી સર્ધ ગમેલ; અપહરણ કરેલું.
૩. [સં. અપ (ઇવક) + ચિત (એકલ
કરવું)] વિ. એણું થયેલું; ધરેલું; કુળનું ચર્ધ
ગમેલું; ક્ષીણ; કૃત.
૪. [સં. અપચિ (માન આપવું)] વિ. માન
પામેલું; સન્માનિત.
૫. વિ. વાપરેલ; અસ્થ કરેલ.
૬. વિ. હથકું; અધમ.

- અપચિતિ ૧. [સં. અપ (ઇવક) + ચિતિ
(સુચન)] છી. અસ્થ; વ્યવ.
૨. છી. હંક; સિદ્ધા.
 ૩. છી. પડતી; અવનતિ.
 ૪. [સં. અપચિ (માન આપવું)] છી. પૂન;
ધરાર; સન્માન.
 ૫. છી. પ્રાયશ્ચિત; નિવારણ મારેનું તપ.
 ૬. છી. નહાર કાલું તે; બહિષ્કરણ.
 ૭. છી. મરીચિની એ નામની દીધરી.
 ૮. છી. હથકાર્ધ; અધમત્વ.
 ૯. છી. હાનિ; ગુસ્તાન.

અપચિત્ર [સં. અપ (નહિ) + ચિત્ર]
જ. અસખ ચિત્ર.

- અપચિદ્ધ ૧. [સં. અપ (અસ) + ચિદ્ધ
(નિશાની)] જ. અપચિદ્ધ; માધું ચિદ્ધ.
૨. જ. અસખ આગા; અપસમુજ.
- સામારિ ઉપર અપચિદ્ધ, અધાં બીજાસ કરી.

૩. જ. મેલણની નિશાની.
૪. જ. મરણનું ચિદ્ધ.

અપચી [સં.] છી. (વેલ) કામાળ. આ
રોગમાં અરબી અને કાથી અગામાં માંઘ થાય
અને તે પાકી જઈ પૂટે ને બીજા નીકળે. એમ
આત્મા કરવાથી સરીર નળનું થાય. કલગારીના
કંઈ લગ્ન કરી તેમાં એમણું તેલ અને તેલ
જેટલો નગોડનો રસ નાખી તેલ સિદ્ધ કરી
તેનું નસ્થ અને શેપ કરવાથી આ રોગમાં
શ્વરામ થતો મનાય છે.

અપચેન લુઓ અપચિદ્ધ.

અપચો [સં. અ (નહિ) + પચ્ (પચવું)]
પું. અહજની; અછરણ.

અપચ્ચમાણુ [સં. અ (નહિ) + પ્રત્યખ્ચન
(ત્યાગ)] જ. (જૈન) પાપના ત્યાગી પ્રવિણ
ન હોવાપણું.

અપચ્ચમાણી [સં. અ (નહિ) + પ્રત્ય-
ખ્ચન (ત્યાગ)] વિ. (જૈન) વરણ સુધી
બંધાય નહિ અને પાપના ત્યાગી પ્રવિણ
કરવા ન હોય એવું.

અપચ્ચત્ર [સં. અપ (નહિ) + છત્ર (છત્રી)]
વિ. છત્રી વગરનું.

અપચ્ચાચ ૧. [સં. અપ (નહિ) + છાચ
(પાણચો)] પું. દેવ, કેમકે તેનો પાણચો
પાતો નથી એમ મનાય છે.

૨. વિ. છાચ વગરનું; પાણચા વિનનું.
૩. [સં. અપ (અસ) + છાચ] વિ. નહારી
છાચવાળું; પાણચો પાવાથી અનિષ્ઠ થાય તેવું.
જેમકે, ભૂત, અભાગેલી સ્ત્રી વગેરે.
૪. વિ. નિસ્તેજ; કાંપું.

અપચ્ચાચા ૧. [સં. અપ (નહિ) + છાચ
(પાણચો)] છી. નહારો બોજાચો.

૨. છી. પિઠાચ; ભૂત; પ્રેત; અવનતિયો છવ.

અપચ્ચરા [સં. અપચરણ; પ્રા. અપચરા]
છી. અપચરા; સ્વર્ગની વાસંતના; પરી.

અપચ્ચર્ક ૧. વિ. આગવીતરું; અટકાવણું.

૨. વિ. તોફાની.

અપચ્ચાચ લુઓ અપચ્ચાચ.

અપચાર છી. અપચરા.

અપચ્ચ ૧. [સં. અપ (ઇવક) + અપ
(છવ)] પું. પરાભવ; હાર.

૨. પું. અપમાલી; નાશ.

અપચ્ચશ [સં. અપ (અસ) + ચસ
(કોતિ)] પું. અપકીર્તિ; અસપત્ની; અપ્રતિભા.

અપચ્ચશિષું ૧. [સં. અપ (અસ) + ચસ-
શિવ (ચસવાનું)] વિ. અપકીર્તિવાળું; નામોક્ષી
કરેલું; નિવ; અપકીર્તિ થતી હોય એવું.

૨. વિ. અપચ્ચ અપચે એવું; અપચ્ચ અ
ચતો હોય એવું.

અપચ્ચસ લુઓ અપચ્ચસ.

અપચ્ચસિષું લુઓ અપચ્ચસિષું.

અપચ્ચત [સં. અપ (અસ) + અત
(અધિ)] જ. માન્ય કરતાં કિતરત સ્વ-
વાળું હોય; કમત નીચેના સંતાન.

અપચ્ચર પું. (પારસી) મુસેલી; મુંગલ.

અપચ્ચાન [સં. અપ (નહિ) + યાન]
જ. નામુકર અવાપણું; અનર નથી એમ કહેવું
તે; કનકાર.

અપચ્ચક (અપચક) ૧. વિ. લેલું; કાંપું.

૨. વિ. (મામ) અસખ; વિપરીત.
૩. વિ. ગુસ્તાનવાળું.

અપા ૧. [સં. અપાદી (પાદો)] જ. પાદો;
જ્ઞાત.

૨. વિ. અટકાવણું.
૩. વિ. અપાણું; હીલું.

૪. [સં. અ (નહિ) + પદ (પદ)]
વિ. અપાદી વિનાનું; હોસિયારી વગરનું.

૫. વિ. તોફાની; મસ્તીખોર.
અયે શયે એ લે અપદ લંપોને આ હલે.
નર્મદ

૬. [સં. અ (નહિ) + પદ (અપદ)]
વિ. અપાદી વિનાનું.

૭. જ. રોજ; હંમેશા; પ્રતિદિન.

અપાદી છી. અપાદી; વેપારમાં અથવા વ્યવ-
હારમાં થયેલું ગુસ્તાન.

અપાદીય લુઓ અપાદીયેપ.

અપાંતર ૧. [સં. અ (નહિ) + પદ
(પાદો) + અંતર (અવધાન)] વિ. પ્રુષ્ઠ;
વચમાં પાદા વિનાનું.

૨. વિ. અસેનું; તરત નજીકનું.

અપાદી ૧. [સં. અ (અપ) + પદી
(અપવ)] છી. કાંચું; અવરણ.

૨. છી. પાદો; જ્ઞાત.
૩. છી. વેપાર કે વ્યવહારમાં થકો.

અપાદીયેપ ૧. [સં. અપાદી (પાદો) +
પિપ્ (પેપ)] પું. અંતરપદ અસેવાની ક્રિયા.

૨. પું. પાદો અસેદી પાગોનો રૂમઝમ ઉપર
પ્રવેશ.

અપદ ૧. પું. (અધેતિ) જેનો પ્રકાશ કાંપો
ચર્ધ નવ તેવો મહ.

૨. [સં. અ (નહિ) + પદ (પદ)]
વિ. અપપદ; હોસિયારી વગરનું.

૩. [સં. અ (નહિ) + પદ (કામચં ચોમ-
ચેલ)] વિ. અપગણ; મુસ્ત.

૪. વિ. મુસ્તેલ; કાંચું; અપદ.

૫. [સં. અ (નહિ) + પદ (યાત્ર)]
વિ. રોમી; માંડું.

અપદુત્ત ૧. [સં. અપદુ (અપદુ) + તા
(પદું)] છી. અપાવકત; અપુપકત.

૨. [સં. અ (નહિ) + પદ (કામચં
ચોમચેલ) + તા (પદું)] છી. અપગણ;
મુસ્તી.

૩. છી. મુસ્તેલી.

૪. [સં. અ (નહિ) + પદ (યાત્ર) +
તા (પદું)] છી. રોમીપણું.

અપદુત્ત લુઓ અપદુતા.

અપક ૧. [સં. અ (અસ) + પદ
(વાંચવું)] જ. અસખ રીતે વાંચનાર માણસ.

૨. [સં. અ (નહિ) + પદ (વાંચવું)]
વિ. નહિ વાંચેલું.
૩. વિ. મૂર્ખ.

૪. વિ. વાંચતાં ન અવાકું હોય એવું; અજણ.

અપદ્ભિ ૧. [સં. અ (નહિ) + પદ્ભિ (બહેન)] વિ. અપદ્ભિ.

૨. વિ. નહિ વાગેલું.

અપદ્ભુ ભુજો અપદ્ભુ.

અપદ્ભિલુલુ (અપદ્ભિલુલુ) [સં. અ (નહિ) + પ્રા. પદ્ભિલુલુ (વપાસ)] જ. (જોન) શુભ, પુસ્તક વગેરે વાપરવાની વસ્તુની નહિ કરાતી તપસ.

અપદ્ભિવાર્ધ (અપદ્ભિવાર્ધ) [સં. અ (નહિ) + પ્રા. પદ્ભિવાર્ધ (આવીને જતું રહે તેવું)] વિ. કાવમનું જતું ન રહે તેવું.

અપદ્ભું (અપદ્ભું) [અ (નહિ) + પદ્ભું] વિ. (પ્રામ) સિધર; પડે નહિ એવું; અપદ્ભ. નવમક નામ ઉપાર, અપદ્ભું તારં એલિયા. લોહસાદિત

અપદ્ભુ ભુજો અપદ્ભુ.

અપદ્ભાસા [હિ] જ. પોતાની મેલ; રવે-અપદ્ભા.

અપદ્ભવ [સં. અ (નહિ) + પદ્ભવ (વેચવા લાગ્યું)] વિ. નહિ વેચવા લાગ્યું; ધર્મસાધના વેચવાની મના કરેલી હોય એવું.

અપદ્ભ ૧. [સં. અપદ્ભ] જી. (હિંદી) અપદ્ભ; વિપતિ.

૨. જી. બેઆમશ; નામોશી.

૩. [સં. અપદ્ભ] જ. હોઈ; બાળક.

૪. વિ. અપદ્ભ; પાતકી.

૫. વિ. હાંચા વિનાનું; નમ.

૬. વિ. નિર્મળ; અન્ય રહિત.

૭. [સં. અ (નહિ) + પદ્ભ (પાંદડું)] વિ. પાંદડું વિનાનું.

વચન દ્વપદ અવિવેક, મુગ્ધી જીએ સમજા મનુષ્ય; અપદ્ભ હવા તક એક, રહે ન ખેંચે સજિયા. લોહસાદિત

૮. વિ. મહુ નાનું; અસમજાનું; અન્યસમજ.

અપદ્ભર્ષુ ૧. [સં. અપ (નહિ) + તર્ષુ (સંતોષ)] જ. અસંતોષ; તપ્તિ ન હોવાપણું; ન ધરાવું તે.

૨. [સં. અપ (નહિ) + તર્ષુ (ખોશ)] જ. માંડગીમાં કરાતો ઉપવાસ.

૩. વિ. તપ્તિ વગરનું.

અપદ્ભર્ષ ૧. [સં.] પુ. એક વાયુરોમ ભુજો અપદ્ભર્ષ.

૨. [સં. અપ (નહિ) + તર્ષ (અસત્ય)] જ. અસત્ય સ્વભાવ; અપદ્ભર્ષ એકવચન.

અપદ્ભર્ષક [સં. અપ (નહિ) + તર્ષ (અસત્ય) + ક (વાળું)] પુ. (વૈદક) વાયુરોમનો એક પ્રકાર. તેમાં વાયુની જગ્યા

અતિ વધારી કરીરમાં પીડા થાય, વાયુની પેડે કરીર નમે, દૃષ્ટિ સ્થિર નમે, માણસ હોવા જેવો સ્વરૂપ કરે, અને શ્વાસ મુશ્કેલીથી થાય.

અપદ્ભર્ષવાયુ પુ. (વૈદક) એક જાતનો વાયુ-રોમ ભુજો અપદ્ભર્ષ.

અપદ્ભાકા જી. (સંગીત) આઠ પ્રકારની કળા માંહેની એક; વાજિત વગદવા જેવે હાથનો ઉપયોગ કરવો પડે તે.

અપદ્ભાનક પુ. (વૈદક) વાયુનો એક રોમ. વિશેષ લોહી નીકળવાથી કે મહુ મોટા લાગવાથી તે થાય છે.

એ વાયુ હૃદયમાં જઈ જઈને સ્તંભ કરી કામ ના કરે છે અને કંઠમાંથી વિવશસ્વ સ્વરૂપ થાય છે; લગા એ વાયુ હૃદયમાંથી નીકળવાથી માણસ સાવધ થાય છે, ફરી હૃદયમાં આવતી પુનઃ માણસ મોટ પામે છે તે અપદ્ભાનક. આર્ચક

અપદ્ભાનકી [સં. અપદ્ભાનક (વાયુનો રોમ) + કી (વાળું)] વિ. અપદ્ભાનક રોમથી પીડાવું.

અપદ્ભિ ૧. [સં. અ (નહિ) + પદ્ભિ (ખણી)] જી. વિષવા.

૨. [સં. અ (નહિ) + પદ્ભિ (ચરિ)] જી. (હિંદી) દુર્મતિ; દુર્લભ.

૩. વિ. ખાપી; દુષ્ટ; દુસ્ખારી.

અપદ્ભિક ૧. [સં. અ (નહિ) + પદ્ભિ (ખણી) + ક (વાળું)] વિ. ધણી વગરનું; નવલિયાવું.

૨. વિ. જી. નહિ પરજેલી.

૩. વિ. જી. વિષવા.

અપદ્ભિકા [સં. અ (નહિ) + પદ્ભિ (ખણી) + ક (વાળું)] જી. ધણી વગરની રો.

અપદ્ભિક્ષત ૧. [સં. અ (નહિ) + પદ્ભિ (ખણી) + ક્ષત (નિમ)] જ. ધણી તરફ વાળાર ન રહેવાપણું.

૨. જ. ધણીની સેવા ન કરતી તે.

અપદ્ભિક્ષત ૧. [સં. અ (નહિ) + પદ્ભિ (ખણી) + ક્ષત (નિમ)] વિ. જી. ધણીની સેવા નહિ કરનારી.

૨. વિ. જી. અનિચ્છાસ્થી; કુલટા; સિનાળ.

અપદ્ભી ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતીતિ (સિધાસ)] જી. અનુવિશ્વસ; લોકોનો ન હોવાપણું.

૨. જી. અસીરાઈ.

અપદ્ભીર્થ [સં. અપ (નહિ) + તીર્થ] જ. જગતું જરાળ ઠેકાણું.

અપદ્ભી ૧. [સં. અ (નહિ) + પદ્ભી (રો)] જી. જુવારી રો.

૨. જી. અસત્ય રો; દુષ્ટ આર્થ.

અપદ્ભીક ૧. [સં. અ (નહિ) + પદ્ભી (રો) + ક (વાળું)] પુ. રો અસત્ય પામી હોય તેવો પુરુષ વિદુર.

૨. વિ. રોને સાથે રાખ્યા વિના કરવાનું.

અપદ્ભ [સં. અ (નહિ) + પદ્ભ (વાળું)] જ. હોઈ; સંતાન; બાળક; પુત્ર કે પુત્રી.

સકલ અપદ્ભ આશ્ચર્ય મુલ વસ્તુ તમને ને તમને નહિને એવિદ્યો ન કરે મર્વની વાત પિતૃવશ્યુકોષ

અપદ્ભકા [સં. અપદ્ભ (હોઈ) + કામ (વાળ)] વિ. બાળકની હાજરવાળું.

અપદ્ભકામા ૧. [સં. અપદ્ભ (સંતાન) + કામ (હાજરવાળું)] જી. હોઈની હાજર સંતાન રો.

૨. વિ. જી. બાળકની હાજરવાળી.

અપદ્ભચાતી [સં. અપદ્ભ (બાળક) + યાતિ (માસ)] વિ. પોતાના બાળકને મારી નાખનાર.

અપદ્ભલ્લવ પુ. એક જાતનો હોઈ.

અપદ્ભલ્લ [સં. અપદ્ભ (બાળક) + લ્લ (આપું)] વિ. સંતાન આપનાર.

અપદ્ભલ્લ ૧. [સં. અપદ્ભ (બાળક) + લ્લ (આપનારી)] જી. એ નામની ઓપધિ; મર્મદાનો વનસ્પતિ. તેના સેવનથી મર્મ રહેતો મનાય છે.

૨. જી. મર્મદાન રહે એવી વિદ્યા.

૩. જી. સુખાળી.

અપદ્ભલ્લેહ [સં. અપદ્ભ (હોઈ) + લ્લેહ (અહિ)] પુ. બાળકનું અપદ્ભલ્લ.

અપદ્ભલ્લર્મ [સં. અપદ્ભ (બાળક) + લ્લર્મ (સ્વ)] પુ. હોઈની દરજ; બાળકનું કર્મ.

અપદ્ભલ્લપ [સં. અપદ્ભ (હોઈ) + પ (સ્વ)] પુ. બાળકને મર્મમાંથી જાણ નીકળવાનો માર્ગ; મોનિમાર્ગ; મર્મદાનના મોથી કરીરની જાણની સપાટી સુધીને જાણે સમજાવવાની આર ઉચ લાગો માર્ગ. તેની દિવાલ સ્થિતિસ્થાપક માંસતંતુ વડે બનેલી હોવાથી લુકે લુકે વખતે જાણનાત પ્રમાણે તે માર્ગ ખોળો જાણવા સંકડો થાય છે.

અપદ્ભપ્રાપ્તિ [સં. અપદ્ભ (હોઈ) + પ્રાપ્તિ (લાભ)] જી. સંતાન ધરાવવું.

અપદ્ભપ્રીતિ [સં. અપદ્ભ (બાળક) + પ્રીતિ] જી. હોઈની પરનો પ્રેમ; વાતસલ્યાવ.

અપભ્રંશોર્થક લુગ્નો અપભ્રંશોર્થક.

અપભ્રંશવસલ [સં. અપભ્રં (અપભ્રં) + વસલ (વિભાજન)] વિ. હોઠનાં પર અવ-
વાળું.

અપભ્રંશવસલતા [સં. અપભ્રં (અપભ્રં) + વસલતા (વિભાજન)] જો. હોઠનાં પરનો આવ-
વાળું.

અપભ્રંશવાચક [સં. અપભ્રં (અપભ્રં) + વાચક (વચન)] વિ. જાપ અથવા પૂર્વજના
નામ ઉપરથી પાડેલું; સંતાનને અર્થ જતાવનાર.

અપભ્રંશવસલતા લુગ્નો અપભ્રંશવસલતા.

અપભ્રંશવિકૃત [સં. અપભ્રં (અપભ્રં) + વિકૃત (વેપાલ)] પુ. પૈસા લઈ દીકરો દીકરી
પરજાવવા તે.

અપભ્રંશવિકૃતી ૧. [સં. અપભ્રં (અપભ્રં) + વિકૃતિ (વેપાલ)] જ. પૈસા લઈ દીકરો દીકરી
પરજાવનાર માણસ.

૨. વિ. હોઠનાં વેપાલ.

અપભ્રંશવિકૃતતા લુગ્નો અપભ્રંશવિકૃતી.

અપભ્રંશશત્રુ ૧. [સં. અપભ્રં (અપભ્રં) + શત્રુ (દુશ્મન)] પુ. સાથે કેમકે તે પોતાનાં
ઈર્ષા તથા અભ્યં આપ છે.

૨. જો. કરમણી. ઈર્ષા આપ પછી તેનું પેદ
શરી નઈ તે મરણ પામે છે, માટે તેનાં
અભ્યં તેનાં શત્રુ મનાય છે.

૩. જો. વીંછણ, કેમકે તેનાં અભ્યં ઉદામથી
નીજતાં તેના ઉપર મદી તેને શેલી ખાવ
છે.

અપભ્રંશરેણુ લુગ્નો અપભ્રંશોર્થક.

અપભ્રંશુદીન [સં. અપભ્રં (અપભ્રં) + દીન (વિનાશ)] વિ. અપભ્રં વિનાશ; વાંચનું.

અપભ્રંશાર્થનામ [સં. અપભ્રં (અપભ્રં) + અર્થ + નામ (નામ)] જ. જાપ અથવા
પૂર્વજના નામ ઉપરથી તેને મળતું હોઠનાં
પાડેલું નામ. જેમકે, પાંડુ ઉપરથી પાંડવ,
રથ ઉપરથી રાથવ.

અપભ્રંશાર્થવાચક [સં. અપભ્રં (અપભ્રં) + અર્થ + વાચક (વચન)] વિ. (અપભ્રં) પુનઃ
વર્ણન વર્ણનને અર્થ જતાવનાર. જેમકે,
હીરવ, વાલ્મીકી-તેમનાં 'અ' અપભ્રંશાર્થવાચક છે.

અપભ્રંશાર્થી [સં. અપભ્રં (અપભ્રં) + અર્થિન (અર્થવાળું)] વિ. હોઠનાંની અર્થવાળું.

અપભ્રંશોત્પાદન [સં. અપભ્રં (અપભ્રં) + ઉત્પાદન (ઉત્પાદન)] જ. હોઠનાં ઉત્પાદન
કરવા તે; પ્રજોત્પાદન.

અપભ્રં ૧. [સં. અ (અ) + પભ્રં (પભ્રં)] પુ. અંકુર, કેમકે તે અવસ્થામાં
અંકુર હોય તે પાન હોતાં નથી.

૨. પુ. કેમકે; કેમકે અંકુર, કેમકે તે પાન
હોતાં નથી.

૩. જ. પાન વગરનું જા.

૪. [સં. અ (અ) + પભ્રં (પભ્રં)]
જ. પાંખ વગરનું પછી.

૫. જ. પાંખાં ખરી પાંખ હોય તેનું જા.

૬. વિ. પાંખ વગરનું.

૭. વિ. પાંખાં વિનાનું.

અપભ્રંજાત ૧. [સં. અ (અ) + પભ્રં (પભ્રં) + જાત (જાત)] વિ. પાંખ ન
અપાવી હોય એવું.

૨. [સં. અ (અ) + પભ્રં (પાંખ) + જાત (જાત)] વિ. પાંખ ન
હોય એવું.

અપભ્રંપ [સં. અ (અ) + પભ્રં (પભ્રં)] વિ. નાદ; બેસરમ.

અપભ્રંપણ ૧. જ. મૂંઝવણ; મઝવણ.
૨. [સં. અપભ્રં (અપભ્રં)] જ. અપભ્રં
અપભ્રંપણ.

અપભ્રંપણ [સં.] જો. નાદાર; બેસરમપણ;
ખીટતા; અવિવેકીય; મૂંઝવણ.

અપભ્રંપણ ૧. જો. મૂંઝવણ.
૨. [સં. અપભ્રં (અપભ્રં)] જો. અપભ્રં
અપભ્રં.

૩. [સં. અપભ્રં (અપભ્રં) + અ (અ) + પભ્રં (પભ્રં)] વિ. જો. અપભ્રં
વિનાશ; અપભ્રં અપભ્રં; અપભ્રં વગરની.

અપભ્રંપણ [સં. અપભ્રં (અપભ્રં) + પભ્રં (પભ્રં)] વિ. અપભ્રં; અપભ્રં.

અપભ્રંવસલ [સં. અ (અ) + પભ્રં (પભ્રં) + વસલ (વસલ)] જો. અપભ્રં;
સોમવસી; સોમવસ. એનાં પંદર પાન અપભ્રં
વાળામાં અપભ્રં અપભ્રંમાં ખરી અપભ્રં છે.
તે અપભ્રંથી હુદિ વધે એમ કહેવાય છે.

અપભ્રંવસલ [સં. અ (અ) + વસલ (વસલ) + વસ (વસ)] વિ. અપભ્રં
અપભ્રં; અપભ્રં અપભ્રં; અપભ્રં અપભ્રં.

અપભ્રંવસલ પુ. (અપભ્રં) એક અપભ્રં
અપભ્રં; સ્થિત વર્ણનના અપભ્રં પાંખ ઉપર
કરતા અપભ્રં વર્ણનના તથા અપભ્રં કોઈ નિદુની
અપભ્રંથી કોઈ વધે; 'અપભ્રંવસલ'.

અપભ્રં ૧. [સં. અ (અ) + પભ્રં (પભ્રં)] વિ. પાંખ વગરનું.

૨. [સં. અ (અ) + પભ્રં (પાંખ)] વિ. પાંખાં વિનાનું.

અપભ્રં ૧. [સં. અ (અ) + પભ્રં (પાંખ)] પુ. અપભ્રંનો રસ્તો; કુમાર.

૨. પુ. અપભ્રંનો રસ્તો; વિકલ માર્ગ.

૩. [સં. અ (અ) + પભ્રં (પાંખ)] પુ. પાંખાં મત.

૪. પુ. મોનિમાર.

૫. [સં. અ (અ) + પભ્રં (સ્ત્રો)] પુ. રસ્તો ન હોવાપણું.

૬. [સં. અ (અ) + પભ્રં (અપભ્રં)] વિ. અપભ્રં; અપભ્રં.

૭. વિ. નિર્ભય; ઉભય.

૮. વિ. રસ્તા વગરનું.

અપભ્રંમાત્રી ૧. [સં. અપભ્રં (અપભ્રંનો રસ્તો) + માત્રી (માત્રી)] વિ. અપભ્રંનો
રસ્તો અપભ્રં; કુમારે અપભ્રં.

૨. વિ. અપભ્રં; અપભ્રં કુમારે અપભ્રં.

૩. [સં. અ (અ) + પભ્રં (પાંખ) + માત્રી (માત્રી)] વિ. પાંખાં મતવાળું.

અપભ્રં ૧. [સં. અ (અ) + પભ્રં (પાંખ)] જ. અપભ્રંમાંથી અપભ્રંવસલ; અપભ્રં
અપભ્રં તેનો અપભ્રંવસલ.

૨. જ. અપભ્રં; અપભ્રં અપભ્રં.

૩. વિ. અપભ્રં કહે એવું; અપભ્રં અપભ્રં.

૪. વિ. અપભ્રં; અપભ્રં નસીવવાળું.

અપભ્રંસેવન [સં. અપભ્રં (અપભ્રંના અપભ્રંવસલ) + સેવન (સેવન)] જ. અપભ્રં
અપભ્રં એવા પદાર્થનો ઉપયોગ.

અપભ્રં ૧. [સં. અ (અ) + પભ્રં (પાંખ)] પુ. પાંખ વગરનું અપભ્રં; અપભ્રં વગરે પેદ અપભ્રં
નાર પ્રાણી.

૨. જ. એ નામનો એક વાણ; 'અપભ્રં'.

૩. જ. રહેવાનું અપભ્રં કહેવાય.

૪. [સં. અ (અ) + પભ્રં (પાંખ)] જ. અપભ્રં માટે અપભ્રં ન હોવાપણું.

૫. [સં. અ (અ) + પભ્રં (અપભ્રંનો રસ્તો)] જ. અપભ્રંના અપભ્રં એકે ન
અપભ્રં હોય એવો અપભ્રં; અપભ્રં અપભ્રં.

૬. વિ. પાંખ વગરનું.

૭. વિ. પાંખ વગરનું અપભ્રં વિનાનું.

૮. વિ. પેદ અપભ્રં.

૯. વિ. એક નહિ પાંખ; અપભ્રં વિનાનું.

૧૦. વિ. અપભ્રં વગરનું; રહેવાનાં અપભ્રં વિનાનું.

૧૧. વિ. હોવા વગરનું.

અપદ્ધાન [સં. અ (નિર્ણય) + પદ (પદ) + અપદ્ધાન (અપદ્ધાન)]
 પુ. (અપ) અર્થે પુરો કરવો એટલે જોઈએ જોઈએ
 કરતાં બીજા અર્થને પુરો કરવા એ દોષ.
 એમ.

સરદ માંની પ્રવૃત્તિ
 તાપ હરે છે ત્રિવિધ પવન માલી;
 સખી કહે પતિની સહે,
 કર વિહાર કર દિતમાં વિત માલી.
 આમાં 'કર વિહાર' એ અર્થને વાતનો
 અર્થ પુરો કરવો એટલે તેને અર્થે 'વિત
 માલી' એ પૂર્વે કાઢે, તેથી અપદ્ધાન દોષ થયો.

અપદ્ધાન [સં. અ (નિર્ણય) + પદ (પદ) + અપદ્ધાન (અપદ્ધાન)]
 સ્ત્રી. બીજા-
 માંથી પોષણ મેળવી નામની વનસ્પતિ.

અપદ્ધાન ૧. [સં. અપ (અપ) + દ્ધા (પદ)]
 ક. અપાન પાન.

૨. ક. નામનું પદ.

૩. [સં. અપ (અપ) + દ્ધા (પદ)]
 સિ. નહિ બીજું.

અપદ્ધાન પુ. (અપદ્ધાન) એ નામનો એક વક્ર;
 એક પલ્લ અપદ્ધાન આજ વાત અપદ્ધાન તેના
 અમુક સામના પરિપત્તિ લંબાઈ એની માલની
 નીચી રીતે એવો વક્ર 'અપદ્ધાન'.

અપદ્ધાન [સં. અપ (અપ) + દ્ધા (પદ)]
 સ્ત્રી. અપાન હાલત; માત્રી રિખતિ.

અપદ્ધાન ૧. [સં. અ (નિર્ણય) + પદ (પદ) + અપદ્ધાન (અપદ્ધાન)]
 સિ. પદમુત;
 નસતર કરાવેલું; હોદા પરથી ઉતારી પડેલું.

૨. સિ. પરાજિત.

૩. સિ. નેજાના કરાવેલું; અવમાનિત; અનુદત.

અપદ્ધાન ૧. પુ. (અપ) પાલી જાણનો એ
 નામનો મધ. અમવાન જુદના વખતના બીજ
 સંપ્રદાયમાંના ૫૫૦ પુરુષ સંખ્યાના તથા ૫૦
 સ્ત્રી સંખ્યાના સંખ્યાના પુરુષના છે.

૨. [સં. અપ (અપ) + દ્ધા (પદ)]
 ક. અપાન દાન; અપાને દાન.

૩. ક. દાનમાં અપાને અપાન પદાર્થ.

૪. [સં. અવદાન (અવદાન)]
 ક. પૂરું કરેલું કામ; પાર પાડેલું કામ.

૫. [સં. અવદાન (અવદાન)]
 ક. એક કામ; ઉપકામ કામ.

૬. [સં. અવદાન (અવદાન)]
 ક. સંપૂર્ણ સંપૂર્ણ; શુદ્ધ અવદાન.

અપદ્ધાન ૧. [સં. અ (નિર્ણય) + પદાર્થ]
 પુ. (અપ) અરી રીતે કર્યા ન હોવાનું

અપદ્ધાન વૈશિષ્ઠિક મત પ્રમાણે અપદ્ધાન (૧)
 દ્ધા (૨) અપદ્ધાન (૩) અપદ્ધાન (૪) અપદ્ધાન (૫)
 નિર્ણય અને (૬) અપદ્ધાન એ ૭ અપદ્ધાન પદાર્થ
 સિવાયનો અપદ્ધાન પદાર્થ.

૨. પુ. અપદ્ધાન વસ્તુ; અવસ્તુ.

૩. [સં. અ (નિર્ણય) + પદ (પદ) +
 અર્થ (અર્થ)] પુ. વાતમાં વપસેલા
 અર્થનો અર્થ નહિ પરીણ લાક્ષણિક અર્થ.

અપદ્ધાન ૧. [સં. અ (નિર્ણય) + પદાર્થ
 (અર્થ)] ક. નિષ્પદાર્થ; સમીપતા; સમીપતા.

૨. સિ. નામનું; પાસેનું.

૩. સિ. અપાન; સમાન.

૪. સિ. સમતા; અપદ્ધાન.

અપદ્ધાન ૧. [સં. અપ (અપ) + દિશ (દિશ)]
 ક. ઈશાન વગેરે જગત.

૨. ક. કાષ્ઠના એ કોણનું અપદ્ધાન.

અપદ્ધાન ૧. [સં. અ (નિર્ણય) + પદ (પદ)
 + અર્થ (અર્થ)] પુ. એ માલનાર માણી.

૨. સિ. પાન વસ્તુ.

૩. સિ. એ માલનાર વસ્તુ.

અપદ્ધાન [સં. અપ (અપ) + દિશ (દિશ)
 (અર્થ)] સ્ત્રી. માત્રી નસતર; કુદિ.

અપદ્ધાન [સં. અપ (અપ) + દેવતા]
 પુ. રાક્ષસ; અસુર; દેવ.

અપદ્ધાન ૧. [સં. અપ (અપ) + દેવ]
 પુ. અપાન દેવતા; નામની અર્થ.

૨. પુ. અર્થ; કિર્તિ.

૩. પુ. ઉત્તરપિપ્પી; ક્ષેત્ર; અપદ્ધાન; અર્થ.

૪. પુ. (વૈશિષ્ઠિક) સ્ત્રી; અર્થ; દેવ;

અર્થના અર્થમાંનો બીજો

૫. [સં. અપ (અપ) + દિશ (અર્થ)]
 પુ. ના પાસાપાસું અસીમર નિર્ણય.

૬. પુ. નામ અપદ્ધાન.

૭. પુ. અર્થનું મત; નિર્ણય.

૮. પુ. રહેવાનું દેવતા; અર્થ.

૯. પુ. અર્થ નિર્ણય.

૧૦. [સં. અર્થ (વૈશિષ્ઠિક)]
 પુ. વૈશિષ્ઠિક અર્થનું રહેવાનું

૧૧. પુ. અર્થ; અર્થવ્યવસ્થા.

અપદ્ધાન [સં. અપ (અપ) + દોષ
 (અર્થ)] સિ. દોષ વિનાનું; નિર્ણય.

અપદ્ધાન [સં. અપ (અપ) + દોષ
 (અર્થ) + તા (અર્થ)] સ્ત્રી. નિર્ણય; એ-
 ર્થનું.

અપદ્ધાન [સં. અ (અપ) + પદ (અર્થ)]
 ક. અર્થના વિનાનું અર્થ.

અપદ્ધાન ૧. [સં. અ (અપ) + પદ
 (અર્થ) + અ (અર્થ) + અર્થ (અર્થ)
 અર્થ] ક. અર્થ અર્થ નહિ અને અર્થ અર્થ
 નહિ એવો અર્થ; નાનાસાથ અર્થને અર્થની
 અર્થમાં અર્થ કરેલી નવીન અર્થ.

૨. સિ. અર્થ અર્થ નહિ અને અર્થ અર્થ નહિ
 એવું; અર્થ એ અર્થના અર્થને નહિ પાળનાર.

અપદ્ધાન અર્થની [સં. અર્થનાર્થ + અર્થ
 (અર્થ)] સિ. અર્થ અર્થ નહિ અને અર્થ
 અર્થ નહિ એવી અર્થની અર્થનાર્થમાં અર્થનાર્થ

અપદ્ધાન ૧. [સં. અપ (અપ) + અર્થ
 (અર્થ)] ક. અર્થનાર્થ.

૨. [સં. અપ (અપ) + અર્થ (અર્થ)]
 ક. અર્થનાર્થ.

અપદ્ધાન ૧. [સં. અપ (અપ) + દાર]
 ક. અર્થના દાર.

૨. ક. અર્થનાર્થ; અર્થનાર્થ.

૩. ક. અર્થનાર્થ.

૪. [સં. અપ (અપ) + દાર (અર્થ)]

ક. અર્થનાર્થની વિષ્ટી નીચવાનું દાર; અર્થ.

અપદ્ધાન [સં. અપ (અપ) + અર્થ]
 પુ. અર્થનાર્થ; અર્થનાર્થ.

અપદ્ધાન [સં. અપ (અપ) + અર્થ]
 સ્ત્રી. અર્થનાર્થના અર્થની અર્થ.

અપદ્ધાન [સં. અપ (અપ) + અર્થ
 (અર્થ) + અર્થ (અર્થ)] સિ. અર્થનાર્થનાર્થ.

અપદ્ધાન [સં. અપ (અપ) + અર્થ
 (અર્થ)] સિ. અર્થનાર્થનાર્થ; અર્થ-
 નાર્થનાર્થનાર્થનાર્થ.

અપદ્ધાન ૧. [સં. અપ (અપ) + અર્થ
 (અર્થ) + અર્થ (અર્થ)]
 ક. (અર્થ) અર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થ
 છે: (૧) અર્થ અને (૨) રીત.

૨. ક. અર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થ.

અપદ્ધાન ૧. ક. અર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થ.

૨. [સં. અપ (અર્થ) + અર્થ (અર્થ)]
 + ત (અર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થ)] સિ. અર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થ.

૩. સિ. અર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થ.

૪. [સં. અર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થ]
 + ત (અર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થ)] સિ. નિર્ણય.

૫. સિ. પૂરપૂરો અર્થ નહિ અર્થનાર્થ; પૂરું નહિ
 અર્થનાર્થ.

૬. [સં. અર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થ]
 + ત (અર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થ)] સિ. અર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થનાર્થ.

- અપવર્ધસ ૧. [સં. અપ (નીચે) + વર્ધ (વધવું)] પું. અપમાન; નામોશી.
 ૨. પું. નાશ.
 ૩. પું. પાતી; અધોમતિ; પાત્રી ઉપરથી નીચે પાવાપણું.
 ૪. પું. સંતાપવું તે; છનું રાખવાપણું.
 અપવર્ધસજ [સં. અપ (નીચે) + વર્ધ (વધવું) + જ (જન્મેલું)] જ. લુટી લુટી જાતનાં સ્ત્રીપુરુષથી ઉત્પન્ન થયેલ માધુસ; વર્ધસંકર.
 અપવર્ધસજ [સં. અપ (નીચે) + વર્ધ (વધવું) + જ (જન્મેલું)] જી. લુટી લુટી જાતનાં સ્ત્રીપુરુષથી ઉત્પન્ન થયેલ સ્ત્રી.
 અપવર્ધસી ૧. [સં. અપ (નીચે) + વર્ધ (વધવું)] વિ. અપમાન કરનાર.
 ૨. વિ. નાશ કરનાર.
 ૩. [સં. અપવર્ધસ (હાંસી મારવું)] વિ. હસાવનાર; પરાજય કરનાર.
 અપવન [હિ.] ક. આપણે; અમે; પોતે.
 અપવનથ ૧. [સં. અપ (દૂર) + વન (નીચે)] પું. અનીતિ; અસળ અસરણ.
 ૨. પું. ખંડન.
 ૩. [સં. અપ (દૂર) + ની (લઈ જવું)] પું. દૂર કરવું તે; અસેવાપણું; અમાનો કરાતો ફેરફાર.
 ૪. પું. તુડાણ; ઈર્ષ.
 અપવનથન ૧. [સં. અપ (દૂર) + વન (લઈ જવાપણું)] જ. (અર્થિત) અપાત ઉપાદી થવા તે; એ અથવા વધારે સમીકરણની મદદથી એક એવું નવું સમીકરણ ઉત્પન્ન કરવું કે જેમાં મૂળ સમીકરણના એક અથવા વધારે અપાત બિંદી સ્થા હોય; 'એલિમિનેશન' જેમકે, ૩ વ + ૨ = ૧૫; ૫ - ૨ = ૧. અથવા સમીકરણનો સરવાળો કરવાથી ૨ બિંદી જાય અને ૪ વ = ૧૧ ∴ વ = ૪ મૂલ્ય આવે.
 ૨. જ. અટકાવણું; તોડાન.
 ૩. જ. એક ટેકણેથી બીજે ટેકણે લઈ જવાની ક્રિયા; વહેન.
 ૪. જ. ઠસામાંથી દૂરાવણું; અણુમુક્તિ.
 ૫. જ. ખંડન.
 ૬. [સં. અપ (અચળ) + ની (લઈ જવું)] જ. મોરી; છપી રીતે લેવું તે.
 ૭. જ. દૂર કરવું તે; દૂરિકરણ.
 ૮. જ. તુડાણ; ઈર્ષ.
 ૯. જ. બાજબી; ધટાણો.
 ૧૦. જ. ખૂંસી નાખવું તે.
 ૧૧. જ. ફાં; સાજું બનાવવું તે.
 ૧૨. જ. લુંટ; અપાકારે લઈ લેવું તે.

૧૩. જ. (અર્થિત) સમીકરણમાં કોઈ પરિમાણને એક બાજુથી બીજા બાજુ લઈ જવાપણું; 'ટ્રાન્સપોઝિશન' જેમકે, ૩ વ + ૨ = ૧૫ ∴ ૩ વ - વ = ૧૫ - ૨ ∴ ૨ વ = ૧૩. અથવા પહેલા પગના '૨'ને બીજા પગમાં અને બીજા પગના '૩'ને પહેલા પગમાં લઈ લીધો.
 ૧૪. [સં. અપ (નહિ) + વન (અંત)] વિ. અંત વિનાનું; અંધણું.
 અપવનથનક્રિયા ૧. જી. (અર્થિત) સમીકરણમાં કોઈ પરિમાણને એક બાજુથી બીજા બાજુ લઈ જવાનું ક્રમ.
 ૨. [સં. અપવન (દૂર કરવું તે) + ક્રિયા] જી. (અર્થિત) સમીકરણમાંથી કોઈ પદ ઉપાદી નાખવાનું ક્રમ.
 અપવનથવચન [સં. અપવન (દૂરાવણું) + વચન] જ. અનિતિનો બોલ.
 અપવનસ [સં. અપ (નહિ) + નાસ (નાક)] વિ. નાક વગરનું; નોકું.
 અપવના [હિ.] વિ. પોતાનું.
 અપવનાઅપવના [હિ.] વિ. પોતપોતાનું.
 અપવનપસવા = (૧) અસીત અને અનવચ. (૨) પોતાનું અને પારકું. (૩) મિત્ર અને શત્રુ.
 અપનાઈ ૧. [હિ. અપના (પોતાનું) + આઈ (પણું)] જી. અટકીવતા; પોતાપણું.
 ૨. જી. મરં; અહંકાર.
 અપનાત [હિ.] જી. સંબંધ; મિત્રાચારી.
 અપનામ [સં. અપ (અચળ) + નામ (નામ)] જ. બદનામી; અપકીર્તિ.
 અપનાવત [હિ.] જી. સંબંધ; મિત્રાચારી.
 અપનાવ ૧. પું. મદલું; સ્વીકાર.
 ૨. પું. પોતાનું કરી લેવાપણું; અનુકૂળ કરી લેવું તે.
 અપનાવવું ૧. [હિ. અપનાવ (અંતીકાવ)] જ. કિ. મદલું કરવું; સ્વીકારવું.
 ૨. જ. કિ. હોસ્તી કરી લેવી.
 ૩. જ. કિ. પગમાં લેવું; પોતાનું કરવું.
 ૪. જ. કિ. પોતાનું માનવું.
 અપનાવું ૧. જ. કિ. અનુકૂળ લઈ જવું; સાથે લઈ જવું.
 ૨. [હિ. અપનાવ (લેવું)] જ. કિ. લેવાવું; સ્વીકારવું.
 અપનીત ૧. [સં. અપ (અચળ) + નીત (નાતજીય કરેલું)] જ. દુરભાગ અસળ ચાલ.
 ૨. [સં. અપ (દૂર) + નીત (લીધેલું)] વિ. ઉપાદી મોડું; દૂર કરેલ; અસેવ.
 ૩. વિ. અગાડેલું; અચળ કરેલું.

૪. વિ. ભરી આપેલું; અદા કરેલું.
 ૫. [સં. અપ (વિરુદ્ધ) + નીત (લીધેલું)] વિ. વિરુદ્ધ; સામા પક્ષવાળું.
 અપનુતિ કુચ્ચો અપનોત.
 અપનું [હિ. અપ (પોતે)] વિ. પોતાનું.
 અપનોત કુચ્ચો અપનોત.
 અપનોતન ૧. [સં. અપ (દૂર) + ત (હાંકવું)] જ. અસેવાપણું; દૂર કરવું તે.
 ૨. જ. ખંડન.
 ૩. જ. પાપન નિવારણ માટેનું પ્રાયશ્ચિત.
 ૪. [સં. અપ (દૂર) + ત (લેવું)] જ. સહાર; નાશ.
 અપન્યાસ ૧. પું. (સંગીત) અસ્તારના અંતનો સ્વર ગીત કે આલાપની અસ્તારની સમાપ્તિ કરવાનો સ્વર.
 ૨. જ. રાગનાં દસ લક્ષણ મહિનું એ નામનું એક કુચ્ચો ક્રમ.
 અપપતિ ૧. [સં. અપ (અચળ) + પતિ (ખાખી)] પું. અચળ પતિ; નારો પણી.
 ૨. [સં. અપ (પાણી) + પતિ (પણી)] પું. વરણ; અર્જવ.
 વરણ પ્રયેજ પાપપતિ અપપતિ અવચર ઉપાદિ ચારપતિ ઉપ પતિ તથાં ધરણ અણુ નિજ સીધ. પિયજતપુરોવ
 અપપાક [સં. અપ (ખોટું) + પ (ખૂલવું)] પું. ખોટો પાક; અશુદ્ધ પાક.
 અપપાત્ર ૧. [સં. અપ (ઉત્પાદ) + પાત્ર (માણસ)] જ. હજારી જાતનું માણસ; માંડાલ વગેરે.
 ૨. [સં. અપ (અચળ) + પાત્ર (વાસણ)] વિ. સામાન્ય વાસણનો ઉપયોગ ન કરી શકે એવું; જેમાં પોતાના સિવાય બીજું કોઈ આવ નહિ એવાં છુદ્દ વાસણ વાપરનાર.
 અપપાત્રિત ૧. [સં. અપ (ઉત્પાદ) + પાત્ર (માણસ) + ઇત (અર્થ)] વિ. માંડાલ વગેરે હજારી જાતનું.
 ૨. [સં. અપ (દૂર) + પાત્ર (ધમ) + ઇત (વાળું)] વિ. મોટા પાપ કે અપરાધને લીધે શક્તિ બહાર થયેલું. આવડા માણસ સાથે તેની શક્તિનાં માણસ આતપીતાં નથી.
 અપપાન [સં. અપ (અચળ) + પા (પીવું)] જ. અમોઝ પીણું.
 અપપ્રત્યય [સં. અપ (નહિ) + પ્રત્યય (મહા)] પું. અવિશ્વાસ; હારોસો ન હોવાપણું.
 અપપ્રદાન [સં. અપ (અચળ) + પ્રદાન (આપવું તે)] જ. હાંસ; રશવત.

ર. ઇ. કિ. તિસ્ત્રાર કસ્યો.

અપમાનસૂચક ૧. [સં. અપમાન (અમાર) + સૂચક (દેખાડનાર)] વિ. અપમાન કરનાર; હથક પાડનાર.
૨. [સં. અપમાન (તિરસ્કાર) + સૂચક (દેખાડનાર)] વિ. તિરસ્કારકરક.
અપમાનિત ૧. [સં. અપ (ઊતરું) + માનિત (માન પામેલું)] વિ. અનાદર કરાયેલું; ઉપેક્ષિત; અવમાનિત.
૨. વિ. તિરસ્કારાયેલું.
અપમાની ૧. [સં. અપમાનિત] વિ. અનાદર કરનાર.
૨. વિ. તિરસ્કાર કરનાર.
અપમાન્ય ૧. [સં. અપ (ઊતરું) + માન્ય (માન આપવા એમ)] વિ. અનાદર કરવા એવું.
૨. વિ. તિરસ્કાર્ય લાગે.
અપમાર્ગ ૧. [સં. અપ (અરાજ) + માર્ગ (સ્ત્રોત)] પુ. કુમાર્ગ; અરાજ સ્ત્રોત.
૨. [સં. અપ (વિશેષ) + માર્ગ (માર્ગ)] જ. માર્ગના; સાધસ્યો.
૩. [સં. અપ (વધારે) + માર્ગ (માર્ગ)] જ. સરીર દાખવું તે.
અપમાર્ગી ૧. [સં. અપ (અરાજ) + માર્ગ (સ્ત્રોત) + ઇન્ (વર્ત)] વિ. કુમાર્ગ; અરાજ રસ્તે જનાર.
૨. વિ. કુટ; નીચ; પાપી.
અપમાર્જન ૧. [સં. અપ (વધારે) + માર્જ (સાથે ભળ)] જ. સાધસ્યો.
૨. જ. સ્વચ્છ કરવાયું; શુદ્ધિ; સંયોધન.
૩. જ. હળમત કરવી કે નવ ઉતારવા તે.
અપમિત લુઓ અપમાનિત.
અપમુખ ૧. [સં. અપ (ઊતરું) + મુખ (મોં)] જ. જાંઘ મોં.
૨. [સં. અપ (અરાજ) + મુખ (મોં)] વિ. અરાજ દેખાવવાળું.
૩. વિ. મોં ફેરવી મેલેલું.
૪. વિ. વાંધા મુખવાળું.
અપમૃત્યુ ૧. [સં. અપ (અરાજ) + મૃત્યુ (મોત)] જ. આસ્માતથી મેલેલું મરણ.
૨. જ. અક્ષય મરણ.
અપવશ ૧. [સં. અપ (અરાજ) + વશ (સર્વ)] પુ. અપશીતિ; અદનામી.
૨. પુ. કલંક; લાંછન.
અપવશસ્ક [સં. અપ (અરાજ) + વશ (વશ) + ક (કરનાર)] વિ. અદનામી કરે તેવું અપશીતિ કરાવનાર.
અપવશસ્કર લુઓ અપવશસ્ક.

અપવશી ૧. [સં. અપ (અરાજ) + વશ (સર્વ)] વિ. અપશીતિ કરેલું.
૨. વિ. અદનામી મળે એવું.
અપવશી [સં. અપ (દૂર) + વશિત (વધાર)] વિ. પલાયન કરનાર; નાશી જનાર; લાગી છૂટનાર.
અપવાન ૧. [સં. અપ (અરાજ) + વાન (વાહન)] જ. અરાજ વાહન.
૨. [સં. અપ (દૂર) + વાન (વાહન)] જ. લાગી જવું તે; પલાયન.
અપયોગ ૧. [સં. અપ (અરાજ) + યોગ (વપરાશ)] પુ. અરાજ પ્રયોગ.
૨. [સં. અપ (અરાજ) + યોગ (સંયમ)] પુ. અરાજ મેળાપ.
૩. [સં. અપ (અરાજ) + યોગ (સમય)] પુ. અરાજ વેળા.
૪. [સં.] પુ. નિમિત્ત પ્રમાણથી વધારે જવા અભિજ્ઞ અવધની વપરાશ.
અપયોધ [સં.] પુ. (પિતૃ) દરેક વસ્તુમાં સમય, સમય, મન, મન અને સ્ત્રી મળી ૧૧ અર્થનો હંદ.
અપર ૧. [સં.] પુ. સિવ; સંકર.
૨. પુ. (અસ્ત્રી) ધમ્મ.
૩. [સં.] પુ. જ. લાંબીનો પાછલો લામ.
૪. જ. અવિન્ય.
૫. જ. અવિન્યમાં કરવાનું કામ.
૬. જ. સત્; દુરમન.
૭. વિ. અર્વાચીન; હાલના સમયનું.
૮. વિ. ઊતરું; હથક; અપમા.
૯. વિ. અપમાન.
૧૦. વિ. ઊંચું; દુરનું.
૧૧. વિ. નાનું; કનિષ્ઠ.
૧૨. વિ. (નવ) નૂનદેશરૂપિ ન્યાયમતમાં સામાન્ય પર અને અપર એમ બે પ્રકારનું માનેલું છે, તેમાં અધિકદેશરૂપિ પર, અને નૂન-દેશરૂપિ અપર. એમ, દ્વય એ સરખી અપર છે અને યાત્રી પર છે.
૧૩. વિ. પહોળું; પાછું; સ્થળ કે કાળમાં પાછળ હોનાર.
૧૪. વિ. પશિમનું.
૧૫. વિ. પારખું; બીજનું.
૧૬. વિ. બીજું; ઇતર; અન્ય.
૧૭. [સં. અ (નહિ) + પર (બીજું)] વિ. સર્વોચ્ચ; અદિતીય; અન્ય.
અપરઉત્તર ઉચ્ચ પુ. (પુરુષ) મોધપુરની ઉત્તરે આવેલો એ નામનો દેશ. ઉદ્ભવની ઉત્તરે બે ઉચ્ચ દેશ હોવાથી એક મુકે

બીજા દેશને જ નામ આપ્યું છે.
અપરઉત્તર ઉચ્ચ પુ. (પુરુષ) કામદેવ અને સુમંડળ વચ્ચે આવેલો એ નામનો દેશ.
અપરઉત્તર ૧. [સં. અપર (બીજું) + ઉત્તર (ઉપર)] જ. અપરમાન મા.
૨. જ. અપરમાન એક.
અપરકાશ [સં. અપર (પાછું) + કાશ (સરીર)] જી. સરીરનો પાછલો લામ.
અપરકાશ [સં. અપર (પાછું) + કાશ (વસ્ત)] પુ. પાછળનો વસ્ત.
અપરકર ૧. [સં. અપ (ઊતરું) + રકત (રક્ત વધેલું)] વિ. અસંતોષી.
૨. [સં. અપ (એક) + રકત (રાત)] વિ. આજ રાત્રી રેમનું.
૩. [સં. અપ (નહિ) + રકત (રાત)] વિ. એનો લાલ રંગ દૂર થવો હોય એવું.
૪. [સં. અપ (નહિ) + રકત (લોહી)] વિ. લોહી વગરનું; કિંતું.
૫. [સં. અપ (નહિ) + રકત (પ્રમા)] વિ. વૈરાગ્યવાળું; સ્નેહ વગરનું.
અપરમોહન [સં.] જ. (પુરુષ) મહા-મેળની પશિમે આવેલો દેશ.
અપરમોહિલિપિ જી. મોહક પ્રકારની લિપિ માંહેની એ. લુઓ લિપિ.
અપરજ [સં.] પુ. એ નામનો એક રાજેવ.
અપરજન [સં. અપર (પશિમનું) + જન (માણસ)] જ. પશિમવાસી લોક.
અપરતંત્ર [સં. અ (નહિ) + પરતંત્ર (પદધીન)] વિ. અધીન નહિ એવું; સ્વાધીન; સ્વતંત્ર.
અપરતા ૧. [સં. અપર (સર્વોચ્ચ) + તા (પદ)] જી. અભોધપદ.
૨. [સં. અપર (બીજું) + તા (પદ)] જી. બુદ્ધિપદ; જિજ્ઞાસ.
૩. [સં. અપર (દૂર) + તા (પદ)] જી. દુરનું હોવાયું.
૪. [સં. અપર (નાનું) + તા (પદ)] જી. નાનાપદ; કનિષ્ઠત્વ.
૫. જી. બેહવાવ ન હોવાયું.
૬. [સં. અપર (સત્) + તા (પદ)] જી. વિરક્ત; વિપરીતપદ.
૭. [સં. અપર (પાછું) + તા (પદ)] જી. સ્થળ કે કાળમાં પાછળ હોવાયું.
૮. જી. હથકાપદ; અધમતા.
૯. [સં. અપર (અર્વાચીન) + તા (પદ)] જી. હાલના વખતનું હોવાયું.

અપરતાલ પું. (પુરાણ) દેવતામાંથી
અપરતાલ જતાં માર્ગમાં પહેલો આવતો દેવ.
અપરતિ ૧. [સં. અપ (નહિ) + રતિ
(સંતોષ)] છી. અસંતોષ.
૨. [સં. અપ (નહિ) + રત્ન (અટકવું)]
છી. નહિ અટકવાપણું.
૩. [સં. અપ (નહિ) + રતિ (પ્રીતિ)]
વિ. પ્રીતિ રહિત.
અપરત્ર ૧. [સં.] જ. ભુરે ઠેકાણે; અન્ય.
૨. જ. બીજે વખતે.
અપરત્વ ૧. જ. (ન્યાય) ચોવીસ મુલમાંનો
એ નામનો એક. તે બે પ્રકારનો છે: એક
કાશબેદથી અને બીજો દેશબેદથી.
૨. ભુજો અપરતા.
અપરદક્ષિણ [સં. અપર (પશ્ચિમ) +
દક્ષિણ] જ. નૈઋત્ય ખૂણો.
અપરદક્ષિણ કૃતિરાષ્ટ્ર પું. (પુરાણ) ઉદ્ગ્રસ્થની
ની દક્ષિણે આવેલો એ નામનો દેવ.
અપરદક્ષિણ નિપાદ પું. (પુરાણ) પાંડવના
વખતમાં દક્ષિણ તરફનાં એક સંજ્ઞાની
દક્ષિણે અને પુરુષાદ લોકોના દેશની ઉપર
આવેલો દેવ.
અપરદક્ષિણ પાંડવ પું. (પુરાણ) મહાભારતના
વખતમાં દ્વિતીય દેશની દક્ષિણે આવેલો દેવ.
અપરદક્ષિણ મત્સ્ય પું. (પુરાણ) ઉદ્ગ્રસ્થની
દક્ષિણમાં આવેલો બીજો મત્સ્યદેવ.
અપરદક્ષિણ સેક પું. (પુરાણ) ઉદ્ગ્રસ્થની
દક્ષિણે આવેલા બે સેકમાંનો બીજો દેવ.
અપરદિશ [સં. અપર (પશ્ચિમ) + દિશ] છી.
પશ્ચિમ.
અપરનંદા ૧. છી. (પુરાણ) અન્ધ અને
પદ્મ પાસે રહેતો વહેતો મંચાને મળતો નદી.
૨. છી. (પુરાણ) હિમાલય ઉપરનું એ નામનું
તીર્થ.
અપરનાલ [સં.] પું. એક દેશનું નામ.
અપરપક્ષ ૧. [સં. અપર (બીજું) +
પક્ષ (પક્ષવાદિય)] પું. અધારિયું; કૃષ્ણપક્ષ.
૨. [સં. અપર (બીજું) + પક્ષ (અક્ષ)]
પું. પ્રતિવાદી; વિરુદ્ધ પક્ષ.
અપરપાદ ૧. [સં. અપર (બીજું) + પાદ
(અગ્રાસ)] પું. ક્ષત્રિયવંશ હંમેશના અગ્રાસ
ઉપરાંત કરાતો પાદ.
૨. પું. ભુદાં ભુદાં પુસ્તાનું અખમન.
અપરપૂર્વ વિરેહ પું. (પુરાણ) ઉદ્ગ્રસ્થની

પૂર્વ તરફનો બીજો વિરેહદેવ. એની રાજ-
ધાની મિથિલા હતી. પાંડવોના વખતમાં ત્યાં
જનકે રાજ્ય સંભાળ કરતો હતો.
અપરપૂર્વ સુદા પું. (પુરાણ) ઉદ્ગ્રસ્થની
પૂર્વમાં આવેલો બીજો સુદાદેવ.
અપરપ્રીલિતા પું. (પિંગળ) એક અર્ધસમ-
રૂપ અધરમેજ હંદ. તેના પહેલા અને ત્રીજા
ચરણમાં નમ્બુ, નમ્બુ, સમ્બુ, તમ્બુ, તમ્બુ
અને ચુર મળી ૧૬ અધર, તથા બીજા અને
ચોથા ચરણમાં નમ્બુ, નમ્બુ, તમ્બુ, તમ્બુ
અને ચુર મળી ૧૩ અધર હોય છે.
અપરપ્રસવ પું. (પુરાણ) મહાભારતમાં
અણ્વાલેલો એ નામનો દેવ.
અપરપિંદુ જ. (તંત્ર) સમ્પ્રદાય ચૈતન્ય.
અણ્વાલેલો પશ્ચિમ અવસ્થામાંથી એ આવ-
કોલ વર્ષ પ્રભુત્વાવધે હવે વસે તેને તંત્ર-
સાક્ષમાં અપરપિંદુ કહે છે.
સાક્ષસંપ્રદાય
અપરણા પું. (પિંગળ) એ નામનો એક
અધરમેજ હંદ; પુહી. તેના દરેક ચરણમાં
નમ્બુ અને સમ્બુ મળી ૬ અધર હોય છે.
અપરણાવ ૧. [સં. અપર (બીજું) + વ
(હોય)] પું. ભુદાપણું; ભુદર્ષ.
૨. પું. સતતતા; અણુ રહેવાપણું.
અપરમ ૧. [સં. અપરમ] વિ. વધારે વિશેષ.
૨. [સં. અ (નહિ) + પરમ (મોટું)]
વિ. સાધારણ.
અપરમહાશિરા છી. પેદ અને સરીરના
નીચલા ભાગમાંથી નીકળતો લોહી લઈને
હવના ઉપર જમણા ખાનામાં પાતી ધોરી
નસ.
અપરમહિનો ભુજો અપરમાસ.
અપરમા ભુજો અપરમાસ.
અપરમાસુ [સં. અ (નહિ) + પ્રમાણ
(પ્રમાણ)] વિ. પુરાવા વગર.
અપરમાત ભુજો અપરમાત.
અપરમાત [સં. અપર (હાલ) + માત
(માતા)] છી. જોરમન મા; સ્વપ્ની મા.
અપરમાદ ૧. પું. અધર્મ; અપણે; અહુત્યમી.
૨. પું. ગુહ્યકારક આજ્ઞાપીત્રથી થતો વિકાર.
અપરમાસવ [સં. અપર (પશ્ચિમ) +
માસવ] પું. પશ્ચિમ માગવા.
અપરમાસ [સં. અપર (બીજું) + માસ
(મહિને)] પું. અધિક મહિનો; પુરુષોત્તમ
માસ.

અપરમિત [સં. અ (નહિ) + પરિમિત
(માપવર્ત)] વિ. માપ વિનાનું; બેહદ;
અપાર.
અપરરાત્ર [સં. અપર (પાછું) + રાત્રિ]
છી. રાત્રિનો પાછો ભાગ; પાછલી રાત.
અપરરાત્રકૃત [સં. અપર (પાછું) + રાત્રિ
+ કૃત (કરે)] વિ. પાછલી રાતે કરેલું.
અપરસોક ૧. [સં. અ (નહિ) + પરસોક
(સ્વર્ગ વગેરે લોક)] પું. અંધ લોક; મૃત્યુલોક.
૨. [સં. અપર (બીજું) + લોક (દુનિયા)]
પું. પરલોક; સ્વર્ગ.
અપરવ ૧. [સં. અપ (હાલ) + વ
(અવાજ)] પું. અપકીર્તિ; બેઆવાજ.
૨. પું. મિથિતાના ભોગવટા સંજ્ઞા તકરાર.
અપરવક્તૃ [સં.] પું. (પિંગળ) પહેલા
અને ત્રીજા ચરણમાં નમ્બુ, નમ્બુ, રમ્બુ,
લપુ અને ચુર મળી ૧૧ અધર, તથા બીજા
અને ચોથા ચરણમાં નમ્બુ, નમ્બુ, નમ્બુ
અને રમ્બુ મળી ૧૨ અધરનો એક અર્ધ-
સમરૂપ અધરમેજ હંદ; વૈતાલીય.
અપરવક્તૃ ભુજો અપરવક્તૃ.
અપરવક્તૃ [સં.] છી. એક અધરમેજ હંદ.
ભુજો અપરવક્તૃ.
અપરવર્ષા [સં. અપર (પાછું) + વર્ષા
(વાસાદ)] છી. જોમાસાના પાછા ભાગમાં
અવરતો વરસાદ; પાછતરો વરસાદ.
અપરવશ ૧. [સં. અ (નહિ) + પર
(બીજું) + વશ (અત્તી)] વિ. અપરાધીન;
સ્વતંત્ર.
૨. [સં. અપર (બીજું) + વશ] વિ. પર-
તંત્ર; પરાધીન.
અપરવિરેહ પું. (પુરાણ) મેરુથી પશ્ચિમ
તરફનો મહાવિરેહદેવનો અર્ધભાગ; રૂપુર અને
દિનાજપુર.
અપરવૈરાગ્ય [સં. અપર (હાલ) +
વૈરાગ્ય] પું. (વેદાંત) પાર્તળજી ચોમલાસમાં
કહેલ એક જાતનો વૈરાગ્ય; સ્વભાવના સિવાય
બીજા વિષયમાં વાસના ન હોવાપણું.
આ લોકના તથા પરલોકના અસ્તિત્વ અને વિશ્વ
સમ્પ્રદાય વિષયમાં જે દુષ્કારકરિયણું થાય તે
અપરવૈરાગ્ય કહેવાય છે. ચોમકીરણ
અપરશિખા [સં.] પું. (પિંગળ) પહેલા
હવમાં ૨૮ લપુ અને ૧ ચુર મળી ૩૦, તથા
બીજા હવમાં ૩૦ લપુ અને ૧ ચુર મળી ૩૨
માત્રાનો એક હંદ. તેમાં પહેલી તથા તે પછી
દર બેથી માત્રા ઉપર તાલ આવે છે.

અપરસ ૧. [સં. અપરસ] પુ. કોઈને બાધ નહિ એવી સ્થિતિમાં હોવું તે; જૂનમાં બેસવા માટે નાહી ધોઈને સ્વચ્છ થયેલ હોવાપણું.

૨. [હિ.] પુ. કોઠ

૩. પુ. હથેળી અને પવનાં તાંગેવામાં થતો ચામડીનો એક રોગ. તેમાં અજવાળ આવી ચામડી સુકાઈ ખરી જાય છે.

૪. [સં. અપ (અસવ) + રસ] પુ. હલકી ભાતનો આનંદ; હૃષ્ટિ સ્થિતિ.

૫. [હિ.] વિ. અડતાં અભ્યાસ એવું.

અપરસામાન્ય [સં.] જ. (ન્યાય) પેદાવર્ગ; ઉપજાતિ; જે વર્ગમાં બીજા વર્ગ સમાવ તે પરસામાન્ય અને સમાનારો વર્ગ તે અપરસામાન્ય. તેમાં પરસામાન્ય વર્ગ વ્યાપ્ત એટલે અધિકા દેશ કે સ્થળમાં રહેનારો હોય, અને અપરસામાન્ય વર્ગ વ્યાપ્ત એટલે અમુક કે બોલ દેશ કે સ્થળમાં રહેનારો હોય. જેમકે, દ્વિત્વ એ પરસામાન્ય, ધાત્વ એ અપરસામાન્ય.

અપરસુદ્ધિમાંત્ર [સં. અપર (નીચું) + સુદ્ધિ (નાવું) + માંત્ર (આંતરડું)] જ. નાનાં આંતરડાંનો નીચલો ભાગ.

અપરસુર્ધ [સં. અપર (નીચું) + સુર્ધ] પુ. બીજે સુર્ધ ઉપમા આપવામાં આવેલ વપરાય છે.

અપરસેક પુ. (પુરાણ) રાજસ્ય યજ્ઞ વખતે વિજયવાચમાં સહદેવે બોલેલો દેશ.

અપરસ્પર ૧. જ. કિનારું સતત ચાલુપણું.

૨. [સં. અ (નહિ) + પરસ્પર (એકબીજાને)] વિ. અન્યોન્ય નહિ; એકબીજાનું નહિ એવું; એમાંથી એકનું.

૩. વિ. એક પછી એક એ ક્રમે ક્રમશઃ આપવું.

૪. વિ. કાપમ ચાલુ રહેવું.

અપરસ્પરસંજુત [સં. અ (નહિ) + પરસ્પર (એકબીજાને) + સંજુત (જોડવું)] વિ. એકબીજાના સંબંધથી ઉત્પન્ન નહિ થયેલું; અપરસ્પર એટલે અન્યોન્યામયથી નહિ એટલે કે જાત અને માયાથી ઉત્પન્ન થયેલું નહિ એવું. આ આવાંક વગેરે નારિતકોના મતનું વર્ણન છે. તેમજ આ જગત પુરુષ-તત્ત્વ અને પ્રકૃતિતત્ત્વ એટલે જાત અને માયા, કે સત્ત્વ, રજસ અને તમસ એ ત્રણ સુબુદ્ધ સંબંધથી ઉત્પન્ન થયેલું નથી માનતા.

કેમકે વિકાસે અપરસ્પરસંજુતને અન્ય 'કિમકામ્યેતદ્વચ' એ વચની સાથે બેસાડે,

પરસ્પર એટલે સંપુરણ સંબંધથી ન થયેલું એવું બોલું તો દેખાય છે કે નહિ; અને એવો પદાર્થ જ જ્યારે દેખાયે નથી ત્યારે આ જગત કામ્યેતદ્વચ છે, એટલે સંપુરણથી કામ્યેતદ્વચ નિર્ભય થવું છે, આનો અર્થ હોય છે.

ચીત્તરૂપ

અપરસ્વરિત [સં. અપર (અધિમ) + સ્વરિત (નીચામાં નીચું નિદુ)] પુ. દિવંતની એટલે ક્ષિતિની લીટીનું પશિમ તરફનું નીચામાં નીચું નિદુ.

અપરંજ [સં. અપરં (બીજું) + જ (અને)] જ. વિશેષર્થ; વધારે; વળી.

બીજું અપરંજ અહીં એમણે કહ્યું.

નરસિંહ

અપરંજ [સં. અપરં (બીજું) + જ (અને)] જ. બીજું એ કે; વળી કે.

અપરંપાર [સં. અ (નહિ) + પર (બીજું) + પાર (વિનાયે)] વિ. સુમાર વિનાનું અનંત; બેહદ; અસખ્ય.

અપરા ૧. [સં.] પુ. (પિંગલ) પહેલા દશમાં ૪૦ લઘુ અને ૧ શુરુ મળી ૪૨ માત્ર અને બીજા દશમાં ૨૮ લઘુ અને ૧ શુરુ મળી ૨૯ માત્રાવાળો શિવાભૂતિ છે. તેમાં પહેલી અને તે પછી દર ચોથી માત્રાએ તાલ આવે છે.

૨. [સં. અ (નહિ) + પરા (બે)] જી. એ નામની એક કનિષ્ઠ પ્રકૃતિ. પ્રકૃતિના પદ એટલે એક અને અપરા એટલે કનિષ્ઠ એવા બે પ્રકાર છે. બુદ્ધિ અપરાપ્રકૃતિ.

૩. જી. બોરડા મર્મની આસપાસ લપેટાયેલું પદ; જરાપુ.

૪. જી. મર્માવસ્થામાં રુએર્સન ન થવાપણું.

૫. જી. માર વેદ તથા ૭ અંગનો અભ્યાસ.

૬. જી. પદાર્થ વિદ્યા; લૌકિક વિદ્યા.

૭. જી. પશિમ દિશા.

૮. જી. વૈશાખ માસની અંધારી અગિયારમી.

૯. જી. દાથીનો જીભનો ભાગ.

૧૦. વિ. જી. કિતરુક પ્રકારની હલકી.

૧૧. વિ. જી. જરડી.

૧૨. [સં. અપર (બીજું) + અ (નારીબલિને પ્રત્યય)] વિ. જી. બીજા, બુદ્ધિ.

૧૩. વિ. જી. સંસારી; અધિક.

અપરાઈમતા [સં.] પુ. (પિંગલ) પહેલા ચરણમાં સમ્યક્, જન્ય, નમ્ય અને શુરુ મળી ૧૦ અક્ષર, બીજા ચરણમાં નમ્ય, સમ્યક્, જન્ય અને શુરુ મળી ૧૦ અક્ષર, ત્રીજા ચરણમાં જન્ય, નમ્ય, જન્ય, લઘુ અને શુરુ મળી ૧૧ અક્ષર, અને ચોથા ચરણમાં સમ્યક્, જન્ય, સમ્યક્, જન્ય અને

શુરુ મળી ૧૩ અક્ષરવાળો એક વિષમરૂપ છે.

અપરાએકાદશી [સં. અ (નહિ) + પરા (બે) + એકાદશી (અગિયારમી)] જી. વૈશાખ વદિ અગિયારમી.

કર્મેશ્વરના પૂજવાથી લીધેલું અમવાલ હતેલ હવા કે આ એકાદશીથી બીજા કોઈ અધિક ન હોવાથી તેનું નામ અપરાએકાદશી પડ્યું છે. તહેવારનો શ્રેયો

અપરાકાર જ. પોતાની મેળે શાદતાં કે તૂટી જતાં ફળદં હાંકણમાંના પાદા ખરી જતાં ખાકી રહેલું ખોખું.

અપરામ ૧. [સં. અપ (વિનાનું) + રામ (પ્રેમ)] પુ. અપ્રીતિ; સ્નેહ નહિ તે.

૨. પુ. અસંતોષ.

૩. [સં. અપ (ઘરડું) + રામ (પ્રેમ)] પુ. દુરમનાવટ; વેર.

૪. [સં. અપ (અસત્) + રામ (રંગ)] વિ. મેરંમી.

અપરામિ ૧. પુ. દેન દેવામાં વપરાતો અગ્નિ.

૨. [સં.] પુ. જ. વ. માર્દખલ તથા કિંચુલમિ નામના બે અગ્નિમાંનો દરેક.

અપરામુખ ૧. [સં. અ (નહિ) + પરામુખ (હાર્થથી અડેલું)] વિ. નિરુપિ નહિ પામેલું.

૨. [સં. અ (નહિ) + પરામુ (પાછું વાળેલું) + મુખ (મોઢું)] વિ. પાછું ન હોય એવું; પાછી પાની ન કરનાર.

૩. વિ. મોઢું પાછું ફેરવા વિનાનું; સાથે મોઢે બેસેલું.

અપરામુખી [સં. અ (નહિ) + પરામુ (પાછું ફેરવું) + મુખ (મોઢું) + મુ (વાળું)] વિ. ફેરવી ન શકાય એવું; રક થાય નહિ એવું.

અપરાચીન ૧. [સં.] પુ. (પુરાણ) સોમવંશી જનસેનનો એ નામનો દીકરો.

૨. સુઓ અપરામુખ.

અપરાજનન જ. મર્માશય સાથે મર્મ બેઠાવાની ક્રિયા.

અપરાજિત ૧. [સં.] પુ. અગિયાર સ્ત્રીમાંનો એક. બુદ્ધિ રહ.

૨. પુ. (જૈન) અનુભવિમાનના દેવતા.

૩. પુ. એક ભાતનું ઝેરી છવડું.

૪. પુ. કૃષ્ણ અને શ્વેતભાનો દીકરો.

૫. પુ. પૂતરાઈના છે દીકરામાંનો એક.

૬. પુ. નમ્ય, નમ્ય, રમ્ય, સમ્ય, લઘુ ને શુરુનો ભાતનો છે. એમાં ૭ અક્ષરે વિદ્યાઓ આવે છે. જેમકે,

પરવૃપ મનની મતિ બધી દુતથી સમજી જતન ધીરજી મનને મથી.

૭. પુ. (કૈન) પાંચ અનુત્તરવિમાન મહિતું મોટું વિમાન. તેમાં રહેતા દેવ દિવસ જોડે વધુમાં વધુ એ વાર માણસનો અન્ન ખાસ્ય કરી મોટું પામે છે.

નવ દેવેશની ઉપર વિજય, વૈજયંત, અવંત. અપરાધિત અને સર્વવંતિકા એ પાંચ વિમાન છે.

૮. પુ. અઘરેવના આર હાથીમાંનો ઉત્તર દિશાનો હાથી.

અખિલ અવત્તન યુદ્ધ અઘરે સર્વ લોન્ની સ્થિતિયા આધારણ એક જગત, પુષ્પરૂપ, વામન અને અપરાધિત નામના ત્રણ હાથી ત્રણ દિશાઓને વિશે રાખેલા છે.

પુરુષોત્તમમીતા

૯. પુ. વિષ્ણુમાંના ત્રણમાંનો એ નામનો એક દીકરો.

૧૦. પુ. વિષ્ણુ. સ્વાદિ અંતરિક સનુધી તથા હાનવાદિ આજ સનુધી હાર ન પામતા હોવાથી તે અપરાધિત કહેવાય છે.

૧૧. પુ. સિવ; સંકર.

એ પ્રકારે દેવાદિ સર્વના અધ્યક્ષ, મહેશ્વર, સર્વશ, અપરાધિત, દિવંશ, અંબિકાપતિ, ઉમાપતિ, ઈલાન આખે પ્રણામ કરે છે.

સુલ્કસિદ્ધિ

૧૨. વ. ઉદલોક.

૧૩. વ. એક ભત્તનું પુત્રક.

૧૪. [સં. અ (નદિ) + પરાન્તિ (હારેલી)] સિ. ન હારેલી; અન્તિ.

અપરાધિતધૂપ પુ. એક ભત્તનો ધૂપ. બૂચ, રોહિતમાસ, મોઝવળ, રાજ, લીંગાનાં પાન, આઘાનાં પાન, અમરવંશ અને દેવદાર એ બધી વસ્તુ ખાંડી તેનો લગ્નમાંથી આજી સાચા એવો ખારીક બૂતો કરી તે મનાવવામાં આવે છે.

અપરાધિત ૧. સ્ત્રી. અમોખાનું એક નામ.

૨. સ્ત્રી. અસનરૂપ; એક ભત્તની વનસ્પતિ.

૩. સ્ત્રી. ઈલાન દિશા.

૪. સ્ત્રી. એ નામની એક ચોળી.

૫. સ્ત્રી. (પિમળ) એક અધરમેળ છંદ. તેના દરેક ચરણમાં નગ્ન, નગ્ન, રગ્ન, સગ્ન, લગ્ન અને યુગ મળી ૧૪ અધર હોય છે. સાતમા અધર ખજી થતી કે વિશાખો આવે છે.

૬. સ્ત્રી. એક ભત્તની ઔષધિ. તે માલગિજની માફક ઠાંડા પર પહેરાય છે.

૭. સ્ત્રી. એક ભત્તનો ધૂપ.

૮. સ્ત્રી. એ. : હારની વનસ્પતિ; વરણી.

૯. સ્ત્રી. (કૈન) પુષ્પરૂપની દશમી સન્નિ.

૧૦. સ્ત્રી. પેરાં રાતાં ફૂલ તેમજ નાદુ કીચું

દત્તવાળો એક ભત્તનો હોય; કિલ્લપંતા. અમરના રોમીને તેનું દત્ત અથવા પીચ માટે અપાય છે.

૧૧. સ્ત્રી. (કૈન) અપ્પન દિગ્ગુમારિકા મહિની એ નામની એક ભુઓ દિગ્ગુમારિકા.

૧૨. [સં. અ (નદિ) + પરાન્તિ (હારેલી)] સ્ત્રી. દુર્ગા, કેમકે તે કોઈથી જિતાયેલી નથી. કિલ્લાદશમીને દિવસે તેનું પૂજન કરાય છે.

૧૩. સ્ત્રી. શ્રીમત્; દુર્ગા.

૧૪. સ્ત્રી. કિલ્લાદશમી.

૧૫. સ્ત્રી. વૈજયંત વદિ અન્તિપારક.

૧૬. સ્ત્રી. (પુરાણ) સાહીબની એક નદી. અન્યા. અણુર્ધ, ઉત્તરમુક્તિ, અપરાધિત, પંચમી, સ્વસ્તકૃતિ અને ત્રિપુતિ નામની સાહીબની સાત નદીઓ છે.

અમરવી વામવત

૧૭. સિ. સ્ત્રી. એના પ્રતાપથી કોઈ પરાજય ન કરી શકે તેવી.

અપરાધિત [સં.] સિ. હસવી ન શકાય એવું; અભેદ.

અપરાધેય [સં. અ (નદિ) + પરાન્તેય (હારવી લાગ્ય એવું)] સિ. છવી ન શકાય એવું.

અપરાધાહ [સં. અપરા (અપા) + હાહ (અન્યા)] પુ. એટલો હોતો.

અપરાધિત પુ. ઈ. સ. ના ગારમા સીમની અવસ્થામાં વર્ષ થયેલો અપરાધ નામનાં મચકાં અને વાતવમ્બ રમૂતિનો દીકાર એવું ચત્ત પુસ્તકમાં આવેલ ઉપરુકયો સિવાયની આખી પુરાણાનુક્રમણિકા ઉતારી મનાય છે.

અપરાધ ૧. [સં. અપરાધ (કુનો કરવો)] વ. અપરાધ; કુનો.

૨. સિ. અપરાધી; ભૂલ કરેલું.

અપરાધ ૧. પુ. આપાનો ભંગ કરવો તે; ઉલ્લંઘન.

૨. [કિ.] પુ. ઈન્દ્રા અવધાર.

૩. પુ. ભુલમ.

૪. [સં. અપરાધ (કુનો કરવો)] પુ. દોષ લંકા કુનો.

૧. અપરાધ મૂલ્યો = (૧) અધેય કરવો.

(૨) તહોમતનામું દરમાવતું.

૨. અપરાધ લગાવો = આલેપ કરવો; નિધ કરવી.

૩. અપરાધ કરવો = કુનો અવગ જાપ માંથી મુક્ત કરવું.

૫. પુ. પાપ.

૬. પુ. ભૂલ; ખામી; ભૂલ.

અપરાધક્રમા ૧. [સં. અપરાધ (કુનો) + ક્રમા (માફી)] સ્ત્રી. કુનાની માફી.

૨. સ્ત્રી. હા પાછો આપવાપણું.

અપરાધક્રમાપન [સં. અપરાધ (કુનો) + ક્રમાપન (માફી માગવી તે)] વ. કુના માફ કરાવવા તે; અપરાધની માફી માગવાપણું.

અપરાધક્રમાપનસ્તોત્ર [સં. અપરાધ (કુનો) + ક્રમાપન (માફી માગવી તે) + સ્તોત્ર (શુભિ)] વ. અપરાધની માફી માગનારી શુભિ એ નામનું એક સિવસ્તોત્ર.

અપરાધચેષ્ટા [સં. અપરાધ (કુનો) + ચેષ્ટા (પ્રયત્ન)] સ્ત્રી. કુનાની કોશિય.

અપરાધકુ [સં. અપરાધિની (કુનેમાર સ્ત્રી)] સિ. સ્ત્રી. અપરાધ કરનારી; કુનેમાર.

અપરાધનામું વ. તહોમતનામું; આરોપ મૂકવા માગતલું લખાણ.

અપરાધનિર્દર્શકવસ્તુ [સં. અપરાધ (કુનો) + નિર્દર્શક (વજાવવાર) + વસ્તુ] સ્ત્રી. કુનો સ્થિત કરનાર માલ; મુદામાલ.

અપરાધનિર્જીવ [સં. અપરાધ (કુનો) + નિર્જીવ (જામવો)] પુ. કુનો સાખિત થવાનો ડરાવ.

અપરાધઆપકર્મ [સં. અપરાધ (કુનો) + આપ (ક-સાક) + કર્મ (કામ)] વ. કુના માગતનો મુદામો.

અપરાધપત્ર [સં. અપરાધ (કુનો) + પત્ર] વ. તહોમતનામું.

અપરાધપત્ર અજાન કરવું કે અજાવવું =

અપરાધ પાવો; તહોમતનામું દરમાવતું.

અપરાધપદ [સં. અપરાધ (કુનો) + પદ (વસ્તુ)] વ. મુદામાલ; કુનો સાખિત કરનાર વસ્તુ.

અપરાધપ્રવળ [સં. અપરાધ (કુનો) + પ્રવળ (ગીલિય)] પુ. કુનાની કોશિય.

અપરાધભંજન [સં. અપરાધ (કુનો) + ભંજન (નાશ)] પુ. સંકર; સિવ, કેમકે તે પાખો નાશ કરનાર દેવ મનાય છે.

અપરાધવિદ્યા [સં. અપરાધ (કુનો) + વિદ્યા] સ્ત્રી. કુના અને કુનેમાર સંબંધી જાણીતી જાન.

અપરાધશાસનશાસ્ત્ર [સં. અપરાધ (કુનો) + શાસન (સિદ્ધ) + શાસ્ત્ર] વ. કોમકારી કુના માટે સિદ્ધ અણુવતું પુસ્તક.

અપરાધશીલ
અપરિહર

અપરાધશીલ [સં. અપરાધ (ક્રમે) + શીલ (સ્વભાવવાળું)] વિ. મુન્ન કરનાર; મુન્ના કરવાની દેવવાળું.

અપરાધશીલભતિ [સં. અપરાધ (ક્રમે) + શીલ (સ્વભાવવાળું) + ભતિ] છી. મુન્ન કરનારી ભત.

અપરાધશીલવર્ગ [સં. અપરાધ (ક્રમે) + શીલ (સ્વભાવવાળું) + વર્ગ] પું. મુન્ન કરવાના સ્વભાવવાળા લોકની ભત.

અપરાધસંગી [સં. અપરાધ (ક્રમે) + સંગ (સોજાવ) + ઇન્ (વાળું)] જ. મુન્ન આરોપીની સાથે આરોપ મુઠાયેલ માણસ; સહઆરોગી.

અપરાધસ્તોત્ર [સં. અપરાધ (ક્રમે) + સ્તોત્ર (સ્તુતિ)] જ. હુમા માનનારે સ્તુતિનું કાવ્ય.

અપરાધસ્થાપન [સં. અપરાધ (ક્રમે) + સ્થાપન (સાબિતી)] જ. મુન્ને સાબિત થવાનો કારણ; દોષનિર્ણય.

અપરાધિણી ભુઓ અપરાધિની.

અપરાધિની [સં. અપરાધ (ક્રમે) + ઇન્ (વાળું) + ઈ (નારીભાવિયો પ્રત્યય)] વિ. છી. અપરાધિણી; મુન્ને કરનારી.

અપરાધી ૧. [હિ.] જ. અપાત્ન કરનાર માણસ.

- ૨. [સં. અપરાધ (ક્રમે) + ઇન્ (વાળું)] જ. મુન્નાર માણસ.
- ૩. જ. કુટ માણસ.
- ૪. વિ. અનીતિવાન.
- ૫. વિ. મુન્નાર; દોષી.
- ૬. વિ. કુર્મુશી.
- ૭. વિ. પાપી.
- ૮. વિ. રુદ્રવતખોર.

અપરાધીન ૧. [સં. અપર (બીજું) + અધીન (વશ)] વિ. બીજાને તાબે હોવ એવું; પરતંત્ર.

૨. [સં. અ (નહિ) + અધીન (વશ)] વિ. સ્વાધીન; સ્વતંત્ર; અધીન-પણા વગરનું.

અપરાધીનતા ૧. [સં. અપર (બીજું) + અધીનતા (વશ)] છી. બીજાને તાબે રહેવાપણું; અધીનતા.

૨. [સં. અ (નહિ) + અધીનતા (વશ)] છી. સ્વતંત્રતા; સ્વાધીનપણું.

અપરાધીબંદી [સં. અપરાધિન્ (ક્રમેવાર) + બંદી (પકડ)] જ. દોષધારી છી.

અપરાધીવાતુલ [સં. અપરાધિન્ (દોષવાળું) + વાતુલ (વાંકું)] જ. દોવાનું મુન્નાર.

અપરાધિકુ વિ. છી. મુન્નાર; મુન્ને કરનારી.

અપરાધપ્રકૃતિ [સં. અ (નહિ) + પ્રા (એક) + પ્રકૃતિ] છી. સર્વમૂલની ઉત્પત્તિનું કારણ ભગવાનની પસ અને અપસ એ પ્રકારની પ્રકૃતિમાંની ક્રિયા પ્રકારની બધ પ્રકૃતિ. તે પૃથ્વી, જલ, વાયુ, આકાશ, મન, ઇન્દ્રિય અને અહમકાર એમ આઠ પ્રકારની છે.

અપરાધર્શ [સં. અ (અચોક્ષ) + પ્રામર્શ (ભ્રમ)] પું. ખોટી સલાહ; ખોટો અભિપ્રાય; કુમંત્રણ.

અપરાધમૃદ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રામૃદ (સંનય પામેલું)] વિ. નહિ અપ્રયેક્ષ.

૨. વિ. વાપર્શ વિનાનું; કોફે.

અપરાધર્ષ [સં. અપર (પાછડું) + અર્ષ] પું. પાછલો ભાગ; પાછળનો અર્ધો ભાગ.

અપરાધર્ષી ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રા-વર્ષિન્ (પાછડું ફરનાર)] વિ. ક્રમ કર્યા વિના પાછું ન ફરનાર; ક્રમ કરીને જ પાછું ફરનાર.

૨. વિ. પાછું નહિ હંકાર.

અપરાધરિણ ૧. [સં.] છી. અપ્રવેશ, વા વગેરેનું ઘાન, જેનાથી સ્વર્ગ મળે છે પણ જેનું દમ પૂરે જતાં પાછું નીચે અપતરવું પડે છે.

- ૨. છી. આર વેદ અને તેનાં છ અંગ.
- ૩. છી. અધ્યાત્મ સિવાયની વિદ્યા; નામ-રૂપાદિભવિકા.
- ૪. છી. સદ્ગુણો વગર વિદ્યાનું જ્ઞાન અજ્ઞાન ઘાન; ખોટું ઘાન.

અપરાધશક્તિ છી. (તંત્ર) માત્ર.

પસ અને અપસશક્તિ અને શક્તિસપ્રસવમાં વિતરણ અને અવસરણ રૂપે જનું છે.
 યાગ્યસપ્રસવ

અપરાધસપ્તહી [સં.] પું. (પિંજ) એ નામનો ૭૪ માત્રનો એક હંદ. તેમાં ૨૨ અક્ષર વગર એકાદે. અનુનો કોઈ નિયમ નથી. ૧, ૫, ૬, ૧૭ એમ ચત્તાર માત્ર એકલ જાહે છે.

અપરાસ્ત [સં. અ (નહિ) + પ્રાસ્ત (હારેલું)] વિ. ન હારેલું; અપરાસ્ત.

અપરાહીન [સં. અપરા (ખોર) + હીન (નિમ્ન)] વિ. ખોર એટલે જરાય વગરનું.

અપરાહુ ૧. [સં. અપર (પાછડું) + અહ (વિષ)] પું. બપોર પછીનો સમય; પાછલો ખોર; સૂર્ય માથા ઉપર ધરિને દક્ષિણમાંથી ઉતરમાં જતી રેશ ઉપર આવે ત્યારથી

એટલે અપરાહુથી તે સૂર્ય આશમે ત્યાં મુખીનો વખત.

અપરાહુલુક [સં. અપર (પાછડું) + અહન્ (દિવસ) + લુક (ને વચન)] વિ. દિવસના પાછલા ભાગમાં થનાર.

અપરાહુલુચ્છાયાન્વાય [સં. અપરાહુ (પાછલો ખોર) + છાયા (ઓળો) + ન્વાય] પું. બપોર પછી છાયા જેમ વધતો જાય તેમ કોઈ પણ વધતી જતી જાગત માટે કહેવામાં આવતો ન્વાય.

અપરાહુલુક [સં. અપર (પાછડું) + અહન્ (દિવસ) + લુક (વાળું)] વિ. બપોર પછીનું.

અપરાંજ [સં.] પું. જેમાં કહેવા ધારણી વસ્તુ મુશ્કેલ હોવ તેવું કોઈ કાવ્ય.

અપરાંત ૧. [સં. અપરા (પશ્ચિમ) + અંત (છયે)] પું. છેક પશ્ચિમ દિશા.

૨. પું. પશ્ચિમ દિશામાં આવેલો દેશ; સલાદિ પાસેના કોઠણ અને મલબાર; ઉત્તર કોઠણનું પ્રાચીન નામ.

- ૩. પું. મરણ; પેલુ.
- ૪. પું. મહી નદિના દક્ષિણ કાંઠાનો પ્રદેશ.
- ૫. પું. સલાદિ પાસેના પશ્ચિમ દેશના રાજ.
- ૬. [સં. અપર (પાછડું) + અંત (છયે)] પું. હાથીનો પાછલો પગ.
- ૭. જ. પશ્ચિમ કિનારાના લોક.
- ૮. વિ. પશ્ચિમ દેશનું.

અપરાંતક ૧. પું. એક માવનું નામ.

૨. [સં. અપર (પશ્ચિમ) + અંત (છય) + ક (વાળું)] પું. ગૃહસંહિતા પ્રમાણે પશ્ચિમ દિશાનો એક પર્વત.

૩. જ. અનુચિસ્તાન.

અપરાંતનિષાઠ જ. એ નામનું જાનું રાજ્ય. ભુમ્બે રાજ્યમાં.

અપરાંતિકા [સં.] છી. (પિંજ) દરેક મરણમાં ૮ માત્ર, તથા રમણ, લણ અને મુરુની ૮ માત્ર મળી ૧૬ માત્રવાળો એક હંદ. તે વૈતાલીકનો એક પ્રકાર છે. તેમાં વૈતાલીકના સમ્યક્સૂત્રી માદક આર પક હોવ છે અને એથી અને પાંચમી માત્રા મળીને એક દીર્ઘાક્ષર થાય છે.

અપરાંતુનિધિ [સં. અપર (પશ્ચિમ) + અંતુ (પટ્ટી) + નિધિ (ભંડાર)] પું. પશ્ચિમ-ને સમુદ્ર.

અપરિહર વિ. (હીન) મૂર્તિના જે પ્રકારમાંનો એક. મૂર્તિપૂજક કૌનોમાં જિન એટલે સ્વ-

દેવ જીવને સંપૂર્ણ જ્ઞાન પામેલ પ્રહાપુરુષની મૂર્તિ પૂજવા લાયક ગણાય છે. તેના બે બેદ છે: સપરિકર અને અપરિકર. સપરિકર પ્રતિમા તીર્થંકરની અને અપરિકર પ્રતિમા સિદ્ધની હોય છે. સપરિકરમાં આલુખાલુ કાચેસર્મ એટલે જ્ઞાનદસામાં ઉભેલા જગદ્ગુરુ જન અને ઉપર માંધર્મી હોય છે. અપરિકરમાં કેવળ મૂર્તિ હોય અને તેનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે હોય: કપાળ ભમ્બ, નાક હોયું, આંખો નંધ (સ્વેતાંબરોમાં ઉપર ઓડેલી હોય છે), હોઠ ખીડેલા ને સાંત, કાન ખલાને આડેલા તથા બૂટમાંથી ચીરાયેલા મસ્તકની પાછળ જા-મંડળ, શરીર વચ્ચે રહિત (સ્વેતાંબર મૂર્તિમાં કમરે કમ્બનું નિશાન હોય છે), પગનું પદાસન એટલે જમણો પગ ડાબા પગ પર આગેલ, તેના પર ડાબા હાથની નીચે અને જમણા હાથની ઉપર એમ બન્ને હાથની હથેળી હોય. મૂર્તિ સિદ્ધાસન ઉપર હોય છે અને તેની બન્ને બાજુ અમરધારી હોય છે. સિદ્ધાસનના મધ્ય ભાગમાં જે તીર્થંકરની વે મૂર્તિ હોય તેનું ચિહ્ન હોય છે.

અપરિકલિત ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિકલિત (અલેકું)] વિ. અપ્રાપ્ત; અદષ્ટ ન ભેગેલું કે અલેકું.

૨. વિ. અપ્રાપ્ત; ન મળેલું.

અપરિક્રમ ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિક્રમ (પ્રસિધ્ધા)] જ. ઓતરફ ન ફરવું તે.

૨. વિ. ઉઘોમી નહિ એવું; આગસુ.

૩. [સં. અ (નહિ) + પરિક્રમ (ગોળ ફરવું)] વિ. ગોળ આવી શકે નહિ તેવું; ગોળ આવવા માટે અશક્ત.

અપરિકલિત ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિકલિત (ગોળ)] વિ. સડું; શુષ્ક.

અપરિકલિત ૨. [સં. અ (નહિ) + પરિકલિત (કુઝા પામેલું)] વિ. કુઝા પામ્યા વિનાનું.

૨. વિ. સહેલું; સહજ; વિનંદ પ્રમાણે સામી શક્ય એવું.

અપરિકલેશ ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિકલેશ (કુઝા)] પું. કુઝા કે મહેનત ન દેવાપણું.

અપરિમત ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિમત (અલેકું)] વિ. અમરપયું; નહિ અલેક.

અપરિમુહીત ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિમુહીત (ભીષેલું)] વિ. નહિ સ્વીકારેલું; મહત્ત્વ ન કરેલું; નહિ લીધેલું.

અપરિમુહીત ૨. જો. ઘસી.

૨. [સં. અ (નહિ) + પરિમુહીત (પરલેલું)] જો. ન પરલેલી શી.

૩. [સં. અ (નહિ) + પરિમુહીત (મહત્ત્વ કરાવ)] જો. વિધવા.

૪. જો. વેશ, કેમકે તે કોઈ સાથે પરલેલી હોતી નથી.

૫. વિ. જો. નહિ પરલેલી; કુવારી.

અપરિમુહીતમન ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિમુહીત (પરલેલું) + મન (સંવ)] જ. (જેન) પોતાની પરલેતર ન હોય તેની સાથે સેવાતું મૈથુન.

અપરિમહ ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિમહ (સ્વીકાર)] પું. અસ્તિભૂત કરતાં વધારાના ધન વગેરેનો લાભ.

૨. પું. ધન ન લેવાપણું.

૩. પું. (જેન) બાર ભત માહેનું પાંચનું ભા. ભુજો અપરિમહમણુવત.

૪. [સં. અ (નહિ) + પરિમહ (આશ્રિત)] પું. (જેન) મોહનો લાભ.

૫. પું. (યોગ) ધમ એટલે હદિર્ધનિભાન પાંચ પ્રકાર માહેનો એક. ભુજો ધમ.

૬. પું. સંન્યાસી; પરિવ્રજ.

૭. વિ. મમતા વગરનું.

૮. વિ. મિશ્રિત વિનાનું; દક્ષિ; અગ્નિન.

અપરિમહમણુવત જ. (જેન) ધનધાન્ય વગેરેની અમુક હદ કરાવી તે ઉપરાંતનો લાભ કરવાનું આવડતું પાંચનું ભા.

અસભ્ય, ચોરી, હામાચાર અને પરિમહનો પોતાની પરિમિતિ પ્રમાણે મર્યાદિત લાભ કરવો તે અનુક્રમે સભ્ય, અસ્તેષ્ય, અસભ્ય અને અપરિમહમણુવતી છે. ભાગ્યવંશ

અપરિમહુલીય ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિમહુલીય (મહત્ત્વ કરવા એવું)] વિ. સ્વીકારવા લાયક ન હોય એવું.

અપરિમહુવત ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિમહ (સ્વીકાર) + વત] જ. જરૂર કરતાં વધારે વસ્તુ નહિ રાખવાનો નિયમ.

૨. જ. ધન ન લેવાનો ધાર્મિક નિયમ.

અપરિમહી ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિમહ (સ્વીકાર) + ઇન્ (વાહું)] વિ. ધન નહિ લેનાર.

૨. વિ. સંમહ ન રાખનાર.

અપરિમાહિ ભુજો અપરિમહુલીય.

અપરિમય ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિમય (ઓળખાણ)] પું. અજાણ; પિત્રણ ન લેવાપણું.

અપરિમયી ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિમય

(પિત્રણ) + ઇન્ (વાહું)] વિ. અજાણ્યું.

અપરિચિત ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિચિત (અજાણું)] વિ. અજાણ્યું; ઓળખાણ વગરનું.

૨. વિ. અપ્રસિદ્ધ; બેમાણ્ય.

અપરિચિતતા ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિચિત (પિત્રણવાહું) + તા (પણું)] જો. અજાણ્યપણું; ઓળખાણ ન હોવાપણું.

૨. જો. અપ્રસિદ્ધપણું.

અપરિચેષ ૧. વિ. અતલું.

૨. [સં. અ (નહિ) + પરિચેષ (પરિચય કરવા એવું)] વિ. ઓળખાણ ન કરવા એવું.

અપરિચ્છેદ ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિચ્છેદ (દાંત્ય)] વિ. દાંત્ય વિનાનું; શુદ્ધ.

૨. વિ. હરિદ; ગરીબ.

અપરિચ્છેદ ૨. [સં. અ (નહિ) + પરિચ્છેદ (દાંત્ય)] વિ. ઉપાકું; શુદ્ધ; દાંત્યા વિનાનું.

૨. વિ. નક્કર વિનાનું; અપ્રમય વગરનું.

૩. વિ. સ્પર્ધા વિનાનું.

૪. વિ. સર્વજ્ઞાપક.

અપરિચિજ્ઞ ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિચિજ્ઞ (મર્યાદાવાહું)] જ. પરલક્ષ, કેમકે તે સર્વજ્ઞાપક છે.

૨. વિ. અટક્યા વગરનું; આણુ.

૩. વિ. ભુકું ન પડેલું; વળગેલું.

૪. [સં. અ (નહિ) + પરિચિજ્ઞ (નિયમવાહું)] વિ. (ચક્રિત) જેનું મૂલ્ય બરાબર ન નીકળી શકે તેવું; 'કન્ધમેન્દુરેખલ'. જેમકે, $\sqrt{2} = 1.41421...$ આમાં યમે તેટલાં દશાંસ સ્થળ સુધી વર્ગમૂળ કહતાં પછી તે બરાબર કેટલું છે એમ ચોક્કસપણે કહી ન શકાય.

૫. [સં. અ (નહિ) + પરિચિજ્ઞ (ભાગ પામેલું)] વિ. ભાગ ન પડેલા હોય એવું.

૬. વિ. ભાગ ન પાડી શકાય એવું; અભેદ.

૭. વિ. મર્યાદા વિનાનું; બેહદ; સીમા વગરનું.

અપરિચ્છેદ ૨. [સં. અ (નહિ) + પરિચ્છેદ (ભાગ)] પું. અખંડતા; અવિચ્છેદનપણું; આણુ રહેવાપણું.

૨. [સં. અ (નહિ) + પરિચ્છેદ (નિયમ)] પું. નિયમ ન કરી શકવાપણું.

૩. [સં. અ (નહિ) + પરિચ્છેદ (હદ)] પું. બેહદપણું; અપાસ્ત.

૪. પું. વિવેકશક્તિની ખામી.

૫. પું. બવસ્થા કે કમ વિનાની રિચિતિ; મોટાગો.

૬. વિ. અમાપ; બેહદ.

અપરિચ્છેદશીલ ભુજો અપરિચિત ૪.

અપરિચેષ

અપરિચેષ ૧. પુ. સિખાં હજાર નામ માંહેનું એક.

૨. વિ. પરિચેષ એટલે નિશ્ચય કે માપ ન કરવા જેવું.

અપરિણત ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિણત (પ્રેરણા પામેલું)] વ. (જેન) પ્રેરણા અર્થે એટલે નિર્ણય ન થઈ હોય તે વસ્તુ બિણામાં લેવાથી ખુનિને લાગતો હોય.

૨. [સં. અ (નહિ) + પરિણત (પામેલું)] વિ. કાચું; અપાકવ.

૩. વિ. ફેરફાર થવા વગરનું ફાંતર નહિ પામેલું.

અપરિણતહોષ ભુખે અપરિણત ૧.

અપરિણતબુદ્ધિ ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિણત (પાક) + બુદ્ધિ (જાણવું)] છી. અપાકવ બુદ્ધિ; કાચી બુદ્ધિ.

૨. વિ. કાચી બુદ્ધિનું; કમજબ; પાકવ પુનઃ-શક્તિ વિનાનું.

અપરિણતવયરક ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિણત (પ્રજ્ઞ) + વયરક (વચસ્વ)] વિ. કાચી વચનું; સમીર.

૨. વિ. નાશન.

અપરિણુષ [સં. અ (નહિ) + પરિણુષ (વિવાહ)] પુ. કુંવારાપણું.

અપરિણુષન [સં. અ (નહિ) + પરિણુષ (વચ) + ન (કરવું) તે.

અપરિણુષ ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિણુષ (ફેરફાર)] પુ. એકની એક સ્થિતિમાં રહેવાપણું; ફાંતર ન થવું તે.

૨. પુ. (જેન) બોલી બુદ્ધિવાળો અને તાર્કિકતા વચના મર્મ નહિ અણનાર સિખ.

અપરિણુષર્થિતા [સં. અ (નહિ) + પરિણુષ (વચ) + થર્થિતા (દીર્ઘકાં)] છી. દીર્ઘકાંતિનો અભાવ; ક્ષણભંગી આત્મા; અવિચારીપણું.

અપરિણુષકર્ષી [સં. અ (નહિ) + પરિણુષ (કર્ષ) + કર્ષી (લેનાર)] વિ. પરિણુષનો વિચાર ન કરનાર; અણુષ; કર્મ.

અપરિણુષી ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિણુષ (નિવેશ) + ઇન્ (વાળું)] વિ. નિષ્કળ; નકાચું.

૨. [સં. અ (નહિ) + પરિણુષ (ફેરફાર) + ઇન્ (વાળું)] વિ. ફેરફાર વિનાનું; ફાંતર નહિ પામનાર.

વૈદ્યિક અને નૈયાયિક દર્શન કાળ બારિને અપ્રમાણો કુલુ માને છે પણ, જલુ તેઓ અપ્રમાણે એકાંત નિત્ય-અપરિણુષી માને છે.

અત્યાચાર

અપરિણીત [સં. અ (નહિ) + પરિણીત (પ્રત્યેક)] વિ. કુંવારું ન પરણેલું.

અપરિણીતા [સં. અ (નહિ) + પરિણીતા (પરણી)] વિ. છી. વિવાહ ન થયે હોય એવી; કુંવારી.

અપરિણીત [સં. અ (નહિ) + પરિણીત (પામેલું)] વિ. માનવ વગરનું; નહિ કંટાળેલું.

અપરિણીતયોમી [સં. અ (નહિ) + પરિણીત (પામેલું) + યોમ (સમય) + ઇન્ (વાળું)] વિ. કંટાળે નહિ એવો સમય.

અપરિણુષ [સં. અ (નહિ) + પરિણુષ (સંજ્ઞા)] વિ. અસંતુષ્ટ; સતોષ પામ્યા વિનાનું.

અપરિણુષ [સં. અ (નહિ) + પરિણુષ (પ્રત્યેક)] વિ. અપ્રત્યેક; ધરાશ વગરનું.

અપરિણુષ [સં. અ (નહિ) + પરિણુષ (સંજ્ઞા)] પુ. અસંતોષ.

અપરિણુષ [સં. અ (નહિ) + પરિ (ચોતર) + નુષ (વેલું)] વિ. નહિ તળવેલ.

અપરિણુષ [સં. અ (નહિ) + પરિ (પૂર્વ) + નુષ (વચના ક્રિયા)] પુ. ન જોડી દેવાપણું.

અપરિણુષ [સં. અ (નહિ) + પરિ (સંપૂર્ણ) + નુષ (જોડ દેવા જેવું)] વિ. ન તળવ્યું જેવું.

અપરિણુષ ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિણુષ (વેલું)] વિ. એઈ ન લાગવ એવું અદશ્ય.

૨. [સં. અ (નહિ) + પરિ (પૂર્વ) + નુષ (વેલું)] વિ. નહિ અણુષ; અ-વિચાર; અજ્ઞાત.

અપરિણિષ્ઠિત ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિ-નિષ્ઠિત (સ્થિત રહેલું)] વિ. હક ન થયેલું.

૨. [સં. અ (નહિ) + પરિનિષ્ઠિત (સ્થિત)] વિ. સિદ્ધ ન હોય એવું સાધન.

અપરિણુષ ૧. વિ. અત્યાચાર; અપૂર્વ.

૨. વિ. તપ વડે કરાઈ ગયેલી, જાન, તરસ, આદિ સહન ન કરી હોય તેવું.

૩. [સં. અ (નહિ) + પરિણુષ (પામેલું)] વિ. પ્રેરણા નહિ પામેલું; કાચું.

૪. વિ. બીજાને રહેલું; પૂર્વ વિચાર નહિ પામેલું; પૂર્વ નહિ પામેલું.

અપરિણી [સં. અ (નહિ) + પરિણી (વસ્તુ)] વિ. સત્ય વિનાનું; મૈત્રીભાવવાળું.

અપરિણી ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિણી

(વા)]] પુ. કાચાપણું.

૨. વિ. કાચું.

અપરિણી [સં. અ (નહિ) + પરિણી (અણુષ)] છી. અવસ્થાનો અભાવ; અસ્ત-અસ્તપણું.

અપરિણી [સં. અ (નહિ) + પરિણી (પ્રેરણા)] વિ. અપૂર્વ.

અપરિણી [સં. અ (નહિ) + પરિણી (પૂર્વ)] વિ. અપૂર્વ; અપરિણી.

અપરિણી ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિ-માણ (માપ)] વ. માપ ન હોવાપણું.

૨. વિ. કાચું મોટું; અમાપ.

અપરિણીશીલ [સં. અ (નહિ) + પરિ-માણ (માપ) + શીલ (સ્વભાવવાળું)] વિ. (અણુ) જેવું ક્ષણ બરાબર ન નીકળે તેવું; 'ઇન્-કમેન્-સુરેમલ'. જેમી ૪/૨ = ૧.૪૧૪૨૧...જ્યાં મને તેટલાં દશાંશ સ્થળ સુધી વર્ગમૂળ લાક્ષણિક પલુ તે બરાબર કેટલું છે એમ નહીં કહી ન શકાય.

અપરિણી ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિણી (માપવાળું)] વિ. અમાપ; કાચું મોટું.

૨. વિ. અસંખ્ય; અનક્ષિત.

મોડે સિવ અપરિણીત માણુ.
મોડે પામ્યા પિનાકપણુ. મિમાનક

અપરિણીત ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિ-ણીત (માપવાળું) + તા (પણું)] છી. અમાપ-પણું; અપરિણી.

૨. છી. અસંખ્યપણું.

અપરિણીતભોજન [સં. અ (નહિ) + પરિણીત (માપવાળું) + ભોજન (જાણવું)] વ. અપરિણીતપણું.

અપરિણીતભોજ [સં. અ (નહિ) + પરિ-ણીત (માપવાળું) + ભોજન (જાણવું)] વિ. અપરિણીત.

અપરિણીતવાર ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિણીત (માપવાળું) + વાર (વર્તન)] પુ. લંપટપણું; અનિયમિત વર્તન.

૨. વિ. અપ્રકાર અને વિહારમાં અનિયમિતપણું વર્તનાર; લંપટ; છાકું.

અપરિણી ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિણી (અણુ ભાવ એવું)] વિ. અમાપ; આપી ન શકાય એવું.

૨. વિ. અસંખ્ય; અનક્ષિત.

૩. [સં. અ (નહિ) + પરિણી (પ્રમાણ લક્ષણ એવું)] વિ. માપવા લાયક નહિ એવું.

અપરિવર્તનીયતા [સં. અ (નહિ) + પરિવર્ત (આપણે આવે એવું) + આનંદ] પુ. પરમા-
નંદ; આપી ન શકાય એવો આનંદ; અમલિતા-
નંદ.

અપરિવર્તનીયતા અને અપરિવર્તનીયતા
૧૫ છે.

અપરિવર્તનીયતા ૧. પુ. એ નામનું એક કામ
મહાસહાય.

૨. [સં. અ (નહિ) + પરિવર્ત (કરમાઈ
વધેલું)] વિ. કરમાઈ ન મથેલું.

૩. વિ. ન કરમાય એવું.

૪. વિ. વૃત્તન; તાબું; અપરિવર્ત.

અપરિવર્તન [સં. અ (નહિ) + પરિવર્તન
(ફેરાર)] મ. ફેરાર ન થવાપણું; એવી
એ જ સ્થિતિ.

અપરિવર્તનવાદ [સં. અ (નહિ) + પરિ-
વર્તન (ફેરાર) + વાદ (મત)] પુ. આજીવી
રીતિમાં કે સિદ્ધાંતમાં ફેરાર ન કરવો એવો
મત; નાદેરવાદ.

અપરિવર્તનવાદી [સં. અ (નહિ) + પરિ-
વર્તન (ફેરાર) + વાદિ (અત પ્રત્યક્ષ)]
વિ. આજીવી સિદ્ધાંત કે રીતિમાં ફેરાર ન કરવો
એવો મત ધરાવનાર; નાદેરવાદી; અનુદાર;
પુરાતનમતવાદી.

અપરિવર્તનશીલ ૧. [સં. અ (નહિ) +
પરિવર્તન (અલોચનાલો) + શીલ (સ્વભાવ-
વાળું)] વિ. અલોચનાલ ન કરી શકાય એવું.
૨. [સં. અ (નહિ) + પરિવર્તન (ફેરાર)
+ શીલ (સ્વભાવવાળું)] વિ. ફેરાર ન થઈ
શકે એવું.

અપરિવર્તનશીલતા ૧. [સં. અ (નહિ)
+ પરિવર્તન (અલોચનાલો) + શીલ (સ્વભાવ-
વાળું) + તા (પણું)] છી. અલોચનાલ કરી
ન શકાય એવું હોવાપણું.

૨. [સં. અ (નહિ) + પરિવર્તન (ફેરાર)
+ શીલ (સ્વભાવવાળું) + તા (પણું)]
છી. નહિ અલોચનાલો મુલ્ય; એકરૂપતા.

અપરિવર્તનીય ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિ-
વર્તનીય (અલોચનાલો કરી શકાય એવું)]
વિ. અલોચનાલ કરી ન શકાય એવું.

૨. વિ. નિત્ય; એકરૂપ.

૩. વિ. ફેરાર ન થઈ શકે તેવું.

૪. [સં. અ (નહિ) + પરિવર્તનીય (ફેરાર
કરવા એવું)] વિ. ફેરારને લાગત ન હોવ
એવું.

૫. વિ. અલોચનાલ ન થવાપણું.

અપરિવર્તનીયતા [સં. અ (નહિ) + પરિ-
વર્તનીય (ફેરાર થઈ શકે એવું) + તા (પણું)]
છી. ફેરાર ન થઈ શકે એવું હોવાપણું.

અપરિવર્તન [સં. અ (નહિ) + પરિવર્ત
(નિય)] વિ. અનિયત; કપાલે આપી ન
શકાય એવું; હોવ વિનમન.

અપરિવર્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિવર્ત
(વીર્યવેશ)] વિ. એતર નહિ ધેરાયેલું.

૨. [સં. અ (નહિ) + પરિવર્ત (હંમેશું)]
વિ. ન હંમેશું; ખુલ્લું.

અપરિવર્તિ [પ્રા. અપરિવર્તિ] પુ. આતા
એક ન વેરવાપણું.

અપરિવર્તિ [સં. અ (નહિ) + પરિવર્તિ
(વધેલું)] વિ. પૂરેપૂરું વપરાઈ મથેલું.

અપરિવર્તીય ૧. [સં. અ (નહિ) +
પરિવર્તીય (અભ્યાસ)] મ. અભ્યાસનો
અભ્યાસ; અનભ્યાસીય.

૨. મ. અભ્યાસ ન કરવાનું હોવ એવી ક્ષમ.

અપરિવર્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિ-
(ચોતર) + શુદ્ધ (ચોખ્ખું)] વિ. અશુદ્ધ;
અધિવત; મંદુ.

૨. વિ. ખોટું; ભૂલવળું.

અપરિવર્તિ લુપ્તે અપરિવર્તન ૪.

અપરિવર્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિવર્ત
(આગી)] પુ. વધારો ન હોવાપણું.

૨. વિ. અંત વિનાનું; અવિનાશી; નિત્ય.

૩. વિ. આગી વધાર વગરનું; અધુ; નિઃશય.

૪. વિ. સર્વ ક્ષેત્રે અપરિવર્તિ; સર્વગ્રામી.

અપરિવર્તીય ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિ-
વર્તીય (ફેરારી પગલા)] મ. ફેરારી એવું હોવ
એવી ક્ષમ; ફેરારીય.

૨. મ. ન અપરિવર્તીય ફેરાર.

અપરિવર્તીય ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિ-
વર્તીય (ચોખ્ખું હાથેલું)] વિ. અરખાઈ નહિ
કરેલું; ન અપરિવર્તીય.

૨. વિ. શુદ્ધ ન કરેલું; મેલવળું; એમવાળું.

અપરિવર્ત [સં.] પુ. કર્મકર્મનું શુભ
કારણ ન હોવાપણું.

અપરિવર્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિવર્ત
(હાથ)] પુ. અશુદ્ધિ; શુદ્ધિને અભ્યાસ.

૨. પુ. મંદવળું.

૩. [સં. અ (નહિ) + પરિવર્ત (સંભાર)]
પુ. સંભારને અભ્યાસ.

૪. [સં. અ (નહિ) + પરિવર્ત (હાથ)]
વિ. અશુદ્ધિ; શુભ વગરનું.

૫. વિ. અશુદ્ધ; મેલું.

૬. વિ. મંદુ.

અપરિવર્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિવર્ત
(અભ્યાસ)] વિ. અશુદ્ધિ; અનશુદ્ધ.

૨. [સં. અ (નહિ) + પરિવર્ત (હાથ
કરેલું)] વિ. અશુદ્ધ; અનિષ્ટ.

૩. વિ. વિશુદ્ધ ન કરેલું.

અપરિવર્તિ [સં. અ (નહિ) + પરિવર્ત (અભ્યાસ)
વધાર) + વિર્તિ (હિસા)] છી. પૂર્ણ
અર્થ.

અપરિવર્તિ [સં. અ (નહિ) + પરિવર્તિ
(સંખ્યા)] વિ. અધુરું; અપૂર્ણ.

અપરિવર્તિ [સં. અ (નહિ) + પરિ-
વર્તિ (હાથ)] છી. અંત ન હોવાપણું;
અપૂર્ણ.

અપરિવર્તિ ૧. [સં. અ (નહિ) +
પરિવર્તિ (પૂરેપૂરી સંખ્યા)] મ. અધુ ન
શકાય તેટલી સંખ્યા.

૨. વિ. અસંખ્ય; અમલિત.

અપરિવર્તિ [સં. અ (નહિ) + પરિવર્તિ
(હાથ)] વિ. હાથ વગરનું; અપાર.

અપરિવર્તિ [સં. અ (નહિ) + પરિવર્તિ
(હાથ)] વિ. હાથ વગરનું; અપાર.

અપરિવર્તિ ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિવર્તિ
(હાથ)] વિ. અશુદ્ધ.

૨. [સં. અ (નહિ) + પરિવર્તિ (પૂરેપૂરી
સંખ્યા)] વિ. અભ્યાસ ન અપરિવર્તિ; પૂરો વિશ્વ
ન ધારેલું.

અપરિવર્તિ ૧. [સં. અ (નહિ) +
પરિવર્તિ (કર્મ અભ્યાસ)] વિ. કર્મ અભ્યાસ
અપરિવર્તિ હોવ એવું.

૨. વિ. કર્મકર્મ વગરનું.

૩. વિ. અંતર પેદાવાળું; સાંજાળી વાત
કેઈને ન કહેનાર.

૪. [સં. અ (નહિ) + પરિવર્તિ (કરી
નય એવું)] વિ. કરી ન બનાર.

અપરિવર્તિ લુપ્તે અપરિવર્તિ.

અપરિવર્તિ ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિવર્તિ
(આગ)] પુ. આગ ન કરવાપણું.

૨. પુ. ફર કરવાનો ઉપાય ન હોવાપણું.

૩. પુ. નિવારણને અભ્યાસ.

અપરિવર્તિ ૧. [સં. અ (નહિ) + પરિ-
વર્તિ (આગ)] વિ. આગ ન કરનાર.

૨. વિ. નિવારણ ન કરનાર.

૩. વિ. લઈ ન બનાર.

અપરિહારિક ૧. [સં. અપરિહારિક]
પું. (જૈન) અપરિહાર સાધુ; ચાલુક્યો.
૨. પું. જૈનેતર મહારાજ.
અપરિહારિક ૧. [સં. અપરિહારિક + પરિ-
હારિક (અપરિહાર)] વિ. ન તજેલું.
૨. વિ. નિવારણ નહિ કરેલું; અનિવારિત.
અપરિહાર્ય ૧. [સં. અપરિહાર્ય + પરિહાર્ય
(તજવા એવું)] વિ. જોડી ન દેવા એવું;
અજાણ્ય.
૨. વિ. માન આપવા લાયક.
૩. વિ. રોડી ન લગાવ એવું; અનિવાર્ય.
અપરિહાર્ય [સં. અપરિહાર્ય + પરિહાર્ય
(અપરિહાર)] પું. મંબીરતા.
અપરીક્ષ [સં. અપરિહાર્ય + પરિ (પરી)
+ ક્ષિપ્ત (તપાસ)] જી. કસોટી ન કરવી તે;
પરીક્ષાનો અભાવ.
અપરીક્ષિત ૧. [સં. અપરિહાર્ય + પરિહાર્ય
(તપાસેલું)] વિ. ન તપાસેલું; પરિક્ષા કરાવા
વગરનું.
૨. વિ. મૂર્ખ; અવિચારી.
૩. વિ. સાબિત ન થયેલું.
અપરીક્ષ્ય [સં. અપરિહાર્ય + પરિહાર્ય
(તપાસવા એવું)] વિ. પરીક્ષા ન કરવા એવું.
અપરીત ૧. પું. અનંતકાળ સુધી સંસારમાં
ફરનાર શવ.
૨. પું. એ નામના લોક.
૩. વિ. અંત વગરનું; અલુ.
૪. [સં. અપરિહાર્ય + પરિહાર્ય (ચોક્કસ
ધર્મધર્મ)] વિ. નહિ વીંદાયેલું; આસપાસ કાંઈ
ન હોય એવું; ખુલ્લું.
૫. વિ. પાસે ન ગયેલું; અનર્થમિત.
અપરુષ [સં. અપરિહાર્ય + પરુષ (કઠોર)]
વિ. કઠોરતા વગરનું; ક્ષેમલ.
અપરુષ ૧. [સં.] જ. આનંદ; હર્ષ.
૨. જ. આનંદ આપે એવી સુંદરતા.
૩. જ. નવાઈ પમાડે એવો ધાર.
૪. [સં. અપરિહાર્ય + પરુષ (કઠોર)]
જ. બેરોગ દેખાવ.
૫. [સં. અપરિહાર્ય] વિ. (હિંદી) અલુભુત
અપૂર્વ.
૬. વિ. આનંદ પમાડે એવા રૂપવાળું.
૭. વિ. કઠપું; બેરોગ.
અપરોક્ષ ૧. [સં. અપરિહાર્ય + પર
(હર) + અક્ષિ (આંખ)] વિ. નજર
આગળનું; પ્રત્યક્ષ.

૨. વિ. નજર રહેલું; અપરિહાર્ય.
૩. વિ. નિમિત્ત અને ઉદ્દિગ્ધ સંબંધથી થતું.
૪. વિ. સીધું; અપરિહાર્ય નહિ એવું.
અપરોક્ષ કર [સં. અપરોક્ષ (સીધું) +
કર] પું. (અર્થહાર) અપીન, ધાત્રાણ,
મૂલો, આપા અથવા એવી બીજી જાતના
ઉપર દેવામાં આવતો સીધો વેરો; વસ્તુને
ઉપલોચ કરનાર પાસેથી સીધી રીતે દેવાતો
કર.
અપરોક્ષ જ્ઞાન ૧. [સં. અપરોક્ષ (પ્રત્યક્ષ)
+ જ્ઞાન] જ. અનુભવરૂપે થયેલું જ્ઞાન.
૨. જ. (વેદાંત) અનુભવ પ્રત્યક્ષજ્ઞાન; વિદ્યાન.
અપરોક્ષાનુભવ ૧. [સં. અપરોક્ષ (પ્રત્યક્ષ)
+ અનુભવ] પું. પ્રત્યક્ષ અનુભવ; સાધ્યાત્મક.
૨. પું. કું પોતે જ અનુભવ પું એવું જ્ઞાન.
અપરોક્ષાનુભૂત [સં. અપરોક્ષ (પ્રત્યક્ષ) +
અનુભૂત (અનુભવેલું)] વિ. પ્રત્યક્ષ અનુભવમાં
આવેલું.
અપરોક્ષાનુભૂતિ ૧. [સં. અપરોક્ષ (પ્રત્યક્ષ)
+ અનુભૂતિ (અનુભવ)] જી. પ્રત્યક્ષ અનુભવ.
૨. જી. અનુભવે સાધ્યાત્મક.
૩. જી. બીજાનામાં સ્વેચ્છા એ નામનું વેદાંત-
નું પુસ્તક.
અપરોક્ષાનુભૂતિ [સં. અપરોક્ષ (પ્રત્યક્ષ)
+ અનુભૂતિ (અનુભવ)] જી. (અપર)
એક વાત ઉપરથી પરસ્પર અનુમાન કરેલ
બીજું વાત; અનુભવિત અનુમાન એમકે,
કેટલાએક વાલિયા કેમકે એ અને કેટલાએક
કેમકે વાલિયા છે.
અપરોક્ષવસોહન [સં. અપરોક્ષ (પ્રત્યક્ષ)
+ અવસોહન (વચસ)] જ. અતે કરેલી
તપસ; પ્રત્યક્ષ એવું તે.
અપરોક્ષ ૧. [સં. અપર (અપર) + ઉત્તર
(અવસ)] પું. બીજો અવસ.
૨. [સં. અપર (અપર) + ઉત્તર]
પું. વાચ્ય જૂથો.
અપરોક્ષતા ૧. જી. (પિત્ત) પહેલાં મરણમાં
સમજ, અજ્ઞ, અજ્ઞ અને મુર મળી ૧૦
અક્ષર, બીજા મરણમાં અજ્ઞ, સમજ, અજ્ઞ
અને મુર મળી ૧૦ અક્ષર, ત્રીજા મરણમાં
અજ્ઞ, અજ્ઞ, અજ્ઞ, અજ્ઞ અને મુર
મળી ૧૧ અક્ષર, અને ચોથા મરણમાં રજ્ઞ,
અજ્ઞ, સમજ, અજ્ઞ અને મુર મળી ૧૩
અક્ષરનો એક વિવરણ છે.
૨. જી. (પિત્ત) પહેલાં મરણમાં સમજ,
અજ્ઞ, સમજ અને અજ્ઞ મળી ૧૦ અક્ષર,

બીજા મરણમાં નમજ, નમજ, અજ્ઞ અને
મુર મળી ૧૦ અક્ષર, ત્રીજા મરણમાં અજ્ઞ,
અજ્ઞ, અજ્ઞ, અજ્ઞ અને મુર મળી ૧૧
અક્ષર, અને ચોથા મરણમાં સમજ, અજ્ઞ,
સમજ, અજ્ઞ અને મુર મળી ૧૩ અક્ષરનો
એક વિવરણ છે.
અપરોષ ૧. [સં. અપર (અપર) + રોષ
(અપરોષ)] પું. નહિ રોકવાપણું; છટ.
૨. પું. અપરોષ.
૩. [સં. અપરોષ] પું. આપ; મના.
અપરોષ ૧. [સં. અપર (અપર) + રોષ
(અપરોષ)] પું. ઉદાસી પાવાપણું; ખ-
અટા.
૨. પું. સમજાવે નાથ.
અપર્યવસિત [સં. અપર (અપર) + અર્થ
(અર્થ)] જ. કિ. તજવું; જોડી રેવું.
અપર્યવસિત અપર્યવસિત. મિમાંસક
અપર્યવસિત [સં. અપર (અપર) + અર્થ
(અર્થ)] વિ. અર્થ વિનાનું.
અપર્યવસિત [સં. અપર (અપર) + અર્થ
(અર્થ) + અર્થ (નારીઅર્થો પ્રત્યક્ષ)]
જી. કુર્મા; પર્વતી. કુર્મા પર્વતી મરણ
પાયા પછી પર્વતી હિમાલયને ત્યાં અર્થ
હતી, અને અર્થ અર્થમાં પર્વતી પર્વતી તરીકે
મળે તે હેતુથી તેને અર્થ તપ કર્યું. અર્થના
અર્થના અર્થ તે રહેલી. તોપણ પોતાને વર
નહિ મળતાં તેને અર્થના અર્થ પર્વતી તથા
કોઈ અને તપ આપુ રાખ્યું. આથી તેનું અર્થ
નામ પડ્યું. હરિવંશ આજે હિમાલય અને
મેનાદી તે સીધી મોટી દીકરી હતી. તે અને
તેની બીજી બે મહેનો એકપણી અને એક-
પરણને સખત તપ કર્યું. એકપણી ખોરાક
તરીકે માત્ર એક પાંદુ ખાતી ત્યારે અપર્યવસિત
પાંદુ પર્વતી નહિ. તેથી તેની માતાને
મુદુ કુન્દા મળ્યું, અને તેને જૂઠા મારી મળ્યું
“કે-મા”. આથી અપર્યવસિત ઉપા કહેવાયી.
અર્થ અપર્યવસિત ઉપરથી મીરી મિતિની કોઈ,
મુદા મિતિ અર્થના અર્થ અર્થના સોઈ;
આર્થ મિતિના અર્થ અર્થના અર્થ
અર્થના અર્થ અર્થ અર્થ, એક સમ સુખધામ.
પિત્તવસ્તુઓ
અપર્યવસિત પું. (પુરાણ) એ નામના એક
અર્થ.
અપર્યવસિત ૧. [સં. અપર (અપર) + અર્થ
(અર્થ)] વિ. અર્થ; ઉદા વગરનું.
૨. વિ. અર્થનાથી; નાથ વિનાનું.

૩. [સં. અ (નહિ) + પર્વવસિત (નહી ચયેલું)] વિ. નહી ન ચયેલું; અમોક્ષ.

૪. વિ. પૂરે નહિ ચયેલું; અપૂર્ણ; અસમાપ્ત.

અપર્યાપ્તિ ૧. [સં. અ (નહિ) + પર્્યાપ્તિ (પૂર્ણ)] વિ. ઓછું; અપૂર્ણ; અસંપૂર્ણ.

૨. વિ. આપી ન શકાય એવું; અપ્રમેય; અમાપ.

૩. [સં. અ (નહિ) + પર્્યાપ્તિ (સક્તિવાળું)] વિ. શક્તિ વિનાનું; અસમર્થ.

૪. વિ. સરખું નહિ એવું; મળતું ન આવતું.

૫. વિ. હા વગરનું; બેશુભાર.

અપર્યાપ્તકર્મ [સં. અ (નહિ) + પર્્યાપ્તિ (પૂરે) + કર્મ (કર્મ)] જ. (નૈન) જેને ક્ષીણે જીવ પોતાને યોગ્ય પર્્યાપ્તિ એટલે પૂરે-પૂરી શક્તિ મેળવી શકતો નથી એવું પાપકર્મ.

અપર્યાપ્તનામ ભુઓ અપર્્યાપ્તકર્મ.

અપર્યાપ્તિ ૧. [સં. અ (નહિ) + પર્્યાપ્તિ (પૂર્ણતા)] જી. અપૂર્ણતા; બોહાપણું.

૨. જી. અમાપતા; અપારપણું.

૩. જી. અશક્તિ; અસામર્થ્ય.

અપર્યાય ૧. [સં. અ (નહિ) + પર્્યાય (અનુક્રમ)] પું. ક્રમનો અભાવ.

૨. વિ. ક્રમ વિનાનું.

૩. [સં. અ (નહિ) + પર્્યાય (સમાનાર્થ)] વિ. સરખા અર્થવાળું ન હોય એવું; અસમાનાર્થક.

૪. વિ. સર્વાંશ સમાન ન હોય એવું; અસમાન.

અપર્યાયચિહ્ન [સં. અપર્યાય (અસમાન) + ચિહ્ન (નિશાની)] જ. (અક્ષિત) જે આકૃતિ અથવા પદો અનુરૂપ એટલે સર્વાંશ સમાન નથી એમ જણાવનારું ચિહ્ન; કં. જેમકે, (ક + જ)૨ કં કર + જર.

અપર્યુષિત [સં. અ (નહિ) + પર્યુષિત (વાસી)] વિ. વાસી ન હોય એવું; તાજું.

અપર્વ ૧. [સં. અ (નહિ) + પર્વ (અમાસ, પૂનમ, ચૌદશ અને આઠમ)] જ. અમાસ, પૂનમ, ચૌદશ અને આઠમ સિવાયનો દિવસ.

૨. જ. કવચત.

૩. [સં. અ (નહિ) + પર્વ (સાંધો)] જ. સાંધા ન હોવાપણું.

૪. વિ. મોસમ વિનાનું.

૫. વિ. સાંધા વગરનું, માંક વિનાનું.

અપર્વદંડ ૧. [સં. અ (નહિ) + પર્વ (સાંધો) + દંડ (સાંધો)] પું. એક જાતની શેરડી.

૨. પું. ખાખાજરિયું.

અપલ ૧. [સં. અ (વિશેષ) + પલ (રસલું કરું)] જ. આગળિયો; લોચન.

૨. [સં. અ (નહિ) + પલ (માંસ)] વિ. માંસ વગરનું.

અપલક્ષણ ૧. [સં. અપ (ખરાબ) + લક્ષણ (નિશાની)] જ. અશુભ ચિહ્ન; માઠી નિશાની.

૨. જ. એળ; કંઈક.

૩. જ. (ન્યાય) જેમાં અતિવ્યાપ્તિ અને અવ્યાપ્તિ હોય હોય એવું લક્ષણ.

૪. જ. તોફાન; અડપણું.

૫. [સં. અપ (ખરાબ) + લક્ષણ (ટપ)] જ. નામરી ટેવ; દુર્ગુણ.

અપલક્ષણું ૧. [સં. અપ (ખરાબ) + લક્ષણ (ટપ)] વિ. અટક્યાળું; આંદવું.

૨. વિ. કંઈકવાળું; એળદાર.

૩. વિ. ખરાબ આલેવાળું; દુર્ગુણી.

૪. [સં. અપ (ખરાબ) + લક્ષણ (નિશાની)] વિ. માઠી નિશાનીવાળું.

અપલખણુ ભુઓ અપલક્ષણુ.

અપલખણું ભુઓ અપલક્ષણું.

અપલપિત ૧. [સં. અપલપ્ (અસ્વીકાર કરવો)] વિ. અસ્વીકૃત; નામજૂર કરાયેલું.

૨. [સં. અપલપ્ (સંતાડવું)] વિ. છુપાવેલું.

૩. વિ. નિષેધ કરાયેલું.

અપલખ્ય [સં. અપ (ખરાબ) + લખ્ય (મેળવેલું)] વિ. ખરાબ રીતે મેળવેલું.

અપલપ ૧. [સં.] પું. ખબા અને પાંસળાઓ વચ્ચેનો ભાગ; જમણ.

૨. [સં. અપલપ્ (અસ્વીકાર કરવો)] પું. નામજૂર જવાપણું; ઇનકાર.

૩. પું. પ્રસંગ ટાળવા માટે આડીઅવળી વાત કહેવાપણું.

૪. [સં. અપ (ખરાબ) + લપ (બેઠવું તે)] પું. મિથ્યાવાદ; બકવાદ.

૫. [સં. અપલપ્ (સંતાડવું)] પું. સંતાડવાપણું.

૬. પું. રોહ; પ્રેમ.

અપલપદંડ [સં. અપલપ (જમણ) + દંડ] પું. (ન્યાય) તહેમતદાર ગુનાનો ઇનકાર કરતો હોય તે જતાં એટ્ટે પુરાવા ઉપરથી તેને તકસીરવાર કરાવી કરેલો દંડ.

અપલપેમર્મ [સં. અપલપ (જમણ) + મર્મ (હોમળ ભાગ)] જ. ખબાની નીચે બને પાખાંની ઉપરના ભાગમાં એટલે કે જમણની અંદરની દીવાલ પરનો હોમળ ભાગ.

અપલાપી ૧. [સં. અપલપ (જમણ) +

ઈન્ (નાળું)] વિ. ઇનકાર કરનાર.

૨. [સં. અપલપ્ (સંતાડવું)] વિ. સંતાડનાર; છુપાવનાર.

અપલાયન ૧. [સં. અ (નહિ) + પલાયન (નાસી જવું તે)] જ. નાસી ન જવાપણું.

૨. જ. ભાગી જવાપણું. મૂળ અર્થ નાસી ન જવાપણું છે, પણ હાલ 'નાસી જવું' એ અર્થમાં કેટલેક સ્થળે વપરાય છે.

અપલાપિકા ૧. [સં. અપ (વિશેષ) + લપ્ (હમ્મજ કરવી)] જી. તીવ્ર હમ્મજ; અતિરમ્જ તૃષ્ણા.

૨. જી. તૃષ્ણા; પિપાસા; તરસ.

અપલાપી ૧. [સં. અપ (વગરનું) + લપિન્ (હમ્મજવાળું)] વિ. હમ્મજ વગરનું.

૨. વિ. તરસ વિનાનું; પિપાસા રહિત.

૩. વિ. તરસું; પિપાસુ.

૪. [સં. અપ (વિશેષ) + લપ્ (હમ્મજ કરવી)] વિ. તીવ્ર હમ્મજવાળું; અતિરમ્જ તૃષ્ણાવાળું.

અપલાપુક ભુઓ અપલાપી.

અપલોક ૧. [હિ.] પું. અપહીતિ; બદનામી.

૨. પું. ખોટો આરોપ; મિથ્યારોષ.

અપલ્યા ૧. [સં. અ (નહિ) + પલ (માંસ)] જી. દૂબળી સ્ત્રી.

૨. [સં. અ (નહિ) + પલ્લ (જાતમ) + આ (નારીબલિયો પ્રત્યય)] જી. ફૂલક બેરી; મદી બાપડી.

૩. વિ. જી. અશક્ત; કમજોર; દુબળી.

૪. વિ. જી. મદી; ફૂલક.

અપવચન ૧. [સં. અપ (ખરાબ) + વચન] જ. ખરાબ શબ્દ; ગાળ.

૨. જ. નિદા.

અપવન ૧. [સં. અપ (ખરાબ) + વન] જ. ખરાબ બગીચો.

૨. [સં. ઉપ (નજીક) + વન] જ. શહેરની નજીક ઉગાડેલો બગીચો કે વાડી.

૩. [સં. અ (નહિ) + પવન] વિ. પવન વગરનું; પવન ન આવે એવું.

અપવરક ૧. [સં. અપ (દૂર) + વ (દાંકણ)] પું. સુવાવડનો ઓરડો, કેમકે તે ઘરના અંદરના ભાગમાં હોય છે.

૨. પું. હવા આવવાનું બાકોરું.

અપવરણ ૧. [સં. અપ (નહિ) + વ (દાંકણ)] જ. દાંકણ કાઢી નાખવાપણું.

૨. [સં. અપ (દાંકણ)] જ. દાંકણું તે.

૩. જ. લુપ્ત; કપડું.

અપવર્ગ ૧. [સં. અપ (ઊઠકું) + જ્ઞ (જડું)] પું. અપવદ; રીત, ધારો કે નિયમ લાગુ ન પડવાપરું.

૨. [સં. અપજ્ઞ (પૂર્વ ઠણું)] પું. હોય; સમાપ્તિ.

૩. [સં. અપ (હૃ) + જ્ઞ (વળકું)] પું. ભ્રમ.

૪. પું. ઘન; અધિસ.

૫. પું. હલસિદ્ધિ; હળપ્રાપ્તિ.

૬. પું. બાણ, પથ્થર વગેરે ફેંકવાં તે.

૭. પું. (ન્યાય) બાર પ્રમેયમાંનું એક.

પ્રમેય બાર છે: અક્રમા, સરીર, ઇન્દ્રિય, અર્થ, મુક્તિ, ધર્મ, પ્રકૃતિ, કોવ, પ્રેતભક્ત. ૬૫, ૬૫, અપવર્ગ.

૮. પું. મોક્ષ; મુક્તિ; નિર્વાણ.

મુક્તિ અમૃત કેવલ અને અપુનર્તવ અપવર્ગ, નિઃમેયસ નિર્વાણપદ અદ્યસિદ્ધિ વસ્તુવર્ગ. પિતૃજલપ્રગોષ

અપવર્ગી [સં. અપવર્ગ (મોક્ષ) + ઇન્ (વાળું)] વિ. મોક્ષ પામેલું.

અપવર્ગન ૧. [સં. અપ (હૃ) + જ્ઞ (વળકું)] જ. ભ્રમ.

૨. જ. ઘન; અધિસ.

૩. જ. મોક્ષ; મુક્તિ; નિર્વાણ.

અપવર્ગિત ૧. [સં. અપજ્ઞ (એક દેવું)] વિ. હોડેલું; તલેલ.

૨. વિ. મુક્ત; છુટકારો મેળવેલું.

અપવર્ત ૧. [સં. અપ (હૃ) + જ્ઞ (વળકું)] પું. અપહરણ; ઘર્ષ જવાપરું.

૨. [સં. અપ (ઊઠકું) + જ્ઞ (વળકું)] પું. પથ્થરો; ફેંકાર; પરિવર્તન.

૩. પું. (મણિત) એ અથવા વધારે ચાંચિનો સામાન્ય અવસ્થા; 'કોમન મેઝર'. જેમકે, ૧૫ અને ૨૧નો એક અપવર્ત ૩ છે.

૪. પું. સામાન્ય પરિમાણનું ૬૫ આપતું તે.

અપવર્તક ૧. [સં.] પું. (મણિત) અવસ્થા; 'ફેઝર'. જેમકે, ૧૮ નો એક અપવર્તક ૩ છે.

૨. પું. એક જાતની માળા.

એક સેર, એક મોટી તથા એક સોનનો મણો એવી માળા અપવર્તક કહેવાય છે.

૩. પું. સાધારણ અવસ્થા; અપવર્ત.

અપવર્તન ૧. જ. (મણિત) આકૃષ્ટિને અતિ સહેપ ૬૫ આપતું તે.

૨. [સં.] જ. એક ઠોઢાણેથી બીજે ઠોઢાણે ઘર્ષ જવાની ક્રિયા; અપહરણ.

૩. જ. હુંકું કરવાપરું.

૪. [સં. અપ (જાણ) + વર્તન (અવસ્થા)] જ. દુરાચાર.

૫. [સં. અપ (ઊઠકું) + જ્ઞ (વળકું)] જ. પથ્થરો; ફેંકાર; પરિવર્તન.

૬. જ. (મણિત) ચાંચિને તેના એક અવસ્થા વડે બાંધાયે તે; વિભાજન. જેમકે, ૧૨૦ ને ૩ વડે અપવર્તન કરવાથી ૪૦ આવે છે.

૭. જ. (વિજ્ઞાન) વાંકું જવાપરું; વિભાજનમન.

અપવર્તનકંક [સં. અપવર્તન (જાણવાપરું) + કંક (સંખ્યા)] પું. (મણિત) એ સંખ્યામાંની ફરેકો જે ત્રીજી સંખ્યા વડે ભાગતાં શેષ ન વધે તે સંખ્યા; જે રાશિનો સામાન્ય અવસ્થા; 'કોમન મેઝર'. જેમકે, ૩ એ ૧૮ અને ૩૦ એ બન્નેનો અપવર્તનકંક છે.

અપવર્તનું [સં. અપ (હૃ) + જ્ઞ (વળકું)] જ. કિ. આડે મારે જતું.

અપવર્તિત ૧. [સં. અપ (ઊઠકું) + વર્તિત (વળકું)] વિ. પથ્થરો; ફેંકાર પામેલું.

૨. [સં.] વિ. (મણિત) ચાંચિને તેના એક અવસ્થા વડે બાંધાયેલી આવતું. જેમકે, ૩૦ને ૩ વડે બાંધાયેલી ૧૦ આવે એ અપવર્તિત રાશિ કહેવાય.

અપવર્તના [સં.] જી. (જેન) મનની વૃત્તિ પ્રમાણે અચાકનાં આંખેલાં કંઈકે લાંબી સ્થિતિ અને તીવ્ર સ્થામાં જતો ઘટાડો.

અપવર્ત્ય [સં.] પું. (મણિત) એક સંખ્યા વડે શેષ વધ્યા વગર જાગી રાકાની બીજી સંખ્યા; 'મનિપલ'. જેમકે, ૩ વડે ૧૮ને જાગવર જાગી રાકાય છે મારે ૧૮ એ ૩ નો અપવર્ત્ય છે.

અપવલયબિંદુ [સં.] જ. (મણિત) જેમાંથી બંધી વાળા-રેખાઓ પસાર થાય એવું બિંદુ; 'અનિલિસ'.

અપવસન ૧. [સં. અપ (જાણ) + વસન (ઠપકું)] જ. અજાણ વસ્ત; હલકું કપડું; સરીસું અંચ ફેંકાય એવું કીકું લગડું.

૨. [સં. અપ (વિદ્ય) + વસન (કપડું)] વિ. લૂગાં વધરતું.

અપવસનક [સં. અપ (નહિ) + વસન (કપડું) + ક (નિરંક પ્રત્યય)] જ. લૂગાં વિના ટાક વગેરે સહન કરવાપરું.

અપવાચ [સં. અપ (જાણ) + વાચ (વાણી)] જી. અપવાદ; નિઘા.

અપવાદ ૧. [સં. અપ (ખોડું) + વા (જોડું)] પું. અરોપ; આરોપ; ખોડું અજા;

તહોમત.

૧૬૬ ફાટકે ૪૬૬ દમમંતી અપવાદ બીધો એવો ૧. પ્રેમાનંદ

૨. પું. હોય; વાંક.

૩. પું. પ્રેમ; પ્રણય.

૪. [સં. અપ (જાણ) + વા (જોડું)] પું. અદનમી; નિઘા; અપકીર્તિ.

૫. પું. (વેદાંત) અમતું દૂર કરવાપરું. જેમકે, દોરીમાં સર્પનું જ્ઞાન એ અપ્યારોપ છે, દોરીના સાચા જ્ઞાનથી એ અપ્યારોપનું નિરૂપણ થાય એ નિરાકરણ અપવાદ કહેવાય.

૬. પું. અમતું આપક જ્ઞાન.

૭. પું. મિથ્યાવાદ; અમતો વાદ.

૮. પું. રસિયો; રસીસ.

૯. પું. રીત, ધારો કે નિયમ લાગુ ન પડવાપરું.

૧૦. [સં. અપવદ (વિરોધ કરવો)] પું. વિરોધ; પ્રતિવાદ આરોપનું ખંડન.

૧૧. પું. વિજ્ઞાન; અદ્યા; અરોસો.

૧૨. પું. સંમતિ; અનુમતિ.

૧૩. પું. હરણને ફાવવા માટે વગાડવામાં આવતો નાનો ધંદ કે એવું કોઈ સાધન.

૧૪. પું. હુકમ; આદેશ; આદા.

અપવાદક લુખો અપવાદી.

અપવાદન્યાય [સં. અપવાદ (જાણો નાશ) + ન્યાય] પું. (વેદાંત) વસ્તુનું અરેખી જ્ઞાન થતાં જામ જતો રહે એવો સિદ્ધાંત.

અપવાદભૂત [સં. અપવાદ (વિરોધ) + ભૂત (વસ્તુ)] વિ. વિરોધી.

અપવાદશૂન્ય [સં. અપવાદ (સામાન્ય નિયમ લાગુ નહિ પડવાપરું) + શૂન્ય (રહિય)] વિ. બાધ વિનાનું.

અપવાદામક [સં. અપવાદ (વિરોધ) + અમક (વાળું)] વિ. વિરોધી.

અપવાદિક [સં. અપવાદ (સામાન્ય નિયમ લાગુ નહિ પડવાપરું) + ઇક (વાળું)] વિ. નિયમ લાગુ ન પડે એવું.

અપવાદિત ૧. [સં. અપ (જાણ) + વા (જોડું)] વિ. નિઘાયેલું; વગોવાયેલ.

૨. [સં. અપવાદ (વિરોધ કરવો) + ઇત (અપરંબો પ્રત્યય)] વિ. વિરોધ કરવામાં આવ્યો હોય તેવું.

અપવાદિકણુ વિ. જી. બાધરૂપ મણવા જેવી.

અપવાદી ૧. [સં. અપ (ખોડું) + વાદિન (જોડનાર)] વિ. ખોડું બોલનાર; બૂઠાબોલું.

૨. વિ. ખોટો આરોપ મૂકનાર.

૩. વિ. નિષ્ઠ કરનાર; અપહીત કરનાર.
 ૪. વિ. વિતાંપવાદી ખોટી રીતે વાદ ચલાવનાર.
 ૫. [સં. અપવાદ (વિરોધ) + ઇન્દ્ર (વર્ણ)]
 વિ. વિરોધી; માધક.
 ૬. વિ. સામાન્ય નિયમ લાગુ ન થાયું હોય એવું.

અપવાદરણ ૧. [સં. અપદ (સંકટ)]
 ૧. અદસ્ય થઈ જવાપણું; અંતર્ધાન.
 ૨. ૧. કાંકણ; આચ્છાદન.
 ૩. [સં. અપ (દૂર) + વાસણ (લેણ)]
 ૧. હટાવવાનું કે દૂર કરવાનું કામ.

અપવારિત ૧. [સં. અપદ (સંકટ)]
 વિ. હાંકણું; છુપાવેલ.
 ૨. [સં. અપ (દૂર) + વારિત (અટકાવેલ)]
 વિ. દૂર કરેલ; હાંકણું.
 ૩. ૧. (નાટ્ય) પ્રમખ્યે; છત્રી રીતે.
 વસંતકાળે અપવારિત હતું. તખ્તખાન

અપવાસ ૧. [સં. ઉપવસ (જુઓ એક)]
 ૧. અનસન; ખાતું નહિ તે.
 ૨. ૧. અંતર્ધાન; અદસ્ય.
 ૩. ૧. એક જાતનો છોક.
 ૪. [સં. અપ (દૂર) + વાસ (રહેણાં)]
 ૧. ખાલ હાવાપણું.
 ૫. ૧. ક્ષત તરીકે કરવામાં આવતો ઉપવાસ.

અપવાસણુ છી. ક્ષત તરીકે ખોરાક નહિ લેનાર છી.

અપવાસણી લુગ્ગે અપવાસવ.

અપવાસિયું લુગ્ગે અપવાસી.

અપવાસી ૧. [સં. ઉપવસ (જુઓ એક)]
 વિ. નહિ જમવાના વ્રતવાળું.
 ૨. વિ. જુઓ.

અપવાસીને ધેર દોઢાં = (૧) અસંભવિત થવાના. (૨) બિચારી કદી દેવાનિયા હોઈ શકે જ નહિ. (૩) જુઓ ખાણને લઈ દોઢાં હોય જ નહિ, એટલે એની પાસે કોઈ વસ્તુ હોય નહિ તેને લઈ જણુક વસ્તુ માગવા જવું તે.

અપવાહ ૧. ૧. (પિત્ત) એક અસરમેજ છંદ; અપવાહક. તેના દરેક અક્ષરમાં મચ્છુ, ૧ નમ્મુ, સમ્મુ, અને ૨ સુર મળી ૨૬ અક્ષર, અને ૬, ૧૫, ૮૫, ૨૧૫ અક્ષરે થતી આવે છે.

૨. ૧. કેદી મનાવી થઈ જવાનું કામ.

ખરેખર ન છવાયેલો દેવ છવાય છે. ભારે એ નય, મસલ અને અપવાહ આવ છે. તેને રહેના લાક્ષણિક દુઃખદાયક અર્થ છે.

અસીધસ્તિ

૩. [સં. અપ (દૂર) + વહ (હઈ જવું)]
 ૧. અસેદી થઈ જવાપણું.
 ૪. ૧. ક્ષતી જવું તે.
 ૫. [સં. અપદ (સંકટ)] ૧. બાદ-ખાદી.

અપવાહક ૧. ૧. (પિત્ત) એક અસરમેજ છંદ. લુગ્ગે અપવાહ ૧.

૨. [સં. અપ (દૂર) + વહ (હઈ જવું)]
 ૧. વસ્તુને એક જગ્યાથી બીજે ઠેકાણે થકી તે એવું વંદ; મૂકવું.

૩. વિ. એક ઠેકાણેથી બીજી જગ્યા પર થઈ જનાર.

અપવાહન ૧. ૧. કેદી કરીને થઈ જવાનું કામ.

૨. [સં. અપ (અસન) + વહન]
 ૧. અસન વાહન.

૩. ૧. ખોટી રીતે ખેંચાઈ જવું તે.

૪. ૧. પરોઢમાં રહેલ માણસને ખેંચનારેમાં પરોઢવાણની ક્રિયા.

૫. [સં. અપદ (સંકટ) + અન (નામ અપનાવ પ્રત્યય)] ૧. બાદખાદી.

૬. [સં. અપ (દૂર) + વહ (હઈ જવું) + અન (નામ અપનાવ પ્રત્યય)] ૧. થઈ જવાપણું.

અપવાહિત [સં. અપ (દૂર) + વહ (હઈ જવું) + ઇન્દ્ર (અટકાવેલ પ્રત્યય)] વિ. ખેંચી આવેલું.

અપવાહક [સં. અપ (અસન) + વહક (હાવાપણું)] ૧. વસ્તુ વધવાથી થતો એક જાતનો રોગ, જેમાં હાથની નસો ખોટી થઈ જઈ હાથ નામનો થઈ જાય છે; જુઓતંત્ર રોગ; અપવાહક.

અપવાહિ [સં. અપ (દૂર) + વાહ (હઈ જવું એવું)] વિ. દૂર કરેલ લાગક.

અપવિદ [સં. અપ (નહિ) + વિદ (હસવ)] વિ. આચ્છાદન વિનાનું.

અપવિત્ર ૧. [સં. અ (નહિ) + પવિત્ર (હસ)] વિ. અશુદ્ધ; નાપાક દુષિત.

૨. વિ. પાણી; અપઘો.

અપવિત્રતા ૧. [સં. અ (નહિ) + પવિત્રતા (હસ)] છી. અશુદ્ધિ; અવિત્રતા.

૨. છી. પાણીપણું.

અપવિત્રત્વ લુગ્ગે અપવિત્રતા.

અપવિત્રપણું લુગ્ગે અપવિત્રતા.

અપવિત્રાર્થ લુગ્ગે અપવિત્રતા.

અપવિદ ૧. [સં. અપવિદ (અસન)]
 ૧. માખાને તણ દીધેલો અને બીજાને પાડેલો દીકરો; બાર જાતના દીકરામાંનો એક.
 ૨. વિ. અસસ વિનાનું; નિરાધાર.
 ૩. વિ. તમેલ; હોટી દીધેલ.
 ૪. વિ. નીચ; અપમાન; હાલકું.
 ૫. [સં. અપવિદ (વીધવું)] વિ. વીધિય; કાલું પાડેલ.

અપવિદપુત્ર [સં. અપવિદ (અસન) + પુત્ર (દીકરો)] ૧. બાર જાતના દીકરામાંનો એક. લુગ્ગે અપવિદ ૧.

અપવિદસોક [સં. અપવિદ (અસન દીધેલું) + સોક (દુનિયા)] વિ. દુનિયા હોટી માથું મથેલું; મરણ પામેલું.

અપવિદ્યા ૧. [સં. અપ (અસન) + વિદ્યા (હસ)] છી. (વેદાંત) માયા; અવિદ્યા.

૨. [સં. અપ (અસન) + વિદ્યા] છી. હાલકી વિદ્યા.

અપવિવ [સં. અપ (નહિ) + વિવ (હસ)] વિ. એર વચરું.

અપવિવા ૧. [સં. અપ (નહિ) + વિવ (હસ) + અવ (નારીભક્તિ પ્રત્યય)] છી. એર વિનાનું એક પ્રકારનું લુગ્ગે વાસ.

૨. વિ. છી. એર વિનાની.

અપવીણ ૧. [સં. અપ (અસન) + વીણ (હસ)] વિ. અસન વીણાવાળું.

૨. [સં. અપ (અસન) + વીણ (હસ)] વિ. વીણા વચરું.

અપવીણા [સં. અપ (અસન) + વીણ (હસ)] છી. અસન વીણા.

અપવૃત્ત ૧. [સં.] ૧. (અવેશ) આક્રમ-માં એ મારે સુધી ફરતો દેખાય છે તે રસ્તો; સુરખર્મ; ક્રાંતિરત; 'અભિવૃત્ત'.

૨. વિ. ઉરોરામેલું.

૩. [સં. અપ (અસન) + વૃત્ત (વેળું)] વિ. હાલું વળી મથેલું.

૪. [સં. અપ (અસન) + વૃત્ત (વેળું)] વિ. અસન આચરણવાળું; દુરાચારી.

૫. વિ. નીચે રાખેલ મોવાળું.

૬. વિ. અપમાન; ખૂં કરેલું.

અપવેધ [સં. અપ (ખોટું) + વેધ (વીધવું)] ૧. ખોટી અને રાત્રી ખોટી રીતે કે ખોટી ક્રિયામાં વીધવાની ક્રિયા, એટલે કે જ્યાં કાલું પાડવાનું હોય ત્યાં નહિ પાડતાં ખોટી રીતે કાલું પાડીને તે જગ્યાનું તે.

અપવેદિત

અપસરણ

અપવેદિત પું. હાવભાવ કરતી વખતે હાથ હલાવવાના ૧૨ પ્રકાર મહિનો એક; નીચે રખાતો હાથ.

અપવ્યય ૧. [સં. અપ (વિશેષ) + વ્યય (પરમ)] પું. ઉચ્ચાઈપણું.

૨. [સં. અપ (ખોટું) + વ્યય (પરમ)] પું. ખોટું ખરમ; ગેરવાપર; ગેરવાળખી ખરમ.
૩. પું. અમાય; નુકસાની.

૪. [સં. અપ (નહિ) + વ્યય (વાત)] વિ. અવિનાશી; અખ્ય.

અપવ્યવતા છો. થોડો ખરમ.
અસોષ પોતાના ત્રીજા મુખ્ય સિદ્ધાંતનું કહે છે કે અપવ્યવતા (થોડો ખર્ચ) અને અપ-લાંઠણ (થોડો ભજવ) ધર્મના એ અંગો છે.
અસોષવિત

અપવ્યવમાન લુગ્ધો અપવ્યવી.

અપવ્યવી ૧. [સં. અપ (વિશેષ) + વ્યવ (પરમ) + વી (વાર્ધ)] વિ. ઉચ્ચાઈ.

૨. [સં. અપ (ખોટું) + વ્યવ (પરમ) + વી (વાર્ધ)] વિ. ગેરવાળખી ખરમનાર.
૩. વિ. તેનું કમ્પન ન કરનાર.

અપવ્યવહરણ [સં. અપ (વિશેષ) + વ્યવહરણ (પ્રયોગ)] ન. ખોટો ઉપયોગ.

અપવ્યવહાર [સં. અપ (પરમ) + વ્યવ-હાર (ઉપયોગ)] પું. દુરુપયોગ.

અપવ્યાખ્યાન [સં. અપ (ખોટું) + વ્યા-ખ્યાન (વિવેચન)] ન. ખોટું વિવેચન; ખોટો અર્થ; ખોટું વ્યાખ્યાન.

અપયત ૧. [સં. અપ (ઉત્તર) + યત] ન. હસતું યત.

૨. વિ. અસહ્યમનું અનુપ્રાપ્તિ.
૩. વિ. નિમઠકરોમ.

૪. [સં. અપ (વિશેષ જાણનાર ઉપસર્ગ) + યત (ધાર્મિક નિયમ)] વિ. યત પૂરે થતું હોય એવું.

અપયતુન લુગ્ધો અપયતુન.

અપયત ૧. [સં. અપ (ઉત્તર) + યત (ગમન કરવું)] ન. પોતાથી ઉતરતી જાતની સીધી થયેલું આગક; અપસક.

૨. ન. હસતી જાતનું માણસ.
૩. વિ. નીચ; અધમ.

અપયત ૨. [સં. અપ (પરમ) + યત] પું. અમંગલ સ્થાન; અપરિત વચન.

૨. પું. (આકરણ) ખોટો સ્થાન અપુત

સ્થાન; અપસંઘ.
૩. પું. યાગ; બુંદું વેણું.
૪. પું. નિદા; વ્યોવણી.
૫. પું. પાદ; છટતો અપાનવાયુ.
૬. [હિ.] પું. સંજવ વિનાનો અકવાટ; અર્થ વચરનો બોલ.

અપયંક [સં. અપ (વિપ) + યંક (સંદેહ)] વિ. સંક્ર રહિત; નિઃસંદેહ.

અપયંકા [સં. અપ (પરમ) + યંક (સંદેહ)] સ્ત્રી. પુસંક; અચળ અસંક.

અપયીર્ણ [સં. અપ (નહિ) + યીર્ણ (પાણી)] વિ. માથા વચરનું.

અપયુ ૧. [સં. અપ (પરમ) + યુ] ન. અપ તથા યોગ સિવાયનું અપયું પ્રાણી; અપ્રકરત પ્રાણી.

૨. [સં. અપ (નહિ) + યુ] વિ. પશુ-રૂપી ધન વિનાનું.

અપયુક્ત ૧. [સં. અપ (પરમ) + યુક્ત (પરિ)] ન. માઠી નિશાની; અસુલ ચિહ્ન-પણીની બોલી, દિલચાલ વગેરે ઉપરથી યુક્ત અપયુક્ત એવામાં આવે છે, એટલે અસ્થિની આગાહી માટે યુક્ત સ્થાન ૧૬ થયો છે. કેટલાકે યુક્ત નામના પક્ષી ઉપરથી તે સ્થાન નાનાનું થયે છે, કારણ કે તે પક્ષી સામું આવે તે શુભ મનાય છે.

અપયુ નામ અપયુક્ત. આવેલ મુખવાળા નામ જે ઉ યુક્ત સુલ આપ્યે વળા ન થાય.

૧. અપયુક્ત કરવા = અમંગલ અપ તેનું કરવું કે કહેવું.
૨. અપયુક્ત કરવા = અસુલ ચિહ્ન અપવાં.
૩. ખોટી નિશાની અપયુક્તમાંથી ન આવ = બુંદું બુંડાનો ભાવ લખવે ન.

૨. [અપ (પરમ) + યુક્ત (જોવ)] ન. માફ વચન; કાવું વેણું.

અપયુક્ત કહેવું = (૧) અસુલ સવાલ કરવો. (૨) જાણ લેવી.

અપયુક્તિમાય [સં. અપ (પરમ) + યુક્ત (ચિહ્ન) + માય (વાર્ધ)] વિ. અ-સુલ ચિહ્નવાળું; અપયુક્તિયું; અમંગલ.

અપયુક્તિયું લુગ્ધો અપયુક્તિમાય.

અપયોક ૧. [સં. અપ (વચ) + યોક (અક્રમેષ)] પું. અત્યા, કારણ કે તે હંમેશાં યોક વચરનો હોય છે.

૨. પું. આસોપાલનું યામ; અયોક.
૩. વિ. દિલગીરી વિનાનું.

અપયોગ [સં. અપ (વિશેષ) + યુગ (સોઠ કરવો)] પું. દિલગીરી; અસોસ.
અપયોગણ [સં. અપ (વિશેષ) + યુગ (સોધવું)] ન. ચૂસી લેવાપણું.

અપયાર્તાપ [સં. અ (નહિ) + યાર્તાપ (પરવચો)] પું. પરવાનો ન કરવો તે.

અપયિમ ૧. [સં. અ (નહિ) + યિમ (પાળ હોનાર)] વિ. જેની પછવાડે કોઈ ન હોય એવું; છેલ્લું.

૨. વિ. જેમાં માઠી ન હોય એવું; શેષ વિનાનું.
૩. વિ. વિશેષ; અત્યંત.

૪. [સં. અ (ઉત્તર) + યિમ (છતું)] વિ. સીધી આગળનું; પહેલું.

અપયમ [સં. અપ (નીચ) + અમ (આધાર)] પું. ઓછીકું.

અપયી ૧. [સં. અપ (નહિ) + યી (હાથ)] વિ. ધન વિનાનું; અપી વચરનું.

૨. [સં. અપ (નહિ) + યી (સોભા)] વિ. સોભા વિનાનું; સુરતા વચરનું.

અપયલન [સં. અપ (વિશેષ) + યલ (અગ્રાત થવું)] ન. પદ્મધાત્મ લાવો.

અપય ૧. [સં.] ન. અંકુશની અણી.
૨. [સં. અપ (દૂર) + યમ (ઉત્તર)] વિ. દૂર ખસી જઈને બેસું રહેનાર.

અપયક ૧. [સં. અપ (ઉત્તર) + યક (ગમન કરવું)] ન. પોતાથી ઉતરતી જાતની સીધી ઉપજ થયેલ સંતાન; અપસક.

૨. ન. હસતી જાતનું માણસ.
૩. વિ. અધમ; નીચ.

અપયર ૧. પું. કમને મેળવવાનું સંભાવ કરણ.

૨. [સં. અપ (ઉત્તર) + ય (જઈ)] પું. પાછી હાં.

૩. પું. ચોમ જાણનું સમજ કરણ.

૪. [સં. અપ (પાણી) + ય (નીચવું)] સ્ત્રી. સ્વર્ગની આનારી સી; અપસરા, કેમકે સમુદ્રમંથન વખતે તે પાણીમાંથી નીકળેલી મનાય છે.

માન્યે લખવું મળી, પાલાવે સ્વત પીવા.
અપસર થઈ ઉભાવળી, વર કેલે વરવા.

૫. વિ. અનમાનું.

અપસરણ ૧. [સં. અપ (દૂર) + સરણ (અપાણું)] ન. નાસી જવું તે; પલાયન.
૨. ન. પાણું હાવાપણું.

૩. જ. વેરણુરણ; કંદમાંથી વીખરાવાપણું.
૪. જ. (ગણિત) એકીનાં એમ એમ વધારે
૫૬ હેતા જઈએ તેમ તેમ તે પદોનો સરવાળો
મોટો ને મોટો થતો જાય અને અનંત પદોનો
સરવાળો અનંત જેટલો મોટો થાય એ સ્થિતિ;
'માધવર્ણ-સ'. એમકે, ૧ + ૨ + ૩ + ૪ +
૫ +.....

અવ્યયોર્થ ૧. [સં. અપ (હર) + સ
(બંધ)] જ. કિ. દૂર જવું; જવું રહેવું.
૨. જ. કિ. નાસી જવું.
૩. જ. કિ. પાકું હાડવું.
૪. જ. કિ. વીખરાવું.

અવ્યયોર્થ ૧. [સં. અપ (હર) + સ
(બંધ)] પુ. ભાગ.
૨. પુ. ઘન.
૩. પુ. મોટા; નિર્વાણ.

અવ્યયોર્થનું બુદ્ધિ અવ્યયોર્થ.
અવ્યયોર્થ ૧. [સં. અપ (હર) + સ
(બંધ)] પુ. ભાગ; આતમીયરૂ; સુખમર.
૨. [સં. અપ (હર) + સ (બંધ)]
પુ. નાસી જવાની ક્રિયા; પલાયન.
૩. પુ. પાતળ હાડવાની ક્રિયા; પાકું એવી
હેવાની ક્રિયા.

અવ્યયોર્થનું બુદ્ધિ અવ્યયોર્થ ૧.
અવ્યયોર્થ ૧. [સં. અપ (હર) + સ
(બંધ)] જ. ખસી જવાપણું.
૨. જ. છપી તપાસ.
૩. જ. પીડેહક.

અવ્યયોર્થ ૧. [સં. અપ (હર) + સ
(બંધ)] જ. ખસી જવું; નાસી જવું.
૨. [સં. અપ (હર) + સ (બંધ)]
જિ. છપી તપાસ કરેલું.
૩. [સં. અપ (હર) + સ (બંધ)]
જિ. પાછળ હોયું.

અવ્યયોર્થ ૧. [સં.] જ. કાળી તરફ.
૨. જ. તળની એટલે અંગૂઠા પાસેની આંગળી
અને અંગૂઠા વચ્ચે તળની અને અંગૂઠા
વચ્ચેનો ભાગ પિત્તીયી કહેવાય છે, જેમકે
તર્ફણ વગેરે ક્રિયામાં પિત્તને તે ભાગથી જણી
અર્પણ કરવામાં આવે છે.

અવ્યયોર્થ ૧. [સં.] જ. તળની એટલે
અંગૂઠા પાસેની આંગળી અને અંગૂઠા વચ્ચેની
આંગળી; પિત્તીયી.
૨. [સં. અપ (હર) + સ (બંધ)]
જ. સરીસો જમણે ભાગ.
૩. જિ. હેલું; પ્રતિજ્ઞા.

અવ્યયોર્થ ૧. [સં. અપ (હર) + સ
(બંધ)] જ. નાખવું; ઉપજવું કરી નાખવું.
૪. જિ. અમણી બાબુથી ફરવું; 'મેનેટિવ'.
આજ સંજયમાં તેમ જ બીજા અનેક વચ્ચે
પોસિટિવ, મેનેટિવ સહો વાપરવા પડે છે,
એને માટે અનુક્રમે 'સજ્ય' 'અપસજ્ય' સહો
સૂચવું છું. સજ્ય અડિયાળની દિશા માટે, અપ-
સજ્ય અડિયાળથી હેલવી દિશા માટે.

અવ્યયોર્થ ૧. [સં. અપ (હર) + સ
(બંધ)] જિ. દૂર કરેલ; અસેડેલું; કાઢી મૂકેલ.
૨. જિ. નાસતરફી કરેલ.
અવ્યયોર્થામિભૂતસજ્ય [સં. અપસારિત
(હર કરેલ) + અમિ + ભૂતલ (પુખ્તિનું
તવિરું) + ન્યાય] પુ. એક ભૂતનું દર્શાવ.
જમીન પરથી અમિ લઈ લેવા છતાં અમુક
વખત સુધી તે જમીન મરમ રહે છે. તે
પ્રમાણે પૈસાદાર માણસ પૈસો ન રહેવા છતાં
અમુક વખત સુધી ખેતાની સ્થિતિ દર્શાવી
રાખે તેવા ભૂતનું અવ્યયોર્થામિભૂતસજ્ય
કહે છે.

૫. જિ. અમણું.
૧. અપસજ્ય મહત્વ = સૂચે કે અંદરની
જમણી બાબુ પર થઈ રાકુ આવે તથા
મહત્વ જમણી બાબુ તરફ થાય ત્યારે તેને
અપસજ્ય મહત્વ કહે છે.
૨. અપસજ્ય પ્રવેશ = આસપાસમાં દાખલ
થઈ જમણી બાબુ કરવામાં આવતો પ્રવેશ.
પ્રથમ દારમાં પ્રવેશ કર્યા પછી જમણી
તરફ નથી વાસ્તુકરમાં પ્રવેશ થાય તે બીજો
અપસજ્ય પ્રવેશ કહેવાય-રજ્યવિભાગ

૬. જિ. કામેરિયું; કામેરી.
૭. જિ. ફારસી ભાષા માટે જમણી બાબુથી
લખેલું.
૮. જ. જમણી તરફ; જમણું ખાવાને આધારે
જનોઈ કાળી તરફ લઈએ એમ.

અવ્યયોર્થ કરવું = (૧) જેની પ્રશિક્ષણ
કરવામાં આવતી હોય તે જમણી બાબુ
રહે એવી રીતે તેની આસપાસ ફરવું. (૨)
આજ વગેરે ક્રિયામાં કામે જાણેથી જનોઈ
જમણે અને ફરવવી.
અવ્યયોર્થનું બુદ્ધિ અવ્યયોર્થ.
અવ્યયોર્થ [અપ (હર) + સાખત
(વખત)] જ. અમણી; આ વખતે જ.
અવ્યયોર્થ ૧. પુ. મોરીનો માલ.
૨. [સં. અપ (હર) + સ (બંધ)]
પુ. દૂર ખસેલું તે.
૩. [સં. અપ (હર) + સ (બંધ)] પુ. પલાયન.
૪. પુ. જણીની બાબ.
૫. [હિ. અપ (અણ) + સાર] પુ. જણીનો
છંદો; અંતુઘ્રવ.
૬. પુ. જહાર નીજનું તે; અકિર્ચમન.

અવ્યયોર્થ ૧. [સં. અપ (હર) + સાચ
(હક વ્યાપણું)] જ. દૂર લઈ જવાપણું.
૨. જ. નાસતરફી.
અવ્યયોર્થામિભૂત [સં. અપસારિત (હર કરવા-
પણું) + અમિ (નિશાની)] જ. પુણ્યસો
કરવાને તેમ જ અર્થ અપવા કે સ્પષ્ટીકરણ
કરવાને વપરાતું ચિહ્ન; — —. એમકે, હેલ

અવ્યયોર્થનો નિયમ — અવ્યયોર્થ, સારો ખોરાક.
કસરત વગેરે — પળાય તો દિવાંમુખ ભોમવી

અવ્યયોર્થ ૧. [સં. અપ (હર) + સાચ
(હક વ્યાપણું) + આ (નારીબલિને પ્રત્યય)]
જિ. દૂર લઈ જવાપણું.
૨. જિ. નાસતરફી.
અવ્યયોર્થ ૧. [સં. અપ (હર) + સ
(બંધ)] જિ. દૂર કરેલ; અસેડેલું; કાઢી મૂકેલ.
૨. જિ. નાસતરફી કરેલ.

અવ્યયોર્થામિભૂતસજ્ય [સં. અપસારિત
(હર કરેલ) + અમિ + ભૂતલ (પુખ્તિનું
તવિરું) + ન્યાય] પુ. એક ભૂતનું દર્શાવ.
જમીન પરથી અમિ લઈ લેવા છતાં અમુક
વખત સુધી તે જમીન મરમ રહે છે. તે
પ્રમાણે પૈસાદાર માણસ પૈસો ન રહેવા છતાં
અમુક વખત સુધી ખેતાની સ્થિતિ દર્શાવી
રાખે તેવા ભૂતનું અવ્યયોર્થામિભૂતસજ્ય
કહે છે.

અવ્યયોર્થ ૧. [સં. અપ (હર) + સાચ
(હક વ્યાપણું)] જિ. દૂર લઈ જવાપણું.
૨. જિ. નાસતરફી.
અવ્યયોર્થ ૧. [સં. અપ (હર) + સાચ
(હક વ્યાપણું)] જિ. દૂર લઈ જવાપણું.
૨. જિ. નાસતરફી.
અવ્યયોર્થ ૧. [સં. અપ (હર) + સાચ
(હક વ્યાપણું)] જિ. દૂર લઈ જવાપણું.
૨. જિ. નાસતરફી.

અવ્યયોર્થ ૧. [સં. અપ (હર) + સાચ
(હક વ્યાપણું)] જિ. દૂર લઈ જવાપણું.
૨. જિ. નાસતરફી.
અવ્યયોર્થ ૧. [સં. અપ (હર) + સાચ
(હક વ્યાપણું)] જિ. દૂર લઈ જવાપણું.
૨. જિ. નાસતરફી.
અવ્યયોર્થ ૧. [સં. અપ (હર) + સાચ
(હક વ્યાપણું)] જિ. દૂર લઈ જવાપણું.
૨. જિ. નાસતરફી.

અવ્યયોર્થ ૧. [સં. અપ (હર) + સાચ
(હક વ્યાપણું)] જિ. દૂર લઈ જવાપણું.
૨. જિ. નાસતરફી.
અવ્યયોર્થ ૧. [સં. અપ (હર) + સાચ
(હક વ્યાપણું)] જિ. દૂર લઈ જવાપણું.
૨. જિ. નાસતરફી.
અવ્યયોર્થ ૧. [સં. અપ (હર) + સાચ
(હક વ્યાપણું)] જિ. દૂર લઈ જવાપણું.
૨. જિ. નાસતરફી.

અપસરોમણ
અપસરોમણ

જેટલો મોટો થાય એવી; 'અપસરોમણ'.
જેમકે, ૨, ૪, ૬, ૮, ૧૦ એ શ્રેણીમાં
પછીનું પદ ૧૨ ઉમેરીએ તો તેના પછીનો
સરવાળો પહેલાં ૩૦ હતો તે વધીને ૪૨
થાય. આ પ્રમાણે તેમાં પછે ઉમેરતા
જઈએ તેમ તેનો સરવાળો વધતો જાય.

૪. વિ. ફેરવ; હોડેલ.
૫. વિ. ઘાંતું કરેલ; પ્રસારેલ.

અપસરોમણ [સં. અપસર (આડે સ્તરે
અથવા) + ઈરણ] જ. કંઈથી નીકળી ફેલાતું
કિરણ.

અપસરુતિ [સં. અપ (ખોડું) + સ (જડું)
+ તિ (નામ આપનાર પ્રત્યય)] છી. આડે
માર્ગે જવું તે.

અપરકર ૧. [સં.] પુ. પૈર્ણ સિવાયનો રથનો
અમે તે બાજ.

૨. જ. યુદ્ધ.
૩. [સં. અપ (દૂર) + ર (કરવું)]
જ. મળ; વિદ્યા.
૪. જ. બોનિમાર્ગ.

અપસ્તરવ [સં. અપસ (પાણી) + તરવ]
જ. પાંચ તરવામાંનું એક; પાણી.

અપસ્તરજ [સં.] પુ. (વૈદક) છાતીની જાને
માણુએ આવેલી વાતવહ નાડી. જુઓ અપ-
સ્તંભમં.

અપસ્તંભમં [સં.] જ. (વૈદક) છાતીની જાને
માણુએ આવેલી વાતવહ નાડી. આ અર્થમાં
અર્થજનું સિદ્ધાંત છે. સ્તંભ ઈજા જવાથી
છાતીમાં વાયુ ભરાઈ જઈ ઉપસ્થ અને અક્ષ
થાય, કારણ કે એ જગ્યાએથી અનુક્રોધિત
નાડી તથા અંતઃસ્તંભના ધમની પસાર થાય
છે. આ જાનેને તથા ફેરસાને ઈજા થતાં તેમાં
રહેલો વાયુ છાતીમાં છૂટો થઈ જઈ અક્ષ-
ક્રિયામાં હકત આવે અને મરણ થાય.

અપસ્રણ જ. (જ્યોતિષ) નેવડો તારો
પોતાની ક્ષાના જે બિંદુએ પોતાના બેડી-
દારથી વધારેમાં વધારે દૂર હોય તે બિંદુ;
'એપેરેડન'.

અપસ્રન જુઓ અપસ્રણ.

અપસ્નાત ૧. જ. જેની સ્નાનક્રિયા કરવાની
હોય તે મુકું.

૨. [સં. અપ (હાડું) + સ્નાત (નાહેલું)]
વિ. સમાંના મરણને લીધે નાહેલું.

અપસ્નાન ૧. [સં. અપ (હાડું) + સ્નાન]
જ. જે પાણીમાં બીજું કોઈ વાતું હોય તે
પાણીથી કરેલું નાવણ.

૨. જ. સમાંના મરણને લીધે કરેલું સ્નાન.
૩. જ. સ્નાન કરતાં આગ્રી રહેલું પાણી.

અપસ્પર્શ [સં. અપ (નહિ) + સ્પર્શ
(લાગ્યા)] વિ. નેશનન અમેતન.

અપસ્પ્રશ [સં. અપ (વિનાશ) + સ્પ્રશ
(અસર)] વિ. અસર વગરનું; છપા
આતમીયર વિનાનું.

અપસ્પ્રશ ૧. પુ. (વૈદક) એક વાયુરોમ;
વાર્ધ; મૂત્રીરોમ; ફેરફાર; કિરકિરિયા. આ રોમ
વાસ્તવમાં કિતરતો મનાય છે. વધારે ઘણું, ઝેરી
વસ્તુ, વિષવાસક્રાંતપણું, વીર્યપ્રાત, મગજની
બાધિ, ક્રમિરોમ, ગર્ભાસનું દરક, પક્ષી,
બાળકને ઘંત ફટવા, ધાસ્તી, વધારે પડતો
ચુસ્તો વગેરે કારણથી આ રોમ થાય છે. તેમાં
હવે કંપવા લાગે, અને આંખે અંધારું આવી
રોમી મૂર્ખા બાઈને પડી જાય. તેના પ્રકાર:
(૧) વાતજ, (૨) પિત્તજ, (૩) ક્ષ્મજ, (૪)
સ્થિપાતજ. વાતજમાં બારમે દિવસે, પિત્તજમાં
પંદરમે દિવસે અને ક્ષ્મજમાં ત્રીસમે દિવસે
મરતી આવે. મિત્રાહાર કમલ ને ઉલ્લેખ તેના
ઉપાય મનાય છે.

૨. પુ. હંદનો એક ભેદ.
૩. પુ. (ક્રમ) સંચારીભાવનો એક ભેદ.

હાલોઈ કારણથી ઉપાદિ થઈ પુરવણા પડી જવું
અને ફેરફાર પુખ્ત આવવાથી અપસ્પ્રશ રોમની
માફ તેનાથી સ્થિતિને અપસ્પ્રશ સંચારી
રહે છે.

૪. [સં. અપ (નહિ) + સ્પ્રશ (સ્પ-
સ્પ)] પુ. સ્પર્શસ્થિતિને અભાવ; જુલાવો.

અપસ્પ્રશનાશન ૧. [સં. અપસ્પ્રશ (વાઈ)
+ નાશન (નાશ કરનાર)] જ. વાઈનો રોમ
મટાડનાર રસાયણ.

૨. વિ. વાઈનો રોમ મટાડનાર.

અપસ્પ્રારી [સં. અપસ્પ્રશ (વાઈ) +
પ્રાર (વાળું)] વિ. વાઈના રોમવાળું.

અપસ્પ્રુતિ ૧. છી. (વૈદક) વાર્ધ; ફેરફાર.

૨. [સં. અપ (નહિ) + સ્પ્રુતિ (વાદાસ્ત)]
છી. વિરમણ.

૩. વિ. જૂલી જવાના સ્વભાવવાળું; વાદાસ્તિ
વિનાનું.

અપસ્પ્રૈય પુ. (પુસ્તક) એ નામના એક
લક્ષણ.

અપસ્વર ૧. [સં. અપ (અગત્ય) + સ્વર
(અવાજ)] પુ. નેમુરો અવાજ.

૨. પુ. (સંગીત) વર્ણ એટલે છેડી દેવા
જેવો સ્વર.

૩. વિ. ખોટા સ્વર.

૪. વિ. નેમુરો અવાજ.

અપહુત ૧. [સં. અપહન (ખસેડું)]
વિ. દૂર કસેડું; હાલેલું.

૨. [સં. અપહન (હાડું)] વિ. હાડાગેલ.

૩. વિ. હાડું; નાશ કરેલ.

અપહુતપાપ ૧. [સં. અપહત (નાશ
પામેલ) + પાપ (પાપ)] વિ. પાપ નાશ
પાપમાં હોય એવું; નિષ્પાપ કરના ભેપથી રહિત.

અપહુતપાપમા. સત્યામ, સત્યસંપદ, વગેરે
સાતે જલ્દી જાણવું જ પ્રવિપાદન કરનાર છે.
આલુઆળ

૨. વિ. પાપનાશક.

અપહુતિ ૧. [સં. અપહન (ખસેડું)]
છી. દૂર લઈ જવું તે; કરણ.

૨. [સં. અપહન (ખાડું)] છી. નાશ.

અપહર [સં. અપ (દૂર) + હર (લઈ
જનાર)] વિ. હરનાર; અપહરણ કરનાર.

અપહરણ ૧. [સં. અપ (દૂર) + હરણ
(લઈ જવું તે)] જ. ઉપાડી જવાની ક્રિયા;
નસાડી જવું તે.

૨. જ. ચોરી.

૩. જ. છીનવી કે લૂટી લેવું તે.

૪. જ. છુપાવણી.

૫. જ. દૂર કરવું તે; અસેડવાની ક્રિયા.

૬. જ. લાખાણમાંથી કરેલી ચોરી; તણડંચી.

અપહરણીય ૧. [સં. અપ (દૂર) + હ
(લઈ જવું) + ણીય (વિષય ફરતો
પ્રત્યય)] વિ. ઉપાડી જવા જેવું.

૨. વિ. અસેડવા જેવું; દૂર કરવા લાયક.

૩. વિ. છીનવી કે મૂંટવી લેવા જેવું.

૪. વિ. છુપાવવા લાયક.

૫. વિ. તણડંચી કરવા જેવું.

અપહરણ [સં. અપહર] છી. (બૂ. શ્ર.)
અપહર; ચરી.

જે અપહરી તે અપહરણ હું થયો વાસ અજ્ઞાન.
આનંદાવ્યમહોરધિ

અપહર્તા ૧. [સં. અપ (દૂર) + હર્ત (લઈ
જનાર)] વિ. ઉપાડી જનાર.

૨. વિ. ચોરી કરનાર.

૩. વિ. છીનવી લે જેવું.

૪. વિ. છુપાવી રાખવું; સંતાડનાર.

૫. વિ. નાશ કરનાર.

અપહસિત ૧. [સં. અપ (આનંદનો અર્થ
અવગણ ઉપર) + હસિત (હાસ્ય)]
જ. આંખમાં આંસુ આવે એવી હસાહસ; અપ-
હાસ.

૨. ક. મળક; મરકરી.
૩. [સં. અપ (અપાન) + હસિત (હસ્યા-
પણ)] ક. મૂર્ખાઈ બરેણુ જાવવા કસ્ય
વચ્ચું હાસ્ય.

અમપદોર્થ ૧. [સં. અપ (હૃ) + હસત
(હાસ)] પું. દેહી દેવાપણું.

૨. પું. હા.
૩. પું. હાંડી કાઢવાને એક ઉપર મૂકવામાં
આવતો હાથ.

૪. વિ. હાથ વડે ગળું પકડી કાઢી મોકલ.

અમપદોર્થિત લુઓ અમપદોર્થ ૪.

અમપદોર્થ ૧. [સં. અપ (અપાન) + હન
(મારી નાખવું)] વિ. ખૂની; છાત્રો.

૨. વિ. વિનાશકારી; ઉચ્છેદક.

અમપદોર્થ [સં. અપદા (હન)] ક. લગ્ન.

અમપદોર્થ ૧. [સં.] પું. (મહિત) અપાત
એટલે અપાતી રામ ઉડાડી મૂકવી તે; એ
કે વધારે સમીકરણની માફથી એક કે વધારે
અપાત બેડી ગયા હોય એવું નવું સમીકરણ
ઉત્પન્ન કરવાપણું; અપાસન; 'એસિમિનેશન'.
જેમકે, ૩ વ + ૨ = ૫; ૪ - ૨ = ૨.
આ એ સમીકરણને સરવાળો કરવાથી ૨ બેડી
ભય, અને ૪ વ = ૪૦. માટે ૪ = ૧૦
મૂલ્ય આવે.

૨. પું. ઉચાપત; અપનમન.

૩. પું. મોરી.

૪. પું. છુપામણી; સંગોપન.

૫. પું. નાચ; હત્યા.

૬. પું. પારકી મિલકતની વપરાશ.

એ પોતે આપેલી અથવા બીજાએ આપેલી
બ્રહ્મિયો અપહાર કરે છે તેને એક વાપ
મીઠવાનું પાપ લાગે છે. પુરાણ

૭. પું. અગળેરીથી લઈ જવાની ક્રિયા.

૮. પું. લંદ.

૯. [સં. અપ (હૃ) + હ (હર્ષ જવું)]
પું. હરણ.

અમ અપહરણ મોક્ષ્યો હો, કરવાને અપહાર.
કેસાજીપુત્રિ

૧૦. પું. હનિ; ગુસ્તાન; ખોટ; હતિ.

અપહારક ૧. [સં. અપ (અપાન) + હારક
(હર્ષ જવાર)] પું. મોર.

૨. પું. લંદાગે.

૩. વિ. અસેડનાર.

૪. વિ. છુપાવનાર.

૫. વિ. નાચ કરનાર.

૬. વિ. પારકી મિલકત વાપરનાર.

૭. વિ. અગળેરીથી ઉપાડી જનાર; અપહરણ
કરનાર.

૮. વિ. હનિકારક; ગુસ્તાનકર્તા.

અપહારિત ૧. [સં. અપ (અપાન) + હાર
(હર્ષ જવાર) + હ (હેડ)] વિ. મોરેણું.

૨. [સં. અપ (હૃ) + હ (હર્ષ જવું)]
વિ. છીનવી લીધેણું.

૩. વિ. છુપાવેણ.

૪. વિ. લૂંટી લીધેણું.

અપહારી ૧. [સં. અપ (અપાન) + હારિ
(હર્ષ જવાર)] પું. મોર.

૨. પું. લંદાગે.

૩. ક. સિકરી પછીનો એક વર્ગ. મીપ, ખાજ,
પુચ વગેરે આ વર્ગનાં પછી છે.

૪. [સં. અપ (હૃ) + હારિ (હર્ષ
જવાર)] વિ. એક જગ્યાથી બીજી જગ્યાએ
લઈ જનાર.

૫. વિ. છુપાવનાર.

૬. વિ. નાચ કરનાર.

૭. વિ. પારકી મિલકત વાપરનાર.

૮. વિ. હરણ કરનાર.

૯. વિ. હનિકાર; ગુસ્તાનકારક.

અપહાર્ય ૧. [સં. અપ (હૃ) + હાર્ય
(હેવા જેવું)] વિ. અસેડવા લાયક.

૨. [સં. અપહ (હર્ષ જવું) + વ (વિખર્ષ
કરવો પ્રવચ)] વિ. છીનવી લેવા જેવું.

૩. વિ. છુપાવવા જેવું.

૪. વિ. લઈ લેવા લાયક.

૫. વિ. લૂંટી લેવા લાયક.

અપહારક ૧. [સં. અપ (અપાન) + હારક
(હર્ષ જવાર)] પું. આંસુ આવે એવી હાલત.

૨. [સં. અપ (અપાન) + હારક (હર્ષ જવા-
ર)] પું. કારણ વિનાનું કે મૂર્ખાઈ બરેણું
હાસ્ય.

૩. પું. મળક; મરકરી.

અપહરણ ૧. [સં. અપ (અપાન) + હર
(હર્ષ જવું)] વિ. મોરપેણ.

૨. વિ. લંદાગેણું; છુપાવેણું.

૩. [સં. અપ (હૃ) + હર (હર્ષ જવું)]
વિ. હૃર અસેડેણું.

૪. વિ. લંદાગેણ.

૫. વિ. હરણ વધેણું.

અપહરણસંયમ [સં.] પું. (જૈન) સંયમના
સત્તર એક માંહેનો એક; જાનાએ એટલે
જાગીને ઝીજ લેવી મૂળી તે.

આ સ્થાવર અને જાર ગણે એ નવના વિષય-
માં નવ સંયમ ઉપસત પ્રેક્ષસંયમ, ઉપેક્ષસંયમ,
અપહરણસંયમ, પ્રમુખસંયમ, કાપસંયમ,
વાહસંયમ, અપસંયમ અને ઉપહરણસંયમ એમ
૩૭ સત્તર.

અપહરણ [હિ.] જી. તિરસ્કાર; વિદ્યાર.

અપહરણ ૧. પું. છનકાર.

સાક્ષાત્કારી છવ્વું મુક્તિ મળે છે, તેનો
અપહરણ કરાવ એમ નથી. કમળાકાર

૨. પું. પ્રેમ; સ્નેહ.

૩. પું. મિત્ર; મહાનું.

૪. પું. લગ્ન.

૫. પું. સ્મૃતિ; સંતવન.

૬. [સં. અપ (વધાર) + હ (સંતાડવું)]
પું. સંતાડવા કે જનું રાખવાપણું.

અપહરણ ૧. વિ. અસેડનાર; એક ઠેકાણેથી
બીજે ઠેકાણે લઈ જવાપેણ.

૨. [સં. અપ (વિશેષ) + હર (સંતાડવું)]
વિ. છુપાવેણું; સંતાડેણું.

૩. વિ. નિષેધ કરાવેણું; અસ્વીકૃત.

અપહરણિ ૧. [સં. અપ (વધાર) + હ
(સંતાડવું)] જી. (કાળ) અસલ મુલ્યને
છુપારી બીજા મુલ્યને આરોપ કરવામાં આવે
એવો અભંગાર. આના લખ્યાપણિત અને
અર્થપણિત એવા બે મુખ્ય વિભાગ સિવાય
હેતુપણિત, પરિણામપણિત, કારણપણિત,
ઉદ્દેશપણિત, અંગપણિત પણ પ્રકાર છે.
અર્થમાં દેખાતું કલક તે કલક નથી, પણ
રાગે જે અંધારું ચંદ પી જાય તે તેના પેદમાં
રહેણું છે. આમાં કલકનો નિષેધ કરી તેને
અંધારા તરીકે વર્ણવેણું હોવાથી અપહરણિ
અભંગાર થયો.

ઉપરોક્તો નિષેધ કરીને એટલે તે અસલ છે
એમ વર્ણવીને ઉપમાને અર્થ સ્વ તરીકે
વર્ણવું હોય ત્યાં અપહરણિ અભંગાર છે.

કમળાકાર

૨. જી. છનકાર.

૩. જી. છુપામણી.

૪. જી. નિષેધ કરવો તે.

અર્પણ ૧. [સં. અ (નહિ) + પંકિલ
(કાલવણું)] વિ. કાલવ વિનાનું.

૨. વિ. શુદ્ધ; નિર્ભંગ.

૩. વિ. સફ.

અર્પણ ૧. [સં. અપ (વધાર) + અર્પ
(સહાય)] વિ. અનાથ; નિરપાર; સહાય
વિનાનું.

૨. વિ. કામ કરવામાં અસક્ત; અસમર્થ.

૩. વિ. (લાક્ષણિક) લાચાર નિરપાય.

૪. [સં. અપ (વિરુદ્ધ જાતનાર ઉપસર્ગ) +
અર્પ (અર્પણ)] વિ. શરીરે ખોડવાનું;
ખોડીણું. જેમકે, લૂણું, બહેરું, આંધળું.

અર્પણમાર્ગ લુઓ અર્પણલય.

અર્પણ

અર્પણાલય [સં. અપ (વર) + અંત (સહાય) + અલય (માન)] ન. નિરાશ્રિતગૃહ; અનાયાત્રમ.

અર્પણાશ્રમ [સં. અપ (વર) + અંત (સહાય) + અશ્રમ (સ્થાન)] પુ. નિરાશ્રિતગૃહ; અનાયાત્રમ.

અર્પણીકરણ [સં.] ન. (વેદાંત) પંચમૂળતત્ત્વમાંથી એકનું બાકીનાં ત્રણ સાથે ન મળવાપણું; પંચીકરણ ન થવાપણું.

અર્પણીકૃત ૧. [સં.] વિ. (વેદાંત) પંચમૂળાત્મક ન વહેંચાયેલું.

૨. વિ. મૂળ સદ્મજૂતારે રહેલું.

૩. વિ. વેરણીકરણ; અસ્તભસ્ત.

અર્પણિત ૧. [સં. અ (નહિ) + પંડિત (વિદ્વાન)] વિ. અજ્ઞાન.

૨. વિ. અવગત વગરનું; અકુશલ.

અર્પણિતતા ૧. [સં. અ (નહિ) + પંડિત (વિદ્વાન) + તા (પણું)] સ્ત્રી. અજ્ઞાનતા.

૨. સ્ત્રી. અનાવગત; અકુશળતા.

અર્પણ ૧. [સં. અ (નહિ) + પશિન્ (સ્ત્રી)] પુ. અપ્રીતિ.

૨. પુ. અવળો રસ્તો; કુમાર્ત.

અર્પણ ૧. [સં. અ (નહિ) + પાક (પ્રાકર)] પુ. અપ્રયો; અટકણું; અસહજી.

૨. પુ. કપાલ; પાકવા વિનાની સ્થિતિ.

૩. [સં. અ (નહિ) + પાક (ઉત્પન્ન)] વિ. અનુપમ; જેનાથી કંઈ ન હોય એવું.

૪. [અ (નહિ) + પાક (પવિત્ર)] વિ. અશુદ્ધ; અધીન.

૫. વિ. કાચું; પાકવા વગરનું.

૬. [સં. અપ (દૂર) + અંત (અંત)] વિ. દૂર રહેલું; અધે દૂરનારું.

૭. વિ. નહિ પડેલું; અટકણું.

૮. વિ. પાપી.

અર્પણજ ૧. વિ. કુદસ્તી.

૨. [સં. અ (નહિ) + પાક (તેજસ્વ્ય) + જ (ઉત્પન્ન થયેલું)] વિ. (ન્યાય) તેજસ્વ્યોત્પત્તિ ઉત્પન્ન ન થયેલું.

૩. વિ. પાકવાથી નહિ થયેલું.

૪. [સં. અ (નહિ) + પાક + જ (ઉત્પન્ન થયેલું)] વિ. સંધવાથી નહિ બનેલું; રાખા વિના થયેલું.

અર્પણરણ ૧. [સં. અર્પણ (દૂર કરવું) + રણ (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] ન. અસંસ્કાર્ય.

૨. ન. દેવાની પતાવટ.

૩. ન. નિરાશ્રય.

૪. ન. રહ કરવું તે.

અર્પણર્થ ૧. [સં. અર્પણ (દૂર કરવું)] ન. દૂર કરવું તે.

૨. ન. દેવાની પતાવટ.

અર્પણર્થજ [સં. અપ (દૂર) + અર્પણ (પ્રેરણ)] ન. પાપું હાવવું તે.

આ અર્થજો સિવાય નથી હોવા જવું અર્થજ આર્પણને અને અર્પણર્થજને લીધે એ પ્રમાણે અતિમ સ્થિતિમાં રૂપમાં હોય છે.

વિદ્યાનિવાર

અર્પણર્થજ [સં. અપ (દૂર) + અર્પણ (પ્રેરણ)] ન. વિ. દૂર હાવવું.

કાચ અને અવગતી પત્તી વિદ્યુત્ એ પ્રમાણે નહિ હોય કાચ કે એ વાર રૂપમાં થતા પત્તી એ પદાર્થો એવી આપવા છે અને બીજી અર્પણર્થ છે.

સાદિતમાત્ર

અર્પણરણક [સં. અ (નહિ) + રણ (સંધ) + ક] ન. આડું, કેમકે તેનું રણ થતું નથી.

અર્પણકૃત ૧. [સં. અર્પણ (દૂર કરવું) + ત (ઉત્પન્ન) પ્રત્યય] વિ. દૂર કરેલું; અસંસ્કૃત.

૨. વિ. નાશ કરેલ.

૩. વિ. બરી આપેલું; જુવેલું.

૪. વિ. વગરનું; વિનાનું.

અર્પણકૃતિ ૧. [સં. અર્પણ (દૂર કરવું)] સ્ત્રી. અસંસ્કાર્ય.

૨. સ્ત્રી. દેવાની અરજી.

૩. સ્ત્રી. નાશ.

૪. સ્ત્રી. વ્યત્ન કરવાપણું.

૫. સ્ત્રી. અપ કે ક્રોધને લીધે થતી હાન્ય.

અર્પણે જ. (કચી) અભ્યર્થના.

અર્પણ ૧. [સં. અપ (નહિ) + અર્પિ (આંખ)] વિ. આંખ વગરનું.

૨. [સં. અપ (માન) + અર્પિ (આંખ)] વિ. અરાગ આંખવાળું.

૩. વિ. પ્રત્યક્ષ; ઉદ્વિગ્ન; ઉદ્વિગ્નથી અજ્ઞાન થયેલું.

અર્પણી ૧. [સં.] પુ. પ્રાચીન કાળમાં દિવસ પશિમમાં રહેલ લોકોનું નામ.

૨. સ્ત્રી. દક્ષિણ દિશા.

૩. સ્ત્રી. પશિમ દિશા.

અર્પણીન [સં.] વિ. દક્ષિણ; દક્ષિણ.

અર્પણ ૧. [સં.] વિ. દક્ષિણ દિશાનું.

૨. વિ. પશિમનું; પાશ્વર્ય.

૩. [સં. અ (નહિ) + પાશ્વ (સંધ) + ક] વિ. સંધાન નહિ એવું.

અર્પણ ૧. [સં.] વિ. અપંચ.

૨. વિ. આગસું; એલી.

અર્પણ ૧. [સં. અ (નહિ) + પાટવ (ક્રાન્ત)] ન. અનુસર્ષ ન હોવાપણું; અઘ્રેશ્વર; અનુપાત્તા.

૨. ન. અડાળ.

૩. ન. હાથ; મલ; સમગ્ર.

૪. ન. અસરતી; કરવું હોવું તે.

૫. [સં. અ (નહિ) + પાટવ (ભારો)] ન. રોગ; માંદગી.

૬. વિ. એળેળ.

૭. વિ. મૂર્ખ.

૮. વિ. જેમી; બીજાર; માંડું.

૯. વિ. સુસ્ત; મંદ.

અર્પણ [સં. અ (નહિ) + પાક (વાંચવા લાયક)] વિ. નહિ વાંચવા જેવું.

અર્પણ (અર્પણ) વિ. નહિ પડેલું.

અર્પણીન (અર્પણીન) વિ. અટકણું; અપણું.

અર્પણિ [સં. અ (નહિ) + પાણિ (હાથ)] વિ. હાથ વિનાનું.

અર્પણિમણ [સં. અ (નહિ) + પાણિ (હાથ) + મણ (સ્વીકાર)] ન. હાથ ન થવાપણું; પરસ્પર વગરની સ્થિતિ; કુંવારાપણું.

અર્પણિનીય ૧. [સં. અ (નહિ) + પાણિનીય (પાણિનિય મતને અનુસરણ)] વિ. પાણિનિય મતમાં ન આવે એવું.

૨. વિ. પાણિનિય વ્યકરણના નિયમ પ્રમાણે સિદ્ધ ન થયેલું.

૩. વિ. પાણિનિય વ્યકરણનો અભ્યાસ નહિ કરનાર.

અર્પણિપાક [સં. અ (નહિ) + પાણિ (હાથ) + પાક (પણ)] વિ. હાથપણ વિનાનું.

અર્પણક [સં. અ (નહિ) + પાક (પણ)] ન. પાપી ન હોવું તે નિષ્પાપણું.

અર્પણકી [સં. અ (નહિ) + પાક (પણ) + કી (વર્ણ)] વિ. પાપ વગરનું નિષ્પાપ.

અર્પણ ૧. [સં. અ (અચોચ) + પાન (વાણ)] ન. કામમાં ન આવે એવું વાણ.

૨. [સં. અ (નહિ) + પાન (વાણ)] ન. નાલાયક માણસ; કુપાત્ર.

૩. વિ. અચોચ; અનિષ્ઠરી; નાલાયક.

૪. વિ. મુચ્છ વગરનું.

૫. વિ. મૂર્ખ.

૬. વિ. અદ્ય જેવું પ્રસંગોમાં અર્પણ નહિ અર્પણ જેવું.

અપાત્રતા ૧. [સં. અ (નહિ) + પાત્રતા (સેવન)] છો. અપોત્રતા; નાલાયકી.
૨. છો. મુલ્ય વગરનું હોવાપણું.
૩. છો. મૂર્ખતા.

અપાત્રતાના લુપ્તો અપાત્રતાથી.

અપાત્રતાન [સં. અ (નહિ) + પાત્ર (લાયક) + ઘન (બહિષ્)] ન. કુપાત્રને આપેલું ઘન.

અપાત્રતાથી [સં. અ (નહિ) + પાત્ર (લાયક) + ઘર્ષિન્ (દેનાર)] વિ. કુપાત્રને ઘન દેનાર.

અપાત્રન્યસ્ત [સં. અ (નહિ) + પાત્ર (લાયક) + ન્યસ્ત (અનામત મોકું)] વિ. કુપાત્રને ત્યાં અનામત મોકું.

અપાત્રન્યાસ [સં. અ (નહિ) + પાત્ર (લાયક) + ન્યાસ (અનામત મુલાની ક્રિયા)] ન. કુપાત્રને સોંપણું; કુપાત્રને અનામત આપવાનું કાર્ય.

અપાત્રીકરણ [સં. અ (નહિ) + પાત્ર (લાયક) + કરણ (કર્તૃ તે)] ન. નામોશી ભરેલું કામ કરવાપણું. હજાર માણસ પાસેથી ઘન મેલું, વેપાર કરવો, શકની સેવા કરવી અને ખોટું મોકલવું એ ચાર લાઠીઓને કુપાત્ર અનામતારાં મનાય છે.

અપાહ [સં. અ (નહિ) + પાહ (પત)] વિ. પત વિનાનું.

અપાહપ [સં. અ (નહિ) + પાહપ (પાહ)] વિ. અપાહન વિનાનું; ઉલ્લંઘન.

અપાહન ૧. [સં. અપ (દૂર) + આહન (હેવાપણું)] ન. (વ્યકરણ) કારણ હ પ્રકાર માંહેનો એક; પંચમી વિભક્તિનો વિયોગ, સીમા બતાવતો બર્ત. અપાહનના પ્રકાર: ૧. નિર્ણયવિયમ = એમાં છતા પડવાની ક્રિયા ધાતુમાં જ અજાણેથી હોય છે. જેમકે, તે ધોડા ઉપરથી પડ્યો. ૨. ઉપાત્રવિયમ = એમાં એક ક્રિયા અજાણ્યા વગરની હોય ને તે બીજીથી ઉતરતી હોય છે. જેમકે, વીળળામાંથી તેજ પ્રકાશી છે, એટલે વીળળામાંથી નીકળીને તેજ પ્રકાશી છે. આમાં નીકળવાની ક્રિયા અજાણ્ય હોવા સાથે પ્રકાશવાની ક્રિયાને મીલે છે. ૩. અપેક્ષિતવિયમ = એમાં છતા પડવાની ક્રિયા જાણેથી હોતી નથી, પણ અજાણ્ય હોય છે. જેમકે, આપ ક્યાંથી? એટલે અપ ક્યાંથી આવ્યા? અહીં અને અમલ એવા પણ એના જામ ખાડી રાખ. જેમકે, અહ અપાહન—તે દોડતા સ્થિતી પડ્યો;

અપાહન—અપથી તે આવે છે.

આરે એ વસ્તુ બીજી વસ્તુથી દૂરી પડે ત્યારે એ વિયોગમાં એ અવધિભૂત પદ્યર્થ છે તે—એવાથી તે દૂરી પડે છે તે—અપાહન કહેવાય છે.

૨. ન. દૂર ખસેડવાપણું.

અપાન ૧. [સં.] પું. એક વાયુ; કાર્શન-વાયુ; 'એમોનિયા'.

૨. પું. મુદા.

૩. પું. સરીરના નીચલા ભાગમાં રહેલો અને મુદા વાટે બહાર જતો વાયુ; પ્રાણ, અપાન, વ્યાન, ઉદાન અને સમાન એ પાંચ વાયુમાંનો મળાભવ તરફનો અપઃસંચારી વાયુ.

૪. પું. શ્વાસ વાટે બહાર નીકળતો વાયુ; ઉઃશ્વાસ.

૫. [હિ. અપના] ન. આત્મા સંબંધી ઘન.

૬. ન. પોતાપણું.

૭. વિ. અર્ધા કુઃમ દૂર કરનાર.

અપાનકનૃતિ [સં. અપાન, (એક વાયુ) + ક (કર્તૃ) + નૃતિ (નિયંત્રણવાપણું)] પું. એમોનિયા સાથે નિયંત્રણવાપણું એક જામ ને પ્રાણવાયુના નવ જામનું રાસાયણિક મિશ્રણ; 'એમોનિયમ નાઇટ્રેટ'.

પા ઓસ અપાનકનૃતિ 'લઈ તેમાં પા ઓસ અમીય આર્દ્ર પ્રાણિક લેવશે.

જ્ઞાનમાયા

અપાનકહરિતિશ [અપાન (કાર્શનવાયુ) + ક (કર્તૃ) + હરિતિશ (ભેઈ લગવી સાથે હરિતિશ્ચક્ર સંયુક્ત વચ્ચી ઉત્પન્ન થયેલ પદ્યર્થ)] પું. નવસાર 'એમોનિયા ક્લોરાઇડ'.

અપાનકહરિતિશને સામાન્ય લોભે નવસાર કહે છે.

જ્ઞાનમાયા

અપાનમમનાસન [સં.] ન. એ નામનું એક ચોમાસન. વામપદ્મપાનમમનાસન અને દક્ષિણપદ્મપાનમમનાસન એક તેના બે બેડ છે. કમ્પ પાને દીક્ષુથી વળી તે પાનો ફણે અમલ સાવળના મૂળમાં બસવશે અને જમીને નહિને પાને બસવી બેસવું તે વામપદ્મ-અપાનમમનાસન. અમલ પાને દીક્ષુથી વળી તે પાનો ફણે કમ્પ સાવળના મૂળમાં બસવી અને જમીને ફૂટીને પાને બસવી બેસવું તે દક્ષિણપદ્મપાનમમનાસન.

અપાનમંધકિત [અપાન (કાર્શનવાયુ) + મંધકિત (કાર્શી સાથે મંધાને તેજ્ય અવધી થયેલ વસ્તુ)] પું. એમોનિયા સાથે મંધાના તેજ્યથી થતો પદ્યર્થ; 'એમોનિયમ ક્લોરાઇડ'. તેની ઘટનામાં નવવાયુ, આર્દ્રવાયુ, મંધક અને પ્રાણવાયુ છે.

અપાનમંધકિત - [અપાન (એક વાયુ) + મંધકિત (મંધક અવધી બનેલો સંયુક્ત પદ્યર્થ)] પું. એમોનિયા અને મંધાનું એક જામનું રાસાયણિક મિશ્રણ; નવસાર કે ક્લોર મળેલા મંધકના મુદ્દવાળો વાયુ; 'એમોનિયમ ક્લોરાઇડ'.

અપાનદ્વાર [સં. અપાન (એક વાયુ) + દ્વાર (બાજુ)] ન. અપાનવાયુ નીકળવાનું બારણું; મુદા; મી.

અપાનનૃતિત લુપ્તો અપાનકનૃતિત.

અપાનપવન [સં. અપાન (મુદા) + પવન (વાયુ)] પું. સરીરમાંના પંચ વાયુમાંનો એક; મુદાદારથી છૂટતો વાયુ; અપાનવાયુ; પાહ.

અપાનમુદા [સં.] છો. અંમૂદો, તળાંની એટલે અંમૂદા પાસેની અંમજળી અને વચલી અંમજળી બેચી કરવાથી થતો આકાર.

અપાનવાયુ ૧. [સં. અપાન + વાયુ] પું. જલુ જામ આર્દ્રવાયુ અને એક જામ નવ-વાયુ બળવાથી બનેલો કાર્શનવાયુ; 'એમોનિયા'. આ વાયુ રસાયણશાસ્ત્રીઓએ પ્રથમ મિશ્રમાં ઉતરી લાદમાંથી લોખો હોવાનું મનાય છે.

એ સિવાય હવામાં આર્કન, ફિલિયમ, ઓક્સિ, આર્દ્રદિપ્રાણિક, નવકામલ, અપાનવાયુ વગેરે વાયુઓ પણ હાજર છે.

વાતવસ્તુ

૨. પું. (વૈદક) પ્રાણ, અપાન, વ્યાન, ઉદાન અને સમાન એ પાંચ વાયુમાંનો એક; મુદા-દારથી છૂટતો વાયુ. વિદ્યા, મૂલ, મર્મ તથા સ્મરે તે બહાર કાઢે છે. તેનું પ્રમાણ વંધી અલ તો પથરી વગેરે મૂલાસનના રોગ અને બમંદર વગેરે મુદાની રોગ ઉત્પન્ન થવાનું મનાય છે.

૩. પું. શ્વાસ વાટે સરીરમાંથી બહાર કાઢેલી હવા; ઉઃશ્વાસ.

અપાનાસન [સં.] ન. (ચોમ) એ નામનું એક ચોમાસન; સ્વસ્તિપ્રાસનની પેઠે પાપ સખી, બને હાથના પંડળના મૂળ જામ બને સાવળના મૂળમાં બોરથી બસવી, સરીર તદન સંધિ રાખી બેસવું તે.

અપાપ ૧. [સં. અ (ઉલટું) + પાપ] ન. પુણ્ય.

૨. [સં. અ (નહિ) + પાપ] વિ. પાપ વિનાનું.

અપાપતા [સં. અ (નહિ) + પાપ + તા (પણું)] છો. પાપ ન હોવાપણું; નિષ્પાપતા.

અપાપવિહ [સં. અ (નહિ) + પાપ + વિહ (વીધાપણું)] વિ. પાપ વિનાનું.

અપાપા ૧. [સં.] છી. જૈનના મોલીસમાં તીર્થંકર મહાતીર સ્વામી નિર્વાણ પામ્યા તે નમરી.

૨. [સં. અ (નદિ) + પાપ (પાપાથી)] વિ. છી. પાપ વિનાની.

અપાપી [સં. અ (નદિ) + પાપિ (પાપી)] વિ. પાપ વગરનું.

અપામ-નપાત પુ. (અસ્થોસ્તી) પાણીનો હિરસ્તો.

અપામાર્ગ [સં. અપ (વિશેષ) + મર્ગ (મર્ગ મર્ગ)] પુ. એક જાતનો હોમ; અપેડો. તેના ક્ષારમાં રોગનો નાશ કરવાનો મુખ્ય હોવાને લીધે તે અપામાર્ગ કહેવાય છે. તે દવામાં, ઘંત સાથે કરવામાં અને યજ્ઞ વગેરે ધાર્મિક ક્રિયામાં કામ આવે છે.

અપામાર્ગક્ષાર [સં. અપામાર્ગ (અપેડો) + ક્ષાર (ખાર)] પુ. (વૈદક) અપેડાનો ખાર. અપેડાની રાખને માટીના વાસણમાં મોઝા પાણી સાથે મેળવી ખૂબ હલાવવી. પછી તેને ખાર ક્ષાર હલાવ્યા વગર રહેવા દઈ ઉપરનું બાહરેલ પાણી ઉતારી મેલું. આ પાણીને હોડાની કાઠમાં માળતાં તળિયે જે ધોળો ખાર જમી રહે તે અપામાર્ગક્ષાર કહેવાય છે. તે ખોરી, કમ અને માસમાં ફાવે કરનાર, મૂત્રી મીઠાસ તોડનાર, ખાખા સહેલાઈથી કાઢનાર અને જળોદર તથા પેટના બીજા રોગમાં મૂત્ર છૂટી શાવનાર મનાય છે. તેની માત્રા વાલ ૧ થી ૨ છે.

અપામાર્ગક્ષારતૈલ [સં. અપામાર્ગ (અપેડો) + ક્ષાર (ખાર) + તૈલ (તેલ)] ક. (વૈદક) અપેડાના ખારનું તેલ. અપેડાની રાખને માટીના વાસણમાં મોઝા પાણીમાં મેળવી તેને ચાતના ચાર ખોર રાખી મૂકવી. સવારે આઠરી અપેડું બહુ પાણી લઈ પાણીથી મોઢો લાગ તેલ નાખી ફાટ તેલ બાકી રહે લંબુથી પાકવાથી તે બને છે. તેનાં દીપાં કાનમાં નાખવાથી કાનના રોગ મટતા મનાય છે.

અપામાર્ગતૈલ [સં. અપામાર્ગ (અપેડો) + તૈલ (તેલ)] ક. (વૈદક) અપેડાનું તેલ. અપેડાનાં બી, ઘંડ, મરી, પીપર, હળદર, નાકઝીરૂંડી કે સરગવાનાં બી, હિંગ અને વાવ-ડિંગનો ઉકાળો શેર બે, મોઝૂર શેર બે, તેલ શેર એક અને ઉપરની જ બીજોનો બૂકો શેર પા મેળવી તેલથી રીંદે પકવો. તેનાં દીપાં નાકમાં નાખવાથી જીવડાને લીધે માથામાં થતી પીડા દૂર થતી મનાય છે.

અપામાર્ગન ૧. [સં. અપ (વિશેષ) +

મર્ગ (મર્ગ મર્ગ)] ક. મોખખાઈ; સાદમુદી. ૨. ક. દૂર કરવાપણું.

અપાપ ૧. [સં. અપ (દૂર) + અપ (અંત)] પુ. અપાપણું; અમન; વિદાય.

૨. પુ. દેખાતું બંધ મચાવણું; અલોપ.

૩. પુ. હોવા ખામી.

૪. પુ. નાશ મટવું.

૫. પુ. હાંમે; હાંસો.

૬. પુ. વિશેષ; છટાવણું; અપમન.

૭. પુ. અમનો છેડો.

૮. પુ. (જૈન) સમ વિનાનું જાન; અવાય. હોયે સમય વગર કંઈ પણ બેલો નિશ્ચય થાય કે આ જાણો સ્પર્શ નથી, દોરકાને જ છે તે અવાય-અપાપ કહેવાય છે.

વત્સાર્થસૂત્ર

૯. પુ. સમ; પીડા; સંતાપ; કુઃખ.

૧૦. પુ. હાનિ; નુકસાન; ખેરકામદો.

૧૧. પુ. હાનિકર ઇલાજ.

૧૨. વિ. નિરુપાય; અસમર્થ; કાચાર. ઇલાજ થાયે સત્તા અપાપ. નર્મદ

૧૩. [અ (નદિ) + પાપ (પાપ)] વિ. પાપ વિનાનું; અપકું.

અપાપકારક [સં. અપાપ (અપાપ) + કરક (કરકાર)] વિ. નુકસાન કરનાર; હાનિકર.

અપાપદર્શિ ૧. [સં. અપાપ (દોષ) + દર્શિન (દેખાનાર)] વિ. દોષ જાણવાનાર.

૨. [સં. અપાપ (હાનિ) + દર્શિન (જેનાર)] વિ. બલિષ્ઠમાં થનાર અનિષ્ટ કે બુંદું જાણનાર.

અપાપવિવચનમધ્યાન ક. (જૈન) ધર્મજનના ચાર બેઠ માહેનો બીજો; છવ સંસારમાં કુઃખ કેમ લોચે છે તેનો વિચાર.

દોષના સ્વપ્નો અને તેમાંથી કેમ છુટાય બિન્નો વિચાર કરવા માટે જે જોયેય આજ્ઞો તે અપાપવિવચનમધ્યાન.

વત્સાર્થસૂત્ર

અપાપી ૧. [સં. અપાપ (વિશેષ) + પી (પાણી)] વિ. અલય થનાર.

૨. [સં. અપાપ (નાશ) + પી (પાણી)] વિ. નાશવંત; ક્ષયગંધુર.

૩. [સં. અપાપ (નુકસાન) + પી (પાણી)] વિ. નુકસાનકારક.

૪. વિ. વિશેષ કરાવે એવું.

અપાર ૧. પુ. (સાંખ્ય) અપમનમાંથી તથા ધન મેળવવાના પરિશ્રમમાંથી છુટકાને કાતાં મળતો સંતોષ.

૨. પુ. (સિંધ) એક વિવક્ષ્યતિ માયામેગ હંદ. અમુપસ્તારપ્રકાશ પ્રમાણે તે પદ્ધતિ

છપ્પાનો એક બેઠ છે. તેમાં પર મુર અને પર બધુ મળી ૧૦૪ વર્ણ હોય છે. ૩. પુ. નદીનો અથ કાંપો.

૪. પુ. સમુદ્ર.

સિંધુ સકિપતિ સંજિવપતિ અંબોનિધિ અપાર. હરાવાન અર્ણવ હરધિ કુશલ અભિય અપાર. પિતૃવશ્યુદ્યોષ

૫. [સં. અ (વિશેષ) + પાર (કાંપો)] પુ. સામો કાંપો.

૬. ક. (બીદ) દસ સંયોજનમાંના એટલે બધનમાંના પહેલા પાંચ; અવરભાગી સંયોજન.

એને પાર, અપાર, અવવા પારાપાર નથી એવા નીચર અવિરત પ્રકરને કું બાલ્યુ કું પુ. ધમપદ

૭. વિ. અપૂર; અમાપ.

૮. [દિ.] વિ. અર્જુનીય.

૯. વિ. તીક્ષ્ણ; તીવ્ર.

૧૦. વિ. ન બેતરી શકાય એવું; દુસ્તર.

૧૧. વિ. બેઠાં પાર વિનાનું.

૧૨. વિ. સીમા વિનાનું; અર્પણ વગરનું.

અપારક [સં. અ (નદિ) + પારક (રક્તિમાન)] વિ. અસમર્થ; અસક્ત.

અપારણ ૧. [સં. અપાર્ણ] વિ. દુરકું છેડું.

૨. વિ. નજીકનું; પાસેનું.

અપારતા ૧. [સં. અપાર (અપૂર) + તા (પણું)] છી. અમાપતા; અપૂરપણું.

૨. [સં. અપાર (હર વિનાનું) + તા (પણું)] છી. છેડે ન હોવાપણું; અનંતતા.

અપારદર્શક ૧. [સં. અ (નદિ) + પાર (સોંચ) + દર્શક (જાણનાર)] વિ. આરપાર દેખાય નહિ એવું; પ્રકાશભેદ; કિરણભેદ. જે પદાર્થના અણુ એવા ધટ હોય કે તેમાંથી પ્રકાશનાં મોર્ન વગર હરકતે છે. માણસની અંખ સુધી જઈ શકે તે પારદર્શક, અને જેના અણુમાંથી પ્રકાશનાં આંદોલન પસાર થઈ ન શકે તે અપારદર્શક. પારદર્શકતાનો અપાર અણુની ધટતા ઉપર અને પ્રકાશનાં મોર્નની તીવ્રતા ઉપર રહેલો હોય છે. 'ક' કિરણના પ્રકાશના આંદોલનની તીવ્રતા એટલી જણી હોય કે લાક્ષ્મી પેટીમાં રહેલી વસ્તુ તે વડે જોઈ શકાય. લાકું આ રીતે 'એક્સ ૨' એટલે 'ક' કિરણ આગળ પારદર્શક અણુ. ૨. વિ. અસિન; અસ્વચ્છ.

અપારદર્શકતા ૧. [સં. અ (નદિ) + પાર-દર્શક (સોંચ દેખાય એવું) + તા (પણું)] છી. આરપાર જોઈ ન શકાય એવું હોવાપણું; પ્રકાશનશીલ.

૨. છી. મસિનપરું; અસ્વચ્છતા.
અપારદર્શિતા લુપ્તો અપારદર્શિતા ૧.
અપારદર્શિ ૧. [સં. અ (નહિ) + પાર (ઓસરું) + દર્શિન્ (જોનાર)] વિ. અપારપાર ન જોઈ શકનાર.
૨. વિ. ખરિયામ ન જાણનાર.
અપારનામી ૧. [સં. અપાર (ઘણું) + નામન્ (નામ) + ઇન્ (વાળું)] પુ. ઉપર, કેમકે તેને ઘણું નામ છે.
૩. વિ. ઘણું નામવાળું; બહુનામી.
અપારા [સં. અ (નહિ) + પાર (ઇચ્છે) + આ (નારીભવિનો પ્રત્યય)] છી. પૂખ્તી, કેમકે તેનો અંત નથી.
અપારાવાર વિ. (બૂ. ક્ર.) બેઠક.
એ સસાર અપારાવાર ધર્મ થી હોયો નિસ્વાર.
અપાર્થ ૧. [સં. અપ (વિનાશ) + અર્થ] પુ. અર્થ વગરની વાતચીત કે અર્થ.
૨. પુ. (કામ) ન સમજાવ તેવો અર્થ હોવાનો હોય; મયો-મતનાં જેવાં એટલે તોરણી જાન જૂલેશનાં જેવાં વચન હોય અને જેનો અર્થ સમજવામાં ન આવે એ જાતની કવિતાની ખામી. જેમકે,
રૂસિહને પી ભવે,
છે એવો અતિશય સંસ્કર દેહ;
ઔરવત હરિ ગમતો,
નયને મેં નિરખ્યો મળિત મેહ.
આનો અર્થ તરત સમજાવ તેવો નથી માટે અપાર્થહોય થયો.
૩. [સં. અ (નહિ) + પાર્થ (અર્જુન)] વિ. અર્જુન વિનાનું; જેની અંદર અર્જુન ન હોય તેવું.
૪. [સં. અપ (નહિ) + અર્થ] વિ. અર્થ; નકામું.
અપાર્થક ૧. પુ. (ન્યાય) જાણીશ નિમ્મહસ્થાન માંહેનું એ નામનું એક; એકબીજા સાથે સંબંધ વિનાના વાક્યના વપરાશથી થતું નિમ્મહસ્થાન. આમાં કહેલા સંદેહનો અર્થ નહિ મળવાથી વાદી હાર પામે છે.
અપાર્થકાન, અર્થનંતર, નિર્વેક, અપાર્થક એ ચાર નિમ્મહસ્થાન કમ્પ્રમાનમાક એટલે બોલવાં બે વચકાવ તેવું છે. પુરાણ
૨. [સં. અ (નહિ) + પાર્થ (અર્જુન) + ક (વાળું)] વિ. અર્જુન વિનાનું.
૩. [સં. અપ (નહિ) + અર્થ + ક (વાળું)] વિ. નિર્વેક; અર્થ; નકામું.

અપાર્થકરણ ૧. [સં. અ (નહિ) + પાર્થ (અર્જુન) + ક (વાળું) + રણ (લડાઈ)] પુ. અર્જુન વિનાનો સંગ્રામ.
૨. [સં. અપાર્થક (નકામું) + રણ (લડાઈ)] પુ. નકામી લડાઈ.
૩. [સં. અપ (ખોટું) + અર્થ + કરણ (કિય)] ક. ખોટી ક્ષતિ.
અપાર્થક્ય [સં. અપ (વિનાશ) + અર્થ + ત્વ (પણું)] ક. દરેક વાક્યનો સંબંધ સમજાવ તેવો હોવા છતાં એકદર અર્થ નહિ મળવો તે.
અપાર્થિવ [સં. અ (નહિ) + પાર્થિવ (પૃથ્વીનું)] વિ. પૃથ્વીને લગતું નહિ એવું; અસૌકિક; દિવ્ય; સ્વર્ગીય.
અપાર્થિવપ્રેમ [સં. અ (નહિ) + પાર્થિવ (પૃથ્વીનું) + પ્રેમન્ (પ્રેમ)] પુ. સ્વિય-વાસનાની ઇચ્છા વિનાનો મેહ; અલ્લાહની સ્તુતિ; વિશુદ્ધ સ્નેહ; અસૌકિક પ્રેમ; ઇશ્વર હીમી.
અપાર્થપુદ્ગલપરાવર્ત પુ. (જૈન) વખતનું એક માપ.
આરે કોઈ એ જગતમાંના સમગ્ર પુદ્ગલ પ્રમાણુઓને આકાશ સરીકે કિયવ બીજા સરીકેથી તથા જાપ, ખન અને ચાસોમ્પીયપે ખસિયુમાવી મૂકે તે અને એમાં એટલે કામ લાગે તે પુદ્ગલપરાવર્ત. એમાં કોયે કામ બોલે હોય તે અપાર્થપુદ્ગલપરાવર્ત કહેવાય છે. વ્યવર્તસન
અપાસ [સં. અ (નહિ) + પાસ (સમ્યક્ જ્ઞાન)] વિ. રહ્યો વિનાનું; અજ્ઞાન.
અપાસન ૧. [સં. અ (નહિ) + પાસન (પાવવાપણું)] ક. પારા કે દુકામ ન પાળવા-પણું રસ્તું.
૨. ક. રહ્યું ન કરવાપણું.
અપાસા [સં.] છી. (પુરાણ) અનિ-શ્ચિની એ નામની દીકરી. એને રત્નાપિત્તનો રોગ લાગ્યો થયો હોવાથી તેણે ધણીએ તેને જોડી દીધી, તેથી તે પોતાના નામના તપો-વનમાં જઈ જમિમાં લીન થઈ કમ્પેદના હૃદય સુકાની ૭ કામ તેણે બનાવી હતી. એણે હૃદને સોમસ્થ અપી વસાવ મેળવી અનિશ્ચિના ખેતરમાં પુષ્કળ વરસાદ વરસાવ્યો હતો.
અપાવન [સં. અ (નહિ) + પાવન (પવિત્ર)] વિ. અશુદ્ધ; મેદુ; અપવિત્ર.
અપાવરણ ૧. [સં. અપ (બેઠક) + આવરણ (ઢાંચ)] ક. ઉપાવણ; પુષ્કળ કરતું તે.

૨. [સં. અપવ (ઢાંચ)] ક. ઢાંચ; આચ્છાદન.
૩. ક. ઢાંચીઓ.
૪. ક. સત્યાનું તે.
૫. ક. રખડીકરણ; ખુલાસો.
અપાવરણીય [સં. અપાવણ (પુષ્કળ કરતું તે) + ણિતિ (બીજ)] છી. મનની ચેમી સ્થિતિ, જેમાં ખુશી જગ્યા કે બોકમાં જતાં મન બીજા કે લખવા માંડે છે.
અપાવર્તન ૧. [સં. અપ (બેઠક) + અવર (રત્ન)] પુ. ખાટો.
૨. ક. પાણું લકવાપણું; પીડેહક; પ્રત્યવર્તન.
૩. ક. લોટણ; આગોટનું તે.
અપાવનું [સં. અર્પ (આપું)] ક. કિ. દેવ-રાવનું આપે એમ કરતું.
અપાવા [સં. અપાપા] છી. જૈનના મોવિસમાં લીધેલ મહાવીરસ્વામી નિર્વાણ પામ્યા એટલે વિરેહ પામ્યા તે નમરી; અપાપ.
અપાવું ક. કિ. દેવાનું; અપવનું કર્મધ્વિરૂપ.
અપાવૃત ૧. [સં. અપ (નહિ) + આવૃત (ઢોલું)] વિ. ઉપાકું; ખુસ્તું; નહિ લીધું.
૨. વિ. છુપાવેલું.
૩. વિ. મનમોજી; સ્વચ્છંદી.
અપાવૃતિ લુપ્તો અપાવરણ.
અપાવૃત ૨. [સં. અપાવૃત (અવગણના કરવી)] વિ. અનાદર કરનાર.
૨. વિ. કાલી મોહું.
૩. વિ. તિરસ્કાર કરનાર.
૪. વિ. પાણું ફરેલ.
અપાવૃત્તિ ૧. [સં. અપાવૃત (અવગણના કરવી)] છી. અનાદર.
૨. છી. કિશકપ્રાચલ; વિખવા; ઉત્ક્રાંતિ.
૩. છી. તિરસ્કાર.
૪. [સં. અપ (બેઠક) + આવૃત (રત્ન)] છી. પાખ ફરતું તે.
અપારામી [અ. અપેક્ષમ] ક. આંગળચાળા વર્તન આસરે સવાને ફટ લાંબું તથા આડથી દસ આગલા ધંતવાળું એક પ્રાણી. તેના પગ લાક્ષી મારક પાક કરી રહે તેવા અને પૂઠી મૂંચળું વળાને પકડી રહે તેવી હોય છે.
અપારી [સં. ઉપવાસ + ઇન્ (વાળું)] વિ. ઉપવાસી; જૂખું; ખાધા વગરનું.
અપારી ૨ અપારી તેવો વેપાર કરાવે વપાસી, નહિ એ એમાં રહેલો અપારી.
લોગોક્ષિ

અપાઘ્ય ૧. [સં. અપાઘિ (આપણે હોયે)]
પું. આરામ લેવાની જગ્યા.
૨. પું. કાગિયામાં ઊભો કરેલો મંડપ.
૩. પું. કીર્તિ; માયું.
૪. [સં. અપ (નહિ) + આપ્ય (આપણે)]
વિ. આશરો વિનાનું; આધાર વગરનું; નિરાધાર.

અપામિત ૧. [સં.] વિ. એકંતમાં રહેનાર.
૨. [સં. અપ (નહિ) + આમિ (વચ્ચો રહેવું) + ત (બહુવચનો પ્રત્યય)] વિ. સમ્રાટ-માંથી છુટકારો પામેલું; વિરક્ત; અમી.

અપાસન ૧. [સં. અપ (દૂર) + અસ (રેવું) + અન (નામ જાતનાર પ્રત્યય)]
વ. ઊડી દેવાયું; ત્યાગ.
૨. વ. ફેંકી દેવું તે પ્રયોગ.
૩. વ. (અર્થ) બે કે વધારે સમીકરણની મદદથી એક એવું નવું સમીકરણ ઉત્પન્ન કરવું કે જેમાં મૂળ સમીકરણના એક કે વધારે અઘાત ઊડી ગયા હોય; અપહાર; 'એલિ-મિનેશન'. અ + વ = ૭; અ - વ = ૧. આ બે સમીકરણનો સરવાળો કરવાથી વ ઊડી જાય અને અ = ૪ આવે તે અપાસન કહેવાય.
૪. વ. વધ; હલક.

અપાસરો ૧. [સં. ઉપાસ્ય] પું. કૈન સાપુ સાખીના ઉતારાનું ઢાંચું.
૨. પું. કૈનનું ધર્મચાતક.

અપાસરો દીવો = અપાસ્ય અપાસ્ય અસંજ-વિત જાખત. દીવામાં પડીને જીવંત મરે તેથી અપાસરામાં કડી પશુ દીવો કરવામાં આવતો નથી, તે પરથી આ કહેવત આલેવી છે.

અપાસંઝ [સં.] પું. જાઓ.
અપાસુ [સં. અપ (વગર) + અસુ (પ્રયત્ન)]
વિ. મરી ગયેલું; જીવ વગરનું.

અપાસ્ત ૧. વ. (અર્થ) અતિપરવશ; અધિકોત્સાર; જેની ઉલ્લેખતા એક કરતાં વધારે હોય એવો સંકુળેશ; 'હાઇપરબોલા'.

સંકુળેશ બાબતો તેના પાયા સાથે કે કાઠજૂથો થાય છે તે જ કાઠજૂથો પાયા સાથે કસાર સપાટીથી સંકુળેશ કે ઉપ થાય તે અન્વય થાય, અને કાઠજૂથો કસાર બીજા અક્ષની સપાટીમાં તે કાખનામાં આવે ત્યારે અપાસ્ત થાય છે.

બોલિવિસ

૨. [સં. અપ (દૂર) + અસ (રેવું) + ત (બહુવચનો પ્રત્યય)] વિ દૂર કરેલું; અસંકુલ.
૩. વિ. નાપસંક થવું; નહિ ગમતું.

અપાસ્તીયઅવકાશ પું. (અર્થ) એક જાતનું હેઝળ; અપાસ્તજ મુખ્ય અસુને સંન-

૨૫ હોય એવી જીવ અને અપાસ્ત વચ્ચે આવેલું જેન અવધ તેનું હેઝળ; 'હાઇપર-બોલિસ રેસ'.

અપાસ્તીયક વ. (અર્થ) એક રત્ન; 'હાઇપરબોલિસ ફક્લન'. જે જાતનો સંનધ વર્તુલ અને અંશ, કોટિબદ્ય વગેરે વચ્ચે છે, તે જ જાતનો સંનધ અપાસ્ત અને અપાસ્તીય બના (અવધ), અપાસ્તીય કોટિબદ્ય (અકોબ) વગેરે વચ્ચે છે. અપાસ્તના સમીકરણને સંતોષે એવું કલ અપાસ્તીયક કહેવાય છે.

અપાસ્તીયસંક્યાલ જી. (અર્થ) એક જાતની આકૃતિ; ગોળુ અથુ ઉપર અપાસ્તના પરિભ્રમણથી થતી સંક્યા જેવી બનાકૃતિ.

અપાહરણ ૧. [સં. અપ + આહરણ (હસ્ત પાડું તે)] વ. અપનોદન; આહરણ.
૨. વ. બંસી નાખવાની ક્રિયા.

અપાહિત ૧. [હિ.] વિ. અપંગ.
૨. વિ. અગત્ય; એરી.

અપાહિત વિ. અટકાવવું.

અપાંકલ લુઓ અપાંકલ.

અપાંકલ [સં. અ (નહિ) + પાંકલ (હારમાં મેલવા લાયક)] વિ. નાતની હારમાં બેસીને જમવાને નાલાયક.

અપાંક ૧. પું. અપેક્ષો.
૨. પું. અંજનો જૂથો; નેચાંત.
નિદાનતા મેડે જ નવલકુંડે પિંડીને.
અપાંકો બેબંચી અવધુપ્પ સીંધવ વડીને.

બોલિવિસ

૩. [સં. અપ (નહિ) + અંજ (કરીર)]
પું. કમરેવ, કેમકે તે કરીર વગરનો અવધ છે.
૪. પું. તિલક.

અપાંક સુમય અપાંક
અપાંક સુમય કાલનું ઠેસનું. પ્રમાણ

૫. વિ. અવગતની આમીવાળું.
૬. વિ. લૂકું; પાંચળું.

અપાંક ૧. પું. અપેક્ષો.
૨. પું. અંજનો જૂથો.
૩. [સં. અપ (નહિ) + અંજ (કરીર) + ક (વાળું)] પું. કમરેવ.

૪. પું. તિલક.
૫. [સં. અપ (નહિ) + અંજ (અવગત) + ક (વાળું)] વિ. એક અવગત વિનમનું.
૬. વિ. લૂકું; પાંચળું.

અપાંકતા ૧. [સં. અપ (નહિ) + અંજ (અવગત) + તા (પણું)] જી. અવગતની

આમી.
૨. [સં. અર્ધજ (પાંચળું) + તા (પણું)]
જી. લૂકાપણું.

અપાંકદર્શન [સં. અપાંક (આંખનો જૂથો) + દર્શન (લેવાપણું)] વ. માંસું જેવાની ક્રિયા; કટાણુ.

અપાંકદર્શિ [સં. અપાંક (આંખનો જૂથો) + દર્શિ (નજર)] જી. તીરછી નજર; કટાણુની નજર.

અપાંકદેશ [સં. અપાંક (આંખનો જૂથો) + દેશ (ઢેકાણું)] પું. આંખના જૂથાનો જામ.

અપાંકનેત્ર [સં. અપાંક (આંખનો જૂથો) + નેત્ર (આંખ)] વ. અલ્પિયાળી લાંબી આંખ.

અપાંકનેત્ર [સં. અપાંક (આંખનો જૂથો) + નેત્ર (આંખ) + આ (નારીબલિનો પ્રત્યય)]
વિ. જી. અલ્પિયાળી લાંબી અંજવાળી.

અપાંકમર્મ [સં. અપાંક (આંખનો જૂથો) + મર્મ (કોમળ જામ)] વ. આંખની બહાર જાવના છેદ નીચેનો અર્ધા આંખનો કોમળ જામ.

અપાંકમોક્ષ [સં. અપાંક (કાણ) + મોક્ષ (જોડવું તે)] પું. તીરછી નજરથી એવું તે.

અપાંકમંજ [સં. અર્ધજ (કટાણુ) + મંજ (હર્ષ)] પું. કટાણુથી થતો આનંદ.

અપાંક પું. (પુરાણ) એ નામના એક અર્થ.

અપાંકતત્ત્વ [સં. અપ (વગર) + આંતર (હસ્ત) + તત્ત્વ (અંધાર)] પું. (પુરાણ) સારસ્વત નામના અર્થ એમને પ્રાચીનમર્મ અને વેદાચાર્ય પશુ કહે છે.

અપાંકાષ ૧. [સં. અપાં (પાણીનું) + નાષ (ખલી)] પું. વચ્ચ.
૨. પું. સમુદ્ર.

અપાંનિધિ ૧. [સં. અપાં (પાણીનું) + નિધિ (અંધાર)] પું. વિલુ, કેમકે તે સમુદ્ર સ્વરૂપ છે.

૨. પું. સમુદ્ર.

અપાંપતિ લુઓ અપાંનાષ.

અપાંવત્સ [સં.] પું. (અર્થ) હસ્ત અને વિશ્વ નક્ષત્રની ઉત્તરે આવેલ એ નામનો તારો.

હસ્ત અને વિશ્વ એ બંનેની ઉત્તરે પ્રાચીન કંથોમાં વર્ણવેલાં આષ અને અપાંવત્સ એ બે તાર હોય છે, તે બન્નેને ત્રીજા ને ચોથા વર્ણવે છે.

બોલિવિસ

અપાંશુલા [સં. અ (નહિ) + પાંશુલા (વેશ)] જી. ખતિવતા સો.

અપીલ [સં.] જ. (પુરુષ) હિંદુસ્તાનનું એ નામનું એક તીર્થ.

અપિ [સં.] જ. ખડ; વળી; વિશેષમાં.

અપિય [સં. અપિ (વળી) + ય (અરે)] જ. અને વળી; બીજું ખડ; તદુપસંત; તેમ જ.

સંસ્કૃત નાટકોમાં એક મહોત્સવ દરમ્યાન જેની બીજે દામલ પહેલાં અપિય એમ લખવાની પ્રવાદિય છે.

અપિય ૧. ડું. જેઠ મહિનો, જેઠે તે માસ જયકોષ માટે અનુકૂળ યનાય છે.

૨. [સં. અપિ (ખડી) + ય (અરે)] જ. પાણીમાં ઉત્પન્ન થનાર.

અપિયુ ૧. [સં. અપિ (વળી) + યુ (ખડ)] જ. પરંતુ; ખડ; તોપડ.

૨. જ. વિશેષમાં; ખાસ.

અપિયુ [સં. અ (નહિ) + પિય (પિય)] જ. બાપ વિનાનું; બાપ મરી મરો હોય એવું.

અપિયુક ૧. [સં. અ (નહિ) + પિય (પિય) + ક (વાળ)] જ. નળાણું; બાપ વગરનું.

૨. જ. વારસામાં નહિ આવેલું; વડીલોપાલિત નહિ એવું.

અપિયવ [સં. અ (નહિ) + પિય (પિય તાણી મળેલું)] જ. બાપાદ તાણી નહિ મળેલું; વારસામાં ન મળેલું.

અપિયાન [સં. અપિયા (ધાંધ)] જ. ધાંધ; અવસ્થા.

અપિયાપિયાન = જમણ પછી જમણી હથેળીમાં લઈ પીવાનું થોકું ખાણી.

અપિનક ૧. [સં. અપિ + નક (બાંધ) + ત (બહુદંત્ર પ્રત્યય)] જ. બાંધેલું; બાંધેલું.

૨. જ. પહેરાયેલું; સજાવાયેલું; સજા કરાયેલું.

અપિશાલ [સં.] ડું. તે નામનો એક મુનિ.

અપિશુન ૧. [સં. અ (નહિ) + પિશુન (દેવ)] જ. જોખાઈ વિનાનું; ખરાબ દાનત વગરનું.

૨. [સં. અ (નહિ) + પિશુન (પાકિયું)] જ. ગાંધિયું નહિ એવું.

૩. જ. પ્રમાણિક.

અપિહિત [સં. અપિયા (ધાંધ) + ત (બહુદંત્ર પ્રત્યય)] જ. ધાંધેલું; અપાકિત.

અપિહક [સં. અ (નહિ) + પિહ + ક (વાળ)] જ. પિહ આપ્યા વગરનું.

અપિરી [સં. અ (નહિ) + પિર (કરીર) + ઇ (વાળ)] જ. કરીર વિનાનું; અકરીરી.

અપીચ [સં.] જ. ધણું સુંદર.

સૌમ્ય વાચ વર મુખ્ય અને મુખ અપીચ પ્રસન્ન સુંદર નદિઓર જા વાંચ વિષ સમસ્ત. (પિત્રવ્યુત્તર)

અપીન (અપીન) ૧. [સં. અ (નહિ) + પી (કુઝા દેવ) + ન (નામ અપવાય પ્રત્યય)] જ. કુઝા ન અપવાયનું.

૨. જ ન યોગવાયનું; ન દામનું તે.

અપીનીય (અપીનીય) ૧. [સં. અ (નહિ) + પીનીય (કુઝા આપ્યા એવું)] જ. કુઝા ન અપવા એવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + પીનીય (સળવા એવું)] જ. ન સળવા એવું.

અપીનીયત્વ (અપીનીયત્વ) ૧. [સં. અ (નહિ) + પીનીય (કુઝા આપ્યા એવું) + ત્વ (ખડ)] જ. કુઝા ન આપ્યા એવું હોવાનું.

૨. જ. ન સળવા એવી સ્થિતિ.

અપીમિત (અપીમિત) ૧. [સં. અ (નહિ) + પીમિત (કુઝા)] જ. કુઝા ન ખમેલું.

૨. જ. ન યોગાયેલું કે સળાયેલું.

અપીત ૧. [સં. અ (નહિ) + પીત (પીય)] જ. નહિ પીયેલું.

૨. [સં. અ (નહિ) + પીત (પીય)] જ. પીયું નહિ તેવું.

૩. [સં. અપી (જમ ખમડું) + ત (બહુદંત્ર પ્રત્યય)] જ. જમ ખમેલું; લીન થયેલું.

અપીતપાણી [અ (નહિ) + પીત (પીય) + પાણી] જ. પાણી પીવાને ખડ રોક્ષ વગર, એટલે કે તરત; જલદી; એટલે.

અપીતિ ૧. [સં. અપી (જમ ખમડું) + તિ (નામ અપવાય પ્રત્યય)] જ. જમ; પ્રત્ય; નામ.

૨. જ. સંભાગ; મુઠ.

અપીનસ [સં. અ (નહિ) + પીન (નક) + સો (નામ કરતો)] ડું. સહેજમ, જેમ એ રોમથી દરદી જમણે થતો જાય છે.

નાટકમાંથી અથવા નાટકી ઉપર આવેલા ખાસ અંશો જુદા જ બંધે સમ લખા દિવસ મુખી થયા એ કે તેને અપીનસ કહે છે.

અપીર જ. હિંદુ ધર્મના માધ્યાત્મ સજ્જારમાં વપરાતું કપાળ ઉપરથી સેવા સુધી જાંચાયેલું સાંજી એવું એક ધરેલું. તેને આંકિયો સેવાના વાગમાં ખોસી સખસમાં આવે છે.

અપીલ ૧. [અ.] જી. આમહલરી વિનંતિ.

૨. જી. ઇન્સાફ કરવા માટે ત્રાહિત થયેલો કરવામાં આવતી અરજ.

૩. જી. ખરેખરી અગત રજૂ કરી ચોખ લાગે તેમ કરવાની લોકોને કરવામાં આવતી અરજ.

૪. જી. નીચલી અદાલતના મુકદ્દા ઉપર વિચાર કરવા માટે ઉપલી અદાલતને કરવામાં આવતી અરજ.

અપીલ કોર્ટ [અ.] જી. અપીલ સાંભળનારી કચેરી; વિવાદ આપણીથી.

અપુષ [સં. અ (નહિ) + પુષ (પાક)] જ. સમીર; અગ્રી ઉમરનું.

અપુષ્ક [સં. અ (નહિ) + પુષ્ક (પાક)] જ. જૂઠા વિનાનું; બાંકું.

અપુષ્ક [સં.] જી. સીસમનું ઝાડ.

અપુષ્કાંતર [સં. અ (નહિ) + પુષ્ક (પાક) + અંતર (પાક)] ડું. એવું મોટું તથા માથું મોટું અને આમણા પત્ર પાછલા પત્ર કરતાં મજબૂત ને દુધો મારવા ચોખ હોય એવાં જૂઠાં વગરનાં પ્રાણી દેખાં અર્થે પ્રાણી.

અપુષ્ક ૧. [સં. અ (નહિ) + પુષ્ક] જ. પાપ.

૨. જ. ખાપી; અધર્મી.

અપુષ્કાંત ૧. [સં. અપુષ્ક (પાપ) + કંત (અપા)] જ. ખાપી.

૨. [સં. અ (નહિ) + પુષ્ક + કંત (અપા)] જ. પુષ્ક નહિ કરનાર.

અપુષ્ક ૧. [સં. અ (નહિ) + પુષ (પીય)] ડું. દીકરો નહિ તે.

૨. [સં. અ (અપા) + પુષ] ડું. નાકરો દીકરો; કપૂત.

૩. [સં. અ (નહિ) + પુષ (પીય)] જ. દીકરા વગરનું.

૪. જ. ગાંધિયું.

અપુષ્ક [સં. અ (નહિ) + પુષ + ક (વાળ)] જ. દીકરા વગરનું.

અપુષ્કા [સં. અ (નહિ) + પુષ (પીય) + ક (વાળ) + આ (નામ અપવાય પ્રત્યય)] જ. જી. પુત્ર વિનાની.

અપુષ્ક ૧. [સં. અ (નહિ) + પુષ (પીય) + ત્વ (ખડ)] જી. દીકરો ન હોવાનું.

૨. જી. ગાંધિયાપણું.

અપુત્ર

અપુત્રવંત [સં. અ (નહિ) + પુત્ર (દીકરો) + વંત (વાળું)] વિ. હોકરા વમરનું.

અપુત્રિકા ૧. [સં. અ (નહિ) + પુત્રિકા (દીકરી)] છી. દીકરો ન હોય એવા બાપની હોકરા વમરની દીકરી.

૨. વિ. છો. દીકરા વમરની.

અપુત્રિણી બુઝો અપુત્રમ્.

અપુત્રિણું ૧. [સં. અ (નહિ) + પુત્ર (દીકરો) + ણ (વાળું); પ્રા. અપુત્રિણ] વિ. હોકરા વિનાનું.

૨. વિ. વાંચિણું.

અપુત્રગણ ૧. [સં. અ (નહિ) + પુત્રગણ (સ્થૂળ શરીર)] પુ. સિદ્ધ અમવાન; મુક્તાત્મા.

૨. [સં. અ (નહિ) + પુત્રગણ (પરમાણુ)] વિ. કર્મનાં પરમાણુ વિનાનું.

અપુત્રરૂ ૧. [સં. અ (નહિ) + પુત્રરૂ (શરીર)] જ. એક જ વાર.

૨. જ. કાવચ માટે.

અપુત્રરત્નમ્ [સં. અ (નહિ) + પુત્રરૂ (શરીર) + અન્વય (સંબંધ)] વિ. ખણું ન આવે એવું; મરેણું.

અપુત્રરામમ્ ૧. [સં. અ (નહિ) + પુત્રરૂ (શરીર) + આમમ (આવવાની ક્રિયા)] પુ. બ્યાંથી ફરી જન્મવું ન પડે તે સ્થળ; મોક્ષ-સ્થાન; નિર્વાણપદ.

૨. પુ. ખણું નહિ આવવાપણું.

અપુત્રરાદાન [સં. અ (નહિ) + પુત્રરૂ (શરીર) + આદાન (દાણ)] જ. પાણું ન લેવાપણું.

અપુત્રરાવર્તન ૧. [સં. અ (નહિ) + પુત્રરૂ (શરીર) + આવર્ત (પાછા ફરવું) + અન (નામ બતાવનાર પ્રત્યય)] જ. ફરી ન આવવાપણું.

૨. જ. ફરીથી સંસારમાં ન આવવાપણું; મોક્ષ.

અપુત્રરાવૃત્તિ બુઝો અપુત્રરાવર્તન.

અપુત્રરુદ્ધ [સં. અ (નહિ) + પુત્રરૂ (શરીર) + રુદ્ધ (કહેલું)] વિ. ફરીથી ન કહેલું.

અપુત્રર્થધક [સં. અ (નહિ) + પુત્રરૂ (શરીર) + અર્થધક (ખાંખાર)] વિ. રાજ-દેવ વિનાનું, કેમકે રાજદેવ ન હોય તો કર્મનાં બંધન જામતાં નથી.

અપુત્રર્ણવ ૧. [સં. અ (નહિ) + પુત્રર્ણવ (ફરી ઉત્પત્તિ)] પુ. જન્મમરણના ફેરામાંથી મુક્તિ; મોક્ષ; નિર્વાણ.

મુક્તિ અમૃત દૈવ્ય અને અપુત્રર્ણવ અપરર્થ, નિઃસ્વેચ્છ નિર્વાણપદ મહાસિદ્ધિ વસ્તુવર્ત. પિતૃભયપુરોષ

૨. પુ. જીવ-મુક્ત પુરુષ.

૩. પુ. ફરી ન થવું તે.

૪. છો. એક જન્મની કારમ.

નિરપમણી સાથે મૂલી નાખીને ધમવા કલ્પ મહા પોતાના મુલ સ્વપ્ને નહિ પડે ત્યારે તેને અપુત્રર્ણવ કે નિરુદ્ધ કારમ કહે છે.

૫. વિ. ફરીવાર જન્મ લેવાની ઉપાધિ વમરનું; જીવ-મુક્ત.

અપુત્ર ૧. [સં. અ (નહિ) + પુત્ર (શરીર)] જ. એક જ વાર; ફરીથી નહિ.

૨. જ. કાવચ માટે.

અપુત્રિત ૧. [સં. અ (નહિ) + પુત્રિત (પવિત્ર)] વિ. અપવિત્ર; અશુદ્ધ.

૨. વિ. દોષવાળું; દુષિત.

અપુત્રણ્ [સં. અ (નહિ) + પુત્રણ્ (નવું)] વિ. બનું નહિ તેવું; નવું.

અપુત્રણું બુઝો અપુત્રણ.

અપુત્રુષ ૧. [સં. અ (નહિ) + પુત્રુષ (મરણ)] વિ. નપુંસક; પુરુષત્વ વિનાનું; દીબક.

૨. વિ. જન્મ વમરનું.

અપુત્રુષ્ટ ૧. [સં. અ (નહિ) + પુત્રુષ્ટ (મરણ) + વાદ (કહેવાપણું)] પુ. નપુંસકપણનો બારોષ.

અપુત્રુષાતન ૧. [સં. અ (નહિ) + પુત્રુષા-તન (મરણ)] જ. નામરદાર્થ; આવવાપણું, કાવરતા.

૨. જ. જન્મ ન હોવાપણું.

અપુત્રુષાર્થ ૧. [સં. અ (નહિ) + પુત્રુષ (આત્મા) + અર્થ (વિષય)] પુ. આત્માનો મુખ્ય વિષય ન હોય એવું હોવાપણું.

૨. પુ. કરનારને લાભદાયક ન હોય એવી ધાર્મિક ક્રિયા.

૩. પુ. કર્મ ન કરવાં તે; અકર્મ.

૪. [સં. અ (નહિ) + પુત્રુષ + અર્થ (ક્રમિક વસ્તુ)] પુ. (સાંખ્ય) પુરુષની ક્રમનાનો અવિષય; પુરુષને અનપેક્ષિત વસ્તુ.

૫. વિ. (મીમાંસા) પુરુષે પોતાના સ્વાર્થ માટે ન કરેલું હોય એવું; પુરુષની હલકામન-થી કરવું ન હોય એવું. મીમાંસામાં કર્મ ને પ્રકારનાં કલાં છે: પુરુષર્થ, અને વ્યર્થ. પુરુષ પોતાના લાભને માટે કરે તે પુરુષર્થ કર્મ, અને

વ્યર્થને માટે વ્યર્થના જન્મ તરીકે નિષ્કામપણે કરે તે વ્યર્થ કર્મ.

અપુરોદંતી [સં. અ (નહિ) + પુરસ (આમલો બાચ) + દંતિ (દાંતવાળું)] વિ. મોઢાના આમલા બાચમાં દાંત વમરનું.

અપુરુષ ૧. [સં. અપુ (પાણી) + અશન (જમવું તે)] જ. જમતાં પહેલાં અને પછી હથેલીમાં લઈ પીવાનું ચોક્કું પાણી.

૨. જ. જમવાની શરૂઆતમાં લેવાતો ચોડો બાત; અપોષણ.

અપુષ્ક ૧. [સં. અ (નહિ) + પુષ્ક (ખજું)] વિ. ખજું નહિ એવું; ચોક્કું.

૨. વિ. નીચ; હલકું; અપમ.

અપુષ્ટ ૧. [સં. અ (નહિ) + પુષ્ટ (જઠ)] વિ. એકવાર શરીરવાળું; પાતળું.

૨. વિ. ધીમા અવાજવાળું.

૩. [સં. અ (નહિ) + પુષ્ટ (પોષાયેલું)] વિ. નબળાવ થવા વમરનું.

૪. વિ. મુખ્ય અર્થને આધાર ન આપનાર; અમસ્તુતા; અમંજલ.

અર્થની પુષ્ટિ ન થાય એવાં નામમાં વિરોધભૂતી અપુષ્ટ હોય થાય છે એ અર્થલેખ છે.

અપુષ્ટતા ૧. [સં. અ (નહિ) + પુષ્ટ (જઠ) + તા (પણું)] છી. એકવાર શરીરવાળું હોવાપણું.

૨. છી. ધીમા અવાજવાળું હોવાપણું.

૩. [સં. અ (નહિ) + પુષ્ટ (પોષાયેલું) + તા (પણું)] છી. નબળાવ થતો ન હોય એવી સ્થિતિ.

અપુષ્ટત્વ બુઝો અપુષ્ટતા.

અપુષ્ટાર્થ [સં. અ (નહિ) + પુષ્ટ (પોષાયેલું) + અર્થ] પુ. (મન્ય) ધણું પદ ભાં અર્થને આધાર ન આપી શકે એવો હોય. જેમકે,

લાંબા કેટ દંતનમિત્તી,
નથી કરતી અભિસાર કહે શાને;
જોતા રહ સુસંકર,

વખત વિચારી ભુવતી ઝડ જાને.
આમાં લાંબા વાગ અને દાંત ઉપર
લગાવેલ કાળી મિત્તી અભિસારના અર્થને પુષ્ટ
કરતાં નથી.

અપુષ્પ ૧. [સં. અ (નહિ) + પુષ્પ (ફૂલ)] પુ. ઉત્તરાનું કાક, જેમકે તેને ફૂલ હોતાં નથી.

૨. વિ. ફૂલ થતાં ન હોય એવું; ફૂલ ન બેસે એવું.

૩. વિ. ફૂલ વિનાનું.

અપૂર્ણપદ ૧. પું. ઉત્તરાર્ણ સહ.

૨. [સં. અ (નહિ) + પુષ્પ (ફલ) + ઇષ (ફળ)] જ. ફલપુષ્પ સહ તે ફલ વિનાનું હોય છે.

૩. વિ. ફલ આપ્યા વગર ફળ આપનાર.

૪. વિ. ફલ કે ફળ જેમાંથી એક ન હોય એવું.

અપૂર્ણપદ ૬ ભુઓ અપૂર્ણપદ.

અપૂર્ણપદનરૂપિતિ [સં. અ (નહિ) + પુષ્પ (ફલ) + વનરૂપિતિ] છો. ફલ વિનાની વનરૂપિતિ. તેમાં સારી રીતે વિકસેલાં વાહિની-મય અને હાંધુને જમતાં તંત્ર હોય છે. મૂળ, શ્વ અને પાંદડાં પૂરેપૂરાં ભુલ પડેલાં હોય છે. આ મધુના મધુ વર્મ: ખરેખરા હંસરાજ, અપૂર્ણપદી ને સીતાહાર.

અપૂર્ણપદ [સં. અ (નહિ) + પુષ્પ (ફલ) + આ (નારીબલિયે પ્રલય)] છો. રજસ્વલા ન થતી હોય એવી સ્ત્રી; જેને જાતુ પ્રાપ્ત થયો ન હોય એવી સ્ત્રી.

અપૂર્ણપિત ૧. [સં. અ (નહિ) + પુષ્પિત (ફલપાત્ર)] વિ. ફલ વિનાનું.

૨. વિ. પુષ્પાદ્યા વગરનું.

અપૂર્ણપિતા ૧. [સં.] છો. અટકાવ આપ્યા વગરની કન્યા.

૨. વિ. છો. રજસ્વલા ન થયેલી.

અપૂર્ણસ [સં. અ (નહિ) + પુષ્પ (પુષ્પ)] પું. નપુંસક.

અપૂર્ણસ્ત્રવ [સં. અ (નહિ) + પુષ્પ (પુષ્પ) + ત્ર (પશુ)] જ. નામરહસ્ય; નપુંસકપશુ.

અપૂર્ણ ૧. [સં. અ (નહિ) + પૂર્ણ (પૂર્ણ)] અપ. અપૂર્ણ] વિ. ન પૂર્ણ એવું.

૨. વિ. પૂર્ણતા વગરનું; લાંબા મગ સુધી નહિ પૂર્ણથેલું.

અપૂર્ણક [સં. અ (નહિ) + પૂર્ણ (પૂર્ણ)] વિ. પૂર્ણ ન કરનાર.

અપૂર્ણન ભુઓ અપૂર્ણ.

અપૂર્ણ ૧. [સં. અ (નહિ) + પૂર્ણ] છો. પૂર્ણ ન કરવી તે.

૨. [સં. અ (અધોચ) + પૂર્ણ (સેવા)] છો. વિધિસર ન કરેલી પૂર્ણ.

૩. છો. સત્કાર ન કરવાપાત્રું.

અપૂર્ણિત ૧. [સં. અ (નહિ) + પૂર્ણિત (પૂર્ણથેલું)] વિ. ન પૂર્ણથેલું.

૨. વિ. વિધિસર નહિ પૂર્ણથેલું.

૩. વિ. સત્કાર નહિ થયેલું.

અપૂર્ણય [સં. અ (નહિ) + પૂર્ણ (પૂર્ણ)] વિ. ન પૂર્ણ થયેલું.

અપૂર્ણ ૧. [સં. અ (નહિ) + પૂર્ણ (પૂર્ણ)] પું. નાશવાદી સ્ત્રી; કપૂર્ણ.

૨. [સં. અ (નહિ) + પૂર્ણ (પૂર્ણ)] વિ. અપૂર્ણ.

૩. [સં. અ (નહિ) + પૂર્ણ (પૂર્ણ)] વિ. દીકરા વગરનું.

અપૂર્ણ ૧. [સં.] પું. ધર.

૨. પું. પૂર્ણ.

૩. પું. મધુપૂર્ણ.

૪. પું. માધુપૂર્ણ.

૫. પું. મધુમાં હોય કરવા માટે લોટમાંથી બનાવેલ અને માટીના સ્તંભોમાં પકવેલ પૂર્ણ; પુરોગ્રહ.

મધુ સહસ્ર પશુમળ બોલ્યું.

અપૂર્ણ એ કહેવાય.

નિર્ધાર

૬. પું. રોટલી.

અપૂર્ણ છો. સરીરમાંની એ નામની એક નાડી. ભુઓ નાડી.

અપૂર્ણપદ ૧. છો. એવ વદ આક્રમ.

૨. છો. એવ વદ આક્રમને દિવસે કરવામાં આવતું આદ.

અપૂર્ણ ૧. [સં. અ (નહિ) + પૂર્ણ (પૂર્ણ)] વિ. અપૂર્ણ; પૂર્ણ થવા વગરનું.

૨. [સં. અપૂર્ણ] વિ. ઉત્તમ; મેષ.

૩. [સં. અપૂર્ણ (અરેક)] વિ. પૂર્ણ; અરપૂર્ણ.

અપૂર્ણી [સં. અ (નહિ) + પૂર્ણ (પૂર્ણ)] છો. સોમજાતું ઝાડ; સાતમલી વૃક્ષ. ઈમને તે નિર્મળ હોવાથી મનની પ્રીતિને પૂર્ણ કરતું નથી.

અપૂર્ણ [અ (નહિ) + પૂર્ણ] વિ. એક; એક.

અપૂર્ણ ૧. [સં. અ (નહિ) + પૂર્ણ (પૂર્ણ)] વિ. અપૂર્ણ ન હોય એવું.

૨. વિ. અપૂર્ણ ઉપલબ્ધ કરનાર.

અપૂર્ણિત ૧. [સં. અ (નહિ) + પૂર્ણિત (અરેક)] વિ. અપૂર્ણ; અપૂર્ણ.

૨. વિ. ખાલી.

અપૂર્ણ ૧. [સં. અ (નહિ) + પૂર્ણ (પૂર્ણ)] વિ. અપૂર્ણ; અપૂર્ણ.

૨. [સં. અ (નહિ) + પૂર્ણ (અપૂર્ણ)] વિ. અપૂર્ણ વિનાનું; નિર્ધાર.

૩. [સં. અ (નહિ) + પૂર્ણ (અપૂર્ણ)] વિ. વસ્તી વગરનું; ઉદ્ધ.

અપૂર્ણ [સં. અ (નહિ) + પૂર્ણ (પૂર્ણ)] વિ. અપૂર્ણ; પૂર્ણ થવા વગરનું.

અપૂર્ણ ૧. [સં. અ (નહિ) + પૂર્ણ (પૂર્ણ)]

જ. પૂર્ણ નહિ એવી સંખ્યા.

૨. જ. સંપૂર્ણ ન હોવાપાત્રું.

૩. વિ. એકતર; એકેથી; અપૂર્ણ જાતુ ન પડનાર.

૪. વિ. એક; અપૂર્ણ.

૫. વિ. પૂર્ણ નહિ એવું; અપૂર્ણ; એક; 'કેન્ડન'.

અપૂર્ણ એકાધિકાર [સં. અપૂર્ણ (અપૂર્ણ) + એકાધિકાર (અધિકાર)] પું. સંપૂર્ણ અપૂર્ણ ન હોવાપાત્રું; એકાધિકારભાસ.

અપૂર્ણકર્પરી [સં. અપૂર્ણ (અપૂર્ણ) + કર્પરી (ખોપરી) + કર્પરી (વાહુ)] જ. કર્પરી-રજસ્વલા પ્રાણીનો એક વર્મ: 'માઇક્રો-રજસ્વલા' તેને અપૂર્ણ, કોમળ હાથમાંથી ખોપરી તથા કોમળ જેવી અવસ્થા હોય છે, અને નીચલું ભાગ હોતું નથી.

અપૂર્ણકાલ ૧. [સં. અપૂર્ણ (અપૂર્ણ) + કાલ (વખત)] પું. (વ્યાકરણ) કિયાના અપૂર્ણ-પશુનો અર્થ અપૂર્ણતા મળ.

૨. વિ. પૂર્ણપશુને માટે લાંબા અપૂર્ણતા કાળને નહિ પડેલું.

૩. વિ. વખત પૂરો થવા પહેલાં; અપૂર્ણ.

અપૂર્ણકાલ [સં. અપૂર્ણકાલ (અપૂર્ણ) + અ (અપૂર્ણ)] વિ. અપૂર્ણ માટે અપૂર્ણ.

અપૂર્ણકાલ ભુઓ અપૂર્ણકાલ.

અપૂર્ણકિયાપદ [સં. અપૂર્ણ (અપૂર્ણ) + કિયાપદ] જ. (વ્યાકરણ) અપૂર્ણ કાળ તથા અર્થનાં રૂપ ન થતાં હોય એવું કિયાપદ જેમને, જેમને.

અપૂર્ણકિયાવાચક [સં. અપૂર્ણ (અપૂર્ણ) + કિયા + વાચક (વાચક)] વિ. (વ્યાકરણ) જેમાંથી કિયાનો પૂરો અર્થ નીકળતો ન હોય એવું; પૂર્ણની મદદ વિના જેમાંથી પૂરો અર્થ નીકળતો નથી એવું. હોતું, કેમકે, નીચલું વગેરે અર્થનાં અપૂર્ણ કિયાપદ અને કેટલાંક સંકર્ષ કિયાપદ જેમાં અર્થ આપ્યા છતાં કિયાનો અર્થ અપૂર્ણ રહે છે તે અપૂર્ણકિયા-વાચક છે. જેમને, આવી વર્તણૂકથી દીકરે આપને ધણો ગુસ્સે કર્યો-કોઈ બનાવ્યો. આ વાક્યમાં ગુસ્સે અને કોઈ કિયાનો અર્થ પૂરો કરે છે, તેથી તે અપૂર્ણકિયાવાચક છે.

અપૂર્ણકાલ [સં. અ (નહિ) + પૂર્ણ (પૂર્ણ) + કાલ] છો. અંત કાલ; અંતો યોગો.

અપૂર્ણતા ૧. [સં. અ (નહિ) + પૂર્ણ (પૂર્ણ) + તા (પશુ)] છો. અપૂર્ણપદ; પૂર્ણ ન હોવાપાત્રું.

૨. છો. ખોટા; ખામી; અપૂર્ણ.

૩. છો. ન્યૂનતા; થોડું હોવું તે.

અપૂર્ણપારદર્શક [સં. અપૂર્ણ (અપૂર્ણ) + પારદર્શક (આપાર ભેદ સાથે એવું)]
વિ. પૂરેપૂરું સોસરવું ન દેખાય એવું.

અપૂર્ણપારદર્શકતા [સં. અપૂર્ણ (અપૂર્ણ) + પારદર્શક (આપાર ભેદ સાથે એવું) + તા (પદ)] છો. પૂરેપૂરું આપાર ભેદ ન સકાય એવી સ્થિતિ; અર્ધપારદર્શકતા.

અપૂર્ણપ્રાપ્ત [સં. અપૂર્ણ (અપૂર્ણ) + પ્રાપ્ત (પામે આપે)] વિ. ધણે ભાગે અપૂર્ણ; અર્ધ-પરપૂર્ણ.

અપૂર્ણબીજ [સં. અપૂર્ણ (અપૂર્ણ) + બીજ (અસંપૂર્ણ)] ક. (અધિક) બીજઅધિક-માંના અપૂર્ણાંક જે અપૂર્ણાંકના છેદમાં બૈનિઠ રાશિ હોય અને તે વડે અંકને સેવ વગર ભાગી ન સકતો હોય તે અપૂર્ણબીજ કહેવાય છે. જેમ, $\frac{1}{2}$; $\frac{3}{5}$; $\frac{37}{89}$.

અપૂર્ણભાગ [સં. અપૂર્ણ (અપૂર્ણ) + ભાગ] પુ. (અધિક) ધાતમાનનો અપૂર્ણાંક ભાગ; 'અંદાજ'. જેમ, ૨૦૦૦૦૦ ધાતમાન ૩.૩૦૧૦૩૦૦૦... છે, તેમાં ૩૦૧૦૩૦૦૦... ધાતમાનનો અપૂર્ણ ભાગ કહેવાય.

અપૂર્ણભૂત [સં. અપૂર્ણ (અપૂર્ણ) + ભૂત (ભૂતાત્મ)] પુ. (આકરણ) કિપાનું અપૂર્ણ-પણું બતાવનાર ભૂતકાળ; આશુ ભૂતકાળ. જેમ, તે આતો હતો.

અપૂર્ણવ્યાપ્તિ [સં.] છો. (આપ) વ્યાપ્તિ માટે અનુલવપૂર્વક ભેદની પદ્ધતિ પૂરેપૂરી અમલમાં આવ્યા સિવાયની અધિકી વ્યાપ્તિ. આવો અપૂર્ણ રીતે સાધન અને સાધનો સંબંધ જે પ્રકારનો છે. એક અનુભવ (અનુભવ-સંખ્યા) મૂલક જેમાં અમુક સાદઅર્થના અનુભવ કે દર્શાતની સંખ્યા ઉપર સામાન્યતાનો અધાર છે; અને બીજી સાધર્મ (સરખા ધર્મવાળા મળતાપણા) મૂલક જેમાં યાત અને અઘાત વસ્તુના સરખા ગુણ ઉપર તેનો અધાર હોય છે.

અપૂર્ણર્થિક [સં. અપૂર્ણ (અપૂર્ણ) + અર્થિક (અર્થવાળું)] વિ. અપૂર્ણ અર્થવાળું.

અપૂર્ણાંક ૧. [સં. અ (અધિક) + પૂર્ણ (પૂર્ણ) + અંક (સંખ્યા)] પુ. (અધિક) અપૂર્ણ સંખ્યા; એકના અંશરૂપ સમ. જેમ, $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{5}$, $\frac{37}{89}$, જે વગેરે. એક સમના કેટલા સરખા ભાગ પાડી તેમાંથી કેટલા લીધા એ બતાવનાર આંકડાને અપૂર્ણાંક કહે છે. તે

આંકડા લખવાની રીત: એક આડી લીટી કરી નેટલા સરખા ભાગ પાડવામાં આવ્યા હોય તે બતાવનાર આંકડાને તે લીટી નીચે અને નેટલા ભાગ લીધેલા હોય તેને લીટી ઉપર લખવામાં આવે છે. જેમ, $\frac{1}{2}$. અપૂર્ણાંકના પ્રકાર: ૧. ભવહારી, ૨. સમ, ૩. વિષમ, ૪. મિશ્ર, ૫. પ્રભાવગતિ, ૬. દશાંશ અપૂર્ણાંક. ૨. પુ. (અધિક) અપૂર્ણ સંખ્યાથી કિશાન અનુભવની એક રીત.

અપૂર્ણ [સં. અ (અધિક) + પૂર્ણ (પૂર્ણ)] વિ. અપૂર્ણ; અપૂર્ણ.

અપૂર્ણતા ૧. [સં. અ (અધિક) + પૂર્ણ (પૂર્ણ) + તા (પદ)] છો. અપૂર્ણપણું. ૨. છો. ખામી; ખોટ.

અપૂર્ણ [સં. અ (અધિક) + પૂર્ણ (પૂર્ણ) + તા (પદ)] છો. પૂરે ન કરવું તે; અપૂર્ણતા.

અપૂર્ણ ભુગ્ને અપૂર્ણ.

અપૂર્ણ ૧. [સં. અ (અધિક) + પૂર્ણ (અપૂર્ણ)] પુ. અર્થક: પરમમા, કેમકે તેની પહેલાં કોઈ ન હતું એમ મનાય છે. ૨. ક. દુરનું પરિણામ. ૩. ક. પ્રવચન અને અપ.

૪. ક. (ગીમાંસ) વગર કંઈથી અસાંતરે જવાનાં સ્વાદિ કાને માટે વચમાં દારૂપે સ્વીકારેલા વાળી સજિ. તે આર પ્રાપ્ત છે: ૧. કલાપૂર્વ, ૨. સમુદાયપૂર્વ, ૩. ઉત્પત્તિપૂર્વ અને ૪. અંશપૂર્વ.

૫. [અ (નિર્ણય વગરનો અવસ્થા) + પૂર્ણ (અનુભવ)] ક. સમિત કર્મ; પૂર્વજન્મનાં ગાત્રી રહેલાં કર્મ.

આ સંકેત કર્મનું બહુવિધ અર્થ અપૂર્ણ એવું બીજું નામ છે.

૬. [સં. અ (અધિક) + પૂર્ણ (અનુભવ)] વિ. અનુભવ ન મનેહું; અસાધારણ; અસાધ્ય. ૭. વિ. ઉત્તમ; અનુપમ; શ્રેષ્ઠ.

૮. [સં. અ (અ' અપાર) + પૂર્ણ (અપાર)] વિ. જેની પહેલાં અ કે આ હોય એવું.

૯. વિ. નહું; વાતન.

૧૦. [સં. અ (અધિક) + પૂર્ણ (પહેલું)] વિ. પહેલું નહિ એવું.

૧૧. વિ. વિચિત્ર; અલુપ્ત; અમઠારી; વિચિત્ર. અપૂર્ણરણુ ૧. ક. (ગીમાંસ) અપૂર્ણ કરવું તે.

૨. [સં. અ (અધિક) + પૂર્ણ (અપાર) + કરણ (કરવું તે)] ક. (કૌન) એક અનુભવન મહિનું અપૂર્ણ. સમ્યક્વમોહનીય, મિશ્રાવ-

મોહનીય, અને મિશ્રમોહનીય એ ૩, તથા અનંતાનુબંધી, અપ્રલાખાની તથા પચખાજી-વસ્ત્રીય કોષ, માન, માયા અને સોજ એ ૧૨, અને સંજ્ઞનનો કોષ તથા માન એ ૨ થળી કુલ ૧૭ પ્રકૃતિને સમોપચમાવે એટલે કે કાર્મિક ઉદય આવે તેને ક્ષય કરે અને સત્તામાં ફલ છે તેને ઉપચમાવે ત્યારે આ પદ પમાય છે. છતાં અમાઉ આ બેસીએ પહોંચેલ નથી માટે તેને અપૂર્ણરણુ કહે છે. તેનું બીજું નામ નિર્વાહિનાર અનુભવન છે. ૩. ક. અનનું પરિવ વલણ; પરિણામશુદ્ધિ.

અપૂર્ણતા ૧. [સં. અપૂર્ણ (અસાધારણ) + તા (પદ)] છો. અમાઉ ન હોવાપણું; અસાધારણતા.

૨. છો. અનુપમતા; શ્રેષ્ઠપણું.

૩. છો. ભુલ પ્રમાણથી અસુધી ન સકાય એવી સ્થિતિ.

૪. છો. નવીનતા; નવું હોવાપણું; નવાઈ.

૫. છો. મોહિતા.

૬. છો. વિચિત્રતા; અલુપ્તપણું.

૭. [સં. અપૂર્ણ (દુરનું પરિણામ) + તા (પદ)] છો. સાચંસ નહીં કરવાનો હેતુ.

અપૂર્ણ ભુગ્ને અપૂર્ણતા.

અપૂર્ણદષ્ટ [સં. અ (અધિક) + પૂર્ણ (પહેલાં) + દષ્ટ (એવું)] વિ. પહેલાં ન ભેદેહું.

અપૂર્ણપદ્ધતિ [સં. અ (અધિક) + પૂર્ણ (પહેલાં) + પદ્ધતિ (પદ્ધતિ)] છો. કન્યા; કુમારી.

અપૂર્ણમાલિનીવસંત છો. (વૈદક) ક્ષય રોગ ઉપર વપરાતું એ નામનું એક રસાયણ.

અપૂર્ણરચનાશક્તિ [સં. અ (અધિક) + પૂર્ણ (પહેલાં) + રચના (આવક) + શક્તિ] છો. ઉત્પત્તિ કરવાની શક્તિ; સર્જકશક્તિ.

અપૂર્ણરંભી [સં. અપૂર્ણ (અપૂર્ણ) + રંભ + ઇન્ (વાર્ધ)] વિ. વિચિત્ર રંભવાળું.

અપૂર્ણરંભીનું ભુગ્ને અપૂર્ણરંભી.

અપૂર્ણરૂપ [સં.] પુ. (કાવ્ય) એક ભાતનો અર્થકાર; જેમાં પહેલાં કહેલ ગુણ ન હોય એવો પૂર્વપથી કિલટો અર્થકાર. જેમ, ક્ષય ખમી પાછો સહિ, વખતો વારંવાર; ખલુ ફરી ચૈવનપ્રાપ્તિ નથી, માન નહીં કર નાર.

આ ઉદાહરણમાં ચંદ્રના સમાન ચૈવન ખલુ ધીરે ધીરે વધીને એજ કમથી ધો છે; પરંતુ ચંદ્ર વારંવાર વધતો ભય છે અને ચૈવન ફરી મળી શકતું નથી. આ કાવ્યની બીજી લીટીમાં અપૂર્ણરૂપ અર્થકાર મુખ્ય છે.

અપૂર્વવત્ [સં. અ (નહિ) + પૂર્વ (અગાઉ) + વત્ (વહે)] છ. આગળની જેમ નહિ; નવીન રીતે.

અપૂર્વવશિષ્ઠશક્તિ [સં. અપૂર્વ (અપૂર્વ) + વશિષ્ઠ (વશ કરવાપણું) + શક્તિ] છી. વશ કરી શકાય એવી અસાધારણ કે અશુભ સિદ્ધિ.

અપૂર્વવાદ ૧. પુ. અંગેના નામના ઉપાખ્યાયે રચેલો એ નામનો ગ્રંથ.

૨. [સં. અપૂર્વ (પરમજ) + વાદ (વર્ણ)] પુ. પરમાત્મા સંબંધી વર્ણ.

અપૂર્વવિધિ [સં. અપૂર્વ (અસામાન્ય) + વિધિ (રીત)] પુ. પ્રત્યક્ષ કે અનુમાનાદિ પ્રમાણથી અણી ન શકાય એ મેળવવાની રીત. જેમ, સ્વર્ગની હિમ્મતવાગાએ થતા કર્મો. અહીં સ્વર્ગ મેળવવાની જે રીત બતાવવામાં આવી છે તે પ્રત્યક્ષ અથવા અનુમાન વડે સિદ્ધ થઈ શકતી નથી. તેના પ્રકાર: (૧) ધર્મવિધિ, જેમ, અમિહોત. (૨) શુદ્ધિવિધિ, જેમાં થતા અથવા કર્મ કરવાની સામગ્રી અને દેવતા વગેરે સંબંધી હકીકત અપેક્ષી છે. (૩) વિનિયોગવિધિ, જેમ, ગાઈપલમાં ઉદની જમાનો ઉપયોગ કરવો. (૪) પ્રયોગવિધિ અથવા અમુક પ્રિય થઈ ગયા પછી અમુક કામ કરવાની આદા.

અપૂર્વ [સં. અ (નહિ) + પૂર્વ (જે નામની દિશા) + વ (ચોગ)] વિ. પૂર્વ દિશાને અયોગ.

અપૂર ૧. છી. ખાજાવાનું મોં બંધ કરવાનો ઔષધનો ફૂલો; ફાલો.

૨. છી. દમ; ભેમ; કોવત.

૧. અપૂર નીચળી જવી = સખત કામ કરી થાકી જવું; મળ ઉપરાંત કામ કરી થાકવું.

૨. કામ કરાવીને અપૂર કાઢી નાખવી = થકવી નાખવું; કાપર કરવું.

અપૂરક ૧. [સં. અપૂ (પણી) + અસન (ખાઈ તે)] જ. જમતાં પહેલાં અને જમ્યા પછી જમણી હથેળીમાં થઈ પીવાતું થોડું પાણી.

૨. [સં. આપેક્ષા] જ. જમતાં પહેલાં અને જમ્યા પછી બોલવાનો મંત્ર.

૩. જ. જમવાની શરૂઆતમાં લેવાતો થોડો

અપૂરકાનું લુઓ અપૂરક.

અપૂરક ૧. પુ. (આકરણ) પાણિનિહ મત પ્રમાણે એક અક્ષરનો પ્રત્યય.

૨. [સં. અ (નહિ) + પૂરક (લેવાપણું)]

વિ. એકલું; નહિ લેવાપણું.

૩. વિ. મેળ વિનાનું; સંગથ વગરનું.

અપૂર્ય [સં. અ (નહિ) + પૂર્ય (પૂરવા-પણું)] છી. પૂરપરક ન કરવાપણું.

અપૂર્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + પૂર્ય (લઈ)] વિ. લઈ નહિ એવું એકલું.

૨. જ. એક સાથે; લુડું લુડું નહિ એમ.

અપૂર્યકરણીય [સં. અ (નહિ) + પૂર્ય-કરણીય (લઈ પાડી શકાય એવું)] વિ. મળ-તરવ લુઈ ન પાડી શકાય એવું.

અપૂર્યકૃત [સં. અ (નહિ) + પૂર્યકૃત (લઈ પાડેલું)] વિ. ઘટકતરવ લુઈ નહિ પાડેલું.

અપૂર્યમૂળ [સં. અ (નહિ) + પૂર્યમૂળ (લઈ પાડેલું)] વિ. ઘટકતરવ લુઈ નહિ પાડેલું.

અપૂર્યમૂળ [સં. અ (નહિ) + પૂર્યમૂળ (લઈ પાડેલું)] વિ. સાથે મળી મળેલું.

અપૂર્ય [સં. અ (નહિ) + પૂર્ય (પહેલું)] વિ. ન પૂરેલું.

અપૂર્યસાલિલ [સં. અ (નહિ) + પૂર્ય (પહેલું) + સાલ + લિલ (વળું)] પુ. (જેન) શું અપૂર્ય તે પૂર્ય વિન જે લિલા આવે તે લેનાર સાધુ.

અપૂર્યકંઠ [સં. અ (નહિ) + પૂર્ય (પીક) + વંઠ (કળ)] પુ. કરોડ વચરનાં પ્રાણીનો ગર્ભ.

અપૂર્યવંશી [સં. અ (નહિ) + પૂર્ય (વંસ) + વંઠ (કળ) + વંઠ (વળું)] વિ. કરોડ વચરનાં પ્રાણીનો વંશ.

અપેક્ષ ૧. [સં. અપ (વધારે) + દ્ય (આશા રાખવી) + અપ (દર્જવામાં પ્રત્યય)] વિ. આશા રાખનાર.

૨. વિ. દરમર રાખવું.

૩. વિ. વાદ લેનાર.

અપેક્ષ ૧. [સં. અપેક્ષ (આશા રાખવી) + અન (નામ આપનાર પ્રત્યય)] જ. આશા; હિમ્મત.

૨. જ. કર્મકારણનો સંબંધ.

૩. જ. મરુના; તુલના.

૪. જ. અરિયાત; અમલ; અવરજાત.

૫. જ. ખરવા; દરમર.

૬. જ. માન; આદર.

અપેક્ષણીય [સં. અપેક્ષ (આશા રાખવી) + અણીય (વિશ્વકર્મનો પ્રત્યય)] વિ. આશા રાખવા એવું; હિમ્મતીય.

અપેક્ષણું [સં. અપેક્ષ (આશા રાખવી)] જ. આશા રાખવી; હિમ્મત.

જે દશો લેતાં વિદ્યાન લેખકો સમગ્ર શક્ય છે આધુનિક રંગમંચ પર આદર્શ જ લેવાવના પ્રસંગો અને પરિણામો અપેક્ષા છે.

કૌમુદી

અપેક્ષ ૧. [સં. અપેક્ષ (હિમ્મત)] છી. આશા; આકાંક્ષા; હિમ્મત.

૨. [સં. અપ + દ્ય (લેવું)] છી. કાંચે લેઈ રહેવું તે.

૩. છી. કર્મકારણનો સંબંધ.

૪. છી. અરિયાત; અમલ.

૫. છો. દરમર; પરવા.

૬. છી. ખરવા; વધી; સંભવ.

૭. છી. માન.

૮. છી. મુકાબલો; સરખામણી; તુલના.

૯. છી. સંબંધ; વિષય.

૧૦. છી. (આકરણ) સાંભળનારને બીજા પાસે હિમ્મત રહે એ રીતે પહેલા સંબંધો અપૂરો અર્થ હોવાપણું.

અપેક્ષાપૂરકવાક્યાર્થક વિ. (આકરણ) હિમ્મતવધી અમલનો એક પ્રકાર; એક વાક્યમાં કોઈ થયેલી અરિયાતને સંતોષી બીજું વાક્ય રજ કરનાર. જેમ, જો, કે.

અપેક્ષાશુદ્ધિ [સં. અપેક્ષ (હિમ્મત) + શુદ્ધિ] છી. (આકરણ) 'અ એક, આ એક' એમ અનેકમાં એકપણના વિષયવાળી શુદ્ધિ. જેમ, પ્રજા ચેતન્ય છે, હું ચેતન્ય છું, તું ચેતન્ય છે અને જેને તે અનેક ચેતન્ય છે. પણ એ રીતે એકથી વધારેમાં એકવડી શુદ્ધિ કરવી અને બીજાની અપેક્ષા રાખવી એ અપેક્ષાશુદ્ધિ હિમ્મત કે ચેતન્યમાં ન થો.

અપેક્ષાશુદ્ધિજ [સં. અપેક્ષા (આશા) + શુદ્ધિ + જ (ક્રમ વધેલું)] વિ. (આશા) એથી આરંભી અનંત સુધીનું.

અપેક્ષાશુદ્ધિજન્ય લુઓ અપેક્ષાશુદ્ધિજ.

અપેક્ષાવાદ [સં. અપેક્ષા (હિમ્મત) + વાદ (મત)] પુ. મતિમાન સાપેક્ષ એટલે સ્વાંત્ર નહિ પરંતુ બીજા ઉપર આધાર રાખનાર છે એવો મત; સાપેક્ષમતિવા.

અપેક્ષાવાન [સં. અપેક્ષા (હિમ્મત) + વત્ (વળું)] વિ. હિમ્મતવાળું; આશા રાખનાર.

અપેક્ષિત ૧. [સં. અપેક્ષ (આશા રાખવી)] જ. હિમ્મત; આકાંક્ષા.

૨. જ. મરુના; તુલના.

૩. વિ. આશા રાખેલું; આકાંક્ષિત; હિમ્મત.

૪. વિ. આશાવંત; અજાણી.

૫. વિ. નરરનું; અવસ્થા; અચલું.

અપેક્ષિતક્રિયાઅપાદાન [સં. અપેક્ષિત (આશંકા સમ્બંધ) + ક્રિયા + અપાદાન (પાંચમી વિભક્તિનો અર્થ)] જ. (આકરણ) છટા પડવાની ક્રિયા જણાવેલી ન હોય એવો અપાદાનનો એક પ્રકાર. જેમકે, તમે ક્યાંથી? એટલે તમે ક્યાંથી આવ્યા? એમાં આવવાની ક્રિયા અપાદાન છે.

અપેક્ષી [સં. અપેક્ષા (ઇચ્છા) + ઇન્ (વાર્તુ)] વિ. આશા રાખનાર; ઇચ્છવાળું.

અપેક્ષ્ય ૧. [સં. અપેક્ષ (આશા રાખવી) + ય (વિપર્યયક્રમે પ્રત્યય)] વિ. આશા રાખવા જેવું; ઇચ્છ્યા હાથક.

૨. વિ. દરકાર કરવા જેવું.

અપેખ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રેષ (જેવું)] વિ. અદરવા; ન દેખાવ જેવું.

૨. વિ. અપ્રગટ; અજાણ્યું, છુપું.

અપેખ્યા ૧. [સં. અપેક્ષા] છી. (આમ) ઇચ્છા; વાંછના; આશા; ઉમેદ.

૨. છી. ચરણ; મતજન.

અપેખ્યું [સં. અ (નહિ) + પ્રેષ (જેવું)] વિ. ન એપેલું; એવા વચરનું.

અપેત ૧. [સં. અપ (દૂર) + ઇત (વધેલું)] વિ. અસેલ; દૂર ચમેલું.

૨. વિ. લુકું; બિલ; નોખું.

૩. વિ. દેખાતું બંધ ચમેલું.

૪. વિ. વચરનું; વિનાનું.

અપેતરાક્ષસી [સં. અપ (દૂર) + ઇત (વધેલું) + રાક્ષસ] છી. એક જાતની ઔવધિ; કાળી તુલસી, જેમકે તે રાક્ષસ જેવાં મોટાં ખાપ દૂર કરતી મનાય છે.

અપેય ૧. [સં. અ (નહિ) + યેય (પીવા જેવું)] જ. ન પીવા જેવી વસ્તુ.

૨. વિ. ન પીવા હાથક.

અપેયપાન ૧. [સં. અપેય (ન પીવા જેવું) + પાન (પીવું)] જ. ન પીવા જેવું પીવું.

૨. જ. ન પીવા હાથક વસ્તુ પીવી તે.

અપેરણ [સં. અપ (અધિ) + ઇરણ (ગતિ)] જ. (અપેક્ષિત) આકાશી પદાર્થના તેજની ગતિ અને પૃથ્વી તથા આકાશી પદાર્થની ગતિ એ બંનેને લીધે આકાશી પદાર્થનું વાસ્તવિક સ્થાન કરતાં વધુ ઠેકાણે દેખાવાપણું; 'એબરેશન'. તેના ત્રણ પ્રકાર છે: (૧) પૃથ્વીની તેની ધરી ઉપરની ગતિને લીધે થાય તે દૈનિક અપેરણ; (૨) પૃથ્વીની સૂર્ય આસપાસની ગતિને લીધે થાય તે વાર્ષિક અપેરણ; અને (૩) મહત્ત્વ

તેજ પૃથ્વી ઉપર પહોંચતાં સામગ્રી વચ્ચે દરમાન તે મહત્ત્વી ગતિને લીધે થાય તે મહત્ત્વ સંબંધી અપેરણ.

અપેરણાણી છી. (અપેક્ષિત) સૂર્યના નિમ્નની આસપાસ દેખાતું પ્રકાશનું ક્રમનું.

અપેરણસંસ્કાર પુ. (અપેક્ષિત) પૃથ્વીની ગતિને લીધે આકાશી પદાર્થના દેખાવાના ઠેકાણામાં અને તેમની ખરી જગ્યામાં પડતો તફાવત; 'એબરેશન ફોર એબરેશન'.

અપેક્ષિ [અ.] વિ. અરજદાર; અપીલ કરનાર.

અપેક્ષક [સં. અ (નહિ) + પેક્ષ (અપદાન લક્ષી એવું)] વિ. નાપદાન તરફથી નહિ કિતરી આવેલું; વારસામાં ન મળેલું.

અપેયો ૧. [સં. અ (નહિ) + યેય (પીવા જેવું)] પુ. (આમ) જ્યાંનું પાણી દરમિયાન ક્યું હોય તે જગ્યા.

૨. પુ. પાણી પશુ પીવાનો તથા દ્રવિષો અવહાર.

અપેયુન ૧. જ. અપેયુન.

૨. વિ. માડિયું નહિ તેવું.

અપેયુન્ય [સં. અ (નહિ) + યુન્ય (વાહનશી)] જ. કુચલી કે આડીચુચલી ન કરવી તે.

અપોર્મક ૧. [સં. અ (નહિ) + પોર્મક (પાંચમી સ્વર્ણ કુળીનો જાતક)] પુ. જાળક; સિપુ; પાંચ વર્ષથી ઓછી વયનો છોકરો.

૨. વિ. કારપું; બાલકલ; એકેળું વિદ્યાર્થી.

૩. વિ. કસબીવાળું.

૪. [સં. અપ્સ (વેધ કર્ત) + મંક (લક્ષ્ય)]

વિ. બહુ ઓછા કે બહુ વધારે અંજવાળું.

૫. વિ. બીકલું; કસબું.

૬. વિ. સોજ વસ્ત્રથી ઉપરની ઉભરનું.

અપોચ [અ (નહિ) + પોચ (જવ)] વિ. પોચ વચરનું; સક્રિય વિનાનું.

અપોચિત્તું ૧. વિ. હાવી ન થઈ જેવું; અપોચિત્તાના ધાધિયા ન હાવી થઈ એવા માલસની ખોટી અમમલ.

૨. વિ. સાધારણ સ્થિતિવાળું.

અપોચ વિ. હીરની અંદર જાત પૈકી ઉત્તમ જાતિનું. બુઝો હીરો.

અપોચય [સં. અપ્સ (પાણી) + ચય (વાર્તુ)] વિ. પાણીવાળું.

અપોચિ [સં. અપ (ખરાબ) + ચિ (લાક્ષણિક)] છી. દુરબાવ; કુણુદિ.

અપોચિત્ત [સં. અપ (ખરાબ) + ચિ (લાક્ષણિક)] વિ. ખોટી સામગ્રીને વસ મનાઈ.

અપોચિત્તિયા [સં. અપ (ખરાબ) + ચિ (લાક્ષણિક) + તિ (પણું)] છી. ખોટી સામગ્રીને વસ મનાવણું.

અપોચણ ૧. [સં. અ (નહિ) + પુષ્ (પોષણ) + અન (નામ જતાવનાર પ્રત્યય)] જ. જમવાની સરખાતમાં ભેવાનો થોડો ભાત.

૨. [સં. અપ્સ (પાણી) + અણન (જમવું તે)] જ. જમવું કર કરતાં પહેલાં તથા તેને છેડે જમણી હથેળીમાં લઈ પીવાતું થોડું પાણી.

અપોષક [સં. અ (નહિ) + પોષ (પોષણ કરનાર)] વિ. નિભાવ ન કરે જેવું.

અપોહ ૧. પુ. અત્યાભ્યુત્તિ; ઇતર પદાર્થથી છુટું પડવું તે.

૨. પુ. કર્મોત્તર વિભાગમાં આવે નહિ જેવું બધું કાઢી નાખવું તે.

૩. પુ. સાગ; ઓડી દેવાપણું.

૪. પુ. હલીયથી કરાવું સંકળું નિચાકરણ.

૫. પુ. દૂર કરવા અથવા અસેડવાપણું.

૬. [સં. અપ (જીવકું) + ઊહ (તર્ક)] પુ. વિપરીત તર્ક; ઊલટું અનુમાન; છુદિના આઠ મુલ્યમાંનો એક છુદિના આઠ મુલ્ય આ પ્રમાણે છે: ૧. શુભ્ર, ૨. મિત્ર, ૩. મહત્ત્વ, ૪. પારણ, ૫. ઊહ, ૬. અપોહ, ૭. અર્થ-વિદ્યાન અને ૮. તત્ત્વવિદ્યાન.

અપોહન ૧. [સં. અપ (દૂર) + ઊહ (અસેડવું) + અન (નામ જતાવનાર પ્રત્યય)] જ. અસેડવા અથવા દૂર કરવાપણું.

૨. જ. તર્કશક્તિ.

૩. જ. સ્મૃતિ અને જ્ઞાનનો નાશ.

અપોહણ પુ. (પુરાણ) એ નામના એક અર્થ.

અપોહિ ૧. [સં. અપ (દૂર) + ઊહ (અસેડવા જેવું)] વિ. અસેડવા જેવું; દૂર કરવા હાથક.

૨. વિ. તર્કશક્તિથી સ્થાપવાનું.

અપોચ ૧. (આમ) છી. અસક્રિય; અસામર્થ્ય.

૨. છી. ઓડી છુદિ ન હોવાપણું.

અપોચવાન ૧. વિ. (આમ) છી. છુદિ વચરનું.

૨. વિ. પોચી ન થઈ જેવું; સક્રિય કે સમર્થ વચરનું.

અપોચિત્ત ૧. વિ. (આમ) અસક્રિય.

૨. વિ. સાંખી નજર વચરનું.

અપીરુપ ૧. [સં. અ (નહિ) + પીરુપ (માણસ)] ન. દેવી સકિત.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + પીરુપ (મરણ)] ન. નામલાપત્નિ; નામરક્ષક.
 ૩. વિ. દેવતાઈ.
 ૪. વિ. નામકું; કાચર; નામરક્ષ.
અપીરુપતા ૧. [સં. અ (નહિ) + પીરુપતા (મરણતા)] ક્તી. કાચરતા; નામલાપત્નિ; નામરક્ષક.
 ૨. ક્તી. દેવી સકિત.
અપીરુપી [સં. અ (નહિ) + પીરુપ (માણસ) + ઇન્ (વાત)] વિ. દેવી.
અપીરુપેય ૧. ન. દેવી સકિત; અપીરુપતા.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + પીરુપેય (પુરુષો વિહત)] ન. નામકાંઈ; નામલાપત્નિ.
 ૩. વિ. ઉપરપ્રેરિત.
 ૪. વિ. નામકું.
 ૫. [સં. અ (નહિ) + પીરુપેય (માણસે કરેલું)] વિ. માણસે નહિ બનાવેલું; મનુષ્ય-કૃતિનું ન હોય એવું; કિંચિત્ ઉપરપ્રેરિત.
અપીરુપેયત્વ [સં. અ (નહિ) + પીરુપેય (માણસે બનાવેલું) + ત્વ (પત્ત)] ન. (વેદાંત) જેનો કર્તા કોઈ માણસ ન હોય એવી હાલત; ઉપરપ્રેરિત હોવાપણું.
અપીરુપેયવાદ [સં. અ (નહિ) + પીરુપેય (માણસ) + વાદ (મત)] પુ. (વેદાંત) વેદ માણસના બનાવેલ નથી પણ ઉપરના રમેલા છે એવો મત.
અપીરુપ [સં. અપૂ (ખણી) + કાવા (પ્રકાર)] પુ. (કૌન) પાણીમાં ઉપજાયેલ જંતુનો વર્ગ.
અપીરુ ૧. [સં. અપૂ (ખણી) + અર (રહેલું)] પુ. પાણીમાં રહેનાર માંચ.
 અપીરુ માંચ પાણીનો ચાંચક બનવા ઉપાદ્ય હોવાય છે.
 ૨. વિ. પાણીમાં રહેલું.
અપીરુ ૨. [સં. અપૂ (ખણી) + સ (નીચાઈ)] ક્તી. (માંચ) અપીરુ; પરી, જેમ તે સમુદ્રમંથન વખતે પાણીમાંથી નીકળેલી મનાય છે.
અપીરુમ [સં. અપૂ (ખણી) + તરમ (મોઢું)] પુ. પાણીનું મોઢું.
અપીરુમી [સં. અપૂ (ખણી) + તરમ (મોઢું) + ઇન્ (વાત)] વિ. પાણીનાં મોઢું જેવા મંચળ સ્વભાવવાળું.

અપીરુમ ૧. [સં.] પુ. અપીરુમ વાતનો એ નામનો એક મુખ્ય ભાગ.
 ૨. પુ. એ નામના વાતની સમાધિ કરનારો સામવેદનો એ નામનો મંત્ર.
 ૩. પુ. અપીરુમ વાતનો હેતુ બનવા સતતનો ભાગ.
અપીરુમિત પુ. સામવેદનો એ નામનો એક કાવિ.
અપીરુમ ૧. પુ. નાકું; લુપ્ત.
 ૨. પુ. લુપ્તવંશનો એ નામનો કાવિ.
અપીરુ ૧. [સં. અપી (પાતે)] પુ. પાતે; કનાત.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + પીરુ (વાત)] વિ. અણુપાક; બોધ.
 ૩. વિ. કમજબ; બેરૂઝ.
 ૪. જ. નિત; સતત; હંમેશ.
અપીરુ ૧. [સં. અપૂ (ખણી) + પતિ (ખણી)] પુ. વચ્ચેવે.
 ૨. પુ. સમુદ્ર.
અપીરુદીક્ષિત પુ. સોગમી સદીમાં વર્ષ મેલેલો અને અગાધ પંડિતના વખતનો સંસ્કૃત ભાષાનો એક પ્રખ્યાત કવિ હોય; ત્રિગમીમાંસા, કુવલસનંદ નામના કાવ્યકારનો કર્તા. એણે અવંતર ઉપર મંચ લખ્યું છે.
અપીરુ [કિ.] વિ. કરી; નિયંત્ર.
અપીરુ [સં. અપીરુ] પુ. (પ્રાપ્ત) અપીરુ; છવ.
અપીરુ કરવું જ. કિ. આઈ જવું. જોડાંની સાથે બોલવામાં જવું અને વપરાય છે.
અપીરુસ [સં. ઉપવાસ] પુ. ઉપવાસ; જાણ્ય રહેલું છે.
અપીરુસી વિ. ઉપવાસી; અપવાસવાળું. ભુખે અપવાસી.
અપીરુ ૧. [સં. અપૂ (ખણી)] વિ. બળથી સંસ્કારી કરેલ.
 ૨. વિ. ખણી સંબંધી.
 ૩. [સં. અપૂ (મેચ)] વિ. પ્રખ્યાત મેચની સમાવ એવું.
 ૪. વિ. મેચવા લાયક.
 ૫. વિ. વચ્ચે કરવામાં મંચ.
 ૬. વિ. વચ્ચે સંબંધી.
અપીરુ ૧. [સં. અપી (વાત)] પુ. અવસ્થા; ન દેખાવાપણું.
 ૨. પુ. અવસ્થા કરવાપણું; પ્રવેશ.

અપીરુ ૩. [સં. અપિ + ઇ (મજા)] પુ. મેળાપ; બેઠો.
 ૪. પુ. અવ; નાહ.
 ૫. પુ. વિષ્ણુ જેમ પ્રલયકાળમાં બ્રહ્મા તેમનામાં વિલીન થાય છે.
અપીરુ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રકા (બહેર)] વિ. છપું; મુઠા; જનું.
 ૨. વિ. બહાર નહિ પડેલું; અપ્રસિદ્ધ.
અપીરુપકોશ અધિકાર ભુખે અપીરુપકોશ-હક.
અપીરુપકોશલુક પુ. એક ધણીની જમીનમાં ખીને માવ જવા આવવાનો હક હોય તો ખણ તેના ધણીપણનો તેનો હક નથી એવો અવસ્થા હક.
અપીરુપિત [સં. અ (નહિ) + પ્રકિત (બહેર થયેલું)] વિ. બહેર નહિ થયેલું; અપ્રસિદ્ધ.
અપીરુપ ૧. [સં. અ (અવ) + પ્રકરણ (માળ)] ન. કિતરણ દરબની હાકલ; મોલુ વાત.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રકરણ (વિષય)] ન. સંબંધ વિનાની માળત.
અપીરુ ૧. [સં. અ (બલ) + પ્રકર્ષ (ખાલી)] પુ. ખાલી.
 ૨. વિ. અવમ; નીચ.
અપીરુ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્ર (ખણ) + કંપ (મૂલ)] પુ. મુળરી ન હોવી તે.
 ૨. વિ. અમ; નિમલ.
 ૩. વિ. જવાબ વાળી ન થાય એવું.
અપીરુ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્ર (ખણ) + કંપ (મૂલ)] વિ. મુળરી ન થાય એવું.
અપીરુ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રકલ (અવવાત)] પુ. અપાનતા; અણુપણું.
 ૨. પુ. અંધાઈ; અંધાર.
 ૩. પુ. જનું રાખવાપણું.
 ૪. પુ. છપી વાત.
 ૫. ન. પરજીવ જેમ તે સ્વપ્નપ્રકાર છે.
 ૬. વિ. છપું; જનું; મુઠા.
 ૭. વિ. તેજ વિનાનું; અંધું.
 ૮. [સં. અ (વિશેષ) + પ્રકલ (તેજ)] વિ. ખેતાના તેજથી પ્રકાશનું; સ્વપ્નપ્રકાર.
 ૯. જ. છપી રીતે; જની રીતે.
અપીરુ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રકલ (બહેર)] ન. જનું રાખવાપણું.

અમરકાશિત ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રકાશિત (પ્રકાશ કરેલું)] વિ. અમરકા; અમરકાશિત.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રકાશિત (તેજવાળું)] વિ. અંધારાવાળું; પ્રકાશ ન કરતો હોય એવું.
૩. વિ. છત્રું; ચુમ.

૪. વિ. સોપું.

અમરકાશ્ય [સં. અ (નહિ) + પ્રકાશ્ય (નહર કરવા એવું)] વિ. છત્રું રાખવા એવું; પ્રકાશ ન કરવા લાગ્યો.

અમરકાંક ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રકાંક (ખોટી રાખા)] પુ. કોંક.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રકાંક (પદ)] પુ. પદ વિનાનું કાંક.

૩. વિ. કાંક વગરનું.

૪. વિ. કોંકું.

અમરકોર્ણ [સં. અ (નહિ) + પ્રકોર્ણ (ફટકવાળું)] વિ. સંબંધવાળું.

અમરકોર્ણપ્રસુતવ [સં. અ (નહિ) + પ્રકોર્ણ (ફટકવાળું) + પ્રસુત (વિસ્તારવાળું) + ત્વ (પણું)] જ. (કેન) તીર્થસ્થની વાણીના કપ સુલુ મહિનો એ નમનો એક; એમાં સંબંધ વિનાની અને મહુ વિસ્તારવાળી હકીકત ન આવે એવી વાણી; મુદાસર લખાયું.

અમરકૃત ૧. જ. (મળ) ઉપમાનક એવી સાથે સરખામણી કરવામાં આવે તે.

૨. વિ. અસ્વાભાવિક.

૩. [સં. અ (નહિ) + પ્રકૃત (પાકુ વાળાને હવતું)] વિ. આકુ વાળત સાથે સંબંધ વિનાનું; અપ્રસુત; અપ્રસંગિક.

૪. વિ. નહું; ખોટું.

૫. [સં. અ (નહિ) + પ્રકૃત (આરેલું)] વિ. નહિ આરેલો; સારી કપો વિનાનું.

૬. વિ. અનાવરી; કૃત્રિમ.

અમરકૃતિ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રકૃતિ (સ્વભાવ)] જી. ભુલે સ્વભાવ; વિકૃતિ.

૨. જી. (વ્યાકરણ) પ્રભાવ.

૩. [સં. અ (નહિ) + પ્રકૃતિ (જનું ઉપદાન)] જી. સાંખ્ય મત પ્રમાણે પુરુષ, કેમકે તે કોઈનું ઉપદાન નથી.

અમરકૃષ્ણ ૧. પુ. કામરો.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રકૃષ્ણ (કેળ)] વિ. હલકું; નીચ; અધમ.

અમરકાલિન [સં. અ (નહિ) + પ્રકાલિન (ધોવા)] જ. ન ધોવાયેલું.

અમરમર ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમર (ભૂલ)] વિ. કોમળ; ચકુ; નાળુક.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રમર (ભૂલ)] વિ. મંદ; નરમ.

અમરમ્યાલ [સં. અ (નહિ) + પ્રમ્યાલ (ભૂલીલું)] વિ. નહિ ભૂલીનું; અપ્રસિદ્ધ.

અમરમર ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમર (ભૂલ)] વિ. હપું; છત્રું.

૨. વિ. મહાર નહિ પડેલું; અપ્રસિદ્ધ.

અમરમતિ [સં. અ (નહિ) + પ્રમતિ (આમન વલણવાળું)] જી. આમન ન વધતું તે.

અમરમતિમાન [સં. અ (નહિ) + પ્રમતિ (આમન વલણવાળું) + માન (વાળું)] વિ. આમન નહિ વધતું.

અમરમતિશયળી [સં. અ (નહિ) + પ્રમતિ (સુધાસે) + શયિન (વાળું)] વિ. સુધાસમાં આમન નહિ જન્મક; રહિયુસ્ત.

અમરમમ [સં. અ (નિરોધ) + પ્ર (આમન) + મમ (વર્ત)] વિ. પાછળ આવતું માણસ પછોથી ન રોકે તેટલી ઉતાવળે ચાલતું.

અમરમલ્લ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમલ્લ (ભૂલ)] વિ. અહંકાર વિનાનું; નમ; અપુષ્ટ.

૨. વિ. અગણ્ય; ઉત્પાદ વિનાનું; સુસ્ત.

૩. વિ. નહિ જોવાયેલું; અપુષ્ટ.

૪. [સં. અ (નહિ) + પ્રમલ્લ (પુષ્ટ)] વિ. પુષ્ટ ઉમરે ન પહોંચેલું.

૫. [સં. અ (નહિ) + પ્રમલ્લ (નીચ)] વિ. ખીચ્યું; અપુષ્ટ.

૬. [સં. અ (નહિ) + પ્રમલ્લ (નિર્લજ્જ)] વિ. સરખાણ; હલેલું.

અમરમરિત [સં. અ (નહિ) + પ્રમરિત (પાલેલ)] વિ. પ્રમાર પામ્યા વગરનું; અપ્રસિદ્ધ.

અમરમસિત ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમસિત (પાલ)] વિ. નહિ ચાલતું; પ્રમાર નહિ પામેલ.

૨. વિ. પુરાણ; જનું.

અમરમંક [સં. અ (નહિ) + પ્રમંક (ભૂલ)] વિ. કાંત.

અમરમંકઆલપ [સં. અ (નહિ) + પ્રમંક (ભૂલ) + આલપ (અવાજ)] પુ. ધીમો અવાજ.

અમરમંકઆલપપુષ્ટ [સં. અ (નહિ) + પ્રમંક (ભૂલ) + આલપ (અવાજ) + પુષ્ટ (વાળું)] વિ. ધીમા અવાજવાળું.

અમરમાર ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમાર (ફેલાવ)] પુ. ફેલાવ ન હોવાપણું.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રમાર (રહિ)] પુ. રહિજતા.

૩. પુ. વહેવારમાંથી નીકળી જવાપણું.

અમરમજ્જ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમજ્જ (કોંકું)] વિ. ખુચ્છું; પ્રમર; અહેર.

૨. વિ. નહિ હોયેલું; અનારત.

અમરમજ્જ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમજ્જ (લોહ)] વિ. કોંકા; નિર્જન.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રમજ્જ (સંવતિ)] વિ. કોંકરાં વિનાનું; વાંચિયું.

૩. વિ. નહિ જન્મેલું.

અમરમજ્જ [સં. અ (નહિ) + પ્રમજ્જ (સંવતિ)] વિ. જી. કોંકરાં થતાં ન હોય એવી; વાંચિયી.

અમરમજ્જ [સં. અ (નહિ) + પ્રમજ્જ (સુવાવકી સો)] જી. વાંચિયી સો.

અમરમજ્જ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમજ્જ (સુધાસ)] વિ. અહંકાર વિનાનું; મૂર્ખ.

અમરમજ્જે જાન લાડ નથી, અમન નહિ કરનારને પ્રમા કરી નથી; એનામાં આન છે, અને પ્રમા છે તે જ નિર્લજ્જની નજીક છે. અમરમજ્જ

૨. વિ. અપાની.

અમરમજ્જ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમજ્જ (ભૂલ)] જી. અપાન.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રમજ્જ (સુધાસ)] જી. સુધાસ ન હોવાપણું.

અમરમજ્જ [સં. અ (નહિ) + પ્રમજ્જ (ભૂલ)] વિ. અપાવામાં ન આવેલું; અપ્રસિદ્ધ.

અમરમજ્જસિત [સં. અ (નહિ) + પ્રમજ્જસિત (સળવેલું)] વિ. સળવ્યા વગરનું.

અમરમજ્જસિત [સં. અ (નહિ) + પ્રમજ્જસિત (સળવેલું)] વિ. સળગી ન ઊભાડું.

અમરમજ્જ [સં. અ (નહિ) + પ્રમજ્જ (મિત)] પુ. વેર; દુરમન્યવાદ.

અમરમજ્જિધાન [સં. અ (નહિ) + પ્રમજ્જિધાન (મંદ)] જ. ઉત્પાદ ન હોવાપણું; નિરુત્પાદ.

અમરમજ્જિત ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમજ્જિત (સ્થિત)] વિ. નહિ જનાવેલું; રમ્યા વિનાનું.

૨. વિ. વિધિ કે સંસ્કારથી પવિત્ર ન કરેલ; સંસ્કારહીન.

અમરમજ્જર્થ [સં. અ (નહિ) + પ્રમજ્જર્થ (અજ્ઞા થઈ રહે એવું)] વિ. અજ્ઞાનથી જાણી ન શકાયું; અજ્ઞાનમાં ન આવેલી કંઈ એવું.

અમરપદ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતાપ (સ્વ)] પુ. અંબપ.

૨. પુ. હલકાર્થ; અમરપદ.

અપ્રતિજ્ઞા ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિજ્ઞા (ઇલાજ)] પુ. ઉપાય ન હોય એવી સ્થિતિ; નિરુપાય હાલત.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિજ્ઞા (વેરનો બંધો)] પુ. વેર ન હેતું તે.

૩. પુ. સામાં પમમાં ન હોવાપણું; અવિરોધ.

૪. વિ. ઉપાય વિનાનું; આપવાનું.

૫. વિ. બાંધો ન આપી શકાય એવું.

અપ્રતિજ્ઞારી ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિ-
જ્ઞારિન્ (ઉપાય કરનાર)] વિ. ઉપાય નહિ
કરનાર; ઇલાજ નહિ હોનાર.

૨. વિ. બાંધો ન હોનાર.

અપ્રતિજ્ઞાર્થ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિજ્ઞાર્થ
(ઇલાજ થઈ શકે એવું)] વિ. ઇલાજ ન થઈ
શકે એવું.

૨. વિ. ઉપાય ન કરવા બાંધ.

૩. વિ. વિરોધ નહિ કરવા એવું; સામું ન થવા
લાગત.

અપ્રતિજ્ઞા [સં. અ (નહિ) + પ્રતિજ્ઞા
(વિચાર)] વિ. અનુકૂળ; ઓછું; ખાલ.

અપ્રતિજ્ઞા ભુજ્યો અપ્રતિજ્ઞા.

અપ્રતિજ્ઞાત [સં. અ (નહિ) + પ્રતિજ્ઞાત
(નાણે વાળે)] વિ. બાંધો વાળ્યા વિનાનું.
સત્ય પ્રતિ જુઓ સમ વાળે સધા આજ રીસાણી.
થોલાની અપ્રતિજ્ઞા પ્રતિ, યુગમાં અપ્રતિજ્ઞા બધી.
વાસોપાસ

અપ્રતિજ્ઞાયા [સં. અ (નહિ) + પ્રતિજ્ઞાયા
(ઉપાય)] સ્ત્રી. ઉપાય ન હોવાપણું; આ-
પણ; લાચારી.

અપ્રતિજ્ઞાવીત [સં. અ (નહિ) + પ્રતિજ્ઞાવીત
(હોયેલું)] વિ. નહિ હોવાયેલું; ન સ્વીકારેલું.

અપ્રતિજ્ઞા ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિજ્ઞા
(સ્વીકાર)] પુ. અસ્વીકાર; ઘન વગેરે ન
હોવાપણું.

૨. પુ. કન્યાદાન ન સ્વીકારવાપણું.

અપ્રતિજ્ઞાભુજ્યો અપ્રતિજ્ઞા.

અપ્રતિજ્ઞાહ [સં. અ (નહિ) + પ્રતિજ્ઞાહ
(હોનાર)] વિ. નહિ સ્વીકારનાર; ન હોનાર.

અપ્રતિજ્ઞા ૧. [સં. અ (નહિ) +
પ્રતિજ્ઞા (હોવા એવું)] પુ. જેની પાસેથી
પ્રતિજ્ઞા એટલે સ્વીકાર ન કરી શકાય તે;
માંડાલ વગેરે.

૨. વિ. ન હોવા એવું.

અપ્રતિજ્ઞાત ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિજ્ઞાત
(હોયેલું)] પુ. ન હોયેલું તે.

૨. વિ. વિરોધી વગરનું.

અપ્રતિજ્ઞાતી ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિ-
જ્ઞાતિન્ (અટકાવનાર)] વિ. નહિ અટકાવનાર.

૨. વિ. વિરોધી નહિ એવું.

અપ્રતિજ્ઞા ૧. [પ્ર. અપ્રતિજ્ઞા] વિ. (જેન)
કરણીનું ક્ષય ન આવનાર; નિષ્ણતું ન કરનાર.

૨. વિ. હોવાદિના અવેશમાં હોયું અનિષ્ટ
કરવાની પ્રતિજ્ઞા ન કરનાર.

૩. વિ. સંકેત વિનાનું.

અપ્રતિજ્ઞામાહી ૧. [સં. અ (નહિ) +
પ્રતિજ્ઞા (સ્વીકાર) + માહિન્ (હોનાર)]
વિ. ધર્મની બાજતમાં રાગની સર્વોપરી સત્તા
નહિ સ્વીકારનાર.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિજ્ઞા (ખબર)
+ માહિન્ (હોનાર)] વિ. નિમય ન હોનાર.

અપ્રતિજ્ઞા ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિ
(સામે) + જ્ઞા (જાણ)] વિ. જેણે સામે
સાક્ષીમાં ન જીતી શકાય એવું.

૨. વિ. નિનકરતી; અજ્ઞા; અદિતીય.

૩. વિ. સહચર વગરનું; એકલું.

અપ્રતિજ્ઞા ૧. વિ. મગનું ન આવતું;
અસમાન.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિજ્ઞા (સમ-
વિષય)] વિ. વિરોધી વગરનું; કાનું વિનાનું.

અપ્રતિજ્ઞાતી [સં. અ (નહિ) + પ્રતિજ્ઞાતિન્
(વિરોધી)] વિ. સામી બાજુનું નહિ એવું;
વિરુદ્ધ પક્ષનું નહિ એવું.

અપ્રતિજ્ઞાત ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિ-
જ્ઞાતિ (જાણ)] સ્ત્રી. જાણના; અજ્ઞાન.

૨. જો. અમરપદ; અનાદર; અવદા.

૩. જો. 'અમર કરું' એવો નિમય ન હોવો
તે; કર્તવ્ય નહીં ન હોવાપણું.

૪. જો. નહિ હોવાપણું; અસ્વીકાર.

૫. જો. નિમયનો અમર.

૬. જો. હાલરખવામાં ન હોવી તે.

અપ્રતિજ્ઞા ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિજ્ઞા
(અજ્ઞા)] વિ. અજ્ઞાત; નહિ જાણેલું.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિજ્ઞા (અજ્ઞા
પામેલું)] વિ. અનાદર કરાયેલું.

૩. વિ. 'અમર કરું' એવા નિમય વિનાનું.

૪. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિજ્ઞા (સ્વી
કાર)] વિ. નહિ લાંબું; ન સ્વીકારેલું.

અપ્રતિજ્ઞાતીય ૧. [સં. અ (નહિ) +
પ્રતિજ્ઞા (સિદ્ધિ) + અતીય (વિધર્મ.
કલ્પનો પ્રત્યક્ષ)] વિ. પુરવાર ન થઈ શકે
એવું.

૨. વિ. સાબિત ન કરવા એવું.

અપ્રતિજ્ઞા ભુજ્યો અપ્રતિજ્ઞાતીય.

અપ્રતિજ્ઞા ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિજ્ઞા
(બધાપેલું)] વિ. છૂટું; સ્વતંત્ર.

૨. વિ. અનમાનું; સ્વચ્છંદી.

અપ્રતિજ્ઞાવિત [સં. અ (નહિ) + પ્રતિ-
જ્ઞા (બધાપેલું) + વિત (ખા)]
વિ. સંસારની મમતાથી છૂટા થયેલ અનવાળું;
અનાસક્ત.

અપ્રતિજ્ઞાત નિર્વાણમાં જેને ઇંદ બાંધો છે
અને તેનો મનથી જે સ્પર્શ કરી શકે છે અને
જે કામમાં અપ્રતિજ્ઞાવિત છે તેને ઉર્વ-
ચોટ હોય છે.

અપ્રતિજ્ઞાવ્યાપાર [સં. અ (નહિ) +
પ્રતિજ્ઞા (અનુવર્તનું) + વ્યાપાર (વેપાર)]
પુ. નિનકરતાની વેપાર.

અપ્રતિજ્ઞા ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિજ્ઞા
(કાનું)] વિ. કાનું વિનાનું; વિરુદ્ધ પક્ષ વગરનું.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિ (જાણના) +
જ્ઞા (જાણ)] વિ. સામે ન થઈ શકાય
એટલી ક્ષમિતવાળું; ધાડું બળવાન.

અપ્રતિજ્ઞા ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિજ્ઞા
(અટકાવત)] પુ. અટકાવ ન હોવાપણું;
સ્વચ્છંદતા.

૨. વિ. તકરાર વિના મળેલું.

૩. વિ. લાંબેપરી વિનાનું; સ્વતંત્ર.

૪. વિ. નિનકરતી.

અપ્રતિજ્ઞાક [સં. અ (નહિ) + પ્રતિજ્ઞાક
(અટકાવનાર)] વિ. નહિ અટકાવનાર; રોધ
ન કરનાર.

અપ્રતિજ્ઞાકા [સં. અ (નહિ) + પ્રતિ-
જ્ઞા (અટકાવનાર) + કા (વારસો)]
પુ. નિનકરતારી વારસો.

અપ્રતિજ્ઞાકા [સં. અ (નહિ) + પ્રતિ-
જ્ઞા (અટકાવનાર) + કા (વારસો)]
પુ. નિનકરતારી વારસો.

અપ્રતિજ્ઞાક વારસો ભુજ્યો અપ્રતિજ્ઞાકા.

અપ્રતિજ્ઞા વ્યાપાર [સં. અ (નહિ) +
પ્રતિજ્ઞા (અનુવર્તનું) + વ્યાપાર (વેપાર)]
પુ. અટકાવ વગરનો વેપાર; અબાધિત સ્વતંત્ર
વેપાર.

અપ્રતિજ્ઞાવિતારી [સં. અ (નહિ) +
પ્રતિજ્ઞા (અટકાવત) + અવિતારિન્ (સત્તા
વાળું)] પુ. કુલ અમરનારવાળો અમરનાર.

અપ્રતિજ્ઞા ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિજ્ઞા
(તેજ)] વિ. ઉદાસ; દિશ્મીર.

૨. વિ. મહારાષ્ટ્ર.
૩. વિ. મંદ; સુસ્ત; અપ્રભુ.
૪. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા (જુદી)]
વિ. મૂર્ખ; બડ; નિર્બુદ્ધિ.
૫. વિ. શરમાળ; અપ્રભુ.
૬. વિ. હાજર/અવાળી નહિ એવું.
- અપ્રતિભા ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિ
(ભાગ) + ભા (બોલો)] પું. અતુલ
હારેવો; અપ્રભુ કે અપ્રભુ બોલો.
૨. વિ. અપ્રભુ; અપ્રભુરિયા વિનાનું; અદ્વિતીય.
- અપ્રતિભા ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા
(અપ્ર)] છી. અપ્રતિભા; અપ્રતિભા.
૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા (અપ્ર)]
છી. (અપ્ર) ઉત્તર ન સમવાળી એક
નિમહરમાન એટલે અપ્ર ઉત્તરપ્રવાળો પૂર્વ-
પશુનું ખંડન કરી શકતો નથી અને પ્રતિવાદી-
ના સવાલોનો ઉત્તર ન સમવાળી મૂંઝો રહે છે.
અપ્રભુ અપ્રભુરિયા અને અપ્રતિભા એ
ત્રણ નિમહરમાન અપ્રભુરિયા એટલે ન બોલ-
વાળી પ્રાપ્ત થાય તેવાં છે. - પુસતક
૩. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા (જુદી)]
છી. પ્રતિભા એટલે પ્રત્યુત્પન્ન છુદિનો અપ્રભુ;
જે સમયે જે થયે તે સુખાનગરી છુદિ ન
હોવાપણું.
૪. છી. શરમાળપણું.
- અપ્રતિભા [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા
(અપ્ર)] વિ. અપ્રભુ વગરનું.
- અપ્રતિભાનિક [સં. અપ્રતિભા (અપ્રભુ
વગરનું) + નિક (સમીપ)] પું. તારણ
એટલે અપ્રભુ વગરનો મેલુદર.
- અપ્રતિભા [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા
(અપ્રભુ)] વિ. અપ્રભુ; અપ્રભુ; અપ્રભુ;
એક; અદ્વિતીય.
- અપ્રતિભાકૃતિ પું. શિવનું એક નામ.
- અપ્રતિભાન લુપ્તો અપ્રતિભા.
- અપ્રતિભોગિક ૧. [સં. અ (નહિ) +
પ્રતિભોગ (વિરુદ્ધ) + ક (વાળું)]
વિ. (અપ્ર) પ્રતિભોગી એટલે વિરુદ્ધ સંબંધ-
વાળું ન હોય એવું.
૨. વિ. વિરુદ્ધ પક્ષ વિનાનું.
- અપ્રતિભોગી ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિ-
ભોગ (સામ પક્ષવાળું)] વિ. અપ્રભુ.
૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભોગ (વિરુદ્ધ
સંબંધવાળું)] વિ. અપ્રભુના સંબંધ
વગરનું.
૩. વિ. દુશ્મન વગરનું; શત્રુ રહિત.

૪. વિ. સમોચિત વિનાનું.
- અપ્રતિભા ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિ-
ભા (અપ્ર ભાગો બોલો)] પું. અપ્રભુ
હારેવો; જેની સામે હોર્ષ હાડી ન શકે એવો
બોલો.
૨. પું. અપ્રભુરિયા એક નામ.
૩. પું. (પુરુષ) અપ્રભુરિયા અપ્રભુ
દીક્ષામંત્રો સૌથી નાનો દીક્ષે.
૪. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા (વિરુદ્ધ
પક્ષ)] પું. વિરુદ્ધ, કેમકે તેમનો હોર્ષ વિરુદ્ધ
પક્ષ નથી.
૫. પું. અપ્રભુરિયા એ નામનો નામ.
૬. પું. (પુરુષ) સર્વવંશી હરવાક પુરુષમાં
અપ્રભુ પુરુષના સમનું બીજું નામ.
૭. ન. અપ્રભુરિયા કરવા બતી વેળા શુભ થવા
માટે અપ્રભુ એક સામગ્રી. એ અપ્રતિભા
નામના નામનો સ્વેદ હોવાથી અપ્રતિભા
કહેવાય છે.
૮. વિ. નિમહરિયા; અપ્રભુ.
- અપ્રતિભા એક પું. અપ્રભુરિયા એ નામનો
નામ. તેણે સમગ્ર મંદાનું ૧૦૦૦ સુધી રમ્યું
છે.
- અપ્રતિભા ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા
(અપ્રભાવ એક)] વિ. ન અપ્રભુરિયા સમ
એવું.
૨. વિ. સ્વતંત્ર; છુદ્.
- અપ્રતિભા ૧. પું. (બેન) બૂત ભાતના
અંતર દેવના એ પદ માટેનો એ નામનો એક.
૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા (એક)]
વિ. અપ્રભુ; અપ્રભુ; અદ્વિતીય.
૩. વિ. અપ્રભુ ન અપ્રભુ; અપ્રભુ; અપ્રભુ.
- અપ્રતિભા ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા
(અપ્રભાવ)] પું. છુદ્; સ્વતંત્રતા.
૨. પું. ન અપ્રભુરિયા તે.
- અપ્રતિભા [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા
(વિરુદ્ધ)] વિ. અપ્રભુ.
- અપ્રતિભાતા [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા
(વિરુદ્ધ) + તા (પણું)] છી. અપ્રભુરિયા.
- અપ્રતિભા [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા
(અપ્રભાવ)] વિ. અપ્રભુરિયા ન અપ્રભુ
એટલી શક્તિવાળું; અપ્રભુ અપ્રભુ.
- અપ્રતિભાસન [સં. અ (નહિ) + પ્રતિ
(વિરુદ્ધ) + સન (અપ્રભાવ)] વિ. એક
અપ્રભુરિયા હોય એવું.
- અપ્રતિભા ૧. પું. (વિરુદ્ધ) અપ્રભુરિયા નવ
ભાગ પેટો ઉપરથી અપ્રભુ બીજો ભાગ.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા (અપ્ર
ભાવ)] વિ. અપ્રભુ નહિ કરેલું; અપ્રભુ.
- અપ્રતિભાવન [સં. અ (નહિ) + પ્રતિ-
ભા (અપ્ર ભાવ) + વન (અપ્રભાવ)]
વ. અપ્રભાવ માટે અપ્રભુ અપ્રભુ અપ્રભુ.
- અપ્રતિભા ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા
(અપ્ર)] પું. અપ્રભુરિયા; અપ્રભુ; છુદ્.
૨. વિ. ન અપ્રભુરિયા.
- અપ્રતિભા ૧. પું. એ નામનું એક નામ.
૨. ન. પોતાના મામમાં જ રહેલ અપ્રભુ.
૩. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા (અપ્રભાવ)]
વિ. અપ્રભુ વિનાનું; અપ્રભુરિયાવાળું
૪. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા (વિરુદ્ધ)]
વિ. અપ્રભુ; અપ્રભુ; અપ્રભુ.
- અપ્રભુ અપ્રભુ અપ્રભુ, અપ્રતિભા અને અપ્રભુ
રહિત અપ્રભુ અપ્રભુ અપ્રભુ નહિ અને અપ્રભુ
દેવનાનું હોય છે તેમજ અપ્રભુ છે.
- અપ્રભુરિયા
૫. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા (અપ્રભાવ)]
વિ. અપ્રભુરિયા; અપ્રભાવ અપ્રભુ.
૬. વિ. અપ્રભુ; અપ્રભુ.
૭. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા (અપ્રભાવ)]
વિ. અપ્રભુના અપ્રભાવ વિનાનું; પોતાને અપ્રભુ
રહેલું.
- અપ્રતિભા ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા
(અપ્ર)] છી. અપ્રભાવ; અપ્રભાવ.
૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા (વિરુદ્ધ)]
છી. અપ્રભાવ; અપ્રભાવ.
૩. છી. અપ્રભાવ; અપ્રભાવ; અપ્રભાવ.
- અપ્રતિભા ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિ-
ભા (વિરુદ્ધ)] વ. અપ્રભાવ; અપ્રભાવ.
૨. [અ. અપ્રભાવ] વ. (બેન) મોટું
શક્તિ.
૩. વ. (બેન) સાતમી નરકના પાંચ નરક-
વાસીનો એ નામનો અપ્રભુ નરકવાસી એટલે
ખંડ.
- અપ્રતિભા ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા
(અપ્રભાવ) + પ્રતિ (અપ્ર)] પું. વિરુદ્ધ, કેમકે
તેમને હોર્ષના અપ્રભાવની જરૂર નથી.
૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા (વિરુદ્ધ)]
+ પ્રતિ (અપ્ર)] વિ. અપ્રભાવ; અપ્રભાવ.
૩. વિ. અપ્રભાવ વિનાનું.
૪. [સં. અ (નહિ) + પ્રતિભા (અપ્રભાવ-
દાર)] વિ. કીર્તિ વિનાનું; અપ્રભાવ નહિ
પ્રાપ્ત.
૫. વિ. અપ્રભાવ.
૬. [અ. અપ્રભાવ] વિ. (બેન) નિમિષ
વિના અપ્રભાવ રીતે થયેલું.

2. **ଜି. ଟି. ଟି. ଏସ. ଏସ.**

૬. વિ. (આકરણ) પ્રત્યયનો હોય થયો હોય એવું; પ્રત્યય વિનાનું.

૧૦. વિ. સમગ્ર નહિ એવું.

અમ્રત્યયકારક ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રત્યય (વિધાસ) + કારક (કરનાર)] વિ. જરોસા વિનાનું.

૨. વિ. વિશ્વાસપાતી; જરોસો તોડનાર.

અમ્રત્યયદ્વિતીયા [સં. અ (નહિ) + પ્રત્યય (૧૫ કે સાધિત સંઘ બનાવવા સંબંધે છે એનાકાલે અસર) + દ્વિતીયા (બીજી)] છી. (આકરણ) 'ને' પ્રત્યય લાગ્યા વિનાની બીજી વિભક્તિ. જેમકે, 'હું પુસ્તક વાંચું છું' એમાં પુસ્તક અમ્રત્યયદ્વિતીયા વિભક્તિમાં છે.

અમ્રત્યવેક્ષિત [સં. અ (નહિ) + પ્રત્યવેક્ષિત (તપાસેલું)] વિ. (જેન) જાંતું છે કે નહિ એ બરાબર નહિ એવેલું.

અમ્રત્યવેક્ષિત અને અમ્રમાર્જિતમાં ઉત્કર્ષ, અમ્રત્યવેક્ષિત અને અમ્રમાર્જિતમાં આશ્લનિષેષ, અમ્રત્યવેક્ષિત અને અમ્રમાર્જિત સુતવાળો ઉપક્રમ, અનાદર અને કમુલ્લપસંપાદન એ ખાસ અભિપ્રાય ધોવધવતા છે.

અમ્રત્યવેક્ષિતનિષેષ [સં. અ (નહિ) + પ્રત્યવેક્ષિત (તપાસેલું) + નિષેષ (મૂઠું તે)] પુ. (જેન) જીવજંતુનો તપાસ કર્યા વિના કોઈ ચીજ મૂકવી તે. પ્રત્યવેક્ષણ કર્યા વિના જ એટલે જાંતું છે કે નહિ તે બરાબર એમાં વિના જ કોઈ વસ્તુને મૂકી દેવી એ અમ્રત્યવેક્ષિતનિષેષ કહેવાય છે.

અમ્રત્યાખ્યાન ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રત્યાખ્યાન (ના પાડવી તે)] જ. ના ન પાડવી તે.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રત્યાખ્યાન (વત)] જ. વત ન હોવાપણું.

૩. જ. (જેન) જાવળમાં વત લેવાના બાવળે બટકાવનાર કપાલ એટલે કોષ, માન, માથા અને લોહ.

અમ્રત્યાખ્યાનકપાલ લુઓ અમ્રત્યાખ્યાન ૩.

અમ્રત્યાખ્યાનક્રિયા [સં. અ (નહિ) + પ્રત્યાખ્યાન (વત) + ક્રિયા (કેવ)] છી. (જેન) પચખાણુ એટલે પાપના લાગતી પ્રતિજ્ઞા ન કરવાથી લાગતો કોષ.

અમ્રત્યાખ્યાનાવરણ [સં. અ (નહિ) + પ્રત્યાખ્યાન (પચખાણુ) + આવરણ (અટકણું)] જ. (જેન) જાવળમાં વત લેવાની કૃતિને બટકાવનાર કોષ, માન, માથા તથા લોહ. તેની અસર વધારેમાં વધારે એક વર્ષ રહે છે.

અમ્રત્યાખ્યાનાવરણકોષ [સં. અમ્રત્યાખ્યાન (વત ન હોવાપણું) + આવરણ (અટકણું) + કોષ (ગુસ્સો)] પુ. (જેન) એક વસ્તુ સુધી જંસાય નહિ અને જાવળમાં વત લેવા ન દે એવો મુસ્સો.

અમ્રત્યાખ્યાનાવરણમાન [સં. અમ્રત્યાખ્યાન (વત ન હોવાપણું) + આવરણ (વિશ) + માન (નર્વ)] જ. (જેન) જાવળમાં વત લેવામાં અમ્રત્યાખ્યાન મરે.

અમ્રત્યાખ્યાનાવરણમાથા [સં. અમ્રત્યાખ્યાન (વત ન હોવાપણું) + આવરણ (હણવ) + માથા (પટ)] છી. (જેન) જાવળમાં વત ન લેવા દે એવું કપટ.

અમ્રત્યાખ્યાનાવરણસોલ [સં. અમ્રત્યાખ્યાન (વત ન હોવાપણું) + આવરણ (નક્કા) + સોલ] પુ. (જેન) જાવળમાં વતમાં અંતરાવરણ લોલ.

અમ્રત્યાખ્યાનિકર [સં. અમ્રત્યાખ્યાન (વત ન હોવાપણું) + કર (કરવું) + અ (નારી-ભક્તિનો પ્રત્યય)] છી. (જેન) વત ન લેવાને લીધે લાગતી ક્રિયા એટલે કોષ.

અમ્રત્યાખ્યાની કોષ લુઓ અમ્રત્યાખ્યાનાવરણકોષ.

અમ્રત્યાખ્યાની માન લુઓ અમ્રત્યાખ્યાનાવરણમાન.

અમ્રત્યાખ્યાની માથા લુઓ અમ્રત્યાખ્યાનાવરણમાથા.

અમ્રત્યાખ્યાની સોલ લુઓ અમ્રત્યાખ્યાનાવરણસોલ.

અમ્રત્યાખ્યેષ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રત્યાખ્યેષ (ખંડન કરવા એવું)] વિ. ખંડન ન કરવા એવું.

૨. વિ. લાગ ન કરી સમગ્ર એવું; અત્યંત.

અમ્રત્યમ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રત્યમ (ખેડું)] વિ. (જેન) પહેલું એટલે કે સરજાતનું નહિ એવું; બીજું, ત્રીજું વગેરે.

૨. [પ્રા. અપ્રત્યમ] વિ. અપ્રત્યા રહિત; અનાદિ.

અમ્રત્યમસમય [સં. અ (નહિ) + પ્રત્યમ (ખેડું) + સમય (કાલ)] પુ. (જેન) પહેલો સમય નહિ તે એટલે કે બીજો, ત્રીજો વગેરે સમય.

અમ્રત્યમસિદ્ધિ [સં. અ (નહિ) + પ્રત્યમ (ખેડું) + સિદ્ધિ (કુશળતા)] પુ. (જેન) સિદ્ધ થવાને એકથી વધારે સમય થવા હોય તેવા સિદ્ધ લગવાન.

અમ્રત્યિત [સં. અ (નહિ) + પ્રત્યિત (પ્રખ્યાત)] વિ. ખ્યાતિ નહિ પામેલું; અપ્રસિદ્ધ.

અમ્રદુષ્ટ [સં. અ (નહિ) + પ્રદુષ્ટ (દોષવાળું)] વિ. પાપ વિનાનું; નિર્દોષ.

અમ્રદેશ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રદેશ (બખ્ખ)] પુ. અધિકાર બહારનો વિષય.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રદેશ (બાજ)] વિ. (જેન) અવધવ વિનાનું; પ્રદેશરહિત.

અમ્રધાન ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રધાન (કુશળ)] વિ. કિતરતા કરાવવાનું; ગીજી.

૨. વિ. જોછી જરૂરનું.

૩. વિ. સહકારી; મદદ કરનાર.

૪. વિ. સામાન્ય; સાધારણ.

અમ્રધાનતા [સં. અ (નહિ) + પ્રધાન (કુશળ) + તા (પણું)] છી. કિતરતા કરાવવાનું હોવાપણું; ગીજીતા.

અમ્રધાન્ય લુઓ અમ્રધાનતા.

અમ્રજદ્વિતા લુઓ અમ્રજંધ.

અમ્રજલ [સં. અ (નહિ) + પ્રજલ (જળવાન)] વિ. જળ વગરનું; કમળેર.

અમ્રજળી લુઓ અમ્રજલ.

અમ્રજંધ [સં. અ (નહિ) + પ્રજંધ (સંજંધ)] પુ. મેળ ન આવે એવી સ્થિતિ; અસંજંધતા.

અમ્રજુદ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રજુદ (જાની)] વિ. જાન વિનાનું; અજાની.

૨. વિ. નહીં વળનું; પુખ્ત ઉમરે નહિ પહોંચેલું.

અમ્રજા ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રજા (તેજ)] વિ. ઝંખું; તેજ વગરનું.

૨. વિ. નીચ; અધમ; હાથડું.

અમ્રજાવ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રજાવ (સજિ)] પુ. નિર્જગતા; કુર્જગપણું.

૨. વિ. પ્રત્યય વિનાનું.

૩. વિ. સજિ વગરનું.

અમ્રજુ [સં. અ (નહિ) + પ્રજુ (સમર્થ)] વિ. સક્તિ વિનાનું; નિર્બળ.

અમ્રજુતા લુઓ અમ્રજુત્ય.

અમ્રજુત્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રજુત્ય (બલ)] જ. અશક્તિ; અસામર્થ્ય.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રજુત્ય (માથિની)] જ. માથિની ન હોવાપણું.

અમ્રજૂત [સં. અ (નહિ) + પ્રજૂત (પણું)] વિ. જોડું; જરા.

અમરવદ્રોભેદ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમત (માણસ)] પું. વિષ્ણુનાં હાથે નામ મોહિતું એક, કેમકે કર્મણુ દ્વારા દેવમાં તે જૂલ કરતા નથી.

૨. વિ. (જૈન) અમરમાદી; મદ, વિષય, કથા, નિદા, વિક્રમ આદિ પ્રમાદ વગરનું.

૩. વિ. નસા વિનાનું.

૪. વિ. સાવધાન; અમરત.

અમરવદ્રોભેદ ૧. જી. અમરમાદીપદ્યું.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રમત (માણસ) + તા (પદ્યું)] જી. અમરમાદી; સાવધાનતા; સાવચેતી; અમરમાદી.

૩. જી. નસા વિનાની સ્થિતિ.

અમરવદ્રોભેદસંજ્ઞાતિયુક્તસ્થાન [સં. અમરવદ્રોભેદ (સાવધાન) + સંજ્ઞા (સાધુ) + સ્થાન (ઠેકાણું)] જ. (જૈન) અમરવદ્રોભેદસંજ્ઞાતિ નામનું સાતમું યુક્તસ્થાન. આત્મચાતુર્યવાળા અને મદ, વિષય, કથા, નિદા અને વિક્રમ એ પાંચ પ્રમાદ દૂર કરેલ હોય એવા સાધુ આ જૂમિકાએ પહેલેથી કહેવાય છે.

અમરવદ્રોભેદસંજ્ઞાતિ ૧. [સં. અમરવદ્રોભેદ (પ્રમાદ વિનાનું) + સંજ્ઞા (સંજ્ઞાવાળું)] પું. (જૈન) આગસ્ટ વિનાનો સાધુ; સાતમે યુક્તસ્થાને પહેલેથી જ.

ધર્મધ્યાન અમરવદ્રોભેદસંજ્ઞાતિને સંજ્ઞા છે.

તત્વાર્થસૂત્ર

૨. જ. (જૈન) આત્મિક સ્થિતિમાં સાતમું યુક્તસ્થાન.

જે અવસ્થામાં પ્રમાદનો જરા ફે સંભવ નથી તે અમરવદ્રોભેદસંજ્ઞાતિ.

અમરવદ્રોભેદ [સં. અ (નહિ) + પ્રમત (માણસ)] વિ. હિંમતીર; મિત્ર.

અમરવદ્રોભેદ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમત (માણસ)] વિ. અવિનાશી.

૨. વિ. હા વગરનું; અમરમાદ; પ્રમાણાતીત.

અમરમા ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમા (પ્રમાણ)] જી. અમરમાણ; સાક્ષિતીનો અભાવ.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રમા (પ્રમાણ)] જી. ખોટું ટાન; મિથ્યા સમજ; અસાચું ટાન.

અમરમાણ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમાણ (માણસ)] પું. (જૈન) પ્રમાણ ઉપરાંત આહાર કરવાથી સાધુને લાગતો હોય.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રમાણ (સાક્ષિતી)] જ. અસિદ્ધતા; સાક્ષિતી ન હોવાપણું.

૩. જ. સંજ્ઞા ન હોવો તે; અસંજ્ઞાતા.

૪. વિ. અવિશ્વાસી; વિશ્વાસ ન કરેલ હોવું.

૫. વિ. આધાર તરીકે ન સ્વીકારવા જેવું; અમાન્ય.

૬. વિ. તર્કશૂન્ય નિયમ વિરુદ્ધ.

૭. વિ. ધર્મશાસ્ત્રી પુરવાર ન થતું; પુરાવા વગરનું; અપ્રત્યક્ષ; ખોટું.

૮. વિ. બેહક; અમાપ.

૯. વિ. મુદ્દા વગરનું; રેખા રહિત.

૧૦. વિ. સાક્ષિતી કે આતરી વગરનું.

૧૧. વિ. હાથી વધારે; વિશેષ; અધિક.

અમરમાણુભૂત [સં. અ (નહિ) + પ્રમાણ (આધાર) + ભૂત (વાતું)] વિ. અમાન્ય; આધારરૂપ ન ગણવા જેવું.

અમરમાણુભોજ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમાણ (માપ) + ભોજિત (ખાનાર)] વિ. (જૈન) જાતીસ કોગિયાથી વધારે આહાર કરનાર.

૨. વિ. જડુ ખાનાર.

અમરમાણુરૂપ ભુજો અમરમાણુભૂત.

અમરમાણુવાદી ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમાણ (ધર્મશાસ્ત્ર) + વાદિ (મત ધરાવનાર)] વિ. સાચા પુરાવો નહિ સ્વીકારનાર.

૨. વિ. સ્વતંત્ર ચિંતાર્થવાળું.

અમરમાણુક ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમાણ (ક્રિયાકાર)] વિ. અવિશ્વાસ; બેઝમી.

૨. વિ. દુષ્પ્રભાવ; દુષ્પ્રભાવ.

અમરમાણુકતા ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમાણ (ક્રિયાકાર) + તા (પદ્યું)] જી. બેઝમીની.

૨. જી. દુષ્પ્રભાવ; દુષ્પ્રભાવ; દુષ્પ્રભાવ.

અમરમાણુકપદ્યું ભુજો અમરમાણુકતા.

અમરમાણુ [સં. અ (નહિ) + પ્રમા (પ્રમાણ) + ત્વ (પદ્યું)] જ. (વેદાંત) વચાઈ ટાન ન હોવું તે છીપમાં રૂપ ન હોવા છતાં રૂપ ધારણ એ અમરમાણ છે.

અમરમાણિની પુ. (પિંગળ) પહેલા અને ત્રીજા ચરણમાં સમજ, અમજ, રમજ અને વચણ મળી ૧૨ અક્ષર, તથા બીજા અને ચોથા ચરણમાં નમજ, જમજ, અમજ, રમજ અને ચુર મળી ૧૩ અક્ષરનો અર્ધસમજ હોય.

અમરમાણ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમાણ (માણસ)] પું. આગસ્ટ ન હોવાપણું.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રમાણ (વ્યક્ત)] પું. અમરવદ્રોભેદ; સાવધાનતા; સાવચેતી.

૩. પું. (પિંગળ) પદ્મપદ્મોપવનો ૪૪ શુરુ

અને ૬૨ લઘુ મળી ૧૦૬ અક્ષરનો માત્રામેળ હોય.

૪. વિ. આગસ્ટ વગરનું; માત્રાક.

૫. વિ. સાવચેતીવાળું; સાવધાન; અમરત.

અમરમાદી ભુજો અમરમાદ ૪, ૫.

અમરમાણિત [સં. અ (નહિ) + પ્રમાણિત (સાફ કરેલ)] વિ. નહિ વાગેલું; સાફ કર્યા વિનાનું.

અમરમાણિતધારી ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમાણિત (સાફ કરેલ) + ધારિત (ધારનાર)] પું. (જૈન) વાળ્યા વિનાની જગ્યામાં બેસનાર, આલનાર કે પરકનાર એટલે નકામી યીજો લાગનાર સાધુ.

૨. વિ. સાફ કર્યા વગરની જગ્યામાં બેસનાર, આલનાર કે પરકનાર.

અમરમિત ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમિત (માપેલ)] વિ. અમાપ; ધણું; બેહક.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રમિત (અણેલું)] વિ. નહિ અણેલું.

૩. વિ. સાક્ષિત ન થયેલું; પ્રમાણથી નહીં નહિ થયેલું.

અમરમૂર્ચિત [સં. અ (નહિ) + પ્રમૂર્ચિત (મદ)] વિ. મદ્યું; સમજણવાળું.

અમરમેષ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમેષ (માપવા એવું)] પું. વિષ્ણુ. અમવાન પ્રત્યક્ષ પ્રમાણનો વિષય ન હોવાથી, સર્વના સાક્ષી હોવાથી તેમજ પ્રમાણ એટલે પ્રમાણથી પર હોવાથી અમરમેષ કહેવાય છે.

૨. પું. (પિંગળ) પદ્મપદ્મોપવનો ૪૮ શુરુ અને ૬૦ લઘુ મળી ૧૦૮ અક્ષરનો માત્રામેળ હોય.

૩. જ. પરચણ.

૪. વિ. અણી ન લગાવ એવું; મૂઠ.

પામ્બો હું સહસ્ર તારે અમરમેષ દસા નથી. નરસિંહચંદ્ર

૫. વિ. બેહક; અપાર; અપરિમિત.

૬. [સં. અ (નહિ) + પ્રમેષ (માપી સમજ એવું)] વિ. સરખાવી ન લગાવ એવું; અનુભવ; અનુપમ.

૭. [સં. અ (નહિ) + પ્રમેષ (નિયમ કરવા એવું)] વિ. સાક્ષિત ન થઈ શકે એવું.

અમરમેષવ ૧. [સં. અમરમેષ (સરખાવી ન લગાવ એવું) + ત્વ (પદ્યું)] જ. અનુભવતા; અનુપમપણું.

૨. [સં. અમરમેષ (મદ) + ત્વ (પદ્યું)] જ. મૂઠપણું; અણી ન લગાવ એવું હોવું તે.

૩. [સં. અપ્રમેય (નિહ) + ત્વ (પદ્ય)]
જ. નેહાપદ્ય; અપ્રમેય.

૪. [સં. અ (નહિ) + પ્રમેય (પુસ્તક
કરી સમાવ એવું) + ત્વ (પદ્ય)] જ. સાબિત
ન કરી સમાવપદ્ય.

અપ્રમેયપદ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમેય
(અભી સમાવ એવું) + આત્મન (સ્વપ)]
પું. વિષયનાં હજાર નામ માહેનું એક તેમનું
સ્વરૂપ અપ્રમેય એટલે પ્રમાણથી પર છે તેથી
તે અપ્રમેયપદ્ય કહેવાય છે.

૨. પું. શિવ, જેમકે તેનું સ્વરૂપ અભી સમાવ
નથી.

૩. વિ. જેના સ્વરૂપનું જ્ઞાન ન થઈ શકે એવું.

અપ્રમોહ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમોહ
(આનંદ)] પું. દિલગીરી; ખિજતા.

૨. પું. દુઃખ ઘણવની અસહિત.

અપ્રમલ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમલ
(મહેનત)] પું. અનુલોમ; આગસ.

૨. વિ. આગસ.

૩. જ. અનાવાસે; થમ ક્યાં સિવાય; સહેજે.

અપ્રમલગમ્ય [સં. અ (નહિ) + પ્રમલ
(મહેનત) + ગમ્ય (અભી સમાવ એવું)]
વિ. સહેલાઈથી સમજી શકાય એવું.

અપ્રપાસ [સં. અ (નહિ) + પ્રપાસ
(મહેનત)] પું. મહેનત ન કરવાપદ્ય;
અનાવાસ; આગસ.

અપ્રમુક્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રમુક્ત
(વપાવેલું)] પું. (મળ) પદોપનો એક
એક; પરંપરાથી લુપ્ત પ્રમુક્તનો પ્રયોગ કરવાથી
જતો પદોપ. જેમકે,

કનકમુખસમ કાંતિ,

કલિત કાપાની મલ્લ સદા ચોરી;

મોટે મઈટ જેરી,

તુજ અશુભે અંચલતા ચોરી.

પતરાના ફલ જેવી શરીરની કાંતિ અને
વાંદાની અંચલતા જેવી આંખોની અંચલતા
આમાં વર્ણવી છે. અશુભે પ્રયોગ અમળના
કલિતને કરેલો નથી તેથી આ પદોપ
અમુક્ત એટલે પરંપરાથી કરવાને અપ્રમેય
અવાય છે.

પ્રાચીન કવિયોએ કરેલો પ્રયોગ એ પરમ ન
હોય તે અપ્રમુક્ત. અપ્રમેય

૨. વિ. ઉપયોગ થવા વિનાનું; વણવાપદ્ય.

૩. [સં. અ (અપ્રમેય) + પ્રમુક્ત (વપરેલ)]

વિ. ખોટી રીતે વપરેલું.

૪. વિ. (કાવ્ય) વિરલ; અસામાન્ય; અપ્ર-

કરણના નિયમ પ્રમાણે હોય છતાં વિદ્વાન
સેખાઓમાં નહિ વપરાતું. જેમકે, નારીભૂતિને
માટે 'તેથી' સર્વનામ

અપ્રયોગ ૧. [સં. અ (અપ્રમેય) + પ્રયોગ
(વપરાય)] પું. ખોટો ઉપયોગ.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રયોગ (વપર)]
પું. નહિ વપરવાપદ્ય; અનુપયોગ.

અપ્રયોગપ્રમત્ત [સં. અ (નહિ) + પ્રયોગ
(અવમારણ) + પ્રમત્ત (વાળું)]
વિ. અવમારણ ન કરવામાં આવી હોય એવું.

અપ્રયોજક ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રયોજક
(પ્રેક્ષા કરનાર)] વિ. ઉચ્ચે નહિ એવું.

૨. વિ. નકામું; નિષ્ફળ; અર્થ; રોગટ.

અપ્રલંબ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રલંબ
(વિલંબ)] પું. વિલંબનો અભાવ; હીલ ન
કરી તે.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રલંબ (ધીમું)]
વિ. હતાવળું; હીલ.

અપ્રવર્તક ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રવર્તક
(પ્રેક્ષા કરનાર)] વિ. ઉત્સાહ નહિ આપનાર.

૨. વિ. આશુ; અવિચ્છિન્ન; સતત.

૩. વિ. નિરુદ્ધા; અગત્ય.

અપ્રવર્તન [સં. અ (નહિ) + પ્રવર્તન
(પ્રેક્ષા કરવી તે)] જ. ખંત રેલ નહિ
કરવાપદ્ય.

અપ્રવર્તી લુપ્ત અપ્રવર્તક.

અપ્રવાસી [સં. અ (નહિ) + પ્રવાસિન
(મુસાફર)] વિ. મુસાફરીએ ન જનાર; એક
જ ઠેકાણે કામ રહેનાર; સ્થાયી રહેનાર.

અપ્રવાહી [સં. અ (નહિ) + પ્રવાહિન
(વહેલું)] વિ. રેલો ન ચાલે એવું; મદ; ઘાડું.

અપ્રવીણ [સં. અ (નહિ) + પ્રવીણ
(હોશિયાર)] વિ. અનુભવ; હોશિયારી વિનાનું.

અપ્રવીણતા [સં. અ (નહિ) + પ્રવીણતા
(હોશિયારી)] જી. અનુભવપદ્ય; અદક્ષતા.

અપ્રવૃત્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રવૃત્ત
(કામમાં રોકાયેલું)] વિ. અગત્ય નિરુદ્ધા;
સુસ્ત.

૨. વિ. છૂટું થયેલું; નિરુદ્ધ.

અપ્રવૃત્તિ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રવૃત્તિ
(કામકામ)] જી. અગત્ય.

અપ્રકાસ, અપ્રવૃત્તિ, પ્રમાદ અને મોહાપ
કામથી કવિમાં મૂકેલી પદો સહેજે પુરુષ જ
પદો સંભવ્ય છે. અપ્રમેય

૨. જી. અનિચાત; અંધારો.

૩. જી. કુદરતી હાલતની અદક્ષતા.

૪. જી. અડતા.

૫. જી. નિયમ લાગુ નહિ પાડવાપદ્ય.

અપ્રવૃત્તિરૂપ ૧. વિ. ક્રિયારૂપ ન હોય એવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રવૃત્તિ (કામ)
+ રૂપ (એવું)] વિ. નહિ કરવા એવું.

અપ્રવેશ [સં. અ (નહિ) + પ્રવેશ
(ઘામલ થવા એવું)] વિ. ઘામલ ન થઈ
શકાય એવું.

અપ્રવેશતા [સં. અ (નહિ) + પ્રવેશ
(અંદર જઈ શકાય એવું) + તા (પદ્ય)]

જી. અંદર આવવા કે નહિ એવો શુભ;
અભેદપદ્ય.

અપ્રશસ્ત ૧. [સં. અ (અપ્રશસ્ત) + પ્રશસ્ત
(એક)] વિ. અપ્રશંસા; કુટ; અરાગ; નિવ.

૨. વિ. અપ્રશંસા; કુટ.

૩. [સં. અ (નહિ) + પ્રશસ્ત (વખાણવા
એવું)] વિ. નહિ વખાણવા લાયક.

૪. વિ. એકાગ્ર; કદાપું.

૫. વિ. મના કરેલું; નિષિદ્ધ.

૬. વિ. માલ કે શુભ વસ્તુ.

૭. વિ. વિસ્તાર વિનાનું.

૮. વિ. અવધારમાં નહિ આમેલું.

અપ્રશસ્તકાવચિનય [સં. અપ્રશસ્ત (અપ્રશંસા)
+ કાવચ (શરીર) + ચિનય (દૂર કરવાપદ્ય)]
પું. (જોન) અપ્રશંસા કરતાં શરીરની
રોકાય; કુટ કર્યેથી કાપાને દૂર રાખવાપદ્ય.

અપ્રશસ્તત્વ ૧. [સં. અ (અપ્રશસ્ત) + પ્રશસ્ત
(એક) + ત્વ (પદ્ય)] જ. અપ્રશંસા.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રશસ્ત (વખાણવા
એવું) + ત્વ (પદ્ય)] જ. વખાણવા લાયક
ન હોતું તે.

અપ્રશસ્તવિહાસોગતિ જી. (જોન) પાપરૂપ
અશુભી દર પ્રવૃત્તિ માહેની એક, જેને લીધે
છવ અશુભ ગતિ થાય છે.

અપ્રશંસનીય ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રશંસ
નીય (વખાણવા લાયક)] વિ. ન વખાણવા
એવું.

૨. વિ. નિષ્ઠ કરવા લાયક; નિષ્ઠીય.

અપ્રસ [સં. અ (નહિ) + રૂપ (અપ્રશંસ
એવું)] વિ. પૂર્ણ કરવા માટે નાહેલું.

અપ્રસકલ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રસકલ
(ખંડવાલું)] વિ. અપ્રકલ વિનાનું.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રસકલ (એકલ)]
વિ. મોહ વિનાનું; અનાસકલ; નિર્મોહ.

૩. [સં. અ (નહિ) + પ્રસકલ (પ્રસંનું)]
વિ. સંનૈવ વિનાનું; પ્રસંનથી પ્રાપ્ત નહિ થયેલું.

ଆପ୍ରାସୀନତା [ସଂ. ଅ (ନାହିଁ) + ଆସୀନତା
(ବ୍ୟୟ)] ଶ୍ରୀ. ଶାଶ୍ଵତ ହୋବାହସ୍ତ; ଅପ୍ରା-
ସୀନତା.

અમ્રાપ્ત [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્ત (જાતી)] વિ. અપ્રાપ્ત; મૂર્ખ.

અમ્રાપ્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્ત]
૧. ઈશ્વર, કેમકે તે પ્રાપ્ત વિનાનો મન્ય છે.
૨. વિ. મરી ગયેલું; છવ વખતું.

અમ્રાપ્તવાયુ [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્ત (છવ) + વાયુ (હવા)] પુ. પ્રાપ્તવાતવાયુ.
કેમકે તે શ્વાસમાં લેવાથી પ્રાપ્તનું થોત થાય છે.

અમ્રાપ્તી [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્તિ (છવવર્ત)] જ. જડ વસ્તુ.

અમ્રાપ્તિભાગ્ય [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્તિ-ભાગ્ય (અભીનમી)] વિ. અભીન ન લઈ સકાય એવું.

અમ્રાપ્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્ત (પાસે આવેલું)] વિ. નજર અટકતું; પરોક્ષ.
૨. વિ. નહિ આવેલું; નહિ પહોંચેલું.

૩. [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્ત (મેળવેલું)]
વિ. નહિ મળેલું.

૪. વિ. લમ કરવા જેવડી ઉમરે નહિ પહોંચેલું; કાચી વખતું.

૫. વિ. સાબિતી વિનાનું.

અમ્રાપ્તકારી ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્ત (મેળવેલું) + કારિન્ (કર્માર)] જ. (કૈન) પોતાના વિષય સાથે સંબંધ પામ્યા વિના વિષયને પ્રાપ્ત કરનાર ઉદ્વિગ્ધ; વસ્તુને અપ્રાપ્ત વિના તેને અપ્રાપ્ત કરવા ઉદ્વિગ્ધ. જેમકે, આંખ અને મન.

૨. વિ. વસ્તુને સ્પર્શ કર્યા વિના દૂરથી ઘાત ઉત્પન્ન કરનાર.

અમ્રાપ્તકાલ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્ત (આવેલું) + કાલ (સમય)] પુ. આવનાર વખત; અવિષ્ય.

૨. પુ. કમોસમ; કવચત.

૩. પુ. (ન્યાય) વાતની નિમમસર સ્વના બદલી કરી કહેલું તે અલગ પ્રસંગને ઉદ્દાવી એક વાતનો જવાબ ન હઈ સકાય અથવા કદાચ જવાબ અપાય તો તે તેનાં કર્ક ન કહેવા જેવું કહેલું પડે એવી રીતે એક કરતાં વધારે પ્રશ્નો સેળસેળ કરી દેવા એવો એક ખોટો હેતુ. જેમકે, વકીલ કોર્ટમાં સાક્ષી તપાસતાં 'તમે અમદાવાદથી ક્યારે આવ્યા?' એવો સવાલ કોઈ સાક્ષી અમદાવાદ ગયો જ નથી તેને પૂછે અને તે પોતાના આવ્યાનો વખત કહે તો અમદાવાદ નથી ગયો છતાં અમદાવાદ ગયાનું નક્કી કરે એટલે સો જવાબ દેવો તે તેને સૂઝે નહિ. ખરી રીતે 'અમદાવાદ

મથા હતા કે નહિ,' એ સવાલ પછી 'ક્યારે આવ્યા?' એમ પૂછાય.

૪. વિ. અપ્રાપ્ત; અપ્રાપ્તિ; પ્રસંગને અનુ-ચિત.

૫. વિ. પુખ્ત ઉમરે નહિ પહોંચેલું; સગીર.

૬. વિ. મોસમ પહેલાનું; અધૂર વખતનું.

અમ્રાપ્તકાળે લુપ્તે અપ્રાપ્તકાળ.

અમ્રાપ્તયોવન [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્ત (પહોંચેલું) + યોવન (લુવાળી)] વિ. લુવાળી ન આવી હોય એવું; કાચી ઉમરનું; સગીર.

અમ્રાપ્તયોવન ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્ત (પહોંચેલું) + યોવન (લુવાળી) + અ (નારીઅભિને પ્રત્યય)] છો. કુમારિ; લુવાળ અવસ્થાએ ન પહોંચેલ સ્ત્રી.

૨. વિ. છો. લુવાળ વયે નહિ પહોંચેલી; મુમ્તા.

અમ્રાપ્તવયુ લુપ્તે અપ્રાપ્તયોવન.

અમ્રાપ્તવિષય [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્ત (પહોંચેલું) + વિષય (વસ્તુ)] પુ. (કૈન) વસ્તુને અપ્રાપ્ત વિના તેને અપ્રાપ્ત કરવા ઉદ્વિગ્ધ વિષયને પ્રાપ્ત વિના વિષયને પ્રાપ્ત કરનાર ઉદ્વિગ્ધ. જેમકે, આંખ અને મન.

અમ્રાપ્તવ્યવહાર [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્ત (પહોંચેલું) + વ્યવહાર (વહેવાર)] વિ. ભલે વહેવાર અથવા જેવડી ઉમરે નહિ પહોંચેલું; નાની ઉમરનું.

અમ્રાપ્તવ્યવહારવયુ લુપ્તે અપ્રાપ્તવ્યવહાર.

અમ્રાપ્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્ત (પાસે આવેલું) + અ (નારીઅભિને પ્રત્યય)] છો. લમ કરવા જેવડી ઉમરે ન પહોંચેલી કન્યા.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્ત (મેળવેલું) + અ (નારીઅભિને પ્રત્યય)] વિ. છો. નહિ મળેલી.

અમ્રાપ્તિ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્તિ (મળવું તે)] છો. અપ્રાપ્ત; ન મળવું તે.

૨. છો. ન મળવું; અસંભવ.

૩. છો. તુકસાન; મેરણાલ.

૪. છો. પ્રત્યક્ષ વચેરે અર્થ પ્રમાણથી સાબિત ન થયેલું હોવાપણું.

૫. છો. લાગુ ન પડવાપણું; અનુપપત્તિ.

૬. વિ. લાગ વખતનું.

અમ્રાપ્તિસમ છો. ન્યાયની એવીસ ભાતિ માંહેની એક લુપ્તે ભાતિ.

પ્રતિષ્ઠા અને અપ્રાપ્તિને વિષય કરી દુષ્ટ અપણું તે અમ્રાપ્તિસમ. પુણ્યવ

અમ્રાપ્ત [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્ત (મળી શકે એવું)] વિ. મળી ન શકે એવું; અસંભવ. અમ્રાપ્ત એ પામિયા ક્ષ. નામ સખિ વિખ્યાત. બાલ્ય

અમ્રાપ્તકારી [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્ત (મેળવી શકાય એવું) + કારિન્ (કર્માર)] વિ. (કૈન) વસ્તુને અપ્રાપ્ત વિના ઘાત ઉત્પન્ન કરનાર.

આ કોણ અલગ નથી કે દૂર દૂર રહેલાં વસ્તુ પર્વત અર્ધિને નેત્ર અટકાવે છે અને આ સુદૃશ્ય વસ્તુનું ખલુ ચિત્ત ભરે છે; આથી નેત્ર તથા મન અમ્રાપ્તકારી મન્યાં છે.

તત્વાર્થસૂત્ર

અમ્રાપ્તપ્રકારકારીઉદ્વિગ્ધ [સં. અપ્રાપ્ત (ન મળે એવું) + પ્રકાર (કાલ) + કારિન્ (કર્માર) + ઉદ્વિગ્ધ] જ. (વેદાંત) આંખ વચેરે ઉદ્વિગ્ધ સંયોગ સંબંધથી જોના તે વિષયના સ્થાનમાં પહોંચીને તે વિષયનો પ્રાપ્ત કરે છે, તેમ ન કરતાં જે ઉદ્વિગ્ધ વિષયસ્થાનમાં ગયા સિવાય પોતાના જ સ્થાનમાં રહી જોના તે વિષયનો પ્રાપ્ત કરે તે ઉદ્વિગ્ધ. જેમકે, છબ ઉદ્વિગ્ધ, કેમકે તે ઉદ્વિગ્ધ વાસ્તવમાં રહેલી સાકર વચેરેના સ્થાનમાં પહોંચ્યા સિવાય પોતાના જ સ્થાનમાં રહી, ત્યાં અવેલી સાકરનો પ્રાપ્ત કરે છે એટલે છબ અમ્રાપ્તપ્રકારકારીઉદ્વિગ્ધ છે.

અમ્રાપ્તશુક ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્ત (વિષય) + શુક (વાણ)] વિ. અવિષય; અરોસાપાત્ર નહિ એવું.

૨. વિ. પુરાવા વિનાનું; અધાર વખતનું.

૩. વિ. હુમ્મું; યા.

અમ્રાપ્તશુકતા ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્તશુક (અરોસાપાત્ર) + તા (પણું)] છો. અવિષય; અરોસાપાત્ર ન હોવું તે.

૨. છો. અધારપાત્ર ન હોવાપણું.

૩. છો. હુમ્માઈ; સહતા; અમન્યહ.

અમ્રાપ્તશુકપણું લુપ્તે અમ્રાપ્તશુકતા.

અમ્રાપ્તપણ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્તપણ (અપ્રાપ્ત)] જ. અધારપણ ન હોવાપણું; અપ્રાપ્તપણું.

૨. જ. અર્થતા; કોમટપણું.

૩. વિ. ઊંડી દેવા જેવું; લાંબ.

૪. વિ. નામનું; રહ; આતલ.

અમ્રાપ્તયોગિક [સં. અ (નહિ) + પ્રયોગ (અપ્રત્યે) + યોગ (વાણ)] વિ. પ્રયોગ કર્યા વગર મેળવેલું; ભલે અનુભવ વિનાનું.

અમ્રાપ્ત્યન [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્ત્ય (અપ્રાપ્ત કરવી) + અન (નામ અપ્રાપ્તનાર પ્રત્યય)] જ. પ્રાપ્ત્ય નહિ કરવાપણું; અપ્રાપ્ત.

અપ્રાપ્તિ [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્તિ (પામેલું)] વિ. પામવા ક્યાં વગરનું; નહિ પામેલું.

અપ્રાપ્તિપ્રાપ્તેષ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રાપ્તિ (પામેલું) + પ્રાપ્ત (પામવા)] વિ. કોઈ ન માને તેથી માગણી કરનાર.

૨. વિ. મોત પચ્છનાર.

અપ્રાર્થ [સં. અ (નહિ) + પ્રાર્થ (માગવા સાધક)] વિ. ન માગવા જેવું.

અપ્રાર્થસ્થ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રાર્થસ્થ (જેલો)] જ. અધમતા; હસાર્થ.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રાર્થસ્થ (વખણવા સાધક હોવાપણું)] જ. વખણવા સાધક ન હોવું તે.

અપ્રાસંગિક ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રસંગ (અવસર) + ઇક (વાહું)] વિ. અપ્રસ્તુત; સંબંધ વિનાનું.

૨. વિ. કવચતનું; કટાણું; અસામયિક.

૩. વિ. બિનજરૂરી; નકામું.

૪. વિ. સામુ ન પડતું; બેતાલ.

અપ્રાસંગિકતા [સં. અ (નહિ) + પ્રસંગ (અવસર) + ઇક (વાહું) + તા (પણું)] જી. (વેદાંત) સંબંધ ન હોવાપણું; અપ્રસ્તુતતા.

અપ્રાસાદિત [સં. અ (નહિ) + પ્રસાદિત (દયા પામેલું)] વિ. મહેરબાની વિનાનું.

અપ્રાસુક ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રાસુક (છવ વગરનું)] વિ. (કૈન) છવવાળું; સજીવ; સમિત.

૨. વિ. (કૈન) હિંદુમાં ન ભેવા જેવું; અમાણ.

અપ્રિકર [અ. એપ્રિકોટ] જ. અપ્રાપ્તિસ્થાનમાં થતું એક જાતનું ફળ; જરદાણુ.

અપ્રિય ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રિય (વહાણું)] પું. વેરી; ઘણું.

૨. જ. ભુંકું; અનિષ્ટ.

૩. વિ. અણુમણું; અજખામણું; નાપસંદ; અનિષ્ટ.

૪. વિ. વહાણું નહિ હેવું; ક્ષણ; જેની આહવા ન હોય એવું.

અપ્રિયકર [સં. અ (નહિ) + પ્રિય (વમણું) + કર (કરનાર)] વિ. અરાજ કરનાર; અનિષ્ટ કરે એવું; અપ્રમાણકર.

અપ્રિયકારક જુઓ અપ્રિયકર.

અપ્રિયકારી જુઓ અપ્રિયકર.

અપ્રિયતા ૧. [સં. અપ્રિય (નાપસંદ) + તા (પણું)] જી. અણુમણું; કટાણું; નાપસંદગી.

૨. જી. વહાણ ન હોવાપણું

અપ્રિયતામી [સં. અ (નહિ) + પ્રિય (વમણું) + આમિન (નસીબદાર)] વિ. કમ-ભાગી; દુર્ભાગી.

અપ્રિયવાદિની [સં. અપ્રિય (નાપસંદ) + વાદિન (જેલો) + ઈ (નારીઆવિશે પ્રત્યય)] વિ. જી. કડું બોલનારી.

અપ્રિયવાદી [સં. અપ્રિય (અનુચિત) + વાદિન (જેલો)] વિ. અણુમણું બોલનાર; કટુભાષી.

અપ્રિયવહ જુઓ અપ્રિયવાદી.

અપ્રિયા ૧. જી. એક જાતનું માછણું.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રિયા (વહાણી)] વિ. જી. નહિ ચમતી; નાપસંદ; અજખામણી;

કટાણું કિપળવે એવી.

અપ્રીત ૧. જી. અપ્રીતિ.

૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રીત (પ્રત્યય)] વિ. અસંતુષ્ટ.

અપ્રીતા પું. (પિંગળ) દરેક અરણ્યમાં નમણું, મમણું, લઘુ અને લઘુ મળી ૮ અણુસ્વાળો એક ઇંદ; અતિપ્રીતા.

અપ્રીતિ ૧. જી. અણુમણું; કટાણું; અનિષ્ટ.

૨. જી. અસંતોષ.

૩. જી. કુઝ.

૪. [સં. અ (નહિ) + પ્રીતિ (પ્રેમ)] જી. વહાણ ન હોવાપણું; સ્નેહરહિતપણું.

૫. જી. વિરોધ; વેર; દુશ્મનાવાદ.

અપ્રીતિકર ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રીતિ (પ્રેમ) + કર (કરનાર)] વિ. અણુમણું કિપળવનાર.

૨. વિ. અસંતોષ કરનાર.

અપ્રેમ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રેમન (સ્નેહ)] પું. પ્રીતિ ન હોવાપણું.

૨. વિ. કટાણું કિપળવનાર.

૩. વિ. વહાણ વિનાનું; ક્ષણ; હેત વગરનું.

અપ્રેમાનંદીય [સં. અ (નહિ) + પ્રેમાનંદીય (પ્રેમાનંદનું)] વિ. પ્રેમાનંદનાં લખાણમાં ભેવામાં ન આવે એવું.

જો ભાષા તથા ટેલી એવા અપ્રેમાનંદીય જ રજા રીતે છે.

અપ્રેમી [સં. અ (નહિ) + પ્રેમન (પ્રીતિ) + ઇન (વાહું)] વિ. સ્નેહ વગરનું.

અપ્રીદ ૧. [હિ.] વિ. તામ્રત વિનાનું; કમ-જોર.

૨. વિ. નમ્ર; મનરૂની વગરનું.

૩. [સં. અ (નહિ) + પ્રીદ (પીઠ)] વિ. પુખ્ત ઉમરે નહિ પહોંચેલું; કામી વયનું.

૪. વિ. બીકણ; બાપણું.

૫. વિ. ૧૬ નહિ એવું; જુવાન.

અપ્રીદા ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રીદા (પીઠ ઓ)] જી. તાજેતર પરલેલી અને સ્ત્રીની ઉમરે નહિ પહોંચેલી કન્યા.

૨. જી. પીઠ ઉમરે નહિ પહોંચેલી સ્ત્રી.

૩. [સં. અ (નહિ) + પ્રીદ (પરલેલું)] જી. લગ્ન થવા વિનાની કન્યા.

અપ્સર ૧. [હિ.] જી. અપ્સર.

૨. [સં. અપ્ (પાણી) + સ્ (હાલવવાપણું)] જ. જળમર; પાણીમાં રહેતું માણી.

અપ્સરસ્તીર્થ [સં.] જ. જે નામનું એક તીર્થ.

અપ્સરા ૧. જી (પુરાણ) કથપ અને મુનિની દીકરી.

૨. જી. પાણીનું દીપ્ત; અણુમણું.

૩. જી. રૂપાળી સ્ત્રી.

૪. જી. વેશ્યાની એક જાતિ.

૫. [સં. અપ્ (પાણી) + સ્ (નીચાણું)] જી. સમુદ્રમંથન વખતે પાણીમાંથી નીકળેલી સ્ત્રી; ઉદ્ભવી સભામાં નાચનારી, રૂપ, મોહ અને અનુચારવાળી મધિર્વ સ્ત્રી; દેવાંમના.

અપ્સરના અનેક વર્ગ છે. કાશીખંડ પ્રમાણે સાધ્યમણી કરોડ અપ્સરા છે, પરંતુ તેમાં ૨૦૬૦ ઉર્વશી, તિલોતમા અને મેનકા વગેરે ૧૦૧૦ મુખ્ય છે. તેઓ મધિર્વની સ્ત્રીઓ મનાય છે, અને નાહવાની સોખીન હોય છે. જે સુવીર પુરુષ સ્ત્રીમાં મરણ પામે તેને ઇનામ તરીકે ૬૬ અપ્સરા આપે છે. તેઓમાં માણુમને પ્રેમપેલા કરવાની અને ૫૫૭૬ રૂપ ધાસ્ય કરવાની સંજિત હોય છે. જ્યારે કોઈ તપ કરનાર ઉદાસન લઈ જશે એમ ઉદ્ભવે બીક લાગે ત્યારે તેના તપમાં લગ્ન પાડવા ઉદ્ભવે તેમની આગળ આવ સ્ત્રીઓને મોકલે છે. જુઓ સ્નેહ રત્ન.

ઉદ્ભવે મોઢી અપ્સરા, વખવાન કરવા લગ્ન.

જોખાહસ્ય

અપ્સરાપતિ [સં. અપ્સરા (દેવાંમના) + પતિ (પણી)] પું. ઉદ્ભવ.

અપ્સરોમુખ જ. (પુરાણ) હિંદુસ્તાનનું એ નદીનું જૂના વખતનું તીર્થ.

અપ્સર

અપ્સુ ૧. [સં. અ (નદિ) + પ્સુ (૧૫)]

વિ. આકાર વચરનું.

૨. વિ. બેગેળ; કદરૂપું.

અપ્સુચર [સં. અપ્ (પાણી) + સ્તુ (અં) + ચર (ચાલનાર)] વિ. પાણીમાં ફરનાર; જળચર.

અપ્સુજ [સં. અપ્ (પાણી) + સ્તુ (અં) + જ (જન્મેલું)] વિ. પાણીમાં ઉત્પન્ન થયેલું.

અપ્સુપ્રવેશન [સં. અપ્સુ (પાણીમાં) + પ્રવેશન (દાખલ થવું તે)] જ. પાણીમાં છુપાડીને અપચાધીને મારી નાખવાની ક્રિયા.

અપ્સુયોનિ ૧. [સં. અપ્ (પાણી) + સ્તુ (અં) + યોનિ (જન્મનું ઠેકાણું)] પું. કૈના; પાણીમાં ઊભતી એક વનસ્પતિ.

૨. પું. સાત મોઢવાળો ધોડો, કેમકે તે સમુદ્ર-મંથન વખતે તીકાએથી મનાય છે.

૩. વિ. પાણીમાં ધનાર.

અપ્સુહોમ્બ પું. (પુરાણ) એ નામનો અધિ.

અપ્સન [શ. અપ્સન (ફેલું)] વિ. ફેલનાર; પછડનાર. એમકે, ફેરવવાના એટલે વાપરને પછડનાર.

અપ્સાન ૧. [શ. પું. અપ્સાનિસ્તાનનો વતની; કાણુથી; પાણુ.

૨. [અ. ફવન (તેણે અફસોસ કર્યો)] પું. વિલાપ.

૩. વિ. અપ્સાનિસ્તાન સંબંધી.

૪. વિ. અપ્સાનિસ્તાનનું.

અપ્સાનિસ્તાન [અપ્સાન (પાણુ) + સ્તાન (ઠેકાણું)] જ. અપ્સાનનો મુલક; હિંદુસ્તાનની વાવએ અને ઈરાનની પૂર્વે આવેલો દેશ.

અપ્સાની ૧. જી. અપ્સાનિસ્તાનમાં જોવાતી જાણ.

૨. વિ. અપ્સાનિસ્તાનનું.

૩. વિ. અપ્સાનિસ્તાનને લગતું.

અપ્સલ (અપ્સલ) [અ. અ (અણવાવાયું પૂર્વ) + સ્લ (તે ચાલે છે)] વિ. સૌથી સરસ; ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ; સર્વોત્તમ.

અપ્સર્ધ (અપ્સર્ધ) [શ. અપ્સુદન (વધારવું)] જી. વધારો; વધિ.

અપ્સૂન (અપ્સૂન) ૧. [શ. અપ્સૂનીકન (વધારવું)] પું. વધારો.

૨. પું. સરવાળો.

અપ્સિમુન [અ.] જી. આપ્સવેલ.

અપ્સપટીર (અપ્સપટીર) [શ.] વિ. મધી ન અખમ એવું; અસમ.

અપ્સૂન [રિ.] જી. અપ્સીય.

અપ્સર ૧. [અ (નદિ) + ર (ફેલું)] વિ. અચળ; અક્રમ.

૨. જ. અને.

૩. જ. નકો; ચોકસ; અચૂક.

અપ્સર્માનિર્મુ ૧. જ. (અપ્સર્મા) ધાર્મિક ક્રિયામાં વાપરવાનો અગ્નિ, ત્યારેયો અને શીખો રાખવાનું વસ્તુ.

૨. જ. પૂવધની.

આસ્તાલને સુએબી પદ્યોને બધો કોષ છે તેના દરવાજામાં અવસ્થાન વગેરેને પૂર સ્ત્રોત-રૂપાળ અપ્સર્માનિયામાં રસવામાં આવે છે.

આપરે અપ્સર્મા

અપ્સર્ધ [રિ.] જી. ધલું આવપીવાથી પેટનું ફૂલું તે; અપ્સરો.

અપ્સર્ધર લુઓ અપ્સર્ધરી.

અપ્સર્ધરી ૧. જી. ઉત્પત્ત.

૨. જી. બિચલપામલ; ફેરવણી.

૩. જી. મોટાગો; અચ્ચરસા.

૪. [રિ.] જી. ધોવાટ.

૫. જી. નાસભાગ; હેમલો.

૬. જી. ભવ; અમ.

૭. [અ. ધરાત (પ્રત્યક્ષ) + તપરીત (માવણી થઈ જવું તે)] જી. વધવટ; વધારો-ધટાડો.

અપ્સર્ધૂન લુઓ અપ્સર્ધૂન.

અપ્સર્ધૂ જી. અપ્સરો; અપ્સર્ધી.

અપ્સર્ધૂ જ. વિ. અપ્સરો અપ્સરો.

અપ્સર્ધૂ વિ. અપ્સરો; અપ્સરો અને જોડું.

અપ્સર્ધૂ ૧. વિ. અપ્સરો; અપ્સરો.

૨. વિ. અપ્સરો.

૩. વિ. પાસાબેર.

૪. વિ. ખાલુ ઉપરનું.

૫. વિ. મો ફેરવી કોમેલું.

૬. વિ. સામિતું.

અપ્સર ૧. પું. એક જાતનો છોડ; અપ્સર.

૨. પું. નકરો.

૩. વિ. ખસી કરેલ.

૪. વિ. પુરપાતન જતું રહેલું; નામદ; વંદ.

૫. [સં. અ (નદિ) + ર (ફેલું)]

વિ. ફળ ન આવતાં હોય એવું.

૬. વિ. ફળ વિનાનું.

૭. વિ. ફેરવટ; નકામું; નિષ્ફળ.

૮. વિ. વાંકિયું.

અપ્સર ૧. [સં. અ (નદિ) + ર (ફેલું) + અ (નદીનાકિયો અવયવ)] જી. ધીંજીવાર.

૨. જી. હોયઅંગતી.

૩. વિ. જી. ફળ ન થતાં હોય એવી.

૪. વિ. જી. વાંકીયું; છોડનાં ન થાય એવી.

અપ્સર્ધર્ધી [સં. અ (નદિ) + ર (ફેલું) + અપ્સર્ધર્ધ (અપ્સર સખનાર)] વિ. કર્ષણ ફળની ઈચ્છા ન રાખનાર.

અપ્સર્ધર્ધ ૧. [અ.] પું. મીસ ફેલનો મહાન તત્ત્વવેતા પ્સેટો. તે ઝેરિટોટલનો શુર હતો.

૨. પું. બંડારખોર માણસને લગાડવામાં આવતું ઉપનામ.

અપ્સર્ધર્ધનો બેટો-સાળો = ફંબી માણસ.

૩. વિ. બંડારખોર; સેખી કરનાર.

૪. વિ. ગિબ્બ; મગર.

૫. વિ. સૌથી સારું; શ્રેષ્ઠ; ઉત્તમ. મીસ ફેલના તત્ત્વવેતા પ્સેટોના નામ ઉપરથી આ અર્થમાં આ શબ્દ વપરાય છે.

અપ્સર્ધર્ધી ૧. [અ. અપ્સર્ધર્ધ (એ નામને તત્ત્વવેતા)] વિ. મીસ ફેલના મહાન તત્ત્વવેતા પ્સેટોને લગતું.

૨. વિ. વિષવચસના વિનાનું.

૩. વિ. શ્રેષ્ઠ; સુંદર.

અપ્સર્ધર્ધી ઉરધોમ પું. વિષવચસના વિનાનો પ્રેમ; માનસસ્નેહ.

અપ્સર્ધર્ધ ૧. [સં. અ (નદિ) + ર્ધર્ધ (અવયવ)] વિ. નિષ્ફળ; નકામું.

૨. વિ. ફળ વચરનું.

૩. વિ. વાંકિયું; છોડનાં વિનાનું.

અપ્સર્ધર્ધ [અ. અપ્સર્ધર્ધ; ૧૬ (૪૫)નું અહુવચન] જી. અપ; ઊડતી અપ્સર; મામગપટો; હોઠવાચક.

અપ્સર્ધર્ધ ઉગ્રાવી = અપ્સર ફેલાવવા; અપ અવાચવી.

અપ્સર્ધર્ધ લુઓ અપ્સર્ધર્ધ.

અપ્સર્ધર્ધ [અ. ફેરવ (વચર)નું અહુવચન] જી. વચર; સેના.

૧. અપ્સર્ધર્ધ પુરસ્કે = જમીન ઉપરનું વચર.

૨. અપ્સર્ધર્ધ અહાલી = નોમસેન્ન; ફરિયાઈ વચર.

૩. અપ્સર્ધર્ધ અહાલીએ હિંદ = હિંદી નોમસેન્ન.

૪. અપ્સર્ધર્ધ તરી = નોમસેન્ન.

૫. અપ્સર્ધર્ધ અહરી = ફરિયાઈ વચર; નોમસેન્ન.

અપ્સર્ધર્ધ [અ. ૧૬ (૪૫)નું અહુવચન] જી. ઊડતી અપ્સર; અપ્સર્ધર્ધ; મામગપટો.

અપ્સર્ધર્ધીકાવટ (અપ્સર્ધર્ધીકાવટ) [શ. અપ્સર્ધર્ધ (તેજ) + કાવટ (કાવટ)] પું. મોટા માણસને લખવામાં વપરાતો સોનેરી વરખ લગાડેલો કાવટ.

અપ્સર્ધર્ધ [શ.] જ. કંટાળું માણું.

અપ્સર્ધર્ધ [શ.] પું. જામલદાર; અધિકારી.

અક્ષરવર્ગ [હા. અક્ષર (અધિકારી) + વર્ગ (વર્ગ)] પુ. સેનાપતિ.

અક્ષરી ૧. [હા. અક્ષર (અધિકારી)] જી. અધિકાર; હુકમ.

૨. વિ. અમલદાર સંબંધી; અધિકારીનું.

અક્ષરેઆસા [હા. અક્ષર (અધિકારી) + આસા (આસ)] પુ. કુખ્ય અમલદાર; વડો અધિકારી.

અક્ષરેલીન ક. કામીરમાં પાંચથી છત હજાર પૈસી ઊંચાઈએ થતું એક ભતનું ઝાડ. તેમાંથી લીલા કે પીળા રંગનું, કઠનું, નરો અમવનાર અને વધારે પ્રમાણમાં લેવાય તો ઝેરી તેલ નીકળે છે.

અક્ષર્યા [હા.] પુ. વાર્તા; કહાણી.

અક્ષર [અ.] ક. ઊંટના માથાનું એક ધરેલું ઠીક જડેલા અક્ષર્યાની નીચે ૩૦મ ઘામ મળાય છે. આઠને અક્ષરી

અક્ષરો ૧. [હિ.] પુ. એક દુઃખ.

૨. પુ. પચાસ.

અક્ષરોસ ૧. [અ. અક્ષરોસ] પુ. પચાસ.

૨. પુ. સો; એક.

૩. જ. હાથ; અરેરે.

અક્ષરોસી ૧. [અ. અક્ષરોસ] જી. પસ્તાવો.

૨. જી. સંતાપ; દિલગીરી.

અક્ષર ૧. પુ. એ નામનો એક એક કાણુ.

૨. પુ. અકરો.

૩. વિ. ખસી કરેલું.

૪. વિ. નામદ; પંદ.

૫. [સં. અ (નહિ) + રસ (રસ)]

વિ. રસ ન આવતા હોય એવું.

૬. વિ. રસ વિનાનું.

૭. વિ. રોગ; નકામું; નિષ્ફળ.

૮. વિ. વાંઝિયું.

અક્ષર્યાક (અક્ષર્યાક) [અ (નહિ) + રસ (રસ) + આ] ક. રસ ન આવનારું ઝાડ.

અક્ષર્યાપી [સં. અ (નહિ) + રસ (રસ) + અપિ (દેખાર)] વિ. રસ ન આવનારું.

અક્ષર્યાપ ૧. [અ (નહિ) + રસ (રસ)] વિ. રસસ વિનાનું; સારો ખાંડ ન થાય એવું; અસાધ્ય.

૨. વિ. વાંઝિયું.

અક્ષર્યાપતા [અ (નહિ) + રસ (રસ) + તા (પણું)] જી. રસસ ન હોવાપણું.

અક્ષર્યા ૧. [સં. અ (નહિ) + રસ (રસ) + આ (નહિઅતિએ પ્રત્યય)] જી. વીક્રિવાર;

૨. જી. બોલવણી.

૩. વિ. જી. રસ ન હોય એવી.

૪. વિ. જી. વાંઝિયું.

અક્ષર્યાક ૧. [અ (નહિ) + રસ (રસ) + આ (નહિઅતિએ પ્રત્યય)] જી. વીક્રિવાર;

૨. જી. બોલવણી.

૩. વિ. જી. રસ ન હોય એવી.

૪. વિ. જી. વાંઝિયું.

ધૃતકુમ્ભરી નામની વસ્ત્રપતિ, જેને તેને રસ થતાં નથી.

૨. જી. બોલવણી.

૩. વિ. જી. રસ ન હોય એવી.

૪. વિ. જી. વાંઝિયું.

અક્ષર્યાઅક્ષર્યા [અક્ષર્યા (અક્ષર્યા) નું ભેદ] જી. એકબીજા સાથે અપ્રમાણ.

અક્ષર્યા [અ (નહિ) + રસ (રસ) + આ (નહિઅતિએ પ્રત્યય)] વિ. રસ ન આવનારું; અક્ષર્યા.

અક્ષર્યાકાંક્ષી [સં. અ (નહિ) + રસ (રસ) + આકાંક્ષા (અપ્રમાણ) + કાંક્ષી (વાંચું)] વિ. રસની કાંક્ષા ન રાખનાર; નિષ્કામી.

અક્ષર્યાકૂટ જી. માથાકૂટ; નકામી મહેનત.

અક્ષર્યા ૧. [આસ્થા (અસ્થા) + અક્ષર (અસ્થાના નામ અસ્થાના પ્રત્યય)] પુ. પગ; અક્ષર્યા.

૨. પુ. પગવાળી થતો અવાજ.

૩. પુ. રણ્યો.

અક્ષર્યાનું લુપ્તો અક્ષર્યાનું.

અક્ષર્યામણ [અક્ષર્યા (અક્ષર્યા) + આમણ (નામ અમણના પ્રત્યય)] જી. અમણ; અક્ષર્યા.

અક્ષર્યામણી લુપ્તો અક્ષર્યામણ.

અક્ષર્યાવનું ૧. [સં. આસ્થા (અસ્થા)] સ.કિ. પગ; અવાજ થાય એમ ભેદથી દેખું

૨. સ.કિ. માર મારવો; દેખું.

અક્ષર્યાનું ૧. [સં. આસ્થા (અસ્થા)]

સ.કિ. પગ; અવાજ થાય એમ ભેદથી દેખું

૨. સ.કિ. માર મારવો; દેખું.

અક્ષર્યાનું ૧. [સં. આસ્થા (અસ્થા)]

સ.કિ. પગ; અવાજ થાય એમ ભેદથી દેખું

૨. સ.કિ. માર મારવો; દેખું.

અક્ષર્યાનું ૧. [સં. આસ્થા (અસ્થા)]

સ.કિ. પગ; અવાજ થાય એમ ભેદથી દેખું

૨. સ.કિ. માર મારવો; દેખું.

અક્ષર્યાનું ૧. [સં. આસ્થા (અસ્થા)]

સ.કિ. પગ; અવાજ થાય એમ ભેદથી દેખું

૨. સ.કિ. માર મારવો; દેખું.

અક્ષર્યાનું ૧. [સં. આસ્થા (અસ્થા)]

સ.કિ. પગ; અવાજ થાય એમ ભેદથી દેખું

૨. સ.કિ. માર મારવો; દેખું.

અક્ષર્યાનું ૧. [સં. આસ્થા (અસ્થા)]

સ.કિ. પગ; અવાજ થાય એમ ભેદથી દેખું

૨. સ.કિ. માર મારવો; દેખું.

અક્ષર્યાનું ૧. [સં. આસ્થા (અસ્થા)]

સ.કિ. પગ; અવાજ થાય એમ ભેદથી દેખું

૨. સ.કિ. માર મારવો; દેખું.

અક્ષર્યાનું ૧. [સં. આસ્થા (અસ્થા)]

અક્ષર્યા [હિ.] પુ. અક્ષરો; ઘણું અવાજ થતું પેટનું ફલવાપણું.

અક્ષર્યાવનું [અ (નહિ) + રસ (રસ)] વિ. માથા નહિ આવતું; પ્રતિકૂળ.

અક્ષર્યાક ૧. [સં. અક્ષર્યા; પ્રા. અક્ષર્યા] વિ. અક્ષર્યા; સમિત; સજીવ.

૨. વિ. (જેન) હિંદુમાં નહિ લેવા લાયક; અમાલ.

અક્ષર્યાકૂટ ૧. [આસ્થા (રોગ) + કૂટ] જી. અપ્રમાણ; હાથાડી.

૨. જી. ધમખાટ.

૩. જી. માથાકૂટ; અંજાડ.

૪. જી. મુસીબી; પીડા; સંકટ.

અક્ષર્યાકીક લુપ્તો અક્ષર્યાકીક.

અક્ષર્યાનું [સં. આસ્થા (અસ્થા)]; અપ. અપ્રમાણ] સ.કિ. અવાજ થાય એ રીતે પગ; અક્ષર્યા; રીમું.

અક્ષર્યાવનું સ.કિ. પગ; અપ્રમાણ.

અક્ષર્યા ૧. [સં. અક્ષર્યા (અસ્થા) + રસ (રસ)] ક. અપ્રમાણના એકબીજાની નીચળતો કાળો અને તેલિયો રસ તથા નસા માટે વપરાતો અક્ષર્યા રસ. અપ્રમાણના એકબીજાને સાંને હરીથી કાપ ખીંચીને રાતે તેમાંથી રસ કરી કાપની કોર થીજી અપ. બીજે દિવસે થીજી બેસેલો રસ હરીથી બીજે બળસીના તેલમાં બોળી સૂકવે એટલે અક્ષર્યા બને છે. તેના પ્રકાર: (૧) અક્ષર્યા (૨) માર્યા (૩) ધાર્યા (૪) સાર્યા. અક્ષર્યા એ ધોળા રંગનું, અપ. પચાવનારું માર્યા એ કાળા રંગનું, અક્ષર્યા નીચળવનારું પીળું અને ધાર્યા દૂર કરતું મનાય છે તે ધાર્યા અને અપ્રમાણીત તથા મળ કાળનાર તે સાર્યા. અક્ષર્યા પીળા મટાકનાર, હિંદુ લાવનાર, નહોતો આવનાર તથા તાકાત દેનાર હોવાથી યદિયા તાવની કમકમાટી બધા કરવામાં, બહુ પરસેવો અક્ષર્યાવામાં, રસ બધા કરવામાં, પેટની અક્ષર્યા બળતરા મટાકવામાં, અપ્રમાણ, અપ્રમાણ, અક્ષર્યા, એકેરા અને પ્રકર, મૂળમૂળ વગેરે મૂળમાર્ગના રોગમાં, ધતુર્વા અને અપ્રમાણના વિષરમાં, સ્તનિપાત, હિંમ, કટ, પાંક, સ્પષ્ટ પ્રમેહ, દમ, ઉધરસ, બરોળ, અને ધાતુમળમાં ફાલગારક મનાય છે. આવાનો અસહ્ય, સંધિવા, અંજા ઊઠવી વગેરે રોગમાં તેનો અક્ષર્યા ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. વધારે પ્રમાણમાં તે લેવાય તો ઝેર થવા લાગે, અક્ષર્યા આવે, જીવ મલરાય, ધીમે ધીમે બેસી વધે, શ્વાસ અને નાડી ધીમાં પડે, શરીર તપી

અવ, પરસેવો વગેરે, કીડી સંકેતવાળાં, મહેરો દિહો પડે, હોક અને હાથ કાળા રેખાવાળાં, કાઝો જામ નહિ, પેટ ફૂલો, કરીર, કુંડા, વાળ, અને લેનાર મરણ પામે. અહીંજીનાં ડેરનાં ઉપનામ:-
૧. જીલડી કાચવી. ૨. દરકી અને કંઠસિંચ-નો જૂઠો એકો કરી પાણીમાં દેવો. ૩. કિમ પાણીમાં મેગવી પાવી. ૪. ચાલકાંજીનાં પાંદડાંનો રસ આવવો. ૫. નરમાનાં પાંદડાંનો રસ અથવા અરીકાનું પાણી/પત્તું. વસતીને પ્રમાણમાં મેલથી તેનું ડેર જલ્દી અસર કરતું નથી પણ તેને કાઝો સાથે આવતો નથી, બરાબર જુખ લાગતી નથી, મન અને કરીર નબળાં થાય અને ધાનજી વહેંચું આવે.

૧. અહીંજી ખાતું = મરી જવાના કસાથી અહીંજી લેવું.

૨. અહીંજી ફેં = અહીંજી છંદ મારી નાખવું.

૩. અહીંજી પીકું-લેવું = (૧) આપવાત માટે અહીંજી ખાતું. (૨) કસવો લેવો.

૪. અહીંજીનાં કોડવા = અસખસનો કોડવા. મરમ પાણીમાં નાખી તેનો કોડ કસવાથી મૂમડાં, કુખતી આંખ ને પાંખી પીડા છાંત થતી મનાય છે.

૫. અહીંજીનો કીડો સાકરમાં ન આવે = હલકી દસમાં ટેવાયેલ આવે એવી સ્થિતિમાં મેન ન પડે.

૬. જ. અસખસનો હોક.

અહીંજીઅધિકારી [સં. અહીંજી (અહીંજી) + અધિકારી (સત્તાવાળું)] પું. અહીંજી સંબંધી દેખરેખ રાખનાર અમલદાર.

અહીંજીઅધિકારીવધ [સં. અહીંજી (અહીંજી) + અધિકારી (સત્તાવાળું) + વધ (લાવવું)] જ. અહીંજી મેળવેલી દવા.

અહીંજીઅધી [સં. અહીંજી (અહીંજી) + અધી (અધાવડ)] જી. અહીંજીની અટકાવત.

અહીંજીઅધીજી [સં. અહીંજી (અહીંજી) + અધીજી (અધીજી)] જ. અસખસ.

અહીંજીઅધીજી ૧. [સં. અહીંજી (અહીંજી) + અધીજી (અધીજી)] જ. અહીંજીની નજવટ.

૨. જ. અહીંજીનો ઉમેરો.

અહીંજીઅધીજીઅધી [સં. અહીંજી (અહીંજી) + અધીજી (અધીજી) + અધી (અધાવડ)] જ. અહીંજી મેળવેલી વસ્તુ.

અહીંજીસાર [સં. અહીંજી (અહીંજી) + સાર (સત્ત)] પું. અહીંજીનું સત્ત.

અહીંજીસાર સુચ પું. જ. ક. (વેલ) એક

ધડિતાર અહીંજી અને અસ્યો તોલો સુચ લઈ નમેને જરા સોડી પાણી સાથે વાટી જમાવેલી મરડામાં ઉપયોગી પ્રવાહી દવા. અહીંજીનાં કસવામાં સુવચનને પસાળીને પછી સોવથી પણ અહીંજી સુચ અને છે.

અહીંજીસાર ૧. [જ. અહીંજી] વિ. અહીંજીનાં વસનવાળું; અહીંજીનું નવાણું.

૨. વિ. સુચ; એક; અસ્ય.

અહીંજીસાર ૧. પું. અહીંજીનાં લેવો રેખ.

૨. [જ. અહીંજી] પું. અહીંજીનો વસતી; નવાણું.

અહીંજી ૧. [જ. અહીંજી (અહીંજી)] પું. અહીંજી વેચનારો વેપારી.

૨. જુઓ અહીંજી.

અહીંજી [કિ.] જ. અહીંજી.

૧. અહીંજી ફેં = અહીંજી છંદને મારી નાખવું.

૨. અહીંજી લેવું = (૧) આપવાત માટે અહીંજી ખાતું. (૨) કસવો લેવો.

અહીંજીમી [કિ.] પું. અહીંજીનો નવાણું.

અહીંજીમીજી જુઓ અહીંજીમીજી.

અહીંજીમીજી જુઓ અહીંજીમીજી.

અહીંજીમી જુઓ અહીંજીમી.

અહીંજી [સં. અહીંજી] જ. અહીંજી.

એમ એમ એમ અહીંજી અહીંજી પૂરું સેર પીનાર. નિમુખાંડ

અહીંજી [સં. અ (અધી) + જી (અહીંજી)] વિ. ખીચાલ વિનાળું; અધિકારી.

અહીંજી [સં. અહીંજી] વિ. (પ્રાકૃત) રપદું ન કરવા લેવું.

અહીંજી [સં. અહીંજી] વિ. (પ્રાકૃત) અમ વસતું.

અહીંજી [કિ.] જી. અહીંજી

અહીંજી [જ. (અધી) + જી] વિ. જી. વસતું; અપુષ્પ.

અહીંજી ૧. [સં.] જ. અહીંજી.

૨. [સં. અ (અધી) + જી (અહીંજી)] વિ. કીચ વસતું.

અહીંજીઅધી [સં. અહીંજી (અહીંજી) + અધી (અધાવડ)] પું. અસખસનો હોક.

અહીંજીઅધીઅધી [સં. અહીંજી (અહીંજી) + અધી (અધાવડ) + અધી (અધાવડ)] જ. અહીંજીમાંથી જન્મી યીજ.

અહીંજીઅધી [સં. અહીંજી (અહીંજી) + અધી (અધાવડ)] જ. અસખસ.

અહીંજીસાર [સં. અહીંજી (અહીંજી) + સાર (સત્ત)] પું. અહીંજીનું સત્ત.

અહીંજીઅધી [સં. અહીંજી (અહીંજી) + અધી (અધાવડ)] પું. અહીંજીની અધી.

અહીંજીઅધીકારી [સં. અહીંજી (અહીંજી) + અધીકારી (સત્તાવાળું)] પું. અહીંજી ઉપર દેખરેખ રાખનાર અમલદાર.

અહીંજીઅધી જુઓ અહીંજીઅધી.

અહીંજીઅધી પું. એ નામનો એક જાતનો મુલાખનો હોક. તેનું ફૂલ મોઢું, મોટિયા રંગનું, બારે માસ થાય છે.

અહીંજી [જ.] પું. સેવક; નોકર.

અહીંજીસેવાળ પું. નમુનિ નામનો અસુર. તેને ઉદે મારી નાખ્યો હતો.

અહીંજી [જ.] જ. જ. વ. દીકરીનાં હોકર.

અહીંજી ૧. [જ.] પું. બાપ; પિતા.

૨. [કિ. અહીંજી] જ. અહીંજી; હમણાં.

૧. અહીંજી-તલક-તલક-સમ = આજ સુધી; અહીંજી લગી.

૨. અહીંજી = અહીંજી; હવે પછી.

૩. જ. હોક વખત પહેલાં.

અહીંજી જી. જુમડીની નસુવમાં વવાતી એક વેલ; અહીંજી. તે જરોજ ઉપર અને રેખ માટે વપરાય છે. આસો માસમાં જતી તેની ફૂળી સીમનું અથાલું અને લાક કાચ છે.

અહીંજી [જ.] પું. સરોવાર.

અહીંજી પું. દિલિપિત, અંધમાન દાણ અને બારામન પર્વતમાં થતો એ નામનો હોક. તેની રેસાદર છલમાંથી ઘેરી અને તેનાં મર્જ-માંથી મનીલા કમળ અને છે. તેનાં મૂળમાંથી કાઢી આરે બાલુએ જમીન ચીરીને નાના નાના હોક નીકળે અને અહીંજી તે મળુ ફૂલ કિંચ થાય ત્યારે તેને કીચેડી ખેતરમાં નવ ફૂટને અંતરે વાવવામાં આવે. મળુ આર વસતમાં તેનો જાક તેનાર થાય ત્યારે તેને જમીનથી ફૂટ ઉપરથી કાપી લેવામાં આવે છે.

અહીંજી ૧. [જ. બાળ (પાણી) + કાર (કામ)] જી. દારૂ અગવાનું કમ.

૨. જી. દારૂ, તાડી, કાંચ, અહીંજી ને વાંળ લેવી નસો અપનારી યીજ પર લેવાતો કર.

૩. જી. પીકું.

૪. જી. અહીં.

૫. વિ. કોઈ વસ્તુ સંબંધી.

અહીંજી જુઓ અહીંજી.

અહીંજી ૧. [જ.] પું. નકવાટ; સંબંધી. ૨. પું. વસત; બાળ.

અવધો પુ. અવધો; કટાણો.

અવધો પાતું = અવધિ થવી.

અવધોરો [હા. આળ (પાણી) + પુર્વ (પાણી)] પુ. પાણી પીવાનું પહેલાં મોનું નાનું વાસણ.

અવધમરું ૧. સ. કિ. અવધું રેલું.

૨. સ. કિ. ઉપકાર કરવો.

૩. સ. કિ. હાથે કરવો.

અવધમરું ૧. વિ. ઉપકાર કરનાર.

૨. વિ. દેનાર.

૩. વિ. લાભકર્તા.

અવધમાર ૧. [સં. અવિ (આસપાસ) + મૃ (અપાત્ર)] જ. અવ પવિત્ર કરવા માટે પીરસવામાં આવતું ઘી.

એક માણું એકે સાચવે

૭૫૧ ૫૫૧ એક અવધમાર.

નાર

૨. જ. ઘી.

અવધપી [અવ (અવધ) + પિ (પી)] જ. અવધાળ; અવધ પાણી; તાવ્યા-તોળ.

અવધ ૧. [સં. અવધ] જ. સો કરોડની સંખ્યા; ૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦.

૨. વિ. સો કરોડ.

અવધા [અ.] પુ. એ નામની અથવા અવધની રીતના આઠ સંદેશોનો પહેલો. તેના ફરક અવધની કીમત અવધ પ્રમાણે છે: અવધ એ નિમ ઘણ ૧ ૨ ૩ ૪. સુખો અવધા-પદ્ધતિ.

અવધાપદ્ધતિ [અવધા (અવધ અવધા) + પદ્ધતિ (રીત)] જી. અવધી ફારસી અવધની કાવેલી કીમતની હિસાબપદ્ધતિ; અવધની સંતા જતાવવા અવધ સંતા સુમરવાની એક અવધી રીત. અવધામાં પશુ ૧, ૪, ૭, ૧૪ વગેરે સંખ્યા જતાવવા અવધને અવ, વેદ, મુનિ, કળા વગેરે સંદ વપરાય છે. આઠ રાખું સહેલું પડે તેટલા ખાતર અવધી લાવાના ૨૮ અવધ-માંના ફરકની કીમત મુકરર કરી તેને આઠ ભાગમાં ગોઠવેલ છે:

૧. અવધા: અવધ એ નિમ ઘણ

૧ ૨ ૩ ૪

૨. અવધ: હે વાવ ૩

૫ ૬ ૭

૩. કુતી: હે તોવ ૨

૮ ૯ ૧૦

૪. અવધ: ૨૦ ૩૦ ૪૦ ૫૦

૫. અવધ: સીન અવેન હે રવાદ

૬૦ ૭૦ ૮૦ ૯૦

૬. કુરકત: હાલ ૨ સીન તે

૧૦૦ ૨૦૦ ૩૦૦ ૪૦૦

૭. અવધ: સે એ અવ

૫૦૦ ૬૦૦ ૭૦૦

૮. અવધ: અવાદ કોવ અવેન

૮૦૦ ૯૦૦ ૧૦૦૦

આ પદ્ધતિ અવધ અવધી હોવાથી તેમાં આર શુદ્ધ ફારસી અવધ પે, વે, એ, આદનો સમાવેશ કરેલ નથી. એ ઉપરાંત ઉર્દુના ટે, કાલ, કે મળીને ૩૫ અવધ અવ. ફારસી ને ઉર્દુ વપરાવા અવધની કીમત તેના પહેલાના અવધી અવધ એટલી અવધ છે. એમ, પેની ૨, એની ૩, એની ૭, અવધી ૨૦, એની ૪૦૦, કાલની ૪ ને એની ૨૦૦. અવધ તરીકે, અવધાવડ વસાવ્યા તરીકે 'અવધ' એટલે દિવસી ૮૧૦ છે. તેમાં અવધ ૬૦૦, અવધ ૧૦, અવધ ૨૦૦ અવધ ૮૧૦ અવધ. આ પદ્ધતિનો ઉપયોગ અવધાવડ અવધ; અવધાવડ વગેરે પ્રસંગે કરવામાં આવે છે. અવધાવડ અવધ એવું અવધ સાધન ઉપર અવધ અવધ પદ્ધતિ એકાદ એ લીટી અવધામાં અવધ કોતરવામાં આવે, એનો અર્થ એ પ્રસંગે અવધ અવધ, તેમજ તેમાં વપરાયેલા તમામ અવધની કીમત કરીએ તો એ અવધ એ વર્ષમાં અવધ એવ તે વર્ષ અવધ આને તમામ અવધનો એ અવધાનો આવે તે દિવસી વર્ષ સમજવું. મુસલમાન લોકો પુસ્તક તથા પત્રમાં અવધ અવધા-હિર-રહેમા-નિર-રહીમ (પુદા-ફાગુ ને માયાગુ-ને નામે)ને અવધે અવધ ૭૮૬ અવધ છે. તેનું અવધ ઉપરના વાક્યા તમામ અવધની કીમતનો અવધાવડ ૭૮૬ અવધ એ છે.

દિવસી વર્ષ ઉપરથી અવધી વર્ષ અવધ હોવ તો અવધોની કીમતના અવધાવડથી સહે નવુ દામ અવધ કરી અવધ રહે તેમાં ૬૨૧ ઉમેરવા. અવધ તરીકે, અવધાવડ અવધના અવધી નોંધ 'અવધ રોગી અવધ' (સ્વર્ગમાં વસ અવધ) વાક્યાથી કરેલી છે. તેમ અવધોની કીમતનો અવધાવડ કરતાં ૬૩૭ અવધ. એ દિવસી વર્ષમાં અવધનું અવધ અવધ ૬૩૭માંથી સહે નવુ દામ એટલે ૨૮ અવધ કરતાં અવધ ૬૦૬ રહે. તેમાં ૬૨૧ ઉમેરવાથી ૧૨૨૭ અવધ. આ પ્રમાણે અવધનું અવધ સને ૧૨૨૭માં અવધ ૬૩૭.

અવધપતિ [સં. અવધ (અવધ) + પતિ (અવધ)] પુ. અવધ રૂપિયાનો અવધ.

અવધપતિ પુ. અવધ અવધ રૂપિયાનો અવધ.

અવધ (અવધ) વિ. અવધ; નદિ વપરાયેલ.

અવધાવધ (અવધાવધ) ૧. [હિ.] વિ. કાંસ; એમ.

૨. વિ. અવધાવધ.

અવધાવધ (અવધાવધ) [અ (અવધ) + અવધ (અવધ)] જી. અવધ ન કરવો તે.

અવધાવધ (અવધાવધ) સ. કિ. અવધ અવધ.

અવધાવધ [હિ.] જ. કોઈ કોઈવાર; પ્રસંગો-પાત.

અવધાવધ કરવું = (૧) કીલ કરવી. (૨) વાવધ કરવા.

અવધાવધ ૧. [અ. અવધાવધ] વિ. અવધાવધ.

૨. વિ. અવધ; અવધ.

૩. વિ. અવધ અવધ અવધ.

૪. વિ. અવધ.

૫. વિ. અવધાવધ.

૧. અવધાવધ કરવું = (૧) અવધાવધ અવધ પીસવા. (૨) અવધાવધ કરવું. (૩) અવધાવધ અવધ કરવું.

૨. અવધાવધ કરવું = અવધ કરવું; અવધાવધ.

અવધાવધ ૧. [હિ.] જી. અવધાવધ; એટાળો.

૨. જી. અવધ.

અવધ ૧. [અ.] જી. અવધાવધ.

૨. જી. અવધાવધ.

૩. સ. કિ. (પાણી) તેણે અવધ કરી. આ પાણી ઉપરથી નીચેના સંદ નીચેલા છે:—

અવધાવધ = અવધ. અવધાવધ = અવધ. અવધાવધ = અવધ કરાવેલો; અવધ.

અવધાવધીર [અ. અવધાવધ (અવધ) + ગીર (ગીર)] જી. અવધ અવધ મોટા અવધાવધ પર તાલો આવતો અવધાવધાવધ સાધન.

અવધાવધીર અવધાવધાવધીરને કીમતનાવધનું ૫૬ હોવ છે. પાસાવધના અવધ ઉપર તાલો ન પડે એવી રીતે એક નોંધ તે પાસા રાખે છે. અવધાવધ અવધીર.

અવધાવધીરી સુખો અવધાવધીર.

અવધાવધ ૧. પુ. પેશ્વેના સાહેબનો વંશજ.

૨. પુ. સાધુ; કીલ.

૩. જ. એ નામની અવધનું અવધ.

૪. વિ. અવધ તરફની અવધ અવધ, અવધ અવધ અને અવધાવધ અવધી એક અવધનું.

૫. વિ. અવધ; અવધ.

અખરક

અખદાલી [અ. અખદાલી] પુ. ધર્મી પુરુષ; મુસલમાની મત પ્રમાણે અખદાલી કાયમ રહેતા હોય અખદાલીના આધારે દુનિયા ટકી રહેલી મનાય છે. અધારે તેમાંથી કોઈ મરણ પામે ત્યારે તેને બદલે બીજાને ઈશ્વર તરફથી એ પદવી મળે.

અખદી [અ.] સિ. અનંત; કાયમ; સ્થાય.

અખદુર પહીમ [અ. અખદ (કુલામ) + અલ (નિશ્ચયપૂર્ણ ઉપસર્ગ) + પહીમ (સ્થાણ)] પુ. ઈશ્વરનો ભક્ત.

અખદુલ હરીમ [અ. અખદ (કુલામ) + અલ (નિશ્ચયપૂર્ણ ઉપસર્ગ) + હરીમ (સ્થાણ)] પુ. ઈશ્વરનો ભક્ત.

અખદુલ હાદર ૧. [અ. અખદ (કુલામ) + અલ (નિશ્ચયપૂર્ણ ઉપસર્ગ) + હાદર (સક્તિમાન)] પુ. ઈશ્વરનો ભક્ત.

૨. સિ. મુલાખની એક ભત. તેને સુંદર કાલ રંગનાં પૂંથ માય છે.

અખદુલ્લા ૧. [અ. અખદ (કુલામ) + અલ (નિશ્ચયપૂર્ણ ઉપસર્ગ) + અલ્લાહ (ઈશ્વર)] પુ. ઈશ્વરનો બંદો.

૨. પુ. મહંમદ પેગંબરના માપ.

અખદ ૧. જ. પદ્મપંથ સંહિત ગ્રંથ.

૨. સિ. અર્થ વચરનું.

૩. [સં. અ (નહિ) + અદ (અધિ)] સિ. નહિ બાંધેલું; નિરંકુશ; છૂટું; સ્વતંત્ર.

૪. સિ. પથરચના વિનાનું.

૫. સિ. વહેલ; કુરાખારી; હોલ.

૬. સિ. સંબંધ વિનાનું; અસંબંધ.

અખદુલ લુખો અખદ.

અખદુલાલી [સં. અખદ (સંબંધ વિનાનું) + લાલિન (બોલનાર)] સિ. કંપન વચરનું બોલનાર.

અખદુલ્લ [સં. અખદ (નહિ બંધાયેલ) + અલ (પદ)] સિ. છૂટું નહિ બંધાયેલ.

અખદુલ્લ ૧. [સં. અખદ (પદ) + અલ (બો)] સિ. નહિ બંધાયેલા મુખવાળું.

૨. સિ. હાલે તેમ બોલનાર.

અખદુલ્લાય [સં. અખદ (સંબંધ વિનાનું) + વાલય] જ. જેમાંથી કંઈ અર્થ ન નીકળતો હોય એવું કંપન વચરનું બાળક. જેમકે, કોઈ કહે કે હું જન્મથી મૂંઝે છું, આપ આપ બાળ્યારી, મારી મા વાંચણી અને મારા હાથ દીકરા વચરના હતા.

અખદુલીય [સં. અખદ (નહિ બંધાયેલ) + લીય (પાત)] સિ. પુખ્ત ઉમરે નહિ પહોંચેલું નાની ઉમરનું.

અખદિલ લુખો અખદિલ.

અખદિલ [સં. અખદિલ] પુ. (કેન) કંઈનો અત્માને સ્પર્શ માન માય છે, ક્ષીર-નીરની માત્ર એટલા થતી નથી એમ માનનારે એ નામનો એક નિહવ એટલે મિશ્નવાદી.

અખદ ૧. [સં. અ (નહિ) + અદ (વધ)] પુ. વધ ન કરવો તે.

૨. [સં. અ (નહિ) + અંધ (અંધ)] સિ. છૂટું; અંકુશ વિનાનું; સ્વતંત્ર.

૩. [સં. અખદ] સિ. રોડી ન રોકાય એવું.

અખદા [સં. અ (નહિ) + અંધ (અંધ)] સિ. (અધિ) વિશેષના પદાનો એક ભાગ.

અખદિ [સં. અધિ (સાગર)] પુ. સમુદ્ર; દરિયો.

અખદિખ [સં. અધિ (સમુદ્ર) + અ (અમેલી)] સિ. લક્ષ્મી, કેમકે તે સમુદ્રમાંથી નીકળેલી મનાય છે.

અખદુ [સં. અવધૂન] પુ. (દિલી) ભાગી; સંભારી; સંત; સાધુ.

અખદુલ ૧. [સં. અવ (દૂર) + પૂલ (ફેલી ઘેર)] પુ. બાવો; ચોરી; સિદ્ધ પુરુષ. દત્તાત્રેય આ સમ્રાટના અવધુલ હોયથી એમની રચેલી અવધૂલમીતા એ સંપ્રદાયનો પ્રમાણપત્ર છે.

૨. [સં. અવ (નિશ્ચયપૂર્ણ ઉપસર્ગ) + હન (માર્ગ)] સિ. નિશ્ચયપૂર્ણ.

૩. સિ. મસ્ત; મસ્તૂર.

૪. સિ. સસારના મોક વચરનું; વિરજા.

૫. જ. અરે હટ!

અખદુલ ૧. [સં. અ (નહિ) + અંધ (અંધ)] જ. અધોઅ વાક્ય.

૨. [સં. અ (નહિ) + અધ (મારી સાથે એવું)] સિ. જેને કોઈ મારી ન શકે એવું.

૩. [સં. અ (નહિ) + અંધ (અંધ)] સિ. બાંધી ન રોકાય એવું.

૪. [સં. અ (નહિ) + અધ (વધ કરવા વાક્ય)] સિ. દિસા ન કરવા એવું.

અખદાલી [હા.] સિ. તલ્લચરના અખદની મુઠ અને અણી આગળનો મીનાનો સજ્જાર.

અખદુલ [હા.] જ. એક ભાતનું સંસ્કૃત એવું મળજી, જારે અને દક્ષિણ લાકડાવાળું કાંડ; દિનરવો. તેનાં પાંદડાં મોટાં તથા લાંબાં અને રંગ બોર જેવાં બવાવ એવાં માય

છે. એનાં પાંદડાંની બીડી પીવાથી કાળજી અવાઈ જાય હાથમાં પીળો કાચ પડે, મળું સુકાય અને જી વધે. તેની બાલ દમ, પિત્તરોગ, ધા અને નાસર ઉપર તથા જૂ મારવા માટે વપરાય છે.

અખદુલકાંઈ [અખદુલ (એક કાંઈ) + કાંઈ (કાંઈ)] જ. અખદુલનું લાકડું. તે કાળા રંગનું, દક્ષિણ અને મળજી હોયથી નહીં માટે ખસ વપરાય છે.

અખદુલકાંઈ લુખો અખદુલ.

અખદુલી ૧. [હા. અખદુલ] સિ. અખદુલનું કાંડ.

૨. [અ. એમનાઈટ] સિ. મંધક અને રંગરંગી એક મનાવટ.

૩. સિ. અખદુલનું બનાવેલું.

૪. સિ. ધેસ કાળા રંગનું.

અખદુલ જ. એ નામનું નરક.

અખદુલી જ. નાનું ને કીડકીડ કરવાની ટેવ-વાળું આસરે જ ઇંચ લાંબુ એક પક્ષી. તેની પાંખ મોટી, પૂઠડી વચ્ચેથી ખાંચવાળી અને જમ દેડાં હોય છે. વાયુભરમાપકમના પારાની માત્ર તે આકાશમાં અગિતર કરે છે.

અખદી ૧. [હિ.] જ. એમ છતાં.

૨. જ. હજી મધ્ય.

અખદાલ [અ. અવદ (હા)નું બહુવચન] સિ. કવિતા.

અખદ ૧. [હિ.] સિ. નિર્જલ; અસહ્ય.

૨. [અ.] જ. કિ. (પાત) તેણે માન્યું. આ પાત ઉપરથી નીચેના સબ્દ જન્મ્યા છે: એમતે-નાર = વિધાસ; ઇતનાર. મોઅતેનાર = વિધાસ-પાત; માતનાર.

૩. [અ.] જ. કિ. (પાત) તેણે બોળ્યું. આ પાત ઉપરથી નીચેના સબ્દ નીકળેલા છે: અખર = માર્ગ; મુસાહરી. અખિર = બોળં-નાર; મુસાહર. અખર = નહીનાળું બોળં-વાની જગ્યા. મેખખર = બોળં-વાળું સાધન; હોદી.

૪. [અ.] જ. કિ. (પાત) તેણે સમજાવ્યું. આ પાત ઉપરથી નીચેના સબ્દ બનેલા છે: અખિર = સમજાવનાર; કુલાખિયો. ઇનારત = લખાણની રીત; લેલી. તખ્ખીર = ખુસાલો; સમજૂતી.

અખદક ૧. પુ. એક ભાતનો ઓછો પથ્થર. તે વાસક બનાવવામાં અને તેની બૂઠો પોલીશ કે ચોચન બનાવવાના કામમાં આવે છે.

૨. [સં. અલક; અ. અલક] પુ. અંધળા, રંગપૂતાના, મદાસ અને પંચમહાલના પદ્ધતિમાંથી નીકળતી અગતી, ખરદઈક, ખતરીદાર, મંદ

અગ્નિવાહક અને અગ્નિમાં ન જાય એવી એક અનિજ ધાતુ. તેની ભવતઃ-ધોળો, પીળો, લીલો અને કાળો. ધોળો તથા કાળો અન્યરૂઢિ અન્યરૂઢિ હોય અને ભાગમાં તેનાં પદ્ય લુપ્ત લુપ્ત થઈ જાય. કાળામાં ઠેકાણે ઠેકાણે ધોળાં પદ્ય હોય. કાળા અન્યરૂઢિના પ્રકાર:-૧. દુર. અગ્નિમાં નાખવાથી તેનો દેહાગ્નિ જેવો અવાજ આવે. ૨. નામ. દેવતામાં નાખતાં સરખા ફૂંકાવાની જેમ અવાજ નીકળે. ૩. પિનાક. અગ્નિમાં નાખતાં તેનો અવાજ ધનુષ્ય ટંકાર જેવો હોય. ૪. વજૂ. તે દેવતામાં જ્યાં પદ્ય અવાજ કરતો નથી. ધોળો અન્યરૂઢિ બારીમાં કાચને બદલે જડવામાં, તાબડા, ચીમની અને અરમ્મં બનાવવામાં, તથા વીજળીના મંચમાં અને કાળો અન્યરૂઢિ દવામાં વપરાય છે. તેની ભરમ બનાવવાની રીત:-પહેલાં તેનું નીચેની રીતે હોધન અને ખસવું કરવું. કાળા અન્યરૂઢિને ખૂબ તપાવી, માથા દુધમાં ઠારી, એનાં પદ્ય લુપ્ત પાડી, ખૂબ તપાવી, ત્રિજાનો કાઢો, ચૌમૂત અને જાડ એ દરેકમાં સ્થાતવાર બોળવાં. શુદ્ધ થયેલા અન્યરૂઢિને ધાનજાની અંદર નાખી તેમાં તેથી ઓછો ભાગ પરાજ નાખી ધાનજાને પાણીથી ભરેલ તપેલામાં ખૂબ બોળવો, એટલે બધો અન્યરૂઢિ પાણીમાં બાવી જઈ પરાજનો દુધે ધાનજામાં પાડો રહેશે. આ પાણીમાં પડી રહેલો અન્યરૂઢિ અન્યરૂઢિને બૂંદો ધાન્યાબાક કહેવાય. ધાન્યાબાકને ચૌમૂતની બાવના છઈ એક દિવસ ખરલ કરી મજપુટની અંદર તેમાં જગમટ ન દેખાય ત્યાંસુધી ફૂંકી દેવાથી ભરમ બને. તેનાર થયેલી ભરમને દુધ, ચૌમૂત, ત્રિજા, જરડૂતી, આક્રો, એરંકમૂળ, ફુંવાર, અધીરો એટલામાંથી એક વસ્તુની બાવના આપી જેમ વધારે મજપુટ દેવામાં આવે તેમ ભરમ મુલુમાં અગ્નિની બને અને એટલા પુટ આપ્યા હોય તેટલા પુટી ભરમ કહેવાય. એક હજાર પુટ જેને બાપવામાં આવ્યા હોય તેને સહજપુટી ભરમ કહે છે. અન્યરૂઢિના કુલ:-તે મધુર, કંડો, આવરણ અને ધાતુ વધારનાર, હોધક તથા પૈશ્વિક હોવાથી નળગાઈ, કીચો તાવ, સંમહસૂત્ર, પેશાનના ચેગ, ચાસ, ઉપસલ, ત્રિહોષ, મૂમડાં, કોદ, બરોજ, ઉરમાંક, ડેર અને કરમ ઉપર હમણાકરક મનાય છે. મૂરોજ ઉપર મધ અને પીપર સાથે, કમ ઉપર ચોનાના વરખ સાથે, ધાતુપુટિ માટે સુવર્ણભરમ સાથે, અને અન્યરૂઢિમાં માથના દુધ તથા સાકર સાથે તે બપાય છે. અન્યરૂઢિ કન્દ અગ્નિ એટલે

વાળાં ઉપરથી આ કન્દ બનેલો મનાય છે, કેમકે વાળાં જેમ એક ઉપર એક હોય છે તેમ એનાં પદ્ય પણ એક ઉપર એક હોય છે. અન્યરૂઢિ એટલે તે પ્રકારનો તે ઉપરથી પણ કન્દ કન્દ જ-યો હોય, કારણ અન્યરૂઢિ પ્રસિદ્ધ અને પારસીક ધાતુ છે.

૩. [અ. અ (એકવારનો આવક) + અરક (તેણે અપીર્વક આપ્યો)] વિ. સૌથી બામ-ચાળી.

અન્યરૂઢિપદ [સં. અગ્નિ (અન્યરૂઢિ) + રૂઢિ (લક્ષી)] પુ. (વૈદ્ય) અન્યરૂઢિ, અમરૂઢિ, સુંક, મૂરી, પીપર અને વડાદિ સરખા ભાગે લઈ વારીને બનાવેલો હોય.

અન્યરૂઢિપદ [૧.] જ. કરોળિયાનું પદ.

અન્યરૂઢિ લુપ્તો અન્યરૂઢિ.

અન્યરૂઢિ વિ. હીચડી એક ભતનું.

અન્યરૂઢિ [કિ.] પુ. આગરણ; આગરણ.

અન્યરૂઢિ ૧. [કિ.] પુ. ધોળાનો લીલાટ પડતો ખૂલતો સફેદ રંગ.

૨. [૧.] પુ. જ્યાં લીલાટ પડતા ખૂલતા સફેદ રંગનો ધોળો.

૩. વિ. લીલાટ પડતા ખૂલતા સફેદ રંગનું.

અન્યરૂઢિ [૧. અલુ] જી. ભરમ ભવું; બૂકરી.

અન્યરૂઢિ ૧. પુ. (પુરાણ) એ નામનો અગ્નિ.

૨. [સં. અ (નહિ) + અલ (ભેર)]

પુ. એક વનસ્પતિ; વલુ. તેના ઉપયોગથી બળનો નાશ થતો મનાય છે.

૩. જ. દુર્બળતા; નળગાઈ.

૪. વિ. બનાય; નિરાધાર.

૫. વિ. બળ વધારું; અસક્ત.

અન્યરૂઢિ ૧. [અ. અન્યરૂઢિ (અન્યરૂઢિ)]

પુ. કાળો અન્યરૂઢિ.

૨. જ. કામસ્વીતર ધોકું; બાવળું ધોકું.

૩. જ. સારંગી; એક વાદ્ય.

૪. વિ. ત્રિવિધિય; રંગરંગી.

અન્યરૂઢિમેના [અન્યરૂઢિ (અન્યરૂઢિ) + મેના]

જી. કામસ્વીતરી મેના. તેનું કદ સાધારણ, રંગ જગમટ મારતો ધેરો લીલો, અમલ્ય ભાગમાં અગ્રતા કમ અને પૂઠી તથા ખંજની કોર લાલાટ પાતલ જુસ રંગની હોય છે. પેશાની પ્રકાર તે લીજાનું બોલી શકે. ધણે ભાગે ચાલુસની ખસે રહેવાનું તે પદ્ય કરે છે.

અન્યરૂઢિપદ લુપ્તો અન્યરૂઢિ.

અન્યરૂઢિ [અ. અન્યરૂઢિ (અન્યરૂઢિ)]

વિ. કામસ્વીતર; અન્યરૂઢિ.

અન્યરૂઢિ ધોકું = ખસેલી ધોકું.

અન્યરૂઢિ લુપ્તો અન્યરૂઢિ.

અન્યરૂઢિ ૧. [સં. અગ્નિ (અન્યરૂઢિ) જી. અન્યરૂઢિ; ઉમેદ.

૨. જી. મળવતી અને થકી અન્યરૂઢિ; રોહક.

૩. [અ. અન્યરૂઢિ (અન્યરૂઢિ)] જી. સંયુક્ત પ્રાંત, નિહાર અને અંજાળમાં થતું આશરે નવ ઉપ લંબાઈનું એક ભતનું પદ્ય. તેનું આખું શરીર કાળું, પેટ તથા પગ સફેદ, અને માંચ નારંગી રંગની હોય છે. તે પાંદડાં કે પરાળના માળા બાંધે છે, અને એકી વખતે ચાર પાંચ ઇંડાં આવે છે.

અન્યરૂઢિપદ લુપ્તો અન્યરૂઢિ.

અન્યરૂઢિ લુપ્તો અન્યરૂઢિ.

અન્યરૂઢિ જી. (અન્યરૂઢિ) નેરું; નારી.

અન્યરૂઢિ ૧. જી. (નૌક) ૬૪ પૃષ્ઠીમાંની એ નામની એક.

૨. [સં. અ (નહિ) + અલ (ભેર) + અલ (નહિ) અલ (ભેર)] જી. સ્ત્રી, કેમકે તે બળ વિનાની મનાય છે.

૩. [કિ.] વિ. મૂર્ખ.

૪. વિ. સરખાણ.

૫. વિ. જી. બોળ બળવાળી.

અન્યરૂઢિવન [સં. અન્યરૂઢિ (અન્યરૂઢિ) + અન (અન્યરૂઢિ)] જ. નારી; સ્ત્રી.

અન્યરૂઢિવન [સં. અ (નહિ) + અલ (ભેર) + અન્યરૂઢિ (અન્યરૂઢિ)] પુ. સિવા; સંકર.

૩મકે તેને આકાંક્ષાથી નળગાઈ અને બના-કાંક્ષાથી બળ હોતાં નથી.

અન્યરૂઢિવન [સં. અ (નહિ) + અલ (ભેર) + અલ (ભેર)] વિ. સુવરોચ વધારું.

અન્યરૂઢિવન [સં. અન્યરૂઢિ (અન્યરૂઢિ) + સેના (ભેર)] પુ. કામરેવ.

અન્યરૂઢિવન [સં. અન્યરૂઢિ (અન્યરૂઢિ) + ઉગતિ (બાળાની)] જી. સ્ત્રીઓનો ઉદ્ધાર.

અન્યરૂઢિ ૧. [સં. અ (નહિ) + અન્ય (બીર)] જ. દુર્બળતા; નળગાઈ.

૨. જ. માંદગી; બીમારી.

અન્યરૂઢિ ૧. [અ. અન્ય (અન્ય) પુ. અન્ય-વન] પુ. પ્રકરણ; વિભાગ.

૨. પુ. વેપારી તથા પૈસાદાર લોકો પાસેથી જમીનદારોથી લેવાતો કર.

૧. અન્યરૂઢિ કોટવાલ = લરકરી મથકના ચાલુદાર અને કોટવાળની કચેરીના અર્થે જે દાર અને બીજા બીજા વેપારી પાસેથી લેવાતો કર.

અભ્યાસ

૨. અભવાને ખમીસી = દિવાની હુમત ઈરક દીડ્યા કપીને સોપાચ પછી મુખ સહેનસાદને નામે દાક્કા મર્નરે નામેચા બુદ્ધ બુદ્ધ કર.

૩. અભવાને ચાનેદારી = લુઓ અભવાને કોટવાલ.

૪. અભવાને પાતકો = ગિતરતા વર્ણના લોએ પાસેથી ઉપસવાતો કર.

૫. અભવાને ફોજદારી = લશ્કરી અને પોલીસ ન્યાયાધીશની કચેરીના ખર્ચ માટે અખીનદારે પાસેથી લેવાતો કર.

૬. અભવાને મહેમાની = મહેમાનની સરકારમાં થતા ખર્ચ માટે લેવાતો કર.

૭. અભવાને રહદારી = સડક દુરસ્ત કરવા માટે લેવાતો કર.

અભસાત [અ.] જ. અભસી; હમણાં જ.

અભાહુર [સં. અ (નહિ) + અહિર (ખડાર)] જ. ખડાર નહિ એમ; અંદર.

અભાહિર્મનરક [સં. અ (નહિ) + અહિર (ખડાર) + મનરક (અવાજ)] જિ. ધર્મિક; ધર્મમાં તપર.

અભાહિરકરકુ લુઓ અભાહિધાર.

અભાહિષ્કાર [સં. અ (નહિ) + અહિસ (ખડાર) + ક (કરું)] પુ. જાતલ ન કરું તે; અવધાર નહ ન કરવાપણું.

અભાહિષ્કાર્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + અહિસ (ખડાર) + કાર્ય (કરવા એવું)] જિ. જાતલ ન કરવા એવું.

૨. જિ. જાતલ ન કરી શકાય એવું.

અભાહિષ્કૃત [સં. અ (નહિ) + અહિસ (ખડાર) + કૃત (કરું)] જિ. અવધાર નહિ કરેલું.

અભાહુવાહી [સં. અ (નહિ) + અહુ (પણું) + વાહિન (બોલનાર)] જિ. કમું ન બોલનાર.

અભાજ ૧. [સં. અ (નહિ) + અજ (જેર)] જિ. અજાત; તાઝાત વચરું; કમજોર.

૨. જિ. નિરાધાર; અનાથ.

અભાજખા ૧. [સં. અભિલાષ] છી. હમ્મ; ઉમેદ; ઓરિયો.

૨. છી. અર્ધવતી સીને થતી હમ્મ; હોહ; અભિલાષા.

અભાજખો લુઓ અભજખા.

અભજખા ૧. [સં. અ (નહિ) + અજ (જેર) + ખા (નારીબલિયો પ્રત્યય)] છી. સ્ત્રી; નારી, કમી તે નિર્ભગ મનાય છે.

છી નારી નનલ વધુ લગ્ન લુવતી વામ, અભજખા જાળા અંચલ પ્રેમલ કલ વામ; તરુલી રમી મુંદરી સીમંતિયી પલુ હોઈ, તિય તુજ સમ ચલુ હોઈમાં સ્ત્રી વિરંચી ન કોઈ પિમળતુગોય

અભજખાને આંમુએ જોર = સ્ત્રીનું બળ રોવામાં લેવ.

૨. જિ. છી. ઓછ અભજખા.

અભજખામ [સં. અભજા (ઓ) + અમમ] પુ.; જ. ઓઓને આમમ અને મદદ મળવાનું દેકાવું; વનિતાસ્ત્રમ.

અભજખી લુઓ અભજખા.

અમંચ જિ. (કમી) ન ટાળી શકાય એવું; અનિવાર્ય.

અમંક [અ (નહિ) + અક (અવગો)] જિ. અભવાખોર નહિ એવું; સાક્ષ્ય; નમ.

અમંચ ૧. [સં. અ (નહિ) + અમ (અમ)] પુ. કમું નમન ન લેવાપણું.

૨. પુ. (અચિત) અલ ચાલિને પાસપસેનાં મુલ અપવાથી જે ફલનં મુલ પલુ પાસપાસે આવે અને તેમાં એકદમ મોટું અંતર ન પડે એવું લેવાપણું.

૩. પુ. (અચિત) વાની રેખા વચમાં નહ તુલતાં આણુ રહે એ સ્થિતિ; 'કન્ટિન્યુઈ'.

૪. જિ. છું; મુખ; નમન વિનાયું નિરંકુચ.

૫. જિ. તો નહિ એવું; અન્યતઃ.

પ્રમુ રમિયાં અમંચ અમન.

૬. જિ. સિમપાર હંની એક જાતનું.

અમંચક ૧. પુ. (પુણ્ય) જે નામને અપિ.

૨. [સં. અ (નહિ) + અંચ (કરનાં એવે મૂલી વતુ) + ક (વણું)] જ. અમંચકા કરના એવું તે.

૩. જિ. અમંચધાર.

૪. [સં. અ (નહિ) + અંચક (અંચકા)] જિ. (જેન) કમ નહિ આંધનાર.

૫. જિ. અંધન નહિ કરનાઈ.

અમંચન ૧. [સં. અ (નહિ) + અંધન] જ. છટ; રવતંજા.

૨. જિ. છું; મુખ.

અમંચસ્થિતિ [સં. અમંચ (કમું નમન ન લેવાપણું) + સ્થિતિ (સ્થા)] છી. કમું નમન ન લેવ તે વખતની સ્થિતિ.

અમંધી ૧. જિ. (અચિત) અલ ચાલિને પાસપસેનાં મુલ અપવાથી જે ફલનાં મુલ પલુ પાસપાસે આવે અને તેમાં એકદમ મોટું અંતર ન પડે એવું.

૨. જિ. પુ. (અચિત) જે વાની રેખા સતત આણુ રહે અને વચમાં એકદમ તૂટી જતી ન લેવ એવો; 'કન્ટિન્યુઅસ'.

અમંકુ ૧. [સં. અ (નહિ) + અંકુ (પિતા)] જિ. અનાથ; નિરાધાર.

૨. [સં. અ (નહિ) + અંકુ (ભાઈ)] જિ. ભાઈ વચરું.

૩. જિ. મિત્ર વિનાયું; એકલું.

અમંકુલ ૧. [સં. અ (નહિ) + અંકુ (પિતા) + લ (પણું)] જ. અનાથપણું; નિરાધાર સ્થિતિ.

૨. [સં. અ (નહિ) + અંકુ (ભાઈ) + લ (પણું)] જ. ભાઈચાચે ન લેવાપણું; બેભાવ.

૩. જ. મિત્ર વિનાયું હોવું તે; એકલાપણું.

અમંચ ૧. [સં.] પુ. ફળને વખતે ફળનું કડ.

૨. જિ. ફળાનુત; સદ્ગ.

૩. જિ. વાંઝિયું નહિ એવું.

અમંચ ૧. [સં. આ (મણું) + અમ (અંચવણું)] જ. મોટાળો; મરખા.

૨. [સં. અમચ] જ. (પ્રાકૃત) અમચ્ય નહિ પાળવાપણું; મૈયુનં સીસંગ.

પાપ સ્થાનક મોયું નહિએ, દુર્મતિ મૂલ અમંચ, અવ સવિ મૂળ્યો છે એકમાં, કંટે તેલ અમંચ. નર્મલચ

૩. જ. મૂખાઈ; બેવકૂફી.

અમંચ કુટાવું-અમલમાં કુટાવું = કોઈ જાનતનાં પુરા અમુપણા વિના તેમાં માયું મારવું.

અખા ૧. [અ.] પુ. કળો; ખડોળો છટો કમલો.

૨. પુ. બાપ; બાપા.

અખાઈ [અ. અખ્યા] જિ. વડીલોએ મેળવેલું. અખાટીસ છી. મુલકાળને લગતી એક મુક્તિ. કમ કપીને તેની કાંખગાઓ દુરમન તરફ એવી રીતે ફેરવામાં આવે કે તેની પાળ મોજેલા લશ્કરનો જવાબ થાય.

અખાદાન [શ. આખાદ] જિ. ખૂર્જ; બરખૂર. ફરીગેની બોલીમાં આ સજ્જ વપરાય છે.

અખાદાની ૧. [શ. આખાદાની] છી. ખૂર્જતા.

૨. છી. મનોરંજકતા.

૩. છી. મુલમિતપણું.

અખાંચ ૧. [સં. અ (નહિ) + આંચ (અમચ)] પુ. છટ; અમિતિમંચ.

૨. પુ. સ્વીચનું નહિ તોડવાપણું.

૩. [સં. અ (નહિ) + આંચ (અપદવ)] પુ. દુઃખ ન લેવાપણું.

૪. વિ. એક રૂપે રહેતું.

જે વસ્તુ ગણે કાળમાં એક રૂપે રહેલી હોય તે સિદ્ધાંતરૂપે.

૫. વિ. ખામી વગરનું.

૬. વિ. ધન્ય; અપાર; બેદર.

૭. વિ. છટું; સ્વતંત્ર.

૮. વિ. હોય વગરનું; નિર્દોષ.

૯. વિ. પીડા રહિત.

૧૦. વિ. હરકત વિનાનું.

અભાષક [સં. અ (નહિ) + અષક (અભાષક)] વિ. વિના વિનાનું; અસ્તિત્વ કે અભાવ નહિ કરનારું.

અભાષા ૧. છી. (તેન) અભાષાણ; કથના નંધ અને ઉદય વચ્ચેનો વખત.

૨. [સં. અ (નહિ) + અષ (અધર્મ)] છી. (અધર્મ) ત્રિકોણના ખાનાનો એક ભાગ; અગધા.

૩. [સં. અ (નહિ) + અષા (વિના)] છી. હરકત ન કરવાપાત્રું.

અભાષાકાળી ભુખો અભાષા ૧.

અભાષિત ૧. વિ. નિરંકુશ.

૨. વિ. નિર્દોષ; હોય વિનાનું.

૩. [સં. અ (નહિ) + અષિત (હરાલ-વાતું)] વિ. વાંધા વગરનું; હરકત વિનાનું.

અભાષિત અપાર [સં. અભાષિત (નિરંકુશ) + અપાર (વેપાર)] પું. જિનજમતી વેપાર.

અભાષ્ય [સં. અ (નહિ) + અષ્ય (અટાવવા એવું)] વિ. ન ચોક્કસ એવું; અનિવાર્ય.

અભાષ્યવ [સં. અ (નહિ) + અષ્ય (ચોક્કસ એવું) + ત્વ (પદ)] ક. અનિવાર્ય-પદ.

અભાષ્યોપક્રમ પું. (અધિકૃત) સ્વીકૃત પદ; સૂચિત પદ; 'પોસ્ટ્યુલેટ'.

અભ્યાન ૧. [સં. અ (નહિ) + આન] વિ. બેભાન; હોંસ વિનાનું.

વિષયને નિદામાં લાખ્યા પછી તેનો અધ્યાન નિદાવરવામાં અભ્યાન કરાવે પામે છે.

નિઝાતશરૂદર્શન

૨. [હિ.] વિ. સભ રહિત; હવિષ્યાર હોયે દર્શિયું.

અભ્યાનમાન ક. (અરચેતી) પ્રાચીન ઇસ્લામમાં ઊભાતો એ નામનો એક દિવસ.

અભ્યાસ ૧. [અ. અભ્યાસ (અભ્યાસ)] પું. ઉપજાવેલા અભ્યાસમાંથી ખેડના અને બીજા કામ લુપ્ત થઈ જાય પછી બાકી રહેતો

૨. પું. અરચિયવર; શાખો.

અભ્યાસી ૧. [અ.] ક. હિંદોપિવામાં શીતગાનો ચેચ લાવનાર તરીકે મનાતું પદ્ધી.

૨. [અ. અભ્યાસી] ક. ગાલીની જાતનું બધા દેશમાં બેવામાં આવતું અખો દિવસ બંધે હોયે ટોળામાં ઊભાર મળું પદ્ધી; કૃષ્ણ; ઠંડેયા; દેવસિંધાઈ તેનો છતીનો રંગ ખૂલતો હોય છે, અને ૧૫ જુન નાના હોવાથી તે બેસી સમતું નથી. તે જૂની જોતોમાં ખાળો બાંધે છે.

૩. ક. શીતગાનો ચેચ.

અભાર ૧. [અ (નહિ) + અર (૧૫)] વિ. નામનું; હોમટ.

૨. જ. આ વખતે; અટાણે.

સાવ અભાર લીછાને સ્વામી. હરિસ

૩. જ. ગેરવચ્ચે; અઘરાત; અલેજે.

અભાર્ક ૧. ક. અંધધૂંધી; મોટાળો.

૨. વિ. અવસ્થા વિનાનું.

અભાસ ૧. પું. માગ માટે રેડિયાની ખંખડી-ઓ ઉપર તાણીને બાંધવામાં આવતી હોરી.

૨. વિ. પૂરેપૂરું; પૂર્ણ.

૩. [સં. અ (નહિ) + અસ (માનક)] વિ. જાણ નહિ એવું.

અભાસચરિત્ર [સં. અ (નહિ) + અસ (માનક) + ચરિત્ર (અભ્યાસ)] વિ. જાણ એવી રીતભાત ન હોય એવું; સમજને વર્તનારું.

અભાસી છી. ઉત્તર હિંદુસ્તાન મુઘલ ઇલાકા, અસામ, ચીન અને સિંધમાં બેવામાં આવતું ઘાસ કે પીંજનો ખાળો બાંધનારું એક જાતનું પદ્ધી; બેચનકુટી.

અભાસેકુ [સં. અભાસ (પૂર્ણ) + ઉકુ (વંદ)] પું. પૂતળાનો ચંદ.

અભા વ અભાસ ૧. [અ.] પું. કુટુંબખીલો.

૨. પું. કુળ; વંદ.

૩. પું. બાપદાદ.

અભાસી ભુખો અભાસી

અભાસી ૧. [અ. અભાસી] વિ. સ્પષ્ટ પાતા વાળી રંગનું; અભાસી.

૨. વિ. લાલ; ઘટું.

અભાસી ૧. [સં. અ (નહિ) + અસ (અભાસ)] વિ. અંતરનું.

૨. વિ. અંતરનું.

૩. [સં. અ (નહિ) + અસ (અભાસ)] વિ. અંતરનું; અંતરનું.

૪. વિ. અભાસી જાતનું વગરનું.

અભાસીમત [સં. અ (નહિ) + અસ (અભાસ) + મત] પું. વેદમાં જોઈ ઉત્પત્તિ થઈ હોય તે મત.

અભાસી ભુખો અભાસ.

અભાસચરિત્ર ભુખો અભાસચરિત્ર.

અભાસવ ૧. [સં. અ (નહિ) + અસવ (સત્)] વિ. કુટુંબી વગરનું; એકસવાપું.

૨. વિ. નિરાધાર; અનાથ.

૩. [સં. અ (નહિ) + અસવ (ભાઈ)] વિ. ભાઈ વિનાનું.

અભિધા [હિ.] છી. અધ્યાન.

અભિધ [હિ.] વિ. અનિયમિત; અભવ-રિચત.

અભિધ પું. વાહુદીનો એ નામનો અભિધને મળતો પહેલો અર્થનો.

અભિરા ૧. ક. આકાશની એ નામની પેટા-રહિતનું માધુસ.

૨. વિ. આકાશની એ નામની એક પેટા-રહિતનું.

અભિરવાસ [હિ.] પું. અભિધાસ; અમલ.

અભિરવ ૧. [સં. અપ (પાણી) + ઉપન (અભ્યાસ)] પું. વાવાનર; સમુદ્રમાં રહેલો અગ્નિ.

૨. પું. સમુદ્ર.

અભિધ [સં.] પું. (પુરાણ) રાવણનો એ નામનો વિદ્વાન, સદાચારી અને ધરમે પ્રધાન.

અળી [સં. અલ; હિ. અળ] જ. હમણાં જ હાલ; અત્યારે જ.

અળી બોલા અળી રોટ = બોલીને તરત રીડી જવું.

અળીજ ૧. [સં. અ (અભાસ) + અળી (અળ)] પું. બેચે નહિ એવું અળી; અચાનક બી.

૨. [સં. અ (નહિ) + અળી] વિ. અભાસ કરવાની સક્તિ વિનાનું.

અંચોતેર વરસ પછે શાવ પુરુષ અળીજ.

અંચોતેર

૩. વિ. બી વગરનું.

અળીર ૧. પું. એક જાતનો સુગંધીયાર સીંદ જાતનો જૂથો; અળીર.

૨. [હિ.] પું. અભાસ. સિંધોમાં લોકમાં હાલ અને જૂનો મેળની તે બનાવવામાં આવે છે.

૩. [અ.] ક. અમરકોશ ભુખો. હોળીના દિવસમાં માધુસ પેટાના મિત્રના મોઢા પર લે છે.

અખીરા પુ. (પિત્ર) મમલ. અમલ અને સમલ મળી હરે. અમલમાં હ અમલનો એક સમરત હંદ; વીરા તે બૃહતિનો એક ભેદ છે.

અખીરી [હિ. અખીર] વિ. અંતિમ જેવા રંગવાળું; ધીર સાલ રંગનું.

અખીલ ભુખો અખીર ૧.

અખીલગુણાલ પુ. અખીલ અને શુભાલ મેળવવાથી મનતો સુમંત્રીધર પદાર્થ.

અખીલુ [સં. અ (નહિ) + બી (બી)] વિ. ક્ષર વિનાનું; નિર્ભય; નીકર.

અખુઅલી પુ. ક્ષત્રી લોકનો એ નામનો એક ક્ષત્રીયો.

અખુઅલુમક અખુલુ વિરતી પુ. સુધી સંપ્રદાયનો એ નામનો સ્થાપનાર.

અખુઆર પુ. ક્ષત્રી લોકનું એ નામનું એક કુટુંબ.

અખુકાસમ કીરકોસી પુ. પ્રખ્યાત કારસી સાહનામા સમનાર પુરુષ.

અખુક ૧. [સં. અ (નહિ) + છુ (અણ)] વિ. અભણ; અજ્ઞાન.

૨. [સં. અખુષ] વિ. અવિવેકી.
૩. વિ. (જીન) તરવને ન ભણનાર.
૪. વિ. બેવકૂફ; મૂર્ખ.

અખુકિ ૧. [સં. અ (નહિ) + છુ (અણ)] જી. અજ્ઞાન; અભણપણું.

૨. જી. બેવકૂફી; મૂર્ખાઈ.
૩. જી. છાતું જ્ઞાન ન હોવાપણું; અમ.
૪. વિ. મૂર્ખ; અજ્ઞાન વિનાનું.

અખુકિપૂર્વક [સં. અ (નહિ) + છુકિ (જ્ઞાન) + પૂર્વ (પહેલ) + ક (વાળું)] વિ. ભણી બેઠિને ન કરેલું.

અખુકિયું [સં. અ (નહિ) + છુકિ (અણ)] વિ. બેઅજ્ઞાન; સમજણ વિનાનું.
અખુકિયાં લોકાં અમલ વાણી વડે.

નવસિદ્ધ

અખુકિહેતુક ૧. [સં. અ (નહિ) + છુકિ (જ્ઞાન) + હેતુ (કારણ) + ક (વાળું)] વિ. ભણી બેઠિને ન કરેલું.

૨. વિ. કદાચ એટલે અજ્ઞાનના બે પ્રકાર મહિનો એક. કદા બે પ્રકારનો છે: — છુકિ-હેતુક અને અખુકિહેતુક. છુકિ જેનું કારણ નથી તે અખુકિહેતુક. મેઘની અર્જના એ એવો કદા છે.

અખુષ ૧. [સં. અ (નહિ) + છુષ (ઘણ)] વ. મૂર્ખ માણસ.

૨. વિ. અણસમજ; સમજ વિનાનું; મૂ; અપાયાની.

૩. વિ. અવિવેકી.

૪. વિ. જ્ઞાન વિનાનું; હલેતુ.

૫. [હિ.] વિ. નિર્વેષ.

૬. વિ. સમજવવા છતાં પણ સમજ ન આવે એવું; અધાર્યું.

અખુધતા ૧. [સં. અ (નહિ) + છુધ (ઘણ) + તા (વાળું)] જી. અણસમજ.

૨. જી. અવિવેક.

૩. જી. જ્ઞાન વિનાનું હોવાપણું.

૪. જી. અધાર્યું હોવાપણું.

૫. જી. નિર્વેષતા.

અખુધ ૧. વ. (વેદ) અંતરિક્ષ.

૨. [સં. અ (નહિ) + છુધ (અધિ)] વિ. તળિયા વચરનું.

૩. [સં. અ (નહિ) + છુધ (મળ)] વિ. મૂળ વિનાનું.

અખુનૂરા ૧. વ. એક જાતના કાળા લાકડાનું કાડ; અખનૂર.

૨. વ. એક જાતનું કાળું ચીવટ લાકડું.

અખુરખર પુ. ક્ષત્રી લોકનું એ નામનું કુટુંબ.

અખુલકેચલ [અ.] પુ. કૃત્તીનો નાનો ભાઈ અને આખો આખરીનો લેખક. ઈ.સ. ૧૪૫૧માં તે જન્મ્યો હતો. પંદર વર્ષની ઉંમરે બધાં શાસ્ત્ર અને વિજ્ઞાનમાં પારંગત થઈ ૬૪ વર્ષ સુધી તેણે શિક્ષાનો કંધો કપ્યો. તે આખરનો મુખ્ય વજીર હતો. ઈ.સ. ૧૬૦૨માં સલીમે તેનું ખૂન કરાવવાનું મન થયે છે.

અખુલખજબાની પુ. એ નામનો એક અરબ ખમોજશાસ્ત્રી.

અખુલસહકી વિ. કોરોજ નામના કવેરની અગ્રણ હરબાની એક જાતનું.

અખુવો ૧. પુ. એક જાતનું કપડું.

૨. પુ. એક વેસો; અખવો; હાથપ્રસીમ. તેનું શાક તેમજ અખાણું ખાય છે.

અખૂ [અ.] પુ. અપ; પિત્ત.

અખૂજ ૧. [સં. અ (નહિ) + છુ (અણ)] વિ. કદરવીયું; મલુન ન કરી શકે એવું; અણુધન.

૨. વિ. મૂર્ખ; અજ્ઞાન વિનાનું.

અખૂજપણું ૧. [અખૂજ (અકરીય) + પણું] વ. બેકદરબાની; ખટલી કીમત નહિ આપવાપણું.

૨. વ. મૂર્ખતા.

અખૂજાઈ ભુખો અખૂજપણું.

અખૂજી ભુખો અખૂજ.

અખૂજપણું ભુખો અખૂજપણું.

અખૂજાઈ ભુખો અખૂજપણું.

અખૂજ ૧. [અ (નહિ) + ખૂજું] વિ. કદે નહિ એવું; તરવાના મુખવાળું.

૨. વિ. નહિ કુમેલું.

અખૂજાલણ [અ. અખૂજાલિય] પુ. હજરત મહમદ સાહેબના કાકા. હજરત સાહેબના બાપના મરણ પછી એમણે તેમને ઉછેરી મોટા ક્યાં હતા.

અખૂજકર [અ. અખૂ (બાપ) + બક (નવા)] પુ. હજરત મહમદ સાહેબના સસરા તે તેમની પછી માદીએ બેસનાર પહેલા ખલીફ.

અખૂર ૧. [અ. અખર (તેણે બોલ્યું)] વ. માર્ગ; રસ્તો.

૨. વ. મુસાફરી.

૩. [સં. અ (વધારે) + ખૂર (ખર્ચ)] વિ. પુખ્ત; ખર્ચ.

અખૂર હીરાકલી મોતી તે ખણી, અખૂર આખરે કું થયે ખણી. વિવર્યક

અખૂસોહખૂસો પુ. હોઠરાંની એક રમત; અફ્રોમહૂડો; આપુડો; આડવોગાડો; સોનેચો કે રૂપિનો. કેટલેક ટાંકણે પાણીમાં તરતાં તરતાં જ રમત રમાય છે. તેમાં એક રમનાર હાથમાં પથ્થર અથવા નિશાનીવાળું ઠીકું લઈ બીજાને ખતાવી તેને અખૂસોહખૂસો કહી ફૂટે. તેના સાથી 'અં' પડે ત્યાં વેગે' અથવા એવા બીજા કદા કહી જવાબ આપે એટલે પેણે રમનાર તે પાણીમાં નાખે અને બીજા તે લેવા ભાવ. જેને હાથ તે ઠીકું અથવા પથ્થર આવે તે ફરિને તેજ પ્રમાણે મોઢી પાણીમાં નાખે અને પાછા તે લેવા માટે બધાં રમનારાંમાં હોંસાતુશી થાય.

મેવાડમાં આ રમત મેદાનમાં જુદી રીતે રમાય છે. રમનારમાંથી એક જણ દડી કે પથ્થર લઈ મોઢે 'અખૂસોહખૂસો કઈ દિશાએ?' એટલે બીજે એક જણ દિશા ખતાવે. તે દિશાએ યા કરી બધાં લેવા દોડે. જે આખરે જઈ લઈ લે તે જાણી એ પ્રમાણે ખૂબી વળી દે.

અખે ૧. [હિ.] અ. અરે; ઓ; અખ્યા; તુંકાસવાચક કદા.

૨. અ. એ મૂર્ખ; એ કુચ્છ.

અખે તખે ૧. જી. કિરી બાળા.

૨. [હિ. અને (હંસાવાચક સંબ) + તમે (અનેનું એવું ૩૫)] વિ. જેમાં 'અને તમે' બોલાવ છે એવું; 'અને તમે'વાળું.

અને તમે કરવું = તિરસ્કાર કરવો; અવિવેક કે તોછડાઈથી બોલાવવું.

અભિમાન [તુ.] જ. તથાવર જેવું એક હથિવાર.

અભેર [હિ.] જ. ક્ષેત્રાએ; અતિ ઓડેથી; કમોડમે.

અભો પું બાપ.

અભોખ્યા ૧. પું. જ. જ. અભુજમો; અભિ; વસ્તુ જોવી પણ ન મને એવો કટાણો.

અભોજે પડવું = અભુજમો થવો; મન ઊતરી જવું.

૨. પું. જ. જ. આંડખાળ. કન્ધાવાળાં વસ્ત્રાળાંને જ્યાં જમને દિવસે ઓડેથી આંડે નાનાં કોમળમાં પાણી લઈ જઈ વરને નવરાવે. પાળી તેને અવરાવવા માટે જે આંડખાળ લઈ જવામાં આવે છે તેને અભોખ્યા કહે છે.

અભોદ ૧. પું. નાણા વગર જ્યાં જવાય નહિ તેમ જ જ્યાંની યીજને અડાય નહિ એવું કટાણું.

૨. પું. પવિત્રતા માટે કરેલું પાતળું લીપણ.

૩. પું. રસોઈ અને જમવાની જગ્યાનું અભુ-માડીથી કરવામાં આવતું લીપણ; ઓઢો.

અભોદ કરવો = લીપણું ઓઢો કરવો.

૪. પું. શુદ્ધ રસા; અભાષા વિનાની સ્થિતિ; નાણા પાળી વગર નાહેવાને કે સ્તરાઈ કપડાંને ન અડાય એવી સ્થિતિ.

અભોદમાં હોવું = અપવિત્ર વસ્તુને ન અડાય એવી સ્થિતિમાં હોવું.

૫. વિ. શુદ્ધ; બોલ્યા વગરનું.

અભોદ્યોઢો ૧. પું. જમ્યા પાળી કઈ જાડી ન રજી હોય એવી સ્થિતિ.

૨. પું. નાણા વગર જ્યાં જવાય નહિ તેમ જ જ્યાંની યીજને અડાય નહિ એવી જગ્યા.

૩. પું. પવિત્રતા માટે કરેલું પાતળું લીપણ.

૪. પું. રસોઈ અને જમવાની જગ્યાનું અભુ-માડીથી કરવામાં આવતું લીપણ.

અભોદ્ય ૧. છી. અભોદી પાઠશાળાની છી.

૨. [સં. અભ (અભાન) + દ્યુત (પાલેલું)]

જ. બાળકને ઇંદ્રે કે બાકમે મહિને પહેલવહેલું અભ અવરાવવાની ક્રિયા; અભપ્રાસન.

અભોદ્યું લુખો અભોદ્ય ૨.

અભોદપાણી ૧. [અભોદ (શુદ્ધ) + પાણી]

જ. નાણા પાળી કોઈને અભા વગર કારેલું પાણી.

૨. જ. બોલ્યા એટલે આખ્યા વગરનું પાણી.

અભોદ્યું જ. હિ. એકું ન કરવું; ન જમાવવું.

અભોદ્યું ૧. જ. બાળકને પહેલી વાર ખોરાક અવરાવવાની ક્રિયા; અભપ્રાસન.

૨. જ. રાંધણી કે જમતી વખતે પહેરવા રાખેલું રેશમ, કાન કે રાજી કપડું. જેમકે, મુઝડો, ધામળી, કાન.

અભોદી ૧. જ. એ નામની પાઠશાળાની એક ભત્રીજા માણસ. શીખેલે કારકમાં કરેલાં ચામાં વાલિમક અપિતે દીકરો ગરક પર મેસીને આપ્યો હતો. તેનાથી અભોદી પાઠશાળાની ઉત્પત્તિ મનાય છે. જગણુ ધન્ય આપે તે સેવાનો હક તેમનો છે.

૨. વિ. પાઠશાળાની એ નામની એક ભત્રીજા.

અભોદ્યું [અ (નહિ) + બોદવું (બાવડું)] વિ. અછડું નહિ કરેલું; શુદ્ધ; આખ્યા વગરનું; એકું ક્યાં વિનાનું.

અભોદ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + દ્યુ (અણકું)] પું. અજાન.

૨. પું. મૂર્ખતા.

૩. વિ. અભગ્રહેલું; મૂર્ખાઈ.

૪. વિ. જ્ઞાન વગરનું.

૫. વિ. શુદ્ધ વિનાનું; મૂર્ખ.

૬. વિ. સમજવવા છતાં પણ સમજ ન આવે એવું.

અભોદ્યમમ્ [સં. અ (નહિ) + બોધ (જ્ઞાન) + મમ (પડોચા એકું)] વિ. સમજવ નહિ એવું; અપનામાં ન આવે એવું.

અભોદ્યનીજ લુખો અભોદ્ય.

અભોદ્યિ ૧. [સં. અ (વિરોધ અવાચાર પૂર્વક) + બોધ (જ્ઞાન)] જ. (જૈન) મિથ્યાજ્ઞાન.

૨. વિ. જ્ઞાન વગરનું; અજ્ઞાન.

અભોદ્યિક વિ. અજ્ઞાની; બોધ રહિત.

અભોદ્યિકલુપ [સં. અભોદ્યિ (અજ્ઞાન) + કલુપ (રૂઢ)] વિ. (જૈન) અજ્ઞાની; મિથ્યા-દૃષ્ટિવાળું.

અભોદ્યીજ [પ્રા. અભોદ્યીજ] જ. (જૈન) અજ્ઞાનનું બીજ.

અભોદ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + દ્યુ (અણકું)] વિ. અજ્ઞાવાને અવોજ.

૨. [સં. અ (નહિ) + દ્યુ (અણકું)] વિ. જાણથી અણવાને અણકવ.

૩. વિ. ન સમજવ તેવું; અવજ.

૪. વિ. બોધ ન લઈ રોકે એવું; શુદ્ધીન.

અભોર ૧. જ. આસામના લોકોની એ નામની એક ભત્રીજા માણસ.

૨. વિ. આસામના લોકોની એ નામની એક ભત્રીજા.

અભોલ ૧. [અ (અપદિત) + બોલ (સંબ)] પું. અજાન વચન.

૨. પું. ગિરધને નહિ બોલવાપણું.

૩. વિ. અજાણવટાં અવાજ ન આવ તેવું.

૪. વિ. નહિ બોલેલું.

૫. વિ. બેભાન; બેસુધ.

૬. વિ. બોલી ન શકાય તેવું.

રિચા અભોલ બોલ રીચાં બાવો કોઈ. લલિત

૭. વિ. મૂંઝું; મૂર્ખ.

અભોલક (અભોલક) લુખો અભોલ.

અભોલકુ વિ. નહિ બોલવું; મૂંઝું; મૂર્ખ.

અભોલકુ લુખો અભોલ.

અભોલા ૧. [અ (નહિ) + બોલવું] પું. જ. રીસ, વેર, કે તેવા કારણને કીધે કોઈ સાથે નહિ બોલવાપણું; રસવું.

અભોલા લેવા = વાતચીતનો વહેવાર બંધ કરવો; રિસાઈને કોઈ સાથે ન બોલવું.

૨. [હિ.] વિ. અહંકારી; મગર.

૩. વિ. મૂર્ખ; બોલ્યા વગરનું.

૪. વિ. મૂંઝું; અવાચક.

અભોલી ૧. [સં. અભાન] છી. એક ભત્રીજા શુભારે હાથ રોકે હાથ લીંચો, રાતાં, પીંગાં અને સુમધી વિનાનાં ફલવાળો બેઠ; મંદાસેનિયો. તે કાપી અને ગરમ હોય છે, તેમજ વધુ સોને, તાવ, જાં, રમ, ઉધરસ, અને મોહના તથા મૂંઝાસના રોગ મહાન્યાર મનાય છે.

૨. વિ. છી. બોલ્યા વગરની; મૂર્ખ.

અભોલિયા પું. જ. જ. અભોલા; રસવું.

અભોલું ૧. [અ (નહિ) + બોલવું] વિ. મૂર્ખ; મૂંઝું.

૨. [અ (અપ) + બોલવું] વિ. બોધ-બોલું; બોલું બોલવાની ટેવવાળું.

અભોલું ૧. [અ (નહિ) + બોલવું] વિ. કહેલું પાણું ખેંચી લીધેલું.

બોલું અભોલું કરવું = કહેલ સંબ પાળ ખેંચી લેવા; કરેલો કાચ ફેરવી નાખવો.

૨. વિ. નહિ બોલવું.

અબજ ૧. પું. એકની સંખ્યાચક સંક્રેતિક સંબ. લુખો આદિ.

૨. [સં. અપ્ (પાણી) + જ (જન્મેલું)]
 પું. અંદ, કેમકે સમુદ્રમંથન વખતે તે દરિયામાંથી
 ઉત્પન્ન થયેલો મનાય છે.
 ઉદ્ધ સુધાનિધિ કવાનિધિ અમર દ્યવ દિવસેમ
 સસપર દિવસર નિશાકર સ્વીત્વીક સસી સોમઃ
 કુમુદનંધુ શીખમુ અને સેહિસીખવ સુરપેમ
 ઉકુશવ દિવસવ હરિ ઓ મુખાંક કાવેમ
 પિમવસપુરોવ
 ૩. પું. ધન્વંતરિઃ દેવતાનો વૈદ્ય કેમકે તે
 સમુદ્રમંથન વખતે નીકળેલાં ઔદ રત્ન માંહેનો
 એક મનાય છે.
 ૪. પું. સંખ.
 ૫. સ્ત્રી. જમીનમાંથી નીકળતી હ જાતની
 વાસ માંહેની એક.
 જમીનમાં હ પ્રકાશની વાસ હોય છે: પુનામ,
 ભતિપુષ્પ, અમર, ધાન્ય, પાટલ અને પદ્મ.
 ચિત્રપરાસ
 ૬. જ. એક જાતનું ઝાંડ; નિમ્બ.
 ૭. જ. કપૂર.
 ૮. [સં. અપ્ (પાણી) + જ (જન્મેલું)]
 જ. કમળ.
 પુરૂષી પુષ્કર કમળ જલજ અમર અંબોજ,
 પંજજ સારસ લામરસ કુલલપ કંજ સરોજઃ
 મહરંદિ અરવિંદ અને પદ્મ કુરેસય નાપઃ
 તલિનામુખ મલીન રિસે સું કારણુ સુખધામ.
 પિમવસપુરોવ
 ૯. જ. પંચામિવિદ્યાથી મળેલું સરીર, કેમકે તે
 જાની આકૃતિથી રૂંદ કરીને પંચાદૃતેના
 ક્રમેથી ઉત્પન્ન થાય છે.
 ૧૦. જ. સો કરોડની સંખ્યા.
 ૧૧. વિ. પાણીમાં ઉત્પન્ન થતું.
 ૧૨. વિ. સો કરોડ.
 અમરકાંતિકા [સં. અમર (કમળ) +
 કાંતિકા (કાંટ)] સ્ત્રી. કમળની કાંટ.
 અમરકાંત ૧. [અમર (કમળ) + કાંત
 (મિત્ર)] પું. સર્વ, કારણ કે તેના પ્રમથમાં
 કમળ ખીલે છે.
 ૨. જ. (લિપ) દર માગની હવેલીની એ
 નામની જાત. બીજી જાતો અ પ્રમાણે છે:
 ભૂકાંત, અંદકાંત, જવનકાંત, અંતરિક્ષકાંત અને
 મેઘકાંત.
 અમરજ ૧. પું. (જ્યોતિષ) છુપ પેતાની
 રાશિ તથા જવન અંતનો હોય અને લક્ષમાં
 છુક કે જૂઠરપતિ હોય ત્યારે થતો એક ચેત્ર.
 ૨. [સં. અમર (કમળ) + જ (જન્મેલું)]
 પું. જલમ્. તે વિષ્ણુના નાલિકમળમાંથી ઉત્પન્ન
 થયેલા મનાય છે.
 અમરજનયન [સં. અમર (કમળ) + નયન
 (આંખ)] વિ. કમળ જેવી અંખવાળું.

અમરજનેત્ર જુઓ અમરનયન.
 અમરજપતિ [સં. અમર (સો કરોડ) +
 પતિ (માલિક)] પું. સો કરોડનો આસપાસી.
 અમરજ્યાંધવ ૧. પું. આકાશનો હોડ.
 ૨. [સં. અમર (કમળ) + યાંધવ
 (મિત્ર)] પું. સર્વ, કારણ કે તેના તેજમાં
 કમળ ખીલે છે એમ મનાય છે.
 અમરજલવ જુઓ અમરજ ૨.
 અમરજલુ જુઓ અમરજ ૨.
 અમરજલોમ ૧. [સં. અમર (કમળ) +
 લોમ (શાવ)] પું. કમળનું મૂળ; કમળકંદ.
 ૨. [સં. અમર (કમળ) + લોમ (સરીર)]
 પું. કમળ જેવી મોટી કોટી.
 અમરજ્યોનિ [સં. અમર (કમળ) + યોનિ
 (ઉત્પત્તિ સ્થાન)] પું. જલમ્; અમરજલવ.
 અમરજ્યોમન જુઓ અમરનયન.
 અમરવાહન [સં. અમર (વદ) + વાહન
 (વહેનાર)] પું. સંકર; મહારેવ, કારણ કે
 તેના કપાળમાં અંદ છે. તેનું વાહન રૂપલ
 અમર એટલે સંખન જેનું શુભ છે તેથી થયું
 તે અમરવાહન કહેવાય છે.
 અમરવાહન્ય [સં. અમર (કમળ) + વાહન
 (લઈ જવાયું) + ન્ય (નારીભવિને પ્રત્ય)]
 સ્ત્રી. લક્ષ્મીદેવી. તેનું આસન કમળ ઉપર
 મનાય છે.
 અમરરિષત [સં. અમર (કમળ) + રિષત
 (રહેવ)] પું. જલમ્, કારણ કે તેનું આસન
 કમળ છે.
 અમરહસ્ત ૧. પું. અગ્નિ.
 ૨. પું. આકાશનો હોડ.
 ૩. [સં. અમર (કમળ) + હસ્ત (હાથ)]
 પું. સર્વ. તેના એક હાથમાં કમળ હોવાનું
 મનાય છે.
 અમર ૧. [સં. અપ્ (પાણી) + જ
 (જન્મેલું)] સ્ત્રી. પૃથ્વી, કેમકે તે જળમાંથી
 ઉત્પન્ન થયેલી હોવાનું કહેવાય છે.
 ૨. સ્ત્રી. મોતીની છોપ.
 ૩. સ્ત્રી. લક્ષ્મી.
 ૪. વિ. સ્ત્રી. પાણીમાં ઉત્પન્ન થનારી.
 અમરસન [સં. અમર (કમળ) + આસન
 (બેઠક)] પું. જલમ્, કેમકે તેનું આસન
 કમળ છે.
 અમરની ૧. [સં. અમર (કમળ) + નં
 (વાહું) + ની (નારીભવિને પ્રત્ય)]
 સ્ત્રી. કમળથી બરેલી જન્મ.

૨. સ્ત્રી. કમળનો હોડ.
 ૩. સ્ત્રી. કમળનો જન્મો.
 અમરનીપતિ ૧. પું. આકાશનો હોડ.
 ૨. [સં. અમરની (કમળનો જન્મો) +
 પતિ (પત્ની)] પું. સર્વ, કેમકે તેનાં કિરણથી
 કમળ ખીલે છે એમ મનાય છે.
 અમરોપતિ [સં. અમર (સો કરોડ) +
 પતિ (પત્ની)] પું. ધણ અમરનો માલિક.
 અમર ૧. [સં.] પું. એ નામનો પર્વત.
 ૨. [જ.] પું. શુભામ; સેવક; દાસ.
 હરિદ અમર દર વાજનો હરે હિર વર્ધ કાળ.
 સામજ
 ૩. જ. આકાશ.
 ૪. જ. કપૂર.
 ૫. જ. નામરમોશ.
 ૬. જ. વરસ; સાલ.
 ૭. [સં. અપ્ (પાણી) + હા (આપડું)]
 જ. વાણ; મેઘ.
 ૮. વિ. પાણી આપનાર.
 અમરકરીમ [જ. અમર (શુભામ) + કરીમ
 (શુભ)] પું. શુભનો શુભામ; પ્રભુજીવ.
 અમરકોષ [સં. અમર (વરસ) + કોષ
 (બંધાર)] પું. દર વરસે બહાર પડતી આકાશ
 સંબંધી માહિતી આપનારી મોપડી.
 'ઈમરમુઝ' માટે અમરકોષ ચોન્પેલો બેયો.
 વિજયરામ
 અમરકૂ [સં. અમર (વરસ) + કૂ
 (નજીવાર)] પું. જ્યોતિષી; જોશી.
 અમરકપ ૧. [સં. અમર (મેઘ) + પ (વાજ
 કાપાર)] પું. વરસાદનો રાજા; ઈંદ.
 ૨. પું. વર્ષનો પતિ મર્યાતો મહ.
 ૩. જ. ધર્મવાળું ઝાંડ.
 અમરપતિ ૧. [સં. અમર (મેઘ) + પતિ
 (પત્ની)] પું. ઈંદ.
 ૨. પું. વર્ષનો પતિ મર્યાતો મહાં વર્ષાધિપ.
 અમરરહીમ [જ. અમર (શુભામ) + રહીમ
 (પામેધાર)] પું. શુભનો શુભામ; અન્દલવા.
 અમરહી ૧. જ. અધ્યાન લોકોની એ નામની
 જાતનું માધુમ્.
 ૨. વિ. અધ્યાનની એ નામની જાતનું.
 અમરહસા [જ. અમર (શુભામ) + અરહા
 (શુભ)] પું. ઈશ્વરનો માહર; અમરરહીમ.
 અમરવાહન ૧. [સં. અમર (વાહનું) +
 વાહન (આપવાનું સાધન)] પું. ઈંદ, કારણ કે
 તે વાહનામાં સાર કરતો મનાય છે.
 ૨. પું. સંકર.

અલખ વ. (આખ) ખોલક તરફ અલુમ્બો.
અલખરો પું. (આખ) તીવ ઇન્જ;
અખખખ.

અભિજ્ઞા લુખો અભિજ્ઞા.

અભિજ્ઞા [સં. જ્ઞ (નહિ) + જ્ઞા (નહીન)]
વિ. કમનસીપ; કુર્જાગી.

અભિજ્ઞા ૧. [સં. જ્ઞ (નહિ) + જ્ઞાત
(જ્ઞાત)] જ. ઈશ્વરની જ્ઞાત ન કરનાર
માણસ; અભિજ્ઞા.

૨. વિ. જ્ઞાત ન કરનાર.
૩. વિ. જ્ઞાતિભાવ વિનાનું.

અભિજ્ઞા ૧. પુ. (જ્ઞા) એક સંઘર્ષભાર.

૨. પુ. ન જાણેલું હોવાપણું; અભિજ્ઞા.
૩. [સં. જ્ઞ (નહિ) + જ્ઞા (જાણેલું)]
વિ. ન જાણેલું; અભિજ્ઞા.

અભિજ્ઞા (અભિજ્ઞા) જી. આભાસી.

અભિજ્ઞાઓ લુખો અભિજ્ઞા.

અભિજ્ઞા (અભિજ્ઞા) જ. વિ. મરણ થતું હોય
ત્યારે પુરુષોએ મુઠાંને બાળવા અને સ્ત્રીઓએ
સોંઠ કરવા જવું; અભિજ્ઞા.

અભિજ્ઞાપેદી (અભિજ્ઞાપેદી) ૧. વિ. જી. અદ-
ક્ષવણી; દૂર બેઠેલી; અભિજ્ઞા.

૨. વિ. જી. અપવિત્ર; નાકવાનું હોય એવી.

અભિજ્ઞાપેદી (અભિજ્ઞાપેદી) ૧. વિ. અપવિત્ર.
૨. વિ. અપવિત્ર બીજને અપવાથી અશુદ્ધ
થયેલ.

૩. વિ. મરણ, અદક્ષવ, અને સ્ત્રીને કારણે
અપાત્ર નહિ એવું બનેલું.

અભિજ્ઞાવતું (અભિજ્ઞાવતું) ૧. જ. વિ. અદક્ષવ,
મરણ, સ્ત્રી અને નહિ નાકવાના કારણથી
ન અપાત્ર જેવા બનેલા માણસે બીજને અપી
તેને અશુદ્ધ કરવું; અપવિત્ર કરવું; અભિજ્ઞા તેમ
કરવું.

૨. જ. વિ. નાકવું પડે એવી વાત સંભળવવી.

અભિજ્ઞાવું (અભિજ્ઞાવું) ૧. જ. વિ. અપવિત્ર
થવું; નાકવું પડે તેવું થવું.

અભિજ્ઞાવા જવું = અભિજ્ઞાવા જવું; મરણ
પ્રસંગે પુરુષોએ કુપુર્ણ અને સ્ત્રીઓએ
રોવા જવું.

૨. જ. વિ. રોવે થવું; અદક્ષવ આવવો.

૩. જ. વિ. વગર નાકવાને અપાત્રથી અશુદ્ધ
થવું.

૪. જ. વિ. વટલાવું; અદક્ષ થવું.

અભિજ્ઞા [સં. જ્ઞ (નહિ) + જ્ઞા (જાણેલું)]
વિ. વાંચતાં લખતાં ન આવડતું હોય એવું;
અભિજ્ઞા.

અભિજ્ઞાતા [સં. જ્ઞ (નહિ) + જ્ઞા
(જાણેલું) + તા (પણું)] જી. વાંચતાં લખતાં
ન આવડતું હોય એવી સ્થિતિ; નિરક્ષરપણું.

અભિજ્ઞા ૧. [સં. જ્ઞ (નહિ) + જ્ઞા
(જાણેલું)] જ. અજ્ઞિત; અનિષ્ટ ગુણના.
૨. જ. દિવ્યગીરી; સોંઠ.

૩. જ. કુખ.
૪. વિ. અમંગલ; અશુભ.
૫. વિ. અરાગ; કુટુંબ.

અભિજ્ઞાતા ૧. [સં. જ્ઞ (નહિ) + જ્ઞા
(જાણેલું) + તા (પણું)] જી. અશુભપણું.
૨. જી. અરાગ હોવાપણું; અસાધુતા.

અભિજ્ઞાપી [સં. જ્ઞ (નહિ) + જ્ઞા (જ્ઞા)
+ અપિત્ર (અપવિત્ર)] વિ. જાંઠું બોલનાર
અપવિત્ર બોલનાર.

અભિજ્ઞાવું ૧. જ. (આમ) હાવજાવ; અભિજ્ઞા.
૨. વિ. નવાઈ બેવું; અભિજ્ઞા પમાડનાર.

અભિજ્ઞા ૧. પુ. (પુરાણ) એ નામના ઇતિહાસ.
૨. પુ. 'કરીશ મા' એમ કહી જમીન તરફ
કબજી રહે તેવી રીતે લંચાણો હાથ.

૩. પુ. (પુરાણ) મુતસદના સો દીકરામાંનો
એ નામનો એક.

૪. પુ. અમરમા.

૫. પુ. (અભિજ્ઞા) પ્રવાણ કે કુમલા માટે
અનુકૂળ એક ચોમ.

૬. પુ. (પુરાણ) પ્રિયવ્રતના પુત્ર અમ્બિકૃષ્ણના
સાત દીકરામાંનો સૌથી નાનો. એ પશ્ચાદીપમાં
સાતમા દેસનો કપરી હતો.

૭. પુ. પશ્ચાદીપમાં આવેલ સાતમો દેસ.
પ્રિયવ્રતના અભિજ્ઞા નામના પૈતૃના નામ પરથી
તે દેસનું આ નામ પડ્યું છે.

તિવ, અવસ, ભદ્ર, સાંઠ, હેમ, અણી અને
અભિજ્ઞા એ પશ્ચાદીપની અંદરના સાત અંગેનાં
નામ છે. અભિજ્ઞાના અર્થમાં

૮. પુ. અવ રાજવાનું કારણ ન રહે એમ
કરવાપણું.

૯. પુ. (જૈન) મમય દેવના શ્રેષ્ઠ સગવડો
એ નામનો દીકરો; અભિજ્ઞામાર.

૧૦. પુ. સિવ; સંકર.

૧૧. પુ. (પુરાણ) સ્વામંજીવ મન્વંતરમાંનાં ધર્મ
શાસ્ત્ર અને દેવનો દીકરો.

૧૨. પુ. જ. આમલ; રણ; અવતરન.

૧૩. [સં. જ્ઞ (નહિ) + જ્ઞા (જાણેલું)]
પુ. જ. કાર ન હોવાપણું; અજ્ઞાતામતી;
નિર્જ્ઞાતા.

અભિજ્ઞા દેવું = (૧) બીજા સિવાનું જન્મવડું.
(૨) સોંઠમાંથી જન્મવાનું વગર આપણું.

૧૪. જ. અદ્વાયમાં લીન થયેલ માણસ.

૧૫. જ. કુટુંબ; મુક્તિ.

૧૬. જ. (જૈન) અસ્તિ; અવન; અશુભ.

૧૭. જ. પરમેશ્વર સંપંથી જાન.

૧૮. જ. મરણ એ નામનું એક સ્થાન.

૧૯. જ. વાળો; અમ.

૨૦. જ. કાચની આછા પ્રમાણે બધા વગર
કિંમત કરનાર માણસ.

૨૧. વિ. ભાગવાળું.

૨૨. વિ. અહાકુર; હિંમતવાન.

૨૩. વિ. બીજા વિનાનું; નીકર; નિર્જ્ઞા.

૨૪. વિ. સક્ષિત; સ્વેચ્છ.

અભિજ્ઞામાર પુ. (જૈન) મમયદેવના શ્રેષ્ઠ
સગવડો નંદા રાણીથી થયેલો એ નામનો પુત્ર.

અભિજ્ઞાપી [સં. જ્ઞ (નહિ) + જ્ઞા
(જાણેલું) + અપિત્ર (અપવિત્ર)] પુ. જેને
માસવાની છટ ન હોય એવું જમીની પશુ.

અભિજ્ઞાવ [સં. જ્ઞ (નહિ) + જ્ઞા (જાણેલું)
+ જ્ઞા (જાણેલું)] જ. જ્ઞા ન હોય એવું
અમરનું ઠોણ.

અભિજ્ઞાવતું પુ. (પુરાણ) એ નામનો મુનિ.

અભિજ્ઞાપિત્ર ૧. [સં. અભિજ્ઞા (કર ન હોવા-
પણું) + પ્રિય (પ્રિય)] જ. અંધાધૂંધીનો
નંદોજસ્ત કર્ણ પછી અમવા ચળા અક્ષાબ
પછી ચળા પિટારીને પ્રગળે જનમાલની
સમામતીની અપાત્રી આતરી; સુમેહનો ઢોરો.

૨. જ. બીજા ન લાગે એટલા માટે વગાડાતું
લગાડનું એક જાતનું નમારું.

અભિજ્ઞા ૧. [સં. જ્ઞ (નહિ) + જ્ઞા (જાણેલું)
+ ક (અપાત્ર)] પુ. (જૈન) તીર્થંકર,
કેમકે તે અભિજ્ઞાના દેવાર છે.

અર્ધન, દેવર્ષી અને નામો છે, એમાં સંકર,
સિવ, સર્વજ્ઞ, જિજ્ઞાસુ, વિદેશ, તીર્થંકર, અભિજ્ઞ-
ક, વીરવાન આદિ નામો મુલુકિપાત્ર છે.

વિજયધર્મસુત્ર

૨. પુ. વિજય.

૩. [સં. અભિજ્ઞા (સમજ) + ક (દેવાર)]
વિ. રણમાં અમવા સહીસલામતીનું વગર આપ-
નાર.

અભિજ્ઞાપિત્ર ૧. [સં. અભિજ્ઞા (સમજ) +
પિત્ર (પિતા)] જી. આમલ પામેલાએ
જન્મવાનારને અપેલી બેટ.

૨. જી. રણમાં કરવાનું વગર; અભિજ્ઞાન.

અભિજ્ઞાક [સં. અભિજ્ઞા (જાણેલું ન હોવાપણું)
+ ક (લગાડ)] પુ. હાથમાં રાખવાથી કર
રહે નહિ એવી લાકડી.

અભિજ્ઞાતા [સં. અભિજ્ઞા (જાણેલું ન હોવાપણું)
+ તા (દેવાર)] વિ. રણનું વગર
આપનાર.

અભયદાન ૧. [સં. અભય (છત્ર) + દાન] ન. છત્રદાન.

૨. [સં. અભય (રક્ષક) + દાન (દેવાપહ)] ન. અભયવાનું વચન; સલામતીની ખાતરી.

અભયદાથી ભુજો અભયદાતા.

અભયદીપ [સં. અ (નહિ) + ભય (બીક) + દીપ (દીવો)] પુ. કોલસાની ખાજુમાં લઈ જવાથી આગ ન લાગે એવો દીવો; રક્ષક-દીપ. આ દીવાની આસપાસ નળાકાર ભળી હોય છે. તેમાં અગ્નિને અડતાં સળગી જઈ એવો કોલસાની ખાજુમાંનો વાયુ દાખલ થઈ રહે, પછી અંદરના દીવાની ઝળ ખટાર બાવી શકતી નથી. તેથી કોલસાની ખાજુમાંનો વાયુ સળગી જઈ અને ભડકો થાય એ બીક રહેતી નથી. બાકી તેને અભયદીપ કહે છે.

અભયનૃસિંહરસ પુ. (વૈદક) કાઠો અને સંપ્રદણી મટાકનાર એ નામનું ઔષધ. સોપિલો હિમળો, ત્રિકુટ, શુક વજનામ, ટાંચખાર, પારો, ચંપક અને અગ્રકાંચર દરેક તોલો ૧ તથા અલોચ તોલો ૭ લઈ તેને લીંબુના રસમાં ઘૂંટી તેની મોળી વાળવામાં આવે છે. તેની માથા રતી ૧ અને અનુપાત છરણું જૂથ અને મધ છે.

અભયપદ્મ [સં. અ (નહિ) + ભય (ડર) + પદ (પગ)] પુ. રક્ષક બાપનારો દસ્તાવેજ.

અભયપત્ર [સં. અભય (ભય ન હોવાપણું) + પત્ર (પત્ર)] પુ. પોતાની તરફથી નુકસાન પહોંચશે નહિ એવું અજ્ઞાપનારે લખાયું; રક્ષણની ખાતરી અપાતો લેખ.

અભયપદ ૧. [સં. અભય (ય વિનાનું) + પદ (પગ)] ન. બીક વગરની જગ્યા.

૨. ન. મોડું; કુદિત.

અભયપ્રકૃતિ [સં. અભય (ય વિનાનું) + પ્રકૃતિ (સ્વભાવ)] છી. નીકર સ્વભાવ.

અભયપ્રક ૧. [સં. અભય (ભય ન હોવાપણું) + પ્રક (આખાવ)] પુ. (કૌન) તીર્થંકર, જમી તે અભયના દેનાર છે.

૨. પુ. વિષ્ણુ.

૩. વિ. રક્ષક કરવાનું વચન આપનાર.

અભયપ્રધાન ૧. [સં. અભય (છત્ર) + પ્રધાન (આપકું તે)] ન. છત્રની વચાવવી તે.

૨. [સં. અભય (બીક ન હોવાપણું) + પ્રધાન (આપકું તે)] ન. રક્ષક કરવાનું વચન.

અભયપ્રાપ્તિસાક્ષી [સં. અભય (સહીસ્વામી) + પ્રાપ્ત (મેળવેલ) + સાક્ષિ (સાક્ષી)] પુ. માફી આપેલો સાક્ષી; રાજસાક્ષી; મોરપી.

અભયમુદ્રા ૧. છી. (તંત્ર) જમીન તરફ હથેલી રહે એવો હાથનો અંજલિનય.

૨. [સં. અભય (રક્ષક કરનાર) + મુદ્રા (વીંટી)] છી. રક્ષક કરનારી વીંટી.

અભયસાચન [સં. અભય (નિર્ભયપણું) + ચાચન (ખાવ)] છી. રક્ષક માટે આજીજી.

અભયચન્ન [સં. અભય (નિર્ભયતા) + વચન (હોવ)] ન. સલામતીની ખાતરી; રક્ષણની ખાતેપરી; અભયમાંથી અજાણની પ્રતિષ્ઠા.

અભયવન [સં. અભય (સ્થિત) + વન (જંગલ)] ન. જેને અજાણની છત્ર ન હોય એવું જંગલ; સ્થિત વન.

અભયવન પરિમહ [સં. અભય (રક્ષક) + વન (જંગલ) + પરિમહ (લેવું તે)] પુ. સ્થિત જંગલ સંબંધી સંજ્ઞાનું કુશળો ભંજ.

અભયવિભૂતિ [સં. અભય (બીક વિનાનું) + વિભૂતિ (સ્થિત)] છી. ડર વગરનું જનાવનાર સ્થિત.

અભયસ્થાન ભુજો અભયપદ.

અભયંકર ૧. [સં. અ (નહિ) + અંકર (બીક લખાવે એવું)] પુ. (કૌન) જ્યાં છત્રને પેટે અભયદાન આપી બીજાની પાસે અભય અપાવનાર અંકરમ્.

૨. વિ. ત્રિશ્વમયું નહિ એવું; કાંત દેખાવું.

૩. [સં. અ (નહિ) + અંક (લખે) + ર (કરવું)] વિ. સહિસલામતી આપનાર; રક્ષક કરનાર; અભય દેનાર; અસ્થિત.

અભયા ૧. છી. એકાદમી.

અભયાને આભય કીલો અંતરીવ લાલો.

૨. છી. કીચ દીપની એ નામની નદી.

અભયા. અમૃતૈયા, આર્ષા, તીર્થસ્તી, વૃક્ષ-પવતી, છાયા અને અવિતસ્તી એ નામની કીચ દીપની સાથે નદીઓ છે.

અમરની આમરત

૩. છી. બૂધ વખતમાં હિંદુસ્થાનમાં જનાતી એક જાતની નાની હોડી.

૪. [સં.] છી. પાર્વતી; કુર્મા.

૫. છી. હરે પૂજ્ય રેખાવાળી હરે અભય કહેવાય છે.

અભયા જ્યાં અમર અમૃત ધિતરી હોઈ, અમરના ને પૂજા, ટિવા એટલી સોઈ; હરીલી હેતે હરી હરે ઉદરને સેજ, તેમજ ત્રિપરસ્થાવની ખાલ સાથે સંયોજ.

પિતૃવત્સુભેષ

૬. [સં. અ (નહિ) + ભય (બીક) + અ (નહીં-અભિને પ્રત્યય)] વિ. છી. અહુરુર; બીક વિનાની; નીકર.

અભયાદિવાજ [સં. અભયા (હરે) + આદિ (વગેરે) + ધ્વાજ (ઢાંગળો)] પુ. (વૈદક) હીમળ, નાગરમોચ, ધાણા, રતાંજળી, પચકાદ, અરહુસી, દંડજવ, વાગો, મગો, ગરમાગાનો ગર, કાળીપાટ, સડ અને કડુ દરેક ના તોલો લઈ કર રૂપિયાભાર પાણીમાં ઉકળી ૮ રૂપિયાભાર બાકી રહે ત્યારે ઉતારી લઈ જનાવાતો એક ઉકળો. તે તાવ ઉપર ઉપચોગી અજાય છે.

અભયાદિમોદક [સં. અભયા (હરે) + આદિ (વગેરે) + મોદક (લાડુ)] પુ. (વૈદક) હરે, મરી, સંક, વાવડિય, આમળા, પીપર, પીપરીમળ, તંજ, તમાલપત્ર અને મોચ એ જાંબાં સરખે લાગે લઈ તેમાં જલમધ્યો શુદ્ધ નેપાળો, આમળા નસોતર અને ઉચ્છી સાકર નાખી જાંબાંને બૂંદે કરી મધ સાથે બકિક તોલાની વાળેલી લાડુડી. સવારમાં વહેલાં બકિક લાડુડી ખાવી, અને ઉપર ટાકું પાણી પીવું. બાંસુધી બીજું પાણી અને બીજો ખોરાક લેવામાં ન આવે ભાંસુધી રેમ લાગ્યું કરે. આ પ્રયોગ ઉપર પરેજની જરૂર નથી. સખત તાવ, પામનસ્થિતિની નખજાઈ, પાંકુરોજ, ઉધરસ, ભંડર, પાખાની પીડા, પીઠ તેમજ સામળનાં દરક તેથી મરે અને હોઈ વાળ કાળા થાય એમ મનાય છે.

અભયાથ ભુજો અભયાદિમોદક.

અભયારિષ્ટ [સં. અભયા (હરે) + અરિષ્ટ (મતી)] ન. (વૈદક) હરેને ઉકળો.

અભયાવટ્ટી [સં. અભયા (હરે) + વટ્ટી (મોળ)] છી. (વૈદક) હરે, મરી, પીપર, ટાંચ દરેક સરખે લાગે લઈ મોરના દૂધમાં વાળેલી અથા જેવડી મોળી. તે રેશ અને પેટના રોગમાં ફાવદાકારક મનાય છે.

અભયામ્લ [સં. અભયા (કુર્મા) + મ્લ] ન. પાર્વતીનું મ્લ. તે કરવાથી ભય દૂર થઈ મનાય છે.

અભયામય [સં. અભય (ય વિનાનું) + આમય (આધાર)] પુ. બીક ન રહે એવો આધારો.

અભયાંજલિ [સં. અભય (રક્ષક) + અંજલિ (એડેલા હાથ)] છી. રક્ષક માટે હાથ ભેડીને કરેલી અરજ.

અભયી ૧. [સં. અ (નહિ) + ભય (બીક) + ઇન્ (વાકું)] વિ. નીકર; કિમતવાળું.

૨. વિ. સહિસલામતીનું વચન મળેલું હોય એવું.

અભર ૧. [સં. અ (નહિ) + ભૂ (ભરવું)] વિ. ખાલી.

૨. વિ. જરીખ; દીન.

૩. [સં. અ (વિશેષ) + જુ (ભરવું)]
વિ. પુષ્કળ; ખૂબ; જ્યોત્સ્વ.

૧. અભરે ભરવું = (૧) અઘણક આપવું;
મોટા પ્રમાણમાં આપવું; ન ભરાવ એવું
હોય એ ખજુ ભરવું. (૨) અનાથનું રક્ષણ
કરવું. (૩) આખા કરવું; સમગ્ર અનાવવું.
છોડે કહે કોઈને શિક્ષ કરે, ભંડાર કોઈના
અભરે ભરે-શ્રમજ

૨. અભરે ભરવું = ચિદ્રિક્ષિતી ભરપૂર
મનવું; ભરખત કરી.

અભરખો ૧. [સં. અભિલાષ (ઈચ્છા)]
પું. અભિલાષિને થતી ઈચ્છા; હોઈએ; ઓરિયો.

૨. પું. તીવ્ર લાલસા; ભયભે.

૩. પું. હોઈ; ઉમંગલો.

અભરખ [હિં] જ. અભરખ; ધરેલું.

અભરવસ [અ (નહિ) + ભરોસો
(ભરવા)] જી. નિરાસા; નાઉમેદી.

અભરાર્થ ૧. પું. સોનાનો એક ચરણી સિક્કો.

૨. [સં. અભ (અભાસ) + રાજિ (ભાવ)]

જી. છત નીચે ભીંત સાથે સરસામાન મૂકવા
જડેલું પદ્ધિયું.

અભરાર્થ પર મૂકવું = (૧) જાજલી ઉપર
મૂકવું. (૨) ખાન ન આપવું. (૩) લઈ
જવાના કે પગાવી પાડવાના ઇરાદાથી સત્તાડી
રેવું.

અભરાભરણ ૧. [સં. અભર (જરીખ) +
અભરણ (પોષણ)] પું. પરમેશ્વર, કેમકે
તે જરીખને પાળનાર છે.

૨. જ. અનાથનું ભરણપોષણ.

૩. વિ. નિરાધારનું ભરણપોષણ કરનાર.

અભરામ ૧. પું. વહીઓનો મૂળ પુરુષ.

૨. [સં. અ (નહિ) + અમ (સમ)]

પું. સમા ન હોવાપણું; પૂરી સમજ.

૩. વિ. સંદેહ વચરવું.

અભરામકુલનદાવા ૧. [અભમ (ભ્રમ) +
કુલ (ખડું) + ન (નહિ) + દેવ (દેવા
જેવું)] પું. દેવામાંથી કારખતી; છૂટકારો; હવે
લેલુંજી નથી એવી ખાલી સમજણ. ખતખતમાં
વપરાતા 'અભરામકુલનદાવા' 'અભરામનદાવા'
નો અર્થ એ છે કે ક્ષમવાળી હાલતમાં નહિ
ખજુ સારી અઘણ હોશિયારીમાં તે લખત કરી
અપેલું છે જેથી તે 'નદાવા' (ન દેવ) એટલે
હરીને આપવા અથવા દાવો કરવાને ચોખ નથી.

૨. વિ. હરીને હક કે દાવો લાગુ ન કરાય
એવું.

અભરામનદાવા બુઝો અભરામકુલનદાવા.

અભરામી ૧. જી. બૂના વખતનો બાદશાહી
સોનાનો સિક્કો.

૨. જી. પેસા જેવા મોજ આકારનાં સોનાનાં
ખતરને નામાં જડી કરેલું એવું ધરેલું.

૩. [સં. અ (નહિ) + અમ (સમ)]

વિ. અઘણ હોશિયારીમાં કરેલું; સંદેહ વિનાનું.

અભરુદા ૧. [સં. અ (નહિ) + ભરું
(ખજી) + ડા (વાળ)] જી. કુખારિય
કના; કુંવારી જોડી.

૨. જી. ધણી વિનાની સ્ત્રી; વિધવા.

અભરુડું ૧. [અ (નહિ) + ભરું (ભરેલું)]
વિ. ખાલી.

૨. [સં. અ (વિશેષ) + જુ (ભરવું)]

વિ. પુષ્કળ; ખૂબ; જ્યોત્સ્વ.

અભરુડું ભરવું = અઘણક આપવું.

અભરણખા ૧. [હિં] જી. ઈચ્છા; અભિ-
લાષા.

૨. જી. તૃપ્તા, ભોજ.

૩. જી. ખજાપત.

૪. જી. પ્રેમ.

૫. જી. બૂખ; રમિ.

૬. જી. મનોદસા.

૭. જી. માનસિક વલણ.

અભરણેખ [સં. અભિલાષ (ઈચ્છા)]

જી. ઉમેદ; હોઈ; પ્રેમ.

એક અભરણેખ કપર માસ પૂરે.

છાટેવ ખાખખ

અભરણેખા બુઝો અભરણેખ.

અભરણ ૧. [સં. અ (નહિ) + જુ (ભરવું)]

પું. જન્મવું ન પડે એવી સ્થિતિ; ઉત્પત્તિનો
અભાવ.

૨. પું. ન હોવાપણું; અનસ્તિત્વ.

૩. પું. નાશ.

૪. પું. મોટું; મુક્તિ.

૫. પું. સિવનું એક નામ.

અભરવરણ ૧. [સં. અ (નહિ) + ભવ
(સંસાર) + રણ (રહેઠાર)] પું. સિક્કા ભ્રમ-
વાના; મુગ્ધતા, કેમકે તેને સંસારમાં જન્મ-
મરણના ફેર ફરવનું હોતું નથી.

૨. વિ. સંસારમાં ભરોસું નહિ કરનાર.

અભરવિતલ [સં. અ (નહિ) + અવિતલ
(હોવા લાગ)] વિ. ન થવા એવું.

અભરવિષ ૧. [સં. અ (નહિ) + ભવ
(મેળવવાને લાગ)] પું. (પ્રાકૃત) મોટું મેળ-
વવાને નાલાયક શવ.

૨. વિ. મોટું ન થમનારું.

અભરણ ૧. [સં. અ (નહિ) + ભવ
(મેળવવાને લાગ)] પું. (જૈન) સિદ્ધ
મેળવવાને નાલાયક શવ.

ઉપરોક્ત ન લાગે અભરણને.

૨. જ. અમંગળ.

૩. જ. કુદ જામ.

૪. વિ. અભાગિયું; કમનસીબ.

૫. [સં. અ (નહિ) + ભવ (ભ્રમ)]

વિ. અશુભ; અમાંગલિક; કલ્યાણ નહિ કરનારું.

૬. વિ. અસખ; સંકે.

૭. વિ. ખોટું.

૮. [સં. અ (નહિ) + ભવ (થવા જેવું)]

વિ. ન થવા લાગ.

૯. વિ. (જૈન) મોક્ષ ન પામે એવું; મુક્તિ
મેળવવાને નાલાયક.

૧૦. વિ. વિચિત્ર; અદ્યુત.

૧૧. [સં. અ (નહિ) + ભવ (મૌક)]

વિ. વિચળ નહિ એવું.

૧૨. વિ. હલકું; કનિષ્ઠ; પામર.

અભરણવ [સં. અ (નહિ) + ભવ (મોક્ષ
માટે લાગ) + ત્વ (પણું)] જ. મોક્ષ
માટે લાગત ન હોવાપણું.

અભરણસિદ્ધિ [સં. અ (નહિ) + ભવ
(મોક્ષ પામવાને ચોખ) + સિદ્ધિ (પ્રાપ્તિ)]
પું. મોક્ષ માટે નાલાયક શવ.

અભરણખા ૧. જી. અભિલાષિને થતી ઈચ્છા;
ઓરિયો; હોઈ.

૨. [સં. અભિલાષ (ઈચ્છા)] જી. તીવ્ર
ઈચ્છા; લોભુપતા.

૩. જી. હોઈ; ઉમંગલો.

અભરણખો બુઝો અભરણખા.

અભરંજ ૧. [સં. અ (નહિ) + ભંજ
(ભંગ)] પું. આખું હોવાપણું; અખંડતા.

૨. પું. (સંગીત) એક અતુલ્યગતિ સોળ
માતાનો તાલ.

૩. પું. (કાવ્ય) એક જાતનો શ્લોક અલંકાર,
જેમાં પદલંકાર કર્યા વિના બીજો અર્થ થતો
હોય. બુઝો અભરંજશ્લોક.

૪. પું. (પિંચણ) તુલ્યરૂપે અન્યથેલો કવિત-
ના જેવો એક મરાઠી લઘુચરના નિયમ
વિનાનો અક્ષરમેળ શબ્દ. નાનો અભરંજ જાક
અક્ષરનો, જે ચરણનો અને ચરણને છેડે
અનુપ્રાસવાળો, અને મોટો અભરંજ પહેલા ચરુ
ચરણમાં ૭ ૭ અક્ષરવાળો અને ચોથા ચરણમાં
ચાર અક્ષરવાળો હોય છે. જેમકે,

ભલે જન નિરો, મને તો વખાણો,
તોય પ્રિય પ્રાણુ, કેમ લખું?

૫. પુ. પદાવન ન કરવું તે.
 ૬. પુ. હાર ન થવી તે; છત.
 ૭. વિ. કમ વહેલો ન હોવ એવું.
 ૮. વિ. ખુલ્લું.
 ૯. વિ. નહિ ભાંગેલું; અનુદ; આખું; સમગ્ર.
 ૧૦. વિ. નાશ વગરનું.
 ૧૧. જ. ઓછા; નાની.

સમને નિજને ચદ્ર સમ, ઉવસી વડે અર્થ-
 ઉવસી સહસર્થ

- અર્થગતા ૧. [સં. અર્થ (આર્થ) + તા (પદ)] જી. આપાપણું; અર્થગતા.
 ૨. જી. કમ વહેલો ન હોવ એવું હોવાપણું.
 અર્થગપદ ભુએ અર્થમર્થેવ.
 અર્થમવૃત્ત જ. (પિમળ) ક્વિતના જેવો એક અક્ષરમેળ હંદ. ભુએ અર્થમ ૪.
 અર્થમર્થેવ [સં.] પુ. (પિમળ) રુખનો ભંગ કરી વગર ખીને અર્થ થાય એવો શ્લેષ-સંહારનો પેટાભેદ. જેમકે, રાજા ક્રોધ કરે શોકનાં હરણ હરણ કરે છે, એમાં રાજાનો ખીને અર્થ થંદ અને કરનો ખીને અર્થ કિરણ થાય.

- અર્થગી ૧. જ. એ નામની સેતુએ કચ્છીની અટકનું માણસ.
 ૨. વિ. અમ; અમુનમ; હંદ.
 ૩. વિ. આખું; અર્થગ.
 ૪. [સં. અ (નહિ) + ભંગ (નાશ) + ઇન્ (પદ)] વિ. નાશ ન પામે એવું; અમર.
 ૫. વિ. સેતુએ કચ્છીની એક અટકનું.
 અર્થગુર ૧. [સં. અ (નહિ) + ભંગુર (નાશવર)] વિ. નાશ ન થાય એવું; કાયમ ટકી રહેનાર; શાશ્વત.
 ૨. વિ. ભાંગી ન ભંગ એવું; હંદ; અનુદ.
 ૩. વિ. સ્થિર.
 અર્થગુરતા ૧. [સં. અ (નહિ) + ભંગુર (નાશ પામે એવું) + તા (પદ)] જી. નાશ વિનાની સ્થિતિ; અવિનાશ્યપણું.
 ૨. જી. અનુદપણું; હંદતા.
 ૩. જી. સ્થિરતા.

- અર્થજન ૧. [સં. અ (નહિ) + ભંગન (ભંગવાની ક્રિયા)] પુ. દુકામ ન કરી શકે એવો પદાર્થ. જેમકે, પાણી, તેલ વગેરે.
 ૨. વિ. ભાંગી ન શકાય એવું; અનુદ; અર્થગ.
 અર્થજનશીલ [સં. અ (નહિ) + ભંગન (ભંગવાની ક્રિયા) + શીલ (સ્વભાવપણું)] વિ. વહે નહિ એવું; અર્થગ.
 અર્થજનશીલતા [સં. અ (નહિ) + ભંગન (ભંગવાપણું) + શીલ (સ્વભાવપણું) + તા (પદ)] જી. ન વહેવાપણું; અર્થગતા.

- અર્થજનશીલ ભુએ અર્થજનશીલ.
 અર્થજનશીલતા ભુએ અર્થજનશીલતા.
 અર્થજ વિ. (ભૂ. પુ.) ભુંડું; ખીમત.

એ તુલ્યેભ્ય ભેદ અર્થગ.
 કલિલ છવ્ય દુર્ધ સવ ખંદ. વિશ્વવર્ણવ

- અર્થા વિ. (કચ્છી) ધરું; છું.
 અર્થાઓ ૧. [હિ.] પુ. અસ્તિત્વનો અભાવ.
 ૨. પુ. મેરહાજરી.
 ૩. પુ. તંગી; મરીનાઈ.

- અર્થાખી [સં. અ (નહિ) + ભાષિન (બોલનાર)] વિ. નહિ બોલનાર; મૌનવત-વાળું.

- અર્થામ ૧. [સં. અ (નહિ) + ભામ] પુ. આપાપણું; અર્થગતા.
 ૨. [હિ.] પુ. અસ્તિત્વ; સ્થિતિ.
 ૩. [સં. અર્થામ] જ. કમનસીબી.
 ૪. વિ. આખું; અર્થગ.
 ૫. વિ. મરીના; દીન.
 ૬. વિ. દુઃખી.
 ૭. વિ. નાશાપક.
 ૮. વિ. વારસામાં હિસ્સા વિનાનું.

- અર્થામણી [સં. અ (નહિ) + ભામિન (નસીનદાર) + ઇ (નારીબલિયે કલ્પ)] વિ. જી. હાંસુભાગી; અકરમણ; કમનસીબી.
 અર્થામા ૧. [હિ.] પુ. કમનસીબી માણસ.
 ૨. વિ. કમનસીબ; દુર્ભાગી.
 ૩. વિ. મરીના; કમાવ.

- અર્થામિણી ભુએ અર્થામણી.
 અર્થામિણ્ય ભુએ અર્થામણી.

- અર્થામિણું ૧. [સં. અ (નહિ) + ભામિન (નસીનદાર)] વિ. કમનસીબ; અર્થમી.
 ૨. વિ. દીન; મરીના.
 ૩. વિ. દુઃખી.
 ૪. વિ. નાશાપક.
 ૫. વિ. ભાગ વગરનું; જેનો ભાગ ન હોવ એવું.

- અર્થામી ભુએ અર્થામિણું.

- અર્થામ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + ભામ (નસીન)] જ. અગળ નસીન; દુર્દેવ.
 ૨. વિ. દુષ્ટ ભામ્યવળું.

- અર્થામ્યવાન [સં. અ (નહિ) + ભામ (નસીન) + વાન (વાળું)] વિ. કમનસીબ; દુર્ભાગી.

- અર્થાવન ૧. [સં. અ (નહિ) + ભાવન (ભાવના)] જ. આધાર ન હોવાપણું.

૨. [સં. અ (નહિ) + ભાવન (ભાવના માણસ)] જ. નાશાપક માણસ; દુષ્ટન.
 અર્થાન ૧. [સં. અ (નહિ) + ભાન (જ્ઞાન)] જ. અજ્ઞાન; જ્ઞાન ન હોવાપણું; પદાર્થની સ્મૃતિ ન થવી તે.
 ૨. જ. જ્ઞાન ભૂલી જવાપણું.

- અર્થાનાવરણ [સં. અર્થાન (અજ્ઞાન) + આવરણ (ધાંધ)] જ. (વેદાંત) વસ્તુ હોવા છતાં આવરણને લીધે તેનું નહિ દેખાવાપણું.

- અર્થાનાંશ [સં. અર્થાન (અજ્ઞાન) + અંશ (ભાગ)] પુ. (વેદાંત) અજ્ઞાનનો ભેદ; જ્ઞાન થવામાં નહતો આવરણમાંનો અર્થાન એટલે અર્થાનાંશ એક ભાગ.

અપરોક્ષજ્ઞાને મરી અર્થાનાંશની નિવૃત્તિ થાય પંચમરી

- અર્થાનોર્થિ [સં. અર્થાન (જ્ઞાન ભૂલી જવાપણું) + ઓર્થિ (વંચ)] જી. જ્ઞાન ભૂલી જવાવ એવો મનનો કીમરો

- અર્થાર ૧. [સં. અ (નહિ) + ભાર (ભાર)] વિ. ઓછા ભારવાળું.

૨. [સં. અ (નહિ) + ભાર] વિ. ઓછા વિનાનું.

- અર્થાર્થ ૧. [સં. અ (નહિ) + ભાર્થ (ભી)] પુ. નીચક અભ્યારી; અભ્યર્થના કાયમ ભતવાળું માણસ.

૨. પુ. જી વગરનો પુરુષ.

- અર્થાવ ૧. [સં. અ (નહિ) + ભાવ (પ્રીતિ)] પુ. અભ્યુમ્મો; કટાળો; અસ્મિ.

૨. પુ. (જેન) કુલાવ; અરાળ વૃત્તિ.

૩. પુ. ખોટા; આમી; મેરહાજરી.

૪. પુ. (વેદવિદ) કે પ્રમાણ મહિતું એક એક વસ્તુ નહિ હોવાના જ્ઞાનથી તેની વિરોધી વસ્તુ હોવાનું જ્ઞાન થવાપણું. જેમકે, અંધાર ન હોવ ત્યાં અજવાળું હોવ.

૫. [સં. અ (નહિ) + ભાવ (હવાલી)] પુ. (ન્યાય) દ્રવ્ય, ગુણ, કર્મ, સામાન્ય, વિશેષ, અને સમવાય એ ૭ ભાવરૂપ અને અભાવ, એ સાત તત્ત્વ કે પદાર્થમાંનો સાતમો. અરેખરી રીતે અમી વસ્તુના ભાવ અને અભાવ એવા બે ભાગ પાડી શકાય. અભાવના મુખ્ય બે ભેદ છે: સંસર્ગભાવ અને તાદાત્મ્ય-ભાવ અથવા અ-યો-ન્યાભાવ. સંસર્ગભાવના પ્રાચીન, પ્રખ્યાતભાવ અને અત્યંતભાવ એવા ત્રણ પેટા પ્રકાર છે: ૧. સંસર્ગભાવ-મેષ્ટ સ્વને અમુક પદાર્થ ન હોવ તે, એટલે એક વસ્તુના સંબંધમાં બીજી વસ્તુ ન હોવાપણું. જેમકે, ઘરમાં ધમ્મનો અભાવ. ૨. પ્રાચીન-વસ્તુ તેના પોતાના પહેલાં તે ન હતી તે,

એટલે કોઈ શુદ્ધ કે કિંચિત્ પહેલાં વસ્તુ ન હોવું તે. જેમકે, ધણે બધે તે પહેલાં તે ન હોતો. ૩. પ્રત્યક્ષભાવ-વસ્તુનો નાશ થાય ત્યારે તે પોતાને રૂપે ન હોય તે. જેમકે, ધણે બનીને પૂરી ગયો. ૪. અતંતાભાવ-જે વસ્તુ ત્રણે ક્ષણમાં છે ન નહિ તે, એટલે પહેલાં કદી ન હતી, અત્યારે નથી, અને હવે પછી નહિ હોય એવો શુદ્ધ. જેમકે, આકાશકુસુમ, વંધ્યાપુત્ર, સોમવતી અમાસને છુટવાર. ૫. અન્વયાભાવ-એક પદાર્થ બીજો પદાર્થ ન હોઈ શકે તે. જેમકે, ધોડો બળદ નથી અને બળદ ધોડો નથી.

વેદાંતી પ્રાગભાવ તથા પ્રત્યક્ષભાવને માનતા નથી. તેમના મત પ્રમાણે બધું ઉત્પત્તિ પહેલાં કારણરૂપે સત્ હવું માટે પ્રાગ-ભાવની કલ્પના ખોટી હરે અને જ્ઞાન વિના ઉત્પત્તિ થયેલા ધણ વચેરેનો તદ્દન નાશ સ્વી-કારવાથી પ્રત્યક્ષભાવની કલ્પના ખોટી હરે. બોદ્ધમતે પ્રતિસંખ્યાનિરોધ, અપ્રતિસંખ્યા-નિરોધ અને આકાશ એ ત્રણ જાતનો અભાવ છે.

૬. પુ. ન ભાવવું કે સ્વાદ જામવો તે.
૭. પુ. ન હોવાપણું; અસ્તિત્વ; અવિદ્યમાન-પણું.

૮. પુ. નાશ; સંહાર; ઘટ; મરણ.

૯. [સં. અ (નહિ) + ભાવ (ઉત્પત્તિ)]
પુ. પરમાત્મા, કેમકે તે ઉત્પત્તિ રહિત છે.

૧૦. પુ. (કલ્પ) ભાવક-પ્રભાવ.

૧૧. પુ. (કલ્પ) વહેમાં સંધા.

૧૨. પુ. વાતાવસ્થુનો વિસ્તાર.

૧૩. [સં. અ (નહિ) + ભાવ (સત)]
વિ. મિશ્રાબૂત; અસત્તા; ખોટું.

૧૪. વિ. સ્નેહ વગરનું; પ્રેમ વિનાનું.

૧૫. વિ. હયાતી વગરનું.

અભાવક જી. અણુજનાવ; કુસંપ.

અભાવક (અભાવ) જુઓ અભાવક.

અભાવવું વિ. નાપસંદ; અણુમમતું.

અભાવત્વ [સં. અભાવ (ન હોય એવું) + ત્વ (પણું)] જ. (ન્યાય) પદાર્થનું ન હોવાપણું.

અભાવદર્શક [સં. અભાવ (ન હોવાપણું) + દર્શક (જાણનાર)] વિ. નાસ્તવાચક; નિષેધા-ત્મક.

અભાવના ૧. [સં. અ (નહિ) + ભાવના (જ્ઞાન)] જી. ખરાખોટાનું જ્ઞાન ન હોવાપણું.

૨. જી. ધર્મનો વિચાર ન કરવાપણું.

અભાવનીક [સં. અ (નહિ) + ભાવના (વિચાર) + નીક (વધું)] વિ. કલ્પનામાં આવી ન શકે એવું.

અભાવપદાર્થ [સં. અભાવ (ન હોવાપણું) + પદાર્થ] પુ. (ન્યાય) હયાતી ન ધરાવતી ચીજ; અસત્ પદાર્થ.

અભાવપ્રમા [સં. અભાવ (ન હોવાપણું) + પ્રમા (જ્ઞાન)] જી. (ન્યાય) અણુક વસ્તુ નહિ મળવાથી થતું જ્ઞાન. જેમકે, ધણે ન મળવાથી પૂજી ઉપર ધણે ન હોવાનું જ્ઞાન.

અભાવપ્રમાણ [સં. અભાવ (ન હોવાપણું) + પ્રમાણ (જ્ઞાનનું સાધન)] જ. (ન્યાય) એક જાતનું પ્રમાણ, જેમાં કાલ્પ ન હોવાથી કંઈ ન હોવાનું જ્ઞાન થાય. જેમકે, કોઈ માણસ રાત્રે કહે કે તારાં બચ્ચાણ છે, તો તે અભાવપ્રમાણથી અસત્ છે, કેમકે તે વખતે તારાનું કાલ્પ સર્વ ન હોવાથી તેના કાલ્પ તારાં ન હોવાનું જ્ઞાન થાય છે. એટલે જાને પ્રમાણમાં મળતું નથી.

અભાવરૂપ જુઓ અભાવદર્શક.

અભાવવાચક [સં. અભાવ (અસ્તિત્વ) + વાચક (જણાવનાર)] વિ. અસ્તિત્વપણું જતાવનાર.

અભાવશબ્દ [સં. અભાવ (ન હોવાપણું) + શબ્દ] પુ. નાસ્તવાચક શબ્દ.

અભાવસંપત્તિ [સં.] જી. (ન્યાય) અસત્ વસ્તુના જ્ઞાનમાં ખોટો ભ્રમ; મિશ્રાબૂત પદાર્થ-નું જલજરેહું જ્ઞાન. જેમકે, છીપમાં રૂપની અને દોડમાં સાજી છુદિ.

અભાવસૂચક જુઓ અભાવદર્શક.

અભાવા ૧. પુ. વ. વ. અણુમો; કંટાળો.

૨. પુ. વ. વ. અભગમા; તીવ્ર હ્રમ્બ.

૩. [સં. અ (નહિ) + ભાવ (રૂચિ)]
પુ. વ. વ. ગર્ભની રોને કેટલાક ખાવાના પદાર્થ ઉપરથી મન ભેડી બપાવવું.

અભાવા ધાય ખવાવું ન ખાવું. પ્રેમાનંદ
૪. પુ. વ. વ. જુદી જુદી વસ્તુ ખાવાની અર્થિણીને થતી હ્રમ્બ; કોહ.

અભાવાત્મક [સં. અભાવ (ન હોવાપણું) + આત્મક (જણું)] વિ. નાસ્તવાચક; નિષેધવાળું; નાસ્તિત્વ.

અભાવાત્મકનિર્દેશ જુઓ અભાવત્મકવાક્ય.

અભાવાત્મકવાક્ય [સં. અભાવાત્મક (નાસ્ત-વાચક) + વાક્ય] જ. નાસ્ત જતાવનાર વાક્ય; નિષેધનિર્દેશ; નાસ્તિવાક્ય. અભાવાત્મક-વાક્યો બ્યવહારમાં જે અર્થમાં વપરાય છે

તેથી પ્રમાણસાચમાં બુદ્ધિ રૂપમાં સમજવામાં આવે છે. બ્યવહારમાં 'આ કપડું લાલ નથી' તેનો અર્થ એવો થાય કે કપડું લાલ નથી પણ તેનો કોઈ બીજો રંગ છે. પણ પ્રમાણસાચમાં 'આ કપડું લાલ નથી' તેનો અર્થ એટલો જ થાય કે 'લાલ નથી'. કોઈ બીજો રંગ છે એવો અર્થ એ વાક્યમાંથી ન થઈ શકે.

અભાવિષ્ઠ [સં. અ (નહિ) + ભાવિષ્ઠ (અજ્ઞાત)] વિ. આસ્થા વિનાનું.

અભાવિત ૧. વિ. (જૈન) બોધ ન પામેલું.
૨. [સં. અ (નહિ) + ભાવિત (વિચારેલું)]
વિ. વિચાર કર્યો વિનાનું.
૩. વિ. અજ્ઞા વિનાનું.

અભાવી ૧. [સં. અ (નહિ) + ભાવિન (ભવિષ્યમાં આવે)] વિ. ન થનાર.
૨. વિ. સ્થિતિનો વિચાર ન થઈ શકે એવું.

અભાવુક ૧. [સં. અ (નહિ) + ભાવુક (જાણનાર)] વિ. ક્ષિતામાં રસ નહિ લેનારું.
૨. વિ. બીજાના સમીપ અસર ન થાય એવું.

અભાવું જુઓ અભાવો.

અભાવેષ્ઠ ૧. [સં. અભાવ (ન હોવાપણું) + ઇષ્ઠ (મરજ)] જી. ધારેલું નહિ મળવાથી થતા દુઃખમાંથી છુટવાની મરજ.

એવું પણ હોય છે કે જે પ્રગલ્ભાનું જ જન્મ બચ્ચાણ છે તે, બધી વખત કોઈ અભાવે-અછા અર્થે અણુના અભાવમાંથી થતા દુઃખના પરિહારની ઇચ્છામાંથી જ ઉપજે છે.
મહિલાજી નસુભાઈ

૨. જી. ન હોય તેવી વસ્તુની હ્રમ્બ.

અભાવો ૧. [સં. અ (નહિ) + ભાવ (રૂચિ)] પુ. અસન્નિ; કંટાળો.

૨. પુ. જુદી જુદી વસ્તુ ખાવાની અર્થિણીને થતી હ્રમ્બ.

૩. પુ. બારેવાઈ સ્થિતિમાં જોને અણુ ખોરાક માટે થતો અણુમો.

અભાવોદ્દિષ્ઠિ ૧. [સં. અ (નહિ) + ભાવ (હોવાપણું) + ઉદ્દિષ્ઠિ (દિશો)] પુ. વિશાળ ખાલી જગા.

૨. પુ. રૂપ અને બ્યવસ્થિત આકારની ઉત્પત્તિ પહેલાં પદાર્થની સેગબેજ અને અબ્યવ-સ્થિત સ્થિતિ અથવા તેવો સમૂહ; અર્થમીઠૂત જૂતરિસ્થિત.

અભાવજી જુઓ અભાવી.

અભાવક ૧. [સં. અ (નહિ) + ભાવક (જોડનાર)] પુ. (જૈન) એક ઉદ્ધિવળો છવ, કેમકે તેને જીવ હોતી નથી.

સમસ્ત અને મમસ્ત મળી ૬ અક્ષરનો એક
છંદ.

૬. [સં. જાણિ (સાદે) + મજનીય (વ્યા
લાભ)] વિ. સંલોચ કરવા જેવું.

१०. पुं. स्त्रीप्ररः मध्यः

(મેળાપ)] પું. સ્પર્શ અને વેગ એ
એ અનુવાગ પદાર્થનું બીજા દેખી સમાવ

એવા પદ્ય સાથે જોડાયું. એમ, આ
અપવાને તે ઉપર કુદામે મારે સ્થરે રપર્ત
અને વેગવાળા કુદામાથી વસ્તુનો અપર
પદ્ય સાથે સંયોગ થાય છે.

અભિધાતી લુપ્તો અભિધાતક.

- અભિધાર ૧. [સં. અભિ (ઉપર) + ધ
(અંતર)] પુ. અભિધા નખાતી ધીની અહુતિ.
૨. પુ. ધી.
૩. પુ. રૂપું તે; સિંચન.
૪. પુ. વધાર.

અભિધારણુ [સં. અભિ (ઉપર) + ધ
(અંતર)] જ. ધી સિંચવાની ક્રિયા.

અભિધા જ. (અભોતિય) અહવીય નક્ષત્ર
મોહિતું કે તારાનું અને ચાપના મોહના અધાર
એવું એક નક્ષત્ર. તેના સ્વામીનું નામ વિષ
અને પાવાના અધર લુ, એ, એ અને વા છે.

અભિધાણુ [સં. અભિ (ઓતર) + અણ
(એવું તે)] વિ. સર્વ પ્રમાણ કુળ.

અભિધાર [સં. અભિ (સાથે) + અર
(અર્થ)] પુ. સેવક; આકર.

અભિધારણુ [સં. અભિ (પરાણ) + અર
(અર્થ)] જ. અરાણ હેતુથી મંત્રાંતરનો
પ્રયોગ. એમ, સત્રુને મારવા માટે કરેલ
સ્થેનચમ.

અભિધારણીય [સં. અભિ (પરાણ) + અર
(અર્થ) + અભીય (વિશ્વરૂપિણ પ્રભુ)]
વિ. મારણપ્રયોગ કરવા એવું.

અભિધાર્દ જ. (અભોતિય) રાત્રિ દિવસનાં ૩૦
ગ્રહર્તમાનું છું.

અભિધાર ૧. પુ. અર્થવેદના પાંચ ક્રમમાંનો
એક.

૨. [સં. અભિ (પરાણ) + અર (અર્થ)]
પુ. અરાણ હેતુથી મંત્રાંતરનો ઉપચાર; આરુ-
પ્રયોગ; સત્રુના વધ માટે પ્રયોગ. અર્થવેદમાં
આપેલા અષ્ટ વિદ્યાના ધણા મંત્ર તે પ્રયોગને
સ્મૃતિમાં પાપ મળ્યા છે. તેના એક: ૧. મારણ,
૨. મોહન, ૩. મર્ત્યન, ૪. વિદેષક, ૫. ઉચ્ચ-
ટન અને ૬. વસીકરણ.
૩. પુ. કુશનના વધ માટે આધારી ક્રમ.
૪. પુ. અભિધાર.

અભિધારક ૧. પુ. અદુર.

૨. જ. મંત્રાંતરની મારણ.
૩. [સં. અભિ (પરાણ) + અર
(અર્થ)] વિ. મેલી વિદ્યાથી હેતુને મારી
નાખવાનો પ્રયોગ કરનાર; મંત્રસાધક.

અભિધારકદ્ય [સં. અભિધાર (મંત્ર-
પ્રયોગ) + કદ્ય (વેદને લાગ)] પુ. મંત્ર-
તંત્રની હકીકત અભિધાર અર્થવેદનો એક
ભાગ.

અભિધારકવર [સં. અભિધાર (મંત્રપ્રયોગ)
+ કવર (લવ)] પુ. મંત્રસાધનાની અસરથી
આપેલો લવ. આમાં રોમી બેઝાન ચાપ
અને તેને તારણ બધુ લાગે.

અભિધારમંત્ર [સં. અભિધાર (માણ-
પ્રયોગ) + મંત્ર] પુ. મારુપ્રયોગમાં બોલાતો
મંત્ર.

અભિધારચક્ષુ લુપ્તો અભિધારચામ.

અભિધારચામ [સં. અભિધાર (મેલા કામ
મટે મંત્રપ્રયોગ) + ચામ (ચા)] પુ. મારુ-
પ્રયોગ માટે કરવામાં આવતો હોમ.

અભિધારવિધાન [સં. અભિધાર (પરાણ
કામ મટે મંત્રને ઉપચાર) + વિધાન (વિધિ)]
જ. મારી નાખવાના મંત્રોપચારની રીત.

અભિધારદોષ લુપ્તો અભિધારચામ.

અભિધારી ૧. પુ. અદુર.

૨. [સં. અભિધાર (પરાણ મંત્રને ઉપચાર)
+ ઇન (વાત)] વિ. અરાણ કામ માટે
મંત્રાંતરનો પ્રયોગ કરનાર.

અભિધાન ૧. પુ. આપણા; વાવા.

૨. [સં. અભિ (સર્વ) + અન (માણસ)]
જ. કુળનાન માણસ.
૩. [સં. અભિ (લેણવાળા ઉપચાર) + અન
(અર્થ)] જ. ખાનદાની; કુલીનતા.
૪. [સં. અભિ (સાથે) + અન (માણસ)]
જ. નોકર; આકર.
૫. જ. પ્રતિદિ; અભિ; કીર્તિ.
૬. જ. આપણને વસાવેલી અગ્નિ.
૭. જ. વતન; અન્નભૂમિ.
૮. [સં. અભિ + અન (અર્થ)]
જ. વંશ; કુળ; યોગ.
૯. [સં. અભિ (નજી) + અન (માણસ)]
જ. સંબંધીજન; પોતાનું માણસ.

અભિધાન [સં. અભિ (પણું) + અન
(લવ)] પુ. છત; પૂરી ફેલ.

અભિધાન ૧. પુ. (અભોતિય) અધારિયનો
અભિધારનો દિવસ; વધ અભિધારક.

૨. વિ. ઉત્તમ; એક.
૩. [સં. અભિ (લેણવાળા ઉપચાર) +
અન (અર્થ)] વિ. એક કુળનું ખાનદાન.
૪. વિ. અન્નભૂમિ; ઉપજ મેળું.
૫. વિ. પંડિત; શુદ્ધિચક્ર.

૬. વિ. મન આપવા એવું; પૂન.
૭. વિ. ચોખ; લાગક.
૮. વિ. સુંદર; મનોહર.

અભિધાનતથા [સં. અભિધાન (કુળના) +
તા (પણું)] જી. કુલીનતા; ખાનદાની.

અભિધાનલુપ્તો અભિધાનતથા.

અભિધાનિ લુપ્તો અભિધાનતથા.

અભિધિત ૧. [સં. અભિધિત] પુ. (અભો-
તિય) એ નામનો એક તારો. તે ઈશાન
જૂલામાં જવડ, તેમના પિત્ત તથા માતૃગુણ
નજી તારાની સાથે છે.

માર હવે વર્ષ પછી અભિધિત નામનો
તારો મુવંદિનું નજી આવનાર છે.
અભોતિયવાસ

૨. પુ. (અભોતિય) એકવીસમા નક્ષત્રનો
ઓધો અને બાવીસમાનો પંદરમો ભાગ એમો
વર્તા જનતો કાળ. એને એ લુપ્ત નક્ષત્ર મરુ
તો ૨૮ નક્ષત્ર થાય.

૩. પુ. (અભોતિય) દિવસનું આઠમું ગ્રહર્ત
અપેરના પેલાનારથી સાડાગ્રહ વાગ્યા સુધી-
નો વખત. અધાર અગ્નિ માટે અને આક્રિયા
માટે આ ગ્રહર્ત સાફ અણાય છે.

૪. પુ. પ્રાચીનકાળમાં કરવામાં આવતો એ
નામનો એક વડ; અતિરાત્ર ચામ

૫. પુ. વિષ્ણુ.

૬. જ. (અભોતિય) એ નામનું એક નક્ષત્ર.
સર્વ નક્ષત્રમાં તે છેલ્લું અને ધીમણનું સ્વરૂપ
મનાય છે.

૭. વિ. એ નામના નક્ષત્રમાં અન્નભૂમિ.

૮. [સં. અભિ (પણું) + અભિ (ફેલ)]
વિ. પૂરેપૂરી છત મેળવવામાં મદદ કરનાર.

૯. વિ. વિજયી; અથ મળ્યો હોય એવું.

અભિધિતકામા [સં. અભિધિત (એક ગ્રહર્ત)
+ કામા] જી. (અભોતિય) કામ કરવાને
સારો કે નહાલો વખત અભિધાર સંકુનો
પરજાયો.

માર આંખના સંકુની કામા સવિવારે વીર,
સોમવારે સોમ, મંગલવારે પંદર, શુક્રવારે શુક્ર,
કુમ્ભવારે તેર અને શુક્રવાર તથા સનિવારે વાપ
આંખની પટે તે સુખ કાર્યારણ ન કરવો. આ
સંકુની કામાને અભિધિતકામા કહેવામાં
આવે છે.
અભોતિયકીર

અભિધિતકીર [સં. અભિધિત (એક) +
કીર (ગ્રહર્ત)] જ. (અભોતિય) મધ્યાહ્ન
પહેલાંની એવીસ મિનિટ અને પછીની
તેરવી મિનિટ મળીને જનતો શુભ વખત.

અભિધેય [સં. અભિધેય (ધારે)]
પુ. હરિશ્ચંદ્ર.

અભિજ્ઞાનપત્ર [સં. અભિજ્ઞા (જ્ઞા) + પત્ર (પત્ર)] પું.; જ. રચિત; માટે કરેલી અરજી.

અભિજ્ઞાની [સં. અભિજ્ઞા (જ્ઞા) + ઇન્ (વાર્તુ)] પું. વાદી; રચિત.

અભિજ્ઞા ૧. [સં. અભિજ્ઞા] છો. (પ્રાકૃત) ઇન્દ્ર; સોમપતા.

૨. છો. રોદ્ર ધ્યાન; વિશ્વનું ચિત્તવન.

૩. છો. સોમ; અસંતોષ.

અભિજ્ઞા ૧. [સં. અભિ (વિરોધ) + જ્ઞા (જ્ઞાનાર)] વિ. અનુભવી; આહિતચાર.

૨. વિ. હોશિયાર; નિપુણ; કાબેલ; પ્રવીણ.

અભિજ્ઞાતા ૧. [સં. અભિજ્ઞા (આહિતચાર) + તા (પત્તું)] છો. અભિજ્ઞાનપત્ર; આહિતી; વધિકારી.

૨. [સં. અભિજ્ઞા (કાબેલ) + તા (પત્તું)] છો. પ્રતિભુતા; નૈપુણ્ય; હોશિયારી; કુશળતા.

અભિજ્ઞા ૧. [સં. અભિ (વધારે) + જ્ઞા (જ્ઞાન)] છો. જ્ઞાનપ્રાપ્ત.

૨. છો. દેવી સક્રિય તે સામાન્ય રીતે પાંચ મહુલ છે: ૧. અરજી પ્રમાણે મને તે સ્વરૂપ પારખ કરવું. ૨. મને તેટલું દરનું સાંભળવું. ૩. દર જોઈ સમજવું. ૪. માધુર્યના વિચાર પારખવા. ૫. અસ્થરની અને પહેલાંની વિધિ જાણવી.

૩. છો. માદ્યસ્ત; રમરજી.

અભિજ્ઞાત ૧. પું. (પુરાણ) શાસ્ત્રની દીપ્તિ સાત અંકમાંનો એ નામનો એક.

૨. [સં. અભિ (વિરોધ) + જ્ઞાત (જાણવું)] વિ. જોળજેલું; જાણેલું; પરિચિત.

અભિજ્ઞાતભૂમિધારક [સં. અભિજ્ઞાત (જોળ-જેલું) + ભૂમિ (ભૂમિ) + ધારક (ધારક)] પું. નોંધાયેલો ખાતેદાર.

અભિજ્ઞાતા [સં. અભિ (વધારે) + જ્ઞા (જ્ઞાનાર)] વિ. વિશેષ જાણનાર; સમજનાર.

અભિજ્ઞાતાર્થ પું. (ન્યાય) વાદમાં હારનું એ નામનું ઠેકાણું; વાદી જાળવવા અર્થવાળા કે મહેવવાળા સમયથી કોઈ વાત કહેવા માટે અથવા એટલું જલદી જોલવા માટે કે કોઈ સમજ ન હોય અને તેથી તર્ક બટકી જાય તે અવસ્થા.

અભિજ્ઞાન ૧. [સં. અભિ (જાણવું) + જ્ઞાન] જ. જોળજા; 'તે જાણ છે' એવું જ્ઞાન.

૨. જ. જોળજાણની નિશાની; એવાણ; વધી આપે એવું ચિહ્ન.

૩. જ. ચંદ્રના જિલ્લો કાગો જામ.

૪. જ. નોંધણી.

૫. જ. મદોર; સીલ.

૬. જ. રમરજી; રમ્મિ.

૭. જ. સ્વીકાર; અંગીકાર.

અભિજ્ઞાનતીર્થધિકાર [સં. અભિજ્ઞાન (નોંધણી) + તીર્થ (વિજ્ઞાન) + અધિકાર (કર્તૃ)] પું. નોંધણી ખાતાનો મુખ્ય અધિકારી; નોંધણી વિભાગધીશ.

અભિજ્ઞાનપત્ર [સં. અભિજ્ઞાન (જાણનાણ) + પત્ર (પત્ર)] પું.; જ. અભિજ્ઞાનનો કાગળ.

અભિજ્ઞાનસાધુનક [સં. અભિજ્ઞાન (એવાણ) + સંકુલતા] જ. એવાણથી જેમાં સંકુલતા સાંભરી આવેલી તે મદ્યકવિ કવિદાસનું સંકુલતામાં રમરજી નાટક. એમાં કુપ્પંત રાગ કવચકવિની દીકરી સંકુલતાને અંધર્વ-ચિદિથી પરપના પછી કુર્વાસાએ સંકુલતાને આપેલ સાપથી એવું જોયું છે કે કુપ્પંત જામની નધી વાત જુલો જઈ એનો અસ્વીકાર કરે છે, પણ છેવટે વીટીન એવાણથી જામની વાત એને સાંભરી આવતાં સંકુલતાને રાજે છે.

અભિજ્ઞાનસૂચિ [સં. અભિજ્ઞાન (નોંધણી) + સૂચિ (વાદી)] છો. નોંધવણી; જીતર; પત્ર.

અભિજ્ઞાનપ્રાણરજી [સં. અભિજ્ઞાન (એવાણ) + પ્રાણરજી (પરજી)] જ. સંજ્ઞાસ્થ તરીકે આપેલું ધરેલું.

અભિજ્ઞાપક [સં. અભિ (વિરોધ) + જ્ઞાપક (જાણનાર)] વિ. જોળજા અજનાર.

અભિજ્ઞેષ [સં. અભિ (વિરોધ) + જ્ઞેષ (જાણવા યાચ)] વિ. જાણવા એવું.

અભિજ્ઞપદ સૂચી પું. એક જાણેલો કવિ. એણે જાણેલના જ્ઞાન મંડળનું કલ્પનું સૂત્ર રચ્યું છે.

અભિજ્ઞા ૧. [સં. અભિ (જાણવું) + જ્ઞા (જાણવું)] વિ. જાણવું; જાણવું.

૨. વિ. કુ:ખ પામેલું.

અભિજ્ઞા ૧. જ. તાણું જાણવું.

૨. [સં. અભિ (જાણવું) + જ્ઞા (જાણવું)] જ. સંતોષ આપવો તે.

અભિજ્ઞ ૧. [સં.] જ. જામન કે જાળ.

૨. જ. જાળુનાણ; અસ્થાન; આરે જાળુ.

૩. જ. ઉત્પાદક; જલદી.

૪. જ. નજીકમાં; પાસે; સમીપ.

૫. જ. પૂરેપૂરું; સંપૂર્ણ; પત્તું.

૬. જ. જાણે તરફથી.

૭. જ. સામે; સંમુખ.

અભિજ્ઞાન [સં. અભિ (વિરોધ) + જ્ઞાન (જ્ઞાન)] જ. જ્ઞાન પ્રકાર; સખત માર.

અભિજ્ઞા ૧. પું. કુ:ખ; પીડા.

૨. [સં. અભિ (વિરોધ) + જ્ઞા (જ્ઞાન)] પું. સખત મરખી.

૩. જ. સર્વની સામે.

અભિજ્ઞાન [સં. અ (નહિ) + જ્ઞા (જાણવું) + નિર] જ. જાણવું કે પડદા વિના દોરેલા ચિત્ર જેવી જોડેલી કે અસંભવિત વાત.

અભિજ્ઞા વિ. ન જાણે એવું; નીકર; નિર્ભય.

ન રાત્રી અભિજ્ઞા ન દીપ્ત ન હોવા.

પ્રમાણ

અભિજ્ઞા ૧. [સં. અભિ (વિરોધ) + જ્ઞા (જ્ઞાન)] જ. જોલણપત્ર.

૨. જ. કેમણું તે; દર્શન.

અભિજ્ઞર્મ [સં. અ (નહિ) + જ્ઞા (જાણવું) + વર્મ (જાળ)] જ. જો નહિ તેવું જાળ.

અભિજ્ઞર્મ ૧. [સં. અભિ (વિરોધ) + જ્ઞર્મ (જાળ)] પું. અભિવિષયસ્થાન; મુરોલીથી જર્મ સમય એવી જાળ.

૨. પું. કુ:ખ ઉપજ કરે એવું જાળ.

અભિજ્ઞવ [સં. અભિ (જાળ) + જ્ઞ (જાળવું)] પું. જાળ; કુમલો.

અભિજ્ઞ ૧. [સં. અભિ (જાળવું) + જ્ઞ (જાળવું) + જ્ઞ (જાળવું)] વિ. કુ:ખથી પીડાયેલ.

૨. [સં. અભિ (જાળ) + જ્ઞ (જાળવું)] વિ. કુમલો કરાયેલું.

અભિજ્ઞોહ ૧. [સં. અભિ (વિરોધ) + જ્ઞોહ (જાળવું)] પું. અભિજ્ઞિત.

૨. પું. અપમર.

૩. પું. અમર.

૪. પું. જાળ.

૫. [સં. અભિ (વિરોધ) + જ્ઞોહ (જાળ)] પું. જાળ; નિર્ભય.

૬. પું. નિદા.

અભિધર્મ જુઓ અભિધર્મ.

અભિધર્મપિટક જુઓ અભિધર્મપિટક.

અભિધર્મ ૧. પું. (નોંધ) એક જાળના મર્મજ.

૨. [સં. અભિ (જાળ) + ધર્મ] પું. પરમ સત્ય; જોય ધર્મ.

અભિધર્મપિટક [સં. અભિ (જાળ) + ધર્મ + પિટક (સમજ)] જ. પરમ સત્યનું જ્ઞાન આપતો નોંધધર્મનું મંથનો સમજ; નોંધધર્મના

સાહિત્ય નવ્ય પિટકમાંનું એક. તેમાં સાત નાનાં નાનાં પુસ્તક છે: ૧. પદ્યસંગ્રહ, ૨. વિભાગ, ૩. ધાતુકથા, ૪. પુનઃપ્રકાશન, ૫. કથાવત્સ, ૬. વચ્ચે, ૭. પદ્યન.

અભિધા ૧. [સં.] છી. અન્ય.

૨. છી. નામ; સંતા.

૩. છી. (કવ્ય) મૂળ અર્થ અભ્યાસનારી સંસ્કૃતી સંસ્કૃત. શ્લેષ અસંકારમાં બધો અર્થ આપી અભ્યાસમાં આવે છે, અને તે અર્થ અભ્યાસના નીચે પ્રમાણે બેઠ છે: ૧. સંયોગ, ૨. વિયોગ, ૩. સાદ્યર્થ, ૪. વિરોધિતા, ૫. અર્થ, ૬. પ્રકરણ, ૭. સિમ, ૮. બીજા પ્રસિદ્ધ સંસ્કૃત પાસે હોવા-પણ, ૯. સામર્થ્ય એટલે સંકિત, ૧૦. ચોખ્ખા, ૧૧. દેહ, ૧૨. મળ, ૧૩. બહિષ્કાર અને ૧૪. સ્મૃતિ. જેમકે,

મધુનાને તીર સ્થામ શુદ્ધ સીર ૫૨,
પીળાં ચીર પેખી નવ તાપ છૂર્ત દાઝા મેં;
મોપી મોપ સંત્ર ખ્યાલ કરતા કંઈ તમે,
પરમ કૃપાલ નંદલાલને નિહાળ્ય મેં.

આમાં તીર, સ્થામ, ચીર, મોપ, ખ્યાલ, કંઈ અને નંદલાલ સંસ્કૃત શ્લોકને સાંકેતિક અર્થ જ બતાવે છે.

૪. છી. સંસ્કૃત મૂળ અર્થ; વાચ્યાર્થ.

અભિધાત્રી પુ. (પિતૃ) દરેક ભરણમાં સમજ, સમજ, સમજ, જાણ, રમજ, અને શુર મળી ૧૬ અક્ષરનો એક છે.

અભિધાન ૧. જ. અટક; ઉપનામ.

૨. જ. (વ્યાકરણ) ક્યાં મારેનું વિધાન.

૩. [સં.] અભિધા (કહેવું) જ. કહેવાપણું; ઉમેશ; નિર્દેશ.

૪. જ. (ન્યાય) નામ; ઓળખ; સંતા.

કોઈ પણ પદાર્થ વિશે જાણવાર થઈ શકે તે માટે તેની કોઈ સંજ્ઞા તે સંજ્ઞા અથવા અભિધાન.

૫. જ. વાણી; બોલી.

૬. જ. સંસ્કૃત; પદ.

૭. જ. સંસ્કૃત; નિષ્કૃત.

અભિધાનક [સં.] અભિધા (બોલવું) જ. અવાજ.

અભિધાનકોશ [સં.] અભિધાન (જામ) + કોશ (બંધાર) પુ. એ નામનો સંસ્કૃતસંગ્રહ; નામકોશ. તેમાં દરેક પદાર્થનાં નામ અને તેના અર્થ મળે છે.

અભિધાનચિત્રમણિકોશ [સં.] પુ. હેમચંદ્ર આચાર્યે બનાવેલો એ નામનો સંસ્કૃત સંસ્કૃત સંગ્રહ.

અભિધાનશાસ્ત્ર જ. એક જાતનાં વિજ્ઞાન માટેનું એક. બુદ્ધિ વિજ્ઞાન.

અભિધાનમાસ [સં.] અભિધાન (સંસ્કૃત) + માસ (માસ) જી. સંસ્કૃત

અભિધાનરત્નમાસા છો. હવેનું ભરે રમેલો એ નામનો સંસ્કૃત સંસ્કૃત.

અભિધાનવાદી [સં.] અભિધાન (સંતા) + વાદિ (જાનાર) જિ. જામુક વર્તની અને અભિધાનથી અને તેને સંસ્કૃતી સમજ એવી સંતા તે જ અભિધાનવાદ છે, જ્યાં અભિધાન એવો અર્થ દુનિયામાં નથી એવા મત-વાળો તત્ત્વજ્ઞાની; નામવાદી; સંસ્કૃતીભિષ્વાદી.

અભિધાનાનુપરિત છી. (વેદાંત) વાચનનો એક જામ સાંજગતથી તે વડે બીજા અર્થની કલ્પના. 'નારણું બંધ કરો' એ વાચનનો 'નારણું' એટલે જ જામ સાંજગતી 'બંધ કરો' એ અર્થ ધારી સિવાય વાચનનો અર્થ નીચે નહિ મારે એવો અર્થ ધારવો તે અભિધાનાનુપરિત કહેવાય.

અભિધાનોચિત્ર [સં.] અભિધાન (નામ) + ઉચિત (ચોખ્ખું) જિ. નામને લાગ્ય.

અભિધામૂલક [સં.] અભિધા (મૂળ અર્થ) + મૂલક (મૂળવાળું) જિ. સંસ્કૃત મૂળ અર્થ ઉપર સ્થાપેલું.

અભિધામૂલધ્વનિ [સં.] અભિધા (મૂળ અર્થ) + મૂલ (મૂળ) + ધ્વનિ (દ્રવ્ય અર્થ) પુ. (કવ્ય) સંસ્કૃતિ મૂળ રૂપે હોય તે બંધન એટલે બંધાર્થ અભ્યાસવાની સંસ્કૃતી સંકિત. તેમાં બંધનાર્થિત લક્ષણને અધારે નહિ, પણ અભિધાને અધારે હોય છે. તેના બે ભેદ છે. ૧. અસંલક્ષ્યધ્વનિ અને ૨. સંલક્ષ્યધ્વનિ.

અભિધામૂલધ્વનિ [સં.] અભિધા (મૂળ અર્થ) + મૂલ (મૂળ) + બંધન (બંધાર્થ અભ્યાસવાર સંસ્કૃતી સંકિત) જી. સંસ્કૃત રહેલા અનેક અર્થને લીધે બીજા અર્થ જામ એવી સંસ્કૃતિ.

અભિધામૂલ્ય બુદ્ધિ અભિધામૂલ્યબંધન.

અભિધાવક ૧. [સં.] અભિધા (બોલવું) જિ. કહેનાર; બોલનાર.

૨. જિ. નામ સંજ્ઞાના નામ કહેનાર.

૩. જિ. બતાવનાર; અભ્યાસનાર.

અભિધાત્રી બુદ્ધિ અભિધાવક.

અભિધારણ ૧. [સં.] અભિ (વચ્ચે) + ધારણ (મરણ) જી. અન્ય; મુશ્કે.

૨. છી. (જેન) એવા; ક્ષયો.

અભિધાવક ૧. [સં.] અભિ (વચ્ચે) + ધારણ (વેળા) પુ. કુમળો કરનાર પુરુષ.

૨. જિ. અધાર કરનાર.

૩. [સં.] અભિ (વચ્ચે) + ધારણ (વેળા) જિ. વેળા સામે જનાર.

અભિધાવન ૧. [સં.] અભિ (વચ્ચે) + ધાવન (વેળા) જ. વેળા સામે કોલાપણું.

૨. [સં.] અભિ (વચ્ચે) + ધાવન (વેળા) જ. હલો; અધાર.

અભિધાવૃત્તિ [સં.] અભિધા (મૂળ અર્થ) + વૃત્તિ (સંકિત) છો. સંસ્કૃતી મૂળ અર્થ અભ્યાસવાની સંકિત. તેના મુખ્ય પ્રકાર છે: ૧. ચોમ, ૨. રૂઢિ અને ૩. ચોમરૂઢિ.

અભિધાશક્તિ બુદ્ધિ અભિધાવૃત્તિ.

અભિધેય ૧. [સં.] અભિધા (બોલવું) જ. નામ; સંતા.

૨. જ. પદાર્થ; વસ્તુ; બીજા.

૩. જ. બોલવાનો વિષય.

૪. જ. જાવાર્થ; તાત્પર્ય; સાર.

૫. જ. મૂળ અર્થ; વાચ્યાર્થ.

૬. જિ. કહેવા જેવું.

૭. જિ. કહેવાનું; અભ્યાસવાળું.

૮. જિ. નામ દેવા જેવું.

૯. જિ. નામ લેવાથી સમજાય એવું.

૧૦. જિ. સંસ્કૃતી કહી સમજાય એવું.

અભિધેયાર્થ [સં.] અભિધેય (સંસ્કૃતી કહી સમજાય એવું) + અર્થ પુ. સંજ્ઞા સંજ્ઞાતી જેવું જાન થાય તે અર્થ; વાચ્યાર્થ.

અભિધ્યા ૧. [સં.] છી. અન્ય; અભિધ્યા.

૨. છી. મદ્ય કરવાની અભિધ્યા.

૩. છી. પારકી વસ્તુ હરી લેવાની માહત્તા.

૪. [સં.] અભિ (મૂળ) + ધ્યે (જામ કહેવું) જી. વિચાર; ચિંતન; આન.

અભિધ્યાત ૧. જિ. અન્યવાળું.

૨. [સં.] અભિ (ધ્યે) + ધ્યાત (જામ કહેવું) જિ. વિચાર કરેલું.

અભિધ્યાન ૧. જ. અન્ય અભિધ્યા; લોહપાત્ર.

૨. [સં.] અભિ (વાંચાર) + ધ્યે (ચિંતવું) જ. સતત ચિંતન.

અભિધ્યેય ૧. [સં.] અભિ (વાંચાર) + ધ્યે (ચિંતવું) જિ. વારંવાર અન્ય એવું.

૨. જિ. સતત ચિંતન કરવા લાગ્ય.

અભિધ્યેયતા ૧. [સં.] અભિ (વાંચાર) + ધ્યે (ચિંતવું) + તા (ધ્યે) જી. અવૃત્તિ; કંઈ મેળવવાને વારંવાર થતી અન્ય.

૨. છી. સતત ચિંતન.

અભિનય ૧. પુ. મોહની સંતા.

૨. પુ. મનની લાગણી જતાવનાર હૃદયનયન;
હાવભાવ; હહેકો; હટકો; અંચલગો; મનનો
ભાવ જણાવનાર મેદા. તેના ચાર ભેદ છે. ૧.
આંખિક-શરીર વડે, ૨. વાંચિક-વાણીથી, ૩.
આત્માર્થ-વેશ વળી, ૪. સાત્વિક-શુદ્ધ જાનથી
કરેલો. તેનો મુખ્ય સાર એ છે કે જે રૂપ જેણે
લીધું હોય તેનો વેશ, હાસ્યાસ, બાપજી,
મશ્કરી, એવી બધી જાનતમાં તેની નકલ
કરવી.

અભિનવ કરવો = નાચવું; દ્રષ્ટું.

૩. પુ. વેશ બજવવાપણું
૪. પુ. સોભા; જૂવણ.
૫. પુ. સભ્યતા; વિવેક; વિનય.

અભિનવકલા [સં. અભિનવ (હાવભાવ) +
કલા] છો. મનની લાગણી જતાવવાની કળા.
અભિનવવિદ્યા [સં. અભિનવ (હાવભાવ)
+ વિદ્યા] છો. હાવભાવને જમણું શાસ્ત્ર;
નૃત્યશાસ્ત્ર.

અભિનવ ૧. પુ. વખાણ; સ્તુતિ; પ્રશંસા
૧. વિ. જાવનવું; ન્દારું; અસાધારણ.
૨. વિ. જુવાન; તરુણ.
૩. [સં. અભિ (વિશેષ) + નવ (નવું)]
વિ. તફાન નવું; તાજનું; જાન.
૪. વિ. સિખાઉ; અનુભવ વચરનું.

અભિનવકામેષ્વરસ પુ. (વૈદ્ય) એક જાત-
ની વાજીકરણ દવા. તે જનાવવા શુદ્ધ પારો
તોલો ૧ અને ઓખો મંધક તોલો ૧ એ
જાનેની કઠ્ઠિલ કરી લાસ કમળના રસમાં મળુ
દિવસ ઘૂંટવી. ફરી ચાર માસા મંધક નાખીને
તેજ રસમાં ઘૂંટવી. ફરી ચાર માસા મંધક
નાખીને સંખિની (ચારપુખી) ના રસમાં
ઘૂંટવી. ખજી અમનશીશીમાં નાખી વાલુકા-
મંત્રમાં મળુ ખોર પાકવી. હંડી ચપે કાઢી લઈ
શીશીમાં ભરી ભેવી. તેની માત્રા પાંચેક રૂત
છે.

અભિનવગુણાર્થ પુ. જાસામનો રહેવાસી એ
નામનો વ્યાકરણ. સંકરાચાર્યની સાથે વાદવિવાદ-
માં હારી જવાથી તેણે સંકરાચાર્યને ખેતાની
મંત્રવિદ્યાથી બમંદરનો રોગ થયો. પણ સંકરા-
ચાર્યના શિષ્યે સામો આસ્થાપ્રયોગ કરવાથી
તેજ રોગથી તે મરી મયો એમ મનાય છે.

અભિનવર્થદાર્થવિધિ [સં. અભિનવ (નવું)
+ થંદ + અર્થ (જાણ) + વિધિ (ક્રિયા)]
પુ.; છો. સુદ્ધ બીજને દિવસે કરવામાં આવતી
એક ક્રિયા.

અભિનવતા ૧. [સં. અભિનવ (અસાધારણ)
+ તા (પદ)] છો. અસાધારણતા; અવ-
નવાજનું.

૨. છો. જુવાની.
૩. [સં. અભિનવ (નવું) + તા (પદ)]
છો. નવું હોવાપણું.
૪. છો. સિખાઉ હોવાપણું.

અભિનવતામરસ ૧. પુ. (પિમળ) દરેક
મરણમાં નમણું, જમણું, જમણું, અને જમણું
મળી ૧૨ અક્ષરનો એક સમસ્ત અક્ષરમેળ
છંદ. તેને તામરસ, લલિતપદ પણ કહે છે.

૨. [સં. અભિનવ (તાજું) + તામરસ
(કમળ)] જ. તરતનું ખીલેલું કમળ.

અભિનવમતપોમ પુ. (કમળ) કવિના હૃદય-
નો અર્થ પ્રગટ થાય નહિ એવા નવીન પદની
વપરાશ.

અભિનવયૌવન ૧. [સં. અભિનવ (તાજું)
+ યૌવન (જુવાની)] જ. તાજી જુવાની;
ખીલતી કુવરચા.

૨. વિ. ખીલતી જુવાનીવાળું.

અભિનવવૈષાકરણ [સં. અભિનવ (તાજું)
+ વૈષાકરણ (વ્યાકરણને અભ્યાસી)]
વિ. વ્યાકરણનો અભ્યાસ તાજેતરમાં કરે કયો
હોય એવું.

અભિનવ ૧. વિ. જુવાન; તરુણ.

૨. [સં. અભિ (પદ) + નવ (નવું)]
વિ. નવું; તાજું; તરતનું.
૩. વિ. ન્દારું; અસાધારણ.
૪. વિ. સિખાઉ.

અભિનંદ ૧. [સં. અભિ (ખૂલ) + નંદ
(ખુશ થવું)] પુ. આનંદ; હર્ષ.

૨. [સં. અભિ (કમળાચક હસ્તર્થ) + નંદ
(કમળ)] પુ. કમળ; અભિલાષ.

૩. પુ. ઉત્તેજન; પ્રેરણ.
૪. પુ. (સંગીત) ચતુસજાતિનો ૨૦ જાતનો
એક તાલ.

૫. પુ. પરમાત્મા.
૬. પુ. મુખારક્યાદી.
૭. પુ. જાણુ માસ.
૮. જ. વખાણ; પ્રશંસા.
૯. જ. સંતોષ.

૧૦. વિ. આનંદ આપનાર.

૧૧. વિ. પ્રેરણ કરનાર.

૧૨. વિ. વખાણ કરનાર.
અભિનંદક [સં. અભિ (વધારે) + નંદ
(આનંદ પમાડનાર)] વિ. મુખારક્યાદી આપવું.

અભિનંદન ૧. [ક્રિ.] પુ. આંખનું જાક.
૨. પુ. (જૈન) માણુ અવસરિણીમાં એટલે
જિતરતા કામમાં થયેલ જરતણેના ચોણ
તીર્થંકર.

૩. જ. કમળ; મરણ.
૪. જ. પ્રેરણ.
૫. જ. માન; સત્કાર.
૬. જ. વખાણ; સ્તુતિ.
૭. [સં. અભિ (વધારે) + નંદ (જાણ
થવું) + જન (નામ જનાવનાર પ્રત્યય)]
જ. જાણાણી; ધન્યવાદ; મુખારક્યાદી.
૮. જ. સરખા મતવાળું હોવાપણું; અનુમતિ.
૯. જ. સંતોષ.

૧૦. જ. હરખ; ખુશાલી.

અભિનંદનપત્ર [સં. અભિનંદન (ધન્યવાદ)
+ પત્ર] પુ.; જ. મુખારક્યાદીનો કામળ;
માનપત્ર. કોઈ મોટા માણસના આવવાને વખતે
હર્ષ કે સંતોષ જતાવવા તે સંજગાવવામાં અને
અર્પણ કરવામાં આવે છે.

અભિનંદનાથ જુઓ અભિનંદન ૧.

અભિનંદનીય ૧. [સં. અભિ (પદ) +
નંદનીય (ખુશ થવા એવું)] વિ. ખુશ થવા
એવું.

૨. વિ. ધન્યવાદ આપવા એવું.
૩. [સં. અભિનંદ (વખાણવું) + અનીય
(વિષયર્થકરંત્રે પ્રત્યય)] વિ. વખાણવા લાયક.

અભિનંદનું ૧. [સં. અભિ (ખૂલ) +
નંદ (જાણ થવું)] જ. વિ. ખુશ થવું; હરખવું.
૨. જ. વિ. મુખારક્યાદી આપવી.
૩. જ. વિ. વખાણવું.

અભિનંદા ૧. [સં. અભિ (પદ) + નંદ
(જાણ થવું)] છો. આનંદ; હર્ષ.

૨. [સં. અભિનંદ (કમળ)] છો. કમળ;
મરણ.

અભિનંદિત ૧. [સં. અભિ (જાણ) + નંદ
(જાણ થવું) + ઇત (જણાવંત્રે પ્રત્યય)]
વિ. ખુશ કરેલ.

૨. [સં. અભિનંદ (વખાણવું) + ઇત
(જણાવંત્રે પ્રત્યય)] વિ. વખાણેલું.
૩. વિ. જાણાણી પામેલું.

અભિનંદી ૧. પુ. (જૈન) માવણ માસ.

૨. વિ. ઉત્સાહ આપનાર.
૩. વિ. ખુશ થવું.
૪. [સં. અભિનંદ (વખાણવું)] વિ. વખાણ
કરવું.
૫. વિ. સંતોષો.

અભિનંદ જુઓ અભિનંદનીય.

અભિનિધન ૧. [સં. અભિ (પાસે) + નિધન (માણ)] વ. મરણ વખતે બોલાતા સામવેદના મંત્ર.

૨. વિ. મરણની નજીક પહોંચેલું; નાચી તેવારી પર આવેલું.

અભિનિધાન ૧. વ. અનુચ્છારણ. એ કે બો પછી અને અવગ્રહ કરી ઉચ્ચાર થતો નથી તેને અભિનિધાન કહે છે.

૨. [સં. અભિ (સામે) + નિધાન (પડવું તે)] વ. સંપ્રત્ય કરાવું સ્થાપન.

અભિનિબોધ [સં. અભિ (વિશેષ) + નિબોધ (જાણ)] પું. (કૈન) અતિ, રમ્પતિ, સંતા અને મિત્ર એ આરે જાન.

અભિનિબોધીય ઈર્ષના સુબોધસમયી ઉત્પન્ન થતાં બધાં જાણેને માટે અભિનિબોધીય સ્વભાવ સામાન્ય છે.

અભિનિમુક્ત [સં. અભિ (સામે) + નિમુક્ત (એડાપેલું)] વિ. તત્ત્વીન; મમ્.

અભિનિર્મુક્ત વિ. સ્વાસ્થ વખતે કોઈને લીધે તે વખતનું કષ્ટ એડપું હોય એવું.

અભિનિર્માણ ૧. [સં. અભિ (જાણ) + નિર્મા (બંધ) + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] વ. કૃષ્ણ; વાગ્ય; પ્રસ્થાન.

૨. [સં. અભિ (કર) + નિર્માણ (બંધ તે)] વ. અગ્રધી; દુષ્કર્મ.

અભિનિર્વર્તન ૧. [સં. અભિ (ચોક્કસ) + નિર્વર્તન (પાછું આવવું તે)] વ. ચોતરફની નિરૂતિ.

૨. [સં. અભિ (જાણ) + નિર્વર્ત (પાછું ફરવું) + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] વ. પાછું ફરવું તે.

અભિનિવિષ્ટ ૧. વ. અંત; ઉત્સાહ.

૨. [સં. અભિ (પડવું) + નિવિષ્ટ (સેડા થવું)] વિ. કામ સાધવા માટે પાછળ લાગેલું; તત્ત્વીન; મચેલું.

૩. વિ. અંતીકું; આગલી.

૪. વિ. ચિંતાથી મળારાવેલું; ભ્રમ.

૫. [સં. અભિ (બંધ) + નિવિષ્ટ (સ્થિત)] વિ. હઠ; સ્થિત; અભ્યગ.

૬. વિ. પેટેલું; અખલ મચેલ.

૭. વિ. મેડેલું.

૮. વિ. હીકું; આગલી.

૯. વિ. હોશવાર; પ્રીતિ; નિપુણ.

અભિનિવિષ્ટતા [સં. અભિ (વિશેષ) + નિવિષ્ટ (સ્થિત) + તા (પડવું)] છી. મહામ-પડું; હઠતા.

અભિનિવૃત્ત [સં. અભિ (બંધ) + નિવૃત્ત (રૂકે)] વિ. પાપ વિનાનું.

એ સાંત અને અભિનિવૃત્ત બિંદુ માથ આ નિવરો છે એવો બળગ્રાહ કરવો નથી તેને સુખ થોડો આરંભથી કહે છે. મુત્તનિપાત

અભિનિવૃત્તિ [સં. અભિ (ચોક્કસ) + નિવૃત્તિ (વિષમ)] છી. સમાપ્તિ; પૂરું કરવું તે.

અભિનિવેશ ૧. પું. અટકાવતા; નિર્ભય.

૨. [સં. અભિ (બંધ) + નિવેશ (સ્થિત)] પું. અગ્ર નિમ્ન.

૩. પું. તત્પરતા; તૈયાર હોવાપણું.

૪. [સં. અભિ (બંધ) + નિવેશ (પેચ)] પું. પ્રવેશ; અખલ.

૫. [સં. અભિ (જાણ) + નિવેશ (પ્રેમ લીધે)] પું. પ્રેમ; પ્રીતિ; અસહિત.

૬. પું. પ્રેરણાશક્તિ; ઉત્તેજન અપનાવ અંતરની શક્તિ.

૭. પું. (મોગ) મરણનો ભય ઉપજાવવું એક જાતનું અધાન; દુઃખથી જીવન અને શારીરિક મોજલોમ તરફ આંતરિક અસહિત અને મરણને લીધે તે જાણને વિશેષ થશે એવો ભય.

શરીરથી રજેને માટે વિશેષ થશે એવો ભય એ સમજાવે પ્રણીમાત્મક પ્રવર્તે રહ્યો છે તેને અભિનિવેશ કહે છે. સિદ્ધાંતસર્વન

૮. પું. લીનતા; એકમપડું; તત્પરતા.

૯. પું. વચ્ચે પાડાપણું; અખલગીરી; અંતઃપાત.

૧૦. પું. હઠ; આગ્રહ; ખોટી વાતની પકડ.

અભિનિવેશન [સં. અભિ (બંધ) + નિવેશન (પ્રવેશ)] વ. દાખલ થવાપણું.

અભિનિવેશિક [સં. અભિનિવેશ (અખલગીરી) + કી (વળું)] વ. (કૈન) પોતાની વાત ઉપર લાવવાને સગતા કરી મરદી ઉપેક્ષ કરવો તે.

અભિનિવેશિત [સં. અભિ (બંધ) + નિવેશ (અંતર બંધ)] વિ. અખલ થયેલું.

અભિનિવેશી ૧. વિ. આગલી; હીકું.

૨. વિ. ઉત્સાહી.

૩. [સં. અભિ (જાણ) + અપેક્ષ (એક લીધે)] વિ. મોહવાળું; અસહિત.

અભિનિષ્ક્રમ ભુઓ અભિનિષ્ક્રમણ.

અભિનિષ્ક્રમણ ૧. [સં. અભિ (પાસે) + નિષ્ક્રમણ (નીકળવું તે)] વ. પાસે નીકળવા-પણું.

૨. [સં. અભિ (જાણ) + નિષ્ક્રમ (જાણ બંધ) + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] વ. જાણ અપણું; નીકળવું તે.

૩. વ. સં-પાસ; મહત્વાન.

૪. [સં. અભિ (સામે) + નિષ્ક્રમણ (નીકળવું તે)] વ. સામે નીકળવું તે.

અભિનિષ્ક્રાંત ૧. [સં. અભિ (જાણ) + નિષ્ક્રાંત (જાણ) + અંત (મધ્ય)] વિ. કીકિત્ત સં-પાસી.

૨. [સં. અભિ (પાસે) + નિષ્ક્રાંત (નીકળવું)] વિ. પાસે નીકળેલું.

૩. વિ. જાણ નીકળેલું.

૪. [સં. અભિ (સામે) + નિષ્ક્રાંત (નીકળવું)] વિ. સામે નીકળેલ.

અભિનિષ્ક્રાંતન [સં. અભિ (જાણ) + નિષ્ક્રાંત (જાણ) + અન (પડવું તે)] વ. જાણ પડવાપણું.

અભિનિષ્ક્રાંતિ ૧. [સં. અભિ (બંધ) + નિષ્ક્રાંતિ (અખલગીરી)] છી. અંત; પૂરું થવા-પણું.

૨. છી. ઉત્પત્તિ.

૩. છી. સંપત્તિ.

૪. છી. સિદ્ધિ; સફળતા.

અભિનિષ્ક્રાંત ૧. [સં. અભિનિષ્ક્રાંત (બંધ)] વિ. ઉત્પન્ન થયેલું.

૨. વિ. સંપન્ન.

૩. વિ. સિદ્ધ.

અભિનીત ૧. વિ. કોધી; મુસાવાળું.

૨. વિ. ખેંચી આવેલું.

૩. [સં.] વિ. પડવું સાધ કરેલું; મેલ.

૪. વિ. ખીર; ખીજાવાળું.

૫. વિ. ન્યાયી.

૬. [સં. અભિ (પાસે) + ની (લાવવું) + ત (ભૂતકાળનો પ્રત્યય)] વિ. પાસે લાવેલ.

૭. વિ. પૂજેલું.

૮. વિ. લાગવેલું; અભિનય કરાવેલું.

૯. વિ. માલો આપનાર; સુમાર્વત.

૧૦. વિ. માયાળુ.

૧૧. વિ. લાવક; વાળખી; મોગ.

૧૨. વિ. સંપ્રદર પામેલું.

૧૩. [સં. અભિ (જાણ) + નીત (લાવેલું)] વિ. સામે પહોંચાડેલ.

૧૪. [સં. અભિ (દેવતાવાચક ઉપસર્ગ) + નીત (ચોરેલું)] વિ. સુશોભિત; સજ્જમરેલ.

અભિનીતિ ૧. [સં.] છી. પ્રિય મોલવા વગેરેની શક્તિ.

૨. છી. ૧૫ વગેરેનું ફેલ વગેરેથી અનુકરણ.

૩. [સં. અભિ (સામે) + ની (લઈ બંધ) + તિ (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] છી. સામે લઈ લવાપણું.

અભિનીવિદ્યા [સં. અભિ (બહુ) + વિદિષ (આહુરતાવાર્ધ)] વિ. (બ. પ્ર.) હીંદી; આમલી.

અભિનીવિદ છે રીસ ને વધી લે.

વલક

અભિનૂત્ર ન. માયા; કપટ.

અભિનેત્ર્ય ૧. [સં. અભિની (હાવતાવ ઠરો)] ન. હાવજવ; હરીરની મેટા.

૨. વિ. નાચ કરવા લાયક.

૩. [સં. અભિ (ઉપર) + નેત્ર્ય (લાવવા એવું)] વિ. અમ્બવ જેવું; રમ્યુમિ ઉપર લાવવા લાયક.

૪. [સં. અભિ (સામે) + નેત્ર્ય (દર્શનવા એવું)] વિ. સામે દર્શનવા જેવું.

અભિનેત્રી [સં. અભિનેત્ર (હાવતાવ કરનાર)] પુ. વેશ ભાવનાર પુરુષ; નટ.

અભિનેત્રી [સં. અભિનેત્ર (હાવતાવ કરનાર) + ઈ (નારીબલિનો પ્રત્યય)] સ્ત્રી. વેશ ભાવનાર સ્ત્રી; નટી.

અભિનેય લુઓ અભિનેત્ર્ય ૨, ૩, ૪.

અભિજ્ઞ ૧. [સં. જ્ઞ (નહિ) + જિજ્ઞ (જાણે)] પુ. (અધિત) પૂર્ણિક 'અનિજ્ઞ'.

૨. વિ. અસર પામ્યા વિનાનું.

૩. વિ. આપું; જાણું.

૪. વિ. એકસરખું; એકપ; એક રહિત.

૫. વિ. (અધિત) પૂર્ણ; પૂર્ણ.

૬. વિ. ફેરફાર થવા વગરનું; નહિ બદલેલું.

૭. વિ. એવું; એકું બનેલું; છૂટું નહિ એવું.

૮. વિ. સમ્યક્; હક.

૯. વિ. સાચે રહેનાર.

અભિજ્ઞાણિ [સં. જ્ઞ (નહિ) + જિજ્ઞ (જાણે) + અણિ (વાંક)] પુ. (જૈન) રામદેવની નિવડ માંડ તોડી સમકિત એટલે શુદ્ધ જ્ઞાન મેળવ્યું ન હોય એવો જીવ.

અભિજ્ઞતા ૧. [સં. જ્ઞ (નહિ) + જિજ્ઞ (જાણે) + તા (પદ)] સ્ત્રી. અજ્ઞતા; જાણ પાડેલા ન હોય એવું હોવાપદ.

૨. [સં. જ્ઞ (નહિ) + જિજ્ઞ (જાણે) + તા (પદ)] સ્ત્રી. એજ્ઞતા; એકરૂપતા; સરખાપદ.

૩. સ્ત્રી. સંબંધ.

અભિજ્ઞત્ય લુઓ અભિજ્ઞતા.

અભિજ્ઞનિમિત્તોપાદાન [સં. જ્ઞ (નહિ) + જિજ્ઞ (જાણે) + નિમિત્ત (કર્તમાણ્ય) + ઉપાદાન (સમવાચિત્ત)] ન. (વેદાંત) એક જ જાગત કાર્યના કારણ તેમ જ કારણ હોવાપદ.

એમકે, જગતનો કર્તા પણ છે તથા જગત જ સકારણે થાય છે માટે પણ જગતનું અભિજ્ઞનિમિત્તોપાદાન કહેવાય.

અભિજ્ઞનિમિત્તોપાદાનપદ [સં. જ્ઞ (નહિ) + જિજ્ઞ (જાણે) + નિમિત્ત (કર્તમાણ્ય) + ઉપાદાન (સમવાચિત્ત)] ન. (વેદાંત) કાર્યનું કારણત્વ અને ઉપાદાન એટલે એમાંથી કોઈ પણ વસ્તુ બનાવાતી હોય તે નાને પ્રકારના કારણપ એક જ વસ્તુનું હોવું તે. એમકે, કચોળિયો પોતાની જાગત ઉપાદાન અને નિમિત્તકારણ થાય છે.

અભિજ્ઞપદ પુ. (કાવ્ય) એક જાતનો શ્લોક-કાંડ.

અભિજ્ઞનીજ [સં. અભિજ્ઞ (જાણું) + નીજ (જન સંવા)] ન. (અધિત) નીજ-અધિતની પૂર્ણિક સંખ્યા. એમકે ૬૫, ૬૬; ૬૭, ૬૮.

અભિજ્ઞપદ [સં. અભિજ્ઞ (જાણું નહિ એવું) + ૧૫ (આકાર)] વિ. એકસરખું; સમાન.

અભિજ્ઞવિધાન [સં. અભિજ્ઞ (સમાન) + વિધાન (કરવાપદ)] ન. અને પદ એકસરખો અર્થ જતાવામાં હોય એવો સિદ્ધાંત. એમકે, માણસ મનુષ્યવર્મનું પ્રાણી છે.

અભિજ્ઞાતમક [સં. અભિજ્ઞ (જાણું) + આતમક (૧૫)] વિ. (અધિત) પૂર્ણિક સમાયેલો હોય એવું.

અભિજ્ઞાંક [સં. અભિજ્ઞ (જાણું) + આંક (આંકો)] પુ. (અધિત) પૂર્ણિક પૂરેપૂરો આંકો; 'અનિજ્ઞ'.

અભિજ્ઞાસ [સં.] પુ. (વેદાંત) સનેપાતની એક જાત. તેમાં જીવ ન જાય, હરીર કપે અને હૃદયો દીલી થઈ જાય છે.

અભિપતન ૧. [સં. અભિ (તથા) + પત (પાડું) + નન (નામ જાણનાર પ્રત્યય)] ન. જિપ્તવાપદ; રવાનગી.

૨. [સં. અભિ (ઉપર) + પત (પાડું) + નન (નામ જાણનાર પ્રત્યય)] ન. આપણું; હુમલો.

૩. [સં. અભિ (પાસે) + પત (પાડું) + નન (નામ જાણનાર પ્રત્યય)] ન. પાસે જવું તે.

અભિપત્તિ ૧. [સં. અભિ (પાસે) + પત (પાડું) + તિ (નામ જાણનાર પ્રત્યય)] સ્ત્રી. પાસે જવાપદ.

૨. સ્ત્રી. સમાપ્તિ; પૂર્ણતા.

૩. સ્ત્રી. સિદ્ધિ.

અભિપદ [સં. અભિ (જી) + પદ (અમર એવું)] વિ. સુંદર; મનોહર.

અભિપ્રુપ ૧. [સં. અભિ (ચોતર) + પ્રુપ (પ્રુ)] ન. ચોતર હાવાનું યા.

૨. [સં. અભિ (જી) + પ્રુપ (પ્રુ)] ન. સોથી સુંદર પદ.

૩. [સં. અભિ (જાળ) + પ્રુપ (પ્રુ)] વિ. ઘણું હાવાનું.

અભિપૂજન [સં. અભિ (બહુ) + પૂજન (સમાન)] ન. આન; આદરસત્કાર.

અભિપ્રાણ ૧. પુ. કૃપા; મહેરબાની.

૨. [સં. અભિ (ઉપર) + પ્રાણ (પ્રેમ)] પુ. પ્રેમ; સ્નેહ.

૩. પુ. સંતોષ.

અભિપ્રાણન [સં. અભિ (ચોતર) + પ્રાણન (અભિનો એક સંસ્કાર)] ન. વેદના મંત્ર અણી પવિત્ર બનાવવાની ક્રિયા.

અભિપ્રાણીત [સં. અભિ (અધી તથા) + પ્રાણીત (ઉત્તમ રીતે) + નીત (આણે)] વિ. વેદ વિધિથી સંસ્કારી કરેલું.

અભિપ્રતપ ૧. [સં. અભિ (બહુ) + પ્રતપ (તપેલું)] વિ. બહુ મરમ થયેલું.

૨. [સં. અભિ (બહુ) + પ્રતપ (તપાઈ થયેલું)] વિ. દુઃખ કે લાવથી તવાઈ થયેલું.

૩. વિ. સુમાઈ થયેલું.

અભિપ્રવર્તન ૧. [સં. અભિ (અવંત) + પ્રવર્તન (ચેત્ત)] ન. કામમાં બહુ રોકાયું.

૨. ન. જવાની ક્રિયા; મમન.

૩. ન. પરસેવો વળવાપદ.

અભિપ્રવૃત્ત [સં. અભિ (અવંત) + પ્રવૃત્ત (કામમાં ચેત્ત)] વિ. ધણી કામગીરીવાળું.

અભિપ્રાણન [સં. અભિ (તથા) + પ્રાણન (જાણની ક્રિયા)] ન. આસ આદર કાઢવાપદ; કૃદ્દીલ.

અભિપ્રાય ૧. [સં. અભિ (તથા) + પ્રાણ (ઉત્તમ રીતે) + પ્રાણ (જાણ)] પુ. અભિપ્રાય.

૨. પુ. નાટકનાં કંઈ હાથે મારેલું એક.

૩. [સં. અભિપ્રે (વિચાર કરવો)] પુ. મત વિચાર.

૧. અભિપ્રાય આપવો = મનનો વિચાર બહુવચનો.

૨. અભિપ્રાય આપવો = મત આપવો.

૩. અભિપ્રાય મળવો = બીજા માણસ સાથે પોતાનો વિચાર મળતો થવો.

૪. અભિપ્રાય મેલવો = બીજા માણસનો વિચાર બહુવચનો; સલાહ મેલી.

અભિવ્યક્તિ

૪. પું. મનસ્સો; ધરાણે.
 ૫. [સં. અભિ (પ્રતિ) + પ્રે (બંધ)]
 પું. વિષ્ણુનાં હજાર નામ મહેનું એક, કેમકે
 પ્રથમ વખતે જગત તેમની સામે જનું મનાય
 છે.
 ૬. પું. સલાહ.
 ૭. પું. સંનંધ.
 ૮. પું. સારાંશ; તારખાં; ભાવાર્થ.
 ૯. પું. હેતુ; મતસભ્ય; અસમ.

અભિપ્રાયસૂચક ૧. [સં. અભિપ્રાય (ઉપદેશ) + સૂચક (જણાવનાર)] વિ. ધરાણે બહેર કરનાર.

૨. [સં. અભિપ્રાય (મત) + સૂચક (જણાવનાર)] વિ. મત જણાવનાર.

અભિપ્રીતિ ૧. [સં. અભિ (પણું) + પ્રીતિ (પાછળે)] છી. આનંદ; હર્ષ.

૨. [સં. અભિ (વણું) + પ્રીતિ (પ્રેમ)] છી. હમ્મજ.

અભિપ્રેત ૧. [સં. અભિ (વણું) + પ્રે (ઉત્તમ રીતે) + ત (બંધ)] વિ. હમ્મજવાળું; અભિભાષી.

૨. વિ. ધારણું; હજ.

૩. વિ. પ્રિય; વહાલું.

૪. વિ. સંમત.

૫. વિ. સ્વીકારણું.

અભિપ્રોક્ષણ ૧. [સં. અભિ (ઉપર) + પ્રોક્ષણ (છાંટણું)] જ. છંટકવડ; સિમન.

૨. જ. મન બચ્ચતાં કે આસીવાંક દેતાં
 જામાન ઉપર હોંટી જણી છાંટવું તે.

૩. જ. વસ્તુને પવિત્ર કરવાને તેની ઉપર
 કરવામાં આવતો પાણીનો છંટકવડ.

અભિપ્રેક્ષ ૧. પું. ઉપદેશ; ઉપદેશ.

૨. પું. એ નામનો એક વા.

૩. પું. જવામયન થઈમાં દર માસના છઠ્ઠે છઠ્ઠે
 દિવસે કરવામાં આવતી ક્રિયા.

૪. પું. જવામયન થઈમાં દર માસનો પાંચમો
 ભાગ. તે દરેક છ દિવસનો થતો, અને
 દરેકનું છૂડું ભુંડું નામ હતું.

૫. [સં. અભિ (ચોક્ષ) + પ્રુ (કેમકે
 માણવા)] પું. ચોક્ષ દૂધું તે.

૬. પું. છામવ.

૭. પું. પ્રાગ્વલ આદિય.

૮. પું. બાધિ; દુઃખ.

૯. પું. સોમ આદિનો પાઠ, જે એક અભિ-
 પ્થવમાં થતો હતો.

અભિવ્યક્તિ [સં. અભિ (પણું) + વ્યક્તિ (કામ)] છી. જાનની ઉદ્ધિ. તે પાંચ છે:
 આંખ, કાન, નાક, હાથ અને અંગૂઠી.

અભિભાવ ૧. પું. અનાદર.

૨. [સં. અભિભૂ (વિસ્માર)] પું. તિર-
 રક્ષરં પિઠાર.

૩. પું. જળવાન અને એક જ ભાતની વસ્તુ-
 ના સંબંધથી અમુક શુભ નહિ લેવાયલું.
 એમ, સોનું એક ભાતનું તેજ છે, તેથી તેમાં
 પ્રકાશ ધોગો હોવો જોઈએ. એમ છતાં
 પૃથ્વીનો જળવાન અને એક જ ભાતનો સંબંધ
 જવાથી પૃથ્વી માહેના પીગ્ન રંગ અને ભારે-
 પણને લીધે સોનાનું તેજ ધોળું દેખાતું નથી.

૪. પું. માનભંગ; વર્વખંડન.

૫. [સં. અભિભૂ (વધાર્થ કરવી) + અન (નામ અનાજનાર પ્રત્યય)] પું. રોગના દુઃખવાથી
 અસ્વચેતુ બનવું તે.

૬. પું. વિચિત્ર બનાવ; વિચિત્ર ધરના.

૭. પું. બાધિ; દુઃખાવો; અસરણ.

૮. [સં. અભિભૂ (હાવડું) + અન (નામ
 અનાજનાર પ્રત્યય)] પું. હારું પરાજય.

તે પ્રત્યય જાનવાસનાથી અપ્રત્યય જોમવાસના-
 યોગે અભિભાવ સંભવે છે.

બીજાં અર્થાનુસાર

અભિભાવન ૧. જ. અનાદર.

૨. [સં. અભિભૂ (અવમાન કરવી) + અન (નામ અનાજનાર પ્રત્યય)] જ. તિરસ્કાર;
 પિઠાર.

૩. જ. રોગથી થતો જાનનો રોધ.

૪. [સં. અભિભૂ (હાવડું) + અન (નામ
 અનાજનાર પ્રત્યય)] જ. હારું પરાજય.

અભિભાવનું [સં. અભિભૂ (હાવડું)]
 જ. કિ. હાવડું; છતવું.

વચ્ચી મધ્ય હાર્થ અભિભાવી.

જિહ્વણ સંચારિયા

અભિભંગ ૧. [સં. અભિ (ચોક્ષ) + અંગ (નાભ)] પું. ચોક્ષથી અપમાન.

૨. પું. ભાંગી અવપણું.

૩. વિ. નાક કરનાર.

૪. વિ. ભાંગી પાવના સ્વભાવવાળું.

અભિભાર [સં. અભિ (પણું) + ભાર (બોલે)] વિ. પડું ભારે; અધુ વળનદાર.

અભિભાવક ૧. પું. પાલક; વાલી.

૨. વિ. અનાદર કરનાર.

૩. વિ. બંધવડું આણનાર.

૪. [સં. અભિભૂ (અવમાન કરવી)]
 વિ. તિરસ્કાર કરનાર.

૫. વિ. વણ જનાવનાર.

૬. [સં. અભિ (કેક) + ભૂ (હોડ)]
 વિ. ક્રોધ; ઉત્તમ.

૭. [સં. અભિભૂ (હાવડું)] વિ. હાવડાનાર
 પરાજય કરનાર.

૮. [સં. અભિભૂ (વધાર્થ કરવી)] વિ. હુમલો
 કરનાર.

અભિભાવકતા ૧. [સં. અભિભાવક (વાલી)
 + તા (પણું)] છી. વાલીપણું.

૨. [સં. અભિભાવક (કેક) + તા (પણું)]
 છી. ક્રોધતા; ઉત્તમપણું.

અભિભાવી ભુખો અભિભાવક.

અભિભાવક [સં. અભિ (દૂર) + ભાવક (બોલનાર)] વિ. ટેલિફોન એટલે સ્વર-
 સવાહક સંસ્થી વાતચીત કરનાર.

અભિભાવણ [સં. અભિ (સામે) + ભાવણ]
 જ. વાતચીત.

અભિભાષા [સં. અભિ (ઉત્તમ) + ભાષા]
 છી. દેવની ભાષા.

તેણે માત્ર ચાર ભાષાઓનો જ સ્વીકાર
 કર્યો છે. (૧) અભિભાષા (દેવોની ભાષા);
 (૨) અર્થભાષા (જાનઓની ભાષા); (૩) અભિ-
 ભાષા (વિવિધ અભિઓની ભાષા) અને (૪)
 ભાવંતરી ભાષા (પક્ષીઓની અને પશુઓની
 ભાષા).

અસીકચરિત

અભિભાષી ૧. [સં. અભિ (દૂર) + ભાષિન્ (બોલનાર)] પું. ટેલિફોન; દૂરચર્ચક;
 સ્વરસવાહક સંસ્થ.

૨. વિ. વાતચીત કરનાર.

૩. [સં. અભિ (વણું) + ભાષિન્ (બોલ-
 નાર)] વિ. સંબોધન કરનાર; બોલાવનાર.

અભિભાષીસ્થાન [સં. અભિ (દૂર) + ભાષિન્ (બોલનાર) + સ્થાન (જગ્યા)]
 જ. ટેલિફોનનું મુખ્ય સ્થળ.

અભિભૂ પું. (પુરાણ) કાશીરાજાનો એ
 નામનો દીકરો. ભારતના મુદ્દમાં તે પાંડવ-
 પદ્યમાં હતો.

અભિભૂત ૧. વિ. મહારામેલું; બાકુળ.

૨. વિ. જડ થયેલ.

૩. [સં. અભિભૂ (અપમાન કરવું) + ત (ભૂતકાળનો પ્રત્યય)] વિ. તિરસ્કાર પામેલ.

૪. વિ. માનભંગ થયેલું.

૫. વિ. વણ કરાયેલું; કાનમાં બાજેલું.

૬. [સં. અભિભૂ (હાવડું) + ત (ભૂતકાળનો
 પ્રત્યય)] વિ. હારેલું; પરાજય પામેલું.

અભિભૂતિ ૧. છી. અપમાન; માનભંગ.

૨. [સં. અભિજ્ઞ (હસવું) + તિ (નામ અન્યના પ્રત્યય)] છી. પરબધ; હાર; પરાભવ.

૩. છી. સર્વેષી સત્તા.

૪. વિ. હરાવનાર.

અભિમત ૧. [સં. અભિમત (નમતું)]
પું. આશય; પ્રેમી.

૨. [સં. અભિ (સાથે) + મત (વિચાર)]
પું. ટેકો; સંમતિ; અનુમોદન.

૩. પું. વિચાર.

૪. ઘ. અભિમાન.

૫. [સં. અભિ (વચ્ચે) + મન (વિચાર કરવો)] ઘ. મનોરથ; ઇચ્છા.

૬. વિ. હમ્મેટું; આહેવા; પસંદ કરેલું.

૭. વિ. પ્રિય; વહાલું.

૮. વિ. માનેલું.

૯. વિ. સ્વીકારેલું; સંમતિ અપેક્ષા.

અભિમતિ ૧. છી. 'અમુક વસ્તુ મારી છે' એવી ખોટા અહેસારવાળી માન્યતા.

૨. છી. (પુરાણ) આઠ વસુધાના એકની છી.

૩. [સં. અભિ (વચ્ચે) + મન (વિચાર)]
છી. ઇચ્છા; આહુતા.

૪. છી. ઇચ્છાત; મંજૂરી.

૫. છી. મર્દ; અહંકાર.

૬. છી. માન; આદર.

૭. છી. વિચાર.

૮. [સં. અભિ (સાથે) + મતિ (વિચાર)]
છી. સંમતિ.

અભિમન્યુ ૧. [સં. અભિ (વચ્ચે) + મન્યુ (શસ્ત્ર)] પું. (પુરાણ) અર્જુન અને સુભદ્રાનો દિકરો. તે અન્નમયીજ બ્રહ્માદુર, સાંખ્ય હાથવાળો અને સુરસાદાર હતો. પોતાના બાપ પાસેથી અસ્ત્રવિદ્યા શીખીને તે તેના જેવો પદ્મમી થયો. બીજા બધારે બાલુની ખચારી પર સદા અને દ્રોણાચાર્યે ગુરુત્વ સેનાર્પિતપણે શીખું ત્યારે દુર્યોધને અર્જુનને લશ્કરની બહાર સંઘમક એટલે હું હલાણા મોકલને મારીશ એવું પણ સેનાર લાવેલા પાસે ગુરુમાં રોકવાની ક્ષતિ કરી અને દ્રોણાચાર્યે અર્જુન સિવાય બીજા પાંડવથી ભેદી ન શકાય એવો યુદ્ધકુશલ રહ્યો. આ અતના બહુને તોડવાની કળા માત્ર કૃષ્ણ અર્જુન અને પ્રહુમને જ બાવકલી હતી. તેમાંના જે સંઘમક થયા હતા અને પ્રહુમ દારકમાં હતો તેથી મુવિહિરને વિદ્યા અર્ધ, પણ અભિમન્યુએ અંદર બચાવું અને બીમસેને તેની પાછળ બચવું બાધે લીધું. અભિમન્યુ બોલ્યો કે યુદ્ધકુશલ ભેદીને તેમાં શી રીતે પ્રવેશ કરવો એ તો મેં સાંભળ્યું છે, પરંતુ બહાર શી

રીતે નીકળવું એ સંમતી અર્ધ સાંભળેલું ન હોવાથી મને ખબર નથી. છતાં આપ વડીલો મારી ખજાડે રહેલો તો હું એ બહુને ભેદીશ. અથી ધીરજ આવવથી બીમસેન બોલ્યો કે એમ છે તો આપણા કેટલાક વીરોને લઈને તું અર્ધકે તે જ રસ્તે હું તારી ખજાડે આવીશ. અથી પાછા ફરવાનું યાન ન હોવા છતાં અમે પાસેજ કુમકે લોઈયું એટલે તને કશી અપ્રમુદ્ય પડી નહિ. બીમસેનનાં આવાં વચન સાંભળી અભિમન્યુએ મહમુદ ભેદીને અંદર બચાવું સ્વીકાર્યું. યુરોલી વિના તે મહમુદમાં લખલ થયો અને પાછળ બીમસેન વગેરે પણ ચેડા. હૈરવસેનાએ અર્ધ ભેદી તેમના ઉપર ધસારો કર્યો. અને પછી વચ્ચે બચંકર ગુહ થયું. ગુહમાં તેણે હૈરવસી સેનાના મોટા બાળકો કચ્છરખાણ કરી નાખ્યો. તે દરમિયાન બચ્છકે વચ્ચે આવીને બીમ વગેરેને અટકાવી રાખ્યા. તેથી અભિમન્યુ એકલો પડી થયો અને દ્રોણ, અર્જુન, કૃષ્ણ, અશ્વત્થામા અને કૃતવર્માએ બાલુના વરસાદથી તેને મારી નાખ્યો. એના મરણ વખતે તેની સ્ત્રી કૃત્તિ મર્મવતી હતી. તેને ખરીફિત નામે દિકરો જન્મ્યો.

૨. પું. (પુરાણ) અનુમન્યુને એ નામનો દિકરો.

અભિમર ૧. પું. અંચલી પ્રાણી સાથે મોતની દરમર માં વગર કરાતી લગ્ન સહમારી.

૨. [સં.] પું. પોતાના પછ તરફથી થતો જ્યો.

૩. પું. પોતાનું લગ્ન.

૪. પું. ભેડી; મંધન.

૫. પું. ભય; બીક.

૬. પું. લગ્ન; કુલ.

૭. [સં. અભિ (વચ્ચે) + મ (મર્દ)]
પું. વધ; નાશ; કતલ.

અભિમર્દ ૧. [સં. અભિ (સાથે) + મર્દ (મર્દ)] પું. મસારો.

૨. પું. લાક; લગ્ન; મલ.

૩. પું. રેલની પાવમાલી.

૪. [સં. અભિ (વચ્ચે) + મર્દ (મર્દ)]
પું. ભૂંડે કરવાપણું.

૫. પું. મર્દન એટલે મોજવું તે.

૬. પું. લગ્ન; કુલ; લગ્ન; રણ.

અભિમર્દન ૧. [સં. અભિ (વચ્ચે) + મર્દ (મર્દ) + ન (નામ અન્યના પ્રત્યય)] ઘ. ધૂર્લું કરવાની ક્રિયા.

૨. [સં. અભિ (ઉપર) + મર્દ (મોજવું) + ન (નામ અન્યના પ્રત્યય)] ઘ. મોજવું તે; મર્દન.

૩. [સં. અભિ (વિરોધ) + મર્દ (મર્દ) + ન (નામ અન્યના પ્રત્યય)] ઘ. લુલ્લમ;

■.

૪. ઘ. નાશ.

૫. ઘ. ગુહ; લગ્ન.

૬. વિ. પું. આપનાર; અચી નાખનાર.

અભિમર્દ ૧. ઘ. ધર્મજ.

૨. [સં. અભિમર્દ (સંમતિમાં આવવું)]
ઘ. સંભોગ; મૈથુન.

૩. [સં. અભિ (સાથે) + મર્દ (મર્દ)]
ઘ. રપર્ત.

૪. ઘ. હાર; પરાભવ.

૫. ઘ. કુમલો; અપ્રાઈ.

અભિમુર્દાક ૧. વિ. ધસનાર.

૨. વિ. પરાભવ કરનાર.

૩. [સં. અભિમર્દ (સંમતિમાં આવવું) + અક (મર્દવાક પ્રત્યય)] વિ. સંભોગ કરનાર; મૈથુનસેવી.

૪. [સં. અભિ (સાથે) + મર્દ (મર્દ)]
વિ. રપર્ત કરનાર.

૫. વિ. કુમલો કરનાર.

અભિમર્દન લુપ્તો અભિમર્દ.

અભિમર્દ લુપ્તો અભિમર્દ.

અભિમર્દ લુપ્તો અભિમર્દ.

અભિમર્દન ૧. [સં. અભિ (વિરોધ) + મર્દન (સ્થાપન)] ઘ. પોતાનો પપ્પ મળવું કરવાપણું.

૨. [સં. અભિ (વિરોધ) + મર્દન (સ્થાપન)] ઘ. લલુચાસ્વાની ક્રિયા.

અભિમર્દન ૧. [સં. અભિ (વચ્ચે) + મર્દન (મર્દન કરવા લાગ)] વિ. મર્દ વિચારવા જેવું.

૨. વિ. બલુવા જેવું.

૩. [સં. અભિ (વચ્ચે) + મર્દન (મર્દન)] વિ. માનવા લાગ.

અભિમર્દ ૧. [સં. અભિ (વિરોધ) + મર્દ (મર્દ)] વિ. અભિમાની.

૨. [સં. અભિ (વચ્ચે) + મર્દ (મર્દ) + ન (મર્દવાક પ્રત્યય)] વિ. આદર કરનાર; સન્માન આપનાર.

અભિમર્દ લુપ્તો અભિમર્દ.

અભિમર્દ ૧. [સં. અભિમર્દ (આર્મચ્છ કરવું) + ન (નામ અન્યના પ્રત્યય)] ઘ. આર્મચ્છ; નોતર્દ.

૧. વ. આવાહન.
૨. વ. પદ્માર.
૪. [સં. અભિ (સાથે) + અંત્ય (વિચાર કરવો તે)] ન. મસલત.
૫. [સં. અભિ (વિશેષ) + અંત્ય (પવિત્ર બનાવવું) + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)]
૬. અંત્ય બાદી પવિત્ર બનાવવાની ક્રિયા.
લીધું ઉદા અંત્ય બરીને,
છાટું અંત્ય અભિર્ભવનું બરીને.

સ્વારામ

અભિર્ભવનું ૧. [સં. અભિ (સાથે) + અંત્ય (વિચાર કરવો)] જ. કિ. મસલત કરવી.
૨. [સં. અભિર્ભવ (આમંત્ર્ય)] જ. કિ. અમંત્ર્ય કરવું; નોતરવું.
૩. જ. કિ. આવાહન કરવું.
૪. જ. કિ. પદ્મારવું.
૫. [સં. અભિ (વિશેષ) + અંત્ય (છદ્દ બનાવવું)] જ. કિ. અંત્ય બોલી પવિત્ર કરવું.
અભિર્ભવિત ૧. [સં. અભિર્ભવ (આમંત્ર્ય) + ઇત (જુલુભંત્યે પ્રત્યય)] વિ. આમંત્ર્ય કરેલું; બોલાવેલ.
૨. વિ. આવાહન કરાયેલું.
૩. વિ. પદ્મારાયેલું.
૪. [સં. અભિ (સાથે) + અંત્ય (વિચાર કરવો) + ઇત (જુલુભંત્યે પ્રત્યય)] વિ. મસલત થાયેલું.
૫. [સં. અભિ (વિશેષ) + અંત્ય (છદ્દ કરવું) + ઇત (જુલુભંત્યે પ્રત્યય)] વિ. અંત્ય બોલી પવિત્ર કરાયેલું.

અભિર્ભવ ૧. પુ. આમનો એક રોગ.
૨. [સં. અભિ (વિશેષ) + અંત્ય (જ્યોત્સ્વ)]
પુ. વલોલું; અંત્ય; અંત્ય મળવું તે.
અભિર્ભા ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) + અંત્ય (નસો કરવો)] પુ. અંત્ય; નસો.
અભિર્ભા ૧. પુ. (પુરાણ) સ્વામી અર્વતર-
મા થયેલા ધર્મ અગ્નિને ઉત્તરિને પેટી બનેલો
એ નામનો દીકરો.
૨. [સં. અભિ (વિશેષ) + અંત્ય (જ્યોત્સ્વ)]
જ. અંત્ય; અંત્ય.
૩. [સં. અભિ (વિશેષ) + અંત્ય (માનવ)]
જ. બોલો અંત્ય; અંત્ય; અંત્ય; હંપવું.
સ્તવ હવે અંત્ય મદ અંત્ય સ્વયં અભિર્ભા,
માન શાધિત કુંવરિયું કરત સ્વયં અંત્ય-
પિતૃવત્સુગોષ
અભિર્ભાનું હોયું = અંત્ય અંત્ય.
૪. જ. અંત્ય કે સ્થિતિમાં મોટાની ખાતરીથી
બંધાયેલો સારો મદ.

૫. [સં. અભિ (જ્યોત્સ્વ) + અંત્ય (વદ્ય)]
જ. અંત્ય; મોટા.
૬. જ. અંત્ય કરવાપરું.
૭. જ. નામનો તેવીસ અંત્યકરમાંનો એક.
૮. જ. પ્રાર્થના.
૯. જ. પ્રેમ; સ્નેહ; અંત્ય.
૧૦. જ. પ્રેમ કે પરમાર્થ શુદ્ધિથી લક્ષ્યનું
પ્રમુખિત થવાપરું.
૧૧. જ. અંત્ય; મિથ્યાતાન.
૧૨. જ. અંત્ય; મોહ.
૧૩. [સં. અભિ (જ્યોત્સ્વ) + અંત્ય (જ્યોત્સ્વ)]
જ. માનની શામળી; પૂજ્યતાવ.
૧૪. જ. અંત્યતા; મત.
૧૫. જ. વધ; હિસ.
૧૬. જ. વેરનો બદલો; વેરની વસતી.
૧૭. જ. અંત્યકરની એક અવસ્થા; પ્રેમથી
ઉત્પન્ન થયેલી રિતિ.
૧૮. જ. સમજાવતી; શુદ્ધિ.
અભિર્ભાવ ૧. [સં. અભિર્ભા (અમલ) +
ત્વ (જ્યોત્સ્વ)] જ. (વેદાંત) પોતાને માટે
જિજ્ઞાસુના વિચાર.
૨. જ. સ્વીકારામાં માણવાનો ભાવ.
અભિર્ભાવમૂર્તિ [સં. અભિર્ભા (અંત્યકર)
+ મૂર્તિ (આકૃતિ)] જી. ધણુ અર્વવાળું
માણસ; માનનું પૂતળું.
અભિર્ભાનારપદ ૧. [સં. અભિર્ભા (અંત્યકર) +
આરપદ (સ્થાન)] જ. અર્વવું
કરવું.
૨. વિ. અંત્ય અંત્ય બેવું.
અભિર્ભાનિકી [સં. અભિર્ભા (અર્વવાળું)]
વિ. જી. વિષયના વિચાર અને અભ્યાસ વિના
માત્ર પોતાના સંકલ્પથી જ કરેલી.
અભિર્ભાનિત ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) +
માન (વિચાર)] જ. અર્વ; અંત્યકર.
૨. જ. પ્રેમ.
૩. જ. સંજોગ; પ્રેમ; સુસ્ત; અમકીડ.
૪. [સં. અભિર્ભા (અર્વ) + ઇત (વદ્ય)]
વિ. અંત્ય; અંત્ય.
અભિર્ભાનિત ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) +
માનિતા (અર્વવાળું)] જી. અભિર્ભાનીપણું.
૨. વિ. જી. અભિર્ભાનવાળી.
અભિર્ભાનિત્ય હુએ અભિર્ભાનિતા ૧.
અભિર્ભાનિતી [સં. અભિર્ભા (અર્વવાળું)
+ ઇત (નસીઅતિયે પ્રત્યય)] વિ. જી. અંત્ય-
કર કરનારી.
અભિર્ભાની ૧. પુ. (પુરાણ) અંત્યનો
મોટો દીકરો; એક અંત્ય એની રીતે સ્વામી

ને ખાવ, પાવમાન અને શુદ્ધિ નામના અંત્ય
દીકરા થયા. તેઓને પિસ્તાળાસ દીકરા હતા.
તે પોતે, એના અંત્ય દીકરા અને પિસ્તાળાસ
પ્રેમ મળીને અંત્યકરના અંત્ય થાય છે.
૨. પુ. સોલ નામના અંત્યનો દીકરો.
૩. [સં. અભિર્ભાનિત] વિ. અંત્યકરી; અંત્ય.
૪. વિ. અંત્ય; તોરી; અંત્ય.
૫. વિ. અંત્ય કોપવાળું; અંત્ય લીધેલું હોય
એવું.
૬. વિ. અંત્ય બામત પોતાની સાથે સંબંધ
ધરાવે છે એમ માનનાર.
૭. વિ. મિથ્યાતાનવાળું.
૮. વિ. સ્વામાન અંત્યનાર.
અભિર્ભા ૧. [સં. અભિ (વદ્ય) + અંત્ય
(જ્યોત્સ્વ)] વિ. અંત્યકર વૃત્તિવાળું.
૨. વિ. તાડો રહેલું.
૩. વિ. નજીકનું.
૪. વિ. પરમાણુ; તત્ત્વ.
૫. [સં. અભિ (પાસે) + અંત્ય (જ્યોત્સ્વ)]
વિ. પાસે આવતું.
૬. વિ. મોટું અંત્ય રાખેલું.
૭. વિ. સામે મોટું રાખી મોટું.
૮. વિ. સામેનું; અંત્ય.
૯. જ. તરફ; પ્રતિ.
અભિર્ભાકોણ [સં. અભિર્ભા (સામેનું) +
કોણ (અંત્ય)] પુ. (અંત્ય) સામેનો
ખૂણો; 'વદિતી અંત્યકર અંત્ય'.
અભિર્ભાત ૧. [સં. અભિ (વદ્ય) +
અંત્ય (જ્યોત્સ્વ) + તા (જ્યોત્સ્વ)] જી. અંત્યકરતા.
૨. [સં. અભિ (પાસે) + અંત્ય (જ્યોત્સ્વ) +
તા (જ્યોત્સ્વ)] જી. પાસે હોવાપરું.
૩. જી. વૃત્તિ; વલણ.
૪. જી. અંત્યતા; સામે હોવું તે.
અભિર્ભાત્ય હુએ અભિર્ભાત્યા.
અભિર્ભાતિ [સં. અભિ (વિશેષ) +
અંત્ય (અંત્યકર)] વિ. અંત્ય અંત્યકર;
અંત્યકરના; અંત્યકર.
અભિર્ભા ૧. [સં. અભિ (સાથે) + અંત્ય
(જ્યોત્સ્વ)] વિ. અંત્ય.
૨. વિ. પરમાણુ કરેલ.
૩. વિ. અંત્ય; અંત્ય અંત્ય.
૪. [સં. અભિ (વિશેષ) + અંત્ય (સાથે
કરવું)] વિ. સાથે કરેલ.
૫. [સં. અભિ (સાથે) + અંત્ય (અંત્ય)]
વિ. અંત્ય કરેલ; અંત્ય; અંત્ય.
અભિર્ભા [સં. અભિ (સાથે) + અંત્ય]
પુ. અંત્ય એક ક્રિયા.

અભિવ્યક્તિમાધ્ય [સં. અભિવ્યક્તિ (વ્યક્તિ ક્રિયા) + માધ્ય (મંત્ર)] છો. વ્યક્તિ વ્યક્તિને બોલવાનો મંત્ર.

અભિવ્યક્તિ ૧. [દિ. વદ ભેદ (આ બાઈ)]
પુ. આ પુરુષ.

અભિવ્યક્તિ પરમુદો દમનંતીને.
અરે પાશ્વરી આસા. પ્રેમાનંદ

૨. [સં. અભિ (પાસે) + વા (જડ)]
છો. પાસે જવાપણું.

૩. [સં. અભિ (ઉપર) + વા (જડ)]
છો. હુમલો.

અભિવ્યક્તિ ૨. [સં. અભિ (વચ્ચે) + વાચન (મામણી)] જ. પ્રાર્થના; અરજ.

અભિવ્યક્તિ ૧. [સં. અભિ (સામે) + વાત (જનાર)] પુ. સત્તુ; દુરમન; વેરી.

૨. [સં. અભિ (ઉપર) + વાત (જનાર)]
જિ. આર્થ કરનાર.

૩. [સં. અભિ (પાસે) + વાત (જનાર)]
જિ. પાસે જનાર.

૪. [સં. અભિ (સામે) + વાત (જનાર)]
જિ. સામે આસનાર.

અભિવ્યક્તિ ૧. [સં. અભિ (સામે) + વાતિ (જવાપણું)] પુ. સત્તુ; દુરમન.

૨. છો. મુદ માટે સામા જવું તે.

૩. [સં. અભિ (ઉપર) + વાતિ (જવાપણું)] છો. હુમલો.

અભિવ્યક્તિ ૨. [સં. અભિ (સામે) + વાત (જનાર)] પુ. સત્તુ; દુરમન; વેરી.

અભિવ્યક્તિ ૧. [સં. અભિ (ઉપર) + વાન (જડ તે)] જ. આર્થ; હુમલો.

૨. [સં. અભિ (પાસે) + વાન (જડ તે)]
જ. પાસે જવાપણું.

૩. [સં. અભિ (સામે) + વાન (જડ તે)]
જ. સામે જવું તે.

અભિવ્યક્તિ ૨. [સં. અભિ (સામે) + વાચિન (જનાર)] છુઓ અભિવ્યક્તિ.

અભિવ્યક્તિ ૧. [સં. અભિ (ઉપર) + ગુર્ (જેડું) + ત (જલ્પવંતોને પ્રત્યક્)] પુ. આચાર્ય.

૨. પુ. (પુરુષ) કુલ દીપમાની ચાર જાતિ-
માંની એક. આ જાતિનાં લોક અગ્નિપૂજક
મનાય છે.

૩. પુ. મુનેચાર; આરોપી.

૪. [સં. અભિગુર્ (દાવો કરવો) + ત (જલ્પવંતોને પ્રત્યક્)] પુ. પ્રતિવાદી.

૫. જિ. આસક્ત; લગ્નવાણું.

૬. જિ. કહેલું; બોલેલું.

૭. [સં. અભિ (વિશેષ) + ગુર્ (જેડું) + ત (જલ્પવંતોને પ્રત્યક્)] જિ. અનીકું; ઉલ્લેખી.

૮. જિ. ધરકું; ૧૬.

૯. જિ. એકાગ્રેણું.

૧૦. [સં. અભિ (પાસે) + ગુર્ (જેડું) + ત (જલ્પવંતોને પ્રત્યક્)] જિ. નજીકના સગવવાળું; આમ.

૧૧. જિ. નિમારેણું.

૧૨. જિ. પ્રવીણ; હોશિયાર; મતુર.

૧૩. જિ. હોજદારી.

૧૪. [સં. અભિ (વિશેષ) + ગુર્ (જાન કરવું) + ત (જલ્પવંતોને પ્રત્યક્)] જિ. રોક્ષ-
યેણું; મમ; મરમૂજ.

૧૫. જિ. વિદાન; જાની.

૧૬. જિ. રક્ષિત વિનાનું; અસક્ત.

૧૭. જિ. રમૂથી ઘેરાયેલું.

૧૮. જિ. સામે ચોળેલું; સામે લગાડેલું.

અભિવ્યક્તિ ૧. [સં. અભિવ્યક્તિ (રક્ષિત વિનાનું) + તા (પણું)] છો. અસક્ત.

૨. [સં. અભિવ્યક્તિ (ઉલ્લેખી) + તા (પણું)] છો. ઉલ્લેખ.

૩. છો. મુન માટે મમ અધારતું તે.

૪. છો. તલોમત.

૫. છો. પંડિતાર્થ; વિદ્વાન.

અભિવ્યક્તિ ૨. [સં. અભિવ્યક્તિ (આરોપી) + મોચન (દરો)] જ. અરોપીને છુટકારો.

અભિવ્યક્તિ ૧. [સં. અભિ (સામે) + ગુર્ (જેડું) + તા (વિશ્વવંતોને પ્રત્યક્)] જિ. તલોમતવાળું

૨. જિ. ના પાડવા જેવું; નિવેષ કરવા લાગ્યો.

૩. જિ. પ્રતિવાદી.

અભિવ્યક્તિ ૧. [સં. અભિવ્યક્તિ] પુ. લોચી પુરુષ.

૨. પુ. વધારે મજબૂત પદ.

૩. [સં. અભિગુર્ (દાવો કરવો) + ત (જલ્પવંતોને પ્રત્યક્)] પુ. વાદી; હરિવાદી.

૪. પુ. સત્તુ; દુરમન.

૫. જિ. તલોમત મૂકનાર.

૬. [સં. અભિગુર્ (વાદી કરવો)] જિ. હુમલો કરનાર.

અભિવ્યક્તિ ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) + ચેત (જસાદ)] પુ. આમલ; ખંત.

૨. પુ. આરોપ; તલોમત; હરિવાદ.

૩. પુ. ઉલ્લેખ.

૪. પુ. (લેન) દેવતાની એક પ્રકાર; આકર દેવતા; મોટા દેવોનો કુલમ ઉલ્લેખનાર દેવ.

૫. [સં. અભિ (પાસે) + ગુર્ (જેડું)] પુ. નજીકનો સંગમ.

૬. પુ. નામેદી; નિધ; બદખોર્મ.

૭. પુ. બીજાના હક ઉપર લગાવ.

૮. [સં. અભિગુર્ (દાવો કરવો)] પુ. મુક-
દમો; દાવો.

અભિવ્યક્તિ કરવો-અભિવ્યક્તિ = ફોજદારી મમ અભિવ્યક્તિ.

૯. પુ. મુદ માટે પડાર.

૧૦. પુ. લગ્ન; આસક્તિ.

૧૧. પુ. વિદવા; પંડિતાર્થ.

૧૨. [સં. અભિ (સામે) + ગુર્ (જેડું)] પુ. વેતરણ; ઉપાવ; પેરવી.

૧૩. [સં. અભિ (સામે) + યોગ (જેડાણ)] પુ. સંયોગ; મેયુન.

૧૪. પુ. સોચના; સપ્ત.

૧૫. પુ. હુમલો; અડાઈ; આક્રમણ.

અભિવ્યક્તિ ૧. [સં. અભિવ્યક્તિ (દાવો) + કરવું] જ. દાવાનું કરવું.

અભિવ્યક્તિ ૨. [સં. અભિવ્યક્તિ (હરિવાદ) + પદ (જાનક)] પુ. હરિવાદ પદ.

અભિવ્યક્તિ ૩. [સં. અભિવ્યક્તિ (હરિવાદ) + પદ (જાનક) + સાક્ષિ (નજીકના જનાર)] પુ. હરિવાદ પદનો સાક્ષી.

અભિવ્યક્તિ ૪. [સં. અભિવ્યક્તિ (દાવો) + પદ (જાનક)] પુ. દાવાઅરજ.

અભિવ્યક્તિ ૫. [સં. અભિવ્યક્તિ (મુદાવો) + પ્રવર્તન (સ્થાપન)] જ. હોજદારીમાં મમ અભિવ્યક્તિ તે.

અભિવ્યક્તિ ૬. [સં. અભિવ્યક્તિ (દાવો) + સમાધાન (નિવેદો)] જ. દાવાનો ફેરલો.

અભિવ્યક્તિ ૭. [સં. અભિવ્યક્તિ (દાવો) + સ્થાપ (જમા)] જ. દાવો કરવાનું ઠેકાણું.

અભિવ્યક્તિ ૮. જિ. કુલમ ઉલ્લેખનાર; તામેદાર.

- પૂર્વે વધારે મુદ અમે ન કરું તેથી દેવલોભર્મ અભિવ્યક્તિ દેવપણું અમે પામ્યાં.

લેનચેતનાસાક્ષ

અભિવ્યક્તિ ૧. [સં. અભિવ્યક્તિ (હરિવાદ) + ઇન્ (વાણ)] પુ. હરિવાદી; વાદી.

૨. [સં. અભિવ્યક્તિ (આક્રમ) + ઇન્ (વાણ)] જિ. આક્રમવાળું.

૩. જિ. હરિવાદ કરનાર; અધરોષ મૂકતું.

૪. જિ. ચોળના કરનાર.

૫. [સં. અભિવ્યક્તિ (આસક્ત) + ઇન્ (વાણ)] જિ. લીન; આસક્ત; મમેણું.

૬. [સં. અભિવ્યક્તિ (હુમલો) + ઇન્ (વાણ)] જિ. હુમલો કરનાર.

અભિયોગીસાક્ષી

અભિયોગીસાક્ષી ભુઓ અભિયોગીસાક્ષી.

અભિયોગી ૧. વિ. તહોમત મૂકી રાખા એવું.

૨. [સં. અભિયુજ (હવે કરવો)] વિ. હવે કરવા લાગ્યું.

અભિયોગી ૧. સ. વિ. કામમાં રોકવું.

૨. સ. વિ. માર્ગ કરવી.

૩. [સં. અભિયુજ (આરોપ આપવો)]

૪. વિ. તહોમત મૂકવું.

૫. સ. વિ. નીમવું; મોકવું.

અભિયોગી ૧. [સં. અભિયુજ (કામ લાગવું)] જ. વિ. મશગૂલ બનવું; લીન થવું.

૨. જ. વિ. માર્ગ કરવી.

૩. જ. વિ. તહોમત મૂકવું.

૪. જ. વિ. નીમવું; મોકવું.

અભિયોગી ભુઓ અભિયોગી.

અભિયોગી નરહત્યા [સં. અભિયોગી (તહોમત મૂકી રાખા એવું) + નર (માણસ) + હત્યા (વધ)] જી. આણસની ધાતનો કિયા લાગ્યું થુનો.

અભિરક્ષા [સં. અભિ (વર) + રક્ષા (રોકવા)] વિ. પ્રીતિવાળું; આસક્ષા.

અભિરક્ષક [સં. અભિ (ચોર) + રક્ષક (બચાવનાર)] વિ. સર્વ તરફથી રક્ષા કરનાર.

અભિરક્ષક [સં. અભિ (ચોર) + રક્ષક (બચાવ)] જ. બધી તરફથી જતન.

અભિરક્ષા ભુઓ અભિરક્ષક.

અભિરક્ષિત [સં. અભિ (બધી જાન્યુધી) + રક્ષિત (રક્ષા કરાયેલું)] વિ. બધી તરફથી રક્ષાયેલું.

અભિરક્ષિતા [સં. અભિ (ચોર) + રક્ષિતા (રક્ષા કરનાર)] વિ. સર્વ તરફથી રક્ષા કરનાર.

અભિરત ૧. [સં. અભિ (ધર્મ) + રત (જીવ)] વિ. ખુશ; પ્રસન્ન.

૨. [સં. અભિ (વિશેષ) + રત (લગ્ન-વાદ)] વિ. મોહ પામેલું; ધર્મ આસક્ષા.

૩. વિ. મુજબ સહિત.

૪. વિ. લીન; મગ્ન; મગ્ન.

૫. વિ. સાવધાન; આન આપે એવું.

અભિરતિ ૧. [સં. અભિ (ધર્મ) + રતિ (પ્રેમ)] જી. ધર્મો મોહ; આસક્ષિત; અનુસર.

૨. જી. લીનતા; મગ્ન.

૩. જી. સંતોષ.

૪. [સં. અભિ (સાથે) + રત (આનંદ મગ્ન)] જી. સંતોષ.

૫. જી. હરખ; આનંદ.

અભિરમ [સં. અભિરમ (જીવ)]

જ. આનંદ પામવાપરું.

અભિરમ [સં. અભિ (વિશેષ) + રમ (મોહ)] વિ. ધર્મ સુદર; ખૂબસરત; મનોરમ.

અભિરમ ૧. [સં. અભિ (ધર્મ) + રમ (રાજા)] + આન (નામ આપનાર પ્રત્યય)] જ. ધર્મ રાજા થવાપરું.

૨. [સં. અભિ (ઉપર) + રમ (ચંદ્ર)] જ. રમવાની કિચ.

અભિરાજ ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) + રાજ (રાજ)] વિ. અધીષ્ઠ.

૨. [સં. અભિ (ધર્મ) + રાજ (ચોર)] વિ. ધર્મ ચોરનાર; મહુ તેજસ્વી.

અભિરામ ૧. પુ. આનંદ; સુખ.

૨. પુ. સાર.

૩. વિ. પ્રિય; વહાલું.

૪. [સં. અભિ (વિશેષ) + રામ (જીવ કરે એવું)] વિ. મનને મમે એવું; આનંદ-દાયક; મનોરંજક.

૫. વિ. સુદર; રૂપાળું; મનોહર; રમણીય.

અભિરામ સંતપ્તિવળી તે,

આવી સ્વર્ગવાર મોહક.

પ્રમાનંદ

અભિરામવું [સં. અભિરમ (હરખ)] જ. વિ. આનંદ પામવો.

સત્તુ સન્નુજ બીજો હવાથી

એ જન જી અભિરામ.

નર્મદ

અભિરામા ૧. પુ. (પિત્તા) દરેક વરણમાં સમ્યુ, લમકુ, તમકુ, નમકુ અને શુરુ મળી ૧૩ અક્ષરનો એક પંદ.

૨. [સં. અભિ (વિશેષ) + રામ (જીવ કરે એવું) + આ (વારીબળિયો પ્રત્યય)] વિ. જી. મનને મમે એવી; પ્રિય.

૩. વિ. જી. રૂપાળું; સુદર; મનોહર.

અભિરામી [સં. અભિરમ (જીવ)] વિ. આનંદ કરનાર.

અભિરમિ ૧. [સં. અભિ (વધારે) + રમિ (મરત)] જી. હજી; બાવ.

૨. જી. હોદ; હોસ.

૩. જી. ખુશી; આનંદ.

૪. [સં. અભિ (વિશેષ) + રમિ (મરતા-પરું)] જી. ધર્મી પ્રીતિ; વહાલ; ખાર.

૫. જી. પસંદગી; મનમતાપરું.

૬. જી. શોખ; રસવા.

અભિરમિત ૧. [સં. અભિ (ધર્મ) + રમિત (મરત)] પુ. આસક્ષ; પ્રેમી.

૨. વિ. પ્રિય; વહાલું; મનમતાપરું.

અભિરમિ ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) + રમિ (મરત)] વિ. મનોરંજક; મહુ મમે એવું.

૨. વિ. સુદર; મનોહર.

અભિરત્તા જી. (સંગીત) એ નામની એક મૂર્છના. તેની સારીમમ રી, મ, મ, પ, ધ, નિ, સ, મ, પ, ધ, નિ, સ, રી, મ, મ, પ, ધ, નિ, સ એ પ્રમાણે છે.

અભિરત્તા ૧. જી. (સંગીત) વજ્ર-આમની એકવીસ મૂર્છના મહિની સાતમી. તે મન્દસ્થાની પેવતથી આરોહ કરી મધ્યસ્થાની પેવત સુધી અને બીજા મત પ્રમાણે મન્દ-આમના રિખમથી શરૂ થઈ મધ્યસ્થાની વજ્ર સુધી જઈ પાછી આવરોહ કરી મૂળ સ્વર ઉપર લખ છે.

૨. જી. (સંગીત) સાત મૂર્છના મહિની એ નામની એક. ભુઓ મૂર્છના.

અભિરૂપ ૧. [સં. અભિ (મો) + રૂપ] પુ. કામરૂપ, કેમકે તે રૂપાવરો હોવાય છે.

૨. પુ. મંદ.

૩. પુ. પદ્મિત; વિદ્વાન.

૪. પુ. વિદ્યુ.

૫. પુ. સિવ.

૬. વિ. પ્રિય; વહાલું; મનીતું.

૭. વિ. લાગ્યું; અનુરૂપ; મળતેમળતું આવતું.

૮. વિ. સુદર; રૂપાળું; રમણીય; મનોહર.

અભિરૂપતા ૧. [સં. અભિરૂપ (વિદ્વાન) + તા (ધર્મ)] જી. પદ્મિતાર્થ; વિદ્વાન.

૨. જી. ચોમતા; લાગ્યું.

૩. જી. વહાલ.

૪. જી. સુદરતા.

અભિરૂપપતિ ૧. [સં. અભિરૂપ (લાગ્યું) + પતિ (ધર્મ)] પુ. આવતા બન્નમમાં મન-મમતો ધર્મી મમે તે માટે કરવામાં આવતું વત.

૨. વિ. અનુરૂપ ધર્મીવાળું.

અભિરોમ પુ. જીવમાં કોઈ પદે એવો પશુને મતો રોમ.

અભિરક્ષિત [સં. અભિ (ઉપર) + રક્ષિત (બચાવેલું)] વિ. નિરાનીવાળું.

અભિરક્ષા [સં. અભિરક્ષ (ઉપર)] જી. (કચ્છી) કમેદ; હોસ.

અભિરક્ષણીય [સં. અભિરક્ષ (ધર્મ) + આનીય (વિષયસંબંધી પ્રત્યય)] વિ. હજી એવું; મહાવા લાગ્યું.

અભિરક્ષણ [સં. અભિરક્ષ (ઉપર રાખવી)] જ. વિ. હજી એવું; વાંછું.

અભિલેખિક પું. વાયુથી થતાં જેની ચોસથી
જાત થાહેની એક.

અભિલેખિત ૧. જ. અનંદ.

૨. [સં. અભિલેખ (અર્થ)] જ. અર્થ;
વાંચના; માહત્તા; અભિલેખ.

૩. વિ. અર્થે; માહેણું; ધારણ.

અભિલેખિતવ્ય [સં. અભિલેખ (અર્થ) +
તવ્ય (વિશ્વર્થકરણ પ્રત્યય)] વિ. અર્થવા
જેવું; માહત્તા લાવક.

અભિલેખન [સં. અભિ (ઉપર પડે) +
લેખ (લેખન)] જ. અભિલેખન; ઉલ્લેખન.

અભિલેખનીય [સં. અભિ (ઉપર) + લેખ
(લેખન)] જ. અભિલેખનીય; ઉલ્લેખનીય.

અભિલેખ ૧. પું. ઉત્સાહ; હોંસ; કોડ.

૨. [સં. અભિલેખ (અર્થ)] પું. લીધે
અર્થ; આગ્રહ.

૩. પું. તુષ્ટા; લોભ.

૪. પું. મનઃકામના; મનોરથ; ઉમેદ.

અભિલેખવું [સં. અભિલેખ (અર્થ)]
હ ક્રિ. અર્થવું.

અભિલેખાભા ભુખો અભિલેખ.

અભિલેખાભી ૧. [સં. અભિલેખ (અર્થ)
+ અભિ (વાળું)] વિ. અભિલેખવાળું; આગ્રહ.

૨. વિ. ઉત્સાહી; હોંસી.

૩. વિ. ઉમેદવાર; ઉમેદ રાખનાર.

૪. વિ. તુષ્ટા કે લોભવાળું.

અભિલેખ ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) + લેખ
(લેખન)] પું. અહોરાત; પ્રશ્નિ.

૨. પું. જોશ; વાણી.

૩. પું. જાત અથવા ધાર્મિક ક્રિયા કરવાના
ઉદ્દેશની અહોરાત.

૪. પું. અનંદ; ખુશી.

૫. [સં. અભિ (સામે) + લેખ (લેખન)]
પું. સંભાષણ; વાતચીત.

અભિલેખાપીર્વત્ર [સં. અભિ (દૂર) + લેખ
(લેખન)] જ. અભિલેખાપીર્વત્ર; અભિલેખાપીર્વત્ર.

અભિલેખાપીર્વત્ર [સં. અભિ (દૂર) + લેખ
(લેખન)] જ. અભિલેખાપીર્વત્ર; અભિલેખાપીર્વત્ર.

અભિલેખ [સં. અભિ (ચોક્કસ) + લેખ
(લેખન)] પું. લેખણી; લેખણી ક્રિયા.

અભિલેખ ૧. [સં. અભિ (અર્થ) + લેખ
(લેખન)] પું. અર્થ; આગ્રહ; તુષ્ટા.

૨. પું. ઉત્સાહ; હોંસ.

૩. પું. ઉમેદ; મનઃકામના.

૪. પું. લોભ; તુષ્ટા.

૫. પું. સુમારની દશ દશ માહેની એક;
પ્રેમીને મનઃકામની આગ્રહ.

અભિલેખ ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) +
લેખ (લેખન)] જ. અભિલેખ; આગ્રહવાળું.

૨. વિ. ઉત્સાહી; હોંસી.

૩. વિ. ઉમેદ રાખનાર.

૪. વિ. તુષ્ટા કે લોભવાળું.

અભિલેખસિદ્ધિ [સં. અભિલેખ (અર્થ) +
સિદ્ધિ (સિદ્ધિ)] જી. અર્થ પાડવા-
પડું.

અભિલેખાભા ભુખો અભિલેખ ૧-૪.

અભિલેખાપાપક [સં. અભિલેખ (અર્થ) +
પાપક (પાપ કરીને અર્થ)] જ. મનઃકામના
પૂરી કરે એવા આકર્ષણ.

અભિલેખાપિણી ૧. [સં. અભિલેખ (અર્થ)
+ અભિ (વાળું) + પિ (પત્નીનાથ પ્રત્યય)]
વિ જી. અર્થ રાખનારી.

૨. વિ. જી. ઉત્સાહવાળી; હોંસી.

૩. વિ. જી. ઉમેદ રાખનારી.

૪. વિ. જી. તુષ્ટા કે લોભવાળી.

અભિલેખાપી ભુખો અભિલેખ.

અભિલેખાપી ભુખો અભિલેખ.

અભિલેખાપી ભુખો અભિલેખ.

અભિલેખાપી ભુખો અભિલેખ.

અભિલેખાપી ભુખો અભિલેખ.

અભિલેખાપી ભુખો અભિલેખ.

અભિલેખિત ૧. [સં. અભિ (ઉપર) +
લેખિત (લેખન)] જ. અર્થવાળું.

૨. વિ. હોંસી.

૩. વિ. ઉમેદ.

અભિલેખા જી. એક જાતનો કચેળિયો.

અભિલેખન [સં. અભિ (ચોક્કસ) + લેખ
(લેખન)] જ. અભિલેખ; અભિલેખ.

અભિલેખન ૧. જ. અભિલેખ; અભિલેખ.

૨. જ. અભિલેખ; અભિલેખ.

૩. [સં. અભિ (અર્થ) + લેખ
(લેખન)] જ. અભિલેખ; અભિલેખ.

અભિલેખ ૧. જ. અભિલેખ; અભિલેખ.

૨. [સં. અભિ (અર્થ) + લેખ (લેખન)]
+ અભિ (અર્થ અભિલેખ પ્રત્યય)] જ. અભિ
લેખનું તે.

૩. [સં. અભિ (અર્થ) + લેખ (અર્થ)]
જ. અભિ અર્થ.

અભિવર્તન ૧. [સં. અભિ (પાસે) + વર્ત
(વર્તન)] + અભિ (અર્થ અભિલેખ પ્રત્યય)]
જ. પાસે જવું તે; અભિલેખન.

૨. [સં. અભિ (અર્થ) + વર્ત (વર્તન)] +
અભિ (અર્થ અભિલેખ પ્રત્યય)] જ. અભિલેખ;
અભિલેખ.

અભિવર્તી ૧. [સં. અભિ (અર્થ) +
વર્તિત (વર્તન)] વિ. અભિલેખન કરનાર.

૨. [સં. અભિ (અર્થ) + વર્તિત (વર્તન)]
વિ. અભિલેખ કરનાર.

અભિવર્તનસંવત્સર [સં. અભિ (વિશેષ)
+ વર્તન (વર્તન) + સંવત્સર (વર્ષ)]
જ. (અભિલેખ) અભિલેખન વર્ષ.

અભિવર્ધિત ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) +
વર્ધિત (વર્ધન)] વિ. જે વર્ધમાન તે
અભિલેખ લેખ એવું; અભિલેખવાળું.

૨. વિ. પોષાને મોકલે કરે; ઉછેરે.

૩. વિ. વધારે.

અભિવર્ધક [સં. અભિ (ચોક્કસ) + વર્ધક
(વર્ધન)] વિ. અભિલેખ વર્ધન; અભિ
વર્ધન કરનાર.

અભિવર્ધન ૧. [સં. અભિ (અર્થ અભિલેખ) +
વર્ધન (વર્ધન)] જ. અભિલેખ પાડતો
વર્ધન.

૨. જ. અભિલેખ વર્ધનું તે.

અભિવર્ધી ભુખો અભિવર્ધક.

અભિવર્ધક [સં. અભિ (અર્થ) + વર્ધ
(વર્ધન) + અભિ (અર્થ અભિલેખ પ્રત્યય)]
વિ. અભિલેખ કરનાર; અભિલેખ.

અભિવર્ધન ૧. [સં. અભિ (અર્થ) + વર્ધન
(વર્ધન)] જ. અભિલેખ; અભિલેખ.

૨. જ. અભિલેખ; અભિલેખ.

૩. જ. અભિલેખ; અભિલેખ.

અભિવર્ધન ભુખો અભિવર્ધન.

અભિવર્ધનીય ૧. [સં. અભિ (અર્થ) +
વર્ધનીય (વર્ધન કરવા એવું)] વિ. અભિલેખ
કરવા લાયક; અભિલેખ.

૨. વિ. અભિલેખ એવું; અભિલેખ કરવા લાયક.

અભિવર્ધનું ૧. [સં. અભિ (અર્થ) + વર્ધ
(વર્ધન)] જ. અભિલેખ કરવો.

૨. જ. અભિલેખ કરવી; અભિલેખ કરવાં.

અભિવંદિત ૧. [સં. અભિ (વંદ) + વંદિત (નમેદું)] વિ. પ્રણામ કરાવેલું.
૨. વિ. સ્તુતિ કરાવેલું; વખણાવેલું.
અભિવંદ્ય લુઓ અભિવંદ્યીય.
અભિવાદ ૧. [સં. અભિ (સામે) + વદ્ (બોલું)] પુ. આરોપ; તક્રોમત.
૨. પુ. નમરકાર; પમેલાગવું; પ્રણામ; વંદના.
૩. પુ. નિદા; અપસન્દ; માળું.
૪. પુ. વાદવિવાદ અવાવવાપણું.
૫. પુ. સામું બોલવું તે.
૬. પુ. સ્તુતિ; વખાણ.
અભિવાદક ૧. [સં. અભિવાદ (નમન) + ક (કર્તા)] વિ. પ્રણામ કરનાર.
૨. વિ. વિનયી; નમ્ર; માન આપે એવું.
અભિવાદન ૧. [સં. અભિ (વંદ) + વદ્ (બોલું)] મ. નામ કર્ત કરાવે નમરકાર; પમેલાગવું; પ્રણામ.
૨. મ. સ્તુતિ.
અભિવાદન્ય [સં. અભિવાદ (નમનું)] છો. પ્રણામ; પમેલાગવું.
અભિવાદનીય લુઓ અભિવાદ્ય.
અભિવાદી ૧. [સં. અભિવાદ (નમન) + ઇન્ (વાળું)] વિ. પ્રણામ કરનાર.
૨. વિ. વર્ણન કરનાર.
અભિવાદ્ય ૧. [સં. અભિવાદ્ય (પ્રણામ કરવો)] પુ. સંકર; સિવ, કેમકે તે અભિવાદ એટલે નમરકાર કરવા પાત્ર છે.
૨. વિ. નમરકાર કરવા લાયક; પૂજ્ય; વંદનીય.
૩. વિ. સ્તુતિ કરવા જેવું; વખાણવા લાયક.
અભિવાસ લુઓ અભિવાસન.
અભિવાસન ૧. [સં. અભિ (ઉપર) + વસન (પડું)] મ. ઇપા પહેરવાં તે.
૨. મ. હાંધવું.
અભિવાસી ૧. મ. ભેટ; અધિસ.
૨. [સં. અભિ (વંદ) + વસ (વસેડું)] મ. વસંત વહેવું તે.
૩. [સં. અભિ (વંદ) + વસ (વસવું) + વ (વિષયકરણને પ્રત્યય)] વિ. ઊંચાવા લાયક; સર્વ જવા જેવું.
અભિવાંછિત [સં. અભિ (વિરોધ) + વાંછ (વાંછવું) + ઇત (જ્ઞાતકરણને પ્રત્યય)] વિ. ઇચ્છેલું; યાદેલું.
અભિવાંછુ [સં. અભિ (વિરોધ) + વાંછ (વાંછવું)] વિ. ઇચ્છનાર.
અભિવિખ્યાત [સં. અભિ (ચોક્ષ) + વિખ્યાત (ખણીવું)] વિ. જાણવિખ્યાત; બધી જગ્યાએ પ્રસિદ્ધ.

અભિવિદ્યા [સં. અભિ (ચોક્ષ) + વિદ્ (જ્ઞાતકરણને પ્રત્યય)] છો. ધણીથી તબબેલી સ્ત્રી.
સૌની નાદામતી થાય તે પુણ્ય તેનો લાભ કરી અન્ય સૌ સાથે વિવાદ કરી સ્વચ્છતા પ્રાપ્તિ મેળવી શકે. આવી રીતે તબેલી સ્ત્રીને આર્થ-જા કરમાનામાં અભિવિદ્યા કહેવા.
નામરિક
અભિવિદ્યિ ૧. [સં. અભિ (ચોક્ષ) + વિદિ (જ્ઞાતકરણને પ્રત્યય)] છો. બધાનો સમાવેશ કરવાપણું; અધિ.
૨. છો. બધે દેખણે દેવાઈ રહેવાપણું; વ્યાપકતા.
૩. છો. તર્કાલ.
અભિવિનીત ૧. [સં. અભિ (વિરોધ) + વિનીત (તબીબ આપેલું)] વિ. જેલવાયેલું.
૨. વિ. વિનયી; નમ્ર.
૩. વિ. સિખામણ પામેલું.
૪. વિ. શુદ્ધ; પવિત્ર.
અભિવિમાન ૧. [સં. અભિ (ચોક્ષ) + વિ (વિમા) + માન (માન)] પુ. પરમાત્મા, કેમકે તે બધે વ્યાપક છે.
૨. વિ. અનહદ પ્રમાણવાળું; અંતર્યામી.
અભિવીર [સં. અભિ (ચોક્ષ) + વીર (અહુર પુણ્ય)] વિ. જેની આસપાસ બહુ-દુર લાવેલ હોય એવું.
અભિવૃત્તિ [સં. અભિ (સામે) + વૃત્તિ (વચ્ચ)] છો. સામે જવપણું.
અભિવૃદ્ધિ ૧. [સં. અભિ (ચોક્ષ) + વૃદ્ધિ (વધાવો)] છો. બધી તરફથી અગ્ની; અગાદી; ઉર્મતિ.
૨. [સં. અભિ (વધું) + વૃદ્ધિ (વધાવો)] છો. વધારો; ઉમેરો.
અભિવૃદ્ધિસ્થાન [સં. અભિવૃદ્ધિ (વધવી) + સ્થાન (ઠેગણું)] મ. અગાદી થાય એવું ઠેગણું.
અભિવૃષ્ટ ૧. [સં. અભિ (ઉપર) + વૃષ્ટ (વરસેડું)] વિ. છોડેલું.
૨. વિ. જેના ઉપર વરસાદ પડે હોય એવું.
અભિવ્યક્ત ૧. [સં. અભિ (વિરોધ) + વ્યક્ત (જાણવું)] વિ. પ્રકટ થયેલું; જણાર આપેલું.
પૂર્વે કરેલા ધર્મ કે અધર્મનો સંસ્કાર એ વર્તમાન જન્મમાં અભિવ્યક્ત થયો હોય તેને પ્રકૃતિ કે સ્વભાવ જણાવે છે. સિદ્ધાંતકર્તા
૨. વિ. પ્રત્યક્ષ; નજા સામેનું.
૩. વિ. રજા; ચોખ્ખું; ખુલ્લું.

અભિવ્યક્તિ ૧. છો. કોઈ કારણથી પહેલાં ન દેખાતી વસ્તુનું પ્રત્યક્ષ દેખાવાપણું. જેમકે, અંધારામાં રહેલી ચીજનો અજાણતામાં દેખાવ.
૨. છો. જાહેરાત; પ્રસિદ્ધિ; પ્રગટન.
૩. [સં. અભિ (વિરોધ) + વ્યક્તિ (જાણવાપણું)] છો. વ્યક્તતા; સહેલાઈથી દેખી કે સમજી શકાય એવું હોવાપણું; સ્પષ્ટપણું.
૪. છો. સાથે રહેવાપણું; સાહચર્ય.
૫. છો. (ન્યાય) સુદૃઢ અને અમલદાર કારણનો પ્રત્યક્ષ કારણે દેખાવ; કારણનો કારણે આપવાવ. જેમકે, બીજામાંથી અંકુર; તલમાંથી તેલ.
અભિવ્યક્તિકારણ મ. (યોગ) કારણના નવ પ્રકાર પૈકી એ નામનો એક. નવ પ્રકાર આ પ્રમાણે છે: ઉર્ધ્વતિ, સ્થિતિ, અભિવ્યક્તિ, વિદ્યાર, યાન, પ્રાપ્તિ, વિચેદ, અન્યત્ર અને ધૃતિ.
અભિવ્યંજક ૧. [સં. અભિ (વિરોધ) + વ્યંજક (જાણનાર)] વિ. પ્રકટ કરનાર; જાણનાર.
૨. વિ. સ્પષ્ટ કરનાર.
અભિવ્યંજન લુઓ અભિવ્યંજિત.
અભિવ્યંજી [સં. અભિ (વિરોધ) + વ્યંજિત (કર્તા કરાવું)] વિ. કર્તા કરનાર; ગુપ્તતાન કરે એવું.
અભિવ્યંજક ૧. [સં. અભિ (ચોક્ષ) + વ્યંજક (જાણનાર)] પુ. ઉર્ધ્વ, કેમકે તે બધે વ્યાપી રહેલ છે.
૨. વિ. અંદર રહેલું; દરેક અંશમાં વ્યાપી રહેલું. જેમકે, તલમાં તેલ, દહીમાં ઘી.
૩. વિ. ચોક્ષ વ્યાપી જનાર.
૪. વિ. વિશાળ અર્થવાળું; બધે લાગુ પડનારું.
અભિવ્યંજી લુઓ અભિવ્યંજક.
અભિવ્યંજિત ૧. [સં. અભિ (વારે જાણ) + વ્યંજિત (જાણવાપણું)] છો. એમને દેવાઈ રહેવાપણું; સર્વવ્યાપકતા.
૨. છો. બધે ઠેગણે લાગુ પડવું તે.
૩. વિ. વિશાળ અર્થનું; બધે લાગુ પડે એવું.
અભિવ્યંજકલુ લુઓ અભિવ્યંજકાર.
અભિવ્યંજકાર ૧. પુ. નામ; સંતા.
૨. [સં. અભિ (ચોક્ષ) + વ્યંજક (જાણનાર)] પુ. જેલ બોલ; ઉત્તમ વાણી.
૩. પુ. સાફ કહેવાપણું.
અભિશાપન ૧. મ. કર્મ; તુઝાન.
૨. મ. ક્ષય; બદનામ; નામોશી.
૩. મ. માળ.
૪. મ. તદોમન; આરોપ.

૫. ન. નિઘ.
૬. [સં. અભિ (તથ) + સપન (જાગૃત્વા)] ન. સાપ.
અભિરશ્મિ ૧. વિ. ખોટો હોય આપવાયેલું.
૨. વિ. આજ આપેલું.
૩. [સં. અભિ (તથ) + સપ્ (સાપ આપ્યો)] વિ. સાપ આપવાયેલું; સાપિત.
અભિરશ્મિજિત ૧. [સં. અભિ (તથ) + શબ્દ (બોલવું) + જિત (જીતવાંતો પ્રત્યક્ષ)]
■. હરેલું.
૨. વિ. બહુર કરેલ; પ્રસિદ્ધ કરેલું.
૩. વિ. નામ આપેલ.
અભિરશ્મિપ [સં. અભિરશ્મિ] પુ. સાપ; બાદુઆ.
અભિરશ્મિસ્ત ૧. ન. માળો બાંધવી તે.
૨. ન. કુનેમાર હરેલ માણસ.
૩. ન. બુદ્ધ આજ.
૪. ન. સાપ આપવો તે.
૫. ન. હિસા.
૬. વિ. અપમાન પામેલું.
૭. [સં. અભિ (વિશેષ) + શસ્ત્ર (જાંચ આવેલું)] વિ. ઈર્ષ્ય થયેલું.
૮. વિ. શાપી નામેલું.
૯. [સં. અભિરશ્મિ (આરોપ થયેલું) + ત (જીતવાંતો પ્રત્યક્ષ)] વિ. તહોમત મુકાયેલું.
૧૦. વિ. કુટ્ટ; કુસચારી; પાપી.
૧૧. વિ. નહિ બચીતું; અપ્રખ્યાત.
૧૨. વિ. નાહક કલ્પિત થયેલું.
૧૩. વિ. મારી નાખેલ; કાર મારેલું.
૧૪. વિ. લંપટ; અભિચારી.
૧૫. [સં. અભિરશ્મિ (સાપ જેવો) + ત (જીતવાંતો પ્રત્યક્ષ)] વિ. સાપ સામો હોય એવું.
૧૬. વિ. કુમલો થયેલું.
અભિરશ્મિસ્ત ૧. જો. અપમાન.
૨. જો. આહત; કુઝ.
૩. [સં. અભિરશ્મિ (ઈર્ષ્ય કરી)] જો. ઈર્ષ્યનું કારણ કે મૂળ.
૪. [સં. અભિરશ્મિ (આરોપ થયેલું)] જો. તહોમત; આરોપ.
૫. જો. નિઘ.
૬. જો. માશ્લી; વામના; પ્રાર્થના.
૭. [સં. અભિરશ્મિ (સાપ જેવો)] જો. સાપ; બાદુઆ.
૮. જો. હિસા.
૯. જો. હિસાનું કારણ.

અભિરશ્મિ [સં. અભિ (ચોર) + શબ્દ (જોમ)] વિ. સર્વ તરફથી સંમત સખનાર.
અભિરશ્મિ ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) + શબ્દ (જોમ)] જો. જમ; ખોટો ખ્યાલ; જોમ.
૨. જો. શબ્દ; સહેલ; સંકલ્પ.
અભિરશ્મિજિત ૧. [સં. અભિરશ્મિ (જમ) + જિત (જીતવું)] વિ. જમવાળું.
૨. વિ. સંકલ્પાળું; સહેલવાળું.
અભિરશ્મિસક ૧. વિ. ખોટું તહોમત મુકનાર.
૨. [સં. અભિ (સમુપ) + સંસ (નિર્ણય કરી)] વિ. નિઘ કરનાર.
અભિરશ્મિસન ૧. ન. અપમાન.
૨. [સં. અભિરશ્મિ (આરોપ થયેલું)] ન. તહોમત; આરોપ.
૩. ન. નિઘ.
૪. ન. અભિચારનું ખોટું આજ.
અભિરશ્મિસિત [સં. અભિરશ્મિ (આરોપ થયેલું) + સિત (જીતવાંતો પ્રત્યક્ષ)] વિ. આરોપી; કુનેમાર.
અભિરશ્મિસિત વર્ગ = મુના કરનારા લોકો.
અભિરશ્મિસી [સં. અભિરશ્મિ] લુખો અભિ-
સંકલ્પ.
અભિરશ્મિપ ૧. પુ. આરોપ; ખોટું આજ; તહોમત.
૨. પુ. ઈર્ષ્ય; વુઝાન.
૩. પુ. માળો બાંધવી તે.
૪. પુ. નિઘ.
૫. પુ. બાદુઆ; સાપ.
૬. [સં. અભિ (સાપ) + સપ્ (સાપ જેવો)] પુ. સાપ જેવારને સામો આપેલો સાપ.
અભિરશ્મિપવર [સં. અભિરશ્મિ (બાદુઆ) + વર (તથ)] પુ. સાપ જળવાથી આવતો તાવ.
અભિરશ્મિપિત ૧. વિ. ખોટો હોય મુકાયેલું.
૨. [સં. અભિ (તથ) + સાપિત (બાદુઆ પામેલું)] વિ. સાપ આપવાયેલું.
અભિરશ્મિષ્ઠ [સં. અભિરશ્મિ (આત્મક લક્ષણ) + શ્લોક] પુ. ખસી દિશાથી; કોઈ આત્મ આત્મક લક્ષણ કરેલો શ્લોક.
અભિરશ્મિચન લુખો અભિરશ્મિ.
અભિરશ્મિય [સં. અભિ (વિશેષ) + સપ્ (સુખાર્થ કરી)] પુ. પ્રવહનું નવ વર્ષ બવા-
પણું.
અભિરશ્મિવક્ર [સં. અભિ (તથ) + વક્ર (સાપવળું)] ન. આહ વળતો કરાતો મંત્રોચ્ચર.

અભિરશ્મિવ ૧. [સં. અભિ (મારે બાદુ) + આવ (સાવળવું તે)] પુ. ચોરસથી સાંભળવાપણું.
૨. પુ. પ્રખ્યાત થવું તે.
અભિરશ્મિવ ૧. [સં. અભિરશ્મિ (સાપ બાદુ)] પુ. હાફ કાઢવો તે.
૨. પુ. પીતલ કે નિખોલવાની કિન્ન.
૩. પુ. અભિરશ્મિ આપવાપણું.
૪. પુ. ચા.
૫. પુ. સોમરસ કાઢવામાં વપરાતી ધાતુ.
અંકુર, અનામિકા અને અખમા એ ત્રણ વડે થતી પૃથ્વીમુદ્રા થતાં વપરાય છે, એમ કહેવાય માને છે.
૬. પુ. સોમરસનું પન.
૭. પુ. સોમરસને ક્યારે સ્પર્શ કરવાની કિન્ન.
૮. પુ. સ્નાન; નાવણ.
૯. ન. કાંડ.
અભિરશ્મિવક્ર ૧. [સં.] ન. રેવને માટે કહેલો બાવ; અભિ.
૨. ન. સોમરસ કાઢવાનાં સ્પર્શન.
૩. ન. સોમરસને પીવી રસ કાઢવાપણું.
૪. ન. સ્નાન; નાવણ.
અભિરશ્મિવિત જો. મામશ્લી; વામન.
અભિરશ્મિ [સં. અભિ (ચોર) + શબ્દ (જામવા તેવું)] વિ. સહન થાય તેવું; ખમી સમય એવું.
અભિરશ્મિ ૧. પુ. આજ; કલ્પ.
૨. પુ. આજ.
૩. પુ. માલો સંબંધ.
૪. પુ. તિરસ્કાર; અપમાન.
૫. પુ. કુઝ; પીડા.
૬. [સં. અભિ (વિશેષ) + સંજ (વળવળું)] પુ. હા અભિરશ્મિ.
૭. પુ. નિઘ.
૮. પુ. પરાજય; હાર.
૯. [સં. અભિ (સાપ) + સંજ (વળવળું)] પુ. જૂતપ્રેતની નકાર; વળમા.
૧૦. પુ. મોહ; આશ્ચર્ય.
૧૧. પુ. અસન.
૧૨. પુ. સાપ.
૧૩. પુ. શોક.
૧૪. પુ. સંભોગ; યૈવન.
૧૫. પુ. સોમન; કસમ; સખ; સમ.
અભિરશ્મિવવર [સં. અભિરશ્મિ (વળમા) + વર (તથ)] પુ. જૂતપ્રેતની અસરથી આવતો તાવ.
અભિરશ્મિ [સં.] જો. વેલો એક મંત્ર.

અભિપ્રિય ૧. [સં. અભિ (ઉપર) + સિન્ (હાંડું) + ત (ભૂતકાળને પ્રત્યય)]
વિ. જેના ઉપર પાણી છાંટવામાં આવ્યું હોય એવું.

૨. વિ. નાદેલ.
૩. વિ. પીણા દર કરવા માટે મંત્ર બોલીને ધો અને દાબથી પાણી છાંટવામાં આવેલું.
૪. વિ. મંત્ર બોલીને પાણી છાંટવામાં આવ્યું હોય એવું.
૫. વિ. રાજમહાલે બેસાડેલ; તખ્તનથીન થયેલું.
૬. વિ. વિધિ પ્રમાણે પાણી છાંટીને અધિકાર આપવામાં આવ્યો હોય એવું; સંસ્થાપિત; નિયુક્ત.

અભિપ્રિય ૧. [સં. અભિપ્રિય (સત્વ કામડું)]
જ. કાંડ.

૨. વિ. પીસેલ; નિઓવેલ.
અભિપ્રિય ૧. પુ. બળાધારી.
૨. પુ. દેવ કે માદીએ બેસતા નવા રાજાના માથા ઉપર મંત્ર બોલતાં બોલતાં દૂધ કે પાણીનું આથુ સિંચન કરી કરવામાં આવતો સંસ્કાર.

૩. પુ. દેવ, રાજા વગેરેની વિધિ પ્રમાણે સ્થાપના.
૪. પુ. ધારા કરી કે ટીપ્પ પાડ્યાં તે.
૫. પુ. પાણી; બળ.
૬. [સં. અભિ (ઉપર) + સિન્ (હાંડું)]
પુ. પાણીનો છંદ્રાવ; સિંચન.
૭. પુ. માથા ઉપર પાણી રેડી નવરાવવાની ક્રિયા; દેવ વગેરેને સ્નાન કરાવવું તે.
૮. પુ. થઈ પૂરો થયે સંતિ માટે વિધિ સંહિત કરાવું સ્નાન.
૯. પુ. સંતિ કે મંત્રજાને માટે મંત્ર બોલી કૂટ કે હાં ધાસ વડે પાણી વગેરેનું કરાવું સિંચન.

અભિપ્રિયકાળ ૧. [સં. અભિપ્રિય (માદી પર સ્થાપના) + કાલ (વખત)] પુ. વિધિ સંહિત પાણીનું સિંચન કરી તખ્તનથીન કરવાનો વખત.

૨. [સં. અભિપ્રિય (દેવ વગેરેને સ્નાન કરાવવું તે) + કાલ (વખત)] પુ. દેવ વગેરેને નવરાવવાનો વખત.

અભિપ્રિયકાળ [સં. અભિપ્રિય (દેવ કે રાજાની સ્થાપના) + કાલ (પાણી)] જ. દેવ કે રાજાની સ્થાપના વખતે મંત્ર બોલી છાંટવાનું પાણી.

અભિપ્રિયપાત્ર ૧. [સં. અભિપ્રિય (સિંચન) + પાત્ર (વાસણ)] જ. બળાધારી.

૨. જ. મંત્ર બોલી પાણી છાંટવામાં વપરાતું વાસણ.

૩. વિ. અભિપ્રિય કરવા લાયક.

૪. [સં. અભિપ્રિય (માદી પર સ્થાપના) + પાત્ર (વાસણ)] વિ. માદી પર બેસાડવા લાયક.

અભિપ્રિયપીઠ [સં. અભિપ્રિય (રાજામાદી પર સ્થાપના) + પીઠ (બેઠક)] જો. રાજા-ભિપ્રિય વખતે રાજાનું આસન.

અભિપ્રિયકલ્પક [સં. અભિપ્રિય (માદી પર સ્થાપના) + કલ્પ (સત્ત્વ)] જ. માદીએ બેસાડતી વખતે ખપ થાયે એવું કલ્પન.

અભિપ્રિયકુંડ [સં. અભિ (ઉપર) + સિન્ (હાંડું)] જ. કિ. છાંટવું; રેડવું.

અભિપ્રિયકશાસી [સં. અભિપ્રિય + શાસી (બોરડો)] જો. તખ્તનથીન કરવાનો બોરડો.

અભિપ્રિયકશિક્ષા [સં. અભિપ્રિય + શિક્ષા (અભ્યાસ)] જો. (જૈન) મેઠ પર્વતના પંચ-વનમાં આવેલી પચ્ચરની માર બેઠક. તેના ઉપર હાથે તીર્થંકરનો જન્મભિપ્રિય કરે છે. દક્ષિણ તરફની પાંચકોળ સિવા ઉપર ભરતથેનના તીર્થંકરનો, ઉત્તર તરફની રક્તકોળ સિવા ઉપર ક્ષરતથેનના તીર્થંકરનો, પૂર્વ તરફની પાંચ-સિવા ઉપર પૂર્વમહાવિદ્યેનના તીર્થંકરનો અને પશ્ચિમ તરફની રક્તસિવા ઉપર પશ્ચિમ-મહાવિદ્યેનના તીર્થંકરનો જન્મભિપ્રિય થાય છે.

અભિપ્રિયકસભા ૧. [સં. અભિપ્રિય (માદી પર સ્થાપના) + સભા (હાજરી)] જો. માદીએ બેસતી વખતે કરવામાં આવતી સભા.

૨. જો. માદીએ બેસતી વખતે સભા ભરવાની જગ્યા.

અભિપ્રિયસ્થાન ભુખો અભિપ્રિયસ્થાન.

અભિપ્રિયકેદક [સં. અભિપ્રિય (સિંચન) + કેદક (પાણી)] જ. અભિપ્રિય કરવાનું પવિત્ર પાણી; અભિપ્રિયજળ.

અભિપ્રિયકા ૧. [સં. અભિપ્રિય] પુ. સ્નાન-મૂળનો ઉપરી.

૨. વિ. અભિપ્રિય કરનાર.

અભિપ્રિયક [સં. અભિ (ઉપર) + સિન્ (હાંડું)] વિ. અભિપ્રિય કરવા લાયક.

અભિપ્રિયજન ૧. જ. અભિપ્રિય માટે ઉપયોગી વસ્તુ.

૨. જ. માદીએ બેસવાની ક્રિયા; રાજાવરોહણ.

૩. [સં. અભિ (ઉપર) + સિંચન (હાંડું તે)] જ. પાણીનું સિંચન.

૪. જ. વિધિ પ્રમાણે અધિકાર આપવાની ક્રિયા.

અભિપ્રિયનીય ૧. જ. રાજાભિપ્રિય વખતે કરાતી થતે બનતી એક ક્રિયા.

૨. [સં. અભિ (ઉપર) + સિન્ (હાંડું) + નીય (વિધિવંદ્યકાળને પ્રત્યય)] વિ. અભિ-પ્રિય કરવા લાયક.

૩. વિ. માદીએ બેસાડવા લાયક.

૪. વિ. રાજાભિપ્રિયને લગતું.

અભિપ્રિયોત્તમ [સં. અભિપ્રિય (સત્વ કામડું) + ત્તમ (વિધિવંદ્યકાળને પ્રત્યય)] વિ. સ્થા મહત્વા એવું.

અભિપ્રિય [સં. અભિ (વિશેષ) + સ્તુ (વખાણવું)] પુ. વખાણ; પ્રશંસા; સ્તુતિ.

અભિપ્રિય ૧. જો. પાસે જનું તે; ઉપમમન.

૨. જો. પૂજા; સ્તુતિ.

૩. જો. થઈ.

૪. જો. વૈદિક સૂત્ર.

૫. જો. સહાય; મદદ.

૬. [સં. અભિ + જ્ઞ (જ્ઞા કરવો)]
વિ. હવિર્દાન વડે પૂજવા લાયક.

અભિપ્રિયકૃત [સં. અભિ (વિશેષ) + સ્તુ (વખાણવું) + ત (ભૂતકાળને પ્રત્યય)]
વિ. વખાણાયેલું; સ્તુત; પ્રશંસા પામેલું.

અભિપ્રિયની પુ. (પુરાણ) સોમવંશી કુરુપુત્ર એક કવિ.

અભિપ્રિયંદ ૧. પુ. જાંખ બાવાનો રોમ. તેમાં જાંખમાં સોય ભોંટવા જેવી પીણા થવા સાથે જાંખ બાબ થઈ જાય, તેમાંથી પાણી નીકળે અને ચીપડા થાય. આ દરમ્યાં કપૂર, બગદર, લોખ, રૂઢાડી, કાવડ લીમડાનાં નિર્મા, અશ્વિણ અને રાતા બોળને લીમડાના રસમાં ખસડ કરી તેનો જાંખ પર લેપ કરવામાં આવે છે.

૨. પુ. થયે વધારો.

૩. [સં. અભિ (બળ) + સંદ્ (કપાડું)]
પુ. સાવ; કપડું; કપડાવાપડું.

અભિપ્રિયંદનમર [સં. અભિપ્રિયંદ (બળો વધારો) + નમર (ઘડેર)] જ. ખેં, કેમકે મામ બહુ વધતાં તે થયું હોય છે.

અભિપ્રિયંદી ૧. [સં. અભિપ્રિયંદ (બળ)]
વિ. જાંખમાંથી પાણી કરાવનાર.

૨. વિ. જાંખમાં સાદુ કરનાર; રેમક.

૩. વિ. કપડું; જગતું; કરનાર.

અભિપ્રિયંદ ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) + સંદ્ (બેઠક)] પુ. જનાકમામાં અહંબુદિ.

૨. પુ. ગાદ અનુસાર થયો રોહ; આસક્તિ.

૩. પુ. સંબંધ.

અભિપ્રિયંગી ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) + સંદ્ (બેઠક) + ં (વાળું)] વિ. જના-કમામાં અહંબુદિવાળું.

૨. વિ. ધણી સેહવાળું.

૩. વિ. સંનંધવાળું.

અભિસંભવાવ [સં. અભિ (સાથે) + સંભવાવ (જન્મે)] પુ. એકતા; સંપા; મેળ.

અભિસર ૧. [સં. અભિ (સાથે) + સ (જઈ)] પુ. નોકર; આર; અનુચર.

૨. પુ. મિત્ર; સગી; સાથી.

૩. વ. એ નામની અતનું. માણસ.

૪. વિ. એ નામની અતનું.

અભિસરણ ૧. [સં. અભિ (તથા) + સરણ (જઈ તે)] વ. નામકનામિકાએ અગાઉથી નહીં કરેલ મળવાની જગ્યાએ જવું તે.

૨. વ. પાછળ જવાપણું; અનુસરણ.

૩. [સં. અભિ (પાસે) + સ (જઈ) + અન (નામ જનાવનાર પ્રત્યય)] વ. પાસે જવું તે; ઉપમમન.

૪. [સં. અભિ (બોલણ) + સરણ (જઈ તે)] વ. સારીરમાં લોહી ફરવાની ક્રિયા; લોહીનું ભાગલું.

લોહીનું રક્તારુધની ઠાવો અર્ચનકામાંથી નીકળી સારીરમાં ફરી સિરાઓ દ્વારા અગાઉ કલિયા અને આંધી અગાઉ અર્ચનકામાં વઈ પામનિની એ સામ્ય દ્વારા અને ફેર્યામાં વઈ અને છાક વઈ પાછું ઠાવો કલિયામાં અને આંધી ઠાવો અર્ચનકામાંથી પહેલાં નીકળેલું આં જાવડું તે; લોહીએ ફેરો. તેને ચોક્ક અભિસરણ કહે છે.

નિબંધન સહ

૫. [સં. અભિ (સાથે) + સરણ (જઈ તે)] વ. સાથે જવું તે; અભિમન.

અભિસરણતંત્ર [સં. અભિસરણ (લોહીનું ફરવું) + તંત્ર (સ્થા)] વ. સારીરમાં લોહી ફરવાની સ્થા. સારીરના ફરેક જગત તરફ દોઢી અને પેલીના ફરેક ભાગને ખોરાક પુરો પાડતી પાતળી નળીઓનું જે રક્તવાહિનીઓનું અભિસરણતંત્ર અનેકું હોય છે.

અભિસરણમાર્ગ [સં. અભિસરણ (અભ્ય) + માર્ગ (સ્થા)] પુ. સારીરમાં લોહીના ફરવાનો સ્ત્રોત.

અભિસરણી [સં. અભિ (પાસે) + સ (જઈ)] વિ. જી. પાસે જનાર.

અભિસરણું ૧. [સં. અભિ (તથા) + સ (જઈ)] અ. વિ. પારેલી જવાએ જવું.

૨. અ. વિ. નામક જે નામિકાએ મળવા માટે નામી કરેલ ટેકણું જવું.

૩. અ. વિ. વહેતું.

અભિસર્ગ [સં. અભિ (વિશેષ) + સર્ગ (અર્પણ)] પુ. ઉપરિત સર્જન.

અભિસર્જન ૧. [સં. અભિ (અભ્યવયવ ઉપસર્ગ) + સર્ગ (અર્પણ) + અન (નામ જનાવનાર પ્રત્યય)] વ. સ્થાનક લખવું તે.

૨. [સં. અભિ (વિશેષ) + સર્ગ (અર્પણ) + અન (નામ જનાવનાર પ્રત્યય)] વ. સર્ગ; અર્પણ.

૩. વ. વધ; જૂન.

અભિસર્તા ૧. [સં. અભિ (તથા) + સર્ત (અર્થ)] પુ. એવું પહેલું કાલનાર પગી.

૨. [સં. અભિ (સાથે) + સર્ત (અર્થ)] વિ. મહત્તર; સહાયક.

૩. [સં. અભિ (સાથે) + સર્ત (અર્થ)] વિ. સાથે જનાર.

૪. [સં. અભિ (તથા) + સર્ત (અર્થ)] વિ. કુમલો કરનાર.

અભિસર્પણ [સં. અભિ (પાસે) + સર્પ (જઈ) + અન (નામ જનાવનાર પ્રત્યય)] વ. પાસે જવાપણું; નજીક પહોંચવું તે.

અભિસંમ [સં. અભિ (જવું) + સંમ (જાણ)] પુ. વાક્યો સ્નેહ; મોહ; મમતા.

અભિસંતાપ ૧. [સં. અભિ (બોલણ) + સંતાપ (ક્રોધ)] પુ. ચોતરનું કુઝવ.

૨. [સં. અભિ (વિશેષ) + સંતાપ (કુઝવ)] પુ. કુલ; અર્ધ.

૩. પુ. શાપ દેવજવું; અભિસાપ.

અભિસંધા ૧. [સં. અભિ (તથા) + સં (સારી રીતે) + ધા (દેવ)] જી. ઇશ્વર પ્રતિમા.

૨. [સં. અભિસંધા (ઉત્તર)] જી. અંતઃ કમળાણ.

૩. [સં. અભિ (તથા) + સંધા (જાણ)] જી. ફળનો હેતુ; અર્થ.

અભિસંધાન ૧. [સં. અભિસંધા (અર્થ)] વ. ઉત્તરપિટી; અર્ધ; અગ્ન્યાણ.

૨. વ. અહેરાત.

૩. [સં. અભિ (સાથે) + સંધા (જાણ)] વ. પ્રેમ; સ્નેહ.

૪. [સં. અભિ (સાથે) + સંધાન (અર્થ)] વ. સમાહ; સમાધાન.

૫. [સં. અભિ (તથા) + સંધા (જાણ)] વ. હેતુ; ઉપાય; ધારણ; મુશક.

અભિસંધિ ૧. પુ. ઇશ્વર પ્રતિમા.

૨. [સં. અભિ (તથા) + સંધા (જાણ)] પુ. ઇશ્વર; હેતુ; ધારણ.

૩. [સં. અભિ (સાથે) + સંધિ (અર્થ)] પુ. કોલાર; ઘરત.

૪. [સં. અભિસંધા (અર્થ)] પુ. અગ્ન્યાણ; ફરેલ.

૫. પુ. પ્રસંગ; તાકાત; ટીકણું.

૬. પુ. બાવાઈ; તાત્પર્ય.

૭. પુ. મત; અભિપ્રાય; વિચાર.

૮. [સં. અભિ (સાથે) + સંધિ (અર્થ)] પુ. સમાહ; સમાધાન.

અભિસંધિતા જી. (અભ્ય) કલહાંતરિતા ન્યામિકા; ધણીના મનાવ્યાથી અને નહિ ને પાછળથી ખરતાય એવી જો; ધણીનું અપમાન કરી પાછળથી અદ્યસોસ કરનાર જો.

અભિસંપન્ન [સં. અભિ (વિશેષ) + સંપન્ન (પૂરું મેલ)] વિ. પૂરું; પૂરી રીતે થયેલું.

અભિસંપાત ૧. પુ. અભિસાપ.

૨. પુ. પાવું તે.

૩. [સં. અભિ (સાથે) + સં (સારી રીતે) + પાત (પાવું તે)] પુ. અર્ધ; કુલ; સંમામ.

૪. [સં. અભિ (સાથે) + સં (સારી રીતે) + પાત (પાવું તે)] પુ. સંમમ; મેળાપ.

અભિસંમંધ ૧. [સં. અભિ (બોલણ) + સંમંધ] પુ. ધાતો સંમંધ; સારી જોળખાણ.

૨. [સં. અભિ (સાથે) + સંમંધ] પુ. સંજોગ; મિથુન.

અભિસંજુહ [સં. અભિ (જવું) + સં (સારી રીતે) + જુહ (જાણ)] વિ. સારી રીતે જોધ પામેલું.

અભિસંધોમ જુઓ અભિસંમંધ.

અભિસંજુહ [સં. અભિ (જવું) + સં (સારી રીતે) + જુહ (જાણ)] વિ. ધણી વસેલું; સારી રીતે વહિ પામેલું.

અભિસંમંધ [સં. અભિ (બોલણ) + સંમંધ (ખાલા)] પુ. આરે તરફનો અગરો.

અભિસંસ્કાર ૧. પુ. આજ ક્રિયા; ફાવલ વમરનું કામ.

૨. [સં. અભિસંસ્ક (પાવું)] પુ. વિચાર.

અભિસાર ૧. [સં. અભિ (તથા) + સ (જઈ)] પુ. આસપાસનો અગુલ જવાએ મળવાનો નિમિત્ત; સ્ત્રોત.

૨. પુ. એ નામના એક અતનલ લોક.

૩. પુ. તદ્વચિવાની ઉતારે આવેલો એ નામનો દેવ.

૪. પુ. નામકનામિકાએ મળવાનું અગાઉથી ફરવેલ ટેકણું.

૫. પુ. નામકનામિકાનું નહીં કરેલ જવાએ મળવા જવાપણું.

૬. [સં. અભિ (સાથે) + સ (જઈ)] પુ. નોકર; સેવક; અનુચર; આર.

૭. પુ. જીવન અભ્યવવાની ક્રિયા.

સોના મિથ્યાપણની કપના કરવી તે અભિ-
પ્રિતાનુપરિતિ કહેવાય.

અભિહિતાન્વય [સં. અભિહિત (કહેવ) +
અન્વય (સંબંધ)] પુ. પાસપાસેના સ્થાનના
અર્થનો અભિધા નામની સંક્રિતિથી પરસ્પર
સંબંધ.

અભિહિતાન્વયવાદ [સં. અભિહિત (કહેવ)
+ અન્વય (સંબંધ) + વાદ (મત)]
પુ. (ન્યાય) વાક્યના છૂટા સ્થાનમાં અર્થ
હોતો નથી એવો મત. દરેક સ્થાને પોતાનો
અર્થ હોય, પણ અપારે સ્થાન એકબીજા સાથે
વિભક્તિનો સંબંધ થાય છે તેમાંથી આખા
વાક્યનો અર્થ નીકળે. પ્રજાકરમતના મીમાંસાએ
આથી ઊલટું વાક્યના દરેક સ્થાનમાં વાક્યનો
અર્થ રહેતો હોવાનું માને છે.

અભિહિતાન્વયવાદી [સં. અભિહિત (કહેવ)
+ અન્વય (સંબંધ) + વાદિન (મત ધરાવ-
નાર)] વિ. અભિહિતાન્વયવાદમાં માનનાર.

અભિહોમ [સં. અભિ (જગ) + હોમ
(યજ્ઞ)] પુ. ધીની આહુતિ.

અભી ૧. [સં. અ (નહિ) + બી (બીજ)]
વિ. ભવ વગરનું; નિર્ભય; નીકર.

૨. [હિ.] જ. આ ધીએ; જગ કરે.

અભી પરમપતિ પામે તેહ. નરહી

અભીક ૧. પુ. આસહ; પ્રેમી.

૨. પુ. કવિ.

૩. પુ. (પિંગળ) દરેક અરણ્યમાં જમણ, વમણ
અને મુર મળી ૭ અણુરનો એ નામનો પંદ.

૪. પુ. પતિ; પશુ.

૫. પુ. માલિક.

૬. જ. અચામણ.

૭. જ. નજીક હોવાપણું; પોષ.

૮. વિ. ઇચ્છવાળું; આતુર.

૯. વિ. કામી; વિવશભોગી ઇચ્છવાળું; કમુક.

આસવ પાન અભીક કરાવે. દવાચમ

૧૦. વિ. કૂર; દયા વગરનું; નિમ્બુર.

૧૧. વિ. અચેહું; પાસે પહોંચેહું.

૧૨. [સં. અ (નહિ) + બી (બીજ) + ક
(વધ)] વિ. બીજ વગરનું; નીકર; નિર્ભય.

૧૩. વિ. અચંકર; ગ્રણ્ય.

૧૪. જ. પાસે; નજીક.

અભીક્ષુ ૧. [સં. અભિ (દેહ) + ક્ષુ
(સેવકો હું હાવ)] વિ. કામથી; ચાહુ; મંથ
ન થાય એવું.

૨. વિ. ધણ; અતિશય.

૩. વિ. વારંવાર ચતુ.

૪. જ. વારંવાર; પુનઃપુનઃ.

અભીક્ષુઅવમહુચામન [સં. અભીક્ષુ (વારં-
વાર) + અવમહ (અન્ન) + ચામન
(માલ્લી)] જ. એક વાર અપાને માલિકે
પાછી લીધી હોય, છતાં સેન વગેરે કસ્ટે ખાસ
જરૂરી હોય તો તે અન્ન તેના માલિક પાસેથી
તેને કુન્ન ન થાય તે માટે વારંવાર આવી
ભેવાપણું.

અર્થોચ્ચતની અનુવીચિતવચ્ચામન. અભી-
ક્ષુઅવમહુચામન. અવમહાવચામ. સામર્થ્ય
પાસેથી અવમહાચામ અને અનુક્રમિતપાન-
ભોજન એ પાન લાખાએ છે. કવચર્ચસ્ય

અભીત ૧. [સં. અ (નહિ) + બીત
(બીધેહું)] વિ. ભવ વગરનું; ન બીધેહું.

૨. [સં. અભિ (સામે) + ઇત (અધેહું)]
વિ. સામે અધેહ.

અભીતિ ૧. [સં. અ (નહિ) + બીતિ
(ભવ)] જી. નિર્ભયતા; નીકરપણું.

૨. જી. પોષ; પાસે હોવાપણું.

૩. જી. બીક દૂર કરવા માટેની તાંત્રિક વીટી;
અભયમુદ્રા.

૪. [સં. અભિ (સામે) + ઇતિ (અભવ)]
જી. સામે જતું તે.

૫. [સં. અભિ (જગ) + ઇતિ (અવિ)]
જી. હુમલો; આક્રમ.

૬. વિ. બીક વગરનું.

અભીતું [સં. અ (નહિ) + બીત
(બીધેહું)] વિ. બીક વગરનું; નિર્ભય.

વચ્ચુ કરે નીત નીર, વીર કુલાર્જુ અભીતો.

અભીતું [અ (નહિ) + બીતું (બીધેહું)]
વિ. કોઈ; વરસાદ વિનાનું; વરસા વગરનું.

હં જ અંકે કાંતો, સિદ્ધ અભીનો ભવ,
હાજી લે એમ જ હવે કીડી ફરી ફરી ખાવ.

અભીપાક ઉદ્ધ પુ. સામવેદનો એક ઋષિ.

અભીપ્સા [સં. અભિ (વિશેષ) + ઇપ્સા
(કમ્પ)] જી. ઇચ્છા; વાંછના.

અભીપ્ષિત ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) +
ઇપ્ષિત (કમ્પ)] વિ. આહેહું; ઇચ્છેહું.

૨. વિ. મનમમતું; પ્રિય.

અભીમ ૧. [સં. અ (નહિ) + બીમ
(અભવ)] પુ. વિષ્ણુનાં હાથર નામ મહેતું
એક નીતિને રસે જનારા માટે તે અચંકર
નથી તેથી તે અભીમ કહેવાય છે.

૨. વિ. અચંકર નહિ તેવું; સીમ.

અભીમાન [સં.] પુ. અભિમાન; મર્વ.

અભીમોહ [સં. અભિ (વિશેષ) + મુહ
(શબ્દ ચક્ર)] પુ. આનંદ; ખુશી.

અભીર ૧. [સં. અભિ (આચર) + અ
(અર્થ)] પુ. મોવણિયો; મોપાસ; મોપ;
બરવાક. મનુના મત પ્રમાણે આ લોકો અંબજ
અથવા વૈદ્યલોકની ભતની સ્ત્રીથી ઘાતજીને
થયેલ સંતાન હતાં. તેઓ સિંધુ નદીના કાંઠા
દીપર વસવાટ કરે છે.

૨. પુ. (પિંગળ) દરેક અરણ્યમાં ૧૨ માળા
અને છેડે જમણવાળો પંદ; આબીર.

અભીરાણ જી. એક જાતનું ઝેરી જીવડું.

અભીરી [સં. અભીર (મોવણિયો)]
જી. બરવાક કે રખારીની ભાષા.

અભીરુ ૧. પુ. (પુરાણ) એ નામનો એક
રાજર્ષિ.

૨. પુ. શિવ; કૌરવ

૩. [સં.] જી. સતમળી નામની વનરપતિ;
ન્યાયમણી; અદુમતા; સતાવરી.

૪. [સં. અ (નહિ) + બીરુ (બીધણ)]
જ. હાઈપનું મેદાન; પુલસ્ત્રાન, કેમકે ત્યાં
સપર કે નાદાન માણસ જન્મ લાગતું થી.

૫. વિ. નીકર; બીક વગરનું.

૬. વિ. પુષ્પાન નહિ કરનાર.

અભીરુકા પુ. (પિંગળ) જમણ, અમણ,
નમણ, નમણ અને મુર મળી ૧૩ અણુરનો
અતિજગતીની ભતનો એક પંદ.

અભીરુકા રમ, જ ભ ન ન ય થી.
જલુપિચ્ચ

અભીરુપત્રી [સં.] જી. સતાવરી; સતમૂલી
નામની વનરપતિ; અબીર.

અભીરુ ભુગ્નો અબીરુ ૨.

અભીસાપ [સં. અભિ (સામે) + સપ્
(વાત કરવી)] પુ. સવહ; અર્ચા; વાતચીત.

અભીવર્ત ૧. પુ. અમ્બેદનો એક ઋષિ.

૨. પુ. અક્રમણ નામનો સામવેદનો ભામ.

૩. [સં. અભિ (વારંવાર) + વર્ત (પાછું
ફરવું)] પુ. વર્ષ.

૪. પુ. હુમલો કરતાં જીત મેળવવા માટે
ખેલાતો મંત્ર.

અભીવંચ પુ. ગાળ; આકોશન.

અભીવાહી પુ. (પુરાણ) એ નામનો દેવ.

અભીષ્ટ ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) + ઇષ્ટ
(કમ્પેહું)] પુ. વહાલો પુરુષ.

૨. જી. ઇષ્ટેલી વસ્તુ.

અંતે અભીષ્ટ મળી કદથી કમલે ૨.

૩. જ. અભાજ; ભટ્ટ.

૪. જ. (કાવ્ય) બીજાના કામ માસત
આપણા ધારણા કામની સજ્જતા કેવાઈ આવે
એવો એક અસંપ્રદ. ભેમકે,

જે પ્રતાપરાજાના, જ્ય કરવાને ભેમ તુરકભોજ;
તેને છતી થીધા, મળી સર્વ મેવાડી જિલ્લ લોક.
આમાં મુસલમાનોનાં છતવા લાગે મુકામ
છતવાના પ્રતાપરાજાના કામની સજ્જતા
મેવાડી બીલ લોકોના કામ માસત કેવાઈ
આવી માટે અભીષ અસંપ્રદ થયો.

૫. જ. મનોરથ; કાવ્ય.

૬. વિ. અનુભવ; મહેરમાન.

૭. વિ. કાવ્ય ઉપર આધાર રાખતું; કૌશિક.

૮. વિ. કાવ્યેષુ; આલેષુ; વાંછિત.

૯. વિ. ધણું પ્રિય; વહણું; આનીતું; મનમમતું.

૧૦. વિ. મનોહર; સુંદર.

અભીષેક [સં. અભીષ (કાવ્ય) +
લાલ (મળવું તે)] પુ. કાવ્યેષુ મળવાપણું.

અભીષિક ૧. [સં. અભીષ (કાવ્ય) +
સિક (લાગ)] છી. કાવ્યેષુ વસ્તુ મેળવ-
વાની શક્તિ.

૨. [સં. અભીષ (કાવ્ય) + સિક
(પ્રાપ્તિ)] છી. કાવ્યેષુ મળવાપણું.

અભીષ્ટ ૧. છી. રેણુના નામનો સુમંધી પદાર્થ.

૨. [સં. અભિ (વિશેષ) + ઇષ્ટ
(કાવ્ય)] છી. વહાલી ઓ; પ્રિય.

૩. છી. સોપારી.

અભીષ્ટાર્થ [સં. અભીષ્ટ (કાવ્ય) + અર્થ]
પુ. કાવ્યેષુ વસ્તુ.

અભીષિ ૧. છી. પાસે જવું તે; ઉપમાન.

૨. છી. પૂજ; સ્તુતિ.

૩. છી. યત.

૪. છી. વૈદિક સુત.

૫. છી. સંધ્ય; મદદ.

૬. [સં. અભિ + અર્થ (જાત કરવું)]
વિ. હવિર્દાન વડે જાવા લાગે.

અભીષજ [અ (નહિ) + બીભવું]
વિ. બીભવ કે પસંદ નહિ એવું.

અભુક ૧. [સં. અ (નહિ) + કુકા
(ખાવું)] વિ. અભુકોટું; અખ્યા વિનાનું.

૨. વિ. ઉપવાસી; અખ્યા; અખ્યા વસતું.

૩. વિ. જેણે ભોજનું કે વાણું ન હોય એવું.

૪. [સં. અ (નહિ) + કુકા (ભોજનપેદું)]

વિ. નહિ વપરાયેલું; ઉપભોગ દયા વિનાનું.

અભુકાભોગી ૧. [સં. અભુકા (નહિ ભોજ-
વું) + ભોગિ (ભોજનાર)] વિ. મેષ્ટિ

ભોજનું કે વાણું ન હોય તેનો ભોજ કરનાર.

૨. વિ. જેણે ભોજ ભોજવેલા નથી એવું.

અભુકાભુજ [સં. અભુકા (નહિ ભોજવેલું)
+ ભુજ (ખવડાવ)] જ (અર્થોત્તર)
જેણે નક્કરની જેલથી આર ધડી અને મૂળ
નક્કરની પહેલી આર ધડી મળીને જનતો આઠ
ધડીનો કાળ.

અભુજ [સં. અ (નહિ) + ભુજ (લાવ)]
વિ. હું; હાથ વિનાનું.

અભુ [સં. અ (નહિ) + ભૂ (પડ)]
પુ. વિષ્ણુનાં હાથ નામ માટેનું એક.
અભાભ હોવાથી તે અભૂ કહેવાય છે.

અભુજ ૧. [સં. અ (નહિ) + ભૂ
(અપડ)] વિ. અભાભુ જાણી.

૨. વિ. ભડ; મૂક.

૩. વિ. મૂર્ખ; મેવદૂર.

અભુજી સુખો અભુજ.

અભુત ૧. પુ. (પિંગા) વૃષ્ટી ઉપજતી
જાતનો ૧૭ સૂક અને ૨૨ લઘુ મળી ૨૯
અક્ષરનો એક માત્રાભેદ હંદ.

૨. વિ. અસાધારણ; અપૂર્વ; અશુભ;
અપોષું.

૩. [સં. અ (નહિ) + જાત (સત)]
વિ. ખોટું; અસત.

૪. [સં. અ (નહિ) + જાત (જાણવું)]
વિ. નહિ જાણવું; ન જાણે.

૫. [સં. અ (નહિ) + જા (હોવું) + ત
(અર્થોત્તર પ્રત્યય)] વિ. નેહવાત; અવિદ્યમાન.

૬. વિ. હાથનું; કાંમત.

અભુતતુલાવ [સં. અભુત (ન જાણવું) +
તા (તે) + તાવ (હોવાપણું)] પુ. પહેલાં
ન જવું હોય તે રૂપે પ્રકટ થવાપણું.

અભુતપૂર્વ [સં. અ (નહિ) + જાત (જાણવું)
+ પૂર્વ (પહેલાં)] વિ. પહેલાં ન જવું હોય
એવું; અપૂર્વ.

અભુતરજસ પુ. (પ્રસાદ) રૈવા મન્વંતર-
માંની એ નામનો દેવ.

અભુતરાતુ [સં. અભુત (અસ્તિત્વમાન) + રાતુ
(વેરી)] વિ. દુસ્મન વસતું; રાતુ વિનાનું.

અભુતભિનિવેશ [સં. અભુત (ખોટું) +
ભિનિવેશ (આરજી)] પુ. અસત વસ્તુમાં
સત્યજ્ઞાની માનવા.

અભુતાહરણ જ. (નાચ) કપડ હારેલું કે
અંજનગળું વચન કહેવું તે.

અભુતિ. ૧. [સં. અ (નહિ) + ભૂતિ
(જાણવી)] છી. અભિનિવેશ; નિર્મનત્વ.

૨. છી. નમગાર્થ; નિર્મજપણું.

૩. [સં. અ (નહિ) + ભૂ (જવું) + તિ
(નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] છી. નેહવાતી;
અનસ્તિત્વ.

૪. વિ. સપતિ વગરનું.

અભુતોપમા [સં. અ (નહિ) + ભૂત (વધેલું)
+ ઉપમા (સરખામણી)] છી. (કાવ્ય) જે
વસ્તુ નથી એની ઉપમા આપવાપણું; કલ્પિતો-
પમા. ભેમકે,

રાધામુખથી છૂટી, જાલક પમોધર પરે પડી એમ;
સહિમંદલથી જાડી, જાડી ભોજિન મેર શિરેજેમ.

અભુમિ ૧. [સં. અ (નહિ) + ભૂમિ
(જમ્યા)] છી. અનામય; અનાધાર અભય
કે આધારરૂપ ન હોવું તે.

૨. [સં. અ (અચોક્ષ) + ભૂમિ (જમીન)]
છી. અરાજ જમ્યા.

૩. [સં. અ (નહિ) + ભૂમિ (પૃથ્વી)]
છી. પૃથ્વી સિવાયની કોઈ જાત.

૪. વિ. સ્થાન વગરનું; ભૂમિહીન.

અભુમિજ ૧. [સં. અ (અચોક્ષ) + ભૂમિ
(જમ્યા) + જ (જાણવું)] વિ. અરાજ
જમ્યામાં ઉત્પન્ન થયેલું.

૨. [સં. અ (નહિ) + ભૂમિ (પૃથ્વી) +
જ (જાણવું)] વિ. પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન નહિ
થયેલું.

અભુમિપ્રાસ સૈવ [સં. અ (અચોક્ષ) +
ભૂમિ (જમ્યા) + પ્રાસ (પડોશી) + સૈવ
(હંદ)] જ. અંધાંથી લાવાનું જની ન શકે
એની જગ્યાએ પડેલું લક્ષર.

અભુમિષ [સં. અ (હાથ) + ભૂમિ
(જાણવું)] વિ. કોટું; લગાડ.

અભુરક જ. એ નામનું એક આહાર.

અભુરિ [સં. અ (હાથ) + ભૂરિ (પહોળું)]
વિ. કોટું.

અભુપિત [સં. અ (નહિ) + ભૂપિત (સ્વ-
મારેલું)] વિ. સ્વમાર્ગ વગરનું.

અભુત ૧. [સં. અ (નહિ) + જાત
(ખાવડાવ)] વિ. પચાર ન મળ્યો હોય એવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + જા (હોવાપણું)
+ ત (અર્થોત્તર પ્રત્યય)] વિ. પોષણ નહિ
કરેલું.

અભુત સૈવ [સં. અ (નહિ) + જાત
(ખાવડાવ) + સૈવ (હંદ)] જ. પચાર કે
જાણું ન મળવું હોય એવું લક્ષર. કૌટિલ્યના

અભેરાર્થ [સં. અભ (આક્રમ) + રાજિ (હાર)] છી. છતી નીચે લીંતને અટીને જડેલું સરસામાન મૂલ્ય માટે સાધન; અભેરાર્થ.

અભેરાર્થ ૧. [સં. અભિ (પણું) + રામ (સુઠ હર એવું)] વિ. આનંદ પમાડે એવું; મનોરંજક.

૨. [સં. અભિ (વિશેષ) + રામ (સુઠ)] વિ. ૧પણું; સુઠર; રમણીય.

અભેવ ૧. [સં. અભેદ (એકતા)] પુ. બીજા; એકતા.

૨. વિ. એકપા; એક વસ્તુ.

૩. [સં. અ (નહિ) + ભવ (બીજ)] વિ. બીજ વિનાનું; નિર્ભય અથવા સ્વદેશક્રિયામાં વપરાય છે.

સમયે મુખ્ય બી હરિવેલ,
તેથી પ્રાપ્તિએ આનંદ અભેવલ.

નિમુખાનંદ

અભેવચન [સં. અ (નહિ) + ભવ (બીજ) + વચન (કેલ)] જ. સલામતીની ખાતરી; રક્ષણની અહિમતી.

અભેવન ૧. [સં. અભિમન્યુ] પુ. અર્જુનનો દીકરો અભિમન્યુ.

નહિ તે દીપ અભેવનનાર હરિસ

૨. [સં. અ (નહિ) + બી (બીજ) + વત (વર્ણ)] વિ. બીજ વગરનું નીકર.

મરણે જરી જરી ભરે, પ્રાણે અભેવન પરખો. લોકગીત

અભેવું ૧. [સં. અ (નહિ) + ભેદ (ભાવ)] વિ. એકપા; લુપ્ત વિનાનું.

નીસંત નામ નિરખ પાપુસુ,
અવલ આપ અભેવું. નીસંત

૨. [સં. અ (નહિ) + ભવ (બીજ)] વિ. ભવ વગરનું.

અભેવજ [સં. અ (અભેદ) + ભેજ (ભા)] જ. અસાધ્ય બોધ.

અભેસનું ઇ. કિ. (આમ) ખેતનું. પાણીમાં વસતું ખેતનું માટે ખારવા આ સ્વદ વાપરે છે.

અભેજ ૧. [અ (નહિ) + ભેજ (ભેજ)] વિ. ભેજ વગરનું; મિશ્રણ કર્યા વગરનું.

૨. વિ. (આમ) મોલ કપાઈ જાય છે એ ખેત હોરને મરવા માટે છદ ન આપી છે એવું.

અભેકાર [સં. અ (નહિ) + ભવંકર (ભિદામય)] વિ. (કમળી) બીજ ન લાગે એવું.

અભેશ પુ. અભ ભાઈ.

એક હો એ અભેશારે
આપણે આપણું હું હોયે.

અભિમન્યુ આખ્યાન

અભેક ૧. પુ. અભુવનો; કટાણો; અસ્તિ.

અભેકે પાતું = (૧) અભાવ થવો. (૨) કટાણો કિપવો.

૨. [સં. અ (નહિ) + ભુજ (ભેજવું)] પુ. ઉપયોગમાં ન લેવાપણું.

૩. [સં. અ (નહિ) + ભુજ (ખાવું)] પુ. ખાવું નહિ તે.

૪. પુ. ખોટ; કિયુપ; ખાખી.

૫. પુ. (સંગીત) મુખના જુલુ ભાગ માંહેનો ઉલ્લો. તે જુલુ ભાગ આ પ્રમાણે છે: અસ્તાર્થ બનો, અને અભેક.

અભેક વાળવો = (૧) ક્રિયાની ઉલ્લી દૂક ક્રિયાએ પોતાના નામ સાથે બનવવી. અભેક વાળે નરસૈકનો સ્વામી સારંગપાત્રિ-હરિદાસ (૨) હેયો લાવવો; ખૂં કરવું. (૩) વાંજ વાળવું.

૬. પુ. મુખના જુલુ ભાગમાંનો ઉલ્લો ભાગ પૂરો કરવાની ક્રિયા.

૭. પુ. સંતોષ.

૮. વિ. અજાણું ન કરેલું.

૯. વિ. નકર; પોતાણ વગરનું.

૧૦. વિ. વાપર્યા વિનાનું.

અભેકાભ ૧. [સં. અ (નહિ) + ભુજ (ખાવું) + ભવ (વિખર્ચાદંત્રે પ્રલય)] વિ. અભક્ષ્ય; નહિ ખાવા લાયક; અભોક્તીય.

૨. [સં. અ (નહિ) + ભુજ (ભેજવું) + ભવ (વિખર્ચાદંત્રે પ્રલય)] વિ. ભોજનવા લાયક નહિ તેવું.

અભેકતા ૧. [સં. અ (નહિ) + ભેક (ખાનાર)] વિ. નહિ ખાનાર.

૨. [સં. અ (નહિ) + ભેક (ભેજનાર)] વિ. ભોજનવતું ન હોય એવું; નહિ ભોજનનાર.

અભોજ્ય ભુજ્યો અભોજ્ય.

અભોમ ૧. [સં. અ (નહિ) + ભોમ (ભોજનાની સામગ્રી)] પુ. ભોજ ન લેવાપણું.

૨. ભુજ્યો અભોજ્ય.

અભોમી ૧. [સં. અ (નહિ) + ભોમિ (ભોજનાર)] વિ. ઉદ્વિસ્તુષ્ણની ઇચ્છા વિનાનું; વિરક્ત.

૨. વિ. ઉપયોગ ન કરનાર.

અભોમ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + ભુજ (ભેજવું) + મ (વિખર્ચાદંત્રે પ્રલય)] વિ. ઉપયોગ ન કરવા લાયક; નહિ ભોજનવા એવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + ભુજ (ખાવું) + મ (વિખર્ચાદંત્રે પ્રલય)] વિ. ન ખાવા એવું; અભક્ષ્ય.

અભોજ્ય ભુજ્યો અભોજ્ય.

અભોજન ૧. [સં. અ (નહિ) + ભોજન (જમણ)] જ. નહિ ખાવણું વત; ઉપવાસ.

૨. વિ. ઉપવાસી.

અભોજનીય [સં. અ (નહિ) + ભુજ (ખાવું) + જનીય (વિખર્ચાદંત્રે પ્રલય)] વિ. અભક્ષ્ય; નહિ ખાવા એવું.

અભોજ્ય [સં. અ (નહિ) + ભોજ્ય (ખાવા એવું)] વિ. ન ખાવા એવું; ખોરાક તરીકે મના કરેલું; અભક્ષ્ય.

અભોજ્યમૃદ્ધ [સં. અ (નહિ) + ભોજ્ય (ખાવા લાયક) + મૃદ્ધ (ધર)] જ. (કૈન) ભિક્ષા માટે અભોજ્ય મળ્યાનું ધર.

અભોજ્યમૃદ્ધપ્રવેશ [સં. અ (નહિ) + ભોજ્ય (ખાવા એવું) + મૃદ્ધ (ધર) + પ્રવેશ (દાખલ થવું તે)] પુ. (કૈન) ભિક્ષાને માટે અભોજ્ય મળ્યાના ધરમાં દાખલ થવાપણું.

અભોજ્યાત્ર ૧. [સં. અ (નહિ) + ભોજ્ય (ખાવા એવું) + યાત્ર] જ. ન ખાવા લાયક ખોરાક.

૨. વિ. એવું અત્ર ખાવા માટે મના હોય એવું.

અભોમ ૧. [સં. અ (ખરાબ) + ભૂમિ (જમીન)] છી. ખરાબ જમ્યા.

૨. છી. પરદેશ; અભવજો દેશ.

૩. [સં. અ (ખીનું) + ભૂમિ] છી. પર-ભૂમિ; ખરડી જમીન.

અભોમિયું ૧. [અ (નહિ) + ભોમિયું (ભૂમિ)] વિ. અભવયું; બિનમાહિતવાર.

૨. વિ. ઠાન વગરનું.

અભોતું [સં. અ (નહિ) + ભવ (બીજ)] વિ. નિર્ભય; બીજ વગરનું; નભોયું.

અભોલ વિ. યોદ્ધ.

અભોપણુ જ. (ભૂ. મૃ.) ધરેલું; આભૂષણ; શુભગાર.

વે ત્રિઈ વારિ અભોપણુ રિદ્ધ,
જાંચિ માન અતિ આદર રિદ્ધ.

વિમલપ્રબંધ

અભોયું ભુજ્યો અભોમિયું.

અભોતિક ૧. [સં. અ (નહિ) + ભોતિક (સ્વપ્ન)] વિ. ઉદ્વિગ્ધી ન જણાય એવું; અભોચર.

૨. વિ. દિવ્ય; દેવતાઈ.

ઔતિહ દેહ અભ્યોતિહ મરુ,

એક મરુ હરિનું મરુ. નિરુપાનર

૩. [સં. અ (નહિ) + ઔતિહ (પદાર્થ)]

વિ. પૃથ્વી, જમ, આકાશ, તેજ અને વાયુથી

ઉત્પન્ન નહિ થયેલું; પંચમૂલનું ન બનેલું.

૪. વિ. આનંદિય.

અભ્યોતિહ પૂજા [અભ્યોતિહ (અભ્યોત) + પૂજા (પૂજા)] છો. ન દેખી સકાય એવી મૂર્તિ. જેમકે, ભુક્તિ, શારીરિક ભગ, અવરચા-શક્તિ.

અભ્યોતિહભાવ [સં. અ (નહિ) + ઔતિહ (જન વસ્તુ સંબંધી) + ભાવ (ભાવ)] પુ. વૈશ્વજ; સમારંભાં મોહ ન હોવાપણું.

અભ્યોતિહ સંપત્તિ ભુખો અભ્યોતિહ પૂજા

અભ્યોતિહ [સં. અ (નહિ) + ભ્યિ (પૂજા)]

વિ. પૃથ્વી ઉપર ન થનારું

અભ્યસત ૧. [સં. અભિ (ચોતર) + અભ્ય (ચોપણું) + ત (જુલુંદંત્રો પ્રત્યય)]

વિ. ચોતર અરકાયેલ.

૨. વિ. મેષ કરાયેલું; તેમ ઓળેલું.

અભ્યસદ્યુ [સં. અભિ (ચોતર) + અસ્ય (ભાષણ)] પુ. ખોળ; તપસ.

અભ્યસ ૧. [સં. અભિ (સમુપ) + અસ્ય (આમળો ભાગ)] જ. પાસે; નજીક હોવા-પણું.

૨. વિ. નજીકનું; પાસેનું.

૩. વિ. નજીક; તાત્કાલ.

અભ્યસિહ [સં. અભિ (અભિસાધ) + અસિહ (વધાર)] વિ. ધણું મેલ; અભિ ઉત્કૃષ્ટ.

અભ્યસુક્ષ્મ ૧. છો. ચેરકાળર રહેવાની રળ.

૨. છો. દલીલની કમ્પાત.

૩. છો. પ્રેરણા.

૪. છો. નરતરકી.

૫. છો. વાદમાર્ગના યાન માટે અભ્યની ભોળતા યા વસ્તુ માંહેની એક ભુખો વાદમાર્ગ.

પ્રતિસ્થાપનક નિશાસ, અવરચા, વાક્યરોપ, વાક્યપ્રસાસ, ઉપાસમ, પરિહાર, અભ્યસુક્ષ્મ કોરે દેશકા વચોક્ત નૈવાયિક પદાર્થનો ભાગ-સુખમાં ઉત્કેષ જ નથી. સુશાવલ

૬. [સં. અભિ (વર) + અનુગા (જન)]

છો. સંમતિ; મનુરી.

૭. છો. હુકમ; આદા.

અભ્યસુક્ષ્મ ૧. [સં. અભિ (વર) + અનુગાત (જન અપાયેલું)] વિ. અનુગા કે મંજૂરી અપાયેલું.

૨. વિ. પ્રેરણા કરાયેલું.

અભ્યસુક્ષ્મ ભુખો અભ્યસુક્ષ્મ.

અભ્યસેન ભુખો અભ્યસેના.

અભ્યસેના [સં. અભિ (વર) + અર્થન

(પૂજા)] છો. પૂજા; ઉપાસના; આરાધન.

અભ્યસે [ભુખો અભ્યસેન.

અભ્યસે [સં. અભિ (વર) + અર્થ

(પૂજા) + ન (વિશ્વર્થદંત્રો પ્રત્યય)]

વિ. પૂજા લાવક.

અભ્યસેન ભુખો અભ્યસેના.

અભ્યસેના ૧. [સં. અભિ (વર) + અર્થના

(અર્થ)] છો. પ્રાર્થના; અર્થ.

૨. છો. મામણી; માનું.

૩. [હિ.] છો. સત્કાર; સન્માન.

અભ્યસેનીય ૧. [હિ.] વિ. આવકર

આપવા લાવક.

૨. [સં. અભિ (વર) + અર્થનીય

(પ્રાર્થના કરવા એવું)] વિ. પ્રાર્થના લાવક;

સંમુખ અર્થ કરવા એવું.

૩. વિ. મામણ લાવક.

અભ્યસેનું [સં. અભિ (વર) + અર્થ

(માનું)] છ.કિ. આજીજ કરવી; વિનતિ

કરવી.

અભ્યસિત ૧. [સં. અભિ (વર) +

અર્થિત (માણેલું)] જ. મામણી.

૨. વિ. આજીજ કરાયેલું.

૩. વિ. માણેલું.

૪. [હિ.] વિ. સત્કાર માણેલું; આવકર

અપવામાં આપ્યો હોય એવું.

અભ્યસે [સં. અભિ (વર) + અર્થ

(માનું) + ઇત (જુલુંદંત્રો પ્રત્યય)]

વિ. મામણાર;

યાચના કરનાર.

અભ્યસે ભુખો અભ્યસેનીય.

અભ્યસેનું [સં. અભિ (વિશેષ) + અર્થ

(પૂજા) + જન (નામ અપાવનાર પ્રત્યય)]

જ. પૂજા.

અભ્યસેનું ભુખો અભ્યસેનું.

અભ્યસેનું વિ. પૂજા લાવક; પૂજા.

અભ્યસિત ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) +

અર્થ (પૂજા) + ઇત (જુલુંદંત્રો પ્રત્યય)]

વિ. પૂજેલું.

૨. વિ. માન આપવા લાવક; પૂજા.

૩. વિ. લાવક; ઉચિત.

અભ્યસન ૧. જ. ખર્ચેનું દે.

૨. [સં. અભિ (ચોતર) + અસ્ય (ભાષણ)]

+ જન (નામ અપાવનાર પ્રત્યય)] જ. અધી

દિશામાં ફેલાવો.

૩. જ. મેળવવાપણું; પ્રાપ્તિ.

અભ્યસન ૧. [સં. અભિ (વારંવાર) +

અસ્ય (જનું) + જન (નામ અપાવનાર પ્રત્યય)]

જ. દેવ; મહાવરો; આદત.

૨. [સં. અભ્યસ (અભ્યાસ કરવો) + જન

(નામ અપાવનાર પ્રત્યય)] જ. ઉચ્ચતર;

અભ્યાસ.

૩. જ. વારંવાર એક કામ કરવાપણું; અનુ-

શીલન.

અભ્યસનીય [સં. અભ્યસ (અભ્યાસ કરવો)

+ અનીય (વિશ્વર્થદંત્રો પ્રત્યય)] વિ. લાજવા

એવું; અભ્યવન કરવા લાવક.

અભ્યસનું ૧. [સં. અભ્યસ (અભ્યાસ કરવો)]

છ.કિ. લાજવું; શીખવું; અભ્યાસ કરવો.

૨. [સં. અભિ (વારંવાર) + અસ્ય (જનું)]

છ.કિ. મહાવરો કરવો; દેવ પાડવી.

વસ્તુ વિચાર વિના અભ્યસે,

તે એવ કંઈક હોય મને અભો

અભ્યસિત [સં. અભ્યસ (અભ્યાસ કરવો)

+ ઇત (જુલુંદંત્રો પ્રત્યય)] વિ. લાજેલું;

અભ્યવન કરવામાં આપ્યું હોય એવું.

અભ્યસી ૧. [સં. અભિ (વારંવાર) + અસ્ય

(જનું)] વિ. ઉલોમી; ઉલમી; ખંતીલું.

૨. વિ. નિશાસ; અભ્યવાની કમ્પાવાળું.

૩. [સં. અભ્યસ (અભ્યાસ કરવો)] વિ. વિદ્યા

મેળવવા આતુર.

અભ્યસુષક ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) +

અસ્ય (અર્થમાર્ગ) + ક (કમાર)]

વિ. અભિસાધ અર્થમાર્ગ કરનાર.

૨. વિ. શારે રસ્તે વર્તનાર માણસ ઉપર

હોયનો આરોપ મૂકનાર.

અભ્યસુષા ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) + અસ્ય

(અર્થમાર્ગ)] છો. અર્થમાર્ગ; હર્ષા.

૨. છો. ક્રોધ; ગુસ્સો.

૩. છો. બીજના ગુણો ઉપર કરાતું હોય

આરોપણ.

અભ્યસે ૧. જ. (આકરણ) પાતુન મૂળ રૂપ

ને બેસાવીને કરેલું રૂપ. જેમકે, 'પા'નું 'પા'.

૨. [સં. અભિ (વારંવાર) + અસ્ય (જનું)

+ ઇત (જુલુંદંત્રો પ્રત્યય)] વિ. ગુણમેલું.

૩. વિ. અર્થને શીખેલું; લાજવાથી અર્થેલું;

શિખાયેલું.

૪. વિ. નિપુણ; હોશિયાર.

૫. વિ. બેવડાયેલું.

૬. વિ. મહાવરાવાળું; દેવાયેલું.

૭. વિ. વારંવાર કરવામાં આવેલું.

અવ્યયસૂત્ર

અવ્યયસૂત્ર [સં. અવ્યય (એવ વાણી) + ત (ભૂતકાંતનો પ્રત્યય) + ત્રા (નામ અનાજના પ્રત્યય)] છી. ટેવ; અવ્યયસૂત્ર.

અવ્યય ૧. પુ. તથાનો ખોળ.

૨. [સં. અવ્યય (એવ)] પુ. નહતો પહેલાં કરીને કરાતો તેલ વગેરેનો ભેપ; તેલ-મર્દન.

તેલાવ્યય = કરીને તેલ ઓળવું તે.

૩. પુ. મલમ; ભેપ.

અવ્યય ૨. વ. બાવુ ઘી.

૨. [સં. અવ્યય (એવ) + ય (વસ્તુ)] વ. કરીને ઓળવાનો પદાર્થ.

અવ્યય ૩. સ્નાન [સં. અવ્યય (એવ) + સ્નાન (નાવ્ય)] વ. તેલ છાંયે સુમધી પદાર્થ મેળવી કરીને ઓળા કરાતું નાવ્ય; શુભ પ્રસંગે કરીને સુમધી પદાર્થ ઓળા નાકવું તે.

અવ્યય ૪. પુ. ઘમરમાંનો એ નામનો એ પારદર્શક પ્રવાહી પદાર્થ.

અવ્યય ૫. [સં. અવ્યય (એવ) + જન (નામ અનાજના પ્રત્યય)] વ. અંજીવણી ક્રિયા.

૨. વ. કાળજી; સુરમો.

૩. વ. ધરેલું; આલુચ્છ.

૪. વ. તેલ.

૫. વ. મલમ; ભેપ.

૬. વ. કરીને તેલ જેવા પદાર્થનું ભેપન.

અવ્યય ૬. [સં. અવ્યય (એવ) + જનીય + (વિભર્જાંતનો પ્રત્યય)] વિ. અંજીવણ સાધક; અંજી સહાય એવું.

૨. [સં. અવ્યય (એવ) + જનીય (વિભર્જાંતનો પ્રત્યય)] વિ. ભેપ કરવા એવું; જેનો ભેપ અર્થ થીકે તેવું.

અવ્યય ૭. વ. અંતઃકરણ; મન.

૨. [સં. અંતિ (અંત) + અંતર (અંતર)] વ. અંદરનો ભાગ; વચમાંની જગ્યા.

૩. વ. વચ્ચેનો અંતરો.

૪. વ. વચ્ચેનો વખત.

૫. વિ. અંદરનું; અંદરું.

આ પ્રમતી પરીક્ષા થઈ ગઈ અને અવ્યયનકર જેમ જે પ્રકારનાં પ્રમત્યુનો આમલ કરીશું.

૬. [સં. અંતિ (વિરોધ) + અંતર (અંત)] વિ. ઊંડું.

૭. [સં. અંતિ (પાસે) + અંતર (અંત)] વિ. નજીકનું; ઘાટા સંબંધવાળું.

૮. વિ. પ્રવીણ; હોશિયાર; પારંગત.

અવ્યય ૮. [સં. અવ્યય (એવ) + ક્ષણ (વિભ)] છી. ક્ષણભાવ કે નખરાં કરી મોઠ લગાડવાની વિદ્યા.

અવ્યય ૯. [સં. અવ્યય (એવ) + તપસ (વપ)] વ. (જૈન) આંતરિક તપ; મોક્ષના સાધન તપ. તેના ૭ ભેદ છે: ૧. પ્રવૃત્તિ, ૨. વિનય, ૩. વૈશ્યાખ્ય ક્રિયા શ્રુત વગેરેની કરવામાં આવતી સેવા, ૪. સ્વા-આય, ૫. આન અને ૬. મદિસ્ય.

અવ્યય ૧૦. [સં. અવ્યય (એવ) + પરિષદ (સભા)] છી. મિત્ર વગેરે સમાન માણસોની સભા.

અવ્યય ૧૧. [સં. અવ્યય (એવ) + વામ (સ્થાન)] પુ. અંદરનું રહેણાં.

અવ્યય ૧૨. [સં. અવ્યય (એવ) + ક્ષીય (સ્થિતિ)] વ. મનની ચોખ્ખાઈ.

અવ્યય ૧૩. [સં. અવ્યય (એવ) + આવામ (એવાવ)] પુ. (વૈદક) અતી પાસેથી માણસને ધનુષ્યની પેઠે ચાલી કે એવો વાયુરોમ.

અવ્યય ૧૪. [સં. અંતિ (તથા) + અર્ધ (એવાવ)] પુ. મલમસ્તી વખતે સામસામી જતી દોષ્ટિ તે.

અવ્યય ૧૫. વ. આરોગ આજ.

૨. વ. અંજી; મરણ.

૩. [સં. અંતિ (વિરોધ) + આકાંક્ષિત (અંકુશ)] વિ. અસ ધારેલું; અંકુશ.

અવ્યય ૧૬. [સં. અંતિ (સામે) + આખ્યાન (કહેવ)] વ. આજ; તહેમત.

૨. વ. (જૈન) આજ અધ્યવસાનું તેરમું પાપ-સ્થાન.

૩. વ. કોઈને આવે દોષ મૂલો તે.

અવ્યય ૧૭. [સં. અંતિ (સામે) + આખ્યાન (કહેવા)] વિ. આજ અધ્યવસાર.

અવ્યય ૧૮. [સં. અંતિ (પાસે) + આસ્ત (આવેલું)] પુ. ભિખારી; મામલુ.

૨. પુ. મહેમાન પરોલો; અતિથિ.

૩. પુ. સાધુ; સં-વાસી.

૪. વિ. પાસે આવેલું.

૫. [સં. અંતિ (તથા) + અમન (આવેલું)] વિ. મુલાકાત લેનાર.

૬. વિ. વચર તેડે અંતરે આવી મહેલું.

અવ્યય ૧૯. પુ. કલમ; વધ.

૨. [સં. અંતિ (પાસે) + અમન (આવેલું)] પુ. પાસે.

૩. પુ. જાનો ભોમવડો.

૪. પુ. મુલાકાત.

૫. [સં. અંતિ (તથા) + અમન (આવેલું)] મુલાકાત.

૬. પુ. વિરોધ; વેર; દુશ્મનાવડ.

૭. પુ. સ્વીકાર.

૮. [સં. અંતિ (ઉપર) + અમન (આવેલું)] પુ. કુમલો; અધાર્મ.

અવ્યય ૨૦. [સં. અંતિ (પાસે) + અમન (આવેલું તે)] વ. આવી પહોંચવાપરું.

૨. [સં. અંતિ (તથા) + અમન (આવેલું) + અન (નામ અનાજના પ્રત્યય)] વ. મુલાકાત.

૩. [સં. અંતિ (સામે) + અમન (આવેલું તે)] વ. સામે આવવું તે.

અવ્યય ૨૧. [સં. અંતિ (તથા) + આચાર (ધાર) + ઇક (વાલું)] વિ. ધર-ભારી; કુટુંબના પાલનમાં તત્પર.

૨. વિ. આગળનાં વગેરેના પોષણમાં આગળ.

અવ્યય ૨૨. [સં. અંતિ (ઉપર) + આધાત (ધાર)] પુ. અધાર્મ; કુમલો.

૨. પુ. ઓરવાની સમજવડ.

૩. [સં. અંતિ (ઉપર) + આધાત (ઇક)] પુ. મલમ કરવાની સલાહ.

૪. પુ. માર; ઠોક.

૫. પુ. સામે કરાતો પ્રહાર.

અવ્યય ૨૩. [સં. અંતિ (ઉપર) + આધાતિન (આધાર)] વિ. અધાર્મ કરનાર.

૨. વિ. હિંસા કરવાના સ્વભાવવાળું.

અવ્યય ૨૪. [સં. અંતિ (સામે) + આચાર (વર્તન)] પુ. સામું વર્તન.

અવ્યય ૨૫. વ. આરંભ.

૨. [સં. અંતિ (સામે) + આસન (યત્ન તે)] વ. સામે પ્રહાર કરવું તે.

અવ્યય ૨૬. [સં. અંતિ (ઉપર) + આધાન (મૂલ તે)] વ. મન વગેરેથી અમિતું સ્થાપન.

અવ્યય ૨૭. [સં. અંતિ (ઉપર) + આધાત (પાડવું તે)] પુ. કુખ; આરત; સંહાર.

અવ્યય ૨૮. [સં. અંતિ (બધી બાજુ તરફ) + અંતિ (વિરોધ) + મર્દ (અવધાન)] પુ. સજ; મુઠ્ઠા કરણ કે સંમાનમાં ચારે કોરથી સેવનો દરમિયાન થાય છે.

અવ્યય ૨૯. [સં. અંતિ (વિરોધ) + આરંભ (સમય)] પુ. પ્રથમનો આરંભ.

અવ્યય ૩૦. [સં. અંતિ (ઉપર) + અધોઠ (અધાત)] પુ. ઉપર ચાલું તે ચાલું.

૨. પુ. એ નામનો મંત્રવપ.
૩. પુ. એ અભ્યાસ કે સ્થિતિમાંથી બીજામાં જવાપણું.
૪. પુ. પ્રવર્તિ; આગળ વધતું તે.
અભ્યાસોદ્ધૃત લુઓ અભ્યાસોદ્ધ.
અભ્યાસવર્ત ૧. પુ. અતિસય અભ્યાસ.
૨. [સં. અભિ (વપ) + અવૃત્ત (ફરીને આવવું)] પુ. પુનરાવર્તન; ફરીને કહેવાપણું.
૩. પુ. સ્થોક વારંવાર અવાજ એતું એક સ્તોત્ર; આદ્યતિસ્તોત્ર.
અભ્યાસવર્તી ૧. પુ. (પુરાણ) અસમાન સ્થાનનો એ નામનો દીકરો.
૨. [સં. અભિ (વારંવાર) + અવર્તિત (ફાળામાં ફાળવ)] વિ. નિરંતર હવાત.
અભ્યાસવૃત્તિ [સં. અભિ (વારંવારના અર્થવાળો પૂર્વ) + આદ્ય (ફરી ફરી કરાતો અભ્યાસ)] સ્ત્રી. વારંવાર કરાતો અભ્યાસ.
અભ્યાસશ ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) + અશ (પાસે)] જ. નજીક; પાસે.
અભ્યાસસ ૧. [સં. અભિ (વારંવાર) + અસ (નાખવું)] પુ. (સંગીત) અણુ સ્વરોની ઠેઠાણે ઠેઠાણે આદ્યતિ કર્યા કરવી તે; બીજા સ્વરોને વચમાં આવક છ' તે સ્વરોનું ફરી ફરી બોલવાપણું.
૨. પુ. (કાવ્ય) એક અભ્યાસ. તેમાં એક અક્ષર વાતને સામિત કરવાવાળા કામ વિષે કહેવામાં આવે છે.
૩. પુ. એક જાતનું સિમ. લુઓ સિમ.
૪. પુ. કવિતાની છેલ્લી લીટી વારંવાર કહેવી તે; પુનર્લિપ્ત.
૫. પુ. સુણાકાર.
૬. પુ. ચિંતાનું મનન; ધ્યાન.
૭. પુ. દેવ; મહાવરો; આદ્ય.
૧. અભ્યાસ કરવો = દેવ પાડવી.
૨. અભ્યાસ પાડવો = દેવ પાડવી.
૩. અભ્યાસ હોવો = દેવ હોવી.
૮. પુ. ૬૬ સરકાર.
૯. [સં. અભિ (પાસે) + અસ (દીર્ઘ)] પુ. પાસે; સમીપતા.
૧૦. પુ. પુનરાવૃત્તિ; એક કામ જાણી ખંતથી વારંવાર અભ્યાસ રહેવાપણું.
૧૧. પુ. (બાકરણ) બેચાળેલા પાત્રનો ખેલો; બાકર. જેમકે, પીપાસા, હસં.
૧૨. પુ. (બાકરણ) બેચાળે ૧૫ દિર્ઘાવ. જેમકે, આરાધારી, ધપાકાપી.
૧૩. [સં. અભિ (વપ) + અસ (વડ)] પ. અણુતર; પાન.

૧. અભ્યાસ કરવો = (૧) અનુભવ કરવો. (૨) ખાનમાં લેવું. (૩) અણુતર; સીખવું. (૪) મનન કરવું; વિચાર કરવો.
૨. અભ્યાસ બેવો-તપાસવો = ખરીદ્યા લેવી.
૧૪. પુ. (ચોમ) મનને બીજો દોરાતાં અટકવી સ્થિર કરવાના હેતુથી વારંવાર કરાતો પ્રયત્ન.
૧૫. પુ. બરકરી તાલીમ.
૧૬. જ. નજીક; પાસે.
અંતિ અર્થ અનિદર વડ વળી સમીપ અભ્યાસ, અર્થ અનાદર થાય છે, એ રહે નિરંતર પાસ. પિતૃવલ્લુકોપ
અભ્યાસક ૧. [સં. અભ્યાસ (અણુ) + અક (અનુવાચક પ્રલય)] પુ. પતિ; વિદ્વાન.
૨. પુ. વિદ્યાર્થી; અભ્યાસ કરનારો.
૩. વિ. અણુતરમાં મળે રહેનાર.
અભ્યાસકમંદળી [સં. અભ્યાસક (વિદ્યાર્થી) + મંદળ (ઘોડું)] જ. વિદ્યાર્થીનો સંપ.
અભ્યાસકલ્પા [સં. અભ્યાસ (મનને સ્થિર કરવા માટેનો પ્રયત્ન) + કલ્પા (વિદ્યા)] સ્ત્રી. (ચોમ) અસન અને પ્રાણાયામનો સંયોગ; ચોમની આર કલામાંની એક. તે બુદ્ધ બુદ્ધા અંમના મેળવી બને છે.
અભ્યાસક્રમ ૧. [સં. અભ્યાસ (અણુ) + ક્રમ (ચોળા)] પુ. ચિત્તવૃત્ત વિવચની વિચિત્ર વાર પાતી; અભ્યાસ કરવાનો કસવેલ ક્રમ; અણુવાનું નામો કરેલ ધોરણ.
અભ્યાસર્ષક લુઓ અભ્યાસમૂલ.
અભ્યાસગુણ ૧. [સં. અભ્યાસ (દેવ) + ગુણ] પુ. (જેન) પૂર્વના સંસ્કારથી ઉત્પન્ન થયેલ ગુણ. જેમકે, જાગૃત્તી વગર સીખવે કરાવું સ્તંભપાન.
અભ્યાસમુદ ૧. જ. કળાકારનો કામ કરવાનો ઓરડો.
૨. [સં. અભ્યાસ (પાક) + મુદ (ધર)] જ. અણુવાનો ઓરડો; પાકમુદ; પાક તૈયાર કરવાનો ખંડ.
અભ્યાસમુલક (અભ્યાસમુલક) [સં. અભ્યાસ (અણુ) + મુલક (મહાન)] વિ. અણુવામાં જ લાગેલું; અણુતર સિવાયની જાગૃત્તમાં જાગૃત.
અભ્યાસમનિત લુઓ અભ્યાસમન.
અભ્યાસમન્ય ૧. [સં. અભ્યાસ (દેવ) + અન્ય (વેદા વત)] વિ. મહાવરથી વડું.
અભ્યાસમોષ ૧. [સં. અભ્યાસ (દેવ) + મોષ (ખામો)] પુ. દેવ ન હોવાપણું.

૨. પુ. દેવથી દોષ.
અભ્યાસપરાધાન [સં. અભ્યાસ (અણુ) + પરાધાન (અણુપણું)] વિ. અણુતરમાં લીન થયેલું; અણુવામાં એકમિત.
અભ્યાસપરાધાન [સં. અભ્યાસ (અણુ) + પરાધાન (અણુપણું)] સ્ત્રી. અણુવામાં એકમિત હોવાપણું.
અભ્યાસપૂર્ણ ૧. [સં. અભ્યાસ (અણુ) + પૂર્ણ (બરું)] વિ. સીખવાનું મળે એતું.
અભ્યાસપ્રયોગ ૧. [સં. અભ્યાસ (વારંવાર પાક) + પ્રયોગ (નામક અણુવડું તે)] પુ. નામક પાક પાક સખવા વારંવાર એક અણુવડે તે; પૂર્વપ્રયોગ; 'રીદસંલ'.
અભ્યાસપ્રિય ૧. [સં. અભ્યાસ (અણુ) + પ્રિય (વડાઈ)] વિ. અણુતર મમતું હોય એતું; સીખવાના સોખવાળું.
અભ્યાસપ્રિયતા ૧. [સં. અભ્યાસ (અણુ) + પ્રિયતા (પ્રીતિ)] સ્ત્રી. અણુતરનો સોખ.
અભ્યાસપ્રમાર્જ લુઓ અભ્યાસપ્રયોગ.
અભ્યાસપ્રયોગ ૧. [સં. અભ્યાસ (પિત્ત) + પ્રયોગ (એકમ)] પુ. એકના એક વિષયનું કાવચ ખાન; પરિશીલન.
૨. પુ. વારંવાર મનને સ્થિર કરવાથી થતી સમર્થિ; એક જ વિષયના ચાલુ ખાનથી થયેલી મનની એકમતા.
અભ્યાસરત ૧. [સં. અભ્યાસ (અણુ) + રત (લીન)] વિ. અણુતરમાં એકમિતવાળું.
અભ્યાસરસિક ૧. [સં. અભ્યાસ (અણુ) + રસિક (સોખીન)] વિ. અણુવામાં ખાનક લેનાર.
અભ્યાસસિમુખ ૧. [સં. અભ્યાસ (અણુ) + સિમુખ (વિદ્વાન)] વિ. અણુવા વરસ અણુમવાળું.
અભ્યાસવું ૧. [સં. અભ્યાસ (મન કરવું)] જ. કિ. ખાનપૂર્વક અને ખંતથી ઠીક ઊતરી સીખવું.
૨. જ. કિ. અણુતર; અભ્યાસ કરવો.
૩. જ. કિ. મહાવરો રાખવો; દેવ પાડવી.
અભ્યાસસારણી ૧. [સં. અભ્યાસ (અણુ) + સારણી (નહેર)] સ્ત્રી. અણુવાની રીત.
૨. [સં. અભ્યાસ (અણુ) + સારણી (નહેર)] સ્ત્રી. વખતપત્રક; કયા નિયમ પ્રમાણે અભ્યાસ કરવો અને ચાલુ રાખવો તે જાતના નારી ટીપ; અભ્યાસ કરવાની મોકલણ.
અભ્યાસસારિણી ૧. [સં. અભ્યાસ (અણુ) + સારિણી (આધાર રહેનારી)] વિ. સ્ત્રી. મહાવરથી આવડે કે રહે એવી.

૨. જુઓ અભ્યાસસારણી.

અભ્યાસાસન [સં. અભ્યાસ (પાસે) + આસન (બેઠા)] ન. પાસે બેસવું તે.

અભ્યાસી ૧. [સં. અભ્યાસ (અભ્યાસ) + ઇન્ (પાત્ર)] પુ. વિદ્યાર્થી.

૨. પુ. વિદ્યાનં પંડિત.

૩. વિ. ઉદ્યમી; ખનીકું; મહેનતુ.

૪. વિ. દેવ હોય એવું મહાવરાવાળું.

૫. વિ. અત્યુત્તરમાં રોકાયેલું; વિદ્યાર્થી.

અભ્યાસીજન [સં. અભ્યાસિન (શાખનાર) + જન (માણસ)] ન. વિદ્યાર્થી.

અભ્યાસીમંડળ [સં. અભ્યાસિન (વિદ્યાર્થી) + મંડલ (ગોઠું)] ન. વિદ્યાર્થીસમાજ.

અભ્યાસુત ૧. વિ. અમરવેલું; રોકેલું.

૨. વિ. દુઃખ પામેલું; આકુળ.

૩. [સં. અભિ (વસ્ત્ર) + અસ (વિશેષ) + હન્ (માણ)] વિ. માર ખામેસો હોય એવું.

અભ્યાસુર ૧. [સં. અભિ (સામે) + આ (એક ઉપસર્ગ) + સ (વર્ધ કરવું)] પુ. દેખતાં છતાં સામે આવીને લઈ જવું તે; લેઈ.

૨. [સં. અભિ (પાસે) + આહ (લાવવું)] પુ. પાસે લઈ જવાપણું.

૩. પુ. ભોળા.

અભ્યાસિત [સં. અભિ (સામે) + આહિત (મોવ)] પુ. મંત્ર વગેરેથી સામે સ્થાપેલો વિધિપૂર્વક સંસ્કાર પમાડેલો અગ્નિ.

અભ્યાંત ૧. [સં. અભ્યન્ (દિન કરી)] વિ. ઈર્ષ પામેલું.

૨. વિ. રોગી; બીમાર.

અભ્યુક્ત ૧. વિ. પ્રકાશિત.

૨. [સં. અભિ (સામે) + ઉક્ત (હેલ)] વિ. સમક્ષ હેલેલું.

અભ્યુક્ત્યુ ૧. [સં. અભિ (ઉપર) + ઉક્ત (હાંસવું) + અન્ (નામ આપનાર પ્રત્યય)] ન. હંસવર; સિમ્બ.

૨. ન. નહેર વડે જમીનને પાણી પાડું તે.

૩. ન. પાણી છાંટી ખવિત કરવાની ક્રિયા.

ઘોઈ હાજમ સ્વપ્નપણે છ.

અભ્યુક્ત્યુ ઠપ્પં મન પણે છ. પ્રિમાનંદ

અભ્યુદય ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) + ઉદય (સંઘ)] પુ. આખાઈ; ચાલી; ઉત્પન્ન.

૨. પુ. હક્ષ્મી; દોલત.

૩. પુ. વધારો; વૃદ્ધિ.

૪. [સં. અભિ (વિશેષ) + ઉદય (સુ-હાસ)] પુ. સમૃદ્ધ; જમ્બો.

અભ્યુદય ૧. પુ. (સંગીત) અશ્વપન પ્રકારની સ્વરરચના મહેતી અશ્વરમી; વચ્ચેનો સ્વર ચૂકી છ' અન્ને સ્વર સાથે લેવાય તે અર્થકર. જેમકે, સ, મ | રિ, મ | મ, પ | મ, પ | પ, નિ | ધ, સ. અવરોહમાં આથી ઊભટા છેલ્લેથી સ્વર લેવાય છે. જુઓ વર્ણામંકર.

૨. [સં. અભિ (વિશેષ) + ઉદય (ઉત્તર હોવાપણું)] પુ. ઉત્તર વચની ક્રિયા.

અભ્યુદય-અવરોહી [સં. અભ્યુદય (ઉત્તર થઈ તે) + અવરોહ (નીચે આવવાની ક્રિયા)] પુ. (સંગીત) એક એક સ્વર હોડી સાથે સ્વરનું અનુક્રમે ઊંચા સુધી નીચા સુર ઉપર અવવાપણું. જેમકે, સ, પ | નિ, પ | ધ, મ | પ, મ | મ, રિ | મ, સ.

અભ્યુદ્યાન ૧. ન. આકાશનો હોલ.

૨. [સં. અભિ (વિશેષ) + ઉદ્યાન (દરમ)] ન. આખાઈ; ચાલી.

૩. ન. ઉદ્યમ.

૪. ન. ઊત્તરું તે.

૫. ન. પેદા થવાપણું; ઉત્પત્તિ; ઉત્પન્ન.

૬. [સં. અભિ (વસ્ત્ર) + ઉદ્યાન (ઊભા થઈ તે)] ન. સન્માન આપવા માટે ઊભા થવું તે.

૭. ન. સર્વોદય.

૮. ન. હરીશર્ષ.

અભ્યુદ્યામી ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) + ઉદ્યામિન (જમી આપવું)] વિ. ઉંચે ચાનાર; અમળ વધતું.

૨. [સં. અભિ (વસ્ત્ર) + ઉદ્યા (ઊભા થઈ)] વિ. માન આપવા માટે ઊભુ થનાર.

અભ્યુદ્યિત ૧. વિ. ઉત્પન્ન થયેલું.

૨. વિ. ઉદેવ.

૩. [સં. અભિ (વિશેષ) + ઉદ્યિત (જમી આવેલું)] વિ. ચાલી પામેલ; ઉત્પન્ન.

૪. [સં. અભિ (વસ્ત્ર) + ઉદ્યા (ઊભા થઈ) + ઇત (ભૂતરંભને પ્રત્યય)] વિ. માન આપવા ઊભું થયેલ.

અભ્યુદ્યેષ ૧. [સં. અભિ (વસ્ત્ર) + ઉદ્યેષ (ઊભા થવા એવ)] વિ. ઊભા થઈને માન આપવા જેવું.

૨. વિ. ચાલીને લાવક.

અભ્યુદ્યતાન [સં. અભિ (વસ્ત્ર) + ઉદ્ય (ઉત્તર) + પદ (પાડું) + અન્ (નામ આપનાર પ્રત્યય)] ન. ઠેકાણે; ઇર્ષમ; ફાળ.

અભ્યુદ્યાહી ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) + ઉદ્યાહિન (ખંડીકું)] વિ. ધક્કા ભુરસવાળું.

૨. વિ. કન્દી; ધમોંધ.

અભ્યુદય ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) + ઉદય (ચાલી)] પુ. આખાઈ; ચાલી; ઉત્પન્ન.

૨. પુ. હંદેલ વસ્તુ મળવાપણું.

૩. પુ. ઉત્પત્તિ.

૪. પુ. ઉત્પન્ન; શુભ અવસર.

૫. પુ. અભ્યાસ; બહું; બેન.

૬. પુ. બનાવ.

૭. પુ. (સંગીત) મધ્યમ માત્રમાં અવલ મૂકી દેવાથી થતું એક તાન.

૮. પુ. શાળ; ફાપો.

૯. પુ. રૂઢિઆલ; બાળકના જન્મથી થતું આલ.

૧૦. પુ. સરખાત; આરંભ.

૧૧. પુ. સુધારણા; સુધારો.

૧૨. પુ. સર્વ વગેરે મહેનો ઉદય.

અભ્યુદયનિધિ [સં. અભ્યુદય (ચાલી) + નિધિ (ભંડોળ)] પુ. સુધારણા માટે એકું કરેલ ભંડોળ.

અભ્યુદયાધિકારી [સં. અભ્યુદય (સુધારણા) + અધિકારિન (અમલદાર)] પુ. સુધારા પાછળ ખાન આપનાર અમલદાર.

અભ્યુદયાધિકષવાહ [સં. અભ્યુદય (ચાલી) + અધિકષ (વધારે) + વાહ (મત)] પુ. સૌથી વધારે માણસોનું સૌથી વધારે હિત કરી સકાય એવો મત; જનહિતવાદ; જન-સુખવાદ; પરહિતવાદ; ઉપયુક્તતાવાદ.

અભ્યુદયાર્થિક ૧. [સં. અભ્યુદય (ચાલી) + અર્થિક (ખાતેવું)] ન. આખાઈ માટે કરાતું આલ.

૨. વિ. આખાઈ માટેનું.

અભ્યુદયેચ્છા [સં. અભ્યુદય (ચાલી) + ઇચ્છા (માછ)] જી. ઉત્પત્તિની આકુના.

અભ્યુદયેષ્ટિ [સં. અભ્યુદય (અભ્યાસ) + ઇષ્ટિ (ચા)] પુ. પ્રાપ્તિ માટે કરાતો અભ્યાસકારી એક થડ.

અભ્યુદિત ૧. [સં.] પુ. સરળ ઊભી વખતે હાંધને હાંધે સવારનું નિઃશ્વર્ગ કરું ન હોય એવો અભ્યાસી.

૨. ન. સર્વોદય.

૩. વિ. ઉત્પન્ન થયેલું; બનેલું.

૪. વિ. ઉદય પામેલું; આખાઈ થયેલ; સમૃદ્ધ.

૫. વિ. ઉત્પન્ન.

૬. વિ. દિવસ ચાના સુધી સનાર.

૭. વિ. પ્રકાશિત; ઉદય પામેલું.

અભ્યુદ્રમ ૧. પુ. ઉત્પત્તિ.

૨. [સં. અભિ (ચોતર) + ઉદ્રમ (વધવું તે)] પુ. ઉદય; ઉત્પત્તિ.

૩. પું. ફેલાવો.

૪. [સં. અભિ (સાથે) + ઉદ્ગમ (વધવું તે)]

પું. માન આપવા આગમન બવાપરવું.

અમરુદ્રમંડલ લુગ્ગો અમરુદ્રમ.

અમરુદ્રમંડલ ૧. [સં. અભિ (વચ્ચે) + ઉદ્ગત (ઉદ્ભવ)] વિ. ઊંચું કરેલું; ઉચ્ચામેલું.

૨. [સં. અભિ (વિશેષ) + ઉદ્ગત (ઉપર)]

વિ. તપર; તેંચાર.

૩. વિ. પાસે મેલેલું; આવી પહોંચેલું.

૪. વિ. માઆ વગર આવેલું; આવી મેલેલું.

અમરુદ્રમંડલ [સં. અભિ (પાસે) + ઉદ્ગત (ઉપર)] વિ. ઊંચું ઉંચું.

અમરુદ્રમંડલ [સં. અભિ (વિશેષ) + ઉદ્ગત (ઉપર)] જી. આગામી; ઉદ્ગત.

અમરુદ્રમંડલ ૧. વિ. અતુમાન કરેલ.

૨. [સં. અભિ (વિશેષ) + ઉપ (ઉપર) + મા (બધે)] વિ. પાસે મેલેલું; સમીપ આવેલું.

૩. વિ. બનવા બેસું; સહવિત.

૪. વિ. સરખું; સમાન.

૫. વિ. સ્વીકારેલું; મંજૂર કરેલ.

અમરુદ્રમંડલ ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) + ઉપ (પાસે) + મમ (બધે)] પું. આવી પહોંચવાપરવું; પ્રાપ્તિ.

૨. પું. ફેલાવ.

૩. પું. મળતાપરવું; સમાનતા.

૪. પું. વચન; પ્રતિજ્ઞા.

૫. પું. સમીપ વચન; પાસે જવું તે.

૬. પું. (ન્યાય) સિદ્ધાંતના આર બેદમાંનો એક; પ્રમાણ તરીકે સ્વીકારેલી બાબત. તથા-સ્થા વગર કોઈ વાત માની લેવી અને પછી જે વાતનું ખંડન કરવું છે તેની તે ઉપરથી વિશેષ પરીક્ષા કરવી તેને અમરુદ્રમંડલસિદ્ધાંત કહે છે. જેમકે, એક પક્ષવાળો કહે કે સ્તબ્દ દ્રવ્ય છે. તે ઉપરથી સામા પક્ષવાળો કહે કે સ્તબ્દ દ્રવ્ય છે એમ ધડીબર માનીએ, પણ તે નિત્ય છે કે અનિત્ય? આ પ્રશ્નનું મનવું તે અમરુદ્રમંડલસિદ્ધાંત કહેવાય છે.

જ્યાં કોઈ પણ સિદ્ધાંત બાલુવામાં ન હોય ત્યાં જ્યાં એકાદ સિદ્ધાંત બધે છે, આનું નામ અમરુદ્રમંડલ કહેવાય. સાસીય નિત્યારોધ વારંવાર આવ્યા અમરુદ્રમંડલો કરી પણ નહીં તેમને સિદ્ધ કરાવીને તે ઉપરથી સિદ્ધાંત બાલવા પડે છે.

મહિલાલ નમુનાઈ

૭. પું. સ્વીકાર; અંગીકાર; મંજૂરી.

અમરુદ્રમંડલસિદ્ધાંત [સં. અભિ (વચ્ચે) + ઉપ (પાસે) + મમ (બધે) + વાક (વચ્ચે)]

પું. (ન્યાય) ખેતાની માન્યતા ખરી લેવાનું સાબિત કરવા ખેતાને કમ્પ્લે ન હોય એવો અર્થ સ્વીકારી કરાતી ફલીય.

સ્તુતવ: પદાર્થ એક જ છે એમ અદ્વૈતવાદી સિદ્ધાંતનું મનવું જ્યાં તે અદ્વૈત સાબિત કરવા-ને દૈવતાની પેઠે પ્રથમ જે પદાર્થ માની લે તે અમરુદ્રમંડલસિદ્ધાંત છે.

મહિલાલ નમુનાઈ

અમરુદ્રમંડલસિદ્ધાંત ૧. [સં. અભિ (વચ્ચે) + ઉપ (પાસે) + મમ (બધે) + સિદ્ધાંત (નિયમ)] પું. કમ્પ્લે સમજેલ નિર્ણય.

૨. પું. (ન્યાય) સિદ્ધાંતના આર પ્રકારમાંનો એક; ખોટી દરાવવાની વાતને માની લઈ ફરીથી તેની વધારે કરાતી પરીક્ષા. જેમકે, કોઈ માણસ કહે કે સ્તબ્દ દ્રવ્ય છે. આ પદાર્થ તેનો સામાવાળો કહે કે એમ થોડી વારને માટે માની લઈએ કે સ્તબ્દ દ્રવ્ય છે પણ તે નિત્ય છે અનિત્ય? આમ માની લેવું તે અમરુદ્રમંડલસિદ્ધાંત.

અમરુદ્રમંડલ ૧. જી. કરાર; કમ્પ્રામિસ; સ્વીકાર.

૨. [સં. અભિ (સાથે) + ઉપરપતિ (સંવતિ)] જી. મર્જાધાન.

૩. જી. ક્ષમા; મહેરબાની; અનુમતિ.

૪. જી. દિશાસો; સંતવન.

૫. [સં. અભિ (વચ્ચે) + ઉપ (પાસે) + પા (બધે) + તિ (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જી. રક્ષા; બચાવ.

અમરુદ્રમંડલ ૧. [સં. અભિ (પાસે) + ઉપરપતિ (આવેલ)] વિ. મદદ પામેલું.

૨. [સં. અભિ (સાથે) + ઉપરપતિ (આવેલું)] વિ. સાથેનું; સહિત.

અમરુદ્રમંડલ ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) + ઉપરપતિ (ઉપર)] પું. અધિક દયાળુ.

૨. પું. સ્વીકાર; અંગીકાર.

અમરુદ્રમંડલ ૧. [સં. અભિ (વચ્ચે) + ઉપરપતિ (ઉપર)] જ. અધિક; બેદ.

૨. જ. લાંચ; ભ્રષ્ટાચલ.

અમરુદ્રમંડલ [સં. અભિ (સાથે) + ઉપ (પાસે) + ઇલ (બધે લાચ) + આ (નસીબતિને પ્રત્યય)] જી. સેવા; આશીર્વાદ નોકરી.

અમરુદ્રમંડલસુધૂપા [સં. અમરુદ્રમંડલ (સ્વીકાર) + આ (બધે) + સુધૂપા (સેવા)] જી. નોકરીનો કરારબંધ; કમ્પ્રામિસ આપ્યા છતાં સેવા ન કરવાપરવું.

અમરુદ્રમંડલ ૧. [સં.] પું. એક બાતની ચેટલી; ખોળી.

૨. [સં. અભિ (ચોક્કસ) + ઉપ (બધે)] પું. થોડું સહેલું બાલ.

અમરુદ્રમંડલ લુગ્ગો અમરુદ્રમ.

અમરુદ્રમંડલ ૧. [સં. અભિ (વિશેષ) + ઇલ (બધે) + આ (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જ. ઇચ્છા; અભિલાષા.

૨. [સં. અભિ (ઉપર) + એપ્ (બધે) + આ (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જ. અકાર્ષ; કુમલો.

અભિ ૧. [સં.] જ. કિ. (ધાતુ) જવું.

૨. જ. કિ. બેઠવું.

અભિ ૧. પું. એ નામનો એક મર્પિ.

૨. પું. કપર.

૩. પું. મીઠું; સ્વપ્ન.

૪. [સં.] જ. અભરખ ધાતુ.

૫. જ. આશ્ચર્ય; અનન્ય; બ્યોમ; અભર.

૬. જ. નામરમોચ નામની વનસ્પતિ.

૭. [સં. અભિ (બધે)] જ. વાદળું; મેલ; બધપર; વારિદ.

૮. જ. સોનું; સુવર્ણ.

અભિ ૧. [સં.] પું. અભરખ.

૨. પું. ઇંદ્રનીલ રત્નનો એક રોપ. તેમાં પુમાન જેવી કિમ્બલ હોય છે. લુગ્ગો ઇંદ્રનીલ.

૩. પું. હિંદુસ્તાનના ૧૮ પ્રુખ્ત ક્ષારમાંનો એક.

અભિ ૧. [સં.] જી. (વેદ) બધા રોમ ઉપર અજવું એક રસાયણ.

અભિ ૧. [સં.] જી. (વેદ) અભરખ જેમાં પ્રુખ્ત હોય એવી યોગી.

અભિ ૧. [સં. અભિ (અભરખ) + પત (પા)] જ. અભરખનું પા.

અભિ ૧. [સં. અભિ (અભરખ) + પતિન (પરવાળું)] વિ. અભરખનાં પાવાળું.

અભિ ૧. [સં. અભિ (અભરખ) + પાટી (કપ)] જી. પાતળાં પા નીકળી શકે એવો અભરખનો ચર.

અભિ ૧. [સં. અભિ (અભરખ) + અરમન (રમ)] જી. (વેદ) અભરખની રાખ. ધાન્યાબળને મોટાનો પુટ ફાડે એક જાણો સ્વિસ ખલ કરી અમરુદ્રમંડલ અંદર ફેલાવી તે બને છે. કરીરના સોળ ઉપર તે ઉપયોગી મનાય છે. લુગ્ગો અભરખ.

અભિ ૧. [સં. અભિ (અભરખ) + વટી (ચોળા)] જી. (વેદ) એ નામનું એક રસાયણ. તે બનાવવા માટે ૨૦ તોલા અભરખઅને બાંગરાના રસનાં એકલીક પુટ

હર્ષ તેમાં સોધેલ પારો, સોધેલ મંધક, સોદ-
ભરમ, સુવર્ણભરમ દરેક ૧૦ તોલા નાખી
એક આખો દિવસ ઘૂંટણ ખજી નિહાળના
કાદમાં એક આખો દિવસ ઘૂંટી આંકે રતીની
મેળી વાળવી. પ્રમેદના રોગ ઉપર તે હાલ-
કારક બનાવ છે.

અભિસંધ્વ [સં. અભિ (અભર) + સંધ્વ
(સાર)] ન. પોષાદ.

અભિસંધ્વ [સં. અભિ (વાણ) + સંધ્વ (સેવ)]
પુ. પર્વત જેવાં વાણાંની સેવ.

અભિકેશરસ પુ. (વૈદક) વાણ, પિત્ત અને ક્રો-
ધપર અપાતી એક દવા. સાદોડી, નિહાળા અને
હીમજાના રસમાં અમક વગરની અમકભરમ
તોલા ૧૨, સોધેલ મંધક, સોધેલ પારો તથા
સોદભરમ દરેક તોલા ૩ મેળવી કુવારના
રસનો પદ આપી સૂચી બૂકો કરી તે
બનાવાય છે.

અભિર્ગા [સં. અભિ (આકાશ) + ગા
(એ નામની નથી)] છી. આકાશગા;
આકાશમાં શરે અસંખ્ય આકાશગાઓનો દેખાતો
લાંબો સંદેહ અગત્ય પડે.

અભિધ્વ ૧. [સં. અભિ (વાણ) + ધ્વ (સંધ્વ)] છી. આકાશ.

૨. છી. વાતાવરણ.

૩. છી. વાણાંનું બૂધ; મેધાકંઠર.

અભિધ્વનુ ભુઓ અભિધ્વન.

અભિધ્વના ૧. [સં.] છી. કંઠાળો; અભિધ્વિતિ;
અભિધ્વનો.

૨. છી. મેદરકારી.

અભિધ્વના ભુઓ અભિધ્વના.

અભિધ્વ [સં. અભિ (વાણ) + ધ્વ
(અભેલ)] વિ. વાણાંથી ઉત્પન્ન થયેલું.
જેમકે, વરસાદ.

અભિધ્વિક [સં. અભિ (વાણ) + ધ્વિક
(અભાવ)] ન. બીની હવાના ફેલાવાથી
વરાળનાં વાણાં અને છે એ ખતાવનાર
વન.

અભિધ્વ [સં. અભિ (વાણ) + ધ્વ
(અભેલ)] ન. વાણાંનો અભેલ.

અભિનામ [સં. અભિ (વાણ) + નામ
(હાથી)] પુ. એ નામનો દિગ્ગજ; અંશવત
હાથી.

અભિપથ ૧. [સં. અભિ (આકાશ) + પથ
(માર્ગ)] પુ. આકાશમાર્ગ.

૨. પુ. વિમાન, જેમકે તે આકાશમાં માથે છે.

અભિપિચ્ચ [સં. અભિ (વાણ) + પિચ્ચ
(પાણ)] પુ. (અભેલિય) શબ્દ.

અભિપિચ્ચક ભુઓ અભિપિચ્ચ.

અભિપુષ્પ ૧. [સં. અભિ (આકાશ) + પુષ્પ
(ફૂલ)] ન. આકાશનું ફૂલ; અત્યંત વરણ;
હવાઈ ઉત્થો. આકાશમાં ફૂલ કાને નહીં, તેથી
કેઈ અસંભવિત વસ્તુ માટે આ શબ્દ વપરાય
છે.

૨. ન. નેતર; વંચુલ દ્રવ્ય.

વંચુલ થીવ વિદુલ દ્રવ્ય અભિપુષ્પ વાનીય
આ વેતસની કુળમાં બેસે છે અત્યંત.

પિત્તવત્પુષ્પ

૩. [સં. અભિ (મેધ) + પુષ્પ (વિષાસ)]
ન. પાણી.

અભિભેદી [સં. અભિ (આકાશ) + ભેદિ
(વિભાજ)] વિ. ધણું કીમું; આકાશને મુંબતું.

અભિભ્રમણ પુ. (પિત્ત) દરેક અસ્તુમાં
તમણ, નમણ, મમણ, સમણ, નમણ, નમણ,
નમણ, નમણ અને શુર મળી ૨૫ અસ્તુઓ
એક પંદ.

અભિમ ૧. [સં. અ (નદિ) + મ (ખોલો
ખાલ)] પુ. જાંતિ વિનાનું ધાન.

૨. વિ. જાંતિ વગરનું; સિમર.

અભિમતી છી. વર્ષામતીની એક મદો-મત કો.

શરણવદમી, લાકપલમી, સ્વરસ્ય, રસ-
માલિની, અંજા, દુલા, નિરલિ, અભિમતી,
મેધવિદા, વર્ષમતી, વિનુક્લિત અને વારિધાસ
એ બાર વર્ષસમયની મદો-મત સીઓ છે.

અમરની અમરન

અભિમથ ૧. વિ. કીમું; કમળામાં રહેલું

૨. [સં. અભિ (વાણ) + મથ (વણ)]
વિ. વાણાંવાણું.

અભિમશીલા પુ. (પિત્ત) એ નામનો
અસ્તુએક પંદ. તેના દરેક અસ્તુમાં તમણ,
મમણ, સમણ, અમણ અને શુર મળી ૧૩
અસ્તુ હોય છે.

અભિમંદલ ન. (અભેલિય) એ નામનું નક્કર.
હાલમાં તેનું વિષુવંસ ૮૦ અને ક્રાંતિસ
દિવસ ૮૦ની અસખસ છે.

અભિમાર્તમ ૧. [સં. અભિ (આકાશ) +
માર્તમ (હાથી)] પુ. ઉદને હાથી; અંશવત.

૨. પુ. કાળાં અને પાણી બંને વાણાંનો
મોટો સમૂહ.

૩. પુ. વાણાંથી હાથી.

અભિમાધીન [સં. અ (નદિ) + ધાન (બૂધ)
+ અધીન (અભેલ)] વિ. મોક્ષ; અમુક.

અભિમાપક [સં. અભિ (વાણ) + માપક
(માપનાર)] ન. વાણાંની થતા માપવા માટે
વપરાતું વંચ.

અભિમાસા [સં. અભિ (વાણ) + માસા
(હાર)] છી. વાણાંની હાર; મેધનો અભેલ.

અભિમાંસી છી. એક વનરપતિ; જટામાંસી.

અભિમુ છી. પૂર્વ દિશાના દિગ્ગજ અંશવત
હાથીની કો; પૂર્વ દિશાની હાથથી.

અભિમુખિય [સં. અભિમુ (પૂર્વ દિશાની
હાથથી) + મિય (વહાણ)] પુ. અંશવત
હાથી.

અભિમુખસલ ભુઓ અભિમુખિય.

અભિમંતિ છી. (અભેલિય) કૃતિકા નક્ષત્રના
છ તારામાંનો પાંચમો.

કર્તક સ્વામીને રક્ષનાર છ કૃતિકાઓ (વર્ષમંતિ,
દુલા, કુપલિતા, મેધમંતિ, અભિમંતિ, તિલ્લી)
પુરાણ પ્રસિદ્ધ છે. તેમને અમોલવેતાઓએ અમર
બનાવી છે.

આકાશધર્મ

અભિધ્વ [સં. અભિ (વાણ) + ધ્વ
(સંધ્વ)] ન. વાણાંનો અભેલ.

અભિધ્વગી [સં. અભિ (આકાશ) + રિધ્વ
(રંધાણ)] વિ. આકાશમાં; વાણી રંધાણ.

અભિધ્વો પુ. વૈદ્યમથિ.

અભિધ્વસ [સં. અભિ (વાણ) + સ્વિસ
(લીપાવેલું)] વિ. મેધથી રંધાણ.

અભિધ્વિકા છી. (વૈદક) તાવ અને અમ
માટેની એક દવા. તે બનાવવા શુદ્ધ પારો,
શુદ્ધ મંધક અને અભાભરમ દરેક તોલો ૧
હર્ષ તેની કળણી કરી તેમાં નિફટ તોલો ૧
નાખી બાગરો, નમો, મિત્ર, મીઠામુંદર,
નાર્ષ, મંદુકપર્ણી, જાંતિ તથા ધોળી ગરણીનાં
ધાનના રસનો પદ દેવો. ખજી તેમાં ૧ તોલો
મરી અને ૦૧ તોલો દંધુખાર મેળવવાં.

અભિધ્વર્ષ [સં. અભિ (વાણ) + વર્ષ
(વરસાદ)] પુ. વરસાદ; મેધની કૃષ્ટિ.

અભિધ્વિકા છી. એ નામનું એક કાંક;
અમરતક.

અભિધ્વિકા [સં. અભિ (અભર) +
વાણિક (સેવ)] છી. અભર સાથે બળેલી
રેતી.

અભિધ્વિક [સં. અભિ (વાણ) + ધ્વિક
(સેવ)] ન. વાણાંનો અભેલ; અભમાલ.

અભિધ્વિક [સં. અભિ (વાણ) + ધ્વિક
(સેવ)] પુ. વાણાંનો થતાટોપ; મેધાકંઠર.

અભિધ્વિક ભુઓ અભિધ્વિક.

અભિસંધ્યા [સં. અભ (મેઘ) + સંધ્યા]
છી. સંધ્યા વખતે દેખાતું રંગબેરંગી વાદળ.
અભિસંસુત [સં. અભ (વાણ) + સંસુત
(દેવાધેય)] વિ. વાદળાંથી છવાયેલું.
અભ્યંગ ક. (ભાગ્ય) ઠીંતન; લગન.
અભ્યામ્હાસિત [સં. અભ (વાણ) +
આમ્હાસિત (હાસ્ય)] વિ. વાદળાંથી
દેખાયેલું.
અભ્યાજ ૧. પું. (પુરાણ) એ નામનો એક
ઋષિ.
૨. [સં. અ (નદિ) + જાજ (પ્રસરવું)]
વિ પ્રસાર વગરનું.
અભ્યાત [સં. અ (નદિ) + જાત (ઘાટ)]
વિ. ઘાટ વગરનું.
અભ્યાતુકે ભુગ્યે અભ્યાત.
અભ્યાવકાશ [સં. અભ (આભાસ) + અવ-
કાશ (અભા)] પું. કેવળ આભાસરૂપ અવ-
કાશ એટલે અભા.
અભ્યાવરણ [સં. અભ (વાણ) + અવરણ
(કાંચ)] ક. મહત્તી આભાસ વાદળાંનું
આભાસન એટલે છવાઈ જતું તે.
અભ્યાસ [સં. અભ (અભ્યાસ) + અસન
(પથ)] પું. કાચુ અભ્યાસ.
અભ્યાસન [સં. અભ (વાણ) + આસન
(બેઠક)] ક. વાદળાંથી બેઠક.
અભ્યાંત ૧. [સં. અ (નદિ) + આંત (અમ-
વાણ હામ)] વિ. ખરા યાનવાળું.
૨. વિ. બાંતિ એટલે અમ વગરનું.
૩. વિ. સ્વસ્થ; સ્થિર.
અભ્યાંતચિત્ત ભુગ્યે અભ્યાંતશુદ્ધિ.
અભ્યાંતશુદ્ધિ [સં. અભ્યાંત (સ્થિર) + શુદ્ધિ]
વિ. સ્થિર શુદ્ધિવાળું.
અભ્યાંતિ ૧. [સં. અ (નદિ) + આંતિ
(અમ)] છી. બાંતિ વિનાનું યાન અભા.
૨. છી. સ્થિરતા; અવ્યવસ્થા.
૩. વિ. બાંતિ રહિત.
૪. વિ. સ્થિર; સ્વસ્થ.
અભિ ૧. [સં.] પું. કોણો.
૨. પું. ગતમાં વપરાતો લાકડાનો તાવેલો.
૩. પું. વહાણમાંથી ક્યારે કાઢવાનો લાકડાનો
કોણો.
અભિત [સં. અભ (મેઘ) + ઇત (વાણ)]
વિ. વાદળાંવાળું.
અભિ ભુગ્યે અભિ.

અભિષેક ક. (વેદ) લોકીય અભ્યાસથી
તાળવામાં થતો આકરી પીપાવાળો સોબો.
અભિરથ [સં. અભ (વાણ) + ઉત્થ
(ઉપવેશ)] પું. ઇંદન વગર. ભુગ્યે વગર.
અમ્ ૧. [સં.] છ. કિ. (ધાતુ) અવગ્રહ
કરવો.
૨. છ. કિ. જતું.
૩. છ. કિ. રોગી થતું.
૪. છ. કિ. ખાતું; બોજન કરવું.
૫. છ. કિ. માન બાપનું.
અમ ૧. [સં. અમ (અમ)] પું. વમન;
જતું તે.
૨. પું. નોકર; આકર; સેવક.
૩. પું. પંડ; ભત.
૪. પું. પ્રાણ.
૫. પું. બીજ; કર.
૬. [સં. અ (નદિ) + અ (પાણ)]
પું. આપી ન સકાય એવું હોવાપણું.
૭. [સં. અમ (સેવક થવું)] પું. રોગ;
બીમારી.
૮. [કિ.] પું. રોગનું કારણ.
૯. પું. સક્રિય; બળ.
૧૦. ક. કમુ ૧ગ.
૧૧. છ. અમાઈ.
૧૨. છ. અમે. આ ૧૫ ક્રિયામાં વપરાય છે.
૧૩. વિ. કાચું; નહિ પાકેલું.
૧૪. છ. (આરથી) હમણું.
અમકમક ક. (ભાગ્ય) એકમ; થોડી
વારમાં; ભેતભેતમાં.
અમકું (અમકું) [સં. અમક (કોઈ)]
વિ. અમક; કાણું; કોઈ ખવડ.
અમકાદમકા ૧. [કિ.] પું. અમક માણસ.
૨. પું. પ્રત્યેક અમક.
અમકુ ૧. [સં. અમક (કોઈ)]
વિ. (ભાગ્ય) અમક.
૨. વિ. કાણું.
અમકુર [કિ.] પું. કાચી કેરીના કદમની
સુગંધી; અંબોગિયાં; કેરીની સુગંધી બીરી;
આમકુર.
અમક ૧. વિ. અતિસહ કાચું અપર.
અમ ને અમક અમકુર.
ખાવા ને કોઈ ખાંડ નિમુખનર
૨. [અ (નદિ) + અમકું] વિ. મટે નહિ
તેડું.
અમકુ ૧. પું. (વાંદરાંની લાજ) આતલ.

૨. પું. અરખી.
૩. પું. સૂર્ય. પ્રોક્ષિત ચારને વાંદરાંની લાજાનં.
અમકસ કરવા માંડો હતો અને તેમાં કેટલાક
મનોભાવસંકેત સમજો મોટી મદદ થતા,
જેમાંના ૨૦૦ સમજનો સંગ્રહ તેણે કર્યો છે.
તેની માન્યતા પ્રમાણે ૨૦ કે ૩૦ સમજ હજી
બાકી રહ્યા છે. તે સમજના નમૂના તરીકે ૩
સમજ નીચે આપ્યા છે—
અમક = સૂર્ય, આતલ, અરખી ઇત્યાદિ.
કુમ્ભ = વરસાદ, ખાણી, કુંડી ઇત્યાદિ.
મોરુ = ખોરાક, ખાવાનું કામ.
અમકું છ. (આરથી) અમાઈ.
અમા કાઢી ન મેલ, અમે કાઢેલું કહેવાઈયું.
ખાલી અમકું પેદા, અમવાલીએ કહેયું.
અમા વીગેઈયો ફૂલો
અમત ૧. [સં. અ (નદિ) + મત
(અભિપ્રાય)] પું. અસંમતિ.
૨. [સં.] પું. અરણ્ય; મોત; મૃત્યુ.
૩. પું. માદમી; બીમારી; રોગ.
૪. પું. રજા; પૂજા.
૫. પું. વખત; સમય; કાળ.
૬. [સં. અ (નદિ) + મત (અવલ કાચું)]
વિ. અમત નહિ રાખેલું; અસ્વીકારેલું.
૭. [સં. અ (નદિ) + મત (અવલ કાચું)]
વિ. નહિ અણેલું.
૮. વિ. નહિ વિચારેલું.
અમતપરર્થતા [સં. અમત (અસ્વીકાર) +
પરર્થ (બીજે અર્થ) + તા (થવું)]
છી. (કાળ) સમજાવ્યો એક બેઠક; નહિ
સ્વીકારેલ બીજે અર્થ.
અમતિ ૧. પું. (પિંચળ) એ નામનો એક
છંદ. તેના દરેક અક્ષરમાં મમક, નમક અને
લપુ મળી ૭ અક્ષર હોય છે.
૨. [સં.] પું. કાળ; વખત.
૩. પું. અંદ.
૪. છી. અતાન.
૫. છી. આપૂતિ; ૧૫.
૬. [સં. અ (અયોગ) + મતિ (શુદ્ધિ)]
છી. અરાગ શુદ્ધિ.
૭. છી. મર્યાદા; દરિદ્રતા.
૮. ક. કપૂર.
૯. [સં. અ (નદિ) + મતિ (સમ)]
વિ. યાન વિનાનું; અચાની.
૧૦. વિ. કુટ.
અમર ૧. [સં. અ (નદિ) + મર (મર-
વાણ)] વિ. અભિમાન વિનાનું.
૨. વિ. નમ.

અમમ

૩. વિ. નસાથી જ્ઞાન સુખ વગરનું.
૪. વિ. મદ વગરનું.
૫. વિ. શાંત.
૬. વિ. સાવધાન; સાવચેત; અપ્રમાદી.

અમમ્ ૧. જ. બળ; સામર્થ્ય.

૨. [સં. અમ્ (ખાવું) + અમ (આધાર્ય અર્થવાચી પ્રત્યય)] જ. વાસણ; પાત; ભાજન.
૩. જ. હથિયાર.
૪. વિ. જ્ઞાના સ્વભાવવાળું; અમનચીક.

અમમ્સર ૧. [સં. અમ (નહિ) + મત્સર (અદેખાઈ)] પું. ઈર્ષ્યા ન હોવાપણું.

૨. વિ. અદેખાઈ વિનાનું.

અમમ્સરી [સં. અમ (નહિ) + મામર (ઉર્ધ્વ) + ઇન્ (વાળું)] વિ. દેવ વગરનું.

અમમધિવ [સં. અમ (નહિ) + મધિવ (વશીરેણું)] વિ. વશીબ્ધ વિનાનું.

અમમયું ૧. [સં. અમ (નિર્ણય પૂર્વક) + મિથ્યા (નમાયું)] વિ. કારણ વિનાનું.

૨. વિ. નકામું; નિર્ણય.
૩. વિ. મહત; કીમત આપ્યા વગરનું.
૪. જ. કારણ વગર.

અમમ્ ૧. વિ. મંબીર.

૨. વિ. દિશ્વતીરી કરેણું; સોજાણું.
૩. [સં. અમ (નહિ) + મદ (મેદ)] વિ. નશા વિનાનું.

અમમ્ ૧. પું. (પિતૃ) એક માતૃદંડ.

૨. તે માતૃદંડનો એક ભેદ છે. તેમાં ૧૧ ગુરુ ને ૫૦ લઘુ મળી ૬૧ કર્ક હોય છે.
૩. [અ.] જ. હમ્જાપૂર્વક; અશ્વીભૂષણે.

અમમ્ ૧. [હા. અમમ્ ૧] છી. આવક; પેદાશ.

અમમ્ ૧. [અહમદ + અમમ્ ૧ (વચ્ચે)] જ. એ નામના જિસ્તાનું સાબરમતી નદીને કાંઠે આવેણું મુખ્ય સહેર તે સહેર ગુજરાતના સુલતાન અહમદશાહે ઈ.સ. ૧૪૧૧માં વસાવ્યું હતું.

૨. જ. મુંગઈ હસામનો એ નામનો જિસ્તો.

અમમ્ ૧. વિ. અમમ્ ૧; અમમ્ ૧ સાથે સંયમ રાખનાર.

અમમ્ ૧. પું. (સંગીત) વાંસળીના સૂરના છ હોય માહેનો એક.

૨. [સં. અમ (નહિ) + મમ્ ૧ (મિથ)] વિ. કમને ન મમે એવું; કંઈસ; અસ્મિકર.
૩. [સં. અમ (નહિ) + મમ્ ૧ (મીઠું)] વિ. મીઠાસ વગરનું; સ્વાદ વિનાનું.

અમમ્ ૧. [અ.] પું. ચેન; આરામ; સંતિ.

૨. [સં. અમ (નહિ) + મનસ (મન)] પું. પરમાત્મા.
૩. પું. ચોગી.
૪. પું. રક્ષા; જપ્તવ.
૫. પું. શાંતિ; સુમેદ.
૬. વિ. હમ્જા, વિચાર વગેરેની ઉદ્વિગ્ન વિનાનું.
૭. વિ. પિતૃ; ઉદાસીન.
૮. વિ. ખ્યાન વિનાનું.
૯. [સં. અમ (અન્ય) + મનસ (મન)] વિ. બીજામાં મનવાળું.
૧૦. વિ. શુદ્ધિ વગરનું.
૧૧. વિ. મનને વશ નહિ રાખનાર.
૧૨. વિ. રમેલ વિનાનું.

અમમ્ ૧. [અ.] જ. સહામતી; ગમ્જી.

અમમ્ ૧. જો. એક જાતની નંમડી.

૨. [અ. અમમ (સાદિ) + અમ (અમીચો)] જ. મોજમજા; ચેનચાણ.

અમમ્ ૧. [અમમ (મુખ્ય) + વામ (વચ્ચે)] પું. આનંદ અપનારો પવન.

અમમ્ ૧. [અમમ (સાદિ) + સહા (મંજ)] જો. શાંતિ સ્થાપના હેતુવાળું મંડળ.

અમમ્ ૧. પું. (પિતૃ) એ નામનો એક હંદ; અમના. તેના દરેક અક્ષરમાં સમજ, સમજ, લઘુ અને લઘુ મળી ૮ અક્ષર હોય છે.

- અમમ્ ૧. [સં. અમ (નહિ) + મનસ (મન) + ક (વાળું)] વિ. હમ્જા, વિચાર વગેરેની ઉદ્વિગ્ન વિનાનું.
૨. વિ. ઉદાસ.
૩. વિ. મક્કા; અસાવધ.
૪. વિ. મન ઉપર કમ્પ વગરનું.
૫. વિ. મન કે હમ્જા ન હોય એવું; ઉદાસીન.
૬. વિ. વિચાર વિનાનું.
૭. વિ. સમજ વગરનું.
૮. વિ. રમેલ રહિત.

અમમ્ ૧. [સં. અમમરક (અમ વિનાનું) + અમ] પું. મન બીજા જાતમાં ચોટવું રહેવું હોય એવી સ્થિતિ.

૨. પું. (વેદાંત) મનની લવ સિદ્ધિ રહિત સ્થિતિ.

અમમ્ ૧. [અ.] છી. રસોઈ કરવી તે; ભોજન બનાવવાની ક્રિયા. આ સબ્દ શાકુઓની પરિભાષામાં વપરાય છે.

૨. [સં. અમ (નહિ) + મમ (મિથ)] વિ. શુદ્ધ; પવિત્ર.

અમમ્ ૧. [અ.] પું. ચેન; આરામ; સંતિ.

અમમ્ ૧. [અ.] પું. ચેન; આરામ; સંતિ.

અમમ્ ૧. [અ.] પું. ચેન; આરામ; સંતિ.

અમમ્ ૧. [અ.] પું. ચેન; આરામ; સંતિ.

અમમ્ ૧. [અ.] પું. ચેન; આરામ; સંતિ.

અમમ્ ૧. [અ.] પું. ચેન; આરામ; સંતિ.

અમમ્ ૧. [અ.] પું. ચેન; આરામ; સંતિ.

અમમ્ ૧. [અ.] પું. ચેન; આરામ; સંતિ.

અમમ્ ૧. [અ.] પું. ચેન; આરામ; સંતિ.

અમમ્ ૧. [અ.] પું. ચેન; આરામ; સંતિ.

અમમ્ ૧. [અ.] પું. ચેન; આરામ; સંતિ.

અમમ્ ૧. [અ.] પું. ચેન; આરામ; સંતિ.

અમમ્ ૧. [અ.] પું. ચેન; આરામ; સંતિ.

અમમ્ ૧. [અ.] પું. ચેન; આરામ; સંતિ.

અમમ્ ૧. [અ.] પું. ચેન; આરામ; સંતિ.

અમમ્ ૧. [અ.] પું. ચેન; આરામ; સંતિ.

અમરબોધ [સં. અ (નહિ) + મરતા (મારવ)] છી. મોઠ ન હોવાથી નિરપહતા.

અમરબોધ લુગ્નો અમરબોધ.

અમર ૧. પુ. અમરબોધ નામનો સંસ્કૃત શ્લોક.

૨. પુ. 'ઉ' અક્ષરની તાંત્રિક સંખ્યા.

૩. પુ. એક જાતનું ઘાસ; સુલી વૃક્ષ; ચોર.

૪. પુ. એક જાતનો કસબી સાડયો.

૫. પુ. (પિંગ) શાહીની કુંડલિનીનું પ્રકારનો એક વિષમજાતિ માત્રમેગ હંદ. તેમાં ૧૬ શુક્ર અને ૧૨૦ શુક્ર મળી ૧૩૬ અક્ષર અને ૧૫૮ માત્રા હોય છે.

૬. પુ. તેમોસના જાતની સંખ્યા, જેમકે દેવોની સંખ્યા ૩૩ છે.

૭. [સં. અ (નહિ) + મૃ (મરવ)] પુ. દેવ; સુર; નિર્ભય; ત્રિદેવ.

દેવ અમર નિર્ભય ત્રિમુખ સુર સુખમય ત્રિદેવ. સંધારક તે વિમલમતિ અતિશય અમરેશ; વિવિધ દેવા અહિમુખ ચીર્વણ અતિ આપ-કીર્ણ દેવતા હાં તીર્થાં ન્યાં મિદા અપી આપ-પિતૃભવપુરોષ

૮. પુ. (કૈન) પહેલાં તીર્થેકર જાણીએ સ્વામીનો એ નામનો તેરમો પુત્ર

૯. પુ. પારો; પાર.

૧૦. પુ. મરણ એટલે જવનનું સમુદાયનો એક; ઓમશુભ્રાસ જવનમાંનો એ નામનો એક.

૧૧. પુ. સિંહાનુશાસન નામે સંસ્કૃત શ્લોકનો કર્તા અમરસિંહ. લુગ્નો અમરસિંહ.

૧૨. પુ. (અનિય) વિવાહ પહેલાં વર-વાના શલિવર્મે મેળવવા માટેનાં નક્ષત્રોનો એક ગણ. તેમાં નીચેનાં નક્ષત્ર હોય છે: અશ્વિની, રેવતી, પુષ્ય, સ્વાતી, હસ્ત, પુનર્વસુ, અનુરાધા, મૃગશિરા અને મરશુ.

૧૩. પુ. (પિંગ) પદ્મી જાપજની જાતિનો એક વિષમજાતિ માત્રમેગ હંદ. તેમાં ૪૧ શુક્ર અને ૭૪ શુક્ર મળી ૧૧૫ વર્ણ હોય છે.

૧૪. પુ. (કૈન) સિદ્ધલક્ષ્મણ; મુખ્યમા.

૧૫. પુ. સોનું.

૧૬. પુ. હાથમાંનો હથોડો.

૧૭. જ. એક જાતનો સુમંથી પદાર્થ

૧૮. વિ. ચિરંજીવી; લાંબી અવસ્થાવાળું.

૧૯. વિ. નાશ કરનારું; અવિનાશી; નિત્ય; અમર; સત્યતત્ત્વ.

૨૦. વિ. મરે નહિ એવું.

અમર ધાત્વ બોધ = જવ-મુક્ત થવું.

૨૧. [અ.] સ કિ. (ધાતુ) તેણે બાંધ્યું. આ ધાતુ ઉપરથી નીકળેલા શબ્દો: ઇમારત = મકાન; મેળમાર = સિદ્ધચારી; અમર =

વસ્ત્રવેશું; અન્યાદ.

અમરકળાનિધિરસ પુ. (વૈદ્ય) હવરોમ ઉપર અપાતી એક દવા. તે બનાવવા સાત્રાં મોતીની પિટી, પ્રવાણસર્પપુટી, પાંચે અને ગંધક સરખે જામે લઈ એક દિવસ ખરલ કરી, બીજોરાના રસમાં ઘૂટી, એમો વાળી, કપડામાં વીંટી, તેના પર જામે આંગળા માટીનો થર દેવો. પછી તેને સૂકવી કોરોમાં મૂકી ૩૦ જણાંનો સાદો પુટ બાપવો. તદ્દન-હુંકુ વમે કાઢી લઈ એક દિવસ ઘૂટવું. તેની માત્રા ૧ થી ૩ રની છે. તે મધ, શી અને શીડીપીપરના જુદા સાથે અખાય છે.

અમરકંઠ ૧. પુ. (પુરાણ) કવિય દેશમાં આવેલો એ નામનો પર્વત.

૨. પુ. વિષ્ણુજનક જિન્ન પ્રદેશમાં આવેલું હિંદુનું એ નામનું તીર્થ. ત્યાં દર વરસે સિવરાત્રીના મારે મેળો ભરાય છે. ત્યાંથી સોન અને નર્મદા નદી નીકળે છે.

અમરકીર્તિ ૧. [સં. અમર (અનિવર્ત) + કીર્તિ (આજ્ઞા)] છો. નાશ ન થાય એવી નામના; અવિચળ થય.

૨. વિ. કવચનું અકલાણું

અમરકુંપ પુ. (કામ્ય) અમરનો શીશો.

અમરકોશ લુગ્નો અમરકોષ.

અમરકોષ [સં.] પુ. ત્રિમ રાજના નવ રત્નમાંના એક અમરસિંહ રચેલો સિંહાનુશાસન નામે પ્રખ્યાત સંસ્કૃત શ્લોક.

અમરજ ૧. [સં. અમર (કોષ) + પુ. (ભૂ. ગુ.) કોષ; મુસો; રીસ.

વળ માથે અમરજ થરી.

મિમાનંદ

૨. [કિ.] પુ. બીજનો અહંકાર ન સહન કરી તેને નષ્ટ કરવાની ઇચ્છા.

અમરખી [સં. અમર (કુસ્યો)] વિ. કોથી.

અમરમણ [સં. અમર (દેવ) + મણ (જ્યો)] પુ. દેવોનો સમૂહ; દેવરંદ.

અમરમંજા [સં. અમર (દેવ) + મંજા (એ નામની નદી)] છો. અમરમંજા; અમરમંજા.

અમરમિરિ [સં. અમર (દેવ) + મિરિ (પર્વત)] પુ. મેક પર્વત.

અમરમુરો [સં. અમર (દેવ) + મુર (આવાં)] પુ. દેવતાઓના શુક્ર જુદરપતિ.

અમરમુદ [સં. અમર (દેવ) + મુદ (ધર)] જ. રવર્મ.

અમરમેહુ [સં. અમર (દેવ) + મેહ (ધર)] જ. રવર્મ.

અમરમરી પુ. (પિંગ) એ નામનો એક હંદ. તેના દરેક ચરણમાં ૭ નમણ, લઘુ અને શુક્ર મળી ૨૩ અક્ષર આવે છે.

હવ નમણ પર જામ થઈ પદ રથ કવિ। અમરમરી. સુધિમવ

અમરજ ૧. પુ. એક જાતનો ખેર.

૨. [સં. અમર (દેવ) + જ (અ-મેલ)] પુ. દેવનો દીકરો; દેવપુત્ર.

અમરજી પુ. જૂનામકના એ નામના એક નામર દીવાન. મોડલના જા ફુલાણ, અમ-નમરના મેજ ખવાસ, કપડાના ફોદમામદ અને જાવનચરના વખતમિદલના વખતમાં તે થઈ શકતા.

અમરજીવનરસ [સં. અમર (લાંબી આવસ્થા-વાળું) + જીવન (આયુષ) + રસ (પાનવાળી દવા)] પુ. (વૈદ્ય) સર્વેખમ મટાકનાર એક રસાયણ.

અમરજી ૧. પુ. (પુરાણ) એ નામના એક છાંયિ.

૨. [સં. અ (નહિ) + મરણ (મોત)] જ. નાશ ન હોવાથી; અમરતા.

૩. વિ. મોત વિનાનું; અવિનાશી.

અમરજીવ [સં. અ (નહિ) + મરણીય (મરણ એવું)] વિ. અમર; મરણ પામવાને અપોગ.

અમરજીવતા [સં. અ (નહિ) + મરણીય (મરણ એવું) + તા (પણું)] છો. અમર-પણું.

અમરજીવન લુગ્નો અમરજીવતા.

અમરત ૧. [સં. અમર] જ. અમી; સુધા.

૨. વિ. મીઠું; અમરું.

અમરતનુ [સં. અમર (મરે નહિ એવું) + તનુ (શરીર)] વિ. અવિનાશી શરીરવાળું.

અનાદિ અમરતનુએ નિત્ય કુમારપરમાને પ્રાપ્ત છે. સતસંહિતા

અમરતામહુદ પુ. મહેસુર તરફના બળાળી એક જાત.

અમરતરો ૧. [સં. અમર (દેવ) + તર (જહ)] જ. કાપરજ.

૨. જ. દેવદારનું જાં.

અમરતા ૧. [સં. અમર (ચિરંજીવી) + તા (પણું)] છો. ચિરંજીવીપણું.

૨. [સં. અમર (દેવ) + તા (પણું)] છો. દેવપણું.

૩. [સં. અમર (મરે નહિ એવું) + તા (પણું)] છો. નાશ ન થાય એવી સ્થિતિ; અમરપણું.

અમરસરિત

અમરતો પુ. જરજરા રસવાળાં કેરીનાં
ઝોટલાં તથા જાણને જાણમાં ધોઈ તેની કરેલી
કરી; અમૃતો.

અમરવ લુઓ અમરતા.

અમરદાદ ૧. પુ. પારસી મહિનાનો સાતમો
દિવસ.

૨. પુ. પારસીનો પાંચમો મહિનો.

૩. પુ. (જરજોસ્તી) સાતમો મુખ્ય કિરસ્તો.

અમરદાદજીશન [અમરદાદ (એ નામનો
મહિનો) + જશન (આનંદ)] જ. (જરજોસ્તી)
અમરદાદ મહિનાના સાતમે દિવસે આવતો
એ નામનો તહેવાર.

અમરદાદ [સં. અમર (દેવ) + દાદ
(કદ)] લુઓ અમરતદ.

અમરદુમ લુઓ અમરતદ.

અમરદુજ [સં. અમર (દેવ) + દુજ
(આઠલ)] પુ. દેવી પૂજ કરીને નિર્વાહ
અથવાનાર આઠલ; પૂજારી આઠલ.

અમરદયામ [સં. અમર (દેવ) + ધામન
(રહેઠાણ)] જ. સ્વર્ગ.

અમરદુની ૧. [સં. અમર (દેવ) + દુની
(નદી)] છી. આકાશમંથા.

૨. [અમર (દેવતા) + દુની (ધામનું)]
વિ. દેવતાની પૂનવાળું.

અમરનમર [સં. અમર (દેવ) + નમર
(સહેર)] જ. અમરાવતી; ઉદની નમરી.

અમરનાથ ૧. પુ. (કૈન) અમારમાં તીર્થંકર.

૨. [સં. અમર (દેવ) + નાથ
(સ્વામી)] પુ. ઉદ.

૩. પુ. કારમીરમાં આવેલું કિડુઓનું એ નામનું
તીર્થ. ત્યાં આવળી પૂનમે ગરજના શિવલિંગનાં
દર્શન થાય છે.

અમરનારી [સં. અમર (દેવ) + નારી
(ઝી)] છી. દેવની ઝી; દેવાંમના.

અમરપદો ૧. [સં. અમર (ન મરે એવું)
+ પદ (પદ)] પુ. અમરપદાનું વરદાન.

૨. પુ. ન મરવાનો આતરીપત.

૩. પુ. નિલતા; સનાતનપદ.

અમરપદુ લુઓ અમરપટો.

અમરપતિ [સં. અમર (દેવ) + પતિ
(ખડી)] પુ. દેવોનો રાજા ઉદ.

અમરપદ [સં. અમર (અવિચળ) + પદ
(સ્થાન)] જ. મોટા; મુકિત.

અમરપુર [સં. અમર (દેવ) + પુર
(સહેર)] જ. દેવતાની નમરી, અમરાવતી.

અમરપુષ્પ લુઓ અમરપુષ્પક.

અમરપુષ્પ ૧ [સં. અમર (અવિચળ) +
પુષ્પ (ફૂલ) + ક (વાર્ણ)] જ. અમરપુ.

૨. જ. કસડો; કસ નામનું ખાસ.

૩. જ. એમર.

અમરપુષ્પિકા છી. સુગ; કતપુષ્પી.

અમરપુષ્પી લુઓ અમરપુષ્પિકા.

અમરપ્રભુ ૧. [સં. અમર (દેવ) + પ્રભુ
(ખડી)] પુ. ઉદ.

૨. પુ. વિષ્ણુ.

અમરરૂઝ [સં. અમર (મરણ વિનાનું) +
રૂઝ (ફળ)] જ. જરમી કામ દહાવા રાખ-
નાઈ રૂઝ; જે આવાથી મરણ થાય નહિ તેનું
રૂઝ.

અમરભર્તા [સં. અમર (દેવ) + ભર્તા
(ખડી)] પુ. અમરપ્રભુ; ઉદ.

અમરભાવ ૧. [સં. અમર (દેવ) +
ભાવ (હોવાનું)] પુ. દેવ હોવાપદ.

૨. [સં. અમર (મરણ વિનાનું) + ભાવ
(સ્થિતિ)] પુ. નાશ વિનાની સ્થિતિ.

અમરભૂમિ [સં. અમર (દેવ) + ભૂમિ
(જમ)] છી. દેવભોગ; સ્વર્ગ.

અમરમાલા [સં.] છી. એ નામનો એક
સમ્પ્રદાય.

અમરરત્ન [સં.] જ. રસિકમણિ.

અમરરાજ [સં. અમર (દેવ) + રાજા
(રાજ)] પુ. દેવોનો રાજા; ઉદ.

અમરસત્તા [સં. અમર (નાશ ન થાય એવું)
+ સત્તા (વેગ)] છી. એક વનસ્પતિ; અમર-
સેલ. પાણી વિના તે સદા જીવતી રહે છે,
તેથી તે અમરસત્તા કહેવાય છે.

અમરસિયા ૧. જ. કાવા કચ્છીની એ નામની
જાતનું માવડ. તેઓનું મૂળ સ્થાન અમરેલી
હતી, અને તે પરથી તેઓનું આ નામ પડેલું
મનાય છે.

૨. વિ. કાવા કચ્છીની એ નામની જાતનું.

અમરલોક ૧. પુ. દેવ; દેવતા.

૨. [સં. અમર (દેવ) + લોક (સ્થાન)]
પુ. દેવલોક; સ્વર્ગ; વૈકુંઠ.

અમરલોકતા ૧. [સં. અમરલોક (દેવ) +
તા (પદ)] છી. દેવપદ.

૨. છી. સ્વર્ગનું સુખ.

અમરવક (અમરવક) પુ. એક જાતનો વડ.
સાતમસીને સેમસ સમસ અમરવક ઉદ્ભવી
નિરુવાનંદ

અમરવધુ [સં. અમર (દેવ) + વધુ
(વહ)] છી. દેવી; દેવાંમના.

અમરવર [સં. અમર (દેવ) + વર (એક)]
પુ. ઉદ. કેમો તે દેવોમાં એક છે.

અમરવલ્લરી [સં. અમર (અવિચળ) +
વલ્લરી (વેલ)] છી. અમરવેલ.

અમરવલ્લી લુઓ અમરવેલ.

અમરવલ્લુ લુઓ અમરવધુ.

અમરવાણી [સં. અમર (દેવ) + વાણી
(બોલી)] છી. આકાશવાણી; દેવવાણી.

સુખ સખલ કૃતા પામરી

તે અમરવાણી હોય છે.

શિવદાસ

અમરવાણીપાન જ. (ચોમ) કામોમરી
એક કિયા; તાગવાના ઉપરના કાણમાં જીર
ઘાળ થતાં અમરમાં રહેલું બહાવત જીરને
દેરવે આવડાપડું.

અમરવેલ [સં. અમર (નાશ ન થાય એવું)
+ વલ્લી (વેલ)] છી. દુમેલાં લીલી રહે-
નારી અને વધનારી, ધોળાં અને કડવાં ફળ-
વાળી, જીર ઉપર વમર પાણીએ થતી એક
પીળી વેલ; આકાશવેલ. જે જીર પર તે થકે
છે તે કાકના રસમાંથી પોષણ મેળવી તે
કાકને તે નિર્બળ કરી મૂકે છે. આ વેલને
જીર તથા પાંદડાં હોતાં નથી. તેની કાંડીમાંથી
કાળાઓ અને તેનાં કીણાં પાંદડાં જેવાં ફોતરાં-
માંથી એકથી જ અકમલિત ૧૬નો સુમખો
નીકલે છે. તે જૂન સમાડનાર પિત્ત અને
કફનો નાશ કરનાર તથા આંખના રોમ અને
હસમાં કાવડાકારક મનાય છે.

અમરવેલડી (અમરવલ્લડી) લુઓ અમરવેલ.

અમરવેલી લુઓ અમરવેલ.

અમરવ [સં. અમર (કામ)] પુ. (ભૂ. સ્ત્ર.)
કોપ; મુસો.

આજ સમઈ તે આજઈ સીવિ.

અમરવ કોઈ ન આજૂઈ મિતિ.

લાવડસમય

અમરસ ૧. [સં. આમ (કરી) + રસ]
પુ. (કિદી) કેરીનો ચાકવેલો રસ.

૨. [સં. અમર (કોપ)] પુ. મુસો; કોપ.

એ દિ બલે અમરે ધણો. અમરસ સહો ન ભવ.
આનંદાભ્યમહોદધિ

અમરસરિત ૧. [સં. અમર (દેવ) + સરિત
(નદી)] છી. આકાશમંથા; સ્વર્ગમંથા; વ્યોમ-
મંથા; અમરાપમા.

૨. છી. મગ.

અમરસિંહ પું. અમરદોષનો છાં. તે વિઠા-
દિલના દરબારમાંના નવરત્નમાંનો એક હતો
અને જૈન હતો એમ કેટલાક માને છે. કોઈ
તેનો સમય પહેલી સદીમાં, કોઈ ચોથીમાં અને
કોઈ પાંચમીમાં ગણે છે. ખજૂ તે ઈ. સ. નો
અગિયારમો સૈદ્ધ પૂરો થતાં પહેલાં થયો હોવો
જોઈએ, કારણ કે અગિયારમા સૈદ્ધમાં
થયેલ મમ્મટ પોતાના કવ્યપ્રકાશમાં અમરની
સાથો આપી છે. અમરદોષમાં અમરસિંહે
દેવનાં સામાન્ય નામ આપી દેવ વિશેષના
આરંભમાં જ શુદ્ધદેવનાં નામ આપ્યાં છે તે
પરથી તેના હૃદયે શુદ્ધ હોવાનું પણ અનુમાન
કરાય છે.

અમરસી [સં. અમર (રી) + સી]
સિ (સિંહ) રીના રસ જેવું પીળું. એક
છટાકે હળદર અને આઠ માસા જૂનો મેળવ-
વાથી આ રંગ બને છે.

અમરસુહાગિણી [સં. અમર (અગિયારી) +
સૌભાગ્યવતી (સખા)] સિ. છી. અમરંદ
સૌભાગ્યવાળી.

અમરસુંદરસ પું. (વૈદ્ય) બધા રોગમાં
અપાતી એક દવા. પારાલી બરમ, શુદ્ધ
દિગ્ગજો, દરતાળબરમ અને શુદ્ધ મંચક
દરેક ૪ તોલા બર્ષ, બાંચરાના રસની બાવના
આપી, સાવં, પીણીના રસમાં પૂરી, પાંચ
કુકુટપદ આપવાથી તે બને છે. તેની
માત્રા ૧ થી ૨ રતી છે. સાકર સાથે મોંમાં
નાખી તે ઉપર કૃષ પીવામાં આવે છે.

અમરસુંદરી ૧. છી. અપ્સરા.

૨. [સં. અમર (દેવ) + સુંદરી (સ્ત્રી)]
છી. દેવની સ્ત્રી; દેવાંગના.

અમરસુંદરીવટી છી. (વૈદ્ય) તાવ ઉપર
અપાતી એ નામની એક દવા. ત્રિફલ, ત્રિફળા,
પીપરીમૂળ, રેણુમૂળ, ત્રિફલ, આતુર્ગત,
લોહબરમ, પારો, મધક, વચ્છનામ એ બધાં
સરખે ભામે લઈ બધાંથી બમણો મોળ બેળવી
તેની ચણીબોર જેવડી મોળી કરવામાં આવે છે.

અમરસી જુઓ અમરસુંદરી.

અમરસ્વામી [સં. અમર (દેવ) + સ્વામિ
(મુક્તિ)] પું. ઉદ્ધ.

અમરદુકમ પું. ઈશ્વરેશ્વર; પ્રભુની મરજી.
અમરદુક ન. (પ્રગટ) બારતવર્ષનું એક તીર્થ.
અમરંદિ પું. (પિમળ) એ નામનો એક
અક્ષરમેળ હંદ; દ્રવ્યમંત. તેના દરેક ચરણમાં
તમ્બુ, ભગ્નુ, ગુરુ અને લણુ મળી ૮ અક્ષર
હોય છે.

તા બા. મહે અમરંદિ.

સ્વર્ણિચ

અમરા ૧. છી. એક બાતની કુંવાર.

૨. છી. મર્મની ચોતરૂ વીંટાયેલી બોર; જરાણુ.
૩. છી. જગો.

૪. છી. ચોર, કેમકે તે કામ લીધો રહે છે.

૫. છી. હંડીની નાળ.

૬. [સં. અમર (દેવ) + આ (નારી-
અતિથે પ્રત્યક્ષ)] છી. દેવની નમરી અમરા-
વતી; ઉદ્ધપુરી.

૭. [હિ.] છી. પિકાર.

૮. [સં. અ (નદિ) + મ (મર્મ)]
છી. મોખા. તે હંમેશાં લીલી રહે છે.

૯. છી. સિંધ, કેરકરમ્મદ્ધમાં, મુલતાન,
ખાલપુર તથા દક્ષિણ અને મધ્ય હિંદમાં
પોતાની મેલ બિતી તરજૂમના વેલા જેવી
એક વનસ્પતિ; ઉદ્ધાણુ.

અમરાર્ધ [સં. આમ (આંબે) + ર્ધ
(કાર); અપ. અંખરાર્ધ] છી. આંખાવાડિયું;
આંખાનું વન.

અમરાચાર્ય [સં. અમર (દેવ) + આચાર્ય
(કુરુ)] પું. ગૃહસ્પતિ.

અમરાદ્રિ [સં. અમર (દેવ) + દ્રિ
(પર્વત)] પું. મેરુ પર્વત.

અમરાધિપ [સં. અમર (દેવ) + અધિપ
(કર્ત્રી)] પું. ઉદ્ધ.

અમરાધીશ જુઓ અમરાધિપ.

અમરાધીધર જુઓ અમરાધિપ.

અમરાપમા ૧. [સં. અમર (દેવ) +
અપમા (નદી)] છી. આમલકમંચ.

૨. છી. મંચ.

અમરાપર જુઓ અમરાપુરી.

અમરાપરી જુઓ અમરાપુરી.

અમરાપુર જુઓ અમરાપુરી.

અમરાપુરી [સં. અમર (દેવ) + પુરી
(કહેર)] છી. દેવની નમરી; અમરાવતી; હંડી
રાજધાની.

અમરાચ જુઓ અમરાર્ધ.

અમરાસિંધ [સં. અમર (દેવ) + અસિંધ
(રેમણું)] ન. દેવગોક; સ્વર્ગ.

અમરાવતી ૧. પું. (પિમળ) એ નામનો
હંદ; વાદ્યમતી. તેના પહેલા અને ત્રીજા
ચરણમાં રમણ, જગજ, રમણ અને જગજ
મળી ૧૨ અક્ષર, તથા બીજા અને ચોથા
ચરણમાં જગજ, રમણ, જગજ, રમણ અને
ગુરુ મળી ૧૩ અક્ષર હોય છે.

૨. છી. હંડી રાજધાની; દેવનમરી. એમ
કહેવાય છે કે વિષદમાંએ તે નમરી બનાવી છે,
અને તે સુમેરુ પર્વત ઉપર આવેલી છે. તે
નમરીમાં કોક, સંતાપ તથા જરા એટલે ધડપણ
નથી, અને સદા વસત મનુ ખીલી રહેલી
હોય છે. તેમાં નંદનવન નામનો જગીઓ,
કામધેનુ ગાય, ભૈરાવત દાધી, સાત મોહનો
હર્ષ:અથા ધોડો છે. વળી અપ્સરાઓ, મધર્વો
અને વિદ્યાધરો હંમેશાં નૃત્ય અને ગીતથી તેને
અનંદદાયક બનાવે છે. તેને દેવપુર તથા
પૂરમાલા પણ કહે છે.

ઉપરના ભાગમાં બહાની 'અમરપુરી', પૂર્વ
દિશામાં હંડીની 'અમરકાવતી', અગિયારામ
અગિયારી 'તેજેવતી' પુરી, દક્ષિણમાં વમની
'સંધમની' પુરી, નૈર્ઋત્ય ખણમાં નિકતિ
દેવની 'કૃષ્ણાં' પુરી, પશ્ચિમમાં વરજુની
'અક્ષાવતી' પુરી, વામન્ય ખણમાં વાણુની
'મંધવતી' પુરી, ઉત્તરમાં કુમિરની 'મહોદા' પુરી,
અને દિશા ખણમાં દિશા દેવની 'ચરોવતી'
નામની પુરી છે. પુરુષોત્તમગીતા

૩. છી. બોરિસાના રાજા સર્પદેવે કૃષ્ણા નદીને
કાંઠે ઈ. સ. ના બારમા સૈદ્ધમાં બંધાવેલી એ
નામની નમરી. ક.લ. લાં તેનાં અંદરેર
જેવામાં આવે છે.

૪. ન. મદ્રાસ ખામના મનુર જિલ્લામાં
આવેલું એ નામનું મ્મ.

અમરાંગના ૧. છી. અપ્સરા.

૨. [સં. અમર (દેવ) + અંગના (સ્ત્રી)]
છી. દેવની સ્ત્રી; દેવી.

અમરી ૧. છી. અપ્સરા.

૨. છી. એ નામનું કાક. એમાંથી નીકળતો
જગતો શુદ્ધ સુમધ માટે રાજાવવામાં તથા
તેની છાંદ રંગ બનાવવાના અને મામકું કેળવ-
વાના કામમાં વપરાય છે.

૩. છી. ધડપણ તથા મરણુ વમરની સ્ત્રી.

૪. છી. અમરી.

૫. [સં. અમર (દેવ) + ઈ (નારીઅતિથે
પ્રત્યક્ષ)] છી. દેવની સ્ત્રી; દેવાંગના.

૬. છી. બોતેર કળા માટેની અમર થવા
માટેની કળા. જુઓ કલા.

.....દર્શન સંસ્કાર, બેચરી, અમરી, વાદ,
પાવાલસિંહિ. પુષ્પીચદ્રપરિચ, ૧૮૭૬.

૭. છી. બીસડી. સખરી, સમરી, હમરી,
અમરી એમ પેડીકિતાર રૂપે થયાં જણાય છે.

૮. છી. સ્ત્રીઓને માથે પહેરવાનું એક ધરણું.
જુઓ અમરીમમરી.

અમરીખ [સં. અંખરીપ] પું (ભૂ. મ્મ.)
અંખરીપ નામનો ચક્રવર્તી સર્પવંશી રાજા.

અમરીઅમરી જો. સીઓને માથે પહેરવાનું એક ધરેલું. માથે પહેરવાનો દરેકના ઘાટનો સોનારૂપનો ચૂંકો તે અમરી અને તેને વળા-ડેલી લટકતી રાખેલી અમરના અમરની કમતી તે અમરી.

અમરો પુ. અમરોતક નામનો સો મ્હોળો સુંગરમંથ બનાવનાર ઈર્ષી સનના સાતમ સીમામાં માર્ગ મેલો એ નામનો કવિ.

અમરોત ૧. [સં. અમર] ૨. અમર; સુધા. ૨. [સં. અ (નહિ) + મરત (ખમ)] ૩. પવન વિનાનું; રાંત.

અમરોતક ૨. અમર કવિએ બનાવેલો એ નામનો સુંગરમંથ.

અમર ૨. કાશીમાં બનતું એક રેશમી કાપડ; અંબર.

અમર [હિ.] ૨. અમર.

અમર [હિ. અમર] ૨. અમર.

અમરેશ ૧. [સં. અમર (દેવ) + શિવ (કર્તા)] ૨. પુ. પદ્મ; દેવોનો રાજા.

૨. પુ. વિષ્ણુ.

૩. પુ. શિવ.

અમરેશ્વર ૧. પુ. શિવના બાર દિવ માંહેનું એ નામનું પંચમુ. તે ઉજનમાં છે.

૨. લુઓ અમરેશ.

અમરેશ્વર લુઓ અમરેશ.

અમરેશ્વરો પુ. ભર, માળરા તથા વલુના ખેતરમાં પથરાતું એક ધાસ. તેના પાન મોળવાથી મીઠાશી લાગે નીકળે છે. તેના વાણ બનાવવામાં આવે છે.

સામ સીસમનો કોશિયો અમરેશ્વરનાં વાણ. લોકગીત

અમર પુ. (પુરાણ) ઉચના મનિનો એ નામનો સૌથી નાનો દીકરો.

અમર લુઓ અમર.

અમર ૧. પુ. દેવ.

૨. વિ. શિવ; સ્વર્ણનું.

૩. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૪. નામ ન માથે એવું; અમર; મરણપર્યંત.

અમર્યતા ૧. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (નાશ પામે એવું) + તા (પણ)] ૨. જી. અવિનાશીપણું; અમરતા.

૩. જી. દેવતા.

અમર્યતા લુઓ અમર્યતા.

અમર્યતાવન [સં. અમર્ય (દેવ) + વન (રહેઠાણ)] ૨. સ્વર્ગ.

અમર્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું) + વન (નામ અવસ્થા પ્રત્યય)] ૨. મર્ત ન કરતું તે.

૨. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૩. મરણપર્યંત.

૩. નામ ન કરવાપણું.

અમર્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૨. નહિ અમર્યે.

૨. વિ. હાથનું ન હોય એવું; અપરાધિતા; અમર્ય.

અમર્યેષી ૧. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું) + વેષિ (વેષિત)] ૨. જી. રીરના નામનું એક પદ્મ જેને નહિ એવું ક્રોધ; પદ્મ.

૨. વિ. હાથને અમર ન કરનાર.

અમર્ય ૧. ૨. વધારો; અધિક; અતિશય.

૨. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૩. અતિશય; અપાર.

૩. વિ. હું; સ્વતંત્ર.

૪. વિ. ઘણું વિશિષ્ટ; નિરુપ્ત.

૫. વિ. પ્રતિષ્ઠા એટલે મોરવ વગરનું અપ્રતિષ્ઠિત.

૬. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૭. વિ. નેમર્ય; તોળું; અમર્ય.

૮. વિ. નેમર્ય; નિર્બળ; લાજ વગરનું; શરમ વિનમનું.

૯. વિ. અમર્ય; પૂર્વ.

અમર્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું) + ક (વાળું)] ૨. અપમાન કરનાર.

૨. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું) + ક (વાળું)] ૩. અર્થ ૩ શરમ ન રાખનાર.

અમર્ય ૧. જી. અમાય.

૨. જી. અપરાધ; દોષ.

૩. જી. અપ્રતિષ્ઠા.

૪. જી. અમાય નહિ માનવાપણું.

૫. જી. પાપ.

૬. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૭. જી. નેમર્ય; અમર્ય.

૮. જી. નેમર્ય; નિર્બળતા.

૯. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૧૦. જી. હાથ ન હોવાપણું.

અમર્ય ૧. વિ. (અમર્ય) અમર્ય વિસ્તાર સુધી પહોંચી શકે એવું. અમર્ય, વા.

૨. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૩. અપાર; એક.

૩. વિ. પૂર્વ; અમર્ય.

૪. વિ. (અમર્ય) અમર્ય અમર્ય એ અમર્ય અમર્ય અમર્ય અમર્ય એવું.

૫. વિ. સ્વર્ગ; હું.

અમર્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું) + ક (વાળું)] ૨. જી. અમર્ય અમર્ય અમર્ય અમર્ય એવું.

૨. જી. સ્વર્ગ ૩ સંપૂર્ણ સત્ય.

અમર્ય [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૨. સ્વર્ગ ન કરતો તે; અમર્ય.

અમર્ય લુઓ અમર્ય.

અમર્ય ૧. પુ. અમર્ય; હિંમત.

૨. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૩. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૪. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૫. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૬. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૭. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૮. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૯. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૧૦. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૧૧. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૧૨. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૧૩. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૧૪. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૧૫. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૧૬. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૧૭. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૧૮. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૧૯. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૨૦. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૨૧. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૨૨. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૨૩. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૨૪. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૨૫. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૨૬. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૨૭. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૨૮. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૨૯. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૩૦. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૩૧. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૩૨. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૩૩. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૩૪. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૩૫. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૩૬. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૩૭. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૩૮. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૩૯. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૪૦. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૪૧. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૪૨. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૪૩. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૪૪. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૪૫. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૪૬. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૪૭. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૪૮. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૪૯. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૫૦. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૫૧. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૫૨. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૫૩. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૫૪. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૫૫. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૫૬. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૫૭. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૫૮. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૫૯. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૬૦. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૬૧. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૬૨. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૬૩. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૬૪. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૬૫. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૬૬. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૬૭. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૬૮. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૬૯. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૭૦. [સં. અ (નહિ) + મર્ત (મરત પરી એવું)] ૭૧. ક્રોધ; મુસ્તો; રીસ.

૫. વિ. ક્રમાં ન આવે એવું.

૬. વિ. મહત્તમ વિચારવાનું.

અમલ ૧. [હા.] પું. અધિકાર; સત્તા.

૧. અમલ આપણે કોમ છે = સત્તાવાળું માણસ અધિકારના અભિમાનમાં સમી વસ્તુ ભેદ કરતું નથી.

૨. અમલ કિતરવો = કોમ દરબી પરથી કિતરવું.

૩. અમલ કરવો = રાજસત્તા અભાવવી.

૪. અમલ નામવો = અધિકાર થવો.

૫. અમલ નામવો = સત્તા વાપરવી.

૨. પું. (ભોતિય) અધિની નમ્મનો સૌથી અગ્રહી તારો. તેનું મહત્ત્વ ૨.૧, વિપુલાંક ૩૧ અને ક્રાંત્ય ઉત્તર ૨૩ છે.

૩. પું. અમલ; પ્રભાવ.

૪. પું. અમલ; વહેવાર.

૫. [અ.] પું. આપત.

૬. પું. અમલ; ટેવ.

૭. [અ.] પું. ક્રમ; ધંધો.

૮. પું. (પિમળ) એ નામનો ૩૮ ગુરુ અને ૮૦ લક્ષુ મળી ૧૧૮ વર્ણનો વિષમભાતિ છે.

૯. પું. કસંનો.

કેમ અમલ પીતં આતનારો.

કેમ અતી અલે અધિક પીતં. નિરુપાનં

૧૦. પું. ક્રમ.

૧૧. [અ.] પું. કાર્યપદ્ધતિ.

૧૨. પું. મોહવલ; અવસ્થા.

૧૩. પું. (પિમળ) ત્રિભંગી ઇંદની અતનો ૮૪ લક્ષુ અને ૨૨ ગુરુ મળી ૧૨૮ આતનો છે.

૧૪. પું. (પુરાણ) કૃતજુદિ નમના પ્રધાનનો નાનો દીકરો.

૧૫. પું. નયો; ઠેક; ધેન.

૧. અમલ કરવો = ઠેક કરવો.

૨. અમલ થવો = ઠેક થવો; ઠેકની ખુમારી આપવી.

૩. અમલ પહોંચવો = ઠેકની અસર રહેવી.

૧૬. પું. ન્યાયી અવસ્થા.

૧૭. પું. પક્ષી; હોદ્દો.

૧૮. પું. અભવશી.

૧. અમલ કરવો = (૧) કસંનો પીવો.

(૨) કુકમ પ્રમાણે વર્તવું; કુકમ અભવવો.

૨. અમલમાં થવું = (૧) પ્રમાણિત એટલે આલુ કરવું. (૨) લાલુ કરવું; અભવવું.

૩. અમલમાં લાવવું = કુકમ અભવવો.

૧૯. [અ.] પું. મત.

અમલ પહોંચવો = મત ઉઘાડવો.

૨૦. [અ.] પું. માલક પદ્ધતિ; કોઈ વસ્તુ.

૨૧. પું. વખત; સમય.

૨૨. પું. વહીવટ; રાસનું કારકિર્દી.

અમલ થવો = (૧) રાસ થવું. (૨) વખતનો સુમાર થવો.

૨૩. પું. અસન.

૨૪. પું. સુમાર; અસરો.

૨૫. [અ.] પું. સાધના.

૨૬. પું. (નેન) સિદ્ધ અમવાન.

૨૭. પું. કુકમ.

૨૮. [અ. અમલ (અમીલ)] ક. અમીલ.

૨૯. ક. અમરમ.

૩૦. ક. પરણત.

૩૧. ક. અગામોળી.

અમલ કરાવવું = અગામોળી આપવી.

૩૨. ક. સાતલાનું કાક.

૩૩. [સં. અ (નદિ) + મલ (મેલ)] ક. સ્વચ્છતા; નિર્મળપણું.

૩૪. વિ. ધોળું; કિન્નું.

૩૫. વિ. નિર્દોષ; ૫૫ વિન્નું.

૩૬. વિ. નિર્મળ; સ્વચ્છ.

૩૭. વિ. સુદ; પવિત્ર.

૩૮. [અ.] લ. કિ. (ધાતુ) તેણે ક્રમ કર્યું.

આ ધાતુ ઉપરથી નીચેનાં શબ્દો: અમલ =

ક્રમ; અધિકાર. અમલદાર = અધિકારી.

અમિલ = ક્રમ કરનાર. અમમલ = ધોરણસર;

મામુલી. અમમલતદાર = અમલતદાર. અમા-

મિલ = નવાવ; મામલો.

અમલદારી છી. રામલુ સુદ અભિયારલ.

અમલમ વિ. અમમ.

અમલગુપ્ત [સં.] પું. પચાસ ૧૧૫ નામનું કાક.

અમલગુપ્તાર [હિ.] પું. વસ્તુદારી અધિકારી.

અમલચેન ક. (મામ) મોજમલ; અમન-

મન.

અમલમેરી ૧. છી. એકમી.

૨. [અ. અમલ (સત્તા) + કા. કોર]

છી. સત્તાનું જન્ય અધિકારનો રોક; સત્તાનું

અભિમાન.

અમલતા ૧. [સં. અ (નદિ) + મલ

(મેલ) + તલ (પલ)] છી. એકબાઈ;

સ્વચ્છતા.

૨. છી. ધોળાવ; કિન્નું હોવાપણું.

૩. છી. નિર્દોષતા; ૫૫ રહિત હોવું તે.

૪. છી. પવિત્રતા.

અમલતાસ [હિ.] પું. ગરમાળો; આસ્વાદ્ય.

આસરે રોક રૂઠ લાંબી હીમવાળું અને પીળા ફલવાળું એક ગાક તેની હીમનો ગર બીજાક પાતો, ખાવામાં જલ શીથો અને ફલ લાવે એવો કોમ છે. તેનાં ફલમાંથી જનતો મુલકંદ મુલાખના મુલકંદ કરતાં વધારે સ્વાદ મનાવ છે.

અમલદેરતક ૧. પું. મિલતનો કળને સોંપવાનો દસ્તાવેજ.

૨. [અમલ (સત્તા) + દેર (ઘા) + ક (વાળું)] પું. મુખતારનામું.

૩. [હિ.] પું. વારંદ; મુનેગારને પકડવાનો કુકમ.

૪. [હિ.] પું. હાપતક.

અમલદેરતૂરી [અ. અમલ (રાજવહીવટ) + દેરતૂર (કા)] છી. અમલ ઉપર લેવાતો કા.

અમલદાર ૧. [અ. અમલ (સત્તા) + દાર (રાખનાર)] પું. અધિકારી; દોરદાર.

૨. [અ. અમલ (આકલ) + દાર (રાખનાર)] પું. આકલિતો.

૩. પું. પ્રાંતનો સુબો.

૪. પું. મહેસલ અધિકારી.

૫. પું. વહીવટદાર; વહીવટ કરનાર.

અમલદારશાહી [અમલદાર + શાહી (રાજ્યને લગતું)] છી. નોકરોની સત્તાવાળું રાજ્યતંત્ર નોકરશાહી.

અમલદારી ૧. છી. અધિકાર; સત્તા; હામત.

૨. છી. અમલદારનું કામ; કારભાર.

૩. છી. અમલદારનો હોદ્દો.

૪. છી. અમલદારપણું.

૫. [હિ.] છી. અમલદારી.

૬. છી. મહેસલ; વસત્તાત.

૭. છી. રાજવહીવટ; રાજસત્તા.

૮. છી. વહીવટ; અવરથ.

૯. છી. સુખાગીરી.

અમલદોર [અ. અમલ (અધિકાર) + દોર (સત્તા)] પું. અધિકારનું અભિમાન.

અમલનામું [હિ. અમલનામા] ક. આપા-પત્ર; કુકમનામું.

અમલપહો ૧. પું. ભોમવટો કરવાનો અધિકાર.

૨. [હિ. અમલપદા] પું. મુખતારનામું.

અમલપાણી [અમલ (અમીલ) + પાણી]

ક. કમળો અમલ એવો બીજો કોઈ કોઈ પદાર્થ.

અમલપાણી કરવાં-દેવાં = કોઈ વસ્તુ લેવી;

કમળો કાઢી પીવો.

અમલપાની [હિ.] પુ. માલ પીડ.

અમલપાનમણી [અમલ (ફળ) + મળવણ] છો. ફરમાવા પ્રમાણે કરવાપણું.

અમલપેત ૧. [હિ.] પુ. સફેદ ફલ અને તરબૂચ જેવાં ફળ અમલમાં ફગવાળી બીજોરો લીધુની એક જાત. તેનાં ફળની ખટાશ એટલી બધી હોય છે કે એમાં પોલાણની સોય ફળ બોળી જાય છે. આ લીધુ અમિ-દીપક અને પાચક હોવાથી પેટના રોગ ઉપર તે અત્યંત મનાય છે.

૨. [સં. અમલવેતસ] છો. (હિંદી) ખંધિમલ પહાડોમાં જતી એક વેલ.

અમલપેદ લુખો અમલપેત.

અમલપેલ [હિ.] છો. મરમ પ્રદેશમાં જતી એ નામની એક વેલ. ચોમાસામાં તેને લીલાશ પડતાં ધોળા ફલ આવે છે. તેનાં પાન મૂમાં-ને પાકવા માટે બાંધવામાં આવે છે.

અમલમણી ૧. [સં. અ (નહિ) + મલ (મેલ) + મણિ (મન)] પુ. બિહોર. ૨. પુ. સદિક.

અમલમક [અમલ (સપા) + મક (નહો)] પુ. અધિકારનું અભિમાન.

અમલમરત [અ. અમલ (અધિકાર) + મરત (મરવાળું)] વિ. સત્તાનું માધ્યમ.

અમલરત્ન લુખો અમલમણી.

અમલસનક [અ. અમલ (અમીનો વડીલ) + ક. સનક (પરવાનો)] છો. બિખ વસ્ત્ર કરવાનો પરવાનો.

અમલસામ ફેરવવા (અમલસામ) છ. કિ. જુદાં જુદાં કરવો.

અમલસારો બંધક પુ. તાવીને બાંધ્યા કરેલો બંધક.

અમલ ૧. [અ.] પુ. કચેરી કે છતરમાં કામ કરનાર પુરુષ; મનાંધિકારી.

૨. પુ. (પિમળ) દરેક અરજીમાં ૮ સમજ, અને મુર મળી ૨૫ અક્ષરનો એક પંદ.

૩. [સં. આમલક] છો. આંબાનાં ડાહ.

૪. છો. દૂંદીની નામ.

૫. છો. લોખંડાંબી.

૬. છો. મહિડીપી ૧૪ ફેરીમાંની એ નામની એક. લુખો કલા.

૭. છો. લક્ષ્મી.

૮. છો. વેલવત પન્વંતરમાં મળેલા અગ્નિ કાનિની હાકરી. એ મહાન સ્થાનિકા હતી.

૯. [સં. અ (નહિ) + મલ (મેલ) + અ (નારીબલિને પ્રત્યય)] વિ. છો. ખવિત; દોષ વગરની.

અમલાક ૧. [અ. મિલક (મિલક)નું બહુ-વચન] છો. માલમિલક.

૨. છો. સ્થાવર મિલકત.

અમલકમા ૧. પુ. રામદેવ વિનાનો ચોખી.

૨. [સં. અમલ (ખવિત) + અમલ (મન)] વિ. ખવિત મનવાળું; શુદ્ધ આત્મા-વાળું.

અમલાં ૧. (મામ) કસંગો.

અમલાં રેના આપને રંગ હો સુજા લાલ. ^{ફલો}

અમલિન ૧. [સં. અ (નહિ) + મલિન (મેલ)] વિ. ચોખું; નિષંગ.

૨. વિ. પાપ વિનાનું; નિર્દોષ.

૩. વિ. શુદ્ધ; ખવિત.

અમલિનું ૧. [અ. અમલ (અધિક)] ૧. અધીશુ.

જયપોરો અમલીમાં લોગતીમાં ૨ લોક. જુએ કચોળાં મોટાં ખોરાં ૨ લોક. ^{લોગતી}

૨. ૧. જાણને બાળાઓ પાલની નાની વાટકી.

૩. વિ. અધીશુના અસનવાળું; બંધાણી.

અમલી ૧. [હિ.] છો. આંબી.

૨. છો. હિમાલયના દક્ષિણ પ્રદેશમાં જતું એક જાતનું ઝાડ.

૩. વિ. અમલમાં મુલ્યવેદન કે મૂલવાળું; સક્રિય.

૪. વિ. અમલમાં મુનાર.

૫. [અ. અમલ (અધિક)] વિ. કેમ કરનાર; બંધાણી; અસની.

૬. વિ. નશાખોર; હાફીયું.

૭. વિ. વાસ્તવિક.

૮. વિ. અજાણ.

૯. વિ. લાસન સંગ્રામી.

૧૦. વિ. સત્તામાં આવેલું; અધીન.

૧૧. વિ. સુરત; એદી.

અમલી વિનસ ૧. પુ. અમલકારી.

૨. [હિ.] પુ. કેદી પદાર્થ.

અમલીસન પુ. હિંદુસ્તાનના ૩૪ સંવતમાંનો એક તે પર્વત પદાર્થથી ભરેલો છે. તેનું વર્ષ લાઠવા સુદ ૧૨થી શરૂ થાય છે. માસની અવધિમાંથી શરૂ થવાનું કારણ એ કે તે તિથિએ ઓગિસ્ટના રાત્રી પંદરમને જન્મ થયો હતો. આનો પ્રચાર ઓરિસ્સાનાં વેપારીઓમાં તેમજ લાંબી કચેરીમાં છે.

અમલું [સં. અ (નહિ) + મલ (મેલ)] વિ. રચનું; શુદ્ધ.

અમલુંક [સં. અમલ] પુ. અમલનિરતાનું અમલનિરતાન, કારમીર અને પંજાબમાં જતું એ નામનું ઝાડ. આમાંથી વહેતો રસ ઝુંડની જેમ જામી જાય છે. તેનાં ફળ તાજાં તેમજ સૂકાં જાતે જાનનાં ખવાય છે.

અમલો ૧. [અ. અમલા] પુ. અમલકારને બેસવાની જગ્યા; કચેરી.

૨. [અ. ઇન્સાહ (કામ)] પુ. મહાનનું મેડાનથી બાંધકામ; હમારતનું બાંધકામ.

૩. પુ. મેડાનથી; મળ્યો.

૪. પુ. કુકમ કરનાર પુરુષ.

અમલાત [અ. મૌત (મરણ)નું બહુવચન] ૧. ૧. ૧. મરણ.

અમલાત નકશા = મરણનોંધનું પત્રક.

અમલાલ ૧. [અ. માલનું બહુવચન] છો. અંમલ મિલકત.

૨. છો. માલમિલકત.

અમલારપંક પુ. (અરખોરતી) સાત મુખ્ય દિશતા. તેનાં નામ: અદ્દરમન, અદ્દમન, અદ્દનહિસ્ત, કોહેરીવર, અરફારમક, ખોરહક અને અમરહક.

અમસ ૧. પુ. કાગ; વખત.

૨. પુ. મૂર્ખાઈ.

૩. [સં. અમ (બાંધ પડવું)] પુ. રોમ; માંડગી; મરવા.

૪. વિ. અજાની; નિર્બોધ.

૫. વિ. મૂર્ખ; બેવફા.

અમસખું લુખો અમરતું.

અમરતક [સં. અ (નહિ) + મરતક (મરું)] વિ. માથા વગરનું.

અમરતકું લુખો અમરતું.

અમરતું ૧. વિ. અમરતું; નામનું.

૨. અ. મરત; કીમત આપ્યા વગર.

૩. અ. વગર કારણે.

અમરતુંકું લુખો અમરતું.

અમહીયુ પુ. સામવેદનો એ નામનો એક કવિ. તેણે નવમા મહાકાવ્ય પદ્યથી ૬૦ સુગ રચ્યાં છે.

અમહીયુ અંબિરસ પુ. સામવેદનો એ નામનો એક કવિ.

અમહીયુ કિષ્ક પુ. સામવેદનો એ નામનો એક કવિ.

અમળ ૧. [સં. અ (નહિ) + મલ (મેલ)] વિ. ધોળું; બિજળું.

૨. વિ. પાપ વિનાનું; નિર્દોષ; નિષ્કલંક; દોષ, સંકલ.

૩. વિ. શુદ્ધ; પવિત્ર.
 ૪. વિ. રવચ્છ; ચોખ્ખું; નિર્મળ.
અમળતા ૧. [સં. અ (નહિ) + મળ (મેલ) + તા (પછું)] છી. ચોખ્ખાઈ.
 ૨. છી. ધોળાસ; ઊભળું હોવાપછું.
 ૩. છી. નિર્દોષપછું.
 ૪. છી. પવિત્રતા.
અમળતિયું ૧. [અ (નહિ) + મળતિયું (મળવાપછું)] વિ. ભલે નહિ એવું; અમળ રહેવાના સ્વભાવવાળું; અત્યંત.
 ૨. વિ. સરમાળ.
 ૩. વિ. સામા પડનું.
અમળપક્ષ [સં. અમળ (ઊભળું) + પક્ષ (પાતળાપાંખું)] પુ. અમળવાળિયું; શુદ્ધપક્ષ.
અમળા [સં. અ (નહિ) + મળ (મેલ) + આ (નારીબલિનો પ્રત્યય)] વિ. છી. શુદ્ધ; પવિત્ર હોય એવી.
અમળાદ ૧. પુ. કરમોડાવાપછું; અમર.
 ૨. પુ. ખાર; વેર.
 ૩. પુ. પેટમાં અવતી થુંક; આંકડી; પેટપીડ.
 ૪. પુ. મિત્તળ; અકાર્ણ.
 ૫. [અમળાવું (ખરડાવું) + આદ (પછું)] પુ. વળ; મરડાદ.
 ૬. પુ. વાંઘે આલ.
અમળાવવું ૧. ઘ. કિ. બૂંઢ આવવી.
 ૨. ઘ. કિ. આમળા ખાવા; મચાવું; વળ મચાવવો.
 ૩. ઘ. કિ. ચોળાવવું.
 ૪. ઘ. કિ. બીજા પાસે વળ દેવસવો.
 ૫. ઘ. કિ. મોંમાં નાંખીને ફેરવ્યા કરવું; મમળાવવું.
અમળાવું ૧. ઘ. કિ. અત્યંત રહેવું; વાંઢ આવવું.
 ૨. ઘ. કિ. આમળો ચાવો; વળ ખાવો; અમરડાવું.
 શરીર અમળાવું = કળતર થવી.
 ૩. ઘ. કિ. કુમાવું; ક્યૂરો ભરાઈ આવવો.
 ૪. ઘ. કિ. પેટમાં કુખવું; વાધવું ધોળાવું; ચૂક આવવી.
 ૫. ઘ. કિ. પોતાને રક્ત ન થવાથી રીમમાં ઠામ કરવું; કમને કે આનંદનીએ ઠામ કરવું.
 ૬. ઘ. કિ. વળ ખાવો; ચોળ કરવું.
 ૭. ઘ. કિ. વળ ચાવો; અમળા ખાવો.
અમંગલ ૧. પુ. એરમનો છોકાં એરો.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + મંગલ (શુભ)]
 ૩. અર્થત; અકલાય.
 ૪. ઘ. કુર્લામ; કમનસીબ.

૪. વિ. અપવિત્ર.
 ૫. વિ. અપશુકનિવાસ; અગળ શુદ્ધવાળું.
 ૬. વિ. અમાંગસિક; અદિતકરી.
 ૭. વિ. અગળ; માંડું; અશુભ.
અમંગલકપોત [સં. અમંગલ (અપશુકનવાળું) + કપોત (હોલો)] પુ. એક ભતનો હોલો; સોક કરતો હોલો.
અમંગલકર ૧. [સં. અ (નહિ) + મંગલ (શુભ) + કર (કરવા)] વિ. અકલાય કરે એવું.
 ૨. વિ. અપશુકનિયું.
અમંગલકારક લુઓ અમંગલકર.
અમંગલચિહ્ન ૧. [સં. અ (નહિ) + મંગલ (શુભ) + ચિહ્ન (નિશાની)] ઘ. અનિષ્ટની નિશાની; અનિષ્ટસ્થ નિશાન.
 ૨. ઘ. અપશુકન.
અમંગલજનક [સં. અ (નહિ) + મંગલ (શુભ) + જનક (ઉત્પન્ન કરનાર)] વિ. અનિષ્ટ ઉત્પન્ન કરનાર; વિપતિ આણનાર.
અમંગલતા ૧. [સં. અ (નહિ) + મંગલ (શુભ) + તા (પછું)] છી. અકલાય.
 ૨. છી. અપવિત્રતા.
 ૩. છી. અપશુકનિવાસપછું.
 ૪. છી. અદિતકરી હોવાપછું.
 ૫. છી. કુર્લામ.
 ૬. છી. માડાપછું; અશુભ હોવું કે.
અમંગલ લુઓ અમંગલ.
અમંગળતા લુઓ અમંગલતા.
અમંગળ પુ. (પિંગળ) અર્તઙી ભતનો એક છંદ. તેમાં ૨૪ ગુરુ ને ૧૦ હ્રસ્વ મળી ૩૪ અક્ષર હોય છે.
અમંદ ૧. [સં.] પુ. એરમનો છોકાં એરો.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + મંદ (સ્થગી)] વિ. અભાર વગરનું.
 ૩. વિ. જેમાં અસામય ન હોય એવું.
અમંદિત [સં. અ (નહિ) + મંદિત (સ્થગીત)] વિ. સ્થગીત વગરનું; સાદું; બૂલવું વિનાનું.
અમંતવ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + મંતવ્ય (માનવા લાયક)] વિ. ન માનવા એવું.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + મંતવ્ય (માન લેવા યોગ્ય)] વિ. વિચાર કરવા એવું ન હોય એવું.
અમંત લુઓ અમંત.
અમંતક ૧. [સં. અ (નહિ) + મંત + ક (વાળું)] વિ. જેમાં યજ્ઞોચ્ચાર નથી થયો એવું.

૨. વિ. મંત બોલવાની જરૂર વિનાનું.
 ૩. વિ. મંત બોલવાને નાલાયક. જેમકે, સી, ઘડ.
 ૪. વિ. વેદના મંત નહિ આણનાર.
અમંતવિહ [સં. અ (નહિ) + મંત + વિહ (અણનાર)] વિ. મંત નહિ આણનાર.
અમંતસિદ્ધ [સં. અ (નહિ) + મંત + સિદ્ધ (પ્રાપ્ત)] વિ. મંત બદલા વગર કરેલું; અપવિત્ર.
અમંચોક્ત [સં. અ (નહિ) + મંત + ઉક્ત (બોલેલું)] વિ. મંત બોલ્યા વિનાનું.
અમંદ ૧. પુ. (પિંગળ) અમણવાળા સંધકનો ૨૬ ગુરુ ને ૧૨ હ્રસ્વ મળી ૩૮ અક્ષરનો છંદ.
 ૨. [ડિ.] પુ. કાઠ; વૃષ.
 ૩. વિ. ઉમ; તેજ.
 ૪. [સં. અ (નહિ) + મંદ (પીચું)] વિ. ઉતાવળું; કાપી.
 ૫. વિ. ઉત્તમ; ઊંચ.
 ૬. વિ. ઉલોમી; આગસ વિનાનું.
 ૭. વિ. અમળ; અપળ.
 ૮. [સં. અ (નહિ) + મંદ (ઘોડું)] વિ. ઘોડું નહિ એવું; ધાવું.
 ૯. [સં. અ (નહિ) + મંદ (ચૂર્ણ)] વિ. કુદિલાળી; અતુર.
 ૧૦. ઘ. એકદમ; તરત.
અમંદતા ૧. છી. ઉમતા.
 ૨. છી. ઉતાવળા હોવાપછું.
 ૩. છી. ઉત્તમતા; ઊંચપછું.
 ૪. છી. ઉલોમીપછું.
 ૫. છી. અતુરતા.
 ૬. છી. અમળપછું.
 ૭. છી. પુષ્કળતા.
અમંદત્વ લુઓ અમંદતા.
અમંદપાક પુ. (પિંગળ) એ નામનો છંદ. તેમાં દરેક અક્ષરમાં બમણું, સમણું, જમણું ગુરુ તથા ગુરુ મળી ૧૧ અક્ષર હોય છે.
 બૂ રજ મ ન અમંદપાકમાં છે.
 સુપિંગલ
અમંદું લુઓ અમંદ ૪, ૫, ૧, ૭, ૬.
અમા ૧. [સં.] પુ. આમા.
 ૨. છી. અમાસ; અમાવાસ્ય તિથિ.
 ૩. છી. ધર.
 ૪. છી. ચંદની સોગમી કળા.
 ૫. છી. ધર્મમાતા; પાસક મા.
 ૬. છી. મા; માતા; મા.
 ૭. છી. મૃત્યુલોક.

૮. [સં. અ (નહિ) + મા (માણું)]

વિ. અમાપ; અપાર; બેહદ.

૯. જ. અ સોડમાં.

૧૦. જ. ધેર.

૧૧. જ. નજી; પાસે.

૧૨. જ. સાથે; સહિત.

અમાજી લુઓ અમાણી.

અમાણી [સં. અમા (વેર) + ણી (ધરણી)] છી. માણાપને ધેર રહેતી અને ત્યાંજ ધરડી થતી કન્યા.

અમાણી છી. અમાણી; મુઠા વાટે બહાર નીકળતું આંતરડું.

એ રીતે હવે વેળા મળું મંડળની ધીમેધીમે અડધે બહાર નીકળતો અમાણી બાને અમાણી નીકળે.

બરબરજી

અમાણી જ. અમાણી.

ઝોરસની ચોળી શિફ બરી.

બહુબી મિલી અમાણી રે.

નરસિંહ

અમાત [સં. અ (નહિ) + માત (મા)] વિ. મા વિનાનું.

અમાતા [સં. અ (ખરાબ) + માત (માતા)] છી. ખરાબ મા.

અમાતાલ જ. એ નામનું એક જોડ શામ.

અમાત [સં. અ (નહિ) + માત (મા)] વિ. મા વિનાનું.

અમાતક ૧. [સં. અ (નહિ) + માત (મા) + ક (વર્ણ)] વિ. મા વિનાનું; નમાયું.

૨. વિ. માતાનું નહિ એવું.

અમાત્ય ૧. [સં.] પુ. એક જ કુટુંબનો પુરુષ.

૨. પુ. ખાનગી કારભારી; રહસ્યમંત્રી.

૩. પુ. મરાઠી રાજ્યમાં અઘ ક પ્રધાન માંહેનો એક. તેની પાસે અમાત્યોનું અને અરજીઓનીનું કામ રહેતું.

૪. પુ. મંત્રી; પ્રધાન; હિવાન.

૫. પુ. રાજ્યનો મિત્ર કે સાથી.

અમાત્યતંત્ર [સં. અમાત્ય (હિવાન) + તંત્ર (કારભાર)] જ. પ્રધાનની સલાથી ચાલતું રાજ્ય.

અમાત્યતંત્રી [સં. અમાત્ય (મંત્રી) + તંત્ર (કારભાર) + ત્રી (વર્ણ)] વિ. પ્રધાન ઉપર આધારવાળું.

અમાત્યપદ [સં. અમાત્ય (પ્રધાન) + પદ (સ્થાન)] જ. મંત્રીનો હોદ્દો.

અમાત્યપદવિ લુઓ અમાત્યપદ.

અમાત્યપદવી લુઓ અમાત્યપદ.

અમાત્યમંડળ લુઓ અમાત્યવર્ગ.

અમાત્યવર [સં. અમાત્ય (મંત્રી) + વર (ઉત્તમ)] પુ. પ્રથમ પ્રધાન; મુખ્ય મંત્રી.

અમાત્યવર્ગ [સં. અમાત્ય (હિવાન) + વર્ગ] પુ. પ્રધાનમંડળ; મંત્રીઓનો સમૂહ.

અમાત્ય ૧. [સં. અ (અ અક્ષર) + માત્ર] પુ. પરમાત્મા; તુરિય સ્વરૂપ પરચક્ત. મીતાકમાં અમાત્યને દેખું છે કે અમાત્યોમાં હું 'અ' અક્ષર હું, તેથી તે અમાત્ય કહેવાય છે.

૨. [સં. અ (અ અક્ષર) + માત્રા (કરવ અક્ષરને કારણે)] વિ. 'અ' અક્ષરના જેટલા અપવાગ; 'અ' અક્ષરનો ઉચ્ચાર કરતાં આમતા વખત જેટલા અપવાગ.

૩. વિ. અમાત્ય નહિ એવું; અનિષ્ટ; ત્રેહું.

૪. [સં. અ (નહિ) + માત્ર (માત્ર)] વિ. બેહદ; અમાપ.

અમાત્યર્થ [સં. અ (નહિ) + માત્યર્થ (અર્થનાર્થ)] વિ. ઈર્ષ્યા વિનાનું.

અમાત્ય ૧. [જ.] છી. અભેદપણું.

૨. છી. રક્ષા; અમાવ.

૧. અમાત્ય માત્રવી = પ્રભુનું રક્ષણ માત્રવું.

૨. અમાત્યમાં રાખવું = અમાવ કરવો.

૩. છી. સરણ; ખલાલ.

૪. [જ.] છી. સમિતિ.

૫. [જ. અમાત્ય (તે સલામત હોય)] છી. સલામતી.

૬. [સં. અ (નહિ) + માત્ય (માત્ર)] જ. નિરર્થિમાન.

૭. જ. માત્ય વિનાનું હોવાપણું.

૮. વિ. અભિમાન વિનાનું.

૯. [સં. અ (નહિ) + માત્ય (માત્ર)] વિ. અમાત્ય ન થઈ શકે એવું; બેહદ.

૧૦. [સં. અ (નહિ) + માત્ય (માત્ર)] વિ. સ્વમાન વગરનું.

અમાનત ૧. છી. અમીનમીરી બદલ અસક્તમાં મૂકેલી રકમ.

૨. છી. ખરકનો.

૩. છી. પ્રમાણિકપણું; નેકનિશ.

૪. છી. વાલીપણું; સંભાળ.

૫. [જ. અમાત્ય (તે સલામત હોય)] છી. સલામતી; રક્ષણ.

૬. [જ.] છી. સમજાવ માટે કહેલી વસ્તુ; અપણું; વિશ્વાસે મૂકેલી ચીજ કે રકમ; અમાનત.

૭. છી. હવાલો; લુઓ.

૮. વિ. અપણું તરીકે મૂકેલું.

અમાનત રાખવું = રક્ષણ તથા મૂકવું.

૯. વિ. સલામત; જેમણે તેમ રાખેલું.

અમાનતમાનસ [હિ.] જ. અનામત માલ ભરવાની વખત.

અમાનતમાહી [અમાનત (માપણું) + માહિત (બેનાર)] વિ. માપણું બેનાર.

અમાનતદેહતર [જ. અમાનત (માપણું) + દેહ. દેહતર (દેહરી)] જ. માપણું સામવવાની દેહરી.

અમાનતદાતા [અમાનત (માપણું) + દાત (દેનાર)] વિ. અનામત મૂકનાર.

અમાનતદાર ૧. [જ. અમાનત (માપણું) + દાર. દાર (રાખનાર)] પુ. માપણું સામવનાર પુરુષ; અનામત રાખનાર પુરુષ; દરરી.

૨. પુ. રક્ષક; વાલી.

અમાનતદારી ૧. [હિ.] છી. આપત.

૨. [જ. અમાનત (માપણું) + દાર. દાર (રાખનાર) + રી (નામ અનામત પ્રત્યય)] છી. માપણી સામવટ.

૩. છી. પાછાપણું; વાલીપણું.

૪. છી. પ્રમાણિકતા; સામ.

૫. છી. હવાલો; લુઓ.

અમાનતનામા [જ. અમાનત (માપણું) + ના. નામા (બેન)] જ. અનામત મૂકવાનો દસ્તાવેજ.

અમાનતનામું લુઓ અમાનતનામા.

અમાનતવહી [હિ.] છી. અનામત માલની નોંધનો ચોપડો.

અમાનતી ૧. [જ.] છી. માપણું.

૨. વિ. માપણુંને લગતું.

અમાનતી બોદામ ૧. [અમાનત (માપણું) + રી (ઉત્તર) + બોદાઉન (વખત)] જ. કદ અમાપા વગર વેપારી ખત લખી અમાપથી ખોતાનો માલ ચાખી શકે તે બોદામ ૨. જ. માલ વેચવા તથા ખરીદવા એકઠો થાય તે જગ્યા.

અમાનતે ખેરાતી [જ. અમાનત (માપણું) + દા. ખેરાતી (ધર્મદાને લગતી)] છી. ધર્મદા માપણું.

અમાનત લુઓ અમાનત.

અમાનના [સં. અ (નહિ) + માનના (માન આપણું તે)] છી. અનાદર; વિરસાર; અપમાન.

અમાનનીય ૧. વિ. નાકબહા; અસ્વીકાર્ય.

૨. [સં. જા (નહિ) + માનનીય (માન આપવા એવું)] વિ. માનને માટે નાણાપદ.

અમાનવ ૧. [સં. જા (નહિ) + માનવ (માણસ)] વિ. દેવી; અલૌકિક.

૨. વિ. માણસ નહિ એવું; પશુ એવું.

૩. વિ. માણસ વિનાનું; નિર્ભય.

૪. વિ. માણસને ન છાએ એવું.

અમાનવ્ય ૧. [સં. જા (નહિ) + માનવ્ય (માણસને લગતું)] જ. માણસ ન હોવાપણું; પશુપણું; સાદે નરસુ સમજવાની અશક્તિવાળું ઇવન.

વિવેક વિનાનું છતાં એટલે જ અમાનવ્ય એમ અને લાગે છે પ્રસ્થાન

૨. વિ. માણસને ન છાએ એવું.

અમાનિહા ૧. (પિંગળ) દરેક મરણમાં બચવું, રમવું શુદ્ધ અને હાથ મળી ૮ અક્ષરનો છંદ.

અમાનિત ૧. વિ. નહિ સ્વીકારેલું; પાતું વાળેલું.

૨. [સં. જા (નહિ) + માનિત (માન આપેલું)] વિ. માન આપ્યા વગરનું.

અમાનિત સેના [સં. જા (નહિ) + માનિત (માન આપેલું) + સેના (સૈન્ય)] જો. પોતાની વીરતાને લાગે માન આપવામાં આપ્યું ન હોય અને તે પ્રશ્નથી અસંતુષ્ટ હોય તેવું અર્થ. ઐતિહ્યે વિમાનિત એટલે એકબીજા વચ્ચે અર્થ કરતાં જા સરકરને ઉપમોથી વધુ છે, અર્થ ૩ થતું માન મળતાં તે છવ લગાડીને સદી થકે છે.

અમાનિતા ૧. જો. અણમાનીતી સો.

૨. [સં. જા (નહિ) + માનિત (નર્વવાલું) + તા (પણું)] જો. નમ્રતા; નિરજિમાન.

૩. વિ. જો. અપમાન પામેલી.

૪. વિ. જો. અજામસી.

અમાનિત્વ [સં. જા (નહિ) + માનિત્ (નર્વ) + ત્વ (પણું)] જ. નમ્રતા; નિરજિમાન.

અમાની ૧. પુ. વિષ્ણુ કેમકે શુદ્ધ રાત્રિ-સ્વપ્ન લગતરને અનાત્ર વસ્તુમાં અજિમાન હોતું નથી.

૨. [હિ.] જો. ઊધું આપવાને માટે ખાતા તરણી થતું જમ.

૩. [જા.] વિ. આપણ તરીકે રાખવાનું.

૪. [સં. જા (નહિ) + માનિત (અહાત્રવાળું)] વિ. નિરજિમાન; નર્વ વગરનું; નમ.

અમાનીતું [જા (નહિ) + માનીતું (વહાળું)] વિ. અણમાનીતું; અજામસી.

અમાનુષ ૧. [સં. જા (નહિ) + માનુષ (માણસ)] પુ. દેવ.

૨. પુ. રાક્ષસ.

૩. જ. મનુષ્યની ભુલું પ્રાણી.

૪. વિ. મનુષ્યને હોતે નહિ એવું.

૫. વિ. માણસ વિનાનું; ઉભયકં વેરાન.

૬. વિ. માણસની સજિત બહારનું; દેવી; અલૌકિક.

૭. વિ. રાક્ષસી દુરં જાતરી.

અમાનુષતા ૧. [સં. જા (નહિ) + માનુષ (માણસ) + તા (પણું)] જો. અલૌકિક-પણું.

૨. જો. માણસને ન છાએ એવું વર્તન.

અમાનુષિક ૧. [સં. જા (નહિ) + માનુષ (માણસ) + ઇક (સંબંધી)] વિ. માણસને હોતે નહિ એવું.

૨. વિ. રાક્ષસી.

અમાનુષી ૧. જો. મનુષ્યની ભુલું પ્રાણી.

૨. વિ. ઉભયકં વેરાન.

૩. [સં. જા (નહિ) + માનુષી (માણસ સંબંધી)] વિ. માણસની સજિત બહારનું; અલૌકિક; દેવી.

૪. વિ. માણસને હોતે નહિ એવું; મનુષ્યને અધરિત.

૫. વિ. રાક્ષસી; દુરં જાતરી.

અમાનુષ્ય [સં. જા (નહિ) + માનુષ્ય (માણસ સંબંધી)] વિ. માણસની સજિત બહારનું; અલૌકિક; દેવી.

અમાન્ય ૧. [સં. જા (નહિ) + માન્ય (માનવા એવું)] વિ. નહિ માનવા એવું.

૨. [સં. જા (નહિ) + માન્ય (પણું)] વિ. માન નહિ આપવા લાગતું; અમાનનીય.

૩. વિ. માન્ય નહિ એવું; નામંજૂર.

અમાન્યતા ૧. જો. અપમાન; અનાદર.

૨. [સં. જા (નહિ) + માન્ય (માનવા એવું) + તા (પણું)] જો. કમ્બ નહિ રાખવાપણું; અસ્વીકાર.

અમાપ ૧. [સં. જા (નહિ) + માપ (દર)] વિ. અપાર; બેહદ.

૨. વિ. ઘણું; અતિશય.

અમાપું ભુલો અમાપ.

અમાપ્ય [સં. જા (નહિ) + માપ્ય (માપવા એવું)] ભુલો અમાપ.

અમાપ્યકિયા [સં. જા (નહિ) + અપ્યકિયા] જો. પૂની ઉપરથી બેનારને સર્વ અને બીજું એક આપસપ વેળ એક દિવસ

એક દેશને દેશવા પછી તે મને ફરીથી તે દેશને દેશવા સંસ્પર્શી થઈ તે બીજા તેજી થઈ પ્રકિયુ.

અમાપાસી [સં. જા (નહિ) + માપ (દર)] જો. અમાપ.

અમાપું વિ. અમાપ; કીમત આંકી ન શકાય એવું.

પણુ સાફુ વાગે નહીં, હશે અમાપો માત્ર.

અનંતાવ્યમ્બોદિ

અમાપો [જા. અમાપ] પુ. પાણી.

અમાપ ૧. [સં. જા (નહિ) + માપ] જ. લગ, કેમકે તે માપ રહિત છે.

૨. વિ. અવિદ્યા વગરનું.

૩. વિ. કપટ વિનાનું.

૪. વિ. અમતા વગરનું.

અમાપા ૧. [સં. જા (નહિ) + માપા (જમ)] જો. અમનો અભાવ; માપા ન હોવાપણું; અર્થ જાન.

૨. [સં. જા (નહિ) + માપા (કપટ)] જો. સરળતા; નિષ્કપટ.

૩. વિ. કપટ વિનાનું; સરલ.

૪. વિ. અમતા વગરનું.

અમાપાવી ૧. [સં. જા (નહિ) + માપાવિત્ (કપટી)] વિ. પ્રપંચ વિનાનું; નિષ્કપટી; સરલ.

શુનિએ સત્યપ્રિય, અમરજન, અમાપાવી અને માણી છતાં થતું.

શુનિપાત

૨. વિ. પ્રામાણિક.

અમાપિક ભુલો અમાપાવી.

અમાપી ભુલો અમાપાવી.

અમારમ ૧. [સં. જા (અચોચ) + માર્મ (સ્તે)] પુ. ખરામ રસ્તો.

અનર્થ એકિ ઉપાદ, જા અમારમર્મ કામ. વાલુ

૨. પુ. ખરામ વર્તન; દુરમરણ.

૩. [સં. જા (નહિ) + માર્મ (સ્તે)] વિ. રસ્તા વગરનું.

અમારું (અમારું) જા. અમારું.

અમારિ [સં. જા (નહિ) + મારિ (હવા)] જો. (કેન) અહિયા.

અમારિયોજા ભુલો અમારિપાદ.

અમારિપાદ (અમારિપાદ) [સં. અમારિ (અહિયા) + પાદ (નવા)] પુ. (કેન) છવ ન મારવાનો દંડરો.

કુમારપાદે આપા રાજ્યમાં અમારિપાદ વગરનો કે કોઈ પણ છવને મારવા નહિ.

કેનથેયપાદ

અમારી ૧. [અ.] છી. હાથી ઉપર બેસવા માટેની જગવાળી બેઠક; અંબારી. અમાર નામના માણસે તેનો ઉપયોગ કરી કાઢ્યું મનાય છે.

૨. [સં. અ (નહિ) + મારી (હવા)] બુઝો અમારિ.

અમાફ [સં. અમહ; પ્રા. અમારફ]
સ. 'ફ'ની છટ્ટી વિભક્તિનું બહુવચન.

અમાર્મ ૧. [સં. અ (અયોગ) + માર્મ (સ્ત્રો)] પુ. અરામ રસ્તો; કુપંચ.

૨. પુ. અરામ વર્તન; દુરાચરણ.

૩. [સં. અ (નહિ) + માર્મ (સ્ત્રો)]
વિ. રસ્તા વિનાનું.

અમાર્ગપથ પુ. (પુરાણ) એ નામના વ્યક્તિ.

અમાર્જનીય ૧. વિ. જેનું પ્રાપ્તિ ન થઈ શકે એવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + માર્જનીય (સાધ કરવા એવું)] વિ. મારી ન આપી શકાય એવું; અશ્વમ્ય.

અમાર્જિત ૧. વિ. સંરક્ષક કર્મ વિનાનું.

૨. [સં. અ (નહિ) + માર્જિત (સાધ કરવા)] વિ. સાધ નહિ કરેલું; અસ્વમ્ય; એલું.

અમાર્મિક ૧. [સં. અ (નહિ) + માર્મિક (રસ)] વિ. અરસિક; રસને ન સમજનાર.

૨. [સં. અ (નહિ) + મર્મ (હૃદય બેઠ) + ઇક (વાળું)] વિ. મૂઠ અર્થ વિનાનું; સીપું; સસ્થ.

અમાલનામું ૧. જ. નોકરનાં સારાં કે અરામ કામની નોંધનું પત્રક.

૨. જ. મુસલમાની મત પ્રમાણે સારાં કે અરામ કામ ક્યામત વખતે રજૂ કરવા હમેશાં જેમાં લખાય છે તે પુસ્તક.

અમાલીન પુ. (પિંગળ) દરેક અણ્ણમાં યજ્ઞ, વસ્ય, મમણ, શુક અને શુક મળી ૧૧ અણ્ણનો હંદ.

અમાણું [અ (નહિ) + માણું (માલવાળું)]
વિ. માલ વગરનું; કમ વિનાનું; નિર્માલ્ય.

અમાવક [હિ.] પુ. ખરીનો રસ.

અમાવસ [હિ.] છી. અમાસનો દિવસ; અમાવાસ્યા.

અમાવસી બુઝો અમાવાસ્યા.

અમાવસુ ૧. પુ. (પુરાણ) એ નામનો વ્યક્તિ.

૨. પુ. (પુરાણ) ચંદ્રવંશી પુરુષવાનો દીકરો.

અમાવસ્યા છો. અમાસ.

અમાવાસી બુઝો અમાવાસ્યા.

અમાવાસ્ય ૧. [સં.] વિ. અમાસની રાત્રે જ-એલું.

૨. વિ. અમાસને દિવસે મનાઈ.

અમાવાસ્યક બુઝો અમાવસ્ય.

અમાવાસ્ય ૧. પુ. અમાસને દિવસે કરવામાં આવતો વ્રત.

અમાવસ્યે અગિયોત્ર, અગિયોત્ર, પૌર્ણમસી, ઉત્તમ, અમાવાસ્યા, અવિરાત વગેરે વર્ણને લખવામાં આવેલું.

૨. છો. વ્રત વખતે હોમવાનું અગિયન.

ટ. [સં. અમા (સાથે) + વસ (જોડે)]

છી. સૂર્ય અને ચંદ્ર બંને એક જ નક્ષત્રના હોય અથવા પૂર્ણ ઉપરથી સીધી લીટીમાં દેખાય તે તિથિ; સૂર્ય અને પૂર્ણિમા વચ્ચે સીધી લીટીમાં ચંદ્ર આવે તે દિવસ; અમાસ. પુરાણ પ્રમાણે હોમત એમ છે કે અમાસનું નામનો પિતર ઇદ્રિય ઉપર અમાસ કાળવાળો હતો. એક વખત નર્મદાની માન્સાબાઈ અમાસને એના ઉપર થયેલી મોહિત થઈ અને પોતાને સ્વીકારવાને એને પ્રાર્થના કરી, પરંતુ એણે એ વાત કબૂલ કરી નહિ. એના આવા સદાચરણને કારણે પિતૃઓ એના ઉપર ખુશ થયા અને અમાસનાવ એ તિથિને અમાસે હતો તેનું નામ અમાવસ્ય ઉપરથી અમાવાસ્યા પાડ્યું.

અમાવાસ્યાંત [સં. અમાવાસ્યા (અમાસ) + અંત (છેડે)] વિ. અમાસને દિવસે પૂર્ણ થતું.

અમાસ ૧. [સં. અમાવાસ્યા] છી. અમાસના દિવસનો દેખો દિવસ. અમાસ દિવસે પૂર્ણ અને સૂર્યની વચ્ચે ચંદ્ર આવતો હોવાથી તેના જે અમાસ ઉપર સૂર્યનો પ્રકાશ પડે તે સામ પૂર્ણ તરફ નથી રહેતો એટલે ચંદ્ર અમાસે હોય જ નહિ એમ લાગે છે.

૧. રૂંદે અમાસનો ચંદ્રમા = ક્ષણ રંગનું.

૨. સોમવતી અમાસ ને શુક્રવાર = એકે દિવસ નહિ. જાની ન શકે એવી વાત અમાસવાને અમા પ્રયોગ વપરાય છે.

૨. છી. પૂર્ણ અમાસ.

અમાસવું સ. વિ. મારીના કોસ વાસકુને સર-અમામાં વાપરતી વખતે અંદર જાણ ને હોટ નાખી ચૂલે મૂકી સાથે કરવું.

અમાસા જ. ચોટી વાર; કુચલાર.

અમાહક પુ. (પુરાણ) એ નામનો સર્પ.

અમાંમસિક [સં. અ (નહિ) + અંમસ (અમાસ) + ઇક (વાળું)] વિ. અમાસ; અરામ સુસ્વનાઈ; અગિયારી.

અમાંમસિક [સં. અ (નહિ) + અંમસિક (વાળું)] વિ. અંમસી નહિ બરતું; સ્વતંત્ર. અમાંમસિક બુઝો અમાંમસિક.

અમાંત ૧. [સં. અમા (અમાસ) + અંત (છેડે)] પુ. અમાસ પૂરી થવાપરું.

૨. વિ. અમાસને દિવસે પૂર્ણ થતું.

૩. વિ. જેને છેડે અમાસ હોય એવું. જેમકે, મહિનો.

અમાંસ ૧. [સં. અ (નહિ) + માંસ]
જ. માંસ સિવાયની બીજી કોઈ વસ્તુ.

૨. વિ. ભૂખનું; કમજોર.

૩. વિ. માંસ વગરનું.

અમાંસલક્ષ [સં. અ (નહિ) + માંસ + લક્ષ (અમાસ)] વિ. વનરખતિનો વ્યાકાર કરનાર; અમાસરી.

અમાંસલ ૧. [સં. અ (નહિ) + માંસલ (અંતરવતું)] વિ. નમળું; લાક્ષત વગરનું.

૨. વિ. માંસ વિનાનું.

અમાંસવું બુઝો અમાસવું.

અમાંસાહારી [સં. અ (નહિ) + માંસાહાર (માંસનો ખોરાક) + ઇન (વાળું)] વિ. માંસ નહિ ખાનાર.

અમિક [અ.] વિ. હારિનવાણું સંબંધી; અમો-નિધાને લગતું.

અમિક ૧. વિ. અમર; અમ્ય.

૨. [સં. અ (નહિ) + અર્ત (નાશવંત)]

વિ. અમર; અવિનાશી.

૩. વિ. ન અમળનાર.

૪. વિ. છુટકા નહિ એવું.

૫. વિ. છુટકા અશક્ય.

૬. વિ. મટે નહિ એવું; અમળ.

અમિત ૧. પુ. (પુરાણ) પુરુષવાના પુત્ર રામ અને જ્યાનો દીકરો.

૨. પુ. (પ્રજા) સાધન જ સાધકની સિદ્ધિનું ફળ મેળવે એવો અમાંસકાર. જેમકે, સરિસો કાઈ જનાર સી નાવાળી પાસે નાવિકનો સરિસો કાઈને અમ, પરંતુ ત્યાં જઈને પોતે જ તેની સાથે પ્રીતિ કરી લે.

૩. [સં. અ (નહિ) + મિત (માલવાળું)]
વિ. અનહક; અપાર; અમાપ.

૪. વિ. અનાદર પામેલું; જેની દરમર કરવામાં આવે ન હોય એવું.

૫. [સં. અ (નહિ) + મિત (અણેલું)]
વિ. નહિ અણેલું.

૬. વિ. સ્ફાર્કાર કર્મ વિનાનું; અશ્વજિત નહિ કરેલું.

અમિતકૃત ૧. [સં. અમિત (ધર્મ) + કૃત (સક્રિય)] વિ. અનહત સક્રિયવાળું.

૨. [સં. અમિત (અપાર) + કૃત (પુદ્ધિ)] વિ. ધર્મ ધર્મ.

૩. [સં. અમિત (ધર્મ) + કૃત (વ્ય)] વિ. જેણે ધર્મ થઈ કર્મ હોય એવું.

અમિતમતિ ૧. પુ. (કૈન) દક્ષિણ દિશાના દિશામાર ભતિના દેવતાનો ઉદ્ધા અવનર્જતના ૨૦ ઉદ્ધાનો એ નામનો એક.

૨. [સં. અમિત (ધર્મ) + મતિ (મતિ)] વિ. અમર્ય; અપાર પુદ્ધિવાળું.

૩. [સં. અમિત (ધર્મ) + મતિ (ઝપ)] વિ. મતિ વેગવાન; ધર્મી ઝપવાળું.

૪. [સં. અમિત (ધર્મ) + મતિ (સક્રિય)] વિ. અપાર સક્રિયવાળું.

અમિતમાન [સં. અમિત (અપાર) + માન (અધ્યપણું)] જ. અધુ નાણું તે; સર્વેશતા.

અમિતમાની [સં. અમિત (મિદહ) + માન (અધ્યપણું) + ઇન્ (વર્ણ)] વિ. અધુ નાણું સર્વેશ.

અમિતતા [સં. અમિત (અપાર) + તા (ધર્મ)] સ્ત્રી. એકધર્મ.

અમિતતેજ [સં. અમિત (અપાર) + તેજ (પ્રાપ્ત)] વિ. ધર્મ તેજસ્વી.

અમિતધુતિ હુઓ અમિતતેજ.

અમિતનમાનિક પુ. (પિમળ) એ નામનો હંદ. તેના દરેક મરુમાં અમર, સમર, અમર, અમર અને સુર મળી ૧૩ અમર હોય છે.

અમિતભલ ૧. [સં. અમિત (ધર્મ) + ભલ (સક્રિય)] વિ. ધર્મી સક્રિયવાળું.

૨. વિ. ધર્મ અમવાન.

અમિતભોમ ૧. [સં. અમિત (અપાર) + ભોમ (સુખ)] પુ. ધર્મ સુખ.

૨. વિ. ધર્મ સુખી.

અમિતવાહુન પુ. (કૈન) ઉત્તર દિશાના દિશામાર દેવતાનો ઉદ્ધા; અવનર્જત દેવતા ૨૦ ઉદ્ધાનો એ નામનો એક.

અમિતવિક્રમ ૧. [સં. અમિત (માપ વાસ્તુ) + વિક્રમ (પદ)] પુ. વિષ્ણુનાં હનર નામ માટેનું એક. તેમણે મોલાં મધુ ખાતાં હા અહારનાં હોવાથી અમર તેમનું વિક્રમ એટલે સુવીરપણું અસાધારણ હોવાથી તે અમિતવિક્રમ કહેવાય છે.

૨. [સં. અમિત (અમાપ) + વિક્રમ (સક્રિય)] વિ. ધર્મી ખરાબવાળું.

અમિતવીર ૧. [સં. અમિત (ધર્મ) + વીર (સક્રિય)] જ. ધર્મી ખરાબ.

૨. વિ. ધર્મી ખરાબી.

અમિતવ્યય ૧. [સં. અમિત (ધર્મ) + વ્યય (ખર્ચ)] પુ. ધર્મો ખર્ચ.

૨. વિ. ધર્મી ખર્ચાળ.

અમિતવ્યયી હુઓ અમિતવ્યય ૨.

અમિતાક્ષર [સં. અમિત (માપ વાસ્તુ) + અક્ષર] વિ. અક્ષરની સંખ્યાના મોટા માપ વિનાનું; અપમાન્ય.

અમિતાત્મ [સં. અમિત (અપાર) + આત્મ (આત્મા)] પુ. વિષ્ણુ.

અમિતાભ ૧. પુ. પુદ્ધિનું એક નામ.

૨. જ. એ નામનું એક બૌદ્ધ સ્તંભ.

૩. [સં. અમિત (મિદહ) + આભા (પ્રાપ્ત)] વિ. ધર્મ તેજસ્વી.

અમિતાશન ૧. [સં. અમિત (હા વિનાનું) + અશન (ખાવું તે)] પુ. અમિ. તે અધુ ખાઈ અમ છે, તેથી અમિતાશન કહેવાય છે.

૨. પુ. ખરમેશ્વર.

૩. પુ. વિષ્ણુનાં હનર નામ માટેનું એક. સહાર વખતે આખી દુનિયાને તે ખાઈ અમ છે, તેથી તે અમિતાશન કહેવાય છે.

૪. જ. ધર્મ ખાવું તે.

૫. વિ. અપરંપિત; અહિપરં.

અમિતાસર્નિક [સં. અ (નહિ) + મિત (માંખણું) + અસન (મેઠ) + ઇ (વર્ણ)] વિ. વારંવાર એસવાની અમર બદલે એવું.

અમિતાહાર [સં. અમિત (મિદહ) + આહાર (ખોરાક)] પુ. પ્રમાણ વિનાનો ખોરાક; હામાં નહિ એવાનું બોળન.

અમિતાહારી [સં. અમિત (ધર્મ) + આહાર (ખોરાક) + ઇન્ (વર્ણ)] વિ. ધર્મ ખાનાર અપરંપિત; અહિપરં.

અમિતૌજસ ૧. [સં. અમિત (ધર્મ) + ઔજસ (સક્રિય)] વિ. ધર્મી સક્રિયવાળું.

૨. [સં. અ (નહિ) + મિત (માંખણું) + ઔજસ (પ્રાપ્ત)] વિ. મહા તેજસ્વી.

અમિતૌજ પુ. (પુરાણ) દેવમાન સુસના વંશનો એક રાજા. મહાભારતના શુદ્ધમાં તે દુર્યોધનના પડમાં હતો.

અમિત ૧. પુ. (પિમળ) એક વિષમભતિ માત્રામેળ હંદ. તેમાં ૩૦ સુર અને ૬૮ લઘુ મળી ૧૨૮ અમર અને ૧૫૮ માત્રા હોય છે.

૨. પુ. (પિમળ) માર્તંડી જાતનો ૩૪ સુર અને ૨૮ લઘુ મળી ૬૨ વર્ણનો માત્રામેળ હંદ.

૩. [સં. અ (નહિ) + મિત (આર્થિક)] પુ. સુર; દુરમન; રિપુ; વેરી.

૪. વિ. મિત્રુજ.

૫. વિ. આર્થિક વચરનું.

અમિતવાત ૧. [સં. અમિત (સુર) + વાત (નાશ)] પુ. દુરમનનું નિકાન.

૨. વિ. સુરને મારનાર.

અમિતવાતક ૧. પુ. (પુરાણ) શુભવંશી મંદ-શુભ રાજાનો દીકરો.

૨. [સં. અમિત (સુર) + વાત (માત્રા)] વિ. સુરનો નાશ કરનાર.

અમિતવાતી [સં. અમિત (દુરમન) + વાતિ (માત્રા)] વિ. સુરનો સંહાર કરનાર.

અમિતવિત ૧. પુ. (પુરાણ) સુવંશી ધર્મવાળુ મુળના સુતના રાજાનો એ નામનો દીકરો.

૨. [સં. અમિત (સુર) + વિત (સભાર)] વિ. દુરમનને છતનાર.

૩. [સં. અમિત (સુર) + વિત (વિલપણ)] વિ. સુરથી જિતાવેશ.

અમિતતા [સં. અમિત (વેરી) + તા (ધર્મ)] સ્ત્રી. દુરમનાવટ; વેર.

અમિતત્વ હુઓ અમિતતા.

અમિતસેના [સં. અમિત (સુર) + સેના (ફોજ)] સ્ત્રી. દુરમનનું હાથર.

અમિતહા ૧. પુ. વિષ્ણુ.

૨. [સં. અમિત (દુરમન) + હા (માણ)] વિ. દુરમનનો નાશ કરનાર.

અમિથ્યા [સં. અ (નહિ) + મિથ્યા (ખોટું)] વિ. સાચું; સત્ય.

અમિથ [સં. અમૃત અથવા અમિથ] જ. અમૃત.

શા વિષ્ણુનાં પદમાં ૪ મુદ્ધમાં અમિથ સમાયે. આનંદાવ્યમહોદધિ

અમિથ ૧. વિ. અમર; નાશ વિનાનું.

અમિથ ૨. એ મહારાજા. લીંબીવ

૨. વિ. નશામાં અમર.

અમિથ ૧. પુ. હેડો.

૨. જ. એક જાતનું જીનું કપડું.

૩. [હિ] વિ. લીંબીયું.

૪. [સં. અ (નહિ) + મિથ (મિદહ)] વિ. ન મળી રહે એવું અપ્રાપ્ય.

૫. વિ. મેળ વચરનું.

અભિચિત
અમીભર
અભિચિત [સં. અ (નહિ) + ચિત્ત (લેખવેલું)] વિ. અભય; ભુલુ.
અભિચ ભુલો અભિચિત.
અભિચલુ [સં. અ (નહિ) + ચિલ્લ (સેનસેન કરતું તે)] જ. સેનસેન ન હોવાપણું.
અભિચરણિ જો. (ચલિત) એક આંકડાની સંખ્યા; ૧ થી ૬ સુધીની રકમ, કેમકે તેમાં બીજા આંકડો મિશ્ર એટલે મળેલ નથી.
અભિચિત ૧. [સં. અ (નહિ) + ચિચિત (સેનસેન)] વિ. ચોખ્ખું; ભેગ વગરનું; શુદ્ધ.
 ૨. વિ. ન ભેગવેલું; જે ભેગવવામાં ન આવ્યું હોય એવું.
અભિચ ૧. [સં. અ (નહિ) + ચિવ (હો)] જ. આશ્ચર્યજનક; ઈમાનદારી.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + ચિવ (જાણું)] જ. બહાનું નહિ તે; અનિમિત્ત.
 ૩. [સં.] જ. માંસ.
 ૪. જ. સંસારનું સુખ.
 ૫. જ. સંસારનું સુખ કેનાર વગરનું.
 ૬. વિ. કપટ વગરનું; નિષ્પાલસ.
 ૭. વિ. બહાના વિનાનું; ખોટા કારણ વગરનું.
અમી ૧. [હિ.] પુ. વરસાદ.
 ૨. પુ. વરસાદનું પાણી.
 ૩. જ. અમીલુ.
 ૪. [સં. અમૃત] જ. અમર બનાવે એવો રસ; સુધા; અમૃત.
 સોમ મુખા પીયૂષ અમૃત અનંતરાજ સુરભોમ.
 મરત રહે સહુ લોક તિલક કરી અમી ઉપભોગ.
 પિતૃભક્તપ્રભેષ
 ૫. જ. રથા; કૃષા.
 ૧. અમીની નજર = મહેરખાની; કૃષા.
 ૨. આંખમાં જરાએ અમી ન હોવું = જરા ખરું રથ ન હોવી; કૂર હોવું.
 ૬. જ. મીઠાસ; સ્નેહ; મિત્રતા.
 ૭. જ. મોંમાંનો ખમક રસ; ધૂંક.
 મોંમાં અમી ન હોવું = મોંનું તથા જીભ સુકાર્ષ જવાં.
અમીઆખહાર પુ. દેવુઆરી માસમાં આવતાં ૬૪ રાખી તે ઉપરથી લખેલો પાઠ.
અમીકલુ [સં. અમૃત + કલુ (અણ)] પુ. અમૃતનું દીપું.
અમીકર ૧. [સં. અમૃત + કર (કિચ)] પુ. મંદ. તેમાં કિચ અમૃત જેવાં સર્વિત વ્યવહારો છે, તેથી તે અમીકર કહેવાય છે.
 ૨. વિ. સર્વિત આપનાર.
અમીકુંપ ભુલો અમીકૃષો.

અમીકૃષો [અમૃત + કૃષો (ચીલો)] પુ. અમૃતનો સીલો.
અમીજામી [અમી (અમૃત) + જાંટે (દીપું)] પુ. અમૃતનું દીપું; અમીકલુ.
 અમીજાંટો નાખવો = સુખી રાખવું; સંભળવાનું રાખવું.
અમીજોલ જ. (આખ) અમીજ.
 શાખ અમીજોલ આલમરામ. હરિસ
અમીત ૧. [સં. અમિત] પુ. શત્રુ.
 ૨. પુ. સંકર; મહાદેવ.
 ૩. [સં. અ (નહિ) + મીત (કેવ પામેલું)] વિ. ઈર્ષ વગરનું.
 ૪. [સં. અ (નહિ) + મી (વ્ય કરવો) + ત (જણવવાનો પ્રત્યય)] વિ. કિચ નહિ કરેલું.
અમીદષ્ટિ [સં. અમૃત + દષ્ટિ (નજર)] જો. મહેરખાની; મીઠી નજર; કૃષા.
અમીદશ [સં. અમૃત + દેશ] પુ. અમૃત જેવો વહાલો દેશ.
અમીધર [સં. અમૃત + ધર (પાણ્ય કરનાર)] પુ. અન્ન દારણ કે તેમાં અમૃત રહેલું મનાય છે.
અમીધાર ભુલો અમીધાસ.
અમીધારા [સં. અમૃત + ધાર] જો. અમૃતની ધાર.
અમીલ ૧. પુ. આમનો મુખ્ય અમલદાર.
 ૨. [અ.] પુ. તપસ કરનાર અધિકારી.
 ૩. પુ. દીવાની ન્યાયાધીશ; મુનસીફ. ઉત્તર દિશમાં અમીરનો વહીવટ કરનાર, અમીન માપનાર, મહેસલ કબજાવનાર કે દીવાની દાવા સાંભળનાર અધિકારી માટે આ શબ્દ વપરાય છે. અંગ્રાજાના ન્યાયાધીશાના એ પ્રકારના અધિકારીવર્ગ માટે અમીન શબ્દ વપરાય છે:
 ૧. સદર અમીન = એક હજાર રૂપિયા સુધીના દાવા સાંભળનાર અધિકારી.
 ૨. સદર અમીન આલી = અમીન-દ કાયદા ઉપર અપીલ સાંભળનાર અને ત્રણે તેટલી રકમનો દાવો સાંભળનાર અધિકારી.
 ૪. પુ. લવાહ; વાલી પ્રતિવાદી એ એની તરફથી કનિષ્ઠો ચૂકવવાને નિમાયેલો પુરુષ; પંચ.
 ૫. પુ. વસુધાતીજાતની મહેસલ ઉપરાવનાર અધિકારી.
 ૬. પુ. સોંપેલી વસ્તુ જરાજર અજવનાર માણસ; વાલી; દસ્તી.
 ૭. [અ. અમીન (વિશ્વાસ)] જ. ઈમાનદાર માણસ.

અ. [સં. અ (નહિ) + મીન (માછડ)]
અ. માછડું નહિ તે માછલો સિવાયનું બીજું પ્રાણી.
 ૬. જ. મેહવા પાટીદારની એક જાત.
 ૧૦. જ. મેહવા પાટીદારની એ નામની જાતનું માણસ.
 ૧૧. વિ. મેહવા પાટીદારની એ નામની જાતનું.
 ૧૨. વિ. વિશ્વાસ.
અમીનગીરી ભુલો અમીની ૧, ૨.
અમીનજર [અમી (અમૃત) + નજર] જો. મીઠી નજર; મહેરખાની; કૃષા.
અમીન કૃતર ૧. [અ. અમીન (મુનસીફ) + કૃ. કૃતર (કમેરી)] જ. મુનસીફની કમેરી.
 ૨. જ. કિસાની ચોપડા.
અમીનદારી ભુલો અમીની ૧, ૨.
અમીનપરેલ પુ. આમડાના પેલ ઉપર પેખ રેખ રાખનાર અમલદાર. તેને સીમાડાની તકરાર સાંભળી દદ નક્કી કરવાનો અને વિખોટીના દર નક્કી કરવાનો ઉપરી અધિકારીને સક્ષિતર હોવાથી મોકલવાનો અધિકાર હોય છે. અમલ ઉપર અધિકારીને દેશાઈ કહેતા. આ જગ્યા પરુખાઈ વંશપરંપરા હોય છે.
અમીનપદ [સં. અમીન (ન્યાયાધીશ) + પદ (સ્થાને)] જ. ન્યાયાધીશ તરીકેનો હોદ્દો.
અમીનાત ભુલો અમીની ૧, ૨.
અમીનિધિ ૧. [સં. અમૃત + નિધિ (ખજાનો)] પુ. અમૃતનો સંગ્રહ.
 ૨. પુ. મંદ; સુધાંશુ; કશી.
અમીની ૧. [અ.] જો. અમીનની પક્ષી કે હોદ્દો.
 ૨. જો. અમીનખાનાના બહામાં મળતું સાબિયાલું.
 ૩. જો. ઈમાનદારી; વિશ્વાસ.
 ૪. જો. પ્રતિનિધિપત્ર.
 ૫. જો. મુનસીફગીરી; ન્યાયાધીશ તરીકેનો હોદ્દો.
 ૬. જો. લવાહી; પંચામતી.
 ૭. જો. વાલીપત્ર.
અમીપરા ૧. જ. મેહવા કલુખીની એ નામની જાતનું માણસ.
 ૨. વિ. લેતિવા કલુખીની એ નામની જાતનું.
અમીપાન [સં. અમૃત + પાન (પીવાપણું)] જ. અમૃતનું પીલું.
અમીભર [અમી (અમૃત) + ભર (ભરપૂર)] વિ. અમૃતથી ભરેલું.

અમીમલ [સં. અમૃત + મલ (હરેકું)]
લુઓ અમીમલ.

અમીર ૧. [અ.] પુ. અલ્લાહનિસ્તાનના
રાજાનો ઇતિહાસ.

૨. પુ. હિન્દી પહાડીઓ મુસલમાન અમલદાર.

૩. પુ. ખાનદાન કુટુંબનો પુરુષ; સમૃદ્ધ.

૪. પુ. પૈસાદાર માણસ; શીખત.

૫. પુ. મોટા મનનો પુરુષ; ઉદાર માણસ.

૬. પુ. સરકાર તરફથી મળેલ અમીર કે
નિતાબવાળો માણસ; ઉમરાવ.

■ પુ. હાકિમ; સૂબો.

૮. વિ. ઉદાર.

અમીરમોહા પુ. નિહારી કસબી આંખની
એક જાત.

અમીરબાદી લુઓ અમીરબાદી.

અમીરબાદો લુઓ અમીરબાદ.

અમીરચાહ ૧. [અ. અમીર + હા. ચાહ
(અમીર)] પુ. અમીરનો દીકરો.

૨. પુ. ઉચ્ચ કુટુંબનો પુત્ર.

૩. પુ. (અંમ) પૈસાના મધ્યી છકી મળેલો
પુરુષ.

૪. પુ. સાહબદો.

અમીરખાદી ૧. [અ. અમીર + હા. ખાદ
(અમીર)] છી. અમીરની દીકરી.

૨. છી. ઉચ્ચ કુટુંબની પુત્રી.

૩. છી. સાહબદી.

૪. છી. (અંમ) રોમાંચ ઊભારાઈ જતી હોય
એવી છી.

અમીરફરુ પુ. અગ્નિવાર મહિનો અગ્નિપૂર્ણિમાનો
એ નામનો રહ.

અમીરવ [સં. અમૃત (અમી) + રવ
(અવાજ)] પુ. અમૃત જેવો મધુર અને
આનંદદાયક અવાજ.

અમીરશાસન [અમીર (ઉમરાવ) + શાસન
(કારભાર)] જ. સત્તાની લગભગ અમીર
ઉમરાવના હાથમાં હોય એવી રાજપદ્ધતિ.

અમીરશાહી ૧. છી. અમલદાર તરીકેના
હોદ્દાનું અભિમાન.

૨. છી. અમીરખાનનો દોર.

૩. [અ. અમીર (ઉમરાવ) + હા. શાહી
(શાસને લગતું)] છી. અમીરવર્તનના હાથમાં
રાજવસત્તા હોય એવો કારભાર.

૪. [અ. અમીર + હા. શાહી (શાસને
લગતું)] વિ. ઉમરાવને જાણે એવું; અમીરી.

અમીરસ ૧ પુ. અમૃત; સુધારક.

૨. [સં. અમૃત (અમી) + રસ]
પુ. અમૃત જેવો રસ.

અમીરાઈ લુઓ અમીરાઈ.

અમીરાત ૧. છી. અમીરનો હોદ્દો.

૨. છી. ઉદારતા; મોટું મન.

૩. [અ. અમારત] છી. ઉમરાઈ; ઉમરાવપદ;
અમીરખતું.

૪. છી. ઉમરાવપદનું સાબિતાર્થ; અમીરખતું
માટે મળતું વર્ણન.

૫. છી. ખાનદાની; મુલીનખતું.

૬. છી. મહત્તા; મોટાઈ.

૭. છી. વૈભવ.

૮. છી. સાહસરી; ધનાઢપતા.

અમીરાના ૧. વિ. ઉદાર.

૨. [અ. અમીર + હા. આના (લાખ)]
વિ. ઉમરાવને જાણે એવું.

૩. વિ. નાદસાહી.

અમીરી ૧. [અ.] છી. અમીરની પદ્ધતિ.

૨. છી. ઉદારતા.

૩. છી. ખાનદાની; મુલીનખતું.

૪. છી. અલ્લેખશાહી; નાદસાહી; વૈભવ.

૫. છી. નવસારીમાં જતી ખાસરે પચીસ
ફિયાલાર વળનની, મીઠી અને રેશા વગરની
ઠેરીની એક જાત.

૬. છી. મહત્તા; મોટાઈ.

૭. છી. શીખતાર્થ; સાહસરી; ધનાઢપતા.

૮. વિ. અમીરના જેવું; અમીરને લાગતું.

૯. વિ. ઉદાર.

૧૦. વિ. લલમદાર; કમામળું.

અમીરી કારખાના-અમીરી કાક = (૧)

નાદસાહી વૈભવ. (૨) મોજશોખ; એક-
બારામ.

અમીરીઆ ૧. જ. એ નામની સાલકુટી
એક જાતનું માણસ.

૨. વિ. એ નામની સાલકુટી એક જાતનું.

અમીરસઉમરા ૧. [અ. અમીર (ઉમરાવ)
+ અલ (નિમ્નચમક ઉપચમક) + ઉમરા
(અમીર)] પુ. મુખ્ય અમીર સૌથી મોટો
ઉમરાવ; અમીરોનો અમીર.

૨. પુ. લશ્કરી સરદાર.

અમીરે અમીરસ ઉમરા = લશ્કરી સરદારને
અર્થ પેરે અપાતી અમીર.

અમીરસખદુર [અ. અમીર (ઉમરાવ) +
અલ (નિમ્નચમક ઉપચમક) + ખદુર (ઘરિયો)]
પુ. નીકસેનપતિ; ઘરિયાર લશ્કરનો ઉપરી.

અમીરસમોમનીન ૧. [અ. અમીર
(ઉમરાવ) + અલ (નિમ્નચમક ઉપચમક) +

મોમનીન (મુસલમાન)] પુ. ખલીફાનો કલકાળ.

૨. [અ. અમીર (ઉમરાવ) + અલ (નિમ્નચ-
મક ઉપચમક) + મોમનીન (મુસલમાન)]
પુ. મુસલમાનોનો સરદાર.

અમીરેકારવાનસરા [અ. અમીર (અમલ-
દાર) + હા. કારવાનસરા (ધર્મયાત્રા)]
પુ. મુસાફરખાનાનો ઉપરી.

અમીલ ૧. જ. સિધની એ નામની એક
જાતનું માણસ.

૨. વિ. સિધની એ નામની એક જાતનું.

અમીવ ૧. [સં.] પુ. દુરમન; ઘટુ.

૨. પુ. રોમ.

૩. [સં. અમ (કુઃખી અર્થ)] જ. કુઃખ;
પીડા.

૪. જ. પાપ.

અમીવા ૧. [સં.] છી. કુઃખ; આધિ;
સંતાપ.

૨. જ. એક જાતનું એક હોપવાળું શીલું
જવું; બહુરૂપી જવું.

અમીવ (એમિલ) નામના પ્રાણીનું સરીર
એક જ હોપનું બનેલું છે.

સરીરધંવનું રખાઈસન

અમીવેલ [સં. અમૃત + વલ્લી (વેલ)]
છી. અમરવેલ.

અમીવેલડી (અમીવેલડી) લુઓ અમીવેલ.

અમીરીલ [અમૃત + શીળું (કાદું)]
વિ. અમૃત જેવું કાદું.

અમીસોત ૧. [સં. અમૃત + સોતસ
(સ્ત્રોત)] પુ. અમીનું કારણ.

૨. [સં. અમૃત + સોતસ (પ્રવાહ)]
પુ. અમીનો પ્રવાહ.

અમુ સ. (પારસી) અમે.

અમુક ૧. [સં.] સ. કોઈ.

૨. વિ. અમોક્ષ; અનિશ્ચિત.

૩. વિ. અમોક્ષ; ક્ષણ; વિશેષ અર્થમાં શુકર
કરેલું.

અમુકવમુક ૧. [અમુક + વમુક (અમુક-
કું એવું ૧૫)] સ. એ તે.

૨. વિ. ક્ષણભંગી.

અમુકલકમુક જ. એક જ કાળે વળગી રહેવા-
પણું; એકરીતિસેવન.

અમુકલ ૧. જ. એક જાતની છત્રી; હાલકરી.

૨. [સં. અ (નહિ) + મુકા (હરેકું)]

જ. નહિ દેખતું અગિયાર હાથમાં રાખીને
વપરાતું હથિયાર.

૩. વિ. અમુક; અમુક ક્ષણ.

અમરુદોર્ભાસ
અમરુદોર્ભાસ

૪. વિ. નહિ મોડું; નહિ હોડું.
 ૫. વિ. મુક્ત ન મરેલ; છુટકારો ન પામેલું;
 બધાવડ.
 ૬. વિ. મોક્ષ પામ્યા વગરનું; જન્મમરણના
 ફેરામાંથી નહિ છૂટેલું.
 અમરુદોર્ભાસ [સં. અ (નહિ) + મુક્ત
 (છોડેલું) + આપ (દર્શાવ)] જ. હાથમાં
 પકડી રાખી મારી શકાય એવું દર્શાવ.
 અમરુદોર્ભાસ [અ (નહિ) + મુક્ત
 (છૂટકારો) + દેવાળિયો] પુ. છુટકારો નહિ
 પામેલો નાદાર.
 અમરુદોર્ભાસ લુઓ અમરુદોર્ભાસ.
 અમરુદોર્ભાસ ૧. [સં. અ (નહિ) + મુક્ત
 (છૂટકારો) + હસ્ત (હાથ)] વિ. કરકસરવાળું;
 હાથ છૂટો નથી એવું.
 ૨. વિ. કંજૂશ; કોળી.
 અમરુદોર્ભાસ ૧. [સં. અ (નહિ) + મુક્ત
 (સ્વતંત્રતા)] સ્ત્રી. પરતંત્રતા.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + મુક્ત (છુટકારો)]
 સ્ત્રી. બંધન.
 ૩. સ્ત્રી. મોક્ષ ન મળવાપણું; ઉદ્ધાર ન થવો
 તે.
 અમરુદોર્ભાસ ૧. પુ. સિવાં સંકર.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + મુખ (મોં)]
 વિ. જવાબ ન આપે એવું.
 અમરુદોર્ભાસ ૧. પુ. સિવાં સંકર.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + મુખ (મોં)]
 વિ. મુખ નહિ તેવું; મોં.
 ૩. વિ. સાધારણ; સામાન્ય.
 અમરુદોર્ભાસ ૧. વિ. હૃદયોને છતનાર; સંવર્ષી.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + મુખ (મોં)]
 વિ. બેચેન; કારણ.
 ૩. [સં. અ (નહિ) + મુખ (મોં)]
 વિ. મૂર્ખ નહિ એવું; અતુર.
 ૪. વિ. મોઢ નહિ પામેલું.
 અમરુદોર્ભાસ [અ (નિર્વંક વગર) +
 મુખ (મોં)] જ. વિ. મૂંઝવણમાં
 નાખવું; મળવાવળું; સતાવવું.
 અમરુદોર્ભાસ ૧. [અ (નિર્વંક વગર) +
 મુખ (મોં)] જ. વિ. આજ્ઞાવું;
 મળવાવળું; આજ્ઞાવાળું થવું.
 ૨. જ. વિ. મિથવું.
 અમરુદોર્ભાસ પુ. સિવાં એક નામ.
 અમરુદોર્ભાસ ૧. [સં. અ (નહિ) + મ
 (મેલવું)] જ. વિ. અલગ પ્રત્યેક] પુ. પરલોક; બીજી દુનિયા.

૨. જ. આમળ જે કહેવાયેલું હોય તેમાં.
 ૩. જ. આમાં.
 ૪. જ. જન્મનારમાં; પરજનમાં.
 ૫. જ. તે રસ્તે.
 ૬. જ. ત્યાં.
 ૭. જ. પરલોકમાં.
 પુ નામા એ નરણી એ તારિ, તેને પુત્ર
 એ નિના લં મુખ નહીં રે હલ કોઈ નિ અમુક.
 બાલક
 અમુદ ૧. [સં. અ (નહિ) + મુદ
 (મહોર)] વિ. જેની પાસે કોઈ દેખણે
 જવાનો મરવાનો કે મહોર ન હોય એવું.
 ૨. વિ. જેની પાસે મુદા કે નિશાની ન હોય
 એવું.
 અમુદિત [સં. અ (નહિ) + મુદિત
 (હાથેલું)] વિ. નહિ જાણેલું.
 અમુદી [જ.] વિ. સાધારણ; સામાન્ય.
 અમુદક વિ. અમુદ; થયું કીમતી.
 અમુદ [સં.] વિ. પ્રસિદ્ધ; વિખ્યાત; મહદૂર.
 અમુદકુલ [સં. અમુદ (પ્રસિદ્ધ) + કુલ
 (વંશ)] જ. પ્રસિદ્ધ વંશ; આનંદન કુળ.
 અમુદપુત્ર [સં. અમુદ (પ્રસિદ્ધ) + પુત્ર
 (ઘાસ)] પુ. ઘેંચા કુળમાં જન્મેલ પુરુષ.
 અમુદપુત્રી [સં. અમુદ (પ્રસિદ્ધ) + પુત્રી
 (ઘાસી)] સ્ત્રી. ઉત્તમ કુળમાં જન્મેલી છોકરી.
 અમુદાચલુ લુઓ અમુદપુત્ર.
 અમુદું જ. (આમ) અમરુદું રોકડ.
 અમુદ ૧. [હિ.] વિ. અતુર; પ્રતીલ.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + મુદ (મોં)]
 વિ. મૂંઝું નહિ તેવું; બોલવું.
 ૩. [હિ.] વિ. વક્તા; બોલનાર.
 અમુદક ૧. સ્ત્રી. આતુરતા; ઉત્કંઠ.
 ૨. સ્ત્રી. જાણી લેવાઈ આવતાં જતી અજ્ઞાતમય.
 ૩. સ્ત્રી. દિશર; મિત્ર.
 ૪. [સં. અ (નહિ) + મુદ (મોં)]
 સ્ત્રી. મૂંઝવણ; મળવાવળું.
 અમુદકું ૧. [સં. અ (નહિ) + મુદ
 (મોં)] જ. વિ. મળવાવળું; મુઝવણ; આજ્ઞાવું.
 હાથ તુ હાથ પૂજિ તું હાથ માંડ અમુદિ.
 જનાર્ણ (૧૫૪૮)
 ૨. જ. વિ. મિથવું.
 અમુદ ૧. [સં. અ (નહિ) + મુદ
 (મોં)] વિ. આલસ; અપરાધ.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + મુદ (મોં)]
 વિ. પંડિત; વિદ્વાન.

અમુદોર્ભાસ [સં. અ (નહિ) + મુદ (મોં)
 + હસ્ત (હાથ)] વિ. હાથકારીગીરીમાં
 દોષિવાર.
 અમુદભા [જ. અમ (મા)] જ. માતૃત્વ;
 માતાપણું.
 અમુદન [જ.] જ. સામાન્ય રીતિ.
 અમુદનુ લુઓ અમુદિત.
 અમુદિત [સં. અ (નહિ) + મુદિત
 (હાથેલું)] વિ. સાવધ; બાનમાં હોય એવું;
 મૂર્છા રહિત.
 અમુદિતભાવ [સં. અ (નહિ) + મુદિત
 (હાથેલું) + ભાવ (રીતિ)] પુ. મોઢ ન
 હોવાપણું.
 અમુદી ૧. [સં. અ (નહિ) + મુદી
 (આધારવાળું)] પુ. આધાર.
 ૨. પુ. આત્મા.
 ૩. પુ. કાળ; વખત.
 ૪. પુ. દિશ.
 ૫. પુ. પરમેશ્વર, કેમકે તે નિરાકાર છે.
 ૬. પુ. વાયુ.
 ૭. પુ. સંકર; મહાદેવ.
 ૮. વિ. અમાપ.
 ૯. વિ. આકાર વગરનું; નિરાકાર; મૂર્તિ રહિત.
 ૧૦. વિ. હૃદયોથી અતુર શકાય નહિ એવું;
 અમોચર.
 ૧૧. વિ. મોલમ; અનિશ્ચિત; અપ્રજ્ઞ.
 ૧૨. વિ. (જૈન) વર્ણ, મંથ, રસ અને રપરી
 વગરનું.
 અમુદોર્ભાસ [સં. અ (નહિ) + મુદી (આધાર-
 વાળું) + મુદ] પુ. (વૈશેષિક) નિરાકાર
 શુલ્ક. તે કહ છે: શુલ્ક, શુલ્ક, શુલ્ક, શુલ્ક,
 દેવ, પ્રવળ, ધર્મ, અધર્મ, આવલ અને
 શબ્દ.
 અમુદોર્ભાસ [સં. અ (નહિ) + મુદી (આધાર-
 વાળું) + મુદ] પુ. (વૈશેષિક) નિરાકાર
 શુલ્ક. તે કહ છે: શુલ્ક, શુલ્ક, શુલ્ક, શુલ્ક,
 દેવ, પ્રવળ, ધર્મ, અધર્મ, આવલ અને
 શબ્દ.
 અમુદોર્ભાસ [સં. અ (નહિ) + મુદી (આધાર-
 વાળું) + મુદ] પુ. (વૈશેષિક) નિરાકાર
 શુલ્ક. તે કહ છે: શુલ્ક, શુલ્ક, શુલ્ક, શુલ્ક,
 દેવ, પ્રવળ, ધર્મ, અધર્મ, આવલ અને
 શબ્દ.
 અમુદોર્ભાસ [સં. અ (નહિ) + મુદી (આધાર-
 વાળું) + મુદ] પુ. (વૈશેષિક) નિરાકાર
 શુલ્ક. તે કહ છે: શુલ્ક, શુલ્ક, શુલ્ક, શુલ્ક,
 દેવ, પ્રવળ, ધર્મ, અધર્મ, આવલ અને
 શબ્દ.
 અમુદોર્ભાસ [સં. અ (નહિ) + મુદી (આધાર-
 વાળું) + મુદ] પુ. (વૈશેષિક) નિરાકાર
 શુલ્ક. તે કહ છે: શુલ્ક, શુલ્ક, શુલ્ક, શુલ્ક,
 દેવ, પ્રવળ, ધર્મ, અધર્મ, આવલ અને
 શબ્દ.

૨. પુ. (પુરાણ) સોમવંશી વિજય રાજાનો દીકરો.

અમરવર્ત્ત [સં. અમર (અમર) + ર્ત (વર્ત)] વિ. ધણ વેગવાળું.

અમરવર્ત્ત પુ. (પુરાણ) ધણવાળું મુળના અમર રાજાનો એ નામનો વંશજ.

અમરવર્ત્ત [સં. અ (નહિ) + મર (મારવા) + વર્ત (વર્ત)] પુ. અમર નિરાકાર છે એવો મત.

અમરવર્ત્તી [સં. અ (નહિ) + મર (મારવા) + વર્ત્ત (વર્ત)] વિ. ઈશ્વર નિરાકાર છે એમ માનનાર.

અમરવર્ત્તિયારણ [સં. અ (નહિ) + મર (મારવા) + વિચારણ (વિચાર)] જી. ભાવના; ધારણ.

અમરવર્ત્તક [અમર (અમાર વિના) + ક (અધિકાર)] પુ. નિરાકાર વસ્તુ સંબંધી અધિકાર; 'ક-કોર્પોરલ રાઈટ'.

અમરવર્ત્તિકાર લુઓ અમરવર્ત્તક.

અમરવર્ત્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + મર (મારવા)] પુ. ખરમાતમાં તે નિરાકાર હોવાથી અમરવર્ત્ત કહેવાય છે.

૨. પુ. વિષ્ણુ.

૩. જી. આકાર ન હોવાવાળું.

૪. વિ. સ્વરૂપ વિનાનું; નિરાકાર.

અમરવર્ત્તમાન ૧. [સં. અ (નહિ) + મર (મારવા) + માન (માન)] પુ. વિષ્ણુ. તે શરીર વસરના મનાય છે, તેથી અમરવર્ત્તમાન કહેવાય છે.

૨. વિ. આકાર વિનાનું; મૂર્તિ રહિત.

૩. વિ. નજર આગળ નહિ એવું; અમન્યસ.

અમરવર્ત્ત લુઓ અમરવર્ત્ત.

અમરવર્ત્ત લુઓ અમરવર્ત્ત.

અમરવર્ત્ત લુઓ અમરવર્ત્ત.

અમરવર્ત્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + મર (મારવા)] પુ. (સાંખ્ય) પ્રકૃતિ, કેમકે તેનું મૂલ એટલે કારણ નથી.

૨. વિ. આદિ કારણ વગરનું.

૩. વિ. આધાર વિનાનું; મૂળ વગરનું.

અમરવર્ત્ત વિચાર કરતાં એ જિહ્વા જમ અમરવર્ત્તીય

૪. [સં. અ (નહિ) + મર (મારવા)] વિ. કીમતી; અમૂલ્ય.

૫. વિ. જમીનમાં નહિ બેસાડેલું.

૬. [સં. અ (નહિ) + મર (મારવા)] વિ. મૂળમાં વગરનું; નિર્મૂળ.

અમરવર્ત્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + મર (મારવા) + વર્ત (વર્ત)] વિ. અસત્ય; મિથ્યા.

૨. [સં. અ (નહિ) + મર (મારવા) + વર્ત (વર્ત)] વિ. મૂળ અર્થમાં ન બેસેલું એવું.

૩. લુઓ અમર ૩, ૪, ૬.

અમરવર્ત્ત લુઓ અમરવર્ત્ત.

અમરવર્ત્ત વિ. (મહિમ) એના અમર મૂળની કીમત જરાગર નીકળી ન શકતી હોય તેવું; 'કરેકરનસ'. વર્ગમૂળ સંબંધમાં ૮ અને ધનમૂળ સંબંધમાં ૪ અમરવર્ત્ત છે, કેમકે, $\sqrt{8}$ ને $\frac{1}{4}$ ની કીમત જરાગર નીકળી શકતી નથી.

અમરવર્ત્ત [સં.] જી. અમરવર્ત્તમાનું અર્થ.

અમરવર્ત્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + મર (મારવા) + વર્ત (વર્ત)] વિ. આદિ કારણ વગરનું.

૨. [સં. અ (નહિ) + મર (મારવા) + વર્ત (વર્ત)] વિ. કીમતી; મોંઘું; ભારે.

૩. [સં. અ (નહિ) + મર (મારવા) + વર્ત (વર્ત)] વિ. મૂલ વિનાનું.

અમરવર્ત્ત લુઓ અમરવર્ત્ત.

અમરવર્ત્ત ૧. વિ. ઉપરોક્તી; જરૂરનું.

૨. વિ. ઉમદા; સરસ; ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ.

૩. [સં. અ (નહિ) + મર (મારવા)] વિ. કીમત આદો ન શકાય એવું; ધનું કીમતી.

અમરવર્ત્ત લુઓ અમરવર્ત્ત.

અમરવર્ત્તિકાર [સં. અ (નહિ) + મર (મારવા) + વર્ત્તિકાર (વર્ત્તિકાર)] વિ. કીમત કરી ન હોય એવું.

અમરવર્ત્ત ૧. વિ. અધુ; સધળું.

હાં રે એ તે નરય અમરવર્ત્તો ભવ ૨.

મૂળદાસ

૨. જ. સાવ; તદન.

અમરવર્ત્ત [સં. અ (વધારે) + મર (મારવા)] જી. મહારાહ; અકળામણ.

અમરવર્ત્ત [સં. અ (વધારે) + મર (મારવા)] જ. કિ. મૂંઝવે તેમ કરવું; અકળાવવું.

અમરવર્ત્ત ૧. [સં. અ (વધારે) + મર (મારવા)] જ. કિ. આમુળ્યામુળ્ય થવું; અકળાવવું.

હવ તહીં ને બોલિયું છે અહીં

અમરવર્ત્ત અમરવર્ત્ત. સ્થાવિલાસ ૨. જ. કિ. ચનમાં ને ચનમાં સિદ્ધિ એટલે દુઃખી થવું.

અમરવર્ત્ત [સં. અ (વધારે) + મર (મારવા)] જ. સુમેધી વાળો; ઉશ્કાર.

અમરવર્ત્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + મર (મારવા) + વર્ત (વર્ત)] પુ. આત્મા, કેમકે તે અમર છે.

૨. પુ. ઉદ્ધ.

૩. પુ. (પુરાણ) હિમજિહ્વીનો દીકરો.

૪. પુ. (અપોતિષ) એ નામનો અમરવીર યોગ માંદોનો એક.

૫. પુ. જમણી મગ.

૬. પુ. દેવ.

૭. પુ. ધનવંતી; દેવોનો વૈદ.

૮. પુ. (પુરાણ) પાશ્વદીપ માંદોનો છો ખંડ સિવ, જગદ, ભદ્ર, શાત, ક્રમ, અમર અને અમર એ પાશ્વદીપની અંદરના સાત ખંડોનાં નામ છે. અમરવીર ભાગવત

૯. પુ. વારાહીકંક.

૧૦. પુ. વિષ્ણુ.

૧૧. પુ. શકર; અમરેવ.

૧૨. પુ. (કૌન) સિદ્ધ અમવાન, કેમકે તેમને મરવાખડું નથી.

૧૩. જી. અકર ઉપર કીમતી એક જાતની વેશ.

૧૪. જી. અકર; તક.

૧૫. જ. અમ.

૧૬. જ. અમર જનાને એવો રસ; અમી; પીપ્પ; મુખ. અમરવીર ઉત્પત્તિ સંબંધમાં એવી કથા છે કે પુરુરાજના ઉપરેસ પ્રમાણે પુત્રાને માવનું બો. ઉદને વાહ્યકાનું ૧૫ આપી દેવો-એ એનાના વાસણમાં દૂધ દોડ્યું. તેમાંથી જે અમર ઉત્પન્ન થયું તે દુર્વાસા અપિના શાખે લીધે સમુદ્રને તળિયે નર્મ પાડ્યું. પછી ઉદને દુર્વાસાનો શાપ લાગવાથી તે વિષ્ણુ ખસે થયો, અને તેની પ્રાર્થનાથી વિષ્ણુએ દુર્વાસાને લીધો એટલે કે કામનાનું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું. મંદાર પર્વતને રવિયો અને વાસુકો નામને નેતરે જનાવી તેમણે સમુદ્રનું મથન કરીને તેમાંથી ઘૌર રત્ન કાઢ્યાં. તેમાં અમર એક રત્ન હતું. તે ધારણ આપતું અટકાવે, આપુણ વધારે તથા મરેલાને પણ સજીવન કરે એમ મનાય છે.

સોમ મુખા પીપ્પ અમર. અમરના મુરબોચ, મરેવ રહે સહુ લોક જિહ્વા કરી અમી ઉપબોચ પિત્રવલ્લભોષ

૧૭. જ. એ નામનું એક પવિત્ર સ્થળ.

૧૮. જ. (અપોતિષ) એ નામનું સાત માંદોનું એક મોખડિયું.

૧૯. જ. અવેષ; દવા.

૨૦. જ. આવ લાપક પદાર્થ.

૨૧. જ. ધારણ આપતું અટકાવે, આપુણ વધારે અને મરેલાને પણ સજીવન કરે એવી એક મોખડિય.

૨૨. ન. વી.

૨૩. ન. આગી સંખ્યા.

૨૪. ન. નમસ્કાર.

૨૫. ન. ઝેર.

૨૬. ન. ઝેરનું માસ.

૨૭. ન. દુધ.

૨૮. ન. ધન; મિશ્રિત.

૨૯. ન. પરણત; પરમાત્મા.

૩૦. ન. પશુ; જન; ઉદ્ધ.

૩૧. કુંડ જલ વાળો પત્ની.

અમૃત જલ સો સોહામણી.

અમૃતકલ્પિકા (૧૧૦૦)

૩૧. ન. પારો.

૩૨. ન. માખણ; નવનીત.

૩૩. ન. માખણ વિના મળેલી ઘી.

૩૪. ન. મીઠું.

૩૫. ન. મોઢા; મુઠિયા; નિર્વાણ; મેઘ.

મુઠિયા અમૃત દેવતા અને અપુનર્ભવ અપર્ણ.

નિર્વાણ નિર્વાણપદ મહાસિદ્ધિ પર સ્વર્ગ.

પિતૃભક્તિપુરોષ

૩૬. ન. મત કરતાં બાકી રહેલ પદાર્થ; વ્યક્તિ.

૩૭. ન. રાધિકા મોખા.

૩૮. ન. વજનામ.

૩૯. ન. સોભા; તેજ; ક્રાંતિ.

૪૦. ન. સોનું.

૪૧. ન. સોમરસ.

૪૨. ન. સ્વર્ગ; દેવલોક.

૪૩. ન. સ્વાદિષ્ઠ વસ્તુ, જેમકે મધ.

૪૪. નિ. અમર; અવિનાશી; મરે નહિ એવું.

૪૫. નિ. ધડપણ અને મરણને દૂર કરે એવું.

૪૬. નિ. જીવન; મરણ નહિ પામેલું.

૪૭. નિ. પ્રિય; પ્રીતિકર.

૪૮. નિ. સુદર; મનોહર.

અમૃતકલ્પિકા ૧. [સં. અમૃત + કલ્પિકા (કલ્પક)] છી. અમૃતનું રીપું.

૨. [સં. અમૃત (પરમાત્મા) + કલ્પિકા (પણો નાનો જાન)] છી. આત્મા; જીવ, જે પરમાત્માનો અંશ છે.

અમૃતકર [સં. અમૃત + કર (કર)] પુ. જ્ઞ, જેમકે તેનાં કિરણમાં અમૃત રહેલું મનાય છે.

અમૃતકલા છી. એ નામની એક દેવી.

અમૃતકલ્પરસ પુ. (વૈદક) અમૃતનું મહત્ત્વ અપાતી દવા શુદ્ધ પારો, મંધક, વજનામ અને દાંણખાર દરેક તોલો ૧ લઈ બાંધવાના રસમાં જલ દિવસ ધૂંટી મધ જેવડી તેડી મોળી વાળવામાં આવે છે.

અમૃતકલામોળી છી. (વૈદક) તાવ અને ઉષ્ણ મહેતી એક દવા.

અમૃતકલાનિધિ છી. (વૈદક) વાત, પિત્ત, કફ અને નજીબી પાત્રનસિતિ પર અપાતી એ નામની દવા. શુદ્ધ વજનામ તોલો ૨, પીણી એડીની જલમ તોલો ૧ તથા કાળાં મરીનું જૂનું તોલો ૬ મેળવી તેડી મોળી વાળવામાં આવે છે.

અમૃતકુંડ ૧. [સં. અમૃત (અમી) + કુંડ (હોળ)] પુ. અમૃતથી ભરેલો હોળ.

૨. [સં. અમૃત (અમી) + કુંડ (કુંડ)] ન. અમૃતથી ભરેલું વાસણ.

અમૃતકુંડલી ૧. પુ. (પિંજન) પશ્વર્થમ અથવા માંડાકચુના અંતમાં હરિતીતનાં જે પદ મગવાથી થતો ઇંદ.

૨. છી. એક જાતનું વાદ્ય.

અમૃતકુંડલ [સં. અમૃત (અમી) + કુંડલ (પટ્ટ)] પુ. અમીથી ભરેલો પટ્ટો.

અમૃતકૂપ [સં. અમૃત (અમર અત્યંતાર રસ) + કૂપ (કૂપ)] પુ. અમૃતનો કૂવો; અમીનું વાસણ.

હવે અમર મોરચિયું, નિર્મલ સિન્ધુ નીરા

અમૃતકૂપ હંધાવિયો, શુદ્ધ વર્ણ કરીર.

રામભ

અમૃતકૂપી [સં. અમૃત (અમી) + કૂપી (કારી)] છી. અમીથી ભરેલી કારી.

અમૃતકૂપ લુગ્ધો અમૃતકૂપ.

અમૃતકૂપી લુગ્ધો અમૃતકૂપી.

અમૃતકેળ છી. કેળની એક જાત.

અમૃતમતિ છી. (પિંજન) દરેક મરણમાં નમ્બુ, જમ્બુ, નમ્બુ અને મુર મળી ૧૦ અક્ષરનો પંક્તિની જાતનો ઇંદ; મુનિતિભા; ત્વસ્તિમીત.

અમૃતમર્જ ૧. [સં. અમૃત (પરમેશ્વર) + મર્જ (મળ)] પુ. આત્મા; જીવ.

૨. પુ. ઘસા; ધિર.

૩. [સં. અમૃત (અમર અત્યંતાર રસ) + મર્જ (મળ)] નિ. અમૃતથી ભરેલું.

અમૃતમુદ્રિકા [સં. અમૃત + મુદ્રિકા (મોળ)] છી. (વૈદક) અમૃતનું ઉપર અપાતી દવાની મોળ. શુદ્ધ મંધક, પારો, વજનામ, ત્રિકટુ અને ત્રિજિવા એ બધાં છરખે બારે લઈ જંગમના રસમાં તેડી મધ જેવડી મોળી નાખવામાં આવે છે. તેડી મધ ૧ થી ૨ મોળી છે.

અમૃતમન [સં. અમૃત (અમી) + મન (વાદ્ય)] પુ. અમીથી ભરેલું વાદ્ય.

અમૃતમંદસોહુ ન. (વૈદક) અમૃતપિત્ત એટલે ખાટા આકાર મહેતી દવા.

અમૃતમંદિકા [સં. અમૃત + મંદિકા (વાદ્ય)] છી. અમૃત જેવું સુખ આપનાર મંદનું તેજ.

અમૃતમોદકિયું ૧. ન. શુભ વખત; સારી પગ.

૨. ન. (અમૃતિય) સાત મોદકિયાં માહેનું એ નામનું એક.

અમૃતજ ૧. પુ. પીણી કરો.

૨. [સં. અમૃત (અમી) + જ (અમીડ)] નિ. અમૃતમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું.

અમૃતજટા [સં. અમૃત (અમ) + જટા] છી. જટામાંસી નામની વનસ્પતિ, જેમકે તેડી જટા મધ જેવી મીઠી દોષ છે.

અમૃતજડી (અમૃતજડી) ૧. છી. અવરાવવા- યાં મરેલ પલુ સજીવન થાય તેડી એ નામની વનસ્પતિ.

૨. [સં. અમૃત (અમર) + જટા (મુનિયું)] છી. ખાવાથી મરણ જટા અને અમર થવાય એવું વનસ્પતિનું મૂળ.

અમૃતજડીનાં જેમથી નોજ નામને મારે.

દમારામ

અમૃતજળ ૧. [સં. અમૃત (મીઠું) + જલ (પણી)] ન. મીઠાનું પાણી. તે રેશ્મ ને જંતુનારક દોષથી દાંતના કુખાલમાં અને પેટ તથા આંતરડાનાં દરમાં અસરકારક મનાય છે.

૨. [સં. અમૃત (સ્વાદિષ્ઠ) + જલ (પણી)] ન. મીઠું પાણી.

અમૃતઝરો [સં. અમૃત (અમી) + ઝરો (પ્રવાહ)] પુ. અમીનું ઝરણું; અમૃતનો ઝરો.

અમૃતતરંગિણી ૧. [સં. અમૃત (અમી) + તરંગિણી (નદી)] છી. અમૃતની નદી.

૨. છી. માલું અમૃતવાણુ; માંડી.

૩. [સં. અમૃત (દેવ) + તરંગિણી (નદી)] છી. દેવનદી; મંચા.

અમૃતતલ લુગ્ધો અમૃતતલ.

અમૃતતિલકા છી. (પિંજન) દરેક મરણમાં નમ્બુ, જમ્બુ, નમ્બુ અને મુર મળી ૧૦ અક્ષરનો પંક્તિની જાતનો ઇંદ. તેને મુન- તિલકા, અને ત્વસ્તિમતિ પણ કહે છે.

અમૃતતલ ૧. [સં. અમૃત (અમર એવું) + તલ (પણું)] ન. અમરનાં અર્ધવધીયાળું.

૨. વ. મોડા; મુક્તિ.

અમૃતપદ્યોત્તર પુ. મંદનું નિવ.

અમૃતપદ્યોત્તર [સં. મદન] પુ. (હિંદી)
ખાવાની ઓળે રાખવાનું કાંઈકવાળું વાસણ;
'મધરમો.'

અમૃતપદ્યોત્તરિ ભુક્તે અમૃતપદ્યોત્તર.

અમૃતપદ્યોત્તર ૧. પુ. કપર.

૨. [સં. અમૃત (અમી) + દ્યુતિ (તેજ)]
પુ. મંદ કપર ૩ તેનું તેજ ઓપધિમાં અમૃત
સિમે છે એમ મનાય છે.

અમૃતપદ્યોત્તર ૧. [સં. અમૃત (અમી) + દ્યુ
(રસ)] પુ. અમૃતનો પ્રવાહ.

૨. પુ. મંદકિરણ.

૩. વિ. અમી કરતું હોય એવું.

અમૃતપદ્યોત્તર ૧. [સં. અમૃત (અમી) + પદ્યોત્તર
(અમી)] ક. નિર્વાણપદ્યોત્તર, કેમકે
ત્યાં મરણ નથી.

૨. વ. વાયુલોક.

અમૃતપદ્યોત્તર ૧. [સં. અમૃત (અમી) + પદ્યોત્તર
(વાસણ પાણી)] છી. અમૃતનો વરસાદ.

૨. છી. (ગોમ) તાળવામાંથી જળ ઉપર
ટપકતો રસ.

૩. વિ. અમૃત કરતું હોય એવું.

અમૃતપદ્યોત્તર ૧. [સં. અમૃત + પદ્યોત્તર (પદ્ય)]
છી. અમીની પદ્યોત્તર અમૃતનો વરસાદ.

૨. છી. અમૃતની પદ્યોત્તર એવું મીઠું કે મધુર
હોય તે.

૩. છી. એ નામનો એક વર્ણમેળ હંદ.
તેના પહેલા મરણમાં ૨૦, બીજામાં ૧૨,

ત્રીજામાં ૧૬ અને ચોથામાં ૮ અક્ષર હોય છે.

૪. છી. (ગોમ) જળ ઉપર તાળવામાંથી
ટપકતો રસ.

૫. છી. (પિંગળ) પહેલા મરણમાં ૧૨,
બીજામાં ૧૬, ત્રીજામાં ૨૦ અને ચોથામાં ૮

અક્ષરનો હંદ. તેમાં દરેક મરણને છેડે ૨ ગુરુ
ને તે પહેલાંના તમામ અક્ષર લધુ આવે. આ

હંદને કેટલાક મંત્રી કહે છે.

અમૃતપદ્યોત્તર ૧. પુ. (પિંગળ) ૭ પદનો એક
વિષમળતિ માત્રામેળ હંદ. તેના પહેલા અને
બીજા એ દરેક પદમાં ૧૩ અને ૧૧ મળી

૨૪, ત્રીજા, ચોથા, પાંચમા અને છઠ્ઠા એ દરેક
પદમાં ૮, ૮, અને ૮ મળી ૨૪ એમ કુલ

૧૪૪ માત્રા હોય. તે વીરરસને માટે વપરાય
છે.

૨. પુ. (પિંગળ) દરેક મરણમાં તમ્બુ,
ભમ્બુ, કમ્બુ, જમ્બુ, સમ્બુ, રમ્બુ, નમ્બુ

અને ગુરુ મળી ૨૨ અક્ષરનો હંદ. તેમાં
૪, ૭, ૭ અને ૪ અક્ષરે વતિ એટલે વિષમળ
આવે.

અમૃતપદ્યોત્તર પુ. કૃષ્ણમણિવેદનું એ નામનું
ઉપનિષદ.

અમૃતપદ્યોત્તર [સં. અમૃત (અમી) + નિર્ઝર
(રસ)] પુ. અમૃતનો કરો.

અમૃતપદ્યોત્તર ૧. [સં. અમૃત (અમી) + પ
(પીનાર)] પુ. દેવ. તે અમૃત પીને જીવે છે.

૨. પુ. વિષ્ણુ. અમૃતને હરણ કરેલા અમૃતની
રક્ષા કરીને તેમણે તે દેવતાઓને પાતું અને
પોતે જ પીધું હતું.

૩. પુ. સિવ.

૪. વિ. અમી પીનાર.

૫. વિ. અમૃત જેવા પદાર્થ પીનાર.

અમૃતપદ્યોત્તર ૧. પુ. ચતુર્થા અમિની સોનેરી જાળ.
૨. પુ. ચતુર્થો અમિ.

૩. [સં. અમૃત (સોનું) + પદ્યોત્તર (પાંચ)]
પુ. સોનેરી પાંચવાળો જાળ.

અમૃતપદ્યોત્તર [સં. અમૃત (નાસ ન વાય છે)]
+ પદ્યોત્તર (રસ)] વ. મોડા.

અમૃતપદ્યોત્તર ૧. [સં. અમૃત + પદ્યોત્તર]
પુ. એક જાતની મીઠાઈ.

૨. પુ. જડના રવાને લીધાં રોકી ખાંડી
આસણીમાં નાખી કરવામાં આવતો પદ્યોત્તર. તે
પદ્યોત્તરમાં હલકો મનાય છે.

૩. પુ. અમૃતપદ્યોત્તર. તે બનાવવાની રીત: બીજા
અમૃતને ખણીમાં બાફી ફોતરી ઉતારીને
સકળી ખાંડી તેને બૂંધે કરવો. પછી ફોર
સાકરની આસણી કરી તેમાં અમૃતનો બૂંધો

નાખી થોડી વાર રાખી ત્યારે ફોર લી તેમાં
રેડવું. તેમાં એકથી તોલા ૩, અસખસ
તોલા ૫, ખર્તલ ફોર ૦૫, આરોળી તોલા ૫,

અને ફોર તોલો ૧ નાખી ઓસણ પાડવાં.

૪. પુ. (બંધ) માર; પ્રહાર.

અમૃતપદ્યોત્તર [સં. અમૃત (અમી) + પદ્યોત્તર
(પાડું તે)] વ. અમૃત પીવાપદ્યોત્તર.

અમૃતપદ્યોત્તર પુ. દેહ; હરિભગ; અંતર.

અમૃતપદ્યોત્તર [સં. અમૃત (અમી) + પદ્યોત્તર
(બેડું)] વિ. અમૃતથી ભરેલું.

અમૃતપદ્યોત્તર ભુક્તે અમૃતપદ્યોત્તર.

અમૃતપદ્યોત્તર પુ. (પુરાણ) આઠમા સર્વલે
મન્વંતરમાં બનાય દેવમાંનો એ નામનો એક.

અમૃતપદ્યોત્તર ૧. (વૈદ્ય) હવ માટે ઉપ-
ચોગી લી. કમ્બ, કમ્બક (મળો, વાંસકપૂર),
મંચી, મોડી, સંક, કપૂરો, સમેરનો, પંકડી,

બંધલી મગ, બંધલી બાદ, મેલ, મહામેલ (ન
મલે તો અરોધ, કપૂરીમધુરી), કામેલી,
ફીરકામેલી, બિબી તથા મેડી ભોંઈમળી,
લાલ તથા સફેદ સાદોડી, જેડીમધ, કોચ,
સતાવરી, કાંદિ (ન હોય તો બલદાણ),
દાલસાં, ભારંગળા, દાણ, સીંચોડાં, ભોંઈ-
અંબલી, પીપર, બલા, બોર, અખોડ, બદામ,
ખજૂર, પર્ણા એ બધાં અંકેક તોલો,
આંબળાં, વિઘરીકંદ, ફેરડીનો રસ, અમીરનું
દૂધ અને લી દરેક ૬૪ તોલા લઈ ધીમે ધીમે
પકાવવું. હું મધ પછી તેમાં મધ તોલા ૧૬,
સાકર તોલા ૨૦૦ તથા મરી, તજ, એલચી,
તમાલપત્ર અને નામીસર દરેક તોલા ૨
નાખી આઠવું જેવું બનાવવું. તેની માત્રા
તોલા ૧ થી ૨ છે.

અમૃતપદ્યોત્તરવસેલું પુ. (વૈદ્ય) હવ માટે એક
જાતનું અઠલું. કામેલી, ફીરકામેલી, વા,
પીપળો, ઉમરો, પીપર અને પારસપીપળો એ
દૂધવાળાં જડોની જાલ, આંબળાં, અને મજીક-
ના ઉકાળામાં એક ફોર લી પકાવવું. તેમાં
દાણ, મંદન, રતાંજલી, વાળો, સાકર, કમળ,
પચકાક, મધુદાનાં દૂધ, કપૂરીમધુરી અને
સિવલનાં દૂધ એક એક તોલો નાખવાં. લી
હું મધ એટલે તેમાં મધ તોલા ૩૨, સાકર
તોલા ૨૦૦, તથા તજ, એલચી, તમાલપત્ર
અને નામીસરનો બૂંધો દરેક તોલા ૨ નાખી
આઠવું બનાવવું. માત્રા તોલા ૧ થી ૨ છે.

અમૃતપદ્યોત્તર ૧. પુ. એક જાતનું જાડ; પદોળ.

૨. પુ. નાસપત્તી.

૩. વ. આંબળું.

૪. [સં. અમૃત (અમી) + દ્યુ (રસ)]
વ. જે આધારી માણસ મરે નહિ એવું રંગ;
અમરરંગ.

અમૃતપદ્યોત્તર ૧. [સં. અમૃત (સ્વાદિ) +
દ્યુ (રસ) + પદ્યોત્તર (નારીબલિયો પ્રભા)]
છી. દાણ.

૨. છી. ભોંઈમળલી.

અમૃતપદ્યોત્તર ભુક્તે અમૃતપદ્યોત્તર.

અમૃતપદ્યોત્તર [અમૃત (અમી) + ફોર (રસ)]
વ. અમૃતનો છાંડો.

અમૃતપદ્યોત્તર ૧. [સં. અમૃત (અમી) +
મંદુ (ભાઈ)] પુ. ઉચ્ચે:મધ ધોડો. સમુદ્રમંથન
વખતે તે અમૃતની સાથે નીકળ્યો હોવાથી

અમૃતપદ્યોત્તર કહેવાય છે.

૨. પુ. મંદમા. તે અમૃતની સાથે સમુદ્રમાંથી
નીકળ્યો હતો.

૩. પુ. દેવતા.

તપ્તી

૪. પું. સંખ, કેમકે તે સમુદ્રમાંથી નીકળે છે.

અમૃતખાણુ [સં. અમૃત (અમૃત) + ખાણ (ખાણ)]
છત્રી ચીનાઈ ખરણી.સર્વેનું ચોખ્ખું ચૂર્ણ કરી અવલેહનમાં મેળવી, મધ
તોચા કરનાથી રીંદા વાસણમાં કે ચીનાઈ
ખરણીમાં—અમૃતખાણુમાં કરી સેવો.

એવશિષ્ટામણિ

અમૃતખિંદુ ૧. [સં.] પું. અમરવૃક્ષનું એક
ઉપનિવદ.

૨. પું. કૃષ્ણમણિવૃક્ષનું એક ઉપનિવદ.

૩. [સં. અમૃત (અમૃત) + ખિંદુ (ધિપુ)]

જ. અમૃતનું ઠીપું.

અમૃતભક્ષાતકાવલેહ પું. (વૈદક) એક
જાતનું આદ્ય. જિહ્વામાનું ચૂર્ણ તોચા ૧૨૮,
મગો તોચા ૧૨૮, પાણી જિહ્વામાથી સોજ-
મણું, પાણીથી ચોથા જામનું દૂધ, દૂધથી
સોજમા જામનું ઘી, ઘીના એટલું મધ અને
મધથી અમણી સાકર—આ બધી ચીજોને ભેગી
કરી ધીમા તાપથી પકવવી. થાકું થવા જાએ
એટલે તેને નીચે ઉતારી લઈ તેમાં લીમડા-
ની અંતરજાલ, અતિવિષા, મળો, જાગમી,
કુવાડીઆનાં બી, હરડેદળ, બહેડાં, જાંબળાં,
મણક, સુંક, મરી, પીપર, જાજમા, સિંધાલક,
મોથ, તજ, એલચી, નાચકસર, સતું નસોતર,
પિત્તપાપડો, તમાલપત્ર, ખડસલિયો, વાળો,
કાળો વાળો, અંકન, રતાંજલી, અરણી, ૫૮-
કમ્બુરો, મોખર, કૌચાં દરેક તોચા ૨ લઈ
તુમકે અગાધ એવો તેનો જુથો કરી તેમાં
નાખવો. તેની માત્રા ૧ થી ૨ તોચા છે. આ
અવલેહ દરેક જાતના કોઠ, હરસ, મગ,
વાતવિકાર તથા લોહીવિકારનો નાશ કરનાર
મનાય છે. તેનું સેવન કરનારે કસરત, તાપ,
અગ્નિ, ખટાસ, માંસાહાર, હાડી, ઓસંજ, સરીરે
તેલનું મર્દન એ બેઠી રેવં.અમૃતભક્ષાતકી [સં.] છત્રી. તે નામનું
જિહ્વામાનું એક જાતનું ઘી. જુઓ અમૃત-
ભક્ષાતકોચેન.અમૃતભક્ષાતકીયોગ પું. (વૈદક) એક
જાતનું પૌષ્ટિક ઔષધ. પીંડાં જિહ્વામાની
છત્રા કાઢી નાખી દંડના જુથ સાથે ધરિને
ધોઈ નાખવાં. સુશકંત જલ એટલે કરી ધસી
કાઢીને તેમાંથી ૧૪ પલ મેવં. તેને આપ્તકથા
પાણીમાં ઉકળા ચોથો જામ રહે એટલે
ઉતારી મેતું. ઠંડું થાય એટલે તેમાં પાણીના
એટલું દૂધ નાખી કરી ઉકાળતું અને ચોથો
જામ જાડો રહે એટલે ઠંડું થવા પછી તેમાં
દૂધથી ચોથા જામનું ઘી નાખી પકવવું. ઘી
ભેળાએ તેનું સિદ્ધ એટલે તેપર થાય સ્થરેતેમાં ૧૪ તોચા ખાંક મેળવી સાત દિવસ
રાખી મૂકવું.અમૃતભાષી [સં. અમૃત (અમૃત) + ભાષિન
(બેલનાર)] વિ. મધુર વાણી બોલનાર.અમૃતભાંક [સં. અમૃત (અમૃત) + ભાંક
(વચ્ચ)] જ. અમૃતનું વચ્ચ.અમૃતભોમકા [સં. અમૃત (દેવ) + ભૂમિ
(જમીન)] છત્રી. દેવલોક; સ્વર્ગ.અમૃતમધુર [સં. અમૃત (અમૃત) + મધુર
(મીઠું)] વિ. અમૃત જેવું મીઠું.

અમૃતમય ૧. પું. સિદ્ધ.

૨. [સં. અમૃત + મય (વાળું)] વિ. અમૃત-
થી બરેલું.

૩. વિ. અમૃતના જેવું.

૪. વિ. નાશ ન થાય એવું; અમર.

અમૃતમહુલ છત્રી. મૈસર દેશની એક જાતની
ભેસ.અમૃતમંજરીરસ પું. (વૈદક) એક જાતની
દવા. તે જનાવજા દિગ્ગો, વજનાજ, લીંડી-
પીપર, મરી, દંડાખાર અને જલંગો સરખે
જાએ લઈ જપાને બંબીરી લીંઝુના રસમાં
ખરસ કરી ચ્ચોડી જેવડી ચોળીઓ કરવી.
આડુના રસમાં ૨ કે ૩ બોળ લેવાથી અંકર
મુનેપાત, જાજ્ય, ઉપરસ, શ્વાસ, દરેક જાતનો
વા, જૂનો તાવ અને છપ મટે એમ મનાય
છે.અમૃતમંદૂર પું. (વૈદક) જાડ માટે વપરાતી
એક દવા. આડ પલ મંદૂરજસમાં કતાવરીનો
રસ, દૂધ, ઘી અને હાડી એ દરેક ચાર
પલ મેળવીને પકવવં. થાકું થાય એટલે જાળી
લેવાથી આ દવા બને છે.અમૃતમંથન [સં. અમૃત + મંથન (વચો-
વણ)] જ. અમૃત મેળવવા માટે દેવોએ કરેલું
સમુદ્રનું વચોવું.

અમૃતમાસિની છત્રી. પાર્વતી; દુર્ગા.

અમૃતમેલ [સં. અમૃત (મુખ) + મેલ
(વચાઈ)] પું. (જૈન) ઉત્સર્જિત એટલે
મરતા કાગનો બીજે અરો મેસતાં બરત-
લેનમાં સાત દિવસ સુધી વસવો અમૃતનો
વરકાદ.અમૃતયોગ [સં. અમૃત (મુદર) + યોગ
(એકત્વ)] પું. (જ્યોતિષ) સુવારે હસ્ત,
સોમવારે મગધ, મંગલવારે રેવતી, શુક્રવારે
જનુરાધા, ગુરવારે પુષ્ય, શુક્રવારે અશ્વિની
અને સનિવારે મૃગશિર નક્ષત્ર હોય એવો
નક્ષત્રોનો શુભ દિવસ મેળાય. સર્વ અનેમંગલવારને દિવસે નંદા તિથિ એટલે પડવો,
છક અથવા અગિયારસ દોષ, શુક્ર અને સોમ-
વારને દિવસે જહા એટલે બીજ, સાતમ કે
બારસ દોષ, શુક્રવારને દિવસે જ્યા એટલે
ત્રીજ, આઠમ કે તેરસ દોષ, ગુરવારને દિવસે
રિક્ત એટલે ચોથ, નોમ કે ચોદસ દોષ,
સનિવારને દિવસે પૂર્ણા એટલે પાંચમ, દશમ
કે પૂનમ દોષ તોચુ અમૃતયોગ થાય છે.અમૃતરશ્મિ [સં. અમૃત + રશ્મિ (કિરણ)]
પું. અદ. તેનાં કિરણ અમૃત જેવાં હાં
મનાય છે.અમૃતરસ ૧. [સં. અમૃત + રસ] પું. અમી;
અમૃતનો રસ.

૨. પું. પરમાત્મા.

અમૃતરસા ૧. છત્રી. એક જાતની પૂરી; અનર્સા.
૨. [સં. અમૃત + રસા (રસવાળી)]
છત્રી. કળી દવાખ.

૩. વિ. છત્રી. અમૃત જેવા રસવાળી.

અમૃતરસાવલિ છત્રી. માસણી ખરેલ માવામાં
ચારોળી ખરતાં નાખી બનાવેલી ખાસુંડી.અમૃતરસાવલિ છત્રી. અડદના લોટની એક
મીઠાઈ.અમૃતરૂપિણી ૧. [સં. અમૃત (મુદર) +
રૂપિણી (રૂપાળું) + ઈ (નારીજાતિનો અન્ય)]
વિ. છત્રી. અમૃતરૂપ; અમૃતના અવતાર જેવી.
૨. વિ. છત્રી. ધણા સ્વરૂપવાળી; ખૂબસૂરત;
પુટી.અમૃતસત્ત્વ ૧. [સં. અમૃત (અમર) +
સત્ત્વ (વેશે)] છત્રી. અમરવેલ.

૨. છત્રી. મગો.

અમૃતસત્ત્વદિવુત જ. (વૈદક) પાંકુ રોગ માટે
વપરાતું એક જાતનું ઔષધરૂપ ઘી. બળેનો
રસ શેર ૪, મળેની લૂમડી શેર ૦, બેસનું ઘી
શેર ૧ તથા બેસનું દૂધ શેર ૪ એ જપાને
ઘીની રીતે પકવવાથી આ ઔષધ બને છે.

અમૃતસત્ત્વિકા જુઓ અમૃતસત્ત્વ.

અમૃતસાકંસા છત્રી. એ નામની એક દેવી.

અમૃતસાસિ છત્રી. બળદની એક જાત. એ
જાતની જોલાદ મુખર્ષ ઇલાકાના કંઈક
મહેલમાં છે.અમૃતલોક [સં. અમૃત (અમર) + લોક
(દુનિયા)] પું. સ્વર્ગ.અમૃતવચન [સં. અમૃત + વચન (બોલ)]
જ. પ્રિય વેલ.અમૃતવટી છત્રી. (વૈદક) શુક ખરો, મેવક,
વજનાજ, અજાલમ, હરડે, બહેડાં અને

અર્ધજાળાં સરખે જામે લઈ જાંગસાના રસમાં
મૂંટી મગ જેવડી જનાવેલી મોળી. તે અષ્ટર્થ,
હા અને વાયુ મટાડનારી તથા જાગરિને તેજ
કરનારી મનાય છે.

અમૃતવટીરસ પું. (વૈદ્ય) ઋ. સનેપાત,
મંદામિ અને તાવ માટે એક જાતની દવા.
શુદ્ધ વજનાય તોલા ૨, કોડીબરમ તોલા
૫ અને મરી તોલા ૬ ને પાણીમાં વાટી તેની
મગ જેવડી મોળી કરવામાં આવે છે. માત્ર
મોળી ૧ થી ૨ છે.

અમૃતવપુ ૧. [સં. અમૃત (સુખ) + વપુસ
(સરીર)] પું. ચંદ્રમા.

૨. [સં. અમૃત (અમર) + વપુસ (સરીર)]
પું. વિષ્ણુ. તેમનું સરીર અમર્યુ વિનાનું
મનાય છે.

૩. પું. સિવ.

અમૃતવર્ણી [સં. અમૃત (દુધ) + વર્ણ
(રંગ)] સિ. દુધ જેવા સફેદ રંગનું.

અમૃતવર્તિકા જી. (વૈદ્ય) એક જાતનું
રસાયણ. ત્રિકટુ, ત્રિજગા, જાહરી, મગો, ત્રિજગ,
નામોસર, સુંઠ, જાંગરો, નમોઠ, હાગર, હા-
ગર, જાંગ, તજ, એલચી, સીંચણીની છલ,
વાવડિય, થોડાકાજ એ દરેક ૨ પલ અને મોળ
૫૦ પલ એકઠાં કરી પૂંટી તેની ૩૬૦ મોળી
કરવી. એક વર્ષ સુધી જાતમાં પડેલાં હમેશા
અઢેક મોળી દુધ પાણીમાં ભેરી.

અમૃતવર્ષ જુઓ અમૃતઠઠિ.

અમૃતવર્ષજુ જુઓ અમૃતઠઠિ.

અમૃતવલ્લરી ૧. [સં. અમૃત + વલ્લરી
(વેલ)] જી. અમરવેલ.

૨. જી. મગો.

અમૃતવલ્લી જુઓ અમૃતવલ્લરી.

અમૃતવાહ [સં. અમૃત (મધુર) + વાહ
(વાણી)] સિ. મીઠાખેડું.

અમૃતવાણી [સં. અમૃત + વાણી (વખ)]
જી. મીઠી ખોલી; મધુર વખન.

અમૃતવૃષ્ટિ [સં. અમૃત + વૃષ્ટિ (વરસાદ)]
જી. અખીનો વરસાદ.

અમૃતવેલ જુઓ અમૃતવલ્લરી.

અમૃતવેલી જુઓ અમૃતવલ્લરી.

અમૃતશાંધત પું. સિવ.

અમૃતસર ૧. પું. પંચજનનો એ નામનો
નિસ્સો.

૨. જ. પંચજનનું એ નામનું શહેર. સીમ
લોકોનું તે ખવિત ધામ છે.

અમૃતસહોદર જુઓ અમૃતસોદર.

અમૃતસહોદરી [સં. અમૃત + સહોદર
(બાઈ) + ઈ (નારીબલિનો પ્રત્યય)]
જી. હરમી. અમૃતની સાથે દર્શિયામાંથી પ્રગટ
થઈ હોવાથી તે અમૃતસહોદરી કહેવાય છે.

અમૃતસંજવની [સં. અમૃત (અમર) +
સંજવની (મોઢાને હજમ આપે તેવી વિદ્યા)]
જી. મરેશનિ જીરૂનાં દવાની વિદ્યા; મૃત-
સંજવની.

અમૃતસંજવા જી. મગો.

અમૃતસામર ૧. [સં. અમૃત + સામર
(હિલો)] પું. અમૃતનો સમુદ્ર.

૨. પું. એ નામનું વૈદ્યનું એક પુસ્તક.
અમૃતસામરગુડી જી. (વૈદ્ય) સજિત આપ-
નારી એક જાતની મોળી. તે જનાવવા હરેક,
મહેડાં, જાંગળાં, મગો, મોથ, વરધારો,
વાવડિય, કજ એ દરેક ૮ તોલા, સુંઠ, પીપર,
મરી, પીપરીમૂળ, વાળાનાં મૂળ, ત્રિજો, તજ,
એલચી, નામોસર એ દરેક ૪ તોલા, મોળ
તોલા ૨૦૦માં મેળવી ૭ જાલીબાસ્તી મોળી
વાગવી.

અમૃતસાર ૧. [સં. અમૃત (દુધ) + સાર
(ઝર)] પું. ઘી.

૨. જ. માખણ; નવનીત.

૩. સિ. અખીથી બરેલું.

૪. સિ. અમૃતના સરવ જેવું.

અમૃતસારજ [સં. અમૃત (મીઠી વસ્તુ) +
સાર (ઝર) + જ (વેલ)] પું. મોળ;
એક જાતની ખાંડમાંથી જનાવેલ મોળ.

અમૃતસિદ્ધિયોગ [સં. અમૃત + સિદ્ધિ
(સમ્પત્તિ) + યોગ (એકાદ્ય)] પું. (અપો-
તિષ) અદરેલું કામ સમજાવ આવ એવો મહેનો
સારો સંયોગ.

અમૃતસિદ્ધિ જુઓ અમૃતસાર ૧.

અમૃતસુંદરરસ પું. (વૈદ્ય) વાયુ અને ઝના
રોમની એક દવા. શુદ્ધ મનઝીળ, હસ્તાળ,
મંધક, પારો, જાજ આપરિયું એ દરેક ૪
તોલા લઈ તેને આદુ, અરડૂસી અને
તુજરસિના રસની અઢેક જાવના આપી ૪
તોલા હોલિલ તાંબાના સંપુટમાં એ દૂધથી
નાખી લવણપંચમાં ગળુ દિવસ ને ગળુ રાત
પકાવવી. હંડી થવે ઠંડી લઈ હમેશાં સવાર-
માં ૩ રતી મધ તથા પીપર સાથે ખાટવી.

અમૃતસોદર ૧. [સં. અમૃત (સુખ) + સ
(સખ) + ઉદર (પેઠ)] પું. ઈંદનો
જુએજવા થોડો. સમુદ્રમંથન વખતે અમૃત
સાથે તે દર્શિયામાંથી નીકળ્યો હતો.

૨. પું. ઘોડો.

અમૃતસેવ [સં. અમૃત (અખી) + સેવ
(પ્રવાહ)] પું. અખીનું ઝરણું.

અમૃતસેવા જી. એ નામે એક વેલ; રહેલી-
લતા.

અમૃતસ્વાહ ૧. [સં. અમૃત (સુખ) +
સ્વાહ (રસ)] પું. અખીનો સ્વાહ.

૨. સિ. અમૃતના જેવા સ્વાસ્વાણું.

અમૃતસ્વાદુ [સં. અમૃત (સુખ) + સ્વાદુ
(સ્વાદાનું)] જુઓ અમૃતસ્વાદ ૨.

અમૃતહરીતકી [સં. અમૃત (અખી) +
હરીતકી (હરેક)] જી. (વૈદ્ય) અષ્ટર્થની
એક દવા. સો સામાન્ય હરેકને જાલમાં
જાલવી. નરમ પડે એટલે તે આખી રહે એ
રીતે તેનો દર્શિયો ઠાઠી નાખવો. પછી તેમાં
દર્શિયાની જગ્યાએ સુરકાની જાવના આપીને
તેણેર કરેલી પીપર, પીપરીમૂળ, મવક, ત્રિજગ,
સુંઠ, મરી, સિંપાકુલ, સંમળ, બીડલુ,
સામુદ્રવલુ એટલે સમુદ્રનું મીઠું, દાંણુ, હિમ,
જવખાર, સાજખાર, ઠાળાજરી, અને મોઠી-
જાજમોહનો ભૂંડો જરીને રાખી ખાવી.

અમૃતજ ૧. [સં.] જી. અતિવિખની ઠળી.

૨. જી. આમલી.

૩. જી. આંખળું. રોમમાં તે અમૃત જેવો
ગુણ આપનાર મનાય છે.

૪. જી. ઉદવારણી.

૫. જી. એ નામની રેવી.

૬. જી. એક જાતની વેલ; મગો.

૭. જી. કાવી તુંખડી.

૮. જી. ચંદ્રની સોળ કળામાંની એ નામની
એક સોળ કળા આ પ્રમાણે છે: અમૃતા,
માનલ, ખૂલ, તુલિ, પ્રુલિ, રતિ, મુતિ,
લલિની, ચલિલ, ઠાંતિ, અપોત્તના, લી,
મીતિ, અંમલ, ખૂલ્યા અને ખૂલ્યામૃતા.

૯. જી. તુલસી.

૧૦. જી. દવામાં કામ આવતી સુમેંધી ફૂલવાળી
એક જાતની વેલ; સાઈલી. તેને ગળુ પાંદડાં
એક સાથે ફૂટતાં હોવાથી તેને નિલ્લો પખ
કહે છે.

૧૧. જી. ઘાઁ સુસ.

૧૨. જી. મો.

૧૩. જી. પીપર.

૧૪. જી. જોવજાંગલી.

૧૫. જી. માલખાંડીની વેલ.

૧૬. જી. ચાતું ન્ખોતર.

૧૭. જી. સરીરમાંની એ નામની નાઠી.

૧૮. જી. ચર્મનું કિરણ.

૧૬. છી. હરે.

અમૃતાક્ષર અમૃતાક્ષર અમૃતાક્ષર એવો હોઈ,
અમૃતાક્ષર ને પૂજા સિવા કોઈની સોઈ;
હરીજી હોતે હરી હરે હરણે સેમ,
તેમજ વિષયસાક્ષી, માલ સમ્યક સંચેમ.

પિતૃત્વપુત્રોપ

૨૦. [સં. અ (નહિ) + મતા (મરેલી)]

વિ. છી. નહિ મરેલી; મરણ નહિ પામેલી.

૨૧. વિ. છી. નાહ પામે નહિ એવી.

અમૃતાક્ષર [સં. અમૃત (અમર) + અક્ષર (વર્ણ)] વિ. અવિનાશી; સાધત.

અમૃતાક્ષરી [સં. અમૃત (અમર) + અક્ષર (વર્ણ) + ઈ (નારીબલિને પ્રત્યય)] છી. અમરવાણી.

અમૃતાક્ષરગૂઝ [સં. અમૃતા (અમર) + આખ્ય (વામન) + ગુઝ (રુદ્ર)] પુ. (વૈદક) પત, કોઈ અને હરણ મટાડવામાં ઉપયોગી મનાતી એક ક્ષત્ર. તે મનાવવા મળે ૧૧ પલ તથા મૂળ, હરે, બહેડાં અને આંગળાં એ દરેક ૮ પલ થઈ તેને ૧૧ મધુ ને ૪૮ તોલા ખણીમાં ઉમળી, મોથો ભાગ રહે એટલે ઉતારી મળી લેવું હરી ઉમળતાં થાકું થાવ એટલે તેમાં ફંટીમળ, મિચક, પીપર, સું, ત્રિફળ, મળો, વાવડિય એ દરેક ૪ તોલાનો ભુલો મેળવી મોળી કરવી.

અમૃતાક્ષરોલુ [સં. અમૃતા (અમર) + આખ્ય (વામન) + લોક (લોક)] ઘ. (વૈદક) ક્ષપ, કોઈ અને હરણ મટાડવા અપતી ક્ષત્ર. મળો, નસોતર, ફંટીમળ, મોરખ, મૂંડી, જેરની કાલ, અરડીનાં પાન મિચક, ભાંચરો, કિચરો, પુઝરમળ, સાટોડીનાં મૂળ, ખસા, કસડો, સરખવાની કાલ, શેરડીનાં મૂળ, વરધારો, સતપત્રી, મવક, તામૂળી, મંચેડી, પીપરીમળ, ઉપમેદ અને વારંમળા આકેષ પલ થઈ તેને એક કોથુ એટલે મગીસ સેર પાણીમાં ઉમળી આકેષો ભાગ રહે એટલે ઉતારી માળી લેવું. તેમાં એક પ્રત્ય ત્રિફળ આકેષ પાણીમાં ઉમળી આકેષો ભાગ ગ્રામી રહે એટલે મેળવી દેવું તથા માલિકની મનાવેલી કોઈ-ભરમ ૧૧ પલ, અસરભરમ ૪ પલ, પારક-મંધકની કોઈ ૪ પલ, ખાંડ ૮ પલ, મૂળ ૨ પલ અને ચી ૧૬ પલ મેળવી ધોરથી પકવવું. થાકું થઈને કુ ૫૩ એટલે તેમાં મધ ૮ પલ, સ્વર્ણમાલિક ૨ પલ અને ત્રિફળ ૪ તોલા મેળવવાં.

અમૃતાગુઝુલુ લુઓ અમૃતાક્ષરગૂઝ.

અમૃતાગૂઝ [સં. અમૃતા (અમર) + ગુઝ (રુદ્ર)] પુ. (વૈદક) ક્ષપ તથા કોઈ અમર

માટે મૂળની મનાવટ. મળો ૧૪ પલ, મૂળ, આંગળાં, બહેડાં, સાટોડીનાં મૂળ, અને હરે-કા એ દરેક ૩૨ પલ થઈ અમરગૂઝ કરી અરમળ પાણીમાં ઉમળી મોથો ભાગ રહે ત્યારે ઉતારી મળી લેવું હરી ઉમળતાં થાકું થાવ એટલે તેમાં ફંટીમળ, મિચક, પીપર, સું, ત્રિફળ, મળો, તજ અને વાવડિય દરેક ૪ તોલા અને નસોતર ૨ તોલા મળવાં.

અમૃતાકિકાકો પુ. (વૈદક) મળો, કોઈમળ, સું, દેવદાર, રાતના અને હરેકો મનાવેલો અથા રોમ ઉપર અપાતો ઉમળો.

અમૃતાકિકાવૈ ૧. [સં. અમૃતા (અમર) + આદિ (કમેર) + કાવ (કાવ)] પુ. (વૈદક) મળો, અરડી, પટોલ, મોથ, સાતવિજ, જેર, કાળી કપૂરીમપૂરી, લીમડાની અંતરખાલ, હળદર અને હારકળદરનો અમડી-ના રોમ માટેનો ઉમળો.

૨. પુ. (વૈદક) મૂળગૂઝ માટે મળો, સું, આંગળાં, અમરંચા અને મોખાનો કો.

અમૃતાકિકાગૂઝ [સં. અમૃતા (અમર) + આદિ (કમેર) + ગુઝ (રુદ્ર)] પુ. (વૈદક) ઘા, મૂળ, પેટના રોમ, પાંકુ અને કોળ ઉપર આપવામાં આવતી મૂળની મનાવટાળી એક ક્ષત્ર. મળો, કાળી પંડોળીનાં મૂળ, સું, મરી, લીડીપીપર, ત્રિફળ તથા વાવડિય થઈ તેમાં તે અપાંત્ર એટલો મૂળ નાખી આકેષ તોલાની મોળી કરવામાં આવે છે. તેની માત્ર ૧ મોળી છે.

અમૃતાકિકામંદુર [સં. અમૃતા (અમર) + આદિ (કમેર) + મંદુર (કોઈને કાઢ)] પુ. (વૈદક) અમરના રોમની એક ક્ષત્ર. મળો, લીમડાની કાલ, કસિપા, ઉળી લોંબરીમણી, સું, હળદર, હારકળદર, કોઈમધ, મોરવેલ, મચક, કતાવરી, કંકચ, રતવેલો અને કવિય દરેક અર તોલા થઈ મંદુરભરમ ૧૧૨ તોલા સાથે મેળવી તેમાં મીઠા સેર ૨૨૨ નાખી પકવવું. થાકું થાવ ત્યારે તોલા ૧ની આઠ મોળી જાળવી. તેમાંથી દરરોજ ૧ મોળી લેવાય છે.

અમૃતાકિકાવટી [સં. અમૃત (અમર) + આદિ (કમેર) + વટી (વોળ)] છી. (વૈદક) ક્ષ, ત્રિફળ, અમરકાંઠાની અમરગૂઝ તેમજ તાવમાં કાવદારક મનાવું એક અપેષ. કુદ વજાન તોલા ૨, કોડીની ભરમ તોલા ૫ અને મરી તોલા ૬ પાણીમાં વાટી મગ જેવડી મોળી કરવામાં આવે છે. તેની માત્ર ૧ મોળી છે.

અમૃતાક્ષરગૂઝ [સં. અમૃતા (અમર) + આદિ (કમેર) + ગુઝ (રુદ્ર)] પુ. (વૈદક) અમરના રોમ મટાડનાર એક અસક. મળો તોલા ૧, કોઈની તોલા ૨, વાવડિય તોલા ૩, કાકળ તોલા ૪, બહેડાંની કાલ તોલા ૫, હરેકળ તોલા ૬, આંગળાં તોલા ૭ અને મૂળ તોલા ૮ થઈ મધમાં મોળી વાળવામાં આવે છે.

અમૃતાક્ષરગૂઝ [સં. અમૃતા (અમર) + આદિ (કમેર) + ગુઝ (રુદ્ર)] ઘ. (વૈદક) આમવાપુમાં ઉપયોગી મનાવું એક અપેષ. મળો, સું, મોખર, મોરખમૂડી અને વાવ-વજાની કાલ અપુ સરખે ભામે ખાંડી ભુલો મળાવ એવો ભુલો કરવામાં આવે છે.

અમૃતાકિકાકાર [સં. અમૃત (અમર મનાવનાર) + અકિકાર (કાક)] પુ. દેવડી માલિક અમૃત પીવાનો કક.

અમૃતાક્ષ [સં. અમૃત (સ્વાસ્થ્ય) + અખ (ખોલ)] ઘ. સ્વાસ્થ્ય ખોલક.

અમૃતાક્ષ [સં.] ઘ. એક અમરની વસતિ; પટોલ.

અમૃતાક્ષુ લુઓ અમૃતાક્ષ.

અમૃતાક્ષર [સં. અમૃતા (અમર) + અરિષ્ટ (આસવ)] પુ. (વૈદક) તથા મટાડવામાં ઉપયોગી મનાતો એક આસવ. મળો, સો પલ કસમ સાથે આર કોથુ પાણીમાં ઉમળી મોથો ભાગ રહે એટલે ઉતારી થઈ તે કાં પડી તેમાં પોણો મધ મેળ, સોળ પલ કાળીજરી, બે પલ આસલિયો, તથા સાત-વીણી કાલ, ત્રિકુ, મોથ, નામોસર, કું, અંતરિય, અને ઉદળવ એ દરેકનો એક પલ ભુલો મેળવવો. અથ વાસણમાં તે એક માલ રુખી મૂળવાથી ક્ષત્ર થાય છે.

અમૃતાક્ષવ ૧. [સં. અમૃત (અમર) + અર્ણવ (સમુદ્ર)] પુ. અમીનો દરિયો.

૨. પુ. (વૈદક) ક્ષપ તથા તજ માટેની એક મનાવટ. કિમળામાંથી મનાવેલો પારો, કોહલરમ, મંધક, કંકચખાર, કમૂરો, ઘાણા, મોથ, કાં, કાળીપાટ, વાળો, અંતરિય અને કાકળદર સરખે ભામે થઈ અમરના કુદમાં મૂંડી તેની અમાર વાલની મોળી કરાય છે. પાણીમાં અથવા કુદમાં મોટલી રસ સાથે આકેષ મોળી લેવામાં આવે છે.

અમૃતાક્ષવરસ ૧. પુ. (વૈદક) ઉપરના માટેની એક ક્ષત્ર. રાતના, વાવડિય, ત્રિફળ, પારો, મંધક, ત્રિકુ, મળો, પચકા, વજાન એ દરેક મીઠા સરખે વળન થઈ મધમાં મોળી કરવી. તેની માત્ર સડી ૩ થી ૨ છે.

૨. પું. (વૈદક) એક જાતનું રસાયણ. રસસિદ્ધર તોલા ૪, લોહબરમ તોલા ૮, અક્ષતબરમ તોલા ૬ અને અંધક તોલા ૫ હર્ષ તેને ત્રિજાના ક્વાચની, સાંમરાના રસની, સમ્મવાની, ચિત્રકની અને કકુના ક્વાચની સાત સાત ભાવના હર્ષ બધાંની મરાજર પીપર મેળવી જૂના મોગમાં મોળી કરવી.

૩. પું. (વૈદક) ક્ષયરોગ માટેનું એક ઔષધ. પારો, મંધક, લોહબરમ, ટુંકણ, રાસ્ના, વાવડિય, ત્રિજા, દેવદાર, ત્રિકટુ, મળો, પશ્ચાત્ત, અને વજનામ સમભાગે હર્ષ મધમાં તેની મોળી કરવામાં આવે છે.

અમૃતાર્ણવસોહ ક. (વૈદક) કોઠ મટાડનાર મનાતું એક ઔષધ. ત્રિકટુ, ત્રિજા અને લોહ સરખે ભાગે હર્ષ તેમાં બધાંથી અરધો સિદ્ધાન્ત મેળવવો. એ મેળવ્યાંને મળોના રસની ત્રણ ભાવના આપવી. સુગર્મ જલ એટલે ઘી નાખીને ઘૂંટવું. આ દવા મધ સાથે ૧ થી ૨ વાલ લેવાય છે.

અમૃતાલિ છી. સુમધી પીપુ. તેમાં ધાને એકમ રમવી દેવાનો એટલે અમૃતની માફક સજીવન કરવાનો શુભ હોવાથી તેને અમૃતાલિ કહે છે.

અમૃતાલાપ [સં. અમૃત (સ્વાદિત) + અલાપ (વાતથીત)] પું. અમી જેવી મીઠી વાતથીત.

અમૃતાવટિકાશુચ્ચુલ [સં. અમૃતા (મળો) + વટિકા (મોળી) + શુચ્ચુલ (ચમક)] પું. (વૈદક) ધા અને સોજા માટેની મૂમગની મેળવણીવાળી દવા. મળો, પટોળનાં મૂળ, ત્રિજા, ત્રિકટુ અને વાવડિય બધું સરખે ભાગે હર્ષ તે બધાં જેટલા મૂમગમાં મોળી કરવી. માત્ર વાલ ૪ થી ૮ છે.

અમૃતાશ ૧. [સં. અમૃત (શુધ) + અશ (ખાઈ)] પું. દેવ, કેમકે તે અમૃત પીનારા મનાય છે.

૨. પું. વિષ્ણુનાં હજાર નામ માટેનું એક સ્વા:માનદરૂપ અમૃતનો તેઓ સોજ કરતા હોવાથી, સમુદ્રમંથન કરીને મટેલું અમૃત દેવોને પાઈ તેમણે પીધું તેથી, અથવા તેમની આશા એટલે ઇચ્છા અવિનાશી રજવાળી હોવાના કારણે અમૃતા એટલે નાશ વગરની છે તેથી, તે અમૃતાલિ કહેવાય છે.

૩. પું. શિવ.

અમૃતાશન [સં. અમૃત (શુધ) + અશન (ખોરાક)] પું. દેવ.

અમૃતારી [સં. અમૃત (અમી) + અરિન્ (ખાનાર)] જુઓ અમૃતાસન.

અમૃતાષ્ટક [સં. અમૃતા (મળો) + અષ્ટક (આઠમે સમૂહ)] ક. (વૈદક) મળો વગેરે આઠ વસ્તુની મેળવણીવાળી દવા. મળો, લીમડાની અંતરબલ, નામરમોચ, સુંક, કડવી મિસોડી, દિવ્ય, રતાંજળી અને કુ એ દરેક ત્રીજા પાવલીભાર હર્ષ કર તોલા પાણીમાં ઉકળતાં ૮ તોલા બાકી રહે ત્યારે ઉતારવું. તેની માત્રા ૪ થી ૮ તોલા છે.

અમૃતાસત્વ [સં. અમૃતા (મળો) + સત્વ (સાર)] ક. (વૈદક) મળોનું સત્વ. તે પિત્ત બોધું કરનાર, મગજને તાકાત આપનાર અને જૂનો તાવ મટાડનાર મનાય છે.

અમૃતાસંગ [સં. અમૃત + આસય (જમાવું તે)] ક. એક જાતનું અંજન. તેનું જમાવું અમૃતના જેવું મુખ્યારી મનાય છે.

અમૃતાહરણ [સં. અમૃત + આહરણ (લાવવું તે)] પું. મરક, કેમકે તે અમૃત લાવ્યો હતો.

અમૃતાહાર [સં. અમૃત + આહાર (ખોરાક)] પું. અમીનો ખોરાક.

અમૃતાહ્ [સં. અમૃત + આહુ (સ્થાં કરવી)] ક. નાના બાથાના આહારનું ખોરાક સાન દેશમાં જનુ નાસપાતી નામનું રજ. તે સ્વાદિષ્ઠ, વાયુનાશક, અને રચિ તથા વીર્ય વધારનાર મનાય છે.

અમૃતાહ્વયૈલ [સં. અમૃત + આદ્ય (વામનું) + તૈલ (તેલ)] ક. (વૈદક) વાના રોગ ઉપર વપરાતું એક જાતનું તેલ. મળો, જેઠીમધ, લઘુપંચમૂળ, સારોડી, રાસ્ના, એરંડનાં મૂળ, તથા જીવનીય મનુનાં જેટલાં મધે તેટલાં ઔષધ, બધું મળીને ૧૦૦ પલ, બલદાણનાં મૂળ ૫૦ પલ, ખોર, બીલાં, જર, આદ, કળી એ બધું અલેક આદક અને સિવણનાં સૂકું રજ ૧ કોણ હર્ષ બધાંને ૧૦૦ કોણ પાણીમાં ઉકળી ૪ કોણ બાકી રહે એટલે ઉતારી મળી લેવું. તેમાં ૧ કોણ તેલ તથા ૫ કોણ દૂધ તથા ત્રિજા, મંદન, વાળો, નામોચર, તમાલપત્ર, એલચી, અમર, ઉપ્પેટ, તમર, મજક એ દરેકનો જૂકો અરધો પલ નાખી તેલ પકાવવું.

અમૃતાંકુરસોહ ક. (વૈદક) માઠી અને કોઠ માટેની એક દવા. પારો, મંધક, લોહ, અક્ષત, તામ્ર, મૂમજ તથા જિવામ્બ દરેક ૧ પલ, હરડેલ તથા બહેડાંદળ દરેક ૨ તોલા, આંબળાં ૬ તોલા, ઘી ૧૬ પલ અને ત્રિજાનો કાઠો કર ૫૬, બધું એકઠું કરી ધીમે તાપે પકવવું. કેટલેક કેટલે પાત્રને બધે રસસિદ્ધર નખાવ છે. તેના અનુષ્ઠન તરીકે દૂધ અથવા નાગિયેરનું પાણી છે.

અમૃતાંધ [સં. અમૃત + અંધસ (અંધ)] પું. દેવ; અમર; સુર.

અમૃતાંશુ ૧. પું. કપૂર.

૨. [સં. અમૃત + અંશુ (કિસ્મ)] પું. ચંદ્ર, કેમકે તેનાં કિસ્મ અમૃત જેવાં આનંદદાયક હોય છે.

૩. પું. (પિમળ) દરેક ચરણમાં નમ્મ, નમ્મ, રમ્મ, જમ્મ, રમ્મ અને શુર મળી ૧૬ અક્ષરનો સમૂહ હંદ.

અમૃતાંશુદ્રવ ૧. [સં. અમૃત (અમી) + અંશુ (કિસ્મ) + ઉદ્રવ (ઉપતિ)] પું. વિષ્ણુ. સમુદ્રમંથન વખતે સમુદ્રમાંથી ચંદ્ર ઉત્પન્ન થયો, અને તે સમુદ્રમંથનના કસ્યુરુપ વિષ્ણુ દત્તા. તેથી વિષ્ણુ અમૃતાંશુદ્રવ કહેવાય છે.

૨. વિ. ચંદ્રે ઉત્પન્ન કરનાર.

૩. વિ. ચંદ્રમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું.

અમૃતિયા ૧. જો. એક જાતની કેરી.

૨. ક. કલા કણ્ઠીની એ નામના એક જાતનું માલ્ય.

૩. વિ. કલા કણ્ઠીની એ નામની જાતનું.

અમૃતી છી. જલેથી જેવી આડની મીઠાઈ.

અમૃતેશ ૧. [સં. અમૃત + ઇશ (ખળી)] પું. દેવ.

દેવ અમર નિર્જન વિગ્રહ સુર સુમતસ ત્રિવિંશ, રૂંદારક ને વિમલમલિ અત્રિજિહ્વ અમૃતેશ; રિવિંશ લેખા અત્રિમુખ ધીર્વાણ્ઠ અતિ ઓષ, કોમ્બ દેવલ રક તિલ્કાં ભ્યં બિદા જળી ધોષ. પિત્તજલપ્રસેષ

૨. [સં. અમૃત (મોક્ષ) + ઇશ (નિધામ)] પું. મોક્ષનો નિધામક; કૈવલ્યનો હતા.

૩. પું. શિવ; સંકર.

અમૃતેશ ૧. [સં. અમૃત (દૂધ) + શી (સર્ક)] પું. નારાયણ, કેમકે તે ક્ષીરસાગર પર સ્થા હોવાનું મનાય છે.

અમૃતેશ્વર [સં. અમૃત + ઇશ્વર (ખળી)] પું. શિવ; સંકર.

અમૃતેશ્વરસ પું. (વૈદક) ક્ષયનાં રોગમાં અપાતું એ નામનું રસાયણ. રસસિદ્ધર અને મળોના સત્વને લોહબરમ સાથે વાટી મેળવવું. તેમાંથી ૧ થી ૨ વાલ મધ અને ઘી સ્પર્શ આપવું. કેટલાક રસસિદ્ધરને બદલે પારાની ભરમ લે છે.

અમૃતોદભવ ૧. [સં. અમૃત (જા) + ઉત્પન્ન (વેલ થયેલું)] ક. આપરિયું; એક જાતનું ખોરચુ. કેટલી પેઠે આપરિયું નીલવર્ણ હોવાથી તે અમૃતોદભવ કહેવાય છે.

૨. [સં. અમૃત (અમી) + ઉપમા (પેદા થયેલું)] વિ. અમીમાંથી બનેલું.

અમૃતોપમા [સં. અમૃત (મધ) + ઉપમા (વધેલ) + મા (નાનીઆંતરે પ્રત્યય)] છી. મધમાખી, કેમકે તેનાથી મધ બનવાનું છે.

અમૃતોદધિ [સં. અમૃત + ઉદધિ (રખા)] પું. અમૃતનો દરિયો.

અમૃતોદ્ભવ ૧. પું. જીવનમત પ્રમાણે પ્રસાદ જોડે મંદિરના પચીસ પ્રકાર મહિનો એક. લુપ્તો પ્રસાદ.

૨. [સં. અમૃત + ઉદ્ભવ (ઉપલિ)] પું. ખીલીનું ગાઠ.

૩. વિ. અમૃત નિમિત્તે કરેલા સમુદ્રમંથનમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું.

૪. લુપ્તો અમૃતોત્પન્ન.

અમૃતોપમા [સં. અમૃત (મુખ) + ઉપમા (સરખામણી)] વિ. અમૃત જેવું પ્રપુર અને સુખદ.

અમૃતીધા છી. (પુરાણ) કીમદીપ્તી એ નામની નદી.

અમૃત્ય લુપ્તો અમૃત્ય.

અમૃત્યુ ૧. [સં. અ (નહિ) + મૃત્યુ (માણ)] પું. અમરતા; મરણ ન થવાપણું.

૨. પું. વિષ્ય. તેમને મરણ ન હોવાથી તે અમૃત્યુ કહેવાય છે.

૩. પું. સિવ.

૪. વિ. મરણ વિનાનું; અવિનાશી.

અમૃદુ [સં. અ (નહિ) + મૃદુ (ગોમળ)] વિ. ગોમળતા વિનાનું; સખ્ત; હઠાં કઠ્ય.

અમૃદુતા [સં. અ (નહિ) + મૃદુ (ગોમળ) + તા (પણું)] છી. કઠ્યપણું; હઠતા.

અમૃષ [સં. અ (નહિ) + મૃષા (ખોકું)] વિ. સત્યવાદી.

અમૃષા ૧. [સં. અ (નહિ) + મૃષા (ખોકું)] છી. સત્ય; સાચું વચન.

૨. જ. સાચી રીતે.

અમૃષાવાદી [સં. અ (નહિ) + મૃષા (ખોકું) + વાદિન (બોલનાર)] વિ. સત્યવાદી; સાચું બોલનાર.

અમૃષ્ટ [સં. અ (નહિ) + મૃષ્ટ (સાફ કરેલું)] વિ. સાફ નહિ કરેલું.

અમે [સં. અમૃત; પ્રા. અમૃ] જ. 'હું'ની પહેલી વિભક્તિનું બહુવચન; અમો. વૈદિકભાષામાં 'અમૃત્યુ'ના અર્થમાં 'અમે' ૧૫ મળી

બાવે છે. તે રાજ ઉપરથી પ્રાપ્ત થાયેલ અમૃતનું અર્થ અમે તથા અમો રાજ બન્યા હોવાનું મનાય છે.

અમેષ [સં. અ (નહિ) + મેષ (વાણ)] વિ. વાણમાં વિનાનું.

સમેષારિ, અમેષારિ, સમેષરિક્ષ અને અમેષરિક્ષમાં અનુક્રમે અભિવંદન, મંદન મંદન અને મંદ વાણ્યાન હોય છે.

પુરાતત્વ

અમેષરેક [સં. અ (નહિ) + મેષ (વસ્ત્ર) + રેક (વાણ)] વિ. વસ્ત્રી વસ્ત્રનું; પાતળું; નમળું.

અમેષા [સં. અ (નહિ) + મેષ (છદિ)] વિ. અકલ વિનાનું; મૂર્ખ.

અમેષ્ય ૧. જ. એક જાતનું પ્રેત.

૨. [સં. અ (નહિ) + મેષ્ય (ખવિત)] જ. મંદી વસ્ત્ર; અર્ધવસ્ત્ર પીળ. અનુષ્ઠન હામકું, મુકું, ત્રિજા, જન, મરણી, પરસેવો, બાંસ, પાં, ધ, મધ, વીર્ય, અને રજ એ રચીત અનુસાર અર્ધવસ્ત્ર કહેવાય છે.

૩. વિ. અર્ધવસ્ત્ર.

૪. વિ. મેલું; અસ્વચ્છ.

૫. વિ. થડ કરાવવાને અર્થે.

૬. વિ. હોમ માટે નાલાયક. જેમકે, પશુમાં હૃતરો અને અમમાં મસર, ગાદ.

અમેષ્ય અંતરાષ [સં. અ (નહિ) + મેષ્ય (ખવિત) + અંતરાષ (અદ્યત્વ)] છી. (જીન) સાધુને લિંગા આપતી વખતે અર્ધવસ્ત્ર વસ્ત્રથી પચ કોષ્ટવથી આવતી અદ્યત્વ.

અમેષ્યતા ૧. [સં. અ (નહિ) + મેષ્ય (ખવિત) + તા (પણું)] છી. અર્ધવસ્ત્રનું.

૨. છી. અસ્વચ્છતા.

૩. છી. થડ કરાવવાને અર્થે નહિ હોવાપણું.

૪. છી. હોમ માટે નાલાયક હોવાપણું.

અમેષ્યત્વ લુપ્તો અમેષ્યતા.

અમેષ્યરસ [સં. અમેષ્ય (વિષા) + રસ] પું. પ્રવાહી વિષા.

અમેષ ૧. [સં. અ (નહિ) + મેષ (માખી રાજ્ય એકું)] વિ. અનહઠ અમાપ; ધણું.

૨. [સં. અ (નહિ) + મેષ (અણી રાજ્ય એકું)] વિ. અણી ન રાજ્ય એકું; અણેવ.

૩. [સં. અ (નહિ) + મેષ (અણ્ય એકું)] વિ. ન માખ્ય એવું.

૪. વિ. નહિ અણ્ય એવું.

૫. વિ. માખી ન રાજ્ય એવું.

અમેષ્યામા ૧. [સં. અમેષ (અમાપ) + આત્મન (અદ્યત્વ)] પું. વિષ્યનાં હનર

નામ મહેતું એ. તેમને આત્મ અને છદિ અમાપ અને અનુમાન ન થઈ શકે એવાં હોવાથી તે અમેષ્યામા કહેવાય છે.

૨. પું. સંકર; મહાભેદ.

૩. વિ. ઉદાર મનવાળું.

૪. વિ. માખી ન રાજ્ય એવા મહાન આત્માવાળું.

અમેરિકન ૧. [અં.] જ. અમેરિકાનું વતની.

૨. વિ. અમેરિકા સંબંધી; અમેરિકાનું.

અમેરિકન ફુવાર છી. એ નામનો એક જાતનો હોડ. તેની બીજા જાતો અગાઉ કેતકો અને સીસલ કેતકો કહેવાય છે.

અમેરિકન કમ્પૂટી છી. મુલાખના હોમની એક જાત. ઘણા જગ્યામાં અને ગારે માસ આવડાં તેનાં ફૂલ મોટાં, લાલ રંગનાં અને જ ઉચ્ચ ધેરાવાનાં થાય છે. તેની પાંખડી ખરતી નથી.

અમેરિકન રીંગવૂડી છી. મુદર, મોટાં અને દિકાં જાસમાની ફૂલવાળી એક જાતની રીંગવૂડી.

અમેરિકા [અં.] પું. એ નામનો એક ખંડ. એલનસે ઈ.સ. ૧૪૯૨ માં તે ખંડ લોધી મદ્યે હતો. આથી તે નવી દુનિયાના નામથી ઓળખાય છે.

અમેરું [અ (નહિ) + મહેર (અ)] વિ. ફૂપા વમરનું; નમેકું.

અમેરેત્યત પું. (અરથોસ્તી) એ નામનો સાતમો મુખ્ય દિરસ્તો; અમરશાહ.

અમેલે આલ્યા [અ. અમલ (અધિકાર) + આલ્યા (એક)] પું. સરસ્વતી.

અમેશરેફત ૧. પું. (અરથોસ્તી) અનેકરી અમરશાહ.

૨. પું. (અરથોસ્તી) સાત મુખ્ય દિરસ્તકર્મનો મમે તે એક.

અમેશારપંક પું. (અરથોસ્તી) અમર આત્મા.

અમેળું ૧. [સં. અ (નહિ) + મેલ (સંબંધ)] વિ. અધરિત.

૨. વિ. છડું પડી ગયેલું.

૩. [અ (નહિ) + મેળું (મિલન)] વિ. મેળ વમરનું; હંમયકા વિનનું.

૪. વિ. સંપ વિનાનું.

અમેળુની [સં. અ (નહિ) + મેળુન (સંબંધ) + ઇન (વાણ)] વિ. નરમણના સંબંધ વિના થયેલું; અસિમી.

અમો જ. 'હું'ની પહેલી વિભક્તિનું બહુવચન; અમે. લુપ્તો અમે.

અમોમ્મા [હિ.] પું. ખરીના જેવો ધેરો લીલો રંગ આપવર્ધ રંગ.

અમોહ ૧. [સં. અ (નહિ) + મોહ (મુહિ)] પુ. સંસારમાં બંધાર્થ રહેવાપણું.
૨. વિ. નહિ છટેલું; બંધાયેલું.

અમોહ ૧. પુ. એ નામનો એક નદ.

૨. પુ. (પુરાણ) બૃહસ્પતિથી તારાને જે કમેલી સ્વાહા નામની દીકરીના કબુમાંનો નાનો દાકરો.

૩. [સં. અ (નહિ) + મોહ (ભ્રમ)] પુ. વિષ્ણુનું એક નામ. તેમની પૂજા, સ્તુતિ કે સમરણ કરનારની ભક્તિ રૂપ દાવા વિના નામની જવા દેતા નથી, તેથી તે અમોહ રહેવાય છે.

૪. પુ. સંકર; મહારવ.

૫. વિ. અમૂઢ; રામભાણુ; નિષ્કળ ન ભવ એવું; સમોહ.

૬. વિ. ઇષ્ટ રૂપ આપનાર; અવધ્ય; અનિશ્ચ.

૭. વિ. ધણું; પુષ્કળ.

૮. વિ. નિષ્કામી.

૯. વિ. જૂલ વચરનું.

૧૦. વિ. લાભકારી; રૂગદાષક.

૧૧. વિ. વિસ્તાર પામતું; ફેલાતું.

૧૨. વિ. સદૃશ.

૧૩. જ. સદૃશ રીતે; અરાગર; સમોહ.

અમોહતા ૧. [સં. અમોહ (ફિમ્મ ન ભવ એવું) + તા (પણું)] છો. અમૂઢપણું.

૨. છો. ઈચ્છત રૂપ આપે એવું હોવાપણું.

૩. છો. નિર્દોષતા; જૂલ વિનાનું હોવાપણું.

૪. છો. પાપ વિનાનું હોવાપણું.

૫. છો. પુષ્કળતા; અપાર હોવું તે.

૬. છો. રૂગદાષીપણું.

૭. છો. વિસ્તારવાનું હોવું તે.

૮. છો. સદૃશતા; તેનું પાર પાડવાપણું.

અમોહક ૧. [સં. અમોહ (જૂલ વચરનું) + ક (શિક્ષા)] પુ. શિક્ષક સંકર, કેમકે તે શિક્ષા કરવામાં જૂલ કરતા નથી.

૨. વિ. શિક્ષા કરવામાં જૂલ નહિ કરનાર.

અમોહભક્ષ ૧. [સં. અમોહ (સમોહ) + ભક્ષ (શક્તિ)] વિ. નિષ્કળ ન ભવ એવા બળવાળું.

૨. [સં. અમોહ (પણું) + ભક્ષ (શક્તિ)] વિ. પુષ્કળ બળવાળું.

અમોહમાસિકા પુ. (પિમ્મ) એ નામનો એક સમરણ અસુરમેળ હંદ. તેના દરેક ચરણમાં અજણ, રમણ, વચણ, કુરુ અને કુરુ મળી ૧૧ અસુર હોય છે. તે નિહાળનારો એક બેદ છે.

અમોહમાસિકા જ શ યા યા રે.

સુપિન્ધ

અમોહરેતા [સં. અમોહ (અવધ્ય) + રેતા (નર)] વિ. પુ. જેનું વીર બર્ષે મધું નથી કે રખસિત મધું નથી એવો.

અમોહરર્ષ પુ. રાષ્ટ્રકૂટ વંશનો એ નામનો એક પ્રતાપી રાજા.

અમોહવિક્રમ ૧. [સં. અમોહ (પણું) + વિક્રમ (શક્તિ)] પુ. સંકર.

૨. વિ. ધણું બળવાળું.

અમોહવીર્ય લુગ્નો અમોહરેતા.

અમોહા ૧. [સં.] છો. એ નામની એક કક્તિ.

૨. છો. (પુરાણ) કમ્પની એક ઓ, જેનાથી પક્ષી ઉત્પન્ન થતા હતા.

૩. છો. (તંત્ર) બેઠાસર જ.

૪. છો. ખરોજ.

૫. છો. પાર્વતી.

૬. છો. વાર્ધક્ય.

૭. છો. દર.

અમોહાક્ષી ૧. છો. એ નામની એક દેવી.

૨. [સં. અમોહ (અવધ્ય) + અક્ષિ (આખ) + ઈ (નરીભાવો પ્રત્યય)] વિ. છો. જેની હાંટિ રૂપ રૂપ આપનારી છે એવી.

અમોહાર્ષ પુ. સંકર; મહારવ.

અમોહોરિદ્ધનેમિ પુ. શિવ.

અમોહન [સં. અ (નહિ) + મોહન (મુહિ)] જ. એવું નહિ તે; મુહિનો અભાવ.

અમોહપ્રમોદકર [સં. અમોહ (પણું હર્ષ) + પ્રમોદ (કમન) + કર (રસ)] પુ. મોહ-સોખની વચન ઉપર નાખેલો કર.

અમોહનિધા [અં.] પુ. દારિનવાકુ.

અમોહ ૧. [હિ.] પુ. ઠેરીનો મોટલો.

૨. [સં. અ (નહિ) + મૂળ (સિમ્મ)] વિ. કોમલ ન આંધી લક્ષણ એવું; અમૂળ નકુ કોમલી.

અમોહક લુગ્નો અમોહ ૨.

અમોહજ લુગ્નો અમોહ ૨.

અમોહા ૧. [હિ.] પુ. ઠંઠાનો નવો કિતો એક.

૨. પુ. ઠેરીનો મોટલો.

૩. [સં. અ (નહિ) + મૂળ (સિમ્મ)] વિ. અમૂળ; નકુ કોમલી.

અમોહિક લુગ્નો અમોહ ૨.

અમોહુ લુગ્નો અમોહ ૨.

અમોહ ૧. [સં. અ (નહિ) + મોહ (અનુભવ)] પુ. અસક્તિ ન હોવાપણું.

૨. પુ. (પ્રાકૃત) લક્ષણ વચરની વીજળી.

૩. પુ. (પિમ્મ) વદપદી ઇપ્પમની ભાત-નો પદ મુકે અને કદ લધુ મળી કદ અસુર-વાગો એ નામનો વિષમળતિ માત્રામેળ હંદ.

૪. [સં. અ (નહિ) + મોહ (અભાવ)] પુ. સાર્વિક જ્ઞાન.

અદ્યેષ એટલે પ્રેમ અને અમોહ એટલે સાર્વિક જ્ઞાન એટલે અર્થ સમજાવે એવું છે.

પુરાણ

૫. [સં. અમોહ] પુ. (પ્રાકૃત) સર્વના જિજ્ઞાસી નીચે કોઈ વખતે કિસ્મોના વિચારથી આડની કિંમત આસરે દેખાતી રેખા.

૬. વિ. સદૃશ; અમોહ.

૭. [સં. અ (નહિ) + મોહ (આસક્તિ)] વિ. સંસારના પદાર્થો ઉપર અનુસંગ વચરનું નિર્મોહ.

અમોહન [સં. અ (નહિ) + મોહન (મોહ પમાડે એવું)] વિ. મોહ નહિ પમાડનાર.

અમોહમૂલક [સં. અ (નહિ) + મોહ (અભાવ) + મૂલ (મૂલ) + ક (વાર્ધ)] વિ. મોહથી ન કરેલું.

અમોહમૂલક, અદ્યેષમૂલક વચ અમોહમૂલક કમો કુતલ કમો રહેવાય છે. પુરાણ

અમોહિત લુગ્નો અમોહી.

અમોહી [સં. અ (નહિ) + મોહ (આર) + ઇન્ (વાર્ધ)] વિ. સંસારના પદાર્થો ઉપર આસક્તિ વિનાનું, વિરક્ત.

અમોહન [સં. અ (નહિ) + મોહ (મૂળ)] જ. સંકલિતનો અભાવ; મૂળ ન રહેવાપણું; વાચાળતા.

અમોહી [સં. અમ (ઠેરી)] છો. (ઠિઠી) નાની ઠાંતી ઠેરી; ખાકી.

અમોહિક ૧. [હિ.] વિ. આધાર વચરનું.

૨. વિ. મિથ્યા; મોહું; અમધાર્થ.

૩. [સં. અ (નહિ) + મોહિક (મૂળ)] વિ. મૂળ પોતાનું નહિ એવું; જીવ પાસેથી લીધેલું.

૪. વિ. મૂળ વિનાનું; નિર્મળ.

અમોહિકતા [સં. અ (નહિ) + મોહિક (મૂળ) + તા (પણું)] છો. મૂળ પોતાનું ન હોવાપણું.

અમમ [અં.] પુ. કમો.

અમમજાદો [અં. અમમ (કાઠો) + કાદ (અમોહ)] પુ. કાઠાનો કાઠો; પિત્તલ.

અમરપિતૃતકસોહ

અમર ૧. [સં. અંબર] જ. એક જાતનો મુગેથી પદાર્થ; અંબર. તે વેલ જાતની માછલીનાં આંતરડાંમાંથી મળે છે. તે બહુ હલકું અને જલદી બળે તેવું હોય છે. તપાવવાથી તેની વરાળ ચર્ષ બીડી બને છે. જ્વામાં તેનો ઉપયોગ થાય છે. લુગ્નો અંબર.

૨. જ. સ્ત્રીઓને પહેરવાનું કસળી છુદ્દાદાર રેશમનું બહુ મુલાયમ વસ્ત્ર કસળી છુદ્દાવળી રેશમી સાડી.

માથે તે વીરો મુંબઈ શહેરનો રાજા,
ખાલુએકમાં બેઠો તે અમર મૂલે.

ખાલુ

૩. વિ. અમર; અવિનાશી.

અમરસ [વિ.] પુ. એક જાતનું અંબર; અમરસરનું અંબર. તેનું જાણું સરીર ધોળું અને મળું મળું હોય છે.

અમર ૧. જી. ઉછેરનારી સ્ત્રી; માવ.

૨. [સં. અંબા (માતા)] જી. મા; માતા.

૩. જી. સ્ત્રી માટે માનાર્થે વપરાતો શબ્દ.

અમરબાળન [જ. અમર (મા) + જા. બાળ (યવ)] જી. વહાલી માતા.

અમરીબાળ લુગ્નો અમરબાળન.

અમરૂ [જ.] પુ. મરો.

અમરૂચક [જ. અમરૂ (કાકા) + જા. ચક (જામણ)] પુ. કાકાનો દીકરો; પિતૃર્થ ભાઈ.

અમરેથી પુ. (પિતૃ) ઉચ્છિન્ન બેદર્ય એ નામનો સમસ્ત અસુરમેળ હંદ. તેના ફરેક મરણમાં મમ્મ, રમ્મ અને લપ્મ મળે છે અસુર હોય છે.

અમરેથી એ ૧ છે થી. સ્વપિતૃ

અમરો [સં. અમર; અપ. અરો] જ. (જૂ. સ.) અમે; 'હું'નું બહુવચન.

અમર ૧. [સં.] પુ. આંબો.

૨. [જ.] પુ. વાત; વિષય.

૩. જ. આંખાનું પાંદડું.

૪. જ. આંખાનું ફળ; ફેરી.

૫. [જ.] જ. કિ. (પાત) ફક્ત કરવો.

અમરત લુગ્નો અમર.

અમરાત [સં.] જ. આંખાનું કાક.

અમરાતક લુગ્નો અમરા.

અમરેયાં [સં. અમર (આંબો) + યામિ (ઢાલ)] જી. (હિંદી) આંખાનું વડ આંખવાડી.

અમર ૧. [સં.] પુ. ખાટો રસ ખટાણ.

૨. પુ. સુરો.

૩. જ. એક જાતની વનસ્પતિ; અમરવેલ.

૪. જ. જાણ.

૫. જ. તેજન; 'એસિક'.

૬. વિ. ખાટું; ખટાણવાળું; ખટા રસનું.

અમરક ૧. પુ. અમરનું કાક.

૨. [સં. અમર (ખાટું) + ક (લોકાણું બહુવચન)] વિ. ચોટું ખાટું.

અમરકાર [સં. અમર (ખાટું) + કાર (કરનાર)] વિ. ખાટું બનાવનાર.

અમરકાંઠ [સં.] જ. લુગ્નીની બાજુ.

અમરકેસર [સં. અમર (ખાટું) + કેસર (ફરેક વડ)] જ. નિમેર.

અમરકેસર લુગ્નો અમરકેસર.

અમરજન પુ. પ્રજ્વલન; 'ઓકિસન'.

અમરજનક [સં. અમર (ખાટું) + જનક (કરનાર કરનાર)] વિ. ખટાણ લાવનાર.

અમરજંબીર [સં. અમર (ખાટું) + જંબીર (હિંદુની એક જાત)] જ. નિમેરનું કાક.

અમરતા [સં. અમર (ખાટું) + તા (પદ)] જી. ખટાણ; ખટાણનું.

અમરત્વ લુગ્નો અમરતા.

અમરનિશા જી. કપ્તાનમહી; શહી. તે અમરપિતૃની માંકને તથા પિતૃના પેનને મટાડનાર મનાય છે.

અમરનિયક [સં. અમર (ખાટું) + નિયક (હિંદુનું કાક)] જ. ખટાણ લીધું કાક.

અમરપત્ર [સં.] જ. અમરતક વૃક્ષ.

અમરપત્રક [સં. અમર (ખાટું) + પત્ર (પાંદડું) + ક (વર્ણ)] જ. ખાટી લુગ્ની.

અમરપત્રી [સં. અમર (ખાટું) + પત્ર (પાંદડું) + ઈ (નરીન્દિતિને પ્રત્યય)] જી. એક જાતની ખાટાં પાનવાળી વેલ.

અમરપત્રસ [સં. અમર (ખાટું) + પત્રસ (વૃક્ષ)] જ. ખાટા ફલુસનું કાક.

અમરપંચક [સં. અમર (ખાટું) + પંચક (પાનને જાણે)] જ. (વેલ) ખોર, એકમ, દાકમ, ચૂમે અને અમરવેલસ એ પાંચ ખાટી બીજનો જથ્થો. ફેટલાક અમરપંચકની પાંચ ફળમાં જંબીરી લીંડુ, ખાટાં જનાર, આંખલી, નારંગી અને અમરવેલસને મળે છે.

અમરપંચકુળ [સં. અમર (ખાટું) + પંચ (પાંચ) + કુળ (જાત)] જ. નિમેર, નારંગી, અમરવેલસ, આંખલી અને જંબીર એ પાંચ ખાટાં ફળ.

અમરપિતૃ ૧. [સં. અમર (ખાટું) + પિતૃ (સરીન્દિતિને એક રસ)] જ. ખાટું પિતૃ.

૨. જ. (વેલ) પિતૃ વિષ્ણુનો રોગ. લખી, કલ્પી, અરમ, ખાટી, વાસી, અને પિત્તને કોષવનાર બીજ આવાથી પિતૃ કોષવાળું બને છે. તેથી રંગમેરંગી મળ બિતરે, ઘડ, બિલ્ડી, મૂર્છા, હાલમાં પીડા, તાવ, ખોરાક તરફ અલગમો, ખાટા ખોરાક, અપચો વગેરે લક્ષણ દેખાય છે. તેના ઉપચાર તરીકે પ્રથમ બિલ્ડી કરાવવને મીઠાનું ચૂર્ણ મધમાં ૪ કે ૫ માસા અથવા પછી ફલકા રેશ અપવાર્થ આવે છે.

અમરપિતૃતકમોહક [સં. અમરપિતૃ (ખાટું પિતૃ) + અંતક (નાશ કરનાર) + મોહક (વાહ)] પુ. (વેલ) અમરપિતૃ ઉપર અપાતી એક જાતની મોળી. સુંક ૮ પલ, પીપર ૮ પલ, સોપારી ૮ પલ, લી ૪ કરાવ સથે પાતી તેમાં લવિંગ, ધોમ્બા, વજ, ઉપ્પેટ, નામોકસર, અજમા, રતાંજળી, કાળીજરી, રાતના, જેઠીમધ, ફેવદાર, ગિણાક, તેજપત્ર, તજ, એલમી, સિંધાકુળ, અસાંધીનાં ફળનું ચૂર્ણ કચૂરો, મીઠા, કાચળ, બટા-માંસી, અલક, બંચ, રોષ, તાલીસપત્ર, પત્ર-કાક, મોરનેલ, રીસામણી, વંસકપુર, પીપરી-મૂળ, સતાવરી, અખાળ, કાઠેલી, મોચ, પીપર, કપૂર, વાવડિય, જંમલી અજમા, બગદાણા, ગળો, અધેડાનાં બી, મોખડાનાં બી, ચંદન, ફેવડાનું ચૂર્ણ ફરેક ૨ તોલા, તથા લોહજરમ, કંસજરમ ફરેક ૨ તોલા અને સુવર્ણજરમ ૧ તોલો મેળવી તેના મોટા મોળા વાળવામાં આવે છે.

અમરપિતૃતકરસ [સં. અમરપિતૃ (ખાટું પિતૃ) + અંતક (નાશ કરનાર) + રસ] પુ. (વેલ) અમરપિતૃ મારે એક જાતના રસની બનાવટ. રસસિદ્ધર, તામ્રજરમ અને લોહજરમ કરવે ભાજે અને તે બધાની બરોબર હરેનું ચૂર્ણ વાટીને મેળવવું. તેમાંથી ૧ થી ૨ વાલ મધ સાથે મેવામાં આવે છે.

અમરપિતૃતકસોહ [સં. અમરપિતૃ (ખાટું પિતૃ) + અંતક (નાશ કરનાર) + સોહ] જ. (વેલ) અમરપિતૃ તથા રાજ ઉપર અપાતું એ નામનું જોષધ. પારક, મંધક, મંદુરજરમ લોહકુળાની જરમ એ બધાં કરવે ભાજે લઈ આંખમાંના રસમાં ધૂરી તેની જાળે રતીજાર મોળી વાળવી. મોળી સાથે પાણી, હરડે, જેઠી-મધ સમજાવે ખાંડી ૧ તોલા બાકાને મઠો કરી લેવાય છે.

અમ્ભપુત્ર પુ. એક જાતનો છોકરો; અમ્ભપુત્ર.
અમ્ભપૂર [સં. અમ્ભ (ખાડા) + પૂર] જ. આંગલીનું ઝાક.
અમ્ભપ્રતિયોગી [સં. અમ્ભ (ખાડું) + પ્રતિયોગિન (ચામ પકનું)] વિ. (વૈદક) ખટાસથી ઊલટા મુલવાળું. જેમકે, ચૂનો, છીપ, સંખ, કોઠીની ભરમ, જવખાર.
અમ્ભકુંડ ૧. [સં. અમ્ભ (ખાડું) + કુંડ (કુવ)] પુ. આંખો.
૨. જ. આંગલીનું ઝાક.
૩. જ. આંગલીનો ક્ષતરો.
અમ્ભકુંડા લુઓ અમ્ભકુંડ.
અમ્ભભર [સં. અમ્ભ (ખાડું) + ભર (ભર)] જ. ખાડું ભરે.
અમ્ભભીજ [સં. અમ્ભ (ખાડું) + ભીજ (ખી)] જ. આંગલીના ઝાડનું ફળ.
અમ્ભભેદ જ. ચૂડનું ઝાક; અમ્ભભેદ.
અમ્ભમય [સં. અમ્ભ (ખાડો રસ) + મય (વાદ)] વિ. ખટાસથી ભરપૂર; ખૂબ ખાડું.
અમ્ભમાપક ૧. [સં. અમ્ભ (ખાડા) + માપક (માપનાર)] જ. ખટાસ માપવાનું વંચ.
૨. વિ. ખટાસનું માપ કાઢનાર.
અમ્ભમાપકવંચ [સં. અમ્ભ (ખાડા) + માપક (માપનાર) + વંચ] જ. ખટાસ માપવાનું વંચ.
અમ્ભમિતિ [સં. અમ્ભ (ખાડા) + મિતિ (માપણી)] છી. ખટાસ માપવાની ક્રિયા.
અમ્ભમેહ [સં. અમ્ભ (ખાડું) + મેહ (મૂત્ર)] પુ. (વૈદક) એક જાતનો પેશાબનો રોગ.
અમ્ભરસ ૧. [સં. અમ્ભ (ખાડું) + રસ] પુ. ખાડો રસ.
૨. વિ. ખાડા રસવાળું; ખાડું.
અમ્ભરહુ છી. માળવા દેશનાં થતી એક જાતની નામરવેલ.
અમ્ભસોલ્લિકા [સં. અમ્ભ (ખાડું) + સોલ્લિકા (લૂણી)] છી. ખાડી લૂણી; ચરિરી; ચુકિત.
અમ્ભસોલ્લી લુઓ અમ્ભસોલ્લિકા.
અમ્ભસોનિકા લુઓ અમ્ભસોલ્લિકા.
અમ્ભસોની છી. લુઓ અમ્ભસોલ્લિકા.
અમ્ભસોલ્લિકા લુઓ અમ્ભસોલ્લિકા.
અમ્ભવર્મ [સં. અમ્ભ (ખાડું) + વર્મ (જખો)] પુ. ખાડો રસ જેમાં મુખ્ય હોય તેવી વસ્તુનો જખો.

અમ્ભવદ્વી ૧. [સં. અમ્ભ (ખાડું) + વદ્વી (વેલ)] છી. એક જાતની વેલ.
૨. છી. ત્રિવલ્લિ નામનું કંદ.
અમ્ભવાદિકા [સં.] છી. એક જાતની નામર-વેલ.
અમ્ભવાન [સં. અમ્ભ (ખાડા) + વા (વાદ)] વિ. ખાડું; ખટાસવાળું.
અમ્ભવાયુ પુ. (વિજ્ઞાન) પ્રાયુવાયુ; 'ઓમિ-જન'.
અમ્ભરુદ્ધ [સં. અમ્ભ (ખાડું) + રુદ્ધ (ઝડ)] જ. આંગલીનું ઝાક.
અમ્ભવેનસ [સં.] જ. એ નામની એક વન-રપતિ.
અમ્ભરપાક ૧. જ. આંગલી.
૨. [સં. અમ્ભ (ખાડું) + પાક] જ. ખાડું ઘાક.
અમ્ભસાર ૧. [સં.] પુ. અમ્ભસારો મંધક.
૨. પુ. લીંબુનો ખાર.
૩. પુ. લીંબુનો રસ.
૪. પુ. હરતાળ.
૫. જ. કાંજ.
૬. જ. લીંબુનું ઝાક; લીંબોઈ.
અમ્ભહરિદ્ધ [સં. અમ્ભ (ખાડો રસ) + હરિદ્ધ (હમર)] છી. આંખાહજાર.
અમ્ભા [સં.] છી. આંગલી.
અમ્ભાધુપિત [સં. અમ્ભ (ખાડું) + અધુપિત (વહેવું)] જ. (વૈદક) ખાડા પદાર્થ વધારે ખાવાથી થતો આંખનો એ નામનો એક રોગ. તેમાં આંખો લાલ થઈ જાય છે.
અમ્ભાન ૧. પુ. જરડાણની જાતનો એક કાંટાદાર છોકરો તેને પીળાં, લાલ, નીલાં તથા સફેદ ફૂલ આવે છે.
૨. પુ. એ નામનું એક ઝાક; આંખોલી.
૩. પુ. બાલુપુષ્પ નામનું ઝાક.
૪. જ. કમળ; પપ.
૫. વિ. તેજસ્વી.
૬. [સં. અ (નહિ) + આન (કરમાયેલું)] વિ. નહિ કરમાયેલું.
૭. [સં. અ (નહિ) + આન (મલિન)] વિ. નિર્મળ; સ્વચ્છ; સ્પષ્ટ.
૮. [સં. અ (નહિ) + આન (ઉદાસ)] વિ. પ્રમુદ્ધ; પ્રસન્ન.
અમ્ભાનિ [સં. અ (નહિ) + આનિ (ખિત્ત)] છી. આંખનો અભાવ.

અમ્ભિકા ૧. [સં. અમ્ભ (ખાડા) + ક (સ્વાર્થવાચક પ્રત્યય) + કા (નારીજાતિનો પ્રત્યય)] છી. આંગલીનું ઝાક.
૨. છી. ખાડો બોડકાર.
અમ્ભિમા [સં.] છી. ખટાસ.
અમ્ભી [સં.] છી. આંગલીનું ઝાક.
અમ્ભીકરણ [સં. અમ્ભ (ખાડું) + કરણ (કરવાપણું)] જ. ખાડું બનાવવાની ક્રિયા.
અમ્ભીકા લુઓ અમ્ભી.
અમ્ભીકૃત [સં. અમ્ભ (ખાડું) + કૃત (કરવું)] વિ. ખાડું બનાવેલું.
અમ્ભેચ્છ ૧. [સં. અ (નહિ) + એચ્છ (ચ્છવ)] પુ. આર્થ.
૨. જ. એચ્છ જાણ ન જાણનાર અણસ.
અમ્ભોદ્ગાર [સં. અમ્ભ (ખાડું) + ઉદ્ગાર (બોડકાર)] પુ. ખાડો બોડકાર; ધમરકો.
અમ્ [સં.] જ. કિ. (ધાતુ) જનું. તે ઉપર-થી થયેલા સ્વરો: અવન, ખલાવન.
અમ્ ૧. પુ. અનુભવ.
૨. [સં. અમ્ (જડું)] પુ. મમનું મતિ.
૩. પુ. પૂર્વજ-મનું શુભ કર્મ.
૪. પુ. (પુરાણ) બીજા સ્વારોચ્ચિ મન્વંતર-માં થયેલો પ્રજાપતિ અને વસિષ્ઠનો પુત્ર.
૫. પુ. જાળ.
૬. પુ. સેતરજની રમતમાં મોરંની ગતિ.
૭. પુ. સોગાંને જવા લાગે ડેઝાલું.
૮. [હિ.] જ. અગ્નિ.
૯. જ. એ નામનું એક નરક.
૧૦. જ. ખસો.
૧૧. જ. પુષ્પ.
૧૨. [સં. અમ્ભ] જ. લોખંડ; લોહું.
૧૩. જ. સાઈ નસીજ; સુભામ્બ; શુભ દેવ.
૧૪. જ. હાથિવાર.
૧૫. [હિ.] જ. અરે; હે; ઓ; અમ્ભા.
અમ્ભેમ ૧. [સં. અ (નહિ) + અમ્ભ (અમ્ભ રોગ)] વિ. અમ્ભ રોગ વિનાનું.
૨. વિ. બાધા વગરનું.
૩. વિ. રોગ રહિત; નીરોગી.
અમ્ભોજ [સં. અમ્ભ (લોહું) + ઓજ (ઓજો)] પુ. લોહનો ઓજો.
અમ્ભજની ૧. [સં. અ (નહિ) + જની (પૂજવા જેવું)] વિ. અપૂજ્ય; માર્ગમાં પૂજા કે માનને માટે નાલાયક.
૨. વિ. નિહિત.
અમ્ભ ૧. [સં. અ (અમ્ભ) + અમ્ભ (લોખંડ)] પુ. અમ્ભ ૫૮.

૨. [સં. જા (નહિ) + યા (હવન)]
વિ. હવન નહિ કરનાર.

અવ્યયક [સં. જા (અયોજ) + યા
(હોમ) + ક (અપાર)] વિ. હોમ કરવા
માટે નાબાક.

અવ્યયિક ૧. [સં. જા (નહિ) + યતિ
(યજ્ઞને માટે લાખક)] વિ. યજ્ઞના અધિકાર
વગરનું; યજ્ઞ કરવાની શાપકાત નહિ ધરાવતું.
જેમકે, જનોઈ અપાયા વગરનો હોય.

૨. વિ. યજ્ઞમાં અપવામાં ન આવે તેવું.

૩. વિ. યજ્ઞમાં ઇમ ન આવે એવું.

અવ્યયી છી. અસ્થીનો છોડ.

અવ્યયું વિ. દુઝાણા વગરનું.

માવડી હો જોખાવડાલ, મારે અવ્યયું ને સ્વભાવે.

અવ્યત ૧. [સં. જા (નહિ) + યત (કાળમાં
રાખેલું)] વિ. નિવશ કે કાળમાં નહિ રાખેલું.

૨. [સં. જા (નહિ) + યત (યત્ન કરવો)]
વિ. પ્રયત્ન નહિ કરેલું.

૩. વિ. સંયમ વિનાનું; ઉદિયોને વશ ન કરી
હોય એવું.

અવ્યતાચાર [સં. અવ્યત (સંયમ વિનાનું) +
આચાર (આચરણ)] વિ. સ્વચ્છંદી; નિમ્મલ
વિનાના આચરણવાળું.

અવ્યતિ ૧. [સં. જા (નહિ) + યતિ
(નિરોધિય પુરુષ)] પુ. ઉદિયોને કાળમાં ન
રાખી હોય તેવો પુરુષ.

૨. પુ. (પુરાણ) નહુપ રાજાના છમાંનો જ્યોત્સ
પુત્ર.

અવ્યતેદિય ૧. [સં. અવ્યત (કાળમાં નહિ
રાખેલું) + ઉદિય] વિ. ઉદિય ઉપર કાળ
ન રાખી છો તેવું.

૨. વિ. અંચળ ઉદિયવાળું; ઉદિયના નિમ્મલ
વિનાનું.

૩. વિ. અસ્થ્યર્થજાત.

અવ્યત્ન ૧. [સં. જા (નહિ) + યત્ન
(મહેનત)] પુ. યત્ન ન કરવાપતું.

૨. વિ. હોમ વિનાનું.

૩. વિ. વગર પ્રયત્ને જાણેલું.

અવ્યત્નકારી [સં. જા (નહિ) + યત્ન
(મહેનત) + કારિન (કર્તા)] વિ. આગમ.

અવ્યત્નકૃત ૧. વિ. એકદમ જાણેલું.

૨. [સં. જા (નહિ) + યત્ન (મહેનત) +
કૃત (કરેલું)] વિ. મહેનત વગર થયેલું;
સ્વયંભૂ.

૩. વિ. મહેનત વિના કરેલું.

અવ્યત્નજ લુગ્ગે અવ્યત્નકૃત.

અવ્યત્નસંયમ [સં. જા (નહિ) + યત્ન
(મહેનત) + સંયમ (મેનવી રાખવું એવું)]
વિ. સહેલાઈથી મેનવી રાખવું તેવું.

અવ્યત્નવાન [સં. જા (નહિ) + યત્ન
(મહેનત) + વાન (વાહુ)] વિ. આગમ.

અવ્યત્નસિદ્ધ [સં. જા (નહિ) + યત્ન
(મહેનત) + સિદ્ધ (સકળ)] વિ. જમ વિના
થાય એવું.

અવ્યત્ન છી. (કૌન) બેરખરી.

અવ્યય [સં. જા (નહિ) + યયા (યોગ)]
વિ. અયોગ.

અવ્યયા ૧. [સં. જા (નહિ) + યયા
(યોગ)] પુ. મેરવજળી કામ.

૨. પુ. વિધિ પ્રમાણે ન કરેલું કામ.

૩. વિ. અયોગ; અનુચિત.

૪. વિ. અસત્ય; બહુ.

૫. જ. અયોગ રીતે.

અવ્યયાતથ ૧. [સં. જા (નહિ) + યયા
(યોગ) + તથા (તેવું)] વિ. અવ્યય;
વિપરીત; વિરુદ્ધ.

૨. વિ. અયોગ.

૩. વિ. નિરપયોગી.

૪. વિ. રોગ.

અવ્યયાતથ્ય [સં. જા (નહિ) + યયાતથ્ય
(અવ્યય)] વિ. અનુચિતપતું.

અવ્યયાપૂર્વ [સં. જા (નહિ) + યયા (એ
પ્રકારે) + પૂર્વ (અગાઉ)] વિ. અગાઉ ન
જનું હોય એવું; અસાધારણ.

અવ્યયાર્થ ૧. [સં. જા (નહિ) + યયાર્થ
(અર્થ)] વિ. અનુચિત; મેરવજળી.

૨. વિ. અવ્યયાર્થ; ખોટું.

૩. વિ. બૂલ કરેલું; અમવાળું.

અવ્યયાર્થ અનુભૂતિ [સં. અવ્યયાર્થ (બૂલ
કરેલું) + અનુભૂતિ (અનુભવ)] છી. (વેદાંત)
અમવાળું થાન; મિથ્યાતાન. લુગ્ગે અવ્યયાર્થાનુ-
ભવ.

અવ્યયાર્થજ્ઞાન [સં. અવ્યયાર્થ (અમવાળું) +
જ્ઞાન] જ. અમ; મિથ્યાતાન.

અવ્યયાર્થતા ૧. [સં. અવ્યયાર્થ (અયોગ) +
તા (થયું)] છી. અયોગતા; મેરવજળીપતું.

૨. છી. અવ્યયાર્થતા; ખોટાપતું.

૩. છી. બૂલ કરેલું હોવાપતું.

અવ્યયાર્થનિશ્ચય [સં. અવ્યયાર્થ (અમવાળું)
+ નિશ્ચય (નિર્ણય)] પુ. (વેદાંત) કળથી
સંકલિત વિરોધી જ્ઞાન.

અવ્યયાર્થભુક્ષિ [સં. જા (નહિ) + યયાર્થ
(અચાર) + ભુક્ષિ] છી. (વેદાંત) મિથ્યા-
તાન; અમ. જેમકે, છીપમાં રૂપાનું જ્ઞાન,
દોરીમાં સાખનું જ્ઞાન.

અવ્યયાર્થસ્મૃતિ [સં. જા (નહિ) + યયાર્થ
(અચાર) + સ્મૃતિ (સ્મરણ)]
છી. (વેદાંત) અવ્યયાર્થ અનુભવના સંસ્કારથી
થયેલી સ્મૃતિ એટલે સમજણ.

અવ્યયાર્થાત્મસ્મૃતિ [સં. અવ્યયાર્થ (ખોટું)
+ આત્મન (આત્મા) + સ્મૃતિ (સ્મરણ)]
છી. (વેદાંત) અહંકારથી થાંટી સ્મૃતિ છે
સુધીના સર્વ પદાર્થ જે આત્મા નથી તેને
આત્મા માનવારૂપ અમ કરેલી ભુક્ષિ. અવી
ખોટી ભુક્ષિ અવ્યયાર્થ અનુભવના સંસ્કારથી
ઉત્પન્ન થાય છે.

અવ્યયાર્થાનાત્મસ્મૃતિ [સં. અવ્યયાર્થ
(અસત્ય) + આત્મન (આત્મા નહિ તે)
+ સ્મૃતિ (સ્મરણ)] છી. (વેદાંત) માયા
સત્ય છે એવી સમજણ. 'અથ સત્યનો દૈત્યપ
પ્રપચ માયા માય છે,' દલાદિક ભૂતિઓ વડે,
તથા બ્યાવહારિક માયા મિથ્યા છે, માટે
છીપમાં દેખાતા રૂપાની જે દેખાય છે વગેરે
અનુમાનો વડે આ સંસાર મિથ્યા છે એમ
સિદ્ધ થાય છે. છતાં એવા સંસારને સત્ય
માનવો તે અમ છે. એવા અમરૂપ અવ્યયાર્થ
અનુભવના સંસ્કારથી જાણેલી માયાના સત્ય-
પદ્ધતી સ્મૃતિ અવ્યયાર્થાનાત્મસ્મૃતિ કહેવાય છે.

અવ્યયાર્થાનુભવ ૧. પુ. (વેદાંત) કોપવાળી
સામગ્રી એટલે સાધનથી થયેલું જ્ઞાન.

૨. [સં. અવ્યયાર્થ (બૂલ કરેલ) + અનુભવ
(અમ)] પુ. (વેદાંત) અમવાળું જ્ઞાન.
જેમકે, છીપમાં "આ રૂપ છે" એવો રૂપાનો
અને દોરીમાં "આ સાખ છે" એવો સર્પત્વનો
અનુભવ.

અવ્યયેષ્ટ ૧. [સં. જા (નહિ) + યયેષ્ટ
(કમળ પ્રમાણે)] વિ. કમળ પ્રમાણે નહિ
એવું.

૨. વિ. ધણું થોડું.

અવ્યન ૧. [સં.] પુ. એ નામના યાનો
દેવતા.

૨. પુ. (પુરાણ) એક દેવ.

૩. જ. અંત.

૪. જ. આશ્રમ.

૫. જ. અશ્રમ મેળવવાનું ઠેકાણું; અશ્રમ
મેળવવાનું સ્થળ.

૬. જ. (અભોતિય) ઉત્તરથી દક્ષિણ અથવા દક્ષિણથી ઉત્તર જતાં સૂર્યને લાગતો વખત; ૭ માસ; ૪૫ કાલુ.

૧૮ નિમિષ = ૪૫૫ ૨ ખડ = માસ
૩૦ ૪૫૫ = ૪૫૫ ૨ માસ = ૪૫૫
૩૦ ૪૫૫ = ૪૫૫ ૩ કાલુ = અમન
૧૨ ૪૫૫ = મુહૂર્ત ૨ અમન = સંવત્સર
૧૨ મુહૂર્ત = અહોરાત્ર ૫ સંવત્સર = મુન
૧૫ અહોરાત્ર = ૫૫

સૂર્ય એક રાત્રિ બોમવે તેવા સમયને સૌર-માસ, ૭ રાત્રિ બોમવે તેને અમન અને બે અમનને સંવત્સર કહ્યો છે. સુવસંહિતા

૭. જ. (અભોતિય) ઉત્તરાયણ અને દક્ષિણ-મનુ દરમાં દરનું નિદુ; 'સોસ્ટરસ'.

૮. જ. કાળ; સમય; વખત.
૯. જ. (અભોતિય) ક્રાંતિપાત; વિપુલવત અને ક્રાંતિવત એક બીજાને છેડે તે નિદુ; સંપાત; 'ઈકવનોઈસમથ પોષ્ટ'.

૧૦. જ. માથ કે બેસનું આઉ.
૧૧. જ. મહુ તાલ વગેરેની મતિનું તાન આપનાર શાસ્ત્ર; અભોતિયશાસ્ત્ર.

૧૨. જ. ધર.
૧૩. જ. ચંદ્રની ઉત્તરથી દક્ષિણ અને દક્ષિણથી ઉત્તર તરફ મતિ.

૧૪. જ. આવ; મતિ.
૧૫. જ. જામ.

૧૬. [સં. અમ (જડ) + અન (નામ વળાવનાર પ્રત્યય)] જ. જડું તે.

૧૭. જ. હાથ અથવા રસ્તો.
૧૮. જ. પ્રવાણ.

૧૯. જ. બેની સંતા, કેમકે અમન બે છે.
૨૦. જ. માર્ગ; રસ્તો.

૨૧. જ. મોણ.
૨૨. જ. મુકબ્બિ.

૨૩. જ. (અભોતિય) રાત્રિઓની મતિ. રાત્રિ-ઓ દર વર્ષે ૫૪ વિહવા, દરેક મહિને ૪ વિહવા ૩૦ અનુહવા અને દરરોજ ૬ અનુહવા ખસે છે. ૬૬ વર્ષે ૮ મહિનામાં રાત્રિઓ વિપુલવતથી એક અંક આવે છે અને ૩૬૦૦ વર્ષમાં વિપુલવરેખા પર પૂરો એક ફેરો મારે છે. રાત્રિઓની આ મતિના બે ભાગ છે: પ્રામન અને પચાદમન.

૨૪. જ. રીત.
૨૫. જ. વર્ષનો અમુક વખત, જે વખતે ખસ પ્રકરના થઈ કરવામાં આવે છે.

૨૬. જ. બહુમાં એટલે સરકતી એક ભતની એકવચ્ચમાં પ્રવેશ કરતી વખતની એક ભતની સેનાની કથાવત.

૨૭. જ. શાસ્ત્ર.
૨૮. જ. સૂર્યચંદ્ર ઉત્તરાયણ તથા દક્ષિણાવર્ણની સુઆતમાં અમાઈ કરવામાં આવતો એક ભતનો થા.

૨૯. જ. (અભોતિય) સૂર્યની દક્ષિણથી ઉત્તર અને ઉત્તરથી દક્ષિણ તરફની મતિ; વિપુલવતની દક્ષિણમાં અને ઉત્તરમાં દેખાતી સૂર્યની મતિ. બાર મહિનામાં સૂર્ય બાર રાત્રિમાંથી પસાર થાય છે, તેમાં માર, ફુલ, મીન, મેવ, વરખ અને મિયુન એનું એક વર્ષ એટલે જન્મે સમુદ્ર, અને કઈ, સિંહ, કન્યા, તુલા, વૃશ્ચિક ને ધન એ રાત્રિઓનું બીજું વર્ષ એટલે જૂમખું એ બે રાત્રિવર્ષમાંથી સૂર્યની મતિ તે અમન. ૭ માસ સુધી સૂર્ય દક્ષિણ તરફની રાત્રિઓમાંથી અને ૭ માસ સુધી ઉત્તર તરફની રાત્રિઓમાંથી પસાર થાય છે. એ બે અમન દક્ષિણાવન અને ઉત્તરાયણ કહેવાય છે.

૩૦. જ. સૂર્યનો તેના માર્ગવર્તનમાં કમસિકે બળ; અર્થો અસત્તો.

૩૧. જ. સ્થાન; સ્થળ; અગ્નિ; દેખાવું.

૩૨. જિ. વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલું; વંશમાંથી ઉતરેલું. આ અર્થમાં આ શબ્દ સમાધાને છેડે વપરાય છે. જેમકે, સામ્રાજ્યન = શકટના વંશમાં અન્નેલું.

અમનકલા [સં. અમન (વિપુલવતની દક્ષિણમાં અને ઉત્તરમાં દેખાતી સૂર્યની મતિ) + કલા (લાય)] જી. (અભોતિય) કોઈ આકાશી પદાર્થમાંથી ક્રાંતિવત અને વિપુલવત ઉપર ફેરવા બે અંક ક્રાંતિવતને જે બે નિદુમાં છેડે તે બે નિદુ વચ્ચેનું અંતર.

અમનકાલ ૧. [સં. અમન (સૂર્ય કે ચંદ્રની મતિ) + કાલ (વખત)] પુ. (અભોતિય) ચંદ્ર તથા સૂર્યને ઉત્તર અને દક્ષિણ દરેક અમનમાં લાગતો વખત; સૂર્યના સંપંથમાં ૭ મહિનાનો વખત.

૨. [સં. અમન (જડું તે) + કાલ (વખત)] પુ. જડાનો વખત.

અમનકાળ સુખે અમનકાલ.

અમનમતિ ૧. જી. (અભોતિય) એક વર્ષમાં થાય તેટલું અમનમલન; 'ટ્રીપીડન'.

૨. જી. (અભોતિય) વિપુલવત અને ક્રાંતિવત એકબીજાને છેડે બે નિદુમાં છેડે છે તે સંપાત-નિદુઓના પરિક્રમણને લીધે અમનમલનમાં પાતો ફરક. અમનમતિ એક વર્ષમાં ૫૦ વિહવા એટલે ૩૬૦ અંક એટલી છે.

૩. [સં. અમન + મતિ (જડું તે)]

જી. (અભોતિય) વિપુલવતની દક્ષિણમાં અને ઉત્તરમાં દેખાતી સૂર્યની મતિ.

અમનમલન [સં. અમન + મલન (ખસવા-પણું)] જ. (અભોતિય) ક્રાંતિવત ઉપર પૂર્વથી પશ્ચિમ તરફ અમનનિદુઓનું સરકતું તે; ચંદ્ર અને સૂર્યની મતિનો ફેરાર; 'પ્રીસેલન બોવ થી ઈકવનોઈસ'. વેદાંતઅભોતિય નામે પ્રાચીન ગ્રંથમાં ધનિષ્ઠના આરંભમાં સૂર્યનું ઉદ્ભવન થાય છે, એમ લખ્યું છે. શકે ૪૨૭માં ઉત્તરા-યાદના બીજા મરણમાં ઉદ્ભવન થયું હતું એવું વરાહમિહિરે લખ્યું છે. હાલમાં મૂળના ત્રીજા મરણમાં થાય છે. અમનની આ મતિને અમનમલન કહે છે. આ મતિ બહુ ઓડી એટલે કે વર્ષમાં સુમારે ૫૦ વિહવા છે. જેવાક વિહવાનો એવો મત છે કે અમનમલન જે હમણાં પોષ માસમાં થાય છે, તે મીઠાપણના સમયે મામલર માસમાં થતું હતું અને તે ઉપરથી જ મામલરને 'અભાસક' કહેવામાં આવતો હતો.

અમનજ [સં. અમન (વિપુલવતની દક્ષિણમાં અને ઉત્તરમાં દેખાતી સૂર્યની મતિ) + જ (કાળ થયેલું)] પુ. (અભોતિય) અમનશયી ઉત્પન્ન થયેલો મહિનો; જેમાં અમન બદલાય એટલે કે દક્ષિણાવનનું ઉત્તરાયણ થાય અને મહરસંક્રાંતિ બેસે અથવા ઉત્તરાયણનું દક્ષિણાવન થાય અને ઠંડસંક્રાંતિ બેસે તે મહિનો.

અમનપ્રકાશ પુ. (પિત્ત) દરેક મરણમાં મરણ, નમણ, અને મમણ થઈ કે અણુરનો એક ઇંદ.

અમનપરિક્રમણ [સં. અમન (ઉત્તરાયણનું અને દક્ષિણાવનનું દરમાં દર નિદુ) + પરિક્રમણ (આસપાસ ફેરો)] જ. (અભોતિય) ક્રાંતિવત ઉપર પૂર્વથી પશ્ચિમ તરફ કોઈ પણ અમન-નિદુનો સંપૂર્ણ એટલે ૩૬૦ અંકનો ફેરો; 'દોપિકલ રેવોલ્યુશન'.

અમનમહેશ [સં. અમન (વિપુલવતની દક્ષિણમાં અને ઉત્તરમાં દેખાતી સૂર્યની મતિ) + મહેશ (અગ્નિ)] પુ. (અભોતિય) વિપુલવતની અને બાલુએ ૨૩૫ અંક દૂર તેને સમાંતર એવાં બે વર્તુળો વચ્ચેનો પ્રદેશ ઉપર કદિમંધનો ભાગ; 'દોપિકલ રીવોલ્યુશન'.

અમનનિદુ [સં. અમન (વિપુલવત અને ક્રાંતિવત એકબીજાને છેડે તે નિદુ) + નિદુ] જ. (અભોતિય) ક્રાંતિવતના બે નિદુએ ઉત્તરા-યણ અથવા દક્ષિણાવન શરૂ કે પૂરું થાય છે તે વિપુલવતથી ઉપરે ૨૩૫ અંક અને દક્ષિણે ૨૩૫ અંક રહેલું નિદુ; 'સોસ્ટરસ'. ઉત્તર

તરફનાં ઉત્તરાશ્વિનિદુ અને દક્ષિણ તરફનાં દક્ષિણાશ્વિનિદુ કહેવામાં આવે છે.

અયનભાષ્ય [સં. અયન (ચતિ) + ભાષ્ય (ભવિનો)] પુ. (અયોતિય) અયનાંસ; કહેવાની ચતિના કાળ અંશ એટલે ભાષ્ય.

અયનભાષ્ય [સં. અયન (સર્વની ચતિ) + ભાષ્ય (ભવિનો)] વ. અયનપૂર્ણ; 'હિસ્ટોરિક'.

અયનમાસ ૧. [સં. અયન (ચતિ) + માસ (મહિનો)] પુ. (અયોતિય) એમાં અયન બદલાય એટલે કે દક્ષિણાશ્વિનનું ઉત્તરાશ્વિ ચાલ અને મહરસંક્રાંતિ એસે, અથવા ઉત્તરાશ્વિનનું દક્ષિણાશ્વિ ચાલ અને ક્રાંતિસંક્રાંતિ એસે તે મહિનો.

૨. પુ. દિનમાન વગેરે બાબત માટે અયનાંસ અનુસારે કહેલો માસ.

અયનયામ [સં. અયન (વિપુલરત્નની દક્ષિણાશ્વિ અને ઉત્તરમાં દેખાતી સર્વની ચતિ) + યામ (હોમ)] પુ. (અયોતિય) એક વર્ષે પૂરો થતો યામ; સમ.

એ યામ એક વર્ષે પૂર્ણ થાય છે તેને અયન-યામ કહે છે. અયનયામને સમ યામ કોઈ કહેવાયે કહેવો છે. સુસંદિત.

અયનરાશિ [સં. અયન (ઉત્તરાશ્વિનનું અને દક્ષિણાશ્વિનનું દુરમાં દુર બિંદુ) + રાશિ (નક્ષત્ર)] સ્ત્રી. (અયોતિય) ક્રાંતિ અને મહર રાશિ. ક્રાંતિ રાશિ એસતાં દક્ષિણાશ્વિન અને મહર એસતાં ઉત્તરાશ્વિન સહ ચાલ છે, તેથી તે બે રાશિને અયનરાશિ કહે છે.

અયનરેખા [સં. અયન (વિપુલરત્નની દક્ષિણમાં અને ઉત્તરમાં દેખાતી સર્વની ચતિ) + રેખા (લીટી)] સ્ત્રી. (અયોતિય) વિપુલરત્નને સમાંતર ઉત્તર તથા દક્ષિણ બાજુ પર રડા અંશ છેડે આવેલું વર્તુળ; 'ટ્રોપિક (ઓવર કેન્સર એન્ડ કેમિયોર્ન)'.
સુસંદિત.

અયનવસન [સં. અયન (ચતિ) + વસન (વસ્ત્ર તે)] વ. (અયોતિય) આકાશી પદાર્થ-માંથી ક્રાંતિરત્ન અને વિપુલરત્ન ઉપર દોરેલા બે સંગ વચ્ચેનો ખૂણો; અને અયનોની પાંચાઈ.

અયનવસનક્ષેત્ર [સં. અયન (ચતિ) + વસન (વસ્ત્ર તે) + ક્ષેત્ર (કેમલું)] વ. (અયોતિય) આકાશી ગોલીય ત્રિકોણ કે જેને એક ખૂણે છટ આકાશી પદાર્થ હોય, અને તે પદાર્થમાંથી જનારી બે જાણુ અનુક્રમે ક્રાંતિરત્નને અને વિપુલરત્નને લગતી હોય અને તે પદાર્થ આમજ થતા ખૂણ સિવાયનો એક ક્ષેત્રખૂણો હોય.

અયનવૃત્ત ૧. [સં. અયન (સર્વની ચતિ) + વૃત્ત (વર્તુળ)] વ. (અયોતિય) આકાશમાં બે

માર્ગે સર્વ ફરતો દેખાય છે તે મોળ રેખા; ક્રાંતિરત્ન; સર્વનો માર્ગ બતાવનાર કસ્પિત લીટી; રવિમાર્ગ.

૨. વ. (અયોતિય) વિપુલરત્નને સમાંતર ઉત્તર દક્ષિણ બાજુ પર રડા અંશ છેડે આવેલું વર્તુળ; ક્રાંતિમંડલ; ક્રાંતિવલન.

૩. વ. (અયોતિય) સર્વના વાર્ષિક માર્ગના બે વિભાગ દેખાડનારી રેખા.

અયનસમાંતર ૧. [સં. અયન + સમ (સમું) + અંત (છેડે)] પુ. (અયોતિય) રાત્રિ અને દિવસ બન્નેનું સરખા હોવાપણું. વિપુલરત્નને સર્વનું ક્રાંતિરત્ન ૭૭ માસને અંતરે વર્ષમાં બે વાર બે બે બિંદુમાં કાપે છે તે બિંદુ પર સર્વ હોય ત્યારે રાત્રિ દિવસ સરખાં હોય છે. તેને અયનસમાંતર કહે છે.

૨. પુ. (અયોતિય) વિપુલરત્નને ક્રાંતિરત્ન બે બે બિંદુમાં કાપે છે તેમાંનું દરેક.

અયનસંક્રમ ૧. [સં. અયન (ચતિ) + સંક્રમ (એક રાશિમાંથી બીજામાં જવું તે)] પુ. (અયોતિય) અયનાંસ પ્રમાણે મહોનો રાશિઓમાં સંચાર.

૨. પુ. (અયોતિય) દરેક સંક્રાંતિથી ૨૦ દિવસ પહેલાંનો વખત.

૩. પુ. (અયોતિય) ધન રાશિમાંથી મહર રાશિમાં અને મિથુન રાશિમાંથી ક્રાંતિ રાશિમાં જવું તે; મહર અને ક્રાંતિ સંક્રાંતિ.

અયનસંક્રાંતિ સુઓ અયસંક્રમ ૧, ૩.

અયનસંધિ [સં. અયન (ઉત્તરાશ્વિનનું અને દક્ષિણાશ્વિનનું સંધી દુરનું બિંદુ) + સંધિ (એકાગ્ર)] સ્ત્રી. (અયોતિય) ક્રાંતિરત્નના બે બિંદુ ઉપર અથવા બે ક્ષણે ઉત્તરાશ્વિ પૂરે થઈ દક્ષિણાશ્વિ સહ ચાલ એટલે મિથુન રાશિ પૂરી થઈ ક્રાંતિસંક્રાંતિ એસે તેમજ દક્ષિણાશ્વિ પૂરે થઈ ઉત્તરાશ્વિ સહ ચાલ એટલે ધન રાશિ પૂરી થઈ મહરસંક્રાંતિ એસે તે અયન અયન કલ્પ; 'સોલિસ્ટરલ પોઇન્ટ્સ'.

અયનસંપાત [સં. અયન (ચતિ) + સંપાત (સંગમ)] પુ. (અયોતિય) અયનાંસોનો મોળ.

અયનસૂત્ર [સં. અયન (સંપાતબિંદુ) + સૂત્ર (લીટી)] વ. (અયોતિય) અને અયનબિંદુ-ઓમાં થઈને તેમજ કલ્પ એટલે ક્રાંતિરત્નના કુવમાં થઈને જનારું વર્તુળ; 'સોલિસ્ટરલ ક્રેસન્ટ'.

અયનસંદર્ભ [સં. અયન (વિપુલરત્નની ઉત્તર કે દક્ષિણ તરફ દેખાતી સર્વની ચતિ) + સંદર્ભ (સાબાલ)] પુ. (અયોતિય) અંશ અયનની સરખાવ થાય તે વખત.

અયનાંત ૧. [સં. અયન (સર્વની ચતિ) + અંત (છેડે)] પુ. (અયોતિય) અયનની સમાપ્તિ; અંશ એક અયન પૂરે થઈ બીજું સર ચાલ તે સંધિકાળ.

૨. પુ. (અયોતિય) ક્રાંતિરત્નના બે બિંદુ ઉપર ઉત્તરાશ્વિ અથવા દક્ષિણાશ્વિ પૂરે થાય તે બિંદુ.

અયનાંતવૃત્ત [સં. અયન (સર્વની ચતિ) + અંત (છેડે) + વૃત્ત (વર્તુળ)] વ. (અયોતિય) અને અયનબિંદુઓમાં થઈને તેમજ કલ્પ એટલે ક્રાંતિરત્નના કુવમાં થઈને જનારું વર્તુળ; 'ક્રેસન્ટ'.

અયનાંશ ૧. [સં. અયન (સર્વની ચતિ) + અંશ (ભાગ)] પુ. (અયોતિય) ઉત્તરાશ્વિ અને દક્ષિણાશ્વિ વચ્ચેનું છેડું બતાવવાને પાડેલા વિભાગોમાંનો એક; વિપુલરત્નને બે બે બિંદુએ સર્વનું ક્રાંતિરત્ન વર્ષમાં બે વાર કાપે છે અને અંશ સર્વ આવવાથી રાત્રિ દિવસ સરખાં થાય છે તે બે બિંદુમાંનું દરેક. વસંતસંપાત અને નક્ષત્રચક્રના આરંભબિંદુ વચ્ચેનું અંશાત્મક અંતર; 'પ્રીસેલન ઓવ ધી ઇક્વિનોક્સ'.

વસંતમિહિરના વખતમાં અયનાંશમાં હાલના કલ્પ ૧૬ અંશનો ફરક છે. પુરાણ.

૨. [સં. અયન (ચતિ) + અંશ (ભાગ)] પુ. (અયોતિય) કહેવાની ચતિનો અંશ કે ભાગ. રાશિમાંથી ૪૪૫ માસ કરવા. બાકી રહે તેને સાહે બામવાથી એ રોય રહે તે ધમી કહેવાય, અને અયન રહે તે અંશ અમાય. ચિની રાશિ પ્રમાણે પાચ પાચ થયેલી, તે ૨૫૬ અયનાંશ થાય. અયોતિયીર

૩. પુ. (અયોતિય) સર્વની ચતિના કાળનો ભાગ; અયનભાગ.

અયનાંશજ [સં. અયન + અંશ (ભાગ) + જ (વધેલું)] પુ. (અયોતિય) અયનાંશથી વધેલ ભાગ.

અયપાન [સં. અયસ (લોહું) + પાન (પીવું તે)] વ. એ નામનું નરક. સુઓ અયપાન. તે અયપાન નરક કહીને સડી, એમાં ઉચ્ચારસ થોડું છે. વસીલ

અયપૂતળી [સં. અયસ (લોહું) + પુતળિકા (પૂતળ)] સ્ત્રી. કોદાની પૂતળી.

અયણ ૧. [અ.] સ્ત્રી. આખી; ખોડ; એળ. ૨. સ્ત્રી. દુર્ગમ. ૩. સ્ત્રી. નામોશી.

અયમ [સં. અ (નહિ) + યમ (નિમ્મ)] પુ. વિષ્ણુનું એક નામ. તેમના માટે કોઈ યમ એટલે નિયંત્રણ નથી, કારણ કે સર્વના નિયંતાનો કોઈ નિયમક સોઈ સહ નહિ. વળી તેમને માટે યમ એટલે થતું ન

હોવાથી તમારું પોતે જોઈએ-તમારું નિયમ સ્વરૂપ હોવાથી તે અન્યરૂપ કહેવાય છે.

અન્યરૂપિણી [સં.] પુ. (અન્યરૂપિણી) જેમાં જે તિથિ પૂરી થતી હોય એવો સાક ધરીનો એક રાત્રિ દિવસ. આવે દિવસે જ્ઞાન દાન સિદ્ધિ કોઈ સુખ કામ ન કરવું એમ કહેલું છે.

અન્યરૂપિણી [સં.] અન્ય (અન્ય) + આત્મન (આત્મા) + અન્ય (અન્ય) [સં.] અ. "અન્ય આત્મા અન્ય છે" એવું કહેવાયું મહાવાક્ય.

અન્યરૂપિણી પુ. (પિંજ) અન્યરૂપિણી જાતનો રૂપ અન્યરૂપો સમજાતું છે. તેની દરેક બીજીમાં સમજ, સમજ, સમજ, સમજ, સમજ, સમજ, સમજ, અને સુર આવે છે.

અન્યરૂપિણી ૧. પુ. (પિંજ) જે નામનો એક સમજાતું વર્ણમેળ છે. તેના દરેક અન્યરૂપમાં નમજ અને અન્યરૂપ મળી ૧ અન્યરૂપ હોય છે.
૨. [સં.] અ (અન્ય) + અન્ય (અન્ય) [સં.] અ. નિયમમાં જે અન્યરૂપ નહિ રખાયેલું.

અન્યરૂપિણી પુ. (અન્યરૂપિણી) દિવસ.
અન્યરૂપ ૧. પુ. પુ. અન્યરૂપિણી.
૨. [સં.] અ (અન્ય) + અન્ય (અન્ય) [સં.] પુ. પિંજ, જેમાં તેમાં અન્ય કામ અન્યરૂપ નથી.
૩. પુ. વિજ્ઞાનો કીમે; નરકનો કીમે. તે અન્યરૂપી નાનો હોય છે.
૪. પુ. સુર.
૫. પુ. સુર.
૬. વિ. અન્ય વિનમ્.

અન્યરૂપિણી પુ. (પિંજ) અન્યરૂપિણી વર્ણમેળ જાતનો એક અન્યરૂપિણી અન્યરૂપો છે. તેના પહેલા તમારું જોઈએ અન્યરૂપમાં સમજ, અન્યરૂપ, અન્યરૂપ, સુર અને સુર મળી ૧૧ અન્યરૂપ, અને અન્યરૂપ તમારું જોઈએ અન્યરૂપમાં સમજ, અન્યરૂપ, તમારું, સુર અને સુર મળી ૧૧ અન્યરૂપ હોય છે.

અન્યરૂપિણી ૧. [સં.] અન્યરૂપિણી [સં.] અ. અન્યરૂપ.
૨. [અ.] અ. મહેલ.
૩. વિ. અન્યરૂપિણી આત્મરૂપિણી.

અન્યરૂપિણી પુ. (પુરુષ) આત્મરૂપિણી જે નામનો એક રૂપ.

અન્યરૂપ ૧. [સં.] અ (અન્ય) + અન્ય (અન્ય) [સં.] પુ. અન્યરૂપિણી; અન્યરૂપિણી.
૨. પુ. નિમ્.
૩. [અ.] પુ. અન્યરૂપિણી; અન્યરૂપિણી.

અન્યરૂપિણી [સં.] અ (અન્ય) + અન્ય (અન્ય)

+ અ (અન્ય) [સં.] અ. અન્યરૂપિણી કરે એવું; અન્યરૂપિણી.

અન્યરૂપિણી [સં.] અ (અન્ય) + અન્ય (અન્ય) + નામન (નામ) [સં.] અ. (અન્ય) નામ-કર્મનો એક સુર, જેના અન્યરૂપિણી એવું અન્યરૂપ પામે છે.

અન્યરૂપિણી અન્યરૂપિણી અન્યરૂપિણી.
અન્યરૂપિણી [સં.] અ (અન્ય) + અન્ય (અન્ય) [સં.] અ. અન્યરૂપિણી; અન્યરૂપિણી કરેલું; અન્યરૂપિણી.

અન્યરૂપિણી [સં.] અ (અન્ય) + અન્યરૂપિણી (અન્યરૂપિણી) [સં.] અ. અન્યરૂપિણી; અન્યરૂપિણી.

અન્યરૂપિણી [સં.] અ (અન્ય) + અન્ય (અન્ય) + નામન (નામ) [સં.] અ. (અન્ય) જેને બીજી અન્ય-કીર્તિ મળતા નથી એવો નામકર્મનો એક સુર.

અન્યરૂપ ૧. [સં.] અન્યરૂપ [સં.] અ. અન્ય.
૨. પુ. અન્યરૂપિણી.
૩. અ. અન્યરૂપિણી.
૪. અ. અન્યરૂપિણી.

અન્યરૂપિણી ૧. [સં.] અન્યરૂપ (અન્યરૂપ) + અન્ય (અન્ય) [સં.] પુ. લોક એવા કહેલું અન્યરૂપો પુરુષ.
૨. પુ. લોક એવો કહેલું અન્ય.

અન્યરૂપિણી [સં.] અન્યરૂપ (અન્યરૂપ) + અન્ય (અન્ય) + અન્ય (અન્યરૂપિણી) [સં.] અ. લોક એવા કહેલું અન્યરૂપો રૂપી.

અન્યરૂપિણી [સં.] અન્યરૂપ (અન્યરૂપ) + અન્ય (અન્ય) [સં.] પુ. સુર.

અન્યરૂપિણી ૧. પુ. એક જાતની અન્યરૂપિણી.
૨. પુ. અન્યરૂપિણી; અન્ય.
૩. [સં.] અન્યરૂપ (અન્યરૂપ) + અન્ય (અન્યરૂપિણી) [સં.] પુ. લોકને અન્યરૂપિણી કહેવાયો અન્યરૂપ; લોક-સુર; અન્યરૂપિણી.

અન્યરૂપિણી [સં.] અન્યરૂપિણી (અન્યરૂપિણી) + અન્ય (અન્ય) [સં.] પુ. લોકને અન્યરૂપિણી કહેવાયો અન્યરૂપિણી; લોકસુર.

અન્યરૂપિણી [સં.] અન્યરૂપ (અન્યરૂપ) + કીટ (કીટ) [સં.] અ. લોકનો કીટ.

અન્યરૂપિણી [સં.] અન્યરૂપ (અન્યરૂપ) + કીટ (કીટ) [સં.] પુ. લોકનો કીટ.

અન્યરૂપિણી [સં.] અન્યરૂપ (અન્યરૂપ) + અન્યરૂપિણી (અન્યરૂપિણી) [સં.] પુ. લોકને અન્યરૂપિણી કહેવાયો.

અન્યરૂપિણી [સં.] અન્યરૂપ (અન્યરૂપ) + અન્ય (અન્યરૂપિણી) [સં.] અ. લોકનો વાસ.

અન્યરૂપિણી [સં.] અ. અન્યરૂપ; અન્યરૂપિણી.

અન્યરૂપિણી [સં.] અ (અન્ય) + અન્યરૂપિણી (અન્યરૂપિણી) [સં.] અ. અન્યરૂપિણી; અન્યરૂપિણી.

અન્યરૂપિણી [સં.] અન્યરૂપ (અન્યરૂપ) + અન્ય (અન્યરૂપિણી) [સં.] અ. અન્યરૂપિણી; અન્યરૂપિણી.

જે આત્મરૂપ, આત્મરૂપી અન્યરૂપ નીચે કીર્તિ અન્યરૂપિણી રહેલો આત્મરૂપ પ્રમાણથી અન્યરૂપિણી પામે છે અને જે અન્યરૂપિણી અન્યરૂપિણી રહે છે તે અન્યરૂપિણી નામના નામમાં પડે છે.

અન્યરૂપિણી [સં.] અન્યરૂપ (અન્યરૂપ) + અન્યરૂપિણી (અન્યરૂપિણી) [સં.] અ. લોકનો અન્યરૂપિણી; અન્યરૂપિણી.

અન્યરૂપિણી પુ. (પુરુષ) કીટ અને અન્યરૂપિણી અન્યરૂપિણી અન્યરૂપિણી એ નામનો એક.

અન્યરૂપિણી ૧. અ. લોક અન્યરૂપિણી; અન્યરૂપિણી પીડા.
૨. અ. અન્યરૂપિણી.

૩. [સં.] અન્યરૂપ (અન્યરૂપ) + અન્ય (અન્યરૂપિણી) [સં.] અ. લોકનો અન્યરૂપિણી.

અન્યરૂપિણી ૧. [સં.] અ (અન્ય) + અન્યરૂપિણી (અન્યરૂપિણી) [સં.] અ. અન્યરૂપિણી; અન્યરૂપિણી.

૨. વિ. અન્યરૂપિણી ન અન્યરૂપિણી હોય એવું.
૩. વિ. અન્યરૂપિણી એવું; અન્યરૂપિણી નહિ કરનાર.
૪. વિ. સંતોષી; અન્યરૂપિણી અન્યરૂપિણી રાખી બેસનાર.

અન્યરૂપિણી ૧. [સં.] અ (અન્ય) + અન્યરૂપિણી (અન્યરૂપિણી) + અન્ય (અન્યરૂપિણી) [સં.] અ. નામવાપર.
૨. અ. સંતોષ.

અન્યરૂપિણી ૧. [સં.] અ (અન્ય) + અન્યરૂપિણી (અન્યરૂપિણી) + અન્ય (અન્યરૂપિણી) [સં.] અ. અન્યરૂપિણી વિના સુરજાન અન્યરૂપિણી.
૨. [સં.] અ (અન્ય) + અન્યરૂપિણી (અન્યરૂપિણી) + અન્ય (અન્યરૂપિણી) [સં.] અ. અન્યરૂપિણી વિના અન્યરૂપિણી ઉપર કહેવું તે.

અન્યરૂપિણી ૧. [સં.] અ (અન્ય) + અન્યરૂપિણી (અન્યરૂપિણી) + અન્ય (અન્યરૂપિણી) [સં.] અ. અન્યરૂપિણી નહિ એવી રેક.

૨. અ. અન્યરૂપિણી અન્યરૂપિણી અન્યરૂપિણી ઉપર કહેવું તે.
૩. અ. અન્યરૂપિણી અન્યરૂપિણી અન્યરૂપિણી.

અન્યરૂપિણી ૧. [સં.] અ (અન્ય) + અન્યરૂપિણી (અન્યરૂપિણી) [સં.] અ. નામવા વાપર.
૨. વિ. અન્યરૂપિણી ન અન્યરૂપિણી એવું.

અન્યરૂપિણી ૧. પુ. (પુરુષ) જે નામનો એક અન્યરૂપિણી તેને અન્યરૂપિણી કહેવાય છે.

૨. [સં.] અ (અન્ય) + અન્યરૂપિણી (અન્યરૂપિણી) [સં.] અ. નામવા તે; અન્યરૂપિણી.

અમર

૩. જ. માઆ વિના મરેલ અનનુ એક વખત કરાવું ભોજન.

૪. જ. માઆ વિના મરેલું અન.

૫. જ. સંપૂર્ણ તથા સંવાસી મરે પાંચ ભતનાં વિદ્યાન મરેલું એક; માઆ જાણે પહેલાં દોષ બહુજાને આમરજી આપીને દીપેલું અન.

૬. જિ. જેની પાસે ન મરણ તેવું.

૭. જિ. નહિ માનેલું; અપ્રાર્થિત.

અધ્યાયિકૃતિ ભુખો અધ્યાયિકૃતિ.

અધ્યાયિકૃત [સં. જા (નહિ) + યામિ (માઆ)] જિ. નહિ માનનાર.

અધ્યાયી ૧. [સં. જા (નહિ) + યામિ (માઆ)] જિ. ન માને એવું; યામન ન કરનાર.

૨. જિ. પૈસાદાર; સાધાર.

અધ્યાય ૧. [સં. જા (નહિ) + યામ (માઆ લાપ)] જિ. માઆ લાપ નહિ એવું.

૨. જિ. માઆની નરિયાત વગરનું.

૩. જિ. માગી લાપ નહિ એવું.

૪. જિ. સગુણ; વામ.

અધ્યાયી [સં. જા (નહિ) + યામિ (માઆ)] જિ. માઆ વિના મરેલું.

અધ્યાય ૧. [સં. જા (નહિ) + યામ (મા આપવા લાપ)] જિ. માઆ અતિવું.

૨. જિ. પતિત; પાપી.

૩. જિ. માઆ અધિકાર વગરનું.

૪. જિ. માઆ અધિકાર તરીકે અનુષ્ઠિત.

અધ્યાયમાજક [સં. જા (નહિ) + યામ (મા આપવા અધિકાર હોય તેવું) + માજક (બીજા માટે મા આપવા)] પુ. લાપમાં જેને મા આપવાની મના હોય તેવા પુરુષ માટે કરવામાં આવતી મરણી કિંમ.

અધ્યાયમાજક [સં. જા (નહિ) + યામ (મા આપવા લાપ) + યામન (મા આપવા તે)] જ. લાપમાં જેને માટે મા આપવાની મના હોય તેવા પુરુષ માટે કરવામાં આવતી મરણી કિંમ.

અધ્યાય [અ.] પુ. મહમદ મરણીનો એ નામનો મરણીનો સુલામ.

અધ્યાય [સં. જા (નહિ) + યામ (મરેલું)] જિ. નહિ મરેલું.

અધ્યાયપૂર્વ ૧. [સં. જા (નહિ) + યામ (મરેલું) + પૂર્વ (આગ)] જિ. આગ ન બનેલું એવું; અસ્તપૂર્વ.

૨. જિ. પાછળનું.

અધ્યાયમા ૧. જ. માઆપવાને મરેલી મરણીની કેટલીક સહિતનું નામ.

૨. [સં. જા (નહિ) + યામ (મરેલું) + યામ (પહેર)] જિ. જેને મા આપવા પછી વીત્યો ન હોય તેવું.

૩. જિ. દોષ વિનાનું; શુદ્ધ.

૪. જિ. વાસી નહિ એવું; તાજું.

અધ્યાયમામતા ૧. [સં. જા (નહિ) + યામ (મરેલું) + યામ (પહેર) + તા (પછી)] જિ. જેને મા આપવા પછી વીત્યો ન હોય એવું દોષપૂર્ણ.

૨. જિ. દોષ વિનાનું દોષપૂર્ણ; શુદ્ધ.

૩. જિ. વાસી ન હોવાપછી; તાજું હોવું તે

અધ્યાયમામ ૧. [સં. જા (નહિ) + યામા (મરણ)] જ. અધ્યાયમામ.

૨. [સં. જા (નહિ) + યામા (સમપૂર્ણ)] જ. અસમપૂર્ણ.

અધ્યાયાર્થ [સં. જા (નહિ) + યામાર્થ (સામાન્ય)] જ. સામાન્ય ન હોવાપછી; ખોટાપૂર્ણ.

અધ્યાય ૧. [કિંમ (મા આપવા લાપ)] પુ. (નરમોસ્તી) આપવાની અને પોષણનો વખત. દોષોમાં આ વિધાનનું વખત માનવામાં આવે છે.

૨. પુ. (નરમોસ્તી) જ્યાંનો મોઢો માહમ-મારુ મેમના વર્ષના દિવસથી ૨૦૬ થી ૨૧૦ સુધીના પાંચ દિવસનો તહેવાર.

અધ્યાયમાહમમારુ પુ. (નરમોસ્તી) સાતમા માસ મેહેરના ૨૬ થી ૩૦ સુધીના પાંચ દિવસ આસતો એ નામનો તહેવાર.

અધ્યાય ૧. [સં. જા (નહિ) + યામ (નહિ તે)] જ. રિચરતા; અમંચપૂર્ણ.

૨. જ. સ્વભાવ.

૩. જિ. અતિ વગરનું.

૪. [સં. જા (નહિ) + યામ (પાછળ)] જિ. પાછળ મરેલું; સવારી વગરનું.

અધ્યાયન પુ. અમેરિકાથી આવેલ એક પુસ્તકો-દાર એક આસરે પાંચ ૭૫૮ કિલો આ એકની કાગળો તથા પાનની વચ્ચે કાંચીઓ આસરે રવાણી લાલ રંગની હોય છે. તેના કુમળા લામમાંથી એક ભતનો મીઠો રસ ઝળી કાઢે છે. તે દીપન, પાચન અને અગ્નિ હોવાથી અગ્નિ, મંદાગ્નિ, ક્રીડા લાવ, કોલેરા પર વપરાય છે. સર્પદંશ પર તે પ્રમથા લેવાય છે. એક ઓસ પંચાંગને એટલે જા. જા. પાન, રંગ તથા રૂઢો વીસ ઓસ

પાણીમાં પલાળી રાખી તેનું કિંમ બનાવી તે કિંમ પાંચ લોહાની માત્રમાં અપાય છે.

અધ્યાય [અ. જોમ (દિવસ) નું બહુવચન] પુ. જ. જ. દિવસો.

અધ્યાયેદાનિશ જ. પંચતંત્ર નામના સંસ્કૃત મથન હારસી આપાતરનું પુસ્તક.

અધ્યાય ૧. [૧૧.] જો. કેલવળી; વાળ.

૨. [અ.] જ. કુટુંબકળીસો.

અધ્યાયદાર ૧. [૧૧. અધ્યાય (કુટુંબકળીસો) + દાર (વાળ)] જ. બહુજા કુટુંબવાળું માન્ય.

૨. જિ. બહુજા કુટુંબવાળું.

અધ્યાયદારી [૧૧. અધ્યાય (કુટુંબકળીસો) + દાર (વાળ) + ઈ (બાવવામાં નામને મળવ)] જો. કૌટુંબિક પ્રમથા.

અધ્યાય ૧. [અ. અપેક્ષ (સુખમ)] જિ. એકમાત્રામી; મોજલોખી.

૨. જિ. અપાક; અભિચારી.

અધ્યાયી ૧. [અ.] જો. પાલવરતિ.

૨. જો. મોજલોખ.

અધ્યાયી [અ. અપેક્ષ (સુખમ)] જિ. મોજ-લોખ જેને બહુ પસંદ હોય એવું; વિલાસી. અધ્યાયોમીય [સં.] જ. સામવેદની કેટલીક કાંચીઓનાં નામ.

અધ્યાય ૧. [સં.] પુ. અંગિરા અપિ. તેણે હરિમદના વાળમાં હરિમદના તરીકે કામ કર્યું હતું.

૨. પુ. એક અગ્નેદિક અપિ. તેણે નવમા અને દસમા મંડલના અમુક સુત. રચ્યાં છે.

૩. પુ. પ્રાણવાયુ.

૪. પુ. સનુ; વિરોધી.

૫. જિ. નિધન; અટક.

અધ્યાય અંગિરસ પુ. એક પ્રાચીન સ્મૃત-કાની આચાર્ય. તે સવાતિ માનવ નામના પ્રાચીન રાજાનો પુરોહિત હતો.

અધ્યાય [અ. અધ્યાય (કેલવળી)] જો. યોગ, મિહ અને બીજાં પશુની મરદન લેપરના વાળ; કેલવળી.

અધ્યાય [ઉર્ધ્વ] જિ. અધેર; પુષ્ક.

અધિ ૧. [સં.] જ. અરે; હે.

૨. જ. પ્રમથા, અનુનયમાં, પ્રાર્થનામાં, અને સ્નેહમાં વપરાતું સંજોગન.

અધુ પુ. (પુષ્ક) પુરુષ અને ઉર્ધ્વની પહેલો પુ. તે નરુષ, દાસ, રાજ, રાજિ વગેરેનો ખિત હતો.

અમરક ૧. [સં. અમર] વિ. એકલું; ભૂલું.

૨. વિ. જે વડે અમરના જાગી ન શકાય એવું.

અમરકલ્પ ૧. [સં. અમર (એક) + કલ્પ (પાંદુ)] ન. જેને એકી સંખ્યાનાં પાંદડાંનું કૃમખું હોય તેવું વૃક્ષ કે ઝોડ. જેમકે, વેલ, દુવેરનો ઝોડ.

૨. ન. સાતપ્રદાનું કામ; સતપર્થુ વૃક્ષ.

અમરકા ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્રા (વળગી)] વિ. અભુજનું; અપોમ; અભુ-ચટનું; નાલાયક; અનુચિત.

૨. [સં. અ (નહિ) + ક્રા (ચાલું)] વિ. અસક્ત; ખોટું.

૩. વિ. આપતમાં પડેલું; દુઃખી; આપતિ પામેલું.

૪. [હિ.] વિ. ઉદાસ; ખિન; અભુજનું.

૫. વિ. અંધળા; અસ્થિર મનવાળું; ચિત્તને વશ ન કરી શકે એવું.

૬. વિ. જેની નિમજ્જા ન થઈ હોય એવું.

૭. વિ. આન વિનાનું; અસાવધ.

૮. [સં. અ (નહિ) + ક્રા (એકાદેશ)] વિ. નહિ એકાદેશ; છૂંટા અક્ષર; નોખું.

૯. વિ. નહિ પડેલું; કુવારું.

૧૦. વિ. ન્યાય વિરુદ્ધ; એવાજબી; ખોટું.

૧૧. વિ. ખટાર બિધનું.

૧૨. વિ. બંધબેસતું ન આવે એવું.

૧૩. વિ. એકાર; કામધંધા વગરનું.

૧૪. વિ. સંમંથ વગરનું; અસનક.

અમરકલ્પ ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્રા (ચોગ) + તા] છી. અમરકલ્પાષ્ટક; અ-મરકલ્પા; અનુચિતપણું.

૨. છી. અસંમતિ; તર્કવિરોધ; સામાન્ય છુદ્ધિ-થી વિરુદ્ધ હોવાપણું.

૩. છી. ખોટાપણું; અસત્ય.

૪. છી. છૂટું હોવાપણું; અસમતા.

૫. છી. મન અચળ હોવાપણું; અસ્થિરતા.

અમરકાભાષાશ્પક પું. (કાવ્ય) રૂપક અસં-કારનો એક એક; અસંમતતાવાળો રૂપક. જેમકે, સિમત જ્યોત્સ્ના નેત્રોત્પલ, મુખ મુખ મનુ ધામ.

અહીં જ્યોત્સ્ના અને નીલોત્પલનો એક સમયમાં સંયોગ ન હોવાથી અમરકાભાષાશ્પક છે.

અમરકાશ્પ ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્રા (ચોગ) + શ્પ (વેશ)] વિ. અસંમત વેશ-વાળું; નહિ બંધબેસતા વેશનું.

૨. વિ. બંધ નહિ બેસતું.

અમરકાભાષા [સં. અ (નહિ) + ક્રા

(ચોગ) + આભાસ (અમર)] પું. બિહો વિચાર; ખોટો ભાસ.

અમરકા ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્રા (ચોગ)] છી. અપોમતા; એવાજબી-પણું.

૨. [સં. અ (નહિ) + ક્રા (એકાદેશ)] છી. કામમાં ન એકાદેશ તે; અમરકા.

૩. છી. ભુલપણું; છુટાપણું.

૪. છી. (સંગીત) ગંડી વગાડતી વખતે આંખોથી કાણું બંધ કરવાની ક્રિયા.

૫. છી. સમયવાળું ન હોવું તે; અસંબંધતા.

અમરકાશ્પ ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્રા (ચોગ) + શ્પ (વેશ)] વિ. અપોમ.

૨. વિ. અસંમત; સંબંધ વગરનું.

૩. વિ. એવાજબી.

૪. વિ. તર્કથી બિહનું.

અમરકાશ્પ ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્રા (ચોગ) + શ્પ (વેશ)] વિ. અસંમત; ઉપપતિ રહિત.

૨. [સં. અ (નહિ) + ક્રા (ન્યાય) + શ્પ (વેશ)] વિ. ન્યાય વિરુદ્ધ.

અમરકાશ્પ પું. વિષય; સંકર.

અમર ૧. [સં. અ (નહિ) + મ (ક્રમ)] વિ. અંસરી વગરનું.

૨. [સં. અ (નહિ) + મ (એક)] વિ. એકીનું નહિ; એકીનું.

૩. વિ. વિષય.

અમરનમન [સં. અમર (એક) + નમન (આન)] પું. વિષય; સંકર; મદારેવ, કેમકે તેને અમર આંખ હોવાનું મનાય છે.

અમરનેત્ર ભુજો અમરનમન.

અમરક ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્રા (એક)] ન. એકી ન હોવાપણું.

૨. વિ. એકી; એકી નહિ તેવું.

અમરકાર [સં. અમર (એક) + કર (નાશ)] પું. કામરેવ. તેને પાંચ જાણ હોવાનું મનાય છે.

અમરકસિ [સં. અ (નહિ) + ક્રા (એક) + સિ (એક)] પું. સર્વ. તેનો સ્થ સાત ધોડા ખેતમાં હોવાનું મનાય છે.

અમર ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્રા (એક)] ન. અમર; એકું નહિ તે.

૨. ન. (પિંગ) અર્ધસમરતનું પહેલું અને ત્રીજું મરણ.

૩. ન. (વિદ્યા) પરમાત્મભક્તિ એકી હોય એવું તત્ત્વ.

૪. વિ. એકલું; એકાકી.

૫. વિ. એકી આકાશવાણું; અમર; એકી.

૬. વિ. જેની પરમાત્મભક્તિને બેથી ન જાગી શકાય તેવું.

અમરક [સં. અ (નહિ) + ક્રા (એક) + ક (સ્વાર્થવાચક પ્રત્યય)] ન. (પિંગ) અર્ધસમરતનું પહેલું અને ત્રીજું મરણ.

અમરકાશ્પ ભુજો અમરકાશ્પ.

અમરકનમન [સં. અમર (એક) + નમન (આન)] પું. વિષય; સંકર; મદારેવ. તેને અમર આંખ હોવાનું મનાય છે.

અમરકનેત્ર ભુજો અમરકનમન.

અમરકનેત્ર [સં. અમરકનેત્ર (સાર) + આ (નારીબલિને પ્રત્યય)] છી. રક્તિ; પાર્વતી.

અમરકપત્ર ૧. [સં. અમર (એક) + પત્ર (પાંદુ)] ન. સતપર્થુ વૃક્ષ; સાત પાંદડા-વાળું વાડ.

૨. વિ. જેને એકી સંખ્યાનાં પાંદડાંનું કૃમખું હોય તેવું.

અમરકાશ્પ [સં. અમર (એક) + આશ્પ (લી)] પું. કામરેવ. તેને પાંચ જાણ હોવાનું મનાય છે.

અમરકાશ્પન ભુજો અમરકાશ્પન.

અમરકાશ્પ [સં. અમર (એક) + આશ્પ (લી)] પું. સર્વ, કેમકે તેના રક્તે સાત ધોડા ખેતમાં હોવાનું મનાય છે.

અમરકાશ્પાશ્પ પું. (પિંગ) જેના દરેક મરણમાં ૮ અમર આવે એવો છંદ.

અમરકાર ભુજો અમરકાશ્પ.

અમરકસિ ભુજો અમરકસિ.

અમર ૧. ન. (પિંગ) અર્ધસમરતનું પહેલું અને ત્રીજું મરણ; અમરક.

૨. [સં. અ (નહિ) + ક્રા (એક)] વિ. અએક; જેના સરખું બીજું ન હોય તેવું.

૩. વિ. એકલું; છંદ.

૪. વિ. એકી સંખ્યાનું.

અમર ૧. પું. (પુરાણ) સોમવંશી કુળના અમરક વંશમાં અમરકાશ્પના અમેલા ચક્રિ રાજાનો દિકરો.

૨. ન. ક્ષત્ર હજારની સંખ્યા.

૩. ન. ક્ષત્ર હજારની સંખ્યાનું સ્થાન.

૪. વિ. અખંડ; ખસલ પહેંચા વગરનું.

પ. વિ. હસ હસરની સંખ્યાવાળું.

અસિદ્ધિ અમુત પ્રયુત અન્યથા હારી.

શામલ

૬. [સં. અ (નહિ) + મુત (એકાદેશ)]

વિ. સંખ્યા નહિ થયેલ; નહિ એકાદેશ; અમુત.

અમુતનાયિન પુ. (પુરાણ) એ નામનો પુરુ-
વંશી રાજા. એણે અમુત એટલે હસ હસર
નરમેષ કર્યા હતા, તેથી તેનું આ નામ પડ્યું
હતું.

અમુતસિદ્ધિ ૧. [સં. અ (નહિ) + મુત
(એકાદેશ) + સિદ્ધિ (સાબિત)] પુ. (ન્યાય)
ઉપાદાનકારણથી થયેલો કાર્યરૂપ પદાર્થ. જેમકે,
ધડો.

૨. પુ. (વૈશેષિક) પદાર્થમાં રહેલ શુદ્ધ.

૩. વિ. (ન્યાય) જે કાર્યરૂપ પદાર્થની તેના
કારણથી જુદી હવાતી ન હોઈ શકે તેનું; છૂટું
પદાર્થ નહિ તેનું સાબિત થયેલું; સમવાય
સંબંધથી એટલે નિલ સંબંધથી એકાદેશ
સાબિત થયેલું. કારણ કાર્યરૂપ એ પદાર્થમાંનો
એક કાર્યરૂપ પદાર્થ પોતાની હવાતીમાં બીજા
કાર્યરૂપ પદાર્થ ઉપર આધાર રાખે છે—
સ્વતંત્ર રહેતો નથી, તે બંને પદાર્થ અમુત-
સિદ્ધિ કહેવાય છે. જેમકે, તાંતણાપ અવ-
સ્થામાં સમવાય સંબંધથી એટલે નિલ
સંબંધથી રહેલું વસ્ત્ર અવસ્થા છે; માટીરૂપ
અવસ્થામાં સમવાય સંબંધથી રહેલો ધડો
અવસ્થા છે. તે તાંતણા કે માટીરૂપ અવસ્થા
બંને વસ્ત્ર કે ધડારૂપ અવસ્થા એ બંને
પદાર્થમાંથી એક વસ્ત્રરૂપ કે ધડારૂપ અવસ્થા
પદાર્થ પોતાની અવિનાશી સ્થિતિમાં બીજા
તાંતણા કે માટીરૂપ અવસ્થા પદાર્થ ઉપરજ
આધાર રાખે છે; તે અવસ્થા પદાર્થને છોડીને
અસ્તી પદાર્થ એકલો રહી શકતો નથી;
મતલબ કે તાંતણો નથી તો વસ્ત્ર નથી, માટી
નથી તો ધડો નથી. માટે તાંતણો વગર
અવસ્થા બંને વસ્ત્ર વગરે અવસ્થા બંને
અમુતસિદ્ધિ કહેવાય છે. શુદ્ધ અને શુદ્ધી,
જાતિ અને અક્રિય, અવસ્થા અને અસ્તી,
નિલકલ્પ અને વિશેષ, તથા ક્રિયા અને ક્રિયા-
વાન એ પાંચ જાતના અમુતસિદ્ધિ છે.

અમુતસિદ્ધિ [સં. અ (નહિ) + મુત (એક-
ાદેશ) + સિદ્ધિ (સાબિત)] છી. (ન્યાય)
પૂર્વભાવે એટલે જુદા પાડીને અસિદ્ધિ; કેટલીક
વસ્તુ કે ક્રિયાર બીજા કોઈ વસ્તુ કે ક્રિયાર
ઉપર એટલો નહો આધાર રાખે છે કે
તેનાથી તે જુદા પાડી શકાય નહિ એવી
સાબિતી; સમવાય સંબંધથી એકાદેશ હોવાની

સાબિતી.

અમુતલોભ [સં. અમુત (અખંડ) + લોભ
(ઘર)] પુ. એ નામનો એક જાતનો ઘર.

અમુતલજિત પુ. (પુરાણ) એ નામનો વડુવંશી
એક રાજા; સાત્વન રાજાના પુત્ર ભજમાનનો
દીકરો.

અમુતામુ ૧. પુ. (પુરાણ) સર્વવંશી ધંધવાડુ
કુળના સિંધુદીપ રાજાનો દીકરો; અમુત્ય
રાજાનો પિતા.

૨. પુ. (પુરાણ) સોમવંશી નવૃષ કુળના
પુરુ રાજાના ઉપરિચર વસુ રાજાના કુળમાં
જન્મેલ જુનમલ રાજાનો દીકરો.

અમુત ૧. [સં. અ (નહિ) + મુત (એકાદેશ)]
જ. લડાઈ નહિ તે.

૨. વિ. અનિતા; નહિ જિતાયેલું.

૩. વિ. મુત કરતું; ન લાડું.

૪. વિ. સામે થઈ ન લડાય તેનું.

૫. વિ. સામે થવા માટે અમોગ.

અમુત્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + મુત્ય (લડી
શકાય તેવું)] વિ. જીતી ન લડાય એવું.

૨. વિ. જેની સામે થઈ ન લડાય તેવું.

૩. વિ. સામે થવા માટે અમોગ.

અમુર્ચિશ છી. (જરથોસ્તી) વચ્ચનવાહ;
આત્મજ્ઞેશમાં વચ્ચન નામની ક્રિયા કરાવ-
વાની જગ.

અમુચા [સં. અ (નહિ) + મુચ (ભુવન)]
જ. ધરતું માણસ.

અમુઃ ૧. પુ. ઈ. સ. પૂર્વે ૨૨૫૭-૨૨૫૦ માં
થયેલો યોદ્ધાનો બાદલાહ.

૨. પુ. પુરુષવાનો એ નામનો દીકરો.

અમૃની [સં. અ (નહિ) + મૃની (જીવાન
છી)] છી. ૧૬ સો.

અમે [સં.] જ. જરે; હે; જો; જાણે.
હોમ, અત્યર્થ, કામ, સોહ, મલગાદ અને સ્મરણ
વર્તા બોલાર્થ બધાંતો સમ.

અમેન ૧. [અ.] પુ. મિશ્રાનો કીમતી બાગ.

૨. છી. આંખ.

૩. છી. આંખ; અંતર.

૪. છી. કુચરો.

૫. છી. મુસલમાન બાદલાહોના હરમાન ઉપર
રાજાના વહીવટી સહી તરીકે લખાતો અમેન
અક્ષર.

૬. છી. હવાતીમાં હોમ જેવી જમીન અથવા
રમ.

૭. વિ. ખરેખર; ખરાબ; વ્યવસ્થિત.

૧. અમેન વડા પર = ખરાબર વખતે;
સમયોચિત.

૨. અમેની અવાહ = નજરે જોવાર
સાક્ષીનો પુરાવો.

૮. વિ. સીધું; સરળ.

અમેનકે [અ.] છી. અરમાં.

અમેનજમા [અ. અમેન (ખરેખર) + જમા
(ઉપરાણ)] છી. ધારા પ્રમાણે બેવાતી
ચોખ્ખી મહેસૂલ.

અમેનજમાબંદી [અ. અમેન (ખરેખર) +
જમાબંદી (મહેસૂલનો દર)] છી. નહીં કરેલો
મહેસૂલનો દર.

અમેનજિજ્ઞસ [અ. અમેન (જામ) +
જિજ્ઞસ (ચોજ)] છી. નીપજાની વસ્તુનો
જામ; જામખટાર.

અમેનત [અ.] છી. બાબુ રૂપિયા ધીરવાને
નરલે વધારેલી કીમતે માલ ઉધાર આપવો તે.

અમેનતબાબતી ૧. છી. (મરાઠી) મૂળ
બાબત.

૨. [અ.] છી. રાજા માટે રાખવામાં
આવતો મહેસૂલી આવકનો ચોથો જામ.

અમેનમુદદી [અ. અમેન (ખરેખર) + મુદદી
(જમીનમહેસૂલ)] છી. જમીનનું મૂળ મહેસૂલ.

અમેનમોકાસા [અ.] છી. સરકારને અમુક
સરકાર પૂરી પાડવાની કરતે બાબતી જમીન.

અમેનશિર્ષદી [અ.] છી. (મરાઠી) મૂળ
લશ્કરખાતું.

અમેનાતી [અ.] છી. મહેસૂલનું મૂળ નહીં
થયેલું ધોરણ.

અમેનાર પુ. શિવ અને વિષ્ણુના પુત્ર.
મોહિનીના સ્વરૂપમાં વિષ્ણુ સાથે શિવનો સંબંધ
જણાવો તે દેવ ઉત્પન્ન થવા અને તે બે દેવોનો
સંબંધ દર્શાવતી મૂર્તિથી બતાવાય છે. આ
દેવ દક્ષિણમાં પૂજાય છે. તેમને પુરાણી
અને પુરુષના નામની બે સ્ત્રી છે. ધોડા
પર તે સવારી કરે છે. તે એકતના ક્ષેત્રપાલ
અને દોરના રક્ષક કરનાર બનાય છે. તેને
કુબર, બકરાં, ઘેટાં અને દારૂનું બધિદાન બાબત
છ. લોકો માટીના ધોડા બનાવી અમેનારના
દહેરાની આસપાસ ઉપકારનાં ચિહ્ન તરીકે મૂકે
છે.

અમેન ૧. [અ.] છી. અપૂર્ણતા.

૨. છી. ખામી; ખોડ; તુટિ.

અમેન છુપાવતી = ખામી દાઢવી.

૩. છી. કુરુણ; શુદ્ધ.

૨. વ. જગીનભાઈ લાડુ શેખનાર માણસ

અધ્યોમોલક [સં. અધ્ય (લેકું) + મોલક (ચોલો)] પું. લોહનો મોળો.

અધ્યોમોલકવલ્લિ-આય [સં. અધ્ય (લેકું) + મોલક (ચોલો) + વલ્લિ (અગ્નિ) + આય (રીતિ)] પું. લોહના ધમાવેલા મોળામાં અગ્નિ રહે એવી રીતિ. લોહના મોળામાં બાળવાની રીતિ નથી, પણ અગ્નિને લીધે તેનામાં એ રીતિ આવે છે. તેથી એકને લીધે બીજામાં કોઈ રીતિ આવતી હોય ત્યાં આ શબ્દો વપરાય છે.

અધ્યોમ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + યોમ્ય (વાચક)] વિ. અધ્યતિત; અધ્યુમતું.

૧. વિ. ખોડું; બૂલ ભરેલું.
૨. વિ. મેરવાળખી; ન્યાય વિરહનું.
૩. વિ. નાલાયક; અપાત્ર; અવગત વખરનું.

અધ્યોમ્યતા ૧. [સં. અ (નહિ) યોમ્ય (વાળખી) + તા (પણ)] સ્ત્રી. અધ્યતિતપણું.
૧. સ્ત્રી. ખોડું હોવાપણું.
૨. સ્ત્રી. મેરવાળખીપણું.
૩. સ્ત્રી. નાલાયકી.

અધ્યોમ્યત્વ લુગ્મો અધ્યોમ્યતા.

અધ્યોમ્યમરણ ૧. [સં. અધ્યોમ્ય (અધ્યુમતું) + આમરણ (વર્તન)] જ. અમરણ વર્તન.
૧. જ. નહિ જાળવું કામ.

અધ્યોમ [સં. અધ્ય (લેકું) + યમ (ઉમે)] જ. સંમેલન.

અધ્યોધન [સં. અધ્ય (લેકું) + ધન (માણસ)] પું. લોહું દીપવાનો ધણ; મોટો હોડો.

અધ્યોજલ [સં. અધ્ય (લેકું) + જલ] સ્ત્રી. લોહની જાળ.

અધ્યોક્ષ ૧. [સં. અ (વિવર્ણ) + યોક્ષ (લગાવ)] પું. હલકો ચોક્ષો.
૨. [સં. અ (નહિ) + યોક્ષ (લગાવ)] વિ. ચોક્ષો સંહિત; લગાવેલા વખરનું.
૩. વિ. લગાવમાં જેનો જરોબરીઓ કોઈ ન હોય એવું; લગાવમાં અન્યેક.

અધ્યોધ [સં. અ (નહિ) + યોધ (લગાવ)] પું. કાપર પુરુષ બીજા મારુસ.

અધ્યોધન ૧. [સં. અ (નહિ) + યોધન (લગાવ)] જ. કાપરતા; શુદ્ધ ન કરવાપણું.
૨. [સં. અ (નહિ) + યોધન (લગાવ)] વિ. કાપર બીજા.

અધ્યોધ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + યોધ્ય (લગાવ કરવા એવું)] વિ. જેની સામે લડી શકાય નહિ એવું; સામે ન થઈ શકાય એવું.

૨. વિ. સામું થવાને અધ્યોધ્ય.

અધ્યોધ્યા ૧. [સં. અ (પુરાણ) સરથ નદીના કાંઠા ઉપર આવેલું કોલક દેશની રાજધાનીનું સહેરું ત્રિવીર નગરી; ઉત્તરકોલક; સંકેત. વૈવસ્વત મનુષ્યે આ સહેરું વસાવ્યું કહેવાય છે. દશરથ રાજાના વખતમાં એ જાર મોળન લાંબુ અને ઝડુ મોળન પહેળું હતું. તેની જારે બાલુ મોટો કિચો હતો. દશરથના મરણ પછી આ નગરમાં રામચંદ્રે અગ્નિમાર દહન કરી રાજ્ય હતું હતું. તેઓ સ્વધામ સીતામ્મ લારે પ્રાણીમાર્ગે પોતાની સાથે લઈ ગયા હતા, તેથી અગ્નિ વખત મુઠી એ નગરી ઉડ્ય પડી રહી હતી. અગ્નિ જતાં સુવંસી કાપલ રાજાએ તે દરી વસાવી. રામના વનવાસ દરમિયાન જારે આ અધ્યોધ્યા-સંકેતના નિધિમાં નામના પત્રમાં રહીને રાજ્ય અલાભ્યું હતું.

૨. વિ. જો. જેની સામે લડી શકાય નહિ એવી.

અધ્યોધ્યાકાંઠ [સં. અધ્યોધ્યા + કાંઠ (ભાગ)] પું. અધ્યોધ્યાનું વર્ણન કરતો રામાયણનો એક ભાગ.

અધ્યોધ્યાપ્રસાદ પું. સ્વમીનારાયણ સંપ્રદાયની અમદાવાદની મારીશ પહેલા આચાર્ય તે કવિ હતા અને તેમણે પ્રાકૃત સાહિત્યમાં સહાયતા આપી છે.

અધ્યોનિ ૧. પું. જાણ.

૨. પું. વિષ્ણુ. તે સ્વયંજી હોવાથી અધ્યોનિ કહેવાય છે.

૩. પું. શિવ.

૪. [સં. અ (નહિ) + યોનિ (ઉત્પત્તિ સ્થાન)] સ્ત્રી. યોનિ સિવાયનો અવયવ. જેમકે, મુખ, શુદ્ધ.

૫. વિ. અનાદિ નિત્ય.

૬. વિ. સ્વયંજી; એવી રૂએ નહિ અન્યારેક; આધેન્યપ થયેલ.

અધ્યોનિજ ૧. [સં. અ (નહિ) + યોનિ (સ્ત્રીની જનનેદ્રિય) + જ (જન્મેલી)] પું. જાણ.

૨. પું. વિષ્ણુ.

૩. પું. શિવ.

૪. વિ. અનાદિ નિત્ય.

૫. વિ. યોનિથી નહિ જન્મેલું; શુકલોક્તિના મેળાપ વખત પેદા થયેલું.

૬. વિ. સ્વયંજી; પોતાની મેળે ઉત્પન્ન થયેલ.

અધ્યોનિજનિ [સં. અ (નહિ) + યોનિ (સ્ત્રીની જનનેદ્રિય) + જનિ (જન્મ)] સ્ત્રી. સંભોગ વખત થતી ઉત્પત્તિ. જેમકે, નાનાં

જંતુઓમાં તે પિંધી અને મોટી વનસ્પતિમાં કલમથી થાય છે.

અધ્યોનિજન્મ [સં. અ (નહિ) + યોનિ (સ્ત્રીની જનનેદ્રિય) + જન્મન (ઉત્પત્તિ)] વિ. યોનિથી નહિ જન્મેલું. લુગ્મો અધ્યોનિજ ૧, ૨, ૩.

અધ્યોનિજ ૧. [સં. અ (નહિ) + યોનિ (સ્ત્રીની જનનેદ્રિય) + જ (જન્મેલી)] જો. લેપડી. તે થતાના અગ્નિમાંથી પેદા થતાં હતાં.

૨. સ્ત્રી. લદમી. તે સમુદ્રમંથન વખતે સમુદ્રમાંથી નીકળેલ હતાં.

૩. સ્ત્રી. સીતા. તે ખેતરના માસમાંથી મળ્યાં હતાં.

૪. વિ. જો. પોતાની મેળે થયેલી.

૫. વિ. જો. યોનિથી નહિ જન્મેલી; માતાના પેટ નહિ અન્યારેલી.

અધ્યોનિજેશ લુગ્મો અધ્યોનિજેશ્વર.

અધ્યોનિજેશ્વર ૧. [સં. અ (નહિ) + યોનિ (સ્ત્રીની જનનેદ્રિય) + જ (જન્મેલી) + ઈશ્વર (દેવ)] પું. જાણ.

૨. પું. વિષ્ણુ.

૩. પું. શિવ.

અધ્યોનિસંભવ ૧. પું. ઈશ્વરના અંશવતાર રામ, કૃષ્ણ વગેરે.

૨. પું. સત્યા.

૩. પું. વિષ્ણુ.

૪. પું. શિવ.

૫. [સં. અ (નહિ) + યોનિ (સ્ત્રીની જનનેદ્રિય) + સંભવ (જન્મ)] વિ. માતાના મર્જસ્થાનમાંથી નહિ જન્મેલું; યોનિથી ન અન્યારેલું.

અધ્યોનિસંભવા [સં. અ (નહિ) + યોનિ (સ્ત્રીની જનનેદ્રિય) + સંભવા (જન્મેલી)] લુગ્મો અધ્યોનિજ.

અધ્યોનિસંભૂત લુગ્મો અધ્યોનિજ.

અધ્યોધ્યાકુ પું. (પુરાણ) મૃતરાષ્ટ્રના સો પુત્ર માંહેનો એ નામનો એક.

અધ્યોમથ [સં. અધ્ય (લેકું) + મથ (વાકું)] વિ. લોખંડું લોહનું બનાવેલું.

અધ્યોમથી ૧. સ્ત્રી. અસુરોની એ નામની રાજધાની.

૨. [સં. અધ્ય (લેકું) + મથી (જનેલી)] વિ. સ્ત્રી. લોહની જનેલી.

અધ્યોમલ [સં. અધ્ય (લેકું) + મલ (ખરે)] જ. લોહનો કાદ.

અધ્યોમુખ ૧. પું. એ નામનો રાણસા એક ઘન.

૨. પુ. ભારતવર્ષમાં હિંદુ તથા જાવેશો એક પર્વત.

૩. વ. એક જાતનું પક્ષી.

કામદા. કં. અયોમુખ. ૧૨. લગભગ સીમાઓમાં અને કુલઓ એ કુલઓમાં સરીયેને ખાતું હતાં. અમરકોશ લાગવડ

૪. વ. જાણુ; સર; તીર.

૫. [સં. અમસ (લોહ) + મુખ (એક)]
વિ. છેડે લોહ હોય તેવું; લોહની અણીવાળું.

૬. વિ. લોહ જેવા ઢાંચુ મોઢાવાળું.

અયોમુખી સ્ત્રી. (પુણ્ય) એ નામની રાક્ષસી. સીતાની સોય કરતાં રામલક્ષ્મણ ખાતમામ પાસે જઈ ગયા, ત્યાં આ રાક્ષસી લક્ષ્મણ પાસે આવી અને કર્ણાણુખાની પે તેણે લક્ષ્મણને પરણવાની ઇચ્છા જાણવી. આથી લક્ષ્મણે કર્ણાણુખાની જેમ તેનાં પલ્લુ નાક કાઢી લેતાં તે નાસી ગઈ.

અયોરસ [સં. અમસ (લોહ) + રસ]
પુ. લોહનો રસ.

અયોરિકું વિ. (માખ) કામને ન પડેથી રાકે એવું.

અયોશુભ [સં. અમસ (લોહ) + શ્વ (શરૂ)] વ. લોહનું બાણ.

અયોશુભ [સં. અમસ (લોહ) + શ્વ (અંતાશ્વ)] વિ. લોહ જેવા ઢાંચુ ઢેવાવાળું; કૂર; નિર્દય.

અયોધિયક [સં. અ (નહિ) + યુત (એવ) + યક (વાળું)] વિ. તક વિનાનું નાવથી ઊભડું.

અયોધિક [સં. અ (નહિ) + યોગ (યુગ્મ) + યક (વાળું)] વિ. (બાહર) બુદ્ધિથી નહિ આવેલું; બુદ્ધિમંદી ન નીકળેલું; ક્ષ.

અયોન [સં. અ (નહિ) + યોન (ચેતિ વાળું)] વિ. નિર્લિંગ; નરજાતિ કે નારીજાતિ જાતનાર સિંગ એટલે જિહ્વા ન હોય એવું; જાતિ વગરનું. જેમકે, કાકા, નાનાં બંતુ.

અધ્યામ ૧. [અ. યોગ (વિસ્ત)નું જહુવન] પુ. યાતુ.

૨. પુ. રજેદર્શન; આસિહ અધ્યામ.

૩. પુ. સમય; વખત.

૪. પુ. વ. વ. દિવસો.

અર ૧. પુ. (કૈન) કાળકાળે એક અરો;

સમવિભાગ; પુન.

૨. પુ. જૂનો.

૩. પુ. (કૈન) જાણુ અસ્તિત્વ એટલે

નામના અધારમાં તીર્થે.

૪. પુ. જાણ.

૫. પુ. પૈદાનો અરો.

૬. પુ. (અણિ) અસ્તિત્વ; વિશ્વ; અરો; 'રેખિત.'

૭. પુ. સેવન.

૮. વ. ઉતાવળ.

૯. વ. ઉતાવળપડું.

૧૦. વિ. ઉતાવળ; વેગવાળું.

૧૧. વિ. મલિમાન; ચાલતું.

૧૨. વિ. લોક.

૧૩. વ. અવવા.

૧૪. [સં. અર (અર)] વ. કદ; તરત; સીમા; સ્વર.

અરક ૧. [કિ.] પ્રથમ વાગળ નાં મંચમાં જમના અને છે તે કાઢવું.

૨. વિ. અધિવસ; હાલિ.

અરકસેરા વિ. બાળની એ નામની જાતનું.

અરક ૧. [સં. અર્ક] પુ. જાણનો હોય.

૨. [સં. અર્ક (અર) + અ. અરક (તેણે સત્ત્વ એવું)] પુ. કસ; સત્ત્વ વસ્તુમાંથી વચી મદદથી મરખી આપીને કાઢેલું પ્રવાહી સત્ત્વ.

૩. પુ. જૂનો.

૪. પુ. પરસેવો.

૫. પુ. જાણ.

૬. [સં. અર (અર) + ક (સ્વાર્થવચ્ચ પ્રત્ય)] પુ. પૈદાનો અરો.

૭. પુ. રસ.

૮. [કિ.] પુ. રોષ હોય.

૯. પુ. સેવા.

૧૦. [સં. અર્ક (રસ)] પુ. સ્વર.

૧૧. વ. કુમરમાં થતું એક જાતનું કાકા.

એમાંમાં એનાં પાંદાં ખરી આવે છે.

અરકથો [અ. અર્ક (એક મુખથી વાળ)]

પુ. જણ સુખથી પદાર્થ એમાં કરીને જાણવેલો પીણ રસે જાણે; અરકથો.

અરકકાવાર પુ. જણમાં ઉત્તમ હોય એક જાત. તેનાં જળ, દક્ષિણ અને પાંદાંને જાની કોળા જેવા પિંડ હોય છે. તેનાં પાંદાં કુલ જણની કાજ લેને છે.

અરકબાધિવાન [અ. અર્ક (સત્ત્વ) + ક. બાધિવાન (વિશાળ)] પુ. સૌંદ એટલે વરિયાળીનો અરક.

અરકમંડા [સં. અર્ક (રસ) + મંડા (ચેત)] વ. સુર્વમંડળ.

અરકા વ. હિંદુ હિંદુ એ નામનું એક રહેર.

અરકાટી [અરકાટ (હિંદુ હિંદુ એ નામનું રહેર)] વ. (હિંદી) આના નામીઆમાં તથા મોર્ચિયસ વગેરે રાપુમાં કામ કરવા માટે મજૂરોની જરૂરી કરી મોકલનાર માણસ.

અરકાટું (અરકાટું) સ. વિ. આપણું; અમાનું.

અરકાન ૧. પુ. (વિશ્વ) અરણ્ય.

૨. પુ. જળ પદાર્થ.

૩. [૧. કન (ચાંબલ) નું જહુવન] પુ. વ. વ. ચાંબલા; રેકા.

અરકાને ઇસ્લામ = ઇસ્લામના ચાંબલા; ઇસ્લામી ઇર્ષની મુખ્ય પંથ જીના. તે આ પ્રમાણે છે: અમા, નિમાઝ, રોઝા, હજજ અને કમત.

૪. [અ. કન (મુસલમાન જામીનોને એક વિશ્વ) નું જહુવન] પુ. વ. વ. ચાંબલા પ્રવાન; મંત્રીવર્મ.

અરકાને હોલત = (૧) અમીરો. (૨) પ્રધાન-મંત્રી. (૩) ચાંબલા અધિકારીઓ; અમલદારો. (૪) ચાંબલા ચાંબલા.

અરકીડી (અરકીડી) પુ. સો ઉંમરથી વધુ વરસાવાળા મુલકમાં થતી એક જાતની વનસ્પતિ. એના રોષ અને વેલા થાય છે. એ વેલાનો ખોરાક હવા જ છે.

અરકોલ [સં. કૌલીસ] પુ. હિમાલય પર્વત ઉપર એલમથી અંશાપ સુધી ૨૦૦૦ થી ૮૦૦૦ પુરની ઉંચાઈ સુધી જગતું એક જાતનું કાકા. એના મુંદને કાકાસિમી કહે છે.

અરકા ૧. [સં. અ (નહિ) + રકા (સ્વેદ-વાળું)] વિ. મોઢ વગરનું; અવાસકા.

૨. [સં. અ (નહિ) + રકા (શરૂ)] વિ. થતું નહિ તેવું.

અરકાલુ [સં. અ (નહિ) + રકાલુ (અવા)] વ. અજાણીનો અભાવ; પાલન ન થતું તે.

અરકાલુ ૧. [સં. અ (નહિ) + રકાલુ (સ્વેદ વર્ષ રાકે તેવું)] વિ. અજાણી ન રાકાય તેવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + રકાલુ (અવા કરવા લાગ)] વિ. રકાલુ નહિ કરવા એવું.

અરકિત ૧. [સં. અ (નહિ) + રકિત (સ્વાસ્થ્ય)] વિ. અર્થાત્; જામીન વગરનું જેની જાહેરની ન જાણી હોય તેવું.

૨. વિ. ખુદા; ઉપાધ; કાંઈક વગરનું.

૩. વિ. અવા ન થયેલી હોય તેવું; ખુદા; જહુવન.

૪. સિ. નાસિકી દહ વગરનું.

પે. સં. અ (નહિ) + રક્ષિત (રહેડું)]

સિ. રક્ષણ વગરનું; નહિ રહેડું; સ્થાપીત.

૧. [સં. અ (નહિ) + રક્ષિત (સંબંધેલ)]

સિ. સંબંધ વિનષ્ટનું.

અરક્ષિતઅરપૂય [સં. અરક્ષિત (છાડું) + અરપૂય (અંતર)] ન. ખુલ્લું અંતર; જેમાં અવાની કે સિદ્ધાર કરવાની મન ન હોય તેવું વન.

અરક્ષિતતા ૧. [સં. અ (નહિ) + રક્ષિત (રક્ષણમય) + તા (પણું)] સ્ત્રી. મન ન થયેલી હોય એવું હોવાપણું; ખુલાખણું.

૨. સ્ત્રી. રક્ષણ વગરની સ્થિતિ; નિરુપદાર દશ.

૩. સ્ત્રી. સલામત ન હોવાપણું; ભેગમી સ્થિતિ.

અરક્ષિતભૂમિ ૧. [સં. અ (નહિ) + રક્ષિત (રક્ષણ મેડું) + ભૂમિ (જમીન)] સ્ત્રી. ભૂમીન-અમાનત વગરની જમીન; અદે-ધરી વિનષ્ટની જમીન.

૨. સ્ત્રી. એવું રક્ષણ નથી થતું તેવી ભૂમિ.

અરક્ષિતઆપાર [સં. અ (નહિ) + રક્ષિત (રક્ષણવાળું) + આપાર (વેપાર)] પુ. પર-દેશના માલ ઉપર કર નાખીને પોતાના દેશના માલનું રક્ષણ ન કરવું હોય તેવો વેપાર.

અરખ ૧. ન. ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં વસતા કાવિ વંશના એકતોની એ નામની જાતનું માલુસ.

૨. સિ. ઉત્તર હિંદમાં વસતા કાવિ વંશના એકતોની એ જાતનું.

અરખ ૧. [સં. અમર (અમરવંશ)] પુ. (હિંદી) અરમળ; કેટલીક ઓળે મેળવીને બનાવેલ પીળા રંગનો એક સુગંધી પદાર્થ. તે માથે લગાડાય અને દેવતાઓને આવાય છે.

૨. [સં. અર્ધ (અર્ધ ભાગ); અ. અરખ (તેલે સત્ત્વ એવું)] પુ. અર્ધ; પદાર્થમાંથી વંચી મહાદેવી ગરમી આપીને કહેલું પ્રવાહી દ્રવ્ય.

૩. સ્ત્રી. (અરચોસ્તી) એ નામની નદી.

અરખળ ૧. [હિ.] પુ. ગાળ પીળા રંગનું અત્તર.

૨. [હિ.] સ્ત્રી. કેસર, ચંદન, ઠપૂર વગેરે ઓળે ભેગી કરી બનાવેલ એક સુગંધી પદાર્થ.

૩. ન. એક જાતનું ફલ.

અરખણ ૧. [હિ. અરમળ] પુ. અરમળના એવો એક રંગ.

૨. સિ. અરમળના રંગનું.

૩. સિ. અરમળની સુગંધવાળું.

અરખણશાક ન. દિવિખાને મળતું ભુલ ભુલ કેક અને લીલોતરીનું શાક.

અરખળે [હિ. અરમળ (એક સુગંધી વસ્તુ)] પુ. ધણી ઓળે મેળવીને બનાવેલો એક સુગંધી પદાર્થ. ભુખો અરમળ ૨.

અરખ ૧. [અં. અર્ધ] પુ. રાઈ અને બીજાં કેટલાંક ધાસમાં ઘણાની અખાએ થતી પુ. તેમાં વેલુ લાવવાનો, રાતસંતોષ એટલે લોહી ધારી દેવાનો અને રાત્રી સમેતવાનો સુખ મનાય છે.

૨. [હિ. અલખ] સિ. ભુડું; નિરાળું; છૂં.

અરખની [સં. આલમ] સ્ત્રી. (હિંદી) કપડાં ટિંગાવવા માટે રાખેલ વાંસ, લાકડી કે હોરી; વળગણી.

અરખલ [સં. અર્ધ] પુ. અમરિગનો.

અરખવું ભુખો અરખનું.

અરખલે ભુખો અરખ.

અરખું સિ. અજાત; ચોડી ઊપાડવાળું.

અરખોર ન. જાડી પ્રસવ કરાવનારી એ નામની કેરી દ્રવ્ય.

આપા જ પ્રાણી પુત્ર ધાનને થડે છે. એ મોટી બીજાં અખા છે. એમાંથી અરખોર નામનું સીધું પ્રસુતિર કેરી બીજાં દેખાર થાય છે.

અરખ્ય [સં.] પુ. ગરમગાનો હોડ; રાખ-જણ; સુખ્યક.

અરખ ૧. [સં. અર્ધ] ન. અર્ધ; અંજલિમાં કે વાસણમાં ખણી લઈ દિવિ પ્રમાણે દેવ કે પૂજાને સમર્પણ કરવાની એક રીત; આદરસત્કાર કરવાની માનભરી એક રીત. મોખા, કુર્વા, ફલ, ખણી અને સુગંધી ઓળે અર્ધમાં વપરાય છે.

૨. ન. ધેર અર્ધેલ મોટા માલુસને હાથ ખમ ધોવા માટે આપવામાં આવતું ખણી.

૩. [હિ.] ન. ધેર એઈ આપતાં અનંદ ભરેર કરવા માટે દરવાજા અમળ દેવામાં આવતું ખણી.

૪. ન. ખણીનો ઇંદાવ.

૫. [હિ.] ન. બસત એટલે જાન અવસ્થા તેને મોકલવામાં આવતું ખણી.

અરખક ૧. [સં. અર (વેગને બાકે) + ક્ષ (સ્વ)] પુ. દૂધમાંથી ખણી કાઢવાનો રીટ, કેમકે વેગના અરણી પેટ તેની રમવા કરેલી હોય છે.

૨. પુ. મોટો દૂધો.

અરખક ભુખો અરખ.

અરખકુદિકા ૧. [સં.] સ્ત્રી. ધડમાખ.

૨. સ્ત્રી. મંધ ન પડે તેવી પંચાત.

અરખકુદી [સં.] સ્ત્રી. રેટ.

અરખકુદિકા [સં. અરખક (દહ) + કામ (લગુવાચક પ્રત્યય)] સ્ત્રી. દૂધમાંથી ખણી કાઢવાનો નાનો રેટ.

અરખવું ૧. અ. કિ. બોપતું; દીપતું; સોભવું.

૨. અ. કિ. લગ્ન કરવું; નિમાત પદવી.

૩. અ. કિ. મોખ હોવું; ઘટારત હોવું.

અરખ હોય છે અરખે. કાંઈ વાલિયા અમળ પાપે કે લોભેડા

૪. અ. કિ. પોખતું.

૫. [સં. અર્ધ (ખણું)] અ. કિ. માન આપવું; પૂજવું; અર્ધ આપવો; ખમ ધોઈ આપનાર આપવો.

ગરબો ધરમે તેને ધડી ધડી અરખો, વગર ગરબો ધરમે તેને ખાલો ખૂંડો આપો. કહેવડ

અરખ ૧. પુ. જાળાધારી; જેમાં સિર્વાલમ સ્થાપયમાં આવે છે તે પાત.

૨. [સં. અર્ધ] પુ. જેમાં અર્ધ રાખીને આપવામાં આવે છે તે તાંબાનું વાસણ.

અરખિયું [સં. અર્ધ (આદરસત્કાર માટે અપાતી મીઠ)] ન. જે વડે દેવને અર્ધ આપવામાં આવે તે અંજલિ ધાટનું ધાતુનું વાસણ; કિપોલીન આકારનું પૂજનનું નવું વાસણ.

અરખન ૧. [સં. અર્ધ (પૂજન)] ન. અર્ધન; પૂજન.

૨. ન. મોખતું તે; લગાડવાની કિયા.

૩. ન. ભક્તિના નવમાંનો એ નામનો એક પ્રકાર; અર્ધ.

અરખવું ૧. [સં. અર્ધ (પૂજન)] અ. કિ. અર્ધવું; પૂજવું; સેવા કરવી.

૨. અ. કિ. જામ કરવી; તિલા કરવું.

૩. અ. કિ. માન આપવું; આપનાર આપવો.

૪. અ. કિ. સેવા કરવો.

અરખન ભુખો અરખ.

અરખ ૧. [સં. અર્ધ (પૂજન)] સ્ત્રી. આસ-ધન; પૂજા.

૨. સ્ત્રી. આસના; દેવની આરતી; અરખ વગેરેનો સ્પર્શ કરવો તે.

૩. સ્ત્રી. તિલા; પિત્ત; આસ; કપાળમાં કરેલો કેસર ચંદનનો લેપ.

અરખાના ૧. [સં. અર્ધ (પૂજન)] સ્ત્રી. (કચ્છી) અરખા; પૂજા.

૨. સ્ત્રી. (કચ્છી) આસ; પિત્ત.

અરવાવું ૧. [સં. અર્વ (પૂર્વ)]
છ. કિ. અરવા થવી; પૂર્ણવું.
૨. છ. કિ. આદરસહાર થવો; આવકાર
અપાવો.

અરવિત ૧. [સં. અર્વિત] વિ. પૂર્વેકું.
૨. [સં. અ (નહિ) + રવિત (સ્થિત)]
વિ. રચ્યા વગરનું; નહિ બનાવેલું.

અરવી [સં. અર્વિસ (ઝવ)] છો. આંચ;
અધેકા અવાળા; અડધે; તેજ.

અરવ ૧. છો. મર્જવતી અને અમુક જાતના
ખોરાકની ઇચ્છા; દોહકાં જાવ.

અરવ પાણી = સમજાવવામાં અમુક
જાતના ખોરાક તરફ આપવો. પુરુષમર્જ
વખતે અને અરવ પડે છે તે તેને પુરુષ-
વાચક ખોરાક ખાવાની ઇચ્છા થાય છે.

૨. છો. દરખાસ્ત; અરજી; નિવેદન.
૩. છો. ન્યાય આપવાની મામતી; અન્યાય
દૂર કરવાની વિનંતિ; હરિયાદ.

અરવ અહેવાલ = લેખિત વિનંતિ અને
હકીકત.

૪. [અ. અર્ઘ (વિવિ)] છો. હકીકત
કહીને કરેલી વિનંતિ; નમ્રપણે કરેલ મામતી;
આર્થના.

૧. અરવ કાઠી નાખવી = અરજીમાં કરેલી
મામતીનો અસ્વીકાર કરવો.

૨. અરવ બહાલ રાખવી = (૧) અરજીમાં
લખ્યા પ્રમાણે મંજૂરી આપવી. (૨) મામતી
સ્વીકારવી; મામતી કમુલ કરવી.

૩. અરવ રક કરવી = અરજી કાઠી નાખવી.

૪. અરવ સ્વીકારવી = (૧) અરજી કમુલ
કરવી. (૨) અરજી લેવી.

૫. વિ. મનોવિકાર વગરનું; રાગ વિનાનું.

૬. [સં. અ (નહિ) + રજસ (પણ)]
વિ. રજ વિનાનું; મોખ્ખું; શુદ્ધ; નિર્મળ.

૭. [સં. અ (નહિ) + રજસ (સ્નેહ)]
વિ. રજેશુલ વગરનું.

૮. [સં. અ (નહિ) + રજસ (શીનો માસિક
અડાવ)] વિ. છો. અટકાવ ન આવતો હોય
એવી.

અરવજિયો [સં. અર્જુન] પું. (આમ)
અર્જુન; પાંચ પાંડવમાંનો ત્રીજો.

૨. પું. કૃષ્ણ-અર્જુનના સવાદરૂપ ગવાતા કામ-
નો રાગ. એ રાગનું બીજું કાળ પશુ અર-
જિયુ રાગનું કહેવાય છે.

અરવદાર ૧. [અ. અર્ઘ (વિવિ) + દા.
દાર (વાવું)] વિ. અરજ મુજારનાર; વિનંતિ
કરનાર; પ્રાર્થો.

૨. વિ. દરખાસ્ત કરનાર.

અરવજ [સં. અર્વજ (કમાવું તે)]
છો. કમાણી; નફો.

અરવજેગી [અ. અર્જ (અરજ) + દા.
મેગી (વર્ધ બનાવ)] વિ. અરજ રજૂ કરનાર.

અરવમંદ ૧. [અ. અર્જ (અરજ) + મંદ
(વાવું)] વિ. જેને અરજ થાય તેવું.

૨. વિ. પૂર્વ.

અરવલ ૧. [અ.] પું. આમણ એક પત્તો
નીચલો જામ ધોળો દોર એવો ધોડો. આવો
ધોડો ખોડવાળો ગણાય છે.

૨. [વિ.] પું. જેના ગળે પાછળ પત્ત અને
આમણો જમણો પત્ત સોદ કે એક રમણ દોર
એવો ધોડો. આવો ધોડો એજવાળો મનાય છે.

૩. પું. નીચ જાતિનો પુરુષ.

૪. પું. વર્ણસંકર.

૫. વિ. નીચ; હમડું.

અરવવાન [અર્જ (અરજ) + વત
(વર્ત)] વિ. અરજદાર અરજ કરનાર.

અરવનું સ. કિ. અડધનું; અડધું.

હંચ વિના ધાઈ ધાઈને

અરવે છો અવવાનું કે અંચ. સ્વારામ

અરવરક ૧. [સં. અ (નહિ) + રજસ
(પણ) + ક (વાવું)] વિ. પૂર્વ નિશ્ચય;
શુદ્ધ મોખ્ખું.

૨. વિ. મનોવિકાર વગરનું; વામન વિનાનું.

૩. [સં. અ (નહિ) + રજસ (સ્નેહ)]
+ ક (વાવું)] વિ. રજેશુલ વગરનું.

અરવરકા પું. (પિંગ) દરેક ચરણમાં જમણ
અને ચમણ મળી ૧ અડધનો એક હંદ.

અરવંદ [અં. અર્વંદ] વિ. અમતનું; જરી.

૧. અરવંદ ટેલિગ્રામ = જરી તાર.

૨. અરવંદ દેન મેસેજ = રેલ મારફત
જતો જરી સંદેશો.

અરવજ ૧. પું. (અવોતિષ) અજુબાસી પ્રો-
માંનો એ નામનો એક.

૨. [સં. અ (નહિ) + રજસ (અડાવ)]
છો. કલુષર્થ અવવાની ઉમરે નહિ પહોંચેલી
કન્યા.

૩. છો. વીકુંચર નામની વનસ્પતિ; વૃતપુષ્પારી.

૪. છો. (પુરાણ) જમુવંચના વર્ણવેલ કવિની
પુત્રી. દંડક રાજ્યએ એનું શિવજી બંધ કર્યું હતું.

અરવર્જ [અ. અર્ઘ] વિ. સેવું; સરવું.

અરવર્જન વિ. સુવંચ; પોતાનું જાં એકલા માટેનું.

અરવર્જનું ૧. વિ. અલ્પિય અપેક્ષ; કાચમ મારે
દિલ્લું.

૨. વિ. સુવંચ; પોતાનું.

અરજ ૧. [અ. અર્જ] છો. અરજ; વિનંતિ.
૨. છો. અરજને લગતી હકીકતવાળો લેખ કે
આપણું જેમાં અરજ લખી હોય એવો કાગળ.

અરજ પેસ કરવી = અરજ આપવી.

અરજદાર બુખો અરજદાર.

અરજદાવા [અ. અર્જ (અરજ) + દા.
દાવા (હક)] છો. દાવાઅરજ; હરિયાદઅરજ.

અરજુન [સં. અર્જુન] પું. અર્જુન; પાંચ
પાંડવમાંનો ત્રીજો. બુખો અર્જુન.

અરજુનવૃક્ષ [સં. અર્જુનવૃક્ષ] જ. આસુદરા-
નું કાઠ; અમરો.

અરજુનસાજક (અરજુનસાજક) [અર્જુન
(ધોડું) + સાજક (એક જાતનું કાઠ)]
પું. કોઈકમાં થતું એક જાતનું કાઠ ધોળો
સાજક. તે કાઠ એનના કાઠ જેવું થાય
છે, અને તે તૂટે, મધુર, શીતળ, સુદરતા
અને બળ આપનાર, લઘુ એટલે હલકું, ઘણું
મટાડનાર, તેમજ અરિશત્ત એટલે હાડકાંનું
બાંધતું, સંધિભંગ એટલે સાંધાનું બાંધતું, મઠ
પિંચ, આક, તરક, બગતરા, પરમો, વાપુ,
હલ્લરોમ, પાંડુરોમ, ઝેરની અસર, જખમનો
સામે, મરખીનો વધારો, રક્તદોષ, ધામ, રમ,
જખમ અને બરમક રોગ એટલે ગમે તેટલું
આવા છતાં તે આપેલું પાચન ન થતાં બરમ
કર્તી અથવા અને અમ્મિ હમેશાં સતેજ રહે તે
રોગ મટાડનાર કહેવાય છે. દવામાં તેની
અંતરજલનો ઉપયોગ થાય છે. તેનાં પાન
શુમારે પાંચ અંગળ પહોળાં અને વેતલર
લાંબાં, પૂલ સોદ અને યાલ અંદરથી તથા
બહારથી ધોળી હોય છે. એનાં લાકડાં ઇમારતી
કામમાં વપરાય છે.

અરજેરી છો. (અલિત) તિલ્લ; આસાઈ.

અરજેરી ફેરવવી = અખર્જિદુ ઉપર દોરીનો
છેડો રાખી તિલ્લા જેટલી લંબાઈ લઈ
મોળાઈ ફેરવવી.

અરજેરો પું. (અલિત) મોટી અરજેરી;
મોટી તિલ્લ.

અરજેજ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + દોલ
(હિયત)] જ. લટકતું હોય એમ.

અરજેજે ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + દોલ
(હિયત)] જ. અડધ લટકતું હોય એમ;
અધોક્ષ.

અરજેજે અડધી-રહેલી = વાત અમુકરૂપ
અથવા લટકમેળમાં હોવી.

૨. જ. લટકતી હાલતમાં અડધ.

અરજોનો ૧. પુ. (આમ) અરજો; મોળ-
કર કરવાના ઉપયોગનું, પાવડ જેવા અમલનું
લાઠીનું અમલનું કુંભારનું એક સાધન. તેજ
હવાના છેડના કાણમાં ઘેરી પરોવી, તે ઘેરી
બીજા લાઠી સાથે બાંધેલી હોય છે. આ
લાઠીને આક્રમણ યાગની બાંધમાં બેસી
ફેરવવાથી કાપસ એટલે વર્તુળ ફેરવવા વંચ
જેવું કામ થાય છે.

૨. પુ. ઓળંગો; બીંતની ઉંચાઈએ જતી
છાપાટી સીધી ઘીટીમાં છે કે નહિ તે જોવાનું
કાંડિયાનું સાધન; અણેલી બીંતનું સીધાપણું
જોવા લટકાવવામાં આવતું વસ્તુ.

૩. પુ. (આમ) લઠકાકામમાં વપરાતો લોહ-
નો કાપસ એટલે વર્તુળ ફેરવાનું વંચ કુંભારનું
આક જેવી મોળાકાર ઘીળ બનાવવામાં તેનો
પરિધ એટલે ધેરાવો આપસ તથા સમાંતર
અવધમાં વપરાતું સુતારનું લાઠીનું એક
હથિયાર.

અરજોમંતુ પુ. કોવેશમાંના અજરસનો પ્રાચ-
રસના અજરસને મળતો એક ભાગ; પ્રાચરસની
મધમાં અમલ બાણ ઉપર આવેલી નાની
લંબોળ અમલની કોવેશ કહેવાતી વસ્તુમાંનો
એક પદાર્થ, જે રમીન પદાર્થો જેવો પોતાનો
રંગ સહેલાઈથી કરી લેતો નથી. 'એકોમેદિન-
શામર'.

અરજીન (અરજીન) ૧. [ધ.] વિ. પુષ્કળ;
ધારું.

૨. વિ. સસ્તું.

૩. વિ. સારી નીખવાળું.

અરજીની (અરજીની) ૧. [ધ.]

જી. પુષ્કળપણું; વિપુલતા.

૨. જી. સસ્તાપણું.

૩. જી. સારી નીખ.

અરજોજી લુઓ અરજોજી.

અરજોજી લુઓ અરજોજી.

અરજ ૧. પુ. (અમળી) અરખો; રેડિયો.

૨. [સં. અરખ; પ્રા. અરખ] પુ. રેડ.

અરજ [સં.] પુ. એક જાતનું કાકા. લુઓ
અરજીસો.

અરજ પુ. (પુરાણ) ઉત્તમ જાતના ધોળાને
માટે ભરતખંડનો એક પ્રખ્યાત ભાગ.

અરજીલા જ. કાંડિયાવાળું એક અસલી રાખ.

અરજ (અરજ) જી. (અ. યુ.) અપ્રાર્થ.

અરજ અરજ નહ મારઈ જોલ. લાવવસમવ

અરજનું (અરજનું) ૧. જ. કિ. અરજનું;
સહ પાડવી; રેડકું અરજ પાડવા.

૨. જ. કિ. અરજ આવી; અરજમાં આવ્યાં.

૩. જ. કિ. પિચાકું; ડુઃખી વનું.

૪. જ. કિ. લેસ વગેરેનું અંબરનું.

અરજીમ (અરજીમ) વિ. (અરજી) કલ્પીત.

પદ અરજી એ જ એવો પદો અકરિયા
પામે અરજીમ. કાંડિયાવાળું કુડો

અરજીસી (અરજીસી) [સં. અરજી] જી. એક

જાતનો હોડ; વસાક; વાસિકા; વાસાજિલ્લ-
માતા; સિહિમ; સિહિમ; વાસિકા; અરજી;
અરજી; અરજી રૂપ તામ; સિહિમ; સિહ-
ખર્જી; સિહિમ; સિહિ; વાસા. કાંઈ જાતાં
અસંખ્ય હઈ નાહ કરનાર હોવાથી સંસ્કૃતમાં
તેને સિહિમ એટલે સિહનું મોડું કહેવા છે.
ધોળા અને કાળાં જોવી ને જાતની અરજીસી
થાય છે. તેનો હોડ જલુ માર ૧૮ ઊંચો,
તેનાં પાન અણીવાળાં, જલુ માર ૬૦ લાંબાં
અને અરજી સવા ૬૦ પડેલાં, તેનાં ૧૦
સીદ અને નામોજુસ આકારનાં, અને ૬૦
મોમરાની કળીસ આકારનાં અને તેમાં પિસ્ટાં
જેવાં મપટાં માર બી હોય છે. પાન તથા
પુલોનો રસ કાઢી મધમાં આપવાથી ઉધરસ,
આસ, રમ, હાથ જેવા રોગ મટતા મનાય
છે. જ્વર, નિદ્રા, મરડો, કાઠો અને રક્તા-
તિસાર ઉપર ક્વાચ, કાક તેમજ સ્વરસના
રૂપમાં આપાય છે. જાતીના અને ફોસાના
સોળ ઉપર રોગમાં તેનાં પાન કામ આવે છે.
તે કાંતરીવં એટલે કાંઈ ગુણ વધારે હોય જોવી,
હવા એટલે હાથને સુખ કરનાર, હાકી,
તીખી, કાઠી અને સ્વર્વ એટલે અવાજ સુધાર-
નાર, ઉધરસ, કમળો, લેલપિત એટલે શીંગસ,
વિષ, જ્વર, કા, આસ, મેહ, હાથ, તરલ,
અરુચિ, કોદ અને ઊલટી મટાડનાર અને રક્ત-
પિત્ત પર આકસીર અવાજ છે. માત્ર: અરજીસી-
નાં પાનનો જુએ ના થી ગા તોલો છે. કાળા
અરજીસીનાં જુએ કા પાણીમાં ઘસી ચોખવાથી
વીંછીનું ઝેર ઉતરે અને 'કેન પ્રદર ઉપર
અરજીસીનાં જુએ રસ મધમાં આપવાથી સફેદ
ઘાત જાતી બંધ થાય છે. અસ ઉપર અરજીસીનાં
કુમળાં પાંદડાં પાણીમાં ઉકાળે સ્નાન કરવું. સુખે
પ્રસવ થવા માટે અરજીસીનાં જુએ ઉકાળે ફૂટી
અને જુએ ભાગ ઉપર લેપ કરાય છે. અરજીસી-
નાં લાઠી કોમળ અને હાલકાં હોવાથી એના
કોલસા ઘામાં નાખવાના કામમાં આવે છે.

અરજીસો (અરજીસો) [સં. અરજી] પુ. એક
જાતનું કાકા; સ્થોનાક; સ્થોનાક; સોખ્ય; નટ;
દરવં; મંડુખર્જી; પતેલું; શુકનાસ દર્શિત;
અરજ; પુષ્કિલ; અણુવેદમાં અણુવેદનાં દરજી
પેકીનું એક જુદા પંચમૂળ. તેનું લાકું પોચું

અને હાલું હોવાથી તે ઇમારતી કામમાં આવતું
નથી, પણ તેનાં રમકડાં, હોલકાં, પદંમ અને
કેટલીક સુશોભિત વસ્તુ અને છે. આ આ ઊંચું
ને મોડું, તેનાં પાન લીમડાનાં જેવાં કાંઠરીવાળાં
તથા સમુક્ત, ૬૦ આવળના પરક જેવાં
મપટાં અને જાલ જાડી અને લુખર રમી
તેમજ પાવક, અરજ એટલે તાવનાસક,
સ્ત રોકનાર અને કાઠી હોય છે. તેની
જાલમાં નજ જેવી વાસ આવવાથી જરીબ
હોમે તળને બદલે તે જાલનો ઉપયોગ કરે છે.
અરજી, ખાંસી, અરુચિ, તાવ, કાઠો તથા
સંમળણી ઉપર તે ક્વાચ અથવા હિમના રૂપમાં
આપાય છે. એનાં પાંદડાંની બાજુ આપવાથી
ધનુર્વા મટે છે. પ્રચલિતવા, નળખંધવાયુ,
આમાતિસાર, વિષમજ્વર, વાળો, પટ્ટી-કોલેરા,
મુશળચેમ, મુખપાક, પિત્ત અને ઝેર ઉપર તેનો
ઉપયોગ થાય છે. તેની માત્ર ૧ વાલની છે.
મોટા અરજીસનાં હોડને મહારૂક પણ કહેવાય છે.
અરજીને ને આમલી ને મળે તે.

અરજો (અરજો) જ. મૂર્ખ માણસે બને તેમ
જોલેલ સખ.

અરજો અરજો કહે, અરજો કહે છે માલ;
મળને તારો કહે, ધોવાને કહે માલ.

સામળ

અરજી ૧. જી. અરજી; સુદાર તથા સોનીનું
ધાતુ ધાવાનું એસ કે અમરોસ અમિયું.

૨. જ. અરજીનું પ્રાચર.

૩. જ. કાનમાં પડેલાનું એક ધરેલું; અરિચ.

૪. [સં. અરજી (અમલ)] જ. અમલ; વન;
વગર; અરજી.

૫. વિ. સુખમય વગરનું; મેળાંન.

અરજીવ [સં. અરજી (અમલ)] પુ. હરિમો;
સમુદ્ર; સાગર.

અંબીલાને અરજી પણ અરજીવમાં ખાસ.

પ્રિમાનક

અરજીવાસ [સં. અરજી (અમલ) + વાસ
(રોકાણ)] પુ. વનવાસ; અંમલમાં રહેતું તે.

અરજી જી. (આમ) લેસ.

અરજી ૧. [સં.] પુ. અમિ.

૨. પુ. અમલ.

૩. પુ. વાળો અમિ ઉપર કરવાનું લાકું.

૪. પુ. સમીનું કાકા.

૫. પુ. સર્વ.

૬. જી. એક જાતનું કાકા; અમિમંથ. લુઓ
અરજી ૧.

૭. જી. રસ્તો; માર્ગ.

અરજીકેતુ [સં.] પુ. અમિમંથ; અરજી
નમનું કાકા. લુઓ અરજી ૧.

૨. ડું. કોણીયી દક્ષી આંશદ સુધીનું માપ,
આ માપ વડે જૂના વખતમાં મળી વેદ
વગેરે માપવામાં આવતાં.

૩. પુ. દમલી આંગળી પહેળી હોય તેનો બાધેલી મૂડીવળો હાથ.

૪. પુ. હાથ.

૫. જ. ગોરીસ આંગળનું માપ; આસરે એ પૂરતું બાધ માપ.

૬. વિ. પ્રમાણ નહિ કરનાર.

અમરલિપિ [સં. અરલિ (એણી) + લિ (લખવું)] વિ. એણી સંજ્ઞા.

અમરણ ૧. [હિ.] પુ. અમર.

૨. પુ. ઉપયોગ; અપ; ગરજ; અમર્ય; અરર.

૩. પુ. કમ; કમ.

અમર્ય સર્વો ને વેદ વેરી = કમ વર્ષ રજા પછી સ્વાર્થો સામું જોતા નથી.

૪. પુ. કારણ; સમય.

૫. પુ. ક્રિમત.

૬. પુ. કોમડો; ઉખાલું.

અર્ધ નાખવો = ઉખાલું પૂરવું.

૭. [સં. અર્ધ] પુ. દબ; ધન; પૈસો; દોલત; સંપત્તિ.

૮. પુ. ધર્મ વગેરે અરમાંનો ખીજો પુરવાર્ધ.

૯. [સં. અર્ધ (અર્ધવું)] પુ. ધારણા; ઉદ્દેશ; હેતુ; હરાદો; અભિપ્રાય.

૧૦. પુ. હા; પરિણામ.

૧૧. પુ. માવનો; અર્ધ; અતલ; સમજૂતી.

૧૨. [સં. અ (નહિ) + રથ (એ વાહન)] પુ. રથ સિવાયનું વાહન. એમકે, ગાંડું.

૧૩. પુ. વિપય; વસ્તુ.

૧૪. પુ. સાર; સર.

૧૫. વિ. રથ વગરનું વર્ષ ગણેલું.

અમરચાર ૧. [સં. અર્ચાત (એટલે કે)] જ. એ કારણસર; એટલે કે; એવું છે માટે.

૨. [સં. અર્ચાત (અરચ)] જ. અરચર; એમ; અરામર.

અમરચિત્તું [સં. અર્ચ (અર્ચ) + ચિત્ (વાહ)] વિ. અર્ચિતવાળું; ગરજવું.

અમરધી ૧. [હિ.] પુ. અમરધાર.

૨. પુ. આગતિયો.

૩. પુ. આગિત.

૪. પુ. ઉમેદવાર.

૫. પુ. નોકર.

૬. [સં. રથ (એ વાહન)] જી. કાઠી; નવામો.

૭. [સં. અર્ચ (અર્ચ) + ચિત્ (વાહ)] વિ. અર્ચવાળું; અર્ચવાળું; ગરજવું.

૮. [સં. અ (નહિ) + રથિન્ (સ્વાર્થ)] વિ. રથ વગરનું; રથમાંથી ઉતરેલું; રથમાં ન બેઠેલું.

અમરથ [સં. અર્થ] જ. વસ્તે; સાર; માટે.

અમર ૧. પુ. (અરથોસ્તી) પંચમા મુખ્ય દિસ્તા અરથોસ્તીના અર હમકારો એટલે માદ્યાર માદિનો એ નામનો એક. તેને અદિસ કે અસિસવં પશુ કહે છે.

૨. [સં. અ (નહિ) + રથ (વાહ)] જ. જેને ઘાંત આપ્યા ન હોય તેવું પાગલ.

૩. વિ. ઘાંત વગરનું.

અમરકલ પુ. પશિમવાદ અને બાંમદીપમાં થતું એક જાતનું કાક. તેમાંથી નીકળતો પીંગા રંગનો મુંદ પશુમાં જોવાતો નથી, પણ હાથમાં જોવાય છે. તેનાથી સારો રોગાન બને છે. તેનાં ફળ ખાતાં લોવાથી ખટાઈના કમમાં, અને તેના બીમાંથી નીકળતું તેલ ફવાના કમમાં આવે છે. તેનું કાકું કાળા લીલાવાળા બૂરા રંગનું હોય છે.

અમરકલી ૧. [અં. અમરકલી (અમરકલીનાં લેનાવર્ધ સ્વેદાર વગરી માણસ)] પુ. અમ-અરના સંદેશ, તાર, કપાલ વર્ષ બનાવ સિંધર્ધ.

૨. પુ. વાતન આમગ દોનાર નોકર.

૩. પુ. હાનુરિયો.

અમરકશિરઆખકાન પુ. કરાનના સાસાનીઅન વંશનો એ નામનો સ્થાપક.

અમર ૧. [હિ.] પુ. અલ્હો.

૨. પુ. વેરની વસતાર.

અમરકારવશ પુ. (અરથોસ્તી) છઠ્ઠા મુખ્ય દિસ્તા ખોરવાના કશુ હમકારો એટલે માદ્યાર માદિનો એ નામનો એક. તેને અરથાગોસ અથવા હરવરદીન પશુ કહે છે.

અમરકારોશ ૧. પુ. (અરથોસ્તી) પવિત્ર માણસને રસ્તો બતાવનાર દેવ.

૨. પુ. પ્રેત.

૩. બુધો અમરકારવશ.

અમરકાવા [હા. આરક (લોક)] પુ. (હિંદી) બરડો; કાકું; બરડેલું અનાજ. તે ધોળાને મંદી તરીકે અપજમાં આવે છે.

અમરકાશ જી. (આમ) પ્રાર્થના; અરજ; આરજી.

અમરકાશ જી. (આમ) પ્રાર્થના; અરજ; આરજી.

અમરકાશ જી. (આમ) પ્રાર્થના; અરજ; આરજી.

અમરકાશ ૧. [સં. અર્ધ (માણસ) + અરથા (અર્થ)] જી. અરજ; પ્રાર્થના; વિનંતિ; અરજ; આરજી.

અમરકાશ ૧. [સં. અર્ધ (માણસ) + અરથા (અર્થ)] જી. અરજ; પ્રાર્થના; વિનંતિ; અરજ; આરજી.

અમરકાશ ૧. [સં. અર્ધ (માણસ) + અરથા (અર્થ)] જી. અરજ; પ્રાર્થના; વિનંતિ; અરજ; આરજી.

૨. જી. પ્રિયપ્રાર્થના. નાનકપંચી દરેક શુભ કાર્યમાં અરજાસ કરે છે.

૩. જી. નિવેદનની સાથે બેટ; નજર; નજ-રાજો.

૪. જી. શુભ કાર્ય કે વાતની સરખાતમાં કોઈ દેવતાની પ્રાર્થના કરી તે નિમિત્તે કંઈ બેટ કાઢી રાખવી તે; દેવેલીને ધરાતો લોભ.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી. વાત માથે વાતનાં, બેટ માથે બે, ૭૦૦ અમરકાશ કંઈ એક હોંકાશે દે!

૭૦૦ અમરકાશ કંઈ એક હોંકાશે દે!

૭૦૦ અમરકાશ કંઈ એક હોંકાશે દે!

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અમરકાશ જી. (આમ) અરજ; વિનંતી.

અરહિસુર જી. (પહેલવી) એ નામની નદી.
તે હાલની ઓક્સા નદી હોવાનું મનાય છે.
અરખ ૧. જ. કોઈ રાસિ કે પરિમાણના બે
સરખા ભાગ કરવાથી આવતું એક ભાગનું
મુદ્દા અથવા પરિમાણ.

૨. વિ. અખરૂં; અખરૂં.
૩. [સં. અર્ધ] વિ. અરધું; એક વસ્તુના બે
સરખા ભાગમાંના એક એટલું.

અરખઉંધાકું ૧. [સં. અર્ધ (અરધું) +
ઉંધાકિત (ઉપાડેકું)] વિ. અર્ધું ખુલ્લું.
૨. વિ. અર્ધું નામું.

અરખઊરખ [સં. અધઃ (નીચે) + ઊર્ધ્વ
(ઉપર)] જ. નીચે ઉંચે; સર્વ ઠેકાણે.
આલ અવિનાશી એ નવ જ ભાગે છે.
અરખઊરખની માહે મ્હાલે. નરસિંહ

અરખપસાર વિ. અમલમ અરખ.

અરખપંચાળી ૧. વિ. અમલમ અરખ ભાગનું.
૨. જ. અમલમ અરખા ભાગનું હોય તેમ.

અરખપાતાળિયા [સં. અર્ધ (અરધું) +
પાતાલ (પાતાલ)] વિ. સાંઘડી વડે ઊંડીથી
પાણી ભેવામાં આવે એવું.

અરખંગ ૧. [હિં.] પુ. સિવ તેમનું એક ૧૫
અર્ધું પુરુષનું અને અર્ધું સ્ત્રીનું કષ્ટવામાં
આવ્યું છે.

૨. [સં. અર્ધ (અરધું) + અંત્ર (સરીર)]
જી. અર્ધાંત્ર; પત્ની. સ્ત્રી એ પુરુષનું અર્ધું
અંત્ર મનાય છે.

અર્ધમાં લગ્નથી આવ અરધંગ ૨. રવારામ

અરધાંત્ર [સં. અર્ધ (અરધું) + અંત્ર
(સરીર)] જી. અર્ધાંત્રના; પત્ની.

અમર આવીર અરધાંત્ર મોપામના. નરસિંહ

અરધાંગના [સં. અર્ધ (અરધું) + અંગના
(સ્ત્રી)] જી. પત્ની; પુરુષના અરધા અંગરૂપ
પરણેલી સ્ત્રી; અર્ધાંત્ર.

અરધાંગી ૧. [સં. અર્ધ (અરધું) + અંગિન
(સરીરવાળું)] પુ. સિવ, ક્રમશઃ કે તેનું ૧૫
અર્ધું પુરુષનું અને અર્ધું સ્ત્રીનું કષ્ટેલું છે.
૨. જી. અરધાંત્ર; પત્ની.

અરધાંચાલ જ. વ. વ. (સંગીત) જેમાંથી
એક જ સ્વર નીકળતો હોય તેવાં વાજાં. જેમકે,
મંજીરા, ઝાંઝ, ધૂમરી, ધંદ, કરતાલ, જલતરંગ,
ભાંગતરંગ, ઝમકી. લુઓ ધનવાલ.

અરધિયાણુ [સં. અર્ધ (અરધું)] વિ. અમ-
લમ અરધું; અરધા એટલું; અરધપંચાળ.

અરધિયું ૧. [સં. અર્ધ (અરધું)] જ. અરધો
ભાગ.

ચૂડીનું અરધિયું = નાની પટીની ચૂડી.
૨. જ. આઠ આનાનો સિક્કો; અરધો રૂપિયો.
૩. જ. હાલિયા વાટનું વાસણ.
૪. જ. મોટી વસ્તુનો નાનો ભાગ.
૫. જ. રેશમી કે કિનખાનના તામ્રનો અરધો
ભાગ.

૬. વિ. અરધું; અરધા ભાગ એટલું.
અરધિયો એટલું ૧. પુ. અરધો ભાગ આપી
એક કસો હોય એવો એટલું; અથવા કસાર
એટલું.

૨. પુ. વળેભાગમાંથી અરધો ભાગ સુવાંચ
મટી લેતાં બાકીમાંથી બીજા દક્ષણેને ભાગ
આપવો પડતો હોય એવો એટલું.

અરધી ૧. જી. એક પિસના ચીળ ભાગ
એટલી એટલે આનાના બારમા ભાગ એટલી
કીમતનો અણસી સિક્કો; પાઈ આ સ્વદ મોટે
ભાગે મુંઝાઈમાં જ મોલાય છે.

૨. જી. અમનમરનો એક ભાતનો રૂપનો
સિક્કો; અરધી કોરી.

અરધું ૧. [સં. અર્ધ] જ. અરધાનો અંક;
૧૫૦૦ થી ૧૦૦૦૦૦ સુધીના અંક.

૨. જ. કોઈ પરિમાણના બે સરખા ભાગમાંના
દરેકનું મુદ્દા અથવા પરિમાણ.

૩. વિ. બે સરખા ભાગમાંનું દરેક અરધા;
અરધું.

ખિલમને અરધું કર્ષ જનું = મુસ્લામી લોકો
ખાતું.

અરધુંપરધું વિ. અરધું અથવા તેથી ઓછું;
આસરે અરધું.

અરધોઅરધ વિ. અરાબર અરધું; અરાબર
નીમે ભાગે.

અરના ૧. [હિં.] પુ. અપ્પનાં બાળું.

૨. પુ. અરણીનો છેડ.

૩. [સં. આરવણ (અંજલી)] પુ. (દિડી)
અંજલી પાત્રે.

અરનાથ પુ. (જૈન) માણુ અસ્પર્શિથી એટલે
ઊતરતા કાગળમાં ઝરતણેનમાં થયેલા અક્ષરમા
તીર્થંકર તે મર્જમાં આળસ પડી તેમની જા
રેવી રાણીએ રવનામાં રતનનો બારો અને
ધુલ એટલે દમલો દિધાં. એ મર્જને પ્રભાવ
જાણી તેમનું નામ અરનાથ પડ્યું. તેની
અન્નતિથિ શકલ સુદિ ૨, જન્મસ્થળ
હસ્તિનાપુર, નિર્વાણસ્થળ સમેલ શિખર અને
જલણ માળવી છે.

અરપણુ [સં. અર્પણ (અપણું તે)]

જ. અર્પણ કરવું તે; આપવાપણું.

અરપણું [સં. જા (મેળવવું)] પુ. મનેજા ૧૫]

સ. કિ. અર્પણ કરવું; આપણું.
અરપણું [સં. જા (મેળવવું)] જ. કિ. અર્પણ
કરવું; અપણું.

અરફ [અ.] જ. કિ. (પાતુ) તેણે અપણું.
આ પાતુ ઉપરથી નીકળેલા સ્વદો; આરફ =
ઘાની. મઅરફત = ઓળખાણ; ઘાન; ઉધિર
સંગથી ઘાન. મઅરફ = સુખસિદ્ધ.

અરફક જી. અઘડક; ધકો; ઝપડ; અઘઘમણ.

અરફર [હિં.] જી. હરે.

અરફા ૧. [અ.] પુ. ઈલી પહેલાંનો દિવસ.
૨. પુ. અમરણ.

અરફક લુઓ અરફક.

અરફાત [અ.] જ. મહાયા ૧૨ માર્ચ દૂર
આવેલી એ નામની ટેકરી. ત્યાં હાજીઓ
અરફાને દિવસે હજજ કરવા આવે છે, અને
અપેરની તથા પાછલા પહોરની નિમાજ પઠી
પાછા મકે આવે છે.

અરફે [અ. અર્ફ (બહેવાથી આવતો દિવસ)]
પુ. મુસલમાની હેત્તા મહિનાની નવમી
તારીખ. તે દિવસે મકામાં હજજ થાય છે.

અરળ ૧. [અ.] પુ. અરબસ્તાનનો વતની;
અરબ.

૨. પુ. અરબી ધોડો.

૩. પુ. અરબોનો મુલક; અરબસ્તાન.

૪. પુ. ઈર્ન.

૫. [સં. અર્વન] પુ. ધોડો.

૬. [સં. અર્જુન] પુ. ૬૦ કરોડની સંખ્યા.

૭. વિ. ૬૦ કરોડ.

અરળખરળ [સં. અર્જુન (અળખ) + ખર્વ
(૬૦ અળખ)] વિ. અસંખ્ય.

અરળકું (અરળકું) જ. કિ. અર્ધકિયાં ખાઈ.

અરળદા [સં. અર્જુન] જી. (આમ)
આણુ પવેત ઉપર વસતી અર્જુન ટેવી.

સાચી મેદી દેવી સારલા,
અઠલ લગી અરણ્ય અરખદા

અરળસ્તાન [અ. અરળ + સિતાન (ઠેકાણું)]
જ. અરબોનો દેશ. અહીં ઇસ્લામ મત
ફેલાવાર મહમ્મદ સાહેબનો જન્મ થયો હતો.
ત્યાંનાં ધોડાં, ઊંદ અને ખજૂર વખણાય છે.

અરળ પુ. અરબોની અપાઈ.

૧. અરળ ઊડવા = મુસ્લામી સામે જનું.

૨. અરળ પીને આવવું-જનું = મુસ્લા
જાહેલી વાણી સામે દક્ષી ચાલવું.

અરળાવૃત જ. અરબસ્તાન.

અર્થી ૧. [અ.] પુ. અર્થી જિહ્વ અર્થ
ફેરનું જિહ્વ. તે નકુ મળનૂત અને સહનશીલ
હોય છે, અને હણાપાણી વિનાની ચરબીમાં
એટલે સ્વવાળા મુલામાં મુસાફરીને માટે ધણું
ઉપયોગી છે.

૨. પુ. અર્થી ધોડો. આ ધોડા બીજા ધોડા-
ઓથી વધારે જોગવર, મહેનતુ, સહનશીલ અને
આઘાપાઘાટ એટલે કઠોર છે. તેનાં નસાએ
પહોળાં, જડનાં મોટાં, માથું મોટું, જાંબો
મોટી, કાન નાના તથા પૂઠડી અને ફેરવાળી-
ના વાળ ચમકાર હોય છે.

૩. પુ. અર્થી ચાલું; તાલું.

૪. સ્ત્રી. અર્થા લોહી ભાષ.

૫. વિ. અર્થસ્તાનનું; અર્થસ્તાનને લગતું.

૬. વિ. અર્થની ભાષાનું.

૭. વિ. અર્થને લગતું.

અર્થી અમૂરી સ્ત્રી. કમળમાં થતું એક
જાતનું કાક- વરસાદની તમી હોય ત્યારે
એમાં થતી ખારેક અમૂર તરીકે પદ્મવન છે.
આની દેશી અને પરદેશી જોમ બે જાત છે.

અર્થી ખાંડી સ્ત્રી. આઠ મણનું વજન.

અર્થી ચા સ્ત્રી. એક જાતનું કાક. તે સાક
ફેરમાં થાય છે.

અર્થી છરો પુ. કવેરદાર પોલાદના પાનનું
આસરે બે ૧૮ લાંબું, સરખાતમાં સ્વયં ઈચ,
વધ્યે એક ઈચ ને છેલ્લે હોઠ ઈચ પહોળું,
અણીવાળું, એક જ બાજુએ ધારવાળું, તથા
જેનું હથિયાર તેનું પાનું અને મૂળે ખીલો
એક જ હોય છે.

અર્થી જમૈયો લુખો અર્થી છરો.

અર્થી પ્રવાહુ પુ. અર્થી સમુદ્રમાંથી આવતો

કાક.

અર્થી સન પુ. ભારતીય ૩૪ સંવત મંદિનો
એ નામનો એક; સાદર સન; પચસાલ. આ
સન દિવસી સનને એક પ્રકાર છે. દિવસી
સનમાં માંદમાસ મુળજ અને આ સનમાં
સૌરમાસ મુળજ અક્ષતરી થાય છે. આ સન
સુલતાન મહમદે જ્યારે પોતાની સળાની
દિલીથી ફેરવી દોલતાબાદ કરી ત્યારે એટલે
ઈ. સ. ૧૦૦૫ થી ચલુ થયો છે.

અર્થીસમુદ્ર પુ. અર્થસ્તાન અને હિંદુસ્તાન-
ની વચ્ચે આવેલો દરિયો.

અર્થુ ૧. [સં. અર્જુ] પુ. કાક કરોડની
સંખ્યા.

૨. પુ. ફસોળી; મંદ.

૩. વિ. કાક કરોડ.

અર્થુ ૧. [અ.] સ્ત્રી. અર્થી ભાષ.

૨. સ્ત્રી. અર્થોમકું; પેટાં અર્થીની જાતનો
કંદ.

૩. વિ. અર્થસ્તાનને લગતું.

૪. વિ. અર્થનું.

અર્થુક [સં. અર્થક (અર્થ)] ન. અર્થક;
જોડક.

અર્થુ [સં.] વિ. નીચ; હલકું; અવન.

અર્થુલી [સં. અ (નહિ) + રમણીય
(સુદર)] વિ. આનંદ ન આવે તેનું.

સમજાવે પ્રકાર છે: અન્યથા અને અર્થુમા-
ને જોઈને જોઈને પ્રકાર છે: રમણીય અને
અર્થુલીય.

અર્થુલ [૧૧.] પુ. વિપુર; ધરભંજ પુરુષ.

અર્થુલ પુ. એ નામનો ઇરાકી એકાદ
નામનો એક પસંદો ઇરાક પર રાજ્ય કરતો
હતો, ત્યારે તેના રસોવા તરીકે નોંધ રહી
તેણે અને ઇરાકી ૨૦૦ જેટલા ઇરાકીને
અર્થુલ હતા અને તેઓને દૂર દેશાવર મોટી
આખા હતા, જેઓનાં વંશને કુદ લોકો
હોવાનું મનાય છે.

અર્થુન ૧. [૧૧. અર્થુન (અર્થ)]
સ્ત્રી. અર્થિલાય; ઉમેદ; ઇચ.

૨. સ્ત્રી. આગુસ્ત.

૩. સ્ત્રી. મિત્ર.

૪. સ્ત્રી. અર્થતાપ; અર્થસેવ.

૫. [સં. અર્થ (હેડ) + મન (ધિ)]
સ્ત્રી. વલક.

૬. વિ. અર્થમાન; સારું.

અર્થુર [પોટુ. અર્થુર (અર્થ)] સ્ત્રી. નીક-
સેન; અર્થુર વલકુનો કાચો; દરિયાઈ
કાકો.

અર્થુરી ૧. [પોટુ. અર્થુરીય (અર્થ)]
પુ. બીંદ મંદિનો કાક; તાકું; ઓંકારિયું;
દોલાય; હાથિયું.

૨. [પોટુ. અર્થુરી] સ્ત્રી. દરિયાઈ કાકો;
નીકસેન.

૩. ન. સંઘ; બીંદ, પદારા વગેરેમાં સમેલ
જનું જાનું.

૪. વિ. નીકસેન સંઘી; દરિયાઈ કાકોને
લગતું.

અર્થુરીખાતું [અર્થુરી (નીકસેન સંઘી)
+ ખાતું] ન. નીકખાતું; દરિયાઈખાતું;
નીલવ વિશાલ નાવિક લગ્નર વિશાલ.

અર્થુર્ ૧. [૧૧. અર્થુર્ (અર્થ)]
સ્ત્રી. કમળ; સાવસા.

૨. ન. એ નામનું એક માન, જ્યાં કાકી
લોખ્ણ કમીલા રહે છે.

અર્થુર્ ૧. [અ.] ન. એક જાતના જાન-
વરનાં ફાંખોથી જનાવેલું કાક.

૨. ન. એકિયા તથા મુરોપના ઉત્તર ભાગમાં
રહેતું નોંજિયાની જાતનું એક જાનવર. મુરોપ-
માં અને આસ કરી ઇચામાં આવાધીઓના
કબામાં આ પ્રાણીનાં ફાંખ વપરાય છે.

૩. ન. આવાધીઓની પદવી.

૪. ન. ન. નોંજિયાની જાતના એક જાનવર-
નાં ફાંખ.

અર્થુર્ સ્ત્રી. વિચારની શુદ્ધતા.

અર્થુર્ [સં. અ (નહિ) + રમ (સુદર)]
વિ. સુદરવ વિનાનું; કાકપું; એકેળ.

અર્થુર્પરયા ૧. [હિ.] ન. આ બાજુએ
અને પેલી બાજુએ.

૨. ન. અર્થપાર.

૩. ન. કાકું-અર્થુ.

અર્થુ ૧. [સં.] પુ. એ નામનો એક માન.

૨. ન. કમાડ; અર્થુ.

૩. ન. આમકું કાકાની એક જાતની છી.

૪. ન. કાંચુ.

૫. ન. કાકાઈ; વિશાલ; કુદ.

૬. ન. વંસના પીલા ઉપરનું પા.

૭. ન. મિત્રાથી ૩ કુ:ખની કામરૂથી મોલી
જવાતો કાક.

૮. ન. રે; હો; અરે; બીક સાથે આશરે
જતાવતો કાક.

અર્થુ [સં.] સ્ત્રી. અર્થુ; કમાડ.

અર્થુ ૧. [સં.] પુ. કાકુ દુરમાન.

૨. પુ. હથિયાર; અર્થુ.

અર્થુ ૧. પુ. (કાકી) અર્થુર; પેટા જેવા
મોટા પ્રાણીને પશુ મળી જનાર એક જાતનો

કાક.

૨. ન. છત્રીસ મંદિનું એક કાકુ. લુખો
કાકુ.

૩. વિ. જાકું; ધીંગું.

૪. વિ. નીચેની; તંદુરસ્ત.

૫. વિ. મૂર્ખ.

અર્થુક પુ. એ નામનો એક કાક જેને કાક-
મુરુએ કાળાના નામના વૈદક મંથનો
અભાસ કરાવ્યો હતો.

અર્થુલ પુ. પાકો; હાથીના ફૂલના આકું
બાંધવાનું કાકું.

અર્થુવો [સં. અર્થુ] પુ. અર્થુનો નામની
વસ્ત્રપતિ; અર્થુ.

અરસ

અરસી છી. એક ભત્તી બાજી.

અરસુ ૧. [સં.] પુ. અરસવો; અરસો; દિસા; અરસવો.

૨. વ. ડુંગડું.

૩. વ. જુદા પંચમૂળમાંની એક ઔષધિ. હસમૂળમાં અરસુનું મૂળ આવે છે.

૪. વ. રયોનાક; દેકું; ડોનાક; દુકનાસ. આ શાક બહુ મોટું થતું નથી. એનાં પાંદડાં મરીનાં પાંદડાંને મળતાં, ડાઘાં પોચાં અને સિંચાં આર આંગળ પડેળી, જે હાથ લાંબી, તલવારના આકારની અને કપડિયા જેવાં બસો બહોસો જિવાંવાળી હોય છે. કુમળી સિંચું શાક ને અચાનું કરાય છે. તેની જાલ જુખસ રંગની, ખરખરી અને અંદર બહુ પીળી હોય છે. પ્રમેહ ઉપર અરસુની જાલ વહીને અને પચ્ચી ઉપર તેનાં જિવાંનું ચૂર્ણ અને પાપડિયો ખાઈ મોગમાં મેગવી મોળી કરીને વ્યવસ્થામાં આવે છે. એનાં ફળ ગુલમ, વાણ, કાઠ અને કૃમિનો નાશ કરતાં હોવાનું મનાય છે. અરસુ વૈ, તીખું, કડકું, થરમી વધારનાર, માહક, સીતળ, જળ આપનાર અને વાત, પિત્ત, સનિપાત, તાવ, કાઠ, ત્રિદોષ, અરુચિ, કુર્નધવાળો કામો, કૃમિ, બિલ્વરી, ઉપરસ, અતિસાર, તરસ અને દોઢ મટાડતું હોવાનું કહેવાય છે.

અરસુપુટપાક પુ. (વૈદક) એ નામનો પુટ-પાક. રયોનાકની છાલને વાટી લોઢો કરી ભંજનના પાનમાં વીટી તેને અમિમાં પકવવો. આ પુટપાક અતિસાર, રક્તાતિસાર અને સંમલસુધી પર ઉપયોગી કહેવાય છે. તેની માત્ર ૨ તોલા છે.

અરસુ વ. હોઠનો લાકડાનો કાંપો.

અરસો પુ. કાંપો.

અરવ ૧. [સં. અ (નહિ) + રવ (આવાળ)] પુ. અવાળને અભાવ; ચૂપકી.

૨. વિ. અવાળ વચરતું; રાતાં ચૂપકીવાળું.

અરવતું (અરવતું) વ.કિ. અરવતું ગાયોમાં આવ્યું.

અરવ ત્રિવિધનર પર મધુ

અરવરસો હોયે પદ્મ.

અરવણ પુ. ધોડાના કાનના મૂળમાં વરસની તરફ થતી એક લામરી. તે બે બે બાજુએ હોય તો સારી અને એક બાજુએ હોય તે અશુભ ગણાય છે.

અરવણી [સં. અર્ણવ (બાણ પર્વત) + અર્ણવ (હાથ)] પુ. એમાં બાણ પર્વત આવેલો છે તે પર્વતની હાર. તે ગુજરાતની ઉત્તરે આવેલ છે, અને તેમાં બંગાળ દેશનું સ્થાન છે.

અરવણી જુઓ અરવણી.

અરવા ૧. [વ. ૨૬ (આવળ)નું અર્ણવન] પુ. આવાળ.

૨. પુ. મનઃ અંતઃકરણ.

અરવાહ પુ. એ નામનો સમુદ્ર.

અરવાહ [વ. અર્વાહ (૨૬ એટલે અર્ણવનું અર્ણવન)] પુ. વ. વ. આવાળો.

અરવિં ૧. પુ. (પિંગ) અરવિંદુખી; અતિફૂલની ભત્તીને એ નામનો અરુરમેળ છે. તેના દરેક અરણ્યમાં સમજ, સમજ, સમજ, સમજ, સમજ, સમજ, સમજ અને લઘુ મળી ૨૫ અરુર હોય છે. ૧૨માં અરુર પાળી થતી એટલે વિશામો આવે છે.

૨. પુ. જમણો.

૩. [સં. અ (અન્ય) + રવિ (સૂર્ય) + ધ્રે (પંક્તિ કરવું) & સં. અર (આસે) + વિન્દ (વિવરણ)] વ. કમળનું ફૂલ; પદ્મ; બલ્લભ; શાક્ય; અરુરમેળ, કેમકે પોતાની આજીવિકા આપનાર તરીકે સૂર્ય સિત્તલ બીજાને તે સ્વીકારતું નથી. પેાનના આકારની પોંડે તેનાં પત્તે મળે છે તેથી જુએ તેને અરવિં કહે છે.

પુરુષીક પુષ્પર કમલ, અરુર અર્ણવ અંજોલ, ખાલ સારસ લખાસ કુસાવ ફલ સસેવ. અરસી અરવિંદ અને પદ્મ પ્રીત્ય નામ. નવિન દુષ્પ અલોક દીકે કું ધાણુ સુખધામ. પિંગવલુમેય

૪. વ. કમરેવનાં પાંચ બાજુમાંનું એક. પાંચ બાજુ: અરવિંદ, અસોક, આંખામોર, નવમાલિકા ને નીલોત્પલ.

૫. વ. કાળું કમળ.

૬. વ. તાંબુ.

૭. વ. નીલું કમળ.

૮. વ. રાતું કમળ.

૯. વ. સારસ પંખી.

અરવિંદનયન [સં. અરવિંદ (કમળ) + નયન (આંખ)] પુ. કમળનયન; વિષ્ણુ.

અરવિંદનાભ [સં. અરવિંદ (કમળ) + નાભિ (ફી)] પુ. વિષ્ણુ. જે કમળમાંથી વ્યક્ત ઉત્પન્ન થતા તે કમળ તેમની નાભિમાંથી નીકળતું હતું.

અરવિંદનાભિ જુઓ અરવિંદનાભ.

અરવિંદનંદુ [સં. અરવિંદ (કમળ) + નંદુ (સ્નેહનું)] પુ. સૂર્ય તેનાં કિરણથી કમળ ખીંચે છે, માટે તે અરવિંદનંદુ કહેવાય છે.

અરવિંદુખી [સં. અરવિંદ (કમળ) + મુખ (મોં)] વ. કમળનાં જેવું મોઢું.

અરવિંદુખી ૧. પુ. (પિંગ) અરવિંદ અતિફૂલની ભત્તીને એ નામનો અરુરમેળ છે. જુઓ અરવિં ૧.

૨. [સં. અરવિંદ (કમળ) + મુખી (મોઢાવાળી)] વિ. જો. કમળ જેવા મુખવાળો.

અરવિંદ્યોનિ [સં. અરવિંદ (કમળ) + યોનિ (અન્તર્યામ)] પુ. અરવિં.

અરવિંદ્યોજન [સં. અરવિંદ (કમળ) + લોચન (આંખ)] પુ. વિષ્ણુ. જુઓ અરવિંદ્ય.

અરવિંદસહ [સં. અરવિંદ (કમળ) + સહ (મેસનાર)] પુ. અરવિં; કમલાસન, કેમકે તેમની બેઠા કમળમાં છે.

અરવિંદાક્ષ [સં. અરવિંદ (કમળ) + અક્ષ (આંખ)] પુ. વિષ્ણુ. તેમની આંખ કમળના જેવી હોવાથી તે અરવિંદાક્ષ કહેવાય છે.

અરવિંદીની ૧. [સં.] છી. કમલિની; કમળનો વેશો.

૨. છી. કમળનાં ફૂલથી ઘરેલ જાત; કમળવાળો દેવ.

૩. છી. કમળનો જલ્મો.

અરવી [વિ.] છી. અગવીની માંઠ.

અરશ [સં. અર્શ] પુ. દરસાં મુદા વાટે નીકળતા આંખળ, જેમથી લોટી વહે છે.

અરશત [વ. અરશત] પુ. આનંદ.

અરશદરશ [સં. અર્શ (અરીસો) + દરશ (બેઠું)] વિ. (પ્રામ્ય) આબેદુખ; અસલ જેવું જ; મૂળના જેવું જ; આરસીમાં સાચું દેખાય તેવું.

અરશકા છી. આખ.

અરશી પુ. ફૂલો.

અરશીરવંજ પુ. પાસની મહિમાના ચીસમાંના પંખીસમ દિવસનું નામ.

અરસ ૧. [સં. અ (નહિ) + રસ (સ્વાદ)] પુ. સ્વાદ ન હોવાનું; રસનો અભાવ.

૨. પુ. હલકો રસ.

૩. વ. અંજાના તરફ થતો એ નામનો એક ભત્તીનો હોય. તેનાં પાંદડાં લાંબાં, છેડે અણીદાર તથા સરખી કિનારીવાળાં હોય છે. એને કાળી હોતી નથી. કીટિનું અખમ અંજાનું હોય છે. પાંદડાંનાં કીટિવાના મૂળથી બીજી નીકળેલા લાંબા પુષ્પકાં ઉપર ધોળા રંગનાં પાંચ અખમ છે પાંખડીનાં નાનાં ફૂલ આવે છે. ફળ નાનાં ખોર જેવાં થાય છે. પાંદડાંના રસનો ઉપયોગ અંડના સોજા અને સંધિવા પર થાય છે.

૪. વિ. નિર્મળ; ભેર વગરનું.
૫. વિ. રસ વગરનું; નીરસ; મોળું; ફીકું.
૬. વિ. રસને ન ભણુનારું; અરસા.
૭. [સં. અ (નહિ) + રસ (સાર)]
વિ. સાર વિનાનું; અસાર.

અર્સલવી [સં. અ (નહિ) + રસ
(સ્વાદ) + ઇવિન્ (અવગત)] વિ. (જેન)
સ્વાદ વગરના ખોરાક ઉપર ઇવનાર.

અર્સણ [સં. અ (નહિ) + રસ + ણ
(ભણનાર)] વિ. રસને નહિ ભણુનારું;
અરણિ; બોધ.

અર્સણ ૧. [હિ.] પું. અનુમાન; અસરો;
ગાણી.

૨. પું. અમાખર્મનો માસિક હિસાબ.

૩. પું. દવાલ.

૪. પું. રોહનામું.

અર્સણ [હિ.] પું. અમાખર્મનો માસિક
હિસાબ.

અર્સણસ લુઓ અરણસ.

અર્સપરસ ૧. [સં. રપ્ (અર્થ)]
પું. (હિંદી) ગાળાએક; અપરજતા.

૨. પું. અમાખર્મનામયીની રમત. અમા ખેલ
રમનારની અમા ખેલ કરાવવામાં આવે
એટલે બીજા ક્ષમી ભવ. પછી તે બીજા
બોને પકડવા ભવ. જે પકડાઈ ભવ તેના
ઉપર ઠાવ આવે.

૩. [સં. રપ્ (અર્થ)] પું. ખાણનો
છંદાવ.

૪. [સં. પરપર] વિ. અબો-વ; પરપર;
એકબીજાનું.

૫. બ. માંહોમહિ; અબો-વમાં; અપસ-
આપસમાં.

૬. બ. સામસામું; સાપોસાપ.

અર્સપેલ [સં. અ (નહિ) + રસ + મેલ
(વસાવ)] પું. જેનાથી મોટા પ્રમાણમાં
અને બીજાવાળું અનાજ ન પાકે એવો વરસાદ.

અર્સલાન ૧. [તુ. અર્સલાન] પું. મુલામ.
તુર્ક લોકો પોતાના મુલામનું નામ અર્સલાન
રાખતા. પાછળથી અર્સલાન રાખનારે અર્સ
મુલામ માર્ગ મળે. છેવટે વખત એ રાખ
નામનો બાજ પલુ હોય છે. જેમો, અપ

૨. પું. સિંહ; સાબર.

અર્સંચિત બ. અક નમનું એક દર્શિયાર.

અર્સા ૧. [હિ.] પું. દીલ.

૨. પું. મુદત.

૩. પું. વખતનો વખત; વખતો.

૪. [સં. અ (નહિ) + રસ + અ
(નારીબલિએ પ્રત્યય)] વિ. જો. રસ વગરની.
અર્સાત [સં.] પું. (પિત્ત) એ નામનો રસ
અર્સનો છંદ મરદ; અર્સા. તેની દરેક ક્ષી-
માં અર્સ, અર્સ, અર્સ, અર્સ, અર્સ, અર્સ,
અર્સ, અર્સ અને રસ આવે છે.

અર્સારી બ. અર્સારીનું એક નામનું સુર
પદ્ધી. તે ગરમ ભાગમાં વસે છે.

અર્સાલ [બ. ઇસ્લાત; રસલ (તેલે
મોઝું)] જો. મહેસલની રકમનું અર્સું.

અર્સાહાર ૧. [સં. અ (નહિ) + રસ
(સ્વાદ) + આહાર (ખોરાક)] પું. રસ
વગરનો ખોરાક.

૨. વિ. સ્વાદ વગરના ખોરાક ઉપર ઇવનાર.

અર્સિક ૧. [સં. અ (નહિ) + રસિક (સ્વ
ભણનાર)] વિ. અર્સા; રસ ભણવાની રક્તિ
વગરનું; રસ સમજ ન હોય તેવું.

૨. [હિ.] વિ. પ્રક્રિયાના મર્મને નહિ
સમજનાર.

૩. વિ. ચિત્તવેધ નહિ એવું; અમનોરંજક.

૪. વિ. નાપસાદ; અપ્રિય.

૫. [સં. અ (નહિ) + રસિક (સ્વાદ)]
વિ. રસ વગરનું; નીરસ; સ્વચ્છ; શુષ્ક;
મળ ન પડે એવું.

અર્સિકતા ૧. જો. અપ્રિકતા.

૨. જો. પ્રક્રિયાનો મર્મ ન સમજ સમજાવવું.

૩. જો. ચિત્તવેધ ન હોવાપણું; અમનોરંજકતા.

૪. જો. રસ ભણવાની અસક્તિ અર્સિકપણું.

૫. [સં. અ (નહિ) + રસિક (સ્વાદ) +
તા (પણું)] જો. સ્વાદનો અભાવ; નીરસતા.

અર્સો ૧. પું. અવસર; ટાલું.

૨. પું. મુદત; કાળ; સમય.

૩. પું. વખતનાનો વખત; વખતો.

અર્સોદરશ બ. ગણનાર.

અર્સતુ પું. સિંહનો શુર; એરિસ્ટોટલ નામનો
પ્રખ્યાત ગ્રીક ફિલસૂફ. ઈ. સ. પૂ. ૩૮૪-૩૨૨-
માં તે જન્મે. તે ગ્રીક વસ્તુઓ પોટોનો
ફિલ્સ હતો.

અર્સહ ૧. [સં. અર્સહ] પું. રેડ; ખણી
એવનું મહા; અર્સહ. કુવામાંથી ખણી કાઢવા
માટે તેમાં મલુ મારે છે પેડાં પર ધમની
હાર લગાડેલી હોય છે.

૨. પું. રેડવાળો કૂખો.

અર્સહ લુઓ અર્સહ.

અર્સહર ૧. [હિ.] જો. અર્સહ.

૨. જો. અર્સહરી કાંદ.

૩. [સં. અર્સહરી પ્રા. અર્સહરી] જો. એ
નામનું અનાજ. તેને છોડ માર પાંચ ફાલ
જિએ થાય છે. તેની કાંખીમાં એક તરફ લીલાં.
અને બીજી તરફ બૂરાં એવાં મલુ મલુ પાન
આવે છે. સાંડી બાગવાના તથા અર્પે અવવા-
ના અને સાંડીના રસ દોર્યા બનાવવાના
કામમાં આવે છે. અર્સહર ઓમાસામાં વચન
અને માનસર પોષમાં તેને પીળાં ફલ આવે.
ફલ ખરી મળ પછી માર પાંચ ફાલવાળી
દોડ ને ઇમ કાંબી સિમ આવે છે. ફાલની
દળ થાય છે.

૪. જો. તુવેર.

અર્સહ ૧. [સં. અરિ (શત્રુ) + હન
(માર્ગ)] પું. (જેન) અર્સહ; કામ કોષાદિ
શત્રુને નાશ કરનાર તીર્થંકર; અરિહંત.

૨. પું. (બૌદ્ધ) શુદ્ધ; રસ સંયોજનનો દુધ
એટલે નાશ કરી શ્વ-મુક્ત મેલેલ બિંદુ.

૩. [સં. અર્સહ] વિ. પૂજ્ય; પૂજ્યા થાયક.

અર્સહ પું. (બૌદ્ધ) અર્સહ; શ્વ-મુક્ત; સિદ્ધ.
એલે જો સંયોજનને કામ કર્યો હોય તે
અર્સહ. આ સિદ્ધિમાંથી જ નિર્વાણ મેળવાય
છે. પ્રસાદવ

અર્સહિત [સં. અ (નહિ) + રહિત (એરેક્ટ)]
વિ. એવું; સહિત.

અર્સહી (અર્સહી) જો. (મામ) છામાં
એટલે હળના એ નામના ભાગમાં મારેલી
લાકડાની ખીલી.

અર્સહું [સં. આરહ (પાસે)] બ. (ભૂ. કું)
નજીક બોરું; દૂધું.

જુ અર્સહું આલું અર્સહું. બાલ્ય

અર્સહોપરહો [સં. આરહ (નજીક) + પર
(દૂર)] બ. (ભૂ. કું) આમતેમ.

અર્સહોપરહો એવલં દીડી કન્યા કિ.

અર્સહો [સં. અર્સહું] પું. અર્સહો નામની

વનરખતિ; અર્સહું.

અર્સહ ૧. [સં.] પું. (પિત્ત) અર્સહું છંદા
એવનું એ નામનો ૮ શુર અને ૫૧ શુર
મળ ૧૪ અર્સહનો માયાદક છંદ.

૨. [સં. અર્સહું (પૂજ્યો સામન)] પું. (હિંદી)
સુમંથ; મહેક.

૩. [અ (નહિ) + રંચ (અસર)] વિ. રંચ
ન લાગ્યો હોય એવું; અસર વગરનું; નિર્લેપ.

અર્સહી [અ (નહિ) + રંચ (અસર) + ઈ
(વાળું)] વિ. રંચ લાગ્ય વગરનું; પાસ ન
લાગ્યો હોય એવું.

અર્થશિત ૧. [સં. અ (નહિ) + શિત (શિત)] વિ. રૂપ વિનાનું નહિ રહેલું.
૨. [સં. અ (નહિ) + શિત (શિત)] વિ. રાત્ર ન થયેલું.

અર્થક [હિ.] પુ. એરો; એરપ્રનો એક.
અર્થકકી (અર્થકકી) [હિ.] જી. એક જાતની કાકી.

અર્થકઅરણ્ય લુપ્તે અર્થકકી.
અર્થકવો પુ. એક જાતનો નાનો અને બહો

અર્થકું વ. એરડીનું તેલ.
અર્થકી [હિ.] જી. એરડી; એરપ્રનું ફળ.
અર્થકુક પુ. (પુરાણ) એ નામનો એક જીવો.
અર્થક વિ. સામે આવનાર; દુશ્મન; સાથી પાડીનું.

અર્થક ૧. [સં. અ (નહિ) + ર્થ (ર્થવાની ક્રિયા)] પુ. (હિંદી) એક પ્રકારનું વત. તે સિંહસંક્રાંતિ અને કન્વાસંક્રાંતિને દિવસે આવે છે. આખરે માર્ત્યના મત પ્રમાણે આ દિવસે રાધવાનું બંધ રખાય છે.
૨. વ. ન રાધવું તે.

અર્થક જી. સંધિયું; મોટી દોળી.
અર્થકાન [સં. અરિ (રાક્ષસ) + અર્થ (ર્થ)] પુ. પાકડેલનો એ નામનો એક પ્રાંત. તે બંગાળની ખાડીના કિનારા પર છે.

અર્થકાનું (અર્થકાનું) ૧. [સં. અર્થ (વસ્તુ)] વ. આકૃતિ ઉતારવા માટે ચિત્રના ઉપર મૂકવામાં આવતો તેલિયો કમળ.
૨. વ. ચિત્ર ઉપર ખાતળો કે તેલિયો કમળ ખૂંટી દોરેલ આકાર.
૩. વ. જે પદાર્થ એકબીજાની સાથે દબાવવામાં આવ્યો તેમની સપાટી ઉપર એકબીજાના આકારની પડી રહેલી અપ; રેખાકાર; સળ; ભાત; ચિહ્ન; નિશાની. જેમકે, અનિલ દોલસાના ચર્ચિયાં ઉપર કોતરાર્થ મેળેલી પાંદડાંની અપ.

અર્થક ૧. [સં. અ (નહિ) + ર્થ (ર્થ)] પુ. અપ્રીતિ; રોષ ન હોવાપટું.
૨. પુ. દોષ; અસુખ્યકાર.
૩. પુ. શિવ.
૪. [સં. અ (નહિ) + ર્થ (ર્થ)] વિ. વાસના વિનાનું; વિરક્ત; મોહ વગરનું.
અર્થકવંત ૧. વિ. નિર્વેપ.
૨. [સં. અ (નહિ) + ર્થ (ર્થ) + વંત (વંત)] વિ. મોહ વગરનું.

અર્થકી [સં. અ (નહિ) + ર્થ (ર્થ)] વિ. મોહ વિનાનું; સાંત; ઉદાસીન.
અર્થક ૧. [સં. અ (નહિ) + ર્થ (ર્થ)] વ. અવ્યવસ્થા; અધાપુંધી.
૨. વિ. રાજ્ય વિનાનું; અંકુશમાં રાખનાર વગરનું.

૩. વિ. અવસ્થા રહિત; અંદોળતા વગરનું.
અર્થક ૧. [સં. અ (નહિ) + ર્થ (ર્થ) + ક (વાક્ય)] વ. અર્થકતા; અધાપુંધી.
૨. વ. એક રાજ્યનું મરણ અથવા રાજ્યભંગ એટલે રાજ્ય છોડી જવું અને બીજાનો રાજ્યાભિષેક એ બેની વચ્ચેનો વખત; નામક વગરનો કાળ એટલે ગાળો.
૩. વિ. અંદોળતા વગરનું; અધાપુંધીવાળું.
૪. વિ. રાજ્ય વિનાનું.
૫. વિ. વિષ્ણુવાસી; જગવાખોર.

અર્થકતા ૧. [સં. અ (નહિ) + ર્થ (ર્થ) + ક (વાક્ય)] જી. અવ્યવસ્થા; અધાપુંધી.
૨. જી. અર્થકિતિ.
૩. [સં. અ (નહિ) + ર્થ (ર્થ) + ક (વાક્ય)] જી. રાજ્ય ન હોવાપટું; રાજ્યનો અભાવ.

અર્થકતાવાદ [સં. અ (નહિ) + ર્થ (ર્થ) + વાદ (વાદ)] પુ. રાજ્ય-સત્તાનો વિશેષ કરવાનો સિદ્ધાંત; રાજ સામે બંદ કરવાની વૃત્તિ રાજ્યનો પ્રભુ ઉપર અમલ ન હોઈ શકે એવો મત.

અર્થકતાવાદી [સં. અ (નહિ) + ર્થ (ર્થ) + વાદ (વાદ)] વિ. અર્થકતાવાદી રાજસત્તામાં નહિ માનનાર; રાજ્ય પ્રભુનો રાજ્યકર્તા ન હોઈ શકે એવો મત ધરાવનાર; બંદખોર.

અર્થકર્થ [સં. અ (નહિ) + ર્થ (ર્થ) + થ (વાક્ય)] પુ. રાજ્ય ન હોઈ એવો મત ધરાવનાર; બંદખોર.

અર્થકર્થી [સં. અ (નહિ) + ર્થ (ર્થ) + થ (વાક્ય)] વિ. રાજસત્તા ન હોઈ એવો મત ધરાવનાર; અર્થકતાવાદી.

અર્થકતાવાદ લુપ્તે અર્થકતાવાદ.

અર્થકતાવાદી લુપ્તે અર્થકતાવાદી.
અર્થકાન [સં. અ (નહિ) + ર્થ (ર્થ)] પુ. અર્થ નહિ તે.
અર્થકાન [સં. અ (નહિ) + ર્થ (ર્થ) + કાન (મંદાર)] વિ. નિરુપખોરી; રક્ષાતલ.

અર્થક [સં. અ (નહિ) + ર્થ (ર્થ)] વિ. રાજ્ય વગરનું; રાજ્યસત્તા ન હોય તેવું; અધાપુંધીવાળું.

અર્થક ૧. પુ. વ. વ. રાજ્ય વગરના લોક.
૨. પુ. વ. વ. કુટારા.
અર્થકી જી. એ નામનું વેશાની પુટ પગરાતું કાંટાળું એરનાં જેવાં પાંદડાંવાળું શાક. પિત્ત ઉપર તે કામદાકારક કહેવાય છે.

અર્થક (અર્થક) ૧. [સં. અર્થકાન (અર્થક)] વિ. અર્થક.
૨. [સં. અ (નહિ) + ર્થ (ર્થ)] વિ. રાક્ષ વિનાનું; દુરિયાદ વગરનું; સુખેશ્વર્યું.
અર્થકે અર્થકું = અર્થક રરતે આલેખું.

અર્થકું (અર્થકું) [સં. અર્થકાન (અર્થક)] વિ. અર્થકું.
અર્થકું (અર્થકું) ૧. [સં. અર્થ (સુધી) + ર્થ (વાક્ય)] જી. અર્થકું; અર્થકું.
૨. જી. અર્થકું; અર્થકું.
૩. જી. અર્થકું; અર્થકું.

અર્થકું (અર્થકું) ૧. જી. અર્થકું; અર્થકું.
૨. [સં. અર્થ (સુધી) + ર્થ (વાક્ય)] જી. અર્થકું; અર્થકું.
૩. જી. અર્થકું; અર્થકું.

અર્થકું (અર્થકું) ૧. જી. અર્થકું; અર્થકું.
૨. [સં. અર્થ (સુધી) + ર્થ (વાક્ય)] જી. અર્થકું; અર્થકું.
૩. જી. અર્થકું; અર્થકું.

અર્થકું (અર્થકું) ૧. જી. અર્થકું; અર્થકું.
૨. [સં. અર્થ (સુધી) + ર્થ (વાક્ય)] જી. અર્થકું; અર્થકું.
૩. જી. અર્થકું; અર્થકું.

અર્થકું (અર્થકું) ૧. જી. અર્થકું; અર્થકું.
૨. [સં. અર્થ (સુધી) + ર્થ (વાક્ય)] જી. અર્થકું; અર્થકું.
૩. જી. અર્થકું; અર્થકું.

૪. [સં. અ (નહિ) + રતિ (જા રહે તે)]

છો. જાન ન રહે તે.

૫. છો. માણસના અંદરના વૈરી; આદ્રિયક સ્વ: ક્રમ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ અને મત્સર.

અર્થાત્પત્ર [સં. અરતિ (સત્) + તપન (પરાયણ)] જ. સત્ત્વને નમાવવો તે; દુરમનનું દમન.

અર્થાત્પત્ર [સં. અરતિ (દુરમન) + અંત (નાશ)] પુ. સત્ત્વનો નાશ.

અર્થાત્પત્ર [અ (નહિ) + રત્ની (અંતરી)] વિ. અંતરી ન હોય એવું.

અર્થાત્પત્ર ૧. [સં. અવર (પાસે) + પર (છેલ્લે)] જ. અર્થાત્પત્રી.

૨. જ. અભ્યુપાસુ; આસપાસ.

રોડ નાસે છે અર્થાત્પત્ર,

પ્રીતિવા સ્વામી તમે અસ.

પ્રેમાનંદ

અર્થાત્પત્રી વિ. છો. જેનીતેરી; નમાવી.

આપના ના સાધક સદી મુખ સહેલો રોલ;

અર્થાત્પત્રીનો વાલ નહિ અર્થાત્પત્રીનો બિલ.

લોહસાદિલ

અર્થાત્પત્ર પુ. લોહની લાકડી; એક ભાતનું હથિયાર.

અર્થાત્પત્રી [૧. અરણ્ય (માઠ) + ત્રી (નામ જાનાના પ્રત્યય)] પુ. માઠીવાન.

મુખ્ય અર્થાત્પત્રીને સેતુમાં પામ થામ જમાર મળતો.

આઈને આજની

અર્થાત્પત્ર ૧. [અ.] પુ. આડી; માકું.

અમારે રસ અર્થાત્પત્ર પાછળ વીસ માઠીવાન અને એક મુતાર સહેલો.

આઈને આજની

૨. પુ. તોપનો રેંકો.

અર્થાત્પત્ર ૧. પુ. કુટુંબપરિવાર; ઘરખટલો. છો, છોકરો, આકર-નકર અને માલમિલકતનો અર્થમાં સમાસ થાય છે.

૨. પુ. મુખિ; જાળ.

નહિતો એર કોઈ અંતરનું

આપ અર્થાત્પત્ર અનેકમા દરે.

સામ્ય

૩. [૧. અર્થાત્પત્ર (લોખંડો રેંકો)] પુ. રેંકો; માકું.

૪. પુ. સંજની એવણી; પંચમૂલ.

અર્થાત્પત્ર ૧. [હિ.] પુ. આરામ.

૨. પુ. ચુસ્તો.

૩. [અ (નહિ) + રામ (લોકો)] વિ. જેની ઉપર રામ એટલે દોષના ચાલ ન હોય એવું; વચસ્પાત્ર.

અર્થાત્પત્રી છો. એ નામની પુરોષની એક બાપ.

અર્થાત્પત્ર પુ. (જૈન) એક દેવનું નામ.

કેનોના આપારંગ મુખમાં ક્રમશઃ દેવનું નામ આપ્યાં છે કે જ્યાં પારંગ પુરુષ ન હોય. તેમનું નામ:—અસાધ્ય, સુવસા, દોરાવ ને મુશ્કરાવ છે.

પુરાણ

અર્થાત્પત્ર [અં. એરોર] પુ. અમેરિકાથી હિંદુ-સ્થાનમાં લઈ આવેલ ફળદ્રુપ જમીનમાં જમતો એક એક ચરમીના દિવસમાં જમ્મે પૂરને અંતરે તેના કંઈને ઘટના પછી અંતરમાં પૂલ અવી ફેલુઆરીમાં તેના પંદાં ખરવા માટે એટલે પછી જામ તારે તે ખોડી કાઢી કંઈને પાણીમાં ધોઈ, પૂંદી તેનું સત્ત્વ કાઢવામાં આવે છે. તેમાં અંધ અને સ્વાદ હોતાં નથી.

અર્થાત્પત્ર ૧. પુ. મહાગણે લાધી; મદમતા હતી.

૨. પુ. રાગ.

૩. [સં. અર્થાત્પત્ર (વાંક)] પુ. વાંકો વળેલો હાથ.

૪. પુ. દામના ૨૮ ભાતના અભિનય માટેનો એક પ્રકાર; વિષયાન, અમૃતપાન વગેરેમાં પચાસ હતતનું પહેલું આંગળું વાળેલું હોવાપણું.

૫. વિ. પ્રકાસનું; દિશ્યુ દેવનું.

૬. વિ. વાંકું; કુટિલ; વક.

અર્થાત્પત્રી [અર્થાત્પત્ર (વાંકું) + રેલ (વાળ) + રી (નરીબલિયો પ્રત્યય)] છો. વાંકડિયા વાગવાળો સ્ત્રી.

અર્થાત્પત્રી [સં. અર્થાત્પત્ર (વાંકું) + અમન (અંધ)] વિ. વાંકી અંધપણનું.

અર્થાત્પત્ર ૧. [સં.] છો. અભિષેક; વેશ.

૨. છો. વિનયી સ્ત્રી.

અર્થાત્પત્ર [સં.] પુ. (પુરાણ) વિશ્વામિત્રનો એ નામનો પુત્ર.

અર્થાત્પત્રી [સં.] પુ. (પિંગ) એ નામનો દરેક અર્થમાં અમલ, અમલ, લુપ્ત અને ગુરુ મળી ૮ અક્ષરનો એક હંદ.

અર્થાત્પત્રી [સં. અર (પેટને આલે) + આવણિ (કાલ)] છો. પેટના આરાનો અર્થ; આગની હાર.

અર્થાત્પત્રી ભુખો અર્થાત્પત્રી.

અર્થાત્પત્રી ભુખો અર્થાત્પત્રી.

અર્થાત્પત્રી ભુખો અર્થાત્પત્રી.

અર્થાત્પત્ર ૧. પુ. મુદા.

૨. [સં. અ (નહિ) + રાધ (જાન) + ક (વાળ)] વિ. રાજ્ય વચરનું.

અર્થાત્પત્રી [સં. અ (નહિ) + રાધીય (અર્થ)] વિ. દેલ વિલેલું.

અર્થાત્પત્ર ૧. વિ. જેવુંતેલું; નમાલું.

વીરેનાં બાલોના આ સહન કરવા એ કાંઈ અર્થાત્પત્રી એવી વાત નથી.

પ્રવીણસાગર

૨. જ. આમતેમ.

અર્થાત્પત્રી માલો વીસ, નારીના કપોલ.

બાલ્ય

અર્થ ૧. [સં.] પુ. (પુરાણ) એ નામના લક્ષણ.

૨. [સં. અ (દુષ્ટતા કરવું)] પુ. કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ અને મત્સર એ ૭ વિધાર. તે આત્માના દુરમન અણા છે.

૩. પુ. અંધીલો એર.

૪. પુ. વાડીનો અણુક જામ.

૫. પુ. છોડી સંખ્યા જતાવનારો કવિતામાં વપસતો સંજ.

૬. પુ. (પિંગ) દરેક અર્થમાં અમલ, નમલ, લુપ્ત અને ગુરુ મળી ૮ અક્ષરનો અક્ષરમેળ હંદ.

૭. પુ. પરમેશ્વર.

૮. પુ. પવન.

૯. પુ. પેટ; અંધ.

૧૦. પુ. (વેદાંત) ખોલે કરેલા અપાકરની અપેક્ષા રાખ્યા વિના જે સ્વભાવજન્ય દુરતાથી અપકાર કરે તે.

૧૧. પુ. (અભેતિય) અમથી છડું સ્થાન.

૧૨. પુ. સત્; દુરમન; રિપુ; વૈરી; વિષય; અર્થાત્પત્ર; અભિય.

૧૩. પુ. અણુ પુરુષ.

૧૪. જ. એક ભાતનું લશ્કર.

અર્થાત્પત્ર [સં. અર્થ (સત્) + કટ (લશ્કર)] જ. સત્ત્વ લશ્કર.

અર્થાત્પત્રી [સં. અર્થ (સત્) + કરિ (કાળ) + રૂપ (મોહ)] જ. સત્ત્વ લાથીનું રોળું.

અર્થાત્પત્રી [સં. અર્થ (સત્) + કરિ (કાળ)] પુ. સત્ત્વનો લાથી.

અર્થાત્પત્રી [સં. અર્થ (દુરમન) + અંધ (અંધાર)] પુ. દુરમનને લાભે કરનાર; સત્ત્વને હરાવનાર.

અર્થાત્પત્રી [સં. અર્થ (દુરમન) + કટ (મંદો)] પુ. દુરમન રૂપી કંડો.

અર્થાત્પત્ર ૧. પુ. વૈરી; દુરમન.

૨. [સં. અર્થ (દુરમન) + કુલ (સમૂહ)] જ. દુરમનનું રોળું.

અર્થાત્પત્રી [સં. અર્થ (દુરમન) + રૂપી (એ નામનો સમૂહ)] પુ. રૂપી સમૂહનો સત્; જુલુ.

અર્થાત્પત્ર [સં. અર્થ (દુરમન) + અણુ (મોહ)] જ. સત્ત્વનું રોળું.

અભિમન
અભિવ્યક્તિ
અભિમન ભુખો અભિમન.
અભિમન ભુખો અભિમન.
અભિમન [સં. અભિ (ક્રમ) + મન (લક્ષ)] વિ. ક્રમને કરાવનાર.
અભિમ ૧. પુ. (પુરાણ) સત્યના પદનો એ નામનો સ્વરૂપ.
 ૨. [સં. અભિ (ક્રમ) + મ (માત્ર)] વિ. ક્રમનનો નામ કરનાર.
અભિવ્યક્તિ ૧. [સં.] પુ. (પુરાણ) બહુને પેટે જન્મેલો કુલનો પુત્ર.
 ૨. [સં. અભિ (ક્રમ) + વિદ્ય (લક્ષ)] વિ. ક્રમને જ્ઞાનનાર; કેરો તાને કરનાર.
અભિકુ (અભિકુ) [અભિ (ક્રમ) + કુ (લક્ષ)] જ. (માત્ર) નમાલો ક્રમન.
અભિતા [સં. અભિ (ક્રમ) + તા (પદ)] છી. સત્યનાર; ક્રમનાર.
અભિત ૧. [સં.] જ. પાણીનો તાજ બેવાની દોરી.
 ૨. જ. અંતર.
 ૩. જ. વાણી; હોડી.
 ૪. જ. વાણી મહાવવાનું સાધન; હોડી.
 ૫. જ. સુખન.
 ૬. જ. સોમરસ ચખવાનું વાસણ.
 ૭. [સં. અભિ (ક્રમ) + મ (લક્ષ)] વિ. ક્રમનથી જાણનાર.
અભિવ્યક્તિ ભુખો અભિવ્યક્તિ.
અભિવ્યક્તિ [સં. અભિ (ક્રમ) + વ્યક્તિ (લક્ષ)] પુ. વિદ્ય, ક્રમને તે સત્યનો કાળમાં લાવે છે.
અભિમન ૧. [સં.] પુ. (પિત્ર) દરેક મરણમાં મરણ, મરણ, લગ્ન, નમણ, નમણ, નમણ, નમણ, લગ્ન અને મૃત મળી ૨૬ અક્ષરનો એક પદ અભિમન. તેમાં ૮ મા અને ૧૮ મા અક્ષર પછી વિશાખો આવે છે.
 ૨. પુ. (પુરાણ) સત્ય; લક્ષણના નાના લાઈનું નામ.
 ૩. [સં. અભિ (ક્રમ) + મન (પાદ)] જ. ક્રમને કરાવ કરવાપણ; સત્યમણી.
 ૪. વિ. ક્રમને જ્ઞાનનાર.
 ૫. વિ. પરાક્રમી; સ્વેચ્છા જાણનાર.
 ૬. વિ. ક્રમને ક્રમ કરનાર.
અભિકુ ૧. [સં. અભિ (ક્રમ) + કુ (લક્ષ)] જ. ક્રમનું કરનાર.
 ૨. જ. રામદેવ પછી ક્રમનું કરનાર.
અભિકુ ભુખો અભિકુ ૧.

અભિકુ ભુખો અભિકુ.
અભિકુ [સં. અભિ (ક્રમ) + કુ (લક્ષ)] વિ. ક્રમનનો નામ કરનાર.
અભિકુ [સં.] પુ. (પુરાણ) સત્યનો એ નામનો સ્વરૂપ.
અભિકુ [સં.] પુ. (પુરાણ) નકુળના કુળમાં મરણ સત્યના દીકરા ક્રમના સત્યના કુળમાંના અંધ વંશમાં જન્મેલા કુલનો દીકરો; પુનર્વસુ નામના સત્યનો જન્મ.
અભિકુ [સં. અભિ (ક્રમ) + નકુ (લક્ષ)] વિ. ક્રમને જ્ઞાનનાર; ક્રમને સંતોષ પમાડનાર.
અભિકુ જ. ક્રમનાર; સત્યના.
અભિકુ ૧. [સં. અ (નક) + કુ (ક્રમ)] પુ. સત્ય નકુ તે; મિત્ર.
 ૨. વિ. સત્યના વિનાનું; તરણ.
 ૩. વિ. સત્ય કરનાર.
અભિકુ [સં. અભિ (ક્રમ) + પુ (લક્ષ)] જ. ક્રમનું નકુ.
અભિકુ [સં. અભિ (ક્રમ) + પ્રકૃતિ (લક્ષ)] છી. અભિકુ કરતા રામની આરે તરણના સત્યનો સ્થિતિ.
અભિકુ ૧. પુ. એ નામનો એક પ્રકાર.
 ૨. [સં. અભિ (ક્રમ) + મ (લક્ષ)] વિ. ક્રમને પાડનાર.
અભિકુ ૧. [સં. અભિ (ક્રમ) + મ (લક્ષ)] વિ. ક્રમને પાડનાર.
 ૨. પુ. (પુરાણ) એ નામનો સત્યનો એક સ્વરૂપ; ક્રમ દેવના રાજ જાનુઆરનો લાઈ, જે લાખને લીધે કુલમાં મળે હતો.
 ૩. પુ. (પુરાણ) સોમવંશી સત્યના કુળમાં જન્મેલા કુલના દીકરા સત્યના તેરમાંનો એ નામનો દીકરો.
 ૪. [સં. અભિ (ક્રમ) + મ (લક્ષ)] જ. ક્રમનું ક્રમનું ક્રમને કરાવવો અભિકુ દેવો તે; ક્રમને તાને કરવાપણ.
 ૫. વિ. ક્રમને જોઈ નામનાર; ક્રમને પૂરેપૂરો કરાવનાર.
અભિકુ [સં. અભિ (ક્રમ) + મિત્ર (લક્ષ)] પુ. ક્રમનો મિત્ર.
અભિકુ ૧. [સં.] પુ. અર્ધરસ સર્પસનમાંનો એ નામનો સ્વરૂપ.
 ૨. પુ. તે નામનો એક સત્યનો સ્વરૂપ.

અભિકુ ૧. [સં.] પુ. અભિકુ મંધીલો બેર.
 ૨. પુ. અભિકુ મંધીલો ક્રમ.
 ૩. પુ. એક દેવનો નામ.
 ૪. જ. ક્રમનું ક્રમ. તેનું લાઈ પવન હોવાથી ક્રમના ક્રમમાં વપરાતું નથી, પણ દેવના ક્રમના આવે છે.
અભિકુ ૧. [સં.] પુ. અભિકુ મંધીલો ક્રમ.
 ૨. પુ. ક્રમને બેર; મંધીલો બેર.
અભિકુ પુ. ક્રમ.
 અભિકુ ન મંધીલો અભિકુ ક્રમ.
અભિકુ ૧. [અભિકુ (પરિવાર) વિદ્યાર્થી] ૧૫ + પરિવાર (પૂર્વ)] પુ. જ. વ. વાણી; વાણી.
 ૨. પુ. જ. વ. વંશના વંશવાસ.
અભિકુ [સં. અભિ (ક્રમ) + રાષ્ટ્ર (લક્ષ)] પુ. ક્રમનું રાષ્ટ્ર ક્રમનનો દેવ.
અભિકુ [સં.] પુ. (પિત્ર) દરેક ક્રમમાં ક્રમ, ક્રમ, ક્રમ અને ક્રમ મળી ૧૨ અક્ષરનો ક્રમની નામનો એક પદ.
 અભિકુમાં ૫૫ ક્રમ સ બા બ બ.
અભિકુ ૧. [સં. અભિ (ક્રમ) + ક્રમ (લક્ષ)] પુ. ક્રમન તરણના અભિકુ.
 ૨. પુ. ક્રમનો સ્વરૂપ.
અભિકુ પુ. (પિત્ર) એ નામનો ૧૧ માનાનો છે જે લગ્નનો એક પદ. તેમાં જન્મ આવતો નથી, પણ ૧, ૫, ૬, ૧૩ માનાને લાઈ આવે છે.
અભિકુ ૧. [સં. અભિ (ક્રમ) + વર્ષ (લક્ષ)] પુ. ક્રમ, ક્રમ, ક્રમ, ક્રમ, મદ અને મદર એ ૭ વિદ્યાર; અભિકુ.
 ૨. પુ. ક્રમનું ક્રમનનો સ્વરૂપ.
અભિકુ ૧. [સં. અભિ (ક્રમ) + વિમર્શ (લક્ષ)] જ. ક્રમનનો નામ.
 ૨. વિ. ક્રમને જોઈ નામને ક્રમનું; ક્રમનનો નામ કરનાર.
અભિકુ [સં. અભિકુ] છી. ક્રમ; અભિકુ.
 ૭૫૭ અભિકુ નકુ. ૫૫૭.
 અભિકુ ભુખો અભિકુ ૧. પ્રમાણ.
અભિકુ [સં. અભિ (ક્રમ) + વર્ષ (લક્ષ)] જ. ક્રમનું ક્રમ, ક્રમ, ક્રમ, ક્રમ, મદ અને મદર.
અભિકુ [સં. અભિ (ક્રમ) + વર્ષ (લક્ષ)] જ. ક્રમનું ક્રમ, ક્રમ, ક્રમ, ક્રમ, મદ અને મદર.
અભિકુ [સં. અભિ (ક્રમ) + વર્ષ (લક્ષ)] જ. ક્રમનું ક્રમ, ક્રમ, ક્રમ, ક્રમ, મદ અને મદર.

વિવાહમાં જોડી દેવા જેનો એક થોડા વરહન-
ને પોતપોતાની રાક્ષસી છંદુ અને આક્રમક થઈ
જો સત્ત્વ હોય તો તે અશુભ મળ્યાવ છે.

અરિષ્ટવર્મ [સં. અરિ (દુરમત) + વર્મ
(૭) + વર્મ (જાણ)] પુ. ક્રમ. ક્રોધ,
લોભ, મોહ, મદ અને મત્સર એ ૭ અંતરના
શત્રુઓનો સમુદાય.

અરિષ્ટ ૧. પુ. (પુરાણ) ક્રમપ અને વિનતાનો
દીકરો. એનું બીજું નામ તાક્ષર હતું.

૨. પુ. (પુરાણ) ક્રમપ કાવિનું બીજું નામ.

૩. પુ. (પુરાણ) ક્રમના દુક્રમથી આખ્યાન
૧૫ સર્ગ બીજાણનો નારા કરવા એકાદ મહેલો
રાક્ષસ; વૃષભાસુર. બીજાણને હાથે એ મરણ
પામ્યો હતો.

૪. પુ. ક્રમકો; ક્રમ; અભિપ્રય; વ્યક્તિ;
એકાદિ; ચિરંજીવી.

૫. પુ. ક્રમો; ક્રમણો; ક્રમો.

૬. પુ. (જ્યોતિષ) ક્રમણીમાં અશુભ થઈ
માટેના સર્વ વચ્ચે ક્રમ.

૭. [સં.] પુ. (પુરાણ) ક્રમ રહેવા વખતે
સહચરે રાજેશ્વ નામ.

૮. પુ. (પુરાણ) તે નામનો એક કાવિ;
તાક્ષર કાવિ. એના દીકરાને દેવ સંજ્ઞામારે
જૂલથી હરણ પારી મારી નાખ્યો હતો. ખરી
વાત માલુમ પડતાં પસ્તાઈને પોતાના પિતા
પાસે જઈને કુમારે બનેલી હમીયત કહી-
રાજા, કુમાર વચ્ચે મરેલા મુનિ પાસે જતાં
તેને પળો હતો તે જાણ્યો ન દીધો. એની
લોપ કરતાં તેઓ આ કાવિના આશ્રમે
આવી પહોંચ્યા. મુનિએ અર્ધપાલ એટલે ફળ,
સુખથી તથા પદ ધોવનું પાણી આપવા માંડ્યું
ત્યારે 'અમે જૂલમાં પાલકલક કરી છે, તેથી
તમારા આતિથ્યને શાપક નથી' એમ તેમણે
કહેતાં મુનિએ પોતાના મરેલા પત્નિ સજ્જન
કરેલા દીકરાને બતાવ્યો અને કહ્યું કે તમે
જૂલમાં મરેલા જાપને પચાતાપથી ધોઈ નાખ્યું
છે.

૯. પુ. (પુરાણ) દુર રાક્ષસનો દીકરો.

૧૦. પુ. દુરમત.

૧૧. પુ. (પુરાણ) પ્રમેતસ દ્યુની માર
દીકરીનો પતિ.

૧૨. પુ. (પુરાણ) અભિરામનો એક રાક્ષસ
દીકરો. તેને શ્રીકૃષ્ણે માર્યો હતો.

૧૩. પુ. (પુરાણ) મિત્ર નામના અદિત્યનો
દીકરો.

૧૪. પુ. લક્ષ્મ; મહોવધ; મહાકંઠ; મુંગલ.

૧૫. પુ. (પુરાણ) લંકા પાસે આવેલો મોજન
એટલે માર માટે વિસ્તાર તે ૩૦ મોજન

ઈન્દ્રપ્રસ્થ એક પર્વત. સીતાની લોપ કરીને
હનુમાન પ્રિયિદા અવધાને આ પર્વત ઉપર
જિઓ રહીને કુલો હતો. એના કુલવાના નળ
વડે પર્વત ઊંચમાં ખેરી ગયાનું કહેવાય છે.

૧૬. પુ. બીજાણ; સર્વલોભ; ક્રિયાનિર્વાસ;
માલક; નિમ.

ભગવદ્ગોષ્ઠ અરિષ્ટ પ્રવચનું અક્ષોદ મનુષ્ય.

બાલક

૧૭. પુ. (જૈન) લોકાંતિક દેવ દેવોના નવ
એક માટેનો એક. તેઓ તીર્થંકરને દિશા
બેવાની સ્થના કરવા આવે છે.

સાસ્ત્રવ, આદિત્ય, વહ્નિ, અરણ્ય, મંત્રોષ,
તુષિત, અન્ધાવાય, મહત અને અરિષ્ટ એ
લોકાંતિક છે.

લગ્નાર્થસુત્ર

૧૮. પુ. બ્રહ્મનો એટલે લગ્નકરની સ્થનાનો એક
માર. જેમાં વચમાં રમ, બાલુમાં હાથી અને
પાછળ ધોળા રહે છે.

૧૯. પુ. લગ્નકરનો એક ભતની વસ્ત્રપતિ
૨૦. પુ. સર્વ.

હાલ માટે લખે અરિષ્ટ અને ક્રમ વિશે ૨.

પ્રિયમંદ

૨૧. જી. અસ; દંપતી; તા.

૨૨. જ. અરીકાનું ક્રમ; અરીકો.

૨૩. જ. અરીકું.

૨૪. જ. (જ્યોતિષ) અશુભ ક્રમનો થોડા. તેનું
૧૫ અરામ મનાય છે.

૨૫. જ. અશુભની એતવણી આપનાર બનાવ;
અમંગલ થતના; અનિષ્ટસ્થિતિ ઉપર. જેમકે,
ધરતીકપ.

૨૬. જ. આંખનું પાણી; આંસુ.

૨૭. જ. ગીધ.

૨૮. જ. દુર્ભાગ; કમનસીમ.

૨૯. જ. મલ; અસવ. જેમકે, દ્રાક્ષાદિ. અરિષ્ટ
અને આસવમાં ફેર એટલે જ કે અરિષ્ટના
પદાર્થોને ઉત્તરજા પડે, જ્યારે આસવમાં
ઉત્તરજા પડતા નથી. આસવ કરતાં અરિષ્ટ
વધારે ખતરું હોય અને તેથી દેખાવમાં
સાફ લાગે; પણ આસવ મુલ્યમાં અદિગતો
મનાય છે. આસવના ક્ષવાને કે તેના કોઈ
પણ પાકને પાણી, મધ અને એળની અંદર
એક માટીના કામમાં ઘણા દિવસ સુધી
રાખી, તે વાસણનાં મોને હાંકણથી બંધ કરી,
તેની આલુમાલુ કપાળાકુ કરી, પળવાડિયા
કે મરિયા સુધી અપરંપર ઉપર રાખી મૂકવાથી
તેનું ઉત્તમ અરિષ્ટ બને છે. સુખે તથા રમને
માટે તેમાં થોડા થીલે નખાય છે. અરિષ્ટની
માત્ર ૪ તોલા છે.

૩૦. જ. એક; અરણ્ય.

૩૧. જ. મોતની નિશાની; આતીથ્ય.

૩૨. જ. સહ; અપરિત; વચર સંસ્કૃતિ; દુઃખ.

૩૩. જ. સાફ ક્રમ.

૩૪. જ. સાફ નસીબ; સુખ.

૩૫. જ. સુવાચકાનું; સુતિકામક.

૩૬. જ. કિંતુ એ નામનું એક પ્રાચીન સહેર.

૩૭. જ. અવિનાશી.

૩૮. જ. અશુભ; અમંગલ.

૩૯. જ. ઈશ્વ ન પામેલું; પ્રભુ; સલામત.

૪૦. જ. (જ્યોતિષ) ક્રમણીમાં અરામ સ્થાનમાં
રહેલું.

૪૧. જ. સુખ.

અરિષ્ટક ૧. [સં.] પુ. અસવ.

૨. પુ. બીજાણનું ક્રમ.

૩. જ. અરીકાનું ક્રમ.

૪. જ. અરીકું.

અરિષ્ટકારી [સં. અરિષ્ટ (અમંગલ) +
કારિ (કરનાર)] જિ. અશુભ; કુશ્માનકારક.

અરિષ્ટકુલ [સં. અરિષ્ટ (સુવાચકાનું) + કુલ
(બ)] જ. સુવાચકાનું; સુતિકામક.

અરિષ્ટકુલથી [સં. અરિષ્ટ (અસવ) + કુલ
(બ) + થી (સુતિકા)] જ. અસવ નશ્વ
આવવાથી સુતિકામાં ફેર થયે હોય એવું માલુસ.

અરિષ્ટનેમિ ૧. પુ. એ નામનો એક રાક્ષસ.

અરિષ્ટનેમિ દેવનો દીકરો એ હંસ હવા તે
પુત્રાશ્રુ ૨૫ અવલો હતો.

ભગવતી ભાગવત

૨. પુ. (પુરાણ) ક્રમપ અને વિનતાનો એક
દીકરો; મલ. તેનું બીજું નામ તાક્ષર હતું.

૩. પુ. (પુરાણ) ક્રમપ કાવિનું એક નામ.

૪. પુ. (જૈન) માલુ મોલીસીના બારીકમાં
તીર્થંકર; નેમિનાથ. તેમના પિતા સજ્જનિય
રાજા ને માતા શિ.દેવી રાણી હતાં.

૫. પુ. (પુરાણ) છપ્પ રહેલી વખતે પાંડવો-
માંના સહચરે મારણ કરેલું નામ.

૬. પુ. (પુરાણ) થોડા મરિયામાં ભગ નામના
આદિત્ય એકે કરનાર મધર્વ.

૭. પુ. (પુરાણ) પ્રમેતસ દ્યુની માર ક્રમ-
નો પતિ.

૮. પુ. (પુરાણ) વચની સભામાંનો એક
નિમ.

૯. પુ. (પુરાણ) સિંહ વંશના પુરજિત
અનકનો દીકરો.

૧૦. પુ. સમર રાજના સમરાનું નામ.

૧૧. પુ. (પુરાણ) સમરની સાથે મોક્ષપાવન
વિષે સવાદ કરનાર એક વાલક.

૧૨. પુ. સોળમા પ્રભાવતિ.

અરિષ્ટનેમિ તાર્ક્ય
અરીસ

૧૩. પુ. હરિવંશ યુગ્મ વૃષ્ણનો એક પ્રપૌત્ર,
જે ચિત્રકનો પુત્ર હતો.

અરિષ્ટનેમિ તાર્ક્ય ૧. પુ. જામવેદના સ્વમા
મહાત્મ ૧૭૮મું સુકત રચનાર કવિ.

૨. પુ. સામવેદનો એક કવિ.

અરિષ્ટપુર [સં.] વ. એ નામનું એક શહેર.

અરિષ્ટમથન લુઓ અરિષ્ટસૂત્ર.

અરિષ્ટસૂત્ર ૧. [સં. અરિષ્ટ (એ નામનો
રાક્ષસ) + સૂત્ર (નાચ કલા)] પુ. વિષ્ણુ-
તેમણે અરિષ્ટ રાક્ષસનો નાચ કર્યો હતો.

૨. પુ. શિવ.

૩. [સં. અરિષ્ટ (અણુ) + સૂત્ર (નાચ
કલા)] વિ. અણુઓને દૂર કરનાર.

અરિષ્ટસેન [સં.] પુ. (પુરાણ) મહા-
ભારતના મુકમાં દુર્યોધન પુત્રનો એક શબ્દ.

અરિષ્ટા ૧. [સં. અરિષ્ટ (અરીઠો) + અ
(નારીબલિયો પ્રત્યય)] સ્ત્રી. ઠકુ નામની
વનરપતિ. પાન, ફળ, કાવાસ અને ગુણમાં તે
અરીઠાના કાકા જેવું હોવાથી તેને અરિષ્ટા કહે
છે.

૨. સ્ત્રી. (પુરાણ) દક્ષ પ્રજાપતિની દીકરી;
કશ્યપની એક સ્ત્રી, જેનાથી હાહા કુકુ આદિ
અંધર્વો અને અશ્વિનુપાદિ અપ્સરા ઉપજી ચ્યા
હતાં.

અરિષ્ટાસુર ૧. પુ. (પુરાણ) દિતિનો એક
રાક્ષસ દીકરો.

૨. પુ. (પુરાણ) મીઠુણે મારેલો એક રાક્ષસ.

અરિષ્ટિકા ૧. [સં.] સ્ત્રી. અરીઠી.

૨. સ્ત્રી. ઠકુનો એક.

અરિષ્ટ [સં. અરિ (દુરભ) + સ્થા (કેતવં)]
વિ. ઠકુનો નાચ કરવા માટે કોણો રહેનાર.

અરિષ્ઠા [સં. ઈર્ષ્યા] સ્ત્રી. ઈર્ષ્યા; અદેખાઈ.

અરિસિહ પુ. ગુજરાતનો એક મથકાર. એણે
સુકત સંકીર્તન નામનો સંસ્કૃત ગ્રંથ રચ્યો છે.

અરિસૂત્ર ૧. [સં. અરિ (ઠકુ) + સૂત્ર (નાચ
કલા)] પુ. મીઠુણ- તે સત્કો નાચ
કરે છે.

૨. વિ. દુરમનનો સંહાર કરનાર.

અરિહ ૧. [સં. અર્હ (લાયક)] પુ. (કૈન)
તીર્થંકર દેવ.

૨. પુ. (પુરાણ) સોમવંશી અપરાધીનનો
પુત્ર. વૈદ્યો મર્ધાદ્ય એની મા, અંધી એની
સ્ત્રી અને મહાભૂમ એનો પુત્ર થાય.

૩. [સં. અરિ (દુરભ) + હન (માર્ણ)]
વિ. દુરમનને હણનાર.

૪ વિ. (પ્રાકૃત) લાયક; યોગ્ય.

અમવદ્વોષક

અરિહુન [સં. અરિ (ઠકુ) + હન (માર્ણ)]
વિ. દુરમનને હણનાર.

અરિહંત ૧. [સં. અરિ (દુરભ) + હન
(મારી નાશ)] પુ. (કૈન) તીર્થંકર. તે
કામ, ક્રોધ વગેરે આત્માના કત્તો હોય છે.

૨. પુ. છુદ.

૩. પુ. બોલ સાધુ.

૪. પુ. સૂર્ય.

૫. વિ. દુરમનને હણનાર.
ઉપર સ્કાર્ક અરિહંત શબ્દ.
વિશુદ્ધ આ પદ્ધતિ રચાય.

૬. [સં. અર્હ (પૂનને લાયક હોઈ)]
વિ. પૂન્ય વંશ; નમ્ર લાયક.

અરિહંતશાસન ૧. [અરિહંત (તીર્થંકર) +
શાસન (આજ્ઞા)] વ. (કૈન) જિન આજ્ઞા;
તીર્થંકરની આજ્ઞા.

૨. વ. કૈન ઈર્સન; કૈન ધર્મ.

૩. [અરિહંત (તીર્થંકર) + શાસન (આજ્ઞા)]
વ. કૈન શાસ્ત્ર.

અરિહા ૧. પુ. લક્ષ્મણનો નાનો ભાઈ, ઠકુ.

૨. પુ. સૂર્ય.
નમ ઉતારે પાર અરિહા.
લઈ જઈ વિષ્ણુ પુત્ર. મિમાન્સ

૩. [સં. અરિ (ઠકુ) + હન (માર્ણ)]
વિ. ઠકુને હણનાર; દુરમનને મારનાર.

અરિહાણુ સ્ત્રી. ધોડાંની એક જાત.

અરિહિસક [સં. અરિ (દુરભ) + હિસ
(માર્ણ) + અક (કલા)] વિ. ઠકુનો
નાચ કરનાર.

અરિદમ ૧. [સં. અરિમ (દુરભને) + દમ
(અમર્ણ)] પુ. ઠકુને છાની દિવા હોય
એવો વિકળ પુરુષ.

૨. વિ. દુરમનને હણનાર.

૩. વિ. ઠકુ પર વિકળ મેળવનાર.

અરીઠાપામ [અં. અરિઠ પામ] વ. તાડની
જાતનું એક ઝાડ.

અરીઠાણું વિ. (ભૂ. ષ.) આકર્ષક;
અંશલુકારક.
વચ સ્વામી મેતાને કહે અરીઠાણું વિદ્યા
પુત્ર આ છે. અમલદાસ

અરીઠા (અરીઠા) [અ.] પુ. વિનિતિ;
નિવેદન.

અરીઠામાળા સ્ત્રી. અરીઠા જેવા મોટા પાસ-
વાળો છાત્રીનો.

અરીઠી [સં. અરિષ્ટ] સ્ત્રી. અરીઠાનું અંક.

અરીઠું [સં. અરિષ્ટ] વ. અરીઠાનું ફળ;

અરિષ્ટ; આંખમાં ફેણવણ; રક્તખીજ; પીત-
ફેન; ફેનીશ; મર્જાતન. તેને બાંમતાં અંદરથી
નીજતા કળા, મોજ અને લેસા કળિયા
ઉપરની જાણ પાણીમાં પલાળી ચોળતાં ફોણ
વળે. રેસમી કપડાં અને વાજ ધોવામાં તથા
પેટમાંનું ઝેર કાઢવા ઊલટી કરાવવામાં તેનું
પ્રશ્ની, કળતર મટાડવા તેનાં ફોણ, આધાશીશી
દૂર કરવામાં તેનો રસ, અને શોક, આંધ્ર્ય
તેમજ હિરિટિયામાં તેનો પુમાડો ઉપયોગી
મનાય છે. વિદોષ અને હમમાં ફાવદાકારક
હોવા ઉપરાંત તેના ફળની ઉપલી છાલને ખાંડી
તેની સોમકી બનાવી સ્ત્રીઓ નજારતવમાં પહેરે
છે. બાળકને નજર લાગે નહિ તે માટે તેનાં
બીનાં અસ્પર્શી બનાવવામાં આવે છે, તથા
બીને પલાળી તેમાં કાણું પાડી તેની બનાવેલી
માળા સોલા માટે ધોડાના મળાની આસપાસ
બાંધવામાં આવે છે. દોરોને ચતા ધનુર્વાહ
જેવા મુરદી બાંધવા ધનકો રોમ ઉપર અરીઠાનું
ફોણ બને અંખમાં આંજવાથી ફાવદો થાય.
ઊલટી કરાવવા માટે અરીઠાનું પ્રશ્ની ૧૦
ફિપાભાર અપાય છે. આધાશીશી માટે નાકમાં
તેના રસનાં બે મધુ ટીપાં નાખવામાં આવે છે.
દોરને સર્પ કરડે તો અરીઠાનું ફોણ આંજવું
અને એક શેર અરીઠાનું પાણી પાવું.

અરીઠો ૧. [સં. અરિષ્ટ; પ્રા. અરિહ]
પુ. અરીઠાનું ઝાડ; વિષપત્ર. એનાં પાન
ઉપરાનાં પાન કરતાં મોટાં અને બીલીની
પેઠે મધુ મધુ બેમાં થાય છે. ફળ પચુ મધુ
બેમાં બેગપેશ હોય છે.

૨. પુ. અરીઠાનું ફળ.

અરીત ૧. [સં. અ. (અણુપદ) + રીતિ
(રીત)] સ્ત્રી. ખોટી રીત.

૨. સ્ત્રી. મેરવર્તણુક; અરાગ્ય રીતભાત.

અરીતિ લુઓ અરીત.

અરીલવન ૧. વ. (અનોતિય) હમકા એટલે
અરતા તારા અમુક એક રાતે અમુક એક
બિંદુમાંથી અરતા દેખાય છે તે ક્રિયા.

૨. [સં. અર (પેડનો આણે) + વન
(હોવાપણું)] વ. પ્રકાશ, અરમી વગેરેનાં
કિરણનો એક બિંદુમાંથી ઓમેર ફેલાવો;
‘રિએશન’.

અરીસ પુ. (પિંજ) એ નામનો ઇંદ. તેના
અંકજ ચરણમાં ૨૧ માત્ર હોય છે, જેમાં ૧૧
અને ૧૦ માત્રાએ વિરમ લેવાય છે. પાદને
છેડે હમેશાં રમણ રખાય છે. ઉલટી દૂક બોલ્યા
પહેલાં ‘પલકા’ બોલીને તેને ટેકો અપાય છે.
કથ સખલ વાસ એક ચરણમાં બસીએ,
અમમ કદ પળ દિલ એમ ચિત આર્જુઓ;

અમલ તપસી અંત, સમસ્તને રાખીએ,
(પરહા) અમીર માલ મલ, અરીહ તે જાળીએ.
નર્મદાસર

અરીખ્યા [સં. ઈર્વા] છો. અરેખાર્ધ; ખારં
એર; દેવ.

અરીસો ૧. [સં. આદર્શ] પું. અરવનો;
દર્પણ; આદર્શ.

૨. પું. એકમાં પહેરવાનું એક ધરતું.

અરુ ૧. [સં.] પું. રાતા ખેરનો ઊંડ; રક્ત-
ખદિર.

૨. પું. સૂર્ય.

૩. છો. એક જાતની વનસ્પતિ. તેમાંથી એક
જાતનો ગુંદર નીકળે છે. તેનાં ફૂલ રેખા અને
ફળ આંતરડાંમાંના કોડાને ખારી નામે તેવાં
છે. રંગવાના કામમાં ખલુ તે વપરાય છે. તેની
મૂળ પેદાશ ચીનમાં હતી.

૪. [હિ. ઓર] જ. અને; તથા.

૫. જ. ઓર; પાસે; નજીક.

અરુઆ [સં. આણ] પું. એક જાતનું મોડું
ગાંધ, જે ગંગા, ગમ્પા હિંદુસ્તાન અને દક્ષિણ
દિશમાં સામાન્ય રીતે જંગલી દેશમાં જોવામાં
આવે છે. સંયુક્ત પ્રાંતમાં તે વાવવામાં આવે
છે. આને ચેત્ર દેશાખમાં પીળા રંગનાં ફૂલ
આવે છે અને તેની છાલ તથા પાંદડાં દવાના
કામમાં અને લાકડું લેવા, તરવારનું આન કે
તેના જેવી હથોડી ચીને બનાવવાના કામમાં
આવે છે.

અરુચુ [સં. અ (નદિ) + રચ્ (ચેત્ર)] વિ. નીચેથી; તંદુરસ્ત.

અરુચતું ૧. [સં. અ (નદિ) + રચ્ (ચેત્ર)] વિ. અચુચતું; નાખસંદ.

૨. વિ. ન મોહતું.

૩. વિ. નહિ જાણતું.

અરુચિ ૧. [સં. અ (નદિ) + રચિ (ચેત્ર)] છો. અમીતિ; અભાવ; અચુચમો.

૨. છો. અસંતોષ.

૩. છો. ઉદાસીનતા.

૪. છો. ધૂણા; તિરસ્કાર.

૫. છો. બેચેલી; અસુખ.

૬. છો. (વેદક) જુન ન લાગવાનો રોગ;
અભ્યર્ચ; તાવ, ક્ષેમ અને અમળનાં દરદમાં
થઈ આવતું એક ચિકિત્સા, જેને લીધે ખાવાની
છમ્મજ થતી નથી અથવા અજ બેઈને કેટલો
આવે છે. આ બાધમાં કોઈ વખત મોડું
કાતું થઈ જાય અથવા કોઈ વાર મોઢામાં
અથો સ્વાદ લાગે. અરુચિ એ સ્વતંત્ર
બાધ નથી પણ બીજાં દરદોનું ચિકિત્સા માન છે.

વાત, પિત્ત અને કફને વધારનાર ચીજો
ખાવાથી, એકાએક જડુ હોક, ડાલ, કોષ, અને
અતિલોભથી, તેમજ મનને ચીક ઉપજ
કરનાર જાત, ૧૫ અને અંધથી આ રોગ
લાગે છે. લીંદીપીપર, ગવક, સહ પીપરીમૂળ
અને તિલકનો બૂંદો લેવાથી અરુચિ દૂર થઈ
અર્ચિ તેજ થાય છે, અને અનનુ પચન થઈ
મજ બંધાય છે.

અરુચિ હોવી = ખાવા માટે છમ્મજ ન
થવી; અમ પર અભાવ હોવો.

૭. છો. વિરોધ; અસુખનાવ.

૮. વિ. રચિ વચરતું.

અરુચિકર [સં. અરુચિ (અભાવ) + કર
(કરનાર)] વિ. અચુચમો ઉપજાવનાર;
અર્ચિય નાખસંદ.

અરુચિર [સં. અ (નદિ) + રચિર
(સુદર)] વિ. કદાપું; બેચેલી; અરમણીય.

અરુચિરતા ૧. [સં. અ (નદિ) + રચિર
(સુદર) + તા (તા)] છો. અરમણીયતા;
બેચેલીપણ.

૨. છો. ચામડિયાપણું; અનાચરિતા; અંધલી-
વેદ.

અરુચ્ય [સં. અ (નદિ) + રચ્ (સુદર)]
લુપ્તો અરુચિર.

અરુજ ૧. પું. ટેસર.

૨. પું. ગરમાગનું ગાંધ.

૩. પું. (પુરાણ) રાવણ પછનો એ નામનો
એક રાક્ષસ.

૪. પું. સિદ્ધર.

૫. [સં. અ (નદિ) + રચ્ (ચેત્ર)]
વિ. નીચેથી; તંદુરસ્ત.

અરુહ (અરુહ) વિ. (આમ) જોડવર;
જગવાન.

અરુહધજ (અરુહધજ) વિ. લાખોપતિ; ધણી
હોલતવાળું.

અરુચુ ૧. [સં.] પું. (પુરાણ) અમિષાર-
મા ધર્મમાર્ગથી અનંતરમાં અનંત સામકાપિ-
માંનો એક.

૨. પું. (અપોલિવ) અરુપાસી પ્રદેશનો એ
નામનો એક.

૩. પું. (પુરાણ) અપોખાનો સર્વવંદી ધંધવાડ
કુળનો ૧૬ મો સગવ.

૪. પું. આશ્વમેધે છેડ.

૫. પું. એ નામનો દેવ.

૬. પું. એક જાતનો લાલ આયુર્વાળો પ્રેદ.

૭. પું. (પુરાણ) કમળ અને દુન્દે દીકરો
મનવ.

૮. પું. (અપોલિવ) ઠાળાક પડતા રાતા
રંગનો એક જાતનો પૂડાંનો તારો; વાપુપુન.
તે સંખ્યામાં ૭૭ છે.

૯. પું. કળાક પડતો લાલ રંગ; ધિરો રાતો
રંગ.

૧૦. પું. (પુરાણ) કૃષ્ણનો એ નામનો પ્રપૌત્ર.
એ મહારથી હતો.

૧૧. પું. (પુરાણ) કૃષ્ણે મારેલો એ નામનો
રાક્ષસ.

૧૨. પું. ગોળ.

૧૩. પું. (પુરાણ) ગૌતમ ગોત્રમાં જન્મેલ
એક ઋષિ અરુચિ. તે ઉદાસ અપિના બાપ
હતા.

૧૪. પું. (જૈન) દક્ષિણ દિશામાં વસતા એક
જાતના લોકાંતિક દેવ.

૧૫. પું. (જૈન) નદીશરવર સમુદ્ર અને
અરુણોદય સમુદ્ર વચ્ચેનો ખંડ.

૧૬. પું. (પુરાણ) પાંચમા દેવતા મનુના ૬૪
દીકરા માંહેનો એ નામનો એક.

૧૭. પું. પુનામનું ગાંધ.

૧૮. પું. ખાર સૂર્યમાં માલ મામનો સૂર્ય.

૧૯. પું. (પિંગ) મતની જાતનો ૨૦ માત્રાનો
એ નામનો એક સમવત વર્ણમેળ હંદ.

૨૦. પું. રાતા પડતો રંગ.

૨૧. પું. (પુરાણ) વિપ્રચિત્ત નામના કાનવ
વંશમાં જન્મેલો એક રાક્ષસ. એણે ચીસ વર્ષ
સુધી માવત્રીનો જપ કરીને આજુ તપ કરી
છત્તદેવને પ્રસન્ન કર્યા. છત્તદેવે ક્ષેત્રન ર્થ પર
માવત્રનું કહેતાં એણે હું અમર થાઉં એવું
મામું. પણ છત્તદેવે એમ થઈ શકે નહિ એવું
કહેતાં એણે કરી મામું કે સો, પુરણ, બે
પગલાંનાં કે ચાર પગલાંનાં કોઈ પણ પ્રાણીથી
હું ન મરું. આ વચ્ચે તેને મળ્યું હતું. પછી
એણે પોતાની અસુર મંડળી જમાવી ત્રણે
લોકને પીડા કરવા માંડી. દિગ્પાળોને છત્તી
તેમનો અધિકાર પોતે લઈ લીધો. બધા
નાસ પામી ગયા. તેટલામાં એકાએક આકાશ-
વાણી થઈ કે આ કાનવ માવત્રીનો લામ કર્યા
વગર મરણ પામશે નહિ. એ સાંભળી બધાએ
એ મોજના પાર પાડવા જુદરખતિને નીમ્યા.
પોતાના પછના ન હોવા છતાં પણ જુદરખતિને
આવેલા જોઈ તે અસુરને નવાઈ લાગી, અને
તેને પૂછી જોતકં 'તું પણ અમારી પેઠે માવત્રી
દેવીનો ભક્ત હોઈ અમારાજ પક્ષનો છે' એમ
જુદરખતિએ જવાબ આપ્યો. આ ઉપરથી 'હું
દેવોનો દુરમન હોવા છતાં તેમની દેવીની ભક્તિ
કરું તે મોજ નથી' એમ તેને લાગ્યું. એણે
માવત્રીની ઉપાસના છોડી દીધી. તેથી માવત્રીનો

અરુણ

એના ઉપર કોપ થયો અને તે તરત મરણ પામ્યો.

૨૨. પુ. (પિંમળ) વીસ માતાનો એ નામનો એક માતાજીતિ હંદ મહાર્દિક.

૨૩. પુ. શુભ મળવેલનો એક અર્થ.

૨૪. પુ. સવાર; પ્રભાત.

૨૫. પુ. સિદ્ધ.

૨૬. પુ. સર્વ; આદિત્ય; દિવાકર; અરુણ; અર્ધ; મહાપતિ; સક્તિ; રવિ.

૨૭. પુ. સર્વનો રથ હાંનાર અરુણ; વિષાદ; સુરસત; અસ્થિ; અસ્થમળ; અરુણો મોટો ભાર્ગ; અસ્થ અસ્થિ વિનતાને પેટ અવતરેલો દીકરો. વિનતાએ તેનું ઈંદુ પાંચ પહેલાં ફોડવાથી એ પાંચનો જન્મ્યો હતો. તેથી તે અનુક્રમે એટલે જન્મ વચરનો અર્થ વિષાદ એટલે પણ વચરનો કહેવાય છે. તેણે પોતાની માને સાથ દીધો કે તે મને અધૂરે માસે— સર્વાંગ ઉપજ માથ તે પહેલાં—જન્મ અપ્યો માટે તારે તારી સોજા કહું કામીજા કહું પડશે. માની પ્રાર્થના ઉપરથી એણે સાખું નિવારણ આપ્યું કે તારે બીજા દીકરો થશે તે તને હોદાવશે. તેની રીતે સ્ત્રીથી તેને જન્માતી અને જડાયુ નામના દીકરો થયા હતા.

૨૮. પુ. સર્વોદય પહેલાંનો આકાશનો લાલ રંગ; પરોક્ષ વખતનો આકાશનો રંગ.

૨૯. પુ. (પુરાણ) સોમવંશી પદ્મા કુળના પહેલા અનરુપ રાજના હરેશ નામના પુત્રથી હપ્પલી નામે સ્ત્રીને પેટ જન્મેલો પુત્ર.

૩૦. પુ. હિમાલયમાં આવેલું એ નામનું એક સરોવર.

૩૧. જ. એક ભત્રીજા નાનું સ્ત્રી છવું.

૩૨. જ. કંઠ.

૩૩. જ. કસર.

૩૪. જ. (પુરાણ) કિશક શિખરની પશ્ચિમે આવેલું હિમાલયનું એક શિખર.

૩૫. [સં. અર્ધ] જ. જન્મ; વારિ; પાણી.

અર્ધ કમલ એવાજે જન્મ પદ પુષ્પ વન વારિ, અર્ધ અરુણ છવન છવન અરુણ કુલ અર્ધારિ, પિતૃવશ્યુકેય

૩૬. જ. સોનું.

૩૭. વિ. ઉવાના જેવા રંગનું; રાત્રી.

અરુણ સોણ આપજા ને લોહિત રાતે રંગ, તુલ આમમ અર્ધદી લાલ આમ ઉર્ધ્વ, પિતૃવશ્યુકેય

૩૮. વિ. કિંકુ લાલ; પિંચળું; કપિલ.

એમ વડે અમલ અરુણક, માવા હરે કીર્તિ ખાંડ, નિષ્કાનંદ

૩૯. વિ. મુગધેલું; ગજરાધેલ.

૪૦. વિ. મુંઝું.

૪૧. વિ. સોનેરી.

અરુણકમળ [સં. અરુણ (લાલ) + કમલ] જ. લાલ કમળ.

અરુણકંઠ [સં. અરુણ (લાલ) + કંઠ (મુંઝું)] જ. નર પદ્મીએને અગ્રાટ મારતા રાત્રી રંગનું મળું હોય એવું એક અનુમળાટ મળું પદ્મી; 'ફળીયોટ'. ઉત્તર અમેરિકાના પૂર્વ ભાગમાં જ્યાં વર્ષનું પદ્મી સમાવે છે.

અરુણકુપુર જ. રામાયણમાં વર્ણવેલું એક સહેર; વારંજલ.

અરુણચિત્ર [સં. અરુણ (પદ્મ વચરનો સર્વનો સારથિ) + ચિત્ર] જ. કમરથી ઉપરના ભાગનું ચિત્ર; 'નરટ'.

અરુણચૂડ [સં. અરુણ (લાલ) + ચૂડા (કમળ)] પુ. કુદો; મરધો.

અરુણચોતિ ૧. પુ. સિવ.

૨. [સં. અરુણ (પ્રભાત) + જ્યોતિસ્ (તેજ)] છો. ઉપાનું તેજ; અરુણી પ્રભા; બાલસર્વનાં કિરણ.

અરુણતા [સં. અરુણ (રાત્રી) + તા (પદ્મ)] છો. લાલતા; રતાસ.

અરુણત્વ છુએ અરુણતા.

અરુણદુત [સં. અરુણ + દુત (પ્રસદ)] જ. કિરણ.

અરુણદ્વીપ પુ. અરુણદ્વીપી રીતેલો એ નામનો બેટ.

અરુણનયન છુએ અરુણચોમન.

અરુણપુષ્પી [સં. અરુણ (લાલ) + પુષ્પ (પાકું) + પુષ્પ (વાન)] જ. પુષ્પનો ભાગ અગ્રાટ મારતો રાત્રી હોય તેવું એક પદ્મી.

અરુણપ્રકાશ ૧. પુ. ઉત્તર અને દક્ષિણ મુખમાં જ મળિયા રાત્રી હોય ત્યારે દેખાતો પ્રકાશ. તે સાધારણ રીતે સહેલ રૂપાના રંગનો હોય છે, પણ કોઈ વખત તેમાં મેઘધનુષના સુંદર તથા લુલ્લ લુલ્લ રંગ જોવામાં આવે છે.

૨. [સં. અરુણ (રાત્રી) + પ્રકાશ] પુ. સર્વ જગ્યા પહેલાં દેખાતો લાલ પ્રકાશ.

અરુણપ્રભા [સં. અરુણ (સર્વ) + પ્રભા (તેજ)] છો. સર્વની લાલતા; લાલી; અરુણિયા.

અરુણપ્રિય ૧. [સં. અરુણ (લાલ) + પ્રિય (વહન)] પુ. સર્વ. તેને લાલ રંગનું કુલ પ્રિય હોય છે.

૨. વિ. લાલ રંગ પહેલ હોય એવું.

અરુણપ્રિયા ૧. છો. અસરા.

૨. [સં. અરુણ (સર્વ) + પ્રિયા (વહન)] છો. સર્વની રીતે—સંતા અને જાવા.

અરુણભાર્યા [સં. અરુણ (સર્વ) + ભાર્યા (સ્ત્રી)] છો. સર્વની પત્ની; અરુણપ્રિયા.

અરુણમહાર પુ. (સંગીત) નવા શુદ્ધ સ્વરવાળો મહાર રાગનો એક બેદ. તે ચોમાસામાં ખાસ મવાય છે.

અરુણમૂર્તિ છુએ અરુણમૂર્તિ.

અરુણમૂર્તિ [સં. અરુણ (સર્વનો સારથિ) + મૂર્તિ (પદ્મ)] છો. ઉપમા અરુણા ભાગના સરીરનું ભાવણ; કમરથી ઉપરના ભાગની મૂર્તિ; 'નરટ'.

અરુણરંગ [સં. અરુણ (સવાર) + રંગ] પુ. પ્રભાતનો લાલ રંગ; ઉપા.

અરુણસોમન ૧. [સં. અરુણ (લાલ) + સોમન (આંખ)] પુ. કમળાર. તેની આંખ લાલ હોવાથી તે અરુણસોમન કહેવાય છે.

૨. પુ. કોચલ.

૩. જ. લાલ આંખ.

૪. વિ. રાત્રી અખિવાળું.

અરુણવર્ણ ૧. [સં. અરુણ (લાલ) + વર્ણ (રંગ) + આ (નારીભક્તિનો પ્રત્યય)] છો. મગસમળનું અર્ધવાળું; ઉપા.

૨. વિ. છો. લાલ રંગની.

અરુણ વૈતલુચ્ચ ૧. પુ. માગેલના સ્ત્રીમાં મંદાનું કૌમું સુગત સ્વપ્નાર એ નામનો એક અર્થ.

૨. પુ. સામવેલનો એ નામનો અર્થ.

અરુણશિખા [સં. અરુણ (લાલ) + શિખા (કમળ)] પુ. કુદો; મરધો. તેને લાલ કમળી હોવાથી તે અરુણશિખા કહેવાય છે.

અરુણસમુદ્ર ૧. પુ. અરુણદ્વીપને ફરતો આવેલો એ નામનો સમુદ્ર.

૨. [સં. અરુણ (રાત્રી) + સમુદ્ર (ઘરિયો)] પુ. રાત્રી સમુદ્ર.

અરુણસારથિ ૧. પુ. આકાશનો જોડ.

૨. [સં. અરુણ (સર્વનો સારથિ અટક) + સારથિ (રથ હાંનાર)] પુ. સરજ. તેનો રથ હાંનાર અરુણ હોવાથી તેને અરુણસારથિ કહે છે.

અરુણ ૧. છો. અર્ધવિખની કળી; વિષાદ; વિષા; ઉપરિષા; સંગી; મહોદય.

૨. છો. ઇલાકાતની પૂર્વ દિશાએ આવેલી એક નદી.

- તે દ્વારસ વહિ આરણ્ય નહી,
મધુર સ્વાદ અમૃત બીજવિ. ભાગ
૩. છી. ઇંદ્રવારણીનો હોય.
૪. [સં. અરણ્ય (વાલ) + આ (નારીબલિનો પ્રત્યય)] છી. ઉચ્ચ.
૫. છી. મળું અનંતમૂળ.
૬. છી. (પુરાણ) પ્રસેવમાં કિમપ્રત્ય પાસે વહેતી નદી; સસ્વતીના સાત વહેન માહેનું ઓપવતી નામનું એક.
૭. છી. કોદગ.
૮. છી. મયોદી.
૯. છી. નસોતર.
૧૦. છી. (પુરાણ) પ્રધાને જે વચેલી અપ્સરાઓમાંની એક.
૧૧. છી. મણ્ડ.
૧૨. છી. (પુરાણ) અશ્વદીપમાંની એ નામની નદી.
૧૩. છી. લાલ રંગની મન.
- અરણ્યામજ [સં. અરણ્ય (સૂર્યનો સારથિ) + અમજ (મોઢે બાઈ)] પું. મરઘ; અરણ્યનો નાનો બાઈ.
- અરણ્યાચલ [સં. અરણ્ય (સૂર્ય) + અચલ (પર્વત)] પું. પૂર્વ તરફ આવેલ એક ક્ષિપત પર્વત, જેના ઉપર અરણ્ય એટલે સૂર્યનો ઉદય થવાનું મનાય છે; ઉદ્યામજ.
- અરણ્યાચળી ભુઓ અરણ્યમલ.
- અરણ્યામજ ૧. [સં. અરણ્ય (સૂર્ય) + આતમજ (દીકરો)] પું. અંધિરીપ્રમાર.
૨. પું. કર્ણ.
૩. [સં. અરણ્ય (સૂર્યનો સારથિ) + આતમજ (પુત્ર)] પું. જડાપુ પક્ષી; અરણ્યનો દીકરો.
૪. પું. ચમ.
૫. પું. સારથિ મનુ.
૬. પું. સુમોર.
૭. પું. સૂર્યનો દીકરો કનિ.
- અરણ્યામજા ૧. છી. વમુના.
૨. [સં. અરણ્ય (સૂર્ય) + આતમજ (દીકરી)] છી. સૂર્યની દીકરી તપતી.
- અરણ્યાદિત્ય ૧. પું. દેવી ચન્દ્રમાં આપતો એક હથાકાળ.
૨. [સં. અરણ્ય (વાલ) + આદિત્ય (સૂર્ય)] પું. સવારનો સૂર્ય. બિચલી વખતે તેનો રંગ લાલ હોય છે.
- અરણ્યાનુજ [સં. અરણ્ય (સૂર્યનો સારથિ) + અનુજ (નાનો બાઈ)] પું. અરણ્યનો નાનો બાઈ, મન.

- અરણ્યાલ [સં. અરણ્ય (વાલ) + આલા (પ્રમત)] વિ. રતુમણ પ્રમતવાળુ; રતાલ પડતું; લાલ.
- અરણ્યાચનિ પું. (પુરાણ) એ નામના એક પક્ષિ.
- અરણ્યાચિ [સં. અરણ્ય (વાલ) + અચિસ (ડિસ્ક)] પું. સૂર્ય.
- અરણ્યાવરજ ભુઓ અરણ્યામજ.
- અરણ્યાધિ ૧. [સં. અરણ્ય (પાંડ) + અધિ (હોયે)] પું. મરતનું નામ.
૨. વિ. રતા હોય મળું.
- અરણ્યારેત ૧. [સં. અરણ્ય (સૂર્ય) + અરેત (આવમડું તે)] પું. સાજા સંખા.
૨. પું. સરળ આવમતા પકી પમિમ દિશામાં દેખાતો રાતો અને તેજસ્વી પ્રમત.
- અરણ્યાંક ૧. એ નામની નરમ અને રૂષ જેવી સફેદ ધાતુ.
- અરણ્યાંજન [સં. અરણ્ય (વાલ) + અંજન (રંગ)] પું. કપડામાં લાલ રંગનું દિલક હોય તેવો ધોડો.
- અરણ્યિ ૧. પું. (પુરાણ) મૌતમ પૂજમાં જન્મેલ અરણ્ય મનિ; ઉદાલક મનિનો પિત્ર.
૨. પું. (પુરાણ) સ્થાનાનો તેમના મનમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ એ નામનો દીકરો.
- અરણ્યિત ૧. [સં. અરણ્ય (વાલ) + અંત (વાળું)] વિ. લાલ કોરું.
૨. વિ. લાલ બનેલ; રાતું થયેલ.
- રામા ધોઈ પિત્ર રવિ અંજ,
જલના અરણ્યિત મથતમ. ભાગ્ય
- અરણ્યિમા [સં. અરણ્યિમન (સ્વાલ)] છી. સૂર્યની લાલાલ; રતાલ; સુરખી.
- અરણ્યો ૧. [સં.] છી. અરણ્યોદય ઉચ્ચ.
૨. છી. પ્રાદ્યમાં થતો એક માંસાહારી જાતિનો એક. તેનાં પાંદડાંની બીજણી મનિ-ઓથી તે નાનું છવડાં પાકી લે છે.
૩. છી. મણ્ડીપત્રી ૬૪ દેવી માહેતી એ નામની એક ભુઓ કથા.
૪. છી. રાતી માન.
૫. વિ છી. લાલ; રાતલ રંગની.
- અરણ્યીકૃત [સં. અરણ્ય (વાલ) + કૃત (રોલ)] વિ. લાલ કોરું; રાતું રંગેલું.
- અરણ્યીભૂત [સં. અરણ્ય (વાલ) + ભૂત (થયેલ)] વિ. રાતું બનેલું.
- અરણ્યીય પું. (પુરાણ) અમરવેલું રખડું ઉપનિષદ.
- અરણ્યીયમોમ ભુઓ અરણ્યીન.

- અરણ્ય ૧. [સં. અરણ્ય (વાલ)] વિ. અરણ્યના જેવું; રાતું; લાલ.
૨. વિ. સુર.
- અરણ્યેશ્વર [સં. અરણ્ય (રાતું) + શ્વર (આમ)] વિ. રાતી અંધવાળું.
- અરણ્યેષ પું. અમિ.
- અરણ્યેષ અનલ દુતાતન નિર્બંધિત દુતાન,
વંધાનર અરણ્યેષ ને પૂમોતુ પ્રમત્ય-
પિત્રમણ્ડુરોષ
- અરણ્યોમહ [સં. અરણ્ય (વાલ) + મહ] પું. (જ્યોતિષ) મંજા.
- અરણ્યોદ ૧. પું. (જૈન) એ નામનો એક ટાપુ.
૨. પું. (જૈન) એ નામનો એક સમુદ્ર.
૩. [સં. અરણ્ય (વાલ) + ઉદ (પાણી)] પું. રાતો સમુદ્ર; અરણ્યોદિ.
૪. જ. રાતું પાણી.
- અરણ્યોદક ૧. પું. (જૈન) અરણ્યોપને ફરતો એ નામનો સમુદ્ર.
૨. જ. એ નામનું એક સરોવર.
૩. [સં. અરણ્ય (વાલ) + ઉદક (પાણી)] જ. રાતું પાણી.
- અરણ્યોદકા [સં. અરણ્ય (વાલ) + ઉદક (પાણી) + આ (નારીબલિનો પ્રત્યય)] છી. એ નામની એક નદી.
- અરણ્યોદિધિ [સં. અરણ્ય (વાલ) + ઉદિધિ (સમુદ્ર)] પું. મિસર અને અરબસ્તાન વચ્ચે આવેલો લાલ સમુદ્ર.
- અરણ્યોદય ૧. [સં. અરણ્યોદક] પું. (જૈન) અરણ્યોપને ફરતો એ નામનો સમુદ્ર; અરણ્યોદક.
૨. [સં. અરણ્ય (સૂર્યનો સારથિ) + ઉદય (ઉત્પન્ન તે)] પું. સૂર્ય બિચા પહેલાં આર થી અમરકે પૂર્વ દિશામાં રાતો અને તેજસ્વી પ્રકાશ પ્રકી નીકળે છે એ સમય પ્રાતઃકળ; પ્રભાત; મળસળું; પરોહિયું.
૩. પું. સૂર્ય બિચા પહેલાં પૂર્વ દિશામાં જે રાતો અને તેજસ્વી પ્રકાશ પ્રકી નીકળે છે તે.
- અરણ્યોદયવિદ્યા [સં. અરણ્યોદય (સવાર) + વિદ્યા (જીજ્ઞાસી)] છી. સવારે અરણ્યોદયને અમરે રસમ સાથે જોડાયેલી એકાદશી.
- અરણ્યોદયસમમી [સં. અરણ્યોદય (સવાર) + સમમી (સતમ)] છી. માથ મુદિ સતમ. આ દિવસે સવારમાં નાદવાને પુદ્ગ માનવામાં આવ્યું છે.
- અરણ્યોદયસમુદ્ર [સં. અરણ્યોદય (એ નામનો સમુદ્ર) + સમુદ્ર (હરિઓ)] પું. (જૈન) અરણ્યોપને ફરતો એ નામનો સમુદ્ર; અરણ્યોદક.

અરુણોદય જી. (પુરાણ) મંદાર પર્વત ઉપરથી પૂર્વ દિશામાં ઈલા ખંડમાં વહેતી એ નદીની ભારતવર્ષની એક નદી.

મંદાર પર્વતની ઉપરના અમીઆરસો ચોળા જિજ્ઞા દેવતાઈ આબામાંથી પર્વતના શિખર એવં મોટાં અને અમૃત એવં મીઠાં કુણાં કુણાં ફર પડે છે. એ ફળો નીચે પડીને ફરી જવં તેઓના પ્રવાહ જવ એવા મુદ્દર રસથી અરુણોદય નામની મનોહર નદી વહે છે.

અમરતી જામવત

અરુણોપપાત પુ. (જેન) એ નમનું હર સુખમાંનું હાલ નાશ પામેલ એક પ્રતિક સ્વ. તેમાં અરુણ દેવતાની ઉત્પત્તિ સંબંધી કહીકત હતી.

અરુણોપપાત [સં. અરુણ (લાલ) + ઉપપાત (પાવ)] પુ. પદ્મરાય મધ્ય; પ્રાચીન.

અરુણિત ૧. [સં. અ (નહિ) + રુણિત (રોલ)] વિ. આપણ વિનાનું નહિ રહનારું.
૨. વિ. જેના મરણ પછી એક સોંક કોઈ ન હોય એવું.
૩. વિ. જેની પાછળ કોઈ રાનાર કે સોંક કરનાર ન હોય એવું.

અરુણ ૧. [સં. અ (નહિ) + રુણ (અમરવેલ)] વિ. અપ્રકલ્પમાં ન અપ્રાપ્ત હોય એવું; નહિ અપ્રકલ્પેલ.
૨. [સં. અ (નહિ) + રુણ (નય કાચેલું)] વિ. નય ન પ્રાપ્ત; ઉપાકું.

અરુણપ્રભ ૧. [સં. અ (નહિ) + પ્રભ (વેલંત વાચ) + પ્રભ (મોહ)] વિ. જેના મોહમાં વેલંત વાચ ન હોય તેવું; વેલંતથી અહિમુખ.
૨. [સં. અરુણ (લાલ) + પ્રભ (મોહ)] વિ. લાલ મોહવાળું.

અરુણપ્રભતિ પુ. વેલંતથી અહિમુખ સંન્યાસી અરુણપ્રભ જુઓ અરુણ.

અરુણ ૧. વિ. પરચુરણ.
૨. [સં. અર (પાસે) + ખર (છે)] જ. અમરતેમ; આમળપાળ.
૩. જ. રૂપાં; સમરૂ.

અરુણ પુ. નામરવેલના પાન એવં પાનવળો એક વેલો. તેમાં કદ દાઢ મરે વપરાય છે.

અરુણ ૧. [સં.] પુ. અગ્નિનો લાલ ધોડો.
૨. પુ. ઊત્તરો સર્વ.
૩. પુ. એક જાતનો સર્પ.
૪. જ. તોડાનું રડું વાળું.
૫. વિ. ઈલા નહિ પામેલું; સહીસલામત.
૬. વિ. કોષ વાળું.

૭. વિ. કેતલી; પ્રમદમાન; અગત્ય.
૮. વિ. રૂપાં કરતું મમનથીલ; અમરું.
અરુણી ૧. [સં.] જી. ઉપા.
૨. જી. અવાળા.
૩. જી. જુમ્બી રી અને અર્ધેની થા.
૪. જી. સૂની ધોડી.

અરુણ ૧. [સં.] પુ. અરુણો.
૨. પુ. વિલામળું કાઢ.
૩. [સં. અરુણ (મર્મસ્થાન) + રૂ (પાડા કર)] વિ. પીડા કરનારું.
અરુણ ૧. [સં.] પુ. વિલામળું કાઢ; વીરકથા; અસ્થાતકી.
૨. પુ. વિલામળું.
૩. વિ. જામમ કરનાર.

અરુણ [સં. અ (નહિ) + રુણ (કુરો વેલ)] વિ. કોષ ન કોઈ હોય એવું; સાંત.
અરુણ પુ. એક જાતનું કાઢ; મલક. તેમાં પાન મેડીનાં પાન એવં લાંબાં ને સાકાં હોય છે.

અરુણ ૧. [સં. અ (નહિ) + રુણ (અમર)] પુ. (જેન) અરિહંતા; તીર્થંકર. તેમને ફરી અમરત્વપ્રાપ્ત ન હોવાથી તે અમરતા કહેવાય છે.
૨. વિ. ફરીથી જન્મ ન લેનાર.

અરુણ [સં. આસર (પાસે)] જ. પાસે; નજીક; આડું.

અરુણપરુણ [અરુણ (પાસે) + પરુણ (અરુણું વિલામળું ૧૫)] જ. અમરતેમ; આડુંપાડું.
અરુણપરુણ અનુવચ્ચ રી.
અરુણાનિ એ હું પ્રિતિ.

અરુણ ૧. જ. અને; તથા.
૨. [સં. અર (પાસે)] જ. આડું; નજીક.
અરુણું જ. કિ. (આમ) નમનું.
અરુણું જ. (પુરાણ) અમરતમાં અણુવેલું એક તીર્થ.

અરુણ ૧. પુ. રુણ; વેરી; દુરમન.
૨. પુ. (પિંગ) સંકોર્ણ વર્મનો એ નામનો એક અર્ધસમરૂ અરુણેન હંદ. તેના પહેલા તથા ત્રીજા દરેક અરુણમાં સમરૂ, સમરૂ, અરુણ અને કુરુ મળી ૧૦ અરુણ, અને ત્રીજા તથા ચોથા દરેક અરુણમાં નમરૂ, અરુણ, અરુણ અને રમરૂ મળી ૧૨ અરુણ હોય છે. તેમાં વિલામળ સહજ હંદ પ્રમાણે અને સમજા મહત્તી હંદ પ્રમાણે છે.
૩. વિ. હોર વત રીતે મનને દુઃખવનાર.
૪. વિ. ચીમું.

૫. વિ. દુઃખદાયી; પીડાકારક.
૬. [સં. અરુણ (મર્મ) + તુણ (કુળ દેવ)] વિ. મર્મસ્થાનને પીડાકારક; ક્રોધના જામ છેડે તેવું.

અરુણી ૧. જી. (લાલ) એ નામની ફેલી. એનું સ્થાન સ્ત્રીમધ્યમાં છે.
૨. [સં.] જી. એક જાતની વેલ.
૩. જી. (ચોમ) કુંડલી; સક્રિય; કુંડલિની.

કુંડલિની, કુલંચી, સક્રિય, ઉપરી, પ્રિયંચી, કુંડલી, અરુણી, બંધાત ને અપ્રકલ્પ એ નવ પર્વાંક છે. ચોચીસ્તુલ
૪. જી. (પુરાણ) આશુ વૈવસ્વત મન્વંતરમાંના મૈત્રવરુણિ વસિષ્ઠ મુનિની પત્ની. એ નારદની મેન હતી. વસિષ્ઠથી એને સક્રિય નામે પુત્ર થયો હતો.

૫. જી. (તંત્ર) ઇલા.
૬. [સં. અ (નહિ) + રુણ (રોલ)] જી. નહિ રોગનારી રી.
૭. જી. (પુરાણ) પ્રાચેતસ દક્ષી એક દીકરી, જેનો વિવાહ ધર્મ કાશી થયો હતો. એનાં બીજાં નામ કુળ તથા કુળ, એના પુત્રનું નામ સંકટ અને પૌત્રનું નામ દીકટ હતું.
૮. જી. (અનોતિય) સમર્પિની પાસેનો એક પાંચમા વર્મનો અંખો તારો. સમર્પિના સાત તારામાં જમણા અંખ ઉપર બીજો તારો છે તે વસિષ્ઠ અને તેની ત્રણ નજીક નીચલી આણુએ કહેજા જમણા અંખ ઉપર એક બારીક તારો દેખાય છે તે અરુણી. એ આંખની સક્રિય સારી હોય તો તે રાત્રે જરૂર બોળખી લકાવ. અરુણ હોજે તેને આંખોની સક્રિય પરીક્ષા કરવા માટેનો તારો મળે છે. વિવાહમાં કન્યાને તે તારો અરુણી જેવી પતિવ્રતા થવા માટે દેખાડવાનો વિવાજ છે. સંપૂર્ણ પ્રમાણે જેનું મોત આ હોય તે આ તારો જોઈ શકતું નથી.

૯. જી. સ્વામંજુ મન્વંતરમાં થયેલા વસિષ્ઠ મુનિની પત્ની. એ કર્મ પ્રજાપતિ અને દેવ-હૃતીની નવ દીકરીમાંની એક હતી. તે ધર્મી પતિવ્રતા હોવાથી લગ્ન પ્રસંગે તેને અપકૃતિ આપવામાં આવે છે. સીતાને રામે તથા દીધાં ત્યારે જન્મલમાં તેણે સીતાનું જીવિ રીતિ ક્રિપાવ તરીકે રક્ષણ કર્યું હતું.
અરુણીકેશ પુ. (અનોતિય) એક નકુન; 'સેમ'. હાથમાં તેનું વિપુલાંશ ૧૬૫ અને ક્રાંતંશ ઉપર રકની આસપાસનું છે.

અરુણીજાનિ [સં. અરુણી + જાનિ (જા)] પુ. વસિષ્ઠ મુનિ તેની રીતે અરુણી

હોવાથી તે અરુંધતીનાં નિહારેવાય છે.

અરુંધતીદર્શનન્યાય [સં. અરુંધતી (એ નામનો તારો) + દર્શન (જોવું) + ન્યાય (જાત)] પુ. અરુંધતીનો તારો દેખાડવા જેવું દર્શન; નાણીતા ઉપરથી અનુપમા ઉપર જરૂર તે અરુંધતીનો તારો નાનો હોવાથી તે દેખાડવા પ્રથમ તેની ખસેનો મોટો તારો દેખાડવામાં આવે છે અને પછી તે દેખાડવામાં આવે છે.

અરુંધતીનાથ ભુખો અરુંધતીનાથ.

અરુંધતીપતિ ભુખો અરુંધતીનાથ.

અરુંધતીવદ પુ. (પુરાણ) અવધારતમાં, નાણાવેણી એ નામનું તીર્થ.

અરુંધતીવત [સં. અરુંધતી (નરિયી સ્ત્રી) + વત] જ. એક સુદિ ૮ ના રોજ કરાવું એક સૌભાગ્યવર્ધક વત. તેમાં વસિષ્ઠ ને અરુંધતીની પૂજા થાય છે.

અરુંધપર ભુખો અરુંધપર.

અરુંધપરં [સં. અવર (પાસે) + પર (ઉપર)] જ. આડુંઅવળું; આમતેમ; અહીં-તહીં; આધુપાધુ; આમળપાછળ.

અરુ ૧. છી. રૂંચના પ્રમમાં આવતી એ નામની એક વનરપતિ. તે ધીનમાંથી મલેક હળાર વર્ષ પહેલાં નામવામાં આવી. હવે તે વાયવ્ય-દિશામાં ઉપર જઈ ગય છે. તેને નાનુપ્પરથી એ સુધીમાં ૧૫ અને મેથી મોટોપર સુધીમાં ૧૫ આવે છે. તેમાંથી એક જાતનો શર નીકળે છે. તેનાં ૧૫ રેવક અને ૧૫ આંતરમાંના કીડાને ખારી નામે એવાં હોય છે.

૨. જ. અધના.

૩. [સિ. ખીર] જ. અને; તથા.

૪. જ. આમ; આ તરફ.

૫. જ. બોરું; પાસે; નજીક.

અરુકુલ છી. હળદર.

અરુકેરીઆ જ. એ નામનું એક પુષ્પકાંડ; કુવારા કાંડ. સોજા માટે તે મોટા પુષ્પમાં રાખી રાખાય છે.

અરુક ૧. [સં. અ (નહિ) + રુક (રોકે)] જિ. કાંઈ નહિ તેં નરમ; સુવાળું.

૨. [સં. અ (નહિ) + રુક (વડ)] જિ. મીઠું; સ્તિમ્બ.

અરુક (અરુ) જિ. (આમ) વધારે પાતું મોટું.

અરુક ૧. [સં. અ (નહિ) + રુક (પ્રસિદ્ધ)] જિ. અપ્રસિદ્ધ; અતું.

૨. [સં. અ (નહિ) + રુક (રોકે)] જિ. નહિ હોય; ઉપર ન થયે.

૩. [સં. અ (નહિ) + રુક (હોઝરિમાં થયે)] જિ. વપરાશમાં ન હોય તેવું; આપુ નહિ તેવું.

અરુકાયૌવનામધ્યાનાયકા છી. જેના અંગમાં જોગન અને પ્રમ પરિપૂર્ણ રીતે પ્રમદ પામ્યાં હોય તેવી સ્ત્રી.

અરુપ ૧. [સં.] પુ. (પિંગ) એક વિષમભતિ આગમેજ હંદ. ૧૧ મુઠ અને ૨૪ સધુ મગી ૬૦ અક્ષર તેમાં આવે છે. અનુપ્રચાર પ્રમદ પ્રમાણે તે પદ્ધતી અપ્પનો એક બેદ છે.

૨. જ. (બોદ) એ નામનું દેવમોક.

૩. જ. (સાંખ્ય) પ્રધાન; પ્રકૃતિ.

૪. [સં. અ (નહિ) + રુપ (સુસ્ત)] જ. મેડોજ આકૃતિ; અસ્તવ દેખાવ.

૫. [સં. અ (નહિ) + રુપ (આકાર)] જ. (વેદાંત) સાદા તે નિરાકાર હોવાથી અરુપ કહેવાય છે.

૬. જ. રૂપનો અભાવ.

૭. જિ. નિરાકાર આકાર વિનાનું.

૮. જિ. મેડોજ બદલાય; કદરૂપું.

૯. જિ. મળતું આવતું ન હોય તેવું; અસમાન; અસદૃશ.

૧૦. જિ. રૂપ વિનાનું.

અરુપક ૧. પુ. (બોદ) તિષ્ઠુનો એક ભૂમિ એટલે અવસ્થા; નિર્મોલસમ્ભવિ. આ સમાપ્તિમાં ચિત્તને નિરોધ કરતાં કરતાં અસંયમ અથવા તો બીજા પક્ષ વિલીન થઈ જાય છે. આ અવસ્થામાં માધુર્યને સુખદુઃખ વગેરેનો કંઈ અનુભવ થતો નથી અને તેનો મોહ થાય છે. એ આર પ્રકરની હોય છે: ૧. આકાશવતન; ૨. વિજ્ઞાનવતન; ૩. અનિજ્ઞાનવતન અને ૪. નૈવસંસારજ્ઞાન.

૨. [સં. અ (નહિ) + રુપક (એક અર્થ-હંકાર)] જિ. (કવ્ય) રૂપક વિનાનું; ચૈતિક; સમ્યક્થી થતો અર્થ જાણનાર નહિ તેવું; ચોખ્ખું રૂપ હોય તેવું. જેમકે, આ પ્રમદ છે.

અરુપતા ૧. [સં. અ (નહિ) + રૂપ (આકાર) + તા (પણું)] છી. નિરાકારપણું.

૨. છી. મેડોજપણું.

૩. છી. ચિત્તા; ભુદાર્થ.

૪. [સં. અ (નહિ) + રૂપ (સુસ્ત) + તા (પણું)] છી. રૂપને અજાણ રૂપીનતા.

અરુપવ ૧. જ. (જેન) અરૂપીપણું; સ્વમતા.

અસ્તિત્વ, અન્યત્વ, કર્તૃત્વ, બોધૃત્વ, અનુપત્ત, પ્રદેશવત્વ, અસંખ્યાતપ્રદેશવત્વ, અસર્વગતવત્વ, અરૂપત્વ, આદિ અનેક પાસિભૂતિમાં આવે છે. તાવાર્થસૂત્ર.

૨. [સં. અ (નહિ) + રૂપ (સુસ્ત) + ત્વ (પણું)] ભુખો અરૂપતા.

અરૂપમનોનાશ [સં. અ (નહિ) + રૂપ (આકાર) + મનસ (મન) + નાશ] પુ. (વેદાંત) મનનું ફરી ઉદ્ધાન ન થાય એવી રીતે મનનો નાશ. આ વિદેશ્વરજિતમાં જ થઈ શકે.

અરૂપરામ [સં. અ (નહિ) + રૂપ (આકાર) + રામ (પ્રેમ)] પુ. (બોદ) આરૂપ દેવલોક મેગવવાની હસ્થ; દસમાંનું સાતમું સંયોજન.

અરૂપહાર્દ [સં. અ (નહિ) + રૂપ (સૌંદર્ય) + હાર્દ (આધ્યાત્મ તેવું)] જિ. રૂપથી શોભાય નહિ તેવું.

અરૂપા છી. (પુરાણ) કવચ વડે પ્રધાને રહે જન્મેલી એ નામની અપ્સરા.

અરૂપાવચર [સં.] પુ. (બોદ) ચિત્તની વૃત્તિનો એક પ્રકર, જેનાથી અરૂપ શોભતું જાન થાય. તે આર પ્રકરની છે; આર પ્રકરની કુસલવૃત્તિ, આર પ્રકરની વિપાકવૃત્તિ અને આર પ્રકરની કિયાવૃત્તિ.

અરૂપિવ [સં. અ (નહિ) + રૂપિવ (આકાશવર્ણ) + ત્વ (પણું)] જ. અરૂપી-પણું; આકાર વગરનું હોવું તે.

અરૂપી ૧. જિ. અદૃશ્ય; અસોપ; અંતર્ધાન. કહ્યું હતું કે એ અરૂપી તે શુદ્ધાવ. નેમવિજય.

૨. [સં. અ (નહિ) + રૂપ (આકાર) + ઇન (વાળું)] જિ. નિરાકાર આકાર વિનાનું; રૂપરૂપ વગરનું.

એ આકાર સ્વરૂપ પણ એ અરૂપી ને અભુવિચ. અપી.

૩. જિ. મેડોજ; બદલાય; કદરૂપું.

૪. જિ. સ્વમ.

અરૂભરૂ [સં. રૂ (મોટું) + ભ (અને) + રૂ (મોટું)] જ. રૂપરૂ; સમય; હાજરીમાં; મોહમોહ.

અરૂશ પુ. એક જાતનું ઝાડ; મલક. તેનાં પાન મેદિનાં પાન જેવાં હોય છે.

અરૂપ ૧. [સં.] પુ. એક જાતનો સર્પ. ૨. પુ. સર્પ.

અરૂસેરુરુ (અરૂસેરુર) જ. (અરુસેરવી) એ નામનું એક જંગલ.

અરોગ્ય [સ. રોગ (રોગ)] વ. મોં પર; સમય; સામે; હાજરીમાં.

અરે ૧. સી. મિત્ર; પ્રિય.

૨. સી. ચીવટ; કળહ.

૩. [સ.] સી. દુઃખનો પોશર; ધા; હાથ.

૪. જ. આશ્વ, દુઃખ, મિત્ર, કોષ કલ્પાદિ અણુવનાર ઉગાર.

૫. જ. બિતરતા દરબનના માણસને બોલાવવામાં વપરાતો શબ્દ.

૬. જ. (સંગીત) માવામાં ખૂંતે તરીકે વપરાતો શબ્દ.

૭. જ. સંબોધન કરવામાં વપરાતો શબ્દ.

અરેકાર ૧. [સ. અરે (દુઃખનો પોશર) + કાર (અવાજસૂચક શબ્દ)] પુ. 'અરે' એવો ઉચ્ચાર; દુઃખનો પોશર; હાથ.

૨. પુ. હાથાકાર.

અરેકારો લુઓ અરેકાર.

અરેખ [સ. અ (નહિ) + રેખા (લીટી)] વિ. રેખા વચરતું; લીટી વિનાનું.

અરેપરે સી. પંચાત; અંજમા.

અરેખિકા જ. વાઙ મનાવવામાં વપરાતું એક જાતનું શ્વા; અરણ.

અરેખિકા અંકો પુ. જ. જ. અરણી સંખ્યાના આકાર. અંકોકના સમયના કીર્તિસ્તંભોમાં સંખ્યાવાચક અંકોનો ઉપયોગ થયેલો જેવામાં આવે છે, એટલે ઈસવી સન પૂર્વે મળ્યો વર્ષ પહેલાં તેવા અંક હિંદમાં પ્રચલિત હતો. આ અંકો હાલમાં અંગ્રેજીમાં "અરેખિકા અંકો" તરીકે ઓળખાયા છે, કારણ કે તેમની કોષ હિંદમાંથી આરબ વિદ્વાનોની મારફત જ યુરોપી પ્રાપ્ત થઈ હતી. રોમન સંખ્યાક કરતાં આરબ વ્યુત્પત્ત સંખ્યાક વધારે સરળ અને સુગમ છે.

અરેખિકા ૧. [અ.] પુ. અરણ્યસ્થાનના લોક; અરણ્ય.

૨. વિ. અરણ્યસ્થાન સંબંધી; અરણ્યસ્થાનનું.

અરેખિકા મોતી = અસરકારી મોતી. તે ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ ગણાય છે.

અરેરાટ ૧. પુ. દુઃખની લાગણી; લોક; હાથ; હૃદયનો અવરોધ.

૨. પુ. પ્રિય; મિત્ર.

અરેરાટી લુઓ અરેરાટ.

અરેરે ૧. [સ.] જ. કોષથી બોલવામાં વપરાતો શબ્દ.

૨. જ. બિતરતા દરબનના માણસને બોલાવવામાં વપરાતો શબ્દ.

૩. જ. રોગ, હાથ, દુઃખ, આશ્વ અને પશુ-લાપને લઈ એકબેક થતો ઉચ્ચાર; અર; બોલબોલ; હાથાકાર.

અરેરેમન [સ. અરિમન] પુ. (અરમોસ્તી) રોગાન; દુષ્ટ કક્ષિત; પારસીઓના અસુરનું નામ.

અરેસિયા પુ. હાલના પંજાબે મળતા ખાંસ-ખાંસવાળા અમલ પીણના અપરંપર હતાં હતાં એક પાંદાનો એક છે. તેને લીલાસ પાત્ર કે ધોળાં પૂરનાં મૂળમાં, અને આર કે પાંચ બીજાં ફળ હોય છે. તેનાં મૂળ, જલ અને ફળ ઉપર એટલે જાડી વાસવાળાં હોય છે અને તે દવા તરીકે વપરાય છે.

અરેવાણી ૧. વિ. કળહવાળું.

૨. વિ. જેને અરે હોય એવું; દવા ખાનાર; સામર્થ્યવાળું.

અરેવલિ પુ. (અરમોસ્તી) અમલના સાત-માંનો પહેલો અંક. તે પશ્ચિમ દિશાએ આવેલો છે. તેની લંબાઈ ૪૦૦૦ ફરસમી એટલે આશરે એક પંદર હજાર માઈલની છે. સાંના વતની ખુદાપરસ્ત અને સખાપતે બહાદુર મળ્યા છે.

અરેદ્રિય જ. યોગાકાર પ્રાણી; 'રેડિયેટા'. આ વર્મનાં પ્રાણી ક્રોડ વચરનાં હોય છે અને તેના મધ્ય ભાગ સરીર રૂપી ધરીની અસપાસ આરાતી મારક યોગાકાર મોડવાયેલા હોય છે. દરેક જાત સરખો હોય છે. કીડા કરતાં દસમ વર્મનાં જંતુઓના સમૂહનો પહેલો આ વર્મનાં સમાવેશ થતો.

અરેક પુ. કોષ્ય નામનો દેશ.

અરોક ૧. [સ. અ (નહિ) + રોક (મળ)] વિ. મળ વચરતું; ઝિંક વિનાનું.

૨. [સ. અ (નહિ) + રોક (તેજ)] વિ. અંખું; તેજહીન.

૩. વિ. રોગી સમય નહિ એવું.

અરોકઈત [સ. અ (નહિ) + રોક (તેજ) + હંત (હંત)] વિ. અંખા હંતવાળું; કળા હંતવાળું.

અરોમ ૧. [સ. અ (નહિ) + રોમ] પુ. તંદુરસ્તી; રોગભવ; સ્વાસ્થ્ય; આરોમ.

૨. વિ. તંદુરસ્ત; નીરોમી.

અરોમતા [સ. અ (નહિ) + રોમ + તા (પણું)] સી. નીરોમીપણું; આરોમ; તંદુરસ્તી.

અરોમલ્ય લુઓ અરોમતા.

અરોમવું જ. કિ. (અ. ૩.) આરોમવું ખાતું; અમતું.

અંત અમલ અરોમલ્ય કિ. અંતે ૬૬ લોકો કિ.

અરોમિતા [સ. અ (નહિ) + રોમિન (બિમાર) + તા (પણું)] સી. તંદુરસ્તી; આરોમ; નીરોમીપણું.

અરોમી [સ. અ (નહિ) + રોમિન (બિમાર)] વિ. રોમ વચરતું; નીરોમી; તંદુરસ્ત.

અરોમ્ય ૧. [સ. અ (નહિ) + રોમ] જ. આરોમ; તંદુરસ્તી.

૨. વિ. નીરોમી; રોમ વચરતું.

૩. [સ. અ (નહિ) + રોમ (રોમલ દિત્ત)] વિ. રોમ નહિ વધારનાર.

૪. વિ. રોમ સંબંધી નહિ એવું.

અરોમ્યક ૧. [સ. અ (નહિ) + રોમક (અન અમાન્ય)] પુ. અરમિનો રોમ અને લીધે ખાવા ઉપર રમિ જતી નથી તેવો એક રોમ. આમાં અમલ વગેરેનો સ્વાદ મનને જમતો નથી. વાંત, પિત્ત અને કાને કોષવનાર પદાર્થ ખાવાથી, શોક, હાથ, કોષ, અતિશય, મનને બીડા ઉપજાવનાર અમલ, રૂપ અને મધને કરી અરોમ્યક રોમ થાય છે. અમલ પાચ મુખ્ય બેદ છે: ૧. વાતજ, ૨. પિત્તજ, ૩. કફજ, ૪. સ્નિગ્ધાત્મક અને ૫. લોચી ઉપજાવેલ.

૨. [સ. અ (નહિ) + રોમક (મધે એક)] વિ. નહિ રમતું; નાપસંદ; અસુગમતું; નહિ આવતું.

૩. [સ. અ (નહિ) + રોમક (પ્રાસનાર)] વિ. પ્રાસિત નહિ તેવું; તેજ વચરતું.

૪. વિ. જુખનો નાસ કરનાર.

૫. વિ. રમિ નહિ ઉપજાવનાર.

અરોમ્યકામૃત [સ. અરોમક (અરમિનો રોમ) + અમૃત (પાણી)] જ. (વૈદક) ઉપર અને અરમિ મદાનાર એક રસાયણ.

અરોમિયલ્ ૧. [સ. અ (નહિ) + રોમિયલ્ (અમ એક)] વિ. અસુગમતું; રમિ નહિ એવું.

૨. [સ. અ (નહિ) + રોમિયલ્ (પ્રાસિત)] વિ. કળું.

૩. વિ. બેરોગ.

અરોમ પુ. (અમી) રેડિયો; અરખો.

અરોમ્ (અરોમ્) ૧. [સ. અ (પણું) + રૂ (અમલ)] જ. અમલ વર્મનાં રૂડી થયેલાં કપડાનાં બડિયાં પૂરી તે ઉપર થતો નવો કપાસ.

૨. જ. કપાસ વીણી લીધા પછી બેસું રહેલું વણું; સાંડી.

૩. જ. ફણો; કોડો.

અરોમો (અરોમો) લુઓ અરોમ્.

અરોહન [સં. અ (નદિ) + રોહ (વધું તે)] વ. ઝરનો અભાવ વિલાપ ન કરવાપણું.

અરોધક [સં. અ (નદિ) + રોધક (અટકાવનાર)] વિ. અટકાવ ન કરનાર; કમલ થવા હે એવું.

અરોધન ૧. [સં.] વ. નાક ખમતું તે; તિરોહાવ એટલે અદસ્તતા.

૨. [સં. અ (નદિ) + રોધન (અટકાવ)] જ. બિનઅદસ્તતા.

૩. વિ. અટકાવત વસતું પ્રતિનિધિ વિનાનું.

અરોધ્ય ૧. વિ. જેની સામે ન કઈ સક્ષમ એવું.

૨. [સં. અ (નદિ) + રોધ્ય (અટકાવવા થોથ)] વિ. નહિ અટકાવવા એવું.

અરોધ્યુ [સં. અ (નદિ) + રોધ્યુ (રોધ્યું તે)] વ. રોધવાનો અભાવ; નહિ રોધતું તે.

અરોષી [સં. અ (અભિ) + રોષ (રોષ્યું તે)] પુ. રોષનારો; વાવનારો; અરોષા.

નીચ નીચ સીપલે ઈ અરોષી. નહિ

અરોવિષ્ણુ વ. સોનાના ઘણા સાથે મોતી પરોવી કરેલું બીજું ઘેરું ધરેલું.

અરોવ ૧. [સં. અ (નદિ) + રોવ (પ્રસ્યો)] પુ. મુસ્તાનો અભાવ.

૨. વિ. મુસ્તા વસતું.

અરોવણુ લુગ્નો અરોવ.

અરોહા [સં.] જી. રોહ વનરપતિ.

અરોહ પુ. (અર્ધ) રેડિયો; સ્તર કાંતવાનો ચરમો.

અરોહ ૧. [સં. અ (નદિ) + રોહ (રામાદિ)] પુ. વિષ્ણુ. રામ, કર્મ અને ક્રોધ એ ત્રણ રોહ કહેવાય છે, તે રહિત હોવાથી વિષ્ણુ અરોહ કહેવાય છે.

૨. [સં. અ (નદિ) + રોહ (અંકર)] વિ. અંકર નહિ તેવું; સાંત મૂર્તિવાનું.

અર્ક ૧. [સં.] પુ. અરણ્ય; અદિત્ય સર્વ; સૂર્ય; મિત્ર; દિવાળ; અકપતિ; સસ્તિ; બાહુ.

૨. પુ. આકાશનો એક.

૩. પુ. (પુરાણ) આક વસુધાનો એક.

૪. પુ. ઇંદ.

૫. પુ. (અપોતિય) ઉત્તરાશ્વિનની નક્ષત્ર.

૬. પુ. એક જાતનો ઉકાળો; કાંચો.

૭. પુ. એક ધાર્મિક ક્રિયા.

૮. પુ. (પુરાણ) એક જગવાન અસુર.

૯. [અ. અરક (તેણે સત્ત્વ ખેંચ્યું)] પુ. કોઈ

જનુ દળાયાથી ગરમીની આસત વંચથી કાઠેક પ્રવાહી સત્ત્વ વરણના રૂપમાં આણી પાતું કારણ પ્રવાહી તત્ત્વ; અરક; ક્ષય; સત્ત્વ.

૧. અર્ક ખેંચવો = બહી કરીને સત્ત્વ કાઢવું.

૨. અર્ક મુલાગ = મુલાગાળવ.

૧૦. પુ. ખોરાક.

૧૧. પુ. ચરનો.

૧૨. પુ. તાંબું.

૧૩. પુ. (પિંગળ) કાક બાલિનો એ નામનો સમસ્ત અરુમેળ હંદ; અરામ. તેના દરેક અરણ્યમાં ૨ નમણ અને ૧૫ રમણ મળી ૫૧ અરુર હોય છે.

૧૪. પુ. કાઠ; સરામ.

૧૫. પુ. દેવતા; અગ્નિ.

૧૬. પુ. ખરસેવો.

૧૭. પુ. પંક્તિ; સિદ્ધાન પુસ્તક.

૧૮. પુ. બારની સંખ્યા.

૧૯. પુ. મહિનાનો સાતમો દિવસ.

૨૦. પુ. મોટો બાર.

૨૧. પુ. રવિવાર.

૨૨. પુ. (પુરાણ) રાક્ષસના પુરોહિત શુકનો એ નામનો દીકરો.

૨૩. પુ. (પુરાણ) રામનો એ નામનો એક વાનર સેવક.

૨૪. [સં. અર્ક (અર્ક)] પુ. વિષ્ણુ, કમલ ઘણા જેવા પૂજ્ય દેવો જનુ વિષ્ણુને પૂજ્ય માને છે.

૨૫. પુ. (પુરાણ) સોમવંશી નીલ સભ્ય વંશમાં અમેલ પુરુષો દીકરો.

૨૬. પુ. સ્તુતિ; સ્તોત્ર; વખાણું કાવ્ય.

૨૭. પુ. સદિક.

૨૮. વ. કિરણ.

૨૯. વ. દેવ અને અસુરોના પુત્ર વખતે અસુરોને બનાવેલ આક બાતનાં બૈરવંચનો માંહેનું એક. તેની લગાઈ કસ હાથની મનાય છે. લુગ્નો બૈરવંચ.

૩૦. વ. સુરજમુખીનો એક.

૩૧. વિ. પૂજ્યા લામક.

૩૨. વિ. ચતુ; લાલ.

૩૩. વિ. સખીય; નકલ.

અર્ક સમજે અર્ક રત્ન કાક (આકાશ) એવો કાલકા હરે છે જનુ સાંસ્કારિકની દીકમાં આનંદવિરીએ અર્ક સમજે અર્ક 'સખીય' એવો આપેલો છે. વીલાસરમ

અર્ક અહિરેનાદિ શુદ્ધિકા [અ. અર્ક (સત્ત્વ) + સં. અહિરેન (અહિર) + અર્ક (કોર) + શુદ્ધિ (ચોથ)] જી. (વૈદ્ય) અહિરુમાંથી જનતી એક જા. તેમાં આકાશનાં સુકમેલાં

સ્વાધ્યાનો કામે ને તોલા, સિધાલુ ને તોલા અને રોહું અહિરુ અરધો તોલો મેળવી અકેક વાલની એવી કરાય છે. કાલી ઉપસસ, કમ, રક્તપિત અને જળામાં લોહી પડે ત્યારે આ જવા ને સતી અપાય છે.

અર્કકલા [સં. અર્ક (સર્વ) + કલા (લાભ)] જી. સર્વની કલા; સર્વના બિંબનો આરમો લાભ.

અર્કકાંતા ૧. [સં. અર્ક (સર્વ) + કાંતા (કો)] જી. સુરજની રી. તેઓ ને છે; સંજા અને છાયા.

૨. જી. સુરજમુખીનો એક.

અર્કક્ષેત્ર ૧. વ. અોરિકામાં આવેલું એ નામનું એક ક્ષેત્ર.

૨. વ. (અપોતિય) સિંહ ચલિ.

અર્કચંદન [સં. અર્ક (ચાંદ) + ચંદન (સુખદ)] વ. ચાંદુ અદન; રતાંજળી.

અર્કઅજ્યા પુ. (પિંગળ) એક આચમેળ હંદ, જેમાં ૧૧ અને ૧૩ માત્રાએ ચલિ અને ૧, ૫, ૯, ૧૩, ૧૭ તથા ૨૧ માત્રાએ લાલ આવે છે. લુગ્નો રસાવલી.

અર્કજ ૧. [સં. અર્ક (સર્વ) + જ (અમેલ)] પુ. અર્ક. પાંડવની મા કુંતીની કુએ સર્વના મનના ભવે તે થયો હતો.

૨. પુ. મનુ આર્વાજ.

૩. પુ. ધમ.

૪. પુ. વૈવસ્વત મનુ.

૫. પુ. (અપોતિય) કનિ.

૬. પુ. સુમોર.

૭. પુ. સર્વપુત્ર અગ્નિનીકુમાર.

૮. વિ. સર્વથી ઉપજા થયેલું.

અર્કજ ૧. જી. તાપી નદી; તાપતી.

૨. જી. યમુના.

૩. [સં. અર્ક (સર્વ) + જ (અમેલી)] જી. સર્વની દીકરી તપતી.

અર્કતનય [સં. અર્ક (સર્વ) + તનય (દીકરો)] લુગ્નો અર્કજ ૧-૭.

અર્કતનયા [સં. અર્ક (સર્વ) + તનયા (દીકરી)] લુગ્નો અર્કજ.

અર્કતુલિ [સં. અર્ક (આકાશ) + તુલ (૧)] વ. આકાશનું ફે.

અર્કતેલિ [સં. અર્ક (આકાશ) + તેલ (તેલ)] વ. (વૈદ્ય) કોક માટે એળવાના તેલની એક જનાવટ. તે જનાવવા આક જન સરસિયું તેલ અને તેલો જ આકાશનાં પાનનો રસ લઈ તેમાં હળદર અને ચનાંકિલનો એક જન જુએ નાખી પાકવાય છે.

અર્કદિન [સં. અર્ક (સૂર્ય) + દિન (દિવસ)] પુ. રવિવાર.
અર્કદીપ [અ. અર્ક (સત્ત્વ) + દીપ (દીવે)] પુ. બાળવાના દારૂથી સ્તનમળે દીવો; મધસાર-દીપક; 'રિપરિટ લેપ'.
અર્કદુગ્ધ [સં. અર્ક (આકાશ) + દુગ્ધ (દૂધ)] જ. આકાશનું દૂધ.
અર્કદુગ્ધ ભુખો અર્કદુગ્ધ.
અર્કદેવતા જ. (ભગોતિષ) હસ્ત નક્ષત્ર.
અર્કનિધન ૧. [સં. અર્ક (સૂર્ય) + નિધન (બાંધ)] પુ. વિરાટસ્વરૂપ પરમાત્મા સૂર્ય ને અંક તેની બાંધ મનાવ છે. ' ૨. વિ. જેની આંખો સામે જોઈ ન શકાય એવું.
અર્કનંદન [સં. અર્ક (સૂર્ય) + નંદન (દીપ્ત)] ભુખો અર્કનં ૧-૭.
અર્કનાન્દ [અ. અર્ક (સત્ત્વ) + નાન્દ (પ્રીતિ)] પુ. કુદીનાનો અર્ક.
અર્કનામા [સં. અર્કનામન] પુ. સ્તવ આકાશનો હોય.
અર્કપત્ર ૧. પુ. આકાશનો હોય.
૨. [સં. અર્ક (આકાશ) + પત્ર (પત્ર)] જ. આકાશનું પાન.
અર્કપત્રા ૧. જી. એક વેલો; અર્કમૂળ.
૨. જી. સુનંદા નામનો એક તેને હાંસના આકારનાં પાન હોય છે.
અર્કપર્જી ૧. પુ. આકાશનો હોય; વસુક; આર્યોટ; મંદાર.
૨. પુ. (પુરાણ) કલ્પને યુનિ નામની સૌથી અધેશ દેવતાંધર્વર્માનો એક. એનું બીજુ નામ તથુપ હતું.
૩. [સં. અર્ક (આકાશ) + પર્જી (પાન)] જ. આકાશનું પાન.
અર્કપ્રાકટ ૧. [સં. અર્ક (આકાશ) + પ્રાકટ (પ્રકાશ)] પુ. આકાશનો હોય.
૨. પુ. લીંબાનું પ્રકાશ.
અર્કપુત્ર [સં. અર્ક (સૂર્ય) + પુત્ર (દીપ્ત)] ભુખો અર્કનં ૧-૭.
અર્કપુષ્પ ૧. પુ. એક જાતનો વેલો. તેનાં પાંદડાં પીળાનાં પાન જેવાં હોય છે.
૨. [સં. અર્ક (આકાશ) + પુષ્પ (ફૂલ)] જ. આકાશનું ફૂલ.
અર્કપુષ્પા જી. શિરદોડીની વેલ; ખરજેર.
અર્કપુષ્પિકા ભુખો અર્કપુષ્પ.
અર્કપુષ્પી ૧ જી. એક વેલ; ખરજેર.

૨. [સં. અર્ક (સૂર્ય) + પુષ્પ (ફૂલ) + પુત્ર (વાહ)] જી. સુર્યપુષ્પીનો હોય.
અર્કપ્રભાગુદિકા [સં. અર્ક (સૂર્ય) + પ્રભા (તેજ) + ગુદિકા (ગોળ)] જી. (વૈદક) જે નામનું એક સ્ત્રાવન. પારો તોલ ૩ અને તાંબાનો બૂંદો તોલો ૧ હર્ષ અને અંગનાના બૂંદના ક્ષણમાં એક પહોર ઘૂંટી મોળો કરી જે ગોળાને છાસ અને આંખનીના ક્ષણમાં આર પહોર સુધી દોલામંચમાં પડવરો. તે હોય માથે ત્યારે કાઠી લેવો. આ દવા એક વર્ષ લેવાથી આંખસ સૂર્ય જેવું તેજસ્વી થવાનું મનાય છે. તેજ જનુપાન તરીકે ખાસનાં બીજું તેજ અને દૂધ વપરાય છે.
અર્કપ્રભાવતી ગુદિકા ભુખો અર્કપ્રભાગુદિકા.
અર્કપ્રિયા ૧. જી. જે નામની એક વનસ્પતિ; જવાસો.
૨. [સં. અર્ક (સૂર્ય) + પ્રિયા (સુંદરી)] જી. સૂર્યની સ્ત્રી—સંતા અને છાયા.
અર્કવંદુ ૧. [સં. અર્ક (સૂર્ય) + વંદુ (વિત)] પુ. કમળ. સૂર્ય હિમે ત્યારે તે ખીસે અને સૂર્ય જસત પામે ત્યારે તે નિર્મલ જાય એમ મનાય છે.
૨. પુ. શુદ્ધેવાં ચૈતન્યશુદ્ધ; શાન્ત્યુનિ; સર્વાધૈસિક. શાન્ત્યુ મોચ આદિસ હતું અને તે ઉપરથી જ શુદ્ધને અર્કવંદુ કહેવાનો રિવાજ પડ્યો હતો.
અર્કવંદુ ભુખો અર્કવંદુ.
અર્કલ ૧. જ. (ભગોતિષ) ઉત્તરાર્ધાષ્ટમી નક્ષત્ર.
૨. [સં. અર્ક (સૂર્ય) + લ (વજન)] જ. (ભગોતિષ) જેમાં સૂર્ય હોય તે નક્ષત્ર.
૩ જ. (ભગોતિષ) સિદ્ધ રાશિ.
૪. જ. (ભગોતિષ) હસ્ત નક્ષત્ર.
અર્કલકટ [સં. અર્ક (સૂર્ય) + લકટ (લકટ કાપ)] પુ. સૂર્યનો ઉપસક.
અર્કલકટા [સં. અર્ક (સૂર્ય) + લકટ (કાપ) + અર્ક (નામનાં કાપ)] જી. સુર્યપુષ્પીનો હોય. આ હોનાં ફૂલ સૂર્ય જે દિશામાં હોય તે દિશા તરફ ફરતું રહેવાનું મનાય છે.
અર્કમકુન્દા [સં. અર્ક (આકાશ) + મકુન્દ (મધ) + ન્યાય (લાભ)] પુ. સહેલાઈથી મળી જતું તે. જે આકાશમાંથી મધ મળી જાય તો તે માટે પર્વત ઉપર જવની તક્ષીકા માટે લેવી જે દર્શન પ્રમાણે જે કોઈ કામ સહેજે વર્ષ જતું હોય તો તેને માટે અહીંથી જ મહેનત કરવાની જરૂર નહિ એવું

જતાવવા માટે આ ન્યાય વપરાય છે.
અર્કમંડલ [સં. અર્ક (સૂર્ય) + મંડલ (ગિળ)] જ. સૂર્યનું ગિળ.
અર્કમૂર્તિરસ પુ. (વૈદક) સનેપાતમાં આવતી તાવની એક દવા. જોહલસમ તોલ ૮, લામલસમ તોલ ૨, પારક તોલ ૨ અને મંધક તોલ ૪ ઘૂંટી મિચના કાઠામાં જમુ દિવસ તરફ ખરસ કરી તેમાં વજનામ તોલો ૧ નાખી મસ્તપિત, માહિપિત, અન્નપિત, વારાહપિત અને માવૂરપિતની કાઠી ભાવના આપવી. આદુનો રસ તોલો ૦૫, મધ તોલો ૧ અને પાણી તોલ ૨૫ સાથે આ દવા ૧ રતીભાર લેવાય છે.
અર્કમૂલ ૧. [સં. અર્ક (આકાશ) + મૂલ (મૂળ)] જ. આકાશનું મૂળ.
૨. જ. સાપના કરક અને લીંબીના ડુંખ ઉપર ઉપોગી એક વનસ્પતિ; અર્કપત્રા; અર્કમંધાનો વેલો. કીઓને માસિક ધર્મ લાગવામાં તેમજ પેટની ભિમારીઓમાં તે ઉપોગી મનાય છે.
અર્કમૂલ જી. અર્કમંધાનો વેલો. ભુખો અર્ક-મૂલ ૨.
અર્કવંત્ર [સં. અર્ક (સત્ત્વ) + વંત્ર (સંયો)] જ. સત્ત્વ કહેવાનું વંત્ર.
અર્કસોકેશરસ પુ. (વૈદક) સંપ્રત્તી ઉપર અપાતું જે નામનું ઔષ્ધ. શુદ્ધ પારો તોલ ૪ હર્ષ આકાશના ફૂલમાં ઘૂંટી સકવવો. પછી ૮ તોલ સોધેલો મંધક અને ૩૨ તોલ સંખનો બૂંદો મિચના કાઠામાં ઘૂંટી સકવવો. એમ જલુ સ્વિસ ભાવના આપી ઉપર પ્રમાણે તેજર કરેલા પાસમાં મેળવી તેમાં ૨૨ તોલ કુલાવેલ દંધુખાર નાખી આકાશનું દૂધ મેળવી જમું જલુ કાઠા ઘૂંટવું. સુમર્ષ જાય એટલે એક નાની માટલીમાં કળીચૂનો ચોપડી તેમાં જે મેળવણી નાખી ઉપર સમેટું લંકી હાંદી હર્ષ વારાહપુટનો અગ્નિ આપવો. તેજાર અધેશ પદાર્થ એની મેલે હોય ત્યાં કાઠી બારીક ખરસ કરવો. જે આનીભાર લીમાં રાંધેલી બાંખને અર્ક તોલ ૩ મેળમાં મેળવી ૪ રતીભાર રસ રાત્રે લેવો. હાંદી ભાતનો ખોરાક આપવો.
અર્કવટી [સં. અર્ક (આકાશ) + વટી (ગોળ)] જી. (વૈદક) ઉપરસ ઉપર અપાતી એક દવા. આકાશનાં ફૂલ અને લવિચ દરેક તોલ ૫, સોધેલું અહીંય તોલ ૨ સાથે ઘૂંટી જે જે રતીની મોળા વાગવી.
અર્કવસર ભુખો અર્કવર્ષ.
અર્કવર્ષ [સં. અર્ક (સૂર્ય) + વર્ષ (વરસ)] જ. સૂર્યની અંતિ પ્રમાણે ગણતર વર્ષ; સૌરવર્ષ

અર્ધવદ્ધોર્ધ્વ ૧. [સં. અર્ધ (સર્વ) + વદ્ધ (પ્રિય)] પું. કમળ.
 ૨. પું. બપોરીઆનું ઠાક.
 અર્ધવાસર [સં. અર્ધ (સર્વ) + વસર (વાર)] પું. રવિવાર.
 અર્ધવિવાહ [સં. અર્ધ (અડધો) + વિવાહ (લગ્ન)] પું. ત્રીજી વાર પરકૃતા પહેલાં અશુભ દૂર કરવા માટે પુરુષનું આક્રમ સાથે કરવામાં આવતું લગ્ન. કેટલીક નાતમાં દીકરી સાથે પણ લગ્ન કરવાનો રિવાજ છે.
 અર્ધવેધ પું. તાલીસપતનું ઝાક.
 અર્ધવેધન બુઝો અર્ધવેધ.
 અર્ધમત ૧. જ. એક જાતનો ઠરઠ જેવી રીતે સર્વ આર મહિના પોતાનાં પ્રિયથી પાણી ખેંચે અને આર મહિના તેને પ્રાપ્તી વૃદ્ધિને માટે વાસાવે, એ રીતે રાત્રીએ પ્રાપ્તી વૃદ્ધિ માટે પ્રાપ્ત પાસેથી કર ઉપરાવવાપતું.
 ૨. [સં. અર્ધ (સર્વ) + મત] જ. માક સુદિ સાતમને દિવસે સર્વની પૂજા કરવાનું મત.
 અર્ધસેવા પું. (પિતૃ) શરૂની જાતનો એ નામનો સમસ્ત વર્ણમેળ છંદ. તેમાં દરેક અક્ષરમાં રજલ, જગલ, રજલ, જગલ, સુર અને મુર મળી ૧૪ અક્ષર હોય છે.
 રાજ રાજ મામળી સ્વામ અર્ધસેવા.
 અર્ધસુત ૧. [સં. અર્ધ (સર્વ) + સુત (દીકરો)] પું. અધિનીકુમાર.
 ૨. પું. મનુ સાવર્ણી.
 ૩. પું. વમ.
 ૪. પું. વૈવસ્વત મનુ.
 ૫. પું. (બ્યોતિષ) યનિ.
 ૬. પું. સુમીવ.
 ૭. પું. સર્વનો દીકરો કર્ણ.
 ૮. પું. આદરેવ.
 અર્ધસૂત્ર બુઝો અર્ધસૂત્ર.
 અર્ધસૂત્ર [સં. અર્ધ (સર્વ) + સૂત્ર (દીકરી)] પું. સર્વની દીકરી. બુઝો અર્ધજ.
 અર્ધસોહર [સં. અર્ધ (સર્વ) + સ (સમજ) + હર (પેદ)] પું. સરજનો બાઈઃ બૈરાવતા હાથીઃ અલખાતમ.
 અર્ધહિતા [સં. અર્ધ (સુસ્થ) + હિત (વહાણ) + અ (નારીબલિયો મલ્લ)] જી. સરજમુખીનો હોઠ.
 અર્ધકુલી [હિ.] જી. એ નામનો વેલોઃ ખરબર.
 અર્ધકાર [સં. અર્ધ (સર્વ) + આકાર

(૧૫)] વિ. સૂના જેવું.
 કસ્ટાચ પુરુષ બોધ અપાર.
 માલે મળે અર્ધકાર. પ્રમાનર
 અર્ધકાર [સં. અર્ધ (અડધો) + આદિ (ક્ષેત્ર) + કાર (કાળો)] પું. (વૈદક) આક્રમમાંથી જનતો એ નામનો કાલો. અજ- પીપર, મરી, સું અને સિંધાલુ કરખે લાગે લઈ નેના જવાના કળનથી વીસમા ભાગ જેટલી આક્રમની હાલ નાખતી અને તેનો ઉકળો કરવો. તેની માત્ર આર તોલા છે.
 અર્ધકાર્ય [સં. અર્ધ (અડધો) + આદિ (ક્ષેત્ર) + કાર્ય (કાર)] જ. (વૈદક) એક બોધ. આક્રમનાં મૂળ ૧ ભાગ, લીમડાંની અંતરજલ ૮ ભાગ ને મળો ૮ ભાગ લઈ તે જખને છાંતી બૂંધે કરવો. તેની માત્ર પાવલીઆર છે.
 અર્ધરમા ૧. પું. આમિયો કમ.
 ૨. [સં. અર્ધ (સર્વ) + અરમ (પથ્થર)] પું. સર્વ જેવો લાલ પથ્થરઃ લાલચૂરી.
 ૩. પું. સર્વમત મણિ.
 અર્ધરૂ [સં.] પું. આક્રમનો હોઠઃ અર્ધરૂઃ વસુઃ અરસોટઃ મંદાર.
 અર્ધરૂરસ [સં. અર્ધ (અડધો) + અંકુર (કળ) + રસ] પું. (વૈદક) જનતાં દરદ મટાડનાર એક દ્રવ્ય. તે જનાવલ આક્રમના ફૂળ પાંદડાં લઈ તેમને લીંબુના રસમાં વાટી તેમાં ચોકું તેલ ને ચોકું સિંધાલુ નાખી મોળો કરવો. પછી તેને જંબુનાં પાનમાં બાંધી માથે કપડામાંથી લગાવી પ્રુટપાકની રીતે પકાવવો. પાકે ત્યારે તે એળો બહાર કાઢી લઈ તેનો રસ નીચોરી લેવો.
 અર્ધસ [સં. અર્ધ (સર્વ) + અંસ (ભાગ)] પું. સર્વની અખરેજનો એટલે વિપુલવનો ખારમો ભાગઃ કલા.
 અર્ધસકાકુર [જ.] જી. એ નામનું એક સુગંધી મૂળિયુંઃ કપુરમલ.
 અર્ધરસ પું. (વૈદક) લોહીનો જમાડ નાખા કરવા અપાતી એ નામની દવા. પારો તોલા ૪, એક તોલા ૮ સાથે મેળવી એક માટલાની તલે વચ્ચોવચ્ચ મૂકી તેના પર શોષણ તાંબાની વાટકી તોલા ૧૨ની લાલચોળ તપાવી લઈ દાંડી તરત સંભાળથી ઉપર આપનાં છાંતીની રાખ છાંતી માટલું બરી દેવું. નીચે ૭ કલાક અગ્નિ આપવો. તેની મેલે હુંથવા પછી વાટકી અને અંદરનો રસ કાઢી લઈ ખાંડી બૂંધે કરી, આક્રમના ફૂલમાં ઘુંટી ૧૨ બટી વારાહપુટની આપવી. તેમાં મિચાનો

અને મિચાનો ઉકળો નાખી બોલી બટી આપવી. પછી તેને ઘુંટી કપડે અળી નાખવું. હમેશાં સવાર સાંજ એકેક રતી રસ ધીમાં ચાટી ઉપર મિચાનો કાઢો પીવાય છે.
 અર્ધસંમમ [સં. અર્ધ (સર્વ) + ઉદુ (પંદ) + સમમ (મેળાવ)] પું. અમાસ, કેમકે તે દિવસે ચંદ્ર અને સર્વ સાથે હોય છે.
 અર્ધપેલ ૧. પું. માણેક લાલ.
 ૨. [સં. અર્ધ (સર્વ) + ઉપલ (પથ્થર)] પું. સર્વમત મણિ.
 અર્ધજા જી. એક જાતનો સુગંધી પદાર્થઃ અરમજ.
 અર્ધજા ૧. [સં.] પું. આરખાં બીડવાનો આગળોઃ ઉલાળો.
 ૨. જ. અટકાવઃ અવરોધ.
 ૩. જ. એ નામનું એક રતોમ.
 ૪. જ. (બ્યોતિષ) એ નામનો ૮૬મો મહા- મહ.
 ૫. જ. એક જાતનું હાથિધાર.
 અસિ, સુર, અદ્વ, સુદ્વ, લોહ, અર્ધસ, મલા- નર્મદ
 ૬. [હિ.] જ. કમાડ.
 ૭. જ. માંમ.
 ૮. જ. મોજું.
 ૯. જ. સુરોદ્ધ વખતે પૂર્વ દિશામાં અને સુમસ્ત વખતે પશ્ચિમ દિશામાં દેખાતાં રંગ- બેરંગી વાદળાં.
 અર્ધસા ૧. [સં.] જી. અટકાવઃ રોકત.
 ૨. જી. આમળીઃ બોમળઃ ઉલાળી.
 તેમજ તેજ દ્વારેને મજસુત અર્ધસા અથવા એને જુગલ કહે છે તે કરવી. રાજવલમ
 ૩. જી. અડીપાકની શરૂઆતમાં ચવાતું રતોમઃ મત્સ્યસૂત.
 ૪. જી. લાથીને બાંધવાની સાંકળ.
 અર્ધસાકાર [સં. અર્ધસા (આમળિયો) + આકાર (૧૫)] વિ. નાના ઘંડના એટલે ઘોડાના આકારનું.
 અર્ધસાખંધ [સં. અર્ધસા (આમળિયો) + બંધ (અડધાવ)] પું. ઉલાળોઃ આમળો.
 અર્ધસિકા [સં.] જી. નાની આમળીઃ નાનો ઉલાળોઃ નાચુક આંધી.
 અર્ધસી ૧. જી. એક જાતનું ટવડું.
 ૨. [પ્રા.] જી. પેટાની જાતનું કરણ જેવું ચાલાક એક મોટું જંગલી પ્રાણી. આ જાત મિસર અને સિંધામમાં થાય છે.
 અર્ધજા બુઝો અર્ધજ.
 અર્ધધ [સં.] પું. ગરમાળો.

અર્થ
અર્થ

અર્થ [સં.] જ. કિ. (ધાતુ) ક્રીમત પડવી.
તે ઉપરથી નીચેના સંદર્ભ: અર્થ; અર્થિત; અર્થ.
અર્થ ૧. કું. ક્રીમત; મુદ્ધ.

૧. અનર્થ = મુદ્ધ વિનાનું; અમુદ્ધ.

૨. અર્થ = મુદ્ધ ક્રીમતી.

૩. [સં. અર્થ (પૂર્વ)] કું. ખોળમાં
કે વાસણમાં પાણી લઈ દેવ અથવા પૂજારી
સમર્પણ કરવાની વિધિ; અર્થ, દર્શાવ, દર્શાવ,
પાણી, દર્શ, દર્શાવ, દર્શાવ, દર્શાવ, દર્શાવ,
દર્શાવે એવા અને સુગંધી વસ્તુ અર્પણ.

અર્થ આપવો = (૧) ગુસ્તાન કરવું;
પાપમાદ કરવું. (૨) પૂજા કરવી; પૂજાની
સામગ્રી ધરવી.

૪. કું. ધોર; અર્થ.

૫. કું. પૂજાની સામગ્રી; દેવ કે પૂજારી
આપવાના દર્શાવ, એવા વગેરે પૂજાના પદાર્થ.

૬. કું. અનર્થભાવ પીડાવ.

૭. કું. ભેદ.

૮. કું. મધ.

૯. કું. હાથ ધોવા માટે પાણી આપવું તે.

અર્થદાન ૧. [સં. અર્થ (પૂર્વે સામાન) +
દાન (અર્પણ)] જ. પૂજાની વસ્તુ અર્પણ;
પૂજા-સત્કાર.

૨. જ. સંખ્યા કરતી વેળા પછાત, સૂર્ય અને
ચંદ્રના દેવતાઓને વિધિ સહિત અર્થ આપવાની
ક્રિયા.

અર્થપ્રદાન [સં. અર્થ (ક્રીમત) + પ્રદાન
(પહોં તે)] જ. અનર્થભાવ કિરણ તે.

અર્થપ્રદાન [સં. અર્થ (પૂર્વે સામાન) +
પ્રદાન (વસ્તુ)] જ. દેવને અર્થ દેવામાં
વપરાતું સંખ્યા આપવું તાંબાનું વસ્તુ.

અર્થપાક લુગ્નો અર્થપાક.

અર્થપાક ૧. [સં. અર્થ (પૂર્વે સામાન) +
પાક (પત્ર ધોવાનું પાણી)] જ. ૧૫, સુગંધી
વસ્તુઓ તથા પત્ર ધોવાનું પાણી.

૨. જ. હાથમાં અર્થ આપી પત્ર ધોઈ મંદન
પુષ્પ આપી આદરસત્કાર કરવાની માનવરી
રીત.

અર્થપ્રદાન [સં. અર્થ (પૂર્વે સામાન) +
પ્ર (સામે) + દાન (અર્પણ)] જ. ખોળમાં
પાણી લઈ દેવ વગેરેને વિધિ પ્રમાણે અર્પણ
કરવું તે. સંખ્યામાં પહેલું માર્ગન, પછી
અધ્યક્ષ, પછી અર્થપ્રદાન, પછી ઉપસ્થાન,
અને છેલ્લે અમગ્રી જપ થાય છે.

અર્થવર્ણન [સં. અર્થ (મુદ્ધ) + વર્ણન
(વ્યાસ તે)] જ. અર્થની રીતે ક્રીમત
વધારવી તે.

અર્થવર્ણન [સં. અર્થ (ક્રીમત) + વર્ણન
(વ્યાસ તે)] કું. અનર્થમાં કોઈ માલનો દર
વધવો તે.

અર્થવર્ણન [સં. અર્થ (ક્રીમત) + વર્ણન
(વ્યાસ તે)] કું. અનર્થમાં કોઈ માલનો દર
વધવો તે.

અર્થસંખ્યાપન [સં. અર્થ (ક્રીમત) +
સંખ્યાપન (નાંચી કરવાનું)] જ. ક્રીમતની
ગણતરી; વાળની મૂલનો નિર્ણય.

અર્થા [સં.] જી. ગરીબ સ્ત્રી વાળને વીણ
મોતીનો એક કાચો.

અર્થાઈ [સં. અર્થ (પૂર્વે સામાન) + અર્થ
(ચોખ)] જી. અર્થથી પૂજા લાવક; અર્થ;
પૂજા.

અર્થિયું [સં. અર્થ (પૂર્વે સામાન) + ઈય
(અર્થ)] જ. અર્થ આપવું તાંબાનું નવું
વાસણ.

અર્થિયું [સં. અર્થ (પૂર્વે સામાન) + ઈય
(અર્થ)] કું. અર્થેવ, મેકે તેને અર્થ આપી
પૂજામાં આવે છે.

અર્થોદક [સં. અર્થ + ઉદક (પાણી)]
જ. સત્કાર કરવામાં અતિથિના ખોળમાં મંદન
અને પૂજા સાથે અપાતું પાણી.

અર્થ ૧. [સં.] કું. દેવને અપાતું અર્થદાન.
૨. કું. મુખ્ય ગરીબ કથા માટેની એક. તે
ધર્મ અને પુણ્ય માટે કિરપદાર્થમાં અર્થાવેશ
છે.

૧. અર્થ આપવો = (૧) નાંચ કરવો; ગુસ્તાન
કરવું. (૨) પૂજા કરવી.

૨. અર્થ લઈને ઉભા રહેવું = નાંચ કરવા
કે કોઈને ગુસ્તાન કરવા તેવાર થવું.

૩. કું. સંખ્યાનું સત્કાર પૂજા.

૪. જ. એક અર્થ મધ. માળવામાં અર-
તાઈ મુનિએ લપ કરેલ વનમાં અર્થ અર્થનું
મધ અર્થ લેવાનું મનાય છે.

૫. જ. પાણી વગેરેથી ભરેલું પાત્ર.

૬. જ. પૂજાની સામગ્રી; પૂજારી; અર્થ.

૭. [સં. અર્થ (ક્રીમત પડવી)] જી. ક્રીમતી;
મુદ્ધ.

૮. જી. પૂજામાં આપવા લાગક.

૯. જી. ભેદમાં ભેદ ભેદ.

૧૦. જી. સંખ્યા આપવું ભેદ; પૂજા.

અર્થપાક ૧. [સં. અર્થ (પૂર્વે) + પાક
(પત્ર)] જ. ૧૫, સુગંધી વસ્તુઓ તથા પત્ર
ધોવાનું પાણી.

૨. જ. હાથમાં પૂજાની આપી પત્ર ધોઈ અર્થ-
સત્કાર કરવાની માનવરી રીત.

અર્થપાક લુગ્નો અર્થપાક.

અર્થપ્રદાન [સં. અર્થ (પૂર્વે વસ્તુ) +
પ્ર (સામે) + દાન (અર્પણ)] જ. વિધિ
પ્રમાણે અર્થ આપવાની ક્રિયા.

અર્થોદક [સં. અર્થ (પૂર્વે સામાન) +
ઉદક (પાણી)] જ. પૂજા માટેનું પાણી.

અર્થ ૧. [સં.] જ. કિ. પ્રમાણ.

૨. જ. કિ. પૂજાનું પૂજા કરવી.

૩. જ. કિ. માન આપવું; સત્કાર.

૪. જ. કિ. વાળનું.

૫. જ. કિ. (ધાતુ) સત્કાર. અર્થ પાત્ર
ઉપરથી નીચેના સંદર્ભ નીચેના છે: અર્થનું
અર્થિત; અર્થનું.

અર્થોદક ૧. [સં. અર્થ (પૂર્વે) +
ઉદક (પાણી)] કું. સેવા; અર્થ.

૨. જી. પૂજા કરનાર.

અર્થન ૧. [સં. અર્થ (સત્કાર) + અર્થ
(નામ અર્થનાર પ્રત્યય)] જ. આદર સત્કાર.
૨. જ. કપાળ ઉપર મંદન વગેરેની અર્થ.

૩. [સં. અર્થ (પૂર્વે) + અર્થ (નામ
અર્થનાર પ્રત્યય)] જ. સેવા; પૂજા;
અર્થપના; અર્થના નવ પ્રકાર માંહેનો એક.
નવ પ્રકાર અર્થ પ્રમાણે છે: અર્થ, કીર્તન,
રમત, પાદસેવન, અર્થન, વંદન, દાર્પ, સંખ્યા
અને આદરભિવેદન.

અર્થનભક્ષિ [સં. અર્થ (પૂર્વ) + ભક્ષિ]
જી. નવધા ભક્ષિ માટેની એક; સેવા.

અર્થન હૈરણ્વસ્તુપ કું. એ નામનો કાવેલા
સમયનો કાવિ. હાથમાં મંદન ૧૪૬મું સ્થાન
તેણે રખ્યું છે.

અર્થન લુગ્નો અર્થન.

અર્થનાનસ કું. એ નામનો વૈદિક કાવિ.

અર્થનાનસઆર્ય કું. કાવેલા વખતનો એ
નામનો એક કાવિ. તેણે પાંચમા મંદનના ૧૩
અને ૧૪ એક એ સ્તોત્ર લખ્યાં છે.

અર્થનીય ૧. [સં. અર્થ (પૂર્વે) + અર્થ
(અર્થ)] જી. માન આપવા લાગક; પૂજા.

૨. જી. માન આપી સત્કાર ભેદ.

અર્થનું ૧. જ. કિ. સોપાન; લેવન કરવું.

૨. [સં. અર્થ (માન આપવું)]
જ. કિ. પૂજા.

૩. [સં. અર્થ (સુર અર્થ)]
જ. કિ. સોમિત કરવું; સત્કાર.

અર્થ ૧. જી. મંદન અર્થ કરવું અર્થ
ઉપર કરવું લેવન; આદર; પિત્ર.

૨. [સં. અર્થ (પૂર્વ)] છો. પૂર્વ; સેવા.
૩. છો. મૂર્તિ; પ્રતિમા.
અભવદ્વોષક [સં. અર્થ (પૂર્વ) + દોષક]
પુ. વિષ્ણુ; નારાયણ.
અર્થાનુ [સં. અર્થ (પૂર્વ)] જ. કિ. પૂર્વ; સેવક પામરી.
અર્થાશુભિ [સં. અર્થ (મૂર્ત) + શુભિ (અર્થકરણ)] છો. અર્થાવન મૂર્તિને દોષ વગેરે ક્રિયા કરી ફરીને પૂર્વ લાવક બનાવવી તે.
અર્થિ ૧. [સં. અર્થ (પ્રકાશ)] છો. અર્થિ.
૨. છો. એ નામની અર્થિની એક કળા. ધૂમ, અર્થિ, જીમા, અર્થિની, અર્થિની, વિસ્ફુલિમિની, સુમો, સુપા, કપિલા, હમ્પામ્પા અને હા અર્થિની કલાનાં નામ છે.
૩. [સં. અર્થિ] છો. કિરણ.
૪. છો. (પુરાણ) દુષ્ટા અર્થિની છો; ધૂમ અર્થિની મા.
૫. છો. પ્રકાશ; તેજ.
૬. છો. ભાષે; અવાણ; સિખા.
૭. છો. (પુરાણ) વેન સભના મરણ પછી એના સરીતું મથન કરવાથી નીકળેલા ભેડામાંની કળા તેને તેજ ભેડામાંના પુરુષ પુરુષાન્તને પરણાવી હતી.
અર્થિત ૧. પુ. વિષ્ણુ, તેમજ તે ઘણા અને સર્વ સોજોથી પૂર્ણ છે.
૨. [સં. અર્થ (પૂર્વ) + ઇત (અર્થકરણ)] જ. પૂર્વ.
૩. જિ. માન પામેલ.
અર્થિમાન [સં. અર્થિ (વિષ્ણુ) + માન (વાત)] જિ. તેજવાળું; પ્રકાશિત.
અર્થિમાર્ગ [સં. અર્થિ (વિષ્ણુ) + માર્ગ (સ્થળ)] પુ. દેવધાન. સર્વમાં મતિ વાપ તે માર્ગને દેવધાન કહે છે.
અર્થિમાહી પુ. (પુરાણ) સીતાની સોય માટે પશિમમાં મળેલા વાનરમાંનો એ નામનો એક.
અર્થિમાદ્ય લુઓ અર્થિમાદી.
અર્થિરાદિમાર્ગ [સં. અર્થિ (વિષ્ણુ) + આદિ (વગેરે) + માર્ગ (સ્થળ)] પુ. દેવધાન માર્ગ. લુઓ અર્થિમાર્ગ.
અર્થિય ૧. [સં. અર્થિ] છો. અર્થિ; માન.
૨. છો. કિરણ.
૩. છો. ભાષે; અવાણ.
અર્થિયતી ૧. [સં. અર્થિ (માન) + મત (વાત) + ઇ (નારીવર્તિને પ્રત્યય)] છો. અર્થિની એક નમરી.

૨. છો. (નોક) હા પૃથ્વીમાંની એ નામની એક.
૩. છો. (પુરાણ) જુહરપતિની બીજી યો; શુભની સાત દીકરી માહેની મોથી.
અર્થિયંત પુ. (પુરાણ) પિતૃનો એક પ્રકાર.
અર્થિમાન ૧. [સં. અર્થિ (તેજ) + માન (વાત)] પુ. અર્થિ.
૨. પુ. દેવધાની એક ભત.
૩. પુ. (પુરાણ) મરીચિ અર્થિનો વાંદરાના રૂપમાં દીકરો; રામની સેનામાંનો એક વાનર.
૪. પુ. વિષ્ણુ. તેમનાં કિરણોથી સર્વ, અંદ પ્રકાશિત થાય છે, તેથી એ નામ પાડ્યું છે.
૫. પુ. સર્વ.
૬. જિ. તેજવી; પ્રકાશિત; કલિવાળું; અભવ.
અર્થિ ૧. [સં.] છો. અર્થિ; માન.
૨. છો. તેજ; પ્રતિ; અગાધ.
અર્થિ [સં. અર્થિ] લુઓ અર્થિ.
અર્થ ૧. [સં. અર્થ (પૂર્વ) + ઇ (વાત)] જિ. પૂર્વ; માનને લાવક.
૨. જિ. માન અર્થી સમાવ એવું; અર્થીય.
અર્થ [સં.] જ. કિ. (વાત) મેળવતું; પ્રાપ્ત કરતું. તે ઉપરથી નીકળેલ સ્વદ: અર્થક; અર્થન; અર્થિત.
અર્થ ૧. [સં. અર્થ] છો. કિરણ.
૨. છો. વિનિતિ; પ્રાર્થના.
અર્થક ૧. પુ. રામતુલસી; લીલી તુલસી; વનતુલસી.
૨. [સં. અર્થ (મેળવતું) + ક (કમાર)] જિ. મેળવનાર કમાર.
અર્થકાદિવટી [સં. અર્થક (રામતુલસી) + આદિ (વગેરે) + વટી (ચોપી)] છો. (વેદ) વર્ષ રોજ્યા માટે અર્થકની એક ભતની યોગી. રામતુલસીનું મૂળ, સખાવળી, નમો, ભાગરો, અર્થક, લવિમ, વાવડિમ, અર્થક, લજ, તમાલ, એલચી, નામકસર, વંદલોચન, ઉપલસરી, અર્થક, સુપાવરી, વિદારીકંદ અને ચોમર સરખે ભાગે લઈ જાવળી યલના ક્ષામાં ધૂંટી મથી બોર નેવડી યોગી વાજવામાં આવે છે. તેની માન્ય મેથી ચાર યોગી છે.
અર્થકાર [સં. અર્થ (અર્થ) + કાર (વાત)] જિ. વિનિતિ કરનાર અર્થક ગુણરનાર.
અર્થકારક [સં.] છો. નિવેદનનો ક્ષણ; પ્રાર્થનાપત્ર; અર્થક.
અર્થન ૧. [સં. અર્થ (મેળવતું) + અન

(નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જ. કમાર; કમાર.
૨. જ. લાભ; પ્રતિ.
૩. જ. સંધરો; સમક.
અર્થનરૂપહા [સં. અર્થન (મેળવવાપણું) + રૂપહા (અર્થ)] છો. મેળવવાની કળા.
અર્થન [સં. અર્થ] છો. અર્થ; પ્રાર્થના.
અર્થની [સં.] છો. યો; માન.
અર્થનીય ૧. જિ. એકું કરવા એવું.
૨. [સં. અર્થ (મેળવતું) + અર્થ (એવું)] જિ. મેળવવા લાવક.
૩. જિ. મેળવી કામ્ય એવું.
અર્થની ૧. જ. એક ભતનું ધોડું.
૨. જિ. ધોળા અંદલાવાળા એક જ રંગના ધોળાની એક ભતનું. તે ભત અર્થન મનાય છે.
અર્થિત ૧. જિ. એકું કરેલું; સંપ્રદિત.
૨. [સં. અર્થ (સર્વ) + ઇત (વાત)] જિ. કમારેલું; મેળવેલું.
અર્થિતકલિકા પુ. (પિમળ) દરેક અર્થમાં ભાગ્ય, સમય, રમણ અને સમય મળી ૧૨ અર્થનો એક સમગ્ર હંદ.
અર્થિતકલિકા આ સ વ સ મા.
અર્થિતલીકન [સં. અર્થિત (મેળવેલ) + લી + કન] જ. છોની પોતાની કમારની મિત્ર.
અર્થન ૧. [સં.] પુ. ઇંદ.
૨. પુ. કરેલનો છો.
૩. પુ. (પુરાણ) ચોકુળનો એ નામનો એક ભરવાડ. તે કૃષ્ણ અને બલરામનો મિત્ર હતો.
૪. પુ. અમદીનો એક રોમ.
૫. પુ. ધોળો રંગ.
૬. [સં. અર્થન (સર્વ)] પુ. પાંચ પાંચો-મંનો ચીન્ને. તેનાં અર્થ કામ શુદ્ધ હતાં. એ દુર્વાસા અર્થિત મંજુને ઉદના અંકથી કૃતીના મંજમાં પેદા થયો હતો. પોતાના આઈઓ અને પિયરઓ સાથે અર્થને દ્રોણાચાર્ય પાસે સ્ત્રી અને અર્થનો અભ્યાસ કર્યો. એ સીધી વધારે હોશિયાર હોવાથી દ્રોણાચાર્યનો એના ઉપર ખાસ પ્રેમ હતો. જ્યાં રાજકુવરનો અભ્યાસ પૂરો થતાં દ્રોણાચાર્યે ગુરુકુળમાં માગ્યું કે કૃષ્ણ રાજને નાંધીને મારી ખસે લાવો. અર્થનના પરાક્રમથી પાંચો તેને પકડી લાવી કાઢ્યા હતા. લાક્ષ્મણમાંથી નાસી છુટ્યા પછી તે લાક્ષ્મણે દ્રોણના સ્વપ્નમાં અર્થ અર્થનને વેદ કરી દ્રોણને વર્ષો. એક લાક્ષ્મણે અર્થ પચાકમ કરી ક્યા લઈ ગય

એ બેઈ બધા રાજા છેવે હારાઈ સામ્ય થયા. અર્જુને બાણથી અને ભીમે ઝાડથી સૌને હરાવ્યા. આ પરાક્રમથી પાંડવો જીત થઈ ગયા. ધૃતરાષ્ટ્રને પક્ષ આ બાણ કર્યા સન્માનપૂર્વક તેણે પાંડવોને હસ્તિનાપુર મોકલાવી તેમને ઇંદ્રપ્રસ્થનું રાજ્ય આપ્યું તેથી તેઓ ત્યાં રહ્યા. દૌષ્ટી પાંચે પાંડવને વરદા હોવાથી નિયમ એવો હતો કે જે બાઈનો દૌષ્ટી સાથે રહેવાનો વારો હોય તેના સિવાય બીજા કોઈએ તેના અંતઃપુરમાં જવું નહિ અને જ્યાં તેણે બાર વર્ષ વનવાસ સ્વીકારવો. એક વખતે એક ધ્યાનશુની સવાસો ગાયો ચોરાઈ ગઈ. અર્જુન તેને મદદ કરવાને માટે તૈયાર થયો, અને પોતાનું ધનુષ્ય ચિત્રશાળામાં મૂક્યું હતું ત્યાં ગયો. ત્યાં ધુધિહિર અને દૌષ્ટી એકાંતમાં હતાં. તે વખતે તો ધનુષ્ય લઈને અર્જુન ગયો અને ધ્યાનશુની ગાયો પાછી બાણી આપી, પણ દૌષ્ટીના અંતઃપુરમાં જવાનો નિયમ થાક આવતાં પોતાને વનવાસે જવું પડ્યું. ત્યાં તેણે જુદી જુદી યાત્રાઓ કરી. વનવાસ દરમ્યાન તે હવેલી નામની એક નાગકન્યાને અને ચિત્રવાન રાજાની દીકરી ચિત્રાંગદાને પરણ્યો. આ લગ્નથી તેને અનુક્રમે ઈશ્વરવન અને બલુવાહન એમ બે દીકરા થયા. ક્રમશઃવનમાં તેણે કાશ્ય તપ અને ગુહથી સંકરને પ્રસન્ન કર્યા અને તેની પાસેથી ક્ષત્ર્ય અને કુંડળ મેળવ્યાં. રામેશ્વરનાં દર્શન કર્યા પછી અર્જુને હનુમાનને મોકલેલી રામચરિત્ર સાંભળ્યું. અર્જુને હસીને પૂછ્યું કે રામચંદ્રનું જન્મ હતું તો એમણે બાણ વડે પુલ જેમ ન બાંધ્યો? હનુમાને કહ્યું કે બાણ તો બાંધી જાય. અર્જુને જવાબ આપ્યો કે જો હું હોત તો બાણનો પુલ બાંધત. હનુમાનના કહેવાથી અર્જુને એક મોજન વિસ્તારનો પુલ બાંધ્યો અને પ્રતિજ્ઞા કરી કે જો હનુમાન તે બાંધે તો હું જાગી મરું. હનુમાને કહ્યું કે જો હું ન બાંધી શકું તો તારી ધન્ય ઉપર રહીને તને રોજ બાંધીન રહું. હનુમાને કૂદકો મારી પુલ બાંધી નાખ્યો. પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે લાકડાં એકઠાં કરી અર્જુન જાગી મરવાની તૈયારી કરતો હતો એટલામાં ધ્યાનશુનો વેશ લઈને કૃષ્ણ ત્યાં આવ્યા અને પૂછ્યું કે પુલ બાંધ્યાનો આશી મેલ્યું છે? ફરીથી પુલ રમાય અને ફરીથી તું બાંધે તો ખરી વાત. અર્જુને ફરીથી પુલ બાંધ્યો પણ એ પુલ નીચે કૃષ્ણે પોતાનું માથું ધરી રીતે મૂક્યું એટલે હનુમાનથી તે બંધાયો નહિ. ધ્યાનશુ હનુમાનને કહ્યું કે પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે તું એમની ધન્ય ઉપર રહી એને સહાય કરજે. પછી શિવકાંચી અને ત્રિપુકાંચીની યાત્રા કરી અર્જુન દારૂગ્ર મયો,

ત્યાં કૃષ્ણની સલાહથી સુભદ્રાનું હસ્ત્ય કર્યું, જેને અભિમન્યુ અવતર્યો. ઇન્દ્રપ્રસ્થ આવ્યા પછી એક વખતે ઉનાળામાં અગ્નિ ધ્યાનશુનો વેશ લઈને આંડવ વન બાળી આર્ષ બળની રાજ લેવા અર્જુન પાસે આવ્યો. કૃષ્ણ અને અર્જુને ધ્યાનશુ વેશે આવેલા અગ્નિને કહ્યું કે અમારી પાસે રથ અને મુઢનાં સાહિત્યો પૂરાં ન હોવાથી અમને એ પૂરાં પાડવાની કૃપા કરો. અગ્નિએ વરણ પાસેથી કપિની શ્વળવાગો દિવ્ય રથ અને ચાંદીવ નામનું ધનુષ્ય માગી બાણી અર્જુનને આપ્યાં. એણે શીકૃષ્ણની મદદથી મયાસુરનું રક્ત્ય કર્યું તેથી તેણે પાંડવો માટે એક સજ્જમંડપ બાંધી આપ્યો. પાંડવોએ જ્યારે રાજસ્થાન ગયાં ત્યારે અર્જુને ઉત્તર દિશા જતી લાંના રાજ્યઓને હરાવ્યા. આ ગદ્ય અગ્રણ્ય વિના પૂરો થવાથી દુર્યોધન અદેખાઈ થી જાગી ગયો. તેણે ભૂમકું રમાડી તેમાં દમો કરી પાંડવોની સજ્જા મિશ્રત પડાવી લીધી. છેવટે જો હારે તે બાર વર્ષ વનવાસ જાય અને એક વર્ષ જુદા વેશે રહે એવી શરત કરી. એમાં પક્ષ હારવાથી પાંડવોને વનવાસ જવું પડ્યું. પછી હંદના પરોણા તરીકે અર્જુન સ્વર્ગમાં ગયો, ત્યાં પાંચ વર્ષ રહી અચ્ચરણની વિદ્યા, માવાની, વગાડવાની અને નાચવાની કળા શીખ્યો. તેણે હંદના દુરમન નિવાતકવ્ય, કાલક્રમ અને હિરણ્યપુસ્તકાસી એ જન્મ અસુરોને માર્યાં. વનવાસ પૂરો થતાં જુદા વાસનું વર્ષ જાણી પહોંચ્યું. પાંડવો વિરાટને ત્યાં ધન્ય રીતે રહેવાને ગયા. ત્યાં અર્જુને પોતાનું નામ બુદનથ ધારણ કર્યું. જુદો વાસ પૂરો થતાં વિરાટ રાજાએ પોતાની દીકરી ઉત્તરા અર્જુનને લગ્નમાં આપવા માંડી પણ અર્જુને નામવાનું અને ગવાનું લીખવું હોવાથી ઉત્તરાને પોતાની દીકરી માની પોતાના પુત્ર અભિમન્યુ સાથે તેને વરાવી. વનવાસને વખત શરત પ્રમાણે પૂરો થયા પછી પાંડવોનું રાજ્ય પાછું સોંપી દેવા શીકૃષ્ણે કૈરવોને જન્મ સમજાવ્યા પણ કૈર્ષ હામલે ન થતાં છેવટે કૈરવો સાથે ગુહનો વખત આવ્યો. શીકૃષ્ણ અર્જુનનો રથ હાંજાર ગયા. લગ્નના મેદાનમાં પોતાના સર્વાવલકાં એકત્રિત મોકલવાથી અર્જુને હથિયાર હોડી દીધાં. તેથી શીકૃષ્ણે મીતાનો ઉપદેશ કરી મોકલેલી હથિયારોને વળગી લાકડાં કરવા બોધ આપ્યો. તેણે લાકડાંમાં ધણી બહાદુરી બતાવી બીજા અને દ્રોણ જેવાને હંફાવી બજક તથા કૈર્વને મારી કૈરવોનો નાશ કર્યો. સર્જનોને મારી નાખવાના પાપમાંથી છૂટકા પાંડવોએ અધમેધ ગદ્ય આપ્યો. મોડાની સદાયે ત્યાં રસ્તામાં બલુવાહનને હાથે અર્જુનનું

મોત થયું. અર્જુનની સ્ત્રી હવેલીએ પોતાના પિતા રાજ પાસેથી સજ્જકર્મણ લાવવા પોતાના દીકરા બલુવાહનને મોકલ્યો. તે લાવી અર્જુનને તેણે જીવતો કર્યો. આ પૂરો થયા પછી જ્યારે શીકૃષ્ણ સ્વર્ગમાં ગયા ત્યારપછી અર્જુન અને તેના બાઈએ પક્ષ સ્વર્ગે ગયા. એ પૂર્વા અને ઉત્તરા શક્ત્યની એ બેની સંધિમાં જન્મવો હતો તેથી કૃષ્ણન, હંદ વગેરે કેન્દ્રાઓને તેણે જીત્યા માટે જિજ્ઞાસુ, હંદ તેને મુકુટ આપ્યો હતો માટે કિરીટી, ગુહમાં લગ્ન દેખાતો માટે બીજા, એના રથના ધોડા ધોળા હતા માટે ચેતવકન, અને હાથે બાણ મારી શકતો માટે સબ્જાગી, દમોલાં જીત મેળવતો માટે વિજય, બાળપણમાં મદોદીનાં માથે મોવાળ કરી રમતો માટે કૃષ્ણ, રાજ્યઓને જીતીને ધન મેળવ્યું હતું માટે ધનંજય, અને નિદ્રા જતી હતી માટે ગુહકિલ એવાં નામથી ઓળખાતો. મીતામાં અર્જુનને શીકૃષ્ણે અનંધ, કુરુનંદન, કુરુમ્પીર, કુરુમેદ, કુરુમતમ કૈતેય, તાત, પાર્થ, પરંતપ, પાંડવ, પુરુષર્ણવ, પુરુષ્યામ, અરતર્ણવ, અરત-મેદ, અરતસતમ, અરત, મહાબાહુ, કપિશ્વજ વગેરે નામે સંબોધિત છે. આ ઉપરાંત અર્જુનને કાનંદન, કાશ્ય, બૃહલથ, ચાંદીવન-વ્યા, ચાંદીવી, પાંડુનંદન, મધ્યમ પાંડવ, પાકસાસની, ગ્રામાલેદી, અંદિ, ચાંદીવધર, ધનુર્ધર અને નરુ એવાં નામ પણ આપેલાં છે.

૭. પું. (પુરાણ) પાંચમા દેવત મનુનો દીકરો.

૮. પું. અમવાનનું સ્વરૂપ.

૯. પું. માનો એકનો એક દીકરો.

૧૦. પું. મોર.

૧૧. પું. શીખધર્મના નવ ગુરુ મહેનો એ નામનો એક. તેણે અમૃતસરમાં આવેલું પ્રખ્યાત શીખ મંદિર બનાવ્યું હતું. તે કવિ હતો ને શીખ ધર્મનો પ્રખ્યાત ગ્રંથ તેણે લખ્યો છે.

૧૨. પું. સાજનું ગ્રંથ; નદિમળ; વીરતર; કમળ સાથે અર્જુન વાંસોસં લાક છે વનમાં ર.

લાલકુ

૧૩. પું. (અપોલિન) સિંહ સશિનો એક તારો.

૧૪. પું. હજાર લગવાળો એક રાજા; સહસ્ત્રાર્જુન-જુઓ કાર્તીકેય.

૧૫. મ. (વેદ) આંખનો એક રોગ; આંખથી. ખડી સાર, હાંનું પાણી અને મધ એકતું કરી તેનું દીપું આંખમાં નાખવાથી આ રોગ મટે એમ મનાય છે.

૧૬. મ. એ નામની એક વનરપતિ; કમવો.

૧૭. મ. ધાસ; તણુપક્ષ.

૧૮. મ. રૂપ.

૧૯. જ. સોનું.

કંઠ અર્જુન કાંતેવર હેમ હિસ્સ મુખને,
અપાપદ હાલક પુરક સાંવકુલ હારે સ્વને.

પિત્રવલ્લભોષ

૨૦. વિ. ધોળું; સોદ; સ્વેત.

શુભ શુભ પાપુર વિસદ અર્જુન સિત અવદાલ,
ધવલ નવલ ઉચી અડા ઠરલ પડાવી વાલ.

પિત્રવલ્લભોષ

અર્જુનક ૧. પું. અર્જુનનો ભાગ.

૨. પું. (પુરાણ) એ નામનો એક સિદ્ધારી.
તે ગૌતમી નામની વૃદ્ધ સાધવ્યુનો દીકરો
હતો. નામના કરાને લીધે એનું મોત થવાથી
તેની મા ગૌતમીને બહુ દુઃખ થયું. લોકોએ
તે સર્પને પકડી ગૌતમીની પાસે આવડો અને
એને ખૂટકું કે આ સર્પને જેવી રીતે મારીએ ?
મારે તેણે કહ્યું કે જ્યાં પ્રાણી કંપને ત્યાં
હોવાથી પરત્વે છે, માટે એ નામને કોડી રો;
મારો દીકરો એના પેતાના જ ઠરે મરણ
પામ્યો છે.

૩. [સં. અર્જુન (એ નામનો એક પાંડવ) + ક
(વાળું)] વિ. અર્જુનનું.

અર્જુનધૃત [સં. અર્જુન (સાજક) + ધૃત
(ધી)] જ. (વૈદક) એક દવા. ધોળા સાજક-
ની છાલને ૧૬ મણ પાણીમાં ઉકાળી ચોથા
ભાગનું રહે એટલે કીટારી માળી લઈ તે
કવાચથી ચોથા ભાગનું ગળનું થી અને લીધી
ચોથા ભાગનો અર્જુનની છાલનો લૂગો ગળી
શકાય એવો બુદ્ધે નાખી લીધી રીતે પદ્મવર્ણ.
હવના રોગ માટે બનાવેલી આ દવાની માત્રા
એ તોલા છે.

અર્જુનતીર્થ જ. (પુરાણ) હિંદુસ્તાનનું જૂના
વખતનું એક નાગનું ઠેકાણું.

અર્જુનદ્રુમ [સં. અર્જુન (એક વનસ્પતિ) +
દ્રુમ (ઝાડ)] જ. સાજક. જુઓ અર્જુનવૃક્ષ.

અર્જુનપંચ [સં. અર્જુન (એક પાંડવ) +
પંચ (પાંચ)] પું. હનુમાન, કેમકે અર્જુનની
ધનમાં તેનું ચિત્ર હોય છે.

અર્જુનનંદન [સં. અર્જુન (એક પાંડવ) +
નંદન (દીકરો)] પું. અર્જુનનો દીકરો અભિષ્યન.

અર્જુનનંદનમુત [સં. અર્જુન (એક પાંડવ) +
નંદન (પુત્ર) + મુત (દીકરો)] પું. અભિ-
ષ્યનનો દીકરો પરિક્ષિત; અર્જુનનો પૌત્ર.

અર્જુનનંદનમુતતન [સં. અર્જુન + નંદન +
મુત (પુત્ર) + તન (દીકરો)] પું. પરી-
ક્ષિતનો દીકરો જનમેજય; અર્જુનનો પ્રપૌત્ર.

અર્જુનપાઠી ૧. [સં. અર્જુન (સોદ) +
પાઠિન (પાઠવાળું)] સ્ત્રી. એ નામની
વનસ્પતિ; ધોળા પાકવાળો એક વેલો.

૨. જ. એ નામની વનસ્પતિનું ફળ.

અર્જુનપાલ પું. (પુરાણ) સોમવંશી વસુદેવના
નાના ભાઈ સમીએ સુદર્શિનીને પેટ ચેલો
એ નામનો દીકરો.

અર્જુનવૃક્ષ [સં. અર્જુન (સાજક) + વૃક્ષ
(ઝાડ)] જ. સાજક; ૬૦ થી ૮૦ ફૂટ ઊંચું
થતું એ નામનું એક ઝાડ. તે ગુણમાં કુંડુ
બળ આપનાર અને વીર્ય રોકનાર છે. તેમાં
પાન ટસરના કીડાઓને અપરાધમાં, જાલ
આમણ પકવવામાં તથા રૂંધ અને દવા બનાવ-
વામાં, ઝુંદર દવામાં, અને લાકડું ખેતીનાં
ઓળર, નાવ તથા ગાડી બનાવવામાં વપરાય
છે. હવના દરદ માટે તેની જાલ ધસી ઉપ-
યોગી મનાય છે. લાકડું જાડી થયું હોય ત્યારે
આ જાલ ફાંટી સાથે લેવાથી લાકડું જલદી
સંધાર્થ બન્ય, મરેલ લોહીની ગાંઠ ગળી બન્ય,
કીણો તાવ મટાડે અને બળબદમાં લોહી પડતું
બટકાવે છે. જાલની માત્રા ના તોલો છે. તેનો
ઉકાળો ધારાં અને સહેલો જાય ધોત્તમાં
વપરાય છે.

કુપ્ત બેટલે અર્જુનવૃક્ષનું નામ છે, જેની
જાલ કંપર સંકેતાર્થ હોય છે. તે અર્જુન-
વૃક્ષનું બીજું નામ સાદા આપેલું છે, જેને
ગુર્જરાતમાં 'સાદલ' કહે છે. એ સાદા બનવા
સાદા નામ પડે માત્રમ પડે છે, કારણ કે
"સાદ" એ "સા" થઈ બન્ય છે. સાજકવૃક્ષ

અર્જુનપદ્મ [સં. અર્જુન (સાજક) +
પદ્મ (વનસ્પતિ) + ધૃત (ધી)] જ. (વૈદક)
પિત્તમેહ મટાડનાર એક દવા; અર્જુનની
જાલ, પટોલ, લીંગાની અંતરણ્ય, વજ,
અજમા, મરુ, લિલામા, અમર, મોલ,
ઉપલેટ, મિત્રક, ચંદન, વગેરે, મોખરુ, ખેર,
હળદર, ત્રિફળ, આસોંદરો, મકુરલિખા,
લોધર અને અનિવિષની કળી સરખે ભાગે
લઈ તેના કવાચ અને કઠ્ઠી સિદ્ધ કરેલું લી.
તેની માત્રા એ તોલા છે.

અર્જુનપતેલ [સં. અર્જુન (સાજક) + પાદિ
(વનસ્પતિ) + પતેલ (તેલ)] જ. (વૈદક)
જે અને વાતમેહ મટાડનાર એક ઔષધિ.
આ દવાની બનાવટ અર્જુનપદ્મને મળતી
છે. તેમાં તથાવત એટલો જ કે તેમાં લીને
બદલે તલનું તેજ વપરાય છે.

અર્જુનપાણી [સં. અર્જુન (સાજક) + પાણી
(જળ)] સ્ત્રી. (વૈદક) શુદ્ધ અણકાલરખે
અર્જુનપાણી જાલના રસમાં સાત ભાગના રસ
સુકી વાડી બારીક કરેલું અણક. આસ કરીને
હવના રોગ ઉપર તે એક રતીભર અપાય છે.

અર્જુનપાણ પું. વસુદેવના મત પ્રમાણે
ઉત્તરનો એ નામનો એક દેશ.

અર્જુની ૧. સ્ત્રી. (પુરાણ) અનિરુદ્ધની સ્ત્રી;
ઉચ્ચ.

૨. સ્ત્રી. એ નામની એક વેલ.

૩. સ્ત્રી. એક જાતની માછલી. તેમાં ખાસ
રસક અને કંઈક ખાસ વાસ હોવાથી ખોસક
તરિકે તે ધસી કામમાં આવે છે.

૪. સ્ત્રી. એક જાતનો સાપ.

૫. સ્ત્રી. કૂદણી; ભવવૃક્ષ.

૬. સ્ત્રી. (અભિષ્ય) દાસ્યની નકલ.

૭. [સં. અર્જુન (ધોળું) + ઈ (નરીબલિને
મત્રય)] સ્ત્રી. સોદ રંમની માય.

૮. સ્ત્રી. હિમાલયમાંથી નીકળી મંગાને મળતી
એ નામની એક નદી; બાવુદા.

૯. વિ. સ્ત્રી. સોદ; ધોળી.

અર્જુનોપમ [સં. અર્જુન (સાજક) +
ઉપમ (સામાન્ય)] જ. સામનું ઝાડ.

અર્જુન [અ (નહિ) + જ (ધસાયેલ)]
વિ. નહિ ધસાયેલું.

અર્જ (અર્જ) ૧. [અ.] પું. અણાંચ.

૨. પું. પનો; પડોગાર્થ.

૩. સ્ત્રી. અરણ; વિનતિ.

અર્જ ગુણરવી એ અરજ કરવી; વિનતિ
કરવી.

૪. સ્ત્રી. કીમત; ભાવ.

૫. [અ. ઉર્જ] સ્ત્રી. ચોખા.

૬. સ્ત્રી. જમીન; ભૂમિ.

અર્જદારત (અર્જદાર) [દા.] સ્ત્રી. લખેલ
અરજ.

અર્જી (અર્જી) ૧. [દા.] વિ. પ્રુક્ષણ; ધસું.
૨. વિ. સરતું; સાંધુ.

અર્જી (અર્જી) ૧. [અ.] સ્ત્રી. અરણ;
વિનતિપત્ર; લિખિત અરજ.

૨. સ્ત્રી. આનંદીપત્ર.

૩. વિ. જમીનને લખતું.

અર્જીદમાવા (અર્જીદમાવા) [દા. અર્જ
(અરજ) + અ. દમાવા (દાવો)] સ્ત્રી. દાવા-
અરજ.

અર્જીનવીસ (અર્જીનવીસ) [અ. અર્જી
(અરજ) + દા. નવીસ (લખાણ)]
પું. અરજ લખનાર.

અર્જીરસાલ (અર્જીરસાલ) [અ.]
સ્ત્રી. અરજાની રકમની સિમતવાર નોંધ.

અર્જીમાર (અર્જીમાર) [દા.] સ્ત્રી. અરજ-
ભાવ.

અર્થશરણામલ (અર્થશરણામલ) [હિ.]
હી. પહેલી ઠાવાઅરજી સુધારવાની માગણી.
અર્થશુદ્ધિઆત (અર્થશુદ્ધિઆત) [હિ.]
હી. નીચલી અવસ્થાના સુધારા માટે ઉપલી
અવસ્થાને અરજી કરવા માટે કરાયેલી નિવેદન
અરજી.
અર્થ ૧. [સં.] પુ. અરજ.
૨. પુ. (પિતૃ) હાથ અર્થનો એ નામનો
એક અર્થમેળ હંદ. તેના દરેક અર્થમાં ૨
નમણ અને ૮ રમણ મળી ૩૦ અર્થ આવે છે.
૩. વ. પાણી.
૪. વ. સામું યાત્રા.
૫. વિ. રોમણ; માંડું; રોજિત.
અર્થવ ૧. પુ. આશય; અંતરિક્ષ.
૨. પુ. ઈંદ.
૩. પુ. આરથી સંખ્યા.
૪. પુ. (પિતૃ) નમણ, નમણ અને ૬ રમણ
મળી ૩૩ અર્થનો એક હંદ હંદ.
નમણ ૫૨ ન થાય છે તે જાણ પાઠમાં મંદ થ.
આવડે અર્થવે અર્થ મિતે હરી તેજિસે.
સ્વપિતૃ
અ. [સં.] પુ. સમુદ્ધ; હરિયો; સામર; રનામ;
અનિધિ.
સિદ્ધ સ્થિતિ સ્થિતિ અંતરિક્ષ આપર.
ઈશાન અર્થવ હંદિ પ્રસવ અનિધિ અપર.
પિતૃવ્યયો
૧. પુ. ધર્મ.
૭. વ. રના; અર્થ; અવધિ.
અર્થવઅઠક [અર્થવ (હરિયો) + અઠક
(હંદ)] હી. અઠકનો હરિયો; અપર હંદ.
અર્થવ ૧. હી. એક અત્તી માછલી.
૨. [સં.] અર્થવ (સામર) + વ (ઉપર
થેલ)] વ. સમુદ્ધીવ.
૩. વિ. હરિયા સંખ્યા.
૪. વિ. સમુદ્ધમાં પેદા થનાર.
અર્થવઅઠક [સં. અર્થવ (સામર) + વ
(અમેલ) + અઠ (મેલ)] પુ. સમુદ્ધીવ.
અર્થવતરી હુળે અર્થવાન.
અર્થવપોત હુળે અર્થવાન.
અર્થવમંદિર ૧. [સં. અર્થવ (હરિયો) +
મંદિ (મંદ)] પુ. વરણવ. તેનું રહેણાણ
હરિયામાં છે.
૨. પુ. વિપ્લ.
અર્થવવાન [સં. અર્થવ (સુદ) + વાન
(વાહન)] વ. વહાણ; હોડી.
અર્થવવાનમંદિર વ. (અંતરિક્ષ) એ નામનું
એક નકુન; 'આર્થો'. હાથમાં તેનું રજાન

વિપુલ ૧૨૦ અને ક્રાંતિ હરિય ૪૦ની
અસપ્ત છે.
અર્થવોદ્ધવ ૧. પુ. એ નામની એ હરિયાઈ
વનસ્પતિ; અનિધિ.
૨. પુ. અપર.
૩. [સં. અર્થવ (સામર) + ઉદ્ધવ (પેદા
થેલ)] પુ. મંદ, કેમકે તે સમુદ્ધમાં નીચે
થાય છે.
૪. વ. અપર.
અર્થવોદ્ધવા [સં. અર્થવ (સુદ) +
ઉદ્ધવ (પેદા થેલ) + વા (નારીઅંતરિક્ષ
મળવ)] હી. અર્થ, અર્થ કે સમુદ્ધમળ
વળતે તે હરિયામાં નીચેનાં હોવાની અનિધિ
છે.
અર્થસ ૧. [સં. અર્થસ] વ. પાણી.
૨. [સં. અર્થસ] પુ. સમુદ્ધ.
૩. વિ. અર્થવળ.
અર્થિ હુળે અર્થો.
અર્થિધર્મ વ. અર્થવળનો એ નામનો એક
ભાગ.
અર્થો પુ. અંતરી પાત્રો.
અર્થો ૧. [સં. અર્થ (પાણી) + ઈ
(આપાત)] વ. એક અર્થનું સુચેલી પાત્ર.
૨. વ. નામરમોલ.
૩. વ. વાળું.
૪. [સં. અર્થ (પાણી) + ઈ (આપાત)]
વિ. પાણી આપનાર.
અર્થોભવ ૧. [સં. અર્થ (પાણી) + ભવ
(થેલ)] પુ. સંખ્યા.
૨. વિ. પાણીમાં અમેલ; સમુદ્ધમાં ઉપર
થેલ.
અર્થભલ [સં. અર્થ (પાણી) + ભલ (વળ
વળ)] પુ. એક અર્થનો હોય; અર્થભલ;
હળી કીંતરી.
અર્થભ [સં. અર્થ (નિરિત)] વ. અર્થભલ;
નિધિ; ભલ.
અર્થ ૧. પુ. (પિતૃ) દરેક અર્થમાં ૫મણ
અને નમણ મળી ૬ અર્થનો અર્થની
અર્થનો એક હંદ.
૫ ને અર્થ ૧૨.
સ્વપિતૃ
૨. હી. દિવમીરી; હોડ.
૩. હી. પાણીનો હોડ.
૪. [સં. અર્થ (પાણી)] હી. પીણ;
અર્થ.
અર્થે ૧. પુ. (પિતૃ) પહેલા અને ત્રીજા
અર્થમાં અર્થ ૨ તમણ અને મુર મળી ૧૦

અર્થ, તથા ત્રીજા અને ચોથા અર્થમાં ૩
તમણ અને મુર મળી ૧૦ અર્થનો અર્થનો
વર્થનો અર્થસમર હંદ; અર્થ.
અર્થ ૧. [સં.] સ. કિ. અર્થ કરવી
વિનવળ; અર્થ.
૨. સ. કિ. (પાણી) મેળવવા હોડિત કરવી.
તે ઉપરથી અર્થિત, અર્થના, આર્થના વર્થે
અર્થ નીચેલા છે.
અર્થ ૧. [સં.] પુ. અર્થિયા; અર્થ.
૨. [હિ.] પુ. અર્થ.
૩. પુ. (પેદા, નામ) ઉદ્ધિનો વિપ.
મોતમ અર્થ પ્રમાણે તે અર્થિય અર્થનો છે:
૧૫, ૨૫, ૩૫, ૪૫, ૫૫, ૬૫, ૭૫, ૮૫, ૯૫, ૧૦૫
૧૧૫, ૧૨૫, ૧૩૫ અને પ્રમાણ.
૪. પુ. અર્થ; કાર્થ.
અર્થ આવડું = (૧) ઉપરોક્તમાં આવડું.
(૨) અર્થાર થડું.
૫. [હિ.] પુ. અર્થ; અર્થ.
૬. પુ. કીમત; અર્થ.
૭. પુ. (અર્થિય) પુણીમાં અર્થની કીમત
ધર.
૮. પુ. હોડો; ઉપાણ; અર્થ.
૯. પુ. અર્થ, અર્થ; અર્થ; પ્રયોગન.
૧૦. પુ. (પિતૃ) દરેક અર્થમાં ૨ નમણ
અને ૨મણ મળી ૬ અર્થનો એક અર્થ
વર્થમેળ હંદ.
૧૧. [હિ.] પુ. અર્થ; અર્થ.
૧૨. પુ. અર્થ, અર્થ, અર્થ ને મોડુ એ અર્થ-
માંનો અર્થને પુરુષાર્થ.
૧૩. પુ. પાણી; અર્થ.
૧૪. પુ. નિર્ણય; નિર્ણય.
૧૫. પુ. પેસો; અર્થ; હોડત. અર્થ અર્થ પ્રમાણ
છે: ૧. અર્થ એટલે પ્રમાણિય મેળવેલ,
૨. અર્થ એટલે પ્રમાણિય અને અર્થાણિય
અને રીતે એમ કરેલ, અને ૩. અર્થ એટલે
અર્થાણિય એટલે કરેલ.
૧૬. પુ. અર્થ વળુ વિત અર્થ અર્થ અર્થ અર્થ
અર્થ એટલે અર્થનું તેનું નર્થ અર્થ એટલે
પિતૃવ્યયો
૧૭. પુ. અર્થ; અર્થ.
૧૮. [હિ.] પુ. અર્થ; અર્થ.
૧૯. પુ. અર્થ; અર્થ; અર્થ. અર્થ અર્થ
પ્રમાણ છે: ૧. અર્થ એટલે અર્થના અર્થ
અર્થની વર્થા, ૨. અર્થની અર્થ અને
૩. અર્થની એટલે અર્થની અર્થની
અર્થ.

૧. અર્થ કરવો = મતલબ સમજાવવી.
૨. અર્થ બેસાડવો = અર્થ સમજાવો બતાવ સમજાવવો.
૩. અર્થનો અર્થ કરવો = કહેણ હોય તેથી બિલકી રીતે સમજાવું.

૧૬. [હિ.] પુ. માલમિલત.
૨૦. પુ. (અર્થસાચ) મિત્ર, પત્ર, ભૂમિ, ધન અને ધાનની પ્રાપ્તિ તથા તેનો વધારો.
૨૧. પુ. રીત; પ્રકાર.
૨૨. પુ. લાભ; ફાયદો; હાસિલ.
૨૩. પુ. વસ્તુ; વિષય.

અવમલ, ઉડા, અપામ, પાશુ એ બાર અતિ-
હાલ અર્થને કહેવાય છે. અવમલ

૨૪. [સં. અર્થ (માલ)] પુ. વિનિતિ; પ્રાર્થના.

૨૫. પુ. વિષય. સુખસવ્યવહાર હોવાથી સર્વ પ્રાપ્તિ તેમની પ્રાર્થના કરે છે તેથી તે અર્થ કહેવાય છે.

૨૬. પુ. (ગૌડ) વ્યવહાર; ન્યામનું કામ અથવા તે; ન્યાયવહીવટ.

અર્થ બોલે વ્યવહારને સહાય બિલાડે છે તેનાથી ધર્મસ્થ (ન્યાયાધીશ) કલાવું તરી. ધર્મસ્થ

૨૭. પુ. સિવ.
૨૮. પુ. સાર; તાત્પર્ય.
૨૯. પુ. (પુરાણ) સ્વામંત્ર્ય અવતરમાં અપેક્ષા ધર્મકાવિને તેમની શુદ્ધિ નામની સ્તોત્રે જે અપેક્ષો દીકરો.

૩૦. પુ. સ્વાર્થ; હિત.
૩૧. પુ. હેતુ; અણગમ; ઉદ્દેશ.

૧. અર્થ સરવો = ધારેણું કામ પાર પાડવું.
૨. અર્થ સાધવો = ધારેલો હયાલો પાર પાડવો.

૩. અર્થ સાધકમિ વા રેહું ખાતવામિ = ધારેલો વિષય પાર પાડવો અને તેમ ન થાય તો ઠીકરને પાડવું.

૩૨. અ. વાસ્તે; કાળે; મારે; સાર.

અર્થસમીક્ષા [સં. અર્થ + અર્થસમીક્ષા (અવલ)] પુ. (કાવ્ય) એક જાતનો અર્થરોપ.

અર્થકર ૧. [સં. અર્થ + કર (કર્મા)] વિ. અર્થ કરનાર.

૨. [સં. અર્થ (હેતુ) + કર (કર્મા)] ઉપયોગી.

૩. [સં. અર્થ (પેસો) + કર (કર્મા)] વિ. પેસો પેસ કરાવે તેવું.

૪. [સં. અર્થ (લાભ) + કર (કર્મા)] વિ. ફાયદાકારક; લાભકારી.

અર્થકરી ૧. [સં. અર્થ (ન્યામનું કામ) + કર (કર્મા) + ર્ષ (નરીભવિત્વે પ્રત્યય)] સ્ત્રી. હંપ્રિતિ વગેરે વિદ્યા.

૨. [સં. અર્થ (હેતુ) + કર (કર્મા) + ર્ષ (નરીભવિત્વે પ્રત્યય)] વિ. સ્ત્રી. ઉપયોગી.

૩. [સં. અર્થ (પેસો) + કર (કર્મા) + ર્ષ (નરીભવિત્વે પ્રત્યય)] વિ. સ્ત્રી. પેસો પેસ કરાવે એવી; પેસાદાર વ્યવસ્થાકારી.

૪. [સં. અર્થ (લાભ) + કર (કર્મા) + ર્ષ (નરીભવિત્વે પ્રત્યય)] વિ. સ્ત્રી. લાભકારક.

અર્થકર [સં. અર્થ (ધન) + કર (કર્મા)] અ. ધનની બીડ; પેસા સંબંધી કુળ.

અર્થકાર ૧. [સં. અર્થ (પેસો) + કર (કર્મા)] પુ. ધનની કમલ.

૨. વિ. ધન મેળવવાની કમલવાળું.

અર્થકિલ્લિવધી [સં. અર્થ (પેસો) + કિલ્લિવ (વાત) + વધ (વધ)] વિ. લેણ-રેણમાં એકબીજાને વ્યવહાર ન રાખનાર; બેઠમાન.

અર્થકુળ ૧. [સં. અર્થ (હેતુ) + કુળ (કુળ)] અ. પેસાની કુળીલી; ધન સંબંધી કુળ.

૨. [સં. અર્થ (વિષય) + કુળ (કુળ)] અ. મુશ્કેલ બાબત.

૩. અ. સંજ્ઞાની અર્થિક તંત્રી; રાજ્યના કરથી અર્થનું વધવું તે અર્થ તંત્રીમાં અંતરજ્ઞતા વળતમાં રાજ્ય લોકો પાસેથી એક સાથે અધો કર વસૂલ કરતા.

અર્થકોષ [સં. અર્થ (સમજણ) + કોષ (સમસંકલ)] પુ. મતલબ સહિત કાલેનો સંગ્રહ.

અર્થકિયાકારિત્વ [સં. અર્થ (હેતુ) + કિયા (કામ) + કારિત્વ (કરવાપણું)] અ. કામ પાર પાડવાપણું.

અર્થમત ૧. પુ. (કાવ્ય) અર્થકારનો એક રોપ; સમજાવનાર બાવતાં કે સમજાવેથી અર્થનો ફેર આવી સંજ્ઞાના અર્થમાં ફેર કરી બતાવો રોપ. જેમકે, સમરો ઘટ મુખ્ય ધરર ફરર રંગ રંગ-જર સુંદર સ્વામ રમે. આજ રોપ માર છે: અર્થમતરોપ, પદરોપ, પદાંતરોપ અને વાક્યરોપ.

૨. વિ. અર્થ ઉપર અધાર રાખવું.

૩. [સં. અર્થ (સમજણ) + મત (મત)] વિ. અર્થ વિનિર્ણય.

અર્થમર્જ [સં. અર્થ (સમજણ) + મર્જ (મંદનો બામ)] વિ. મૂઢ માનવાળું.

અર્થમર્જિત ભુગો અર્થમર્જ.

અર્થમર્જીર [સં. અર્થ (સમજણ) + મર્જીર (મર્જ)] વિ. અર્થવાળું; મૂઢ અર્થવાળું.

અર્થમાંતરી [સં. અર્થ (સમજણ) + માંતરી (ઘટાપણું)] અ. મતલબનું ઊંડાણ; ભાવ ઊંડો હોવાપણું.

અર્થમુલુ [સં. અર્થ (સમજણ) + મુલુ (વસ્તુ)] પુ. કાવ્યના અર્થનું લક્ષણ.

પાશવ્ય કેટલાક સાહિત્યવેત્તાઓએ માત્ર મહર્ષિ અંબેડકર અને પ્રસાદ એ અનુભવ મુલ્યે માન્યા. આ મુલ્યે માન્યા કેટલાકે સમજાવ્યું અથવા એવું છે, કેટલાકે અર્થમુલ્યો અથવા એવું છે અને કેટલાકે સમજાવેલપણું અથવા એવું છે.

અર્થમીરવ ભુગો અર્થમાંતરી.

અર્થમલુ [સં. અર્થ (સાર) + મલુ (લેવાપણું)] પુ. મતલબની સમજણ.

અર્થમલુ ભુગો અર્થમલુ.

અર્થમાલિત્વ [સં. અર્થ (સાર) + માલિત્વ (લેનાર) + તા (પણું)] સ્ત્રી. માલનો સમજવાપણું.

અર્થમાહી [સં. અર્થ (હેતુ) + માહી (લેનાર)] વિ. ભાવાર્થ સમજનાર; વિવચનહી.

અર્થમાહી ચિન્તિત્વ [સં. અર્થમાહી (ઉદ્વિગ્ધ નિવસ સમજનાર) + ચિત્ત (હાલ) + તિત્વ (નાદ)] સ્ત્રી. યાતનતંત્ર.

અર્થવન [સં. અર્થ (સમજણ) + વન (બરેલ)] વિ. સમજણથી બરેલું.

અર્થવનતા [સં. અર્થ (સમજણ) + વન (બરેલ) + તા (પણું)] સ્ત્રી. સમજણથી બરેલું હોવાપણું.

અર્થમ [સં. અર્થ (હેતુ) + મ (નામ કર્મા)] વિ. પેસા વેઠી ન્યાયનાર ઉગ્રાઉ.

અર્થમતકૃતિ ૧. સ્ત્રી. કાવ્યની અંદર અર્થ વડે રસ આપવો તે; અર્થાંશકાર.

૨. [સં. અર્થ (લાભ) + મતકૃતિ (સમજવ)] સ્ત્રી. (કાવ્ય) મતલબની ખૂબી.

અર્થમર [સં.] પુ. સરકારી નોંધ.

અર્થચિન્ત ૧. અ. (કાવ્ય) ચિન્તકાવ્યના એકમે ચિન્તા અપ્રકારમાં લખેલી કવિતાના અનુભવ બાદેનો એક. તેના એકાક્ષર અર્થચિન્ત, દ્વિઅક્ષર અર્થચિન્ત, ત્રિઅક્ષર અર્થચિન્ત, પ્રદેશિકા, સાચોક્ત પ્રદેશિકા, સનામ પ્રદેશિકા અને વર્ણ પ્રદેશિકા એ નવ બેદ છે.

૨. [સં. અર્થ (માન્ય) + ચિન્ત (નવાઈ પમાડે એવું)] અ. (કાવ્ય) સમજૂતીની ખૂબી.

કવિતામાં બે જાતની ખૂબી આપવામાં આવે છે: ૧. સમજ-અર્થ ચિન્ત, જેને સામાન્ય રીતે પ્રગંધ કહેવાય છે, અને ૨. અર્થચિન્ત, જેમાં અર્થાંશકાર એટલે અર્થનો અમરકાર હોય છે.

૩. [સં. અર્થ (માન્ય) + ચિન્ત (નવાઈ પમાડે એવું)] અ. (કાવ્ય) સમજૂતીની ખૂબી.

કવિતામાં બે જાતની ખૂબી આપવામાં આવે છે: ૧. સમજ-અર્થ ચિન્ત, જેને સામાન્ય રીતે પ્રગંધ કહેવાય છે, અને ૨. અર્થચિન્ત, જેમાં અર્થાંશકાર એટલે અર્થનો અમરકાર હોય છે.

૪. [સં. અર્થ (માન્ય) + ચિન્ત (નવાઈ પમાડે એવું)] અ. (કાવ્ય) સમજૂતીની ખૂબી.

કવિતામાં બે જાતની ખૂબી આપવામાં આવે છે: ૧. સમજ-અર્થ ચિન્ત, જેને સામાન્ય રીતે પ્રગંધ કહેવાય છે, અને ૨. અર્થચિન્ત, જેમાં અર્થાંશકાર એટલે અર્થનો અમરકાર હોય છે.

અર્થપર ૧. [સં. અર્થ (પૈલે) + પર
(૬૧)] વિ. ગરીબ; નિર્ધન.

૨. [સં. અર્થ (ધન) + પર (કર્મ)]
 વિ. પૈસો મેળવવામાં તત્પર.
 ૩. [સં. અર્થ (પ્રયોજન) + પર (કર્મ)]
 વિ. સ્વપ્રયોજન સાધવામાં સાવચેત.
અર્થપિશાચ [સં. અર્થ (પૈસો) + પિશાચ
 (અવનવિષો છવ)] વિ. પૈસો એકઠો કરવાનો
 હમેશાં વિચાર કરનાર; ધનલોહુષ; લોભી.
અર્થપુનરુત્થિ [સં. અર્થ (સમજણ) + પુનર
 (ફરીથી) + ઉત્થિ (ઠઠવાપણું)]
 પુ. (સમજ) એકા બમથી બીજા વાર
 કરાતો અર્થ; એક સંજ્ઞાથી રજૂ થતો અર્થ
 ફરીથી તેજ અર્થવાગ્ધ બીજા સંજ્ઞા વડે સિદ્ધ
 થઈ હોય એવો અર્થ. લુખો અર્થદોષ. જેમકે,
 મેલ રો દિલ દોડે,
 મધવા ધન ઉપર થઈ બારડ;
 કડિલુ કોપથી મહીવો,
 આજે મળ ઉપર ઉદ મૂક.
 બામા મેલ અને ધન, મધવા અને ઉદ વગેરેનો
 એકજ અર્થ હોવા છતાં બમથી બીજા વાર
 બીજા સંજ્ઞાથી અર્થ થઈ છે.
અર્થપુરુષાર્થ પુ. હસ શાસ્ત્ર, બગીચા વિદ્યા
 અને ઓસક કળાઓ આર પુરુષાર્થ માહેનો
 એક. લુખો પુરુષાર્થ.
અર્થપૂર્ણ [સં. અર્થ (સમજણ) + પૂર્ણ
 (બરપૂર)] વિ. સમજણથી ભરેલું; અર્થ-
 સંતોષવાળું.
અર્થપ્રવહન [સં. અર્થ (મતલબ) + પ્રવ-
 હન (પ્રક્રિયા પાડે છે)] ક. મતલબ લુભી
 પાડવાપણું.
અર્થપ્રકરણ [સં. અર્થ (પૈસો) + પ્રકરણ
 (વિષય)] ક. નાણા સંબંધી બાબત; કરકસર
 અને નાણાની આગવગીનો વિષય.
અર્થપ્રકાશ [સં. અર્થ (સમજણ) + પ્રકાશ
 (બતાવવું)] પુ. મતલબની જોખણ; રજૂ-
 કરણ.
અર્થપ્રકાશક ૧. [સં. અર્થ (મતલબ) +
 પ્રકાશક (બહેર કબજાર)] પુ. એક જાણની
 મતલબ બીજામાં સમજાવનાર માધુર્ય;
 દુભાવિયો.
 ૨. વિ. અર્થ સમજાવતું.
અર્થપ્રકૃતિ ૧. [સં. અર્થ (સાર) + પ્રકૃતિ
 (પ્રખ્ય શબ્દ)] જી. નાટકના વિષયનું પ્રખ્ય
 શબ્દ અથવા પ્રસંગ. અર્થપ્રકૃતિ પાંચ છે: બીજ,
 બિંદુ, પતાકા, પ્રારી અને કાર્ય.
 ૨. જી. પ્રયોજનનો હેતુ.
અર્થપ્રચુર [સં. અર્થ (મતલબ) + પ્રચુર
 (બહુ)] વિ. પુખ્ત સમજણવાળું.

અર્થપ્રતિષ્ઠા [સં. અર્થ (મતલબ) + પ્રતિ-
 ષ્ઠા (મિલન)] વિ. મતલબ સમજાવનાર.
અર્થપ્રદર્શક લુખો અર્થપ્રતિષ્ઠાક
અર્થપ્રધાન ૧. [સં. અર્થ (અર્થ) + પ્રધાન
 (પ્રખ્ય)] પુ. પ્રખ્ય અર્થ.
 ૨. [સં. અર્થ (પૈસો) + પ્રધાન (પ્રખ્ય)]
 વિ. જેમાં પૈસો પ્રખ્ય બાબત હોય એવું.
 ૩. વિ. સમજણથી ભરેલ.
અર્થપ્રયોગ ૧. [સં. અર્થ (પૈસો) + પ્રયોગ
 (અપયોગ)] પુ. નાણું બાજે અપયોગપણું;
 કુશીલ.
 ૨. પુ. રાજકારનાર.
અર્થપ્રાપ્તિ [સં. અર્થ (કર્મ) + પ્રાપ્તિ
 (મિલન)] વિ. સારાંશ ઉપરથી મળી આવેલું.
અર્થપ્રાપ્તિ ૧. [સં. અર્થ (પૈસો) + પ્રાપ્તિ
 (મિલન)] જી. ધન કમાવાપણું; કમાઈ.
 ૨. જી. કામ; નોકરી.
 ૩. જી. વાદમાર્ગના જ્ઞાન મારે બાજુની ભેદભૂતી
 બાબતો મહેતી એ નામની એક. લુખો
 વાદમાર્ગ.
અર્થદેર [અર્થ (સમજણ) + દેર (વ્યવસ્થા)]
 પુ. સમજણમાં તદ્દત; સમજણદેર.
અર્થબંધ ૧. [સં. અર્થ (ઉદ્દેશ્યો વિષય) +
 બંધ (બાંધ)] પુ. ઉદ્દેશ્ય વિષયનું બંધન.
 ૨. પુ. કડી; સંલોક.
 ૩. [સં. અર્થ (ધન) + બંધ (બાંધ)]
 પુ. પૈસા સંબંધી બંધન.
 ૪. પુ. રામણ; ધનપ્રાપ્તિ.
 ૫. [સં. અર્થ (સમજણ) + બંધ (બાંધ)]
 પુ. જાણ; નિબંધ.
અર્થભુક્તિ ૧. [સં. અર્થ (પૈસો) + ભુક્તિ
 (વિચારણા)] જી. ધનની રમણ.
 ૨. જી. પૈસા કમાવાની લમણી.
 ૩. [સં. અર્થ (હેતુ) + ભુક્તિ (વિચાર-
 ણા)] જી. કામ સાધી લેવાની જનત;
 સ્વાર્થદર્શિ; પોતીસી મતલબ.
 ૪. વિ. મતલબનું; સ્વાર્થ.
અર્થબોધ [સં. અર્થ (મતલબ) + બોધ
 (સમજણ)] પુ. જ્ઞાનો મતલબની જાણ.
અર્થબોધિની [સં. અર્થ (મતલબ) + બોધિન
 (સમજાવનાર) + ઈ (નરીબલિત્વે પ્રત્યય)]
 વિ. જી. મતલબ સમજાવનારી.
અર્થભાર [સં. અર્થ (અર્થ) + ભુ
 (ભરવું)] વિ. સમજણથી ભરપૂર.
અર્થભરતા [સં. અર્થ (સમજણ) + ભુ
 (ભરવું) + તા (નાચ વગવગર પ્રત્યય)]
 જી. સમજણથી ભરેલું હોવાપણું.

મહો તે એ મુઠ સંજ્ઞાને પાછળ થી ચોળ્યા,
 હવા અને અર્થભરતા પ્રકાશ છે તેજ જાણ-
 વાને પ્રજ્ઞા થઈ. સુવર્ણમાલ્યા
અર્થભાજ [સં. અર્થ (પૈસો) + ભાજ
 (ભાગ પાડવો)] વિ. મિલનનો ભાગીદાર.
અર્થભારપૂરક [સં. અર્થ (સમજણ) + ભાર
 (ભાગ) + પૂરક (પૂરનાર)] વિ. સમજણનો
 ભાગ આપવા ઉમેરેલ; પાદપૂરણાર્થ.
 ઉપર ઉપરના વાક્યમાં 'અ' એ માત્ર અર્થ-
 ભારપૂરક છે. રમણભાઈ
અર્થભાવ ૧. પુ. (નાચ) નાચનો એ
 નાચનો એક ભાવ; સૂમાર, કરણ, હાસ્ય વગેરે
 જે રસ માવનના અર્થમાં હોય તે બરાબર
 ભાવી બતાવવાપણું. એટલે ૩ માવનના
 અર્થમાં ખુશી હોય તો ખુશી બતાવવી, તેમ
 જો શુસ્સાનો અર્થ હોય તો શુસ્સો બતાવવો.
 ૨. [સં. અર્થ (મતલબ) + ભાવ (સાર)]
 પુ. મતલબ; ભાવર્થ; તાત્પર્ય.
અર્થભાવના [સં.] જી. (મીમાંસા) અર્થની
 ભાવના; પુરુષની ભાવના. ભાવના એટલે
 અનુભવથી થનાર રમણનું કારણ. ભાવના એ
 પ્રકારની છે: સંજ્ઞાભાવના અને અર્થભાવના.
અર્થભૂત [સં. અર્થ (પૈસો) + ભૂત
 (મિલન)] વિ. બહુ ધન મેળવનાર.
અર્થભેદ ૧. [સં. અર્થ (સમજણ) + ભેદ
 (પ્રકાર)] પુ. અર્થમાં તદ્દત; લુભો અર્થ
 જવાપણું.
 ૨. પુ. સંજ્ઞાવિવેક.
અર્થભેદક [સં. અર્થ (સમજણ) + ભેદ
 (પ્રકાર) + ક (વાળું)] વિ. મતલબના
 તદ્દતવાળું.
અર્થભંડ [સં. અર્થ (સમજણ) + ભંડ
 (નીચ પાડવું)] વિ. સમજણસંકિત વિનાનું;
 જ્ઞાન જૂલેલ.
 ધન નાચ કોધી ઠેક જાન ર,
 કોધી અર્થભંડ થાયે મહાન ર.
 મિમાન્સ
અર્થમય લુખો અર્થભર.
અર્થમયતા લુખો અર્થભરતા.
અર્થમંત્રી [સં. અર્થ (પૈસો) + મંત્રિ
 (પ્રમાણ)] પુ. નાણાખાતાનો પ્રધાન; અર્થ-
 સમિત.
અર્થમાત્ર [સં. અર્થ (મતલબ) + માત્ર
 (નિશ્ચય)] ક. નકી કરેલ મતલબ.
અર્થમાધુર્ય [સં. અર્થ (સમજણ) + માધુર્ય
 (મીઠાસ)] ક. અર્થની સુંદરતા.

અર્થમાપ [સં. અર્થ (ધન) + માપ (એક તેડ)] પુ. સોનુરપું તોળવાનું ચાક રતીભારનું એક માપ; માસો.

અર્થમુદ્રા ૧. [સં. અર્થ (હેતુ) + મુદ્રા (એકપેલ)] વિ. કંઈક હેતુથી કહેવાયેલું.

૨. [સં. અર્થ (માન્ય) + મુદ્રા (ચર્ચ)] વિ. સમજાવવાનું.

અર્થયોનિ [સં. અર્થ (પેસો) + યોનિ (પેલ જવાની જગ્યા)] સ્ત્રી. પેસા મેળવવાનો ઉપાય; ધનપ્રાપ્તિનું સાધન.

અર્થરહિત ૧. [સં. અર્થ (પેસો) + રહિત (વિના)] વિ. ધન વિનાનું; મરીન.

૨. [સં. અર્થ (મતલબ) + રહિત (અછલ)] વિ. સમજણ વગરનું; નિરર્થક.

અર્થરહિતપ્રત્યક્ષ ૧. [સં. અર્થ (સમજણ) + રહિત (વિના) + પ્રત્યક્ષ (નિશ્ચય)] પુ. દૂર ન કરી શકાય એવી જાણના એટલે માન્યતા.

૨. [સં. અર્થ (પરાર્થ) + રહિત (વિના) + પ્રત્યક્ષ (જાન)] પુ. પદાર્થ ન હોય છતાં તેનું જાન. જેમકે, છીપમાં ૧૫ નથી છતાં તેનું જાન.

અર્થરહિતતા [સં. અર્થ (સમજણ) + રહિત (વિના)] જ. સમજના વિન્દ.

જે કંઈ અપ્રમાણ અર્થરહિતતા,
સત્યપણે શીખ્યો નજીક.

પ્રમાણ

અર્થશક્તિ [સં. અર્થ (પેસો) + શક્તિ (કમલો)] પુ. ખમલો; બંધાર.

અર્થસદ્ગતિ ૧. [સં. અર્થ (પેસો) + સદ્ગતિ (જેનાર)] વિ. ધન જેનું લક્ષ્ય છે એવું.

૨. [સં. અર્થ (મતલબ) + સદ્ગતિ (જેનાર)] વિ. સમજણ તરફ ખ્યાન ખેંચાર.

અર્થલાભ [સં. અર્થ (નાણું) + લાભ (મેળવવાપણું)] પુ. પૈસાનો લાભ; ધનની પ્રાપ્તિ.

અર્થલાભસા [સં. અર્થ (પેસો) + લાભસા (લીન કમલ)] સ્ત્રી. પૈસા કમાવાનો મોહ.

અર્થલુપ્ત [સં. અર્થ (પેસો) + લુપ્ત (લાલચ)] વિ. લોભી; કબૂલ.

અર્થલોભ લુપ્તો અર્થલાભસા.

અર્થવત ૧. [સં. અર્થ (હેતુ) + વત (વાર્ત)] વિ. અપણું; ઉપખોમી.

૨. વિ. ફળવાળું.

૩. [સં. અર્થ (માન્ય) + વત (વાર્ત)] વિ. સમજણથી ભરેલું.

૪. [સં. અર્થ (પેસો) + વત (વાર્ત)] વિ. સાદુમર; પૈસાદાર ધનવંત.

અર્થવત્તા ૧. સ્ત્રી. પેસો; ધન.

૨. [સં. અર્થ (મતલબ) + વત (વાર્ત) + તા (પણું)] વિ. સમજણથી ભરપૂર હોવાનો ગુણ; અર્થસંપત્તિ.

અર્થવાચક [સં. અર્થ (મતલબ) + વાચક (કહેનાર)] વિ. સમજાવનાર; મતલબ બતાવતું.

અર્થવાદ ૧. પુ. તારીખ; પ્રકંઠા; વખાણ.

૨. પુ. (ન્યાય, મીમાંસા) ચલ્ય પ્રકરનાં વાક્યોમાંનું એક; જેથી કોઈ વિધિ કરવાની કોતેભાઈ કરવામાં આવે તેનું વાક્ય તેના આર પ્રકર છે: સ્તુતિ, નિંદા, જરૂરિત અને પુરામણ.

૩. પુ. ધન અને લાભ સંબંધી વિચાર; પૈસા વિષયક ચર્ચા.

૪. પુ. નિંદા કરવા જેવો ગુણ દર્શાવનાર સ્વભ.

૫. [સં. અર્થ (સમજણ) + વત (કહેવું)] પુ. પુસ્તકમાં મુખ્ય વિષયને સમજાવવા અથવા તેની મોટાઈ જણાવવા હેતુએ લખાય.

૬. પુ. વખાણ કરવા જેવા ગુણ બતાવનાર સ્વભ.

૭. પુ. વેદમાં લાઠાણીની બંદર એવામાં આવતી અપ્રમાણિતઓ; કાળી વિધિ સંબંધી ચર્ચા.

૮. પુ. (મીમાંસા) શાસ્ત્રે કહેલા કર્તવ્યની પ્રકરણ કરનાર અથવા અકર્તવ્યની નિંદા કરનાર વાક્ય. અર્થવાદ ચલ્ય બતાવે છે: (૧) ગુણવાદ એટલે બીજા પ્રમાણથી વિરુદ્ધ અર્થને અણુજનાર વાક્ય, (૨) અનુવાદ એટલે બીજા પ્રમાણથી નહીં જાતે અર્થ અણુજનાર વાક્ય, અને (૩) બૂતાર્થવાદ એટલે બીજા પ્રમાણથી અવિરુદ્ધ તેમ જ અનિશ્ચિત અર્થ અણુજનાર વાક્ય. મીમાંસાએ, વિવિધેય એટલે કર્તવ્યની પ્રકંઠા કરી તેમાં પ્રકૃતિય ઉપકાર કરનાર વાક્ય અને નિષેધક એટલે શાસ્ત્રે જે કરવાની મનાઈ કરી છે તેની નિંદા કરી તેમાંથી નિરતિય ઉપકાર કરનાર વાક્ય એવા બે ભાગ પાડે છે.

૯. પુ. હેતુ અણુજવાપણું; ઉદ્દેશનું પ્રમાણ.

અર્થવાદઉપપત્તિ સ્ત્રી. વિચના ૭ પ્રકાર મહિનો એક. લુપ્તો વિગ.

અર્થવાદરૂપ ૧. [સં. અર્થવાદ (વખાણ અથવા વખોજના લાભક સ્વભ) + રૂપ (રચણું)] વિ. તારીખ એટલે વખાણ કરવા જેવું.

૨. વિ. નિંદા કરવા જેવું.

અર્થવાદમઠ લુપ્તો અર્થવાદરૂપ.

અર્થવાન ૧. [સં. અર્થ (કર્મ) + વત (વાર્ત)] વિ. ઉપખોમી; અરસું.

૨. [સં. અર્થ (ધન) + વત (વાર્ત)] વિ. પૈસાદાર; સાદુમર ધનવંત.

૩. વિ. ફળવાળું.

૪. [સં. અર્થ (માન્ય) + વત (વાર્ત)] વિ. સમજણથી ભરેલું; અર્થવાળું.

અર્થવાની [શા.] વિ. ભંજલી અથવા કિર-મણ રંમનું.

અર્થવાચર [અ. અર્થ (અર્થ) + વાચર (વાર)] પુ. જૂતાર; વીજળીનું અર્થીન સાથે જોડાયેલ કરનારો અને ખાસ કરીને ટેલીગ્રાફ કે ટેલીફોન દ્વારા પ્રવાહિત અર્થીનમાં ફેરી જનારો તાર.

અર્થવાલુક લુપ્તો અર્થવાલી.

અર્થવાલુકતા [સં. અર્થ (મતલબ) + વાલુક (લઈ જનાર) + તા (પણું)] સ્ત્રી. મતલબ બતાવવાપણું.

અર્થવાલુકલુપ્તો અર્થવાલુકતા.

અર્થવાહી [સં. અર્થ (મતલબ) + વાહિન (લઈ જનાર)] વિ. મતલબ સમજાવતું.

અર્થવિકરણ [સં. અર્થ (મતલબ) + વિકરણ (જાડું પાડવાપણું)] જ. મતલબનો ફેરવાર.

અર્થવિકરણ [સં. અર્થ (મતલબ) + વિકરણ (કાંઠા)] પુ. ખરી વાતથી અજમાવણું.

અર્થવિકાસ [સં. અર્થ (સમજણ) + વિકાસ (ખોલવાણી)] પુ. સમજણનો વિસ્તાર.

અર્થવિચરણ પુ. વિવ.

અર્થવિજ્ઞાન ૧. [સં. અર્થ (પેસો) + વિજ્ઞાન (જાણ)] જ. ધન મેળવવું અને તેની વહેંચણી સંબંધી વિદ્યા; અર્થશાસ્ત્ર.

૨. જ. શુદ્ધિના આઠ ગુણ મહિનો એક.

૩. [સં. અર્થ (સમજણ) + વિ (વિશેષ) + જ્ઞાન (જાણપણું)] જ. માનવાની જાણ; સમજ.

અર્થવિતરણ [સં. અર્થ (પેસો) + વિતરણ (ખાખાપણું)] જ. હોલતની વહેંચણી.

અર્થવિદ [સં. અર્થ (મતલબ) + વિદ (જાણ)] વિ. ધણું; અરુર.

અર્થવિદ્યા [સં. અર્થ (પેસો) + વિદ્યા] સ્ત્રી. ધન મેળવવું અને તેની વહેંચણી સંબંધી શાસ્ત્ર; અર્થશાસ્ત્ર.

અર્થવિપ્રકર્ય [સં. અર્થ (મતલબ) + વિપ્રકર્ય (કુશળી)] પુ. સમજવામાં મુશ્કેલી.

અર્થવિરોધનિયમ [સં. અર્થ (મતલબ) + વિરોધ (બદલાવ) + નિયમ] પુ. (નાવ) એક પણ વસ્તુ એક જ સમયે એક જ મતલબમાં હોય અને ન હોય એમ જનરુ. તેમ જ તેમાં પરસ્પર વિરોધી શુદ્ધ હોવા અને એક જ વાક્ય સાચુ અને ખોટું જાણે હોતું અસંભવ છે એવો સિદ્ધાંત.

અર્થવિવરણ [સં. અર્થ (મતલબ) + વિવરણ (સમજાવવાપણું)] જ. રીઝા; વિવેચન; અર્થ.

અર્થવિશેષણ પુ. (નાવ) તેનોજ અર્થાનુમાનો એ નામનો એક.

અર્થવિહીન [સં. અર્થ (મતલબ) + વિહીન (વિના)] જિ. સમજણ વગરનું.

અર્થવૃદ્ધિ [સં. અર્થ (ધન) + વૃદ્ધિ (વધારો)] જી. પૈસાનો વધારો.

અર્થવેદ [સં. અર્થ (પૈસો) + વેદ (જ્ઞાપીતું સૌથી નરુ પ્રસ્તાવ)] પુ. અર્થવેદનો ઉપવેદ. તેમાં પૈસો કેમ મેળવવો, કુલરકળા, શિષ્ય-શાસ્ત્ર વગેરેનું વર્ણન કરેલું છે, તેથી તેને અર્થવેદ કહે છે.

મકરો આકુરેદ, મકરનો અકુરેદ સામનો આર્થવેદ ને અર્થવેદને અર્થવેદ. આ પ્રમાણે માર વેદના ઉપશાસ્ત્ર થઈ એ સર્વ પ્રધાન વેદના અંગરૂપ થાય છે. અર્થ-નિષ્પન્ન

અર્થવ્યકત [સં. અર્થ (સમજણ) + વ્યકત (ખુલ્લું)] પુ. (કાવ્ય) સમજાવ તેવો અર્થ, સીધી વાત અને જાણ સમાસ ન હોય એવી કવિતા. જેથી,

હરિ શધાને નિરખે,
શધા નિરખે હરિને અનિમેષ;
છુ જન્ય દવ આનન,
મારે મણુ મકોર જન્ય બેસ.

આ કવિતામાં મોટા સમાસ નથી તેમ જ રચના અને સ્વદ પદ્ય સહેલાં અને સમજાવ તેવાં છે.

અર્થવ્યકિત [સં. અર્થ (માન્ય) + વ્યકિત (ખુલ્લું જવાપણું)] જી. (કાવ્ય) વાંચતાની સાથે જ જાણી અર્થની સમજણ.

અર્થવ્યવહાર [સં. અર્થ (નાણું) + વ્યવ (વપરાસ)] પુ. ખર્ચ; ધનનો ઉપયોગ.

અર્થવ્યવસ્થા [સં. અર્થ (ધન) + વ્યવ (ખર્ચ) + સ્થા (જાગ્યા)] જિ. કંઈ, કેમ અને કેટલો પૈસો વાપરવો વાજબી છે તે જાણવા.

અર્થવ્યવસ્થા [સં. અર્થ (ધન) + વ્યવસ્થા (ચોક્કસ)] જી. મહેસૂલ ઉપજાવવાનું તેમ જ ખર્ચ કરવાનું કાર્ય; 'ફિનેન્સ'.

અર્થવ્યવહાર [સં. અર્થ (સમજણ) + વ્યવહાર (ખુલ્લું કામાર) + તા (પણું)] જી. સમજાવવાપણું; અર્થ જતાવરો તે.

અર્થવ્યવસિ [સં. અર્થ (માન્ય) + વ્યવસિ (દેવાનો)] જી. સમજણ; અર્થની જાણ.

અર્થવ્યવસ્થા [સં. અર્થ (માન્ય) + વ્યવસ્થા (મતલબ કરું) + સ્થા (નામ જાણવા પ્રત્યય)] જ. સરખા અર્થવાળા સ્વરો જાણે તથાવત પાડવાપણું.

અર્થશક્તિ જી. (કાવ્ય) એક જાતનો અર્થાનુમાર. જ્યાં પર્વાં એટલે સમાનાર્થ સ્વદ જાણતા ક્યાં છતાં ધારેલા અર્થની હાનિ ન થાય એ અર્થશક્તિ કહેવાય છે.

અર્થશક્તિ [સં. અર્થ (માન્ય) + શક્તિ (શક્તિ) + ક્રિ (કાર્ય)] જિ. સૈદ્ધાંત અર્થવાળું.

અર્થશાસ્ત્ર ૧. જ. અર્થવેદનો એક ઉપવેદ.

૨. [સં. અર્થ (પૈસો) + શાસ્ત્ર (વિદ્યા)] જ. અર્થ એટલે ધન મેળવવાની અને તેની વહેંચણીની વિદ્યા; ખેતીની અને કેળવી કોલત ઊભી કરવા અથવા વધારવા સંબંધી શાસ્ત્ર.

૩. જ. આજુબે લખેલી એ નામની એક ચોપડી.

૪. જ. મેલાં કામ એટલે અભિપ્રાય માટે મંત્રાઓ સમજાવનાર શાસ્ત્ર.

૫. જ. શાસ્ત્ર અથવા સંબંધી વિદ્યા; શાસ્ત્ર-શાસ્ત્ર; શાસ્ત્રીતિશાસ્ત્ર.

અર્થશાસ્ત્રકાર ૧. [સં. અર્થશાસ્ત્ર + કાર (કામાર)] જિ. અર્થશાસ્ત્ર જાણવાનર.

૨. જિ. શાસ્ત્રીય લખનાર.

અર્થશાસ્ત્રજ્ઞ જુઓ અર્થશાસ્ત્રી.

અર્થશાસ્ત્રી [સં. અર્થ (પૈસો) + શાસ્ત્ર (જાણનાર)] પુ. અર્થશાસ્ત્ર જાણનાર પુરુષ; સંપતિશાસ્ત્રી.

અર્થશિષ્યા પુ. (શિષ્ય) દરેક વસ્તુમાં જાણ, નમણ, જાણ, વધુ અને ગુરુ મળી ૧૧ અક્ષરનો ત્રિફળી જાતનો એક પંદ્ર જા ન જ જ ન જ અર્થશિષ્યા.

અર્થશુદ્ધિ [સં. અર્થ + શુદ્ધિ (ચોક્કસ)] જી. અર્થમાં જુલ નહિ હોવાપણું.

અર્થશુદ્ધ ૧. જિ. અર્થ વિનાનું.

૨. [સં. અર્થ (ધન) + શુદ્ધ (વિશુદ્ધ)] જિ. ઉપયોગ વગરનું; અશુદ્ધ.

૩. જિ. નાણું; અર્થ.

અર્થશુદ્ધતા ૧. [સં. અર્થ + શુદ્ધ (વગરનું) + તા (પણું)] જી. અર્થ રહિત-પણું; અશુદ્ધતા; અવ્યર્થપણું.

૨. જી. ઉપયોગ ન હોવાપણું.
૩. જી. અર્થપણું; નિર્વ્યર્થતા.

અર્થશોધન [સં. અર્થ (મતલબ) + શોધન (ખોળ)] જ. મતલબ ખોળવાપણું; અર્થ-પ્રકરણ.

અર્થશોધણ [સં. અર્થ (પૈસો) + શોધણ (જાણ)] જ. પૈસા ધસડાઈ જવાપણું; ધનની નિકાલ.

અર્થશૈલ્ય [સં. અર્થ (નાણું) + શૈલ્ય (ખનિત)] જ. પૈસાની મેવારવામાં પ્રમાણિત.

અર્થસચિવ [સં. અર્થ (પૈસો) + સચિવ (પ્રધાન)] પુ. નાણાખાતાનો પ્રધાન.

અર્થસમહાર ૧. [સં. અર્થ (નાણું) + સમાહાર (સંગ્રહ)] પુ. જાળનો; ધનભંડાર.
૨. પુ. પૈસા મેળવવાપણું.

અર્થસર [અર્થ (હેટ) + સર (ખર)] જ. મતલબ ખરો; અર્થ સાર.

અર્થસહાયકમંડળી [સં. અર્થ (પૈસો) + સહાયક (મદદ કરનાર) + મંડળ (સમૂહ)] જી. પૈસાની મદદ કરનાર માણસોનું મંડળ; સાધનપૂરક મંડળી; સહકારી મંડળ.

અર્થસંકેત [સં. અર્થ (મતલબ) + સંકેત (હવાલો)] પુ. મતલબની નિશાની.

એ રસબોના મથાલે કટલાક દેવો કોરેલા હોય છે એ જાણ્યોને આશીર્વાદ આપવા હવા છે એવો અર્થસંકેત છે. પીરવાલ શાહ

અર્થસંકાંતિશાસ્ત્ર [સં. અર્થ (માન્ય) + સંકાંતિ (જોઈ જીલ જગાએ જવાપણું) + શાસ્ત્ર (વિદ્યા)] જ. જાણ તથા સમજના અર્થના દેશારોનું શાસ્ત્ર.

અર્થસંમત [સં. અર્થ (મતલબ) + સંમત (પૂર્વજ સંવધ)] પુ. અમનપાછળના સંબંધથી માલમ પડતો અર્થ.

અર્થસંમદ ૧. [સં. અર્થ (પૈસો) + સંમદ (જમાવ)] પુ. ખાતનો; દેસ્તી.

૨. પુ. પૈસાનો સંધરો; ધનનો ભંડાર; દ્રવ્ય-સંધર.

૩. પુ. લીજણી બારકર લખેલ એ નામનો મંથ.

અર્થસંયમ જુઓ અર્થસંગ્રહ ૧, ૨.

અર્થસંગ્રહ [સં. અર્થ (મતલબ) + સંગ્રહ (જાન)] જી. સમજણનું જાન.

અર્થસંગ્રહ એ માત્ર યોગ્ય અર્થસંગ્રહ નથી કહાય, તે સૈદ્ધાંત વાજબી અને હજારો સમજાવેલી સમજણ ના મહે. મૈત્રી

અર્થસંકર્ષ [સં. અર્થ (મતલબ) + સંકર્ષ (સમ્બંધ)] પું. સમબંધનો એક સાર.

અર્થસંકુચ [સં. અર્થ (પૈસો) + સંકુચ (ખાખી)] જ. ધનનો કુરુપયોગ પૈસાની ઊંચવરચા.

અર્થસંપદ ૧. [સં. અર્થ (ખા) + સંપદ (સંપત્તિ)] છી. ધનનો વૈભવ.

૨. [સં. અર્થ (હેતુ) + સંપદ (મેળવું)] જ. હેતુ પાર પાડવાપડું.

અર્થસંપદા લુખો અર્થસંપદ ૧.

અર્થસંબંધ ૧. [સં. અર્થ (નાણું) + સંબંધ] પું. ધનનો સંબંધ.

૨. [સં. અર્થ (મતલબ) + સંબંધ (મેળ)] પું. સમબંધનો સબ્દ અથવા વાક્યની સાથેનો સંબંધ.

અર્થસંસ્કાર [સં. અર્થ (મતલબ) + સંસ્કાર (કાલ્પી સમજ)] પું. અર્થની આગાહીની કુદરતી સમજ, બહુકારસમ.

અર્થસંસ્થાન ૧. [સં. અર્થ (પૈસો) + સંસ્થાન (જોડણ)] જ. કોઈ ખાખીનો; બંધાર.

૨. જ. ધન એવું કરવાપડું.

અર્થસાદરથ [સં. અર્થ (સમજ) + સાદરથ (સમજાવ)] જ. સમજાવતું સરખાપડું; અર્થનું મળવાપડું.

અર્થસાદરથ એ એ જાણવોનો વિચાર કરે છે. બીલાસરાય

અર્થસાધક ૧. પું. (પુરાણ) કલ્પસ રાખના વ્યક્ત પ્રધાનમાંનો એ નામનો એક. તેનું બીજું નામ રાષ્ટ્રવર્ધન હતું.

૨. [સં. અર્થ (પ્રયોગ) + સાધક (પાર માહત્તર)] જિ. વિષયને પાર પાડનાર.

૩. [સં. અર્થ (વસ્તુ) + સાધક (મેળવનાર)] જિ. હરકોઈ વસ્તુ મેળવનાર.

અર્થસાર ૧. [સં. અર્થ (પૈસો) + સાર] પું. ધણો પૈસો; પુષ્કળ નાણું.

૨. પું. પ્રધાન ધન; શેઠ દબ.

અર્થસાહિત્ય [સં. અર્થ (પૈસો) + સાહિત્ય (લખાણ)] જ. ધન આપે એવું લખાણ.

અર્થસિદ્ધ ૧. પું. અંધારિયાનો દરમો દિવસ; વહ ૧૦.

૨. [સં. અર્થ (પૈસો) + સિદ્ધ (મેળવેલ)] જિ. ધન મળતું હોય તેવું; ધનવાન.

૩. [સં. અર્થ (મતલબ) + સિદ્ધ (અભિત)] જિ. સબ્દમાં નહિ બહુવેલ છતાં અમળ-

પાછળના સંબંધથી મળેલ; સંદર્ભપ્રસ એટલે તત્ત્વમાંથી મળેલું.

અર્થસિદ્ધક [સં.] પું. નમોડનું ગા.

અર્થસિદ્ધિ ૧. પું. (પુરાણ) સાખ નામના દેવનો દીકરો.

૨. [સં. અર્થ (હેતુ) + સિદ્ધિ (પ્રાપ્તિ)] છી. પારેલી મતલબ પાર પાડવાપડું; સમજતા; મનોરથપ્રાપ્તિ.

૩. છી. પાણિપ્રાપ્તિ એટલે સેનાની પૂંઠે પડેલા સત્તુને મિત્રની તથા સત્તુના સત્તુની મદદ મળવી તે.

૪. [સં. અર્થ (વસ્તુ) + સિદ્ધિ (પ્રાપ્તિ)] છી. પૈસો મેળવવાપડું; ધનપ્રાપ્તિ.

અર્થસૂચક ૧. [સં. અર્થ (મતલબ) + સૂચક (બહાવનાર)] જિ. મતલબ સમજાવતું.

૨. જિ. સમજાવ એવું અર્થવાણું.

૩. જિ. સૂચનાર.

અર્થસૂચકતા ૧. [સં. અર્થ (મતલબ) + સૂચક (દેખાડનાર) + તા (વસ્તુ)] છી. અર્થ સમજાવ એવું હોવું તે.

૨. છી. મતલબ સમજાવે એવું હોવું તે.

૩. છી. સૂચવે એવું હોવાપડું.

અર્થસૂચન ૧. [સં. અર્થ (મતલબ) + સૂચન (બહાવવાપડું)] જ. અર્થ દેખાડવાપડું.

૨. જ. સૂચવવાની ક્રિયા.

અર્થસુધિ છી. (સાકા) સંકારની સંજિથી પ્રકટ થનારી સુધિની ચાર ભાત પાડેલી એક.

પ્રથમ સિન્ધી સંજિથી પ્રકટ કરાવી સુધિના ચાર પ્રકારો સાથે વર્ણવે છે ૧. સ્વસ્થિ, ૨. બ્રહ્મસ્થિ, ૩. સ્વસ્થિ અને ૪. અર્થસુધિ.

સાકારસિન્ધ

અર્થસીલાખ [સં. અર્થ (મતલબ) + સીલાખ (સીલ)] જ. અર્થસીલ.

અર્થસીલર્થ [સં. અર્થ (મતલબ) + સીલર્થ (સુદરપડું)] જ. અર્થની સુદરતા; અર્થમૌરવ.

અર્થસેદેહ ૧. [સં. અર્થ (સમજ) + સેદેહ (જાણવું)] પું. અર્થનો ખુલાસો; સવિસ્તર સમજાવ.

અર્થસેવા [સં. અર્થ (પૈસો) + સેવા (પસાઈ બવાપડું)] પું. નાણું કસાઈ બવું તે; અર્થિ દિનાર.

અર્થસુર ૧. [સં. અર્થ (પૈસો) + સુ (વપાઈ બડું)] જિ. ધન હસાર.

૨. જિ. વસ્યામાં પૈસો મેળવનાર.

અર્થહીન ૧. [સં. અર્થ (નાણું) + હીન (વસતું)] જિ. મરીન; પૈસા વસતું.

૨. [સં. અર્થ (હેતુ) + હીન (સહિત)] જિ. હેતુ વિનાનું; નિરર્થક.

અર્થહીનતા ૧. [સં. અર્થ (પૈસો) + હીન (વસતું) + તા (વસ્તુ)] છી. મરીનપાઈ; નિર્ધન દશા.

૨. [સં. અર્થ (હેતુ) + હીન (વસતું) + તા (વસ્તુ)] છી. નિસારતા; અજાતા.

અર્થમિત્ર ૧. [સં. અર્થ (પૈસો) + આમિત્ર (આત્મ)] પું. આવક; બિખર.

૨. પું. નાણું મેળવવાનું સાધન.

૩. પું. પૈસો એકઠો કરવો તે.

અર્થિત ૧. જ. અથવા.

૨. [સં. અર્થ (હેતુ)ની પાંચમી વિભક્તિ] જ. એ કારણસર એવું હોવાથી.

૩. જ. એટલે ૧.

૪. જ. ખરેખર; એકસ; વાસ્તવિક રીતે; વસ્તુતઃ.

અર્થાતિકથ [સં. અર્થ (વસ્તુ) + અતિ (પેલી પાર) + કથ (બડું)] પું. હાથમાં આપેલી કે મળેલી સારી વસ્તુનો લાભ.

અર્થાધિકાર ૧. [સં. અર્થ (પૈસો) + અધિકાર (સત્તા)] પું. ખાખીની પાંચી.

૨. પું. ધન ઉપરનો હક.

અર્થાધિકારી [સં. અર્થ (પૈસો) + અધિકારિન (અધિકાર)] પું. ખાખીની; કોષા-ખાખી.

અર્થાધ્યાસ [સં. અર્થ (વસ્તુ) + અધ્યાસ (બહાવેલ સમજ)] પું. (વેદાંત) આમળ જોપેલ વસ્તુના જેવી કોઈ વસ્તુ દેખાવાથી તે સંબંધી ઉત્પત્ત થતું બોલે જાન. જેમકે, છીપમાં રૂપાનો અધ્યાસ.

અર્થાનર્થસંશય [સં. અર્થ (લાભ) + અનર્થ (મેસલા) + સંશય (સંકા)] પું. એક બાબુ લાભ અને બીજી બાબુ મેસલાની સંભાવના.

અર્થાનર્થપિત્ર [સં. અર્થ (લાભ) + અનર્થ (મેસલા) + આપિત્ર (આપતિ)] પું. એક બાબુ લાભની પ્રાપ્તિ અને બીજી બાબુ રાખ બવાનો ભય.

અર્થાનુકારી [સં. અર્થ (સમજ) + અનુ (સરખું) + કારિન (કારણ)] જિ. અર્થના જેવા અવાજવાણું; અનુકરણવાચક; અનિ-પ્રતિનિમિત્ત.

અર્થાનુકૂલ [સં. અર્થ (મતલબ) + અનુકૂલ (બધમેસતું)] જિ. અર્થને બધમેસતું.

અર્થાનુવાદ [સં. અર્થ (મતલબ) + અનુ (વારંવાર) + વદ (હોવું)] પું. (આવ)

એક ભતનો અનુવાદ વિધિથી એ કિંમ
કરવામાં આવી હોય તેનું અનુવર્તન એટલે ફરી
ફરીને કહેવાયજું.

અર્થાનુસારી [સં. અર્થ (મતલબ) + અનુ
(સરખું) + સારિન્ (બનાર)] વિ. અર્થ
સાથે સંબંધેજું.

અર્થાન્વય [સં. અર્થ (સમજણ) + અન્વય
(સંબંધ)] પુ. અર્થનો સંબંધ; અતલજનો
અરસપરસનો સંબંધ.

અર્થાન્વિત ૧. [સં. અર્થ (પેસે) +
અન્વિત (એકત્રિય)] વિ. સાદુકાર; પેસાદર.
૨. [સં. અર્થ (હેતુ) + અન્વિત (સહિત)]
વિ. હુધ અર્થવાળું; આર્થિક.

અર્થાન્વીત લુઓ અર્થાન્વિત.

અર્થાન્વેષણ [સં. અર્થ (મતલબ) + અન્વેષણ
(ખોજ)] જ. કોઈ પણ બાબતના અરાખ્યા-
ની તપાસ.

અર્થાપત્તિ ૧. [સં. અર્થ (સમજણ) +
આપત્તિ (સિદ્ધિ)] પુ. (કામ) એક વાતના
કહેવાથી બીજી વાત સાબિત કરવામાં આવતી
હોય એવો એક અર્થાંશર. તેમાં કયું ક્રીને
એમ બતાવાય છે કે જે આવડી મોટી વાત
અર્થ અર્થ તો આટલી નાની વાત થવામાં શી
સંકા? એમને, મોટે થંદને છત્તો છે તો
કમગની શી વાત?

૨. પુ. નાટકના કદ અક્ષરમાનું એક લુઓ
નાટક.

૩. છી. (મીમાંસા) પ્રમાણના છ પ્રકાર
માંહેનો એક; જે ન સીધારીએ તો વસ્તુસ્થિતિ-
નો ખુલાસો નજ મળે સહે એવું અનુમાન;
દેખાતી ન હોય પણ સાંભળેલી કે સાબિત
થયેલી વસ્તુમાંથી અણુદટકે ઉત્પન્ન થતી હોય
એવી બીજી વાત ધારી ભેવી તે; પ્રતીતિક
વિરોધનો એટલે વાસ્તવિક ન છતાં ભ્રમથી
ભાસના વિરોધનો ખુલાસો કરનાર અનુમાન.
એમકે, ભણે દેવદત્ત દિવસે જન્મતો નથી. એમાં
દિવસનું નહિ જન્મનું અને અમાર્ગ એ બે વચ્ચેનો
સામસામે વિરોધ ઢાગવા માટે દેવદત્ત રાત્રે
જન્મે છે, એવું અનુમાન કરીએ તે અર્થાપત્તિ
કહેવાય. અર્થાપત્તિ બે પ્રકારની છે: હજારાપત્તિ
અને મુતાર્થાપત્તિ.

અર્થાપત્તિદોષ [સં. અર્થાપત્તિ (એક અનુમાન)
+ દોષ] પુ. અદૃષ્ટ અર્થની અપનાથી અનિષ્ટ-
પણું ઉત્પન્ન થવાનો દોષ. એમકે, 'ચાલણુ
ન મારવો' એવું સ્વ નાંખું હોય તો અ-
ણાકાળને મારવાનું અર્થાપત્તિથી નીકળે છે,
પણ તે અનિષ્ટ છે. માટે સ્વ અર્થાપત્તિદોષ
થાય છે.

અર્થાપત્તિપ્રમા [સં. અર્થાપત્તિ (એક અનુ-
માન) + પ્રમા (ખરે જાન)] છી. અર્થ-
પત્તિથી થતું જાન.

અર્થાપત્તિસમ [સં. અર્થાપત્તિ (એક અનુ-
માન) + સમ (સરખું)] છી. ન્યાયની
ભતિના રૂઢ ભેદ માહેનો એક. વાદિના
ઉત્તરમાં એમ કહેવું કે જે તમે મારા પ્રતિ-
પક્ષ કરેલ અણુક નિર્દોષ નહિ માનો તો
મોટો દોષ આવશે. તેને અર્થાપત્તિસમ કહે છે.
લુઓ ભતિ.

અર્થાપત્ત ૧. [સં. અર્થ (હેતુ) + અપત્ત
(ખેલ)] વિ. ઊપલક્ષ્યમાં કઈ અર્થ રહેલો
દોષ એવું; અભિત.

૨. [સં. અર્થ (મતલબ) + અપત્ત (ખેલ)]
વિ. સહેજે સાબિત થતું; સમજણ ઉપરથી
પુરવાર થાય એવું; સદા સિદ્ધ.

અર્થાપત્ત અપિઠાર [સં. અર્થ (વાત) +
અપત્ત (ખેલ) + અપિઠાર (સત્તા)]
પુ. અર્થ ઉપરથી અણાતી હુમલો અર્થિત
અપિઠાર, અટાળથી સમજી લેવાની સત્તા.

અર્થાપકૃતિ [સં. અર્થ (મતલબ) + અપકૃતિ
(સંકલ્પ તે)] છી. (કામ) અપકૃતિ
અર્થાંશરના જે મુખ્ય પ્રકાર માહેનો એક.
લુઓ અપકૃતિ.

અર્થાભિમુખ [સં. અર્થ (પેસે) + અભિ
(વશ) + મુખ (ખેલ)] વિ. પેસા કમા-
વામાં હોયવાર.

અર્થારોપ [સં. અર્થ (મતલબ) + અરોપ
(પ્રાત્તણ)] પુ. એકી પ્રકાર વાત; અર્થિત
કથા.

અર્થાર્થ ૧. [સં. અર્થ (હેતુ) + અર્થિન્
(કમળવાળું)] વિ. કમળનાર.

૨. [સં. અર્થ (પેસે) + અર્થિન્
(કમળવાળું)] વિ. પેસાની કમળવાળું;
ધનધોળી.

૩. વિ. હોથી વધારે હોયને સીધી વધારે
મુખ કેમ મળે એવી કમળવાળું; અનુમાન-
વાદી; હોઝીલવાદી.

૪. વિ. રચ્યો; મતલબી.

અર્થાંશકાર [સં. અર્થ (મતલબ) + અર્થાંશર
(સીધા)] પુ. (કામ) અર્થથી અણુકમાં
આવતી સીધા; અર્થમતલબી; અણુકસ વચેરે-
નો નહિ પણ અર્થનો અમરકાર; કમળની નહિ
પણ અર્થની અમરકૃતિવાળો અર્થાંશર.

અનુમાન અને અર્થાંશર એ બંને સમસંકાર
છે. ઉપરના રૂઢ વચેરે અર્થાંશકાર છે.

મુજાસી લેખનકામ

અર્થાંશીક [સં. અર્થ (કામ) + અર્થાંશ
(ખેલ)] વિ. કમળે માટે અણું મોલનાર.

અર્થાવમહ [સં. અર્થ (સમજણ) + અવમહ
(પાકી થેલું તે)] પુ. સામાન્ય બોધ.
અર્થાવમહ બે પ્રકારનો માનવામાં આવે છે:
આવહારિક અને નૈર્વચિક.

અર્થાવમહલુ [સં. અર્થ (હેતુ) + અવમહલુ
(કામ)] જ. કસ્ટીના ફળનો કસાતો નિમ્બ.

અર્થાવબોધ ૧. [સં. અર્થ (મતલબ) +
અવબોધ (અણુવવાણું)] પુ. કમળ અણવા
વાળના અર્થની સમજ.

અર્થાવલંબી [સં. અર્થ (મતલબ) + અવ-
લંબિન્ (આધાર રાખનાર)] વિ. કમળના
અર્થને વળગી રહેનાર.

અર્થાવહ [સં. અર્થ (મતલબ) + અવહ
(પ્રમાણનાર)] વિ. પ્રવેશક; અવસિદ્ધ.

અર્થાંતર ૧. [સં. અર્થ (માન્ય) + અંતર
(હાર)] પુ. વિરુદ્ધ અર્થ.

૨. જ. ન્યાયના રૂઢ નિમ્બરચાન માહેનું એ
ન્યામનું એક લુઓ નિમ્બરચાન.

૩. જ. બીજું પ્રકાર અર્થાંતર હેતુ.

૪. જ. બીજો અર્થ; લુઓ અર્થ.

૫. [સં. અર્થ (માન્ય) + અંતર (બહાર)]
જ. (ન્યાય) વિષય બહાર મોલવાયજું; વાદનો
એક દોષ; અપ્રસ્તુત મોલવા રૂપ દોષ; સામા-
દીલ કરનારને તોડવા માટે ભેદ એ તેથી
મીઠું સાબિત કરવાનો હેવાળાસ એટલે
ખોટો હેતુ.

વિષયની બહાર અર્થ અપ્રસ્તુત મોલવું એ
અર્થાંતર છે. અણા વચ્ચાઓને મધિ તે વિષય-
માં મોલના વખતે મુસાવવાની રેવ હોય છે,
અણાઓ મોલને પ્રિય હોય તે હોઝીલ કે વાત
મોલવા થકી ભય છે. આ વિષય બહાર
પાળેએ લે ન્યાં અણુક હોઝીલ ખરી છે કે
ખોટી છે એનો જ પ્રમા હોય ત્યાં બે હોઝીલ
ફલદાત્મક છે કે નહિ એનો વિષય પણ
અર્થાંતર છે. તેમજ પ્રતિપક્ષીના અણુક સમ્બો-
ના બે અર્થો ફરી તેની અર્થાંતર પ્રતિપક્ષીની
રીતમાલની મરમી કરવી એ પણ અર્થાંતર જ
મણુક.

પ્રમાણસામગ્રેયિતા

અર્થાંતરન્યાસ ૧. [સં. અર્થ (મતલબ) +
અંતર (હાર) + ન્યાસ (પ્રમાણરૂપે સાબિત
કરવું તે)] પુ. (ન્યાય) અણુક વાત ઉપરથી
કારણ સામાન્ય અનુમાન; સામાન્યાધિગમ;
આમિનિદેશ.

૨. પુ. (કામ) સામાન્ય ઉપરથી વિધિની
અને વિશેષ ઉપરથી સામાન્યની અર્થિતી જે
વડે કરેલી હોય એવો એક અર્થાંતર. એમકે,

સીતા સમાણી સ્ત્રી એણે શાણી,
પતિ પ્રતિજ્ઞા સદા પ્રમાણી;
કુરંગ હણવા મતિ બદલ કીધી,
વિનાશકાળે વિપરીત છુદિ.
‘વિનાશકાળે વિપરીત છુદિ’ એ સામાન્ય
હકીકત છે. સર્વની છુદિ વિનાશકાળે વિપરીત
થાય છે એમ સર્વને લાગુ પડે છે. એ
સામાન્ય બાબતથી વિશેષ બાબતનું એટલે
પહેલી નજી દીટીમાં બધાવેલી સીતાની
બાબતનું સમર્થન થાય છે.

અર્થાંતર સંક્રમિત વાચ્ય [સં. અર્થાંતર (બીજો અર્થ) + સંક્રમિત (બીજા પાસે) + વાચ્ય (કહેવા પાત્ર)] જ. (કાળ) એક જાતનું જ્વનિદ્રાવ્ય; સીધો અર્થ થતો હોય છતાં કવિ બંધ્ય એટલે દટાણુ કહી અમતકાર બતાવે તે સુખો કાળ.

અર્થાંતરોપક્રમ [સં. અર્થાંતર (બીજો અર્થ) + ઉપક્રમ (સરખાવ)] પું. બીજા અર્થની શરૂઆત.

અર્થાંતરોપચાસ [સં. અર્થાંતર (બીજો અર્થ) + ઉપચાસ (વાક્યનો ઉપયોગ)] પું. (ન્યાય) ન્યાયમાં એક જાતનું નિમિત્તરચાન એટલે વાક્યમાં હારનું દેખાણું. અપારે વાકી મૂળ વિષય અથવા અર્થની સાથે જરા પણ સંબંધ ન રાખે એવી વાત કરે ત્યારે આ નિમિત્તરચાન થાય છે.

અર્થાંધ [સં. અર્થ (ધન) + અંધ (આંધળું)] વિ. પૈસાના અર્થમાનથી આંધળું.

અર્થિક ૧. પું. લિખારી; ભિખુ.
૨. [સં. અર્થિન્ (માણસ) + ક (સ્વાર્થવાચક પ્રત્યય)] પું. રાજ્યજેન્મ વખતે કરનાર બંદીજન. તે ઉકવાનો, સુવાનો, ખાવાનો વગેરે વખત રાજ્યને સંમીતમાં બહેર કરે છે.
૩. વિ. લાલચ; અર્થો.

અર્થિત ૧. જ. કમ્પા; મરજ.
૨. [સં. અર્થ (માણસ) + ઇત (જીવંતનો પ્રત્યય)] વિ. માણસ; માણસ.

અર્થિ ૧. [કિ.] પું. આપતિઓ.
૨. પું. આપતિ.
૩. પું. ઉમેદવાર.
૪. પું. ખણી; સ્વામી.
૫. પું. નોકર; સેવક.
૬. પું. ખેતર પાસે ન હોય તેવા ધનનો અધિક.
૭. પું. વાદી; દાદ માનનાર.
૮. [સં. અર્થિન્ (માણસ)] જ. માણસ; લિખારી.
૯. વિ. અરજ કરનાર.

૧૦. [સં. અર્થ (માણસ) + ઇન્ (વાળું)] વિ. કમ્પા રાખનાર.
૧૧. વિ. મરજ; મતલબી.
અર્થને અકલ નહિ = મરજવાનમાં છુદિ ન હોય.
૧૨. વિ. (ન્યાય) ધારેલ અર્થ બતાવનાર.
૧૩. [સં. અર્થ (ધન) + ઇન્ (વાળું)] વિ. પૈસાદાર; સાહુકાર; ધનિક; ખીમત.
૧૪. વિ. માનનાર; અધિક.
૧૫. વિ. (કૌન) સુત તથા અર્થને બધુનાર.
અર્થ [સં. અર્થ (પ્રયોગ) ની સાતમી વિભક્તિ] જ. વારતે; કાળે; સાક; માટે.
અર્થોપપતિ [સં. અર્થ (ધન) + ઉપપતિ (વેરાસ)] જી. કમાણી.
અર્થોપાક્રમ [સં. અર્થ (વાળું) + ઉપાક્રમ (વેરાસ)] વિ. પૈસા વેરાસ કરે તેવું.
અર્થોપદેશ [સં. અર્થ (માણસ) + ઉપદેશ (સમજાવ)] પું. (નાણા) અંકમાં બહેર રીતે નહિ બતાવી શકાતો વિષય તે પંચ છે: ૧. વિનંતક, ૨. પ્રવેશક, ૩. ચૂલિકા, ૪. અંકવતાર અને ૫. પંચમુખ.
અર્થોપદેશ ૧. [સં. અર્થ (માણસ) + ઉપદેશ (સમજાવ)] પું. અર્થ સમજાવનાર જાગ; મતલબ સમજાવનાર વિભાગ.
૨. વિ. અર્થ સમજાવનાર.
અર્થોપપતિ [સં. અર્થ (માણસ) + ઉપપતિ (વેરાસ)] જી. અર્થ બંધનેસતો હોવાપણું.
અર્થોપમા [સં. અર્થ (માણસ) + ઉપમા (સરખાવ)] જી. (કાળ) એ નામનો એક અભાસ; અર્થ ઉપર અપાર રાખનારી ઉપમા.
અર્થોપાચારણી [સં. અર્થ (પૈસા) + ઉપાચાર (સાધન) + મણ (કમ્પા)] જી. ધન વગેરેની મદદ કરનાર લોકોનો સમ; સાધન-મણી.
અર્થોપાર્જન [સં. અર્થ (વાળું) + ઉપાર્જન (મેળવું તે)] જ. પૈસાની કમાણી.
અર્થોપમા [સં. અર્થ (પૈસા) + ઉપમા (સરખાવ)] જી. પૈસાની વરમી; ધનને અર્થ.
અર્થોધ [સં. અર્થ (પૈસા) + ઓધ (કમ્પા)] પું. પૈસાનો ભંડાર.
અર્થ ૧. [સં.] પું. ગેર; એક જાતની લાલ મરોડી.
૨. જ. કુમરનો રસ મનથી એક અધિક; સિદ્ધાન્ત.
૩. વિ. જેની પાસે માનવ જેવું હોય તેવું;

માર્થના કરવા લાયક.
૪. વિ. કાળ; જીવિવાળું.
૫. વિ. ધનવાન; પૈસાદાર.
૬. વિ. માણસી કરી શકાય એવું.
૭. વિ. મોખ અર્થવાળું; લાગુ પડતા અર્થવાળું.
૮. વિ. સમજણથી બરખુશ અર્થવાળું.
અર્થ ૧. [સં.] જ. કિ. અરજ કરવી; માણસી કરવી.
૨. જ. કિ. જનું.
૩. જ. કિ. બીજા માણસી.
૪. જ. કિ. ચીરવું; કાઢવું.
૫. જ. કિ. (માત્ર) કાર મારવું. તે ઉપરથી અર્થન, અર્થિત વગેરે શબ્દ નીકળેલા છે.
૬. જ. કિ. કુખવતું; ઇન્ન કરવી.
અર્થ [જ.] પું. અકબરે રજ કરેલા પલાહી સન્યા મહિલાનો જ્વનિદ્રાવ્યો દિવસ.
અર્થ ૧. [સં. અર્થ (મારી નાખવું) + અન (નામ બતાવનાર પ્રત્યય)] પું. વિષય, જેમકે તે પોતાના દુરમનોનો નાશ કરે છે.
૨. જ. અનંત જનું તે.
૩. [સં. અર્થ (કુખ વેડું) + અન (નામ બતાવનાર પ્રત્યય)] જ. પીડનાં કુખ દેવાખંડ.
૪. જ. મારી નાખવું તે; વધ.
૫. [સં. અર્થ (માણસ) + અન (નામ બતાવનાર પ્રત્યય)] જ. માણસાં માણસી.
અર્થના બુખો અર્થ ૧-૫.
અર્થશીર પું. અરેશર. સંસ્કૃત જેને અત્યુત કહે છે તે ગ્રંથ-અવરતા અને હાસ્યમાં અર્થશીર તરીકે અપ્રસંગ થયેલ છે. તે ઉપરથી અર્થશીર એટલે ક્રિદા જેવો મરાઠી શબ્દ થયો છે.
અર્થશીરોશ ૧. પું. (જરમોસ્તી) પવિત્ર માણસને રાદ એટલે રસતો બતાવનાર દેવ.
૨. જ. સ્વર્ગવાસ પામેલ માણસ.
અર્થવિશદ્ધિ પું. (જરમોસ્તી) પારસીઓનો એ નામનો એક પવિત્ર પુરુષ.
અર્થિત ૧. પું. (વેદક) અધિયો વાં; મોલનો લકરો. તેમાં મોનો અરધો ભાગ વાંકો થઈ દરમિયાન ભય, જીલો બોલવામાં લોચા વગે, કોક વાંકી થઈ ભય, ફેર આવે અને આંખ, ભમર, ગાલ અને નાકમાં કુખ થાય. જે બાળુએ આ વાયુરોમ થયો હોય તે પડખે કોક, દડપમી અને દાંતમાં પીગ થાય. આ રોગવાળાથી બરાબર ફેર મરાટી નથી, થૂંકી શકાતું નથી, તથા અક્ષર બરાબર ઉચ્ચારી શકતા નથી.
૨. પું. (પિમળ) દરેક મરજમાં ૬ ભાગ, નમ્બ અને મમ્બ મળી ૨૪ અક્ષરનો એક

અધરમેળ હંદ. તેમાં ૧૨મા અધર પળી વિષામો આવે છે.

૩. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + હંત (બલ્હંતો પ્રત્યય)] વિ. અર્ધેહં; ચત.

૪. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + હંત (બલ્હંતો પ્રત્યય)] વિ. અર્ધેહં; હાડેહં.

૫. [સં. અર્ધ (દુઃખવર્ત) + હંત (બલ્હંતો પ્રત્યય)] વિ. દુઃખ પામેહં; પીડિત.

૬. [સં. અર્ધ (નાશ કરવો) + હંત (બલ્હંતો પ્રત્યય)] વિ. નાશ કરેહં.

૭. [સં. અર્ધ (ચામડું) + હંત (બલ્હંતો પ્રત્યય)] વિ. મામેહં; અમિત.

અર્ધિતપાઠ પુ. (પિંગળ) દરેક ચરણમાં રમણ, નમણ, જમણ અને ચમણ મળી ૧૨ અધરનો એક અધરમેળ હંદ.

ધ ન ભ ય ધર હં અર્ધિતપાઠે.

અર્ધિતવાયુ લુઓ અર્ધિત ૧.

અર્ધિતેલુરત ૧. [૧૧. ઉર્ધ્વનિરત] પુ. (નર-શોસ્તી) અર્ધિત; કેવલ.

૨. પુ. પારસી વરસનો બીજો મહિનો.

અર્ધ લુઓ અર્ધ.

અર્ધ ૧. પુ. (પિંગળ) એક ભતનો હંદ.

૨. પુ. પવન; વાયુ.

૩. પુ. ભાગ; ખંડ.

૪. પુ. વધારો; વધ.

૫. [સં.] જ. બે સરખા ભાગમાંનો એક.

૬. વિ. બે સરખા ભાગમાંના એક એકરૂં; અરધું.

અર્ધઆઠવીતાલ પુ. (સમીત) સાત માથાનો એક તાલ.

અર્ધક પુ. દર્ધ એટલે લાંબો ઉચ્ચાર કર્યા છતાં દ્વર એટલે દૂઝા જેવો સંગળાપ તેવો બોલવાના અધર ભતના હોય માહેનો એક. લુઓ હોય.

અર્ધકલા પુ. (પિંગળ) એક અધરમેળ હંદ. તેના દરેક ચરણમાં ૩ સમણ મળી ૯ અધર આવે છે.

અર્ધકલિકા સ્ત્રી. (વૈદક) એક ઔષધિ; અસ-સ્તાવરી. તે જૂખ લગાડનાર, વીર્ય વધારનાર, હીંડી અને સંમલણી, હરસ તથા આંખના રોગોનો નાશ કરનાર મનાય છે.

અર્ધકામમોહિની પુ. (પિંગળ) વિમોહ; સમિધથી હંદ; દરેક ચરણમાં બે રમણ મળી ૬ અધરનો એક હંદ.

અર્ધકાવ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + કાવ (શરીર)] પુ. શરીરનો અરધો ભાગ.

અર્ધકાલ પુ. સિવ સંકર.

અર્ધકીલ ક. (પુરણ) એ નામનું એક સરોવર.

અર્ધકુસુમિત પુ. (પિંગળ) દરેક ચરણમાં જમણ, સમણ, નમણ, નમણ અને મુઠ મળી ૧૩ અધરનો એક હંદ.

અર્ધકુંભમેળો પુ. ૭ ૭ વર્ષે પ્રવાસમાં બરતો એ નામનો એક મેળો.

અર્ધકૂંડ લુઓ અર્ધકાલ.

અર્ધકુર્માસન [સં. અર્ધ (અર્ધ) + કૂર્મ (કાચ્છ) + આસન (બેઠા)] ક. (ચોચ) પ્રાણાયામનાં ૮૪ આસન માંહેનું એ નામનું એક. તેમાં બે હાથ કોણથી લાંબા કરી જમીનને આધારી હથેળીએ ચતી રાખી મોઢું આગળ રાખી પગ દીઠકણથી વળી પંજા જિવા રાખી બોંબને અડીને બેસવામાં આવે છે.

અર્ધકૃત [સં. અર્ધ (અર્ધ) + કૃત (કરેલ)] વિ. અર્ધ કરેહં; અધૂરું.

અર્ધકેતુ [સં.] પુ. ૨૬.

અર્ધક્રમા પુ. (પિંગળ) દરેક ચરણમાં મમણ, તમણ અને ચમણ મળી ૬ અધરનો એક અધરમેળ હંદ.

અર્ધક્ષીર રેફરિક [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ક્ષીર (દૂધ) + રેફરિક (એક ભવ્યે હાંસ પથર)] પુ. દૂધ જેવે સફેદ નહિ પણ તેથી સહેજ ઝાંખો એક ભતનો પથર.

અર્ધખીલ [અંગળી અર્ધ + ખિલ (પહાર જમીન)] સ્ત્રી. અમુક ભાગ ખેડવાણ અને અમુક ભાગ પહાર રહેતો હોય એવી જમીન.

અર્ધમજ [અર્ધ (અર્ધ) + મજ (એક માપ)] પુ. અર્ધો મજ, બાર તણ.

એવી ગણ ગણ માવાને હેરે મળના આઘના ઉડાથી ચાર પર્વે અમલ મુજ અમલ ચોરડીઓ કરી એટલે ચોખા પર્વે અર્ધમજ થશે.

રાજવલ્લભ

અર્ધમતામત સ્ત્રી. (કાવ્ય) મતામત કવિતાનો એક ભેદ. મતામતમાં પદાનુપદમતામત, અર્ધ-મતામત, તદ્વરતર્ધમતામત, ત્રિપદર્ધમતા-મત, પ્રતિસોમતામત વગેરે બેઠો છે. લુઓ મતામત.

અર્ધમરકી [અર્ધ (અર્ધ) + મરકી] સ્ત્રી. પાણીમાં અધું જડે એવું એક ભતનું દ્રિષ્ટા બૂસા રંગનું અમરનું લાકડું. તેને નિમમરકી પણ કહે છે.

અર્ધમર્દાસન ક. (ચોચ) પેટનું એ નામનું એક આસન. પદાસન વાળા પછી બને હાથ

પિંડી નીચેથી અધર કાઢવા અને જૂખ અમળ લંબાવવા. આ આસનથી પેટના રનાણ બળવાન થાય છે અને પેટનો વાયુ નાશ પામે છે.

અર્ધમંદા [સં. અર્ધ (અર્ધ) + મંદા (ચંચા નદી)] સ્ત્રી. કાવેરી નદી, તેમજ તેમાં નાહવાથી મંદા કરતાં અધું પુષ્ક મળવાનું મનાય છે.

અર્ધમંદકિત ક. મંદકના તેજભમાંના અર્ધા ઉદ્ભવનાવાયુની જગ્યા થાતુએ લાંબી હોય એવો તે તેજભનો ક્ષાર; 'અધસમ્પેદ'.

અર્ધમુચ્છ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + મુચ્છ (કુમળ)] પુ. જેમાં એવીસ સેર હોય એવી મોતીની માથા. વરાહમિહિરના મત પ્રમાણે બામાં વીસ સેર હોવી જોઈએ.

અર્ધમુંજ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + મુંજ (અંધાળી)] સ્ત્રી. અરધી અંધાળીબાર વગ્ન.

અર્ધમોલ ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + મોલ (મોલ)] પુ. મોળ અધકૃતિનો અર્ધો ભાગ; અધું વર્તુલ; 'સેમિસર્કલ'.

૨. પુ. પૃથ્વીના મોળાનો અરધો ભાગ; 'હેમિસરીઅર'.

૩. વિ. અરધું મોળ.

અર્ધમોળાકાર [સં. અર્ધ (અર્ધ) + મોલ (મોલ) + આકાર (રૂપ)] વિ. અરધું મોળ.

અર્ધધુધક પુ. (વૃત) મતિ બરવાનો એ નામનો એક પ્રકાર. ધુધરના પૂર્ણધુધક અને અર્ધધુધક એવા બે પ્રકાર છે. કુપટાનો ઉઝો મોં દંઠાર્ધ ભાગ લાંસુથી ધુધક તાણી પેશ-વાળના ઉઝાને બે હાથથી ઉપાડી ચક્ર બેતા બનું. પ્રથમ જમણી બાજુ ચક્ર લઈ ડાબી તરફ લેવું. અર્ધધુધકમાં મોઢું જરાક લાંબું, જમણા હાથે માથાની સોડ દાખવી, ને હાથે હાથે બાજુની સોડને આગ દઈ આંખનાંઓથી પાકડી સુંદર અભિનય સજ્જત વૃત્ત કરવું.

અર્ધધેહુ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + મૃદીત (બૃત બસાયેલ)] વિ. અરધું માંકું; અકર.

અર્ધચક્ર ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ચક્ર (મોળાકાર)] ક. અરધું ચક્ર.

૨. વિ. અર્ધમોળાકાર.

અર્ધચક્રવર્તી [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ચક્રવર્તી (સાર્વજનિક રાજ)] પુ. (જૈન) વાસુદેવ. લુઓ અર્ધચક્રો.

અર્ધચક્રવૃક્ષ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ચક્ર (મોળાકાર) + વૃક્ષ (લગ્નની રચના)] પુ. અર્ધવર્તુળમાં ચતી મોડવણી; અર્ધચક્રના આકારમાં લગ્નની મોડવણ.

અર્ધચંદ્રાસન ક. (ચેત) એ નામનું ચેતનું એક અસન. હાથ હિંચા ને સીધા સખી ઊભા રહ્યા પછી કમરથી ખજવાડે ખૂબ નમવું. પછી અમળ ખૂબ નમી હાથ હાથની સંખી જેમ બંને પમી વચ્ચે પાછળ સર્પ બધા. ખાલી રીતે કમરથી બંને તરફ નમવું. આ અસનથી કમરનો વિઘ્ન દૂર થાય છે અને ચેત સાથે થાય છે.

અર્ધચંદ્રી ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ચંદ્રી (ચંદ્રી સ્ત્રી)] પુ. (ચેત) વાસુદેવ. અર્ધચંદ્રી કરતાં તેની સત્તા અર્ધી હોય છે.

૨. પુ. ક. જ. નવ દશા વસુદેવ અને વિષ્ણુના નવ પુરુષન.

અર્ધચંદ્રિત [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ચંદ્રિત (ચંદ્રિત)] વિ. અર્ધ અર્ધ.

અર્ધચંદ્ર ૧. પુ. અનુનાસિકવાળું ચિહ્ન: -.

૨. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ચંદ્ર (ચંદ્રમા)] પુ. અર્ધો ચંદ્રમા; ચંદ્રના ચિહ્નને અર્ધો ભાગ; ચંદ્રનું સર્વથી ક્રાંતિતીત્વ અંતર કાચી સંજ્ઞા હોય ત્યારે એટલે સુદ અર્ધવા વડા અર્ધમાસ પ્રખ્યાતને ચંદ્રની કળા; 'કવોદ્યેવર ઓવ ધ મન એન્ક ધ સન'.

૩. પુ. અર્ધચંદ્રાકાર અર્ધીવાળું બાણ.

૪. પુ. ઇસ્લામ ધર્મનું ધાર્મિક ચિહ્ન.

૫. પુ. એક ભત્તનું ચિહ્ન; અર્ધ.

૬. પુ. કપળ ઉપર લટકે એવું એક ધરતું; તાંત.

૭. પુ. (પિંજ) શુક અક્ષરને લગુ તરીકે વાપરવા માટે તેની ઉપર મુદ્રામાં આવતું બીજાનું ચેતુ ચિહ્ન: -.

૮. પુ. બીજાનું ચંદ્ર જેવું અર્ધાસનને નમસ્કૃત એટલે નમથી કરેલો અર્ધમાસ.

૯. પુ. બોમીથી પકડી ધણે મારવા માટે હથેલીની અર્ધચંદ્ર જેવી આકૃતિ.

૧. અર્ધચંદ્ર કેવો કે અર્ધચંદ્ર = ગમેથી પકડી ને કાઢી શકવું. કમરી પીછાકાર મૂર્તિનો વલ્લભ મર્મ વિધાતા પદ્મ; અર્ધચંદ્ર સર્પ સિંધી કાઢવો, પુત્ર પુત્ર પ્રદાતા-ભાવણ

૨. અર્ધચંદ્ર મળવો = રત્ન મળવી; કાઢી મૂકવામાં આવવું.

૧૦. પુ. મોરના પીઝ ઉપરની અર્ધ.

૧૧. ક. અર્ધચંદ્રાકારે અર્ધિયું તજાવ.

૧૨. ક. (સંગીત) તાલના ૭ અંગ મહિનું એ નામનું એક માગનો ચોથો ભાગ.

૧૩. ક. યજ્ઞવિદ્યાનું એક નાનું સરખું હથિયાર; હાસ્તિ. મર્મીયમમાં બાળક મરી અથવા ત્યારે તે બાળકને કાપી બહાર ખેંચી કાઢવામાં તે

વપરાય છે.

૧૪. વિ. બીજાનું ચંદ્ર જેવું અર્ધચંદ્ર અર્ધચંદ્રાકાર.

અર્ધચંદ્રક ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ચંદ્રક (ચંદ્રક)] પુ. અર્ધચંદ્ર જેવો રેખાવ.

૨. પુ. મોરના પીઝ ઉપરનો અર્ધચંદ્ર જેવો અર્ધમાસ.

અર્ધચંદ્રકૌંસ [સં. અર્ધચંદ્ર (બીજાનું ચંદ્ર જેવું અર્ધમાસ) + કૌંસ] પુ. એ અર્ધચંદ્રનો બનાવે કૌંસ.

અર્ધચંદ્રકુલુચુ અર્ધચંદ્રકૌંસ.

અર્ધચંદ્રપત્રકા [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ચંદ્ર (ચંદ્ર) + પત્રકા (પત્રકા)] જી. અર્ધ-વીર પ્રદારના અભિનયમાંનો એ નામનો એક તેમજ એક હાથનો અંગૂઠો લાંબો કરી વડા અર્ધમાસ ચંદ્ર મળું પાછાતો હાથ ધરનારનો અભિનય કરવામાં આવે છે.

અર્ધચંદ્રમા ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ચંદ્રમાસ (ચંદ્રમા)] પુ. અર્ધો ચંદ્ર.

૨. પુ. કપળે લટકતું પહેરવાનું પંદરીવાળું હોળીનું એક ભત્તનું ધરતું; તાંત.

અર્ધચંદ્રા [સં.] જી. કમળ નસોતરનો એક; સ્વામા; કલ્યા.

અર્ધચંદ્રાકાર ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ચંદ્ર (ચંદ્ર) + આકાર (આકાર)] પુ. અર્ધચંદ્ર.

૨. વિ. અર્ધચંદ્ર જેવું અર્ધમાસ જેવું.

અર્ધચંદ્રાકૃતિ ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ચંદ્ર (ચંદ્ર) + આકૃતિ (આકાર)] જી. અર્ધમાસ જેવો અર્ધમાસ.

૨. જી. કોઈને કાઢી મૂકવા તેની અર્ધ-ચંદ્રાકાર હાથ મૂકે તે.

૩. વિ. અર્ધચંદ્ર જેવું અર્ધમાસ; અર્ધવર્તુળ જેવું.

અર્ધચંદ્રિકા [સં.] જી. કાન્દોડી નામની વેલ.

અર્ધચિત્ર [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ચિત્ર (ચિત્ર)] ક. ચેતની ઉપરના અર્ધની છબી; 'અર્ધ'.

અર્ધચૂડ જી. કોળીને કાઢી પહેરવાનું સોનાના તારનું કેશ.

અર્ધચેતન [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ચેતન (ચેતન)] વિ. જેનું મન તંદ્રા એટલે અર્ધની અવસ્થા અને અર્ધની નિદ્રા અવસ્થામાં હોય પણ અંતરમન અવસ્થા હોય એવું.

અર્ધચેતન્યા [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ચેતન્યા (ચેતન્યા)] જી. અર્ધચેતન ચેતન્યા; અંતર-મન.

અર્ધચોસિક [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ચોસિક

(ચોસ)]] પુ. દૂધી કાંચળી; ચોળી; પોલકું.

અર્ધચરતીક્ષ્ણ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ચરત (ચરત) + ધ્વજ (ધ્વજ) + તી (તી)] જી. અર્ધચિત્ર વાત. લુચ્ચે અર્ધચરતીક્ષ્ણ.

અર્ધચરતીક્ષ્ણમાસ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ચરત (ચરત) + ધ્વજ (ધ્વજ) + માસ (માસ)] પુ. અર્ધચિત્ર વાત; અર્ધમાસ અને અર્ધમાસની, એ બંને વાત રસ્ટ સિદ્ધ હોવા છતાં તેમાંથી એક વાત એટલે અર્ધમાસ સ્વીકારવામાં આવે તે. જેમકે, આ રીતે લુચ્ચન છે; અર્ધમાસ તેના વાળ કળા છે પણ ધોળા નથી થયા; તેમજ એજ રીતે ધરતી છે, કેમકે તેના અવવ સિદ્ધિ થઈ થઈ છે. આ બેમાંથી કયો તે એક માત્ર એટલે અર્ધમાસ વાત સ્વીકારવી તે અર્ધચરતીક્ષ્ણમાસ આ પ્રમાણે કોઈ અર્ધમાસ વાત એક પદ્ધતિ સ્વીકારવા જેવી હોય, તેમજ બીજી અર્ધમાસ વાત સિદ્ધ પદ્ધતિ સ્વીકારવા જેવી હોય, ત્યારે આ હર્ષાત અવવામાં આવે છે.

અર્ધચર [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ચર (ચર)] પુ. (દિગ્ધી) રમસાનમાં મુદ્ધાને સ્નાન કરાવેને અર્ધ પાણીમાં અને અર્ધ અર્ધ નાખી રેવાની ક્રિયા.

અર્ધચરવી [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ચરવી (ચરવી)] જી. કપેરી નદી, કેમકે તેમાં નાહવાથી મંદ કરતાં અર્ધ પુણ્ય મળવાનું મનાય છે.

અર્ધચુ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ચુ (ચુ)] ક. અર્ધ સંપુર્ણ આકૃતિના નવ સ્થાન મહિનું બીજું, લુચ્ચે આકૃતિ.

આકૃતિનાં સ્થાનો ચિત્રોત્તરોએ નવ સ્થાન છે તેમાં બીજું અર્ધચુ ચિત્રે અર્ધ સંપુર્ણ છે.

પ્રાચીન

અર્ધચોતિકા [સં.] જી. (સંગીત) તાલનો એ નામનો એક ભેદ.

અર્ધચાંક ક. અધોળ; ઓસ.

અર્ધચાલક પુ. (સંગીત) લગના ૭ ભેદ માંહેનો એક. કોઈ અર્ધ પુષ્પ માવો થય કરે, અને તે પુષ્પના બોલ ચાર અવસ્થામાં પૂરા થાય, તો પુષ્પના એક આવસ્થાની ચાર અર્ધ ગણાય છે, તેથી ચાર અવસ્થાની અર્ધચાલક અર્ધમાં તે પૂરો થાય છે. પ્રથમ જે લગથી પુષ્પ લઈ કોઈ હથે તેજ લગથી ચાર અવસ્થામાં પુષ્પને પૂરો માર્ગ રહે તો તે કાલક કહેવાય, અને તેજ પુષ્પના તેજાજ બોલોને વાદ અવસ્થામાં અર્ધચાલક માર્ગ પૂરો કરે તો તે અર્ધચાલક ગણાય.

અર્ધવદ્ધોર્ધ્વ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + વદ્ધ (વદ્ધ)]
 વ. અર્ધવદ્ધોર્ધ્વ.

અર્ધવદ્ધોર્ધ્વ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + વદ્ધોર્ધ્વ (વદ્ધોર્ધ્વ)] વિ. તાલુકાનામાંથી શુદ્ધ ઉચ્ચાર કરાતો ન હોય એવું; તાલુકાની જગ્યા નીચે જીભ અડધીને ઉચ્ચાર થતો હોય એવું. જેમકે, અ, ઇ, ઊ, ઋનો સુરત તરફ સરળત કે શુદ્ધતાથી ઉચ્ચાર થાય છે અને અચેતર તરફ પ્રાકૃત કે અર્ધતાથી થાય છે.

અર્ધવિદ્ય [સં. અર્ધ (અર્ધ) + વિદ્યા (વિદ્યા)] પુ. નેપાળમાં જો એક જાતનો લીંબો.

અર્ધવૃક્ષ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + વૃક્ષ (વૃક્ષ)] પુ. રણસાગરમાં વસવાટુ એક જાતનું વાળું.

અર્ધવૃક્ષ પુ. (પિંગળ) એક જાતનો સમસ્ત વર્ણમેળ હંદ; તિલકા; કીલકંદ. તેના દરેક અર્ધમાં સમસ્ત અને સમસ્ત મળી ૧ અક્ષર હોય છે. જેમકે,

ઉપકારી નરો, જળમાલિ ક્રો;

અપકારી મરો, નરકે જ મરો.

અર્ધકર્મ ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + કર્મ (કર્મ)] વિ. અર્ધકર્મ તાનવાળું.

૨. વિ. અર્ધ કર્મ.

અર્ધકર્મ ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + કર્મ (કર્મ) + તા (તા)] જી. અર્ધકર્મવાળું; અર્ધકર્મ.

૨. જી. અર્ધ કર્મ હોવાવાળું.

અર્ધકિન લુઓ અર્ધકિન.

અર્ધકિવસ ૧. [અર્ધ (અર્ધ) + કિવસ (કિવસ)] પુ. અર્ધો કિવસ; ઇ કાક.

૨. પુ. બાર કાકનો કિવસ; એવીજ કાકના કિવસનો અર્ધ ભાગ.

૩. પુ. મધ્યક.

અર્ધદષ્ટિ લુઓ અર્ધદષ્ટિરોમ.

અર્ધદષ્ટિરોમ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + દષ્ટિ (દષ્ટિ) + રોમ] પુ. અર્ધનો એક રોમ, જેમાં આંખના કેસાકે ઠાનતરતુ જરૂર જવાને લીધે દરદી કાક વરતુનો અસુક ભાગ જ એક થઈ છે.

અર્ધદેવ ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + દેવ (દેવ)] પુ. ઊતરતા દેવતાના દેવ; મામાના નાના દેવ, જેમની પૂજા હિંદુ ખેડૂતોનો મોટો વર્ગ કરે છે.

૨. પુ. મધ્ય.

૩. વિ. દેવની પાસે રહેલ.

અર્ધદુલ વ. (સંમીત) તાલનાં ૭ અંગ મહેતું એક; એક માથાને અંતરે તાલ આવે એવો ભાગ વિરમ અંગ.

અર્ધધુવાસન [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ધુવ (ધુવ) + વાસન (વાસન)] વ. મોંઘનાં ૮૪ વાસન મહેતું એ નામનું એક; બંને હાથ અને બંને પગથી ઠમન વાળી માથું બંને હાથની વચ્ચે, છાતી આધાર તરફ અને કમર ઉંચી રાખી એ જાતનું વાસન; અરેબા ધુવવાળા આધાર એવી બેસણી.

અર્ધધાર [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ધાર (ધાર)] વ. સુખત પ્રમાણે સ્વસ્થિનાં વીર સ્થાનેનું એક; છરી અથવા નસતર. તેને એક ધાર હોય છે.

અર્ધનમ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + નમ (નામ)] વિ. પૂરેપૂરાં કપાં નહિ પહેરેલું; અર્ધ નામ.

અર્ધનયન [સં. અર્ધ (અર્ધ) + નયન (આંખ)] વ. દેવતાની મીઠા અંખ, જે કપાળમાં હોય છે.

અર્ધનાદુલ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + નુલ (નોલિ)] પુ. નોલિથી અર્ધ કાપવાળો લાકડાંમાં ઉપરોમી બોલની એક માલ.

અર્ધનારાયણ ૧. પુ. (પિંગળ) દરેક અર્ધમાં જમણું રમણું લઘુ અને યુર મળી ૮ અક્ષરનો હંદ; પ્રમાણિક.

૨. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + નારાયણ (નારાયણ)] વ. અર્ધનારાયણ રણવાળું એક જાતનું લોહનું વાળું.

૩. વ. (કૈન) જેને એક પાસે મહામંથન એસે હાકાંનો મળજા સાંધો અને બીજે પાસે ખીલી હોય તેવું હાકાંનું બધારણ; ૭ સંધવજુ એટલે કરીરના હાક વચેરના બંધારણમાંનું એવું.

અર્ધનારાયણ [સં.] પુ. તિલનું એક સ્વરૂપ.

અર્ધનારી પુ. (પુરાણ) નર અને નારી હક્તિસ્થાન, અર્ધ પુરુષ અને અર્ધ નારી જેવું સ્વરૂપ. આ સ્વરૂપ સંબંધી ધણી અધ્યયનિક છે. ઉપદેશકિતના એક રૂપ સર્વનદારના ચિહ્ન તરીકે સિંચ રૂપે અને બીજા રૂપ સ્ત્રીકિતના ચિહ્ન તરીકે ચોનિ રૂપે તે બધે પૂજાય છે. પૂજા કરવારના ઠાનની ભૂમિને કાંઈને લુદી લુદી ભાવનાઓને સ્થાન મળ્યાં છે. સિવનાં સ્ત્રીસ્વરૂપ આવાં બીજાં ધણી નામ છે. જેવાં કે, અર્ધનારીધર, અર્ધનારીય, પરકૃદ.

અર્ધનારીનદેધર [સં. અર્ધ (અર્ધ) +

નારી (નારી) + નદ (નાનાર) + ધર (ધર)] પુ. અર્ધને પાર્વતીને પારણ કરેલાં છે એવા સાર.

અર્ધનારીનદેધરઅંજન વ. (વૈદ્ય) તાવ ઉપર અંજનનું એક જાતનું અંજન. લીંબોળીનાં મીંજ, મનાસિલ, જૂં, ઘરનો પુવાડો, લીંડી-પીપર સમભાવે મેળવી કારેલીના રસની રૂં ભાવના આપી તે બનાવાય છે. જે આંખમાં તે આંખમાં આવે તે પાખાના અર્ધ અંગનો તાવ તરત ઊતરી જતો હોવાનું મનાય છે.

અર્ધનારીનદેધરસ લુઓ અર્ધનારીધરસ.

અર્ધનારીનર [સં. અર્ધ (અર્ધ) + નારી (નારી) + નર (પુરુષ)] વ. જેમાં નર અને માદા બંનેનાં લક્ષણ કે અમલ હોય એવું પ્રાણી.

અર્ધનારીવેષ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + નારી (નારી) + વેષ (વેષ)] પુ. અર્ધો સ્ત્રીનો વેષ.

અર્ધનારીશ લુઓ અર્ધનારીધર.

અર્ધનારીધર ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + નારી (નારી) + ધર (ધર)] પુ. અર્ધ પુરુષ અને અર્ધ સ્ત્રી એવું સિવનું એક સ્વરૂપ; જેને અર્ધને પાર્વતી છે એવા સિવ; સિવકિતનું ત્રિઅરૂપ; કાઓમાંની દેવતા સંબંધી એક કાપના. હંકર અને પાર્વતીના એક રૂપની આ મૂર્તિ છે. અર્ધો ભાગ મહાદેવનો અને અર્ધો ભાગ પાર્વતીનો એટલે અર્ધો પુરુષનો અને અર્ધો સ્ત્રીના કરીરનો ભાગ એક જ એકી રૂપને ત્રિઅ મૂર્તિ બને છે તેને અર્ધનારીધરને નામે ઓળખવામાં આવે છે. દક્ષિણમાં સેવધર્મ પ્રબળ હોવાથી ત્યાં બીજા પ્રાંત કરતાં આવી મૂર્તિ બહુ જોવામાં આવે છે. મત્સ્ય પુરાણમાં અર્ધનારીધરનું વર્ણન આપ્યું છે કે: માથાના જમણા ભાગ પર જટા-ભાર, કપાળ પર ચંદ્રની કોર, કામી બાજુએ કુંકુમનું તિલક, જમણા કાનમાં વાસુકીનું કુંકુલ અને ડાબા કાનમાં વાળી વચેરે સ્ત્રીઓના અલંકાર, જમણા હાથમાં નરકપાલ, ત્રિશુલ વચેરે અને ડાબામાં વ્યારસો કે કમળ, જમણે હાથે સર્પલક્ષ્મી, બાજે હાથે રત્નકંકણો, જમણો પગ કમળ પર મોઢવાસેલો બાજે ડાબામાં તુપર ચામડી મેઢીથી રંગેલો તથા જમણા પગથી જરા ઉંચો રાખેલો હોય છે.

૨. પુ. (વૈદ્ય) તાવ ઉપર અર્ધનારીનદેધર અંજન.

અર્ધનારીધરઅંજન લુઓ અર્ધનારીનદેધરઅંજન.

અર્ધબેકાર

અર્ધનારીચરનસ્ય ન. (વૈક) મગજના રોગ ઉપર અપાતું સંક્રવાનું એક બોસા. ઢોડીભરતો તોલા ૨૫, શુદ્ધ દંડાય તોલા ૨૫, મરી તોલા ૬, વજનામ તોલા ૭ સાથે ખરલ કરી સોના પાવણમાં મૂંડી, સડવી, કપડે આગવાથી તે બને છે.

અર્ધનારીચરસ ૧. [સં.] પું. (વૈક) શુદ્ધ વિષમજ્વર ઉપર અપાતું એક બોરલ. પારદ તોલો ૧, ચંપક તોલો ૧, વજનામ તોલા ૨, નેપાળનાં બી તોલા ૨, અને મરી તોલા ૪ એ પાંચેના કૂકુંને ત્રિજાના કાચની પાંચ આવના આપી આ દવા બનાવવા છે.

૨. પું. (વૈક) સ્ત્રિપાત જ્વર માટે નસ્ય એટલે સંક્રવાના બોસા તરીકે વપરાતો એક સ્ત. પારદ, ચંપક, વજનામ અને દંડાય એ બધી યીજ સમાન ભાગે લઈ કળવણી કરી તાજા મરલા સર્પના મોંમાં ભરી તે મોંને કપડામટ્ટી કરી ઉપર નીચે મીકું ભરી માટલાનું મોં બંધ કરી જાકરા તાપથી ચાર પહોર પકવવું. એની મેળે હુંકુ ચવા પછી જરમ કાઢી લઈ ખરલ કરી સંક્રવા આપવી. જે બાલુના નસાકોગમાંથી સંક્રવામાં આવે તે બાલુનો તાવ કિતરી જાય એવો આ રસનો પ્રભાવ મનાવ છે. દંડાયને બસે તાંબાની જરમ પણ વપરાય છે.

અર્ધનાવ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + નાવ (વહાણ)] ન. અર્ધ પહોર.

અર્ધનિદ્રા [સં. અર્ધ (અર્ધ) + નિદ્રા (ઊંઘ)] કી. અર્ધ જાગૃત હયાં કાચી ઊંઘ.

અર્ધનિદ્રિત [સં. અર્ધ (અર્ધ) + નિદ્રિત (ઊંઘવાળું)] વિ. અર્ધ ઊંઘમાં હોય તેવું.

અર્ધનિમીલિત [સં. અર્ધ (અર્ધ) + નિમીલિત (ખીસવું)] વિ. અર્ધ ખીસેલું; અર્ધ ખીસાયેલું.

અર્ધનિશ લુખો અર્ધનિશ.

અર્ધનિશા [સં. અર્ધ (અર્ધ) + નિશા (ધારી)] કી. અધરાત; અધરાત.

અર્ધપક્ષ ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પક્ષ (પગવાડું)] પું. અર્ધ પગવાડું.

૨. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પક્ષ (અંગ)] પું. અર્ધો ભાગ.

૩. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પક્ષ (પાંચ)] વિ. જેની પાંચ પૂરી ખાસેલી ન હોય એવું; અર્ધી પાંચવાળું.

માણ, મૂંડીઆ, ખરી જર અર્ધપક્ષ પ્રણી છે.

અર્ધપક્ષી [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પક્ષી

(જલ્લિ)] વિ. અર્ધ જલ્લિ; અર્ધજલ્લિ યાનવાળું.

અર્ધપક્ષ પું. (પુરાણ) અનિવંરના એ નામના એક જલ્લિ.

અર્ધપક્ષાકા પું. એક હાથથી થતા ૨૮ અલિનય એટલે મનની વૃત્તિ બધાવનાર હલનચલનમાંનો એક પ્રકાર. તેમાં ત્રિપદાકાવાળી હાથની કંઈકુળિ વાળી લેવામાં આવે છે. ઉપયોગ—પક્ષવ, કલક, નકી, તીર, ચાક્ર મોપર, સંગ, 'એ' એમ કહેવું.

અર્ધપરી [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પરી (પાંચ) + પરી (વાળું)] ન. અર્ધો અર્ધો ચાર પાંચવાળું શ્વેતનાં વર્ણનું શ્વેત; 'હિમિપરે'.

અર્ધપથ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પથ (સ્ત્રો)] પું. અર્ધો રસ્તો.

અર્ધપદ્માસન ન. ચોમ્બા ૮૪ આસન મહેતું એ નામનું એક મુદ્રાપદાસન. તેમાં જમણા પગને ડાબા સાથળ ઉપર અને ડાબા પગને જમણા સાથળ ઉપર રાખવો, બંને પગની પર અંગુળ ડાબે હાથ થતો રાખી પગી તે પર જમણે હાથ થતો રાખવો, ત્રિલુક એટલે હડપમીને હલ નકક રાખવી, મુઘને ચોડી સંગ્રોચી અપાન બિંદો અપાવવો, શ્વેતને ઉપરની હલેના મૂલના વચલા ભાગમાં બિંદી રાખવી અને નાકના ડેરવા પર નજર રાખવી. આ આસન બધી જાતની બાધિઓ મટાડનાર તથા જિત, પ્રાણ અને હૃદયોને સ્થિરતા આપનાર મનાય છે.

અર્ધપજ ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પજ (જાર રહિયાવાર વળવું લેવું)] પું. એ રૂપિયા-ભાર વળવું તોલું; રૂપિયા; અભ્યાનિષ.

૨. અર્ધો ૨ અર્ધપજ (એ રૂપિયાવાર) તેને હુકિ અને અભ્યાનિષ પણ કહે છે.

ચોમ્બિવામણ

૨. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પજ (અર્ધ)] કી. અર્ધી હલ; થલો ચોડે વખત.

અર્ધપદ્માણ ૧. પું. એ નામનો એક દેવ.

૨. વિ. (આમ) લગભગ અર્ધા બનવું.

અર્ધપદ્મિત [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પદ્મિત (વિહન)] પું. અર્ધજલ્લિ યાનવાળો પુરુષ; અર્ધજલ્લિ મારુસ; બોલે બહેલો.

અર્ધપદ્મ લુખો અર્ધપદ્મ.

અર્ધપદ્મ પું. ચોથો ભાગ.

અર્ધપાણિ પું. ઊંઘ લાગ્યાને એક જાતનો સાંધો. લુખો સાંધો.

ધિવજ્જમ, ત્રિજંક, સૌજંક, અર્ધપાણિ, મહાજત, કૈનસંધિ, આ સાંધા ઊંઘા લાગ્યાના છે.

લિંબી સિંજાયા

અર્ધપાદાસન [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પદ (પગ) + આસન (બેઠક)] ન. ચોમ્બા ૮૪ આસન મહેતું એ નામનું એક આમાં ઊંઘ રહીને ડાબા પગનો કપ્પો જમણા પગના ઢીંચણના ઉત્તરના ભાગમાં બાકાડી રાખવામાં આવે છે.

અર્ધપાદિક [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પદ (પગ) + પદિક (વચન)] વિ. અર્ધો પગ કપ્પસ જેવું.

અર્ધપારદર્શક [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પાર (છેદ) + દર્શક (જાણનાર)] વિ. ખોતામાંથી પ્રકાશને જલ્લ દેનાર, પણ તેને એવું વિખેરી નાખનાર કે જેમાંથી પ્રકાશ આવતો હોય તે પદાર્થ જેની ન સમજ.

અર્ધપારાવત [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પારાવત (પારેડ)] પું. તેતર.

અર્ધપંચાલિક [સં. અર્ધપંચાલ (એક દેવનું નામ) + પંચ (ને વચન)] વિ. અર્ધપંચાલ દેવમાં જન્મેલું કે ઉપજા અપેલું.

અર્ધપિષ્ક [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પિષ્ક (પાસેલું)] વિ. અર્ધું ફેલેલું.

અર્ધપુલાયિત ન. ચોમ્બાની એક જાતની મંતિ.

અર્ધપૂર્ણ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પૂર્ણ (ભરપૂર)] વિ. અર્ધ ભરેલું; પૂરેપૂરું નહિ ભરેલું.

અર્ધપૌરાણિક [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પૌરાણિક (પુરાણ સંબંધી)] વિ. પૌરાણિક કાળ અને આધુનિક કાળના વચગાળામાં થયેલું.

અર્ધપ્રસિત [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પ્રસિત (ખાવતું)] વિ. પૂરેપૂરું વપરાશમાં ન આવેલું.

અર્ધપ્રવાહી [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પ્રવાહિન (જલો ચાલે એવું)] વિ. કંઈક પ્રવાહી અને કંઈક ઘડ.

અર્ધપ્રહર [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પ્રહર (પહોર)] પું. અર્ધો પહોર હોય કલાક આમાં.

લિખાજના સોજાના ભાગને અર્ધપ્રહર (આમાં) કહેવામાં આવે છે.

અર્ધોત્પત્તિ

અર્ધવિદુક ન. (સંઘીત) તાલનાં ૭ અંગ મહેતું એ નામનું એક; એક આંગને અંતરે તાલ આવે તેવો જલ્લ. લુખો અર્ધ.

અર્ધબેકાર [અર્ધ (અર્ધ) + બેકાર (અમ-ધેન જિાનું)] વિ. જેને બેકારું કામ ન મળતું હોય એવું; અર્ધ કામધંધા વિાનું.

અર્ધભાગ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ભાગ (હિસ્સો)] પુ. અર્ધો ભાગ.

અર્ધભાગિક [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ભાગ (હિસ્સો) + ઇક (વાર્જ)] વિ. અર્ધો ભાગનું હકદાર.

અર્ધભાજ લુઓ અર્ધભાગિક.

અર્ધભારકર [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ભારકર (કર્તા)] પુ. મધ્ય દિવસ; મધ્યાહ્ન; બપોર.

અર્ધભુજ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ભુજ (ખાંધ)] વિ. અર્ધ ખાંધેલું; ખાંધેલું એક ભૂજ; જમતાં પાત્ર ભૂજ.

અર્ધભુજી પુ. (પિંગળ) એ નામનો એક અક્ષરમેળ હં. સોમરાજ; સંભવાલી. તેના દરેક અક્ષરમાં ૨ વચ્ચે મળી ૬ અક્ષર આવે છે.

અર્ધભોદિકા જી. એક જાતની પૂરી.

અર્ધજમ લુઓ અર્ધજમક.

અર્ધજમક [સં.] પુ. (ધાન) એક જાતની કાબરમત. એક કારમાં બાક બાક ખાનાં, એવી બાક કારનો ચોસક ખાનાનો એક કોટો કરી પહેલી ચાર બાકી લીટીમાં એક એક ખાનામાં એક એક વર્ણ આવે એવી રીતે એક એક લીટીમાં અનુક્રમે ચોક્કસ પહેલો, બીજો, ત્રીજો અને ચોથો પદ લખવો. બાકોની ચાર લીટીમાં જમણી બાજુ તરફથી અથવા અક્ષરે ચોથો, ત્રીજો, બીજો, અને પહેલો પદ લખવો. બાકું અને ઊંચું વાંચવાનો તેનો એવો ક્રમ છે કે આડી લીટી વાંચવામાં ઉપરની ચાર લીટી પહેલેથી અનુક્રમે ડાબી બાજુ તરફથી જમણી બાજુ તરફ જવું, નીચેની ચાર લીટી વાંચવામાં જમણી બાજુ તરફથી ડાબી બાજુ તરફ જવું અને છેલ્લી નીચેની લીટી વાંચવાનું સર કરી ઉપર ઉપરની લીટી વાંચવી. ઊંચું વાંચવામાં ડાબી બાજુની ચાર લીટી ઉપરથી નીચે જઈ અનુક્રમે વાંચવી અને જમણી બાજુની ચાર લીટી નીચેથી ઉપર જઈને અનુક્રમે વાંચવી.

અર્ધમસ્તેદાસન જ. યોગનાં ૮૪ આસન મહેનું એ નામનું એક. જલે પદ એકબીજાને બાકી લાંબા રાખી બેઠા પછી જમણા પગને થુલથુથી વાળી તેની એડી સીસીની વચ્ચે રાખવી. ડાબા પગને થુલથુથી વાળી જમણા સાથળની બહારની બાજુએ નજીકમાં ઊભો રાખવો. સરીરને ડાબી તરફ ફેરવવું. જમણો હાથ ડાબા ચોઠાણની બહારથી લઈ તે વડે ડાબો પગ પકડવો. પછી સરીરને ડાબી તરફ વધુ ફેરવવું તથા ઘડી ડાબા ખભા પર આવે લાંબુથી માથાને ધક્કા ડાબી તરફ ફેરવવું. પછી ડાબો હાથ પછવાડેથી લઈ તે વડે

જમણી બેઠા પકડવી. આ સ્થિતિને અર્ધ-મસ્તેદાસન કહે છે. આ આસનની ક્રિયામાં જમણા હાથપગનું કામ ડાબા હાથપગથી અને ડાબા હાથપગનું કામ જમણા હાથપગથી પણ લઈ શકાય છે.

અર્ધમયૂર [સં. અર્ધ (અર્ધ) + મયૂર (મોર)] પુ. મોરથી અર્ધી ઝડપથી લડાઈમાં ઉપયોગી હવનથી દોડવાની ધોડાની એક શબ્દ.

અર્ધમાગધી ૧. જી. સંસ્કૃતમાંથી કિતરી આવેલી એક પ્રાકૃત ભાષા; પદ્યો અને મધુરા વચ્ચેના દેશની જૂની ભાષા; શૌર-સેની અને માગધી મળીને થયેલી ભાષા. જૈન ધર્મનાં શાસ્ત્ર આ ભાષામાં લખાયેલાં છે. પ્રાકૃતના સૌથી પહેલાં બે વિભાગ હતા પામાલ અને પ્રાચી. આ બે ભાષામાં પ્ર. સ. ની શરૂઆતથી એક હજાર વર્ષ સુધીમાં ધીમેધીમે અપભ્રંશ, શૌરસેની, માગધી અને અર્ધમાગધી એ ચાર વિભાગમાં વહેંચાઈ ગયા હતા અને તેમની ઉપરથી જર્વાચીન ભાષાઓનો જન્મ અભિયારથી સદીની શરૂઆતની આસપાસના વખતમાં થયો હોય છે.

૨. વિ. અર્ધી માગધી ભાષામાં લખાયેલું.

અર્ધમાણવ ૧. પુ. દસ મોલીની માળા.

૨. પુ. વચ્ચે મોલી હોય એવી વેણી.

૩. લુઓ અર્ધમાણવક.

અર્ધમાણવક [સં. અર્ધ (અર્ધ) + માણવક (મોલીસ સેરો કાર)] પુ. બાર સેરનો કાર.

અર્ધમાત્રા ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + માત્રા (લઘુ અક્ષર બોલતા આવ તેટલો વખત)] જી. અર્ધી માત્રા; હ્રસ્વ વર્ણમૂલિ.

૨. જી. હકદારની ૭ માત્રા માહેની એક.

અમાર, હમાર, મમાર, અર્ધમામા, બિહુ, નાર આ પ્રમાણે હકદારની ૭ માત્રા સળધે વિવેચન કરીએ.

૩. જી. (સંગીત) ચૌદ માત્રાનો એક બેઠ; દૂત. તેનો વખત અર્ધી સેકંડ નસખર છે.

૪. જી. અક્ષરપ વાણી કે દેવી.

૫. જી. (અક્ષર) બળન.

અર્ધમાત્રિક જ. (સંગીત) તાલનાં મુખ્ય ૭ અંગ માહેનું એ નામનું એક; બે માત્રાને અંતરે તાલ આવે તેવો ભાગ; દૂત અંગ.

અર્ધમાપક [સં. અર્ધ (અર્ધ) + માપક (બે જ્યોડીઆરનું વજન)] જ. સોનજાંદીનું વજન કરવામાં વપરાતું એક મજોડીબાર બેટનું વજન.

અર્ધમાસ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + માસ (મહિનો)] પુ. અર્ધો મહિનો; પખવાદિય.

અર્ધમાસજૂત [સં. અર્ધ (અર્ધ) + માસ (મહિનો) + જૂત (માસ)] પુ. ૧૨ પદર દિવસે જેને પગાર આપવામાં આવતો હોય એવો નોકર કે મજૂર.

અર્ધમાસિક [સં. અર્ધ (અર્ધ) + માસિક (મહિના સંબંધી)] વિ. અર્ધા મહિનાનું, પંદર દિવસનું; પખવાદિય સંબંધી.

અર્ધમીલિત [સં. અર્ધ (અર્ધ) + મીલિત (મધ્ય દરેક)] વિ. અર્ધ મીચેલું કે બધ કરેલું.

અર્ધમુષ્ટિ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + મુષ્ટિ (મૂઠી)] જી. અર્ધી મૂઠી.

અર્ધમૂર્ત [સં. અર્ધ (અર્ધ) + મૂર્ત (સાત્ત)] વિ. અર્ધ મૂર્તિમાન.

અર્ધયામ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + યામ (પહોર)] પુ. અર્ધો પહોર; દોઢ કલાક.

અર્ધરતી [અર્ધ (અર્ધ) + રતી (ચણોડી)] જી. અર્ધો રતી; અર્ધ ચણોડીબાર વજન.

અર્ધરથ લુઓ અર્ધરથી.

અર્ધરથી [સં. અર્ધ (અર્ધ) + રથિન (રથના બેસીને હાનાર બોલો)] પુ. રથી કરતાં બોલ જળવાળો પુરુષ; રથમાં બેસીને હાનાર એક જાતનો હાલવો.

અર્ધરાજક [સં. અર્ધ (અર્ધ) + રાજક (સભ)] પુ. અર્ધા સભનો ધણી.

અર્ધરાત્ર લુઓ અર્ધરાત્રિ.

અર્ધરાત્રિ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + રાત્રિ (રાત)] જી. અર્ધી રાત; અર્ધરાત.

અર્ધરાત્રી લુઓ અર્ધરાત્રિ.

અર્ધરુત પુ. (પિંગળ) અસંહીલું ઇંદની જાતનો એક અર્ધસમજત અક્ષરમેળ હં. તેના પહેલા તથા ત્રીજા અક્ષરમાં જમણ, નમણ, વચણ, નમણ અને લઘુ મળી ૧૩ અક્ષર, તથા બીજા અને ચોથા અક્ષરમાં જમણ, નમણ, જમણ, જમણ અને લઘુ મળી ૧૩ અક્ષર હોય છે.

અર્ધર્થ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + અર્થસ (રુતિ)] પુ. અર્ધો મહોર; અર્ધી અર્થ.

અર્ધર્થ લુઓ અર્ધર્થ.

અર્ધલક્ષ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + લક્ષ (લાખ)] વિ. અર્ધલાખ; પચાસ હજાર.

અર્ધલક્ષ્મીહરિ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + લક્ષ્મી (વિજ્ઞાની સ્ત્રી) + હરિ (વિષ્ણુ)] પુ. લક્ષ્મીનારાયણ નામની વિષ્ણુની એક મૂર્તિ; અર્ધા લક્ષ્મીના અંતવાળા વિષ્ણુ.

અર્થસમુ [સં. અર્થ (અર્થ) + સમુ
(સામાન્ય)] કું. (સંગીત) સમુદાય અર્થો
અગ; અર્થો માત્ર જોડાઈ વખત; દુત.

અર્ધવક્ર [સં. અર્ધ (અરધું) + વક્ર (વાંકું)]
 વિ. અરધું વાંકું.

અર્ધવૃક્ષ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + વૃક્ષ (વૃક્ષ)] વિ. અર્ધવૃક્ષ રહેલું; અર્ધવૃક્ષ.

અર્ધવર્તુલ [અર્ધ (અર્ધ) + વર્તુલ
(ફાળું)] વ. વર્તુલનો અર્ધો ભાગ; અર્ધ-
ગોળ; અર્ધ ફાળું; અર્ધો પરિધ.

અર્થવર્તુલાકાર [સં. અર્થ (અર્થ) + વર્તુલ
(બોલ) + આકાર (આકૃતિ)] વિ. અર્થ-
બોળાકાર; બીજા-જે અર્થ બોલે તેવા આકારવાળું.

अर्धवर्तुलाकृति [सं. अर्ध (अर्ध) + वर्तुल (वील) + आकृति (आकार)] लुग्ये अर्ध-वर्तुलाक्षर-

અર્ધવર્ગીય સ્તંભે અર્ધવર્તુલ.

અર્થવસ્તુ [સં. અર્થ (અર્થ) + વસ્તુ
(વસ્તુ)] જિ. અર્થ વસ્તુ કેવાય વેતુઃ
પૂર્ણ અર્થ ન પહેરેલું.

અર્ધવાશહ [મં. અર્ધ (અર્ધ) + વાશહ
(હાસ)] પું. કુકરથી અર્ધો હાસવાળો
લામડાં ઉપરથી જલંચથી હોવાની ધોમની
એક માલ.

अर्धवार्षिक [अ. अर्ध (अर्ध) + वार्षिक
(वर्ष सनधी)] वि. अर्धवार्षिक वार्षिक ७
आसिक.

અર્થવિઠસિત [સં. અર્થ (માથું) +
વિઠસિત (ખાણેલું)] જિ. પૂ. નહિ ખડિયેલું.

અર્થવિરામ [સં. અર્થ (અર્થ) + વિરામ
(વિરામો)] ન. અર્થવિરામ કરતાં વધારે
અને પૂરુંવિરામ કરતાં જોછો વિરામ બેવાનું
દર્શાવનાર શ્લોક; ૧. વિરોધવાચક કે ક્રિયાવાચક
ઉત્તર-વચી અન્યથા પછી મોટાં વાક્ય હોય તો
સામાન્ય રીતે તે અન્યથા પહેલાં અર્થવિરામ
ગ્રહાય છે.

અર્થવિદ્યુત [સં. અર્થ (વસ્તુ) + વિદ્યુત (પદ્ધતિ)] વિ. સાંખ્ય અને પદ્ધતિ ઉચ્ચારની વચ્ચેનાની સ્થિતિનું; એનો ઉચ્ચાર તદ્દન વિદ્યુત એકલે પદ્ધતિ ન હોય એવું.

અર્થવિસર્જ [સં. અર્થ (અર્થ) + વિસર્જ
(:)] ધ્રુ. (બાહ્ય) સ. જુ. ૧. ૨ ખેલા-
નો વિસર્જ. જેમકે, અંતઃકરણ, દુઃખ, અધઃ-
પાતન. કમલઃ રાજમાં છેલ્લે વિસર્જ કોવાથી તે
બાપો બોલાય છે, માટે તે વિસર્જ કહેવાય છે.
અર્થવિસર્જનીય શુદ્ધે અર્થવિસર્જ.

अर्धवीक्ष्य [सं. अर्ध (अर्ध) + वीक्ष्य
(वेद ते)] अ. अर्धो नीलः इति

અર્ધવૃક્ષાસન વ. ચોથાં ૮૪ અસન માટેનું
જે નામનું છે; જલે ૫૫ દીપલુથી વળી માથું
જમીનથી ટેલી ઉપે માથે રહેવું એ પ્રકારનું
અસન.

अर्धवृत्त [सं. अर्ध (अर्ध) + वृत्त
(वृत्त)] व. अर्धवृत्तकारः अर्धवृत्त.

અર્ધવૃદ્ધ [સં. અર્ધં (અર્ધ) + વૃદ્ધ
(વૃદ્ધ)] પિ. તાપન વૃદ્ધ નહિ એકું અર્ધો.

અર્ધવૈનાશિક [સં. અર્ધ (અર્ધ) + વૈનાશિક (નાશિક)] પુ. વૈશ્વિક યત સ્વીકારનાર કણ્ઠાન્તો અનુવાસી. પરમહલ, અધ્યક્ષ, ક્રિયા, કાલ, મન, આત્મા, સામાન્ય, વિશેષ, સમવાય અને અવાય કેટલાક મુદ્દો નિત્ય છે એમ સ્વીકારી વૈશ્વિકો ગ્રામીના પદ્ધતિનો વિનાશ સ્વીકારે છે તેથી તેઓ અર્ધવૈનાશિક કહેવાય છે.

ਅਰਥ-ਵਾਕ [ਲੰ. ਅਰਥ (ਅਰਥ) + ਵਾਕ (ਵਾਕ)] ਸਿ. ੨੪੮ -੬੬ ਤੇਜ਼: ਅਰਥ-ਵਾਕ.

અર્થ-વ્યાસ [સં. અર્થ (અર્થ) + વ્યાસ
(વર્ણનના અર્થનિદુષ્ટાંથી અર્થને વર્ણન કરવાને બને
વાળું વાક્યી લીટી)] ડું. વ્યાસનો અર્થો બાજુ
નિભા; 'રેખિત'.

અર્ધશત [અ. અર્ધ (અર્ધ) + શત (સો)]
 જ. અર્ધશતી સંખ્યા.

अर्धरात्रि [सं. अर्ध (अर्ध) + रात्रि (रात्रि)] अ. अर्धरात्रि रात्रि: अर्धरात्रि रात्रि.

અર્થશાસ્ત્ર [સં. અર્થ + શાસ્ત્ર (કોઈ બાબતી
બાબતી જમાવી મારવા)] પું. કોઈ બાબતું નીવું
મારવું મારણ.

અર્ધશતાબ્દનું જ. ચોમ્બા ૮૪ વાસન મહિનું
એ નામનું એક; જદરેલખાં સપ્તસનની રીતે
સર્જાને પચને દીક્ષુથી લાગી, પચનું આંગળાં
તથા લગિનું કમર એકથે દૂલા નીચે લાગીને
બને કાચ લાંબા કીને સાવળ પર ચાખી
સ્વસ્થપરે પડી રહેતું એ જાતનું જાસન.

अर्धशत [अ. अर्ध (अर्ध) + शत
(अर्ध)] नि. धीमा अर्धशतार्ध.

અર્ધશશવ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + શશવ
(શ ૩૭)] કુ. સોવ રૂપિયાનાર બેટું
આપ; ૩૪૯; અજમાન.

પ્રત્યક્ષ = ૧ અંકલિ (૧૬ રૂપિયા) તેને
કુલ, અર્થસરસ અને અસરકારક થતું હશે કે.

સર્વશક્તિવાન ન. એવું એ નમું એક
વાસન. એકને એકે જણ સર્વ શક્તિ

જામીનને ગાદી હવે કરીતી સાથે લાંબા ને
ચતો હવેના રહે તેમ રાખી ખૂદી બંધ કરવી.
જમણો પત્ર ૪૪ બંધનો ખૂલ્લો કરે ત્યાં સુધી
પાછળથી ઊંચો કરી ખાછે તેને પહેલાંની જેમ
મૂકી દેવો એ જ પ્રમાણે કાળા પત્રને ઊંચો
કરી નીચે મૂકવો. જ્યાં ગાસનને બંધનલગાસન
કહે છે.

અર્ધશિક્ષિત [સં. અર્ધ (અર્ધ) + શિક્ષિત
(શિક્ષણ)] વિ. મોડુપણ ધરાવતો મેળવેલ;
અર્ધપરપૂર્ણ અર્થે ૩ મેળવાયેલું.

અર્ધશીર [અર્ધ (અરધુ) + શીર (અગ્નિ-
જાતીસન્ને આચ)] ધ્રુ. અરધો શીર; વીસ
પ્રિન્સાભાર.

अर्धश्वाभ १. [सं. अर्ध (आधु) + श्वाभ
(आधु)] वि. अर्धु अर्धु; अजास पार्तु.
२. वि. वाणांघी अर्धु दंभेत्.

कार्थीश्लोक [सं. अर्थ (आयु) + श्लोक
(आयु अवसृज्य ५४)] पुं. कार्थी श्लोकः
कार्थी ३४६.

અર્ધસૂત્ર [સં. અર્ધ (અરધું) + સસ
(સપ્ત)] વિ. અરધું સાતું.

અર્ધસમ [સં. અર્ધ (આધુ) + સમ
(સમાન)] મિ. અરધા બેઠક.

અર્ધસામગ્રી વ. (પિંચ) એમાં એ પાદર્થ
જ્યાં લક્ષ્ય મળતાં આવે એવે પદાર્થ અને
મીઠું પણ તેમ જ મીઠું અને એક પદ
સમાન હોય એવે ઇંદ. અપરવાન, ઉપચિત,
પુષ્પિત્તમ, ગ્રીષ્મઘટિક, સિમેન્ટી અથવા
વૈતાલીય, વેચતી અને હરિણપ્રુતા એ આ
જાતના પ્રસિદ્ધ ઇંદ છે.

આર્ધસમાસ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + સમાસ
(પૂર્વ ભેદ)] વિ. પૂર્વ નહિ થયેલું; અપૂર્વ.

અર્ધસામાહિક [સં. અર્ધ (અર્ધ) +
સામાહિક (અઠવાડિયા સંબંધી)] વિ. અઠ-
વાડિયામાં બે વખત પ્રસિદ્ધ થતું.

અર્ધસાવિત્રી જ. (સમીત) ધાડવનુ એક
તાન; મધ્યમમાં ધૂળ જોડી દેવાથી ઉપન
વર્તુ એક તાન.

અર્ધસુધિક પુ. એ નામનો એક જાતનો એક
હાથથી કરો જાવ.

અર્ધસુમાવસ્થા [સં. અર્ધ (અર્ધ) + સુષ (સુષુપ્ત) + અવસ્થા (હાલ)] સ્ત્રી. અર્ધી
 ઊંઘવાળી અવસ્થા; અર્ધ નિદ્રાવાળી સ્થિતિ;
 અર્ધ-નીંદરની દશા.

ଅର୍ଥସୂକ୍ତ [ଅ. ଅର୍ଥ (ଅର୍ଥ) + ସୂକ୍ତ
(ସୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ)] ବି. ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦର ସଂଗ୍ରହ
ପାଞ୍ଜିରାଶି.

અર્ધાંબવાતારિરસ [સં. અર્ધ (અર્ધ) +
અંબ (સ્ત્રી) + વાંત (અર્ધ) + અરિ
(દુશ્મન) + રસ] પુ. (વૈદ્ય) અર્ધાંબવાતુ,
પદ્ધત, કંપવા ઉપર વપરાતી એ નાખતી
હવા. પાચ તોલા ૨૦, તામ્રઅરસ તોલા ૪
સાથે બીલુન્ય રસમાં એક દિવસ પૂટી ૨૦
તોલા વંધક નાખી વેલના રસમાં એક
દિવસ પૂટવા પછી મૂસમાં નાખી ૩૦ છાલુનો
સધુપુર અપવે. સ્વાંમશ્વિત થયે એટલે પોતાની
મેથે ડ્રો થતાં ઠાઠી થઈ સરખે જામે ત્રિદુત્ત
વૂર્ણ મેગરી એક દિવસ પૂટવાથી જા હવા
જાને છે. ૪ [૧] રતીબાર હવા વીમાં માટી
ઉપર જાડીનું દુધ પીડું.

અર્ધોચ્ચાર લુઓ અર્ધોચ્ચાર.

અર્ધોચ્ચાર લુઓ અર્ધોચ્ચાર.

અર્ધોચ્ચાર ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + અર્ધ (શરીર) + ઇન્ (વાર્ધ)] પુ. શરીરની જે બાજુએ જુદી જુદી જાતના રંગ હોય તેવો ધોરો.

૨. પુ. સિવ, કેમકે તેનું સ્વરૂપ અર્ધ પુરુષ અને અર્ધ સ્ત્રી જેવું બન્યા છે.

૩. વિ. પદ્ધતિ કે લક્ષ્યાંશ રોમવાળું.

અર્ધોચ્ચાર પુ. (સંગીત) જે સુરોની વચ્ચેનો સુર; મૂર્ચના; 'સેમિટોન'. સાતે સ્વર સરિખ-પધનિ એમ અનુક્રમે 'બોલીએ તો તે સ્વરો એકબીજાથી જેટલા પ્રમાણમાં અલગ અને નિષપાત્તરિસ એમ બોલીએ તો તે જેટલા પ્રમાણમાં અલગ છે તેનું માન નિદાનોએ વળન, આંદોલન વગેરે ગણિતના નિયમે કલ્પ છે. જેમકે, સ સ્વરનું વળન ૨૪ શર પારીએ તો બીજા સ્વરોનું અનુક્રમે ત્રીજે પ્રમાણે વળન થશે:-

સ્વર... સ, રિ, ગ, મ, પ, ધ, નિ, સ.
વળન રી...૨૪, ૨૭, ૩૦, ૩૨, ૩૫, ૪૦, ૪૫, ૪૮.
એ બધાને અપૂર્ણાંશ ૩૫ આપવું હોય તો સ સ્વરનું પ્રમાણ ૧ છે એમ પારી બીજા સ્વરોના અંકોને સના ૨૪ અંકે ભાગવાથી આ પ્રમાણે અપૂર્ણાંશ માન નીકળશે:-

સ્વર... સ, રિ, ગ, મ, પ, ધ, નિ, સ.
અપૂર્ણાંશ પ્રમાણ...૧, ૬, ૬, ૬, ૬, ૬, ૬, ૬.
જે પાસેના સ્વરો વચ્ચેનું અંતર જેટલું છે તે અપૂર્ણાંશ હોય તો ઉપરના સ્વરના પ્રમાણને નીચલા સ્વરના પ્રમાણથી ભાગતાં જે અંક આવે તે પ્રમાણવાળું અંતર તે જે સ્વરો વચ્ચે છે એમ સમજવું. જેમકે, સ અને રિ વચ્ચેનું અંતર રિ ૬ + સ ૬ = ૬. રિ અને ગ વચ્ચેનું અંતર ઉપરનો ગ ૬ + નીચલો રિ ૬ = ૬ x ૬ = ૧૦. એ રીતે સાતે સ્વરો વચ્ચેનું પરસ્પર અંતર નીચે પ્રમાણે થશે:-

સ + રિ = ૬, રિ + ગ = ૧૦, ગ + મ = ૧૬, મ + પ = ૨૨, પ + ધ = ૩૦, ધ + નિ = ૪૦, નિ + સ = ૬૦.

આ પ્રમાણે સાતે સ્વરો પરસ્પર અંતર રાખી રહેલા છે. સ્વરો વચ્ચેના પ્રમાણની અખ્યા નિયમિત છે-અર્ધોચ્ચાર ૬, ૧૦ અને ૧૬. આ ત્રણમાંથી કોઈ પણ એક પ્રમાણને અંતરે સ્વરો આવેલા છે. આમાં ૬ અંતર ઓછું છે, માટે તેને મહત્ત્વ અંતર, ૧૦ એ તેના કરતાં ક્ષત્રિક ઓછું છે માટે તેને અધ્ય અંતર અને ૧૬ એ સૌથી ઓછું અંતર છે માટે તેને વધુ અંતર કહે છે. જેટલાક ત્રણ અંતરને બદલે

પૂર્ણોચ્ચાર અને અર્ધોચ્ચાર એવાં બે અંતર માને છે. જે સ્વરોની વચ્ચે ૬ અને ૧૦નું અંતર છે તેને પૂર્ણોચ્ચાર અને ૬નું અર્ધોચ્ચાર તેમો કહે છે.

અર્ધોચ્ચારાસાધિ પુ. (પિત્ત) દરેક મસ્તુ માં ૬ તમસ મળે ૧૮ અક્ષરનો ધૃતિની જાતનો એક અક્ષરમેગ છે.

અર્ધોચ્ચાર [સં. અર્ધ (અર્ધ) + અર્ધ (અર્ધ)] પુ. અર્ધ અર્ધ અર્ધવાળું.

અર્ધોચ્ચાર [સં. અર્ધ (અર્ધ) + અર્ધ (ભાગ)] પુ. અર્ધો ભાગ.

અર્ધોચ્ચારી [સં. અર્ધ (અર્ધ) + અર્ધ (ભાગ) + ઇન્ (વાર્ધ)] વિ. અર્ધો ભાગ વાળું; અર્ધો ભાગ ભેગા.

અર્ધોચ્ચાર ૧. [સં.] પુ. (વૈદ્ય) અધ્યાસીથી.

૨. પુ. એક જાતનો વર્ણસહર; વૈદ્ય સ્ત્રી અને બ્રાહ્મણ પિતાથી થયેલ પુત્ર.

૩. વિ. અર્ધો બદલવું.

૪. વિ. અર્ધો ભાગને લાવક.

અર્ધોચ્ચારી સ્ત્રી. પાર્શ્વ. મુલર્ધ તરુ એક પાર્શ્વને અર્ધો કહેવામાં આવે છે.

અર્ધોચ્ચારી સ્ત્રી. જે હજ મળીને સોપારી જેવું દેખાતું હજ. જુદાં પાડવાથી દરેક હજ અર્ધો સોપારી જેવું દેખાય. તે અધ્યાસીથી ઉપર ઓપડામાં વપરાય છે.

અર્ધોચ્ચાર ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ)] જ. અર્ધાનો ભાગ; ૧ x ૦૫ થી ૧૦૦ x ૦૫ સુધીના મુજામરનાં કોષ્ટક.

૨. વિ. જે સરખા લક્ષ્યમાંના એક નેટલું; અર્ધ.

૩. વિ. હજવું.

અર્ધોચ્ચાર અર્ધ અર્ધ = હજવું અર્ધ અર્ધ.

અર્ધોચ્ચાર [અર્ધ (અર્ધ) + અર્ધ (અર્ધ)] વિ. અર્ધાને શુભાર; લગ્નભાગ અર્ધ નેટલું.

અર્ધોચ્ચાર ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ઇન્ (વાર્ધ)] પુ. અર્ધો અર્ધ.

૨. પુ. અર્ધઅંકના આકારના હજવાળું બાણ.

૩. પુ. નખનો આંગો, કેમકે તે અર્ધો અંકના આકારનો હોય છે.

અર્ધોચ્ચારી [સં. અર્ધ (અર્ધ) + અર્ધ (અર્ધ)] પુ. અર્ધ, અર્ધ કે તેના આધાર ઉપર અર્ધઅંક છે.

અર્ધોચ્ચાર [સં. અર્ધ (અર્ધ) + અર્ધ (અર્ધ)] વિ. અર્ધાને અર્ધ; જે સરખા ભાગમાંના એક નેટલું.

અર્ધોચ્ચાર [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ઇન્ (વાર્ધ)] વિ. અર્ધો કહેલું; અર્ધો બોલેલું.

અર્ધોચ્ચાર [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ઇન્ (વાર્ધ)] જી. આંગીતરી બોલી.

અર્ધોચ્ચાર વિ. (આત્મ) અર્ધ ઓછું થયેલું.

અર્ધોચ્ચાર લુઓ અર્ધોચ્ચાર.

અર્ધોચ્ચાર [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ઇન્ (વાર્ધ)] વિ. અર્ધો બોલેલું; બોલે થયે બોલેલું.

અર્ધોચ્ચાર ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ઇન્ (વાર્ધ)] પુ. અર્ધો કે બોલે ઇન્.

૨. પુ. અર્ધઅંકનું ઇન્નું તે.

૩. પુ. (અર્ધોચ્ચાર) એક ચોમ; પોષ અર્ધ અર્ધ મહિનો, અર્ધવાસ્તવ નિધિ, અર્ધ નક્ષત્ર, રવિવાર અને અર્ધોચ્ચાર હોવાથી થતો ચોમ. તે દિવસે સ્નાન કરવાથી સર્વઅર્ધમાં સ્નાન કરાવું હજ મળતું હોવાનું બન્યા છે.

અર્ધોચ્ચાર ૧. [સં. અર્ધોચ્ચાર (અર્ધ ચોમ) + અર્ધ (અર્ધ દિવસ)] જ. અર્ધોચ્ચાર ચોમ તે અર્ધ દિવસ.

૨. જ. પોષ અર્ધ અર્ધ મહિ માસની અર્ધાસે અર્ધતા એક ચોમનું મત. આ અર્ધાસે અર્ધ નક્ષત્ર, રવિવાર અને અર્ધોચ્ચાર હોય તો એ અર્ધનો ચોમ બને છે.

અર્ધોચ્ચાર ચોમ લુઓ અર્ધોચ્ચાર ૩.

અર્ધોચ્ચાર [સં. અર્ધોચ્ચાર (અર્ધ ચોમ) + અર્ધ (અર્ધ)] જ. અર્ધોચ્ચારને દિવસે કરવામાં આવતું મત. પોષ અર્ધ અર્ધ માસની અર્ધાસે દિવસે રવિવાર, અર્ધોચ્ચાર ને અર્ધ નક્ષત્ર આવે તો આ મત કરાય છે.

અર્ધોચ્ચાર [સં.] જ. ચોમનું એ નામનું એક આસન.

અર્ધોચ્ચાર ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ઇન્ (વાર્ધ)] વિ. અર્ધો બોલેલું.

૨. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ઇન્ (વાર્ધ)] વિ. અર્ધો બોલેલું.

અર્ધોચ્ચાર [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ઇન્ (વાર્ધ)] વિ. અર્ધો બોલેલું.

અર્ધોચ્ચાર [સં. અર્ધોચ્ચાર (અર્ધ ઇન્) + અર્ધ (અર્ધ)] વિ. અર્ધો આંખ ઉઘાડી હોય તેનું; અર્ધપડિયાળી આંખ રાખી હોય તેનું. પ્રાણાયામ કરતી વખતે આંખો સાવ ખુલ્લી રાખવાથી અર્ધોચ્ચાર દોડી જાય, સાવ અર્ધ કરે તો નિદ્રા આવે, માટે તે વખતે નાસમ તરુ નજર રાખવામાં આવે છે, એટલે કે આંખ સાવ ખુલ્લી તેમ જ

સાત મંથ પશુ નહિ પણ અરધી ખુલ્લી અને
અરધી મંથ રાખવામાં આવે છે. આવી સ્થિતિ-
માં રહેલો પુરુષ અર્ધો-મીસિતાશ કહેવાય.

અર્ધોરુક ૧. જ. એક જાતની કાંચળી.

૨. જ. પડો; બાજ.

૩. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ઉર (સાથ) +
ક (વાળું)] વિ. અરધ સાથળ સુધી પહોંચતું

અર્ધવૃક્ષ ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + વન
(નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] પું. અર્ધ.

૨. પું. અર્ધની કાંચ.

૩. પું. દેવ.

૪. પું. બલિદાન.

૫. પું. મંત્ર.

૬. જ. અર્ધનું તે; એટલે બલિસ.

૭. જ. અર્ધનું સમર્પણ; પુસ્તક કોઈને સમ-
ર્પવાપણું.

૮. જ. પાણું સોંપી દેતું કે દવાએ કરતું તે.

૯. [સં. અર્ધ (ધોળકું) નું પ્રેરક ૧૫]
જ. ઓઠવાપણું.

૧૦. જ. આનર્પક કરતું તે.

૧૧. જ. સ્થપના; રાખતું તે. એમકે, પદાર્પણ.

૧૨. જ. સ્વપ્ન કરવાની ક્રિયા.

અર્ધવૃક્ષકાંચ [સં. અર્ધવૃક્ષ (આપણું તે) +
કાંચ (કવિતા)] જ. સમર્પણ કરનારે કાંચ.

અર્ધવૃક્ષપત્ર ૧. [સં. અર્ધવૃક્ષ (આનર્પક કરવા-
પણું) + પત્ર (કાચ)] જ. અર્ધવૃક્ષ ક્યાંનો
લેખ; વસ્તુ કરવાનું લખાણ; અર્ધવૃક્ષપત્રિકા.

૨. જ. એટલે અર્ધ કરાતો દસ્તાવેજ, બલિસ-
નામું.

અર્ધવૃક્ષપત્રિકા બુઝો અર્ધવૃક્ષ ૧.

અર્ધવૃક્ષપત્રિકા [સં. અર્ધવૃક્ષ (આપણું તે) +
પત્રિકા (કાચ)] પું. એક જાતનો જામીન;
જીમીની વતી દેણીની રકમની જામીનમીટી
આપનાર માણસ.

અર્ધવૃક્ષલેખ [સં. અર્ધવૃક્ષ (એક કલાપણું) +
લેખ (લેખવેલ)] પું. નામકેર કરી આપવા-
નો લેખ; દસ્તાવેજ પત્ર.

અર્ધવૃક્ષા છી. અર્ધવૃક્ષ; કુખ્યપથી સાબિત થઈ
રાકવાપણું.

અર્ધવૃક્ષ ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ)]
જ. અર્ધવૃક્ષ; દેવ.

૨. જ. અર્ધવૃક્ષ; આનર્પક રજૂ કરતું.

૩. જ. અર્ધવૃક્ષ; બલિસ દેવી.

૪. જ. અર્ધવૃક્ષ; એક આપવો.

અર્ધવૃક્ષ ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + વૃક્ષ (વૃ-
ક્ષનો પ્રત્યય)] વિ. દીપેલ; સમર્પણ.

૨. વિ. નાંખેલ.

૩. વિ. એટલે તરીકે આપેલ.

અર્ધવૃક્ષાસ [સં. અર્ધવૃક્ષ (આપણું) +
આસ (આપણું)] વિ. બુઝા તરીકે આપેલું;
અન્યથા મૂકેલ.

અર્ધવૃક્ષભૂમિ [સં. અર્ધવૃક્ષ (અર્ધવૃક્ષ) +
ભૂમિ (જમીન)] છી. અર્ધવૃક્ષ જમીન.

અર્ધવૃક્ષાસ છી. (પિંગળ) દરેક અર્ધવૃક્ષમાં
જમીન, સમજી નમણ અને વગણ મળી ૧૨
અક્ષરનો એક અક્ષરમેળ હંદ.

અર્ધ ૧. [સં.] જ. અર્ધ તરફ જતું.

૨. જ. અર્ધ કરવી; તુલ્યાન કરવું.

૩. જ. અર્ધ મારવું.

અર્ધ ૧. પું. આપણું પર્વત. તે કૈનોનું તીર્થ-
સ્થાન છે.

૨. પું. આપણું પદાંગી આસપાસનો મુલક;
અર્ધવૃક્ષના ૬૮ દેવ માટેનો એ નામનો એક.

૩. પું. (પુત્રવૃક્ષ) એ નામનો માલ્ય અને
એનું કુળ.

૪. પું. (વૈદક) વાંક; અર્ધ. આ રોમની
ધણી જાતમાં રજાપુર અને માંસાપુર મુખ્ય
છે. કરીરના કોઈ જામમાં વા વગેરે કાપી
લેવી અને માંસ જામની જામ મોળ, સિંધર,
પીઠા કરનાર, લાંબા કાંચ વગનારો અને પાક-
નાર માસનો મોળો થાય છે. તેને દાળવાથી
કોઈ દુઃખ થતું નથી. કરીર મજી જતું,
અક્ષરિત અર્ધવૃક્ષ, કાંચ ન અર્ધવૃક્ષ, અર્ધવૃક્ષનો
રંગ જરા પીળો અર્ધવૃક્ષ કાળો થઈ જવો એવી
આ રોમની જાત છે. અર્ધવૃક્ષ છાતી, પેટ,
આંતરડાં, કોળેનું, મગાંઠવ, છાત, આંખ,
નાક અને અર્ધવૃક્ષ કરોડ ઉપર થાય છે.

નીચે જણાવેલ ચાર ઉપાધી આ રોમ મટતો
હોવાનું મનાય છે: ૧. કોઈ અને તમાકવન
વગના દુધમાં વાટી લેપ કરી તેની ઉપર વાનાં
પાંદાં બાંધવાં. ૨. સરખો અને મૂળનાં
નિર્ધા, સરસવ, તુલસી અને ઉલ્લાવને ઉત્તેજી
જામમાં વાટી લેપ કરવો. ૩. સાજાબાર, હળદર
અર્ધવૃક્ષ મૂળનો ખાર અને સંખજૂને પાણીમાં
વાટી લેપ કરવો. ૪. હળદર, હોળી, ખાંચ
અર્ધવૃક્ષ રક્તમંદન, પુંવાસ, મોળ અને મન-
સિંધને મધમાં વાટી લેપ કરવો.

૫. પું. જર્વરના સર્પસગમાંનો એક અર્ધ.

૬. પું. ૬૪ કરોડની સંખ્યા.

૭. પું. નાચ સાપ.

૮. પું. જર્મીન.

૯. પું. એ માસનો મર્જ.

૧૦. પું. સાપના અર્ધવૃક્ષનો એક રક્ષક. હિં
તેનો વધ કાંઈ હતો.

૧૧. જ. એ જામનું એક નરક.

૧૨. જ. વાળું; મેલ.

૧૩. વિ. (અર્ધવૃક્ષ) ૬૪ કરોડ; ૧૦૦૦૦૦૦૦૦,
અર્ધવૃક્ષ કાંચવૃક્ષ પું. અર્ધવૃક્ષના વખતનો
એક અર્ધ. તેણે દસમા મહાનું ૬૪ મું સંક્રા-
ન્તનું છે.

અર્ધવૃક્ષાસિ [સં. અર્ધવૃક્ષ (આપણું) + સિ
(પદા)] પું. આપણું પર્વત.

અર્ધવૃક્ષાસ [સં. અર્ધવૃક્ષ (આપણું પદા) +
આસ (તીર્થની મુસાફરી)] છી. આપણું પર્વત-
ની મુસાફરી.

અર્ધવૃક્ષવૃક્ષ [સં. અર્ધવૃક્ષ (આપણું પદા) +
વૃક્ષ (જમીન) + વૃક્ષ (અર્ધવૃક્ષ)] જ. આપણું
પર્વત પાસેનું જમીન.

અર્ધવૃક્ષવૃક્ષ [સં. અર્ધવૃક્ષ (આપણું પદા) +
વૃક્ષ (જમીન) + વૃક્ષ (અર્ધવૃક્ષ)] જ. આપણું
પર્વત પાસેનું જમીન.

અર્ધવૃક્ષાસિ [સં. અર્ધવૃક્ષ (આપણું) + અર્ધવૃક્ષ
(પર્વત)] પું. આપણું પદા.

અર્ધવૃક્ષાસિનાસિ [સં. અર્ધવૃક્ષ (આપણું) +
અર્ધવૃક્ષ (વગેરે) + નાસક (નાસ કરનાર) +
તેલ (તેલ)] જ. (વૈદક) વાંચણી કંઠોડીનો
કંદ, પદાસમૂળ, રીંગણી, એટ, પંડોળ, અંકોલ-
મૂળ, મધકોનો પાલો, હરતાલ, મધક, સિંધા-
લુક, મજી, એકાકોટી (એકવીર), હળદર,
તિમ, સમજ, ધોળકા અને સિંધા એ સરખો
જામે લઈ પાણીમાં વાટી લૂઠી કરી તેનાથી
આરમણું તેલ અને સોળમણું દુધ લઈ સર્વ
એકનું કરી અર્ધ ઉપર પાણી સિંક કરેલું તેલ.
આ તેલનો લેપ કરવાથી વળુ એટલે જામ,
અર્ધવૃક્ષ મંદમાલ વગેરે રોમનો નાશ થતો
મનાય છે.

અર્ધવૃક્ષાસિ છી. અર્ધવૃક્ષ પર્વત ઉપર વસતી
દેવી; અંબાજી.

અર્ધવૃક્ષારુક [સં. અર્ધવૃક્ષ (આપણું) + અર્ધવૃક્ષ
(આ)] જ. એ નામનું તીર્થસ્થાન.

હિંરોમાં મુખ્ય, કુલેન, ધર્મજીવ, પ્રવાસ,
પ્રમાન, નૈમિષારુક અને અર્ધવૃક્ષારુક વધારે
પવિત્ર અગ્રામ છે.

અર્ધવૃક્ષારુક છી. અર્ધવૃક્ષ પર્વત ઉપર વસતી
દેવી; અંબાજી.

અર્ધવૃક્ષારુક [સં. અર્ધવૃક્ષ (આપણું) + અર્ધવૃક્ષ
(આ)] જ. એ નામનું તીર્થસ્થાન.

હિંરોમાં મુખ્ય, કુલેન, ધર્મજીવ, પ્રવાસ,
પ્રમાન, નૈમિષારુક અને અર્ધવૃક્ષારુક વધારે
પવિત્ર અગ્રામ છે.

અર્ધવૃક્ષારુક છી. અર્ધવૃક્ષ પર્વત ઉપર વસતી
દેવી; અંબાજી.

અર્ધવૃક્ષારુક [સં. અર્ધવૃક્ષ (આપણું) + અર્ધવૃક્ષ
(આ)] જ. એ નામનું તીર્થસ્થાન.

હિંરોમાં મુખ્ય, કુલેન, ધર્મજીવ, પ્રવાસ,
પ્રમાન, નૈમિષારુક અને અર્ધવૃક્ષારુક વધારે
પવિત્ર અગ્રામ છે.

અર્ધવૃક્ષારુક છી. અર્ધવૃક્ષ પર્વત ઉપર વસતી
દેવી; અંબાજી.

અર્વાક ૧. [સં. અર્વાન્ (નટ્યન્)] નિ. શા
પાલ્યને આવેલું.

૨. વિ. પાછમનું.
૩. વિ. પાસેનું; નજીકનું.
૪. જ. બજાર; પહેલાં.
૫. જ. નીચે; હેઠે.
૬. જ. પછી; પાછળથી.

અર્વાકાલ [સં. અર્વાચ્ (નજીક) + કાલ (વખત)] પું. હાલનો સમય.

અર્વાકાલિક [સં. અર્વાચ્ (પાસેનું) + કાલ (વખત) + ક (પણું)] વિ. હાલનું આધુનિક.

અર્વાકાલિકતા [સં. અર્વાકાલિક (હાલનું) + તા (પણું)] સ્ત્રી. આશુ વખતનું હોવા-પણું; અર્વાચીનતા.

અર્વાક્ષામ [સં. અર્વાચ્ સામન] જ. સોમ-યત કરવામાં આવે તે જય દિવસ.

અર્વાક્ષોત ૧. [સં. અર્વાચ્ (નીચે) + શોતસ (ઉદ્ધિ)] પું. વિષયુષમાં મર્યા રહેતા હોય.

તે સાથે અર્વાક્ષોત નીચેનું.

પ્રમાણ

૨. વિ. વિષયવસનાવાળું; ઉદ્ધિવાસના; વિષયી.
અર્વાક્ષોત ૨. [સં. અર્વાચ્ (હેઠે) + શોતસ (પ્રવાહ)] વિ. પું. જે પ્રણીઓમાં અધિભા બોરાઈની ઉપરથી નીચે ચલિ જાય છે તેવાં પ્રણીઓની સૃષ્ટિ. બોરાઈની ચલિની દિશા પ્રમાણે તિર્થક્ષોત, ઉર્ધ્વક્ષોત અને અર્વાક્ષોત એમ ત્રણ પ્રકારની સૃષ્ટિ છે.
૩. વિ. પું. વીરવ્રત થયે હોય તેવો.

અર્વાચ્ચ ૧. [સં. અર્વાચ્ (નીચે) + વચ્ચ (પછી)] પું. વચ્ચાઈ.

૨. પું. વાણું.
૩. [સં. અર્વાચ્ + વચ્ચ (પેઠે)] વિ. પેશા આપનાર.

અર્વાચ્ચ બુબો અર્વાક.

અર્વાચીન ૧. વિ. જા બાલુએ આવેલું.

૨. વિ. બહુનું; બહુ.
૩. વિ. નીચેનું.
૪. વિ. પાછળથી થતું.
૫. [સં. અર્વાચ્ (નજીક) + ઈન (પણું)] વિ. હાલના વખતનું; હાલનું; આધુનિક; તાજું.
૬. જ. પછી.

અર્વાચીનકાલ બુબો અર્વાચીનકાલ.

અર્વાચીનકાલોચિત [સં. અર્વાચીન (હાલનું) + કાલ (સમય) + ઓચિત (ચોખ્ખું)] વિ. હાલના વખતને લાયક.

અર્વાચીનકાળ [સં. અર્વાચીન (હાલનું) + કાલ (વખત)] પું. હાલનો વખત; વર્તમાનકાળ.

અર્વાચીનકૃત [સં. અર્વાચીન (હાલનું) + કૃત (કેરું)] વિ. હાલમાં બનાવેલ.

અર્વાચીન મલ [સં. અર્વાચીન (હાલનું) + મલ] જ. મલ નહિ એવું થાય સમયનું બનાવ. અર્વાચીન મલને બારેબાર સંવત ૧૮૮૪ (ઈ. સ. ૧૮૨૮) થી થયો.

અર્વાચીન મુજરાતી જી. અત્યારે એટલે ૧ સપ્ટેમ્બર સીમા પછી બોલાતી મુજરાતી ભાષા. સપ્ટેમ્બર પછીનાં સ્વરોનાં બીજા મુજરી મુજરાતીને અર્વાચીન મુજરાતી કહેવાય છે.

અર્વાચીન મોઠ જી. હેલેનિક ભાષાનો એક પ્રકાર. ભુબો હેલેનિક ભાષા.

અર્વાચીન તદ્ભવ [સં. અર્વાચીન (હાલનું) + તદ્ (તે-એના) + ભવ (પણું)] વિ. જય એટલે સંસ્કૃત ભાષામાંથી પરભાઈ વિકાર પામી હાલમાં થયેલું. જેથી જણામાં જેવાક તદ્ભવ જાનો પ્રાકૃત દ્વારા આવેલા છે, તેને પ્રાચીન તદ્ભવ કહે છે. જેમકે, સં. ચૌવં, પ્રા. ચોરિય, કુ. ચોરી. જેવાક પાછળથી સંસ્કૃતમાંથી લામલાજ વિકાર પામી કામલ થયા છે તેને અર્વાચીન તદ્ભવ કહે છે. જેમકે, વર્વ-વરસ, માર્ગ-મારગ, માણ-પરાણ-પરણે.

અર્વાચીનતા [સં. અર્વાચીન (હાલનું) + તા (પણું)] સ્ત્રી. હાલના વખતનું હોવાપણું; આધુનિકતા; નવીનપણું.

અર્વાચીનત્વ બુબો અર્વાચીનતા.

અર્વાચીન ભાષા [સં. અર્વાચીન (હાલનું) + ભાષા (બોલી)] સ્ત્રી. આશુ સમયમાં બોલાતી ભાષા. પ્રાકૃતનાં સૌથી પહેલાં બે વિભાગો, પાશ્વલ અને પ્રાચી. જા બે ભાગો ઈ. સ. ની શરૂઆતથી એક દબાર વર્ષ સુધીમાં થીમે થીમે અપભ્રંશ, કૌરસેની, માર્મરી અને અર્ધમાર્મરી એ ચાર વિભાગોમાં વહેવાઈ ગયા હતા અને તેમની ઉપરથી અર્વાચીન ભાષાનો જન્મ અસ્તિત્વમાં હતકના પ્રારંભની જાક-પાસના સમયમાં થયે હોય એમ કહે છે.

અર્વાચીન કુચ [સં. અર્વાચીન (હાલનું) + કુચ (જામણે)] પું. આશુ જામણે.

અર્વાચીન સાહિત્ય જ. હાલનું સાહિત્ય અર્વાચીન સાહિત્યમાં સ્વપ્રત્યય અને નર્મદાસંસ્કરના સમયનું સાહિત્ય એક વર્ગમાં આવેલું અને ઈ. સ. ૧૮૮૦ પછીનું બીજા વર્ગમાં આવેલું અને નવસરાનું સાહિત્ય એ બેવી વર્ગમાં

રહેલું. નર્મદાસંસ્કર તથા સ્વપ્રત્યયની કવિતાએ પ્રાચીન સાહિત્ય બોલેનો સંબંધ લગભગ ત્યજી દેવો હતા.

અર્વાવસુ ૧. [સં.] પું. દેવતાઓના હોતા.
૨. પું. (પુરાણ) રૈભ્ય અર્વાવસુ બે દિકરા-માંનો બીજો.

૩. પું. સર્વના સાત મુખ્ય દિવસ થઈનો એ નામનો એક.

અર્વિચ જ. પાતુ સાથે પ્રભેદ એક જાતનો અર્વિચ પદાર્થ; 'ઈર્વિચમ'. ઈ. સ. ૧૮૪૭માં મોસા-કર નામના સ્વીડનના એક માણસે તે સોધી કાઢ્યો હતો. તે બાબેજ છટો માલમ પડે છે.

અર્વિંક પું. (પિંગ) દુર્લભતાની જાતનો ૧૪ મુઠ અને ૧૨૪ લાસુ મળી ૧૩૮ અંશનો એક વિષમળતિ માત્રામેળ ઇંદ.

અર્વુક ૧. [સં.] પું. અર્વુલના જન્મલમાં અર્વેતા રાજાઓનું નામ.

૨. પું. (પુરાણ) મહાભારતમાં જણાવેલ એ નામના એક જાતનાં હોય. તેઓને સહ્યેવે જણા હતા.

૩. વિ. એ નામની હોતોની એક જાતનું.

અર્વુક ૨. [સં.] પું. આશુ પર્વત.

૨. પું. આશુ પર્વતની આસપાસનો મુલાક.

૩. પું. (પુરાણ) એ નામનો એક માલમ.

૪. પું. (વૈદ્ય) મીંકનો રોગ.

૫. પું. ૬૪ કરોડની સંખ્યા.

૬. પું. નામ; સાધ.

૭. પું. પરમેશ્વર, જેમકે તે બધે દેવલે બાપી રહેલ છે.

૮. પું. એ મહિનાનો નર્મ.

૯. પું. સાપના આકારનો એક રાક્ષસ. ઇંદે તેનો વધ થયો હતો.

૧૦. જ. એ નામનું એક નરક.

૧૧. જ. વાણું, મેલ.

૧૨. વિ. (મણિત) ૬૪ કરોડ; ૧૦૦૦૦૦૦૦૦.

અર્થ ૧. [સં. અર્થસ] પું. ઈર્ષા; ગુસ્સાન.

૨. [જ.] પું. જિન કાંતવની તકલી.

૩. [જ.] પું. અર્થ.

અર્થ પર અર્થવું = (૧) ઈર્ષી પાછીએ અર્થવું. (૨) જલ વખાણ કરવાં; જાપરે અર્થવું.

૪. પું. તખ્તા; રાજવાડી.

૫. પું. મુસલમાનોનું ઈશ્વામાં હાંમું એટલે આક્રમું સ્વર્ગ, જ્યાં મુસલમાનો તખ્ત છે.

અર્થથી ઈર્ષ = આસપાસની જામીન સુધી; ઈર્ષથી નીચે.

૧. [અ.] પુ. સાતમું આક્રમ.
૭. [અ.] પુ. સ્વર્મ.
૮. પુ. (વૈદ્ય) હરસ; મસો; મુદ્ધન મોઢા ઉપર નસનાં અંગાં પૂલીને વધવથી લોહી પાવા. એક રોગ. બાલ્યવર્ત અને અંતર-અર્થ એમ તેના બે પ્રકાર છે. બાલ્યવર્તમાં થતું લોહી એકદુ ઘાવ અથવા તે પાક ઉપર આવે ત્યારે મહુ પીડા થાય, મુદ્ધની અંદર બળતરા અને યગ અથવા, કાંડે જતાં મહુ મહેનત પડે, પેટમાં વીડ આવે તથા વાંસમાં અને સાથમાં પીડા થાય. અંતરમર્થ મુદ્ધન મોઢાથી અંદર ઊંચા હોય અને તેઓ લાં મસારપે અમર લોહીનો પ્રાપ્ત થઈ રહ્યો હોય તેમ અથવા અને કાંડે જતી વખતે મસાનો ભ્રમ હોવાવાથી લોહી પડે વાયુ, પિત્ત, ક્ષ, ત્રિદોષ, લોહી અને સહજ એટલે કઈ ખાસ કારણ વિના એમ ૭ કારણથી મસા થાય. વાયુના હરસમાં કાંડે ખુલાસાથી અવતો નથી, પિત્તથી ચપેલમાં લોહી પડે, ક્ષને લીધે ઉત્પન્ન ચપેલમાં મુદ્ધા ઉપર હોતો અને અસ્થુ આવે, ત્રિદોષ અને સહજથી ચપેલ હરસમાં એ સર્વ ચિહ્ન હોય.
૯. વિ. અરામ; પાપી.

અર્થકુશરસ [સં. અર્હસ (હરસ) + કુશર (કુશર) + રસ (પાસવળી રસ)]
પુ. (વૈદ્ય) હરસનો રોગ મટાડનાર મનાતી એક દવા. તે હરસના મસા કાપી નાખવા માટે કુશરી જેવી થનાય છે. તે બન્ધવવા (૧) શુદ્ધ પારો એક તોલો, ચોખ્ખો ચંદ્રક, ત્રિકટુ, લાંમલી, ફતીમૂળ, ત્રિવલ અને પુષ્કરમૂળ એ દરેક બે તોલા, તાંબાની તથા લોહાની ભરમ દરેક ચક્ર તોલા, સ્ત્રાણુ, જવખાર, દંડાખાર અને સિંધાલુદ્ધ દરેક પાંચ તોલા, ચોરનું દૂધ સોળ તોલા અને ચૌમૂલ જતોલ તોલા એવાં. એ બધાને અગ્નિમાં પાકવી થકું થાય એટલે ગોળા કરવી. તેની માત્રા એકથી બે વાલ છે. અથવા (૨) શુદ્ધ પારો ૧ લામ, ચોખ્ખો ચંદ્રક ૨ લામ, લોહભરમ અને અલ્પભરમ ૧ લામ, બીલી, ત્રિવલ, ત્રિકટુ, હરડાં, નેજળો એ દરેક એક લામ તથા દંડાખાર, જવખાર અને સિંધાલુદ્ધ ૪ લામ-એ બધી ચીજો એકત્ર કરી ૩૨ લામ ચૌમૂલમાં પાચન કરી ચૂવડનું દૂધ ૬૩ લામ નાખી ફરીથી પાચન કરી તેની બન્ધે માસાની ગોળા કરવી.

અર્થકુશ ૧. [હિ.] પુ. તેજળ.
૨. પુ. ધોળા સરસર.
૩. પુ. સાજખાર.
૪. જ. જલુ ભાગ પાણી સાથે મેળવેલ એક

ભાગ ભાગ.
૫. [સં. અર્હસ (હરસ) + ક (મલમર)]
જ. લિલામું, કસલુ કે તે હરસ મટાડે છે એમ મનાય છે.
૬. જ. સરલુ, કેમકે તે હરસ મટાડનાર કહેવાય છે.
૭. વિ. હરસ મટાડનાર.
અર્થકોષી [સં. અર્હસ (ખસે) + ક (હલનાર) + ઈ (નરીબલિતે પ્રત્યય)] જી. અસાતા નામનો હોય; લિલામનો હોય. તે હરસ મટાડે છે.
અર્થક [સં. અર્હસ] પુ. હરસ.
અર્થવર્મ [સં. અર્હસ (ખસે) + વર્મન (ધોર)] પુ. એક જાતનો હરસ. તેમાં મુદ્ધની અસપાસ કાઢીના બી જેવી ચીકણી અને પીડા કરનારી રોગીઓ થાય છે.
અર્થસ લુગ્ધો અર્હ.
અર્થસ્થંભક [સં. અર્હસ (હરસ) + સ્થંભક (સ્થનાર)] - વિ. મસામાંથી પાતું લોહી અટકાવનાર.
અર્થહર [સં. અર્હસ (ખસે) + હર (હલનાર)] પુ. સરલુ. તે હરસને મટાડનાર મનાય છે.
અર્થકુશર લુગ્ધો અર્થકુશરસ.
અર્થી [સં. અર્હિન] વિ. હરસના રોગથી પીડાતું.
અર્થોક્ષ ૧. [સં. અર્હસ (હરસ) + ક (હલનાર)] જ. લિલામું; અર્હમ. તે મસા મટાડે છે એમ મનાય છે.
૨. જ. સરલુ, કસલુ કે તે હરસ મટાડનાર કહેવાય છે.
૩. વિ. હરસ મટાડનાર.
અર્થોક્ષી [સં. અર્હસ (ખસે) + ક (હલનાર) + ઈ (નરીબલિતે પ્રત્યય)] જી. મક્કળી; તાલમૂલી તે હરસ મટાડે છે.
અર્થોલ [સં. અર્હસ (હરસ) + લ (વેદ્ય ચપેલ)] જ. મસામાંથી ઉત્પન્ન થતું અમર.
અર્થોવર્મ [સં. અર્હસ (હરસ) + વર્મન (પાચન)] પુ. અંખની પાંપણના ૨૧ રોગ માહેનો એ નામનો એક.
અર્થોહર રસ [સં. અર્હસ (હરસ) + હર (હરનાર) + રસ (પાસવળી રસ)] પુ. (વૈદ્ય) મસો મટાડનારી એક દવા. તેને નાપવવા પારો, વૈદ્યભરમ, અલ્પભરમ, લોહભરમ અને ચંદ્રક સરખે ભાવે લઈ તેને અધુના તથા કામના રસની ગોળી બાંધવા

તેની. તેની માત્રા ૧ વાલની છે.
અર્થોલિત ૧. [સં. અર્હસ (ખસે) + લિત (સપ્તમાસ)] જ. લિલામું. તે હરસમાં લાભકારક મનાય છે.
૨. જ. સરલુ, કેમકે તે હરસમાં કાષ્ઠાકારક અથવા છે.
૩. વિ. હરસને કિતકારક.
અર્થિ પુ. (પુરાણ) અથવા અગ્નિના બે માહેનો મોટો દીકરો.
અર્થિષ્ણુ પુ. (પુરાણ) ભૂમુજના એક નામ. એના વસાને અર્થિષ્ણુ કહેવાય.
અર્સ [સં. અર્હસ] પુ. (વૈદ્ય) હરસનો રોગ.
અર્હ ૧. [સં.] જ. કિ. અરામર હોતું.
૨. જ. કિ. લામક થતું.
૩. જ. કિ. લામક હોતું.
૪. જ. કિ. (ધાતુ) સમર્થ હોતું; રક્તિવાળું હોતું. આ ધાતુ ઉપરથી નીકળેલ કબ્જ; અર્હ, અર્હત, અર્હલુ.
૫. જ. કિ. અધિકાર હોવો; હક હોવો.
૬. જ. કિ. પૂજાનું માન આપવું.
અર્હ ૧. પુ. ઉદ.
૨. [સં. અર્હ (પૂજક)] પુ. ઉધર.
૩. પુ. ચિતિ; મમન.
૪. પુ. (જૈન) તીર્થંકર.
૫. [સં. અર્હ (લામક હોતું)] પુ. ચોખ્ખા; લામકાત.
૬. પુ. વિષ્ણુ. કસલુ કે તે પૂજવા લાયક છે.
૭. જ. કીમત; અથ.
૮. વિ. કીમતી; અમવાન.
૯. વિ. માન આપવા જેવું; પૂજન.
૧૦. વિ. લામક. આ અર્હમાં આ કબ્જ સમાસને અંતે વપરાય છે. જેમકે, પૂજક, માનક, હાંક.
અર્હક પુ. રેડ; કૂવામાંથી પાણી કાઢવાનું દોચાંચાળું ચકર.
અર્હલુ ૧. [સં. અર્હ (પૂજક) + લન (નામ જાતનાર પ્રત્યય)] પુ. પૂજન.
૨. પુ. પૂજનું સાધન.
૩. પુ. શુદ્ધ, કેમકે તે પૂજ્ય છે.
અર્હલુ [સં. અર્હ (પૂજક) + લન (નામ જાતનાર પ્રત્યય) + લ (નરીબલિતે પ્રત્યય)] જી. પૂજન; પૂજન; અર્હા.
અર્હલુક [સં. અર્હ (લામક હોતું) + જનીય (લામક)] વિ. માન આપવા લાયક; પૂજન.
અર્હત ૧. પુ. (જૈન) કેવળ એટલે સંપૂર્ણ તત્ત્વ મેળવ્યું હોય એવો સાધુ; કેવલી.

૨. પુ. મોડીસની સંખ્યા બતાવનાર સંતા.
૩. [સં. અર્હત] પુ. (જૈન) તીર્થંકર;
વીતરણ; જિનેશ્વર; અરિહંત.

અન તેને ઠેવણી અર્હત, અન અમર હંધર
હરે છે. અનુવાચ

૪. પુ. છુદ, કેમકે તે પૂન છે.
૫. પુ. (બૌદ્ધ) છુદપાને પામેલ પુરુષ. ચીતમ
છુદના સમયમાં જેણે દુષ્ટાનો નાશ કર્યો હોય
તેને અર્હત કહેતા. અર્હત એ જ સૌથી સ્વ
પુરુષ એમ માનવામાં આવતું.

૬. પુ. બૌદ્ધ સાધુ; દુષ્ટાનુક.

૭. વિ. પ્રખ્યાત.

૮. [સં. અર્હ (પૂર્ણ) + ય (એવ)]
વિ. માન આપવા જેવું; પૂન.

૯. [સં. અર્હ (લાભ હોઈ)] વિ. ચોખ;

અર્હતપણું [અર્હત (તીર્થંકર) + પણું]
વ. (જૈન) તીર્થંકરની પદ્ધતિ.

અર્હતપ્રસાધી [સં. અર્હત (તીર્થંકર) +
પ્રસાધિ (અપાદ કરનાર)] પુ. (જૈન) પોતે
અર્હત નહિ હોય છતાં પોતાને અર્હત તરીકે
ઓળખાવનાર પુરુષ.

અર્હતપરચા [સં. અર્હત (છુદપાને પામેલ
પુરુષ) + અવચા (હાલત)] સ્ત્રી. વાત, સાથે
આત્મા એક થઈ ભલે જીવી રહિત; નિર્વાણ-
પદ; વેદાંતની તુરીયાવસ્થા.

અર્હતદર્શન [સં. અર્હત (તીર્થંકર) + દર્શન
(ધર્મ)] વ. જૈન ધર્મ; જૈનદર્શન.

અર્હતપદ સુખો અર્હતપદ.

અર્હતસ્વરૂપ [સં. અર્હત (તીર્થંકર) +
સ્વરૂપ (સ્વરૂપ)] વ. તીર્થંકરનું સ્વરૂપ.

અર્હતભક્ત [સં. અર્હત (તીર્થંકર) + ભક્ત
(ભક્ત)] પુ. (જૈન) તીર્થંકરનો ઉપાસક.

અર્હત ૧. પુ. (પુરાણ) કોઈક દેવનો એ
નામનો એક શબ્દ. આપણેવે ચાલ્યાં જ્યાં
ધરીને નામ, જગ અને માંડની પેઠે પોતાના
શરીરનું જ્ઞાન જુદી જાતે કરતા હતા, તેવામાં
દુરભાગ્યના લંકામાં એમનું શરીર વનના
અગ્નિમાં જળી ગયું. જ્યાં વાત સંજોગને અર્હત
શબ્દને પણ અંતર્નિહિત મેળવ્યા વિના માત્ર
અહારના કર્મનો લાભ કર્યો અને જીવી દીકરા
લઈને એણે નાસ્તિક થઈ દેવાળો હતો.

૨. [સં. અર્હત] પુ. (જૈન) તીર્થંકર.
૩. પુ. બધાથી અર્હતો, ત્યારે લોકમાં પૂનતો
અને જેણે પોતાની ઉદ્ધિને કળ્યાઈ રાખી હોય
તેણે સાચું બોલનાર દેવ જેવો પુરુષ.

૪. પુ. (જૈન) લોકોત્તર એટલે અલૌકિક દેવ

અર્હતદેવ [સં. અર્હત (તીર્થંકર) + દેવ]
પુ. (જૈન) દેવતાત્મન એટલે સંપૂર્ણ રાત્ર વડે
પદ્ધતિને અર્હતી જાતે તેને પ્રાપ્ત કરનાર
તીર્થંકર.

અર્હતીતિ [સં. અર્હત (તીર્થંકર) + તિતિ
(સમય)] પુ. હેમચંદ્રનારે સ્થેલ છાત્ર
આચાર્યના નિયમો સંબંધી પુસ્તક.

અર્હત ૧. [સં. અર્હત] પુ. (જૈન)
તીર્થંકર; જિન ભગવાન; અરિહંત.

૨. પુ. (બૌદ્ધ) છુદપાને પામેલ પુરુષ.

અન્યમાંથી પણ પદો રૂપાત્ર (અલ્પલોક કરેલી
પ્રાપ્તિની કળા), અપરાધ (અપ દેવલોકની
પ્રાપ્તિની કળા), ધાન (અર્હત), ઉદ્ધામ
(સાંત્વિતલ) અને અવિન્ન (અવિન્ન) એ
પાંચ સંયોગોને કલ્પ કરીને લાભ અર્હત
થાય છે. પુરાણ

૩. પુ. છુદ ભગવાન.

૪. પુ. બૌદ્ધ સાધુ.

૫. પુ. મોટું પામેલો જવા; મુળાત્મા; જ્ઞાન-
મુક્તિ અર્હિત.

૬. પુ. શિવ; સંકર.

૭. [સં. અરિ (રૂઝ) + હર (માર્ક)]
વિ (જૈન) પ્રમ, ક્રોધ, મોહ, મદ, લોભ
અને અજ્ઞાન જેવાં દુર્ગુણો દુષ્ટાનોને
હરનાર.

૮. વિ. પૂનવ જેવું; પૂન.

૯. [સં. અર્હ (લાભ હોઈ)] વિ. ચોખ;
ધર્મિત.

૧૦. વિ. (જૈન) સર્વેશ્વર; અર્હત અવનાર.

અર્હતી [સં. અર્હ (પૂર્ણ)] સ્ત્રી. પૂન.

અર્હિત [સં. અર્હ (પૂર્ણ) + ઇત (અર્હતનો
પ્રત્યય)] વિ. પૂનવેલ; અર્હિત.

અર્હોમર્હુ વિ. (આમ) હતાવનાર.

અર્હ ૧. [સં. અર્હ (પૂર્ણ) + ય
(એવ)] વિ. માન આપવા જેવું; પૂન.

૨. વિ. મેળવવા લાભ.

૩. [સં. અર્હ (એવ હોઈ)] વિ. લાભ;
ધર્મિત.

૪. વિ. વખાણવા જેવું; રતુલ.

અર્હ ૧. [સં.] જ કિ. સંતિપાત્ર હોવું.

૨. જ. કિ. અર્હતપણું.

૩. જ. કિ. (પાત્ર) સ્વચ્છરૂં જ્યાં ધાતુ
ઉપરથી નીકળેલા સ્વદઃ અલક; અર્હિ; અર્હિ.

અર્હ ૧. [સં. અર્હ (અર્હત)] પુ. આપણો;
આપણો; બોમમ.

૨. પુ. એટ; તિ.

૩. [સં.] પુ. વીંછીને અર્હતો.

૪. પુ. હરતાલ.

૫. પુ. (આમ) હવ.

૬. સ્ત્રી. અર્હત.

૭. સ્ત્રી. પૂન.

પદ્ય અર્હત પંચસે. સોમ વીરું સાલ,
એક તેમને કારણે, અર્હત સખી અર્હત.

લોકસાહિત્ય

૮. [સં. અર્હ (સ્વચ્છરૂં)] સ્ત્રી. સ્વચ્છરૂં

સ્વચ્છ.
અર્હત અર્હત સખી અર્હત, અર્હત મુખરૂં પ્રિય અર્હત,
સ્વચ્છ અર્હત આપણ અર્હત, ઠંડા અર્હત અર્હત મુખરૂં,
લોકોડિય

૯. વિ. ધાતુ; અર્હ.

જુદા અર્હિત અર્હિતેલ અર્હત, અર્હિત અર્હત નિર્હત,
અર્હિત સર્વેશ્વર વર્હત, હરિ મળ સંત અર્હત.
ધિનવસુધોધ

૧૦. [સં. અર્હ (સખી હોઈ)] વિ. સંતિ-
વાણું; સખી.

૧૧. જ. અર્હત; અર્હત; અર્હિત.

અર્હત અર્હિત અર્હતેલ સાથે. નર્હિત

૧૨. [સં. અર્હ (અર્હ)] જ. અર્હ.

અર્હ-અર્હીન [જ. અર્હ (નિમગ્ન થઈ
સર્વ) + અર્હી (નિર્મલ કે સ્વામી હોઈ)]
વિ. અર્હોસાધક; વિશ્વાસ રાખવા લાભ. જ્યાં
વિશ્વાસ પડેલું હજારત મહામહા પદ્મનાભ મહે
વજરાણું, કેમકે તેમની ઉપર જ્યાં વિશ્વાસ રાખી
સકતા.

અર્હ ૧. [સં. અર્હ (સ્વચ્છરૂં)]
પુ. મોટલો; અર્હોડો.

૨. પુ. (પિત્ર) હરેક મરણમાં ૧૬ માત્રા
ને હરે એ સુધી હોય, તથા પહેલી, પંચમી,
નવમી ને તેમની માત્રા ઉપર તાલ હોય એવો
એક આત્મભેદ હંદ; અર્હિ; અર્હિત; અર્હિત.
૩. [સં. અર્હ (પૂર્ણ) + ઇ (સુખ)]
પુ. અર્હ; અર્હિત, કેમકે તે પૂર્ણ સુખાપ છે.

૪. પુ. બીજા આત્મી વખતે અર્હત પરસ્પર
મળતી વખતે જન્મબોધી બોલાતો સ્વદઃ

અર્હત લઈને લેખ, પણ મર અર્હત અર્હત.
લોકસાહિત્ય

૫. પુ. વર્ણની લક; અર્હત પરત વર્ણિયા
વર્ણ.

કેવલ સિદ્ધિ મિત્ર અર્હત મુક્ત અર્હતની કલ્પ;
અર્હત અર્હતે મુખરૂં અર્હત લક અર્હત.
ધિનવસુધોધ

૬. પુ. શરીર કરેલ અર્હતનો લેખ.

૭. પુ. સર્વેશ્વર; સંત મંદર.

૮. પુ. હરતાલ.

૯. જ. અર્હત હર્હ.

૧૦. વિ. નિરામર.

૪. વિ. અનુમાન ન થઈ શકે એવું.
 ૫. વિ. અપશુર્નિષ્ઠાન.
 ૬. [સં. જા (નહિ) + લક્ષ્ય (નિશાની)]
 વિ. ચિહ્ન વગરનું; નિશાની વિનાનું.
 ૭. વિ. બીજાથી લુપ્ત પાડી ઓગળી રાખ
 એવી નિશાની વગરનું.
 ૮. વિ. સારા આચરણ વગરનું.

અભ્યાસ ૧. [સં. જા (નહિ) + લક્ષ્ય
 (એવું)] વિ. અભ્યાસ.

૨. [સં. જા (નહિ) + લક્ષ્ય
 (નિશાનીવાળું)] વિ. ચિહ્ન નહિ કરાવેલું;
 નિશાની વિનાનું; ખાસ વગરનું.

૩. [સં. જા (નહિ) + લક્ષ્ય (ખાન સમવું)
 + ઇતિ (સંજ્ઞાસ્થાને પ્રત્યય)] વિ. ખાન બહાર
 મણેલ; એવામાં નહિ આવેલું.

૪. વિ. ખાનમાં ન લીધેલું.

૫. વિ. ન આવેલું.

અભ્યાસોપસ્થિત [સં. જા (નહિ) + લક્ષ્ય
 (એવું) + ઇતિ (નહિ) + સ્થિત (મણેલ)]
 વિ. ખાન ન પડે એમ આવી પડેલેલ.

અભ્યાસી ૧. [સં. જા (નહિ) + લક્ષ્ય
 (એવું)] જી. કર્મી; અભ્યાસ; નિર્ધનતા;
 દિવસ; અભ્યાસીનો અભ્યાસ.

૨. જી. અભ્યાસી. તે એવતનો નામ કરતી
 હોય એમ મનાય છે. સ્ત્રીમાંજમાં ધનસંપત્તિ
 આપવાવાળાને અભ્યાસી અને તેનો નામ કરવા-
 વાળાને અભ્યાસી કે અભ્યાસી કહે છે.

અભ્યાસીવાન [સં. જા (નહિ) + લક્ષ્ય
 (એવું) + વાન (વાળું)] વિ. ધન વગરનું;
 મરીન.

અભ્યાસ ૧. [સં. જા (નહિ) + લક્ષ્ય
 (એવું) + વ (વાળું)] જ. અભ્યાસ, કેમકે તે
 એવું થકાતા નથી.

૨. વિ. અભ્યાસ નહિ એવું; અભ્યાસ.

૩. વિ. અભ્યાસમાં નહિ એવું; અભ્યાસ.

૪. વિ. નહિ નાણુલ એવું.

૫. વિ. નિશાની વિનાનું; ચિહ્ન વગરનું.

૬. [સં. જા (નહિ) + લક્ષ્ય (અભ્યાસ)]
 વિ. અભ્યાસ વિનાનું; ખોટા કારણ વગરનું.

૭. વિ. મુખ્ય અર્થનો આધ એટલે વિરોધ
 થતે તેનો સંબંધ બીજા અર્થ થેલો ન પડે
 એવું.

૮. [સં. જા (નહિ) + લક્ષ્ય (ખાનમાં
 આવે એવું)] વિ. સમજ ન રાખ એવું
 ખાસમાં ન આવે એવું; અગોચર.

અભ્યાસમતિ [સં. જા (નહિ) + લક્ષ્ય
 (એવું) + મતિ (મત)] વિ. ખાન

ન પડે એમ આવતું.

અભ્યાસમતિ ૧. [સં. જા (નહિ) + લક્ષ્ય
 (એવું) + લક્ષ્ય (ખાનમાં આવે એવું)]
 જ. અભ્યાસ, કેમકે તે નહિ ન દેખાય એવું
 હોય છતાં વિચારે દેખી રાખાય છે.

૨. વિ. નહિ ન દેખાયું પણ વિચારે અભ્યાસ.

અભ્યાસવાદી [સં. જા (નહિ) + લક્ષ્ય
 (ખાનમાં આવે એવું) + વાદિ (મતવાદી)]
 વિ. અભ્યાસી કદી પણ ખાન ન આવી શકે
 એમ માનનાર; અભ્યાસવાદી.

અભ્યાસ ૧. [સં. જા (નહિ) + લક્ષ્ય
 (એવું)] પું. પરમેશ્વર અભ્યાસ તે અભ્યાસ
 વગરનું હોવાથી અભ્યાસ છે.

૨. પું. બીજા માત્રની વખતે અને પરસ્પર
 મળતી વખતે મોસાંઈઓથી મોસાંઈ થઈ.

અભ્યાસ અભ્યાસ = (૧) પરમાત્માના નામ
 પર લિખા માત્રની; લિખા માત્રની (૨)
 મોસાંઈ ઉપરનું સમજવું કરવું.

૩. પું. સિવા; સાર.

૪. પું. (પિતૃ) પદ્મી છાપ્પની અભ્યાસી
 એક વિષમભૂતિ માત્રાએજ છે. તેમાં ૪૫
 મુક અને ૬૬ અથવા ૧૧૧ અથવા ૧૧૬
 માત્ર હોય છે.

૫. જી. મિત્રા.

પિતૃ અભ્યાસ મુકે અભ્યાસ કરેલી હોય પુત્ર,
 અને પિતૃ તે રહે. બીજા માત્રાએ પુત્ર.
 અભ્યાસ

૬. જ. એ નામની એક અભ્યાસી થોડી.

૭. વિ. અભ્યાસ; અભ્યાસમાં ન આવે એવું;
 અગોચર; અગોચર.

૮. વિ. અભ્યાસ વિનાનું; નિરાધાર.

૯. વિ. અભ્યાસી એ નામની અભ્યાસી.

અભ્યાસમુદ્ધ ૧. [સં. અભ્યાસ (એવું) + મુદ્ધ (મત)]
 જ. અભ્યાસ ન દેખાય એવી અભ્યાસ.

૨. [સં. અભ્યાસ (અભ્યાસ) + મુદ્ધ (મત)]
 જ. અભ્યાસ.

અભ્યાસ ૧. જી. એવત; ધન; અભ્યાસ.
 પહેલી વાળ વાળ સાર,
 દેખાડે અભ્યાસ અભ્યાસ. અભ્યાસ

૨. [સં. જા (નહિ) + લક્ષ્ય (અભ્યાસ)]
 વિ. અભ્યાસ.

૩. વિ. અભ્યાસ; અભ્યાસ.

અભ્યાસમતિ [અભ્યાસ (એવું) + મતિ
 (મત)] વિ. પિતૃ; ધન; અભ્યાસ.

અભ્યાસમાત્ર [સં. અભ્યાસ (અભ્યાસ) + માત્ર
 (માત્ર)] જ. અભ્યાસ; અભ્યાસ.

અભ્યાસ અભ્યાસ અભ્યાસ,
 અભ્યાસ અભ્યાસ અભ્યાસ. અભ્યાસ

અભ્યાસમાત્રી ૧. [સં. અભ્યાસ (અભ્યાસ) +
 માત્રી (માત્રા સમાર)] પું. મોરખનામનો
 અભ્યાસી અને નિરાધાર અભ્યાસ માનનાર સાધુ;
 એક અભ્યાસ સિવાય બીજાને ન માનનાર મોગી;

અભ્યાસ અભ્યાસ સાધુ માટે અભ્યાસ રાખે,
 મોરખનામ લુપ્ત પડે, સરીરે રાખ મોલે અને
 કે એવતી દેરડી બધી, કે એમાં કોઈક વખત
 મુકરી બધી હોય છે. તેઓ બીજા માટે અભ્યાસ
 કરીને દરિયાઈ નારિયેળનું અભ્યાસ રાખીને
 મોરખી અભ્યાસ અભ્યાસનો અભ્યાસ કરે છે.
 એમ કરવામાં તેમનો હેતુ પરમાત્માનું સમજવું
 કરવા તથા અભ્યાસનો હોય છે. તેઓ અભ્યાસને
 માટે અભ્યાસ કરતા નથી.

૨. વિ. નિરાધાર અભ્યાસ માનનાર.

અભ્યાસપૂની [અભ્યાસ (અભ્યાસ) + પૂની
 (પૂની)] જી. પરમાત્માના સમજવું કરે.

અભ્યાસમાત્રી અભ્યાસમાત્રી.

અભ્યાસનિર્ણય ૧. [સં. જા (નહિ) +
 લક્ષ્ય (એવું) + નિર્ણય (અભ્યાસ) +
 અભ્યાસ (અભ્યાસ)] પું. પરમાત્માનું નિર્ણય

અભ્યાસ

૨. વિ. ન દેખાય એવું; અગોચર.

૩. વિ. અભ્યાસ એવું વિનાનું.

અભ્યાસપુરુષ ૧. [સં. અભ્યાસ (અભ્યાસ)
 + પુરુષ (અભ્યાસ)] પું. અભ્યાસી અભ્યાસ તે
 અભ્યાસ છે, માટે અભ્યાસપુરુષ કહેવાય છે.

૨. પું. અભ્યાસ, કેમકે તે અગોચર છે.

અભ્યાસમસ્તી [અભ્યાસ (અભ્યાસ) + મસ્તી
 (મસ્તી)] જી. અભ્યાસીનો અભ્યાસ.

અભ્યાસમાર્ગ [સં. અભ્યાસ (અભ્યાસ) + માર્ગ
 (સ્ત્રો)] પું. અભ્યાસ માત્રાનો સ્ત્રો.

અભ્યાસમતિ જ. વિ. અભ્યાસ.

અભ્યાસમતિ પું. અભ્યાસ એવી અભ્યાસ.

અભ્યાસવાદ [સં. અભ્યાસ (અભ્યાસ) + વાદ
 (માત્ર)] પું. વિરોધાદિત એવો એક વાદ. અભ્યાસ
 માત્ર પ્રમાણે અભ્યાસ દરિયાઈ અગોચર છે.

અભ્યાસવાદી [સં. અભ્યાસ (અભ્યાસ) +
 વાદિ (માત્ર)] વિ. અભ્યાસ દરિયાઈ અભ્યાસ
 છે એવું મતવાળું; અભ્યાસવાદમાં માનનાર.

અભ્યાસમાત્ર જી. અભ્યાસ વખતની અભ્યાસ
 હોવાના.

અભ્યાસમાત્ર વિ. અભ્યાસમાત્ર ન મને એવું
 અભ્યાસ.

અભ્યાસ અભ્યાસ અભ્યાસ
 અભ્યાસ ન અભ્યાસ અભ્યાસ.

અભ્યાસ અભ્યાસ અભ્યાસ
 અભ્યાસ અભ્યાસ અભ્યાસ. અભ્યાસ

અલખ

અલખું વિ. માફું; ખોટું.

કહે મનનારી, આવડું મં અલખું ૧ એમ લખાયો.
મીતમ

અલખો ૧. પું. નિહાળી.

સાધો સમાધિ સ્નેહ સરિતાને કાંઠે

અલખોજર અણુ અંબોલવા.

બોચીકુમાર

૨. પું. (પિત્ત) સાદકાંઈની ભત્તનો એક
કાંઠ. તેમાં ૨૩ ગુરુ અને ૭૪ લઘુ મળી ૧૨૦
આવા હોય છે.

અલખ ૧. [હિ.] વિ. અસંબંધ.

૨. વિ. અસાધારણ.

૩. વિ. અધાર વિનાનું; અદર; અકર્ત.

૪. વિ. હિતરી મચેલું.

૫. વિ. એકલું; એકલતાવાસી.

૬. વિ. કપાઈ મચેલું; કાંઈ મચેલું.

૭. વિ. ખાસ; અનોખું.

૮. વિ. દાંતિ બહાર મોઢું.

૯. વિ. તટસ્થ; પદપાત રહિત.

૧૦. [સં. અ (નહિ) + લખ્ (બોલું) + પ્રા.
અલખ્યુ] વિ. નહિ બોલપેલું; ભૂલું; છૂં.
પાલક તેણે પુણ્ય ના બલું ન બહુ સખિ! બુદ્ધ.

અલખ વિષય મુલ્ય વિ અલુઈ અલુઈ સિદ્ધે.

વસંતવિભાસ પંદામી સહી

૧૧. વિ. ખાતલ કરેલું.

૧૨. વિ. બહુ નહિ મચેલું; અદર.

૧૩. વિ. મુક્ત.

૧૪. વિ. સ્થામત.

૧૫. વિ. સ્વચ્છ.

૧૬. વિ. સ્વતંત્ર.

૧૭. અ. દર; છેડે.

૧. અલખ કરવું = (૧) ઉપાસવું; ખોલવું.
(૨) ક્રિપણવું; કાઢવું. (૩) પૂંદી કાઢવું
(૪) ચોરી લેવું. (૫) છુપાવવું. (૬) છુપા-
છુપા કરવા. (૭) છૂંક પાડવું. (૮) કમીને
લઈ લેવું. (૯) નાત અલાર મૂકવું. (૧૦)
નિહવું. (૧૧) પૂંદી કરવું. (૧૨) પેદી બંધ
કરવી. (૧૩) બાલુએ મૂકવું; તથા લેવું.
(૧૪) અમાલી મૂકવું. (૧૫) કાંઈ નાખવું.
(૧૬) વિશ્વસ્થાતથી પામવી લેવું. (૧૭)
વેચી નાખવું. (૧૮) વેરવું; વિખેરી નાખવું.
(૧૯) સંમત કરવો.૨. અલખ થવું = (૧) મુકાવું. (૨) ચોરઈ
જવું. (૩) હોદી લેવું. (૪) દર થવું (૫)
નાસી જવું; જમી જવું. (૬) નિરવ થવું.
(૭) અસ્તર થવું. (૮) કામીદારીમાંથી છૂટા
થવું. (૯) વેચાઈ જવું. (૧૦) સંપૂર્ણ કુંડળ
માંથી ભૂલ થવું.

૩. અલખ પાડવું = (૧) ભૂલ પાડવું. (૨)

ભૂલ રાઈ રહેવું.

૪. અલખ રહેવું = દર રહેવું; બાવ ન લેવો.

અલખઅલખ [હિ.] વિ. ભૂલભૂલું; છૂંકછૂંકું;
એકક.અલખઅસામી [અલખ (લઈ) + અસામી
(અલ્પ)] અ. કમી વતની ન અણુતું
હોય એવું માલુસ; અમત.

અલખા અ. અલખ; અલોપ.

જન વિદ્યુ અલખદ.

બોલઈ પાપ વિદ્યુ ઉભય.

બીમ

અલખત ૧. છી. અલ્પ અલ્પ.

૨. છી. અમતો; દણંત.

૩. વિ. અલ્પનું; અલ્પ.

૪. વિ. કમો લેવા એવું.

૫. વિ. નજીકનું; પાસેનું.

૬. વિ. પ્રસંગે લીધે નીકળેલું.

અલખતની વાત = વાતમાંથી નીકળતી વાત.

કહું વાત અલખતની અમો, કુંકારો નવ
હેલો તમો. - વૈતાળખંડીશી

૭. [અ (નહિ) + લખ (લખવું)]

વિ. લખવું નહિ એવું; દરવું.

૮. [અ. અલ્ (નિમગ્નતા ઉપર) + અલ
(હેડ)] વિ. સહેજ; થોડું.

જન વિનાનો અલખત બોલે.

બીમ

૯. વિ. સામાન્ય; સાધારણ.

અલખત [અલખ (લઈ) + તા (પાડું)]

છી. ભૂલ હોવાખત.

અલખની [સં. અલખ] છી. (હિંદી) લખાં

સુખવજ માટે અખિલું હોરું કે હોરી વી અખિલો
વાંસ; વગમચી.

અલખભૂમિ [અલખ (લઈ) + ભૂમિ

(અખી)] છી. ગોચરને માટે ભૂમિ સખેલી
અખી.

અલખઈ [સં. અલ (ઇંચ) + અલ (એ)]

છી. એક ભાતની ઝેરી જગો.

અલખસોદિયું અ. મુલાંદ; ચોટીમું.

અલખવાહક [અલખ (નહિ બોલવેલ) +

વાહક (લઈ જનાર)] પું. ઉચ્છ્રાંત કે વીજળીના

પ્રવાહને ભૂલો પાડી હોરી જનાર પદાર્થ.

ભાતીય વજલ ભાવ આપવ બોલની નાહવા

આકાશને અલખવાહકો વિશ્વરોણ છે.

સાદિલમવા

અલખાર ૧. પું. મોહો; કુંજલ; અસ્તખો.

૨. પું. વૈભવ; કાઠ; સાહેબી.

૩. [અ. અલ્ (નિમગ્નતા ઉપર) + અલ

(રા)] છી. હાલ પરંપરા; પંકિત.

૪. [અ (નહિ) + લખ (લેવું)]

વિ. થોડું નહિ એવું; અનલપ.

અલખારી ૧. [અ. અલખાર] વિ. મદમાતું;
અધૂર; અસ્ત.

૨. વિ. અસ્તવી; સ્વચંદી.

૩. વિ. થોડું.

૪. વિ. વિચિત્ર; વિશ્વજ્ઞ.

૫. વિ. સોખીન.

અલખાવતું ૧. અ. કિ. અમતું.

૨. અ. કિ. અલખવતું; અલખવું.

૩. અ. કિ. વગમાડવું.

અલખાવિદ્યા છી. દરિયાર્થ એક સંબંધી વિદ્યા;
'દાખોસોજી'.

અલખુ ભુખો અલખું.

અલખુઅલ [અ. અલખુ (અંતર્યામી એક)]

અ. અલખુ એવું મોટેથી વગાડવું એક વાળું.

અલખુએ ભુખો અલખુઅલ.

અલખું ૧. વિ. અધાર વિનાનું; અદર.

૨. [સં. અ (નહિ) + લખ (બોલવેલ)]

પ્રા. અલખુ] વિ. નહિ બોલવેલું; ભૂલું; અલખ.

૩. અ. દર; છેડે.

અલખુંઅલ ભુખો અલખુઅલ.

અલખુંએ ભુખો અલખુઅલ.

અલખુઅલ [અ. અલખુ (અંતર્યામી એક)]

અ. પાલ એવું એક વાળું. તેણે મોઢું કલમ-

ચંસ મચેલું હોય છે અને તેમાં અણુ અણુ

અંતરે સાત છેડ એટલે કાણું હોય છે.

અલખોદિયું અ. (પ્રાચી) મોટિયું; મુલાંદ.

અલખોલ [અ.] પું. (અપોતિય) વગાડિ

નકામમાં આવેલ મુમારે ૧૧ લાખ માર્કલ

બાસનો બીજા વર્ગનો એક તારો. ૨

રિવસ ૨૦ કલાક અને ૪૬ મિનિટમાં તેના

દેખાવમાં એક વખત દર ૫૩ છે. એક વાર

તેણે તેજ ધટવા માંડે એટલે લગભગ ૩૫

કલાકમાં તે મોઢા વર્ગનો તારો બાવ અને ૧૫

મિનિટ તેવો રહી વળી પાછો ૩૫ કલાકમાં

પહેલાં હતો તેવો બને. અસ્પી, કૃતિયા અને

અલખોલ મળે મળીને એક કાટખૂણાવાળો

ત્રિકોણ થાય. અલખોલ તારો અનુચ્છરીની

વસંતી તારીને સાત વાગે અખાલ્લર ઉપર

આવે છે.

અલખ ૧. [સં. અ (અલખ) + લખ

(લખવું)] અ. અલખ વખત; અણુ મુદ્દત.

૨. [સં. અ (નહિ) + લખ (બોલવેલ)]

વિ. નહિ વગમચ; છૂંક.

અલખાર ભુખો અલખાર.

અલખુ ૧. વિ. અંબીર.

૨. [સં. અ (નહિ) + લણ (હસ્ય)]
 વિ. (પિતૃ) એક કરતાં વધારે માનવનું;
 દીર્ઘ; ધુર.

૩. [સં. અ (નહિ) + લણ (વર્ત)]
 વિ. ધીરવણું; મહાન; મોટું.

૪. [સં. અ (નહિ) + લણ (લલ્લ)]
 વિ. ■■■.

અભિજ્ઞ ૧. [સં. અ (નહિ) + જ્ઞ (જ્ઞા)]
 [વિજ્ઞ] જી. જ્ઞાન; નિર્ધનપણું; ઇચ્છતા.
 ૨. જી. દુવડ; ગદી જી.

૩. [સં. અ (નહિ) + લણ (ધાન)]
 જ. ખાન મહાર; લણમાં ન હોય તેમ.

અભિજ્ઞો [સં. અભિજ્ઞ (અભિજ્ઞ)] પું. અભિજ્ઞ.
 અભિજ્ઞ લુઓ અભિજ્ઞ.

અભિજ્ઞ [સં. અભિજ્ઞ] જી. જ્ઞાન; નિર્ધનતા.

અભિજ્ઞ સં. અભિજ્ઞ, સં. અભિજ્ઞ.

પૃથ્વીચંદ્રચરિત્ર સં. ૧૪૦૮

અભિજ્ઞ ૧. [સં.] જ. એક જાતનું પક્ષી.

૨. [સં. અ (નહિ) + લણ (સમ
 થી)] વિ. લાજ વગરનું; નેશરમ

અભિજ્ઞર્થે જ. (જૂ. મુ.) એક જાતનું ઝાઝું.
 ઝાઝુંધીમાં અમુક અમતાં,
 કાને કાઠી લગાં વેડાં.

લાજવસમ

અભિજ્ઞ [અ.] પું. દેવદાર.

અભિજ્ઞ પું. જી. (જૂ. મુ.) બેઠું.

આવ અભિજ્ઞ આખરું થી પુરુષ પુરુષ પ્રાણિ.
 લાજવસમ

અભિજ્ઞ [સં.] પું. ધુનો; રોપ; વાંક.

અભિજ્ઞ ૧. [સં.] જી. અંધનો સોને.

૨. જી. પરમિયાના રોમમાં જતી એક જાતની
 લાલ અને કાળી બહુ પીઠા કરનારી ફોડી.

૩. જી. સાંધાનો એક રોમ.

અભિજ્ઞ પું. (જૂ. મુ.) આપુરતા; ઉત્કાંક્ષા.

અભિજ્ઞ અભિજ્ઞ અભિજ્ઞ જે એવા આવાંસ.
 લાજવસમ

અભિજ્ઞે લુઓ અભિજ્ઞ.

અભિજ્ઞ [સં. અ (નહિ) + લણ (સમ
 થી)] વિ. નેશરમ; લાજ વગરનું.

અભિજ્ઞ પર્થ પું. પીરપુષ્પ જેવા

પ્રિય પરી પિય આવો ર.

નર્સિસ

અભિજ્ઞ ૧. જી. ખોટી હિંમત; ધૂરતા.

૨. [સં. અ (નહિ) + લણ (સમ)]
 જી. નિર્ધનતા; નેશરમી.

૩. વિ. જી. લાજ વગરની; નેશરમ.

અભિજ્ઞાન [અ. અભિજ્ઞાન] જ. અભિજ્ઞની
 સ્વરૂપ; ઉપાદયની જોડી; અંતિમ નિર્ણય.

અભિજ્ઞ (અભિજ્ઞ) ૧. વિ. ઉદત; ઉચ્છ્રંખળ.

૨. વિ. દુનિયાદારીના અભિજ્ઞ વગરનું; અભિ-
 પલોદ.

૩. વિ. ભુલિ વગરનું; મૂર્ખ.

૪. વિ. બેદિશ પડવા વિનાનું; નયરોજ.

અભિજ્ઞ જી. એકબીજા સાથે સાંધે કરવા માટે
 પગની ધાર ઉપર મારેલ વીંસી.

અભિજ્ઞાન ૧. [ઉ.] પું. સેનપતિ.

૨. વિ. સ્થા; ૬૦.

અભિજ્ઞ [સં.] પું. (સંગીત) ગીતીમાતૃક
 એટલે સંગીતમાં વસતા વર્ણ-સા રી મ મ
 પ પ વગેરે.

અભિજ્ઞો [સં. અભિ (અભિજ્ઞ)] પું. સોઓ-
 ને લાજવસમ રીતમાં વપરાતો સ્વરો રીમ;
 અભિજ્ઞો.

પગપાનીથી હાથો અભિજ્ઞો

અભિજ્ઞો પગે પગે લગતો.

પ્રિયનર

અભિજ્ઞ જી. (અભિ) હાથ.

અભિજ્ઞાનસિદ્ધા [અ. અભિજ્ઞાન (અભિજ્ઞાન સિદ્ધા
 આગળે લાજવસમ લાંબા લાંબાને લગતું)]
 જી. અભિજ્ઞાન એટલે દમણી પાસેની અંધળી
 તથા અનિદિશ એટલે દમણી આંખથી તે એ
 વચ્ચેની નસ.

અંધળાઓની અભિજ્ઞાનસિદ્ધાને (અભિજ્ઞાન
 તથા અનિદિશ વચ્ચેની નસને) વિવા અભિજ્ઞાન-
 સિદ્ધાને જેવા અભિજ્ઞાન લાજવસમ અંધળા વડે
 સાધાતલુ એટલે લાંબી લાંબી લાંબા
 રહેતું.

અભિજ્ઞ ૧. [કિ.] જી. અભિજ્ઞ મરણ.

૨. જી. અભિજ્ઞ.

૩. જી. અભિજ્ઞાન.

૪. જી. પતન; મોત.

૫. [સં. અભિ] વિ. જોડું; જોડું.

અંધ અભિજ્ઞ પાસેવ નસ;

અભિજ્ઞ લેમ લાંબી નસ.

લાજવસમ

૬. [ઉ.] વિ. અભિજ્ઞ.

૭. [સં. અ (નહિ) + લણ (જોડું)]

વિ. સ્વપ્ન રહેવાના આવાણું; મૌનવતીધારી.

અભિજ્ઞાની જી. અભિજ્ઞ; અભિજ્ઞ.

અભિજ્ઞાન જ. ઉપરઉપરથી; ઉપરઉપર.

અભિજ્ઞ ૧. [સં. અભિજ્ઞ (જોડું)]

વિ. આભિજ્ઞાની માતૃ.

૨. [સં. અ (નહિ) + લણ (અભિજ્ઞ)]

વિ. પુરુષ; નહિ છુપાવેલું; ઉપાડું.

૩. વિ. નહિ છુપાવું.

અભિજ્ઞ જ. અભિજ્ઞાન; અભિજ્ઞ; પગપાની
 આવાણું.

અભિજ્ઞ ૧. જ. કિ. અભિજ્ઞ મરણ; નજર
 નહાર મરણ.

૨. જ. કિ. છુપાવું; છુપાવું.

૩. [સં. અભિજ્ઞ (જોડું)] જ. કિ. માતૃ;
 રામ કાઠવો.

અભિજ્ઞ જી. (અભિ) અભિજ્ઞ; એએની.

અભિજ્ઞ ૧. [રૂપે. એએએ] જ. એ નામના
 દિવસ અભિજ્ઞના અભિજ્ઞની જી.

૨. જ. "દિવસ અભિજ્ઞના" પીર, મિલી અને
 બોલિયાના પ્રાંતના ઉંચા પહાડમાં રહેનાર
 બહામી કે કાળા રંગની લાંબી અને મુલાવમ
 જીવવાળું જીંદની જેવી કોળાળું થેડાને મળતું
 વાગેળનારું અંધપાનેલું એક પ્રાણી.

૩. જ. રીતમ કે સ્વરની સાથે અભિજ્ઞાની
 જી. મેળવી અભિજ્ઞને એક જાતનું પાતળું કપડું.

અભિજ્ઞ ૧. [સં. અભિજ્ઞ (જોડું)]
 જ. કિ. અભિજ્ઞ; રામ નીકળવો.

૨. જ. કિ. છુપાવું; સતાવું; છુપાવું.

૩. જ. અભિજ્ઞ ૨. લાંબીને કાળવે.

જે લાંબી રૂપ એ અભિજ્ઞાન.

અભિજ્ઞ

૩. જ. કિ. નાક પામતું; નાનકડું મરણ.

અભિજ્ઞાની [ઉ. અભિજ્ઞ (અભિજ્ઞ) + તમ
 (અભિ) + ઈન (વાળું)] પું. અભિજ્ઞની
 વંશનો એ નામનો સરેલીર બાદસાહ.

અભિજ્ઞ [અ.] જી. ધોડાનું અભિજ્ઞના પગ
 અભિજ્ઞ રૂપી પહાડા પગ ઉપર જીવતું તે
 અભિજ્ઞ વર્ણમાળાનો પહેલો અભિજ્ઞ અભિજ્ઞ
 જીવો અભિજ્ઞ છે. તેથી આ રૂપ અભિજ્ઞમાં
 વપરાવા લાગ્યો.

અભિજ્ઞેલું પું. કુરાનના પહેલા ભાગને અભિજ્ઞો
 કલકાળ.

અભિજ્ઞ ૧. પુ. વજર; રીતરંગની રમતનું એક
 મહોર. એ જ પ્રમાણે અભિજ્ઞ (જીંદ) અને
 રૂપ (લાંબી)નાં નામો અભિજ્ઞાની રૂપેનિલ
 લાજમાં તેમ ને તેમ એવામાં આવેલાં છે.

અભિજ્ઞ [અ.] જી. નાંધ વગરની અભિજ્ઞ.

અભિજ્ઞ ૧. [અ. અભિજ્ઞ] વિ. ઉપરોમમાં
 ન આવતું; નામનું.

૨. વિ. કાલતું; વપારાનું; ઉપલક્ષ.

૩. વિ. રમણી; રમણ.

અભિજ્ઞ (અભિજ્ઞ) ૧. [અ. લાજ
 (અભિ)નું અભિજ્ઞ] પું. જ. રૂ. રૂપ.

૨. પું. જ. રૂ. રૂપોચ્ચાર.

અભિજ્ઞ લુઓ અભિજ્ઞ.

અલ્પશી ૧. [અ.] છી. ક્ષી; મલું લાંબું
દૂધી માંખું કાંડું.

૨. વિ. રેશમી કાપડની એક અલ્પ.

અલ્પશી ૨. ન. ઊંઠ; શેતરૂંજનું એક મહોર.
ખાડીનાં અલ્પરૂંજ (વજર) અને રૂખ
(લાથી)નાં નામો અલ્પીમાંથી રહેનિસ
ભાષામાં તેમ ને તેમ સેવામાં આવેલાં છે.

અલ્પવ [અ. અલ્પવતા] લુઓ અલ્પવતા.

અલ્પવતાં લુઓ અલ્પવતા.

અલ્પવતા લુઓ અલ્પવતા.

અલ્પવતા ૧. [અ.] જ. અરેખર; બેશક;
જર; નિઃસંકે.

૨. [કિ.] જ. પશ; પરંતુ.

૩. જ. અડુ સાર; એમ જ.

અલ્પવતાં લુઓ અલ્પવતા.

અલ્પવમ [અ. અલ્પવમ] જ. ફોટા અને
સરી સામવવા માટેની કોરી ચોપડી.

અલ્પવલ ૧. [કિ. અલ્પ (મલું) + વલ
(શક્તિ)] પુ. અતિજન; મહાન શક્તિ.

અલ્પવલ પુરાણલ = પ્રજુ સર્વશક્તિમાન છે.

૨. વિ. હંમવમ વિનાનું; જે તે; મને તેનું.

પાંડા હુંને શી રીધી ૧ હો અલ્પવા,

એમ ત્યાં અલ્પવલ બોલે છ.

જ્યારામ

અલ્પવરાક [અ. અલ્પ (નિઘપામક ઉપસર્ગ) +
વરાક (જે નામનો ઘોડો)] પુ. પરીના
જેવા મોહવાળો પાંખાળો ઘોડો. એમ કહેવાય
છે કે મહામહા પેરંગરે તેના ઉપર ઊંધમાં
સાતમા આઠાસમાં મુસાફરી કરી હતી.

અલ્પવું વિ. (આમ) અલ્પ; મુરેશ; કપ્ડ.

અલ્પવેલ લુઓ અલ્પવેલ.

અલ્પવેલું લુઓ અલ્પવેલું.

અલ્પવેલાપણું ૧. જ. આઝાદી.

૨. જ. હરકાણ; પ્રેમમતતા; પ્રજુલ્પાપાર;
ભોગવિવાસ.

૩. જ. ઉત્તમપણું; અદ્વિતીયપણું.

૪. જ. ઉદારપણું.

૫. જ. ટાપ્પીપિયું હોવું તે.

૬. જ. નિરંકુશપણું.

૭. જ. નીડરપણું.

૮. જ. બેપરવાઈ.

૯. જ. ભોળપ.

૧૦. જ. મનસ્વિતા.

૧૧. જ. મૂર્ખતા.

૧૨. જ. મોહતા.

૧૩. જ. રમતિયાળપણું.

૧૪. જ. લાલાર્ધ; ફાંકો રેખાવ; ઉલ્લાર્ધ.

૧૫. જ. નિમિસ્તા.

૧૬. જ. અલ્પિયારીપણું.

૧૭. જ. હમવાપણું.

અલ્પમેલું ૧. વિ. ક્ષી; ઉલ; રંગીલું.

૨. [અલ્પ (નહિ) + મેલ (એક) + લિ]
વિ. ઉત્તમ; અદ્વિતીય; અભેડ.

૩. [અ. અલ્પ (નિઘપામક ઉપસર્ગ) + વલ
(સમગ્રી વલિસ વહેવાર)] વિ. ઉદાર; કમ-
ધર્મી; પડેપકારી.

૪. વિ. ટાપ્પીપિયું; વસ્તુમિયું.

૫. [કિ.] વિ. તરંગી; મનસ્વી.

૬. વિ. નીડર.

૭. વિ. ફાંકું; ફટકું; રેખાવકું; મનોહર; સુંદર.

૮. વિ. બેપરવાઈ.

૯. વિ. ભોળું; કપા રહિત.

૧૦. વિ. મૂર્ખ; અજ્ઞ કુદિનું.

૧૧. વિ. મોહક.

૧૨. વિ. રમતિયાળ; આનંદી.

૧૩. વિ. વિચિત્ર; અસાધારણ.

૧૪. વિ. અલ્પિયારી.

૧૫. વિ. સ્ખંડી; નિરંકુશ.

૧૬. વિ. સ્ખંડ; મુગ્ધ આચાર.

૧૭. વિ. હમવું.

અલ્પવ્ય ૧. પુ. (પુરાણ) એ નામના એક
ખડાઈ.

૨. [સં. અલ્પ (નહિ) + વ્ય (મનેલું)]
વિ. પ્રાત નહિ મનેલું; ન મનેલું.

અલ્પવ્યભૂમિકેતવ [સં. અલ્પવ્ય (નહિ મનેલું)
+ ભૂમિકેતવ (સ્થાન) + ત્વ (પણું)] જ. (ચોમ)
સમાધિ નહિ મળવાપણું; મધુમતી વગેરે
સમાધિભૂમિની અનુજાન કરવા છતાં પ્રતિનંધક
સંસ્કારોનાં અનુષ્ઠાની અપ્રાપ્તિ.

અલ્પવ્યવ્યાપામભૂમિ [સં. અલ્પવ્ય (નહિ
મનેલું) + વ્યાપામ (કરવા) + ભૂમિ
(જમીન)] છી. સૈન્ધ સંમક ન થઈ શકે
તેની જમીન.

અલ્પવ્ય લુઓ અલ્પવ્ય.

અલ્પવ્ય ૧. [સં. અલ્પ (નહિ) + વ્ય
(મનેલું)] વિ. અજાત હોવ એવું.

૨. વિ. અમૂલ્ય; અલ્પમોલ.

૩. વિ. ન મને એવું અપ્રાપ્ય.

૪. વિ. મુરેલીથી મને એવું; દુર્લભ.

અલ્પવ્યલાલ ૧. [સં. અલ્પવ્ય (ન મને એવું)
+ લાલ (લગ્ન)] પુ. ન મળી શકે એવો
શાયરો.

૨. [સં. અલ્પવ્ય (દુર્લભ) + લાલ (નહિ)]

પુ. મુરેલીથી મને તેવો શાયરો.

અલ્પમ ૧. [સં.] જ. આવશ્યક; જરૂરનું.

૨. જ. મોહક; જરૂર; અચીત.

૩. જ. મયું; અસ.

૪. જ. દૂર થા; અસ કર.

૫. જ. પુરનું; ભેદિએ તેલું.

પુન અપતિ પુરવાએ અલ્પમ બારે અવ.
શનેશ

૬. જ. હોમક; નકામું; બર્થ.

૭. જ. સમિવાળું; સમર્થ.

અલ્પમસંખ્યા [સં. અલ્પ (પણું) +
સંખ્યા] છી. કમ સાર કરવામાં બેઠેલી
સંખ્યા; કમ અવાવી શકે એટલા સભાસભી
માણી; કોરમ.

અલ્પમ ૧. [અ.] પુ. કમો; વાવટો.

જાદસાદ જાદાર અવ બારે પાંચ અલ્પા એવી
વધારે અલ્પમ હંમેશાં તેની આમલ માલે છે.
આઈને આખવી

૨. પુ. મોહરમના સરખસમાં ઉપાડાતો હસન
અને દુસેનનો બાલાવાળો કમો.

૩. જ. કુ:ખ.

૪. [અ.] જ. વિશેષ નામ.

૫. [અ.] જ. કિ. (ધાતુ) તેણે અલ્પમ.
અધ ધાતુ ઉપરથી અલ્પમ = વિદ્યાન, હમ =
છાન, ઉલમા = વિદ્યાનો (અલ્પમનું અનુવચન),
તઅલીમ = જીવવણી, મઅલૂમ = અજાણ,
અલ્પામેલું, મુઅલિમ = શિક્ષક વગેરે અલ્પ
નીકમેલા છે.

અલ્પમ અરદાર [અ. અલ્પમ (કમો) +
અરદાર (કેનાર)] પુ. વાવટો ઉપાડનાર;
કાંધારી.

અલ્પમરેત ૧. વિ. બેસવર; મળખૂતા; મળ
જેનું.

૨. [અ. અલ્પ (નિઘપામક ઉપસર્ગ) + રા.
મસ્ત (કુચળ)] વિ. બેસમાં અલ્પેલું;
ઉશ્કેરાયેલું; મસ્તાન; મદમાનું.

૩. વિ. બેઠિકર.

૪. વિ. રામદેવ વિનાનું.

અલ્પમારી ૧. [પોર્કુ. અલ્પમારિયો]
છી. અનેક ખાનાંનું ભીતમાંનું તાકું.

૨. છી. કપાટ.

૩. છી. ખાનાંવાળી પેટી.

૪. છી. ચોપડીએની અજારાઈ.

૫. છી. વસ્તુ મૂકવાની મલું ખાનાંવાળી ઘોડી.

અલ્પમાસ [સં.] પુ. લોહ કરતાં સખત એક
અનનુ કીમતી અવાહીર. શુદ્ધખંડમાં એવી
ખાણ છે. સૌદ અને ચોખ્ખા કાચ જેવી.

જાંબા પીળા રંગની, અને પાના લેવા રંગની
એમ તેની વસ્તુ જાત છે.

અમરમૌલા [અ. અમ (નિઘરામક ઉપસર્ગ) + મૌલા (શીઠ)] પુ. વડો હાથ; સખો.

અમરવ ૧. [સં. અ (અવ) + વ (નાથ)]
પુ. ઉપસિત.

૨. પુ. (પુરાણ) એ નામના એક રાજા.

૩. [સં. અ (નદિ) + વ (નાથ)]

પુ. નાથ નદિ હોવાપણું.

૪. વ. પરવાળું; વિદુષ.

૫. [સં. અ (અવ) + વ (અવ)]

વિ. જીવું નહિ રહેવાર; અમર.

૬. [સં. અ (નદિ) + વ (રહેવાર)

ઠેકણું] વિ. ધર વગરનું; રમક.

૭. વિ. નાથ વિનાનું; અવિનાશી.

અમરપદ્મ [અ.] જ. તમને જણ સલામ એ
અર્થ જતાવનાર સન્ન.

અમરપદ્મિસલામ [અ.] જ. ખુશના સલામ
હો એમ જતાવનાર માનવાચક સન્ન.

અમર ૧. [હિ. અમર] વિ. અમરમણ;
અમરનનાં છાન વિનાનું.

૨. વિ. ઉત્તર; ઉપરના.

૩. વિ. એકાદ; જિતા વગરનું.

૪. વિ. મનમોહ; એપરવા.

૫. [સં. અમ (અવ) + વ (અવ)]

વિ. અમરવાળું.

અમરહી જી. એક જાતનું છાન.

અમરહીમ ૧. [હિ. અમ (નિઘરામક ઉપસર્ગ) + રહીમ (અમર)] પુ. પરમાત્મા.

નિરમીલાહ અમર રહેમાન અમરહીમ એમ
કુસલમાનો ખુલાસે ઉદેશીને બોલે છે.

૨. વિ. આજી.

અમરહીમ જી. ડેરીની એક જાત; અમીરી. તે
અવાઈ મીઠી, રેસા વગરની અને વળનમાં

આકારે રૂપ સ્વિચાલક હોય છે.

અમર ૧. પુ. અમર પગાળું કુદર જેવું એક
ક્રિપ્ત પદ.

૨. પુ. (પુરાણ) માનુષ્ય અને મનુષ્યનો
હોયો નાનો દીકરો. એમ કહેવાય છે કે મનુ

જા બોલું કરવા તે માણ્ય મારવા લાગ્યો ત્યારે
તેના મને પ્રસન્ન સ્વરૂપ લઈ હતું કે, "આ

જાણનાં માણ્ય વડે મને મારતાં હો રાજા, તુંજ
મરીશ; મારે જેથી હું (મન) મારું તેવાં

માણ્ય તપાસ."

૩. પુ. (પુરાણ) એ નામનો એક રાજા.
એક અમરના સામ્રાજ્યના માજવાદી પોતાની

અને આખો કાદીને તેણે તેને આપી દીધી હતી.

એવે કુલિયજ એકને રામ.

અમર નામ ધરું અપિયજ.

પ્રમાનક

૪. પુ. એક જાતનો કીડો.

૫. [પુ. કુદર દવાનેમનો એ નામનો ચેલો.

૬. પુ. ધોળો આકારો.

૭. પુ. (પુરાણ) સોમવંશી કિરોદાસ રાજા-
ના દીકરાનો દીકરો; પ્રતર્દનના પુત્રોમાંનો મોટો.

૮. વ. હાથનું કુતરું.

એક અમર નામની વાગ ૨.

નિયુગાનક

અમરવિવ [સં. અમર (હાથનું કુતરું) +
વિવ (એ)] જ. હાથનાં કુતરાનું એક.

અમરવેદ જ. (અમરવેદ) એ નામનું એક નકશ;
'અમરવેદ'. હાથમાં તે ૩૦ વિષુવંશ અને ૭૫

દિવસ પ્રત્યેકની આસપાસ આવેલું મનાય છે.

અમરવેદ ૧. [હિ.] વિ. અમરવેદ મનુષ્યનું;
ધમ વગરનું.

૨. વિ. ન માનવા જેવું.

અમરવેદ ૨. વિ. ઠેકાણું વગરનું; અમરવેદ વિનાનું

અમરવેદ ૩. જ. અમરવેદ; અમરવેદ; અમરવેદ.

૨. જ. ઉપરમોટિયું; ઉપર ઉપરથી હિમ

જિતવાં વગર.

અમરવેદ ૪. [હિ. અમરવેદ]

જ. અનુભવ વગરનું માણ્ય; અમરવેદ અમર.

૨. જ. અમરવેદ માણ્ય.

૩. જ. અમરવેદ; અમરવેદ અમર.

૪. જ. અમરવેદ માણ્ય.

અમર ૧. જ. અમરવેદ; અમરવેદ

અમર ન હરીવે ર અમરવેદ.

અમરવેદ

૨. [સં. અ (નદિ) + વ (અવ)]

વિ. પુષ્પ; અમર અમર.

અમર ન હરીવે ર અમરવેદ.

અમરવેદ

૩. [સં. અ (નદિ) + વ (અવ)]

જ. અમરવેદ; અમરવેદ અમર.

અમર ન હરીવે ર અમરવેદ.

અમરવેદ

અમર ન હરીવે ર અમરવેદ.

અમરવેદ

અમર ન હરીવે ર અમરવેદ.

અમરવેદ

અમર ન હરીવે ર અમરવેદ.

અમરવેદ

અમર ન હરીવે ર અમરવેદ.

અમરવેદ

અમર ન હરીવે ર અમરવેદ.

અમરવેદ

અમર ન હરીવે ર અમરવેદ.

અમરવેદ

અમર ન હરીવે ર અમરવેદ.

અમરવેદ

અમર ન હરીવે ર અમરવેદ.

અમરવેદ

અમર ન હરીવે ર અમરવેદ.

અમરવેદ

અમર ન હરીવે ર અમરવેદ.

અમરવેદ

અમર ન હરીવે ર અમરવેદ.

અમરવેદ

અમર ન હરીવે ર અમરવેદ.

અમરવેદ

અમર ન હરીવે ર અમરવેદ.

અમરવેદ

અમર ન હરીવે ર અમરવેદ.

અમરવેદ

૨. [સં. અ (અવ) + વ (અવ)]
જ. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ અમરવેદ.

પ્રમાનક

૩. જ. અમરવેદ; અમરવેદ.

અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ

અમરવેદ [સં. અમરવેદ; હિ. અમરવેદ]

વિ. જી. એક કે એ માસના અમરવેદ (માથા
એક વગેરે).

અમરવેદ ૧. [અ. અમર (અવ)]

જી. એક વગરની સાથ; અમર.

૨. જ. અમરવેદ અમર.

અમરવેદ ૨. પુ. પરમ અમર.

અમરવેદ ૩. [સં. અમરવેદ] પુ. અમરવેદ;

અમરવેદ.

અમરવેદ ૪. અમરવેદ.

અમરવેદ ૫. જી. (અ. અ.) અમરવેદ; અમરવેદ.

અમરવેદ ૬. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૭. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૮. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૯. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૧૦. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૧૧. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૧૨. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૧૩. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૧૪. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૧૫. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૧૬. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૧૭. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૧૮. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૧૯. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૨૦. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૨૧. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૨૨. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૨૩. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૨૪. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૨૫. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૨૬. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૨૭. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૨૮. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૨૯. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૩૦. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૩૧. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૩૨. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૩૩. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૩૪. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૩૫. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૩૬. અમરવેદ અમરવેદ.

અમરવેદ ૩૭. અમરવેદ અમરવેદ.

અલ્પનો પું. એક વસ્તુ.

અલ્પવોહલવો [હલવો (નાલો)નું એવું ૧૫]
પું. પરચ્છ આલેખ વરને વરપોડે અર્થ
પહેલાં હ-આપ્ત તત્ત્વથી મોડલાતો કાચો કંસાર
કે આપ્તનું; હલવો.

અલ્પવોહલવો લુપ્તો અલ્પવોહલવો.

અલ્પશાલું વિ. ઠીથી પેરામેલું.

નમન સુલ્લુનાં ૧ સ્તિસ રેલાં,
સોમ સમુદ્ધ લંબે કિલાં;
અમરેલાં અલ્પશાલું કોલે,
હું ન બોલે ખલુ કોલે જ બોલે. નસરિલ

અલ્પસ ૧. પું. એ નામનો એક અર્થ.

૧. પું. કામ વચરે અમતો માણસ; રીંદો;
રમતારામ.

૨. પું. પાણીમાં કે મંદ કીમ્મમાં રહેવાથી થતો
પમતો આમળાનો સમો; અરવત; કદરી. તેમાં
આમળિયો વચેની મામડી સદી નર્મ સોદ
મર્મ નાથ અને તેમાં ખૂબલી અને પીપા થાય.

૪. જ. આગસ.

૫. જ. એક જાતનું હાક.

૬. જ. સાપોલિયું; એક જાતનું નાનું ઝેરી
જનવર.

૭. વિ. અગસામેલું.

૮. [સં. અ (નહિ) + અસ (પ્રમાણ)]
વિ. આગસ; પ્રમાણ.

૯. વિ. અલ્પ.

૧૦. વિ. ધીર; મંદ.

૧૧. વિ. સુસ્ત; ઊંચ બરેલું.

અલ્પસક ૧. [સં. અલ્પ (આલસ)]
પું. (વૈદ્ય) અપવાને લીધે થતો એક રોગ.
તેમાં હેપિત અલ આગસ માણસની માથે
એક જગ્યાએ પાપું રહે છે, તેથી તેને અલ્પસક
એવું નામ આપવામાં આવ્યું છે.

૨. વિ. આગસ; મંદ; સુસ્ત.

અલ્પસમતિ [સં. અલ્પ (મંદ) + મતિ
(જ્ઞતા)] લુપ્તો અલ્પસમન.

અલ્પસગમન [સં. અલ્પ (ધીર) + ગમન
(મતિ)] જ. ધીમી અને સુસ્ત માથ; મંદમતિ.

અલ્પસગમના [સં. અલ્પ (ધીર) +
ગમન (માથ) + આ (નારીનાંતિને પ્રત્યય)]
વિ. છી. ધીમું ચાલનારી.

અલ્પસતા [સં. અલ્પ (આલસ) + તા
(પણું)] છી. આગસપણું.

અલ્પસદ્ય લુપ્તો અલ્પસતા.

અલ્પસપદમનહારી [સં. અલ્પ (ધીર) +
પદ (પગ) + મનસ (મન) + હારિત]

(સુસ્ત)] વિ. ધીમાં પગમાં અરવાથી સુંદર
લાગતું.

અલ્પસમતિ [સં. અલ્પ (મંદ) + મતિ
(જ્ઞતા)] છી. મદ જુદિ; મોટી સમજ;
જડતા.

અલ્પસા ૧. પું. (પિત્ત) દરેક મરણમાં હ
અમલ અને સ્વલ મળી રજ અમરનો એક
હંદ; અરસાત.

૨. છી. મોડળમાથ.

૩. છી. જડ ધીમું ચાલનાર એક પ્રાણી.
મોડળમાથ અને અલ્પસા આલમાની કમળી
કમળી કુપનો લેક લેકને માથ છે.

પ્રાણીસુતિ

૪. છી. અલ્પ કુલવાળો એક વેલ; હંસપદી
લતા.

૫. વિ છી. આગસ; સુસ્ત.

૬. વિ છી. ચોલી.

૭. વિ છી. મદ; ધીરી.

અલ્પસાનું ૧. જ. કિ. અટકી જતું; મંદ પાતું.
૨. જ. કિ. ઊંચ આવે એમ લાગતું; પેનાઈ
જતું; નિહાળુ જતું.

૩. [સં. અલ્પ (ધીર)] જ. કિ. ધીર
પાતું; ચાલી જતું.

૪. જ. કિ. નાથ પામતું.

૫. પું. તે અલ્પસાએ અલ્પ,
તેની પાંદ બેલો કાચુ. અલ્પકાર

૫. જ. કિ. પાંચ પાતું; પાંચ રહેતું.

અલ્પસિયું ૧. જ. અમાસામાં જહાર ફરતો
જમીનમાં રહેતો એક ઘેરી જેવો લાંબો કીડો;
અલ્પસિયું; અલ્પસિયું.

૨. [સં. આલ્પ (આલસ) + પદ (વાહ)]
વિ. આગસ.

૩. વિ. ધીર; મંદ.

અલ્પસી ૧. [સં. અલ્પસી] છી. એ નામનો
એક એક તે બે અટકી જાયો થાય છે.
તેને બે કે ત્રણ લાંબી કોમળ અને સીધી
કાંખાં હોય છે, જેને નાનાં નાનાં પાંદાંના
મુખ વળગેલા હોય છે. તેમાં કુલ આલમાની
અને ધણું સુંદર હોય છે. તે ખરી અલ્પ પાળી
છંડવા આવે છે, જેમાં બીજ હોય છે.

૨. છી. એક જાતનું તેલી બી; અલ્પસી બી.
આ બીનું તેલ જાળવાના તથા છાપસની સાદી
અનારવાના કામમાં આવે છે. તેમાંથી એક
જાતનો રોગન પથ અને છે. તેના બોદની
પોદીસ અપવાથી સોળે જેટલી જાય છે. કાચું
મૂમકું જલદી પાકે અને તેની પીપા કાઢા થાય
એમ મનાય છે.

અલ્પસેલ્પ [સં. અલ્પ (આલસ) + પદિય]

(આંખ)] વિ. આંખમાં આગસ હોય તેવું;
આગસ નેત્રાણું

અલ્પસેલ્પ [સં. અલ્પ (આલસ) + પદિય
(જાંઘ) + આ (નારીનાંતિને પ્રત્યય)]
છી. આંખમાં આગસ હોય તેવી સ્ત્રી.

અલ્પસેય [સં. અલ્પ (ધીર)] વિ. આગસ;
સુસ્ત.

અલ્પસેલ્પ [વિ.] જ. અરેખર; બેસાક.

અલ્પસેલ્પસિલ્પાલ્પ [અ. અલ્પ (નિશ્ચયમય
ઉપસર્ગ) + હમદ (પ્રસન્ન) + અલ્પ
(નિશ્ચયમય ઉપસર્ગ) + અલ્પાલ્પ (પણું)]
જ. હંસરૂપથી આનંદ છે એવો અર્થ જતાવ-
નાર કાવ્ય.

અલ્પસેલ્પ [અ.] જ. હમદાન; આ કુલે.

અલ્પસિલ્પા [વિ. આલ્પ] છી. (સંગીત)
જાધા કોમળ સ્વરની એક રામણી; હિમેલ
રામની સ્ત્રી અને દીપકના દીકરાની વડુ.
કરણ રસ પ્રકટ કરવામાં તેને વિશેષ ઉપયોગ
થાય છે.

અલ્પસેલ્પ જ. અલ્પસિલ્પિ; હોરવામાં;
નાદનીયી.

અલ્પસેલ્પ વિ. અલ્પસમલુ; હોરવામાં.

અલ્પસેલ્પ જ. અમરનું હાક. પ્રાચીન વાદ્યો કોઠો
અમરને અલ્પસેલ્પ કહેતા.

અલ્પકંઠકા છી. (પુરાણ) વિદ્યુત્કેશ નામના
રાક્ષસની સ્ત્રી; સુકની માતા. વામીકિ રામા-
યણના ઉત્તરકાંડમાં આ રાક્ષસવંશ દુનિયાની
છાંઆતમાં ઉત્પન્ન થાનું કાખું છે.

અલ્પકરણ ૧. [સં. અલ્પ (સોબાવડ)]
જ. સજ્જાર; જૂથ; ધરેલું.
૨. જ. સજ્જારવાની કિયા.
૩. જ. સોબા.

અલ્પકરણ [સં. અલ્પ (સોબાવડ)]
જ. કિ. સજ્જાર.

અલ્પકરણ [સં. અલ્પ (સોબાવડ)] વિ. સજ્જ-
મારનાર; ધરેલું પહેરાવનાર.

અલ્પકાર ૧. [સં. અલ્પ (સજ્જાર)]
પું. ધરેલું; મન; કોબા આપનારી વસ્તુ;
આજૂપણ.

૨. પું. જેથી કોબાનું સૌંદર્ય વધે એવા હાસ-
લાવ.

૩. પું. (સંગીત) તાન કે આલાપમાં વપરાતી
સ્વરની લુદી લુદી જાતની મૂંચણી.

સજ્જ સ્વરો રીંગી બે, ત્રણ કે ચાર સ્વરોને
વિવિધ પ્રકારે આલેખવાયેલ કરવાની જાદુને
અલ્પકાર કહેવામાં આવે છે. સંગીતપ્રકાશ

૪. પુ. વિષયી માણસના ૧૦. ગે. સો. સખા એટલે પચારી, વસ એટલે ભમક, અને અભરદ્રોણ એટલે સખાર એ ૭ રસ માંહેનો એક.

૫. [સં. અભર (સુસોજિત ૮૨૬)] પુ. (કાવ્ય) સખદ અથવા અર્થની અમતૃતિવાળી સ્થના; કાવ્યસાહિત્યની સોભા; કાવ્યમાં વાણીને સ્તીલી ને અસરારક કરવા સાર બોલવાની બુદ્ધિ પ્રકારની કૃતિ. તેના મુખ્ય ભેદ: સખદાભર, અર્થાભર ને ઉભવાભર. સખદની મોટવણી અભરકાર બતાવે તે સખદાભર. જેમકે, અનુપ્રાસ, યમક, અર્થથી અમતૃતિ બતાવે તે અર્થાભર. જેમકે, ઉપમા, રૂપક. જેમાં સખદ અને અર્થ બંનેની સોભા હોય તે ઉભવાભર. જેમ ધરેણી સરીરને સોભાવી આત્માને આનંદ પમાડે તેમ કાવ્યમાં અભરકાર સખદ ને અર્થને કિંમત બાજવાળા બનાવી રસ આપે છે. રાગાત્મા બસતમુનિએ આરજ અભરકાર માનેલા-ઉપમા, રૂપક, રૂપક અને યમક. બીજા અભરકારનાં લક્ષણ બાની બંદર બાવી ગમેલ માન્યાં. અભરકાર વર્ણન કરવાની રીત છે, વર્ણનનો વિષય નથી. પરંતુ પાછળથી વર્ણન કરવા લાગ્યું વિષયને પણ અભરકાર માની લેવાથી તેની સંખ્યા ઘણી વધી ગઈ. દીપ્તિ ૧૦૦ અભરકાર, પ્રાચીન કાવ્ય-પ્રકાશકરે ૬૬ અભરકાર અને દંડી કવિએ માત્ર ૩૪ અભરકારમાં જ બધો સમાવેશ કર્યો છે.

અભરકાર પૈકી મુખ્ય ૪૪નાં નામ: (૧) અનુપ્રાસ, (૨) યમક, (૩) રૂપક, (૪) રૂપક, (૫) ઉપમા, (૬) અર્થાભર-માસ, (૭) અણ્ણેય, (૮) અભરકાર, (૯) વિભાવના, (૧૦) સમાસોક્તિ, (૧૧) અભરકારોક્તિ, (૧૨) અભરકાર, (૧૩) ઉત્પ્રેક્ષા, (૧૪) વ્યર્તા, (૧૫) પ્રેક્ષ, (૧૬) રસવત, (૧૭) કીર્તિવન, (૧૮) અર્થોક્તિ, (૧૯) સમાસિત, (૨૦) ઉદાર કે ઉપાવમ, (૨૧) પ્રિયક કે મેય, (૨૨) અપકૃતિ, (૨૩) વિશેષોક્તિ, (૨૪) અભરકાર, (૨૫) ઉપમા-રૂપક, (૨૬) ઉત્પ્રેક્ષા, (૨૭) નિર્દેશ, (૨૮) વિરોધ, (૨૯) ઉપમેયોપમા, (૩૦) સહોક્તિ, (૩૧) પરિવૃત્તિ, (૩૨) સમીક, (૩૩) અનુવચ, (૩૪) ઉત્પ્રેક્ષાવચ, (૩૫) સંવૃત્તિ કે સંકેત, (૩૬) અર્થિય, (૩૭) દેવ, (૩૮) નિપુણ, (૩૯) સ્વાભાવોક્તિ, (૪૦) અપ્રસ્તુત-પ્રશંસા, (૪૧) સદ્ધ, (૪૨) લેય, (૪૩) વ્યોક્તિ અને (૪૪) સંકર.

૬. પુ. સોભા; સખાર.

૭. પુ. સાહિત્યશાસ્ત્રનો અભરકાર વર્ણન કરતો મંથ.

૮. જ. અભરકારશાસ્ત્ર.

૯. જ. ઉત્તરમાં બોરડી અને પૂર્વમાં ધરના મોઢા આગળ પરસાળવાળું ધર.

ધાન્ય ધરની કાળી તરફ અખર્ષ આવે તે તે ધર અભરકાર નામે ધાય. સખદાભર

અભરકારકલા ૧. જી. (કાવ્ય) અભરકાર રચવાની કળા.

૨. [સં. અભરકાર + કલા (સૌંદર્યવળી રચના)] જી. પૃથ્વીચંદ્રચરિત્રમાં જણાવેલ બોતેર કળા માંહેની એક. ભુઓ કળા.

અભરકારકામુકતા ૧. જી. અંધભક્તિ.

૨. [સં. અભરકાર (સખાર) + કામુક (કામવાળું) + તા (પણું)] જી. અલતા વંખતમાં મૂંઝા પચ્ચર તથા ગ્રામ પૂજવાનો રિવાજ.

અભરકારમુદ્ધ [સં. અભરકાર (સખાર) + મુદ્ધ (ધર)] જ. ધરેણી ભૂમાં રાખવાનો બોરડો.

અભરકારભસના [સં. અભરકાર (સોભા) + ભસના (ઉત્તરપક્ષ)] જી. સુંદર કાવ્યરચનાથી ઉત્તરવાપસું.

અભરકારદોષ [સં. અભરકાર (કાવ્યની સોભા) + દોષ (ખોટ)] પુ. કાવ્યસાહિત્યમાં અચૂતી એક ખામી; અભરકારશાસ્ત્રીઓએ કરાવેલાં લક્ષણથી વિરુદ્ધ રીતે વપરાતા અભરકારથી થતી ખામી.

અભરકારમંદિત [સં. અભરકાર (ધરેણી) + મંદિત (સોભાવેલું)] જિ. ધરેણી પહેરાવી સખારેલું.

અભરકારવિકલ્પ [સં. અભરકાર (ધરેણી) + વિકલ્પ (વેચવું તે)] પુ. ધરેણીનું વેચણ.

અભરકારવિશારદ [સં. અભરકાર (સોભા) + વિશારદ (જ્ઞાતુ)] જિ. કાવ્યસાહિત્યમાં અભરકાર રચવામાં હોશિયાર.

અભરકારવું [સં. અભરકાર (સોભાવું)] જ. કિ. સખારવું; સાદે રેખાય એવું રૂપ આપવું.

અભરકારશાસ્ત્ર [સં. અભરકાર (સોભા) + શાસ્ત્ર (વિદ્યા)] જ. સખદ તથા અર્થની અમતૃતિ સંબંધી જ્ઞાન અપનાઈ શાસ્ત્ર વાણીના સુલુલેસું વિવેચન કરેલું હોય તે શાસ્ત્ર.

અભરકારશાસ્ત્રી [સં. અભરકાર (સોભા) + શાસ્ત્રી (શાસ્ત્ર અભ્યાસ)] પુ. અભરકારશાસ્ત્ર અભ્યાસ પુરુષ.

અભરકારસભા [સં. અભરકાર (ધરેણી) + સભા (ધર)] જી. ધરેણી પહેરાવો બોરડો.

અભરકારસુવર્ણ [સં. અભરકાર (ધરેણી) +

સુવર્ણ (સોનું)] જ. ધરેણી માટે વપરાતું સોનું. અભરકારસૂર પુ. (બોદ) એ નામનું એક ખાન.

અભરકારિક ૧. [સં. અભરકાર (કાવ્યની સોભા) + ઇક (વળું)] પુ. (કાવ્ય) અભરકાર અભ્યાસનાર પુરુષ; અભ્યાસી.

૨. પુ. કાવ્યમ; નાઈ; વાળંદ.

૩. [સં. અભરકાર (સખાર) + ઇક (વળું)] જિ. સોભાવાળું; સખારેલ.

અભરકારિકર્મ [સં. અભરકાર (કાવ્ય) + કર્મ (કામ)] જ. કાવ્યમત; કોરકર્મ.

અભરકારિકસુભા ૧. [સં. અભરકાર (ધરેણી) + ઇક (વળું) + સુભા (ધર)] જી. ધરેણી પહેરાવો બોરડો.

૨. જી. કાવ્યમત કસવવાની જગ્યા.

અભરકારિકી ૧. જી. (સંગીત) અપચવાનીય બાવીસ કૃતિ માંહેની બારમી. ભુઓ કૃતિ.

૨. [સં. અભરકાર (સખાર) + ઇન્ (વાળું) + ઇ (નારીબળિયો પ્રત્યય)] જિ. જી. ધરેણી પહેરેલી.

અભરકારિત [સં. અભરકાર (ધરેણી) + ઇત (વાળું)] જિ. ધરેણીથી સખારેલ.

અભરકારિણ પુ. સિવનું એક નામ.

અભરકારી ૧. [સં. અભરકાર (કાવ્યની સોભા) + ઇન્ (વાળું)] જિ. અભરકાર એટલે સખદ અથવા અર્થની અમતૃતિવાળી સ્થના વિષે જ્ઞાન ધરાવનાર.

૨. [સં. અભરકાર (સખાર) + ઇત (વાળું)] જિ. સખારેલું; આબુક્તિ.

૩. જિ. સખદ તથા અર્થની કાવ્યસોભાવાળું.

૪. જિ. સુસોજિત; સુંદર; સોભીતું.

અભરકારી ૧. [સં. અભરકાર (સખાર) + વ (કામ)] જિ. સોભાવવા લાગ્યું.

૨. જિ. સોભાવી સમય એવું.

અભરકાર ૧. જ. (સંગીત) અભ્ય અભ્ય સ્વરથી ગાવું તે.

૨. જ. પૂર્વમાં બારણું અને ઉત્તરમાં બોરડી હોય એવું ધર.

કુવ નામના ધરની કાળી તરફ અખર્ષ આવે તે તે કુવ ધરનું નામ અભ્યાસને અભરકાર નામે ધર ધાય છે. સખદાભર

૩. [સં. અભરકાર (સખાર)] જિ. કવિતાના અભરકારવાળું.

૪. જિ. સુસોજિત કરેલું; સોભાવેલું; સુખિત.

અભરકૃતિ ૧. [સં. અભરકાર (સોભાવું)] જી. કાવ્યમાં વપરાતો અભરકાર; બાજનો સખાર. જેમકે, અનુપ્રાસ, ઉપમા.

૨. છી. ધરેલું; આબૂપણ.
૩. છી. ઇલુઆસ્વાની કિના.
૪. છી. શોબા.

આસંધ્યતા ૧. [સં. અસંધ્ય (અવેશ) નહિ

૨. જી. (પુરુષ) પ્રધાને જે જન્મેલી
અપ્પરુ.

८. वि. निर्दोषः निरपराधः.

અસાઉ ૧. [અ. અસાઉ (પરમેશ્વર) + વિ. ભુક્તિ; નિરાશુ; ઇલાયકું; નોખું.
૨. વિ. અસારનું; પરાયું; અભવ્યું.
અસાઉદીન [અ. અસાહ (પરમેશ્વર) + અહ (નિમગ્નતા હપ્તર) + દીન (ધર્મ)]
 પુ. ખિલજી વંશનો એ નામનો અસાહ.
 તેને માનવનો શોખ હતો. સમીત શાસ્ત્રી
 ખિલજી મારે તેણે ધણું કર્યું હતું.
અસાકૃષિ જ. એક જાતનું જીવકું; સુતરિયો
 જીવકું; 'ઈલ-વર્મ'.
 અસાકૃષિ અને અનો મુકાને પોતાનાં અણક
 કાર્ય પસંદે એટલી શક્તિની જરૂર હોય છે તેટલી
 શક્તિ તેઓ મેળવી શકે છે. પ્રણાસુકિ
અસાકો ૧. [અ. ઈલાકું] પુ. ઈલાકો,
 પ્રાંત.
૨. પુ. સત્તા; અધિકાર; હકુમત.
૩. પુ. સંખ્યા; વહેવાર.
૪. પુ. હક; કવો.
અસાકુલિક [સં. અ (નહિ) + લક્ષ્ય
 (ખાસ ક્ષેત્ર) + કુલ (વળું)] વિ. બીજા
 વસ્તુથી ભુક્ત પાડનાર ખાસ ક્ષેત્ર કે લક્ષ્ય
 વિનાનું.
અસાખો ભુખો અસાખો.
અસાધવ ૧. [સં. અ (નહિ) + સાધવ
 (નમાવણું)] જ. ઔરવ; મોટાઈ.
૨. [સં. અ (નહિ) + સાધવ (દુઃખ)]
 જ. નામનો વિસ્તાર; ક્ષરણ વચ્ચે અણુ અંખાણ
 કરવાપણું. અખવાની પદ્ધતિમાં આ એક રોપ
 મનાય છે.
અસાચી છી. એક જાતની કાંચ.
અસાણુ જ. કિ. ઊંટનું માંસરતું; ખરાયું.
 અસાણુ સ્થરે પલાયનું = (૧) ઊંટ પલાય-
 તી વેળા માંસરે છે તે ઉપરથી ઊંટને
 માંસરતું પલાયનું. (૨) જેમ જેમ માણસ
 વધારે ખમડે છે તેમ તેમ તેને વધારે ખાર
 અપાય છે.
અસાણું ૧. જ. (માખ) અ.
૧. અસાણી ખાઈ અને ફલાણી ખાઈ
 કરતા ફરતું = મધ્ય મારવામાં અને કુશળી
 કરવામાં વખત મળવો.
૨. અસાણું ફલાણું = અ ને તે
૩. વિ. રાસ જેટલું; રાસવા.
અસાત ૧. [સં. અ (નહિ) + તા (લેવું)
 + ત (જાતકાંડને પ્રત્યક્ષ)] જ. જિયાડિયું;
 સળખતું શાકડું; ખોલવું.
૨. જ. બોલવાપેલ અંચારો.
૩. જ. કોલસો.

૪. જ. મથાલ.
અસાતમક ૧. [સં. અસાત (જનાડિયું) +
 મક (દુઃખ)] જ. એક છેડેથી સળખેલા
 શાકડાને બીજે છેડેથી પકડી મોળ ફેરવતા
 દેખાતું અમિતું દુઃખનું.
૨. જ. ચકર ચકર ફરતું જિયાડિયું.
૩. જ. જુદી જુદી અતિવાળો એક નામ.
૪. જ. જાને છેડે મોળ દાવાળી, પદાભાજના
 ખેલ વગેરેમાં ઉપયોગી થાંભી શાકડી; બનેડી.
અસાતવાયુ [સં. અસાત (મેલણ) + વાયુ]
 પુ. કોલસામાંથી નીકળતો વાયુ; 'કોલમેલ'.
અસાતિન પુ. રાત્રી રેમનો એક રસાયણી
 પદાર્થ; 'એન્ડેસીન'.
અસાક [સં. અસાક (જાલક)] વિ. મરીન;
 દીન; રાંઠ.
અસાધીઈ વિ. (માખ) નાસા અણતરનું;
 હલકી બોલાયું. તિરકાર અણવણ આ સબ
 વપરાય છે.
અસાન ૧. [સં. અસાન] જ. બેડી.
૨. જ. વેલો અણવણ મારે ખોડેલું શાકડું.
૩. જ. લાથી બાંધવાનો ખંભો, ફોરકું કે સાંકળ.
અસાના ૧. જ. મેમજુડી એ નામની અટકનું
 માણસ
૨. વિ. મેમજુડી એ નામની અટકનું.
અસાનિષતન [અ.] જ. અહેર રીતે.
અસાનિયા [અ.] જ. અહેર રીતે.
અસાપ ૧. [સં. આ (વધાર) + અપ
 (બોલવું)] પુ. (સંગીત) રામરામજીનું સ્વરૂપ
 દેખાડવા અર્થે વચરતું 'અ-અ' એમ મળા-
 માંથી ગાવાપણું; ગાવાનું શરૂ કર્યા પહેલાં તેજ
 રામ અથવા રામજીના અવાજને મળામાંથી
 સરખાવતે કાઢવાની ક્રિયા. તેના ચાર મુદ્દમ
 કરાવેલા છે: ૧. અસ્થાન ૨. બીક ૩. રૂપક
 અને ૪. અસામક.
૨. પુ. વાત.
 હરિસ હેતે પીલે અસલ અસાપ ન કીડ.
 પ્રીતમ
૩. પુ. સુનિ; વખાણ.
અસાપચારી ૧. છી. અટકણનું; અપણું;
 સળા કરતી તે.
૨. [સં. અમોષ (દુઃખ) + ચારિત્ર (કથા)]
 છી. ખાજી રહેતો તોફાન કરાવણપણું.
૩. [સં. અસાપ (ગાત્રી વખતે લગે છે) +
 ચાતુરી (લેસિયસી)] છી. (સંગીત)
 હરકોઈ રામ કે રામજીના પદો, સંવાદો,
 અનુવાદો સ્વરોને અંખાવી તેજ રામમાં આવતા
 સ્વરોનું મિશ્રણ કરી તેના કરાવેલા સંદોમાં

લાગ કાઢવી આપતે રામનું ઓખનું સ્વરૂપ
 અણવણની ક્રિયા.
અસાપનું ૧. [સં. અ (વધાર) + અપ
 (બોલવું)] જ. કિ. ગાવું; રામ કાલો;
 અસાપથી ગાવું.
૨. જ. કિ. બોલવું; વાત કરવી.
અસાપિની છી. (સંગીત) એકલીસ મૂર્જના
 માંહેની એ નામની એક.
અસાફલ વિ. વાંકા કે ગાંસા પત્ર પડે એવી
 ચાલનું.
અસાખલા ૧. છી. મોડાપદ; જૂલ, કાકણ
 અથવા મજાજની અસર નાસર.
૨. છી. પીડા; પંચાતી; ઉપાધિ.
૩. છી. જૂલમેલ.
૪. છી. સકટ; વિદ્ય; બદ.
 અસાખલા જાળે માંસલી ધાંચણને ધેર =
 (૧) તારા પર આવી પડેલું સંકટ નાશ
 પામો. (૨) જૂલકાકણથી અપાતી પીડા દૂર
 થાને.
અસાખાસર [અ. એમેમેસર] પુ. રમકડાં,
 ઘનમ વગેરે બનાવવામાં વપરાતો એક કીમતી
 સફેદ પથ્થર.
અસાણુ ૧. છી. કાપી ટુંબડી; કાપી દૂધી.
૨. છી. સંખ્યાસીનું ટુંબડીનું બનાવેલું વાસણ;
 ટુંબિખાન; કમંડલ.
૩. [સં. અ (નિર્ધાર વપરાતો આધમ) +
 અર્ (વચી રહેવું)] છી. જ. ટુંબડું.
 ખણુ જામી અસાણુ દીવે દૂબકી
 તે નિસરે ખાસો નીરપી. નિમ્બુજાનંદ
અસાણુખાત [સં. અસાણુ (ટુંબડું) + ખાત
 (કામ)] જ. સાધુનું ટુંબડાનું બનાવેલું વાસણ;
 કમંડલ.
અસાણુવીણા [સં. અસાણુ (ટુંબડું) +
 વીણા] છી. ટુંબડાની બનાવેલી વીણા. તેનું
 માથું વાંકરાના મોં જેવું વાંકા આકારનું હોય છે.
અસાણુસારંગી [સં. અસાણુ (ટુંબડું) +
 સારંગી (એક વાજિન)] છી. ધણુ જૂના
 વખતમાં રોધાયેલું એક વાજિન. તેને યુરોપ
 માં 'ઈડિયન વાલોલિન' અને મુસલમાનો
 'કમત્તા' કહે છે.
અસાણુ ભુખો અસાણુ.
અસાણુની [સં. અસાણુ (ટુંબડું)]
 છી. કાપી દૂધી.
અસામેલી [અસા (ઈધર) + મેલી
 (મદદવાર)] જ. ઈધર તને મદદ કરે
 પ્રભુ તારો મદદ કરનાર યજ્ઞ એવો અ

અસિક

અસાવતો સન્ન. મુસલમાનો લુદા પાતી વખતે
સલામ તરીકે આ સન્ન બોલે છે.
અસાલ ૧. [સં. અ (નદિ) + અલ્
(મનવત્)] પું. નદિ મનવાપત્તું.
૨. [સં. અ (નદિ) + આલ (ફળદો)]
પું. ગુસ્તાન; ખોદ; હાનિ.
૩. વિ. રામદા વિનમનું.
અસાલકર ૧. [સં. 'અ (નદિ) + આલ
(ફળદો) + કર (કર્તા)] વિ. અસાલ-
કારી; શાપકો ન કરનાર.
૨. વિ. હાનિકારક; ગેરફાયદો કરનાર.
અસાલપરીપત્તું [સં. અ (નદિ) + આલ
(મનવાપત્તું) + પરિપત્તું (સહન કર્યું તે)]
પું. (જેન) માગ્ય છે તેને પરીપત્તું ન મળે
ત્યારે સહન કરવાથી થતું તપ.
અસાલવિજય [સં. અ (નદિ) + આલ
(મનવાપત્તું) + વિજય] પું. અસાલમાં પત્તું
લાભવાળાના જેવો સંતોષ.
અસામત [અ.] જ. અપામતી; નિશ્ચય; ચિદ્ર.
અસામાન્ય જ. દિકા લીલા રમનાં પાંદડાં અને
પીંગા રમનાં મોટાં મુદર ફલવાળું એક છાં
અસાપક [અ (નદિ) + આપક (પોષ)]
વિ. નાશાપક; અપોષ.
અસાપત્તી ૧. જી. એસતી.
૨. જી. કારસાળથી ઉત્પન્ન કામર.
અસાપત્તો ૧. પું. એક જાતનું વરણસુતરાઉ
કપડું.
૨. પું. કામરની એક જાત. અહના એવા
અસાપત્તીથી સહેજ જાડા કહેવાય છે.
અસાપત્ત [અ. અસામત (પિદ્ધ)] જ. નિશાની.
અસાપત્તું [અ. અસાપિદ્ધ (જડું)] વિ. નોખું;
જિલ; અસમ.
અસાપત્તું [અ. અસાપિદ્ધ (જડું)] વિ. કંઠા-
પત્તું; લુકું; છત્તું.
અસાપુષ [સં. અપ (વીંછનો બાંકડો) +
અપુષ (હથિયાર)] પું. (પુરાણ) એક
રાક્ષસ. ભારતના કુદમાં કોણુજ લાવના વાણ
વખતે એક વખત ધટોલ્ય અને કહ્યું રાત્રે
કુદ થતું હતું. કોણુ વગેરેને બધા લાખો કે
વખતે ધટોલ્યને હાથે કહ્યું પત્તું થયું. એથી
કુણુને અસાપુષને ધટોલ્યની સાથે મોકલ્યો.
તેમાં આ રાક્ષસ ધટોલ્યને હાથે મરણ પામ્યો.
અસાપો ૧. પું. બોળાપો; કોસ.
૨. પું. ખૂંટને નિશા જેવો કાઢેલો બાંક.
૩. વિ. પું. (કમળી) બાંકડો.

૪. વિ. પું. (કમળી) હરાપો; ધણી વગરનો.
અસાર ૧. જી. દુરમની હરેજ કે હર;
સત્તુની પંક્તિ.
૨. [સં. અ (અવિ) + અહરિ (બેનું)]
જી. હાર અસાર.
૩. જ. કમા.
અસાસત્તું [અ (નદિ) + આસત્તું (લાવ-
વાતું)] વિ. લાવવા વગરનું; નિરપ્ત.
અસાસાપિ પું. (પિત્ત) એ નામનો એક
સમસ્ત અક્ષરમેય હંદ. તેના દરેક અક્ષરમાં
સમસ્ત, વચ્ચે અને અધુ મળી ૭ અક્ષર હોય
છે. તે ઉચ્ચિત્ત હંદનો એક બેદ છે.
અસાવ ૧. [૧૮. આસાવ (બળતો અતિ)]
પું. હીમાં લાસ, સુખ પાંદડાં વગેરેને સગમનીને
કરેલો બાકો, જેની ચારે બાજુ બેસી લો
લાયે છે; તાપત્તું.
૨. પું. મોહરમે અંગે આસપાસ નામવા ચારે
બાજુમાં સગમવેલો અતિ.
અસાવપ્રવેશ (અસાવપ્રવેશ) ૧. પું. જ. જ.
અહીંની વાત બીજી અને બીજીની વાત અહીં
કરી અસાપાછી કરવાપત્તું.
૨. [અસાવત્તું (સુસામત) + વેશ (રવ)]
પું. જ. જ. બીજીને થયે એવું સાઈ સાઈ
બોલવાની રેવ; પ્રસામતખોરી.
અસાવપ્રાંખોર (અસાવપ્રાંખોર) ૧. વિ. મુસલી-
ખોર; આપિત્તું.
૨. વિ. ઠેઠેર વાતે કરી અસાપાછી કરે એવું.
૩. [અસાવત્તું (સુસામત) + ખોર (બેચ-
નાર)] વિ. સામ માણસને સાઈ લાગે એવી
તેજ વખાણી કે મોહરની વાતે કરનાર;
મીડું.
અસાવપ્રિત્તું (અસાવપ્રિત્તું) લુગ્નો અસાવપ્રાંખોર.
અસાવત્તું (અસાવત્તું) ૧. જ. અહીંમુસલી.
અસાવત્તું કરનાર ઉચ્ચે સુવેચ અપિત્તના
નસીનમાં નિસંત ન હોય.
૨. જ. આયુષ્યું; અસાપાછી.
૩. જ. સામાને સાઈ લાગે એમ બોલતું તે;
પ્રસામત; પાપત્તું.
૪. વિ. આપિત્તું.
૫. વિ. હેલપત્તું; વગર બોલાવે વચમાં અપાપ્ય
કરનાર.
૬. વિ. અપાપ્યું કરનાર.
૭. [સં. હલ (સીઓતું સંબોધન) + વૃત્તિ
(વચ્ચ)] વિ. સાઈ બોલીને સામાને પાપતાં
કરનાર પ્રસામતખોર; મીડું.
અસાવત્તું ૧. [સં. અપિત્ત; પ્ર. અસાવિત્ત]
જ. વિ. અપે એમ કરતું; અપાવત્તું.

૨. જ. વિ. હલાવતું.
અસાવા [અ.] જ. એ સિવાય; ઉપસંત.
અસાવો [અ. અસાવ (બળતો અતિ)]
પું. મોહરમના દિવસમાં એક બાજુમાં કરાતો
દેવતા. તેની આસપાસ મુસલમાનો નાચે છે.
અસાસ ૧. [સં.] પું. કમળી નીચે આવતો
સોજો. આથી કમળનું મૂળ પત્તું પાછી આવે છે.
૨. [સં. આસરમ (આવસ)] જ. કમળર.
અસાસવિ. આજસુ.
અસાસુના કોઈ ૧. પું. જ. જ. ફકીર; જિખારી.
૨. પું. જ. જ. બોળા માણસ.
૩. પું. જ. જ. વિચારની માણસ.
૪. પું. જ. જ. સાધુ પુરુષ.
અસાસુ બેસી જ. મળુ રક્ષણ કરે.
અસાસુદ્ધ [અ. અસાસિદ્ધ (જડું)]
વિ. નોખું; અસમ; હલાવતું.
અસાસુ અકમર ૧. [અ. અકમર (કમીર
બાંકો અકમરું બેચાલતો ૧૫)] પું. મહાન
પ્રમુ.
૨. જ. આશંકનો ઉદ્ગાર.
અસિ ૧. [સં. અસ (સમર્થ હીડું)]
પું. કમરો.
૨. પું. કમરો.
૩. પું. કમરો.
૪. [સં. અસ (સમર્થ હીડું)] પું. કમરો.
૫. પું. જાળા પેગમર સાહેબ (સ. અ.)ની
જાળા બાંકીને બેસનારા ખતીશમાં એ નામના
ચોથા ખતીશ. તે જાળા પેગમર સાહેબ
(સ. અ.)ના જમાઈ થતો હતા.
૬. પું. કમરો; અસિ.
૭. પું. કમરો; બુંગ; દિરેક; મધુર; મધુપ.
મધુર મધુવિદ મધુપ અસિ અસિ સિલીમુખ બુંગ,
ચંચરી સેલન હરિ. કોલાલપ કારના
અપક ઉદિરિર જમર વળી દિરેક રસપોર,
કે બાલ હું માલતી લાલ લાલચી બોર.
પિત્તવપુકોષ
૮. પું. અપમાપ.
૯. પું. વીંછી; વૃષિક.
૧૦. પું. (અપોતિવ) વૃષિક રમિ; પીછુજો.
૧૧. જી. સખી; સહચરી.
અસિઉત્સવ [સં. અસિ (કમરો) + ઉત્સવ
(આનંદ)] પું. માધવી નામની વેલ.
અસિઉત્સવ અતિપ્રમદ વળી પુંક વામુંની જી.
આ માધવી તવ વાસ સમ આ વનવાસી જી.
પિત્તવપુકોષ
અસિક [સં. અસ (સમર્થ હીડું)] જ. કપાળ;
લલાટ.

ભ.સ. અલિકા લક્ષણમાં ચંદ્રક મણિ જડાવ.
ખાદિર પ્રમદી કપાળમાં, બાન્ધરેખ વળકાવ.
પિંગલવદુકોષ

અલિકા [સં.] પુ. (પિંગળ) એ નામનો
દરેક ચરણમાં ૮ નમણુ અને ચુરુ મળી ૨૫
અક્ષરનો હંદ; અલકાહંદ.

અલિકાલિકા [સં.] પુ. (પિંગળ) એ
નામનો હંદ; અલકાલિકા. તેના દરેક ચરણમાં
ત્રણણ, ભગણ, રંગણ, સગણ, લણ અને ચુરુ
મળી ૧૪ અક્ષર હોય છે.

અલિકુલ ૧. [સં. અલિ (ભમરો) + કુલ
(સમૂહ)] જ. ભમરાનું ટોળું; ભમરહંદ.
૨. [સં. અલિ (મધમાખ) + કુલ (ઘેળું)]
જ. મધમાખીનું ટોળું

અલિકુલસંકુલ ૧. પુ. એક જાતનું ઝાડ.
૨. [સં. અલિ (ભમરો) + કુલ (સમૂહ)
+ સંકુલ (ભરેલું)] જિ. ભમરાના ટોળાવાળું.
૩. [સં. અલિ (મધમાખ) + કુલ (ઘેળું)
+ સંકુલ (ભરેલું)] જિ. મધમાખના ટોળાવાળું.

અલિખિત ૧. [સં. અ (નહિ) + લિખિત
(લખેલું)] જિ. લખાયેલું નહિ છતાં અને
પહેલે સમતિથી સ્વીકારેલું.
૨. જિ. લખેલું નહિ એવું; વણલખ્યું.

અલિગણ ૧. [સં. અલિ (ભમરો) + ગણ
(ઘેળું)] પુ. ભમરાનું ટોળું.
૨. [સં. અલિ (મધમાખ) + ગણ (ઘેળું)]
પુ. મધમાખનું ટોળું.

અલિગર્હ [સં.] પુ. એક જાતનો સર્પ.
અલિગર્જન [સં. અલિ (ભમરો) + ગર્જન
(ઘડિયાલું)] જિ. ભમરાને કાળાશમાં આંટી
દે એવું; ધણું જ કાળું.

અલિગુ [સં.] પુ. તે નામનો એક જાતિ.
અલિજહાં ૧. [અ. અલી (ગણ) + જ.
જહ (પદવી)] જિ. મોટા દરજ્જાવાળું; દોર-
હાર.
૨. જિ. વૈભવવાળું; લલકારાર; જામ.

અલિમાહાં જુઓ અલિજહાં.

અલિજિહ્વા [સં. અલિ (ભમરો) + જિહ્વા
(જીભ)] જી. ગળાનો કાકડો; પાણજી.

અલિજિહ્વાહેદન [સ. અલિજિહ્વા (ગળાનો
કાકડો) + હેદન (કાપકું તે)] જ. કાકડો
કાપવાની ક્રિયા.

અલિજિહ્વાશહ [સં. અલિજિહ્વા (ગળાનો
કાકડો) + શહ (જળતરા)] પુ. કાકડામાં
સોજે યર્ષને થતુ દર્.

અલિજિહ્વિકા જુઓ અલિજિહ્વા.

અલિર્જકાર [સં. અલિ (ભમરો) + ર્જકાર
(એક જાતનો અવાજ)] પુ. ભમરાનો સુંવારવ.
પુષ્પિત પાદપ અલિર્જકાર,
વહિ નિઝલુ કની જળપાર. સાલમ્

અલિટકર પુ. અહમલનચર તત્ત્વ રહેતા એક
જાતના લોક. તેઓ આમરિયાનો ધધો દરે છે
અલિદુર્વા [સં.] જી. એક જાતનો હોડ;
માલાદુર્વા.

અલિન ૧. [સં. અલિન] પુ. ભમરો.
૨. પુ. વૈદિક કાળના એક જાતના અનાર્ધ લોક.
અલિની [સ.] જી. ભમરાનું ટોળું.

અલિપક ૧. [સં.] પુ. કૃતરો.
૨. પુ. કોવલ.
૩. પુ. ભમરો.
૪. જ. એક જાતનું પક્ષી. તેને કાળી ચપટી
અને છેડે ઓગ આંચ હોય છે.

અલિપત્રિકા [સં.] જી. એક જાતની વેલ
અલિપક ૧. [સં.] પુ. (પિંગળ) એક
અર્ધસમ્પૂર્ણ અક્ષરમેળ હંદ. તેના પહેલા અને
ત્રીજા ચરણમાં રમણ, રંગણ નમણ, તમણ
અને ચુરુ મળી ૧૩ અક્ષર અને બીજા તમા
ચોથા ચરણમાં નમણ, તમણ, તમણ અને
ચુરુ મળી ૧૦ અક્ષર હોય છે
૨. પુ. (પિંગળ) દરેક ચરણમાં ૪ નમણ
અને ૨ ચુરુ મળી ૧૪ અક્ષરનો એક હંદ;
નટગતિ.

અલિપર્ણી [સં.] જી. એક જાતનું ઝાડ.
અલિપંક્તિ [સં. અલિ (ભમરો) + પંક્તિ
(કાર)] જી. ભમરાની હાર.

અલિપિસ [સં. અ (નહિ) + લિપિ (રીંછી)
+ પિ (ભજનાર)] જિ. લિપિને નહિ જાણનાર.

અલિસ ૧. [સં. અ (નહિ) + લિસ
(આસન)] જિ. આસનિ વચરનું; નિષ્ક્રમ.
૨. જિ. પાસ ન લાઓ હોય એવું, અસર
વિનાનું; નિર્લેપ. કમળ અનાસનિનો દાખલો
છે. કોચમાં તેનો જન્મ છે, પાણીમાં તેનો
વાસ છે, છતાં તે શુદ્ધ ને પવિત્ર રહી પાણીથી
અલિપ છે.
૩. જિ. નદિ સંડોવાયેલું; નદિ લખેલું; અસતી.

અલિપત્તા ૧. [અ. અ (નહિ) + લિપ
(આસન) + ત્તા (પથ)] જી. અના-
સનિ.

૨. જી. અસતીપથ; સડોવાયેલ ન હોવાપથ.
૩. જી. નિર્લેપતા; અસર વિનાનું રહેવાપથ.
અલિમવ જુઓ અલિમના.
અલિપ્રિય ૧. જ. પાટલાપ્રિય.

૨. [સં. અલિ (ભમરો) + પ્રિય (વડાકું)]
જ. ગાનું કમળ. ભમરાને તે પ્રિય હોય છે.
૩. જિ. ભમરાને વડાકું.

અલિપ્રિયા [સં.] જી. પાટલનું કૃષ.
અલિપ્રીતા પુ. (પિંગળ) અનુપૂર્ણ જાતનો
દરેક ચરણમાં નમણ, મમણ અને ૨ લણ
મળી ૮ અક્ષરનો એક હંદ; અપ્રીતા; પ્રીતા;
અતિપ્રીતા.

અલિભૂત [સં. અલિ (ભમરો) + ભૂત
(ભરેલું)] જિ. ભમરાવળું.

અલિમક ૧. [સં.] પુ. કમળનાં કેસર; પદ-
કેસર.
૨. પુ. કોવલ.
૩. પુ. દેકો.
૪. પુ. ભમરો.
૫. પુ. મહુડાનું ઝાડ.

અલિમા જ. મૂત.

અલિમાલા [સં. અલિ (ભમરો) + માલા
(સમૂહ)] જી. ભમરાનું ટોળું.

અલિમોહ [સં.] જી. અગ્નીઆરીનું ઝાડ.
અલિય જિ. (જૂ. યુ.) મુશ્કેલ; કઠણ; આકર્ષ.
અલિય વિધન દૂરે હરે, આપે પરમાનન્દ
અ.નંદસાગરમહોદધિ

અલિયલ ૧. [સં. અલિ (ભમરો)]
પુ. ભમર; ભમરો.
અલિયલ અલિવલ માણર્ધ જેમ,
શિતિપલિ પુત્રી માણર્ધ તેમ.
બિદલણ પંચ.સિકા

૨. જિ. લાડીકું.
આખડીએથી અળખો અલિયલ,
મોદન થડીએ ન મેલું રે. નરસિંહ

અલિયા ૧. જ. દેખાવમાં અને રીતભાવમાં
દાંડી વહોરાને મળતી એક જાતનું માણસ.
૨. જ. સુલેમાની વહોરાઓએ અલી નામના
મુસ્લાંજને મુખ્ય માત્રી જુદો ફિરકો બનાવ્યો
તે પચનું માણસ.
૩. જિ. દેખાવમાં અને રીતભાવમાં દાંડી
વહોરાને મળતી જાતનું.
૪. જિ. સુલેમાની વહોરાઓએ અલી નામના
મુસ્લાંજને મુખ્ય માત્રી જુદો ફિરકો બનાવ્યો
તે પચનું.

અલિયાસંતાન ૧. જ. મહાસ દલાલામાં રહેતી
એ નામની કોમનું માણસ.
૨. જ. સુલેમાની વહોરાઓએ અલી નામના
મુસ્લાંજને મુખ્ય માત્રી જુદો ફિરકો બનાવ્યો
તે પચનું માણસ.

૩. વિ. મદ્રાસ હાથાની એ નામની એક કોમનું.

૪. વિ. સુએમાની વહોરના એ નામના પંથનું.

અભિજ્ઞાન ૧. [સં. અભિ (અમરો) + જ્ઞા (જ્ઞાન)] જ. અમરનું ટોળું.

૨૫૫ પાસે સોલવા, અભિજ્ઞાન પ્રેમ વર્ણન બાલ્યુ

૨. [સં. અભિ (અમરો) + જ્ઞા (જ્ઞાન)] જ. અમરનું ટોળું.

અભિજ્ઞાન [સં. અભિ (અમરો) + જ્ઞા (જ્ઞાન)] જ. અમરનો મુંબરવ.

અભિજ્ઞા [સં.] પું. એક જાતનું પક્ષી.

અભિજ્ઞા પું. (પિત્ર) એ નામનો ૧૧ માગનો એક હંદ; અનિલા તેમાં ખંતે એ લધુ, અને ૧, ૫, ૬, ૧૩ માગએ તાલ આવે છે.

અભિજ્ઞા [સં. અભિ (અમરો) + જ્ઞા (જ્ઞાન)] જ. અમરનું ટોળું; અમરજ્ઞા

અભિજ્ઞા [સં. અભિ (અમરો) + જ્ઞા (જ્ઞાન)] પું. અમરજ્ઞા.

અભિજ્ઞા ૧. [સં. અભિ (અમરો) + જ્ઞા (જ્ઞાન)] જ. રાત્રી કમળ. અમરને તે પ્રિય હોય છે.

૨. વિ. અમરને પ્રિય.

અભિજ્ઞા [સં.] જી. વેદપદવાની વેદ તેના પાંદડાં વાસનવેલનાં પાંદડાં જેવાં પક્ષ તે કરતાં મોટાં અને લાંબાં હોય છે. એને ફળનો શુભો આવે છે.

અભિજ્ઞા [સં. અભિ (અમરો) + જ્ઞા (જ્ઞાન)] પું. અમરનો મુંબરવ.

અભિજ્ઞા [સં. અભિ (અમરો) + જ્ઞા (જ્ઞાન)] જ. અમરનો મુંબરવ.

અભિજ્ઞા [જ. અભિ (અમરો) + જ્ઞા (જ્ઞાન)] જ. અભિજ્ઞા; અભિ; વિદ્યા.

અભિજ્ઞા ૧. પું. જુઓ છોડનો

૨. [સં. અભિ (અમરો) + જ્ઞા (જ્ઞાન)] જ. અમરનો મુંબરવ.

અભિજ્ઞા ૧. [સં. અ (અ) + જ્ઞા (જ્ઞાન)] પું. (વેદાંત) ઉપર; પરમાત્મા.

૨. [સં. અ (અ) + જ્ઞા (જ્ઞાન)] પું. (વેદાંત) ઉપર; પરમાત્મા.

૩. [સં. અ (અ) + જ્ઞા (જ્ઞાન)] જ. અમરનો મુંબરવ.

૪. [સં. અ (અ) + જ્ઞા (જ્ઞાન)] જ. અમરનો મુંબરવ.

૫. વિ. અમરનો મુંબરવ.

૬. વિ. નપુમ્બ.

૭. વિ. અમરનો મુંબરવ.

૮. વિ. અમરનો મુંબરવ.

૯. વિ. અમરનો મુંબરવ.

અભિજ્ઞા ૧. પું. જુઓ છોડનો
બીજને મળતો આવતો એક મારીક દાખો, જેને લીધે વનરપતિ સંયોગ વિના બારોગર વિદ્યસ પામી પોતાના મુળની જ્ઞાતિ કરી શકે છે. જે કોઈ પિતૃકેશમાંથી જુદા પડ્યા હોય અને જ્ઞાતિ નવું અવધી ઉત્પન્ન કરે તે પુનરુત્પન્ન કેશ (રિપ્રોડક્શન સેસ) હોવાનું છે. અભિજ્ઞામાં તે જાતજાતનાં હોય છે. પણ અભિજ્ઞા અને અભિજ્ઞા એ જાતની જાતમાં તેના એ વિભાગ પડે છે: એક તો વિદ્યસ થવા પહેલાં એકબીજાની સાથે જોડાઈ રહે સંયુક્ત થવા જોઈએ તે; અને બીજા આવ્યા પ્રાથમિક સંયોગ વિના બારોગર વિદ્યસ પામી શકે છે તે. પહેલો પ્રકાર અભિજ્ઞા (એન્ડ્રો) ના નામથી તથા બીજો પ્રકાર અભિજ્ઞા (એન્ડ્રો) ના નામથી જોગવાય છે.

અભિજ્ઞા ૧. પું. જુઓ છોડનો

અભિજ્ઞા ૧. પું. જુઓ છોડનો
માનો જે કમ્બ બીજને મળતો આવે અને જેને લીધે વનરપતિ પ્રાથમિક સંયોગ વિના બારોગર વિદ્યસ પામી પોતાના મુળની જ્ઞાતિ કરી શકે તે અભિજ્ઞા જેમાં ઉત્પન્ન થાય તે જોગવા; પરમાત્મા.

અભિજ્ઞા ૧. જી. વનરપતિ એક જાતનો જાનના મરતો પિંડ; તંતુઓના સંયોગથી બનેલી જનનપેશીમાંથી તંતુ ઉત્પન્ન થઈને તેને અયોમ સંજ્ઞા પદ્ધતિ અનુસાર આવકી જનનપેશી.

અભિજ્ઞા ૧. [સં. અ (અ) + જ્ઞા (જ્ઞાન)] પું. પરમાત્મા, કેમકે તેને કોઈ જાતિ નથી.

૨. [સં. અ (અ) + જ્ઞા (જ્ઞાન)] પું. જાનારી વેદ પારણ નહિ કરનાર સાધુ; કપડી નહિ એવો જાત.

૩. વિ. અમરનો મુંબરવ; વિદ્યસ જાતિજ્ઞા અભિજ્ઞા સંયોગ વગર ઉત્પન્ન થયેલ.

૪. વિ. એક વેદને નહિ પારણ કરનાર.

૫. [સં. અ (અ) + જ્ઞા (જ્ઞાન)] પું. અમરનો મુંબરવ.

૬. વિ. અમરનો મુંબરવ.

૭. વિ. અમરનો મુંબરવ.

૮. વિ. અમરનો મુંબરવ.

અભિજ્ઞા ૧. [સં.] પું. અમરનો મુંબરવ.

૨. પું. અમરનો મુંબરવ.

૩. પું. અમરનો મુંબરવ.

૪. પું. એ નામનો દેવ.

૫. પું. એક જાતનો.

૬. પું. અમરનો મુંબરવ.

૭. પું. અમરનો મુંબરવ.

૮. [સં. અભિ (અમરો)] પું. (હિંદી) અમરો.

અભિજ્ઞા [સં. અભિ (અમરો) + જ્ઞા (જ્ઞાન)] પું. અમરનો મુંબરવ.

અભિજ્ઞા ૧. [સં.] જી. અમરનો મુંબરવ.

૨. જી. એક જાતનો; નાની પરમાણ.

અભિજ્ઞા પું. વનરપતિનો એક વર્ગ; 'કમ્બ'.

અભિજ્ઞાની વનરપતિઓને રંગ હોતો નથી. મુજબની જાનકોય

અભિજ્ઞા ૧. પું. અમરનો મુંબરવ.

૨. [જ. અભિ (અમરો)] પું. જાનારી વેદ પારણ નહિ કરનાર સાધુ; કપડી નહિ એવો જાત.

૩. [સં. અભિ (અમરો)] પું. અમરનો મુંબરવ.

૪. પું. વીંછી.

૫. [સં. અભિ (અમરો)] જી. સખી; સાહેલી; સખિય; એનપણી.

૬. જી. અમરનો મુંબરવ.

૭. [સં. અભિ (અમરો)] જ. એક સંયોગન. પુરુષ પોતાની સ્ત્રીને, સ્ત્રી પોતાની સખીને અથવા બીજી કોઈ પક્ષ સ્ત્રીને બોલાવતી વખતે અભિજ્ઞા કહીને બોલાવે છે.

અભિજ્ઞા [જ. અભિ (અમરો) + જ્ઞા (જ્ઞાન)] પું. અમરનો મુંબરવ.

અભિજ્ઞા ૧. [સં. અભિ (અમરો)] જ. અમરનો મુંબરવ.

અભિજ્ઞા ૧. [સં. અભિ (અમરો)] જ. અમરનો મુંબરવ.

૨. જ. અમરનો મુંબરવ.

૩. [વિ.] જ. અમરનો મુંબરવ.

૪. જ. અમરનો મુંબરવ.

૫. જ. અમરનો મુંબરવ.

૬. વિ. અમરનો મુંબરવ.

૭. વિ. અમરનો મુંબરવ.

૮. વિ. અમરનો મુંબરવ.

૯. [વિ.] વિ. અમરનો મુંબરવ.

૧૦. વિ. કૃત્રિમ.

૧૧. વિ. ખોટું; અસત્ય; ભૂટું.

૧૨. વિ. ભૂટું બોધનાર.

૧૩. વિ. થોડું.

અલીકતા ૧. [સં. અલીક (અપ્રિય) + તા (પદ)] જી. અપ્રિયપદ.

૨. [સં. અલીક (ખોટું) + તા (પદ)] જી. અસત્ય; ભૂટાણું.

૩. [સં. અલીક (અસત્ય) + તા (પદ)] જી. અસત્યતા.

૪. [સં. અલીક (અવમાન્ય) + તા (પદ)] જી. અવમાન્યપણું.

૫. જી. કૃત્રિમતા.

૬. [સં. અલીક (થોડું) + તા (પદ)] જી. થોડાપણું.

૭. જી. પ્રતિષ્ઠા રહિત હોવાપણું.

૮. જી. મિથ્યાપણું; સત્ય જેવું દેખાતું હોવા છતાં ખરી રીતે ખોટું હોવાપણું.

અલીકત્વ લુખો અલીકતા.

અલીકદર્શક [સં. અલીક (ખોટું) + દર્શક (જાણનાર)] જ. સીરીઓરોપણ જેવું મિત્ર ને અદાએ મૂળ વસ્તુ જોવાનું એક પ્રકારનું ધન, જેમાંથી જોતાં વસ્તુનો ઉપસેલો જામ બેઠેલો અને બેઠેલો જામ ઉપસેલો થાય છે.

અલીકદંતી ૧. [સં. અલીક (ખોટું) + દંત (દાંત) + ણ (પદ)] વિ. ખોટા દંતવાળું.

૨. વિ. દંત જેવા અવસ્થવાળું.

અલીકપાક [સં. અલીક (ભૂટું) + પાક (પત)] પું. બનાવવી પત.

અલીકમૂત્રપિંડ [સં. અલીક (ભૂટું) + મૂત્રપિંડ (શુદ્ધ)] પું. કરોડવાળાં હિંમી 'હોદિનાં' પ્રાણી ભવારે મગમાં હોય ત્યારે આવેલા સફળતાના મૂત્રપિંડના અવસ્થ તે સુદાના ધર્મ બળવે છે અને ખરી સુદા અવસ્થાં જે પ્રમ બળવતા બંધ પડે છે.

અલીકમૂર્છા [સં. અલીક (ખોટું) + મૂર્છા (મેઝાનપણું)] જી. ભણે ખરી મનું હોય એવા દોષવાળી પશુની સ્થિતિ.

અલીકાકાર [સં. અલીક (ખોટું) + આકાર (રેખાવ)] પું. જેના ઉપર અંદરના કરતાં છુદા જ દેખાવનું પદ હોય એવું ખનિજ.

અલીખેલ ૧. જ. દિલ્લી વાજ્ય સરહદ પર રહેતી એ નામની પઠાણ હોમનું માણસ.

૨. વિ. દિલ્લી વાજ્ય સરહદ પરની એ નામની પઠાણ હોમનું.

અલીખત્તે પું. (આખ) કયું જ નહિ તે.

અલીમહ ૧. જી. ખુદાની મદદ.

૨ જી. ખતિયાનો એક પ્રકાર. કુસ્તી, લાકડી, પદા કે તલવારની રમત રમતાં આ ખતિયાની એકબીજા ઉપર ધસવાનું કે પાણું હાવાનું ક્રમ થાય છે. આ ખતિયા ધણે જામે પંચજમાં મુસલમાન લોકો બેસે છે.

અલીમસદુદ પું. ખાઈનરની ખીલમાં રેણ-વરથી ૨૬ માર્ગ પર આવેલો એ નામનો પ્રિયો.

અલીયા જી. (સંઘીન) એક સમુદ્રી. તેનો મુખ્ય સ્તર કપળ, બાદી નિખાદ, સમગાદી મંધાર અને અમગાદી કપળ છે. તેના સ્વર રે મ મ પ ધ ની સા મ છે. તેમાં પૂજ્ય શુદ્ધ, કપળ તીવ્ર, મખમ હોમજ, પંચમ શુદ્ધ, ધિવત તીવ્ર, નિષાદ તીવ્ર હોય છે. એનો ગવાનો વખત સાંજનો છે.

અલી રે અલી જી. બાજોની એક ભાતની રમત; તેલતેલપણી. રમવાની જગ્યામાં મોટું ફૂલનું કરી ઘાવ દેનાર ફૂલના બધાર ને બાજોનાં ફૂલગામાં બેસે છે. ઘાવ દેનાર અને ફૂલગામાં બેસેલાં હોય સામસામાં નીચે પ્રમાણે બોલે છે. ફૂલગા માંહેનાં હોય—'અલી રે અલી', ઘાવ દેનાર—'તેલ તેલ પળા'. ફૂલગાવાળાં—'હોને માથે હળો?' ઘાવ દેનાર મને તે એક રમવારનું નામ આપે એટલે તે રમવાર ફૂલગામાંથી બધાર નીકળી જાય. પછી તે બે જણ પોતાના બોલ હાથની અંગુળોએ અસપરસ આંકડી મૂકે મોઢે એક પને ખોડ-કર્તા ખોડકર્તા ફૂલગાની અંદરનાં હોયને અપાવા જાય. જેને તે બોલે તે ફૂલગા બધાર નીકળી જાય. એમ જ્યાં હોયને તે બે બાકીને બધાર કાઢે એટલે રમત પૂરી થાય.

અલીસ [અ.] વિ. નળણી તનિયતું; બિમાર; માંડું.

અલીસખ [સં. અલિ (હાર) + સખ (લાય)] વિ. અસંખ્ય; બેશુમાર; સંખ્યબંધ.

અલીતું વિ. (આખ) બવતવી સોભાવાળું.

અલુ ૧. જી. એક ભાતની વનસ્પતિ; અળવી.

૨. [સં.] જી. નળી લોટી કરતલી.

અલુઆરવું જ. કિ. (અ. ક.) હવાકું કરવું. મહાગજ, મહીપતિ રેખાં અલુઆરે છે નાર નામ.

અલુડી [સં.] પું. (પુરાણ) એ નામનો એક કાવિ.

અલુદ્ લુખો અલુદ્ધાસ.

અલુદ્ધાસ [સં. અ (નહિ) + હુદ્ (હોય) + સમાસ (સંયુક્ત સ્વર)] પું. દોમાં નિર્મલિતા પ્રત્યક્ષો હોય ન કર્તા તે કાવ્ય

રહે તે ભાતનો સમાસ. જેમ, કુધિલિ, જેવર, સસિજ, મનસિજ, વિધંજર.

અલુખડું (અલુખડું) ૧. જ. અળવીનું પાંદડું.

૨. જ. અળોખડું; અળવીની ગાંઠ.

૩. [સં. આલુ (એક ભવ્યું કંઈ)] જ. એક ભાતનું કંઈ; બેટું.

અલુસ ૧. [સં. અ (નહિ) + હુસ (નાચ પામેલું)] વિ. નાચ ન પામેલું.

૨. વિ. નાચ નહિ કરેલું; સાતવી ચખેલું.

અલુખ્ધ [સં. અ (નહિ) + હુખ્ધ (હોય)] વિ. હોજ વગરનું; નિર્મોલ.

અલુખ્ધવ [સં. અલુખ્ધ (નિર્મોલ) + ત્વ (પદ)] જ. સંતોષ; નિર્મોલીપણું.

અલુકેરે જ. (આખ) આ ફેર.

અલુક ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્ષ (કોર)] વિ. નરમ; હોમજ; અલુ.

૨. [સં. અ (નહિ) + ક્ષ (લપ્)] વિ. લપ્તું નહિ તેલું; મીઠાણું.

અલુલુ [સં. અ (નહિ) + લવણ (ખાંડ)] વિ. મીઠા વગરનું.

અલુલુમિત [સં. અ (નહિ) + લવણ (ખાંડ) + મિત (નિયમ)] જ. મીઠું ન ખાવાનું મિત.

અલુલાસાધુ [સં. અ (નહિ) + લવણ (ખાંડ) + સાધુ] પું. ખોરાકમાં મીઠું ન વાપરનાર સાધુ.

અલુલું ૧. [સં. અ (નહિ) + લવણ (ખાંડ)] જ. જ. જ. મીઠા વગરનું ખાતું તે.

૨. જ. જ. જ. લવણ વગરનું જોજન કરવાનું મિત.

૩. જ. મહિનામાં જોખા નિમિત્તે સ્ત્રીઓ અલુલું કરે છે.

અલુલું ૧. [સં. અ (નહિ) + લવણ (ખાંડ)] જ. મીઠા વગરનું ખાવાનું મિત.

૨. વિ. ઉદાસ.

ખોલે બરી છે કુખડી, પાનમાં બીડાં હમ્મ, હળદળ જ્યોતિ જનમને, કેમ અલુલુ કંઈ જાણાસલ

૩. વિ. મીઠાક કે સ્વાદ વિનાનું; કિટું.

૪. વિ. લાવણ વગરનું; આણું; વરનું. લવણ એટલે મીઠા વગરનો પદાર્થ કિટું નીરસ થાય છે. લવણમાં રહેલા રસતત્વને લીધે મુજબતીમાં સલાણું, અલુલું અને સંસ્કૃતમાં લાવણ એ સ્વલ્પે ધ્યાવા છે.

અલુલુ એ કોઈ કોઈ કાં ન પિતિયું હાલ-લાલ

૫. વિ. લુણ વગરનું; મીઠા વિનાનું

અલુનખેલી લુખો અલુનસર.

અનુનસર્ય [સં. અ (નહિ) + સ્વ (સરવ) + સર્ય (ધાતુ)] જ. લેખો પાક.
અનુરૂ [અ.] પુ. વર્ણસન.
અનુરૂ ૧. વિ. (આમ) નળનું; સકિત વિનાનું.
૨. વિ. લોનું; નિષ્કપટી.
અનુરૂર્ષ ૧. છી. (આમ) ઉત્તરવળ.
૨. છી. તોશન; દુસ્થાઈ; આજીવિતસાઈ.
અનુરૂપું જ. (અ. રૂ.) વગરનું; મોટું.
આશાએ અનુરૂપા અમે હેરે વહાસી ર.
નિખુવાનક
અલે [સં.] જ. પિણ્ણી આજામાં સંખોધન.
તે નાટકમાં વપરાય છે.
અલેક ૧. [સં. અ (નહિ) + લક્ષ (લેવું)] પુ. અલખ; પરમાત્મા; ધણ, કેમો તે કેમાત્મ નથી.
અલેક જગત્વો = પ્રભુ પ્રીત્યે લેખ ધરવો.
૧. પુ. બિહા માગતી વખતનો આખી ભાવા-
ઓનો એક પોશર; અલ્લેક.
અલેક લે જતીત્તી, રવા લે જીતી.
હરેવ
૩. [અ. અલેક (વપારી સમજ)] જ. સુમન
સિધુ રાખીને હંકરવું તે. સુમન પ્રગ્ધ હાથ
પર રાખવું તે ખોસ, અને જમણા હાથ પર
રાખવું તે ઘમણ.
અલેક ગિરનારી ૧. [અલેક (અલખ) +
ગિરનાર (પર્વતનું નામ)] પુ. (લાકુણિક)
આખી જાવો; જિખારી.
૨. વિ. નિર્ધન; ફિસેટકે ખાલી ખખ.
અલેકજાંકર (અલેકજાંકર) પુ. સિકેર નામનો
મીક પાટલાક.
અલેકકું વિ. (આમ) વહન વગરનું.
અલેકિયો પુ. અલખ નિર્જનનો ઉપસક;
પરમાત્મા અલક્ય છે એમ માનનાર.
અલેખ ૧. [સં. અ (નહિ) + લિખ (લખવું)] વિ. હસ્તાલેખ કે ખતપત્ર વિનાનું;
લેખ વગરનું.
૨. વિ. બેસુમાર; અપાર; લેખ વિનાનું.
૩. વિ. લખવા એમ નહિ તેવું.
અલેખધા જ. અનેક રીતે; સંખ્યાનંધ રીતે.
જેવા અસંખ્ય અલેખધા,
મણુ થાંપે નિલ માહણ. સમન
અલેખરો વિ. (આમ) લેખા વિનાનું.
અલેખા પુ. (પિંચ) એ નામનો ૨૦ ગુરુ
અને ૫૬ લઘુ મળી ૭૬ અક્ષરો એક
યાજ્ઞકક હંક. તે માર્તવાનો એક છે.

અલેખું ૧. [સં. અ (નહિ) + લિખ (લખવું)] વિ. નકામું; અલખ.
૨. લુખો અલેખ.
અલેખે ૧. [સં. અ (નહિ) + લિખ (લખવું)] જ. એલે; અરગ; નકામું.
૨. જ. અચી ન સમાવ એવી રીતે; અસંખ્યધા.
મને અલેખે મેલનો સમસ રામ રંગ.
અલેખેલ [અ. અલ (ઉપર) + એલ (રખ)] જ. આ હેરે; આ વખતે.
અલેઓ ૧. [પુ. અલખ (એ રંગની લીટી-
વાળું લગું)] પુ. એક જાતનું મરમસુતરક
કપડું; અલખઓ.
૨. પુ. ધંમરની એક જાત.
અલેરવું લુખો અલેરવું.
અલેરવું (અલેરવું) લુખો અલેરવું.
અલેડી (અલેડી) છી. જૂમળા અલકરનાં,
સાઈ, રસભર્તી અને જુમ્મ પાનવાળો એક
એક; અલેધી; અલેલી. આરભ લોહો અલખના
કુખવા પર તેનાં પાન વારી ચોપડે છે.
અલેકવું ૧. [સં. આ (સુધી) + લે (લેવું)] જ. કિ. અલેલીને આરામ લેવો.
૨. જ. કિ. જાળોડવું.
અલેજાભાવ ૧. [સં. અ (નહિ) +
લજામ (લેવું) + ભાવ (સિદ્ધિ)]
પુ. અલખનાવ; રહેલી ખાખી.
૨. [સં. અ (નહિ) + લજ (લેવું) +
ભાવ (સિદ્ધિ)] પુ. પૂર્વજન્મના જાણને
લીપે જાણ ન મળે અલખ ગુહસાન થાય
એવો સંબંધ; અલેવું.
અલેલું લુખો અલેજાભાવ.
અલેતાર્ક ૧. [અલેવું (અલખમળ) + તાર્ક
(મજ)] જો. અલખમળ; હોરવાહ.
૨. છી. બેપરવાઈ; બેદરકારી.
અલેતું ૧. [સં. અ (નહિ) + લજ (લખ-
વું)] વિ. અલખમળ; હલેતું; દુનિષ્ઠાદીથી
નિનમકિતમાર.
૨. વિ. અમર્ષાદી; નિર્મજ્જ; બેદરમ.
૩. વિ. બેપરવાઈ; એઈની દરકાર ન કરનાઈ.
અલેલી છી. એક જાતનો વેલો; અલેલી. તે
જામીન ઉપર પથરાયેલી હોય છે. લુખો
અલેલી.
અલેલી જ. એક જાતનું ઝાડ તેની પીળી છાલ
રંગના કામમાં આવે છે.
અલેપ ૧. [સં. અ (નહિ) + લિપ (લેખ
મચે)] પુ. લેખ એટલે ખરા નહિ તે.

૨. વિ. લેખ વગરનું; અલિખ; અલરથી મુક્ત.
નિખ જન સુધુ મુખ,
જુમળ વા અલેખ રાખો સદા. આરામ
અલેપક ૧. પુ. પરમાત્મા, કેમો તે કશાથી
લેખતા નથી.
૨. [સં. અ (નહિ) + લિપ (લેખ મચે)]
વિ. નિષ્કલંક; નિર્લેપ.
૩. વિ. લેખ નહિ કરનાર.
૪. વિ. સંબંધ વગરનું.
અલેફ પુ. અરળી અને હાસતી લિપિનો પહેલો
અક્ષર. તેનો ગુજરાતીમાં અ અને આ ઉચ્ચાર
થાય છે. અબ્જક પદતિ પ્રમાણે તેની કીમત
૧ છે.
અલેમાની તુર્કી છી. તુર્કિસ્તાનમાં જનતી એ
નામની એક લસી કીમતી પ્રસિદ્ધ તરવાર. તેનું
પાનું પોલાનું, ઉવડ સુધી લાંબી લીટીવાળું,
મે ૧૮ પાંચ હંચ લાંબું, છેલ્લે હંચ પહોળું
અને દિલ્લીયાલી મુખાં બેસાડેલું હોય છે.
જાનાની એક જાણુએ પૂરેપૂરી અને બીજી
જાણુએ છેક છેડા ઉપર ધાર હોય છે.
પનાનું પોલાદ લઘુ જિયા પ્રમારનું લેવાથી
તે મલું નરમ અને સર્પની પેઠે સળવળનાઈ
અને હલકું હોય છે. તેના ઉપર જાહેરદાર
અજા એટલે સોનું અને અલખના ઉપર ઉવડ
સુધી નકલીકામ કરેલું હોય છે. તેના સંબંધ-
માં એવી લોકવાયકા આવે છે કે મને તેલથી
બીજી તરવારો તેના ઉપર મુઠવામાં આવે
અને તેના મંચનો જો ઉચ્ચાર કરવામાં આવે
તો હજ્યામાંથી તે ઉપર નીકળી આવે છે.
અલેમેન્કા છી. એ નામની એક જાતની
વેલી. તેમાં પીળાં સુમંથીદાર ફૂલ થાય છે.
અલેલ ૧. [અ. અલખલ (યવ)]
વિ. અંધેરવાળું; નિયમ વગરનું; અલખલિખત.
૨. વિ. ઉપરપો કપાસ કપો હોય તેવું;
દિશળ કે નિયમ વિનાનું.
૩. [કિ.] વિ. બેદરકાર; અલિખારી.
અલેલરપુ ૧. [અલેલ (નિયમ વગરનું) +
સં. રિપ (રેવું)] પુ. મપાં મારી ખોટી
વાતો કરનાર માણસ; અપીણસ.
૨. વિ. અટકળથી કહેનાર.
અલેલરપુ હેલું = રામ અલરે કહેવું;
અટકળથી કહેવું.
૩. વિ. અપી; અપારિયું.
૪. વિ. હોરમતિયું; મૂર્ખ; અજાણુ.
૫. વિ. રમકાઈયું.
અલેલરપે જ. આરે; અટકળ.
અલેલમોમરો વિ. મોટે મણવેલ; કાંઈ કામ ન
જાવાનું હોય અને બોલવામાં નિખાવણું.

અલેક્ષિકા [અલે (નિવૃત્તિ) + લેક્ષ (લેખ)] પુ. ઉપરથી લેખ એટલે અલેક્ષિકા કવચ હોય એવો લેખ.

અલેક્ષિકા વિ. (માત્ર) હરામનું; હક કાં વગરનું.

અલેક્ષિકા વિ. (માત્ર) અગર વિનાનું.

અલેક્ષિકા [સં.] જ. પેશામી બાપમાં સંબોધન તરીકે વપરાતું અલ્પ. તે મુખ્યત્વે દરીને નાટકમાં વપરાય છે.

અલેક્ષિકા ૧. [સં. અ (નહિ) + લેક્ષ (લેખ)] વિ. ચોક્ક નહિ તેવું; ખાટું; ઝાટું.

૨. [સં. અ (નહિ) + લેક્ષ (લેખ)] જ. જસ પલ નહિ.

અલેક્ષિકા [સં. અ (નહિ) + લેક્ષ (લેખ)] વિ. (નહિ) લેક્ષ વગરનું. સિદ્ધ એટલે મુક્તાત્મા મારે આ વિરોધ વપરાય છે.

અલેક્ષિકા લુપ્તો અલેક્ષિકા.

અલેક્ષિકા જ. (બ. મ.) અલેક્ષિકા; અલેક્ષિકામાં ન આવે એવી રીતે; નિષ્કામ; નકામું.

અલેક્ષિકા ૧. [અ (નહિ) + લેક્ષ (લેખ)] વિ. અલેક્ષ વગરનું; અલેક્ષમય; અલેક્ષ.

૨. વિ. ક્ષણ વગરનું; એકાકી.

અલેક્ષિકાસસામ [અ. અલેક્ષિકા (લેખ) + સસામ (સામ લેખ)] જ. મુસલમાનમાં પોતાના પેશામર સાહેબ (સ. અ.) વિના બીજા પેશામર સાહેબના નામ સાથે લગાડવામાં આવતો માનવાચક શબ્દ. તેનો અર્થ તેમના ઉપર સલામ છે એમ થાય છે. જેમ, સ્વસ્ત મુસ્લિમ (અ. અ.)

અલેક્ષિકાસસામ [હિ.] જી. અલેક્ષિકા; અલેક્ષિકા.

અલેક્ષિકાસસામ પુ. (સંગીત) બધા શુદ્ધ સ્વરવાળો સવારે મળતો મિલાવલ રાગનો એક પ્રકાર. તેમાં વિવાદી એટલે વાદ્યવાદી સાથે ન બધે એવા રૂપે કોમળ નિવાસી શુદ્ધ નિવાદ સાથે પ્રભોર મનો હોવાથી અમાજ શાદના સંપૂર્ણ પ્રકારમાં તેનો સમાવેશ થાય છે. જ્યારે રાગમાં આરોહે કોઈ વાર મધ્યમનો લોપ છે. તેનો વાદી એટલે રાગનો મુખ્ય સ્વર પૈવત અને સંવાદી એટલે વાદી સ્વરથી એકો અને પાંચમો સ્વર અંધાર છે.

અલેક્ષિકાસસામ [અ. અ + અલેક્ષ (લેખ)] જ. જ. જ. મીઠા; કુમળા; અલેક્ષિકા.

અલેક્ષિકા [અ.] વિ. બુદ્ધ; હયાદિદુ.

અલેક્ષિકાસસામ [અ.] જ. પ્રભુના તેજ ઉપર આધારિત કિતારો.

અલેક્ષિકા પુ. (માત્ર) મોર્ચકાની રમતમાં વપરાતો શબ્દ.

અલેક્ષિકા ૧. [સં.] પુ. અલેક્ષિકા પુરોક્ત.

૨. પુ. (નહિ) જ્યારે પુરુષ એટલે પરમાત્મા વગેરે રહિત આત્મા; અર્થાત્મા અને અર્થાત્મા ન હોય તે જગત. અલેક્ષિકામાં મોક્ષમાર્ગ સિવાય બીજા કોઈની મતિ નથી.

૩. [સં. અ (નહિ) + લેક્ષ (લેખ)] પુ. નિર્વન પ્રદેશ.

૪. [હિ.] પુ. મિથ્યા દોષ; કાંઈ; નિષ્ઠ.

૫. [સં. અ (નહિ) + લેક્ષ (લેખ)] પુ. લેક્ષ ન લેક્ષપત્તિ; અર્થાત્મા પ્રદેશ.

૬. પુ. (પુરુષ) મર્ચના પ્રકાર વિનાની જગત.

૭. જ. પાતાન.

૮. જ. સ્વર્ગ.

૯. વિ. અલેક્ષિકા; અલેક્ષિકા.

૧૦. વિ. અલેક્ષિકા દેખાય નહિ એવું.

૧૧. વિ. પુરુષ વિનાનું; કારણ કામ ન કરવાને લીધે બીજા લેક્ષ મેળવી ન શકે તેવું.

૧૨. [સં. અ (નહિ) + લેક્ષ (લેખ)] વિ. જલુ તેજને લીધે એક ન લેખ તેવું; લેક્ષ તેજની.

૧૩. વિ. લેક્ષ વિનાનું; એકાંત; નિર્વન.

અલેક્ષિકા ૧. [સં. અ (નહિ) + લેક્ષ (લેખ) + અન (નામ અલેક્ષિકા)] જ. ન લેખ તે.

૨. જ. ન લેખ તે; અલેક્ષિકા.

અલેક્ષિકા ૧. [સં. અ (નહિ) + લેક્ષ (લેખ) + અન (નામ અલેક્ષિકા)] વિ. અલેક્ષ.

૨. વિ. ન લેખ તેવું.

અલેક્ષિકાસામ [સં. અ (નહિ) + લેક્ષ (લેખ) + સામ (સામ)] વિ. અલેક્ષિકા.

અલેક્ષિકા [સં.] જી. એક જાતનું પદ્મ.

અલેક્ષિકાસામ [સં. અ (નહિ) + લેક્ષ (લેખ) + સામ (સામ)] પુ. જલે લેખી જલર, અલેક્ષિકા, મારે વરદ વીટાપેલું અર્જુન અલેક્ષિકા એટલે ખાલી જગત.

અલેક્ષિકા [સં. અલેક્ષિકા (અલેક્ષિકા)] વિ. અલેક્ષિકા પદ્મ તેવું; અલેક્ષિકા; અલેક્ષિકા.

અલેક્ષિકા પુ. અલેક્ષિકા દેખાય નહિ એવું.

અલેક્ષિકા ૧. વિ. ન લેખ તેવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + લેક્ષિકા (લેખ)] વિ. નહિ લેખેલું.

અલેક્ષિકા [સં. અલેક્ષિકા (અલેક્ષિકા)] વિ. અ-

લેક્ષિકા; વિરલ; અલેક્ષિકા.

એ લે રીત હમો આજ અલેક્ષિકા લઈ એ.

અલેક્ષિકા ૧. [સં. અ (નહિ) + લેક્ષ (લેખ)] વિ. અલેક્ષિકા; અલેક્ષિકા.

૨. [સં. અ (નહિ) + લેક્ષ (લેખ)] વિ. રિવાજ મુજબનું નહિ એવું.

૩. વિ. સ્વર્ગ વગેરે પુરુષલેક્ષ મેળવવામાં વિચાર.

અલેક્ષિકા (અલેક્ષિકા) લુપ્તો અલેક્ષિકા.

અલેક્ષિકા (અલેક્ષિકા) ૧. [સં. અલેક્ષ (લેખ) + અન (નામ અલેક્ષિકા)] જ. અલેક્ષિકા; અલેક્ષિકા.

૨. જ. અલેક્ષિકા.

અલેક્ષિકા વિ. લેખ; અલેક્ષિકા.

આજ અલેક્ષિકા સમુદાય છે, માને નહિ મારે કૈંદુ.

અલેક્ષિકા [સં. અલેક્ષિકા (લેખ)] સ. હિ. અલેક્ષિકા; અલેક્ષિકા.

અલેક્ષિકા ૧. [સં. અ (નહિ) + લેક્ષ (લેખ) + અન (નામ અલેક્ષિકા)] જ. મીઠા વગરનો ખોરાક લઈને કરાવતું વત. અલેક્ષિકા લેખ મહિનામાં ખાસ થાય છે.

અલેક્ષિકા ૧. [સં. અ (નહિ) + લેક્ષ (લેખ)] વિ. જેમાં મીઠું ન ખાવાય એવું.

૨. વિ. હિંદુ; સ્વાદ વગરનું; મોળું.

૩. વિ. મીઠા વગરનું; જેમાં મીઠું ન ખાવામાં આવ્યું હોય એવું.

૪. લુપ્તો અલેક્ષિકા.

અલેક્ષિકા ૧. [સં. અ (નહિ) + લેક્ષ (લેખ)] વિ. (હિંદી) જેમાં મીઠું ન ખાવાય એવું.

૨. વિ. હિંદુ; સ્વાદ વિનાનું; મોળું.

૩. વિ. મીઠા વગરનું; જેમાં મીઠું નાખવામાં ન આવ્યું હોય એવું.

અલેક્ષિકા ૧. [સં. અ (નિર્વૃત્તિ) + લેક્ષ (લેખ)] પુ. અલેક્ષિકા ન લેખવાતું. અલેક્ષિકા અર્થ અંતર્યામી દેખાતું થાય છે, પણ મુજરાતીમાં તેનો અર્થ ન લેખવાતું કરાય છે.

૨. વિ. અલેક્ષિકા; મુજરાતી.

અલેક્ષિકા અર્થ = એક જાતનું અંજન અથવા સુરમો, જે અંજનથી માંખું અલેક્ષિકા થાય છે.

૩. વિ. નૈસર્ગિક; કુદરતી.

અલોપિકમત્સદ્ધ યોગ્યતા

અલોપ માયા ૧. જી. કુરતની લીલા.

૨. જી. લેવી ક્રિત.

અલોપતું [સં. અ (નિર્વૃત્ત પૂર્વક) + છુપ્ (અદૃશ્ય થવું)] જિ. કિ. અલોપ થવું; ન દેખાવું; મેળ થઈ જવું.

અલોપાલો પું. (પ્રાપ્ત) લીધું ખા.

અલોપાસન જ. (યોગ) એ નામનું જિઠ યોગાસન; આદિ આસન; અખાત્રાસન; આત્મારાસન. આ આસનથી ચિત્ત મટતી હોવાનું મનાય છે.

અલોપી [સં. અ (નિર્વૃત્ત પૂર્વક) + છુપ્ (અદૃશ્ય થવું)] જિ. ન દેખાવ તેવું; અદૃશ્ય.

અલોપ્ય [સં. અ (નહિ) + લોપ્ય (નાશ કરી સાધ્ય થવું)] જિ. લોપી ન હામ્ય એવું; રચાથી; ક્ષયમયું.

અલોપ્સો ૧. પું. કિંચિત્તાનું આકુઅવળું આલવું તે; કીંચકાની વક્ર મતિ.

૨. જ. આકુઅવળું.

અલોપ્સા હરવા જ. કિ. (નામરી) જાનનું તમામ અર્થ જોમવું.

અલોલ ૧. પું. (પિંજળ) એ નામનો ૧૧ મુઠ અને ૩૪ લઘુ મળી ૬૫ અક્ષરનો એક વિષમજાતિ માયામેળ છે. મધુપ્રસ્તારપ્રમાણ પ્રમાણે તે પૂર્વદી છાપ્પનો એક ભેદ છે.

૨. [સં. અ (નહિ) + લોલ (વપ્સા)]

૩. લોલ ન હોવાપણું; સંતોષ.

૩. પું. સિવનું એક નામ.

૪. જિ. લોલ વિનાનું.

અલોલમૂલક [સં. અ (નહિ) + લોલ (લાલચ) + મૂલક (મૂલવાળું)] જિ. લોલથી નહિ ઉત્પન્ન થયેલું.

અલોલમૂલક, અલેપમૂલક વગર અમોલમૂલક કમો કુસાલ કમો હોવાય છે. પુસતવ

અલોલ્લી [સં. અ (નહિ) + લોભિ (લોભવાળું)] જિ. લોભ વગરનું; નિરપૂઠ.

અલોભલેષક [સં. અ (નહિ) + લોભ (લાભ) + લેષક (ચોંટાર)] જ. વાળ ઉપર નહિ ચોંટનાર પણ તેમાં રહેનાર કીટકની એક જાત. જેમકે, ચાંચ.

અલોલ ૧. [હિ.] જી. કિલોલ.

૨. [સં. લલ્ (લલ)] જી. રમતિયામ-પણું.

૩. [સં.] જ. મજ્જુ, સમજુ, મજ્જુ, લમજુ અને ૨ મુઠ મળી ૧૪ માંનાનો ચિઠ છે; અલોલા.

૪. [સં. અ (નહિ) + લોલ (વંચવ)] જિ. ચંચળતા વિનાનું; સ્થિર; સ્થિત.

૫. જિ. લપ્તા વગરનું.

અલોલક [સં. અલોલિક] જિ. (હિંદી) અ-સાધારણ; અલોલિક.

અલોલજ જ. લીને કાનની મૂટમાં પહેરવાનું એક ધરણું.

અલોલવલોલ [અલોલ (અલુપ) + વલોલ (અલોલનું મેલું ૧૫)] જિ. અનંત; પુનઃગ; અપાર.

અલોલ્યા પું. (પિંજળ) દરેક અક્ષરમાં મજ્જુ, સમજુ, મજ્જુ, લમજુ અને ૨ મુઠ મળી ૧૪ અક્ષરનો એ નામનો એક અક્ષરમેળ છે; લોલા. તે સર્કરી છેડનો એક ભેદ છે. તેમાં કાતમા અક્ષર પછી થતી એટલે વિસ્તારો આવે છે.

અલોલુ [સં. અ (નહિ) + લોલ (વપ્સાવાળું)] જિ. સંસારના સુખ તરફ વેગમયનું; મોહ વગરનું.

અલોલુત્વ [સં. અ (નહિ) + લોલ (વપ્સાવાળું) + ત્વ (પણું)] જ. સંસારના સુખ તરફ વેગમય હોવાપણું.

અલોલુપ ૧. પું. (પુરાણ) ધૃતરુદ્ધના સોમાંનો એ નામનો એક દીકરો.

૨. પું. સૂરના ૧૦૮ નામ મહેનું એ નામનું એક.

૩. [સં. અ (નહિ) + લોલુપ (આસક્ત)] જિ. લોલુપતા કે કામના વગરનું; અનાસક્ત; નિરપૂઠ; અલુપ્ય રહિત.

અલોલુપતા [સં. અ (નહિ) + લોલુપ (આસક્ત) + ત્તા (પણું)] જી. લોલુપ નહિ હોવાપણું; નિરપૂઠતા; મોહ કે આસક્તિ ન હોવાપણું.

અલોલુપત્વ લુગ્નો અલોલુપત્ત.

અલોલુસ [સં. અ (નહિ) + લોલુપ (આસક્ત)] જ. હિંમેનું અવિઘ્નરીપણું.

અલોલ [સં.] પું. એ નામનો એક મપિ.

અલોલિત ૧. [સં.] જ. લાલ કમળ.

૨. [સં. અ (નહિ) + લોલિત (લાલ)] જિ. લાલ નહિ તેવું.

૩. [સં. અ (નહિ) + લોલિત (લોહી)] જિ. લોહી વિનાનું.

અલોલિક ૧. જ. પ્રત્યક્ષ; હિંદવ વડે થતું જાન.

૨. [સં. અ (નહિ) + લોલિક (કુન્નરી)] જ. કાન્નરી જાણથી કરવાનું કામ. જેમકે, સંખા. આથી વિરુદ્ધ રામથી કરવાનાં કામ લોલિક કહેવાય છે અને તેમાં કાન્નરી આગની અક્ષર નથી. જેમકે. લોજન.

૩. જિ. અમ્બાનુધી; દિવ્ય.

૪. જિ. અવ્યાવહારિક; ક્ષત્રપનિક.

૫. [સં. અ (નહિ) + લોલિક (સાધારણ લોભનું)] જિ. અસાધારણ; અસામાન્ય; અદ્-ભુત; અપૂર્વ.

૬. જિ. લોકમાં નહિ અલ્પેલ; લોકથી અલગનું; લોભતીત.

૭. જિ. વેદ, ઉપનિષદ આદિ ધાર્મિક ગ્રંથને લગતું.

૮. જિ. મુદર; મનોહર; પલ્લુ રૂપાળું.

અલોલિકતા ૧. [સં. અ (નહિ) + લોલિક (સાધારણ) + ત્તા (પણું)] જી. અલ્પુત-પણું; અસાધારણતા.

૨. જી. અવ્યાવહારિકપણું.

૩. જી. દિવ્યતા.

૪. જી. મનોહરતા.

૫. જી. લોભતીત હોવું તે.

૬. જી. વેદ વગેરે ધાર્મિક ગ્રંથને લગતું હોવા-પણું.

અલોલિકત્વ ૧. જ. કોઈ પણ કાન્નરું બાગેજ વપરાવું તે.

૨. લુગ્નો અલોલિકતા.

અલોલિકમત્સદ્ધ [સં. અ (નહિ) + લોલિક (સાધારણ) + મત્સદ્ધ (હિંદવ વડે થતું જાન)] જ. (વેદાંત) આંખ વગેરે હિંદવના થામ વગેરે વસ્તુની સાથે સામાન્ય અણુચાલિય અલોલિક-સંલિખ્ય એટલે સંબંધ વડે ઉત્પન્ન થતું પ્રત્યક્ષ જાન. પ્રત્યક્ષ ને પ્રકારનું છે (૧) સવિકલ્પક અને (૨) નિર્વિકલ્પક. સવિકલ્પકના લોલિક અને અલોલિક એવા બે ભેદ છે. અલોલિક પ્રત્યક્ષ, જેને પ્રત્યક્ષરૂપિ કહે છે તે મધુ પ્રકારનું છે; સામાન્યવસ્તુ, જાનવસ્તુ અને ચોમજ. આંખની ધડો ભેઈએ ત્યારે થકાના જાનની સાથે થકા એટલે થકાના સામાન્ય ધર્મનું જાન થાય છે. એ થકા જાન હિંદવજન્ય નથી, પણ તે અલોલિકપ્રત્યક્ષ છે, જેમકે ભેઈ પણ પદાર્થની જાતિ હિંદવથી ભેઈ સમતી નથી. એક જાનથી બીજું જાન ઉત્પન્ન થાય ત્યારે તેને જાનવસ્તુપ્રત્યક્ષ કહે છે. જેમકે, દુરથી ચંદ્રને જોતાં તે સુમેથી છે એવું જાન થાય તે જાનવસ્તુપ્રત્યક્ષ. બીજાનો ભેઈ ન સો એવા અતિન્દ્રિય પદાર્થોનું પ્રત્યક્ષ ચોમના જગવડે થાય છે. તેવા પ્રત્યક્ષને ચોમજપ્રત્યક્ષ કહે છે. જ્યારે મધુ પ્રકારના પ્રત્યક્ષને સામાન્ય પ્રત્યક્ષરૂપિ, જાનવસ્તુ પ્રત્યક્ષરૂપિ અને ચોમજ પ્રત્યક્ષરૂપિ, પણ કહે છે.

અલોલિકમત્સદ્ધ યોગ્યતા [સં. અ (નહિ) + લોલિક (સાધારણ) + મત્સદ્ધ (હિંદવ વડે થતું

જ્ઞાન) + મોક્ષતા (લાઘવપૂર્ણ) હી. સાક્ષાત્
દ્રિષ્ટિ વડે નહિ પણ બીજી રીતે થતું અસૌકીકે
પ્રત્યક્ષ; 'ભગવદ્ સૌન્દર્યલિપી'. વિશેષ પ્રત્યક્ષ-
મોક્ષતાને સૌકીકપ્રત્યક્ષ એટલે ઇન્દ્રિયદ્વારા થયેલું
પ્રત્યક્ષ એમ પણ કહે છે. અને સામાન્ય
પ્રત્યક્ષને સાક્ષાત્ ઇન્દ્રિયદ્વારા નહિ પણ અન્યથા
થયેલું અસૌકીકપ્રત્યક્ષ પણ કહે છે.

અસૌકીકે ભાગ [સં. અ (નહિ) + સૌકીકે
(આવશ્યક) + ભાગ (ભાગ)] પું. અમનના
માર ભેદ માટેનો એક; જેમાં આત્માનું યાન
થવા કૃપા ભાગ એટલે ખોટો ખ્યાલ.

અસૌકીકવરતુવાદી [સં. અ (નહિ) +
સૌકીકે (કુચર) + વરતુ + વાદિન (અ
ધારણનાર)] વિ. અનુભવમાં ન આવે એવી
વસ્તુમાં માનનાર; અનુભવસીતવાદી. સાંખ્ય
મત બાજુ જમતનું કારણ પ્રકૃતિ દ્વંધ માને
છે તેટલા અંશમાં તે સૌકીક સવાદી છે અને
જેટલા અંશમાં છુદ્ધ ઉપરાંત પરબ્રહ્મના પુરુષ
પ્રકાશને સ્વીકારે છે તેટલા અંશમાં અસૌકીક-
વસ્તુવાદી છે.

અસૌકીક વાક્ય [સં. અસૌકીક (વેદને અનુરૂપ)
+ વાક્ય] જ. વેદનું વાક્ય. વેદનું વાક્યો
ઈશ્વરપ્રણીત દેવાથી અસૌકીક વાક્ય કહેવાય છે.

અસૌકીક સનિર્કર્ષ [સં. અ (નહિ) +
સૌકીક (સામાન્ય) + સનિર્કર્ષ (સંબંધ)]
પું. (વેદાંત) દ્રિષ્ટિનો વસ્તુ સાથે અસંબંધિત
અસૌકીક સંબંધ વડે થતા પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનનો
કારણભૂત સંબંધ. અસૌકીક સનિર્કર્ષના મુખ્ય
પ્રકાર છે: (૧) સામાન્યસૂત્ર સનિર્કર્ષ, (૨)
જ્ઞાનસૂત્ર સનિર્કર્ષ અને (૩) મોક્ષવર્ણનસૂત્ર
સનિર્કર્ષ.

અસૌકીક હેતુ [સં. અ (નહિ) + સૌકીકે
(સામાન્ય) + હેતુ] પું. અલ્પ હેતુ; અમ
કારણ.

અસહકી [અં.] પું. અમ પદાર્થોના રસ-
મણી મુખને તોડી નાખવાનો અથવા ધરાવ-
નાર દ્વંધ. જેમકે, સોમ, ચૂનાનું પાણી વગેરે.
તેજામ વગેરે એમિક પી જનાર માણસને
ચૂનાનું પાણી પીવડાવવાનું કારણ આજ છે.
અસહકીનો ઉપયોગ કપડાં, સાર કે રંગના
ઉદોગમાં થાય છે.

અસહકાપાત [સં. ઉસકા (ખસેલાથે) +
પાત (ખવાપણું)] પું. ખરતા તારનું પાતું
તે; ઉસકાપાત.

અસહકાજ [અ. સહક (ઉપાધિ)નું અનુવચન]
પું. હંસાનું ખિલાન; માનસિક કંઈ.

અસિદ્ધિમિત્ર [અં.] જ. આખરનું કહેણ;

અંતની પ્રતિજ્ઞા ઉપરનું નિવેદન; અંતિમ
શ્રવણ.

અસતમસ ૧. પું. મુલામ વંસનો એ નામનો
પાદશલ.
૨. [પું.] અસતમસ (સંધી આમળ માલનાર
ભરતર) પું. ફોજનો સમ્માર; સેનાપતિ.
૩. પું. સાકની સંખ્યા.

અસતમાસ [પા. દલિમાસ (માસ)]
હી. અરજા; વિનંતિ.

અસપ ૧. [સં.] પું. એક જાતનો દાખાસમર.
તેમાં આધેવ એટલે જીભને આધારે રહેલી
વસ્તુની સરખામણીમાં આધારનું નાનું દેવા-
પણું બતાવેલું હોય છે. જેમકે, સાંભળો
સ્વામી! વળી અંદર વિયોગદાસની જાણ
જગની દલી, જેને લીધે મારી અંજળી ઉપરની
ચીઠી દાઢમાં દીલી પડી ગઈ. અહીં આધેવ
ચીઠીની સરખામણીમાં આધાર દાઢનું પાતળા-
પણું અથવા નાનાપણું બતાવવામાં આવ્યું છે.
૨. વિ. એક.

જુનો અર્થ અને અને અસપનો અર્થ બી.
સમજાવે. તત્ત્વાર્થસૂત્ર

૩. વિ. દૂધી આવરણવાળું; નાશવંત; વિનાશી.
૪. વિ. તુચ્છ; દુષ્ટ; દુસ્થ; નશ્વરું.
૫. વિ. ચોકું; જરા; અગાર.

દર રંગેક કપડ અસપ રંગક પંદ આક,
ભારે સહચરી સમુચે હરણી ફૂંચી લાક.
પિત્તલવપુરોષ

૬. વિ. નાનું; ઘણું.
તુચ્છ અસપ લવ સૂત્રમ જનુ નિષા ફરોદર લાં,
આવા મોઢા ખાને ક્યાંથી સમાવનાર?
પિત્તલવપુરોષ

૭. વિ. મરણને લાગક.
૮. વિ. વિરલ.
૯. વિ. સર્વજ્ઞાપી નહિ એવું.
જે અસપ અર્થ સર્વજ્ઞાપી નથી તત્ત્વાર્થમ
અર્થત્વ એ વાત પામવાવાળું છે. માનસાસ

૧૦. અ. જરા.
૧૧. અ. સહેલાઈથી; મુશ્કેલી વિના.

અસપક ૧. [સં.] પું. અવસો.
૨. વિ. દુષ્ટ; નશ્વરું.
૩. વિ. ચોકું.

અસપકેક [સં. અસપ (ચોકું) + કેક (ખડું)]
પું. ધીમો સાક.

અસપકાર્થ [સં. અસપ (નાનું) + કાર્થ
(કામ)] જ. નાની જામત.

અસપકાસ [સં. અસપ (ચોકું) + કાસ
(વખત)] પું. ચોકો વખત.

અસપકાસિક [સં. અસપ (ચોકું) + કાસ
(વખત) + ઇક (અનુ)] વિ. ચોકો વખત
રહેનાર; દૂંક સમયનું; સ્થિત.

અસપકાસિક અનાવરણક ગુણ [સં. અસપ-
કાસિક (દૂંક સમયનું) + અન (નહિ) +
આવરણક (જરી) + ગુણ (ધર્મ)]
પું. અનિવત ઉપાધિ; અનિત આકરિમક ધર્મ.
જે ગુણ વખત થાયે એમ જણાય તે અનાવરણક
ગુણ કહેવાય. એવા ગુણોમાં ફેરલાએક સર્વ-
કાસિક અને ફેરલાએક અસપકાસિક હોય છે.
કળાપણું એ કળાકાનો સર્વકાસિક પણ
અનાવરણક ગુણ છે, વળેલાં શિંગડાં એ માથોનો
અસપકાસિક ગુણ છે.

અસપકાસિક નક્ષત્ર [સં. અસપકાસિક (દૂંક
વખતનું) + નક્ષત્ર (જાતનું કુમળું)]
જ. (અયોતિય) દૂંક મુદત સંધી દેખાઈને ફરી
અદરથ થતા તારા; 'રેખપરિ રટાર'.

અસપકાસિક પરિપીડન [સં. અસપ (ચોકું)
+ કાસિક (વખતનું) + પરિ (વખત) +
પીડન (કુચ દેવાપણું)] જ. (અયોતિય) જે
આકર્ષણનું ચક્ર ચોક્ક દિવસમાં પૂરે થાય છે
તેમાં આકર્ષણથી મદની અંતિમાં થતો ફેરાર.

અસપકાસીન [સં. અસપ (ચોકું) + કાસીન
(વખતને અનુ)] વિ. ચોકો વખત દીક એવું;
દૂંક સમયનું; સ્થિત.

અસપકાસીન વિનિમય [સં. અસપકાસીન
(દૂંક મુદત) + વિનિમય (બદલો)]
પું. દૂંક વખતનો વિનિમય એટલે અસ્યોગદબો.

અસપકાસીન સાર્વજનિક મજા [સં. અસપ-
કાસીન (ચોક્ક સમય મારેનું) + સાર્વજનિક
(જમાં હોયનું) + મજા (રેડું)] જ. કંપડી
કે સંચાલનનું નહિ અગવાથી જીતું રહેલું છેડું;
'ફોલોડિય રેડ'.

અસપકાજી ભુઓ અસપમથ.

અસપકેશી ૧. [સં.] પું. એ નામનો એક
એક.
૨. જ. એ નામના એક એવું મૂળ.

અસપકેણુ [સં. અસપ (નાનું) + કોણુ
(ખાણું)] પું. (અણિત) કાટખૂણા કરતાં
નાનો ખૂણો; 'એકપૂટ એન્જલ'.

અસપકેણુત્રિકોણુ [સં. અસપ (નાનું) +
કોણુ (ખાણું) + ત્રિકોણુ (ત્રણ ખાણાળી
આકાર)] પું. (અણિત) ત્રણ ખૂણા મદ-
ખૂણા કરતાં નાના હોય તેવો ત્રિકોણુ; 'એકપૂટ
એન્જલ દ્વારેન્જલ'.

અસપકેશ [સં. અસપ (ચોકું) + કિયા
(કામ)] વિ. ચોકું કામ કરનાર.

(୧୫୩)] ଶ. ଶାସ୍ତ୍ର ଚିନ୍ତା.

અદ્યવિષ [સં. અદ્ય (ચોડું) + વિષ (ઘાત)] વિ. અત્યંતી; અત્યંત; અત્યંત અત્યંતાર.

અદ્યવિરામ ૧. [સં. અદ્ય (ચોડું) + વિરામ (અટકાવવું)] જ. વાંચતાં વાંચતાં થોડી વાર અટકવાનું બતાવનાર ; અત્યંત ચિદ્ર. સંસ્કૃતમાં અદ્યવિરામ તરીકે ૧. આવી એક ઊભી લીટી અને પૂર્વવિરામ તરીકે ૨. આવી એ ઊભી લીટી ક્રવાર્થ આવે છે. અદ્યવિરામ મુખ્યત્વે ૧. સંબોધન એટલે બોલાવવાના સ્વરૂપ જોડી, ૨. 'અને' કે 'અથવા' જેવા અભ્યર્થથી ભેદાયેલાં એ કે વધારે પદ એટલે સ્વરૂપ, ૩. પદમૂલક એટલે સ્વરૂપનો અર્થો કે વાક્ય છતાં પાડવા માટે મુદ્રા છે, ૪. પરંતુ એ ચિદ્ર એવાં છેલ્લાં પદ પદમૂલક કે વાક્યની જોડી આવતું નથી.

૨. જ. વાંચતી વખતે અર્થ સમજવાની સરળ ખાતર વાક્યમાં ચોડું ચોળવાનું દેખવું.

અદ્યવિષસનીય [સં. અદ્ય (ચોડું) + વિષસનીય (વિશ્વાસ ખાસ એવું)] વિ. થોડો વિશ્વાસ થકી સાધ્ય એવું.

અદ્યવિષય ૧. [સં. અદ્ય (ચોડું) + વિષય (દેશ)] વિ. હવાળા વિસ્તારનું.

૨. વિ. હવાળી સંક્રિયું.

અદ્યવીર્ય ૧. [સં. અદ્ય (ચોડું) + વીર્ય (ધાતુ)] વિ. બોલ વીર્યવાળું.

૨. [સં. અદ્ય (ચોડું) + વીર્ય (અભ)] વિ. બોલી સંક્રિયવાળું; નિર્મળ.

અદ્યવૃત્ત [સં. અદ્ય (ચોડું) + વૃત્ત (વર્તુલ)] જ. (ગણિત) દ્વા જેવા એળ પદાર્થ ઉપર તે પદાર્થના કેટલી જુદું કેટલું ભેદ દોરવું નાનું વર્તુલ; 'રમોલ સર્વ આનંદ એ રહીશર'.

અદ્યવ્યય [સં. અદ્ય (ચોડું) + વ્યય (ખર્ચ)] પું. માત્ર થોડી રકમ કે ખાવાપીવાનું ખર્ચ આપવાથી થતું કામ.

અદ્યવ્યયાર્ણ [સં. અદ્ય (ચોડું) + વ્યય (ખર્ચ) + આર્ણ (કામ)] વિ. થણા થોડા ખર્ચમાં ચલાવું.

અદ્યવ્યયી [સં. અદ્ય (ચોડું) + વ્યય (ખર્ચ) + ઇન્ (વાહું)] વિ. કસરતિયું; ચોડું ખર્ચ કરનાર.

અદ્યવ્યયલુઓ અદ્યવ્યયિ.

અદ્યવ્યયિ [સં. અદ્ય (ચોડું) + વ્યયિ (અભ)] વિ. થોડી સંક્રિયવાળું; બોલ નળવાળું.

અદ્યવ્યયી ૧. [સં. અદ્ય (ચોડું) + વ્યયી (ખીજી)] જી. નાની ખીજી.

૨. જી. નાની ખીજીના આકારનું કોઈ કાક. અદ્યવ્યય ૧. [સં. અદ્ય (ચોડું) + વ્યય (અભ્યય અભ્યયાર પ્રત્યય)] જ. કચરો કચરો; અવારનવાર.

૨. જ. જુદું જુદું.

૩. જ. થોડા પ્રમાણમાં; થોડે થોડે.

અદ્યવિશિષ્ટ [સં. અદ્ય (ચોડું) + વિશિષ્ટ (ઉત્ક્રાંત)] વિ. થોડું ઉત્ક્રાંત.

અદ્યવ્યય [સં. અદ્ય (ચોડું) + વ્યય (અભ્યય)] વિ. જેણે થોડું સાંભળેલું એટલે થોડો અભ્યય કરેલ એવું એવું.

અદ્યવ્યયસ [સં. અદ્ય (ચોડું) + સમાસ (એ કે વધારે સ્વરો અને બંને સ્વરો સ્વર)] વિ. થોડા સમાસવાળું. એમકે,

કોલે ચંદન નિરુધી, નંપુર અનન ઇંદુ; મહી મયદી મંદ મિત્ર, એ છે પદ અરવિંદ. આમાં સમાસ અદ્ય એટલે થોડા છે.

કોમલવ્યં, અદ્યવ્યયસ અને મુદ્ગલ્ય એવી રચના તે વેદાંતરીતિ છે. જુદું અદ્યવ્યય

અદ્યવ્યય [સં. અદ્ય (ચોડું) + વ્યય (સંચય)] જ. નાનું તળાવ; તળાવડી.

અદ્યવ્યયલુઓ અદ્યવ્યયલુઓ.

અદ્યવ્યયલુઓ [સં. અદ્ય (ચોડું) + સંખ્યા (રકમ) + લુ (વાહું)] વિ. થોડી સંખ્યાવાળું; થોડું.

અદ્યવ્યયલુઓ લુઓ અદ્યવ્યયલુઓ.

અદ્યવ્યયલુઓ [સં. અદ્ય (ચોડું) + સંતુષ્ટ (સત)] વિ. થોડાથી સત્ત રહેનાર.

અદ્યવ્યયલુઓ ૧. [સં. અદ્ય (ચોડું) + સંતોષ] પું. થોડાથી સંતોષ માનવો તે; નિર્મોહીપણું.

૨. પું. થોડો સંતોષ.

અદ્યવ્યયલુઓ લુઓ અદ્યવ્યયલુઓ.

અદ્યવ્યયલુઓ [સં. અદ્ય (ચોડું) + સાધ્ય (મિત્ર સંબંધ એવું)] વિ. સહેલાઈથી મળી શકે એવું.

અદ્યવ્યયલુઓ [સં. અદ્ય (ચોડું) + સુ (વાહું) + અદ્ય (ચોડું)] વિ. જરાતરા; લગરીક; જરાક; બોધું.

અદ્યવ્યયલુઓ [સં. અદ્ય (ચોડું) + સ્વાપ (નિદ્રા)] પું. આરામ કરવાને જુદું બોલે વખત મળવો તે.

અદ્યવ્યયલુઓ [સં. અદ્ય (ચોડું) + અધ્યક્ષિન (વાહનાર)] વિ. થોડાને ચાલનાર.

અદ્યવ્યયલુઓ [સં. અદ્ય (ચોડું) + અધ્યર [વિ. થોડા અધ્યરવાળું; ટુંકું; સક્ષિત.

અદ્યવ્યયલુઓ [સં. અદ્ય (ચોડું) + લા (વાહું)] જી. સક્ષિતતા; ટુંકાપણું.

અદ્યવ્યયલુઓ [સં. અદ્ય (ચોડું) + આવાત (ખા)] પું. સાવાતરું કે હલકી પીડા; બોટ.

અદ્યવ્યયલુઓ [સં. અદ્ય (ચોડું) + અધ્ય (સ્વરૂપ)] પું. પરમાણુ.

અદ્યવ્યયલુઓ [સં. અદ્ય (ચોડું) + આતમન (અંતઃક્રમ)] વિ. પામર; હલકા દિલનું.

અદ્યવ્યયલુઓ ૧. [સં. અદ્ય (ચોડું) + અધિકાર (સત્તા) + ઇન્ (વાહું)] વિ. થોડા અધિકારવાળું; બોલી સત્તાવાળું.

૨. [સં. અદ્ય (ચોડું) + અધિકાર (સામકાત) + ઇન્ (વાહું)] વિ. થોડી સામકાતવાળું; અદ્યપાત.

અદ્યવ્યયલુઓ [સં. અદ્ય (ચોડું) + અનુભવ (અંતે મિલવેલું કામ) + ઇન્ (વાહું)] વિ. થોડા અનુભવવાળું.

અદ્યવ્યયલુઓ ૧. [સં. અદ્ય (ચોડું) + અનુ (વાહન) + વર્તિન (ઘીનાર)] વિ. થોડે સુધી અનુસરનારું.

૨. વિ. નાનું.

વરતુ એ પ્રકારનું છે: ખતાલ અને પ્રારી દુષાનુવર્તિ-થોડી કલા તે ખતાલ અને અદ્યવ્યયલુઓ વર્તિ-નાની વર્તિ તે પ્રારી. સુબોધાદિ વૃતાન્ત તે ખતાલ અને જરાક આદિ વૃતાન્ત તે પ્રારી. કામસાદિલસમીક્ષા

અદ્યવ્યયલુઓ [સં. અદ્ય (ચોડું) + આભાસ (અંતર પ્રકાશ)] પું. મિત્રના જે ભામમાં માલુમ ન પડે એવી રીતે પ્રકાશની સાથે જળા જળી ભામ છે તે ભામ; 'પેનમ્બે.'

અદ્યવ્યયલુઓ [સં. અદ્ય (ચોડું) + આભાસ (મહેનત)] પું. થોડો મમ; બોલી મહેનત.

અદ્યવ્યય ૧. પું. નાનો.

૨. [સં. અદ્ય (ચોડું) + આધુપ (નિદ્રા)] જ. દૂડી નિદ્રા; થોડું અધુપ. ૩. [કિ.] વિ. ઉમર નહિ પડેલું; સમીર. ૪. વિ. થોડી આવરણવાળું; અદ્યવ્યયી.

અદ્યવ્યયલુઓ અદ્યવ્યયલુઓ.

અદ્યવ્યયલુઓ લુઓ અદ્યવ્યયલુઓ ૩, ૪.

અદ્યવ્યયલુઓ ૧. પું. નાનો.

૨. [સં. અદ્ય (ચોડું) + આધુપ (નિદ્રા)] જ. દૂડી આવરણ; થોડું આધુપ. ૩. વિ. ઉમર નહિ પડેલું; સમીર. ૪. વિ. દૂડી નિદ્રાવાળું; થોડી આવરણનું.

અદ્યવ્યયલુઓ ૧. [સં. અદ્ય (ચોડું) + આર્ણ (વાહનારી કામ)] પું. (જૈન) થોડા જીવની દિશા ધાવ એવું કામ; થોડા પાપવાળું કામ.

૨. [સં. અપ (ચોડું) + અર્ણ (સરખાત)]
 ડું. ચોડી કરવામાં આવતી સરખાત.
અમરપાર્ણી [સં. અપ (ચોડું) + અર્ણ (પાપારી કામ) + ઇન્ (વાળું)] વિ. હિંસા
 ચોડી થાય એવા કામ કરનાર.
અમરપાર્ણવ [સં. અપ (ચોડું) + અર્ણવ
 (ભાવ)] ડું. (વેદ) માસિક અમરપાર્ણ
 વખતે ચોડું ચોડી પડે એવો એક રોગ.
અમરપાર્ણ [સં. અપ (ચોડું) + અર્ણ
 (માખરો)] ડું. રાજાને ઘણા પક્ષી અર્ણ ચોડી
 હોય એવો હોય. જેમ,
 નમ દુહિતા પતિ પુત્રના વાહનધરની નાર,
 રવિ તેના પિતૃ પર પડો પક્ષી નાખો જરવાર.
 આમાં 'સાંજ પડી' એ એ રાજાને કહેવાને
 બહોળે અર્થાય છે.
અમરપાદપ [સં. અપ (ચોડું) + અપ
 (ચોડું)] વિ. ચોડામાં ચોડું; ધણું જ ચોડું
અમરપાવકાશ ૧. [સં. અપ (ચોડું) +
 અવકાશ (વખત)] ડું. ચોડે સમય; જૂન
 વખત.
 ૨. [સં. અપ (ચોડું) + અવકાશ
 (સ્વરોની વચ્ચેનું અંતર)] ડું. (સમીત) એ
 સ્વરોની વચ્ચેનું ચોડું અંતર.
અમરપાવડું ૧. સ. કિ. ધડાડું; હીચું બનાવડું.
 ૨. સ. કિ. હુંકે કરાવડું; હુંકાવડું.
અમરપાવું ૧. [સં. અપ (ચોડું)]
 સ. કિ. ચોડું થવું; ધડવું; હીચું થવું.
 અહં મહા તેજ અમરપાવ, ઉચરત્ય ભાં ફીડી ભા
 બખો
 ૨. સ. કિ. હુંકાવડું.
અમરપારાન ૧. [સં. અપ (ચોડું) + અરણ
 (અહાર)] જ. સદ્યમ જોળનાં ચોડો અહાર.
 ૨. વિ. ચોડા આહારવાળું.
અમરપારાની [સં. અપ (ચોડું) + અરણ
 (અહાર)] વિ. ચોડું જમનાર; નખખમડું.
અમરપારામ [સં. અપ (ચોડું) + આમ
 (આમ)] ડું. ઉપામ; અપામરો.
અમરપારવણ જ. (અપોતિય) કુવનો તારો
 જેમાં છે તે નક્ષત્ર; કુવમરવ; ધરપાંખડી;
 નાનો આદિઓ. તેના વિષુવર્ણ ૨૧૦ થી ૨૭૦
 અને ક્રાંતિ ૭૦ થી ૯૦ અંશ છે. ભુઓ અમરપારવું.
અમરપારુર ભુઓ અમરપરન.
અમરપારુરી [સં. અપ (ચોડું) + અહાર
 (ખોરાક) + ઇન્ (વાળું)] વિ. ચોડું
 ખાનાર; મિત્રહારી.

અમરપાંતર [સં. અપ (ચોડું) + અંતર
 (છેડું)] જ. (અપોતિય) એ આકાશી પદાર્થો
 એકબીજાની એટલા પાસે આવી ભળ કે તે
 બન્ને દુરબીનથી એક સાથે દેખી શકાય એવી
 સ્થિતિ; 'ઓપ્પસ'.
અમરપાંશ [સં. અપ (ચોડું) + અંશ
 (ભાગ)] ડું. ચોડો ભાગ; કંઈક અંશ.
અમરપાંકા ડું. જંમસી ધન.
અમરપાંત ૧. [સં. અપ (ચોડું)] વિ. ચોડું
 કરેલું; ધડાડેલું.
 ૨. વિ. ધડાડું કરેલું.
અમરપાંત ૧. [સં.] વિ. ચોડામાં ચોડું.
 ૨. વિ. નાનામાં નાનું.
અમરપાંતશુદ્ધ [સં. અમરપાંત (ચોડામાં ચોડું)
 + શુદ્ધ (શર)] જ. ચોડામાં ચોડી સાતત.
અમરપાંતુત [સં. અપ (ચોડું) + તુત
 (તરફ)] વિ. ચોડું કરેલું; ધડાડેલું.
અમરપાંતુત [સં. અપ (ચોડું) + તુત
 (તરફ)] વિ. ચોડું થયેલું; ધડેલું.
અમરપેચ [સં. અપ (ચોડું) + પેચ
 (ખાતા)] વિ. ચોડી પેચવાળું; સંતોષી.
 એ મુદત્ય અને પશ્ચિમજા બંનેના સંસ્કૃતી
 પ્રમાણ હોય, મુદત્યપ્રિયી દૂર રહેનારો અને
 અમરપેચ હોય તેને હું આજણું મહું છું.
 મુતનિપાવ
અમરપેચ ભુઓ અમરપેચ.
અમરપેતર ૧. [સં. અપ (ચોડું) + પેતર
 (બીનું)] વિ. ચોડું ન હોય એવું; ધણું.
 ૨. [સં. અપ (નાડું) + પેતર (બીનું)]
 વિ. મોડું.
અમરપેત્રિ [સં. અપ (ચોડું) + પેત્રિ
 (એટલાપણું)] જો. હોય તે કરતાં ધડાડીને
 કહેવું તે; અતિઅપેત્રિથી કમલી રીતે કહેવું તે.
અમરપેત્રુક [સં. અપ (ચોડું) + પેત્રુક
 (આહાર)] વિ. ચોડી આહારતાવાળું.
અમરપેત્રર ૧. [સં. અપ (નાડું) + પેત્રર
 (પેડ)] જ. નાનું પેડ.
 ૨. વિ. નાનું પેડવાળું; પતંગપેડું.
અમરપેન [સં. અપ (ચોડું) + પેન (ઓર્થ)]
 વિ. ચોડું જોડું; પૂરેપૂરું જરૂર નહિ એવું.
અમરપેપાવ ૧. [સં. અપ (ચોડું) + પેપાવ
 (પવાવ)] ડું. ચોડો પવાવ.
 ૨. [સં. અપ (નાડું) + પેપાવ (પવાવ)]
 ડું. નાનો પેપાવ.
અમરપેપાપાપક [સં. અપ (ચોડું) +
 પેપા (માખી) + પાપક (માખા)]
 જ. જાડું ચોડી મરખી માખાપર મંત્ર.

અમરપાંચ (અમરપાંચ) [અ. અમર (અમર)
 આર) ડું. અમરપાંચ] ડું. ૨૫૪ ઉચ્ચાર.
અમરપાંચ ૧. જ. ઇસોર નામના પુણ્યકર્મમાંનું
 એક જાતનું ફૂડામાં ઉમાડાનું ગાઠ. તેને સુમંથ
 વિનાનાં સફેદ સુંદર ફૂલ આવે છે.
 ૨. જ. એ નામનું એક ગાઠ. તેમાંથી અરીસો
 બને છે.
 હિંદુસ્તાનમાં હવા માટે તૈયાર કરવામાં આવતું
 અરીસું હિંદુસ્તાનમાં જ 'અમરપાંચ' નામના
 જાડમાંથી તૈયાર કરવામાં આવે છે.
 મુજરાતી જાનકોષ
અમરપીડની ડું. એ નામનો એક કર્ણમી
 પ્રયત્ના.
અમરપા [અ. અમર (હોરિયાર માખી)]
 જ. સમવચના એટલે સરખી ઉમરના અમરપા
 બોલનારથી નાનાને સંબોધન કરવાનો સંજ્ઞ
 કે ઉચ્ચાર; એક તુકારભર્યું સંબોધન.
અમરપો ભુઓ અમરપા.
અમરપોત્ર ૧. જો. એ નામની એક રમત.
 એ ચાર જણના હાથ જોડે પર મુકાવી તેની
 ઉપર એક જણ પોતાની આંખો બંધકારતું
 જાય તે આ પ્રમાણે બોલતું જાય:—'અમરપો
 હાથ, અંતર અમરપો, અંતરને ધીર આનખાન,
 પુતળીએ જમાડી જાન, એક બકુવો બૂખો,
 ચાળી ધોઈને જાંચો, ચાળીએ પાડી ચીસ,
 ગાઈ મળ્યા પચીસ, પચીસનાં કોપરમાં, ગાઈ
 તમારાં જોડમાં, ડેવાંજોડમાં રમે છે, પીતાંબર
 પચમાં પાડે છે, રાજ્ય જોળ, તરિયા તોળ,
 માણે મોતી, અરવાળું, પરવાળું, ને જવાનીના
 જુસમ'. એ એમનો સંજ્ઞ સંજ્ઞા જોડમાં હાથ
 ઉપાડી અર્ધ પાળ જોડ સાથે પાડે છે
 ને ફરી રમત શરૂ કરે છે. ઉપર મરજમાં
 આવે ત્યારે રમત અંત થાય છે. એ
 જિલ્લામાં અમરપોત્ર, હાંડી હાંડો, અંતર
 અંતર પેચાઈ બોલાય છે.
 ૨. જ. આધાર વચર; રેક વિના; અમરપદર.
અમરપા [સં. અ (નહિ) + અમર (દેખી
 રાખાય એવું)] જ. અતો; બીજા માત્રી
 વખતે તથા અગતી વખતે મોસાઈમાં વપરાતો
 સંજ્ઞ.
અમરપા (અમરપા) ૧. [કિ.] ડું. મુવક.
 ૨. ડું. જીરો.
 ૩. જ. માણસ અમરપા પ્રાણીનું નમ્મું.
 ૪. વિ. જમાડી; અમાર; મૂર્ખ.
 ૫. વિ. ઉપજાળ; ઉદત; ઉજાળું; અધિવારી.
 ૬. વિ. એકરવાડ; બાળક છુદિનું.
 ૭. વિ. દુનિયાદારીના અનુભવ વચરનું; બિન-
 અનુભવી; અધિધિત; નાંદાન.

૮. વિ. મનમોહ; બેપરવા; મેદિફી.

અસ્ત્રાવેલી (અસ્ત્રાવેલી) ૧. [અસ્ત્રાવેલી (અનાદી) + અસ્ત્રાવેલી (પદ્ય)] ન. અનાદીપદ્ય; મૂર્ખતા.

૨. ન. ઉદતાર્થ; ઉર્ધ્વગાથા; ઉર્ધ્વપદ્ય.

૩. ન. દુનિયાદરીનો અનુભવ ન હોવાપદ્ય.

૪. ન. બાગડુડિ; બાલિસતા.

૫. ન. મનમોહપદ્ય; બેપરવાર્થ.

અસ્ત્રાવેલી (અસ્ત્રાવેલી) જુઓ અસ્ત્રાવેલી. અસ્ત્રાવેલી-ઉર્ધ્વ ગી. ધરભાગ ધર્મની રચના પહેલાં અસ્ત્રાવેલીમાં પૂજની પુજની એક પ્રતિમા.

આ અસ્ત્રાવેલી ધર્મને ધર્મને કહ્યું પડતું મનુષ્ય અને અસ્ત્રાવેલીના સ્ત્રીઓ એમ માનવા લાગ્યા હતા કે અસ્ત્રાવેલીનું સત્ત્વ અસ્ત્રાવેલી-ઉર્ધ્વ માનાક્રમણા કોરે પ્રતિમાઓમાં દેવિત્વ થાય છે, અને એ જની પ્રતિમાઓમાં દેવતા અતિ પુણ્યવત્ત્વ છે. ગુ. સ. પરિવર

અસ્ત્રાવેલી ગદ્યમાં જુઓ અસ્ત્રાવેલી અસ્ત્રાવેલી.

અસ્ત્રાવેલી અસ્ત્રાવેલી ૧. [હિ.] પું. ઉપાપત; મોટાગો.

૨. પું. મપમોગો; અસ્ત્રાવેલી.

અસ્ત્રાવેલી ૧. [અ. અસ્ત્રાવેલી (પદ્ય)] પું. પ્રજા; પરમેશ્વર; પરમાત્મા; પુણ્ય.

૧. અસ્ત્રાવેલી એક બદામ = અસ્ત્રાવેલી પાસે એક બદામ વાસ્તે પશુ મામણી કરવી પડે તેની હાલત; મરીનિવરણ; વિખારી દસા.

૨. અસ્ત્રાવેલી એક વગમરી = સાફ કરવા બતા નકાફે મર્ષ જનું; બદા વગમરી; હાથો કરતાં કિલ્લો ગેરકાયદો મનો.

૩. અસ્ત્રાવેલી એક પશુ દાઉદ કાંઈ હોડે? = હાલકા દરબજાના માણસનું જોર વિશેષ હોય છે; મિયાં હોડે પશુ બીબી ક્યું હોડે? મિયાં હોડે તો બીબી સવાસોર.

૪. અસ્ત્રાવેલી મહેરજન તો મદા પહેલવાન = ઈશ્વરની મહેરજની હોય તો મને તેવા માણસનું કામ સિદ્ધ થાય છે અને કીમત વધે છે.

૫. અસ્ત્રાવેલી માર હે તો મેદા પાર હે = ઈશ્વરની મદદ હોય તો કામ તરત સિદ્ધ થાય છે.

૬. અસ્ત્રાવેલી નામ પર કુમર મામે = રામ નામે પચ્ચર તરે.

૭. અસ્ત્રાવેલી અવડી = જેને આપણે પરમેશ્વરની આજ કહીએ છીએ તે એટલી તો પોચી અને નરમ હોય છે, કે જ્યારે અમદાવ તો મરી જાય તે ઉપરથી મરીન; અસ્ત્રાવેલી રાંધાં નિર્દોષ.

૮. અસ્ત્રાવેલી અનાદી એક એક બધા એક બોડ = ઈશ્વર બધું મોજબ કરે છે; જેને જેનું જોઈએ તેને તેનું જ બધારે છે.

૯. અસ્ત્રાવેલી મુસ્તાં મળી જ જાય = જે માણસને જેવો સોબતી કે કામ જોઈએ તેનું મળી જ જાય છે.

૧૦. અસ્ત્રાવેલી વાલી = બોધિયો; મરીન સ્વભાવનું માણસ.

૧૧. અસ્ત્રાવેલી = ઈશ્વરી રક્ષણનું.

૧૨. અસ્ત્રાવેલી અસ્ત્રાવેલી [અ. અસ્ત્રાવેલી અસ્ત્રાવેલી] = (૧) પરમેશ્વર સોધી મોટો છે. (૨) અસ્ત્રાવેલી અસ્ત્રાવેલી ૧૫ છે. અનુસંધાનો પરપર મને ભારે અસ્ત્રાવેલી અસ્ત્રાવેલી બોલવાની રીત અસ્ત્રાવેલી દાખલ કરી હતી. એ સખ્તો દિવસો છે: (૧) પ્રજા મેલ છે અને (૨) અસ્ત્રાવેલી અસ્ત્રાવેલી છે-આઈને અસ્ત્રાવેલી

૧૩. મિયાં મોરે મોરે અને અસ્ત્રાવેલી મોરે હોડે = મનુષ્ય મોડું લે છે, પરંતુ ઈશ્વર તો સખત નાહો લે છે; વાલિયો સાંચે પળા પળા ને રામ ઉઘાવે કુપ્પા; ધંદીન્ય સો ને ધંદાનો એક.

૨. [સં.] જી. મહાં આતા.

અસ્ત્રાવેલી ૧. [સં. અસ્ત્રાવેલી (અસ્ત્રાવેલી)] જી. (હિંદી) પશુઓને જતી મગાતી એક બીમારી.

૨. [અ. અસ્ત્રાવેલી (પદ્ય)] વિ. અસ્ત્રાવેલી સંનંધી; ઈશ્વરી; દેવી.

૩. વિ. બોધિયું; દોષ; નિર્દોષ.

૪. વિ. પ્રમાણિકપણે આજનાર.

અસ્ત્રાવેલી-અસ્ત્રાવેલી અસ્ત્રાવેલી = (૧) ઈશ્વર ઉપરની અસ્ત્રાવેલી આપારે આજનું કામકામ; પીરો અને વમર નિયમે પરંતુ પ્રમાણિકપણે આજતો વહીવટ. (૨) જેમાં કોઈ કોઈને મર્ષ પૂરે જ હિંદી એવો વહીવટ. (૩) મોડું અસ્ત્રાવેલી.

અસ્ત્રાવેલીનું [અ. અસ્ત્રાવેલી (પદ્ય) + અસ્ત્રાવેલી (નિયમકાં ઉપસર્ગ) + દીન (ધર્મ)] પું. બીજી વંશનો એ નામનો એક અસ્ત્રાવેલી પોતાના કામ અસ્ત્રાવેલીનું ખૂબ કરાવી તે ઈ.સ. ૧૨૬૬માં દિલ્હીની ગાદી પર આવ્યો. મુજરાતના હેલ્લા રાજ્ય કરણને કરાવી તેણે મુજરાત તાલે કહ્યું. ચિત્રોડના રાજા બીમસિંહની ખૂબસૂરત સ્ત્રી પદ્મિનીના લોભથી તેણે ઈ.સ. ૧૩૦૩માં ચિત્રોડ પર સ્વારી કરી. કિલ્લો ધોઈ પશુ સહેર હાથ આપ્યું નહિ. કપડથી પદ્મિનીનું હરણ કરવા તેણે પ્રયત્ન કર્યો, પણ તેમાં પશુ તે ન હાથે અને ધીરો ઉઘાવી તેને પાપું જનું પાપું. મલેક મહુર નામના

તેના મુખ્ય સરદારે દક્ષિણ દિશ પર સ્વારી કરી લાં મુસલમાની સત્તા સ્થાપી. વસિ વર્ષ રાજ્ય કરી ઈ.સ. ૧૩૧૬માં તે મરણ પામ્યો.

અસ્ત્રાવેલી અબી જી. સાત કે વંધારે બાળકથી રમતી એક મેદાની રમત. રમનારમાંથી દરેક જણ રમવાની જગ્યામાં એક પછી એક એમ ફૂંડાગામાં મળી એટલે નાનો ખાડો કરે. એ ફૂંડાગાની વચ્ચે મોટો ખાડો ખોદે તેને અસ્ત્રાવેલી મળી એટલે પરમેશ્વરની મળી રહે છે. મળીના ફૂંડાગાથી આક દસ હાથને છેડેથી એક રમનાર પોતાની મળીમાં પડે એમ નીચો નમી દડી ફેંકે, અને બીજા રમનાર હોડારાં મેદાનમાં પોતાની મરજમાં આવે લાં જીર્ણ રહે. જે દડી પોતાની મળીમાં પડે તો તે રમનાર મળી પાસે જઈ દડી લઈ મરજમાં આવે તે રમનાર તરફ ફેંકે. દડી કોઈને વાગે કે ન વાગે તોપણ તેનો દાવ કાયમ રહી તે પાછો પોવા આજગથી દડી પોતાની મળી તરફ ફેંકે. જ્યાં સુધી પોતાની મળીમાં દડી પડ્યા કરે લાં સુધી તેનો વાગે કાયમ રહે. જે દડી પોતાની મળીમાં ન પડતાં અસ્ત્રાવેલી મળીમાં પડે તો તે મળી પાસે જઈ મને તે હોડારા ઉપર તે દડીનો ધા કરે. પણ જે દડી કોઈને ન વાગે તો તેનો દાવ કાયમ રહે, અને જે કોઈને વાગે તો તેનો દાવ બંધ પડી જેને દડી વાગે તેનો દાવ આવે. જે દડી પોતાની મળીમાં કે અસ્ત્રાવેલી મળીમાં ન પડતાં બીજા કોઈની મળીમાં પડે તો તે દડી ફેંડનારનો દાવ બંધ થઈ જેની મળીમાં તે પડી હોય તેનો વાગે આવે. જે દડી કોઈ પશુ મળીમાં ન પડતાં અસ્ત્રાવેલી પડે તો તે દડી ફેંડનારનો દાવ જાય અને તેની જગ્યાએ બીજા કોઈ રમનાર દાવ લેવા આવે.

અસ્ત્રાવેલી જુઓ અસ્ત્રાવેલી.

અસ્ત્રાવેલી [અસ્ત્રાવેલી (ઈશ્વર) + અસ્ત્રાવેલી (વાજની વા.)] જી. વાજ ઉતરાવવાની બાધા હોય અને બાધા હોવા પહેલાં વાજ ઉતરાવવાની જરૂર પડે ભારે હજી બાધા ઉતરાવવાની બાધી છે એવું દેખાડવાને બાધાના અસ્ત્રાવેલી કે પાછલા ભાગમાં રાખવામાં આવતી વાજની લટ.

અસ્ત્રાવેલી [અ. અસ્ત્રાવેલી (પદ્ય) + તખ્તલા (સર્વસંક્રિયા)] પું. સર્વસંક્રિયાન ઈશ્વર; ખુદતાલા; મહાન પ્રજા.

અસ્ત્રાવેલી [અ. અસ્ત્રાવેલી (ઈશ્વર) + બેલી (મદદનાર)] જી. ઈશ્વર સજીવ હોય એવા અર્થની છટા પાતી વખતે કરવામાં આવતી સલામ.

અલ્લામ પુ. (યોગ) એ નામનો એક મોટો મોગી.

અલ્લામા ૧. [અ. ઈમ (જાન)]

પુ. વિદ્યાન માણસ.

૨. છી. અનુર સ્ત્રી.

૩. છી. નખરાંખાજ સ્ત્રી.

૪. વિ. મહા વિદ્યાન; વિદ્યાન શિરોમણિ.

અલ્લાયો પુ. દેવી દિસાનમાં પૂરા અંકગની પાછળ કરવામાં આવતું) આવું મિત્ર; જોગાયો. જેમકે, ૧) એટલે એક રૂપિયે પૂરો.

અલ્લાહ ૧. [અ.] પુ. અલ્લાહ; ખુદા; ઉપર.

૧. અલ્લાહ વાલી = પ્રભુ તમારે રક્ષણ કરે.

૨. અલ્લાહની માથ = જોળું માણસ.

૩. અલ્લાહની માવડી = જોળું માણસ.

૪. અલ્લાહનું નર = (૧) (લાક્ષણિક)

આતિ બદસરત માણસ. (૨) દાદી. (૩)

(લાક્ષણિક) કુટ માણસ. (૪) દેવી કેવ.

(૫) બહુ ખુબસરત માણસ.

૨. જ હે પ્રભુ ! ક્યા કર.

અલ્લાહ અલ્લાહ ૧. જ. આંખે જણાવનાર સખ.

૨. જ. ખુદા જેર કરે !

૩. જ. પ્રભુનો ઉપકાર.

૪. જ. સાચાણીનો ઉપકાર.

અલ્લાહ આમીન [અ. અલ્લાહ (ઉપર) + આમીન (વચાવ)] જ. પ્રભુ રક્ષણ કરે !

અલ્લાહપાક [અ. અલ્લાહ (જાન) + પાક (પવિત્ર)] પુ. પવિત્ર ઉપર.

અલ્લાહી ૧. [અ. અલ્લાહ (પ્રભુ) + ઈ (પરોપણ બનાવનાર પ્રત્યય)] વિ ઉપર સંબંધી; અલ્લાહી.

૨. વિ. પવિત્ર મનનું; નિર્દોષ; નિષ્પાપ.

અલ્લાહુ અકબર જ. જ. ઉપર સદુપી મહાન છે.

અલ્લીલલી છી. દેશપરેશ.

અલ્લીલલીના તણા = અણનેણ ને ટાલ પકોરના રોખવાલી જેવા મિથ્યા ચપટા.

અલ્લીઆઈ જ. એક ભતનું કાપડ.

અલ્લે લુમો અલ્લાહી.

અલ્લેયાંઅલ્લેયાં જ. જ. જ. અલ્લેયાં; કુખલાં; મીઠાં.

અલ્લોક ૧. પુ. આખીઆવો. જોડાને બીવરાવવાને 'અલ્લોક આખો' એમ કહેવાય છે.

૨. [અ. અલ્લોક (ખુદા)] જ. આખી-આવાનો બીજ મામતી વખતનો સન્દ-પોકાર.

અલ્લોગલ્લોતલ્લો પુ. મોઈદાંદિયાની રમતમાં મોઈને એક વાર, જે વાર અને ચલુ વાર સીંધી ઉપડવાનું કામ.

અલ્લર પુ. કુખ્ય અને રિલ્લી બાજિનો પ્રસસક એ નામનો સંગીતશાસ્ત્રી કવિ. વૈષ્ણવ ધર્મની સ્થાપનામાં તથા તેના ફેલાવામાં તેનો આગ્રહ પડ્યો બાથ હતો એમ મનાય છે.

અલ્લાક પુ. (અપોતિ) દેવતાની નક્કરનો એ નામનો એક તાસે; તેનું મહત્વ ૨:૩, હાથમાં વિગુચક ૩૦ અને કાંતંડ ઉત્તર ૪૨ છે. ધુરોપીય 'મેમાએ-ફેમિડી'.

અલ્લાન ૧. [અ. લીન (રમ)નું બહુ-વચન] પુ. એક ભતની સાથ.

૨. [હિ.] પુ. સાધનું કાપડ.

અલ્લર [અ.] જ. વચ; ધા; અખમ.

અલ્લક (અલ્લક) ૧. [હિ.] પુ. ગુણ.

૨. પુ. વહેરો; ઘાંત ન આપ્યા હોય એવો વહેરો.

૩. વિ. બનાડી; ગમાર.

૪. વિ. અવિચારી; ઉર્જાળું; ઉદત.

૫. વિ. અસિદ્ધિ; બિનઅનુભવી.

૬. વિ. હોરવાદ; બાળકશુદિનું.

૭. વિ. મનમોહ; બેપરવા.

અલ્લકપણું (અલ્લકપણું) ૧. જ. બનાડીપણું; મુખેતા.

૨. જ. ઉદતાઈ; ઉર્જાળાવેદ; અવિચારીપણું.

૩. જ. દુનિયાદારીનો અનુભવ ન હોવાપણું.

૪. જ. બાળકશુદિ; બાલિસના; બોગાપણું.

૫. જ. મનમોહપણું; બેપરવાઈ.

અલ્લકમુસિસાહ [અ. અલ્લક (રહિ) + અલ્લાહ (ઉપર)] છી. પ્રભુનો પાક; અલ્લાહનો ઉપકાર.

અલ્લેતુ ૧. વિ. અપાન; અલ્લસમણ; કમ-અક્રમ.

૨. વિ. દુનિયાદારીના અનુભવ વચનું.

અલ્લીયા બિલાવલ પુ. (સંગીત) બિલાવલ રાગિણીની અંદ ભત માંહેની એ નામની એક રાગિણી. આત સંપૂર્ણ છે એટલે અલ્લ, રિખ તીવ, વધાર તીવ, અખમ કોમળ, પચમ દેવત તીવ, નિખાદ તીવ એમ સાતે સ્વર આવે છે. આવનાં વખત સ્વરના દર વખાનો એટલે બીજે પકોર છે.

અવ ૧. [સં.] જ. કિ. ખુદા કરવું; સંતોષવું; આનંદ આપવો.

૨. જ. કિ. અલ્લુ; હંચકું; સંખનું.

૩. જ. કિ. મહેરબાની કરવી.

૪. જ. કિ. રક્ષણ કરવું; અવરવું.

અવ ૧. [સં.] જ. બનાદર બતાવતો ઉપ-સર્ગ. જેમકે, અવડા; અવમાનના; અવમણવું.

૨. જ. આડા બતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અવમણવું.

૩. જ. આધાર બતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અવમાન.

૪. જ. બિલાવણું બતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અવલિખ; અવમણવું.

૫. જ. બોજાણું બતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અવમણવું; અવમાન.

૬. જ. ખરાબપણું બતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અવમણવું.

૭. જ. ઘાન-બતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અવ-મણવું.

૮. જ. દૂર કે આંધેપણું બતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અવમણવું.

૯. જ. નિમ્ન બતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અવમાનવું; અવમાનવું.

૧૦. જ. નીચું-નીચાપણું બતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અવમાનવું; અવમાનવું; અવ-માન.

૧૧. જ. ખરાબ બતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અવમાન.

૧૨. જ. ખવિતલ બતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અવમાન.

૧૩. જ. ફેલાવો બતાવતો ઉપસર્ગ. જેમકે, અવકોર્ણ; અવકોર્ણ.

૧૪. જ. હવે.

તમાઈ લીન અને અવ, તમને મનમાં ધરીધારી. બીતમો.

અવકા ૧. છી. (મામ) હંચ.

૨. છી. જિતાયા.

અવક્રિકા [સં. અવ (બિલાવણું બતાવતો ઉપસર્ગ) + ક્ર (સ્થાપવામાં પ્રત્યય) + ઈ (વધુત્તરમાં પ્રત્યય)] છી. ખેતાનો આકાર છુપવને લે વેપ ધારણ કરવાપણું.

અવકર [સં.] પુ. અવરો; પૂનો; સાવરણીથી બિલી પૂગ.

અવકર સર્વે દૂર કરે, હા ડીઓ જુ ધાર-આનંદાભ્યમોદધિ

અવકર છી. અવલિખ; ગુહચાન; બેરમાલ; અવકળા.

અવકર્ણ [સં. અવકર્ણ (સાંભળવું) + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જ. સાંભળવું લે અવલ.

અવકર્ષણ ૧. [સં. અવકર્ષ (ખેંચી કાઢવું) + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જ. ખેંચી કાઢવું લે.

અવકાંતિ

૧. અ. જગદી હાંસી હાલવાપરું.
 અવકાંતિ ૧. [સં. અવ (નિવસવાચક ઉપસર્ગ) + કાં (એકું કરવું) + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જ. એકું કરવું તે.
 ૨. [સં. અવ (નિવસવાચક ઉપસર્ગ) + કાં (એકું કરવું) + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)]
 જ. અનુક્ર. ૫૩૩.
 ૩. [સં. અવ (હાલવાચક ઉપસર્ગ) + કાં (એકું કરવું) + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)]
 જ. ઘાન.
 અવકાંતિ ૧. [સં. અવ (બોલું) + કાં (નામ)] જો. કાળાનો કામ; કામ; કામો.
 ૨. જો. તુલ્યાન; મેરલાલ; અવકાંતિ.
 ૩. જો. પાતી.
 ૪. જો. વાંકું કે જાકું બોલવું તે; બેલવના.
 ૫. જો. આપુળતા; અવકાંતિ; બેલેલી.
 અવકાંતિ ૧. [સં. અવ (નિવસવાચક ઉપસર્ગ) + કાં (એકું કરવું)] જિ. કરેલું.
 ૨. જિ. વિચલિત.
 અવકા [સં.] જો. સેવગ.
 અવકાંત ૧. [અ. વકત (સમય) નું નકુ-
 વચન] જો. કાળ; સમય.
 ૨. જો. તાકાત; કુંજરા; દાકિ.
 ૩. જો. સાધન.
 ૪. જો. સ્થિતિ.
 અવકાંત ૧. પુ. અવકાંત; આદરસહાર.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + વિક્રિય (વિચાર)]
 પુ. વિચાર ન થવાપરું.
 અવકાંત ૧. [સં.] પુ. આકાશ; ખાલી
 જગ્યા; ક્ષત સ્થાન.
 ૨. પુ. કોઈ ખલુ વસ્તુ ઉપર ફોલી નજર.
 ૩. પુ. ક્ષેત્ર; જગ્યા; જમીન.
 ૪. પુ. જે ખાલી વખતે અખો અચુક વસ્તુ-
 ઓ ઉપર ચોટાણવી જોઈએ એવા અચુક
 જોઈતો નામ.
 ૫. પુ. તક; લામ; પ્રસંગ; અવકાંત.
 ૬. પુ. નવરાત્ર; કુસલ.
 ૭. પુ. વાંચતાં કે લખતાં અટકવાની દોષ;
 વિરામચિહ્ન.
 ૮. પુ. સ્વપ્ન અથવા વખતનો ગળો; અંતર.
 ૯. પુ. (સંખીત) સ્વરો વચ્ચેનું અંતર.
 ૧૦. [પ્રા. અવકાંત] જ. (જોન) ઉપચિ-
 સ્થાન.
 અવકાંતિપ્રાપ્ત [સં. અવકાંત (નવરાત્ર) +
 પ્રાપ્ત (પહેલું)] જિ. નિવૃત્ત થયેલ.
 અવકાંતિપ્રાપ્ત [સં. અવકાંત (ખાલી જગ્યા)
 + પ્રાપ્ત (પહેલું)] પુ. ક્ષત તાન ખાલી
 જગ્યા.

અવકાંતિવાન ૧. [સં. અવકાંત (ખાલી
 જગ્યા) + વા (વાળું)] જિ. અવકાંતવાળું;
 ખાલી જગ્યાવાળું.
 ૨. જિ. નવર.
 અવકાંતિપ્રાપ્ત [સં. અવકાંત (સમય) +
 અંતર (છેલું)] પુ. કાલાંતર ગળો; અવધિ;
 જે વખતની વચ્ચેનું અંતર.
 અવકાંતિ [સં. અવ (ખાલી) + કાં (નામ)
 + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જિ. કવખતનું;
 કવેળાનું; અકાલીન.
 અવકાંતિ [સં. અવ (બોલવું) નામવતે
 ઉપસર્ગ) + કાં (નામ)] જો. ઉત્સુકતા.
 અવકાંતિ ૧. [સં. અવ (નીચે) + કાં (નામ)
 + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] પુ. અત્યંતવંચતાનું અંતર અત્યંત-
 અંતર.
 ૨. [સં. અવ (નીચે) + કાં (નામ)
 + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જિ. અંતિ થયેલું.
 ૩. [સં. અવ (નીચે) + કાં (નામ)
 + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જિ. અંતિ થયેલું.
 ૪. જિ. અંતિ થયેલું.
 ૫. જિ. નામ કરેલું.
 ૬. [સં. અવ (ફેલાવે નામવતે ઉપસર્ગ) +
 કાં (નામ)] જિ. ફેલાયેલું; અંત.
 ૭. જિ. વીખરાયેલું.
 ૮. જિ. વતથી પડેલું.
 અવકાંતિવાન [સં. અવકાંતિ (નવરાત્ર)
 + વા (વાળું)] પુ. અત્યંતવંચતાનું અંતર અત્યંત-
 હોય એવા અત્યંતવંચતાને પ્રાપ્તિ માટે કરવાનો
 વાન. તેમાં તેજો અંતરમાં જઈને અત્યંતમાં
 કાળા થયેલાને મારીને પાકવાના વિધાનથી
 નિર્મિતિ ફેલાવે માટે થત કરવો પડે છે.
 અવકાંતિ ૧. [સં. અવકાંતિ (અંતિ થયેલું)
 + અન (નામ)] પુ. અત્યંતવંચતા અંતર અંતર
 હોય એવો પુરુષ.
 ૨. જિ. વતલાંચ કરનાર.
 અવકાંતિવત [સં. અવકાંતિ (નવરાત્ર)
 + વત (નિયમ)] જ. પતિત
 થયેલા અત્યંતવંચતાને પ્રાપ્તિ માટે કરવાનું વત.
 અવકાંતિ ૧. [સં. અવકાંતિ (સંજોગ) +
 અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] પુ. એ નામનો
 એક અંતરો રોગ તેમાં અવધિ સંજોગમાં છે.
 ૨. જ. સંજોગવાળું કે સંજોગવું તે.
 અવકાંતિ [સં. અવ (બોલું) + કાં (નામ)
 + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જો. ઉત્સુકતા; અચુકમો.
 અવકાંતિ ૧. પુ. ધર સહ કરનાર નોકર.
 ૨. જિ. નીચે અંતિનું; અવધિ; નીચ.

૩. [સં. અવ (નીચે) + કાં (નામ)]
 જિ. નીચે બેસેલું; નીચે પાડેલું; નીચે ઉતારેલું.
 ૪. [સં. અવ (નામ) + કાં (નામ)]
 જિ. હાંસી કરેલું; દૂર કરેલું.
 અવકાંતિ [સં. અવ (નીચે) + કાં (નામ)]
 જિ. નીચે લટકતા વાળવાળું.
 અવકાંતિ ૧. [સં. અવકાંતિ (નામ) +
 કાં (નામ) + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જ. કાં
 વિનાનું કાં.
 ૨. [સં. અવ (બોલું) + કાં (નામ)]
 જિ. બોલ વાળવાળું.
 ૩. જિ. કાં ન આવતાં હોય એવું.
 ૪. જિ. વંચ; વાંચનું.
 અવકાંતિ ૧. પુ. અવધિ; અભાવો.
 ૨. પુ. (મામ) બોલ; બોલ.
 ૩. પુ. બૂલ.
 અવકાંતિ ૧. [સં. અ (નહિ) + વાંચ (વાંચ)
 (કહેવા એવું)] જિ. અસર્વનીય; અસર્વ; એવું
 વર્ણન ન થઈ શકે એવું.
 ૨. જિ. બૂલ; બોલ; મિથ્યા.
 ૩. જિ. નહિ બોલવા એવું; કહેવાને અસર્વ.
 ૪. જિ. નિવ; અધીસ.
 ૫. જિ. મના કરેલું; નિવિદ.
 અવકાંતિ [સં. અ (નહિ) + વાંચ (વાંચ)
] જિ. બોલ વગરનું. એમકે, કાંનું મૂમકું.
 અવકાંતિ ૧. [સં. અ (નહિ) + વાંચ (વાંચ)
] જિ. વાંકું નહિ તેવું; સીધું.
 ૨. જિ. સરળ; પ્રમાણિત.
 અવકાંતિ ૧. જો. પ્રમાણિતવાળું; સરળતાં.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + વાંચ (વાંચ)
 + તા (નામ)] જો. સીધાપરું.
 અવકાંતિ ૧. [સં. અવ (નીચે) + કાં (નામ)
 + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] પુ. નીચી ગતિ.
 ૨. પુ. નીચે ઉતારવું તે.
 અવકાંતિ ૧. [સં. અવકાંતિ (વેળાઈ એવું)]
 પુ. કીમત; મૂલ્ય.
 ૨. પુ. કાલ; અગત.
 ૩. પુ. કાલ.
 ૪. પુ. કાલ; અગત.
 અવકાંતિ [સં. અવકાંતિ (જમ પાડવી)]
 પુ. જમ; અગત.
 અવકાંતિ [સં. અવકાંતિ (ખીસ પાડવી) +
 અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જ. જમ પાડી-
 તે કે મોટી રાજપરું.
 અવકાંતિ ૧. [સં. અવ (નીચે) + કાં (નામ)
 + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જો. નીચી ગતિ.

૨. [સં. અવ (નીચે) + કમ (જડ)]
છો. નીચે ઊતરવું તે.

૩. છો. પાસે જવાપણું.

અવધિયા ૧. છો. એસાન; ગુસાન; ઘનિ.

૨. છો. જેમ થવું જોઈએ તેમ ન થાય તે;
અપયોગ કરવો તે.

૩. [અ (નિર્વેશ વપરાતો ઉપસર્ગ) + વિઙિમ
(વિહાર)] છો. તદુરસ્તીમાં જગાડ; વિહાર;
તબિયતમાં ફેરફાર.

૪. [સં. અવ (ઊલટું) + કિપ્ (ફામ)]
છો. પાણું હોય એવી ઊલટું થવું તે; વિપરીત
પરિણામ આસ્વાપણું.

૫. છો. નાારી અસર.

૬. છો. વિહિત એટલે શાસ્ત્રમાં ફરમાવેલ
કર્મ કરવામાં બેદરકારી.

અવધીતક ૧. પું. બાડે આણેલો માથ.

૨. [સં. અવધીત (બાડે આણેલું) + ક
(સ્વર્ણવાચક પ્રત્યય)] જ. બાડે આણેલી વસ્તુ.

૩. સિ. માગીને આણેલું.

અવધુષ્ટ [સં. અવધુષ્ટ (નિષ્ટ) + ટ (જૂન-
ફાંતો પ્રત્યય)] સિ. નિષ્ટાપેશું; નિહિત; વગેવા-
મેલું.

અવધોશ ૧. [સં. અવધુષ્ટ (નિષ્ટ કરવી)]
પું. માળ; નિષ્ટ.

૨. પું. મેળ વગરનો કંઈક એટલે કહોર સ્વર.

૩. પું. શાપ.

અવધિસિત [સં. અવ (નિશ્ચયવાચક ઉપસર્ગ)
+ સિત (બીજું)] સિ. આદ્ય; અત્યંત બીજું.

અવધિય ૧. [સં. અવ (નિશ્ચય જતાવતો
ઉપસર્ગ) + યિ (ધસાડું)] પું. એ નામનો
એક જાતનો રોગ; માસરૂં.

૨. પું. નાશ; કમ.

અવધિમે ૧. [સં. અવ (ખરાબ) + યિમે
(ફેંકું)] સિ. કદાચમાં કહેવાયેલું.

૨. સિ. ખરાબ રીતે ફેંકે.

૩. [સં. અવ (નીચે) + યિપ્ (ફેંકું)]
સિ. નિષ્ટાપેશું; નિહિત; વગેવામેલ.

૪. સિ. નીચે ફેંકે.

અવધીલુ ૧. જ. નાશ.

૨. [સં. અવ (નિશ્ચય જતાવતો ઉપસર્ગ) +
લિ (ધસાડું)] સિ. ધસાડ્ય બેલું.

૩. સિ. લીન થયેલું; નાશ પામેલું.

અવધોપ ૧. [સં. અવ (નીચે) + યિપ્
(ફેંકું)] પું. નિષ્ટા; તિરસ્કાર.

૨. પું. નીચે ફેંકવું તે.

૩. પું. વિષ; હાનિ.

અવધોપણુ ૧. [સં. અવ (નીચે) + યિપ્
(ફેંકું) + અન (નામ જતાવતો પ્રત્યય)]
જ. (વૈશિષ્ઠ) કર્મના પાત્ર પ્રકારમાંનું એ
નામનું એક; નીચે ચતિ થવી કે નીચે ફેંકવું તે.

કર્મના પાત્ર પ્રકાર છે. ઉલ્લેખણ, અવધોપણુ,
આપુષ્પ, પ્રસાદ્ય, ચમન. અવધોપણુ

૨. જ. તામે કરવું કે કળમાં રાખવું તે.

૩. [સં.] જ. તિરસ્કાર; નિષ્ટ.

૪. [સં. અવ (ફર) + યિપ્ (ફેંકું) +
અન (નામ જતાવતો પ્રત્યય)] જ. પ્રકાર.
તેજ કે સમગ્રી ચતિમાં કોઈ વસ્તુમાં ચર્ચને
તે જવાથી થતી વસ્તુ.

અવધોપણી ૧. [સં.] છો. જગા નામની
ઔષધિ.

૨. છો. લગ્નમ.

અવધાવું જ. કિ. અવધામણું થવું.

અવધી સિ. (માત્ર) મુશ્કેલીવળું.

જરમો ન ખરે, ચોર ન હરે,

અવધી વેગાનો આવે કામ,

માઈ માટે નિર્ધનનો કન શમ. લોગોશિ

અવધો પું. (માત્ર) અભાવ; ઈતરસ્ટ;
ખામી.

અવધોડયું (અવધોડયું) [અ (નિર્વેશ
વપરાતો ઉપસર્ગ) + વધોડયું (વગેવાડું)]
જ. કિ. નિષ્ટ કરવી; વધોડયું; ઉત્તરી પાડયું.

અવધોડયું (અવધોડયું) જ. કિ. નિષ્ટયું;
વિકારાડયું; અવધુષ્ટ થવી.

અવધમ (અવધમ) [સં. અવ (ખરાબ) +
મ (વિષ)] છો. અધમણું; મુશ્કેલી;
આપદા; સમસ્યામણું; અવધ; પંચાતી.

અવધમતા (અવધમતા) લુગ્નો અવધા.

અવધમણુ ૧. [સં. અવ (ઊલટું) + ણુ]
પું. અપકાર; ફામતા.

૨. પું. અપરાધ; દોષ.

૩. પું. અપદાયણું; એળ.

૪. પું. એસાન; ગુસાન.

૫. પું. દુર્ગુણ.

૬. પું. જૂથ; આમી.

૭. પું. ઘનિ; ખોટ.

અવધમણું લુગ્નો અવધમણા.

અવધમણા ૧. [સં. અવ (નીચું) + મણ
(મણું)] છો. અનાદર; તિરસ્કાર.

૨. છો. અપમાન; માનહાન.

૩. છો. અવધા; ઉપેક્ષા.

૪. છો. નિષ્ટ.

અવધમણાપૂર્ણ અરુચિ [સં. અવધમણા
(અનાદર) + પૂર્ણ (બરું) + અરુચિ

(અવધમણો)] છો. અત્યંત ઘીડથી કરવામાં
આવતો તિરસ્કાર.

અવધમણું ૧. [સં. અવ (અનાદર જતાવતો
ઉપસર્ગ) + મણ (મણું)] જ. કિ. અનાદર
કરવો; તિરસ્કાર કરવો; ન બેખવું.

વિધિ અવધમણું માધ્યમ જાળ,

લહિ લગઈ વિમલ આરંભ.

કાન્દારીમળમ

૨. જ. કિ. અપમાન કરવું.

૩. જ. કિ. અવધા કરવી; ઉપેક્ષા કરવી.

૪. જ. કિ. નિષ્ટ કરવી.

અવધમણાડું ૧. [સં. અવ (અનાદર જતાવતો
ઉપસર્ગ) + મણ (મણું)] જ. કિ. અનાદર
કરવો; તિરસ્કારાડું.

૨. જ. કિ. અપમાન થવું.

૩. જ. કિ. અવધા થવી; ઉપેક્ષા થવી.

૪. જ. કિ. નિષ્ટ થવું.

અવધમણિત ૧. [સં. અવધમણું (અવધમણા
કરવી)] સિ. અનાદર થયેલું; તિરસ્કાર પામેલું;
અવધમ.

૨. સિ. અપમાન કરાયેલું.

૩. સિ. અવધા પામેલું.

૪. સિ. નિષ્ટાપેશું.

અવધમ ૧. [સં. અવ (ખરાબ) + મનિ
(હાલત)] છો. અવધમિ; અસાધ્યમિ; મરણ
ખામીની અવધમણા.

૨. છો. પામી લાલત; પાવખાલી.

૩. સિ. કળમ કરેલું; વચન અપાયેલું.

૪. [સં. અવધમ (અધમ)] સિ. અધેલું;
ઠાત; વિહિત.

૫. સિ. દૂર મેલું.

૬. સિ. નરકમાં પડેલું; અસાધ્યમિ કે ખરાબ
દશાને પામેલું; અવધમિથું થયેલું.

૭. [સં. અવ (નીચું) + અત (મથેલું)]
સિ. નીચે મથેલું.

અવધમિ ૧. [સં. અવ (ઊલટું) + ચતિ
(હાલત)] છો. અસાધ્યમિ; મરણ ખામીની
અવધમણા; જૂતપ્રેત ચોનિમાં કે નરકમાં ઉપરિત.

અવધમિ થવી - ખામરી = નરકમાં પડવું.

૨. છો. ખરાબ દશા; પામી; અવધા.

૩. [સં. અવધમ (અધમ)] છો. ઠાત;
સમજણ; નિશ્ચયમક શુદ્ધિ.

૪. [સં. અવ (નીચું) + ચતિ (જડ તે)]
છો. નીચે જવું તે.

અવધમિતક [સં. અવ (ખરાબ) + ચતિ
(ચિત્તિ) + ક (વાળું)] સિ. અવધમિથું;
મરણ ખામી જૂતપ્રેત થયેલું.

૨. વિ. કુર્મ્યુ.

૩. વિ. ગુહ્યાન કરનાર.

અવગ્રુભેદ ૧. [સં. અવ (નિઘ્નવાચક ઉપસર્ગ) + ગ્રુ (પાત) + ઇન્ (વાક્ય)] વિ. અપ-
હરી; કૃત્તી; કુલ ઉપર અવગ્રુભેદ કરે એવું.

૨. વિ. કુર્મ્યુ; આભીવાળું.

૩. વિ. ગુહ્યાનકારક; ગેરહાથે કરનાર.

અવગ્રુભેદ ૧. [હિ.] પુ. અનીતિ; પાપ.

૨. પુ. અપમાદ્ય; કુદૃશ; અવગ્રુભેદ.

૩. પુ. કૃત્તમતા.

૪. પુ. આભી; ખોડ.

૫. પુ. ગેરહાથ; ગુહ્યાન.

૬. પુ. કુર્મ્યુ; અપમાદ્ય.

૭. પુ. દાનિ; ખોડ.

અવગ્રુભેદ ૧. [સં. અવગ્રુ (હાંસ) + અન
(નામ અનાજનાર પ્રત્યય)] ક. ધૂમક; ધૂમકો;
છુરખો; ઘાજ.

અન્યથા અન્ય ૧. અવગ્રુભેદેથી.

સોભાવતી સહન ન્યાં દુષિ સપદશ્મી.

બોદાદર

૨. ક. હાંસ; આખ્યાન.

૩. ક. સાવચ્છી.

અવગ્રુભેદ ૧. [સં. અવગ્રુભેદ (હાંસ) + મુદ્રા
(એક પ્રકારનો અંકચિન્હ)] છી. (તંત્ર)
એ નામની એક મુદ્રા.અવગ્રુભેદ ૧. [સં. અવગ્રુ (હાંસ)]
છી. હાંસવાની કિયા; સંતાડતું તે.

૨. છી. પાદો.

૩. છી. છુરખો.

અવગ્રુભેદ ૧. [સં. અવગ્રુ (હાંસ) + ઇન્
(બુદ્ધિવંત્રો પ્રત્યય)] વિ. આખ્યાનિત; હાંસ.

૨. વિ. અર્જુ કરેલ; બુદ્ધો કરેલું.

૩. વિ. છુપાવેલું.

૪. વિ. છુરખાવી દેવાયેલું; ધૂમકમાં છુપાવેલું.

અવગ્રુભેદ ૧. [સં. અવ (નિઘ્નવાચક ઉપસર્ગ)
+ ગ્રુ (પાત) + અન (નામ અનાજનાર પ્રત્યય)] ક. ગ્રુભેદ તે; ગ્રુભેદ.

અવગ્રુભેદ ૧. [સં. અવ (નિઘ્નવાચક ઉપસર્ગ) + ગ્રુ (પાત) + ઇન્ (બુદ્ધિવંત્રો પ્રત્યય)] વિ. ગ્રુભેદ.

અવગ્રુભેદ ૧. [સં. અવગ્રુ (હાંસ) + અન
(નામ અનાજનાર પ્રત્યય)] ક. એટલું તે; એટલું.૨. [સં. અવગ્રુ (હાંસ) + અન (નામ
અનાજનાર પ્રત્યય)] ક. સત્યાવા કે છુપાવેલું.અવગ્રોભેદ [સં. અવગ્રુ (હાંસ) + અન
(નામ અનાજનાર પ્રત્યય)] ક. આરવાને માટે
હાંસી વગેરેનું ઉપામતું તે.અવગ્રોભેદ ૧. [સં. અવ (નિઘ્નવાચક ઉપસર્ગ)
+ ગ્રુ (પાત)] પુ. અનાજનિ; વરસાદનું
ન થતું તે વરસાદનો અટકાવ.૨. પુ. અનુમત કે મહેરબાની ન હોવાપણું.
૩. પુ. જે સ્વર કે અક્ષર જોઈ 'ક' અવગ્રોભેદ
મિલે આવે તે સ્વર કે અક્ષર.

૪. પુ. નિમ્ન; અધન.

૫. પુ. પ્રતિપંથ; કસ્ટ; અવગ્રુભેદ; નકાર.

૬. પુ. (જૈન) મતિવાનતા આર માંદગી એ
નામનો એક ભેદ; મન તથા હૃદયો સાથે
વસ્તુનો સંબંધ જાણી તેનું ચતુ સામાન્ય જ્ઞાન.આદ અપાસનમાં હાંસી સ્વર્ણ કર્યાં આ હાંસી
છે એવું જાણ. આ જાણમાં એ અત્યંત પદ્ય
નથી કે એ હાંસી જોઈને સ્વર્ણ છે. આથી તે
અવગ્રોભેદ અવગ્રોભેદ રહેવાય છે.

વત્સારસુત

૭. પુ. (અવગ્રુ) હોવાયેલ 'અ'નું ચિહ્ન;
સરકૃતમાં 'અ' ને 'અ' મળી હોવા વાચ સ્વરે
મુક્તી કે અર્થ નિશાની. હોવાયેલ 'અ'નું
ચિહ્ન 'ક' ને અવગ્રોભેદ હોય છે.

૮. પુ. સાધ.

૯. [સં. અવ (નિઘ્નવાચક ઉપસર્ગ) + ગ્રુ
(પાત)] પુ. વિદ્યા.૧૦. [સં. અવ (હર) + ગ્રુ (હેડ)]
પુ. (અવગ્રુ) સમાસના કે પત્ન્યા એ ઉચ્ચ
પદ્ય તે. જેમકે, પરમેશ્વર = પરમ + શ્રીપર,
સ્વપ્ન = સુ + અપ, દરીઅલ = દરિ + અપ.૧૧. પુ. (જૈન) સાધુ તથા સાધીને રહેવા
વિચરવા માટે રજા આપેલ જગ્યા જેમકે,
હિન્દની રજવાણી જગ્યા તે હિન્દાવગ્રોભેદ, રાજા
અવગ્રોભેદ, મહારાજ અવગ્રોભેદ.સાધુઓને અને સાધીઓને રહેવા જગ્યા
વિચરવા માટે અનુમતિ આપેલ એ જગ્યા તે
અવગ્રોભેદ રહેવાય છે.

પુત્રાવ

૧૨. પુ. સ્વભાવ; પ્રકૃતિ.

૧૩. પુ. હાંસીનું અપમાન.

૧૪. પુ. હાંસીનું ટોળું.

૧૫. પુ. હાંસીને હાંસવાનો અંકુશ.

અવગ્રોભેદ ૧. [સં. અવ (નિઘ્નવાચક ઉપસર્ગ)
+ ગ્રુ (પાત) + અન (નામ અનાજનાર પ્રત્યય)] ક. અવગ્રુભેદ; ચિહ્ન મુસોલી.

૨. ક. અનાજ અપમાન.

૩. ક. ઘાજ.

૪. ક. પ્રતિરોધ; અટકાવ; રોકાણ.

અવગ્રોભેદ ૧. [સં. અવ (નિઘ્નવાચક ઉપસર્ગ)
+ ગ્રુ (હેડ) + અન (નામ અનાજનાર પ્રત્યય)] ક. (જૈન)
સાધુ સાધીને રહેવા વિચરવા માટે જગ્યાની
આમણી.અવગ્રોભેદવાચક [સં. અવ (નિઘ્નવાચક ઉપસર્ગ)
+ ગ્રુ (હેડ) + અવ (નિઘ્નવાચક ઉપસર્ગ) + પુ (પાત) + અન
(નામ અનાજનાર પ્રત્યય)] ક. (જૈન)
મામતી વખતેજ સ્થાનનો વિસ્તાર નહી
કરવાપણું.અર્થોર્થવાની અનુપીધિઅવગ્રોભેદવાચક, અર્થોર્થ-
અવગ્રોભેદવાચક, અવગ્રોભેદવાચક, અર્થોર્થ-
વાચક અવગ્રોભેદવાચક અને અનુપીધિઅવગ્રોભેદ-
વોચક એ પાંચ ભાગનાં છે. વત્સારસુત

અવગ્રોભેદ લુપ્તો અવગ્રોભેદ ૧, ૪, ૫, ૬, ૧૪.

અવગ્રોભેદ ૧. (સંઘીત) નામતી વખતે એક
મહત્ત્વ પરમાણુઓ બોલે છે, તેજ વખતે
જમણા તેજ બોલો વગર છે, અને
નામનાર (પમે મૂલ્ય બાંધેલા હોય) ખો
તથા હામો વડે કહે છે. પરમાણુઓ બોલવા,
પરમાણુમાં વગરવા ને નામનારે કહેવા આ
બંધી કિયા એક વખતે વાચ છે તેને અવગ્રોભેદ
કહે છે.

અવગ્રોભેદ છી. એકસરખા હાંસી મોતીની માળા.

અવગ્રોભેદ ૧. [સં. અવ (નામ) + ગ્રુ
(પાત)] છી. કુલા; જમીનની અંદરની મુશ.

૨. છી. ધરી; મકો.

અવગ્રોભેદ (અવગ્રો) ૧. [હિ. અવ (અણ)
+ ગ્રુ (પાત)] પુ. (હાંસી)
અવગ્રોભેદ.

૨. છી. અવગ્રો; અવગ્રો; મુસોલી; નકાર.

૩. છી. હાંસિયા; ચિહ્નપણું.

૪. વિ. અવગ્રો; મુસોલી.

૫. વિ. અવગ્રો; અવગ્રો; મિનઅનુભવી.

૬. [હિ.] વિ. એકોગ; વિચિત્ર.

૭. વિ. મુસોલી; હાંસી.

અવગ્રોભેદ ૧. [સં. અવગ્રુ (પાત) + અન
(નામ અનાજનાર પ્રત્યય)] ક. અવગ્રુભેદ તે; સાદ
કેવાની કિયા.અવગ્રોભેદ ૧. [સં. અવગ્રુ (પાત) + ઇન્
(બુદ્ધિવંત્રો પ્રત્યય)] વિ. અવગ્રુભેદ.અવગ્રોભેદ ૧. [સં. અવ (અણ) + પાત
(નામ)] પુ. અવગ્રોભેદથી અવગ્રુભેદ મરજી;
અવગ્રુભેદ; હાંસી.

૨. પુ. આખ્યાન; સપાટો; કષ્ટો; ઘા.

૩. પુ. હિન્દ કરવી તે; કુખ દેવું તે.

અવધિગ્રવ

૪. [સં. અવ (ઓછાપણું બતાવતો ઉપસર્ગ) + હવ (મારું)] પુ. ખાંડિયામાં ખાંડી છેડાં કાઢતું તે; ખાંડવા કે છડવાપણું.
 ૫. [સં. અવ (પરાગવ બતાવતો ઉપસર્ગ) + હવ (મારું)] પુ. મારી નાખતું તે.

અવધાતી [સં. અવહત (મારી નાખતું) + ઇત (વહું)] વિ. મારી નાખનાર.

અવધોષ ભુઓ અવધોષણ.

અવધોષક [સં. અવ (ફેલાવો બતાવનાર ઉપસર્ગ) + ધોષક (બહેર કમાર)] પુ. ખોટી ખબર ઉડાડનાર. મોર્ચવણના ચંદ્રગુપ્ત રાજાના વખતમાં આવ્યા માણસને ફાંસીની સજા થતી.

અવધોષણ ભુઓ અવધોષણ.

અવધોષણ [સં. અવ (ફેલાવો બતાવનાર ઉપસર્ગ) + ધુષ (ખોટી બહેર કસું)] છી. દાંડી; ઢોરો; બહેરનાયું; સાદ પાડ્યો તે.

અવધોળાક ૧. [સં. અવ (ફેલાવો બતાવનાર ઉપસર્ગ) + ધૂલ (લામણું)] પુ. ઉપાદ; ચિતા; ઉદાસી.
 ૨. પુ. મનની વરાગ; મનના વિચાર.

અવધાણ [સં. અવ (નિશ્ચયપણું બતાવનાર ઉપસર્ગ) + ધાણ (સંપડું તે)] પુ. વહાસથી ધાયું સંપડવાની ક્રિયા.

અવધ [સં.] વિ. અપમ; હાનું; નીચ.

મિત્ર ઉપર અવધ મર્મોર્મ. પ્રાચીન કાળ

અવધન ૧. [સં. અ (નહિ) + વન (હોતું તે)] ક. ન બોલવાપણું; શાંતિ; મૌન.
 ૨. [સં. અ (અણ) + વન (સન્ન)] ક. નિદા.

૩. ક. જૂંકું બોલતું તે.

૪. વિ. બોલ્યા વિનાનું; મૂંઝું; શૂન.

અવધનકર [સં. અ (નહિ) + વન (હોતું તે) + કર (કમાર)] વિ. આટા નહિ પાળનાર; હુકમ ન માનનાર.

અવધનીય ૧. [સં. અ (નહિ) + વધીય (બોલવા જેવું)] વિ. ન બોલવા જેવું; મૂંઝું; અધીય.

૨. [સં. અ (બેઠું) + વધીય (નિહાને ખાત)] વિ. પ્રવૃત્તિનીય; સ્તુત્ય; અનિષ્ઠ.

અવધનીયતા ૧. [સં. અ (નહિ) + વધીય (બોલવા જેવું) + તા (પણું)] છી. અધીયપણું.

૨. [સં. અ (નહિ) + વધીય (નિહાને બાધ) + તા (પણું)] છી. નિષ્પાત્ર ન હોવાપણું.

અવધન ૧. [સં. અવ (નિશ્ચયપણું ઉપસર્ગ) + વિ (બેઠું કરું)] પુ. બેઠું કરતું તે.

૨. પુ. સમુદાય; સમૂહ.

અવધન [સં. અવધન (કામે લગાડતું)] પુ. (ન્યાય) સાધન.

અવધનિયું ક. (આમ) જૂત કાઢવાની ક્રિયા; જળક્રિયું.

સાસુ કહે જુને વંતર વખતે.
 અવધનિયાં ઉત્તાવે ૧. લોકગીત

અવધન [સં. અ (નહિ) + વિધ (અધિકાર)] વિ. અધે નહિ એવું; દહ; સ્વર; અચળ.

અવધાણ ભુઓ અવધાણ ૧.

અવધિત ૧. [સં. અવ (નિશ્ચયપણું ઉપસર્ગ) + વિ (બેઠું કરું) + ત (જુલુંકો પ્રત્યય)] વિ. બેઠું કરેલું.
 ૨. વિ. બેઠું.

અવધિદ ૧. [સં. અવ (અણ) + વિદ (નિદાની)] ક. અપસદાય; અટકાવણું.
 ૨. ક. અપસદાય; અપુત્ર વિદ.
 ૩. ક. અપસદાય વિદ.

અવધુદ્ધી [સં. અવ (ઓછું) + ધુદ્ધી (જૂલો)] છી. જૂલાની પાસેનો બોલો.

અવધુદ્ધન ૧. ક. (વૈદ્ય) એ નામનું એક મહું; જામન.

૨. [સં. અવ (ફેલાવો બતાવનાર ઉપસર્ગ) + ધુદ્ધ (જૂલો કર્યો) + અન (નામ બતાવનાર પ્રત્યય)] ક. વાટીને જૂલો કર્યો કે જાને હોટ કરવાપણું.
 ૩. [સં. અવધુદ્ધ (જૂલી હાંપી) + અન (નામ બતાવનાર પ્રત્યય)] ક. જલુ વગેરે ઉપર ધુદ્ધ લગાડવાનું કે છાંટતું તે.

અવધુદ્ધિત [સં. અવ (ફેલાવો બતાવનાર ઉપસર્ગ) + ધુદ્ધ (જૂલો કર્યો)] વિ. હવેલું; જૂલો કરેલું; વાટેલું.

અવધુલ ભુઓ અવધુલક.

અવધુલક [સં.] ક. અમરી; વાળનું કે મોરપોંજનું માખીઓ ઉડાવવા બનાવેલ સાધન.

અવધેતન ૧. [સં. અવ (ઓછું) + ચેતન (અ)] ક. સ્વપ્નમન; આંતરમન; સ્વપ્ન-માનસ; અપરમાનસ; ઉપમાનસ.
 ૨. વિ. ઉપમાનસિક.

અવધેતના ૧. [સં. અવ (ઓછું) + ચેતના (સમજવું)] છી. અજ્ઞાન.
 ૨. છી. ચેતનહીનતા.

અવધિગ્ર ૧. [સં. અવ (હર) + ગ્રિ (ગપડું)] વિ. કપેલું; છેલ્લ.

૨. વિ. (અધિગ્ર) અથવા સચિના મુદ્દમાં સહેજ ફરક કરવાથી જે ફસના મુદ્દમાં મોટો ફરક થાય અથવા તો જેનું મુદ્દ અનંત કે અપરિમિત બને એવું; 'કિરકિરિ-મુદ્દ'.

૩. વિ. જુદું પડેલું.

૪. વિ. જુદું પાડેલું.

૫. વિ. જેમાં ફર પડી ગયો તેવું.

૬. વિ. અર્પણિત; હવણું; અમુક અંશવાળા સ્વરૂપને પામેલું. જેમકે, જળાશયમાં પ્રતિબિંબિત જે અદાકાલ તે અવધિગ્ર આકાશ; ભુદિમાં પડેલું ચેતનનું પ્રતિબિંબ-ચિદાભાસ અથવા અવધિગ્ર ચેતન. આકાશના આર બેઠ છે: અદાકાલ, જલાકાલ, અગ્રાકાલ-મેધાકાલ, અને ધટાકાલ. અનંત અખંડ સ્વરૂપે આકાશ તે અદાકાલ. જગ કે મોર્ષ જગતમાં પ્રતિબિંબરૂપે પડેલું આકાશ તે જલાકાલ. અમ કે વાદળમાં પ્રતિબિંબરૂપે પડેલું આકાશ તે અગ્રાકાલ. અથ અગ્રાકાલ સ્વરૂપ છે અને તે માત્ર અપનાથી જાણી શકાય છે. વાદળાં વરાળનાં બનેલાં છે, વરાળમાં પાણી સફાઈપે રહેલું છે અને પાણી દોષ ત્વં પ્રતિબિંબ પડે જ., એ પ્રમાણે અમમાં પ્રતિબિંબરૂપે પડેલું આકાશ તે અધાકાલ. ધમ વગેરેમાં રહેલું આકાશ તે ધટાકાલ. એ રીતે આકાશ અનંત હોવા છતાં જળાશયમાં પ્રતિબિંબિત અદાકાલ અર્પણિત કે હવણું થઈ જાય છે માટે તે અવધિગ્ર.

૭. વિ. (અધિગ્ર) વાં વચમાંથી વટી જાય એવું.

૮. વિ. (ન્યાય) વિશેષ મુશ્કેલી લાગે જુદું તરી આવતું; આમ મુશ્કેલી વડે બીજા માણેની વસ્તુથી જુદું પડેલું; વિચિત્ર.

અવધિગ્રવ ૧. ક. અમુક મુશ્કેલી વડે ખાસ હોવાપણું; વિચિત્ર.

૨. [સં. અવ (હર) + ગ્રિ (કપેલું) + ત (પણું)] ક. જુદું પડેલું હોવાપણું.

૩. ક. જુદું પાડેલું હોતું તે.

૪. ક. (ન્યાય) સંગ્રહ.

૫. [સં. અવધિગ્ર (હવણું) + ત (પણું)] ક. સીમા હોવાપણું; અર્પણિત હોતું તે.

અવધિગ્રવ ૧. વેદાંતમતપ્રસિદ્ધ એક મત-બેઠ; વજ્રમયમાં અવધેદ પરિચેદની આવના થાય છે, એ પદાર્થઆવજ છે, વાસ્તવિક કોઈ નથી, એ વાદ.

અવચ્છેદ ૧. [સં. અવ (હર) + ચ્છિ (ધાતુ)] પુ. અવચ્છેદ; એક લુપ્તપદ્યું તથાવત.

૨. પુ. અવચ્છેદ; હર્યઃ પરિચ્છેદ.

૩. પુ. કાપ; કાપો.

૪. પુ. ખાસ ગુણ; વિશેષતા; વિસિષ્ટ ગુણ.

૫. પુ. (અર્થિત) ગોળ કે વક્ર વચ્ચેથી વૃદ્ધિ કે વૃદ્ધિ એમ વૃદ્ધિ વૃદ્ધિ કરતાં વૃદ્ધિ ભવ્ય એવી વક્રી સ્થિતિ.

૬. પુ. (અર્થિત) અથ રાસિન્ધ મુદ્ધમાં સહેજ દરક કરવાથી ફરના મુદ્ધમાં મોટો દરક થાય અથવા તો મુદ્ધ અર્થત કે અપરિમિત બને એવી ફરની સ્થિતિ; 'કિરકનિન્ધ'.

૭. પુ. લુપ્ત પડે છે એમ દેખાડનારી નિશાની.

૮. પુ. લુપ્ત પાડવું તે; છેલ્લ.

૯. પુ. પ્રતિવોગી; હરીફ.

૧૦. પુ. બાધ; અપચાદ.

૧૧. પુ. (સંમીત) ચંદ્રના બાર પ્રમંથમાંનો એ નામનો એક.

૧૨. પુ. વર્ગ પાડવા તે; વર્ગીકરણ.

૧૩. પુ. વસ્તુનો ખાસ ગુણ જણાવી બીજી વસ્તુથી લુપ્ત પાડવાપણું; સ્વલુપ્ત્યન વડે અસમ કરવાની ક્રિયા.

૧૪. પુ. બાધિ; નિલ સાહચર્ય; હમેશાં સાથે રહેવાપણું.

૧૫. પુ. સંબંધની અર્થાંશ બાંધવી તે; અવ-ધારણ; નિધન.

૧૬. પુ. સંયોગ.

૧૭. પુ. સીમા; હદ; ખેત્તા; અર્થાંશ.

૧૮. પુ. સીમા કે હદ બાંધવાનું સાધન.

અવચ્છેદ ૧. [સં. અવચ્છિદ (હર્યઃ ખાતું)]

૧. પુ. વિસિષ્ટ લક્ષણ; ખાસ ગુણ.

૨. પુ. વિશેષણ.

૩. પુ. સીમા; હદ.

૪. વિ. કાપનાર; છેલ્લાર.

૫. [સં. અવચ્છિદ (હર્યઃ વડે ગોળખાતું)]

વિ. ગુણ દર્શાવતે લુપ્ત પાડનાર; વસ્તુનો ખાસ ગુણ જણાવી બીજી વસ્તુઓથી તેનું લુપ્તપણું બતાવનાર.

૬. વિ. લુપ્ત પાડનાર; અસમ રાખનાર.

૭. વિ. નિધન કરનાર; નિધનકારક; નિર્ણાયક.

૮. વિ. વિસિષ્ટ; લક્ષણિક; ખાસ.

૯. વિ. બાધક.

૧૦. વિ. સીમા કે હદ બાંધનાર.

અવચ્છેદકતા લુપ્તે અવચ્છેદકત્વ.

અવચ્છેદકત્વ ૧. [સં.] ક. (વેદાંત) એક પદ્યર્થના ખાસ સ્વરૂપનો તે પદ્યર્થ સાથે સંબંધ. જેમ, કુમારના સ્વરૂપનો તેના કુમારો હોવા-

પણ સાથે ખાસ સંબંધ.

૨. [સં. અવચ્છેદ (હર્યઃ હર્યઃ) + ત્વ (પદ્ય)] ક. લુપ્ત કરવાનો ક્રમ.

૩. ક. (ન્યાય) નિયમકર્તા; કાળકર્મ રાખવું તે; કાળ.

૪. ક. વિશેષણ.

૫. ક. બાધક બાધકતા; બાધવું તે.

૬. [સં. અવચ્છેદ (હદ બાધનાર) + ત્વ (પદ્ય)] ક. હદ કે સીમા બાંધવાનો કાળ.

અવચ્છેદક ધર્મ ૧. [સં. અવચ્છેદ (હદ બાંધનાર) + ધર્મ (ખાસ ગુણ)]

પુ. (વેદાંત) લુપ્ત પાડનાર ગુણ. જેમ પૃથ્વી સંધવાળી હોઈ તેના સંધવરૂપની કદમતા પૃથ્વીમાં રહેલી છે, તે કદમતાને બીજાથી ભુરી કરી પોતામાં જ રાખનાર પૃથ્વીત્વ ગુણ છે, માટે પૃથ્વીત્વ એ પૃથ્વીનો અવચ્છેદક ધર્મ છે. અથવા જે ગુણ બીજા હોઈ ગુણના બોજ અથવા વધારે દેશમાં નથી રહેતો પણ સમાન દેશમાં રહે છે, તે ગુણ તે બીજા ગુણનું અવ-ચ્છેદક લક્ષણ હોવાનું છે. જેમ સંધવત્વ ગુણ પૃથ્વીત્વ ગુણથી ન્યૂન કે અધિક દેશમાં ન રહેતાં પૃથ્વીત્વ ગુણના સમાન દેશમાં રહે છે, માટે સંધવત્વ એ પૃથ્વીત્વ લક્ષણનું અવચ્છેદક છે.

૨. પુ. હદ બાંધનાર કે અર્થાંશવાળું કરનાર લક્ષણ.

અવચ્છેદક સિદ્ધતા [સં. અવચ્છેદ (હદ બાંધનાર) + સિદ્ધતા (સાબિત કરવાપણું)]

હી. (અર્થિત) સાબિતીનો એક પ્રકાર; કષ્ટ સ્થિતિ કે સિદ્ધ વાત સિવાયની બધી સંભવિતતા છૂટી છૂટી લઈને તે દરેક અસમ્યક છે એમ બતાવી બાકી રહેલી કષ્ટ સ્થિતિ સમ્યક છે એમ સિદ્ધ કરવાની રીત; 'મૂલ બાધ એન્ડોલન'.

અવચ્છેદન ૧. [સં. અવચ્છિદ (કાપવું) + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] ક. કાપવાપણું.

૨. ક. લુપ્ત કરવું તે.

અવચ્છેદવાદ [સં.] પુ. (વેદાંત) સર્વ સદ્યમય જ છે એવો મત; સદ્યમયમાં અવચ્છેદ પરિચ્છેદની કાવના થાય છે એ જ પદ્યર્થભાવ છે, વાસ્તવિક કંઈ જ નથી એવા કવર્તનના સ્વરૂપ વિષેના અનેક વાદ કે મતમાંનો એક; શુદ્ધ સત્ત્વગુણ સહિત આજવાળું ચેતન તે ઈશ્વર, અને મલિન સત્ત્વગુણ સહિત અસ્થિતિના અંતવાળું ચેતન તે કવર્તન એવો વાદ કે મત; જિજ્ઞાસાનિર્મલવાદ; ચેતન્ય રૂપ અત્મા એક એવા કતાં સ્વીકાર્ય માથા અને અવિદ્યા રૂપ ઉપાધિના સંબંધથી કૃદ્ધ, ઈશ્વરાણ્ય એવા નામરૂપ અવદારને પદ્યમતો જણાય છે અને

તેને કાંઈ આત્માને વિષે સર્વત, અપદ્ય વગેરે એક રૂપ મિથ્યા ભુદિ ઉપજ થાય છે. પરમાર્થતઃ વિદ્યા વડે જેમાંથી સર્વ ઉપાધિ સ્વરૂપ દૂર થયું છે એવા આત્માને વિષે એવો અવદાર ઉપજ થતો નથી એ મત અવચ્છેદ-વાદ હોવાનું છે.

અવચ્છેદ ૧. [સં. અવચ્છિદ (હર્યઃ હર્યઃ) + વ (કાપ)] વિ. અગત્ય કરવા કાપક.

૨. વિ. છેલ્લા કાપક; કાપવા જેવું.

૩. વિ. નકી કરવા મોગ.

અવચ્છેદત્વ ૧. [સં. અવચ્છિદ (હર્યઃ હર્યઃ) + વ (કાપ) + ત્વ (પદ્ય)] ક. ખાસ ગુણવાળું હોવાપણું; વિસિષ્ટત્વ.

૨. ક. (ન્યાય) સંબંધ; અવચ્છિતત્વ.

૩. ક. સીમા હોવાપણું.

અવચ્છેદ [સં. અપ્સરસ (અપસ)]

હી. અપસ; પરી.

અવચ્છેદ ધારો વૃત્ત ઠાવે.

તાન તાન વાળે વાદ્ય.

પ્રમાર્થ

અવચ્છિત [સં. અવ (નામ) + ચ્છિત (ઉપજ થયેલું)] વિ. ફરના બીજાસાથની નીચેના સામમાંથી ફરવું.

અવચ્છેદ [સં. અવ (ઉલટું) + જ (છલ)] પુ. પરાજય; હાર.

અવચ્છેદ [સં. અવ (ખરાબ) + ચ્છેદ (જા)] પુ. અપચાદ; બદનામી; અપહીર્તિ.

અવચ્છેદશિષ્ટ [સં. અવ (ખરાબ) + ચ્છેદ (છોડી) + શિષ્ટ (વાત)] વિ. અપહીર્તિ અપાવનાર.

કુંજ હોડે તું તે અવચ્છેદીઓ રે વાલસ

અવચ્છેદી હી. રાખેલી નામની વેલ.

અવચ્છેદી ને પ્રિય વાલરી રાજ્યવનિજા જેલ તાણે હસેન માથ છે તુલવ પુલી છે તેલ- (પદ્યમલકુરોપ)

અવચ્છિત [સં. અવચ્છિ (છલવું) + ત (જીવ-દંતનો પ્રત્યય)] વિ. જિત્તાવેલું.

અવચ્છિત લુપ્તે અવચ્છિ.

અવચ્છિ ૧. વિ. (મામ) બાંધવું; બાંધની બોડવાળું.

૨. વિ. બોડી સંક્રિતવાળું; અસકત.

અવચ્છેદ ૧. [સં. અવ (ખરાબ) + ચ્છેદ (પ્રસંગ)] પુ. (અવેલિય) અશુભ મુદ્દત; કુપોચ; કમરૂત. પદ્યમાં કદલાક મહ બને નક્કરના એસવા ઊતરવા કે જવા આવવાને અને સંધિકાળને અશુભ મહી અવચ્છેદ કહેવા છે, અને તેમાં શુભ કાર્યનો નિષેધ કરેલો છે.

માજ બાદ કુંજ અવચ્છેદ.

તારે નમ્યા કરના બોગ- પ્રમાર્થ

૨. પુ. માકો સંજોગ.

અવગોચિયું [સં. અવ (અવગ) + ચોમ (અવસર) + ઇન્ (વાહ)] વિ. આમાં સંલેખમાં આવી પડેલ; અભાગિયું.
જગમાં સંલેખમાં ને જગમાં અવગોચિયું
ઠોઈ રહે ને ઠોઈ હાલી કરે.

લોહસપ

અવગ્રા ૧. [સં. અવ (અનાદર અવગતે ઉપસર્ગ) + ગ્રા (અણુ)] જી. અપમાન; અવધીરણ; તિરસ્કાર; માનભંગ.
૨. જી. અવગ્રાણ; અગ્રાણ; અનાદર.
૩. જી. (કાવ્ય) એ નામનો એક અર્થ-લક્ષણ; એકના ગુણ અથવા દોષ વડે ખીજાને ગુણ અથવા દોષની અભાસિ વર્ણવી દોષ તેવો અસંકાર. જેમકે, 'સરવરને પ્રાપ્ત કરતાં, પદને કમ જળાભાગ'. અર્થમાં સરોવરના અધિક જળરૂપ ગુણથી પદને અધિક જળરૂપ ગુણ પ્રાપ્ત થયો નહિ. વળી 'સંકોચ્ય સરોજ શું, સુધારશિખરે હાનિ'. એમાં સરોજના એકલે કમળના સંકોચાવાથી ચંદ્રને કંઈ દોષ થાય નહિ.
૪. [વિ.] જી. પરાભવ; હાર.

અવગ્રાત ૧. [સં. અવગ્રા (અનાદર કરવો) + ત (ભૂતકાલનો પ્રત્યય)] વિ. અપમાન પામેલું; તિરસ્કારેલ.
૨. વિ. અવગ્રાત કરાયેલું.
૩. વિ. દારેલું; પરિભૂત.

અવગ્રાશીલ ૧. [સં. અવગ્રા (અનાદર) + શીલ (સ્વભાવ)] વિ. અનાદરગુણ.
૨. વિ. અપમાનવાળું.

અવગ્રેય ૧. [સં. અવગ્રા (અપમાન કરવું)] વિ. અનાદર કરી રાક્ષય એવું.
૨. વિ. તિરસ્કારને પાત્ર; અપમાન કરવા એવું

અવગ્રાર [અ. વગર (હથિયાર) નું અક્ર-વચન] પુ. (હિંદી). હથિયાર; ઓળાર.

અવગ ૧. પુ. ઉદ્ભવ ઉપર છવન્યાર; મહારી.
૨. [સં.] પુ. એ નામનું એક નરક.
૩. પુ. હવો.
૪. પુ. ખાડો; દર; મર્ત.
૫. પુ. સરીરમાં રહેલો ખાડાવાળો જગ.
૬. પુ. હાથને હાથવાળો ખાડો, જે ઘાસ વગેરેની છોલો હોય છે.
૭. વિ. ખાડામાં ઉત્પન્ન થયેલું.

અવગનિરોધન [સં.] જ. એ નામનું એક નરક. જે ખીજાને કાંઈ પરામાં ફેરી દે તે અવગ નરકમાં જઈ ધોર દુઃખ જોયે એમ મનાય.

અવગરોધન પુ. જમણીમાં એ નામનો છવીસ-મો નરકકુડ.

જાતી તે જાતી પત્થર જાતીને પડે અવગરોધને હામી રે નિભુવાનંદ
અવગંક જી. અટક; અંગણ.

અવગાવનું ૧. સ. વિ. મૂંઝવણ; મૂંઝવણમાં નહવણું.
૨. સ. વિ. ધૂંટીને એકરસ કરવું; વાટવું; પીસવું.
૩. સ. વિ. બેગરવું; ધેરવું; રોગવું.
૪. સ. વિ. મૂંઝવણ; કમર કરવું.
૫. સ. વિ. રમકડાવું.
૬. સ. વિ. સંતાપથી જાગવું; રોગવું; પીડવું.

અવગાવું ૧. જ. વિ. ધૂંટીને એકરસ કરવું; પીસવું; વટવું.
૨. જ. વિ. મૂંઝવણ.
૩. જ. વિ. મૂંઝવણ.
૪. જ. વિ. જમમાં કરાવું; મૂંઝવણ.
૫. જ. વિ. બેગરવું; ધેરવું; રોગવું.
૬. જ. વિ. મૂંઝવણ; કમર કરવું.
સુખ સારે વીસવું ને દુઃખે રેડી અવગાવ.

નર્તક

૭. જ. વિ. રમકડું.
૮. જ. વિ. સંતાપથી જાગવું; રોગવું; પીડવું.
હારે રોગને અવગાવવા સાચું
માર્ગજિત ખામદે.

અભ્યાસ

અવગિ ભુગો અવટ.
અવટી ભુગો અવટ.
અવટીક [સં.] વિ. અપટા નાકવાળું; બીજું.
અવટકો પુ. (પ્રાચી) ઉપમે.
અવગરવું સ. વિ. (પ્રાચી) ઉપમે રેવો.
અવગ (અવગ) [સં. અ (નહિ) + વાટ (રોગ)] વિ. અજવાર; વજુવાપણું; પડી રહેલું; ફેલેલું; અવગ.

અવગવગ (અવગવગ) ૧. [અવગ (અવગ) એવું ૧૫] + ગર્વ (વાહ)] વિ. હાસ્યકાર; મજાકોર.
૨. વિ. મોટાળા બરેલું; સરગતા વગરનું.
૩. વિ. સરખું હાડી ન સહે એટલે એનો વળ અગ્રોઅવગે હોય તેવું.

અવગવગિયું (અવગવગિયું) વિ. મૂંઝવણ-વાળું; મુશ્કેલ; અધાર.

અવગાળવું સ. વિ. (પ્રાચી) છણવું.
અવગાવણું (અવગાવણું) વિ. ખાડુંઅવણું; મોટાગિયું; મૂંઝવણ કરેલું.
અવગ [સં. અ (નહિ) + વાટ (રોગ)] વિ. અકુ વખતથી વપરાતો નિષ્ક પડી રહેલું; અવગ.

અવગવ ૧. જી. ઉમેલ; ભાવ.
એને રમતે રાસ, મો મલગતે માલવા,
માલે થયા અમારે, અવગવ રહી મઈ ઓળવી.
રિલગીર

૨. જી. ભોરતો.
૩. જ. હુપ્પુપણું; લંઘા; અભોક્ષણવળું.
અવગવ જી. લંઘના; ભોરતો.
વાટાતી વાળીને હાથમજુથી હાથમાં નહિ,
અવગવ રી મઈ એ અભોક્ષી એકવા!
સોન-હાથમજુનો ફુલો

અવગુ ૧. [સં. અ (ખીજું) + વર્ણ (ભવિ)] વિ. ખીજા ન્યાતવું.
૨. [સં. અ (અભોગ) + વર્ણ (ભવ)] વિ. હાલો ભતમાં જ-મેલું; દલકટ; સદ.
અવગલે [સં. અવ (ફેલાવો અવાવતે ઉપસર્ગ) + લપ્ત (લપેશ)] વિ. લપાવેલું; ગરમ કરેલું.
અવગમલે [સં. અવ (ફેલાવો અવાવતે ઉપસર્ગ) + લપ્ત (અપાર)] જ. ફેલાવેલું અપાર.

અવતરણ ૧. જ. અદશ્ય થવાપણું.
૨. જ. ઉતારો; ટાંચવું.
૩. જ. ઉપોદ્યાત; પ્રસ્તાવના.
૪. જ. ઉતરતો હાથ; ઉતાર.
૫. [સં. અવ (અપાર ભવવતે ઉપસર્ગ) + લ (લેવું)] જ. લુપ્ત દેખાવમાં પ્રાપ્ત થવાપણું.
૬. જ. તરણમો.
૭. [સં. અવ (નિશ્ચય અવાવતે ઉપસર્ગ) + વૃ (વાર નહ)] જ. તરી જવું તે; પાર જવાપણું.
૮. જ. તીર્થ.
૯. જ. નદી ઉપર અધિષ્ઠ પચ્ચિમાં; ખાટ.
૧૦. જ. નાહવાને માટે નદીમાં જે તીર્થમાં ઉતરવું તે.
૧૧. [સં. અવ (નહિ) + વૃ (લેવું)] જ. નીચે ઉતરવાપણું.
૧૨. જ. પૃથ્વી પર અવતાર; જન્મ.
૧૩. જ. લાખ; દીક્ર.

અવતરણિકા [સં. અવતરણ (અંચલ) + ચિક (નિશાની)] જ. ખીજા લખાણમાંથી લીધેલ ઉતારાની લખાણમાં અને છેડે મુદ્રાતી
" ૩ " નિશાની; ઉતારો અવાવનાઈ ચિક.

અવતરણિકા ૧. [સં. અવ (અપાર અવાવતે ઉપસર્ગ) + વૃ (લેવું)] જી. ઉપોદ્યાત; પ્રસ્તાવના.
૨. જી. પદતિ; રીતિ.
૩. જી. પુસ્તાકની લખાણમાંની દેવતાની

સ્તુતિ, જેને લીધે દેવતા સ્વર્ગમાંથી પૃથ્વી ઉપર નીચે આવતા હોવાની માન્યતા છે.

અવતારણી ૧. [સં. અવ (આધાર બતાવતો ઉપસર્ગ) + તૃ (ઊતરવું)] જો. ઉપોદ્ધાત; પ્રસ્તાવના.

૨. જો. તરણમો.

૩. જો. પદ્ધતિ; રીતિ.

૪. જો. બીજા લખાણમાંથી ઉતારો; અવતારણ.

૫. [સં. અવ (નીચે) + તૃ (ઊતરવું)]

વિ. જો. અવતાર બેનારી.

જય સમય મને અવતારણી.

૬. વિ. જો. ઊતરનારી.

અવતારણું ૧. [સં. અવ (નીચે) + તૃ (ઊતરવું)] જ. કિ. ઉપજ મળું; જન્મવું.

૨. જ. કિ. નહિવું મળવું.

૩. જ. કિ. નીચે ઊતરવું.

૪. જ. કિ. તાલે કરવું; છતાં મેળવવી.

૫. જ. કિ. ઘરે કરવું.

અવતારીય [સં. અવ (નીચે) + તૃ (ઊતરવું)] જ. સરીરના નીચલા ભાગમાં પહેરવાનું કપડું. પુરુષના પોષાકમાં ઉત્તરીય અને અવતારીય એ બે-પેસ અને ધોતી જેવી-વસ્ત્રો હતાં, એમ બોલ સમયમાં મુમુક્ષુશત્રુપ તથા પરદેશી મુસાફરોનાં વર્ણન પરથી જણાય છે.

અવતારિયા ૧. જ. કાઠીની મૂળ ભાતનું માથુસ.

૨. વિ. કાઠીની મૂળ ભાતનું; અવતારિયા.

અવતરણ ૧. [કિ.] પું. જાગીએ.

૨. પું. વર.

૩. પું.; જ. કાનનું પૂથ; એક ભાતનું કાનનું ધરેલું; લોળિયું.

૪. [સં. અવ (ફાલે બતાવતો ઉપસર્ગ) + તરણ (અભિપ્રાય)] પું.; જ. ધરેલું; અલંકાર; શુભલ.

કાલિય-વિપદ-વંશ-લક્ષ્ય-વંશ-મારવકુળ અવતરણ જય જય દેવ હરે !

બીજોવિદ

૫. [સં.] પું.; જ. માથાનું ધરેલું; મુકા; તાજ; સિરોમણિ.

૬. પું.; જ. માથા; હાર.

૭. [સં. અવ (ઓળખવું બતાવતો ઉપસર્ગ) + તમસ (અધાર)] જ. અધાર.

અવતરણક ૧. [સં.] પું. કાનનું ધરેલું.

અયોક મુખના જેવે દિશાને અવતરણક.

વિશેષણ

૨. પું. ધરેલું; અલંકાર.

૩. પું. બેઠોનો એ નામનો એક રૂપ મંચ.

૪. વિ. અલંકારરૂપ શોભાવે તેનું. જેમ, રાગવત્સલ એટલે રાગમાં અલંકાર કે શોભારૂપ.

અવતરણિ ૧. [સં. અવતરણ (કાનનું ધરેલું) + ઇત (વાહ)] વિ. કાનનું ધરેલું પહેરેલું.

૨. [સં. અવતરણ (કાન) + ઇત (વાહ)] વિ. મુઠક પહેરેલું.

૩. વિ. અભિપ્રાય; અલંકાર.

૪. [સં. અવતરણ (હાર) + ઇત (વાહ)] વિ. હારવાળું.

અવતારણ ૧. [સં. અવ (ઓળખ) + તરણ (ફાલ)] જ. જોડો પથારી કે ફેલાવો.

૨. જ. કાંઈ કરવાપણું.

અવતાર ૧. [સં. અવતર (અવતરણ)]

૧. આગમન; સંસ્કાર. જેમ, વસંતાવતાર એટલે વસંત ઋતુનું આગમન.

૨. [સં. અવ (આધાર બતાવતો ઉપસર્ગ) + તૃ (ઊતરવું)] પું. ઉપોદ્ધાત; અભિપ્રાય.

૩. [સં. અવ (નીચે) + તૃ (ઊતરવું)] પું. ઊતરવાનું કાનનું.

૪. [સં. અવ (નિમ્ન બતાવતો ઉપસર્ગ) + તૃ (જર કરવું)] પું. બોળાંની સામે પાંચ પહોંચવું તે.

૫. પું. કમે કમે હતો વિદ્યસ; એક અધાર-માંથી બીજા રૂપનો દેખાવ.

કર્ત્તવ્ય નામના વિદ્યારણીએ સોધ્યું છે કે સુદિન પ્રણી માત્ર એક જ વખતે જ્યાં જન્મ્યાં નથી પણ એક જગતી બોલાઈમાંથી સુએન્ન જગતી નવી બોલાઈ ઉપર થાય છે. આ રીતે અવતારમાંથી પેટ બાહ્યાર, તેમાંથી પછી, તેમાંથી ચોપમાં પ્રણી થઈ જાય. આ પ્રકારે એક બોલાઈમાંથી વિદ્યારણી બીજા બોલાઈ ઉપર થાય તેને અવતાર કહેવાય છે.

પ્રણીવિદ્યાર

૬. પું. ઓવીસની સંખ્યા બતાવનારી સંતા; ઓવીસ, કેમકે ઈશ્વરના અવતાર ૨૪ મનાય છે.

૭. [સં. અવ (નીચે) + તૃ (ઊતરવું)] પું. અવતાર ઉતાર માટે વિષ્ણુ કે બીજા દેવનું પૃથ્વી પર દેહ ધરીને અવતારણ એટલે જન્મવું તે. પુરાણ પ્રમાણે વિષ્ણુ અવતારના ૨૪ અવતાર મનાય છે-કલ્યા, વરાહ, નારદ, નરનારાયણ, કપિલ, હવાનેય, વગ, કાવળ, પ્રયુ, મત્સ્ય, કૂર્મ, ધન્વંતરિ, મોહિની, વૃષિહ, વામન, પરશુરામ, વેદવ્યાસ, રામ, ભગરામ, કૃષ્ણ, શુક, કલિક, હંસ, અને હજીવ. આમાંના મત્સ્ય, કૃષ્ણ, વરાહ, વૃષિહ, વામન, પરશુરામ, રામ, કૃષ્ણ, શુક અને કલિક એ દસ મુખ્ય અવતાર છે.

૮. પું. ઓવીસની સંખ્યા બતાવનારી સંતા; ઓવીસ, કેમકે ઈશ્વરના અવતાર ૨૪ મનાય છે.

૯. [સં. અવ (નીચે) + તૃ (ઊતરવું)] પું. અવતાર ઉતાર માટે વિષ્ણુ કે બીજા દેવનું પૃથ્વી પર દેહ ધરીને અવતારણ એટલે જન્મવું તે. પુરાણ પ્રમાણે વિષ્ણુ અવતારના ૨૪ અવતાર મનાય છે-કલ્યા, વરાહ, નારદ, નરનારાયણ, કપિલ, હવાનેય, વગ, કાવળ, પ્રયુ, મત્સ્ય, કૂર્મ, ધન્વંતરિ, મોહિની, વૃષિહ, વામન, પરશુરામ, વેદવ્યાસ, રામ, ભગરામ, કૃષ્ણ, શુક, કલિક, હંસ, અને હજીવ. આમાંના મત્સ્ય, કૃષ્ણ, વરાહ, વૃષિહ, વામન, પરશુરામ, રામ, કૃષ્ણ, શુક અને કલિક એ દસ મુખ્ય અવતાર છે.

૧૦. [સં. અવ (નીચે) + તૃ (ઊતરવું)] પું. અવતાર ઉતાર માટે વિષ્ણુ કે બીજા દેવનું પૃથ્વી પર દેહ ધરીને અવતારણ એટલે જન્મવું તે. પુરાણ પ્રમાણે વિષ્ણુ અવતારના ૨૪ અવતાર મનાય છે-કલ્યા, વરાહ, નારદ, નરનારાયણ, કપિલ, હવાનેય, વગ, કાવળ, પ્રયુ, મત્સ્ય, કૂર્મ, ધન્વંતરિ, મોહિની, વૃષિહ, વામન, પરશુરામ, વેદવ્યાસ, રામ, ભગરામ, કૃષ્ણ, શુક, કલિક, હંસ, અને હજીવ. આમાંના મત્સ્ય, કૃષ્ણ, વરાહ, વૃષિહ, વામન, પરશુરામ, રામ, કૃષ્ણ, શુક અને કલિક એ દસ મુખ્ય અવતાર છે.

૧૧. [સં. અવ (નીચે) + તૃ (ઊતરવું)] પું. અવતાર ઉતાર માટે વિષ્ણુ કે બીજા દેવનું પૃથ્વી પર દેહ ધરીને અવતારણ એટલે જન્મવું તે. પુરાણ પ્રમાણે વિષ્ણુ અવતારના ૨૪ અવતાર મનાય છે-કલ્યા, વરાહ, નારદ, નરનારાયણ, કપિલ, હવાનેય, વગ, કાવળ, પ્રયુ, મત્સ્ય, કૂર્મ, ધન્વંતરિ, મોહિની, વૃષિહ, વામન, પરશુરામ, વેદવ્યાસ, રામ, ભગરામ, કૃષ્ણ, શુક, કલિક, હંસ, અને હજીવ. આમાંના મત્સ્ય, કૃષ્ણ, વરાહ, વૃષિહ, વામન, પરશુરામ, રામ, કૃષ્ણ, શુક અને કલિક એ દસ મુખ્ય અવતાર છે.

૧૨. [સં. અવ (નીચે) + તૃ (ઊતરવું)] પું. અવતાર ઉતાર માટે વિષ્ણુ કે બીજા દેવનું પૃથ્વી પર દેહ ધરીને અવતારણ એટલે જન્મવું તે. પુરાણ પ્રમાણે વિષ્ણુ અવતારના ૨૪ અવતાર મનાય છે-કલ્યા, વરાહ, નારદ, નરનારાયણ, કપિલ, હવાનેય, વગ, કાવળ, પ્રયુ, મત્સ્ય, કૂર્મ, ધન્વંતરિ, મોહિની, વૃષિહ, વામન, પરશુરામ, વેદવ્યાસ, રામ, ભગરામ, કૃષ્ણ, શુક, કલિક, હંસ, અને હજીવ. આમાંના મત્સ્ય, કૃષ્ણ, વરાહ, વૃષિહ, વામન, પરશુરામ, રામ, કૃષ્ણ, શુક અને કલિક એ દસ મુખ્ય અવતાર છે.

૧૩. [સં. અવ (નીચે) + તૃ (ઊતરવું)] પું. અવતાર ઉતાર માટે વિષ્ણુ કે બીજા દેવનું પૃથ્વી પર દેહ ધરીને અવતારણ એટલે જન્મવું તે. પુરાણ પ્રમાણે વિષ્ણુ અવતારના ૨૪ અવતાર મનાય છે-કલ્યા, વરાહ, નારદ, નરનારાયણ, કપિલ, હવાનેય, વગ, કાવળ, પ્રયુ, મત્સ્ય, કૂર્મ, ધન્વંતરિ, મોહિની, વૃષિહ, વામન, પરશુરામ, વેદવ્યાસ, રામ, ભગરામ, કૃષ્ણ, શુક, કલિક, હંસ, અને હજીવ. આમાંના મત્સ્ય, કૃષ્ણ, વરાહ, વૃષિહ, વામન, પરશુરામ, રામ, કૃષ્ણ, શુક અને કલિક એ દસ મુખ્ય અવતાર છે.

૧૪. [સં. અવ (નીચે) + તૃ (ઊતરવું)] પું. અવતાર ઉતાર માટે વિષ્ણુ કે બીજા દેવનું પૃથ્વી પર દેહ ધરીને અવતારણ એટલે જન્મવું તે. પુરાણ પ્રમાણે વિષ્ણુ અવતારના ૨૪ અવતાર મનાય છે-કલ્યા, વરાહ, નારદ, નરનારાયણ, કપિલ, હવાનેય, વગ, કાવળ, પ્રયુ, મત્સ્ય, કૂર્મ, ધન્વંતરિ, મોહિની, વૃષિહ, વામન, પરશુરામ, વેદવ્યાસ, રામ, ભગરામ, કૃષ્ણ, શુક, કલિક, હંસ, અને હજીવ. આમાંના મત્સ્ય, કૃષ્ણ, વરાહ, વૃષિહ, વામન, પરશુરામ, રામ, કૃષ્ણ, શુક અને કલિક એ દસ મુખ્ય અવતાર છે.

૧૫. [સં. અવ (નીચે) + તૃ (ઊતરવું)] પું. અવતાર ઉતાર માટે વિષ્ણુ કે બીજા દેવનું પૃથ્વી પર દેહ ધરીને અવતારણ એટલે જન્મવું તે. પુરાણ પ્રમાણે વિષ્ણુ અવતારના ૨૪ અવતાર મનાય છે-કલ્યા, વરાહ, નારદ, નરનારાયણ, કપિલ, હવાનેય, વગ, કાવળ, પ્રયુ, મત્સ્ય, કૂર્મ, ધન્વંતરિ, મોહિની, વૃષિહ, વામન, પરશુરામ, વેદવ્યાસ, રામ, ભગરામ, કૃષ્ણ, શુક, કલિક, હંસ, અને હજીવ. આમાંના મત્સ્ય, કૃષ્ણ, વરાહ, વૃષિહ, વામન, પરશુરામ, રામ, કૃષ્ણ, શુક અને કલિક એ દસ મુખ્ય અવતાર છે.

વિષ્ણુઅવતારનું જ જન કરનાર ભાગવત પુરાણમાં નીચે પ્રમાણે બાવીસ અવતાર અનુબંધ છે:—૧. પુરુષ-પ્રજાપતિ, ૨. વરાહ, ૩. નારદ, ૪. નરનારાયણ, ૫. કપિલ, ૬. હવાનેય, ૭. વગ, ૮. કાવળ, ૯. પ્રયુ, ૧૦. મત્સ્ય, ૧૧. કૂર્મ, ૧૨-૧૩. ધન્વંતરિ (દેવનો વૈદ), ૧૪. વૃષિહ, ૧૫. વામન, ૧૬. પરશુરામ, ૧૭. વેદવ્યાસ, ૧૮. રામ, ૧૯. ભગરામ, ૨૦. શ્રીકૃષ્ણ, ૨૧. શુક અને ૨૨. કલિક. શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહ્યું છે કે વિષ્ણુના અવતાર અનેક છે. અપિઓ, મનુઓ, પ્રજાપતિના પુત્રો સથળા વિષ્ણુના અંશો જ છે. અવતાર સંબંધી વેદમાં કંઈ કહ્યું નથી, પરંતુ જેના ઉપરથી વખતે અવતારની કલ્પના થઈ હોય એવી બાબતો તો વેદમાં છે. એ બાબતો ઉપરથી આગળ જતાં અવતારની કલ્પના ઉપજ થઈ એમ કહેવાય છે. પુરુષોત્તમ ગીતામાં ભગવાનના અવતાર હેતુ અને કારણ અપ્રમાણે અનુબંધ છે: ૧. સન્યાસિ—ઉપદેશ—ધર્મ સ્થાપના માટે; ૨. વરાહ—પૃથ્વીને પતાળમાંથી ઈશ્વરના કિરણથી દેવને સંહારી તેને પાછી લાવવા માટે; ૩. વગ—સંસારના જીવોને મુક્તિ આપવા માટે; ૪. હજીવ—વિદ્યાની ઉપદેશ સમયે મધુ અને કૃષ્ણ નામના અસુરોથી લોકોની રક્ષા કરવા માટે; ૫. નરનારાયણ—તપશ્વર્ગ કરી જરૂરના જીવોનું કલ્યાણ કરવા માટે; ૬. કપિલ—સાધુ અને મોક્ષ પ્રવર્તાવવા માટે; ૭. હવાનેય—ભ્રમ અને મોક્ષ દર્શાવવા માટે; ૮. કાવળ—ધર્મ અને કૃષિની શીખવવા તથા સાતમી બ્રહ્મજનુ જ્ઞાન આપવા માટે; ૯. પ્રયુ—રક્ષ રક્ષિત પૃથ્વીને સ્થાન કરવા માટે; ૧૦. મત્સ્ય—સત્વત રાગને પ્રવળી લીધા દેખાવા તથા હજીવ દેવને મારી લોકને વેદ અભ્યાસ આપવા માટે; ૧૧. કૂર્મ—સમુદ્રમંથન વખતે મન્દરાચલ પર્વતને પકડી ઉપર રાખવા માટે; ૧૨. ધન્વંતરિ—બૌદ્ધિઓનાં નામ, મુલ્ય અને ઉપયોગ બતાવવા માટે; ૧૩. હરિ—મહા એટલે મહત્વથી જાણી રક્ષા કરવા માટે; ૧૪. વૃષિહ—હિરણ્યકશિપુને મારી પ્રહલાદ લોકની રક્ષા માટે; ૧૫. વામન—અભિરામને છત્રી છાંદિ દેવતાઓનું હિત કરવા માટે; ૧૬. હંસ—સન્યાસિને જ્ઞાન આપવા માટે; ૧૭. નારાયણ—મુક્તિ દર્શન આપવા માટે; ૧૮. મન્વંતર—સ્વધર્મની મર્ચા સ્થાપવા માટે; ૧૯. પરશુરામ—અસુરી ક્ષત્રિયોને હથેલી માટે; ૨૦. રામ—સવળ જેવા રાક્ષસોને સંહારવા માટે; ૨૧. વેદ વ્યાસ—વેદ પુરાણ અને શાસ્ત્રોને પ્રમદ કરવા માટે; ૨૨. શ્રીકૃષ્ણ—

અવતાર

કેસ જેવા કુંજ રાજ્યોને મારવા માટે; ૨૩. શુક—બોધથી તાન આપી જીવોના કષ્ટથી માટે; અને ૨૪. કલ્ક—કલિયુગના અધર્મોનો નાશ કરી સત્યયુગના ધર્મોને સ્થાપવા માટે.

શીખણ અમવાન અવતારનો હેતુ જન્મ-વર્તા ગીતામાં કહે છે કે:

જ્યારે જ્યારે ધીરવીર વતી ધર્મની આનિ જારે, જ્યારે જ્યારે અધરમ તણું જન્મું પોતે કું ત્વરે; રક્ષા કાળે સુમતિ જનની કુળના નાશ માટે, મુને મુને જનમ લઈ કું ધર્મને સ્થાપવાને.

૮. [સં. અવ (નીચે) + તૃ (ઉતરવું)]
કું. જન્મારો; જીવન; જિવંતી.

અવતાર અગ્રવો = જિવંતી અગ્રવી.

૯. કું. તરજુમો.

૧૦. કું. દશસ્વક સંક્રિતિ સંબ.

૧૧. કું. દેહધારણ; ઉત્પત્તિ; જન્મ.

અવતાર કવો-ધરવો-ભેરો = જન્મવું; સરીર પ્રલય કરવું.

૧૨. કું. નદી વગેરે ઉપર બાંધેલાં પગથિયાં; ધાટ.

૧૩. કું. નીચે ઉતરવું તે; હેઠે આવવું તે.

૧૪. કું. પરમ જગત; અંશી જગત.

૧૫. કું. પૃથ્વી પર દેહ ધારણ કરનાર દેવ કે ઈશ્વર.

૧૬. કું. પ્રકટ થવું તે; અવિહાવ; પ્રાકટ.

૧૭. જ. તળાવ.

૧૮. જ. તીર્થ.

અવતારકથા ૧. [સં. અવતાર (દેવું પૃથ્વી પર અવતરવું તે) + કથા (વાર્તા)]
જી. અવતારનું વર્ણન.
૨. જ. 'સંસ્કરણ'માંના એક પ્રકરણનું નામ.

અવતારકાર્ય [સં. અવતાર (દેવું પૃથ્વી ઉપર અવતરવું તે) + કાર્ય (કામ)] જ. દેવ કે અમવાનના અવતારનું આસ કાર્ય.

અવતારચક્ર [સં. અવતાર + ચક્ર (મંડળ)]
જ. અવતારની ધટમાળ; અવતારમાળા.

સુધનો અવતાર વિષ્ણુના અવતારચક્રની મર્માંશની બહાર હોય. હિંદુસ્તાનના દેવો

અવતારચરિત્ર [સં. અવતાર + ચરિત્ર (વર્તાવ)] જ. અવતારનું વર્ણન.

અવતારવૃ ૧. [સં. અવ (આધાર અતાવનાર ઉપક્રમ) + તૃ (ઉતરવું)] જ. ઉપોદ્ધાત; પ્રસ્તાવના.

૨. જ. કપાળનો છેડો

૩. જ. તરજુમો.

૪. જ. નાશ કરવાપણું

૫. [સં. અવ (નીચે) + તૃ (ઉતરવું)]
જ. નીચે ઉતારવું તે.

૬. જ. પૂનઃ અર્થા.

૭. જ. બીજામાંથી ઉલ્લસણ લેવું તે.

૮. જ. જૂનનો વગમાડ.

૯. જ. (પુરુષ) સક્ષ્મોને રહેવાનું એ નામનું ઠેકાણું.

અવતારભૂત [સં. અવતાર + ભૂત (વસ્તુ)]
વિ. અવતાર લીધો કોમ એવું.

અવતારમંત્ર [સં. અવતાર (નીચે ઉતરવાપણું) + મત્ર (સ્તુતિનો મ્હોત)] કું. દેવતાને સ્વર્ગ-માંથી ઉતારે એવો મંત્ર.

અવતારમાળા [સં. અવતાર + માળા (મંડળ)] જી. અવતારની ધટમાળ; અવતારચક્ર

અવતારલીલા [સં. અવતાર + લીલા (ક્રીડા)] જી. ઈશ્વરે અવતાર લઈને કરેલાં મહાન કાર્ય.

અવતારવાહ [સં. અવતાર + વાહ (મત)]
કું. કૃતવાહ; ઈશ્વર અમુક અમુક વખતે પૃથ્વીનો બાર ઉતારવા જન્મ લે છે એવો વાહ; મોખ્ય પાણી પાકું મેલું કાચ છે તેમ આત્મા શુદ્ધ અને અપાપ કમ પછી હરીથી કીમ અને પ્રદેશથી લેખાય છે એવો મત.

અવતારવાદી [સં. અવતાર + વાદિન (વાદમાં માનનાર)] વિ. જન્મતા ઉદ્ધાર માટે પ્રભુ પૃથ્વી ઉપર અવતાર લે છે એવો મત ધરાવનાર.

અવતારવંતું ૧. [સં. અવતૃ (અવતરવું)]
૭ કિ. ઉતારવું.
૨. જ. કિ. ઉત્પન્ન કરવું; રચવું; ઉપજાવવું.
૩. જ. કિ. જન્મ આપવો.

અવતારસરીર [સં. અવતાર + સરીર (દેહ)] જ. પ્રભુએ ધારણ કરેલું કે કરવાનું સરીર. મત્સ્ય, કૃષ્ણ, વસીલ, વૃષિક, વામન, પરશુરામ, રામચંદ્ર, શીખણ, શુક, અને કલ્ક એ આ અવતાર અવતારસરીર ગણાય છે.

અવતારસંજ્ઞા [સં. અવતાર + સંજ્ઞા (નામ)] જી. અવતારનું નામ. પુરાણોમાં જે અવતારસંજ્ઞા છે તે વિકાસવાદ બતાવે છે.

અવતારસિદ્ધિ [સં. અવતાર + સિદ્ધિ (સ્થળ)] જી. અવતાર તરીકે મેળવેલી સ્થળતા.

અવતારિક [સં. અવતાર + ઇક (અમત)]
વિ. અવતાર સંગ્રંથી; અવતારોને લગતું.

અવતારિક વિગ્રો = (૧) અવતારનાં વિગ્રો-વાગો મંદિરો. (૨) અવતારોને લગતાં વિગ્રો.

અવતારી ૧. કું. ઈશ્વરે લીધેલો અવતાર.
૨. કું. કોઈ દેવ કે વિભૂતિના અવતારરૂપે જન્મેલ મહાપુરુષ; અંશીજન.

૩. કું. (પિતૃ) મોવીસ માગાનો એક પંદ. કાળ-રોલા, દિક્ષાલ, કોબા, લીલા વગેરે તેના બેદ છે.

૪. વિ. અશ્વોઢિઃ; ઈશ્વરી; દેવી.

૫. [સં. અવતાર + ઇન્ (અમત)]
વિ. અવતાર સંગ્રંથી; અવતારને લગતું.

અવતારી મંદિરો = જેમાં અમ્બ, કમ્બ, વસીલ, વૃષિક વામન, પરશુરામ, રામ, કૃષ્ણ, શુક અને કલ્ક એ ઈશ્વરના અવતારનાં વિગ્રો પડેલાં હોય એવો મંદિરો.

અવતારી ૧. [સં. અવ (નીચે) + તૃ (ઉતરવું)] વિ. અવતરણ કે ઉતારા રૂપે લીધેલું.

૨. વિ. અવતાર લઈને જન્મેલું.

૩. વિ. તરજુમો કરાવેલ.

૪. [સં. અવ (નીચે) + તૃ (ઉતરવું)]
વિ. તરીકે પાર મળેલું.

૫. વિ. નીચે ઉતરેલું.

૬. વિ. પડેલું.

૭. વિ. પ્રવેશ કરેલ.

અવત્ત ૧. [સં. અવત્ત (પ્રાપ્ત)] કું. (પ્રાપ્ત) આડ વર્ણની અંદરનો છોકરો.

૨. [સં. અવતો (હાથ કરવા)] જ. વાતના પુરોગામમાં બામના કટક કરવા તે.

૩. [સં. અ (નહિ) + વ્યક્ત (સ્થ)]
વિ. અસ્પષ્ટ.

૪. વિ. બોલી ઉમરવાળું.

૫. [સં. અવત] વિ. (પ્રાપ્ત) પવન વગરનું.

૬. [સં. અવત] વિ. (પ્રાપ્ત) પ્રાપ્ત; મેળવેલું; અમ્બ.

અવતરસ્ત [સં. અવતર (બીડું) + ત (જૂલ હાંત્યો પ્રત્યય)] વિ. બીડેલું; બીક પામેલું.

અવતરકું કું. સામવેદનો એ નામનો એક ગ્રંથ.

અવતરસાર [સં.] કું. અમ્બેદનો એ નામનો એક ગ્રંથ. તેણે નવમા મંડળના પડથી ૬૦ સુક્ત રચ્યાં કહેવાય છે.

અવતરસાર કારણપ કું. અમ્બેદનો એ નામનો એક ગ્રંથ. તેણે પંચમા મંડળનું ૪૪ મું સુક્ત રચ્યાનું મનાય છે.

અવતરણી (અવતરણી) [સં. અવરણ]
જી. (અ. યુ.) અવરણ (તિરસ્કારમાં).

અવતરણ [સં. અવ (ઉતરવું) + રણ

(રિપતિ)] જી. માડી હાલત; પાતી; દુર્લભ.
અવધરોગી જુઓ અવધર.
અવધરોગ [સં.] જ. ધમ; ધમવેલ વસ્તુથી
મૂમર્શ વગેરે પર દેવાતો ધમ.
અવધર [સં.] પુ. હાર જેવા ઠી પદાર્થનો
ઉત્સાહ ઉત્પન્ન કરે તેવું એક અવધર ઉત્તેજક
પદાર્થ; માદક વસ્તુ.

અવધાર ૧. પુ. અધિષ્ઠર.
૨. પુ. મુલ.
૩. પુ. વર્ણન.
૪. વિ. સ્વચ્છતા; દ્વિધામાન.
૫. વિ. ધોળું; ચેત; સરોહ.
છાવ છાવ પાંદુર વિશાલ જાળુંનું ચિત્ર અવધાર.
છાવ નવલ ઉપી અડા કરત પદાથી વાવ-
'પિત્તલપુરોહી'
૬. વિ. પીળું.
૭. વિ. રૂપાળું; સુંદર.
૮. [સં. અવ (પવિત્રતા બતાવનાર ઉપસર્ગ)
+ રિ (છાવ મર્થ)] વિ. શુદ્ધ; નિર્મળ;
પવિત્ર; અપ્રદુષ્ટ; વિમળ.
૯. વિ. શુભ.
૧૦. સત્વમુલ્ય વડે નિર્મળ થાય છે માટે સત્વ-
મુલ્યને અવધાર એટલે શુભ કહે છે.
સિદ્ધાંતસૂત્ર

૧૦. વિ. સ્વસ્ત મુલ્યવાળું.
૧૧. વિ. રાષ્ટ્ર; ખુદ્ધ.
૧૨. જ. અપ્રદુષ્ટ; નકી.
અવધાર પુ. એ નામનો એક માત્રામેળ કંઠ.
અવધાર ૧. જ. આહુતિ પૂરતું જન; કોળિયો.
અવધાર સરખું એ બસું નહિ નહીં પણ
આવું નહિ.
૨. જ. અપ્રદુષ્ટ કરી જવાપરું; જગી જવું તે;
પગથી પાડવું તે.
૩. જ. અપ્રદુષ્ટ તે; ઉત્તમ.
૪. [સં. અવધ (અવધ)] જ. કટકા કરવા
તે ખંડન.
૫. જ. દુઃખો; રિત્તામ; કટકો.
૬. જ. તોડવું તે.
૭. જ. કંટકાનો વિષય.
૮. જ. દેવતાને જમાવ્યો તે; આહુતિ.
૯. જ. પરાક્રમ; જળ.
૧૦. જ. પાર પાડેલું કામ.
૧૧. જ. પ્રસન્ન કર્મ; ઉત્તમ કામ.
૧૨. જ. બોલકા ધર્મનું પુરાણ જેવું સાહિત્ય. તેમાં
શુદ્ધતા માહાત્મ્યની તથા તેમના પૂર્વજની
વાતો જાહેર છે.
૧૩. જ. શુદ્ધ કરવું તે.
૧૪. જ. સુમંથી વાળો; અસ.

અવધાર ૧. વિ. અગામી જન્મ.
૨. [સં. અ (નહિ) + વધ (વધાર)]
વિ. કેન્દ્ર; લોભી.
લોભમાં ભલે મરેલો, અદાવિરોધ રૂપ
અવધાર અસરી અને માડી ખાવામાં
રૂપાયેલો એ હોય તે ખેતની વાડીથી બીજને
હોય તે છે. મુલનિષ્ઠ
૩. વિ. પરાક્રમી; જળવાન.
અવધારક ૧. [સં. અવધ (અવધ)]
પુ. મુલ.
૨. પુ. માડી ખોવાવું લોભનું એક ભાવનું
ઓભર.
૩. વિ. ચીરી નાખનાર; હાથ પાડનાર.
અવધારક ૧. [સં. અવધ (અવધ)]
જ. ચીરવું તે; કાઢવું તે.
૨. જ. કુદા કરવા તે.
૩. જુઓ અવધારક ૧, ૨.
અવધારિત ૧. [સં. અવધ (અવધ) +
રિ (વ્યવસ્થાને પ્રત્યય)] વિ. ચીરી નાખેલું;
કાઢી નાખેલું.
૨. વિ. કુદા કરેલું.
અવધાર ૧. [સં. અવ (અવધ) + ધર
(અવધ)] પુ. અવધાર.
૨. [સં. અવ (અવધ) + ર્થ (અવધ)]
પુ. વિધિ વગર અમિદાહ; વિધિ પ્રમાણે અમિ-
સરકાર કરી વગર જનને બાળવું તે.
૩. જ. સુમંથી વાળો; અસ.
અવધારક [સં.] જ. સુમંથી વાળો.
અવધારકાપર [સં.] જ. સુમંથી વાળો;
અસ.
અવધી ૧. [સં. ઉદીચી (ઉદાર વિદ્યા)]
જ. મુન્યાત્મક વ્યવસ્થાથી એ નામની ભાવનું
માનસ. મુન્યાત્મક મહારાજે વડે માટે ઉત્તરમાંથી
જાહેરજોને તેમજ એ અવધીય કહેવામાં
તેમનામાંથી જેમણે કશુંક ન લીધી તે
દોષક્રિયા અવધીય થય.
૨. વિ. એ નામની વ્યવસ્થાથી ભાવનું.
અવધીર્ણ ૧. [સં. અવ (દેવાલે બતાવનાર
ઉપસર્ગ) + ર્ણ (ર્ણ પ્રત્યય)] વિ. જોડણી
મરેલું.
૨. વિ. ચીરાઈ મરેલું.
૩. વિ. એ જાત કરાયેલું.
૪. વિ. મૂંઝાઈ મરેલું; બાકુળ બેઠું.
અવધાર ૧. [સં. અવધાર] જ. (પ્રાકૃત)
મુમ્દાર.
૨. જ. નાની જારી; હીંડી; ખાડી.

અવધ ૧. [સં.] પુ. મુનો; અપ્રદુષ્ટ વાંઠ.
૨. પુ. નિષ્ઠ.
૩. જ. પદ.
૪. જ. સરમ; સાળ.
૫. વિ. કોળવાળું; દ્વિધ.
૬. [સં. અ (નહિ) + વધ (કહેવા એવું)]
વિ. ન કહેવાય એવું.
૭. વિ. નિષ્ઠા એવું; નિષ્ઠ.
શીખુ કર્મ એક અવધ. નચિંદકાવ
૮. વિ. હાલું; અધમ; નીચ.
અવધોતન [સં. અવ (દેવાલે બતાવનાર
ઉપસર્ગ) + ધુત (પ્રાસાર) + ધન (નામ
બતાવનાર પ્રત્યય)] જ. તેજ પ્રાસાર.
અવધોતી [સં. અવધોતિન (પ્રાસાર)]
વિ. પ્રાસાર અપનાઈ.
અવધ ૧. પુ. કોણ દેસ, જેની રાજધાની
અધોબા દતી; અધોબા પ્રાંત; 'આધિપ'.
૨. [સં. અ (નહિ) + વધ (વધ)]
પુ. વધ નહિ તે; વધમાંથી છૂટકારો.
૩. જી. અધોબા નમરી. તે સાત બોધપુરી
માહેની એક મળાય છે.
૪. [સં. અવધિ (વધ)] જી. અવધિ;
સીમા; હદ.
૫. જી. અંત; સમાપ્તિ; છેડો; અખર.
૬. જી. નકી સમય; નિશ્ચિત વેગ; મોકલ
વખત.
વાલં વિમાં વિદેસ, અવધે આવેલું નહિ.
નામનામનેનો કુલો
૭. જી. મુદત; સમય.
૧. અવધ બાંધવી = મુદત અવધા વખત
મુદતર કરવો.
૨. અવધે પહોંચવું = ધરવું થવું.
૮. [સં. અ (નહિ) + વધ (વધાર)]
વિ. મારવાનો પ્રતિબંધ હોય તેવું;
હથુવામાં નિષિદ્ધ.
અવધધાન [સં. અવધિ (અવધ) + ધાન
(અવધ)] જ. (એન) અવધ ધાન;
અવધિ ધાન.
અવધધતિ ૧. [સં. અવધા + ધતિ (અવધ)]
પુ. અવધધના રવામી.
૨. પુ. ધીરામંદ, જેમ રામરાજને લીધે તે
અવધધના રાજ તરીકે પ્રખ્યાતિ પામ્યા હતા.
અવધધુર [સં. અવધા + ધુર (નમર)]
જ. અવધા સહેર.
અવધધુરી જુઓ અવધધુર.
અવધસીતાદી જી. તરવારની મૂનો એક
પ્રકાર.

અવધિવ

અવધા છો. (અણુત) ત્રિકોણના શિરોબિંદુ-
માંથી પાવા ઉપર દોરેલા સંબંધી પાવાના એ
ભાગ માત્ર તેમાંથી એક ભાગ.

અવધાન ૧. ન. ઉદેશ; ધારણ; વલણ.

૨. ન. એકમને કરેલ નિર્ણય.

ઉદાહરણ મહત્ત્વ કરેલા વિરોધનો કાંઈ અધિક
અવધાન-એકામતાથી એ નિર્ણય માત્ર છે તે
અવાચ.

૩. ન. કાળજી; સાવધાની.

૪. ન. મર્જ.

૫. [સં. આધાન (મર્જાણ)] ન. મર્જા-
ધાન.

૬. ન. મનોબોધ; સમાધિ; ચોક્કસ એક અંગ.

૭. ન. બહુ; ખાન; એકામતા.

અવધાનવશ [સં. અવધાન (ધ્યાન) + વશ
(તાબે)] વિ. માત્ર રાખેલું.

અવધાની ૧. [સં. અવધાન (એકામતા) +
ઇન્ (વાણ)] વિ. ખાન કે એકામતાના
પ્રયોગ કરી શકનાર; અવધાન કરનાર.

૨. વિ. ખાન કે એકામતાની શક્તિવાળું.

અવધાર ૧. [સં. અવધુ (નહીં કરવું)]
પું. નિષેધ; ઠરાવ; નિર્ણય.

૨. પું. સખ્દ ઉપર મુકવામાં આવતો ભાર.

૩. પું. સખ્દના અર્થની મર્યાદા બાંધવાપણું.

૪. [સં. અવધુ (હદ બાંધવી)] પું. હદ
બાંધવી તે.

૫. જ. અવશ્ય; નહીં; અચીત; ઓછા; અરૂર.

અવધારક ૧. [સં. અવધુ (નિષેધ કરવો)]
વિ. નહીં કરનાર.

૨. વિ. વગમી રહેનાર.

અવધારણુ ૧. [સં. અવ (નિષેધવાચક
ઉપસર્ગ) + ધુ (પાડવું)] ન. (ન્યાય)
કોઈ પણ વસ્તુ એ તે જ વસ્તુ છે, તેના
સિવાય બીજી વસ્તુ નથી એવો નિષેધ.
જેમકે, ધણે એ ધણે જ છે, કપડું નથી.

૨. ન. તીવ્ર નિષેધ; નિર્ણય; ઠરાવ.

૩. ન. સખ્દ ઉપર મુકવામાં આવતો ભાર.

૪. ન. સખ્દના અર્થની મર્યાદા બાંધવી તે.

૫. [સં. અવધુ (હદ બાંધવી)] ન. સીમા
બાંધવાપણું.

૬. વિ. હદ બાંધનાર.

અવધારણુત્વ [સં. અવધારણુ (નિષેધ) +
ત્વ (પણું)] ન. (વેદાંત) નિર્ણયાત્મક જ્ઞાનને
વિષય કરવાપણું; ઓછા જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ.

અવધારણુપૂર્વપદ કર્મધારણુ [સં. અવધારણુ
(નિષેધ) + પૂર્વપદ (આગળું પદ) + કર્મ-
ધારણુ (એ નામનો સમાસ)] પું. (વ્યાકરણ)

આગળું પદ અવધારણુ એટલે નિષેધ જતાવ-
નાર હોય તેવો કર્મધારણુ એટલે ક્રિયાની સાથે
સરખો સંબંધ રાખનાર પદોનો સમાસ. જેમકે,
વદનકમળ એટલે વદન એ જ કર્મધારણુ; દુઃખાળિય
એટલે દુઃખ એ જ અળિય.

અવધારણુસુકત [સં. અવધારણુ (નિષેધ) +
સુકત (વાણું)] વિ. નિષેધવાળું; હદ.

અવધારણુ ૧. [સં.] છો. અવધારણું તે.

૨. છો. બોળ; તપાસ.

૩. [સં. અવ (નિષેધ જતાવનાર ઉપસર્ગ) +
ધુ (પાડવું)] છો. નિષેધ; નિર્ણય.

૪. [સં. અવધુ (હદ બાંધવી)] છો. મર્યાદા
બાંધવાપણું.

૫. છો. સખ્દના અર્થની મર્યાદા બાંધવી તે.

૬. છો. સમાજ.

અવધારણુધી ૧. [સં. અવધુ (નિષેધ કરવો)
+ અધીય (એવું)] વિ. નિષેધ કરવા જેવું.

૨. વિ. નિષેધ કરી શકાય એવું.

અવધારણું ૧. ઇ. કિ. ખાનપૂર્વક જેવું; તપા-
સવું.

૨. [સં. અવ (નિષેધવાચક ઉપસર્ગ) + ધુ
(પાડવું)] ઇ. કિ. નહીં કરવું; નહીં માનવું.

અવધારણિવ [સં. અવધુ (નહીં કરવું)]
વિ. નિષેધ કરેલ; પારેલું.

અવધાર્યે જુઓ અવધારણુધી.

અવધાવન ૧. [સં.] ન. પાડવું તે.

૨. ન. પાછળ દોડવું તે.

૩. ન. સાદ કરવાપણું.

અવધિ ૧. [સં.] પું. અપાઘન.

૨. પું. અંત સમય; અંતિમ કાલ; ઉલ્લી ધડી.

૩. પું. આગ્રહ.

૪. પું. આરંભ.

૫. પું. ખાલો.

૬. પું. ખાન.

૭. પું. બગ; જોર.

૮. પું. ભાગ; વિભાગ.

૯. પું. છો. અંત; સમાપ્તિ.

૧૦. પું. છો. અખરની હદ; પરાક્રમ; આડો
આંક; શિખર; ટોચ.

૧. અવધિ કરવી = હદ કરવી; પરાક્રમને
પહોંચવું; સૌથી અડિઅટા હોવું.

૨. એના કસનની તો અવધિ છે = તેના
જેવું કસીગીરીમાં કોઈ છે નહિ; તે સર્વો-
ત્તમ છે.

૧૧. પું. છો. નહીં કરેલો વખત; નિસ્ત કાલ.
અવધિએ-અરવે મરવું = વચાકાએ મરવું;
વૃદ્ધાવસ્થાએ મરવું ખમવું.

૧૨. પું. છો. સીમા; હદ મર્યાદા.

અવધિએ પહોંચવું = હોડે-હોડે જઈ પહોંચવું;
ધરતું મરવું.

૧૩. છો. કાલમર્યાદા; બોધિ; મુદત.

૧૪. છો. ધોરણ; મુખ્ય પ્રમાણ.

૧૫. છો. નિમણૂક.

૧૬. ન. (જૈન) એક પ્રકારનું જ્ઞાન. જુઓ
અવધિજ્ઞાન.

૧૭. જ. સુધી; પર્યંત. જેમકે, સમુદ્રાવધિ =
સમુદ્ર સુધી.

અવધિઅજ્ઞાન [સં. અવધિ (મર્યાદા) +
અજ્ઞાન] ન. (જૈન) વિપરીત એટલે જીતકું
અવધિજ્ઞાન; વિભંગજ્ઞાન એટલે ત્રિધ્યાદિજ્ઞાનને
મરૂં અમુક હદ સુધીનું જ્ઞાન.

અવધિકથ [સં. અવધિ (મુદત) + કથ
(ખરીદ)] પું. અમુક મુદતમાં નાણાં બરી
ખરીદી શકાય એવું વેચાણ.

અવધિમણુના [સં. અવધિ (મુદત) +
મણુના (મજૂરી)] છો. મુદતની મજૂરી.

અવધિચિહ્ન [સં. અવધિ (મર્યાદા) + ચિહ્ન
(નિશાની)] ન. અપૂર્ણતા જતાવનાર ચિહ્ન.

તે માનવતાનું જ અવધિચિહ્ન છે જેમ બાણી
ઉદાર દર્શિથી તેની ઉપેક્ષા કરેલો. અખરદાર

અવધિજ્ઞાન [સં. અવધિ (મર્યાદા) + જ્ઞાન
(જાણવું તે)] ન. (જૈન) ઉદ્ધિયોની સદાચરતા
વગર પૌરુષિક એટલે ફાળી પદાર્થો વિશે મરૂં
મર્યાદાવાળું જ્ઞાન; અમુક હદ સુધી જાણી ફેળી
શકે તેવું જ્ઞાન; પાંચ જ્ઞાન મારેનું વીજી
દેવોને તે જ્ઞાન જન્મથી જ હોય છે. તિર્થંક
એટલે પણ અને મનુષ્યને પણ અવધિજ્ઞાનના
છ એક છે: ૧. આનુમાનિક, ૨. અનાનુમાનિક,
૩. વર્ધમાન, ૪. દાપમાન, ૫. અવરિચત અને
૬. અનરિચત.

અવધિજ્ઞાનાવરણ [સં. અવધિજ્ઞાન (હદવાળું
જ્ઞાન) + આવરણ (ઢાંચ)] ન. (જૈન)
અવધિજ્ઞાનને રોકવાના રક્તાવરણનું કર્મ.

અંતરજ્ઞાનાવરણ, જ્ઞાનજ્ઞાનાવરણ, અવધિજ્ઞાના-
વરણ અને મન:પર્વવજ્ઞાનાવરણ દ્વારોપરામથી
મંતિ, ક્રુત, અર્વાધ અને મન:પર્વવજ્ઞાન પ્રગટ
માય છે.

અવધિવ ૧. ન. (ન્યાય) એક જ્ઞાનને
સંબંધ.

૨. [સં. અવધિ (સીમા) + ત્વ (પણું)]
ન. (ન્યાય) મર્યાદા બાંધવાપણું. આ મર્યાદા
મરૂં પ્રકારની છે: કાળકૃત, દેશકૃત અને
ભુકૃત. જેમકે, મદિના પહેલાં તેણે કામ કર્યું
એમાં કાળકૃત, નદી જન્મલગા એ ભાગ પાડે છે
એમાં દેશકૃત, અને મથુરાનાં સોલ પાટલિપુત્ર

ના લોક કરતાં વધારે સાદુપર હતાં એમાં શુદ્ધિત મર્ષાદ છે.

અવધિદર્શન [સં. અવધિ (દર્શ) + દર્શન (દેખાવ)] જ. (જેન) અવધિદર્શનથી મર્ષ પદાર્થનું સામાન્ય અવધેય.

નિરાકાર ઉપયોગના ચાર બેદ આ પ્રમાણે છે: અવધેયન, અવધેયન, અવધિદર્શન, અને દેવધર્મન.

અવધિદર્શનાવરણ [સં. અવધિદર્શન (સામાન્ય જોષ) + અવરણ (ધાવણ)] જ. (જેન) અમુક હદમાં જોઈ શકાયની સક્ષિતને રોજનાર કર્મ; હર્ષનાવરણીય કર્મની એક પ્રકૃતિ કે જેના પરિણામે જીવ અવધિદર્શન પામતો નથી.

અવધેયનાવરણ, અવધેયનાવરણ અને અવધિદર્શનાવરણના સંબોધકમયી અવધેયન, અવધેયન અને અવધિદર્શન પ્રમદ થાય છે.

વત્તવાર્થસુત્ર

અવધિનિર્મય [સં. અવધિ (સીમા) + નિર્મય (નાશ)] પુ. મુદતનો નાશ.

અવધિબાધ [સં. અવધિ (વખતી હદ) + બાધ (આચ્છાદ)] પુ. મુદતનો બાધ.

અવધિબાધનિર્મય જુઓ અવધિનિર્મય.

અવધિબાધ જુઓ અવધિબાધ.

અવધિબાધિત [સં. અવધિ (દુષ્ટ) + બાધિત (હરખત્તાલું)] વિ. મુદત બહાર મુદત બહાર ગયેલું.

અવધિભૂત [સં. અવધિ (સીમા) + ભૂત (વધેલું)] વિ. હદ તરીકે મનેલું કે રહેલું.

અવધિમત્વ ૧. [સં. અવધિ (સીમા) + મત્વ (વધું) + ત્વ (પદ્ય)] જ. (ન્યાય) અમુક સીમાવાળો એક જાતનો સંબંધ. જેમકે, વાડથી પાંદડું પડે છે. એમાં ઝાડ અને પાંદડાંને અવધિમત્વ એટલે સીમાવાળો સંબંધ છે.

૨. જ. સીમાવાળું હોવાપણું.

અવધિમાન ૧. [સં. અવધિ (મર્ષાદ) + માન (વધું)] પુ. સમુદ્ધ, જેમકે તે માણમાં રહે છે.

૨. વિ. હવાળું; મર્ષાદિત.

અવધિમું [સં. અવધિ (દુષ્ટ)] વિ. નિષ્ક્રિય વખતે મુદ્ધ; મુદ્ધતંધી. જેમકે, અવધિયો

અવધિસંવિતમ્બ [સં. અવધિ (દુષ્ટ) + સંવ (ઓળંગવું) + પત્ત (વધું) + મ્બ (વેલું)] જ. પાડી મયેલું હોયલું.

અવધી [અવધ (અવધેય)] વિ. અવધેયનું.

અવધીત [સં. અધીત (અવેલું)]

વિ. (અ. મુ.) શીખેલું; પારંગત થયેલું.

શીખાવન ચોદ વિદ્યા અવધીત. જીમ

અવધીભાષા [અવધી (અવધેયનું) + ભાષા (બોલી)] જી. અવધેયની ભાષા; પૂર્વ દિશી એક બોલી. કેટલાક આર્યમુખાભ્યા પ્રચારકો જે દિશીનો ઉપયોગ કરે છે તે વચ્ચે ભાષા કે અવધીભાષાની સમીપ જતી રચનાવાળું હોય છે.

અવધીરૂ [સં. અવધીરૂ (તુચ્છાર્થ)] સ. કિ. (ધાતુ) તિરસ્કાર કરવો; તુચ્છાર્થ. તે ઉપરથી થયેલા સમ્બો: અવધીરૂ; અવધીરૂ; અવધીરૂ.

અવધીરૂ ૧. [સં. અવધીરૂ (અવધા કરવી) + અન (નામ અનાવધાર પ્રત્યય)] જી. અનાદર; અપમાન.

૨. [સં. અવધીરૂ (તુચ્છાર્થ) + અન (નામ અનાવધાર પ્રત્યય)] જી. તિરસ્કાર.

અવધીરૂ ૨. જુઓ અવધીરૂ.

અવધીરૂ ૩. [સં. અવધીરૂ (અવધા કરવી)] સ. કિ. અનાદર કરવો; અપમાન કરવું.

અવધીરિત ૧. [સં. અવધીરૂ (અનાદર કરવો) + રિત (વધું)] વિ. અપમાનિત; અપમાન પામેલું.

૨. [સં. અવધીરૂ (તિરસ્કાર) + રિત (વધું)] વિ. તિરસ્કાર પામેલું.

અવધૂત ૧. [સં. અવ (નિષ્ક્રમ અવધાવે ઉપસર્ગ) + પૂત (દૂર કરવો)] પુ. બાવાનો એક પંથ. આ પંથ અતીતને સમજાવ મળતો છે. ફેર એટલો કે સંસારને પેલે પાર ગયેલો તે અતીત અને નાતજાતનાં બંધ જોડી દેનાર તે અવધૂત કહેવાય છે. અવધૂતમાં સૈવ અને વૈષ્ણવ બંને પંથનાં લોકો હોય છે, પણ અતીતમાં થયેલાં જીવ જ હોય છે. પરંતુ જિહ્વર વગેરે કેટલોક સ્થાને વૈષ્ણવ અતીત હોય છે. સૈવ અવધૂત અતિ વિરક્ત હોય છે અને જેમ અને તેમ બોલ્યાં વચ્ચે વાપરે છે, મૌન રાખી વિચારણા કરે છે, સિમાબાંધ પૂરી તજાવે છે. મોરખનામને અવધૂતપંથીઓ પોતાના મુક માને છે. કેટલાક અવધૂત દત્ત-ત્રેપને પોતાના ઉપાસ્ય દેવતા માને છે. વળી રામાનંદ સમાનુજ પંથીઓમાં સુધારા લાખક આ અને એ પંથમાંથી જાતિબેદ સંસ્તર કાઢી નાખવાના પ્રયાસ કર્યા ત્યારે પોતાના અનુયાયીઓએ કુદરતી તથા સમાજનાં બધાં બંધન તોડી નાખ્યાં છે એમ જાતાવરા પોતાના પંથને અવધૂતને નામે ઓળખાવ્યો હતો. સમાનુજ અવધૂતો રામ તથા હનુમાનના

ખાસ પૂજક હોય છે.

૨. પુ. (પુરાણ) જ્યોત્ષ્ણ જેમ ઉન્નત અને પિતામહાચિ રાખી આ તર્ક કરતો હતાં તેમ નામનો પ્રાચીન જાગનો એક વાલક. એને પ્રજ્ઞાદ તેમ જ મુરુગના સાથે સંવાદ થયો હતો.

૩. [સં. અવધૂ (ખંભેરી નાંખવું)] પુ. વેરામી; અવધો; સં-વાસી; સાધુ; ચોમી.

૪. જ. તે નામનું મળુવેલું એક ઉપનિષદ; એકસો અથવા ઉપનિષદો માંહેનું એક. જુઓ ઉપનિષદ.

૫. [સં. અવ (નિષ્ક્રમ અવધાવે ઉપસર્ગ) + પૂ (પડવું) + ત (જ્યોત્ષ્ણનો પ્રત્યય)]

વિ. કંપેલ; કુળેલ; ચરચરેલું.

૬. વિ. જોડી દિવેલું; તળેલ.

૭. વિ. તિરસ્કાર પામેલું.

૮. વિ. નાશ કરેલું; વિનષ્ટ.

૯. વિ. પગલાવ પામેલું.

૧૦. વિ. સંસારની આસક્તિને ખંભેરી નાંખી હોય એવું; સંસારથી વિરક્ત; મસ્ત.

૧૧. વિ. સ્વચ્છપણે વર્તનાર.

અવધૂતગીતા જી. સંકપુરાણમાં એક અવધૂતના ઉપદેશનો એક ભાગ ચોદ જાણીતી ગીતામાંની એ નામની એક.

અવધૂતન ૧. [સં. અવ (બોધ) + પૂ (બોધ કરવી) + અન (નામ અનાવધાર પ્રત્યય)] જ. અપમાન.

૨. જ. એક જાતની રોમની ચિત્રિસા.

૩. [સં. અવ (નાથ) + પૂ (હવાવું) + અન (નામ અનાવધાર પ્રત્યય)] જ. હૂંદી નાખવાપણું.

૪. જ. તિરસ્કાર.

૫. જ. હવાવું કે કપાવું તે.

અવધૂત ૧. [સં. અવ (નિષ્ક્રમ અવધાવે ઉપસર્ગ) + પૂ (પડવું) + ત (જ્યોત્ષ્ણનો પ્રત્યય)]

વિ. નકી કરેલું; નિષ્ક્રમ કરેલું.

૨. વિ. સાંભળેલું.

અવધેય ૧. [સં. અવ (આધારસ્થાન ઉપસર્ગ) + ધેય (માન્ય એવું)] જ. અવધાન; ધ્યાન આપવું તે.

૨. જ. નામ.

૩. વિ. અવધેય એવું.

૪. વિ. ધ્યાન આપવા લાખક; વિચારણીય.

૫. વિ. મહાને પાત્ર; વિશાલ રાખવા એવું.

૬. [સં. અવ (નિષ્ક્રમ અવધાવે ઉપસર્ગ) + ધેય (માન્ય લાખક)] વિ. સ્થાપવા એવું; મૂકવા લાખક.

અવધ-ક્રવાલ

અવધ ૧. [સં. અવધિ (ક્રવાલ)]

છી. (અ. સ.) મુકરર કરેલ વખત; અવધિ.

અવધ પડોલી આખા વડી કુલુ સમી.

પ્રમાનક

૨. [સં. અ (નદિ) + વધ (હલવા એવું)] વિ. જેનો વધ નિષિદ્ધ હોય એવું.

૩. વિ. પવિત્ર.

૪. [સં. અ (નદિ) + વધ (હલુ સાથે એવું)] વિ. મારી ન શકાય એવું.

ઉદા. માર્યા મરે નહિ, વસાનથી ઉ અવધ.

પ્રમાનક

૫. વિ. વધેરવા કે હોય આપવા માટે નાલાયક.

અવધતા ૧. છી. પવિત્રતા.

૨. [સં. અ (નદિ) + વધ (હલવા એવું) + તા (પદ)] છી. મારવાને નિષિદ્ધ હોવા-પદું.

૩. છી. મારી ન શકાય એવું હોવું તે.

૪. [સં. અ (નદિ) + વધ (ખાસ થોય) + તા (પદ)] છી. વધમાંથી છટકારો.

અવધવ લુખો અવધતા.

અવધધો ૧. [સં. અવધત (નિહિ)]

વિ. અપમાન કરામેલું.

૨. વિ. હંડામેલું; અભિચિત્ત.

૩. વિ. તિસ્તાર કરામેલું.

૪. વિ. વેસમેલું; વિખરામેલું.

વધિ થવાને નવ મગરકે,

સામે અવધધો પામે પડે.

અખો

૫. [સં. અવ (નીચે) + ધાસ (પાડું)]

વિ. હારેલું.

અવધાધન ૧. (અવોતિવ) ઉપરા નવનું મોત.

અવધવસ્ત ૧. [સં.] વિ. ધરેલું.

૨. વિ. હોડી દેવામેલું; સ્થગ કરેલું.

૩. [સં. અવ (ચોરસ) + વસ્ત (નાસ પામેલું)] વિ. નાસ પામેલું.

૪. વિ. નિરેલું; અપમાનિત.

૫. વિ. દેવામેલું.

૬. વિ. ભૂલે કરેલું.

૭. વિ. વિખરામેલું.

અવધંસ ૧. પું. ચૂર્ણ; ભૂલે.

૨. પું. હાંટવાખૂં.

૩. [સં. અવ (ચોરસ) + ધંસ (નાસ કરવો)] પું. નાસ.

૪. પું. નિસા; કાંક.

૫. [સં. અવ (નીચે) + ધંસ (પાડું)]

પું. પતન; પાત; પડવું તે.

૬. પું. પરિત્યાગ; હોડી દેવું તે.

અવધંસી [સં. અવ (ચોરસ) + ધંસિન (નાસ કરનાર)] વિ. નાસ કરનાર.

અવન ૧. પું. રસ્તો; રાહ; માર્ગ; સડક.

૨. [સં. અવનિ (પાન)] છી. અનીનું શ્વિ.

૩. છી. બાહ હોડેની એ નાખની એક પેદા-ભાતિ.

૪. ન. આનંદ.

૫. ન. હમ્મ.

૬. ન. ઉતાવળ; કાપ.

૭. ન. ખુલ કરવું તે સંતોષ પમાડવો તે.

૮. ન. તુષ્ટિ; સંતોષ.

૯. ન. પ્રીતિ.

૧૦. [અ.] ન. બહી.

૧૧. ન. ભરેલો; વિષાસ.

૧૨. [સં. અવ (અવધ ધરું) + અન (નામ અવધાર પ્રત્યય)] ન. રક્ષણ; અચળ.

૧૩. [સં. અ (નદિ) + વન (અંશ)] ન. વન નહિ તે.

૧૪. ન. (અ. સ.) વાંઝાપડું.

પ્રસવ નહિ તે વાંઝી, મરે અવન અવરે નાન સામવ

અવનત ૧. [સં. અવ (નીચે) + નત (નમેલું)] વિ. આગમી મરેલું; અસ્ત પામેલું.

૨. વિ. બોધું; કમ.

૩. વિ. નમ.

૪. વિ. નીચું; હલકું; અધમ.

૫. વિ. નીચું નમેલું; નમી મરેલું; મૃત્યુ.

૬. વિ. નીચે પડેલું; પતિત; અધોગત.

૭. વિ. પશિમ દિશામાં મરેલું; અસ્ત પામવા-ની તૈયારીમાં આવેલું.

અવનતકોલુ [સં. અવનત (નમેલું) + કોલુ (પાણી)] પું. (મધુત) જેવાનો પદાર્થ જેનારની આંખ કરતાં નીચે હોય ત્યારે પદાર્થ-ને આંખ સાથે જેનાર લીટી, આંખમાંથી ખસાર થતા ક્ષિતિજસમાંતર તલ સાથે કરે છે તે ખૂલો; 'એ-મલ આવે ડિપેસન'.

અવનતમુખ [સં. અવનત (નમેલું) + મુખ (મો)] વિ. નીચે મોઢે ઊભેલું; નીચું બેઈ રહેલું.

અવનતચંદ્ર [સં. અવનત (નીચું નમેલું) + ચંદ્ર] ન. દિવસ વગેરેના ચલુતરમાં પાણીના થર સરખા સીધાણમાં છે કે નહિ તે જતાવ-નાઈ જોનાર; અવધાનંદ; સાંધણી. તે સાકા-ની ધોડી અને જોળાણું બનેલું હોય છે.

અવનતશીર્ષ [સં. અવનત (નમેલું) + શીર્ષ (પાડું)] વિ. નમ્રવેલા માથવાળું.

અવનતશંખ [સં. અવનત (નમેલું) + શંખ (શરીર)] વિ. નમેલા શરીરવાળું.

અવનતશંક [સં. અવનત (નમેલું) + શંક (પાંખે કાપે વાળ)] પું. (મધુત) જેવાનો પદાર્થ જેનારની આંખ કરતાં નીચે હોય ત્યારે પદાર્થને આંખ સાથે જેનાર લીટી આંખમાંથી ખસાર થતા ક્ષિતિજસમાંતર તલ સાથે જે ખૂલો કરે તે ખૂલણું અંશાત્મક એટલે અંતરું આપ; 'ડિપેસન'.

અવનતશંકોલુ લુખો અવનતકોલુ.

અવનતિ ૧. [સં. અવ (નીચું) + નત (નમેલું)] છી. નીચું નમેલું તે; હૂમવું તે.

૨. છી. પડતી; અધમ દશા; અધઃપતન; અધોગતિ.

૩. છી. પશિમ દિશામાં નીચું ઊતરવું તે.

૪. છી. પ્રક્રમ; નમસ્કાર.

૫. છી. વિનય; નમના.

૬. છી. હાનિ; અછાદ્યું; પાડ્યો; નુનતા.

૭. લુખો અવનતકોલુ.

અવનતિકારક [સં. અવનતિ (પડતી ; કાપ (કરનાર)] વિ. પડતી કાપનાઈ; વિનાશકારક.

અવનતિજનક લુખો અવનતિકારક.

અવનતિધોષક લુખો અવનતિકારક.

અવનતોદર [સં. અવનત (નમેલું) + ઉદર (પેટ)] વિ. અંદર વળેલો જાન હોય એવું; અંતર્મોળ; મનનાકાર; 'કોનીવ'.

અવનદ ૧. [સં. અવ (નિઃશ્વસન ઉપસર્ગ) + નદ (વેગ પડું) + ત (હલકાઈને પ્રત્યય)] ન. ધરેલું વૃક્ષ પહેરવું તે.

૨. ન. હોલકું.

૩. વિ. ખોડેલું.

૪. વિ. હંડામેલું.

૫. વિ. મનાવેલું.

૬. વિ. નાધિલું; જડેલું; ખડેલું.

૭. વિ. રોપેલ.

૮. વિ. બીરેલ.

અવનદકૃતપ [સં. અવનદ (ખડેલું) + કૃતપ (કાનંદે સમૂહ)] ન. (સંગીત) હોલ, તાસાં, નચાઈ વગેરે અવનદવાલ વગાડનાર ટોળું.

અવનદવાલ [સં. અવનદ (ખડેલું) + વાલ (વાળું)] ન. (સંગીત) મોઢા ઉપર આમકું મઢી તે ઉપર મારીને વગાડવામાં આવતું વાજિન. જેમકે, તળલાં, પખવાજ, હોલક, નચારાં, હોલ, તાસાં, નચારી, અંબરી, કા.

અવનમ્ ૧. [સં. અવ (વધારે) + નમ્ (નમ્)] વિ. અર્પણ નમી સ્વેદ્યું; અત્યંત નીચું.

૨. [સં. અવ (વધારે) + નમ (નિમ્ન)] વિ. ઘણું વિનયશું; અતિ નમ્ર.

અવનમ્ ૨. [સં. અવ (નીચે) + ની (લઠ્ઠ)] પું. નમાવવાપણું.

૩. પું. નીચે નાખવું તે.

અવનમ્યન [સં. અવ (નીચે) + ની (લઠ્ઠ) + યન (નામ અપનાવ પ્રત્યય)] લુઓ અવનમ્ય.

અવનવ [સં. અવ (વધારે) + નવ (નવ)] વિ. તાન નવું; અપૂર્વ.

અવનવીન લુઓ અવનવ.

અવનવું ૧. વિ. અધોઃ; અધોત.

વળી વણ એમાં ભાં અવનવાં, રાકે નવ ધોળાવેય. પ્રધાનક

૨. વિ. છુટી છુટી ભાતણું તરેકવાર.

૩. [સં. અવ (વધારે) + નવ (નવ)] વિ. તાન નવું; નવતર; નવીન.

૪. વિ. વિચિત્ર; વિચિત્ર પ્રમાણ.

અવનાક [સં.] વિ. અપદા નાકવાળું; અવધીક; ઓછું.

અવનામ્ ૧. [સં. અવ (નીચું) + નમ્ (નમ્)] પું. નીચું નમવું તે; અવનતિ.

૨. પું. નીચું નમાવવાપણું.

૩. પું. પ્રણામ; નમસ્કાર.

૪. પું. વિનય; નમ્રતા.

અવનામક ૧. પું. સાધારે વાળનાર આયુ.

૨. [સં. અવ (નીચે) + નમ્ (નમ્) + અક (અકાર)] વિ. નીચું નમાવનાર વાળનાર.

અવનામી [સં. અવ (નીચે) + નમ્ (નમ્)] વિ. નીચે નમાવનાર વાળનાર.

અવનાહ ૧. [સં. અવ (નિવરણ) + નહ (તેવાર પડ)] પું. પહેરવું તે.

૨. [સં. અવનહ (ગાંધ)] પું. નાંધન; નાંધવું તે.

અવનિ ૧. [સં.] પું. એ નામનો એક હોય.

૨. જો. અવતાર; અન્ન.

૩. જો. આંગળી.

૪. જો. આપમાણનો વેલો.

૫. જો. નદી.

૬. [સં. અવ્ (અવ્)] જો. પૃથ્વી; ભૂમિ; વસુધા; દુનિયા.

અવના વિપુલા અમરા ધસ ઉર્વસ સોય;
ચોર અવનિ કુચિની મહી મેલિની હોય.

પિત્રવલ્લભોય

અવનિતું આપણ અને આપણની અવનિ
કરે એવું = મોટી ઉચ્છ્વસન કરી નાખે
એવું; ઉંચાણું ચતું અને ચતણું ઉંચું કરે
એવું; આપણનું પાતાળ કરનાર; મહત્ત્વ
પદાર્થનું.

૭. જો. હોય; અપીન; ધરતી.

૮. જો. સંસારપ્રપંચ.

અવનિકારણ [સં. અવનિ (પૃથ્વી) + કારણ] જ. સંસારપ્રપંચ.

અવનિચક્ર ૧. જ. અન્નમરુચ્છી ઘટમાળ.

૨. [સં. અવનિ (પૃથ્વી) + ચક્ર (મંડળ)]

જ. પૃથ્વીનું ચક્ર કે મંડળ.

અવનિચર ૧. [સં. અવનિ (પૃથ્વી) + ચર (ચર)] વિ. પૃથ્વી ઉપર આગનાર; ભૂચર.

૨. વિ. પૃથ્વી ઉપર ભટકનાર; રખડુ.

અવનિજ પું. (પિત્ર) એ નામનો ૨૬ ગુરુ
અને ૩૦ લગુ મળી ૫૬ અક્ષર અને ૮૮
માત્રાનો એક વિષમભૂતિ માત્રમેળ હંદ. તે
મયજ્વલતુ હંદનો એક એક છે.

અવનિજ પું. (પિત્ર) એ નામનો એક
સમસ્ત અક્ષરમેળ હંદ. તેના કરેક ચરણમાં
અમલ, અમલ અને રમલ મળી ૬ અક્ષર હોય
છે.

અને અવનિજ અન્નમરુચ્છી.

અવનિજ

અવનિત ૧. [અ (નહિ) + વનો (વિવેક) + ઇત (વત્)] વિ. અવિનશી; વિવેક વચરનું.

૨. વિ. એકથી સેવચાકરી નહિ કરનાર. એમકે, અવનિત એકો.

અવનિતલ [સં. અવનિ (પૃથ્વી) + તલ (લઠ્ઠ)] જ. પૃથ્વીનો સપાટી ભૂતલ.

અવનિતલ લુઓ અવનિતલ.

અવનિષ્ઠ [સં. અવનિ (પૃથ્વી) + ષ્ઠ (ધાતુ અધાર)] પું. પર્વત.

અવનિનાથ [સં. અવનિ (પૃથ્વી) + નાથ (પણી)] પું. રાજા; પૃથ્વીપતિ.

અવનિનાથક [સં. અવનિ (પૃથ્વી) + નાથક (સ્વામી)] પું. રાજા.

અવનિપ [સં. અવનિ (પૃથ્વી) + પ (પાવનાર)] પું. રાજા.

અવનિપતિ [સં. અવનિ (પૃથ્વી) + પતિ (પણી)] પું. રાજા; પૃથ્વીપતિ.

અવનિપાત [સં. અવનિ (પૃથ્વી) + પાત (પડવું તે)] પું. આપણથી હોય પર ઉતરવ-

પણું.

અવનિપાલ લુઓ અવનિપ.

અવનિપાણ લુઓ અવનિપ.

અવનિર્મણ [સં. અવનિ (પૃથ્વી) + મંડલ (મંડલ)] જ. આખી પૃથ્વી; ભૂમંડળ.

અવનિર્મણ લુઓ અવનિર્મણ.

અવનિરુહ [સં. અવનિ (પૃથ્વી) + રુહ (અવર)] પું. રુહ; ઘાસ વનરપતિ; વનરાજ.

અવનિસુતા [સં. અવનિ (પૃથ્વી) + સુતા (સીસી)] જો. સીતા, કેમકે તે અપીનમાથી નીકળી હતી.

અવનિસ્વામી [સં. અવનિ (પૃથ્વી) + સ્વામિન (પણી)] પું. રાજા.

અવનિમત [સં. અવનિ (પૃથ્વી) + મત (મત)] વિ. અપીન ઉપર પડેલું.

અવની લુઓ અવનિ.

અવનીચક્ર લુઓ અવનિચક્ર.

અવનીચર લુઓ અવનિચર.

અવનીતલ લુઓ અવનિતલ.

અવનીતલ લુઓ અવનિતલ.

અવનીપ લુઓ અવનિપ.

અવનીનાથ લુઓ અવનિનાથ.

અવનીનાથક લુઓ અવનિનાથક.

અવનીપ લુઓ અવનિપ.

અવનીપતિ લુઓ અવનિપતિ.

અવનીપાત લુઓ અવનિપાત.

અવનીપાલ લુઓ અવનિપાલ.

અવનીપાણ લુઓ અવનિપાણ.

અવનીર્મણ લુઓ અવનિર્મણ.

અવનીર્મણ લુઓ અવનિર્મણ.

અવનીરુહ લુઓ અવનિરુહ.

અવનીસુતા પું. (પિત્ર) એ નામનો પહેલા તથા ત્રીજા ચરણમાં સમલ, સમલ, અમલ અને ગુરુ મળી ૧૦ અક્ષર અને બીજા તથા ચોથા ચરણમાં સમલ, અમલ, અમલ અને રમલ મળી ૧૨ અક્ષરનો એક અર્ધસમસ્ત હંદ. તેને નવવીસતા તે અવવીસતા ખજુ કહે છે.

અવનીસ [સં. અવનિ (પૃથ્વી) + ઇંદ (પણી)] પું. પૃથ્વીનો સ્વામી; રાજા.

અવનીધર લુઓ અવનીસ.

અવનીસ્વામી લુઓ અવનિસ્વામી.

અવનીર્મ [સં. અવનિ (પૃથ્વી) + ઇંદ (સ્વામી)] પું. રાજા.

અવનેજન ૧. [સં. અવ (નિઘ્નવાચક ઉપસર્ગ) + નેજન (છલકાવું તે)]
 ૧. જ. જમ્મા પછી કરવામાં આવતું આચરન,
 એટલે જમણી હાથમાં પાણી લઈ પીતું તે.
 ૨. જ. પ્રણાલન; ધોતું તે.
 ૩. જ. જાડમાં પિંડાનની વેદિ ઉપર પાથરેલા
 હોને પાણીથી છંદવાનો એક સંસ્કાર.

અવપતન ૧. [સં. અવ (નીચે) + પતન (પડવું તે)] જ. નીચે ઊતરવાપડવું.
 ૨. જ. નીચે પડવું તે.

અવપાક [સં. અવ (ઉલટું) + પાક]
 ૧. ઉલટું પાક.

અવપાદિકા જી એક જાતનો રોગ. લઘુશ્નિ
 ચોનિવાળી સ્ત્રી સાથે મેથુન કરવાથી, હસ્તશ્નિ-
 થી, સિમેદ્રિવના મંધ મોંને પરાણે ખોલવાથી કે
 નીજગતા વીર્યને રોકવાથી તે થાય છે. તેમાં
 સિમેદ્રિવના દાંડનાર આમડી ધણે જાડે શરીર અવ
 છે.

સ્ત્રીની ચોનિ એ જાડું ન થઈ હોય અને એક-
 દમ સમાવશ કરવામાં આવે તે પુરુષની હિન
 ઉપસની મામડીને અવપાદિકા નામનો રોગ
 માન્ય પડે છે. અ. ૬૧-૬૨

અવપાણિ [સં. અવ (નીચું) + પાણિ (ઢાલ)] ૧. (સંગીત) તાલના વખત
 પહેલાં તાળી પાડવી તે; અતીતમહ.

અવપાત ૧. [સં. અવ (નીચે) + પત (પડવું)] ૧. ખાડો.
 ૨. ૧. નાકમાં અથવા જામવાનો કે બાહ્ય
 થવાનો દેખાવ કરીને અંક કે મર્લાંડી કરવા-
 માં આવતી સમાપ્તિ.
 ૩. ૧. નાચ; લય; ધ્રુવ.
 ૪. ૧. નીચે પડવું તે; ઊતરવું તે; અવપતન.
 ૫. ૧. હાથને પકાવા માટે કરેલો ઘાસ કાંચો
 આપો.

અવપાતન ૧. [સં.] જ. અવરણી નામની
 નાટ્યચલાનની આર અંગમર્તુ એક; પ્રવેશક
 એટલે અમલી કરવાનો સાર તથા અવનાર
 વસ્તુ સ્પર્શનો નાટ્યનો ઉપોદ્ધાત; ત્રાસ, હર્ષ
 અને પશાપન એટલે નાસી જવાની વાતવાળો
 ભાગ.
 ૨. જ. કરવાપડવું; સાવ.
 ૩. [સં. અવ (નીચે) + પાતન (પાડવું
 તે)] જ. નીચે પાડવું તે.

અવપીડ (અવપીડ) ૧. ૧. ૧. એક જાતનો
 ઉપચાર.
 ૨. ૧. ઈંક લાવે એવી એક દવા.
 ૩. ૧. દાખ; દખાણ.

૪ [સં. અવ (ચોતરફ) + પીડ (ઘનું)]
 વિ. આરે જાણુએ કમ્પેક્ષુ.
 ૫. વિ. ચોતરફ પીડા કરનાર.

અવપીડન (અવપીડન) ૧. [સં. અવ
 (ચોતરફ) + પીડ (ઘનું) + નન (નામ
 બનાવનાર પ્રત્યય)] જ. ઘનવાપડવું.
 ૨. જ. પંચ પ્રકારનાં નરકનો એ નામનો એક
 બેદ, જેમાં વનસ્પતિના કસ્ટ એટલે ભુમ્હીને
 ઘળીને તેના રસનાં દીર્ઘ નાકમાં નંખાવ છે.
 અવપીડનના સોધન અને સ્તંભન એવા બે
 બેદ છે. મળાના રોગમાં, અતિન્દ્રિયામાં, વિવિધ
 જ્વરમાં, માનસિક અધિમાં અને નાકમાં કે
 માથામાં પડેલા કૃમિમાં અને અજ્યક્ષેન્દ્ર રોગમાં
 ખાસ અવપીડન અપાય છે.
 ૩. જ. પીડવાનો કોષ.
 ૪. જ. પીસવું તે; મસજવાપડવું.

અવપીડના (અવપીડના) ૧. જી. ઘનવું તે.
 ૨. [સં. અવ (ચોતરફ) + પીડ (ઘનવું)]
 જી. મસજવાપડવું.

અવપૂર્ણ [સં. અવ (વિષયો અભાવે
 ઉપસર્ગ) + પૂર્ણ (ભરપૂર)] વિ. ભરેલું;
 ભરપૂર.

અવબંધ ૧. ૧. ૧. એક જાતનો અંગમનો રોગ;
 પડળ.

૨. [સં. અવ (ચોતરફ) + બંધ (બંધવું)]
 ૧. ૧. ચોતરફથી બંધવું તે.

અવબાધ ૧. [સં. અવ (ચોતરફ) + બાધ
 (પીડ)] જી. ચોતરફથી પીડા કે પ્રતિબંધ.
 ૨. જી. (અધિત) નિઘોળના ધિરોન્દિમાંથી
 પાવા ઉપર દોરેલા લંબથી પાવાના ક્ષય બે
 કટકામાંથી એક.
 ૩. જી. સામે જવાપડવું.

અવબાહુક [સં. અવ (પાસ) + બાહુ
 (હાથ) + ક (વાહું)] ૧. ૧. એક જાતનો
 વાપુરોગ, જેનાથી હાથ સ્ત્રી અવ છે; ભુજ-
 સ્તંભ.

અવબુદ્ધ ૧. [સં. અવ (વધારે) + બુદ્ધ
 (બુદ્ધ)] વિ. અજ્ઞાનતા; યાતા.
 ૨. વિ. અજ્ઞેયું.

અવબોધ ૧. [સં. અવ (વધારે) + બુદ્ધ
 (બુદ્ધ)] ૧. ૧. ઉચિતપ્રેરિત યાત્રા.
 ૨. ૧. અજ્ઞેયું તે; અજ્ઞેય.
 ૩. ૧. યાત્રા; બોધ.
 તે વધારે પૂર્વની સ્મૃતિ ઉજવે,
 થાય એવાએ અવબોધ વ્ય. પ્રમાણે
 ૪. ૧. વિવેક.
 ૫. ૧. સ્મૃતિ; સ્મરણ.

અવબોધક ૧. ૧. ૧. આરણ.
 ૨. ૧. મોહોદ્ધર; પહેરો ભરનાર પુરુષ.
 ૩. ૧. બંદીબન; સ્તુતિપાઠક.
 ૪. ૧. વિચાર; ધરાદો.
 ૫. ૧. શિક્ષક.
 ૬. ૧. સૂર્ય.
 ૭. વિ. ચેતવનાર; અજ્ઞાવનાર; દર્શક.
 ૮. [સં. અવ (નિઘ્નવાચક ઉપસર્ગ) +
 બોધક (સ્વાચ્છંદ્ય ઉપાધનાર)] વિ. જગ્યાનાર.
 ૯. વિ. શિખામણ આપનાર; યાત્રા કરાવનાર.

અવબોધન ૧. [સં. અવ (ચોતરફ) + બુદ્ધ
 (બુદ્ધ) + નન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)]
 જ. જગ્યાનાર.
 ૨. જ. અજ્ઞાવનું તે; ચેતવણી.
 ૩. જ. યાત્રા.
 ૪. જ. બોધ.
 ૫. જ. સૂચના અપવાપડવું.

અવબંધ [સં. અવ (નિઘ્નવાચક ઉપસર્ગ) +
 બંધ (પાતળ)] ૧. ૧. તાલે કરવું કે ઢાલવું
 તે.
અવબંધન [સં. અવ (ચોતરફ) + બંધ
 (લેકા નાંખવું) + નન (નામ બનાવનાર
 પ્રત્યય)] જ. તોડીપોડી નાંખવાપડવું.

અવભાષણ [સં. અવ (નિઘ્નવાચક ઉપસર્ગ)
 + ભાષ (કહેવું) + નન (નામ બનાવનાર
 પ્રત્યય)] જ. કહેવું તે; કથન.

અવભાસ ૧. ૧. ૧. આભાસ; દેખાવ.
 ૨. ૧. છળ.
 ૩. ૧. યાત્રા.
 ૪. [સં. અવ (ચોતરફ) + ભાસ
 (પ્રભાવ)] ૧. ૧. લેખ; પ્રાસ.
 ૫. ૧. મર્જાણ; હા.
 ૬. [સં. અવ (ઉલટું) + ભાસ (પ્રાસ)]
 ૧. ૧. મિથ્યાતાન; માથા.
 ૭. ૧. ચેતની; ધણુ દિવાબોથી કરેલ
 રણ્યાર; દીપમાળા.
 ૮. ૧. સાધારણ.

અવભાસક ૧. [સં. અવ (ચોતરફ) +
 ભાસ (પ્રભાવ) + ક (કરનાર)]
 જ. યાત્રા.
 ૨. વિ. પ્રદર્શનાર.
 ૩. વિ. બોધ કરાવનાર.

અવભાસકર [સં.] ૧. ૧. એક જાતના દેવતા.
અવભાસપ્રભા [સં.] ૧. ૧. દેવતાનો એક વર્ણ.
અવભાસિન ૧. [સં. અવ (ચોતરફ) +
 ભાસ (પ્રભાવ) + ન (બુદ્ધવંશનો પ્રત્યય)]
 વિ. પ્રકાશિત; લેખક.

૨. વિ. રજા; ખુદા.
અવધોભાષ્ય [સં. અવ (જોવા) + ધાસિની (ધાસિની)]
છી. ઉપલી આમડી. તે સિખોડનું એકલે
કોળિયાનું હોવાથી તે કોડ લાં પેદા
થાય છે. સિખોડ કહેવાને છાતી ઉપર
થાય છે. તે રંગે સોદા, લાલ અને પાતળો
હોય છે અને વસ્ત્રવધી છાતીના પેડે ઉપર
આવે છે. લોકો તેને વિભૂતિ અથવા કોળિયાના
નામથી ઓળખે છે.

અવધોભાસી [સં. અવ (જોવા) + ભાસ
(પ્રકાશ) + ઇન્ (વાવું)] વિ. પ્રકાશિત;
તેજસ્વી.

અવધુષ ૧. [સં.] જ. (સંગીત) અવધુષ
એકલે પાંચ સ્વરવાળા રાગનું એક તાન;
મધ્યમ મામમાં નિવાર અને માંધારને મૂકી
દેવાથી ઉત્પન્ન થતું એક તાન.

૨. [સં. અવ (નિમજ્જન) + ધુ
(પૂરે ઠરકું)] જ. મુખ્ય થઈ પૂર્ણાવૃત્તિ.

ઓત્તજન સહુ સાંભળે.
હવે અવધુષ કેરી કથા રે. ચિરંજીવ

૩. [સં. અવ (પવિત્રતા બતાવતો ઉપસર્ગ) +
+ ધુ (પૂરે ઠરકું)] જ. મુખ્ય થઈ પૂર્ણા-
વૃત્તિ પછી શુદ્ધિ મારે કરાવું સ્થાન.

૪. જ. મુખ્ય થઈ સમાપ્તિ વખતે કરવામાં
આવતું થઈના અંતર્યામીનાં ઠમ.

૫. જ. મુખ્ય થઈ માંધારી દોષના નિવારણ
માટે કરાતો થઈ.

૬. જ. થઈના ઉપકરણ એકલે સામગ્રી ધોઈ
નાખવી તે.

૭. જ. સ્થાન કરવાનું કે ધોઈને પવિત્ર બનાવ-
વાનું પાણી.

અવધુષસ્થાન [સં. અવધુષ (થઈ પૂર્ણ-
વૃત્તિ) + સ્થાન (નાહકું તે)] જ. થઈ
પૂર્ણાવૃત્તિ વખતે અવધુષને કસવમાં આવડું
સ્થાન; થઈસ્થાન.

અવધિ [સં.] વિ. બીજું; અપદા નામનું;
અવધિ.

અવધ ૧. [સં.] પુ. અધિક માત્ર.

૨. પુ. એક પ્રિયમુ.

૩. [સં. અવ (ઘડકું)] પુ. રક્ષક; રક્ષનાર;
પાળનાર.

૪. જ. તિથિનો કુલ.

૫. જ. પદ.

૬. જ. સૌર વર્ષમાં તિથિની સંખ્યા અને
સાવન એકલે એક સર્વોદયથી બીજા સર્વોદય
સુધીના દિનની સંખ્યા વચ્ચેનું અંતર.

૭. વિ. બોધું થતું.

૮. વિ. ઉવડનું.

૯. વિ. નિહિત.

૧૦. વિ. નિરુદ્ધ અવધ.

નિમ નિવાલ કુલ અથવા અવધ અવધની પાસુ.
અથવા કુલ અવધ હવેને બહુ સદા પાસુ-
પિતૃવત્તુરોપ

૧૧. વિ. ખાંડી.

૧૨. વિ. પાસેનું; નજીકનું સંબંધનું.

૧૩. વિ. કુલ કરનાર.

૧૪. વિ. સૌથી નાનું.

અવધ ૧. [સં. અવ (ઊવડું) + ધન
(પૂરું)] વિ. અવધ કરેલું; અવધાનિત.

૨. વિ. તિરસ્કારેલું.

૩. વિ. પરાજીત; હારેલું.

અવધાનકુલ [સં. અવધાન (અવધાન કરેલું)
+ કુલ (કોલાર)] પુ. કુલને ન માંધાર
હાથી.

અવધાનિ ૧. [સં. અવ (જોવા) + ધિ
(ધ્યાન)] પુ. ધ્યાન; સ્વામી; માલિક, કસર
કે કામ કરવામાં તેની ધ્યાન ધ્યાનમાં રાખવા-
માં આવે છે.

૨. [સં. અવ (ઊવડું) + ધિ (ધ્યાન)]
છી. અનાદર; અપમાન; અવધાન.

૩. છી. તિરસ્કાર.

અવધાનિ [સં.] છી. અવધાન; દિવસનો
કુલ.

અવધાનિ ૧. [સં.] પુ. સૌર વર્ષમાં તિથિની
સંખ્યા અને સાવન દિનની સંખ્યા વચ્ચેના
અંતરની થઈ, પણ વચ્ચે એકી દેવો બાકીની
આખા દિવસની સંખ્યા.

૨. જ. દિવસનો કુલ.

અવધાનુષ [સં. અવ (જોવા) + ધનુષ
(મધ્ય)] જ. જેમાંથી માધુસની ભવિ
ઉપર થઈ તે અત્યંત પ્રાણી.

અવધ ૧. [સં. અવ (જોવા) + ધનુષ
(ધનુષ)] પુ. કુલમ,
કુલથી કુલને કરવામાં આવતી વિદ્યા.

૨. પુ. પીઠ કરવાપણું.

૩. [સં. અવ (જોવા) + ધન (વૃદ્ધિ
કરવા)] પુ. મારવું તે.

અવધાનકુલ [સં.] પુ. (ભોતિય)
મહાનુષ એક પ્રકાર, જેમાં સર્વ કે મંદને
ચક્ર હોય તે વધારે વખત સુધી મહાનુષ રહી
રહે છે.

અવધાન ૧. [સં. અવ (જોવા) + ધન
(ધનુષ)] જ. ધીમે ધીમે થતું કે
કાનું તે.

૨. કુલને અવધ.

અવધાન ૧. પુ. નાદની સંધિના પાંચ પ્રકાર
મહિનો એક; વિષર્ગ સંધિ.

૨. [સં. અવ (જોવા) + ધન (વિચાર
કરવો)] પુ. વિચારણા.

૩. [સં. અવ (જોવા) + ધન (અધિક)]
પુ. સંબંધ.

અવધાનસંધિ કુલો અવધાન ૧.

અવધાન ૧. [સં.] પુ. તપાસ; શોધ;
આલોચના.

૨. પુ. નાદની સંધિનો એક ભાગ.

૩. વિ. કુલો કરનાર.

અવધાનસંખ્યા [સં. અવધાન (ઊવડું) +
સંખ્યા] છી. જરૂરી સંખ્યા; નક્કી કરેલી
સંખ્યા.

અવધાનવધ ૧. [સં. અવ (ઊવડું) + ધન
(પૂરું) + વધ (વધાર)] વિ. અનાદર
કરવા જેવું.

૨. વિ. તિરસ્કાર જેવું.

અવધાન ૧. [સં. અવ (અવધાન) + ધન
(ધનુષ) + ધન (ધનુષ)] પુ. લોહીના
વિચારથી થતો એક રોગ, જેમાં લિંગમાં
મોટી અને ધ્યાન દોડીઓ થઈ તેમાં ધ્યાન
પીઠ થવાથી રોગમાં થાય છે એકલે કે સરી-
તે રવે બેઠા થાય છે.

૨. વિ. અંધન કરનાર; અધી નાખનાર.

૩. વિ. સોજા ઉત્પન્ન કરે જેવું.

અવધાન ૧. [સં. અવ (ઊવડું) + ધન
(ધનુષ)] જ. અપમાન; અવધાન.

૨. જ. તિરસ્કાર.

અવધાનવધ [સં. અવ (અનાદર બતાવતો
ઉપસર્ગ) + ધન (ધનુષ)]
જ. અપમાન.

અવધાનવધ ૧. [સં. અવ (અનાદર બતાવતો
(ઉપસર્ગ) + ધન (ધનુષ)]
છી. અવધાન; અપમાન.

૨. છી. તિરસ્કાર.

૩. છી. પરાજીત; હાર.

અવધાનનીય ૧. [સં. અવ (ઊવડું) +
ધન (ધનુષ) + ધન (ધનુષ)]
વિ. અપમાન કરવા જેવું.

૨. વિ. તિરસ્કાર જેવું.

અવધાનવધ ૧. [સં. અવ (ઊવડું) + ધન
(ધનુષ)] જ. અપમાન કરવું.

૨. જ. વિ. તિરસ્કાર કરવો.

૩. જ. વિ. ધન ન બાધવું.

અવમાનિત ૧. [સં. અવ (હેઠું) + મન (સન્માન કરવું)] વિ. અપમાનિત; અવમાનના પામેલું.

૨. વિ. તિરસ્કૃત; તિરસ્કાર કરાયેલું.

૩. વિ. પરાજીત; હારેલ.

૪. વિ. માન ન અપાયેલું.

અવમાની ૧. [સં. અવમાન (અવમાન) + ઇન્ (વાત)] વિ. અપમાન કરનાર.

૨. વિ. નિહ કરનાર.

અવમાન્ય ૧. [સં. અવ (હેઠું) + માન્ય (માન આપવા જેવું)] વિ. અપમાન કરવા લાયક.

૨. વિ. તિરસ્કારવા જેવું.

૩. વિ. માન ન અપવા જેવું.

૪. વિ. સ્વીકારીને રહ કરવા જેવું.

અવમાર્ગ [સં. અવ (નશાળ) + માર્ગ (સ્ત્રોત)] પુ. હાંપો માર્ગ; બિલકો રસ્તો.

અવમાર્ગન ૧. [સં. અવ (કોણ) + માર્ગન (સાથ કરવું તે)] જ. ધોવાનું સાધન.

૨. જ. ધોવું તે.

અવમોચન ૧. [સં. અવ (કોણ) + યુજ (હેઠું) + નન (નામ જાતના પ્રત્યય)] જ. અમરથી આવેલાં શાસ્ત્ર યોજવાની રહેરખાંની જગ્યા.

૨. જ. બંધનથી મુક્ત કરવાપણું; હોવું તે.

અવમોહક [સં. અવમ (બોલું) + ઉહર (પક)] જ. (બૈન) બાલ તપના કે મહેનો એક પ્રકાર; ધરાઈને ન ખાતું ઉણપ રાખવા ૧૫ી તપ ઉણોડી તપ.

અવમવ ૧. પુ. ઉપકરણ; સાધન.

૨. પુ. (વેદાંત) કાર્યક્રમને ચારેબ કરનાર દળ.

૩. પુ. (ન્યાય) ગૌતમ મુનિએ સ્વીકારેલ સિદ્ધાંત માટે ન્યાયના ૧૬ પદાર્થ માહેનો એક તે ૧૬ પદાર્થ કે તત્ત્વ આ પ્રમાણે છે: પ્રમાણ, પ્રમેય, સંસાર, પ્રવેશન, દર્શન, સિદ્ધાંત, અવમવ, તર્ક, નિર્ણય, વાદ, અપ, વિત્તા, હેતુબલ, ઇત, ભતિ અને નિમકરજન. બુદ્ધો પદાર્થ.

૪. પુ. ધાતુ.

૫. પુ. (તર્ક) ન્યાયકટક વાક્ય; ન્યાયવાક્યનું પાંચ અંગ: પ્રતિજ્ઞા, હેતુ, ઉદાહરણ, ઉપનય એટલે સાધ્યથી વ્યાપેલું સાધન પણ ઉપર હોવું તે અને નિમમન એટલે પ્રતિજ્ઞાવાક્યમાં જણાવેલ વાત સાબિત થઈ એવું જતાવવા તેને હરી કહેવાપણું. યેશુવિએ એ પાંચ અવમવોને અનુક્રમે પ્રતિજ્ઞા, અપેક્ષ, નિર્દેશ, અનુસંધાન

અને પ્રત્યક્ષા એવાં નામ આપે છે. પ્રાચીન નૈયાયિકોના મત પ્રમાણે તેના છ પ્રકાર છે: ૧. પ્રતિજ્ઞા, ૨. હેતુ, ૩. ઉદાહરણ, ૪. ઉપનય, ૫. નિમમન, ૬. જિજ્ઞાસા, ૭. સંસાર, ૮. સાધ્ય-પ્રાપ્તિ એટલે અનુમાનથી એ હોય તે સમ્પ્રાપ્ત અણી સમય તે, ૯. પ્રવેશન અને ૧૦. સંસાર-બુદ્ધસ એટલે સંસારનું મરવું.

૬. પુ. (વેદાંત) પદાર્થનું સંબંધવાળું કારણ. જેમકે, તાંતણો એ કપડાંનું, ઠીકું એ ધાતુનું, અને હાથ પગ કરીરૂપ જનનું સમવાયી એટલે સંબંધવાળું કારણ છે. માટે તાંતણો, ઠીકું, હાથ, પગ અવમવ કહેવાય છે.

૭. પુ. (વંશસ્ત્ર) પરિણામરૂપ જનનો ધટક અંશ; 'ક્રોમોસોમ કોમ્પ્લેક્સ'. જે અલ્પ વધારે નજ મળીને એક પરિણામરૂપ જન એટલે રીક્લેંડ થઈ તે જે અલ્પ વધારે જળોમાંનું રોક એ પરિણામરૂપ જનનો અવમવ કહેવાય.

૮. પુ. (મહિત) જે કે વધારે સંખ્યાનો શુદ્ધાકાર કરવાથી એ સંખ્યા આવે તેના એ જે કે વધારે સંખ્યાઓ અવમવ કહેવાય છે. જેમકે, ૨, ૩ અને ૫નો શુદ્ધાકાર કરવાથી ૩૦ આવે તેથી ૨, ૩ અને ૫ એ ૩૦ન્ક અવમવ કહેવાય.

૯. પુ. (વેદાંત) અપોદિત પરિમાણ આગ કે ન્યાયની સિદ્ધતાના અવમવો પદાર્થ.

૧૦. પુ. મૂળ કે ધટક તત્ત્વ.

૧૧. [સં. અવ + યુ (અંધ)] પુ. વિજ્ઞાન અંશ; ભાગ.

૧૨. પુ. કરીરનો ભાગ; અંગ.

૧૩. પુ. (મહિત) રોષ વધે નહિ એવી રીતે ભાગનાર રાત્રિ; 'ફેટર'. એક રાત્રિથી બીજી રાત્રિને રોષ વધ્યા વગર ભાગી રહાય તો ભાગનાર રાત્રિ બીજી રાત્રિનો અવમવ કહેવાય. જેમકે, ૩ એ ૨૧ નો અવમવ છે.

૧૪. પુ. સભાસદ.

૧૫. જ. કરીર કે.

અવમવણ [સં. અવમવ (અંશ) + ઇવ (જીવ)] પુ. કોણ; પિં. જન્મ પરમાણુ અને ઇવન પરમાણુના પરસ્પર સંબંધ અને અંતિમાથી મુક્તિનો ઇવ પરિમાણ અને અવમવ-ઇવ અને છે.

અવમવચ [સં. અવમવ (ભાગ) + વચ (વચ)] જ. (વેદાંત) અનુમાનમાં પ્રતિજ્ઞા, હેતુ અને ઉદાહરણ એ ત્રણ અવમવો, અલ્પ ઉદાહરણ, ઉપનય અને નિમમન એ ત્રણ અવમવો અવમવન કહે છે. જેમકે, પર્વત અગ્નિવાળો છે (પ્રતિજ્ઞા); ધૂમ્રી (હેતુ); સ્ત્રોકું અગ્નિના પૂમવાળું છે (ઉદાહરણ);

તેવો જ અગ્નિના પૂમવાળો જ પર્વત છે (ઉપનય); માટે પર્વત પણ અગ્નિવાળો છે (નિમમન). મીમાંસાએ અને વેદાંતીઓ નૈયાયિકોના પાંચ અવમવોને મળે માત્ર ત્રણ અવમવ માને છે. પૂર્વમીમાંસાભાસ્કર ટંબર સ્વામી ઉદાહરણ, ઉપનય અને નિમમન એ ત્રણ અને કુમારિલજી પ્રતિજ્ઞા, હેતુ, ઉદાહરણ એ ત્રણ સ્વીકારે છે. એરિસ્ટોટલ પણ ટંબર સ્વામીની પેઠે ન્યાયના ત્રણ અવમવ ઉદાહરણ, ઉપનય અને નિમમન સ્વીકારે છે.

અવમવદ્વય [સં. અવમવ (ન્યાયવાક્ય વાક્ય) + દ્વ (બે)] જ અનુમાનમાં પ્રતિજ્ઞા અને ઉદાહરણ એ બે અવમવોને અવમવદ્વય કહે છે. બૌદ્ધમતવાળા અનુમાનકરો એ બે જ અવમવ સ્વીકારે છે. જેમકે, એ છે તે સુલિંક છે, ધટની પેઠે.

અવમવપદાર્થ [સં. અવમવ (ન્યાયનું અંગ) + પદાર્થ (વસ્તુ)] પુ. ન્યાયના પાંચ અંગ: (૧) પ્રતિજ્ઞા એટલે સાધ્ય જણાવવું તે, (૨) હેતુ એટલે કારણ જતાવનાર વાક્ય, (૩) ઉદાહરણ એટલે સાધ્યો, (૪) ઉપનય એટલે સાધ્યથી વ્યાપેલું સાધન પણ ઉપર હોવું તે, અને (૫) નિમમન એટલે પ્રતિજ્ઞાવાક્યમાં જણાવેલ વાત સાબિત થઈ એવું જતાવવા તેને હરી કહેવાપણું. તેમાં હેતુ અવમવ (૧) અગાત-અતિરેખ્યમિહેતુબોધક અને (૨) અપ્રતી-તાવ્યઅમિહેતુબોધક એમ બે પાકારનો છે. ઉદાહરણ અવમવ (૧) અવ્યવચ્છિન્નબોધક અને (૨) અતિરેખ્યમિતિબોધક એમ બે પ્રકારનો છે. ઉપનય અવમવ પણ (૧) અવ્યયી અને (૨) અતિરેકી એમ બે જતનો છે.

અવમવપ્રધિકરણ [સં. અવમવ (રાત્રિ) + પ્રધિકરણ (રહે કરવું તે)] જ. (મહિત) રાત્રિના અવમવ કાલવાની રીત; અવમવોને છતા પાડવા તે; 'ફેટરાર્ધિસ્તન'.

અવમવર્ણક [સં. અવમવ (અંગ) + વર્ણ (બધાશય)] પુ. કરીરના અવમવોની વચના.

અવમવભૂત [સં. અવમવ (ભાગ) + ભૂત (રહેલું)] વિ. અંસજૂત; મૂળમાં રહેલું ભાગ ૧૫ે હોય એવું.

અવમવસોપ [સં. અવમવ (ન્યાયનું અંગ) + સોપ (નાચ)] પુ. દલીલ વિના એકદમ અનુમાન ઉપર આધી પાડાપણું.

અવમવવાક્ય [સં. અવમવ (ન્યાયનું અંગ) + વાક્ય] જ. (વેદાંત) અનુમાનમાં રહેલાં પ્રતિજ્ઞાદિ વાક્ય.

અવવર્ણવિદ્યા [સં. અવવર્ણ (અવ) + વિદ્યા (વિદ્યા)] જી. અવવર્ણવિદ્યા; ઉદ્યોગ સંબંધી વિદ્યા; શારીરવિદ્યા; 'ઓર્ગેનોલોજી'.

અવવર્ણવસ્ત્રાદિ જી. (અવવર્ણ) સંબંધના અવવર્ણોમાં એટલે પ્રકૃતિ અને પ્રત્યક્ષ રહેલા અર્થનો બોધ કરવાની શક્તિ; યોગિક શક્તિ. પ્રકૃતિ ને પ્રત્યક્ષ એ બંનેનો અર્થ એમો અવવર્ણી સંબંધનો જે અર્થ થાય તે ચોક્કસ એટલે વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે અવવર્ણી યોગિક અર્થ હોવાનું ને સંબંધી એવી શક્તિને અવવર્ણવસ્ત્રાદિ કહે છે. જેમકે, પાત્રક, પાત્રક વગેરે.

ચોક્કસ સંબંધના અવવર્ણોમાં—પ્રકૃતિ ને પ્રત્યક્ષ શક્તિ રહેલી છે; રૂઢિમાં સમય સંબંધનું જ રહેલી છે. આ કાણુથી ચોક્કસ અવવર્ણવસ્ત્રાદિ ને રૂઢિને સમુદાયશક્તિ કહે છે.

નૃસિંહ અવવર્ણ

અવવર્ણવશ [સં.] જ. કટકે કટકે; છૂંકે છૂંકે.

અવવર્ણવસંમતિ [સં. અવવર્ણ (અવ) + સંમતિ (પ્રમાણ)] જી. અવવર્ણોનું પ્રમાણકાર હોવાપણું; સુધરતા.

અવવર્ણવસંસ્થાન [સં. અવવર્ણ (અવ) + સંસ્થાન (આવૃત્તિ)] જ. અવવર્ણની રચના.

અવવર્ણવર્ણ [સં. અવવર્ણ (અવ) + વર્ણ (અવર્ણ)] પું. સંબંધના જામનો અર્થ.

અવવર્ણવિ [સં.] જ. (અવ) ઉપજ ચપેલી વસ્તુ. જેમકે, મણે, કપડું.

અવવર્ણવી ૧. પું. (અવ) તથા કે પાંચ નિર્દોષો એટલે ઉલ્લેખનો સમૂહ; અનુમાનવાક્ય. ૨. પું. શરીર; દેહ; પિંડ.

૩. જ. (અવ) જન્મ પદાર્થ. પૃથ્વીના જે જાણ્યથી આરંભીને જે જે ઉત્પત્તિવાળું થયેલ એટલે પૃથ્વીનું દ્રવ્ય છે, તેજ પ્રમાણે જન્મના, તેજના, અને વાયુના જે જાણ્યથી આરંભીને જે જે ઉત્પત્તિવાળું થયેલ, તેજના અને વાયુનીય દ્રવ્ય છે તે સર્વ અવવર્ણી કહેવાય છે.

૪. [સં. અવવર્ણ (અવ) + વર્ણ (વર્ણ)] જિ. અવવર્ણવાળું; જેને અવ છે એવું; અંધી. ૫. જિ. (અવિત) જે રાશિને બીજી રાશિથી રીધ વખતે વચર બાગી સમય તે રાશિ; 'મહિષાસુર'. જેમકે, ૬ એ ૨ નો અવવર્ણી છે. ૬. જિ. સંપૂર્ણ; દૃઢ.

અવવર્ણવીભૂત [સં. અવવર્ણ (અવ) + ભૂત (રહેલું)] જિ. અવવર્ણનું બનેલું; અંતઃકૃત.

અવવર્ણવીવાક્ય [સં. અવવર્ણ (અવવર્ણ) + વાક્ય] જ. (અવ) તથા કે પાંચ નિર્દોષ એટલે ઉલ્લેખના સમૂહના વાક્ય; અનુમાનવાક્ય.

અવવર્ણવીસમાસ [સં. અવવર્ણ (અવ) + ઇન્દ્ર (વાર્ણ) + સમાસ] પું. (અવવર્ણ) વર્ણી તથા સમાસનો એક પ્રકાર, જેમાં એક જ અવવર્ણી અને બીજું જા તેનું અવ જતાવે છે. પણ એમાં વચનના નામ પહેલું અવવર્ણને બદલે છેવટું આવે છે. જેમકે, પૂર્વપક્ષ, મધ્યપક્ષ.

અવવર્ણ ૧. [૧૮.] જી. પાસી લોચે કે બાધે છે તે જનોઈ જેવી દોરી. તેને અવવર્ણમાં એવું જોઈ અને હાલના પાસીઓ કસ્ટી કહે છે.

૨. જી. મય પાછલું નખિયા તે દોરી.

અવવર્ણ ૨. [સં. અવવર્ણ] પું. થત કસવપાર એક વાણી.

૨. [સં. અવ (અવ) + વાચ (વા)] જિ. હથોળે થત કરનાર.

અવવર્ણ ૧. [સં. અવ (અવ) + વાન (વન)] જ. અવવર્ણ.

૨. જ. નિષ્કાલપક જાન.

૩. [સં. અવ (અવ) + વા (વર્ણ) + અવ (નામ અવવર્ણ પ્રત્યય)] જ. પાછું જવું તે; પીછેહઠ.

૪. જ. પ્રાચલિત.

૫. જ. શાંત કરવાપણું.

અવવર્ણ ૧. [સં. અવ (અવ) + ચોક્કસ (વચ)] પું. અચળ મુદ્દત; અચળ.

૨. પું. અચળ સમય; અવવર્ણ.

અવવર્ણ ૧. [અં.] પું. કલાક; જાતી થતી જેટલો વખત.

૨. [સં.] પું. ચપેલો કાળ.

૩. પું. પાછળનો દેહ.

૪. પું. રીઝામિયા તથા અંધો એ નામનો એક પ્રકાર. નાળખાડ તથા અંધો એવું છે: ૧. વિષુદ્ધ, ૨. અતુરસ અને ૩. અસ. તે દરેકના તથા પ્રકાર છે: ૧. અવેષ, ૨. મધ્ય અને ૩. અવર. અવેષનું પ્રમાણ ૧૦૮ હાથનું, મધ્યનું ૧૪ હાથનું અને અવરનું ૩૨ હાથનું હોય છે. અવરમાંથી અવેષ દેવોનું, મધ્યમાં રાજાઓનું અને અવર સામાન્ય જનવર્ગનું છે. નાળ પ્રતિનાયકો હોય ત્યાં અવેષ, જે પ્રકારનું વગેરેમાં રાજા તથા હોય ત્યાં મધ્ય અને જાણ્ય પ્રહસનાદિમાં પાત્રો સામાન્ય જનવર્ગમાંથી હોય ત્યાં અવર સમાવતું.

૫. પું. હથોળી યાત્રિ.

૬. જ. આવતું તે; અવવર્ણ.

૭. જ. હાથીની અંધનો પાછળનો ભાગ.

૮. સ. કસ્ટર; અવ; બીજું.

૯. જિ. બોધું; કમી.

૧૦. [સં. અ (અવ) + વર (વેળ)] જિ. કસ્ટર; કસ્ટરની પંક્તિનું; અવવર્ણ હથોળ.

૧૧. જિ. છેલ્લું; અવવર્ણ.

૧૨. જિ. નિર્ભય; અવવર્ણ.

૧૩. જિ. અવિમન.

૧૪. [સં. અવર (અવ)] જિ. બીજું; અવ.

૧૫. જિ. જુલમજામાં ચપેલ; પાછળનું; ચપેલ વખતનું.

૧૬. જિ. જેટ સૌથી સરસ.

૧૭. જિ. સૌથી ચોક્કસ; અવવર્ણ અવેષ.

અવવર્ણ ૧. (અવવર્ણ) એક જાતની પોળી પાપડી; 'ફેન્ડ બીન્ડ'. તેના વેલાને કુમરાઈ જમીન બહુ અનુકૂળ છે.

અવવર્ણ ૧. [સં. અવ (અવ) + રક્ષક (અવ કસ્ટર)] જિ. પાલક; પાળનાર; રક્ષણ કરનાર.

અવવર્ણ ૧. જી. સુતરાઈ પ્રપાની એક જાત.

અવવર્ણ ૧. [સં. અવર (પાછળનું) + જ (અવેષ)] પું. નાનો બાઈ.

અવવર્ણ અવવર્ણ નામિ વળી અવિષ્કારિત કનીય, ભુ સહોદરની સુખ હોય નહિ ૧ તીવ. પિતૃભયપુરોષ

૨. [સં. અવર (કસ્ટરની પંક્તિનું) + જ (અવેષ)] પું. કસ્ટર.

૩. જ. પાછળથી ઉપજ થનાર સંતતિ.

૪. જિ. નાનું; પાછળથી અવેષ.

૫. જિ. હથોળ કુળમાં અવેષ.

અવવર્ણ ૧. [અવર (આવર્ણ તે) + અવર (અવર્ણ તે)] પું. જી. આપાતનિઘસ. ૨. પું. જી. અવવર્ણ; હથોળ; આવરોજાવરો. ૩. જ. અવાસનવાર.

અવવર્ણ ૧. [સં. અવર (પાછળનું) + જ (અવેષ)] જી. નાની બેન.

૨. [સં. અવર (કસ્ટરની પંક્તિનું) + જ (અવેષ)] જી. કસ્ટર જાતની રી. ૩. જિ. જી. નાની; પાછળથી અવેષ.

૪. જિ. જી. હથોળ કુળમાં અવેષ.

અવવર્ણ ૧. [સં. અ (અવ) + વર્ણ (વર્ણ)] જ. સ્વયંચરના જેવી પસંદ કરવાની વિધિ ન હોવાપણું.

૨. [સં. અ (અવ) + વર્ણ (વર્ણ)] જિ. વર્ણન ન થઈ શકે એવું.

વર્ણ સુત્રો અસર વર્ણ વર્ણ દિવસના ચાર, વર્ણ રંગ બહુ અવવર્ણ એક સુધાર.

પિતૃભયપુરોષ

૩. [સં. અ (અવ) + વર્ણ (અવ)] જિ. હથોળી અવવર્ણ; અવવર્ણ; કસ્ટરના વર્ણનું.

અવરોધક

અવરત ૧. વિ. અવરત; ભુલું.
૨. વિ. ઠરેકું; સ્થિર; સ્થિત; પીઠ.
૩. [સં. અવરત્ (અવરત)] વિ. વિરામ પામેલ; અટકેલ; રોકામેલ.
૪. જ. સતતા.

અવરતિ ૧. [સં. અવરત્ (અવરત)]
જો. અટકતું તે; નિવૃત્તિ.
૨. જો. ઠરેલ હોવાપણું; સ્થિરતા.
૩. જો. (પિમળ) વતિ; વિરામ.

અવરતિયા ૧. જ. કાઠીની મૂળ ભતનું માણસ.
૨. વિ. એક ભતના કાઠી. આ કબજે અવ-
તરિયાનું અપસંસ હશે. અવતરિયા એટલે મૂળ
કાઠી જેવા કે, પાપલ, નસિયા, નેનસિયા,
નાકાનરક.

અવરથા ૧. [સં. અ (નિર્વક વપસાવે પૂર્વ) +
થા (સેવક)] વિ. નિર્વક; નકામું; બર્થ.
૨. વિ. હોકડ; મિથ્યા; નકામું.
૩. જ. નકામું; નિર્વક.
૪. જ. મિથ્યા; બર્થ.
થમે રત્ન આપુએ અવરથા મળું.

પ્રમાન

અવરથાક સાહિત્યાલુ પું. (પારસી) અવરોસ્તી
નારમા મહિના અરપંદના ખોરદાક એટલે
છઠ્ઠે દિવસે આવતો એ નામનો તહેવાર. એવું
કહેવાય છે કે એક વખતે ઇરાનના અમુક
ભાગના પારસી દર મોલા વર્ષની આખરે
અધિક દિવસ ઉમેરતા અને તે દિવસને 'અવર-
થાક સાહિત્યા' નામે ઓળખતા. પણ પાછળથી
તેઓએ અધિક દિવસની રીત પાટી મૂકી,
એટલે તે દિવસનું જગન ઉભા માસના છૂટા
દિવસ ખોરદાકના રોજ રાખવામાં આવ્યું,
કારણ કે ખોરદાકને વખત સાથે સંબંધ છે.

અવરનવર જ. (આમ) અવરનવાર;
વખતોવખત.

અવરપગો [અવર (બીલું) + પગું
(જનાર)] વિ. પું. (કચ્છી) અવગમી;
બીજે ઠેકાણે જનાર; બલિયારી.

અવરભાગી પું. (બીલું) દસ સંબોળના
એટલે બંધનમાંના પહેલા પાંચ.

અવરમસ્તિક [સં. અવર (પાછળનું) +
મસ્તિક (મગજ)] જ. નાનું મગજ; મગજનો
પાછલો ભાગ 'સેરીમેલમ'. આ ભાગ મોટા
મગજના પાછલા ભાગ હેઠળ આવેલો છે. તે
સ્નાયુઓની દ્વિવિધ ઉપર કાળુ પ્રસારે છે,
તેમને નિયમમાં રાખે છે, અને શરીરનું સમ-
તોલજન જાળવવામાં મદદ કરે છે.

અવરવર્ણ ૧. [સં. અવર (હલકું) + વર્ણ

(ભર)] પું. રક-
૨. વિ. હલકા મુજમાં અમેલું.
અવરવર્ણક લુખો અવરવર્ણ.
અવરવર્ણજ લુખો અવરવર્ણ.
અવરવર્ણાભિનિવેશ [સં. અવરવર્ણ (રક) +
અભિનિવેશ (પ્રવેશ)] પું. હલકો અભિ-
ઓધી વસામેલ ઉપનિવેશ.

અવરવધો [સં. અવર (પાછલું) + વધુ
(વધ)] પું. (કચ્છી) પાછલી વાટેથી
નીકળતો જવન; અધોવધુ; અખન; પાદ.

અવરવું જ. જિ. (ભૂ. સં.) અવરવું; અખનું.
પ્રસવ નહિ તે ચંચળી મો અવર અવરે આવ.

અવરવત ૧. પું. અવરનો એક.
૨. પું. સર્વ.
૩. [સં. અવર (હલકું) + વત (ગ)]
જ. હલકુ વત.
૪. વિ. હલકા નિમજવાળું; અધમ.

અવરવૈસ [સં. અવર (પરિમળ) + વૈસ
(પર્વત)] પું. અસ્તાગમ પર્વત.

અવરસંખ્યા [સં. અવર (ઓછામાં ઓછું) +
સંખ્યા (આંક)] જો. કાર્યસાધક સંખ્યા;
'કોરમ'.

અવરજાળેલી જો. તલવારની મૂનો એક
પ્રકાર.

અવરા ૧. [સં.] જો. દિશા.
૨. [સં. અ (નહિ) + વરા (અડિયાતી)]
જો. કુર્મા, તેમજ તેનાથી કોઈ એક નથી.

અવરાર્ધ ૧. [સં. અર્ધ (આઠાસ) + રક્ષિ
(દાર)] જો. અભરાર્ધ; સરસમાન મૂકવાને
ભીતે કંચે બહેલું કે રાખેલું પટિયું.
૨. જો. સોનાનો એક ભતનો અસ્તી સિકો.

અવરાળી ૧. જ. દસામીમાળી વાલિયની એ
નામની અટકનું માણસ.
૨. વિ. દસામીમાળી વાલિયની એ નામની
અટકનું.

અવરાધક [સં. આરાધ્ (પૂજા કરવી) + અક
(કસાર)] વિ. અરાધના કરનારું પૂજ્યાર.

અવરાધન [સં. આરાધ્ (પૂજા કરવી) +
અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જ. ઉપાસના;
પૂજા; આરાધન.

અવરાધનું [સં. આરાધ્ (પૂજા કરવી)]
જ. ઉપાસના કરવી; પૂજનું; સેવક કરવી.

અવરાધમ [અવર (બીલું) + ધમ (વળવળ)]
પું. (આમ) કુચલ; ગેરવર્તણૂક.

અવરાર્ધ ૧. [અવર (ઓછામાં ઓછું) +
અર્ધ (અર્ધ)] પું. ઓછામાં ઓછો ભાગ.
૨. [સં. અવર (પાછલું) + અર્ધ (આધુ)]
પું. બાકીનો અર્ધો ભાગ.
૩. પું. શરીરનો પાછલો ભાગ.

અવરાવર [સં. અવર (અધમ) + અવર
(હલકું)] વિ. હલકામાં હલકું; બધાથી ઊતરતું.

અવરાવવું [સં. આર (કાંડું)] જ. કિ. કાંડું.
આખ્યાલું.

અવરાવું ૧. [સં. આર (કાંડું)]
જ. કિ. આવરણમાં આવવું.
૨. જ. કિ. કાંડું; છવાવું; છુપાવું.
૩. જ. કિ. દૂર રખાવું.

અવરાળવું જ. કિ. અનુભવાની કાંકરી ફરી
પાડવા માટે તેને પાણીમાં ધોવું; ઓવરાળવું.

અવરી [અ (નહિ) + વર (ખણી) + ધ
(વાળ)] વિ. જો. નહિ પરણેલી; ડુંગરી.

અવરુચ્છ ૧. [સં. અવ (ચોક્ક) + રુચ્છ
(ભાગવં)] વિ. ભાંગેલું; તૂટેલું; ખીરામેલું.
૨. વિ. રોમી; દરડી.

અવરુદ્ધ ૧. [સં. અવરુદ્ધ (અટકાવવું)]
વિ. અટકાવેલું; રોકેલું; રૂપેલું.
૨. વિ. આખ્યાલિત; કાંકરું.
૩. વિ. મતિ અટકી મેલેલી હોય એવું;
'કો-ન્ટ્રેન્ડ'.

૪. [સં. અવ (ચોતર) + રુદ્ધ (અટકાવેલું)]
વિ. ધેરેલું; પુરામેલું.
૫. વિ. નહિ બહુમેલ; સુમ; છનું.
૬. વિ. પદાર્થની મૂળ મતિને ધસારા લેવા
અવરોધક એટલે મતિ ઓછી કરે એવા બળો
ભાગવાથી નીપજેલું.

અવરુદ્ધેલું [સં. અવ (ચોતર) + રુદ્ધ
(અટકાવેલું) + દેહ (શરીર)] વિ. જેમાં
પુરામેલું.

અવરુદ્ધા [સં. અવરુદ્ધ (અટકાવેલું) + અ
(નારીબલિયો પ્રત્યય)] જો. અંત:પુરમાં રહેલ
બીજે રોમ ઠેકાણે ન જઈ રહતી દારી. બીજે
જતાં તેને અટકાવવામાં આવે છે, માટે તે
અવરુદ્ધા કહેવાય છે.

અવરુદ્ધિ ૧. [સં. અવ (ચોતર) + રુદ્ધ
(રોકવું)] જો. ધેરો બાલવાપણું.
૨. જો. રોકાણ; અટકાવત.
૩. જો. કાલ મેળવવો તે.

અવરુદ્ધ ૧. [સં. અવરુદ્ધ (નીચે આવવું)]
વિ. ઊતરેલું; નીચે આવેલું.
૨. વિ. અડમૂળથી બીજેની કહેલું.

અવરોધ ૧. [સં. અવ (ખરાબ) + રૂપ (રેખાવ)] વિ. ખરાબ અવસ્થાવાળું; કદરૂપું.
૨. વિ. નીચી સ્થિતિએ આવેલું; પતિત.

અવરૂં વિ. (માથા) તોફાની; અટકાવવાળું.

અવરોધથી છી. (કાનડી) એ નામનો એક શાકનો છોડ; ખડોળી ખાપડીની એક જાત.

અવરોધ [સં. અવ (નિવરણ, અવરોધ) + લિપ્ (રોધ)] જ. અવરોધ; બેધક; અચીત.

શુક અસ્ત આવશે ત્યારે મહાકાલ અવરોધ.

અચીત

અવરોધવું ૧. જ. કિ. અનુમાન કરવું; અપના કરવી.

૨. સ. કિ. અચૂં.

૩. સ. કિ. રોધવું; ભેડવું.

જરી ઉઘાસ અવરોધી, રીઝતો મુજને પસીયો.

અવરોધી

૪. સ. કિ. અવરોધ; અવરોધવું.

અવરોધ ૧. પું. અવરોધ; અવરોધ.

૨. [અં. અવરોધ (સાસરી)] પું. સાસરી.

અવરોધ ૧. [સં. અવ (ઘટક) + રોધ (વિરોધ)] પું. કપાંનો મંત્રો કાપ.

૨. પું. વાક્યનિર્ણય તીરછી માથ.

અવરો ૧. છી. કણાં વસાણાંવાળું સુવચની માટેનું એક શૂળ; બગીચા; કાંચ.

૨. છી. બાગાને ખાવાનું એક જાતનું મધમાં ભેગવેલું ખોસ.

અવરો પું. (અ. મુ.) આગમન; અવરજવર.

નહિ પાનિદા ને પાકોદ.

ઘડાં તેડનો ઠાડાંથી અવરો હોય.

આગમ

અવરોધ ૧. [સં. અવર (અવર) + ઊત્ત (ઉત્થાપેલું)] વિ. ઉત્થાપેલું.

૨. [સં. અવર (બીજું) + ઊત્ત (ઉત્થાપેલું)] વિ. બીજાએ ઉત્થાપેલું.

અવરોધક [સં. અવ (ખરાબ) + રોધક (રુધિ ઉપજાવનાર)] પું. ખાવાપીવા પર અરુચિ ઉપજાવનાર એક રોગ.

અવરોધા છી. (પુરાણ) એ નામની વારત-વર્ણની એક નદી.

અવરોધ ૧. [સં. અવરૂપ (રોધ)] પું. અટકાવનાર; પ્રતિબંધ; પ્રતિરોધ; રોધક.

૨. [સં. અવ (નીચે) + રૂપ (રૂપ)] પું. કોટો; રૂપો.

૩. પું. પેરો.

૪. પું. અગ્રીહાર.

૫. પું. જનનાનખાનામાં રહેનારી સ્ત્રી.

૬. પું. એ જાતમાં સ્ત્રીઓને રાખવામાં આવે અગર તો જેમાં ખરાબ માણસને અવરોધ એટલે પેસતો અટકાવવામાં આવે તે જાત; જનનાનખાનું; અંત:પુર; સ્વયંસ.

૭. પું. કાંચ.

૮. [સં. અવરૂપ (નીચે ઊતરવું)] પું. નીચે જવું તે; ઊતરવું તે.

૯. પું. પોષાણ; ખાદ્ય.

૧૦. પું. બાધ; નકાર; અવરૂપ; અવરૂપ.

૧૧. પું. રાજમૂક; મહેલ.

૧૨. પું. રાણી.

૧૩. પું. વાગાઈ; વાગી કાળમાંથી પૂટવું મળિયું.

૧૪. પું. સત્તક.

અવરોધક ૧. પું. રસક; રસક કરનાર; સામવ-નાર.

૨. જ. વાહ.

૩. વિ. પેરો બાધનાર.

૪. વિ. (મજિત) ખાર્ચની મૂળ અતિમાં ફેરવા કરનાર.

૫. [સં. અવરૂપ (અટકાવવું) + અ (અનાર)] વિ. રોકનાર; અટકાવનાર; બાધક; રોકનાર.

અવરોધકોષ પું. (ભૌતિક) અર્થ કિરણ પૂરેપૂરું પરાવર્તન પામે એટલે પાછું ફરે એવો નાનામંદ નાનો પતનકોષ; 'ક્રિસ્ટલ બોક્સ'.

અવરોધકવળ [સં. અવરોધક (અટકાવનાર) + વળ (વળ)] જ. પરાઈની મૂળ અતિમાં ઓછી કરનાર ધર્મક વગેરે જગ; 'કોન્સ્ટ્રેનિંગ ફોર્સ'.

અવરોધક અધ્યરૂપ [સં. અવરોધક (અટકાવનાર) + અધ્યરૂપ (અધ્યરૂપ)] વિ. પ્રકાશ અને અનિ કે અવગળ જાણ લાગે તેની અતિમાં ઘટાડો કરે છે એવું; 'રીસ્ટ્રિક્ટિંગ મીડિયમ'.

અવરોધન ૧. પું. (પુરાણ) જ. રાજાને અંત:પુરમાં અપેક્ષા તથામાંનો નાનો દીકરો. એ સ્વાયંભૂ વંશનો હતો.

૨. છી. અંત:પુરમાં રહેનારી રાણી.

૩. [સં. અવરૂપ (અટકાવવું) + અ (અનાર અવગળા પ્રત્યય)] જ. અટકાવવું તે, રોકાણ.

૪. જ. અંત:પુર જનનાનો.

૫. જ. પેરો.

૬. જ. કાંચવું તે.

૭. જ. કોટવું કે મુખ સ્થળ.

૮. જ. વરતુનો અંદરનો મુખ ભાગ.

૯. જ. દરકત; પ્રતિબંધ; નકાર; બાધ; પ્રત્યાવ.

અવરોધવનિત પું. (પિત્ત) પડેલા તથા ખીજા ચરણમાં નમ્ય, અમ્ય, અમ્ય, રમ્ય, લ્ય અને ગુરુ મળી ૧૪ અક્ષર, અને ખીજા તથા ઓછા ચરણમાં સમ્ય, સમ્ય, જ્ય, અમ્ય અને ચમ્ય મળી ૧૫ અક્ષરનો એક અર્ધસમઘટ અક્ષરમેળ છે.

અવરોધવું [સં. અવરૂપ (અટકાવવું)] જ. કિ. રોકવું; અટકાવવા કરવી.

અવરોધાવન [સં. અવરોધ (અટકાવવું) + અવન (અવન)] જ. જનનાનખાનું.

અવરોધાવું [સં. અવરૂપ (અટકાવવું)] જ. કિ. રોકવું; રોકાવું.

અવરોધિક ૧. [સં. અવરૂપ (અટકાવવું) + ઇક (વાક્ય)] પું. જનનાનખાનાનો ઓછોદાર; અંત:પુરનો રસક.

૨. વિ. અટકાવનાર; અવરૂપ કરનાર.

અવરોધિકા [સં. અવરોધ (અંત:પુર) + ઇક (વાક્ય) + આ (નારીબલિત્વે પ્રત્યય)] છી. અંત:પુરમાં રહેનાર સ્ત્રી.

અવરોધિત [સં. અવરૂપ (અટકાવવું) + ઇત (અવરૂપવ્યે પ્રત્યય)] વિ. રોકેલું; અટકાવેલું.

અવરોધી [સં. અવરૂપ (રોકવું) + ઇત (વાક્ય)] વિ. અટકાવનાર; રોકનાર.

અવરોધિય ૧. જ. બાધમવાપણું.

૨. [સં. અવ (નીચે) + રોપણ (ખૂંટવું તે)] જ. ઊતરવું તે; નીચે આવવાપણું.

૩. [સં. અવ (ઘટક) + રૂપ (ઘટક) + અવ (નામ જનાવનાર પ્રત્યય)] જ. ઊંચેની નાખવું તે; ઉપાડી નાખવું તે.

૪. જ. લઈ જવું તે; ફરી લેવું તે.

અવરોધણીય [સં. અવ (ઘટક) + રૂપ (ઘટક) + અપીય (લાપ)] વિ. ઊંચેની નાખવું તેવું.

અવરોધિન ૧. [સં. અવ (ઘટક) + રોપિત (રોપેલું)] વિ. ઉપાડી નાખેલું; ઊંચેની નાખેલું.

૨. વિ. ઓછું કરેલું; ફરી લેધેલું.

અવરોહ ૧. [સં. અવરૂપ (નીચે ઊતરવું)] પું. (મજિત) ઊતરતો ક્રમ; 'ડિસેન્ડિંગ ઓર્ડર'.

૨. પું. ઊંચે અગ્રાપણું.

૩. પું. (સંગીત) ઊંચેથી નીચા સુરમાં અગ્રવણું તે. જેમકે, ની-ધ-પ-મ-મ-રી-મા. આમાં નિવાદથી પડળ લગી સુરને ઉતારવામાં આવ્યો છે.

૪. પું. ધટું તે; ઓહું થવું તે.
 ૫. પું. ચંદ્ર વગેરે હોઈ; સ્વર્ગ, કેમકે ત્યાંના વિલાસ પુરા થતાં નીચે ઊતરવું પડે છે.
 ૬. પું. હોડવું વધવાપણું.
 ૭. પું. હાગ; હોગાવ; હોતાર.
 ૮. પું. નીચે આવવું તે; ઊતરવું તે; અવતરણ.
 ૯. પું. પહાડી; અવનતિ; અધ:પતન.
 ૧૦. પું. પદાર્થ પૃથ્વીની વચ્ચે નજીક આવે એવી ગતિ અથવા એ ગતિને લીધે બિખરતી ક્રિયા; 'ડીસે-સન'.
 ૧૧. પું. હાલોદનમાં ઝાઝા મૂળથી રોચ સુધી જાણે વેલો. જેમકે, ગળો.
 ૧૨. પું. વડવાઈ પેઠે જમીનમાં મૂળ નાખતી ઘણી; મૂલાંડુર.
 ૧૩. પું. (કાવ્ય) વસ્તુના રૂપગુણ ક્રમેક્રમે અધ:પતન એટલે ઊતરવાપણું કર્યાનું હોય એવો વર્ણમાન અવસ્થાથી બિચર પ્રકારનો અવસ્થાર. જેમકે,
 સુરપુરથી સિવ, સિવથી ત્રિવિ,
 ધરણી સિધુમાં જામી;
 સ્થાનજટ ભઈ જાય જડ,
 અમો અપોમતિ પામી.
 જાહી મંજા સ્વર્ગથી સિવના માથા ઉપર,
 ત્યાંથી હિમાલય ઉપર, ત્યાંથી પૃથ્વી ઉપર
 થઈને ઠેક સમુદ્રમાં પહોંચી. તેથી રીતે જડ માથુસ પણ સ્થાનજટ થઈને ક્રમેક્રમે અધો-ગતિ પામે છે એ અવરોહ અવસ્થાર છે.
 ૧૪. પું. વીરળાતો વીરળાતો ઉપર જાનાર વેલો.
 ૧૫. પું. વેલાનું વધવું તે.
અવરોહક ૧. [સં.] પું. અધ:પંથ.
 ૨. [સં. અવરહ (નીચે ઊતરવું) + અહ (સ્થાન)] વિ. નીચે ઊતરનાર.
 ૩. વિ. પહાડી કરનાર.
અવરોહકમ [સં. અવરોહ (નીચે ઊતરવાપણું) + કમ (બોધ)] પું. (ગણિત) રાસિનું મૂળ ઊતરોતર ધટવું જાય એવી મોડવણ; ઊતરતી એણી અથવા હારમાળા; 'ડિસેન્ડન્ટ બોર્ડર'.
અવરોહકુ લુઓ અવરોહ ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, અને ૧૧.
અવરોહપાત [સં. અવરોહ (નીચે ઊતરવું તે) + પાત (ઝાડા કાઢવાને હેતુ તે નિહ)] પું. (જ્યોતિષ) પૃથ્વી અને ચંદ્રની ઘડા એટલે રચનાનો માર્ગ એ જે નિહુએ એક બીજાને છેદે છે તેમનું નીચકું નિહુ; 'નોડ'. ઉપકું નિહુ રાહનું એટલે આરોહપાત અને કેટ હેલો જાય હોવાથી તે ઘડાની નીચલી જાણુ તરફનો એટલે કે અવરોહનો પાત છે.

એટલું જ નહિ પણ તેમને પણ આરોહપાત અને કેટ અવરોહપાત છે.
અવરોહશાખ [સં. અવરોહ (મૂલંડર) + શાખા (ઘણ)] પું. વખું ઝાડ, કેમકે તેની વડવાઈ જમીનમાં ભઈ પાછી બને છે.
અવરોહશાખી લુઓ અવરોહશાખ.
અવરોહશાખી લુઓ અવરોહશાખ.
અવરોહિકા [સં.] ક્રી. અધ:પંથ; અધ:પનો વેલો.
અવરોહિકી [સં.] ક્રી. (જ્યોતિષ) નક્ષત્રોના અમુક દેશજુને લીધે ઉપજ થતી એક પ્રકારની દશા.
અવરોહિત ૧. [સં. અવ (ઓહું) + રોહિત (લાલ)] પું. જાણે લાલ રંગ.
 ૨. વિ. જાણે લાલ રંગનું.
અવરોહિતવાન [સં. અવ (ઓહું) + રોહિત (લાલ) + વા (વાહું)] વિ. જાણે લાલ રંગનું.
અવરોહિશાખ [સં. અવરોહ (મૂલંડર) + પન (વાહું) + શાખા (ઘણ)] પું. વખું ઝાડ; અવરોહશાખ.
અવરોહી ૧. [સં. અવરહ (નીચે ઊતરવું)] પું. (સંગીત) જેમાં પહેલાં વાજનું ઉચ્ચરણ થવું હોય અને પછી નિપાદથી વાજ સુધી ક્રમેક્રમે ઊતરતા ચાર નીચતા હોય એવો સ્વર.
 ૨. [સં. અવરોહ (મૂલંડર) + પન (વાહું)] પું. વડવું ઝાડ.
 ૩. વિ. (સંગીત) હોવા ધરથી ઊતરતાં ક્રમેક્રમે નીચા ચાર જમી આવતું; ઊતરતું.
 ૪. વિ. ઝડ મૂળ પૂટતાં હોય એવું મૂળાંડુર-વાણું; પૂટી નીચનાર.
 ૫. વિ. નીચે ઊતરતું; ઊતરનાર.
 ૬. વિ. (જ્યોતિષ) વામોત્તર એટલે દક્ષિણ-માંથી ઉપરમાં જતા રૂઢ ઉપર આવતી મચેલું પણ નહિ જાણમેલું.
અવરોહી અનુવાદી પું. (સંગીત) અવરોહમાં ગણવાથી આવતો ત્રીજો સ્વર; ચેતત.
અવર્ણ ૧. [સં. અ (સ્વઓ પહેલો અક્ષર) + વર્ણ (વિભાગ)] પું. 'અ' ને અન્ય અક્ષરોનો સમૂહ; અ વગેરે સ્વરો.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + વર્ણ] પું. વર્ણ ન હોવાપણું; વિભાગ ન હોવાપણું.
 ૩. વિ. 'અ' વર્ણનું.
 ૪. [સં. અ (નહિ) + વર્ણ] વિ. વર્ણ રહિત; વિભાગ વિનાનું.

અવર્ણ ૧. [સં. અ (સ્વઓ પહેલો અક્ષર) + વર્ણ (વિભાગ) + પન (વાહું)] વિ. 'અ' અક્ષરના સમૂહનું.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + વર્ણ (વિભાગ) + પન (વાહું)] વિ. અન્ય પ્રમાણે પહેલ કોઈ પણ અક્ષરમાં ન આવે એવું.
 ૩. વિ. વર્ણનું નહિ એવું.
અવર્ણિય લુઓ અવર્ણ.
અવર્ણસ [સં. અ (નહિ) + વર્ણસ (તેજ)] વિ. તેજ વિનાનું.
અવર્ણનીય ૧. [સં. અ (નહિ) + વર્ણ (હોડવું) + અપીય (લાલ)] વિ. હોડી ન શકાય એવું.
 ૨. વિ. નહિ હોડવા એવું; અસાધ્ય.
અવર્ણિત [સં. અ (નહિ) + વર્ણિત (વળવું)] વિ. ન લગવેલું; સ્વીકારેલું.
અવર્ણ ૧. [સં. અ + વર્ણ (અક્ષર)] પું. અ તથા અ એ જે સ્વર.
 ૨. પું. અપવાદ; કોઈનિશા; ક્ષત; બદનામી.
 ૩. પું. કુમેરનો દીકરો ને રાવણનો બાળભાઈ. તેણે પોતાના જાપને અમાદપુરી વસાવામાં ધણી મદદ કરી હતી તેથી તે મદદથી જન્મ્યો છે.
 ૪. [સં. અ (પહેલો સ્વર) + વર્ણ (અક્ષર)] પું. સ્વરનો પહેલો અક્ષર; 'અ'.
 ૫. પું. ધ્રુવ, દીર્ઘ, ખુત, ઉદાત, અનુદાતને જ્ઞાનમાં લઈને અક્ષર અક્ષરોનાં પહેલાં નામ.
 ૬. [સં. અ (અરાજ) + વર્ણ (રંગ)] વિ. અરાજ રંગનું.
 ૭. [સં. અ (નહિ) + વર્ણ (ભવિ)] વિ. જાણવું, દુનિવ, વૈશ્ય કે શૂદ્ર વર્ણના ધર્મ ન પાળનાર.
 ૮. [સં. અ (નહિ) + વર્ણ (રંગ)] વિ. રંગ વગરનું.
 ૯. વિ. વર્ણહીન; અસજ.
 ૧૦. વિ. સકર; મિશ્રગત.
 ૧૧. [સં. અ (અરાજ) + વર્ણ (ગુણ)] વિ. સારા ગુણ વિનાનું; નીચ; હામું.
અવર્ણનીય [સં. અ (નહિ) + વર્ણ (હોડવું) + અપીય (લેવું)] વિ. વર્ણની ન શકાય એવું; અસાધ્ય.
અવર્ણવાહ [સં. અવર્ણ (નિષ) + વાહ (હોડવું તે)] પું. મિથા; બદનામી.
અવર્ણવી વિ. (કમળી) અવર્ણનીય.
અવર્ણિય [સં. અ (નહિ) + વર્ણ (વર્ણન કરવું) + પન (વાહું)] વિ. વર્ણન ન થઈ શકે એવું; અવર્ણ.
અવર્ણિય હો અવિનાશ પણ પ્રાપ્ત થાય ૧. નાશક

અવધો ૧. [સં. અ (ને) + વર્ષ (વર્ષ સમય એવું)] પુ. ઉપમાન એવી સાથે સરખામણી હોય તે.
 ૨. વિ. એના વિષે જોવાની જરૂર ન હોય એવું.
 ૩. [સં. અ (નહિ) + વર્ષ (વર્ષ કરવા એવું)] વિ. વર્ષની સમય નહિ એવું; અ-કાલીન
 અવધોત્વ [સં. અ (નહિ) + વર્ષ (હોવા યોગ) + ત્વ (પદ)] ક. (ન્યાય) પછી વિષે પશુતાના અભાવની ઉદ્ભવના એટલે હપના
 અવધોસમ [સં. અ (નહિ) + વર્ષ (હોવા યોગ) + સમ (એવું)] જી. (ન્યાય) ન્યાયની ૨૪ જાતિ માંહેની એક; રજાંતમાં હેતુ જે પ્રકારનો હોય તે જ પ્રકારનો હેતુ પશુમાં નથી એમ કહી સાખની સિદ્ધિમાં હોય બતાવવો તે. જેમો, 'સમ્મ અનિત્ત છે, કેમો તે ધરતી જે ઉત્પન્ન કરેલી વસ્તુ છે'. એ અનુમાનમાં કોઈ એવું દાવ્ય બતાવે કે ધરતી કુદારનો બનારેલો છે, ત્યારે સમ્મ તાજનું, હોં વગેરેની કિમીથી બનેલો છે, એટલે સમ્મની અનિત્યતા સિદ્ધ થઈ રાહતી નથી.
 અવધોન ૧. [સં. અ (અયોગ) + વર્તન (વર્તવું તે)] ક. અયોગ વર્તન.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + વર્તન (આજીવિત)] ક. મુજશનના સાધન ન હોવાપણું; બેઠારી; કામધણો ન હોવાપણું.
 ૩. [સં. અ (નહિ) + વર્ત (ઘોડું) + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] ક. હાતી ન હોવી તે ન હોવાપણું; અનસ્તિત્વ; અસ્તિત્વનો અભાવ.
 ૪. વિ. આજીવિત વિનાનું; બેઠાર; ધંધા વગરનું.
 ૫. વિ. વર્તન રહિત; શાંત; કામકાજ વિના એવું રહેનાર; બેઠાકુ.
 અવધોમાન ૧. [સં. અ (નહિ) + વર્તમાન (માહુ કાળનું)] વિ. અતિઆગળનું.
 ૨. વિ. જૂનાકાળનું.
 ૩. વિ. હાલ નહિ એવું અવિષમાન.
 અવધો [સં. અ (નિર્વેક વસ્તુને આલય) + વર્ષ (નામ)] ક. હોમટ; નામનું.
 નામને પશુ થયો અવધો. નર્મદાસ
 અવધોમાન [સં. અ (નહિ) + વર્ત (વર્તવું) + માન (વર્તમાનકાળને પ્રત્યય)] વિ. વધતું ન હોય એવું.
 અવધો ૧. [સં. અ (નહિ) + વર્ષ (એવું)] વિ. કિતરતું; હલકું.

૨. [સં. અ (નહિ) + વર્ષ (વર્ષ કરવું) + વ (વળ)] વિ. વર્ષ ન કરવા એવું નાપસંદ.
 અવધો ભુજો અવધો.
 અવધોત્વ ૧. [સં. અ (નહિ) + વર્ષ (વર્ષ કરવું) + ત્વ (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] ક. અગ્રિયું; અનુરૂપિ સુત્રનું; વરસાદ ન વરસવાપણું.
 ૨. વિ. વરસાદ વગરનું; વૃદ્ધિ વિનશનું.
 અવધો ૧. [સં. અ (હલકું) + વર્ષ (વર્ષ)] પુ. ઉદાસપણું વંચવ એવું નિવાસન.
 ૨. પુ. (પિત્ત) વેર માનનો અવધાન હંદ. હંદ કહીને પ્રાપ્ત્ય કાલે અવધ અર્થ, માત્ર ચોખસે માત્રી, હેરે રાત્રે અંધ. મહામોહના
 ૩. વિ. ઉત્તમ; મેઠ; સૌથી સરસ.
 ૪. વિ. હિંમતી બાલનું; ધણો પાક બાપે એવું; હાલુપ.
 ૫. વિ. બરનું.
 ૬. [અ. અવધ] વિ. પહેલું; મુખ્ય.
 ૭. વિ. રાજ્યાતનું; આરંભનું.
 અવધાવરણ [અવધ (પહેલું) + અવરણ] જી. પહેલાં અવધ કરેલી ઘણા અવરણ; 'એ-ટ'.
 અવધાખર ૧. [અ. અવધ (પહેલું) + અખિર (છેલ્લું)] વિ. પહેલાંનું અને છેલ્લનું; પ્રથમનું અને અંતનું.
 ૨. જ. પહેલેથી છેલ્લે સુધી; એક છેડેથી બીજા છેડા સુધી; અધિતિ.
 અવધાકસાઈ [અવધ (એક) + કસાઈ (નામ)] પુ. સૌથી સારો ન્યાય; અલ્પ ન્યાય.
 અવધાઈટી જી. જમીન તરફ વળેલા કંટાવાળો એમ અવગા કંટાવાળો એક; અવળ-કંટક.
 અવધાકામ [અવધ (પહેલું) + કામ] ક. રાજ્યાતનું કામ; આદિકર્મ; 'રેપે વર્ષ'.
 અવધાકારૂન [અ. અવધ (પહેલું) + કારૂન] પુ. મુખ્ય કારૂન.
 અવધાકોર્મ [અવધ (પ્રથમ) + કોર્મ (એરી)] જી. પહેલી બાલકત.
 અવધાક ૧. [સં.] પુ. ધોળો રંગ.
 ૨. વિ. ધોળું; ધોળા રંગનું.
 અવધાકણ ૧. [સં. અવ (અસાન) + કણ (ટેવ)] ક. અપાકણ; અસાન ટેવ.
 ૨. ક. માડું કુચ્છ; નાકે ચિહ્ન; અપાકણ.
 અવધાકિત ૧. [સં. અવ (નિમગ્નતાવ અવધ) + કિત (એકાગ્ર) + કિત (બા-હંતને પ્રત્યય)] વિ. ઓગળેલું; પરિવર્તન.

૨. [સં. અવ (નિમગ્નતાવ અવધ) + કિત (એક) + કિત (બા-હંતને પ્રત્યય)] વિ. એકેલું; અલેકું.
 અવધા [કિ.] જી. એક જ વસ્તુવાલે જમીન.
 અવધામિત ૧. એક કામમાં બીજા કામની સિદ્ધિ.
 અવધામુખાદિકેષ પુ. (વેદ) કાળીછરી, કસમદ, કુવાડીઓ, હજાર અને સંયજ એ બીજે સરખે બાજે થઈ, ખાંડી કાતો એક ભતનો ખરડ. તે ખરજ, ઘર તેમ જ કોલ ઉપર ઉપયોગી થનાય છે.
 અવધા ૧. [સં. અવ (નાથ) + કામ (એકાગ્ર)] પુ. કેડ; સરીરનો મધ્ય ભાગ; કમર.
 ૨. વિ. ઓટાડેલું.
 ૩. [સં. અવ (નાથ) + કામ (વળેલું)] વિ. નીચે લટકતું.
 ૪. વિ. વળેલું; ઓરેલું; સંબંધ પામેલું.
 અવધાજમી જી. નિરોડે થઈ સુધી માલની અટકાવત.
 અવધાજમીન [અવધ (સૌથી સારું) + જમીન] જી. ધણો પાક કિતરે એવી ઉત્તમ જમીન; હાલુપ પ્રકેશ.
 અવધાજુ [અ (નહિ) + વધણ] ક. થન ન વળવાપણું.
 અવધાજી ૧. [અ. અવધ (પહેલું)] ક. પહેલાંથી; અમાઉથી; અસલ.
 ૨. જ. પહેલેથી; રાજ્યાતથી.
 અવધાદોમ ૧. [અ. અવધ (પહેલું) + દા. દુલ્ભ (બીજું)] જી. ઉપલપામલ; ઉપામતી; દેશાર.
 ૨. વિ. અવગાસવનું; ઉલટસલટ.
 અવધાધાધિરી [અવધ (પહેલું) + ન્યાધાધિરી (એરી)] જી. મૂળ અદાલત.
 અવધાધિરા જી. ખાસ પ્રસંગનો વધારાનો વેરો.
 અવધામંજલ ૧. જી. અનિષ્ટા; પાપરત; મહાનિ છેવડનું ઠેકણે પાડવાની કિયા.
 ૨. [અ. અવધ (પહેલું) + મંજલ (બિતવાની જગ્યા)] જી. કળને કાલ્યા કે આગવાની જગ્યા; રમણન. માલુમતા મરણથી તેની જમતવાજ પૂરી થાય છે ને પદ્મોક્તી મુક્તાપૂરીની સદ્ગાત થાય છે. એ મુક્તાપૂરીમાં પહેલો રાતવાગો કમરમાં હોવાથી એને પહેલી મંજલ કહે છે.

અવલોક

અવલોકનમુદ્રા [અ. અવલ (પહેલું) + શ. મુદ્રા (ધરો)] પુ. ન્યાય માટે પહેલી અરજી.

અવલોકનસરવાળું [અવલ (સામાન્ય) + સરવાળું] જ. નામાનું સંસ્કૃતનું તારણ કે તારીખ; મર્ક સાલના આખર સરવૈયા ઉપસ્ટી નવી સાલના પ્રારંભમાં તે આખર સરવૈયાને ઉલટાવી કરેલું સરવૈયું.

અવલોકનસરવૈયું લુઓ અવલોકનસરવૈયું.

અવલોકસાલ ૧. [અ. અવલ (પહેલું) + શ. સાલ (વર્ષ)] જી. પહેલું વર્ષ.

૨. જી. બેસતું વર્ષ; વરસની શરૂઆત.

અવલોકસિલક ૧. [અ. અવલ (સામાન્ય) + સમ (મહિનાની ઊંચી તારીખ)] જી. મહિનાની ઊંચી તારીખે વધેલી રોકડ.

૨. જી. વેપાર કે પેદી કર કરતી વખતની મૂડી; આરંભની મૂડી કે રકમ.

અવલોકનમુદ્રા [અ. અવલ (પ્રખ) + હૃમત (અધિકાર)] જી. મુખ્ય સત્તા; વાદાધિકાર; મૂલાધિકાર; 'ઓરિજિનલ ડ્યુરિ-રિસક્ટન'.

અવલોકનમુદ્રામુદ્રા [અ. અવલ (પહેલું) + હૃમ (આજ્ઞા) + નામા (વખાણ)] જ. અદાલતનો મુખ્ય ભેખી મુદ્રા; મૂળ આજ્ઞાપત્ર; 'ઓરિજિનલ ડ્રી'.

અવલોક ૧. [સં. અવલંબ (આધાર રાખવો)] પુ. આધાર; ઓમ; રેખો.

૨. પુ. આશરો; આશ્રય; મદદ.

૩. પુ. ઓળંગવો; કડિયાનું એક ઓળંગ; એક છેડે વળન ટાંચેલું હોય એવી દોરી. આ દોરીની દિશા ક્ષિતિજ સમાંતરતણ સાથે કાટ-ખૂણો કરે છે અને સંખ્યાવધી પૂળીના મખળિદુમાં કાઢેને ભવ છે.

૪. પુ. ભેડેલો ભાગ; સાંધણ.

૫. પુ. રેખો લેવાનું સાધન.

૬. [સં. અવ (નીચે) + લંબ (ઘડાઈ)] પુ. ઘડાણ; લોહક.

૭. પુ. (મણિત) વસ્તુ કોઈ પણ નિદુ આમળ દોરેલો તે વસ્તુ લંબ અને તે નિદુનો લુગ એ એ વસ્તુ આવેલો કોઈકનો ભાગ; 'સંપૂર્ણોર્થક'.

૮. જ. સિદ્ધ કામનાં બાક સત્ર મહેનું એક.

૯. વિ. ઘટકનું.

૧૦. વિ. શાંતું.

એક ઘડાઈ મર્ક ચોટલી, ચીર એવન અવલોક ૧.

અવલોક ૧. પુ. (પિંગળ) એ નામનો ૧૩

માત્રનો હંદ. તેમાં ૧, ૪, ૫ માત્રએ વર્તિ

અને ૧, ૫, ૬ માત્રએ તાલ આવે છે.

કુતિ કુતિ, કવ પત્ર, શર કસે.

જન કલ, પ્રતિપદ, મિત્ર મસે;

પ્રથમે, શર નવ, કવ છે.

અવલોકનની, માલ છે. સ્વપિન્ન

૨. પુ. આર ખૂણા કરમા ન હોય એવી આર બાલુચળી આકૃતિ.

અવલોકનકેદ [સં. અવલંબ (આધાર) + કેદ (મખળિદુ)] જ. (મણિત) એ નિદુને આધાર આપવાથી આખા પદાર્થને આધાર મળે અને તેનું સમતોલપણ જળવાય તે નિદુ; મુદ્રાવમખળિદુ; 'સેન્ટર ઓવ સરપે-સન'.

અવલોકન ૧. પુ. (મણિત) પુ. લંબ; લંબરેષ.

૨. જ. (મણિત) અમુક સિદ્ધાંત સાબિત કરતાં પહેલાં તેના આધારરૂપ સિદ્ધ કરવો પડે એવો બીજો સિદ્ધાંત; કોઈ સિદ્ધાંતની સાબિતી સરલ કરવા માટે પહેલાં સાબિત કરેલો સિદ્ધાંત; 'મેન્દા'.

૩. જ. આસ્થા; મદદ.

૪. જ. ઓમ; આધાર; આશ્રય; આશરો; સરણ.

૫. જ. મદલ; સ્વીકાર.

૬. [સં. અવ (નીચે) + લંબ (વચી રહેવું)] જ. રેખો; કઈ પણ પડી જતું અટકાવવા આધાર લેવાનું સાધન.

૭. જ. પમ મૂળવાની જમા.

૮. જ. મોહ; અસતિ.

૯. વિ. પાધારોહ; સીધું.

અવલોકનન્યાહુ [સં. અવલંબન (આધાર) + ન્યાહુ (ધાર)] પુ. કરો; દેવારખી; આડ્ય.

અવલોકનરેખા જી. (મણિત) સાદુલ; ઓળંગો; 'સમ્પૂર્ણ કામન'.

અવલોકનમાન [સં. અવ (નીચે) + લંબ (વચનું) + માન (વર્તમાનસંભવે પ્રત્યક્ષ)] વિ. ઘટકનું.

અવલોકનમૂલ [સં. અવ (નીચે) + લંબ (ઘડાઈ) + મૂલ (ખર્ચ)] જ. (મણિત) આંધી પદાર્થ ટાંચવામાં આવે તે નિદુ; 'પોઈન્ટ ઓવ સરપે-સન'.

અવલોકનધર લુઓ અવલોકનધર.

અવલોકનરેખા લુઓ અવલોકનરેખા.

અવલોકન ૧. [સં. અવ (નીચે) + લંબ (વચનું)] જ. વિ. ઘટકનું.

૨. જ. વિ. આધાર રાખવો; રેખો-લેવો; આશરે રહેવું.

૩. જ. વિ. ઝાલવું; પકડવું; સાલવું.

અવલોકનમુદ્રા [અવલંબ (ઓળંગો) + સન (ઘેસે)] જ. અનુતરમાં ખાણના થર સરખી હિંચાર્થમાં છે કે નહિ તે જતાવનાર સાક્ષાતી ધોડી અને ઓળંગાનું જનાવેલું ઓળંગ.

અવલંબિત ૧. [સં. અવલંબ (આધાર લેવો) + ઇત (જણ)] વિ. આધાર રાખનાર; રેખવાળું.

૨. વિ. ઉતાવળું; સીધ.

૩. વિ. નીચે ઊતરતું; હેઠું આવતું.

૪. [સં. અવ (નીચે) + લંબ (ઘડાઈ)] વિ. ઘટકનું.

અવલંબી ૧. [સં. અવલંબ (આધાર) + ઇત (જણ)] વિ. આધાર રાખનાર.

૨. વિ. રેખો આપતું.

૩. [સં. અવ (નીચે) + લંબિત (ઘડનાર)] વિ. ઘટકનું.

અવલંબી જવાબદારી [અવલંબી (આધાર રાખનાર) + જવાબદારી] જી. અનિશ્ચિત વાત ઉપર આધાર રાખતી જોખમદારી; સાપેક્ષ કબિલ; કરતી જવાબદારી; 'કન્ડિ-જનલ સાયેન્સિસ'.

અવલંબી પદોશલુક પુ. માલિકી ન હોવા છતાં બીજા પક્ષીની જમીન કે મિલકતમાં અમુક કરતે જવા અસવવાનો કે ખણી લઈ જવાનો હક.

અવલોક [અ. વલ (તે જન્મો હલે) નું જીવન] જી. બાળન્યા; ઉર્વાઓકરા; સંતતિ.

અવલોક [અ. અવલંબ-સ] પુ. પવંત ઉપસ્ટી નીચે પડતો જરૂરનો દમલો.

અવલોક ૧. [સં. અવ (ખાળ) + લિપ્ (લેખાઈ) + ત (વાળ)] વિ. અહંકારી; મનરસ અવિશ; મહવાળું.

૨. [સં. અવલિપ્ (લખાડવું) + ત (સુપરંતો પ્રત્યક્ષ)] વિ. ઓપડેલું; લખાડેલું.

૩. વિ. ઓરેલું; લાગેલું; આસક્ત.

૪. વિ. મારી નાખેલ.

અવલોકતા [સં. અવલોક (અહંકારી) + તા (જણ)] જી. અવિશ્વજ્ઞ; અહંકાર; હુપક.

અવલોકન લુઓ અવલોકન.

અવલોક ૧. [સં. અવ (ઘડું) + લિપ્ (વાડું) + ત (સુપરંતો પ્રત્યક્ષ)] વિ. આરેલું.

૨. [સં. અવ (ઓવલ) + લીક (માટેવ)] વિ. નાક કરેલું.

૩. વિ. બસ મળેલું; ખાસિલું.

૪. [સં. અવ (ચોતરફ) + લીઠ (સ્પર્શ કરેલું)] વિ. અપેક્ષુ; દેશાપેક્ષુ.

અવશેષીકા [સં.] છો. અવશ્યના; પિત્તાર; તિરસ્કાર.

અવશેષીન [સં. અવ (નાશ) + લી (વચન રહેલું) + ત (બહુવચનો પ્રત્યય)] વિ. અવેક્ષુ; વગમેક્ષુ; આશ્રયે રહેલું.

અવશેષીલતા પુ. (પિંગળ) પહેલા તથા ત્રીજા અક્ષરમાં સમ્યક્, સમ્યક્, જમ્યક્ અને મુરુ મળી ૧૦ અક્ષર અને બીજા તથા ચોથા અક્ષરમાં સમ્યક્, જમ્યક્, જમ્યક્, અને રમ્યક્ મળી ૧૨ અક્ષરનો એક અર્ધસમસ્ત છંદ. નવનીલતા; અવનીલતા.

અવશેષીલા ૧. છો. પિત્તાર; તિરસ્કાર; અનાદર.

૨. છો. પ્રયાસ નહિ તે; સહેલ.

૩. [સં. અવર (બેઠ) + લીલા (ખેલ)]

છો. રમતા; હીમ; ખેલ.

અવશુષ ૧. [સં. અવ (નિમજ્જવાચક ઉપસર્ગ) + શુષ્ (નાશ કરવો) + ત (બહુવચનો પ્રત્યય)] વિ. નાશ પામેલું.

૨. વિ. શોષ થયેલું.

અવશુષિ વિ. (બૂ. મુ.) કીધું; અવશું.

ઉદાવલિ થવાઈ અવશુષિતેષ પૂઠિ ખડાલુ.

અવશેષપ્રત્યય

અવશુષ્યન ૧. [સં. અવશુષ્ય (ખેંચી ઠાડવું) + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જ. અવશુષ્યની ક્રિયા; ખેંચી લેવાપણું; ટૂંકવું.

૨. [સં. અવશુષ્ય (ઠાડવું) + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જ. ઉદન; કાપવું તે.

૩. જ. વાળ ન બાંધવા તે.

અવશુષ્યિત ૧. [સં. અવશુષ્ય (ઠાડવું) + ઇત (બહુવચનો પ્રત્યય)] વિ. ઉઠેલું; કાપેલું.

૨. [સં. અવશુષ્ય (ખેંચી ઠાડવું)] વિ. ટૂંપી ઠાડેલું; ચૂરેલું.

૩. વિ. વાગ નહિ બાધેલું.

અવશુષ્યન ૧. [સં. અવ (નાશ) + શુષ્ (નાશકરું)] જ. આગોડવું તે; બોદલુ.

૨. જ. લંદ.

અવશુષ્ ૧. પુ. (મણિ) એક જાતનો વક; 'અવેશુષ્ટ'. વકની આસપાસ તંત્ર રાખેલી હોરી વીંટવામાં આવે અથવા તે વકની આસપાસ વીંટવી હોરી તંત્ર રાખીને ઉકેલવામાં આવે ત્યારે હોરીના એક પક્ષ બિંદુની મતિથી બનતા વકની આપેક્ષતાએ એટલે તેના આધારે મૂળ વકને અવશુષ્ કહે છે.

૨. પુ. હોર કે સ્તંભને એક વસ્તુ ઉપરથી બીજા ઉપર વીંટાગવાની ક્રિયા.

અવશેષ ૧. પુ. ખોલવાની ક્રિયા.

૨. પુ. તોડી નાખવું તે.

૩. [સં. અવ (ઊઠવું) + શિષ્ (કાપવું)]

પુ. ખૂંચી નાખવાપણું.

અવશેષન ભુખો અવશેષ.

અવશેષનું ૧. જ. કિ. ખોદવું; ખોતરવું.

૨. જ. કિ. ચિત્ર કરવું; લીટી ખેંચવી.

૩. જ. કિ. ચીતરવું.

૪. [સં. અવ (ઊઠવું) + શિષ્ (કાપવું)]

જ. કિ. બૂંચવું; ઉઠવું.

અવશેષા ૧. [સં. અવિ (અચળાવચક ઉપસર્ગ) + શ્વ (ઠાડવું)] છો. ઇન્દ્ર.

સારી તથાએ કુરંચ આખો,

તે કમળીની અવશેષા ૨. મર્યાપથી

૨. [સં. અવ (ઊઠવું) + શિષ્ (કાપવું)]

છો. ખૂંચી નાખવાપણું.

૩. છો. શરીર સમુચારવાનું કામ.

અવશેષ ૧. [સં. અવ (ખરાબ) + શિષ્ (લેવાવું)] પુ. અંદાસ; મર્વ.

૨. [સં. અવશિષ્ (ચોપાડવું)] પુ. ખરા; ચોપાડવાની ક્રિયા.

૩. પુ. લીપણું.

૪. પુ. સમુચાર; બાલ્ય.

૫. પુ. સંમંધ; સમ.

અવશેષન ૧. [સં. અવ (ખરાબ) + શિષ્ (લેવાવું) + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જ. અંદાસ; મર્વ; મર્વ.

૨. [સં. અવશિષ્ (ચોપાડવું) + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જ. ચોપાડવું તે.

૩. જ. તેલ.

૪. [કિ.] જ. કપડું; ખોડખોપણું.

૫. જ. લેપ.

૬. જ. સુખમ્મું ગાક.

અવશેષ ૧. [સં. અવશિષ્ (ચાટવું)]

પુ. (વેદ) અટકવું; આટો; જાણી નહિ તેમ પ્રવાહી ખલુ નહિ એવી ખાવાની વસ્તુ અથવા ક્ષવા; અપધિનો કચણ કરી પાકની રીતે ઘાટો બનાવી મટાપ એવું બનાવેલું ખોરાક તેમાં સાકર નાખવાની હોય તો મુરુથી ચારમુથી, મોજ મુરુથી

અમલો અને પાણી, દૂધ, મૂત્ર તથા બીજા પાતળા પદાર્થ મુરુથી ચારમુથી નખાવ છે. પાક સારો બને એટલે લેહના તાર થાય અને પાણીમાં ટીપું નાખવાથી બૂડે અવશેષ આંખમાંથી વચ્ચે લગવાથી કંઠ્ય અને ચીકણો

જણાય, અને પાકની ચંદ્ર રંગ અને સ્પષ્ટ મુરુ હોય એ પાક તૈયાર થવાનાં લક્ષણ બાલ્યવાં. તે પાક ઉપર આંખની લગવાથી

અવશેષ ૧. [સં. અવશિષ્ (ચાટવું)] પુ. (વેદ) અટકવું; આટો; જાણી નહિ તેમ પ્રવાહી ખલુ નહિ એવી ખાવાની વસ્તુ અથવા ક્ષવા; અપધિનો કચણ કરી પાકની રીતે ઘાટો બનાવી મટાપ એવું બનાવેલું ખોરાક તેમાં સાકર નાખવાની હોય તો મુરુથી ચારમુથી, મોજ મુરુથી

અમલો અને પાણી, દૂધ, મૂત્ર તથા બીજા પાતળા પદાર્થ મુરુથી ચારમુથી નખાવ છે. પાક સારો બને એટલે લેહના તાર થાય અને પાણીમાં ટીપું નાખવાથી બૂડે અવશેષ આંખમાંથી વચ્ચે લગવાથી કંઠ્ય અને ચીકણો

જણાય, અને પાકની ચંદ્ર રંગ અને સ્પષ્ટ મુરુ હોય એ પાક તૈયાર થવાનાં લક્ષણ બાલ્યવાં. તે પાક ઉપર આંખની લગવાથી

અવશેષ ૧. [સં. અવશિષ્ (ચાટવું)] પુ. (વેદ) અટકવું; આટો; જાણી નહિ તેમ પ્રવાહી ખલુ નહિ એવી ખાવાની વસ્તુ અથવા ક્ષવા; અપધિનો કચણ કરી પાકની રીતે ઘાટો બનાવી મટાપ એવું બનાવેલું ખોરાક તેમાં સાકર નાખવાની હોય તો મુરુથી ચારમુથી, મોજ મુરુથી

આંખમાંથી છાપ ઊડી આવે. તેની માત્ર ૨૫ થી ૧ તોલા સુધી છે.

૨. [સં. અવ (ચોટવું) + શિષ્ (ચાટવું)]

પુ. જાળના ટેરવાથી આટવાપણું.

અવશેષન ભુખો અવશેષ.

અવશેષનું છો. અવશ્યના.

અવશેષનું જ. કિ. કાલવડું; પ્રવાહી સાથે મેળવી ઘૂંટવું.

અવશેષિકા [મે. અવ (ખોધું) + શિષ્ (ચાટવું)] છો. આટણું.

અવશેષી [સં. અવ (ચોટ પ્રમાણમાં) + શિષ્ (ચાટવું) + વ (યોગ)] વિ. આટવા જેવું.

અવશેષી ૧. [સં. અવ (ચોતરફ) + લોશ્ (એવું)] પુ. જોવાની ક્રિયા; દર્શન.

૨. પુ. જાણી નજરે જોવાપણું.

૩. પુ. નજર; દર્શિ.

૪. પુ. પ્રકાશ; તેજ.

૫. પુ. એક સ્ત્રી અવશેષી,

અવશેષીન ૧. [સં. અવ (ચોતરફ) + લોશ્ (એવું) + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જ. આંખ; તેજ.

૨. જ. ગુણદોષની તપાસ; સમાલોચના.

૩. જ. ચોક્કસાઈ; ખારીક તપાસ.

૪. જ. દર્શન; જોવાની ક્રિયા.

૫. જ. પરીક્ષા; નિરીક્ષણ.

૬. વિ. આંખી બધું દેખી શકાય એવું.

અવશેષીનકાર ૧. [સં. અવશેષીન (પરીક્ષા) + કાર (કરનાર)] પુ. પ્રશ્નવિચેન કરનાર; પુસ્તકના ગુણદોષની તપાસ કરનાર; સમાલોચક.

૨. પુ. ખારીક તપાસ કરનાર.

અવશેષીનભૂમિ ૧. [સં. અવશેષીન (નિરીક્ષણ) + ભૂમિ (સ્થળ)] છો. પ્રયોગશાળા.

૨. છો. વેદશાળા.

અવશેષીનવૃત્તિ [સં. અવશેષીન (પરીક્ષા) + વૃત્તિ (વચ્ચે)] છો. કંઠી તપાસ કરવાની ટેવ.

અવશેષીનશક્તિ ૧. [સં. અવશેષીન (પરીક્ષા) + શક્તિ] છો. ખારીક નિરીક્ષણની શક્તિ; કંઠી તપાસ કરવાની આવડત.

૨. છો. લખાણની પરીક્ષા કરવાની શુદ્ધિ હોવાપણું.

અવશેષીનશાળા ભુખો અવશેષીનભૂમિ.

અવશેષીનશીલ [સં. અવશેષીન (પરીક્ષા) + શીલ (સ્વભાવવાળું)] વિ. ખારીક તપાસ કરવાની ટેવવાળું.

અવશેષીનાત્મક [સં. અવશેષીન (પરીક્ષા) + આત્મક (વાતું)] વિ. તપાસ ઉપર સ્થાયેલું નિરીક્ષણને આધારે રહેલું.

वि. नभेस भ्रमावाणुः जिभा भस्तम्बाणुः.

અવશ્યપદોશઅધિકાર ભુજો અવશ્યપદોશલક્ષ.
અવશ્યપદોશલક્ષ પું. અર ભેદતો સુખનો
અધિકાર; અવશ્ય સ્વૈર્ભવ; 'ઈન્દ્રિયેન્દ્રિય ઓવ
નેસેસિટિ'.

અવશ્યપુત્ર [સં. અ (નદિ) + વશ (લાગે
આદે) + પુત્ર (પુત્ર)] પું. અન્યમાં ન
હોય એવો દીકરો.

અવશ્યમેવ [સં. અવશ્ય (અવશ્ય) + એવ
(એવ)] જ. નહીં; અતીત અ; નિઃસંદેહ;
અર.

અવશ્યશિક્ષા [સં. અવશ્ય (અવશ્ય) + શિક્ષા
(શિક્ષા)] સ્ત્રી. ફરજિયાત શિક્ષણ.

અવશ્યસૈવ ૧. જ. સ્વાધી સૈવ; અવશ્ય
અવશ્ય; 'સ્વૈન્દ્રિય અવશ્ય'.

૨. [સં. અ (નદિ) + વશ (લાગે) +
સૈવ (અવશ્ય)] જિ. એવી સૈવ તાત્પર્ય ન
હોય એવું.

અવશ્ય [સં.] જ. નહીં.

અવશ્યભાવિ ભુજો અવશ્યભાવિ.

અવશ્યભાવિતા [સં. અવશ્ય (અવશ્ય) +
ભાવિ (ભાવ) + તા (અર્થ)]
સ્ત્રી. ચોક્કસ અવશ્ય હોય એ અવશ્ય રીતિ;
અનિવાર્યતા.

અવશ્યભાવિતા [સં. અવશ્ય (અવશ્ય) +
ભાવિ (ભાવ) + તા (અર્થ)] પું. અવશ્ય-
ભાવિત સ્વતંત્ર નથી, પરંતુ હેતુથી નહીં થાય
એ એવો વાદ 'પ્રિથિભિન્ન'.

અવશ્યભાવિ [સં. અવશ્ય (અવશ્ય) +
ભાવિ (ભાવ)] જિ. અવશ્ય રીતિ ન રહે
એવું અર અવશ્ય એવું; ચોક્કસ અવશ્ય;
અવશ્ય.

અવશ્ય ૧. [સં. અ (નદિ) + વશ (લાગે
આદે) + અ (અતીત/અતીત)]
સ્ત્રી. વશ ન રહે એવી સ્ત્રી.

૨. [સં. અ (નદિ) + ર્શ (અતીત)]
સ્ત્રી. હિમ.

અવશ્ય ૧. [સં. અ (નદિ) + વશ
(લાગે અર્થ એવું)] પું. અભિમાન.

૨. પું. ગામ.

૩. [સં. અ (નદિ) + ર્શ (અતીત)]
પું. હિમ.

અવશ્ય-અર અવશ્ય-પુરુષીય અર્થ રહ્યું.
ઉત્તરઅવશ્ય

અવશ્ય [સં. અવશ્ય (અવશ્ય)] જ. અર;
અતીત; નિઃ.

અવધેક [સં. અવ (નામે) + ક્ષિપ્ (છાંદ)]
 વ. સાણને અણતું દાસ્તાણું ધોવામાં વપરાતું
 પ્રવાહી.
 અવણકલ્પ ૧. [સં. અવ (નિશ્ચય બતાવતો
 ઉપસર્ગ) + સ્તણ (સેતવું)] વિ. અટકા-
 વેણું; રોષલ.
 ૨. [સં. અવણજ (ચંચા બંદ)] વિ. આશય
 કરેણું; વસેલ; રહેણું.
 ૩. વિ. આશિત.
 ૪. વિ. જડ બની ગયેણું; સ્તબ્ધ થયેણું.
 ૫. વિ. હોકેણું; વીરેણું.
 ૬. [સં. અવ (નામે) + સ્તણ (સેતવું)]
 વિ. દબાયેણું.
 ૭. વિ. ખસેણું; નજીકનું.
 ૮. [સં. અવ (અવ) + સ્તણ (અટકાવક)]
 વિ. અધિષ્ઠ.
 ૯. [સં. અવ (નિશ્ચય બતાવતો ઉપસર્ગ) +
 સ્તણ (ટેકો આપવો)] વિ. મદદ મળી હોય
 એણું.
 ૧૦. વિ. સામે થયેણું.
 અવર્ણણ ૧. [સં. અવર્ણજ (અવલ બંદ)]
 પું. અકર્ણક; મનુરી; મદ; કપ.
 ૨. [સં. અવર્ણજ (અટકવું)] પું. અટકી
 જવાપણું.
 ૩. પું. અપ્રમણ; પ્રતિબંધ; હરકત.
 ૪. પું. અપ્રમ; આધાર; ટેકો.
 ૫. પું. અટકતા; સ્તબ્ધતા.
 અવરે જાતઃકલ્પ અવર્ણણવાણું હોય છે
 ત્યારે જ નિદ્રા ઉત્પન્ન થાય છે. સિદ્ધાંતાર્થ
 ૬. પું. અભિયો.
 ૭. પું. સરખાત.
 ૮. [સં. અવર્ણજ (મોઢાઈ આપવી)]
 પું. મોટા.
 ૯. [સં. અવ (નિશ્ચય બતાવતો ઉપસર્ગ) +
 સ્તબ્ધ (ચક)] પું. હિંમત.
 ૧૦. જ. સુસ્વર્ણ, કેમકે તેનાથી માણસોને અભિ-
 માન આવે છે.
 ૧૧. [સં. અવ (મોટું) + સ્તણ (જડ થવું)]
 વિ. જાડું.
 અવર્ણણ ૧. [સં. અવર્ણજ (અટકવું) +
 અવ (નામ બતાવનાર પ્રત્યય)] જ. અટકાવત;
 પ્રતિરોધ; રોકત.
 ૨. જ. આશય; આધાર.
 ૩. જ. બિહું રહી જવાપણું; અટકી જવાની
 સ્થિતિ.
 ૪. જ. પ્રારંભ; સરખાત.
 ૫. જ. સ્તબ્ધતા; જડ થવું તે.

અવસર ૧. [સં. અવ (નીચે) + સંજ્ઞ (વળતી રહેવું)] જ. સંબંધઃ સંસર્ગ.
 ૨. વિ. અસરના.
 ૩. વિ. કામમાં લાગેલું.
 ૪. વિ. ભોગ્યેલું; સંસાર; વળતેલું; ચોરેલું.

અવસર [૧.] વિ. શુભારે; અંદાજથી.

અવસર ૧. [સં.] પું. મામકું.
 ૨. પું. ધર.
 ૩. પું. જાત્રાલય; વિદ્યાચોગૃહ.
 ૪. પું. સાગા; નિશાળ.
 ૫. પું. હોમનો અગ્નિ રાખવાનો બોરડો.

અવસર્ય લુગ્નો અવસર્ય.

અવસર ૧. [સં. અવસર (ખિત થવું) + ત (વાળું)] વિ. ઉદાસ; હતાશ; બેઠ પામેલું.
 ૨. વિ. દુઃખી.
 ૩. [સં. અવસર (પૂરે થવું) + ત (વાળું)] વિ. પૂરે થઈ ગયેલું.
 ૪. વિ. ફરજ ન બળવી ટકનારે.
 ૫. વિ. મરી ગયેલું; નાશ પામેલું; મૃત.

અવસરતા ૧. [સં. અવસર (પૂરે થવું) + ત (વાળું) + તા (પાળું)] સ્ત્રી. અંત; હોમ; પૂર્યતા.
 ૨. [સં. અવસર (ખિત થવું) + ત (વાળું) + તા (પાળું)] સ્ત્રી. ખિતતા; ઉદાસી; ગ્લાનિ.
 ૩. સ્ત્રી. દુર્બળતા; અશક્તિ.
 ૪. સ્ત્રી. દુઃખીપણું.
 ૫. સ્ત્રી. ફરજ અબલવામાં અસમર્થપણું.

અવસર ૧. પું. (વેદાંત) એક જાતની સંમતિ એટલે પદ અને પદ્યર્થનો સંબંધ; પ્રતિબંધ કરનારી જિજ્ઞાસાની નિવૃત્તિ માટે અવસર-વજાળવત્વ રૂપ સંબંધ.
 ૨. પું. કોઈ જનાવ ચોખ્ખ વખતે જનવાનું વર્ણન કરવામાં આવે તેવો કલ્પાલંકાર. જેમકે, વાસવ કોખો વજ પરે, હોડખ બારે મેઠ; [મિરિ કર ધરી જન જાળબાં, નટવર રાખીનેઠ. આમાં ઉદના કોખી મજ દૂળવા લાખું એ અવસર પર નટવરે રમેઠ રાખી એવર્ધન પર્વત હામો ઠરી માણસોને જવાડયાં.
 ૩. પું. કષ્ટ.
 ૪. પું. ખાનગી અસહત.
 ૫. પું. તક; લાગ; મોડો.
 ૧. અવસર ચૂકવો = તકનો લાગ ન લેવો.
 ૨. અવસર ચૂકવા મેલવા = તક-અણીનો સમય ચૂકનાર કંઈ કામનું નહિ.
 ૩. અવસર તાકવો = લાગ માટે સહ બેવી.
 ૪. [કિ.] પું. દુઃખ; આરત.

૭. [કિ.] પું. ધધો.
 ૮. [સં. અવ (નીચે) + સ્ (સ્થ)] પું. નીચે ઊતરવાની ક્રિયા.
 ૯. પું. પ્રસંગ; દાણું.
 ૧૦. પું. કુરસદ; નવરાસ; અવસર.
 ૧૧. પું. મરેલનો દહાડો; જાપોખણી. અવસરપાણી = ઉત્તરક્રિયા.
 ૧૨. પું. મન.
 ૧૩. [કિ.] પું. મુરબી.
 ૧૪. પું. રકું ખમરણ; સારો અવસર.
 ૧૫. પું. વરસ.
 ૧૬. પું. વરસાદ.
 ૧૭. પું. સમય; ભેગવાઈ.
 ૧૮. પું. સમય; વખત.
 ૧. અવસર આવવો-મળવો = તક મળવી.
 ૨. અવસર આવે ત્યારે = ચોખ્ખ સમયે.
 ૩. અવસર બોળખવો-બોલો = સારો કે નસ્યો આવેલો વખત વિચારવો.
 ૪. અવસર ચેતે તે નર બલો = વખતને વિચારે તે માણસ સમજી.
 ૫. અવસરનાં મીત અવસરે મવાવ = વખતનાં વાળ વખતે વાગે.
 ૬. અવસરે આવી તે પદમણી = દાણે જે મળે તે સોના જેવું માનવું.
 ૭. અવસરે મેકુલ કોમે = વખતનાં વાળ વખતે વાગે.
 ૮. અવસરે મોલી બરડવું = વખત જાળ્યે છૂટે લાધે પૈસા ખરચવા.
 ૯. નડારો-મણે અવસર = દુઃખગ્રસ્ત પ્રસંગ. જેમકે, મરણ.
 ૧૦. લગન અવસર = લગનનું દાણું.
 ૧૧. સારે માઠે અવસરે = રૂઝ દાણે અવવા દુઃખને વખતે; લગ અવવા મરણ પ્રસંગે.
 ૧૨. સારો અવસર = શુભ પ્રસંગ. જેમકે, લગ્નક્રિયા.
 ૧૩. સુખનો અવસર = સુખી દિવસ.

અવસરપ્રાપ્ત ૧. [સં. અવસર (નિવૃત્તિ) + પ્રાપ્ત (મેલવેલું)] વિ. નોકરી છોડી ફારક બેસેલું; ચે-સન લીધેલું; બેઠ પગારનું.
 ૨. [સં. અવસર (પ્રસંગ) + પ્રાપ્ત (મેલેલું)] વિ. પ્રસંગને અનુસરવું.

અવસરવાદ [સં. અવસર + વાદ (ખત)] પું. પશિમનો એક ઇસ્લમિક સિદ્ધાંત. તે પ્રમાણે ઈશ્વર જ ખરી રીતે કર્તા અને હાતા અને છવ માત્ર હજવા પ્રમાણે કર્તા અને હાતા છે. જ્યારે જ્યારે શરીર ઉપર અસર થવાથી આત્માને સંવેદન એટલે જ્ઞાન અથવા સુખદુઃખ થાય અને જ્યારે જ્યારે આત્માની કૃતિ એટલે

કર્મશક્તિથી શરીર હામેલાલે ત્યારે ત્યારે આત્મા અને શરીરની વચમાં આવીને ઈશ્વર કર્મ કરે છે. સંવેદનનું શરીર અને શારીરિક મનિનું આત્મા એ માત્ર વખતે વખતે સ્પર્શારી મરણ દોષ, પશુ ખરી રીતે આ સંવેદન એટલે જ્ઞાન અને મંતિ જાનેનું કારણ ઈશ્વર છે. મેલવાંસ અને અશુભોક્ત્યા આ સિદ્ધાંતમાં મેલવાંસ ઈશ્વરને હાતા અને અશુભોક કર્તા માત્ર માને છે.

અવસરવીતું ૧. [અવસર (પ્રસંગ) + વીતવું (પાર થવું)] વિ. કવખતનું; કટાણીનું.
 ૨. વિ. વખત આપ્યો અથ પછીનું.

અવસરસર [અવસર (સમય) + સર (પ્રમાણે)] જ. ચોખ્ખ સમયે; ભોધિએ તે વખતે.

અવસરસંમતિ [સં. અવસર (પ્રસંગ) + સમતિ (વધારે જ્ઞાન માટે લવાવ પૂછવાપણું)] સ્ત્રી. (વેદાંત) એક જાતનો પદ અને પદ્યર્થનો સંબંધ.
 અર્થના નિષ્પણ્ણ પ્રતિબંધ એ શિખની જિજ્ઞાસા, તે જિજ્ઞાસા નિવૃત્ત થયે એ ખરી વજાળવણું છે, તેને અવસરસંમતિ કહે છે. જેમ અનુમાનના નિષ્પણ્ણ ખરી અવસરસંમતિ વડે ઉપમાનનું નિષ્પણ્ણ છે. તેમાં, પ્રમથ પ્રમાણની કાર્યરપત્ત જેમ અધિકજ્ઞાનરૂપ અનુમાન વિધે છે, તેમ સાદરજ્ઞાનરૂપ ઉપમાન વિધે થાય છે. ભોડાજાલ બદ

અવસર્ય [સં.] પું. ફર; સ્વર્ગમતા; કમળ પ્રમાણે વર્તવું તે.

અવસર્ય ૧. [સં. અવ (બોધિ) + સ્પૃ (જડ)] પું. કાસદ ફૂત.
 ૨. પું. ભસ્ત્રા; ફૂંખી પોલીસ.

અવસર્યલુ [સં. અવ (નીચે) + સ્પૃ (જડ) + જન (નામ અનાવસાર પ્રસંગ)] જ. ઊતરવાની ક્રિયા; નીચે જવાપણું.

અવસર્યવું [સં. અવ (નીચે) + સ્પૃ (સરાઈ)] જ. વિ. લપસવું.

અવસર્યિણી ૧. [સં. અવ (નીચે) + સ્પૃ (જડ)] સ્ત્રી. (જૈન) ઊતરતો કળ. તે અજાર્થ હેમચ્છના લખવા મુજબ દસ કોડકોડિ એટલે ૧૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦ સામર વર્ષનો દોષ છે. જેમ વેદ વગેરે ધર્મના અનુયાયીઓ મુખને નામે બોળખાતા કાળના ચાર વિલાસ ખડે છે, તેમ જૈનશાસ્ત્રએ એક એક કાળવચના ઉત્તરિણી એટલે સારી વસ્તુની વૃદ્ધિ થતી જવી તે અને અવસરિણી એટલે સારી વસ્તુનું હીણ થતા જવું તે એ બે વિલાસ કર્યાં. તે દરેકમાં છ છ અક્ષરોને નામે બોળખાતા અમુક અમુક વર્ષતાં બોળ વર્ષના

પેટા વિભાગ બાંધ્યું. જે કળમાં એક અથવા
પાંચી બીજા આસપાસ વસતુના રૂપ, રંગ, કસ
વગેરે વધે તે ઉત્સર્પિણી અને અંતર્યામિ
તે અવસર્પિણી. અવસર્પિણી કળના ૭ વિભાગ:
(૧) સુસમ સુસમ (સુખ સુખ), (૨) સુસમ
(સુખ), (૩) સુસમ કુસમ (સુખ કુખ),
(૪) કુસમ સુસમ (કુખ સુખ), (૫) કુસમ
(કુખ) અને (૬) કુસમ કુસમ (કુખ
કુખ). ઉત્સર્પિણી કળમાં એવી ઊભડો કમ
થઈ. હાલ અવસર્પિણી કળનો પંચમો કુસમ
એટલે કુખનો કળ માને છે. તેનું પ્રમાણ
એકવીસ હજાર વર્ષનું છે.

જનમ્ જનમિ છે તેમાં અવસર્પિણી એટલે
સાચી વસતુનું કીલ્લુ પણ જરૂં અને ઉત્સર્પિણી
સારી વસતુની વધી જતી જતી એવા જે કાલ
કમે કરીને માને છે. અભુજાત

૨. જો. હાગ; હેગલ; ઉતાર.

૩. વિ. ઉતરતું; નીચે જતું.

અવસર્પિણીભૂમિ [સં. અવ (નીચે) +
સર્પ (સમર્પ) + ભૂમિ (જમીન)] જો. હાગ-
વાળી જમીન; નીચાણ.

અવસર્પિ ૧. [સં. અવ (નીચે) + સર્પ
(જરૂં)] વિ. હાગ પાતું; નીચું.

૨. વિ. ત્રાસ; તિરકસ.

૩. વિ. નીચે ઉતરતું; અધોગામી.

૪. વિ. સરકતું; સપસડું.

અવસર્પ [સં. અવ (ઊભડું) + સર્પ
(કાણું)] વિ. જમણું; ડાબાથી ઊભડું.

અવસાણુ પું. (ભૂ. સુ.) તક; સમય; પ્રસંગ.
હું તા તમે વિચક્ષણા, વિલુ જૂઠા અવસાણુ ૨.

અવસાત ૧. [અ. સામત (વખત)]
જ. અસાર; હમણાં; અટાકે; હાલ.

૨. જ. ભોમિતું; એકમ; એકાએક.

અવસાક ૧. [સં. અવસદ્ (વાલી જરૂં)]
પું. અસકિત; કામ કરવા અસમર્થજનું.

૨. [સં. અવસદ્ (પૂરે જરૂં)] પું. અંત;
છેડો.

૩. [સં. અવસદ્ (નાવમેદ જરૂં)] પું. ખેડ;
વિવાદ.

૪. પું. વાક.

૫. [સં. અવસદ્ (નાસ જરૂં)] પું. નાસ;
ધર.

૬. [સં. અવ (નીચે) + સર્પ (બેસડું)]
પું. નીચે બેસી જવાખડું.

૭. પું. હાર.

અવસાકક ૧. [સં. અવસદ્ (વાલી જરૂં) +
અક (કરનાર)] વિ. કામ કરવામાં અસમર્થ.

૨. [સં. અવસદ્ (નાવમેદ જરૂં) + અક
(કરનાર)] વિ. ખેડકારક.

૩. [સં. અવસદ્ (નાસ જરૂં) + અક
(કરનાર)] વિ. વિનાશકારક.

અવસાકન ૧. જ. ગરીબ સ્થિતિ.

૨. જ. ભુખમ.

૩. [સં. અવસદ્ (વાલી જરૂં) + અન (નામ
અન્યથા પ્રત્યય)] જ. વાડો જવાખડું.

૪. [સં. અવ (નીચે) + સર્પ (બેસડું) +
અન (નામ અન્યથા પ્રત્યય)] જ. પાતી;
પતન.

૫. [સં. અવસદ્ (પૂરે જરૂં) + અન (ખડું)]
જ. પૂરે કરવાખડું.

૬. જ. જાણી નામે એવું બોધક.

૭. [સં. અવસદ્ (નાસ જરૂં) + અન
(નામ અન્યથા પ્રત્યય)] જ. વિનાશક; નાસ
પમાડવે તે.

૮. જ. વેરાગ; વિરજિત.

૯. જ. (વેક) જ્યુનિમિસા.

૧૦. જ. રક્તિ ન હોવાખડું; અસ્થિત.

અવસાન ૧. [સં. અવસો (પૂરે જરૂં)]
પું. ખેત; મરણ; પતન.

૨. પું. સંમીતભેજનમાં મુખ્ય તાલ ખતાવવા
માટે વપરાતી આવી 'ન' નિહાળી; સમતાલ.

૩. જ. અટકી જવાખડું; બંધ પાવતી સ્થિતિ.

૪. જ. અંત; છેડો; સમાપ્તિ.

૫. જ. ભેજવાઈ; સધિ.

૬. જ. નીચે ઉતરવાની જગ્યા.

૭. જ. બારીક વખત.

૮. જ. વાંચવા કે માવામાં રમ ખાવડું
ઠાકડું; અટકવાની દાંપ; વિરામ; વતિ.

૯. જ. સમ્પન્નો છેલ્લો ભાગ; આદિ, મધ્ય
અને અવસાન એમાંનો ત્રીજો.

૧૦. જ. સંતિ લેવાનું ઠાકડું; આરામગાહ.

૧૧. જ. શ્લોક; શ્લોકનો છેલ્લનો ભાગ.

૧૨. જ. સાવંતલ; સંખ્યાનો વખત; સંજ,
દિવસનો છેલ્લો ભાગ.

૧૩. જ. સ્થિતિ.

૧૪. જ. હા; સીમા.

અવસાનકાળ [સં. અવસાન (ખેડ) + કાલ
(વખત)] પું. મરણનો વખત.

અવસાનિકા [સં. અવસાન (છેડો)]
જો. છેલ્લનો ભાગ.

અવસામ ૧. જ. અંતકર્મમાં જરૂરવામાં આવ
લાગક સામ; સ્થિતિ; પ્રસંગ.

૨. [સં. અવ (ખામ) + સમન
(સુવિધી)] જ. ખરાબ ગરબ.

અવસામ ૧. [સં. અવસો (નાસ જરૂં)]
પું. નિશ્વ; મુદરસા; મોહકપણું; નાકી કરવું
તે.

૨. પું. સુખભાગ; વધારો; ખાતો.

૩. [સં. અવસો (પૂરે જરૂં)] પું. સમાપ્તિ;
છેડો; અંત.

અવસામક ૧. [સં. અવસો (વાલી જરૂં)]
વિ. નિર્ણય કરનાર નિશ્ચયકાર; નાકી કરનાર.

૨. [સં. અવસો (પૂરે જરૂં)] વિ. પૂરે
કરનાર.

અવસામી [સં. અવસો (જોડું)] વિ. રહેતું;
વસતું.

અવસારણુ ૧. [સં. અવ (દૂર) + સારણુ
(ભય ભિય જરૂં તે)] જ. દૂર ખસેડવાની ક્રિયા.

૨. જ. હથાવડું તે.

અવસારિત ૧. [સં. અવ (દૂર) + સારિત
(ખસેડવું)] વિ. દૂર ખસેડેલું.

૨. વિ. હથાવેલું.

અવસિકલ ૧. [સં. અવ (ઘોવા) +
સિલ્ (જાંઘ) + લ (જુલ્હાઈતો પ્રત્યય)]
વિ. જરેલું.

૨. વિ. નાહેલ.

૩. વિ. બોલેલ; ખાતેલું; બીજવેલ.

અવસિકલંબ [સં. અવસિકા (જરેલું) +
લંબ (કરીત)] વિ. સરીર ઉપર ખણી બાંધ-
વામાં આવતું હોવ એવું; બીજવેલ સરીરવાળું.

અવસિલ ૧. [સં. અવ (ઘોવા) + સો
(નાસ જરૂં) + લ (જુલ્હાઈતો પ્રત્યય)]
જ. બોધાવેલ ધ્યાન.

૨. વિ. અટકી પડેલું.

૩. વિ. એકડું કરેલ.

૪. વિ. બેસેલું.

૫. [સં. અવસો (બસડું) + છત (જુલ-
હાઈતો પ્રત્યય)] વિ. બજેલું; સમભાવેલું;
વિહિત; અવગત.

૬. [સં. અવસો (વાલી જરૂં) + છત (જુલ-
હાઈતો પ્રત્યય)] વિ. નાકી કરેલ; નિશિત.

૭. વિ. પરિપક્વ; સારી રીતે સંધેલું.

૮. [સં. અવસો (પૂરે જરૂં) + છત (જુલ-
હાઈતો પ્રત્યય)] વિ. સમાપ્ત; પૂરે કરેલું.

૯. વિ. સમૂહ; આત્મા.

૧૦. વિ. સંબંધ પામેલ; બેધામેલું.

અવસુમે [સં. અવ (નિશ્ચયકારક ઉપર) +
સુમે (સરેલું)] વિ. સરેલું; ઊંધડું.

અવસુષ્ટ ૧. વિ. કાઢેલું.

૨. [સં. અવસુષ્ટ (બેડી દેડ)] વિ. બેડી
ફેસેલું; લાગેલું; લગા.

૩. વિ. દીપેલું; આપેલું; હા.

૪. વિ. નીસરેલ; નીચેલું.

અવસેક ૧. [સં. અવ (નીચે) + સિન્ (હાંડું)] પુ. આંખનો એક રોગ.

૨. [સં. અવ (ચોતર) + સિન્ (હાંડું)]

પુ. હંડાવ; ચોતરે અટકું તે.

અવસેક લુપ્તો અવસેક.

અવસેક ૧. [સં. અવ (ચોતર) + સિન્ (હાંડું) + અન (નાથ બનાવનાર પ્રત્યય)]

ક. હંડવામાં વપરાતું પાણી.

૨. ક. હાથ ખોલીને હરીરમાંથી લોહી કઢવા-પાણું.

૩. ક. લોહી નીકળતું તે.

૪. ક. હરીરમાંથી પરસેવા વાટે રોગ કઢવાની ક્રિયા.

૫. ક. સિંચન; હંડવાની ક્રિયા.

અવસેક ૧. [સં. અવસો (અટકું) + વ (લાપ)] વિ. અવસો બેઠું.

૨. [સં. અવસો (નહી ઇચ્છું) + વ (લાપ)] વિ. નિર્વૃત્ત કરવા બેઠું.

૩. [સં. અવસો (પૂરે ઇચ્છું) + વ (બેઠું)] વિ. પૂરું કરવા બાપક.

અવસોસ પુ. અવસોસ; સોક; પરત્તાવો.

અવસ મારી અમને પાવતાં ૧.

૧૦ આલો અવસોસ.

અવસ ૧૦

અવસેક ૧. [સં. અવ (નીચે) + ક (વિખેલું)] પુ. ઉકારો.

૨. પુ. કપરો; ખૂન; પૂંને.

૩. [હિ.] પુ. મળમળ.

૪. પુ. વિજા; મળ; નરક.

૫. પુ. હરીરનો મુલ્ક બાપ.

અવસેક ૧. [સં. અવ (નીચે) + ક (વિખેલું) + અક (અમાર)] પુ. કપરો કાઠનાર પુરુષ; કાકુલ્લો.

૨. પુ. સાવરથી; કાકુ.

અવસેક ૧. [સં. અવસેક (અમળ) + અમ (પણીને નીકળવાની અર્થ)] પુ. ખાન-ખાનાનાં મળમળને વહેવાનો નળ.

અવસેક ૧. [સં. અવ (ચોતર) + સંક (પાડું)] પુ. અવસી; સંકરને કિતરવાની અર્થ.

૨. પુ. માલુસોનું કિતરવાનું ઠેમણું; ઉતારો.

૩. પુ. સ્નાન; આખે અંચે નાહતું તે.

૪. [સં. અવસેક (અધર્મ કરવી)]

પુ. દુમલો; હાલો.

અવસેક ૧. [સં. અવસેક (અધર્મ કરવી) + અક (અમાર)] પુ. મુંઝો; રસ્તે અવસનાર માલુસો મારનાર માલુસ; હાલો.

અવસેક લુપ્તો અવસેક.

અવસેક ૧. [સં. અવ (નીચે) + સંક (પાડું) + અક (અમારને પ્રત્યય)]

વિ. નીચે ઉતરેલું; નીચે મરેલું.

૨. વિ. સ્નાન કરેલું.

૩. વિ. દુમલો કરાયેલું.

અવસેક ૧. [હિ.] છી. એક ભાતની બાપ.

૨. છી. ઠાન.

૩. છી. પારસીઓનું મૂળ ધર્મપુસ્તક.

૪. છી. હાલત; સ્થિતિ; અવસ્થા.

અવસેક ૧. પુ. પાલો; કાપ.

૨. પુ. નિષ્કર્ષતું તે; પાલરજી.

૩. [સં. અવ (નીચે) + સ્ત (પાવણું)]

પુ. સાદી; અધર્મ; કિતરેલ; અમળ.

અવસેક ૧. [સં. અ (નહી) + વસ (વસ)]

ક. પાલો ન હોવાખૂં.

૨. [સં. અ (અવ) + વસ (પાવણું)]

ક. બીજો પદાર્થ; એક પદાર્થની લુપ્તો તેના બેવો પદાર્થ.

૩. [સં. અ (નહી) + વસ (અવ)]

ક. માથા; અમ.

૪. ક. માથા વગરની મીઠા; અમળ પદાર્થ.

૫. વિ. તુલ્ય; હાલું.

૬. વિ. નિરર્થક; અર્થહીન.

અવસેક ૧. [સં. અ (નહી) + વસ (અવ) + ત (પણું)] છી. ખોટો અમાલ;

પ્રત્યય.

૨. છી. મિથ્યાપણું.

અવસેક લુપ્તો અવસેક.

અવસેક [સં. અવ (નીચે) + સ્ત (પાવણું) + વ (અવસેકને પ્રત્યય)]

વિ. પ્રસારેલું; પાવરેલ; નિષ્કર્ષેલ.

અવસેક [સં. અ (નહી) + વસ (અવ)]

વિ. કપાં સિંચાણું; નામું; નરજી.

અવસેક [સં. અવ (માથાને અવસેકને ઉપર)]

+ સ્ત (પાવણું)] વિ. અવેલું; રહેલું.

અવસેક ૧. છી. અવસેકને અમુક મુલતના

બાપ અથવા પેદા બાપ નિહાનીનો અમુક

માળો; અવસેક.

૨. [હિ.] છી. અવસેક.

૩. છી. અમા; વાર્તા.

૪. છી. અમા; અવસેક.

૧. અવસેક અવી = પાકી ઉમરે પહોંચતું.

૨. અવસેક અમાવી = અમુક દેખાતું.

૩. અવસેક અમાવી = અમુક અમુક.

૪. તેની અવસેક અવી અમાવી = અવસેક

અમાવી અમાવી અમાવી.

૧. પાકી અવસેક = અમાવી.

૨. છી. અમાવી સંત.

૩. [હિ.] છી. અમાવી; અમાવી; અમાવી.

૪. છી. અમાવી; અમાવી; અમાવી.

૫. છી. (અમાવી) અમાવી અમાવી અમાવીની

સ્થિતિ. તે અમાવી અમાવી છે: અમાવી, અમાવી,

અમાવી, અમાવી અને અમાવી.

૬. છી. અમાવી અમાવી.

૧૦. છી. અમાવી અમાવી.

૧૧. છી. અમાવી.

૧૨. છી. અમાવી; અમાવી.

૧૩. [સં. અવ (અમાવી) + સ્ત (પાવણું)]

છી. અમાવી; અમાવી. વેદાંત પ્રમાણે અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી અમાવી

૨. જ. દેખાવું; સ્થાન; સ્થાન.

૩. જ. પ્રતિષ્ઠા.

૪. [સં. અવ (નિશ્ચય બતાવનાર ઉપસર્ગ) + સ્થા (હોવું)] જ. રહેઠાણ; મુકામ; વાસ.

૫. જ. રહેવાની મુક્ત.

૬. [ક્રિ.] જ. સ્થિતિ; સત્તા; અસ્તિત્વ.

અવસ્થાનિકા છી. એક બતની કુવા એટલે માંતિ.

અવસ્થાપક ૧. વિ. મુકાર કરનાર.

૨. વિ. મુકામ માંડનાર.

૩. [સં. અવ (નીચે) + સ્થાપક (સ્થાપનાર)] વિ. સ્થાપના કરનાર.

અવસ્થાપન ૧. [સં. અવ (નીચે) + સ્થાપન (ખૂંડવું તે)] જ. ખોડવું લે.

૨. [સં. અવ (નિશ્ચય બતાવનાર ઉપસર્ગ) + સ્થાપન (નહીં કરવું તે)] જ. મુકાર કરવાપણું.

૩. જ. રહેવાનું ઠેઠાણું; મુકામ.

અવસ્થાપનકર્તા લુઓ અવસ્થાપક.

અવસ્થાપણ ૧. વિ. જુલ.

૨. [સં. અવસ્થા (સ્થિતિ) + આપણ (ખમેલ)] વિ. સારી સ્થિતિમાં મુકામેલ; સાધનસપ્ત; ધનિક.

અવસ્થાપયિતા લુઓ અવસ્થાપક.

અવસ્થા પરિણામ [સં.] પુ. (યોગ) સ્થૂલ સૂક્ષ્મ ભૂત તથા દીર્ઘવન્દ્ય ચક્ષુ પરિણામમાંનો એ નામનો એક યોગદર્શનમાં માનેલ તથા પરિણામ; (૧) પર્વ પરિણામ, (૨) વૃક્ષ પરિણામ અને (૩) અવસ્થા પરિણામ. જેમકે, ધમનું નવું કે બીજું હોવું તે અથવા એવા સાંજળવા વગેરેમાં અસ્પષ્ટતા સ્પષ્ટતા હોવી તે.

અવસ્થાપિત ૧. [સં. અવ (નીચે) + સ્થાપિત (ખૂંડવું)] વિ. ખોડેલ.

૨. [સં. અવ (નિશ્ચય બતાવતો ઉપસર્ગ) + સ્થાપિત (સિદ્ધ કરેલું)] વિ. નક્કી કરેલું.

૩. વિ. ખોડેલું.

અવસ્થાસેક [સં. અવસ્થા (સ્થા) + સેક (જાવડ)] લુઓ અવસ્થાંતર ૫.

અવસ્થાથી ૧. [સં. અવ (નિશ્ચય બતાવનાર ઉપસર્ગ) + સ્થાપિત (બેસું રહેવું)] વિ. બેસું રહેનાર.

૨. [સં. અવસ્થા (રહેવું)] વિ. રહેનાર; વસતું.

અવસ્થાપદક [સં. અવસ્થા + પદક (કબો અથવા)] જ. જન્મ, હાલતી, વૃદ્ધિ, વિપરિણામ એટલે દેશાર, ક્ષણ એટલે ધમાવું તે અને નાશ, અથવા અમત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ,

મૂર્ત, સમાધિ અને મરણ, અથવા સિદ્ધાન્ત, માન્ય કૌમાર, દેશોર, ચોવન અને વાર્દક્ય એ છે સ્થિતિ.

અવસ્થાહીન [સં. અવસ્થા (સ્થિતિ) + હીન (નિમ્ન)] વિ. નમ્ર સ્થિતિનું; મૃતિનું નિર્ધન.

અવસ્થાંતર ૧. [સં. અવસ્થા (સ્થા) + અંતર (બીજું)] જ. એક ધાતુ નક્ષાત્રને બીજા ધાતુ કરાવી દિવા; ધાતુભેદ.

૨. જ. ન્યસ્તિત્ત્વ આસ્તિક અથવા સાદુમર- માથી બિખારી કે બિખારીમાંથી સાદુમર થવાપણું; એક દસમાંથી બીજા કોઈક દસમાં જવાથી કતો દેશાર.

૩. જ. નક્ષાત્રેથી દસા; દસા પરિવર્તન.

૪. જ. રૂપાંતર; વિપ્રતિ.

૫. [સં. અવસ્થા (સ્થિતિ) + અંતર (બીજું)] જ. સ્થિતિમાં કતો દેશાર.

અવસ્થિત ૧. પુ. (કૌન) આખી જિંદગી સે રહેવું અવધિવાન.

૨. [સં. અવ (આધાર દેખાડનાર ઉપસર્ગ) + સ્થા (હોવું)] વિ. આધાર સુખનાર.

૩. વિ. મરણ્ય વગેરું; રોગવેલું; નિમમ.

૪. વિ. હલ; આગત નિશ્ચિત.

જે અવધિવાન બીજો જન્મ થતાં છતાં અપ્રમા- માં કામ્ય રહે છે અથવા દેવગણમાંથી ઉચ્ચતિ પર્વત દિવા છતાં પર્વત સિદ્ધ રહે છે તે અવસ્થિત.

૫. [સં. અવ (પાસે) + સ્થિત (બેસું)] વિ. રહેલું; વસેલું.

૬. વિ. સાચા; નાશ ન થાયે એવું.

૭. વિ. સ્થિર રહેલું; વ્યવહાર ન થાય તેવું.

૮. વિ. હાલતી ધરાવતું; વિભાન.

અવસ્થિતત્વ ૧. [સં. અવ (નિશ્ચય બતાવનાર ઉપસર્ગ) + સ્થિત (રહેવું) + ત્વ (પણું)] જ. બીજું સ્વરૂપ ન લેવાપણું; પારકાના સ્વરૂપને ધારણ ન કરવું તે પરમથા પ્રવેશ ન કરવો તે.

પોતપોતાના સમાન્ય તથા વિરોધ સ્વરૂપથી વ્યુત ન થવું એ નિશ્ચય છે, અને પોતપોતાના સ્વરૂપમાં કામ્ય રહેવા છતાં પણ બીજા તત્ત્વા સ્વરૂપને પ્રાપ્ત ન કરવું તે અવસ્થિતત્વ છે.

૨. [સં. અવસ્થિત (સ્થિર) + ત્વ (પણું)] જ. સ્થિરતા; બોધવંતું ન થવાપણું.

અવસ્થિતિ ૧. છી. અનુકરણ.

૨. છી. બેસું રહેવાપણું.

૩. છી. મર્મણ; હલ.

૪. [સં. અવ (આધાર બતાવનાર ઉપસર્ગ) + સ્થા (રહેવું)] છી. રહેઠાણ; નિવાસ.

૫. છી. રહેવું તે.

૬. [સં. અવ (નિશ્ચય બતાવતો ઉપસર્ગ) + સ્થા (હોવું)] છી. હાલતી; વિભાનતા; અસ્તિત્વ.

૭. છી. હાલત; દસા.

અવસ્થપર્શક [સં. અવ (તથા) + સ્પર્શક (અગાર)] લુઓ અવસ્થપર્શકરેખા.

અવસ્થપર્શકરેખા છી. (ચક્રિત) વક્રના કોઈ પણ નિદુ આગળ દોરેલા તે વક્રના સ્પર્શક અને તે નિદુના બુજ એ બે વચ્ચે આવેલો કોટચક્રનો ભાગ; 'સમટન્ટન્ટ'.

અવસ્થપૂષ્પ [સં. અવ (આધાર બતાવતો ઉપસર્ગ) + સ્પૃશ્ (આડું) + ત (બુધ્ધિવંતો પ્રત્યય)] વિ. ખોડેલું.

અવસ્થનિત [સં. અવ (બેસવું) + સ્થન (વિચારવું) + ઇત (બુધ્ધિવંતો પ્રત્યય)] જ. વીધ્યંત્રનો એક પ્રકાર; કહેલ વખત એટલે સ્થનની બીજી રીતે આપ્યા.

અવસ્થંકન [સં. અવ (નીચે) + સ્થંક (ળવું) + કન (નામ બતાવનાર પ્રત્યય)] જ. ઢપણું લે; ઢરણું; ઢરણું.

અવસ્થુ પુ. સામવેનો એ નામનો એક યાપિ.

અવસ્થુ આચેષ પુ. સામવેનો એ નામનો એક યાપિ.

અવસ્થુ ઐતરૈષ પુ. યાગવેનો એ નામનો એક યાપિ તેણે પાંચમા મંડલનાં ૩૧ અને ૭૫ થી સુક્રા સ્વાં કહેવાય છે.

અવસ્થસન ૧. જ. હરવું તે.

૨. [સં. અવ (નીચે) + સંસ (પાડવું) + સન (નામ બતાવનાર પ્રત્યય)] જ. પાડવું તે; ખાન.

અવસ્થસિત ૧. [સં. અવ (નીચે) + સંસ (પાડવું) + ઇત (બુધ્ધિવંતો પ્રત્યય)] વિ. ખરેલ.

૨. વિ. મિસર્ષ મયેલ.

૩. વિ. હરેલ.

૪. વિ. દોલ.

૫. વિ. નીચે પાડેલું.

અવસ્થરેલ લુઓ અવસ્થસિત.

અવસ્થાપિની ૧. [સં. અવ (નિશ્ચય બતાવનાર ઉપસર્ગ) + સ્વપ્ (સડું)] છી. (કૌન) સામા માણસને ગાદ નિદા બાવી જન્મ લેવી વિદ્યા.

૨. વિ. છી. બેઠાન કરે એવી; શુદ્ધિ રહે નહિ એવી.

એમ કહી મહેવા પર

અવસ્થાપિની નિદા નાખી.

આદિનાથ ચરિત્ર

અવહ ૧. પુ. એક ભતનો વાગુ નીળ
સંધ એટલે પ્રેરમાં રહેલો એક વાગુ; ઈશર.
૨. [હિ.] પુ. પાણી વચ્ચેનો ટેલ.
૩. [સં. અ (નહિ) + વહ (વહેવું)]
વિ. પ્રવાહ વગરનું.

૪. વિ. વહેવું ન હોય એવું; સ્થિર; અધિવાર.
યમંત્ર ધન વિશ્વં વીર!
ભણે અવહ ક્રમાનું નીર. બીમ
૫. [સં. અ (નહિ) + વહ (વહેવું)]
વિ. સાથે નહિ લેનાર.

અવહત [સં. અવ (અણ) + હત
(પાવેવું)] વિ. અણ રીતે મારેલું; ભેરથી
ધવાયેલું; મુકેલું.

અવહનીય [સં. અ (નહિ) + વહ
(ઉપાડવું) + નીય (લાયક)] વિ. ઉપાડી
ન શકાય એવું.

અવહરણ ૧. [સં. અવ (હર) + હ
(વર્ણવું) + અન (નામ બતાવનાર પ્રત્યય)]
જ ઉપાડી જવું તે.
૨. જ. એક ઠેકાણેથી બીજે લઈ જવાપરું.
૩. જ. ચોરી.
૪. જ. દૂધ સમયની સંધિ.
૫. જ. દૂર દૂરો દેવાપરું.
૬. જ. સ્વપ્નમિમાંથી હસકરને જાગૃતિમાં લઈ
જવાની ક્રિયા.
૭. જ. લેવું.

અવહસિત [સં. અવ (અણ) + હસિત
(હાસ્ય)] જ. અહાસ્ય; અજાણ હસવું તે.
અવહસ્ત [સં. અવર (પાછવું) + હસ્ત
(હાથ)] પુ. હાથનો પાછળનો ભાગ.

અવહાર ૧. પુ. આમંત્રણ; બોલાવવું તે.
૨. [સં. અવ (હર) + હ (વર્ણવું)]
પુ. અસોવાપરું.
૩. પુ. ચોર.
૪. પુ. છદ્મકરો; મુક્તિ.
૫. પુ. યોગ્ય વખત માટે લાગુ નંબ સખવા
કરાતી સધિ; કુલવિશ્વતિ.
૬. પુ. નોતરેલ જાણથી પાસેથી હોલત લઈ
લેવાપરું.
૭. પુ. પંથ ને ભલિનો ભાગ.
૮. પુ. પાસે લાવવા જેવી વસ્તુ.
૯. પુ. મગર.

૧૦. પુ. સ્વપ્નમાંથી હસકરને જાગૃતિમાં લઈ
જવાની ક્રિયા.

૧૧. પુ. વિરામ; નિષ્પત્તિ; અટકવું તે.

૧૨. પુ. હરણ લઈ જવાપરું.

અવહારક ૧. વિ. નિવારક; અટકાવનાર.

૨. [સં. અવ (હર) + હ (વર્ણવું)
+ અક (અનાર)] વિ. બીજે ઠેકાણે લઈ
જનાર.
૩. વિ. હસકરને લાવું અટકાવનાર.

અવહાર્થ ૧. [સં. અવ (હર) + હ (વર્ણવું)
+ થ (લાયક)] વિ. અસોવા લાયક;
એક ઠેકાણેથી બીજે લઈ જવા જેવું.
૨. વિ. હાથ લેવા.
૩. વિ. પાણું મેળવવા યોગ્ય.
૪. વિ. પાણું વાળવા જેવું.
૫. વિ. સિદ્ધ થવા લાયક.

અવહારક ૧. પુ. ચોક્ક હાથું તે.
૨. [સં. અવ (તિસ્કાર બતાવનાર ઉપસર્ગ)
+ હર (હસવું)] પુ. મનક; મશરી; હો.
અવહારક [સં. અવ (તિસ્કાર દેખાવનાર
ઉપસર્ગ) + હર (હસવું) + ક (વેવું)]
વિ. મશરી કરવા જેવું.

અવહિત ૧. [સં. અવ (આધાર બતાવનાર
ઉપસર્ગ) + હિત (મોકલું)] વિ. ઉપર રાખેલું;
મોકલું.
૨. વિ. કહેલ.
૩. વિ. આનવાળું; આગમિત; સ્વપ્નાન.
૪. વિ. પ્રખ્યાત; પ્રસિદ્ધ; વિખ્યાત.

અવહિત ૧. [સં.] જ. ખોટો દેખાવ;
દોષ; યોગ.
૨. જ. મનની વાત છુપાવી રાખવાની
તત્ત્વનીજ, મનમાં કંઈ હોય અને મોઢે કંઈક
દેખાડવાપરું; અભિચારીભાવના ઠઠ ભેદ
માહેનો એક.

અવહિતસંચારી પુ. અભિચારીભાવના ઠઠ
પ્રકરમાંનો એક. ભુખો અવહિત ૨.
અવહિત્યા [સં.] એક ભતનો અભિચારી-
ભાવ આપરચુક્તિ. ભુખો અવહિત ૨.
અવહિત પુ. પહેલા તથા મીઠા પદમાં ૩
ભાગ, ૨ મુઠ મળી ૧૧ વર્ણ અને મીઠા
તથા એથા મરચમાં ૩ ભાગ, ૨ મુઠ અને મુઠ
મળી ૧૧ વર્ણવાળો એક અર્ધસમસ્ત્ર કંઠ.

અવહિત્યા ભુખો અવહિત.
અવહી [સં. અવહ (પાણી વચ્ચેનો ટેલ)]
પુ. કાંચા જિલ્લામાં મેદાનમાં ચતો અવહ
દૂની હિમાલયો એક ભતનો ભાવજ. તેનું
લાકું ખેતીના બોળર બનાવવામાં તથા છત-
ત્ત તખ્તામાં કામ આવે છે.

અવહીન [સં. અવ (હર) + હીન
(અવેવું)] વિ. પાછળ પડી ગયેલું.

અવહત ૧. [સં. અવ (હર) + હ (વર્ણવું)
+ ત (જલદાંત્રો પ્રત્યય)] વિ. ચોરેલું;

છપી રીતે લીધેલું.

૨. વિ. લઈ લીધેલું.

૩. વિ. સિદ્ધ કરેલું; દોલ.

અવહેલ ભુખો અવહેલન.

અવહેલન ૧. [સં. અવ (અનાદર બતાવ-
નાર ઉપસર્ગ) + હેલન (ધિકાર)] જ. અવધા;
તિરસ્કાર; અપમાન; અનાદર.

૨. જ. કુકમ ન માનવાપરું.

અવહેલન ૧. [સં. અવ (અનાદર બતાવવો
(ઉપસર્ગ) + હેલ (ખાલ ન આપવું)]
જી. મેદરકારી; ખાલ ન દેવું તે.
૨. ભુખો અવહેલન.

અવહેલવું ૧. [સં. અવ (તિરસ્કાર બતાવનાર
ઉપસર્ગ) + હેલ (ખાલ ન આપવું)]
જ. વિ. અવગણવું; અનાદર કરવો.

૨. જ. વિ. કુકમ ન માનવો.

અવહેલ ૧. [સં.] જી. (ભૈન) મળક;
હાંસી.

૨. ભુખો અવહેલન.

અવહેલિત ૧. વિ. તિરસ્કૃત; અનાદર પામેલું.
૨. [સં. અવ (અનાદર બતાવનાર ઉપસર્ગ)
+ હેલ (ખાલ ન આપવું) + હિત (જલદાંત્રો
પ્રત્યય)] વિ. આનમાં નહિ લીધેલું.

અવહેવાઈ [સં. અ (નહિ) + અવહાર
(હોમરીય)] વિ. રીતરિવાજમાં સમજ વિનાનું.

અવળ ૧. [સં. અ (લેવું) + વલ (વળવું)]
વિ. (આમ) અવળું; ઊંચું.

૨. વિ. ખોટું.

અવળનું અવળ = ઊંધાનું અવળ.

અવળકણપરું [સં. અ (નહિ) + વલ
(લેવાવું)] જ. તાર ન ખેંચાય એવો ગુલુ.

અવળકણું [સં. અ (નહિ) + વલ
(લેવાવું)] વિ. તાર ન ખેંચાય એવું;
'અવળકણ'.

અવળકંઠક [અવળ (અવળ) + કંઠક (કંઠ)]
પુ. જમીન તથા વનમાં કંઠાવાળો અમલીના
જેવાં પાનવાળો દવામાં ઉપયોગી એક એક.

અવળકંઠુ વિ. (આમ) મળજી; હરપુટ;
ભેરવર; અમમત; મળજીત કંધવાળું.

અવળકો ૧. પુ. (આમ) હાથ; અળખો;
ઓરિયો.

૨. પુ. કાચા કોઈ વસ્તુ પાકવા હાય લાંબો
કરીને કરેલો પ્રવલ.

અવળકો નાખકો = લેવા કાપ કરવી.

૩. પુ. વાપરું; લાલિયું; કાંઈ; તરહિયું.

અવળમંડી જી. છુટા ભરેલ ઉપકરણો એક ભત.

અવળવળ ૧. વિ. આડુંઅવળું; અડખોડું;
વિચારી વગરનું.

૨. [અવગ (લવ) + અવગ (અવગમ્ય) + ઇવં (૧૫)] વિ. લવગમ્ય; લવગમ્ય વગરનું; લવગમ્ય વિનાનું.

૩. જ. અમે તેમ; હાવે તેમ; લિલ્લસાદ.

અવગમ્યોપાસ [અવગમ્ય (લવ) + આર્ષ (નામ અનાન્ય પ્રત્યય)] જો. આર્ષ; અવગમ્ય.

અવગમ્યોપાસનું લુઓ અવગમ્યોપાસ.

અવગમ્યોડી [અવગમ્ય (લિ) + ઈ (નારીવતિને પ્રત્યય)] જો. ઈડી હોય તેથી લિલ્લુ આલનારી આડા સ્વભાવની સો.

૧. અવગમ્યોડી રાંધે એવું = કહીએ કંઈ ભારે કંઈ કંઈ એવું.

૨. અવગમ્યોડીની મત = (૧) અવગમ્યોડી સોની માફક. (૨) કહીથી સોની આલમમત ૭ વર્ણવે.

અવગમ્યોડીસાપણું લુઓ અવગમ્યોપાસ.

અવગમ્યોડીણું [અવગમ્ય (લવ) + ઈ (અવગમ્ય પ્રત્યય)] વિ. અવગમ્ય કરનારી; આગળ; આડું.

અવગમ્યોડું ૧. જ. અવગમ્ય આપ એવું કામ.

૨. જ. આડું; આપણું.

૩. વિ. અવગમ્ય; અવગમ્યોપાસ.

૪. [અવગ (લવ) + અંક (વચ)] વિ. કહીએ તેથી લિલ્લુ કરનારી ૭ આલનારી; આડું; વિરલ.

૫. વિ. મમતી; જિની; દુરામતી.

અવગમ્યેન [અવગમ્યેન] જ. મોજમજ; આનંદ; હહેર.

અવગમ્યોમ [અવગમ્યોમ] વિ. (મામ) લિલ્લુ-મતું; આડુંઅવગમ્ય.

અવગમ્યોપાસ ૧. જ. એસતા પંચો અવગમ્ય ગર્ધ જતું તે.

૨. [અવગમ્ય + પંચક (પાચકો અર્થ)] જ. વારંવાર ૭ પાંચ વાર એવી ને એવી મુશોલી આવી પડે એવું જનવું તે; વળી પંચક એસતા કંઈ ખોટું થાય છે તેવું ને તેવું પાંચ વખત થાય એમ કહેવાય છે. જ્યોતિષમાં ધનિષ્ઠાના ઉત્તરાર્ધથી અશ્વિનીના પૂર્વાર્ધ સુધીનાં ૭ પાંચ નક્ષત્ર છે તે પંચક કહેવાય છે, તેમાં પચ્ચેશ જવાની તથા ઘાસ લાકડાં વહેરવાની મના કરી છે.

૩. જ. આર્ષ; આપણું; વહાલ.

૪. જ. સાદું કરવા જતાં ખોટું ગર્ધ જતું તે; લિલ્લુ થવું તે.

૫. જ. હાર; પરાલવ.

અવગમ્યોપાસ [અવગ (અવગમ્ય) + પંચ (સત્તે)] જ. અવગમ્યો રસ્તો; વિરલ માર્ગ.

અવગમ્યોપાસી ૧. [અવગ (અવગમ્ય) + વાસી (નોંધી)] જો. અવગમ્યો નોંધવું તે; મનમાં હોય તેથી લિલ્લુ અસાધ્યપણું.

૨. જો. અવગમ્યો નોંધે ને સવળું થાય તેવી વાસી.

૩. જો. અસુખ વચન; અપશુનિવાસ નોંધ.

૪. જો. લીડી મર્મવાળી નોંધી; એરખવાસી.

૫. જો. વાચ્યાર્થથી લિલ્લુ અર્થવાળી વાસી; મૂઠવાસી.

અવગમ્યેસ જો. એક જાતની વેશ. અવગમ્યો દિશામાં વીંટાળીને વધતી હોઈને તે અવગમ્યેસ કહેવાય છે. તે સાખનું ગેર ઉતારવામાં વપરાય છે. કહી અવગમ્યેસનાં કંઈ પાસીની સાથે થસી કંચ પર એપડવાથી જાને દર્દીની કાજિના પ્રમાણમાં એ કાચો પાવથી ગેરી જાનવરોનાં ગેર જાને તેમાં વિશેષે કરીને સાખનું ગેર ઉતારવામાં સહાય થાય છે એમ મનાય છે.

અવગમ્યોપાસ [અવગ (અવગમ્ય) + સ (સેવ) + વર્ષ (વર્ષ)] જ. અવગમ્યોપાસ; અવગમ્ય; લિલ્લુસાદ; લિલ્લુમતું.

અવગમ્યોપાસ કરવી = લિલ્લુમતું કરવું.

અવગમ્યોપાસ ૧. [સં. જા (નહિ) + વર્ષ (વર્ષ) + આર્ષ (નામ અનાન્ય પ્રત્યય)] જો. એક કહે તેમથી અવગમ્યો કરવાની રેવ; આર્ષ; લિલ્લુ કરવાનો સ્વભાવ.

૨. જો. વાગેમૂંઝે માર્ગ; આડો રસ્તો.

૩. જો. વિપરીત સુધિ; અવગમ્ય સમજ.

૪. જો. કહીવાર્ષ.

અવગમ્યોપાસ [અવગ (લવ) + નોંધવું] વિ. વાંધાનોંધ; વિરલ નોંધનાર.

અવગમ્યોપાસ [જા (નહિ) + વળવું (પાચ કરવું) + આમણ (વચ અનાન્ય પ્રત્યય)] જ. (મામ) મોત; મરણ.

અવગમ્યોપાસ જ. (મામ) અવગમ્ય; લિલ્લુસાદ.

અવગમ્યોપાસ ખોડવાં બહેરવાં જુદી જુદી કરીશ ખોડે

અવગમ્યોપાસી ૧. જો. એ જામનો લોક, જેમાં પાંચાં સવળાં એકથે પાછાં જાય ઉપર રહે તેમ જાધવાથી જૂમકું પાડે છે, અને અવગમ્યો જાધવાથી રજાય છે.

૨. જ. અવગમ્ય.

૩. જ. લિલ્લુસાદ; તલેઉપર.

૪. જ. લિલ્લુસાદ; અમતેમ; લિલ્લુમતું.

૫. જ. ચોકડી પડે તેમ; લિલ્લુ અને આડું.

અવગમ્યોપાસ ૧. [અવગમ્ય + સ (સેવ) + વર્ષ (વર્ષ)] વિ. અવગમ્ય; લિલ્લુ; તલેઉપર; લિલ્લુમતું.

૨. જ. લિલ્લુસાદ; અમતેમ; લિલ્લુસાદ.

૩. જ. એતરથી; દરેક કહેવેથી.

૪. જ. નધી જાણુએ; દરેક દિશામાં.

અવગમ્યોપાસ [સં. જા (નહિ) + વર્ષ (વર્ષ રેવે)] જ. લીડું; વાસણ પર અવગમ્યો કાંધવાનું સાધન; અંદર પાડવું કાંધણું.

અવગમ્યોપાસ જ. જ. (મામ) અવગમ્યો ન રહેવું.

અવગમ્યો ૧. [સં. જા (નહિ) + વર્ષ (વર્ષ) + આર્ષ (નામ અનાન્ય પ્રત્યય)] વિ. આગળ; અવગમ્ય કરે એવું; જિની; મમતી.

૨. વિ. અવગમ્ય; ખોટું; માફ. જેમ, આજે મામમાં જુદું અવગમ્યો ગર્ધ થયું.

૩. વિ. આડું; સ-મુખ નહિ એવું.

૪. વિ. લિલ્લુ; લિલ્લુ; વિરલ.

૧. અવગમ્ય પાટા રેવા-જાધવા = (૧) લિલ્લુ રસ્તો આપવું; ખોટું કહી માર્ગ જુલાવવો. (૨) મુઠસરે વાત સાવવાને બાંધે અવગમ્યો એકથે ખોટું સમજાવી જમાવવું.

૨. અવગમ્ય પાસા પાવા = (૧) પાવા પ્રમાણે ન થવું; લિલ્લુ થવું; કહેલી કુકિત પર ન પડવી. (૨) સવળું કરવા જતાં લિલ્લુ ગર્ધ પાડવું; હામો કરતાં ગુહમન થવું.

૩. અવગમ્ય પૂજેલા = પરમેશ્વરની ખોટી પૂજા કરેલી એકથે પૂર્વ જાને પાપ કરેલા; એકથે તેથી રીતે પૂર્વ પુણ્ય કમ નહિ કરેલાં.

૪. અવગમ્યોપાસ કરવું કરવું = ખરે રસ્તે લાવવું; અરાજ કર્ણ હોય તેના બદલામાં સાદું કરવું.

૫. અવગમ્યોપાસ કરવું થવું = અસજ કરતાં સાદું થવું.

૬. અવગમ્યો ખોડવાનું = (૧) લિલ્લુ કામ કરનાર. (૨) મામાનું કરેલ.

જ. અવગમ્યો પાધડી જાધવી-જાધવી = (૧) લિલ્લુ પાધડી પહેરવી; પાછળ સજવાની જાણુ આમજ રાખી જાધવી પહેરવી. (૨) દિવાળું કાઢવું; પાધડી ફેરવવી; ફરી જવું. (૩) જાણુ જાધવી. (૪) જાણુ ફેરવવું; વચન ન પાળવું; જાણુ અજાણુ કરવું.

૮. અવગમ્યો કરવું-કરી નાખવું = (૧) પાવ-માલ કરવું; નાશ કરવો. (૨) ફેરવવું; અંદરનું બહાર ને બહારનું અંદર કરવું. (૩) જામાવું; ગુહમન કરવું; લિલ્લુ કરવું.

૯. અવગમ્યો મોં કરવું = (૧) એકથે નોંધને

મો ફરવું; વિષય નક્કરવો. (૨) રિસાવું; કમન બતાવવું.

૧૦. અવળું વેતરવું = ધાર્યા કરતાં ઊંચકું કહેવાઈ જવું; આંધળે મહેરું કુટાવું.

૧૧. અવળે અસરે મૂંઝવો = બીજા માનતો કરવો; મૂંઝી નાંખવો; જાણુ અર્થ કરાવવું.

૧૨. અવળે પાને જૂનો દેવાવવો = મરજી વિરુદ્ધ કામ કરાવી કમવું; સંતાપવું; ઊંચકું કાર્ય કરાવવું અને પછી તેનો વાક કાઢવો.

૧૩. અવળે મોઢે પાવું = (૧) માંદ પાવું. કોઈનું કહેણું ન માનવાથી, કંઈ હદ ઉપરાંત કામ કરવાથી માંદ પામ છે તારે આ સજા કદાચમાં વપરાય છે. (૨) મો નીચે ને પીઠ ઉપર એમ કહી મોંએ પાવું.

૧૪. અવળો આંક લખવો = નસીમ ઊંચકું ધમકવું; નસીમના ભેજ અવળા હોવા.

૧૫. આડુંઅવળું = (૧) આમતેમ. (૨) આસ-પાસ; ચોતરફ; બધી બાજુએ.

૧૬. આડુંઅવળું વહેરવું કાઢીવું કરવત = બંને બાજુથી લાભ મેળવે તેવું માણસ.

૧૭. પ્રભુને અવળે હાથે પૂજેલા = (૧) કાર્ય કરેલું પણ કમને કરેલું તેથી ફળ ન મળ્યું એમ. (૨) પાપ કરેલાં.

૧૮. સાઈ કરતાં અવળું જવું = ફાવેલો કરતાં નુકસાન થવું; સાઈ કરવા કરતાં ખરાબ થવું.

૧. વિ. વિપરીત; પ્રતિકૂળ; યુક્તિય.

અવળા હાથ = ઊંચકું કવાજવું.

અવળી ૧. જ. વિના મહેનતે.

૨. જ. સહેજે; ચોટી વારમાં.

ધમો દેહ ધર્મ કારણે

અવળે બાળ્યો માફાઈ બાણે.

પ્રેમમાં

અવળી [સં. અવલોભ (માલવ)] જી. અવર; ધણાં વસાણાં ખાંડીને સુવાધીને મધમાં મદાડે છે તે બારીક ભૂણે; એક જાતનું મિષ બોવધ; બગીચા; કાદવું.

અવળોડું ૧. વિ. ઊંચું; ઊંચકું.

૨. વિ. (આમ) જેને લગતાં કે લગુઆર ન હોય તેવું.

૩. [અ (નહિ) + વળોડું (રીતભાવના)]

વિ. વળોટ વગરનું; રીતભાત વિનું.

અવંક ૧. [સં. અ (નહિ) + વંક (વાંક)]

વિ. વંક વગરનું; સીધું.

૨. વિ. સરલ; કમ્પ વિનાનું.

અવંકું [અ (નિર્વંક વસ્તુએ ઉપસર્ગ) + વંક (વાંક)]

વિ. (આમ) વાંકું બોલાવું; ઊંચું.

અવંકો ડું. હેઠ વાંક.

અવંજ ૧. ડું. દેશી વિમાની એક રીત.

૨. વિ. તદ્દન નવું વાપર્ય વગરનું; અજાણું.

અવંજક [સં. અ (નહિ) + વંજ (ઉજનાર)]

વિ. ઉતરપિંડી વિનાનું; ન ઉતરનાર; પ્રમાણિક.

અવંતર [સં. અવ (હોડું) + અંતર (હૃદય)]

જ. અપ્રમદ; અતુલ્ય; હોરે એસવું તે.

સીંચોને દર માસે નિમિત્તે મળ્યાંસખમાંથી એ સમસાવ મામ છે તેને આપણે અવંતર કાવ, હોરે એસવું, નાવડું, બોધી, અવંતર, અતુલ્ય વિશે નામો આપીએ છીએ.

અ. મ. રામ

અવંતિ ભુઓ અવંતી.

અવંતિકા [સં.] જી. અવંતિ દેશની રાજમાની; ઉત્તરવિની નમરી; અવતી.

અવંતિનાથ ભુઓ અવંતીનાથ.

અવંતિપ્રાણ ભુઓ અવંતીપ્રાણ.

અવંતિસોમ ભુઓ અવંતીસોમ.

અવંતી ૧. [સં.] જી. અપરસેક અને નમંદાની દક્ષિણ દિશાએ માલવ દેશમાં આવેલો એક પ્રાંત; માળવા તેના રાજા વિંદ અને અનુવિંદ ઉપર હાલેલે રાજસુય દિગ્વિજય દરમિયાન છત્ર મેળવી હતી. તેની રાજધાનીનું નામ ઉત્તરવિની ક્ષિપ્રા નદિના કિનારા પર આવેલું છે. તેના એક પરમ મહામુનું મંદિર આવેલું છે. હેમચંદના મત પ્રમાણે અવતી અને હાલનું માળવા એ એક જ છે. મલ્લાબારત કાળમાં અવંતીની સીમા દક્ષિણમાં નમંદા સુધી અને પશ્ચિમમાં મહી સુધી હોવાનું જણાય છે.

૨. જી. એ નામની એક નદી

૩. જી. માળવાની રાજધાની ઉત્તરવિની; ઉત્તરવ; ઉત્તર; હિંદુઓની સાત પવિત્ર નમરી-ઓમાંની એક. સ્થં સાંદીખી કાષિ પસે જગરામે અને કૃષ્ણે વિલાભાસ કર્યો હતો. તેમાં 'મહામળ' મહાદેવનું બોતિલિંગ છે. સ્થં મરનારને મોક્ષ મળે છે એમ હિંદુઓ માને છે.

૪. જી. રાજરાધાની બાજાની માતા; માળવાની બાજા; હોરસેની અપખંડ પરથી કહેલ એક બાજા. ક્ષિપ્રસન કુળરાત્રી અપખંડ ઉપરથી કુળરાત્રી વર્ષ ગણે છે, અને હોરસેની અપખંડ એ અવંતિ (રાજરાધાનીની માતા) સુધે નિહાનો સંબંધ ધરાવે છે.

અવંતીનાથ [સં. અવંતી (માળવા) + નાથ (ખડી)] ડું. માળવાનો સ્વામી; માળવાનો રાજા.

સિદ્ધરાજ જયસિંહના નામ સાથે અવંતીનાથ એ બીજા લખાઈલું છે.

પુરાણ

અવંતીપ્રાણ [સં. અવંતી (માળવા) + પ્રાણ (બાલક)] ડું. અવંતીમાં રહેનાર બાલક.

અવંતીસોમ [સં.] ડું. કાંછ; ધાન્યાંબસ; કંજક; સોવીર.

અવંધ ૧. [સં. અ (નહિ) + વંધ (વાંકિરું)]

વિ. વંધ નહિ એવું; અવાંચિયું; ફળદ્રુપ; મર્લ ધારણ કરે એવું; હોરનાં મર્લ હોય એવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + વંધ (નિષ્કળ)]

વિ. સાર્થક; સ્ફુર્ણ; ફળે એવું.

અવંધકર [સં. અ (નહિ) + વંધ (વાંકિરું) + કર (કર્તૃ)]

વિ. વાંકિયાપણું ટાળનાર.

કવાવ બીજા અવંધકર એ,

કરિ વિવિધ પ્રકાર.

બાલક

અવંધત્વ [સં. અ (નહિ) + વંધ (વાંકિરું) + ત્વ (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)]

જ. ફળદ્રુપતા; હોરનાં મર્લ તે.

અવંધોપચાર ડું. (પિંચળ) એ નામનો ૬ વચ્ચ, જલુ અને કુરુ મળી ૨૦ અક્ષરનો એક અમરવ વર્ણમેળ છે.

અવંશ ૧. [સં. અ (હલકું) + વંશ (કન)] ડું. નીચું કુળ; હલકી બોલાદ.

૨. જ. અધાર વગરનું આકાશ.

અવંશમાં-આધાર રહિત આકાશમાં-પ્રકાશ-માન સર્વ કે કુલોને ઉદ્દે વંચાવ્યા.

સાચાવાવંનું બાળ

૩. [સં. અ (નહિ) + વંશ (કન)]

વિ. અપુત્ર; વંશ વગરનું; વાંકિયું.

અવાઈ ૧. [સં. આપન (આવડું તે)]

જી. આમમન; આવવાપણું.

૨. [હિ.] જી. આવવાના અમર.

૩. જી. વપ; બૂટી અમર.

૪. [હિ.] જી. હવાઈ; ઊડતી અમર; અદવા.

અવાક ૧. [અ (નહિ) + વાક (વિહાર)]

વિ. એમાં વાક ન હોય તે; વિહાર વગરનું.

૨. [સં. અ (નહિ) + વાક (બોલી)]

વિ. વાચા વિનાનું મૂંઝું; અભોલ.

૩. વિ. સતબ્ધ; જક; અકિત; વિરિમત.

૪. [સં. અવાચ (હેજા)] જ. દક્ષિણ દિશા તરફ.

૫. જ. નીચલી બાજુએ; નીચાણ તરફ.

અવાહી ૧. [સં. અ (નહિ) + વાહ (વાંકિરું) + હન (વાહ)] ડું. પરમારમાં રહેલું તે ઇન્દ્રિય રહિત છે.

૨. વિ. બોલબોલ નહિ કરતું.

૩. વિ. મૂંઝું.

અવધોમંડ [સં.] જ. (પુરાણ) શરસ્વતી નદીના કાંઠા આમળ આવેલું એક તીર્થસ્થાન.

અવધોમંડ [સં.] જ. અપમાન.

અવધોમંડ [સં.] જ. અ (નહિ) + વધ (વધ) + મંડ (મંડ) વિ. બોલવામાં ક્ષમણ નહિ એવું; વધતી વિનાશ.

અવધોમંડી [સં.] અવધ (વધ) + મંડી (મંડી) જી. સતપુષ્પી; કંધારી, કંધારી તેનાં પૂર્વ અધોમુખ એટલે જમીન તરફ મોવાળાં હોય છે.

અવધોમંડી [સં.] અવધ (વધ) + મંડી (મંડી) જ. વધતું આદ.

અવધોમંડી [સં.] અવધ (વધ) + મંડી (મંડી) વિ. નીચા અસ્તકવાળું; નીચે નમેલા આવાવાળું.

અવધોમંડી ૧. [સં.] અ (નહિ) + વધ (વધ) + મંડી (મંડી) વિ. નહેરું અને મંડી.

૨. વિ. બોલતું; કાંઈ.

અવધોમંડી ૧. [સં.] અવ (વધ) + મંડી (મંડી) જી. રક્ષક; પાલક.

૨. વિ. રક્ષક કરી રહે એવું.

અવધોમંડી [સં.] અ (નહિ) + વધ (વધ) + મંડી (મંડી) વિ. અવધક; નહિ વધતું.

અવધોમંડી [સં.] અવ (વધ) + મંડી (મંડી) વિ. નમેલા આવાવાળું નતલિર.

અવધોમંડી ૧. [સં.] અ (નહિ) + વધ (વધ) + મંડી (મંડી) + મંડી (મંડી) જી. પરમાત્મા; નિર્જલ પદ્મ, કેમકે તે વાણી અને મનથી પર છે.

૨. પુ. શિશુ એક નામ.

૩. વિ. કહી ન સમજ તેવું; વાણી અને મનથી પર.

અવધોમંડી ૧. પુ. એક ભાતું હથિયાર.

૨. [સં.] અવધ (વધ) + મંડી (મંડી) વિ. નીચા મુખવાળું; અધોમુખ.

૩. વિ. સંજ્ઞિત; શરમાયેલું.

અવધોમંડી ૧. [સં.] અવ (વધ) + મંડી (મંડી) વિ. દક્ષિણ.

૨. વિ. મૂંઝું; સ્તબ્ધ.

૩. [સં.] અ (નહિ) + વધ (વધ) વિ. વધ વધતું બોલી રહે નહિ તેવું; મૂંઝું.

૪. વિ. હેઠળ; નીચે.

અવધોમંડ ૧. પુ. (કાવ્ય) પદ્યોપનો એક ભેદ. પારસ અર્થવાળો કાવ્ય મૂલ્યને અલે બીજો કોઈ કાવ્ય મૂલ્યથી વધતો હોય. એવો એક અર્થવાળું પદ ન હોય તે અવધોમંડ. વિપરીત અર્થને બોધ આ હોય તે કાવ્ય છે. આ હોય નિશ્ચય છે. કાવ્યસામ્ય

૨. વિ. જેની છબી દૂરી થઈ હોય તેવું; મરવાની અણી ઉપર હોય એવું; મરવા પડેલું.

૩. વિ. પશુ એવું; અજ્ઞાન.

૪. વિ. મેલાન; મેલોલ; અમેલન; મેલુધ.

૫. [સં.] અ (નહિ) + વધ (વધ) + મંડી (મંડી) વિ. બોલી રહે નહિ એવું; વધ રહિત.

૬. વિ. મૂંઝું; મૂં.

અવધોમંડી [સં.] અ (નહિ) + વધ (વધ) + મંડી (મંડી) + મંડી (મંડી) જી. બોલી ન સમજ તેવી સ્થિતિ; અવધોમંડી હવા.

અવધોમંડી ૧. જી. કાવ્ય.

૨. [સં.] અવ (વધ) + મંડી (મંડી) જી. દક્ષિણ દિશા.

આથી અને પ્રતિષ્ઠા કરીને અને અવધોમંડી માનવામાં

૩. જી. અમામું.

વધ મોઝે અવધોમંડી પડેલી ન હોય, વધે રહું નહિ હોય એ અવધોમંડી હોય.

૪. જી. સસણી.

૫. [સં.] અ (નહિ) + વધ (વધ) જી. હેઠળ; વધણી.

અવધોમંડી પુત્રવંશના પુ. (પિતૃ) એ નામનો પુત્રો અને ત્રીજા મરણમાં તમણ, નમણ, તમણ અને સમણ મળી ૧૨ અક્ષર, તથા બીજા અને ત્રીજા મરણમાં નમણ, વમણ, લમણ, મુરુ અને મુરુ મળી ૧૧ અક્ષરનો એક અર્ધસમણ વર્ણમેળ છે.

અવધોમંડી ૧. [સં.] અવધો (દક્ષિણ દિશા) વિ. દક્ષિણ; દક્ષિણ દિશામાં હોનાર.

૨. વિ. નીચે મેલું.

૩. વિ. મોં નીચું કરેલ હોય તેવું; અધોમુખ.

૪. વિ. સંજ્ઞિત; શરમાયેલું.

અવધોમંડ ૧. [સં.] અ (નહિ) + વધ (વધ) + મંડી (મંડી) જ. કુટ વધ; નિધ; અળ.

૨. વિ. અધ્ય; વધતી કહી ન સમજ તેવું; એવું વધતું ન થઈ રહે તેવું.

૩. [સં.] અ (નહિ) + વધ (વધ) વિ. અનિશ્ચિત; નિધ ન કરવા એવું.

૪. વિ. જેને ઉદેશી કહેવામાં આવે તેવી છબી.

૫. [સં.] અવધો (દક્ષિણ દિશા) વિ. દક્ષિણ દિશા.

૬. વિ. ન મોલવા એવું; કહેવાય નહિ એવું.

૭. [સં.] અ (નહિ) + વધ (વધ) વિ. ન વધવા એવું.

૮. વિ. પછીના દેશાગમાં બનાર.

૯. વિ. વાત ન કહેવા એવું; નીચ; નિશ્ચિત.

૧૦. વિ. હેઠળ હોનાર.

અવધોમંડ ૧. [સં.] અ (નહિ) + વધ (વધ) + મંડી (મંડી) જી. અવધતા; બોલી ન સમજ તેવું હોવાપણું.

૨. [સં.] અ (નહિ) + વધ (વધ) + મંડી (મંડી) જી. નિધવા કાવ્ય ન હોવાપણું.

૩. [સં.] અવધ (નિશ્ચિત) + મંડી (મંડી) જી. નિશ્ચિત; અવધતું ન થઈ એવી સ્થિતિ.

૪. [સં.] અ (નહિ) + વધ (વધ) + મંડી (મંડી) + મંડી (મંડી) જી. વાંચી સમજવાનો અભાવ; ન વાંચી સમજ એવું હોતું તે.

અવધોમંડી [સં.] અ (નહિ) + વધ (વધ) + મંડી (મંડી) + મંડી (મંડી) પુ. કોનો મુલ જામ.

અવધોમંડી પુ. જુઓ અવધોમંડી.

અવધોમંડ ૧. [સં.] અવધ (અવધ) પુ. અવધ; કાવ્ય. હવામાં કોઈ સાધનથી ચરચરાટ પેદા થઈ મોળ ઉત્પન્ન થાય અને તે મોળ કાનના પાદ સુધી પહોંચી પાદને ટુલવે ત્યારે જે કાન થાય તેને અવધોમંડી કહે છે.

માણસના કાનના પાદ ઉપર અમુક હલ સુધીની તીવ્રતાવાળાં મોળની અસર થઈ રહે છે. સક્ષમ મોળને કેટલાંક સાધનથી મોટા કરી સમજ એટલે કે કીણા અવધોમંડી મોટો કરી સમજ. આપણે જે કોઈ બોલીએ છીએ તેનો અવધોમંડી જે તો પૂરવાનો જે અવધોમંડી થાય છે તેનો અવધોમંડી વાતાવરણમાં એક સેકન્ડમાં ૧૦૦૦ પૂરના વેગથી, પાણીમાં ૪૭૦૦ પૂરના વેગથી અને ઘન પદાર્થમાં ૧૬૮૦૦ પૂરના વેગથી જાય છે.

જો હવાનું ક્ષણ અને શીતોષ્ણતા વધવા વિનાનાં જેમનાં તેમ રહે તો જેમ વાયુ હવામાં તેમ તેમાંથી અવધોમંડી વધારે અપથી પસાર થાય. ઉદાહરણવાસુ (કાર્કોન) હવાના કસ્ટાં હવામાં છે. જે વાતાવરણ એકલા ઉદાહરણવાસુ અને હોત તો આર માર્શલ દૂર જતાં વોલ્ટાની મર્જના જે આપણે અવધોમંડી વાળી થયા પછી ૨૦ સેકન્ડ પછી સંજ્ઞાએ છીએ, તે પાંચ સેકન્ડમાં સંજ્ઞાજન. શીતોષ્ણતા ૦° સેન્ટિગ્રેડ હોય અને હવાનું ક્ષણ સાધારણ રીતે નિયમિત હોય

અવાજ

તો લુલુ લુલુ વાયુમાંથી અવાજની ગતિ દર સેકન્ડે નીચે પ્રમાણે થાય:— ઉદાહરણ- વાયુ (હાઇડ્રોજન)માંથી ૪૨૬૭ ફૂટ, આપ્તવા વાતાવરણ (એટમોસ્ફિયર)માંથી ૧૦૬૦ ફૂટ, પ્રાણવાયુ (ઓક્સિજન)માંથી ૧૦૪૧ ફૂટ, પ્રાણધાતુવાયુ (ક્ષયોનિક એસિડ એસ)માંથી ૮૫૬ ફૂટ.

૨. પું. નાદ; ધાંતો; ઠંઠ; મળું.

અવાજદાર [હા. આવાજ (અવાજ) + દાર (વાર્તુ)] વિ. જેમાંથી અવાજ થાય એવું; અવાજ કરતું; રણધાવાળું; વાગતું.

અવાજળી [અ (નહિ) + વાજિળ (એવ)] વિ. અપોઅ; અજુબદતું; એસ્વાજળી.

અવાજ [હા. અવાજ (અવાજ)] પું. અવાજ થવા તે; અવાજ; અવાજ.

અવાજિયું વિ. અવાજવાળું.

અવાજી ૧. પું. તોપ કે બંદૂક દોડનાર માથુંસ.

૨. સ્ત્રી. અવાજ; નાદ; અવાજ.

૩. સ્ત્રી. ગાયકનો ઠંઠ.

૪. [હા. આવાજી (અવાજવાળું)] વિ. અવાજ કરતું; અવાજ કરનાર.

જે અવાજી તમચો = જે જોડાણી પિસ્તોલ.

૫. વિ. અવાજતું; વાગતું.

અવાજો [હા. આવાજ (અવાજ)] પું. અવાજ; અવાજ; અવાજ.

અવાજ ૧. [સં. અ (નહિ) + વાજ (સ્ત્રો)] સ્ત્રી. અવાજ રસ્તો; અવાજ અંદાજી હોય એવો માર્ગ.

૨. [સં. અ (અવાજ) + વાજ (સ્ત્રો)] સ્ત્રી. અવાજ રસ્તો; અવાજનો માર્ગ.

૩. સ્ત્રી. અંદાજી રસ્તો.

૪. વિ. અવાજ.

૫. વિ. અવાજ; વેરાન.

૬. વિ. માર્ગ વગરનું; રસ્તો પડેલો ન હોય તેવું.

અવાજું (અવાજું) જ. અવાજવાળો પુલેલો વાગ; પશુમાદનું રતનમંડળ; અવાજ; અવાજ; અવાજ.

અવાજો (અવાજો) ૧. પું. (મામ) કુબારનો નિવાસ.

૨. પું. હવાયો; દોરને પાણી પાવા મારે બનાવેલો હોળ; અવાજી દાંડો.

અવાજ ૧. [અ (નહિ) + વાજ (ચેરનું એવ)] પું. શેરડીના વાજ વિનાની વાડી; શેરડીના વાજેતર વગરની વાડી.

૨. પું; જ. જે જોડા થાંભલા વચ્ચે મૂકેલું સાધનું, જેની આસપાસ અજુતર કરી લેવામાં આવે છે.

અવાજ પાટલી = દીવાલના અજુતરમાં વચ્ચેના ભાગમાં મુકાયેલ સાધનું.

૩. [અ (નહિ) + વાજ (અવાજ)] વિ. અવાજ નહિ તેવું.

૪. [અ (નહિ) + વાજ (માત)] વિ. છુટું; ધાર વગરનું; કાપે નહિ તેવું.

૫. વિ. શેરડીના વાજેતર વિનાનું.

અવાજી ૧. પું. (મામ) પારખું; અવાજવાળું; પરીક્ષા; તપાસ.

૨. સ્ત્રી. મુલ્ય; ભાત.

૩. સ્ત્રી. અવાજમત.

૪. [સં. અવ (નિશ્ચય બતાવતો ઉપસર્ગ) + અન (વાજનું); પ્ર. અવજ] સ્ત્રી. ખમ્બની અવવાની રીત; હોંઝા; અવ.

અવાજી સ્ત્રી. (પ્રાકૃત) અવજમત; રીત-ભાત.

અંતર અમી આજ અવાજી સુડે કવચ વિરોધ આનંદાભાવોદયિ

અવાજી ૧. [સં. અવ (નિશ્ચય બતાવતો ઉપસર્ગ) + અન (વાજનું)] સ. સ્ત્રી. (મામ) અવજ એવી; હાંકી એવું; હોંઝા એટલે અવજ ઉપરથી પારખ કરવી.

અવજને અવાજી = અવજને અવાજી એવો.

૨. સ. સ્ત્રી. પારખું એવું; પરીક્ષા કરવી; અવાજવાળું એવી; ખાતરી કરવી.

અવાજી વિ. (મામ) અવાજ; ઉત્તરવળું.

અવાજ ૧. [સં. અ (નહિ) + વા (વાર્તુ) + ત (બુદ્ધિએ પ્રત્યક્)] વિ. અવાજી ન સુધારેલું.

૨. [સં. અ (નહિ) + વાત (કવ)] વિ. વાયુ વગરનું.

૩. વિ. અવાજ ન એવું.

અવાજોપજીવી [સં. અ (નહિ) + વાત (વાર્તુ) + જીવ (જીવ) + જીવિ (જીવ)] વિ. વાતાવરણમાંથી પ્રાણવાયુ (ઓક્સિજન) લીધા વગર જીવનાર. બીમાં, સક્રમ જીવ, પ્રાણ-જીવ (એટોમ), જીવો વગેરે વાતાવરણમાંથી પ્રાણવાયુ લેવાને બદલે પોતાને જોઈતી કઈત વસ્તુપતિના વગર (અવાજો) નામના આમા એટલે અવાજી મડેલ ખોરાકમાંથી લે છે, તેથી અવાજોપજીવી કહેવાય છે.

અવાજીમંદ ૧. [સં. અવ (નિશ્ચય) + અવજમંદ (સ્વસ્થતા મળેલું જે અવાજી એવો થીમું સ્થા)] જ. (સંમીત) અવાજીમંદથી નીચા સ્વસ્થાનું સ્થાન.

૨. વિ. (સંમીત) અવાજીમંદથી નીચું.

અવાજી ૧. [સં. અ (નહિ) + વાજિન (તકરાર કબાર)] વિ. અવિરોધી; તકરાર નહિ કરનાર; નિનતકરારી.

૨. વિ. અવાજ ન કરનાર; વાજવિવાહ ન કરનાર.

૩. [સં. અ (નહિ) + વાજિન (બોલનાર)] વિ. ન બોલવાના સ્વભાવવાળું.

૪. વિ. સાંતિપ્રિય; ક્રિયાકરવા ન જાય તેવું.

અવાજીપકમ [સં. અ (નહિ) + વાજ (વાજવાળું) + ઉપકમ (સાધના)] પું. (અર્થ) સ્વીકૃતપદ; શ્રદ્ધાપદ; સ્વીકારેલ સિદ્ધાંત; આની લીધેલ મત.

અવાજ ૧. પું. (જરમોસ્તી) જે નામનો ફિરસ્તો.

૨. [હા. અવાજ] પું. (જરમોસ્તી) ફરેક માસનો જે નામનો સ્તમો સ્વિસ.

૩. વિ. સું; અમાર્ગ અવેલું; વાસી.

અવાજિત ૧. [સં. અ (નહિ) + વાજિત (વાજેલું)] વિ. રોપ્યા વિનાનું.

૨. [સં. અ (નહિ) + વાજિત (અર્થ)] વિ. અવજમત કરાવ્યા વગરનું.

૩. સુખો અવાજ.

અવાજ [સં. અવાજ (મેળવડું) + ત (બુદ્ધિએ પ્રત્યક્)] વિ. પ્રાપ્ત કરેલ; મેળવેલું.

અવાજી ૧. [સં. અવાજ (મેળવડું) + તવ (વાજ)] વિ. પ્રાપ્ત કરવા લાયક; મેળવવા જેવું.

૨. વિ. મેળવી લાભ એવું; પ્રાપ્ત.

અવાજિ [સં. અવાજ (મેળવડું) + તિ (વાત અવાજના પ્રત્યક્)] સ્ત્રી. મેળવડું તે; પ્રાપ્તિ.

અવાજ ૧. [સં. અ (નિર્વક આશય) + વામ (અવાજ)] વિ. અવાજ; અવાજ.

૨. [સં. અ (અવ) + વામ (વાર્તુ)] વિ. અવાજ.

૩. [સં. અ (નહિ) + વામ (વિશ્વ)] વિ. સાનુકૂળ; સમજવાળું; મુશ્કેલી વિનાનું.

૪. [સં. અ (નહિ) + વામ (અવ)] વિ. સુંદર નહિ તેવું.

અવાજન [સં. અ (અવ) + વામન (દંડ)] વિ. સાંજું; કીચલું નહિ એવું.

અવિએ કરેલા સંકલ્પનું જન હાથમાં પડતું જ વાગનાર અવાજન થઈ નહી

વિષયસહસનામ

અવાજ ૧. પું. (જીવ) અવાજ; હાંકા વિનાનું યાન.

એટલે સમજ વપાસ કરી પાડી એવો નિશ્ચય થાય કે આ સાખો સ્પર્શ નથી, દોષાનો જ છે, તે અવાજ-અવાજ-કહેવાય છે. વાતાર્થસુત્ર

૨. [સં. અવ (અપાર વ્યવસ્થા ઉપર) + ઇ (ઉપરોક્તમાં લેવું)] પું. અવવ્ય; સરીર-નો બામ.

૩. પું. (જૈન) અર્થે કરી વસ્તુનો કરતો નિધન.

૪. [સં. અપાય] પું. (પ્રાપ્ત) શાસ્ત્રીથી અપેક્ષા હોય; અનર્થ.

૫. પું. વિયોગ.

અવ્યયું વિ. (પ્રાપ્ત) આતુરતાથી વૃદ્ધી પામનાર; કાલક્રમે વસ ન શખતાં ઉતાવળે મૂકી બનાવી; ઉતાવળું; બેચાડનું.

અવ્યયા પદનું = કોઈ પણ બાબત ઉપર આતુરતાથી ઊતરી પડવું; પાછળ લાગવું.

અવ્યાર ૧. [સં. અ (નહિ) + વ (વ્યવસ્થા)] પું.; જ. અવ બાવું.

૨. પું.; જ. નહીં વચેરેનો કાંઠો.

૩. [સં. અપાર] વિ. (પ્રાપ્ત) પાર વચરવું; અનંત; ઊંચા વિનાનું.

૪. [સં. અ (નહિ) + વ (વાચ)] વિ. વારી ન સમય એવું; દૂર ન કરી સમય એવું; અનિવાર્ય; અટક; અવસર.

૫. જ. (પ્રાપ્ત) અવ વાર; અવ સાવ; બોલુ સાવ.

અવ્યારણ ૧. [સં. અ (નહિ) + વ (લેવું) + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જ. ન રોકવું તે; ન અટકાવવાપણું.

૨. વિ. અટકાવી સમય નહિ એવું; અનિવાર્ય; ઉપાય ન થઈ શકે તેવું.

૩. વિ. નિષેધ ન થઈ શકે તેવું; સુનિશ્ચિત.

અવ્યારણીય ૧. પું. સુકુત અનુસાર અસાધ્ય એટલે સારો ન થાય એવો રોગ. તેવા રોગ વ્યાહ છે: વાત, પ્રમેહ, કુષ, અર્શ, અમંદર, અમમરી, ખૂનખૂન અને ઉદરરોગ.

૨. વિ. અસાધ્ય; સાફ ન થાય એવું.

૩. વિ. નહિ રોકવા એવું.

૪. [સં. અ (નહિ) + વ્યારણીય (અટકાવવા એવું)] વિ. વારી સમય નહિ એવું; અનિવાર્ય; અટકાવવા નહિ એવું; ન અગાધ તેવું.

અવ્યારનવાર ૧. [સં. અ (નહિ) + વાર (વિવર) + નવાર (અવાસ્તુ મેવું રજ)] જ. કોઈ કોઈ વાર; વખતોવખત; અવારનવાર; રહી રહી; થોડે થોડે વખતે; આંતરે આંતરે; ઠંડી ઠંડી.

૨. જ. વારાફરતી; એક પછી એક.

અવ્યારવું જ. વિ. (જૂ. સુ.) વહેવું; અપવું. દેશાન્વરી પંખીઆ લાક અવ્યારણી ઈ પૂર્વે વાડ.

કાન્હારોપાસ

અવ્યારિકા [સં. અ (નહિ) + વારિ (વારી) + ઇ (વ્યવસ્થા)] જી. એક એવું નામ દોષગીર.

અવ્યારિત ૧. [સં. અ (નહિ) + ર (રાજ) + ઇ (વ્યવસ્થા)] વિ. અનમન; પુષ્કળ; ખૂબ.

આપ ઈ અવ્યારિત દાન સહકૃતિયા અમુક અવ્યારિત.

૨. વિ. ખુશું.

૩. [સં. અ (નહિ) + ર (રાજ) + ઇ (વ્યવસ્થા)] વિ. નહિ વારેણું; ન અટકાવેણું.

૪. વિ. સ્થિર; સ્થાયી; અચલ.

અવ્યારૂ વિ. (કમળી) અવાવર; અવ્યાર; ઉપ-ચોમ ન કરી હોય તેવું.

અવ્યારૂ જ. (પ્રાપ્ત) અસર; મોકું.

અવ્યારે [પ્રા. અવારી] જ. અવ વારે; અવ વખતે.

સંપૂર્ણ તિથિ કીધઈ અવારી બોલવું.

વેધાસ

અવ્યારો [સં. અવ્યાર] પું. અવ્યારો; કાંઠો.

અવ્યારો ૧. [સં. અવ (અવર) + આર્ય (પુણ્ય પ્રાપ્ત)] જ. એ નામની એક કલકી અતિનું આશ્ચર્ય.

વૈશ્ય કો વૈશ્યવાન વડે સુખવાને, સુખવા વડે અવ્યારોને, તે વડે અવ્યારને, અવ્યાર વડે દિવ્યવાને, દિવ્યવા વડે મેયને, મેય વડે સમ્યક્તેય અને તે વડે વેદેતિને કાળ્ય હરે છે.

સતસંહિતા

૨. [સં. અ (નહિ) + ર (રાજ) + ઇ (વ્યવસ્થા)] વિ. અવારણીય; દૂર ન કરી સમય તેવું.

૩. વિ. ન રોકવા બાધક.

અવ્યારી [સં. અવ્યાર; વિ. અવ્યાર] પું. કપાસે.

અવ્યારી [સં. અ (નહિ) + વ્યારી (રહી)] વિ. (જૂ. સુ.) રેતી વિનાનું.

અવ્યારી નદીમાં વસા દેખેલા વા અવ.

કેતકજનુનિ

અવ્યાર ૧. [સં. અવ્યાર] પું. (પ્રાપ્ત) રસોઈ.

૨. વિ. (અવ્યારી) અપવિત્ર.

અવ્યાર ૧. [સં.] પું. એક ધણી જન્મી હોય એવી સ્ત્રીનો બીજ સંવર્ણ પતિથી ઉત્પન્ન થયેલો છોકરો; કુંડ.

૨. પું. જોને તેવા પતિ સિવાયના પોતાની ભત્રીજા પુરુષથી થયેલ દીકરો.

અવ્યારૂ [સં. અ (નહિ) + વ્યાર (વાવવું)] પ્રા. અવ્યારૂ] વિ. નહિ

વચરવું; ઉપરોક્તમાં આવવું ન હોય તેવું; અવ્યાર; પાતર; ઉપરોક્તમાં ન લેવાવું હોય એવું. અવ્યારૂં જુઓ અવ્યાર.

અવ્યારું જ. વિ. આવવાની ક્રિયા થવી; આમન થવું.

અવ્યાર ૧. [સં. અવ્યાર (રહેવું)] પું. અવ્યાર; ધર; મહાન મહેલ; બોરડો; રહેણાં.

અવ્યાર બળી અથ ને હોયલા રહી અથ = કાપ અથ ને સિસોટા રજા; સાફ હતું તે અવ્યાર રજુ ને નામનું રહી થયું.

૨. [સં. અવ્યાર (રેખાવું)] પું. ખુશી જમા; ઉધાડી જમીન.

૩. પું. અવ્યારવાળા સંધની ભત્રીજા દરેક અવ્યારમાં ૭ મુક અને ૫૦ લઘુ મળી ૫૭ અવ્યારનો એક માસમેળ છે.

અવ્યારા [સં. અ (નહિ) + વ્યાર (વ્યાર)] પું. એક ભત્રીજા કિંમત જૈન.

અવ્યારતવ જુઓ અવ્યારતવિક.

અવ્યારતવિક ૧. [સં. અ (નહિ) + વ્યારતવિક (વ્યાર)] વિ. અસત; મોકું; મિથ્યા; બૂઠું.

૨. વિ. ગેરવાળી; અપોગ.

૩. વિ. (અશુભ) જે સ્ત્રીની કીમત અવ્યાર જે આકૃતિની સિધ્ધિ ખરી રીતે અસંબંધિત હોય તેવું. જેમકે, ૪-૧; વર્તુળની અંદરના કોઈ પણ બિંદુમાંથી દોરેલો વર્તુળનો રપકંઠ.

૪. વિ. પાયા વચરવું; સમ્પત્તિ વિનાનું.

અવ્યારતવિકતા [સં. અ (નહિ) + વ્યારતવિક (વ્યાર) + તા (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જી. અવ્યારતા; બૂઠાણું; બોધાણું.

અવ્યારતવિકતા [સં. અ (નહિ) + વ્યારતવિક (વ્યાર) + ત્વ (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જ. જુઓ અવ્યારતવિકતા.

અવ્યારતવિકપણું જુઓ અવ્યારતવિકતા.

અવ્યારુક ૧. જ. (વિગાન) અન્યવિશ્લેષ; અસમ કરવાપણું; વીજળીની અસર ન થવા દે એવી ઘીળથી લુકું પાડવું તે; 'ઇન્સુલેશન'.

૨. [સં. અ (નહિ) + વ્યારુક (વ્યાર)] વિ. જેમાં થઈને વીજળી અથવા અરખી વડી બર્ષ શકે નહિ એવું; વીજળી કે અરખી વહન ન કરનાર.

અવ્યારુકવેષ્ટન [સં. અ (નહિ) + વ્યારુક (વ્યાર) + વેષ્ટન (લાગવું)] જ. અવ્યારુકી; વેષ્ટની; વીજળીનો પ્રવાહ જેમાં થઈને બીજામાં પેસી ન શકે તેવું લાંબુ અથવા અવ્યારુક; 'ઇન્સુલેટર'.

અવાહન [સં. અ (નહિ) + વાહન (જાતન માટે વપરાયું સાધન)] વિ. વાહન વિનાયું; માડી વગરનું.

અવાહી [સં. અ (નહિ) + વહ (વહવું)] વિ. વીજળીનો અથવા ગરમીનો પ્રવાહ ન થઈ જનાર; જેમાં કઈને વીજળીનો કે ગરમીનો પ્રવાહ બીજામાં ન પેસી શકે તેવું.

અવાહુ ૧. પુ. મળામાં રહેલો હાથ ઉપજ કરનારો માંસપિંડ; કંઠજાની વાસપાસની ચાંદો. ૨. પુ.; ૩. કાંતના પારા; પેદા. આ કંઈ જાણકારને વપરાય છે.

અવાહુ આવા-૧૫૫-અવાહુનું મડી આવાનું = અવાહુ સોજી જવાં; પેદા પાડવાં. મહોદ્દામાં અણની હાજ બરી રહી રહેવાથી, હાલમાં હીમજ કે આંખમાં રાખવાથી, અવાહુ ઉપર રહે અને મીઠું ખસવાથી, અવાહુ રાતે પસાળી સમેલી બાવળની છલના પાણીના કે ફરકીના પાણીના કોમળ કરવાથી આ રોગ મટતો હોવાનું મનાય છે.

અવાળોગવાસો પુ. માથાપુંજ; ધરખટલો; સરસામાન.

અવાંમ [સં. અવ (૧૧) + અંમ (અવન)] વિ. અંમછેદન કરેલું; કાપી નાખેલું; અંમ કાપી નાખેલ હોય તેવું.

અવાંતર ૧. [સં. અવગત (અણેટ) + અંતર (અંતરે જાય)] પુ. વગરનો; અધ-ભાગ.

૨. વિ. અંદર જાવી જતું; સમાવેલું.

૩. વિ. આકાશ.

૪. [સં. અવ (નીચે) + અંતર (ઉપર)] વિ. નીચેનું; ઓછું; ઊતરતું; તાળાનું.

૫. વિ. પ્રસંગે આવેલ.

૬. વિ. જાકારનું; બાજ.

૭. [સં. અવ (નિમગ્નતા અવસ્થા) + અંતર (નિમગ્ન)] વિ. બીચું; વધારાનું; ભૂલું; ઉપ; પેદા; અંદરનું.

૮. [સં. અવ (નિમગ્નતા અવસ્થા) + અંતર (અધ ભાગ)] વિ. વગરનું; અંતરેલું; જેની વચમાં આવેલું.

અવાંતરકથા [સં. અવાંતર (૧૫) + કથા (વાત)] છી. વ્યાકથા; ઉપજાવન; અણ વાતમાં પ્રસંગ આવતાં કરેલી બીજી વાત.

અવાંતરમહુ [સં. અવાંતર (અધિ) + મહુ] પુ. (અધોર્નિત) અંજન અને શુરની ક્ષત્ર્યો વચ્ચે આવેલા નાના અંગેમાંથી કોઈ પણ મહ; નાનો મહ; 'એરરોઇસ'. અમાઉના વખતમાં અંજન અને શુરની વચ્ચે એક મહ હોય

એઈએ, પરંતુ મુસ્લિમ અતિશય આક્રમકતાથી એ વચમાં આવેલ મહના અનેક નાના દુકાનને ઘેર મહ કે જેને અધિક અવાંતરમહ એવું નામ આપીએ છીએ. અમાર સુધી આવે ૮૦૦ મહ સોધવા છે અને તેમાં ૪ નવાથી ઘણું મોટા છે. ૬૨ વર્ષે હજુ પણ અવા નાનું નવા મહ સોધવામાં આવે છે.

અવાંતરજાતિ [સં. અવાંતર (૧૫) + જાતિ (જાત)] છી. ઉપજાતિ; પેદા વર્ગ.

અવાંતરતારાપુંજ [સં. અવાંતર (અધિ) + તારાપુંજ (નક્ષત્ર)] પુ. અધવસિત નક્ષત્ર સિવાયનું કોઈ પણ નક્ષત્ર; 'સમ્યક્-રેસેસન'.

અવાંતરત્વ [સં. અવાંતર (૧૫) + ત્વ (પણું)] ૩. (વેદાંત) મુખ્ય વિષયની અંદર જાવી અવપણું; ઓછુપણું.

અવાંતરરિશા [સં. અવાંતર (અધિ) + રિશા] છી. વચમાંની રિશા. જેમી, આખેમી, બીસની, નેમની, વામની.

અવાંતરરેશ [સં. અવાંતર (અધિ) + રેશ (રેખા)] પુ. જે વચ્ચેના રેશ; અધરશ જગ્યા.

અવાંતરનક્ષત્ર લુખો અવાંતરતારાપુંજ.

અવાંતરપ્રસથ [સં. અવાંતર (અધિ આવેલું) + પ્રસથ (ભિન્ન)] પુ. (ન્યાય) દ્રવ્ય-૨૫ પૃથ્વી વચ્ચેથી તે મહાન પૃથ્વી વચ્ચે સુધી એટલા પૃથ્વી વચ્ચે ૧૫ કાર્વ દ્રવ્ય છે તે સર્વ કાર્વ દ્રવ્યોનો પ્રસથ તે અવાંતરપ્રસથ. પૃથ્વી વચ્ચે એટલે પૃથ્વી, જળ, વાયુ અને તેજ અણુના અવાંતરપ્રસથમાં ગુણ અને કાર્વનો નાશ થતો નથી, પણ તે પરમાણુના એટલે પરમાણુમાં રહે છે.

૨. પુ. અવાંતરે અવાંતરે કેવળ સ્વર્ગલોક સુધીનો વત્તે પ્રસથ. લુખો અવાંતર.

અવાંતરભેદ [સં. અવાંતર (અધિ) + ભેદ (પ્રકાર)] પુ. અંતર્ગતભેદ; ભાગનો

અવાંતરમુખ્યલીલ પુ. (અધિ) વચ્ચે કોઈ નિદુ અંજન હોયતો તે વચ્ચે લંબ અને તે નિદુનો જુગ એ જે વચ્ચે આવેલો કોઈકનો ભાગ 'સમ્યક્-રેસેસન'.

અવાંતરમુખ [સં. અવાંતર (અધિ) + મુખ] પુ. પેદા મુખ.

અવાંતરચોનિ [સં. અવાંતર (અધિ આવેલું) + ચોનિ (ચોની ગુણ ઉદ્ભવ)] છી. અવાંતર-સર્ગની નીચેનો પ્રાણી કે વારપતિ વર્ગનો એક વિભાગ.

અવાંતરકલ્પ લુખો અવાંતરમુખ્યલિલ.

અવાંતરવાક્ય ૧. ૩. (વેદાંત) તત્ત્વ એટલે તે-છાક અને ત્વ એટલે તુ-છવ્ય એ એમાંથી મને તે એકનું પ્રતિપાદન કરનાર વાક્ય. વેદના જે વાક્યથી કવચકાની અંકનાનું પ્રતિપાદન કે સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય તે મહાવાક્ય કહેવાય છે.

૨. [સં. અવાંતર (અધિ આવેલું) + વાક્ય] ૩. (વેદાંત) મહાવાક્યની અંદરના તત્ત્વને સંબંધ કરતું અંમરૂપ વાક્ય.

અવાંતરસર્ગ [સં. અવાંતર (અધિ) + સર્ગ (અર્પણ)] પુ. પ્રાણી કે વારપતિ વર્ગનો મૂળ વિભાગ.

અવાંતરરેપર્શક [સં. અવાંતર (અધિ) + રેપર્શક (વાંચને કાપા વગર બીજા નિદુએ અડતી વાડી)] પુ. (અધિ) વચ્ચે કોઈ નિદુ અંજન હોયતો તે વચ્ચે રેપર્શક અને તે નિદુનો જુગ એ જે વચ્ચે આવેલો કોઈકનો ભાગ; 'સમ્યક્-રેસેસન'.

અવાંતરરેપર્શક લુખો અવાંતરરેપર્શક.

અવાંતરપવર્ગ [સં. અવાંતર (અધિ) + અવર્ગ (સાધારણ ભાગ)] પુ. (અધિ) તેજ વચ્ચે વગર ભાગનાર ચાંદ; જે અવગ વધારે આકાશનો મોટામાં મોટો સાધારણ અવગ; હલજનક; 'સમ્યક્-રેસેસન'. જેમી, ૩ એ ૨૧નો અને ૪ એ ૪૬૦૦૦નો અવાંતરપવર્ગ છે.

અવિ ૧. [સં.] પુ. આકાશનો હોય.

૨. પુ. ઉદર.

૩. પુ. પેટો.

૪. પુ. હીવાલ.

૫. પુ. પર્વત.

૬. પુ. બોક્કો.

૭. પુ. મેધ; વાણ.

૮. પુ. વાયુ; વગર.

૯. પુ. શાલ; પાળળો.

૧૦. પુ. સર્પ.

૧૧. [સં. અવ (અધિ) + પુ. સ્વર્ગ; અણી.

૧૨. છી. સ્વરૂપના હોય; અણીમાં ભાગ.

૧૩. છી. વાળ; ઘરમ.

૧૪. [સં. અવિ] ૩. (પ્રાકૃત) પણ.

૧૫. ૩. હવે.

અવિક ૧. [સં.] પુ. પેટો.

૨. ૩. હીરો.

અવિકમ્ [સં. અવ (નહિ) + વિચય (વિચારણ)] વિ. નહિ બીચેલું; અણીમાં.

અવિકવિત લુખો અવિકમ્.

અવિકલ ૧. [સં. અવિ (વડો) + કલ (કોઈ)] પુ. ઘેટાંનું વાણ.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિકલ (લગ્ન)] સિ. ઉમ નહિ તેવું; સાંત.

૩. [સં. અ (નહિ) + વિકલ (પ્રકર)] સિ. સહેલું; અમર નહિ એવું.

અવિકલ્ય [સં. અ (નહિ) + વિકલ્ય (લગ્ન માણી)] સિ. અમર ન આરનાર; અમરની વિનાનું; સૌથી ન કરનાર; કંઈક નહિ આરનાર.

અવિકલ્યન લુપ્તો અવિકલ્ય.

અવિકલ્યી લુપ્તો અવિકલ્ય.

અવિકલસ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિકલ (ખંડિત)] સિ. એક કલ્પ ખંડિત ન થઈ હોય એવું; અખંડ; પૂર્વ.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિકલ (આક્રમ)] સિ. અભયપેશ નહિ એવું; આક્રમણ વિનાનું; સાંત.

૩. સિ. એમાં ઉલટપાલટ કે ફેરફાર થયો ન હોય તેવું; એમનું તેમ; અવરિત.

૪. સિ. ઇચ્છા; અતુર.

અવિકલસાનુવાદ [સં. અ (નહિ) + વિકલ (ખંડિત) + અનુવાદ (અનુભવ)] પુ. કઈ પણ ફેરફાર થઈ વિના અરખર કરેલો તરણમો.

અવિકલસાંચ [સં. અ (નહિ) + વિકલ (ખંડિત) + અંચ (અવચ)] સિ. એક અંચ એવું ન હોય એવું; સખજ અવચ એમનીજ સાથે અરખર મોકલવેલા હોય એવું.

અવિકલપ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિકલપ (કલ્પી આમતમાથી એકનો સ્વીકાર)] પુ. માલી થઈ એવી કલ્પી આમતમાથી મને તે એક એવાની છૂટ ન હોવાપણું.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિકલપ (લગ્ન)] પુ. સંક્રાંતિ અભાવ; ચોક્કસતા; નિશ્ચય; ખાતરી.

૩. [સં. અ (નહિ) + વિ (વિવિધ) + કલપ (અપના)] સિ. એકની અપનાથી રહિત; નામરૂપાદિત અપના વિનાનું.

૪. [સં. અ (નહિ) + વિ (નહિ) + કલપ (વિચાર)] સિ. વિકલપ વિનાનું; સ્તબ્ધ એટલે અચળનાર, કોય એટલે અચળાની અવતલ, ધન્યકિ એક વચનું. એમકે, અન.

૫. સિ. સ્થિર; નિશ્ચિત.

અવિકલપ્ય [સં. અ (નહિ) + વિ (નહિ) + કલપ (ધારણ એવું)] સિ. સાધારણ શુદ્ધિથી અણી ન ટકાય એવું.

પ્રમુખત્વ ૧૫ આદિ કુલો વિશ્વજ્ઞ છે; આમના નવા અવિકલપ્ય છે અને તે જ આ દેવતાના છે. અવિકલપ્ય

અવિકલસિત [સં. અ (નહિ) + વિકલસિત (ખાલેલું)] સિ. વિકાસ નહિ થયેલું; ખીસ્યા વિનાનું; અણખીસ્યું.

અવિકલ્ય લુપ્તો અવિકલ્ય.

અવિકલપ [સં. અ (નહિ) + વિકલપ (અવિચાર)] સિ. અચળ; સ્થિર.

અવિકલપન પુ. (પુરાણ) એક અવિન્યો એ નામનો એક ઘાટક સ્થિત.

અવિકલપિત લુપ્તો અવિકલપ.

અવિકાર ૧. [સં. અ (નહિ) + વિકાર (ફેરફાર)] પુ. નિર્વિકાર સ્થિતિ; ફેરફાર ન હોવાપણું; વિકારાભાવ.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિકાર (અમાદ)] પુ. અમાદ વચનનું હોવાપણું.

૩. સિ. એમાં ફેરફાર થયો કે થતો ન હોય એવું; નિર્વિકાર.

૪. સિ. ધનિ ન કરનાર; નુશ્તાન કરે નહિ એવું.

અવિકારક ૧. [સં. અ (નહિ) + વિકાર (ફેરફાર કરવો) + ક (કર્તા)] સિ. ફેરફાર ન કરે એવું.

૨. સિ. (આકરણ) અનન્ય અંશમાં મુલ્ય કે શુદ્ધિનો ફેરફાર ન કરાવે એવું.

અંશમાં કુલ કે વસ્તુનો ફેરફાર કરાવે તે પ્રભવો વિકાસ અને એવા ફેરફાર ન કરાવે તે અવિકારક કહેવાય છે. નૃસિંહ આકરણ

અવિકારતા ૧. [સં. અ (નહિ) + વિકાર (ફેરફાર) + તા (પણું)] સિ. વિકાર એટલે ફેરફાર વિનાની સ્થિતિ.

૨. સિ. ધનિઅરક ન હોવાપણું.

અવિકારરુદ્ધ પુ. અવિકાર રૂઢમાંનો એક. તે પશ્ચિમ દિશામાં છે.

અવિકારિત્ય લુપ્તો અવિકારિત્ય.

અવિકારી ૧. સિ. (અણિત) એવા અણમાં ફેરફાર ન થતો હોય એવું; 'અવેરિયેનલ'. એમકે, રહિત.

૨. સિ. (અણિત) એક સ્થાનમાં ફેરફાર થતો નથી એવું. એમકે, નિદુ, રેખા.

૩. સિ. નિર્દોષ; કુઃખ ન કરનાર; નિર્ભય; આપણું; નિરુદ્ધવી.

૪. [સં. અ (નહિ) + વિકાર (લગ્ન)] સિ. નીરોગી; તંદુરસ્ત.

૫. [સં. અ (નહિ) + વિકારિત (વિકાર વાળું)] સિ. ફેરફાર વચર એક ને એક જ સ્વરૂપે હંમેશા રહેલું; ફેર નહિ લેવું.

૬. સિ. રાગદોષ વિનાનું.

૭. સિ. (આકરણ) વિશેષજ્ઞના એક પ્રકારનું; અતિ કે વચનને લીધે ફેરફાર ન થાય એવું. એમકે, સુદર, કોમળ, કામ્ય એક, એ.

અવિકાર્ય [સં. અ (નહિ) + વિકાર (અણિત) + ય (લગ્ન)] સિ. એમાં ફેરફાર થઈ શકે નહિ એવું; અવિકારી; એક સ્વરૂપે રહેલું.

અવિકાર્યતા [સં. અવિકાર્ય (અવિકારી) + તા (પણું)] સિ. નિર્વિકારીપણું; સ્થિરતા.

અવિકાસ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિકાસ (ખિલવણી)] પુ. ખિલવણી ન થવી તે; મંદતા; વિકાસાભાવ એટલે ખિલવણી ન હોવાપણું.

૨. સિ. ખીસે નહિ એવું.

અવિકાસકાળ [સં. અ (નહિ) + વિકાસ (ખિલવણી) + કાલ (વખત)] પુ. એમાં પ્રગતિ એટલે ઉત્પત્તિ ન થતી હોય તેવો વખત.

હિમ, મૂઠ અને વિહિમ એ ત્રણ સુખાઓમાં અવિકાસકાળ હોય છે. પ્રમુખત્વ

અવિકુલ [સં. અ (નહિ) + વિકુલિત (અણિત)] સિ. સખજ; સસકા.

અવિકુલ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિકુલ (અણિત)] સિ. વિકાર નહિ થાયેલું; અણિત રૂપે રહેલું; અણિત વિનાનું.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિકુલ (લગ્ન)] સિ. સ્વસ્થ; તંદુરસ્ત; નીરોગી.

૩. [સં. અ (નહિ) + વિકુલ (અણિત)] સિ. સ્વાદ, અમાદ કે ધાટ ને મુલ્યમાં નહિ અમડેલ.

અવિકુલપરિણામ [સં. અ (નહિ) + વિકુલ (અણિત) + પરિણામ (પાંતર)] જ. પરિણામ થયા છતાં મૂળ તત્ત્વમાં ફેરફાર ન થાય એવી સ્થિતિ. એમકે સોનામાંથી ધરણી થાય છે છતાં અસલ સોનાના તત્ત્વમાં તેને આપણે ફેરવી શકીએ છીએ માટે આનું નામ અવિકુલપરિણામ કહેવાય છે.

અવિકુલપરિણામવાદ [સં. અ (નહિ) + વિકુલ (અણિત) + પરિણામ (પાંતર) + વાદ (અભિપ્રાય)] પુ. અમુક વસ્તુમાંથી બીજું કલ્પ ઉત્પન્ન થાય છે છતાં તેના મૂળ તત્ત્વમાં ફેરફાર થતો નથી એવો મત. એમકે, કામ્યેલ, કામ્યેલ, અનિત્યમણિની માથે સર્વ વસ્તુ અણમાંથી ઉત્પન્ન છે છતાં અણમાં કોઈ જ્યુ પ્રકારનો વિકાર નથી. આને અવિકુલપરિણામવાદ કહેવામાં આવે છે.

અવિદ્યુતસ્વર [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(ફેરફારવાળું) + સ્વર (સ્વર)] પું. (સંગીત)
માધનશાસ્ત્ર પ્રમાણે જે સ્વરો વિદ્યુત પામતા
નથી તે; પદ્ય અને પંચમ સ્વર.

અવિદ્યુતિ ૧. [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુતિ
(ફેરફાર)] છી. ફેરફાર વિનાની દશા; અવિચાર.
૨. છી. (સાંખ્ય) સર્જિત આદિકારણ
એટલે બીજ પ્રકૃતિ; મૂળપ્રકૃતિ.

૩. વિ. વિચાર નહિ પામેલું; ફેરફાર ન થયો
હોય એવું.

અવિદ્યુતિક [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(વિદ્યુત) + ક (ક્રિયા)] વિ. વી વગર
વિચાર કરનારી બીજોનો સ્થાન કરનાર.

અવિદ્યુત્ત્વ ૧. [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(સ્થિતિ)] પું. નિર્ભંગત્વ.

૨. પું. બીજપ્રકૃતિ.
૩. વિ. સ્થિતિ વિનાનું; નિર્ભંગ.

અવિદ્યુત્ત્વ [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(વેગ)] પું. વગરો ન થયો તે.

અવિદ્યુત્ત્વ ૧. વિ. અસ્થિત; અભેદ.

૨. [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત્ત્વ (પાકાપી)]
વિ. નિર્ભંગ; નબળું.

૩. વિ. બીજપ્રકૃતિ.

અવિદ્યુત્ત્વ ૧. [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(ફેરફાર)] જ. અસ, કેમકે તે નિર્વિચારી છે.

૨. વિ. ફેરફાર ન થઈ શકે એવું; વિચાર
વગરનું; નિર્વિચારી.

અવિદ્યુત્ત્વ [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(ફેરફાર) + ત્વ (પદ્ય)] છી. ફેરફાર
વિનાની સ્થિતિ; નિર્વિચારીપણું.

અવિદ્યુત્ત્વ [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(વેગ)] વિ. નહિ વેગપ્રેરેલું.

અવિદ્યુત્ત્વ [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત (વેગ)
એવું] વિ. નહિ વેગપ્રેરેલું હોવાથી વેગનું ન
જોઈએ એવું; વેગપ્રેર નહિ તેવું.

અવિદ્યુત્ત્વ ૧. [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(વેગ)] જ. અસ ન હોવાથી હોવાપણું;
સાજી.

૨. વિ. આક વિનાનું; અપ્રાપ્ત.

અવિદ્યુત્ત્વ [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(વેગ)] વિ. અવગણ્ય નહિ એવું;
છોટા વિનાનું.

અવિદ્યુત્ત્વ [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(વેગ)] વિ. નહિ વેગપ્રેરેલું.

અવિદ્યુત્ત્વ ૧. [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(વેગ)] વિ. અપ્રાપ્ત; સંપૂર્ણ; આખું.

૨. વિ. અપ્રાપ્ત; નહિ અપ્રાપ્ત.

અવિદ્યુત્ત્વ ૧. પું. (પુરાણ) એક સોમવંશી
કુળિય કુળનો પુત્ર એવું પ્રસિદ્ધ નામ અમવાન
હતું. એની માનું નામ વાહિની હતું. એને
પરીક્ષિત, સમ્પ્રાપ્ત, આદિરાજ, વિરાજ,
સામલિ, હિરણ્યવશ, હિરણ્યક અને છવારિ
એમ આઠ દીકરા હતા.

૨. પું. (પુરાણ) અમવાનનો દીકરો; એક
સર્વવંશી કુળિય.

અવિદ્યુત્ત્વ ૧. [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(ફેરફાર)] વિ. નહિ ફેરફાર પામેલું.

૨. વિ. સાધ્યન; આનવાળું; એકાગ્ર; સ્થિર.

અવિદ્યુત્ત્વ [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(ફેરફાર) + ત્વ (પદ્ય)] છી. સ્થિરપણું.

અવિદ્યુત્ત્વ [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(વેગ)] વિ. અમવાન વિનાનું.

અવિદ્યુત્ત્વ [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(વેગ)] વિ. અમવાન ન કરનાર;
નક્કાર વિનાનું; શાંત.

અવિદ્યુત્ત્વ [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(વેગ)] પું. શાંતિ; સ્થિરતા; ધૈર્ય.

અવિદ્યુત્ત્વિત ભુજો અવિદ્યુત્ત્વ.

અવિદ્યુત્ત્વ [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(વેગ)] વિ. અપ્રસિદ્ધ; અપ્રાપ્ત નહિ
એવું; અપ્રાપ્તિ નહિ પામેલું.

અવિદ્યુત્ત્વ [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(વેગ) + અ (અવગણ્ય)] જ. અપ્રાપ્ત.
અવિદ્યુત્ત્વ ૧. [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(વેગ)] જ. અપ્રાપ્ત.

અવિદ્યુત્ત્વ [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(વેગ)] જ. અપ્રાપ્ત.

અવિદ્યુત્ત્વ [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(વેગ)] જ. અપ્રાપ્ત.

૨. [સં. અ (નદિ) + વિ (વેગ) + અ
(અવગણ્ય)] વિ. હું નહિ પડેલું; એકાગ્રેણ;
સંપૂર્ણ.

૩. વિ. અપ્રાપ્ત ન હોય એવું; રોકાયું.

૪. વિ. નહિ પડેલું; હાજર.

૫. વિ. નિત્ય; સ્થાયી અવિનાશી.

૬. [સં. અ (વિદ્યુત) + વિદ્યુત (વેગ)]
વિ. નિરાકાર; અવગણ્ય.

૭. [સં. અ (નદિ) + વિ (વેગ) + અ
(અવગણ્ય)] વિ. અપ્રાપ્ત અવગણ્ય એટલે સંબંધ
રૂપે અપ્રાપ્ત રહેલું.

૮. [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત (વેગ)]
વિ. અપ્રાપ્ત નહિ એવું; છપવું.

અવિદ્યુત્ત્વ ૧. [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત

(વિદ્યુત વેગ) + અ (નારીભક્તિનો પ્રભાવ)]
વિ. છી. અપ્રાપ્ત; અપ્રાપ્ત.

૨. [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત (વિદ્યુત
વેગ)] વિ. છી. ભુજાનીનો જેને અપ્રાપ્ત
ન અપ્રાપ્ત હોય એવી; અપ્રાપ્તવૈભવ. જેમકે,
દોડી ભઈ કહે મારા.

આજ પ્રસાદી અને ન સુખ શાંતિ;
જે મુજ છાતી ઉપર,

નવિન બાધિએ વાસ કર્યો માતા.
આમાં અપ્રાપ્તવૈભવ નામિકનું વર્ણન કરેલું છે.

૩. [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત (વેગ)]
વિ. છી. પતિ કે નાથો રોકી.

પાદ્યમુકે ખણે છે અવનિ અવિદ્યુત્ત્વ.
નામિકા હાજર હાજર. પ્રમાણ

અવિદ્યુત્ત્વ [સં. અ (નદિ) + વિ (વિદ્યુત)
+ અ (અવગણ્ય)] જ. અપ્રાપ્ત રહેલું નહિ પડ્યું
તેમજ અને અપ્રાપ્તિ સર્વબાપી અપ્રાપ્ત-
અપ્રાપ્ત.

અવિદ્યુત્ત્વ વિ. ન અપ્રાપ્ત શકાય એવું.

અવિદ્યુત્ત્વ ૧. [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(ફેરફાર)] પું. વિદ્યુતનો અભાવ; સંવત્તિ.

૨. [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત (વેગ)]
પું. હાજરી.

૩. [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત (વેગ)]
પું. હાજરી.

૪. વિ. ફેર નહિ કરાયેલું.

૫. વિ. સંપૂર્ણ.

અવિદ્યુત્ત્વ [સં. અ (નદિ) + વિ
(વિદ્યુત) + અ (અવગણ્ય)] વિ. અપ્રાપ્ત
કરવામાં ન આવી હોય એવું; નહિ નિર્ભર.

અવિદ્યુત્ત્વ [સં. અ (નદિ) + અ (અવગણ્ય) + અ
(નારીભક્તિનો પ્રભાવ)] છી. મેહાકુમી, કેમકે
તેમણે ફક્ત પેદાનાં શિશ્યા જેવાં થાય છે.

અવિદ્યુત્ત્વિત ભુજો અવિદ્યુત્ત્વ.

અવિદ્યુત્ત્વ [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(નિદાપણ)] વિ. નહિ નિદાપણ.

અવિદ્યુત્ત્વ ૧. [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(નિદાપણ) + ત્વ (પદ્ય)] જ. (વેદાંત)
ઉત્તમતા; પ્રસરતપણું; મેહાકુ.

૨. [સં. અ (નદિ) + વિ (વેગ) +
ગીત (પ્રસરત કરેલ) + ત્વ (પદ્ય)]
જ. (વેદાંત) અપ્રાપ્ત અપ્રાપ્ત પ્રાપ્તને ન
હાજર થવાપણું.

અવિદ્યુત્ત્વ [સં. અ (નદિ) + વિદ્યુત
(નિદા) + આચાર (વર્તણ)] પું. (વેદાંત)
સારો આચાર; સદાચાર જેને લીધે નરક નહિ
મળતાં સ્વર્ગ મળે એવી સારી વર્તણૂક.

અવિશુદ્ધ [સં. અ (નહિ) + શિશુ (નિરુદ્ધ કુલવાળું)] વિ. વિરુદ્ધતા વિનાનું; મળતિયું; સમાન કુલવાળું.

અવિજ્ઞ પુ. કમલનું ઝાડ.

અવિજ્ઞ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિજ્ઞ (સમાસમાં પડે છે પાઠ્ય તે)] પુ. (અ-કરણ) જેની પાંદડાં ન પાડી સમાન એવો સમાસ; નિલ સમાસ. જેમકે, અમર્ષિ.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિજ્ઞ (સતીર)] પુ. પરમાત્મા; દેવ, જેમકે તે નિરાકાર છે.

૩. [સં. અ (નહિ) + વિજ્ઞ (લક્ષ્ય)] વિ. લક્ષ્ય વગરનું; સાંત; સુમેલવાળું.

૪. [સં. અ (નહિ) + વિ (વિશેષ) + જ્ઞ (જ્ઞ)] વિ. વિશેષ રૂપે નહિ અજ્ઞેય.

૫. વિ. સતીર વિનાનું; નિરાકાર; અકરીર.

૬. વિ. સરળ; અવકા; સીધું.

અવિજ્ઞાનમતિ ૧. જી. (જીન) અમુદ્ધિમતિ; ક્ષય એક અવમાયી બીજા અવમાં જતાં રસ્તામાં વાંક ખાધા વગર મતિ કરે તે.

૨. જી. નિખાલસ વર્તણૂક.

૩. [સં. અવિજ્ઞ (સરળ) + મતિ (વાક)] જી. વાંક વિનાની વાક.

અવિજ્ઞાનીતિ [સં. અ (નહિ) + વિજ્ઞ (લક્ષ્ય) + નીતિ (સમ્પ્રદાય)] જી. લક્ષ્ય ન કરવાની સમ્પ્રદાય.

અવિજ્ઞાનવાન ૧. [સં. અ (નહિ) + વિજ્ઞ (સતીર) + વા (વાક)] વિ. સતીર વગરનું; અકરીર; નિરાકાર.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિજ્ઞ (લક્ષ્ય) + વા (વાક)] વિ. સાંત; સુમેલવાળું; સુદ વગરનું; ઉપદ્રવ નહિ કરનાર.

અવિજ્ઞાત ૧. [સં. અ (નહિ) + વિજ્ઞા (વિજ્ઞ)] પુ. વિજ્ઞ ન હોય એવી વસ્તુ; કુઝ ન હોવાપણું.

૨. વિ. અટકાવ વિનાનું; વચ્ચેરોડનું; અપ્રતિહત.

અવિજ્ઞાતમતિ [સં. અવિજ્ઞાત (સોમ્ય વિનાનું) + મતિ (વાક)] વિ. મતિ નહિ અટકાવેલું.

અવિજ્ઞ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિજ્ઞ (અમલ)] જ. હરકત વિનાની રિવાજ; હેમ; કમ્પાસ.

૨. વિ. નક્કર વગરનું; અમલ વિનાનું; નિર્વિદ્ય.

અવિજ્ઞાતી ૧. [સં. અવિજ્ઞ (અમલ) + ઈ (અમાર)] પુ. કમ્પાસ કરનાર દેવ; વિદ્ય.

૨. વિ. હરકત નહિ કરનાર.

અવિજ્ઞાનકુ [સં. અ (નહિ) + વિજ્ઞા (હોશિયાર)] વિ. હોશિયાર નહિ તેવું; મદ; મૂર્ખ.

અવિજ્ઞા ૧. પુ. સોળમા સૈકાને કુલરાતનો એ નામનો કવિ.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિ (વપાર) + જ્ઞ (જ્ઞ)] વિ. ખસે કે કમે નહિ એવું; સમજ.

૩. વિ. દદા; સિયર; અમલ; સ્વામી.

૪. વિ. નિલ; કમલ રહે એવું.

અવિજ્ઞાતા ૧. [સં. અ (નહિ) + વિ (વપાર) + જ્ઞ (જ્ઞ) + તા (પદ)] જી. અમલપણું.

૨. જી. નિલપણું.

૩. [સં. અવિજ્ઞ (સિયર) + તા (પદ)] જી. સિયરતા; મદમપણું; દદા.

અવિજ્ઞાસિત ૧. [સં. અ (નહિ) + વિજ્ઞાસિત (ખસેલું)] વિ. જસ પણ કમલ વગરનું.

૨. વિ. નિલ.

૩. વિ. સિયર; મદમ; દદા.

અવિજ્ઞાન કુળો અવિજ્ઞા.

અવિજ્ઞાનકુળ કુળો અવિજ્ઞાતા.

અવિજ્ઞાનનામ ૧. [સં. અવિજ્ઞા (સિયર) + નામન (નામ)] પુ. પ્રભુ, જેમકે તે નામ હમેશને માટે કામ છે.

૨. [સં. અવિજ્ઞા (અવન) + નામન (નામ)] જ. અમર કીર્તિ.

અવિજ્ઞાનપણું કુળો અવિજ્ઞાતા.

અવિજ્ઞાનપદ ૧. [સં. અવિજ્ઞા (સિયર) + પદ (સ્થાન)] પુ. ઉધર; પરમાત્મા.

૨. જ. કમલનું ધામ; મોક્ષપદ સિયર પદ.

અવિજ્ઞાનવાચા ૧. [સં. અવિજ્ઞા (નહિ એવું) + વાચા (વાણી)] જી. પૂરી અને ફરવરી ન પડે એવી એટલે રજા મોલી.

૨. વિ. જેની વાણી હમેશાં કમલ રહે તેવું; જેમકે, પ્રભુ.

અવિજ્ઞાનવાણી [સં. અવિજ્ઞા (નહિ) + વાણી (વાણ)] જી. પૂરી અને ફરવરી ન પડે એવું એવું તે. કુળો અવિજ્ઞાનકુળ.

અવિજ્ઞાનવાસ [સં. અવિજ્ઞા (અમલ) + વાસ (રહેઠાણ)] પુ. અમલ ધામ; મોક્ષ.

અવિજ્ઞાનિત કુળો અવિજ્ઞાસિત.

અવિજ્ઞાર ૧. [સં. અ (નહિ) + વિજ્ઞાર (વિવેક)] પુ. અવિવેક; સાદૈનસું સમજવાની અસક્તિ.

૨. પુ. ઉતાવળ.

૩. [સં. અ (અમલ) + વિજ્ઞાર] પુ. ખોટો વિજ્ઞાર.

૪. [સં. અવિ (વેક) + અર (વચ્ચું)] પુ. ઘેરાં ચરવાને માટે સમવાચણી અમલ.

૫. પુ. પ્રમાદ.

૬. [કિ.] પુ. ભૂલ; અ-સમ; અધમ.

અવિજ્ઞારક ૧. [સં. અ (અમલ) + વિજ્ઞાર (ન્યાયાધીશ)] પુ. અ-ન્યાય કરનાર ન્યાયાધીશ; પદ્યપાતી ન્યાયાધિકારી.

૨. વિ. ન્યાય વિરુદ્ધ મુદ્દાએ અપનાયું અ-ન્યાયી.

અવિજ્ઞારણીય [સં. અ (નહિ) + વિજ્ઞાર-ણીય (ખાલ કરવા એવું)] વિ. જેના સારા-નરસાપણનું મિતન કરવા મોભનું ન પડે એવું; સિયર ક્યાં વિનસ પાળવા કાચક.

અવિજ્ઞારિત ૧. વિ. નિશ્ચિત; ચોક્કસ.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિજ્ઞારિત (વિજ્ઞાર-રણું)] વિ. વિજ્ઞારી વિનાનું; અરાજક નહિ વિજ્ઞારણું.

અવિજ્ઞારિત [સં. અ (નહિ) + વિજ્ઞારિત (વિજ્ઞારણું) + તા (પદ)] જી. મૂર્ખતા; એવદારાઈ.

અવિજ્ઞારી ૧. [સં. અ (નહિ) + વિજ્ઞારિત (ખાલ કરનાર)] વિ. અપાન; મૂર્ખ; કમ-અકલ; અણુસમભુ.

૨. [કિ.] વિ. અસમ્યારી; અ-ન્યાયી.

૩. [સં. અ (નહિ) + વિજ્ઞાર (વિવેક) + ઈ (અણું)] વિ. અવિવેકી; સારાસારના બાન વિનાનું.

૪. વિ. ઉતાવળ; સાદસિય.

૫. વિ. પ્રમાદી.

૬. વિ. નેસમળવી થયેલું; અનુચિત.

અવિજ્ઞારીપણું ૧. જ. અ-ન્યાયીપણું.

૨. જ. ખાલ કરીને કમ ન કરવાપણું; અણુસમભ, અપાન મૂર્ખાઈ; એવદારાઈ.

૩. જ. પ્રમાદ.

૪. જ. નેસમળવી થયેલું હોવું તે.

૫. [અવિજ્ઞારી (મૂર્ખ) + પણું] જ. સાદ-નરસું ન સમજવાપણું.

૬. જ. સાદસિયતા.

અવિજ્ઞાર્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + વિજ્ઞાર્ય (અન કરવા એવું)] વિ. અર્થમોટું ન તપાસવા કાચક.

૨. વિ. સમજણમાં ન આવી શકે એવું; અમાલ.

અવિજ્ઞાસિત ૧. [સં. અ (નહિ) + વિ (વિશેષ) + જ્ઞાસિત (જાણ્યું)] વિ. અમલ સિયર; અસેકલ વિનાનું.

અવિધિ

૨. વિ. વિનયી; ક્ષેત્રમાં.

અવિધિ ૧. એ નામનું એક નરક એ માણસ ભૂટી સાક્ષી પુરે તે આ નરકમાં દુઃખ ભોમરે એમ મનાય છે. એ બધું જિંદુ લેવાથી તેમાં નીચે પાણીની કહેરો ઊડતી હોય એમ ભણાય છે પણ ખરી રીતે તે ખમરવાળી જગ્યા છે.

તેને અવિધિ નરકમાં નામે

મમુલ મર્જ કશમાં મરે.

અમલ

અવિધેતન ૧. [સં. અ (નહિ) + વિ (વિરોધ) + એતન (અભયજિ)] વિ. ભાન ધમરનું; એતન વિનયનું.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિ (વિરોધ) + એતન (સમજાવજિ)] વિ. વિરોધ યાન વિનયનું.

અવિધિભક્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + વિધિભ (વધ)] વિ. અતુલિત; છુટું નહિ પડેલું; અવિભક્ત.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિધિભ (અંકિત)] વિ. વિધેહ વિનાનું; અખંડિત; આખું.

૩. અ. અખંડપણે; અરખાકિત રીતે.

૪. અ. સતત; નિરંતર; આયુ.

અવિધિભક્તતા ૧. [સં. અ (નહિ) + વિધિભ (નહિ પડેલું) + તા (પણું)] જી. અરખાકિતપણું; સાતત્ય; ભરી રહેવાપણું.

૨. જી. પૂર્ણતા; સંપૂર્ણપણું.

૩. જી. વિધેહ વિનાની સ્થિતિ; અખંડપણું; એકમતા.

અવિધિભક્તવ ભુઓ અવિધિભક્તતા.

અવિધિભક્તધારા ૧. જી. અભિપેક્ષ; ધારાવાહી.

૨. જી. આયુ ધાર કરવી તે; સતત ધારાવાહી.

૩. [સં. અવિધિભ (ધાર) + ધારા (ધાર)] જી. શિવમૂર્તિ પર અભિપેક્ષપે પડતી અવિરત એટલે આયુ ધાર.

૪. જી. શિવમૂર્તિ પર આયુ અભિપેક્ષ કરવાનું તળીએ રીત્યા બામવાળું વાસણ; મળતી.

અવિધિભક્તપોશહક [અવિધિભ (સત) + પોશહક (પાણીને હક)] પું. કમળનો પોશહક; આયુ પોશહક; 'કન્દિ-નૃમ્મસ ઈન્દ્ર-મે-દ'.

અવિધિભક્તપણું ભુઓ અવિધિભક્તતા.

અવિધિભક્તવંશ [સં. અ (નહિ) + વિધિભ (વેલું) + વંશ (કુળ)] પું. વૃદ્ધ વિનયનો વંશ, આયુ વંશ.

અવિધિભક્તવંશતા [સં. અવિધિભ (આયુ) + વંશ + તા (પણું)] જી. કુળનો નાસ નહિ તે; પેઢી આયુ રહેવી તે.

અવિધિભક્ત મુખપ્રાધિકાર ભુઓ અવિધિભક્ત-પોશહક; 'કન્દિ-નૃમ્મસ ઈન્દ્ર-મે-દ'.

અવિધેહ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિધેહ (અ)] પું. વૃદ્ધ ન હોવાપણું; અખંડતા; નિરંતરપણું.

૨. વિ. વૃદ્ધ નહિ તેનું; અખંડ.

અવિધેહ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિધેહ (હરણ મોચ)] વિ. અવિભક્ત; અખંડ.

૨. વિ. વિનયનું પાત્ર નહિ તેનું.

૩. વિ. શાખત; કાચમ દગ્ગાર.

અવિધ્યુત ૧. [સં. અ (નહિ) + વિધ્યુત (પોલું)] વિ. નહિ પડેલું; હલકી દલામાં ન આવેલું.

૨. વિ. હંમેશનું કાચમુ.

અવિધાતીય [સં. અ (નહિ) + વિ (નહિ) + ભાતીય (ભાતનું)] વિ. એક જ ભાતનું.

અવિધાત [સં. અ (નહિ) + વિધા (દાન)] જી. અવિરત આપાન તે બોલોના ૧૦ માનું છેલ્લું સંબોજન એટલે અંધન છે.

અવિધા [સં. અ (નહિ) + વિધા (સમજાવજિ)] વિ. અગતી; મૂર્ખ; કાણું નહિ તેનું; એવાદ.

અવિધાતા [સં. અ (નહિ) + વિધા (દાન) + તા (પણું)] જી. અગત્યતા; અધુનપણું.

અવિધામિ [સં. અ (નહિ) + વિધામિ (મન)] જી. અધ્યક્ષતા; 'સન્ન-કેન્દ્ર-મનસે'.

અવિધા ૧. જી. (કેન) અગત્યને હોય સેવનો તે.

૨. જી. અનુપયોગ; અગત્ય ન રહેવાપણું.

અવિધાત ૧. [સં. અ (નહિ) + વિ (વિરોધ) + યાત (અણેલું)] વિ. ખૂં યાન નહિ થયેલું; ખૂં નહિ અણેલ.

૨. વિ. ભાન વિનયનું; બોધ રહિત; અમેત; મેતાન.

૩. વિ. સંભાવનું; અપષ્ટ.

૪. વિ. સમજ ન પડે એવું; અપ્રાત.

અવિધાતકથ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિધાત (અણેલું) + કથ (ખરીડી)] પું. જાની જગ્યાએથી જગ્યાએ તો માલિકના અણપણુ વચર કરેલી ખરીડી.

૨. [હિ.] પું. બચકારમાં બધો માલ નાસ પામવો તે.

અવિધાતા ૧. [સં. અ (નહિ) + વિધાત (અણવાર)] પું. પરમાત્મા. છવ જેતાને ક્રાંતિ, ભોક્ષ રહે બચે છે પણ પરમાત્મા તેની વાસનાથી રહિત છે.

૨. પું. વિધ્યુતનાં હલાર નામ મળેલું એક.

૩. [સં. અ (નહિ) + વિ (વિરોધ) + યાત (અણવાર)] વિ. વિરોધ નહિ અણવાર.

અવિધાતાર્થ [સં. અ (નહિ) + વિ (વિરોધ) + યાત (અણેલું) + અર્થ (મામતે)] જ. (આપ) આવીસ નિમક-સ્થનો મળેલું એક; જે પાથી અર્થનો બોધ ન થાય એવો પદનો પ્રયોગ. તેમાં પદોનો સંબંધ અરપષ્ટ હોય છે, પદનો અર્થ અપ્રસિદ્ધ હોય છે, અથવા પદનું ક્ષણી ઉત્પાવણથી ઉચ્ચારણ મુંઝેલું હોય છે.

અવિધાન ૧. પું. (પુરાણ) એ નામનો પુરંજનનો મિત્ર.

૨. પું. (પુરાણ) પ્રિયવત સર્વર્થનો પૈત્ર; પદમાણના સાતમાંનો નાનો પુત્ર. એના નામથી જ એનો દેશ ઓળખાવો. એ સ્વામ્ય વસનો હતો.

૩. પું. (પુરાણ) સામથી દીપમાંનો સાતમો દેશ.

૪. [સં. અ (નહિ) + વિ (વિરોધ) + યાન] વિ. અભણ; મૂર્ખ.

અવિધાનમતિ પું. (પુરાણ) એ નામનો અનિમ નામના વસુનો પુત્ર.

અવિધાસક [સં. અ (નહિ) + વિ (વિરોધ) + કા (અણેલું)] વિ. (કેન) અભણ; વિજ્ઞાન રહિત.

અવિધેષ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિ (વિરોધ) + યેષ (અણી સમાય જિંદું)] પું. પરમાત્મા. તેનું સ્વારૂપ મન, વાણી અને ઉદ્ધિયોથી ન સમજાય તેનું છે.

૨. વિ. સારી રીતે બચ્છી સમાય નહિ એવું; ન સમજાય એવું; અજેય.

અવિધોપચિતકર્મ [સં. અ (નહિ) + વિધા (દાન) + ઉપચિત (અણું રહેલું) + કર્મ (કર્મ)] જ. અગત્યપણું કરેલું કર્મ; કર્મનો સંબંધ ન થવાર આર કર્મ મળેલું એક.

અવિદ્ય [અ (નહિ) + વિદ્ય (જુલમી)] વિ. અજ્ઞાન વિનયનું.

સાત સ્વસ્થ વસુદેવ ત્યાં તે

મુખિણી છે અવિદ્ય.

અનેક

અવિત [સં. અવ (સ્વપ્ન કરવું) + યાત (અણેલું) + મત (મત)] વિ. રહિત; રહ્યું કરેલું.

અવિતકરણ ૧. જ. (કેન) અચળ કમ કરવાપણું; લોહનિહિત કર્મ કરવું તે.

૨. જ. બીજા મતવાદના વિચારમાં નિહીત એટલે નિહા એવું પણ પશુપા મતમાં કચ્છીવ એટલે કરવા એવું હોય એવું કર્મ કરવું તે.

૩. જ. વિરહાચરણ; ઊલટું વર્તન.

અભિવ્યક્તિ ૧. પું. (પિતૃ) એ નામનો ફરક મળતું નામ, જન્મ, જન્મ, જન્મ, જન્મ, જન્મ અને મુક મળી ૧૭ અક્ષરનો એક સમૂહ વર્ણમેય છે. તેને નર્દક, નર્દક, નર્દક, મર્દક કહે છે. તેમાં ૭ અને ૧૦ અક્ષરે થતી આવે છે.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિત્ત (પોત)]

જ. સત; સાચાઈ.

૩. વિ. અનિયમ; અસત્ય; અસત્ય.

૪. વિ. અસત્ય વિનાશ; અસ; સાચું.

અભિવ્યક્તિ પું. એક ઇંદ્રુ નામ. ભુઓ અભિવ્યક્તિ ૧.

અભિવ્યક્તિ ૨. જ. મૂલવલુ હરેલી વાણી; ખોટી બોલી.

અભિવ્યક્તિ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિ (વ્યાર) + ત્વિત (વિચાર)] વિ. એના પર તર્ક કરવામાં આવ્યો ન હોય તેવું.

૨. વિ. નિઃસંદેહ.

અભિવ્યક્તિ [સં. અ (નહિ) + વિત્તર્ક (તર્કની બહુ સાચા એવું)] વિ. અપી ન સચાવ એવું; સમજમાં ન આવે એવું; અસત્ય; અસત્ય.

અભિવ્યક્તિ [સં. અ (નહિ) + વિ (વિશેષ) + ત્વિત (સંતોષ પામેલું)] વિ. અસત્ય; અપરિત્યક્ત; સંતોષ નહિ પામેલું.

અભિવ્યક્તિ [સં. અ (નહિ) + વિ (વિનાશ) + ત્વિત (અસત્ય)] વિ. એની ત્વિત નાશ ન પામી હોય એવું; સાકાંક્ષ.

અભિવ્યક્તિ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિ (અસત્ય) + ત (અસત્યને પ્રત્યક્)] વિ. અવિચ્છાત; અસિદ્ધ; અસત્ય.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિત્ત (દોષ)]

વિ. ધન વચરતું; નિર્ધન; મરીન.

અભિવ્યક્તિ ૨. (ન્યાય) અનવસ્થા એટલે નિર્ણય અથવા છેલ્લે ન આવે એવી તર્કની પરંપરાનું કયું દોષમાંનો એ નામનો એક. ભુઓ અનવસ્થાદોષન.

અભિવ્યક્તિ [સં. અ (નહિ) + વિત્ત (અસત્ય)] પું. પારો; પારદ.

અભિવ્યક્તિ ૧. વિ. અપાત્ય; કાચું; નહિ પાકેલું.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિત્ત (અસત્ય)]

વિ. માંડું.

૩. [સં. અ (નહિ) + વિ (વ્યાર) + દમ્ભ (અસત્ય)] વિ. અસત્ય ન હોય તેવું.

૪. વિ. વિનમ્રજાતી.

૫. વિ. મૂર્ખ.

અભિવ્યક્તિ [સં. અ (નહિ) + વિત્ત (સીધું)] વિ. અસુવિધું.

અભિવ્યક્તિ [સં. અ (નહિ) + વિત્ત (પારદ)] વિ. અસુવિધું; અસુવિધું; અવિચ્છાત.

અભિવ્યક્તિ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિત્ત (અસત્ય)] પું. પરમાત્મા, કેમકે તેનું સ્વરૂપ અલ્પવામાં આવતું નથી.

૨. વિ. અનવસ્થા; નહિ અસત્ય.

અભિવ્યક્તિ ૨. [સં. અ (નહિ) + વિત્ત (અસત્ય) + કામ (વિચ્છાત) + આ (નરીઅતિયે પ્રત્યક્)] જો. (કામ) મુખ્યાનો એક એક. ભુઓ મુખ્યા. જે મુખ્યાને કામ પ્રત્યક્ષની અપર નથી પડતી તેને અભિવ્યક્તિ કહે છે.

અભિવ્યક્તિ ૩. [સં. અ (નહિ) + વિત્ત (અસત્ય) + મત (અસત્ય) + આ (પરો) + આ (નરીઅતિયે પ્રત્યક્)] વિ. જો. પદોરો જેવી રીતે વીતી અથ તેવી અપર ન પડી હોય એવી.

અભિવ્યક્તિ [સં. અ (નહિ) + વિત્ત (અસત્ય)] જ. ગાડનું દમ.

અભિવ્યક્તિ [સં. અ (નહિ) + વિત્ત (અસત્ય)] જો. વિદ્વાન ન હોય તેવી સ્ત્રી.

અભિવ્યક્તિ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિ (વિશેષ) + દર (આપ)] જ. પદોરો; સંનિધિ.

૨. વિ. નજીકનું; પાસેનું.

અભિવ્યક્તિ અભિવ્યક્તિ એ વચ્ચે સમાપ અભિવ્યક્તિ અભિવ્યક્તિ એ વચ્ચે નિર્ણય પાસ. વિનમ્રજાતી

અભિવ્યક્તિ [સં. અ (નહિ) + વિત્ત (અસત્ય)] વિ. વીંધાયેલું નહિ એવું; અસુવિધું; અસત્ય; અસત્ય.

અભિવ્યક્તિ [સં.] જો. કાળીપદ નામની વચરપતિ.

અભિવ્યક્તિ ભુઓ અભિવ્યક્તિ.

અભિવ્યક્તિ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિત્ત (અસત્ય) + ચોન (ચોની અસત્ય)] જો. ક્રેમાર અંકિત ન થયું હોય એવી સ્ત્રી; કુમારિકા.

૨. જો. સ્વામી સાથે રહેતાં પહેલાં થયેલી વિધવા.

૩. વિ. જો. એનું ક્રેમાર અંકિત ન થયું હોય એવી; એને પુરુષનો સંય થયેલો ન હોય તેવી; અસત્યોનિ.

અભિવ્યક્તિ ભુઓ અભિવ્યક્તિ.

અભિવ્યક્તિ ભુઓ અભિવ્યક્તિ.

અભિવ્યક્તિ [સં. અ (નહિ) + વિત્ત (અસત્ય) + અવસ્થા (સ્થિતિ)] જો. ક્રેમાર અંકિત ન થયું હોય એવી સ્થિતિ; કુમારિકાપત્ય.

અભિવ્યક્તિ ૧. [સં.] વિ. નહિ; નામુદ.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિત્ત (કામ)]

વિ. મૂર્ખ; ભુદિહીન; અસાની.

૩. વિ. વિદ્યાને અપર નહિ તેવું.

અભિવ્યક્તિ ૧. વિ. અપરસ્થ.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિત્ત (કામ)] વિ. અસત્ય વચરતું; મિથ્યા; અસત્ય; અસત્ય વિનાનું.

૩. વિ. અપર ન હોય તેવું; મરી અપર.

૪. વિ. કાળ ન હોય એવું; મેઘાળ.

અભિવ્યક્તિ ૧. જો. (વેદાંત) અસાન; અમ; માયા; એને લીધે સત્ય વસ્તુ ઉપરમાં જાત એક હવાની વિનાશ પદાર્થ અમથી દેખાય એવી ખોટી ભુદિ; વિપરીત જ્ઞાન. અ અભિવ્યક્તિ એ પ્રકારની છે: (૧) મુખ્યવિદ્યા અને (૨) જ્ઞાતિવિદ્યા. અભિવ્યક્તિ પાંચ પદો એટલે વિભાગ નીચે પ્રમાણે છે: (૧) તથા એટલે અસાનથી અધ્યાત્મ; (૨) મોહ એટલે સ્ત્રી વચેર ઉપર અધ્યાત્મ અભિવ્યક્તિ; (૩) મહામોહ એટલે કે મોહ વધારે પડતી અસત્ય; (૪) તામિસ્રી એટલે દેહ; અને (૫) અપર્યાપ્તિ એટલે આત્માનું યાદ અસાન. પાતળા અને અભિવ્યક્તિ આ પ્રકાર છે: (૧) અનિત્ય (સ્વર્ગ વચેર)ને નિત્ય માનવા ૧૫ ભુદિ; (૨) અપરિત્ય (સ્ત્રી, સ્ત્રી વચેર)ને પરિત્ય માનવા ૧૫ ભુદિ; (૩) એમાંથી પરિવ્યાપ્તિ ૧૫ ઉપજ થાય છે એવા ભોગેને સુખ ૧૫ માનવાની ભુદિ; અને (૪) ભુદિ, મન, હૃદય વચેર આત્માની ભુદિ છે તેમને આત્મા માનવા ૧૫ ભુદિ.

અમં સત્ય કુલ કળાયેલો અને બાહ્ય એ કુલ મુખ્ય લીધે તેમ સ્વરૂપને અભિવ્યક્તિ કહે છે.

પંચમી

૨. જો. આઠ પૂર પેઠી એક આઠ પૂર આ પ્રમાણે છે: ક્રેદિય, કાર્ત્તેદિય, અંતઃક્રેદિય, પ્રાચ્ય, જૂલ, કામ, કામ અને અભિવ્યક્તિ.

૩. જો. (વૈદિક) હૃદયની આમીથી ઉપજ થયેલું દોષવાળું જ્ઞાન.

૪. જો. ક્રેદાંક; જ્ઞાન સંકિત કામ.

અભિવ્યક્તિ કળાયે, તે મહેત્ત લિખિત મહે.

દિશોર્ધનવધુ

૫. જો. (લેન) કુલાઅ.

૬. જો. અનતની માયામાં અપરાધને જે ખોટા તર્ક બાંધે તે; માયાનો અમ.

૭. છી. (ચોર) પાંચ જાતનાં કોશમાંનો એ નામનો એક.

૮. છી. પોતાના આમરવાનને એ મોઢ પમાડે તે.

૯. છી. (સાંખ) પ્રકૃતિ; પુરુષથી ભુલું સત્ત્વ. કાચ અને તમોગુણવાળું જન્મતું મૂળ કારણ.

૧૦. છી. અમવાનની ૧૨ કક્ષિતમાંની એક.

દશમ સંક્રમણ અમવાનની બાર કક્ષિતઓનાં નામ મણાવ્યાં છે:-શી; કોઈક પુષ્ટિ; વિષા; કાનિ; તુમિ; કિયા; ઉર્ન; વિધા; અવિધા; સક્ષિ; અને માધા. અનુમાળ્ય

૧૧. [સં. અ (નહિ) + વિદ્ય (જ્ઞાન)]

છી. વિદ્યતા ન હોવાપણું; અજ્ઞાન; મૂર્ખતા.

અવિધાકરિપત [સં. અવિદ્યા (માયા) + કરિપત (કરેલું)] વિ. અવિદ્યાએ કરેલું; અવિદ્યાને લીધે ઉત્પન્ન થયેલું.

હું-મારે એવું અવિધાકરિપત લખાવે (છવે) થોળને માથે બોરી લીધી છે જાંતુથી તેને કુ:ખ છે. અવિધા

અવિધાહૃત [સં. અવિદ્યા (માયા) + હૃત (કરેલું)] વિ. માયાએ કરેલું.

અવિધાજનિત [સં. અવિદ્યા (માયા) + જનિત (જન્મેલું)] વિ. માયાથી ઉત્પન્ન થયેલું.

દર્શનના પ્રધાન વ્યાખ્યાનાર સંતરાયારે સ્વપ્ન જડ જન્મને અવિધાજનિત સાબિત કરેલ છે. પુણત્વ

અવિધાજન્ય બુદ્ધિ અવિદ્યાજનિત.

અવિધાખ્યાસ [સં. અવિદ્યા (માયા) + ખ્યાસ (ખોડું ફાલ)] પુ. માયાને લીધે ઉત્પન્ન થયેલ જૂઠાં કરેલું જાન.

અવિધામય [સં. અવિદ્યા (માયા) + મય (વાહું)] વિ. માયાથી ભરેલું; અમયજી.

અવિધામાર્ગ [સં. અવિદ્યા (માયા) + માર્ગ (સ્ત્રોત)] પુ. એ માર્ગમાં સંસારી જીવ આસક્ત હોય છે તે માર્ગ.

અવિધાવચ્છિન્ન [સં. અવિદ્યા (માયા) + વચ્છિન્ન (ખર્ચાદિત)] વિ. અવિદ્યા વડે ખર્ચાદિમાં રખાયેલું; માયાથી ધેસાયેલું.

અવિધાવતી [સં. અવિદ્યા (માયા) + વત (વાહું) + ઈ (નસીબતિયો પ્રલપ)] વિ. છી. અજ્ઞાનવાળી; સમજ વિનાની.

અવિધાવૃત્તિરૂપવિધર્મ્ય [સં. અવિદ્યા (માયા) + વૃત્તિ (સ્વભાવ) + રૂપ (રેખાવ) + વિધર્મ્ય (ખોડું ફાલ)] પુ. (વેદાંત) જામને લીધે થતું અસત્ જાન; અજ્ઞાનના કારણથી વિપરીત જાન. જેમકે, છીપમાં રૂપાનું જાન.

અવિધારશ્મિત [સં. અવિદ્યા (માયા) + શ્મિત] છી. અજ્ઞાનના ખરડ સ્વરૂપને દર્શાવે તેમાં ક્ષતિપણું વગેરે રહેલું છે એમ જણાવતી શ્મિત.

અવિધામય [સં. અવિદ્યા (માયા) + મામય (ધાપ આપવાપણું)] પુ. (બૌદ્ધ) માર પ્રકારના અમય એટલે જાપ અમયના માર્ગ પૈકી એક; અજ્ઞાન.

અવિધુર્લિત [સં. અ (નહિ) + વિદ્યુત (વીજળી) + લિત (ભરપૂર)] વિ. જેમાંથી વીજળીનો પ્રવાહ પસાર કરવામાં ન આવ્યો હોય એવું.

અવિદ્યામ્બ [સં. અ (નહિ) + વિદ્યુ (ખોજવું) + અ (એવું)] વિ. એમને નહિ એવું.

અવિદ્યકર્તૃક ૧. [સં. અ (નહિ) + વિદ્ય (વિદ્યા) + કર્તૃક (કારણ)] વિ. અવિદ્યાને કરેલું.

૨. વિ. વિદ્યાને નહિ કરેલું.

અવિદ્યરથ [સં. અ (નહિ) + વિદ્ય (વિદ્યા) + રથ (ચડતાઈ)] છી. મૂર્ખતા; અજ્ઞાન.

અવિદ્યાન ૧. [સં. અ (નહિ) + વિદ્યા (જ્ઞાનવાહું)] વિ. અજ્ઞાન; મૂર્ખ; જેવુદ્ધ.

૨. વિ. વિદ્યતા વિનાનું; જાણવાન વગરનું.

અવિદ્યેષ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિદ્યેષ (વેર)] પુ. દેવ ન હોવાપણું; પ્રીતિ; સ્નેહ.

૨. વિ. વેર વગરનું; પ્રેમાળ; સ્નેહવાળું.

અવિદ્ય ૧. વિ. અજ્ઞાન; અજ્ઞાન; નહિ જાણે.

૨. [સં. અ (નહિ) + વ્યધ્ (વીધું)] વિ. અનર્થ, કેમકે જન વીધવા એ આર્થ પ્રાપ્તનું એક મિથ્ય હોવાની માન્યતા છે.

૩. વિ. જન વીધેલા ન હોય એવું.

૪. વિ. નહિ વીધેલું; વેઠ વગરનું.

અવિધવા [સં. અ (નહિ) + વિ (વગર) + ધવ (ધણી) + અ (નસીબતિયો પ્રલપ)] છી. જેનો ધણી જીવતો હોય એવી સ્ત્રી; સૌભાગ્યવતી; સમૃદ્ધ; સોવાસત્ક સોલમણ.

અવિધવાનયમી [સં. અવિધવા (સમૃદ્ધ) + નયમી (જનવાડિયાને સ્વમ્ને દિવસ)] છી. સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીને મરી ગયેલી સ્ત્રીનું શબ્દ કરવાનો દિવસ; વાદરસ વડ નોમ; દોસીઓની નોમ.

અવિધવાનોમ બુદ્ધિ અવિધવાનયમી.

અવિધાન ૧. [સં. અ (નહિ) + વિધાન (વિધિ)] જ. આસ નિયમ ન હોવાપણું.

૨. [સં. અવિધાન (નામ)] જ. નામ.

અવિધોમ શબ્દ અવિધાન. વાપીદાસ.

૩. જ. સંમીતના નિયમ પ્રમાણે ન થતું તે ગાવડનો અથ એક હોય મણુમ છે.

૪. વિ. વિધિ વગરનું.

અવિધાર ૧. [સં. અવ (નિયમ જાળવવાર ઉપકર્મ) + ધુ (ધામ્ય કરું)] વિ. મુકરર; મોકસા; નક્કી કરેલ; નિશ્ચિત.

અવિધાર આંકડાથી જૂલો અરવા ફળવો.

૨. જ. નક્કી; ખચીત; જરૂર.

એવો આવો બબે તે વાર.

આપણે કારે અવિધાર.

પ્રેમાર્નક.

અવિધારવું [સં. અવ (નિયમવાચક ઉપકર્મ) + ધુ (ધામ્ય કરું)] જ. કિ. નક્કી બાધવું; ખાતરીથી માનવું.

નાશામણને નિદા નથી ૧.

નારંગના ધું અવિધાર.

નરસિંહ

અવિધિ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિધિ (નિયમ)] પુ.; છી. નિયમ ન હોવાપણું; અનિયમિતતા.

૨. પુ.; છી. નિયમ વિરુદ્ધ વર્તન.

૩. વિ. વિધિ વિનાનું; અનિયમિત.

અવિધિપૂર્વક [સં. અ (નહિ) + વિધિ (નિયમ) + પૂર્વક (અગાઉ આવેલું હોય એવું)] જ. વિધિનો લાભ કરીને; અનિયમિત રીતે.

અવિધિય [સં. અ (નહિ) + વિધિ (કરવું એવું)] વિ. અર્જન; અનુચિત; અપોમ.

અવિધિયાતમા [સં. અ (નહિ) + વિધિ (લી રાખવ એવું) + આતમન (પોતાનું સ્વાપ)] પુ. રિચ્છનાં હજાર નામ માંહેનું એક. અમવાનનું સ્વાપ કોઈથી વિધિ રૂપથી કહી શકાતું નથી તેથી તે અવિધિયાતમા છે.

અવિધવસ્ત [સં. અ (નહિ) + વિ (વિશેષ) + વસ્ત (નાશ પામેલું)] વિ. (જૈન) જેમાંના જીવ નાશ પામેલ ન હોય એવું; અમૈન નહિ તેવું.

અવિન ૧. [સં. અવ (ધામ્ય કરું)] પુ. અમિ ૨. પુ. અમ્ય.

૩. પુ. રાજ.

૪. પુ. વાધુ.

૫. પુ. સમુદ્ધ.

અવિનય ૧. [સં. અ (નહિ) + વિનય (સમત્વ)] પુ. અસમત્વ; અનુચિત; અનુચિત.

૨. પુ. અનુચિત ગર્વ; ધર્મક.

૩. પુ. હોય; અપર્યાપ.

૪. વિ. વિશેષ વગરનું.

અવિનશી [સં. અ (નહિ) + વિનશ (સમ્પત્તિ) + ઇન્ (વાહુ)] વિ. વિવેક વમરું; અમરુષ્ટ; એઅદ્ય; ઉદ્ધત.

અવિનશી ૧. [સં. અ (નહિ) + વિનશ (વિનાશ પામે એવું)] પું. પરમાત્મા, કેમકે તેનો નાશ થતો નથી.

૨. વિ. નાશ ન થાય એવું; અવિનાશી.

૩. વિ. લાંબા કાળ સુખી રહેનાર.

અવિનશિન [સં. અ (નહિ) + વિનશ (નાશ પામતું)] પું. આમર, માસ.

વિનાશ સંદિગ અને સર્વનો નાશ થવા પામી પશુ એ અમલ વિધમાન છે તેમાં વિધમાન એ માસ તે સર્વનો નાશ થવા છતાં અવિનશિન માસને માર્ગશીર્ષ માસ કહ્યો છે. અવિનશિન માર્ગશીર્ષ માસ છે તે વિશે 'માસાન્તં માર્ગશીર્ષ' એ સ્મૃતિ પ્રમાણ છે. અષાઢ્યાથી કહ્યો

અવિનાભાવ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિના (વમર) + ભાવ (સ્થિતિ)] પું. એકના વિના ખીભું કદી ન હોય એ ભતનો સંગમ; કામમ સાથે રહેવાપણું; અમિ ને ધુમાડના જેવો ભાષ્વભાષક સંગમ.

૨. પું. તાદ્રશ્ય; એકતા; સમાનપણું.

૩. [સં. અ (નહિ) + વિના (વમર) + ભાવ (હોવાપણું)] પું. ના વમર ન હોવું તે.

૪. પું. સંગમ.

અવિનાભાવિવ [સં. અ (નહિ) + વિના (સ્થિતિ) + ભાવિવ (હોનાર) + ત્વ (પણું)] ક. એક વિના ખીભું ન હોવાપણું; સાદ્યર્થ.

સાદ્યર્થમાં બંને અર્થો સ.સ. જ હોય છે. એકના વિના ખીભે નથી હોતે માટે તેને અવિનાભાવિવ પણ કહે છે.

પ્રમાણસામ્યવેશિભ

અવિનાભાવી [સં. અ (નહિ) + વિના (સ્થિતિ) + ભાવિવ (જાતે)] વિ. કદી છૂટું ન પડે એવું; આપ્ય.

અવિનાભૂત [સં. અ (નહિ) + વિના (વમર) + ભૂત (રહેવું)] વિ. કદી છૂટું ન પડે એવી રીતે રહેલું; આપ્ય.

અવિનાશ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિનાશ (નાશ)] પું. હિર, તેનો નાશ કદી થતો નથી.

૨. પું. નાશ ન થવાપણું; અમરત્વ.

૩. પું. રામ.

હસિયુ અંમે હું મને અવિનાશ સીત સત્ત્વ કાળી પાસ. પ્રમાદ

૪. વિ. અવિનાશી; અમર; નિલ; અદ્ય.

અવિનાશત્વ [સં. અ (નહિ) + વિનાશ

(નાશ) + ત્વ (પણું)] ક. હમેશાં રહેવા-પણું નિલતા.

અવિનાશિત્વ ભુઓ અવિનાશત્વ.

અવિનાશી ૧. [સં. અ (નહિ) + વિનાશ (નાશ) + ઇન્ (વાહુ)] પું. અમર; પરમાત્મા; પરમેશ્વર. તેનો નાશ નથી.

૨. વિ. નાશ વિનાનું; અમર; અદ્ય; નિલ.

અવિનાશીપણું ૧. [અવિનાશી (અમર) + પણું (વામ ભાગના પ્રત્યય)] ક. હિરપણું; એશ્વર; પ્રભુતા.

૨. ક. નિલતા; અમરતા, સદા રહેવાપણું.

અવિનાશય [સં. અ (નહિ) + વિનશ (નાશ પામતું) + ય (એવું)] વિ. નાશ ન થઈ શકે તેવું; અવિનાશી; નિલ.

અવિનિમલસાધ્ય નોટ [અ (નહિ) + વિનિમલ (અદ્યોગદ્યો) + સાધ્ય (મિલવી યમાય એવું) + નોટ (ચિહ્ન)] છી. જેના અદ્યમાં નાણું અથવા તેટલી કીમતનું સોનું ન થયે તેવી ચિહ્ન; 'કન્કનવર્ણિત નોટ'.

અવિનીત ૧. [સં. અ (નહિ) + વિનીત (વિવેક)] વિ. અવિનશી; અર્થાત્ વિનાનું; અવિવેકી; એઅદ્ય; ઉદ્ધત; અદ્ય.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિનીત (વિવેક)] વિ. અસિદ્ધિત; અણેકું નહિ એવું; અણુપદ.

૩. વિ. અમલી; વમરુષ્ટ; નહિ હોયું.

૪. [સં. અ (નહિ) + વિનીત (સારી પાતનું)] વિ. નીચ; કુદ્ધ; અરામ કમ કરવામાં અસક્ત.

અવિનીતતા ૧. [સં. અ (નહિ) + વિનીત (વિનીત) + તા (પણું)] છી. અવિનશીપણું; એઅદ્ય.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિનીત (કેવાયેકું) + તા (પણું)] છી. અસિદ્ધિતપણું.

૩. છી. અમલીપણું; હોયું ન હોવું તે.

૪. [સં. અ (નહિ) + વિનીત (સારી પાતનું) + તા (પણું)] છી. કુદ્ધતા; અરામ કમ કરવામાં અસક્ત.

અવિનીતત્વ ભુઓ અવિનીતતા.

અવિનીત્ય [સં. અ (નહિ) + વિનીત (સારી પાતનું) + ય (વામ ભાગના પ્રત્યય)] છી. કુદ્ધતા હોય; અરામ ભાવડી.

અવિનોદ [સં. અ (નહિ) + વિનોદ (અમર)] પું. અમર ન હોવાપણું; કુદ્ધ.

અવિપાક [સં. અ (નહિ) + વિપાક (પાકવું)] વિ. પાકવ નહિ તેવું; અપકવ; કમું.

અવિપાક્યુદ્ધિ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિપાક (પાકવું) + યુદ્ધિ (સમજવું)] છી. કમી સમજવું.

૨. વિ. કમી યુદ્ધિનું.

અવિપક્ષ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિપક્ષ (સામે પક્ષ)] વિ. જેને હરીફ ન હોય એવું; સામા પક્ષ વમરનું.

૨. વિ. કુશલ વિનાનું; સુ વિનાનું.

અવિપદ [સં. અવિ (પડું) + પદ (કાપડ)] ક. ઊનનું કાપડ.

અવિપદ્મ ભુઓ અવિપદ.

અવિપદ્મ [સં. અ (નહિ) + વિપદ્મ (કુખ)] છી. કુખ ન હોવું તે; આગ્રાદી; સુખી સ્થિતિ.

અવિપજ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિપજ (કુખ)] વિ. ઈન્ નહિ પામેલું; સ્વચ્છ.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિપજ (માથ પામેલ)] વિ. જીવનું; નહિ મરેલું.

૩. વિ. પવિત્ર; શુદ્ધ; શોભનું.

અવિપર્યય ૧. [સં. અ (નહિ) + વિપર્યય (વિવર્તન)] પું. વિચલ્લી કાલકું ન હોવું તે.

૨. પું. (જેન) વિપરીત શુદ્ધિ ન હોવાપણું.

અવિપર્યાસ [સં. અ (નહિ) + વિપર્યાસ (આવિ)] પું. ચિચ્છાદાન રહિતપણું; હોય તેવી કલકું ન સમજવું તે.

અવિપમિત ૧. [સં. અ (નહિ) + વિપમિત (કાલ માણસ)] ક. મૂર્ખ માણસ.

૨. વિ. અવિદાન.

૩. વિ. અવિવેકી.

૪. વિ. વિચાર વિનાનું.

અવિપાક ૧. પું. અરામ પાક.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિ (વિરોધ) + પાક (સમન)] પું. અણેકું પાકે નહિ એવો એક ભતનો રોગ; અણુષ્ટ; અદ્યભી; અપ્યો.

૩. પું. જેનું કમ ન મળકું હોય એવું કમ.

૪. પું. પાકનો અભાવ; કણનું નહિ તે.

૫. વિ. જેને અપ્યો થયો હોય તેવું.

અવિપાલ [સં. અવિ (માર્ગ) + પાલ (સાચવું)] પું. અરચ.

અવિપુલ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિપુલ (માદ)] વિ. આણું; પાકું નહિ તેવું; પાંખું.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિપુલ (પુખ્ત)] વિ. ચોડું; લગાર; જરાક.

અવિમરુષ્ટ [સં. અ (નહિ) + વિ (વિરોધ) + મરુષ્ટ (કમું)] વિ. કમું.

અવિમરુષ્ટ [સં. અ (નહિ) + વિમરુષ્ટ (દર રહેવ)] વિ. નજીકનું; દર નહિ એવું.

અવિપ્રિય ૧. [સં. અ (નહિ) + વિ (વિષય) + પ્રિય (પ્રહાર)] વિ. અપ્રિયમનું નહિ એવું; મનમનું; પ્રિય.

૨. વિ. અનુગ્રાહ આવે એવું; અપ્રતિજ્ઞ.

અવિપ્રિય [સં. અ (નહિ) + વિપ્રિય (વિપ્રિયપાત્ર)] પું. મિથ્યાતાન ન હોવાપણું; અમ ન હોવો તે.

અવિપ્રિય ૧. [સં. (નહિ) + વિપ્રિય (વિપ્રિયપાત્ર)] વિ. અપ્રિય; અવિપ્રિય.

૨. વિ. આપરિત; ૧૬.

અવિપ્રિય [સં. અ (નહિ) + વિ (વચ) + પ્રિય (પ્રિય)] વિ. નિપ્રિય નહિ તેવું; સમજ.

અવિપ્રિય ૧. [સં. અ (નહિ) + વિપ્રિય (વેવ)] પું. અસુર; રૈલ; રાક્ષસ.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિપ્રિય (દાન)] વિ. અતાની; છુદ્ધિહીન.

૩. વિ. નાદાન; અકલ્પ વિનાનું.

અવિપ્રિય ૧. [સં. અ (નહિ) + વિ (વિશેષ) + પ્રિય (પ્રિય પાત્ર)] પું. ભાગ ન પડી શકે એવી વસ્તુ.

૨. પું. સ્વામી.

૩. વિ. અખંડ; અખિલ; એકરૂપ.

૪. વિ. જેના ભાગ ન પાડા હોય એવું; છુદ્ધ નહિ થયેલ; અખિલ.

૫. વિ. અધામાં પગેવાયેલ; અપેક્ષ.

૬. વિ. અંતેલું નહિ તેવું; અખંડ.

અવિપ્રિય કુટુંબ [સં. અ (નહિ) + વિપ્રિય (નહિ પચેલ) + કુટુંબ] જ. સુતની મિશ્રિત સંવિધારી હોય એવું કુટુંબ; એમું રહેલું કુટુંબ; સુપુત્ર કુટુંબ; 'અંતર દેમિલિ'.

અવિપ્રિયતા [સં. અ (નહિ) + વિપ્રિય (નહિ પચેલ) + તા (પણું)] જી. સંવિધારપણું; અમિયું.

અવિપ્રિય ૧. [સં. અ (નહિ) + વિપ્રિય (ભાગ)] પું. ભાગ ન હોવાપણું.

૨. પું. સુવાંચ વારસો.

૩. વિ. નિર્વિપ્રિય; જેના ભાગ ન થાય તેવું.

૪. વિ. ભાગ વિનાનું; અખંડ.

અવિપ્રિયાર્થ [સં. અ (નહિ) + વિપ્રિય (ભાગ) + અર્થ (અર્થ ન હોય તે)] જ. એ નામનો એક વાદ; જડ અને ચેતન એકની જ સાથે એકામેલ છે તેથી તેમના ભાગ જ થઈ શકે નહિ એવો મત.

અવિપ્રિય ૧. વિ. નહિ ભાગનાર.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિપ્રિય (ભાગ પાડવા) + અંક (અંક)] વિ. ભાગ નહિ પાડનાર.

અવિપ્રિય ૧. [સં. અ (નહિ) + વિપ્રિય (ભાગ પાડવા) + અંક (અંક)] વિ. જેના ભાગ ન પાડા હોય એવું; અખંડ.

૨. વિ. નહિ અપાવેલું.

અવિપ્રિયાર્થ [સં. અ (નહિ) + વિપ્રિય (ભાગ પાડવા) + અર્થ (અર્થ)] પું. અર્થ ન હોય તેવું; વર્ણની વનસ્પતિનો એક પ્રકાર. આ ભાગની વનસ્પતિ ઘણી નાની અને પરોપજીવી એટલે ખીજને આધારે જીવનારી છે. પ્રાણી કે વનસ્પતિના દુર્ગંધવાળા પદાર્થો પર અથવા મોટા પ્રાણીનાં કે વનસ્પતિનાં શરીર ઉપર તે બેસે છે.

અવિપ્રિય ૧. [સં. અ (નહિ) + વિપ્રિય (ભાગ પાડવા) + અંક (અંક)] પું. (અર્થ) જેને ભાગતાં હોય એટલે કંઈ બાકી રહે એવી રકમ.

૨. જ. ભાગ ન પડી શકે એવી રિધતિ.

૩. વિ. ભાગ પાડી સમાવ નહિ એવું.

૪. વિ. (અર્થ) રેલ એટલે કંઈ વધારા વિના ભાગ નહિ એવું; જે સંખ્યાને તેની તે અથવા ૧ સિવાય બીજા કોઈ સંખ્યાએ નિઃશેષ એટલે કંઈ પણ બાકી રહ્યા વિના ભાગી શકાય નહિ તેવું; 'એલિમેન્ટરિ'.

જેમકે, ૨, ૩, ૪, ૫, ૧૧, ૧૩.

અવિપ્રિયતા ૧. [સં. અ (નહિ) + વિપ્રિય (ભાગ પાડવા) + તા (પણું)] જી. ભાગના પાડી ન શકાય એવું હોવાપણું.

૨. જી. રેલ એટલે કંઈ બાકી વધ્યા વિના ભાગી ન શકાવાપણું.

અવિપ્રિયપણું એ અવિપ્રિયતા.

અવિપ્રિય મિશ્રિત [સં. અ (નહિ) + વિપ્રિય (ભાગ પાડવા) + મિશ્રિત (સંમિશ્રિ)] જી. ભાગ ન પાડી શકાય એવી મિશ્રિત.

અવિપ્રિય સંપત્તિ એ અવિપ્રિય મિશ્રિત.

અવિપ્રિય ૧. [સં. અ (નહિ) + વિપ્રિય (એક તે)] જ. અન્યથા.

૨. [સં. અ (નહિ) + વિપ્રિય (વિપ્રિય તે)] જ. સ્વમદ્યિને અભાવ; સ્વમદ્યિ ન હોવાપણું.

અવિપ્રિય એ અવિપ્રિય.

અવિપ્રિય [સં. અ (નહિ) + વિપ્રિય (અર્થ)] વિ. ન અર્થ; નહિ અર્થપણું; અમર્યું.

અવિપ્રિય [સં. અ (નહિ) + વિ (વિશેષ) + પ્રિય (પ્રિય)] વિ. વિષય નહિ હોય.

અવિપ્રિય [સં. અ (નહિ) + વિપ્રિય (નહિ)] વિ. છુદ્ધ નહિ એવું; એકરૂપ.

અવિપ્રિય ૧. [સં. અ (નહિ) + વિપ્રિય (નહિ પાડવા)] વિ. અખંડ; ભાગ ન પાડેલા હોય એવું; એકપ્રકાર; એક વચન; એકરૂપ.

૨. વિ. જેમાં મતભેદ ન હોય એવું.

અવિપ્રિય [સં. અ (નહિ) + વિ (વચ) + પ્રિય (પ્રિય)] વિ. મેલું; અસવચ્છ.

અવિપ્રિય જ. સંસ્કૃત ભાષાની કીર્તિમાં વધારે કરનાર તે નાટક માંહેનું એક. બુદ્ધો નાટક્યક.

અવિપ્રિય [સં. અ (નહિ) + વિપ્રિય (મિશ્રિત)] વિ. જેના વિનાનું; અખંડ.

અવિપ્રિય ૧. જ. કાન અને આંખ વચ્ચેનો ભાગ. અભાગ કૃપનિય પ્રમાણે આ અર્થ સ્થાન છે.

૨. જ. (પુત્ર) દુરદેવ.

૩. જ. અધ્યારતમાં અપ્રિય એક પવિત્ર ભાગ; કાશીદેવ.

૪. જ. માથા અને ઘાટી વચ્ચેનો ભાગ.

૫. [સં. અ (નહિ) + વિપ્રિય (એક)] વિ. છુદ્ધ નહિ કરેલ; અધિષ્ઠ; અલ.

૬. વિ. અંધ; અધિષ્ઠ નહિ તેવું.

અવિપ્રિયતા ૧. [સં. અ (નહિ) + વિપ્રિય (એક) + તા (પણું)] જી. છુદ્ધ ન કરેલું હોવાપણું.

૨. જી. (જેન) પરિમલ્લિત; પરિમલ શબ્દો તે.

૩. જી. અંધ એવું તે.

અવિપ્રિય ૧. [સં. અ (નહિ) + વિપ્રિય (પ્રમાણ)] જી. એવું તે.

૨. જી. (જેન) લોભલ્લિત; લોભ કરવો તે.

અવિપ્રિયતેષ્વર [સં.] પું. કાશીમાં આવેલું સિવનું પ્રખ્યાત મંદિર.

અવિપ્રિયવિધેયાંશ [સં. અ (નહિ) + વિપ્રિય (વિધાર) + વિધેય (વચનમાં રહેલ) + અંક (અંક)] પું. (અર્થ) અર્થપણો એક એક વચર વિધારે વિધેયનું કથન કરવામાં આવે એટલે કે કહેવાની બાબત સ્પષ્ટ ન હોય એ હોય. વિધેયની વિધેયથી પ્રાપ્તિ એ આ હોયનું કારણ છે. જેમકે,

એ દુષ્ણ બીજે મનમ,

બીજ રતિ રમી નારી રસિા ભારી;

છું બાલ્ય મહનું,

નારીનાં નમનોને લ્યો પારી.

'બીજે' આ પદનો કામથી સમાવ કરી વિ-
રોધ તરીકે ઉપયોગ કર્યો એ ન જોઈએ.

‘બીજો’ નિર્દેશ છે, પણ બીજો કામ પ્રસિદ્ધ નથી. તેમ જ ‘બીજી રીત’ ‘કામરૂં છું’ ‘માણ’ ‘નારીનાં નમનો’ આમાં નિર્દેશ પ્રથમ અને વિશેષ પછી હોવાથી અવિરોધવિશેષ હોય છે.

અવિરોધ [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (વિચાર) + ય (એવું)] વિ. અવિરોધી; વિચાર વગરનું.

અવિરોધકારી [સં. અ (નહિ) + વિરોધ-કારિન્ (વિચારીને કારણ)] વિ. વગર વિચારું કામ કરનાર; સાહસ કરનાર.

અવિરોધભાષી [સં. અવિરોધ (અવિરોધ) + ભાષિન્ (બોલનાર)] વિ. વગર વિચારું બોલનાર ભાષણી; બોલવામાં બેદરકાર.

અવિરોધવાદી ભુખો અવિરોધભાષી.

અવિરોધ [અ.] પું. કાંઈ; ખાલ; કુચળી.

અવિરોધ [સં. અ (નહિ) + વી (વળે રહેવો)] વિ. છી. (અ. ય.) વાંચસું ન વિચાર તેવી.

એવું ન ગણું કુચળી લાગી અવિરોધ સિદ્ધ. નિમુજાનંદ

અવિરોધ [સં. અ (નહિ) + વિ (વિરોધ) + યુક્ત (એકત્ર)] વિ. છું નહિ પડે, સંયુક્ત; બેઠાપેઠું.

અવિરોધ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (હાથ)] પું. નોખું ન હોવાપણું; એવું હોવું તે; છું ન પડવું તે.

૨. વિ. વિરોધી નહિ તેવું; બેઠાપેઠું; સંયોગી.

અવિરોધતુલીયા [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (હાથ) + તુલીયા (તીજ)] છી. એક તહેવારનું નામ.

અવિરોધમત [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (હાથ) + મત (નિર્ણય)] જ. માનસર સુધિ ત્રીજાને દિવસે સીઓથી કરાતું અવિરોધ-મત. તે દિવસે તેઓ સ્નાન કરી ચંદ્રસેન કર્મ પછી રાત્રે દૂધ પીએ છે.

અવિરોધ [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (છું પાડી શકાય એવું)] વિ. છું ન પાડી શકાય એવું; સંભવ.

અવિર પું. વૈરથ છોને ક્ષતિય પુરુષથી ચોરીથી એટલે અવિરોધથી થયેલી મન.

વૈરથ છી ક્ષતિય પુરુષ સાથે સંબંધ કરીને મહિમા અથવા અંબિકા મંદને કરવા કરે છે. આ મંદ ચોરીથી થયેલી હોય છે તે અવિરોધવાદ છે.

અવિરોધ [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (વૈરથવાદ)] વિ. વૈરથ વગરનું; સગી.

અવિરોધ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (અડધું)] વિ. અડધા વગરનું; નિરંતર; સતત; માણ.

૨. વિ. છોડી દેવાયેલું; તજેલું.

૩. વિ. (જોન) પાખા કામથી નહિ અડધું.

૪. જ. અડધા વગર; વિરામ પામ્યા વિના; સતત; નિત્ય.

અવિરોધપુરુષાન જ. (જોન) ચોદ માટેનું ચોખું મુલકાન. આ મુલકાને રહેલ અડધા પચ્ચાણ એટલે મત ન કરી શકે પણ સમઘીત એટલે શુદ્ધ જ્ઞાન થાય.

અવિરોધમરણ [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (અડધું) + મરણ (મોત)] જ. (જોન) આગમરણ; અમલીપણે મરણ તે.

અવિરોધવાદી [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (અડધું) + વાદિન્ (હોનાર)] વિ. (જોન) ‘અવિરોધ’ પું એમ કહેનાર; પરિમહારી.

અવિરોધસમ્બંધિ [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (અડધું) + સમ્બંધ (સંબંધ) + ઇંદિ (જાન)] છી. (જોન) મત ન કરી શકે પણ સમ્બંધ એટલે સમાર્થ જ્ઞાન હોય એવું દોષપણું; આત્મિક સ્થિતિના ચોદ માટેના ચોદ મુલકાનની અવસ્થા.

જે અવસ્થામાં જ્ઞાન મોહનીયનું અમ કં તે જિજ્ઞાસુ સમી ભવ છે તે વિરોધ મર્દ ભવ છે અને કં તે જિજ્ઞાસુ શોધ મર્દ ભવ છે, એને જોઈ આપણ અસંસ્કૃતિએ સત્ય જ્ઞાન કરી શકે છે. આ અવસ્થા અવિરોધસમ્બંધિ. આનું અવિરોધ નામ બેરકા મારે છે તેમાં ચારિત્ર મોહનીયની સત્તા અવિરોધ હોવાથી વિરોધ ઉભા થાય છે નથી.

અવિરોધ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (વિરામ)] છી. અડધું નહિ તે; માણપણું; સતત.

૨. છી. (જોન) અવધર્મ; મૈયુન.

૩. છી. અસંવય; પાપનિયાથી એટલે પાપ લાગે તેવાં કામથી ન અડધું તે.

નિશ્ચાલ, અવિરોધ, પ્રમાદ, કપાલ અને ચોચ એ પાંચ બાબતો હેતુઓ છે.

વાચર્પણ

૪. વિ. અડધા વિનાનું; સતત; અણ.

અવિરોધભાવ [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (ભાવ) + ભાવ (વિચાર)] પું. (જોન) પાપકર્મનો ભાવ ન કરવાપણું; પાપવાળી ક્રિયાથી નહિ અડધું તે. હિસાનો, અસત્યનો, ચોરીનો, પસંદી સાધેના સંબંધનો અભાવ, પરિમહારી વણખાનું અર્ધરિમાપણું એટલે અવિરોધપણું તેમજ બીજા પણ અનેક અવસ્થા-

માં અવિરોધભાવ એટલે અભાવભાવ એ કર્મકાંક્ષાનું કારણ છે.

અવિરોધવાદ [સં. અવિરોધ (અવધર્મ) + વાદ (વર્ણ)] પું. (જોન) મૈયુન સંબંધી વર્ણ.

અવિરોધ [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (અડધું તે)] જ. ન અડધું તે.

અવિરોધ ૧. વિ. માણ; અખંડ; સતત.

પ્રભુ અવિરોધ વાસી આપો.

વસ્ત્રો

૨. [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (આર્થ)] વિ. ભરથક; પુષ્કળ; ભરપૂર.

અવિરોધ પ્રવાહ ચાલ્યો ભવ.

અખો

૩. વિ. વચમાં જ્યાં ન હોય તેવું; ધૂં; ધન; ધાડું.

૪. વિ. સતત.

૫. જ. અવિરોધિત રીતે; ન અડધે જોવી રીતે; સતત.

અવિરોધરતિકા પું. (પિમળ) એ નામનો ૧૨ અક્ષરનો એક સમવૃત્ત વર્ણમેળ છંદ. તેના દરેક અક્ષરમાં બમણ, ત્રણ, જમણ અને રમણ આવે છે.

જે અવિરોધરતિકા બ ના જ ર.

સુપિમળ

અવિરોધ [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (વિરોધ)] પું. વિરોધનો અભાવ.

અવિરોધકાળ [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (વિરોધ) + કાલ (વખત)] પું. (જોન) કોઈ ઠેકાણે અધારથી કોઈ નવો છવ આવી છેવન થાય નહિ અને તેમાંથી મરીને કોઈ છવ બહાર ભાગ નહિ તેટલો વખત; અધ્યત્મ-કાલ.

અવિરોધિત ૧. [સં. અ (નહિ) + વિરોધિત (વિનાશ)] વિ. નિરંતર.

૨. વિ. વિરોધ વગરનું.

અવિરોધ ૧. [સં. અ (નહિ) + વિરામ (અડધું તે)] પું. (અધિત) અસરકારના મુદ્દામાં સહેજ દરક કરવાથી ફસના મુદ્દામાં સહેજ દરક થાય પણ એકદમ મોટો દરક ન થાય એવી ફસની સ્થિતિ.

૨. પું. (પિમળ) દરેક અક્ષરમાં બમણ, ત્રણ અને ચુર મળી ૭ અક્ષરનો એક છંદ; કુમારસંહિતા.

૩. [સં. અ (નહિ) + વિરામ (અડધું તે)] પું. નહિ અડધાપણું; નિરંતરતા.

૪. પું. વચમાંથી વધી ન ભવ એવી વધી સ્થિતિ; ‘કન્દિ-મુદ્દિ’.

૫. જ. (સંમીત) તાલના અંચ પૈકોનું એ નામનું એક.

૧. વિ. અટકે નહિ એવું; અવિરોધી; સતત; અખંડ.
 ૭. અ. વિરોધ લીધા વિના; નિરંતર; અખંડ રીતે; સતત; આશુ.
અવિરોધી ૧. [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (અટકવું)] વિ. અટકવા વગરનું; અખંડ સતત.
 ૨. વિ. (અશુભ) અસહિષ્ણુ મુદ્દામાં સહેજ ફરક કરવાથી જે ફક્ત મુદ્દામાં સહેજ ફરક આવે એવું.
 ૩. વિ. વચમાંથી તૂટી જવું ને હોવા એવું; 'અનિ-મુઅસ'. જેમકે, વહ એટલે વળાંક.
અવિરોધી ૨. [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (અટકવું)] વિ. અનુકૂળ; મળતું; સંમત; વિરોધ વગરનું.
 ૨. વિ. (જેન) વિનવવાહી; દેવતા; મુખ્ય, પશુ, પક્ષી વગેરે સર્વનો વિનવ કરનાર.
અવિરોધન [સં. અ (નહિ) + વિરોધન (અટકવું)] અ. રેશ ન લગાડે એવી વસ્તુ.
અવિરોધ્ય [સં. અ (નહિ) + વિરોધ્ય (અટકાવવું)] વિ. રેશ નહિ અપાવે એવું; જેને રેશ ન અપાવે એવું.
અવિરોધ ૧. પુ. અવરોધ ન હોવી તે.
 ૧. [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (અટકવું)] પુ. અનુકૂળતા; મેળ; મનાવ.
 ૩. પુ. પૂર્વાપર સંમતિ; આમળની વાતનું પાળણની સાથે નંધવેસતાપણું.
 ૪. પુ. (વેદાંત) અસત્યનો એ નામનો બીજો અર્થ.
 ૫. [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (અટકવું)] પુ. મિત્રાચારી; સંપ; મૈત્રી; હોસ્તી.
 ૬. પુ. વિવાદ ન હોવાપણું; સંમતિ; અનુ-મતિ; અમુક્ષાત.
 ૭. પુ. સાધર્મ્ય; સમાનતા; સરખાપણું.
 ૮. વિ. વિરોધ વગરનું.
અવિરોધિત ૧. [સં. અ (નહિ) + વિરોધિત (અટકવું)] વિ. અસહિષ્ણુ; અપાધિત.
 ૨. વિ. નિર્વિદ્ય.
 ૩. વિ. વિરોધ વિનાનું; તમાર વગરનું.
અવિરોધી ૨. [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (અટકવું) + ઇન્ (વાહું)] પુ. મિત્ર.
 ૨. વિ. મેળવાણું; અનુકૂળ; મળતું.
 ૩. વિ. સંપીડું; મિત્રાચારીવાળું.
અવિરોધીએકી જી. (અશુભ) સંવાદિ મેદી અંશમેદી; 'હામોનિક પ્રોપેરન'. મલુ સંખ્યા-માંની પહેલી અને ત્રીજીનું ગુણોત્તર, પહેલી અને ત્રીજીના તમાવત તથા બીજી અને ત્રીજીના

તમાવતના ગુણોત્તરની ગતિનર હોય ત્યારે તે મલુ સંખ્યા અવિરોધી મેદીમાં કહેવાય છે.
 જેમકે, ૨, ૨૩, ૩૬; ૭, ૩૩, ૨૩, ૧૬.
 ૧૬. આ અત્યંત મેદીની સંખ્યાઓના પ્રતિ-મોગીઓ (રેસિપ્રોકલ) હોવામાં અનુલભ્યતા હોય છે.
અવિરોધ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + વિરોધ્ય (અટકવું)] વિ. અસહિષ્ણુ ૧૫વાળું બેઠ પાળાર ધર્મ કે અસહિષ્ણુ રહિત.
અવિરોધ્ય ૨. [સં. અ (નહિ) + વિ (અટકવું) + અટક (અટકવું)] વિ. જેને સંપાદ ન હોય એવું.
 ૨. વિ. નિશાન વિનાનું.
 ૩. વિ. અહિંસા વગરનું; નિષ્કપ.
અવિરોધીય [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (અટકવું) + અટક (અટકવું)] વિ. અસહિષ્ણુ નહિ તેવું.
અવિરોધન ૨. [સં. અ (નહિ) + વિરોધન (અટકવું)] અ. અસહિષ્ણુનો અભાવ; ન અભાવવાપણું.
 ૨. વિ. અભાવ વગરનું.
અવિરોધનીય ૧. [સં. અ (નહિ) + વિ-રોધનીય (અસહિષ્ણુ)] વિ. ન અભાવવા એવું.
 ૨. વિ. નહીં કરેલું.
અવિરોધ ૨. [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (અટકવું)] પુ. ઉતાવળ; સીધતા; તર; તાકીદ.
 ૨. વિ. દીવ વગરનું; વાર ન લગાડનાર.
 ૩. અ. દીવ વગર; તરત; અસહિ; સત્તર.
અવિરોધન ૨. [સં. અસહિષ્ણુ (અપાવ)] અ. અપાવ; રોકો; આસરો; અમન.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + વિરોધન (અટકવું)] અ. ઉતાવળ; સીધતા.
અવિરોધનું [સં. અવરોધ (અપાવ લેવું)] અ. અવરોધનું; આસરો લેવું.
 તે માટે અવિરોધન છે એવું.
 મુજ ૧૧ સાક્ષાત. અપાવ
અવિરોધિત ૨. [સં. અ (નહિ) + વિરોધિત (અટકવું)] પુ. અસહિષ્ણુ અપાવ દોષ માટેનો એક; બીજો અપાવ બેગનીને બોલવું તે. જેમકે, પરાક્રમે અહીં પ્રાપ્ત થઈને અહીં અર્થ-ભુજો દોષ.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + વિરોધિત (અટકવું)] વિ. દીવ વગરનું; ઉતાવળ.
 અવરોધન અવરોધન અવરોધિત ઉતાવળ, અવરોધની અવરોધ અવરોધ દોષી અવરોધિત અવરોધિત

૩. અ. ઉતાવળ; અસહિ.
અવિરોધિતભાવ [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (અટકવું) + ઇન્ (વાહું) + ભાવ (અસહિ)] પુ. અસહિષ્ણુનો હોવા એટલે બીજાના કસ્ટ પહેલો લાગ મળે એવો ભાવ; વિરોધ ભાવ; 'મિત્ર-મ શેર'.
અવિરોધિત્ય [સં. અ (નહિ) + વિરોધિત (અટકવું) + તા (અટકવું)] જી. તાકીદ; ઉતાવળ; તમારો.
અવિરોધ્ય ૨. [સં. અ (નહિ) + વિરોધ્ય (અટકવું) + અ (અટકવું)] વિ. તામસીય; અસહિ; ઉતાવળ.
અવિરો ૧. [સં.] જી. ધેટી; ધેટાની માદા.
 ૨. જી. અસહિ; અસહિની માદા.
અવિરોધ ૨. [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (અટકવું)] પુ. મોજસોમ ન લેવાપણું.
અવિરોધી ૨. [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (અટકવું)] વિ. અસહિષ્ણુ વગરનું; નહિ પડેલું.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (અટકવું)] વિ. અસહિષ્ણુ નહિ પડેલું.
 ૩. [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (અટકવું)] વિ. અસહિષ્ણુ વગરનું.
અવિરોધન [સં. અવ (અટકવું) + લોહ (અટકવું) + અન (નામ અપાવવા પ્રત્યય)] અ. અવરોધન; એવું તે; હર્ષન.
 વિરોધ અવરોધન, અવિરોધન કરી.
 પ્રમાણ
અવિરોધનું [સં. અવ (અટકવું) + લોહ (અટકવું)] અ. અ. અસહિષ્ણુ; અવરોધનું; એવું.
અવિરોધ [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (અટકવું)] વિ. વિરોધ નહિ એવું; સવળું; અનુલોભ.
અવિરોધી [સં. અ (નહિ) + વિરોધ (અટકવું)] વિ. અસહિષ્ણુ વિનાનું; સિદ્ધ; સ્થાપી; ૬૬.
અવિરોધ્ય [સં. અ (નહિ) + વિરોધ્ય (અટકવું)] જી. અસહિષ્ણુ અસહિષ્ણુ; અસહિષ્ણુનો અસહિષ્ણુ ન હોવાપણું.
અવિરોધિત [સં. અ (નહિ) + વિરોધિત (અટકવું)] વિ. અસહિષ્ણુ અસહિષ્ણુ ન હોય એવું; કહેવાનો અસહિષ્ણુ ન રાખેલું.
 એમાં બીજો અવિરોધિત અર્થ એ મલુ સહેલી છે કે મિત્ર (સર્વ)ની મુખામુદ (મુખ મુખ) છે.
 પ્રમાણ

અવિવક્ષિતવાચ્યધ્વનિ [સં. જા (નહિ) + વિવક્ષિત (કહેવા કામચક્ર) + વાચ્ય (ખૂબ અર્થ) + ધ્વનિ (ઉત્તમ કાવ્ય)] પુ. (કાવ્ય) ધ્વનિનો એટલે કહેવા ધારણ અર્થ કરતાં કટાક્ષથી કહેવા અર્થ અડિયાતો હોય એવા કાવ્યનો એક વિભાગ; અક્ષુભામસક ધ્વનિ. એમાં વક્તાની ઇચ્છા મૂળ અર્થનો સંબંધ બંધ- બેસતો ન હોવાથી અવિવક્ષિત એટલે અભ્યાસ વગરની હોય છે. એમાં મુખ્ય અર્થ છેક બંધ- બેસતો નથી એમ હોતું નથી, પરંતુ પુનઃક્રિયા એટલે ફરીવાર કહેવાને લીધે ઉપયોગી ન હોવાથી બીજો અર્થ મેવાય છે.

અવિવાહ [સં. જા (નહિ) + વિવાહ (વર્ષ)] પુ. વિરોધ ન હોવાપણું; એકમત.

અવિવાહનીય [સં. જા (નહિ) + વિવાહ- નીય (વર્ષ વર્ષ રહે છેવું)] વિ. વિવાહ ન થઈ શકે એવું; અવિવાહ; વાદ રહિત.

અવિવાહભૂમિ [સં. જા (નહિ) + વિવાહ (વર્ષ) + ભૂમિ (સ્થળ)] જી. તારાર ન હોય એવી સ્થિતિ; તારારનો અવિવાહ.

અવિવાહિત [સં. જા (નહિ) + વિવક્ષિત (વાક્તરી)] વિ. તારાર વગરનું; ઓછસ.

અવિવાહી [સં. જા (નહિ) + વિવાહિત (વિવાહ કામચક્ર)] વિ. વિવાહ નહિ કરનાર.

અવિવાહ લુપ્તો અવિવાહનીય.

અવિવાહિત [સં. જા (નહિ) + વિવાહિત (પાણેલ)] વિ. નહિ પાણેલું; વિવાહ થયો ન હોય એવું; કુંવારું.

અવિવાહિતા [સં. જા (નહિ) + વિવાહિત (પાણેલ) + જા (નારીબાકિયો પ્રત્યય)] વિ. જી. પાણેલી નહિ એવી; કુંવારી.

અવિવાહી ૧. [સં. જા (નહિ) + વિવાહ (લગ્ન) + ઇન્દ્ર (વાત)] વિ. જેની સાથે લગ્ન ન થઈ શકે તેવું.

૨. વિ. નહિ પાણેલ.

૩. વિ. લગ્નની સાથે સંબંધ નહિ થયેલું.

અવિવાહી ૧. [સં. જા (નહિ) + વિવાહ (પાણેલ લાગ્યું)] વિ. લગ્ન ન કરવા એવું.

૨. વિ. વિવાહ ન થઈ શકે એવું.

અવિવિષ્ણ ૧. [સં. જા (નહિ) + વિવિષ્ણ (લક્ષ)] વિ. એકાદ્ય થયેલ; છુટું નહિ એવું.

૨. [સં. જા (નહિ) + વિવિષ્ણ (શકું)] વિ. મૂંઝવણ લાગેલું.

૩. વિ. અગમ્યર વિચાર નહિ કરેલ; નહિ લખાયેલું.

૪. [સં. જા (નહિ) + વિવિષ્ણ (વિવેક)] વિ. વિવેક વગરનું.

૫. વિ. (કૌન) સસંગ પરિવારવાળું.

અવિવિષ [સં. જા (નહિ) + વિવિષ (નવનવતું)] વિ. તરેહતરેહનું નહિ એવું; એકરિય; એક જ પ્રકારનું.

અવિવેક ૧. પુ. અજ્ઞાન; ખોટી સમજ.

૨. [હિ.] પુ. અન્યાય.

૩. [સં. જા (નહિ) + વિવેક (વિચાર)] પુ. અવિચારીપણું.

૪. [સં. જા (નહિ) + વિવેક (સમજ)] પુ. અવિનય; અસમજતા; બેબાકી.

૫. પુ. ઉતાવળ; અસીરાઈ.

૬. પુ. એવઝી; મૂર્ખાઈ.

૭. [સં. જા (નહિ) + વિવેક (સાચાસાચ પ્રમાણમાં સુધિ)] પુ. સાદેનસું પારખવા- ની અસમિત.

૮. વિ. વિચાર વિનાનું.

અવિવેકતા ૧. જી. અજ્ઞાન.

૨. [સં. જા (નહિ) + વિવેક (વિનય) + તા (પદ)] જી. અસમજતા; અવિનય.

૩. [સં. જા (નહિ) + વિવેક (સચનસચને વિચાર) + તા (પદ)] જી. વિચારસમજતા; અસમજ.

અવિવેકત્વ લુપ્તો અવિવેકતા.

અવિવેકદોષ [સં. જા (નહિ) + વિવેક (વિચાર) + દોષ (પાપ)] પુ. (કૌન) મનનક સહ માહેનો એ નામનો એક દોષ; અમોઝ વિચાર કરવાથી લાગતું પાપ.

સામાયિકનું સ્વરૂપ નહિ અનુકરણી અર્થ એવે વિચાર કરે કે આથી કું કવ ચનાનું હતું. આથી મેલુ ત્યું હતો. એવ વિચારનું નામ અવિવેક- દોષ.

અવિવેકિતા ૧. [હિ.] જી. અન્યાયીપણું.

૨. [સં. જા (નહિ) + વિવેક (વિચાર) + ઇન્દ્ર (વાત) + તા (પદ)] જી. અવિચારી- પણું.

૩. [સં. જા (નહિ) + વિવેક (વિનય) + ઇન્દ્ર (વાત) + તા (પદ)] જી. અસમજતા; બેબાકી; અમર્માઈપણું.

૪. જી. અસમજતા; અસમિતપણું.

અવિવેકી ૧. [હિ.] વિ. અન્યાયી.

૨. [સં. જા (નહિ) + વિવેક (વિચાર) + ઇન્દ્ર (વાત)] વિ. અવિચારી; અનુસમજ.

૩. [સં. જા (નહિ) + વિવેક (વિનય) + ઇન્દ્ર (વાત)] વિ. અસમજ; વિનય વિનાનું; બેબાકી; અમર્માઈ.

૪. વિ. અસમિત; અસમજતા; અમત.

અવિવેક [સં. જા (નહિ) + વિવેક

(વિચાર)] વિ. વિચાર વિનાનું; અવિચારી; ઈર્ષદિ વગરનું.

અવિવેચન [સં. જા (નહિ) + વિવેચન (વિચાર)] જી. અનુકરણ ન હોવાપણું; તુલનાસુધિનો અભાવ.

અવિચાર ૧. [સં. જા (નહિ) + વિચાર (ચોખ્ખું)] વિ. અનુકરણ; અસમજ; અસિન; મેલું; મુંડું.

૨. [સં. જા (નહિ) + વિચાર (સ્પષ્ટ)] વિ. અસપષ્ટ; અસમિત; ખોટાગિયું.

અવિચારતા ૧. [સં. જા (નહિ) + વિચાર (સ્પષ્ટ) + તા (પદ)] જી. અનુકરણ; અસમજતા; અસિનપણું.

૨. [સં. જા (નહિ) + વિચાર (સ્પષ્ટ) + તા (પદ)] જી. અસપષ્ટતા; અન્યાયપણું; અસમિતતા.

અવિચાર ૧. [સં. જા (નહિ) + વિ (વિશેષ) + રંક (સંભાળ)] વિ. રંક વિનાનું; નિઃસંક; ઓછસ; બેહક.

૨. જા. સંક વિના; બેહક; નિઃસંક.

અવિચાર ૧. [સં. જા (નહિ) + વિ (વિશેષ) + રંક (સંકેત)] જી. વિશેષ રંક ન હોવાપણું.

૨. જી. વિચાર; ખાતરી.

અવિચારિત ૧. [સં. જા (નહિ) + વિ (વિશેષ) + રંકિત (સંકેતવાળું)] વિ. વિશેષ સંક વગરનું; અજ્ઞે સંક ન હોય એવું.

૨. વિ. સંક કિપન ન થઈ હોય તેવું; નિઃસંક.

અવિચાર ૧. [સં. જા (નહિ) + વિચિષ્ટ (શકું પાણેલ)] પુ. વિચિત્રનાં કામર નામ માહેનું એક. સર્વના અંતર્માંથી હોવાથી તે કોઈનાથી છુટા નથી, આટલે તે અવિચાર કહેવાય છે.

૨. વિ. શકું નહિ પાણેલું.

અવિચાર ૧. [સં. જા (નહિ) + વિ (વિશેષ) + શુદ્ધ (ચોખ્ખું)] વિ. અવિચાર; શુદ્ધ નહિ તેવું.

૨. વિ. ચોખ્ખાણું અપરાધી.

અવિચાર ૧. [સં. જા (નહિ) + વિ (વિશેષ) + શુદ્ધ (ચોખ્ખું)] જી. અવિચાર; અસિનતા; અનુકરણ; અ-

૨. જી. રંક; અપરાધ; હાલ.

૩. જી. વિચાર; અમત.

અવિશેષ ૧. [સં. જા (નહિ) + વિશેષ (કોઈ)] પુ. અમોઝ; એકમત.

૨. પું. (મળ) એક જાતનો અર્થદોષ. ભુખો અર્થદોષ.

૩. પું. (સાંખ્ય) ધીરત્વ એટલે ધીરજ, મુદત એટલે જાગૃત્વ વગેરે ખાસ શબ્દ વગરનું સદૃશ જૂત એટલે દ્રવ્ય.

૪. [સં. જા (નહિ) + વિશેષ (વધારે)] વિ. તુલ્યા; સમાના; મરોબર.

૫. વિ. સામાન્ય; સાધારણ.

અવિશેષ [સં. જા (નહિ) + વિશેષ (વધારે) + ણ (અણનાર)] વિ. વિશેષ નહિ જાણનાર; સાધારણ જ્ઞાનવાળું.

અવિશેષસમ [સં. જા (નહિ) + વિશેષ (વેદ) + સમ (સમાન)] છી. (ન્યાય) ન્યાયની ૨૪ માંહેની એક જાત. સરખાપણાને આધારે કોઈ જાતના સાબિત કરી હોય તે વિરુદ્ધ સ્વીકાર કરી ચુકેલીનો પ્રસંગ ઉત્પન્ન કરવો તે. ધ્યે અને સ્વદ એ બન્ને પ્રજનની પેદા થતા હોવાથી વાદી ધ્યાની માફક સ્વદને પણ અનિત્ય એટલે નાશવંત સાબિત કરે. તેના જવાબમાં પ્રતિવાદી કહે કે મહેનતથી પેદા થવાના કારણે ધ્યાની માફક સ્વદ પણ નાશવંત મળ્યાવ, તો આદ્ય કોઈ સરખાપણું તો બધી જાતનામાં હોય, અને આવું સરખાપણું લેખે બધી જાતોનો ધર્મ એક માનવો પાડે. આવો ઉત્તર અવિશેષસમ કહેવાય છે.

એ જાતના એ ધર્મ સ્વદ અને બાકી સમાન માનવામાં આવે છે તે ધર્મદ્વારા સ્વદ અને ધર્મ એ બંનેની એક અવિશેષતા પ્રાપ્ત થાય છે તેમ કોઈ પણ સમાન ધર્મદ્વારા સમાન પદાર્થોમાં અવિશેષતા પ્રાપ્ત થાય. આ રીતે અવિશેષતાનું આધારણ કરી દુષ્ટ અર્થ તે અવિશેષસમ-પ્રસારણ.

અવિશેષિત [સં. જા (નહિ) + વિશેષ (વધારે) + ણ (વળું)] વિ. સામાન્ય; સાધારણ.

અવિશેષિ ૧. પું. (કૈન) અતિશય; અતિશયે મહિન કરવું તે.

૨. [સં. જા (નહિ) + વિશેષન (શબ્દ કરવું તે)] પું. (કૈન) વિશુદ્ધિ ન હોવાપણું.

અવિશ્વસ [સં. જા (નહિ) + વિશ્વસ (વિશ્વાસ)] પું. અવિશ્વાસ.

અવિશ્વાસ [સં. જા (નહિ) + વિશ્વાસ (વિશ્વાસ)] પું. અશ્રદ્ધા ન હોવાપણું; અશ્રદ્ધા; વિશ્વાસો ન મળવો તે.

અવિશ્વાસ ૧. [સં. જા (નહિ) + વિશ્વાસ (વિશ્વાસ લેખે)] વિ. અશ્રદ્ધા વગરનું વિશ્વાસો લેવા અશક્ત વિનાશ; સતત.

૨. વિ. ક્ષેપ વગરનું; સંતાપ વિનાનું; દુઃખ નહિ પામેલું.

૩. વિ. નહિ શકી; અશક્ત.

૪. જ. આશય લીધા વિના; સતત.

અવિશ્વસ ૧. [સં. જા (નહિ) + વિશ્વસ (વિશ્વાસ)] વિ. અશ્રદ્ધા.

૨. વિ. અવિશ્વાસ; અશ્રદ્ધા નહિ તેવું.

અવિશ્વસ ૧. [સં. જા (નહિ) + વિશેષ (શબ્દ વધારે)] વિ. અશ્રદ્ધા.

૨. વિ. ભુલું પાડી ન શકાય તેવું; અવિશ્વાસ.

અવિશ્વસનીય [સં. જા (નહિ) + વિશ્વસ (વિશ્વાસ વગર) + નીય (વેદ)] વિ. બરોસો ન સખી શકાય તેવું વિશ્વાસને માટે નાનાયક.

અવિશ્વસ [સં. જા (નહિ) + વિશ્વસ (વિશ્વાસ વગર)] વિ. એના ઉપર વિશ્વાસ ન આવવો હોય તેવું.

અવિશ્વાસ ૧. [સં. જા (નહિ) + વિશ્વાસ (વિશ્વાસ)] પું. અશ્રદ્ધા; અશ્રદ્ધાને સમ.

૨. પું. ખાતરી ન થવી તે; અનિશ્ચય.

૩. વિ. વિશ્વાસ ન કરવા જેવું.

અવિશ્વાસનીય ભુખો અવિશ્વાસનીય.

અવિશ્વાસપાત્ર [સં. જા (નહિ) + વિશ્વાસ (વિશ્વાસ) + પાત્ર (વાત)] વિ. વિશ્વાસ ન મૂકી શકાય તેવું બરોસો ન કરવા જેવું.

અવિશ્વાસી ૧. [સં. જા (નહિ) + વિશ્વાસ (વિશ્વાસ) + ણી (વળું)] વિ. એની ઉપર વિશ્વાસ ન રખાય તેવું; બેશ્વાસ; અશ્રદ્ધા; બેશ્વાસી.

૨. વિ. નાસ્તિક; અધર્મી; મદા ન શખનાર.

૩. વિ. વિશ્વાસ ન રખનાર; અધર્મી.

અવિશ્વાસુ ૧. વિ. અધર્મી.

૨. વિ. એની ઉપર બરોસો ન રહે તેવું.

૩. વિ. બરોસો ન રખનાર.

અવિશ્વાસ્ય ભુખો અવિશ્વાસીય.

અવિષ ૧. પું. આશ્રય.

૨. [સં. અર્ (અર્થ મળું)] પું. સખ.

૩. પું. સમુદ્ધાં ધરિયો.

૪. [સં. જા (નહિ) + વિષ (વેદ)] વિ. એ વિનાનું.

૫. વિ. કોઈની રક્ત કરનાર.

૬. વિ. કોનો નશ કરનાર.

૭. વિ. સ્વપ્ન; રમેશ્વર; રક્ત કરનાર.

અવિષ [સં. જા (નહિ) + વિષ (વેદ)] વિ. વિશ્વાસ નહિ લખાવેલ; અશ્રદ્ધાનાં મોહ વિનાનું.

અવિષવલ્લુ [સં. જા (નહિ) + વિષવલ્લુ (વેદ વાળું)] વિ. કોઈ વગરનું કિશોર નહિ તેવું.

અવિષમ ૧. [સં. જા (નહિ) + વિ (વેદ) + સમ (સમાન)] વિ. એકસરખું; સમ.

૨. વિ. સખ; સખતા.

૩. વિ. સુખ; સહેલું.

અવિષમતા ૧. [સં. જા (નહિ) + વિ (વેદ) + સમ (સમાન) + તા (પણું)] છી. એકસરખાપણું; સમાનતા.

૨. છી. સખ હોવાપણું.

૩. છી. સુખતા; સહેલાઈ; સરળપણું.

અવિષય ૧. [સં. જા (નહિ) + વિષય (વેદ સાધન)] પું. અવિષય ન હોવી તે; અવિષય હોવાપણું.

૨. પું. ન દેખાવું તે; અદૃશ્યતા.

૩. પું. પુરવાર ન થઈ શકે તેવું હોવાપણું; અપ્રતિપાદ્યતા.

૪. [સં. જા (નહિ) + વિષય (વિષય)] પું. બીજા જાતના; વિષયંતર.

૫. પું. વિષય; વેશ્ય.

૬. પું. રક્તિ મહાર હોવું તે; અધિકાર ઉપરાંતની જાત.

૭. વિ. ઉદ્ધિયોથી બચી ન શકાય તેવું; અમોચર.

૮. વિ. અવિષયના વગરનું.

અવિષયી [સં. જા (નહિ) + વિષય (વિષય)] વિ. અવિષયના વગરનું; વિષય.

અવિષ [સં. જા (નહિ) + વિષ (વેદ) + અ (અભિવ્યક્તિ પ્રત્યય)] છી. અભિવ્યક્તિ કરનાર; અભિવ્યક્તિ કરનાર.

અવિષાક [સં. જા (નહિ) + વિષાક (વેદ)] પું. કોઈ ન હોવાપણું.

અવિષાકી ૧. જ. તૈત્તિરિય આરણ્યક પ્રમાણે વાચ્ય ખૂણામાં આવેલું એ નામનું એક નરક.

૨. [સં. જા (નહિ) + વિષાક (વિષય) + ણ (વળું)] વિ. એક વિનાનું.

અવિષી ૧. [સં. અર્ (અર્થ મળું)] છી. નહી.

૨. છી. પૃથ્વી.

૩. છી. સ્વર્ગ.

અવિસર્ગી [સં. જા (નહિ) + વિ (વિશેષ) + સર્ગ (એક શબ્દ)] વિ. મહાજીતરતું; અધીને સાવ ન કિતરતું; અણુધાર; 'રીમિટ્ટ'.

અવિસર્ગિય [સં. જા (નહિ) + વિસર્ગિય (એક શબ્દ)] વિ. નહિ છોડવું; અમુક.

અવિસર્પી ૧. જ. તૈત્તિરિય આરણ્યક પ્રમાણે નૈર્ઋત્ય ખૂણામાં આવેલું એ નામનું નરક.

૨. [સં. જા (નહિ) + વિસર્પિય (વેદ વાળું)] વિ. ફેલાય નહિ તેવું.

ન હોય ત્યાં હેતુ ન હોય તે અતિરેકભાસિ
કહેવાય છે. ઉપરના અનુમાનમાં 'અવવાળી છે'
એ હેતુ છે, અને 'બીજા સર્વ પદાર્થથી લુપ્ત-
પદ્ધતિ' એ સાધ્ય એટલે સાબિત કરવાની જાગ્રત
છે. જ્યાં પૃથ્વી સિવાય બીજા કયા પદાર્થથી
લુપ્તપદ્ધતિ એટલે કે પૃથ્વીપદ્ધતિ નથી ત્યાં ત્યાં
હોવાપણું નથી, માટે અવીર અનુમાન થયું.
૨. [સં. અ (નહિ) + વીર (નયેત)]
વિ. દૂર નહિ થયેલું.

અવીરોષ [સં. અ (નહિ) + વીર (નયેત)
+ રોષ (દર્શન)] વિ. દેવવાળું; ઈર્ષાળું; જાહેરું.
સુ. જેને જ અવીરોષ, અવીરોષ, અવીર-
મોહ અને બીજા હોય. પુત્રવત

અવીરમોહ [સં. અ (નહિ) + વીર
(નયેત) + મોહ (ભ્રાંશિત)] વિ. મોહવાળું.

અવીરરામ [સં. અ (નહિ) + વીર (નયેત)
+ રામ (મોહ)] લુપ્તો અવીરમોહ.

અવીર ૧. [સં. અ (નહિ) + વીર
(શર)] પું. શર નહિ તે.

૨. વિ. પરાક્રમી નહિ તેવું; કૌર્ભ વિનાનું;
નામદં.

૩. [સં. અ (નહિ) + વીર (ક્રમ)] વિ. પુત્ર
રહિત.

૪. વિ. પુરુષો વગરનું.

અવીર ૨. પું. (પિતૃ) એ નામનો રોક
અરણ્યમાં અવધ, જામણ અને સમણ મળી કે
અણુઓ એક હંદ; વીર.

૨. [સં. અ (નહિ) + વીર (પતિપુત્રવાદ
થી)] જી. દીકરા અને ધણી વગરની સ્ત્રી.

૩. જી. સ્વતંત્ર સ્ત્રી.

અવીરોષિત [સં. અ (નહિ) + વીર
(શર) + ઈશિત (ચોષ)] વિ. અહાતુર
પુરુષને હોયે નહિ એવું.

અવીરોષ ૩. એ ત્યામનું નરક.

જે હોડો અહીં જાય, કોઠીઓ અને કુલઓમાં
પ્રાણીઓને રૂંધી મૂકે છે તેઓ કુલ જળ
અવીરોષ નામના નરકમાં પડે છે.

અમવદ્વેષ

અવીરોષ વિ. (અ. ક્ર.) અવવાનાર; રોડી
રાખનાર.

દૂર્ભે કમ પ્રજાની ખરી.

રાખ મેલ મહી અવીરોષ. નામ

અવીર્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + વીર્ય
(શક્તિ)] જ અશક્તિ; નિર્બળતા.

૨. વિ. બળ વિનાનું; નિર્બળ; અશક્ત.

૩. વિ. વીર્ય એટલે ધાતુ વિનાનું.

અવીર્યવાન [સં. અ (નહિ) + વીર્ય
(શક્તિ) + વાન (વાહ)] વિ. બળવાન
નહિ એવું; નિર્બળ; અશક્ત.

અવીરુ [સં. અ (નહિ) + વીર (શર)]
વિ. (અ. ક્ર.) નિર્બળ; નીચર.

અવદ્વેષ અવદ્વેષ નયેત

અવદ્વેષ

અવીર્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + વીર્ય
(વૈધ્ય)] જ. કાન વીધવાનો રિવાજ નથી
એવી પ્રજાનું માણસ; કાર્ય સિવાયની પ્રજાની
અશક્તિ. સુખત એ ઇશ્વરીઓનું સારીરિક
ચિહ્ન છે, તેમ અસહના વારામાં કાનનો વેદ
એટલે કાન વીધવો તે હિંદુ અર્થેના ચિહ્ન રૂપે.
અણાતો એવ પદ્ધતિ એક મત છે.

૨. વિ. અણુપણે; અનુભવ વિનાનું; અણુપણ.

૩. વિ. વીધ્ય વગરનું; વેદ વિનાનું.

અવૃત્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + વૃત (કોટ)]
વિ. અણુકાંત; નહિ કોટિયું.

૨. વિ. ખુલ્લું; વ્યા વિનાનું.

૩. [સં. અ (નહિ) + વૃત (નિર્મલ)]
વિ. પસંદ કરવા વગરનું; નિર્મલ; વિનાનું.

અવૃત્ત ૨. [સં. અ (નહિ) + વૃત (ચોવ)]
વિ. અણુકાંત. એમ, મોતી. અણુ મોતી રોષ-
વાળું અણુ છે.

૨. [સં. અ (નહિ) + વૃત (વયેત)]
વિ. નહિ થયેલું.

૩. વિ. નરકનર મોત નહિ એવું.

અવૃત્તિ ૧. [સં. અ (નહિ) + વૃત્તિ
(આલંબિત)] જી. કુલસન ન કવાપણું;
એકારી.

૨. [સં. અ (નહિ) + વૃત્તિ (કોટ તે)]
જી. ન હોવું તે.

૩. [સં. અ (નહિ) + વૃત્તિ (જલ)]
જી. અનનુ વલણ ન હોવું તે.

૪. વિ. કુલસન વિનાનું; એકાર.

૫. [સં. અ (નહિ) + વૃત્તિ (કોટ) + તિ
(નામ અનામા પ્રત્યય)] વિ. હવડ નહિ
તેવું; અવિરમાન.

અવૃત્તિદ્વિધીશ [સં. અ (નહિ) + વૃત્તિ
આલંબિત) + દ્વિધીશ (દ્વેષદારી ન્યાયાધીશ)]
પું. બિનખ્યારદારે દ્વેષદારી ન્યાયાધીશ.

અવૃષા [સં. અ (નહિ) + વૃષ (અણુ)]
જ. દ્વેષમદીથી; વિનિષ્ક્રિય; સ્વભાવથી.

અવૃષાર્થ [સં. અ (નહિ) + વૃષ (અણુ)
+ અર્થ (મત્ત)] વિ. મતલબ સાધનાર;
સાધન નીવડેલું; જેની ધારણા ખર પડી હોય
એવું.

અવૃક્ષ [સં. અ (નહિ) + વૃક્ષ (વૃક્ષ)]
વિ. ધારૂ નહિ એવું.

અવૃદ્ધિ [સં. અ (નહિ) + વૃદ્ધિ (આણે)]
જી. વધારો ન થવો તે.

અવૃદ્ધિ અવૃદ્ધિ તેમજ કુલ પાત્રી પ્રધી
અવૃદ્ધિ વધુ ઉત્તર રિતિ સંવૃદ્ધિ કે અવૃદ્ધિ
કોઈને કોઈ જુદા પ્રકારનું ખાસ લક્ષણ અવૃદ્ધિ
માનવરાસ

અવૃદ્ધિ ૧. [સં. અ (નહિ) + વૃદ્ધિ
(વધાણે) + ક (વાહ)] જ. અજાળ વગરનું
મૂળ ધન; મુદ્ધ.

૨. વિ. જે ઉપર અજાળ ન મળતું હોય એવું.

અવૃદ્ધિ ૨. [સં. અ (નહિ) + વૃદ્ધિ
(વધાણે)] પું. વરસે નહિ એવું વાણું;
ખાલી વાણું.

૨. જી. વરસાદ ન વરસવો તે કુમળ;
અવૃદ્ધિ; અનાદિ.

અવૃત્ત [સં. અ (નહિ) + વૃત્ત (કોટ)]
વિ. મુખ્ય અગ્રી સાથે એકાગ્રેણ; કિંદા જેવા
અવૃત્ત વગરનું.

અવૃત્ત લુપ્તો અવૃત્ત.

અવે ૧. જ. અત્યારે; હવે.

૨. જ. હવે.

અવેક ૧. [સં. અ (નહિ) + વિવેક
(અવેક)] પું. અવિવેક; અસમજતા;
એકત્વ; ઉદભાવ.

૨. પું. એકત્વ.

અવેક્ષક ૧. [સં. અવ (ચોવ) + ઈક્ષ
(એવ) + આ (અર્થવા પ્રત્યય)] જ. પ્રેક્ષક;
એનાર માણસ.

૨. વિ. તપાસ કરનાર; દેખરેખ રાખનાર.

અવેક્ષકઅધિકારી [સં. અવ (ચોવ) +
+ ઈક્ષ (વધાણા) + અધિકારિન (વધી)]
પું. તપાસ કરનાર અમલદાર; નિરીક્ષક.

અવેક્ષક ૨. [સં. અવ (ચોવ) + ઈક્ષ
(એવ) + અન (નામ અનામા પ્રત્યય)]
જ. તપાસ; નિરીક્ષણ; એકત્વ.

૨. જ. દેખરેખ; સભાળ; ખ્યાન.

૩. જ. મુલાકાત; મેળાપ; દર્શન.

અવેક્ષણીય ૧. [સં. અવ (ચોવ) + ઈક્ષ
(એવ) + અણીય (અણ)] વિ. એવા એવું.

૨. વિ. તપાસવા લાયક.

અવેક્ષણીય ૨. [સં. અવ (ચોવ) + ઈક્ષ
(એવ) + અણીય (અણ)] વિ. એવા એવું.

અવેક્ષા ૧. [સં. અવ (ચોવ) + ઈક્ષ
(એવ) + અણીય (અણીય)] વિ. એવા એવું.

જી. અવલોકન નિરીક્ષણ.

૨. જી. દર્શિ; નજર.

૩. જી. સંજ્ઞા; વાચક.

અવેક્ષિત ૧. [સં. અવ (ચોવ) + ઈક્ષ
(એવ) + ઇત (અણીય પ્રત્યય)]
વિ. એવેલું; અવલોકેલું.

૨. વિ. તપાસેલું.
અવેશ ૧. [સં. અવ (ચોરસ) + ઈંદ્ર (એક) + વ (એક)] વિ. એવા એવ.
 ૨. વિ. તપાસવા એવું.
અવેશાઉ [અ (નહિ) + વેશાઉ (વેશી સમાવ એવું)] વિ. વેશાવ નહિ તેવું; અવિશેષ; વેશી ન સમાવ એવું.
અવેશ ૧. પું. અસ્થ બાક કરતાં સરવાળે રહેલો હાથો; એવોનો નહો.
 ૨. [અ. એવશ (બદલો)] પું. માલ સાટે માલ આપ્યો હોયો તે; સાદા એટલી કીમતનો માલ; બદલો; સાફ.
 ૩. પું. મૂડી; નાણું; મિશ્ન, પંજી, પૈસા.
 ૪. પું. હમ વખતે ક્યાને આપવામાં આવતી રોકડ.
 ૫. પું. સોનું રૂપું કે કીમતી માલનો કચ્છો.
 ૬. પું. હવેલ; મસાલો.
અવેશ ૧. [અ. એવશી] પું. પ્રતિનિધિ; એકને બદલે અનુક્રમ વખતે સુધી કામ કરવા શખેલ બીજો માણસ.
અવેશ મુશ્કારો = કોઈ બીજાની જગ્યાએ કામ કરવા બદલ મળતો પગાર.
 ૨. છી. કોઈની જગ્યાએ કે બદલે હોવું તે.
 ૩. છી. બદલી; સાફ.
 ૪. વિ. કોઈના બદલામાં કામ કરનાર; કામ-બદાલો; હંમશી.
અવેશપત્ર [એવશ (બદલો) + પત્ર (પાત્ર)] પું. અધિકારપત્ર; મુખ્યત્વેનામું.
અવેશપું વિ. હવેલવાળું; મસાલો બરેલું.
અવેશ (અવેશ) ૧. જ. (મામ) કોડિયું.
 ૨. જ. (મામ) એ પીરિયા વચ્ચે ઉપજાતા ભાગમાં ચોડવામાં આવતું પાટિયું.
અવેશિયો (અવેશિયો) પું. અવેશમાં પાણી ભરનાર માણસ.
અવેશો (અવેશો) પું. પાણી ભરવાનો હવેલો; દોરતે પાણી પીવાનો કુંક હવાડો.
અવેશન [સં. અ (નહિ) + વેશન (વશ)] વિ. પગાર લીધા વિના સેવાશુદ્ધિથી કામ કરનાર; અવેશનિક; માનસ; સ્વયંસેવક; 'ઓનરરી'.
અવેશ [સં. અ (નહિ) + વેશ (આપેલું મૂલ પ્રસ્તા)] પું. વેશ વિરુદ્ધ સાર.
આ વિનાશ આ વેશે એ અવેશો છે.
અવેશ ૧. [સં. અ (નહિ) + વેશના (પાત્ર)] પું. (કૌન) સિદ્ધ ભગવાન તેમને કોઈ ભાવનું દુઃખ હોતું નથી.

૨. વિ. દુઃખ રહિત.
અવેશનીય [સં. અ (નહિ) + વેશનીય (બહી સમાવ એવું)] વિ. બહી ન સમાવ એવું; અનવશ્ય; એવાળું; અપેક્ષા હપું.
અવેશવિત્ [સં. અ (નહિ) + વેશ (વેશાસ) + વિત્ (અપ્રદા)] વિ. વેશ ન ભણેલું; વેશાસમાં ખરેખર ન ચરેલું.
અવેશવિહિત [સં. અ (નહિ) + વેશ (વેશાસ) + વિહિત (બાકી આપેલું)] વિ. અવેશ; વેશમાં એવું વિધાન એટલે અગત્ય ન કરવામાં આવી હોય એવું.
અવેશ ૧. [હિ.] પું. નાશન નમ્મું.
 ૨. પું. વાળું.
 ૩. [સં. અ (નહિ) + વેશ (બહી સમાવ એવું)] વિ. બહી ન સમાવ એવું; અપેક્ષા હપું.
અવેશ (અવેશ) (જાનને અવિશ) જ્યાં અપેક્ષા છે.
 ૪. વિ. બહી ન રહે એવું; અવશ્ય.
અવેશ [સં. અ (નહિ) + વેશ (મેવરી સમાવ એવું) + આ (નારીઆતિને પ્રત્ય)] છી. એની સાથે વિવાહ ન કરી સમાવ તેની છી; અવિવાહ રો.
અવેશ [અ (નહિ) + વેશ (વેશ)] વિ. ખોડખાંખડુ વિનાનું; વિશુદ્ધ.
હવે સવોડી નવું અવેશ છે. જ્યાંસમ
અવેશ ૧. [અ (નહિ) + વેશ (વેશાસ નમરું)] પું. કરકસર; સંભાળથી કરાતો ખર્ચ.
 ૨. [સં. અ (મુખી) + વેશ (સમરું)] પું. કાળ; હાથ; દેખરેખ.
 ૩. પું. વિચેષી ઉપયોગ કરવો તે.
 ૪. [સં. અ (નહિ) + વેશ (દુશ્મનાવધ)] પું. વેશ ન હોવાપણું; પ્રેમ; મૈત્રી.
 ૫. પું. સમેટી હોવું તે; એકું કરવાપણું.
 ૬. છી. ચોક્કસ; અવશ્ય.
 ૭. [સં. ઉર્વસ્તિ (પાછળ રહેવું); પ્ર. એવેશ] છી. વિશ્વન; અસર; મોકું થવું તે.
સહીયર સહુ જણી ચર્ક અને ચાલ બહી અવેશ નસિદ
અવેશનિક [સં. અ (નહિ) + વેશ (દુશ્મનાવધ) + નિકા (બાકી)] છી. અ-હિસાધર્મનું પાલન; વૈરવિ સામે હમેશાં અવેશ એટલે પ્રેમ રાખવા એટલી મંદા; સહ તરફ જલુ હમાશવ. શુદ્ધ ભગવાનની નિકા અવેશનિક અને ખરશુરામની ન્યાયનિકા કહેવાય છે.

અવેશશુદ્ધિ [સં. અ (નહિ) + વેશ (દુશ્મનાવધ) + શુદ્ધિ (સમજ)] છી. દુશ્મન-શત્રુ ન રાખવો તે; મૈત્રીસંબંધ; પ્રેમભાવ; રહેલ.
અવેશ ૧. [અ (નહિ) + વેશ (વેશાસ નમરું)] જ. કિ. કરકસર કરવી; ન હિસાવવું.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + વિ (વેશ) + હ (મરું)] જ. કિ. ભાતન કરવું; આગવતું; સભાળી રાખવું; સાચવવું.
 ૩. જ. કિ. પાગલું; ઉછેરવું; મોકું કરવું.
 ૪. [મં. અ (નિરંકર પ્રવેશ) + વિ (વેશ) + હ (મરું)] જ. કિ. પુષ્કરણ કરવું; હર્ષ પાડવું; વિવેક કરવો.
એક પેઠ અવેશમાં બહુ નામ સ્થળ રૂપ કર્મ તે સહુ-અખો
 ૫. જ. કિ. અવશિષ્ટ રાખવું; વાપરવું.
અવેશાઈ છી. (મામ) તોફાન; અદાવાતું.
અવેશ ૧. પું. મહારાટ; આકુળતા; મેંજવડું.
 ૨. પું. કાળ; સમય.
અવેશી ૧. છી. અમરજી, એકમી તે બાકીના ખાડી સાહર લીધા મેળવી મર્યા માટે મનાવાતું ચાટણ.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + વેશ (દુશ્મનાવધ)] વિ. છી. સત્તુ વગરની; નિર્વેર.
અવેશ ૧. વિ. અદાવાતું; તોફાની.
 ૨. વિ. કિતરવું; હાલું.
 ૩. વિ. ચોમ જીપ્સોમ ન કોઈ હોય એવું.
અવેશ ૧. જ. અવેશ નથી તેણે થાય છે
અવેશ ૧. જ. અવેશ અને અવેશ ૧. પ્રેમાનંદ
 ૪. વિ. હમેલું; મહારાટિયું; આવડું; બેમાણું.
 ૫. [સં. અ (નહિ) + વાર (વખત)] જ. વખતવખત; મોડાવડેલું; મને તે વખતે કોઈ થઈ વિલંબે લો, ના તમામ અવેશ.
પ્રેમાનંદ
અવેશ ૧. પું. નકાર; અપ્રસાદ; છુપાવવાનું કાર્ય.
 ૨. [સં. અ (અસ) + વેશ (વખત)] વિ. વખત વગરનું; કપેગાનું.
 ૩. [સં. અ (નહિ) + વેશ (સીમા)] વિ. હા વિનાનું; અપ્રીત.
અવેશ ૧. [સં. અ (અસ) + વેશ (સમ)] છી. અસમ વખત.
 ૨. છી. અવેશ સોપારી.
અવેશ ૧. [સં. અવશ (બાક)] પું. અવ-શવ; અંજ.
વેશ બાકે હેમની અવેશ હવે હવેલી
અવેશ મિત થવું માલ્યું મને દુલ્લભ હતી.
પ્રેમાનંદ

૨. પું. આત્માર; વિવેક.

નથી સ્વયંવશો અવેશ ૨

પ્રમાનં

૩. પું. અવસ્થા; અવેર.

૪. જ. અરુર; ચોક્કસ; અચીત.

સુલુહં તે અવેશ ૨.

અચીત

અવેશ [સં. અ (નહિ) + વેશ (પોશ્ય)]

વિ. વેશ વગરનું; પોશ્યક નહિ પહેરેલું.

અવેસ્તા ૧. છી. દાન.

૨. છી. પારસીઓનું મૂળ ધર્મપુસ્તક. અવેસ્તાની ભાષા અને અવેસ્તા કેટલાક મત ધરાવતા મગતા છે, અને કેટલાક તો એક જ છે. પારસીઓ અને હિંદના આર્ય લોકો એ વખતે સાથે રહેતા તે વખતના તે મનાવ છે. વૈદિક આર્યોએ જ્યારે હિંદમાં પ્રવેશ કર્યો તે પહેલાંના વખત પર પ્રભાસ પાડવામાં આ ગ્રંથ ધર્યો છે.

અવેળા ૧. [સં. અ (અશાન) + વેશ (વખત)] છી. કવેળા; અપોઅ સમય; કવખત; અકાળ.

૨. છો. પાછાં પહોર; અપરાધ્ય.

અવેળી છી. (આમ) મેંદાનો પાતળો ધીરો; ધડના લોટને કપડાથી આગી લીધાં રીંદો સાકરના પાણી સાથે બનાવવામાં આવતો લેલ એટલે માદવા જેવો પદાર્થ. તે ધીરો લાંબા ઉપવાસ કરનારને પારણાને દિવસે પ્રથમ મટાડવામાં આવે છે.

અવેળું ૧. જ. અંતરિયાળ.

૨. [સં. અ (અશાન) + વેશ (વખત)] જ. કવખતે; અકાળે; કવેળાએ.

અવેજ્ઞાનિક [સં. અ (નહિ) + વૈજ્ઞાનિક (વિજ્ઞાન સંબધી)] વિ. અજ્ઞાતોપ; વિજ્ઞાનને લગતું નહિ એવું.

અવેનિક [સં. અ (નહિ) + વૈનિક (પચાર દેનાર)] વિ. વગર પચારે સેવા-સુધિથી કામ કરનાર; માનદ નિનખચાર-દાર; સ્વયંસેવક.

અવેતનિક દંડાધીશ [સં. અ (નહિ) + વૈતનિક (પચારદાર) + દંડાધીશ (કેજદારી ન્યાયાધીશ)] પું. માનદ કેજદારી ન્યાયાધીશ.

અવેદિક ૧. [સં. અ (નહિ) + વૈદિક (વેદ સંબધી)] વિ. વેદ વિરહનું; વેદમાં ન માનનાર; નાસ્તિક. અવેદિક કાશમાં બીઠ, જેન વગેરે સંપ્રદાયનો સમાવેશ થાય છે અને તેમાં અત્યંત નાસ્તિક અર્વાકમત પણ આવી જાય છે.

૨. વિ. વેદનો અભ્યાસ નહિ કરેલું.

હું છે કે અવેદિક બાલકને હાઈ આપવાનું નથી.

સાક્ષરિય

અવેશ ૧. [સં. અ (નહિ) + વેશ (વિહાન)] વિ. અશા; અપાન; અભયુ. ૨. [સં. અ (નહિ) + વેશ (વેદ)] વિ. વેદશાસ્ત્ર ન અભ્યુદય.

અવેશુત [સં. અ (નહિ) + વિશુત (વીજળ)] વિ. વીજળીને અવદેશી પસાર થવા કે એવું હોવાને લીધે ધસારાથી જેમાં વીજળીનો પ્રભાસ ન થાય એવું.

અવેષ ૧. [સં. અ (નહિ) + વેષ (ભવદા પ્રવળ)] વિ. નંધારણ વિરહનું; મેરમખેર. ૨. [સં. અ (નહિ) + વેષ (વિધિ પ્રમાણે)] વિ. વિધિ વિનાનું.

૩. વિ. સાથે માન્ય નહિ કરેલું; નિષિદ્ધ.

અવેષકર્મ [સં. અ (નહિ) + વેષ (નિયમ પ્રવળ) + કર્મ (કામ)] જ. કામદા વિરહનું કામ.

અવેષકાર્યવિધિ [સં. અ (નહિ) + વેષ (નંધારણ પ્રવળ) + કાર્ય (કામ) + વિધિ (રીત)] છી. મેરમખેરનો આલેશ કામ.

અવેષજનતા [સં. અ (નહિ) + વેષ (ભવદેસર) + જનતા (લોકોનો સમૂહ)] છી. કામદા વિરહ લોકોનો જમાવ.

અવેષતા ૧. [સં. અ (નહિ) + વેષ (નિયમ પ્રમાણે) + તા (પણું)] છી. નિયમ વિરહ હોવાપણું.

૨. છો. નિષિદ્ધ હોવાપણું.

૩. છી. વિધિ પ્રમાણે ન હોવું તે.

અવેષભોમકારી [સં. અ (નહિ) + વેષ (નિયમ પ્રમાણે) + ભોમકારી (ભોમકાર)] જ. દક્ષ ન છતાં અન્યાયી વાપરનાર માણસ.

અવેષવ્ય [સં. અ (નહિ) + વેષવ્ય (વિષવાણું)] જ. રૂઢપો નહિ તે; સૌભામ્ય.

અવેષઅવત [સં. અ (નહિ) + વેષવ્ય (રૂઢપો) + અવ (કુવચર્મ)] જ. વેષવ્ય ન આવે તે મારે કરાવું તત.

અવેમત્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + વિ (ભવ) + મત (અભિપ્રાય)] પું. મતભેદ ન હોવાપણું.

૨. વિ. મતભેદ ન હોવ તેવું; સર્વસંમત.

અવેશક્રિત આતું [અ (નહિ) + વેશક્રિત (વેશિત સંબધી) + આતું (અગેષાસ્થો દિશાળ)] જ. કોઈ ઓપુરુષનું નહિ પણ વસ્તુમત આતું.

અવેશકરણ [સં. અ (નહિ) + વેશકરણ (વેશકરણ અભ્યુદય)] જ. વેશકરણના નહિ અભ્યુદય માણસ.

અવેશકરણી લુઓ અવેશકરણ.

અવેશાશ [સં. અ (નહિ) + વેશાશ (નિર્લભાણું)] જ. સંભવપણું.

અવેર ૧. [સં. અ (નહિ) + વેર (દુશ્મનાઈ)] જ. વેર ન હોવાપણું; પ્રેમ. ૨. વિ. વેર વિનાનું.

અવેરાશ ૧. [સં. અ (નહિ) + વેરાશ (વિરક્તિ)] પું. વેરાશ ન હોવાપણું; આસક્તિ; વિષમવાસના હોવાપણું.

૨. વિ. વિરક્તિ વિનાનું; સંસાર ઉપર અસક્તિવાળું.

અવેવિધ્ય [સં. અ (નહિ) + વૈવિધ્ય (વિવિધતા)] જ. એકપતા; વિવિધતા ન હોવી તે; 'મોનોટોની'.

અવેશ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + વેશ્ય (વિશ્યનો અર્થ)] જ. વિશ્યની ઉપાસના નહિ કરનાર માણસ; વેશ્ય ન હોવ તે માણસ.

અવેશ્યમાં ધુને બિહાવે ૨. નાસ્તિક.

અવોક્ષ્ય [સં. અવ (નીચ) + ઉક્ષ્ય (અગાવ)] જ. હાથ જરા ત્રસો કરીને પાણી રેડવું તે.

અવોહ પું. (પિંગા) દરેક ચરણમાં થમણ અને રમણ મળી ૬ અક્ષરનો એક સમરવ વર્ણમેળ હંદ.

માવ અવોહા મ રે. સ્વપિયવ અવ્યક્ત ૧. પું. કામદેવ.

૨. પું. કવચાત્મા; આત્મા.

૩. પું. અનિ; અવાજ.

૪. [સં. અ (નહિ) + અક્ત (પ્રક)] પું. વિશ્વનાં દળદ નામ મળેલું એક. તે દેખાત ન હોવાથી અઅક્ત કહેવાય છે.

૫. પું. કિવ.

૬. પું. સુરનાં ૧૦૮ નામ મળેલું એક.

૭. જ (વેદાંત) અપાન; માયા.

૮. જ. (બીજાચક્રિત) અનિશ્ચિત મૂલ્યવાળું પદ; ચોક્કસ કીમત વિનાનું પદ; અનવગતરાશિ. જેમકે, છરે + કરે = કરે

૯. જ. કુદરત.

૧૦. જ. (સાંખ્ય) પ્રકૃતિ; પ્રધાન; સર્વકારણ. અઅક્ત થવું = કારણમાં લય થવું; પ્રકૃતિની દશાને પ્રાપ્ત થવું; મૂળની સ્થિતિએ પહોંચવું.

૧૧. જ. (વેદાંત) અક્ષ; પરમાક્રમતત્ત્વ.

૧૨. જ. માત્રોપાધિ સહ; માત્રાની ઉપાધિવાળો પુરુષ.

૧૩. જ. (કૈન) લાલ મળવા પહેલાંની પાંચ રિશ્તિ મળેલી એ નમની એક. લુઓ અવરણ.

૧૪. જ. સંખ્યા; ૫૬.
 ૧૫. જ. સામવેદનું એ નામનું એક ઉપનિષદ.
 ૧૬. જ. (વેદાંત) સુપ્રતિ અવસ્થા.
 ૧૭. જ. (વેદાંત) સદ્ગત સરીર.
 ૧૮. જ. (સંગીત) સ્વર અને અક્ષર ન સમજી શકાય તેવી અસ્પષ્ટ રીતે માણું તે; માયાળો એક હોય.
 ૧૯. વિ. (જૈન) અસ્પષ્ટ; છેક સત્ત્વ રહસ્ય નહિ બાજુનાર.
 ૨૦. વિ. (જૈન) ઉભરમાં નાણું; અધક વર્ણની નીચેનું.
 ૨૧. વિ. દેખાય નહિ તેવું; અમોચર; અદસ્ય.
 ૨૨. વિ. ન જણાયેલું; અપ્રકટ.
 ૨૩. વિ. (જૈન) નામ, ભૂતિ વગેરેથી જણાવી શકાય નહિ એવું.
 ૨૪. વિ. (અણિત) વિચિત્ર સંખ્યા ન બતાવનાર; અઘાત કીમતવાળું; અઘાત; 'અનુતોન'.
 ૨૫. વિ. સમજી ન શકાય એવું; અસ્પષ્ટ.
 ૨૬. વિ. (જૈન) સાધુતામાં સંકેત રાખનાર; નિહલ એટલે સત્સંસ્કારીતના ઉત્થાપના વર્ણન.
 ૨૭. વિ. સોળ વર્ણની નીચેનું.
 ૨૮. વિ. સ્વર અને અક્ષર ન સમજી શકાય તેવી રીતે માનાર.
 અભવદ્વોષોભાસ ૧. જી. (અણિત) બીજા મણિતની એક ક્રિયા; અભવત રાશિનો વિધિ; 'એલિંગલોક ઓપરેશન'.
 ૨. [સં. જા (નહિ) + વ્યક્ત (સ્પષ્ટ) + ક્રિયા (કામ)] જી. મોલમ કામ.
 અભવદ્વોષોભાસ [સં. અભવત (અસાધ્ય મૂલ્યવાળું) + અણિત] જ. (અણિત) જેનું મૂલ્ય જણવામાં આવ્યું નથી એવી રાશિઓનું અણિત; બીજાઅણિત; અક્ષરઅણિત; 'એલિંગલોક'.
 અભવદ્વોષોભાસ [સં. જા (નહિ) + વ્યક્ત (પ્રકટ) + જન્મન (જન્મ)] વિ. જેના જન્મની કોઈને ખબર પડતી નથી એવું; મૂક જન્મવાળું.
 અભવદ્વોષોભાસ ૧. [સં. જા (નહિ) + વ્યક્ત (પ્રકટ) + તા (પણું)] જી. અદસ્યપણું; મૂકતા; ન જણી શકાય એવી સ્થિતિ.
 ૨. [સં. જા (નહિ) + વ્યક્ત (સ્પષ્ટ) + તા (પણું)] જી. એકાળો; અસ્પષ્ટતા.
 અભવદ્વોષોભાસ [સં. જા (નહિ) + વ્યક્ત (સ્પષ્ટ) + હર્ષન (એવું તે)] જ. (જૈન) અસ્પષ્ટ દેખાવું તે; સ્વપ્રકર્ષનનો એક બેદ.
 અભવદ્વોષોભાસ ૨. સામવેદનું અભવત નામનું ઉપનિષદ.

- અભવદ્વોષોભાસ [સં. જા (નહિ) + વ્યક્ત (પ્રકટ) + પડોલ + અધિકાર (હક)]
 પુ. અદસ્ય કે અપ્રકટ પડોલક; એની જમીનમાં બીજો માત્ર જવા આવવાનો હક બોગવે તોપણ તેના ધણીપણનો હક નથી એવો અદસ્ય હક; 'નોન એપેરન્ટ ઈજમેન્ટ'.
 અભવદ્વોષોભાસ ૨. જુઓ અભવતપડોલઅધિકાર.
 અભવદ્વોષોભાસ [સં. જા (નહિ) + વ્યક્ત (દેખાય એવું) + માનસ (મન)]
 વિ. સ્વપ્રમાનસ અપરધાનસ; અર્થચેતન.
 અભવદ્વોષોભાસ [સં. જા (નહિ) + વ્યક્ત (જુલું) + માર્ગ (સ્થા)] વિ. જેની રીતબાત વિશે કંઈ ખબર ન પડે એવું; જેની મતિ બાજુ છે એવું.
 અભવદ્વોષોભાસ [સં. જા (નહિ) + વ્યક્ત (સમજી શકાય એવું) + મૂર્તિ (આકાર)]
 વિ. ન સમજી શકાય એવા રૂપવાળું.
 અભવદ્વોષોભાસ [સં. અભવત (પ્રમાણ) + મૂલ્ય (મૂલ) + પ્રભાવ (અસર)]
 પુ. (સંખ્યા) સંસારથી જાક તેનું મૂલ્ય અભવત છે એટલે મૂલ્ય કારણ જણાવું નથી.
 અભવદ્વોષોભાસ ૧. [સં. જા (નહિ) + વ્યક્ત (જુલું) + રાજ (રંગ)] પુ. ઉપાનો રંગ; પ્રભાતનો રંગ.
 ૨. વિ. સ્તાલ પાતું; રંગમૂક.
 અભવદ્વોષોભાસ [સં. અભવત (નહિ બણેલ) + રાશિ (અણિત એકાંકો)] જી. (અણિત) અભવથી રકમ.
 અભવદ્વોષોભાસ ૨. જુઓ અભવતમૂર્તિ.
 અભવદ્વોષોભાસ ૧. [સં. જા (નહિ) + વ્યક્ત (સમજી શકાય એવું) + અણિત (અણિ)]
 પુ. સિવ તેના કુલ જણી શકતા નથી.
 ૨. વિ. અસ્પષ્ટ ચિહ્નવાળું; જેનાં ચિહ્નની ખબર ન પડે એવું.
 અભવદ્વોષોભાસ ૨. સિવનું એક નામ.
 અભવદ્વોષોભાસ ૧. [સં. જા (નહિ) + વ્યક્ત (જુલું) + સિમ (ચિહ્ન)] પુ. સંન્યસી, કેમકે તેનો પૂર્વાજ એટલે સંન્યાસી જ્યા પહેલાંનું નામ, અતઃ રજ્ય વગેરે ગુણ હોય છે.
 ૨. જ. (સંખ્યા) અહવરત્ત સંખ્યામાં પચીસ તત્ત્વ માટેનું બીજું.
 ૩. [સં. જા (નહિ) + વ્યક્ત (જણી શકાય એવું) + સિમ (ચિહ્ન)] વિ. જેનાં ચિહ્નોની ન ખબર પડે એવું; અસ્પષ્ટ ચિહ્નવાળું.

- અભવદ્વોષોભાસ [સં. જા (નહિ) + વ્યક્ત (સમજાય તેવું) + વાચ (વાણી)] વિ. અસ્પષ્ટ બોલનાર; મોલમ કહેનાર.
 અભવદ્વોષોભાસ [સં. જા (નહિ) + વ્યક્ત (જુલું) + સંકિત] જી. સ્વાધીશક્તિ; પદાર્થના સ્થાન અથવા બીજા કોઈ દેશવારને લાગે તે પદાર્થમાં એક અથવા બીજા રૂપમાં અવતી મૂક સંકિત; 'પોરિન્સિપલ એનર્જી'.
 જોએ મૂલ્યમાં આવતા કાળ કે ખેતવમાં અવતી કાળમાં અમુક સંકિત આવે છે. અર્થ-સુધી તે સંકિત ન વપરાય એટલે કે તે ન જણાય ત્યાંસુધી તે અભવતસંકિત કહેવાય.
 અભવદ્વોષોભાસ [સં. અભવત (અસાધ્ય મૂલ્યવાળું) + સામ્ય (સામાન્ય)] જ. (અણિત) અનિશ્ચિત મૂલ્યવાળી રાશિનું સમીકરણ; કોમત અણિતમાં ન હોય એવા બીજાનું સમીકરણ.
 અભવદ્વોષોભાસ [સં. અભવત (અસાધ્ય મૂલ્યવાળું) + સામ્ય (સામાન્ય)] જ. (અણિત) અનિશ્ચિત મૂલ્યવાળી રાશિનું સમીકરણ; કોમત અણિતમાં ન હોય એવા બીજાનું સમીકરણ.
 અભવદ્વોષોભાસ ૧. [સં. જા (નહિ) + વ્યક્ત (પ્રકટ) + આદિ (સામાન્ય)] વિ. ન જણી શકાય એવા મૂલ્યવાળું; જેની સરખાત ન જણાય એવું.
 અભવદ્વોષોભાસ ૨. [સં. જા (નહિ) + વ્યક્ત (જોખું) + અનુકરણ (નકલ)] જ. સંબંધ અનુકરણ અનુકરણ; નકલી અનુકરણ. જેમકે, મનુષ્ય મરણની બોલીને આબેદન રીતે બોલી શકતો નથી, પણ તેની નકલ કરીને 'હકકેક' બોલે છે.
 અભવદ્વોષોભાસ [સં. અભવત (નિરાકાર) + ઉપસના (અભિ)] જી. પરમાત્મતત્ત્વની અભિ કરવારૂપ ધાનમાર્ગ; પ્રભુના અભવત સ્વરૂપી ધાનથી થતી અભિ.
 અભવદ્વોષોભાસ ૨. અભવત વિચારથી પામેલર સ્વપણું જાત કરી લેવું પડે છે.
 અભવદ્વોષ ૧. [સં. જા (નહિ) + વ્યક્ત (અણિતથી કામચંદ સંકલેવું)] વિ. કામચંદ નહિ રોકાયેલું.
 ૨. [સં. જા (નહિ) + વ્યક્ત (અણિતથી)] વિ. અભરતા વિનાનું; સ્વસ્થ; સાંત.
 ૩. વિ. સાવધાન; ખ્યાનવાળું.
 અભવદ્વોષ ૨. [સં. જા (નહિ) + વ્યક્ત (હાલ)] પુ. સર્થ સાપ, કેમકે તે વચ વડે ચાલતો નથી.
 ૨. [સં. જા (નહિ) + વ્યક્ત (કુઝ)] વિ. કુઝ નહિ આવનાર; ક્વાળ.
 ૩. વિ. પીડા વગરનું.

- અભ્યય ૧. [સં. જા (નહિ) + અભ્ય (ધી)]
 ૨. જી. મોરખમુંડી નામની વનસ્પતિ.
 ૩. [સં. જા (નહિ) + અભ્ય (ધી)]
 જી. પીઠ ન હોવાપણું.
 ૪. જી. સંક.
 ૫. જી. સ્વલક્ષમગ; સ્વલક્ષમ; અમીન ઉપર
 થતું કમળ.
 ૬. જી. હરડે.

અભ્યા પચા અભ્યયા અમુલ્ય મેલતી હોઈ.
 કામચલા ને પૂળા સિવા મેલતી હોઈ.
 હરીતી હેતે ઠરી હરે ઠાલ્યો સેમ.
 તેમજ વિષયસાધની અભ્ય સખ સંયોગ.

પિમળપુષ્પોષ

- અભ્યયી ૧. [સં. જા (નહિ) + અભ્યા
 (ધી) + ઇન્ (વાળું)] વિ. દુઃખ વગરનું;
 પીઠ વિનાનું.
 ૨. વિ. નિર્લેખ; ભય રહિત; બીક વગરનું.
 અભ્યપરેરથ ૧. જ. (ન્યાય) નિર્વિઘ્નપણ
 રાત; રાત્રી એટલે અત્યુનાર અને રોવ એટલે
 અત્યુવાનું તત્ત્વ એ મેલતું એ વગરનું રાત.
 ૨. [સં. જા (નહિ) + અભ્યિય (હોવું)
 + ઇ (એવું)] જ. ૧૨૫૫, કેમકે તેનું વર્ણન
 થઈ શકતું નથી.
 ૩. વિ. કહેવાને અશક્ય; અનિર્વચનીય; કહી
 ન શકાય એવું.

- અભ્યભિચાર ૧. [સં. જા (નહિ) +
 અભિચાર (જ્ઞાન અથવા ન કસવાપણું)] પું. એક-
 નિષ્ઠ ભક્તિયોગથી સેવા; એકનિષ્ઠાથી થતી સેવા.
 ૨. પું. એકનિષ્ઠા; અનન્ય ભક્તિ.

૩. [સં. જા (નહિ) + અભિચાર (સાથે
 ન હોવું તે)] પું. નિત્ય સાહચર્ય; કહી જણ
 ન પડવાપણું; અવિયોગ.

૪. પું. (વેદાંત) નિયમ.

૫. [સં. જા (નહિ) + અભિચાર (આડો
 અવકાશ)] પું. આડો અવકાશ ન હોવાપણું.

- અભ્યભિચારિણી ૧. [સં. જા (નહિ) + અ-
 ભિચાર (જ્ઞાન ન અનુભવાપણું) + ઇન્ (વાળું)
 + ઇ (નારીભવિનો પ્રત્યય)] વિ. જી. એક-
 નિષ્ઠવાળી; એકનિષ્ઠા; અનન્ય સ્નેહવાળી; અનન્ય-
 ભાવી.

૨. [સં. જા (નહિ) + અભિચારિણી
 (જિનાય)] વિ. જી. પતિને વશાદર રહેનારી;
 ખતિયત્વા.

- અભ્યભિચારી ૧. વિ. અપવાદ વિનાનું;
 નિરપવાદ; વિરોધી કામચલા વગરનું.

૨. [સં. જા (નહિ) + અભિચાર (જ્ઞાન
 હવી નહી તે) + ઇન્ (વાળું)] વિ. એકનિષ્ઠ-
 વાળું; અનન્ય ભક્તિવાળું.

૩. વિ. (ન્યાય) નિત્ય સંબંધથી એકચેતુ;
 અનુપિત; હંમેશ સાથે હોય એવું.

૪. વિ. વિરોધી નહિ તેવું; સાત્ત્વળ; મેલ ખાતું.

૫. [સં. જા (નહિ) + અભિચારિન્ (આડો
 અવકાશવાળું)] વિ. અભિચારી નહિ એવું;
 અડો સંબંધ ન રાખનાર.

- અભ્યભિચારીપણું [જા (નહિ) +
 અભિચારિન્ (દુરાચારી) + પણું] જ. નીતિ
 કારણ વર્તન; સાધાર.

- અભ્યય ૧. [સં. જા (નહિ) + અવ
 (ધરણ)] પું. નહિ અસ્થવપણું; ઊંડાવતું
 નહિ તે.

૨. [સં. જા (નહિ) + અવ (રેશ્મા)]
 પું. (વાકરણ) અધી વિભક્તિમાં અને અધ્યં
 વચનમાં એકજ રૂપે રહેનાર સ્વરૂપ તેને ભતિ,
 વચન કે વિભક્તિના પ્રત્યય સામ્ય નથી.

- એમકે, ઉપર, પછી, અડો. તે ચાર ભતના
 છે: (૧) ક્રિયાપદની સાથે સંબંધ રાખે તે ક્રિયા-
 વિશેષણ અભ્યય. એમકે, અસહી, અધાનક.

- (૨) નામની સાથે સંબંધ બતાવી વિભક્તિના
 પ્રત્યયની મરજ સાથે તે નામયોગી અભ્યય.
 એમકે, ઉપર, અડો. (૩) જે સ્વરૂપ કે વાક્યને
 એકે તે ઉલ્લેખવથી અભ્યય. એમકે, અને,

- અથવા. (૪) જે અનંત અને કોઈક એવી
 સામ્યથી બતાવે અને એનો વાક્યમાં માત્ર
 ઉપયોગજ થાય તે કેવાપ્રયોગી અભ્યય. એમકે,
 અડો! અરે!

૩. પું. (પુરણ) બાર બારેનું દેશમાંનો એ
 નામનો એક.

૪. [સં. જા (નહિ) + અવ (કસ)]
 પું. વિષ્ણુ. તેમનો વિનાશ કે દેશાર થતો
 નથી.

૫. પું. વીસમો સંવત્સર.

૬. પું. સિવ.

૭. પું. સ્વર્ગ.

૮. જ. સમ; પરમાત્મા.

૯. જ. (વેદાંત) અવસ્થિત સંસ્થાનું અંગ.

૧૦. વિ. અનમરણ વિનાનું; અનિર્મિત વગરનું;
 નિત્ય અમર; અવિનાશી.

૧૧. વિ. એકનું અસ્થ કરનાર; અમરણીય.

૧૨. વિ. નાશ ન પામે એવું જગ અપનાર.

૧૩. વિ. દેશાર ન થતો હોય એવું; અવિદ્યારી.

- અભ્યયભાવ [સં. જા (નહિ) + અવ (નસ)
 + ભાવ (હોવાપણું)] પું. અવિનાશીપણું;
 અમરતા.

- અભ્યયશીલ [સં. જા (નહિ) + અવ
 (ધરણ) + શીલ (કસવાપણું)] વિ. કર-
 કારણ; એકનું અર્થ કરનાર.

- અભ્યયી [સં. જા (નહિ) + અવ (રેશ્મા)
 + ઇન્ (વાળું)] વિ. અધી ભતિ, વિભક્તિ
 અને વચનમાં એકજ રૂપે રહેનાર; અવિદ્યારી.

- અભ્યયીભાવ ૧. [સં. અભ્યય (એવા રૂપમાં
 રેશ્મા ન થાય એવો સ્વરૂપ) + ભાવ (વાગવણું)]
 પું. (વાકરણ) આમણું પણ અભ્યય હોય
 અને આખો સ્વરૂપ ક્રિયાવિશેષણ અભ્યય હોય
 એવો સમાસ. એમકે, વચાશક્તિ, પ્રતિભિન્ન
 અનુરૂપ.

૨. [સં. જા (નહિ) + અવ (ધરણ) +
 ભાવ (હોવું તે)] પું. ગરીબાઈને લીધે નહિ
 અસ્થવાપણું.

૩. [સં. જા (નહિ) + અવ (રેશ્મા) +
 ઇન્ (વાળું) + ભાવ (હોવાપણું)] પું. દેશાર
 ન થાય એવી સ્થિતિ; અવિદ્યારીપણું.

- અભ્યયેત પું. (કાવ્ય) યમકાનુપ્રાસના એટલે
 લુકા લુકા અર્થના સમાન સ્વરૂપની પુનરા-
 ર્થતિવળા એટલે ફરી ફરી પાછા વપરાય એવા
 સ્વરૂપસંચારના જે ભેદમાંનો એક. તેમાં યમક-
 વળા અક્ષરોની વચ્ચે કોઈ બીજો અક્ષર કે
 સ્વર આવતો નથી.

- અભ્યર્થ ૧. વિ. અમૂલ્ય; અમોઘ; અરૂ.
 ૨. [સં. જા (નહિ) + અર્થ (નામ)]
 વિ. સમગ્ર; સાર્થક.

- અભ્યર્થીક ૧. [સં. જા (નહિ) + અર્થીક
 (અભ્યર્થ)] વિ. વક્ષણ; વિવ.

૨. [સં. જા (નહિ) + અર્થીક (અર્થ)]
 વિ. સાચું; ખરું; સત્ય.

- અભ્યર્થીક ને અમૂલ્ય અર્થ મંચીસ્થ સાક્ષાત્.
 'અભ્યર્થ'

- અભ્યવધાન ૧. પું. કળણ ન હોવાપણું.
 ૨. [સં. જા (નહિ) + અવધાન (વચન
 આપવું તે)] જ. નજીકપણું; સંનિધિ; નિઃકલ્પ.

૩. વિ. ખ્યાન વિનાનું; કળણ વગરનું.

૪. [સં. જા (નહિ) + અવધા (સંકલ્પ)]
 વિ. નહિ હોય; ખુલ્લું.

૫. વિ. કમ્બે કાંઈ ન હોય એવું; સીધા
 સંબંધવાળું.

- અભ્યવધાન અનુમાન [સં. અભ્યવધાન
 (વચન કાંઈ ન હોય એવું) + અનુમાન (અન-
 યય)] જ. (ન્યાય) સીધા સંબંધવાળું અનુ-
 માન; અપરોક્ષાનુમિતિ.

- અભ્યવસાય ૧. [સં. જા (નહિ) + અવસાય
 (નિયમ)] પું. અનિશ્ચિતતા; અપ્રત્યુષ્ઠ.

૨. [સં. જા (નહિ) + અવસાય (ઉપાય)]
 પું. અગત્ય; ઉદ્ધમનો અભ્યવ.

૩. પું. કમકમની અપાપ ન હોવાપણું.

૪. પુ. પ્રમથંધો ન હોવાપણું; એકરી.
 ૫. વિ. આગસુ; નિરુદ્ધમી.
અભવવસાધવાદ [સં. અ (નહિ) + વસાધ (ઉપમ) + વાદ (મત)]
 પુ. માણસની ઇચ્છા અને વર્તણૂક પર હેતુની અસર થાય છે, પરંતુ તેનાથી જ તેઓ નહીં થતાં નથી એવો મત; પ્રવૃત્તિનિશ્ચિતતા; અનિયમિતવાદ.
અભવવસાધી ૧. [સં. અ (નહિ) + વસાધ (ઉપમ) + ઇન્ (વાર્ધ)] વિ. આગસુ.
 ૨. વિ. ધમા માટે નહિ પણ હોખની આતર થોળાયેલું; હોખપ્રેરિત. જેમકે, તેણે થોળના મિત્રોમાંથી એક અભવસાધી નામક મંડળી બિંબી કરી છે.
 ૩. [સં. અ (નહિ) + વસાધિન (ધમામા હોખવેલું)] વિ. ધમા વગરનું; નિરુદ્ધમી.
 ૪. વિ. નવરૂં; પ્રમથબળી ખડખડ વગરનું; હાંતું કામકાજ કરવાનું ન હોય એવું.
 ૫. [સં. અ (નહિ) + વસાધિન (નિયમવાર્ધ)] વિ. નિયમ વગરનું; ક્યમચુ.
અભવવસ્થા લુઓ અભવસ્થિત.
અભવવસ્થા ૧. [સં. અ (નહિ) + વસ્થા (મંદોનસ્ત)] છો. અગમ્ય; મોટાળો; એર-બંદોનસ્ત.
 ૨. છો. ધાર્મિક કે દિવાની કાવદમાં અપેક્ષો જીલભરેલો અભિપ્રાય.
 ૩. છો. મંદોનસ્ત વગરની હાલત; અસ્ત-અસ્તપણું.
 ૪. [સં. અ (નહિ) + વસ્થા (નિયમિત બોધવલું)] છો. સાક્ષમાં ના કહી હોય એવી વિરુદ્ધ વ્યવસ્થા; અવિધિ; અનિયમિતતા.
 ૫. છો. કુસ્થક; તોશાન; બખેડો.
અભવવસ્થાપ્રિય [સં. અ (નહિ) + વસ્થા (મોઢવલું) + પ્રિય (વડવું)]
 વિ. મંદોનસ્ત વહાલો ન હોય એવું; એરબંદો-નસ્તને માહનારૂં.
અભવવસ્થિત ૧. વિ. અજાણેશ; અપુણ; અસ્વસ્થ.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + વસ્થિત (મોઢવધિ)] વિ. મોઢવલું વગરનું; હંમયકા વિનાનું; અસ્તઅસ્ત; મોટાળિયું.
 ૩. વિ. અંચળ; અચિત; અસતું.
 ૪. [સં. અ (નહિ) + વસ્થિત (નિયમિત કરેલું)] વિ. નિયમ વગરનું; અનિયમિત.
 ૫. વિ. (સંમીત) વ્યવસ્થા વિનાનાં રચાનો-થી ચાનાર.
 ૬. [સં. અ (નહિ) + વસ્થિત (મર્યાદામાં મૂકેલું)] વિ. કદ વગરનું; અમર્યાદ.

અભવવસ્થિતચિત્ત [સં. અભવસ્થિત (આડમ) + ચિત્ત (મન)] વિ. મન ઠેકાણે ન હોય એવું; અસ્વસ્થ ચિત્તવાળું.
અભવવસ્થિતપણું લુઓ અભવસ્થિત.
અભવવસ્થિતપણું લુઓ અભવસ્થિત.
અભવવસ્થિતવર્તણૂક [સં. અભવસ્થિત (નિયમ વગરનું) + વર્તન (આચરણ)]
 છો. શાવે તેમ વર્તવાપણું; સ્વચ્છંદી આચરણ.
અભવવસ્થિતિ ૧. [સં. અ (નહિ) + વસ્થિતિ (મંદોનસ્ત)] છો. હંમયકા વિનાની હાલત; અનિયમિતતા; મોટાળો; અગમ્યકાળ.
 ૨. છો. કુસ્થક; તોશાન; બખેડો.
અભવવહારિક ૧. વિ. અગમ્યમાં ન મૂકી શકાય એવું.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + વહાર (કેકરીત) + ઇન્ (વાર્ધ)] વિ. કુનિવાદરીના કામ-કાજમાં ન નમે એવું.
અભવવહારુ લુઓ અભવહારિક.
અભવવહારોપયોગી [સં. અ (નહિ) + વહાર (કામકાજ) + ઉપયોગિન (કામનું)] વિ. જાતણ; રહ; બર્ધ; નામનું; ઉપયોગ વિનાનું.
અભવવહારી ૧. [સં. અ (નહિ) + વહાર (વર્તનું) + ઇન્ (વાર્ધ)] વિ. કામકાજમાં ન લાવી શકાય એવું; અગમ્યમાં ન મૂકી શકાય એવું; અવહેવાર.
 ૨. વિ. ઉપયોગ વિનાનું; નિરર્થક.
 ૩. વિ. નાત જરૂર મોઢું; બહિષ્કૃત; પક્ષિત; સંબંધ નહિ રાખવા એવું.
અભવવહિત ૧. [સં. અ (નહિ) + વહિત (અંતરવાર્ધ)] વિ. તાન પાસેનું; નજીકનું.
 ૨. વિ. સીધું; પરભાઈ.
 ૩. વિ. વચ્ચે કંઈ ન હોય એવું; અંતરામ વગરનું; સાક્ષાત સંબંધવાળું.
અભવવહિત અનુમાન [સં. અભવવહિત (પરભાઈ) + અનુમાન (અટકવ)]
 છ. (આવ) સીધી રીતે કરેલ અટકવ; અભવધાન અનુમાન; અપોક્ષાનુમિતિ; 'ઇમો-જીએટ ઇન્-રુ-સ'. અનુમિતિઓ જે પ્રકારની છે. અભવવહિત અનુમિતિ અને અભવવહિત અનુ-મિતિ. અભવવહિત અનુમિતિ એટલે એક વાક્ય ઉપરથી પરભાઈ નિરૂપણ કરેલ બીજું વાક્ય. વધુ અનુમિતિગ્રન મેળવતાં વચમાં બીજા વાક્યની કે સાધનની જરૂર નથી પડતી, માટે આ પરભાઈ એટલે અભવવહિત અનુમાન કહેવાય છે.

અભવવહિત અનુમિતિ [સં. અભવવહિત (પરભાઈ) + અનુમિતિ (અનુમાન)]
 છો. એક યાનના સાધનથી સીધી રીતે ચચેશ બીજું યાન. લુઓ અભવવહિત અનુમાન.
અભવવહિતપૂર્વગામી [સં. અભવવહિત (નજીકનું) + પૂર્વ (આગમ) + ગામિન (અગમ)] વિ. તરત જ પહેલાંનું; વચ્ચે બીજું કંઈ ન હોય એ રીતનું પહેલું. જેમકે, નર એ આંકડો દસનો અભવવહિત પૂર્વગામી છે.
અભવસન ૧. [પ્રા. અવી (પરો) + અસન (છેલું તે)] જ. પેદાં કે અડરાં હાંકવાં તે.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + અસન (પાપ)] જ. સદ્ગુણ; નીતિ.
 ૩. [સં. અ (નહિ) + અસન (કેકે વસ્તુ લેવાની ટેવ)] વિ. અધાણ વગરનું; કેકે ચીજ લેવાની ટેવ વિનાનું.
અભવસની ૧. [સં. અ (નહિ) + અસન (અરાવ ટેવ) + ઇન્ (વાર્ધ)] વિ. અરાવ લત વિનાનું.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + અસન (કેકે વસ્તુ લેવાની ટેવ) + ઇન્ (વાર્ધ)] વિ. અધાણી નહિ એવું.
અભવસ્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + અસ્ત (જરૂર)] વિ. જરૂર નહિ ચચેશ; એકડું.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + અસ્ત (બિલકું)] વિ. (અચિત) સમ; બિલકું નહિ એવું. જેમકે, ઘોડો ઘોડા રૂપિયા રૂપિયા
 ૧ : ૫ :: ૫૦ : ૨૫૦ આ અભવસ્ત કે સમ-પ્રમાણનો દાખલો છે.
 ૩. વિ. સાદું.
અભવંમ ૧. [સં. અ (નહિ) + અંમ (મોઢવલું)] પુ. વિષય. તે બધી રીતે સંપૂર્ણ એટલે આમી વગરના છે.
 ૨. વિ. આમી વિનાનું; ખોડખાંપણ વગરનું; પૂર્વ.
 ૩. વિ. બધા સદ્ગુણવાળું; પરિપૂર્ણ.
 ૪. વિ. સમસ્ત.
 ૫. [સં. અ (નહિ) + અંમ (મર્મ વચન)] વિ. સાદા અર્થવાળું; ટોણા વિનાનું.
અભવંમી છો. સુપ્રસન્ની નામની વનસ્પતિ.
અભવંમંગમ [સં. અ (નહિ) + અંમ (આમીવાર્ધ) + અંમ (સરીર)] વિ. ખોડ-આમી વિનશ્ચ સરીરવાળું.
અભવંમંગમી [સં. અ (નહિ) + અંમ (આમીવાર્ધ) + અંમ (સરીર) + ઇન્ (નરીઅતિયો પ્રભવ)] છો. સંપૂર્ણ અંમવાળી રો.

અવ્યયોચ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + અંચ (મર્ચ વચન)] જ. (કાચ) કંઈ જાણકારી રીતે કહેવામાં ન આવ્યું હોય એવું કાચ.

અવ્યયોચ્યને વિદ્યનો અમમ કાચ કહે છે અને તેના શબ્દચિત્ર અને વાચ્યચિત્ર કે અર્થચિત્ર એવા બે વિભાગ છે. અવ્યયોચ્ય એટલે જેમાં અવ્યય અર્થ છે નહિ એવું કાચ કે અવ્યય અર્થ હોય તો સુદૃઢ-બહુ સ્વરૂપ ન હોય એવું કાચ.

કાચ સાહિત્ય સમાજ.

૨. વિ. કટાક્ષ વગરનું; દોષ્યા વિનાનું.

અવ્યયોચ્યા [સં. અ (નહિ) + અચ (કાશ) + આ (નારીભવિત્યે પ્રત્યય)] છી. (કાચ) એક જાતની સફળા. તેમાં મર્ચ મોલ હોવા નથી.

અવ્યયોચ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + અંચ (અવચન)] પુ. શીંગડાં ન આવ્યાં હોય એવું પશુ.

૨. [સં. અ (નહિ) + અંચ (મર્ચ અર્થે અર્થ અભાવવાની શબ્દની સહિત)] વિ. (કાચ) અસંહાર વિનાનું.

૩. વિ. અડખડિયું; અરપટ.

૪. [સં. અ (નહિ) + અંચ (ચિદ્ર)] વિ. નિશાની વગરનું; ચિદ્ર વિનાનું.

૫. વિ. શીંગડાં વગરનું.

૬. વિ. સુદર લક્ષણ વિનાનું.

અવ્યયોચ્યનીચ [સં. અવ્યય (અવગત વચન) + ઈચ (વાચ)] વિ. અવ્યયોચ્ય વિનાનું.

અવ્યયોચ્ય લુઓ અવ્યયોચ્ય.

અવ્યયોચ્ય [સં. અ (નહિ) + અચ (અવચન)] વિ. સાત; સ્વરચ.

અવ્યયોચ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + અચ (પ્રક)] જ. ઈશ્વરનું એક સ્વરૂપ. ઈશ્વર એ જીવની પેઠે મણુ દેહ અને જણુ અવસ્થાધારી સત્ત્વ છે. એ મુક્ત નથી, પણ બદલે છે. એના જણુ દેહને વિરહટ, સ્વાદમા અને અવ્યયોચ્ય કહે છે.

૨. [સં. અ (નહિ) + અચ (પ્રક)] જ. પ્રકટ નહિ થયેલ બીજરૂપ અને બજાનું કારણ; અચાનં; અચાનન.

૩. જ. (સાંખ્ય) પ્રધાન; પ્રકૃતિ.

૪. વિ. એકલું; સમસ્ત.

૫. વિ. (વેદાંત) અમતના બીજરૂપ એટલે કારણરૂપ.

૬. વિ. નહિ બીજેલું; વિમલ નહિ પામેલું.

૭. વિ. નામ અને રૂપની આકાર નહિ પામેલું; અપ્રકટ.

દીનાવસ્થામાં અવ્યયોચ્ય ૧૫૯ લઈ તેને અચૂત કર્યું.

સિદ્ધાંતસર્વ

૮. વિ. અચ પાત્ર વિનાનું; અપ્રયક્ત.

અવ્યયોચ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + અચ (પ્રક)] જ. સારાંશરસાં અમ નેનાથી કસ્યામાં આવે તે સ્વભાવ.

અવ્યયોચ્ય ૨. [સં. અ (નહિ) + અચ (પ્રક) + રૂપ] વિ. નહિ દેખાતું; અદૃશ્ય.

અવ્યયોચ્યા [સં. અ (નહિ) + અચ (મોખો અર્થ)] છી. પૂરતું અને બીજરૂપ વર્ણન નહિ હોયપણું; અરપટલા; મોખમ હેતુ તે.

અવ્યયોચ્યાત [સં. અ (નહિ) + અચ (અર્થ) + આ (નારીભવિત્યે પ્રત્યય)] વિ. ખુલાસો ન થયો હોય એવું.

અવ્યયોચ્યાન લુઓ અવ્યયોચ્યા.

અવ્યયોચ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + અચ (અર્થ) + આ (નારીભવિત્યે પ્રત્યય)] વિ. ન સમજાવવા એવું; વિવેચન ન કરવા એવું.

૨. વિ. વિવેચન ન આપી સમજ એવું.

૩. વિ. સમજાવવાની બીજ ન પડે એવું; સહેલું.

૪. વિ. સમજાવી ન શકાય એવું; અમમ.

અવ્યયોચ્યાત ૧. [સં. અ (નહિ) + અચ (અર્થ) + આ (નારીભવિત્યે પ્રત્યય)] વિ. રોગ ન સમજ એવું.

૨. વિ. સંયમ; અખંડ.

અવ્યયોચ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + અચ (અર્થ) + આ (નારીભવિત્યે પ્રત્યય)] પુ. પ્રમલિષ્ટપણું; સરજતા.

૨. વિ. દમ વગરનું; નિરુપક.

અવ્યયોચ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + અચ (અર્થ) + આ (નારીભવિત્યે પ્રત્યય)] વિ. રોગ પેદા નહિ કરનાર; નીરોગી રાખે એવું.

અવ્યયોચ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + અચ (અર્થ) + આ (નારીભવિત્યે પ્રત્યય)] વિ. ભુલું ભુલું; પરિચિત્ત; અ-ક્રિયક.

૨. [સં. અ (નહિ) + અચ (અર્થ) + આ (નારીભવિત્યે પ્રત્યય)] વિ. નહિ દેવાયેલું.

અવ્યયોચ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + અચ (અર્થ) + આ (નારીભવિત્યે પ્રત્યય)] વિ. નહિ મરેલું; જીવંત.

અવ્યયોચ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + અચ (અર્થ) + આ (નારીભવિત્યે પ્રત્યય)] વિ. સમેત મનવાળું. અવ્યયોચ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + અચ (અર્થ) + આ (નારીભવિત્યે પ્રત્યય)] વિ. સમેત મનવાળું.

અવ્યયોચ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + અચ (અર્થ) + આ (નારીભવિત્યે પ્રત્યય)] વિ. નહિ મરેલું; જીવંત.

નૈમર્મ (અનંતવાસ), અવ્યયોચ્ય (મૈત્રી), અવિહિત (માસ ન આપવાની ગુણ) આ ત્રણ વિદ્યોને જોડે વિદ્યાન કયો.

પ્રસન્ન

અવ્યયોચ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + અચ (અર્થ) + આ (નારીભવિત્યે પ્રત્યય)] પુ. અવ્યયોચ્ય સુસ્તી; અનુદ્યોગ.

૨. પુ. નહિ અવ્યયોચ્ય મંદો; પોતાનું ન હોય એવું કામ.

૩. પુ. પોતાની સત્ત્વ બહારની અવ્યયોચ્ય; અ-વિચ્છેદ; પોતાને સંનય કરાવતી ન હોય એવી અવ્યયોચ્ય.

૪. વિ. અમકાજ વગરનું; ઉચ્ચ વિનાનું.

૫. [સં. અ (નહિ) + અચ (અર્થ) + આ (નારીભવિત્યે પ્રત્યય)] વિ. વેપારને નહિ અમતું.

અવ્યયોચ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + અચ (અર્થ) + આ (નારીભવિત્યે પ્રત્યય)] વિ. વેપારને નહિ અમતું.

તે માલ અવ્યયોચ્ય હોવાનું કાવવામાં આવ્યું છે.

અવ્યયોચ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + અચ (અર્થ) + આ (નારીભવિત્યે પ્રત્યય)] વિ. અમકાજ વગરનું; નિરુપક; અવ્યયોચ્ય.

૨. વિ. (સાંખ્ય) ક્રિયાક્રમ; અકર્તા.

અવ્યયોચ્ય ૧. પુ. (ન્યાય) કહેવા સ્વભાવો પતો ન કાઢે એવો ઉચારાભાસ. જેમકે, કોઈ કહે કે કાશીની પૂર્વે મધ્ય દેશમાં માફ જેતર અમુક માણસે લીધું, અહીં કાશીની પૂર્વે મધ્ય દેશ નથી પરંતુ મધ્ય દેશ છે, તેથી આ અવ્યયોચ્ય છે.

૨. [સં. અ (નહિ) + અચ (અર્થ) + આ (નારીભવિત્યે પ્રત્યય)] વિ. ભુલું ભુલું; અક્રિયક.

૩. વિ. નહિ જોવામાં ન આવે એવું.

૪. વિ. હાવાનું; અર્પિત.

અવ્યયોચ્ય લુઓ અવ્યયોચ્ય ૨, ૪.

અવ્યયોચ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + અચ (અર્થ) + આ (નારીભવિત્યે પ્રત્યય)] વિ. અવ્યયોચ્ય સારું હોવાપણું.] છી. (ન્યાય) અવ્યયોચ્ય મર્યો જોઈએ તે સમજાવો સમાવેશ ન થાય એવો લક્ષણરૂપ. જેમકે, જેને ચોટલી ને જનોઈ હોય તે સાકાણુ કહેવાય, એવું લક્ષણ બાપીએ તો તેમાં અવ્યયોચ્ય છે, કેમકે સંન્યાસી સાકાણુ હોય છતાં તેને ચોટલી કે જનોઈ હોતી નથી, અથવા દોર એટલે દુધ દેનાર માણસથી પાણી શકાય તેવું પણ એમ કહીએ તો થોડાં અને અધિકાં લક્ષણ બહાર રહી અવ્યયોચ્ય છે, માટે તેમાં પણ અવ્યયોચ્ય આવે છે. આ ઉપરાંત લક્ષણના બીજા પણ એ હોય છે: અતિઅસિ અને અસંભવ.

૨. [સં. અ (નહિ) + અચ (અર્થ) + આ (નારીભવિત્યે પ્રત્યય)] છી. અવ્યયોચ્ય અભાવ; ચોતરફ કે બધી અવ્યયોચ્ય દેવાયેલું ન હોવાપણું.

૩. [સં. અ (નહિ) + અચ (અર્થ) + આ (નારીભવિત્યે પ્રત્યય)] છી. અવ્યયોચ્ય અભાવ; ચોતરફ કે બધી અવ્યયોચ્ય દેવાયેલું ન હોવાપણું.

૪. [સં. અ (નહિ) + અચ (અર્થ) + આ (નારીભવિત્યે પ્રત્યય)] છી. અવ્યયોચ્ય અભાવ; ચોતરફ કે બધી અવ્યયોચ્ય દેવાયેલું ન હોવાપણું.

અન્યાર્થોર્થ લુપ્તો અન્યાર્થો ૧.
 અન્યાર્થ [સં. અ (નહિ) + અપ (પ્રસાદ) + ય (એવું)] વિ. હેલાવો ન હોય એવું; સર્વઅપાદ ન હોય એવું.
 અન્યાર્થવ્યવ [સં. અ (નહિ) + અપ (હેલાવું) + વ (એવું) + ત્વ (વર્તુ)] જ. વિસ્તાર ન પામવાપણું.
 અન્યાર્થવ્યવૃત્તિ [સં. અ (નહિ) + અપ (હેલાવું) + વ (એવું) + વૃત્તિ (સ્થાપ)] છી. પોતાના અધિકારવ્યવ એટલે આમનરૂપ પદાર્થના અમુક ભાગમાં કે અમુક કાળમાં નહિ રહેલ પ્રાણી કે વસ્તુ. જેમકે, આ ઉપરના વાંદરાનો સંયોગ કાઢી કાળી સાથે હોય છે પણ મૂળ સાથે નથી તેથી તે વાંદરો અન્યાર્થવૃત્તિ કહેવાય.
 અન્યાર્થવ્યવૃત્તિમુલ્ય [સં. અ (નહિ) + અપ (હેલાવું) + વ (એવું) + વૃત્તિ (સ્થાપ) + મુલ્ય] પુ. (વેદાંત) પોતાના આમનરૂપ પદાર્થના કોઈક દેશમાં રહે અને કોઈકમાં ન રહે તેવો મુલ્ય જેમકે, વાંદરાનો આ સાથે સંયોગ. એમાં વાંદરાનો આ સાથે સંયોગરૂપ મુલ્ય બાજબી એક ભાગમાં રહેલો છે, બીજા ભાગમાં રહેલો નથી.
 અન્યાર્થવ્યાધ ૧. પુ. (કૈન) લોકાંતિક દેશકાંતી નવ માંહેની એક ભાત. આ દેવ વાચન મૂલ્યમાં રહેલ મનાય છે.
 સાસ્ત્રવ, આદિત્ય, ચંદ્ર, અરુણ, વર્તેશ, ઉપિત, અન્યાર્થવ્યાધ, મરુત અને અરિષ્ટ એ લોકાંતિક છે. તત્ત્વાર્થસૂત્ર
 ૨. જ. મોહ; સિદ્ધિસ્થાન.
 ૩. [સં. અ (નહિ) + આપિ (કુઃખ)] જ. હરીરની પીપા ન હોવાપણું.
 અન્યાર્થમોહ [સં. અ (નહિ) + આમોહ (અમોહ)] પુ. જામ ન હોવો તે; અમોહિ;
 અન્યાર્થમામ ૧. [સં. અ (નહિ) + આમામ (હસત)] પુ. અસત ન કરવાપણું.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + આમામ (ઉભય)] પુ. મહેનત ન કરવાપણું; આગમ.
 ૩. વિ. અસત વગરનું.
 અન્યાર્થવહુરિક [સં. અ (નહિ) + અવહુર (વર્તન) + ઇક (વાહું)] વિ. અન્યાર્થ ન મૂકી કાઢાય એવું; અવહેલર; અપાર્થ; અવહુર.
 અન્યાર્થવૃત્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + આવૃત (હરત)] વિ. અણુ; સતત; નિરંતર.
 ૨. વિ. 'એમ ને તેમ રહેલું.
 ૩. જ. સર્ગમ; અગ્ર.

અન્યાર્થવૃત્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + આવૃત (હરત)] જ. અર્થ વાક્ય; ખોટું ન હોય તેવું વાક્ય.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + આવૃત (હોત)] વિ. અણુ; સતત; સેવ્ય વગરનું; અપ્રતિભદ.
 ૩. વિ. વહિ વહેલ; અર્થમ; અર્થમ.
 અન્યાર્થવૃત્તમતિ [સં. અ (નહિ) + આવૃત (હોત) + મતિ] છી. રોકાણ વગરની માલ. વલ્લ સર્વવ પૂર્ણ છે તેમાં મુક્ત હવ અન્યાર્થવૃત્તમતિ હોય છે. સત્ત્વાર્થસૂત્ર
 અન્યાર્થવૃત્તિ [સં. અ (નહિ) + અવૃત્તિ (છડું કરું) + તિ (નામ અન્યાર્થ પ્રત્યય)] છી. છડું ન કરવાપણું; ઇતિભિન્ન ન કરવું તે.
 અન્યાર્થકાંતિક [સં. અ (નહિ) + અન્યાર્થ (આમન મયેવ) + ઇક (વાહું)] વિ. અન્યાર્થ; સ્થિર; અમ.
 અન્યાર્થપેત્ર ૧. [સં. અ (નહિ) + અન્યાર્થ (કામ)] વિ. અનુભવ વગરનું; અન્યાર્થ; નિનઅનુભવી.
 ૨. વિ. ભાષાની રદિ. અન્યાર્થ વગેરે ન આવડતું હોય એવું; અન્યાર્થના જ્ઞાન વગરનું.
 ૩. વિ. (અન્યાર્થ) અન્યાર્થ ન હોવી કામન એવું.
 આ જ આમનમાં સર્વવૃત્તિદિગ્દશ વગેરે છે કે સ્વામી' એ સમ અન્યાર્થપેત્ર એટલે અન્યાર્થ વિનાનો અર્થ છે અર્થ અન્યાર્થ એટલે માત્ર અને પ્રત્યક્ષ અને અર્થ અન્યાર્થપૂર્વક સિદ્ધ થયેલો છે. તત્ત્વાર્થસૂત્ર
 ૪. વિ. અન્યાર્થ ન હોય એવું.
 ૫. [સં. અ (નહિ) + અન્યાર્થ (સિદ્ધ)] વિ. હોસિયારી વિનાનું; અનુભવ અનાદી.
 અન્યાર્થ ૧. જ. અર્થનો પૂવાનો રોગ.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + અર્થ (અર્થ)] જ. અર્થ વગરનું હોવાપણું; અર્થ એટલે અર્થ નહિ તે.
 ૩. વિ. અર્થમ વગરનું; હોવા વિનાનું.
 ૪. વિ. આ વગરનું; ઈતિ પામ્યા વિનાનું.
 અન્યાર્થશુક [સં. અર્થ (શુક) + શુક (અર્થનો એક રોગ)] જ. અર્થનો એક રોગ. એમાં અર્થનું કોણ પર સોદ રેવના પૂવા એવું પડી જઈ તેમાં એક બોધાય એવું દરેક થાય છે.
 અન્યાર્થ ૧. [સં. અ (નહિ) + અર્થ (નિમ)] જ. ધાર્મિક નિમ ન હોવાપણું.
 ૨. જ. નિમ ન હોવાપણું.
 ૩. જ. (કૈન) ના હોવી દેવાપણું. (૧) પ્રાણી, (૨) પક્ષી, (૩) અવસ્થા, (૪) અનુભવ અને (૫) પરિણામ એક પાંચ અર્થ છે.

૪. વિ. અર્થ વિનાનું; નિમ રહિત.
 ૫. વિ. એનો ધાર્મિક નિમ નાથ પામ્યો હોય એવું.
 ૬. વિ. અર્થ ધારણ કર્યા વગરનું.
 અન્યાર્થી [સં. અ (નહિ) + અર્થી (નિમ-વર્તુ)] વિ. અર્થ ધારણ કર્યા વગરનું.
 એનો અન્યાર્થી હવ તેનો એ અન્યાર્થી પુત્રી નિમક મહેલમાં માલ્યા ગયા. પુરાતન
 અન્યાર્થ (અન્યાર્થ) [સં. અ (નહિ) + વાર્થી (રોકાણ)] વિ. અર્થવર; નહિ વર્ણવતું; પડી રહેલું.
 અન્યાર્થ ૧. [અ. અન્યાર્થ (તે આવવ મયે)] પુ. અર્થવર; અર્થવર.
 ૨. વિ. પહેલું; અર્થવર.
 ૩. વિ. અર્થવરનું; અર્થવરનું મુખ્ય.
 ૪. વિ. સુદર.
 ૫. વિ. છોથી સરસ; ઉત્તમ; મેઘ.
 ૬. જ. પહેલી નજર; દેખાતી રીતે.
 ૭. જ. અર્થવરમાં; પહેલેથી.
 અન્યાર્થી અર્થવર સુધી = પહેલેથી ઉભે સુધી; આદ્ય.
 અન્યાર્થકામ [અન્યાર્થ (અર્થવર) + કામ] જ. પ્રથમ મુદ્દમો; મૂળ અર્થવર; અર્થવરનું અર્થવર; 'અર્થવર નથી બોરિજિનલ કોટ'.
 અન્યાર્થકારુણ [અ. અન્યાર્થ (પહેલું) + કારુણ] પુ. સિસ્તેદર.
 અન્યાર્થકારુણ [અ. અન્યાર્થ (પહેલું) + કારુણ (પાલી)] પુ. પ્રથમ પંક્તિ; પહેલો વર્ગ; ઉત્તમ પ્રકાર.
 અન્યાર્થપુરાણો [અન્યાર્થ (અર્થવર) + પુરાણ] પુ. અર્થવર પુરાણો; મૂળ સાબિતી; 'પ્રાણમરી એરિન્ન'.
 અન્યાર્થમનઝિલ (અવસ્થાનઝિલ) ૧. [અ. અન્યાર્થ (મુખ્ય) + મંઝિલ (એક વિસ્તારી મુસાફરી)] છી. કાનઝિલા; કાનઝિલા.
 અન્યાર્થમનઝિલ પહેલાંનું = કાન કે કાન સિદ્ધ કરી.
 ૨. છી. મહાનિ કાટવા કે અર્થવરની અર્થ; અર્થવર કે અર્થવરના. માલુસના મરણથી તેની દુનિયાની સાર પૂરી થવાથી પરલોકની મુસાફરીની શરૂઆત થાય છે. એ મુસાફરીમાં પહેલો રાતવાસો અર્થવર હોવાથી એને પહેલી અર્થવર કહે છે.
 અન્યાર્થમંજલ લુપ્તો અન્યાર્થમનઝિલ.
 અન્યાર્થમુકદ્દમો [અ. અન્યાર્થ (અર્થવર) + કારુણ (મુદ્દમ)] પુ. મૂળ અર્થવર; પ્રથમ અર્થવર.

અવ્યયસૂત્રમત [અ. અવ્યય (પહેલું) + સૂત્રમત (સત્તા)] છી. મૂળ અધિકાર.

અવ્યયામ [અ. અમ (સામાન્ય)નું અણુવચન] વ. વ. વ. સામાન્ય અણુઓ; અસમાન્ય; સોક.

અવ્યયાર્થ. અ. (પાસ્ટી) મોકું; અસર.

અવ્યયેશ ૧. [આ (વધારે) + વેરવું (નહીં થાયું) + ઈતિ (સ્વાતંત્ર્ય)] પું. અવરણ; આવરણપત્ર; સંભવ; મૂંઝવણ.

૨. પું. સરમ; અનન્ય; સાન્ય.

અવ્યયેઈ વિ. આવું; અવરણપત્ર; આપણ; મૂંઝવાપેલું.

અવ્યયે [અ. હવાઈ (હવા સંબંધી)] છી. હવાઈ; હારની કોડી કે બૂંચળામાં હાર નાખીને બનાવેલી એક જાતની આલસપાશ. તેનો પલીતો એટલે જામગરી સજાવતાં તે આકાશમાં ચડી જાય છે.

અવ્યય ૧. [સં.] જ. કિ. આવી જવું; પહોંચવું.

૧. જ. કિ. હેલાવું; આપવું; વિસ્તારાવું.

૨. જ. કિ. અનુભવવું.

૩. જ. કિ. એકું કરવું.

૪. જ. કિ. (ધાતુ) ખાવું. આ ધાતુ ઉપરથી નીચેના સ્વરૂપ: અસિત = ખાધેલું. અસન = જૂન. અસન = બેસાડવું.

૫. જ. કિ. માણવું; ઉપભોગ કરવો; ભોજનવું.

૬. જ. કિ. મેળવવું.

અવ્યય ૧. [સં. અથ (એક)] પું. એકો.

૨. [અ.] પું. દશમો ભાગ; દશાંશ.

અસે સરર્ષ = પર્વમાં હરમાવેલ મિહકતનો દશમો ભાગ.

૩. છી. ઓખાઈ; પવિત્રતા; શુદ્ધિ.

૪. છી. પ્રમાણિતતા; નીતિ; સાચાઈ.

૫. છી. અવસ્થા; પદ્ધતિ.

અવ્યયાર્થ [અ. અમર (અવિત)નું અણુવચન] વ. વ. વ. અવિત; અમ.

અવ્યય ૧. [અ. ઇશ (આકર્ષ)] પું. ખાર; મોકું; પ્રેમ.

અવ્યયનો માર્ગો અવર્યાં ખાવ, અવ્યયનો માર્ગો ઠીકરામાં ખાવ = ખારને લીધે મારુસ થયે તે કરે.

૨. [સં. અ (નહીં) + સુખ] જ. એચેની; અસુખ.

૩. [સં. અસુખ (લોહી)] જ. લોહી.

અવ્યય પદા પ્રણવ અને અવ્યયક સ્થિતિ અસુખવ; લોહી પીધું પૂજા પવિત્ર સ્થિતિ માત્ર પિતૃગણકોષ

૪. [સં. અ (નહીં) + સદ્ (સંજ કરી)]

■ અમુક; એકા; અર; નિઃશંક.

૫. [અ.] જ. કિ. (ધાતુ) તે પ્રેમમાં પડ્યો. આ ધાતુ ઉપરથી નીચેના સ્વરૂપ: ઇશ = પ્રેમ. અસિત = પ્રેમી. માસક = પ્રેમપાન; પ્રિયા. ઇશ્વરી = પ્રેમકીડા; દેવી; રમણ; પ્રેમ.

અવ્યયાર્થ ૧. [૧૮. આશ્ચર્ય (અણુવચન)]

વિ. ઓખું; પુરું.

૨. જ. ખુલી રીતે; પ્રભુપણે.

૩. જ. એવે; અખરે.

અવ્યયાર્થ [સં. અ (અસાધ્ય) + સુખ (સુખ)] જ. અસાધ્ય સુખ; અસુખ નિઃશંક. સ્વિસે સિચાનું બોલવું. કામની સરખાતમાં હોઈ જવી વગેરે અપહુકન અણુવ છે.

અવ્યયાર્થ છી. ખાણી ઉપર થતું એક જાતનું ધાસ.

અવ્યયાર્થ ૧. [સં. અ (નહીં) + સક્ર (સમર્થ)] વિ. અસમર્થ; કરી ન શકે એવું.

૨. વિ. આવડત વિનાનું; અપુરુષ.

૩. [સં. અ (નહીં) + સક્ર (લાભવાનું)]

વિ. કમળેર; દમ વિનાનું; નળનું; નિર્ભય.

૪. વિ. નાલાયક; અપોમ.

૫. વિ. માંડું; નરમ.

અવ્યયાર્થ લુઓ અસક્રિત ૧-૪.

અવ્યયાર્થ લુઓ અસક્રિત ૧-૪.

અવ્યયાર્થ ૧. [સં. અ (નહીં) + સક્રિ (સમર્થ)] છી. અસમર્થ; કરી ન શકવા-પણું; અણું ન હોવાપણું.

૨. છી. આવડતની ખામી; અકૌશલ્ય.

૩. છી. નળનાઈ; દુર્બળતા; કમળેરી.

૪. છી. નાલાયકી.

૫. છી. (સાંખ્ય) શુદ્ધિ અને પ્રતિયોગી અભવસ્થા કે વિપર્યય; હાથ પગ વગેરે ૧૧ પ્રતિયોગી ૧૧ સક્રિય શુદ્ધિની તુષ્ટિ નામની ૬ અને સિદ્ધિ નામની ૮ સક્રિય મળી કુલ ૨૮ સક્રિય નામથી ગણી જવી તે.

અવ્યયાર્થમાન ૧. [સં. અસક્રિય (અભવ) + મત્ (વાક્ય)] વિ. કમળેર; દુર્બળ; તાકાત વગરનું; અસક્રિય.

અસક્રિયમાન ભવેત્ સધુ = ૧૬૫ નારી પતિવત્ત.

૨. વિ. અજ વગરનું; અસમર્થ; નમાણું.

અવ્યયાર્થમાન લુઓ અસક્રિયમાન.

અવ્યયાર્થ ૧. પું (કમ) એક અસંપૂર્ણ. તેમાં અવ્યયને લીધે કામ ન જવી શકે એમ વર્ણન કરવામાં આવે છે.

૨. [સં. અ (નહીં) + સક્ર (સક્રિય સક્રિય એવું)] વિ. ન જવી શકે એવું સક્રિય બહારનું; અસંભવિત; અસાધ્ય.

અવ્યયાર્થ ૧. [સં. અ (નહીં) + સક્ર (સક્રિય સક્રિય એવું) + તા (પણું)] છી. ન જવી શકે એવી સ્થિતિ; અસંભવિતતા; અસાધ્યતા; ન જવી શકવાપણું.

૨. છી. સક્રિય ન હોવાપણું.

અવ્યયાર્થ લુઓ અસક્રિય ૧.

અવ્યયાર્થમાન [સં. અ (નહીં) + સક્ર (જવી શકે તેવું) + વત્ (વાક્ય)] વિ. અસક્રિય જેવું; અમળ્ય અવસ્થા; ભામે જ બને એવું.

અવ્યયાર્થ ૧. જ. એક જાતનું દીર્ઘ નળકાં રંગના ફલવાળું મંદારી ધાસ. તેના મૂળમાંથી મંદ નીકળે છે, તેમ જ તેના મૂળમાંથી લીલી આના જેવી મંદ હોય છે.

૨. વિ. મંદારી.

અવ્યયાર્થ ૧. [અ (નહીં) + સમ (અણુવચન)] વિ. કામ વગરનું.

૨. [સં. અ (નહીં) + સિખ (ઘેસ)] વિ. રોમ વગરનું; સિખર વિનાનું.

૩. વિ. ચેરરી ન થઈ હોય એવું.

અવ્યયાર્થપરિણામ વિ. (મામ) આકુળવર્ણ.

અવ્યયાર્થ [સં. અ (નહીં) + સક્ર (સક્રિય)] વિ. કુચ્છાર વગરનું; સરળ.

અવ્યય (અસક્રિય) લુઓ અસક્રિય.

અવ્યય [અ (નહીં) + સક્ર] વિ. જવન ભારાઈ વહાણને થતિ મળે એ માટે તેના સાંજલાને બાંધવામાં આવતા કપડા વિનાનું.

અવ્યયાર્થ છી. પાંખણે ઉમેડી નાખવાની સજા.

અવ્યયાર્થ ૧. પું. કપર. તે સર્વને પ્રિય છે.

૨. પું. અંદો. તેનો પ્રકાર બધાને આનંદ આપે છે.

૩. [સં. અ (નહીં) + સમ (કુશળ)] પું. કુશળ ન હોય એવી સ્થિતિ.

૪. પું. રોસત; મિત્ર.

૫. વિ. જેની સામે લાગવાની કોઈ કિમત ન કરી શકે એવું.

૬. વિ. કુશળ વગરનું.

અવ્યયાર્થ ૧. પું. ગિલામું.

૨. જ. એક જાતનું કામ; અસંપૂર્ણ.

૩. જ. ખોરાક; અત; બોજન.

૪. [સં. અસુ (ખર્ચ) + જન (કિયાવચન પ્રણવ)] જ. જમવાની કિચ; ખાવું તે અણુ.

અસન કરવું = ખાવું.

३. वि. अक्षरीतः ३३ पत्रसु-

અસાધ્યશબ્દો ૧. [સં. અ (નહિ) + ધરણ (આધાર) + ધરણ (અધાર)] પું. અધારણ; પ્રભુ. તે અધારણે આધારો આપે છે.

ઉદાહરણ માટે તમ જુઓ, મનસે અસાધ્યશબ્દો

૨. વિ અધારણે આધારો અધારણે અધારણે ધરણ.

અસાધ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] ક. અધર્મશાસ્ત્ર.

૨. ન. કુ:ખ; કટ.

૩. વિ. ધર્મશાસ્ત્ર વગરનું; મૂલ્ય રહિત.

૪. [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] વિ. કુ:ખી.

૫. [અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] વિ. ધર્મ વિનાનું; બેધર્મ; નિર્ધર્મ; પીટ.

અસાધ્યશબ્દો [સં. અધ્યેય] જી. (અધ્યેય) અધ્યયનથી નવમું નવમું. ભુવો અધ્યેય.

અસાધ્ય ૧. ક. (અધ્યેય) પ્રમાણિક માણસ.

૨. વિ. ધર્મશાસ્ત્ર; નેત્રીવાળું.

અસાધ્યશબ્દો ૧. (અધ્યેય) અધ્યયનનું અવસ્થાનું નામ.

અસાધ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] ક. ધર્મશાસ્ત્ર ન હોય તે.

૨. ન. (જૈન) અધિ વગેરે ધર્મનો અભાવ.

૩. વિ. ધર્મશાસ્ત્ર હોય તો ધર્મ હોય એવું.

૪. વિ. ધર્મશાસ્ત્ર વિનાનું; અધ્યયન વગરનું; નિ:શરણ.

અસાધ્યશબ્દો ૧. [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ) + ધર્મ (ધર્મ)] જી. દુનિયામાં સુલેહ ભાવવવા દરેક શબ્દો પોતાનો અર્થ સરળતા સરળતા દરજ્જે આપે કરી નાખવાપણું; 'ડિસ્ટ્રીબ્યુશન'.

૨. જી. ધર્મશાસ્ત્ર વગરનું હોવાપણું.

અસાધ્યશબ્દો [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ) + ધર્મ (ધર્મ)] પું. ધર્મશાસ્ત્ર ન વાપરવાનો અભાવ.

અસાધ્યશબ્દો [અ. સાધ્ય (સાધી) નું અધ્યયન] પું. સાધી.

અસાધ્યશબ્દો પું. એ નામનો એક ધર્મશાસ્ત્ર.

અસાધ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] વિ. ધર્મશાસ્ત્ર વિનાનું; નિર્ધર્મ; નીચર.

૨. [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] વિ. સરેક વગરનું; નિ:શરણ; શરણ વિનાનું.

અસાધ્યશબ્દો [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] વિ. સરેક ન લાવવા એવું.

અસાધ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] જી. અધ ન લાવવાપણું; નીચર.

૨. [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] જી. સંધ્ય ન લોવાપણું; અસરકાર.

અસાધ્યશબ્દો [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ) + ધર્મ (ધર્મ)] વિ. સંધ્ય નહિ લાવવાપણું; વહેલી નહિ એવું.

અસાધ્યશબ્દો ભુવો અધ્યેય.

અસાધ્યશબ્દો [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] વિ. સંધ્ય ન લાવવાપણું.

અસાધ્યશબ્દો [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] વિ. સંધ્ય ન લાવવાપણું; સંધ્ય ન લાવવાપણું એવું.

અસાધ્યશબ્દો [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ) + ધર્મ (ધર્મ)] ક. સાધ્યશબ્દો ન લાવવાપણું.

અસાધ્યશબ્દો [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] ક. સાધ્યશબ્દો મળે ન લાવવાપણું.

અસાધ્યશબ્દો [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] વિ. ધર્મશાસ્ત્ર વિનાનું; ધર્મશાસ્ત્ર વગરનું.

અસાધ્યશબ્દો ૧. જી. એક જાતનું પાત્ર.

૨. [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] જી. ધર્મશાસ્ત્ર ન લોવાપણું.

અસાધ્ય (અસાધ્ય) [સં. અધ્યયન] પું. વિદ્યા સંવત્સરનો નવમો મહિનો.

અસાધ્ય માસમાં એ દિન સાથે, અધ્યયન પૂર્ણ થયે અધ્યયન અધ્યયન હોય એ અધ્યયન લેવા, અધ્યયન અધ્યયન, અધ્યયન મેલ.

અધ્યયન

અસાધ્યશબ્દો (અસાધ્યશબ્દો) પું. એક જાતનો અધ્યયન. તેમાં અસાધ્ય માસમાં કરી અધ્યયન છે, તેથી તેને અસાધ્યશબ્દો અધ્યયન કહે છે.

અસાધ્યશબ્દો (અસાધ્યશબ્દો) ૧. [સં. અધ્યયન (અધ્યયન) + ધર્મ (ધર્મ)] વિ. અધ્યયન અધ્યયન સંબંધી.

૨. વિ. અધ્યયન માસનું.

અધ્યયન અસાધ્યશબ્દો ૨

અધ્યયન અધ્યયન મેલ, અધ્યયન.

અસાધ્યશબ્દો ૧. [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] જી. અધ્યયન; કુ:ખ; પીડા; અસાધ્યશબ્દો નામ વિશેષ, અધ્યયનશબ્દો અસાધ્યશબ્દો ૧.

પ્રમાણ

૨. જી. ઉદ્યમ; દિવસ; અધ્યયન.

અસાધ્યશબ્દો ૧. જી. (જૈન) અધ્યયનશબ્દો.

૨. જી. અધ્યયનશબ્દો.

૩. [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] જી. કુ:ખ; અધ્યયનનો દુર્લાભ.

૪. જી. ધર્મશાસ્ત્ર; અસાધ્ય.

અસાધ્યશબ્દો ૧. [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] જી. અધ્યયન; ઉત્તાપો; કુ:ખ; પીડા; અસાધ્ય.

૨. જી. અધ્યયન; દિવસ; અધ્યયન.

અસાધ્યશબ્દો ૧. (જૈન) જૈન પરિણામે ધર્મ કુ:ખ ભોમરે એવું કહે.

અસાધ્યશબ્દો [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] વિ. ધર્મશાસ્ત્ર ન લાવવાપણું; ધર્મશાસ્ત્ર ન લાવવાપણું એવું.

અસાધ્યશબ્દો [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ) + ધર્મ (ધર્મ)] જી. કુ:ખ પડે નહિ એવું વેર કહે છે.

અસાધ્યશબ્દો [જા. ધર્મશાસ્ત્ર] જી. ધર્મશાસ્ત્ર; નિશાની; સાન.

વિદ્યુત જડી અસાધ્યશબ્દો તે પહે,

ધર્મશાસ્ત્ર અધ્યયન છે મૂળે.

પ્રમાણ

અસાધ્યશબ્દો ૧. [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] વિ. ધર્મશાસ્ત્ર; ધર્મશાસ્ત્ર. તેને ધર્મશાસ્ત્ર ન લોવાપણું તે અધ્યયનશબ્દો કહેવાય છે.

૨. વિ. ધર્મશાસ્ત્ર.

૩. વિ. ધર્મશાસ્ત્ર વિનાનું.

૪. [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] વિ. ધર્મશાસ્ત્ર સંબંધી નહિ એવું.

અસાધ્યશબ્દો [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ) + ધર્મ (ધર્મ)] પું. અધ્યયનશબ્દો; કહેવું નહિ પડે અધ્યયનશબ્દો.

અસાધ્યશબ્દો [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] વિ. ઉદ્યમ; અધ્યયન.

અસાધ્યશબ્દો ૧. [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] જી. પુષ્ટતા; ઉદ્યમ.

૨. જી. અધ્યયન.

અસાધ્યશબ્દો ૧. [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] વિ. અધ્યયન; અધ્યયન.

૨. વિ. અધ્યયન નહિ એવું; અધ્યયન.

૩. વિ. અધ્યયનશબ્દો; નાશવંત; અધ્યયન.

અસાધ્યશબ્દો ૧. [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (ધર્મ)] જી. અધ્યયનશબ્દો; અધ્યયનશબ્દો.

૨. જી. અધ્યયનશબ્દો નહિ તે; અધ્યયનશબ્દો.

૩. જી. નાશ પહે એવી સ્થિતિ; વિનાશીશબ્દો.

અસાધ્યશબ્દો ભુવો અધ્યયનશબ્દો.

અશિર્ધિષ્ટા

અશાસન ૧. [સં. અ (નહિ) + શસન (અમર)] જ. અધિર; અંશપૂર્ણ; અસાધ્ય; ૨. વિ. અવસ્થા વિનાનું.

અશાસનીય ૧. [સં. અ (નહિ) + શસ (શાસન) + નીય (યોગ)] વિ. વશ ન કરવા જેવું.

૨. વિ. વશ ન થાય એવું; છઠો મેષદ્ધ.

અશાસ્ત્ર ૧. [સં. અ (નહિ) + શાસ્ત્ર (નિયમમાં રાખવું)] જ. નિયમ મુજબ ન હોય તે નિયમમાં રાખનાર એ શાસ્ત્ર તેનાથી વિરુદ્ધ હોય તે.

૨. [સં. અ (ઇચ્છુ) + શાસ્ત્ર (ધર્મશાસ્ત્ર)] જ. વેદ વિરુદ્ધ નાસ્તિક લખાણ.

૩. વિ. નિયમથી ઊલટું; રીતિ વિરુદ્ધ.

૪. વિ. શાસ્ત્ર સાથે સંગ્રહ વિનાનું.

૫. વિ. શાસ્ત્રના નિયમોને નહિ અનુસરતું; ધોષિત.

૬. વિ. શાસ્ત્રની રીતને અનુસરતું ન હોય એવું; ધર્મથી મંજૂર ન કરેલું.

અશાસ્ત્રીય ભુઓ અશાસ્ત્ર ૩-૬.

અશાસ્ત્રીયતા [સં. અ (ઇચ્છુ) + શાસ્ત્રીય (શાસ્ત્ર પ્રમાણે) + તા (પદ)] જી. શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ હોવાપરં.

અશાસ્ત્ર ૧. [સં. અ (નહિ) + શાસ્ત્ર (વપરેલ ખાખો) + ય (એવું)] વિ. જેને શિખરમય ન આપી શકાય તેવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + શાસ્ત્ર (કિશ્કા કરી)] વિ. શિષ્ટ ન કરવા જેવું.

૩. [સં. અ (નહિ) + શાસ્ત્ર (હુકમ કરવો) + ય (એવું)] વિ. હુકમ ન કરવા લાયક.

અશાનિયો પુ. વાયુ ઉપર વપરાતી એક ઔષધિ. ભુઓ અશાનિયો.

અશંત ૧. [સં. અ (નહિ) + શંત (સ્થિર)] વિ. અસ્થિર; અંચળ; બંધ વિનાનું; તથાપાપક.

૨. વિ. આતુર.

૩. વિ. ક્રોધાલ્લસવળું; ચરખડિયું.

૪. વિ. તેજ; ગરમ; ઉમ.

૫. વિ. તોફાની; શાંતિ વગરનું.

૬. વિ. આપુણ; ખિન; દુઃખી; ઉદ્વિગ્ન.

અશંતતા ભુઓ અશંતિ.

અશંતિ ૧. [સં. અ (નહિ) + શંતિ (સ્થિરતા)] જી. અનંધો; અસ્થિરતા; અંચળતા; પ્રમાણેષપદ.

૨. જી. ઉદ્વેગ; ચિંતા.

૩. જા. અગત્યના; હોબ; ચિત્તવિદ્વેષ.

૪. [સં. અ (નહિ) + શંતિ (સુલેહ)] જી. તોફાન; અનંધો; ધમાલ.

૫. જો. સ્વભાવ ઉપર ક્રમ ન હોવાપરં; ઉચ્ચતા; ઉતાવળપરં; ક્રોધ હોવો તે.

અશંતિકર [સં. અ (નહિ) + શંતિ (સુલેહ) + કર (કરનાર)] વિ. તોફાન ઊભું કરે એવું; અગત્યના પ્રમાણપરં; ધમાલ પેદા કરે એવું; સુલેહનો ભંગ કરાવનાર.

અશંતિકાર ભુઓ અશંતિકર.

અશંતિકારક [સં. અ (નહિ) + શંતિ (સુલેહ) + કરક (કરનાર)] વિ. તોફાન કરાવે એવું; સુલેહનો ભંગ કરાવનાર; મનની, હોઠની કે રાજની સુલેહમાં ખલલ કરાવે એવું.

અશિક્ષે જ. (મરાઠી) અજાણી; તરત.

અશિક્ષણીય ૧. [સં. અ (નહિ) + શિક્ષણીય (શાખ આપવા લાયક)] વિ. કેળવણી ન આપવા જેવું.

૨. વિ. કેળવી ન શકાય એવું.

૩. વિ. હરજ અજાણતા, અકરમાત રીતે કે આત્મરક્ષક કરતાં અપેક્ષ.

અશિક્ષિત ૧. [સં. અ (નહિ) + શિક્ષિત (કેળવેલું)] વિ. અજાણ; વર્ણાજ્ઞાપેક્ષ; અજ્ઞાન; અસિદ્ધ.

૨. વિ. ક્ષીણ વગર મરેલું; સ્વભાવસિદ્ધ.

અશિખા પુ. (પિત્ત) પહેલા ભાગમાં ૨૪ લઘુ અને અઘ્નકૃતી ૪ મધ્ય મળી ૨૮ અને પાછલા ભાગમાં ૨૮ લઘુ અને અઘ્ન મળી ૪૨ માત્રાઓ એક ઇંદ.

અસિત ૧. [સં. અસ (ખાઈ) + ઇત (બહુલવે પ્રત્યય)] જ. ખાઈ તે.

૨. વિ. ખાઈને ધરાવેલું.

૩. વિ. ખાઈલું.

૪. [સં. અસ (હોચવું) + ઇત (બહુલવે પ્રત્યય)] વિ. હોચવેલું.

અસિતા [સં. અસ (ખાઈ) + તા (કિનાર)] વિ. ખાનાર.

અસિચિત્ત [સં. અ (નહિ) + ચિચિત્ત (ટકું)] વિ. અજાણ; નેરહાર; વદ.

અસિચિત્તા [સં. અ (નહિ) + ચિચિત્ત (ટકું) + તા (પદ)] જી. વદતા; સંભવપદ; સખતાઈ.

અસિર ૧. [સં. અસ (ખાઈ)] પુ. અગ્નિ, ક્રમો હોમેલું નવું તે ખાઈ ભય છે.

૨. પુ. અકાશનો એક.

૩. પુ. ચિત્તનું એક.

૪. પુ. રતન.

૫. પુ. રાક્ષસ.

૬. પુ. સર્પ.

૭. પુ. હિરો.

૮. [સં. અ (નહિ) + શિરસ (માથું)] વિ. માથા વગરનું.

અશિરસેન્ધાન [સં. અ (નહિ) + શિરસ (માથું) + સ્નાન (નાહવું તે)] જ. માથા સિવાય આખે શરીરે નાવણું.

અશિરી જી. એક પ્રકારની જમીન. ભુઓ અશિરી.

અશિષ્ણુલી [સં. અ (નહિ) + શિષ્ણ (કારીગરી) + લી (લખનાર)] વિ. (કૌન) શિષ્ણ વગેરે ધંધો કરી જીવન નહિ ચલાવનાર; કારીગરી વગેરેનો ધંધો તજનાર.

અશિવ ૧. [સં. અ (નહિ) + શિવ (ધંધલ)] જ. અમંગલ; અકાશ્ય.

૨. જ. કમનસીમ; દુર્ભાગ.

૩. જ. (કૌન) કેરથી કરાવેલ ઉપદ્રવ.

૪. જ. વિનાશ.

૫. વિ. અશુભરતું; અનુચિત; અધોઝ. તેથી વધે અશિવ એ તબ દુ પ્રિય છે.

૬. [સં. અ (નહિ) + શિવ (માંમલિક)] વિ. અશુભ; ભણું નહિ કરનાર; અમંગલ; અકાશ્યકારી.

કેળા અશિવ અને અશુભ સ્વાખી પણ અગ્નિ તથા પૂન કરી એઈએ.

સ્વાખી વિરેકાનંદ

૭. વિ. ઉમ; તેજ.

૮. વિ. ગુહ્યાનકરક.

૯. વિ. અવગરેલું.

અશિવા [સં.] જી. પિશાચી; રાક્ષસી.

અશિવાચાર ૧. [સં. અશિવ (અશુભરતું) + આચાર (વર્તન)] પુ. અરામ વર્તણૂક.

૨. પુ. ધર્મ વિરુદ્ધ વર્તવાપરં; અધર્માચરણ.

અશિશ પુ. (જરબોસ્તી) પાંચમા મુખ્ય દિરસ્તા અસ્તુદારમદના ચાર મહદ્યારમાંનો એક; અરહ; અસિતવંધ.

અશિશિળી પુ. જલ તથા પાનનાં તેજમાં-વાળો, ભડી, લાંબી અને તલવાર જેવા ધાટવાળી સિમનો એક વેલો; તલવારકી.

અશિશુ ૧. [સં. અ (નહિ) + શિશુ (બાળક)] પુ. જુવાન.

૨. વિ. એકરાં વગરનું.

૩. વિ. નવ વરસની અંદરનું.

અશિશિકા ભુઓ અશિશી.

અશિધી ૧. [સં. અ (નહિ) + શિધુ (લાભ) + ઈ (નારીબલિત્વે પ્રત્યય)] છત્રી. હોકસું વગરની સ્ત્રી.
૨. છત્રી. અન્ન વગરની માદા.

અશિષ્ટ ૧. જ. (ન્યાય) વેદને નહિ સ્વીકારનાર માણસ; જેમકે, બૌદ્ધ, પામંડી.
૨. [સં. અ (નહિ) + શિષ્ટ (જેવાયેલું)] જિ. અભ્યુષક; આભ્ય; અંમલી; અસંસ્કારી.
૩. જિ. જેવાયેલા કોકોમાં અયોગ્ય મનાવું.
૪. જિ. અરામ આચરણવાળું; કુટ.
૫. જિ. નારિતક.
૬. જિ. બિભિચારી.

અશિષ્ટતા ૧. [સં. અ (નહિ) + શિષ્ટ (જેવાયેલું) + તા (પણું)] છત્રી. અભ્યુષકતા; અંમલીપણું.
૨. છત્રી. કુરાચરણ; કુટતા.
૩. છત્રી. નારિતકતા; ઉશ્ચિરમાં ન માનવાપણું.
૪. છત્રી. બિભિચાર.

અશિષ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + શિષ્ય (શિખવડું) + ચ (લાભ)] જિ. ન શિખવડા જેવું.
૨. જિ. શિખવી ન શકાય એવું.

અશિસર્વથ પુ. (અરથોસ્તી) પાંચમી પ્રુષ્ઠ દિરસ્તા અરથદ્યરમદના ચાર મદદગરમાંનો એક; અરથ; અશિસ.

અશી ૧. પુ. (અરથોસ્તી) એ નામનો એક દિરસ્તો.
૨. પુ. અરથોસ્તી મહિનાનો પચીસમો દિવસ.
૩. જિ. છત્રી. એવી.
અનની સિદ્ધા હિ હિ અશી.
એ શકિત મુઠ પાસિ વસી.

અશીકું [સં. ઉત્ (જવું) + શીર્ષ (મથું) + ક (વાળું)] જ. ઉશીકું.
તે વેળ આખી રાત્રી મુજ તે બધું અશીકું બેળવું.
નશિસદશય

અશીત ૧. [સં. અ (નહિ) + શીત (હંદ)] જ. ગરમી; ઉષ્ણતા.
૨. જિ. ગરમ; બેનું.

અશીતકર ૧. પુ. આશ્વાનો હેઠ.
૨. [સં. અ (નહિ) + શીત (હંદ) + કર (કિલ્લ)] પુ. સર્વ.

અશીતકરણુ લુગ્ને અશીતકર.

અશીતરશિમ [સં. અ (નહિ) + શીત (હંદ) + તા (પણું)] છત્રી. ગરમી; ઉષ્ણતા; તાપ.

અશીતરશિમ [સં. અ (નહિ) + શીત (હંદ) + રશિમ (કિલ્લ)] લુગ્ને અશીતકર.

અશીતિ ૧. [સં.] છત્રી. એથીની સંખ્યા.
૨. જિ. એથીની સંખ્યાવાળું.
અશીર [અ.] પુ. દર્શક ભાગ ઉપરાંતનાર અમલદાર.

અશીર્ષ [સં. અ (નહિ) + શીર્ષ (મથું)] જિ. માથા વગરનું.

અશીર્ષક ૧. [સં. અ (નહિ) + શીર્ષ (મથું) + ક (વાળું)] જ. પા.
૨. જિ. ઉપલા ભાગ વગરનું; અમળના ભાગ વિનાનું.
૩. જિ. માથા વગરનું.

અશીર્ષી લુગ્ને અશીર્ષ.

અશીલ ૧. [સં. અ (અરામ) + શીલ (ચારિત્ર)] જ. અરામ વર્તણૂક; કુરાચરણ.
૨. [સં. અ (અયોગ્ય) + શીલ (સ્વભાવ)] જ. કુટ સ્વભાવ; અરામ દેવ.
૩. જ. બેઅડગી કરેલું વર્તન; અવિનય.
૪. જ. અકર્મ્ય ન પાગવાપણું.
૫. [અ. અસ્થ (કન)] જિ. હિંમત કુળનું; ખાનદાન; કુલીનાં અસીલ.
૬. જિ. નીચ; હથકું; અકુલીન.
૭. જિ. અધું; સાદું; સ્થમત.
૮. જિ. બિભિચારી; અરામ માલમલમતનું.
૯. જિ. શાંત; શરમાળ; યરીન.

અશીશ [સં. અશિસ (કુળ)] છત્રી. અશી-વાંદ; કુળ.

અશીશ ને ઉચો રહ્યો.
તપ દન સિધાંત મુખે રહ્યો. ઉવસી
અશીશું [સં. ઉત્ (જવું) + શીર્ષ (મથું) + ક (વાળું)] જ. ઉશીકું.

અશુકન [સં. અ (અચળ) + શુકન (ચિદ)] જ. માકું ચિદ; અપચળ.

અશુકલ [સં. અ (નહિ) + શુકલ (ધોળું)] જિ. સોફ નહિ એવું.

અશુકલચંદન [સં. અ (નહિ) + શુકલ (ધોળું) + ચંદન (કુખ)] જ. ચાલી કુખનું કાકું.

અશુક્લકૃષ્ણ [સં. અ (નહિ) + શુકલ (ધોળું) + અ (નહિ) + કૃષ્ણ (મથું)] જિ. કમના એ નામના એક પ્રકારનું પાપ-પુણ્ય રહિત; કમની કમળનો સ્વય કરી કરેલું.
કર્મે ચાર પ્રકારમાં હોય છે: શુદ્ધ, કૃષ્ણ, શુદ્ધકૃષ્ણ તથા અશુક્લકૃષ્ણ.
વિષ્ણુએતિ

અશુચિ ૧. [સં. અ (નહિ) + શુચિ (ધોળું)] પુ. કમળે રંગ.

૨. [સં. અ (નહિ) + શુચિ (પવિત્ર)] છત્રી. અપવિત્રતા; અશુદ્ધપણું.
અન્ન થયે સ્નાન ઉપરે સદા અશુચિ આવે ૨. પ્રીતમ

૩. છત્રી. વિદ્યા; નરક.
૪. જિ. અપવિત્ર; અશુદ્ધ.
૫. જિ. ક્રમ્પા રેમનું; સ્થામ.
૬. [સં. અ (નહિ) + શુચિ (નિર્ધન)] જિ. મેલું; મંદું; અસ્વચ્છ.
૭. જિ. સ્પર્શવાળું.

અશુચિતા ૧. [સં. અ (નહિ) + શુચિ (પવિત્ર) + તા (પણું)] છત્રી. અપવિત્રતા; અશુદ્ધિ.

૨. છત્રી. મહિનતા; મંદો.
૩. છત્રી. સ્પર્શ હોવાપણું.

અશુચિત્વ ૧. લુગ્ને અશુચિતા.
૨. લુગ્ને અશુચિભાવના.

અશુચિત્વભાવના લુગ્ને અશુચિભાવના.
અશુચિત્વનુષંગ લુગ્ને અશુચિભાવના.
અશુચિપણું લુગ્ને અશુચિતા.

અશુચિભાવના [સં. અ (નહિ) + શુચિ (પવિત્ર) + ભાવના (ધારણ)] છત્રી. (જેન) મનુષ્યનું શરીર અપવિત્રતાથી ભરેલું છે એવો વિચાર.

અશુદ્ધ ૧. જ. અપાક્ય કે અપચીમાં ભૂધ.

૨. [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (પવિત્ર)] જિ. અપવિત્ર; નાપાક.

૩. જિ. અપ્રમાણિક; ઉત્તરપિટી કરનાર.

૪. [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (સ્વચ્છ)] જિ. મંદું; મેલું; અસ્વચ્છ.

૫. જિ. ચોખ્ખાઈ વગરનું; અવચાર; અસ્વચ્છ; બૂઠું; ખોટું.

૬. જિ. જાન વિનાનું; બેસુધ.
અશુદ્ધતા અનુને બીધ કરે બહુ ને,
હાને એઈ કરે કંઈ દો. નશિસદ

૭. [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (ચોપ રહિત)] જિ. બૂલમૂળવાળું; હોપભરેલું.

૮. જિ. સાર કર્યા વગરનું; નહિ સોધેલું.

અશુદ્ધતા ૧. [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (પવિત્ર) + તા (પણું)] છત્રી. અપવિત્રતા; અશુદ્ધિ.

૨. છત્રી. અપ્રમાણિકતા.

૩. છત્રી. અસ્વચ્છતા; બૂઠાપણું.

૪. [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (ધોળું) + તા (પણું)] છત્રી. અસ્વચ્છતા; મહિનપણું.

૫. છત્રી. ચોખ્ખાઈ ન હોવાપણું; અસ્વચ્છતા.

૬. [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (હોપ વગરનું) + તા (પણું)] છત્રી. બૂલમૂળ; ખોડખાંપણું; હોપ.

અશુદ્ધિ લુપ્તો અશુદ્ધતા.

અશુદ્ધોષ [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + ઓષ (પાપ)] પુ. (જૈન)
અશુદ્ધ એટલે બ્રહ્મચર્ય રીતે બોધવાથી
લાગતું પાપ. સતપાઠ બોલો, અધિક કે અશુદ્ધ
બોલે તે અશુદ્ધોષ ગણાય છે.

અશુદ્ધધર્મી [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + ધર્મ (ધર્મ) + ઇન્ (વાળું)] વિ. શુદ્ધ
ભરેલા ધર્મવાળું.

બીજાને એ તે અશુદ્ધધર્મી મૂર્ખ કહેવા લાગે
તે પોતે જ નાશમાં સપડાય છે. સુખનિષાધ

અશુદ્ધવાયુ [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + વાયુ (વાયુ)] પુ. પ્રાણવાયુ-
વાયુ; 'કાર્મણિક અસિદ્ધ મેસ'.

અશુદ્ધમા ૧. [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + મા (મા)] પુ. પાપર
પ્રાણી; અપવિત્ર જીવ; અપમાતમા.
૨. વિ. મેલા મનવાળું.

અશુદ્ધિ લુપ્તો અશુદ્ધતા.

અશુદ્ધિધી [અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + ધી (નારીબલિનો પ્રત્યય)] વિ. જી. પાપથી;
શોષથી ભરેલી; મલીન.

ભાગે બધું દિન યોગ્ય વસ્તુ.
અમ અશુદ્ધિધીનાં કમ કાંઈ રૂપે સંભારી હસુ-
એડ સમા

અશુદ્ધ ૧. [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ)] જ. અશુદ્ધ; અશુદ્ધ; અશુદ્ધ;
અશુદ્ધ; અશુદ્ધ; અશુદ્ધ.

૨. જ. કુસરવળ; અશુદ્ધ અશુદ્ધતા.
૩. જ. (જૈન) નામધર્મી એક પ્રકૃતિ. લુપ્તો
અશુદ્ધતામ.

૪. જ. પાપ; અપરાધ; શોષ; મુનો.
૫. જ. (શિષ્ય) પૂર્વ તથા ઉત્તરમાં અસિદ્ધ-
વાળું તથા અંદર બે પીડા અને આર
માંલલાવાળું ધર.

હર ધરમાં એક વહે હવે નામવામાં આવે એ
તે અશુદ્ધ ધર માય. શક્યવશ

૬. જ. મરણને લગતી ક્રિયા.
૭. વિ. અપવિત્ર; અશુદ્ધ.
૮. વિ. અમંગલ; અપશુનિયું; આડું.
૯ [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ)]
વિ. નરસું; અશુદ્ધ.

૧૦. વિ. મરણને લગતું.

૧૧. વિ. મેલું; મલું.

અશુદ્ધકર [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + કર (કર)] વિ. અમંગલ
કરનાર.

અશુદ્ધકર્મ ૧. [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + કર્મ (કર્મ)] જ. નાશક કર્મ;
નિશ્ચય એવું કૃત.

૨. જ. પાપ.

અશુદ્ધકર્મી ૧. [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + કર્મ (કર્મ) + ઇન્ (વાળું)]
વિ. અભાગી; કમનસીબ.

૨. વિ. કુટ્ટ કામ કરનાર; અશુદ્ધ કામ કરનાર.

૩. વિ. પાપી.

અશુદ્ધકારક [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + કરક (કરક)] વિ. અશુદ્ધ કરે
એવું; અશુદ્ધ કરનાર; હાનિ કરનાર.

અશુદ્ધગતિ [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + ગતિ (ગતિ)] વિ. અશુદ્ધ ગતિ
ગતિ. નરકમાં જવાપતું; અવગતિ.

અશુદ્ધતમ [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + તમ (તમ)] વિ. અશુદ્ધ તમ
તમ. સૌથી અશુદ્ધ.

અશુદ્ધતર [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + તર (તર)] વિ. અશુદ્ધ તર
તર. સૌથી અશુદ્ધ.

અશુદ્ધતા ૧. [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + તા (તા)] જી. અશુદ્ધતા;
અમંગલતા; અશુદ્ધ; અશુદ્ધ મવાપણું.

૨. જી. અપવિત્રતા.
૩. જી. કમનસીબી; કુર્લામ.
૪. જી. કુટ્ટતા; નાશપણું.

૫. [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + તા (તા)] જી. સાદું ન હોવું તે.

અશુદ્ધિ લુપ્તો અશુદ્ધતા.

અશુદ્ધકર્મી ૧. [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + કર્મ (કર્મ)] વિ. અશુદ્ધ કરે
વાળી; નિરાશવાદી.

૨. [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + કર્મ (કર્મ)] વિ. અશુદ્ધ કરનાર.

અશુદ્ધનામ [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + નામ (નામ)] જી. અશુદ્ધ નામ
નામ. (જૈન) નામધર્મી એક પ્રકૃતિ; આડું
જવ આપનાર કર્મ.

અશુદ્ધનામકર્મ [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + નામ (નામ) + કર્મ (કર્મ)] જી. અશુદ્ધ નામ
નામ. (જૈન) નામધર્મી એક પ્રકૃતિ; આડું
જવ આપનાર કર્મ.

અશુદ્ધપણું લુપ્તો અશુદ્ધતા.

અશુદ્ધભાવના [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + ભાવ (ભાવ)] જી. (જી.)
કરીરનો એક નાશ પામે એક હેતુથી તેમાંનાં

હાલકો. માંસ વગેરે મલીન પદાર્થનો કરાવો
વિચાર.

અશુદ્ધયોગ ૧. [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + યોગ (યોગ)] પુ. અશુદ્ધ
યોગ.

૨. [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + યોગ (યોગ)] પુ. (જૈન) મન, વચન
તથા કરીરને અશુદ્ધ કામમાં જોડાયું.

૩. પુ. (જ્યોતિષ) સવર્તક, રાશ, રાત્ર, ભરમ,
દક, વળમુસલ, કાલમુખી, ચમપંડ, ચમદેડા,
કાલ, મૃત્યુ, અશુભામુખી, અંજ, ચમલ, કિષ્કિંત
અને કંઈક એ સોળ જાતના સર્વમંદના અશુદ્ધ
સ્થ નમાં આવવાથી થતા અવસરમાંનો દરેક.

અશુદ્ધવાણી ૧. [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + વાણી (વાણી)] જી. અશુદ્ધ
વચન બોલવાં તે.

૨. જી. ખોટું લાગે એવી ટોલી.

અશુદ્ધવાદ [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + વાદ (વાદ)] પુ. કુનિયામાં
કુ:ન જ છે, કંઈ સુખ નથી એવો મત;
અનર્થવાદ; અનિષ્ટવાદ; નિરાશવાદ.

અશુદ્ધવાસના [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + વાસના (વાસના)] જી. અશુદ્ધ
વાસના.

અશુદ્ધવિષાદ [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + વિષાદ (વિષાદ)] જ. (જૈન)
અશુદ્ધ પરિણામ આપનાર કામ; જેના
પરિણામે અસાંતિ બોમવવી પડે તેવું કર્મ.

અશુદ્ધસૂચક [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + સૂચક (સૂચક)] વિ. અમંગલ;
અપશુનિયું.

અશુદ્ધકર [સં. અશુદ્ધ (અશુદ્ધ) + કર (કર)] પુ. વિષ્ણુ. તે પાપનો નાશ
કરે છે.

અશુદ્ધાનુપ્રેક્ષા [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + અનુપ્રેક્ષા (અનુપ્રેક્ષા)] જી. (જૈન)
સંસારની અશુદ્ધતાનો વિચાર.

અશુદ્ધેશ્વર [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ) + શ્વર (શ્વર)] વિ. અશુદ્ધ
શ્વરનાર; અશુદ્ધ વાંચનાર; રાત્રાણે વર્તનાર;
અશુદ્ધ સખનાર.

અશુદ્ધ ૧. [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (શુદ્ધ)] પુ. કાળો રંગ.

૨. વિ. ધોળું નહિ એવું; કળું; સ્થામ.

અશુદ્ધ પુ.; જ. અશુદ્ધિ સ્થિતિ દેવ.

અશુવિદ્યાસ પુ. (પિંગળ) દરેક મરણમાં
નમસ્તુ, હમસ્તુ, નમસ્તુ, હમસ્તુ અને મુક મળી ૧૧

અસરનો એક હક. તેમાં પંચમા અક્ષર પછી
વતિ ૩ વિસામો આવે છે.

અશુભવલોચે ન વ ન વ ન ઉ.
અશુભવ

અશુભવ [સં. અ (નહિ) + શુ (સંભવ)]
વિ. સાંભળવાની ઇચ્છા વિનાનું.

અશુભવા ૧. [સં. અ (નહિ) + શુભ (સેવ)] સો. જેની આંતરમાં રહેતું ભોધને
તેનો હુકમ નહિ માનવાથી થતો મુનો.

૨. જો. સેવા ન કરવાપડું.

અશુભિર [સં. અ (નહિ) + શુભિર (ભવ)] વિ. આર્થ વચરનું; કષ્ટ વિધનું.

અશુ ૧. [સં. હિંસ (આવ)] વિ. એવું;
એ પ્રકારનું; એ ભાવનું.

માથા મન વિમાસે અશુ.
વધુ ઉતરે સર્વે કેમ અશુ.

૨. વિ. જેવું; સરખું.

મિત્રા હેમા બહુ બીજા રંગા.

જે છે નાર સુર અશી છે.

૩. વિ. નહિ જેવું; માથા વિનાનું; નામનું;
દુષ્ટ.

જ્ઞાન વિદ્યા લક્ષિ તે અશી.

અશુદ્ધ ૧. [સં. અ (નહિ) + શુદ્ધ (દવાને
વધું મધુસ)] જ. ઊંચી ભાવનું ચામુસ.

૨. વિ. ઊંચી ભાવનું; પુલીન.

અશુભ ૧. [સં. અ (નહિ) + શુભ (ખાલી)] જ. જ્યાં ખાલી જગ્યા ન હોય એવું
હેઠાણ; આકાશ વિનાનું સ્થાન.

૨. જ. ભેખ, કમળ વગેરે સાથે બેઠા તરીકે
મોહવામાં આવતી વસ્તુ.

૩. વિ. પૂરું; બરેણું; ખાલી નહિ એવું.

અશુભકાલ [સં. અ (નહિ) + શુભ (ખાલી) + કાલ (વખત)] પુ. (કૈન)
જ્યાંપણ પારેલા હેઠાણે બહારથી કોઈ નવો
જીવ ઉત્પન્ન ન થાય અને તેમાંથી મરીને કોઈ
જીવ બહાર જાય નહિ તેટલો વખત; અવિરલ-
કાળ.

અશુભદ્વિતીયા [સં. અ (નહિ) + શુભ (સત્) + દ્વિતીયા (બીજા)] સુખો અશુભ-
શવનવત.

અશુભશવન [સં. અ (નહિ) + શુભ (સત્) + શવન (સત્ તે)] સુખો અશુભ-
શવનવત.

અશુભશવનદ્વિતીયા [સં. અ (નહિ) + શુભ (સત્) + શવન (સત્ તે) + દ્વિતીયા (બીજા)] જી. પત્નીથી પતિનો વિચાર ન
થાય અને મહાશવનનો વિનાશ ન થાય એટલા

માટે જાવલુ વડ બીજને કિવસે પતિને કરવા
મોજા લક્ષી સહિત વિચારી પૂજા પ્રાર્થનાથી
વત. જેમ સ્ત્રી સામરમાં વિલુ લક્ષીથી
અશુભ (સદા લક્ષી સહ) સ્વપ્ન કરે છે તેમ
આ વત કરનાર મુદા પત્ની સાથે સ્ત્રી મહાશ-
વન બોમવે છે. તેનો વિધિ અસ્પૃશ્યમાં
આપેલો છે.

અશુભશવનવત [સં. અ (નહિ) + શુભ (સત્) + શવન (સત્ તે) + વત (વિષય)]
જ. જાવલુ વડ બીજને કિવસે કરવામાં આવતું
વિષયનું એક વત.

અશુર [સં. અ (નહિ) + શુર (અશુર)]
વિ. નાવહું; કાવર; બીજા; કર્પોક.

અશુકુ લુખો અશુર.

અશુભા [સં.] જ. એક ભાવનું કામ;
'વાર્ષિક અશુભા'.

અશી ૧. જ. (માથા) અશી.

૨. જ. બેથી; એટલા માટે.

અશીમ ૧. જ. (અશીમ) નેત્રો;
પ્રમાણિકતા.

૨. જ. શુદ્ધતા; પવિત્રપણું.

૩. જ. સદાચાર; સદ્ગતિ.

અશીમવોદ્ધ જી. (અશીમ) પંદર ઉત્તમ
નંદીમાંથી એક. જાળકને અશુભવરની નંદી
શીખવા પછી આ શીખવવામાં આવે છે. તેમાં
જ્યાં એટલે જવરવા. નીતિ તથા દુનિયાની
બધી ઉત્તમ વસ્તુની સ્તુતિ છે.

અશીરી વિ. અશમરના વખતમાં જમીનની
મજા ભાગ મહિની એક બીજા બે બેરાજા અને
સુધારી જન છે. અશીરી જમીનના પાંચ પેટા
જાય છે: (૧) તલમાની જમીનો મક્કા, તૈર
વખત, ઉમાન, એહેન, અને રવા એમની
સાથે. (૨) જે જમીનના માલિકે મુસલમાની
ધર્મ સ્વીકાર્યો હોય તેવાની જમીન. (૩) જીતી
લઈને જીત મેગવનારમાં વહેલી આવેલી
જમીન. (૪) કોઈ મુસલમાને જાગવાની કરેલી
૩ થર બધેથી જમીન. (૫) સરકારી હુકમથી
એડેલી જમીન.

અશીવ ૧. [સં. અ (નહિ) + શિવ (જાગે
રહેલું)] જ. કઈ જાગી રહે નહિ એવી સ્થિતિ.

૨. વિ. ધવું; અનંત.

૩. વિ. તમામ; બધું; સ્વયં; સંપૂર્ણ; સમગ્ર.

૪. વિ. પૂરું કરેલું; સમાપ્ત.

૫. વિ. શુદ્ધ; બેગસેગ વિનાનું.

૬. જ. પૂરેપૂરી રીતે.

અશીવતઃ [સં. અ (નહિ) + શિવ (જાગે
રહેલું) + તઃ (રીત જાળવનાર પ્રત્યય)]
જ. તદ્દન; પૂરી રીતે; સર્વથા.

અશીવસત્તા ૧. [સં. અશીવ (સંપૂર્ણ) +
સત્તા] જી. સંપૂર્ણ સત્તા.

૨. જી. સ્વતંત્ર સત્તાવશનું રાજ્ય.

અશીગિઓ [સં. અશીવ] પુ. એક ભાતની
ઓવધિ; અંદાજ; બહા; સરસવતી ભાતની
લાલ અને સહેજ ચપટી, લાંબા, કાંવા બી.
તે મરચ, વીરં વધારનાર, મૂળ સાથે લાવનાર,
ઉપરસ, કાં, હેડ, સંધિવા અને અતિસાર
મટાકનાર મનાય છે. તેની માત્ર મેળાનીથી
પાવતીભાર છે. જાંબ સુજી આવે ત્યારે
અશીગિઓ દુધમાં પલાળી તેનાં પોતાં મૂલ્યમાં
આવે છે. ઉપરસ ઉપર અશીગિયા સાથે
બેગવેલો મોજ બધાવ છે અને જવવન અશીર્ક
જન ત્યારે તેની રાજ પીવા અપાય છે.

અશી ૧. [સં.] વિ. પવિત્ર; શુભ; મંગલ.

૨. વિ. પ્રમાણિક; નીતિવાળું.

અશીર્ક [સં. અશી (શુભ) + ઈ (નામ
જાળવનાર પ્રત્યય)] જી. પવિત્રતા.

અશીર્ક ૧. પુ. અનોખાના રાજ્ય દરમિયાન એ
નામનો એક પ્રધાન. સુખો અશીર્કનો.

૨. પુ. (કૈન) અશીર્કીપનો એ નામનો
સ્વત્તા.

૩. પુ. અશીર્કાવનું કામ. તે કામમાં લીધું
રહેતું હોવાથી અશીર્ક કહેવાય છે. તે કાં,
કાં, મળ રોજનાર, લોહીખમલ દૂર કરનાર
અને કરમનો નાશ કરનાર મનાય છે. તેનાં
પાનનાં શુભ પ્રસંગે તોરણ મંથાય છે.

૪. પુ. ઈ.સ. પૂર્વે ગ્રીસ દેશમાં થયેલો
મગધનો મોર્ચવંશી અશીર્ક રાજા. તેણે ઈ.સ.
પૂર્વે ૨૩૪થી ૧૬૮ સુધી રાજ્ય કર્યું. પહેલાં
તે વેદને માન્યો પણ પાછળથી બૌદ્ધધર્મ પર
તેની આસ્થા થઈ અને તેનો ધણો ફેલાવો
કર્યો. તેણે કોતરાવેલ સિલાલેખ જુનામકમાં છે.

અશીર્કનો અર્થ — રાજાનાર લોતોકુ-
તેણે અશીર્કમાં આલતા બૌદ્ધિમ, શીન્તોર્કમ
અને કોન્સુલિઅનિઝમ એ ત્રણ ધર્મ વચ્ચેનો
અમલો પતાવ્યો હતો.

૫. પુ. એ નામની એક વત્તા; અશીર્કવત્તા.

૬. પુ. (અશીર્ક) એ નામનો એક મહા
જાજારી કામમાંનો એક.

૭. પુ. (કૈન) એક ભાતનો રંગ.

૮. પુ. ચૈત્ર સુદિ ૭. ચૈત્ર સુદિ ૬ એ અશીર્ક-
પછી, સંકપાછી કહેવાય છે. ફેવોને અશુરો બહુ
જ હેરાન કરતા હતા. જાણી તેઓએ અશુર-
નો ધાલુ કાઢે એવા વીસે ઉત્પન્ન કરેલા બધા
શારા ફેવોને વિનવિ કરી અને વીસકરથી
સંક-અતિશયમાંનો અશીર્ક ચૈત્ર સુદિ ૬ને
રોજ મળ્યો. ફેવોનો કોઈ દૂર થયો, તેથી તે
પછીનું નામ અશીર્કપછી પડ્યું. પછી લો અશીર્ક-

હાર સ્ત્રી તે જનું નામ એકલું અશોક કહેવાયું હોય એમ મનાય છે.

૯. પુ. (પિમળ) દરેક અરણ્યમાં ૬ સમુદ્ર અને ૨ મુક મળી ૨૬ અક્ષરનો છે; સામખ્યાય.

૧૦. પુ. દરમ રાજાનો એ નામનો એક પ્રધાન. તેનું બીજું નામ અકોષ હતું.

૧૧. પુ. (પુરાણ) કુર્ષોધનના પક્ષનો એ નામનો એક રાજા.

૧૨. પુ. પારો; પાર.

૧૩. પુ. ગરુડનું ઝાડ; બોરસલી. એની મંજરી કમરેવનાં પાંચ બાજુ માંહેનું એક મનાય છે.

૧૪. પુ. વિષ્ણુના હળર નામ માંહેનું એક. શોક વગેરે છ બારણીઓથી રહિત હોવાથી તે અશોક કહેવાય છે.

૧૫. પુ. (જૈન) અંતર દેવનું એક ચિહ્ન.

આક પ્રમાણના અંતરોનાં ચિહ્ન અનુક્રમે આ પ્રમાણે છે: અશોક, વેપ, નામ, ઉપર, વડ, ખડવાંચ, મુલસ અને કંઈક. કલ્યાણસર

૧૬. પુ. શોકનો અભાવ.

૧૭. પુ. (જૈન) સ્વાર્ણવિમાનના અશોક વનનો એ નામનો દેવતા.

૧૮. [સં. અ (નહિ) + શોક (વેપ)] પુ. હર્ષ; આનંદ; ખુશાલી.

૧૯. જ. પ્રાચીન હિંદુનું એ નામનું એક સહેર.

૨૦. જ. બારતવર્ષમાં કામ્યક વનની ઘડિયે આવેલું એક તીર્થ.

૨૧. વિ. આનંદ થાય એવું; રમણીય; ખુશાલી ઉપજો એવું.

૨૨. વિ. અનંદી.

૨૩. વિ. શોક વિનાનું; સ્વિમીરી વગરનું.

અશોકકાલીન [સં. અશોક (એક રાજ) + કાલીન (વખતનું)] વિ. અશોકના જન્મના.

અશોકવૃત્ત [સં. અશોક (આસોપાલવ) + વૃત્ત (ધી)] જ. (વૈદક) રીઓના પ્રદર રોગ માટે થી મેળવી મનાવેલી એક દવા. તે મનાવવા આસોપાલવની છાલ એક પ્રસ્ર બર્ષ તેને આરમણ પાણીમાં ઉકળાં મોઢ બાજ બાજી રહે એટલે તેમાં થી, છરાંનો કાઠો, મોખાનું ધોવણ, બકરીનું દૂધ અને બાંયરાનો રસ કરેક એક પ્રસ્ર તથા છપ્પત્રીય મણનાં ઔષધ દરેક અર્ધ પલ, આરેણી, ફાલસાં, રસાંજન, જેડીમધ, આસોપાલવનાં મૂળ, કાણ, સતાવરી, તાંજળાનાં મૂળ એ પચુ દરેક અર્ધ પલ નાખવાં અને થીની રીતે પાકવું. થી તેવાર ચાવ અને ઠું પડે એટલે તેમાં આક પલ સાકર નાખવી.

અશોકતરુ [સં. અશોક (આસોપાલવ) + તરુ (ઝાડ)] જ. આસોપાલવનું ઝાડ.

અશોકતીર્થ જ. કાલીએવમાં આવેલું એ નામનું એક પવિત્ર ધામ.

અશોકવિરાજ [સં. અશોક + ત્રિ (ત્ર્ય) + રાત્રિ (રાત)] જ. વૈવ સુદિ ૧૩ થી, ત્રણ રાત સુધી રીઓથી કરવામાં આવતું વત. સીતાજીએ અશોકવાટિકામાં આ વત પહેલું કરેલું. તે ઉપરથી આ નામ પડેલું મનાય છે.

અશોકનમ [સં. અશોક (આસોપાલવ) + નમ (ઝાડ)] પુ. આસોપાલવનું ઝાડ.

અશોકન્યામી [સં. અશોક (આસોપાલવ) + ન્યામી (નામવાળું)] જી. આસોપાલવનાં જેવાં પાનવાળું એક વેલ.

અશોકપુષ્પ પુ. (પિમળ) એ નામનો એક વર્ષમેળ છે. તેમાં જે નમ્મ, એક રમ્મ, એક મરમ્મ અને મુક મળી ૧૩ અક્ષર હોય છે.

ન ન ર જ વ અશોકપુષ્પમાં પડે

અશોકપુષ્પમેઝરી પુ. (પિમળ) દરેક અરણ્યમાં મુક અને લઘુ મોડ વાર આવતાં ૨૮ અક્ષરનો ફાક જાતિનો એક છે.

અશોકપુષ્પિયા [સં. અશોક + પુષ્પિયા (પુત્ર)] જી. રામજ સુદિ પૂનમ સુધી દર પૂનમે કરવાનું વત.

અશોકમેઝરી જુઓ અશોકપુષ્પમેઝરી.

અશોકરસાયન જ. (વૈદક) પ્રદર, રાગસાવ, તથા બોનિરોગ પર અસર કરનાર મનાયું એ નામનું ઔષધ. ૨ થી ૪ માસાની માત્રમાં દિવસમાં ત્રણ વખત પાણી સાથે તે અપાય છે.

અશોકરોહિણી [સં.] જી. કનું ઝાડ. તેનાં પાંદડાં આસોપાલવનાં જેવાં અને કરકરિયજાળાં હોય છે.

અશોકલતા [સં. અશોક (એક ઝાડ) + લતા (વેલ)] જી. એ નામની એક વેલ.

અશોકલેખ [સં. અશોક (એક રાજ) + લેખ (લખાણ)] પુ. અશોક રાજાએ કેતરા-વેલો લેખ. હિંદુ ન કરતી, બલસા કે મિજ-લસ ન કરવાં, માતાપિતા પ્રત્યે નમ્રતા રાખવી, બાઈનંધ, સમાંસંધી, હિંદુક અને બાઈલ પ્રત્યે ઉદારતા રાખવી, અર્પા અને અર્પ એવું કરવાં, આદ્યમંત્રમ, ચિત્રચુદિ, કૃતજ્ઞતા તથા મહા રાજવાં, સુવેને સમાન એટલે સરખાં મળવાં, એવાં નીતિસરો તેમાં કેતરેલાં છે. ચિરનાર પર્વતની તલેટીમાં બૂનામક સહેરની બહાર અશોકનો ઈ. સ. પૂર્વે ૨૫૦ની સાલનો એક લેખ છે. એ જ પથ્થર ઉપર ઈ. સ. ૧૫૧માં સૈરાયુદ્ધ લાઠ રાજા મદ્ય-સુવ ૨૬૬માં એક લેખ કેતરાઓ હતો. તેમાં તેજે હિંદુના રાજ સત્યજી ઉપર

દિગ્વિજય કર્યા વિશે અને મમલના વિખ્યાત મોર્વસાન અશોકના નંધાવેલ પુલની દુરસ્તી કર્યા બાબત લખેલું છે.

અશોકલોક પુ. (પિમળ) દરેક અરણ્યમાં ૪ મમજ, તમજ, રમજ અને મમજ મળી ૨૧ અક્ષરનો એક વર્ષમેળ છે; અશોકલોકલોક.

આર મા છે જ સ છે મા અન્તે આશ્વો રતે અશોકલોકે ખોવા. જ્યુપિમવ

અશોકલોકલોકે જુઓ અશોકલોક.

અશોકવન ૧. [સં. અશોક (એ નામનું ઝાડ) + વન (બંધ)] જ. અશોકનાં ઝાડનું બંધ.

૨. જ. (જૈન) સર્વાજ નામના વિમાન એટલે રહેઠાણના પૂર્વે દરવાજેથી પાંચસો ભોજનને અંતરે આવેલું સામાન્યર હળર ભોજન લાંબું અને પાંચસો ભોજન પહોળું અશોક રસનું વન.

અશોકવનિકા ૧. [સં. અશોક (આસોપાલવ) + વનિકા (વાન)] જી. (પુરાણ) આસોપાલ-માં સીતા સાથે વિહાર માટે રામે કરાવેલો બગીચો.

૨. જી. આસોપાલવનાં ઝાડની ધડા; અશોક વડનું નાનું વન.

૩. જી. (પુરાણ) રામજે લંકામાં સીતાને રાખ્યાં હતાં તે જગ્યા.

૪. જી. (પુરાણ) સ્વાદિષ્ટ ફળ અને સુંદર ફલવાળું, સીખે સહિત વિહાર કરવા જેવું એ નામનું એક રમણીય ટેમણું. વગતિ રાજ દેવનાની સાથે અહીં રજો હતો.

અશોકવનિકાન્યાય [સં. અશોક (આસો-પાલવ) + વનિકા (વાન) + ન્યાય (જાંવ)] પુ. અશોકવાડીનો ન્યાય એટલે દાખલો. રાવણ પાસે અશોક વન જેવી બીજી ધણી વાડી હતી, તેમ જ સીતાને રાખવા માટે બધી સરખી ઉખોળી હતી, છતાં તેને અશોકવનમાં જ રાખ્યાં તેનું કંઈ ખાસ કારણ હતું નહિ. તે પ્રમાણે અંધારે કોઈ બાબતના ધણા રસ્તા હોય, તેમ જ બધા સરખા હોવાથી તેમાંના એક ઉપર જ પસંદગી કિતરવાનું ખાસ કારણ કંઈ હોતું નથી, છતાં તેને પસંદ કરવામાં આવે તારે આ દાખલો ન્યાયમાં આવે છે.

અશોકવર્ધન પુ. મમલનો એક મોર્વવંશી વિખ્યાત રાજા; અશોક.

અશોકવાટિકા ૧. [સં. અશોક (આસોપાલવ) + વાટિકા (વાડ)] જી. જેમાં આસોપાલવનાં ઝાડ મોટા પ્રમાણમાં વાવ્યાં હોય તેવી વાડી; આસોપાલવનાં ઝાડ વાવવામાં અધ્યાં હોય તે બગીચો.

૨. [સં. અ (નહિ) + શોક (શિવગીરી) + વાદિષ્ઠ (વાદ)] છી. શોકને દૂર કરનાર મુદ્દર બામ.

૩. છી. સીમાને રાખવાથી પ્રસિદ્ધ થયેલી સમ્ર મહિની વાદી.

અસોકવાદી (અસોકવાદી) ભુખો અસોકવાદિકા.

અસોકવૃક્ષ ૧. [સં. અસોક (આસોપાલવ) + વૃક્ષ (વૃક્ષ)] ક. આસોપાલવનું વૃક્ષ.

૨. મ. (જૈન) દેવતાઓ તરફથી બતાવતી તીર્થંકરોના બાક પ્રાર્થના પ્રભાવ થઈને એક ભુખો અસોકવાદીપ્રતિભાવ.

અસોકવૃક્ષ [સં. અ (નહિ) + શોક (શિવગીરી) + વૃક્ષ (વૃક્ષ)] ક. સુખ મેળવવા માટે કરવામાં આવતું એક વૃક્ષ. તે પહેલું સીતાજીએ કર્પાનું મન્ય છે.

અસોકવૃક્ષી [સં. અસોક (વૈવ સુદિ ૭) + વૃક્ષી (વૃક્ષ)] છી. વૈવ મહિનાની સુદિ ૭; સંવત્સરી. ક્રમાબ્ધ તંત્ર પ્રમાણે દીકરો મેળવવા બાક દિવસે વહો દેતીની પૂજા કરવામાં આવે છે. ભુખો અસોક ૭.

અસોકસંક્રાંતિવૃક્ષ [સં. અ (નહિ) + શોક (શિવગીરી) + સંક્રાંતિ (સંક્રાંતિ એક સંક્રાંતિથી બીજામાં આવતું તે) + વૃક્ષ] ક. સુખ મેળવવા દરેક સંક્રાંતિને દિવસે સર્વની પૂજા કરવાનું વૃક્ષ.

અસોકા ૧. [સં.] છી. કુઠું; કુટુંબ નામની વસ્તુપતિ.

૨. છી. વૈવ સુદિ ૭. દેવોને અસુરો બહુ જ હેરાન કરતા હતા. આથી અસુરનો બાલ્ય કાલે એવા બીરને દેવતા કરવા તેઓએ બધા દેવોને વિનવિત કરી અને બી સંસ્કૃતી સ્કંદ-કાર્તિક સ્વામીનો જન્મ વૈવ સુદિ ૭ને રોજ થયો. દેવોનો શોક દૂર થયો તેથી તે ૭નું નામ અસોકા પાડ્યું.

૩. છી. (જૈન) સ્ત્રીમાં તીર્થંકર સીતાજીના સ્વામીની એ નામની એક મુખ્ય સ્ત્રી.

૪. છી. પાણી.

અસોકાનોકલુ પુ. (પિંગળ) એ નામનો એક અસુરમેળ સંક. તેના દરેક અસુરમાં મમલ, ભમલ, નમલ, બમલ, રમલ, તમલ, લમલ, મુઠ અને મુઠ મળી રૂઢ અસુર હોય છે. તે ઉત્કૃષ્ટિ હંદનો એક બેદ છે.

અસોકાશમ [સં. અ (નહિ) + શોક (શિવગીરી) + આશમ (આશ)] પુ. અનંદ કરવાની જગ્યા; સિદ્ધારથના.

અસોકારિ [સં. અ (નહિ) + શોક (શિવગીરી) + આ (મેળવવું)] પુ. કર્પાનું

વૃક્ષ. ધણુ રોજ મહાદી તે સુખ આવે છે, તેથી તે અસોકારિ કહેવાય છે.

અસોકારિષ્ઠ [સં. અસોક (આસોપાલવ) + અરિષ્ઠ (અસુવ)] પુ. (વૈદ) જેમાં આસોપાલવ મુખ્ય હોય એવું મર્જાસરની મરમી ઉપર આવતું એક યૌવન. બધી ભતનાં પ્રદર, કમરનો દુખાવો, માથાનો દુખાવો તથા નખખાઈ દૂર કરી તે સરીરને મજબૂત બનાવે છે.

અસોકાશ્રમી [સં. અસોક (વિષ્ણુ) + અશ્રમી (અશ્રમ)] છી. વૈવ સુદિ આશ્રમ. આ દિવસે આસોપાલવનું ફલ વિષ્ણુને આપવાનું તથા તેનાં બાક પાંદડાં જણીમાં નાખી પીવાનું વાક કરવાથી બધી કમ્પર સાથે વળી હોવાનું મન્ય છે.

અસોચ ૧. [સં. અ (નહિ) + યુષ્ (શોક કરવો)] પુ. મિત્ર ન હોવાપણું બેદિકારી.

૨. પુ. વિનય; નમ્રતા.

૩. પુ. શાંતિ; સ્વસ્થતા.

૪. વિ. શોક ન કરવા એવું.

અસોચન [સં. અ (નહિ) + યોચન (શિવગીરી)] ક. શોકનો અભાવ.

અસોચ્ય [સં. અ (નહિ) + યુષ્ (શોક કરવો) + ય (એવું)] વિ. એક કરવો ન થયે એવું; શોક ન કરવા એવું.

અસોચિયાક પુ. જાંબનો એક ભતનો રોજ.

અસોચક ૧. [અસો (પવિત્ર) + ક (આપવું તે)] પુ. જરબોસ્તી મરિચે મરીચ પાસીને આપવામાં આવતી રકમ.

૨. પુ. (જરબોસ્તી) ધાર્મિક ક્રિયા માટે રોકેલા ધર્મગુરુને આપવાના પૈસા.

૩. પુ. (જરબોસ્તી) પવિત્ર માલુમને આપવાની અશ્વિ.

અસોચન ૨. [સં. અ (નહિ) + યોચન (સંપર્ક તે)] ક. ન યોચવું તે.

૨. [સં. અ (નહિ) + યુષ્ (અરજી) + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] ક. મેલું હોવાપણું; અસ્વસ્થતા; અશુદ્ધિ.

અસોચિત ૧. વિ. ન લયેમેલું; બાક નહિ કરેલું; નહિ અપાયેલું.

૨. [સં. અ (નહિ) + યોચિત (સ્થા મેલું)] વિ. સાથે કર્યા વિનાનું; અશુદ્ધ.

અસોચિતપાતુ [સં. અ (નહિ) + યોચિત (સ્વસ્થ) + પાતુ] છી. કમી પાતુ.

અસોચતું [અ (નહિ) + યોચતું (અર્થ)] વિ. ન અર્થ.

અસોચન ૧. [સં. અ (નહિ) + યોચન (યોચ)] ક. મંદનનો અભાવ; અસુખ ન સમ્યો તે.

૨. [સં. અ (નહિ) + યોચન (સુખ)] વિ. અસુખ દેખાવું; સાફ ન દેખાવું.

૩. વિ. નહિ અસુખારેલું.

અસોચનિક ભુખો અસોચન ૨, ૩.

અસોચક ૨. [સં. અ (નહિ) + યોચ (સુધારવું)] છી. સાફ ન દેખાવાપણું.

૨. વિ. બેડોળ.

અસોચકવનું ઇ. વિ. અસુખ દેખાવ એમ કરવું.

અસોચક [સં. અ (નહિ) + યુષ્ (સાફ દેખાવું) + ય (એવું)] વિ. અસુખ દેખાવું.

અસોચક [અસો (પવિત્ર) + ક (આપવા)] પુ. (જરબોસ્તી) પવિત્ર આપવા.

અસોચિયો પુ. અસોચિયો નામની વસ્તુપતિ.

અસોચ પુ. (પિંગળ) એક વિષમભારતિ આશ્ર-મેળ સંક તેમાં ૨૧ સુર અને ૧૧૬ વધુ મળી ૧૩૭ અસુર અને ૧૫૮ માત્ર હોય છે. તે માહિનીકુલિનીનો એક બેદ છે.

અસોચ ૧. [સં. અ (નહિ) + યુષ્ (યુષ્ક) + ય (એવું)] વિ. ચૂરી ન બેવાય એવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + યુષ્ (સુખ) + ય (એવું)] વિ. સુખ નહિ એવું.

૩. વિ. સાધી ન સકાય એવું.

અસોચ ૨. [સં. અ (નહિ) + યોચ (પવિત્ર)] ક. અશુદ્ધિ; નાપાકપણું; મલિનતા; અપવિત્રતા; રક્ષા ન હોવાપણું.

૨. ક. સુતક. દિવસાત્મમાં તે નીચે પ્રમાણે જાગવાનું અજ્ઞાવવામાં આવતું છે: ૧. મરણ સુખથી અંતર ખડી તથા હોડસંના જન્મ ખડી યાદાણ, સ્ત્રિય, વૈશ્ય અને હંદને બલુકમે ૧૦, ૧૨, ૧૫ અને ૩૦ દિવસ સુધી. ૨. રક્ષસ્થા સ્ત્રીને ૩ દિવસ. ૩. મળ, મૂત્ર, અડાળ કે મુડાને અપાર્તા નાસા સુધી. આ સ્થિતિમાં સંખ્યા તર્પણ વગેરે યૌદ્ધ કરી કરવામાં આવતાં નથી, બીજાને બહી સમાવું નથી તેમ જ બીજાની સાથે એક જ પંચનામાં બેસી જમી સમાવું નથી.

અસોચસંકર [સં. અસોચ (સુખ) + સંકર (બેડાણ)] પુ. જે કે વધારે સાધન સાથે આવવાપણું.

અસોચ્યંત [સં. અસોચ (સુખ) + અંત (હંદ)] પુ. સુતક કિતરી અજ્ઞાપણું; સુતકનો અંત.

અર્થોર્થ ૧. [સં. અ (નહ) + ઓર્થ (પરાક્રમ)] જ. કમરતા; ગામણાપટ્ટ.
૨. વિ. નામદ; બીજી.
અર્થ ૧. [શ.] પુ. હિમ્મો; હલ્લી અતની વધારણી.
૨. જ. આંસુ.
અર્થભાર ૧. [શ. અરક (આસુ) + અર (ધાર)] છી. આંસુની ધાર.
૨. [શ.] વિ. રોડું.
અર્થભારી [શ. અરક (આસુ) + અર (ધાર)] છી. રોડું તે.
અર્થક ૧. અમર; ઉવે; બને; સરવાળે.
અર્થક પુ. (અરથોસ્તી) સાચાઈનો દિરસ્તો.
અર્થના ૧. [સં. રના (નાહક) + અન (નામ અન્યના પ્રત્યય)] પુ. (હિંદી) નાચુ; રના.
૨. પુ. છુદિ.
અર્થનાન ધ્યાન જ. ર. ર. રનાન તથા આનનું નિસર્ગ.
અર્થ ૧. પુ. (પુરાણ) એ નામનો એક વાક્ય. સુખદુઃખથી શી રીતે છુદી જવાય એ સંબંધી એને અને જનક રાજાને કર્યા થઈ હતી.
૨. [સં. અરમન] પુ. ચક્રમા.
૩. પુ. પથર; ખડક.
માત્ર અર્થ પ્રસ્તુત ઉપર શિવ જવાન અભિમાન. ખણુ ખણી પર તરે એનાં નામ આધાર. ચિમ્બલપુરોષ
૪. [સં.] પુ. પર્વત; પહાડ.
૫. પુ. મેધ; વાણુ.
૬. પુ. લોહ.
૭. પુ. સુવર્ણમાણિક નામની ઉપધાતુ.
૮. જ. ઉર્જા વજ.
અર્થક ૧. પુ. એ નામનો એક જાતિ.
૨. પુ. (પુરાણ) એક વાક્ય. લુઓ અર્થ ૧.
૩. પુ. કુર્બોધન પદ્ધતો એક રાજ. અભિ-મનુએ માથો હતો.
૪. પુ. વૈદિક સમયનો વિષ્ણુની ઉત્તરનો પ્રદેશ.
૫. પુ. સાલ્વ દેશનો જાત. લાંના રહેવાથી તથા રાજ્ય પશુ જાન નામથી ઓળખાય છે.
૬. પુ. સર્વવંશી મિત્સહ રાજાનો દીકરો. એ રાજાને જાણીથી ક્રમાપપાક નામ મળ્યું હતું. એક વજાણીના શાખે લીધે મિત્સહ રાજાથી એસંમ થાય એમ ન હતું. છતાં રાજાને તો વારસા ભોળાએ, માટે રાજાએ પોતાની રીતે વસિહ કરવિ ખાસે મળાધાન કરાવ્યું. સાત વર્ષ થયાં પશુ પ્રસવ ન થયો. મંદમતિ રાણીએ ઉવે પથર વડે પેટ ફાડીને પુત્રને બહાર કાઢ્યો તે અર્થક રાજા રહેવાનો.

અરમ એટલે પથર ઉપરથી આ નામ પડ્યું. ૭. પુ. હાલનો ચવણુડોનો પ્રદેશ. બોદ સમયમાં તેને અરસા કહેતા. તે વખતમાં અરમક મોતવરીને કિનારે આવેલ દર્મ પોતન એની રાજધાની હતું. અરમકને અલકના મુલક કહેતા અને પ્રતિજ્ઞાન એની રાજધાની હતી. મહાભારતમાં કહેલું પૈદ-ન તેજ પ્રતિ-જ્ઞાન. એને બોદ બોડેએ પોતાની અમરા પોતન હતું કે. અલોકન સમયમાં તે મલ-રાદમાં અમરું હતું.
૮. જ. અરમક દેશનો રહેવાથી.
અર્થકકલી [સં. અરમન (પર્વત) + કલી (કલ)] છી. જમલી કેળ.
અર્થકકુ ૧. [સં. અરમન (પથર) + કુ (ઉત્તર)] પુ. એક અતનો વાનપ્રસ્થ. જે કેવળ પથરથી અનાજ વાડીને પકવતો હતો.
૨. વિ. પથર પર વસતુને જામનાર.
૩. વિ. પથર વડે જામેલું.
અર્થકકુલ લુઓ અમરકુ.
અર્થકકુલ પુ. (પુરાણ) એક અતનો જાતિ. તે જાણથી અનાજ વાડી પકવતો હતો.
અર્થકેતુ પુ. એક પ્રકારનો એક.
અર્થકેવર [સં. અરમક (એક રેલ) + ઉવર (વણી)] પુ. (પુરાણ) અરમક દેશનો રાજા.
અર્થમર્લ પુ. મરકત મણિ; જનું; જામમત; હરિ-મણિ.
અર્થમર્લજ ૧. [સં. અરમન (પથર) + મર્લ (અંતરે જાય) + જ (જન્મેલું)] પુ. ચક્રમાન પથરમાંથી ઉત્પન્ન થયેલો અર્થ.
૨. પુ. જનું; લીલા રંગનું રત્ન; મરકત મણિ.
અર્થમર્ધા [સં. અથ (એવે) + મર્ધ (વાસ) + અ (નદીનિભે પ્રત્યય)] છી. આસથ નામની વનસ્પતિ. તેનો જાક જલુ પૌષ્ટિક મનાય છે. તેના મળમાં લોઝાની વાસ આવતી હોવાથી તેને અર્થમર્ધા કહે છે.
અર્થમરુક (અરમરુક) ૧. પુ. એક અતનું હુમિવાર.
૨. [સં. અરમન (પથર) + મરુક (એવે)] પુ. પથરનો મોળો.
અર્થમરુક (અરમરુક) લુઓ અરમરુક ૧.
અર્થમા [સં. અરમન (પથર) + મા (વાસ કરવે)] પુ. પથરને જલુ ફાડી નાખનાર કામ; પાપાચુને.
અર્થમાક [અરમ (પથર) + અક (ખા)] છી. કિલા; લાંબો પથરો પથર.

અર્થમજ ૧. [સં. અરમન (પથર) + જ (જન્મેલું)] જ. અરિજ; સિધાનિલ; મેરેય; સિલાગતુ.
૨. જ. મેર.
૩. જ. લોડું.
૪. વિ. પથરથી ઉત્પન્ન થયેલું.
અર્થમજલુ [સં. અરમન (પર્વત) + જલુ (જાળ)] જ. સિધાનિલ.
અર્થમજલુક લુઓ અરમજલુ.
અર્થમમનિ ૧. [સં. અરમન (પથર) + મનિ (મના)] પુ. પાનું
૨. જ. રત્ન.
અર્થમદાર ૧. [સં. અરમન (પથર) + દ (રાક) + અન (નામ અન્યના પ્રત્યય)] પુ. પથર ફાડવાનું ટાંકણું.
૨. પુ. પથર જાંચવાનો ફાડકો.
૩. જ. ખડક તોડવાની ક્રિયા; પથર ફોડવા તે.
અર્થમદવમત લુઓ અરમદવસાર.
અર્થમદવરસ લુઓ અરમદવસાર.
અર્થમદવમાર ૧. પુ. બોખાન.
૨. [સં. અરમન (પથર) + દવ (રાક) + માર (સત્વ)] પુ. સિધાનિલ.
અર્થમન ૧. [સં. અરમન] પુ. પથર; સિલા; પાપાચુ; ઉપમ; ખણો.
૨. જ. કિડનું એક પ્રાચીન સહેર.
અર્થમનમર જ. (પુરાણ) કાલકેન રાજસનું સહેર.
અર્થમપુષ [સં. અરમન (પથર) + પુષ (પુ)] જ. સિધાનિલ.
અર્થમમેક [સં. અરમન (પથર) + મેક (એક)] પુ. પાપાચુનેક નામની વનસ્પતિ. મૂળમૂળમાં તે ફાળકાકારક મનાય છે.
અર્થમમેક લુઓ અરમમેક.
અર્થમમથ [સં. અરમન (પથર) + મથ (વાડું)] વિ. પથરનું બનેલું.
અર્થમમેનિ [સં. અરમન (પથર) + મેનિ (ઉત્પત્તિનું કેમણું)] પુ. મરકત મણિ; જનું.
અર્થમર ૧. [સં. અરમન] પુ. પથર; ખણો.
૨. જ. પ્રાચીન કિડનું એક સહેર.
૩. વિ. પથરનું; પથર સંબંધી.
૪. વિ. પથરવાળું; ખડકમથ.
અર્થમર પુ. એ નામનો અર્થ.
અર્થમરથ લુઓ અરમરથ.
અર્થમરભૂમિ [સં. અરમર (પથરવાળું) + ભૂમિ (જમીન)] છી. કંઠરીવાળી જમીન.

અમરબરસ ૧. પું. લોભાન.

૨. [સં. અમર (ખર) + રસ]
પું. સિદ્ધાન્ત.

અમરબરી ૧. સ્ત્રી. એક જાતનો ખર.

૨. [સં. અમર (ખર) + રા (આવૃત્તિ) + ઈ (નરીવતિનો પ્રત્યય)] સ્ત્રી. ખરી; મૂળાભમાં થતો એક રોગ; પાણી. મૂળાભની વાંદર લોહીમાંથી થતીને એક જાતનો જખાવ થયેલો કાંચો ધીરે ધીરે મંધાર્થ મૂળાભમાં કિતરી આવે છે. તેથી કાંચોમાં, પેડામાં અને સાબળના મૂળમાં થોડું થોડું ફુગ્ગા કરે, પેડાના કરવા વારંવાર જનું પડે, અને તે થોડો થોડો કિતરે.

અમરબરીક ૧. [સં. અમર (ખર) + ક (નાશ કરવો)] પું. વસતુ નામનું કાંડ. તેની કાંડ પથરી માળી નાખનાર મનુષ્ય છે.

૨. સિ. પાણીનો નાશ કરનાર.

અમરબરીકેહન [સં. અમર (ખરી) + હિ (હાવૃત્તિ) + અન (નામ જનાનાર પ્રત્યય)] જ. ખરી કાંડવાળી કહેલિયા.

અમરબરીજ ૧. [સં. અમર (ખર) + ઈ (હાવૃત્તિ)] સિ. ખરી સંગથી.

૨. [સં. અમર (ખર) + જ (જડ)] સિ. પાણીથી જનું.

અમરબરીનારાકાચ [સં. અમર (ખર) + નાચ (નાશ કરનાર) + કાચ (કાચો)] પું. (વૈદ્ય) વાવવરણની છાલનો એવ નાખી કરેલો કાંડો. તે ખરી અને વાને લીધે નીકળતા છાલમાં હાવછામરક મનુષ્ય છે.

અમરબરીનારાકાચોમ લુખો અમરબરીનારાકા

અમરબરીસેહન [સં. અમર (ખરી) + સેહન (નાશ)] જ. ખરીને મળી નાખવાનું સાધન.

અમરબરીથ [સં. અમર (ખરી) + ઈ (હાવૃત્તિ)] સિ. પાણીને લગતું.

અમરબરીહર ૧. [સં. અમર (ખર) + હ (હર કરવું)] પું. સેવાન.

૨. પું. ખરીને મળી નાખનાર એક વનરપતિ.

અમરબરોષ-ચાચ [સં. અમર (ખર) + ઓષ (ઠેકું) + ચાચ (ચાચો)] પું. ખર અને ઠેકાનો છાલો. એમ ઠેકું મૂળ પાસે ઠાણ પણ ખર પાસે પેડું છે તેમ કોઈ વસ્તુ સંલેખ પ્રમાણે નકામી કે મહત્તરી મળ્યાન ત્યાં જા હાલો અપવાદ આવે છે.

અમરબરાર ૧. [સં. અમર (ખર) + રાર (સાત)] પું. લોહું; લોહાં; ટાંચાં; લીંદુ.

૨. પું. લોભાન.

૩. પું. સનિ; નીલામ.

અમરમંત ૧. [સં.] પું. એક મરતનું નામ.

૨. પું. [] હાથો.

૩. જ. (અભિવિધ) એ નામનું એક નદન.

૪. જ. ખરાળ ખેતર.

૫. જ. ખેતર.

૬. જ. મરણ.

૭. જ. મેદાન.

૮. સિ. અપાર; હા વિનાનું.

૯. સિ. અધુર; અભંગ.

અમરમંતક ૧. પું. કાંચો નાશ કરનાર એક વનરપતિ.

૨. [સં. અમર (ખર) + મંત (કહે) + ક (કાનાર)] પું. અમરબરી નામની વનરપતિ.

૩. પું. હાથો; મૂલો.

૪. જ. આસુરો નામનું કાંડ.

૫. જ. કોવિદાર નામનું કાંડ.

૬. જ. દિવાનું છાલ; દિવાની હાંચી.

૭. જ. મુંજ પાસ. જૂના વખતમાં સાહજો તેનો કોરો જનાવતા.

અમરમા ૧. [સં. અમર (ખર)] પું. અમર.

૨. પું. ખર.

૩. પું. ખરી; ખર.

૪. પું. ખર.

૫. પું. વાવું.

અમરમાખી [અમર (ખર) + માખી] સ્ત્રી. એક જાતનું કાવું. તે પાણીમાં રહે છે અને ખર નીચેથી મળી આવે છે. માખી-માર માછલાને લલચવવા અંકડામાં તે લગાવે છે.

અમરમાખી ખેલમાં કાંડ જાણેલિયાના પાણીમાં મૂકે છે. પ્રાણીસુત્ર

અમરમારોહણ ૧. [સં. અમર (ખર) + આરોહણ (ચડવું તે)] જ. અપરી વાત; કાંચુ કામ.

૨. જ. ખરીત ઉપર ચાવાની ક્રિયા.

૩. જ. અભિવિધ વખતે કાંચાને ખર પર પડે જોઈ રહેવાની ક્રિયા. તેનો હેતુ એ છે કે ખર એમ સ્થિર વસ્તુ છે તેમ સીએ ખર પતિત્ત્વાપણમાં હાથ મૂકે.

અમરમણ [સં. અમર (ખર)] પું. ખરમાંથી મળેલા પ્રાણી કે હોવાના જાણી વેલેલા જાન: 'દોષિયા'.

અમરમણ ઉપરથી પ્રાણી મળવા કાંચુ અમર પ્રાણીઓના કાંચામાં આવે છે.

પૂર્વરંજ

અમરમીકરણ [સં. અમર (ખર) + ક (કરવું) + અન (નામ જનાનાર પ્રત્યય)] જ. ખર જવાનો મુલ્ય.

અમરમીલવન ૧. જ. મળેલાં જાણક સુગ્રાહ જવાથી જનું હો.

૨. જ. ખરીનો રોગ.

૩. [સં. અમર (ખર) + ભ (મર) + અન (નામ જનાનાર પ્રત્યય)] જ. ખર થઈ જવાની ક્રિયા; પાણી એવું જવાપણું. કાંચ, રેતી વગેરેના થર એક ઉપર એક જામી થરમી અને જાણીને લીધે તે ખર રહે જાની જન છે ત્યારે તેમનું અમરમીલવન થવું કે ખરી મંધાર્થ એમ કહેવાય છે.

૪. જ. પાણી દપડતાં દપડતાં તેનો ખર મંધાર્થ જવાપણું.

અમરમીભૂત [સં. અમર (ખર) + ભ (મર) + ત (જનવતનો પ્રત્યય)] સિ. ખર જાની થયેલું.

અમરમીર [સં.] સ્ત્રી. ખરી; પાણી.

અમરમીવ [સં. અમર (ખર) + મિવ (જ)] જ. ખરીત; નકી.

અમરમીવ ખર જે હાથ છે અમરમીવ.

કનકાસ

અમ ૧. [સં.] પું. ખૂણો. આ કાંચ સમાપ્તને છેડે વપરાય છે.

૨. જ. આંસુ.

૩. જ. લોહી.

અમજ જ. આમર્ષ; નવાઈ.

મોડી અમજ નહીએ વાત.

પ્રિમાર્જ

અમજાં જુઓ અમજાણું.

અમજાહ ૧. [સં. અ (નહિ) + મહા (હોયો)] સ્ત્રી. અવિશ્વાસ; અનાસ્થા.

૨. સ્ત્રી. ખરીત વિષયમાં અસ્થા ન હોવાપણું; નારિતતા.

અમજામરેત [સં. અ (નહિ) + મહા (વિશાસ) + મરેત (ખાદ્યેલું)] જુઓ અમજાણું.

અમજાન [સં. અ (નહિ) + મહાન (વિશાસવળું)] સિ. મહા વિનાનું; નહિ માનપણું.

અમજાહાણું ૧. [સં. અ (નહિ) + મહા (જાતક) + આણુ (વળું)] સિ. જાતક વગરનું; નાસ્તિક.

૨. સિ. વિશ્વાસ વગરનું; મહીન વિનાનું.

અમજાવાહ [સં. અ (નહિ) + મહા (જાતક) + વાહ (વળ)] પું. ઉપરમાં અસ્થા ન હોવાનો મહ.

૨. પું. વિષય ન સમવાપરું.
અમરદાવાન [સં. અ (નદિ) + અદા
(વિષય) + વર (વર્ણ)] લુપ્તો અમરદાવા-
અમરદાવા લુપ્તો અમરદાવા.
અમરદાવા લુપ્તો અમરદાવા.

અમરદેવ ૧. [સં. અ (નદિ) + મરદેવ
(આસ્થા સમવા એવું)] વિ. આસ્થા ન
સમવા એવું.
૨. વિ. આસ્થા રાખી ન સમવા એવું.
૩. વિ. ન માનવા એવું.
૪. વિ. માની ન સમવા એવું.

અમરપ [સં. અમ (હોદી) + પ (પીના)]
પું. રાક્ષ. તે હોદી પીએ છે, તેથી અમર
કહેવાય છે.

અમર ૧. [સં. અ (નદિ) + મર
(મહેનત)] પું. અમરસાર્થ
૨. [સં. અ (નદિ) + મર (મા)]
પું. માત્ર નહિ આપવાપરું; તાબી.
૩. વિ. મહેનત પડે નહિ એવું; સરેશું.

અમરકારાવાસ [સં. અ (નદિ) + મર
(મહેનત) + કાર (કે) + વાસ (રહેઠાણ)]
પું. આસન કેડ.

અમરકરુ ૧. [સં. અ (નદિ) + મરકરુ
(કરુ)] પું. અમરકરુ; કાપુ નહિ તે.
૨. વિ. માત્ર નહિ એવું.

અમરમિત [સં. અ (નદિ) + મર (મા)
+ મિત (વર્ણ)] વિ. નહિ થાયું.

અમરકરુ ૧. [સં. અ (નદિ) + મરકરુ
(કરુ)] પું. સર્વે કોને કાન ન હોવાનું મનાય
છે.
૨. [સં. અ (નદિ) + મર (મા)]
+ મર (મા) (નામ આપનાર પ્રભુ)] ક. ન
સાંભળવાપરું; અમુતિ.

૩. ક. મહેસાપરું.
૪. વિ. સાંભળી ન શકે એવું; મહેલું.

અમરવર્ણી ૧. [સં. અ (નદિ) + મરવર્ણી
(સાંભળવા સાધ)] વિ. ન સાંભળવા એવું.
૨. [સં. અ (નદિ) + મરવર્ણી (સાંભળી
સાધ એવું)] વિ. સાંભળી ન શકાય એવું.

અમરવર્ણ [સં. અ (નદિ) + મરવર્ણ (મા
સંધી)] વિ. સંભળાય નહિ એવું; મોરેન્દ્રિય-
નો અવિષય.

સાધર્મ્યથી સન્ન માની એમ અમરવર્ણ
(મરવર્ણી અર્થ) ખુ સિદ્ધ થાય.

અમરવર્ણ ૧. પું. નાટકમાં વસ્તુના મરુ ભેદ
મહેનતે એ નામનો ભેદ સ્વચ્છ વસ્તુના મરુ

ભેદ છે: (૧) સર્વજ્ઞ (પ્રકાર) એટલે બધા
સાંભળે એમ બોલવું તે; (૨) અમરવ (સ્વમત)
એટલે પોતાના મનમાં કંઈ કરેવું તે; અને (૩)
નિષ્કામ એટલે અમુક નક્કી કરેલાં આશુઓ
સાંભળી શકે એમ બોલવું તે.

૨. [સં. અ (નદિ) + મરવ (સાંભળવા
એવું)] વિ. સાંભળવું ન થયે એવું; ન
સાંભળવા બાવત.
૩. [સં. અ (નદિ) + મરવ (સાંભળી
સાધ એવું)] વિ. સાંભળી ન શકાય એવું.
૪. વિ. સાંભળવું ન ભવ્ય એવું.

અમરવર્ણ ૧. ક. આસન ન સમવાપરું.
૨. [સં. અ (નદિ) + મરવર્ણ (મા)]
ક. આસનો અસાધ.

૩. [સં. અ (નદિ) + મરવર્ણ (મા)]
વિ. આસન વિનાનું; નરમ પળા વગરનું.
૪. ક. આસન વગર.
૫. ક. સતત; આસન; આસન; અસાધ વગર.

અમરવર્ણ [સં. અ (નદિ) + મરવર્ણ
(મા)] કી. આસ ન
સામવાપરું.

અમર ૧. કી. ધર કે ઓરડાનો ખૂલો.
૨. [સં. અ (નદિ) + મર (મા)]
કી. તેજસ્વિત હોવું તે; દિશાપરું.

૩. કી. ધાર; લીધી કોર.
૪. [સં. અમ (માંસ) + મર (મા)]
વિ. અમરમાનું; રક્ત; રેતું.
૫. [સં. અ (નદિ) + મર (મા)]
વિ. રોલવ વગરનું; મરીન; નિર્ધન.
૬. [સં. અ (નદિ) + મર (મા)]
વિ. સોભા વિનાનું.

અમરિક ૧. [સં. અ (નદિ) + મર (મા)]
+ મર (મા) (નામ આપનાર પ્રભુ)] ક. ન
સાંભળવાપરું; અમુતિ.
૨. [સં. અ (નદિ) + મર (મા)]
+ મર (મા) (નામ આપનાર પ્રભુ)] ક. ન
સાંભળવાપરું; અમુતિ.

૩. [સં. અ (નદિ) + મર (મા)]
+ મર (મા) (નામ આપનાર પ્રભુ)] ક. ન
સાંભળવાપરું; અમુતિ.

અમર ૧. [સં. અમ (માંસ) + મર (મા)]
ક. આંસુ;
નેમળ; નેમળ; રોડ; અર; અર; સોક
કે અનંતા આવેલથી અંધમાં આવતું થયું.
એ આપમાં એજે રહે છે તે જ આપમાં
ઉપરની વાત અનંત ખૂણમાં અમરેલી
રહેલી છે. એવું કહી આપને એક અંધ
એવું છે. તેથી અંધ અમર પેશ થાય છે.
પણ એ જ અંધ રહેને લીધે અંધમાં
સપાટી દમેલાં બીની રહે છે. પાંખુ ખો
મિચક કરવી હોવાથી વધારું ખણી

અંધના ખૂણ તરફ વહી નળીઓ અને અમુ-
નગ વાટે નાકમાં કિતરી નાકમાં પવનની
આવળને લીધે વસન થઈ બીની ભવ્ય છે.
ઈરાનમાં અરણ્ય પ્રસન્ને રહ્યા આવતાં સર્વ-
સંબંધીઓને તેમનાં આંસુ કીલી લેવા માટે
વાણી આપવામાં આવે છે. ખજી તે વાણી
નીમોરીને આંસુ સંધરી સમવામાં આવે છે.
અંધ રીતે એકાં કરેલ આંસુ હવા તરીકે વધ-
રાય છે. અમર આંસુઓ વેગવાનો ધંધો ખમુ
માલે છે.
૨. વિ. અમરવાનના આંધ ભેદ માંહેનો એક.
લુપ્તો અમરવાન.

અમરક [સં. અમ (માંસ) + ક (વર્ણ)]
વિ. આંસુ લાવનાર.
અમરકલિકા [સં. અમ (માંસ) + કલિકા
(કાંચ)] કી. અમરકલિકા આંખમાં કાંચ
પાડી.
કલિકાને અમર લાદી અમરકલિકા કીમ.

અમરકલિકા [સં. અમ (માંસ) + કલિકા
(કાંચ)] કી. આંસુ લાવે એવી દવાબળક
વાતા.

અમરકલિકા [સં. અમ (માંસ) + કલિકા
(કાંચ)] કી. આંસુ લાવે એવી દવાબળક
વાતા.

અમરકલિકા [સં. અમ (માંસ) + કલિકા
(કાંચ)] કી. આંસુ લાવે એવી દવાબળક
વાતા.

અમરકલિકા [સં. અમ (માંસ) + કલિકા
(કાંચ)] કી. આંસુ લાવે એવી દવાબળક
વાતા.

અમરકલિકા [સં. અમ (માંસ) + કલિકા
(કાંચ)] કી. આંસુ લાવે એવી દવાબળક
વાતા.

અમરકલિકા [સં. અમ (માંસ) + કલિકા
(કાંચ)] કી. આંસુ લાવે એવી દવાબળક
વાતા.

અમરકલિકા [સં. અમ (માંસ) + કલિકા
(કાંચ)] કી. આંસુ લાવે એવી દવાબળક
વાતા.

અમરકલિકા [સં. અમ (માંસ) + કલિકા
(કાંચ)] કી. આંસુ લાવે એવી દવાબળક
વાતા.

અમરકલિકા [સં. અમ (માંસ) + કલિકા
(કાંચ)] કી. આંસુ લાવે એવી દવાબળક
વાતા.

અમરકલિકા [સં. અમ (માંસ) + કલિકા
(કાંચ)] કી. આંસુ લાવે એવી દવાબળક
વાતા.

અમરકલિકા [સં. અમ (માંસ) + કલિકા
(કાંચ)] કી. આંસુ લાવે એવી દવાબળક
વાતા.

અમરપૂર્વ [સં. અ (નહિ) + મુત (સાંભળું) + પૂર્વ (પહેલાં)] વિ. અમરે કદી નહિ સાંભળેલું; અસાધારણ.

અમરપ્રાપ્ત પું. (પુરાણ) દુર્યોધનના પક્ષનો એક રાજા. એનો કિતાવ નામે દીકરો અસુન ને હાથે મુદમાં માર્યો મર્યો હતો.

અમરપ્રાર્થકરૂપના [સં. અ (નહિ) + મુત (સાધ) + અર્થ (માન્ય) + કરૂપના (પાછલા)] છી. વેદમાં ન અપેલો અર્થ પારવાપર્યું. સાહિત્યમાં આ એક દોષ ગણાય છે.

'વત્સલિ' આદિ મુલિઓનો હવ જાણી એકલ સિવાય બીજો અર્થ કરવામાં આવે તે કુતાર્થ-પરિવાય અને અમરપ્રાર્થકરૂપના આદિ દોષ ઉપમા થાય છે. સિદ્ધાંતદર્શન

અમરુતિ ૧. [સં. અ (નહિ) + મુતિ (સાંભળું તે)] છી. ન સાંભળવાપર્યું.

૨. છી. બૂલી જવાપર્યું.

૩. [સં. અ (નહિ) + મુતિ (મન)] વિ. જાન વિનાહું; ન સાંભળનાર.

અમરુધાર લુખો અમરુધાર.

અમરુધાર ૧. છી. આંખમાંથી પાણી ટપકવાની ક્રિયા.

૨. [સં. અમુ (આંસુ) + ધાર (યોગ)] છી. આંસુનો પ્રવાહ; આંસુની ધાર.

અમરુનજ [અમુ (આંસુ) + નજ (નજ)] પું. અમવાસવમાંથી નીકળે નાકમાં ઘખલ થતી જે નળી. જહ જે અમુવાહક નળી આંખના અંદરના ખૂણા પાસે પોષણના છેડના હિદમાંથી યર થાય છે. એમાંની ઉપરની નળી નીચેની નળી કરતાં સારી ખુલ્લુ વધારે લાંબી હોય છે. હિદમાંથી તે પ્રથમ હાલે મટે છે. પછી એકમ નીચી વળે છે અને અમવાસવને મળે છે. નીચેની નળી તેની સામેના ખૂણામાંથી નીકળી નીચે જઈ અંદર સીધી રીતે જાય છે. જે જગ્યાએ વળે છે ત્યાં જાને પહોળી હોય છે.

અમરુનેત્ર [સં. અમુ (આંસુ) + નેત્ર (આંખ)] વિ. આંસુ આબ્યાં હોય એવું; આંસુવાળું.

અમરુપાત ૧. [સં. અમુ (આંસુ) + પાત (પડું તે)] પું. આંસુ પાવાં તે; જનનાં આંસુનું વહન.

૨. પું. એક જાતનો સાત્ત્વિક જાવ.

તે જુલમને અમરુપાત નામે સાત્ત્વિક જાવથી અને આવેશ નામે સંચારી જાવથી પ્રસરે છે. અમરુપાત

૩. પું. હલનારી સ્થિતિ અમરુપનાર એક માનસિક વિચાર. લુખો અમરુપ.

અમરુપીસરિષ [સં. અમુ (આંસુ) + પીઠ (રથાન) + સરિષ (હાડકું)] જ. જે ચાંદીમાંથી આંસુ આવે છે તેની જે ગાળુનાં હાડકાં મંનુ દરેક. જે આપામાં ઢોળો રહે છે તે જ આપામાં ઉપરની ગાળુ જાહેરના ખૂણામાં અમરુપેલી રહેલી છે. એનું જ આકાર એક નદામ જેવું છે. આ જાંઘમાં પેલ થતા પાણી જેવા રસને આસુ કહેવાય છે.

અમરુપૂર્ણ [સં. અમુ (આંસુ) + પૂર્ણ (ભરેલું)] વિ. આંસુ ભરેલું; આંસુથી છલકાતું.

અમરુપેશી [સં. અમુ (આંસુ) + પેશી (માંસનો હોય)] છી. આંસુ જેમાંથી નીકળે છે તે પેશી. અંખના અંદરના ખૂણાની નજીક જે જે નળીઓ આંસુ સમઢી રાખે છે તે અમરુપેશી કહેવાય છે. તે નાની નદામ જેવડી લંબાઈ અને ચપટી પેશી છે. તે નેસ્ટના જાહેરના ઉપરના જાગમાં થોડા ખાંચમાં રહેલ છે. અમુનજ અમવાસવમાંથી નીકળી નાકમાં ઘખલ થાય છે.

અમરુપ્રાવિત [સં. અમુ (આંસુ) + પ્રાવિત (બીનું વધેલું)] વિ. આંસુથી ભીંજાયેલ.

અમરુખિદુ ૧. [સં. અમુ (આંસુ) + ખિદુ (રીડું)] જ. આંસુનું રીડું.

૨. જ. પાંખને અંદરને ખૂણે તેની કોર ઉપર આવેલું એક થોળા રેખાં ટપકું. તેની અંદર આવેલ કાણા વાટે બારીક નળીઓ નાક તરફ વહે છે.

અમરુક્ષીર્ણ વિ. આંસુથી ભરેલું.

અમરુમલ લુખો અમરુમલ.

અમરુમાળ [સં. અમુ (આંસુ) + માળા (હાર)] છી. આંસુની ધાર.

અમરુમુખ પું. (અર્થેતિય) જે નજીક ઉપર મળાનો ઉલ્લ થાય તેનાથી હેમા, અનિષારમા કે બારમા નજીક પર તેની વક્ર ગતિ.

૨. પું. પિતા, ઘણા અને ઘણા બાપ એટલે પ્રપિતામહ.

૩. [સં. અમુ (આંસુ) + મુખ (મોં)] વિ. ચેતલ મહેસવાળું; આંસુથી ભરેલ મોંઘવાળું.

અમરુમુક્ટ [સં. અમુ (આંસુ) + મુક્ટ (મુક્ત)] વિ. આંસુ આબ્યાં હોય એવું.

અમરુરુદ્ધ ૧. [સં. અમુ (આંસુ) + રુદ્ધ (રોકાયેલ)] વિ. જેણે આંસુ આવતાં અટકાવ્યાં હોય એવું.

૨. વિ. જેવાને અટકાવે જાતેલું; આંસુથી રૂપાઈ રહેલું.

અમરુસોચન [સં. અમુ (આંસુ) + સોચન (આંખ)] વિ. આંસુ આબ્યાં હોય એવું; આંસુવાળું.

અમરુવર્ષ [સં. અમુ (આંસુ) + વર્ષા (વરસાદ)] છી. આંસુની ધાર.

અમરુવારિ [સં. અમુ (આંસુ) + વારિ (પાણી)] જ. આંસુ; આંસુનું પાણી; નેચાંસુ.

અમરુવાસ [સં. અમુ (આંસુ) + વાસ (રહેલું તે)] પું. આંસુ આવવાપર્યું.

અમરુવાહકનળી છી. આંસુ વહેવા માટેની જે નળી. લુખો અમુનજ.

અમરુવિમોચન [સં. અમુ (આંસુ) + વિમોચન (હોલું તે)] જ. આંસુ પાવાં તે.

અમરુવિસર્જન લુખો અમરુવિમોચન.

અમરુશાલી [સં. અમુ (આંસુ) + શાલિન (વાળું)] વિ. આંસુથી ભરેલું; આંસુવાળું.

અમરુસાલિ [સં. અમુ (આંસુ) + સલિલ (પાણી)] જ. અમરુવારિ; નેચાંસુ; આંસુનું પાણી.

અમરુસ્તંભ [સં. અમુ (આંસુ) + સ્તંભ (અડાવડું તે)] પું. આંસુ આવતાં અટકાવવાં તે.

અમરુસ્થાન [સં. અમુ (આંસુ) + સ્થાન (જગ્યા)] જ. આંખ; નેચ.

અમરુસ્નાત [સં. અમુ (આંસુ) + સ્નાત (નાહેલું)] વિ. આંસુથી ભીંજાયેલું.

અમરુસ્નાન [સં. અમુ (આંસુ) + સ્નાન (નાહડું તે)] જ. આંસુથી નાહવાની ક્રિયા; બહુ આંસુ આવવાપર્યું.

અમરુસ્ત્રાવ [સં. અમુ (આંસુ) + સ્ત્રાવ (નોડું તે)] પું. આંસુ ટપકવાની ક્રિયા.

અમરુસ્ત્રાવક [સં. અમુ (આંસુ) + સ્ત્રાવક (ટપકાવનાર)] વિ. આંસુ ઢાવનારું.

અમરેષ ૧. [સં. અ (નહિ) + એષ (જમાવ)] જ. અહિત; અશુભ.

૨. વિ. ધણું ખરાબ; બહુ હાડકું.

અમરેષ્ટ ૧. [સં. અ (નહિ) + એષ્ટ (સીધી સાથે)] વિ. સીધી મર્યાદા નહિ એવું.

૨. વિ. હાડકું; અધમ.

અમૌત ૧. [સં. અ (નહિ) + ઔત (વેદ સંબધી)] વિ. વેદમાં નહિ કહેલું એવું.

૨. વિ. વેદ વિરુદ્ધ.

અમૃસાધ [સં. અ (નહિ) + સ્થાપા (વખત)] વિ. વખાણ વખતું; વિનીત.

૨. [સં. અથ (બોલે) + ક્યું (કામ)]
મ. સાથ નામનું કામ; અર્થક્યું. અથ કામ નામ
કામ ભારે તેની ઉપલી જણ અને અંદરના
લાગણી વચ્ચે રાજા અને છે.

અર્થક્યું ૧. કું. એ નામનો એક પર્વત.

૨. [સં. અથ (બોલે) + ક્યું (કામ)]
કું. ધોડાનો કામ.

૩. કું. (કૈન) જાપન અંતરદીપ મહેનો
એ નામનો દીપ.

૪. કું. જાણનું કામ. તેમાં પાન ધોડાના કામ
એવું હોય છે.

૫. મ. હાડકાનું અમુક પ્રકારે લાંબી બનાવ્યું.
લાંબા હાડકાનો આકાર ધોડાના કામને
જાણતો આવવાથી તેને અર્થક્યું કહેતા હોવાનું
મનાય છે.

૬. મિ. ધોડાના એક કામનું.

અર્થક્યું લુગ્નો અર્થક્યું ૧, ૨, ૪-૬.

અર્થકલ્પક [સં. અથ (બોલે) + કલ્પ
(કામ) + કલ્પ (વાતું) + અથ (નારીબલિયે
પ્રત્યય)] છો. મળ નામની વનરપતિ.

અર્થકલ્પ [સં. અથ (બોલે) + કલ્પ (કામ)
+ કલ્પ (નારીબલિયે પ્રત્યય)] છો. ધોડાના
કામ એક પાંદડાવાળી એક ભાતની વનરપતિ;
એક ભાતનો કંદ.

અર્થકલ્પ [સં. અથ (બોલે) + કલ્પ
(વાતું)] છો. ધોડા સંબંધી વિદ્યા.

અર્થકલ્પ [સં. અથ (બોલે) + કલ્પ (કામ)
+ કલ્પ (નારીબલિયે પ્રત્યય)] છો. આસોદ
નામની વનરપતિ; આસોદ. તેના મૂળમાં ધોડા-
ની વાસ આવતી હોય છે.

અર્થકલ્પ લુગ્નો અર્થકલ્પ.

અર્થકલ્પ કું. અર્થકલ્પના કામનું નામ.

અર્થકલ્પ [સં. અથ (બોલે) + કલ્પ
(કામ)] મ. કામના આકારનું તેમનું
પ્રકાર.

અર્થકલ્પ [સં. અથ (બોલે) + કલ્પ (કામ)
+ કલ્પ (કલ્પ) + કલ્પ (નારીબલિયે પ્રત્યય)]
છો. (અભેતિય) અર્થકલ્પ નક્કર, કેમકે તેનો
અર્થકલ્પ એક એક બનાવ છે.

અર્થકલ્પ [સં. અથ (બોલે) + કલ્પ (કામ)
(કલ્પ)] કું. વહેરો.

અર્થકલ્પરી [સં. અથ (બોલે) + કલ્પ (કામ)
(કલ્પ)] છો. વહેરી.

અર્થકલ્પ [સં. અથ (બોલે) + કલ્પ (કામ)
(કલ્પ)] છો. ધોડાને મોટું લખેલો; ધોડા.

અર્થકલ્પ [સં. અથ (બોલે) + કલ્પ
(કલ્પ)] મિ. ધોડાને કામમાં રાખવામાં
કામ.

અર્થકલ્પ કું. (પુરાણ) કુર્મપ્રાણને કામમાં
રેકનો એક રાજા.

અર્થકલ્પ [સં. અથ (બોલે) + કલ્પ
(કલ્પ)] લુગ્નો અર્થકલ્પ.

અર્થકલ્પ ૧. કું. (પુરાણ) અર્થકલ્પ
કામને એક દેવ; દેવનો એક સેનાપતિ.

૨. કું. એ નામનું પદો.

અર્થકલ્પ મ. (સંગીત) વાજા આમમાં પંચમ
એકી દેવાથી નીકળતું એક તાન.

અર્થકલ્પ ૧. કું. અર્થકલ્પમાં એકદિની પાસે
કામનામાં આવેલ એ નામનો પર્વત; અર્થ-
કલ્પ.

૨. છો. (સંગીત) એ નામની છોટી મૂર્તિ.
તેના અર્થકલ્પ રવર મ, મ, મ, મ, નિ, મ, મિ
તથા અર્થકલ્પ રવર મિ, મ, નિ, મ, મ, મ,
મ છે.

૩. છો. (અભેતિય) એ નામનું એક નક્કર.
અર્થકલ્પ [સં. અથ (બોલે) + અર્થ
(કલ્પ) + અર્થ (અર્થ)] કું. અર્થકલ્પ.

અર્થકલ્પ ૧. છો. અર્થકલ્પના વનરપતિ;
અર્થકલ્પ. તે કલ્પ, કલ્પ, કલ્પ વધારનાર, અર્થકલ્પને
કામને કલ્પનાર તથા એકનો નામ કલ્પનાર મનાય
છે.

૨. છો. એક કુર્મથી પદાર્થ; નામનો, કેમકે
તેની અર્થકલ્પ ધોડાના કામમાં એકી હોય છે.

૩. [સં. અથ (બોલે) + કલ્પ (કામ)]
છો. ધોડાનો કામનો.

અર્થકલ્પની ૨૦ કલ્પ નિર્ધારિત એક લાઠ.
બાલક

અર્થકલ્પ [સં. અથ (બોલે) + કલ્પ
(કામ)] + કલ્પ (નારીબલિયે પ્રત્યય)]
છો. એક ભાતની વેળા; અર્થકલ્પના નામની
વનરપતિ. લુગ્નો અર્થકલ્પ ૧.

અર્થકલ્પ ૧. [સં. અથ (બોલે) + અર્થ
(કામ)] કું. ધોડાની અર્થકલ્પ એકા દાળનો રાજા.
૨. કું. (પિત્ત) રેક વરુમાં ૫ ભાગ
અને કુરુ મળી ૧૬ અર્થકલ્પનો એ નામનો
એક અર્થકલ્પ કલ્પ નીલ.

૩. કું. (પિત્ત) રેક વરુમાં ૫ ભાગ
અને કુરુ મળી ૧૬ અર્થકલ્પનો એક કલ્પ. તે
કલ્પનો એક છે.

૪. છો. ધોડાની અર્થકલ્પ.

૫. મ. એક અર્થકલ્પનું વિચારનું એક
મુક.

અર્થકલ્પ [સં. અથ (બોલે) + અર્થ
(કામ) + અર્થ (અર્થ)] કું. ધોડાની
અર્થકલ્પ કલ્પી અર્થકલ્પ અર્થકલ્પ અર્થકલ્પ
મક. રોમના ૫૨ વર ધોડાની અર્થકલ્પ અર્થકલ્પ
વરમાં કલ્પી અર્થકલ્પ હોય છે, તે પ્રમાણે એમાં
અર્થકલ્પના કુર્મથી બનાવી એક હોય તેને
અર્થકલ્પના કલ્પ છે. કલ્પી વાર અર્થકલ્પ
૪૦ ખાનામાં એવી રીતે મોડી રાખા છે કે
એક અર્થકલ્પ એ અર્થકલ્પ વર મોડી કલ્પી
અર્થકલ્પ તે તે કલ્પી કલ્પી એક સરખી રીતે
૪૦ વરો આમ લોડા વિચાર કરી રહે છે અને
તે સાથે તેમાંની કલ્પના વચ્ચે છે. એમકે,

માન માન પાન તાન રમર
હર દીન પર ઈલ ખાન;
હાન હાન પાન માન સ્થીર
હર દીન હર દીન અન.

મ	ન	મા	ન	પ	ન	તા	ન	રમ	ર
૧	૨૨	૩	૨૪	૫	૨૬	૭	૨૮	૯	૩૦
હ	૨	હી	ન	પ	૨	પ	હા	મા	ન
૧૧	૩૨	૧૩	૨૪	૧૫	૩૬	૧૭	૩૮	૧૯	૪૦
હા	ન	હા	ન	પ	ન	મા	ન	સ્થી	ર
૨૧	૨	૨૩	૪	૨૫	૬	૨૭	૮	૨૯	૧૦
હ	૨	હ	ન	હ	૨	હ	હા	મા	ન
૩૧	૧૨	૩૩	૧૪	૩૫	૧૬	૩૭	૧૮	૩૯	૨૦

અર્થકલ્પ ૪૦ ખાનામાં આવેલો હોયો કુર્મ
અને પ્રવર રીતે વંચાય એમ અર્થકલ્પિ મ
મોડાનો છે.

અર્થકલ્પ લુગ્નો અર્થકલ્પ.

અર્થકલ્પ [સં. અર્થકલ્પ (અર્થકલ્પ) +
પાક] કું. (વેદ) અર્થકલ્પ સાથે બીજા
વસ્તુના મેળવી બનાવેલી અર્થકલ્પનારી એક
દવા. તે બનાવવા અર્થકલ્પ ૪૦, સુંદ ૨૦,
લીંદીપર ૧૦, મરી, તમ, એલમી, તમાલ-
પત્ર તથા અર્થકલ્પ દરેક ૪, મધ ૨૦૦, અર્થકલ્પ
લી ૧૦૦ અને સાતર ૧૦૦ લોડા મેળવી
ભેંજના ૪૦૦ લોડા બનાવવા હુમલ્લ તેનો
લુગ્નો નામનો. તે હુમલ્લ સાતર, મધ તથા
લી મેળવી કરીથી તે ઉત્તમનું. અર્થકલ્પ
પછી તમ, એલમી, તમાલપત્ર તથા નામ-
કેસરનો બૂતો નામની મેળાના કુર્મ દાણ-
દાર મર્ધ લી હુક પાવા સામા પછી ઉતારી,
તેમાં પીપરીમળ, ટાંક, મળો, અર્થકલ્પ, તમ,
અર્થકલ્પ, વાળો, કાળો વાળો, અંદા, બીલા,
કમળ, પાણી, પાણીનાં ફલ, વંદાલમ,
અર્થકલ્પ, મધો, કપૂર, સાંતી, અર્થકલ્પ,
મિષ્ટો અને કાપરી એ એકાદ અર્થકલ્પ

અધર્મધા

અર્ધો અર્ધો તોલો બૂકો નાખી એકું કરી છું
અર્ધા પછી વીધી નીચેલા વાસુધર્મ કરી
રાખવું. તેમાંથી એ તોલા જેટલો પાક ફરેજ
એક મહિના સુધી ખાવો. તે ઉપરસ, દમ,
અપચો, જરસ, માંડપણ, અમવાયુ, સોજો,
છળા, પાંડુરોચ કમળો, સંમહણી તથા વાતાક્રથી
જતા રોગ નાશ કરનાર અને વીર્ય વધારનાર
મનાય છે.

અધર્મધા [સં. અધ (બોધે) + મધ (વાસ)
+ અધ (નરીઅતિયે પ્રલય)] જી. આસંધ
નામની વનસ્પતિ તેની વાસ ધોડાના જેવી
હોય છે.

અધર્મધાવૃત લુઓ અધર્મધાવૃત.

અધર્મધાતૈલ [સં. અધર્મધા (આસંધ) +
તૈલ (તેલ)] વ. (વૈદ્ય) આસંધનું તેલ.
આસંધ, સતાવરી, ઉપમેદ, જટામાસી, બી
બૌંધરીમણીનાં ઢોડવાં બધું સરખે બાને લઈ
તેની લૂઠકી કરી તેનાથી ચારમણા તલના તેલ
અને સોળમણા દૂધમાં તેલપાક વિધિ પ્રમાણે
તેલ પકાવવું. વાના રોગ ઉપર આ દવા ઉપ-
યોગી મનાય છે.

અધર્મધાદિવૃત [સં. અધર્મધા (આસંધ) +
આદિ (વર્ણ) + વૃત (ધી)] વ. (વૈદ્ય)
બાળકની નળગાર્ધ મટાડનાર આસંધમાંથી
બનતું એક ઔષધ. આસંધનો કીકળો ૧ બામ,
દૂધ ૧૦ બામ અને ઘી ૧ બામ સાથે
ઉકળાવી લી જેટલો બામ બાકે રહે તારે
ઉતારી લેવાથી તે તૈયાર થાય છે. તેની માત્રા
૦ થી ૦૫ તોલો છે.

અધર્મધાદિચૂર્ણ [સં. અધર્મધા (આસંધ)
+ આદિ (વર્ણ) + ચૂર્ણ (ચૂરો)]
જ. સ્વરભંગ એટલે જેસી ગરેલ સાદ માટે
એક દવા. આસંધ, અજમોદ, કળીપદ, સું,
મરી, પીપર, વરિણા અને સિંધાવલુ બધું
સરખે વળને તથા આખરાનાં બી તે દરેકથી
અર્ધા લઈ કપડે મળાય તેવો બૂકો કરવાથી
આ દવા તૈયાર થાય છે. ઘી અને મધ સાથે
૦૫ તોલાની માત્રામાં તે અપાય છે. ઉપર દૂધ
અને લાત ખાવું દેવાય છે.

અધર્મધાદિચૂર્ણ લુઓ અધર્મધાદિચૂર્ણ.

અધર્મધાદિવૃત [સં. અધર્મધા (આસંધ)
+ આદિ (વર્ણ) + વૃત (ધી)]
૩. આનસિક નળગાર્ધ, અપરમાર, તમ્બર તથા
મરજના અસ્થિસ્ત્ર મટાડવા વપરાતું એ
નામનું પૌષ્ટિક આદ્ય. સવાર સાંજ ૦ થી ૦૫
તોલા જેટલું લઈ ઉપર દૂધ પીવાય છે.

અધર્મધાદિચૂર્ણ [સં. અધર્મધા (આસંધ)
+ રસાયન (અસ્થિવર્ધ ઔષધ)] વ. સ્ત્રી

વધારનાર એ નામનું ઔષધ. અમા પછી
તે ૧ થી ૨ તોલા લેવાય છે.

અધર્મધારિષ્ટ પું. અપરમાર, મરી, મરજની
નળગાર્ધ, કિ-માદ તથા માંડપણ માટે વપરાતો
એ નામનો આસવ.

અધર્મોષ [સં. અધ (બોધે) + ઓષ
(વાદે)] પું. ધોડાર; તખેલો.

અધર્મોવ ૧. પું. (કૈન) એ નામનો પહેલો
પ્રતિવાસુદેવ; પહેલા વાસુદેવનો એ નામનો
દુશ્મન. દરેક ઓવીસીમાં ૬ વાસુદેવ અને ૬
પ્રતિવાસુદેવ થાય. પ્રતિવાસુદેવના લુલમ કે
જન્માવને લીધે વાસુદેવને તેની સાથે મુલ
થાય. તેમાં વાસુદેવને હાથે પ્રતિવાસુદેવ મરે
અને વાસુદેવ તેનું સન્ન લઈ લે.

૨. [સં. અધ (બોધે) + ઓવા (એ)]
પું. ધોડાન જેવી મરદનવાળો રાસુગ દુષ્કરોવ.

૩. પું. નિષ્ણ અમવાનનો એક અવતાર.

૪. જિ. ધોડાના જેવી મરદનવાળું.

અધર્મસ [સં. અધ (બોધે) + ધસ
(ખડ)] વ. ધોડાનો ચારો.

અધર્મોષ પું. મરક અને કનિષ્ઠના વખતમાં
લઈ ગમેલ એક પ્રખ્યાત બૌદ્ધ મંથાર. તેણે
પ્રદ્યુતિત નામનું એક મહાકવ્ય લખ્યું છે.
કહેવાય છે કે તેને ૧ આવડે એવી એક વ
ખાખત ૧ હતી. સંક્રાન્તિવારણમાં અને ચાવન-
કળામાં તે બહુ કુલગ હતો.

અધર્મ ૧. [સં. અધ (બોધે) + ધ (દય-
ના)] પું. કચ્છ નામની વનસ્પતિ તે ધોડા
માટે બહુ ઝેરી મનાય છે.

૨. પું. ધોડાને મારી નાખનાર ઝેરી વસ્તુ

૩. જિ. ધોડાનો નાશ કરનાર.

અધર્મક ૧. પું. (પુરાણ) કૃષ્ણના ઠીકરા
સાંમે મારેલો એ નામનો રાજા.

૨. પું. કૃષ્ણના પુત્રે મારેલ સંજર દેલનો એક
સેનાપતિ.

૩. જ. એક જાતનું પૈડું.

૪. જ. ધોડાનાં બિહોથી સારાનરસાનો વિચાર.

૫. [સં. અધ (બોધે) + મક (જયો)]
જ. ધોડાનું ટોળું.

અધર્મર્થ [સં. અધ (બોધે) + મર્થ
(સેલ)] જી. ધોડાની સંભાળ.

અધર્મચિત્તસક ૧. પું. ધોડાનો ખરિસક.

૨. [સં. અધ (બોધે) + ચિત્તસક
(વેદ)] પું. ધોડાનો વેદ.

૩. પું. નાળ જડનારો પુરુષ; નસવંધ.

૪. પું. પશુવેદ.

અધર્મચિત્તસક [સં. અધ (બોધે) + ચિત્તસક
(અધ્ય)] જી. ધોડાનું વૈદું.

અધર્મચિત્ત ૧. [સં. અધ (બોધે) +
ચિત્ત (અધ)] જ. ધોડાની માલ.

૨. જ. ધુળ કે અધુળ અધ્યાત્મનાર શુભન.

અધર્મચોરક [સં. અધ (બોધે) + ચોર
(ધોરી અમાર) + ક (પ્રલય)] પું. ધોડાનો
ચોર.

અધર્મચોગી જી. (વૈદ્ય) પેદનાં દરદ, મુદમ,
છળા તથા અનિવાત મટાડવા વપરાતી એ
નામની એક દવા; ધોડાચોગી. તેની માત્રા
૧ થી ૪ મોળી છે.

અધર્મચોગીગુદિકા જી. (વૈદ્ય) ઉપસ,
ધાસ, કુમ અને વાનો રોગ મટાડતી એક
જાતની દવા. શુદ્ધ પારો, બંધક, કૃષ્ણખાર,
વજનાચ, સું, મરી, લીંદીપીપર, હરમ,
મહેડાં, આમળાં અને હરતાલ એ બધાં સરખે
બાને લઈ તે બધાંની જરોબર લોધેલો નેપાળો
નાખી બાંજરાના રસની ૨૧ લાવના બાપી
મથોડી જેવી મોળીઓ વાળવી. એ મોળી
આડુના રસમાં કે બેના ખરૂં સાથે અપાય
છે.

અધર્મજન [સં. અધ (બોધે) + જા
(લીપ)] પું. દિગ્વિજય કરી અવેલ એટલે
કોઈએ રોકી ન શકે એવા ધોડાને હોમવામાં
આવે એવો વત. લુઓ અધર્મજ.

અધર્મજન સમે રાત અર્ધનિવૃત્તું. નર્મકે

અધર્મજિત [સં. અધ (બોધે) + જિત
(જય પામેલ)] જિ. જીતથી ધોડા મેળવનાર
ધોડા જીતનાર.

અધર્મજ ૧. [સં. અધ (બોધે) + જતર
(બીજું)] પું. ખચ્ખર; જોડાથી ધોડીમાં
ઉત્પલ જમેલ પ્રાણી. હિંદુસ્થાનના મુખ્ય ૧૮
ધન માંહેનું તે એક મહુલ છે.

૨. પું. મધર્વની એક જાત.

૩. પું. નાનો ધોડો; ટુંકું; ટાવું.

૪. પું. નીલમાવ; જવમાં રોડાં નીલાવ પાતું
બૂરા રંગનું માથ જેવું એક મોડું હરણ.
લુઓ નીલમાવ.

૫. પું. પાતાળમાં રહેતી નામની જાતનો મુખ્ય
સાપ.

૬. પું. સર્પની એક જાત.

૭. [સં. અધ (બોધે) + તર (ચરિત્ર)]
જિ. ઉતાવળ; કાપથી ચાલનાર.

અધર્મતરમંથ વ. (અધેતિય) એ નામનું એક
નશ્વન.

અમરકોશ ૧. [સં. અમર (અમર) + ક
(નારીબલિયો પ્રત્યય)] છો. અમરકોશ
અમરની માથા.
૨. છો. ધોડી.
૩. છો. રોડની માથા; રોડડી.

અમરકોશ ૧. જ. અમરકોશ મોહકની પાસે
અમરકોશમાં અમરકોશ અમરકોશ પર્વત.
૨. જ. અમરકોશ પાસે અમરકોશ એ નામનું
એક તીર્થ. અમરકોશ મંદિરને કાંઈ નહીં
મળે છે. ત્યાં અમરકોશ વરુણ પાસેથી કાળા
કાનવાળા હજાર ધોડા મેળવ્યા હતા.

અમરકોશ ૧. [સં. અમર (ધોડો) + રથ
(ઇન્દ્ર)] પુ. અમરકોશ; ધોડાર.

૧. પુ. પીપળાનું ઝાડ. પિપ્પલા વખતે દેવલોક-
માંથી મૂમ થઈ અમરિ આ ઝાડમાં ધોડાનું રૂપ
લઈ એક વર્ષ છૂપે રહે રહ્યો હતો એમ તૈવરિય
આકલ્પમાં અનુભવે છે. દેવલોક અપરિવર્તિત
અનુભવાઓને એવો ખલ મળે છે કે પિપ્પ-
લાની લાંબી રાતમાં સૂઈને ધોડા વમલોડમાં
આ ઝાડની નીચે વિસામો લે છે તેથી તેને
અમરકોશ (ધોડાનું ઝાડ) એવું નામ આપવામાં
આવ્યું હશે. પીપળો પવિત્ર મનાય છે. 'અ'
એટલે 'નહિ', 'અ' એટલે 'આવતી ઠાક' અને
'અ' એટલે 'દહનાર'; એ આશ્ચર્યનિરૂપિત
પાછળથી કહેવાયેલી છે. નામરૂપાત્મક આવડું
સ્વરૂપ વિનાથી કિંવા હરકોઈ બદલાઈ હોવાથી
તેને 'ઠાક સુધી ન દહનાઈ' એમ કહેવાય
છે; પણ એ હજિ કહી અભિપ્રેત નથી. એ
'અમર' એટલે કહી પણ એનો અમર-કોશ-વતો
નથી એ વિશેષણ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે. પીપળો
એ વૃક્ષને જ આરંભમાં 'અમરકોશ' કહેવાય હતો.

૩. પુ. પીપળાને ફળ આવવાનો વખત.

૪. પુ. વિષ્ણુ. અમરવાનની અભિવ્યક્તિ એટલે
અમરતા રૂપ અમર અમરકોશ કાલ પણ રહેનાર
ન હોવાથી વિષ્ણુ અમરવાન અમરકોશ કહેવાય છે.

૫. [સં. અ (નહિ) + અમર (અમરકોશ)
+ રથ (રહેનાર)] પુ. સંસારરૂપી ઝાડ;
આવતી કાલ કાળી ન દહનાર સુધિક સંસાર.

૬. પુ. સૂર્ય.
૭. જ. (અપેક્ષિત) અમરિ નમ્ર.
૮. જ. એ નામનો ધોડોની અંતરું માલુસ.
૯. જ. ગર્દભાંડ નામનું ઝાડ.

૧૦. જ. નંદીરૂપ નામનું ઝાડ.
૧૧. જ. પીપળાનું ફળ.
૧૨. જ. મુદર્ત.
૧૩. જ. એ નામના ધોડોની અંતરું.

અમરકોશ ૧. [સં. અમર (પીપળો) + ક
(સ્વાર્થવાચક પ્રત્યય)] પુ. પીપળાનું ઝાડ.

૨. [સં. અમર (પીપળો) + ક
(સ્વાર્થવાચક પ્રત્યય)] પુ. પીપળાને ફળ આવે
ત્યારે ભરી અપવાનું રેવું.
૩. પુ. પીપળો ફળવાનો વખત.

અમરકોશ ૧. [સં. અમર (પીપળો) + રથ
(ઇન્દ્ર) + ક (વાહ)] છો. પીપળાનાં
જેવાં પાંડવોને એક અંતની વેલ. તેનાં પાન
પરો નાંધવાના કામમાં ઉપયોગી મનાય છે.

અમરકોશ ૧. [સં. અમર (પીપળો) +
પ્રત્યય (રથ)] જ. પાંચ પવિત્ર ફૂંપણ મહેતું
એક ફૂંપણ. ભુવને પંચપ્રકાર.

અમરકોશ ૧. [સં. અમર (પીપળો) +
પ્રતિષ્ઠા (સેવાપત્ર)] છો. ધર્મક્રિયા વખતે
રોખાનું પીપળાનું ઝાડ કે તેની ઝાળી.

અમરકોશ ૧. [સં. અમર (પીપળો) +
(અમર)] પુ. પીપળાની એક અંત વેલિયો
પીપળો.

અમરકોશ ૧. [સં. અમર (પીપળો) + અ
(નારીબલિયો પ્રત્યય)] છો. અમરકોશ પુનઃ
પીપળાનાં ફળ મલું કરીને અમર વખતે પાકે છે.
૨. છો. પુનઃ.

અમરકોશ ૧. પુ. અમરકોશને એ નામનો
એક પુત્ર.

૨. [સં. અમર (ધોડો) + રથામર (અમર)]
પુ. દ્રોણાચાર્ય અને કૃષ્ણને યુધિષ્ઠિરામાં પારમત
દીકરો; દ્રોણી; દ્રોણાચાર્ય અમરકોશ વખતે તેણે
ધોડાના જેવો અમરકોશ કહેવાથી તેનું નામ
અમરકોશમાં પડ્યું કહેવાય છે. અમર એટલું
જાણ હોવાથી એટલે કે અમરને પંચાગી રીતે
એવો હોવાથી પણ તે અમરકોશ કહેવાય છે.
મહાભારતના કુલ વખતે તેણે કૌરવોનો પક્ષ
લીધો. દ્રોણાચાર્યને ધૃષ્ટદ્યુમ્ને વધ કર્યો તેથી
અમરકોશને ક્રોધ કરીને પાંડવ અને એની
સેના ઉપર નારાયણાચાર્ય મૂક્યું. આ અમરકોશ
નવા અમર મરત, પણ એ માલુસ કલ
તણને સાંત એવું હોય તેના ઉપર નારાયણા-
ચાર્ય જાણ અમરકોશ નથી એ બેઠી કૃષ્ણને
અમર હતી, તેથી પાંડવોએ અને તેના
કરકરે પોતપોતાનાં સરખાં ભોંય ઉપર મૂકી
દીપાં એટલે તેનું નારાયણાચાર્ય નકામું થયું.
એક રાત્રે અમરકોશમાં, કૃષ્ણાચાર્ય અને કૃતવર્મા
પાંડવોને તંબુએ મળ્યા. બારણે બેઠેલા રહેને
રાજા કરી અમરકોશમાં અંદર ગયો, અને તેની
સાથના બે અમર બારણે બેઠા રહ્યા. અંદર
જઈને બેઠું તો એક પણ પાંડવ તેની નજરે
પડ્યો નહિ, પણ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન વગેરે વીરો અને
પાંડવોના દીકરો માત્ર અમરકોશ એ સમજ્યા

બાર લીધામાં પડેલા હતા. ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ઉપમોગ,
ધુધામન્યુ અને દ્રૌપદીના પાંચે દીકરાને તેણે
મારી નાખ્યા. તંબુમાં અમરકોશ અમર
મળી રહી. મારેલા વીરોનાં માથાં દુર્યોધનને
મતાવવાને એણે સીતાવળથી લઈ લીધાં અને
અંધને દુર્યોધનને મતાવ્યાં. અમરકોશ દુર્યોધનને
સંતોષ થયો. આ અમરકોશ અમરકોશને અમર
પડ્યાં તેણે અમરકોશમાં પડીને દ્રૌપદી આમળા
હજાર કર્યો. દ્રૌપદીએ અને છોડી મૂકવાનું
કહેતાં અમરકોશ અમરકોશમાં માથા ઉપર
રહેલ દિવ્ય મણિ કાપી લીધો અને ધણું અમ-
માન કરી તેને તંબુની બહાર કાઢી મૂક્યો.
અમરકોશ અમરકોશમાં ધણું મુસો થયો. એ
આવેલમાં જ એણે પાંડવોનો સમૂહો નાચ
કરવાને તેમના પર અમરકોશાચાર્ય એક કૃષ્ણને
તેની અમરકોશ પોતાના અમરકોશ એ અમરકોશ
રક્તિ નાખ્યા કરી. અમરકોશમાં ચિરંજીવી
હોવાનું મનાય છે. કૃષ્ણ તેને કૃષ્ણ હવે કે તું
ધોર રથમાં પિસાચ મૂકીને રહીશ. કાલ પણ
સાતપૂર્ણ પર્વતમાં માથે અમરકોશમાં માથાઓ-
વાળા અને સવા અમરકોશ પમરકોશમાં અમર
માલુસ રૂપે તે બીજા લોકોને અને અમરકોશને
કોઈ કોઈ વાર દેખા દે છે એવી લોકોની
માન્યતા છે. મહા અમરવાન અમરકોશમાં એટલા
સિવના અંતરૂપ ન હતો પણ મમ, સિવ,
કામ અને ક્રોધ એ મારના અંતરૂપી થયો હતો.
૩. પુ. પાંડવના કારકરમાં એ નામનો એક
હાથી. તેને મારી બીજે જૂમ મારી હતી કે
અમરકોશમાં મર્યો. આ અમરકોશની ખાતરી
કરવા કોણે યુધિષ્ઠિરને પૂછ્યું ત્યારે યુધિષ્ઠિરે
અમરકોશમાં પડ્યો-નરો વા
કુંજરો વા". એવું સાંભળીને પોતાનો પુત્ર
પડ્યો એમ સમજી કોણે પોતાનાં સરખાં ભોંય
મૂકી દીધાં તે ચોમકારવા કરી. તે વખતે
ધૃષ્ટદ્યુમ્ને એમને કાર કર્યો હતો.

૪. પુ. માલવાના રાજા દ્રુપદનાં એ નામનો
એક હાથી.

૫. જિ. ધોડા એટલા અમરકોશ.

અમરકોશ ૧. [સં. અમર (પીપળો) +
ક (વાહ) + અ (નારીબલિયો પ્રત્યય)]
છો. અમરકોશ પીપળો.

૨. છો. નાનો પીપળો.

અમરકોશ ભુવને અમરકોશ.

અમરકોશ [સં. અમર (ધોડો) + રથ
(અમર)] પુ. (રથ) સિદ્ધાસનમાં ધોડાની
આકૃતિએ કોતરવામાં આવે છે તે બામ.

સિદ્ધાસનના ઉદ્ભવ (અમરકોશ) ૮૧ અમરકોશ
અમરકોશ અને અમરકોશમાંથી નવ બામોનો
અમરકોશ કર્યો. અમરકોશ

૩. [સં. અથ (ઘોડે) + અથ (અથ)]
જ. પહેલું.

અમરબોધ [સં.] પુ. એ નામનો એક મહુ-
વણી હાથ.

અમરબોધ [સં.] છી. પીળી.

અમરબોધિષ્ઠી [સં. અથ (ઘોડે) + અથિષ્ઠ
(પાડે) + ઇષ્ઠ (અથ) + આ (નારી-
નતિને પ્રત્યય)] છી. ઘોડા અને પાડા
વચ્ચેનું વેર.

અમરબોધ [સં. અથ (ઘોડે) + મંથ (રેવ
કે ડોઈ સમિતી સાધના પાઠના સંબંધ)]
પુ. જેનાથી ઘોડો ડાબામાં રહે અને પલ્લ વેચે
માથે તેવો મંથ.

અમરબોધ ભુખો અમરબોધ.

અમરબોધક [સં. અથ (ઘોડે) + મારક
(નાશ કરનાર)] પુ. કરેલનો હોડ; અથવા;
તુરંતાર; હાથાર. તે ઘોડા માટે બહુ ડેરી
મનાય છે.

અમરબોધ ૧. [સં. અથ (ઘોડે) + મુખ
(મોં)] પુ. અંધ; કિતર. તેનું મુખ ઘોડા
જેવું અને બાહ્યનું શરીર માણસના જેવું
હોવાનું મનાય છે.

૨. જ. ઘોડાના મોઢાના આકારનો તારાઓનો
મૂલખો.

૩. વિ. ઘોડાના જેવા મોંવાળું.

અમરબોધી ૧. [સં. અથ (ઘોડે) + મુખ
(મોં) + ઇ (નારીનતિનો પ્રત્યય)]
છી. કિતરી.

૨. છી. ઘોડાના મોઢાના આકારની એક
જાતની માછલી.

૩. વિ. છી. ઘોડાના જેવા મોંવાળી.

અમરબોધામ્લ [સં. અથ (ઘોડે) + મૂલ
(પેશાબ) + અમ્લ (ખાટું)] પુ. એક
જાતનું રસાયણિક મિશ્રણ; એક જાતનો
પદાર્થ. તે ઘાસ ખાનાર ખુના તથા મધુમદેહ-
વાળા રોગીના પેશાબમાં જોવામાં આવે છે.

અમરબોધ ૧. પુ. એ નામનો એક રાત્રિ.

૨. પુ. (સંયોત) એક જાતનું તાન. જેમાં
વજ્ર સ્વર છેડીને બાદીના ક સ્વર આવે છે.

૩. [સં. અથ (ઘોડે) + મેધ (ઘા)]
પુ. ઘોડાને કે ઘોડાની પ્રતિમાને હોમવામાં આવે
જેવો એક જાતનો ઘા. વૈદિક વખતમાં આ
ઘા પ્રાણ ઉત્પન્ન કરવા માટે કરવામાં આવતો,
પણ પાછળથી તે માત્ર ગાયત્રી રાત્રિને જ
કરતા. તેમાં ઘોડાના હોમની સાથે બીજાં મધુ
પણ પાછળથી વધ કરવામાં આવતો. પહેલાં તો

મધુક કિંચ વખતે ઘોડા અને બીજાં પ્રાણીઓ-
ને હાથ નાંધવામાં આવતાં. ખરેખરી રીતે
હોમવાની વિધિ પાછળથી હાથ નાંધવામાં
આવે છે. આ ઘાની વિધિ નીચે પ્રમાણે
આપવામાં આવી છે:

ધોળું શરીર, મળા કાન અને મંદના
જેવા તેજસ્વી મોંવાળા ઘોડાને લીલા જવનો
આરો કરાવવો અને મજાબળ પાડવું. સ્વચ્છ
ધર બાંધી. તેમાં ઘોડાને રાખવો અને દરરોજ
એની તહેનાતમાં આર નોરો બારણે બેસાડ
રાખવા. જ્યાં એ લાઠ મૂક કરે ત્યાં હમેશાં
હોમ કરી કે હોમર આવવું હાન કરવું. ચૈત્ર
સુદ પૂનમને દિવસે તે ઘોડાને સજ્જારી એના
કપાળ ઉપર સોનાનું ખાઈ બાંધી છત્રે મૂકવો.
પતરામાં લખવું કે અમુક મહારાજા રાજા થઈ
કરે છે માટે એ હોર્ષ આ ઘોડાને બાંધે તેણે
પુદ્ગલ અથવા નખી જવું. અને નખે તેણે
ઘામાં પધારવું. ઘોડાના જીવન માટે એક
મહારથીને મોટા બરકર સ્થિત સાથે રાખવો.
ધોડો ખેતાની કમળ મુખ્ય જ્યાંજ્યાં જાય
ત્યાં તેની પાછળ પાછળ બરકરે જવું. રસ્તામાં
એ જ્યાંજ્યાં ખરી ડોકે લાંલાં ફાવા, અને
જ્યાંજ્યાં લાંલાં વાવ બંધાવતા જવું. આ
પ્રમાણે કરતાં પૂરીના બધા રાત્રિ નિતાય
તો જ આ ઘા કરાવ.

અમરબોધ માટે હોર્ષ મોટા હોમમાંથી માટી
મંચાવી, તેની ઉપર કાંતે તેનો દક્ષિણ દિશાએ
કુક બનાવવો, તે તેની આબુગાળુ ચોરી
બાંધવી. તેમાં ખાખરા, ખેર અને સમડીનાં
લાકડાના એકેક દંડ એવા મધુ મધુ દંડ-
વાળા આર માંડવા કરવા. પાછી ચોસક
વસ્ત્રની છેડાછેડી બાંધી, તેમની ખસે મંચાજી
મંચાવી તે પાછીથી ઘોડાને મથ સાથે નવરાવવો.
એનો કાનો કાન હાથવચથી દૂધની ધાર નીચે
તો બાંધવું કે એ શુદ્ધ થવો. પછી એને કુક
સાથે લઈ જઈ એનું માથું તરવારથી કાપી
વેદવિધિએ એનાં અંગેની અકુતિ આપવી. આ
ઘા એક વસ્ત્ર સુધી આવે છે. તે કરનાર
અસિધાર નામનું વ્રત કરવું એર્ષજે, જેમાં
આઠ જાતના ઊંચ તંત્ર પડે છે. રાત્રે
ધણીધણીવાળી સંવત્ર પાળવા દર્ભની ખમારી
ઉપર વચ્ચે ઉઘાડી તરવાર મૂકીને સુવે. આ
પ્રમાણે એક વર્ષ અગાઉથી કર્યા બાદ ઘાની
કરજાત થાય છે. ઘામાં વસિ હોમર પાછળથી
વરણી એટલે તેમની નિવમ પ્રમાણે પૂજા કરી
તેમને ખાનખાન પૂર્ણ પાડવાં. દક્ષિણમાં એકેક
પાછળથી એક હોમર ગાય, સજ્જારી એક
હાથી અને એક ઘોડો, સવા મધુ સોડું અને

એક પાવણી રાત્રિ આપવાં. જામાને ઘા કરતી
વખત મુખમાં પહેરવું એર્ષજે. સો અમરબોધ
કરનારને દેહાસન મળે છે, અને હોર્ષ પણ
રાત્રિ સોમો ઘા પૂરો ન કરી હોર્ષ માટે ઉપ
તેમાં ઘણી અમરબોધ બિલી કરે છે એવી
માન્યતા છે.

૪. પુ. દેહ; રાત્રિ.

અમરબોધ અર્થે પ્રાણપતિ એટલે રાત્રિ અથવા
પ્રાણસંતાપને અધિષ્ઠિત અને અમરબોધનો અર્થ
રાત્રિ એવો સ્પષ્ટ કરી બતાવ્યો છે.

પુરાણ.

અમરબોધક પુ. (પુરાણ) સોમવણી પુરુષમાં
મયેક સહસ્રાનીક રાજાનો એ નામનો દીકરો.

અમરબોધક પુ. (પુરાણ) સોમવણી હતાનીક
રાજાને વૈદિક યજ્ઞથી મળેલો દીકરો.

અમરબોધપુરી છી. (પુરાણ) એ નામની
એક નખરી. પાંડવોના વખતમાં લાં રોચમાન
નામનો રાજા ચલ્ય કરતો હતો.

અમરબોધભારત પુ. મહાવેદના પાંચમા મંડલ-
ના ઉપરના સંક્રાંતિ કરતાં એક મર્ચિ.

અમરબોધવિભોક્તા [સં. અથ (ઘોડે) +
મેધ (ઘા) + હિવસ (બળ) + ભોક્તા
(ભોજનાર)] પુ. વિષ્ણુ. અમરબોધ ઘામાં
તેને અસિધાર અપાય છે.

અમરબોધિક ૧. [સં. અથ (ઘોડે) + મેધ
(ઘા) + ઇષ્ઠ (અથ)] પુ. અમરબોધ ઘાના
અમરબોધ.

૨. પુ. અમરબોધનો ઘોડો.

૩. જ. મહાભારતનું એ નામનું ૧૪મું પર્વ.

૪. વિ. અમરબોધ સંબંધી.

અમરબોધી ૧. [સં. અથ (ઘોડે) + મેધ
(ઘા) + ઇષ્ઠ (અથ)] પુ. અમરબોધ કર-
નાર પુરુષ.

૨. વિ. અમરબોધ ઘા કરનાર.

૩. વિ. અમરબોધ ઘા સંબંધી.

અમરબોધીય ભુખો અમરબોધિક ૧, ૪.

અમરબોધ [સં. અમરબોધ (ખરેખર) + એવ
(જ)] જ. જરૂર; નહીં.

અમરબોધ [સં. અથ (ઘોડે) + ઘા
(ઘા)] ભુખો અમરબોધ ૪.

અમરબોધ [સં. અથ (ઘોડે) + ઘા
(ઘા)] જ. ઘોડાગાડી.

અમરબોધ [સં. અમરબોધ] જ. (જ્યોતિષ)
અમરબોધ નક્ષત્ર.

અમરબોધ ૧. [સં. અમરબોધ] પુ. આસો માસ.
૨. જ. (જ્યોતિષ) એ નામનું મધુ તારાનું
એક નક્ષત્ર અમરબોધ નક્ષત્ર.

અન્યથાએ ૧. [સં. અન્ન (શોધે) + રાન્ન
(વિધા)] ઘ. પોદાન્ન ગ્રેજનં નિધન યને

ઉપનામની વિદ્યા; અમવિદ્યા; ધોડાનું વેદ-

૨. જ. ધોડાની લક્ષણ વગેરે અભ્યાસનાર
સ્વરૂપ; અમવિદ્યાનું શબ્દ.

અમવિદ્યાણ [સં. અમ (ધોડે) + યાજ્ઞ
(યજ્ઞ)] છી. ધોડા રાખવાની બધા;
ધોડાર; તમેલો.

ધોડાઓની સાથે ધારી ધોડી તથા કરવાની
કરી છે, પણ એ સાથે ૧૪ એકલ હાથ લાંબી
હોય તે જ્યેષ્ઠ માનની સમજાવી; તથા ૫૦
પચાસ હાથ લાંબી હોય તે અધ્યમ માનની
બને એ અમવિદ્યાણ ૪૦ માણસ હાથ લાંબી
હોય તે કનિષ્ઠ માનની સમજાવી.

સામવદ્વોર્થક

અમવિદ્યાણક [સં. અમ (ધોડે) + વિદ્યા
(વેદવ્યાસી આખાર)] પું. ધોડાને જાળવનાર
માણસ; માણસવાર.

અમવિદ્યા [સં. અમ (ધોડે) + વિદ્યા
(માણસ)] જ. ધોડાનું માણસ.

અમવિદ્યાણ ૧. [સં. અમ (ધોડે) + વિદ્યા
(માણસ)] પું. (પુરાણ) દર્શન અર્થે તેને
ધોડાનું માણસ ઓટાડીને અમવિદ્યાણારોએ તેની
પાસેથી લઈવિદ્યા મેળવી હતી.

૨. પું. (પુરાણ) દુનનો એ નામનો દીકરો.

૩. પું. નારાયણ; હવેસિરા. આ અવતારમાં
તેમનું ધોડા જેનું માણસ હતું.

૪. વિ. ધોડાના અમાવાણું.

અમવદ્વોર્થક [સં. અમ (ધોડે) + વર્ધ
(મણ)] જ. ધોડાનું માણસ.

અમવદ્વોર્થક [સં. અમ (ધોડે) + વર્ધ
(શિવાળ) + વર્ધ (વર્ધ) + વર્ધ (નારી-
ભતિનો પ્રલય)] છી. ધોડા અને શિવાળ
વર્ધોનું વેર.

અમવદ્વોર્થક [સં. અમ (ધોડે) + સંજ
(તૈયાર) + વર્ધ (નારીભતિનો પ્રલય)]
છી. ધોડાનો સંજ; ધોડા ઉપર નાખવાનો
સામાન.

અમવદ્વોર્થક [સં. અમ (ધોડે) + સંજ
(વર્ધ)] છી. ધોડાનો સંજ; ધોડા ઉપર નાખવાનો
સામાન.

અમવદ્વોર્થક [સં. અમ (ધોડે) + સંજ
(વર્ધ)] પું. ધોડાનો સંજ; ધોડા ઉપર નાખવાનો
સામાન.

અમવદ્વોર્થક [સં. અમ (ધોડે) + સંજ
(વર્ધ)] પું. ધોડાનો સંજ; ધોડા ઉપર નાખવાનો
સામાન.

અમવદ્વોર્થક [સં. અમ (ધોડે) + સંજ
(વર્ધ)] જ. અમવદ્વોર્થક; એક મિનિટમાં
૩૩૦૦૦ રતલ વજન એક પૂદ ઝિનું ઝિનડી
રોકે એટલું બળ.

અમવદ્વોર્થક [સં. અમ (ધોડે) + સંજ
(વર્ધ) + સંજ (વર્ધ)] જ. ધોડાના
પૂરા વર્ધનવાળો વેદનો એક ભાગ.

અમવદ્વોર્થક ૧. પું. (પુરાણ) કૃષ્ણથી સ્થાને
પેટે જન્મેલો દીકરો. તે ઓટો લાડેનો હતો.

૨. પું. (પુરાણ) તક્ષક નામનો દીકરો.
અર્જુને ખાંડવ વન અગ્નિને ખવા અર્જુનું તે
વખતે અગ્નિ વનમાં અગ્નિ લાગી ત્યારે એ
નાનો હોવાથી એની મા એને મોંમાં લઈને
વનની અંદર નીકળી જતી હતી. તેને અર્જુને
દીડી અને મારી નાખી. અમવદ્વોર્થક પોતે ભગવો.
આ વેર મનમાં લાવીને કર્ણ અને અર્જુનના
પુત્ર વખતે છૂપે વેપે જઈને કર્ણના માથું પર
એ બેઠો હતો; પણ કૃષ્ણને તે અગ્નિ હોવાથી
જેનું કર્ણનું માથું અર્જુનું કે કૃષ્ણે અર્જુનના
ધોડાને ઘૂંટણીએ બેસાડી દીધા.

૩. પું. (જૈન) પાર્શ્વનાથ તીર્થંકરના આપ.

અમવદ્વોર્થક ૧. [સં. અમ (ધોડે) + સ્તન
(ધાત)] પું. બની રોકે નહિ તેવી બાળક;
અસાધ્ય ધરના. એમકે, અમનપુત્ર એટલે
આમસમાં ફૂલ, સસલાને હોમમાં અને અમ
એટલે ધોડાને સ્તન.

૨. [સં. અ (નહિ) + વર્ધ (વર્ધ)] જ. કાલ એક દિવસનું
ખાવાનું ઠેકાણું દોવ અને કાલને માટે કંઈ ન
રાખનાર માણસ.

૩. વિ. આજનું; માણસ દિવસ સંબંધી; માત્ર
આજ જનાર.

૪. [સં. અ (નહિ) + વર્ધ (વર્ધ)] જ. આજની કાલે ન હોનાર.

અમવદ્વોર્થક છી. અમવદ્વોર્થક.

અમવદ્વોર્થક [સં. અમ (ધોડે) + સ્તોમ
(સ્તુતિ) + વર્ધ (વર્ધ)] જ. ધોડાની સ્તુતિ-
વાળું એક સૂત.

અમવદ્વોર્થક ૧. [સં. અમ (ધોડે) + સ્તોમ
(સ્તુતિ)] પું. ધોડાનો સ્તોમ; ધોડા ઉપર નેસનાર.

૨. પું. પીપળો.

૩. પું. વિષ્ણુ.

અમવદ્વોર્થક ૧. [સં. અમ (ધોડે) + સ્તોમ
(સ્તુતિ)] જ. ધોડાનો સ્તોમ; અમવદ્વોર્થક.

૨. વિ. તમેલામાં જન્મેલું.

અમવદ્વોર્થક [સં. અમ (ધોડે) + સ્તોમ
(સ્તુતિ)] છી. કરેલું. છી. અમવદ્વોર્થક.

અમવદ્વોર્થક [સં. અમ (ધોડે) + સ્તોમ
(સ્તુતિ)] પું. એ નામનો એક કનવ.

અમવદ્વોર્થક ૧. [સં. અમ (ધોડે) + સ્તોમ
(સ્તુતિ)] પું. કરેલું.

૨. વિ. ધોડાનો નાથ કરનાર.

અમવદ્વોર્થક [સં. અમ (ધોડે) + સ્તોમ
(સ્તુતિ)] જ. ધોડાનો સ્તોમ; ધોડા ઉપર નેસનાર.

અમવદ્વોર્થક ૧. [સં. અમ (ધોડે) + સ્તોમ
(સ્તુતિ)] જ. ધોડાનો સ્તોમ; ધોડા ઉપર નેસનાર.

૨. જ. ધોડાના મનના બાળને અભ્યાસનારી
વિદ્યા.

૩. [સં. અમ (ધોડે) + સ્તોમ (અંતા-
સ્તુતિ)] જ. ધોડાના મનની ક્રમણ.

અમવદ્વોર્થક ૧. [સં. અમ (ધોડે) + સ્તોમ
(સ્તુતિ) + સ્તોમ (અભ્યાસ)] પું. નળગ્રામ.
તે અમવિદ્યા લાવ્યો હતો.

૨. વિ. ધોડાનો સ્તોમ; ધોડાનો સ્તોમ.

અમવિદ્યા [સં. અમ (ધોડે) + આ (નારી-
ભતિનો પ્રલય)] છી. ધોડી.

અમવિદ્યા [સં. અમ (ધોડે) + આ (નારી-
ભતિનો પ્રલય)] જ. ધોડાનો સ્તોમ; ધોડાનો સ્તોમ.

અમવિદ્યા [સં. અમ (ધોડે) + આ (નારી-
ભતિનો પ્રલય)] પું. સરસ્વતીના. તેનું બી ધોડાની આંખ જેનું
લોચ છે.

અમવિદ્યા [સં. અમ (ધોડે) + આ (નારી-
ભતિનો પ્રલય)] પું. ધોડાની જેમરેખ રાખનાર
અમવદ્વોર્થક.

અમવિદ્યા ૧. [સં. અમ (ધોડે) + આ (નારી-
ભતિનો પ્રલય)] પું. ધોડાના વેદ સંબંધી
શબ્દ; અમવિદ્યા વિદ્યા.

૨. [સં. અમ (ધોડે) + આ (નારી-
ભતિનો પ્રલય)] પું. ધોડાની આવરણ
અભ્યાસનારી શબ્દ.

અમવિદ્યા [સં. અમ (ધોડે) + આ (નારી-
ભતિનો પ્રલય)] પું. ધોડાનો સ્તોમ.

અમવિદ્યા ૧. [સં. અમ (ધોડે) + આ (નારી-
ભતિનો પ્રલય)] પું. કરેલું; કરેલું.

૨. પું. પાડો.

અમવિદ્યા [સં. અમ (ધોડે) + આ (નારી-
ભતિનો પ્રલય)] છી. ધોડાનો સ્તોમ.

અમવિદ્યા ૧. [સં. અમ (ધોડે) + આ (નારી-
ભતિનો પ્રલય)] પું. ધોડાનો સ્તોમ.

૨. વિ. ધોડા ઉપર સવાર કરેલું.

અમવિદ્યા ૧. [સં. અમ (ધોડે) + આ (નારી-
ભતિનો પ્રલય)] પું. ધોડા ઉપર નેસી
લગનાર શબ્દ.

૨. પું. ધોડાનો સ્તોમ.

૩. [સં. અમ (ધોડે) + આ (નારી-
ભતિનો પ્રલય)] પું. ધોડાનો સ્તોમ.

અધિરોહક ૧. પું. એ નામની એક ઔષધિ;
અનવદો; આસંધ.
૨. [સં. અધ (ઘોડે) + આરોહક (ચઢનાર)] પું. ધોડેસવાર; ધોડે ચઢનાર પુરુષ.
અધિરોહક [સં. અધ (ઘોડે) + આરોહક (સવારી)] જ. ધોડેસવારી.
અધિરોહક [સં. અધ (ઘોડે) + આરુ (ઊઠવું) + આ (નારીબલિયો પ્રત્યય)] લુઓ અધિરોહક ૧.
અધિરોહક [સં. અધ (ઘોડે) + આરુ (ઊઠવું) + ઇક (વચરું) + આ (નારીબલિયો પ્રત્યય)] લુઓ અધિરોહક ૧.
અધિરોહક [સં. અધ (ઘોડે) + આરોહિન (ચઢનાર) + રક્ષક (જાળવનાર)] પું. ધોડેસ સવાર.
અધિરોહક ૧. [સં. અધ (ઘોડે) + આરોહિન (સવારી કરનાર)] પું. ધોડેસવાર ધોડા ઉપર બેઠેલ પુરુષ.
૨. જિ. ધોડા ઉપર બેઠેલ; અધાર.
અધિરોહક [સં. અધ (ઘોડે) + આલંબ (વધ)] પું. વડ માટે કરાતો ધોડાનો વધ.
અધિવત્તાન પું (પુરાણ) એ નામનો એક ઋષિ.
અધિવત્તારી પું. (પિમળ) એકવીસ માત્રનો એક જાતનો રંદ.
અધિવરોહક ૧. પું. આસંધ નામની વનસ્પતિ.
૨. [સં. અધ (ઘોડે) + આરુ (ચઢવું) + આક (વાહું)] પું. ધોડેસવાર.
અધિવરોહક [સં. અધ (ઘોડે) + આરોહિન (ચઢનાર)] પું. ધોડેસવાર ધોડા ઉપર ચઢનાર.
અધિસન પું. (બોલિય) બહુવાણી મહામાનો એ નામનો એક. લુઓ મહ.
અધિપ્ત [સં. અધ (ઘોડે) + આદિ (નામનું)] જી. એ નામની એક વનસ્પતિ; અનવદો; આસંધ.
અધિ જી. (પિમળ) જેની સંખ્યા જતાવનારી સંતા.
અધિક ૧. [સં. અધ (ઘોડે) + ઇક (વાહું)] જિ. ધોડા વડે ખેંચારેલું.
૨. જિ. ધોડે બેઠેલું.
અધિદેવ પું. દેવના જે વૈદ. લુઓ અધિનીકુમાર.
અધિન ૧. [સં. અધિન] પું. દેવોના જે વૈદ; સ્વર્ગદેવ. લુઓ અધિનીકુમાર.
૨. પું. જે સૂચક સંકેતિક શબ્દ.

૩. પું. વિદ્ય સંવતનો હેલો મહિનો; આસો માસ.
૪. પું. સવાર પહેલાં ને સાંજ પછી અરધ અંધારૂં અને અરધું અજવાળું હોય એવો વખત.
૫. પું. સવારના વૈદિક દેવનું એક ભેડું-જેવાક તેને શુક અને શુધ માને છે. તેઓને વૈદ માનવામાં આવ્યા છે. દુઃખમાં આવી પડેલાંને તેઓ મદદ કરે છે. દરિયામાં ફળી મચેલા લુબ્ધને તેઓએ પોતાની સોનાની હોડી મોકલીને અપાવ્યા હતા એમ વેદમાં વર્ણન છે.
૬. પું. સામવેદનો એ નામનો એક ઋષિ.
૭. જી. અધી ૨૭ સ્ત્રીમાંની એ નામની એક. તેનો આકાર ધોડી જેવો છે. અંદર શુમારે ૨૭ દિવસમાં બધાં નક્ષત્રમાં ફરતે એક ફેરો લે છે, અને દરેક નક્ષત્રના તારા સાથે જમણમ એક સતિ તેનો સમાનમ રહે છે. આથી મને તે ૨૭ સ્ત્રીઓ છે એમ કથવામાં આવ્યું છે.
૮. જી. સૂર્યની સુવ્યં નામની સ્ત્રી.
૯. જ. (બોલિય) સત્તાવીસ નક્ષત્રોમાંનું એ નામનું ખેડું.
અધિની ૧. જી. (પુરાણ) અધીની સ્ત્રી.
૨. જી. એ નામની એક વનસ્પતિ; જડામાંસી.
૩. જી. કિનરી; અધર્વની સ્ત્રી.
૪. [સં. અધ (ઘોડે) + ઇન (વાહું) + ઈ (નારીબલિયો પ્રત્યય)] જી. ધોડી.
૫. જી. (બોલિય) અધનાં દસ નક્ષત્ર માંહેનું એ નામનું સાતમું.
૬. જી. અંદી સત્તાવીસ સ્ત્રીઓમાંની એ નામની એક.
૭. જી. ચોમ્બી એ નામની એક મુદા.
ચોમ્બી કુલ ૨૫ મુદાઓ છે. મહામુદા, નવો-મુદા, * * * પંચમસ્ત્રી, અધિવન્દી, અધિની, અધર્વ, જુલંભિની. પ્રાણવામ
૮. જી. (બોલિય) સત્તાવીસ નક્ષત્રોમાંનું પહેલું. તેમાં જલ તારા છે. તેનો આકાર ધોડાના મોં જેવો છે. તેમાંનો એક ઉત્તર વચનો તારો ધણો તેજસ્વી છે. આસો માસમાં આ તારો સંખ્યાએ પૂર્વમાં દેખાય છે. આ નક્ષત્ર ઉપરથી અધિન માસનું નામ પડ્યું છે. અધિવન્દી વચનું અનવદો નવ. અધી
૯. જી. સૂર્યની સ્ત્રી, જેમકે તેણે ધોડીનું ૧૫ લીપું હતું.
અધિનીકુમાર ૧. પું. (વૈદ) એ નામનું એક ઓસ.
૨. પું. કપાળે જે ઝમરીવાળો ધોડો.
૩. પું. માવનોના ૨૪ દેવતામાંનો એ નામનો એક. લુઓ અધનો.

૪. પું. ધણો હોડિયાર વૈદ.
૫. [સં. અધિની (ધોડા) + કુમાર (ટીકસે)] પું. (પુરાણ) દેવોના જે વૈદ; સ્વર્ગદેવ; ત્વષ્ટાની પ્રભા નામની દીકરીથી થયેલા સૂર્યના જે દીકરા એક વખતે સૂર્યનું તેજ સહન ન કરી શક્યાથી પ્રભા ધોડીનું ૧૫ લઈ બાગી. તેથી સૂર્ય ધોડીનું ૧૫ લઈ તેની પાછળ મ્યો. એમના સનોમથી જે બેલકું મ્યું તે અધિની-કુમાર કહેવાયું. સોનાના રથમાં બેસી તેઓ ઉગ્ર પટેલાં અવતા મનાય છે. તે શહેવ નમુનના આપ અને દેવોના વૈદ કહેવાય છે. તેઓ મુંદર અને સદા લુવાન મણાય છે. દેવોમાં તેઓ શદ મણાતા હોવાથી તેમને મહામાન નહોતો મળતો. ધરડા અવન અધિને તેઓએ ફરી લુવાન બનાવ્યા અને આંખો આપી એ ઉપાસના બદલામાં અવને એમને વાળાન મેળવી આપ્યો. પાંડુની સ્ત્રી માદીને એમણે જે પુત્ર આપ્યો હતા. આશ્વના પાંદ્યાં પાછને રહેવાથી આંધળા બનેલા ઉપ-મનુ મર્ષિને જલ એમણે આંખો આપી હતી. તેમને દસ, નાસલ, ગદાગદ, સ્વર્વેદ, નાસિકમ, પુષ્કરસળ, અધિનેવ વગેરે અનેક નામથી બોલખવામાં આવે છે.
૬. પું. રૂપાળો પુરુષ.
અધિનીતીર્થ જ. (પુરાણ) હિંદુસ્તાનનું એ નામનું તીર્થ.
અધિનીપુત્ર લુઓ અધિનીકુમાર.
અધિનીમુદા જી. (યોગ) કલ્પોગની આવીસ મુદા માંહેની એ નામની એક; સસોબણી મુદા. તેમાં મુદાના મુખને વારંવાર ધમણી ધાકે સંજોગ અને વિશ્વાવવામાં આવે છે.
મુદાનું સંજોગ વિશ્વાસ સ્વસ્તિકામને બેસીને મનું અને અપાનની ઉચ્ચવાણી કુશિનીને જવાઈ તે સંજોગથી મુદા (અધિવન્દીમુદા) કહેવાય છે. હજુ અસ્તિત્વા અપાનનું આકર્ષક કરવાનું પ્રયત્ન નથી, ને આમાં બનથી અપાનનું આકર્ષક મનું પડે છે એટલે એ જિમ્મું લે છે. ચોમ્બીસુલ
અધિનીસુત લુઓ અધિનીકુમાર.
અધિનોતીર્થ જ. એ નામનું એક તીર્થ.
અધિની ૧. [સં. અધિનું દિવસન] પું. જ. જ. (બોલિય) અધિની નક્ષત્રના જે તારા.
૨. પું. જ. જ. અધિનીકુમાર દેવો; અનજળના દાતા.
૩. દંતીવ, અધિનો (સ્વામી અંજમ અનુસાર અધિવન્દી), કર્મને સિદ્ધત અજાણનારી, સુદ્ધિ વધાસનારી વણીને અમને ઉપદેશ કરે. સાધાપીઠ

૩. પુ. વ. વ. શુભ મળુવેદના એ નામના
અધિ.

અધિયુગ પુ. (અપોતિય) પૂર્વ વર્ષનો સમય.
તેમાં કમ પ્રમાણે પિંગલ, કાલકુમ્ભ, સિદ્ધાર્થ,
ચૈત્ર અને દુર્ગત વસ્ત્ર હોય છે.

અધિયુગ [સં. અધિન્ (દેવોનો વેશ) +
યુગ (એક)] પુ. એ કલિપત દેવતા
એ પ્રભાતને વખતે ધોમ કે પટ્ટીઓ બેડેલ
સોનાના રથમાં બેસી બાહ્યમાં નીકળે છે.
તેઓ લોકોને સુખ તથા સૌભાગ્ય આપી
તેઓની દુઃખ તથા દુરિતતા ઠરી લે છે. એક
તેને અધિનીકુમાર માને છે.

અધી પુ. અધિનીકુમાર.

અધીન [સં.] પુ. અસો માસ.

અધીય ૧. વ. ધોમનું ટોળું.

૨. [સં. અધ (ધોમે) + ઈન્ (સંબધી)]
વિ. ધોમને લગતું; ધોમના કિતનું.

અધિતંગી [સં. અ (નહિ) + ચેત
(એક) + અન્ (શરીર) + ઈન્ (સંબધી)]
વિ. ધોળું શરીર ન હોય એવું.

અધ ૧. વ. (અરથોસ્તી) અતૂરમશ્વરી એક
શક્તિ.

૨. વ. ઈશ્વરનો કાવલો.

૩. વ. ઓખખાઈ પવિત્રતા.

અધ્યુષ્ઠાધોમિ પુ. અગ્નેશ્વરનો એક અધિ.
તેણે આઠમા મંડલનાં ૭૦-૭૩ સુકત રચ્યાં છે.
અધ્યા (અધ્યા) [સં. આપાદ] પુ. વિક્રમ
વસ્તુનો નવમો અને સાધિવાહન સંવત્સરનો
છોટો મહિનો; જેની પૂનમે આપાદા નક્ષત્ર
હોય તે માસ. આ માસની સુદ ૨ અષાઢી
બીજ તથા સુદ ૬ ત્રિજળી તોમ કહેવાય છે.
જેલોઠા ઠાણે અષાઢી બીજથી નવું વર્ષ મળુવ
છે.

અધ્યાક છત્રી પંચમા. એ છત્રી વીજ,
દાણા ઘડે વેચાને. રાખો જમર ને બીજ.
અધ્યાક વરી અષ્ટમી, એ કડી વાલ્ય છમો,
મારે પાસ જવડીઆ, બહે બાણે કાચો.
અધ્યાક માસે હો કિન ચાલ,
આઠમ પુનમ હોર અંધારા,
બાણી કહે મેં પાયા છેડ,
છત્રના બાલ્ય કલ્યા મેડ. બાણી

અધ્યાદિસંવત = હિંદુસ્તાનના ૭૪ સંવતો
મહિનો એક. તેની સ્વચ્ચત ઈ. સ.
પૂર્વે મરથી મર્ષ છે. તેને વિક્રમ સંવત અને
માલવા સંવત પણ કહે છે. કલિયુગ,
સુવ્રાત અને રત્નપ્રસ્થાનના કેટલાક
બાણેમાં આ સંવત અધ્યાક સુદ ૧થી ૨૩
જ્યાં હોવાથી તેને અધ્યાદિસંવત કહે છે.

અષાઢી (અષાઢી) [સં. અષાઢ (અષાઢ
માસ) + ઈન્ (સંબધી)] વિ. અષાઢ માસનું.
અષાઢી પુનમ દિને, વાલ્ય બીજે ચંદ્ર,
તે બાણી વાચક કહે. સપ્તમે પાર આનંદ-
બર અષાઢી પચમી, એ હોય વાલ્ય કે વીજ,
પાન નેમી ખન કરો, રાખો જમર ને બીજ,
બાણી

અષાઢું (અષાઢું) [સં. આપાદ] વિ. અષાઢ
મહિનાને લગતું.

અષાઢ તલ = અષાઢ માસમાં વાવેલા તલ.

અષાઢ ૧. [સં.] પુ. સહસ્ત્રારીએ લાવમાં
રાખેલ પલાણનો દંડ.

૨. પુ. મહાવ પર્વત.

૩. પુ. વિક્રમ સંવતનો નવમો મહિનો; અષાઢ.

૪. વિ. અષાઢા નક્ષત્રમાં જન્મેલું.

૫. વિ. છત્રી ન છામ એવું.

અષાઢક [સં.] પુ. અષાઢ મહિનો.

અષાઢા [સં.] વ. (અપોતિય) સત્તાવીસ
નક્ષત્રોમાંનું એ નામનું એક.

અષાઢિયું [સં. અષાઢ] વિ. અષાઢ મહિનાનું.
એ અષાઢિયો મેવલિયો ૧,
એકાદશી વડલ વીજ વાંચા. લોકમીલ

અષાઢી ૧ છત્રી. અષાઢ મહિનાની પૂનમ.

૨. વિ. અષાઢ માસનું.

અષાઢીકું લુખો અષાઢિયું.

અષાઢો વિ. પુ. અષાઢ માસમાં થતો.

અષો વિ. (અરથોસ્તી) પવિત્ર; શુદ્ધ.

અષોર્ધ છત્રી. (અરથોસ્તી) ઓખખાઈ પવિત્રતા.

અષ્ટ ૧. પુ. રૂપાનો એક સિક્કો.

૨. [સં. અષ્ટન્] વિ. આઠ.

અષ્ટમશ્વરી ૧. [સં. અષ્ટન્ (આઠ) +
મશ્વર + ઈન્ (સંબધી)] પુ. આઠ મશ્વરનો
એક મંત્ર. જેમ, 'ૐ નમો નારાયણાય',
અથવા 'શ્રીગુણ્ઃ કરણં મમ'.
તે સાલમાત્ર કે મૂર્તિ પૂજની ધરપાળવી,
મનમાં કહે ૧૦૮, મંત્ર જપ્તો અષ્ટમશ્વરી.

સિદ્ધાપત્રી

૨. વિ. આઠ અષ્ટરવળું.

અષ્ટમશ્વ [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + અષ
(અષ્ટ)] પુ. વ. વ. (સિદ્ધ) મરતું તળિયું
કરતું પૂજ્યામાં અવતા આઠ વસ્તુ.

અષ્ટક ૧. [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + ક
(અષ્ટ)] પુ. આઠ અષ્ટમશ્વનો અષ્ટમેશનો
આઠમો ભાગ.

૨. પુ. આઠ અધિનો એક મસ.

૩. પુ. આઠમી સંખ્યા.

૪. પુ. એ નામનો એક વડ.

૫. પુ. (સંગીત) એક જાતનો તાલ.

મૂળમાં વાણી રમ ને અષ્ટક તાલ આપેલ છે.
બીજાએવિદ

૬. પુ. પાણિનિયં આઠ પુસ્તકનો અભ્યાસી.

૭. પુ. (પુરાણ) વિશામિત ગ્રંથને માધવીથી
ચમેલો દીકરો. તેણે વેદવેદાંગનો કાંડો અભ્યાસ
કર્ષ્યો હતો. ૪૮ પૂરો અથા પછી પોતાના મહે
બાઈઓ પ્રતાર્દન, વસ્તુમના અને શિર્ષિની સાથે
રથમાં બેસીને જતાં એને રસ્તામાં નારદ
મહાત્મા તેણે નારદને પૂછ્યું કે અમારા ચારે-
માંથી સ્વર્ગમાં મથા પછી કોણ વહેલું પડશે?
નારદે કહ્યું કે તે બહુ મોહન આખું છે,
પરંતુ 'મેં બહુ મોહન આખું છે' એવો તારા
મનમાં અહંકાર હોવાથી સૌથી વહેલો પુ
પડીશ.

૮. વ. આઠ સ્થાન કે કડી હોય એવી કલિા-
જેમ, અદાદક; અંશાદક.

૯. વ. આઠનો સમુદાય. જેમ, દિગ્ગાદક.

૧૦. વ. પાણિનિએ બનાવેલ સુત્રના આઠ અષ્ટક.

૧૧. વ. મનુએ અણવેલ એક મસ. જેમાં
પેશુ-૫, સાહસ, દ્રોહ, ઈર્ષ્યા, અસુખ, અર્ધ-
દુષ્ટ, વાચક અને પાશુએ એ આઠ અવશ્યક
છે.

૧૨. વ. સુત્રોનો અષ્ટક.

૧૩. વિ. આઠ આનવાળું.

૧૪. વિ. આઠમી સંખ્યાથી મપાવેલ.

૧૫. વિ. આઠમું.

અષ્ટકપાલ વ. (સંગીત) પાવરતું એક વાદ્ય
મધ્યમ મામમાં નિષાદ અને અંધાર હોવાથી
હિતવ થતું એક તાલ.

અષ્ટકથ વ. ભારતવર્ષનું એકલે હિંદુસ્તાનનું એ
નામનું એક ગ્રામીન સહેર. લુખો અષ્ટકથ.

અષ્ટકમણ [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + કમણ
(કમ)] વ. (યોગ) હમયોગ પ્રમાણે મૂલ-
ધારથી કમળ સુધી લુહી લુહી અષ્ટકમાં માન-
વામાં આવેલ આઠ કમળ: મૂલધાર, વિશુદ્ધિ,
મહિપૂર, સ્વાધિયાન, અનાહત (અનાહત),
અગ્રાત્યક, સદસારત્યક અને સુરતિમલ.

અષ્ટકર્ણ [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + કર્ણ
(કર્ણ)] પુ. લગ્ન. તેમને ચાર મોર્દા
હોવાથી તે આઠ કાન્ધળા મનાય છે.

અષ્ટકર્મ ૧. [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + કર્મન્
(કર્મ)] પુ. રાત્ર. તેને આદાન, વિષર્ગ,
પ્રેય, નિષેય, અર્ધચન, બવહાર, દંડ અને
શુદ્ધિ એમ આઠ કામ કરવાનાં હોય છે.

૨. વ. (કૈન) યાનવરણીય, હર્ષનાવરણીય,
વેદનીય, મોહનીય, અધુષ્ય, નામ, યોગ અને
અંતરાય એ આઠ જાતનાં કર્મ.

અષ્ટકર્મા [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + કર્મન્ (કર્મ)] વિ. આઠ ભતનાં ક્રમ કરવાનાં હોય એવું.

અષ્ટકર્માણી [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + કર્માણ (કર્મ) + ઇન્ (વાર્ત)] ન. આઠ સારાં વિદ્યાવાળું યોગી; આર પદ, કપાળ, છાતી, ક્ષેપ તથા પૂઠડી ધોળાં હોય એવું યોગી.

અષ્ટકર્મર્થ [સં. અષ્ટક (આઠનો સમુદાય) + વર્થ (સ્મર)] પુ. (વૈદક) શ્રવણ, સ્પર્શ, મેદ, મહામેદ, આદિ, વૃદ્ધિ, કાકોલી અને શીરકાકોલી એ આઠ ઔષધિ. તે મેળવવી મુશ્કેલ હોવાથી શ્રવણ અને સ્પર્શને બદલે લોચકોળાનું મૂળ, મેદ અને મહામેદને બદલે શતાવરી અને શીરકાકોલીને બદલે આસંધ લેવાય છે, કેમકે તે સરખા ગુણવાળાં છે.

અષ્ટકર્મવૈધામિત્ર પુ. જાગેલો એક માણસ. તેણે ક્ષમા મંગલનું ૧૦૪નું સ્મૃત રમ્યું છે.

અષ્ટકર્મ ન. ભારતવર્ષનું એકલે હિંદુસ્તાનનું એ નામનું એક પ્રાચીન શહેર; હસ્તકર્મ. લુગ્નો સ્તંભપુર.

અષ્ટકર્મ ૧. [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + કર્મ (વાર્ત)] + આ (નારીભક્તિને પ્રત્યય)] સ્ત્રી. આઠમ, પંચવાદિયાનો આઠમો દિવસ.

૨. સ્ત્રી. આઠમો ભાગ.

૩. સ્ત્રી. (પુરાણ) એ નામની એક ગ્રંથલેખી.

૪. સ્ત્રી. પોષ, માહ અને શામલ માસની વડ આઠમ. એ તિથિએ માહ કરવાથી પિતૃઓ તૃપ્ત થવાનું મનાય છે.

૫. [સં. અષ્ટ (આઠ)] સ્ત્રી. પોષ, માહ અને શામલ મહિનાની વડ સાતમ, આઠમ અને નોમન મહુ દિવસ. પિતૃઓ જઈ મહુ દિવસમાં ભોજન લેતા હોવાનું મનાય છે.

૬. સ્ત્રી. પોષ, માહ અને શામલની વડ સાતમ, આઠમ અને નોમને દિવસે કરવામાં આવતું આઠ.

ઠીક દિવસે સાચાના અભિપ્રાય હકવાડ રાજાએ અષ્ટક નામનું માહ કરવા રાજા પોતાના પુત્ર વિદ્યસિને આજ્ઞા કરી. ભગવતી ભાગવત

૭. સ્ત્રી. વડ આઠમ.

૮. સ્ત્રી. વડ સાતમ, આઠમ અને નોમ એ મહુ દિવસોનો સમૂહ. એ મહુ દિવસે પિતૃઓ ભોજન લેતા હોવાનું મનાય છે.

અષ્ટકાળ [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + કાલ (વખત)] પુ. ન. ન. (સંગીત) તાલનો વખત ભતાવનાર આઠ કાળ: ૧. મહાકંઠપદ, ૨. હંસપદ, ૩. કાકપદ, ૪. મુરુ, ૫. હયુ, ૬. કુત, ૭. અલુ અને ૮. કુટિ.

અષ્ટકિરણી [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + કિરણ + ઇન્ (વાર્ત)] વિ. આઠ કિરણવાળું; 'ઓક્ટોરેડિયેટ'.

અષ્ટકુલ [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + કુલ (વંશ)] ન. (પુરાણ) સૈવ વામુકિ, કમલ, કમોદક, પદ્મ, મહાપદ્મ, સંખ અને કુલિક એમ નવનર્મ આઠ કુલ. કેટલાકના મત પ્રમાણે તલક, મહાપદ્મ, સંખ, કુલિક, કમલ, અમ્બાર, મૃતસાષ્ટ અને જાલાક એ આઠ કુલ છે.

અષ્ટકુલાચલ [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + કુલ (વંશ) + અચલ (પર્વત)] ન. (પુરાણ) ભરતપદમાં જાગેલા આઠ પર્વત તેનાં નામ: હિમાચલ, પર્શિચલ, આખ્યાન કે આખ્યાન, વિષાદિ, સત્તાદિ, મલય, મહેન્દ્રાચલ અને શુક્તિમ્બન.

અષ્ટકુલી [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + કુલિન્ (વંશનું)] વિ. સર્વેના આઠમંત્રાં એક કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલ.

અષ્ટકુળ લુગ્નો અષ્ટકુળ.

અષ્ટકુર ૧. [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + કુર (સિખર)] પુ. આઠ સિખર.

૨. વિ. આઠ સિખરવાળું.

૩. [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + કુર (ઉત્તર-પિઠ)] વિ. પશ્ચિમવાળું; ક્ષમ્ય નહિ એવું.

અષ્ટકુરિયું [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + કુર (ઉત્તરપિઠ)] વિ. ક્ષમ્ય નહિ એવું; પશ્ચિમેયું.

અષ્ટકુરવ [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + કુરવ (વખત)] ન. આઠ વખત; આઠ વાર.

અષ્ટકુરુ [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + કુરુ] પુ. વલ્લભમુળના મત પ્રમાણે મનાતા આઠ કુરુ. તેનાં નામ: ચીનાચ, નવનીતસિમ, મધુરાનાચ, વિદ્યનાચ, કારકનાચ, ચોમુનાચ, ચોમુનમંદા અને મદનમોહન.

અષ્ટકોલ ૧. [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + કોલ (ખૂણ)] પુ. આઠ ખૂણ.

૨. પુ. આઠ ખૂણવાળું કનમાં પહેરવાનું કુંડળ.

૩. પુ. આઠ ખૂણવાળું લેઝ.

૪. પુ. આઠ ખૂણવાળો કુંડ.

૫. પુ. (તંત્ર) એક ભતનું મંત્ર.

૬. પુ. (ચક્રિત) સીંધી લીટીઓથી બંધાયેલી આઠ ખૂણવાળી આકૃતિ; 'ઓક્ટેગોન'.

૭. વિ. આઠ ખૂણવાળું.

અષ્ટકોણાકૃતિ [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + કોલ (ખૂણ) + આકૃતિ (આકાર)] સ્ત્રી. લુગ્નો અષ્ટકોણ ૧.

અષ્ટકોણી [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + કોલ (ખૂણ) + ઇન્ (વાર્ત)] વિ. આઠ ખૂણવાળું.

અષ્ટખંડ [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + ખંડ (ભાગ)] પુ. જાગેલા અષ્ટક ભગના સમૂહનું નામ.

અષ્ટખંડી [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + ખંડ (વિભાગ) + ઇન્ (વાર્ત)] વિ. આઠ ભાગવાળું.

અષ્ટખૂણુ લુગ્નો અષ્ટકોલ.

અષ્ટઅતિ [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + અતિ (મુખા જમની કાલ)] સ્ત્રી. (જેન) નારકો, તિર્થેચ, તિર્થેચ્ચો, નર, નારી, દેવ, કેરી અને સિદ્ધ એમ આઠ ભતની અતિ.

અષ્ટઅતિક [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + અતિ (વાત) + ક (વાર્ત)] પુ. આઠનું વિસર્જન, ગ્રેવ, નિષેધ, અર્ધકમન, અવધાર, કંઠ અને શુદ્ધિ એ આઠ કર્મ કરનાર; ચામ.

અષ્ટર્ષ ૧. [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + ઋષ (વાત)] સ્ત્રી. લુહી લુહી આઠ ભતની સુમંધીસાળી વનસ્પતિ.

૨. જ. આઠ ભતની સુમંધી વસ્તુનું જૂલું. તેમાં મંદન, અમર, દેવદાર, રતાંજળી, કોર્લીજન, કુસુમીજન, જડામાંસી અને મુશરોમન આવે છે.

૩. ન. (તંત્ર) બોજનમ ઉપર બંધ લખવા માટે કરાતું આઠ ઓળેનું ત્રિમણ. તેમાં કરતુરી, બીમસેન વાસલ, કેસર, દેવકપૂર, મોરમંદન, રતાંજળી, સુખક અને હિંચમે લેવાય છે.

અષ્ટમુલ ૧. [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + મુલ (લક્ષ્ય)] પુ. આઠમુલમાં હોવા એક એ તે આઠ મુલ: ક્ષ્મ, કુમા, અનસુમા, રીચ, અનાવાસ, મંમલ, અકાર્પવમ અને અરપુલ.

૨. [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + મુલ (મલ)] વિ. આઠમલ.

૩. વિ. આઠ મુલવાળું.

અષ્ટમુલમંદ [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + મુલ (લક્ષ્ય) + મંદ (મંદ)] પુ. (વૈદક) નળના દરદીને માટે સહેલાઈથી પચે એવો એક ખોરાક. કીકલા મન ૪ લામ અને મોખ ૮ બાળને તે બનેથી એક મહુ પાણીમાં કિમ, સિંધાતુલ, ઘાણ, સુંઠ, જરી, પીપર વગેરે મહાસો નાખી મહુ વીટ ન બાળ લઈ સુધી પાતવવા. તે જૂન અને જળ વધારનાર મનાય છે.

અષ્ટમુલામેય [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + મુલ (ખર્ચ) + અમેય (આધાર)] વિ. આઠ મુલવાળું.

અષ્ટવાત [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + વાત (કુશળ)] પુ. (ચક્રિત) કોઈ સંખ્યાને

તેનાથી જ સાત વાર મુલ્યવધી થયેલો
મુલ્યકાર. એકની એક સંખ્યા આઠ વાર લઈ,
તેનો એક પછી એક મુલ્યકાર કરતાં ઉવડના
મુલ્યકારમાં જે સંખ્યા આવે તેને તે મળ
સંખ્યાનો અટકાત કહેવાય. મૂળ સંખ્યાને
ઉવડના મુલ્યકારનું અટકાતમૂળ કહે છે. જેમકે,
૧૫૬૧ એ ૩નો અટકાત અને ૩ એ ૧૫૬૧નું
અટકાતમૂળ કહેવાય.

સામવાકોચ [સં. અટન (આઠ) + વાક
(મુલ્યકાર) + મૂલ] જ. (અનુલ) અટ-
કાતનું મૂળ. લુઓ અટકાત.

સામવાકોચરો પુ. (પિતૃ) આઠ આઠ મરણ-
ના માર પાઠ કરીને બનાવેલું ગીત.

સામવાકોચ પુ. પુરુષાર્થની સ્થાપના કરનાર
વલ્લભાચાર્યના માર અને તેના હીકરા વિદ્યુત-
નામના માર મળી આઠ સિંધ. તે આઠે અણ
કૃષ્ણભક્તિનો મહિમા વધારનાર કવિ હતા.

સામવાકોચી [સં. અટન (આઠ) + ત્ર (વાર)
+ ઇન (વાર)] જિ. આઠ તારવાળું.

સામવાકોચી [સં. અટન (આઠ) + તાલ]
પુ. (સંગીત) આઠ, ઢોલ, બોલિ, મંદરોચર,
મંજન, પંમતાલ, ૧૫૬ અને સમતાલ એમ
આઠ ભાતના તાલ.

સામવાકોચી પુ. (સંગીત) એક તિસ્રભતિ
આઠ મારાનો તાલ. તેનાં તાલનાં ટેમણાં
૧, ૩, ૫, ૭, ૧૦, ૧૨, ૧૪ ને ૧૬ માં
છે. કોટડીના બોલ-ધી, ધી, ધી, ધી, ધી
ધી ધનકિર ધી, ધી, ધી, ધી, ધી ધી ધિનકિર.

સામવાકોચ [સં. અટન (આઠ) + ત્વ (પણ)]
જ. આઠની સંખ્યા.

સામવાકોચ ૧. [સં. અટન (આઠ) + રા
(પંખડ)] જ. આઠ પાંખડીવાળું કમળ.

૨. જ. વીસ ભાતનાં નગર માંહેનું એક;
પુષ્પપુર. તેનો આકાર આઠ પાંખડીવાળા
કમળ જેવો હોય છે.

જે સામવાકોચ નગર હોય (આઠ પાંખડીવાળા
કમળ જેવી આકૃતિ જેવું હોય) તે નગરનું નામ
પુષ્પપુર કહેવાય.

૩. જ. સીધી લીટીઓથી બંધાયેલ આઠ
ખૂણવાળો આકાર. લુઓ અટકોચ.

૪. જિ. આઠ ખૂણવાળું.

૫. જિ. આઠ પાંખડીવાળા કમળ જેવા
આકારનું.

૬. જિ. આઠ ખાલુવાળું.

સામવાકોચ [સં. અટન (આઠ) + રાન
(રા)] જિ. આઠ; ૧૮.

સામવાકોચ લુઓ અટકાત.

સામવાકોચ [સં. અટન (આઠ) + રાં (રાં)]
જિ. આઠ રાંતવાળું.

સામવાકોચ [સં. અટન (આઠ) + રાં (રાં)]
પુ. એ નામનો એક સરસ.

સામવાકોચ [સં. અટન (આઠ) + રિ
(રિયા) + પાલ (પાલ)] પુ. આઠ
રિયાનું આઠ રણક કેવળ. તેનાં નામ: ૧.
૦૬ (પૂર્વ રિયાનું), ૨. અગ્નિ (અગ્નિકોણનો),
૩. વમ (દક્ષિણનો), ૪. નૈઋતિ (નૈઋત્ય-
કોણનો), ૫. વરુણ (પશ્ચિમનો), ૬. વાયુ
(વાયવ્યકોણનો), ૭. કુમેર (ઉત્તરનો) અને
૮. શિવ (ઈશાનકોણનો).

સામવાકોચ [સં. અટન (આઠ) + રિ
(રિયા) + અવ (અવ)] પુ. જ. જ.
(પુરાણ) એસવત, પુરુષી, વામન, કુસુદ,
અંબના, પુષ્પાંત, સાર્વભૌમ અને સુમતિ
નમન આઠ દિશાનું દિશાનું હોય.

સામવાકોચ લુઓ અટકાત.

સામવાકોચ [સં. અટન (આઠ) + રિયા]
હી. માર દિશા અને માર મૂળ મળીને
મળાતી આઠ દિશા; પૂર્વ, અગ્નિ, દક્ષિણ,
નૈઋત્ય, પશ્ચિમ, વાયવ્ય, ઉત્તર ને ઈશાન એ
આઠ દિશા.

સામવાકોચ [સં. અટન (આઠ) + રાવ
(રાવ)] જ. ૪૩માં ઉભોગી આઠ વસ્તુ:
પીપ્પો, ઉમરો, પીપ્પા, આપરો અને વા
એ પાંચનું આઠકું તલ તલ, ખરિ અને ઘી.

સામવાકોચ [સં. અટન (આઠ) + રાપ
(રાપ)] પુ. (પુરાણ) અવલ સમુદ્રમાં
અંબુડીની આલુઆલુ આવેલા આઠ નાના
મેટા: સ્વર્ણપ્રસ્થ, મંદરુકે અન્વલ મંદરુકલ,
આવર્તન, રમણ, મંદરુકલિ, પંચમન,
સિંહ અને લંક.

સામવાકોચ ૧. [સં.] જિ. આઠમળ.

૨. જિ. આઠ ભાતનું.

૩. જ. આઠ રીતે; આઠ પ્રકારે.

સામવાકોચ ૧. [સં. અટન (આઠ) + પાતુ]

જિ. (હિંદી) આઠ પાતુનું બનેલું.

૨. જિ. ઉપલી; ઉપલી.

૩. જિ. હાં; અનુદા.

૪. જિ. વર્ણસંકર.

સામવાકોચ હી. આઠ પાતુની બનાવેલું એક

મિશ્રિત પાતુ.

સામવાકોચ [સં. અટન (આઠ) + પાતુ]
હી. આઠ પાતુ: સોનું, રૂપું, તાંબું, કાચું,
અસત, સીસું, લોહ અને પાથો.

સામવાકોચ [સં. અટન (આઠ) + નામ
(નામ)] પુ. (પુરાણ) સર્પનાં આઠ મુળ
લુઓ અટકાત.

સામવાકોચ ૧. [સં. અટન (આઠ) +
નામલ (નામલ)] હી. કૃષ્ણની આઠ
મુખ્ય રાણી: લેખી, અંબુવતી, ભામલ, સલા,
ભદ્ર, ભદ્રમલ, કલિહી અને મિતવંદા.
૨. લુઓ અટકાતિ.

સામવાકોચ [સં. અટન (આઠ) + નામિ
(નામલ)] હી. (કાવ્ય) આઠ ભાતની
નામિ: ૧. સ્વાધીનપતિ, ૨. અગ્નિ, ૩.
અભિસારિકા, ૪. કલકાંતરિકા, ૫. વિપ્રલમ્બા,
૬. પ્રોવિતભંજન, ૭. વાસકસંભવ અને ૮.
વિરહોદકલિકા.

સામવાકોચ [સં. અટન (આઠ) + નેત્ર (આંખ)
+ ઇન (વાર)] જિ. આઠ આંખવાળું.

સામવાકોચ ૧. [સં. અટન (આઠ) + પા
(પાલ) + ઇન (વાર)] જિ. આઠ પાલુ-
વાળું.

૨. જિ. આઠ ભામવાળું.

સામવાકોચ [સં. અટન (આઠ) + પાલ
(પાંખડ)] જિ. આઠ પાંખડીવાળું.

સામવાકોચ લુઓ અટકાત.

સામવાકોચ (સામવાકોચ) [અટ
(આઠ) + પા (પાલ) + મુખ (મોઢું)
+ મોલ (અંબુ રણુ કાવ્ય વચ)]
પુ. (લેન) મોંએ આંખવાળું આઠ પાવાળું
લગકું; મુલપતિ; મોમતી.

સામવાકોચ ૧. [સં. અટન (આઠ) + પમ
(પમ) + ઇન (વાર)] હી. આઠપનીઉં;
એક તારાં આઠ પાનાં કરીને બાંધેલી મોપડી.
૨. જિ. એક તારાં આઠ પાનાં કરેલ હોય
એવું.

સામવાકોચ ૧. પુ. અગ્નિઓ.

૨. પુ. કરોક વગરનાં સાધાવાળાં પ્રાણીની
એક ભાત. જેમકે, કરોળિયો, વીંછી.

૩. [સં. અટન (આઠ) + પા (પા)]
પુ. કરોળિયો. તેને આઠ પમ હોય છે.

૪. પુ. કેસાલ પર્વત.

૫. પુ. સરભ નામનું આઠ પમવાળું કંપિત
પ્રાણી.

૬. જ. આઠ પમવાળું છવું.

૭. જ. મોપાટનું પા.

૮. જ. અંમલી બૂર્ફ.

૯. જ. સેતરંજનું પટ.

૧૦. [સં. અટન (આઠ) + પા (પા)]
જ. સોનું, સોનું, રૂપું, તાંબું, કાચું, અસત,

અષ્ટપદામમાન્ય

સીંધુ, હોહું અને પારો એ આઠ પાત્રમાં તે મુખ્ય છે.

૧૧. વિ. આઠ પમવાળું.

અષ્ટપદા [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + પદ (પમ) + આ (નારીબલિને પ્રત્યય)] છી. ગર્ભવાળી પશુની માદા. આર પમ માદાના અને આર પમ ગર્ભના મળી કુલ આઠ પમ હોય છે.

અષ્ટપદિકા છી. એક ભતનો વેલો.

અષ્ટપદી ૧. [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + પદ (પદ) + પદ્મ (પદ્મ)] છી. આઠ કડીવાળું ગીત. તે જ્યારેવના ગીતોવિદમાં વપરાયેલ છે. ૨. છો. એ નામનો જ્યારેવ કવિએ કરેલો ગીતોવિદ નામનો ગ્રંથ. .

૩. [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + પદ (પમ) + પદ્મ (પદ્મ)] છી. કરોળિયો. તેને આઠ પમ હોય છે.

૪. છી. જંગલી જૂંડ.

૫. છી. બેલા નામના ફલનો હોય.

૬. છી. બેલા નામનું ફલ.

૭. છી. સરલ નામનું આઠ પમવાળું કક્ષિત પ્રાણી.

૮. જ. જૂના વખતનું આઠ પમવાળું, બિહમણું, ખાંડિયું, ખડકને તળિયે રહેતું અને જગતી આંખોવાળું એક પ્રાણી. તેનું શરીર નાનું અને મોળાકાર હોય છે તેનું હોય છે. જૂસક નળાઓથી તે પોતાના સિંકરને બાંધે છે. તેની ઠેલકાં જાત માણસના ખોસક તરીકે વપરાય છે.

૯. વિ. આઠ પમવાળું.

અષ્ટપદ ૧. જ. આઠ તોલાનું માપ.

૨. જ. એ નામનું કર તોલાભારનું વસ્ત્ર; માનિકા; સરાવ.

૩. અંબલિની માનિકા (કર તોલાભાર) તેને સરાવ અને અષ્ટપદ પદ્ય હોય છે.

૪. જ. લીનું એક ભતનું વેલકે પ્રમાણે બનાવેલું માટલું.

અષ્ટપદોર ૧. [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + પ્રહર (પદ્ય હયા)] પુ. આઠ પહોર; દિવસ અને રાત.

૨. જ. રાતદિવસ; આઠે પહોર.

અષ્ટપદિક [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + પદિક (પદ) + ક (વર્ણ)] વિ. આઠ હારમાં એના પાંચાં કે બામ મોંવાળાં હોય એવું; 'ઓક્ટોરિકસ'.

અષ્ટપાણિ ૧. [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + પાણિ (પાણ)] પુ. આઠ. તેને આઠ હાથ હોવાનું મનાય છે.

૨. વિ. આઠ હાથવાળું.

અષ્ટપદ ૧. [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + પદ (પમ)] પુ. આઠ પમવાળું જ્યારેવના કક્ષિત પ્રાણી; સરલ.

૨. પુ. કરોળિયો, કેમકે તેને આઠ પમ હોય છે.

૩. જ. મોખાનું પદ.

૪. જ. ચેતરનું પદ.

૫. વિ. આઠ પમવાળું; અષ્ટપદી.

અષ્ટપદિકા લુગ્નો અષ્ટપદિકા.

અષ્ટપદી ૧. [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + પદ્મ (પદ્મ) + પદ્મ (નારીબલિને પ્રત્યય)] છી. આઠ જાણુવાળી આકૃતિ.

૨. [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + પદ્મ (પદ્મ) + પદ્મ (વર્ણ)] વિ. આઠ જાણુવાળું; આઠ પસાવાળું.

અષ્ટપાંખડી કમળબંધ પુ. (કમળ) એક ભતનું ચિત્રકમળ; આઠ પાંખડી-કળા કમળનો આકાર અને એવા લખાણવાળી કવિતા.

અષ્ટપુષ્પી [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + પુષ્પ (ફલ)] છી. આઠ ફલનો સમૂહ.

અષ્ટપુષ્કસરી [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + પુષ્કર (નર બીજવાળા રણ) + પદ્મ (વર્ણ)] વિ. આઠ પુષ્કરવાળું.

અષ્ટપૂજ્ય [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + પૂજ્ય + કમ (કમ)] જ. પૂજ્યમાં ઉપયોગી આઠ વસ્તુ: પદ્મી, ફૂલ, ઘી, હાંડી, મધ, જાં, ચોખા અને તલ.

અષ્ટપ્રકાર [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + પ્રકાર (વસ્તુ)] પુ. જ. જ. આઠ જાત.

અષ્ટપ્રકારી [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + પ્રકાર (વસ્તુ) + પદ્મ (વર્ણ)] વિ. આઠ જાતનું.

અષ્ટપ્રકારીપૂજ્ય [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + પ્રકાર (વસ્તુ) + પદ્મ (વર્ણ) + પૂજ્ય] છી. જળ, ચંદન, પૂલ, ફૂલ, હીપ, ચોખા, નેવેલ અને જળ એમ આઠ જાતની પૂજ્ય.

અષ્ટપ્રકૃતિ ૧. [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + પ્રકૃતિ (સ્વાભાવિક ક્રય)] છી. આઠ સ્વાભાવિક મુલ્ય: ૧. જાળકા, ૨. મહત્, ૩. અહંકાર, ૪. રાગ, ૫. રસ, ૬. ક્રોધ, ૭. મદ અને ૮. મંથ.

૨. છી. પાંચ વસ્તુ મન, શુદ્ધિ અને અહંકાર એ આઠ પ્રકૃતિ.

૩. [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + પ્રકૃતિ (અમાલ વર્ણ)] છી. યુગીતિ પ્રમાણે રાજ્યના આઠ મુખ્ય કારભારી: ૧. સુમંત, ૨. પંડિત, ૩. મંત્રી, ૪. પ્રધાન, ૫. સચિવ, ૬. અમાલ, ૭. પ્રકૃતિવાક અને ૮. પ્રતિનિધિ.

ઠેલકા નીચે પ્રમાણે આઠ પ્રકૃતિ માને છે: ૧. રાગ, ૨. રાષ્ટ્ર, ૩. અમાલ, ૪. કુર્મ, ૫. જલ, ૬. કોપ, ૭. સંમત અને ૮. પ્રાણ. મહા-ભારત, મનુસ્મૃતિ આદિમાં પહેલાં સાત જાન કહેલાં છે.

અષ્ટપ્રધાન [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + પ્રધાન] પુ. આઠ ભાતના કારભારી; પ્રધાનમંત્રી. સિવાજીએ આનું પ્રધાનમંત્રી સ્થાપ્યું હતું. અમાલ રાજ્યમાં રાજ્યકારભાર કરવાને આઠ પ્રધાનોનું એક પ્રધાનમંત્રી બનાવતા. તેમાં ૧. પ્રધાન, ૨. અમાલ, ૩. સચિવ, ૪. મંત્રી, ૫. વૈદ, ૬. ન્યાયાધીશ, ૭. ન્યાયશાસ્ત્રી અને ૮. સેનાપતિ, અથવા ૧. પ્રધાન, ૨. અમાલ, ૩. સચિવ, ૪. મંત્રી, ૫. ધર્માધ્યક્ષ, ૬. ન્યાય-શાસ્ત્રી, ૭. વૈદ અને ૮. સેનાપતિ હતા.

અષ્ટપ્રવચનમાતા [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + પ્રવચન (વિધાન) + માતા (મા)] છી. (જૈન) શ્રવણને સામાયિક પોષામાં અને સાધુ સાધ્વીને કરોળ પાળવાના આઠ અમાર; પાંચ સમિતિ એટલે આનપૂર્વિક ક્રિયા કરતી તે અને જલ્ય મુક્તિ એટલે અશુભ કામમાંથી બચાવતું તે. ૧. એકને અલગ, ૨. વિચારીને બોલવું, ૩. ખાવાપીવાની ધીજ તપસીને લેવી, ૪. અહિંસા, ૫. નિર્મલ્ય ધીજ નાખી દેતા હિંસા ન કરવી, ૬. મનનો સંયમ, ૭. જરૂર પડે જ નોલવું, અને ૮. જરૂર વિનં શારીરિક પ્રકૃતિ ન કરતી એ અષ્ટપ્રવચનમાતા કહેવાય છે.

અષ્ટપ્રહર ૧. [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + પ્રહર (જલ્ય હયા)] પુ. આઠ પહોર; એક દિવસ. ૨. જ. આખો દિવસ અને રાત; માલુ. ૩. જ. કરોળ, નિલ.

અષ્ટપ્રક [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + પ્રક (સ્પષ્ટ પદ્ય)] જ. આઠ સ્પષ્ટ જાણુવાળો ધન; 'ઓક્ટાહીમોન'.

અષ્ટપીઠ [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + પીઠ (ઠી)] વિ. આઠ ઠીવાળું; 'ઓક્ટોસ્પર્મસ'.

અષ્ટભય [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + ભય (ભી)] પુ. આઠ પ્રકારના ભય.

અષ્ટભય તે સિદ્ધિ પામે, અષ્ટભય દ્વિ હોય. અષ્ટભય

અષ્ટભંગી ૧. છી. પૂજ્ય.

૨. [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + ભંગિ (વંશ-વર્ણ)] છી. શરીરના આઠ ભુલ ભુલ ભય વાંધા વળી મધ હોય એવી રહે.

૩. વિ. છી. આઠ વળાવળી.

અષ્ટભાગમાન્ય [સં. અષ્ટન્ (આઠ) + ભાગ (હિસ્સો) + માન્ય (મૂલ્ય હોય)]

વિ. ભગીરથી નીપજનો આક્રમો હાથ મહેસૂલ
તરીકે ભરવાનો હોય એવું

અમરભાવ ૧. [સં. અમર (આક્ર) + ભાવ]
પું. (ક્રમ) આક્ર ભાવ એટલે હાથની
સ્થિતિ અણુવન્યર માનસિક વિચાર: આંગ,
સ્વેદ, સ્વરભંગ, રોમાંચ, કંપ, વૈવર્ય, અકુપ્ત
અને પ્રભવ.

૨. પું. (ક્રમ) રતિ, હાથ, સોક, કોષ,
હિસાહ, બપ, બુધ્ધિ એટલે કદાનો, અને
વિરમન એ આક્ર સ્થાપીભાવ.

અમરભુજ ૧. [સં. અમર (આક્ર) + ભુજ
(બીધી)] પું. (અભિત) આક્ર સીધી લીધીથી
બંધાયેલી સપાટ અમરભુજ.

૨. [સં. અમર (આક્ર) + ભુજ (હાથ)]
વ. એક ભતનું આક્ર હાથવાળું હરિશર્ષ પ્રાણી:
'ઓક્રોપત્ર'. ભૂમખ સમુદ્ર અને ઉત્તર અમે-
રિકા પાસેના પશ્ચિમ મહાસાગરમાં તે માત્રમ
પડે છે. સ્વભાવે તે બીજી હોવાથી કોઈને
હાનિકારક નથી. અક્રોની તકમાં અંધારમાં
તે ભરાઈ રહે છે અને અગ્નિ પેતાના
શિશુને હાંપા સ્નાયુવાળા હાથ વતી પકડે
છે. ક્રોધ, ઈર્ષ્યા અને ભયનના લોકો તેને
ખોરાક તરીકે ઉપયોગમાં લે છે.

૩. વિ. આક્ર હાથવાળું.

અમરભુજ ૧. [સં. અમર (આક્ર) + ભુજ
(હાથ)] જી. આક્ર હાથવાળી ફેરી; મહા-
લક્ષ્મી; કુર્મા.

૨. જી. મહાસરસ્વતી ફેરી.

અમરભુજાલોચ ૧. પું. શિવનું એક નામ.

અમરભુજ [હિ.] જી. કુર્મા.

અમરભૈરવ ૧. પું. (પુરાણ) અસિતાંત્ર, સ્કં,
મંત્ર, કોષ, ઉ-મત, કુપતિ કે રૂપલી, બીજી
અને સંહાર એ આક્ર ભૈરવ.

અમરભોગ ૧. [સં. અમર (આક્ર) + ભોગ
(ભોગવો)] પું. ભગીરથી ઉપજના આક્ર
ભાગનો ભોગવો.

૨. પું. પ્રકોરણને ભોગ એટલે જમવા માટે
ધરવામાં આવતી આક્ર વાની.

અમર ૧. [સં.] પું. આક્રમો ભાગ.

૨. વ. (કૈન) ગુણ ઉપવાસનું પતઃ અમર;
ભાગભાગ આક્ર ટંકા ઉપવાસનું પતઃ.

૩. વિ. આક્રમું.

અમરકાલિકા ૧. [સં. અમર (આક્ર) +
કાલ (વખત) + કાલ (વર્ણ)] પું. દર મોથે
દિવસે રાત્રે જમનાર એક વાનપ્રસ્થ.

૨. વિ. સાત ટંક જેવી આક્રમે ટંક એટલે
મોથે દિવસે જમનાર; આક્ર સાત ટંક બુધ્ધિ
ફળી આક્રમે ટંક જમનાર.

**અમરકાલિકા [સં. અમર (આક્ર) + કાલ
(અભિમાન)]** પું. વ. વ. (કૈન) આક્ર ભતનાં
અભિમાન: ભતિ, કુળ, ભગ, રૂપ, તપ, શ્રુત
એટલે ધર્મસત્ત્વ રાગ, લાભ અને ઐશ્વર્ય
એ આક્ર સંનંથી કરાતો મર્વ.

અમરકમલ ૧. [સં. અમર (આક્ર) + કમલ
(અભિમાન) + કમલ (વસ્ત્ર)] વિ. ભતિ,
કુળ, ભગ, રૂપ, તપ, શ્રુત એટલે ધર્મસત્ત્વ
રાગ, લાભ અને ઐશ્વર્ય એ આક્ર ભતનાં
અભિમાનનો નાશ કરનાર.

**અમરકુમલિ [સં. અમર (આક્ર) + કમલ
(મલ) + ભતિ (પ્રભા)]** જી. મધની
આક્ર ભત: ૧. અધિક, ૨. ભાગ, ૩. કોદ,
૪. પૈતિક, ૫. ભવક, ૬. અર્થ, ૭. અંધકાર
અને ૮. હાથ. બુધ્ધિ મલ.

અમરપદ્મ ૧. જ. આક્રમવળુ; અમરવેગ.

૨. જ. બિહુસુદકું; સંનંધ વચર.

૩. [સં. અ (નદિ) + પદ્મ (લોખ્ખી
રતે)] જ. મરનામોટો કરીને; અરણ્ય રીતે.

અમરભાવ ૧. [સં. અમર (આક્ર) +
ભાવ (ભુજ)] પું. (અભિત) અમરભાવથી
આક્રમું સ્થાન કે ભુજન.

૨. પું. (અભિત) અમર ભાવ મહિનો
આક્રમો. અમર ભાવ: પ્રથમભાવ તનુ: દ્વિતીય-
ભાવ ક્રમ; તૃતીયભાવ પરાક્રમ કે સંકલ્પ;
ચતુર્થભાવ સુખ કે મત્ત; પંચમભાવ વિદ્યા કે
સંતાન; ષષ્ઠભાવ શત્રુ કે રોગ; સપ્તમભાવ
સ્ત્રી; અમરભાવ ચતુ કે આપુષ્ય; નવમભાવ
ભાગ્ય દસમભાવ કષ્ટ એકદશભાવ લાભ
અને દ્વાદશભાવ ભવ.

**અમરપદ્મકાલિકા [સં. અમર (આક્ર) +
મર્માલ (કલ) + કાલિકા (પર્વત)]** પું. (પુરાણ)
હિમાલય, હેમકૂટ, નિપથ, મધમાલ, નીલ,
સ્વેત, સુન્દર અને માલવાના એ આક્ર મોટા
પર્વત. આ પર્વતોથી અંતુદ્રીપ એટલે એકિમા-
ન્ય ભરતાદિ નવ દેશમાં વિશ્વમ પડેલા છે.
દરેક ભાગને તે તે પર્વત નક્ષત્રોના જળ વડે
પાણી પૂર પાડે છે. વર્ષે બે વારથી તે આ
ભારતવર્ષ કહેવાય છે.

**અમરસિદ્ધિ [સં. અમર (આક્ર) + સિદ્ધિ
(સાધન)]** જી. પ્રાપ્તિ નામની આક્રમી સિદ્ધિ.

**અમરસર્કષ [સં. અમર (આક્ર) + સર્કષ
(પ્રાણ)]** પું. આક્રમું પ્રાણ.

**અમરહાસાતિહાર્ય [સં. અમર (આક્ર) +
મહા (મોટું) + પ્રાપ્તિ (લીધેલો, પ્રાપ્ત)]**
વ. (કૈન) લીધેલોનો આક્ર પ્રાપ્તિ એવામાં
અવસ્થે પ્રભાવ. તે આક્ર પ્રકાર: ૧. અરોહ-

ક્રમ, ૨. સ્વપુષ્પરૂપિ, ૩. સ્વપર્ચન, ૪.
અમર, ૫. સિદ્ધસન, ૬. ભાગ્યલ, ૭. દેવકુલિ
અને ૮. એક ઉપર બીજું અને બીજા ઉપર
ત્રીજું એમ ગણુ છવ.

**અમરહારોમ [સં. અમર (આક્ર) + મહા
(મોટું) + રોમ (વસ્ત્ર)]** પું. આક્ર ભતનાં
મોટાં દરદ: વાત, અમરની, કુશ્મૂ, મેહ,
ઉદર ભંડાર, અર્થ અને સંમરણી.

અમરહાસિદ્ધિ ૧. [સં. અમર (આક્ર)
+ મહા (મોટું) + સિદ્ધિ (સાધન)]
જી. અધિમા, મહિમા, અધિમા, અરિમા,
ઈશિત્વ, વશિત્વ, પ્રાકાશ અને પ્રાપ્તિ નામની
આક્ર ભતની મહા સિદ્ધિ.

૨. જી. જાનક લીલાવહેર.

અમરસિદ્ધિ ને નવે નિધિ હોવી = (૧)
જ્યાં ફેરી કુશ્મૂ તથા કુમેરના બધા ભંડાર
કળ્પમાં હોવા. (૨) સર્વ વૈભવ અને સુખ-
ની સંપૂર્ણતા હોવી; કોઈ પણ વાતની આખી
ન હોવી.

અમરમલ ૧. પું. એક ભતનો હાથી.

૨. પું. જેનું આર કાળજા, કપાળ, જાતી,
આંધ અને પુંકું ધોળાં હોય એવાં આક્ર
શુભ ચિહ્નવાળો ધોળો.

૩. વ. અરીસો, સ્વસ્તિક આદિ આક્ર માંચલિક
પદાર્થ.

૪. વ. (વૈદક) આક્ર માંચલિક વસ્તુથી
જન્મવેલું વી. ભુખે અમરમલવૃત.

૫. વ. એ નામની જાતલુ દાતિનું માલુસ.

૬. [સં. અમર (આક્ર) + મંચલ (મલ)]
વ. રાજ્યાભિષેક વખતે જરૂરી આક્ર શુભ
વસ્તુ: સિંહ, જાગ, હાથી, કળા, પંખો
માળા, બેરી અને દીવો, અથવા સિંહ, જાગ,
હાથી, પાણીથી ભરેલો ઘડો, પંખો, નિલાન્દ,
વાજિન અને દીવો, અથવા સાતલુ, માથ,
અમિ, સોનું, વી, સૂર્ય, પાણી અને રાગ.

૭. વ. જમ નિમિત્તે અમિની અસપાસ
બીજી વાર બીજા અમર મંચલ ફેર દરવાખડું
પુનર્ધર્મ: નાતક.

૮. વિ. આક્ર શુભ ચિહ્નવાળું; મોટું, જાતી,
આર કાળજા, ફેરવાળી તથા પૂંકું જેનું ધોળાં
હોય તેવું.

૯. વિ. સાતલુની મોરાથી દાતિ માંહેની એ
નામની એક.

**અમરમલકરણ [સં. અમર (આક્ર) +
મંચલ (મલ) + કરણ (મર્ક તે)]**
વ. સપ્ત પુનમેક મહિનો એ નામનો એક.
ભુખે પુનમેક.

અષ્ટમંડલવૃત્ત [સં. અષ્ટન (આઠ) + મંડલ (સ્થાન) + વૃત (વી)] જ. (વૈદ્ય) અષ્ટમંડલના રોગ મટે લીની એક જાતની બનાવટ; આઠ માંડલિક વસ્તુથી તૈયાર કરેલું વી. તે બનાવવા લોહાવજ, કૃષ્ણમેટ, ઘાઘી, સરસવ, કપૂરીમધુરી, સિંધાકુચ અને પીપર, એ સાત વસ્તુની દમરી ૧ કરાવ, વી ૪ કરાવ અને પાણી ૧ આઠક લઈ બધાને એક સાથે લીની રીતે પકાવું.

અષ્ટમંડલી ૧. [સં. અષ્ટન (આઠ) + મંડલ (સ્થાન) + ઇન્દ્ર (વાહુ)] છો. પહેલી વાર પચ્છતી વખતે ચાર અને દ્વિતી વખતે એક કરતી વખતે ચાર એમ આઠ મંડલોરૂપ દરનારી સ્ત્રી; પુનર્લેખ કરનારી બાઈ.

૨. છો. ત્રીજાળી સાક્ષ્ય તાતિની સ્ત્રી. આ નાતમાં પચ્છતી વખતે અગ્નિની આસપાસ આઠ દેરા દરવાનો રિવાજ હોય છે.

૩. વિ. નાતરિયું.

અષ્ટમંડલ ૧. [સં. અષ્ટન (આઠ) + મંડલ] જ. આઠ મંડલોરૂપ દરવા તે.

૨. જ. બીજી વાર પચ્છતી પુનર્લેખ.

૩. જ. ત્રીજાળી સાક્ષ્ય તાતિનું માધ્યમ તે નાતમાં લેખ વખતે ચારને બદલે આઠ દેરા દરવાનો રિવાજ હોય છે.

૪. વિ. આઠ મંડલોરૂપ દરવાઈ.

અષ્ટમંડલ લુઓ અષ્ટમંડલ.

અષ્ટમંડલવૃત્ત લુઓ અષ્ટમંડલવૃત્ત.

અષ્ટમંડલી લુઓ અષ્ટમંડલી.

અષ્ટમંડલું લુઓ અષ્ટમંડલું.

અષ્ટમંડી [સં. અષ્ટન (આઠ) + મંડિ (પ્રધાન)] પુ. આઠ પ્રધાનનો સમૂહ; પ્રધાનમંડ. લુઓ અષ્ટમંડાન.

મહારાજ કાશ્યપે રહિ, વિજય, અલોક, જાંબવ, શુભંત, શુભાંત, પરમેશ્વર અને રાત્રી-વર્ણ નામે અષ્ટમંડી હતા. જાવસામાયલુ

અષ્ટમાન ૧. [સં. અષ્ટન (આઠ) + માન (માપ)] જ. આઠ મૂઠી જેટલું એક માપ.

૨. જ. સોજ તોલાભાસું એક વજન; અંજલિ; કુલવ; અર્ધરાશવ.

૩ પ્રસૂતિની ૧ અંજલિ (૧૧ રૂપિયાભાર) - તેને કુલવ, અર્ધરાશવ અને અષ્ટમાન ખસુ હોય છે. યોગચિત્રામણિ

અષ્ટમાનિકા છો. જે રૂપિયાભારનો એક તોલ; અર્ધપલ.

૪ અર્ધનો ૧ અર્ધપલ (૧૧ રૂપિયાભાર) તેને શક્તિ અને અષ્ટમાનિકા ખસુ હોય છે. યોગચિત્રામણિ

અષ્ટમાસિક [સં. અષ્ટન (આઠ) + માસ (મહિનો) + ઇક (વાહુ)] વિ. આઠ મહિનામાં એક વખત બનવું.

અષ્ટમાસિક ૧. [સં. અષ્ટન (આઠ) + મહત્ (મોટું) + સિદ્ધિ (લાભ)] છો. આઠ જાતની સિદ્ધિ. લુઓ અષ્ટમાસિક.

૨. છો. જ્ઞાનકં લીલા.

અષ્ટમાંસ [સં. અષ્ટમ (આઠમું) + માંસ (બાજ)] પુ. આઠમો બાજ.

અષ્ટમાંસર્ચન જ. (જ્યોતિષ) આઠમી પદ્યો વચ્ચેના જૂથના આપવાનું ર્ચન; 'ઓઝન-કં'. તેમાં આઠમા દૂધાનાનો આઠમો બાજ એટલે કે ૪૫ અંકનો માપ અને તેના બન્ને છેડાને દૂધાનાના ઠેક સાથે બોંધનારી બે ત્રિજ્યા એટલું મુખ્ય હોય છે.

અષ્ટમિ ૧. છો. જરબો પલ ૩ બે કર્કનું એક માપ.

૨. છો. ચાર તોલાનું વજન.

અષ્ટમી ૧. [સં. અષ્ટમ (આઠમું) + ઈ (નારીબલિયો મલય)] છો. આઠમી પચ્છતીની આઠમી સિદ્ધિ. સૂર્યથી અત્યંત પ્રતિ-રૂતીવ અંતર પૂર્વ તરફ ૮૪ અંકથી ૬૬ અંક હોય સાંસુધીનો વખત તે સુદ આઠમ અને સૂર્યથી અત્યંત પ્રતિરૂતીવ અંતર પૂર્વ તરફ ૨૧૪ અંકથી ૨૭૬ અંક હોય સાંસુધીનો વખત તે વદ આઠમ.

૨. છો. એ નામની એક વેલ; હોટાસત.

૩. છો. હીરકામેલી નામનો ઠેક.

૪. વિ. છો. આઠમી.

અષ્ટમુખકોશ [સં. અષ્ટન (આઠ) + મુખ (મોં) + કોશ (અંકનું સમૂહ સ્થાપ વસ્ત)] પુ. જૂન કરતી વખતે બરાબ આઠ કે વૂઠને પવિત્ર વસ્તુ ઉપર પાતું અષ્ટમુખ મોંએ બંધાતો આઠ પાવાનો લૂગાનો કાઢો; મુકપતિ; મોમતી.

અષ્ટમુખકોષ લુઓ અષ્ટમુખકોશ.

અષ્ટમુષ્ટિ [સં. અષ્ટન (આઠ) + મુષ્ટિ (મૂઠી)] છો. આઠ મૂઠી જેટલું એક માપ; કુંચિ.

અષ્ટમૂત્ર [સં. અષ્ટન (આઠ) + મૂત્ર (મૂત્ર)] જ. (વૈદ્ય) કાશ્યપી, ઊટી, માવ, બેસ, ઘોડી, મધેડી, બારી અને ધેડીનું જૂતર.

અષ્ટમૂર્તિ ૧. [સં. અષ્ટન (આઠ) + મૂર્તિ (આકાર)] પુ. સંકર; મહાદેવ. પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ, આકાશ, સૂર્ય, ચંદ્ર અને અતિજ અજ્ઞાત સૂર્ય, જલ, રહ, હિમ, બીજ, જ્યુષ્ઠિ,

ઈશાન અને મહાદેવ એવી તેની આઠ રૂપ છે. ૨. પુ. શિવની આઠ મૂર્તિ; શિવની આઠ રૂપ.

અષ્ટમૂર્તિધર [સં. અષ્ટન (આઠ) + મૂર્તિ (સ્વરૂપ) + ધર (ધારણ)] પુ. શિવ; સંકર; મહાદેવ. લુઓ અષ્ટમૂર્તિ ૧.

અષ્ટમૂર્તિ લુઓ અષ્ટમૂર્તિ.

અષ્ટમૂર્તિધર લુઓ અષ્ટમૂર્તિધર.

અષ્ટમૈથુન [સં. અષ્ટન (આઠ) + મૈથુન (સંયોગ)] જ. આઠ જાતના મૈથુન; સમરજી એટલે પાદ લાવવું, કીર્તન એટલે વર્ણવવું, ક્ષિતિ એટલે રતિરીત કરવી, પ્રેક્ષણ એટલે જોવું, મુલભાષણ એટલે ખાનગી વાતચીત કરવી, સહય એટલે મનસુખો કરવો, અભ્યવસાય એટલે વસણ અને કિર્વાનિપતિ એટલે કામની ઉત્પત્તિ.

અષ્ટયામ [સં. અષ્ટન (આઠ) + યામ (પહોર)] પુ. આઠ પહોર; ૨૪ કલાક.

અષ્ટયોગિની [સં. અષ્ટન (આઠ) + યોગિની (કુર્મની બહેનાવમાં રહેનારી ઉપદેવી)] છો. સાર્વનરસું રૂપ આપનારી પાર્વતીની આઠ સખી.

અષ્ટરસ [સં. અષ્ટન (આઠ) + રસ] પુ. (કવ્ય) શૃંગાર, વીર, ક્રોધ, હાર્ષ, રોદ, બાધાનક, બીજસ અને અશ્વત્થ એ આઠ જાતના રસ એટલે કે કવ્ય બેઠા સાંજગણથી થતો અસૌકિ આનંદ. કેટલાકના મત પ્રમાણે સાંત નામનો નવમો રસ ખસુ છે.

અષ્ટરસામય [સં. અષ્ટન (આઠ) + રસ + અમય (આધારવાહુ)] વિ. આઠ રસવાળું; આઠ રસ બતાવનાર.

અષ્ટરેણુ [સં. અષ્ટન (આઠ) + રેણુ (રજ)] વિ. આઠ રજવાળું; અપુણ્ય વન-સ્પતિમાં સુદમ બીજાપ પુનરુત્પત્તિ આઠ પદાર્થવાળું; 'ઓક્ટોરેપોરસ'.

અષ્ટસ જ. મિમણ્સાના અષ્ટાતું એક મર્ષનિક સેન્દ્રિય પરમાણુ; 'ઓક્ટિસ'.

અષ્ટસિન જ. તેલ જેવું એક પ્રવાહી રસાવજ; 'ઓક્ટીન'.

અષ્ટસિપિ [સં. અષ્ટન (આઠ) + સિપિ (લાખના અક્ષર લખવાની રીત)] છો. મુજ-રાતી, નામરી, કપ્પિયી, બંગાળી, કાવિરી, તેલુગુ, ઉર્દૂ અને કાનડી એ આઠ લાખની સિપિ.

અષ્ટસોદ [સં. અષ્ટન (આઠ) + સોદ (પાત)] જ. (વૈદ્ય) આઠ પાત; સોદું, રૂપું, તાંબું, કાચાઈ, રસિયું, જલત, કંતલોક એટલે અન્વેષ અને મુંડલોક એટલે લોકું.

કેટલાક સોનું, રૂપું, તાંબું, કાચું, સીસું,
ફોતલોહ એટલે ચુંબક, તંદુલુલોહ એટલે અન-
વેલ અને ચુંબક એટલે સોનું એમ આઠ ધાતુ
મળે છે.

અષ્ટલોક [સં. અષ્ટ (આઠ) + લોક
(ધાતુ) + ક (સમૂહવચક પ્રત્યય)] ન. સોનું
વગેરે આઠ ધાતુ; સોનું, રૂપું, તાંબું, સીસું,
કાચું અને અન્ય જાતનું લોકું.

અષ્ટવક્ર [સં. અષ્ટ (આઠ) + વક્ર
(વંક)] પુ. એ નામનો એક કાકિ લુગ્નો
અષ્ટવક્ર.

અષ્ટવર્ગી ૧. ન. એ નામની જાતનું માણસ.
૨. વિ. વાલિયાની ચોરાલી જાતમાંની એ
નામની જોડનું.

વધ્યુશ વૈશુર અસ્થિ, અષ્ટવર્ગી કે પદસી.
વિમલપ્રબંધ

અષ્ટવર્ગ ૧. [સં. અષ્ટ (આઠ) + વર્ગ
(વર્ગ)] પુ. અ, ક, જ, ટ, ઠ, ડ, ઢ
અને છ એવા અક્ષરના આઠ વર્ગ. ગદ્યા સ્વર
'અ' વર્ગના, ક, ખ, ગ, ઘ અને કે 'ક'
વર્ગના, ચ, છ, જ, ઝ અને જ 'ચ' વર્ગના,
ઢ, ઢ, ઢ, ઢ અને જ 'ઢ' વર્ગના, ત, થ,
ક, ઘ અને ન 'ત' વર્ગના, પ, ફ, બ, બ
અને મ 'પ' વર્ગના, ય, ર, લ અને વ
'ય' વર્ગના અને ષ, ષ, સ 'સ' વર્ગના
અક્ષર કહેવાય છે.

૨. પુ. (વૈદ્ય) જીવક, કાપલક, મેદા, મહા-
મેદા, કાકોલી, કીરકાકોલી, કાકા અને રૂદા
એ આઠ અંગવિ.

૩. પુ. રાજનીતિશાસ્ત્ર પ્રમાણે આઠ જાતનો
સમૂહ; કાવિ, નસી એટલે જાનર વગેરે,
કુર્મ, સેતુ, હસ્તિનધન, આશુ, કરમકલ્પ અને
સૈન્યસંસ્થાપન.

૪. જ. એક જાતનું કાક. તે હિમાલય ઉપર
ધાવે છે અને કુવના ફરદમાં વપરાય છે.

૫. ન. (જ્યોતિષ) સારાનરસા મહ એવા
માટે ઉપયોગી એક જાતનું ચક્ર.

અષ્ટવર્ગી [સં. અષ્ટ (આઠ) + વર્ગ
(વર્ગ) + ઇ (વારીબલિત્તે પ્રત્યય)] વિ. આઠ
અક્ષરવાળું.

અષ્ટવર્ગી [સં. અષ્ટ (આઠ) + વર્ગ
(વર્ગ) + ઇ (વારીબલિત્તે પ્રત્યય)]
વિ. જી. આઠ વસ્તુની ઉપસી.

અષ્ટવર્ગી [સં. અષ્ટ (આઠ) + વર્ગ
(વર્ગ) + ઇ (વારીબલિત્તે પ્રત્યય)]
જી. આઠ વસ્તુનો સમુદાય.

અષ્ટવસ્તુ [સં. અષ્ટ (આઠ) + વસ્તુ
(વસ્તુને દેખ વર્ત)] પુ. આઠ મન્યતરના ધર્મ.

કાવિથી દ્વની ઠીકરી વસ્તુને ધર્મેલા વસ્તુ નામના
આઠ દેવ ધર, કુવ, સોમ, અન્દ, અનિલ,
અનલ, પ્રત્યુષ અને પ્રભાસ. સાત જાતના
દેવમાં અન્દ દેવી અનુના પાંચમામાં ગાય છે.

અષ્ટવાચન [સં. અષ્ટ (આઠ) + વાચન
(વાંચ)] ન. (પુરાણ) દેવતાનું અષ્ટ સ્તોત્ર
માટે નવી વસ્તુને આપવાની આઠ વસ્તુ;
કાકુંડ, સોપારી, કશિલુ, અક, કમ્બુ, ધાન્ય,
સપકું અને કાચમણિ.

અષ્ટવિધ [સં. અષ્ટ (આઠ) + વિધ
(વધ)] વિ. આઠ જાતનું.

અષ્ટવિધચિકિત્સા [સં. અષ્ટ (આઠ)
+ વિધ (વધ) + ચિકિત્સા (ઉપચાર)]
જી. (વૈદ્ય) દર મર્યાદાની આઠ રીત;
સખ, સારાકમ, બાળચિકિત્સા, અમક, વિપતંગ,
વાજકરણ, રક્તપન અને ભૂતવિદ્યા.

અષ્ટવિધાની ૧. [સં. અષ્ટ (આઠ) +
અવધાન (અવર) + ઇન્ (વળ)]
વિ. એક જ વખતે ઘણી જગ્યાએ નજર રાખી
રાખાર; એક જ વખતે આઠ કામ કરવાનું
અષ્ટવિધાની. આઠ માણસ એકી સાથે કવિતા
બનાવે છે, મુલાકાત લાગાકાર કરે છે, સન્ધે,
વાળો વાદ રાખે છે, કંઠ મળે છે, લેખના
મુદ્રા તૈયાર કરે છે.

૨. વિ. અદ્યતી.
૩. વિ. અદ્યતી.

અષ્ટવિધિ [સં. અષ્ટ (આઠ) + વિધિ
(વધાર)] જી. આઠ રીત.

અષ્ટવિશતિ [સં. અષ્ટ (આઠ) + વિશતિ
(વીસ)] વિ. અષ્ટવીસ; ૨૮.

અષ્ટશતક [સં. અષ્ટ (આઠ) + શતક
(શે)] વિ. આઠશો; ૮૦૦.

અષ્ટમવસુ [સં. અષ્ટ (આઠ) + મવસુ
(મવ)] પુ. ઘડા. તે ચાર માસવાળા
હોવાથી આઠ મનવાળા કહેવાય છે.

અષ્ટમવા [સં. અષ્ટ (આઠ) + મવસ
(મવ)] પુ. ઘડા. લુગ્નો અષ્ટમવસુ.

અષ્ટમુખા [સં. અષ્ટ (આઠ) + મુખિન
(મુખ)] પુ. અમવાનના આઠ રોડી.
બીજાજામવાર્ણ તથા બીજાસાધના વખતમાં
બીનાજાળના ચાર ચાર કીર્તિનિયા હતા તે
અષ્ટમુખ કહેવાય છે. તેમાં નામ ૧. સુરસ, ૨. કુમ્બસ, ૩. ખરમાલુદાસ, ૪. કુમ્બસ, ૫. હીતરવામી, ૬. મોવિરવામી, ૭. અનુજન-
દાસ અને ૮. નંદાસ.

અષ્ટસિદ્ધ ૧. પુ. અષ્ટાસિદ્ધ વખતનો એ

નામનો એક સેનાનો સિદ્ધ; સુમતિ. તે
પલાઈથી આઠમા જામનો હતો.

૨. લુગ્નો અષ્ટસિદ્ધ ૧.

અષ્ટસિદ્ધિ ૧. [સં. અષ્ટ (આઠ) + સિદ્ધિ
(યોગથી મળવી શકિત)] જી. યોગથી મળતી
આઠ જાતની શકિત; અશ્વિમા, મહિમા,
મરિમા, લંબિમા, પ્રાપ્તિ, પ્રાપ્ત્ય, ઇશિત્વ અને
વશિત્વ.

૨. જી. લીલાલહેર; અનંદ.

અષ્ટસેકિસરી [સં. અષ્ટ (આઠ) + સેક-
કેસર (જુનો માથા ખીજવાનો રેસો) + ઇન્
(વળ)] વિ. આઠ સેકેસરવાળું.

અષ્ટસ્ત ૧. [સં. અષ્ટ (આઠ) + સ્ત
(સ્ત્રો)] પુ. (મણિત) આઠ સીંધી લીટીની
આકૃતિ; અષ્ટસ્ત્રો; 'ઓટેમોન'.

૨. વિ. આઠ ખૂણાનું; આઠ ખૂણાવાળું; અષ્ટસ્ત્ર

અષ્ટપદ ૧. ન. છવ; મુક્તિ.

૨. [સં. અ (નહિ) + પદ (પગ)]
જી. આઠ પગવાળું; લીધુંમળું; નરમમોડો
કરીને; મમેતમ.

અષ્ટપદ બોલવું = બારે બારે સન્ધે
બોલવા.

અષ્ટપાલ ૧. [સં. અષ્ટ (આઠ) + પાલ
(પાલો)] પુ. આઠ માટીનાં વાસણ અથવા
અપામાં પાલેલો પુરોગાથ.

૨. પુ. એ નામનો પુરોગાથ કામમાં લેવામાં
આવે એવો વડ.

૩. વિ. માટીની આઠ ઠીકરી ઉપર પાલેલું.

અષ્ટાક્ષર ૧. [સં. અષ્ટ (આઠ) + અક્ષર]
પુ. આઠ અક્ષરનો મંત્ર; 'હ્રીં નમો નારાયણાય'
અથવા 'શ્રીકૃષ્ણઃ સત્ત્વં મમ' એવો મંત્ર.
૨. વિ. આઠ અક્ષરનું મનેલું.

અષ્ટાક્ષર લુગ્નો અષ્ટાક્ષરી.

અષ્ટાક્ષરી [સં. અષ્ટ (આઠ) + અક્ષર +
ઇન્ (વળ)] વિ. આઠ અક્ષરવાળું.
અષ્ટાક્ષરી મંત્ર = આઠ અક્ષરનો મંત્ર.
જેમકે, 'શ્રીકૃષ્ણઃ સત્ત્વં મમ'.

અષ્ટાક્ષી [સં. અષ્ટ (આઠ) + અક્ષિ
(આંખવાળું)] વિ. આઠ આંખવાળું; અષ્ટાક્ષી.

અષ્ટાક્ષી ૧. [સં. અષ્ટ (આઠ) + ઇન્
(વળ)] વિ. અષ્ટાક્ષી ૧૮.
૨. વિ. અષ્ટાક્ષી.

અષ્ટાદશધ્યાન [સં. અષ્ટ (આઠ) + દશ
(દસ) + ધ્યાન (ધ્યાન)] ન. જ. જ. અષ્ટાદ-
જાતનાં ધ્યાન; જવ, ધડ, તલ, કળવી,
માપ, મમ, મસર, તુવેર, લંક, વર્તાક, વાવ

નવ, છાલી, વ્જતસી, પ્રિવંતુ, મેદરા, રવામાક, નીવાર અને અણ.

અષ્ટાદશપુરાણ [સં. અષ્ટન (આઠ) + દશન (દશ) + પુરાણ] જ. વ. વ. અષ્ટાર પુરાણ: ૧. ધાત, ૨. ખણ, ૩. વિષ્ણુ, ૪. શિવ, ૫. ભાગવત, ૬. નારદ, ૭. માર્કંડેય, ૮. અગ્નિ, ૯. ભવિષ્ય, ૧૦. અઘર્વેવર્ત, ૧૧. સિંઘ, ૧૨. વરાહ, ૧૩. રહેઠ, ૧૪. વામન, ૧૫. કૃષ્ણ, ૧૬. મત્સ્ય, ૧૭. મરુક અને ૧૮. અઘર્ક.

અષ્ટાદશભુજ [સં. અષ્ટન (આઠ) + દશન (દશ) + ભુજ (હાથ)] છી. મહાઅષ્ટમી જેવી. તેને ૧૮ હાથ હોવાનું મનાય છે.

અષ્ટાદશસિપિપરિચ્છેદ [સં. અષ્ટન (આઠ) + દશન (દશ) + સિપિ (વાપાળા અક્ષર લખવાની રીત) + પરિચ્છેદ (ભાગ)] પું. મોસા ભાતનાં વિદ્યાન મંહેતું એક સુખો વિદ્યાન.

અષ્ટાદશવિદ્યા [સં. અષ્ટન (આઠ) + દશન (દશ) + વિદ્યા] છી. જ. વ. અષ્ટાર વિદ્યા: અઘર્વેદ, સામવેદ, યજુર્વેદ અને અથર્વવેદ એમ ચાર વેદ, છ વેદાંગ, મીમાંસા, ન્યાય, ધર્મ-શાસ્ત્ર, પુરાણ, આયુર્વેદ, યજુર્વેદ, અધિવેદ અને અર્ચશાસ્ત્ર.

અષ્ટાદશશતિકમહાપ્રસારણીતેલ [સં. અષ્ટ-દશન (અઠાર) + શત (સે) + પા (વાળું) + મહત્ (મોટું) + પ્રસારણી (એક નાળી વેલ) + તેલ (તેલ)] જ. (વેલ) વાનો રોગ મટાડનાર એક તેલ. તે બનાવવા પ્રસારણી એકલે માંદવેલનું પંચાંગ ૩૭ કરાવ અને કતાવરી, અમ્બધા, કેતકી, દશમૂળ, બસા અને કાંટાશીળો એ દરેક ૧૨ કરાવ લઈ એ બધાને અધઘરા કરી એકસો દોલ પાણીમાં ઉઘળી એક દોલ પાણી ગાલી રહે એકલે ઉતારી ગાળી લઈ તેમાં બે દોલ કાંઈ, તથા હડી, દૂધ, સુરકો, શેરડીનો રસ, બકરીનાં મૂંસનો રસ એ દરેક ૮ કરાવ નાખી એક મલ પલ કક કળ સાથે ૩૨ કરાવ તેલ પાવવું.

અષ્ટાદશશેલિ [સં. અષ્ટદશન (અઠાર) + શેલિ (હાથ)] છી. અઠાર વર્ગ; અઠાર વર્ણ.

અષ્ટાદશાધ્યાયી [સં. અષ્ટદશન (અઠાર) + અધ્યાય (પ્રકરણ) + ઇન (વાળું)] વિ. અઠાર પ્રકરણવાળું.

અષ્ટાદશાંગ ૧. [સં. અષ્ટદશન (અઠાર) + અંગ (ભાગ)] જ. વેદકલાત્મક અઠાર અંગ. ૨. જ. વેદકમસિક એક પાન.

અષ્ટાદશમકાદો [સં. અષ્ટદશન (અઠાર) + અંગ (ભાગ) + કાદ (લગ્ન)] પું. (વેલ)

સનેષતર્મ તાવ મટાડતો ઉઘળો. આના ચાર પાક છે. પાક ૧લો: દશમૂળાદિ: કલવલ, પીકવલ, બેડી રીંમણી, ઊંઘી રીંમણી, મોખર, બીલી, સીવલ, ખટલા એટલે કાંઈ, અરણી અને અરણુ એ દશમૂળ તોલા ૧૦, અરણી તોલા ૧૦, સુંક, પુષ્કરમૂળ, ન્યાસો. બારમ-મૂળ, ઉદ્ધવ, પટોળ અને કુ એ દરેક તોલો ૧ મળી અઠાર અધિવિનો કવાય. પાક ૨લો: બુર્નિપાદિ: કલવલ, પીકવલ, બેડી રીંમણી, ઊંઘી રીંમણી, મોખર, બીલી, સીવલ, કાંઈ, અરણી અને અરણુ એ દશમૂળ તોલા ૧૦, ક્રિયાતું, દેવદાર, સુંક, મોચ, કડુ, ઉદ્ધવ, ધાણા અને અપીપર એ દરેક તોલો ૧ મળી ૧૮ અંગનો ઉઘળો. પાક ૩લો: દાદાદિ: દાદા, મળો, અરણી, કકડાલીંગ, મોચ, રતા-નળી, સુંક, કડુ, કાળીપાટ, ક્રિયાતું, ન્યાસો, વાળો, પચાણ, ધાણા, કળો વાળો, ભોવ-રીંમણીનાં મૂળ, પુષ્કરમૂળ અને લીંબાની અંતરજલ સરખે ભાગે લઈ તેનો બનાવતો કદો. પાક ૪લો: મુસ્તાદિ: મોચ, અસલિયો, કાળો વાળો, દેવદાર, સુંક, કડુદલ, બહેમદલ, અંબળાં, ધમસો, મળી, કપીચો, નસોતર, ક્રિયાતું, કાળીપાટ, ધોડાવળ, કડુ, મહુડો અને પીપરીમૂળ બધાં સરખે ભાગે લઈ બનાવતો ઉઘળો.

અષ્ટાદશમહોલ [સં. અષ્ટદશન (અઠાર) + અંગ (ભાગ) + હોલ (હોલું)] જ. (વેલ) પંડુરોગ માટે હોલની એક બનાવટ. ક્રિયાતું, દેવદાર, કડુદલ, મોચ, મળો, કડુ, પટોળ, ધમાસો, અસલિયો, લીંબાની અંતરજલ, સુંક, મરી, વિચક, કડુદલ, બહેમદલ, અંબળાં અને વાવડિંગ સરખે ભાગે લઈ બધાંની બરોબર હોલજરમ મેળવરી, અને તેની લી અને મધમાં મોળી કરી જલ સાથે તે મોળી અપાય છે.

અષ્ટાદશોપચાર [સં. અષ્ટદશન (અઠાર) + ઉપચાર (પ્રવર્ત સાધન)] પું જ. વ. માન આપવાની કે પૂજા કરવાની અઠાર રીત: આસન, સ્વામત, ખલ, અર્ધ, અધ્યમનીવ, સ્નાન, વસ્ત્ર, ઉપવીત, જુલુ, અંધ, પુષ્પ, પૂપ, દીપ, અભ, તર્પણ, માથા, અનુલેપ અને નમસ્કાર.

અષ્ટાદશોપપુરાણ [સં. અષ્ટદશન (અઠાર) + ઉપ (ઘેલું) + પુરાણ] જ. વ. વ. અઠાર ઉપપુરાણ: સનકુમ્ભર, નારસિંહ, નારદીય, શિવ, દુર્વાસા, કપિલ, મનુષ્ય, ઐકનસ, વસુ, પ્રલિખ, રાંધ, નદા, સૌર, પરાશર, આદિત્ય, માહેશ્વર, બાર્મેવ અને વાસિષ્ઠ.

અષ્ટાદશવેદપ પું. અઘર્વેવર્ત દશમા મંહેતું

૧૧૧નું ચક્ર સ્થાપર એ નામનો બધિ.

અષ્ટાધ્યાયી ૧. [સં. અષ્ટન (આઠ) + અધ્યાય (પ્રકરણ) + ઇન (વાળું)] છી. આઠ પ્રકરણનું બનેલું પાણિનનું વ્યાકરણ. તેમાં પાણિનના વખતની ભાષાનું વ્યાકરણ આપવામાં આવ્યું છે. તેના આઠ ભાગ હોવાથી તે અષ્ટાધ્યાયી કહેવાય છે. તેમાં અઘરો તેના સ્થાન પ્રમાણે મોકલવામાં આવ્યા છે. આ રચના સંકરે તેને બતાવી હતી એમ મનાતું હોવાથી તેનાં સુત્રો માહેશ્વરી નામે પણ ઓળખાય છે.

૨. છી. હેમચંદ્રાચાર્યે બનાવેલો એ નામનો મધ.

૩. વિ. આઠ અધ્યાય એટલે પ્રમથવાળું.

અષ્ટાધ્યાયીકુદો [સં. અષ્ટન (આઠ) + અધ્યાયિન (પ્રમથવાળું) + કુદો (શિક્ષા વખતનું ચક્ર)] છી. યજુર્વેદમાં બાવેલી અઘર્વેવની આઠ અધ્યાયવાળી સ્મૃતિ. તેમાં સ્ત્રી મુકુમ્ભસા ઉપરાંત રક્ષ પાસે સુખ, શિદિસિદ્ધિ, લાંબું આયુષ્ય મામવમાં પણ આવેલ છે એટલે તે પ્રાર્થના પણ કહેવાય.

અષ્ટાપક ૧. પું. કરમ; કૃમિ.

૨. પું. કરોળિયો. તેને આઠ પગ હોય છે.

૩. પું. કૈલાસ પર્વત.

૪. પું. ખીલો.

૫. [સં. અષ્ટન (આઠ) + પક (પગ)]

પું. માણસે કપનામાં ઉપજાવી કહેલું આઠ પગવાળું એક અમવાન પ્રાણી; કરબ.

૬. પું. જ. સોમકાંબજી રમવાનું સાધન.

૭. જ. સોનું; સુવર્ણ; કાક; કિરણ; હેમ; કાંચન; અંમેય; આમીકર; ભાતરુપ; મહારજપાં ભંગુદા.

કંચન બાંતુંન કાર્તવ્યર હેમ દિક્ષવ મુવર્ણ, અષ્ટાપક કાક પુરક લાંબાંજ હરિ સર્વ. વિમલતપુકોવ

૮. વિ. આઠ પગવાળું.

અષ્ટાપકપત્ર [સં. અષ્ટપક (સોનું) + પત્ર (પાંદડું)] જ. સોનાનો વરક.

અષ્ટાપદી ૧. [સં. અષ્ટન (આઠ) + પદ (કવિની કદી) + ઇન (વાળું)] છી. અઘર્વેવના મીતઓવિદમાં વપરાયેલો એ નામનો હંદ. ૨. છી. અંગલી ભૂઈ; અંદમલી; યમેલી.

અષ્ટાપાક [સં. અષ્ટન (આઠ) + પાક (ભાગ)] વિ. આઠથી બામી રક્ષક એતું.

અષ્ટાર ૧. [સં. અષ્ટન (આઠ) + આર (આસે)] વિ. આઠ અપરાણું.

૨. વિ. આઠ ખૂંટિયું; આઠ ખૂંટવાળું.

અમરવદ ડું. (પુરાણ) તે નામનો એક સર્પ.
 અમરવદ ૧. [સં. અમર (અમ) + વદ (વંદ)] ડું. (પુરાણ) એ નામનો આઠ વંદ અમરવદો એક પૂજ્યો કવિ. તે જેવો અમરવદો તેવો જ વિદ્વાન હતો. આરે તે તેની મા સુખતાના પેદમાં હતો ત્યારે કહોક કવિ પોતાની સ્ત્રીની તરફ તદન બેદરકાર રહીને અમરવદ કરતા હતા. પોતાના બાપની પોતાની મા સુખતા તરફની આવી બેદરકારી બેઈ અમરવદ કુરસે થયો. તેથી પોતાના બાપને અમરવદ કરતાં સાંભળીને અમરવદે પેદમાંથી તેને દોડ્યો માર્યો કે મારી આની તો દરકાર કરતા નથી અને આટલા બધા અમરવદમાં શું મમ રહ્યો છો? આવા ઉકલાર્થ કરેલાં વચન સાંભળી કહોકને ક્રોધ થયો અને છાપ દીધો કે તું આડે બંને વાંકે કવિ. આમ આઠ બંને વંદો હોવાથી એનું અમરવદ નામ પાડું હતું. વરુણના દીકરા નંદીએ કહોક કવિને વાદમાં ઇત્તને પાણીમાં છુટાયા તેથી સુખતા પોતાના બાપ ઉદાસ કવિને ત્યાં પોતાના દીકરાને લઈને રહી હતી. ત્યાં કહોક કવિને નંદીએ પાણીમાં છુટાયાની સુખતાએ બધી કહીકત કહી. આ ઉપરાંત આરે સુખતાએ અમર અમર કે નંદી હજી પશુ જનક રાજની સભામાં છે ત્યારે અમરવદ પોતાના મામાની સાથે બૈદલિ નામના જનક રાજના નગરમાં ગયો. સભામાં બઈ અમરવદે નંદીની ભેડે વાદ કરીને એને હરાબો. કારનારને પાણીમાં છુટાયાની યસ્ત હતી અને પોતે હાથે માટે છુટાઈ એમ લામવાથી નંદીએ અમરવદને કહ્યું કે તારા નાપ મરણ પામ્યા છે એવી ધાસી રાખીક નહિ. જે હજાર વાતઓને મેં જાહેર બહાને પાણીમાં છુટાયા છે તે બહાને મારા બાપ વરુણ થઈ તારે મોક્ષ છે. હવે થઈ પૂરો જવાથી બધા વાતઓ પાછા આવશે. કોઈ દિવસ પછી વાતઓની સાથે એનો બાપ પાછો આવ્યો. જનક રાજની માન પામી પોતાના બાપ અને મામા સહિત અમરવદે ઘેર આવવા નીકળ્યો. રસ્તામાં મધુવિલા નામની નદીમાં નાહવાથી તેનાં બધાં અંગ સરસ થઈ ગયાં હતાં.

૧. ડું. બીનમર પાસેનો એ નામનો પર્વત.
૩. ડું. હવે થઈ વગેરે અંગ વાંકા હોય તેવો પુરુષ; બોધાપજવાળો માણસ.
૪. વિ. કદરૂપું; કૂંચું; આઠ ઠેકણેથી વાંકું હોય એવું.

અમરવદા સ્ત્રી. હરદાર નજીક આવેલી એ નામની નદી; સમંજ. તેને કાંઈ અલ્પકામ નામનું તીર્થ છે.

અમરવદાખ્યાન [સં. અમરવદ (એ નામને એક કવિ) + અખ્યાન (અખ)] જ. કવિ પ્રેમાનંદ રમેશ્વર એ નામનું આખ્યાન.

અમરવદાભ્રમ ૧. [સં. અમરવદ (એ નામને એક કવિ) + અભ્રમ (રોહણ)] ડું. બીનમર પાસે પેરી અમરવદ આવેલ એ નામનો અભ્રમ.
 ૨. જ. હરદારથી આરેક માઈલ થઈ આવેલ ચક્રાચરનું બૂનું નામ. હવે તેને ચક્રાચર કહે છે.

અમરવદીષ ૧. [સં. અમરવદ (એ નામને એક કવિ) + ઈષ (ભવતું)] જ. અમરવદના સંબંધમાં બનાવેલો ગ્રંથ.

૨. જ. અમરવદે બનાવેલો ગ્રંથ.

૩. વિ. અમરવદને ભવતું.

અમરવદાન [સં. અમર (અમ) + અવદાન (અવ)] જ. એક જ વખતે આઠ ઠેકણે રખાતું ખાન.

અમરવદાની ૧. [સં. અમર (અમ) + અવદાન (અવ) + ઇન (વાહું)] વિ. એક જ વખતે થયે ઠેકણે કે જણી બાબત ઉપર ખાન આપી રહો અથવા થઈ ગયાં કરી રહો એવું.
 ૨. વિ. એકી સાથે બુદ્ધિ બુદ્ધિ આઠ બાબતો ઉપર ખાન રાખી રાખનાર; અમરવદાની.

૩. વિ. અમરવદ; અમર; અમર; બધી બાબત ખાનમાં રાખી કામ કરનાર.

અમરવદાનિક પિત્રન કવિ

નંદ. એક. બોધક અમરવદી.

અમર

અમરવરુ [સં. અમર (અમ) + અવરુ (અવરુ)] જ. વીરસેવ પર્વમાં અમરવરુ આઠ અવરુ; ગુરુ, સિમ, અંજન, પાદોક, પ્રસન્ન, સિતમંત્ર, ભરમ અને અમર.

અમરવિદ્યાની બુદ્ધિ અમરવદાની.

અમરવિશતિ [સં. અમર (અમ) + વિશતિ (વિશ)] વિ. અમરવદ; ૨૮.

અમરવું ૧. જ. વિ. અમરવું; પચાસ; દિવાલું.

૨. જ. વિ. કુખી થવું; પીડાવું.

૩. જ. વિ. પસ્તાવું; પચાસ કરવો.

૪. જ. વિ. કિરણ; અભિમાન જેવા થઈ બાધ કરવું.

અમરવમિકા [સં. અમર (અમ) + અમર (અમર) + ઇક (વાહું) + અમ (નરી. અભિમે પ્રત્ય)] સ્ત્રી. (કૈન) સપ્તમોથી કરવામાં આવતું એક ભવતું તપ. તે ૬૪ દિવસ ચાલે છે.

અમરવદ ૧. [સં. અમર (અમ) + અમર (અમર)] ડું. (મણિ) આઠ ખૂણવાળી આકૃતિ; અમરવદ; 'ઓરેઓર'.

૨. વિ. આઠ ખૂણવાળું.

અમરવદા બુદ્ધિ અમરવદા.

અમરવિશ [સં. અમર (અમ) + અમર (અમર) + ઇન (વાહું)] વિ. (મણિ) આઠ ખૂણવાળું.

અમરવું ૧. [સં. અમર (અમ) + અમર (અમર)] જ. આઠ દિવસ.

૨. વિ. આઠ દિવસ સુધી ચાલતું; આઠ દિવસ રહેતું.

અમરવિકા [સં. અમર (અમ) + અમર (અમર) + ઇક (વાહું)] વિ. આઠ દિવસનું.

અમરવિકામિકા [સં. અમર (અમ) + અમર (અમર) + ઇક (વાહું) + મિકામ (મોહક)] ડું. આઠ દિવસનો મોહક; અમરવિકામિકા.

અમરવિકાનિકા [સં. અમર (અમ) + અમર (અમર) + ઇક (વાહું)] ડું. અમરવિકાનિકા; આઠ દિવસનો મોહક.

અમરવિકા [સં. અમર (અમ) + અમર (અમર) + ઇક (વાહું)] વિ. આઠ દિવસવાળું.

અમરવું ૧. [સં. અમર (અમ) + અમર (અમર)] ડું. આઠ અંજની પ્રણામ.

૨. ડું. (એમ) આઠ અંજવાળો એક એમ.

૩. ડું. (પુરાણ) અમરવદના અખ્યાન એ નામના કવિ.

૪. ડું. માણસના આઠ અવરુ.

૫. જ. અમરનાં આઠ સાધન: પાણી, દૂધ, લી. મધ, હાં, દર્ભ, રક્તમંદન અને કરવીર. સૂર્યને આ આઠ અર્થ આપવામાં આવે છે.

૬. જ. આઠ જામની બનેલી ચીજ.

૭. જ. અમરવદના આઠ વિભાગ: રાજ્ય, રાજાચ, કાર્યક્રિયા, જીવિત્વ, કૌમારજીવ, અવસ્થા, રક્તમંદન અને વાજાચરુ.

૮. જ. અમરવદ અને રોતરંજનું ૫૮. તેમાં આઠ આઠ ખાનાં હોય છે.

૯. જ. તંત્રાચ પ્રમાણે માસ, વાર, વગેરે દર્શાવતું પંચાંગ જેવું કાલમાન; તાંત્રિકોનું પંચાંગ. સામાન્ય પંચાંગમાં તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, એવ અને કરુણ એમ પાંચ અંગ હોવાથી તે પંચાંગ કહેવાય છે, તેમ તાંત્રિકો કુમ, પરિવર્તિ, વર્ષ, માસ, દિવસ, નિત્ય, વાર અને ઉદય-

કદિય એમ જાણે અને કદી જાણે અને
છે. હાલ કદિયુનના પ્રારંભથી કુમ મજૂરી
આવે છે. કુમ ૩૬, વર્ષ ૩૬, માસ ૧૬.
કિલો ૩૬, નિલ ૧૫, વાર ૬ અને કિલો-
ધરિય ૫ છે. એ, કે થી સર કરી નં, હં
સુધી ૩૬ વર્ષ; તેજ પ્રમાણે અં થી હં સુધી
૩૬ પરિવર્તિત અને, અં થી કીર્ણ થીને અન્યતાં
સ્વર જેટલા ૧૬ માસ આવે છે. ૧૬ માસનું
૧ વર્ષ; ૩૬ વર્ષની ૧ પરિવર્તિત; ૩૬ પરિ-
વર્તિતનો ૧ કુમ આવે છે. પ્રત્યેક માસમાં ૩૬
કિલો આવે છે, અને તે તંત્રાચાર્યાં ૩૬
તત્ત્વોનાં નામના ક્રમે હોવાથી દરેક કિલો
તત્ત્વવિષયક હોવાય છે. એ ૩૬ તત્ત્વ ૧. સિવ,
૨. ચક્રિય, ૩. સદાશિવ, ૪. ઈશ્વર, ૫. શુદ્ધ-
વિદ્યા, ૬. માયા, ૭. અવિદ્યા, ૮. કાલ, ૯.
શમ, ૧૦. ક્રમ, ૧૧. નિમિત્ત, ૧૨. પ્રકાર,
૧૩. પ્રકૃતિ, ૧૪. અકાર, ૧૫. શુદ્ધ, ૧૬.
અન્ય, ૧૭. મોગ, ૧૮. ત્વક, ૧૯. મહુમ,
૨૦. જિહ્વા, ૨૧. માતૃ, ૨૨. વાહ, ૨૩. પાણી,
૨૪. પાત, ૨૫. પાણી, ૨૬. ઉપર, ૨૭. કન્ધ,
૨૮. સ્પર્શ, ૨૯. રૂપ, ૩૦. રસ, ૩૧. મધ,
૩૨. ગ્રાહ્ય, ૩૩. વાણી, ૩૪. અમિ, ૩૫.
સલિય અને ૩૬ પુખ્તી. આ દરેક તત્ત્વવિષયક
પહેલાં અં, કે એમ સર કરી હં સુધી બીજા
મુદ્દા છે. તેજ બીજાપૂર્વક પરિવર્તિત થયાય
છે. તેજ પ્રમાણે અં, અં થી સર કરી સાનુ-
સ્વાર અં સુધીનાં બીજાપૂર્વક ૧૫ નિલનાં
નામ આવે છે. તેનાં નામ: ૧. ક્રમેશ્વરી, ૨.
ભગવાતિની, ૩. નિલકિલના, ૪. એકા, ૫.
વર્ધિવાસિની, ૬. મહાવજેશ્વરી, ૭. સિવદેવી,
૮. ત્વરિતા, ૯. પ્રભુદેવી, ૧૦. નિલ, ૧૧.
નીલપદ્મ, ૧૨. વિજય, ૧૩. સર્વમમ્તા,
૧૪. જ્ઞાનામાલિની અને ૧૫. વિજય. આ
ક્રમ પ્રમાણે પ્રત્યેક તત્ત્વવિષયક નિલનાં નામ
આવે છે અને એ પંદર નામ પૂર્ણ થયે તેજ
નામ બુદ્ધિમંથી પાછાં આવે છે. વાર અં, હં,
ક, અં, દ, તં, પં, વં એ બીજાપૂર્વક ૬
છે અને દરેક વાસરના નામ પાછાં આવના-
નાથ મુદ્દામાં આવે છે. જેમ, અં પ્રગટા-
નન્દન વાસર. તેજ પ્રમાણે બીજાં બીજા
સાથે અનુક્રમે વિમર્ષ, અનન્દ, યાન, મત્ત,
પૂર્ણ, સ્વભાવ, પ્રતિભા અને સુભાગની સાથે
આનન્દનાથ બોલાય છે. ઉદયધરિય અં, અં,
અં, તં અને વં એમ પાંચ આવ્યા કરે છે.
વાસરની જેમ કદિય પશુ એકજ ક્રમમાં
આવે રજા કરે છે. હાલ કદિયુનના પ્રારંભથી
અં (ચીજો) કુમ અને તં (૧૭મી) પરિવર્તિત
થાય છે. જે જે કિલોએ જે, મજુ, સ્વાર કે

પાંચ એકજ અતનાં બીજા આવે તે કિલો
તંત્રાચાર્યા મત પ્રમાણે પર્વથી મળાય છે.
જેમ, અં સિવ તત્ત્વવિષયક, અં ક્રમેશ્વરી
નિલ, અં પ્રગટાનન્દન વાસર, અં ઉદય-
ધરિય. ક્રમ પશુની અટકથી તથા મતુદંથી,
પૂર્ણમા તેમજ અન્યવાસ્ય તથા માસિક
સર્વસંક્રાંતિ જેટલીજ આ મોટી પર્વથી છે.
૫૭૬ સૌર કિલોનું એક તામિક વર્ષ આવે છે.
એમાં કોઈ પશુ અંતરો હવ કે વૃદ્ધિ નથી.
૧૦. ક. હંવત પ્રક્રમ કરવાનાં સરિરનાં આઠ
અંત: કુંદલ, પમ, હાથ, છાતી, પાણી, વાણી,
દૃષ્ટિ અને શુદ્ધિ; અન્ય જે હાથ, જે પમ, જે
દીક્ષુ, છાતી અને કપાળ.
૧૧. ક. નામ ક્રમેશ્વરીના આઠ અંત: ધર્મકાર્ય,
નામાધીય, પંચ, લેખક, અવેલિતી, સોનું,
અમિ અને પશુ.
૧૨. ક. પાણી.
૧૩. ક. (વોમ) વમ, નિવમ, આસન, પ્રણા-
યામ, પ્રત્યક્ષ, પાસુ, આન અને સમધિરે
યોગનાં આઠ અંત.
૧૪. ક. (એક) સંસારિ: કુ:ઓમાંથી અન્યવ-
નારી આઠ અંત: સમધિ દૃષ્ટિ, સમધિ
સંકપ, સમધિ વાચ્ય, સમધિ કર્મ, સમધિ
આજ્ઞા, સમધિ અ.વામ, સમધિ સ્મૃતિ અને
સમધિ સમાધિ.
૧૫. વિ. આઠ અવસ્થાનું બનેલું; આઠ અમવાળું.
૧૬. વિ. આઠ સંયોગનું.
અર્થાનુસારી [સં. અટન (આઠ) + અંત
(આવ) + અર્થ (પ્રત્યેક)] ક. આઠ વસ્તુ-
ઓનું અર્થ.
અર્થાનુસારીન ક. એ નામનું પુસ્તક.
અર્થાનુસારી [સં. અટન (આઠ) + અંત
(આવ) + પૂપ (પુત્રી પદાર્થ)] પુ. વાવ
મટાનનાર એક પૂપ. મૂળ, બીજાનાં પન્દ,
ધોડાવળ, ઉપર, ઉરડેલ, અવ, ધોળા
સરસવ અને વી સરખે વા.ને લઈ માંદા
માણસને તેનો પૂપ આવે.
અર્થાનુસારીનિમિત્ત [સં. અટન (આઠ) + અંત
(આવ) + નિમિત્ત (પ્રત્યેક)] ક. કુમ
સમજવાની વિદ્યાના આઠ ભાગ (૧) અંતરિક્ષ
એટલે અંતર વચ્ચે અવસ્થાનાં દરકારથી સાઈ-
નરસુ કળ અવસ્થાની વિદ્યા; (૨) સ્વાવિદ્યા
એટલે સ્વાત્મનું શુભાશુભ કળ અવસ્થાની વિદ્યા;
(૩) સ્વરવિદ્યા એટલે પશુ વચ્ચેના સ્વર
ઉપરથી અવિ અવસ્થાની વિદ્યા; (૪) બૌદ્ધવિદ્યા
એટલે ધરવીકંપ વચ્ચેના લગ્નની વિદ્યા; (૫)
અંતરિક્ષવિદ્યા એટલે શરીર પરના તથા વચ્ચેના

ઉપરથી તેનું કળ અવસ્થાની વિદ્યા; (૬) અવસ્થા-
વિદ્યા એટલે હસ્તરેખા વચ્ચે ઉપરથી અવિ
કહેવાની વિદ્યા; (૭) ઉપાતવિદ્યા એટલે ઉપા-
પાત વચ્ચે અવસ્થાનાં બનાવ સાથે સંબંધ
ધરાવનારી વિદ્યા; અને (૮) અંતરિક્ષવિદ્યા એટલે
આકાશી પદાર્થના અસ્ત તથા ઉદય ઉપરથી
લોકરિપતિ વિષે અવિ અવસ્થાની વિદ્યા.
અર્થાનુસારીનિમિત્ત [સં. અટન (આઠ) +
અંત (આવ) + નિમિત્ત (પ્રત્યેક) + ઠ
(અવસ્થા)] વિ. કુમની વિદ્યાના આઠ
ભાગ અવસ્થાવાળું.
અર્થાનુસારી [સં. અટન (આઠ) + અંત
(અવસ્થા) + પાત (પાત્ર તે)] કુ. કુમ
અર્થાનુસારી.
અર્થાનુસારી [સં. અટન (આઠ) + અંત
(અવસ્થા) + પ્રણામ (વસ્થા)] પુ. આઠ
અંત અંતર ઉપર આઠને કરાતો નમસ્કાર;
સાદ્ય પ્રક્રમ; જે હાથ, જે પમ, જે દીક્ષુ,
છાતી અને કપાળ એમ આઠ અંત અંતર ઉપર
આઠને અવસ્થા મસ્તક, આંખો, છાતી,
વાણી, મન, પમ, હાથ અને કુંદલ એ આઠ
અંત નમાવીને કરાતો પ્રણામ.
અર્થાનુસારીપ્રણામ [સં. અટન (આઠ)
+ અંત (અવસ્થા) + પ્રણામ (વસ્થા)] ક. અવસ્થાનું એક આસન. તેમ
શરીરનાં આઠ અંત એટલે જે પમ, જે
જે દીક્ષુ, છાતી અને કપાળ અંતરને આઠ
તેમ પડી જઈ પેટને અંદર સંકેતવાળું ને
છાતી કુદાવી અંતરને આઠવાની હોય છે.
અર્થાનુસારી [સં. અટન (આઠ) + અંત
(આવ) + શુદ્ધ (સમય)] કો. વિષય-
સંક્રિતના આઠ પ્રકાર: શુક્ર, મજુ, મહુ,
ધારણ, મિતન, ઉદાપોહ, અર્થવિદ્યા અને
તત્ત્વવિદ્યા.
અર્થાનુસારી [સં. અટન (આઠ) + અંત
(આવ) + અર્થ (સર્વ ઉદિયોને અર્થ
સમવાળું)] ક. આઠ અતનાં અર્થ: (૧)
સામાન્ય અર્થ, (૨) સ્ત્રી સાથે કે તેને
સંભાવવાના કારણથી વાત ન કરવી, (૩)
સ્ત્રીને સંદેશો ન મોકલવો, (૪) સ્ત્રીને આહ્વાન
નહી, (૫) સ્ત્રીની સાથે નજર માંડી નેત્રું
નહી, (૬) દેવતા વિનાની બીજા સ્ત્રીનાં મુખ-
કીર્તન ન કરવા કે સાંભળવા, (૭) સ્ત્રીની મૂર્તિ
કે ચિત્રને પશુ ન નેત્રું કે આહ્વાન, અને
(૮) સ્ત્રીની નાહવા ધોવાની અગાએ નાહવા
ધોવા અનુ નહી.
અર્થાનુસારી [સં. અટન (આઠ) + અંત
(આવ) + અર્થ (સર્વ)] પુ. (એક)

- અસ્ય ૧. [સં.] જ. કિ. અસ્યર થવી.
 ૨. જ. કિ. ઉત્પન્ન થવું; પેદા થવું.
 ૩. જ. કિ. અસ્યર કરવું.
 ૪. જ. કિ. અસ્ય.
 ૫. જ. કિ. પાસે હોવું; માલિકીમાં હોવું.
 ૬. જ. કિ. પૂરવું હોવું; નસ હોવું.
 ૭. જ. કિ. બનાવ બનવો; બાળત થવી.
 ૮. જ. કિ. રહેવું વસવું.
 ૯. જ. કિ. સામિત થવું.
 ૧૦. જ. કિ. (ધાતુ) હોવું. તે ઉપરથી થયેલ શબ્દ: અસ્તિત્વ, તથાસ્તુ.
 ૧૧. જ. કિ. (ધાતુ) રહેવું. તે ઉપરથી થયેલ શબ્દ: અસન, અસ.

અસ્ય ૧. [સં. અસ્ય] પુ. ધોષો.

તણ્ય અસ્ય થત્યા, રીયા વડે લો;

ધાને વાળે વાઈ મારે ધામે.

સ્થાપ

૨. જ. બાર બાઈસનું એ નામનું જિહ રોમન તોફાં.

અસ્યકરી પુ. સિપાઈ; લશ્કરી માણસ; 'સોલ્ડી'.

અસ્યકલ ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વ (અણ)] વિ. અણ; સમગ્ર નહિ એવું; અણવું.
 ૨. [અ.] વિ. અણુ બારે.

અસ્યકામત [અ. હસ્તિકામત] જી. માલ-મિલકત; હસ્તકામત.

અસ્યકારો પુ. (મામ) બાળેલી; પેદા થયેલો.

અસ્યકૃત ૧. પુ. (પુરાણ) પુલોમને બૃહદ્ ઋષિથી થયેલો એ નામનો હીરો.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + કૃત (એક વાર)] જ. વારંવાર; ફરીફરીને.

અસ્યકૃતમેલુમાપક [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (એક વાર) + મેલુ (ખૂણું) + માપક (માપનાર)] લુગ્નો અસ્યકૃતમેલુમાપકવંત.

અસ્યકૃતમેલુમાપકવંત [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (એક વાર) + મેલુ (ખૂણું) + માપક (માપનાર) + વંત] જ. દુરના પદાર્થોનો આંખની સાથે થતો ખૂણો માપવાનું એક વંત; 'રિપીટિંગ કન્સ્ટ્રુમેન્ટ'. તેના આંખવાળા ભાગ ઉપર એવી રચના હોય છે કે એક જ ખૂણાનું એક માપ બધાં પૂં જાવ લંબી બીજી માપ તરફ કરી લુણ લુણ અનેક માપ તરફ લાગવ. આ માપનો સરવાળો કરી તેની સરેરાશ કક્ષાથી ખૂણાનું વધારે એકસ માપ આવે છે.

અસ્યકૃતમેલુમાપકવંત [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (એક વાર) + મેલુ (ખૂણું) + માપક (માપનાર) + વંત] જ. દુરના પદાર્થોનો આંખની સાથે થતો ખૂણો માપવાનું એક વંત; 'રિપીટિંગ કન્સ્ટ્રુમેન્ટ'. તેના આંખવાળા ભાગ ઉપર એવી રચના હોય છે કે એક જ ખૂણાનું એક માપ બધાં પૂં જાવ લંબી બીજી માપ તરફ કરી લુણ લુણ અનેક માપ તરફ લાગવ. આ માપનો સરવાળો કરી તેની સરેરાશ કક્ષાથી ખૂણાનું વધારે એકસ માપ આવે છે.

અસ્યકૃતમેલુમાપકવંત [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (એક વાર) + મેલુ (ખૂણું) + માપક (માપનાર) + વંત] જ. દુરના પદાર્થોનો આંખની સાથે થતો ખૂણો માપવાનું એક વંત; 'રિપીટિંગ કન્સ્ટ્રુમેન્ટ'. તેના આંખવાળા ભાગ ઉપર એવી રચના હોય છે કે એક જ ખૂણાનું એક માપ બધાં પૂં જાવ લંબી બીજી માપ તરફ કરી લુણ લુણ અનેક માપ તરફ લાગવ. આ માપનો સરવાળો કરી તેની સરેરાશ કક્ષાથી ખૂણાનું વધારે એકસ માપ આવે છે.

અસ્યકૃતમેલુમાપકવંત [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (એક વાર) + મેલુ (ખૂણું) + માપક (માપનાર) + વંત] જ. દુરના પદાર્થોનો આંખની સાથે થતો ખૂણો માપવાનું એક વંત; 'રિપીટિંગ કન્સ્ટ્રુમેન્ટ'. તેના આંખવાળા ભાગ ઉપર એવી રચના હોય છે કે એક જ ખૂણાનું એક માપ બધાં પૂં જાવ લંબી બીજી માપ તરફ કરી લુણ લુણ અનેક માપ તરફ લાગવ. આ માપનો સરવાળો કરી તેની સરેરાશ કક્ષાથી ખૂણાનું વધારે એકસ માપ આવે છે.

અસ્યકૃતમેલુમાપકવંત [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (એક વાર) + મેલુ (ખૂણું) + માપક (માપનાર) + વંત] જ. દુરના પદાર્થોનો આંખની સાથે થતો ખૂણો માપવાનું એક વંત; 'રિપીટિંગ કન્સ્ટ્રુમેન્ટ'. તેના આંખવાળા ભાગ ઉપર એવી રચના હોય છે કે એક જ ખૂણાનું એક માપ બધાં પૂં જાવ લંબી બીજી માપ તરફ કરી લુણ લુણ અનેક માપ તરફ લાગવ. આ માપનો સરવાળો કરી તેની સરેરાશ કક્ષાથી ખૂણાનું વધારે એકસ માપ આવે છે.

અસ્યકૃતમેલુમાપકવંત [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (એક વાર) + મેલુ (ખૂણું) + માપક (માપનાર) + વંત] જ. દુરના પદાર્થોનો આંખની સાથે થતો ખૂણો માપવાનું એક વંત; 'રિપીટિંગ કન્સ્ટ્રુમેન્ટ'. તેના આંખવાળા ભાગ ઉપર એવી રચના હોય છે કે એક જ ખૂણાનું એક માપ બધાં પૂં જાવ લંબી બીજી માપ તરફ કરી લુણ લુણ અનેક માપ તરફ લાગવ. આ માપનો સરવાળો કરી તેની સરેરાશ કક્ષાથી ખૂણાનું વધારે એકસ માપ આવે છે.

અસ્યકૃતમેલુમાપકવંત [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (એક વાર) + મેલુ (ખૂણું) + માપક (માપનાર) + વંત] જ. દુરના પદાર્થોનો આંખની સાથે થતો ખૂણો માપવાનું એક વંત; 'રિપીટિંગ કન્સ્ટ્રુમેન્ટ'. તેના આંખવાળા ભાગ ઉપર એવી રચના હોય છે કે એક જ ખૂણાનું એક માપ બધાં પૂં જાવ લંબી બીજી માપ તરફ કરી લુણ લુણ અનેક માપ તરફ લાગવ. આ માપનો સરવાળો કરી તેની સરેરાશ કક્ષાથી ખૂણાનું વધારે એકસ માપ આવે છે.

અસ્યકૃત ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (અણવું)] વિ. અણમ; લુણું પડેલું.
 ૨. વિ. નહિ થુંમવાયેલું.

૩. [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (ધિમાણું)] વિ. હોથપતા વિનાનું; નિરપૂઠ; અનાસક્ત; વિરાગી.

અસ્યકૃત ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (અણવું)] વિ. અણમ; લુણું પડેલું.
 ૨. વિ. નહિ થુંમવાયેલું.

૩. [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (ધિમાણું)] વિ. હોથપતા વિનાનું; નિરપૂઠ; અનાસક્ત; વિરાગી.

અસ્યકૃત ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (અણવું)] વિ. અણમ; લુણું પડેલું.
 ૨. વિ. નહિ થુંમવાયેલું.

૩. [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (ધિમાણું)] વિ. હોથપતા વિનાનું; નિરપૂઠ; અનાસક્ત; વિરાગી.

અસ્યકૃત ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (અણવું)] વિ. અણમ; લુણું પડેલું.
 ૨. વિ. નહિ થુંમવાયેલું.

૩. [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (ધિમાણું)] વિ. હોથપતા વિનાનું; નિરપૂઠ; અનાસક્ત; વિરાગી.

અસ્યકૃત ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (અણવું)] વિ. અણમ; લુણું પડેલું.
 ૨. વિ. નહિ થુંમવાયેલું.

૩. [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (ધિમાણું)] વિ. હોથપતા વિનાનું; નિરપૂઠ; અનાસક્ત; વિરાગી.

અસ્યકૃત ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (અણવું)] વિ. અણમ; લુણું પડેલું.
 ૨. વિ. નહિ થુંમવાયેલું.

૩. [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (ધિમાણું)] વિ. હોથપતા વિનાનું; નિરપૂઠ; અનાસક્ત; વિરાગી.

અસ્યકૃત ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (અણવું)] વિ. અણમ; લુણું પડેલું.
 ૨. વિ. નહિ થુંમવાયેલું.

૩. [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (ધિમાણું)] વિ. હોથપતા વિનાનું; નિરપૂઠ; અનાસક્ત; વિરાગી.

અસ્યકૃત ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (અણવું)] વિ. અણમ; લુણું પડેલું.
 ૨. વિ. નહિ થુંમવાયેલું.

૩. [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (ધિમાણું)] વિ. હોથપતા વિનાનું; નિરપૂઠ; અનાસક્ત; વિરાગી.

અસ્યકૃત ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (અણવું)] વિ. અણમ; લુણું પડેલું.
 ૨. વિ. નહિ થુંમવાયેલું.

૩. [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (ધિમાણું)] વિ. હોથપતા વિનાનું; નિરપૂઠ; અનાસક્ત; વિરાગી.

અસ્યકૃત ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (અણવું)] વિ. અણમ; લુણું પડેલું.
 ૨. વિ. નહિ થુંમવાયેલું.

૩. [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (ધિમાણું)] વિ. હોથપતા વિનાનું; નિરપૂઠ; અનાસક્ત; વિરાગી.

અસ્યકૃત ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (અણવું)] વિ. અણમ; લુણું પડેલું.
 ૨. વિ. નહિ થુંમવાયેલું.

૩. [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (ધિમાણું)] વિ. હોથપતા વિનાનું; નિરપૂઠ; અનાસક્ત; વિરાગી.

અસ્યકૃત ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્પૃશ (અણવું)] વિ. અણમ; લુણું પડેલું.
 ૨. વિ. નહિ થુંમવાયેલું.

અસ્યકૃત [હિ.] પુ. અપશુભ.

અસ્યકૃતનિયું જ. અપશુભનિયું; જેનું મોટું ભેડું કોણે અપશુભ માને તેનું માણસ.

અસ્યકૃત ૧. [અ (નહિ) + સ્પૃશ (સંબધી)] જ. સમાર્થ કે સંબધ વિનાનું અણુમ.

૨. વિ. પરાયું; પારકું; સમાર્થ કે સંબધ વગરનું.

અસ્યકૃત ૧. [સં. અ (નહિ) + સ (સમાન) + એવ (ક્રમ)] જ. લુણું એવ.

૨. [સં. અ (નહિ) + સમોવ (એક જ ક્રમ)] વિ. લુણ કુળનું; પરમોની.

અસ્યકૃતની લુગ્નો અસ્યકૃત ૨.

અસ્યકૃત ૧. [અ.] જ. (આવ) પદ્યપદ નિમગ્નનું ઉદ્દેશપદ; 'માઈનોર ટર્મ'.

૨. વિ. સોધી બોધું.

અસ્યકૃત ૧. [સં. અસ્ય] જ. (પ્રાકૃત) અસ્ય; અણુમ.

૨. વિ. મિથ્યા; નિષ્ણ.

અસ્યકૃતશિવ ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વ (સ્વ) + શિવ (વર્તન)] જ. નાશ શિવ.

૨. વિ. નાશ અપરજીવાળું.

અસ્યકૃત [સં. અસ્ય] જી. (પ્રાકૃત) અસ્ય બાવા.

અસ્યકૃતશિવ [સં. અ (નહિ) + સ્વ (સ્વ) + શિવ] જ. નાશિત થતું પુસ્તક. અસ્યકૃતશિવની કિંમત હો, ત્યારે તેમ વધી થઈ હો.

પ્રિમાનક

અસ્યકૃત લુગ્નો અસ્યકૃત.

અસ્યકૃતશિવ [સં. અ (નહિ) + સ્વ (સ્વ) + શિવ (વર્તન)] વિ. સમાર્થ કે સંબધ વિનાનું.

અસ્યકૃતશિવ (અણુમ) [સં. અ (નહિ) + ઉત્તરવત (ઉત્તર)] વિ. (મામ) વાચક-ચોક્કસ વગરનું; અણુવાળું.

અસ્યકૃતશિવ (અણુમ) ૧. [અ (નહિ) + સ્વ (સ્વ)] વિ. (મામ) અણુવાળું; તોફાની; સખલું ન બેસનારું.

૨. વિ. દ્વાપોર; ક્ષિપાળું.

અસ્યકૃતશિવ ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વ (સ્વ)] વિ. તૈયાર ન થયેલું; તૈયારી વિનાનું.

૨. વિ. ન જાણી શકે એવું; અસંભવ; અચોક્કસ.

અસ્યકૃતશિવ ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વ (સ્વ) + અ (અણુમ)] જ. અણુમ માણસ; કુર્બાન.

૨. વિ. અણુવીન; આનંદન કુળનું નહિ એવું.

૩. વિ. નહિ; કુટ.
 ૪. વિ. નાશાયક.
અસત્યજનતા ૧. [સં. અ (નહિ) + સત્ (સાદૃશ્ય) + જન (માણસ) + તા (પદ)] છી. અપ્રતીતપદ્ય.
 ૨. છી. કુર્જનતા.
 ૩. છી. કુટપદ્ય; હાસ્ય.
 ૪. છી. નાશાયકપદ્ય.
અસત્યજનપદ્ય લુગ્નો અસત્યજનતા.
અસત્યજનોચિત ૧. [સં. અ (નહિ) + સત્ (સાદૃશ્ય) + જન (માણસ) + ચિત (ચોક્ષ)] વિ. કુર્જનને ધ્યાનમાં કુટ માણસને છાજે એવું.
 ૨. વિ. સત્યજનને નહિ છાજતું.
અસત્યકથ [સં. અ (નહિ) + સ્વાખ્યાય (અભ્યાસ)] છી. (જોન) શાસ્ત્રને અભ્યાસ છાદ્યવનાઈ કારણ. તેવાં કારણ ૩૨ છે.
અસત્યક [અ (નહિ) + સત્ (જન બાવા માટે વહાણના માંડવાને બાંધવામાં આવતું કપડું)] વિ. સત્ વગરનું.
અસત્યક ૧. ક. (પ્રાપ્ત) જોખા વગેરે થી ભા પછી નિતારી લીધેલું વધારાનું પાણી; બોસામણ.
 ૨. [સં. અસત] ક. (પ્રાપ્ત) ફેંટું તે; હોપણ.
 ૩. [સં. અસત] ક. (પ્રાપ્ત) જોખન; ખોરાક.
અસત્ય લુગ્નો અસત.
અસત ૧. [સં. અસત] પુ. ઈદ. પોતાની પછી દક્ષી રાખવા તેને કાવચ પ્રપંચ રચના પડે છે.
 ૨. પુ. વિષ્ણુનાં હજાર નામ માટેનું એક માળાપ હોવાથી તે અસત કહેવાય છે.
 ૩. [સં. અ (નહિ) + સત્ (હથા)] ક. કોઈ જુલુ કળમાં જેની હાલી ન હોય તે. જેમકે, સસવાનાં શીંગડાં, કામ્યાના વળ.
 ૪. [સં. અ (નહિ) + સત્ (સાદૃશ્ય)] ક. બૂધાણ; અસત.
 ૫. ક. (ગણિત) જે રાશિનું મૂલ્ય અથવા જે આકૃતિની સ્થિતિ અવકાશની નજરે કંઈ ન હોય તે. જેમકે, ૪-૧, અને વર્તુળની અંદરના કોઈ જુલુ બિંદુમાંથી દોરેલો વર્તુળનો સ્પર્શક (ટેન્જન્ટ).
 ૬. ક. કોઈ સમાવ નહિ એવું તત્વ.
 નોંધ 'અસત' નવ હવે 'સત' કંઈ સમે તે, ના અંતરીક્ષ નવ બોમ, હવે પહેલે ક; કું આવરે, કમલ હોય ત્યાં સુધારે, ને કું હવે મદન પાણી મધીર આ ક; નાસીમસુત

૭. ક. માયા; અવિદ્યા.
 ૮. ક. જન; અસ્તિત્વ ન હોવાપદ્ય; હાલી ન હોવી તે.
 ૯. વિ. અપ્રતી.
 ૧૦. વિ. અન્યથા.
 ૧૧. વિ. અપવિત્ર.
 ૧૨. વિ. અર્થ વિનાનું નિષ્ફળ.
 ૧૩. વિ. ઉપજાવી કહેલ; અપનામાં રહેલ.
 ૧૪. [સં. અ (નહિ) + સત્ (સાદૃશ્ય)] વિ. ખોટું; બૂઠું.
અસત હાખનું = બૂઠું બોલતું.
 ૧૫. [સં. અ (નહિ) + સત્ (હથા)] વિ. કુટ અસત.
 ૧૬. વિ. ન હોય એવું; હાલી વગરનું; અવિદ્યામાન.
 ૧૭. વિ. પાશ વગરનું.
 ૧૮. વિ. પ્રગટ નહિ થયેલું; સ્પર્શપ; અન્યથા.
 ૧૯. વિ. બનાવરી.
 ૨૦. વિ. માયાવી.
 ૨૧. વિ. મિથ્યા; કોટ; અપણ.
 ૨૨. વિ. મૂર્ખ; અકલ વિનાનું.
અસતકથન [સં. અ (નહિ) + સત્ (સાદૃશ્ય) + કથન (કહેવાપદ્ય)] ક. બૂઠું બોલવાપદ્ય; અસત હાખનું.
અસતચિતન [સં. અ (નહિ) + સત્ (સાદૃશ્ય) + ચિતન (વિચાર)] ક. ખોટો વિચાર.
અસતત ૧. પુ. (ગણિત) વચમાંથી પડી જાય તેવો વાક.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + સતત (ચાલુ)] વિ. અમંડપણે અથુ ન હોય એવું; વટક.
 ૩. વિ. (ગણિત) અથ રાશિના મૂલ્યમાં સહેજ ફરક કરવાથી જે રાશી ક્રીમતમાં ખોટો ફેરફાર થાય અથવા તો જેનું મૂલ્ય અનંત કે અપરિમિત બને એવું; 'ડિસન્ટિન્યુઅલ'.
 ૪. ક. રહીસીને; ચોરી ચોરી વારે.
અસતર [સં. અસતરણ] ક. અંદરનું પા; કપડાંની અંદરની બાજુએ સીવેલું પા. લુગ્નો અસતર.
અસતરી ૧. છી. ઇચ્છી.
અસતરી કરવી = કપડાંને ઇચ્છી કરવી.
 ૨. [સં. સ્ત્રીનું અપમાદ ૧૫] છી. ઈચ્છી; પત્ની.
હાથ પગ ચોંટે એવા થતી અસતરી.
 લોખીત
અસતરો [ક. ઉત્તરેન (હનખા કરવી)] પુ. (પ્રાપ્ત) અથ; હનખા કરવાનું બોજાર.
અસતર્ક [સં. અ (નહિ) + સ (સાદૃશ્ય) + તર્ક (અભ્યાસ)] પુ. બેખાન; ગણેલ.

અસતર્કતા [સં. અ (નહિ) + સ (સાદૃશ્ય) + તર્ક (અભ્યાસ) + તા (પદ)] છી. બેખાનપદ્ય; ગણેલતા.
અસતિકું ૧. [સં. અ (નહિ) + સત (સાદૃશ્ય)] વિ. બૂધાણો; ખોટું.
 ૨. વિ. નાસ્તિક; અસ્થ વગરનું.
 ઈદે દાદ મને, અસતિયા સહુ બને.
 નર્સિંહ
અસતી ૧. [સં. અ (નહિ) + સતી (પતિવ્રત પાળનાર સ્ત્રી)] છી. કૃપા; અનિશ્ચયિણી; સ્વેચ્છી; પુષ્પલી; ધર્મણી; પાંશુલા.
 ૨. [પ્રા. અસર્ક] છી. ઘસી.
અસતીપોષણ [સં. અ (નહિ) + સત્ (સાદૃશ્ય) + પોષણ (નિભાવ)] પ્રા. અસર્ક-પોષણ] ક. (જોન) આવના સાતમા મતનો એ નામનો એક અતિમાર એટલે દોષ; હિસા પ્રાણી, વેશ્યા, ઘસી વગેરેનું કરાતું પોષણ.
અસતીસુત [સં. અ (નહિ) + સતી (પતિવ્રત સ્ત્રી) + સુત (દીકરો)] પુ. ઇનાગનો હોરો; અનિશ્ચયિણીનો દીકરો.
અસતુજ લુગ્નો અસતુજ.
અસતુજ ક. બેતરની બંધી બાજુની હદ.
અસતર્ક ૧. [સં. અ (નહિ) + સત્ (સાદૃશ્ય) + કર્મ (કામ)] ક. અસત કામ.
 ૨. ક. અસત એટલ.
 ૩. ક. ખોટી ક્રિયા.
 ૪. ક. કુટતા; નીચપદ્ય; અવમતા; હાસ્ય.
 ૫. વિ. અસત અથરણવાળું; કુષ્ઠા.
અસતર્ક ૧. [સં. અ (નહિ) + સત્ (સાદૃશ્ય) + કર્મ (કામ)] પુ. કુર્જન.
 ૨. વિ. નાસત કામ કરનાર; કુટ.
અસત્કાર [સં. અ (નહિ) + સત્કાર (આદર)] પુ. આમતાસ્વામતા ન કરવા-પદ્ય; અનાદર; અપમાન.
અસત્કારણ [સં. અ (નહિ) + સત્ (સાદૃશ્ય) + કારણ] ક. (ન્યાય) ખોટા કારણવાળો હેતુલક્ષ્ય એટલે હેતુનો ભ્રમ.
અસત્કારણું [સં. અ (નહિ) + સત્કાર (આદર)] ક. વિ. અપમાન કરવું; આમતાસ્વામતા ન કરવી; આદર સત્કાર ન અપાવો; અનાદર કરવો.
અસત્કારિત [સં. અ (નહિ) + સત્કારિત (માન પામેલ)] વિ. અનાદર પામેલું; સત્કાર ન કરાયેલું.
અસત્કાર્યવાક [સં. અ (નહિ) + સત્ (હાલી ધરાવ) + કર્મ (કામ) + વાક

(અતઃ)] પું. અમુક કાર્ય ઉત્પન્ન થયા પહેલાં તે હવાતી ધસવતું નથી એવો મત.

ઉત્પત્તિ પૂર્વે કાર્ય કારણસ્વરૂપે વિદ્યમાન છે એવું મત તે સતકાર્યવાદ; અને ઉત્પત્તિ પૂર્વે કાર્ય કારણરૂપે જણાવિદ્યમાન નથી અને ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે જ વિદ્યમાન થાય છે એવું મત તે અસતકાર્યવાદ. જૂઠઠું બધાજણ

અસતકાર્યવાદી [સં. જા (નહિ) + સત્ (હવાવ) + કાર્ય (કાર્ય) + વાદ (મત) + ઇન્ (વાતું)] વિ. અસતકાર્યવાદમાં આનનાર.

અસતકૃત ૧. [સં. જા (નહિ) + સત્ (સાર) + કૃત (કામ)] ક. અરાજ કામ; કુપૂલ.

૨. [સં. જા (નહિ) + સત્ (સાર) + કૃત (કર્મ)] વિ. અરાજ હસાદાથી કરામેલું.

૩. વિ. સ-આન નહિ પામેલ; અનાદત; સત્કાર રહિત.

અસતક્રિયા [સં. જા (નહિ) + સત્ (સાર) + ક્રિયા (કામ)] ક્રી. અરાજ કામ. લુખો અસતકર્મ.

અસતજ્ઞાતિ [સં. જા (નહિ) + સત્ (સાર) + જ્ઞાતિ (જ્ઞાન)] ક્રી. (વેદાંત) વસ્તુનું ખોટું જ્ઞાન; જ્ઞાતિ; અમ. જેમી, દોરીમાં સર્પનો બાસ થવો. લુખો જ્ઞાતિ.

અસતતા ૧. [સં. જા (નહિ) + સત્તા (સક્તિ)] ક્રી. અસક્તિ; નિર્બળતા.

૨. ક્રી. અજ્ઞાત; અરખટતા.

૩. [સં. જા (નહિ) + સત્ (સાર) + તા (પલું)] ક્રી. બૂઠાણું; અસત્.

૪. [સં. જા (નહિ) + સત્ (સાર) + તા (પલું)] ક્રી. કુટખટું; કુર્જનતા.

૫. [સં. જા (નહિ) + સત્ (હવાવ) + તા (પલું)] ક્રી. ન હોવાપટું; અનસ્તિત્વ; અવિદ્યમાનતા.

૬. ક્રી. નિષ્ફળતા.

૭. ક્રી. પ્રગટ થયેલ ન હોવું તે; અવ્યક્તપટું.

અસત્તિ ક્રી. અજ્ઞોને વાક્યાના સંબંધમાંથી છટા પાડ્યા સિવાય કમ પ્રમાણે વાંચવા કે જોવાવા તે.

અસત્તી [સં. જા (નહિ) + સત્તિ] પું. (કિંદી) અસત્તા મરીન માલસ.

અસત્તવ ૧. [સં. જા (નહિ) + સત્ (સાર) + ત્વ (પલું)] ક. અસત્ત; અ-વધાર્થતા; ખોટું હોવાપટું; બૂઠાણું.

૨. કે. અધાર્થ; અધાર.

૩. ક. બોટાળો; અરખટપટું.

૪. [સં. જા (નહિ) + સત્ (સાર) + ત્વ (પલું)] ક. કુટલા; અસત્તુલા; અસત્તપટું.

૫. ક. દબ ન હોવાપટું.

૬. [સં. જા (નહિ) + સત્ (હવાવ) + ત્વ (પલું)] ક. ન હોવાપટું; અસત્તા; અમાત્વ; અનસ્તિત્વ.

૭. જા. નિષ્ફળતા.

૮. ક. જે અમુક સાથે આઈ શકે એવું આવન; દંડમાન.

૯. [સં. જા (નહિ) + સત્ (સત્કણ)] ક. સત્કણ નહિ તે; રત્નેત્રુજ અને તમોત્રુજ.

૧૦. વિ. અંતુ વિનાનું; પ્રણીકૃત.

૧૧. વિ. તમોત્રુજ તથા રત્નેત્રુજપાતું.

૧૨. વિ. માલ વિનાનું; નિઃસત્વ.

૧૩. [સં. જા (નહિ) + સત્ (જ્ઞા)] વિ. સક્તિ વિનાનું; નિર્બળ.

૧૪. વિ. સારાખડા વિનાનું; કુટ.

અસત્પથ ૧. [સં. જા (નહિ) + સત્ (સાર) + પથ (માર્ગ)] પું. અધિતિ કરેલી વર્તણૂક; દુરાચાર.

૨. પું. નાશરો રસ્તો; કુમાર્ગ.

અસત્પથમાર્ગી [સં. જા (નહિ) + સત્ (પથ) + પથ (માર્ગ) + માર્ગિન્ (જનાર)] વિ. ખોટી રસ્તે જનાર; દુરાચારી; કુમાર્ગે બોલું.

અસત્પથાવલંબી [સં. જા (નહિ) + સત્ (સાર) + પથ (માર્ગ) + અવલંબિન્ (પાકાત)] વિ. અસત્પથમાર્ગી; દુરાચારી.

અસત્પથમાર્ગી લુખો અસત્પથમાર્ગી

અસત્પરિમહ ૧. [સં. જા (નહિ) + સત્ (સાર) + પરિમહ (સ્વીકાર)] પું. કુર્જન પાસેથી લેવાતું ઘન.

૨. પું. કુટ પાસેથી લેવાતો અસરો.

૩. પું. કારખાં મનાઈ કરેલ વસ્તુ લેવાતું ઘન.

અસત્પુત્ર ૧. [સં. જા (નહિ) + સત્ (સાર) + પુત્ર (દીકરો)] પું. અરાજ દીકરો; કપટ.

૨. [સં. જા (નહિ) + સત્ (હોઈ) + પુત્ર (દીકરો)] પું. દીકરા વિનાનો માલસ; વાંઝો માલસ.

અસત્પુરુષ [સં. જા (નહિ) + સત્ (સાર) + પુરુષ] પું. અરાજ માલસ.

અસત્પ્રતિમહ ૧. [સં. જા (નહિ) + સત્ (સાર) + પ્રતિ (જણ) + મહ (લેવું)] પું. કારખાં મનાઈ કરેલ માલસ પાસેથી લાનનો સ્વીકાર.

૨. પું. કારખાં મનાઈ કરેલ વસ્તુ લેવાતું ઘન. જેમી, અંધાર જેવું અમાન.

અસત્પ્રતિમાહી [સં. જા (નહિ) + સત્ (સાર) + પ્રતિ (જણ) + માહિન્ (લેનાર)] વિ. કારખાં મનાઈ કરેલ વસ્તુનું ઘન લેનાર.

અસત્પ્રસાપ પું. (મત્ત) વીધ્યમત્તે એક પ્રકાર; અસંગત વચ્ચન; મેળ વિનાનું જોલવું તે મેળ વગરના જોલ.

અસત્પ ૧. [સં. જા (નહિ) + સત્ (સાર)] ક. બૂઠાણું; ખોટી વાત.

૨. ક. (બોલ) દલ અકુલર કમીલ માંહેનો એક લુખો કમીલ.

૩. ક. માયા; અમ.

૪. વિ. અ-મામી; મેરવાખળી.

૫. વિ. અધર્મિત; માન વિચારમાં જ હોય એવું.

૬. વિ. ખોટું; બૂઠું; મિથ્યા.

અસત્ત્યકથન [સં. જા (નહિ) + સત્ (પથ) + કથન (વાત)] ક. બૂઠી વાત.

અસત્ત્યતા [સં. જા (નહિ) + સત્ (સાર) + તા (પલું)] ક્રી. બૂઠા; ખોટાણું; અવલ.

અસત્ત્યપટું [જા (નહિ) + સત્ (સાર) + પટું (નામ અપાનાર પ્રભાવ)] ક. અસત્તા; બૂઠા; અવલ.

અસત્ત્યપથમાર્ગી [સં. જા (નહિ) + સત્ (સાર) + પથ (રસ્તો) + માર્ગિન્ (જનાર)] વિ. અસત્પથમાર્ગી; દુરાચારી; ખોટી રસ્તે જનાર.

અસત્ત્યપરિમહ ૧. [સં. જા (નહિ) + સત્ (સાર) + પરિ (જોતલ) + મહ (લેવું)] પું. કારખાં મનાઈ કરેલ વસ્તુ લેવાતું ઘન.

૨. પું. કારખાં મનાઈ કરેલ માલસ પાસેથી લાનનો સ્વીકાર.

અસત્ત્યભાષારોપણ [સં. જા (નહિ) + સત્ (સાર) + ભાષ (જણ) + આરોપણ (ખૂડ તે)] ક. ઇવ વગરની વસ્તુમાં ઇવડી વસ્તુ જેવો ખોટી રીતે પ્રકાશો છલક; અર્થ ભાવનો અનુભવ થતો નથી ત્યાં ભાવનું આરોપણ કરવું તે. જેમી, નહીં જો રોશી તો રહન કરી પાક પથરા.

અસત્ત્યભાષી [સં. જા (નહિ) + સત્ (સાર) + ભાષિન્ (જેનાર)] વિ. બૂઠું કહેનાર; ખોટું જોલનાર.

અસત્ત્યમુખા [સં. જા (નહિ) + સત્ (સાર) + મુખ (બૂઠું)] વિ. સાચું નહિ તેમ ખોટું જણ નહિ તેવું; અવહાર માન્યું.

અસત્ત્યમુખાભાષા [સં. જા (નહિ) + સત્ (સાર) + મુખ (બૂઠું) + ભાષ (જેવું)] ક્રી. સાચી નહિ તેમ ખોટી થવું નહિ તેવી ભાષા; અવહારભાષા.

અસહ્યાર્થીસમાવર્તી [સં. સહ (નહિ) + સર્વ (સર્વ) + સંવ (સંવ)] પું. દુષ્ટી સોમત; દુઃસમ.

અસહ્યવાદ [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + વા (વો)] પું. જુદું બોલવાપણું; મિથ્યાવાદ.

અસહ્યવાદિતા [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + વાદિન્ (બોલનાર) + તા (તા)] સ્ત્રી. બુદ્ધિમંત; બુદ્ધિ બોલવાપણું.

અસહ્યવાદી સં. [સહ (નહિ) + સહ (સહ) + વાદિન્ (બોલનાર)] વિ. બોલનાર; બુદ્ધિમંત; મિથ્યાવાદી.

અસહ્યવિષયક [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + વિષય (વાચક) + ક (કર્ત)] વિ. બોલી બાળત સંબંધી.

અસહ્યસંધ ૧. [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + સંધ (સંધ)] વિ. વચન નહિ પાળનાર.

૨. વિ. વિશ્વાસપાતી; કપટી.

અસહ્યસંનિભ [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + સંનિભ (સંનિભ)] વિ. અસહ્ય; અસહ્યવિત; બની શકે નહિ એવું.

અસહ્યસેવી [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + સેવિન્ (પાળનાર)] વિ. બોલું આચરણ કરનાર; દુરભારી; અસહ્ય સમ કરનાર.

અસહ્ય [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + આ (નારીબલિયે પ્રત્યય)] સ્ત્રી. બુદ્ધિ બાધા; બોલી વાણી.

અસહ્યચરણ [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + ચરણ (ચરણ) + આચરણ (વર્તણૂક)] વ. બોલું વર્તન.

અસહ્યભાષણ [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + ભાષણ (ભાષણ)] પું. વિષયીત વિષય; અસહ્યભાષણ; ન બની શકે એવી કથના; ન હોઈ શકે એવી બાળત; 'પેરેમેશ'.

અસહ્યમુખ [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + આ (નારીબલિયે પ્રત્યય) + મુખ (મુખ)] સ્ત્રી. અસહ્યમુખ.

અસહ્યભાષક [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + ભાષક (ભાષક) + આ (નારીબલિયે પ્રત્યય)] વિ. બુદ્ધિમંત; બોલનાર; બોલું કરનાર.

અસહ્યભાષક [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + ભાષક (ભાષક)] વ. બોલું શરૂ; બોલો સિદ્ધાંત.

અસહ્યસંકેત [સં. અસહ (અસહ) + સંકેત (સંકેત)] પું. અસહ્યવિત શરૂ.

અસહ્યસંધ ૧. [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + સંધ (સંધ)] પું. દુષ્ટી સોમત; દુઃસમ.

અસહ્યસંધ ૨. [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + સંધ (સંધ)] વિ. વચન નહિ પાળનાર.

૨. વિ. વિશ્વાસપાતી; કપટી.

અસહ્યસંધ ૩. [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + સંધ (સંધ)] પું. દુષ્ટી સોમત; દુઃસમ.

૨. વિ. અસહ્ય સંધાવણું.

અસહ્ય ૧. [૧.] પું. સિદ્ધ.

૨. પું. (અસહ્ય) સિદ્ધ સિદ્ધિ.

અસહ્યપિત્તા ૧. [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + પિત્તા (પિત્તા)] વિ. અસહ્ય સાહિત્ય વાંચનાર સાથે વિરુદ્ધ સાહિત્ય વાંચનાર.

૨. વિ. સાહિત્ય રીતે ન વાંચનાર; એવું વાંચન અસહ્ય હોય એવું.

અસહ્ય ૨. [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + અર્થ (અર્થ)] પું. બુદ્ધિ બાધા; બોલી વાળ.

અસહ્યનિર્દેશના [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + નિર્દેશ (નિર્દેશ) + ના (ના)] સ્ત્રી. (અસહ્ય) એક ભવતો નિર્દેશ અર્થનાર. તેમાં કિંવા અસહ્ય રૂપનો તેના હેતુ સાથે સંબંધ અસહ્યવર્તમાન થાય છે, તથા અસહ્યવર્તમાન અસહ્ય હોય છે. એમ, એ સ્વરૂપે હોય તે હેતુ પદ એવે તો તે અસહ્ય પોતાની સ્વરૂપને સાથે જ નીચે પડે છે. નાનો કાંઈક પર્વતની ટોચ ઉપર મોટો પર્વત પોતાની પર્વતની નીચે પડે છે. બહી દલકા કાંઈકનું હિમે રાખે આતું એ જ તેમ પાવતું કરણ છે અને એ પાવતું રૂપે જ અસહ્ય એટલે અસહ્ય છે.

અસહ્ય ૩. [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + અર્થ (અર્થ)] પું. અસહ્ય ભાષક અનિષ્ટ તરફ.

અસહ્યમ ૧. [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + અર્થ (અર્થ)] પું. અસહ્ય રીત.

૨. [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + અર્થ (અર્થ)] પું. દુષ્ટ રીતે વર્તેલ શબ્દ અસહ્યવિત મેળવેલ અસહ્ય.

૩. [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + અર્થ (અર્થ)] પું. નારિત્યનું શબ્દ અસહ્ય સિદ્ધાંતથી વિરુદ્ધ રાજ્ય.

અસહ્યચરણ ૧. [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + ચરણ (ચરણ)] વ. અસહ્ય. ૨. [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + ચરણ (ચરણ)] વ. અસહ્ય વર્તણૂક; વર્તણૂક; દુરભાર.

અસહ્યચરણ ૨. [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + ચરણ (ચરણ)] પું. અસહ્ય. ૨. [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + ચરણ (ચરણ)] પું. અસહ્ય અસહ્ય; ચરણ-વર્તણૂક; દુરભાર.

૩. વિ. અસહ્ય અસહ્યવર્તણૂક; દુષ્ટ; દુરભારી.

અસહ્યચરણી ૧. [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + ચરણ (ચરણ) + આચરણ (વર્તણૂક) + ઇન્ (ઇન્)] વિ. અસહ્યવર્તણૂક.

૨. [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + ચરણ (ચરણ) + આચરણ (વર્તણૂક) + ઇન્ (ઇન્)] વિ. અસહ્ય અસહ્ય; દુરભારવર્તણૂક.

અસહ્યરોપણ [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + રોપણ (રોપણ) + રોપ (રોપ)] પું. (રોપ) વચનના કદ રોપ મહિનો એ નામનો સિદ્ધ. બીજાને બોલો બોધ આપે તે અસહ્યરોપણ હોય છે.

અસહ્યભાષ ૧. [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + ભાષ (ભાષ)] પું. બોલું વચન. ૨. [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + ભાષ (ભાષ)] પું. નામનો બોલ.

અસહ્યમ ૨. [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + અર્થ (અર્થ)] વિ. બોલું વચન એવું પારનાર.

અસહ્યમ ૩. [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + અર્થ (અર્થ)] પું. (અર્થ) પોતાના પર્વતે તોડી પડે એવો અર્થ.

અસહ્યપિત્તા [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + પિત્તા (પિત્તા)] પું. બોલી સલાહ; નામની વિષયમય.

અસહ્યપાથ ૧. [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ) + પાથ (પાથ)] પું. અસહ્યવર્તણૂક.

૨. પું. કપટ. અસહ્યપાથ = (૧) અસહ્યવર્તણૂક. (૨) કપટી.

અસહ્ય ૩. [સં. સહ (નહિ) + સહ (સહ)] વિ. (અસહ્ય) બુદ્ધિ અને બુદ્ધિ અસહ્ય સરખું ન હોય એવું.

૨. વિ. અસહ્ય નહિ એવું; અસહ્ય. ૩. વિ. નહિ અસહ્ય; બુદ્ધિ અસહ્ય. ૪. વિ. સરખું નહિ એવું; અસહ્ય.

ਅਮਰ-ਮਾਨ [ਵ. ਅ (ਅੰ) + ਮ-ਮਾ
(ਅਮਰ)] ਧ. ਅਮਰ-ਮਾਨ ਅਮਰ-ਮਾਨ.

અસમજીવ

અસમજાથીકારણ

અસમજીવ ૧. [અ (નહિ) + સમજીવ (સમજાવ)] છી. અજ્ઞાનાવ; કુસંધ; અધર્મ.
૨. [સં. અ (નહિ) + સમ (સમજ) + જાત (જાણ)] છી. ચેતસમજ; સમજદેર; મતદેર.

૩ છી. ભમ; ભાંતિ; ભૂલ.

અસમજીવી છી. અજ્ઞાનાવ. ભુખો અસમજીવ.

અસમજીવ [સં. અ (નહિ) + સમજીવ (સમજ)] પું. (પ્રાકૃત) અસાધુ; સધુ નહિ તે.

અસમજીવ [અ. હિમત] છી. પવિત્રતા; મોખખાર્ધ.

અસમજીવ ૧. [સં. અ (નહિ) + સમ (સમજ) + તા (પણ)] છી. અજ્ઞાનપણ; અસમજતા; વિષમતા.

૨. [સં. અ (નહિ) + સમ (સમજ) + તા (પણ)] છી. હિંસુનીયું હેતુપણ; ખરબચડાઈ.

૩ છી. ભુલઈ.

૪. છી. નાહવાનો કુચ; પરિવર્તન.

અસમજીવપણ [સં. અ (નહિ) + સમ (સમજ) + તા (પણ) + માપ (માપનાર)] ક. મરખી માપવાનું એક ભાવનું વચ. તેમાં ઉપર આકારની નળીના બને છે હવાથી ભરેલ કમળી મોગ દી હોય છે અને નળીમાં રમવાળો પ્રવાહી પદાર્થ હોય છે. મોગ દીઓને બોલીવતી મરખ હવામાં સખીએ તો નળીની અંદરનો રમીન પ્રવાહી બંધે ૩ નીચે આવે છે. આ વચ એ જાણી મરખીનો તણવત બતાવે છે.

અસમજીવ ૧. વિ. અસ્થિર.

૨. [અ (નહિ) + સમ (સમજ) + તોલ (વળ)] વિ. અભિવચ્છ ભરતું; તોલમાં સરખું નહિ એવું વળનદેર.

૩. વિ. અંચળ.

૪. વિ. સરખું નહિ એવું; અસમાન.

અસમજીવિ [સં. અ (નહિ) + સમ (સમજ) + ઈ (નહિ)] છી. તેનાં કિરણ નેત્રપદ કિર એક જ દેહમાં નહિ મળતાં લીટીમાં મળે તેવી દુશ્મન (સે-સ)ની અજવા અંખના ઉપચા કહ્યું પણ (કેનીંજા)ની ખામી; 'એસિએટિકમ'.

અસમજીવ ૧. (અમ) ખૂન; અતિશય.

નમણે અસમજીવ આતુ ખરિ.

એક-અમર

અસમજીવ ૧. [સં. અ (નહિ) + સમ (સમજીવ) + નવન (નવન)] પું. સંઘર; અધરેલ ઝિને.

૨. વિ. એકી સંખ્યામાં આંખવાળું.

૩. વિ. કલિયું; એક અંખવાળું.

૪. [સં. અ (નહિ) + સમ (સમજ) + નેત્ર (આંખ)] વિ. શંકું; નાકું.

અસમજીવ [સં. અ (નહિ) + સમ (સમજીવ) + નેત્ર (આંખ)] પું. સંઘર. ભુખો અસમજીવ.

અસમજીવ [સં. અ (નહિ) + સમ (સમજીવ) + જાણ (જાણ)] પું. કમરેલ તેને અંચળ હોવાનું મનસ છે.

અસમજીવ ૧. [સં. અ (અજ્ઞા) + સમજ (વચન)] પું. અનવચર; મોટે ન હોવાપણ; કવખત.

૨. પું. (પ્રાકૃત) અનોખ આચાર.

૩. પું. વિપતિનો વખત; ભુરો સમય.

૪. વિ. કમળનું.

૫. અ. કમળ; અનોખ વખતે.

અસમજીવપણ [સં. અ (અજ્ઞા) + સમજ (વચન) + અનુપ (અંક)] વિ. કચેલાનું; અજાણ; કમળનું.

અસમજીવ [સં. અ (નહિ) + સમજ (સમજ)] પું. સુમેલ; કાલિ.

અસમજીવ ૧. પું. (અંચ) એક ભાવનો પદોષ; સમ પૂરી રીતે પોતાનો અર્થ જાણી ન શકે એવી ખામી. જેમકે,

હોલ્ય કાંઈ દસ સંઘર,
કિરે દેવાંમળ તણા વેરે;
ઝીણા પદ પહેરિને,
મૂલે અલમંદી ખુલ્લે ડેરે.

આમાં 'મૂલનું' પદ નાહવાનો અર્થ બતાવવાને અસમજીવ હોવાથી અસમજીવ હોય છે. ભુખો ખાતેર.

૨. પું. (અજ્ઞા) સમાસના સમયે જરાજર એકાએક ન હોય એવો સમાસ; અસંજા સંજ્ઞાળો સમાસ. જેમકે, અજાદમોટ એટલે જાદ નહિ જાનાર તેમાં 'અ' એટલે 'નહિ' જાદની સાથે જતો નથી પણ બોટ એટલે જાનાર સાથે જાય છે.

૩. [સં. અ (નહિ) + સમર્થ (કુશળ)] ક. અકુશળ મનુષ્ય; કામલ નહિ એવું અકુશ.
૪. વિ. મરીખ; ઠીન.

૫. [સં. અ (નહિ) + સમર્થ (કુશળ)] વિ. તાક્ષત વચરતું; અકુશ; નિર્ભય; કમળેર.
૬. વિ. હોસિયારી વચરતું; અકુશ.

અસમજીવ ૧. [સં. અ (નહિ) + સમર્થ (કુશળ) + તા (પણ)] છી. તાક્ષત ન હોવાપણ; નળખાઈ; અસમજતા.

૨. છી. દીનપણ; મરીખાઈ.

૩. [સં. અ (નહિ) + સમર્થ (કુશળ) + તા (પણ)] છી. નાહાપણ; અનોખપણું અપાનતા.

અસમજીવપણ ક. અજાણતા. ભુખો અસમજીવ. અસમજીવસમાસ પું. (અજ્ઞા) સમાસના સમયે જરાજર એકાએક ન હોય એવો સમાસ. ભુખો અસમજીવ ૨.

અસમજીવ [સં. અ (નહિ) + સમ (સમજીવ) + અર્પણ (આપણું તે)] ક. અપણું નહિ તે; સમર્પણનો અભાવ.

અસમજીવિ [સં. અ (નહિ) + સમર્પિત (દીપેલ)] વિ. ન આપાયેલું; સમર્પણ નહિ વચેલું.

હરિ અસમર્પિત અવલ અમખનું. જ્યારામ અસમર્પિત [સં. અ (નહિ) + સમ (સમજ) + અર્પણ (આપણું આપણી લીટી)] પું. (અજ્ઞા) અરખાંથી હોઈ પણ બે બાલુ સખાંતરે ન હોય એવી આકૃતિ; અતુલ્યઅંચલ; વિષમચતુરસ; 'દુર્ધીજિમ'.

અસમસોચન [સં. અ (નહિ) + સમ (સમજીવ) + સોચન (આંખ)] પું. સંઘર. ભુખો અસમજીવ.

અસમજીવ [સં. અ (નહિ) + સમ (સમજીવ) + વણ (વાણ)] પું. કમરેલ. ભુખો અસમજીવ.

અસમજીવ ૧. [સં. અ (નહિ) + સમ-વાચિન (અવચન સંબંધવાળું)] વિ. ભુલું પાડી કમચ તેલ.

૨. વિ. કચેલું નહિ એવું જાણી મહેલ; આમંત્રક અતિથિ.

અસમજીવિકારણ ૧. [સં. અ (નહિ) + સમવાચિન (અવચન સંબંધવાળું) + કારણ] ક. (અવ) કાર્થ અવચ સમવાચીકારણની સાથે એક જ વસ્તુમાં સમવાચસંબંધથી રહેલું હોય તેવું કારણ.

૨. ક. (વેત્તિવિક) કોઈ કાર્થના કારણની સાથે ૩ કારણના પણ કારણ સાથે સંબંધ ધરાવતું હોય તે કારણ.

૩. ક. (અવ, વેદાંત) જે પદાર્થ જે કાર્થના સમવાચીકારણ વિષે સમવાચસંબંધ વડે રહેલો હોઈને, અવચ સ્વસમવાચી સમવાચસંબંધ વડે રહેલો હોઈને, તથા અવતમાન યાનાદિક વિશેષ મુલ્યોથી વિભા હોઈને, જે કાર્થનું કારણ ૩ કારણનું પણ કારણ હોય છે, તે તે કાર્થનું અસમજીવિકારણ કહેવાય છે. આનું લક્ષણ કાર્થથી અસમવાચીકારણના બે વિભાગ થાય

છે. તેમાં એક અસમવાયીકારણ પોતાના કાર્ય-
ના સમવાયીકારણમાં સમવાયસંબંધથી રહીને
તે કાર્યનું જનક થાય છે અને બીજું અસમ-
વાયીકારણ તો પોતાના કાર્યના સમવાયી-
કારણમાં સ્વસમવાયી સમવાયસંબંધથી રહીને
તે કાર્યનું જનક થાય છે. અને અસમવાયી-
કારણનાં ઉદાહરણ: પહેલું અસમવાયીકારણ:—
જેમકે, તંતુઓનો સંયોગ પદાર્થ કાર્યના
સમવાયીકારણ રૂપ તંતુઓ વિષે સમવાયસંબંધ
રહે છે. તે તંતુઓનો સંયોગ ઘાનાદિ ગુણોથી
ભિન્ન થયું છે. વળી તંતુઓનો પરસ્પર સંયોગ
થવા વિના પદાર્થ ઉત્પત્તિ થયું થતી નથી, માટે
એ તંતુસંયોગ પદાર્થ કારણ છે, અને તે પદાર્થ
અસમવાયીકારણ કહેવાય છે. બીજાં ઉદાહરણ:
ઠપાલનો સંયોગ ઘટ્ટનું અસમવાયીકારણ છે.
જે પરમાણુઓનો સંયોગ ઘટ્ટનું અસમવાયી-
કારણ છે.

બીજું અસમવાયીકારણ:—કપાલ રૂપી અવ-
યવી વિષે રૂપ, રસ, ગંધ, રૂપ, સ્પર્શ, એકત્વ,
સંખ્યા, પરિમાણ, પ્રમાણ, ગુણ, ક્વચિત્, ક્વચિત્,
સ્નેહ, સ્થિતિસ્થાપકતા, એ ગુણો રહેલા છે,
એને જ કારણગુણોત્પન્ન કહે છે. ગુણો કારણ-
ગુણોત્પન્ન. તે સમગ્ર રૂપી અવયવીમાં રહેલા
ગુણોનું, અવયવોના ગુણો જ અવયવો અસમવાયી-
કારણ હોય છે. તે રૂપાદિ ગ્રંથોના સમવાયીકારણ
રૂપ પદાર્થ અવયવોના ગુણ સમવાયસંબંધે
કરીને રહેતા નથી, પણ તત્ત્વના રૂપાદિ ગુણ
સ્વસમવાયી સમવાયસંબંધે જ અવયવીમાં રહે
છે, માટે અવયવના રૂપાદિ ગુણ અવયવીના
રૂપાદિ ગુણોનું અસમવાયીકારણ કહેવાય છે.

૪. જ. (ન્યાય) દ્રવ્ય નહિ પણ ગુણ કે કર્મ
હોય એવું કારણ કે કારણનું કારણ. જેમકે,
ઘડે બનાવવામાં થયું અને તેની નીચેના
ભાગનો સંયોગ એટલે કે અધાર વગેરેનો
ખ્યાલ પુનરાવર્તન મનમાંથી બચવા બેઠવાની
ક્રિયા જે દ્રવ્યના આધારથી ઉત્પન્ન થયેલ છે
તે કારણ.

૫. જ. નિલ સંબંધથી ન બેઠાયેલું હોય એવું
કારણ; આક્રમિક કારણ જેમકે, હાથ
મારીને સાંમેલાને પછડાવું તે. અહીં હાથનો
સંબંધ સાંમેલાની સાથે હોય તો જ સાંમેલું
પડી શકે તેમ નથી. હાથ કે બીજા કોઈ
કારણથી પણ સાંમેલું પડી શકે છે.

અસમવિદ્યુત્પત્તિ [સં. જા (નહિ) + સમ
(સમ) + વિદ્યુત (વીજળ) + માપક
(માપક)] જ વીજળીના પ્રવાહનું જળ
માપક વપરાતું એક વંદ 'ફિરેન્સિયલ
મેલ્ટેનોમીટર'. તેમાં જે તાંબાના તારનાં
મૂંચળાં એવી રીતે વીંટળાયાં હોય છે કે જ્યારે
તારમાંથી વીજળીનો પ્રવાહ જતો હોય ત્યારે
તે સોબને તરખા પ્રમાણમાં થયું બિલ્ડી
દિશામાં ખસેડે છે. આ વંદ વીજળીના
જે પ્રવાહના બેજાવતા જળની તરખામણી
કરવા વપરાય છે.

અસમવૃત્ત ૧. [સં. જા (નહિ) + સમ
(સમ) + વૃત્ત (વંદ)] જ. (પિત્ત)]
માટે ૫૬ લુદ્ધ લુદ્ધ માપનાં હોય એવો વંદ;
વિષમવૃત્ત.

૨. [સં. જા (નહિ) + સમ (સમ) +
વૃત્ત (વંદ)] જ. (વર્તમાન)] જિ. અત્યેક સદામરણ્યગુણ;
અનુપમ ચારિત્રવાન.

અસમવૃત્તિ [સં. જા (નહિ) + સમ (સમ)
+ વૃત્તિ (વધારો)] જિ. આ કે એના
અમુક ભાગને વિશેષ પદ્ધતિ વધારો.

અસમવેત ૧. [સં. જા (નહિ) + સમવેત
(બેઠાયેલ)] જિ. ગુણ; અસંખ્ય; અસંખ્ય.
૨. જિ. સમવાયસંબંધથી નહિ બેઠાયેલું.

અસમશર [સં. જા (નહિ) + સમ (જો
સંખ્યાનું) + શર (જાણ)] પુ. કમલેવ. તેને
ખંચ બાણ હોવાનું બનાય છે.

અસમશીર્ષ [સં. જા (નહિ) + સમ
(સમ) + શીર્ષ (માથું)] જિ. હાથનીથી
ટોચવાળું; હાથનીથી સિખરોવાળું.

અસમશીલ [સં. જા (નહિ) + સમ
(સમ) + શીલ (સ્વભાવ)] જિ. લુદ્ધ
સ્વભાવવાળું; ભિન્ન પ્રકૃતિવાળું; બિદ્યા સ્વ-
ભાવનું.

અસમસામયિક [સં. જા (નહિ) + સમ
(સમ) + સામયિક (સમય)] જિ. લુદ્ધ
લુદ્ધ વખતે હસી પરાવતાર; એક જ વખતે
અસ્તિત્વમાં ન હોય; સમયથી નહિ એવું.

અસમસાયક [સં. જા (નહિ) + સમ (જો
સંખ્યાવાળું) + સાયક (જાણ)] પુ. કમલેવ.
ગુણો અસમસર.

અસમસર ૧. [સં. જા (નહિ) + સમસર
(સમાવર્ણ)] પુ. (બાહર) સમાસ
વિનાનો સમ.

૨. [સં. જા (નહિ) + સમસર (એક)]
જિ. એક નહિ એવું; એકલું.

૩. [સં. જા (નહિ) + સમસર (સંક્રિષ્ટ)]
જિ. હું નહિ થયેલું; સંક્રિષ્ટ નહિ તેવું.
૪. [સં. જા (નહિ) + સમસર (બંધ)]
જિ. પૂર્વ નહિ એવું; અપૂર્વ.

૫. જિ. (બાહર) સમાસમાં નહિ બેઠાયેલ.

અસમંવસ ૧. પુ. અસમંવસ; કઠણ્ય.

૨. પુ. લુદ્ધપણ.

૩. પુ. સમ.

૪. [ક્રિ.] જ. અનિશ્ચય; ચિત્તની અસ્થિરતા.

૫. [સં. જા (નહિ) + સમંવસ (યોગ)]
જ. અયોગતા; અયદિતપણું.

૬. જ. મેલ ન આવે એવું હોવાપણું; અસંમત.

૭. [સં. જા (નહિ) + સમંવસ (લગ્ન)]
જિ. અયદિત; અનુચિત; અયોગ.

૮. જિ. બાળાની વાણી જેવું; બાંધુનું

અને મીઠું; કાલું.

૯. જિ. મૂર્ખાઈ બારેલું; અર્થ વગરનું. સૂરની

પાસે અંધકાર હોય એમ સમજી તેને મલાલ

બસવા જેવું ફૂલ અસમંવસ કહેવાય.

૧૦. જિ. સમજાય નહિ એવું; અરણ્ય અમમ.

૧૧. જિ. સરખું નહિ એવું; લુદ્ધ.

૧૨. જ. જાણે નહિ તેમ; અનુચિત રીતે.

અસમંજ ૧. [સં. અસમંજસ] પુ. (પુરાણ)
વડવંશી રાજા કમલવર્ધિનો એ નામનો દીકરો.
૨. પુ. (પુરાણ) સૂર્યવંશી ધૃતવાકુ કુળના
સમર રાજાને તેની સ્ત્રી કેલિનીથી થયેલો દીકરો.
તે જૂન ચોમકટ થયેલો હોવાથી એનો ધરાયે
દુનિયામાં રહેવાનો ન હતો, અને તેથી અસુ-
ખીને ન જાણે તેમ વર્તતો, કેમકે તે માનતો
હતો કે એવી વર્તણૂકથી જો પોતે માંમે કરે તો
નમરમાંથી જન્મ રહેવાની આશા થાય. કહેરનાં
સોમેનાં છોકરાને તે સમવાને બહાને નદીએ
કાંઈ જઈને બાંધતો. મામમાંથી થયું છોકરાની
આવી વધે થવાથી સોમેને રાજાને ક્રિયાક
કરી. તેથી સમજે એને કહેર છોડી જવાનો
હુકમ થયો. સરજ નદીને કાંઈ જઈ પોતાના
યોગના બળથી બાંધેલાં છોકરાને બહાર કાઢી
કહેરમાં મોકલી દીધાં અને પોતે વનમાં
થાપો મગે.

અસમાજ ૧. [સં. જા (અયોગ) + સમાજ
(સમ)] પુ. અયોગ સમુદાય.

૨. [સં. જા (અયોગ) + સમાજ (નહિ)]
પુ. પરબતિ.

અસમાર્થ ૧. જિ. તોડાની; ચાંદું; અટકાવનું.

૨. [જા (નહિ) + સમાર્થ (માથ એવું)]
જિ. માથ નહિ એવું.

૩. જિ. સમાય નહિ એટલું; અસમાર્થ.

૪. જિ. હળીમળીને ન આવનાર.

અસમાધર [સં. અ (નહિ) + સમ (સમ) + ધર (આધાર)] પું. સ-માનનો અસાધ્ય; અવશ્યના.

અસમાધર [સં. અ (નહિ) + સમ (સમ) + ધર (આધાર અપાયેલું)] વિ. અ-સ-માનિત; અવશ્યના કરાયેલું; એના તરફ આન આપવામાં ન આવ્યું હોય એવું.

અસમાધાન [સં. અ (નહિ) + સમાધાન (નિઘાત)] જ. નિઘાત ન થવાપણું.

અસમાધાનકારક [સં. અ (નહિ) + સમા-ધાન (નિઘાત) + કારક (કરનાર)] વિ. નિઘાત ન કરે એવું; અસંતોષકારક.

અસમાધિ ૧. [સં. અ (નહિ) + સમાધિ (શુદ્ધ બાલ)] જો. (જૈન) મનની એકાગ્રતા ન હોવાપણું; ચિત્તની અસ્થિરતા.
૨. અસમાધિ અતિ બાધી, તે ના તેને ઉઠાવવી. વાસ્તવસમય

૩. [સં. અ (નહિ) + સમાધિ (સમનો નિવેશ)] જો. મનની મુમ્મસ; છોલ ન થયે તેવી સ્થિતિ.

અસમાધિમશ્વ [સં. અ (નહિ) + સમાધિ (ચિત્તની સ્વસ્થતા) + મશ્વ (મોલ)] જ. (જૈન) દુઃખ સ્થિતિમાં થતું મશ્વ; બાળબાલે એકલે અજાન હાથમાં કાપવો કરતાં થતું મોલ.

અસમાધિસ્થાન [સં. અ (નહિ) + સમાધિ (સ્વસ્થતા) + સ્થાન (ઠેકાણું)] જ. (જૈન) ચિત્તની અસ્વસ્થતા થાય તેવું ઠેકાણું; ચિત્તને સ્થિર રાખ્યા વગર કરાતું વિપરીત વર્તન. તે વીસ છે: (૧) ઉતાવળું ઉતાવળું મામે; (૨) ખોળ્યા વિના મામે; (૩) એમતેમ પોછને મામે; (૪) મણાં ખાપાયા વાપરે; (૫) ગુરુ કે મોરિય સામું બોમે; (૬) ગુરુ ગુરુ વગેરેનું મશ્વ કાઢે; (૭) એકોદિય વગેરે, છવ્વી બાત ચિત્તને; (૮) કાલે કાલે કોષ કરે; (૯) નિઘ કરે; (૧૦) પૂરી ખમર વિના નિખમની જાય બોમે; (૧૧) નવો કસેલ ઉપન કરે; (૧૨) જૂના કસેલને ફરીથી અમૃત કરે; (૧૩) અમૃતે સ્વાખ્યાય કરે; (૧૪) રસ્તાની પૂર્વેથી ખમ ખરડાયેલ હોય તે ખોળ્યા વિના અસન પર બેસે; (૧૫) પહોર રાત્રિ અથવા પછી મોરે જવાને બોમે; (૧૬) મોરની બાત થાય એવો કસેલ કરે; (૧૭) તમા પાવે; (૧૮) પેતાના તથા બીજાના આદર્શને ચિત્ત થાય એવાં વ્યવન બોમે; (૧૯) ગદ્ ગદ્ કરે; (૨૦) દોષવાળાં અભિપ્રાયો છે.

અસમાધિય [સં. અ (નહિ) + સમાધિય

(હેસલે થઈ હોય એવું)] વિ. નિઘાત ન કર્યું હોય એવું.

અસમાધિયાપરાધ [સં. અ (નહિ) + સમાધિય (હેસલે થઈ હોય એવું) + અપરાધ (કરે)] પું. નિઘાત કે ધાંધલાઈ ન કર્યું હોય એવો મુનો.

અસમાન ૧. [શ. આસ (પંચ) + અન (એવું)] (અસમાન) જ. અસમ; અનન્ય; અસમાન.

૨. એ પૃષ્ઠી હોય ગાલી, હું અસમાન કરાધિ. અસમસિદ્ધ

અસમાન ને અમીનનો ફેર ન થતું જ નીતર; અદુ તથાવત.

૩. [સં. અ (નહિ) + સમન (સમન)] (અસમાન) વિ. અસમન; વિષમ.

૪. વિ. અસમીકિત; અસમ્યક્.

૫. વિ. અસાધ્ય; સર્વોત્કૃષ્ટ.

૬. વિ. અસુવ્યવસ્થિત; અનુમોદન.

૭. વિ. ખૂન; મણું.

સમ લોક કુળ પર અસમાન.

૮. વિ. જુદું; બીજું અત્યંત; વિખતીય.

૯. વિ. અસમરિયા વિનાનું, અભેદ; અનુલ.

૧૦. વિ. સપાટ નહિ એવું; દેઝદેવાવાળું.

અસમાનચિત્ત [સં. અ (નહિ) + સમાન (સમન) + ચિત્ત (નિરાતી)] જ. (અસમાન) વિરુદ્ધ કે એકતી નિરાતી. એમ, બોલની એકતી નિરાતી વતા.

અસમાનતા ૧. [સં. અ (નહિ) + સમાન (સમન) + તા (પણું)] જો. અસમીકિત; અસમ્યક્.

૨. જો. અસાધ્ય; સર્વોત્કૃષ્ટ.

૩. જો. અમીનનું એકપણું; દેઝદેવાવાળું હોવું તે.

૪. જો. અસમ્યક્; નાનકડેપણું.

૫. જો. અસમીકિત; વિખતીયતા; વિષમતા.

૬. જો. અસમરિયા વગરનું હોવાપણું; અભેદ-પણું.

૭. જો. સમનું ન હોવાપણું; અસમતા.

અસમાનતાવ્યવસ્થિત [અ (નહિ) + સમાન (સમન) + વ્યવસ્થિત (અસમાનતા અવસ્થિત)] પું. (અસમાન) એવી કોઈ પદ્ય જે બાલુ સરખી ન હોય એવી તલુ ખૂણવાળી આકૃતિ; 'અલીન દુર્લભ'.

અસમાનરીતિ ૧. [સં. અ (નહિ) + સમાન (સમન) + રીતિ (આચાર)] વિ. આચારમાં ભુલપણવાળું; વર્તનમાં ભુલ પાડવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + સમાન (સમન) + રીતિ (સ્વભાવ)] વિ. ભુલ સ્વભાવનું; ભિન્ન પ્રકૃતિનું.

અસમાની [શ. અસમાન (આમત)] વિ. અસમાન જેવા રંગનું; અસમાની; મુખું.

અસમાનીસુલતાની ૧. [શ. અસમાન (આમત) + સુલતાન (સભ)] જો. કુરત કે રાજા તરફથી અસમાની આવી પડેલ અમલ; દેવોષ કે રાજકોષ; દેવકૃત કે રાજકૃત આદત.

૨. જો. આતીપાત્રી.

૩. જો. મોરો દેસાઈ અમુકનું; અસમાન.

અસમાપન [સં. અ (નહિ) + સમાપન (પૂર્ણ કરવું તે)] જ. અપૂર્ણ; અસમર્પિત.

અસમાપિત [સં. અ (નહિ) + સમાપિત (પૂર્ણ કરવું)] વિ. પૂર્ણ નહિ કરેલું; અસમાપ્ત; અપૂર્ણ.

અસમાપ્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + સમાપ્ત (પૂર્ણ)] વિ. અપૂર્ણ; અપૂર્ણ.

૨. [સં. અ (નહિ) + સમ (સારી રીતે) + આપ (બેનવેલ)] વિ. સારી રીતે નહિ બેનવેલ.

અસમાપ્તિ ૧. [સં. અ (નહિ) + સમાપ્તિ (પૂર્ણ હોવાપણું)] જો. અપૂર્ણતા; અપૂર્ણપણું; સમાપ્તિનો અભાવ.

૨. [સં. અ (નહિ) + સમ (સારી રીતે) + આપ (બેનવેલ)] જો. સારી રીતે નહિ બેનવેલપણું; સારી રીતે ફાવેલ ન થવો તે; સારી રીતે નહિ થયેલી પ્રાપ્તિ.

અસમાપ્ત [અ. સમર (વાર્તા) નું અસમાપન] જ. વ. વ. વાર્તાઓ.

અસમાવર્ત [સં. અ (નહિ) + સમાવર્ત (અભ્યાસ પૂરો કરી પાલે પેર આજાર)] પું. અસમર, ભુલો અસમાવર્ત.

અસમાવર્તક [સં. અ (નહિ) + સમાવર્તક (અભ્યાસ પૂરો કર્યા પછી એવાને પેર આજાર વિધાઈ)] પું. મુરને ત્યાં અભ્યાસ પૂરો કરી ઘેર પાલે ન આવેલ વિદ્યાર્થી; અસમાર, મુરને ત્યાં અભ્યાસ કરવા રહેલ દિગ્ગો અભ્યાસ પૂરો કરે તેના ઉપર સમાવર્તન નામનો સંસ્કાર કર્યા બાદ તે અસમાવર્તક અર્થથી મુદત્ત્યામયમાં આવે. જેને આ સંસ્કાર ન થયો હોય તે અસમાવર્તક કહેવાય.

અસમાવૃત [સં. અ (નહિ) + સમ (સારી રીતે) + અવૃત (પાક કરેલ)] વિ. જેનો સમાવર્તન સંસ્કાર ન થયો હોય એવું. ભુલો અસમાવર્તક.

અસમાવૃત્તક [સં. અ (નહિ) + સમ્ (સારી રીતે) + અવૃત્તક (પાછું આવનાર)]
પું. અસમાવી. લુખ્યે અસમાવર્તક.

અસમાવૃત્તિક [સં. અ (નહિ) + સમ્ (સારી રીતે) + અવૃત્તિ (પાછું ફરવાપણું) + ક (ચાલું)] પું. વેળે અસમાવૃત્તિ પૂરો ન થયો હોય તેવો વ્યક્તિ. લુખ્યે અસમાવર્તક.

અસમાહાર ૧. [સં. અ (નહિ) + સમાહાર (સમૂહ)] પું. અસમુદાય સમૂહ ન હોવાપણું.
૨. પું. લુહું પાવાપણું.
૩. પું. નહિ મેળવવાપણું.
૪. પું. મેળવ નહિ તે.

૫. [સં. અ (નહિ) + સમ્ (સારી રીતે) + આહાર (લાવું તે)] પું. સારી રીતે ન લાવવાપણું.

૬. વિ. નહિ એકાગ્રેષુ.
૭. [સં. અ (નહિ) + સમ (સરખું) + આહાર (ખોઈ)] વિ. પ્રમાણમાં ખોરાક નહિ લેનાર; અભિભાષારી.

અસમાહાર્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + સમાહ (એકાગ્રેષુ) + ય (એવ)] વિ. લુહું રહેવા યોગ્ય.

૨. વિ. મેળવી ન સમ્યક્ એવું; મેળવ અપવી અસમ્યક્તાપણું.

૩. વિ. સારી રીતે ન લેવાય એવું.

અસમાહિ [સં. અસમાધિ] જી. (પ્રાકૃત) ચિત્તની અસ્વસ્થતા.

અસમાહિત ૧. [સં. અ (નહિ) + સમાહિત (સાંવ)] વિ. અસ્વસ્થ; બેચેન; અસાંત.

૨. વિ. (કૌન) બીજાત; બુંદું.

૩. વિ. (કૌન) મનના મુલ અભવસ્થાન એટલે સંકષ્પ સંહિત.

૪. [સં. અ (નહિ) + સમાહિત (સમાધિ)] વિ. સમાધિ વગરનું; અન્યથા ચિત્તની એકાગ્રતા વિનાનું; અંચળ.

૫. [સં. અ (નહિ) + સમ્ (સારી રીતે) + અહિત (ખોઈ)] વિ. સારી રીતે નહિ રચાયેલ.

અસમાહિમરણ [સં. અ (નહિ) + સમાધિ (ચિત્તની સ્વસ્થતા) + મરણ (મોટ)]
જ. (પ્રાકૃત) બાલ મરણ; અપાન દસમાં હાવવોય કરતાં વધુ થોત.

અસમિતિ જી. (કૌન) બોલવાનવચ્ચ અને લેવાયવામાં કાળજી ન રાખવી તે.

અસમીઆ જી. એ નામની એક અતની લિપિ.

અસમીક્ષિત [સં. અ (નહિ) + સમીક્ષિત (વિચારેલ)] વિ. પૂરો વિચાર કર્યા વિનાનું.

અસમીક્ષકારિત્વ ૧. [સં. અ (નહિ) + સમીક્ષ (વપસીને) + કારિન્ (કર્માર) + ત્વ (પણું)] જી. અવિચારીપણે કામ કરવા પણું.

૨. જી. સાહસિકતા.

અસમીક્ષકારી ૧. વિ. મૂર્ખ.

૨. [સં. અ (નહિ) + સમીક્ષ (વપસીને) + કારિન્ (કર્માર)] વિ. વગર વિચાર કરનાર; સાહસિક.

અસમીક્ષભાષી [સં. અ (નહિ) + સમીક્ષ (વિચારીને) + ભાષિન્ (બોલનાર)] વિ. વગર વિચારું બોલનાર ભાષણીયું.

અસમીચીન [સં. અ (નહિ) + સમીચીન (ખર્ચ)] વિ. ખોટું; અયોગ્ય; અયમ્ય.

અસમુદાય [સં. અ (નહિ) + સમુદાય (સમૂહ)] પું. સમૂહ ન હોવાપણું.

અસમુદ્ધિ [સં. અ (નહિ) + સમુદ્ધિ (બાળાવી)] જી. ખરાબાલી.

અસમેય [સં. અસમેય] પું. (હિંદી) ઘોડો લેખકમાં આવે એવો એક ચત્ર. લુખ્યે અસમેય.

અસમેયુ [સં. અ (નહિ) + સમ (સારી સમજ) + યુ (જમ)] પું. કામલેવ; અસમસર. તેને ખમ બાલ હોવાનું મનાય છે.

અસમેયપતિ [સં. અ (નહિ) + સમ (સરખું) + ઉપતિ (પેલ થઈ તે)] જી. આબુપથી તાન લુહા પ્રપસું પેલ થયેલ પ્રાણી.

અસમ્ય ૧. [અ.] પું. (અલિંગ) એવું નિઃસેય કરી ન તીક્ષ્ણ સો એવી રામ.

૨. વિ. મહેરું.

૩. [સં. અસમ્ય] વિ. (પ્રાકૃત) સમ્યક હિંદી સંહિત મુલ જાન વિનાનું.

અસમ્યક ૧. [સં. અ (નહિ) + સમ્ય (ચમચ)] વિ. અવિરત; અનુચિત.

૨. [સં. અ (નહિ) + સમ્ય (ખર્ચ)] વિ. ખોટું; અલભ્ય.

૩. વિ. (કૌન) સમક્ષિત એટલે મુલ જાન વગરનું.

અસમ્યકારી ૧. [સં. અ (નહિ) + સમ્ય (એવ) + કારિન્ (કર્માર)] વિ. અનુચિત કામ બાંધનાર; અવિરત કાર્ય કરનાર.

૨. [સં. અ (નહિ) + સમ્ય (સારી રીતે) + કારિન્ (કર્માર)] વિ. સારી રીતે નહિ કરનાર અમૂર્ત કામ કરનાર.

અસમ્યક્તાન [સં. અ (નહિ) + સમ્યક્ (ખર્ચ) + તાન] જ. ખોટી સમજ, મિથ્યા-તાન. ન્યયસાધનાને જે જ્ઞાન વચ્ચે હોય તે જ સમ્યક્તાન-પ્રમાણ અને જે જ્ઞાન અવચ્ચ હોય તે જ અસમ્યક્તાન-પ્રમાણભાસ કહેવાય છે.

અસમ્યક્તા પું. એક હાથથી ચતા અભિનય. તે ૨૮ અનન્ત છે: પદ્મક, ત્રિખાકા, અર્ધ-પદ્મક, કોંરીમુખ, અમૂર, અર્ધચંદ્ર, અચલ, યુક્તમુખ, મુદિ, સિખર, કપિચ, કાકમુખ, સુમિ, ચંદ્રચા, પદ્મકેશ, સર્પશીર્ષ, મુખશીર્ષ, સિંહમુખ, લાંમૂલ, સોલપદ, અમૂર, અમર, હંસાસ્થ, હંસપદ, સમંદર, યુગ્મ, તામ્રમૂઠ અને નિશ્ચલ.

અસર ૧. [અ. અસર] પું. કિંવચનો મોઢો ખોર.

૨. પું. અપોર પછીની એટલે સાધનાર અને સ્પર્શિત વચ્ચેની નમ્રતા.

૩. પું. વખત; સમય.

૪. પું. સાંજની નમાઝનો વખત.

૫. જી. (ન્યાય) અંક.

૬. જી. કામ; કાર્ય.

૭. જી. જાપ મનમાં વાત ઉતારવાપણું.

૧. અસર કરવી = જાપ બેસાડવી; મનમાં છાવડું.

૨. અસર થવી = (૧) જાપ પાવી. (૨) નિશાની થવી. (૩) ખસ બેસવો.

૩. સોબત તેરી અસર = સાસ માણસનું સહવાસથી સારી અને નકારા માણસની સાથે રહેવાથી અરામ જાપ પડે છે.

૮. જી. પરિણામ; ફલ; પ્રભાવ.

૯. જી. પાસ; રીચ; સોજાતની જાપ.

૧૦. [અ. અસર; ફા. અસ] જી. લામણી.

૧૧. જી. લાગવન.

૧૨. જી. હાંસલ; લાજ; ફા.

૧૩. જી. હેટું; અર્થ; પ્રયોજન.

૧૪. (અફર) જ. ધુમ્મસનારક ચારો.

અસર થવું = જાપ સાથે બૂલથી રોમ ઉપજા રે એવું ઝેરી બનાવર અવાઈ બમ એવ દોરે થવું.

૧૫. વિ. અધ્ય.

અસરકારક ૧. [અસર + કરક (કર્માર)] વિ. મુશ્કેલ; કામકો કરનાર.

૨. વિ. બગવાન; પ્રભા.

૩. વિ. સમોટ; રામવાણ; સાજ.

અસરકી પું. મુસલમાની વખતનો એક સોનાનો સિકો. લુખ્યે અસરકી.

અસરખીન જ. એક અતનું વારવાળું વાળું.

અસલિયત

- અસરક ૧. [સં. અ (નહિ) + સર (સહેલું)] વિ. અધર; ધુરોલ.
૨. વિ. મુંઝવણનું.
૩. વિ. મહેનતથી કરેલું; અમથી થયેલ.
- અસરકતા ૧. [સં. અ (નહિ) + સર (સહેલું) + તા (પડું)] છી. મુંઝવણ.
૨. છી. ધુરોલી.
૩. છી. અમથી થાય તેનું લેવાપડું.
- અસરળુ લુખો અસરલ.
અસરળતા લુખો અસરલતા.
- અસરજ [૧૬] પું. સિદ્ધર.
- અસરણ ૧. [સં. અ (નહિ) + સર (રેવ)] પું. અસર; ચક્રમ.
૨. પું. એન્જ; જવન.
નહિ હરો નિરાશ, નરોળ કુશલો નહિ;
ઊભાથી અસરણ, સું સંભારીશ મંદલિ.
લેખકે
૩. વિ. દર.
૪. વિ. સમજ વગરનું.
- અસરપ [સં. અ (નહિ) + સપ (ઝડપ)]
પું. આશીર્વાદ; કુવા.
આમર્ષ દુરમે દુખઝરિ દુખાદ
દિન રિલ અસરપ. સીતલક
- અસરણ ૧. [અ. અસા; (સરિ બેઠે જાન-
દાનનું અહવન)] વિ. પાપ વિનાનું; નિર્દોષ.
૨. વિ. રાંધ; નામ; જરિનું.
- અસરણ ૧. [અ. સિર (અનુ) નું અહવન]
જ. આનમી વાતચીત; છપી વાત; એકી.
૨. જ. છપો એક.
૩. જ. એકપદ.
૪. વિ. આશુ; અવિરત; સતત.
૫. જ. સતતપણે; નિરંતર.
- અસરણ ૧. [હિ. સરસર] વિ. આશુ; સતત.
૨. વિ. અરપૂર; ઊરેલું.
વેલકે વખત ઠાડીઓ, ત્રી વહે અસરણ ૨.
મેષક
૩. જ. (બૂ. ડ.) સતતપણે; અવિરત રીતે;
ધારામંથ.
તેણે મને તેણે સધે, પત્ન વાલે અસરણ ૨.
બોધક
- અસર [સં. અસર] પું. એ નામનું એક
જાતનું ઝાડ.
- અસરેલ પું. સર્વના કરા ઉપર અસરકરક
મનાતો એ નામનો એક એક.
- અસર્વ ૧. [સં. અ (નહિ) + સર્વ (બધું)]
વિ. અધૂર; અપૂર્ણ.
૨. વિ. બધું નહિ એવું; ઠેકઠેક; ચોક્કસ.

- અસર્વમતલ [સં. અ (નહિ) + સર્વ (બધું) + મા (મરેલું) + તલ (પડું)]
જ. (જૈન) જ્યના પાસિદ્ધિમકે અવમાનો
એક સર્વમાપી ન લેવાપડું.
- અસિતલ, અન્નલ, ભૂતલ, બેહલ, કુલુલ,
પ્રદેશલ, અસંખ્યાતપ્રદેશલ, અસર્વમતલ,
આખલ અદિ અનેક પાસિદ્ધિમકે લાભે છે.
વલ્લાવેલ
- અસર્વજ ૧. [સં. અ (નહિ) + સર્વ (બધું)
+ જ (અણનાર)] વિ. બધું નહિ અણનાર;
અપૂર્ણગી.
૨. વિ. (જૈન) અણનું જાન નહિ ધરાવનાર;
જલસ; કેવળજાની નહિ એવું.
- અસર્વેલ પું. એ નામનો એક એક અસર્વેલ.
- અસલ ૧. [હિ.] છી. ઉત્પત્તિ; મૂળ.
- અસલ તુમાર જમા = અજનારના વખતમાં
રાખ રોડરખાએ બાંધેલી મહેસૂલ ઉપરાવવા-
ની રીતનો અજનારનો મૂળ કામગી.
૨. છી. કારણ; હેતુ; ઉદ્દેશ.
૩. છી. મૂળ; મંદ.
૪. છી. આરિય; વર્તણૂક; આચરણ.
૫. છી. જડ; મૂળ.
૬. છી. જ-મ; પેદા થવાપડું.
૭. છી. તત્વ; મૂળ ૧૫.
૮. છી. ધાતુ; ક્રિયાપદનું મૂળ ૧૫.
૯. છી. પાપો, જેના ઉપર હમારત ઊભી
કરવ.માં આવે તે અસલ.
૧૦. છી. નધારણ; બાંધણી; રચના.
૧૧. છી. બીજ; ત્રિપું; બી.
૧૨. છી. મુરો; હેતુ; રસમ.
૧૩. છી. મૂળ દસ્તાવેજ.
૧૪. [અ. અસલ] છી. મૂળ રામ; મૂળી.
૧૫. છી. સજિત; જગ; સામર્થ્ય; તામત.
૧૬. છી. સત્વ; સાર; કમ.
૧૭. છી. સલ; આનું લેવાપડું; સામ.
૧૮. છી. અગ્રણ્ય; સારો ગુણ.
૧૯. છી. અમરુત; સારો માણસ; સન્નમ.
૨૦. છી. સિદ્ધિ; દલા; હાલત.
૨૧. છી. સ્વભાવ; પ્રકૃતિ; તાસીર.
૨૨. જ. મધ.
૨૩. જ. લોહું; લોખંડ.
૨૪. [સં. અસ (રેખ)] જ. હવિષ્યાર;
રુખ; જોનર.
૨૫. જ. હવિષ્યાર દેવામાં ઉપયોગી મંત્ર; અસ
દેહી વખતે બોલવાનો એક જાતનો મંત્ર.
૨૬. વિ. ઉત્તમ; સૌથી સારું; શ્રેષ્ઠ.
૨૭. વિ. બિંબ કુમળું; આનંદનું કુલીન.

૨૮. વિ. બોલક; પોતાની પરજોડી બીધી પેદા
થયેલું.
૨૯. વિ. અરુ; સામું.
૩૦. વિ. અોકસ; નકી; અસખર.
૩૧. વિ. અતિવંત.
૩૨. વિ. બાનું; લૂતખાનનું; પુરાણ.
અસલના વારાનું = બૂના વખતનું; પરંપરાનું
૩૩. વિ. મુખ્ય; પહેલું; પ્રધાન.
૩૪. વિ. મુદ્દાનું; અમરનું; જરૂરી.
૩૫. વિ. મૂળ; આમળનું; પ્રથમનું.
અસલ જમા = ગામ, પ્રાંત કે બીજી
જમીન ઉપર બીજા કરભાર વગર લેવાલી
મૂળ મહેસૂલ.
૩૬. જ. પહેલાં; અમરના વખતમાં; પ્રાચીન
કાળમાં.
- અસલ કરજદાર [અ. અસલ (મૂળ) +
૧૬. કર્જદાર (દેણદાર)] પું. મુખ્ય દેણદાર.
- અસલ કર્જદાર લુખો અસલ કરજદાર.
- અસલતા [અ. અસલ (નહિ)] છી. બૂના-
પણું; પ્રાચીનતા.
- અસલ દેણદાર લુખો અસલ કરજદાર.
- અસલ દેવાદાર લુખો અસલ કરજદાર.
- અસલ પુરાવો [અસલ (મૂળ) + પુરાવો
(આધાર)] પું. મૂળ આધાર; અવલ પુરાવો;
'પ્રાઈમરી એવિડન્સ'.
- અસલ પ્રાપ્ત છી. બૂના વખતની કાચાતની
પ્રાપ્ત આપ.
- અસલસેસુસ [અ.] છી. એ નામની એક
વનસ્પતિ; જેડીમથ.
- અસલસુ [અ. સલ્લાક (ઇન્ડોનીય) નું બેલકા-
વાચક ૧૫] વિ. ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ.
- અસલ્લાન [અ.] પું. એ નામની એક વન-
સ્પતિ; મોરસિયા. તેના એક વેલ બેલ જતા
એક ઉપર મોરની સિખા જેવા તોરા આવે
છે. તે પિત્ત, ક્ષ તથા કમ્બ મહાકાનાર અને
તેનાં મૂળ ખચીના રોગમાં અસરકરક મનાય
છે.
- અસલ્લાઈ [અ. સલ્લ (પૂર્વ) નું અહવન]
પું. જ. જ પૂર્વજો; આખ્યાયનો.
- અસલિયત ૧. [અ. અસલ (મૂળ) + યત
(આપવાનું નામનો પ્રત્યય)] છી. કુદરતીપણું;
સ્વાભાવિકતા.
૨. છી. અસપણું; અધાર્મિકતા; વાસ્તવિકપણું.
૩. છી. આનંદની; કુલીનતા.
૪. છી. બૂનાપણું; પ્રાચીનતા.
૫. છી. મૂળ સિદ્ધિ.
૬. છી. મૂળતત્વ; સાર.

૭. છી. શુદ્ધતા; નિર્બળપણું.

૮. છી. સમ્યક્.

અસહિયાર [અ. અસહ] વિ. જન; અસહી.
અસહી ૧. જ. એક ભત્રીજા હતા તેથી આ
કુળવાળા હતા પ્રદેશમાં જાય છે.

૨. [અ. અસહ (મૂલ)] જ. સરખાતથી
હતરે મોડું જામ. ખજીયા વસાવેલ અને
હામલ મેલેલને ઘણીથી કહે છે.

૩. વિ. ખરેખર; વાસ્તવિક; સચ્ચ.

૪. વિ. ભૂનું; આજગના વખતનું; પુરાતન;
પુરાણ.

૫. વિ. મુખ્ય; પ્રધાન.

૬. વિ. મૂળનું; પ્રથમનું.

૭. વિ. શુદ્ધ; ભેગ વગરનું.

અસહી ઈશાની છી. એક ભત્રીજી તરવારની
મા. ભુલે મઠ.

અસહીપસહી [પસહીનું મેરુ ૧૫]
છી. હામલ સુદ ૧ થી હામલ સુદ ૧૫ સુધી
છોકરીઓ જોળખીતાને ધીરથી ભુવાર, જાળરી
વગેરે હામલ માને તેનું ના.

અસહી બાપ પુ. ખરો બાપ; જનકપિતા.

અસહી મૂલ્ય ૧. જ. અસલ કીમત; મૂલ
કીમત.

૨. જ. સિદ્ધાંતી અંદર રહેલ માનવી કીમત.

અસહી શમલુકલ [અ.] છી. મુખ્ય પુરાણો;
મૂળ આધાર.

અસહી હાસિલ [હૈ.] છી. સ્વભાવ પ્રકૃતિ;
આસિમત.

અસહી હિસ્સેદાર [અ. અસહી (મૂલ) +
હિસ્સા (અમ) + હ. દાર (વર્ણ)] પુ. મુખ્ય
ભાગીદાર.

અસવક [અ.] વિ. સીધી કાળું.

અસવકરી છી. કાપાની એક ભાલ એક
ભત્રીજાને નેનાલાક.

અસવર્ણ ૧. [સં. અ (નહિ) + સર્વ
(ભા. જ. સર્વ)] વિ. એક ભત્રીજા નહિ એકું;
વિભત્તીય; ભુલો છાતિનું.

૨. વિ. (બાકરુ) ભુલ સ્થાનમાંથી ઉત્પન્ન-
રાતું. જેમકે, ક ને પ, જ ને ક એ અસર્વર્ણ
છે.

૩ વર્ણ, ૪ વર્ણ, ૫ વર્ણ, ૬ વર્ણ, ૭ વર્ણ, ૮ વર્ણ, ૯ વર્ણ, ૧૦ વર્ણ, ૧૧ વર્ણ, ૧૨ વર્ણ, ૧૩ વર્ણ, ૧૪ વર્ણ, ૧૫ વર્ણ, ૧૬ વર્ણ, ૧૭ વર્ણ, ૧૮ વર્ણ, ૧૯ વર્ણ, ૨૦ વર્ણ, ૨૧ વર્ણ, ૨૨ વર્ણ, ૨૩ વર્ણ, ૨૪ વર્ણ, ૨૫ વર્ણ, ૨૬ વર્ણ, ૨૭ વર્ણ, ૨૮ વર્ણ, ૨૯ વર્ણ, ૩૦ વર્ણ, ૩૧ વર્ણ, ૩૨ વર્ણ, ૩૩ વર્ણ, ૩૪ વર્ણ, ૩૫ વર્ણ, ૩૬ વર્ણ, ૩૭ વર્ણ, ૩૮ વર્ણ, ૩૯ વર્ણ, ૪૦ વર્ણ, ૪૧ વર્ણ, ૪૨ વર્ણ, ૪૩ વર્ણ, ૪૪ વર્ણ, ૪૫ વર્ણ, ૪૬ વર્ણ, ૪૭ વર્ણ, ૪૮ વર્ણ, ૪૯ વર્ણ, ૫૦ વર્ણ, ૫૧ વર્ણ, ૫૨ વર્ણ, ૫૩ વર્ણ, ૫૪ વર્ણ, ૫૫ વર્ણ, ૫૬ વર્ણ, ૫૭ વર્ણ, ૫૮ વર્ણ, ૫૯ વર્ણ, ૬૦ વર્ણ, ૬૧ વર્ણ, ૬૨ વર્ણ, ૬૩ વર્ણ, ૬૪ વર્ણ, ૬૫ વર્ણ, ૬૬ વર્ણ, ૬૭ વર્ણ, ૬૮ વર્ણ, ૬૯ વર્ણ, ૭૦ વર્ણ, ૭૧ વર્ણ, ૭૨ વર્ણ, ૭૩ વર્ણ, ૭૪ વર્ણ, ૭૫ વર્ણ, ૭૬ વર્ણ, ૭૭ વર્ણ, ૭૮ વર્ણ, ૭૯ વર્ણ, ૮૦ વર્ણ, ૮૧ વર્ણ, ૮૨ વર્ણ, ૮૩ વર્ણ, ૮૪ વર્ણ, ૮૫ વર્ણ, ૮૬ વર્ણ, ૮૭ વર્ણ, ૮૮ વર્ણ, ૮૯ વર્ણ, ૯૦ વર્ણ, ૯૧ વર્ણ, ૯૨ વર્ણ, ૯૩ વર્ણ, ૯૪ વર્ણ, ૯૫ વર્ણ, ૯૬ વર્ણ, ૯૭ વર્ણ, ૯૮ વર્ણ, ૯૯ વર્ણ, ૧૦૦ વર્ણ.

જુદા બાકરુ

૩. [સં. અ (નહિ) + સ (સર્વ) + વર્ણ
(વ)] વિ. નોખા રંગનું.

અસર્વવિવાહ [સં. અ (નહિ) + સર્વ
(ભા. જ. સર્વ) + વિવાહ (અમ)] પુ. ભુલો
ભુલો છાતિનાં સોપુરખનું લગ્ન; વર્ણાતર લગ્ન.
અસર્વસી છી. જનુ ખાવથી પેટમાં જતી
અજામલ; અજોડી.

અસર્વ ૧. [સં. અસર્વ; હ. સર્વ; પ્રા.
અસર્વ] પુ. ધોડેસવાર.

૨. પુ. પ્રાણીની પીઠ ઉપર બેઠેલ માણસ;
સવાર.

૩. [હ. અસર્વ] પુ. પ્રાણીની પીઠ ઉપર
બેસવાપણું; બારોડા.

૪. પુ. વાહનમાં બેસવાપણું

૫. વિ. ઉપર બેઠેલ.

અસર્વરી ૧. [હ. અસર્વ] છી. બારોડા;
પ્રાણીની પીઠ ઉપર બેસવું તે સર્વરી.

૨. છી. મધ્યર્ક કુમળો.

૩. છી. દોરા જેવા તહેવારે દેશી સંભળા
નીજાતું દરગારી સરખસ.

૪. છી. નોકરમાર સાથે દરવાખડું.

૫. છી. રસાયો.

૬. છી. વાહનમાં બેસનાર; ઉતાર.

૭. છી. વાહનમાં બેસવાપણું.

૮. છી. સરખસ; વસ્ત્રો.

અસર્વ [સં. અ (નહિ) + સર્વ (અમ)]
વિ. જમણું.

અસર્વ [અ.] પુ. જ. ક. ઓડીદાર; ખડેસ-
વાળા.

અસર્વ ૧. જ. છાતીનો વચ્ચો ભાગ.

૨. જ. હાથ.

૩. [સં. અ (નહિ) + સર્વ (સર્વ અમ)]
વિ. ખમી ન કહે એવું.

૪. વિ. ન ખમાય તેવું; અસલ.

૫. વિ. સહન નહિ કરનાર.

૬. વિ. સુખેમન સરિવળું.

અસહકાર ૧. [સં. અ (નહિ) + સહ
(સાથે) + કાર (કામ)] પુ. કુસંધ.

૨. પુ. નહિ જાણતો સાથ સાથ નહિ જાણ-
પણું.

૩. પુ. સંનંધ નહિ સખવો તે; સાથે મળી
કામ ન કરવાનો ભાવ.

અસહકારકુમ [સં. અ (નહિ) + સહ
(સાથે) + કાર (કામ) + કુમ (જમણે)]
પુ. સાથ ન જાણતો હોય તેવો જમણો.

અસહકારવાદ [સં. અ (નહિ) + સહ
(સાથે) + કાર (કામ) + વાદ (અમ)]
પુ. સાથ ન જાણતો હોય તેવો મત.

અસહકારવાદી ૧. [સં. અ (નહિ) + સહ
(સાથે) + કાર (કામ) + વાદ (અમ) +
વાદ (વાદ)] જ. અસહકારનો સિદ્ધાંત મઠવ
કરનાર માણસ.

૨. વિ. અસહકારવાદમાં માનનાર.

અસહકારી ૧. [સં. અ (નહિ) + સહ
(સાથે) + કારિ (કાર)] જ. અસહ-
કારમાં ભેગવેલ માણસ.

૨. વિ. અસહકારને લગતું.

૩. વિ. સાથ ન જાળનાર.

અસહન ૧. [સં. અ (નહિ) + સહ
(અમ) + ન (નામ બાબતમાં પ્રલય)]
પુ. દુરમન; સત્તુ.

૨. જ. દરમુજબ ન કરવાપણું; અસહિષ્ણતા.

૩. વિ. સહન નહિ કરનાર; ક્રમા વગરનું.

અસહનશીલ ૧. [સં. અ (નહિ) + સહન
(અમ) + શીલ (સ્વભાવ)] વિ. અ-
સહિષ્ણ; સહન કરવાની શક્તિ વિનાનું.

૨. વિ. કુદમિલન; કુમાખી.

અસહનશીલતા ૧. [સં. અ (નહિ) +
સહન (અમ) + શીલ (સ્વભાવ) + તા
(પણું)] છી. અસહિષ્ણતા; સહન કરવાની
શક્તિ ન હોવાપણું.

૨. છી. કુમાખીપણું.

અસહનીય [સં. અ (નહિ) + સહ
(અમ) + નીય (નિય)] વિ. સહન ન
કર્તે એવું; અસલ.

અસહભાવ [સં. અ (નહિ) + સહ (સાથે)
+ ભાવ (હોવાપણું)] પુ. સાથે ન હોવાપણું;
ભુલું હોવું તે.

અસહમાન [સં. અ (નહિ) + સહ
(અમ) + માન (વર્તમાનપણુંનો પ્રલય)]
વિ. અહુર; ઉત્તેજન.

અસહયોગ ૧. [સં. અ (નહિ) + સહ
(સાથે) + યોગ (એકત્વ)] પુ. અસહકાર;
સાથે મળીને કામ ન કરવાનો ભાવ.

૨. પુ. સાથે મળી કામ ન કરવાનો સિદ્ધાંત;
'નોન-મેઓપરેટન'.

અસહયોગવાદ [સં. અ (નહિ) + સહ
(સાથે) + યોગ (એકત્વ) + વાદ (અમ)]
પુ. સાથે મળીને કામ ન કરવાનો સિદ્ધાંત.

અસહયોગવાદી ૧. [સં. અ (નહિ) + સહ
(સાથે) + યોગ (એકત્વ) + વાદ (અમ)
+ વાદ (વાદ)] જ. સાથે મળીને કામ ન
કરવાનો સિદ્ધાંત માનનાર મનુષ્ય.

૨. વિ. અસહયોગનો સિદ્ધાંત મઠવ કરનાર.

અસંક્રાંત

અસહ્ય [અ. સહ્ય (સહેલું) + યજમાન (યજ્ઞ)] વિ. સાંધી સહેલું.
 અસહ્યાનુભૂતિ [સં. અ (નહિ) + સહ્યાનુભૂતિ (સ્વિકૃત)] જો. સામ્યી ન હોવાપણું.
 અસહ્યાળ ૧. [અ. સહ્ય (સહેલું) + અલ્પ (લગુ)] પુ. વ. વ. દરબારમાં બેસનાર માન બાપવા લાગ્યે માણસો.
 ૨. [અ. સહેલ (મલિ) + અલ્પ (લગુ)] પુ. વ. વ. માલિકો.
 અસહ્યાળ ૧. [સં. અ (નહિ) + સહ્ય (સાધી)] વિ. એકલું; સંગ્રામ વગરનું.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + સહ્ય (મલિ)] વિ. નિસધાર; લાચાર; મદદ વગરનું.
 ૩. વિ. મિત્ર વિનાનું; સહ્યર રહિત.
 અસહ્યાલતા ૧. [સં. અ (નહિ) + સહ્ય (મલિ) + તા (પણું)] જો. અન્યાયતા; લાચારી; નિસધારપણું.
 ૨. જો. મિત્ર રહિતપણું; હોમતી ન હોવાપણું.
 ૩. જો. સંગ્રામ ન હોવો તે એકલું હોવાપણું.
 અસહ્યાર [અ.] ન. વ. વ. નજીકનાં સગાં. તેમાં અંદરઅંદર લગ્ન થઈ શકે નહિ.
 અસહિત ૧. [સં. અ (નહિ) + સહિત (સાથે)] વિ. અત્યુ.
 ૨. વિ. એકલપેદા સ્વભાવનું.
 ૩. વિ. સાથ વિનાનું; સંગ્રામ વગરનું.
 અસહિતબ્ધ લુપ્તો અસંગ.
 અસહિષ્ણુ ૧. [સં. અ (નહિ) + સહ (સહન કરવું) + ણિ (સ્વભાવ અવાજના પ્રત્યય)] વિ. અદેખું; ઈર્ષાળુ.
 ૨. વિ. ક્રોધાળુ.
 ૩. વિ. તુલ્યમિત્તલ; બાકસ સ્વભાવવાળું.
 ૪. વિ. નાણુક; સહન ન કરી શકનાર.
 ૫. વિ. મતભેદ સાંખ્યી ન થઈ એવું; અનુધર.
 ૬. વિ. માણ નહિ કરનાર; અમુક.
 અસહિષ્ણુતા ૧. [સં. અ (નહિ) + સહિષ્ણુ (સહન કરે એવું) + તા (પણું)] જો. અદેખાર્થ; ઈર્ષા.
 ૨. જો. ક્રોધાળાપણું.
 ૩. જો. ખમી ન થઈ એવો સ્વભાવ; અ-સહનશીલતા.
 ૪. જો. તુલ્યમિત્તલ.
 ૫. જો. મતભેદ સાંખ્યની અસહિષ્ણુતા; અનુ-ધરતા.
 અસહી [સં. અ (નહિ) + સહ (સહન કરવું)] વિ. ખીજની ચાલી ન બેઠે શકનાર; ખીજનું સુખ બેઠેને બગાડતું ઈર્ષાળું; અદેખું.

અસહ્ય [સં. અ (નહિ) + સહ્ય (યજમાન તેવું)] વિ. ખમી ન શકાય એવું; દુસ્સહ; સાંખી ન શકતું.
 અસહ્યવેદના [સં. અ (નહિ) + સહ્ય (ખમી શકાય એવું) + વેદના (પીડા)] જો. સહન ન થઈ શકે એટલું દુઃખ.
 અસહ્યવ્યૂહ [સં. અ (નહિ) + સહ્ય (ખમી શકાય એવું) + વ્યૂહ (લશ્ચની યોજના)] પુ. હંફૂલ નામની લશ્ચરી રચનાનો એ નામનો એક પ્રકાર. જેમાં લશ્ચરની બને પાંચ ફેલાવેલી હોય છે.
 અસળ (અળ) [સં. અ (નહિ) + સળવું (છવાટ પાડી)] વિ. કંપ વગરનું; જેમાં છવાટ ન પડી હોય એવું.
 અસળો [સં. અંચલ (અપાતલ છેલ્લો)] પુ. સંકરને અપાવણું લગતું.
 અસંકર ૧. પુ. (અધિ) બે ૩ વધારે શાસ્ત્ર અથવા વસ્તુ સ્વરૂપ વચ્ચે રહેલો મૂળ તથાવત; 'મિશ્રિત'.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + સંકર (મેળવણી)] વિ. શુદ્ધ; બેળસેળ વિનાનું.
 અસંકલિત ૧. [સં. અ (નહિ) + સંકલિત (એકાગ્ર)] વિ. (અધિ) અમુક વસ્તુ એટલે વાંચના બાવ ૧૫ છતાં લેખી સાથે નહિ બેળાપેલ.
 ૨. વિ. વધતા બોલ અને બાબત મુખ્ય જેવાં મિદ્યમી એકાગ્ર ન હોય એવું; 'અન-કનેક્ટેડ'.
 ૩. વિ. સંમંથ વિનાનું; નિરાળું; અધ્યક્ષ; શૂન.
 અસંકલ્પ ૧. [સં. અ (નહિ) + સમ્ (સરી રીતે) + કલ્પ (નિશ્ચય કરવો)] પુ. અનિશ્ચય; બોક્ષ ન હોવાપણું.
 ૨. વિ. જેને માટે નિશ્ચય થઈ ન હોય એવું.
 ૩. વિ. નકો નહિ એવું; અબોક્ષ; અનિશ્ચિત.
 અસંકલ્પિત ૧. [સં. અ (નહિ) + સમ્ (સરી રીતે) + કલ્પિત (નિશ્ચય કરવો)] વિ. નકો નહિ કરેલું.
 ૨. વિ. નહિ ધારેલું.
 અસંકીર્ણ ૧. વિ. ઇંદના એક વર્ણનું.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + સમ્ (સાથે) + કીર્ણ (વેરકું)] વિ. ભૂકું; શૂનું; અનિશ્ચિત.
 ૩. વિ. શુદ્ધ; એટલાજ નિશ્ચય; સ્પષ્ટ; ખુદ્ધ.
 અસંકીર્ણપદાર્થ [સં. અ (નહિ) + સંકીર્ણ (મેળવેલ વસ્તુ) + પદાર્થ (વસ્તુ)] પુ. મૂળ વસ્તુ; તત્ત્વ; 'એલિમેન્ટ'.

અસંકીર્ણપદાર્થ [સં. અ (નહિ) + સમ્ (સાથે) + કીર્ણ (વેરકું) + પદાર્થ (અવસ્થા)] જો. પાકો ઘણો.
 અસંકુચિત ૧. [સં. અ (નહિ) + સંકુચિત (સાકું)] વિ. ઉગર; વિશાળ મનનું.
 ૨. વિ. મોટું; સાંકું નહિ તેવું.
 અસંકુચિતતા ૧. [સં. અ (નહિ) + સંકુચિત (સાકું) + તા (પણું)] જો. ઉગરપણું; મનની વિશાળતા.
 ૨. જો. મોટાપણું; વિશાળતા.
 અસંકુલ ૧. [સં. અ (નહિ) + સંકુલ (સાંકું)] પુ. ખસોળો માર્યું; વિશાળ રસ્તો.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + સંકુલ (ખીચ)] વિ. ખુદ્ધ; ખીચોખીચ ન હોય એવું.
 ૩. [સં. અ (નહિ) + સંકુલ (સંમંથ વગરનું)] વિ. એકબીજાને વિરોધ ન હોય એવું; પરસ્પર અવિરુદ્ધ.
 અસંકેત [સં. અ (નહિ) + સંકેત (શાસ્ત્ર)] વિ. નિનસરતી; ક્યાર વગરનું.
 અસંકોચ ૧. [સં. અ (નહિ) + સંકુચ (ખામણું)] પુ. કરમલી ન હોવાપણું.
 ૨. પુ. તમી ન હોવાપણું.
 ૩. પુ. ગિચાનું નહિ તે.
 ૪. પુ. અન્ય ન લાગવાપણું.
 ૫. [સં. અ (નહિ) + સંકોચ (સંકાપ)] પુ. સંકાપનો અભાવ.
 ૬. પુ. સ્પષ્ટતા.
 અસંકોચે = ખુદ્ધી રીતે; સ્પષ્ટપણે; અભાવના વિના.
 અસંકોચનીય [સં. અ (નહિ) + સંકુચ (સાકું) + નીય (એવું)] વિ. હળવ નહિ એવું.
 અસંકોચનીયતા [સં. અ (નહિ) + સંકોચનીય (સાકાય એવું) + તા (પણું)] જો. હળવાથી બોધું ન શકાય એવું હોવાપણું.
 અસંકોચ [સં. અ (નહિ) + સમ્ (સાથે) + કુપ્ (ઉદારાવું) + વ (એવું)] વિ. અન-લગી નહિ હોયું; અભાવ પામ્યા વિનાનું; અવેશમાં નહિ આવેલ.
 અસંકાંત ૧. [સં. અ (નહિ) + સંકમ્ (સાકાય એવું) + તા (પણું)] વિ. એક અન્યાયથી ખીજે નહિ મળેલું.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + સંકમ્ (ખીજ પાડવું) + તા (પણું)] વિ. નહિ બોગમળેલું.

અસંખ્યાતમાસ [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા (ગણવ વચ્ચે) + માસ (ખંડિતે)]
 પુ. અધિમાસ; પુરુષોત્તમ ખંડિતો; એ માસ-
 માસમાં સર્વ ખીછ શરિર્માં ન ભવ તે
 ખંડિતો; અગમાસ.

અસંખ્યાતિમાસ [સં. અ (નહિ) + સંખ્યાતિ
 (સમંતુ એક શરિર્માંથી ખીછ શરિર્માં ગમન)
 + માસ (ખંડિતે)] પુ. અગમાસ; અધિક-
 માસ.

અસંખ્યાસહ [સં. અ (નહિ) + સંખ્યાસ
 (મિત્ર)] વિ. સારા રૂણવાળું; શુભ; સારું.

અસંખ્યાસા [સં. અ (નહિ) + સાંખ્યા
 (હાકું હા)] પુ. સારું પરિણામ હોવાપણું.

અસંખ્યાસ [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા
 (હા)] વિ. શાંતું; દૂંઠું નહિ એવું.

અસંખ્યાસ ૧. [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા
 (હા)] પુ. દૂંઠું ન હોવાપણું; વિસ્તાર
 હંખણું.

૨. વિ. વિસ્તારવાળું; દૂંઠાણું નહિ એવું.

અસંખ્યાસનીય ૧. [સં. અ (નહિ) +
 સંખ્યા (હા) + નીય (એવું)]
 વિ. દૂંઠાણું અપામ નહિ એવું.

૨. વિ. હોવ તેથી થોડી અપામાં એનો
 સમાવેશ ન થઈ શકે એવું; અસંખ્યાસનીય.

અસંખ્યા ૧. [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા (ગણ)
 વિ. નીચર; ખીછ વચ્ચે.

૨. [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા (સંકેત)]
 વિ. સંખ્યા વિનાનું; સંકેત વચ્ચે.

અસંખ્યા ૧. [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા
 (ગણ)] વિ. અતિશય; ઘણું જ; બેશુમાર;
 એની મણગી ન થઈ શકે એવું.

૨. વિ. સંખ્યાથી ન જણાવી શકાય એવું.
 એની, વર્તુળ એટલે દૂંઠાણાના પરિધ અને
 વ્યાસ વચ્ચેનું મુજોતર.

અસંખ્યાગુણ [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા
 (ગણ) + ગુણ (ગુણ)] વિ. અસંખ્યાત-
 ગુણ; અસંખ્યાત.

અસંખ્યાતા [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા
 (ગણ) + તા (પણું)] કો. અણુવ નહિ
 એટલું હોવાપણું; અપારતા; અસંખ્યાપણું.

અસંખ્યાત્ય લુપ્તો અસંખ્યાત્ય.

અસંખ્યાધા ૧. વિ. અપાર; ઘણું જ.

૨. [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા (ગણ) +
 ધા (રીત જવાબદાર પ્રત્યય)] જ. ઘણી
 રીતે; અનેક પ્રકારે.

અવગુણ અસંખ્યાધા પ્રમાણ,

પિત્તે અ તે હાક છે.

સામ્ય

અસંખ્યાપણું [અ (નહિ) + સંખ્યા (ગણ) +
 પણું (નામ જવાબદાર પ્રત્યય)] જ. અપારતા;
 અણુવ નહિ એટલું હોવાપણું.

અસંખ્યાભાવ વિ. અસંખ્યાત્યો ભાવ; ઘણું
 નાનો ભાવ.

અસંખ્યાત [સં. અ (નહિ) + સંખ્યાત
 (ગણવ)] વિ. અમર્યાદ; અશુમાર.

અસંખ્યાતગુણહાનિ [સં. અસંખ્યાત (પણું)
 + ગુણ (ગુણ) + હાનિ (નાશ)]
 કો. (કેન) વસ્તુમાં થતી અસંખ્યાત્ય
 હાનિ માટેની એક. લુપ્તો અસંખ્યાત્યહાનિ.

વસ્તુમાં સર્વજ્ઞ અણુવગુણ પામ્યાં ભવ છે
 તે તેને જ પ્રમાણે હાનિ અને જ પ્રમાણે રહિ
 થય જ છે એ-સંખ્યાત્યહાનિ, અસંખ્યાત-
 યાહાનિ, અનંતતાહાનિ, સંખ્યાત્યહાનિ,
 અસંખ્યાત્યહાનિ અનંતતાહાનિ.

અણુવગુણ

અસંખ્યાતપ્રદેશ [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા
 (ગણ) + પ્રદેશ (જગત)] વિ. (કેન) ધર્મો પર-
 માણ્યની ગતેશ.

અસંખ્યાતપ્રદેશત્વ [સં. અ (નહિ) +
 સંખ્યા (ગણ) + ત (વ્યવસ્થાને પ્રત્યય)
 + પ્રદેશ (જગત) + ત્વ (પણું)] જ. ઘણું
 પરમાણ્યું બનેલું હોવાપણું.

અસંખ્યાતભાગહાનિ [સં. અ (નહિ)
 + સંખ્યા (ગણ) + ત (વ્યવસ્થાને પ્રત્યય)
 + ભાગ + હાનિ (નાશ)] કો. કેનમત
 પ્રમાણે જ પ્રમાણ પાડેનું એક અસંખ્યાતમા
 ભાગની એટલે ઘણું થોડા ભાગની પુરુષાની.
 લુપ્તો અસંખ્યાત્યહાનિ.

અસંખ્યાતવર્ણવર્ણી [સં. અ (નહિ) +
 સંખ્યા (ગણ) + ત (વ્યવસ્થાને પ્રત્યય) +
 વર્ણ (વસ્તુ) + વર્ણવર્ણ (વસ્તુ)] વિ. ઘણું
 વર્ણ સુધી જમાનાર.

અસંખ્યાતા [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા
 (ગણ) + ત (વ્યવસ્થાને પ્રત્યય)]
 વિ. બેશુમાર; અતિશય.

અસંખ્યાતાલુક [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા
 (ગણ) + ત (વ્યવસ્થાને પ્રત્યય) + અલુક
 (નાનામાં નાનો ભાગ) + લુક (વસ્તુ)]
 પુ. (કેન) અમર્યાદ અણુવો બનેલો સંખ્ય
 એટલે અણુવો.

અસંખ્યાત પરમાણુઓને સંખ્ય અસંખ્યાતા-
 લુક હોવાનું છે.

વત્તવાર્થવચન

અસંખ્યાંશ [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા
 (ગણ) + અંશ (ભાગ)] પુ. ઘણી ન
 શકાય એટલામાં ભાગ; અસંખ્યાત્યો ભાગ.

અસંખ્યા ૧. પુ. વિષય. તેમનામાં સંખ્યા
 એટલે નામ રૂપ એક નથી.

૨. [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા (વિચારમાં
 આવે સમ તેવું)] પુ. વિષય. તેઓ અમર્યાદ
 એટલે વિચારણામાં આવે ન શકે તેવું
 હોવાથી અસંખ્યા હોવાનું છે.

૩. જ. ઘણી મોટી સંખ્યા.

૪. [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા (ઘણી
 સામ્ય એટલું)] વિ. અમર્યાદ; અપરિણામ; ઘણી
 ન શકાય એટલું; અસંખ્યા; સંખ્યાને હાલથી
 મરેલું.

૫. [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા (ઘણી
 સામ્ય એટલું)] વિ. ઘણીમાં નહિ અપર્યાપ્ત
 માત્ર હાલમાંથી ઘણી શકાય એવું. એમ,
 અપર્યાપ્ત અને સામ્યોપમા કાળ.

અસંખ્યાંશકાલ [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા
 (ઘણી સામ્ય એટલું) + કાલ (વખત)]
 પુ. અસંખ્યાત્યો વખત; ઘણો લાંબો સમય.
 એમ, ઉત્સર્જિત એટલે ઘણો કાળ, અવ-
 સર્જિત એટલે ઊતરતો કાળ.

અસંખ્યાંશગુણ [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા
 (ઘણી સામ્ય એટલું) + ગુણ (ગુણ)]
 વિ. અસંખ્યાત્યગુણ.

અસંખ્યાંશ [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા
 (ઘણી સામ્ય એટલું) + અંશ (ભાગ)]
 પુ. અસંખ્યાત્યો ભાગ.

અસંખ્યા ૧. પુ. (સંખ્યા) આદ્ય પુરુષ.

૨. પુ. ઈશ્વર; પરમાત્મા. તે મોઠ વિનાના છે.

૩. પુ. (કેન) જન, વસ્તુ વચ્ચેનો સંબંધ
 તથા ક્રોધ, માન, માયા, લોભ વચ્ચેનો
 આદ્ય.

૪. [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા (ગણ)]
 પુ. અણુવ. તે અસંખ્યાત્ય વિન્યા છે.

૫. [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા (સંખ્યા)]
 પુ. (કેન) મોઠ; મુક્તિ. તેમાં સંસારની સાથે
 સંબંધ રહેતો નથી.

૬. પુ. મોઠ ન હોવાપણું; અનાસક્તિ.

૭. પુ. વિદ્ય ન હોવાપણું.

૮. પુ. સંબંધ ન હોવાપણું.

૯. પુ. (કેન) સિદ્ધ ભગવાન; મુક્તિ. તે
 ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ વચ્ચેના છે.

૧૦. [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા (સંખ્યા)]
 પુ. સોનાનો અણુવ.

૧૧. વિ. અણુવ વચ્ચે.

૧૨. વિ. અનાસક્તિ. કુનિવાદનીના સંબંધથી
 દૂરેલું.

૧૩. વિ. લુપ્ત; અણુવ; અણુવ.

પ્રકરના છે: સંતી અને અસંતી. આત્મવિતાના સંયોજથી આવે તે સંતી અને તે સિવાય એટલે અમુક સંયોજો એટલા વધારી ઉત્પન્ન થાય તે અસંતી. જેમકે, જાણ અને વાણના એટલા વધારી અનેક જાતની જવાબ ઉત્પન્ન થાય છે. આજે જવે અસંતી કરેલા છે. સંતી જવને પાંચ પ્રકાર અને મન હોય છે, અસંતી જવને મન હોતું નથી.

અસંત ૧. [અ (નહિ) + સંત (સત્)]

પું. અસંત માણસ; દુર્જન; અસંતોષ.

૨. પું. દેવ; હનવ.

કાવ્ય કુલ દેવજન, મુસિયુ અસુર કાશ્યપ,
માયાપી સતિ કિન્નર દેવતા કુર અનંત.
પિતૃભયુગેષ

૩. વિ. અધર્મી; અપવિત્ર.

૪. વિ. (કૈન) અવિદ્યમાન; ખોટું.

૫. વિ. કુદ્ધ; નાર; અસન.

અસંતતિ ૧. [સં. અ (નહિ) + સંતતિ (અસત)] ક્રી. અનંત ધારા ન હોવા-
પણું.

૨. [સં. અ (નહિ) + સંતતિ (ઓવાર)]
ક્રી. હોરસ ન હોવાપણું; વાંઝિપણું; નિર્વચતા.

૩. વિ. ધાર વિનાનું.

૪. વિ. અગત્ય થયું ન હોવ એવું; વાંઝિયું.

અસંતપ્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + સંતપ્ત (કુષ્ઠ)] વિ. ઉકળાટ વિનાનું; પીગ વગરનું;
સંતપ્ત રહ્યા; શાંત.

૨. [સં. અ (નહિ) + સંતપ્ત (વેદ)]
વિ. અરમ ન થયેલું.

૩. [સં. અ (નહિ) + સંતપ્ત (ખરે)]
વિ. નહિ થયેલું.

અસંતપ્તિ [અસંત (અસન) + પ્તિ
(વિષય)] ક્રી. અનર્થ અસન વધણું.

અસંતાન ૧. [સં. અ (નહિ) + સંતાન (જેમ)] પું. વાંઝિપણું; હોરસ ન હોવાં તે.

૨. [સં. અ (નહિ) + સંતાન (વિસ્તાર)]
પું. વિસ્તારનો અભાવ.

૩. વિ. હોરસ વગરનું; વાંઝિયું.

૪. વિ. વિસ્તાર વિનાનું.

અસંતાપ ૧. [સં. અ (નહિ) + સંતાપ (પ્રતાપ)] પું. પ્રતાપ ન થવાપણું.

૨. [સં. અ (નહિ) + સંતાપ (કુષ્ઠ)]
પું. આધિ ન હોવાપણું; બેરિસાર.

૩. વિ. ઉદ્વેગ વિનાનું.

અસંતુષ્ટ ૧. [સં. અ (નહિ) + સંતુષ્ટ (પ્રસ)] વિ. નાપુર; અસત્ય; નારાજ;
પ્રતારાજ; અશ.

૨. [સં. અ (નહિ) + સંતુષ્ટ (સંતોષ
પામેલ)] વિ. સંતોષ નહિ પામેલું; અતૃપ્ત.

અસંતુષ્ટા ૧. [સં. અ (નહિ) + સંતુષ્ટ
(સંતોષાયે) + યા (નારીબલિયે પ્રત્યય)]
વિ. ક્રી. ધરાય વગરની; અતૃપ્ત.

૨. [સં. અ (નહિ) + સંતુષ્ટ (પ્રસ) + યા
(નારીબલિયે પ્રત્યય)] વિ. ક્રી. નાપુર થયેલી.

અસંતુષ્ટિ ભુગો અસંતોષ.

અસંતોષ ભુગો અસંતોષ.

અસંતોષ ૧. [સં. અ (નહિ) + સંતુષ્ટ
(પ્રસ)] પું. અસંતોષતા; નારાજ.

૨. [સં. અ (નહિ) + સંતુષ્ટ (અપ્રસ
વતી)] પું. વૃત્તિ ન હોવાપણું; કોમ; વૃષ્ટ્યા.

અસંતોષકારક [સં. અ (નહિ) + સંતોષ
(વૃત્તિ) + કરક (કર્તા)] વિ. વૃત્તિ ન
કરે એવું; મન મનાવી ન શકાય.

અસંતોષણીય [સં. અ (નહિ) + સંતુષ્ટ
(વૃત્તિ) + ણીય (યોગ)] વિ. ધરાય
નહિ એવું; વૃષ્ટ્યાયણું.

અસંતોષિત [સં. અ (નહિ) + સંતોષિત
(સંતોષ પમાડે)] વિ. સંતોષ નહિ પમાડેલું;
વૃત્તિ અપાવ વગરનું.

અસંતોષી [સં. અ (નહિ) + સંતોષિત
(પ્રસ)] વિ. નાપુર. ભુગો અસંતુષ્ટ.

અસંદિગ્ધ ૧. [સં. અ (નહિ) + સંદિગ્ધ
(સંભવ)] વિ. ચોક્કસ; નહી; સત્ય
વગરનું; સંદેહ રહ્યા.

૨. વિ. દેખાતું બંધ નહિ થયેલું.

અસંદિગ્ધાહી [સં. અ (નહિ) + સંદિગ્ધ
(સંભવ) + આહિ (કેનાર)] વિ. ચોક્કસ
રૂપે ભણાવવાળું.

પાંચ દિવસો અને એક મહા એક સાપ્તમી
નાર અવિદ્યમાન અવસ્થા, છતાં આદિ રૂપી
એ બોલીત કૌર વાચ છે તે વાચા કાશ્યપના
અને વિરજની વિવિધતાથી નાર નાર ભવના
આવ છે. એમને-જુગાહી, અપમાહી, અવિદ્ય-
માહી, અવિદ્યમાહી, કિમમાહી, અકિમમાહી,
અનિવિતમાહી, નિવિતમાહી, અસંદિગ્ધમાહી,
સંદિગ્ધમાહી, કુવમાહી, અકુવમાહી.

તત્વાર્થસૂત્ર

અસંદિગ્ધતા [સં. અ (નહિ) + સંદિગ્ધ
(સંભવ) + તા (પણું)] ક્રી. નહીંપણું;
સંદેહ ન રહેવો તે; સંસય વિનાનું હોવાપણું.

અસંદિગ્ધ્ય [સં. અ (નહિ) + સંદિગ્ધ
(સંભવ) + ત્વ (પણું)] વ. નહીંપણું;
અસંદિગ્ધતા.

અસંદિગ્ધ્યપણું [અ (નહિ) + સંદિગ્ધ
(સંભવ) + પણું (નાય વ્યાખ્યા
પ્રત્યય)] વ. ચોક્કસ હોવાપણું; અસંદિગ્ધતા.

અસંદિગ્ધા ૧. [સં. અ (નહિ) + સંદિગ્ધ
(સંભવ) + યા (નારીબલિયે પ્રત્યય)]
ક્રી. સંસય વગરની ભાષા.

૨. ક્રી. રજા બોલી.

અસંદિગ્ધિ [સં. અ (નહિ) + સંદિગ્ધ (સંદેહ
રેવાપણું)] વિ. એવે અગર આપણમાં આવી
ન હોવ એવું.

અસંદીન ૧. પું. બરલી અને ખજૂ ફો
નહિ એવો બેદ.

૨. વ. (કૈન) પંકર દિવસ સુધી પાણીમાં
મુસાફરી કરવી પડે એટલું દૂર ડેઠાવું; સિદ્ધ-
હોય વગેરે.

અસંદેહ [સં. અ (નહિ) + સંદેહ (સંક)]
પું. સંસય ન હોવાપણું; નિશ્ચિતા.

અસંધાન ૧. [સં. અ (નહિ) + સંધાન
(જોડણ)] વ. ઉદેશનો અભાવ.

૨. વ. ભુકું પાતું તે.

૩. વ. ભોમણનો અભાવ.

૪. વ. સમાચાર કે પત્રો મળતો ન હોવાપણું.

અસંધારા [સં. અધિગ્ધ (માહ) + ધારા
(ધાર)] ક્રી. સંકરના સિમ પર પાણીનો
માહ અધિગ્ધ કરવામાં વપરાતું વાસણ; અગતી.

અસંધિ ૧. [સં. અ (નહિ) + સંધિ
(જોડણ)] પું. એ સંધનું નહિ થતું ભોમણ-
જેમકે. દિવસને કોઈ ઈ, ઊ અને એ હોય
અને પછી સ્વર આવે તો સંધિ થાય નહિ.
જેમકે, સંસ્કૃતમાં 'મિત્રે અદતઃ' માં 'એ',
પછી 'અ' હોય છતાં સંધિ થયેલ નથી.

૨. પું. એ સ્વરનો સંયોગ ન થવાપણું. જેમકે,
અક્ષરથી સંધમાં 'અ' અને 'ઝ' ની સંધિ
થઈ નથી.

૩. [સં. અ (નહિ) + સંધિ (સુલેહ)]
પું. સુલેહ ન હોવાપણું.

૪. વિ. નહિ જોડેલું.

૫. વિ. મુકા; સ્વતંત્ર; છડું.

અસંધિત ૧. [સં. અ (નહિ) + સંધિત
(જોડે)] વિ. નહિ જોડેલું.

૨. [સં. અ (નહિ) + સંધિત (સંધિત)]
વિ. સંધા વિનાનું; અખંડ.

અસંધિય ૧. [સં. અ (નહિ) + સંધિય
(જોડણ)] વિ. જોડી ન થાય એવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + સંધિય (સંધિ કર્યા
એવું)] વિ. સંધિ ન કરવા એવું.

અસંન [સં. અ (નહિ) + સંત (સાનવાળું)]
વિ. અકુસમળતું; અમી છુદિયું; સાન વિનાનું.
માતા વડુ કપાલ છવો કોણો વાળ અસંન.

કનકાસ

અસંનક ૧. [સં. અ (નહિ) + સંનક
(બધાયે)] વિ. અહંકારી; અમર; ધર્મી.

૨. વિ. ઉપજ થયેલું; અ-એલું.

૩. વિ. તેવાર ન હોવ એવું; અતપર.

૪. વિ. પોતાને જુદુ બણેલ માનનાર.

૫. [સં. અ (નહિ) + સંનક (અન્ન
પથું)] વિ. હાથના ધારણ કર્યા વિનાનું.

અસંનપદ્ય [અ (નહિ) + સંન (સાનવાળું) + પદ્ય (નામ બનાવનાર પ્રલય)] જ. અસંન સમજા; કમઅકલ; કામી શુદ્ધિ; અગાન.

અસંનિકર્ષ ૧. [સં. અ (નહિ) + સંનિકર્ષ (નચપદ્ય)] પુ. છેડું હોવાપદ્ય; દરખાસ.
૨. વિ. દરનું; આપેનું.

અસંનિકૃષ્ટ [સં. અ (નહિ) + સંનિકૃષ્ટ (પાસેનું)] વિ. આપેનું; દરનું.

અસંનિધાન ૧. [સં. અ (નહિ) + સંનિધાન (પાસેપદ્ય)] જ. દરખાસ; આપે હોવું તે.

૨. જ. નજર આગળ ન હોવાપદ્ય; ગેરહાજરી.
૩. જ. વિશ્વાસ; અહા.

અસંનિધિ [સં. અ (નહિ) + સંનિધિ (પાસેપદ્ય)] જી. દર હોવું તે; દરખાસ.

અસંનિહિત ૧. [સં. અ (નહિ) + સમ (સારી રીતે) + નિહિત (સ્થાપેલ)] વિ. ખોટી રીતે મૂકેલ; સારી રીતે નહિ સ્થાપેલ.

૨. [સં. અ (નહિ) + સંનિહિત (પાસેપદ્ય)] વિ. દરનું; આપે હોવું એવું; છેડું.

અસંપતિ ૧. [સં. અ (નહિ) + સંપતિ (સમૃદ્ધિ)] જી. આગાહી ન હોવાપદ્ય; અસમૃદ્ધિ.

૨. [સં. અ (નહિ) + સંપતિ (અન)] જી. દોષત વિનાની સ્થિતિ; મરીજાઈ.

અસંપત્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + સંપત્ત (પૂર્ણ)] વિ. અપૂર્ણ; અપૂર્ણ.

૨. [સં. અ (નહિ) + સંપત્ત (કેવલ કે અલગાવને પામેલ)] વિ. કેવલ કે અલગાવને નહિ પામેલ.

૩. [સં. અ (નહિ) + સંપત્ત (મેળવેલ)] વિ. નહિ મળેલ; અપ્રાપ્ત.

૪. [સં. અ (નહિ) + સંપત્ત (પેશાવાળું)] વિ. સમૃદ્ધિ વગરનું; સંપત્તિ રહિત.

અસંપત્તતા ૧. [સં. અ (નહિ) + સંપત્ત (પૂર્ણ) + તા (પદ્ય)] જી. અપૂર્ણતા; આમી.

૨. [સં. અ (નહિ) + સંપત્ત (મેળવેલ) + તા (પદ્ય)] જી. અપ્રાપ્તિ; નહિ મળવું તે.

૩. [સં. અ (નહિ) + સંપત્ત (આગાહીવાળું) + તા (પદ્ય)] જી. અસમૃદ્ધિ; કિનતા; મરીજાઈ.

૪. જી. (કૌન) એક ક્રિયા બીજી ક્રિયાને વિષ્ણુ ૧૫ ન થવા પામે એ સ્થિતિ.

૫. [સં. અ (નહિ) + સંપત્ત (કેવલ કે અલગાવને પામેલ) + તા (પદ્ય)] જી. કેવલ કે અલગાવને પામેલ ન હોવાપદ્ય.

અસંપર્ક ૧. [સં. અ (નહિ) + સંપર્ક (સંબંધ)] પુ. ન જોવાપદ્ય વસ્તુ.

૨. પુ. સંબંધ ન હોવાપદ્ય.

અસંપર્કિય ૧. [સં. અ (નહિ) + સંપર્કિય (સંબંધ ધરાવતો)] વિ. અસંપર્ક; ન જોવાપદ્ય.

૨. વિ. સંબંધ ન ધરાવતો એવું; સંપત્તિ માટે અપોગમ.

અસંપ્રદિત વિ. (કૌન) ન મળેલ; અપ્રદાન.

અસંપૂર્ણ [સં. અ (નહિ) + સંપૂર્ણ (પૂર્ણ)] વિ. અપૂર્ણ; પૂર્ણ નહિ કરેલું; અધૂરું.

અસંપૂર્ણતા [સં. અ (નહિ) + સંપૂર્ણ (પૂર્ણ) + તા (પદ્ય)] જી. અપૂર્ણતા; અધૂરપ.

અસંપૂર્ણ ૧. [સં. અ (નહિ) + સંપૂર્ણ (મેળવેલ)] વિ. અસંપૂર્ણ; મેળ નહિ આવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + સંપૂર્ણ (પિત્ત)] વિ. અસંપૂર્ણ; નહિ મેળવેલું; અલગ; છુટું.

૩. વિ. તરબોળ નહિ થયેલું.

અસંપ્રકૃતિ [સં. અ (નહિ) + સમ (સારી રીતે) + પ્રકૃતિ (અવેશ મળેલ કરેલ)] વિ. ખાન વિનાનું; નહિ સત્કારાયેલું.

અસંપ્રકાશ ૧. [સં. અ (નહિ) + સંપ્રકાશ (તાંવિર્લંબાળું)] પુ. (રોય) રોય એટલે અલગાવ લાપ્ત, ઘાન એટલે અલગાવ તે અને તત્વા એટલે અલગાવના એક વચસી એટલે નિર્વિચાર સમાધિ. તેના ચાર એક છે: વિચારાનુગમ, વિચારાનુગમ, અનંતાનુગમ અને અસ્થિતાનુગમ.

૨. વિ. ઘાતા, રોય વગેરેના એક વચસી; નિર્વિચાર.

૩. [સં. અ (નહિ) + સમ (સારી રીતે) + પ્રકાશ (અલેવ)] વિ. સારી રીતે નહિ અલેવ.

અસંપ્રકાશવોગ [સં. અસંપ્રકાશ (એક અલગ સમાધિ) + વોગ] પુ. (વોગ) રાજવોગના બે પ્રકાર મહિનો એ નામનો એક મેનની પાંચ ભતની વૃત્તિનો નિમ્ન; ચિત્તની સંવચરાણી અવસ્થામાં જતો વોગ. એક વાર રજુલુ છે અને બીજી વાર છે એ બેની વચે ચિત્તની એવી દશા હોય છે કે જે વખતે તેને પ્રવૃત્ત કરેલું થયું ન હોવાય અને નિરુદ્ધ કરેલું થયું ન હોવાય. અને નિરુદ્ધ થયેલા અસંપ્રકાશવોગ હોય છે.

અસંપ્રકાશવોગ [સં. અસંપ્રકાશ (એક અલગ સમાધિ) + વોગ] પુ. (વોગ) રાજવોગના બે પ્રકાર મહિનો એ નામનો એક મેનની પાંચ ભતની વૃત્તિનો નિમ્ન; ચિત્તની સંવચરાણી અવસ્થામાં જતો વોગ. એક વાર રજુલુ છે અને બીજી વાર છે એ બેની વચે ચિત્તની એવી દશા હોય છે કે જે વખતે તેને પ્રવૃત્ત કરેલું થયું ન હોવાય અને નિરુદ્ધ કરેલું થયું ન હોવાય. અને નિરુદ્ધ થયેલા અસંપ્રકાશવોગ હોય છે.

અસંપ્રકાશવોગ [સં. અસંપ્રકાશ (એક અલગ સમાધિ) + વોગ] પુ. (વોગ) રાજવોગના બે પ્રકાર મહિનો એ નામનો એક મેનની પાંચ ભતની વૃત્તિનો નિમ્ન; ચિત્તની સંવચરાણી અવસ્થામાં જતો વોગ. એક વાર રજુલુ છે અને બીજી વાર છે એ બેની વચે ચિત્તની એવી દશા હોય છે કે જે વખતે તેને પ્રવૃત્ત કરેલું થયું ન હોવાય અને નિરુદ્ધ કરેલું થયું ન હોવાય. અને નિરુદ્ધ થયેલા અસંપ્રકાશવોગ હોય છે.

અસંપ્રકાશવોગ [સં. અસંપ્રકાશ (એક અલગ સમાધિ) + વોગ] પુ. (વોગ) રાજવોગના બે પ્રકાર મહિનો એ નામનો એક મેનની પાંચ ભતની વૃત્તિનો નિમ્ન; ચિત્તની સંવચરાણી અવસ્થામાં જતો વોગ. એક વાર રજુલુ છે અને બીજી વાર છે એ બેની વચે ચિત્તની એવી દશા હોય છે કે જે વખતે તેને પ્રવૃત્ત કરેલું થયું ન હોવાય અને નિરુદ્ધ કરેલું થયું ન હોવાય. અને નિરુદ્ધ થયેલા અસંપ્રકાશવોગ હોય છે.

અસંપ્રકાશવોગ [સં. અસંપ્રકાશ (એક અલગ સમાધિ) + વોગ] પુ. (વોગ) રાજવોગના બે પ્રકાર મહિનો એ નામનો એક મેનની પાંચ ભતની વૃત્તિનો નિમ્ન; ચિત્તની સંવચરાણી અવસ્થામાં જતો વોગ. એક વાર રજુલુ છે અને બીજી વાર છે એ બેની વચે ચિત્તની એવી દશા હોય છે કે જે વખતે તેને પ્રવૃત્ત કરેલું થયું ન હોવાય અને નિરુદ્ધ કરેલું થયું ન હોવાય. અને નિરુદ્ધ થયેલા અસંપ્રકાશવોગ હોય છે.

અસંપ્રકાશવોગ [સં. અસંપ્રકાશ (એક અલગ સમાધિ) + વોગ] પુ. (વોગ) રાજવોગના બે પ્રકાર મહિનો એ નામનો એક મેનની પાંચ ભતની વૃત્તિનો નિમ્ન; ચિત્તની સંવચરાણી અવસ્થામાં જતો વોગ. એક વાર રજુલુ છે અને બીજી વાર છે એ બેની વચે ચિત્તની એવી દશા હોય છે કે જે વખતે તેને પ્રવૃત્ત કરેલું થયું ન હોવાય અને નિરુદ્ધ કરેલું થયું ન હોવાય. અને નિરુદ્ધ થયેલા અસંપ્રકાશવોગ હોય છે.

અસંપ્રકાશવોગ [સં. અસંપ્રકાશ (એક અલગ સમાધિ) + વોગ] પુ. (વોગ) રાજવોગના બે પ્રકાર મહિનો એ નામનો એક મેનની પાંચ ભતની વૃત્તિનો નિમ્ન; ચિત્તની સંવચરાણી અવસ્થામાં જતો વોગ. એક વાર રજુલુ છે અને બીજી વાર છે એ બેની વચે ચિત્તની એવી દશા હોય છે કે જે વખતે તેને પ્રવૃત્ત કરેલું થયું ન હોવાય અને નિરુદ્ધ કરેલું થયું ન હોવાય. અને નિરુદ્ધ થયેલા અસંપ્રકાશવોગ હોય છે.

ચિત્તની સંપ્રકાર વચસી અવસ્થા આપ તે અસંપ્રકાશવોગ હોવાય છે.

નિરુદ્ધ અવસ્થામાં ચિત્તનો નિરુદ્ધ સ્થિતિમાં થોડા થાય છે એટલે ચિત્ત રોહાઈ જઈને થોડાનું કાર્ય બિજુલ કરતું નથી અને અસંપ્રકાશવોગ સમાધિ હોય છે. સિદ્ધાન્તસૂત્ર

અસંપ્રાપ્ત [સં. અ (નહિ) + સંપ્રાપ્ત (મળેલું)] વિ. નહિ મળેલું; પ્રાપ્ત ન થયેલું.

અસંપ્રેક્ષ જ. અભ્યાસ હામું.

અસંપ્રેક્ષ ૧. [સં. અ (નહિ) + સંપ્રેક્ષ (સંબંધવાળું)] જ. સંબંધ વગરનું વાક્ય; અર્થ ન સમજાય એવું વાક્ય.

૨. વિ. અધ્યયન; અનુચિત.

૩. વિ. ખોટું; ભૂલું.

૪. [સં. અ (નહિ) + સંપ્રેક્ષ (અધિક)] વિ. અધિક; અસ્થિર મનવાળું; અદ્ય.

૫. વિ. કેવલ વિનાનું; અર્થ વગરનું.

૬. વિ. નહિ મળેલું.

૭. વિ. વાંકુલ; ગેરવિચારવાળું; અલગાવના અવગુ.

૮. વિ. વિરોધી; એકબીજાથી બેલું; વિપરીત.

૯. વિ. (કૌન) સંપરો કરવાની વૃત્તિ વિનાનું.

૧૦. વિ. સંબંધ વિનાનું; અસમત; જૂઠું; પચાપડું; વફા.

અસંપ્રેક્ષતા ૧. જી. અનુચિતપદ્ય.

૨. જી. ખોટાઈ; ભૂલપદ્ય.

૩. [સં. અ (નહિ) + સંપ્રેક્ષ (અધિક) + તા (પદ્ય)] જી. અધિકતા અસ્થિરપદ્ય.

૪. જી. ભોંટું ન હોવાપદ્ય.

૫. જી. કેવલ વચસી સ્થિતિ.

૬. જી. વાંકુલપદ્ય; અવગાઈ.

૭. જી. વિપરીતપદ્ય વિરોધ; બેલપદ્ય.

૮. જી. (કૌન) સંપરો કરવાની વૃત્તિ વિનાનું હોવાપદ્ય.

૯. જી. સંબંધ ન હોવાપદ્ય; અસમત.

અસંપ્રેક્ષપ્રકાશ [સં. અ (નહિ) + સંપ્રેક્ષ (મેળવાળું) + પ્રકાશ (વાચ્યોવ)] પુ. સંબંધ વગરનું બોલવાપદ્ય.

અસંપ્રેક્ષપ્રકાશી [સં. અ (નહિ) + સંપ્રેક્ષ (મેળવાળું) + પ્રકાશિન (બોલનાર)] વિ. મેળ વગરનું બોલનાર.

અસંપ્રેક્ષપ્રકાશીપદ્ય [અ (નહિ) + સંપ્રેક્ષ (સંબંધવાળું) + પ્રકાશિન (બોલનાર) + પદ્ય (નામ બનાવનાર પ્રલય)] જ. મેળ વગરનું બોલવાપદ્ય.

અસંપ્રેક્ષભાષિત [સં. અ (નહિ) + સંપ્રેક્ષ (મેળવેલું) + ભાષિત (બોલેલું)] વિ. સંબંધ વગર બોલાયેલું.

અસંખ્યાવાપી ભુજો અસંગદપ્રવાપી.

અસંખ્યા ૧. [સં. અ (નહિ) + સંગ]
 ૧. સંગ ન હોવાપણું.
 ૨. વિ. તુલ્ય; ઊભલિભ.

અસંખ્યા ૨. [સં. અ (નહિ) + સંગ્રહ
 (ગ્રાહ)] વિ. હુલ્લભ્યું.

૨. વિ. જ્યાં જ્યાં જઈ શકે એવું; ખુલ્લું.
 ૩. વિ. દુઃખ વિનાનું.
 ૪. વિ. હોશીયારી ભરપૂર નહિ એવું એકાંત.
 ૫. વિ. વિશાળ; સાંકડું નહિ એવું.
 ૬. વિ. હરકત વગરનું; વિશ્વ વિનાનું; નાથ રહિત.

૭. જ. અસંગ્ય વગર.

અસંખ્યા ૩. (પિગલ) મગલ, તમલ, નમલ, સમલ, મુલ અને મુલ મળી ૧૪ અક્ષરનો પાંચમે અને નવમે અક્ષરે ગતિવાળો એક વર્ણમેળ હંક.

અસંખ્યુદ ૧. [સં. અ (નહિ) + સંખ્યુદ
 (જાતી)] વિ. તત્ત્વવેદા નહિ એવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + સંખ્યુ (સમજવું)
 + ત (બુધ્ધિવંતો પ્રત્યય)] વિ. સમજાવ્યું વિનાનું.

અસંખ્ય ૧. વિ. (પ્રાકૃત) અસંગ્ય; અને નહિ એવું.

આવ હું એ અસંખ્ય ૨.

આનંદાનંદમદોદધિ

૨. વિ. અમર્યદાર; અમૃત.

અસંખ્ય વિ. અસંગ્ય ભુજો અસંગ.

અસંખ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + સંખ્ય
 (સમજવું)] ૧. અસંગ્યતા; ન બને એવું હોવાપણું.

૨. ૧. અસાધારણ બનાવ.

૩. ૧. (ક્રમ) બની ગયેલી વાત અસંગ્ય બન્યાવાતી હોય એવો અસંગ્ય. જેમકે, ગોવિંદનો હોશીયારી મુલ્ય રૂપથી આંગળી ઉપર ગોવર્ધન પર્વત ઉપાડી એ કોઈના ધ્યાનમાં ન આવે શકે એવી વાત છે.

૪. ૧. મળતા ન આવતું તે; વિરોધ.

૫. ૧. (ન્યાય) લક્ષ્યનો એ નામનો એક દોષ; સ્વપાસિક નામનો હેતુભાસ; હેતુભાસ લક્ષ્ય પાતો ન હોવાનો દોષ; આપેલા લક્ષ્યનો લક્ષ્યના કોઈ પણ દેશમાં લાગુ ન થવા ૧૫ દોષ. જેમકે, જેને એક ખરી હોય તે અથ, એવું લક્ષ્ય અમુક હેતુમાં આવે તો તે અસંગ્ય હોવાનું કહેવાય, જેમકે કોઈ પણ માથ એક ખરીવાળી હોય નહિ. લક્ષ્યના મુલ્ય દોષ છે; અન્યાયિ, અતિન્યાયિ અને અસંગ્ય.

૬. ૧. પ્રભાવેશ ન થવાપણું.

૭. ૧. હવાતી ન હોવાપણું; અનસ્તિત્વ.

૮. વિ. આશ્ચર્ય ઉપજાવનારું.

૯. વિ. બની ન શકે એવું; અસંગ્ય.

અસંખ્યવશેષ [સં. અ (નહિ) + સંખ્ય
 (સમજવું) + શેષ (બાકી)] ૧. (ન્યાય) લક્ષ્યના મુલ્ય દોષ મહેનો એ નામનો એક ભુજો અસંગ્ય ૫.

અસંખ્યાનીય [સં. અ (નહિ) + સંખ્ય
 (સંખ્ય) + નીય (ચોક્કસ)] વિ. અસંગ્ય, ન બને એવું. ભુજો અસંગ્યિત.

અસંખ્યવિત ૧. [સં. અ (નહિ) + સંખ્યવિત
 (સમજવું)] વિ. ન બને એવું; અસંગ્ય.

૨. વિ. માની ન સંગ્રહ એવું; સંગ્રહ વગરનું.

૩. વિ. વિરોધી; વિપરીત.

અસંખ્યવિતતા ૧. [સં. અ (નહિ) + સંખ્યવિત
 (સમજવું) + તા (પણું)] જો. ન બની શકે એવું હોવાપણું; વર્ષ ન સંગ્રહપણું; અસંગ્યતા.

૨. જો. માની ન સંગ્રહ એવું હોવાપણું.

૩. જો. વિરોધ; વિપરીતપણું.

અસંખ્યા ૧. [સં. અ (નહિ) + સંખ્ય
 (સંખ્ય) + ય (એવું)] વિ. વર્ષ ન શકે એવું.

૨. વિ. ન સમજાવ્યું એવું.

અસંખ્યા ૨. [સં. અસંગ્ય (અસંગ્ય ન સંગ્રહ
 એવું)] વિ. નવાઈ ઉપજાવનારું.

૩. વિ. જો. બની ન શકે એવી.

અસંગ્ય એવો જો અસંખ્યા.

એક ૧૫ લાખ હવે રવા.

વિચાર

અસંખ્યાવત [સં. અ (નહિ) + સંખ્ય
 (સંખ્ય)] ૧. વર્ષ ન શકે એવું હોવાપણું; અસંગ્યતા.

અસંખ્યાવના ૧. [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા
 વના (સંગ્રહ)] જો. અસંગ્યપણું; નંધ-એસવું ન આવતું તે; કમેળ.

૨. જો. અસંગ્યતા; ન બનવાપણું; સંકલ્પિ પ્રમાણથી અસંગ્યો અર્થ તે જ વિષયને સમતા બીજા કોઈ કારણને દીધે અસંગ્યવિત લાગે એવી છુદ્ધ. જેમકે, હેતુથી અસંગ્ય સુધે નથી.

૩. જો. ઉચ્છેદો વિચાર.

૪. જો. છાત્ર નથી, ઈશ્વર નથી, અમર્યદાર અને છાત્ર એક નથી એવી જાણના અસંખ્યાવના એ પ્રકારની છે; પ્રમાણ્યતા અને પ્રમેયમત.

૫. જો. સમજ ન સંગ્રહપણું; અમર્યતા; દુર્બોધપણું. જેમકે, વેદની શ્રુતિએ વાંચનારને કૃતીક વગર અસંગ્ય પારખર સિદ્ધિ ધર્મો અસંગ્યથી અસંખ્યાવના થાય છે.

અસંખ્યાવનીય ૧. [સં. અ (નહિ) + સંખ્ય (સંખ્ય) + નીય (ચોક્કસ)] વિ. અસંગ્ય; માની ન સંગ્રહ એવું.

૨. વિ. સમજ ન સંગ્રહ એવું.

અસંખ્યાવિત ૧. [સં. અ (નહિ) + સંખ્યાવિત (વિચાર), વિ. અનુમાન વિરુદ્ધ; જેમકે હોવાનું અનુમાન ન કરવામાં આવ્યું હોય એવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + સંખ્યાવિત (અસંગ્ય-દાર)] વિ. અસંગ્ય વિનાનું; અપ્રતિષ્ઠિત.

૩. [સં. અ (નહિ) + સંખ્ય (સંગ્રહ દોષ) + વત (વાળું)] વિ. દુષ્ટ; નીચ; હસડું.

૪. વિ. મળતું ન આવનારું; અપરિત; મેળ વિનાનું.

અસંખ્યાવિતોપમા [સં. અ (નહિ) + સંખ્યાવિત (મેળવાવું) + ઉપમા (સરખામણી)] જો. (ક્રમ) એ નામની એક ભત્તરી ઉપમા; અસંગ્ય હોય છતાં અસંખ્યાવનો અર્થ હોય એવી ઉપમા. જેમકે, ચંદ્રથી પ્રકટ થયેલ એરની પેઠે ચંદ્રની અગ્નિ ઉપલ થવો, હે રાખે! તારાં વચનથી નીચળતાં કઠોર વચન સમતા સામર જેવાં છે. અહીં પણ અસંગ્ય હોય છતાં અસંગ્યતામાં કંઈક સાર રહેલ છે.

અસંખ્યા ૧. [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા
 (અસંગ્ય સમજવું)] વિ. અસંગ્ય; ધારી ન સંગ્રહ એવું.

બિચો અસંખ્યા ૨ હવે મન વચ્ચે.

અખો

૨. [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા (વર્ષ શકે એવું)] વિ. ન બને તેવું; અસંગ્ય; અસંગ્યવિત.

૩. વિ. ન માનવા એવું; અસંગ્ય.

૪. વિ. સમજ ન સંગ્રહ એવું; અમર્ય.

અસંખ્યાવસંપાત [સં. અ (નહિ) + સંખ્યા (વર્ષ શકે એવું) + સમ (સાથે) + પાત (પડવું તે)] ૧. (અસંગ્ય) એક ભત્તરી નિદુ; 'એકનોક'. જે નિદુ વચની અસંગ્ય હોવા છતાં તેના પ્રતિષ્ઠાપણે તે વચના સમી-કરણને સતોપતા હોય તે નિદુ તે વચનો અસંગ્યાવસંપાત કહેવાય છે.

અસંખ્યા ૧. [સં. અ (નહિ) + સમ (સાથે) + ભાવ (બોલવું) + ય (એવું)] ૧. અસંગ્ય વાત; બીજાસ બોલી.

૨. વિ. જેની સાથે બોલવું એમ ન હોય એવું.

૩. વિ. ન કહેવા એવું; નહિ બોલવા લાગક.

અસંખ્યા [અ (નહિ) + સંગ્રહ (સમજવું)] જો. નેકરકારી; અસંગ્ય.

અસંભૂત ૧. [સં. ભ (નહિ) + સંભૂ (હોવું) + ત (બુદ્ધિસંભવે પ્રત્યય)] વિ. ન થયેલું; નહિ હોયેલું.

૨. [સં. ભ (નહિ) + સંભૂ (જન્મવું) + ત (બુદ્ધિસંભવે પ્રત્યય)] વિ. ન પેદા થયેલું; નહિ જન્મેલું.

અસંભૂતિ ૧. [સં. ભ (નહિ) + સંભૂ (જન્મ વડું) + તિ (નામ જન્યવચ્ચ પ્રત્યય)] છો. જન્મ ન થવાપણું.

૨. છો. પ્રકૃતિ; જગત્કાંડ.
અસંભૂતિ ઉપાસે, તે પાદેશ લિખિતે પડે.
ઉદોષ્ણિતવા

૩. છો. હથેલી ન હોવાપણું.

અસંભૂત ૧. [સં. ભ (નહિ) + સંભૂત (પારણ હોવું)] વિ. જનાવડી નહિ એવું; પુરતી; સ્વભાવિક; અનુનિયમ.

૨. [સં. ભ (નહિ) + સમ (સારી રીતે) + ભૂત (બેસવું હયથેલું)] વિ. અસમર નહિ હોયેલું; સારી રીતે નહિ પોયેલું.

અસંભેદ [સં. ભ (નહિ) + સભેદ (મિલન)] પું. ન અગવાપણું.

અસંભોગ ૧. [સં. ભ (નહિ) + સમ (સાથે) + ભોગ (ભોગવું તે)] પું. ભોગ વહનો અભાવ; ઉપભોગ ન કરવાપણું.

૨. [સં. ભ (નહિ) + સંભોગ (ચેકન)] પું. ભોગેવન ન કરવાપણું; વિવચ્છય ન હોવું તે.

અસંભાગ ૧. [સં. ભ (નહિ) + સમ (સારી રીતે) + ભા (સાં)] પું. સાતિ; સ્વસ્થપણું; સ્થિરતા.

૨. પું. સારી રીતે સાતિનો અભાવ.
૩. વિ. નહિ ઉછરાયેલું; સાંત.

અસંભાંત ૧. [સં. ભ (નહિ) + સમ (સારી રીતે) + આન્ત (અંતિ)] વિ. અભાગ-ભણ વિનાનું; સાંત વિત્તવણું.

૨. વિ. ભાગ રહિત; સાંતિ વગરનું.

અસંભત ૧. [સં. ભ (નહિ) + સમ (સાથે) + મા (ભેદ વિચાર)] પું. સત્ત્વ; વેરી; દુરમન; પ્રતિષ્ઠા.

૨. વિ. નહિ મમત્વ; પ્રતિષ્ઠા.

૩. [સં. ભ (નહિ) + સમ (સાથે) + મા (પાસે)] વિ. નાજીજા; નહિ માનેલું; અસ્વીકૃત.

૪. વિ. વિરુદ્ધ; લડું પાડું.

અસંભતિ ૧. [સં. ભ (નહિ) + સમ (સાથે) + મતિ (માનવ)] છો. અનુ-મયો; નાપસંદગી.

૨. છો. વિરુદ્ધ મત; સરખા વિચારના ન હોવાપણું; વંધો.

અસંમાન ૧. [સં. ભ (નહિ) + સમ (સારી રીતે) + માન (માન)] પું. અપ-માન.

૨. પું. અંક; નાપોથી.

અસંમાનિત લુખો અસમાદત.

અસંમિત ૧. [સં. ભ (નહિ) + સમા (માપવું) + મત (બુદ્ધિસંભવે પ્રત્યય)] પું. વિષય તે અપરિમિત એટલે ન માપી શકાય તેવું છે, માટે તે અસંમિત કહેવાય છે.

૨. વિ. અસંખ્ય; અપાર; અનંક.

અસંમિસિત [સં. ભ (નહિ) + સમ (સાથે) + મિસિત (મેલવું)] વિ. અલગ; લુડું; છૂંક.

અસંમુખ ૧. [સં. ભ (નહિ) + સમ (સારી રીતે) + મુખ (આગામી)] વિ. નહિ મુંઝવેલું; સાંત.

૨. વિ. પંક્તિર્ણિત અભિમાન વગરનું.

૩. વિ. સંમુલિનનું; સંકે ન અર્થ હોય એવું.

અસંમૂલ ૧. [સં. ભ (નહિ) + સમ (ખોદવું પડે)] વિ. અનાસાદા મોક નહિ પામેલું; અસક્તિ વિનાનું; વેરામી.

૨. વિ. ભાગ વિનાનું; સાંતિ વગરનું.

૩. [સં. ભ (નહિ) + સમૂલ (અભયવેલું)] વિ. સ્થિર નિશ્ચયનું; ઘડ.

અસંમોહ ૧. [સં. ભ (નહિ) + સંમોહ (ભ્રમણ)] પું. (જોન) મૂલ્યનો અભાવ; શુદ્ધ આનનું એ નામનું એક શબ્દ.

૨. પું. મોક ન થવાપણું.

૩. [સં. ભ (નહિ) + સંમોહ (અભયમય)] પું. સાંતિ; સ્થિરતા; સ્વાસ્થ્ય.

૪. [સં. ભ (નહિ) + સંમોહ (સાંતિ)] પું. સત્તા ધન; પ્રમા.

૫. વિ. મોક લાગે નહિ તેવું.

અસંમત ૧. [સં. ભ (નહિ) + સંમત (નિર્ણય)] પું. વિષય તે મુદ્દા છે, તેથી અસંમત કહેવાય છે.

૨. [સં. ભ (નહિ) + સંમત (અપિદ)] વિ. નહિ નંધાયેલું; મુદ્દા; નંધન વિનાનું.

૩. [સં. ભ (નહિ) + સંમત (અન્યથા કહેવું)] વિ. નિમક વિનાનું; નિરંકુશ; કાનુ વગરનું.

૪. [સં. ભ (નહિ) + સંમત (નિયમમાં આણેલું)] વિ. નિયમ વગરનું; અનિયમિત.

અસંમતઉપેક્ષ ૧. [સં. ભ (નહિ) + સંમત (અંકુશમાં રાખેલું) + ઉપેક્ષ (વિચાર)]

છો. અણીનુકરે કરેલી અવગણ; અવગણના કરેલું અવગણન.

૨. છો. હાથી કરેલી અવગણના.

અસંમત્યભા [સં. ભ (નહિ) + સંમત (અંકુશમાં રાખેલું) + આત્મન (સ્વભાવ)] વિ. આત્મસંવમ વિનાનું; મિત્ર ધનમાં ન હોય એવું; નિરંકુશ.

અસંવમ ૧. [પ્રા. અસંવમ] પું. (જોન)

૨. [સં. ભ (નહિ) + સંવમ (નિમક)] પું. ઉદ્ધિનો ઉપર કાનુ ન હોવાપણું; અનિમક.

૩. પું. (જોન) જાત તોણું તે જાતભં.

૪. [સં. ભ (નહિ) + સંવમ (ઉદ્ધિનો ભાગ)] પું. (જોન) કિંમત એવાં પાપ કરવાં તે.

અસંવમિતભા [સં. ભ (નહિ) + સંવમિત (નિમકમાં રાખેલું) + ભા (પાડું)] છો. ઉદ્ધિનો ઉપર કાનુ ન હોવાપણું; અનિમક; અસંવમ.

અસંયુક્ત ૧. [સં. ભ (નહિ) + સમ (સાથે) + યુક્ત (ભેદાયેલું)] વિ. અલગ; લુડું; અલગ વગરનું; નહિ ભેદાયેલું.

૨. વિ. (અભારણ) એમાં કાંઈ સંધિથી ન ભેદાય હોય એવું; સંધિ અથા વિનાનું.

૩. વિ. (અભારણ) ભેદાદર રૂપ નહિ એવું.

અસંયુત ૧. [સં. ભ (નહિ) + સંયુત (નિર્ણય)] પું. વિષય તે મુદ્દા છે.

૨. જ. (સિપ) રાજાને લાગત એક જાતનું ધર.

અ મિત્રાણ થયા હુમ જામળ પાંચ અસિદો હોય, તે જાતી કાંઈ, જામણી અને પાંચતે એ રીતે જલુ વરુમાં જલુ અસિદો અર્થાત્ વરુ વસ્તુ એક અસિદ હોય અને થતું મુખ દર્શિયુ-માં હોય તે તે અસંયુત થત કહેવાય.

સમવદ્ધવલ

૩. [સં. ભ (નહિ) + સંયુત (ભેદ)] વિ. નહિ ભેદાયેલું; અમિત; અલગ; લુડું; છૂંક.

અસંયોગ ૧. પું. કુસંપ.

૨. [સં. ભ (અયોગ) + સંયોગ (ભેદાયું)] પું. (અયોગિય) પ્રાણનો અરાગ અસર કરે એવો સંબંધ; કુયોગ.

૩. [સં. ભ (નહિ) + સંયોગ (સમાગમ)] પું. લુપ્તાર્થ; વિયોગ.

૪. પું. તાત્પર્ય આમી.

અસંયોગી ૧. [સં. ભ (નહિ) + સંયોગ (સંબંધ) + ઇન્ (વાળું)] પું. મુદ્દાભા;

સિદ્ધ ભાવાન. તે સંસ્કારના વૈભવથી મુક્ત થઈ સિદ્ધ થયા છે.

૨. [સં. જા (નહિ) + સંયોગિન (એકત્વ)]
વિ. નહિ એકાગ્રેણ; અસંયોગિન; અસંયોગિન; હૃદય.

અસંસ્કૃતિ [સં. જા (નહિ) + સ્વ (સારી રીતે) + સ્કૃત (જાણવા એકત્વ)] વિ. ચક્રવર્તિ વિનાનું.

અસંસ્કૃત્ય [સં. જા (નહિ) + સંસ્ક (સંસ્કાર) + ત (બહુવચનો પ્રત્યય)]
વિ. નહિ ઉચ્ચાર્યેણ; સાંત.

માનુસરજન્ય પ્રવાયમિતી પ્રવર કલિમયો
અસંસ્કૃત્ય કલ્યાણ વૈરી વૃષ્ટિમયોને કુન્નક
લાગે છે. પુરાણવ

અસંસ્કૃત્ય [સં. જા (નહિ) + સંસ્ક (હિસાનો વિષય)] પુ. પ્રણીવવનો વિચાર ન કરવાપડે.

અસંસ્કૃત્યુપધ્યનિ [સં. જા (નહિ) + સ્વસ્વ (સમર્થ) + કમ + ધ્યનિ (એક નાવું કામ)] છી. (કામ) અભિધ્યાનુપધ્યનિના જે ભેદ માટેનો એ નામનો એક. રસમાં અને ભાવમાં કમ નાણવામાં ન આવે એમ પ્રકટ થઈ તે જનને અનંત અપે છે. રસમાં પ્રકટ થનાર રસધ્વનિ અને ભાવમાં પ્રકટ થનાર ભાવધ્વનિ કહેવાય છે.

અસંસ્કૃત્યકથર્થઞ્ચ [સં. જા (નહિ) + સ્વ (સારી રીતે) + સ્કૃત (જાણવા એકત્વ) + કમ + ઞ્ચ (કામ)] જ. (કામ) અભિધ્યાનુપધ્યનિના જે ભેદ માટેનો એ નામનો એક. ભુવ્યો અસંસ્કૃત્યુપધ્યનિ.

અસંસ્કૃત્ય ૧. [સં. જા (નહિ) + સ્વ (સારી રીતે) + સ્વ (એકત્વ)] વિ. અનુ-વગ્રેણ; એકાગ્રેણ નહિ તેવું; હૃદય.

૨. વિ. અસંયોગ.

અસંસ્કૃત્ય [સં. જા (નહિ) + સ્વસ્વ (સારી રીતે) + સ્વ (એકત્વ)] વિ. બોધમાં નહિ એકત્વ અનુભવીય ન બોલવા એવું.

અસંસ્કૃત્ય ૧. [સં. જા (નહિ) + સંસ્કૃ (એકત્વ)] પુ. અધાર્મિક; અપ્રમાદ.

૨. પુ. બીડ વગરની જગ્યા.

૩. જ. નહિ ન પડે એવું કહેવાયું.

૪. વિ. અધાર્મિક.

અસંસ્કૃત્ય ૧. [સં. જા (નહિ) + સંસ્ક (ઉદ્વેગનિમગ્ન)] પુ. (કૌન) ઉદ્વેગો ઉપર કામ ન હોવાપડે.

૨. પુ. (કૌન) કપન દ્વારા એકત્વે જાણી બારણું નંધ ન સખવાં તે અપ્રમાદ.

અસંસ્કૃત્ય [સં. જા (નહિ) + સંસ્ક (સંસ્કાર-પદ)] પુ. મેળ ન હોવાપડે; વિરોધ; અ-સંમતિ; કુમેળ.

અસંસ્કૃત્યી [સં. જા (નહિ) + સંસ્ક (મેળ) + ઇન્ (વત્)] વિ. મેળ વગરનું; ભુલું થી અવરતું; અસંમત.

અસંસ્કૃત્ય [સં. જા (નહિ) + સંસ્ક (મળવા) + ઇન્ (વત્)] વિ. અણુ વિચરને નહિ લગતું; અપ્રસ્તુત; અપ્રસંગિક.

અસંસ્કૃત્ય ૧. [સં. જા (નહિ) + સંસ્ક (અણુવ)] વિ. નહિ ઉચ્ચાર્યેણ; સાંત.

૨. [સં. જા (નહિ) + સંસ્ક (પ્રમુદ)] વિ. (કૌન) કામમાં અણુવેણ અચાર પ્રમાણે જસનર ન વર્તનાર; શિથિલ એકત્વે દીવા આરિતવાળું; અચારભટ્ટ; પતિત.

અસંસ્કૃત્યધિક [સં. જા (નહિ) + સંસ્ક (પ્રમુદ) + ધિક (પદ દેનાર)] વિ. (કૌન) સાસુ સાપુની નિંદા કરનાર; દીવા અચાર-વગા સાપુનો ખજાણી.

અસંસ્કૃત્યન [સં. જા (નહિ) + સંસ્ક (વત્)] વિ. અત્યંત; મૂર્ખ.

અસંસ્કૃત્યન [સં. જા (નહિ) + સ્વ (સાસુ) + વિભાગ (હિસા)] પુ. (કૌન) સરખા ભાગ ન પાડવા તે.

અસંસ્કૃત્યની ૧. [સં. જા (નહિ) + સ્વ (સાસુ) + વિભાગ (હિસા) + ઇન્ (વત્)] વિ. (કૌન) અચાર એકત્વે ખોરાક વગેરેમાં સરખો ભાગ ન કરનાર.

૨. વિ. બીજાની સાથે વિષમતા સખનાર.

અસંસ્કૃત્ય ૧. જ. એ નામનું એક નરક.

૨. [સં. જા (નહિ) + સંસ્ક (સાસુ) + ત (બહુવચનો પ્રત્યય)] વિ. નહિ કોણે; ખુલ્લું.

૩. વિ. (કૌન) ખાસી નહિ અટકે; ખાખાં બારણું રોકતું ન હોય એવું.

૪. વિ. (કૌન) પ્રવરણે હોય લગતી સાપુ-પણને અપવિત્ર કરનાર.

અસંસ્કૃત્ય ૧. [સં. જા (નહિ) + સંસ્ક (સંમત)] પુ. સંમત ન હોવાપડે.

૨. વિ. સંધિ વગરનું નિષ્ક્રિય નહી; નિર્વિવાદ.

૩. જ. અપીડ; અરુચિ એકત્વ.

અસંસ્કૃત્ય [સં. જા (નહિ) + સંસ્ક (સંમત) + ઇન્ (વત્)] વિ. એકત્વ; નહી; સંમત વગરનું; સંધિ વિનાનું.

અસંસ્કૃત્યી [સં. જા (નહિ) + સંસ્ક (સંમત) + ઇન્ (વત્)] વિ. વહેમ ન રાખનાર; સંમત વગરનું.

અસંસ્કૃત્ય [સં. જા (નહિ) + સંસ્ક (સાંભળી શકાય એવું)] વિ. સાંભળી ન શકાય એવું; અણુવેણનાની અજારનું.

અસંસ્કૃત્ય ૧. પુ. સિવ.

૨. [સં. જા (નહિ) + સ્વ (સાથે) + વિભાગ (એકત્વ) + ત (બહુવચનો પ્રત્યય)] વિ. અલગ; નહિ એકત્વ; ભુલું.

અસંસ્કૃત્ય [સં. જા (નહિ) + સ્વ (સાથે) + સંમત (અનુભવ)] વિ. મોક વિનાનું.

અસંસ્કૃત્ય ૧. [સં. જા (નહિ) + સ્વ (સાથે) + સંમત (એકત્વ)] છો. અનુસંધાન નિર્ણયપદ્ય.

૨. છો. (વેદાંત, મેળ) અનુભવાનની સાત ભૂમિતિ મહેતી પાંચમી; સરખા મુણની વધિ થઈ પૂર્વ વૈષ્ણવ થાય અને અનુભવામાં રિષરતા થાય તે અવસ્થા.

પૂર્વની ચાર ભૂમિતિઓના અનુભવામાં અને સમાધિના અસંસ્કૃત્ય પરિણામની એવી અવસ્થા થાય છે કે જેમાં ચિત્તની અંદર નિર્ણયના અનુભવનો અનુભવ પુર થઈને હોય છે તે અસંસ્કૃત્ય ભૂમિતિ.

૩. [સં. જા (નહિ) + સં (સારી પેઠે) + સંમત (એકત્વ)] છો. (વેદાંત) વિષય-વાસનાનો લાગ વિકૃતિ; વૈરાગ્ય.

અસંસ્કૃત્ય ૧. [સં. જા (નહિ) + સંસ્ક (સંમત)] પુ. અલગતા; તદસ્થતા અ-સંમત.

૨. [સં. જા (નહિ) + સંસ્ક (પરિણમ)] પુ. બોધજન્ય ન હોવાપડે; અપરિણમ.

અસંસ્કૃત્યમિત્ત [સં. જા (નહિ) + સંસ્ક (સંમત) + અમિત્ત (સમગ્ર)] પુ. (વેદાંત) જે વસ્તુ વચ્ચેનો તદાવત ન અણુવપડે.

અસંસ્કૃત્ય [સં. જા (નહિ) + સંસ્ક (અનુભવની ધામાળ)] પુ. મોહ; મુગ્ધ.

અસંસ્કૃત્યસમાપજ [સં. અસંસ્કૃત્ય (મુગ્ધ) + સમાપજ (એકત્વ)] પુ. મોહ પામેલ છવ; મુગ્ધાત્મા.

અસંસ્કૃત્યી ૧. [સં. જા (નહિ) + સંસ્ક (કુનિયત્વ)] વિ. અલૌકિક; કિંવ.

૨. વિ. માયાથી છૂટું વિકૃત.

અસંસ્કૃત્ય ૧. [સં. જા (નહિ) + સંસ્ક (સાથે એકત્વ)] વિ. અલગ; નહિ એકત્વ; છૂટું; છૂટું.

૨. વિ. ન અણુવેણ; હોય સંધિ.

૩. વિ. મિહતનો ભાગ પાડા પછી સાથે નહિ રહેનાર મિહત વહેંચી નોખો ચનાર.

અસંસ્કૃતચરક [સં. અ (નહિ) + સંસ્કૃત (અરેલું) + ચર (ચરું) + ચક (ચક નવન નાર પ્રલય)] પુ. (જેન) હાથ ખરડાવા વગર આપી શકાય તેજ બિણ્ણ લેવી એવી પ્રતિજ્ઞાવાળા સાધુ.

અસંસ્કૃત [સં. અ (નહિ) + સંસ્કૃત (અરેલું) + આ (નારીભતિનો પ્રલય)] જી. (જેન) બિણ્ણ આપનારનાં હાથ તથા હાથ ન ખરડાય એવી રીતે બિણ્ણ લેવી તે. જેમકે, દૂધના જગણમાંથી અમુક દૂધ આપવાથી તે આપનારના હાથ કે દૂધનો જગણો ખરડાતા નથી, એટલે કે બિણ્ણ લેનારના નિમિત્તે તેને ધોવાની જરૂર પડતી નથી અને તેથી તેને હોથ લાગતો નથી.

અસંસ્કારણ [સં. અ (નહિ) + સમ (સાથે) + કૃ (કરું) + સમ (સ્થિત)] જ. ધર્મશાસ્ત્રમાં જ્ઞાતેલી વિધિ પ્રમાણે નહિ પણ કામદાની રૂએ પરણવાની ક્રિયા; કૌટુંબિક સમ; સામગ્રિક વિવાહ; માંધર્વ વિવાહ; 'મેરજ એકોર્ડિંગ ટુ સિવિલ લો'.

અસંસ્કારિતા ૧. [સં. અ (નહિ) + સમ (સારી રીતે) + કૃ (કરું) + ઇન્ (વળું) + તા (પણું)] જી. જગજ્ઞી પામેલ ન હોવાપણું; અણધારતા.

૨. જી. સંસ્કાર ન હોવાપણું; અજ્ઞાત.

અસંસ્કારી ૧. [સં. અ (નહિ) + સમ (સારી રીતે) + કૃ (કરું) + ઇન્ (વળું)] વિ. અંમલી; નહિ જગવામેલ.

૨. વિ. મૂળથી સારા સંસ્કાર ન હોય એવું.

અસંસ્કૃત ૧. [સં. અ (નહિ) + સમ (સાથે) + કૃત (કરેલું)] પુ. (બાહરણ) બાહરણના નિયમ વિરુદ્ધનો સ્ખન્દ; અનિયમિત રચનાવાળો સ્ખન્દ.

૨. [સં. અ (નહિ) + સંસ્કૃત (સુધરેલું)] વિ. અણધાર; અસ્થિર; કેવલશી વિનાનું.

૩. [સં. અ (નહિ) + સંસ્કૃત (સાધ્ય કરેલું)] વિ. કાચું; સાદા કાં વગરનું; અસ્વચ્છ.

૪. વિ. અન્યથી મરણ સુધીના વિધિ જેવા ઉપર ન કરેલા હોય એવું.

૫. [સં. અ (નહિ) + સંસ્કૃત (સુધારેલું)] વિ. નહિ સુધારેલું.

૬. [સં. અ (નહિ) + સમ (સુધર) + કૃત (કરેલું)] વિ. પ્રાકૃત.

અસંસ્કૃત્ય [સં. અ (નહિ) + સમ (સુધર) + કૃત (કરેલું) + ય (અણુનાર)] વિ. સંસ્કૃત-ભાષા નહિ અણુનાર; સંસ્કૃતથી અજાણ.

અસંસ્કૃતતા [સં. અ (નહિ) + સમ (સાથે) + કૃત (કરેલું) + તા (પણું)] જી. મંદુ હોવાપણું; અસ્વચ્છતા.

અસંસ્કૃતદબ્ધ [સં. અ (નહિ) + સમ (સાથે) + કૃત (કરેલું) + દબ્ધ (ચીજ)] જ. કાચો એટલે કુદરતી સ્થિતિમાં હોય એવો માલ; 'ગ્રે ગ્રેડિંગલ'.

અસંસ્કૃતપાતુ [સં. અ (નહિ) + સમ (સાથે) + કૃત (કરેલું) + પાતુ (અનિયમ પદાર્થ)] જી. માટી તથા ખીજ જેવા સાથે મળેલી પાતુ.

અસંસ્કૃતવાક્ય [સં. અ (નહિ) + સમ (સાથે) + કૃત (કરેલું) + વાક્ય (વચન)] જ. બાહરણના નિયમ વિરુદ્ધનો સ્ખન્દ.

અસંસ્કૃત [સં. અ (નહિ) + સમ (સારી રીતે) + સ્તવ (વખાણ)] પુ. (મોઢ) સાધુએ જોગખાણ આપી ખોરાક લેવાથી થતો દોષ

અસંસ્કૃત ૧. [સં. અ (નહિ) + સમ (સારી રીતે) + સ્તુત (વખાણેલું)] વિ. નહિ વખાણેલ.

૨. [સં. અ (નહિ) + સંસ્કૃત (અનિયમ)] વિ. અનિયમ વગરનું; જોગખાણ વિનાનું; અજ્ઞાત.

૩. વિ. વિચિત્ર; અસાધારણ.

૪. વિ. સંગ્રહ વગરનું; અસંગત; ભુલું; અલગ.

અસંસ્કૃત ૧. જ. અજ્ઞાત ન હોવાપણું.

૨. જ. ખોટા; તંગી.

૩. [સં. અ (નહિ) + સમ (સારી રીતે) + સ્થા (સ્થિતિ કરવી) + અન (નામ બનાવનાર પ્રલય)] જ. ન જિજ્ઞાસેલું તે.

૪. [સં. અ (નહિ) + સંસ્થાન (ભિન્ન)] જ. મિહતનો અભાવ.

અસંસ્કૃતિ ૧. વિ. નહિ બેસાયેલું; પ્રતિજ્ઞા કાં વિનાનું.

૨. [સં. અ (નહિ) + સમ (સારી રીતે) + સ્થાપિત (ખરેલું)] વિ. સારા આચર-વિચાર વગરનું.

અસંસ્કૃત ૧. [સં. અ (નહિ) + સમ (સાથે) + સ્થિત (કરેલું)] વિ. એકું કાં વિનાનું.

૨. વિ. ચાલતું; ફરતું.

૩. વિ. નહિ મોકલેલું; અવસ્થા વિનાનું.

૪. [સં. અ (નહિ) + સંસ્થિત (માણુ પામેલું)] વિ. મરણ નહિ પામેલું; પરલોક તરફ નહિ ગયેલ.

અસંસ્કૃતિ [સં. અ (નહિ) + સમ (સાથે) + સ્થિત (હોવાપણું)] જી. અન્યવસ્થા; એટાળો.

અસંસ્કૃત [સં. અ (નહિ) + સમ (સારી રીતે) + સ્પૃષ્ટ (અડેલું)] વિ. માથામાં ચરક નહિ થયેલું; મોઢ વિનાનું; અનાસકત.

અસંસ્કૃત ૧. પુ. (સાંખ્ય) આદ્ય; પુરુષ. ૨. જી. એક જાતની લશ્કરની મોકલણી. બુખો અસંસ્કૃત.

૩. [સં. અ (નહિ) + સંસ્કૃત (અરેલું)] વિ. એક નહિ થયેલું; ભુલું; છૂટું; અલગ.

અસંસ્કૃતબૂલ [સં. અ (નહિ) + સંસ્કૃત (અરેલું) + બૂલ (લશ્કરી મોકલણ)] પુ. લશ્કરને નાના નાના ભુલ ભુલ ભાગમાં ભેળું રાખતું તે.

અસામ્યત [હિ.] જી. અમંજલ વખત.

અસામ્યમેન્દ [અ.] જ. જામીર કે મિહતનો હક સોંપવાનો લેખ.

અસાક્ષર [સં. અ (નહિ) + સ (વાળું) + અક્ષર (અક્ષર)] વિ. અજાણ; અસંસ્કૃત; વિદ્ય નહિ એવું.

અસાક્ષાત ૧. [સં. અ (નહિ) + સ (સાથે) + અક્ષિ (આંખ)] વિ. નજર સામે ન હોય એવું; અપ્રત્યક્ષ; પરોક્ષ.

૨. જ. કેવાય નહિ એવી રીતે; પરોક્ષપણે.

અસાક્ષાકાર [સં. અ (નહિ) + સ (સાથે) + અક્ષિ (આંખ) + કાર (કરું તે)] પુ. નજરોનજર ન જોવાપણું; જાત અનુભવ ન હોવો તે; પરોક્ષ જાત.

અસાક્ષિક ૧. [સં. અ (નહિ) + સાક્ષિ (સાહેબ) + ક (કરું)] વિ. કોઈ જોનાર ન હોય એવું; સાક્ષી વગરનું; સાખ સંકેત.

૨. વિ. રાજ્યકર્તા વિનાનું.

અસાક્ષી ૧. [સં. અ (અજ્ઞાત) + સાક્ષિ (સાહેબ)] પુ. જેની સાહેબી કામના પ્રમાણે કમલ ન હોય એવો પુરુષ; સાક્ષી અપવા માટે નાલાયક માણસ. ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે નીચેના લોકોની સાક્ષી લેવી ન જોઈએ: મોર, જુવારી, દારૂ પીનાર, માંડો, ચી, બાળક, જનુ ધરડો, દલ-રો, ચારણ, મહેરો, અધિજો, લૂલો, લંબડો, રાત્રી તથા મિત્ર.

૨. વિ. ક્રતાવેજ કે ખતપત્રમાં સાખ પૂરવાના અધિકાર વિનાનું.

૩. [સં. અ (નહિ) + સાક્ષિ (જોનાર)] વિ. નજરોનજર નહિ જોનાર; અનુભવ વગરનું.

અસાક્ષ [સં. અ (નહિ) + સાક્ષ (સમજીવી)] જ. પુરાવો ન હોવાપણું.

અસાખ [અ (નહિ) + સાખ (આજ્ઞા)] વિ. અજાણ વગરનું; અપ્રતિકૃત; અનમોલો ન હોય એવું; અજાણ વિનાનું.

અસાધી ૧. બોલો સાધી.
અસાધેર ૧. ૧. હજી લોકોનો એક ક્ષીણો;
એ નામની એમ.
૨. વિ. એ નામની એમનું.
અસાધ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + સાધ્ય
(સાધી)] ૧. પુ. પુરુષવાની ખામી.
૨. [અ (નહિ) + સાધ (સાધ)]
વિ. અસાધ્ય વર્તનું.
અસાધ્ય ૧. વિ. હુણ્ણંત્ર; થોડી વારમાં નાશ
પામનાર.
સામ્ય હશે મૂક મમલ હર,
જેવા શરીર અસાધ્યનો. સામ્ય
૧. [સં. અ (નહિ) + સત (સત)] ૨. અ.
અસત્ય] વિ. બહુ; અસત્ય; મિથ્યા; ખોટું.
અસાધ [સં. અપાદ; અપ. અસાધ] ૧. અ-
પાદ; વિષમ સ્વતંત્રો નવમો અને સાધિવાદન
સંવત્સરનો મોથો મહિનો.
અસાધી ૧. [સં. અપાદ] ૧. અપાદ
મહિનામાં વાવવામાં આવતો પાક; ખરીદ.
૨. જી. અપાદી પુનમ.
૩. વિ. અપાદ મહિનાનું.
અસાધ [હિં; સં. અપાદ] ૧. અપાદ મહિનો.
હુઓ અસાધ.
અસાધા [હિં.] જી. એક અતની ખાંડ;
કામી ખાંડ.
અસાધી ૧. [હિં.] જી. નવાડ માસની પુનમ.
૨. જી. અપાદ માસમાં વપાતો પાક.
૩. વિ. અપાદ માસનું.
અસાધ્ય [સં. અસાધ] ૧. અર્વા રજ, લાંબા
પાન અને લાલ રંગની અંતરજાલવાળું
ખીજવાનું ઝાક; અસન. તેનો મુંદ કમરકસ
કહેવાય છે. તે મૂરોચ, સમઘ્ણી અને કોદનો
નાશ કરનાર મનાય છે.
અસાત [સં. અ (નહિ) + સાત (સાત)]
જી. (કૈન) જેના પરિણામે છવ દુઃખ
પામે એવો વેદનીય કર્મનો એક ભેદ; દુઃખનો
ભોગવટો.
સામાન્ય રીતે દેવેને સાત-સુખ વેદનાજ હોય
છે. ક્યારેક અસાત-દુઃખ વેદના થઈ બધ તે
તે અંતર્ગુહંથી વધારે સખ સુધી રહેલી નથી.
અવાર્ધસુખ
અસાત્ય ૧. ૧. (મહિત) અત રાત્રિની
હીમતમાં સહેજ દરક કરવાથી રૂગના અવમાં
એકમ મોટો દરક થાય એવી રૂગની સ્થિતિ.
૨. [સં. અ (નહિ) + સાતલ (પાદ હોય-
પદ)] ૧. વ. વૃદ્ધપાદ; વચ્ચે અટકી પડેલ
હોતું તે.

૩. ૧. (મહિત) વાનુ વચમાંથી વૃદ્ધી બનું
તે 'મિશ્નિ-વૃદ્ધી'.
અસાતવેદનીય [સં. અ (નહિ) + સાત
(સુખ) + વેદનીય (કર્મનો એક ભેદ)]
જી. (કૈન) દુઃખનો ભોગવટો. હુઓ અસાત.
અસાત્ય [સં. અ (નહિ) + સાતલ (સુખ)]
જી. દુઃખ; અસાતિ.
અસાતિય ૧. [સં. અ (નહિ) + સાતિય
(અટકી)] વિ. કુર્ચ્છી.
૨. વિ. નાસ્તિય.
અસાતિયત્વ ૧. જી. નાસ્તિયત્વ.
૨. [સં. અ (નહિ) + સાતિય (અટકી)
+ ત્વ (પદ)] જી. સારા ક્ષણ ન હોવાપણું.
અસાત્ય [સં. અ (નહિ) + સ (સખ)
+ આત્ય (વચ્ચેવચ્ચ)] ૧. રોચ ઉત્પન્ન
કરનાર અસાતિયર.
અસાધ [અ (અયોગ) + સાધ (સેવ)]
વિ. અસાધ સોમતસનું.
અસાધી ૧. અનવનો માલ્ય.
અસાદર ૧. [સં. અ (નહિ) + સાદર
(કરનાપણું)] ૧. અનમાનતા; કરખું ન
હોવાપણું; અભિતા.
૨. ૧. (મહિત) જે કે વધારે અનુભવ
મૂલ્ય અનુક્રમે કરખા ન હોય અને બાલુઓ
અનુક્રમે પ્રમાણુવણી ન હોય એવી સ્થિતિ;
'અનવાદ્યેસ'.
અસાધ ૧. [અ (નહિ) + સાધ (સખ)]
વિ. અસાધ્ય; હોદરમતિયું.
તેમ અવગુણ ન હોયે અનંતે,
સખે મુખે અસાધ. નિમુલાનંદ
૨. વિ. અસાધ; સુસા.
૩. વિ. અસાધ વિચાર કરનાર.
૪. [સં. અ (નહિ) + સાધ (સાધ)
સાધ્ય એવું] વિ. મો નહિ એવું; અસાધ્ય.
અસાધક ૧. વિ. નહિ સાધનાર; નહિ મેળવ-
નાર.
૨. [સં. અ (નહિ) + સાધક (પુરવાર
કર્મ)] વિ. સમ્મિત નહિ કરનાર.
ખરીદા નિમનું, અસાધક. હુદિને વ્યાખ્યેત્તમ
નામે અને કાંઈ ખુબ એમ ન હોય તેવું વાચ
વાદી ન જ બોલે. પુરાતત્વ
અસાધન ૧. [સં. અ (નહિ) + સાધન
(સાધ)] ૧. કરવું નહિ તે અસાધ્ય.
૨. ૧. સાધનનો અસાધ.
૩. [સં. અ (નહિ) + સાધ (પુરવાર કર્મ)
+ અન (નામ અસાધ્ય કર્મ)] ૧. સમ્મિત
ન કરવાપણું.

૪. [સં. અ (નહિ) + સાધન (સાધ)]
વિ. અસાધ્ય વર્તનું; સાધનો વિનાનું.
૫. વિ. કરવું રહિત.
અસાધનીય ૧. [સં. અ (નહિ) + સાધ
(સાધ) + અનીય (એવું)] વિ. ઉપાધ ન
થઈ હોય એવું; સાધન ન થાય એવું.
૨. [સં. અ (નહિ) + સાધ (પૂર્વ કર્મ)
+ અનીય (સાધ)] વિ. સાધ ન થનાર.
૩. [સં. અ (નહિ) + સાધ (પુરવાર કર્મ)
+ અનીય (સાધ)] વિ. સાધિત થતું મુશ્કેલ.
અસાધપણું ૧. [અ (નહિ) + સાધ
(સાધ) + પણું] ૧. અસાધ્યતા; અસાધ્ય.
૨. ૧. મહી ન હોય એવું હોતું તે.
અસાધવી ૧. [સં. અ (નહિ) + સાધી
(પવિત્ર થી)] જી. સદાચરણી નહિ એવી
ઓ; અપતિમતા; દુરાચારિણી ઓ.
૨. વિ. જી. અભિમારિણી; અભિમા.
અસાધારણ ૧. [સં. અ (નહિ) + સાધારણ
(સામાન્ય)] ૧. ખાસ ક્ષણ.
૨. ૧. (નામ) સપ્ત્ય એટલે જે જે વસ્તુમાં
સાધ્યતાની વસ્તુનો નિશ્ચય થઈ થીસો હોય તે
અને વિષ્ય એટલે સાધવાની વસ્તુ જેમાં
જેમાં નથી એમ નિશ્ચય થયો હોય તે, એમ
અને દેતુમાં અધી ન હોય એવો હેવાબાસ
એટલે ખોટો હેતુ. સપ્ત્ય અને વિષ્ય એ બંને
હેતુઓ હેવાબાસ સાધારણ હેવાબાસ, અને
જે બંનેથી ૫૧ એટલે જેમાં હેતુ એકપણ
માનમાં જ હોય છે તે અસાધારણ હેવાબાસ
કહેવાય છે. હુઓ અસાધારણનીકાંતિ.
૩. વિ. અસાધ્ય; બીજામાં ન હોય એવું
અસાધ્ય લોકોવર; અપૂર્વ; અસુત.
૪. વિ. એકના કમનનું જેમાં બીજાનો
બાધ ન હોય એવું.
૫. વિ. ખાસ; વિશિષ્ટ.
૬. વિ. ખૂબ; અમાપ; પુષ્કળ; અત્યંત;
અધિક; વિશેષ.
અસાધારણ કારણ [સં. અ (નહિ) +
સાધારણ (સામાન્ય) + કારણ (સખ)]
૧. (વેદાંત) ખાસ સાધન. જેમ, ધર્મ
ન-સવચમાં લાઠી, માથો વગેરે અને કમળ
વજ્રવામાં શુભર, વજ્રર, કાંકણો વગેરે અસા-
ધારણ કારણ છે.
અસાધારણતા ૧. [સં. અ (નહિ) +
સાધારણ (સામાન્ય) + ત્વા (પદ)]
જી. અપૂર્વપણું; અસુતતા; અસાધ્યપણું.
જેને લીધે અત્યંત પદાર્થમાં જ તે છે અને
બીજામાં નથી એવો એક અપણું દેખાડી
કરીએ તે અસાધારણતા કહેવાય છે.

ક. વૃ. જ્ઞાનરઃ ખડ બેનાર પુરુષ.

૭. પુ. પૈસાવાર પુરુષ; ધનિક; સમૃદ્ધિ.
 ૮. પુ. પ્રખ્યાત માણસ; આખરે સખસ.
 ૯. પુ. પ્રતિવાદી.
 ૧૦. પુ. પ્રેમી; આચક.
 ૧૧. પુ. ભાણ; ભણત; ભાડે રહેવાર.
 ૧૨. પુ. મિત્ર; દોસ્ત; ભાઈબંધ.
 ૧૩. પુ. વતની; મૂળ રહીશ.
 ૧૪. પુ. સાક્ષી; સાહેબ.
 ૧૫. પુ. દોષ; અધિકાર; પક્ષી.
 ૧૬. છો. અવેળ; અલ્યામાં કામ કરવું તે.
 ૧૭. છો. જાણ; સ્થાન; સ્થાન; ડેકાલું.
 ૧૮. છો. નામ; સંતા.
 ૧૯. છો. નિમણૂક; જાણ કે કામ પર નિમાવું તે.
 ૨૦. છો. રખાત; રાખેલી સી.
 ૨૧. છો. વસ્તી; લોકની સંખ્યા.
 ૨૨. છો. વાર્ષિક આવક.
 ૨૩. છો. સમાજ; જનસમુદાય; જનતા.
અસાધીવાર ૧. જ. નિમણૂક પ્રમાણે.
 ૨. જ. [જ. કરમ (ખાલસ)] જ. આપા-
 દી; ભુલભુલું; નામવારું વિચારવાર.
 ૩. જ. સોજા પ્રમાણે.
અસાધીવારી [જ. કરમ (ખાલસ)]
 છો. જાણીકાં આંધો.
અસાધ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + સાધ્ય
 (કરમાપણું)] જ. અસમાનતા; તદ્વાપતિ
 ભુલાપણું; નહિ મળવાપણું; 'અનર્થપોષિતી'.
 ૨. જ. તંદુરસ્તીને માટે ન આવતો ખોરાક.
 ૩. વિ. અસામાન્ય અનુપમ; અતુલ્ય.
**અસાધ્યચિહ્ન [સં. અ (નહિ) + સાધ્ય
 (કરમાપણું) + ચિહ્ન (નિશાની)]**
 જ. (ચિહ્ન) જે યાત્રિક કે પરિમાણ સરખાં
 નથી એમ બતાવનાર ચિહ્ન. જેમકે, ૨ કે ૩.
**અસાધ્યતા [સં. અ (નહિ) + સાધ્ય
 (કરમાપણું) + તા (પણું)]** છો. અ-
 સમાનતા. બુખો અસાધ્ય ૧.
**અસાધ્યદર્શક [સં. અ (નહિ) + સાધ્ય
 (કરમાપણું) + દર્શક (જાણનાર)]**
 વિ. તદ્વાપતિ જાણનાર.
અસાર ૧. પુ. એરડાનું કામ.
 ૨. [સં. અ (નહિ) + આર (કાપણું)]
 પુ. નાખું હોવાપણું; તુચ્છતા; નિરર્થકતા.
 ૩. પુ. વચ્ચે ઉપયોગનો બાજ.
 ૪. જ. અચર ચક્રન.
 ૫. વિ. મરીયા; દિગ્ધ.
 ૬. વિ. માલ વચ્ચેનું; તુચ્છ; નાખું; નિરર્થક;
 સાર વિનાનું નિષ્ફળ.

૭. વિ. મિથ્યા; ખોટું.
 ૮. વિ. મૂર્ખ; અહમ્મય.
 ૯. વિ. રસ વચ્ચેનું; ક્ષય વિનાનું; સત્ત ન
 હોવ એવું.
 ૧૦. વિ. જન; ખાલી.
 ૧૧. વિ. સ્વદેશ; નહિ એવું; બૂલ; ચોટ.
અસારત ૧. [સં. અ (નહિ) + સાર
 (કાપણું) + તા (પણું)] છો. ઇચ્છારો;
 સાન; અસુસારો.
 ૨. છો. મરકરી; ઢંસી.
 જા અસારત હી લોખંડ,
 તારી હાથ સીંદણી નવ મટે. દયારામ
અસારત ૧. [સં. અ (નહિ) + સાર
 (કાપણું) + તા (પણું)] છો. કુચ્છમાં નાસ
 પામે એવું હોવું તે કુચ્છમંચુરતા.
 ૨. છો. તુચ્છપણું.
 ૩. છો. નાખું હોવાપણું; નિરર્થકતા.
 ૪. છો. નિઃસત્વપણું; સાર વિનાનું હોવું તે.
અસારત્વ બુખો અસારતા.
અસારપણું બુખો અસારતા.
અસારાકાલુરા છો. (સંગીત) કાલુરા
 રામિણીની અંધાર ભૂતિ માટેની એ નામની
 એક.
અસાર [જ.] પુ. સુમેધી વાળો.
અસારન [જ.] જ. એ નામની વારપતિ;
 તમર.
અસારો ૧. પુ. ઇચ્છારો; અસુસારો; સાન.
 ૨. પુ. રેસમ ઉપર મપેલો તાર વીંટનાર
 વેપારી.
 ૩. [જ. ઉચ્ચાર (નિષ્કેષી શીખેલી સ્વરૂપ
 વળ)] પુ. રેસમની વણેલી પાતળી હોરી;
 વળ દીપેલો રેસમનો તાર.
 અમારા વાટવારેસમના તારને વળ હાં
 તેની ઉપર મડી, માંક કે પૂમ ન રહે તે
 માટે તેને લોખંડના સળિયાની સાથે ધસી
 સ્વચ્છ મુસાવમ જાણવો.
અસારિત ૧. [જ.] છો. કુલીનતા; ખાન-
 દાની.
 ૨. છો. સત્યાપણું; તત્ત્વ.
અસારિતન [જ.] જ. ખુદ; સ્વયં.
**અસાવધ [સં. અ (નહિ) + સાવધાન
 (સાવધેત)]** વિ. ખાન વચ્ચેનું; બેધામ;
 માફત; કાળજી વિનાનું; અજાણપણું; બેદરકાર.
**અસાવધતા [સં. અ (નહિ) + સાવધ
 (સાવધેત) + તા (પણું)]** છો. ખાન
 નહિ રાખવાપણું; અજાણ; બેધામ.
અસાવધપણું બુખો અસાવધતા.

**અસાવધાન [સં. અ (નહિ) + સાવધાન
 (સાવધેત)]** વિ. કાળજી વચ્ચેનું; અસાવધ.
**અસાવધાનતા [સં. અ (નહિ) + સાવધાન
 (સાવધેત) + તા (પણું)]** છો. બેધરકાર;
 કમકાળજી; અસાવધતા.
**અસાવધાનભવરથ [સં. અ (નહિ) +
 સાવધાન (સાવધેત) + ભવરથ (ચોક્કસ)]**
 છો. બેદરકારી બરેલો વહીવટ.
અસાવધાની છો. અજાણતા; અસાવધાનતા.
અસાવરી ૧. [સં. અસાવરી] છો. આસા-
 વરી; સવારે સાત બજાથી નવ સુધી ગાલ-
 માં આવતી દોડીને મળતી જોડી રામિણીમાંની
 એક મુખ્ય રામિણી; ઊંચ રામની એક સી.
 ૨. છો. કમ્પારની એક ભાત.
 ૩. છો. રેસમી રેપેરી કપડા.
અસાવસ ૧. જ. અમદાવાદ નજીક આવેલ
 મુજરાતનું એક બહુ કહેર. બુખો આસાવસી.
 ૨. જ. અમદાવાદમાં જનનું એક ભાતનું કપડા.
અસાવસી જ. એક ભાતનું કપડું.
અસાવડું જ. વિ. બોસાવડું; અનાજ મડી મળ
 પછી વધારાનું પાણી મડી નાખવું.
અસાવળ જ. આસાવડિયા; અમદાવાદનું એક
 પ્રાચીન નામ. અજુલકીએ પોતાના કંધમાં
 અમદાવાદને રેસમળ અથવા અસાવળ કહ્યું છે.
અસાવળાબાસ ૧. જ. બૌદ્ધિમ્મ બાસલુની
 એ નામની અડાનું માણસ.
 ૨. વિ. બૌદ્ધિમ્મ બાસલુની એ નામની
 અડાનું.
અસાસ ૧. [જ.] પુ. માલમિલકત.
 ૨. છો. ઉચ્ચસન.
 ૩. છો. પાથો.
**અસાસતું [સં. અ (નહિ) + સાસત
 (કાપણું)]** વિ. (જા. સુ.) કામમ ન દે-
 નારું; કુલુમંચુર.
 તે સુ આજ અસાસતાં અડી હી ટપ સેવા વાન.
આનંદાચંદ્રમહોદયી
અસાસા [જ.] પુ. માલ; અસમાન; સંપત્તિ.
**અસાસુસિત [જ. અસાસ (માલ) +
 સિત (નિવેશન કપડા) + સિત (વર)]**
 પુ. ધરવખરી; ધરસામાન.
**અસાહુસ [સં. અ (નહિ) + સાહસ (જ-
 વિવારી કામ)]** પુ. વચ્ચે કિયારે કામ ન
 કરવાપણું.
અસાહુસિકે ૧. [સં. અ (નહિ) + સાહસ
 (અવિચારી કામ) + કી (વાળું)] વિ. વિચાર-
 પૂર્વક કામ કરનાર; ઉત્તરણનું નહિ એવું; ધીર

અસાહસી
અસિત

૨. વિ. ર્યાતઃ નમ.
૩. વિ. હિમત વિનાનું; બીજું.
અસાહસી ભુજો અસહસિક
અસાહસ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + સાહસ્ય (મહ)] જી. નિરાધારપણું; અનાથતા.
૨. વિ. જેને કોઈની મદદ ન હોય એવું; અનાથ; મદદ વગરનું.
૩. વિ. નિરાધાર; આધાર વગરનું.
અસાહિત્ય [સં. અ (નહિ) + સાહિત્ય (શિશુ લખણ)] જ. મુદર ન ચડી શકાય તેવું લખાણ.
અસાહી ૧. [સં. અ (નહિ) + સાહાય (મદદ)] વિ. અનાથ; મદદ વગરનું; અસારા વગરનું; એકલું.
૨. વિ. નિરાધાર.
અસાગિયો [સં. અસાગિય] પું. એક જાતની વનસ્પતિ; સરસવતી જાતનાં લાલ જાને સહેજ મપટાં લાંબાં બીવાળો અને મુલાના જેવો નાનો છોક્ર તે બીજાં, મુલાળો, ગરમ, હાલો અને પુષ્ટિકારક હોયથી જ્યના ક્ષમમાં આવે છે. માર વાગ્યો હોય અથવા પડી જવાયું હોય તેના ઉપર બીની ખીર કરીને ખવાય અને ઘાના દુખાવા ઉપર વાદીને ચોપાપ છે. આમડીના રોગ, વાયુ અને ક્ષમ ઉપર તે હાવદાકરક મનાય છે.
૧. અસાગિયાના લાકુ = નવાં નાગિયેરના કોપરાને કીલું કરી તેમાં તેના જેટલો મોજ અને અસાગિયો નાખી પાક કરી વાળેલા લાકુ.
૨. અસાગિયાની ખીર = ઊંચતા દુધમાં અસાગિયો નાખી ખીર જેવું થાય એટલે તેમાં મોજ કે સાકર ઉમેરી ખનાવેલ પ્રવડી. આ ખીર વાયુનાશક, કમરને ભેરાવર બનાવનાર અને ધાતુ પુષ્ટ કરનાર મનાય છે. મુલાવડીને બે માસ પછી વધારે દુધ આવવાને માટે તે અપાય છે.
૩. અસાગિયાનો લેપ = પાણીમાં અસાગિયો ભેળવી તેનો કરાતો ખરક. આમડીના રોગ અથવા વાયુને લીધે સાંધામાં થતી કળતરમાં આ ખરક કરાય છે.
અસાં [સં. અસમ] જ. બને.
કોઈ માથે લગ્ય હોય, અસાં ચીરણ સ્વાલી છે.
અસાંકે જ. (કમળી) અમને. 'કે' છૂટી વિભક્તિનો પ્રત્યય છે.
અસાંમળો (અસાંમળો) પું. જાળકને ચતું વિશેષત્વ દુઃખ; શુદ્ધ પદ્મ પછી જાળકને

થતો અસુખ્યો; જાળકને સ્નેહી ભુદા પડવાથી થતી અસર.
અસાંએ જ. (કમળી) અમારો. 'એ' છૂટી વિભક્તિનો પ્રત્યય છે.
અસાંવનીય [સં. અ (નહિ) + સાંત્વ (શાંત કરવું) + વનીય (બેઠું)] વિ. શાંત ન થાય એવું.
અસાંનિધ્ય [સં. અ (નહિ) + સાંનિધ્ય (પાસે હોવું તે)] જ. છેડાપાડું; દૂર હોવું તે.
અસાંપ્રત ૧. [સં. અ (નહિ) + સાંપ્રત (હાજર)] વિ. અમાઉનું; પુરાતની; જૂના વખતનું; પ્રાચીન.
૨. [સં. અ (નહિ) + સાંપ્રત (ચોગ)] વિ. અયોગ; એરવાજબી; અનુચિત.
૩. જ. અયોગ્ય રીતે.
અસાંપ્રદાવિક [સં. અ (નહિ) + સાંપ્રદાવિક (સમઘમને લગતું)] વિ. કોઈ ખાસ પંથ સાથે સંબંધ વગરનું.
અસાંસતું [અ (નહિ) + સાંસતું (પાણું)] વિ. ઉતાવળિયું; અશાંત; અજરું; અપીરું.
અસાંરકારિક [સં. અ (નહિ) + સાંરકારિક (સંસારવાળું)] વિ. સંરક્ષર વિનાનું; બોલી જીતણીવાળું.
અસિ ૧. પું. એ નામનો એક શકુસ.
તે વળા હોમા વાસનાં નામ અસિયોમા સાથે બોલાય છે.
૨. [સં.] પું. ન્યાસ.
૩. જી. કાશીની એક બાલુએ આવેલી એ નામની નદી. વાણ ને અસિ એમ બે નદીઓ કાશી પાસે વહેતી છે તે વાણસ્ત્રી કહેવાય છે.
૪. [સં. અસ (રોક)] જી. તરવાર; ખડગ; કમલોર; ખાકું.
તિહ કુસેવ જુગલ અસિ મંડલમ કરવાય, ખડગ ધાર પર ચલન સમ સ્નેહ રામ હું બાવ.
પિત્રજયકોવ
૫. જી. પશુને ખારવામાં વપરાતી જરી.
અસિઆઈસા પું. (જૈન) જૈન ધર્મનો એક મંત્ર. અર્હત ભગવાન, સિદ્ધ ભગવાન, આમાર્હણ, ઉપાખ્યાયજી અને શાપુજી એ દરેકનો પ્રથમ અક્ષર હોતાં 'અસિઆઈસા' એવું વાક્ય નીકળે છે, જેનું 'ઈ' એવું ચોચાળિયું સ્વરૂપ થાય છે.
અસિક ૧. પું. (પુરાણ) એ નામનો દેવ.
૨. [સં.] જ. હોંક અને હાથની વચ્ચેનો ભાગ.
અસિકર્મે ૧. [સં. અસિ (તરવાર) + કર્મે (કામ)] જ. કોઈના પ્રાણ લેવા તે ધાતકી કામ.
૨. જ. કનિષ્ઠધર્મ; વીરકર્મ; અસાહુરીનું કામ.
અસિકિન જી. વેદના સમયની એ નામની નદી; વિનામ નદી.
અસિકિનકા ભુજો અસિકની ૧.
અસિકની ૧. [સં.] જી. અંત:પુરમાં જવા આવવાવાળી ભુવાન કસી.
૨. જી. વિનામ નદીનું પ્રાચીન નામ.
૩. જી. (પુરાણ) જંજુડીપન્થ દિરવમવર્મા આવેલ એ નામની નદી; ચેનેસી નદી.
૪. જી. વીરજી પ્રજાપતિની દીકરી, જેના વિવાહ પ્રામેતસ દેવની સાથે થયો હતા.
કદાના કાના અંજુકામાંથી સર્વ અંગેશ રૂપાળી રક્ષા પ્રજાપતિની જી ઉખત થઈ કે જે પુરાણોમાં વર્ણવેલી અને અસિકની બિચાં લે નામોથી પ્રખ્યાત છે.
કમવડી લામવડ
૫. જી. હાલની ચંદ્રભાગ નદી. અસિકનીનો મૂળ અર્થ ધોળી નહિ એવો થાય છે. આ નદીમાં પાણી કળાસ પડતાં છે.
૬. જી. હાલની કતલજ નદી.
અસિદેપત્ની [સં. અસિ (તરવાર) + દિપ્ (રોક)] જી. કાલ.
અસિએક [સં. અસિ (તરવાર) + એક (કાલ)] જ. તરવાર સહિત ખાન.
અસિર્મંઠ [સં. અસ (ખરું) + મંઠ (માલ)] પું. બોલીકું; માલમચરિયું.
અસિવર્મે [સં. અસિ (તરવાર) + મર્મે (કાલ)] જ. હાલતરવાર.
અસિજવન [સં. અસિ (તરવાર) + જવન (કિચ્છી)] પું. તરવારનાં સાધનથી કુચિત મલાવનાર; લકર્વો.
અસિજવી [સં. અસિ (તરવાર) + જવિન (જવનાર)] પું. તરવાર ઉપર જવનાર કાઠી લકર્વો.
અસિત ૧. [સં.] પું. બંધારાનો અને બહુનો અધિકતા એક દેવ.
૨. પું. એ નામનો કવિ અને વ્યાસનો શિષ્ય. વેદના વિભાગો કરીને તે વિભાગો પેલખ શિષ્ય મુખે. ઈન્દિનિ, વેદ, વૈદપામન, અસિત અને દેવલને અણખા હતા.
કમવડી લામવડ
૩. પું. એ નામનો મુનિ; દેવ.
૪. પું. (પુરાણ) કમ્પક વનની પશિમે આવેલો એક પર્વત. તેની ઉપર કસેન કવિનો અથમ હતો.
૫. [સં. અ (નહિ) + સિત (શ્વેતો રંગ)] પું. કળો રંગ.
૬. પું. કુણ્ડપદ્મ; અંબારિયું.

૨. જ. કનિષ્ઠધર્મ; વીરકર્મ; અસાહુરીનું કામ.
અસિકિન જી. વેદના સમયની એ નામની નદી; વિનામ નદી.
અસિકિનકા ભુજો અસિકની ૧.
અસિકની ૧. [સં.] જી. અંત:પુરમાં જવા આવવાવાળી ભુવાન કસી.
૨. જી. વિનામ નદીનું પ્રાચીન નામ.
૩. જી. (પુરાણ) જંજુડીપન્થ દિરવમવર્મા આવેલ એ નામની નદી; ચેનેસી નદી.
૪. જી. વીરજી પ્રજાપતિની દીકરી, જેના વિવાહ પ્રામેતસ દેવની સાથે થયો હતા.
કદાના કાના અંજુકામાંથી સર્વ અંગેશ રૂપાળી રક્ષા પ્રજાપતિની જી ઉખત થઈ કે જે પુરાણોમાં વર્ણવેલી અને અસિકની બિચાં લે નામોથી પ્રખ્યાત છે.
કમવડી લામવડ
૫. જી. હાલની ચંદ્રભાગ નદી. અસિકનીનો મૂળ અર્થ ધોળી નહિ એવો થાય છે. આ નદીમાં પાણી કળાસ પડતાં છે.
૬. જી. હાલની કતલજ નદી.
અસિદેપત્ની [સં. અસિ (તરવાર) + દિપ્ (રોક)] જી. કાલ.
અસિએક [સં. અસિ (તરવાર) + એક (કાલ)] જ. તરવાર સહિત ખાન.
અસિર્મંઠ [સં. અસ (ખરું) + મંઠ (માલ)] પું. બોલીકું; માલમચરિયું.
અસિવર્મે [સં. અસિ (તરવાર) + મર્મે (કાલ)] જ. હાલતરવાર.
અસિજવન [સં. અસિ (તરવાર) + જવન (કિચ્છી)] પું. તરવારનાં સાધનથી કુચિત મલાવનાર; લકર્વો.
અસિજવી [સં. અસિ (તરવાર) + જવિન (જવનાર)] પું. તરવાર ઉપર જવનાર કાઠી લકર્વો.
અસિત ૧. [સં.] પું. બંધારાનો અને બહુનો અધિકતા એક દેવ.
૨. પું. એ નામનો કવિ અને વ્યાસનો શિષ્ય. વેદના વિભાગો કરીને તે વિભાગો પેલખ શિષ્ય મુખે. ઈન્દિનિ, વેદ, વૈદપામન, અસિત અને દેવલને અણખા હતા.
કમવડી લામવડ
૩. પું. એ નામનો મુનિ; દેવ.
૪. પું. (પુરાણ) કમ્પક વનની પશિમે આવેલો એક પર્વત. તેની ઉપર કસેન કવિનો અથમ હતો.
૫. [સં. અ (નહિ) + સિત (શ્વેતો રંગ)] પું. કળો રંગ.
૬. પું. કુણ્ડપદ્મ; અંબારિયું.

૭. પું. (પુરાણ) જનમેજયે સર્પસ્ય એટલે સર્પેના નામ માટે કરેલ યજ્ઞમાં પસંદ કરેલ મર્ચિ.

૮. પું. ધવા; ધાવડીનું ઝાડ.

૯. પું. જરત ચામનો એક પુત્ર.

૧૦. પું. (પુરાણ) મરીચિના પુત્રમાં એક એક મર્ચિ. હિમાલયની કન્યા અને પાર્વતીની નહેન એકપણને તે પરણ્યો હતો.

૧૧. પું. (પુરાણ) માંધાતા ચામને હાથે છાર ખાગેલો એક રાજા.

૧૨. પું. (અમોતિય) રાત્રિ નામનો ઝાડ.

૧૩. જી. પિત્રા નામની નાદી.

૧૪. [સં. જા (નદિ) + સિત (ધોતું)]
વિ. ઝળું; સ્વામ; કૃણું; સ્વામલ; મેમક.

સ્વામ નીલ મેમક અસિદ્ધ હરખી સોભવ વાનુ.
સ્વામ આંબ સામ પર સ્વામ ડીક સામ કાનુ.
પિત્રાવપુરોષ

૧૫. વિ. કુટ; અરાણ.

૧૬. વિ. વીંડું; કુટિલ.

અસિદ્ધક [સં. જા (નદિ) + સિત (ધોતું) + ક (પ્રત્યય)] વ. ઝળું જમર.

અસિદ્ધકાદિચૂર્ણ [સં. જા (નદિ) + સિત (ધોતું) + ક (પ્રત્યય) + અદિ (વચર) + ચૂર્ણ (બૂંદ)] વ. (વેદ) આમવાત માટેનું એક ચૂર્ણ. અસિદ્ધક એટલે ઝળું જમર, પીપર, જળો, ઝળું નસોતર, આસંધ, ઉદ્ગમણનાં પૂત્ર અને શુંક સરખે બાએ લઈ તેનો વજ્રમળ બૂંદો કરવો. ૪ થી ૮ વાલ દવા લઈ ઉપર મરમ પાણી કે મખનું મરમ બોસામણ લેવાનું છે.

અસિદ્ધકારથપ ૧. પું. એક કામ્યેદિક મર્ચિ કેવલ મર્ચિ. તેણે નવમા મંડલનાં ૫ થી ૨૪ સુકત રચ્યાં છે.

૨. પું. સામવેદનો એક મર્ચિ.

અસિદ્ધકેશ [સં. જા (નદિ) + સિત (ધોતું) + કેશ (વાળ) + અ (વારીભવિત્રો પ્રત્યય)] જી. ઝળા વગવાળી સી.

અસિદ્ધનિરિ [સં. જા (નદિ) + સિત (ધોતું) + નિરિ (પર્વત)] પું. (પુરાણ) નીલનિરિ પર્વત.

અસિદ્ધમીવ ૧. [સં. જા (નદિ) + સિત (ધોતું) + મીવા (મેઠ)] પું. અમિ. તેને મુખમાં રૂપી ઝળા એક હોય છે.

૨. વિ. ઝળા મરમવાળું; ઝળા એકવાળું.

અસિદ્ધધારા પું. (પિત્રા) સમણ, નમણ, સમણ અને મુઠ મળી ૧૦ અણનો એક સમસ્ત વસ્તુમેળ હંદ.

સ ન સ ન થી અસિદ્ધધારા.

સુદિન

અસિદ્ધનમ [સં. જા (નદિ) + સિત (ધોતું) + નમ (સ્વંત)] પું. નીલનિરિ પર્વત.

અસિદ્ધનમન ૧. [સં. જા (નદિ) + સિત (ધોતું) + નમન (આંખ)] વ. ઝળા આંખ.
૨. વિ. ઝળા આંખવાળું.

અસિદ્ધપદ [સં. જા (નદિ) + સિત (ધોતું) + પદ (પગપાદ)] પું. કૃષ્ણપદ; અંધારિયું.

અસિદ્ધકૃષ્ણ [સં. જા (નદિ) + સિત (ધોતું) + કૃષ્ણ (કાળ)] વ. મીઠું નાનિવેર. ઝળા પૂઠાવાળું દોષી મીઠું હોય છે.

અસિદ્ધમૃગ [સં. જા (નદિ) + સિત (ધોતું) + મૃગ (હથ્થ)] પું. ઝળિવાર; ઝાળો મૃગ.

અસિદ્ધવવન પું. ઝળવન ચટ્ટા.

અસિદ્ધસોમા [સં. જા (નદિ) + સિત (ધોતું) + સોમન (વાન)] પું. એ નામનો રણસ; ઝળપ અને ટુનો એ નામનો પુત્ર. ઘડાનું વસાન મેળવી તે અમ્ય કરીને પૃથ્વી પર એકજે રાજ્ય કરતો હતો, અને દેવો પર અત્યંત કરવા લાગ્યો હતો. એના ત્રાસથી ત્રાસીને દેવો મહાદેવને સરવે મળ્યા. મહાદેવે દેવમણને લઈને વિષ્ણુને સરવે મળ્યા. વિષ્ણુએ પોતાના દેહમાંથી અમ્યકશ્મી નામની રાત્રિ ઉપજાવી અને એ અમ્યકશ્મીએ તે ઘનવનો વધ કર્યો હતો.

અસિદ્ધા ૧. [સં. જા (નદિ) + સિત (ધોતું) + અ (વારીભવિત્રો પ્રત્યય)] જી. ઝળા હેરાણી સી.

૨. જી. મળી.

૩. જી. મળીનો હોડ.

૪. જી. તે નામની અપ્સરા.

૫. જી. દણી વડુ અને વીરણી દીધરી.

૬. જી. નામલ.

૭. જી. વસુના નદી.

અસિદ્ધાપંચમી [સં. જા (નદિ) + સિત (ધોતું) + અપંચ (આંખ) + પં (વારીભવિત્રો પ્રત્યય)] જી. ઝળા આંખવાળી સી.

અસિદ્ધાર્ચિ [સં. જા (નદિ) + સિત (ધોતું) + અર્ચિ (અર્ચ)] પું. અમિ.

અસિદ્ધાસરોવર પું. એ નામનો નૈલ કે જીન સાય.

અસિદ્ધારમ [સં. જા (નદિ) + સિત (ધોતું) + અરમન (અર્ચ)] પું. એક જાતનો ઝળા રીતનો પથ્થર; ઉદ્ગીચમણિ; નીલમ.

અસિદ્ધાંત ૧. પું. (પુરાણ) જાડ ભૈરવોમાંનો એ નામનો એક.

૨. પું. એ નામનો મર્ચિ.

૩. [સં. જા (નદિ) + સિત (ધોતું) + અંત (અંતર)] વિ. ઝળા રેમણ.

અસિદ્ધાંતુજ [સં. જા (નદિ) + સિત (ધોતું) + અંતુ (પાણી) + જ (ઉપજાવેલ)] વ. ઝળું કમળ.

અસિદ્ધોપજ [સં. જા (નદિ) + સિત (ધોતું) + ઉપજ (અર્ચ)] વ. ઝળું કમળ; અસિદ્ધાંતુજ.

અસિદ્ધોપજ [સં. જા (નદિ) + સિત (ધોતું) + ઉપજ (અર્ચ)] પું. એક જાતનો ઝળા રીતનો પથ્થર. જુઓ અસિદ્ધારમ.

અસિદ્ધ [સં. અસિ (તરવાર) + દ્ધ (સિદ્ધ)] પું. તરવારથી મારી નાખવાની સિદ્ધા; દેહાંતર; ઘર કરવાની સિદ્ધા; ક્તલ કરવાની સળ.

અસિદ્ધ [સં. અસિ (તરવાર) + દ્ધ (સિદ્ધ)] પું. અમર. તેને તરવાર જેવા તીક્ષ્ણ હાંત હોય છે.

અસિદ્ધ ૧. પું. (અમોતિય) દક્ષિણ મોળપરનું એક નક્ષત્ર; 'પુરોણિય મેરમે'. તે ક્રાંતિય ૪૬ અને ૭૦ વચ્ચે રહે છે. તેમાં ૧૧ તારા છે. વામોતરણ ઉપર આ નક્ષત્ર જનમુખારી માસમાં આવે છે.

૨. [સં. અસિ (તરવાર) + દ્ધ (સિદ્ધ)] પું. અમરમંચ. તેની ઘડ તરવાર જેવી તીક્ષ્ણ હોવાનું મનાય છે.

અસિદ્ધ ૩. [સં. અસિ (તરવાર) + દ્ધ (સિદ્ધ)] પું. અમરમંચ. તેને તરવારની જેવી તીક્ષ્ણ ઘડ હોવાનું કહેવાય છે.

અસિદ્ધ ૧. [સં. જા (નદિ) + સિત (ધોતું)] પું. એક જાતનું મોઢું ઝાડ. તેનું લાકડું મજબૂત હોવાથી ઉપાસના કામમાં આવે છે.

૨. પું. (ન્યાય) જેમાં હેતુ પોતે જ સિદ્ધ હોતો નથી એવો હેવાબાસ એટલે ન્યાયનો એક પ્રમ. હેતુ જ તો બિલકુલ સિદ્ધ હોતો નથી અથવા અપૂરો સિદ્ધ હોય છે. પણ કશિષા હોય એટલે કે પણ હોય જ નહિ ત્યારે હેતુ અસિદ્ધ ગણાય અને પણ ઉપર હેતુ હોય નહિ ત્યારે પણ હેતુ અસિદ્ધ ગણાય. અસિદ્ધના બન્ધ પ્રકારોમાં સોપાધિક એટલે ઉપાધિવાળો અસિદ્ધ લ્લો અમલનો છે. 'અમવહોમંત્ર વાંચવી જોઈએ કરણ કે એ પુણ્યનું કામ છે; માટે કોઈ કુળવા પાવો હોય ત્યારે અમવહોમંત્ર વાંચવી જોઈએ' એમ કહીને કુળારને કહેવાને જણે કોઈ તે વખતે અમવહોમંત્ર

વાંચવી એવું અનુમાન કારે તો તે સોષાધિક એટલે ઉપાધિયગો અસિદ્ધ મણુવ. અસિદ્ધની મુખ્ય વસ્તુ જાત છે: (૧) આમવાસિક-જેમાં આમવનોજ અભાવ હોય છે. જેમકે, આમવનું ૧૫ સુમધવાળું હોય છે, જેમકે તે ૧૫ છે. પણ આમવના ૧૫ જેવી વસ્તુ ન હોતી નથી. (૨) સ્વશ્વાસિક-જેમાં પશુમાં હેતુનોજ અભાવ હોય છે. કોઈ કહે કે પાણીનો કરો અભિવાળો છે, જેમકે તેમાં પુમાયો છે. જ્યાં પુમાયો ન હોય છતાં તેમ કહેવું એમાં પુમાયો સ્વશ્વાસિક છે. (૩) આમવાસિક-જેમાં આમિનો નિમગ્ન ન થાય એટલે જેમાં આમિવાળ સ્વરૂપ હોય એવો હેતુ. જેમકે, પર્વત પુમાયવાળો છે, જેમકે તેમાં અમિ છે. જ્યાં અમિમાં અમિ હોય સંતત્ત્વ પુમાયો હોય એ આમિ નિમગ્નપૂર્વક સિદ્ધ થઈ શકતી નથી.

૩. [સં. અ (નદિ) + સિદ્ધ (સુખદાયક)]
પુ. (જેન) સંસારી જીવ.

૪. [સં. અ (નદિ) + સિદ્ધ (પર્વ) + પર્વત]
મિ. અપૂર્ણ; અપૂર્ણ; ન સંપાદ્ય.

૫. [સં. અ (નદિ) + સિદ્ધ (સુખ)]
મિ. અભાવ; નિમગ્ન; અર્થ.

૬. [સં. અ (નદિ) + સિદ્ધ (પાન)]
મિ. મનુ; અપાન.

૭. [સં. અ (નદિ) + સિદ્ધ (સાન્નિવ વધેકું)]
મિ. નાસાન્નિત; પુરવાર ન થયેકું.

અસિદ્ધકર [સં. અ (નદિ) + સિદ્ધ (સુખ) + કર (કર્તા)]
મિ. નિમગ્ન; અર્થ; કોઈ.

અસિદ્ધતા ૧. [સં. અ (નદિ) + સિદ્ધ (પર્વ) + તા (પર્વ)]
જી. અપૂર્ણપદ્ધ; અપૂર્ણતા; આમી.

૨. [સં. અ (નદિ) + સિદ્ધ (પાન) + તા (પર્વ)]
જી. અપાવતા; અપાવ.

૩. [સં. અ (નદિ) + સિદ્ધ (સાન્નિવ વધેકું) + તા (પર્વ)]
જી. નાસાન્નિતી; પુરવાર ન થયું હોય એવી સ્થિતિ.

૪. [સં. અ (નદિ) + સિદ્ધ (સુખ) + તા (પર્વ)]
જી. નિમગ્નપદ્ધ; અર્થતા.

અસિદ્ધતાદોષ [સં. અસિદ્ધતા (અસિદ્ધિ) + દોષ (ખામી)]
પુ. સાદિલમાં એક પ્રકારની ખોટ.

અસિદ્ધત્વ [સં. અ (નદિ) + સિદ્ધ (સુખ) + ત્વ (પર્વ)]
વ. (જેન) મુક્તિ ન મળી હોય એવી સ્થિતિ; સરીપદારણ.

અસિદ્ધત્વ-સરીપદારણ, વેદનીય, અણુ, નામ અને ચેતન કર્મના ઉદયથી થાય છે.

અસિદ્ધિ ૧. [સં. અ (નદિ) + સિદ્ધિ (નિમગ્ન)]
જી. અનિમગ્ન; દહતી ન હોવા-પદ્ધ.

૨. [સં. અ (નદિ) + સિદ્ધિ (અરિપૂર્ણ)]
જી. અપાવતા; અપાવ.

૩. [સં. અ (નદિ) + સિદ્ધિ (સમાધિ)]
જી. અપૂર્ણતા; અપૂર્ણપદ્ધ; આમી.

૪. [સં. અ (નદિ) + સિદ્ધિ (સુખ)]
જી. અપ્રાપ્તિ; નિમગ્નતા.

૫. જી. (વેદાત) અસુરી સંપત્તિમાંની એક; પર્વ, જાન અને વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત ન થયું તે.

૬. જી. (આમ) એક પ્રકારનો હેતુરો. તેમાં હેતુ સાથે અનુમત હોય એવું પરિણામ આવે છે. તે વસ્તુ પ્રકારની છે: આમવાસિક, સ્વશ્વાસિક અને આમવાસિક.

૭. [સં. અ (નદિ) + સિદ્ધિ (સાન્નિવ)]
જી. નાસાન્નિતી; પુરવાર ન થયેકું હેતુ તે.

૮. [સં. અ (નદિ) + સિદ્ધિ (ઉવરની મુક્તિ)]
જી. મોક્ષ ન મળેક હોવાપદ્ધ.

૯. [સં. અ (નદિ) + સિદ્ધિ (ચોખ્ખી મળતી સ્થિતિ)]
જી. (ચોખ્ખી) ચોખ્ખી મળતી જાડે સ્થિતિનો અભાવ.

અસિદ્ધેશ [સં. અ (નદિ) + સિદ્ધેશ (સાન્નિવ વધેકું એવું)]
મિ. સાન્નિવ ન થઈ શકે એવું.

અસિધ [સિ.]
મિ. કાનું; જરાબર નહિ રહેકું.

અસિધર [સં. અસિ (તરવાર) + ધર (ધારણ)]
પુ. તરવાર ધારણ કરનાર પુરુષ; તરવાર રાખનાર માણસ; તરવારિયો.

અસિધાર જુઓ અસિધાર.

અસિધારા [સં. અસિ (તરવાર) + ધારા (ધાર) + વ્રત (નિમગ્ન)]
વ. કૅપુર પાસેના એકસિમળ મહારેવ આમળ ઉપાદી તરવારે વચ્ચે બેસી કરાવું એક વ્રત.

૨. વ. અર્ધ મુરેશ ક્રમ.

૩. વ. તરવારની ધાર ઉપર આવવા એવું આર્થ વ્રત; કાંઈ વ્રત કે નિમગ્ન.

૪. વ. સ્ત્રી સાથે એક પથારીમાં સ્વપ્ન છતાં સ્ત્રીસેવન ન કરવા રૂપ આર્થ વ્રત; પુરુષ પોતે પુષ્ટ અને સમર્થ હોય તોપણ સર્વ સ્ત્રીમાર સજેલી પોતાની સ્ત્રીની સાથે એક જ કપ્પામાં વર્ષ પર્વત સ્વપ્ન કરી તેનો સ્પર્શ કરીને પણ મનથી બોચી છાજ ન કરે એવું વ્રત. એ વ્રત વિષ્ણુને પ્રસન્ન કરનારું મનાય છે.

અસિધારામ્લ ૧. [સં. અસિ (તરવાર) + ધારા (ધાર) + વ્રત (નિમગ્ન)]
વ. કૅપુર પાસેના એકસિમળ મહારેવ આમળ ઉપાદી તરવારે વચ્ચે બેસી કરાવું એક વ્રત.

૨. વ. અર્ધ મુરેશ ક્રમ.

૩. વ. તરવારની ધાર ઉપર આવવા એવું આર્થ વ્રત; કાંઈ વ્રત કે નિમગ્ન.

૪. વ. સ્ત્રી સાથે એક પથારીમાં સ્વપ્ન છતાં સ્ત્રીસેવન ન કરવા રૂપ આર્થ વ્રત; પુરુષ પોતે પુષ્ટ અને સમર્થ હોય તોપણ સર્વ સ્ત્રીમાર સજેલી પોતાની સ્ત્રીની સાથે એક જ કપ્પામાં વર્ષ પર્વત સ્વપ્ન કરી તેનો સ્પર્શ કરીને પણ મનથી બોચી છાજ ન કરે એવું વ્રત. એ વ્રત વિષ્ણુને પ્રસન્ન કરનારું મનાય છે.

અસિધારામ્લ ૨. [સં. અસિ (તરવાર) + ધારા (ધાર) + વ્રત (નિમગ્ન)]
વ. કૅપુર પાસેના એકસિમળ મહારેવ આમળ ઉપાદી તરવારે વચ્ચે બેસી કરાવું એક વ્રત.

૩. વ. અર્ધ મુરેશ ક્રમ.

૪. વ. તરવારની ધાર ઉપર આવવા એવું આર્થ વ્રત; કાંઈ વ્રત કે નિમગ્ન.

૫. વ. સ્ત્રી સાથે એક પથારીમાં સ્વપ્ન છતાં સ્ત્રીસેવન ન કરવા રૂપ આર્થ વ્રત; પુરુષ પોતે પુષ્ટ અને સમર્થ હોય તોપણ સર્વ સ્ત્રીમાર સજેલી પોતાની સ્ત્રીની સાથે એક જ કપ્પામાં વર્ષ પર્વત સ્વપ્ન કરી તેનો સ્પર્શ કરીને પણ મનથી બોચી છાજ ન કરે એવું વ્રત. એ વ્રત વિષ્ણુને પ્રસન્ન કરનારું મનાય છે.

અસિધાર [સં. અસિ (તરવાર) + ધાર (ધારણ)]
પુ. તરવાર ધાર કરનાર સ્ત્રીકિમર.

અસિધારક જુઓ અસિધાર.

અસિધેનુ [સં. અસિ (તરવાર) + ધેનુ (વધુવાચક સંવ)]
જી. જરી.

અસિધેનુકા જુઓ અસિધેનુ.

અસિનૃત્ય [સં. અસિ (તરવાર) + નૃત્ય (નાચ)]
વ. તરવાર ધરતે કરાતો નાચ.

અસિધન ૧. વ. એ નામનું જાડું મુઠ.

૨. વ. એ નામનું નરક.

૩. વ. (જેન) તરવારના જેવી પાંદડાંવાળું વૃક્ષ ઉત્પન્ન કરી તેની નીચે બેસાડીને નારકો જીવના કટકો કરનાર પરમાત્માથી દેવતાની એ નામની એક જાત.

૪. [સં. અસિ (તરવાર) + પન (પાન)]
વ. તરવારનું પાન.

૫. વ. તરવારનું આન.

૬. વ. નરકમાં જમવું મનાવું તરવારના જેવી વાંદ્ર અને તીર્થ પાંદડાંવાળું આ.

૭. વ. બેધારી તરવાર; કૅપુરની પાછળ જેવું બને તર ધારવાળું આન.

૮. વ. કૅપુર. તેના પાન તરવારના જેવું હોય છે.

૯. [સં. અસિ (તરવાર) + પન (પાંદડું)]
મિ. તરવારની ધાર જેવી તીક્ષ્ણ પાંદડાંવાળું.

અસિધનક ૧. વ. બેધારી તરવાર.

૨. [સં. અસિ (તરવાર) + પન (પાંદડું) + કર (કર્તા)]
વ. કૅપુર. તેના પાછળ તરવાર જેવી હોવાથી તે અસિધનક કહેવાય છે.

અસિધનકુંક પું. (પુરાણ) એ નામનો નરક-કુંક.

જે દયા રહિત ધારણ માણસ અસિધનકમાં તરવારથી જીવને કાપી નાખે અને અન્ય હોબથી મૃત્યુને મારે છે તે માણસ ચૌદ ઇંદ્ર સહેલ મુખી અસિધનકમાં વસે છે.

અનવદ્યોમંડલ

અસિધનવન [સં. અસિધન (તરવાર જેવી પાંદડાંવાળું જાડું) + વન (વન્ય)]
વ. (પુરાણ) એ નામનું નરક. એવું કહેવાય છે કે તે જગત ચોળનના વિસ્તારવાળી જગતી ભૂમિ છે અને તેમાં વચ્ચે તરવાર જેવી તીક્ષ્ણ પાંદડાંવાળાં કાંઈ જગતી જંગલ છે. પાંદડાંમાર્ગે અનુસરનાર જાડ નરકમાં કુન્ન જોમવે છે.

અસિધનવ્રત [સં. અસિધન (તરવારની ધાર) + વ્રત (નિમગ્ન)]
વ. અસિધનમાં કરવાનું એક આર્થ વ્રત. તેમાં વ્રત કરનાર પાછી-

ધણિવાળી સવમ પાળવા એક પક્ષીમાં વચ્ચે તરવાર રાખી સુએ છે. તરવાર ફેંટીનું રૂપ છે અને તેની એકબીજા વચ્ચે સવમ માટે આવડ છે એમ મન્ય છે.

અસિપત્રાકાર [સં. અસિ (તરવાર) + પત્ર (પત્ર) + આકાર (ધાર)] વિ. તરવારના પાના જેવા આકારનું; જેની એક બાજુ તરવારની માફક બાકી અને અંતરંગ એટલે અંદરની બાજુએ મોળાકાર અને બીજી બાજુ ત્રીશુ અને બાહ્યમોળ એટલે અંદરની બાજુ મોળાકાર હોય એવું.

અસિપથ [સં. અસિ (ધાસ) + પથ (સ્થળ)] જ. ધાસ સેવાનો માર્ગ; વાનમાર્ગ. નાના નસકોરાંથી ફેરવા સુધીના માર્ગને અસિપથ કહે છે.

અસિપદ ૧. [સં. અસિ (દંડ) + પદ (પગ)] જ. 'તત્ત્વમસિ'માંનું 'અસિ' એટલે 'એ'ના અર્થનું પદ, જેમાં અસ અને છવની એકતા કહેલી છે; ઈશ્વર સાથે એકતા; અદ્વૈત સ્થિતિ; છદ્મ ઈશ્વર એક અવસ્થાપત્ત.

૨. જ. અસ.

તરવાર તરવાર બાજીને, અસિપદમાં વિત માર. પ્રીતમ

અસિપંજર [સં. અસિ (તરવાર) + પંજર (પાંજર)] જ. (કૈન) તરવારનું પાંજર; ફરતી તરવારથી અનેક પાંજર.

અસિપુષ્પ ૧. [સં. અસિ (તરવાર) + પુષ્પ (ફૂલ)] પું. મગર તેનું ફૂલ તરવાર જેવું હોવાનું કહેવાય છે.

૨. પું. હિશુમાર નામનું જાળનું.

૩. પું. સકુચી માલકી. તેની ફૂલ તરવાર જેવું કામ કરતી મનાય છે.

અસિપુષ્પક લુખે અસિપુષ્પ.

અસિપુત્રિકા [સં. અસિ (તરવાર) + પુત્રિકા (પુત્રી)] છી. છરી.

અસિપુત્રી [સં. અસિ (તરવાર) + પુત્રી (દાસી)] છી. છરી; અસિપુત્રિકા.

અસિપ્ત [સં. અસિ (તરવાર) + પ્ત (સક્રિય)] જ. તરવારનું જળ; પશુજળ.

અસિમેઢ [સં. અસિ (તરવાર) + મેઢ (માથા)] પું. એક જાતનું ખેરનું ઝાડ; વિદ્યારિત્ર.

અસિવદિ ૧. [સં. અસિ (તરવાર) + વદિ (વેલ)] છી. તરવારનું પાનું; અડમણ.

૨. [સં. અસિ (તરવાર) + વદિ (ધાર)] છી. તરવારવાળી બાકડી; યુધ્ધ.

અસિર ૧. [જ.] વિ. અધર; ધુરંધર.

૨. વિ. કિતરની પાંખના હીરાની આર જાત માંહેની એ નામની એકનું.

અસિરત્ન [સં. અસિ (તરવાર) + રત્ન (મેઢ)] જ. (કૈન) અસિરના સાત એકે દિવ રત્નમાંનું અડમણ.

અસિરદંત [સં. અસિ (તરવાર) + દંત (દંડ)] જ. તરવારના ટુકડા અથવા લે.

અસિરત્ત ૧. [સં. અસિ (તરવાર) + ત્ત (વેલ)] છી. તરવાર; તરવારનું પાનું.

૨. છી. તરવાર ઉપાધી આમતેમ ફેરવી તે.

અસિત્તાપરિસક્ષા [અસિત્તા (પામનું નામ) + પરિસક્ષા (પામનું)] જ. અસિત્તા પામનું જાનું નામ.

અસિસોમ ૧. [સં. અસિ (તરવાર) + સોમ (વાન)] પું. (પુરુષ) એ નામનો એક દાનવ. તેના વાગ બરછટ હોવાથી તે અસિસોમા કહેવાયો.

અસિસોમા. ઉદમ. બિદમ. બામલ. ત્રિનેત્ર. ૧૦૮. અંધ અને અવધપત એ સર્વે મદિયા-મુખ સેવકવિ હતા. અમલપ્રી અમલવત

૨. વિ. તરવાર જેવા તીક્ષ્ણ વ્યગવાળું.

અસિવદુર્ગ જ. જૂનામનું જાનું બીજું નામ.

અસિમત [સં. અસિ (તરવાર) + મત (નિયમ)] જ. સોપુરને વચમાં ઉપાડી તરવાર મૂકીને સર્વ વાજાં પાવવાનો આકારો નિયમ. તરવાર એ ફેંટીનું રૂપ હોઈને તેની કાઠનીમાં સંવમ પાળવો જોઈએ એટલે એકબીજાના સમાવમને તરવારની આવડ આપી મળ્યા.

અસિપ્તેષ [સં. અસિ (તરવાર) + પ્તેષ (મેઢાપ)] પું. તરવારનો ધા.

અસિરદંડ [જ.] જ. સહાયક; મદદનીશ; મદદ કરનાર માણસ.

અસિહૃત [સં. અસિ (તરવાર) + હૃત (હથ્થા એટલે)] વિ. તરવારથી મારવા જેવું.

અસિહૃતિ [સં. અસિ (તરવાર) + હૃતિ (સાધન)] પું. તરવારથી બહાર ચોદો.

અસી ૧. છી. કાપી કહેર પાસેની એ નામની નાની નદી.

૨. જ. અમરક નામના હવેરાતની એક જાત. તે સારાઈ, વળા, કાચકા અને કીમતમાં કિંમત હોય છે.

૩. જ. (કાપી) અમે.

અસીકરમ ૧. [સં. અસિ (તરવાર) + કર્મ (કામ)] જ. ખૂન.

૨. જ. તરવાર અપાવવું કામ; સુનિવર્ધ.

અસીજનું [અ (નહિ) + સીજનું (સહન થઈ શકવું)] વિ. ન અમાય તેનું અસહ.

અસીજવાન પું. સામર્થ્યહીન પુરુષ; તામત વિનાનો માણસ.

અસીમ ૧. [જ.] પું. પાપી; યુનેશ્વર.

૨. [સં. અ (નહિ) + સીમ (હદ)] વિ. હદ વિનાનું; અનંત; અમર્યાદ; અમાપ.

અસીમકુષ્મ પું. (પુરુષ) સોમવંશી જન-મેઢના વંશના અશ્વમેધક સજ્જનો પુત્ર.

અસીમતા [સં. અ (નહિ) + સીમ (મર્યાદા) + તા (પત્ત)] છી. અનંતતા; અપરિમિતપત્ત; અપરતા.

અસીમપથ [સં. અ (નહિ) + સીમ (હદ) + પથ (સ્થળ)] પું. (અલ્પ) ઉત્તરોત્તર અમુક વાકી વધારે ને વધારે નજીક જતી પથ તેને કહી ન મળતી એવી રેખા; 'અસિપ્તેદ'.

અસીમઅસરપ્રાપ્તી [સં. અ (નહિ) + સીમ (હદ) + અસ (અવ) + પ્રાપ્તિ (પાત્ત)] વિ. અનંત અગવાળું; અનંત સક્રિયપાત્ત.

અસીર ૧. [જ.] પું. ઈશ્વર; એક સુદમ તત્ત્વ. લુખે ઈશ્વર.

૨. પું. કહી; નંદીવાન.

અમીર પું. સત્યનો, હસનનો અસીર.

૩. પું. ત્રીજી કોટીના હીરાની આર જાત પૈકી એક. તિલિર, તુછ, અસીર અને બિરિ એમ હીરાની આર જાત છે.

૪. વિ. પસંદ કરેલું.

અસીરી [જ. અસીર (કહી) + રી (બાવવાના નામનો પ્રત્યય)] છી. કહ.

અસીર્વાદ ૧. [કિ.] પું. અધીર્વાદ.

૨. પું. યુનેશ્વર.

અસીર્વાદ લુખે અસીર્વાદ.

અસીસ ૧. પું. અધર્મનો મરથો. તેને કાપવા માટે ઉછેરવામાં અને તાલીમ આપવામાં આવે છે.

૨. પું. વકીલને પોતાનો મુદ્દાએ સોંપનાર વકીલનો ધરાઈ; કુત્ર.

૩. [જ.] છી. કોનોકર.

૪. [જ. અસ (ખૂન)] વિ. ઊંચા મુજાનું અત્યાચાર; આત્યાચાર; મુલીન.

૫. વિ. મરીન; સરમાળ.

૬. વિ. દુર્મુલ્ય વગરનું; અવશ્ય વિનાનું.

૭. વિ. નામ; અર્થ.

૮. વિ. પાણીવાર; તેજ.
૯. વિ. બહુ; સાધસ.
૧૦. વિ. સાંત.
અસીલકુ ૧. [અસીલ (સાંત) + કુ (નાનું બોલે)] ન સાંત બોલે.
૨. ન. (લાલજી) સદસુધી માણસ.
અસીલાર્થ [અ. અસ (મૂન)] જી. સાવ-સાર્થ; કુલીનતા.
અસીસ ૧. [હિ.] જી. આશીર્વાદ; આશિષ; કુખા.
૨. જી. ઇનામ; બેટ; વસિલ.
૩. જી. વહીવ તરફની શુભેચ્છા જણાવનારો સખ.
અસીસું ૧. ન. ખાટલાની જે બાંધુએ બોલીકું મુક્ય છે તે બાળુ.
૨. ન. શરણ; આશ્રય; બેચ.
૩. ન સતી વખત માથા તમે મુકવાની નાની માલ્લી; બોલીકું; તકિયો.
અસીં સ. (કચી) અમે.
અસુ ૧. પું. (કચી) બાસો મહિનો.
૨. [સં. અય] પું. (હિંદી) બોમે; અય; કુ.
૩. [સં.] પું. જિત; જિ.
૪. પું. તાપ; મરખી.
૫. પું. ૧૨ દિવસ જુરો બોલવામાં લાગતો વખત.
૬. પું. પગનો છઠો ભાગ.
૭. પું. પાણી.
૮. પું. પાંચ; પાંચની સંતા. લુખો અંતરંગ.
૯. પું. પ્રેમ; રોક.
૧૦. પું. છુલિ.
૧૧. પું. જલસ; રમ.
૧૨. પું. ન. વ. હેઠમાં રહેલા પાંચ વાળુ.
૧૩. [સં. અસ (દીલ)] પું. ન. વ. પ્રભુ; જીવ; જિહ્વી.
અસુ અમળું કુ:ખ સહી.
અસુ હાંડી નિ નિમે ન કહિ
૧૪. ન. વિમાર.
૧૫. ન. શોક; દિલખીરી.
૧૬. [સં. હંદલ (અહ)] વિ. અહું; અંદ પ્રકરણ; એ અતરું. અંદ અરેમાં તે ક્ષતિમાં વપરાય છે.
અસુકર [સં. અ (નહિ) + સુકર (સહેલું)] વિ. સહેલાઈથી ન કરી શકે એવું; કઠણ; મુશ્કેલ; અધી.
અસુખ ૧. [સં. અ (નહિ) + સુખ (ખે)] ન. કુ:ખ; પીડા.

જીવે સુખ અને હાંતને અસુખ = સુખે રહેવું અને જીવે મરવું.
૨. ન. રોગ; મંદવા; બીમારી.
૩. ન. શોક; દિલખીરી.
૪. વિ. કુ:ખી; દિલખીર.
૫. વિ. મુશ્કેલ; સહેલું નહિ તેવું; અધી.
અસુખબનક [સં. અસુખ (કુ:ખ) + બનક (ઉપજવનાર)] વિ. કુ:ખ ઉપજવનાર; બેચેની કરનાર.
અસુખલવિષા [સં. અસુખ (કુ:ખી) + લવિષા (લખ)] જી. કુ:ખી જિહ્વી.
અસુખક ૧. [સં. અસુખ (કુ:ખ) + ક (માણસ)] પું. વિષ્ણુનાં હજાર નામ માંહેનું એક. બાકીનાં અસુખ એટલે કુ:ખ કરનાર હોવાથી તે અસુખક કહેવાય છે.
૨. [સં. અ (નહિ) + સુખ + ક (માણસ)] વિ. અનંદ ન આપનાર.
૩. વિ. કુ:ખ દેનાર.
અસુખમક [સં. અ (નહિ) + સુખ + મક (માણસ)] વિ. અનંદ ન આપનાર.
અસુખકારી ૧. [સં. અ (નહિ) + સુખ + ક (માણસ)] જી. અનારોગ; તંદુરસ્ત ન હોવું તે; મંદવા; માંદગી.
૨. વિ. શરીરને સુખ નહિ આપનાર.
અસુખવહ ૧. [સં. અ (નહિ) + સુખ + વહ (વાહ)] વિ. કુ:ખ આપનાર.
૨. [સં. અ (નહિ) + સુખ (અનંદ) + વહ (વાહ)] વિ. સુખ નહિ ઉપજવનાર.
અસુખાવિષ [સં. અ (નહિ) + સુખ + અવિષ (બરેલું)] વિ. શોષથી પીડાતું; કુ:ખથી બરેલું.
અસુખિત લુખે અસુખી.
અસુખી ૧. [સં. અ (નહિ) + સુખિત (સુખી)] વિ. અસ્વસ્થ; બેચેન.
૨. વિ. કુ:ખી; પીડિત; શોકાતુર.
૩. વિ. નિર્ધન; મરીન.
અસુખોક ૧. [સં. અસુખ (કુ:ખ) + ઉક (ઉપજવું તે)] પું. કુ:ખ આવવું તે; કુ:ખનું અગમન.
૨. વિ. અસુખ ઉત્પન્ન કરનાર.
૩. વિ. કુ:ખીવાં બેને અંતે કુ:ખ થાય એવું.
અસુખોર્ક ૧. [સં. અસુખ (કુ:ખ) + ઉર્ક (ઉપજવનાર)] વિ. કુ:ખ ઉપજવનાર.
૨. વિ. કુ:ખાંત; બેને અંતે કુ:ખ થાય એવું.

અસુખ [સં. આસુ (જલદી) + અ (નહિ)] ન. (હિંદી) બાળુ. તે અંદ અય છે માટે તેને અસુખ કહે છે.
અય લેખર જિહ્વ અસુખ જિહ્વ સિલીમુખ બાળ; બાળુ માર્કલુ નારાયણ હસુ પત્રી શોસનમન. પિમળલુખે
અસુખમ ૧. [સં. અસુ (પ્રાણ) + અ (નહિ)] ન. પ્રાણનું જવું તે; મરણ.
૨. [સં. અ (નહિ) + સુ (સારી રીતે) + અ (નહિ)] વિ. કઠણ; અસરકાર; મુશ્કેલ; અધી.
૩. વિ. અંદ પહોંચાય નહિ એવું; કુર્ચમ.
૪. વિ. સહેલાઈથી ન સમજાવું; કુર્ચમ.
અસુધા (અસુધા) ૧. [સં. અ (નહિ) + સુ (સારું) + ધા (ખાવાર આપવો)] વિ. કદરૂપું; બેચેન; અસ્વસ્થ.
૨. વિ. મંદું; અસ્વસ્થ; મેલું.
૩. વિ. જમણી; અસુધા; અસંસ્કારી.
અસુધાતા (અસુધાતા) ૧. [સં. અ (નહિ) + સુ (સારું) + ધા (પર્વ) + તા (પર્વ)] જી. જમણીપત્ન; અસંસ્કારિતા; અસુધાતા.
૨. જી. બેચેનપત્ન.
૩. જી. મેલાપત્ન; અસ્વસ્થતા.
અસુધાપત્ન (અસુધાપત્ન) લુખે અસુધાતા.
અસુત ૧. [સં. અ (નહિ) + સુત (પુત્ર)] વિ. અપુત્ર; પુત્ર રહિત; દીકરા વિનાનું.
૨. વિ. હોર્ષ વગરનું; વાંઝિયું; દીકરા દીકરી વિનાનું.
અસુદગી [સ. આસુગી] જી. શાંતિ; સુખ.
અસુધ [હિ.] વિ. અસુધ; અસ્વસ્થ; નાપાક.
અસુધર [સં. અસુ (પ્રાણ) + ધ (ધેલું)] વિ. જીવવાનું; જૈન-વવાળું.
અસુધર પદ્ય મદમાલ, સર્વ લાલ આ વરવાઈ-પ્રમાદ
અસુધા પું. (પિમળ) પહેલા અને ત્રીજા પદમાં સમજ, બમણ, રમણ, હણ અને શુભ મળી ૧૧ અક્ષર અને બીજા તથા ચોથા પદમાં મમણ, સમણ, જમણ અને શુભ મળી ૧૦ અક્ષરવાળો અર્ધસમપદ વર્ણમેળ હંદ.
અસુધારણ [સં. અસુ (પ્રાણ) + ધારણ (હવું તે)] ન. પ્રાણધારણ; જીવન.
અસુધાશ પું. (પિમળ) દરેક મરણમાં જમણ, રમણ, સમણ અને મમણ મળી ૧૨ અક્ષરનો એક સમપદ વર્ણમેળ હંદ; અસુધાશ.

અમરુધારી [સં. અમરુ (પ્રાણ) + ધારિન (કેનાર)] વિ. જીવવાળું; પ્રાણધારી; પ્રાણી.
નથી પણ કે અમરુધારી આવે. પ્રેમાનંદ

અમરુનિરસ ૧ [સં. અ (નહિ) + સુનિરસ (અનુરૂપ)] વિ. અનનુરૂપ; પ્રતિરૂપ.
૨. વિ. વૃક્ષા ઉપનવનાર; અમરુનમરુ.

અમરુપાદ [સં. અમરુ (પ્રાણ) + પાદ (ચોથો ભાગ)] પુ. એક સ્થાન બાંધેને દ્વિતીય સ્થાન લેવામાં જેટલો વખત લાગે તેથી ચોથા ભાગનો વખત.

અમરુમ [સં. અ (નહિ) + સુમ (સતેવું)] વિ. નહિ સતેવું; અમરુ.

અમરુર્ભા ૧. [સં. અમરુ (પ્રાણ) + ભંમ (નાશ)] પુ. પ્રાણનાશ; મરણ.
૨. પુ. પ્રાણનો ભય; જીવનું ભયમ.

અમરુભૂત [સં. અમરુ (પ્રાણ) + ભૂત (ધરનાર)] વિ. પ્રાણવાળું; પ્રાણી; જીવ.

અમરુમાન [સં. અમરુ (પ્રાણ) + માન (વાર્ણ)] વિ. પ્રાણવાળું; જીવનું; સજીવન; જૈતનવાળું.

અમરુમાર [અ (નહિ) + સુમાર (મજૂતરી)] વિ. સુમાર વગરનું; મરુજ; અપાર.

અમરુ ૧. [સં.] પુ. આકાશનો હોમ.
૨. પુ. આસિરિયન લોકો.
૩. પુ. એ નામના કોઠારીજન વંશના જૂના લગ્નપત્ર લોક.

૪. પુ. (વેદ) એક જાતની ધેબજ. તેમાં પ્રાણસને પસીનો આવતો નથી અને તે મુઠ, દેવતા વગેરે માથે-સોપ મારે છે, કેર્ષ વસ્તુથી એને સંતોષ થતો નથી અને તે ખરાબ રસ્તે વળે છે.

૫. પુ. કાંસુ.
૬. પુ. હોટાનામપુરની એ નામની અપાર્ણ જાતિ.

૭. પુ. દરિયાનું મીઠું.
૮. પુ. દેવ. અગ્નેશ્વર ખસા પ્રાચીન ભાગમાં અમરુ શબ્દ દેવતા અર્થમાં વપરાયેલો છે. ઈદ, અમિ, વરુણ વગેરે દેવતાઓને અમરુ કહેવા છે. વિદ્વાનો આ 'અમરુ'ને અવેસ્તાના 'અમરુ' સાથે સરખાવે છે.

૯. પુ. દેવદારનું ઝાડ.

૧૦. [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ)] પુ. દેવોનો દુરમત; દેવ; દાનવ; રાક્ષસ; દુષ્ટ; ઇદારિ; શુક્રિષ્ણ; દિતિસુત; પુર્વદેવ; સુરદિવ. અમરુ એટલે શ્વાસ અને પ્રજાપતિના શ્વાસમાંથી અમરુ સ્તપ્ત થવા એટલે તેઓ અમરુ

કહેવાયા. સુર અને અમરુ એ નામ મળવાનું કારણ સુરાનો સ્વીકાર અને અસ્વીકાર એમ બન્ન છે. દેવો સુસ એટલે જાનો સોમરસ લેતા તેથી સુર કહેવાયા અને દેવો તે ન લેતા તેથી અમરુ કહેવાયા. કાલે કરીને અમરુના મેજવા માટે દેવો ચલ કરવા લાગ્યા તેથી તેઓ સુરાનો ભાગ કરી મધ વાપરવા લાગ્યા. અમરુને સુરાપાનની દેવ પડી.

કાલવ દુષ્ટ દેવતાના સુરિપુ અમરુ અસંત. અમરુથી સર્વિ હિ એવલ દુષ્ટ અનંત. પિત્રવલુપ્રોષ

૧૧. પુ. નીચાવિનો પુરુષ.
૧૨. પુ. (સિંધ) પદ્મિનાસ એટલે જાંબ-તળિયાની રચનામાં એ નામનો એક મોરસ.

૧૩. પુ. ખાંડી જીવ.

૧૪. પુ. પૃથ્વી; અમરુ.

૧૫. પુ. પ્રેત; જૂત.

૧૬. પુ. (કેન) બવનપતિ અને વાલુખંતર એ એ જાતના દેવ.

૧૭. પુ. (કેન) બવનપતિ દેવતાનો એ નામનો એક પ્રકાર અમરુમાર દેવતા.

૧૮. પુ. મધ દાનવનો એ નામનો દીકરો.

૧૯. પુ. મેધ; વાળું.

૨૦. પુ. રાત્રિ; રાત.

૨૧. પુ. (અમોતિય) ચક્ર.

૨૨. પુ. વરુણ.

૨૩. [સં. અમરુ (ઈદિયેન વિષય) + ૨ (અમરુ હનાર)] પુ. વિષયવાસ્તનામાં અસક્ત દિદિયોની રૂતિ; તામસી રૂતિ. વિષયો તરફ અભિપ્રયતા થવાથી જાજી ઉપવિ થાય છે.

૨૪. પુ. (વેદ) વેદિક અમરુ લોકો. આસિરિયન તેમજ સુમિરિયન નહિ પણ હિસાની લોકો વેદાજમાં અમરુ નામે જાણાયા હતા.

૨૫. પુ. વેદિક સમયનો એ નામનો પ્રાચીન પ્રેસ.

૨૬. [સં. અમરુ (પ્રાણ)] પુ. સર્વ.

૨૭. પુ. હાથી.

૨૮. જ. વેદમર્ષ વિરોધી જોતમ પુદ્ગલ ઉપરેક-થી જાંતિમાં પડેલ અજુસ.

૨૯. વિ. દિવ. અગ્નેશ્વર અત્યંત પ્રાચીન ભાગમાં અમરુ શબ્દ દેવતા અર્થમાં વપરાયેલો છે અને ઈદ, અમિ, વરુણ વગેરે દેવતાઓને અમરુ કહેવા છે. વિદ્વાનો આ 'અમરુ'ને અવેસ્તાના 'અમરુ' સાથે સરખાવે છે. 'અમરુ' પણ મહાન દેવોના વિરોધી તરીકે જ વપરાય છે. જેમકે, 'અમરુ મહા'.

૩૦. [સં. અમરુ (પ્રાણ) + ૨ (વાળું)] વિ. પ્રાણવાળું.

અમરુકંઠક [સં. અમરુ (પ્રાણ) + કંઠક (કંઠ)] પુ. દેવથી કંઠો; કંઠાની માથા દુઃખ અપનાર રાક્ષસ.

અમરુકુમાર પુ. (કેન) બવનપતિ દેવતા દય પેટી એક પ્રકારના દેવ.

અમરુકા [સં. અ (નહિ) + સુ (સારી રીતે) + રક્ષ (રક્ષણ કરવું)] વિ. સુખેથી રક્ષણ ન કરી રક્ષાય એવું. જુઓ અમરુકા.

અમરુકિત ૧. [સં. અમરુ (પાણી) + રક્ષિત (રક્ષાયેલ)] પુ. દેવ; દોષ. તે પાણીથી ઘેરાયેલ દોષ છે માટે અમરુકિત કહેવાય છે.
૨. વિ. સારી રીતે નહિ રક્ષાયેલું.

અમરુકિતિ ૧. [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + કિતિ (નાશ)] જી. દેવોનો નાશ.
૨. વિ. રાક્ષસોનો નાશ કરનાર.

અમરુકે ૧. [સં. અ (નહિ) + સુ (સારી રીતે) + રક્ષ (રક્ષણ કરવું)] વિ. જેનું રક્ષણ કરવું મુશ્કેલ હોય એવું.
૨. વિ. નાશવંત; સલિહ.

અમરુકુ ૧. પુ. (અમોતિય) ચક્રનો પ્રક.
૨. [સં. અમરુ (દેવ) + સુર (અપાર)] પુ. સુખાપાર્વ. તે દેવોના ચક્ર હતા.

અમરુત્વ ૧. [સં. અમરુ (દિવ્ય) + ત્વ (પદ્ધતિ)] જ. દિવ્યતા; દેવીપદ્ધતિ; સ્વર્ગવૃત્તા.
૨. [સં. અમરુ (પ્રાણ) + ત્વ (પદ્ધતિ)] જ. રાક્ષસપદ્ધતિ.

અમરુત્વ પુ. (પુરાણ) એ નામનો એક માલ્ય.
અમરુદિવ [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + દિવ (દુરમત)] પુ. દેવોનો દુરમત દેવ.
અમરુપતિ ૧. પુ. મંજુષ્ઠી પ્રાચીન રમતના માંના બાર રાજ્ય માહેનો એ નામનો એક જુઓ મંજુષો.

૨. [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + પતિ (સ્વામી)] પુ. દિવ્ય દેવોનો ઉપરિ સંતુ સંકર.

અમરુપુર [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + પુર (નગર)] જ. દેવોનું શહેર.

અમરુપુરોહિત [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + પુરોહિત (ગોર)] પુ. અમરુનો મુઠ; શુક્રાચાર્ય.

કલના બારવ નામ કવિ, અમરુપુરોહિત અમરુ અમરુથી એવી વીડાં, અલે સુકની ખાલુ. પિત્રવલુપ્રોષ

અમરુપૂજ [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + પૂજ (અર્ચના)] જી. જૂત પિતામહી પૂજ.

અમરુવિ ૧. [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + વિ (સુખવાળું)] વિ. દુર્ગધવાળું; ખરાબ મંથનું.

૨. વિ. સુમંથ વિનયુ.

અસુરમર્દની [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + મર (કચરી નામનું)] વિ. જી. દેવોનો નાશ કરનારી.

અસુરમર્ત્રી પું. (અપોતિષ) શુક્ર નામનો ઋષિ.

અસુરમાયા [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + માયા (બળ)] જી. રાક્ષસોનું કષ્ટ.

અસુરરાજ ૧. [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + રાજ (પાત્ર)] પું. જનવોનો રાજા; રાક્ષસોનો મુખી.

૨. પું. પ્રહ્લાદનો પૈત્ર ભણિ.

અસુરરિપુ ૧. [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + રિપુ (દુશ્મન)] પું. દેવ.

૨. પું. વિષ્ણુ.

અસુરસોક ૧. [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + સોક (દુઃખિતા)] પું. અસુરોનું રહેઠાણ; રાક્ષસોનું ઢેઠાણ.

૨. પું. (બૈદ) આર અપાય એટલે દુર્મતિ પેદી એક. આર દુર્મતિ અથવા અપાય: નરક, તિર્થમુખિ, પ્રેતવિષય અને અસુરસોક.

અસુરવાણી ૧. જી. અનિષ્ટ વચન; અશુભ બોલી.

૨. [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + વાણી (બોલી)] જી. રાક્ષસી બાણ.

અસુરવિજયી [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + વિજયિન્ (જીતનાર)] પું. જીતેલાની જાતીન, પૈસો, સ્ત્રી, દીકરો વગેરે જેવા ઉપરાંત તેને વટલાવવાની કમ્પણ રાખનાર રાજા.

અસુરવિદ્યા ૧. [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + વિદ્યા] જી. અસુરોની વિદ્યા.

૨. જી. જૂત પિણ્ય સંબંધી વિદ્યા.

અસુરવિવાહ [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + વિવાહ (બા)] પું. અશુભ પ્રકારના વિવાહ પૈકી એ નામનો એક, જેમાં કન્યાનાં માળાપને પૈસા અપાને કન્યા ખરીદવામાં આવે છે; આસુરવિવાહ.

અસુરવ્યથા [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + વ્યથા (વાથ)] પું. સિવનું એક નામ.

અસુરસા [સં. અ (નહિ) + સુ (સર્વ) + સ + સા (નરીખલિયો પ્રલય)] જી. તુલસીની એ નામની એક જાત.

અસુરસૂદન [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + સૂદન (નાશ કરનાર)] પું. વિષ્ણુ તે દેવોનો નાશ કરે છે.

અસુરસેન પું. એ નામનો રાક્ષસ. એના શરીર ઉપર મન નામનું નગર વસેલું હોવાનું

મનાય છે.

અસુરસ્થાન [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + સ્થાન (ઢેઠાણ)] જ. નામલોક કહેવાય છે કે પુરુષકૃતિ લોકના મધ્ય ભાગમાં નાખિના સ્થાને પત્ન્યલોક છે તેની નીચે અસુરસ્થાન એટલે નામલોક છે.

અસુરહન ૧. [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + હન (પતી નાશનાર)] પું. અગ્નિ-દેવ તે દેવોનો નાશ કરનાર મનાય છે.

૨. પું. હંદ. તે અસુરોનો નાશ કરનાર કહેવાય છે.

૩. પું. વિષ્ણુ.

૪. વિ. જનવોનો નાશ કરનાર.

અસુસ ૧. [સં.] જી. એ નામની અપ્સરા.

૨. જી. રાતા; રાત્રિ; નિશા.

૩. જી. રાસિં તારાનું મૂમખું.

૪. જી. વ્યભિચારિણી; વેરણ.

અસુરાચારરત [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + અચાર (વર્તન) + રત (બીન)] વિ. સપ્તસી રિવાજ પ્રમાણે વર્તનાર.

અસુરાચાર્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + અચાર્ય (શિક્ષક)] પું. દેવોનો શિક્ષક; શુભાચાર્ય.

૨. પું. (અપોતિષ) શુક્ર નામનો ઋષિ.

અસુરાધ્યા પું. (પિંગળ) ખડેલા અને ચીબ પદમાં મગલ સમય, જનમ અને એ સુર મળી ૧૧ અસુર અને બીજા તથા મોળા પદમાં નમલ, નમલ, રમલ અને મગલ મળી ૧૨ અસુરવાળો એ નામનો અર્ધસમય વર્ણમેળ હંદ.

અસુરાધિપ ૧. [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + અધિપ (રાજા)] પું. જનવોનો રાજા.

૨. પું. પ્રહ્લાદનો પૈત્ર ભણિરાજા.

અસુરાધ્યક્ષ ૧. [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + અધ્યક્ષ (કચરી)] પું. જનવોનો રાજા.

૨. પું. ભણિ; અસુરાધિપ.

અસુરાધ્યક્ષ પું. (કુરુક્ષ) એ નામનો ઋષિ તે વિશ્વમિત્રનો પુત્ર હતો.

અસુરારિ ૧. [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + અરિ (દુશ્મન)] પું. દેવ.

૨. પું. વિષ્ણુ. તે દેવોને કષ્ટનાર હતો.

અસુરાવેશ [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + અવેશ (વચન)] પું. દરેક પોતાને જૂતનો વચન કહેવું સમયે એ જાતનું ચાંપણ.

અસુરાંમના [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + અંમના (છી)] જી. દેવની સ્ત્રી; અસુર-પત્ની.

અસુરાંત ૧. [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + અંત (નાશ)] પું. દેવ. દેવોનો અંત આવે છે તેથી તે અસુરાંત કહેવાય છે.

૨. વિ. દેવોને મારનાર.

અસુરાંતક [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + અંત (નાશ) + ક (કરનાર)] પું. દેવ. જુઓ અસુરાંત.

અસુરિ પું. શુભ મળવેલનો એક ઋષિ.

અસુરી ૧. જી. એક જાતની વેદ. તેના પાંદડાં ધોળાં એટલા જેવાં અને પૂર્વ દુબદી જેવાં હોય છે. તે પાસે માંધવાના કમમાં આવે છે.

૨. [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + ઈ (નારીખલિયો પ્રલય)] જી. દેવની સ્ત્રી; અસુરપત્ની; અસુર જાતની સ્ત્રી.

અસુરી બોલી સુલ પુત્ર વાવણ.

તાપીદાસ

૩. જી. રાઈ.

૪. વિ. સપ્તસી; આસુરી; દેવ સુખી.

અસુરી ઉપાય = ઊંટવેદ.

અસુરીવિદ્યા [અ (નહિ) + સુર (દેવ) + ઈ (સંબંધી) + વિદ્યા (જ્ઞાન)] જી. પંતર-મંતર; વધીકરણ; અંતરમંતર.

અસુરેશ [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + ઈશ (સ્વામી)] પું. દેવોનો રાજા.

અસુરેધર [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + ઈધર (સ્વામી)] પું. દેવોનો રાજા; અસુરેશ.

અસુરેન્દ ૧. પું. (બૈન) અસુરમુખાર જાતના દેવતાના ઉદ. તે એ છે: અમરેન્દ અને બમેન્દ.

૨. [સં. અ (નહિ) + સુર (દેવ) + ઉદ (રાજ)] પું. અસુરોનો રાજા.

અસુર્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + સૂર્ય (સૂર્ય)] પું. ધોર અંધારાવાળો એ નામનો લોક, જ્યાં આત્મકાતી પાપીઓ મર્મ પડી જતા હોવાનું મનાય છે.

૨. જ. દિગ્મલ; દેવી સ્વભાવ.

૩. જ. દેવતાઓનો કે દેવી સમિતનો સમૂહ.

૪. જ. વાળાંનું પાણી.

૫. [સં. અસુર (કાળ) + ય (કર્મ)] વિ. અસુરોને કષ્ટનું; દેવ સંબંધી; રાક્ષસી.

૬. વિ. અશ્વઘાતિક; દેવી.

અસુસલ [સં. અ (નહિ) + સુસલ (કહેવણી અને બેટ)] વિ. સહેલાઈથી ન મળનારું; દુર્લભ; દુશ્વળ.

અમરસંવાર [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે) + અમ (સાંભળવા જેવું)] વિ. ઠંઠક; ઝનતે ન મને એવું; સાંભળવાની રસ ન થાય એવું.

અમરસંવાર ૧. [સં. અમર (પ્રાણ) + સમ (સમાન)] પું. ધણી; પતિ; સ્વમી.
૨. વિ. પ્રાણ જેવું વહાણું; અત્યંત વહાણું.

અમરસંવાર [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે) + સંગત (મેળવણી)] વિ. મેળ વગરનું; અસંગત.

અમરસંવારતા [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે) + સંગત (મેળવણી) + તા (પદ્ય)] છી. મેળ ન હોવાપણું; અસંગતતા.

અમરસંવાર ૧. [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે) + સ્વ (સ્વેચ્છ)] વિ. કુઝે રહેનાર; અસાંત.
૨. વિ. માંડું; બીમાર રીતી.

અમરસંવાર ૧. [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે) + સ્વ (સ્વેચ્છ) + તા (પદ્ય)] છી. અસાંતિ; અસ્વસ્થતા; કુઝાર સ્થિતિ.
૨. છી. બીમારી; માંડમી.

અમરસંવારી [સં. અમર (પ્રાણ) + હારિન (હાથી બનાર)] વિ. ઇવલેકું પ્રાણધાતક.
ખડક ન અમરસંવારી મલ માલ્ય ખાર.

અમરસંવાર [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે) + સ્વ (સ્વેચ્છ)] પું. સુઝ; કુરમન; વેરી.

અમરસંવાર [સં. ઈદર (ખાઈ)] વિ. અમરું એવું.
અમર સંવાર પ્રુચ્છવે કવિતામાં જ વપરાય છે.

અમા જામેદાર એવું અમરો
હશે ન અમે હોજે હશે.

અમરસંવાર ૧. પું. એક જાતનો ભાવાનો અસંગત; એક પ્રકારનો ભંગ, જેને લીધે સંબંધ મૂળ અર્થમાં વધારે અસંગત આવે છે. આ પ્રુચ્છવેલ એટલે મુશ્કેલી અને ભંગનો એક એક છે. તેને ભંગ અથવા મોરખવાણી એટલે કિલ્લી વાણી પણ કહે છે.

૨. પું. (કામ) અનિધી એટલે સ્વસ્થતા મૂલ અર્થથી વાચની એટલે સંબંધ મૂળ અર્થની સુરતા વધારે હોય એવો અમામ મંગલનો એક એક.

૩. [સં. અ (નદિ) + સુર (રાખું)] વિ. રૂઝું; કદરૂપું; એકેણ; કામ.

અમર ૧. [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે)] છી. વાંઝણી સી.

૨. વિ. છી. હોરાં ન ચતાં હોય એવી; વાંઝણી.

અમરસંવાર ૧. [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે)] વિ. અમરું; સ્વલ; મોડું.
૨. વિ. ભાર; વળાંક.

અમરસંવારિતા ૧. [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે) + હારિન (બેનાર) + તા (પદ્ય)] છી. સારી અવધોતનકક્ષિત ન હોવાપણું.
૨. છી. સુમત્યુદિનો અભાવ.

અમરસંવારિતા ૧. [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે) + હારિન (બેનાર) + તા (પદ્ય)] વ. સારી અવધોતનકક્ષિત ન હોવાપણું. લુગ્ને અસુમરિતા.

અમરસંવારિ ૧. [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે) + હારિન (બેનાર)] વિ. સારી અવધોતનકક્ષિત વગરનું.
૨. વિ. સુમત્યુદિ નિવાનું; બી સુદિવાનું.

અમરસંવાર [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે)] વિ. અમરું ન હોય એવું.

અમરસંવાર [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે)] વ. હસારાને અભાવ; અમરસંવાર ન હોવાપણું.

અમરસંવારી [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે)] વિ. ન હોય એવું; અમરસંવાર મારે અમરો.

અમરસંવાર [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે)] વિ. ન અમરસંવાર; સુમત્યુદિ નહિ હોય.

અમરસંવાર ૧. [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે)] છી. નમર ન પહોંચી તે; અમરમતા.

૨. વિ. અમર; વિરત્ત.
૩. વિ. અંધારાવણું; અંધારમલ.
૪. વિ. ન દેખાય એવું.
૫. વિ. વિહર; કામ.

અમરસંવાર ૧. [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે)] વિ. (કૈન) ન હોય એવું; અમર; હોરસળું.

અમરસંવાર તે નવિ જિએ, પામે વવિએ નમ.
માનદામરમરોદિ

૨. [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે)] વિ. સુએ નહિ એવું; સમજમાં ન આવે એવું.

અમરસંવાર [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે)] વિ. અમરું સમજ નિવાનું; હેલી થઈ સુધી પ્રમને લંગળા કરે એવું; પ્રમનો પ્ર નિપ્રમ કરવાની અવધત વગરનું.

અમર ૧. [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે)]

+ ત (કુદરતનો પ્રભુ)] વિ. ન અમરસંવાર નહિ ઉપજ કરેલું.
૨. વિ. વાંઝણું.

અમરસંવાર [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે)] છી. વાંઝણાપણું.

અમરસંવાર [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે)] વિ. હાંવી મેલ ન હોય એવું; અમર.

અમરસંવાર ૧. [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે) + સુ (સારી રીતે)] વિ. હોરમાં નહિ પહોંચેલું; વધુપહોંચું.

૨. વિ. મરોમર નહિ મોડેલું; અસત્યવરત.
૩. વિ. સત્ય ૧૫માં પ્રાણ વગરનું; દૂર નહિ હોય.

અમરસંવાર [સં. અ (નદિ) + સુ (સારી રીતે)] વિ. હેમસાર વિનાનું; ઉદાર; અમર.

અમરસંવાર ૧. [સં. અમર (ઈર્ષા)] વ. ઈર્ષાનું માલુસ.

૨. વિ. અરેખું; ઈર્ષાનું.

૩. વિ. બીજના પ્રુચ્છોમાં હોય દેખાવાના સ્વભાવવાળું.

૪. વિ. સતોષ વિનનું; અસંતોષી.

અમરસંવાર ૧. બીજના પ્રુચ્છોમાં હોય નોવાપણું.

અમરસંવાર ૧. [સં.] છી. અરેખાઈ; ઈર્ષા; ખાર.

૨. છી. કોષ; પ્રુચ્છો; રીસ.

૩. છી. અમરોઈ; નિધ.

૪. છી. બીજના પ્રુચ્છ ઉપર હોય મૂકવાનો અમર.

૫. છી. (કામ) સંચારીભાવના તેમજ પ્રકાર માટેનો એક. બીજની મહત્તીની અરેખાઈ અથવા એને પ્રુચ્છન પહોંચાવવાની પ્રુચ્છને અમર સંચારી કહે છે.

અમરસંવાર [અમર (ઈર્ષા) + વાળું] વિ. પ્રુચ્છમાં હોય અરોપણું કરવાવાળું; ઈર્ષાનું.

અમરસંવાર [સં. અમર (ઈર્ષા) + અમર (વાળું)] વિ. અરેખું; દેવી; ઈર્ષાનું; ખારીકું.

અમરસંવાર [સં.] વિ. બીજના પ્રુચ્છોમાં હોવારોપ કરનાર. લુગ્ને અમરસંવાર.

અમરસંવાર [સં. અમર (ઈર્ષા)] વિ. અમર; અરેખું; ઈર્ષાનું.

અમરસંવાર [સં. ઉત્તર (સાંજ)] વ. મોડું; વાર; વિરમ.

આમર ખાંડ અમરસંવાર નહિ અને સંતાવા પણ હોય નહિ.

અમરસંવાર [ઉત્તર (સાંજ) + સવાર] વ. વહેવામોડું; વખતે કવખતે; સવાર સાંજ.

અસેવિત

અસુરો ૧. વિ. મોડું; ધણી વાર લાગી હોય એવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + સૂર (સાજ)] વિ. સૂર અસ્ત થઈ ગયો હોય એવું; સૂરના અભ્યાસી વગરનું.

૩. [સં. ઉસર (સાંજ)] જ. મોડી; ક્ષણભરે; વેળા વગર.

અસૂરતરંગ પુ. (પુરાણ) મૂર્તિ ચાલતું બીજું નામ.

અસૂર્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + સૂર (સાજ)] પુ. (જેન) નરક. ત્યાં સૂર નથી એમ મનાય છે.

૨. વિ. સૂર વગરનું; તેજ વગરનું; અંધકારાસ્ત.

અસૂર્યપરચ ૧. [સં. અ (નહિ) + સૂર (સાજને) + રચ ઉપરથી પત્ત (બેઠું)] વિ. સૂરજને પથ ન દેખે તેવું.

૨. વિ. સૂરના કિરણ અંધ પ્રદેશ ન કરી શકે તેવું.

અસૂર્યપરચ ૧. જી. પરિવ્રત્ય સ્ત્રી.

૨. [સં. અ (નહિ) + સૂર (સાજને) + પચ (એકાદશી)] જી. સૂરના દર્શન થવું ન કરી શકે તેવી સ્ત્રી; સખત બોધ્ય પદ્ધતિ રહેનારી સ્ત્રી.

અસૂર્યા જ. એ નામનું નરક.

આશ્વાતી મહુઅ પામે અસૂર્યા નામે સ્ત્રી. પ્રેમાનંદ

અસૂર ૧. [અ. અસ (મર) નું અહુવન] પુ. જ. જ. (હિંદી) કાવદા.

૨. પુ. જ. જ. મૂળતત્વો.

૩. પુ. જ. જ. સિદ્ધાંતો.

અસૂરો [સં. અસૂર (લોહી)] પુ. એક જાતનું જંગલી કાક. જે કાક મોંઘમાં થઈ શકે છે. તેનાં પાંદડાં પાંચ આંગળા પછોળાં અને આકારે વેત લાંબા અને તેની અંધ તથા મોર સફેદ હોય છે. એનું લાકડું ઇમારતી કામમાં અને અંતરણાલ કાના કામમાં આવે છે. એ ઘરો, મકુર, શીતળ હોય છે અને કાંતિ તથા જાગ વધારે છે. અગ્નિજાંઘ તથા સપિહાંઘ ઉપર તે બહુ ઉપયોગી મનાય છે.

અસૂર ૧. [સં. અસૂર (લોહી)] પુ. (અભોતિષ) મંજળ મહ. તેનો રંગ ચાતો હોઈ તે અસૂર કહેવાય છે.

૨. પુ. (અભોતિષ) સત્યવીર્ય મોમમાંનો એ નામનો ૧૬મો મોમ.

૩. જ. કેસર.

૪. જ. રક્ત; રુધિર; લોહી.

અસૂર [સં. અસૂર (લોહી) + ર (અપાર)] પુ. શરીરમાં રહેલ રક્ત ધાતુ; શરીરનું સત્ત્વ.

અસૂરકુંડ [સં. અસૂર (લોહી) + કુંડ (લોહ)] પુ. જાણથી નરકકુંડ માંહેનો એ નામનો એક. જુઓ નરકકુંડ.

એ મસૂર કુક બાકાતને ખાઈ મરીને લોહી બાકે તે મસૂર અસૂરકુંડમાં પડે છે.

અસૂરની આગળ

અસૂરપ [સં. અસૂર (લોહી) + પા (પાંચ)] પુ. રાજક. તે લોહી પાંચે છે તેથી અસૂરપ કહેવાય છે.

અસૂરપાત [સં. અસૂર (લોહી) + પાત (પાડું તે)] પુ. લોહી પાડું તે.

અસૂરપાવ જુઓ અસૂરપાવ.

અસૂરપાવ [સં. અસૂર (લોહી) + પાવ (વહેવાવું)] જ. લોહી કાઢવું તે; રક્તપ્રવાહ.

અસૂરર [સં. અસૂર (લોહી) + ર (પ્રસર)] પુ. રક્તપ્રસરનો રોગ; લોહી પાવાનો રોગ; વાંધાં.

અસૂરર સૈલેન્દ્રસ પુ. (વેદ) રક્તપ્રસર માટે રક્તની એટલે પાચવાની ક્ષમી બનાવત. તેનો પાક: અબાકરમ તોલા ૪, જૂની ઈંટનો જૂએ તોલા ૪, દાંધુખાર તોલો ૧, તજ, તમાલપત્ર, એલચી, કપૂર, વાળો, અવંચી, અપાળ, મોચ, નામકસર, લવિંગ, ઉપ્પેદ, હરોલ્લ, મેંદાંચ અને અંબળાં દરેક વાલ ૪, એ બધી બીજોનું વચ્ચણ ચૂર્ણ કરી તેને પછીમાં પૂટવું. કોઈક મંદકાર આવું નામ સર્વાંસુદરસ આવે છે, પણ સર્વાંસુદરસની બનાવટ અનાયી તાંત જુદી છે.

અસૂરર જુઓ અસૂરર.

અસૂરચ [સં. અસૂર (લોહી) + ધૂ (ચખવું)] જી. આમી. તે લોહીને ધારણ કરી રાખે છે.

અસૂરચ ૧. [સં. અસૂર (લોહી) + ધૂ (ચખવું)] જી. આમી; અસૂરચ તે લોહીને પડવા દેતી નથી તેથી લોહીને ધારણ કરનાર કહેવાય છે.

૨. [સં. અસૂર (લોહી) + ધાર (ધાર)] જી. લોહીની ધાર.

અસૂરચા [સં. અસૂર (લોહી) + ચા (વહેવું)] જી. નામી. લોહી તેમાં ચાલે વહે છે માટે તે અસૂરચા કહેવાય છે.

અસૂરચોદક [સં. અસૂર (લોહી) + ચોદક (લોહી તે)] જ. લોહી કાઢવાની ક્રિયા.

અસૂર [સં. અસૂર] જ. રક્ત રુધિર; રક્ત; રોધિત; લોહી.

અસૂપાક [સં. અસૂર (લોહી) + પાક (પ્રવાહ)] પુ. લોહીનો પ્રવાહ.

અસૂપ ૧. [સં. અ (નહિ) + સૂર (સાજ)] વિ. ઉપન નહિ કરેલું; અસૂરરજેલું.

૨. વિ. અસૂર; અસૂર.

૩. [સં. અ (નહિ) + સૂર (લોહી દેવ) + ર (જાણવું)] વિ. નહિ જાણવું; ન જાણવું; નહિ જાણવું.

૪. વિ. વહેવામાં ન આવતું હોય એવું; આમ પડ્યા વગરનું.

અસેમજો (અસેમજો) પુ. (મામ) વિશેષની લીધે થતી ઉદ્વેગનીત.

અસેમજક [સં. અ (નહિ) + સેમજક (વસ અપાર)] વિ. પ્રિયદર્શન; જેને બેતાં વસિ ન થાય એવું; થતું સૌંદર્યવાળું.

અસેકું (અસેકું) વિ. (મામ) અધારિત; અપોમ.

અસેમસે ૧. [અસે (મસે) નું બેવું ૧૫ + સં. મિષ (જાણવું)] જ. ખોટું કારણ; ટોર્ક થવું જાણવું; જાણનાં કાઠી કાઠીને.

૨. જ. કસતાંકસતાં; વાતચતમાં.

અસેર જ. મમ પ્રાંતમાં જુગનપુરની ઉત્તરે આવેલ અસિરમહ રહેલું જાનું નામ. અપર્યાપ્તિરિ ઉપરથી અસ અપર્યાપ્ત કહેલ મનાય છે.

અસેવન ૧. [સં. અ (નહિ) + સેવન (ઉપજોવ)] જ. ઉપજોવ ન કરવો તે.

૨. જ. આનર્મ ન બેવાવું; અનાદર.

૩. જ. બેદરબારી.

૪. [સં. અ (નહિ) + સેવન (સેવા)] જ. સેવા ન કરવી તે.

૫. વિ. સેવા વગરનું.

અસેવા ૧. [સં. અ (નહિ) + સેવા (આદર)] જી. નોકરી ન કરવાવું.

૨. [સં. અ (નહિ) + સેવા (પૂજા)] જી. પૂજા ન કરવાવું.

૩. જી. બેદરબારી.

૪. [સં. અ (નહિ) + સેવા (અપાર)] જી. સારવાર ન કરવી તે.

અસેવિત ૧. [સં. અ (નહિ) + સેવ (અપાર) + ઇત (જાણવું)] વિ. નહિ વાપરેલું; ઉપયોગમાં ન બેવાયેલું.

૨. [સં. અ (નહિ) + સેવ (આપના કરવી) + ઇત (જાણવું)] વિ. પૂજા વિનાનું.

૩. [સં. અ (નહિ) + સેવ (સેવ કરી) + ક્ત (કર્તાનો પ્રત્યય)] વિ. સેવા કરવામાં ન આવી હોય એવું.

અસેવ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + સેવ (ઉપયોગ કરવા યોગ્ય)] વિ. જેનું સેવન કરવું ન હોય એવું; વપરવા યોગ્ય ન હોય એવું; નિષિદ્ધ.

૨. વિ. નોકરી કરવા માટે અયોગ્ય.

અસેસ્ય ૧. [અ.] પુ. કર નાખવા માટે નામાના ચોપડાની તપાસણી.

૨. પુ. મહેસબ માટે જમીનની ઉપજ નકી કરવી તે.

૩. પુ. વિધેદી; મહેસબ.

અસેસર ૧. [અ.] પુ. જમીનની ઉપજ ઉપરથી મહેસબ નકી કરનાર.

૨. પુ. નામાની ચોપડી તપાસી મહેસબની રકમ નકી કરનાર.

૩. પુ. આધારીને મુરકલ વિષયમાં પોતાના ખાસ જાણવનો લાભ આપી શકે એવો કાબેલ સલાહકાર; સલામત.

અસેસિનીસ છો. પંજાબમાં આવેલી જિનાન નદીનું પ્રાચીન નામ. અસિનીનું આ દેશાયેલું ૧૫ મનાય છે.

અસેવિયો પુ. (વેદ) અસંગિયો; ઔપધિ તરીકે વપરાતી એક વનસ્પતિ. તેના છોડ સુવની ભાજી જેવા નાના અને એનાં બી રાઈ જેવાં ધણુ સહેજ લાંબાં હોય છે. આ વનસ્પતિ મરમ, વા મરાઠનાર અને વીર વધારનાર છે. એની ખીર ખાવથી વધુ મરે, કમરમાં ભેર આવે અને ધાવણ વધે છે. જાંખનું લોહી તોડવાને તેની પોટીસ મંધાય છે.

અસૈદિક [સં. અ (નહિ) + સિદ્ધ (પ્રમાણ) + ઇક (વચ્ચ)] વિ. સંસારિક; મોટું સંબંધી નહિ એવું; નૈદિક.

અસો ૧. પુ. મસો.

૨. [સં. અસો (પવિત્ર)] વિ. પવિત્ર; શુભ; મંજળ.

૩. [સં. અસ (હોડ)] જ. અગ્નો; હો; અસુ; વચ્ચ ૭ હોડ રો.

અસોઈ ૧. [સં. અસો (પવિત્ર)] જો. પવિત્રતા.

૨. વિ. દેવતાઈ; અધૌમિક.

૩. વિ. પવિત્ર.

૪. વિ. શુભ; મંજળ.

અસોક [હિ.] પુ. અસોમ્ન કાઠ લુગ્ને અસોક.

અસોકી [હિ.] વિ. સોક રહિત.

અસોમ ૧. પુ. એક જાતનું કાઠ દેવદર.

૨. [સં. અ (નહિ) + સોક (લિંગી)] પુ. સાતિ.

અસોમી [સં. અ (નહિ) + સોક (લિંગી)] વિ. (હિંદી) સુખી સાંત.

અસોમ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + સૌમ્ય (પવિત્રતા)] પુ. અમુદતા; અપવિત્રતા.

૨. વિ. અસોમ્ય ન કરવા જેવું.

૩. વિ. અવિચારી; બેદરકાર.

૪. [હિ.] વિ. મિત્ર રહિત.

૫. વિ. નિમિત્ત; બેદરકાર.

૬. વિ. મનમાં ન ઊતરે એવું; અધ્યક્ષ ન સમન્વય એવું.

અસોમી [હિ.] વિ. બેદરકાર.

અસોમ્ય [સં. અમુદ્ય] પુ. જીલ્લો સૌરમત્સ; અસો માસ.

અસોતરાવું જ હિ. (ગ્રામ્ય) પાણી પીતાં કોઈ વખતે કળામાંથી પાણી બહાર નીકળી જવું; પાણી ૭ જાળનું ચાસતી નળીમાં ઘાવલ થવું; જોતરાવું જવું.

અસોત્રી જો. (કપડી) ગાપડો નામનું કાલુઓ અસોત્રો.

અસોષકવ જ. એક જાતનું કાઠ લુગ્ને અસોષકવ.

અસોમ ૧. પુ. એલખાયા.

૨. [હિ.] પુ. દેવદરનું કાઠ.

૩. પુ. સાંતિ.

૪. પુ. સવવા.

અસોમ જ. એ નામનું એક કાઠ.

ઉત્તર અંતર આખીય, અમર અસોમ અદ્યત્વ. રેવંચિરિ શત્રુ

અસોસ ૧. જ. બાંચ અપ્પા વચર.

૨. જ. (કપડી) વારંવાર.

આવે વખતે આકાશ દરવં વડામ્ને હરિયા-પીરને પાકાતલં નમ છે અને ઘેરી ઉપર હોવાન રે રાત્રે ૫૫ અસોસ સમવાલે રાત્રે છે. મુઠાની

૩. જ. હમેશાં; પ્રવચ; માણ.

અસોમે (અસોમે) વિ. પુ. (ગ્રામ્ય) સમજણ વચરનો; સેવ વચરનો; અસોમે.

અસોતરાવું (અસોતરાવું) જ. હિ. પાણીનું જાળનમાં ન જતાં ચાસતીમાં જવું; જાંતરાવું જવું.

અસોઈશ્વ ૧. જ. ચોહિલવાડી લેઉવા કાળીની એ નામની એક જાતનું માણસ.

૨. વિ. એ નામની લેઉવા કાળીની એક જાતનું.

અસોઈશ્વે પુ. એ નામનું એક જાતનું કાઠ; ગાપડો; આસુદો. દીબરવાનાં પાનથી નાનાં અને બોમં આકારનાં તેનાં પાન બીડી બનાવવાના ઉપયોગમાં આવે છે.

અસૌ [સં. અસૌ (આ)] વિ. વેદમાં વપરાયેલું સ્તુત એક વિશેષજી.

અ.સૌ. વિ. જો. અખંડ સૌભાગ્યવતીનું હું ૧૫. આ ૧૫ પત્રઅક્ષરમાં સુહાગ્યુને માટે વપરાય છે.

અસૌવ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + સૌવ્ય (બહાઈ)] જ. કોરતા; જંમલીપણું.

૨. જ. કુતુહાં અમિત્રતા.

અસૌવ્યશીલ ૧. [સં. અ (નહિ) + સૌવ્ય (બહાઈ) + શીલ (સ્વાવચાર)] વિ. કોર.

૨. વિ. વેરવાળું; કુતુહાં રાખનાર.

અસૌત્ર [સં. અ (નહિ) + સૌત્ર (સતમાં કહેવું)] વિ. સતમાં ન કહેલું હોય તેવું; સતવિરુદ્ધ.

અસૌદાયિક [સં. અ (નહિ) + સૌદાયિક (અપને અપાવી એ)] વિ. કપાને સમાં તરફથી એક તરીકે નહિ અપાવેલ. સૌદાયિક સીધનમાં જે સીધનનો સમાવેશ ન થાય તે અસૌદાયિક સીધન મણાય છે.

અસૌમ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + સૌમ્ય (સાવ)] વિ. કોર; ઉમ; કુર; નિર્દય; ખાતરી.

૨. [સં. અ (નહિ) + સૌમ્ય (સુદ)] વિ. નિહામવું; અપંકર.

૩. વિ. બેગેળ; કદાપું.

અસૌમ્યદર્શન ૧. [સં. અ (નહિ) + સૌમ્ય (સાવ) + દર્શન (દેખાવ)] વિ. નિહામવું; અપંકર.

૨. વિ. બેગેળ; કદાપું.

અસૌમ્યસ્વર [સં. અ (નહિ) + સૌમ્ય (અનેકર) + સ્વર (અવાજ)] વિ. કોર નાદવાળું; કંઈ અવાજનું.

અસૌષ્ઠ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + સૌષ્ઠ્ય (સુરખલું)] જ. બેગેળતા; કદાપતા; અ-કાલ હોવાપણું.

૨. જ. માલ ન હોવાપણું; નિરર્થકતા.

૩. જ. સારા મુલ્ય ન હોવાપણું; નાલાયકી.

૪. વિ. કદાપું; બેગેળ; અદ્યત્વ.

અસૌહાર્દ ૧. [સં. અ (નહિ) + સૌહાર્દ (મિત્રાચારી)] જ. આઈનથી ન હોવાપણું.

૨. ન. મતભેદ.

અસૌંદર્ય [સં. અ (નહિ) + સૌંદર્ય (સુદરશ)] ન. કુરૂપતા; ખેડોગપણું.

અસ્તકત [હિ.] જી. આગસ; સુસ્તી.

અસ્તકતી [હિ.] વિ. આગસ.

અસ્તકન જી. દક્ષિણ પદ્મિના ઘોમેની વાણ.

અસ્તકર [અ.] પું. ઘરકર; ફોજ.

અસ્તકરા [શા. આસ્તરા] પું. કીર્તિ; પ્રસિદ્ધિ.

અસ્તકરી ૧. [અ.] પું. ગોદો; સૈનિક.

૨. વિ. ઘરકર સંબંધી; ઘરકરનું.

અસ્તકધ [સં. અ (નહિ) + સ્તક (પા)]
વિ. ઘડ દેખાતું ન હોય એવું; અર્ધક;
'એકોલીસન્દ'.

અસ્તકધીપટ્ટલ ન. (પ્રણિત) વાળા અમુક
બિંદુ આગળ તે વાળી જેટલી વક્તા હોય
તેટલી જ વક્તાવાળું વર્તુળ; 'ઓસ્કયુમેટિમ
સર્કલ'.

અસ્તકામલ જી. મિશ્રકલ.

અસ્તકારા [શા. આસ્તરા] પું. કીર્તિ; પ્રસિદ્ધિ.

અસ્તિકલ [અ.] પું. કુમળી; ખાજ.

અસ્તિકલુલિ લુઓ અસ્તિકલ.

અસ્તક્યામલ જી. સ્વાવર જંગમ મિશ્રકલ.

અસ્તમજન [સં. અ (નહિ) + સ્તમજન (મુઠ)] ન. જૂલ ન કરવાપણું.

અસ્તમજનશીલ [સં. અ (નહિ) + સ્તમજન (જૂલ) + શીલ (સ્વભાવવાદું)] વિ. જૂલ ન કરનાર; ચોક્કસાઈવાળું.

અસ્તમજિત ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્તમજ (મરડું) + ઇત (જીતવાંબો પ્રત્યય)]
પું. વિપ્લવ.

૨. વિ. આગ; દહ; અગ્નિ.

૩. વિ. અપમાદી.

૪. વિ. ઇત નહિ પામેલું; બિઝરકતી; અણુત;
અખંડ.

૫. [સં. અ (નહિ) + સ્તમજ (મરડું) + ઇત (જીતવાંબો પ્રત્યય)] વિ. આગ; સતત.

૬. વિ. દરજ અગ્નિસ્થામાં નહિ થઈ.

૭. વિ. જૂલચૂક થઈ વિનાનું; હોય વગરનું.

અસ્તમજિતતા ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્તમજિત (વરણ) + તા (પણું)] જી. અ-ખંડતા; એકધારે હોવાપણું.

૨. જી. અપમાદીપણું.

૩. જી. દહતા; અગ્નિપણું.

૪. જી. હોય વગરનું હોવાપણું.

૫. જી. સતતપણું.

અસ્તવરહ જી. (અસ્થોતી) ડેર જેવી કડવી
એક ઝીજ. નરકના જીવોને તે આવમાં
અપાતી મનાય છે.

અસ્તમપરમ ૧. ન. આડુંઅવળું; સાચુંખોટું.
અસ્તમપરમ કરવું = આડુંઅવળું કરવું.

૨. ન. બીલકુંસલકું; અસંગઠ.

૩. ન. જેમતેમ; અનુપદં.

અસ્તર [અ. અસ્તર] ન. એ નામનું એક
સુંદર ફૂલગ્રાહ. તેની અનેક ભાત છે.

અસ્તરપદ લુઓ અસ્તમપરમ.

અસ્ત ૧. [સં. અસ્ત (જડું)] પું. આશમ-
વાનું સ્થાન; પશ્ચિમ દિશા. ત્યાં હોયે સૂર્ય જાય
છે એમ મનાય છે તેથી તેને અસ્ત કહે છે.

૨. પું. આશમનું તે; આશ્રયી પદાર્થનું
વિભિન્ન પેલી પાર જવાપણું તારા અને
મઠ દેખાવ, પછી તેમની અને સૂર્યની વચ્ચે
ખંતર કપી કરા જે દિવસે તે દેખાતાં બંધ
થાય તે વખતે તેમનો અસ્ત થયો એમ
કહેવાય છે.

૩. પું. હંમર્ષ જડું તે.

૪. પું. પડની; પતન.

૫. પું. (જ્યોતિષ) સૂર્ય પાસે બીજો મઠ
આવે અને દેખાતો બંધ થાય એવો ચોમ.
મઠ આરે સૂર્યની પાસે અમુક અમુક અંશે
આવે ત્યારે તે અસ્ત કે અસ્તનો કહેવાય છે.

૬. પું. હિંદુસ્તાનના ૧૮ મુખ્ય પર્વતમાંનો એ
નામનો એક; અસ્તાચલ પર્વત; પશ્ચિમાચલ.

૭. ન. અંત; છેડો.

૮. [સં. અસ્ત (રહેડું)] ન. ઘર; રહેઠાણ.
૯. ન. (જ્યોતિષ) જન્મકુલીમાં લગ્નથી
સાતમું સ્થાન. દરેક મઠ પોતાના ઉત્થાન
લગ્નથી સાતમા ઘર કે જીવન પર અસ્ત પામે
છે, તેથી કુંડલીના સાતમા ઘરની સંજ્ઞા અસ્ત
કહેવાય છે.

૧૦. ન. મરણ; મોત; અવસાન.

૧૧. [સં. અસ્તિ] ન. હાથું.

નસાનવ અસ્તિ ને અસ્ત
રેમ થને એ પંચ વસ્તુ

અખો

૧૨. વિ. અશ્વથી મેલેલું; અદરશ થયેલ.

૧૩. વિ. હંમર્ષ રહેલ; અંધારામાં પડી રહેલું.

૧૪. વિ. નાશ પામેલું.

૧. અસ્ત કરવું = ધારી નાખવું.

૨. અસ્ત થવું = (૧) આશમનું. (૨) નાશ
પામવું. (૩) પડતી થવાને પામવું.

૧૫. વિ. પૂર થયેલ.

૧૬. [સં. અસ્ત (રેડું) + ત (જીતવાંબો
પ્રત્યય)] વિ. રેડેલું; ક્ષિપ્ત.

અસ્તક [સં. અસ્ત (આશમેલું) + ક
(નિર્ણય પ્રત્યય)] પું. મોણ; નિર્ણય.

અસ્તકરેણુ [સં. અસ્ત (નાશ પામેલ) +
કરણ (રણ)] વિ. હથા વિનાનું; ફૂર; નિર્ધન;
જુલમી.

અસ્તકાળ ૧. [સં. અસ્ત (આશમેલ) +
કાલ (વખત)] પું. આશમવાનો વખત.

૨. [સં. અસ્ત (પડતી) + કાલ (વખત)]
પું. પડતીનો સમય.

અસ્તકોષ [સં. અસ્ત (અદરશ થયેલ) +
કોષ (ગુસ્થો)] વિ. ગુસ્થો દર થયો હોય
એવું; છાંત થયેલ.

અસ્તમ [સં. અસ્ત (આશમું તે) + મમ
(જડું)] વિ. આશમનાર.

અસ્તમત ૧. [સં. અસ્ત (પશ્ચિમ) + મત
(મથેલ)] વિ. આશમેલું; અદરશ થયેલ.

૨. [સં. અસ્ત (અંત) + મત (મથેલું)]
વિ. મરણ પામેલ; નાશ થયેલું.

અસ્તમમન ૧. [સં. અસ્ત (પશ્ચિમ) +
મમન (જવાપણું)] ન. આશમવાપણું; છોપ;
અદરશ થવું તે.

૨. [સં. અસ્ત (છેડો) + મમન (જવા-
પણું)] ન. મરણ થવું.

અસ્તમમનોન્નુખ ૧. [સં. અસ્ત (પશ્ચિમ)
+ મમન (જવાપણું) + ઉન્નુખ (તેજાર
થયેલ)] વિ. આશમવાની અણી ઉપર આવેલું;
અદરશ થવાને તેજાર થયેલ.

૨. [સં. અસ્ત (છેડો) + મમન (જડું તે)
+ ઉન્નુખ (તેજાર થયેલ)] વિ. મરવાની
અણી ઉપર આવેલું.

અસ્તગામી [સં. અસ્ત (પશ્ચિમ) + ગામિન
(જગર)] વિ. આશમનું; અદરશ થવું. બધા
જગમથી પદાર્થ પશ્ચિમ દિશામાં આશમે છે
ખાતે તેમને આશમે ત્યારે અસ્તગામી કહેવાય છે.
અસ્તગામી સંદ પશ્ચિમના આકાશમાં અંતરિક્ષ
થાય છે.

સુજળવ

અસ્તમિરિ ૧. [સં. અસ્ત (એ નામનો પર્વત)
+ મિરિ (પડાવ)] પું. અસ્તાચલ પર્વત;
અસ્તાદિ. સૂર્ય તે પડાની પાછળ આશમે છે
એમ મનાય છે.

૨. પું. કુસુમોદ દેશમાં આવેલ એ નામનો
પર્વત; 'એપેલિમિન' પર્વત.

અસ્તકિશા [સં. અસ્ત (આશમું તે) +
કિશા (જાનું)] જી. પશ્ચિમ દિશા. સૂર્યની
દિશાઓ એ છે: ઉત્તરદિશા ને અસ્તદિશા.

અસ્તધી [સં. અસ્ત (નાશ પામેલ) + ધી
(કુદિ)] વિ. મૂર્ખ; અકાશ વગરનું.

અસ્તન [સં. સ્તન] જ. સ્તન; માન; પાઈ.
અસ્તની ૧. [સં. અ (અથ) + સ્તન (વાન) + ઈ (નારીવતિએ પ્રલય)] જી. બહુ નાની કે નહિ જેવી પાઈવાળી સ્ત્રી.

૨. [હા. અસ્તીન] જી. માંવડે કોસી નીચેનો ભાગ.

અસ્તપર્વત [સં. અસ્ત (જે નામને પર્વત) + પર્વત (પહાડ)] પું. અસ્તામય પર્વત. લુપ્તો અસ્તમિતિ.

અસ્તમભા [સં. અસ્ત (આવમતું તે) + પ્રભા (તેજ)] જી. આવમતી વખતનું તેજ.

અસ્તદ્વીર [અ.] જ. ઈશ્વર; કહુ નામના હોયનું બીજ.

અસ્તમલ [અં. રહેમલ] પું. તમેલો.

અસ્તમ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્તમ્ય (વક)] વિ. અજડ; અંચળ; સૂતિવાળું; જડાઈ નહિ થયેલું; કાલતું.

૨. વિ. આવર્ષ પામ્યા વગરનું; અંકિત નહિ થયેલ.

અસ્તમ્યતા ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્તમ્ય (વક) + તા (પદ્ય)] જી. અજડતા; સૂતિ; અંચળાઈ; તેજ.

૨. જી. આવર્ષ ન પામતું તે.

અસ્તમ્યવ [સં. અ (નહિ) + સ્તમ્ય (વક) + વ (પદ્ય)] જ. સૂતિ. લુપ્તો અસ્તમ્યતા.

અસ્તમતી જી. જે નામની એક વનરપતિ, સાલવતી.

અસ્તમન [સં. અસ્તમ (આવમતું તે) + અન (અતિ)] જ. આવમવાપડું; ન દેખાતું તે; અદર્શન; દેખાતું બંધ થવાપડું. અપારે કોઈ મહ સૂરની નજીક આવે ત્યારે તેણે એમને અસ્તમન કહેવાય છે.

અસ્તમન નક્ષત્ર [સં. અસ્તમન (આવમવાપડું) + નક્ષત્ર (વાસતું જુમતું)] જ. (જ્યોતિષ) જે નક્ષત્રમાં કોઈ મહ અસ્ત પામે તે નક્ષત્ર.

અસ્તમન વેળા [સં. અસ્તમન (આવમતું તે) + વેળા (સમય)] જી. સંખાનો વખત; સાંપ્રગ; સંજ.

અસ્તમય ૧. પું. આગ્રહી પદાર્થનું આવમવાપડું.

૨. પું. (જ્યોતિષ) મહનો સૂરની સાથે થતો યોગ.

૩. પું. નાશ; પ્રલય.

૪. પું. પડતી; પતન.

અસ્તમચન [સં. અસ્તમ (આવમતું તે) + અન (અતિ)] જ. આવમવાપડું. લુપ્તો અસ્તમન.

અસ્તમ્યાન ૧. [સં. અસ્ત (આવમતું) + માન (વંદમાન દંતએ પ્રલય)] વિ. આવમતું; અદર્ય થતું.

૨. વિ. નાશ પામતું.

અસ્તમિત ૧. [સં. અસ્તમ (આવમતું તે) + ઇત (અથ)] વિ. આવમતું; અદર્ય થયેલ.

૨. વિ. નાશ પામેલ; નષ્ટ; લુપ્ત.

અસ્તર ૧. [હા.] પું. અમ્મર.

૨. [હા. આસ્તર] જ. અંદરનું પદ; કપડાંની અંદર સીવેલું કુમકું.

૩. [સં. અ (અથ) + સ્ત (ઘાંટ)] જ. ઈપડું પદ; આવરણ; આચ્છાદન.

અસ્તર આપતુ-અમાતું = પદ નામનું.

૪. જ. જેમાં લુદી લુદી સુમધોનો ઉમેરો કરીને અસ્તર બનાવવામાં આવે છે એવો અંદાનનો વર્ક.

૫. જ. નીચે ઉપર રાખીને સીવેલાં જે મામડાંમાંથી નીમતું આમકું.

૬. જ. રૂમનું નીચે દેખાઈ જતું પદ; રૂમનો પહેલો હાથ; તળી.

અસ્તર કરતું = ધોળનો હાથ મારવો.

અસ્તરક [મોક] પું. સિંચાળિત.

અસ્તરકારી જી. અપાની માર.

અસ્તરકીરી જી. જૂનાનું લીપણ.

અસ્તરણ [સં. અ (નહિ) + સ્ત (પાવરતું) + અન (નામ અપાવવા પ્રલય)] જ. ન પાવરવાપડું.

અસ્તરણ [હા. સિતુર (હનમ)] પું. હનમત કરવાનું હથિયાર; અભો; સન્નિધો.

અસ્તરાવાટી છીપ જી. એક અતની છીપ; 'રેઝર ફેલ'. તેમાંના પ્રાણીને એક પચ હોય છે. આ છીપને યુરોપના લોકો આવ્યામાં સ્વાદિષ્ટ ગણે છે. તે રેતીમાં બેસી દ્વાયેલ રહે છે. તેનો આકાર બંધ કરેલા અસ્તર જેવો હોય છે.

અસ્તરિયું [અં. સ્તરિય] જ. સોનાનો એક મજાણી સિકો; સોનામહોર.

અસ્તરી ૧. [સં. સ્ત્રી] જી. બેરી; ખલી; વહુ. અ સ્ત્રી સ્ત્રી સ્ત્રીને અપ્રતંક છે.

૨. [હિ. કસ્તરી] જી. સફાઈ કે કાઢપડું બાવવા માટે ધોરેલાં કપડાં પર ફેરવાતું ઊંતું સાધન; કસ્તરી.

અસ્તરો [હા. ઉસ્તર; ઉસ્તરન (પૂર્ણ)] પું. હનમત કરવાનું સાધન; અંતર; સન્નિધો.

૧. અવશે અસ્તરે મૂડતું ન હોયતું સમજવી કોઈના પેશ પાડવી લેવા.

૨. અસ્તરો લેવો = (૧) આગસુ બેસી રહેવું. (૨) હનમત કરવી.

અસ્તરિયો [સં. અસ્ત (આવમતું તે) + રિય (બેઠાયેલ)] જ. (જ્યોતિષ) કોઈ આગ્રહી પદાર્થ આવમતો હોય ત્યારે પશ્ચિમ ક્ષિતિજને આકનાઈ કાંતિવતનું બિંદુ.

અસ્તવનીય [સં. અ (નહિ) + સ્તવનીય (સ્તુતિ કરવા યોગ્ય)] વિ. સ્તુતિ ન કરવું; વખાણવા યોગ્ય નહિ એવું.

અસ્તવ્યસ્ત ૧. [સં. અસ્ત (આવમતું) + વ્યસ્ત (ઊલટું)] વિ. બિપ્લવનું; આકુળવળું; ઊલટપલટ; સાચુંબોટું.

૨. વિ. મુંઝાઈ ગયેલ; ફેંદી નાખેલું.

૩. [સં. અસ્ત (ફેંદા) + વ્યસ્ત (વેગ)] વિ. ઊભાલિત; રહેતો; અભવરિખત; વેરણ-ઉરણ; જેમતેમ વીખરાયેલું.

અસ્તવ્યસ્તતા ૧. [સં. અસ્ત (આવમતું) + વ્યસ્ત (ઊલટું) + તા (પદ્ય)] જી. બિપ્લવતાપડું; ઊલટપલટ હોતું તે.

૨. [સં. અસ્ત (ફેંદા) + વ્યસ્ત (વેગ) + તા (પદ્ય)] જી. ચોટાળો; અભવરતા.

૩. જી. મુંઝાઈ ગયેલ હોવાપડું.

અસ્તસિખર [સં. અસ્ત (જે નામને પર્વત) + સિખર (શીખર)] જ. અસ્તામય પર્વતની દોચ.

અસ્તસૂમ [સં. અસ્ત (જે નામને પર્વત) + સૂમ (સિખર)] જ. અસ્તામય પર્વતની દોચ અસ્તસિખર.

અસ્તસુંખ [સં. અસ્ત (અદર્ય થયેલું) + સુંખ (આંધો)] વિ. અડી ન લાગત વેદફાં; અસુંખ.

અસ્તસૂર્ય પું. (જ્યોતિષ) કોઈ પથ આગ્રહી પદાર્થના અંતરે જ વડે બાધવાથી જે આવે તેટલી ધડી અને તે પદાર્થનું અસ્તભમ જે બેની મદદથી વિલોમભમ કાઢી તેમાં જ રાશિ ઉમેરવાથી અથવા બાક કરવાથી જે આવે તે; અસ્તાઈ.

અસ્તજી જી. આવમલીના કામમાં દેવનું સ્થાનક હોય તે ભાગ.

અસ્તમત ૧. [સં. અસ્ત (આવમતું તે) + મત (અથ)] વિ. આવમતું; અસ્ત પામેલ. એક અસ્તમત છું તિન, સતવાળ પામું મનન. બાવલ

૨. વિ. કાંઈ પડેલ.

૩. [સં. અસ્ત (નાશ) + મત (અથ)] વિ. બંધ પડેલ; નાશ પામેલું.

અસ્તંગત કંપની [અસ્ત (આયમ) +
ગત (ગયું) + કંપની (પદ)] છી. ગંધ
પડેલું વેપારીનું મંડળ.

અસ્તંગત લુઓ અસ્તંગત.

અસ્તંગ ૧. [સં. સ્તંગ] પું. ગાંડું ચઢ
૨. પુ. ચાંલણો.

અસ્તાર્થ ૧. છી. ખ્યાલ; એ નામનો એક
તાલ.

૨. [સં. સ્થા (જાણ રહેલું)] છી. ગાવનના
તણુ જામમાંનો પહેલો જામ; ૨૬. ગાવનના
તણુ જામ: અસ્તાર્થ, અંતરો અને જાણો.

અસ્તાર્થનો મૂળ શબ્દ સ્થાર્થ છે, એટલે
હરોઈ ગાવનમાં એક શબ્દ ઉપર આવી રિચા
ચડું તે અર્થાત્ જીવનો પ્રથમ જામ. તેને મુપવર
પણ હોય છે. સંગીત જાણ

૩. છી. (સંગીત) ઘણ; ગાય.

૪. છી. (સંગીત) મુપવના ચાર જામમાંનો
એ નામનો એક. જાણના તણુ અંતર,
સંચારી અને જાણો.

અસ્તાર્થ [સં. અસ્ત (અસ્ત થયેલું) + અ
(અભિપ્રાય)] વિ. અતિ મળિર; થઈ ઊંડું.

અસ્તાર્થ ૧. [સં. અસ્ત (આયમનું તે)
+ અવગ (પર્વત)] પું. જેની પાછળ સર્વ
તથા મને અસ્ત પદમત્ત મનાય છે એવો
પશ્ચિમ દિશાનો એક ક્ષિપત પર્વત; અસ્ત-
ગિરિ; અસ્તપર્વત; પશ્ચિમાચલ; અસ્તાર્થ. પૂર્વ
એટલે જગતની ઉત્તરદિશા, પશ્ચિમ એટલે
જગતનો અસ્તાચલ.

૨. પું. પશ્ચિમ દિશા.

અસ્તાર્થમત [સં. અસ્તાર્થ (એ નામનો
પર્વત) + મત (ગયેલ)] વિ. આયમેલું;
અસ્તમત.

અસ્તાર્થમામી [સં. અસ્તાર્થ (એ નામનો
પર્વત) + મામિન (જાણ)] વિ. જાણમતું.

અસ્તાર્થમૂલ [સં. અસ્તાર્થ (એ નામનો
પર્વત) + મૂલ (શિખર)] છી. અસ્તાર્થ
પર્વતનું શિખર.

અસ્તાર્થમૂલપર્તી [સં. અસ્તાર્થ (એ
નામનો પર્વત) + મૂલ (શિખર) + પર્તિન
(હોવા)] વિ. જાણમત્ત આવેલું. લુઓ
અસ્તાર્થમૂલપર્તી.

અસ્તાર્થમૂલપર્તી [સં. અસ્તાર્થ (એ
નામનો પર્વત) + મૂલ (શિખર) + અવ-
લમિન (આધાર રહેલ)] વિ. અસ્તાર્થને
શિખરે આવેલ; અવમત્ત આવેલું.

અસ્તાર્થપર્તી [સં. અસ્તાર્થ (એ નામનો
પર્વત) + પર્તિન (રહેલું)] વિ. અસ્તાર્થને

શિખરે આવેલ. લુઓ અસ્તાર્થમૂલપર્તી.

અસ્તાર્થમૂલ લુઓ અસ્તાર્થમ.

અસ્તાર્થ [સં. અસ્તાર્થ] પું. (અસ્તાર્થ)
મલિનનો છવિસમો દિવસ.

અસ્તાર્થ [સં. અસ્ત (પશ્ચિમ) + અર્ધ
(પર્વત)] પું. એ નામનો પર્વત. લુઓ
અસ્તાર્થ.

અસ્તાર્થ છી. (અસ્તાર્થ) આધાર; પશ્ચિમ
દિશામાં વપરાતી ધાતુની ઝીંજે. ધણે જાણે તે
ઝીંજે પિત્તની અને કોઈ વખત રૂપાની
હોય છે. ધર્મજનીની દિશામાં વપરાતી ૩૩
એળરો, જેવાં કે જસમ, મોહરાં, હવનીમ,
ધાલો, વરસની વીંટી, તરતો, જોરનાં ફુલ,
જોરનો તાલે વગેરે માટે અસ્તાર્થ શબ્દ
વપરાય છે. એ સર્વનાં વાસ્તુ સાત ધાતુનાં
અને તેથી વીળજાક સજિત ધરાવનારાં મનાય
છે. હાલ તો એક જ ધાતુનાં વપરાય છે.

અસ્તાર્થ પું. (અસ્તાર્થ) કોઈ પદ્ય જાણથી
પદાર્થના અંતરે છે વડે જાણવાથી જે આવે
તેથી થઈ અને તે પદાર્થનું અસ્તાર્થ એ
જેની મદદથી વિલોમલમ કાઢી તેમાં છે રાતિ
હોયવાથી અથવા જાણ કરવાથી જે આવે તે;
અસ્તાર્થ.

અસ્તાર્થસ્થ [સં. અસ્ત (રોગ) + અસ્ત
(વેર) + ત્થ (પડું)] છી. મોટાળો;
દંતપદ વિનાની હાલત; અવવસ્થા.

અસ્તાર્થસ્થાએ મરી હશે નાના જન.

નર્મદ

અસ્તાર્થસ્થ ૧. [સં. અસ્ત (રોગ) +
અસ્ત (વેર)] વિ. અસ્તસ્થ; ઊંઘાળ;
રોગી.

૨. વિ. ઊંઘાળ; આડુઅવળું; ઊંઘાળ.

૩. વિ. મુંઝાઈ ગયેલ; દેહી નાખેલું.

અસ્તાર્થસ્થ ૧. [સં. અસ્ત (રોગ) +
અસ્ત (વેર) + ત્થ (પડું)] છી. મોટાળો.
લુઓ અસ્તાર્થસ્થ.

૨. વિ. વેરજીરણ કર્ત ગયેલું; અવવસ્થિત.

અસ્તાર્થસ્થિત [સં. અસ્ત (રોગ) +
અસ્ત (વેર) + ઇત (અવસ્થાને પ્રત્ય)]
વિ. ઊંઘાળ. લુઓ અસ્તાર્થસ્થ.

અસ્તાર્થ [સં. અસ્ત (હોલ)] જ. છત્ત.

અસ્તાર્થમત ૧. [સં. અસ્ત (આયમનું તે) +
મત (ગયેલ)] વિ. આયમેલું; અસ્ત થયેલ.

હજે જાણે એ જિન જાણે

પછે મુસ્ત અસ્તાર્થમત થયે.

૨. વિ. કાંપું પડેલ.

૩. [સં. અસ્ત (નાસ) + મત (ગયેલ)]
વિ. નાસ થયેલ.

અસ્તિ ૧. છી. (પુરાણ) એ નામની
જરાસંધી હાકરી, જે કંચની રહી હતી.

૨. છી. સસ્તા; વધાર્થપડું.

૩. [સં. અસ્ત (હોલ)] છી. હવાતી; હોવા-
પડું; હસ્તી; અસ્તિત્વ.

૪. [સં. અસ્તિ] જ. હાલું.

અસ્તિ ગર્મને માંસની જે પાન બીજા થઈ રહી.
પ્રેમાર્થ

૫. જ. કિ. છે.

અસ્તિ ૧. (પુરાણ) એ નામના એક
ગણિ. તેણે જનમેજનના વડ વખતે નામ
હોમેને થતામાં જાણી નાખતા જમાવ્યા હોવાથી
તે નામ હોવાનું મુક રહેવાય છે.

અસ્તિક્ષણ [સં. અસ્તિક (એ નામનાગણિ)
+ ક્ષણ (ગણ)] જ. અસ્તિક ગણિએ
અર્જુનને આપેલું કપડા નામનું ગણ.

અસ્તિકાલ [સં. અસ્તિ (છે) + કાલ (હોલ)]
પું. (જોન) જેને વિષે 'છે' એમ કહી સમજ
તે; પ્રદેશના એટલે સદ્ગુણમાં સદ્ગુણ અંતરના
સમૂહપ પદાર્થ. તે પાંચ છે: ધર્માસ્તિકાલ,
અધર્માસ્તિકાલ, આકાશસ્તિકાલ, જ્વાલિતકાલ
અને પુરુષાસ્તિકાલ.

અસ્તિકેતુસંસ્થા પું. (અસ્તિક) જેનો ઉદય
પશ્ચિમ જામમાં હોય અને જે ઉત્તર જામમાં
ફલાપેલ હોય તેવો મુક એટલે પૂંજિનો તારો.
તેની મૂર્તિ રચ હોય છે અને તેનું ફળ જન
ઉત્પન્ન કરનાર મનાય છે.

અસ્તિત્થ [સં. અસ્તિ (છે) + ત્થ
(પડું)] છી. હવાતી; હોવાપડું.

અસ્તિત્વ ૧. જ. (જોન) એ નામનો એક
પ્રકારનો પારિશ્રામિક જાણ એટલે સ્વાભાવિક
મુલ.

અસ્તિત્વ, અન્યત્વ, મૂર્તત્વ, બોધત્વ, મુલત્વ,
પ્રદેશત્વ, અસ્તિત્વપ્રદેશત્વ, અસ્તિત્વત્વ,
અપ્રત્ય અસ્તિ અનેક પારિશ્રામિક જાણો છે.
તાત્પર્યસૂત્ર

૨. જ. (વેદાંત) પદાર્થનો મળ સાથેનો
સંબંધ; પદાર્થનું અમુક જગથી અમુક જાણ
મુખી હોવાપડું, એટલે જે કહે તે ન હોય
તે કહે તેનું અસ્તિત્વ પણ ન હોય.

૩. જ. સ્થા; જાણ.

૪. [સં. અસ્તિ (છે) + ત્થ (પડું)]
જ. હવાતી; હોવાપડું.

અસ્તિત્વત્થ લુઓ અસ્તિત્વ

અસ્તિત્વગોધક [સં. અસ્તિ (છે) + ત્થ

(પદ્ય) + બોધક (અણ્પ્રત્યય)]] વિ. હયાતી જતાવનાર અસ્તિત્વવાચક.

અસ્તિત્વવાચક [સં. અસ્તિ (ઇ) + ત્વ (પદ્ય) + વાચક (હોનાર)] વિ. હયાતી જતાવનાર; અસ્તિત્વબોધક.

અસ્તિત્વવાચકનિર્દેશ [સં. અસ્તિ (ઇ) + ત્વ (પદ્ય) + વાચક (હોનાર) + નિર્દેશ (હોવાપદ્ય)] પુ. જેમાં હા પાડવામાં આવી હોય એવું વાક્ય હાસરવાચક વાક્ય; 'ઓર્મેશન'.

અસ્તિનાસ્તિ [સં. અસ્તિ (ઇ) + ન (નહિ) + અસ્તિ (ઇ)] છી. છે અને નથી એમ હોવાપદ્ય; જ્યત સાચું થાય છે અને ખોટું થાય છે એવી સ્થિતિ; સાચું થાયે ને ખોટું થાયે એવી બાબ.

અસ્તિનાસ્તિરૂપાંતર [સં. અસ્તિ (ઇ) + ન (નહિ) + અસ્તિ (ઇ) + રૂપાંતર (રૂપાંતર)] જ. બાવાતમક એટલે હાસરવાચક વાક્યને અ-બાવાતમક એટલે નાસરવાચક અને અભાવાતમક વાક્યને બાવાતમક વાક્યમાં ફેરવી કાઢવામાં આવતું અનુમાન; વિપરીતકરણ; 'ઓળવર્તન'.

અસ્તિપદ્ય ૧. [સં. અસ્તિ (હયાતી) + પદ્ય (બાબ)] પુ. અનુકૂળ પદ્ય.

૨. પુ. અનુકૂળ વસ્તુ છે એમ જતાવતું વાક્ય; હાસર.

અસ્તિભાવ [સં. અસ્તિ (ઇ) + ભાવ (પદ્ય)] પુ. હયાતી; અસ્તિત્વ.

અસ્તિમાન ૧. [સં. અસ્તિ (ઇ) + માન (પદ્ય)] વિ. શ્રવણ; શ્રવણ.

૨. વિ. ધનિક; પૈસાદાર; હોલતમંદ.

અસ્તિરૂપ [સં. અસ્તિ (ઇ) + રૂપ (બાબ)] વિ. હાસરવાણું; બાવાતમક; અસ્તિવાચી; 'પોઝિટિવ'.

અસ્તિવસ્તુ ૧. પુ. નાસિત્તો એ નામનો એક પવિત્ર માટ.

૨. [સં. અસ્તિ (હાસર) + વિ (વધાર) + ભવ (નાસ)] વિ. હાસર અણી નાખનાર.

અસ્તિવાચક [સં. અસ્તિ (ઇ) + વાચક (વચન)] જ. હાસરવાચક વાક્ય બાવાતમક નિર્દેશ; 'ઓર્મેશન'.

અસ્તિવાચક [સં. અસ્તિ (ઇ) + વાચક (હોનાર)] વિ. છે એમ જતાવનાર હાસર-વાચક; બાવાતમક.

અસ્તિવાચી ભુઓ અસ્તિવાચક.

અસ્તિયોષ [સં. અસ્તિ (હાસર) + યોષ (બાબીનો બાવ)] પુ. યુદ્ધ બળી રહ્યા પછી બાકી રહેલ હાસર; ફૂલ; અવશેષ; રેષ.

અસ્તીન [સં. અસ્તીન] છી. અંધ.

અસ્તુ ૧. [સં. અસ્ત (પદ્ય)] જ. એમ થાઓ એવું વરદાન આપતો હાસર; તથાસ્તુ; આમીન; તેમ થાઓ; હો; બનો.

૨. જ. બધે બેર.

અસ્તુત ૧. છી. બક્ષિત; બખ્ખ.

૨. [સં. સ્તુતિ] છી. સ્તુતિ; વખાણ.

૩. છી. સ્તોત્ર.

અસ્તુતિ ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્તુતિ (વખાણ)] છી. નિંદા; અપદીર્ષિ.

૨. [સં. સ્તુતિ (વખાણ)] છી. વખાણ; પ્રશંસા; સ્તુતિનું અપશંસ.

અસ્તુ [સં. અ (નહિ) + સ્ત (હોવ)] વિ. અનવશ્ય; અછતું; છતું; છૂટું.

માથાનો અંગ્રેજે તેજમત અસ્તો કેમ રહે ૧. હોઝનીવ

અસ્તેન [સં. અ (નહિ) + સ્તેન (બોર)] પુ. બોર નહિ તે.

અસ્તેષ ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્તેષ (બોરી)] જ. બોરી ન કરવાનું વત; અસ-કનનો એટલે નહિ દિવેલનો સ્થાન.

૨. જ. બોરી ન કરવાપદ્ય.

પાસમાં વણ, રૂન, કાંચન, ઘોડિતક આદિ પદાર્થોમાંથી નિરૂપ રહેતું તેને અસ્તેષ કહી છે. સુસંદિગ

૩. જ. અસ્તિત્વ કરતાં વધારે વખણું તે બોરી છે એમ આની તેમ નહિ કરવાપદ્ય; ખાસ બીર કરતાં લમીરે વધારે ન લેવું તે.

૪. જ. (ચોર) ચોરના આઠ અંગમાંના થય અંમનો એક એક ભુઓ થય.

૫. જ. વાણી, મન અને કમંથી પારકો વસ્તુમાં નિરૂપકા.

અસ્તેષમત [સં. અ (નહિ) + સ્તેષ (બોરી) + મત (નિવશ)] જ. બોરી ન કરવાનો નિવશ; અસ્તેષનું વત; અસત એટલે નહિ દિવેલ ન લેવાનો ધાર્મિક નિવશ. નણવા પદાર્થને લેવાની ઇચ્છા, સંપ્રદાય ક્રીમતના પદાર્થોને લેવાની ઇચ્છા, અને બારે ક્રીમતી પદાર્થોને લેવાની ઇચ્છા, આ બધાનો સ્તેષ હોવામાં સમાવેલ થાય છે. સાવધાનપૂર્વક આ સ્તેષ હોવામાંથી નિરૂપ રહેતું તેને અસ્તેષમત કહે છે.

અસ્તોદય ૧. [સં. અસ્ત (આગમનું તે) + ઉદય (ઉત્થાનું તે)] પુ. આગમની પદાર્થનું ઉત્થાન અને આગમનું તે.

સ્વિ-કુલ વચ્ચે ૧૧ કાલાંત અંતર થયું એટલે કુલને અસ્તોદય થાય છે. અવોર્તિવિદ્યાત

૨. પુ. આગમવાનો તથા ઉત્થાનનો વખત.

૩. [સં. અસ્ત (પદ્ય) + ઉદય (પદ્ય)] પુ. આતીપદ્ય.

૪. જ. એ નામનું મન:સુખરામ સુવંરામ ત્રિપાઠી કૃત એક પુસ્તક. તેમાં અક્ષતીપદ્યનો ઇતિહાસ આપી કાળગણના સોનો અસ્તોદય થયા જ કરે છે એમ ભુદાં ભુદાં પ્રમાણ આપી સિદ્ધ કર્યું છે.

અસ્તોન્નુષ [સં. અસ્ત (આગમનું) + ઉન્નુષ (વેધાર)] વિ. આગમવાની અણી પર આવેલું; હાસર આગમવા આવેલું.

અસ્તોન્નસ્ત ૧. [સં. અસ્ત (દેશ) + નસ્ત (વેશ)] વિ. અન્યવસ્થિત; ઊભાલિલ; રોતરો.

૨. વિ. અકુલવળું; લીધુમળું.

૩. વિ. ફેરી નાખેલ; મુંઝાર્થ મયેલ.

અસ્તે ૧. [સં. અસ્ત (ફાં)] જ. એ વડે કોઈ મીઠા ફેલે સમય તેવું હાસર. જેમકે, ધનુષ, મંદા.

૨. જ. ફેલીને આરવાનું હાસર.

૩. જ. બાલુ; તીર.

૪. જ. મંત્ર બણીને મુઠામાં આવતું અસ્ત-અમાઉ મંત્ર બણીને અનુક અમુક નામનાં અસ્ત ફેલામાં આવતાં અને તે જેવી જાતનાં હોય તેવી દુરમનની ઉપર અસર કરતાં. વસ્તુઓની વરસાદ પડતો, સર્પાગ્રી સનુઓ સાપના અગમાં પડતા.

સર્પાગ્રી = સર્પનો મંત્ર બણી ધનુષમાંથી એમનું બાલુ. તેથી સનુ સર્પથી હેરાન થાય છે.

૫. જ. (વેલ) વાદાપ કરવાનું બોલત.

૬. જ. સનુએ ફેલા હાસરની સામે જમાવ કરી રહે એવું હાસર. જેમકે, દલ.

૭. જ. હાસર; અનુષ; સત.

અસ્તકંઠક [સં. અસ્ત (હાસર) + કંઠક (કાંઠે)] પુ. બાલુ; સર; તીર.

અસ્તકાર [સં. અસ્ત (હાસર) + કાર (કમાર)] વિ. હાસર જતાવનાર.

અસ્તકારક [સં. અસ્ત (હાસર) + કારક (જમાવનાર)] વિ. હાસર જમાવનાર; અત્યાસર.

અસ્તકારી [સં. અસ્ત (હાસર) + કારિ (કમાર)] વિ. હાસર જમાવનાર.

અસ્તક્રિયા ૧. [સં. અસ્ત (હાસર) + ક્રિયા (કા)] પુ. હાસરથી પડેલો થા.

૨. [સં. અસ્ત (હાસર) + ક્રિયા (વધાર)] વિ. હાસરથી વધારેલું.

અસરોપક [સં. અસ (હથિયાર) + ઓપક (હેતુ)] વિ. હથિયાર હેતુકાર.

અસરોપકુ [સં. અસ (હથિયાર) + ઓપકુ (હેતુ તે)] જ. હથિયાર માસવાની ક્રિયા; હથિયાર હેતુ તે.

અસરગત પું. (સિદ્ધ) માંભલાની ઉપરના ભાગનો કુમુદના જેવો આકાર.

અસરમહુલુ [સં. અસ (હથિયાર) + મહુલુ (મેડું તે)] જ. હથિયાર કાલવાની ક્રિયા.

અસરમાહી પું. રાજના નવ વર્ષમાંનો એ નામનો એક નવ વર્ષ માહર્જી, મહારાજા (અધિરાજ), મહેન્દ્ર (નરેન્દ્ર), પારિન્દ્ર, પદ્મર, મંડલેશ, પદ્મભાજ, પ્રાકારક અને અસર-માહી.

અસરમાત [સં. અસ (હથિયાર) + માત (મા)] પું. હથિયારનો માર.

અસરચિકિત્સક ૧. [સં. અસ (હથિયાર) + ચિકિત્સક (વૈદ)] પું. વાદ્યપ કરનાર વૈદ.

૨. [સં. અસ (હથિયાર) + ચિકિત્સા (ઉપચાર) + ક (કરનાર)] વિ. હથિયારના ખાનો ઉપચાર કરનાર.

અસરચિકિત્સા ૧. [સં. અસ (હથિયાર) + ચિકિત્સા (ઉપચાર)] સ્ત્રી. વાદ્યપ; અસ-પ્રયોગ. તેના આક પ્રકાર છે: ૧. ઉદન = મપતું, ૨. ભેદન = હાતું, ૩. લેખન = ખોતરતું, ૪. વેધન = વીધતું, ૫. મેધન = ધોતું કે સાર કરતું, ૬. આહરણ = કાપીને અસર કરતું, ૭. વિચારણ = રસ ખોલવી અને ૮. સીવન = દાંઠા મારવા.

૨. સ્ત્રી. વાદ્યપિતું વેદું.

અસરજિત પું. એ નામનો એક હોડ.

અસરજીવ [સં. અસ (હથિયાર) + જીવ (જીવંત)] પું. હાલેયો; અસરજીવી.

અસરજીવી [સં. અસ (હથિયાર) + જીવિન (જીવનાર)] પું. હાલેયો; ચોક્કો.

અસરધર ૧. [સં. અસ (હથિયાર) + ધર (પાડનાર)] પું. હાલેયો; ચોક્કો.

૨. વિ. હથિયાર બાંધનાર; અસર રાખનાર.

અસરધરક [સં. અસ (હથિયાર) + ધરક (પાડનાર)] પું. હાલેયો. ભુઓ અસરધર.

અસરધરણુ [સં. અસ (હથિયાર) + ધરણુ (લેવાખણું)] જ. હથિયાર બાંધવાની ક્રિયા.

અસરધારા પું. (પિતૃ) અસુધારા; જગત્, રમણ, રમણ અને જગત્ મળી ૧૨ અસુરવાળો જગતી હંદની ભતનો એક સમવદ્ધ વર્ણમેળ હંદ.

જ શ ર પે બને છે સદા અસરધારા.

જ્યુપિત્ર

અસરધારી [સં. અસ (હથિયાર) + ધારિન (પાડનાર)] પું. ચોક્કો. ભુઓ અસરધર.

અસરનિષ્પાતન જ. (સિદ્ધ) સિદ્ધવિદ્યા માટેની કુદવિદ્યામાં સમાવેશ થતી એક કળા; મુખ્ય ઓમક સિદ્ધકળામાંની એ નામની એક.

અસરનિવારણુ ૧. [સં. અસ (હથિયાર) + નિવારણુ (દૂર કરવાખણું)] જ. કુદવિદ્યમ.

૨. જ. હથિયારને દૂર રાખવાખણું; હથિયાર વાપરવાનો ભાગ.

અસરનિવૃત્તિ ભુઓ અસરનિવારણુ.

અસરમંત્ર [સં. અસ (હથિયાર) + મંત્ર] પું. હથિયાર ફેંકતી વખતે કે તેને પાછું ખેંચી લેતી વખતે બોલવામાં આવતો મંત્ર.

અસરમાર્ગ ભુઓ અસરમાર્ગક.

અસરમાર્ગક [સં. અસ (હથિયાર) + મર્ગ (સાર મર્ગ) + આક (કરનાર)] વિ. હથિયાર સાર કરનાર.

અસરમુદ્ [સં. અસ (હથિયાર) + મુદ (ભાઈ)] જ. હથિયારથી લગ્ન; સામસામા હથિયાર મારીને કરવામાં આવતું મુદ.

અસરસાલવ [સં. અસ (હથિયાર) + સાલવ (હોથિયારી)] જ. હથિયાર વાપરવામાં નિપુણતા.

અસરવિદ્ [સં. અસ (હથિયાર) + વિદ્ (જ્ઞાન)] વિ. અસરવિદ્યામાં હોથિયાર.

અસરવિદ્યા ૧. [સં. અસ (હથિયાર) + વિદ્યા (જ્ઞા)] સ્ત્રી. કુદસાત્ત.

૨. સ્ત્રી. અસરવિદ્યા કરવાની કળા; 'સર્વરી'.
૩. સ્ત્રી. હથિયાર ફેંકવાની કળા; હથિયાર ફેંકી રીતે વાપરતું તે જણાવનાર વિદ્યા.

અસરવિધાન [સં. અસ (હથિયાર) + વિધાન (નિયમ)] જ. હથિયાર સંબંધી કમલો.

અસરવિહીન [સં. અસ (હથિયાર) + વિહીન (વગર)] વિ. હથિયાર વિનાનું; નિન-હથિયારી.

અસરવૃષ્ટિ [સં. અસ (હથિયાર) + વૃષ્ટિ (વરસાદ)] સ્ત્રી. ફેંકવાનાં હથિયારનો વરસાદ.

અસરવેદ ૧. [સં. અસ (હથિયાર) + વેદ (જ્ઞાન)] પું. કુદસાત્ત; અસરવિદ્યા.

૨. પું. હથિયાર સંબંધી દરેક જાતની માહિતી આપનાર સાત; ધનુર્વેદ.

અસરવૈદ [સં. અસ (હથિયાર) + વૈદ (વેદનો ધંધો કરનાર)] પું. વાદ્યપ કરવામાં મુજબ વૈદ.

અસરશાસ્ત્ર [સં. અસ (ફેંકવાનાં હથિયાર) + શાસ્ત્ર (આચારનાં હથિયાર)] જ. જ. જ. ફેંકીને

બને હાથમાં રાખીને ઉપયોગમાં લેવાતાં લગ્ન-નાં હથિયાર.

અસરશાસ્ત્ર [સં. અસ (હથિયાર) + શાસ્ત્ર (વાર)] સ્ત્રી. હથિયાર રાખવાનું ઠેઠાણું; અસરમાર; આયુધશાસ્ત્ર.

અસરશાસ્ત્રી [સં. અસ (હથિયાર) + શાસ્ત્ર (વિદ્યા)] જ. હથિયાર કેમ વાપરવાં તે જણાવનાર વિદ્યા; અસરવિદ્યા.

અસરશાળા ભુઓ અસરશાસ્ત્ર.

અસરશિક્ષણ [સં. અસ (હથિયાર) + શિક્ષણ (શિક્ષણ)] સ્ત્રી. હથિયારની શિક્ષણ.

અસરશીખર [સં. અસ (હથિયાર) + શીખર (શિખર)] જ. હાથનો આગલો ભાગ.

અસરસાયક [સં. અસ (ફેંકવાનું હથિયાર) + સાયક (બાણ)] જ. આખું લોહનું બાણ; નારાય.

અસરસિદ્ધિ [સં. અસ (હથિયાર) + સિદ્ધિ (પાલ્લવ)] સ્ત્રી. હથિયાર વાપરવામાં પૂરી હોથિયારી.

અસરહીન [સં. અસ (હથિયાર) + હીન (વગર)] વિ. હથિયાર વિનાનું.

અસરમાર [સં. અસ (હથિયાર) + માર (માર)] જ. હથિયાર રાખવાનો ઓરડો; અસરશાળા આયુધશાળા.

અસરમાત [સં. અસ (હથિયાર) + માત (મા)] પું. હથિયારથી વાગેલ મા; વણુ.

અસરસાલ [સં. અસ (હથિયાર) + સાલ (વાર)] જ. હથિયાર રાખવાનો ઓરડો; અસરમાર; આયુધશાળા.

અસરહુત ૧. [સં. અસ (હથિયાર) + આહુત (બળાધેલ)] વિ. હથિયાર વડે થવાયેલું.

૨. [સં. અસ (હથિયાર) + આહુત (બળાધેલ)] વિ. હથિયારથી મરાયેલું.

અસરી ૧. [સં. અસિન (હથિયારવાળું)] પું. અસરધારી મનુષ્ય; હથિયારનંધ માણસ.

૨. સ્ત્રી. ઇસ્તરી; ઇસ્ત્રી; સાર્પ કે હાકખણું લાવવા માટે ધોમેલાં કપડાં પર ફેરવવાનું ગરમ સાધન.

૩. સ્ત્રી. ઇસ્તરી કરવાની ક્રિયા.

૪. સ્ત્રી. ઇરી; જમીનો.

૫. [સં. અ (નિર્વેક વપસાતો આવક) + સી (ગામ)] સ્ત્રી. (આમ) બેરી; સી; વડુ.

૬. [સં. અસ (હથિયાર) + સ્ત્ર (વાણું)] વિ. ધનુર્ધારી; હથિયાર બાંધનાર.

અસરીક [સં. અ (નાંક) + સી (ગામ) + ક (વાણું)] વિ. સી વિનાનું.

અસીચળીતર [સં. સી (ભાષક) + ચરિત (વર્તણૂક)] જ. (મામ) સીના હોંગા સીના હાવભાવ કે નખરા; પોતાનો હેતુ સાધવા માટે સીથી કરાતી ક્રિયા પ્રયુક્તિ.

અસીચું [અ (નિર્વર્તક વપરાતો બાધક) + સી] છી. જ. જ. (મામ) સીઓ.

આભામંડળ વીજળી, ધણીમંડળ મે, નરમંડળ નામણે, (એમ) અસીચું આભામંડળે નામનામંડળેનો ફુલો

અસી [શા. અસ્તર; અ (નિર્વર્તક પૂર્વ) + સિતુરા (હવમલ કરનાર)] પું. હવમલતનું હોલનું બોળર; સળિયો; અસ્તરો.

અસ્થિ ૧. [સં. અ (નિર્વર્તક વપરાતો બાધક) + સ્થલ (જગ્યા)] જ. (હિંદી) જગ્યા; રહેણાં.

૨. જ. હીરનો તકિયો.

૩. જ. મહંતનું હાથ તથા રહેનાર સાધુઓનો મઠ.

અસ્થિચર [સં. અસ્ત (રહેવ) + ચર (ચરવ)] વિ. ઓટાળાબરફું; અવ્યવસ્થિત. અસ્તઅસ્તનું આ અપભ્રંશ ૧૫ છે.

અસ્થિર્ષ ૧. પું. (સંગીત) ગાયનના નવ્ય ભાગમાંનો પહેલો ભાગ કુવપદ; ટેક. લુઓ અસ્થિર્ષ ૪.

૨. વિ. અસ્થાથી; નહિ હમું.

૩. [સં. અ (નહિ) + સ્થાપિન (કામમનું)] વિ. કામમલાઈ; હંઠામી; દૂર વખતનું.

૪. [સં. અ (નિર્વર્તક વપરાતો બાધક) + સ્થાપિન (સ્થિર)] વિ. (હિંદી) સ્થિર રહેનાર; હંઠાઈ. લુઓ સ્થાપી.

અસ્થાન [સં. અ (અર્થમાં વધારો કરનાર પૂર્વ) + સ્થાન (સંવાદ)] વિ. ધર્મ હું; અમાપ; અમામ.

અસ્થાન ૧. [સં. અ (અચોગ) + સ્થાન (જગ્યા)] જ. અચુકાતી જગ્યા; અનુચિત સ્થળ.

૨. જ. અચોગ પ્રસંગ.

૩. જ. (સંગીત) આલાપના ચાર મુદ્દમ માટેનો એક; સુરથી રાગની પડતી ખગર.

૪. [શા. અસ્તાન] જ. ઉત્તરો; ઉત્તર.

૫. જ. હીરનો તકિયો; હીરોને રહેવાનું ટેકણું.

૬. જ. બારણું; દાર; બાર.

૭. [સં. અ (નિર્વર્તક પૂર્વ) + સ્થાન (ઠેકણું)] જ. મકાન; ઘર; હમાસ્ત.

૮. જ. મંદિર; દેવાલય.

૯. જ. મંદિરમાં દાખલ થવાનું બારણું.

૧૦. જ. સ્થાન; સ્થાન; ઠેકણું.

અસ્થાનરથ [સં. અ (અચોગ) + સ્થાન (જગ્યા) + રથ (રહેડું)] વિ. અચુકાતી જગ્યા ઉપર રહેલ.

અસ્થાનરથપદ [સં. અ (અચોગ) + સ્થાન (જગ્યા) + રથ (રહેડું) + પદ (શબ્દ)] પું. (કામ) જ્યાં જે શબ્દ જોઈએ ત્યાં તે નહિ હોવાથી થતો વાક્યદોષ.

અસ્થાનરથસમાસ [સં. અ (અચોગ) + સ્થાન (જગ્યા) + રથ (રહેડું) + સમાસ (મે કે વધારે શબ્દના એકાગ્રથી થયેલ શબ્દ)] પું. (કામ) જ્યાં શબ્દસમાસ કર્યો છે ત્યાં ન કરવાથી થતો એક વાક્યદોષ. લુઓ વાક્યદોષ.

અસ્થાનિક [સં. અ (નહિ) + સ્થાન (જગ્યા) + ઇક (વર્ણ)] વિ. મૂળ સ્થાનનું નહિ એવું.

અસ્થાનીય [સં. અ (અચોગ) + સ્થાન (જગ્યા) + યિ (વાર્ણ)] વિ. અચુકાતનું.

અસ્થાને [સં. અ (અચોગ) + સ્થાને (જગ્યામાં)] જ. અચોગ; અચુકાતનું.

અસ્થાપન ૧. [સં. સ્થા (મૂક)] જ. (હિંદી) નિમણૂક.

૨. જ. સ્થાપન; મુકર કરવાપણું.

અસ્થાપ [સં.] વિ. ધર્મ હું.

અસ્થાપિની [સં. અ (નહિ) + સ્થાપિન (સ્થિર) + ઈ (નારીઅભિયો પ્રત્યય)] વિ. છી. રેશર થઈ કરે એવી; વિદ્યસ્વાળી.

અસ્થાપી ૧. પું. (સંગીત) કુવપદી ચાર તુઓમાંની પહેલી.

૨. વિ. અસાર; નિસ્તત્વ; માલ વિનાનું.

૩. [સં. અ (નહિ) + સ્થાપિન (કામમનું)] વિ. (નહિત) અથ; વિદારી; 'વિરિયેનક'.

૪. વિ. અંચા; અલાપમાન; અસ્થિર; અદક.

૫. વિ. એની કીમતમાં રેશર થાય એવું.

૬. વિ. ઓડો વખત રહેનાર; અનિત્ય; કૃત્તિક; કૃત્તિકામુર.

અસ્થાપી અટક [સં. અ (નહિ) + સ્થાપિન (સ્થિર) + અ (નહિ) + ટિફ (જડ)] છી. કામમલાઈ કેદ હંઠામી લાખો; અનિત્ય બંધન; 'ટમ્પરિ કરડિ'.

અસ્થાપી કેદ લુઓ અસ્થાપી અટક.

અસ્થાપી લાખો લુઓ અસ્થાપી અટક.

અસ્થાપી પૂંછ [સં. અ (નહિ) + સ્થાપિન (સ્થિર) + પૂંછ (કામ)] છી. વપરાશમાં આવતી મૂડી; અવપૂંછ; 'સરકુલેટિંગ કોપિલ'.

અસ્થાપી ભંધન લુઓ અસ્થાપી અટક.

અસ્થાપી વિશેષ કાનૂન [અ (નહિ) + સ્થાપિન (કામમનું) + વિશેષ (ખાસ) + કાનૂન (કામ)] પું. દૂર સમયને માટે કાલમાં આવતો ખાસ કાયદો; 'ઓર્ડિનન્સ'.

અસ્થાપી સ્વર [સં. અ (નહિ) + સ્થાપિન (સ્થિર) + સ્વર] પું. (સંગીત) સ્થિર રહી ન ટાળારા એટલે રેશર થામી રહી તેવું સ્વર. સ અને ષ એ બંને સ્થાપી એટલે સ્થિર હોવાથી તેમને અવિન્યૂત કહે છે અને રિ, ચ, મ, ધ, નિ એ પાંચ સ્વર અસ્થાપી હોવાથી તેમને વિન્યૂત કહે છે.

અસ્થાપી હવાલો લુઓ અસ્થાપી અટક.

અસ્થાવર [સં. અ (નહિ) + સ્થાવર (સ્થિર)] વિ. એક ટેકણેથી બીજો ટેકણે રેસી લાખ એવું; અંચમ.

અસ્થાવર સંપત્તિ [સં. અ (નહિ) + સ્થાવર (સ્થિર) + સંપત્તિ (દોલત)] છી. અંચમ મિલકત.

અસ્થિ ૧. [સં.] જ. જાની ગોટલી કે બી.

૨. [સં. સ્થા (જગ્યા રહેડું)] જ. હાકું. તે માણસને દાર થાય છે તેથી તે અસ્થિ કહેવાય છે. હાકાને હાંપે કરીરને આકર, દહતો તથા અનન્યકિત થાય છે. હાકાની પોલમાં મમળ, હાથ અને રેશાં જેવાં નાણુક અવયવોનું રક્ષણ થાય છે. માંસના હોમા તેના ઉપર વળામી રહી તેને જુડી જુડી જાતની થતી આવે છે. માણસના હાકાપિત્તનાં હાકાની સંખ્યા નીચે પ્રમાણે છે: ખોપરી ૮, મહેરો ૧૪, કોર ૧, કરોડ ૨૬, જામી ૧, પાંસળી ૨૪, હાથ તથા ખગા ૬૪, પગ ૬૨, એમ કુલ ૨૦૦ છે. આ ઉપરાંત ૭૨ હાંત અને કાનનાં ૬ હાકાં મગી એકરે ૨૩૮ થાય છે. હાંખાં, દૂકાં, ચપટાં અને બેડોળ એમ જુદા જુદા ધાટનાં હાકાં હોય છે. તેને અકરનો ભાગ કહેવાય અને નકર, જ્યારે અકરનો ભાગ પોલો વાળા જેવો હોય છે. હાંખાં હાકાંની વચ્ચેના પોલા ભાગમાં નરમ થતો આવો રહે છે. પક્ષીઓનાં હાકાંની પોલમાં હાથ બેસી હોઈ તે હાકાં હોય છે. સ્થાવરિક રીતે જોતાં હાકાંમાં બે ધાર્ય છે. એક સમજી એટલે કોલેટીન જેવો અને બીજો અનિજ પદાર્થ છે. સમજી પદાર્થથી હાકાંને બરડા થાય છે અને અનિજ પદાર્થથી હાકાંને મળ-જુલાર્થ થાય છે. જુદા જુદા હાકાંના ઉપયોગ માટે 'આર્થ્રિકલ'માં જણાવે છે કે: નાડીવલ અને અંકરમાં તરસનું હાકું પાણીમાં ધસીને પડું અને તેને લેપ કરવો. 'પીનસ રોમ ઉપર

તરસનું હાડકું પાણીમાં ધસી નાકમાં નાખવું. જ્યોત્સ્ના દરમ્યાં માથાની ખોપરીનું હાડકું પાણીમાં ધસી પડવું. સહેલા કોઈ ઉપર માથાની હાડકાં બારીક વાટી તે આંદાંબો ઉપર મોપવાથી છૂત એટલે ધારે જાણી બારાઈ આવે. હાડકા કૂતરાના એર ઉપર કૂતરાનો કે વાઘનો સુખો એટલે રાણી કાંત અને ખોપરી પાણીમાં ધસી આવવું. દોરના જગમાં હાડકું આડાં હોય તો તરસના નાકનું હાડકું પાણીમાં ધસી તે પાણી પડવું. અંદર ઉપર નિશાના કાઢમાં નિશાડીનું હાડકું ધસી હોય કરવો. નાસર ઉપર નિશાડીનું અને તરસનું હાડકું તથા કામળાની ખોપરીનું હાડકું ધસી તે મોપવું બાળકને પેટમાં બાર રહ્યો હોય તો તે માટે કામળાના કામળનું હાડકું ધસી પડવું. અંદર અને મુમકાં ઉપર નિશાડીના અને કૂતરાના હાડકાંની સખ કરી વીમાં ખરલ કરી હોય કરવો. નામના એર ઉપર મરુ પછીના પગનું હાડકું પાણીમાં ધસી આવવું. પથરી ઉપર જમણાના હાડકાંનો જામે ક થી ૬ માસ પાણી સાથે પીરાશવો. જા પંચાળની પથરીની રેતી જાળી તે પેશાબ વાટે નીકળી જાય છે.

અસ્થિશ્લેષ લુપ્તો અસ્થિ.

અસ્થિશ્લેષી ૧. જ. વાણિયાની એ નામની જાતનું માણસ.

૨. વિ. વાણિયાની મોરાલી જાતમાંની એ નામની એકનું.

વધુરા રેમુર અસ્થિશ્લેષી. હાવ્યસમય

અસ્થિશ્લેષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (હોળ)] પુ. જાણી નરકુંડા આંદોને હાડકાંની બરેલો એ નામનો કુંડ. જે માથાની જગમાં સ્થિત પર પિંડાન નથી કરતો તે અથવા જે માથાની વત, ઉપરાસ અને કાઢ આદિના સમયમાં હોર કરાવે તે માણસ જા કુંડમાં પડે એવી માન્યતા છે.

અસ્થિશ્લેષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (સ્નાયુ)] જ. મજાનાં હાડકાંમાંનો આવો; અસ્થિશ્લેષ.

અસ્થિશ્લેષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (મજાનું)] જ. કૂર્વામાંથી હાડકું જનવાની યદ્યપત નાથી માથ તે બાજ; 'સેન્દર મોર મોર્સિદોશન'.

અસ્થિશ્લેષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (મજાનું)] જી. હાડકાંની મજાતરી.

અસ્થિશ્લેષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (શ્લેષ)] પુ. હાડકાંનું હાડકું તે અસ્થિશ્લેષ.

અસ્થિશ્લેષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (મામ) + અસ્થિ (મામને હાવ)] વિ. હાડકાં અને આમડી વધારે દેખાતાં હોય તેનું; માંસ વિનાનું પાતળું; જાણું.

અસ્થિશ્લેષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (લેનાર)] પુ. કરવત જેનું હાડકાં કાપવાનું એક દુષ્કાર.

અસ્થિશ્લેષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (હાવવાનું)] જ. હાડકાંની કાપડી.

અસ્થિશ્લેષ ૧. [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (પેશા પેશ)] પુ. ઉડતું હાવવાર; વજ. હાવિમિ જાણી હાડકાંનું તે જાણે મનાવું હોઈને તેને અસ્થિશ્લેષ કહે છે.

૨. પુ. હાડકાંમાંથી ઉત્પન્ન થતી મજા એટલે હાડકાંમાંનો આવો.

અસ્થિશ્લેષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (પેશા પેશ)] વિ. હાડકાં જાણવા.

અસ્થિશ્લેષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (હાવ)] પુ. હાવવાર; હાડકાં રહેનારો તાવ; હાડકાં જાણતો તાવ.

અસ્થિશ્લેષ ૧. જ. (સગીત) સાક વડે તેમ આવાપડવું તે જાણનારો એક શેષ જણાવ છે.

૨. [સં. અ (નહિ) + શ્લેષ (સ્થિત)] વિ. મંચના; અસ્થિશ્લેષ.

અસ્થિશ્લેષ [સં. અ (નહિ) + શ્લેષ (સ્થિત) + પાટી (કુણાતર બાજનાર વસ્ત્રો સ્થા કમ) + શ્લેષ] જ. અંતઃસાતનો એક પ્રકાર; અંતઃશ્લેષની એક જાત; 'અંતઃશ્લેષ આંદાંબો'.

અસ્થિશ્લેષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (સ્થા)] જ. હાડકાંની; હાડકાંનો મજાનો.

અસ્થિશ્લેષ [સં. અ (નહિ) + શ્લેષ (સ્થિત) + આતમ (હાવ)] વિ. અસ્થિશ્લેષ જાણવું.

અસ્થિશ્લેષ ૧. [સં. અ (નહિ) + શ્લેષ (મર્ધા)] જી. ખરાબ રીતકાર; અવિનય.

૨. [સં. અ (નહિ) + શ્લેષ (સ્થિત)] જી. મંચના; અસ્થિશ્લેષ.

૩. વિ. મંચના; અસ્થિશ્લેષ.

૪. વિ. મર્ધા વધારું; નિર્મર્ધા.

અસ્થિશ્લેષ [સં. અ (નહિ) + શ્લેષ (સ્થિત) + પાટી (મૂળ સ્થિતિમાં રહ્યો એ એવું)] વિ. મૂળ સ્થિતિમાં ન આવનાર; જરા.

અસ્થિશ્લેષ ૧. [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (માંસ)] જ. એક જાતનું પાણી. તેની માંસ હાડકાં જેવી કડક હોય છે, તેથી તે અસ્થિશ્લેષ.

કહેવાય છે.

૨. જ. પાણી.

અસ્થિશ્લેષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (મામ)] જ. હાડકાંનો આવો; મજા.

અસ્થિશ્લેષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (હાવ)] જ. હાડકાંમાં થતી પીડા.

અસ્થિશ્લેષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (મામ)] જ. હાડકાંની આકાશ આવેલું તથા તેને પોષણ આપનાર રેસા અને વાહનીવાળું પા; પરસ્થિ; 'પેરિમોસ્ટિયમ'.

અસ્થિશ્લેષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (મામ)] પુ. જાણનાર થતો હાડકાંનો એક રોગ.

અસ્થિશ્લેષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (મામ)] પુ. શિવ; સંસ્કૃત. તેનું મજા હાડકાંનું હોઈ તે અસ્થિશ્લેષ કહેવાય છે.

અસ્થિશ્લેષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (મામ) + શ્લેષ (પા)] જી. હાડકાં ઉપર વીંટાળેલું જાણું પા; અસ્થિશ્લેષ; 'પેરિમોસ્ટિયમ'.

અસ્થિશ્લેષ લુપ્તો અસ્થિશ્લેષ.

અસ્થિશ્લેષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (મામ)] જ. હાડકાંની; હાડકાંનો મજાનો.

અસ્થિશ્લેષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (પૂરણ)] જ. હાડકાંની ખોડ પૂરી પાડવા કરવામાં આવતી કામગીરી.

અસ્થિશ્લેષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (પેશાવ)] પુ. મરેલાનાં હાડકાં પવિત્ર નદી કે હોળમાં વિધિ પ્રમાણે પધરાવવાં તે.

અસ્થિશ્લેષ ૧. [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (મામ)] પુ. સાંધા આગળથી હાડકાં ખસી ન આવ તે માટે તેને કરતો આવેલો અજાણ રેસાનો પટો; હાડકાંધન.

૨. પુ. હાડકાંનું સંધાણ.

અસ્થિશ્લેષ ૧. [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (માંસ)] જ. એક હાડકું બીજા હાડકાં સાથે બંધાવેલ રહે તે માટે તેની અસપાસ આવેલો રેસાનો પટો; અસ્થિશ્લેષ.

૨. જ. હાડકાંનું બેઝાણ.

અસ્થિશ્લેષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શ્લેષ (મામ) + અસ્થિ (માંસ)] જ. હાડકાંની સપાટી પર લપેટાયેલું થોળું તંતુવાળું અજાણ પા. તેમાં હાડકાંની સપાટીના પોષણ માટે લોહીની નળીઓ પથરાયેલી હોય છે. ઈંજને લીપે તેને કોઈ હાવ જામડી જાય તો હાડકાંનો તેલો જાય નકામો અને છે.

અસ્થિભક્ષ ૧. [સં. અસ્થિ (હાડકું) + ભક્ષ (ખાઈ)] જ. એક જાતનું હાડકું ખાનાર પક્ષી.

૨. જ. કૃતર; જાન, કારણ કે તે હાડકું ખાવ છે.

૩. વિ. હાડકા ખાનાર હાડકાથી.

અસ્થિભક્ષ્ય જો. ધાવમારી; બેજવાળી જમીનમાં જે હાથ ઊંચી ઊંચી એક વનસ્પતિ. તેનાં ફળ, પહેલાં લીલાં હોય છે અને પછી ચતાં બને છે. લુઓ ધાવમારી.

અસ્થિભક્ષી [સં. અસ્થિ (હાડકું) + ભક્ષ (ખોરાઈ) + ઇન્ (વાર્ધ)] જ. કૃતર કેમકે તે હાડકું ખાવ છે. લુઓ અસ્થિભક્ષ.

અસ્થિભવન [સં. અસ્થિ (હાડકું) + ભવ (ધવું) + અન (નામ આપનાર મત્તવ)] જ. શરીરમાં હાડકાંનું બંધારણ ક્ષવાની વિષ.

અસ્થિભંગ ૧. [સં. અસ્થિ (હાડકું) + ભંગ (ભાંગવું)] પું. હાડકાનું ભાંગવું તે; અસ્થિભેદ.
૨. જ. બેજવાળી જમીનમાં જે હાથ ઊંચી ઊંચી એક વનસ્પતિ; અસ્થિભક્ષા; ધાવમારી. એનાં ફળ પહેલાં લીલાં હોય છે અને પછી ચતાં બને છે. તેનાં પાંદડાં ચોપડાથી બા. જલદી ફાગવું મનાય છે.

અસ્થિભંગન ૧. [સં. અસ્થિ (હાડકું) + ભંગન (ભંગ)] જ. કોરોડનાં હાડકાં; શરીરના કોરોડ નાનાં હાડકાંની બનેલ છે.

૨. જ. હાડકાંનું ભાંગવું તે.

અસ્થિભુક [સં. અસ્થિ (હાડકું) + ભુક (ખાનાર)] પું. કૃતરો. તે હાડકું ખાવ છે તેથી તે અસ્થિભુક કહેવાય છે. લુઓ અસ્થિભુક.

અસ્થિભેદ ૧. [સં. અસ્થિ (હાડકું) + ભેદ (ભેદા કરવા)] પું. હાડકાંનું ભાંગવાપણું.

૨. જ. હાડકાંની ભાંગ.

અસ્થિભેદક [સં. અસ્થિ (હાડકું) + ભેદક (ભાંગનાર)] વિ. હાડકાં ભાંગનાર.

અસ્થિભેદી લુઓ અસ્થિભેદક.

અસ્થિમજ્જા [સં. અસ્થિ (હાડકું) + મજ્જા (માવે)] જો. હાડકાંમાં રહેલ એક પદાર્થ; અસ્થિતેજ.

અસ્થિમય ૧. [સં. અસ્થિ (હાડકું) + મય (વાર્ધ)] વિ. માત્ર હાડકાં રચ્યાં હોય તેવું; તદ્દન પાતળું; હાડકાંનું બનેલું.

૨. વિ. હાડકાંનું બનાવેલું.

૩. વિ. હાડકાંવાળું.

અસ્થિમાન [સં. અસ્થિ (હાડકું) + માન (વાર્ધ)] વિ. હાડકાંવાળું; અસ્થિમય.

અસ્થિમાલા ૧. [સં. અસ્થિ (હાડકું) + માલા (માળ)] જો. હાડકાંની માળા.

૨. [સં. અસ્થિ (હાડકું) + માલા (બેળી)] જો. હાડકાંની હાર.

અસ્થિમાલી [સં. અસ્થિ (હાડકું) + માલિન્ (માળાવાળું)] પું. સિવ; મહારેવ, કેમકે તે રેડમાળ મનામાં પહેરતા મનાય છે.

અસ્થિમેદ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + મેદ (ચરણી)] પું. પોલાં હાડકાંમાં રહેલો પોચો માંસ જેવો મર; મલ્લ.

જે પોચાં અસ્થિમેદ અંજના જેવો માંસ જેવો મર હોય છે. આસેઅધિમાન

અસ્થિમુળ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + મુળ (સપ્ત)] જ. એક જાતનું ઝાડ દક્ષિણમાં વૃક્ષ. બામેદ હાડકાં ઉપર તે ઉપનોમમાં આવે છે.

અસ્થિયોમ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + યુમ્ (અર્ધ)] પું. બામેદ હાડકાંનું બેડાણ.

અસ્થિર ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્થિર (હ)] વિ. અચળ; મચ્છ; અધુવ.

૨. વિ. અનિયમિત; અભ્યવસ્થિત.

૩. વિ. અધુપ્ત; પ્રમતનું; અનિર્મિત.

૪. [સં. અ (નિર્વચ્ય પૂર્વ) + સ્થિર (હ)] વિ. હા. લુઓ સ્થિર.

૫. [સં. અ (નહિ) + સ્થિર (નિશ્ચિત)] વિ. ફેરફાર થાય એવું; વિઘ્ન; વિનાશી.

૬. વિ. વિશ્વાસ મૂકો ન શકાય એવું.

૭. [સં. અ (નહિ) + સ્થિર (એ નહિ એવું)] વિ. હાથનું; સ્થિર નહિ એવું.

અસ્થિરચિત્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્થિર (હ) + ચિત્ત (અ)] જ. અધુપ્ત મન.

૨. વિ. અધુપ્ત મનવાળું; સક્રપચિત્ત કરનાર.

અસ્થિરચિત્તા [સં. અ (નહિ) + સ્થિર (હ) + ચિત્ત (અ) + તા (પણું)] જો. મનનું અસ્થિરપણું; મનની હલ્લાતો અભાવ.

અસ્થિરતા ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્થિર (હ) + તા (પણું)] જો. અચલતા; અચળપણું.

૨. જો. અનિયમિતતા; અભ્યવસ્થિતપણું.

૩. [સં. અ (નહિ) + સ્થિર (એ નહિ એવું) + તા (પણું)] જો. અધુમધુપણું; અધુપ્તપણું.

૪. [સં. અ (નિર્વચ્ય પૂર્વ) + સ્થિર (હ) + તા (પણું)] જો. હલ્લા. લુઓ સ્થિરતા.

૫. [સં. અ (નહિ) + સ્થિર (નિશ્ચિત) + તા (પણું)] જો. ફેરફાર થાય એવો મુલ્ય.

૬. જો. વિશ્વાસ મૂકો ન શકાય એવું હોવું તે.

અસ્થિરત્વ [સં. અ (નહિ) + સ્થિર (હ) + ત્વ (પણું)] જ. અચલતા. લુઓ અસ્થિરતા.

અસ્થિરપણું [અ (નહિ) + સ્થિર (હ) + પણું] જ. અચળપણું. લુઓ અસ્થિરતા.

અસ્થિરપ્રજ્ઞા [સં. અ (નહિ) + સ્થિર (હ) + પ્રજ્ઞા (જ્ઞાન)] જો. (વેદાંત) અગાઉના પુરુષના યોગથી 'તત્ત્વમસિ' એટલે 'તે તું છે' એવું અદ્વવાક્ય સાબળી જેને 'અહં અધ્યારિમ' એટલે 'હું છતાં હું' એવું જ્ઞાન બિપળે, ખજુ વિષયાસક્તિ વગેરેથી તે પાછું વિચારે પડે એવું જ્ઞાન; જે શુદ્ધિથી પ્રથમ અહં જ્ઞાન થાય અને પછી તે જ્ઞાન બુધ્ધિ બન્ય તેથી અસ્થિર શુદ્ધિ. આ સ્વચ્છ સ્થિતપ્રજ્ઞાથી ઊભડો સ્વચ્છ છે.

અસ્થિરમતિ ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્થિર (હ) + મતિ (જુદિ)] જો. અચળ શુદ્ધિ.

૨. વિ. અધુપ્ત મનવાળું; અધુમધુ શુદ્ધિવાળું.

અસ્થિરવિભૂતિ [સં. અ (નહિ) + સ્થિર (નિશ્ચિત) + વિભૂતિ (સંપતિ)] જો. શુદ્ધિ વૈભવ; મોડા કાળમાં નષ્ટ થાય એવી ભલો-જગતી.

અસ્થિરવિવાહપદ્ધતિ [સં. અ (નહિ) + સ્થિર (અચળ) + વિવાહ (લગ્ન) + પદ્ધતિ (રીત)] જો. ધર્મીધર્મિયાણી મચ્છ પડે ત્યારે સંબંધ તોડી દે એવી જાતનું લગ્ન. અસ્થિરવિવાહપદ્ધતિ મુરોપ, અમેરિકા આદિ દેસોમાં તથા યુગલમાન શાસ્ત્રોમાં પ્રચલિત છે. આ પદ્ધતિમાં ધર્મીધર્મિયાણીનો સંબંધ બંધે તે વખતે તોડી દેવાય છે.

અસ્થિરશિ ૧. [સં. અસ્થિ (નોટકું) + શિ (દગથો)] પું. મોટાનો દગથો.

૨. [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શિ (દગથો)] પું. હાડકાંનો જગથો.

અસ્થિરોમ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + રોમ (દાદ)] પું. (વૈદક) હાડકાંનો રોમ. સ્વાસ્થ્યમાં હાડકાંની અંદર પાકવાનાં ચિદ્ધ વર્ષ પાકળથી તે સડે અને બ્યારે ક્રીચી હાડકાંની કાડોઓ તેમાંથી નીકળે ત્યારે તે ભાગ ઉપર દાગવાથી દુઃખ થાય. આ દુખાવો ધણો ઊંડો હોય તેમ હામે અને રાત્રે કે સરદીને લીધે તે વધારો પામે. ઉપાંચ એટલે માંદોનો રોમ એ ધણું કરીને આ રોમનું યુગ્મ કારણ હોય છે.

અસ્થિવર્ણન

અસ્થિવર્ણન [સં. અસ્થિ (હાડકું) + વર્ણન (વર્ણન)] વ. હાડકાં સંબંધી હકીકત.

અસ્થિવિકૃતિ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + વિકૃતિ (ફેરાર)] સ્ત્રી. હાડકાનો સડો; કોષ.

અસ્થિવિગ્રહ ૧. [સં. અસ્થિ (હાડકું) + વિગ્રહ (શરીર)] પું. જુંઝરિદે નામનો સંકરનો ધણો બેંગેળ જડુ.

૨. વિ. હાડકાંદર ચર્મ ચણેલું.

અસ્થિવિજ્ઞાન જુઓ અસ્થિવિદ્યા.

અસ્થિવિદ્યારક ૧. [સં. અસ્થિ (હાડકું) + વિદ્યારક (હડકા કરનાર)] વ. હાડકાંની વાદકાપમાં વપરાતું એક બોળર.

૨. વિ. હાડકાંના કટકા કરનાર.

અસ્થિવિદ્યા [સં. અસ્થિ (હાડકું) + વિદ્યા (જ્ઞાન)] સ્ત્રી. હાડકાં સંબંધી વિદ્યા; 'ઓરડીઓલોણ'.

અસ્થિવિશ્લેષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + વિશ્લેષ (ભડું પાવાપણું)] પું. હાડકાનું ખડી જડું તે.

અસ્થિવેત્તા [સં. અસ્થિ (હાડકું) + વેત્ત (નાણુનાર)] વ. હાડકાં સંબંધી વિદ્યા જાણનાર માણસ; હાડવેદ.

અસ્થિવજ્રુ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + વજ્ર (ધા)] વ. હાડકાનો જખમ; હાડકાનું ધારૂં કે માંડું.

અસ્થિર્મ જ્યારે ઠસુનરકબરે રોગ થાય છે, ત્યારે અસ્થિવજ્રુ તથા સડો પેદા થાય છે.
નિલોચન શાહ

અસ્થિરક્ક [સં. અસ્થિ (હાડકું) + રક્ક (ભીંગડું)] વ. એક જાતનું માછલું. તેને હાડકાં જેવાં ઠકલુ ભીંગડાં હોય છે.

અસ્થિશૂંખણ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શૂંખણ (સાંખ)] સ્ત્રી. હાડકાંજળની વેલ; અસ્થિસંહાર. કાન વહેતો હોય તો એ વેલના રસનું ટીપું નખાવ ને જગડાં લાગેલ હોય તો તેનાં પાંદડાં વાટીને કે ગાળીને બંધાય છે.

અસ્થિશેષ ૧. [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શેષ (બાકી રહેલ વાત)] પું. જમીનનાં પથ્થોમાંથી નીજાતનાં જૂનાં હાડકાં; 'હોસિય'.

૨. વિ. સુઠલકડી; હાડકાંદર જેવું.

અસ્થિશોષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શોષ (શાષ)] પું. હાડકાનો સડો.

અસ્થિશોક [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શોક (શોભ)] પું. હાડકાનો સોજો.

અસ્થિશોષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શુષ્ક (સુકાર્થ જડું)] પું. હાડકાંનું સુકાર્થ જવાપણું.

અસ્થિસમર્પણ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + સમર્પણ (આપી દેવું તે)] વ. સળને જાળતાં બાકી રહેલાં હાડકાં પવિત્ર નદીમાં પધરાવવાં તે; મુઝડું જાળતાં બાકી રહેલાં ફૂલ એટલે હાડકાં કોઈ પવિત્ર નદીમાં પધરાવવાં તે.

અસ્થિસંઘ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + સંઘ (જથ્થો)] પું. હાડકાનો સમૂહ.

અસ્થિસંઘસ ૧. [સં. અસ્થિ (હાડકું) + સંઘસ (બોડું કરવાપણું)] પું. પવિત્ર નદીમાં પધરાવવા માટે સળને જાળતાં બાકી રહેલાં હાડકાં એકઠાં કરી લેવાની ક્રિયા. કેટલાક લોકોમાં તેમાં હાડકાંના કટકાને છાટવાનો રિવાજ છે.

૨. [સં. અસ્થિ (હાડકું) + સંઘસ (ઢગલો)] પું. હાડકાનો ઢગલો.

અસ્થિસંઘવન [સં. અસ્થિ (હાડકું) + સંઘવન (બોડું કરવાપણું)] વ. સળને જાળતાં બાકી રહેલ હાડકાં એકઠાં કરવાપણું. જુઓ અસ્થિસમય ૧.

અસ્થિસંધાનક [સં. અસ્થિ (હાડકું) + સંધાનક (એકનાર)] વિ. હાડકાને સાંધનાર.

અસ્થિસંધિ ૧. [સં. અસ્થિ (હાડકું) + સંધિ (એકવું તે)] પું. હાડકાને સાંધવાની ક્રિયા.

૨. [સં. અસ્થિ (હાડકું) + સંધિ (સંધો)] પું. હાડકાંનો સાંધો.

અસ્થિસંઘવ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + સંઘવ (વડું)] પું. હાડકામાં થતી મજબબ ધાતુ.

અસ્થિસંધોમ જુઓ અસ્થિસંધિ.

અસ્થિસંહાર [સં. અસ્થિ (હાડકું) + સંહાર (જથ્થો)] પું. હાડકાંજળની વેલ. જુઓ અસ્થિશૂંખણ.

અસ્થિસંહારિકા [સં. અસ્થિ (હાડકું) + સંહાર (જથ્થો) + ઇક (વાળું) + આ (નારીજાતિનો પ્રત્યય)] સ્ત્રી. હાડકાંજળની વેલ. જુઓ અસ્થિશૂંખણ.

અસ્થિસંહારી [સં. અસ્થિ (હાડકું) + સંહાર (જથ્થો) + ઇન્ (વાળું)] પું. હાડકાંજળની વેલ. જુઓ અસ્થિશૂંખણ.

અસ્થિસાર [સં. અસ્થિ (હાડકું) + સાર (જલ)] પું. હાડકાંમાં થતી મજબબ ધાતુ.

અસ્થિસિયન [સં. અસ્થિ (હાડકું) + સિયન (ભાંડવું તે)] વ. જિતા દાઢી પાડવી તે; દાઢી ધરવી તે; હાડકાંને જાંઠવું તે.

અસ્થિસ્થાન [સં. અસ્થિ (હાડકું) + સ્થાન (જગ્યા)] વ. કપરસ્થાન.

અસ્થિસ્થૂલ ૧. [સં. અસ્થિ (હાડકું) + સ્થૂલ (જથ્થો)] પું. ઢેહ; શરીર.

૨. પું. હાડકાંનો આધાર; હાડકાંનો ટેકો.

અસ્થિસ્નેહ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + સ્નેહ (ચીકાસવાળો પદાર્થ)] પું. અસ્થિસાર; હાડકાંમાં થતી મજબબ ધાતુ.

અસ્થીશ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + ઇશ્ઠિ (ખજી)] પું. મજબબનો એક જામ. આ જામ ચહેરાના હાડકાના વિકાસને નિયમિત કરે છે.

અસ્થૂલ ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્થૂલ (બોડું)] વિ. બારીક; સામાન્ય હદિયો તેમજ બુદ્ધિથી સમજ ન થકાય એવું; સફમ.

૨. [સં. અ (નિર્વર્તક પૂર્વક) + સ્થૂલ (બોડું)] વિ. બોડું. જુઓ સ્થૂલ.

અસ્થૈર્થ [સં. અ (નહિ) + સ્થૈર્થ (સિયત્તા)] વ. અંચળતા; અદ્વિતા; અસ્થિર-થવું.

અસ્થવાદિપંચકરાક [સં. અસ્થિ (હાડકું) + આદિ (વગેરે) + પંચકરા (પંદર) + ક (વાળું)] વ. (વેદાંત) સ્થૂલ ઢેહ બનાવનાર પંદર પદાર્થનો સમૂહ: હાડકાં, મામડી, ક્ષી, સ્નાયુ, મજબબ, માંસ, જમ્બુ, પીપા એટલે ત્રીપક્ષ, વિષ્ણુ, શૂર, વાયુ, પિત્તી એટલે બેર, વીર્ય, મેહ અને લોહી.

અસ્થના ૧. [અ.] પું. ધડી.

૨. પું. વચ્ચો જામ.

અસ્થા વે રાક = મુસાફરી કરમિયાન.

અસ્થાઈ [શ. અસ્થનાઈ (મેઝ)] સ્ત્રી. અટકબળા; જાળવીતરાઈ.

અસ્થાત ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્થાત (નાહેવું)] વિ. અપવિત્ર; અશુદ્ધ.

૨. વિ. નાજા વિનાનું; અશોચ.

અસ્થાતક [સં. અ (નહિ) + સ્થાતક (અજાણ્યથથ પૂર્ણ કરી શકનામમમાં પ્રવેશ કરનાર)] વ. શુદ્ધસ્થામમમાં પ્રવેશ કરતી વખતનું સ્નાન જેણે નથી કર્યું તે; 'અંતર-કેલુએટ'.

અસ્થાત્તા ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્થાત (નાહનાર)] પું. નહિ નાહનાર પુરુષ.

૨. [સં. અ (નહિ) + સ્થાત (નાહેવું) + આ (નારીજાતિનો પ્રત્યય)] વિ. સ્ત્રી. નહિ નાહેલી.

અસ્થાન ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્થાન (નાહવું તે)] વ. નહિ નાહવાપણું. જૈન સાધુઓ સ્નાનને સૂંઝારનો એક પ્રકાર સમજ નાહતો નથી, કેમકે સ્નાન આદિથી કામ ઉત્તેજિત થવાનું તેઓ માને છે.

૨. વિ. ન સમન્વય તેવું બોલનાર.
અરપટ્ટરેખ [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (ચોખ્ખું) + રેખા (ચિત્ર)] વિ. અપહું; એનો અપહર ચોખ્ખો ન રેખાય એવું.
અરપટ્ટવાદી [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (ચોખ્ખું) + વાદિન (બોલનાર)] વિ. દિ-વર્ધી બોલનાર. ભુઓ અરપટ્ટવાદી.
અરપટ્ટાક્ષર [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (ચોખ્ખું) + અક્ષર (લેખ)] વિ. ઊંઘી ન લખાય એવું; કુર્વાચ્ચ.
અરપટ્ટાક્ષરતા [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (ચોખ્ખું) + અક્ષર (લેખ) + તા (પદ્ધતિ)] સ્ત્રી. વાંચવું મુશ્કેલ પડે એવા અક્ષરવાળું લેખપત્ર; કુર્વાચ્ચતા.
અરપટ્ટાર્થ [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (ચોખ્ખું) + અર્થ (માન્ય)] વિ. એનો ચોખ્ખો અર્થ થતો ન હોય એવું; એવી સમજવાળું; દિવર્ધી.
અરપટ્ટાર્થક [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (ચોખ્ખું) + અર્થ (માન્ય) + ક (વર્ણ)] વિ. દિવર્ધી. ભુઓ અરપટ્ટાર્થ.
અરપટ્ટાસોક [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (ચોખ્ખું) + અસોક (માન્ય)] પું. સંખો પ્રાપ્ત.
અરપટ્ટવાદ [સં. અરપ (બોલે) + સવાર] પું. બોલવાર.
અરપટ્ટ [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (ચોખ્ખું)] વિ. મૂળવું કે લાલવું નહિ એવું; રિશર; મતિ-હીન.
અરપટ્ટન [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (ચોખ્ખું) + અન (નામ અપ્રાપ્ત પ્રાપ્ત)] વ. મતિ-રહિતપદ્ધતિ; મૂળવું કે લાલવું નહિ તે.
અરપટ્ટક ૧. પું. (જરબોસ્તી) એ નામનો એક વસ્ત્ર એટલે પરમેશ્વર.
૨. પું. પારસી મહિનાનો પાંચમો દિવસ.
૩. પું. પારસીઓનો બારમો મહિનો.
અરપટ્ટકજ્ઞાન [અરપટ્ટ (પારસીઓનો બારમો મહિનો) + જ્ઞાન (જેવાર)] વ. (જરબોસ્તી) અરપટ્ટક માસના અરપટ્ટક દિવસે આવતો એક પારસી તહેવાર. અરપટ્ટક એ માહિનો અધિકતા મૂક એટલે પરમેશ્વર છે. જા દિવસે પારસીઓ જવસતા પહેલીના અમુક દરમિયાન કમળ ઉપર લખાવતા અને તેને નાચ મહે મંત્ર ૧૫ મળતા. તે કમળના કટક તેઓ જા દિવસે પોતાના ધર્મના અરપટ્ટા પર મોઝા કે એવી વર્ણ દરમિયાન તે પર કીડી

એવાં નાનાં છપ્પાં તથા સર્પ વગેરેની પીડાથી બચે. જા તહેવાર જાણે-અસ્તીચરન (જેહૂત)-ને નામે પણ જોવાયા છે, કેમકે જેહૂતે જા મંત્ર પોતાના જેતર માટે વાપરતા.
અરપટ્ટક ૧. [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (અમર) + વ (એવું)] વિ. અહીંએ તો અમરવાય એવું.
૨. વિ. આભાસેવાળું; અપવિત્ર; અશુદ્ધ.
૩. વિ. ન અમર લાવક મનની ભવિતિ; અંતર ભવિતિ.
૪. વિ. ન અહીં સમય એવું. એમો, અમરનું સ્વરૂપ અરપટ્ટક છે.
અરપટ્ટક ૧. [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (અમર લાવક) + તા (પદ્ધતિ)] સ્ત્રી. અમર-વાથી આભાસેટ લાગે તેવું હોવાપદ્ધતિ.
૨. સ્ત્રી. અમર કોમ કે વર્ષના અમરને ન અમરના એવા માનવની દિ; અમર ભવિતિને અમરવાથી આભાસેટ લાગે એવો રિવાજ.
૩. સ્ત્રી. અશુદ્ધિ; અપવિત્રતા.
૪. સ્ત્રી. ન અહીં સમય એવું હોવાપદ્ધતિ.
અરપટ્ટકનિવારણ [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (અમર લાવક) + તા (પદ્ધતિ) + નિવારણ (દૂર કરવું તે)] વ. અમર કોમ કે વર્ષના અમરને અમરવાથી આભાસેટ લાગે એવો રિવાજ દૂર કરવો તે.
અરપટ્ટક ૧. [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (અમર લાવક) + તા (પદ્ધતિ)] વ. અમર-વાથી આભાસેટ લાગે તેવું હોવાપદ્ધતિ. ભુઓ અરપટ્ટકતા.
અરપટ્ટ ૧. [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (અમર લાવક)] વિ. અમરના વિનાનું; રપટ્ટે થવા વાળું.
૨. વિ. અમર થવા વિનાનું. એમો, પાપાલ અંતરથી અપવિત્ર એવું રેસ આજ લગી અરપટ્ટ રહ્યો છે.
૩. વિ. રપટ્ટે થઈ ન શકે એવું. એમો, અમરનો સ્વભાવ અમરપદ્ધતિ અરપટ્ટ રહેવાનો છે.
અરપટ્ટિ [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટિ (અમર-પદ્ધતિ)] સ્ત્રી. ન અમરનું તે; સંમંધથી અમર રહેવાપદ્ધતિ.
અરપટ્ટ ૧. [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (અમર)] વિ. અમર વિનાનું.
૨. વિ. અમર વગરનું; નેરમર ઉદ્ધારીન.
૩. વિ. મોઢ વિનાનું; અમરતા.
અરપટ્ટહીન ૧. [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (અમર) + અહીં (એવું)] વિ. નહિ

અમર એવું; નાપરત્ત અનિચ્છનીય.
૨. વિ. એમો; અમર.
અરપટ્ટ [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (અમર)] સ્ત્રી. મન ન હોવાપદ્ધતિ; અનિચ્છ.
અરપટ્ટ પું. (પહેલવી) મેવો.
અરપટ્ટક ૧. પું. જરસી મહિનાનો પાંચમો દિવસ.
અરપટ્ટક ૧. પું. (જરબોસ્તી) એ નામનો પાંચમો મુખ્ય દિવસો. અવસતામાં તેને રપે-તા આરમ્ભ થતો હોય છે.
૨. પું. પારસીઓનો એ નામનો એક મહિનો. પહેલીના અમરનો અર્થ મેવો થાય છે અને એ મહિનામાં મેવો થવા લાગે છે તેથી તે મહિનાને જા નામ મળ્યું છે.
અરપટ્ટ ૧. પું. (અમર) અમર પ્રાપ્તના કાળના આદ્ય મહિનો એ નામનો એક એક. જાં બચને ક્રિયા થતી મહેનતે સમજી શકે અમર ભવિતિ વિના ન સમજી શકે તે અરપટ્ટ. એમો,
૨. પું. પારસી મહિનાનો, અર્થ ભવિતિ આદ્ય અમરના વિષય રહેવા દુઃખી થાઉં, રહેવાને પણ રહેવા દુઃખી થાઉં.
અહીં નાંખા પોતાનું વિષયક વર્ણવીને જા સોજાં માલુમી કરે છે. જા બચ અર્થ સહેલાઈથી સમજાતો નથી તેથી તે અરપટ્ટ છે.
૨. વિ. અમર કાલ; અમરથી અમર.
૩. [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (અમર)] વિ. અમરપદ્ધતિ; અવિચ્છિત; નહિ અમર.
૪. [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (અમર)] વિ. અરપટ્ટ; અમરતા.
૫. વિ. અમર.
૬. [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (અમર)] વિ. તોતકું; અમરપદ્ધતિ; અમર.
૭. વિ. ન સમન્વય એવું; મૂક.
૮. વિ. સમન્વય; સંમિત.
અરપટ્ટક [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (અમર) + ક (અમર)] પું. અરપટ્ટ વાળી. ભુઓ અરપટ્ટક.
અરપટ્ટ ૧. [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (અમર) + તા (પદ્ધતિ)] સ્ત્રી. અરપટ્ટા; અમરપદ્ધતિ.
૨. [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (અમર) + તા (પદ્ધતિ)] સ્ત્રી. અમર; અમરતા.
૩. સ્ત્રી. મૂકતા; ન સમન્વય એવું હોવાપદ્ધતિ.
૪. [સં. અ (નદિ) + રપટ્ટ (અમર) + તા (પદ્ધતિ)] સ્ત્રી. પૂ. અમર ન હોય એવું હોવું તે.

અરુદ્ધો [સં. અ (નહિ) + રુદ્ધ (રખ) + ક્ષ (ખસિલામ)] જ. અખડા એટલે ન દેખી શકાય એવું કાંઈ પરિણામ.

અરુદ્ધવાક ૧. [સં. અ (નહિ) + રુદ્ધ (રખ) + વાક (વાણી)] જી. અરુદ્ધ વાણી.

૨. વિ. અરુદ્ધ વાણીવાળું; ચોંટાળું; તોતકું.

અરુદ્ધરવર જુઓ અરુદ્ધવાક.

અરુદ્ધિત [સં. અ (નહિ) + રુદ્ધિત (ખોડિતું)] વિ. અધુર્ભૂત; અવિશિષ્ટ; ફૂટા વિનાનું.

અરુણ [હા.] પું. ધોળો; અથ.

અરુણાળ [અ. સળખું બહુવચન] પું. માલ-મિલત; સસામાન; સાધનસાહિત્ય.

અરુણાભેજ [અ. અરુણાળ (સામન) + ઇ (ઇ) + જ (જાક)] પું. અરુણા સાહિત્ય; સુદસ્યમયો.

અરુણવતી જી. અરુણ નહિ બીજું નામ.

અરુમ [સં. અરુમ (અમે)] પું. પથ્થર.

અરુમક ૧. [સં. અરુમક] પું. અરુમક માટેનો એ નામનો હેત.

૨. પું. એ નામના હેતનો રાજ. અરુણાસ્તના મુદ્ધમાં તે દુર્ગોધનના પક્ષમાં હતો. તેને અરુ-મ-નુએ માર્યો હતો.

૩. જ. હિંદમાં જૂના વખતમાં વસતા લોકોની એ નામની ભત્રીજી માણસ.

૪. વિ. એ નામની લોકોની એ ભત્રીજી.

અરુમત ૧. જી. પાથો; અનાનો.

૨. [અ.] જી. સિલ્લ; પવિત્ર.

અરુમતકરેતમાલુ [અ. અરુમત (પવિત્ર) + કરેતમાલુ (સિલ્લ)] જી. પવિત્ર રહેવાની મુદ્દતી સિલ્લ.

અરુમતકરેતુ [અ. અરુમત (પવિત્ર) + કરેતુ (સિલ્લ)] વિ. શુદ્ધ; પવિત્ર.

અરુમક ૧. [હા.] પું. સુરમાનો પથ્થર.

૨. [સં. અરુમક] જ. અમે.

૩. વિ. હુવખા.

અરુમકીય [સં. અરુમક (અમે) + કીય (સંબંધી)] વિ. અમારું; અમારા સંબંધી.

અરુમપુષ્પ [સં. અરુમ (પથ્થર) + પુષ્પ (ફૂલ)] જ. પથ્થરના જેવા રંગવાળું એક ભત્રીજું ફૂલ. પથ્થરના રંગ એવું પથ્થરનું અથ ઓ મારે તેને અરુમપુષ્પ કહે છે.

અરુમરુ [સં. અ (નહિ) + રુમરુ (પાદચર)] જ. પાદચર ન હોવાથી;

અરુમિત; વિરુમિત; વિરુમરુ.

અરુમરુકીય [સં. અ (નહિ) + રુમ (પાદચર) + કીય (સંબંધી)] વિ. પાદ ન કરવા એવું; ન સંબંધવા એવું.

અરુમરીએલી રસ [સં. અરુમરી (પથરી) + એલી (લેનાર) + રસ (પાસવાળો જ્વાળી બાવલ)] પું. (વેલ) મુરુદ્ધનાં અને પેલાનાં દરેક ઉપર વપરાતી એ નામની રસ. ૨ થી ૪ સીમાર રસ મધ, દુધ કે પાણી સાથે લેવાય છે.

અરુમરુવ [સં. અ (નહિ) + રુમ (પાદચર) + વ (વાલ)] વિ. પાદ ન કરવા એવું; અરુમરુવીય.

અરુમત [સં.] પું. એ નામનો મરુત. જુઓ અરુમત.

અરુમ [અ. અરુમ (મણ) નું બહુવચન] જ. જ. નામો.

અરુમ એ દુરુમ - ઉરુમ = મુદ્ધનાં હેત નામ.

અરુમદશ [સં. અરુમ (અમે) + દશ (દેવ)] વિ. અમારું એવું.

અરુમાન [હા. અરુમાન] જ. અમારું; અમારું.

અરુમાન અમીનનો તથાવત = અરુમે દેર; અરુમતર.

અરુમાનગીરી [હા. અરુમાન (અમારું) + ગીરી (લેનાર)] જી. અરુમ; અરુમો.

અરુમાનતાર [હા. અરુમાન (અમારું) + તાર (તાર)] પું. અરુમે તારો; ઉરુમ.

અરુમાની ૧. [હા. અરુમાન (અમારું)] વિ. અમારું સંબંધી.

૨. વિ. અમારું રંગ એવું; અમારું.

૩. વિ. મુદ્દતી; દેવી.

અરુમાનીમુલતની ૧. જી. અમાનીપાટી; અસ્તોલ.

૨. [હા. અરુમાન (અમારું-મુદ્દત) + મુલતાન (રાજ)] જી. દેવ કે રાજાએ; રાણી ન રાજ્ય એવી અરુમ; અરુમની રાજ્ય નહિ એવી મુરુમી.

૩. જી. નવાલુનો ધણો; અરુમનો દેરો; અરુમાને અમે અંતુ દુઃખ; અરી કોટી.

૪. જી. મોટો દેસાર; અરુમપાથ.

૫. વિ. ઉપર અને સળ સંબંધી.

અરુમાર્ત ૧. [સં. અ (નહિ) + રુમાર્ત (પાદચર)] વિ. અરુમ જૂના વખતનું; પાદ ન કરવા એવું.

૨. વિ. રુમાર્ત એટલે સ્થિતિ પ્રમાણે અરુમરુ કરનાર સંપ્રદાયનું નહિ એવું.

૩. વિ. સ્થિતિરૂપ પ્રમાણે નહિ તેવું; કિંદુ પર્વણ વિરુદ્ધ.

અરુમાર્થ [સં. અ (નહિ) + રુમ (પાદચર) + થ (એવું)] વિ. પાદ ન કરવા એવું; અરુમરુવીય.

અરુમિત ૧. [સં. અરુમ (હું) + તિ (પત્ત)] જી. અરુમિત; સ્વસ્થિતનું બાન; અરુમિત; પોતાનું બાન. મૂળ અ રોમની પરિભાષાનો અર્થ છે. એનો અર્થ હું હું એવી શુદ્ધિ; માણસમાં સ્વસ્થ રીતે સુખરૂ રહેલો બાવ.

૨. જી. (ચોર) અરુમા અને શુદ્ધિની એકતાની પ્રતીતિ; મનશુદ્ધિની એકતાની પ્રતીતિ.

૩. જી. ચેતન; બાન.

૪. જી. દેશાભિમાન. અરુમ સ્વસ્થ સ્થિતિ અર્થમાં વપરાય છે. દેશાભિમાનને અરુમ અરુમિત કહેવાય છે.

૫. જી. મારાપત્તું; અરુમ; અરુમરુ હુપદ. હુપદ-અરુમિત મનની જ એક સ્થિતિ હોવાથી એટલા બાવ ઉપર મન ચોટવું હોય તેટલા બાવ ઉપર તેટલો વખત અરુમરુ પ્રસરે છે.

૬. જી. હુમતી; અસ્થિત.

અરુમિતનુમમ પું. (ચોર) એક ભત્રીજી સમાધિ. સંપ્રદાય સમાધિ અરુ પ્રકારની છે: વિતર્કનુમમ, વિચારનુમમ, આનંદનુમમ અને અરુમિતનુમમ.

અરુમિતપોષક ૧. [સં. અરુમિત (હુપદ) + પોષક (નવાબ)] વિ. અરુમરુ કે હુપદ દેશની રાખનાર.

૨. [સં. અરુમિત (સ્વદેશાભિમાન) + પોષક (નવાબ)] વિ. સ્વદેશાભિમાનને ઉત્તેજન આપનાર.

અરુમિત જુઓ અરુમિત.

અરુમિમાન [સં. અરુમ (હું) + માન (મર્વ)] પું. (મોદ) અરુમરુ. તે જુઓ ભત્રીજો છે: ૧. હું અરુમાનો છું, ૨. હું સરખો છું, ૩. હું હાલો છું એવું અરુમિમાન.

અરુમિત [સં. અ (નહિ) + રુમ (પાદચર) + ત (બુદ્ધિ અને મન)] વિ. શુભાર્થ અર્થ; ન સાંભરેલું.

અરુમિતિ ૧. [સં. અ (નહિ) + રુમિત (પાદચર)] જી. પાદ ન રહેવાથી; જુલમજાપત્તું; વિરુમરુ; વિરુમિત.

૨. જી. સ્થિતિનો અભાવ.

અરેવહૈતિ
અરેવમ્

૩. [સં. અ (નહિ) + રમ્ભતિ (હિદુઓનાં ધર્મશાસ્ત્ર)] વિ. હિદુઓના ધર્મશાસ્ત્રને નહિ સમજું.

અરેવહૈતિ [સં. અસિ (તરવાર) + અ (નહિ) + હૈતિ (હથિવાર)] પું. તરવાર વચ્ચેનો ચોક્કો.

અરેવંત વિ. બાહ્ય દેહને દુરમનના સરીરને વીધનાર; વેદમાં વપરાયેલું સ્ત્રુ એક વિશેષય.

અરેવાકાર [સં. અસિ (તરવાર) + આકાર (પાક)] વિ. તરવારના આકાર જેવું; અપ્રમાણર.

અરે ૧. [સં.] પું. ઠેસર.

- ૨. પું. ખૂણો; કોણ.
- ૩. પું. બાણ.
- ૪. પું. માથાના વાળ; કેટ.
- ૫. [અ.] પું. મુગ.
- ૬. ન. બાંસ; અમુ; રોહન; નેત્રાંજી.
- ૭. ન. પાણી; જળ.

૮. ન. બપોર પછીની એટલે સામાન્ય અને સ્પર્શિત વસ્તુની નમાઝ.

૯. [અ.] ન. બપોર પછીનો વખત; દિવસનો ચોથો પહોર; સૂર્યાસ્ત પહેલાંની નમાઝનો વખત..

૧૦. ન. લોહી; અધિર; લોહિતાં રક્ત; કાળજી લોહિત.

અરેકક [સં. અસ (ખૂણો) + કક (ખડ)] પું. બાણ; સર; તીર. તેના મધ્યાગાના બામ ઉપર ખૂણો હોય છે, તેથી અસાંક કહેવાય છે.

અરેખદિર [સં. અસ (લોહી) + અદિર (બિરુદ અડ)] પું. રાતા બેરનું આઠ લોહીના રંગનો હોયને તે અસખદિર કહેવાય છે.

અરેખ ૧. [સં. અસ (લોહી) + જ (જન્મેલ)] ન. માંસ.

૨. વિ. લોહીમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું.

અરેખારા પું. (પિંગા) જમણું, રમણું, રમણું અને વમણ મળી ૧૨ અસુરનો એક સમગ્રત વર્ણમેળ હંદ.

જ રા ૧ થી બને છે સદા અરેખારા;

સ્વપિત્ત

અરેનમાઝ (અસનમાઝ) [અ. અસ (બપોર પછીનો વખત) + નમાઝ (બંધો)] જી. બપોર પછીના ચાર વાગ્યાથી સૂર્યાસ્ત સુધીમાં કરવાની બંધની.

અરેપ ૧. [સં. અસ (લોહી) + પા (પાક)] પું. જળો. તે લોહી પીએ છે તેથી અસપ કહેવાય છે.

૨. પું. (અવોલિય) મૂળ નકુચ.

૩. પું. રાક્ષસ; કન્યા; ચત્રિય; નિઝામખાન.

અમવદોષ

માનુષાન; રક્ષ; આસર; પુરુષજન. તે લોહી પીતા હોવાનું મનાય છે.

૪. વિ. લોહી પીનાર.

અસપતક [સં. અસ (ખૂણો) + પત (પાક) + ક (નાક)] પું. લોહીનો એક. તેમાં પાંદડાં ખાંવાસમાં હોય છે, માટે તે અસપતક કહેવાય છે.

અસપા ૧. [સં. અસ (લોહી) + પા (પાક)] પું. અસુર; રાક્ષસ; નિઝામર.

૨. પું. (અવોલિય) મૂળ નકુચ.

૩. જી. જળો.

૪. જી. કાચ.

૫. જી. મનનના પ્રયોગ કરનારી સ્ત્રી.

૬. વિ. જી. લોહી પીનારી.

અસપિત [સં. અસ (લોહી) + પિત (હોળામાં થતે રસ)] ન. મોં, નસકોરાં વગેરેમાંથી લોહી પડવાનો રોગ.

અસરૂદા [સં. અસ (લોહી) + રૂદ (રુદ) + આ (નારીબલિનો પ્રત્યય)] જી. એ નામનું એક ગ્રાહ; સમગ્રો રૂદ.

અસરૂદાની જુઓ અસરૂદા.

અસરૂદાનુષ્ઠા [હિં.] જી. એ નામનો એક જોડ; લક્ષણ રથ.

અસમાલુકા [સં. અસ (લોહી) + માલુકા (મા)] જી. સરીરનું રિત; કચનરસ.

અસરોપિની [સં. અસ (લોહી) + રોપિન (અસમાન) + ઈ (નારીબલિનો પ્રત્યય)] જી. રિસામણીને એક તે લોહી અપાકવે છે તેથી અસરોપિની કહેવાય છે.

અસાર્જક પું. ધોળા તુલસીનો એક.

અસાર્જક જુઓ અસાર્જક.

અસિ ૧. [સં.] પું. ખૂણો.

૨. વિ. કોઈ; ૧૦૦૦૦૦૦૦.

અસે [અ. અમુ] ન. બાંસ; નેત્રાંજી; અસ.

અસે ૧. [અ.] જી. કાચ.

૨. જી. મૂળ; વંચ.

૩. જી. અરિત; આતરણ.

૪. જી. જડ; રથુચ.

૫. જી. જન્મ; ઉત્પત્તિ.

૬. જી. તરવ; સાર.

૭. જી. પાતુ; અનિજ વસ્તુ.

૮. જી. પલો; અધાર; મૂળ; મૂળો.

૯. જી. અધારણ; રક્તના.

૧૦. જી. બીજા; મિત્ર; બી.

૧૧. જી. મડી; પંજી; પાપણ.

૧૨. જી. મૂળ; ઉત્પત્તિસ્થાન.

૧૩. જી. મૂળ લેખ; અસલ દસ્તાવેજ.

૧૪. જી. લક્ષિત; બળ; સામર્થ્ય.

૧૫. જી. સલ; સાચી વાત; અરાખણ.

૧૬. જી. સદ્ગુણ; સારો ગુણ.

૧૭. જી. સદ્ગુણ; પ્રતિષ્ઠિત માણસ.

૧૮. જી. સ્થિતિ; અવસ્થા; રસા.

૧૯. જી. સ્વભાવ; પ્રકૃતિ; તાસીર.

૨૦. વિ. ઔરસ; પોતાની સ્ત્રીથી પેદા થયેલું.

૨૧. વિ. ચોક્કસ; નક્કી, બરાબર.

૨૨. વિ. મુખ્ય; પ્રધાન; પહેલું.

૨૩. વિ. મુદાનું; મુળપ; પાવતાર.

૨૪. વિ. સર્વોત્તમ; શ્રેષ્ઠ.

૨૫. વિ. સાચું; ખરું; સત.

અરિસવત [અ. અરસ (મૂળ)] જી. (હિંદી) મૂળ સ્વરૂપ.

અરેલી ૧. [અ.] ન. નીંધાયેલું મામુલું.

૨. [અ. અરસ (મૂળ)] વિ. (હિંદી) અર્થભિત; બેળ વચરનું.

૩. વિ. કુદરતી; સ્વાભાવિક.

૪. વિ. આનંદાન કુકુંબનું.

૫. વિ. પોતાનું; આનમી; અંમત.

૬. વિ. મૂળ; અસલ; પ્રથમનું.

૭. વિ. સાચું; સત; ખરું; વાસ્તવિક.

અરેલીખરીક [અ. અરલી (મૂળ) + રીક (વેપાર લેવું તે)] જી. (હિંદી) મૂળ કીમત; પછતર કીમત.

અરેલીખર્ચ [અ. અરલી (મૂળ) + ખર્ચ (કીમત)] પું. પછતર કીમત. જુઓ અરલી-ખરીક.

અરેલુસુદા [અ. અરસ (મૂળ) + અસલ (અરસનું અડવચન)] વિ. આદિ ડાળનું; મૂળનું; અસલના જમાનાનું; 'પ્રારંભોરકિમલ'.

અરેલૂબ [અ. ઉરલૂબ] પું. વાવસ્થા; પદ્ધતિ.

અરેવ ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વ (અ)] વિ. નિર્ધન; ગરીબ.

૨. [સં. અ (નહિ) + સ્વ (પોતાનું)] વિ. પોતાનું નહિ એવું; પારકું; પરનું.

અરેવક જુઓ અસ્વકીય.

અસ્વકીય [સં. અ (નહિ) + સ્વકીય (પોતાનું)] વિ. બીજાનું.

અસ્વગુણ [સં. અ (નહિ) + સ્વ (પોતાનું) + ગુણ + ણ (અધનાર)] વિ. પોતાના ગુણ નહિ બાકનાર; આત્મસંકો.

અસ્વમ્ ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વમ્ (સપ્)] વિ. એવું; આજર્ણા વચરનું.

૨. વિ. એલું; મંદું; મલિન.

અસ્વચ્છતા ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વચ્છ (છદ્ધ) + તા (નામ જનાવનાર પ્રત્યય)] છો. નદરી; મેલપણું; અસિનતા.
૨. છો. ડોળાપણું; અછરેલું ન હોતું તે.
અસ્વચ્છંદ ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વચ્છંદ (સ્વાધીન)] વિ. પરાધીન; પરવશ.
૨. વિ. બીજાના કામ પ્રમાણે કરનાર; કલાગર.
અસ્વચ્છંદતા ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વચ્છંદ (સ્વાધીન) + તા (પદ્ય)] છો. નિયંત્રિતા.
૨. છો. પરતંત્રતા; પરવશપણું.
અસ્વજાતિ ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વ (પોતાનું) + જાતિ (વર્ગ)] છો. પારકી જાતિ.
૨. વિ. પરજાતિનું; વિજાતીય; પોતાની જાતનું નહિ એવું.
અસ્વજાતીય [સં. અ (નહિ) + સ્વ (પોતાનું) + જાતીય (જાતું)] વિ. પર-જાતિનું; વિજાતીય.
અસ્વતંત્ર ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વ (પોતાનું) + તંત્ર (આધાર)] વિ. પરાધીન; પરવશ.
૨. વિ. બીજાના કામ પ્રમાણે કરનાર; કલાગર.
અસ્વતંત્રતા [સં. અ (નહિ) + સ્વ (પોતાનું) + તંત્ર (આધાર) + તા (પદ્ય)] છો. તાબેદારી; છદ્ધ ન હોવાની સ્થિતિ; પરવશપણું; અધીનતા.
અસ્વતંત્રપણું જુઓ અસ્વતંત્રતા.
અસ્વતા [સં. અ (નહિ) + સ્વ (પોતાનું) + તા (પદ્ય)] છો. પ્રાપ્તિ ન હોવાપણું; અસ્વત્વ.
અસ્વત્વ [મે. અ (નહિ) + સ્વ (પોતાનું) + ત્વ (પદ્ય)] જ. પ્રાપ્તિ ન હોવાપણું.
અસ્વવલોમી [સં. અ (નહિ) + સ્વ (પોતાનું) + ત્વ (પદ્ય) + લોમિ (વાપનાર)] પુ. હજી ન છતાં કાળે લેનાર શખ્સ.
અસ્વમે ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વમ (શય)] પુ. શિવ ન આવવાપણું.
૨. પુ. અચરણ.
૩. પુ. દેવ; અમર; નિર્જંદ; વિશુધ; સુર; અમર્ય; આદિત્ય; અદિતિનંદન. દેવોને નિદ્રા હોતી નથી તેથી તેને અસ્વમ કહે છે.
૪. વિ. અમરું.
૫. [સં. અ (નહિ) + સ્વમ (વિપરીત સ્થાન)] વિ. વિપરીત સ્થાન રહિત.
૬. [સં. અ (નહિ) + સ્વમ (સેવું)]

વિ. સોજા વિનાનું ગદ્દ.
અસ્વભાવ ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વભાવ (પ્રવૃત્તિ)] પુ. અકુરતી કૃપનપ્રવૃત્તિ; અસ્વાભાવિકતા.
૨. વિ. ભુત્ત સ્વભાવવાળું.
૩. વિ. જેનું ચિત્ત ડેકાણે ન હોય એવું.
અસ્વમેદ [સં. અથ (ઘેરે) + મેદ (વદ)] પુ. જેમાં ધોયે હોમાય છે તે વા. આ રાત્ર અથમેદનો અપ્સંક છે.
અસ્વર્થ [સં. અ (નહિ) + સ્વર્થ (પોતે)] જ. પોતાના વિના.
અસ્વર્થવેષ [સં. અ (નહિ) + સ્વર્થ (પોતે) + વિષ (નક્ષત્ર) + વ (એક)] વિ. પોતાને અચર ન પડે એવું; પોતાને ન સમજાતું.
અસ્વર ૧. [સં. અ (અવોચ) + સ્વર (અવાજ)] પુ. અરાજ અવાજ.
૨. પુ. ધીમો અવાજ; મંદ સ્વર.
૩. [સં. અ (નહિ) + સ્વર (ઠીક જણાતી ખાસ વિશ્વ એવે પૂરે ઉચ્ચાર થઈ શકે એવો અક્ષર)] પુ. અંગત.
૪. વિ. અરાજ અવાજવાળું.
૫. વિ. મંદ; અસ્પષ્ટ; સંજગાવ નહિ એવું.
૬. [સં. અ (નહિ) + સ્વર (અવાજ)] વિ. મુંઝું; બોલી નહિ શકતું.
અસ્વરસ ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વરસ (મનપ્રાપ્ત)] પુ. ઠગિયો.
૨. પુ. જુદાઈ; ભિન્નતા.
૩. પુ. મતભેદ.
૪. પુ. વિરુદ્ધતા.
અસ્વરિત ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વર (અવાજ) + રિત (વાજું)] વિ. ઊંચા અવાજ વિનાનું.
૨. વિ. સ્વરજાર વિનાનું; સ્વરમિત વચરનું; 'અનુએસે-ટેડ'.
અસ્વરૂપ ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વ (પોતાનું) + રૂપ (આધાર)] વિ. આધાર વિનાનું નિરાધાર; જેમકે, છદ્ધ.
૨. [સં. અ (નહિ) + સ્વ (પોતાનું) + રૂપ (દેખાવ)] વિ. કદરૂપ; સૌંદર્ય વિનાનું.
૩. [સં. અ (નહિ) + સ્વ (પોતાનું) + રૂપ (દેખાવ)] વિ. સરખા સ્વભાવ વચરનું.
૪. [સં. અ (નહિ) + સ્વરૂપ (દેખાવ)] વિ. સરખું ન હોય એવું; ભુલું; ભિન્ન; અજાતું નહિ અવરતું.
અસ્વર્ચ [સં. અ (નહિ) + સ્વર્ચ (સ્વર્ચ અથવા એવું)] વિ. સ્વર્ચમાં લઈ લેવા નહિ

એવું; સ્વર્ચ મેળવવામાં અડચણ ૧૫.
અસ્વલી વિ. એક જાતના રંગનું. બીમસેનના રંગના ઘોડા અસ્વલી રંગના હતા.
અસ્વસ્તિ ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વસ્તિ (મંચવાલીપણું)] છો. અનિદ્ર; અમમમ.
૨. છો. અસ્થિતિ.
અસ્વસ્તુ જ. એક જાતનું તાંતણાવાળું ખનિજ; 'એસમેસ્ટોસ'.
અસ્વસ્થ ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વ (પોતાનું) + સ્થ (સ્થેનાર)] વિ. અમરાધેયું; ઉદ્વિગ્ન; અમ; અસ્થાંત.
૨. વિ. કીકાક નહિ એવું; દેખણા વચરનું; જેમતેમ.
૩. [સં. અ (નહિ) + સ્વ (પોતે) + સ્થ (સ્થેનાર)] વિ. તંદુરસ્તી અમડી હોય એવું; બેચેન; સહેજ બીમાર; અનારોગ્ય.
અસ્વસ્થતા ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વ (પોતે) + સ્થ (સ્થેનાર) + તા (પદ્ય)] છો. અનારોગ્ય; મંદવાદ.
૨. [સં. અ (નહિ) + સ્વ (પોતાનું) + સ્થ (સ્થેનાર) + તા (પદ્ય)] છો. અસ્થાંત; ઘોમ; અમત્ય.
અસ્વત ૧. જ. બૂતો; સમડી; બહી.
૨. [સં. અસુ (પ્રાણ) + અંત (છેડે)] જ. મરણ; મોત.
૩. [સં. અ (નહિ) + સુ (સાર) + અંત (છેડે)] વિ. અરાજ ઉવડવાળું; નહારા પરિણામવાળું.
૪. વિ. મરકતી અણી પર આવેલું; આસન-મરણ.
અસ્વાચ્છંદ [સં. અ (નહિ) + સ્વ (પોતાનું) + છંદ (કાવ્ય) + વ (લાવવાયક નામ જનાવનાર પ્રત્યય)] જ. પરાધીનપણું, જુઓ અસ્વચ્છંદ.
અસ્વાતંત્ર્ય [સં. અ (નહિ) + સ્વ (પોતાનું) + તંત્ર (આધાર) + ત્વ (લાવવાયક નામ જનાવનાર પ્રત્યય)] જ. પરાધીનપણું.
અસ્વાક ૧. [સં. અ (નહિ) + આક (ચાખવું તે)] પુ. સ્વાદ ન હોય તે રસનો ન કરાતો અનુભવ.
૨. પુ. સ્વાદ ન હોવાપણું.
અસ્વાક્રમત [સં. અ (નહિ) + સ્વાક (રસ) + મત (નિયમ)] જ. થીણે ખોરાક ન હોવાનો નિયમ; થીણરવાળી વસ્તુ નહિ ખાવાનો નિયમ.

અસ્વાદુ [સં. અ (નહિ) + સ્વાદુ (રસ આવે એવું)] વિ. મીઠાસવાણું નહિ એવું; રસ વગરનું.

અસ્વાદુકંટક [સં. અ (નહિ) + સ્વાદુ (સ્વાદવાળું) + કંટક (ઠાંટો)] પુ. ગોખરનો છોડ. તેના ઠાંટા સ્વાદ વિનાના હોય છે તેથી તે અસ્વાદુકંટક કહેવાય છે.

અસ્વાદુતા [સં. અ (નહિ) + સ્વાદુ (રસ આવે એવું) + તા (પદ)] સ્ત્રી. સ્વાદિત ન હોવાપણું; મીઠાસવાણું ન હોવું તે.

અસ્વાધીન [સં. અ (નહિ) + સ્વ (પોતનું) + અધીન (તાબે)] વિ. પરાધીન; પરતંત્ર; બીજાના તાબામાંનું.

અસ્વાધ્યાય ૧. [સં. અ (અધ્યો) + સ્વ (પોતાનું) + અધ્યાય (અભ્યાસ)] પુ. અભ્યાસ માટે મના કરેલ વખત. જેમકે, આક્રમ, મહાસુ. ૨. [સં. અ (નહિ) + સ્વાધ્યાય (અભ્યાસ)] પુ. ન બહુવાપરું.

અસ્વાધ્યાય મંત્રનો મત છે, અનુષ્ઠાન એ બધો મત છે, આગસ કાલિયો મત છે, પ્રમાદ રસનો મત છે.

૩. [સં. અ (નહિ) + સ્વાધ્યાય (વેદ)] જ. વેદ વિરુદ્ધ ધર્મગ્રંથ.

૪. વિ. જનોઈ આપવામાં આવી ન હોય એવું.

૫. [સં. અ (નહિ) + સ્વાધ્યાય (વેદનો અભ્યાસ)] વિ. વેદ ન બહુનારું.

અસ્વાપરોગ [સં. અ (નહિ) + સ્વાપ (સ્વપ્ન) + રોગ (બીમારી)] પુ. ઊંઘ ન આવવાની બીમારી.

અસ્વાભાવિક ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વ-ભાવ (કુદરત) + ઇક (વાળું)] વિ. કૃત્રિમ; બનાવટી. ૨. વિ. નિમમથી ઊંચડું.

૩. વિ. સ્વભાવ વિરુદ્ધનું; અપ્રાકૃતિક; ઊંચડી પ્રકૃતિવાળું; અનૈસર્ગિક.

અસ્વાભાવિકતા ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વાભાવિક (કુદરતી) + તા (પદ)] સ્ત્રી. કૃત્રિમતા; બનાવટી હોવાપણું. ૨. સ્ત્રી. નિમમ વિરુદ્ધ હોવાપણું.

૩. સ્ત્રી. પ્રકૃતિથી વિરુદ્ધ હોવાપણું; સ્વભાવથી ઊંચડું હોવું તે.

અસ્વાભાવિકી [સં. અ (નહિ) + સ્વાભા-વિકી (કુદરતી)] વિ. સ્ત્રી. કુદરતી નહિ એવી; કૃત્રિમ. અસ્વામિક ૧. વિ. ખાલી. ૨. વિ. જિનવારસી; વારસદાર વગરનું.

૩. [સં. અ (નહિ) + સ્વામિન (ખણી) + ક (વાળું)] વિ. માલિક વગરનું; નધણ-વાળું. ૪. વિ. હક વિનાનું.

અસ્વામિકદ્રવ્ય [સં. અ (નહિ) + સ્વામિન (ખણી) + ક (વાળું) + દ્રવ્ય (ધન)] જ. જેના ઉપર કોઈની માલિકી ન હોય એવું ધન; જિનવારસી મિલકત.

અસ્વામિકપદ [સં. અ (નહિ) + સ્વામિન (ખણી) + ક (વાળું) + પદ (જગ્યા)] જ. ખાલી જગ્યા.

અસ્વામિકભોગી [સં. અ (નહિ) + સ્વામિન (માલિક) + ક (વાળું) + ભોગિન (વાપસનાર)] વિ. હક ન છતાં કુખલો લેનાર.

અસ્વામિકા ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વામિન (પતિ) + કા (વાળું)] સ્ત્રી. બધી વગરની સ્ત્રી; કુવારી સ્ત્રી. ૨. સ્ત્રી. વિધવા; રાંડીરાંક.

અસ્વામિકા કહેલી અનાથ બાળા કામના સંકોત્તું અભિનંદન કરી બેસત. અસ્વામિકા અસ્વામિકૃત [સં. અ (નહિ) + સ્વામિન (માલિક) + કૃત (કરેલું)] વિ. માલિકી ન હોવા છતાં કરેલું.

અસ્વામિભોગનિવેદનપત્રક [સં. અ (નહિ) + સ્વામિન (માલિક) + ભોગ (કપયોગ) + નિવેદન (જણાવવાપણું) + પત્રક (પત્ર)] જ. દળવેલી જમીનનું પત્રક, ક્ષેત્રક્ષેત્ર નિવેદન; 'રેટરમેન્ટ' બોલે અન-ઓથોરિટીઝ પહેલન ઓફ લેન્ડ'.

અસ્વામિવિક્રય [સં. અ (નહિ) + સ્વામિન (ખણી) + વિક્રય (વેચાણ)] પુ. બધી-પણાનો હક ન હોવા છતાં કરેલું વેચાણ; માલિકી ન હોવા છતાં કરેલું વેચાણ; બીજાની ઝીજ તેની રજા વિના વેચી નાખવાપણું.

અસ્વામિવિક્રીત [સં. અ (નહિ) + સ્વામિન (માલિક) + વિક્રીત (વેચેલું)] પુ. માલિકી ઓરીથી વેચેલો માલ.

અસ્વામિસંહત [સં. અ (નહિ) + સ્વામિન (અધિપતિ) + સંહત (મારેલું)] વિ. નાપક ન મરી ગયો હોય એવું.

અસ્વામી ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વામિન (ખણી)] વિ. બધી તરફિના હક વગરનું. ૨. વિ. માલિક વિનાનું.

અસ્વામીઆબલ સ્ત્રી. રાજ્યકર્તાના કુક્રમ વિરુદ્ધ પોતાના કે બીજાના લાભને માટે પ્રજા પક્ષેથી અધિકારીએ કદાવેલા પૈસા.

અસ્વામીઅિકરી [સં. અ (નહિ) + સ્વામિન (માલિક) + વિક્રમ (વેચાણ)] સ્ત્રી. માલિકી ન હોવા છતાં કરેલું વેચાણ-ભુલો અસ્વામિવિક્રય.

અસ્વામ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વામ્ય (ખણીપણું)] જ માલિકી ન હોવાપણું. ૨. વિ. નધણવાળું.

૩. વિ. પોતાનું નહિ એવું; બીજાનું પારકું.

અસ્વાર ૧. [દિ.] પુ. આસક.

૨. પુ. પતિ; પશુ; વર.

૩. [શ. સવાર] પુ. ગ્રાણીની પીઠ ઉપર કે કોર્મ વાદન ઉપર બેસો માણસ.

૪. [સં. અમ્ (પોરો) + વાર (કાપ્પામી રાખનાર)] પુ. કસકરી બોડેસવાર.

૫. પુ. સામા વગપણ; સામનો.

૬. [અ (નહિ) + સવાર (સપારી કરનાર)] પુ. સિપાઈ; પગે ચાલનાર મૈનિક.

૭. વિ. ઉપર બેઠેલું; સવારી કરેલું.

૮. વિ. ચડેલું; ઉતરેલેલું.

અસ્વારી ૧. સ્ત્રી. કુસ્તીનો એક પેચ.

૨. સ્ત્રી. કુપાકા વડે ચડવાની એક રીત.

૩. સ્ત્રી. ખટલો; રસામો; અનુયાયી વર્ગ.

૪. [દિ.] સ્ત્રી. માડી.

૫. સ્ત્રી. મોડા.

૬. સ્ત્રી. ધોડા, હાથી, કાંટા જેવાં ગ્રાણી ઉપર બેસી ફરવા જવાપણું; સવારી.

૭. સ્ત્રી. અડાઈ; હુમલો.

૮. સ્ત્રી. કાકમતથી કસતી આવળ.

૯. સ્ત્રી. પાલખા.

૧૦. સ્ત્રી. પ્રવાણ; ગતિ; જતું તે; ગમન.

૧૧. સ્ત્રી. બેસનાર; ઉતાર.

૧૨. સ્ત્રી. વળગાડ.

૧૩. [શ. સવારી] સ્ત્રી. વાદનમાં બેસીને જવાની ક્રિયા.

છડી અસ્વારી = ધોડા ઉપર પોતે એકલા જ એટલે આકરનાર વગર જતું તે.

૧૪. સ્ત્રી. સાજા સરંગમ સાથે બ.મધુમથી નીકળેલું સરખસ; મોટી ધામધૂમથી નીકળેલો વરધોડો.

અસ્વાર્થ [સં. અ (નહિ) + સ્વાર્થ (મતલબ)] વિ. સ્વાર્થહીન.

અસ્વાસ્થ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + સ્વાસ્થ્ય (તદુસ્તી)] જ. અન્યરોગ્ય; મંદવાક; માંદખી; અસ્વસ્થતા. ૨. [સં. અ (નહિ) + સ્વાસ્થ્ય (રાહત)] જ. બેચેની; અસાંતિ; ચિંતા; બ્યગ્રતા.

અસ્વાહ્યાર્ય પુ. (પુરાણ) એ નામનો એક ભરૂંચિ.

અસ્વીકરણ [સં. અ (નહિ) + સ્વીક (સ્વીકરણ) + અન (નામ જનાના પ્રત્યય)]
જ. કમળ ન કરવાપણું. લુપ્તો અસ્વીકર.

અસ્વીકરણીય [સં. અ (નહિ) + સ્વીક (સ્વીકરણ) + અનીય (જેવું)] વિ. કમળ ન રાખવા જેવું; અસ્વીકાર્ય.

અસ્વીકાર [સં. અ (નહિ) + સ્વીક (સ્વીકરણ)]
પું. કમળ નહિ કરવાપણું; કમળર; નામજૂરી.
અસ્વીકાર કરવો = (૧) ના કહેવું ના પાડવી; નામજૂરી કરવું. (૨) મંજૂર ન રાખવું; રદ કરવું. (૩) હાક બોલી દેવો.

અસ્વીકાર્ય [સં. અ (નહિ) + સ્વીક (સ્વીકરણ) + ય (જેવું)] વિ. કમળ ન રાખવા જેવું; અંગીકાર કરાવ નહિ એવું.

અસ્વીકૃત [સં. અ (નહિ) + સ્વીક (સ્વીકરણ) + ત (વ્યવસ્થાનો પ્રત્યય)]
વિ. મંજૂર નહિ થયેલું; પાકું ઠેસેલું; નહિ લીધેલું; નામજૂરી.

અસ્વીકૃતહૃદી [અ (નહિ) + સ્વીકૃત (મંજૂર થયેલ) + હૃદી (સાહુકારી બિહી)]
હી. નહિ થયેલી હૃદી; નામરથી સાહુકારી બિહી.

અસ્વીકૃતિ લુપ્તો અસ્વીકર.

અસ્વેદ [સં. અ (નહિ) + સ્વેદ (પરસેવો)]
પું. પરસેવો ન હોય એવી ઇલા; પરસેવાનો અભાવ.

અસ્વૈરી [સં. અ (નહિ) + સ્વૈરી (સ્વાધીન)] વિ. પરવશ; પરતંત્ર.

અસ્વેદ ૧. પું. એ નામનો એક દેસ; અરબ.
૨. જ. જૂના વખતનું મોઢવરીની અલુપ્તિનું એક રાજ્ય.

૩. જ. પ્રાચીન હિંદુસ્તાનની એ નામની કોમનું માલુમ.

૪. વિ. પ્રાચીન હિંદુસ્તાનની એ નામની કોમનું.

અસ્વણ [સં. અધિવિત] પું. ગૌતમજીવનો એક રિત્ત.

બીએ અસ્વણ (અધિવિત) સમજાવ્યું
માંથી હતો. પ્રસંગ

અસ્વણ [અ. અસ્વ (ખૂબ)] વિ. ખૂબનું; ખૂબ. લુપ્તો અસ્વ.

અસ્વાર [અ.] પું. ઘણી હાંકાર.

અસ્વિયા પું. બોરિયામાં હાક બિલામાં એ નામની પર્વતમાળા. ઉત્તરિ એ અપ પર્વત-માળાનો હાંકો છે. તેના ઉપર જૂના વખતનાં બીહોનાં ઘણાં કોટરકામ અને સ્તૂપ બાંધેલાં

છે. તેને ખંડિરિ કે અતિરિરિ પણ કહે છે.

અસ્વી ૧. [સં. અસિ] હી. (હિંદી) તરવાર.

૨. [સં. અસીતિ] વિ. એસી.

૩. વિ. એસી વસ્તુનું.

અસ્તુભ ૧. [અ. સાહેબનું બહુવચન]
પું. મહામહા પેયંગરનો સાથી.

૨. પું. સોમની; સાથી.

અસ્તુ ૧. પું. (પુરાણ) અહ વસુધાનો એ નામનો એક ધર્મ પ્રજાપતિનો રત્ન કે સવિતા-થી કપેલો દીકરો.

૨. [સં. અસ્ત (રિવસ)] પું. એક રિવસ અને રાત્રિએ પૂરો થતો વસ્ત.

૩. પું. (પિતૃ) પ્રજાજનો એક બેઠ; ૨૦ લાખ અને ૩૬ ગ્રામની ૬૬ માત્રનો એક બેઠ.

૪. [સં. અસ્ત (રિવસ)] પું. રિવસ; હાકો.

૫. પું. મહાભારતમાં અશ્વમેધ એ નામનું લીધ.

૬. પું. વિષ્ણુ. તે પ્રજાક સ્વરૂપ હોઈને અહ કહેવાય છે.

૭. પું. રિવનું એક નામ.

૮. પું. સર્વ, કેમકે તેથી રિવસ થાય છે

૯. જ. અરે; અહ; અહો; અહો; પૂજા, વિશેષ, નિમજ, આશર્વ, એક, સંગ્રોધન અને ક્રોધ નતાવનાર અભય.

૧૦. જ. અર્ચુ.

ધીમુ અહ ધીમુ, ગીત માત્ર ધીમુ ધીમુ

અહ ૧. [અ (નહિ) + હક (માલિક)]
પું. અધિકાર ન હોવાપણું; હક ન હોવો તે.

૨. [સં. અ (નહિ) + સુખ] પું. (પ્રાચીન) દુઃખને લીધે આવી ગયેલી ધીમ; જેનો. આ સુખ અસુખ સમનું બટ ૧૫ છે.

૩. [અ (નહિ) + હક (માલિક)]
વિ. ગેરમાલિકી.

૪. વિ. હક વિનાનું.

અહર [અ.] વિ. સૌથી કે વધારે વિહાર-પાત્ર.

અહરમ ૧. પું. એક જાતનો ખિતાબ. ઈરાની ખરસક સૌથી માનીતાને અહ ખિતાબ અપાતા.

૨. [અ. હકમ (અધિકાર)નું બહુવચન]
પું. જ. જ. આદાઓ; કરમનો; હકમો.

૩. પું. જ. જ. નિયમ; પ્રવણ.

૪. પું. જ. જ. અધની અધવતના ઈરાવ.

૫. પું. જ. જ. હકમનામા.

અહરમનામ ૧. [અ. અહરમ (હકમ) + નામ (નામ)] પું. વિખિત હકમ.
૨. પું. હકમોનો સંગ્રહ.

અહરમી [અ.] પું. રાજ્ય તરફથી નીમેલો માલુમ.

અહરમીઝમીનદાર (અહરમીઝમીનદાર)
[અ. અહરમ (હકમ) + ઝમીન (જમીન) + દાર (દાર)] પું. રાજ્યસત્તાથી નીમાયેલ મગસદાર.

અહરમી જ. (પ્રાચીન) મરચનો સોહ પાળવાની મુદત.

અહર [અ.] વિ. વધારે લાવક.

અહરમી હી. એ નામની ફેરી.

અહરમી જ. (પ્રાચીન) અમર અમીન; અવાવકે જમા.

અહરમ (અહરમ) [અ.] જ અહરમીસ રિસાતીરી.

અહરમ જ. ઈ. આપક સામવી.

હસ્ત પ્રકારે અહરમી,

હો કહે પુત્રીમાં દાખો.

અહરમ (અહરમ) ૧. જ. હોમ; અર્ધ; નામનું.

૨. જ. અહર; વગર પૈસે.

અહર ૧. જ. નવું લગ્ન; બેઠક બપું.

૨. વિ. ઈર્મ પામ્યા વિનાનું; આંખ વગરનું.

૩. વિ. ન ધોયેલું; નવું; કોઈ.

૪. [સં. અ (નહિ) + હર (માલિક) + ત (વ્યવસ્થાનો પ્રત્યય)] વિ. ન હોયેલું; નાક નહિ કરેલું.

૫. વિ. નાસીપાસ ન થયેલું.

૬. વિ. સુહ; મેલ વગરનું.

અહરિ ૧. પું. (પિતૃ) ધમણ. નામનું અને લાખ મળી ૭ અધરનો એક સમરત બેઠ. આ ઉપરનો બેઠ છે.

જ ના લે થી અહરિ.

૨. [સં. અ (નહિ) + હર (માલિક) + તિ (નામ જનાના પ્રત્યય)] હી. ખૂન નહિ કરવું તે.

અહર જ. અંદાનનું લાકું; સુખા-

અહર ૧. [અ.] પું. અમલ; અરમી.

૨. પું. ઇરાદો; પારણા; આશય.

૩. પું. રાજ્ય.

૪. પું. રાજ્ય કરવાનો વખત.

૫. પું. સમય; વખત.

૬. પું. સંજ્ઞા નિયમ.

૭. જ. અહ; પ્રતિષ્ઠા; વચન.
અહ કરવું = પ્રતિષ્ઠા બેસી.

૮. જ. વસિતનામું.

૯. જ. અહિ; અહ.

૧૦. જ. અરત; કસર; બોલી.

૧. અહર હરવું = અરનો બંધ થવો.

૨. અહર તોહું = (૧) કસર તોહવો. (૨) વચનબંધ થવું.

અહુક તહુક [હ. અહ (વી) + હ (સીમા) + તા (સુધી) + હ (સીમા)] જ. થી—સુધી.

અહુકદાર ૧. [અ. અહક (હસ) + હ. દાર (ધામનાર)] પું. હસાર કરનાર પુરુષ.

૨. પું. ખુસલમાન અહુકાહોના વખતમાં આખા રાજ્યનો હર ઉપરાવવાના હુકમરાવાનો અમલદાર.

અહુકનામા ૧. [અ. અહક (હસ) + હ. નામા (સ્તુતિ)] પું. હસારનામું; પ્રતિજ્ઞાપત્તિ; હુકમનામ.

૨. પું. પરવાનો.

૩. પું. સંતિના નિયમ.

૪. [અ. અહક (પ્રતિજ્ઞા) + હ. નામા (સ્તુતિ)] પું. સંધિપત્તિ; સુમેહનામું; આરનામું.

અહુકનામું લુઓ અહુકનામા.

અહુક-પૈમાન [અ.] પું. હસાર.

અહુક-શર્તે [અ.] જી. હસાર.

અહુકશિક્ષક [અ. અહક (વખ) + હ. શિક્ષક (શિક્ષક બિડે હાંમલું આજાર્થ રપ)] પું. વખતને હાંમ કરનાર.

અહુકશિક્ષની [અ. અહક (વખ) + શિક્ષક (શિક્ષક બિડે હાંમલું આજાર્થ રપ) + હ (અવવાચક નામને પ્રત્યય)] જી. વખતનો હાંમ.

અહુકિયત ૧. [અ.] જી. મેળ; સંપ.

૨. જ. અનિયમ.

અહુકી ૧. પું. અખરના વખતનો એક જાતનો સિપાઈ, જેને ઘણી જરૂરિયાતને વખતે સમર્થ હોવામાં આવતો. ગાદીને વખતે તે બેઠા બેઠા ખમાર ખાતો. આથી આજસુને માટે આ શબ્દ વપરાવા લાગ્યો.

૨. પું. સૈનિક.

૩. [અ.] જ. અજણા માણસ.

૪. જ. એક જાતની ઘરઠરી કુકરી.

૫. વિ. અજણ; એકી.

અહુકીઆના [હ.] પું. અહુકીઓને રહેવાનું

અહુકેહુકમલ ૧. [અ. અહક (હસ) + હ (હ) + હુકમ (ધામ)] જી. હસકિર્દી.

૨. [અ. અહક (અહક) + હુકમ (ધામ)] જી. રાજ્યઅમલ.

અહુન ૧. [સં. અહન] પું. દિવસ; છાત્રો.

૨. પું. વાતો કે ઉત્તરને દિવસ.

૩. પું. વાસ્તવિક રીતે જાણવાઈના હાથ પંદર હોવાથી ૧૫ સ્વયં સંપ્રતિષ્ઠા સમ.

૪. જ. આગ્રહ.

૫. જ. દિવસનું કામ.

૬. વિ. આન વચરનું; મૂર્ખ; મતમમ વિનમનું; હોર જેવું; મમાર.

હીને નથી રીકું એવું વચ.

અતે ખીમ્બ એ છે અહુન.

રાખમલ

અહુનનીય [સં. અ (નદિ) + હન (માર્ગ) + આનીય (એક)] વિ. મારવા જેવું નદિ જેવું; નાચ નદિ કરવા જેવું.

અહુન [સં.] જી. ઉપા; સવાર.

અહુનાલુ જ. (અ. મુ.) બેધાલુ; નિશાની.

તમ ધરી હો તિહાંથી અહુ,

હરી અહુનાલુ તિહાં જલે ખમ.

દર્શનવિભવ

અહુનિશિ ૧. જી. રોજનીશી; દરરોજના કામની નોંધપોથી.

૨. [સં. અહન (દિવસ) + નિશા (રાત્રિ)] જ. રાત્રિવસ; હમેશાં; નિશા; રોજ. વધ વધ અહુનિશિ મિતે તેહ.

સામ

અહુનિશિ લુઓ અહુનિશિ.

અહુનીસી લુઓ અહુનિશિ.

અહુ-પુખ [સં. અહન (દિવસ) + પુખ (ફૂલ)] જ. અપોરિયાનું પુ. તેના એક એમાસમાં ૭ ફૂલ ઊંચા થાય છે. ઘણીઓ લાંબી, ઊંબી અને ખાતળા, જન નાનાં અને ખરસદ, તમા પુલ સહેલ અથવા મુલાળી ક્રમવામાં થાય છે. તેના ફૂલ અપોરે ખીલવાથી તે અપોરિયો કહેવાય છે.

અહુરક [અ.] પું. દીકરીનો વંશ.

અહુગાજ [અ. હળીજ (ગિર)નું અહુગાજ] પું. જ. જ. મિતો.

અહુનું વિ. (માન) અહુ; યુરોહ; કહ્યુ.

અહુગાજ [અ.] વિ. મિત; વજાનું.

અહુમ ૧. [સં. અહમ (હ)] પું. અહમર; અભિમાન; નર્વ; અમરી; ફૂલ.

૨. પું. (સંમીત) નવા શુદ્ધ સ્વર તમા ક્રેમળ માધારણનો સંમીતનો એક બેઠ.

૩. જ. હું; ખેલવા પુરુષ સર્વગમનું ખેલો વિજિતનું એકવચન.

અહુમક ૧. પું. મપેડો.

૨. [અ. અહક (મૂર્ખ)] પું. મૂર્ખો.

૩. વિ. નાશન; મૂર્ખ; કમજબ.

અહમક બનવનું = (૧) આંખમાં ધૂળ

નાખવી. (૨) છેતરવું. (૩) મૂર્ખ બનાવવું;

ચરકરી કરવી.

અહુમકમલ [અ. અહક (મૂર્ખ)] જ. મૂર્ખાઈ.

અહુમકાઈ [અહક (મૂર્ખ) + આઈ (નામ બાવનાર પ્રત્યય)] જી. મૂર્ખતા; બેવકૂફો.

અહુમકાના ૧. [અ. અહક (મૂર્ખ)] પું. મહેસબ ઉપરાવનાર કે છબરદારની મહેસબ કે મહેસબતને લીધે થતો દંડ.

૨. જ. મૂર્ખાઈપૂર્વક.

અહુમકામલ [અ. અહક (મૂર્ખ)] જ. મૂર્ખાઈ.

અહુમકી [અ. અહક (મૂર્ખ)] જી. મૂર્ખાઈ.

અહુમમિકા [સં. અહમ (હ) + અમ (આમળ) + મિકા (વાળું) + અ (નારી-વતિને પ્રત્યય)] જી. સરસાઈ; સ્પર્ધા.

અહુમક ૧. જ. મહમક અને બીજાઓનું નામ. અહમક મહમક = હોઈને છેતરવા એકલા થયેલ બે જણ.

૨. [અ.] વિ. સ્તુતિને આપક; પૂજક; સૌથી અથવા વધારે પ્રશંસનીય.

અહુમકપુર લુઓ અહુમકાના.

અહુમકસાવીર પું. સાવીર ચિત્તી પંથનો સ્થાપક એક ખુસલમાની સંત.

અહુમકાળાક ૧. [અહમક (એ નામને પાસાહ) + આળાક (સ્વયં બતાવનાર પ્રત્યય)] જ. અમલસદ હહેર. અહમકાળાકે વસાવેલું હોવાથી તે અહમકાળાક કે અમલસદ કહેવાય છે.

૨. જ. કમજબનું એક હહેર. તેને અહમકનમર પણ કહે છે.

અહુમકાવાક લુઓ અહમકાના.

અહુમકિયા પું. એ નામનો એક ખુસલમાની પંથ.

અહુમકી ૧. પું. રીપુ સુલતાન અને અહમક-હાહના વખતનો એ નામનો સોનાનો સિંછો.

૨. વિ. અહમકનું.

અહુમકમિ [સં. અહમ (હ) + મિ (વિચાર)] જી. સ્વાર્થ.

અહુમક ૧. [અ.] વિ. જંગલી.

૨. વિ. રાતું.

૩. વિ. સોનેરી.

અહુમકરિમત [સં. અહમ (હ) + અરિમત (અભિમાન)] જી. પોતાપણનું બાન; અદમસંવેદન; 'સેલ-કો-સ્વમનેસ'.

અહુમકમિકા ૧. [સં. અહમ (હ) + અહમ (હ) + મિકા (વાળું) + અ (નારી-વતિને પ્રત્યય)] જી. પોતાને સૌથી અધિકાર આપવાની આખના; ફૂજવું; હું પહેલો, હું પહેલો, હું પહેલો એવી ભાવના.

૩. પુ. પંચાંગ પ્રમાણે અહર મધ્યભાગ અહર-
વાનું સ્થાપન.

૪. પુ. માસ; મહિનો.

અહર્નિશ ૧. [સં. અ (નહિ) + હ (હેતુ)
+ તત્ત્વ (એક)] વિ. અંદરી ન સમ્યક એતુ;
અદરણીય.

૨. વિ. ભર્ષ જવાપ નહિ તેતુ.

અહર્નિશ ૧. [સં. અહન (દિવસ) + દિવ
(દહાડો)] વિ. ક્ષયમનું રોજનું.

૨. જ. હમેશાં; હરોજ.

અહર્નિશી [અહન (દિવસ) + ધણી (ખરિ)]
પુ. સૂર્ય. જુઓ અહર્નિશ.

અમર ન થાય અહર્નિશી.

અહર્નિશ ૧. પુ. આશાનો હોઠ તેનાં ફૂલ
મામ સૂરના તેજમાં ખીલે છે, તેથી તે
અહર્નિશ કહેવાય છે.

૨. [સં. અહન (દિવસ) + નાશ (નાશ)]
પુ. સૂર્ય. દિવસ તેનાથી જાય છે તેથી તે
અહર્નિશ કહેવાય છે.

અહર્નિશ ૧. જ. નિરંતર; હમેશાં નિત્ય સદા.
૨. [સં. અહન (દહાડો) + નિશા (યાવ)]
જ. રાત્રિદિવસ; દિવરાત.

અહર્નિશ જુઓ અહર્નિશ.

અહર્નિશ ૧. પુ. આશાનો હોઠ તેનાં ફૂલ
સૂરના તેજમાં ખીલતાં હોવાથી તે અહર્નિશ
કહેવાય છે.

૨. પુ. બાદરવો માસ.

૩. પુ. સિવ.

૪. [સં. અહન (દિવસ) + ખતિ (નાશ)]
પુ. સૂર્ય.

અહર્નિશાસ પુ. બાદરવો મહિનો.

અહર્નિશાસ ૧. પુ. આશાનો હોઠ.

૨. [સં. અહન (દિવસ) + ખાંધવ (વાઈ)]
પુ. સુરજ.

અહર્નિશી ૧. પુ. આશાનો હોઠ તેનાં ફૂલ
સૂરના તેજમાં ખીલતાં હોવાથી તે અહર્નિશી
કહેવાય છે.

૨. [સં. અહન (દિવસ) + મણિ (જા)]
પુ. સૂર્ય.

અહર્નિશાસ પડી તરી અહર્નિશી તે પ્રગટે છે.

સાહજીવ

અહર્નિશ [સં. અહન (દિવસ) + મુખ
(મુખાલ)] જ. પ્રાતઃકાળ; સવાર; પ્રભાત;
મગસનું.

અહર્નિશ જ. (વેદ) નહર પદાર્થ ખેંચી
કાઠવાનું કાઠ.

અહર્નિશ ૧. [સં. અ (નહિ) + હર્ષ
(આનંદ)] પુ. વ્યનંદનો અભાવ કુઃખ;
વિપાદ.

૨. પુ. કુઃખી; આનંદ વિનાનું; શોકમ.

અહર્નિશ [સં. અ (નહિ) + હર્ષ (આનંદ)
+ ઘ (આપણું)] વિ. આનંદ ન આપનારે.

અહર્નિશ ૧. [સં. અ (નહિ) + હર્ષિત
(આનંદ પામેલું)] વિ. આનંદ નહિ પામેલું.

૨. વિ. કુઃખી; દિલગીર.

અહર્નિશ [સં. અહરહ; અહન (દિવસ) +
અહન (દિવસ)] જ. હરોજ; પ્રતિદિન;
નિત્ય; હમેશાં.

અહર્નિશ ૧. [અ.] પુ. કુરુજવન.

૨. પુ. કોઈ જગ કુરુજ, કોઈ ધંધા કે
જગ્યાનો માણસ.

૩. પુ. જનસમાજ; જનતા; લોક.

૪. પુ. સખસ; માણસ; અગ્રિ.

૫. પુ. હામકરો; એપિયો; કાસક.

૬. વિ. સાથે સંગમ કરાવતું; વાળું.

અહર્નિશ ૧. [અ. અહર (માણસ) + હા.
હાર (કામ)] પુ. અમલદાર; અધિકારી.

૨. પુ. કામ કરનાર પુરુષ; કર્મકર્તા.

૩. પુ. સુખાસ્તો; નોર; માન.

અહર્નિશી [અ. અહર (એપિયો) + હા.
હાર (કામ)] પુ. મજૂર; એપિયો.

અહર્નિશ [હા.] પુ. મુખમાન અમલ
નોંધનાર તથા રાખનાર, અદાલતના કુકમ
પ્રમાણે કુકમનામાં કરી આપનાર તથા ફેસલો
થવા બાદ મુખમાન અમલ હાતરમાં દાખલ
કરનાર અમલદાર.

અહર્નિશ [સં. અહરહ] જ. એનાં સુખ;
આનંદ.

અહર્નિશ ૧. [અ. અહર (વાળું) + ધત
(બાવળાવડ વાળો પ્રત્યય)] જો. કમળો;
મહિની.

૨. છો. લાખમત.

અહર્નિશા [અ.] જો. સો; પની.

સરાએ અહર્નિશા = સોનો ઓરો.

અહર્નિશાસ [અ. અહર (વાળું) + અહર
(અહર)] વિ. કમળું.

અહર્નિશાસ [અ. અહર (માણસ) +
ધ (ડું) + અહરહ (પુરુષ)] પુ. ખુશનો
નંદો; સાધુ પુરુષ; એવિયો એટલે ઉદાર
દિલનો માણસ.

અહર્નિશાસ [અ. અહર (વાળું) + ધમ
(નિશ)] વિ. વેતનિક.

અહર્નિશાસ [અ. અહર (વાળું) + ધમ
(ધમક)] વિ. ઉદાર; સખી.

અહર્નિશાસ ૧. [અ. અહર (માણસ) +
ધ (ડું) + હા. હમ (એપિયો)] પુ. મુખકી
અધિકારી.

૨. પુ. વિદ્વાન પુરુષ; સાદર જનવાલેલ
માણસ; બહેલ જણ.

૩. પુ. સનહી નોહરી માટેની પરીક્ષા ખસાર
કરનાર પુરુષ.

અહર્નિશાસ ૧. [અ. અહર (માણસ) +
ધ (ડું) + હા. હાર (કામ)] પુ. અમલદાર
સત્પત્રિકારી.

૨. પુ. આક્રિયો

૩. પુ. કમળ.

અહર્નિશાસ ૧. [અ. અહર (લોક) +
ધ (ડું) + કિતાબ (પુસ્તક)] પુ. પુસ્તકમાં
દર્શિલ થમને અનુસરનાર પુરુષ. મુસલમાન
લોકો વદ્દી અને ધિસ્તીને અહર્નિશાસ માને
છે, જ્યારે હિંદુઓને અર્તિજનક મને છે.

૨. પુ. વિદ્વાન પુરુષ; પંડિત.

અહર્નિશાસ ૧. [અ. અહર (માણસ) +
ધ (ડું) + હા. ખાન (યાર)] પુ. કુરુખી
જન.

૨. જ. ધરનો સેક કે સેકાણી.

અહર્નિશાસ ૧. [અ.] વિ. આનંદ; હસમુખ.
૨. વિ. કમળ; મેલું.

૩. વિ. બોળું; નિર્દોષ.

અહર્નિશાસ (અહર્નિશાસ) [અ. અહર
(માણસ) + ધ (ડું) + હા. અપાન (બાપ)]
પુ. બાપમાં કુલ પુરુષ; બાપનિષ્ઠાત.

અહર્નિશાસ (અહર્નિશાસ) [અ. અહર
(લોક) + ધ (ડું) + અપાન (સખ)]
જ. જ. વ. વખતને અનુસરીને અહરનાર લોકો.

અહર્નિશાસીન (અહર્નિશાસીન) [અ. અહર
(લોક) + ધ (ડું) + અપીન (પુખી)]
જ. પુખી પર વસનાર માણસ.

અહર્નિશાસીક [અ. અહર (લોક) + ધ
(ડું) + તરીક (પર્થ)] જ. મહમદ પેગંબર-
ની આજ્ઞા મનનાર માણસ.

અહર્નિશાસીક [અ. અહર (વાળું) + તાળા
(વાંક)] વિ. બકત; ધરપરવાળુ.

અહર્નિશાસીક [અ. અહર (વાળું) + કમ
(કમ)] વિ. સમુલ.

અહર્નિશાસીસ [અ. અહર (લોક) + ધ
(ડું) + અહરિસ (સખ)] જ. સખ;

અહુલેમનસમ [અ. અહલ (માણસ) + મ (તું) + મનસમ (મધ્યમ)] પું. મધ્યમઃ દિવાન.

અહુલેરિયાસત [અ.] પું. વારસ.

અહુલેરોઝમાર (અહુલેરોઝમાર) [અ. અહલ (વાહુ) + રોઝમાર (ફુનિયા)] વિ. અહુલરી.

અહુલેસશ ૧. [અ. અહલ (લોક) + મ (તું) + સશ (પવિત્ર)] જ. પવિત્ર માણસ.
૨. [અ. અહલ (લોક) + મ (તું) + સશ (વિવાસ)] જ. અભિભારી માણસ.
૩. જ. સુરી.

અહુલેમુજત [અ. અહલ (અસમાન) + મ (તું) + મુજત (સ્થાન)] પું. સુની મુસલમાન, કેમકે તે રસનાં ફરમાનોને માને છે.

અહુલોઅવાલ [અ. અહલ (લોક) + હ. વ (અને) + અ. અવાલ (લોક)] પું. જ. કુટુંબનું માણસ; આમજન.

અહુલ ૧. પું. એ નામનો દેસ.

૨. [સં. અ (નહિ) + હલ (બેઠું) + વ (એક)] વિ. બેઠી સ્થાન નહિ એવું.
૩. વિ. બેઠાં વિનાનું.

અહુલયા ૧. સ્ત્રી. એ નામની અપ્સર.

૨. [સં. અ (નહિ) + હલ (બેઠું) + વ (એક) + આ (નાનીભતિએ પ્રભુ)] સ્ત્રી. બેઠી ન સ્થાન એવી અમીન; પાતર અમીન; ખરાનો.

૩. સ્ત્રી. ચૈતમ કાવિની સ્ત્રી; પાંચ મહાસતી- માંની એ નામની એક. તે સમ્રાટની ધણી જ શૌર્યવાળી માનસ કન્યા હતી. એને પરણવાને દેવો મહોમહિ લાગ્યા હતા. એ બોર્ષ લગાએ હતું કે એ બોર્ષ એક દિવસમાં પૃથ્વીની પ્રદક્ષિણ કરી આવે તેને તે પરણશે. માથ પૃથ્વીનો અત્યાર મનાતી હોવાથી ચૈતમ કાવિએ ગણ વાર આવની પ્રદક્ષિણ કરી અને તેને પરણ્યા. દેવોનો શબ્દ ઉદ્ધ તેના ઉપર મોહી પડ્યો હતો તેથી ચૈતમનું ૧૫ વર્ષ તેણે અહમનું સિયળ બંધ કર્યું. કાવિએ આથી ઉદ્ધને શાપ આપ્યો કે તારે શરીરે હજાર ચોરિ આપસનાં કાયાં પાશે અને તું નપુંસક થઈ હમેશ કામથી નવા કરીશ. ઉદ્ધ તરફથી વેતાએ રતુતિ કરી તારે ચૈતમે ઉશ્પ કાંઈ કે કાયાંની જગ્યાએ હજાર આંખ થશે. એથી એનું નામ સહસ્રાંશ પડ્યું. અહમને ચૈતમે સિલા થઈ અવનો શાપ આપ્યો. પરંતુ ખરી હકીકત અહુવાથી અને અહમની અહુલથી શાપનું નિસરણ એમ હતું કે રામ જ્યારે વનમાં આવ્યો

તે તેમનો પત્ની તને અહીં તારે પાછી તું સોપાણને પામીશ એ પ્રભાણે ગણ પાછી ચૈતમ અને અહમને કાયાં વર્ષ સુખ બોમનું હતું.

૪. [સં. અહન (દિવસ) + લી (જમ પામતું)] સ્ત્રી. રતિ, કેમકે દિવસ ઉત્તર થતાં તે જમ પામે છે.

૫. સ્ત્રી. (પુરુષ) સોમવદી પુરુષમાં જન્મેલા વિદ્યાશ રાજાને મેનસ અપ્સરાથી અવતરેલ બોહામાની કન્યા.

અહુલયામાર ૧. [સં. અહમ (ચૈતમ કાવિની સ્ત્રી) + માર (પાછી સૌ સારે પ્રોતિ કરનાર)] પું. ઉદ્ધ દેવોનો સબ્દ તેણે ચૈતમની સ્ત્રી અહમનું સિયળબંધ કર્યું હતું. જુઓ અહમયા ૩.

૨. [સં. અહમ (પાતિ) + અ (જમ મળે)] પું. સર્વ, કેમકે તે રાત્રિનો જમ કરનાર છે.

અહુલયાદુઃખહારી [સં. અહમ (ચૈતમ કાવિની સ્ત્રી) + દુઃખ (પીડા) + હારિન (હરનાર)] પું. અહમના દુઃખને હરનાર પુરુષોત્તમનાં હજાર નામ માટેનું એક.

અહુલયાનેદન [સં. અહમ (ચૈતમની સ્ત્રી) + નેદન (લોક)] પું. ચૈતમ અને અહમ- નો દીકરો સ્થાનક. તે જન્મનો પુરોહિત હતો.

અહુલયામાર્ધ સ્ત્રી. ઉદ્ધેના સબ્દ અહમનાર સ્ત્રી સ્વરૂપ દીકરા અંડાવની સ્ત્રી. તે ઉદ્ધેની રક્ષી હતી. અંડાવના મોત પછી સબ્દનો નામો મરનાર તે અહમની હતી. તે હોસિયાર, છદ્ધિયાળી અને ધર્મિષ્ઠ હતી.

અહુલયાહલ [સં. અહમ (ચૈતમની સ્ત્રી) + હલ (સતેવર)] જ. અહમનારતમાં અહુલેલું ચૈતમ કાવિના આજમ પાસેનું એ નામનું તીર્થ.

અહુલહુ જ. એક અતનું સ્ત્રી.

ઉત્તર અંતર આમજીય, અત્તર અંતર અહલહુ. રેવંતિરિસમુ

અહુલનીય [સં. અ (નહિ) + હલનીય (લોમન બેઠું)] વિ. હોમવા મટે અપોમ.

અહુલા ૧. પું. મમજાન કરનાર.

૨. પું. જનાવ; ધરના.

૩. પું. વર્ણન; દર્શન; જાન.

૪. [અ. હલ (સિધ્ધિ) નું અહુલમન] પું. સિધ્ધિ; દસા; અરસા; હાલત.

૧. અહવાલ પૂરવો = (૧) તત્ત્વનીજ અવવા તપાસ કરવી. (૨) તત્ત્વિતનાં અવર મહત્ત્વ.

૨. અહવાલ અત્તરવો = સિધ્ધિ અવવા હકીકત અહુલની.

અહુલાસપુર્ણ [અ. અહવાલ (સિધ્ધિ) + હા. પુર્ણ (પુર્ણિદન એટલે પૂરવું અહવાલ)] જ. તત્ત્વિતનાં અવર કાલવા અવનાર માણસ. અહુલાસપુર્ણનું જુઓ અહવાલપુર્ણ.

અહુલાસપુર્ણી [અ. અહવાલ (સિધ્ધિ) + હા. પુર્ણ (પુર્ણિદન એટલે પૂરવું અહવાલ) + ઈ (બાવવાનાં નામને પ્રભુ)] સ્ત્રી. તત્ત્વિતનાં સમામારની પૂજ્યાઇ.

અહુલ જુઓ અહવનીય.

અહુલમ ૧. પું. આજમ આપેલ પુરુષ.

૨. [અ. હલમ (રસાલો) નું અહુલમન] પું. નોહરમાર.

૩. પું. જ. જ. નોહરીનો ખોવાક નહિ પહેરેલ હાંધારમંથ સિપાઈ; પસાવતો.

અહુલમઅગીર [અ. અહમ (સિપાઈ) + હા. અગીર (બહિષ્કારીકે મળેલી અમીન)] સ્ત્રી. (દિલી) નોહરીનો ખોવાક નહિ પહેરેલ સિપાઈના ખજાર ચાલવા માટે મહેસલી બિખ- નો અલગ રાખેલો અમુક ભાગ; ખજાત.

અહુલમદ્દતર [અ. અહમ (સિપાઈ) + દ્દતર (પગ)] જ. હાકરી માણસોનું હાકરી- પગ.

અહુલમદ્દતરદાર [અ. અહમ (સિપાઈ) + હા. દ્દતરદાર (ઘડી કામ કમાવાનોને ઘડી અમલદાર)] પું. (દિલી) નોહરીને અંમે પહેરનાં કપાં નહિ પહેરનાર સિપાઈના ખજારનો હિસાબ રાખનાર અમલદાર; હલમ- કમનીય; અહમદાર.

અહુલમદ્દતર જુઓ અહમદ્દતરદાર.

અહુલમસિબેલી [અ. અહમ (સિપાઈ) + હા. સર્બેલી (અધિકાર)] જ. (દિલી) હાંધારમંથ સિપાઈનું સ્થાનિક અધિકાર.

અહુસન [અ. હમન (મુદર) નું મેલવાયક ૧૫] વિ. સૌથી મુંઝર; ઉત્કૃષ્ટ.

અહસન અહલાકુ = ખુદા મહેરબાની રાખે.

અહુસન ૧. [અ. હસન (તે મુંઝર હતો)] જ. આભાર; ઉપકાર.

૨. જ. કૃતગતા; ઉપકારની કદર કરવાપર્યું.

૩. જ. કૃપા; અનુમતિ.

અહુસનમંદ ૧. [અ. અહસન (ઉપકાર) + હા. મંદ (વાહુ)] વિ. ઉપકારવાળું; આભારી.

૨. વિ. કૃપા; ઉપકારની કદર કરનાર.

૩. વિ. કૃપાવંત; અનુમતી.

અહુરેકર ૧. પું. આક્રમનો એક. તેનાં પૂલ સર્વનંદ તેમજ અધિકાર હોવાથી તે અહુરેકર કહેવાય છે.

અમરવટ્ટોમંત્ર
અમરવટ્ટોમંત્ર

૨. [સં. અમર (વિવર) + ટ (સર્વ)]
પું. સર્વ.

અમરવટ્ટ [સં. અ (નહિ) + વટ્ટ (હાથ)]
વિ. હાથ ન હોય એવું; હાથ વગરનું.

અમરવટ્ટિ ૧. પું. આકાશનો પ્રોક. તેનાં ૧૫
સૂર્યના તેજમાં ખીલતાં હોવાથી તે અમરવટ્ટિ
કહેવાય છે.

૨. પું. શિવ.

૩. [સં. અમર (વિવર) + વટ્ટિ (ધણી)]
પું. સર્વ.

અમરવટ્ટ ૧. વ. (કૌન) એ નામનું નરક.
૨. [સં.] જ. અમ, કુ:અ, શોક, દયા,
આશર્વ કે સમોધન સુચકો એક શબ્દ.
અમરવટ્ટ! હાલથી અમરવટ્ટ વિચારી જુઓ.
૧૫૫૫ ૪ કુ:અમર દયા આ જુઓ.
મીત્તોવિર

અમરવટ્ટ લુઓ અમરવટ્ટ.

અમરવટ્ટ લુઓ અમરવટ્ટ.

અમરવટ્ટ લુઓ અમરવટ્ટ.

અમરવટ્ટ (અમર) વિ. સમ્યા વિનાનું; સારું;
શ્વાત પગા વગરનું. આ શબ્દ અસાનું
માત્ર ૧૫ છે.

અમર ૧. પું. (સંમીત) અથા શુદ્ધ સ્વર તથા
કોમળ આંધારવાળો સંમીતનો એક એક.

૨. [સં. અમર] જ. હૃષ્ઠ; અભિમાન;
મર્વ; અહંકાર.

૩. ઇ. હૃ.

અહં અભ્યારિય = હું પોતે જાણ છું; જીવ
આત્માનું બેરહિતશ્વ.

૪. [હિ.] જ. ના; નહિ.

અમરવટ્ટેભ [સં. અહં (મર્વ) + વટ્ટેભ
(મમ)] જ. અમરવટ્ટેભું અમ.

અમરવટ્ટી [સં. અહં (હ) + વટ્ટી (અમાર)]
પું. હું કાર્તા હું એવો ભાવ; કાર્તાનું અભિમાન.

અમરવટ્ટવ્યુક્તિ [સં. અહં (હ) + વટ્ટી
(અમાર) + વ્ય (વ્ય) + વ્યુક્તિ (સમજ)]
જી. હું કરનાર હું એવી સમજ.

અમરવટ્ટમ લુઓ અમરવટ્ટમી.

અમરવટ્ટમ્યા [સં. અહં (હ) + અમર
(પ્રેમ)] જી. ખેતા મારેનો પ્રેમ આત્મ-
પ્રિયતા.

અમરવટ્ટમી [સં. અહં (હ) + અમિત
(માહત્તર)] વિ. આત્મપ્રેમી; ખેતાને આહવાઈ.

અમરવટ્ટ ૧. [સં. અહં (અભિમાન) + ટ
(સર્વ)] પું. અભિમાન; હૃષ્ઠ; મર્વ; અમરવટ્ટી.

સંતોષ દર્શ અહંકાર મર મર્વ સમજ અભિમાન
માન શાંધિત કુંવરીનું કરવ સમજ અમરવટ્ટ-
પિત્તવ્યુક્તિ

૨. પું. આહ સ્વભાવિક સુખ મહેનો એક
લુઓ અમરવટ્ટી.

૩. પું. ઉચ્ચથી હું લુઓ નથી અને હું જ
સમજું છું હું એવી સમજ.

૪. પું. (પિત્ત) એક વિષયભૂતિ અત્ત-
મેજ હંક. તેમાં ૫૬ ગુરુ અને ૪૪ અપુ
મળી ૧૦૦ વર્ણ હોય છે. તે વદ્યથી અપ્સનો
એક બેઠ છે.

૫. પું. ચિત્તી એક વૃત્તિ; અસ્થિતા; પોતા-
પણનું જાન.

૬. પું. (તારિક) ક્ષીણ મહિનું એ નામનું
ચોરનું તત્ત્વ. લુઓ અમરવટ્ટ.

૭. પું. દમામ; પિત્તવ્ય.

૮. [સં. અમર (હ) + વટ્ટ (અમાર)]
પું. (વેદાંત) મમત્વ; હું હું અને મારું છે એ
જાતની જાવના. એમ કહેવાય છે કે હિરણ્ય-
મર્ચમાં રહેલી વિશેષ સ્થિતિથી તમોગુણના
વધારાને લીધે અહંકાર નામની સ્થૂળ સ્થિતિ
ઉત્પન્ન થયેલી છે.

૯. પું. (સાંખ્ય) મહત્ત્વમંથી ઉત્પન્ન થયેલ
એક દ્રવ્ય; પ્રતિવિકૃતિ. તેની સાત્ત્વિક અવ-
સ્થાથી પાંચ તાનેદ્રિય પાંચ કર્મેદ્રિય તથા
મનની ઉત્પત્તિ થાય છે. તેની તામસ અવસ્થા-
માં ઉત્પન્ન થતી પાંચ ત-માત્રમંથી અમરવટ્ટ
આકાર, વાયુ, તેજ, બળ અને પૃથ્વીની
ઉત્પત્તિ થાય છે.

૧૦. પું. શિવનું એક નામ.

૧૧. પું. સૂર્યનાં એકસોઅઠ નામ મહિનું એક.
લુઓ સૂર્ય.

અમરવટ્ટોત્ક [સં. અહંકાર (મર્વ) +
વોત્ક (મહા કરનાર)] વિ. અભિમાન
અધ્યાત્માત્મ.

હું જોયું! એ અમરવટ્ટોત્ક મમ ન જુએ.
અમરવટ્ટે જોવાનો

અમરવટ્ટેભ [સં. અહંકાર (મર્વ) + વટ્ટ
(અમારેક)] વિ. અમરવટ્ટી અધ્યમેલ.

અમરવટ્ટવ્યુક્તિ [સં. અહંકાર (મર્વ) +
વ્યુક્તિ (સમજ)] જી. હૃષ્ઠ.

અમરવટ્ટમૂલક [સં. અહંકાર (મર્વ) +
મૂલક (મૂળવર્ણ)] વિ. અભિમાનમાંથી
ઉત્પન્ન થયેલ.

અમરવટ્ટવાન [સં. અહંકાર (મર્વ) + વા
(વાહ)] વિ. અહંકારી; અમરવટ્ટ.

અમરવટ્ટી [સં. અહંકાર (મર્વ) + ઇ
(વાહ)] વિ. અભિમાની; કુમારી; અમરવટ્ટ.

અમરવટ્ટ લુઓ અહંકારી.

અમરવટ્ટિ [સં. અહં (મર્વ) + વટ્ટિ (અમા-
રવટ્ટ)] જી. હૃષ્ઠ; અભિમાન; અહંકાર.

અમરવટ્ટિ તત્ત્વ સમજ્ય કરે,
મા દર્શ વચ્ચ હરિ વડે આદરે. અખો

અમરવટ્ટ લુઓ અમરવટ્ટિ.

અમરવટ્ટે (અહંકાર) પું. (માત્ર) અમર
પાસે રહેલ અમરવટ્ટ વિચારથી અજાણે થતી
મંત્રવ્ય; વિરહની અસર.

અમરવટ્ટ [સં. અહં (હ) + વટ્ટ (સમજ)]
પું. (ચોર) જાતને પોતાની સાથે એક માની
હું જાણ છું એવી માનતા.

અમરવટ્ટધ્યાન [સં. અહં (હ) + વટ્ટ
(સમજ) + ધ્યાન (વિચાર)] જ. એક
જાતની માનતા. લુઓ અમરવટ્ટ.

અમરવટ્ટોપસન્ન [સં. અહં (હ) + વટ્ટ
(સમજ) + ઉપસન્ન (મન)] જી. એક
જાતની માનતા. લુઓ અમરવટ્ટ.

અમરવટ્ટી [સં. અહં (હ) + મંથી
(માં)] જી. અહંકાર. લુઓ અહંતા.

અમરવટ્ટ ૧. [સં. અહં (અભિમાન) + ત્ત
(વહ)] જી. અહંકાર; કુમાર; મર્વ; અમર.
મન. વાણી અને કર્મને સ્વાર્થપરાયણ કરવા
એનું નામ અહંતા.

૨. [સં. અહં (હ) + ત્ત (વહ)]
જી. હૃષ્ઠ; મમત્વ; આત્મસ્તુતિ.

અમરવટ્ટનિરોધ [સં. અહંતા (મર્વ) + નિરોધ
(અમાન)] પું. અભિમાનનો નાશ.

અમરવટ્ટમમત્ત [સં. અહંતા (હૃષ્ઠ) + મમતા
(મારાવટ્ટ)] જી. હૃષ્ઠને મારાવટ્ટ.

અમરવટ્ટવાહ ૧. [સં. અહંતા (હૃષ્ઠ) + વાહ
(વાહ)] પું. અહંકારથી બરેથી વાણી.

૨. [સં. અહં (હ) + ત્ત (વહ) + વાહ
(વાહ)] પું. હૃષ્ઠ.

અમરવટ્ટવાહી [સં. અહંતા (મર્વ) + વાહ
(વાહ) + વાહ (વાહ)] વિ. કુમારી; અધિ;
અહંકારી; અમરવટ્ટ.

અમરવટ્ટ [સં. અ (નહિ) + વટ્ટ (વાહ) +
ત્ત (વહ)] વિ. વેરીથી થયું ન હોયી અમા
તેમ જ્યોતિષ; વેદમાં વપરાયેલું શબ્દ એક
વિશેષજ.

અમરવટ્ટ [સં. અહં (હ) + ત્ત (વહ)]
જ. અહંકાર. લુઓ અહંતા.

અમરવટ્ટવર્ધક [સં. અહંતા (મર્વ) + વર્ધક
(વધાવનાર)] વિ. અભિમાનમાં વધારો કરનાર.

અહુપજ [અહ (અભિમાન) + પજ (નામ
ભાવનાર પ્રલય)] જ. મર્વ; મમરી; હુપજ;
અભિમાન.

અહુપાજું લુખો અહુપજ.

અહુપતિ પુ. (પુરુષ) સોમવશી સંજ્ઞિત
રાજાનો એ નામનો દીકરો. એના કુળનું નામ
રોદાસ હતું.

અહુપક [સં. અહ (મર્વ) + પક (જન્મ)]
જ. હુપજ; અભિમાન; અહતા.

અહુપૂર્વ [સં. અહ (હ) + પૂર્વ (પહેલું)]
જિ. પહેલા આવવાની પ્રજ્ઞાવાળું; સ્વર્ણ
કરવાવાળું.

અહુપ્રવિહ ૧. [સં. અહ (હ) + પૂર્વ
(પહેલું) + હિ (વાહ) + આ (નારીભવિતો
પ્રલય)] જી. ઉત્સાહથી ચોદાનું આમળ
વધવું તે.

૨. જો. ખોટી બઝાર્હ; રીખી.

૩. જી. સોથી આમળ પાવા મરે કરવામાં
આવતી ઉતાવળ.

૪. જી. હરીદાર્હ; સ્વર્ણ.

અહુપ્રત્યય [સં. અહ (અભિમાન) + પ્રત્યય
(ખિયાલ)] પું. અહંકાર; મુખાન; મર્વ.

અહુપ્રથમિકા [સં. અહ (હ) + પ્રથમ
(પહેલું) + હિ (વાહ) + આ (નારીભવિતો
પ્રલય)] જો. ઉત્સાહથી ચોદાનું આમળ વધવું
તે. લુખો અહુપ્રવિહ.

અહુપ્રેમ [સં. અહ (હ) + પ્રેમ (પ્રેમ)]
પું. આત્મપ્રિયતા; પોતાસ્નેહ; અહંકારના,
આત્મવ્યક્તિ; પોતાને આહવાપજું; પોતાના
દેહનો મોહ જેમકે, 'સેઈ લવને' માટે અહં-
પ્રેમ સજ્જ વાપરીએ અને એ રોમ જેને
જળમો છે તેને અહંપ્રેમી કહીએ, અહંકાર
કહીએ.

અહુપ્રેમી [સં. અહ (હ) + પ્રેમ (પ્રેમ)]
(સ્નેહ)] જિ. પોતાને આહવાપજું; અહંકારી.

અહુપ્રુહિ [સં. અહ (હ) + પ્રુહિ
(કામ)] જો. આ હું અને આ મારું એવી
સમજણ; અહંતા; અહાન; અવિદ્યા.

અહુભાવ ૧. [સં. અહ (મમરી) + ભાવ
(વાચ્છી)] પું. અભિમાન; અહંતા; મર્વ.

૨. [સં. અહ (હ) + ભાવ (વાચ્છી)]
પું. હુપજ.

અહુભાવપ્રધાન ૧. [સં. અહ (મમરી)
+ ભાવ (વાચ્છી) + પ્રધાન (મુખ્ય)]
જિ. અહંકારથી ભરેલું.

૨. જિ. એક જ માણસને બાકુ પડે એવું;
અભિમાન.

અહુભાવી [સં. અહ (મર્વ) + ભાવ
(વાચ્છી) + ઇન્ (વાહ)] જિ. અહંકારી;
મર્વિહ; અભિમાની; મમર.

અહુમતિ ૧. [સં. અહ (મર્વ) + મતિ
(હિ)] જો. અહંકાર; હુપજ; આપવાર્હ.

૨. જો. અહંકાર; અવિદ્યા; અહાન.

૩. જિ. અભિમાની; મમર.

અહુમતિ આમળને ન લહે. કનેષર
અહુમક [સં. અહ (હ) + મક (મર્વ)]
પું. અહંકાર.

અહુમન્ય [સં. અહ (હ) + મન્ય
(માનવ)] જિ. અહંકારી; મર્વિહ.

અહુમન્યતા [સં. અહ (હ) + મન્ય
(માનવ) + તા (પજ)] જો. અભિમાન;
મર્વ.

અહુમમ [સં. અહ (હ) + મમ (મર્વ)]
જ. અભિમાન; મર્વ.

કરિષ્ઠ કાવાનું અહુમમ મતિ લાગશે.
સાત્તિક ગુણિ વાપરશે. વિચલ્યોતિ

અહુમમલ [સં. અહ (હ) + મમ (મર્વ)
+ લ (પજ)] જો. અહંકાર. લુખો અહં-
મમલ.

અહુમમલ [સં. અહ (હ) + મમ
(મર્વ) + તા (પજ)] જો. અહંકાર અને
મારાપજું. દેવના છે કે અવધાને હોવાથી
મુક્ત રહેવા માટે જોમલ જોમના જોમની
અહમમલ દૂરી જવી જોઈએ.

અહુમમલ [સં. અહ (હ) + મમ (મર્વ)
+ લ (પજ)] જ. અહંમમલ.

અહુમનિ પું. (પુરુષ) સોમવશી મિત્રકુટી
દીકરી વરામને પેટે મનેસો સખાતિનો દીકરો.
કુતીરની દીકરી બાનુમતિને તે પદવો હતો.

અહુરોમ [સં. અહ (મર્વ) + રોમ
(રાદ)] પું. અભિમાન રૂપી દરદ.

મૂળને અહુરોમ નથી મળ્યો.
તેમાં સિદ્ધિથી ભરમ જ લાગ્યો. અખો

અહુવાહ ૧. [સં. અહ (અભિમાન) + વાહ
(જોવાનું તે)] પું. અહંકાર; રીખી; બઝાર્હ.

૨. [સં. અહ (હ) + વાહ (મવ)]
પું. આત્મવાદ; અહંતાનું અસ્તિત્વ સ્વીકારનાર
વાદ.

અહુવાદી ૧. [સં. અહ (મર્વ) + વાદિન
(જોવાનું)] જિ. અહંકારી; મર્મી.

૨. [સં. અહ (હ) + વાદ (મવ) +
ઇન્ (વાહ)] જિ. આત્મવાદી સ્વચ્છી.

અહુવિત્તિવેશ [સં. અહ (હ) + વિત્તિ
(કામ) + વેશ (નવવા ચોચ)] જિ. 'હું'ના

તાન વડે નવવા ચોચ; 'હું' સજ્જ અર્થ
રૂપ. જેમકે, આમ અહુવિત્તિવેશ છે.

અહુવૃત્તિ [સં. અહ (મર્વ) + વૃત્તિ
(ભવ)] જી. અહંકાર; અભિમાન; હુપક.

અહુસત્તાવાહ [અહ (હ) + સત્તા (અમલ)
+ વાહ (મવ)] પું. અપખુદિ સર્વસત્તા
સ્વધીન એવો મત; 'ઓરોક્સી'.

અહુસત્તાવાદી [અહ (હ) + સત્તા
(અમલ) + વાહ (મવ) + ઇન્ (વાહ)]
જિ. અપખુદીમાં માનવાર; એકુમી અવાવનાર.

અહુસહ જ. (મામ) ઈનુમનું; બાકુઅજી.

અહુપતિ ૧. પું. આમળનો હોહ તેના ફલ
સર્વના તેજમાં ખીલતા હોવાથી તે અહુપતિ
કહેવાય છે.

૨. [સં. અહ (રિવસ) + પતિ (મણી)]
પું. સર્વ.

અહુસૌષ ૧. [સં. અહ (રિવસ) + સૌષ
(બાળીનો વામ)] પું. સાંજ.

૨. પું. સત્તાનો ઉત્તરો રિવસ.

અહુસંવર્તક [સં. અહ (રિવસ) + સ્વ
(સરી રીતે) + વર્તક (વર્તના)] પું. વિષ્ણુના
હાનર નામ મહેનું એક.

સમયસૂચી રિવસને પ્રવર્તનાર હોવાથી તે
અહુસંવર્તક છે. વિષ્ણુસહસ્રનામ

અહુ જ. અમર્વ, ઉત્સાહ, વિરમવ જે પું.જ
જણાવનાર ઉદ્ધાર.

અહુમ જિ. (મરાઠી) ઉપરટપીનું.

અહુમનું (અહુમનું) જ. જિ. (મામ) પજાનું;
જાણનું.

પુલક મોચને હકમાન.

બાકમાં અહુમીને ક્યોમી ર.

જીલોડી સમજવું

અહુદી ૧. પું. સિદ્ધિ કરતાં જરા ઈશ
દરજાનો બઝારો સ્વર્ગ સવાર.

૨. [જ. અહી (એ)] જ. માણસ.

અહુદીસ ૧. [જ. હીસ (ખત) નું અહુ-
વન] જી. હંતમ્હ.

૨. જી. વ. વ. પેનંગર સહેનનાં હરમન.

અહુનત [જ. હોન (તે હવે હવે)]
જી. અપમાન હવાર્હ.

અહુનિમા પું. (પિત્ત) અસંકોર્ષ વર્મને
એ નામનો એક હંદ. તેના પહેલા મરણમાં
તમલ, રમલ, લણ અને ગુરુ મળી ૮ અહુર,
ખીજ મરણમાં જળ, રમલ, લણ અને સુરુ
મળી ૮ અહુર, ગીજ મરણમાં રમલ, જળ,
લણ અને ગુરુ મળી ૮ અહુર અને એથ

અરણ્યમાં જંગલ, રમણ, હાથ અને મુઠ મળી ૮
વસ્તુ હોય છે.

અહાર ૧. [સં. આહાર] પું. ખાવાનું ખાધ
ખાધ; ખોરાકનો જથ્થો.

૨. પું. ખેત; આર; કાંટ.

અહાર અપવો-દેવો = આર અપવો;

ખેત કે કાંટ પાતી.

૩. પું. ખોરાક આહાર.

અહારક વિ. (આમ) નામનું; નિરપયોગી;
[નરયક.

અહારી [સં. આહાર (ખોરાક) + ઇન્
(વત્)] વિ. ખોરાક લેનાર; ખાનર.

એક અહારી = (૧) જમવામાં એક જ વસ્તુ

લેનાર. (૨) કિસ્મત એક વખત જમનાર.

અહારે જ. ખાનર ન પડે એવી રીતે.

અહાર્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + હ (હર્ષ જડ)
+ ય (હાસ)] પું. પર્વત.

૨. વિ. અહાર્યી ન સમય એવું; અનિવાર્ય.

૩. વિ. હા; અજાણ.

૪. વિ. બેઠી ન સતનાર.

૫. વિ. લેવાય નહિ એવું; યોરી ન જવાય
એવું; હર્ષ જડ ન સમય એવું.

અહાર્ય, અસંગીય અને અનુપમ એવા

નિપજાને પું ખાતરીથી ખાધેલા.

૬. વિ. વિચાર; નિમજ્જલાલ.

અહાર્યતા ૧. [સં. અ (નહિ) + હાર્ય (હર્ષ
સમય એવું) + તા (તા)] સ્ત્રી. ખોરાક
સમય નહિ એવી રીતિ.

૨. સ્ત્રી. સહિષ્ણુતામતી; સુરક્ષિતપણું.

અહાર્યી ૧. [અ. અહાર (રામસ) નું અહ-
વચન] પું. વ. વ. રાખસો; માણસો; કોરો.

૨. સ્ત્રી. એક ભતની વેલ. એનાં પાન કાચાં
કે બાફીને જંમવવાથી કોમ્બે કુકાળમાં ખાવામાં
વાપરે છે.

અહાર્યીમવાલી ૧. [અ.] પું. હનુરિયો;
નોકર.

૨. પું. હાલીમવાલી; હાલક દરજ્જાનો માણસ.

૩. વ. વ. વ. મરીય તેમ જ પૈસદાર જવા
હોયો.

અહાર્યેક ૧. પું. ઇશ્વરના નામનો પોદાર;
ઇશ્વર, કેમકે તે અસહ્ય છે.

૨. પું. બીજા મામતી વખતનો ખાખી બાવા-
નો એક પોદાર.

અહાર્યુર્લુ [સં. અહાર્યુર્લુ] જ. (પ્રાકૃત)
ઇશ્વરસાર; જેમ ખેતાને સુખ ઉપજે તેમ.

અહાર્યા [સં. અહાર] જ. અવંગો, હોંટ,
'નવાઈ' કે કુઝા જતાવતો ઉંચાર.

અહાર્યાહાર્યુર્લુ જો અહાર્યા.

અહાર્ય ૧. [હિ. અ (નહિ) + હાર્ય (હર્ષ)
સ્ત્રી. ના; નહિ; હાંકું. બેઠી, કામતી અહાર્ય
ખાવાતી હાં.

૨. [સં. ઇન્ક; પ્રા. ઇન્ક-અહાર્ય] જ. અ
રથને; અહ અમ્યને; અહ ડાહ્યે.

આહાર્યી અધ્યું એ પદ,

તે હું ન ભવે જાં અહાર્ય.

અહિ ૧. [સં.] પું. (અનેતિય) અન્ધેશ
નકુલ ખંચ તારાનું અનેકું નવમું નકુલ
તારીખ ૨ જોમરક લગભગથી ૧૬ જોમરક
સુધીનું એક નકુલ. તેના સ્વામીનું નામ સર્પ
હોવાથી તે અહિ કહેવાય છે.

૨. પું. ખાન; કુતારો; કમ.

૩. પું. (પિત્ત) જ અજાણ અને એક મમલ
મળી ૨૧ અહારનો એક સમય વર્ષમેલ જા.

૪. પું. મુસાદર; પશિક; વડેમાર્ગ.

૫. પું. (અનેતિય) સકુ નામનો નવ મહ
માહેનો એક.

૬. પું. વગાસુર નામનો ફેલ.

૭. પું. રૌપનાય.

૮. પું. સાપ જુજનું એક; વિવધર.

૯. [હિ.] પું. સીમા.

૧૦. પું. સર્પ.

૧૧. સ્ત્રી. ફૂટી; નાહિ.

૧૨. સ્ત્રી. પુત્રી; મદી.

વિવંચન વસ્તુમાં રિચન કારણથી અહિ,
રસ અનંતા બૃહદા નિમિત્ત કલ્પ હવિ હારી.

વિનમ્યમેવ

૧૩. જ. પાણી.

૧૪. જ. રામનમર. રોહિવખંડમાં આવેલ રામ-
નમરનું આ એક જાનું નામ છે. તેને અહિ-
અવ જણાવે છે.

૧૫. જ. વાળુ; મેવ.

૧૬. જ. સીમું.

અહિઅસર [અહિ (હા) + અસર
(અસર)] સ્ત્રી. નામના હંડનું પરિણામ;
સર્પના કટાવાથી થયેલ ફેવાર.

અહિઆપાસ પું. (અરમોસ્ટી) ધર્મ સંનધી
એક નંદી.

અહિક પું. (અનેતિય) કુવ નકુલ.

અહિક્ષેત્ર જ. રોહિવખંડમાં જરેલીની પશિમે
આવેલું રામનમર. જુઓ અહિઅવ ૪.

અહિકા સ્ત્રી. સીમાનું અહ.

અહિકાંત [સં. અહિ (હર્ષ) + કાંત
(પિત્ત)] પું. વાણ. સાપ હવા ઉપર છવતો
મનાય છે, માટે તે અહિકાંત કહેવાય છે.

અહિકુલ [સં. અહિ (હર્ષ) + કુલ
(કુલ)] જ. સર્પનું કુલ.

અહિકુલ-ધાવ [સં. અહિ (હર્ષ) + કુલ
(કુલ) + ધાવ (ધાવ)] પું. સર્પ કુલનું
વળાને બેસવા જેવી વાત. સાપને કુલનું
વળાને બેસતું એ જેમ કુદરતી છે તેમ કોઈ
માખા સ્વાભાવિક જ હોય તેને આ ધાવલો
લાગુ પડે છે. વળી સર્પ જેમ કુલનું લાંબો
અને કુલનાર મોજ ધર્મ ભવ છે, એટલે સ્ને-
હથી વિવિધ અધારે આવે છે, પણ વસ્તુતઃ
તેમાં બેઠ નથી; તેમ જ બેઠ અધ્યાત્મ છર્ણ
વસ્તુતઃ એ અબેદ રહે જ છે, તેને પણ ધાવ
કે વેદાંતમાં આ દર્શાવે છે ધાવ લાગુ પડે છે.

અહિકોશ [સં. અહિ (હર્ષ) + કોશ
(કિચન)] પું. નામની કાંચળી.

અહિક્ષેત્ર પું. એ નામનો એક દેવ.

અહિખેલન [સં. અહિ (હર્ષ) + ખેલન
(ક્રમ)] જ. સાપને રમાવવાની ક્રિયા; સાપ
સાથે કરવામાં આવતી રમત.

અહિમલ્ [સં. અહિ (હર્ષ) + મલ્
(સમૃદ્ધ)] પું. સાપનો જથ્થો.

અહિમંથ સ્ત્રી. નાની નોળવેલ; સાપસત્તની
વેલ.

અહિમ્બ ૧. પું. નામની એક ભત. કહેવાય
છે કે કુવરપણ વાનમરા નામર અહારે પણ
દાતિના નામને અહિમ્બ પદ બોડે છે.

૨. પું. મેહાસિમીનો છોડ.

૩. [સં. અહિ (હા) + અવ (અવ)]
જ. નામની મૂર્તિ ઉપર અમરવામાં આવતું અવ.

૪. [સં. અહિ (હર્ષ) + અવ (અવ)]
જ. રોહિવખંડમાં જરેલીની પશિમ દિશાએ

વીસ માર્ગ દૂર આવેલ રામનમર; રોહિવખંડ
અવલ ઉત્તર પશ્ચિમનું ખાનમર. તેના પહેલા
અદિસાવ પર સર્પે અવ ધર્મું હતું એવી ક્ત-
તવા છે. મહાભારતમાં એને અવતરી અને

સિદ્ધાનેખોમાં અવિજન કહ્યું છે. એને અહિ-
કેવ નામે પણ વર્ણવ્યું છે. જેન મંથોમાં
એને નંમલ નામના દેવનું મુખ્ય સહેર

અવ્યનું છે. નંમલ એ ઉત્તર પશ્ચિમનું બીજું
નામ રોડું એઈએ. દાતિમાં પાછળથી
વેલવેલા નામરવાહાણોના મુખ પુરખ એ

અહિઅવ નમરથી કિતરી આવ્યા હતા.

૫. વિ. નામની એ નામની ભતનું.

અહિઅવ ૧. સ્ત્રી. એ નામનું એક નમર.
જુઓ અહિઅવ ૪.

૨. સ્ત્રી. ખાંડ.

૩. સ્ત્રી. વરિચળીનો છોડ.

अहिमतेष [सं. अ (नदि) + हिम (हि)
+ तेजस (अजराहृ)] पुं. सूत्र. शुभो
अहिमतरः.

અહિમત્યુતિ [સં. અ (નહિ) + ક્રિમ (મરું) + યુતિ (તેજ)] પું. સૂર્ય. સુખો અહિમતર.

અહિમત્યુ ૧. [સં. અહિ (સર્પ) + મત્યુ (કરશે)] પું. નામનો કોપ.

૨. પું. મરત.

૩. વિ. નામના જેવું કોપી.

૪. વિ. કષ્ટવાના સ્વભાવવાળું; વિનાશક.

અહિમરુચિ ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્રિમ (હે) + રુચિ (ડિલ્હ)] પું. અહિમરુચે છે.

૨. પું. સૂર્ય. તેનાં ડિરલુ મરમ છે.

અહિમરોચિ ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્રિમ (હે) + રોચિ (પ્રાપ્ત)] પું. આપ્યાનો છે. તેનાં પૂલ સૂર્યની મરમીમાં ખીલે છે.

૨. પું. ધરત્ય; સૂર્ય.

અહિમર્તની [સં. અહિ (સર્પ) + મર્તન (નાશ કરવા) + ની (વરીઅભિસે પ્રત્ય)] સ્ત્રી. મંપનાપુલીનો વેલો. તેનું મળ સાપનું એ ઉતારવની બદીલુડી મનમ છે.

અહિમાર ૧. [સં. અહિ (રમતુર) + માર (ખાખર)] પું. ઉદ. તેણે રમતુરને માર્યો હતો.

૨. પું. એ નામનો છે; અરિમેદ તેની અલ સર્પનું એ દર કરવાર મનમ છે.

૩. [સં. અહિ (સર્પ) + માર (ખાખર)] પું. પુષ્ક.

૪. પું. મરત.

૫. પું. નોળિયો.

૬. પું. મોર.

અહિમારક [સં. અહિ (રમતુર) + મારક (ખાખર)] પું. ઉદ. સુખો અહિમાર.

અહિમાર્મ [સં. અહિ (સર્પ) + માર્મ (મરું)] પું. સાપના જેવી ચિતિ.

હરિ હરિ વિના અસંધી રહો,

ભારે મન અહિમાર્મ મલો.

સ્વામી

અહિમાલી [સં. અહિ (સર્પ) + માલ (હાર) + લી (વર્ણ)] પું. સિવ. તે સાપની માંજ સામનર મનમ છે.

અહિમાંશુ ૧. [સં. અ (નહિ) + ક્રિમ (હે) + અંશુ (ડિલ્હ)] પું. આપ્યાનો છે. તેનાં પૂલ સૂર્યની મરમીમાં ખીલે છે.

૨. પું. સૂર્ય. તેનાં ડિરલુ મરમ છે.

અહિમુખ ૧. [સં. અહિ (સર્પ) + મુખ (મોઢું)] પું. સાપની કંચળી જેવા ચોદાવાળો થોડો.

૨. વ. એનું મો.

૩. વ. નામના જેવો ચોદવાળું મોઢું.
હરિહરનું એ મોઢું અહિમુખ મદ્યની નિપાત નિરિધર

૪. વિ. સાપના જેવો ચોદવાળું.

અહિમેષ [સં. અહિ (સર્પ) + મેષ (વધ)] પું. સાપ હોમવામાં આવે એવો વધ; સર્પસત્ર.

અહિયાઅહિમયાત ૧. [અ. અહિયા (સ્થળ મરું) + અહિ (નિમજવાત લગતું) + મયાત (મરી મરેલું)] વ. પડાર નામીનો ખેવાલુ કરવાપતું.

૨. વ. મરી મરેલોને ફરી છવડું કરવાની ક્રિયા.

અહિયારી વ. તિરુદમાં જનાપુરથી નેચાંવે ૨૪ માસિ પર આવેલું એક ગ્રામીન ગામ. સાંના અહિયારવાનને ચૈતમામમ કહે છે.

અહિર પું. (વૈક) અર્જુન નામનો અંખનો રોમ. તેમાં અંખના ધોળ લગમ પર સસલાના લોહી જેવું એક દપડું જાય છે. તે મદ્યવા ખીસાકર, હડીનું પાણી અને મધ ભેગું કરી તેનું અંખમાં દીપું નાખવામાં આવે છે.

અહિરાવલુ ૧. પું. એ નામની વનસ્પતિ; ખાદ્યપતું. તેનાં જાન વનનાં સેવ પર તથા લગિર્લ જનાવસમાં વપરાય છે.

૨. પું. સરવલુને એ નામનો આપ્યો.

અહિરિપુ ૧. [સં. અહિ (રમતુર) + રિપુ (દુશ્મન)] પું. ઉદ. તે રમતુરને કવુ હતો.

૨. [સં. અહિ (સર્પ) + રિપુ (દુશ્મન)] પું. કવુ. તેણે પ્રજાજનને નાખ્યો હતો, તેથી તે અહિરિપુ ખલુ કહેવાય છે.

૩. પું. મરત.

૪. પું. નોળિયો.

૫. પું. મોર.

૬. પું. સાપનો કવુ.

અહિરોલી વ. નાસર ખસે આવેલું એક પ્રાચીન ગામ. ત્યાં ચૈતમામમ હોવનું મનમ

અહિર્ભુ ૧. પું. અહિમાર સદમાંનો એ નામનો એક.

૨. પું. (જ્યોતિષ) ઉત્તરાશ્વિન નક્ષત્ર. તેમાં એ તારા છે. તેને દેવતા અહિર્ભુ છે.

૩. પું. એક મુદ્દતે એકલે ભેઈ કામ ત્યાં કરવાનો મુલ વખત.

૪. પું. મંદમ.

૫. પું. વડનો ખાલ અહિ.

૬. [સં. અહિ (સર્પ) + મુખ (મોઢું)] પું. સિવ.

અહિર્ભુઅહિવત્ [સં. અહિર્ભુ (એ દેવ) + વત્ (વેલ)] સ્ત્રી. (જ્યોતિષ) ઉત્તરાશ્વિન

નક્ષત્ર. તેનો દેવતા અહિર્ભુ છે. તેમાં એ તારા છે.

અહિર્ભુઅહિવત્ સુખો અહિર્ભુ.

અહિવત્ ૧. [સં. અહિ (સર્પ) + વત્ (વેલ)] સ્ત્રી. નામરવેલ; લાંબાનનો વેલો.

૨. સ્ત્રી. સીમલા પાસેના પહાડમાં જતી એક વનસ્પતિ; રાસના. તેનાં લાંબાં પાંદડાં નામની ફેલુ જેવાં હોય છે.

અહિવત્ પું. (પિંગળ) તમલુ, સમલુ, જગલુ અને મુરુ મળી ૧૦ અક્ષરનો એક સમલુ વર્ણમેળ હંદ. તે પંક્તિનો એક એક છે.

કેવાવ અહિલા ૬ આ જ મે. અહિવત્

અહિલાક પું. (તિલપ) આપલું આંગળ કાંચાઈનો થોડો

એ હોડો આપલું આંગળ લાંબો હોય તે અહિલાક કહેવાય છે. સમજાવલ

અહિલોક ૧. [સં. અહિ (નામ) + લોક (દુનિયા)] પું. નામલોકની દુનિયા.

મલુ આપીને લાંબો પામ.

અહિલોક રહેલો અહિમામ.

અહિવાતન અપખાલ

૨. [સં. અહિ (નામ) + લોક (દુનિયા)] પું. પુષ્ક.

૧૫૨ જરે સ્ત્રી એસે મુલ સાંલામુ કોપ, ખસોડ પડો નામલોક અહિલોકમહે લોપ.

અહિલોચન [સં. અહિ (સર્પ) + લોચન (અંખ)] પું. ચીપ્ણે સંહાર કરેલો મન-હનવનો સાપના જેવી અંખવાળો દીવો.

અહિલોચન રાખું અવિધાન. અપીલાલ

અહિવર ૧. પું. (પિંગળ) એક અર્પસમ-ભતિ આગમેળ હંદ. તેમાં ૫ મુરુ અને ૩૮ લમુ મળી ૪૩ વર્ણ અને ૪૮ અક્ષર હોય છે.

૨. [સં. અહિ (સર્પ) + વર (વેલ)] પું. મોટો નામ.

અહિવર્ણ [સં. અહિ (સર્પ) + વર્ણ (અવાન)] વ. સાપ સર્પની લગિર્લ.

અહિવર્ણ પું. અહિમાર સદમાંનો એ નામનો એક.

અહિવલ્લરી [સં. અહિ (સર્પ) + વલ્લરી (વેલો)] સ્ત્રી. નામરવેલ; નામવલ્લી. લાંબુલ પિં અહિવલ્લરી, કિલ્લ જામંજા પામ, નવખાલી અહિવાલી અતિ, હેલ જતી મન આમ. પિંગળામી

અહિવલ્લી [સં. અહિ (સર્પ) + વલ્લી (વેલો)] સ્ત્રી. નામરવેલ.

અહિવાત [સં. અહિવત્ (અવ)] પું. (કિડી) સોળામ.

અહિવાતી [હિ.] વિ. છો. સોભાઅતી;
સવવા.

અહિવિદ્યા [સં. અહિ (સર્વ) + વિદ્યા
(જ્ઞાન)] છો. સાવ સંબંધી સાવ.

અહિવિદ્યિય [સં. અહિ (વચસુર) + વિદ્યિય
(કુશલ)] ડું. ઈદ. લુઓ અહિરિય.

અહિવુદન લુઓ અહિવુદન.

અહિવત [સં. અહિ (સર્વ) + વત (નિયમ)]
જ. નામની જે વાણ ઉપર જીવવાનો રી.
સતીએ મહાદેવ જેતિ થાવ માટે અર્પણ તપ
કર્તું હતું. જાન હોડી પાંદ્યા પર રવા. પછી
પાંદ્યા ખાઈ પણ હોડી દાંડાં ને અહિ એટલે
સર્વની જે વાણજીવ કરવા થાયાં. તેથી એ
અર્પણ એટલે પાંદ્યા પણ નહિ ખાનાર
જાને એમનું વત અહિવત કહેવાય છે.

અહિવદ [સં. અહિ (સર્વ) + વદ (વિવર)]
ડું. સાર. લુઓ અહિવદ ૧.

અહિશિશુ ૧. ડું. (પિત્ર) દરેક વચસુમાં
નમણું, નમણું જાને મમણું મળી હ અહિરનો
એક અહિરમેળ હંદ. તે ગુપ્તિહંદનો એક એક
છે. તેમાં સાતમા અહિર પછી જેતિ ૩ નિશાઓ
જાણે છે.

૨. [સં. અહિ (સર્વ) + શિશુ (બાળ)]
ડું. સાપોલિયું; સર્પનું બાળું.

અહિસ [સં. અહિ (સર્વ)] જ. હમેસ; રોજ;
ચતુર્વિસ.

હુદ સંબંધી હુદ મહાં અહિસ નોબડી છે હુદ હુદ.
આપામ

અહિસકથ ૧. ડું. એ નામનો એક રી.

૨. [સં. અહિ (સર્વ) + કથિ (સાધ)]
વિ. સર્વ જેવાં બાંધ સાધનવાળું.

અહિસાવ [સં. અહિ (સર્વ) + સવ (જાણ)]
જ. (હિંદી) સર્પનું બાળું;
સાપોલિયું.

અહિસુત [સં. અહિ (નામ) + સુત (હાથી)]
જો. નામના.

નથી મળેલ નિર્જસુત, નથી અહિસુત નિર્જા,
વધિ મુનિવ સંયમ, છે સમર્થ આ નારી.
અમરસા

અહિહત્વા [સં. અહિ (સર્વ) + હત્વા
(નાશ)] છો. સાપને મારી નાખવાપણું;
સર્પનો નાશ.

અહિહન ૧. [સં. અહિ (વચસુર) + હન
(ખાઈ)] ડું. ઈદ. હમકે તેજે વચસુરને ખાઈ
હતો.

૨. [સં. અહિ (સર્વ) + હન (ખાઈ)]
ડું. ચરક.

૩. ડું. મોર.

૪. વિ. વચસુરને મારનાર.

૫. વિ. સાપને મારનાર.

અહિહુ [જ (અન) + હિહુ] વિ. હિંદુથી
લુડી જાતનું.

અહિસ [સં. જ (નહિ) + હિસ (મારી
નામ)] વિ. ધાત ન કરનાર. લુઓ
અહિસક.

અહિસક ૧. [સં. જ (નહિ) + હિસક
(મારી નામનાર)] વિ. ધાત ન કરનાર;
હાડી નહિ ખાનાર.

૨. વિ. જાણુ; જાણવાન.

૩. વિ. પીડા ન કરે એવું; નિરુપદવી; નિર્દોષ.

અહિસનીય [સં. જ (નહિ) + હિસ
(મારી નામ) + નીય (ચેત)] વિ. ન
જાણુ એવું; મારી નહિ નાખવું એવું.

અહિસ ૧. ડું. (પિત્ર) રજા, પમણુ જાને
મુરુ મળી હ અહિરનો એક સમય વર્ષમેળ
હંદ. તે ઉપજીતનો એક છે.

સ વ ને અહિસા છે. અહિપિત્ર

૧. જો. એ નામનું ધાસ; હરખાવી.

૩. જો. પ્રાણીવધ ન કરવો તે. અહિસાની
પ્રથમ ઉપદેશ કાવ્ય સાહજના સમયમાં મર્ક
હેરી એકાદિ, ૧મકે તેમાં ચોમાસના ચાર
માસ સુધી માંસ ન ખાવું એવું હરખાન
વેદિક સંહિતામાં સૌથી પહેલી વાર જોવામાં
આવે છે.

૪. [સં. જ (નહિ) + હિસ (મારી
નામ)] જો. મન, વાણી જાને કાપાથી
પીડા ન કરવાપણું; એક પણ જીવને મન,
વચન જાને કંઈથી ન દુઝવવાની શક્તિ.

૫. જો. માસમારી ૩ કાપામાંથી ન કરવી તે;
ખુનામરડો ન કરવાપણું.

૬. જો. (ચેત) ચેતન ૮ અંતમાંના વચન
પાંચ નિશામમાંનો એ નામનો એક.

અહિસાઅણુમત [સં. જ (નહિ) + હિસા
(પ્રણીત) + અણુ (નામ) + મત
(નિયમ)] જ. (જૈન) નાના ચોટા એક
જીવની મન, વચન જાને કાપાથી મારી દરેક
જાતની હિસાનો લગ ન કરી રાખ, તેથી
પોતે નહીં કરેલ મર્વાકાથી વધારે હિસાનો લગ.

અહિસાતક [સં. જ (નહિ) + હિસા
(નાશ) + તક (વાળું)] વિ. અહિસના
સિદ્ધાંત ઉપર રચાયેલું; અહિસ જેવા પ્રણુપ
હોવ એવું; જાણપ્રેમક.

અહિસાધર્મ [સં. જ (નહિ) + હિસા
(હત્વા) + ધર્મ (શ્રવ)] ડું. જેમાં હિસનો
ખાસ નિષેધ કરવામાં આવેલો હોવ એવું ધર્મ.

અહિસાધર્મ [સં. જ (નહિ) + હિસા
(હત્વા) + ધર્મ (શ્રવ)] ડું. જેમાં હિસનો
ખાસ નિષેધ કરવામાં આવેલો હોવ એવું ધર્મ.

અહિસાધર્મ [સં. જ (નહિ) + હિસા
(હત્વા) + ધર્મ (શ્રવ)] ડું. જેમાં હિસનો
ખાસ નિષેધ કરવામાં આવેલો હોવ એવું ધર્મ.

અહિસાધર્મવાદી [સં. જ (નહિ) + હિસા
(પીડા કરવી તે) + ધર્મ + વાદિ
(અનુચર)] વિ. એક પણ પ્રાણીને દુઃખ ન
દેવાના મતને માનનાર.

અહિસાધર્મવાદી હંદ
પુણ્યવ

અહિસાધર્મવાદી [સં. જ (નહિ) + હિસા
(પીડા કરવી તે) + ધર્મવાદી (હિંદ)] વિ. એક
પણ જીવને પીડા ન કરવાનો સિદ્ધાંત જાણવામાં
મતનુસ.

અહિસાધર્મ ૧. જો. અહિસાધર્મી એવાથી જાતિ
પેડીની એ નામની એક પેડાજાતિ.

૨. વિ. અહિસાધર્મી એ નામની પેડાજાતિનું.

અહિસાધર્મ [સં. જ (નહિ) + હિસા
(નાશ) + ધર્મ (શ્રવ) + વાદિ (જાણીને
પ્રત્ય)] વિ. અહિસાથી પવિત્ર થયેલ.

અહિસાધર્મ [સં. જ (નહિ) + હિસા
(નાશ) + ધર્મ (શ્રવ)] વિ. જેમાં
અહિસાનો સિદ્ધાંત મુખ્ય હોય એવું.

અહિસાધર્મ [સં. જ (નહિ) + હિસા
(નાશ) + ધર્મ (શ્રવ)] વિ. અહિસાથી
બરખુદ જેમાં હિસા ન હોય એવું; કલિવાળું.

અહિસાધર્મ [સં. જ (નહિ) + હિસા
(નાશ) + ધર્મ (શ્રવ) + વાદિ (જાણીને)]
વિ. અહિસા એવું મૂળ હોય એવું.

અહિસાધર્મ [સં. જ (નહિ) + હિસા
(નાશ) + ધર્મ] ડું. પ્રણીતું નિશાન ન
અજાતું હોય એવો ધર્મ.

અહિસાધર્મ [સં. જ (નહિ) + હિસા
(પીડા કરવી તે) + વાદિ (મત)] ડું. એક
પ્રણીતું દુઃખ ન અજાતનો સિદ્ધાંત.

અહિસાધર્મી ૧. [સં. જ (નહિ) + હિસા
(પીડા કરવી તે) + વાદિ (અનુચર)]
ડું. જીવને પીડા ન કરવાનો સિદ્ધાંત માનનાર
પુરુષ.

૨. વિ. અહિસા એટલે જીવને પીડા ન
કરવાનો સિદ્ધાંત માનનાર.

અહિસાધર્મી [સં. જ (નહિ) + હિસા
(નાશ) + ધર્મ (શ્રવ)] જો. હિસા ન
કરવાનું વચન.

અહિસાધર્મ [સં. જ (નહિ) + હિસા (પીડા
કરવી તે) + વત (નિયમ)] જ. સ્થાવર
૩ જંતુમ એક પણ જીવની હિસા ન કરવાનો
ધર્મિક નિશા.

અહિસાધર્મી [સં. જ (નહિ) + હિસા
(પીડા કરવી તે) + વત (નિયમ) + ધર્મ

(વર્ણ)] સિ. કોઈ પ્રાણીને દુઃખ ન આપવાની ટેવાણું.

અર્ધહિસિત ૧. [સં. અ (નહિ) + હિસ (પાસ કરવી) + ઇત (અવલંબી પ્રત્યય)] સિ. ઈજા નહિ પડેલું.

૨. [સં. અ (નહિ) + હિસ (મારી નામક) + ઇત (અવલંબી પ્રત્યય)] સિ. વધ નહિ કરેલું; મારી નાખ્યા વગરનું.

અર્ધહિસ ૨. [સં. અ (નહિ) + હિસ (મારી નામક) + ય (એવું)] સિ. ન હજીવ્ય એવું; ન મારી નખાવા એવું.

અર્ધહિસ ૧. પુ. એ નામનો હોય; કૃષિક.
૨. [સં. અ (નહિ) + હિસ (પ્રત્યક્ષપાત)] ઇ. કોઈને ઈજા ન થાય એવું વર્તન; નિર્દોષતા.

૩. સિ. ઈજા ન કરનાર; નહિ નહિ એવું નિર્દોષ.

અર્ધહિસતા [સં. અ (નહિ) + હિસ (વાતને) + તા (પણું)] સી. ગુપ્તમાન ન થાય એવી માન્યભક્ત; નિર્દોષ આચરણ.

અર્ધી [સં.] સી. નામસ્ત્રી.

અર્ધીક પુ. (બોલ) હા માટેનો એ નામનો કોઈ. હા કોઈ: કોણ, દેવ, મોલ, માન, રૂઢિ, વિવિધિતા, સ્થિતિ, ઉદ્ભવ, અર્ધી અને અનુસાર.

અર્ધીક [સિ.] પુ. અનાજ પાકે ત્યારે દેખરેખ રાખવા નીમેથી માણસ; હવાલદાર. અનાજ લઈ જવામાં આવે તે પહેલાં નખી બેતરી અપર્ક ભવ છે તે પણ તેણે જોવાનું હોય છે.

અર્ધીકા લુઓ અર્ધીક.

અર્ધીકું [સં. અ (નિર્યાસ વગરનો આવક) + ઈન (હલકું)] સિ. અરણ્ય નીચ; દુષ્ટ.

અર્ધીન ૧. [સં. અર્ધ (દિવસ)] પુ. કેટલાક દિવસ માણ રહેતો વડ. જેમકે, દિરાન; નિરાન.

૨. [સં. અર્ધિ (સ્વર્પ) + ઇન (પ્રક)] પુ. નામનો રાજ વાસુકિ.

૩. પુ. મોટો સાપ.

૪. પુ. (પુરાણ) સોમવંશી અપુત્રજન્ય સહરેવ સંજનનો એ નામનો દીકરો.

૫. [સં. અ (નહિ) + ઈન (અર્ધકું)] સિ. અનાથ નહિ એવું; વાળું; સનાથ.

૬. [સં. અ (નહિ) + ઈન (ઓવું)] સિ. ઓવું નહિ એવું; અનુદન; સંજનું; જૂવું; પૂરું.

૭. સિ. કેટલાક દિવસ સુધી ચાલુ રહેલું.

૮. [સં. અ (નહિ) + ઈન (અપત)] સિ. મોટું; હલકા કરાવવાનું નહિ એવું.

અર્ધીનમ્ પુ. (પુરાણ) સર્વવંશી દેવનીક સંજનનો દીકરો અર્ધીનર. તે અર્ધીક સંજનું બીજું નામ છે.

અર્ધીનતાલી પુ. (પિંગળ) પહેલા અને ત્રીજા અક્ષમાં મમલ, નમલ, અમલ અને રમલ મળી ૧૨ અક્ષર અને બીજા તથા ચોથા અક્ષમાં સમલ, અમલ, સમલ, અમલ, રમલ અને મુક મળી ૧૬ અક્ષરનો અર્ધસમરલ સંદ.

અર્ધીનવાય [સં. અર્ધ (દિવસ) + વા (હોમ)] પુ. સોમવામને એક પ્રકાર. તે જોજમાં જોઈને એ રાત્રિ અને વધારેમાં વધારે અગિયાર રાત્રિ સુધી ચાલે છે.

અર્ધીનર લુઓ અર્ધીનમ્.

અર્ધીનવાદી ૧. પુ. સાચી આપવાને અસાધ્ય નામાવાક પુરુષ.

૨. [સં. અ (નહિ) + ઈન (હલકું) + વાદિન (વળી)] પુ. હલકે નહિ એવો એટલે ધર્મેસારાધારિક વાદી.

૩. [સં. અ (નહિ) + ઈન (અર્ધકું) + વાદિન (વર્ષા અપાર)] સિ. વાદમાં નહિ હારેલું.

અર્ધીનાનિરિક્ત [સં. અ (નહિ) + ઈન (બોલ) + અતિ (વધારે) + રિક્ત (રહેલું)] સિ. જોવું નહિ તેમ વધારે નહિ એવું સાધારણ.

અર્ધીપતિ પુ. મંજુની પ્રત્વીન રમતમાંના ૧૨ રાજ્ય માટેનો એ નામનો એક લુઓ મંજુરો.

અર્ધીમતી સી. એ નામની એક નદી.

અર્ધીવાસંતાન ૧. ઇ. મદાસ હયાતમાં વસતી એ નામની કોમનું માણસ.

૨. સિ. મદાસ હયાતમાં વસતી એ નામની કોમનું.

અર્ધીર ૧. [સં.] પુ. હરવાક; સ્વારી; માનુષ્યથી ઉતરેલી એવાળી એક જાત. આહીર; અપર.

૨. [સં. અ (નહિ) + રિસ (ચીર)] સિ. માથ વગરનું; નિર્માલ્ય; અમલ; નમાલું.

અર્ધીરણ સી. અર્ધીરની સી.

અર્ધીરણિ [સં. અર્ધિ (અપ) + ઈર (પ્રત)] પુ. એ ચોંસળે બનાતો સાપ. તે દેખીને બીજા સર્પ જાતી જાત હોવાનું મનાય છે, તેથી તેને અર્ધીરણિ કહે છે. તેને અર્ધપણી માણ્ય પણ કહેવાય છે.

અર્ધીરણી સી. અર્ધીરની સી.

અર્ધીરણીરક પુ. (સંગીત) જૈસ ને કારીના મિત્રથી જાતો એક રાજ.

અર્ધીરિ પુ. (પિંગળ) જુલકાની જાતનો કોઈ અક્ષમાં અમલ, નમલ અને અમલ મળી ૬ અક્ષરનો એક અક્ષરમેળ સંદ; કૃષિનારિય.

અર્ધીરી ૧. પુ. (સંગીત) અક્ષ ક્રોમળ સ્વર આવે એવો ખાસી ચાટના સંગીત પ્રકારનો રાગ પહેલે પહોરે માવાનો એક રાગ. તેનો ચાલી સ્વર વાળ અને અવાદી સ્વર પચમ છે. તેમાં કેટલેક ઠેકાણે સુરપરદા, નિધાવલ, કાકો અને દેલી રાગનો ખાસ આવ છે.

૨. સી. હરવાક; અર્ધીર સી.

અર્ધીશ ૧. [સં. અર્ધિ (સ્વર્પ) + ઈશ (જાળી)] પુ. જાળસમ, કેમકે તે રીપનામનો અવતાર મનાય છે.

૨. પુ. હરમલ. તે રીપનામને અવતાર મનાતા હોવાથી અર્ધીશ કહેવાય છે.

૩. પુ. સાપનો રાજ; રીપનામ.

અર્ધીશુષ [સં. અર્ધિ (સ્વર્પ) + શુ (અંબન)] પુ. દુરમન. તેનું નામ સાંજળી સાપના જેવી બીકે આવે છે.

અર્ધીધીર [સં. અર્ધિ (સ્વર્પ) + ઈધીર (પ્રક)] પુ. જાળસમ. લુઓ અર્ધીક.

અર્ધી [સં. ઇક (અરે)] ઇ. અઠ ઠેકાણે; અથ રથાને; અથ તરફ.

અર્ધીઆં લુઓ અર્ધી.

અર્ધીકલુ ઇ. અર્ધીઆં; અથ અર્ધીએ.
અર્ધ અર્ધીકલુ આવે છે રમવા સારંગવાણિ.
આવણ

અર્ધીકલિં લુઓ અર્ધીકલુ.

અર્ધીકલે [ઇક (અરે) + એ (અરે)] લુઓ અર્ધીકલુ.

અર્ધીતર્ધી [અર્ધી (આ ઠેકાણે) + તર્ધી (તર્ધ)] ઇ. અમતેમ; અર્ધીઆં અને લાં; આ ઠેકાણે અને બીજે ઠેકાણે; અર્ધતર્ધાં; મને લાં.

અર્ધીથી ઇ. આ અર્ધીએથી.

અર્ધીદો દેવ પુ. ઓપસ નામના સનીપરજ કોબ્રોનો એ નામનો દેવ.

અર્ધીદ્ર ૧. [સં. અર્ધિ (સ્વર્પ) + દ્ર (રાજ)] પુ. નામનો રાજ; રીપનામ.

૨. પુ. મોટો સાપ.

અર્ધીદ્રમુખી [સં. અર્ધિ (સ્વર્પ) + દ્ર (રાજ) + મુખ (મોટું) + ઈ (નારીઅલિયે પ્રત્યય)] સિ. સી. રીપનામ જેવા એવી મોવાળી. અર્ધીઆં [સં. ઇક (અરે)] ઇ. આ ઠેકાણે; અથ તરફ; અર્ધી.

અર્ધુ ૧. પુ. (અરધોસી) પ્રણ; ઈધીર.

૨. [સં.] સિ. અપાક.

અહુણ [સં. અહુનાં; પ્રા. અહુણ]

જ. હમણાં; હાલ; અત્યારે; હવે; આ ધડીએ.

અહુણાં જુઓ અહુણ.

અહુણ ૧. પું. અહુણાં જન્મ વેદપાઠ. મનુ-
સ્મૃતિ પ્રમાણે પંચમાનો આ એક વ્રત છે.

૨. [સં. અ (નહિ) + કૃત (હોમેકું)]

પું. હોમ વગરનો વેદપાઠ.

૩. વિ. અર્જિદાન ન મેળવતું.

૪. વિ. હોમના વગરનું; નહિ હોમેકું.

અહુણાક ૧. [સં. અ (નહિ) + કૃત
(હોમેકું) + અહ (આહ)] વિ. મરતું નહિ
ખાનાર.

૨. વિ. મરતું હોમ લેવાના અધિકાર વગરનું.

૩. વિ. મરતું હોમેકું જેને ન પહોંચતું હોય
એવું.

અહુર ૧. [સં. અસ (હોઈ)]

પું. (જરથોસ્તી) પરમેશ્વર; જીવનનો સાહેબ.
આ શબ્દ સંસ્કૃત અસુર શબ્દને મળતો છે.

૨. વિ. પું. જિહ્વી અક્ષનાર.

૩. વિ. પું. જિહ્વીગણો; હવાતી ભોમવનાર.

અહુરમજ્દા [અહુર (હવાતી ભોમવનાર) +
મજ્દ (મહાશાની)] પું. પારસીના પેશંવર.
જુઓ અહુર્મજ્દ.

અહુરમજ્દ [અહુર (હવાતી ભોમવનાર) +
મજ્દ (મહાશાની)] પું. પારસીના પેશંવર.
જુઓ અહુર્મજ્દ.

અહુરમજ્દખોદાઈ જો. (જરથોસ્તી) પાનંદ
ભાષામાં એ નામની એક મંદી.

અહુરમજ્દયરત જો. (જરથોસ્તી) એ
નામની એક પ્રાર્થના. જેને આ પ્રાર્થના ન
આવડતી હોય તેણે ૧૨ અરોમનોક સાથે
અહુનવરની ૧૦૩ માળા ફેરવવાની હોય છે.

અહુર્મજ્દ [અહુર (હવાતી ભોમવનાર) +
મજ્દ (મહાશાની)] પું. (જરથોસ્તી)
પારસીના પેશંવર; ઈશ્વરનો પહેલો હિસ્તો;
મજ્દ નામના સંપ્રદાયમાં સર્વશ્રેષ્ઠ દેવતા.
અહુર્મજ્દ અને અહુરમાન એ એ વિરોધી
તત્ત્વો બધા ધર્મોમાં મનાય છે.

અહુ ૧. પું. (જરથોસ્તી) ઈશ્વર; પ્રભુ.

૨. પું. હસ્તર; પારસીનો વડો ગુરુ.

૩. પું. સાહેબ; માસિક.

૪. જી. જિહ્વી.

અહુત [સં. અ (નહિ) + કૃ (જોવાવડ)]
+ ત (ભૂતદેવનો પ્રત્યય)] વિ. નહિ જોવાવેલ.

અહુનવદગાથા પું. (જરથોસ્તી) વર્ષને છેડે
આવતા ગાથાના પાંચ દિવસમાં પહેલો.

અહુનવર જો. (જરથોસ્તી) મુરેલી તથા
આફત દૂર કરનાર ચનાતી અને જરથોસ્તી
જાળકને સૌથી પહેલાં શિખવાતી મંદી.
અવસ્થામાં જણાવેલી જલુ હિમદ મંદીઓમાંની
એક. હરેક મુરેલીને વખતે એ કલામ એટલે
શબ્દ બાજવાથી હિમત આવવાનું મનાય છે.
ધર્મચુસ્ત પારસી મુસાફરીએ કે કામ પર જતાં
એક અથવા વધારે અહુનવર બોલે છે. વડીલાદમાં
જણાવ્યા પ્રમાણે રાવતાને બ્યારે જરથોસ્તને
લલચાવવા પ્રયત્ન કર્યો, ત્યારે તે આ મંદી વડે
હિમત કરીને રાવતાનની સામે ટકી રહ્યા હતા.
જરથોસ્તને આ મંદી ઈશ્વરે પોતે શીખાવ્યાનું
મનાય છે. નાની મોટી એવી કાઝેજ કોઈ
પ્રાર્થના હશે કે જેમાં અહુનવર એક અથવા
વધારે વખત બાજવાનું ન આવતું હોય.
જો કોઈને પોતાની બીજી રોજિંદી મંદી ન
આવડતી હોય અથવા તો તે કોઈ પ્રાર્થના
વાંચી શકતો ન હોય તો તેને અહુનવરની
અસુર વખત માળા ફેરવવાની હોય છે.

અહુનવૈર્ય [અહુ (પ્રભુ) + વૈર્ય (હથ્થા)]
જો. (જરથોસ્તી) પરમ ખૂબ મંદ એ
નામની એક ઈશ્વરપ્રાર્થના.

અહુમજા પું. (જરથોસ્તી) ઈશ્વર પ્રભુ.

અહુજાન [સં. અ (નહિ) + જ (ગુસ્સે
ચલું)] વિ. ક્રોધ વગરનું; આહોધી.

અહુત [સં. અ (નહિ) + કૃ (કર્મ જલું)
+ ત (ભૂતદેવનો પ્રત્યય)] વિ. અણુઓરામેકું

અહુદય ૧. [સં. અ (નહિ) + હદય
(મન)] વિ. લાગણી વિનાનું; નિષ્કુર.

૨. વિ. હોમેદિશ; અસંકેપા મનવાળું; ખાનગી;
મંદિ.

અહુધ [સં. અ (નહિ) + હુધ (મને એવું)]
વિ. માફ ન આવે એવું; અપ્રિય; અણુમમતું;
અળખામતું.

અહુષ્ટ [સં. અ (નહિ) + હુષ્ટ (રાજ
ચલું)] વિ. આનંદ પામ્યા વિનાનું; અણુરાજ.

અહુષ્ટિયિત [સં. અ (નહિ) + હુષ્ટ (રાજ
+ ચિત્ત (મન)] વિ. મન રાજ ન થયું
હોય એવું.

અહે ૧. જ. નિદા, સોક, વિચોચ અને તિરસ્કાર
જણાવનાર અભ્યય.

૨. [સં. અધસ] જ. (પ્રાકૃત) નીચે; અધો.

૩. જ. સંબોધન તરીકે વપરાતું અભ્યય.

અહેકું [અ (નહિ) + હેકું (નીકું)]
વિ. સવાર ચલેકું.

નવત મંદિર પમાઈ અહેકા. નવસિદ

અહેડી (અહેડી) [સં. અપેટિક] પું. પારસી;

આપેટી; શિકારી.

કેડે પડ્યો કાળ અહેડી તારે. રત્નેશ્વર

અહેતુ ૧. [સં. અ (નહિ) + હેતુ (કારણ)]
પું. (કાવ્ય) એ નામનો એક કાવ્યાલંકાર.
બધાં કાર્ય થતું એઈએ તે વસ્તુના સ્વભાવથી
કે કારણની શક્તિની આભીથી કારણ તે કાર્ય
ન કરી શકે તે અહેતુ અલંકાર કહેવાય છે.
જેમકે,

હુંકારે ન દખાય રિમત, અકુટિ લતા કરે નહ;
લડતાં દેવી નિશુંઅથી, આનન અરણ્ય કરે ન.
અહીં લડાઈના વખતમાં નિશુંલ રાક્ષસની
બચકર એણે એ કારણ છે. તે દેવીમાં હુંકાર
વગેરે ઉત્પન્ન કરી શક્યું નહિ. તેનો હેતુ
દેવીનો શાત સ્વભાવ છે. આથી સ્વભાવથી ન
ચલેલા કાર્યવાળો આ અહેતુ અલંકાર છે.

૨. પું. કારણની ગેરદાજરી.

૩. વિ. કારણ વિનાનું; નિલા; સ્વાભાવિક.

૪. વિ. નકામું; હોકદ; અર્થ.

૫. વિ. ફળની ઇચ્છા વિનાનું; નિષ્કામ.

અહેતુક ૧. [સં. અ (નહિ) + હેતુક
(કારણ)] વિ. અકારણ; કારણ વગરનું; હેતુ
વિનાનું.

૨. વિ. દરકાર વગરનું.

૩. વિ. અર્થ; નકામું.

અહેતુતા [સં. અ (નહિ) + હેતુ (કારણ)
+ તા (પાડું)] જી. કારણનો અભાવ;
અકારણતા.

અહેતુસમ [સં.] પું. (ન્યાય) ભલિના
ચોરીસ બેઠ માંહેનો એક. બ્યારે વાદી કોઈ
હેતુ એટલે કારણ ઉપસ્થિત હશે ત્યારે એ હેતુ
જણે કાળમાં અસંબધિત છે એવા જવાબને
અહેતુસમ કહેવાય છે.

અહેર ૧. [સં. આપેટ] પું. (હિંદી) શિકાર;
મૃગયા.

૨. પું. શિકારનું પ્રાણી.

૩. જી. (મરાઠી) લામમાં સર્ગાવહાઈ તક્ષથી
અપાની બેટ.

અહેરિયા ૧. [સં. આપેટિક (શિકારી)]
જ. ઉત્તર હિંદી એ નામની એક શિકારી
અને હંટાકે એમનું માણસ. આ લોકો
વાંચીકેને આઘમુરુ તરીકે મને છે.

૨. વિ. ઉત્તર હિંદી એ નામની શિકારી એમનું

અહેરી ૧. [હિ.] પું. શિકારી; આપેટક.

૨. વિ. શિકાર કરનાર.

અહેરુ [સં.] જી. એ નામની વનસ્પતિ;
શતમૂલી.

અહેવ જો. (મરાઠી) સૌભાગ્યવતી જી;
સધવા બાઈ.

અહોવાયમી છી. (મચી) ધણી પહેલાં
સુમરી મેલી ઓળી બાદરવા વડ નોમને દિવસે
કરવામાં આવતું બાદ.

અહોવાયસુ [અ. અર્ધ વચર વચરાતે આવાય)
+ હેવાયસુ (ધણી ટપાતે હીવાયસુ)] જ. સો-
ભામ; સધવાયસુ.

અહોવાયસુ [અ. અહવાય (હાલ એકલે સ્થિતિ)
અહવાય)] પુ. હેવાય; વૃત્તાત; નિવેદન.

અહોવાયન [અ. અહવાય (વપાર)]
વિ. પાક. લુખો અહોવાયન.

અહોવાયનમંદ [અ. અહવાય (વપાર) +
મંદ (વાહ)] વિ. આભારી. લુખો
અહોવાયનમંદ.

અહોવાયનમંદી [અ. અહવાય (વપાર) +
મંદ (વાહ) + ઈ (નામ બનાવનાર
પ્રત્યય)] જો. ઉપકાર. લુખો અહોવાયનમંદી.

અહોવાયન [અ. અહવાય (વપાર)]
પુ. પાક; આભાર; ઉપકાર; અનુમત.

અહોવાયનમંદ [અ. અહવાય (વપાર) +
મંદ (વાહ)] વિ. આભારી; ઉપકાર-
વચ; કૃતગી.

અહોવાયનમંદી [અ. અહવાય (વપાર) +
મંદ (વાહ) + ઈ (નામ બનાવનાર
પ્રત્યય)] જો. આભારની આમણી; ઉપકાર
કૃતગી.

અહોવાય પુ. અહવાય; મંદ.

અહોવાયી વિ. (જૂ. ઝૂ.) અહવાયી; અર્ધિય;
આભારી.

આંદા હેલિ અર્ધ ડાહી મોલિય કાક પપકા
અહોવાયી! અન્યાય કરી નહ સુખ મલિ માં નહકા
સીતાકાસુ

અહોવાય ૧. [સં. અ (નહિ) + હેતુ (કારણ)
+ હ (વાહ)] વિ. કારણ વિનાનું; અતલજ
વચરનું; આમરણ.

૨. [અ (નહિ) + હેતુક (અનુમત મત)]
વિ. હેતુ સાથે નહિ એવું; હેતુથી ન મેળવેલ;
અનુમાનથી અજાણ તેવું નહિ પણ સાધ્યકારરૂપ
અહોવાય યાન = સાધ્યકારરૂપ યાન.

અહોવાયી ૧. [સં. અ (નહિ) + હેતુ
(કારણ) + હ (વાહ) + ઈ (નામ બનાવનાર
પ્રત્યય)] વિ. જો. આમરણ; હેતુ વિનાની.

૨. વિ. જો. નિમ્મત; હાલી આશા વચરની.

અહો ૨. [સં.] જ. અરે; વિમળ, એક,
સ્તુતિ, શોક, પિકાર, હા, નિહા, ઈર્ષ્યા,
અસહ્ય અને હિસાહની આમણી દર્શાવનાર
અવ્યય.

૨. [સં. અવચ] જ. (પ્રાકૃત) નીચે.
૩. જ. સાહ, ધણ, મોટું અતાવનાર પૂર્વમ.
એમકે, અહોભામ.

૪. [સં.] જ. હા, અરે, એવો અર્ધ
અતાવનાર અવ્યય.

અહોકાકે જ. અનામિત રીતે; આરંભે; એમરે;
સર્વમ.

અહોકાર્ય [સં. અહો (સાથે અતલજાર પૂર્વમ)
+ કાર્ય (ક્રમ)] જ. સાથે ક્રમ.

અહોભામિ [સં. અવચ (નીચે) + આમિન
(બનાવ)] વિ. (પ્રાકૃત) નીચે બનાવે;
દુર્મતિમાં બનાવ.

અહોહાન [સં. અહો (ધણ) + હાન
(રેણી)] જ. (જેન) એક હાન; આમર-
કારી હાન; મોટી રેણી.

અહોહિસા [સં. અવચ (નીચે) + હિસા
(જાનક)] જી. (પ્રાકૃત) નીચેની હિસા.

અહોનિરંતર [સં. અહન (દિવસ) + નિરંતર
(સતત)] જ. સતતકાળે; હમેશાં; સદા.

અહોનિશ ૧. [સં. અહન (દિવસ) + નિશા
(રાત્રિ)] જ. અહનિશ; રાત્રિદિવસ; સતત;
અવિરત; દિનરાત.

૨. જ. આરંભ.

અહોજગનુસિહ જ. મદ્યમ પદ્માવતી કુલ
પરમજ્ઞામાં આંધુ ગયાનું એક રથગ.
ગ્રીમઅંકારાચાર તેમજ મૈત્ર્યપ્રભુએ લાંબી
યાત્રા કરેલી હોવાનું કહેવાય છે.

અહોજુહિ ૧. [સં. અહો (આમર અતલજાર
અવ્યય) + જુહિ (મહિ)] જી. અહમર્યમકિત
ભાર; અહોભાવ; અહમર્યમરક જુહિ.

૨. જી. (અહ) મંદજુહિ.

અહોભામિ [સં. અવચ (નીચે) + ભામ
(સ્તીમ) + હન (વાહ)] વિ. (પ્રાકૃત)
ક્રમનમીત ક્રમભામી.

અહોભામ [સં. અહો (અહમ અતલજાર
પૂર્વમ) + ભામ (સ્તીમ)] જ. ધન્ય ભામ;
મોટું નસીમ.

અહોભાવ ૧. [સં. અહો (આમર) + ભાવ
(ભાવ)] પુ. આમરનો ભાવ; નવાઈની
આમણી; વધારે પાતી અહરજુહિ.

૨. પુ. સ્તુતિ.

અહોભાવમનક [સં. અહો (આમર) +
ભાવ (ભાવ) + મનક (વેદા ક્રમ)]
વિ. નસર્ક ઉજાને એવું; હેરાત પમાવનાર.

અહોજુ ૧. વિ. દુઃખિયું.

અહિ વચરાટે, અહોવાય અહ,

અહિ રાધે રાધે બાતી નવા,

નિપુવાનક

૨. વિ. (જૂ. ઝૂ.) બેધામ.

અહોરાત લુખો અહોરાત.

અહોરાત ૧. [સં. અહન (દિવસ) + રાત્રિ
(સત)] પુ. દિવસ ને રાત; એક સપ્તાહથી
બીજા સપ્તાહ સુધીનો અહવા એક સપ્તાહથી
બીજા સપ્તાહ સુધીનો વખત. કવચસંહિતા
પ્રમાણે ૧૨ મુહૂર્તના, જુગસંહિતા પ્રમાણે ૧૦
પદ્ધિના અને અવસંહિતા પ્રમાણે ૩૦ મુહૂર્તના
અહોરાત ગણ છે. વળી અહોરાતનું અહ રીતે
જય આપ મનાય છે:

૨ નિમેષ = ૬૦ ગુહિ

૧૦ ગુહિ = ૬૦ પ્રાય

૬ પ્રાય = વિનાશિત

૧૦ વિનાશિત = નાશિત

૧૦ નાશિત = અહોરાત

૨. પુ. પિત્રબોનો દિવસ; દેવોનો મહિનો;
અહાનું વર્ષ.

૩. જ. આખી રાત.

૪. જ. આખો દહાડો ને આખી રાત;
દિનરાત; એવાસે કથાક.

૫. જ. નિત્ય; હમેશા; નિરંતર; નિશ્ચયિન.

અહોરાતપુત [સં. અહન (દિવસ) + રાત્રિ
(સત) + પુત (બોલ)] જ. (અપોતિય)
પૂત્રીની દૈનિક મનિને લીધે નજરે પડતું વર્તુળ;
અહમણી પદાર્થથી થતું અવાસ્તવ અતિથત;
'અવનંદ સર્વ'. જે નિદુર્મા સુર કાંચે લાંબી
જે માર્ગમાં આવતો રેખાવ અને બીજો દિવસે
ઉજવી વેળા જે નિદુર્મા અવે તેટલા દરવાજા
મોજ પ્રદેશને અહોરાતપુત કહેવાય છે. અહ
વૃત્તો વિપુલજાથી ઉતારે તથા હિંદુ ૨૩૨
અંત સુધીની મર્પાદમાં હોય છે.

અહોરાતસમાન્તર લુખો અહોરાતસમાન્તર.

અહોરાતસમાન્તર [સં. અહન (દિવસ) +
રાત્રિ (સત) + સમ (સમ) + અન્તર
(કુ)] જ. (અપોતિય) વિપુલજાને સમાન્તર
હોય એવું અમેળનું વર્તુળ; 'પેરેલલ આંવ
રેખાનેકન'.

અહોરાત્રિક [સં. અહન (દિવસ) + રાત્રિ
(સત) + ક] જ. આખો દહાડો ને રાત;
નિરંતર; હમેશાં.

અહોરાત્રિક પૂષ ૭૧૨,

વિષુવતી ૧૧ પાંચને સિવે.

પ્રમાનક

અહોહોમ [સં. અવચ (નીચે) + હોમ
(કુનિયા)] પુ. (પ્રાકૃત) પાતાળ.

અહોવાય ૧. [સં. અવચ (નીચે) + વાત
(વચ)] પુ. (પ્રાકૃત) અહોવાય; અહમ-
વાય.

૨. પુ. નીચી દિશાનો વાયુ.

અહોવીર્ય પુ. (પુરાણ) એ નામનો એક
કાળ.

અહોહો જ. આશ્ચર્ય, સ્તુતિ, ઉત્સાહ, ક્રોધ
અને એક બતાવનાર ઉદ્ગાર.

અહોહોહો જુઓ અહોતો.

અહોહોહોહો જ. અપન આશ્ચર્ય બતાવનાર
અન્યન.

અહી ૧. જ. (અ. ગુ.) અમને.

૧. અહી આવી સાવજ મિલકે

હાન્ડડેપ્રબંધ

૨. જ. અમારું.

૧૨૬ હર્ષ અહી અંમ.

હાન્ડડેપ્રબંધ

અહ્ય [સં. અ (નહિ) + દ્વી (સામ)]

વિ. નિર્ભય; બેઠરમ; બાળ વિનાનું.

અહ્યસ્વ [સં. અ (બહુ) + દ્વસ્વ (હં)]

વિ. હીપ; બાણ.

અહ્યુ જુઓ અહ્યુ.

અહ્યુમાન પુ. (અરચોસ્તી) સમતાન; ઈશ્વર
સામે બગચો કરનાર એક દિસ્તો; અહિમાન.

અહ્યુક ૧. [સં. અ (નહિ) + દ્વી (સામ) +
ક (વાળું)] પુ. દિગ્ગરી ધનિ; નામો
ભાવો.

૨. પુ. બોલ સાધુ; શુભક.

૩. વિ. નિર્ભય; બેઠરમ; બાળ વિનાનું.

અહ્યસા [સં.] જી. બિહામું; અભ્યાસ
નામનું કાક.

અળ જી. (મામ) પૂમી.

અળ ૭૫૨ જંગલ અરહ, બોડસ હં આધાર.

હોડમીત

અળઈ ૧. જી. અળઈ; ઉનાગામાં ઘરીરે થતી
ક્રીડા હોડઈ.

૨. જી. હોડઈના કુમરી વિભાગમાં થતું ઓરી
નામનું કાક. તેની કાલ થતી હંડી દોવાથી
મુખરોમ એટલે મોહના રોમ પર આવેલ છે.
એ કાક રુમારે માથોડું ફાંડું અને એનાં
પાંડાંનો આગર ફાંડાંવાનાં પાંડાં જેવો હોય
છે. એનો ઉખોમ મોર્ષ પશુ પ્રકારની માંડ.
મુખરોમ, હિંદવના અંદરના ભાગમાં પડેલ
માંડાં, મધુપ્રમેહ અને અતિસાર ઉપર થાય છે.

અળક જ. એ નામનું એક પુરાણું રાજ્ય.
અરસા અને અળક એ બંને આંધ રાજ્ય હતાં.

અળકનું જ. કિ. અડતું; રપક કરવો.

અળકામણાવેડ (અળકામણાવેડા) પુ. જ. જ.
અટકાવાનાં તોફાન.

અળકામણુ જ. અટકાવાળું; અડપણું; તોફાન.

અળખન જી. ધન, દોલત, પશુ, પુત્રી છતાં
દોલત; સમૃદ્ધિ.

અળખાઈ જી. (મામ) મરણ વખતની
હોમના; મોતની વેના.

અળખામણુ [સં. અ (એમેર) + મિખ
(બીનક)] જી. આલેખવાની કે ચીતરવાની
રીત.

અળખામણું [સં. અ (નહિ) + અણ
(એતું)] વિ. હીડું મને નહિ એતું; અણમણું.
નાપચડ; અપ્રિય; અણમાનીનું.

૧. દૂધી કુમર રણિયામણુ, જે ખસે
જઈએ તો અળખામણુ = દૂધી મેઈ વસ્તુ
કે પ્રમથ આકર્ષક બાને છે, પણ તે અણુભવ
વામાં આવે ત્યારે તેમ થતું નથી.

૨. પરીણો પરીણાને અળખામણો અને
ધરખણીને એક = બે મેમાન આવે તો તે
મેમાન એકબીજાને અને ધરખણીને બંને
મેમાન ગમતા નથી.

અળગળ વિ. અપાડ; ધણું; અતિસય; પાર
વિનાનું. અળ ગળ અનમણું અપમણ છે.

નહ ચાલે ત્યાં અળગળ વાળુ

હરી સંચી

હાંડાર.

દેવાનંદ

અળગાં જ. ઉપર.

અળગું ૧. [સં. અ (નહિ) + અણ
(અડતું)] જ. અટકવડ; દસ્તાબ; અણુમાતિ.

૧. અળગું અડતું = (૧) મર્મ રહેવો. (૨)
દહાડે વડવો; બેરાંએ થોડું હેર બેસતું.

૨. અળગું બેસતું = અટકવડ આવવો;
અણુભવ થવો; અણમણું.

૩. વિ. દુર; હેરતું; અણુ.

૩. વિ. નિરાણ; ભુડું; નોખું; બનેદ.

૧. અળગા મણું = (૧) ભુડા પડતું; દહું
થતું; નોખા પડતું. (૨) દુર જતું.

૨. અળગા ડરતું = ભુડું ડરતું; અણુમણું.

૪. વિ. સંપદ વગરનું; અસંપદ.

અળમેઈ ૧. [સં. અ (નહિ) + અણ
(અડતું)] વિ. હેરતું; દુર આણું.

૨. વિ. ભુડું; નિરાણું; નોખું; બનેદ.

અળમોડિયું જ. મુલાઈ.

અળક ૧. [સં. અ (નહિ) + અણ
(દોલત)] જી. અણકા; નિર્ભયતા; અપ્રિય;
મરીખાઈ.

૨. જી. અણકાનું; દુધો; નામની ચીજ.

અળકે પુ. ઉત્કલ આશુરતા વીવ હામ.

વચાને મનજ વણે રે અળકે હોમ અવંત

નેમવિજય

અળતી જી. હાંડવામાં વપસતા પરીણાને હેરતું
અપડું ૧જી.

અળતો ૧. [સં. અણકા (આખનો રસ)]

પુ. ઉત્કલની આખમાંથી બનાવેલો એક અલતો
આમ રંગ; આકારસ. પહેલાં આમ સારીમાં નેનો
ઉપયોગ થતો. એઓ હાથપગ આમ દેખાડવાને
પાનીએ અને પાટલાએ એટલે ઘૂંટીથી આખના
સુધીના ભાગમાં મેદીની માથું તે બમાડે છે.
એક સેર પછી, ૭ પૈસાનાર પીપાની આખ,
જે તોલા સોપેલો દંડખનાર અને ૭ માસ
હોદર એ બધી ચીજે એક વસણમાં નાખી
જે ખોર સુધી સખચથી આખનો રંગ ઊતરી
અળતો તૈયાર થાય છે

૨. પુ. આમ સહીને ઢેમણે વપસતી ઉત્કલની
આખ.

૩. પુ. (આકાર) એઓના હાથપગ
મૂકાનો મેદીનો જુલો; મેદીની મુમદી.

અળકાનું ૧. જ. કિ. કામ કરવાથી થાંભી
હાલનમાં હોતું; પિલાનું.

૨. જ. કિ. થાંભી જતું.

અળપ ૧. વિ. તોફાની; આંડતું; અટકાવાળું.

૨. [સં. આણપ (બેગતું)] વિ. વાત કરતાં
થઈ નહિ એતું; અવધવિયું; અણકિયું.

અળપટાળપ જી. હાવમાન.

તમ નિજ મુખની અળપટાળપથી

વિવિધ વિહાર

અર્જવા.

બીવનોવિહ

અળપાનું જ. કિ. નાણ પામતું; ઊડી જતું.
અણાનની નિહાવે કરવામાં જ તે થોડે થોડાની
પ્રતિભે પૂર્ણ કરીને હાથપગે અળપાઈ
અળ છે.

અળપેક પુ. (અમ) ભુસરનો ચાંદી.

અળપસળાઈ વિ. (મામ) હીડું ન હીડું એતું
હતું ન હતું એતું.

અળણુ વિ. (મામ) અમવદવાળું.

અળવ ૧. જી. અટકાવાળાઈ.

૨. જી. આળ.

૩. જી. ઠેકી; મરાઈ.

હવા અળવ હરે અણવેલ સખાના સાચમાં.
અણાનંદ

અળવિયું જ. (મામ) મોરિયા એટલે માટીના
નાના ધણ પર હાંચનું ઠીકાનું હાંચનું.

અળવી [સં. આણ] જી. એક અલતનું કંદ-
મૂળ; અણ; પદસાક; નાટીસાક; હસ્તિકાક.
એનાં પાન અણિયા કે પતરવેલિયામાં તથા
હાજ અને અંડો સાકમાં વપરાય છે. આ
કંદની અંડમાંથી અંડાંની નીકળી ઉપર
જાતી જતી એવાં મોટાં પાન થાય છે.
વૈજાળ એકમાં વજાઈ આવણમાં તૈયાર
થાય છે. અળવીની અંડેક અલ છે. એમને

સળગુ, ધાવ અળુ, ઘાગ અળુ, પાન અળુ, રૂખ અળુ, માડી અળુ, મુંડા અળુ, ત્રિમ અળુ અને રામ અળુ. આ બધામાં કળા અળુ સરસ મધુર છે. અળવી સાધારણ રીતે શીતળ, અર્ધમીઠા, મધાવટલાં એટલે કામને રોકનાર, અળવી વડિ કરનાર, ખાવણ વધારનાર, ઘા, વાણ ને વીર વધારનાર અને રક્તપિત્ત મટાડનાર મનાય છે.

અળવીતકું ૧. [સં. અળવ (અળવ) + કું]
ક. તોફાન; અપહરણ; આળવીતકાર; દીનન.
૨. વિ. અટકાવણું; માંસું; અળવણું; તોફાની.

અળવું વિ. (અળ) હળવું.

અળવે ૧. ક. પીએ; હળવે.

અળવે છે હું હાથે ઘણી.

વલસા

૨. ક. રોમ; નામું; એવે.

માનવજન કહી હેઠીએ ૨,

પાછળ અળવે મધ્યએ ૨.

શીખડીસાચ

અળશ ૧. [સં. અ (નહિ) + શ (સમર્થ)] કી. ઘણર; નિર્ધનતા; મરીબાઈ.
૨. કો. નાશો કરીપૂંને; ધરમાં પડેલો વૃક્ષો સમાન અને નાશુ કે નાશુ રામસીદું. ધરમાં આખા વર્ષનો બરાઈ રહેલો કમરો અને નાશી વાતુઓ ખૂણેખાંચરથી કહીને મિરાંતો બેસતા વર્ષના દિસે કચરે વહેલાં મોઢાં ફેંકે આવે છે, જેમાં ખોખાં કાંડાં સાવરણી અને રાખ ખાસ હોય છે.

અળશ કાઠી = નાશમાં વાસણ કે ચીજ ફેંકો દેવાં.

અળશી લુખો અળસી.

અળસાણું ૧. [સં. અણસ (અણસ)]
વિ. અટકી પડેલું; અળસી મેલું; નંધ પડેલું; છોડી દીધેલું.

૨. વિ. અળસુ; સુસ્ત; મંદ.

૩. વિ. બીધું; અમિત.

અળસાવડું ૧. [સં. અણસ (અણસ)]
ક. વિ. અળસુ બનાવી પૂડું; સુસ્ત કરી દેવું.
૨. ક. વિ. હોણી દેવું/સુઝી દેવું.
હલ અને અણસુ અંધા અળસાવડાં.

એવે

૩. ક. વિ. નાશ કરવો.

૪. ક. વિ. નોકરી નંધ કરવી; રબ અળવી.

અળસાવડું ૨. [સં. અણસ (અણસ)]
ક. વિ. અળસથી કે કાઠાથી છોડી દેવું; અળસડું; અટકી જવું.

૨. ક. વિ. ઊંધ અળવી; એકી થવું; અળસ આવવી.

૩. ક. વિ. નાશ પામવું.

અળસિયું ૧. ક. અણસિયું તેવ.

૨. ક. અમરસામાં બીની અને પોચી જમીનમાં થતું અને થોડો તણો પડતું મરી જતું પતળું થાંચું અંતુ; સરખેશું. તે અખણ જેવું દેખાય છે પણ કોઈને ઈશ્ય કરતું નથી. તેને અંચળો કીડો પણ કહે છે. સામાન્ય રીતે તે પાંચ છ તસુ લાંબું હોય છે. કેટલાં જગ્યાં છ ફુટની લાંબાઈનાં પણ હોય છે. દેશી વેદરસાચ પ્રમણે તેઓની સરીરમાં તાંજાનો બળ દોઢથી તેનો રંગ લાલ હોય છે. વાગાનસ રોમમાં તથા નામનસ એર ઉપર તે રવરકારક મનાય છે.

અળસી [સં. અણસી; પ્રા. અણસી]
કી. એક પ્રકારનો જે અટકી પડેલો અણસી છે. તે સીધો અને નાણુ છે. તેને બીની સળાઓનાં બારીક લાંબાં એકાંતરે પાન આવે છે. તેને કાણી રમતું પંડના આકારનાં સુંદર પૂષ અને જાડી કાણ જેમાં મોજ નાનાં છંદાં નંધાય છે. છંદાંમાં લાલ અને ધોળાં એમ બે ભતનાં ચપટાં લીલાં બી થાય છે. ચંદાં કરતાં ધોળાં બીમાંથી તેમ વધારે પ્રમાણમાં નીકળે છે. તેઓ અણવાની સાડી, રંગ, બનાવટી દરિયા રમર, વાનિયા, અને નરમ સાણુ બનાવવામાં ઉપયોગ થાય છે. તેમ કહી લીધા પછી રહેલો અળસીનો પૂચો ફૂલો દોરને ખાવા અપચાથી તે થણા દિવસ સુધી રૂપ આવે છે અને આ રૂપમાંથી માખણ પણ કાઢી અને છે. તેની હોપરી બાંધવાથી કોળે બેસી ભવ્ય કાચું મૂમકું પાકીને પૂરી ભવ્ય અને તેની પીઠ સાંત થઈ ભવ્ય છે. ગરક અને સુખને પ્રાચીન કષ્ટમાં તેણે ઉમા, નીલપુષ્પી, અણસી, પાર્વતી, કમ્પા, શ્રીમંત્ર એ નાંચી ઉત્તેજ કર્યો છે. મહા-કાસ અને રામાયણ કળમાં પણ કૌમલ્યો એટલે સજ્જાં લગાડેલો. કેમકે કેમકે ઉત્તેજ છે. તેના એકાંત ધાંધાં ઉપરથી જે વાક એટલે રેષ નીકળે છે તેમ લિનન અને ક્રિમિય નામનાં વિલાજી કપડાં અને છે. તેના સડવી રાખેલાં ધાંધાં કમળ બનાવવાને ઉપયોગી થાય છે. તે મીઠી, મીઠાણી, કાચી, જાલકાર, પાક-કાચે લીખી, પેશાબ દાવનાર, બારે, જાતકર, કાકારા અને ગરમ છે અને દરિયોમ, સુકરોમ, સુકરોવ, પીનું કાઠ અને પિત્ત મટાડે છે. તે મૂલ્ય એટલે પેશાબ લાવનાર હોવાને લીધે બિનજા, પ્રમેહ અને કોમરોમમાં વપરાય છે. તેનો મુખ્ય ઉપયોગ તેનાં બીની પોટીસ કરવામાં રહેલો છે. મુખોનિષમાં એટલે રોસાંના વીંદણ વરમમાં, ત્રિલે, મુખરુપી માંડ અને

પેટના પડાના યોગ ઉપર, હલના વરમમાં તેમજ અણસે લાવની સાથે કોઈ પણ અર્પણનાની અંદર લોહી મડી આવે અને પાક થાય તે વખતે તેની પોટીસ કમળવામાં આવે છે. તેના તેમનાં ૨૫ થી ૩૦ દીપાં લેવાય છે.

અળસક (અળક) ૧. ક. અંસરી ને અળક
એટલા અણસુ એવું નામ.

૨. ક. (અળ) હળ.

અળવળો ૧. કું. અળવળો; કાંચાનું એક
બોમર.

૨. કું. ગિલાડીનો કોષાં ફૂટકાનો કાન; બૂલકા; મીંદીની બળી; બોમાસામાં જમીન, લાકડું કે બીજા કોઈ વસ્તુને સાથે લામતું તેની ઉપર એક ભતની પૂચ જેવી થતી વનસ્પતિ. જાગંજાનાં જાં ઉકરકા સહેલા પદાર્થ અને કોટેલાં જાણી ઉપર અને કેટલેક કેમકે સારી જમીનમાં પણ થાય છે. એના મુખ્ય બે પ્રકાર છે: એક વિચારી અને બીજો સારો. વિચારી અળવળ ખાવાથી કમ્પા, પેટ ફૂલે, બિલટી થાય અને મન અમિત થાય. સાચા અળવળ પણ સહેલાઈથી પચતા નથી. આ ઉપરાંત તેની નીચે પ્રમાણે ભતો છે: મુખ, ચીતળા, મલકા, મુખજા, પુરડી, તેલંગી, છુપકોડ અને મોમકા. મુખ એક લાલ કાંચા કોઈ તેના ઉપરનું જાં નાનું થાય છે. ચીતળા સાધારણ, મલકા બારીક, મુખજા કીણી બાંધણી જેવા, પુરડી એવી પણ નાના અને તેલંગી લાલ રોલ લાલ બાસનાં જમવાળાં હોય છે. છુપકોડ મોળ જાં વિનાનાં અને ફૂલેલાં હોય છે, બારે મોમકાને મોમકા જેવી સહજ કળા હોય છે. તેનાં બીમાં ધણું જ કીણું હોય છે. તે લીલ, બળ વધારનાર, રેમક, ત્રિલેપકાર, વૃક્ષ એટલે વીર વધારનાર અને કમળ છે. તેની જાણ સારી થાય છે. કળો અળવળો મીઠો, ગરમ અને બારે, ધોળો પાક વખતે બારે, અને લાલ થોડો રોપકારક મનાય છે.

અળવળી કી. આમડીનો એક રોમ; સરીરમાં થતી રાતા લાણાની ફોલી. આમડી ઉપર બારીક છુલ્લ અને લાલ રંગની એવી નહિ એવી કીણી રોલી થાય છે, તેને અળવળી અથવા છુલ્લ કહે છે. પરસેવાની નળાના મુખનો વરમ મવાથી આ રોડી થાય છે, તે છુટી છુટી અથવા બધામાં હોય છે. તે મટે છે ભારે આમડીની ખોળાં કિતરી ભવ્ય છે. આખા સરીર ઉપર નીકળી આવે ભારે થોડો-ધણો તાવ આવે છે. જે બામમાં તે નીકળી હોય ત્યાં ધણી ખંજવાળ તથા મળ આવે છે અને જેમ તેને ખંજવાળવામાં આવે તેમ

તેની અંદરનો હાથ વધતો જાય છે. ગરમીની હવામાં ચામડી હલ ઉપરાંત તપી જવાથી તે ખસી વાર નીકળી આવે છે. તે હાથને લુલાખ લેવાથી, ખુલ્લી હવામાં સૂવાથી સુખાનો લેપ કરવાથી અને વરસાદના પાણીને નાકવાથી મટવાનું મનાય છે.

અગાથો ૧. પું. ઊભણી બરાબર સીધી છે કે નહિ તે જોવાનું બોલાર; બોળાંબો.

૨. પું. પૂર્વેના જન્મવચાને વપરાતી અર્ધઅંદામર નિશાની; બોળાથો; હોળાથો. જેમકે,). રૂપિયા પછી જાના પાઈ તેની સાથે ન બળી જાય એટલા માટે ખાસ વપરાય છે. હાખલા તરીકે, પ)જ એટલે થોડા રૂપિયા અને જણુ જાના.

અત ઉપર અગાથો કરવો = અત રહ કરવું.

૩. પું. બીજનો અંદ.

૪. પું. સાથે મોળવાનું ધારિયું; વંકી છરી.

૫. વિ. ઉમરમાં મોકું છતાં થોડી અકલવાળું.

અગથમાં અગાથો = મૂર્ખ.

અગાવડી (અગાવડો) છો. (માખ; સમગ્ર; એ નામનું પક્ષી.

અગાવો ૧. [અ (આસપાસ) + લાવો (હવે)] પું. ઉપકર; આગાર.

અગાવા તમે આવવું = આભારી કે બોલિ-યાળા થવું.

૨. પું. ફાંસો; ફાંસી દેશમાં વાપરાતી ફોરી.

અગાં છો. (માખ) પૂતી; પરતી.

અગાપ આથે સંધ ઉપર અગાં જઈ અંતર થઈ લોચનીવ

અગાંસતું છ. વિ. (માખ) માલીના ફોરા વાસણને વાપરતાં પહેલાં અંદર તેણે લગાડવું.

અગિયળ [સં. અગિ (અગથે)] પું. જમર; લમરો.

અગિયળ નામ લીધે મુખમલ્લ. ઉવિરસ

અગિયોઅળી જ. જડુ ખાસેપાસે; અગોઅગ; રસો રાખ્યા વગરનું; હસોહસ.

અળુ [સં. અણુ] પું. એક જાતનું હંદમૂળી બુખો અગરી.

અળુખડું (અળુખડું) ૧. જ. અગરીની મંદિ. ૨. જ. એક જાતનું હંદ; બટાટા.

અળુકુળુ જ. હાથરડું માતાં બોલાતો શબ્દ. આ શબ્દ સંબોધન તરીકે વપરાય છે.

અળૂએ પું. (જૂ. મુ.) હંપા; મરણ.

તમ રિસાળુને અળૂએ ધડો, શબને છે મહાપાલ રે.

આનંદશાખમડોલધિ

અળે જ (અળી) અરે; બો, અમે; નિરસરુવાયક શબ્દ.

અળેટાવું જ. વિ. આળોટવું.

અળોખડું (અળોખડું) જ. અગરીની મંદિ. બુખો અળુખડું.

અળોગોગો જ. હાથરડું માતાં બોલાતો શબ્દ. અળોગોગો હંદમૂળી રે, ધોતમ ધારણિયામા મોલ્યા. હાથરડું

અં

અં

અં ૧. જ. 'અં' અને અનુસ્વાર મળીને બનેલો અક્ષર. લખાણમાં અક્ષરની ઉપર 'ં' અથવા યિદ્યથી તે બતાવાય છે. તેનો ઉચ્ચાર મોઢું થોડું ઉઘાડી, થોડો શ્વાસ મૂકી, નાકમાંથી શ્વાસ કાઢવાથી થાય છે. છઠ્ઠું પાડીને બોલવામાં તેને 'અં'ને માથે મીઠું 'અં' એમ બોલાય છે. મીઠનો બેકલો ઉચ્ચાર થઈ શકતો નથી. સ્વર પછી જ આવતો હોઈ તેને અનુસ્વાર કહે છે. અનુસ્વારને બદલે અનુનાસિક અંજન બોધાત્મકમાં પણ વપરાય છે. જેમકે, દંત અને દંત, પંક્તિ અને પંક્તિ, જંમુક અને જંમુક વગેરે. અનુનાસિકવાળા અક્ષરથી શરૂ થતા સ્વરના કેમ માટે મતભેદ હોઈ કેટલાક કોણારો અનુસ્વારવાળા અક્ષરથી શરૂ થતા બધા સ્વરો તે અક્ષરની પહેલાં સંજ્ઞામાં લે છે. જેમકે, ક પછી ક, ખ પછી ખ વગેરે. કેટલાક કોણારો તે સંધી ઉભા મુદ્દામાં આવે છે. જેમકે, ક પછી ક, ખ પછી ખ, ગ પછી ગ વગેરે. અનુસ્વારનો કેમ સંધી ઉભો રાખવાથી સ્વરની તપાસ કરવી સરળ થઈ પડે છે. કેટલાક સ્વરોમાં જે વર્ણનો અનુસ્વાર હોય તે વર્ણમાં તે અનુસ્વારવાળા અક્ષરથી શરૂ થતો સંધી ઉઠે રખાય છે. જેમકે, અક, ખક અને પછી અકિર, ખકુ અને નિયમ પ્રમાણે કેમ રાખેલ સ્વરોમાં સ્વર, અર્ધસ્વર, ઉચ્ચાક્ષર અને મહાઅક્ષરની પહેલાંના અનુસ્વારવાળા સ્વર સંધી જાળવે રખાય છે. જેમકે, અમલિનું અંક, અંસલ, અંકલી અને પછી અક, અંકક, અંકલી. 'ક' અક્ષરમાં કં, કંચલ, કંક, કંસ, વગેરે. સ્વરની સંજ્ઞામાં અનુસ્વારનો ઉચ્ચાર થઈ શકે નહિ. અર્ધસ્વર અને ઉચ્ચાક્ષર સિવાય બીજા પાંચ વર્ણના એટલે કે ઈ થી મ સુધીના વ્યંજન સાથે તેનો ઉચ્ચાર કુદરતી રીતે તે જ વર્ણના અનુનાસિક જેવો કરાય છે. જેમકે, અંક, સિદ્ધિ, પંક્તિ, વગેરે. અર્ધસ્વર અને ઉચ્ચાક્ષરમાં તે

૧૫૫ મીઠથી બતાવી સમજ. જેમકે, સંજમ, વંસ. ૨. જ. અંધેશ બાકને બદલે વપરાતું છે. ૩૫. જ. ૧૫ કોણ વગેરેમાં વપરાય છે. ૩. જ. એમકે; ઠીક; વાક. અંક જ. અંક, અંકી; અંક. અંક જ. એમકે; કંચકો બતાવનાર સ્વર. અં ૧. જ. 'એમાં શું?' હસાનારો ઉચ્ચાર. ૨. જ. કુખ અને તિરસ્કારવાચક સ્વર. ૩. જ. નહિ; ના. ૪. જ. વાકવાક બધાવનારો ઉચ્ચાર. અંક ૧. [સં.] જ. જિ. અંક. ૧. જ. જિ. અંક. ૩. જ. જિ. (પાટ) નિશાન કરતું. જ. જ. ઉપરથી થયેલ સ્વર: અંકિત, અંકન, અંકન, અંકણી, અંકમણી, અંકવણ. ૪. જ. જિ. વગાડમાં કરતું. ૫. જ. જિ. એમકે કરતું. ૬. જ. જિ. કસકિત કરતું; બેઆખર કરતું. ૭. જ. જિ. (પાટ) અંક. આ પાટ ઉપરથી થયેલ સ્વર: અંક, અંકમણિત. અંક ૧. પું. અપરાધ; મુનો. ૨. પું. (અંકિત) ઉચ્ચ નક્ષિતમાં અક્ષરને લખાતું ચિહ્ન. જેમકે, કં, કં. ૩. પું. એક બતાવું સં. ૪. પું. એક બતાવો સંકેત ચિહ્ન. ૫. પું. એકથી નવ સુધીના અંકકા. ૬. પું. બોમો; મોક. ૭. પું. મર; અંકકર. ૮. [સં. અંક (નિશાની કરવી)] પું. ચિહ્ન; નિશાન; રેખા; અંકો. ૯. પું. રેક; વક. વચ્ચે સ્વર રાં, અંક રાખી કહે. સામાન્ય ૧૦. પું. કાં; કંક; લાંબા. મંદને અંક એટલે લાંબા હોવાથી તે સંજ્ઞા કહેવાય છે. ૧૧. પું. નક્ષર પાડી અપાવવાને માટે બાળકના કાનની જાળવે માથે ઉપર કરવામાં આવતી કાનની પિંદી; મેસની ટીકડી.

૧૨. પું. નવની સભા. ૧૩. પું. નાટકમાં જેને બંને મુખ્ય પાત્રો પડે છે એવો તેનો વિભાગ. અંક પાત્રો નાટકનો અમુક ભાગ ભજવવાઈ રહ્યો પછી મુખ્ય પાત્ર પાત્ર અને થોડો ભાગનો વખત મળવો. ૧૪. પું. પર્વત; પથ્થર; મિરિ. ૧૫. પું. બાળ; પાખું. ૧૬. પું. બામ; બાળ. ૧૭. પું. બામ; કિરમત; નસીમ. ૧૮. [કિ.] પું. (અંકિત) મુદત સમ સાથે જ અને મુદતનો કુલકાર. ૧૯. [કિ.] પું. મુગધર મહિનો એક; વર્ષ માગાનો મુળ અક્ષર. ૨૦. પું. (કાળ) ૧૫૫૫ કાળ પ્રકારમાંનો એક, જેમાં લોકપ્રખ્યાત નાવકનું સ્થાપિત ચરિત્ર હોય છે. એની બાવા સરગ અને પા નાનાં હોય છે. ૨૧. પું. વેચાણ ક્રિયાતનો અંક. ૨૨. [સં. અંક (અંક)] પું. સંખ્યાદર્શક ચિહ્ન; અંકો; અંક. ૧. અંક રેવો = (૧) અંક બાંધવો; ક્રિયાત નાકો કરવી. (૨) સરવાળો કરવો. ૨. અંક બાંધવું = અંકમાં લખી રાખ નાકો કરવી. ૩. અંક સો = પૂરેપૂરા સો. ૪. અંક સો કરવા = કરાર પાકો કરવો. ૨૩. [કિ.] પું. ચિહ્ન ઉપરની જા. ૨૪. જી. અંક; હોથી વાળેલો સળિયો. ૨૫. જી. બાક અસિમન. ૧. અંક બરવી = બાવ બીડવી. જા ના કરતાં ૨ કરી અંક, અંધર ઉઘાડી ૨ લાખા મુજ નિ-સંક-દશરામ ૨. અંક કરતું = (૧) બાલિગન રેવું. (૨) ખોલે બેસાડવું. (૩) નાકો કરવું. (૪) રામ નો અંકો અક્ષરથી લખવો. ૨૬. જ. અંકમુક અંકકર. ૨૭. જ. ખોટી લાકડ; ચિત્રમુક.

૨૮. ન. મોળ વાંકી લીટી.
૨૯. ન. પાપ; ખરાબ કામ.
૩૦. ન. મનુષ્યનાં બચેલાં શુભ લક્ષણમાંનું એક.
૩૧. ન. લમણ.
૩૨. ન. સરીર; અંગ; ફેલ.
૩૩. ન. સ્થળ; સ્થાન; જગ્યા.
૩૪. ન. જોનાં વસ્ત્રો બાંધ; સોડિયું; સોએ પહેરેલાં લૂગાનો કાળી બાજુનો માથાથી કમર સુધીનો મૂલતો બાંધ.

પણ સદેવની પાસ થઈ હતી.

વાન અંકમાં લઈ બાળતી હતી. વાલક

૩૫. જ. પાસે; સમીપ; નિકટ.

અંકક ૧. [સં. અંક (અક્ષર)] વિ. અક્ષરની કરનારાં હિસાબ રાખનાર.

૨. [સં. અંક (ચિહ્ન)] વિ. ચિહ્ન કે નિશાની કરનાર.

અંકક ૨. [સં. અંક (અક્ષર) + કર (કરનાર)] વિ. અક્ષરની કરનાર.

૨. [સં. અંક (ચિહ્ન) + કર (કરનાર)] વિ. નિશાની કરનાર.

અંકકશ્લુ [સં. અંક (ચિહ્ન) + શ્લુ (શ્લોક) + અન (નામ બતાવનાર પ્રત્યય)] ન. નિશાની કરવાપણું.

અંકકળ [સં. અંક (આંકો) + કળા (વિદ્યા)] જો. આંકમાં મણવાની કળા; મણિત-વિદ્યા.

કામ કરવા વેચા વળી.

અંકકળા અનુસર બાળતી.

નિશ્ચય પંચતિથા

અંકકાર ૧. પું. મોઝી; જોનારની પરીચા કરનાર.

૨. પું. કરાવી ઉપરનો બાંધ.

૩. પું. નિશાની; કાપાની કીમત બતાવનારો આંક.

૪. પું. જામ; હિસ્સો.

૫. [સં. અંક (આંકો) + કર (કરનાર)]

૬. આંકમાં કે હિસાબ માંડનાર માણસ.

૭. ન. શુદ્ધ કે બાજમાં હાર છતનો નિર્ણય કરનાર માણસ.

અંકમણિ [સં. અંક (સંખ્યા) + મણ (મણવું)] ન. આંકમાં વડે અક્ષરની કરવાનું કારણ. જા વિદ્યા હિંમાં જણા બૂના વખતથી બાળતી છે. હિંમાંથી જામસ્થાનમાં અને સાંથી શુરોપમાં તે ફેલાયું. બારતમાં કલ મુલ્યની પદ્ધતિથી મણિવિદ્યા જુદું બેઠાયું છે. બીજામણિત જામજોએ લોધી તેમાં મેળતા મેળવી હતી. બાંધે તથા જામ-મુલે તેમાં સાઈ જામવાનું પાડી જા વિદ્યાનો ઉપયોગ વધાર્યો હતો. બોલિય તથા

મુખિતિની સાંજીમાં જામમણિતનો ઉપયોગ કરી હિંની મણિતને દુનિયામાં મેળતા બાળવી હતી. મણિતસાથમાં જામજોએ મણી ઉપયોગી લોધી કરી છે. ૧ થી ૧૦ સુધીના આંકમાં અને દશાંતપદ્ધતિ લોધી બાળવાને માટે જામત બાળોનું જ જામજો છે. જામની કીમત મહત્વાની રીત જામ તેજાએ જ લોધી કાઢી હતી. તેજો બાળતી હતી તે વડે જામજો જામવા હતા કે જામને જામથી મુલ્યનાં જે જામ આવે તે અને જામ કરોને જામથી મુલ્યનાં જે જામ આવે તેની કીમતમાં ફેર છે. જામ-મીન સમયમાં અંકમણિતનું ૨૫ અને જામ જે અને વાસ્તવિક રીતે મીક નહિ જામ હિંક હિંકતાની પ્રમાણ છે.

અંકમત ૧. [સં. અંક (ખોલે) + મા (મણવું)] વિ. અંકમાં જામવેલું; જામમાં આવેલું; જામમાં જામવેલું.

૨. વિ. ખોળામાં મેળવું.

અંકમણ [સં. અંક (આંકો) + માણ (કામ)] ન. (બોલિય) જામની મણિમાં કાલાંતરે જામજો આવતા હરને પાંચી વખત મૂળ અંકમાં ઉમેરવી કે બાક કરવી પાડી રાખ.

અંકમણ ૧. [સં. અંક (આંકો) + જામ (જામવું)] ન. (મણિત) આંકમાં કોટમાં પામ; આંક; જામ; 'અંકમણિત રેખા'.

૨. ન. મોટી મોટી રામો જામતી હોય તેનું મણિત.

અંકમણ [સં. અંક (આંકો) + જામ (જામવું)] ન. મણિતની જામ.

અંકમણ [સં. અંક (સંખ્યા) + તન (જામ)] ન. મણિતસાથ.

અંકનિ ૧. [સં. અંક (અંક) + નિ (નામ બતાવનાર પ્રત્યય)] પું. જામ; વડે. તેનો સ્વભાવ જામે જામનો છે, તેથી તે અંકનિ કહેવાય છે.

૨. પું. જામજોની.

૩. પું. જામ.

૪. પું. જામ.

અંકકર્ષક [સં. અંક (ચિહ્ન) + કર્ષક (જામવાર)] વિ. સ્થાન; જામવાર.

અંકધર [સં. અંક (અંક) + ધર (ધારવું)] પું. અંક-તેમાં અંક જામે કામ લોધવું જામ છે, તેથી તેને અંકધર કહે છે.

અંકધારી [સં. અંક (ખોલે) + ધારી (ધારવું)] જો. ખોળામાં મેળવેલો જામને રાખનાર ધાર માતા; પાંચ પ્રકારની ધાર માતામાંની એક.

અંકધારણ [સં. અંક (ચિહ્ન) + ધારણ (ધારવાની ક્રિયા)] ન. સરીર ઉપર જામ પાડવાની તે જામ મોડવાની તે.

અંકધારણી [સં. અંક (ચિહ્ન) + ધારિણ (ધારણ કરનાર) + ઈ (નામ બતાવનાર પ્રત્યય)] વિ. જો. સંખ, મક, જિજ્ઞા આદિનાં ચિહ્ન ધારણ કરનારી; સરીર પર જામ ધરાવનારી.

અંકધારી [સં. અંક (ચિહ્ન) + ધારિણ (ધારણ કરનાર)] વિ. સરીરે ચિહ્ન ધારવાનાર; જામ ધારનાર.

અંકન ૧. [સં. અંક (ચિહ્ન અંક) + અન (નામ બતાવનાર પ્રત્યય)] ન. (મણિત) જામેલાં પ્રતિજાપને પ્રમાણે જામવા જામેલાં સમીકરણ પ્રમાણે કરવામાં આવતું કોઈ જામ જિનુ. સુરેખા કે વડનું જામજામ; 'અંકન'.

૨. ન. અંક કે નિશાની કરવાપણું; મુલ્ય.

૩. ન. આંકવાનું સાધન; આંકથી.

૪. ન. આંકનું તે.

૫. ન. કોઈ વસ્તુની ઉપર કાંઈ જામે તેનો નંબર જામવો તે; 'નંબરિંગ'.

૬. ન. અક્ષરની કરવાનું કામ.

૭. ન. જામ માસવાની ધારિણ ક્રિયા.

૮. ન. જોને નિશાની કરવાપણું.

૯. ન. (મણિત) સંખ્યાના અંકમાં જામવાની રીત.

૧૦. ન. સ્વરલિપિ; સંખ્યાતથેજનું સ્વરાંકન; જામના સ્વર લિપિમાં કરવા તે; મીતોની જામક સારીમક 'નોરેશન'.

અંકનપદ્ધતિ [સં. અંકન (સ્વરલિપિ) + પદ્ધતિ (રીત)] જો. અંકનની ક્રિયા સ્વર-લિપિની રીત.

અંકનક પું. જામજોની સંખ્યા બતાવનાર સંતા.

અંકની ન. (બોલિય) હિંક મોજાવેનું જા અને ૧૦ અંકની વચ્ચેના કાંતવાનું ૧૮ તારા-વાનું એક નંબર; 'નોર્મ'. જા નમુન લુલાઈ, માસમાં જામોતસ્તર ઉપર આવે છે.

અંકનીલ ૧. વિ. આંકમાં કરવા જેવું; હિસાબ કરવા લાગ્યું.

૨. [સં. અંક (નિશાની કરવી) + અંકીય (જેવું)] વિ. આંકમાં જોમ; નિશાની કરવા જેવું.

૩. વિ. જામવા જોમ.

અંકપદ્ધતિ [સં. અંક (આંકો) + પદ્ધતિ (રીત)] જો. આંકો જામવાની રીત; અંક-લિપિ.

અંકપરિવર્તન [સં. અંક (અંક) + પરિ-વર્તન (ફેરવવું)] ન. એક જામ ફેરવીને

બીજી જાણુએ ચડું તે; પાખું ફેરવું તે.
અંકપાત [સં. અંક (સંખ્યા) + પાત (પાવના ક્રિયા)] પું. હિસાબમાં રકમનું લખાણ; ખાતામાં રકમની નોંધણી.
અંકપાલિ [સં. અંક (ખોળે) + પાલ (પાલક)] છો. જાણ. જુઓ અંકપાલી.
અંકપાલિકા [સં.] છો. આલિયન; બેટ.
અંકપાલી ૧. [સં. અંક (ખોળે) + પાલ (પાલક)] છો. આવા; ધાવમાતા; હોઠરાને ધવરાવી મોકું કરનારી ઓ; હિપમાત્ર.
૨. છો. આલિયન; બેટવું તે; મળવું તે.
૩. છો. એ નામનો એક જાતનો છોડ.
૪. છો. ખોળાનો છોડ; પાલકો.
અંકપાશ [સં.] પું. (મહિત) મહિતપાશ, એક કરતાં વધારે આંકડા લખવા અથવા કેટલી જુદી જુદી રીતે મોકલી લખવા તે લખવાનું મહિત; 'પરમુદેશન'. વસ્તુના સંયોજને અથવા રચનાને અંકપાશ અથવા મહિતપાશ કહે છે. જેમકે, ધર અને રથ એ 'ધ' અને 'ર' એ બે અક્ષરોનો જુદી જુદી રીતે કરેલ સંયોજ છે. એ જ પ્રમાણે ૧૪ અને ૪૧ એ ૪ અને ૧ એ બે આંકડાનો સંયોજ છે. જેમકે, ૧, ૨, ૩ અને ૪ આંકડા એક સાથે વાપરીને અંકપાશ નીચે પ્રમાણે ૨૪ રીતે થઈ શકે: ૧૨૩૪, ૧૩૪૨, ૧૪૨૩, ૧૨૪૩, ૧૪૩૨, ૪૧૨૩, ૪૨૧૩, ૩૧૨૪ વગેરે વગેરે. આ બધા અંકપાશો કહેવાય.
અંકપૂરવું [સં. અંક (આંકડો) + પૂરવું (પૂરવા)] વ. આંકડાને પૂરવાનું.
અંકમાલ [સં.] વ. આલિયન; બેટવું તે; છાતીસરનું આંખું તે.
અંકમાલિકા ૧. [સં.] છો. આલિયન; બેટ; મેળાપ.
૨. છો. નાનો હાર; નાની માળા; હારડી.
અંકમુખ [સં. અંક (નાકનો વિભાગ) + મુખ (ભાગ)] વ. અંકના જે ભાગમાં નાકના આખા વિભાગનો છાંયો કરવામાં આવ્યો હોય તે ભાગ. જેમાં નાકના બીજા બધા અંગોનો એકાદો હાર જણાયો હોય અને જે નાકના બીજા અને અંગોનો જણાવનારો હોય એવો અંકમાલ એટલે કે અંકમાં એક વાર્તાનો ભાગ જુદી જાત તો અંકમાંના પાત વડે જ આવના છાંયની હકીકત જણાવી તે અમળ જાણી જતાવવામાં આવે છે તેને અંકમુખ કહે છે.
અંકવિતરણ [સં. અંક (નિશાની કરવી) + તરણ (ફેરવું)] વિ. નિશાની કરવા જેવું. જુઓ અંકનીય.

અંકરી ૧. [હિ.] છો. હોળી એક જાત.
૨. છો. રથનો; નાનો અંકર.
૩. છો. લીલો દાણો.
અંકસફરી [સં. અંક (ખોળે) + સફરી (સં.)] છો. પની; ભાગી.
અંકસિપિ ૧. છો. આંક; ધરિયા; પામ.
૨. [સં. અંક (આંકડો) + સિપિ (અસર લખવાની રીત)] છો. આંકડા લખવાની પદ્ધતિ. અથવા આડી લીટીને પ્રવેશી અથવા તરફ જતી ઓળે લખાય છે, અથવા આંકડાની લીટીને ઉપરથી નીચે ઉતારતી ઓળે લખાય છે. લખવાની આ રીતે બે સિપિ છે: એક અંકસિપિ અને બીજી અંકસિપિ. અંકસિપિ એ ચિનાઈ સિપિ જેવી છે.
૩. છો. આંકની મોપડી.
અંકસિપી જુઓ અંકસિપિ.
અંકસેખન [સં. અંક (આંકડો) + સેખન (લખવું તે)] વ. આંકડા લખવાની રીત. તેમાં બધા દેશો કરતાં દિલ્લી ધણી જ અંકસિપી રીત મુસલમાનો તરફથી પુરોષમાં લખવા થઈ. રોમન આંકડા લખવાની રીત કરતાં ૬ અને ૦ વચ્ચેની રીતથી એકાદો તેટલી સંખ્યા સહેલાઈથી લખી શકાય છે.
અંકસેવર ૧. વ. ભાગ્ય નિશાન એ નામના તામુકાનું મુખ્ય સંકેત. અમાઈનસ વખતમાં તે અકુરેશ્વર નામે પ્રસિદ્ધ હતું. નવમા સૈદ્ધાંત મુજબના સંદર્ભો એટલે ચાંદ્રેક અકુરોનું તે પાટનગર હતું.
૨. વ. ભાગ્ય નિશાનો એ નામનો તામુકો.
અંકસોપ [સં. અંક (આંકડો) + સોપ (નાચ)] પું. એકમાથી બીજી સંખ્યા ઓછી કરવી તે; જાણાવી.
અંકસંકુ ૧. એક જાતનું ઝાક.
અકુલ અંકજ અર્થાત્ અંકજ અંકસંકુ.
અંકવાર [સં. અંકમાલ] છો. (હિંદી) આલિયન.
અંકવિચાર પું. ચોક્કસ પ્રમાણમાં વિગત મહેતું એક. જુઓ વિગત.
અંકવિધા [સં. અંક (આંકડો) + વિદ્યા (શાસ્ત્ર)] છો. આંકડાઓ સંબંધી શાસ્ત્ર; અંકવિજ્ઞાન; મહિતશાસ્ત્ર.
અંકવિધાવિદ [સં. અંક (આંકડો) + વિદ્યા (શાસ્ત્ર) + વિદ (અભ્યાસ)] પું. મહિતશાસ્ત્રી.
અંકવિધાવિદ્યા [સં. અંક (આંકડો) +

વિદ્યા (શાસ્ત્ર) + વિદ્ય (અભ્યાસ)] પું. મહિતશાસ્ત્રી.
અંકવિધાવેશ [સં. અંક (આંકડો) + વિદ્યા (શાસ્ત્ર) + વેશ (અભ્યાસ)] પું. અંકવિદ્યા અભ્યાસ મહિતશાસ્ત્રી.
અંકવેષ [સં. અંક (આંકડો) + વેષ (લેખવું)] પું. મહારમાં ફરતા આંકડાઓમાંથી જતાવેલા આંકડાને લેખવો તે; લેખવાનો એક પ્રયોગ.
અંકસાચિની ૧. [સં. અંક (ખોળે) + સાચિની (સુધારી)] છો. ખોળામાં સુધારી ઓ.
જાણ મુશ્કેલાને જવાબની અંકસાચિની જમાવવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગી. મહિતશાસ્ત્રી ૨. છો. પની.
અંકસાચી [સં. અંક (ખોળે) + સાચિની (સુધાર)] વિ. ખોળામાં સુધાર.
અંકસાચે [સં. અંક (આંકડો) + સાચ (વિધા)] વ. હકીકતના આંકડા એકાદ કરવાની, તેનું વર્ગીકરણ કરવાની અને તેનો ઉપયોગ કરવાની વિદ્યા; અંકસાચાચ; 'રેડિ-રિટક્સ'.
અંકસાચેવેશ [સં. અંક (આંકડો) + સાચ (વિધા) + વેશ (અભ્યાસ)] પું. અંકસાચાચ અભ્યાસ પદ્ધતિ; અંકસાચી.
અંકસાચી [સં. અંક (આંકડો) + સાચ (વિધા) + યન (વાળું)] પું. આંકસાચાચ અભ્યાસ પદ્ધતિ; અંકસાચેવેશ.
અંકસાચીય [સં. અંક (આંકડો) + સાચ (વિધા) + યન (વાળું)] વિ. અંકસાચાચને લગતું.
અંકસાચીયપ્રણાલી [સં. અંક (આંકડો) + સાચીય (સાચને લગતું) + પ્રણાલી (રીત)] છો. હકીકતના આંકડા એકાદ કરવાની પદ્ધતિ રીત.
અંકસાચીય [સં. અંક (આંકડો) + સાચીય (અભ્યાસ)] વ. આંકડાનું જાન આંકની વિદ્યા.
અંકસ ૧. [સં. અંક] પું. (હિંદી) અંક; છાંયને લખાવવામાં વપરાતો કેટલી વાળેલો અક્ષર અગિયો; કોતર.
જાણી ચમક ન જાનઈ અંકસ.
હાન્ડાઈમનપ
૨. [હિ.] પું. ગુરુ સિદ્ધક.
૩. વ. (અંગ્રી) દેવ; ખાર; અક્ષ.
અંકસંખ્યોર વિ. (અંગ્રી) દેવી; ખારીકું; વેરી.

ଅନୁଷ୍ଠାନ ୧. ବି. କାମଧୀନୀ ଶାସ୍ତ୍ରୀ.

૨. [સં. અંક (નિશાની કરવી)] વિ. અંકમેલ; નિશાની થયેલી હોય એવું; અપવર્ણ.

તેમાં નામ અંકિત એ નામ.
તે હઈ મુકે ભરત મુન્ય- કાવચેર

૩. વિ. અંકિત; હોરેલું.

૪. વિ. (અંકિત) ઉચ્ચ અંકિતમાં જેને છેડે અંકિત સમાવવામાં આવે છે તેવું. જેમકે, ૬૧, ૬૨, વગેરેમાં ૬ અંકિત છે.

૫. વિ. મુલ્ય, કમ વગેરેથી અંગ્રામ્યેલું; પ્રસિદ્ધ; વિખ્યાત.

આપોતર્થ થયેલી પૂર્વે અંકિત નવે સ્થાન થાએ. તર્પે

૬. વિ. અપામેલું.

૭. વિ. હોવાનું; કલ્પિત; દુષિત થયેલું.

૮. વિ. વર્ણિત; વર્ણન કરાયેલું.

અંકિતમૂલ્ય [સં. અંકિત (આકેશ) + મૂલ્ય (કીમત)] જ. સિદ્ધ ઉપર અપેલી કીમત.

અંકિની ૧. [સં. અંક (નિશાની કરવી)] જી. અંકોનો જથ્થો; ચિહ્નોનો સમૂહ.

૨. જો. ચિહ્ન કે અપવાળી સો.

અંકો ૧. પુ. એક જાતનું નાનું નમારું.

૨. પુ. રમવાનો પાસો.

૩. [સં. અંક (વિભાગ) + કન (વાળું)]

વિ. અંકવાળું; જાત કે વિભાગવાળું. આ સબ્દ સમાસને છેડે આવે છે. જેમકે, પંચાંકી; શાસાંકી.

૪. [સં. અંક (ખોળો) + કન (વાળું)]

વિ. ખોળામાં રાખી વમાવવાનું.

૫. વિ. કાપવાળું.

૬. [સં. અંક (નિશાની) + કન (વાળું)]

વિ. નિશાનીવાળું.

અંકુર ૧. પુ. ઉત્પાદ; ઉમળકો; હોંસ;

પ્રોત્સાહન.

૨. પુ. કંટો; અશી. જેમકે, લીંછીનો અંકુર.

■ પુ. કંટો; રજુઓ; કંટો.

૧. અંકુર અવસ્થા = ઘરખાતની હાલત.

૨. અંકુર અવવો-ફૂટવો-એસવો = (૧) ફળમાં ફૂટવા. (૨) પામાં નવું માંસ આવવા માંડવું; ફેલાવું.

૩. એક જ અંકુરનું પાન્ય = જેમાં એક જ ફળનો ફૂટે એવું અથવા એક ફળવાળું પાન્ય.

૪. પુ. મૂમકું.

૫. પુ. આ ફાટતી વખતે થતા માસના ત્રિશ્વ લાલ ઘણું; આ કે પ્રભુમાં આવતું નવું માસ; ફેર.

૬. પુ. તીલકુ ભાગ.

૭. પુ. પશુ.

૮. પુ. મુલ્ય; થોડી ઉધોલી કળી.

૯. પુ. (લાડવિજ) મૂલ્ય; બીજ.

૧૦. [સં.] પુ. મોર; કોવ.

૧૧. પુ. રહે તાર.

૧૨. પુ. લોહી.

૧૩. પુ. વાળ; કદા; રવાંકું રોમ. જેમકે,

મૂળના અંકુર.

૧૪. પુ. હેતુ; મર્મ.

અંકુરક [સં. અંકુર (ફળ્યો) + ક (વાળું)]

પુ. પછીને સ્થેવાનો માથો.

અંકુરકોશ [સં. અંકુર (ફળ્યો) + કોશ (બંધાર)]

પુ. વનસ્પતિ કે પ્રાણી જેમાંથી પેદા થાય છે તે અંકુર એટલે બીજ. જેમકે, ઈંડુ કે કોવ. જુદામાં આ અંકુરકોશ તેના પોતાના પેદા કરનારનો જ જાત હોય છે, ખરું ઉપર તેના ઉત્પન્ન કરનારથી ફરકે પડે છે, અને વધવા માંડે છે.

અંકુરકોષ લુપ્તો અંકુરકોષ.

અંકુરકિદ્ધ જ. બંધેથી અંકુર ફૂટે છે તે બીમાંનું

જિદ.

અંકુરજ [સં. અંકુર (ફળ્યો)] જ. ફળ્યો

ફૂટવાની ક્રિયા.

અંકુરવિદ્યા ૧. [સં. અંકુર (ફળ્યો) + વિદ્યા (જ્ઞાન)] જી. વનસ્પતિજ્ઞાન, ઉદ્ભવજ્ઞ-

વિદ્યા.

૨. [સં. અંકુર (રખકું) + વિદ્યા (જ્ઞાન)]

જી. (વેદ) વધુ સમંધી જ્ઞાન.

અંકુરવું [સં. અંકુર (ફળ્યો)] જ. કિ. અંકુર

આવવો; ફળ્યો ફૂટવો.

અંકુરા [કિ.] પુ. ફળ્યો; કંટો; અંકુર.

અંકુરામ [સં. અંકુર (ફળ્યો) + અમ (અણી)]

પુ. ફળ્યોનો અમળો જાત.

અંકુરાર્પણ [સં. અંકુર (અણી) + અર્પણ (દાન)]

જ. ધાર્મિક કામની સંસ્થામાં કરાવું જણવું અર્પણ.

અંકુરિત ૧. [સં. અંકુર (ફળ્યો) + કૃત (વાળું)]

વિ. અંકુરવાળું; ફળ્યો ફૂટેલું.

૨. વિ. ઉત્પન્ન થયેલું; જન્મેલું.

અંકુરિતધીવના [સં. અંકુરિત (ઉત્પન્ન થયેલું) + ધીવન (લુચની) + વના (વાનીઓનો પ્રત્યય)]

જી. લુચનીનાં ચિહ્નો દેખાણું હોય એવી સો; મુચ્ચાનો એક એક લુચો મુચ્ચા.

જે મુચ્ચાના સ્તરીમાં ચીવળે અંકુર પ્રકટ થવા લાગે છે તેને અંકુરિતધીવના કહે છે.

અંકુરીકાવન [સં. અંકુર (ફળ્યો) + કાવન

(કાવન)] પુ. મહાવન.

અંકુરાર્પણ [સં. અંકુર (ફળ્યો) + ર્પણ (દાન)]

પુ. મહાવન.

અંકુરાર્પણ [સં. અંકુર (ફળ્યો) + ર્પણ (દાન)]

પુ. મહાવન.

અંકુરાર્પણ [સં. અંકુર (ફળ્યો) + ર્પણ (દાન)]

પુ. મહાવન.

અંકુરાર્પણ [સં. અંકુર (ફળ્યો) + ર્પણ (દાન)]

પુ. મહાવન.

અંકુરાર્પણ [સં. અંકુર (ફળ્યો) + ર્પણ (દાન)]

પુ. મહાવન.

અંકુરાર્પણ [સં. અંકુર (ફળ્યો) + ર્પણ (દાન)]

(વું તે)] જ. અંકુર ફૂટવાની ક્રિયા; ફળ્યો ફૂટવો તે.

અંકુરો પુ. વસંત ઋતુમાં સુમેથી ફૂલોના મુખ્યેથી દીપી નીકળતું ખોરસથી જેવું ખરડી તાણુકમાં થતું એક મોટું ઝાડ. આ ઝાડને

એવસ લોકે રમવા કહે છે. અને બીજા અંકુરો કહે છે. રમવા સબ્દ બદલ હોય અને ખરડી નામ સમતી હોય એમ મનાય છે.

અંકુરોદ્ભવ [સં. અંકુર (ફળ્યો) + ઉદ્ભવ (જન્મ)] જી. ફળ્યોની ફૂટ.

અંકુરોદ્ભવ [સં. અંકુર (ફળ્યો) + ઉદ્ભવ (જન્મ)] પુ. ફળ્યોની ફૂટ; અંકુરોદ્ભવ.

અંકુરોદ્ભવ [સં. અંકુર (ફળ્યો) + ઉદ્ભવ (જન્મ)] પુ. કોઈ ફૂટવા તે; કિમમલ્ય.

અંકુર જ. અંકુરના કાનું બી.

અંકુરા ૧. [સં.] પુ. (અભિવ્યક્ત) અભિવ્યક્ત

પ્રકારનો એ નામનો એક.

૨. પુ. અથવા વખતે જાતનાં લાકડાં જેવી

પાડસ માટે વપરાતી જાંઠડ.

૩. પુ. કાન; કાન; નિવચન; નિવચન; સત્તા.

૧. અંકુર રાખવો = કાન રાખવો;

ત્યામાં રાખવું.

૨. અંકુરમાં રાખવું = (૧) કાન

રાખવું; વલ રાખવું; કાનમાં રાખવું; બહેલી

જવા ન ફેડું. (૨) બોલ કાનમાં રાખવું.

૪. પુ. પ્રતિજ્ઞા; અટકવા; અટક; અર્પણ

૫. પુ. (અંકુર) જે તબની ઉદ્ભવેલા, જેની

આસપાસ મિળતરની પેઠે એક તલ ફેરે છે;

'દિશ'.

૬. પુ. હાથને હાંકવાની કોણની અણીવાળી

ખાંકી; હાથને કાનમાં રાખવાનું હથિયાર;

માંજરો; કોણનો એક તરફથી વાળેલ

ખાંકો. આખરે તેનું નામ મળ્યાનું એટલે

હાથની હથામ પડેલું.

વિચ અપૂર્ણ હઈ હાથિયો

વિદિવિધ અંકુર પ્રકારિ હથિયો. લાલજી

૭. જ. જનોસ દંડપુદમાંનું એ નામનું એક

લુચ્ચે દડાપુદ.

૮. જ. (સાન્દિક) મળ્યુસના હાથપગમાંનું

↑ જાતું ચિહ્ન; અંકુરના આકાર જેવી હાથ-

પગની રેખા.

અંકુરમહ [સં. અંકુર (ફળ્યો) + મહ

(પ્રકાર)] પુ. મહાવન.

અંકુરાર્પણ [સં. અંકુર (ફળ્યો) + ર્પણ

(દાન)] પુ. એક પ્રાંત સીધો અને બીજો

નમેલો હોય તેવો એક જાતનો હાથી. આ

હાથી બીજા સામાન્ય હાથી કરતાં વધારે

હાથી બીજા સામાન્ય હાથી કરતાં વધારે

હાથી બીજા સામાન્ય હાથી કરતાં વધારે

નળવાન અને કોધી હોય છે. તે કોષમાં રહેતો નથી એ કુંડ જુદું કહેવાય છે.

અંકુશકર્પર [સં. અંકુશ (કોશ) + કર્પર (કુસુમીની અપ્રાપ્તિ લાભ થઈ)] પું. વસર્માં લાવવો મુશ્કેલી હોય તેવો હાથી; કુસુંભ હાથી.

અંકુશધારી [સં. અંકુશ (કોશ) + ધારિન્ (ધારણ)] પું. મહાવત.

અંકુશમુદ્રા [સં. અંકુશ (અંક) + મુદ્રા (અંકચિન્હ)] છી. (તાંત્રિક) અંગૂઠીઓની અંકુશના આકાર જેવી થતી સ્થાના.

અંકુશવું [સં. અંકુશ (કોશ)] ઇ. શિ. કાળમાં લાવવું.

અંકુશિત ૧. [સં. અંકુશ (કાળ) + ઇત (વક્ર)] વિ. કાળમાં રખાયેલું; ઇતમાં રહેલું.

૨. વિ. કોશરથી ઠાંકેલું.

અંકુશી [સં. અંકુશ (કાળ) + ઇન્ (વક્ર)] વિ. અંકુશવળું; કાળવાળું; વક્રવર્તન.

અંકુશ ૧. [કિ.] પું. કોશ.

૨. પું. કાળ; કાળ.

૩. પું. પ્રતિબંધ; અવરોધ.

અંકુશી છો. કાંડી; આંકાડી.

અંકુશ [સં. અંકુશ] ક. એ નામની એક વનસ્પતિ. કોશકુશ જેવું આ કાળ કાળવાળું અને કાંડા વનસ્તું એમ બે ભાતનું આવે છે. એના અંકુશ નામના મળુ જેવા મોળ ફળમાંથી નીકળતું તેલ દૂતરાં, ઉર અને નિલાડીના ઝેર ઉપર અસરકારક મનાય છે છુલ્લો અંકુશ.

અંકુશ [સં.] પું. આંક.

અંકિ [સં. અંક (સંખ્યા)] ક. આંકમાં ફેરવાય ન કરી હોય તે આરે સંખ્યા કરાવીને પછી અંકમાં રક્ષા લખવામાં વપરાતો સંખ્. એક, ૧૦૦, અંકિ સો.

૧. અંકિ કરવું = (૧) આંકમાં લખેલું હોય તે અંકમાં લખવું; અંકિ આંકવું.
(૨) અપ્રાપ્ત કરવી. (૩) ખાતરી કરવી.
(૪) નાકી કરવું; કાપવું; એકમ કરવું.

૨. અંકિ સો = સો રૂપ.

અંકિશાધિની [સં. અંકિ (ખેડાઈ) + શાધિન્ (સમ) + ઈ (નીચિતિને પ્રભ)] વિ. છી. ખેડાઈમાં સુતવાળી.

અંકોદ [સં.] પું. એક ભાતનું કાળ છુલ્લો અંકોદ.

અંકોદસાર [સં. અંકોદ (અંકોદ) + સાર

[સાર]] પું. અંકોદના કાળમાંથી તેજર થતું ઝેર.

અંકોદ છુલ્લો અંકોદ.

અંકોદચક્ર [સં. અંકોદ (અંકોદ) + ચક્ર (ચી)] પું. (વૈદ્ય) રાત્રિસાર ઉપર અપાતી ઝોળી. અંકોદનાં જૂર, કાળાવાળા અને કાચાવાળા દરેક તોચા ૪ વર્ષ તેનું વચ્ચે આવેલ ચૂર્ણ કરી તેને મોખાના ધોવણમાં મૂકી અંકો તોચાની ઝોળી કરવી. એક ઝોળી મોખાના ધોવણ સાથે પાટીને આપવામાં આવે છે.

અંકોદસાર [સં. અંકોદ (અંકોદ) + સાર (સાર)] પું. અંકોદના કાળમાંથી તેજર થતું ઝેર.

અંકોદા (અંકોદા) ૧. પું. લંબની ભાત.

૨. [સં. અંકુર] પું. (કિંદી) વાળેલો મોટો સળિયો; અંકોદો; મોટી કાંડી.

અંકોદાવલ્લ (અંકોદાવલ્લ) ૧. [અંકોદો (કાંડ) + વલ્લ (વાળ)] વિ. અંકોદની જેમ એક પછી એક સંતપ્ત મેસતો આવે એવું

૨. વિ. આક્રમિયાનંધ; હાથનાં આંગળાં બીડેલ હોય તેવું.

અંકોદાવર્ષ (અંકોદાવર્ષ) ૧. [અંકોદો (કાંડ) + વર્ષ (વર્ષ)] વિ. એક પછી એક સંતપ્ત મેસતો આવે એવું; અંકોદાની જેમ સારી રીતે ભોડેલું; કાંડાવર્ષ.

૧. ક. સંખ્યા; ખડું; મોટા.

૩. ક. સાંકળના અંકોદા જેમ અંકોદાવર્ષનાં મરોબર મેસતા કરેલા હોય છે તેમ.

૪. ક. કારોદા; કારોદ.

અંકોદિવું (અંકોદિવું) વિ. આંકાવળું; વાંદાવળું.

અંકોદી (અંકોદી) ૧. [સં. અંક (આંક)] છી. મલ; માણમાં પકાવતો લોહનો કાંડો.
કોવ બાકે લો રહેલો રૂ. હરે ન પડે લોહ,
મળને રૂ. પ રૂ રૂ રૂ, ત્યાં પડે અંકોદી.

આવશ્યક

૨. છી. મુંબઈની હોંડી ચાંડવાળી કોવ; મુંબઈનો છુલ્લો.

૩. છી. હોંડી આંકાવળી કાળ ઉપરથી ફળ-ફલ તોડી લેવાની લાંબી લાકડી.

૪. છી. નાનો અંકોદો; કાંડી.

૫. છી. મળની વનતી ખાતની એક વસ્તુ; ખાતવાળી કોંડા ફેરેલ મળ.

અંકોદો (અંકોદો) ૧. પું. પાકાં સમુદાય; અંકિયો.

૨. [સં. અંક (આંક)] પું. વળે હોંડી વળેલો પાટુનો સળિયો; સાંકળનો અંકોદો.

સાંકળની મળખાઈ તેના નળામાં નળા અંકોદા બેટલી બ હોય છે.

૩. પું. કલ્યાણ ફળને ચૂસી જરેલા મુંડમાં માળી તેમાં સીસું મેલતા જવથી ફળનો મેલ છુલ્લો પડી જઈ ફળ તદન મોખનું થાય ત્યારે સ્થાની નીચેથી એક ભાતની ઉત્પન્ન થતી હવા ઉપર અવવાળી સ્થાની નળા મોડા કોંડા ફેરે છે. તેમ કોંડાવાળો અંકિયો હોય તે અંકોદો કહેવાય અને કોંડા ન ફેરેલ હોય તો તે બેરોળો કહેવાય.

અંકોદ ૧. [સં. અંકુર (કોંડી)] પું. અંકુર પ્રરેક; જુલો.

૨. પું. ઉત્પાદ; ઉત્પાદો; હોંડ.

૩. પું. કુંજા; કુંજાનાં પાંદાં.

૪. કાંડા હોય અંકોદ, બેરોળો કુંડા અંકોદ મોડ.

૫. [કિ.] પું. મોડ; અંક.

૬. પું. કામાં અવશ્ય પાંદું નવું કાળ; રેક.

૭. પું. બેટ; નળ.

૮. પું. હેલું; મળ.

બે વળેલો મોડો અંકોદ.

અંકોદો પું. (બ. ક.) આંકો

૪ અંક તે વાંડો, વાંડી ત્યારે અંકોદી.

આવશ્યક

અંકોદ [સં.] પું. કોશકુશ જેવું અને તેના જેવાં જાનવળું એક કાળ કાંડવાળી અને કાંડા વિનાની એમ તેની બે ભાતમાં થયેલી જેવાં જાળ આવે છે, જેનાં બીજાંથી નીકળતું વાંડ, તીપુ, સારાં કોંડાં રેકા અને અસામ સ્વાદવાળું તેમ દૂતરાં, ઉર અને નિલાડીના ઝેર ઉપર અસરકારક મનાય છે. અંકોદ કોષાં એટલે કોંડી સુપરનાર, સ્વેદન એટલે પાસેવો લાવનાર, વાચાં એટલે કિલ્લી કરાવનાર મનાય છે. આપડીના રોમમાં તેની કોષાં અસર આકાને થતી હોઈ તે સંધિય તથા મોળા ઉપર જવું વપરાય. સ્વેદન તરીકે ૧ થી ૨ વાચાં અને કોષાં તરીકે ૧ થી ૨ સી અપાય છે. કાંડા, પાટુની રૂંદિ કરનાર, સ્વાદવાળાં, મધુર, અકાર, કાર, કાર, સિન્દુ, અને જવ અંકોદનાં બીજાં કાંડા, વાંડ, પિત્ત, રુપ, રાગોર, જા અને વિષર્પ એટલે કઠિર ઉપર ફેલાતા ખાંડ જેવા રોમને નાશ કરનારાં અસર છે. તેનાં જાન નયીમાં કરી જોવાથી વાંડો કોંડો ઉતરી આવે અને એનાં ચૂસી કરી ખાંડ રસ લાવવામાં, વમન કાવવામાં, કોંડા, ઉપાંડ વગેરે આપડીના રોમો મહાવામાં તેમજ સર્પ વગેરે અંતુઓના ટેરને લાવવામાં ઉપયોગી માનવામાં આવે છે.

અંકોલિક લુગો અંકોલ.

અંકોલસાર [સં. અંકોલ (એ નામનું કાન)
+ સાર (સર)] પું. અંકોલના કાનમાંથી
તેજસ મળુ જેટ.

અંકોલિકા [સં.] સ્ત્રી. આલિંગન; બેઠ.

અંકોલુ વ. અંકોલ નામના કાનનું રૂપ.

અંકોલ ૧. [સં. અંકુલ (હાથને હાંકવાની
આંક)] વ. આંક; હાથને હાંકવાની લોકાની
પરોણી; કોતાર; અંકુલ.

૨. વ. હાથ કાન; સત્તામાં કે કાનમાં રાખવા
પડું.

અંકોલશવું [સં. અંકુલ (હાથને હાંકવાની
આંક)] ઉ. વિ. કાનમાં રાખવું.

અંકુલ ૧. [સં. અંક (નિહાન કરવું) + વ
(એવું)] પું. આક્રિયા થોમ એકલે ચિદ્ર
પાડવા લાગ્યા અપરાધી. અપારી મોટા અપ-
રાધીને મરમ લોકથી કપાળ ઉપર આક્રિયામાં
આવતો.

૨. [સં. અંક (ખોલો)] પું. ખોળામાં
રાખી વસાવવાનું વાલિન. જેમ, પદમ.

૩. વિ. અંકન કરવા થોમ; નિહાની ખાવ
જેવું; ચિદ્ર કરવા જેવું.

૪. વિ. અંકુલ લાગ્યા; મળવામાં આવે જેવું.

અંકુ ૧. [સં.] જ. વિ. પેટ મળવું.

૨. જ. વિ. વગમી રહેવું.

૩. જ. વિ. અંકુલમાં લાવવું; કાનમાં રાખવું.

અંક [સં. અંકિ (આંક)] સ્ત્રી. આંક;
તેજ.

અંકાદી (અંકાદી) ૧. સ્ત્રી. આંક; તેજ.

૨. સ્ત્રી. નમર.

અંકારી [હિ.] સ્ત્રી. નમર.

અંકાવું [સં. અંકિ (આંક)] ઉ. વિ. જેવું;
નિહાનવું.

અંકાવિ. આંખોવાળું.

સહસ શીર્ષલો એ પુરુષ;

સહસ અંકાવિ, સહસ અંકાવિ. અંકાવિ

અંકિયાં ૧. [સં. અંકિ (આંક)]
સ્ત્રી. (હિંદી) આંક.

આજ મોરી અંકિયાં નિહાની લોકચીવ

૨. સ્ત્રી. નમર.

અંકુ ૧. [સં.] જ. વિ. અંકનમાં કરવું; મોળા-
કારમાં કરવું.

૨. [સં. અંક (આંક)] જ. વિ. (પાતુ)
અંકુ; આંકવું. આ પાતુ ઉપરથી નીકળેલ રામ;
અંક; અંકસરત; અંકપાપમ.

૩. જ. વિ. નિહાન કરવું; આંકવું; ચિદ્ર કરવું.

અંક ૧. [સં.] પું. અંકિ મોળમાં થયેલ
એ નામનો એક ચંદ્રવંશી ભલી રાખનો દીકરો.
અંકોલનું નામ તેના ઉપરથી પાડું હોવાનું
મનાય છે.

૨. પું. (પુરુષ) ઉત્તમપાદ વસના ઉચ્છ્રુક
સખને પુષ્કરિણી નામની સ્ત્રીથી થયેલ ૭
દીકરામાંનો એ નામનો એક દીકરો.

૩. પું. એ નામનો એક ભક્ત.

૪. પું. (પિતૃ) કુપ્રિયા ઇન્દ્રી ભત્રીજો ૫૮
શુરુ ને ૩૧ વયુ થઈ ૬૪ વર્ષવાળો વિષમ-
ભતિ માનમેજ ઇન્દ.

૫. પું. (પિતૃ) જગલુવળા સંધની ભત્રી-
જો ૧૮ શુરુ ને ૨૮ વયુ થઈ ૪૬ વયુરનો
અર્ધસમભતિ માનમેજ ઇન્દ.

૬. પું. નાટકમાં નામક કે અંગીના કાર્વણ્યક
એકલે મહામાર જન. જેમ, વીરચરિતમાં
સુમીવ, અંક, વિભાવ્ય.

૭. પું. નાટકમાં પંચ સંધિના ભાગમાંનો
એક. મુખ્ય ૧૨, પ્રતિમુખ્ય ૧૩, વર્તન
૧૨, વિવર્તન ૧૩ અને ઉપસહાર ૧૪
અંક હોય છે.

૮. પું. નાટકમાં સૂચાર અને વીર રસ સિવાય
ના આક્રિયા અપાન એકલે ચોક્ક રસ.

૯. પું. (પુરુષ) ભારતના પુરુષનાં પુરોધન-
ના પડ્યો એ નામનો એક અંકેષ રાખ.
એ કાર્યનો માંડલિક હતો અને સીમસેને
હાથે મરણ પામ્યો હતો.

૧૦. પું. (અંકોતિ) જન; થોમ; સંયોગ બેઠો
૧૧. પું. સખ.

૧૨. પું. (પુરુષ) સોમવટી આયુના કુળમાં
થયેલ વસાતિના પુત્ર અનુના વંશના અંકિની
સીને પેટ દર્શિતમાં નામના અંકિથી ઉત્પન્ન
થયેલા ૭ દીકરામાંનો મોટો દીકરો.

૧૩. પું. હાલના ભાગ્યપુરની અસપ્તકસનો
રામાવલુ વખતનો એ નામનો પ્રાચીન દેહ;
કમાજમ. તેની પશિમ તરફની સીમા ગંગા
તથા સરૂના સંગમ સુધી હતી. ગંગા કાંઠે
આવેલી તેની રાજ્યાની અપાપુરી, અંકપુરી,
લોમપાપુરી, અંકપુરી અને આલિની એવાં
નામથી ઓળખાતી સંસ્કૃત કવિઓના કહેવા
પ્રમાણે અંક મનપતી રાજ્યાની નિરિક્કની
પૂર્વે અને અંકિયાની ઈશ્વરને કે અંકિએલુ તરફ
આવ્યો હતો. રાજા ચીજ તેમમાંથી નીકળેલા
અંકિથી જળીને અંકન થયેલ કમરેવને ફરી
અંક પાસે કરવાનું વરદાન પડ્યું અંકીજ
અંકુ હોવાનું અને અંકાઉના વખતમાં કંઈ
આ દેહનો રાજા હોવાનું પડ્યું મનાય છે.

૧૪. વ. અંકવડ; મન; સરીરનો અમુક એક

ભાગ.

૧૫. વ. અંકમીયજન; સહાપારી; મહાનીલા;
મિત્ર.

૧. અંક હોવું = આધાર મળવો.

૨. અંકુ આયુસ = આનમી આયુસ;
વિશ્વાસુ જન.

૧૬. વ. (વેંત) કપેનો પેટા ભાગ. વેદમાં
પાપક કમોમાં કેટલાક મુખ્ય કપ, અને
કેટલાક એ પ્રધાનનાં પેટા કપ હોય છે.
જેમ, 'કર્ણપૂર્ણાસ' નામમાં 'અપાજ' એ
પેટા કપ છે. આ કમો મુખ્ય કપનું ફળ
ઉત્પન્ન કરવામાં મદદ કરે છે, છતાં અંકજૂલ
કમો એકલાં કરવામાં આવે તો તેથી પ્રધાન
કપનું ફળ મળતું નથી.

૧૭. [સં. અંક (અંક)] જ. કપા; કેહ;
સરીર; તન; જાન.

કાવ કહેવત કુલપ વયુ કેહ અંકથા અંકા;

નિમ્લક વજળ સંકળ થાય સરીર પાંચ.

પિતૃવલ્લભોર

૧. અંક અપાર્થ રહેવું-અપાર્થ અર્થ-
અપાર્થ = સરીર રહી અર્થ; છૂટી જાલી-
યાલી ન છાપ તેમ થવું.

૨. અંક અપવું = મદદ કરવી; સહાવળ
આપવી.

૩. અંક ઉપર અપવું-પીસવું = કોઈની ભત્રી
ઉપર પીસવું; જીતી ઉપર આપવું; કાપ
ઉપર રેવું.

૪. અંક ઉપર અવવું-અડી અવવું = (૧)
ભન ઉપર પડવું; પસારો કરવો; હુમલો
કરવો. (૨) માથે પાડવું; બેજમદારી બેજ-
વવી પાડવી; માથે જવાબદારી આપવી.

૫. અંક ઉપર અવવું = ભત્રી ઉપર
ઉછીનું લેવું; અંકકાર પેસા લેવ.

૬. અંક ઉપર ચોરી પાડવી = ખોટી રીતે
ચોરીનો આરોપ આપવો.

૭. અંક ઉપર વૂટી પાડવું = હુમલો કરવો.

૮. અંક ઉપર પાડવું-આવી પાડવું = (૧)
કામ માથે પાડવું; ભત્રી કરવાનું થવું; માથે
બેજમદારી આપવી. (૨) (અર્થ) બેજમદારી
પાડવું.

૯. અંક ઉપર લેવું = બેજમદારી વહોરી
લેવી.

૧૦. અંક ઉપરથી ઉતારવું-ઉતારી નાખવું
= (૧) બેજમદારીમાંથી નીકળી જવું. (૨)
બેજમદારીમાંથી છૂટવું; મહામુક્ત થવું.

૧૧. અંક કળવું = સરીરમાં પીડા થવી.

૧૨. અંક કાઢી લેવું = બેજમદારીમાંથી
છૂટા થવું.

૧૩. અંચ ચોરું = (૧) સિંચાણ કરવી; કામની ચોરી કરવી; અગત્ય કરું; અગત્ય કરું; કામમાં હિંમત કરવી. (૨) સરીરને મહેનત ન આવે એમ કરું.

૧૪. અંચ તપી અવતુ = તાવ આવવો.

૧૫. અંચ તલે પાવું = પગથી પાડું; પોતાના ઉપગ્રામ કે ઉપગ્રામ માટે કામની પાડું.

૧૬. અંચ તોડું-તોડીને કામ કરું = પોતાનામાં બેઠેલું એક હોય તેટલું વાપરું; કામત કામ કરું.

૧૭. અંચ પાણી પાણી કર્મ કરું = (૧) પાણીથી તરબોળ કરું. (૨) પુષ્કળ મહેનત કરવી.

૧૮. અંચ જાણું જાણું કર્મ રહેવું = તાવથી થીની જાણું; પુષ્કળ મરમી કર્મ આવવી.

૧૯. અંચ ભારાઈ જાણું-જાણું = તાવ આવવો; તારનાં ચિહ્ન જાણવાં.

૨૦. અંચ ભારાઈ જાણું = અતિશય મહેનતથી, કામથી કે બોલે ઉપાદેશથી સરીર કામ કર્મ કરું.

૨૧. અંચ ભારે કરું = (૧) તાવ આવવો. (૨) મારના કામ પાવું. (૩) સુસ્તી આવવી; અગત્ય થવી.

૨૨. અંચ ભાંચું = (૧) તાવ આવવાની કામગીરી કરવી. (૨) જાણું મહેનત કરવી.

૨૩. અંચ ભાંચીને કામ કરું = જાણું મહેનત કર્મ કામ કરું.

૨૪. અંચ મરમું = જાણું પાડું; અગત્યમાં સરીરને અમતેમ ફેરવું.

૨૫. અંચ મરી જાણું-રેડી જાણું = (૧) કાવો કરવો. (૨) સરીરનો કોઈ ભાગ ખોડો પડી જવો.

૨૬. અંચ મોડું = (૧) જાણવાને કરું; અગત્ય લેવો. (૨) દૂર રહેવું; તાણું. (૩) નમ કરું. (૪) સરીર કામગીરી. (૫) સરીરનો કોઈ જાણું ભાગ પુષ્કળ ન દેખાય એવી રીતે કામ ઠીકઠીક રાખવાં.

૨૭. અંચ ભાવવું = (૧) ઉપગ્રામમાં લેવું. (૨) જાણું આવવું. (૩) પસંદાવવું. (૪) પસંદાવું; પસંદ કરવું. (૫) બેઠું; જાણી-સરમું રાખવું. (૬) હાથપુટ કરું.

૨૮. અંચ ભામવું = (૧) ઉપગ્રામમાં લાવવું. (૨) મરમી વાપરવી; જાણું કરું. (૩) બેઠાવવું.

૨૯. અંચ ભાવવોળ કરું = કામને કોઈ કે પુષ્કળ કરવો.

૩૦. અંચ વધારું = (૧) કામમાંથી દૂર રહેવું. (૨) બેઠાવવી રીતે મહેનત કરું.

૩૧. અંચ વધારી જાણું = કામમાંથી હટાડી કરું.

૩૨. અંચ વળવું = કામમાંથી કે ખોટાથી સરીર અસવધાર કરું; સરીર સુધરવું.

૩૩. અંચ વાળવું = (૧) કામમાંથી સરીરનો અંધો જાણવો; કામમાંથી. (૨) પોતાનામાં બેઠેલું એક હોય તેટલું વાપરવું.

૩૪. અંચ વાળીને કામ કરું = જાણી રીતે તેટલી મહેનત કરવી.

૩૫. અંચ વિચ્છેડું નહિ = જાણી રીતેથી કામ કરવો એટલે કોઈ નહિ.

૩૬. અંચ કામવું = (૧) કામમાં અગત્ય કરવું; મહેનત ન કરે તેમ કરવું. (૨) સરીરનું કામ કરવું.

૩૭. અંચના દુઠોદુઠા કરવું = કામત મહેનત કરવી.

૩૮. અંચનું કામ = અંચના કામ; અંચની કામ.

૩૯. અંચનો જુરો કાવો-કાવો = (૧) કામમાં સરીરને કામ નાખવું. (૨) કામત કામ કે જાણી કરવી.

૪૦. અંચનો જુરો કરવો = એકમકામી-માંથી જુરો કરવું.

૪૧. અંચનો કાવો કરવો = સરીરને કામમાં કાવો કરવો; કોઈનાં જાણું; સરીરે હાથપુટ કરવું.

૪૨. અંચનો મેલ મળવો = કામને જાણું ન લેખવું.

૪૩. અંચનો ભાગે = સરીરને મરમી.

૪૪. અંચનાં પાપ ફરી નીકળવું = અગત્ય કામનું કામ સરીરના અધિકારમાંથી બેઠાવવું.

૪૫. અંચે મરમી જાણવા-કાવો = સરીરમાં કામ ભાગે તેવું કામ કરવું.

૪૬. અંચે ચોરી કામગીરી = ચોરીનો કામ સામિત કરવો.

૪૭. અંચે મોડ-જાણું કરવી-અંચ મૂડવું = સરીરમાં કામ કરવું.

૪૮. અંચે બેઠાવું આવવું = કામને સરીરને અંધોજાણું કરવું-જાણવું.

૪૯. અંચે કામવું = (૧) કોઈને માટે એકમકામ કરવું. (૨) કામગીરી અને તંદુરસ્ત કરવું.

૫૦. અંચે સિંચ કરવું કામગીરી; ઉપગ્રામ.

૫૧. અંચ (પિચ) કરવું.

૫૨. અંચે કામને કોઈનાં કામ. એકમકામ કે કોઈનાં કામ માટે કામ કરવું વપરાય છે.

૫૩. અંચ નામ; પાંચ; પુષ્કળ.

૫૪. અંચ છવ્ઠ મરમી.

૫૫. અંચ (ચલિત) એ સંખ્યાનો અનુક્રમ છે.

નીચ સંખ્યાની ગણના માત્ર તે સંખ્યાને નીચ સંખ્યાના માનનું એટલે માત્ર અંચ કહે છે; 'એક', 'બે', 'ત્રણ' = ૧, ૨, ૩ એમાં ૩ એ ૧ના માનનું અંચ છે.

૫૬. અંચ (ચલિત) તાલના દસ પ્રકાર માંહેલો એક. જુઓ તાલ.

૫૭. અંચ (ચલિત) તાલનાં ૭ અંચ માંહેલું એ નામનું એક. જુઓ તાલ.

૫૮. અંચ (ચલિત) તાલનાં દસ પ્રકારમાં કોઈ કામમાં બેઠાવવી તાલ કે દસ પ્રકારમાં આવે તેટલી તાલ કે દસ પ્રકાર તે તાલનાં અંચ કહેવાય છે.

૫૯. અંચ પાંચની સંખ્યા ગણનાના સંખ્યા અંચ એટલે સરીર પાંચ મનાતાં હોવાથી પાંચ માટે આ સંખ્યા વપરાય છે.

૬૦. અંચ (ચલિત) પ્રત્યક્ષ અને અંધ પ્રત્યક્ષ રીતે જાણ પ્રતિ. વિચારના પ્રત્યક્ષ અને અંધ પ્રત્યક્ષ અંચ બનાવવું પડે છે. એકમ, નીતિ, મતિ, જુદાં વગેરે સંખ્યામાં તિ પ્રત્યક્ષ કોઈને ની, મત અને જુદાં પ્રતિ એટલે અંચ કહેવાય છે. બોધના પ્રત્યક્ષ અને અંધ 'ઓ' નો 'અ' કર્મ બોધના અંચ બને છે, તેને વિચારના પ્રત્યક્ષ કહે છે.

૬૧. અંચ નંચાના એક અંચનું જાણું નામ.

૬૨. અંચ જાણું; વિચાર.

૬૩. અંચ એક પ્રકાર જાણ.

૬૪. અંચ નામ.

૬૫. અંચ માણું, પાંચ અને જુદાં વગેરે સરીરનો જાણ.

૬૬. અંચ (ચલિત) કોઈનાં કામ એટલે કામવાંકનો પાણો; 'એક એક કોઈનાં કામ'. એકમ, ૧૦૦ = ૧૦૦૦. તેથી જા ૧૦૧૦૦૦ = ૩. વાંચકમાં 'કામવાંક' ૧૦૦૦, અંચ ૧૦, ગણના ૩. આથી અંચ ૧૦ છે અને જા અંચ એટલે ૧૦૦૦નો કામવાંક ૩ છે.

૬૭. અંચ (ચલિત) વખતના વિચાર. કોઈ વિચારને અંચ કહે છે. કામનાં એકમ પાંચ ઉપર ઉપર મૂકે તેમાં એકમ કોઈ કામ કરીને કામ એક પાંચમાં કામ પાંચ બેઠાવવી કામ એક તેટલા વખતને એક કામ કહે છે. નીચ માત્ર નીચે પ્રમાણે છે:

૧ કામ = ૧ કામ ૨ કામ = ૧ કામ
૧ કામ = ૧ કામ ૨ કામ = ૧ કામ
૧ કામ = ૧ નિમિષ ૩ કામ = ૧ જુલ
૧ નિમિષ = ૧ કામ ૪ કામ અગત્ય ૨ કામ = ૨ કામ = ૧ કામ ૨ કામ = ૧ કામ
૨ કામ = ૧ કામ ૨ કામ = ૧ કામ
૨ કામ = ૧ કામ ૨ કામ = ૧ કામ
૨ કામ = ૧ કામ

૬૮. અંચ વગેરે અનુક્રમ જાણ; પેલા જાણ

અંતઃ કાંચ

૧. તાલનાં સાત અંગ: અણુદુત, કુત, વિષમદુત, હ્રસ્વ, હ્રસ્વવિરામ, મુરુ અને પ્લુત.

૨. ચોમર્તી જાહે અંગ: વમ, નિવમ, આસન, પ્રાણવામ, પ્રસ્થહાર, ધારણ, ખાન અને સમાપ્તિ.

૩. ચાળીતિર્ક સાત અંગ: સ્વામી, ગમ્ભીર, સુહૃદ, ક્રોધ, રાપ્દ, કુર્વ અને સેના.

૪. સેનાનાં ચાર અંગ: હાથી, ઘોડા, રથ અને જનક.

૩૭. જ. (વેદાંત) વેદના અર્થનું યાન જનકમાં ઉપભોગી ૭ વિષય: સિદ્ધા, કાપ, વ્યારણ, નિરુક્તા, ઇંદ અને અપેક્ષિ.

૩૮. જ. સંનંધ; નિરુક્ત.

કામમાં અંચ છેવું = કામમાં સંનંધ કે હાથ છેવો.

૩૯. જ. (જૈન) યજ્ઞ એટલે ધર્મચારનો એક પ્રકાર. તેનાં સાત ૧૧ છે: (૧) અગ્નિચાર, (૨) સપ્તચાર, (૩) વાણિય ચાર, (૪) સમચાર, (૫) અગ્નિચાર, (૬) યાત્રાચાર, (૭) ઉપસાધાર્ણ ચાર, (૮) અંતચાર, (૯) અનુચરોવચાર, (૧૦) વિપાક ચાર અને (૧૧) પ્રમ ચાર.

જૈન અંગેની (સુચોની) ઉચી સંજ્ઞા જનકના મહાવીર જનક જનકના એક હાથે રાંધે જાતે જાતું જણાવેલું છે. પુષ્કલવ

૪૦. જિ. જામવાન; મોલુ.

૪૧. જિ. પ્રધાન; મુખ્ય.

૪૨. જ. હાં, સંજ્ઞાધન ઇલાદિ વખતે વપરાતો અંગ.

અંતઃકાર ૧. [સં. અંચ (સરી) + ઉદાર (ક્રિયા)] પુ. તીર્થોદ્ધાર પવિત્ર જગ્યાઓમાં કરી તથા સ્નાન કરી મોલુ મેળવ્યો તે; મુક્તિ. ૨. પુ. તીર્થોદ્ધાર વડે કરેલી કેળવણી.

અંતઃકાર ૧. [અંચ (અવ) + ઉદાર (વેદાંત વિષય અર્થ)] જિ. અંતર સાથે ઉપર ધારેલું; સાનમાં ચાપી એટલે ગીરો મૂકીને નહિ પરંતુ વચન કે સાથે ઉપર કે કિહી લખાવી લઈને ધારેલું.

૨. જ. અંતર સાથે ઉપર.

અંતઃકાર્ય [સં. અંચ (સરી) + ઉપાંચ (મોલુ અવચ)] જ. સરીર અને તેના ભાગ.

અંતઃકાર્ય [અંચ (સરી) + ઉપાંચ (અનંદ)] પુ. પોતાની અંતરો અનંદ; મનની ઊલટ; ખંત; હોંસ.

અંતઃકાર્ય પુ. એક જાગેલી જાતિ તેણે દશમા માંડનું ૧૩૮ થું સહત રચ્યું છે.

અંતઃકાર્ય ૧. [સં. અંચ (સરી) + ક (અવચ-સંક્રમણ)] જ. અવચ.

૨. જ. સરીર.

અંતઃકાર્ય ૧. [સં. અંચ (પદા અંચ) + કર્મ (કામ)] જ. મોલુ ચાલિયા; કરની પેટા કિયા.

૨. જ. સરીરને સજ્જારવું કે લેપ લગાવ્યો તે; મર્દનાદિ સરીરસંસ્કાર; સરીરનો એક અંતરો સજ્જાર.

અંતઃકાર્ય પુ. સરીરનો મરોડ; 'અંતિમ'

અંતઃકાર્ય [અંચ (સરી) + કસરત (અવચ)] જો. સરીરને મહેનત અપવી તે સારીરિક અવચ.

અંતઃકાર્ય [સં. અંચ (સરી) + કપ (મુન્દરી)] પુ. કપની મુન્દરી; સરીરનો મરણ.

અંતઃકાર્ય [સં. અંચ (સરી) + કાષ (લાક)] જો. સરીરનો ગાંધો; કપાનું કાંડું.

અંતઃકાર્ય [સં. અંચ (સરી) + કાંતિ (તેજ)] જો. સરીરનું તેજ; સ્વરૂપ.

અંતઃકાર્ય જુઓ અંતઃકર્મ.

અંતઃકાર્ય ૧. [અંચ (સરી) + વરમી] જો. સારીરિક મરમી; સરીરનો મરમાવો.

૨. જો. રોનો સ્વરૂપ; અર્થિચન; બેદ.

અંતઃકાર્ય જો. (પુરાણ) બારતવર્ષની એટલે કિંટી એ નામની એક નદી.

અંતઃકાર્ય ૧. પુ. ધર બાંધવી વખતે એક પથ્થર ઉપરથી બીજો, પથ્થર બુદ્ધે ન પડી જાય માટે જાતેની વચ્ચે એકાવામાં આવતો કપાતરની પૂઠી જેવો લોહનો, તાંબાનો કે લાકડાનો કટકો; પાંચ.

૨. [સં. અંચ (સરી) + અં (અંચ)] પુ. સરીર અંચાર્ય જવું તે.

૩. પુ. સરીરની પીડા; મનની વેદના.

અંતઃકાર્ય [સં. અંચ (સરી) + આનિ (આ)] જો. સરીરનો આન; સારીરિક નિર્મળતા.

અંતઃકાર્ય [સં. અંચ (સરી) + અપા (અવચ) + તા (અંચ)] જો. અંચાર્ય જુઓ અંચાર્ય.

અંતઃકાર્ય [સં. અંચ (સરી) + અપા (અવચ)] જ. અવચતા; સૂતિ; અંચાર્ય.

અંતઃકાર્ય [સં. અંચ (સરી) + અસન (હાવણ)] જ. સરીર હાવણની કિયા; હાવણ હાવણ તે.

અંતઃકાર્ય જ. અંચ.

અંતઃકાર્ય [સં. અંચ (સરી) + એલ (આન)] જો. આન; સરીરના હાવણ અંચાર્ય.

અંતઃકાર્ય [સં. અંચ (અવચ) + અં (અંચ)] પુ. સરીરના કોઈ ભાગને કાપવો તે.

અંતઃકાર્ય [સં. અંચ (અવચ) + ઉદન (અંચ તે)] જ. સરીરના કોઈ ભાગને કાપવો તે; અંચાર્ય.

અંતઃકાર્ય કરવું = સરીરનો કોઈ ભાગ કાપવો.

અંતઃકાર્ય ૧. [સં. અંચ (સરી) + અ (અંચ)] પુ. કામ, ક્રોધ, મોહ મદ વગેરે વિષય.

૨. પુ. કામ, ક્રોધ તે અંચાર્ય પેટા આપ છે.

૩. પુ. ક્રોધ; પુન; અત્મજ.

૪. પુ. પરસેવો; પસીનો.

૫. પુ. રોમ; વાંધ.

૬. પુ. વાળ; ફાલ; કેટ.

૭. [કિ.] પુ. કોચોના ચોવન સંનંધી હાથ, અને દેસા.

૮. જ. સંધિ; લોહી; રક્ત.

૯. જિ. સરીરમાંથી અંચાર્ય; પાંચમાંથી પેટ મેલેલું.

અંતઃકાર્ય [સં. અંચ (સરી) + અં (અંચ)] જ. સંતપન.

અંતઃકાર્ય ૧. [સં. અંચ (સરી) + અંચ (અંચ)] પુ. કામચે.

૨. પુ. પુન ક્રોધો.

૩. પુ. રોમ.

૪. જિ. સરીરમાંથી અંચાર્ય.

અંતઃકાર્ય ૧. [સં. અંચ (સરી) + અ (અંચ)] જો. ક્રોધ; પુન; અત્મજ.

૨. જિ. જો. સરીરમાંથી અંચાર્ય.

અંતઃકાર્ય [સં. અંચ (સરી) + કિંટી (કિંટી) ક્રોધ; પુન; ક્રોધ; બેટી.

અંતઃકાર્ય [સં. અંચ (સરી) + અંચ (અંચ)] પુ. ક્રોધ; પુન; અત્મજ. જુઓ અંચાર્ય.

અંતઃકાર્ય ૧. [સં. અંચ (સરી) + અંચ (અંચ)] જો. પુન; ક્રોધ; ક્રોધ.

૨. જિ. જો. સરીરમાંથી અંચાર્ય.

અંતઃકાર્ય [અંચ (સરી) + એર (અંચ)] જ. સરીરનું જામ ક્રોધ તામસ.

અંતઃકાર્ય ૧. [સં. અંચ (સરી) + આન (અંચ)] જ. સરીરના પોષણ કે સજ્જ સંનંધી

અર્થસંગ્રહ

પોતાનામાં જ રહેલું સ્વાભાવિક જ્ઞાન; સંજ્ઞા જ્ઞાન; પ્રેરણાશુદ્ધિ.
૨. વ. સ્પર્શજ્ઞાન; સરીરના અડવાણી થયેલ જ્ઞાન.

અર્થસંગ્રહ ૧. [સં. અર્થ (સરીર) + અર્થ (વર્ણ)] પું. કામાદિથી થતો અર્થનો તાલ, સંતાપ કે કુઝ.

એને લોક મનોજૂ કહે છે.
અર્થસંગ્રહને અર્થમ મને છે. સસ્વદીયક

૨. પું. સ્પર્શજ્ઞાન; સરીરનો સ્પર્શ કરનાર તાલ.

અર્થસંગ્રહ (અર્થસંગ્રહ) ૧. પું. કામાદિનો આંતરિક્ષ્ણિક સામાન.

૨. વિ. આંતરિક્ષ્ણિક.

અર્થસંગ્રહ (અર્થસંગ્રહ) [ક્રિ.] જી. સરીર અને આસ કરીને હાથ તથા અંગ અડવાણી તે; આજસ મરણી તે.

અર્થસંગ્રહ તોડવી = (૧) સરીર મરણું. (૨)

અર્થસંગ્રહને બેસતું; કાંઈ કામ ન કરતું.

અર્થસંગ્રહ (અર્થસંગ્રહ) [સં. અર્થ (સરીર)] જ. ક્રિ. (ક્રિડા) સરીર મરણું.

અર્થસંગ્રહ (અર્થસંગ્રહ) [અર્થ (સરીર) + ક્રિ (નાનાપણું અભાવવાનો પ્રેરણ)] જ. સરીર; રેહ; ક્રિયા; કામ.

અર્થસંગ્રહ [ક્રિ.] પું. કામાદિની આદર સીતીને રેસા તથા હીરા કાંઈ અભાર માણસ.

અર્થસંગ્રહ [અર્થ (સરીર) + ક્રિ (સ્પર્શ)] જ. વચ્ચે; કપડું; વસ્તુ.

અર્થસંગ્રહ [સં.] જ. અર્થસંગ્રહ; ક્રિયા.

અર્થસંગ્રહાદિકા [સં. અર્થસંગ્રહ (આચાર) + વાદિકા (વાદ)] જી. આંતરિક્ષ્ણિકાનો નગીચો.

અર્થસંગ્રહા જ. આંતરિક્ષ્ણિકા; ક્રિયા.

અર્થસંગ્રહ [સં. અર્થ (સરીર)] વિ. આનમી; જાતને લગતું.

અર્થસંગ્રહાદિકા (અર્થસંગ્રહાદિકા) [અર્થસંગ્રહ (અર્થસંગ્રહ) + કાદિકા (વાદ)] જી. જાતની તપાસ.

અર્થસંગ્રહ ૧. [અર્થસંગ્રહ (ચોવનું) + ક્રિ (નર્મ)] જી. (અભોતિય) કોઈ એક જોનારના અવલોકનના સરેરાશ સાથે બીજા જોનારના અવલોકનને અંધમેસનું કરવા માટે તેમાં ઉમેરવામાં આવતું સ્થિરપરિમાણ; 'અર્થ-નલ કહેવેલન'. કામલા તરીકે, જે માણસો એક જ આંખોતર ઉપરથી નક્કરમાનના પસાર થવાના વખત તપાસતા હોય, સારે સાધારણ રીતે એવું જણાયે છે એક જોનાર બીજાના કરતાં મોટો વખત નોંધે, એથી પત્રીસેક

કેટલાં નિરીક્ષકના વધાવતું સરેરાશ સ્થિર-પરિમાણની નજીકનો વખત આપશે. તેથી એ જોનારના અવલોકન એમાં કરતાં હોય તો તેમાંનાં એમાંનાં નધાં નિરીક્ષક સાથે સ્થિરપરિમાણ લાગુ પાડતું થોડું જણાય છે એથી બીજાના વખત સાથે તે મળતાં આવે. આર્થ સ્થિર-પરિમાણને અર્થસંગ્રહ કહે છે. સંખ્યાનંધ અવલોકનની સરેરાશની જૂથ આવડા કોઈ સ્થિર-પરિમાણના સુધારા વડે જન્ય અથવા લગભગ જન્ય જેટલી કરવા માટે કોઈ એક જોનારે કરેલ અવલોકનના વખતમાં ઉમેરવામાં આવતી સંખ્યા તે સુદ્ધ અર્થસંગ્રહ કહેવાય છે. પરિણામે અંતર ન કરે એવી રીતે જ્યારે અવલોકનને મળવામાં આવે ત્યારે અર્થસંગ્રહ દૂર થઈ એમ કહેવાય છે. આ પ્રમાણે જે આંખોતરના ઉપર થઈને તારાઓના જવાના વખતના તારથી અંતર આપીને જે મધ્યમ રેખાંશનો તથાવત નકી કરવામાં તે જે મધ્યમ જોનાર વચ્ચેની અર્થસંગ્રહની પરિણામ ઉપર અંતર થશે. પણ એ તે માણસો પછીથી મધ્યમેની અવલોકનથી કરે અને રેખાંશનો તથાવત હરી નકી કરે તો આ બીજા પરિણામમાં અર્થસંગ્રહ અવલોકન કરતાં કોઈ નિશાનીથી અવલોકનમાં આવશે. તેથી જે પરિણામનું મધ્યમ મીઠું પરિણામ આપશે કે જે કોઈ સ્થિરપરિમાણવાળી અર્થસંગ્રહની અસરથી મુક્ત હશે.

૨. જી. માણસના સ્વભાવની આસિમિતને લીધે તેનાં નિર્ણય અને પદ્ધતિમાં પાત્રો તથાવત; અર્થસંગ્રહ-પ્રાધાન્યતા.

અર્થસંગ્રહ અર્થસંગ્રહ [અર્થસંગ્રહ (અર્થસંગ્રહ) + અર્થસંગ્રહ (સ્પર્શ)] પું. આંતરિક્ષ્ણિકા; પોતાનું રક્ષણ.

અર્થસંગ્રહ આહુતી [અર્થસંગ્રહ (અર્થસંગ્રહ) + આહુતી (અર્થસંગ્રહ)] જી. અર્થસંગ્રહ અર્થસંગ્રહ પોતાની જાતે મેળવેલી અર્થસંગ્રહ.

અર્થસંગ્રહ અર્થસંગ્રહ [અર્થસંગ્રહ (સરીર) + અર્થસંગ્રહ (ક્રિયા)] જી. સરીર ઉપર થયેલી ક્રિયા.

અર્થસંગ્રહ સ્વભાવ [અર્થસંગ્રહ (સરીર) + સ્વભાવ (અર્થસંગ્રહ)] જી. સરીરની સ્થાપના.

અર્થસંગ્રહ હાનિ [અર્થસંગ્રહ (અર્થસંગ્રહ) + હાનિ (કુસામ)] જી. અર્થસંગ્રહ હાનિ; પોતાની જાતને જતું નુકસાન.

અર્થસંગ્રહ કુદરતીય [અર્થસંગ્રહ (અર્થસંગ્રહ) + કુદરત (સમાન) + નામું (અર્થસંગ્રહ)] જ. જાત ઉપર કરવામાં આવેલ કોઈનો લેખી મુદ્રણ.

અર્થસંગ્રહ ૧. [સં. અર્થ (નિશાની કરવી)] પું. અર્થસંગ્રહ.

૨. પું. અર્થસંગ્રહ.

૩. પું. અર્થસંગ્રહ; અર્થસંગ્રહ.

૪. પું. વાહન.

૫. પું. સ્થિતિ.

અર્થસંગ્રહ [સં. અર્થ (અર્થ)] જી. વાહન.

અર્થસંગ્રહ [સં. અર્થ (સરીર) + અર્થ (સ્પર્શ)] જ. અર્થસંગ્રહ. અર્થસંગ્રહ અર્થસંગ્રહ.

અર્થસંગ્રહ [સં. અર્થ (સરીર) + અર્થ (સ્પર્શ)] જ. (ક્રિડા) અર્થસંગ્રહ. સરીરનું રક્ષણ કરવાથી તે અર્થસંગ્રહ કહેવાય છે.

અર્થસંગ્રહ ૧. પું. (પુરાણ) ક્રિષ્ણના વાનર સભા વાલીનો એ નામનો દીકરો. તે જુસ્સપતિનો અર્થસંગ્રહ મનાય છે. આપણું કરવામાં તે કુસલ હતો. વાલીના મરણ વખતે તે નાની ઉંમરનો હોવાથી એને સાચવવાનું તેના બાઈ સુમીવને સોંપી રામે એને કુવરાબનો અધિકાર આપ્યો હતો. સીતાની સોય માટે મોઝમેલા મારુતિ વગેરે વાનરોનો તે પ્રમુખ હતો. વાનર કરતાં એક મહિનો વધારે વીતી જતાં પણ સીતાની સોય લાગી નહિ તેથી એણે પ્રાણ આપવાનો નિશ્ચય કર્યો. એટલામાં એને સંપત્તિ નામના પક્ષીરાબનો બેટો થયો. એનાથી બાળ મળી કે સીતા લંકામાં છે. મરવાનો વિચાર માંડી વાળી એણે મારુતિને લંકા મોકલ્યો. મારુતિએ અંતર આપ્યા પછી તેઓ રામચંદ્ર પાસે ક્રિષ્ણ પાછા ગયા. અંતરે જ્યાં વાનરો સંદેહ રામચંદ્ર જ લંકા પર ગયા ત્યારે એ પણ એકે અંતરે અને તેને રામે સવલ સાથે વિદિ એટલે સમાધાની કરવા મોકલ્યો. તેણે રાવણને જુદા સમજાવ્યો જતાં રાવણ માન્યો નહિ. રાવણને નાનપણમાં વાલીએ અંતરને ધોડિયે આપ્યો હતો, ત્યારે એ રાવણની કાઠી ખેંચી જુદા પીઠ આપતો તે વાદ કરાવ્યું. અંતરે રામ અને રાવણની લાગણી થઈ ત્યારે એણે કંપન, પ્રજ્વળ, વિકલ ધસાદિ અનેક મહાન રાક્ષસોને માર્યા. રાવણનો વધ કરી રામચંદ્ર જીવોઆ મળ્યા પછી અર્થસંગ્રહ હજાર વર્ષ રાજ્ય કરી અંતરે સ્વધામ પધાર્યા ત્યારે સુમીવ તેમની સાથે ગયો, અને અંતરને ક્રિષ્ણના સભા બનાવ્યો હતો.

૨. પું. (પુરાણ) ક્રિષ્ણના બાઈ મળેલ કુલવીથી થયેલ એ નામનો દીકરો.

૩. પું. નાનક પછી થઈ ગયેલા સીત્ત રાખના નવ ગુરુ મહિને બીજા. તેણે હાલની પંજાબી જાતની ક્રિષ્ણ બનાવી હતી. આથી પંજાબી ક્રિષ્ણને ગુરુમુખી કહે છે.

૪. પું. (પુરાણ) મહાભારતની લાગણીમાં મરણેલો કુર્બાનના પુત્રનો એ નામનો રાજા.

૫. પું. (પુરાણ) લક્ષ્મણના બે દીકરાઓનો મોટો દીકરો. તે એના નામથી સ્થાપેલી અંમદીયા નામની નમરીમાં રાજ કરતો હતો. એ નમરીને અધનગર પણ કહેવાય.

૬. ન. આવડા ઉપર પડેલાનું એક ધરતું; બાલુખંધ; બાલુભૂમિ.

૭. વળી ઉચ્ચ અર્થવદ્ આપ્યો, અંમદ બાલુખંધને કાળ. પ્રેમાનંદ

૭. [સં. અંમ (શરીર) + ડ (આપડું)] વિ. શરીરનું ઘન કરનાર; દેહ અર્પણ કરનાર.

અંગદકૂકો [અંમદ (એ નામનો વાનર) + કૂકો (કોકો)] પું. ઉંચે ચાલેલ કૂકો; ઉંચો કૂકો; 'હાઈ જંપ'. આજ રીતે 'હાઈ જંપ' માટે હનુમાનકૂકો કહેવાય છે.

અંગદનીતિ [સં. અંમદ (એક વાનર) + નીતિ (શાસ્ત્રીય)] છી. અંમદે રાવણને સમજાવેલ ઉપદેશ.

અંગદવિષ્ટિ ૧. [સં. અંમદ (એક વાનર) + વિષ્ટિ (સમાધાન)] છી. અંમદે સમજાવેલ રીત તરીકે રાવણ સાથે કરેલી સમાધાનીની થસલત.

૨. છી. સામગ્રી કવિએ બનાવેલ એ નામનું એક આખ્યાન. તેમાં સીતાજીને પાંચ સોજા માટે રાવણ સાથે અંમદ જે વાટાઘાટ કરે છે તેનું વર્ણન છે.

અંગદશિષ્ટાર્થ ૧. [સં. અંમદ (રામજી એ નામનો દુવ) + શિષ્ટાર્થ (સમજાવ)] છી. અંમદના જેવી સમજાવણી પોતાનો હેતુ પાર પાડ્યો તે.

૨. છી. અંમદે રાવણની સહાયતા વાપરેલી અત્યાચાર; દુર્યાચાર.

૩. છી. વિવેક; સિદ્ધિમળા.

અંગદા ૧. [સં. અંમદ (એક વાનર) + દા (આપડું)] છી. અંમદની સોજા કાગળ માટેની એ નામની એક.

અમૃતા, માનસ, પુષ્પ, તુષિ, પુષ્પિ, સિંધુ, મૃતિ, સિંધુ, અંદ્રિયા, કાલિ, અંબુજા, શી, પ્રીતિ, અંમદા, પૂર્ણાંદ્રે પૂર્ણાંદ્રા: એ અંદ્રની સેવકાવાનં નામ છે. ધોયશીસ્તુલ

૨. છી. દક્ષિણ દિશાના રક્ષા હાથીની એ.

અંગદાન ૧. ન. પીઠ ખાતે પાણું હાકું તે.

૨. [સં. અંમ (શરીર) + દાન (દા)] ન. શરીર સમર્પણ કરવાપણું; દેહાર્પણ.

૩. ન. સંજોગ.

અંગદીયા છી. (પુરાણ) મરુત નામના દેવની એ નામની નમરી, જે લક્ષ્મણના દીકરા અંમદને મળી હતી. તેનું બીજું નામ અધનગર હતું.

અંગદાર [સં. અંમ (શરીર) + દાર (દાર)] ન. શરીરનાં યુગ્મ, નાક, કાન, આંખ, ગ્રંથા,

ઉપરના અને દૂરી એમાંનાં પ્રથમનાં નવમાંનું કે દૂરી સહિત કુલ દસ દાર માટેનું ઉચ્ચોર્થ એક.

અંગદોષ [સં. અંમ (મોંઘ) + દોષ (ભેદ)] પું. ૭ મોંઘ યાપુમાંનો ઉચ્ચોર્થ એક.

અંગધારી ૧. [સં. અંમ (શરીર) + ધારિત્ર (ધારણ કરનાર)] પું. (હિંદી) ખણી.

૨. વિ. શરીર ધારણ કરનાર.

અંગન [સં. ન. અંગનું; કળી; ધર પાસેનો ખુલ્લો જાગ; ધરનો એક.

અંગના ૧. [સં. છી. દક્ષિણ દિશાના રક્ષા હાથીની એ.

૨. છી. (પુરાણ) ભારતવર્ષની એટલે હિંદી એ નામની એક નદી.

૩. છી. રૂપાળી સ્ત્રી; સુંદર અંગવાળી બાઈ.

૪. છી. વનિતા; મહિલા; સ્ત્રી; પ્રભા; નારી. સી નારી વનિતા વધુ લગ્ન કરતી હોય તો જામ, અંગના નામના અંગના પ્રેમથી કાન્યા વામા: તરુણી રમણી સુદરી સીમંતવતી પણ હોઈ. તીથ તુલ સમ તથા સીમંત સ્ત્રી વિરંચી ન કોઈ. પિયળસપુષ્પોર

અંગનામય ૧. [સં. અંગના (સ્ત્રી) + મય (યોગ)] પું. કુટુંબનો સ્ત્રીવિભાગ.

૨. પું. સ્ત્રીવિભાગ.

૩. પું. સ્ત્રીવિભાગ; નારીઓનું વંદ.

અંગનાપ્રિય ૧. [સં. અંગના (સ્ત્રી) + પ્રિય (વહાણું)] પું. અચોક્ષ્ણ વહાણું આસોપાલવનું ગાડ. તે સ્ત્રીઓને પ્રિય એટલે વહાણું હોય છે તે તેનાં રૂપથી તેઓ પોતાનું શરીર સોભાવે છે.

૨. પું. દક્ષિણ દિશાની સંજાળ સમનાર સ્ત્રી.

૩. વિ. સ્ત્રીઓને વહાણું.

અંગનાપ્રિયા [સં. અંગના (સ્ત્રી) + પ્રિય (વહાણું)] છી. મેરી તેનાથી સ્ત્રીઓ હાથ-પગ રમે છે.

અંગનુકુળ પું. એ નામનો મોડનો સામાન.

અંગનું ૧. [સં. અંમ (શરીર)] વિ. નજીકનું, ખાસ સંબંધ ધરાવતું.

૨. વિ. પોતાના પૂર્વ વિચારનું; પતિજવાળું.

૩. વિ. પોતાનું જાતનું.

અંગનાસ ૧. [સં. અંમ (અવધ) + નામ (નર્તકી)] પું. જૂન કરતી વખતે મંચોચાર સાથે શરીરના જુદા જુદા ભાગને હાથથી કરવામાં આવતો રમત.

૨. પું. હવે વચેરી શરીરના ભાગોમાં મંચનું સ્થાપન.

અંગપ્રવિર્તન [સં. અંમ (શરીર) + પ્રવિ-

ર્તન (ફરવું)] ન. શરીરને આમતેજ મરડવું તે; અંગમરડ.

અંગપાક [સં. અંમ (અવધ) + પાક (પાકવું)] પું. (હિંદી) અવધનું પાકી ને સડી જવાપણ.

અંગપાલક [સં. અંમ (શરીર) + પાલક (રક્ષા કરનાર)] વિ. શરીરનું રક્ષણ કરનાર; દેહરક્ષક.

અંગપાલિ [સં. અંમ (શરીર) + પાલ (રક્ષવું)] છી. આધિગન; બેટવાપણું.

અંગપાલિકા [સં. અંમ (શરીર) + પાલિકા (રક્ષા કરનાર)] છી. દાઈ; પાવ; આપા.

અંગપીઠ (અંગપીઠ) [સં. અંમ (શરીર) + પીઠ (ઢાંચ)] છી. આખા શરીરમાં ઢાંચ થાય એવો વાપુરોગ.

અંગપીઠા (અંગપીઠા) [સં. અંમ (શરીર) + પીઠા (ઢાંચ)] છી. શરીરનું ઢાંચ; શારીરિક રોગ.

અંગપુરી છી. અંગરેશની રાજ્યાની અંખાપુરીનું બીજું નામ.

અંગપુષ્પ [સં. અંમ (શરીર) + પુષ્પ (ફેલ)] છી. કળ વચેરી દેવને ધરીને કરવાની પૂજા.

અંગપૂર્ણ ચિદ્ધ [અંમ (સંજાળનો કાલ) + પૂર્ણ (પૂરું) + ચિદ્ધ (નિરાળી)] ન. (સંજીત) રચના; તાલમાં બાળો જેટલી માત્રનો છે તે જણાવવા માટે એક બાળો પૂરો થા. અને બીજો રાજ થાય ત્યાં અંગમળ કરવામાં આવતી / આવી લીટી.

અંગપ્રતિચારિકા [સં. અંમ (શરીર) + પ્રતિચારિકા (દાસી)] છી. શરીરની સેવા કરનારી દાસી.

અંગપ્રદર્શન [સં. અંમ (જાગ) + પ્રતિ (દેશ) + અંમ (વિભાગ)] ન. દેશ અંમ; પ્રત્યેક વિભાગ; અંગઉપાંગ.

અંગપ્રાચલિત [સં. અંમ (દેહ) + પ્રાચલિત (પાછા નિવારણ માટે લપ)] ન. દેહની શુદ્ધિ માટે કરવામાં આવતું શારીરિક પ્રયત્ન; શરીરની આલસ્યદેને લાંબે કરવી પડતી દેહ-શુદ્ધિ.

અંગપ્રોક્ષણ ૧. [સં. અંમ (શરીર) + પ્રોક્ષણ (ખંટવું)] ન. શરીર ઉપર પાણી છંટકવું તે.

૨. ન. શરીરને બીના કપડાથી ધરીને સાફ કરવાપણું.

અંગપ્રસ [સં. અંમ (શરીર) + પ્રસ (ખંટવું)] પું. શરીરનું અધવાપણું.

અંમરયજ્ઞિ [સં. અંમ (સરીર) + યજ્ઞિ (વાહક)] છી. સરીરને નાંધો; અંમરયજ્ઞિ.
અંમરયા [સં. અંમિત] છી. (હિંદી) કમખો; કાંચળી.

અંમરયામ [સં. અંમ (મીલ) + યામ (વા)] પું. મીલ થતા ભુખો અંમરયા.

અંમરયાતના [સં. અંમ (સરીર) + યાતના (પીડા)] છી. સરીરનું દુઃખ; દેહની પીડા.

અંમરકટ ૧. [સં. અંમ (સરીર) + રકા (વર્ણ)] ક. કુમારોચની નામનો કોટ. તેનો લાલ બૂકો થાય છે, તેથી તે અંમરકટ કહેવાય છે.

૨. વિ. લાલ અંમવાળું.

અંમરકટ [સં. અંમ (સરીર) + રક (સંજ્ઞાન સખવી)] વિ. સરીરનો જમ્માવ કરનાર.

અંમરકટક ૧. [સં. અંમ (સરીર) + રક (વશ્યક હવા)] પું. નોકર; કાસ.

૨. પું. સરીરની સંજ્ઞાન રાખનાર હજૂરી; અંમસેવક; રક્ષણ માટે રાખવામાં આવતો ખાસ સેનિક; 'એ-ડી-મ'.

૩. વિ. સરીરની રહેવાળી કરનાર.

અંમરકટક ૧. ક. સરીરના રક્તનું સાધન.

૨. [સં. અંમ (સરીર) + રક (સંજ્ઞાન)] ક. સરીરની સંજ્ઞાન.

અંમરકટકી ૧. [સં. અંમ (સરીર) + રક (વશ્યક)] છી. અંમરખું, નંદી, પહેરણ વગેરે કપડું; નાનું અંમરખું; કમિયું.

૨. છી. એક જાતનું જમ્માર.

અંમરકટક ૧. [સં. અંમ (સરીર) + રક (વશ્યક)] છી. નજર ન લાગે એટલા માટે બાંધેલો ઘેરો; રાખડી.

૨. [સં. અંમ (રેલ) + રક (સંજ્ઞાન)] છી. સરીરની સંજ્ઞાન.

અંમરકટકી [સં. અંમ (સરીર) + રક (વશ્યક)] છી. નાનું અંમરખું. ભુખો અંમરકટકી.

અંમરખ [સં. અંમ (સરીર) + રક (વશ્યક)] પું. (ભૂ. ક.) અંમરકટ.

હીંદી બરિયા ઈલિ પદે અમર.

ભાગ્ય અંમરખ સંજ્ઞાન વળુ.

અંમરોમ

અંમરખા [સં. અંમ (સરીર) + રક (વશ્યક)] પું. (હિંદી) અંમરખું. હિંદુઓ જમણી બાજુ અને મુસલમાનો ડાબી બાજુ તે ખુલ્લો રાખે છે.

અંમરખી ૧. [સં. અંમ (સરીર) + રક (વશ્યક)] છી. કમ્પ; જમ્માર.

નાંધી અમરખ અમરખી.

પ્રિયનંદ

૨. છી. નાનું અંમરખું; અંમરકટકી; કમલી.

અંમરખુ [સં. અંમ (સરીર) + રક (વશ્યક)] ક. કમ્પ. ભુખો અંમરખી.

અંમરખું [સં. અંમ (સરીર) + રક (વશ્યક)] ક. અંમરખો. કોઈ લાંબાં, કોઈ દૂર્ઘ, કોઈની ઉપલી કસો જાતીએ અને કોઈની કસો જમણે તો કોઈની ડાબે પાખે એમ તેના ભુલ ભુલ થાટ થાય છે.

અંમરખો ૧. [સં. અંમરકટ; પ્રા. અંમરખ] પું. ભૂની કમ્પનો કસ નાંધવાનો લાંબો કમખો; લાંબું કેડિયું; પુરખને પહેરવાનું સીવેલું જમખી તે ઘૂંટણ સુધીનું કપડું.

૨. પું. જમ્માર; કમ્પ.

૩. [સં. અંમ (સરીર) + રક (વશ્યક કમ્પો)] પું. રાખ વગેરેના સરીરની સંજ્ઞાન રાખનાર નોકર; અંમરકટક.

અંમરસ પું. (વૈદ્ય) રાજ કે પદ્ધતિને જમખીને કે અંમરને કહેવો રસ; સ્વરસ. તે પ્રકારની રીત નીચે પ્રમાણે છે: લીલી વનરપતિ લઈ તેને ફાટાથી છુંદી રસ પ્રકારે અને તે કપડાથી માળી લેવો. અંમરસને મદિ જે લીલી વનરપતિ લેવી તે મોખખી ને સાફ હોવી જોઈએ. લીલી વનરપતિ ન થઈ તો સાકો વનરપતિ લઈ તેનો બૂકો કરી તેમાં આઠ માનું ખાણી નાખી ઉકાળી એવો દિસો રાખવો. અંમરસ પ્રકારની બીજી રીત એવી છે કે સુડી વનરપતિને જમણા પાણીમાં નાંખી ૨૪ કલાક રાખી માવી અને પછી તે પાણીને મળી લઈ અંમરસની પેઠે વાપરવું. લીલી વનરપતિમાંથી કહેલા અંમરસની આજ સાધરણ રીતે બે તોલા, અને સુડી વનરપતિમાંથી કહેલા અંમરસની આજ ૪ તોલા છે. દેહલીક વખતે અંમરસની અંદર સકર, મધ, એળ, જવખાર, કે સિંધાલુ નાખવામાં આવે છે. જાળાને માટે અંમરસની આજ અરધો તોલો છે.

અંમરંમ ૧. [સં. અંમ (સરીર) + રંમ (વર્ણ)] પું. અંદરો; કંતિ.

૨. પું. બોમતિવાસ; વિષમસુખ; ઉદ્વિગ્ધ.

૩. [સં. અંમ (સરીર) + રંમ] પું. સરીરનો વાન; દેહનો રંમ.

૪. [અંમ (સરીર) + રંમ (વાનંદ)] પું. હોંસ; અંતરનો ઉમખો; જાનંદ; ઉમંમ.

અંમરમ ૧. [હિ.] પું. કપડું કે રાખનાર.

૨. પું. સરીર ઉપર લેપ કરવો તે.

૩. [સં. અંમ (સરીર) + રંમ (રંમ)]

માખલે તે)] પું. સરીરે કરવાનો વંદન વગેરેનો સુગંધી લેપ; ઉપાલુ; વિલેપન; પીડી.

૪. પું. સરીરે મસજવાના સુગંધી પદાર્થ. જેમકે, મેંદી, વંદન.

૫. પું. સોખોનાં પંચ અંમની સમવદ: સેવામાં સિંદર, માચાઈ રોલી એટલે કેકા, માલમાં તલની રચના, કેસરનો લેપ અને લાલ-પતે મેંદી.

અંમરશબ ૧. [સં. અંમ (જે નામને દેસ) + શબ્દ (શબ)] પું. અંમ દેશનો શબ.

૨. પું. કર્ણ. તે અંમ દેશનો રાખ હતો.

૩. પું. લોમખાદ નામનો શબ. તે હસરખનો ખરમ મિત હતો.

અંમરીખા પું. અંમરખો.

અંમરહ ૧. [સં. અંમ (સરીર) + રહ (ઉત્ક)] પું. પુત્ર; દીકરો.

૨. ક. વાળ; મોવાળા. અંમ ઉપર જમતા હોઈને તે અંમરહ કહેવાય છે.

અંમરહા [સં. અંમ (સરીર) + રહ (ઉત્ક) + આ (વારીભવિનો પ્રલય)] છી. પુત્રી; દીકરી.

અંમરેચી વિ. (કમ્પી) અંમરનું; અંમર લોક સંબંધી.

અંમરેજ ૧. [અં. ઉમિલ; પોર્કુ. અંમિત] પું. ઉમંદ દેશનો વતની.

૨. વિ. ઉમંદ દેશનું.

અંમરેજ ૧. [અં. ઉમિલ; પોર્કુ. અંમિત] છી. અંમર લોકોની બાધ.

૨. વિ. અંમિલેને લમડું.

૩. વિ. ઉમંદ દેસ વિષેનું.

અંમરેક (અંમરેક) [પોર્કુ. અંમિત] ક. અંમિત; ઉમંદ દેશનું માણસ.

અંમરેકલુ (અંમરેકલુ) છી. અંમિત રી. આ રાજ અંમરેક રાખને નારીભવિનો મુખપતી પ્રલય લગાડીને કર્યો છે.

અંમરેકી (અંમરેકી) [પોર્કુ. અંમિત] છી. અંમિત બાધ.

૧. અંમરેકી અમલકારી = અંમિત રાખ.

૨. અંમરેકી મુખ = અંમિત સીખનાર.

૩. અંમરેકી કં = અંમિત નિદાન.

૪. અંમરેકી મદક = અંમિત નિદાન.

અંમરો [સં. અંમર] પું. અંમરો; સુખમરો કોવલો; ટેખળો.

અમ અંમરો બિના, પ્રગાળી છે લવ. સામ્ય
અંમરોમ ૧. પું. વારણમાં મળેલ દરદ પેડી ઉપર બીમારી.

૨. [સં. અંગ (શરીર) + રોગ (દરદ)]
પું. શરીરનો વ્યાધિ.
અંગરોગી ૧. વિ. જન્મથી માંદું; વારસામાં
મળેલ દરદવાળું.
૨. [સં. અંગ (શરીર) + રોગિન
(બાળરી)] વિ. શરીરના દરદવાળું.
અંગરોમ [સં. અંગ (શરીર) + રોમન
(વાળ)] પું. શરીર ઉપરનો વાળ; ફેવાડું.
અંગલ [હિ.] પું. આંગળ; તણુ.
અંગલમુ [હિ.] વિ. શરીરને વળગેલું.
અંગલમક [અંગ (શરીર) + લમક (મસેક)]
જો. શરીરનો મરોહ.
અંગલડી (અંગલડી) જો. (બૂ. મુ.) આંગળી.
હાથ હોઠ ઝીંઘલડી વ્યાધિ.
અંગલ પાંચમું વિચારી.
અંગલસમય
અંગલસતિકા [સં. અંગ (શરીર) + સતિકા
(નાની લવા)] જો. કોમળ છેલું નાચુક
શરીર.
અંગલસિપિ [સં. અંગ (જે નામનો દેસ) +
સિપિ (મસેક)] જો. અંગ દેશના લોકોનો
લખવાનો મરોહ.
અંગલસેત્તન [હિ.] જ. ઉંચક.
અંગલી ૧. [સં. અંગલ (આંગળ)]
જો. આંગળી.
૨. જો. એક આંગળ જેટલી પહોળાઈ.
અંગલીશ [અ. ઉચ્છિષ્ઠ] વિ. (કમ્પી)
અંગ્રિષ્ઠ; અંગ્રિજનું.
અંગલુલ્લુ [સં. અંગ (શરીર) + લુલ્લ
(ખેંચવું)] જ. શરીર લુલ્લવાનું કપડું ફેમાલ;
કુવાલ; અંગૂઠો.
અંગલુલો [સં. અંગ (શરીર) + લુલ્લ
(ખેંચવું)] પું. ફેમાલ; કુવાલ. લુલ્લો અંગ-
લુલ્લ.
અંગલુલુલુ ૧. [સં. અંગ (શરીર) + લુલ્લ
(ખેંચવું)] પું. શરીર લુલ્લવાનો ફેમાલ.
વાલ કુંચી ખણા ખણે લહે મલે અંગલુલુલુ.
અંગલસમય
૨. જ. મૂર્તિને નવરાવી સાદ કરવાપડું.
અંગલુલુલુ [સં. અંગ (શરીર) + લુલ્લ
(ખેંચવું)] જ. કુવાલ. લુલ્લો અંગલુલુલુ.
અંગલેખા જો. (પુરાણ) ભારતવર્ષનું એટલે
હિંદુ પશ્ચિમ દિશામાં આવેલું એક શહેર.
અંગલેક [હિ.] જો. કાંડું; શરીરનો ઉદ્ધવ.
આ શબ્દ સ્ત્રીઓમાં વધારે વપરાય છે.

અંગલેપ ૧. [સં. અંગ (શરીર) + લેપ
(ખરદ ભવાની વસ્તુ)] પું. શરીરે મસળવાના
સુખી પદાર્થ; અંગસન.
૨. પું. શરીરે લેપ કરવાની ક્રિયા; અંગલેપન.
અંગલેપન [સં. અંગ (શરીર) + લેપન
(ખરદ)] જ. શરીરે લેપ કરવો તે સુખો
અંગલેપ.
અંગલૌકિક જ. હાથપરથી એટલે જોશમ અને
અસ્થિની એટલે મિનાગ નદીઓના સંગમની
નીચાણમાં આવેલ એ નામની એક જગ્યા.
સિંહરના ઇતિહાસ લખનારાઓએ અંગને
અંગાસિમન નામ અપાડ્યું છે. એમના કહેવા
મુજબ સિંહરની પાસે આવેલ જગ્યા આવેલ છે.
અંગવ [સં.] જ. સમજણ; સુમયેલું જણ.
અંગવર્ણ [સં. અંગ (શરીર) + વર્ણ
(રંગ)] પું. શરીરનો વાન કે રંગ કાંતિ.
અંગવસ્ત્ર ૧. [સં. અંગ (શરીર) + વસ્ત્ર
(લગ્ન)] જ. ખેસડું કુપ્પો.
૨. જ. રખાત; ઉપપત્તી; રાખેલી રો.
૩. જ. લંગોટી.
૪. જ. સ્ત્રી વખતે બોદવાનું કપડું. જેમઠે,
પહેડી; શાલ; ચોશાળ.
અંગવાદ્ય પું. બેટાભાઈ જમીનનો માલિક
અને એક માટે જગદ અપનાર એ બેના
ભાગ જતાં જેટી કરનારને બાકી રહેલો ભાગ.
અંગવાર [સં. અંગ (વાગ) + વાર
(મામ)] જો. જમીન ખેડવામાં ખરખર
કરવામાં આવતી મદદ.
અંગવાર ૧. [સં. અંગ (મદદ) + વાર
(મામ)] પું. (હિંદી) ખેડવામાં અસહાયતા
મદદ.
૨. [સં. અંગ (વાગ) + વાર (કલાત)]
પું. (હિંદી) મામના ચોક્ક ભાગનો માલિક.
અંગવિકલ ૧. [સં. અંગ (શરીર) + વિકલ
(વ્યાકુલ)] વિ. મૂર્છા પામતું.
૨. વિ. વ્યાકુલ; મગરાવેલું.
૩. [સં. અંગ (શરીર) + વિકલ
(નાચું)] વિ. શરીર રહી મનું હોય એવું.
પથાપાતવાળું.
૪. [સં. અંગ (અવયવ) + વિકલ (અપૂર્ણ)]
વિ. શરીરમાં ખોડખાંચવાળું.
અંગવિકલિતા ૧. [સં. અંગ (શરીર) +
વિકલ (નાચું) + તા (ખલું)] જો. પડાપડા.
૨. [સં. અંગ (શરીર) + વિકલ (વ્યાકુલ)
+ તા (ખલું)] જો. મૂર્છા.
૩. [સં. અંગ (અવયવ) + વિકલ (અપૂર્ણ)
+ તા (ખલું)] જો. શરીરના કોઈ ભાગની
ખામી.

૪. જો. શરીરની વ્યાકુલતા.
અંગવિકાર ૧. [સં. અંગ (શરીર) + વિકાર
(હેચ)] પું. એક જાતનો રોગ; ફેરફાર;
મૂર્છારોગ.
૨. [સં. અંગ (શરીર) + વિકાર (ફેરફાર)]
પું. જામ, કોષ વગેરેની અસરથી શરીરના
દેખાવમાં થતો ફેરફાર.
૩. પું. શરીરનો વ્યાધિ; અંગરોગ.
૪. પું. શરીરે થતું કુઝવ.
૫. પું. શારીરિક ખોડ.
અંગવિકૃતિ [સં. અંગ (શરીર) + વિકૃતિ
(ફેરફાર)] જો. ફેરફાર. લુલ્લો અંગવિકાર.
અંગવિક્ષેપ ૧. પું. [સં. અંગ (અવયવ) +
વિક્ષેપ (ફેંચાપણું)] પું. અંગ મરોડવું તે;
લાવને જતાવવા શરીરના અવયવોનો હાવ;
અંગવિન્યાસ. એની ઉપખોજિતા મઠે કહેવાય
છે કે: અંગવિક્ષેપ જરામર અને સ્વાભાવિક
થવો જોઈએ. તે માટે તેમાં (૧) જલુપતા,
(૨) મિતોપયોગ, (૩) શાલિલ અને (૪) ચોરવ
એ ચુકો જોઈએ.
૨. પું. ક્યાબાટી; ઉપખુલાઈ.
૩. પું. નાખવાની કળાનો એક ભાગ.
અંગવિચાર [સં. અંગ (શરીર) + વિચાર]
પું. શરીર સંબંધી વિચાર.
અંગવિચ્છેદ [સં. અંગ (શરીરનો વાગ) +
વિચ્છેદ (કાપવાની ક્રિયા)] પું. શરીરના
અવયવો કાપી નાખવાની ક્રિયા.
અંગવિજ્ઞાન [સં. અંગ (શરીર) + વિજ્ઞાન
(લાક્ષીય સમજ)] જ. શારીરિકશાસ્ત્ર; રો-
ધર્મવિદ્યા.
અંગવિદ્યા ૧. [સં. અંગ (લાખ) + વિદ્યા
(જ્ઞાન)] જો. જ્ઞાનનું સાધન; બાકરણુસાધન
વગેરે વિદ્યા.
૨. જો. વેદના ૭ અંગને લખતી વિદ્યા.
૩. [હિ.] જો. શરીર ઉદ્ધવાને લગતું જ્ઞાન.
૪. [સં. અંગ (અવયવ) + વિદ્યા
(જ્ઞાન)] જો. (બોતિય) શરીરના
અવયવોના ફેરવાથી સાફનરસું ફળ થી લાખ
તેની વિદ્યા; અણંતનિમિત્ત માહેતું એક અંગ.
લુલ્લો અણંતનિમિત્ત.
૫. જો. શરીરના ભાગ સંબંધી જ્ઞાન; અવયવ-
વિદ્યા.
૬. જો. શરીરનાં ચિહ્નો જોઈને જિંદગીના
જનાવો કહેવાની ક્રિયા; સામુદ્રિકવિદ્યા.
૭. [સં. અંગ (શરીર) + વિદ્યા (જ્ઞાન)]
જો. શરીરવિદ્યા.
અંગવિન્યાસ લુલ્લો અંગવિક્ષેપ.

અંગવિભાગ [સં. અંગ (સરીર) + વિભાગ (ભાગ વધી જવાપણું)] પું. અંગવિભાગિ; જેમાં રોગી અવસ્થાને કઈનાં કઈ સમજે છે એવો એક રોગ.

અંગવિભ્રંશ [સં. અંગ (સરીરને ભાગ) + વિભ્રંશ (નાશ થવું)] પું. એક જાતનો વાયુ-રોગ. તેમાં સરીરનો એકાદો અવસ્થા બાકી જેવો ચેતન વગરનો થાય છે. છુઓ વાયુરોગ.

અંગવિદ્વાસ [સં. અંગ (સરીર) + વિદ્વાસ (દાવબાવ)] પું. સરીરના મોઠક દાવબાવ; કુંઠરરોગ.

અંગવિસ્તાર [સં. અંગ (અવસ્થા) + વિસ્તાર (વિસ્થાપક)] પું. (કબજ) પ્રબંધ હોયનો એક ભેદ. મૂત્ર વસ્તુના કરતાં પેદા વસ્તુ વધારે સાધુ વર્ણન થાય તો આ રોગ અને છે.

અંગવીર [સં. અંગ (પ્રધાન) + વીર] પું. મુખ્ય હાલો.

અંગવૃદ્ધિ ૧. [સં. અંગ (અવસ્થા) + વૃદ્ધિ (વધારો)] સ્ત્રી. વધારાવાળું જમણું કે મોળાનું વધવું તે.

૨. [સં. અંગ (સરીર) + વૃદ્ધિ (વધવું તે)] સ્ત્રી. સરીરનું વધવાપણું.

અંગવૈકલ્ય [સં. અંગ (સરીર) + વૈકલ્ય (અપૂર્ણતા)] જ. સારીરિક આમી; ખોડ.

અંગવૈકલ્ય ૧. [સં. અંગ (સરીર) + વૈકલ્ય (ખોડ)] પું. અંગમંચી; એટલું.

૨. પું. કબજાત.

૩. પું. સરીરને વિચાર.

અંગશુદ્ધિ ૧. [સં. અંગ (સરીર) + શુદ્ધિ (પવિત્રપણું)] સ્ત્રી. સરીરની પવિત્રતા; કે-શુદ્ધિ; ડિઝન્ટી રજાગત.

૨. [સં. અંગ (સારા) + શુદ્ધિ (પવિત્રતા)] સ્ત્રી. સ્નાનાદિ કેશુદ્ધિનું સાધન.

અંગશુષ્કતાવાયુરોગ [સં. અંગ (સરીર) + શુષ્ક (સુખાવે) + તા (પણું) + વાયુ (વાયુ) + રોગ (રોગ)] પું. એક જાતનો વાયુરોગ. છુઓ અંગરોગ.

અંગશૂળ [સં. અંગ (સરીર) + શૂળ (પીણ)] જ. એક જાતનો વાયુરોગ. આ રોગમાં સરીરના નવા વાગમાં કાની નીકળે છે. છુઓ વાયુરોગ.

અંગસૌખ્ય [સં. અંગ (સરીર) + સૌખ્ય (સુખપણું)] જ. ડિઝન્ટી રહેલ સુસ્તી; સરીરનું સુખાવડું.

અંગસોજનક્રિયા [સં. અંગ (સરીર) + સોજન (સ્વપ્નાવૃત્તિ) + ક્રિયા (ક્રિયા)]

સ્ત્રી. સુપ્ત અને ધરણથી સરીરને સ્વપ્નાવૃત્તિ-પણું.

અંગશોષ [સં. અંગ (સરીર) + શોષ (શૂષક)] પું. એક જાતનો વાયુરોગ. તેમાં સરીર નળાનું કઈ સુખાઈ આવે છે. છુઓ વાયુરોગ.

અંગસખ્ય [સં. અંગ (ચેતનું અણુસ) + સખ્ય (હેસ્તી)] જ. ઘાટી હેસ્તી; અભિન મૈત્રી.

અંગસખ્યાધિ સ્ત્રી. (વેદાંત) કતારું કઈ અને કલ્પ એ ગણેના અણુસંધાન એટલે એકાદ્ય સાથે ક્રિયા જાતની ક્રમજાઓનો સમાવેશ પ્રવાહ.

અંગસંય [સં. અંગ (સરીર) + સંય (એકાગ્ર)] પું. સંયોગ; મૈથુન; રતિક્રિયા.

અંગસંયમન ૧. [સં. અંગ (અવસ્થા) + સંયમન (દાવડું તે)] જ. અવસ્થાનું હલન; સરીરનું હલાવવું તે.

૨. [સં. અંગ (સરીર) + સંયમન (કબજ)] જ. સરીરનો કબજ અંગકબજ; સરીરની મુખ્યતા.

અંગસંચાલન [સં. અંગ (અવસ્થા) + સંચાલ (ચલાવવું) + અન (નામ બતાવનાર પ્રત્યય)] જ. અવસ્થાનો હિસાબ.

અંગસંજાત [સં. અંગ (સરીર) + સંજાત (વચેત)] જ. સંતાન; જન્મ.

અંગસંસ્કાર ૧. પું. પીડી, મોળા તે.

૨. [સં. અંગ (સરીર) + સંસ્કાર (સજ્જાર)] પું. સરીરને સજ્જારવાની ક્રિયા; કેલ સોજાવ-જાન કરવાનું કામ; દાખડીપ.

૩. જિ. સરીરને સજ્જારનાર.

અંગસંસ્કારક [સં. અંગ (સરીર) + સંસ્કારક (સજ્જાર કરનાર)] જિ. દાખડીપ કરનાર.

અંગસંસ્કરિયા [સં. અંગ (સરીર) + સંસ્કરિયા (સજ્જાર)] સ્ત્રી. દાખડીપ. છુઓ અંગ-સંસ્કાર ૧, ૨.

અંગસંહતિ [સં. અંગ (સરીર) + સંહતિ (સમૂહ)] સ્ત્રી. સરીરનું જન.

અંગસેવક [સં. અંગ (સરીર) + સેવક (વાડી કરનાર)] પું. સરીરનો જવાબ કરનાર.

અંગસૌક્ય [સં. અંગ (સરીર) + સૌક્ય (સુવસ્થા)] જ. સરીરની કોભા; સૌંદર્ય.

અંગસર્ક [સં. અંગ (ભાગ) + સર્ક (વિભાગ)] પું. કાપાનું પેટાવિભાગ.

અંગસિદ્ધિ ૧. [સં. અંગ (અવસ્થા) +

સિદ્ધિ (હાલત)] સ્ત્રી. અવસ્થાનો કે સરીરની અમુક પ્રકારની મોડવણ.

૨. સ્ત્રી. અવસ્થા; દસા.

૩. સ્ત્રી. મેસવાની કબજ.

૪. સ્ત્રી. સરીરનું વધવું.

અંગરખર્ષ ૧. [સં. અંગ (સરીર) + રખર્ષ (અકબાપણું)] પું. બીજાઓથી ઘાટી દાખાવે એવી સરીરની દાખમત. જેમકે, છેલે મેડેલ ઓના સરીરમાં આ યોગ્યતા હોતી નથી.

૨. પું. સરીરને અકબાપણું.

અંગરુદુરણ [સં. અંગ (અવસ્થા) + રુદુરણ (રખડું તે)] સ્ત્રી. અવસ્થાનું દરખાવણું.

અંગરેવણાવ ૧. [સં. અંગ (સરીર) + રેવણાવ (પ્રાપ્તિ)] પું. અંગત રેવ; આકાશ.

૨. પું. કુદરતથી મળેલ શુભ.

૩. પું. સરીરની પ્રાપ્તિ.

૪. પું. સદા સહિત.

અંગરેવામી ૧. [સં. અંગ (જે વામને દેસ) + રવામિન (ખણી)] પું. અંગ દેસનો રાજા; અંગપ્રીત.

૨. પું. વિષ્ણુ; પુરુષોત્તમનાં હજાર નામ માંહેનું એક.

૩. [સં. અંગ (સરીર) + રવામિન (ખણી)] પું. સરીરનો પ્રાપ્તિ.

અંગરુદાનિ ૧. [સં. અંગ (અવસ્થા) + હાનિ (નાશ)] સ્ત્રી. મોલુ વિધિ કરવામાં રહી મરેલો હોય.

૨. [સં. અંગ (સરીર) + હાનિ (ઊણપ)] સ્ત્રી. સરીરની ખોડ.

૩. [સં. અંગ (સરીર) + હાનિ (પાવમાલી)] સ્ત્રી. સરીરની પાવમાલી.

અંગરુદાર ૧. [સં. અંગ (સરીર) + હા (આપણું)] પું. નામ; વલ.

૨. [સં. અંગ (સરીર) + હા (હાઈ જઈ)] પું. સરીર ઉપાડી જવાપણું.

૩. [સં. અંગ (સરીર) + હા (હાઈ)] પું. હાઈપર હલાવક તે; અંગવિદ્યેષ; સરીરના અવસ્થાનો દાવલાવપૂર્વક આજ્ઞા.

૪. [સં. અંગ (સરીર) + હાર (માળા)] પું. હાર; માળા.

અંગરુદારક [સં. અંગ (અંગ) + હારક (હાન)] પું. હાનલાવક સરીરના અવસ્થાનો વિદ્યેષ.

અંગરુદોળ [સં. અંગ (સરીર) + હિંદોળા (વળે)] પું. સરીરનો મરોડ; અંગમોમકો.

અંગમહીકુ [સં. અંગ (અવસ્થા) + હીન (નિમન)] જિ. સરીરના મોર્ષ અવસ્થાની આમી હોય એવું ખોડવાળું.

અંગાહીન
અંગારકર્પિણી

અંગાહીન ૧. [સં. અંગ (શરીર) + હીન (વચસ્તુ)] પુ. કમરેવં મદનઃ અનંગ. તે શરીર વિનાનો મનાય છે તેથી અંગહીન કહેવાય છે.

૨. [સં. અંગ (અવયવ) + હીન (વચસ્તુ)] વિ. ખોડવાળું; અંગહીન.

૩. વિ. શરીર વચસ્તુ.

૪. [સં. અંગ (સાધન) + હીન (વચસ્તુ)] વિ. સાધનમૂત પદાર્થથી રહિત.

અંગાહીનતા ૧. જો. કહેખા.

૨. [સં. અંગ (અવયવ) + હીન (વિના) + તા (પદ્ય)] જો. ખોડ.

૩. [સં. અંગ (શરીર) + હીન (રહિત) + તા (પદ્ય)] જો. શરીર વિનાનું હોવાપણું.

૪. [સં. અંગ (સાધન) + હીન (વચસ્તુ) + તા (પદ્ય)] જો. સાધનમૂત પદાર્થથી રહિત હોવાપણું.

અંગાગોર્ધ જો. ગાઝનાં પૈર્ડ નધિડિયાને એટલે ધરીઓ જેમાં બેસ્વવામાં આવે તે લાક્ષણે ન ધરાય તે સારૂ વચ્ચે મૂક્યામાં આવતી કપાંતી ઉદાહરી.

અંગા ૧. [હિ.] પુ. અંગરખું; પુરુષોએ પહેરવાનો કાંપો કસવાળો કમલો.

૨. જો. આપા; 'નર્સ'.

અંગાઉ ૧. [અંગ (શરીર) + આઉ (રૂ)] વિ. અંગઉપાર; જાતમુખરકા ઉપરનું.

અંગાઉ કરજ = પોતાની જાત ઉપર લીધેલું નાણું કે કરેલું કરજ.

૨. વિ. ખાસ પોતાનું; પોતાની માલિકીનું.

૩. વિ. પોતાને લખતું; આપતું; આનમી; અંમત.

અંગાઉ ખરમ = મળવા ખરમ; ખસિયા ખરમ; જેમાં બીજાને લાગતુંવળખતું ન હોય એવું ખરમ.

અંગાકડી (અંગાકડી) [હિ.] જો. અંગરા ઉપર ફાંટી લાખરી; ખાટી.

અંગાખરી [અંગાર (સજતો કોમલો) + ખરી (ખડ પાવેલી)] જો. અંગરા ઉપર ફાંટી લાખરી; ખાટી.

અંગાખરું [અંગાર (જાતે કોમલો) + ખરું (ખડ)] જ. અંગારા ઉપર ફાંટીને ખરું કરેલું હોય તે.

અંગાહાન [સં. અંગ (શરીર) + આહાન (રેતું તે)] જ. પુરુષની જનનેદિય; પુરુષચિહ્ન.

અંગાધિપ ૧. [સં. અંગ (જે નામનો દેસ) + અધિપ (રાજ)] પુ. અંગ દેસનો રાજા મર્હ.

૨. પુ. અંગાધીપ; અંગરજ; અંગ દેસનો રાજા.

૩. પુ. (જ્યોતિષ) લક્ષ્મી સ્વામી.

અંગાધીશ ૧. [સં. અંગ (જે નામનો દેસ) + અધીશ (રાજ)] પુ. અંગ દેસનો રાજા; અંગાધિપ.

૨. પુ. મર્હ.

૩. પુ. (જ્યોતિષ) લક્ષ્મી સ્વામી.

અંગાધીધર [સં. અંગ (જે નામનો દેસ) + અધીધર (રાજ)] પુ. અંગદેસનો રાજા. જુઓ અંગાધીશ.

અંગામી જો. નામ લોકોની જે નામની પેટા જાતિ.

અંગાર ૧. પુ. જે નામની વનસ્પતિ; દિવાલથી.

૨. પુ. (સ્થાવર) જે નામનું મૂળતરવાં એક સહો મૂળ પદાર્થ; 'કાર્બન'. તેમાં ધાતુના ટુકડા હોતા નથી. તમામ સેદિય એટલે જીવવાળા પદાર્થોમાં. જાક, જૂનાનો પથ્થર, મેસ અને કોમસામાં તે હોય છે. તેનો અણુભારક ૧૧-૯૭ છે.

૩. પુ. એક જાતનું ફૂલ.

૪. પુ. (લાસ્યલિપિ) કપૂર; મદો લગાડનાર દીકરો; અંગરા જેવો જાણીને જરમ કરે તેવો દીકરો.

૫. પુ. કોમલો.

૬. [હિ.] પુ. કોષ; કુસ્થો.

૭. પુ. દેવતા; જાતિ.

૮. પુ. દેવતાનો લક્ષ્મી.

૯. [સં. અંગારકા પ્રા. હજીલો કે અહીરો] પુ. જળતો કોમલો; ખોટારો; અંગારો.

૧. અંગાર પર લોટવું = (૧) કોષ કે દુર્વાથી જળતું. (૨) કાચથી જળતું.

૨. અંગાર-અંગારા વરસવા = (૧) દેવી આજ્ઞા પડવી. (૨) મદુ ખરમી થવી; જાત વરસવી.

૩. અંગારા વરસાવવા = કોષાવમાન થવું.

૪. લાલ અંગારા થવું = મદુ કોષી જાતું.

૧૦. પુ. (જ્યોતિષ) મંજળનો મહ.

૧૧. પુ. (પુરાણ) માંધાતાની સાથે પુલ કરનાર જે નામનો એક રાજા.

૧૨. પુ. લાલ; જળતરા; જાતન.

૧૩. પુ. (કૈન) સ્વાસ્થ્યનું જાન અને તે જાપનારનાં વખાણુ કરવાથી સાધુને લાગતો હોય; ઉમાલ રોગ. જા જાતનો હોય સાધુપણને કોમલાની જેમ કળું કરે છે તેથી તે અંગાર કહેવાય છે.

૧૪. [હિ.] જો. રાત્રી મંજળનો ખાંચ, કેમકે તેનો રંગ અંગારાના જેવો હોય છે.

૧૫. જો. સજતો પદાર્થ.

૧૬. જ. લાલ રંગ.

૧૭. વિ. લાલ રંગવાળું; રાત્રી.

અંગારકેકપ્રાણિણ પુ. (રસાયણ) એક જાત અંગાર અને એક જાત પ્રાણવાયુના જળવાથી જનતો વાયુ; 'કાર્બન મોનોક્સાઇડ'.

અંગારક ૧. [સં.] પુ. જે નામની વનસ્પતિ; કાંટાસળિયો.

૨. પુ. જે નામનો હોડ; જાંમરો.

૩. પુ. નાનો અંગારો; ચિત્તમારી.

૪. પુ. (જ્યોતિષ) મંજળનો મહ; અકપાસી મહો માંહેનો જે નામનો એક મહ. લાલ રંગ ઉપરથી તેને અંગારક, લોહિતાંમ, અગ્નિ ઇત્યાદિ નામો મળેલાં છે.

જુઓ અંગારક જુમિસુત લોહિતામ મહિલાલ, મંજળ સમ જ્યાં જ્યાં ઉદિત રાખ્યા કીવા લાલ. પિંજળલપુરોષ

૫. પુ. મંજળવાર. મંજળ મહ ઉપરથી તે નામ પડ્યું છે.

૬. પુ. (પુરાણ) સૌવીર દેસનો જે નામનો રાજપુત.

૭. જ. (વૈદ્ય) જે નામનું તેલ. તેમાં હળદર, દુર્વા, મંજિષ અને બીજા વસ્તુઓ ઉગ્રાણેલી હોય છે.

૮. જ. લાલ રંગ.

અંગારકચાર [સં. અંગારક (મંજળ મહ) + ચર (વાલું)] જો. મંજળ મહને આજ્ઞામાં ફરવાનો માર્ગ.

અંગારકતેલ જ. લવામાં વપરાતું એક જાતનું તેલ; અંગારલાખ સાથે ખીંટું તેલ મેળવી જનાવેલી ફવા.

અંગારકહિન [સં. અંગારક (મંજળ મહ) + હિન (વિવસ)] પુ. મંજળવાર.

અંગારકપ્રાણિણ [સં. અંગાર (કોમલો) + ક (વાલું) + પ્રાણિણ (કોઈ વસ્તુ સાથે પ્રાણવચ્ચ જળવાથી જાતે પદાર્થ)] પુ. (રસાયણ) અંગારવાળી બીજા જાળવાથી જનતો વાયુ. જુઓ અંગારમજાવાયુ.

અંગારકમણિ ૧. [સં. અંગાર (લાલ રંગ) + ક (વાલું) + મણિ (રત્ન)] પુ. પરવાળું.

૨. પુ. મણિક.

અંગારકર્મ ૧. [સં. અંગાર (કોમલો) + કર્મ (કામ)] જ. (કૈન) કોમલા જનાવવા તથા વેચવાનો વેપાર.

૨. [સં. અંગાર (જાતિ) + કર્મ (કામ)] જ. જાતીથી પાંચેલ વસ્તુ વેચવાનું કામ. કુંબાર, હટો પાનાર અને શુદ્ધર તેમાં કામ કરનાર છે.

અંગારકર્પિણી [સં. અંગાર (દેવતા) + ર્પિ (જેવડું)] જો. અગ્નિ દેવવાનો લોકનો સળિયો; લોકનો સળિયો.

અંબારકવાયુ [સં. અંબાર (કોવચો) + ક (વાતુ) + વાયુ] પું. અંબાર અને અંબુ-વાયુના ભેજવાળો રેશ વગરનો એક વાયુ; 'કર્મન સ્થાપક'. હવામાં એક દોષ અંબારકવાયુ હોય તો તે વાયુ ઝેરી છે. તે વાયુ દીવાથી સળગી જીડી અંબારવાયુ ઉત્પન્ન કરે છે. પ્રાચીનવાયુ સાથે અંબારના અપૂર્ણ હલની અંબ વાયુ પેદા થાય છે.

અંબારકવાસર [સં. અંબારક (અંબજાત) + વાસર (દિવસ)] પું. અંબજાત.

અંબારકા જો. (પુરાણ) એ નામની એક રાક્ષસી.

અંબારકામ્બ [સં. અંબારક (કોવચો) + અમ્બ (ખાદ્ય પદાર્થ)] પું. અનિશ્ચિત કોવચામાંથી બનતો અમ્બ એટલે તેજા; 'કર્મોનિક એસિક'. તેમાં અમ્બની વચેરે જાળવાનો શુભ છે. કર્મોનિક સાધુમાં તેને ભેજવવામાં આવે છે. તે અંતુનાસક પક્ષુ છે.

અંબારકામ્બવાયુ પું. (રસાયણ) અંબારવાયુની અનિશ્ચિત જાળવાથી બનતો વાયુ; 'કર્મોનિક એસિક એસ'. તેને અંબારવાયુ કે અંબારકિ-પ્રાણિક કહે છે. લાકડાં, કોલસા, ખાંડ, કાંચ વચેરે જાળવાથી તેમાંનું અંબારતત્ત્વ હવાના વાયુ સાથે જળવાથી અંબ વાયુ પેદા થાય છે. તેનો અણુભારાંક ૪૪ છે અને પાણીમાં ઊભી જાય છે. વધારે જ્વાલુમાં તે વધારે બળે છે.

અંબારકારી [સં. અંબાર (કોવચો) + કારિન્ (કરનાર)] વિ. કોવચા બનાવનાર; લાકડાંને ઊડીમાં નાખી કોલસા બનાવનાર.

અંબારકીચતુર્થી ૧. [સં.] જી. વૈશાખ વદ ૪.

૨. જી. ભાદરવ વદ ૪.

અંબારકીચોદ્ધ ૧. જી. જ્યેષ્ઠ વદ ૪.

૨. જી. માઘ વદ ૪.

અંબારકીસંકટચતુર્થી [સં. અંબારક (અંબજાત) + ઇન્ (વાતુ) + સંકટ (કુશળી) + ચતુર્થી (ચોથ)] જી. વસંતવા માસના અંબારિયામાં અંબજાતે આવતી ચોથ. તે દિવસે અંબોદય વખતે અંબપૂર્ણિની પૂજા કરવાથી અંબી જાતની મુશ્કેલીનો નાશ થાય એમ કહેવાય છે.

અંબારકુષ્ઠક પું. એ નામની વનસ્પતિ; કિતાવથી. અંબારકોઠી [અંબાર (અગ્નિ) + કોઠી (ઘડો)] જી. ઊડી.

અંબારખું [સં. અંબાર (અગ્નિ કોવચો) + ખર (ધણ)] જ. અંબાખરું; કીણા અંબારમાં રેડી ખરું કરેલું તે.

અંબારકવિકા [સં. અંબાર (અગ્નિ) + કવિકા (પંચો)] જી. ઊડીથી કરતું મુશ્કેલીન. જેમકે, કુંભારનો ઈંટ અને નળિયાં કરવાનો પંધો.

અંબારકળી [અંબાર (અગ્નિ) + કળ (કળા)] જી. દીવાસળીની પેટી; ખાકસ.

અંબાર તુંગુરક જો. અગ્નિકળી એટલે ચિનામ નદીની એ નાંમની શાખા.

અંબારતૈલ જ. (વૈદક) આકરા તાવમાં વપરાતું એક અત્યંત તેજ. મોરચેલ, લાખ, હળદર, ઘસ્ટાજર, મરુદ્ધ ઈંદરજાનાં મૂળ, ઊભી જોરિચ્છીનાં મૂળ, સિંધવ, ઉખેટ, જળાશ્વનાં મૂળ, જટામાંસી અને સતાવરી દરેક સરખે ભાગે લઈ તેનો કપડે મળાવ તેવો બૂધો કરી, લાકડાંથી સોજાથી કાંટા અને આરજી તેજ લઈ તેજની રીતથી પાકવવાથી તે બને છે.

અંબારધન [અંબાર (અગ્નિ) + ધન (સ્થળ અથવા નામવચ્ચ પ્રભવ)] જ. સમડી.

અંબારધણ [સં. અંબાર (કોવચો) + ધ્વ (અણુ)] પું. લાકડાં અથવા કોલસા પાકવાની જગ્યા.

અંબારકિર્મિધિકા [સં. અંબાર (કોવચો) + દિ (ધિ) + મંપક (એક અનિશ્ચિત પદાર્થ) + ધવ (વાતુ)] પું. (રસાયણ) મંપકના એ ભાગ અને કોલસાનો એક ભાગ મળવાથી થતું રસાયણિક દ્રવ્ય; 'કર્મન સ્થાપક'.

અંબારકિર્મિધિકા [સં. અંબાર (કોવચો) + દિ (ધિ) + પ્રાણિક (પ્રાણવચ્ચ અને અનિશ્ચિત પદાર્થના જળવાથી થતું રસાયણિક દ્રવ્ય)] પું. અંબારવાયુ; પ્રાણુજાતવાયુ. લુખે અંબાર-કિર્મિધિકા.

અંબારધાનિ [સં. અંબાર (અગ્નિ) + ધર્મ (અગ્નિ)] જી. સમડી; અંબીડી; અગ્નિધાન.

અંબારધાનિકા [સં. અંબાર (અગ્નિ) + ધાનિક (ખાણુ અગ્નિ)] જી. સમડી.

અંબારધાની [સં. અંબાર (અગ્નિ) + ધાની (અગ્નિ)] જી. સમડી.

અંબારધરિપાચિત [સં. અંબાર (કોવચો) + પરિપાચિત (ખાવેલું)] જ. કોલસાથી રંધેલું પાવ માંસ.

અંબારધર્મ ૧. પું. (પુરાણ) ચિત્રવ નામનો અર્ધવ. તે એક રાત્રે ખેતાની રીતે સાથે ખેતાના કોમળમાં હતો તેજમાં તેણે લઈ ચર્મ ને પાંચવેને જતા એવા પાંચવે લાક્ષણિકતાથી નીચળેને કલોક કાળ એકમાત્ર નમરીમાં રહી કોરવેને તેજની હજારીની અણુ ન થાય એ

હેતુથી જાનામાના નીચળી વેલ પાટી પાચળ-પુર તરફ જતા હતા. અંબારધર્મ તેમને પામ-કાપીને પૂજા કે તમે અણુ અર્ધ અથવા મુસાફરી કરવાનો સમય નથી જતાં અત્યારે ક્યાં જાઓ છો ? અણુ અપો, નહિતર મારી સાથે મુક કરો. અથવા ઉપરથી અણુને આમળ અણુને કણુ કે કું મુક કરવા તૈયાર છું. એમની વચ્ચે અણુમાં અને ચોક્ક મુક થતાં અંબારધર્મને લાગ્યું કે અથવા ચોટો ચોટો છે, તેથી એણે ખેતાની સાથેપદાર્થક અંબની વિદ્યા અણુને ને સિંચવી અને એની પાસેથી અગ્નિધરિપાચિત પોતે લીખ્યો, અને રનેડી લઈ રહ્યો. ખેતાના પુરોહિત વગર આમ કદી થયું મુસા-ફરીએ ન જતું એવી સિદ્ધાંત અપોને કેટલેક સુધી તેમને વળાવી તે ખેતાના કીમ-રજાનમાં પાડે આવ્યો.

૨. જ. (પુરાણ) એ નામનું વન.

૩. જ. અંબાર; અરણ્ય; વન.

અંબારપાચિત [સં. અંબાર (અગ્નિ) + પાચિત (રંધેલું)] વિ. અંબાર ઉપર પાકવેલું; દેવતા ઉપર રંધેલું.

અંબારપાત્રી [સં. અંબાર (અગ્નિ) + પાત્ર (વચ્ચ) + ઈ (નારીઅલિયો પ્રભવ)] જી. સમડી; અંબીડી; અંબારધાની.

અંબારપુષ્પ [સં. અંબાર (લાલ રંગનું) + પુષ્પ (ફૂલ)] જ. ઈમોરિયાનું ઝાક; ઈમુડી વૃક્ષ; ઈમોરી. તેનાં બીજાં ઉપરનું પાક ઊભું હોઈ તેમાં કાણું પાડી અંદરનો મળે કદી લઈ ઘર બરી લંબુની જેમ તે જગતથી લાખ છે. વળી તેની બે શાક કરી તેમાં દીવેલ અને વાદ મૂકી પાણીમાં તરતા દીવા કરવાના ઉપયોગમાં લેવાય છે. તેનાં ફૂલ અંબારા એવાં લાલ હોય છે, તેથી તે અંબારપુષ્પ કહેવાય છે.

અંબારમત્તપન [સં. અંબાર (અગ્નિ) + મત્તપન (વધવડું તે) + અ (નારીઅલિયો પ્રભવ)] જી. લાખી; દાઢ ઉપરવાને લાખ પાસે લાખું તે.

અંબારમસ્તર [સં. અંબાર (કોવચો) + મસ્તર (પા)] પું. કોલસાનો જરૂર મસ્તર-એટલે જાળમાં તથા બીજાં હરિવાઈ પ્રાણીઓનાં લાકડાંનાં અંધારેલ પા-પાટી અંધારા કરોની રચના. આ તંત્રમાં અંબારનાં મોટાં પાક હોવાથી એ નામ પડ્યું છે.

અંબારમસ્તર સમજાવ કરવામાં ઉપરીય રૂપી બીજાની ધરના કાલના બીજાની ધરના કરતાં વધારે અગ્નિ અણુઈ છે. ઉદ્ધિલિલિલિ

અંબારમસ્તરકમ [સં. અંબાર (કોવચો) + મસ્તર (પા) + કમ (એક ખર્ચ એક ખાવડું

અંગારિયું

તે]] પુ. મત્સ્યસ્તર એટલે માછલી અને બીજાં ફરિયાદ પ્રાણીઓનાં હાડકાંનાં અંગારાં પા પછીના કમ ફરિયાદના અંગારાં થરોની રચના. એ તંત્રમાં કોલસાનાં મોટાં પા હોય છે.

અંગારપ્રસ્તરયુગ [સં. અંગાર (કોલસો) + પ્રસ્તર (પા) + યુગ (જમાનો)] પુ. કોલસાનાં પા અંગારાનો સમય.

અંગારમણિ [સં. અંગાર (લાલ રંગ) + મણિ (રત્ન)] પુ. પરવાળું; પ્રવાલ.

અંગારમતી છી. ક્યુંની રો.

અંગારમલિન [સં. અંગાર (કોલસો) + મલિન (મેલ)] વિ. કોલસા જેવું કાળું મેલું.

અંગારમંજરી ૧. [સં. અંગાર (લાલ) + મંજરી (ફુલોનો જમાનો)] છી. લાલ કરંગનું ઝાડ. તેનાં મંજર અંગારા જેવાં લાલ હોય છે. ૨. છી. શરગોડીનું ઝાડ.

અંગારમંજ ૨. લાલ કરંગનું ઝાડ.

અંગારસામ્ર [અંગારસ + અમ્લ (તેલ)] પુ. ડામરના ઘટ તેલમાંથી બનતો તેલજા; 'અર્થોક્તિ અસિદ્ધ'. તે જંતુનાસક હોવાથી દવામાં ઉપયોગી છે.

અંગારવલ્લરી છી. અણીની વેલો. લુઓ અંગારવલ્લી.

અંગારવલ્લિઠા [સં. અંગાર (લાલ રંગ) + વલ્લિઠા (વેલ)] છી. અણીની વેલો. લુઓ અંગારવલ્લી.

અંગારવલ્લી ૧. [સં. અંગાર (લાલ) + વલ્લી (વેલ)] છી. કરંગ વૃક્ષ. ૨. છી. અણીની વેલો; ઝૂંબ લતા.

અંગારવાયુ ૧. પુ. કોલસામાંથી બનતો વાયુ; કોલસાનો વાયુ. તે કહેરના રસજાએ તેમજ ધરોમાં રોડની માટે ઉપયોગી છે.

૨. [સં. અંગાર (કોલસો) + વાયુ (હવા)] પુ. (રસાયણ) પ્રાણુમાત્રવાયુ; કોલસો બાળવાથી થતો વાયુ; 'અર્થોક્તિ અસિદ્ધ મેસ'. આસ કદીએ છીએ ત્યારે આ એરી વાયુ નીકળે છે. તે જ્યોતને ઓલવી નાખનાર, બારે, રંગ વગરનો અને વધારે પ્રમાણમાં આસમાં ન હઈ શકાય એવો એરી વાયુ છે. એક બાજુ અંગાર અને બે બાજુ પ્રાણુવાયુના સંયોગથી તે બને છે. તેનો અણુભારાંક ૪૪ છે.

અંગારવાલિકા છી. (પુરાણ) દિલી એ નામની નદી.

અંગારવું ૧. [સં. અંગાર (અગ્નિ) પરથી થયેલું કિષાપદ] જ. કિ. અભાગ્યેલા વાસણને

થુક કરવા સાર તેમાં અંગારા નાખી લેવું કરવું; અંગારાવાળું કરવું; દેવતામાં નાખી થુક કરવું.

૨. જ. કિ. નાકનું. તિરકકારમાં વધરાય છે.

૩. જ. કિ. સળગાવવું; ચેતાવું.

અંગારવૃક્ષ [સં. અંગાર (પદ) + વૃક્ષ (ઝાડ)] જ. ઉમોરિવાનું ઝાડ; ઉંચુરી રહે. લુઓ અંગારવૃષ્ઠ.

અંગારવૃષ્ટિ [સં. અંગાર (અગ્નિ) + વૃષ્ટિ (વરસાદ)] છી. બાજનો વરસાદ.

અંગારવેલુ [સં. અંગાર (લાલ) + વેલુ (વાસ)] પુ. એક જાતનો વાંસ. તે રંગે લાલ હોય છે.

અંગારશકટી [સં. અંગાર (અગ્નિ) + શકટી (માઠ)] છી. સગી; અંગારપાતી.

અંગારસદશ [સં. અંગાર (કોલસો) + સદશ (જેવું)] વિ. કોલસા જેવું.

અંગારહર પુ. (રસાયણ) એક અગ્નિચક્ર પદાર્થ; 'અર્થો હાઈડ્રેટ'. તે સંયુક્ત પદાર્થના વર્ગનો છે. તેમાં લુદી લુદી જાતની ખાંડો, કાંઈ એટલે 'રહસ્ય'નો અને મુંદરોનો સમાવેશ થાય છે. તેમાં આદવાયુ એટલે 'હાઈડ્રોજન'ના અને પ્રાણુવાયુ એટલે 'ઓક્સિજન'ના પરમાણુઓની જાણાતી રહેતી સંખ્યાની સાથે જ કે જ્યાં કોઈ યુક્ત ૧૫માં અંગારના પરમાણુઓ ભેગાં થયા હોય છે, તોપણ તે આદવાયુ એટલે 'હાઈડ્રોજન' અને પ્રાણુવાયુ એટલે 'ઓક્સિજન' એ બંનેની સાથે એવા પ્રમાણમાં ભેગાં થયા હોય છે કે તેમાંથી કુમેલાં પાણી ઉત્પન્ન થાય. તેમાં જ જ્યાં અંગાર, બાર બાજુ આદવાયુ અને જ જ્યાં પ્રાણુવાયુ હોય છે.

અંગારા ૧. [કિ.] પુ. કોપ; દુસ્તો.

૨. છી. લલુખા.

૩. [સં. અંગાર; ગ્રા. ઉગ્રહો] છી. (દિલી) જાતનો કોલસો.

૧. અંગાર ક કીડા = લવો; લોહી.

૨. અંગાર વરસવો = ઉંચરી કોપ થવો.

૪. છી. રાત્રી કમળનો ખંજ.

૫. છી. સળગતો પદાર્થ.

અંગાર પર લોટવું = ધાર્મિક ક્રિયા કરવી; વિધિ કરવી.

૬. વિ. ઉગ્ર.

૭. વિ. લોહી જેવું રાત્રી.

અંગારામ્લ [સં. અંગાર (કોલસો) + અમ્લ (તેલ)] પુ. (રસાયણ) એ નામનો એક તેલજા; 'અર્થોક્તિ અસિદ્ધ'. લુઓ અંગારામ્લ.

અંગારામ્લપાણ્ય [સં. અંગાર (કોલસો) + અમ્લ (તેલ) + પાણ્ય (વરાળ)] છી. અંગારવાયુ; 'અર્થોક્તિ અસિદ્ધ મેસ'.

અંગારાવલ્લેપણ્ય [સં. અંગાર (કોલસો) + અવલેપણ્ય (નાખવું તે)] જ. કોલસા અંગાર નાખી છુટાવવાનું વાસણ.

અંગારિ [સં.] છી. અંગીડી; અંગારિકા; અંગારિણી; કોલસા બાળવાનું એક સાધન; સગી.

અંગારિકા ૧. [સં. અંગાર (કોલસો) + ઇક (વાહ) + આ (નારીબલિયો પ્રત્યય)] છી. અંગીડી; સગી.

૨. [સં. અંગાર (લાલ રંગ) + ઇક (વાહ) + આ (નારીબલિયો પ્રત્યય)] છી. કોલસાનું લાલ ફલ.

૩. [સં. અંગાર (મેલ) + ઇક (વાહ) + આ (નારીબલિયો પ્રત્યય)] છી. મંજળવારે આવતી વદ ચોંટ.

૪. છી. શેરડી.

અંગારિકા અતુર્થી છી. પોષ વદ ૪.

અંગારિણી ૧. છી. વેલ.

૨. [સં. અંગાર (કોલસો) + ઇન્ (વાહ) + ઇ (નારીબલિયો પ્રત્યય)] છી. સગી; અંગીડી.

૩. [સં. અંગાર (લાલ રંગ) + ઇન્ (વાહ) + ઇ (નારીબલિયો પ્રત્યય)] છી. સૂર્યની છવાયેલ લાલી; ખીલેલ સંખ્યા.

૪. છી. સૂર્યની લાલી છવાયેલ હોય તે દિશા.

અંગારિત ૧. પુ. (રસાયણ) એક જાતનો દ્યાર; કોઈ પાતુના દ્યારની સાથે અંગારામ્લનો સંયોગ કરવાથી ઉત્પન્ન થતું દ્રવ્ય; 'અર્થોક્તિ'.

૨. [સં. અંગાર (લાલ રંગ) + ઇન્ (વાહ)] જ. બાજરાનું લાલ ફલ.

૩. વિ. જળાને કોલસો મથેલું; જળી મથા જેવું થયેલું.

૪. [સં. અંગાર (અગ્નિ) + ઇન્ (ભૂ-કર્તવ્યો પ્રત્યય)] વિ. શીકલું; અરધું બાયેલું.

અંગારિત્ત ૧. [સં.] છી. એ નામની નદી.

૨. છી. કળી.

૩. છી. લતા; વેલ.

૪. [સં. અંગાર (ખોડાસે) + ઇન્ (વાહ) + આ (નારીબલિયો પ્રત્યય)] છી. સગી; અંગારપાતી.

અંગારિયું ૧. [સં. અંગાર (અગ્નિ)] જ. અંગારા પર લોટવું દ્રવ્ય. જેમકે, પૌંક, બોળ.

૨. જ. કમળી પડેલો લુગરનો કોંક; અંગીજી.

૩. ન. કોવલા જેવી થઈ ગયેલી લુવાર;
અમિયું પડવાથી જળી ગયેલી લુવાર;
આંખિયાની ભર. અમિયું એટલે ભરતું હું
અને ભરતો છાણો કોઈ વાર એવો થઈ જાય
કે તેને કાંતતાં અંકરથી કાળી રાખ અને
ધુમાડો જ નીકળે.

૪. ન. ભરમાં થતું કીચું છપ્પું; અમિયું.
૫. વિ. અંખારા જેવું; જળી ગયેલું; અંખારાવાળું
૬. વિ. તદન રાખ ગયેલું; જળીને આખ
ગયેલું.
૭. વિ. જળીને અંખારા જેવું જળી ગયેલું.

અંખારિક પુ. (સમય) કોલસા અને એક
અથવા વધુ ધાતુતત્ત્વની રસાયણિક સેજમેન;
'કાર્બાઇડ'.

અંખારી ૧. જી. અંખારા પર રાંધેલી ચોટલી,
ખાદી.
૨. જી. નાનો અંખારો; ચિખારી.
૩. [સં. અંખર (કોલસો) + ઇન્ (વાદ)]
જી. સગડી; અંખીડી.

અંખારીઆ ન. (કમળી) કંઠાવાળું એક
ભાતનું નાનું ઢાઢ. એનાં થા અને રંગની
છાલ બેન ધોવના કામમાં આવે છે.

અંખારીડું ન. કોવલા જેવી થઈ ગયેલા
લુવાર, લુખો અંખારિકું.

અંખારીય [સં. અંખર (કોલસો) + ઇન્
(વાદ)] વિ. કોવલા અપવવામાં વપરાતું.
જેમકે, છાપું.

અંખારો ૧. પુ. બાગ; અમિ.
૨. પુ. કમળી ગયેલો લુવારનો છાણો.
સો મલુ ભરમાં અંખારો = કમળા સારામાં
એક નાણસે હોવાપડતું; બધાને બધાએ એવું
એક ખરાબ માણસ.

૩. પુ. કમળા; ખરાબ દીકરો.
અંખારો બિયો = કમળા ભાવો; દીકરો
અથવા નીવાવો.

૪. પુ. લુવારમાં થતો એક ભાતનો રોગ. તેને
લીધે લુવાર જળીને મેલ જેવી થઈ જાય છે.
૫. પુ. જગતણ; સાય, ઢાઢ; અમન.

કાગળમાં અંખારા બિયો = કાગળનું બગતું;
બગતણ થવી.

૬. [સં. અંખ (નિશાની કરવી)] પુ. બગતો
કોવલો; સગતો કોલસો.

૧. અંખારા વસવા = કુરસો કરવો.
૨. અમ અથ તેને અંખારા બોલવા પડે =
જલુ ઉપાસ લે તેને થડું વેલું પડે.
૩. ધમધમતા અંખારા = જગતણ કોવલા.
૪. લાલચોળ અંખારા = જગતણ કોવલા.

અંખારેખા [સં. અંખ (અવગત) + અ-
લેખા (ચીત્રણ)] ન. સરીસા અવગતના
કામાં થતા ફેરાર જતાવનાર એક વંશ;
'ઓનકોમાર'.

અંખારણુ [સં. અંખ (સરીર) + અવરણ
(કાંચ)] ન. સરીરે પહેરવાનું વસ્ત્ર; સરીર
કાંચાનું કપડું.

અંખાંમ ૧. [સં. અંખ (અવગત) + અંમ
(અવગત)] ન. ઉપાંગ અવગતનું અવગત
પેટા ભાગવ.

૨. ન. દરેક અવગત.

અંખાંમિ ૧. [સં.] પુ. કરાર, કમ્પ્રાઇઝાનું.
૨. પુ. ખેલાનાં સમં તરફ પડાપાટ કે આકર્ષણ

અંખાંમિભાવ ૧. [સં. અંખ (અવગત) +
અમિન્ (અંખાનું) + ભાવ (હોવાપડું)]
પુ. (કાવ) અસંકરમાં સંકરનો એક ભેદ.
એક સ્થોક કે પદમાં કોઈ અસંકર પ્રધાન્યે
આવે અને તેના ઉપાદાર એટલે છાલય કે
આધારથી બીજી કોઈ અસંકર થયું બારી
જાય તેને અંખાંમિભાવ કહે છે.

૨. પુ. અવગત અને અવગતીનો પરસ્પર
સંબંધ; અંકનો આખા સાથે આમવ આમલ-
રૂપ સંબંધ. જેમકે, ત્રિભુવની એક બાજુનો
આખા ત્રિભુવ સાથે સંબંધ.

૩. પુ. મોલ અને મુખનો પરસ્પર સંબંધ;
'બોરથેનિક રિલેશન'.

અંખાંમિસંબંધ [સં. અંખ (અવગત) +
અમિન્ (અંખાનું) + સંબંધ (એકત્વ)]
પુ. અંખી એટલે મુખ વસ્તુ અને અંમ
એટલે મોલ વસ્તુ વચ્ચેનો સંબંધ. જેમકે,
પ્રકૃતિ એટલે ભગતનું રૂપ કારણ અને પુરુષ
એટલે આત્મા વચ્ચે અંખાંમિસંબંધ હોય છે.

અંખિ [સં. અંખ (સરીર)] વિ. સારીરિક.

અંખિક [સં. અંખ (અવગત) + ઇન્ (વાદ)]
વિ. (સંગીત) અંખરણ હોય એવું.
માખામાં વાદી, સંવાદી ને અનુવાદી સ્વર વગ
કોઈ પણ રાગ કોઈ રહે જ નહિ ખાટે એ
સ્વરો સમજા અંખિક સ્વરો કહેવાય છે.

સંગીતવિદ્યા

અંખિકર ૧. જી. અંખરખું; કમિયું.
૨. [સં. અંખ (અવગત) + ઇન્ (વાદ)]
+ અ (નારીઅલિંગ પ્રત્યય)] જી. અંખળી,
મોળી.
૩. જી. નંદી.

અંખિકાલિનય [સં. અંખ (સરીર) + ઇન્
(સંબંધ) + અલિનય (અવગત)]
પુ. (નિદ્રા) ચાર ભાતના અલિનયમાંનો

એ નામનો એક જેમકે, ફાંબો સિદ્ધર કીધો
તે જતાવવા નહ પોતે હોધામ કરી બતાવે છે.

અંખિત ૧. [સં. અંખ (સરીર) + ઇન્
(વાદ)] વિ. અંખીય; પોતાનું; પોતીકું;
ધરનું.

૨. વિ. અખિત.

૩. વિ. લોહીની સમાર્પવાળું; એકલોહિયું.
૪. વિ. વિશાસ; બરોસાપાન.

અંખિયા ૧. [સં. અંખિય (અવગત)]
જી. (દિહી) અંકર પહેરવાનું બદન; આંખિયું.
૨. જી. મોળી; કપડું; પોલકું.
૩. જી. રાત્ર કાંખારો મોળીનો ભાગ.

અંખિયું ૧. [સં. અંખ (સરીર)] ન. અંખ-
રખી
૨. ન. કપડું; મોળી.
૩. ન. કમળું; બાળાને પહેરવાનું દંડી બાંધનું
લાંબું ને ખૂલતું પહેરણ.

૪. [સં. અંખ (અવગત) + ઇન્ (વાદ)]
વિ. અવગતવાળું; અંખવાળું.
૫. વિ. પોતાનું; સંબંધી; લગતું.

અંખિયો ૧. [સં. અંખિન્] પુ. બાળકનું
કમળું; અંખરખી.

૨. પુ. બાંધ વગરનું કા કાંચીનું કીને પહેરવા-
નું વસ્ત્ર બાંધ વગરનો કીચોનો કમળો; પેટી.

અંખિર ૧. પુ. એ નામનો છો સંવત્સર.
૨. પુ. એક કાલિ. તેણે અમરવંશ પાસેથી
અકલિદા મેળવીને સત્તવાળને આપી હતી.

અંખિરસ ૧. [સં. અંખિરસ] પુ. અંકર
મુખ્ય અભોક્ષી માહેનો એ નામનો એક.
લુખો અભોક્ષી.

૨. પુ. અંકર મુખ્ય રમ્પતિ માહેની એ
નામની એક. લુખો રમ્પતિ.

૩. પુ. ઉત્તાનખાદ વંશના ઉદ્ભુત થાળને
પુષ્ટિરૂપી સીધી ગયેલા ૭ દીકરામાંનો પાંચમો.
૪. પુ. (પુરાણ) એ નામના એક અકલિ.
તેઓ જન્મેજનના સર્પસરમાં જતા નામના
કલિવજ થયા હતા.

૫. પુ. એક ભાતનો છંદ.
૬. પુ. એક પ્રાચીન મોત. લુખો મોત.

૭. પુ. પરશુરામનો તનુ.
૮. પુ. જુહરપતિ તે વેદના એ મંત્રોના કવિ છે.
તેમાંના એક જુહરપતિ અંખિરસ તરીકે અને
બીજા જુહરપતિ લીકવ તરીકે ઓળખાય છે.

૯. પુ. (પુરાણ) મહાદેવના સાખથી અમાઉના
સામ્રાજ્યપુત્રો મરણ પામેલા હોવાથી આણ
અવંતરની રાજકુલમાં અકલિદે દરીયા પેટ
કરેલા માનસપુત્રોમાંનો એ નામનો એક.

અંગીકૃતસૂત્ર

વચ્ચુના યજ્ઞમાં એ જલુ કવિ નિષાદ હતા તેમાં આ જલુ હોવાથી તે વાર્ષિકઅંગિરસ જલુ કહેવાતા. યજ્ઞમાં અગ્નિએ એમને દીકરા તરીકે સ્વીકાર્યા હતા. મુખ્ય અગ્નિ જમુક વખત માટે પૃથ્વી પરથી મુક્ત થતાં એમણે પોતે એનો અધિકાર મણવ્યો હતો.

૧૦. પું. વૈદિક અર્થ એટલે સર્વવંશી ભરત હોમનો એક કવિ; મૌતમ કવિ.

૧૧. પું. શુક્લ યજુર્વેદ બનાવનાર એ નામનો એક કવિ.

૧૨. પું. (પુણ્ય) આવજુ મહિમામાં સર્વની સાથે હરનાર એક કવિ.

૧૩. પું. (અમોળ) સમર્પિ મંદળનો એ નામનો એક તારો. મરીચિ, અન્નિ, અંગિસ્સ, પુલસ્ત, પુલહ, ઇતુ અને વસિષ્ઠ એ સમર્પિ તારા છે.

૧૪. પું. સમર્પિ મંદિનો એ નામનો કવિ; અર્ધવેદનો એક કવિ; ઘડાનો માનસપુત્ર; હસ મંદિનો એ નામનો એક પ્રજ્વલિત. અર્ધવેદનો કતાં મનાતો હોવાથી તેનું નામ અર્ધવેદ પડ્યું છે. તેની ઉત્પત્તિના સંબંધમાં જુદી જુદી વાતો પ્રમાણે ક્યાંક તેના બાપને ઉઠ અને માને બાએથી માનેલ છે. ક્યાંક તેને ઘડાના મોંમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ માન્યમાં આવેલ છે. રમૂતિ, રવધા, સતી અને મદા એ ચાર તેની ઓળખો હતી, એનાથી અમર નામની દીકરી અને મનસ નામનો દીકરો થયાં. તેની બનાવેલી એક રમૂતિ ઉપરાંત અર્ધવેદનાં બધાં સૂત્રો તેણે રચ્યાં છે. મહાભારત પ્રમાણે તે અગ્નિનો દીકરો હતો. 'ભવારે અગ્નિ તપ કરવા સાચા સ્વારે અગ્નિ પોતે અગ્નિ થયો અને તેના કરતાં સક્તિ અને તેજમાં વધી થયો. મત્સ્યપુરાણ પ્રમાણે અંગિરસ એ વચ્ચુના યજ્ઞમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા જલુ કવિ-માંનો એક હતો, અને અગ્નિથી હતક લેવાયો હતો. બીજા લખાણ પ્રમાણે તે અગ્નિનો બાપ હતો. પછીના સમયમાં અંગિરસ ધર્મશાસ્ત્રી થયો અને જ્યોતિષ ઉપર તેણે પુસ્તક રચ્યાં. તે કેવોનો પુરોહિત અને યજ્ઞનો અધિકારી તરીકે ઓળખાય છે. વેદનાં સૂત્રો જલુ તેની પુત્રીએ ગણ્યા છે. ભાગવતપુરાણ પ્રમાણે તેણે રથીતર નામના સુમિત્રની ઓથી દીકરા ઉત્પન્ન કર્યા અને તે પછળથી અંગિરસના વંશને કહેવાયા. તેના વંશની જલુ મુખ્ય શાખાઓ: કેવલાંગિરસ, મૌતમાંગિરસ અને ભારદ્વાજાંગિરસ.

૧૫. પું. સાક સંવત્સર મંદિનો છત્રો.

૧૬. પું. સામવેદનો એ નામનો દેવતા.

૧૭. પું. (પુણ્ય) સ્વાયંભુવ મન્વંતરમાં પ્રજ્વ

ઉત્પન્ન કરવા સાક ઘડાને પેદા કરેલ દસ માનસપુત્રોમાંનો એક. એ ઘડાલેના મુખમાંથી ઉત્પન્ન થયો હતો અને હર્મ પ્રજ્વલિતની મદા નામની પુત્રી એકે પરણ્યો હતો. એનાથી એને જૂહસ્પતિ ઉત્પન્ન અને સંવત્સર એ જલુ દીકરા અને સિદ્ધિવશી, કુહૂ, રાક્ષ અને અનુમતિ એમ ચાર દીકરીઓ થઈ હતી. સ્વાયંભુવ મન્વંતરના અંતની લગભગ બધા માનસપુત્રો અર્ધવેદના શાપથી મરી ગયા, તેમાં એ જલુ મરણ પામ્યો.

૧૮. પું. વ. વ. અગ્નિના વંશને. અગ્નિના અગ્નિનો બાપ હોવાથી તેઓ અગ્નિના વંશને તરીકે ગણાય છે.

અંગિરસ પ્રયેતસ પું. અર્ધવેદનો એક કવિ. અંગિરસાંવર પું. (પુણ્ય) દ્રોણાચાર્ય.

અંગિરસ ૧. [સં. અંગિરસ] પું. અંગિરસ; સમર્પિ મંદિનો એ નામનો કવિ; ઘડાલેના દસ માનસપુત્રો પૈકી એક. તે કવિ જૂહસ્પતિના પિતા થાવ. તે દસ પ્રજ્વલિતમાં ગણાય છે. તે અર્ધવેદના કતાં મનાતા હોવાથી અર્ધવેદ જલુ કહેવાય છે. જુઓ અંગિરસ ૧૪.

૨. પું. જૂહસ્પતિનું એક નામ.

૩. પું. સિવનું એક નામ.

૪. પું. (જ્યોતિષ) સમર્પિ મંદળનો પાંચમો તારો; અંગિરસ; 'એપિલોન અર્સા મેનર'.

૫. પું. સાક સંવત્સર મંદિનો છત્રો.

અંગિરસમૃતિ [સં. અંગિરસ (એક કવિ) + સ્મૃતિ (ધર્મશાસ્ત્ર)] કી. વીર સ્મૃતિમાંની એ નામની એક. જુઓ રમૂતિ.

અંગી ૧. પું. એક વિદ્યા.

૨. પું. (નાભ) મુખ્ય નાવક.

૩. પું. (નાભ) વીર રસ.

૪. પું. (નાભ) કુંભર રસ.

૫. પું. (વેદાંત) શ્રુતિમાં કહેલ સાક્ષાત જ્ઞાનના સાધનરૂપ પદાર્થ અથવા કામ.

૬. [સં. અંગિર (અંગમણ)] કી. અંગરખી; જાળાનું કળકું; અંગિયું; કમળી.

અંગી પહેરી ગળન અનુષ્ઠન નીરખી સોજા ર. અંગાનંદ

૭. વિ. અયમવચનું. જેમકે, એમમાંથી.

૮. વિ. ખાસ; પોતાનું સંબંધી.

સાદરથી દેહ પાડું અંગી જન તે ક્યાં જશે. નર્મદ

અંગી થતું = (૧) આશિત થતું. (૨) સાથે જોડાતું.

૯. વિ. હેઠપારી; કરીસ્વાણું.

૧૦. વિ. મુખ્ય; પ્રધાન.

અંગીકૃ [સં. અંગિર] ક. જાગળે પહેરવાનું જાંબ વચનું કાનું; કળવે.

અંગીઓ [સં. અંગિર] પું. જાંબ વચરનો સોઓનો કળવે; પેટી.

અંગીકરણ [સં. અંગ (પોતાનું) + કરણ (સ્થાપણ)] ક. સ્વીકાર; અલ્પ. જુઓ અંગીકર.

અંગીકરણું [સં. અંગીક (અલ્પ કરણ)] ક. સ્વીકારણું; મેનું; અંગીકૃત કરણું; માનવું.

અંગીકાર ૧. [સં. અંગીક (અલ્પ કરણ)] પું. ઇકાર.

૨. પું. ખસદમી.

૩. પું. ખવની; ખોઈક રસીક.

૪. [સં. અંગી (પોતાનું) + કૃ (કર્ણ)]

૫. પોતાનું કરણું તે; પોતાનું છે એમ માની લેવું તે.

૫. પું. સત્કાર.

૬. પું. સંમતિ; કળ્યાત.

૭. પું. સ્વીકાર; અલ્પ; લેવાજલું.

૧. અંગીકર કરણું-કરવો = (૧) કળ્યા કરણું; ઇકાર કરવો. (૨) માથે ચાવવું. (૩) સ્વીકારણું; અલ્પ કરણું; માન્ય કરણું.

૨. અંગીકર થતું = કળ્યાથતું; માન્ય થતું.

અંગીકારવિસ્તૃતિ [સં. અંગી (પોતાનું) + કૃ (કર્ણ) + વિસ્તૃતિ (ફેલાવો)] કી. (વેદાંત) મનમુખ્યભારીપણું; રસેશ્વરનાર; પોતાના કિષ્કર પ્રમાણે કંઈક વર્તન.

અંગીકારણું [સં. અંગી (પોતાનું) + કૃ (કર્ણ)] ક. કિ. કળ્યા રાખવું; સ્વીકારણું.

અંગીકૃત ૧. [સં. અંગી (પોતાનું) + કૃત (કરવો)] વિ. અંગનું કરણું; પોતાનું કરણું.

૨. વિ. આશ્મ લીધેલું.

૩. વિ. કળ્યા કરણું; સ્વીકારણું; માન્ય રાખેલું.

૪. વિ. માથે જવાબદારી લીધેલું.

અંગીકૃતકમ [સં. અંગી (પોતાનું) + કૃત (કરવું) + કમ (નિયમ)] પું. પ્રમાણ કે પુરાવા વિના સ્વીકારી લીધેલો સિદ્ધાંત; અનુપમમ; 'પોસ્થુમેટ'.

અંગીકૃતમળ [સં. અંગીકૃત (સ્વીકારણું) + મળ] કી. પ્રજ્વ તરીકે સ્વીકારેલા સોહો.

અંગીકૃતપ્રતિનિધિ [સં. અંગીકૃત (સ્વીકારણું) + પ્રતિનિધિ (પ્રત્યક્ષ)] પું. કળ્યા રાખેલો મુખ્યભાર; 'ઓથોરાઇઝ એજન્ટ'.

અંગીકૃતવિભાગ [સં. અંગીકૃત (સ્વીકારણું) + વિભાગ] પું. કળ્યા રાખેલો ભાગ.

અંગીકૃતસન્ન [સં. અંગી (પોતાનું) + કૃત (કરવું) + સન્ન (અભાવ)] ક. પુરાવા વિના સ્વીકારી લીધેલો સિદ્ધાંત. જુઓ અંગીકૃતકમ.

અંગીકૃતિ ૧. [સં. અંગીકૃ (સ્વીકાર) + તિ (નામ બનાવનાર પ્રસંગ)] છો. ઇકારઃ કમ્પ્રસાર

૨. છો. અંગૂરી; માન્ય રાખવાપણું.

અંગીચંગી [સં. અંગ (શરીર) + ચંગ (સુધર)] વિ. છો. રૂપણી; સારા દેખાવની. એક રાંડ અંગીચંગી, પહેરે વજા વાળા; નાક વિધારી મનસે ઠીધો, અંગ બધાં ઉપાસાં. લોહોક્તિ

અંગીજન ૧. પુ. વાહનિધ; ક્ષેત્રી; મિત્ર.

૨. [સં. અંગિન્ (પોતાનું) + જન (માણસ)] જ. પોતાનું માણસ; કુટુંબી.

અંગીઠા [સં. અંગિ (બામ) + રથાન (જળા)] પું. (કિડી) સોનીની સમડી કે બટ્ટી.

અંગીઠી ૧. [સં. અંગિ (દેવતા) + રથાન (જળા)] છો. દેવતા રાખવાનું ધ્રમ.

૨. છો. પોંક પાણવા સારૂ જાળીન જલ બોટી તાપ કરવામાં આવે છે તે જળા.

૩. છો. કાચ; કળા; જાનન.

લાગી ચમરે અંગીઠી પોરી મયે તે જમે.

જલજલ

૪. છો. સમડી; મૂલો.

૫. છો. સોનીની સમડી.

અતિ કુઃખ અર્ણવમાંડી.

અમન હોય એમ અંગીઠી.

સામન

અંગીડીનો અંગારો = મને તેરી આશતને વખતે પણ સતેજ થાય એવી માળી મફવાની કે નાક કરવાની મોટી સક્તિ; વેર વાળવાનો આઠરો ભુસ્સો. સોનીની સમડી મહિનો અંગારો એક ઉપરથી રાખથી છવાઈ મયેલો હોય તોપણ જાણ પીકવીકતો અને જલજલ હોય છે, તે ઉપરથી આ પ્રયોગ આવ્યો છે.

અંગીકું ૧. [સં. અંગિ (દેવતા) + રથાન (કેશવ)] જ. પાતુ માળવાનું કું.

૨. જ. સોનીની સમડી.

અણુ ઠીકું તે અવનું અંગીકું.

જાણવામ

અંગીકો [સં. અંગિ (દેવતા) + રથાન (જળા)] પું. પાતુ માળવાનું કું. ભુખો અંગીકું.

અંગીજીવ ૧. [સં. અંગિન્ (અંગવાહ) + જીવ (પરેકું)] વિ. અંશરૂપ; કામ જેવું; સંખંધવાળું; જમનું; અંતનું મયેલું.

૨. વિ. જેટલાંને જમનું; અમુકમાંનું.

અંગીરસ [અંગી (ગુપ્ત) + રસ] પું. ગુપ્ત રસ.

સંભારણને અંગીરસ વર્ણવ્યો છે. પ્રમાણ

અંગીરા પું. વાહનના નવ માંહેનો એ નામનો

એક માનસપુત્ર

અંગીલા પું. (આમ) મેલમાડીમાં વજાતો લોહનો ખીલો.

અંગુ ૧. [સં.] પું. કાચ.

૨. વિ. અંગકિધાર; કાચ ઉપર ધીરકું.

અંગુચિટ્ટી છો. જે માણસ આવે તેને પેસા ફેરવી મિટ્ટી.

અંગુચો ૧. પું. અંગ લુણ્યાનો કદમે; કુવાલ.

૨. પું. પંચીકું; બકું પોતિયું.

૩. પું. રમાલ.

અંગુકો [અંગ (શરીર) + કુજું (લોહકું)] પું. કુવાલ. ભુખો અંગુકો.

અંગુકાવ પું. કુસ્તીનો એક કાવ.

અંગુડી છો. વીંટી; જલ્લો. ભુખો અંગુડી.

અંગુડીઆ [સં. અંગુડ (અંગુ)] વિ. અંગુડ ના માણસ.

અંગુડીઆ ઠોર = અંગુડા જેટલી પડોગી ધોર.

અંગુડીઆં જ. જ. જ. પડો અંગુડે પહેરવાના વીંટલા.

અંગુકો [સં. અંગુડ] પું. કાચપણું પહેરું બકું ને મપકું અંગુડું. ભુખો અંગુડું.

અંગુતર [સં. અંગ (કાચ) + ઉતર (વધાર)] વિ. (બોલ) એકેક અંગ વધતું જાય એવું.

અંગુતરનિકાચ [સં. અંગ (કાચ) + ઉતર (વધાર) + નિકાચ (જળો)] પું. (બોલ) જેમાં એક વસ્તુનો, બેનો, ત્રણનો એમ છે. અગિયાર સુધીની વસ્તુને સમાવેશ થાય એવાં સૂચનો સંમૂહ. તેમાં બોલ ધર્મના માનમુદાત્ત તથા નીતિશાસ્ત્રના સત્ર બનેલા સંવાદ અલગ કાઢેલા છે.

અંગુર ૧. [સં. અંગુર (કોથ)] છો. નવી આમડી; રૂઝ.

અંગુર અવવી = પાનું રૂઝકું; બોલ આવવી.

૨. [શ. અંગુર] છો. લીલી કાચ.

અંગુરિ [સં.] છો. આંગળી. ભુખો અંગુરિ.

અંગુરિયાવેલ [શ. અંગુર] છો. અંગુરની વેલના જેવી એક વેલ.

અંગુરી ૧. [સં.] છો. આંગળી.

૨. [શ. અંગુર (લીલી કાચ)] વિ. કાચ જેવું રંગું.

અંગુરીય [સં. અંગુરી (આંગળી)] જ. વીંટી; અંગુડી.

અંગુરીયક [સં. અંગુરી (આંગળી)] જ. વીંટી; અંગુડી.

અંગુલ ૧. [સં. અંગુ (નિશાની કરવી)] પું. અંગુળો.

૨. પું. આઠ જવ આઠ રહે એટલું માપ; સાધારણ કદના અંગુલની વચ્ચે આંગળીના વચ્ચે વેસ જેટલું માપ; વેતનો બારમો જામ.

૮ જવ = ૧ અંગુલ; ૨૪ અંગુલ = ૧ હાથ.

આર વંસ જેવીસ મજ, અંગુલ બધ પ્રમણ્ય; એ તે જા સુલભન છે, ખા ચૂકે ચીંટણ્ય!

ચંદ્ર

૩. પું. આઠ જવ આઠ રહે તેટલી જમ્યા.

૪. પું. (શિર) આમતમલુના એટલે સંખાઈ માણવાનો એક પ્રકાર. ૪ અંગુલ = મહ.

૫. પું. આંગળ; તણ.

૬. પું. આંગળી.

૭. પું. આણખ.

૮. પું. વાસ્તવાન મુનિ.

૯. જ. (અપોતિય) ચામોવર આમળ ૩૫ કલા અને કિતિજ આમળ ૨૫ કલા જેટલું અંતર. આ ને સિવાય બીજી કોઈ જગ્યાએ ૨૫

+ $\frac{૨૫}{૨૫}$ જેટલી કલા.

અંગુલિયા છો. એ નામની એક વેલ.

અંગુલાસંખ્યાત [સં. અંગુલ (આંગળી) + અસંખ્યાત (મેટમાર)] વિ. અંગુલનો અસંખ્યાતમો એટલે થયો જ નાનો જામ.

મેઈ જવ કાર્મણ શરીર અંગુલાસંખ્યાત આમળી નાનું થઈ શકતું નથી, એવી કવનું સંજોગ કાર્મ જવ ત્યાં મુખી જ પરિમિત થઈ છે. વાવાવંચલ

અંગુલાસંખ્યેય [સં. અંગુલ (આંગળી) + અ (નહિ) + સંખ્યેય (જણી કામલ બેઠું)] વિ. થયો નાનો જામ. ભુખો અંગુલાસંખ્યાત.

અંગુલિ ૧. [સં.] છો. અંગુળો.

૨. છો. આંગળું; આંગળી.

૩. છો. એક આંગળનું માપ.

૪. છો. એક અવનું કામ; અંગુલિય.

૫. છો. કસલ્લક સાંકેતિક રામ્બ, ૩મી હાથની આંગળીઓ દર હોય છે.

૬. છો. પુરુષની જનનેદિય ઉપરથ.

૭. છો. હાથીની સંકનો છેવડનો જામ.

અંગુલિકા ૧. [સં.] છો. આંગળી.

૨. છો. એક આંગળનું માપ.

૩. છો. એક અવની ઠીકી.

૪. છો. પુરુષની જનનેદિય ઉપરથ.

૫. છો. હાથીની સંકનો છેવડનો જામ.

અંગુલિકોષ [સં. અંગુલિ (આંગળી) + કોષ (રક્ત કલાવ વસ્તુ)] પું. આંગળીને પહેરવાની વીંટી; અંગુડી.

અંગુલિમ [સં. અંગુલિ (આંગળી) + મમ (જડ)] વિ. પમનાં આંગળાં પર માલનાર.

અંગુલિધર્મી [સં. અંગુલિ (અંગુલી) + ધર્મી (ધર્મ)] જી. આંગળીનો વેદો.

અંગુલિતંત્ર [સં. અંગુલિ (અંગુલી) + તંત્ર (મોઠવણ)] જ. આંગળીની રચના.

અંગુલિતોરણ [સં. અંગુલિ (અંગુલી) + તોરણ (કામનવાળો હાથનો)] જ. ત્રિપુંડ સુખક, અંતર વડે કપાળમાં અર્પવંદાકારે હસ્થમાં આવતું વ્યક્તિલિલક.

અંગુલિત્ર ૧. પું. આંગળીમાં બિજરાક પહેરીને વચાવામાં આવતું તત્ત્વ જિદ્ધે તાસ્વાળું વાળું. નેમક, સિતાર, બીન, એકતારો.

૨. [સં. અંગુલિ (અંગુલી) + ત્ર (ત્રણ)] જ. ધનુષ્ય ખેતરમાં આંગળીઓ ન ધસાવ તે માટે બાંધેલું ધોનું સામકું.

અંગુલિત્રાણ ૧. [સં. અંગુલિ (અંગુલી) + ત્રાણ (ત્રણ)] જ. આંગળીનું રક્ત.

૨. જ. ધનુષ્ય ખેતરમાં આંગળીઓ ન ધસાવ તે માટે બાંધેલું ધોનું સામકું. અંગુલિત્ર.

અંગુલિકર્શન [સં. અંગુલિ (અંગુલી) + કર્શન (દેવાવ)] જ. આંગળી ધીરવાપણું.

અંગુલિનિર્દેશ ૧. [સં. અંગુલિ (અંગુલી) + નિર્દેશ (બતાવવું)] પું. આંગળીથી કરી ધીરવણી; આંગળી વડે બતાવવું તે.

૨. [સં. અંગુલી (અંગુલી) + નિર્દેશ (બતાવવું)] પું. સહેજ ધંધારો; દૂંધમાં રમવા.

અંગુલિપર્વ [સં. અંગુલિ (અંગુલી) + પર્વ (ઘાંધો)] પું. આંગળીનો સાંધો.

અંગુલિપ્રેયક [સં. અંગુલિ (અંગુલી) + પ્રેયક (પાંચમે બળો)] જ. હાથની પાંચ અંગુલીઓ. તેનાં નામ: અંગુલ, પ્રથિતી ૩ તાંત્રી, અપમા, અનામિકા અને અનિમિકા.

અંગુલિપ્રાપ્તિ જી. હાથની એ નામની હાડી શિવા; 'કિષ્કિંધ વેશ'.

અંગુલિપીઠિત [સં. અંગુલિ (અંગુલી) + પીઠિત (અપેક્ષ)] જી. આંગળીથી અપેક્ષ.

અંગુલિરોમણ (અંગુલિરોમણ) [સં. અંગુલિ (અંગુલી) + રોમણ (રમવું) + અન (નામ બતાવનાર પ્રત્યય)] જ. આંગળીના હથાક હોવાની ક્રિયા.

અંગુલિમાલ પું. મોતમણકના વખતમાં મચેલો એક મોટો લૂંટારો. લુદે હિસાવના ધંધામાંથી હોવાથી તેને પોતાનો સિખ બનાવ્યો હતો. સાધુ થવા પછી આવસ્ટી નગરીમાં તે હિસા માનતો હતો ત્યારે લોકોએ એને બોળાઈ કહી તેને સારી રીતે માર્યો તોજી તેની શાંતિ અપાવ હતી.

અંગુલિમુખ [સં. અંગુલિ (અંગુલી) + મુખ (મોં)] જ. ટેરકું; આંગળીનો છેડેનો ભાગ.

અંગુલિમુદ્રા ૧. [સં. અંગુલિ (અંગુલી) + મુદ્રા (વીંટી)] જી. અંગુલી

૨. જી. છાપ; મહોર.

૩. જી. સીલની વીંટી.

અંગુલિમુદ્રિકા [સં. અંગુલિ (અંગુલી) + મુદ્રિકા (વીંટી)] જી. નામ કોતરેલી વીંટી.

અંગુલિમૂલ [સં. અંગુલિ (અંગુલી) + મૂલ (મૂલ ભાગ)] જ. આંગળીના મૂળનો ભાગ.

અંગુલિમેલનની મત [અંગુલિ (અંગુલી) + મેલન (ભેડું કરવાવું) + ની (જી વિષયકને પ્રત્યય) + મત (માત્ર)] જી. (વૃત્ત) મતિ બરવાનક મુખ્ય સોજ પ્રમાર માહેનો એક. તેમાં બે લાખની તાંત્રી બેચી કરી માથા ઉપર રાખી તંત્ર વર્ધ જાતી કાઢી નજર પ્રેમને સામે રાખી શરીરના સોજ અવસ્થાથી કરી કિલ કરી નામ કરાવ છે.

અંગુલિમોદન [સં. અંગુલિ (અંગુલી) + મુદ (મહાવું) + અન (નામ બતાવનાર પ્રત્યય)] જ. આંગળીથી મપી વચાવતી તે.

અંગુલિવેદન ૧. જ. ધનુષ્ય આંગળીઓ ધસાતી અરક્ષવણ માટે આંગળીઓ પર નરેવામાં આવતું સામકું.

૨. [સં. અંગુલિ (અંગુલી) + વેદન (અંગ)] જ. હાથની અને આંગળીઓ લેવાનું સાધન.

અંગુલિસંકેત [સં. અંગુલિ (અંગુલી) + સંકેત (કથાવત)] પું. આંગળીથી કરાઈ નિશાની; અંગુલિસંકેત.

અંગુલિસંક્રમ [સં. અંગુલિ (અંગુલી) + સંક્રમ (અન)] જી. આંગળીથી કરાઈ નિશાની; અંગુલિસંકેત.

અંગુલિસંકેશ [સં. અંગુલિ (અંગુલી) + સંકેશ] પું. આંગળીઓ વચાઈ કરાઈ પ્રસાર.

અંગુલિસંલૂત ૧. [સં. અંગુલિ (અંગુલી) + સંલૂ (અન) + લૂ (વ્યવસ્થાને પ્રત્યય)] પું. નામ.

૨. જી. આંગળીમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું.

૩. જી. સહેજ.

અંગુલિરોદન [સં. અંગુલિ (અંગુલી) + રુદ (રુદ) + અન (નામ બતાવનાર પ્રત્યય)] જ. બે આંગળીથી વચાવતી મપી.

અંગુલી ૧. [સં.] જી. આંગળી, આંગળું, બુઓ અંગુલિ.

૨. જી. એ નામની એક નદી.

૩. જી. સહેજ થોડું.

અંગુલીક [સં. અંગુલી (અંગુલી)] જ. વીંટી; અંગુલી.

અંગુલીનળક [સં. અંગુલિ (અંગુલી) + નળક (નળ)] પું. હાથની આંગળીનાં હાથાં-વે મુજ ૧૪ હાથાં છે. તેમની મજા હાર છે. તેમાંનાં અગ્રથી હારમાં પાંચ, વચલીમાં ચાર (મરજી અંગુલીમાં બે નગા હોય છે), અપારે પાછલી હારમાં પાંચ નગાસ્થિઓ હોય છે. અગ્રથી હારના નળકોના અગ્રમાં છેલ્લા દુધા અને નખને યેલે આવવા પૂરતા ખોળા છે અને તેના પાછલા છેલ્લા વચલી હારના નળકોના અગ્રમાં છેલ્લા છેલ્લા છે. હાથ અંગુલીમાં એવ મળું નથી હારણ તેને અગ્રનગા નથી, તેથી તેમાં અગ્રથી હારનું નગાસ્થિ પાછલી હારના નગાસ્થિ સાથે એકલ છે. વચલી હારમાં નગાસ્થિઓ બને છે પોછી નગાસ્થિઓ સાથે એકલ છે. પાછલી હારનાં પાંચ હાથાં, અગ્ર વચલી હારનાં નગાસ્થિઓ બે, અપારે પાછળ મજાલાઓના અગ્રમાં હાથ અગ્રમાં પાંચ સાથે એકલ છે.

અંગુલીપ્રસારણીકીર્ણ જી. પાદપુષ્ટિની ઉપરની બાજુએ આવેલી એ નામની પેદી.

અંગુલીપ્રસારણીસાધારણીપેદી જી. પ્રમેહની પાછલી બાજુ પરની મધી પેદીઓ વચે આવેલી એ નામની પેદી; 'અક્રોસર કિષ્કિંદોરમ ક્રેમુનિશ'. પ્રમેહસ્થિના નીચલા છેલ્લા પરના બાજુ અંગુલી પરથી તેમ જ બહારની બાજુના દુર્ધરસંધિમાંથી સ્નાયુ પરથી એક સામાન્ય કારામવ મૂળવડે તે ઉત્પન્ન થાય છે. કાંઈ નજીક જાતી તેનો નીચલો છેલ્લો માર કારામાં વડેવાઈ જાય છે. આ મારે કારા માર આંગળીઓના વચલા તથા છેલ્લા પેદાની પાછલી બાજુપર લાગેલી છે અને તેઓ આંગળીઓના સાંધાની પાછળના સ્નાયુઓ તરીકે જુદા જુદા કરે છે. આ પેદી આંગળીઓને લાંબી કરે છે.

અંગુલીમુદ્રા ૧. જી. આંગળીઓથી અમુર હાથની કળા.

૨. જી. આંગળીથી કરાઈ રચના અથવા સંકેત અંગુલિનિર્દેશ.

૩. [સં. અંગુલી (અંગુલી) + મુદ્રા (વીંટી)] જી. છાપ; મહોર.

૪. જી. સીલની વીંટી.

અંગુલીમેલ [સં. અંગુલી (અંગુલી) + મિલ (મળવું)] પું. (વૃત્ત) મતિ બરવાની ૧૧.

747.

અંગુષ્ઠમુદ્રા [સં. અંગુષ્ઠ (અંગુષ્ઠ) + મુદ્રા (મુદ્રા)] છી. અંગુષ્ઠની છાપ.

અંગુષ્ઠમુદ્રાકર્ષણી છી. એ નામની એક પેશી. તેનો ગ્રંથો અને બાહ્યે એવા બે ભાગ છે. તે બામપાદ નામના કુર્ચાસ્થિ પરથી, તેની તથા મધ્યમા મૂળસ્થાપ્રાપ્તિના મૂળ ભાગ તેમજ પાંચાંગો પરથી તેમજ કંઠસ્થ નામના સ્નાયુ પરથી ઉત્પન્ન થાય છે. તેની કડા અંગુષ્ઠના પાંચા વેદની અંદરની બાજુને લાગેલી છે. તે અંગુષ્ઠના મૂળને ખેંચવાનું કામ કરે છે.

અંગુષ્ઠસંકોચનીદીર્ઘા છી. પ્રકોચની બહારની બાજુ પર આવેલી એ નામની પેશી; 'હેસ્ટર પોલિસિસ લોન્ગસ'. તે બહિઃપ્રકોચસ્થિના ઉપમા અર્થે ભાગની આમલી બાજુ પરથી તેમજ પ્રકોચતરણા કયા પરથી ઉત્પન્ન થાય છે. તેની બાંધી કડા અંગુષ્ઠના ટેરવાના મૂળમાં લાગેલી છે. અંગુષ્ઠના ટેરવાને ખેંચી તે ટૂંકે કરે છે.

અંગુષ્ઠસંકોચનીહરવા છી. કંઠસ્થ સ્નાયુ પરથી ઉત્પન્ન થઈ અંગુષ્ઠના પાંચા વેદની બાજુ બાજુ પર બે કડા મારવા લાગેલી એ નામની એક પેશી; 'હેસ્ટર પોલિસિસ હેવિસ'. તેની કડામાં મુલ્યસ્થિ રહેલું છે. આ પેશી અંગુષ્ઠને સંકોચવાનું કામ કરે છે.

અંગુષ્ઠપકર્ષણીદીર્ઘા છી. પ્રકોચના પાંચા ભાગ પરની એ નામની એક મોટી પેશી; 'એન્કસ્ટર પોલિસિસ લોન્ગસ'. તે અને પ્રકોચસ્થિના મધ્યમજાગેની પાંચલી બાજુ પરથી તેમજ પ્રકોચતરણા કયા પરથી ઉત્પન્ન થાય છે. કડાથી સહેજ ઉંચે તેનો નીમલો છેલ્લો કડાના દપમાં ફેરવાઈ આવે છે અને અંગુષ્ઠ મૂળસ્થાપ્રાપ્તિના મૂળ ભાગને લાગે છે. આ પેશી અંગુષ્ઠને બહારની બાજુ તરફ ખેંચે છે.

અંગુષ્ઠપકર્ષણીહરવા છી. અંગુષ્ઠના મૂળ ભાગમાં રહેલી એ નામની ટૂંકી અને બાંધી પેશી; 'એન્કસ્ટર પોલિસિસ હેવિસ'. નીનિલ તથા મધ્યમજાગ નામનાં કુર્ચાસ્થિઓ તેમજ કંઠસ્થ સ્નાયુ પરથી ઉત્પન્ન થઈ તે અંગુષ્ઠના પાંચા વેદના મૂળ ભાગને લાગેલી છે. તે અંગુષ્ઠને બહારની બાજુ તરફ ખેંચે છે.

અંગુષ્ઠાસન [સં. અંગુષ્ઠ (અંગુષ્ઠ) + અસન (બેસણી)] જ. (રોમ) પ્રાણધ્યાન માટેનાં ચોરસી આસન મહેતું એ નામનું એક; અને જમ દીમલુધી વાળી બાજીનને બાધી તેની પાળી દમરાને બાધી અને ફરુ ઉપર ચારીસો વધારે બાર છંદને બેસવાનું. કાન્ધ જમના

ફરુ ઉપર બાર છંદને બેસવું તે જમણા જમની પાળી જમણા દમરાને બાધીને મોઢા વધારે ઉંચે ઉપડી રાખવો તે જમ અંગુષ્ઠાસન કહેવાય છે.

અંગુષ્ઠાંકન [સં. અંગુષ્ઠ (અંગુષ્ઠ) + અંક (નિસાની કરી) + અન (નામ બનાવવા પ્રત્યય)] જ. અંગુષ્ઠની છાપ.

અંગુષ્ઠજ [સં. અંગુષ્ઠ (અંગુષ્ઠ) + જ (સંજનું)] ડું. અંગુષ્ઠનો નામ.

અંગુષ્ઠસાન [હા. અંગુષ્ઠસાન] જ. ફરુએ બાંધી પર પહેરવાની અંગુડી; નખલી.

અંગુષ્ઠચક્ષ [સં. અંગુષ્ઠ (અંગુષ્ઠ) + ચ (ચક્ષ)] જ. એક ભતનું ધરેલું.

અંગુળ જ. વીરની સંક, કેમકે હાથ અને જમની મળી કુદ બાંધણી વીર છે.

અંગુલી [સં. અંગુલિ] છી. બાંધણી; બાંધણું.

અંગુઓ ૧. [સં. અંગ (કરીને બાંધ) + ઉશ્ (સાથ કરવું)] ડું. કુવાલ; પ્રિય વસ્તુનું વગડું; પોતિયું.

૨. ડું. પંચિયું; પોતિયું.

૩. ડું. રામલ.

અંગુઓ [સં. અંગ (કરી) + ઉશ્ (સાથ કરવું)] ડું. કુવાલ. સુખે અંગુઓ.

અંગુરજ (અંગુરજ) [જ.] ડું. વાલરડી.

અંગુર [સં. અંગુર] ડું. અંગુરો.

અંગુડી (અંગુડી) [સં. અંગુડ; હા. અંગુડતરી] છી. બાંધણીના રણુ માટે પહેરવામાં આવતી ખોળી. સુખે અંગુડી.

અંગુડ [સં. અંગુડ; હા. અંગુડત] ડું. (કિડી) અંગુડો.

અંગુડાવ [સં. અંગુડ (અંગુડો) + અ (દેવ)] ડું. અંગુડો આમજ પાડું કામ કરે એવો કુસીને એક હાથ.

અંગુડપકક (અંગુડપકક) છી. વાંઘ વળી હાથથી જમના અંગુડા જાવવાનું. ચારીસિ સિદ્ધાંતો આ એક પ્રકાર છે.

અંગુડપટ્ટી [અંગુડો + પટ્ટી (લાંબો કાંચ)] છી. અંગુડા બેઠેલી પહેલી પટ્ટી.

અંગુડિયું ૧. [સં. અંગુડ (અંગુડો)] જ. જમને અંગુડે પહેરવાનું એક ધરેલું.

૨. વિ. અંગુડાના માપનું.

૧. અંગુડિયા કોર = અંગુડાના કાપી કોર.

૨. અંગુડિયો રોમ = હેસ્ટરને બાંધી દોડી લઈ પાડી કે પાડા માટે ફર ન રાખવાનું. આસ કરીને પાડાને ફર ન આપી ચારી

નાખવા માટે એમ કરાય છે.

અંગુડી ૧. [સં. અંગુડ; હા. અંગુડતરી] છી. બાંધણીના રણુ માટે પહેરવામાં આવતી ખોળી; સીવતી સોલ ન વાગે તે માટે વખલી બાંધણીને પહેરવાની પાતુની, લાકડાની કે હાથીદંતની ખોળી; નખલી.

૨. છી. બાંધણીના રણુ માટે પહેરવામાં આવતી વસ્તુ; અંગુડીનાલુ.

૩. છી. વીરી.

૪. છી. ઓળોનું જમના અંગુડે પહેરવાનું ધરેલું; વીરલા.

અંગુડો ૧ ડું. કામ દેવાનું રણવડું એક ચિહ્ન.

૨. ડું. (રોમ) સોળ આધારમાંનો પહેલો. તેના ઉપર એકામ દિશિ કરવાથી તે સ્થિર થાય છે.

૩. [સં. અંગુડ; પ્રા. અંગુડ] ડું. હાથપાડું પહેલું બાંધે તે હાંધે અંગુડો. તેની મારક વિન્યા બાંધણીઓ કોઈ વસ્તુને ચારી રીતે પાડી રાખી નથી. માણસના અંગુડામાં આસ રચના એવી છે કે અંગુડો કોઈ જમ બાંધણી સાથે બેઠી રાખાય છે અને ફાંવે તેમ ઉપરોક્તમાં લઈ રાખાય છે. વાનરજાતિમાં અંગુડાની આ સમવા હોતી નથી.

૧. અંગુડ પકકવા = (૧) વાંઘ વળી હાથથી જમના અંગુડા કાલવા; જમના અંગુડા કાલી વાંઘ ઊભા રહેવું; વિલાઈને કરવામાં આવતી એક સિદ્ધા. (૨) સિદ્ધા-મણુ બેઠી; નસિમત બેઠી.

૨. અંગુડાની છાપ = અંગુડાનું નિશાન.

૩. અંગુડાનો રાવણ કરવો = રાજનું કામ કરવું; નણવી વાતને વધારી મૂકવી; કામનો વાધ બનાવવો. એમ કહેવાય છે કે સીતા લંકામાંથી રામ સાથે જમોખા આભા પછી દેખીએ સીતાને રાવણ વિષે ખુલાસી સીતાએ માન તેનો અંગુડો જ બેસાડ્યું હતું. ત્યારે દેખીએ તે બીતરવા બચાવ્યું. સીતાએ અંગુડો દોર્યો. તે ઉપરથી દેખીએ રાવણ બીતરી કદી રામ સીતા વચ્ચે એક પામ્યો. આ ઉપરથી આ ઉખાલું બાધ્યું.

૪. અંગુડે કમાલ ઠેલવું = (૧) છપી રીતે કામ કરવું; બીજાને માલુમ ન પડે એમ ગણ કરવી. (૨) પોતે જમના રડી બીજાની ખાસે કામ કરાવવું; પોતે કરવાનું તે બીજાને બજાવવું; ધીકલ પંચા દોહસો.

૫. અંગુડે મારવું = (૧) દોષે મારવું. (૨) નામકું મળવું; કુદ બેખવું.

૬. અંગુડો ચૂમવો = (૧) અંગુડો ચાટવો. (૨) ખુસામત કરવી.

૭. અંમૂરો દેખાડવો-જતાવવો = (૧) અંમૂરોથી આજ્ઞા કરવા. (૨) ખીજવું; કેવો દેખાડવો; નાસીપાસ થયેલાને બીડવું. (૩) ક્ષમ દેવાનું કહેવું. (૪) તિરસ્કારવું. (૫) ના ખાડવી; ના કહેવી; કબજા ન કરાવી નિશાની કરવી; નાખસંકળી દેખાડવી. (૬) વિરોધ દર્શાવવો. (૭) હાંસી કરવી.

અંમૂર ૧. [સં. અંમૂર] પું. અંમૂર; કોટો.
૨. પું. કાણનો વેલો.
૩. [કા.] જી. લીલી કાણ. તે ઈરાન, પંજાબ, કાશ્મીર, સંયુક્ત પ્રાંતના કાઠાઉં, કાવર અને હોરાકુન તથા મુઝફ્ફ જિલ્લાના અહમદનગર, બીરગાંજ, પૂના અને નાસિક સહરમાં જોવામાં આવે છે. તેની લાલ, સફેદ અને કાળી એક જાતનાં પાંચ શરણ અને સરકો જનાવવામાં આવે છે. તેનાં મીઠાં ફળ નાનાં, મોટાં, મોળાં અને લાંબાં એક તરફવાર અને મુઝફ્ફમાં જોવામાં આવે છે. જંગલમાં વસાઈ વધારે વસવાટે લીલો કાણનો વેલો થતો નથી. મહારાષ્ટ્રમાં થતી અંમૂરના પ્રકાર: આખી, ફીરી, કાળી, ગોળાળી અને સાલેખી. આફઘાનિસ્તાન, બલુચિસ્તાન અને સિંધમાં થતી અંમૂરની જાત: હેદા, કિરિમશ, કામક, ફુલેન વગેરે. કિરિમશમાં બી હોતાં નથી. મુઝફ્ફ અજક સુમલેલી અંમૂર દસ્તાવર એટલે રેમક, તાવની તરસ બોલી કરનાર અને ખાંસી બટાકનાર મનાય છે.

અંમૂરની દહી = કાણના મૂખખાનના આકારની આપતકાણ.

૪. જ. થા ફાટી વખતે દેખાતા ખાંસના મીઠા લાલ કાણ.

૧. અંમૂર કાટવાં = થાના ખાંસનાં કણ બેલાવાં.

૨. અંમૂર બાંધવું = થા ફાડવો.

અંમૂરસીકા [કા.] પું. કિમલવ પદ થતી એ નામની એક વનસ્પતિ; અવરાળ. તેનાં ફળ તથા પાન દમ અને વાલુના ફરક ઉપર ફલકા કરક મનાય છે.

અંમૂરી ૧. [કા. અંમૂર] પું. આજે લીલો રંગ.

૨. જિ. કાણના રંગનું; લીલી કાણના જેવું રંગનું; આપું લીલું.

૩. જિ. કાણનું બનેલું.

૪. જિ. કાણને લગતું.

અંમૂરીલાલ [કા. અંમૂર (કાણ) + લાલ (જાણ)] પું. કાણનો જાણો.

અંમૂરીસરકો [અંમૂર (કાણ) + સરકો (ખાલે રસ)] પું. કાણનો ખાલક અને આપો થયેલો રસ.

અંમૂરીસરકા [કા.] પું. કાણનો સરકો.

અંમૂરસા [કા.] પું. કિમલ વધારણી.

અંમૂર ૨. [સં.] પું. નોળિયું.
૨. પું. આપ.

અંમે ૧. જ. કાણ; સળા; આર; આપતમાં.
૨. જ. પોતાની મેલ; સ્વતઃ; આપોઆપ.
૩. [સં. અંમ (સરીર)] જ. સરીર.

અંમેઅંમ [સં. અંમ (સરીરનો જાણ) + અંમ (અવશ)] જ. ફેરવે; નખસિખ. ભુઓ અંમોઅંમ.

અંમેઉપ પું. (અવશસ્તી) એકવીસ ગુસ્સામાંનો તેરમો.

અંમેઝ (અંમેઝ) ૧. [કા.] પું. અંમીઝર.
૨. પું. ઉત્તેજન.
૩. પું. પરાક્રમ.
૪. જિ. ઉત્તેજનાર.

ફિલા અંમેઝ = કાણનો કરાવનાર.

અંમેઝણી (અંમેઝણી) જી. અંમીઝર. ભુઓ અંમેઝ ૧, ૨, ૩.

અંમેઝી (અંમેઝી) [કા.] જી. અંમીઝર. ભુઓ અંમેઝ ૧, ૨, ૩.

અંમેઝ [કા.] જી. દેખાવ.

અંમેઝી જી. મુલકન; ફલકાની.

અંમેઝી ૧. જી. આપ; લાલ; કાળ.
૨. જી. કાણમાં વપસતી એક વનસ્પતિ.
૩. જી. પોંક પાડવા માટે તૈયાર કરેલી જાળ.
૪. જી. સોનીની સમડી; અંમીઝી.

અંમેઝું જ. સમડી. ભુઓ અંમીઝી.

અંમેઝર ૧. [સં. અંમ (એક દેહ) + ઈધર (ખાળી)] પું. અંમ દેહનો રાગ.
૨. પું. કુંતીનો કીરો કાનેધરી કું રાગ.

અંમોઅંમ ૧. [સં. અંમ (સરીરનો જાણ) + અંમ (અવશ)] જ. અવશવે અવશવે; ફેરવે; નખસિખ; સરીરમાં જાયે ઠેકાણે.
૨. જ. જાતે; પોતે ખુદ.

હાં રે અંમોઅંમ જઈ મળે રે રે. મીસંજાઈ

અંમોઈ પું. કાળી નહિય મુખ પાસે આવેલ કાંચને લગતો સ્વર્ણ પ્રાંત તથા સહેર.

અંમોઝા ૧. [સં. અંમ (સરીર) + ઉપ્ (સાક કરવું); કિ. પોંજા (લગવું)] પું. (કિડી) અંમ લગવાનો રમાલક દુવાલ.
૨. [સં. અંમ (સરીર) + ઉપ્ (ખાંધવું)] પું. કમરે બાંધવાનો લગવાનો કાંચ.
૩. પું. એમ; ઉપરલું; ઉપરલ.

૪. પું. નાહતાં કે નાહીને પહેરવાની નાની ધોતલી; સાવલિયું.

અંમોઝી ૧. [કા.] જી. અંમ લગવાનો નાનો રમાલ.
૨. જી. નાની ધોતલી.

અંમોઝો ૧. [સં. અંમવશ] પું. ઉપરલ; ઉપરણી; દુપડો; એસ.
૨. [સં. અંમ (સરીર) + ઉપ્ (ખાંધવું)] પું. લગવાનો કાંચ. કિડીનો કમરની આસપાસ તે બાંધે છે.
૩. પું. સરીર લગવા માટેનું કપડું; પાંચું; પોતિયું.

અંમોઝી ૧. જી. ધૂધરીવાળું અંમળીમાં પહેરવાનું એક ધરણું.
૨. જી. પોંક પાડવા માટે તૈયાર કરેલી જાળ.

અંમોઝીડી (અંમોઝીડી) જી. પોંક પાડવા માટે તૈયાર કરેલ જાળ. ભુઓ અંમોઝી.

અંમોઝપતિવૃત્ત જ. આપી અને હોડમાં અવશવોનો વિશાસ.

અંમોપાંમ ૧. [સં. અંમ (મુખ જાણ) + ઉપાંમ (પેટા અવશ)] જ. સરીરનો નાનો મોટો ફરક જાણ.

૨. જ. સંપૂર્ણ રીતે; ફરક અંમે.

અંમોપાંમનામ [સં. અંમ (મુખ જાણ) + ઉપાંમ (પેટા અવશ) + નામ (એક જાતનું કાંચ)] જ. (કૌન) નામકર્મની એતાળીસ પ્રકૃતિ પેડીની એક પિંડ પ્રકૃતિમાંની એક; સરીર ફેરે લીધેલ પુરુષનો અંમઉપાંમ ફેરે પરિણમે તે નામકર્મની એક પ્રકૃતિ.

સરીરજાત અંમો અને ઉપાંમોનું નિમિત્ત નામકર્મ તે અંમોપાંમનામ. વત્પાંચસર

અંમોપાંમીલાલ [સં. અંમ (મુખ જાણ) + ઉપાંમ (પેટા અવશ) + લાલ (વાળું) + લાલ (લોવાળું)] પું. કોઈ જાણ જાણતના મુખ તથા પેટા અંમ વચ્ચે રહેલો સંમંથ.

અંમોર ૧. જી. તળાવના સામા કાંકાની જાળીન.

૨. જી. પુઝળ પાણી પાયેલ જાળીન.

૩. જી. ફળદ્રુપ પ્રદેશ.

અંમોરા ૧. પું. એશિયા માધનોરના અંમોરા પરમજામાં થતી બકરાની જાત. તેના મુઝાળા અને વાંઠિયા વાળ ધૂંસા જનાવવામાં વપરાય છે.

૨. પું. એશિયા માધનોરનો એ નામનો એક પ્રાંત.

૩. પું. અંમર.

૪. જી. બિલાડીની એક જાત. તેના વાળ લાંબા, ફેરી અને મુઝાળા હોય છે.

અંગરવા

અંગોરિષ પુ. (પુરાણ) એ નામનો રાજા.
અંગોલા પુ. આદિમાન પૂર્વ કિનારા ઉપર
અંગેલો એ નામનો મુલક.

અંગોહસિ ન. (બુ. ગુ.) અંધોળ; નાહવાની
કિવા; સ્નાન.

આસક્ષિ સમક્ષિ નહદ્ગર્હ અંગોહસિ સ્વિ દૂધી.
સંવત ૧૩૪૦નું વર્ષ

અંગોળ ન. સ્નાન; નાવળ.

અંગોળડી (અંગોળડી) છો. સ્નાન; નાવળ.

અંગોરિવા ૧. [હિ.] પું. એટલા; હળ હાંતર.
૨. પું. પમાર આપવાને નહોતે હાને ઉપયોગ
કરવા આપનાર પુરુષ.

અંગોમા [હિ.] પું. ખગામાંથી પાડાયેલું કુરુ
વગેરેને આપવાનો લાગો.

અંગેજ [હિ. ઉચિત] પું. ઉચ્ચ દેશનો
રહેવાસી.

અંગેજ ૧. છો. અંગેજ લોહી ભાષ.
૨. છો. એ નામની ધિપિ.

૩. વિ. અંગેજ લોહેનું અંગેજ લોહ સુનંધી.

અંગેજકરણ ન. અંગેજમાં તરણુઓ કરવાનું.

અંગેજખોર ૧. વિ. અંગેજ ભાષ તર
વધારે વધણ સખનાર.

૨. વિ. અંગેજ ભાષાને પોતાની ભાષા
માનનાર.

અંગેજહિલી ૧. પું. હિંદુસ્તાનમાં અંગેજો
જન્મવા લાગે વખત રહેલો અંગેજ માતૃપિત્ર-
વાળો પુરુષ; 'અંગેજો ઇન્ડિયન'.

૨. વિ. અંગેજ અને હિંદી સુલવણું.

અંગેજ (અંગેજ) ૧. પું. અંગેજ; ઇંગ્લેન્ડનો
વતની.

૨. પું. ઇંગ્લેન્ડ.

અંગેજન (અંગેજન) ૧. છો. અંગેજ ઓ.

૨. છો. સભારી; ગાન.

અંગેજી (અંગેજી) ૧. છો. અંગેજ ભાષ.

૨. વિ. ઇંગ્લેન્ડ દેશનું.

અંગેજીખાન (અંગેજીખાન) પું. અંગેજ

જાણનાર.

અંગેજી હાન (અંગેજી હાન) પું. અંગેજ

જાણનાર વિદ્વાન.

અંગેજપુ પું. (અંગેજી) અંગેજન;

સપ્તાન.

અંગેજ (અંગેજ) [હિ.] પું. એંગોના

પતન અંગુષ્ઠમાં પહેરવાનું હાથી પાત્રનું

અંગુઠિયું.

અંગેસ [સં. અંગેસ] પું. ખાદ્ય ખતક;

આપસપ.

અંધાડી (અંધાડી) છો. અંધેડીનો

અંધાડો (અંધાડો) [સં. અંધાડ] પું. એ
નામની વનરપતિ ભુખે અંધેડો.

અંધામ ૧. પું. તક; વખત.

૨. [સં. હંધામ] પું. પમાધક મરગ.

૩. પું. બગવો; ફુલદાં તોડાન.

૪. પું. મોસમ; અવસર.

અંધામો પું. તક; વખત. ભુખે અંધામ.

અંધેડો (અંધેડો) ૧. [સં. અંધાડ] પું. એ
નામની વનરપતિ.

૨. પું. એક જાતનો વેલો; કંપેડો. આ વેલો
જાના કામમાં આવે છે.

અંધોલણ [દે. અંધોલિ] ન. નાહવામાં
વપરાતી સુનંધી વસ્તુ.

અંધોળ ૧. [દે. અંધોલિ] છો. કોઈને
અજાણથી અભાઈ જવા અથવા એવી નાહેલી
ભાવતા; અજાણ નહિ એવી પવન અવસ્થા;
અંધોડ.

૨. ન. સ્નાન; નાવળ.

અંધોળડી (અંધોળડી) ૧. [દે. અંધોલિ]
છો. ઉત્તેજણી.

૨. છો. નાની ઉનામણી; જણી જેનું કરવાનું
વાસવા; ઉનામણિયું; નાનું અંધોળિયું.

૩. છો. નાની તાંબાડી.

૪. છો. નાહવાની ખોરડી.

૫. છો. વરજાને ચીત ચાતાં કાતાં કરાવતું
સ્નાન.

૬. છો. વરજાને નવરાસતાં આવાનું ચીત.
અંધોળડી મપાત્તં નીચે લાગશે અંધેજ કરે.
સોચો

૭. છો. વરને નવરાસનારી ઓ.

અંધોળનું ૧. ન. કિ. નાહતું; સ્નાન કરતું.

૨. સ. કિ. નવરાસનું; તરનોજ કરી નાંખતું.
અંધોળી એક, આજ અંધોળનું નહિ
સેન-હવામય

અંધોળિયું ૧. ન. નાહવા એકવાનું પાકિયું;
નવાવ એવો લાકાનો પાકો.

૨. ન. પહેરીને નવાવ એતું પચિયું; પિતિયું.

૩. ન. જણી મરમ કરવાનું વામણ; ઉનામણું.

૪. વિ. સ્નાનને લગતું; નાહવાનું કામમાં
આવે એતું.

અંધોળિયો ૧. પું. નાહવાને માટે જણી કાઢી
આપનાર માણસ.

૨. પું. જણી મરમ કરવાનું વામણ; ઉનામણું.

અંધિ ૧. પું. કવિતાની કાંઈને એકો ભાગ
મરણ; પદ; પદ.

૨. પું. કાનું મર.

૩. [સં. અંધ (અંધ)] પું. પદ; મરણ.

મરણ મરણ મરણને અંધિ પાદ પદ પદ,
પદવંદન કરી કુવરિયા કાળી સંમુખ અંધ.
[પિમળાકુઓપ

અંધિકમલ [સં. અંધિ (અંધ) + કમલ
(એક)] ન. મરણમળ; કમળ એવો પદ.

અંધિતલ [સં. અંધિ (અંધ) + તલ
(તલિયું)] ન. પમનું તલિયું.

અંધિપ [સં. અંધિ (અંધ) + પ (પાક)]
પું. વડ; કાઠ.

અંધિપલ [સં. અંધિ (અંધ) + પલ
(કમળ)] ન. મરણમળ; અંધિકમલ.

અંધિપર્ણી [સં. અંધિ (અંધ) + પર્ણ
(પાંદું)] છો. જેને જળથી માંડી પાંદાં
હોય છે એવો એક એક સિદ્ધાંત; પિવણ.

અંધિપર્ણી [સં. અંધિ (અંધ) + પર્ણ
(પાંદું) + પર્ણ (વાનું)] છો. જળથી માંડી
પાંદાં હોય એવો એક એક.

અંધિપાન ૧. [સં. અંધિ (અંધ) + પાન
(પાંદું તે)] ન. અંધો મૂસનાઈ ભાગ.

૨. [સં. અંધિ (અંધ) + પાન (પીવાપાનું)]
ન. વડ; કાઠ; તલ.

અંધિપુમલ [સં. અંધિ (અંધ) + પુમલ
(એક)] ન. એ પદ; પમની ભેડી.

અંધિવલ્લિહા [સં. અંધિ (અંધ) + વલ્લિહા
(વેલ)] છો. જેને જળથી ખારેલી વેલા હોય
છે તેનું એક કાઠ.

અંધિવલ્લી [સં. અંધિ (અંધ) + વલ્લી
(વેલ)] છો. જેને જળથી માંડીને વેલા હોય
છે તેનું એક કાઠ; અંધિવલ્લિહા.

અંધ ૧. [સં.] ન. કિ. જડું ખસતું.

૨. ન. કિ. વામણ સખતું.

૩. ન. કિ. વામણ; નમતું.

૪. ન. કિ. અરજ કરવી.

૫. ન. કિ. ખમણું.

૬. ન. કિ. ઉમેળતું.

૭. ન. કિ. હાંપતું; ઉપાકું પાકું.

૮. ન. કિ. જળતું; સતારતું; સખતું.

૯. ન. કિ. જળતું; અરજ ઉપાકું.

૧૦. ન. કિ. મહેરજાની કરવી.

૧૧. ન. કિ. વાળતું વાંકું કરતું.

અંધ છો. આંધ; હરજા નાતક આમણ.

અંધ ૧. છો. રમતમાં લગાવતું; અણગમી.

૨. છો. વાંકું બોલતું તે બધું.

અંધાતું ન. કિ. અંધાતું; પાળ લાંબું.

અંધરવા પું. પાપક કે અભાલામાં થયેલો

નમ્ર. લોકમત પ્રમાણે રજવણ સીના

୧୦. ଶ୍ରୀ ଅକ୍ଷୟାନନ୍ଦ ତ୍ରିପାଠୀ, ଶ୍ରୀମତୀ ଅନନ୍ତାବତୀ ଦେବୀ

૧૧. ન. ઉપવન; ઇસાન.
૧૨. ન. એ નામની ધાતુ; સુરમો.
૧૩. ન. એ નામનું કાક. તે મધ્ય કિંદ, કુંદિલખંડ, મદાસ અને મહિસુરમાં થાય છે. તેનું બાકડું કાળાસ પાતું લાલ રંગનું અને મધ્ય મજાસ હોય છે. તે મધ્ય અંજનામાં તથા સામાન જનાવવામાં વપરાય છે.
૧૪. ન. એક જાતનું જમણું.
૧૫. ન. કોંકણમાં થતું હજાર લાખ લેવું એક કાક તેને પીજના અપરનાં મામમ જેવાં પંદ્રા, કાણની જેમ મૂખમાં આવેલાં નાનાં ફૂલ અને બાહ્યાના ફળને મળતી એક બીજવાળી શિંગ હોય છે.
૧૬. ન. ધોની જાતનું પ્રાણી.
૧૭. ન. ઉત્તરપિંડી.
૧૮. ન. મહિનપત્ર.
૧૯. ન. માય; કાણી.
૨૦. ન. મિષ કરતું તે મિષવ.
૨૧. ન. રાત; રાત્રિ.
૨૨. ન. સેપ; ખરક.
૨૩. ન. સાલી; રુચિયાર્થ.
૨૪. ન. સિદ્ધાંત. તે અંજવાથી પૃથ્વીમાં કાઢેલો ખનનો કેવાય એમ મનાય છે.
૨૫. ન. રજા કરતું તે.
૨૬. નિ. કાળું.
અંજનક [સં. અંજન + ક (કર્તૃ)]
કું. જેમાં અંજન રુચિ આવેલો છે એવો વેદનો એક ભાગ.
અંજનકારી [સં. અંજન (અંજન) + કારી (કર્તા)]
કો. અંજન તૈયાર કરનારી સો.
અંજનકી [સં.]
કો. એ નામની વેલ.
અંજનકેશ [સં. અંજન (અંજન) + કેશ (કાશ)]
કું. કાળાં કાણ જનાવનાર એક સુમેષી સીંગ.
અંજનકેશી ૧. કું. નામ નામની સુમેષી વસ્તુ. તે જાળવાથી સુમેષ દેવાય છે.
૨. [સં. અંજન (અંજન) + કેશ (કાશ)]
કું. વાળને કાળ જનાવનાર એક સુમેષી સીંગ.
અંજનકિરિ ૧. [સં. અંજન (અંજન) + કિરિ (કરિ)]
કું. અંજનકિરિ નીલકિરિ પર્વત.
૨. કું. (કેન) નંદીપર દીપમાં આવેલો એ નામનો પર્વત.
૩. કું. પંજનમાં આવેલા સુમેષાન પર્વતનું અસલી નામ.
અંજનકુટી [સં. અંજન (અંજન) + કુટી (કુટ)]
કો. અંજનમાં અંજવાથી કુટાની મોળી.

- અંજનકવ [સં. અંજન (અંજન) + વ (વધ)]
ન. (વેદ) અંજનમાં અંજવાથી વધ વસ્તુ એવેલી હવા: (૧) કાળો સુરમો, (૨) જસતનાં ફૂલ અને (૩) રસવંતી.
અંજનધાતુ ૧. કો. રૂપ જેવી સફેદ, સખત અને પાસાદર એક ધાતુ. રસાવનકાલ, હવા અને મિષવધાતુમાં તેનો જલ ઉપયોગ થાય છે. તેના ઝેરનું વાસ્તુ ઉપની સફેદી અને કાક કારી છે.
૨. [સં. અંજન (અંજન) + ધાતુ]
કો. સુરમો; સોર્ગ.
અંજનનામિકા [સં.]
કો. અંજણી; અંજનો એક રોમ; અંજણી. હાથ ઉપર થસીને કોની થતી અંજણથી રોમથી તે મટતી મનાય છે. કાળી સાદી ચોખવાથી જલ તે મટતી હોવાનું કોઈ કોઈ માને છે. વળી જળો મુક્તી જાણતું કોઈ કાણવાથી જલ રોમ મટતો હોવાનું કહેવાય છે.
અંજનપર્વ કું. (પુરાણ) ધરોહરનો દીકરો; બીમનો પેત્ર. મહાભારતના મુદમાં અંજનના વધ પછી રાત્રે બાર્હર્થ થઈ તેમાં અંજનના હાથે તે મરણ પામ્યો હતો.
અંજનપર્વા કું. (પુરાણ) ધરોહરનો દીકરો. જુઓ અંજનપર્વ.
અંજનપુલક [સં. અંજ (અંજન) + પુલક (પાલક)]
ન. રત્નની એક જાત.
અંજનભેરવરસ કું. (વેદ) સનેષતન તાવમાં જાળમાં અંજવાથી એક હવા. મંધક, ખરો, મજાસ, પીપર અને નેપથનાં બી એ બધી સીંગે સરખે જાએ થઈ લીજુના રસમાં પૂરી તેની મોળી કરવામાં આવે છે.
અંજનમુક્ત [સં. અંજન (અંજન) + મુક્ત (મુક્ત)]
નિ. અંજેશું; અંજનમુક્ત; કાળ જાણતું એવું.
અંજનયોગ [સં.]
કું. મોતેર મહિષી એ નામની એક કાળ.
અંજનરંજિત [સં. અંજન (અંજન) + રંજિત (રંજિત)]
નિ. અંજેશું. જુઓ અંજનમુક્ત.
અંજનરાજ કું. સુમુદ્ર રાજનું બીજું નામ. તેની રાજ્યાની કોશિ પ્રોતમાનક દેવકમાં હતી. તેની માથાવતી અને પ્રજાપતિ ઉર્મો મોતમી નામની જાને દીકરી જુદના પિત્ર જુદોદનને પરણી હતી.
અંજનરેખા [સં. અંજન (અંજન) + રેખા (રેખા)]
કો. અંજનનું ચિહ્ન; કાળજી નિહાળી.

- અંજનરતી કો. પશ્ચિમ દિશાના લોકપત્ર વસ્તુના હાથની સો. જુઓ લોકપાલ.
અંજનવર્ણ [સં. અંજન (અંજન) + વર્ણ (વર્ણ)]
નિ. અંજન જેવા કાળ રંગનું; કાળું મેસ.
અંજનવિદ્યા [સં. અંજન (અંજવાળી કિષ) + વિદ્યા]
કો. અંજનમાં અંજવાથી પૃથ્વી મહિષો ખનનો નજરે પડે એવા સિદ્ધાંતની વિદ્યા.
અંજનરસાકા ૧. [સં. અંજન (અંજન) + રસાકા (રસ)]
કો. અંજવાળી સળી.
૨. કો. કમળાચારી નાર; મોક લગાડનાર સો.
૩. કો. જાન પેદા કરનાર સીંગ.
૪. કો. પ્રજાપતિ; મહિષી સ્થાપના કરતા પહેલાં મનો જાણી તેમાં કરાતું પ્રજાનું જાણવું; મહિષી મુક્તિ મેલન.
૫. મહાભારતે સુવર્ણ અંજન મહાજનોની મહિષો જનાની અંજનરસાકા કરી. જોનયોગસાકા
અંજનસાર ૧. કું. અંજણ.
૨. નિ. અંજન કે સુરમો અંજેશું.
અંજનહારી ૧. કો. અંજનને એક રોમ; અંજણી.
૨. [સં. અંજન (અંજન) + હારી (હર કરતી)]
કો. એક જાતની જમણી તે મધ્ય કરીને કીચકના જુદા પર બીજી માથીથી દર જનાવે છે. જા માથી થસીને લગાડવાથી અંજણી મહી જાળ એવી મનાય છે. જા જમણી જીળ કીચકને પકડી પોતની જેવા જનાવે છે એમ પણ મનાય છે.
અંજના ૧. [કિ.]
કું. અંજણ; સુરમો; સોર્ગ.
૨. કું. જાળ મોજાની એક જાત.
૩. કો. અંજણી; અંજનનાં પોષણની કિનાર પર જતી રોડો.
૪. કો. જાત દિશાના કિષ્કાળની સો.
૫. કો. જુનર નામના વાનરની દીકરી, કિષ્કાળના કેસરી નામના વાનરની સો અને હનુમાનની માતા. અંજનાને કોઈ કોઈ કાળે મોતમી પુત્રી જન્મ્યા છે. એ પૂર્વ મુનિકરચલિ નામની અપ્સરા હતી અને રા.પને લીધે પૃથ્વી પર જવતરી હતી. એણે જાળવાન દીકરો મેળવવા માટે સાત હજાર વર્ષ લગી જાળમુક પર્વત પર મુનિવત લઈ તપસ્યા કરી હતી. કિલે પ્રસન્ન થઈ વરદાન આપતાં દેવકની સોને જાળમુક તેના મોળામાં આવી પડતાં તે જાળથી તેને હનુમાન નામે પરાક્રમી દીકરો થયો. બીજા એમ પણ વાત છે કે, તે એક વનવ પર્વત

પર મેડી હતી તેવામાં પવનથી એનું રૂમડું
સહેજ ઊડતાં એના શરીરનાં અવયવ વાયુ-
દેવતાએ એના આથી વાયુદેવને કામવાસના
માં અને એને આલિંગન કરવાને સાક્ષાત
એની સામે આવીને ઊભા. અંજળીએ કહ્યું કે
મારા પાતિવ્રત એટલે પતિવ્રતાપ્રજ્ઞાનો ભંગ
કર્યો નહિ આ સાંભળી વાયુદેવ બોલ્યા કે હું
ભય રાખીશ નહિ; સ્વરૂપ આ હું તારું સિદ્ધા
ભંગ કરતો નથી. મારા સંકલ્પ માનથી તને
મારા જેવો ધણો પરાક્રમી દીકરો થશે. અમ
કહીને વાયુદેવ અંતર્ધાન થયા. પછી કાળે
કરીને અંજળા પોતાના ધણીથી અંજલિ થઈ
અને તેને દીકરો આવ્યો. મારત્ત એટલે વાયુના
પ્રસાદ વડે ઉત્પન્ન થયેલા આ દીકરાનું નામ
માર્ગત પડ્યું. તેને વાયુપુત્ર પણ કહે છે.

૬. છી. મરોળી.

૭. છી. પહાડી પ્રદેશમાં થતું એક ભત્તું
ધાન.

૮. છી. (જૈન) સાત નરક પહોંતું એયું.
સાત નરકનાં નામ: ધર્મા, વંશા, સૈલા,
અંજળા, રિષ્ટા, માધવ્યા અને માધરી.

૯. છી. સિંહણ.

અંજળાગિરિ પુ. એ નામનો પર્વત; નીલગિરિ.

અંજળાદિ [સં. અંજળ + અદિ (પર્વત)]

પું. અંજળ નામનો પર્વત; નીલગિરિ.

અંજળાધિકા ૧. છી. આંજણી; આંખનો
એક રોગ.

૨. છી. એક ભત્તની મરોળી.

અંજળાનંદન [સં. અંજળા (એ નામની માથા
વાનર) + નંદન (દીકરો)] પું. અંજળાનો
દીકરો; હનુમાન; વાયુપુત્ર.

અંજળાપુત્ર [સં. અંજળા (એ નામની માથા
વાનર) + પુત્ર (દીકરો)] પું. હનુમાન.

અંજળાભ [સં.] પું. મહાભારતમાં જણાવેલો
એ નામનો પર્વત.

અંજળાશૈલાકા ૧. [સં. અંજળ (આંજળ-
પણું) + અર્ક (કાચું) + શૈલાકા (સળી)]
છી. (વૈદ્ય) આંખમાં આંજળવાની શુદ્ધ કરેલ
શીસાની સળી. સીસું તખતી તેને ત્રિણા,
ભંચરો અને સુંઘા પ્રકારમાં અને લી, ચોરસ,
મધ તથા બકરીના દૂધમાં ઇમમરી શુદ્ધ
કરવું. પછી તેની આઠ આંગળ લાંબી અને બે
છોટી બરા બારીક સળી કરવી. તે સળી
એકલી આંખમાં ફેરવવાથી મુલ્ય કરનારી
મનાય છે.

૨. છી. સોમરૂ આંજળવાની સળી.

અંજળાવતી ૧. છી. એ નામનું યાત્રા પ્રદાન.

૨. છી. પશ્ચિમ દિશાના દિગ્ગામી રો.

અંજનિકા ૧. [સં. અંજળ (આંજળ) +
કા (વાણ)] છી. આંજળ રાખવાની
કાળથી; મેસની કાળથી; આંજણી કાળી.

૨. છી. એક ભત્તની મરોળી.

૩. છી. સુમતીક નામના દિગ્ગામી રો.

અંજળી ૧. પું. (પિત્ત) એક આચાર્ય
હંદ તેનાં પહેલાં જય મરણ મરણપુત્ર
નામના હંદનાં અને એયું મરણ દત્ત માથનું
છે મુરુચર્મ દેવ છે. મરણપુત્રના પત્ને
છે એ મુરુ આવે છે. એને મરણે એક મુરુ
પણ માલે છે. જેમકે, માથો કે વહાલીઓ
મળતી; હોથો કે બાજાઓ જડતી; હોથો કે
વહાલીઓ માટે દારો ઊપડતો. કાત કવિ
અંજળી હંદને મરાડીમાંથી મુજરાતી પલ-
સાહિતમાં ઉતારી લાવ્યા. ત્યાર પછી ક્યાપી
કવિએ તેને દીકરીક ઉપમામાં લીધો. અંજળીને
ઉર્મિલ તેમજ ઉર્મિપ્રવાહી એમ બે પ્રકારનો
હંદ માની સમય.

૨. છી. આંજણી.

૩. [સં. અંજળ (મધુ)] છી. એ નામની
વનરપતિ કુ. કુની બે ભત્તમાં એક પીળી
અને બીજી અંજળી એટલે કાળા સુરમા જેવી
હોય છે.

૪. છી. એક ભત્તનું ગીત. જેમકે, અંજળે
રૂહેતીતી નહાતી, જનૈયા આવ્યા સહેલાણી,
એક સુરતી નાખી જાતી.—કેવી, નહાતી?

૫. છી. માથા.

૬. છી. સરમથ જેવું ખાનદેશમાં થતું કીણી
સિમવાળું ઇમારતી લાકાનું એક કાઠ. ધાસનો
દુકાન પડે ત્યારે દોર આ લાકાનાં સરનાં
જેવાં પાંદડાં ખર્ચાં થાય છે.

૭. છી. સુમંથી વસ્તુના લેપવાળી રો.

૮. છી. હનુમાનની મા. લુગ્ને અંજળા.

૯. વિ. છી. કાળી; સુરમાના રંગની.

અંજળીગીત ૧. (પિત્ત) એક હંદ. લુગ્ને
અંજળી ૧, ૪.

અંજળીભય ૧. સરમથ જેવું એક ભત્તનું
કાઠ. લુગ્ને અંજળી ૧.

અંજળીપુત્ર [સં. અંજળી (એ માથા વાનર)
+ પુત્ર (દીકરો)] પું. મેસરી વાનરની રો
અંજળીને દીકરો; હનુમાન; રામનો મુખ
ભક્ત અને સુમોવની વાનર સેનાનો આગેવાન
નાયક.

અંજળીસુત [સં. અંજળી (એ માથા વાનર)
+ સુત (દીકરો)] પું. હનુમાન. લુગ્ને
અંજળીપુત્ર.

અંજળોપચાર [સં. અંજળ (આંજળ) +
ઉપચાર (મથ)] પું. આંજળ આંજવાની ક્રિયા.

અંજળાર [હિ.] પું. એ નામનો એક છોડ.
તેના મૂળનો કાંઠો કાઢી તથા કાંઠા દરક
ઉપર અપાય છે.

અંજળીન [જ.] જ. મધ.

અંજલિ [સં. અંજલિ] પું. એ હથેળી જેવી
ખનાવેલો સંપુટ; ખોળો.

અંજલા ૧. છી. ખોળામાં સમાય તેટલી વસ્તુ.

૨. છી. બે હાથની હથેળી સાથે રાખી કરાતો
ખોળો.

અંજલિ ૧. [હિ.] છી. બળના દમલામાંથી
તોળતી વખતે ખોળો ભરીને આપવામાં આવતું
દાન.

૨. છી. ખોળામાં માથ તેટલી વસ્તુ; ખોસમાં
ભરેલું હોય તે.

૩. છી. ખોળો; પોંત.

૪. છી. થોડું પાણી માથ એવું વાસણ.

૫. છી. (લાસલિક) માન.

૬. છી. સોળ રૂપિયાભારનો અમથ દેસનો
તોલ; કુલ; સોળ રૂપિયાભારનું વળન.

એ પ્રસુતિની ૧ અંજલિ (૧૬ રૂપિયાભાર)
તેને કુલ, અર્પણ, અને આશ્રમાન પણ કહે
છે.

૭. છી. હથેળીમાં કે વાસણમાં થોડું પાણી
થઈ અર્પવાની કે પી જવાની ક્રિયા.

અંજલિ આપવી = (૧) અર્પે આપવો. (૨)
માઠ સરાવવું.

૮. છી. હથેળીમાં માથ તેટલું પાણી.

૯. છી. હાથ લુટી લુટી રીતે ભેટવાથી થતા
ચોવીસ પ્રકારના અભિનય એટલે હાવભાવમાંનો
એક. ચોવીસ પ્રકારના ભોલ્યા હાથ નીચે
પ્રમાણે છે: અંજલિ, કપોત, કંઈ, સ્વસ્તિક,
દોલ, પુષ્પપુટ, ઉત્સર્ગ, સિયલિય, કટકર્પન,
કર્તરી, સ્વસ્તિકાકટ, લંખ, વક્ર, સંપુટ, ખાટ,
કીલક, મત્સ્ય, દૂર્ધ, વરાહ, મરુક, નામવંધ,
અદ્ય, બેરંક અને અવહિલ.

૧૦. છી. હાથ ભેડી કરેલા નમસ્કાર પ્રણામ.
અંજલિક પું. અર્જુનના આયુર્નું નામ.

અંજલિકર્મ [સં. અંજલિ (નમસ્કાર) +
કર્મ (મથ)] જ. માન સહિત ભરાતી
સલામ; હાથ ભેડી કરાતો પ્રણામ; નમસ્કાર.

અંજલિકા ૧. છી. અર્જુનનું એક વાણ.

૨. છી. નાનો ઉતર; ઉતરડી.

અંજલિકારક [સં. અંજલિ (ભેટવા હાથ)
+ કારક (કાર)] વિ. હાથ ભેડનાર.

અંજલિકારિકા ૧. છી. હાથભેડનારો છેડ;
સિદ્ધામણી.

૨. [સં. અંજલિ (હાથ ભેડવા તે) + સ્પર્શ (કર્મ)] છી. હાથ ભેડવા તે.
અંજલિમત ૧. [સં. અંજલિ (ખોળે) + મત (વચેત્વ)] વિ. બંને હથેળી પર રહેલું; હાથમાં પડેલું; અંજલિમાં આવેલું.
૨. વિ. મળેલું; પ્રાપ્ત થયેલું.
અંજલિપુટ [સં. અંજલિ (ખોળે) + પુટ (પોલી વસ્ત્ર)] પુ. ખોળે; જે હથેળી વચ્ચે ભેડવાથી બનતો વાસણ જેવો આકાર.
અંજલિવદ્ [સં. અંજલિ (ખોળે) + વદ્ (ભેડવું)] વિ. હાથ ભેડેલ.
અંજલિવંધન [સં. અંજલિ (ખોળે) + વંધન (વંધવાની ક્રિયા)] વ. નમસ્કાર; હાથ ભેડી પ્રણામ કરવાની ક્રિયા.
અંજલી [સં. અંજલિ] છી. ખોળે. લુપ્તો અંજલિ.
અંજલીર્ધ છી. (બૂ. સુ.) ખોળે; અંજલિ.
પ્રુપ કાલેવા અંજલીર્ધ કરી રીડ આપું નીચ.
અંજવાણિયું વ. અંજવાળું આવવા માટે અપરામાં કે ગીતમાં રાખેલું બાંકું; અંજવાણિયું.
અંજવાસ પુ. તેજ; અંજવાળું.
અંજવાસવું સ. કિ. સળગાવવું; પ્રગટાવવું.
હોયે પસી રીવડા અંજવાસો ૧.
હાથની આ આળા રાખના.
અંજવાણી વિ. છી. ઊંજળી; શુભચ્છની; અંજવાળાવાળી.
અંજવાળું વ. પ્રગટ; તેજ; ઉત્તમ.
અંજસ ૧. પુ. અહુકાર; અભિમાન; ગર્વ; દુષ્ટ.
હો અંજસ નવ જાણિયે,
નિજ મન નર નિદાન. નિમુખાનંદ
૨. [સં.] વિ. શીર્ષ; સરસ; પ્રમાણિક.
અંજસા ૧. [સં.] વ. જલદી; ઉત્તમવળું; તરત; એકમ.
એવામાં અંજસા રીડ મન જાણીર જાળ્યો.
પ્રિયાનંદ
૨. જ. બરાબર; ચોખ રીતે; વાળનીચ્છે.
૩. જ. વચર મહેનતે; અન્યાયસે.
૪. જ. સાક્ષાત; ખેતે મૂર્તિમંત.
અંજળ ૧. [સં. અંજ (અનાજ) + અંજ (પણી)] વ. અનજળ; રજક; હાથોપાધીનું નિર્માણ; લેણાદેણી.
૧. અંજળ ઊડવું = ખોરાકપાણી લેવાનો સંબંધ વડવો; લેણાદેણી પૂરી થવી.
૨. અંજળ થકું = (૧) ખાવાની ના પાડવી. (૨) મરવાની તૈયારી પર હોવું.

૨. અંજળ લેવું = ખાવું પીવું; ઉપવાસ તોડવો.
૨. જ. અંજ; નસીબ.
અંજળપાણી [અંજ (અનાજ) + અંજ (પણી) + પાણી] વ. અનજળ; રજક; લેણાદેણી. જ્યાં પાણી રજક નામો છે. લુપ્તો અંજળ.
૧. અંજળપાણી ઊડવાં = લેણાદેણી પૂરી થવી.
૨. અંજળપાણીના હાથમાં = નસીબને અધીન.
અંજલિ ૧. [સં. અંજલિ] છી. કુપ્ત; એક ભાતનું વજન.
૨. છી. ખોળામાં બેસી ચીજ.
૩. છી. ખોળે; ખેડ.
અંજલિ આવવી = મદદ કરાવવું; હથેળી બરી પાણી આવવું કે પીવું.
૪. છી. નમસ્કાર કરવા માટે હાથ ભેડવા તે.
૫. છી. (લાઠીવિદ) માન.
અંજળી [સં. અંજલિ] છી. ખોળે. લુપ્તો અંજલિ.
અંજળવું [સં. અંજ (નહિ) + વંજ (અણવું)] વિ. અંગપાણ વગરનું; અપરિમિત; અનવરત.
અંજળવ્યાંક ૧. પુ. અગત્ય એટલે નહિ આવેલો સહિ.
૨. પુ. અગત્ય સંખ્યા.
અંજળમ ૧. [સં.] પુ. ઉપદ; આખર; અંત; છેલ્લે; સમાપ્તિ.
અંજળમ કરવો = પૂરી કરવું; સમાપ્ત કરવું.
૨. પુ. પરિણામ; ફળ; નિર્ણય; નતીત્વ.
૧. અંજળમ કરવો = અંત આવવો; મરણ થવું.
૨. અંજળમ લેવું = રજક જાળવવી.
૩. અંજળમ લેવું = અંત આવવો; મૃત્યુ પાડવું.
૪. અંજળમકર = અંજળરે; છેલ્લે.
૫. પુ. સંતાપ કુપ્ત.
અંજળમણ [અંજ (અંજલ) + અંજમણ (અમ જાતના પ્રત્યક્ષ)] છી. જુઓ; મોહની.
અંજળમણી [અંજ (અંજલ) + અંજમણ (અમ જાતના પ્રત્યક્ષ) + ઈ (નસીબવિશે પ્રત્યક્ષ)] છી. અંજલિ જવાપડું; મોહિત થવું તે.
અંજળમ [સં.] વિ. છી. વાંઝણી; જેમાં કંઈ હોય નહિ તેવી.
અંજળમી [અંજળ (અંજ) + ઈ (વાંઝ)] વિ. અંજળનું; અંતિમ; છેલ્લું.

અંજલ ૨. જ. કમળના અંજાત પર આવેલું એ નામનું મંદર.
અંજલિયા ૧. જ. નામની એ નામની અટકનું માણસ.
૨. વિ. નામની એ નામની અટકવાળું.
અંજલવળું ૧. [સં. અંજ (આવડું)] સ. કિ. આંખમાં લગાડાવું; ખીલની પાસે અંજળ કરાવવું.
૨. સ. કિ. કોઈની મારફત મોહિત કરાવવું; જુરફી નખાવવાવી.
૩. સ. કિ. અંખું પાડવું; અંજા નાખવું; રીંક પાડવી.
અંજળું ૧. [સં. અંજ (આવડું)] જ. કિ. આંજે એમ થવું; આંખમાં અંજળુ અંજાવવું.
૨. જ. કિ. કમળું; હેતરાવું.
૩. જ. કિ. તેજને લીધે આંખનું મિથાઈ જવું; ખટ્ટુ પ્રગટને લીધે અંજા વળવા.
૪. જ. કિ. અપામમાં અંજાઈ જવું; રીંકમાં તણવું.
૫. જ. કિ. મુક્તજલામાં અંજા પડી જવું.
૬. જ. કિ. રૂપકામાં અંજા ઊતરવાથી સરમિદા થવું.
૭. જ. કિ. હેરાત પામવું; ડક થવું.
અંજિત ૧. [સં. અંજ (આવડું) + ઇત (વચેત્વ)] વિ. અંજલુ આવેલું હોય એવું; અંજેલું.
અંજન અંજિત આંજે અણીઆળે,
લેણી હાથી તે લાખુ મળી. ઉદયસન
૨. [સં. અંજિત (પણેલું)] વિ. જેની પૂજા કરવામાં આવેલી હોય એવું; પૂજેલું; આરાધિત.
અંજિષ્ઠ ૧. પુ. આઠાનો હોમ.
૨. [સં. અંજ (પ્રાવડું)] પુ. સર્વ.
અંજિષ્ઠ પુ. આઠાનો હોમ. લુપ્તો અંજિષ્ઠ.
અંજી છી. ધંડી; ફળવાળું વન.
અંજી ૧. [સં.] જ. એ નામનું જાડ. એનું મૂળ સ્થાન અરબસ્તાન છે. અંજાનિસ્તાન, અંજુનિસ્તાન અને અરબીમાં જુનાના બેળવાળી માટીમાં થતું પ્રમાણમાં તે જાણ છે. તેની કવચ ફાળુ માસમાં કાપીને ફર ફર થાવી ક્વાસ પાણીથી ખૂબ તર કરવા ભેંજીએ. વાળા પછી એ જલુ વર્ષે તે ફળવા લાગી ૧૪ કે ૧૫ વર્ષ સુધી અણક અને ફાળુ માસમાં ફળ આવે છે. ઉગરાની જાતનાં અને ફલ વિનાનાં આ જાડની લીંચાઈ દસ હાથ કરતાં વધારે હોતી નથી.
૨. જ. સુખે અને લીંચો એક જાતનો મેવો. તે અંજનના જાડ ઉપર જાય છે. સુખ ફળ

હારામાં વ્યવસ્થાનિસ્તાન વગેરે દેશમાંથી કિન્દુ-
સ્તાન આવે છે. સુપ્રતી વખતે રૂંધ માવવા
કે હાલને નરમ કરવા એને ગંધાળી પૂરી
આપવામાં આવ્યા મીઠું અને દુરોચારનું નરમ
પાણીમાં બોળવામાં આવે છે. તે હીલમ,
સ્વાદિષ્ટ, પૌષ્ટિક અને ભારે હોય છે. અને
લોહીવિહાર, ઇશ, વાયુ અને પિત્તનો નાશ
કરનાર મનાય છે.

અંતરિક્ષુ વિ. અંતરિક્ષ એવા રંગનું; ધેરા લાલ
રંગવાળું; અંતરિક્ષ એવું.

અંતરિક્ષી ૧. સ્ત્રી. અંતરિક્ષી સ્ત્રી.

૨. વિ. કેળાંની એક ભાતનું.

અંતરિક્ષીઆં ૧. વિ. કેળાંની એક ભાતનું.

૨. વિ. ધેરા લાલ રંગનું; અંતરિક્ષી રંગનું.

અંતરિક્ષ ૧. સ્ત્રી. અંતરિક્ષીનો પદ્મપુસ્પતિ;
આપનાય.

૨. સ્ત્રી. નવું કાસનાયું; 'નૂ રેરમેન્ડ'.

૩. સ્ત્રી. સુવાતી; ઇસુખિસ્તનું વર્ણન; 'મોરખ'.

અંતરિક્ષી [સ.] પુ. એ નામનો હોય. હસી
તથા લોહીની ઉત્પત્તિ નંધ કરવા માટે તેનો
રસ આપવામાં આવે છે.

અંતરિક્ષ ૧. [અ.] પુ. (અંતરિક્ષ) સ્ત્રી.

૨. પુ. તારા.

અંતરિક્ષમન [સ.] વ. મન; લોહીની સભા;
સામન; ભાગ; મિત્રવસ; સમુદાય.

અંતરિક્ષમને કસાય = મુસલમાનોની મંડળ.
અંતરિક્ષમન-કસાય-કસાયે સ્ત્રી. (પારસી) કસ-
મને એકું થયેલું મંડળ.

અંતરિક્ષમનરજિરેદ્દાર [અંતરિક્ષમન (વંચાવ) +
રજિરેદ્દાર (એ અધિકારી)] પુ. સહકારી
અધિકારી; સહકારી મંડળોનો મહામાન.

અંતરિક્ષમનેમકામી [સ. અંતરિક્ષમન (વંચાવ) +
મ (વં) + મુકામી (સ્થાનિક)] વ. સ્થાનિક
વંચાવ; 'લોકલ મોડ'.

અંતરિક્ષી સ્ત્રી. (વૈદક) અંતરિક્ષી; અંતરિક્ષી ૭૮
રોગ મહિનો એક તે મહાવ્યા હાથ ઉપર
આંગળી ધરી તેનાથી રોકું અને અંગે મૂકો
જહલનું લોહી કાઢવું. કાળી સાલી એપાવાથી
તે મટે એમ જુ મનાય છે.

અંતરિક્ષી સ્ત્રી. અંતરિક્ષી. લુપ્તો અંતરિક્ષી.

અંતરિક્ષી [સ. અંતરિક્ષી] પુ. દરિ; કમ ન
કરવાનો દિવસ; અશુભ; પાખી.

અંતરિક્ષ વ. કોઈ માન્ય કે કમ.

અંતરિક્ષ રાંધ કરવું = કાંઈ કાંઈ કરી નાખવું;
સમગ્ર વખતનું કમ કરવું.

અંતરિક્ષી ૧. સ્ત્રી. દોરીમાં પગ બરાઈ જવાથી
મળી પડવાથી; હાથ; બાંટી.

૨. સ્ત્રી. વગમાં અપમાન કરતી વસ્તુ.

અંતરિક્ષી ૧. વ. કિ. મહારાજ; મંડાવું.

૨. વ. કિ. મુશ્કાવું.

૩. વ. કિ. દોરીમાં પગ બરાઈ જવાથી પડી
જવું; અંતરિક્ષી આવવું.

૪. વ. કિ. વગમાં અપમાન કરવું; ટેસે અપમાન
કરવું.

અંતરિક્ષ ૧. પુ. વેર બેવાની વૃત્તિ.

૨. પુ. વેરની લાંબી લાગણી; ઠિબો; દુશ્મનપણું;
પાપખાર.

અંતરિક્ષી [અંતરિક્ષ (વેર લેવાની વૃત્તિ)]
વિ. અલ્પવૃત્તિ; ખારીણ; વેર રાખનાર.

અંતરિક્ષ ૧. [સ. અંતરિક્ષ (વેર)] પુ. અંતરિક્ષ કે
ભાંગી મોટી એળ.

૨. પુ. હો; લખોટો.

૩. પુ. નિલિપ્ત નામની રમત. આ અંતરિક્ષની
રમત હાથીદાંતની દીથી મેળ પર રમાય છે.

૪. પુ. નિલિપ્ત નામની રમતમાં વપરાતો હો.
૫. પુ. મોટી હોડી; એળ; સંખ.

૬. પુ. સ્ત્રી કે રેશમની બાંટી.

અંતરિક્ષી સ્ત્રી. દોરને જવાથી પગ સુધી
જાંઘવામાં આવતું દોરું.

અંતરિક્ષી [અંતરિક્ષ (નિલિપ્તની રમત) + પર
(ઓરો)] વ. નિલિપ્તની રમત રમકનો
ઓરો.

અંતરિક્ષી ૧. વિ. કમનસીમ.

૨. વિ. મન; પીઠ જમીન પર હોય એવું;
વાંસાભેર.

અંતરિક્ષી વર્ષ જવું = (૧) નિશામાં આશુર
વર્ષ જવું. (૨) પડી જવું. (૩) નરખાક જવું;
કોઈ કામનું ન રહેવું. (૪) નેશન વર્ષ જવું.

અંતરિક્ષી [અંતરિક્ષ (એડી એક) + અંધક
(સત્ત)] પુ. લુપ્ત રમવામાં અંતરિક્ષી હોડી;
હાલિમો. લુપ્તારી પોતાનો જાવો રૈસો હારે
હારે પોતાની અંતરિક્ષી હોડી એટલે હાલિમો
લોકમાં મૂકીને રમે છે.

અંતરિક્ષી વ. કિ. આટે એમ કરવું.

અંતરિક્ષી વ. કિ. નિશામાં અમાઈ જવું.

અંતરિક્ષી ૧. વ. લેડિંગ કાળીની એ નામની
જાડનું માલસ.

૨. વિ. લેડિંગ કાળીની એ નામની જાડનું.

અંતરિક્ષી ૧. સ્ત્રી. અંતરિક્ષીને વગેરે ખાલી
જગ્યા.

૨. સ્ત્રી. અંતરિક્ષી; સ્ત્રી કે રેશમની લખી.

૩. સ્ત્રી. એક હાથની એળીના પર મોટી
જે બાંજળી.

૪. સ્ત્રી. દેશ પર વાળવામાં આવતી ધોતિમાંની
ચાંદ.

૫. સ્ત્રી. તળેની એટલે અંગૂઠા પાસેની આંગળી
ઉપર અપમાન એટલે વગેરે આંગળી માવવાથી
જતી મુદ.

૬. સ્ત્રી. દોરો વીંટવાની રીત; કાળાં.

૭. સ્ત્રી. પગની પાડવું તે.

૧. અંતરિક્ષી સ્ત્રી = (૧) કપડાંથી કોઈની
ચીજ લઈ લેવી. (૨) હાથ ઉપર દોરો
વીંટવો; કાળાં ઉપર દોરો વીંટાળવો.

૨. અંતરિક્ષી સ્ત્રી = (૧) લુપ્તારમાં જે
આંગળીઓ વગેરે હોડી લેવાથી. (૨)
લોકમાં જોઈ જાય તેમ જાળવું જાવું.
(૩) બીજની વસ્તુ તે ન જેને તેમ લઈ
લેવી.

૮. સ્ત્રી. મુરઠી; કાનની છુટીમાં પહેવાયું એક
ધરણું; જુદું.

૯. સ્ત્રી. લાઈ; વિરોધ.

અંતરિક્ષીવળવું વ. કિ. હાથે આવવું; બટવાવું;
બાંટી મારી મૂકવું.

અંતરિક્ષી ૧. વ. કિ. મુશ્કાવું; મહારાજ.

૨. વ. કિ. ટેસે આવું; હાથે આવવું; બાંટી
અલ્પવૃત્તિ અને અપમાન.

૩. વ. કિ. દોરીમાં પગ બરાઈ જવાથી પાડવું.
૪. વ. કિ. વગમાં અપમાન કરવું; બાંટી
આવવું.

અંતરિક્ષી ૧. સ્ત્રી. બાંટી; હાથ; નકલ
અપમાન.

અંતરિક્ષી આવવું = (૧) આટે આવવું; ટેસે
આવું. (૨) નામનું વગમાં અપમાન.

૨. સ્ત્રી. મન બેસ હોડાઈ લાત મારે નહિ
માટે તેમના પાછલા પગે નોકળાની મારવામાં
આવતી બાંટી.

૩. સ્ત્રી. નોકળું.

૪. વિ. આટે આવવું; વગમાં અપમાન કરે
એવું; વગેરે પડેલું.

અંતરિક્ષી સ્ત્રી. અંતરિક્ષી; નકલ. લુપ્તો અંતરિક્ષી.
અંતરિક્ષી પુ. લખોટો.

અંતરિક્ષી ૧. [સ. અંતરિક્ષ (નહિ) + લોક
(વગ)] વિ. અમાઈને લોકવાન્ય કમમાંથી
નીકળી મળેલું; નકામું; સહ થયેલું; નરખાક.

૨. વિ. બાંજળી વગરનું.

૩. વિ. મૂર્ખ; અજાણ.

૪. [સ. અંતરિક્ષ (અપમાન)] વિ. રખાવું;
રખાવું બેસાર; અંતરિક્ષી આવવું.

અંતરિક્ષી ૧. [અંતરિક્ષ (અપમાન) + કાંઈ
(લોક)] વ. બોટો લોક; વિશ્વસ ન રખાવ
એવું વગ.

૨. જ. નકમું રખડું માણસ; કાચિ જેનો સમાસ ન થતો હોય એવું મનુષ્ય; એકર માણસ.
૩. જ. બરોડો રાખી ન સમાય તેવું માણસ.
૪. જિ. જાળો એટલે ધારદુર વિદ્યુત કાટક.
૫. જિ. મનમાનતું એટલે સંતોષકારક કામ ન કરી સંતોષ; નકામું; માલ વચરતું.
અંકોળો પુ. વટોળિયો.
અંકિ ૧. [કિ.] જી. માંચ.
૨. જી. નમા.
અંક ૧. [સં. અમ્ (સંયોગ) + ડી (બંધ)] પુ. કામદેવ. તે નામક અને નામિતનો સંયોગ કરાવે છે.
૩. પુ. દિવેલો; એરો; એરડાનું કા.
૪. પુ. મનના સિખર ઉપર સોજા પાંદે આવાતો મોજ કાજ.
૫. પુ. સિવ.
૬. જ. ડુંકું; બેડું.
૭. જ. પાંચ આવરણ; આપાના પાંચ કોણ.
૮. જ. પૂલનું મર્જાણ.
પોલનો બાજો બિલે પાંચ સીસામાં પાંચ પાંચ તેના નીચલા અડધાં બિલે અંકનું ફેરાર થાય છે. અસપતિ ડાબામ
૯. જ. ઘડાંક; વિષ; લોખંડ.
૧૦. જ. મનનાં કસ્ટુરી ફૂટી. તેમાં કસ્ટુરી હોય છે.
૧૦. જ. રજ; 'ઓવર'.
૧૧. જ. લંબગોળ આકૃતિ.
૧૨. જ. વીર; શુક.
૧૩. જ. વજણ; પેળ; મુલાંજડી મોળી.
અંક ૧. [સં. અંક (વિષ) + ક (સ્વાર્થવાચક પ્રત્યય)] પુ. ઘડાંક; વિષ.
૨. [સં. અંક (વજણ) + ક (સ્વાર્થવાચક પ્રત્યય)] પુ. વજણ; પેળ.
૩. [સં. અંક (ઉંડ) + ક (વજણવાચક પ્રત્યય)] જ. નાનું ઉંડું.
અંકકાલ ૧. [સં. અંક (ઉંડ) + કાલ (કોટક)] પુ. ઉંડાનું કોટક.
૨. પુ. તાળનું.
૩. [સં. અંક (ઉંડ) + કાલ (જેલું)] પુ. જેલું; કાલ; નાનો લખાવો.
૪. પુ. ઘડાંક; વિષ; લોખંડ.
૫. [સં. અંક (વિષ) + કાલ (કોટક)] પુ. ઘડાંકનું કોટક.
કોટક મુર તેનીય છે તે અજ રખડે.
■ જે પ્રીટી કાચ અંકકાલ ન ફેરે
અંકોવજ [સં. અંક (ઉંડ) + વજ (વજણ)] જ. ઉંડા ઉપરનું કાંચ.
અંકોલ ૧. [કિ.] પુ. ઉંડું.
૨. જી. ચાર બવનો તોલ.
અંકોલ ૧. [સં. અંક (ઉંડ) + કોલ (ખલ્લો)] પુ. અંકલય; રોનું રજ જેમાં પેલ અથ તે પિંડ; સોજા; 'ઓવરી'.
૨. [સં. અંક (વજણ) + કોલ (કાંચ)] પુ. પેળની કોથળા; વજણકોથ; વજણી કોથળા; સિમ નીચેના વીરવાલિની નસો અને બે ગોલીવાળા અવવની કોથળા. દુધ પીને બિરનાર દરેક છવમાં આ ચામડાની ચેટી હોય છે. તે બંને વજણો તથા તેમની બે વજણખંધનીઓને આધાર આપે છે. તેનાં બે પા છે. બહારનું પા અથવા અર્ધોપ પાતળું, દીકું અને કસ્ટીઓવાળી, કાચા પાતળી ચામડીનું બનેલું છે. મુલાવરણમાં આ પા ઉપર વાજ બેઠે છે. અંદરનું પા બીડી કાનું બનેલું હોઈ પ્રાવરણ કોથ તરીકે જોળાયેલ છે. તેની અંદર સ્થિતિસ્થપક મુલાવાળાં સ્નાયુસમૂહ, સ્વર્ણ પેલીઓનાં કોષ તંતુઓ તથા રૂપિર-વાલિનીઓની એટલે સિરામનીઓની સદમ સાચાઓ રહેલી છે. આ પ્રાવરણ કોથની એક કાચામ સાચા, કોથળીના અંચ બામમાં કાચા અર્ધ તેના બે વિભાગ કરે છે. ચેલીના બે દરેક વિભાગની અંદર ફેરના મરવા એવો એક એક વજણ રહેલો છે. દરેક વજણ પાંચે વળી એક બીજી ચેલી વડે દબાયેલો છે. આ પાતળી કાચાની બનેલી ચેલીનું નામ અંકપરપુટ છે. તેનું નંધારણ તથા રચના દુરુસપરા કાને મળતાં આવે છે. તેનું એક પા વજણમથિને દીકું છે. અંધારે બીજું વજણકોથની અંદરની દિવાલને ચોરસ છે. અંધારે આ બંને પાંચની વચ્ચે પાતળી બરામ છે તારે મુલાદિ નામે રોગ થાય છે. અરી રીતે તો આ ઉદ્ભવિ છે. સદમદરિએ બેતાં આ કાંચનું બનેલું અંકપરપુટ ઉત્તમકામની ઉત્તમાં કાચાનો એક કાચ છે, જે અર્ધાવજામાં ઉત્તમકામાં ઉત્તમ થઈને નીચે છે તે કાચની બહાર આવતા વજણની આસપાસ ધોવાઈને, તેની સાથે વજણકોથની અંદર બિતરી જાયું છે. આ અંકપરપુટના બહારના પાને કાચેલા તેમ જ તેની સાથે કાલ રીતે મળી મળેલા કેટલાક માંસતંતુઓ નજરે પડે છે. અર્ધની વડે અજુબારા વિદ્યાનેની આ-જામ પ્રમાણે આ માંસતંતુઓ અંધારા ઉત્તમકા પેલીના છે અને તેઓ વજણોની સાથે જ ઉત્તમકામાંથી નીચે બિતરી જાય છે.
૩. પુ. રજ ઉપરની અવ.
૪. [સં. અંક (ઉંડ) + કોલ (મુલાદિ એક)

અર્ધ બિલવેલું કાચ)] પુ. ઘડાંક; લોખંડ; વિષ.
૫. પુ. વધરાવળ; અંતરજન; વજણનો એક રોગ.
૬. પુ. વિભાગ પામીને રજ બનતો પિંડ; અર્ધપિંડ; 'એમ સેલ'. તે અર્ધનું આરંભક બિંદુ છે. શુક્રકોષ તેને અર્ધ મળે કે તત્કાલ તેનો વિભાગ થઈ જાય છે.
૭. પુ. સીમા; દંડ.
અંકોવ [સં. અંક (ઉંડ) + કોવ (ખલ્લો)] પુ. અંકલય. જુઓ અંકોલ.
અંકોવ એટલે ઉંડાને ખલ્લો, અર્ધાં અંક-કોવર્ધ જ વીરવાલે પેલા થાય છે.
અ. બ. સાચ
અંકોવક પુ. પેળની કોથળા. જુઓ અંકોલ ૨.
અંકોવવાલિની [સં. અંક (ઉંડ) + કોવ (ખલ્લો) + વાલિની (લઈ બનારી)] જી. સોજામાંથી મર્જાણમાં રજ લઈ બનાર નળી; મર્જાણની દરેક બાજુ પર રહેલી બને તેમાં સોજીજ લઈ બનારી ચાર ઇંચ લાંબી નલિયા; 'ફેલોપિયન ટ્યૂબ'. બાંધી બે નળી છે. તે મર્જાણના બાજુના ખૂણાઓ પરથી ઉત્પન્ન થઈ કાચની માદક તેની બાજુમાં રહેલા બીજાઓ તરફ જાય છે. તેનો અંદરનો સાંકો છેલ્લો મર્જાણમાં બેઠે છે, અને બહારનો પહોળો છેલ્લો મુખિપ્રાંત એટલે સ્તનકામીનાં પૂલ એવો પાંખડીકાર હોઈ ઉત્તમાંકામાં બેઠે છે. આ ઉત્તમાં એક લાંબી કોથળા પાંખડી, બીજાકોથના બહારના છેલ્લા સાથે બેઠાય છે. દર માટે બીજાકોથની અંદર પરિપાવ થઈને ફૂટતા બીજાકોથોમાંનાં સોજીને આ બીજા-વાલિનીઓ દ્વારા મર્જાણ તરફ આવે છે.
અંકોસ્તુલ જ. ખરાલ મુનિએ રચેલું એ નામનું રાજ. તેમાં ઘડાંક, ઘડાંકને વોચ અંધમાં રાખનાર વાલાવરણમય આવરણ, મહા, વિસ્તાર, સ્વાપ, માપ તથા વેગ તેમ જ વિષની અંદર આવળ પાતળી વસ્તુનું વર્ણન અંધાવામાં આવેલું છે.
અંકપરપુટ [કિ.] જ. પોરેલું.
અંકમુલ [સં. અંક (વેગ) + કમ (માં)] જ. વજણની માં.
અંકોલ ૧. [સં. અંક (ઉંડ) + કોલ (વેગ અંધાવ)] પુ. ઉંડાના અંધારનો ધન પદાર્થ.
૨. પુ. (અલિપ્ત) એકાક્ય એટલે સમગ્ર એકાકર અકૃતિ; લંબગોળ આકૃતિ; 'સિરોમક'.

અંકોલ ૧. [કિ.] પુ. ઉંડું.
૨. જી. ચાર બવનો તોલ.
અંકોલ ૧. [સં. અંક (ઉંડ) + કોલ (ખલ્લો)] પુ. અંકલય; રોનું રજ જેમાં પેલ અથ તે પિંડ; સોજા; 'ઓવરી'.
૨. [સં. અંક (વજણ) + કોલ (કાંચ)] પુ. પેળની કોથળા; વજણકોથ; વજણી કોથળા; સિમ નીચેના વીરવાલિની નસો અને બે ગોલીવાળા અવવની કોથળા. દુધ પીને બિરનાર દરેક છવમાં આ ચામડાની ચેટી હોય છે. તે બંને વજણો તથા તેમની બે વજણખંધનીઓને આધાર આપે છે. તેનાં બે પા છે. બહારનું પા અથવા અર્ધોપ પાતળું, દીકું અને કસ્ટીઓવાળી, કાચા પાતળી ચામડીનું બનેલું છે. મુલાવરણમાં આ પા ઉપર વાજ બેઠે છે. અંદરનું પા બીડી કાનું બનેલું હોઈ પ્રાવરણ કોથ તરીકે જોળાયેલ છે. તેની અંદર સ્થિતિસ્થપક મુલાવાળાં સ્નાયુસમૂહ, સ્વર્ણ પેલીઓનાં કોષ તંતુઓ તથા રૂપિર-વાલિનીઓની એટલે સિરામનીઓની સદમ સાચાઓ રહેલી છે. આ પ્રાવરણ કોથની એક કાચામ સાચા, કોથળીના અંચ બામમાં કાચા અર્ધ તેના બે વિભાગ કરે છે. ચેલીના બે દરેક વિભાગની અંદર ફેરના મરવા એવો એક એક વજણ રહેલો છે. દરેક વજણ પાંચે વળી એક બીજી ચેલી વડે દબાયેલો છે. આ પાતળી કાચાની બનેલી ચેલીનું નામ અંકપરપુટ છે. તેનું નંધારણ તથા રચના દુરુસપરા કાને મળતાં આવે છે. તેનું એક પા વજણમથિને દીકું છે. અંધારે બીજું વજણકોથની અંદરની દિવાલને ચોરસ છે. અંધારે આ બંને પાંચની વચ્ચે પાતળી બરામ છે તારે મુલાદિ નામે રોગ થાય છે. અરી રીતે તો આ ઉદ્ભવિ છે. સદમદરિએ બેતાં આ કાંચનું બનેલું અંકપરપુટ ઉત્તમકામની ઉત્તમાં કાચાનો એક કાચ છે, જે અર્ધાવજામાં ઉત્તમકામાં ઉત્તમ થઈને નીચે છે તે કાચની બહાર આવતા વજણની આસપાસ ધોવાઈને, તેની સાથે વજણકોથની અંદર બિતરી જાયું છે. આ અંકપરપુટના બહારના પાને કાચેલા તેમ જ તેની સાથે કાલ રીતે મળી મળેલા કેટલાક માંસતંતુઓ નજરે પડે છે. અર્ધની વડે અજુબારા વિદ્યાનેની આ-જામ પ્રમાણે આ માંસતંતુઓ અંધારા ઉત્તમકા પેલીના છે અને તેઓ વજણોની સાથે જ ઉત્તમકામાંથી નીચે બિતરી જાય છે.
૩. પુ. રજ ઉપરની અવ.
૪. [સં. અંક (ઉંડ) + કોલ (મુલાદિ એક

અંકશીલોપ [સં. અંક (રજ્જુ) + શી (શીલ) + શીલ (શી)] પુ. રજ્જુમાંથી શીલારો એ નામનો શીલો 'રજ્જુશીલોપ' અથવા અથવા શીલો એ પાતળી રજ્જુસરખા કાપડું બનેલું છે, અને તેની રંગના પાન જેવી પાતળી રજ્જુસરખા રાખાઓ રજ્જુની ઓગાંતી અંકર પેસીને તેને ભુલું ભુલું રજ્જુનાર ખાખમાં વહેંચી નાખે છે.

અંકર ૧. [સં. અંક (ઉંડું) + અ (અન્નવાર)] પુ. ઘાટોવાં અન્નકોષરૂપ ઉંડામાંથી ઉત્પન્ન થયેલ ઘાટ.
૨. જ. ઉંડામાંથી ઉત્પન્ન થતો ઇવ્વ જેમકે, પટ્ટી, માછડું, સાપ, મરોળી.
૩. [સં. અંક (હલનુદી દ્વી) + અ (અન્નકોષ)] જ. હલનુદી.
૪. વિ. ઉંડાં મૂકે એવું.
૫. વિ. ઉંડામાંથી ઉત્પન્ન થતું; ઉંડામાંથી અન્નરૂપ.

અંકરમાહી [સં. અંક (ઉંડું) + અ (અન્નકોષ) + માહિ (પાંચાર)] વિ. ઉંડામાંથી ઉત્પન્ન થયેલ માહીને પાંચાર.

અંકરનક [સં. અંક (ઉંડું) + અન્ન (અન્નકોષ)] વિ. ઉંડાં પેલા અન્નરૂપ ઉંડાં પાંચાર.

અંકર ૧. [સં. અંક (હલનુદી દ્વી) + અ (અન્નકોષ)] જી. હલનુદી. હલનુદી દ્વી-માંથી નીકળતી હોઈને તેને અંકર કહે છે.
૨. [સં. અંક (ઉંડું) + અ (અન્નકોષ)] વિ. જી. ઉંડામાંથી અન્નકોષ. જેમકે મરોળી, માછલી, સાપ, પંખડી.

અંકરનક [સં. અંક (ઉંડું) + અન્ન (અન્નકોષ)] જ. ઉંડામાંથી ઉત્પન્ન થતો ઇવ્વ ભુલો અંકર.

અંકરસ ૧. પુ. અમરસ; નેપાથપાપડું.
૨. પુ. અમ; ખીક.
૩. [સં. અંક (પેન) + અસ (અમ)] પુ. રજ્જુમાં રોમ થવાથી થતું કુંપ.
૪. પુ. હારીરના અન્નરૂપ દીવા જેવું થવાપડું; અન્નરૂપ.

અંકર ૧. [સં. અંક (અન્નકોષ) + અ (અન્નકોષ)] પુ. વિવ. તે અંકરથી અન્નકોષને ધારણ કરનાર અન્નકોષ છે.
૨. [સં. અંક (રજ્જુ) + અ (અન્નકોષ)] વિ. રજ્જુ ધારણ કરનાર.

અંકરપુટક [સં. અંક (રજ્જુ) + અ (અન્નકોષ) + પુટક (અન્નકોષ)] પુ. રજ્જુને ઘાંતારી પાતળી કાપડી બનેલી

થેલી; 'રજ્જુના રેખાકોષરૂપ'. તેનું એક પા રજ્જુમાંથી લેવાય છે, અથવા બીજું રજ્જુમાંથી અંકરની રીતરીતને ઓરડું છે.

અંકરસિકા [સં. અંક (રજ્જુ) + અન્નિકા (અન્ન)] જી. ઉત્પન્ન ૧૫૦થી ૨૦૦મ્મ અન્ન જેવી ખારીક આસરે ૨૦ થી ૩૦ સુધીની અન્નકોષરૂપ રજ્જુની નળી; 'સંમિતિરૂપ રજ્જુનુલ'. અન્નિકા અન્નકોષ ૮૪૦ નળીના અંકરોના બનેલા હોય છે. તેનાં મૂળમાંના છેદા એકબીજા સાથે મળી બર્ષ તેની આસરે ૨૦થી ૩૦ નળી બને છે.

અંકરની [સં. અંક (રજ્જુ) + અન્નિકા (અન્ન)] જી. રજ્જુની નળી. ભુલો અન્ન-નિકા.

અંકરપિત્ત [સં. અંક (ઉંડું) + પીત (પીત)] જ. ઉંડાની અંકરનો પાતો અન્ન; અન્નિકા ઉંડાની પીતી રજ્જુ; પીતના ઉંડામાં પોતા પાતળી પિત્તરૂપ પીતો, ઓગાંતર પાતળો પિત્ત.

અંકરપિત્તકોષ [સં. અંક (ઉંડું) + પિત્ત (પીત) + કોષ (અન્નકોષ)] પુ. અન્નિકાની કોષ; અંકરપિત્તક.

અંકરપિત્તનક [સં. અંક (ઉંડું) + પિત્ત (પીત) + અન્ન (અન્નકોષ)] વિ. ઉંડાં માટેનો પીતો પાતળો અન્નકોષ.

અંકરપિત્તપુટ [સં. અંક (ઉંડું) + પિત્ત (પીત) + પુટ (અન્નકોષ)] પુ. અન્નિકાની કોષ.

અંકરપુટ [સં. અંક (ઉંડું) + પુટ (અન્નકોષ)] પુ. ઉંડાનું એવું.

અંકરપુટ [સં. અંક (ઉંડું) + પ્રપ્ત (અન્નકોષ)] વિ. ઉંડાં અન્નકોષ; ઉંડાં અન્નકોષ હોય એવું.

અંકરપ્રસવ [સં. અંક (ઉંડું) + પ્રસવ (અન્નકોષ)] પુ. ઉંડું મૂકતી કિયા.

અંકરપ્રસુ [સં. અંક (ઉંડું) + પ્રસુ (અન્નકોષ)] વિ. જી. ઉંડાં મૂકતી.

અંકરપ્રસુ [સં. અંક (ઉંડું) + પ્રસુ (અન્નકોષ) + અન્ન (અન્નકોષ)] જ. ઉંડામાંથી અન્નકોષ નીકળવાની કિયા જેમ આ રીતે તેમાં રજ્જુ આવે છે, તેમ ઉંડું રજ્જુ રહે છે, તેથી અન્ન કિયાને અંકરપ્રસવ કિયા નામ આપવામાં આવ્યું છે.

અંકરપ્રસ ૧. જી. અન્ન; અન્નકોષ અન્ન.
૨. જી. અન્ન; અન્નકોષ અન્નકોષ.
૩. વિ. અન્ન; અન્નકોષ અન્નકોષ; અન્નકોષ.

૪. વિ. અન્ન; અન્નકોષ; અન્નકોષ.
અંકરપ્રસ [સં. અંક (ઉંડું) + અન્ન (અન્નકોષ)] જ. અન્નકોષ. તે ઉંડામાંથી નીકળે છે. ભુલો અંકર.

અંકરપ્રસ ૧. અન્નકોષ અન્નકોષ અન્નકોષ અન્નકોષ, અન્નકોષ અંકરપ્રસ વેદાન્તકુ અન્નકોષ. પિત્તકોષકોષ

અંકરપ્રસિક [સં. અંક (ઉંડું) + અન્ન (અન્નકોષ) + ક (અન્નકોષ)] વિ. ઉંડામાંથી થયેલું.

અંકરપ્રસિક ૧. [સં. અંક (ઉંડું) + અન્નિકા (અન્નકોષ)] જી. ઉંડાનું એવું.
૨. [સં. અંક (ઉંડું) + અન્નિકા (અન્નકોષ) + અન્નિકા (અન્નકોષ)] જી. ઉંડું રજ્જુની કિયા.

અંકરપ્રસિક [સં. અંક (ઉંડું) + અન્નિકા (અન્નકોષ)] જ. ઉંડું અન્નિકાનું અન્ન; 'અન્નિકા'.

અંકરપ્રસિક [સં. અંક (રજ્જુ) + અન્નિકા (અન્નકોષ)] પુ. અન્નિકાની રજ્જુ અન્નિકા પર રહેલી અને તેમાં અન્નિકા અન્નિકાની નળી; 'અન્નિકા'. ભુલો અંકરપ્રસિક.

અંકરપ્રસિક ૧. [સં. અંક (ઉંડું) + અન્નિકા (અન્નકોષ)] જી. ઉંડાં અન્નિકાની કિયા.

૨. [સં. અંક (અન્નકોષ અન્નિકા) + અન્નિકા (અન્નકોષ)] જી. અન્નકોષ અન્નિકાની અન્નિકા.

અંકરપ્રસ [સં. અંક (રજ્જુ) + પ્રસ (અન્નકોષ)] જ. રજ્જુનું એવું. પંડરથી અન્નકોષ વર્ષ સુધીમાં પ્રસવ વર્ષમાં આવે છે અને આ સમયે અંકરપ્રસમાં પ્રસવનું ઉત્પન્ન થવા માંડે છે.

અંકરપ્રસિક જી. (વેદ) અન્નિકાના વીર પ્રસવ માટેનો અન્ન; અન્નિકા અન્નિકાના અન્નિકા.

અંકરપ્રસિક (અંકરપ્રસિક) [અં.] જ. અન્નિકા પાતળી વર્ષમાં અન્નિકાને તે અન્નિકા અન્નિકાને અન્નિકા પ્રસવ અન્નિકા.

અંકરપ્રસિક [અં. અંકર (અન્નિકા) + અન્નિકા (અન્નકોષ)] વિ. અન્નિકાની નીકળ.

અંકરપ્રસિક [અં. અંકર (અન્નિકા) + અન્નિકા (અન્નકોષ)] જ. અન્નિકામાં અન્નિકા અન્નિકાની અન્નિકા હોય અન્નિકા અન્નિકાની પરીક્ષા પાસ ન કરેલી હોય એવો વિચાર ૩ વિચારિકી.

અંકરપ્રસિક [અં. અંકર (અન્નિકા) + અન્નિકા (અન્નકોષ)] પુ. અન્નિકા અન્નિકાને તે અન્નિકા અન્નિકા અન્નિકાની રજ્જુ.

અંકરપ્રસ ૧. [સં. અંક (ઉંડું) + પ્રસ (અન્નકોષ)] પુ. ઉંડાં માટેનો પ્રસ.

૨. [સં. અંક (રજા) + રસ (પ્રવાહી)]
કું. વીર્ય.

અંકસેકેટરી [અં.] કું. મંત્રીના હાથ નીચેનો
મંત્રી; સચારી સચિવ; સહાયક મંત્રી.

અંકસેકેટરી જી. એક જાતની કૂતરાની દોષી;
કૂતરી જાતિ.

અંકવર્ધન [સં. અંક (રજા) + વૃધ્ (વધતું)
+ અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જ. (વૈક)
વૃધ્ મોટા થઈ જવાનો રોગ; વધરાવવા;
વૃધ્નના વરમને લીધે કે તેની ક્રેશનમાં ખણી
જરાવાથી, આંતરકું કિતરાવાથી કે એઈ માંડ
થવાથી થતો રોગ. સરીરનો અમડો વાધુ કે
ખણી નીચેની તરફ આવીને અંકમેળમાં જઈ
તેને કુલાવે છે. આના વાતજા પિત્તજ વગેરે
દેહમાં થે એક મનાય છે.

અંકવર્ધન [સં. અંક (રજા) + વૃધ્ (વધતું)
+ અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જ. અંક-
મેલ મોટો થઈ જવાનો રોગ. લુખો અંકવર્ધન.

અંકવાઈ જી. સુજા થયેલ વૃધ્.

અંકવાહુ [સં. અંક (ઉકું) + વહુ (લઈ જઈ)]
જ. ઉકું સહિસલામતીથી લઈ જવા માટેનું
મજબૂત તંબિયાવનું વાળનું નાનું પાંખડું.

અંકવાહુક [સં. અંક (વીર્ય) + વહુ (લઈ
જઈ) + અક (અભાર)] જિ. વીર્ય લઈ
જનાર.

વાંચીયાખણાનું એક પ્રકાર કાચુ એ હોય છે કે
અંકવાહુક નવિજાઓમાં અંકરજા હાથ પર
સોળે આવવાથી માર્ગ નંબ થાય છે.

સમાજસ્વાસ્થ્ય

અંકવાહુકનલિકા [સં. અંક (વજ) +
વાહુક (લઈ જનાર) + નલિકા (નળ)]
જી. રજાવાહિની નળી; મર્જાશયની દરેક જાણ
પર રહેલી અને તેમાં કોષીજા લઈ જનારી
માર ઇંચ લાંબી નળી; કોની જનનેદિવનો
એક જામ. લુખો અંકમેળવાહિની. કોષીની
જનનેદિવન છે જામ છે: અંકમેળ, અંકવાહુક-
નલિકા, મર્જાશય, કોવા, જનનેદિવ, ઉપરજ.

અંકવાહિની [સં. અંક (વીર્ય) + વાહિન
(લઈ જનાર) + ઈ (નસીબાલિયો પ્રત્યય)]
જી. વીર્ય લઈ જનારી નળી.

અંકવિદ્યા [સં. અંક (ઉકું) + વિદ્યા]
જી. ઉકું સંબંધી વિદ્યા.

અંકવિદ્યાવન [સં. અંક (ઉકું) + વિદ્યા
(લઈ જનાર) + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)]
જ. ઉકુંમાંથી જન્મું નીકળતું વે: અંકવન.

અંકવૃત્તાલેખક [સં. અંક (ઉકું) + વૃત
(ચોળ) + અલેખક (ચીત્રકાર)] કું. ઉકું

એવો એકસે અંકમેળ આકાર દોરાનું સાધન
કે વન.

અંકવૃત્તીય [સં. અંક (ઉકું) + વૃત
(ચોળ) + ઈય (લગતું)] જિ. ઉકું
આકારનું; અંકમેળ; અંકમાર.

અંકવૃત્તીયતા [સં. અંક (ઉકું) + વૃત્તીય
(ચોળકાર) + તા (પદ)] જી. ઉકું
આકારનું હોવાપદ; અંકમેળ હોતું વે.

અંકવૃદ્ધિ [સં. અંક (વેળ) + વૃદ્ધિ
(વધતું) + તિ (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)]
જી. (વૈક) વૃધ્ વધવાનો રોગ; વધરાવવા;
અંકવર્ધન. સોળથી, ખણી જરાવાથી, માંડ
થવાથી, નસ કુલાવાથી, થણો દાર પીવાથી
વગેરે કારણે અંકવૃદ્ધિ થાય છે. વૃધ્નના
સોળને લીધે વધરાવવા થઈ હોય તો મોળામાં
તથા તેના થડમાં જે દોરી જેવી નાડીઓથી
ચોત્રી લટકેલી રહે છે તેમાં કુખાવો થાય છે,
ચોત્રી ઉપરનું પદ સુજા થઈ થઈ જાય છે,
અંકમેળને ઉપાડી સખનારી નાડીઓ દોરા
જેવી નાડી થાય છે, તાવ, ઉલટી, ઉખામે,
હાડાની કમજબત વગેરે ચિહ્ન જણાય છે.

વૃધ્નમાં ખણી જરાવ છે તે જાણકિ કહેવાય
છે. કોષીમાં ખણી જરાવ જારે એવાઈ જાણક
છે અને અંકમેળ નાલિયેર જેવાં કે તેથી
જલુ મોટો થાય છે. ખણીને જાણે અંકમેળમાં
લોહીનો જમાવ થાય છે તે રક્તજા વૃદ્ધિ
કહેવાય છે. તેમાં વળન હાથે છે અને
કુખાવો થાય છે. આ રોગ મટાડવા તથાકુજ

■ ■ ■ સિદ્ધાસ્થ લખાડી, જવા મરમ કરી
ખાંધુને ઉપર જરા મરમ ખણીની આડીનો
રોક કરવો. દરરોજ વીમાં તથા લીમજ ૨
નંચ ને રેવગુંદર જેજાનીવાર સેવાથી દૂધ
મુતમાં વધરાવવા માટે હોવાનું મનાય છે.

અંકવૃદ્ધિહર [સં. અંક (રજા) + વૃદ્ધિ
(વધતું) + હર (લઈ જનાર)] જ. (વૈક)
વધરાવવા મટાડનાર એક સ્ત્રાવ્ય.

અંકવૃદ્ધિહરસ [સં. અંક (રજા) + વૃદ્ધિ
(વધતું) + હર (દર જનાર) + સ (પદ
કે સિદ્ધાવાનું બીજા)] કું. વધરાવવા
તથા કારણમાંના કાર ઉપર ઉપચોમી મનાઈ
જે નામનું બીજા તેની આજ ૨ થી ૩
મોળી છે.

અંકવૃદ્ધિહરસ [સં. અંક (રજા) + વૃદ્ધિ
(વધતું) + હર (દર જનાર) + સ (પદ
કે સિદ્ધાવાનું બીજા)] કું. વધરાવવા
તથા કારણમાંના કાર ઉપર ઉપચોમી મનાઈ
જે નામનું બીજા તેની આજ ૨ થી ૩
મોળી છે.

અંકવૃદ્ધિહરસ [સં. અંક (રજા) + વૃદ્ધિ
(વધતું) + હર (દર જનાર) + સ (પદ
કે સિદ્ધાવાનું બીજા)] કું. વધરાવવા
તથા કારણમાંના કાર ઉપર ઉપચોમી મનાઈ
જે નામનું બીજા તેની આજ ૨ થી ૩
મોળી છે.

અંકવૃદ્ધિહરસ [સં. અંક (રજા) + વૃદ્ધિ
(વધતું) + હર (દર જનાર) + સ (પદ
કે સિદ્ધાવાનું બીજા)] કું. વધરાવવા
તથા કારણમાંના કાર ઉપર ઉપચોમી મનાઈ
જે નામનું બીજા તેની આજ ૨ થી ૩
મોળી છે.

અંકવૃદ્ધિહરસ [સં. અંક (રજા) + વૃદ્ધિ
(વધતું) + હર (દર જનાર) + સ (પદ
કે સિદ્ધાવાનું બીજા)] કું. વધરાવવા
તથા કારણમાંના કાર ઉપર ઉપચોમી મનાઈ
જે નામનું બીજા તેની આજ ૨ થી ૩
મોળી છે.

જાતની જાલ, સરખાની જાલ, રીંખણી, મરી,
ઉંચરાની જાલ અને વાજ સરખે જાને લઈ દોડ
તોલો જાણે વીમાં આવવો અને અંકમેળની
ખંડમાં ઉપાળી વૃધ્ન ઉપર તેનો રોક કરવો.
ઉપર જણાવેલો જાણે જલુ વીમાં ખરલ કરી
તે ઉપર થોડો મોળવો.

અંકસારિણી [સં. અંક (ઉકું) + સારિણી
(કામચોરી)] જી. કોટક એટલે કીડાન
વર્મનાં પ્રાણીમાં ઉકું મૂકવા માટેની ઉદિવ.

ઉકું મૂકવા માટે ખાસ લાંબી ઉદિવ હોય છે
તેને અંકસારિણી કહે છે. કીડાન

અંકસુ [સં. અંક (ઉકું) + સુ (જાળ
કરનારી)] જિ. જી. ઉકું આખનારી.

અંકજ ૧. જિ. વગર મહેનતનું.

૨. જિ. કરામનું.

અંકજમંડળ જિ. એકલેલ; ખાંખોડું; માંડુપેડું;
દેવધામ વિનાનું.

અંકજો કું. હલકો જાતનું એક થાસ.

અંક ૧. [સં. અંક] કું. ઉકું; મેડું; થાનેલા
વગરનાં પ્રાણીના મર્જાશયથી ઉપજ થયેલ
મોળ પિંડ તેમાંથી પાછળથી વે કવન જેનું
જન્મું જાળીને જાહર નીકળે છે.

૧. અંક લીલા હોવા = (૧) પાંચા હોતું.
(૨) દિવાનું કહતું. (૩) પાતળું થતું.

૨. અંક દેવા = ઉકું મૂકવા.

૩. અંક સેવા = (૧) ઉકું સેવા. (૨)
એકલેલ જવન માળનું.

૪. અંક જન્મ = નાનાં જોડાં.

૫. અંક કાઢવા = જિનજનુજાની લુવાન.

૨. [હિ.] કું. એ નામની જાતજાળ.

૩. કું. સરીઠ કેઠ; પિંડ.

અંકકાર ૧. [સં. અંક (ઉકું) + આકાર
(પદ)] કું. ઉકું જેવો આકાર; અંકમેળ
આકૃતિ; અંકમેળ આકાર.

૨. જિ. ઉકું જેવા આકારનું; અંકમેળ.

અંકકારી [સં. અંક (ઉકું) + આકાર (પદ)
+ કર (વાળું)] જિ. ઉકું જેવા આકારનું;
અંકમેળ.

અંકકૃતિ [સં. અંક (ઉકું) + આકૃતિ
(પદ)] જી. અંકમેળ આકાર. લુખો
અંકમાર.

અંકમેલ જ. જાડુંજાતનું; જાડુંપદ; ખાંખોડું.

અંકમાર [સં. અંક (ઉકું) + આકાર
(પદ)] જ. નાના જાંતુઓમાં ઉદરને કો
નળીના આકારનું જવવર; 'ઓવિપોઝિટર'.
જા જવવર વડે તેઓ ઉકું મૂકે છે. કંજ
મારકાં જવવરોમાં તેઓ ઉપચોમ કંજ
મારવામાં જલુ થાય છે.

અંકાદિ ૧. [સં. અંક (ઈકું) + આદિ (વાકું)] જ. માણસ.

૨. વિ. ઈંદ્રવાજી.

અંકાવસ્થા [સં. અંક (ઈકું) + અવસ્થા (નિયતિ)] છી. કિટલી એટલે કોમળ વર્વના પ્રાણીની તથા અવસ્થામાંની એક; ઈંદ્ર ૨૫ હોવાયું.

અંકાશય [સં. અંક (વાર) + આશય (ઠેકાણું)] જ. સોમંદ; માણનો પુનરુપાદા અવસર; વીરવંતુ રહી પરિપક્વ થાય તે સોના સરીરનો આમ તેની અંદર અંકોષ ઉત્પન્ન થાય છે.

અંકારમ [સં. અંક (ઈકું) + અરમ (પગર)] પું. કીચાં કીચાં રાજકુળોની આસ-પાસ લગભગ મોળાકારે બહુ રૂપમાં બંધાયેલો એક ભૂતનો ભૂતનો પગર; 'અંકારમ'. રમનામાં તે માણસાંનાં ઈંદ્રને મળતો છે. તે નરમ અને સુંદર રમને હોવાથી બંધલમમાં કીમતી મણક છે.

આપણા હિંદુસ્તાનમાં કમળા મુકામાં ૧૦૦૦ થાલ ભરે અંકારમ (અંકારમ) ભરતો આ મુકાનો વિશાળ ખાલ છે. બૃહત્સપ્તિય

અંકિની [સં.] છી. સોના મુલબાનનો એક રોમ; મોનિકંદ આ રોમમાં માંસ વધીને બરા મોનિ મહાર નીકળે છે.

અંકિયાવું સ. જિ. બગદને બહારી હાંસ મારે તેના વજન પછી કપાસરું.

અંકિયું જ. (મામ) પેાતિ આપવાની હોખંડની મોગ પડી પડો.

અંકી ૧. છી. ભંખી; ભણખી; કપર.

૨. છી. એરણું શાક.

૩. [સં. એંક] છી. એરડી; એરંડાનું બી.

૪. [હિ.] જ. એક ભાતું રસમ કપું. રહી રસમ અને જલ વગેરેમાંથી તે બને છે.

અંકીર પું. બળવાન પુરુષ.

અંકુસ ૧. [સં. અંક] પું. વજન; અંક; કોપ; પેગ.

૨. જ. સીતાકળ.

અંકુલ ૧. [હિ.] વિ. ઈંદ્ર મુનાઈ.

૨. વિ. એક પેદમાં ઈંદ્ર હોવ એવું.

અંકુલ વિ. ઈંદ્ર મુનાઈ. ભુખો અંકુલ.

અંકુલ [સં. અંક (વાર) + કુલ (પેઠા)] જ. સોના રમમાં રહેલાં જીવ ઉત્પાદક વંતુઓ એમાં વિષ્ણુ પામે છે એવી બીજાઓમાંની બધાં કોયળી; 'અંકુલ'.

અંકુલ [સં. અંકુલ (મુનલ) + અન

(વામ અવાજાર પ્રભ)] જ. (સમીત) સ્વર કંપવવાની ક્રિયા.

અંકુલ [સં. અંકુલ (ઈંકું)] વિ. એકતું એવાં વાતું હીંચાતું.

પદ્ય કંપી તે સમે જ્યાં સિધુ અંકુલ.

વિરિધ

અંકુલઅંકુલ ૧. વિ. (મામ) આંકું મૂકતું.

૨. વિ. માંકુલેયું; કંમલ વિનાનું.

અંકુલનું સ. વિ. અંકુલનું; ઉત્પન્ન થયું; કો બનું; વળોડી બનું.

અંકુલ વિ. (કમળી) અપાર; અંકુલ; પુષ્પ; વણું.

અંત ૧. [સં.] પું. અવધિ; હા; સીમા; મર્યાદા.

૨. પું. અવધ; અંત.

૩. પું. અંતર; સમર્પિત; પાર; પરિપૂર્ણ.

૧. અંત આશુરો-સાવરો = હોયે સાવરો; સમેટવું.

૨. અંત આવરો = પૂર્ણ થવું.

૪. પું. ઇરાદો; ઉદ્દેશ; હેતુ.

૫. પું. (પિત્ત) એ નામનો એક સમ્બંધિ માન્યમેળ હા. તેમાં ૧૪ મુકાને ૬૧ વધુ મળી ૧૧૦ વર્ષ હોય છે. તે સર્વજનો બેઠ છે.

૬. પું. કોર; ઉત્પન્ન થો આમ.

૭. પું. અમર; સમાચાર.

૮. પું. હોય; અણી; યોગ.

૯. પું. તત્ત્વ; સત્ત્વ.

૧૦. પું. નિવેશ; નિર્ણય; ફેસલો; નિશ્ચ.

૧૧. પું. પાલ; નિકટતા.

૧૨. પું. પોષણ સંભ.

૧૩. પું. પરિણામ; ફળ; નતીલો.

૧૪. પું. પૂરેપૂરી સંખ્યા; કુલ ભંખો.

૧૫. પું. પ્રકૃતિ; સ્વભાવ.

૧૬. પું. પ્રલય; નાશ.

૧૭. પું. પ્રાણ.

૧૮. પું. બાકી રહેલું બેઠ જમ.

૧. અંત કાલો-સેવો-વર્ષ નાખવો = (૧) પાછળ પાતું એક ને એક બાળા ખા મળ્ય રહેલું (૨) વસ્તુ કે માણસને નાશ થાય એમ તેને ઉપદેશ કરવો; જીવ સેવો; હેરાન કરવું. (૩) સંતાપવું; કુન્ન રિયા કરવું.

૨. અંત પ્રાકી નાખવો = કુન્ન લેવું; મરવું; પાછળ લાગવું સંતાપવું.

૩. અંત વચો = અંતર આપવી; મરી જવું.

૧૯. પું. બાકીનો ભાગ; ભેગ.

૨૦. પું. બાળ.

૨૧. પું. બેઠ; સરવ; જુએ ભાવ; મને; કોયલો. આ નમરીના રસ દરમન.

સેઈ અંત ન પામ્યા.

અંકીર

૨૨. પું. મરણ; મોત; વિનાશ.

૨૩. પું. મોટી સંખ્યા.

૨૪. પું. (કૈન) ચમદેવ.

૨૫. પું. સન્દનો ઉત્તરો અમર.

૨૬. પું. (ચક્રિત) બેટી એટલે અમુક નિયમ પ્રમાણે અમુકમે વધતી કે ઘટતી સંખ્યાઓની પાંચમણું હેમ્મ પદ. એમી, ૩, ૭, ૧૧, ૧૫ એમાં ૧૫ અંત છે.

૨૭. પું. સમય કે મુતનો હોયો.

૨૮. પું. સમાસનો હોયો સન્દ. મહાસન્દમાં સન્દ સન્દ અંત કહેવાય.

૨૯. પું. સરહદનો શબ્દ.

૩૦. પું. સરહદી શબ્દના હોય. અયોકે પોતાની પરિસ્થિતિઓમાં અંત સન્દ 'સરહદનો શબ્દ' અથવા 'સરહદી શબ્દના હોયો' એવું અર્થમાં વર્ણવે છે.

૩૧. પું. સિદ્ધિ; હાલત.

૩૨. [સં. અંત] જ. અંતરું.

૩૩. જ. મન; હાલ; અંત; અંતરું.

અંતમાં મૂક સમી, વેલેલ વખતે.

અન્યસાહિત

૩૪. વિ. અમુક; ઈંદ્રિયોને પ્રતિફલ.

૩૫. વિ. ખરાબમાં ખરાબ; સીધી નીચ.

૩૬. વિ. ખાતાં વધેલું.

૩૭. વિ. હેમ્મ; હેમ્મ; અમરનું.

૩૮. વિ. કુન્ન; કુન્ન.

૩૯. વિ. કેખાતું ન હોય એવું; જુનું; કંમલેલ.

અંત વિશેષિત અંતરિત, જુ કુન્ન નિશીત, હાલના કુપી સમી, એઈ એ વિધિ ટીક.

પિત્તલમુકોષ

૪૦. વિ. પાસેનું; નિકટ; નજીકનું.

૪૧. વિ. કાની; મુલ્યભંચર.

૪૨. વિ. સુંદર; રૂપનું.

૪૩. વિ. સીંધી નાનું.

૪૪. જ. હેર; આખરે.

૪૫. જ. અમર; દુર.

૪૬. [સં. અનન] જ. બીજો સ્થાન; ભુદી અભામે.

૪૭. જ. માંદો અંદર; વચ્ચે.

૪૮. જ. લગી; સુધી.

અંતઅતીત પું. અત્યંત કષ્ટમાં વધેલ મંથાથી મરહન મુળન નિષ્ણન એ અત્યાર માંદો એ નામનો એક અત્યાર.

અંતક ૧. [સં. અંત (નાશ) + ક (કાળ)] પું. મળ; મરણ. તેથી અંત આવતો હોઈને તેને અંતક કહે છે.

અંતરિક્ષ [સં. અંત (અંતર) + ક્ષ (ક્ષય)] પું. (મહિત) સીધી લીટીની અંદર જિંદુ લઈ તેના ક્ષયમાં આવતા વિભાગ; 'અંતરિક્ષ વિવિહન'.

અંતર ૧. [સં. અંત (ઉમે) + જ (જન્મેલું)] પું. શરૂ.

૨. વિ. સૌથી ઉપર જન્મેલું.

અંતરવી [સં. અંત (નાનીનો કાચ) + અવિન્ (અવનાર)] પું. (કૌન) મુઠસે ખાતા ખાતે રહેલ આહાર એટલે ખોરાક લઈ તે ઉપર ઇવન મલાવનાર સાધુ.

અંતર ૧. [સં. અંત (અંતર) + ત (ઠેગણું બાંધનાર પ્રત્યય)] જ. અંદર; મહે.

૨. જ. આખરે; ઉપર; અંતે.

૩. જ. ઉભેલી.

૪. જ. સુધી; સગી.

અંતર્યામ [સં. અંત (અંતર) + ર્ય (એક) + આન (નામ બાધનાર પ્રત્યય)] જ. અંદરની તપાસ; અંતરાવલોકન.

અંતરીપક પું. (કાચ) એ નામનો એક અર્થકર.

અંતરિહાર પું. માનના કંપાડામાં કરતો પાંચ પ્રકારના મોઢાંનો એ નામનો એક. પાંચ પ્રકારના મોઢાં: અંતરમંડલ, અંતરિહાર, અધ્ધનિહાર, પ્રકર અને અધ્ધમર્મલ.

અંતરપાલ ૧. [કિ.] પું. દારપાલ; કવચન. ૨. [સં. અંત (સીમા) + પાલ (રક્ષણ કાળ)] પું. સરહદ સાચવનાર પુરુષ; સીમા-રક્ષક; રાષ્ટ્રપાલ.

અંતરપાલક [સં. અંત (સીમા) + પાલક (સાચવનાર)] પું. સરહદ ઉપરનો અધિકારી.

અંતરપાળ [સં. અંત (સીમા) + પાળ (રક્ષણ કાળ)] પું. સરહદ સાચવનાર પુરુષ. લુખો અંતરપાલ.

અંતરપાળક [સં. અંત (સીમા) + પાળક (સાચવનાર)] પું. સરહદ ઉપરનો અધિકારી.

અંતરપ્રદેશ ૧. [સં. અંત (ઉમે) + પ્રદેશ (પ્રક)] પું. ઉપરનો કાચ.

૨. પું. સીમામાં ઉપર આવેલ પ્રક.

અંતરસવ [સં. અંત (ઉમે) + સ (સં)] વિ. ઉપરનું; ઉપર.

અંતરસામ [સં. અંત (ઉમે) + સામ (ડિસ્ક)] પું. ઉપરનો સામ.

અંતરસામ [સં. અંતરસામ] વિ. ઉપરનું; ઉપર.

અંતરોટી પું. એ પ્રકારનો જૂઠું એટલે સરખની મોઢવળ.

અંતરહામાન [સં. અંત (સીમા) + માન (વહે પ્રમાણ)] પું. સરહદ પરનો ચોથી ઉપરી અધિકારી.

દેખાવી રીતે જાનની હાની બહાર વસવા લોકોને તે પ્રમાણે સમજવવાનું કામ અંતર-અહામાનો કરવા હતા. અતોચરિત

અંતર ૧. [સં.] જ. અંતર; મહે બીતર.

૨. જ. દરમિયાન.

૩. જ. મનમાં.

૪. જ. વચમાં; મધ્યે.

અંતર ૧. [સં.] પું. અસમાનતા.

૨. પું. પ્રખ્યાત ગરબી વીર નર.

૩. પું. નંધ પાડવાનું; વિરામ; તકરુબી.

૪. પું. બેઠ; બિજતા; લુલ્હ.

સમજાવવામાં અંતર લાગે, કામ લાગે લાગે નહીં નહીં

૫. પું. મર્મ; સ્વચ્છ; ક્ષુદ્રે બેઠ.

૬. જ. (માત્ર) અંતર; ૧૫ અને બીજી બીજોમાંથી કહેલું સુમંધીલર સત્વ.

૭. જ. અવકાશ; વચમાંનું છેડું.

૮. જ. અવધિ; હા.

૯. જ. અંતરિય; અધાસ.

અમર ગુણ અંતર આવીને અમર લાગ્યા અમ અમ રામ. સામાન્ય

૧૦. જ. અંતર; ઉદય; મન.

૧. અંતર અવધુ-લેવું = મનની અંધી વાત કહેવી; પોતાનો વિચાર સામાને બજાવવો.

૨. અંતર ખોલવું = મન મૂકી વાત કરવી; છુટથી ખોલવું.

૩. અંતર બીચડું-દાડું = બહુ જ લાગી આવવું; મનમાં બળતણ થવી.

૪. અંતર એવું-પરખવું = મનનો ભાવ બેવો.

૫. અંતરના લાગા = બળપો; લાવ; સંતાપ.

૬. અંતરની આમ = અંતરના લાગા.

૭. અંતરની દાક = ખઈ સુખ.

૮. અંતરની લાગણી-હાક = ખરેખરી ઉદ્ધવી લાગણી.

૯. અંતરનો ઉમેશ = અધ્ધમતન.

૧૦. અંતરનો ઉમળકો = પ્રેમની ખરી લાગણી.

૧૧. અંતરમાં દાકો શરમે પાવો = હલમાં સંતોષ કે સંતોષી થીતવ લાગણી થવી.

૧૧. જ. અંતરનો કામ.

૧૨. [સં. અંત] જ. અંતર.

૧૩. જ. ઉત્તમપણું; શ્રેષ્ઠતા.

૧૪. જ. ખાસ મુલ્ય; વિશિષ્ટતા.

૧૫. જ. કિં; કલું; માફ.

૧૬. જ. છુપાવવાની ક્રિયા; સંતાપવાનું.

૧૭. જ. છેડું; અગો.

૧. અંતર પાવું = (૧) છેડું પાવું; દૂર લેવું. (૨) લુલ્હ પાવું. (૩) તથાવત રહેવો. (૪) મળવું ન આવવું. (૫) વિશ્વાસ બતો રહેવો. (૬) સંમત ન થવું.

૨. અંતર લાગવું = નજીક જવું.

૧૮. જ. (સંમીત) બચા; અવકાશ; એ સ્વર વચ્ચેનો માળો; અંતરો. તેના મધ્ય બેઠ છે; મધ્ય અંતર, મધ્ય અંતર અને લુલ્હ અંતર. લુખો સ્વર.

૧૯. જ. છવાતમા; ક્ષેત્ર; છવ.

૨૦. જ. તક; પ્રસંગ; વખત.

૨૧. જ. નિર્ભયતા; કોપ; આમી.

૨૨. જ. નિશ્ચિતતા; ચોક્કસપણું; ખાતરી.

૨૩. જ. પાડો; આમ; કનાત.

૨૪. જ. પરમાત્મા.

૨૫. જ. ખરેખરનું કપ્પું.

૨૬. જ. પ્રવેશ; પગ પાડવાનું; લખલ લખાની ક્રિયા.

૨૭. જ. ફેર તથાવતાં ફરક.

આલમી આલમી અંતર-કોઈ હીરા કોઈ ૧૦૧. કહેવત

૧. અંતર રહેવું = તથાવત લેવો.

૨. અંતર રાખવું = (૧) અંત વચ્ચે કામ કરવું. (૨) લુલ્હ માનવી; તથાવત રાખવો. (૩) દૂર રાખવું; સાથે બળવા ન લેવું. (૪) વિશ્વાસ ન રાખવો.

૨૮. જ. ફેરાય પલ્લો; પરિવર્તન.

૨૯. જ. (સંમીત) ગાર વિહત સ્વરમાંનો એ નામનો એક.

આરે પેવત સ્વર પંચમ સ્વરની કિં કુલિ મહુ હરે આરે અંતર નામનું વિહત વાચ છે. સંમીતલાભ

૩૦. જ. (મહિત) એ સચિની આજ્ઞા; જુદી રહેલી સંખ્યા. જેમકે, ૬ - ૩ = ૩.

૩૧. જ. એ સમયમાં કચ્ચેનો વખત કચ્ચળો; વચ્ચે કામ; અંતરો.

૩૨. જ. બૂલમૂક.

૩૩. જ. અતમે.

૩૪. જ. સર; બાવાઈ.

૩૫. જ. છેડું; અર્થ; ઉદ્ધ.

૩૬. વિ. અંતરનું; મહેનું; અંતરિક.

૩૭. વિ. અંતર સુખ; અહ્ય.

૩૮. વિ. એકું સદા.

અંતરત્વચ્ચ

૩૯. વિ. નજીક; પાસે; અંતરમાં; આગળ.
અંતરનું સમૂહ = (૧) પાસે પાસેનું સમૂહ. (૨)
જેને કોઈ વ્યક્તિના મનમાં મનને લાગે તેવો
સમૂહ.

૪૦. વિ. બહાર પહેરવાનું; બહારનું.

૪૧. વિ. બીજું; બીજું; અન્ય; નિરાળું.

૪૨. જ. અમન; ભૂલ.

૪૩. જ. અંતર; માં.

૪૪. જ. એક બાજુએ.

૪૫. જ. વચર; વિના.

અંતર અમન ૧. [સં. અંતર (અંતર) + અમિ (દેવતા)] પુ. અમરમિ; સરીરમાં રહેલો
અમિ, જે મરુવિધ અમન થવાને છે.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + અમિ (અમ)]
પુ. અમિપો; સંતાપ; કુ:ખ.

અંતર અમન ૧. પુ. એ નામનો દેવ.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + અમન (અમન
તે)] પુ. તીર્થસ્થાનની અંતર અમનેનાં મુખ્ય
મુખ્ય સ્થળોની માત્ર અંતરમંડી.

અંતરમંડલ [સં. અંતર (અંતર) + મંડલ
(પાત્ર)] પુ. એ. તેની આરે બાજુ પાત્રી
હોય છે.

અંતરમોળ [સં. અંતર (અંતર) + મોળ
(ઘાસ)] જી. કાષ્ઠ; પંક્તિપૂરક.

અંતરમોળ [સં. અંતર (અંતર) + મોળ
(ખુલો)] પુ. અંતરનો ખુલો.

અંતરમંડલ પુ. (મહિત) સુરેખા કે વક્રો
પરખર છે; 'અંતરમંડલ'.

અંતરમત ૧. જી. મનની વિચારણા.

૨. જી. લામણી.

૩. [સં. અંતર (અંતર) + મત (સ્થે)]
જ. અંતર રહેલ હિંમત; મન.

૪. [સં. અંતર (અંતર) + મત (મત)]
વિ. અંતરની; માંડેનું.

૫. વિ. મનમાં રહેલું. એમને, અંતરમત હેતુ.

અંતરગતિ [સં. અંતર (અંતર) + ગતિ
(ગતિ)] જી. હૃદયનો ગતિ.

અંતરમતિ સં. રાગે રમ.

એ સં. પુનરુપિ પાત્રી સં. અમન

અંતરમજ [સં. અંતર (અંતર) + મજ
(મજ)] જી. હૃદયમાં અંતરનું કિતરવાથી,
પાત્રી બરાવાથી કે બીજા કોઈ કિતરવાથી તેનું
વધવાપણું, વધારાવળ. એક અંતરમજ લખે છે
કે: અંતરમજની આરે અતિ છે: (૧) એમને
આતરનું મોળમાં કિતરે છે, (૨) એમને પતન
મોળમાં કિતરે છે, (૩) એમને રસ એમને
નમ્રો મવાઈ મોળમાં કિતરે છે, અને (૪)
કોઈને પાત્રી મોળમાં કિતરે છે.

અંતરમજ [સં. અંતર (અંતર) + મજ
(નમ)] પુ. પાત્રીમાં કિતરે ધોળાં પુલવાળો
એક હોય.

અંતરમાર [સં. અંતર (અંતર) + માર
(માર)] જ. મારને અંતરનો ભાગ.

અંતરમારકૂલ [સં. અંતર (અંતર) +
માર (માર) + કૂલ (કૂલ)] વિ. અંતરના
ઓરમાં કરેલું.

અંતરમાળો પુ. વચ્ચેનો વખત.

અંતરમિ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + મિ
(મિ)] પુ. અંતરમિ; અંતરમાં પત્તી
પેટની મરમી. મીઠું કરે છે કે કે અંતરમિ
મર્ષ મરુવિધ છેની અંતરનાં મરુવિધ અમન
થવાનું પુ.

૨. પુ. કુ:ખ; સંતાપ.

અંતરમજની [સં. અંતર (અંતર) + મજ
(મજ)] પુ. હૃદયની વાત અમનનાર ઉપર.

અંતરમજ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + મજ
(મજ)] જ. દિલ અને વિદિયાના
અંતરના દરેક ભાગને આરે ભાગોમાં વહેવાથી
નનતા કરે ભાગ. હોમવંચમાં અમન કરે ભાગ
અતરેલા હોય છે.

૨. જ. દિલના લુપ્ત લુપ્ત વિભાગમાં પત્તીની
મોટી સાંભળીને શુભાશુભ રૂપ અતરવાની
વિદ્યા.

૩. [સં. અંતર (અંતર) + મજ
(મજ)] જ. (તંત્ર) સરીરમાં સુખમજ
નાડીની વચ્ચે અંતરનાં કમન એવી અમનિવાળાં
મજાધાર વચ્ચે છે અમ.

૪. જ. સમનો સમૂહ; સ્નેહિતમંધીની મંજા,
આત્મીયવર્મ; સમવંચલાં.

અંતરમિદ્ધ [સં. અંતર (અંતર) + મિદ્ધ
(મિદ્ધ)] જ. (મહિત) તથાવતનું
અના જેવું મિદ્ધ. તેની કોઈ પણ બાજુએ
નાની કે મોટી રાત્રિ મૂડી સમય છે, તથા
મોટામાંથી નાની રાત્રિ બાક કરવી એવો તેનો
અર્થ છે. એમને, જા ન ન ન ન ન ન ન
વચ્ચેનો તથાવત, એટલે કે જા મોટી રાત્રિ
હોય તો તેમાંથી જ બાક કરવી, અને જ મોટી
રાત્રિ હોય તો તેમાંથી જ બાક કરવી.

અંતરમજલ [અંતર (અંતર) + મજલ]
જી. હૃદયની ઉપરથી જલ નીચેનું પા; અંતરની
કુમળી જલ.

હીંમતની અંતરમજલ = હીંમતની ઉપરની
જલ નીચેની કુમળી જલ. તે સ્થિતિ તાવ,
પિત્તજ્વર, નળામ્, મંદગિ, જલ, વરજ
તથા અંતરમાં કાષ્ઠાકાર મનાય છે.

અંતરમજલ [અંતર (અંતર) + મજલ
(મજલ)] જી. દેહની અંતર અમનના ભાગ
ઉપર લેવાનું જલ.

અંતરમજી ૧. [સં. અંતર (અંતર) + મજ
(મજ)] પુ. મજાની અંતરની મંદિરોને
તેમના કમમાં રોકનાર સ્થિતિ; ઉપર; પરચલ.
૨. પુ. સાધોમૂલ અમન; અમન અમનનાર તરવ.
૩. જ. અંતરમજ; મન.

૪. વિ. અંતર રહી મેરજા કરનાર.

૫. વિ. મિત્ર ઉપર અમન કે અધિકાર
રાખનાર.

૬. વિ. હૃદયની વાત અમનનાર; મનમાં થું
થાય છે તે અમનનાર.

તમામ અમનનું કાંઈ નથી, એ અંતરમજી.
અમનમંદ

અંતરમજી ૧. [સં.] જી. કસર કરવાની
લાકડી.

૨. જી. મજાકસ્ટીમાં વપરાતી લાકડી.

અંતરમજી પુ. એક અંતરનો ભાગ.
એકે માલથી લેવાલ હોય તે અંતરમજી
અમન રહેવાય છે. અમનવિદ્યા

અંતરમજ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + મજ
(મજ)] વિ. અંતરની એમને મનની વાત
અમનનાર.

૨. વિ. દિલનું; આસ પોતાનું અંતરનું.

૩. વિ. એક સમજવાની સ્થિતિવાળું; રહસ્ય
અમનનાર.

અંતરમજ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + મજ
(મજ)] વિ. અંતરની એમને મનની વાત
અમનનાર.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + મજ (મજ)]
વિ. એક અંતરનું; અંતરના
લેખમાં લેખ ભાગનું.

એટલું પણ અમનના અંતરમજ વાંચા
મુને માત્ર અમનની હોય છે. વિદ્યાઓતિ
૩. વિ. નહુ સરખું; ધણું મળતું.

અંતરમજ પુ. પાત્રીમાં કિતરો એ નામનો
ધોળાં પુલનો હોય; ગમનમૂડી; કુમળી.

અંતરમજ [સં.] જ. મજા; વચ્ચે.

અંતરમજ [સં. અંતર (અંતર) + મજ
(મજ)] જ. (સંગીત)
વિદ્યુત સ્વરમાંનો એ નામનો એક હોવાપણું.

અંતરમજ [સં. અંતર (અંતર) + મજ
(મજ)] જી. સરીરની અમનનાં એ
પામાંનું અંતરનું અને અમન પા તે તેની નીચે
રહેલા સરીરના ભાગોનું સ્થલ કરે છે અને
સરીરે મોળેલા મિત્રસવાજ પામાં મુડી

લેવાની કળિત ધરાવે છે. તેમાં સંત્રવાદી
તાનતંત્રીઓના છેલ્લા આવેલા હોવાથી તે
સ્વદેશીય સ્થાન અપાવે છે. સ્વદેશીયોતો
જે આ જ પદમાં રહેલા છે અને તે પરસેવે
બહાર કાઢે છે.

અંતર ૬ [સં. અંતર (અન) + હે (અપ્)]
સિ. હાલને ધણું દુઃખ દેનાર.

અંતર ૭ [અંતર (અન) + ઇઠ
(અવત્)] છી. અંતરનો ગુસ્સો.
અંતર ૮ [અંતર (અન) + ઇઠ
(અવત્)] છી. અંતરનો ગુસ્સો.

અંતર ૯ [સં. અંતર (અન) + દિશા]
છી. જે દિશા કાંચેનો અગ્ર; ખુલ્લો; વિદિશા.
અંતર ૧૦ [સં. અંતર (અન) + કુટ
(અસ)] સિ. અંતરથી અસહ્ય મનનું મેલું;
કુટ.

અંતર ૧૧ [સં. અંતર (અન) +
દશ (અસ)] સિ. ઈશ્વરને અનુનાદ;
પરમાત્માને ઓળખનાર.

૨. સિ. પરમાત્માનું જ્ઞાન કરનાર; અંતરિય
દર્શિવાળું.

અંતર ૧૨ [સં. અંતર (અન) + દિષ્ટિ
(અસ)] છી. અંતર એટલે અંતરમાં તરફ
વળેલી નજર અંતરમાં સ્થિત; હૃદયનિરીક્ષક.

અંતર ૧૩ [સં. અંતર (અન) +
દિષ્ટિ (અસ) + વાહ (અસ)] પુ. અન્ય-
પરીણામ; હૃદયપરીણામ; અંતરોનવાહ;
આત્મસંવિધવાહ; આત્મામાં જ સંતોષ માનવાનો
મત; મન તથા દિષ્ટિને અંતરની ઓળે ખસી
પાછા ખેંચી અંતરમાં તરફ વાળીને આત્માની
તપાસ કરવાનો સિદ્ધાંત.

અંતર ૧૪ [સં. અંતર (અન) + રેણ
(અસ)] પુ. અંતર; કાંચેનો પ્રેરક.

અંતર ૧૫ [સં. અંતર (અન) + દાર
(અસ)] ક. ગુપ્ત દરવાજો; ઓર દરવાજો;
છપું બાર.

અંતર ૧૬ [સં. અંતર (અન) +
દીપ (અસ)] પુ. (જેન) ગુપ્તદિશ્વર
અને દિશ્વરી પર્વતની હવણ સમૂહ તરફ
નીકળેલ ઘણાં એટલે અંતરેલા આમ ઉપરના
બેઠા. તેવા બેઠા ૫૧ છે.

૨. પુ. અંતરના ધુન્ધ આમથી સહેજ દૂર
આવેલો મોટો દાપ.

અંતર ૧૭ [સં. અંતર (અન) + ધાન
(અસ)] ક. અલોપ થવું તે સુખે
અંતરોન.

અંતર ૧૮ [સં. અંતર (અન) +
ધાન (અસ)] સિ. અંતર; નહિ દેખાતું.
૨. સિ. છુપાવેલું; સંત્રાપ્ત હોય એવું.

૩. સિ. પ્રભુમત્ત ઈશ્વરમાં તરફીન.

અંતર ૧૯ [સં. અંતર (અન) + નદી]
છી. નાની નદી. મોટી નદીના પેટમાં આવતી
હોવાથી તે અંતરનદી કહેવાય છે.

અંતર ૨૦ [સં. અંતર (અન) + નાદ
(અસ)] પુ. અંતર; અંતરનો અવાજ;
આત્મામાંથી નીકળતી પ્રેરણા; અંતરનો નાદ.

અંતર ૨૧ [સં. અંતર (અન) +
નિરુપાધિક (હેતુ વિનાનું) + અમ
(ખોલે ખિલાવ)] પુ. (વેદાંત) કે અત્યંત
ધું, કે સદાને અનુભવો નથી એ અંતરનો
ખિલાવ.

અંતર ૨૨ [સં. અંતર (અન) + અનુ
પ્રમાણ; 'દિવિદ્યો'. જેમ, $\frac{અ}{અ} = \frac{ક}{ક}$
તેવ તો દરેક જાણુમાંથી ૧ માત્ર કરતાં
 $\frac{અ-અ}{અ} = \frac{ક-ક}{ક}$ એવું પરિણામ આવશે. આ
પરિણામને અંતરનિષ્પત્તિ કહે છે.

અંતર ૨૩ [સં. અંતર (અન) + પદ
(અસ)] પુ. અંતરો; ક્ષતિ; અંતર પાડો;
અંતરમાં આડું રાખેલું કપડું.

અંતર ૨૪ [સં. અંતર (અન) + પદ
(અસ)] પુ. અંતરો; ક્ષતિ; અંતર પાડો;
અંતરમાં આડું રાખેલું કપડું.

૧. અંતર ૨૫ ખોલવો = (૧) મન ઉપરનો
અત્યંતતાનો પાછો કાઢી નાખવો. (૨)
મનનો મેલ દૂર કરી વાત કરવી. (૩)
કાંચેનો પાડો દૂર કરવો; પુરતું કરવું.

૨. અંતર ૨૬ રાખવો = (૧) છપું રાખવું.
(૨) છુપાઈ માનવી. (૩) પાડો રાખવો.

૩. ક. અંતર વડે કપેટું કરવું.

૪. ક. પાત્ર કે દવાની ભરમ કરતાં જેમાં
તેના સંપૂર્ણને અંતર વડે કપડું કપેટવાની ક્રિયા.

૫. ક. રોટાળ; પાંચમાં પાડી; અંતર.

૬. ક. બેઠાં છુપાઈ.

૭. ક. વરજા કાંચે વિવાહમાં પદમાં રાખવામાં
આવતો પાડો. તે એમ ખબર સ્પષ્ટ છે કે
અંતર સુધી વરજા કાંચે જે અંતર હતું તે
હવે દૂર થઈ છે.

૮. ક. વિવાહમાં પદમાં પુરુષી એટલે વમની
આકૃતિ વખતે અંતર અને વરજાની વચ્ચે
રાખવામાં આવતો પાડો, જેથી તે બંને તે
આકૃતિ બેઈ ન રહે.

અંતર ૨૭ (અંતર ૨૪) ૧. [સં. અંતર
(અન) + પદ (અસ)] ક. અંતરનું પદ.

૨. ક. અંતર અને કપેટાનુસાર અંતરમાં મળી
આવવામાં આવેલી અંતરનું આવરણ. અંતરની
સપાટી ઉપર એક કપડું જ પાતળું અને નાનું

પા છે. આ પાટી અંતર શુદ્ધ અને અશુદ્ધ
લોહીની બારીક નળીઓની ભાગ પસરવેલી
લેવ છે. આ બારીક પાટાંથી આખા મગજને
બેઈતું લોહી મળે છે.

૩. ક. વિવાહમાં પદમાં અંતર અને વરજા
કાંચે રાખવામાં આવતો પાડો. છુપાઈ અંતર-
પદ ૧, ૭.

અંતર ૨૮ ૧. [સં. અંતર (અન) + પદ
(અસ)] પુ. પુરાવામાં રહ્યું કરેલ કામમાં
અંતર; નિશ્ચય; 'અગિર્નિત'.

૨. પુ. સિદ્ધાંતનો જે નામનો ભાગ.

અંતર ૨૯ [સં. અંતર (અન) + પાટી
(નાનું કાપડું)] છી. (જેન) સ્વદેશી
અંતર માટે ઉપરનું કાપડું.

અંતર ૩૦ ક. સિ. અંતરોનું કપડું; દેખાતું અંતર
કપડું.

એવું જોઈને અંતરવિષય, પોતે જો જુનકાપડાં.
પાટીન

અંતર ૩૧ [સં. અંતર (અન) + પાટી
(સત્તે)] પુ. કુસાધર; વરેમાર્ગ.
એટલી વાત વિચારે પાડવ,
અંતર ૩૨ [સં. અંતર (અન) + પાટી
(સત્તે)] પુ. કુસાધર; વરેમાર્ગ.

અંતર ૩૩ [સં. અંતર (અન) + પાટી
(સાખવાર)] પુ. વિષય. તે આપણા અંતરનું
રમણ કરનાર લોકથી અંતરપાટા કહેવાય છે.

અંતર ૩૪ ૧. [સં. અંતર (અન) +
પુરુષ (અસ)] પુ. અંતર; અંતર.

૨. પુ. પરમેશ્વર; અંતરમાં; પરમાત્મા.

અંતર ૩૫ [સં. અંતર (અન) + પૂન
છી. (તંત્ર) મનમાં ધારેલી સામગ્રીથી કરેલી
પૂન; માનસિક પૂન.

અંતર ૩૬ [સં. અંતર (અન) + પુરુષ
(અસ)] પુ. પરમેશ્વર. છુપાઈ અંતરપુરુષ.

અંતર ૩૭ [સં. અંતર (અન) +
પ્રભુ (અસ)] છી. (વેદાંત) આનિ સંવિત
તાન. કારીની અંતરના પાટાંનું જ્ઞાન કરાવ-
નારી પ્રભુ પ્રમા અંતરપ્રભુ પ્રમા કહેવાય છે.

અંતર ૩૮ [સં. અંતર (અન) + પ્રભુ
(અસ)] ક. છુપાઈ છુપાઈ અંતરનાં આત્મપદી
ઉત્તમ સ્વેદાં કર્યુંસંકર.

અંતર ૩૯ ક. (અસિત) એક અંતરનું
પ્રમાણ 'દિવિદ્યો'. જે ક : અ : ૮ : અ હોય
તો ક-અ : અ :: ૮-અ : અ એ અંતરપ્રમાણ
કહેવાય છે.

અંતર ૪૦ [સં. અંતર (અન) + પ્રભુ
(અસ)] પુ. વાતમાંથી નીકળતો સવાલ.

૨. [સં. અંતરૂ (અંતર) + અસ (ખાકું)]
હી. આવેલો ખોરાક કે ખાણી અનન્યતાથી
ન કરતાં આસનગીર્થી થઈ નાક વાટે બહાર
નીકળવાપણું.

૨. પું. વૈશ્વ સ્ત્રીમાં સુખિય પુરુષ વડે પેદા થયેલ વર્ણસંહાર પ્રભા; અધિભા.
વૈશ્વ સ્ત્રી સુખિય પુરુષ સાથે સંબંધ કરીને અધિભા અથવા અધિભિષ્ટ પ્રભાને ઉત્પન્ન કરે છે.
સાવપુરુષ

અંબી [સં. આમ (આંબે)] છી. આખરી અંબિયા.

અંબીક [અ.] પું. કાચ, માટી અથવા પાટણ બનેલું કાંબા નાળચાણું બોળાકાર વાસકું; 'રિટોઈ'. એકમીભા સાથે બળી થયેલા પદાર્થોનાં તત્ત્વો ગરમીથી લુહાં પાડવામાં અથવા સેજભેજ થયેલા પદાર્થોમાંથી પ્રવાહી પદાર્થને ગરમી આપી વાયુ બનાવી તેને ઉઘો કરી પ્રવાહીને શુદ્ધ કરવામાં તેનો ઉપયોગ થાય છે. જેમ જેમ સેજભેજ થયેલાં તત્ત્વો લુહાં પાડતાં ભાય છે તેમ તેમ વધારે કડપથી વાયુ રૂપમાં ફેરવાઈ ભાય એવાં તત્ત્વો નાળચા-માંથી ભાય છે અને તેમને હાં કરી એકાં કરવામાં આવે છે.

અંબીકાર પું. ખાસ્યો; વડાલુ હાંબાર.

અંબીર [અ. અમીર] પું. અમીર.

અંબુ ૧. [સં.] જ. એ નામનો ઇંદ.

૨. જ. એક ભાતની બીયારિ.

૩. જ. ભારતી સંખ્યા અભાવનાર સીતિક સખ, કેમકે અંબુ એટલે પાણીને તત્ત્વોની અણતરીમાં ઘોલું લીધું છે.

૪. જ. (અભોતિવ) અમકુંડાળનાં ખાર ધરોમાં ઘોલું.

૫. જ. પાણી; બળ; વારિ; સચિત; અથત; છવન; કમલ; પદ; ઉદાં નીર.

અંબુ કમલ કીવાલ ભલ, પદ પુખર વન વારિ, અંભ અમલુ છવન છવન અમલ, કુલ પાપારિ.
પિતૃતલુગોષ

૬. જ. કોડીમાં રહેલો પાણીનો ભાગ.

૭. જ. સુમંથી વાળો.

અંબુકલુ [સં. અંબુ (પાણી) + કલુ (નિહ)] પું. પાણીનું ટીપું; બળાલુ.

અંબુકંક ૧. [સં. અંબુ (પાણી) + કંક (કાંચે)] પું. એક ભાતનું મોટું માણડું.

૨. પું. પાણીમાં થતી એક વેલનું ફળ; સિમોકું.

અંબુકૂર્મ [સં. અંબુ (પાણી) + કૂર્મ (કાચે)] પું. સિમુમાર નામનું ખાસ કરીને ગંગા નદીમાં થતું એક બલજંતુ.

અંબુકેશર [સં.] પું. લીણું કાક.

અંબુકિયા [સં. અંબુ (પાણી) + કિયા (વિધ)] છી. પિત્તભેની તર્પણ કિયા.

અંબુજ [સં. અંબુ (પાણી) + જ (જનાર)] જિ. પાણીમાં રહેનાર; બળાર.

અંબુજન [સં. અંબુ (પાણી) + જન (જ સરખી બાનુવાળી આકૃતિ)] પું. વરસાદનો કરો.

અંબુજર [સં. અંબુ (પાણી) + જર (જરું)] જિ. બળાર, લુખો અંબુજ.

અંબુજામર [સં. અંબુ (પાણી) + જામર (જામરી)] પું. કૈવળ.

અંબુજારી [સં. અંબુ (પાણી) + જારિન (જનાર)] જિ. બળાર, લુખો અંબુજ.

અંબુજ ૧. પું. (પિત્ત) એ નામનો સમસ્ત વર્ણમેલ ઇંદ; વર્ણવ ઇંદ. તેના દરેક મરકમાં આઠ સમકુ ને જે લધુ મળી જરિસ અંબુ, અને જાર ને મોદ અંબુરે થતિ આવે છે.

૨. [સં. અંબુ (પાણી) + જ (જામેલું)] પું. કપૂર.

૩. પું. મંદ. સમુદ્રમંથન વખતે તેની ઉત્પતિ પાણીમાંથી થયેલી મનાય છે.

૪. પું. નેતર; વેતસ.

૫. પું. પાણીવાળે કિન્દરે થતો કિન્દર નામનો ઇંદ; સમુદ્રસોર; સમદરણ; સમુદ્રજન. એનાં જાન હરેજી ભેવડાં મોટાં ને મોટી રેખાવળાં હોય છે. એનાં પુખ્ત પાંદડાં સાક્ષા પ્રમમાં અને બીજાં પૌષ્ટિક હોવાથી જરામાં વપરાય છે.

૬. પું. છાયા. તે વિષ્ણુના નાભિકમળમાંથી જન્મ્યા છે.

૭. પું. વળ.

૮. પું. સંખ. તે પાણીમાં થાય છે.

૯. પું. સારસ પક્ષી. તે પાણીવાળી જન્મતી નટક નરે પડે છે.

૧૦. જ. કમળ; પદ; પોતલું.

સા નીલ નિ ચેત અંબુજા કુંભરવ મરિ કુંભ

૧૧. જ. પાણીમાં થતા છવ.

૧૨. જ. પાણીમાં થતી વનરપતિ.

૧૩. જિ. પાણીમાં જામેલું; પાણીમાં ઉપજેલું.

અંબુજનપણી [સં. અંબુ (પાણી) + જ (વેલ જનાર) + નન (આંખ) + ઈ (નારીબલિને પ્રત્યય)] જિ. છી. કમળના જેવી સુંદર આંખવાળી.

સુંદરી કે વણી કે સજલિરી હી અંબુજનપણી.
ઠાંભરી

અંબુજનવની [સં. અંબુ (પાણી) + જ (વેલ જનાર) + નન (આંખ) + ઈ (નારીબલિને પ્રત્યય)] જિ. છી. કમળના જેવી સુંદર આંખવાળી.

અંબુજન [સં. અંબુ (પાણી) + જન (જન્મ)] જ. કમળ, કેમકે તે પાણીમાં જન્મે છે.

અંબુજન ૧. [સં. અંબુ (પાણી) + જન (જન્મ)] પું. મંદ. તેની ઉત્પતિ સમુદ્રમંથન વખતે પાણીમાંથી થયેલી મનાય છે.

૨. પું. સંખ. તે પાણીમાં થાય છે.

૩. પું. સારસ પક્ષી.

અંબુજળુ [સં. અંબુજ (કમળ) + જ (વેલ જનાર)] પું. છાયા. તે વિષ્ણુના નાભિકમળમાંથી જન્મ્યા છે.

અંબુજલોચની [સં. અંબુ (પાણી) + જ (જન્માર) + લોચન (આંખ) + ઈ (નારીબલિને પ્રત્યય)] જિ. છી. સુંદર આંખવાળી.

અંબુજવિધ [સં. અંબુ (પાણી) + જ (જન્માર) + વિધ (રીત)] જ. કમળની જેમ.

જાત અંબુ અંબુજવિધ અમલ રસો જન્મથી આવે અખો

અંબુજ ૧. છી. (સંગીત) એક શમિલ્લી. સંગીતસાધમાં એને મેધસગની પુખવધુ બણી છે.

૨. છી. પૃથ્વી, કેમકે તે જળમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ છે.

૩. [સં. અંબુ (પાણી) + જ (જન્મ થયેલી)] છી. બદમી, કેમકે તે સમુદ્રમંથન વખતે પાણીમાંથી ઉત્પન્ન થતાં હતાં.

અંબુજન ૧. [સં. અંબુ (પાણી) + જ (જન્માર) + અસિ (આંખ)] પું. વિષ્ણુ. કમળપત્ની જેવી સુંદર તેની આંખો છે.

૨. જિ. કમળ જેવી સુંદર આંખવાળું.

અંબુજાત ૧. [સં. અંબુ (પાણી) + જાત (જામેલું)] જ. કમળ.

૨. જિ. પાણીમાં થયેલું; પાણીમાં ઉપજેલું.

અંબુજાલ પું. સિવનાં હળાર નામ મારેલું એક

અંબુજાસન ૧. [સં. અંબુ (પાણી) + જ (વેલ જનાર) + જાસન (બેઠ)] પું. છાયા, કેમકે વિષ્ણુની નાભિમાંથી થયેલું કમળ એનું જાસન છે.

૨. જિ. પાણીમાં જનાર.

અંબુજાસના [સં. અંબુ (પાણી) + જ (જન્માર) + જાસન (બેઠ) + જા (નારીબલિને પ્રત્યય)] છી. બદમી; કમળા. તેનું જાસન કમળ હોઈને તે અંબુજાસના કહેવાય છે.

અંબુજેશ્વર [સં. અંબુજ (કમળ) + ઈશ્વર (નેત)] જિ. કમળના જેવાં નેતવાળું; સુંદર આંખવાળું.

અંબુતરવ [સં. અંબુ (પાણી) + તરવ (સત્વ)] જ. ઉદભવકવાયુ; આરવાયુ; 'હાપ્તોજન'.

આ પાંચ ધાતુ વપરાતા. હવે તેને નક્કે
અસ્તાર્થ, અંતરા, સંચારી અને આલોચ એ
આર ધાતુ વપરાય છે. અસ્તાર્થ રાત્રના અર્થ
કીમતી ભાગવાળા પ્રથમ સ્વસ્થાનના સ્વરોમાં
સ્થાય, અંતરો બીજા સ્વસ્થાનમાં સ્થાય,
સંચારી ત્રીજા તથા ચોથા સ્વસ્થાનમાં સ્થાય,
અને આલોચ નવા સ્થાનોમાં ફરી પુર્ણાકૃતિ
રૂપે પ્રથમ સ્વસ્થાનમાં આવી મળે તેવા કંઠથી
સ્થાય.

૪. પું. પેટાક્ષણ; અંતરો.
૫. [સં.] પું. પ્રાતઃક્ષણ અને સંધ્યા વચ્ચેનો
વખત; દિવસ.
૬. વિ. નજીકનું; પાસેનું.
૭. વિ. મધ્ય; વચ્ચેનું.
૮. જ. અમલ; ભૂકું; ધ્યાનકું.
૯. જ. નજીક પાસે; આડે.
૧૦. જ. વચ્ચે; મધ્યે.
૧૧. જ. વિનય વચ્ચે; સિવાય.

અંતરાઈ ૧. [સં. અંતર (વચ્ચે) + ઇ
(જડ)] જી. અમલ; વિષ.

- અંતરાઈ જનું = નાસી કે છટકી જવાનો
માર્ગ ન હોય તેવી સ્થિતિ થવી; ધિરોઈ જનું.
૨. જી. અવિધાસ.
 ૩. જી. ઊંડું; અંતર.
 ૪. જી. ભુલઈ; બેઠાં બિનતા.

અંતરાઈ ૨. (જૂ. ટ.) (જૈન) કર્મના
બાક પ્રકારમાંનો એક ભુખો અંતરાય ૪.

અંતરાઈ ૧. [સં. અંતર (અંતર) +
આમલ (અમલ)] જ. એક જાતનો સૂક્ષ્મ
વાયુ; આમલ; 'ઈર'. આ સ્થિતિવાળા
અને ઘણું પાતળું તત્ત્વ આમલમાં બધે જાણી
રહેલું છે, અને તે પ્રકારને તથા જરમીને
લઈ જવાનું કામ કરે છે.

૨. જ. માણસના હૃદયમાં રહેલું બાક અંતરા-
ત્માય પરમ તત્ત્વ.
૩. [સં. અંતર (હૃદય) + આમલ (અમલ)]
જ. હૃદયથી આમલ.

અંતરાઈ ૨. [સં. અંતરાઈ (સૂક્ષ્મ વાયુ)
+ ઈવ (વધતું)] વિ. ઘણું પાતળું; તદ્દન
ખારીક; અર્થ સૂક્ષ્મ; 'ઈરીરિક્ષ'.

અંતરાઈ ૩. [સં. અંતર (અંતર) + આમલ
(હૃદય)] જ. હૃદયે આમલ; અને ઈર.

અંતરાઈ ૪. [સં. અંતર (વચ્ચે) +
આમલ (અમલ)] પું. જે અમલ વચ્ચેનો
વધારાનો પ્રકાર. જેમકે, સમ + કર મળીને
સંસ્કાર રૂપે જન્મે. તેમાં વચ્ચે સ અંતરાઈ
જન્મે છે.

૨. પું. વચ્ચે આવવાપડતું; દરમિયાનગીરી.
અંતરાઈ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + આમલ
(અમલ)] જ. ઘરનો અંતરનો ભાગ.

અંતરાઈ ૨. [સં. અંતર (અંતર) + આમલ
(અમલ)] પું. સંતાપ બળતરા; આધિ.

અંતરાઈ ૩. [સં. અંતર (અંતર) +
આમલ (અમલ)] જ. અંતરનું કાંકણ.

અંતરાઈ ૪. [સં. અંતર (વચ્ચે) + તાપ
(જલ)] પું. અમુક અમુક અંતરે આવતો તાપ.

- અંતરાઈ ૧. [સં. અંતર (અંતર) +
અમલ (અમલ)] પું. અંતઃકરણ; હૃદય; મન.
૨. પું. છદ્મ પ્રભુ; છદ્મના.
 ૩. પું. પરમેશ્વર; અંતર્યામી.
 ૪. પું. પુરુષોત્તમનાં હૃદય નામ મહિતું એક.
 ૫. પું. સિદ્ધનાં હૃદય નામ મહિતું એક.

અંતરાઈ ૨. [સં. અંતર (અંતર) +
અમલ (અમલ)] પું. મનનો અંતર હૃદયની
પ્રુલ્લેહી; અંતરિક્ષ હૃદય.

અંતરાઈ ૩. [સં. અંતર (અંતર) +
આમલ (અમલ)] જ. અંતરનું હૃદય.

૨. જ. સહેલી અંતર આવેલી જાનર; પીઠ.

અંતરાઈ ૪. [સં. અંતર (અંતર) + આમલ
(અમલ) + અવ (નરીઅલિયો પ્રત્યય)]
જી. અંતરિક્ષ; આરેવર્ષ; સમર્થ ગાઈ.

અંતરાઈ ૫. [સં. અંતર (અંતર) +
અવિ (વધ) + અવ (જડ તે)]
જ. વિદુતથી પદાર્થનું પુષ્કરણ કરતી વેળાએ
વિદુત દ્રાવ્ય થાય છે તે જગ્યાએથી વિદુત
જહાર નીકળે છે તે જગ્યા તરફ પ્રવાહી પદાર્થનું
વહન.

અંતરાઈ ૬. [સં. અંતર (વચ્ચે) +
ઈ (જડ)] જી. અમલ; અમલ; વિષ;
પ્રતિબંધ; હરત; બાધ.

૨. જી. ધીરોત્તેલ હોવાપડતું.
૩. જી. મુશ્કેલી; સંક્રામણ.
૪. જી. રોકણ; અટકાવ.

અંતરાઈ ૭. [સં. અંતર (અંતર) + આમલ
(અમલ)] પું. મનને અંતર; અંતરાઈ;
અંતરિક્ષ હૃદય.

અંતરાઈ ૮. [સં. અંતર (વચ્ચે) + ઇ
(જડ)] પું. અમલ આમલી; નક્કર
હરત વિષ.

અંતરાઈ ૯. [સં. અંતર (વચ્ચે) + આમલ
(અમલ)] પું. જે અમલ વચ્ચેનો
વધારાનો પ્રકાર. જેમકે, સમ + કર મળીને
સંસ્કાર રૂપે જન્મે. તેમાં વચ્ચે સ અંતરાઈ
જન્મે છે.

અંતરાઈ ૧૦. [સં. અંતર (અંતર) + આમલ
(અમલ)] પું. મનનો અંતર હૃદયની
પ્રુલ્લેહી; અંતરિક્ષ હૃદય.

૩. પું. અંતરો; અંતર; ઊંડું; અવધાસ.
૪. પું. (જૈન) કર્મના બાક બેદર્શનો એ
નામનો એક; જાન, જાળ, જોમ, ઉપજોમ
અને વીર એટલે સામર્થ્ય એ પાંચમાં વિષ
નાખનાર કર્મ.

૫. પું. ભુલઈ; બિનતા; અંતરાઈ.
૧. અંતરાય પાડવો = ભુલું પાડવું.
૨. અંતરાય રાખવો = (૧) અંતર રાખવું;
ભુલઈ મરુવી. (૨) ઊંડું રાખવું.

૬. પું. જાનનો બાધ કરનાર.
૭. પું. બેઠાં તથાવત; ફેર.
૮. પું. રજેદર્શન; અટકાવ; ઊંડે બેસવું તે.

અંતરાય આવવો = ઊંડે થવું; દૂર બેસવું.
૯. પું. (જોમ) સિદ્ધિમાં વિષ તેના નવ પ્રકાર
કહેવાય છે: (૧) આધિ, (૨) સ્થાન એટલે
સમય, (૩) સંસાર, (૪) પ્રમાદ, (૫) અજ્ઞાન,
(૬) અવિરતિ એટલે વિષમાં પ્રવૃત્તિ, (૭)
અંતરિક્ષ એટલે જૂલ જરેલ જાન, (૮)
અમલ ભૂમિક્ષ એટલે સમાધિની અપ્રાપ્તિ,
અને (૯) અનવસ્થિતતા એટલે જિત સિદ્ધિ
ન હોવાપડતું.

અંતરાયકર્મ [સં. અંતરાય (અમલ) +
કર્મ (કર્મ)] જ. (જૈન) એ નામનું એક
કર્મ. ભુખો અંતરાય ૪.

અંતરાયભૂત [સં. અંતરાય (અમલ) +
ભૂત (વધ)] વિ. અમલભૂત; હરતકર્તા.

અંતરાયમ પું. (વૈદ્ય) એક જાતનો રોગ.
તેમાં વાયુને લીધે માણસની આંખ, ઘડી,
પાંસળી તત્ત્વ એટલે જડ થઈ જાય, મોંમાંથી
તેની મેજા નીકળે અને દૃષ્ટિમયથી એટલે
નજરમાં ફેર પડવાથી તરેહતરેહના આકાર
ફેલાય.

અંતરાયી [સં. અંતરાય (અમલ) + ઈ
(જડ)] વિ. આડે આવતું; અમલ કરનાર;
આધારક; નક્કર કરનાર; વિષકર્તા.

અંતરાયમ [સં. અંતર (અંતર) + અવ
(વધ) + સમ (જાનવાચક)] વિ. જોતાની
અંતર જ પુરી થનાર; આત્મામાં રમણ
કરનાર; આત્મામાં આનંદ લેનાર.

અંતરાઈ ૧. [સં. અંતર (વચ્ચે) + આમલ
(અમલ)] જ. અવધાસ; અમલ.

૨. જ. અંતર; ઊંડું.
૩. જ. આમલ; અંતરિક્ષ.
૪. જ. આમલનો બોરડો; જેમાં ઘઈ બીજા
બોરડામાં જવાય તે બોરડો; 'અંતરિક્ષ'.

૫. [સં. અંતર (વચ્ચે) + અ (જડ)]
જ. માળો; વચ્ચાળો; વચ્ચાળી જગ્યા.

૬. ન ધેરેલું સ્થાન.

૭. ન. ભુષર્પ; બેઠ; બિનતા.

૮. ન. (મહિત) ને લીટીને છેદનારી ચીજ
લીટીનો તે ને લીટી વચ્ચે આવેલો ભાગ;
'પંદરસેપ'.

૯. ન. વચ્ચેનો ભાગ; મધ્ય.

૧૦. વિ. અંદરનું; વચ્ચેનું.

૧૧. વિ. વર્ણસમર.

૧૨. જ. મધ્યે; વચ્ચે.

૧૩. જ. માંહે; અંદર.

અંતરાસમતિ [સં. અંતરાસ (વચ્ચાનો) +
મતિ (રિષિતિ)] છો. એક જન્મ પૂરો થઈ
ખીતે જન્મ કરે થાય એ વચ્ચેની રિષિતિ.

અંતરાસદિશ [સં. અંતર (વચ્ચેનો ભાગ) +
શા (સેડું) + દિશ્ (રિશા)] છો. ખૂબ્બો;
બે દિશા વચ્ચેની દિશા; વિદિશા.

અંતરાસદિશા [સં. અંતર (વચ્ચેનો ભાગ) +
શા (સેડું) + દિશ્ (રિશા)] છો. વિદિશા.
ભુખો અંતરાસદિશ.

અંતરાસપથ [સં. અંતરાસ (આકાશ) + પથ
(સ્થલે)] પું. આકાશપથ. ભુખો અંતરાસપથ.

અંતરાસરેખા [સં. અંતરાસ (આકાશ) +
રેખા (લીટી)] છો. આકાશમાર્ગ. ભુખો
અંતરાસરેખા.

અંતરાસરેખા [સં. અંતરાસ (આકાશ) +
રેખા (લીટી)] છો. આકાશમાર્ગ; આકાશપથ;
અંતરિક્ષપથ.

અંતરાસર્વતિ [સં. અંતરાસ (મધ્ય) + વર્તિત્વ
(આવેલું)] વિ. વચ્ચેનું; અંતરાસરિષિત.

અંતરાસસ્થિત [સં. અંતરાસ (મધ્ય) +
સ્થિત (રહેલું)] વિ. વચ્ચેનું; મધ્યસ્થિત.

અંતરાસિક છો. એ નામની એક મિત્ર ભાતિ.
માત્ર સહ વર્ણની હીલ, પિત્ત અનુભવ હીલ
એ અંતરાસિક નામવાળી પ્રજા થાય છે.

સુવર્ણહિલ

અંતરાવરણ ૧. [સં. અંતર (અંદરું) +
અવરણ (પડો)] જ. અંદરું હાંકણ.

૨. ન. અમડી નીચેનું બારીક સૂક્ષ્મ પદ.

અંતરાવર્તી [સં. અંતર (અંદર) + અવર્તિત્વ
(ફરવું)] વિ. અંદર વળેલું; અંતરાવર્ત.

અંતરાવસોકન [સં. અંતર (અંદરું) +
અવસોકન (પરીક્ષા)] જ. અંદરની તપાસ
નિરીક્ષણ.

અંતરાવર્તુ ૧. [સં. અંતરાસ (આવર્ણ)]
જ. અંતરાવર્તુ; રોગવર્તુ; અવર્ણવર્તુ.
૨. જ. અંતરાવર્તુ; રોગવર્તુ; અવર્ણવર્તુ.

૩. જ. અંતરાવર્તુ; રોગવર્તુ.

અંતરાવર્તુ ૧. જ. અંતરાવર્તુ; રોગવર્તુ.

૨. જ. અંતરાવર્તુ; રોગવર્તુ; અવર્ણવર્તુ.

૩. જ. અંતરાવર્તુ; રોગવર્તુ; અવર્ણવર્તુ.

૪. [સં. અંતર (વચ્ચે) + વર્ત (વર્ત)]
જ. અંતરાવર્તુ; રોગવર્તુ; અવર્ણવર્તુ.

અંતરાવર્તુ [સં. અંતર (વચ્ચે) + વર્ત
(વર્ત)] વિ. અંદર વળેલું. ભુખો અંતરા-
વર્તી.

અંતરાવેદિ ૧. છો. બે લાડલા હાથી વચ્ચેની
માટીની વેદી એટલે અંતરાવેદી.

૨. [સં. અંતરા (વચ્ચેની) + વેદિ (ઓટો)]
છો. મધ્યની વેદિ; વચ્ચેની વેદી.

અંતરાવેદી [સં. અંતરા (વચ્ચેની) + વેદી
(ઓટો)] છો. વચ્ચેની વેદી. ભુખો
અંતરાવેદી.

અંતરાસ [સં. અંતર (વચ્ચે) + અસ
(પાડું)] છો.; જ. આવાપીચના પદાર્થનું
આસનથીમાં મૂંચવાઈ જાયપણું.

અંતરાસ [સં. અંતર (વચ્ચે) + અસ
(પાડું)] છો.; જ. આવાપીચના પદાર્થનું
આસનથીમાં મૂંચવાઈ જાયપણું; અંતરાસ.

અંતરાસર્મ [સં. અંતરા (વચ્ચે) + સર્મ
(અખ)] પું. ભાગ.

અંતરાસુષિ [સં. અંતરા (વચ્ચે) + સુષિ
(નિર્મલ)] છો. ભાગ. પન્દિત અને વિજ્ઞાન
સંનિર્મલથી સિધ્ધનું સામાન્ય જ્ઞાન થયા પછી
જુદીને વિશે આજ્ઞાના મોડથી એ માનિક
પદાર્થનું જ્ઞાન થાય છે તેને અંતરાસુષિ કહે છે.

અંતરાસ [સં. અંતર (વચ્ચે) + સા
(સેડું)] છો.; જ. વચ્ચેનો ભાગ; મધ્ય. ભુખો
અંતરાસ.

અંતરાસ [સં. અંતરા (વચ્ચે) + અંસ
(અંસ)] પું. બે વચ્ચે વચ્ચેનો ભાગ
છાતી.

અંતરિકા [સં. અંતરા (વચ્ચે) + કા
(વર્ત) + આ (કરીબલિતે પ્રવર)]
છો. બે મધ્યન વચ્ચેની મધી.

અંતરિકા ૧. પું. અંતરિકા.
૨. પું. એક ભાગનો સૂક્ષ્મ વસ્તુ 'ઈર્ષ'.

૩. પું. પ્રાચીન સિદ્ધાંત પ્રમાણે જન્મ ભાગના
કેતુમાંનો એક, જેનાં ધોમ, હાથી, ખજ, રુદ્ર
વચેરે જેનાં રૂપ હોય છે.
૪. પું. (પુરાણ) મુદ્ર નામના રાક્ષસના સાત

દીકરામાંનો મુખ્યને હાથે મરણેલો ખીતે
દીકરો.

૫. પું. (પુરાણ) સૂર્યવંશી પદ્માકુ કુળમાં
જન્મેલ પુત્રર કે કિનરાથ રાજાનો એ
સામનો દીકરો.

૬. પું. સ્વર્ગલોક.

૭. પું. (પુરાણ) સ્વામંજીવ મનુના વંશમાં
જન્મેલ મહાબલેવના સો દીકરામાંના પછાતે
જન્મનાર નવ દીકરામાંનો એક.

૮. [સં. અંતર (વચ્ચે) + ઈશ્વ (એડ)]
જ. આકાશ; મનન; બોમ.

૯. જ. (જૈન) પ્રહરેલ એટલે સૂર્ય મંદના
સંમંધમાં પ્રહોની સ્થિતિ જાણી તેનું સમૂં નરસ
રૂપ જણાવનાર નિમિત્તકાળ.

૧૦. જ. નભોમંજી; અમોજ.

૧૧. જ. સ્વર્ગ અને પૃથ્વી વચ્ચેનો પ્રદેશ. તેમાં
મંધરો, વસુ અને અપસરા રહે છે.

૧૨. જ. હલ; મન.

૧૩. વિ. અંદર; બંધો.

૧૪. વિ. મુખ; અમર; અંતર્યામિ; અનુ; હપ્ત.
૧૫. જ. આકાશમાં; અંદર રહેલું હોય તેનું;
બંધો.

અંતરિક્ષઉક [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
ઉક (પાણી)] જ. વરસાદનું પાણી. ભુખો
અંતરિક્ષજલ.

અંતરિક્ષમંત જ. રક્ત માનના મધ્યની જ
અંતમાંની એ નામની એક. જ અંતઃ ભૂમંત,
મંદમંત, જાવનામંત, અંતરિક્ષમંત, મેધમંત
અને અન્યમંત.

અંતરિક્ષમ [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
મ (વર્ત)] જ. પછી; પંખી. તે આકાશમાં
જોડે છે, તેથી અંતરિક્ષમ કહેવાય છે.

અંતરિક્ષમન ૧. પું. પુરુષોત્તમનાં હજાર
નામ મહેનું એક.

૨. [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) + મ (વર્ત)
+ મન (ભાગ આપનાર પ્રવર)] જ. ઊપાવી
કિમ.

અંતરિક્ષમર [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
મર (વર્ત)] જ. પછી; પંખી; અંતરિક્ષમ.

અંતરિક્ષજ ૧. પું. ખીત હોવા ઉપર બેસે
પણ તેની ઉપર નહિ જવનાયે એક. તે
પોતાના વિદ્યાર્થને માટે અંદરની બિનાય હવા-
માંથી મેળવી લે છે. જેમકે, રૂઝાંચ.
૨. [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) + જ
(જન્મેલું)] વિ. આકાશમાં ઉત્પન્ન થતું.
અંતરિક્ષજલ ૧. [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ)
+ જલ (પાણી)] જ. આકાશમાંથી પડતું
પાણી વરસાદનું પાણી.

૨. ન. કાશ્ય.

અંતરિક્ષવેલિપિ જી. એસક અંતરી લિપિ
મહિની એક. લુઓ લિપિ.

અંતરિક્ષવેલિપિ [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] પુ. આકાશમાર્ગ; ઓમરેખા;
અંતરિક્ષવેલિપિ.

અંતરિક્ષલોક [સં. અંતરિક્ષ (લોક) +
લોક (સ્થાન)] પુ. અંતરિક્ષમાં એકલે લોકે
આવેલી દુનિયા.

અંતરિક્ષવિજ્ઞાન [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વિજ્ઞાન (જ્ઞાન)] જ. અંતરિક્ષમાં વિજ્ઞાન
એક અંગ. લુઓ અંતરિક્ષવિજ્ઞાન.

અંતરિક્ષવિદ્યા ૧. [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વિદ્યા (જ્ઞાન)] જી. અંતરિક્ષમાં વિદ્યા, ઉદ્ય,
અને તેનાં લુઓ લુઓ સ્થાન ઉપરથી લોક-
સ્થિતિ વિશે લલિત આખવાની વિદ્યા; અંતરિક્ષ-
વિદ્યાનું એક અંગ.

૨. જી. પવનવિદ્યા; વાયુમાત્રાજ્ઞાન.

અંતરિક્ષસમ ૧. [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
સમ (સમ)] જ. આકાશમાં આવેલું સમસ્ત.
૨. જી. આકાશમાં સમાવેલું.

અંતરિક્ષોત્તર ૧. [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
ઉત્તર (ઉત્તર)] જ. વાતાવરણનો અંતરનો
ભાગ.

૨. જી. જેનો અંતરનો ભાગ આકાશ જેવો
મલો પહેલો હોય એવું.

અંતરિક્ષ [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] જી. આકાશમાં રહેલું ઓમરમાં
હોનારું.

અંતરિક્ષ [સં. અંતરિક્ષ] જ. (ન. કાશ્ય)
આકાશ; અંતરિક્ષ.

હરિત મહિત એકલોક ઉત્તર,
અંતરિક્ષ ઉત્તર નર્મ અન્ન.

અંતરિક્ષ પુ. (પુરાણ) અંતરિક્ષ વેલિપિ
અંતરિક્ષની તેરમી એકાદીમાં અંતરિક્ષ વેલિપિ
અંતરિક્ષ ૧. પુ. (અંતરિક્ષ) એક આકાશ વેલિપિ

■

૨. જી. અંતરિક્ષવેલિપિ.

૩. જી. અંતરિક્ષ વેલિપિ; દેખાતું અંતરિક્ષ.

૪. [સં. અંતર (અંતર) + વેલિ (સ્ત્રોત)]
જી. અંતર વેલિપિ.

૫. જી. અંતર રહેલું; હરિત; હરિવેલિપિ; પાશ
પાશવનું.

અંતરિક્ષવેલિપિ અંતરિક્ષ વેલિપિ
અંતરિક્ષવેલિપિ અંતરિક્ષ વેલિપિ

અંતરિક્ષવેલિપિ

૬. જી. અંતરિક્ષ વેલિપિ; અંતરિક્ષ વેલિપિ;
આકાશ હરિત; લુઓ પાશ.

૭. જી. તિરકારેલ.

૮. જી. હરિત હરિત; કાશ્ય વેલિપિ.

૯. જી. પેટાનું.

૧૦. જી. (અંતરિક્ષ) જે નિહાળે એકાદી સીધી
૩ વાંકી લીટીના દરેક છેડાને એક એક એક
નિહાળે એકાદી નોંધ; 'અન્ન-૩૬'.

૧૧. જી. (અંતરિક્ષ) જે લીટી વચ્ચે છેડાવેલું
૩ આવેલું; 'અન્ન-૩૬'.

૧૨. જી. અંતરિક્ષ.

૧૩. જી. વચ્ચે આવેલું; અંતરિક્ષ વેલિપિ આવેલું.

૧૪. જી. વિચોક્તિ; લુઓ પાશ.

અંતરિક્ષવેલિપિ [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] પુ. (અંતરિક્ષ) એક
જે લીટીને છેડાવી ત્રીજી લીટીનો જે છેડા
નિહાળેલી વચ્ચે આવેલો ભાગ.

અંતરિક્ષવેલિપિ [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] પુ. (અંતરિક્ષ) એક
જે લીટીને છેડાવી ત્રીજી લીટીનો જે છેડા
વેલિપિ આવેલો ભાગ 'અન્ન-૩૬'.

અંતરિક્ષવેલિપિ (અંતરિક્ષવેલિપિ) [સં. અંતરિક્ષ
(આકાશ) + વેલિ (સ્ત્રોત) + વેલિ (સ્ત્રોત)]
જી. આંખો પડી જાય છે એવી નાહી;
'અન્ન-૩૬'.

અંતરિક્ષવેલિપિ ૧. [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] જી. આકાશ વેલિપિ; એકાદી;
નોંધારું.

૨. જી. અંતરિક્ષ; વચ્ચે; અંતરિક્ષ રસ્તે;
વચ્ચે; અંતરિક્ષ નિરાધાર સ્થાને.

અંતરિક્ષવેલિપિ ૧. [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] જી. અંતરિક્ષ; અંતરિક્ષ; અંતરિક્ષ.

૨. જી. અંતરિક્ષ વેલિપિ અંતરિક્ષ વેલિપિ.

અંતરિક્ષ ૧. જી. વચ્ચે; વિચાર.

અંતરિક્ષ ૧. જી. વચ્ચે; વિચાર.

૨. જી. અંતરિક્ષ.

અંતરિક્ષ ૧. પુ. અંતરિક્ષવેલિપિ સોમનું એ
નામનો રીકો.

૨. પુ. નવ એકાદીમાં એ નામનો એક
લુઓ એકાદી.

૩. [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) + વેલિ (સ્ત્રોત)]
જી. આકાશ; અંતરિક્ષ. લુઓ અંતરિક્ષ.

અંતરિક્ષ પુરાણ નવ વિચાર અંતરિક્ષ અંતરિક્ષ,
અંતરિક્ષ અંતરિક્ષ અંતરિક્ષ અંતરિક્ષ અંતરિક્ષ
અંતરિક્ષ અંતરિક્ષ અંતરિક્ષ અંતરિક્ષ અંતરિક્ષ
અંતરિક્ષ અંતરિક્ષ અંતરિક્ષ અંતરિક્ષ અંતરિક્ષ

અંતરિક્ષવેલિપિ

૪. જી. અંતરિક્ષ; અંતરિક્ષ.

૫. જી. અંતરિક્ષ અંતરિક્ષ.

અંતરિક્ષવેલિપિ ૧. [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] જ. અંતરિક્ષ.

૨. જી. આકાશમાં વિચાર કરનાર.

અંતરિક્ષવેલિપિ ૧. [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] જ. આકાશમાંથી પડતું
પાણી; વરસાદનું પાણી; એકાદી.

૩. જી. અંતરિક્ષ.

અંતરિક્ષવેલિપિ [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] જી. આકાશમાં વસનાર.

અંતરિક્ષ ૧. [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] પુ. દીપા; એકાદી; દીપા.

૨. પુ. દીપા.

૩. જી. અંતરિક્ષ; અંતરિક્ષમાં આવેલી અંતરિક્ષની
પડી.

અંતરિક્ષ ૧. [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] જ. દીપાની નીચેના ભાગમાં
પડેલાનું અંતરિક્ષ; એકાદી.

૨. જી. અંતરિક્ષ; અંતરિક્ષ.

અંતરિક્ષવેલિપિ [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] જી. અંતરિક્ષમાં આવેલો અંતરિક્ષ.

અંતરિક્ષવેલિપિ [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] જી. અંતરિક્ષમાં આવેલો અંતરિક્ષ.
અંતરિક્ષવેલિપિ [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] જી. અંતરિક્ષમાં આવેલો અંતરિક્ષ.

અંતરિક્ષવેલિપિ [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] જી. અંતરિક્ષમાં આવેલો અંતરિક્ષ.

અંતરિક્ષવેલિપિ [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] જી. અંતરિક્ષમાં આવેલો અંતરિક્ષ.

અંતરિક્ષવેલિપિ [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] જી. અંતરિક્ષમાં આવેલો અંતરિક્ષ.

અંતરિક્ષવેલિપિ [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] જી. અંતરિક્ષમાં આવેલો અંતરિક્ષ.

અંતરિક્ષવેલિપિ [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] જી. અંતરિક્ષમાં આવેલો અંતરિક્ષ.

અંતરિક્ષવેલિપિ [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] જી. અંતરિક્ષમાં આવેલો અંતરિક્ષ.

અંતરિક્ષવેલિપિ [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] જી. અંતરિક્ષમાં આવેલો અંતરિક્ષ.

અંતરિક્ષવેલિપિ [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] જી. અંતરિક્ષમાં આવેલો અંતરિક્ષ.

અંતરિક્ષવેલિપિ [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] જી. અંતરિક્ષમાં આવેલો અંતરિક્ષ.

અંતરિક્ષવેલિપિ [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] જી. અંતરિક્ષમાં આવેલો અંતરિક્ષ.

અંતરિક્ષવેલિપિ [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] જી. અંતરિક્ષમાં આવેલો અંતરિક્ષ.

અંતરિક્ષવેલિપિ [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ) +
વેલિ (સ્ત્રોત)] જી. અંતરિક્ષમાં આવેલો અંતરિક્ષ.

અંતરિક્ષવેલિપિ

કવિતા (મંત્ર)]] સ્ત્રી. જ્યને એક બેઠ; સચલ પૂજાં જ કરજાતના થોડા અધરમાં તેનો જ્યામ મળી આવે એવું મંત્ર.

અંતરોદ્ગાર [સં. અંતર (હૃદય) + ઉદ્ગાર (સંગ)] પું. મનના બોલ.

અંતરોદ્ગમા ૧. [સં. અંતર (અંતર) + ઉદ્ગમ (સમી)] સ્ત્રી. અંતરની મરમી.
૨. સ્ત્રી. વંચી સમિતનો એક અંશ, જેનું બીજા કોઈ પદાર્થને મરમી આપ્યા કરે અથવા તો પોતાના હમાં ફેરવાર થયા વિના ચાલિ શક્યામાં ફરતર જતું નથી; 'એન્ડોપી'.

અંતરકલા [સં. અંતર (હૃદય) + કલા (કલામય)] સ્ત્રી. ચતુરાર્થ; કસમતા; કિંમત.

અંતરકંઠીશિશુ [સં. અંતર (અંતર) + કંઠી (મધુ) + શિશુ (નસ)] સ્ત્રી. કંઠી એક મોટી શિશુ; 'કંઠનંદ લુચુલર વેદન'. તે પ્રમળ અને ખોપરીના અંતરના અમમ્યાંથી લોહી જાડું થાય છે.

અંતર્યોષ [સં. અંતર (અંતર) + યોષ (ફેંટ)] પું. અંતર દાખલ કરવાની ક્રિયા; ધીમશરી; 'કં-એકસન'.

અંતર્યોષણ [સં. અંતર (અંતર) + યોષ (ફેંટ) + યન (નામ અપવાદ પ્રત્યય)] જ. અંતર દાખલ કરવાની ક્રિયા લુપ્તો અંતર્યોષ.

અંતર્યોષ [સં. અંતર (અંતર) + યોષ (ફેંટ)] પું. અંતરનો બોરડો.

અંતર્યોષો [સં. અંતર (અંતર) + યોષ (ફેંટ)] પું. (મધુત) આકૃતિની અંતરનો જે બાહ્ય વચ્ચેનો ખૂણો.

અંતર્યોષુના [સં. અંતર (અંતર) + યોષુના (મધુતી)] સ્ત્રી. સમાવેશ; સમાસ.

અંતર્યોષ ૧. જ. હૃદય; મન; મિત.
અંતર્યોષમાં હજાર છે ખડીર. પ્રિમાન્દ

૨. [સં. અંતર (અંતર) + યત (મધુત)] વિ. અંતર સમાવેશ; માહેતું; અંતરનું.

૩. વિ. (મધુત) આકૃતિની અંતર આવેશ; 'કં-રીરિયર'.

૪. વિ. (મધુત) આકૃતિની નથી બાહ્યને સ્પર્શ કરે એટલે અડે એવી રીતે તે આકૃતિની અંતર હોરેશ.

૫. વિ. છુપાવેશ; મુત.

૬. વિ. દેખાતું નથ વચેશ; અયોષ.

૭. વિ. નાશ પામેલ.

૮. વિ. પોતાનું; પ્રિય; મનનું.

૯. વિ. (મધુત) જે લીટીની વચ્ચે આવેશ; 'કં-એકસ'.

૧૦. વિ. છુપાઈ વચેશ.

૧૧. વિ. મનમાં રહેશ; હૃદયમાંનું.

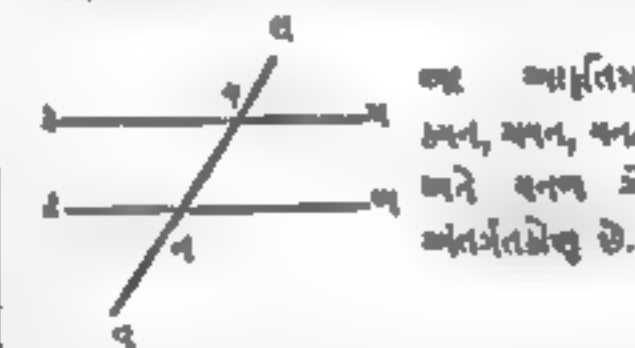
૧૨. વિ. વચમાં આવતું; અંતરથ.

અંતર્યોષકૃતિ [સં. અંતર (અંતર) + યત (મધુત) + કૃતિ (આકાર)] સ્ત્રી. (મધુત) અંતરના આકારની બાહ્ય હાર અંતર હોરેશ આકારની જૂથનાં નિષ્ક પડે એવી આકૃતિ.

અંતર્યોષકરણ [સં. અંતર (અંતર) + યત (મધુત) + રણ (કષ્ટ) + યન (નામ અપવાદ પ્રત્યય)] જ. દાખલ કરવાપણ; સમાવેશ.

અંતર્યોષકોણ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + યત (મધુત) + કોણ (ખૂણે)] પું. (મધુત) જે બાહ્યની વચ્ચેનો ખૂણો; 'કં-એકસ અંતર'.

૨. પું. (મધુત) જે સમાંતર લીટીને ત્રીજી લીટી કાપે તો સમાંતર એટલે ધરમે અંતરે હોરેશ લીટીઓની વચ્ચે આવેશ આર જૂથમાંનો દરેક; 'કં-રીરિયર અંતર'.

અંતર્યોષયેષ [સં. અંતર (અંતર) + યત (મધુત) + યેષ (વેલ)] પું. સમી પ્રીતિ; અરે વાલ.

અંતર્યોષય [સં. અંતર (અંતર) + યત (મધુત) + યાય (વાચકી)] પું. મનની વાચકી; મનોવાચ.

અંતર્યોષયુષ [સં. અંતર (અંતર) + યત (મધુત) + યુષ (મધુત)] પું. (મધુત) જે જૂથ એક જ બાહ્યને જે છેડે આવેશ હોવ તેવી જૂથ.

અંતર્યોષયેષ [સં. અંતર (અંતર) + યત (મધુત) + યેષ (વિલાસ)] પું. અર્વાંતર બેઠ; હામનો બાગ.

અંતર્યોષયાલ [સં. અંતર (અંતર) + યત (મધુત) + યાલ (સમયે)] પું. દર્શનમન કરવા; પ્રિયત એવી તેને મધે લઈ સુધીમાં વચેલો નામે.

અંતર્યોષવસ્તુ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + યત (મધુત) + વસ્તુ (ચીજ)] સ્ત્રી. જતુ-

કમલિય; ફેરિસ.

૨. સ્ત્રી. વિષય.

અંતર્યોષયધિ [સં. અંતર (અંતર) + યત (મધુત) + યધિ (સેન)] પું. રોમ કોણમાં કિતરવાથી થતી વેદના.

અંતર્યોષિ [સં. અંતર (અંતર) + યતિ (મતિ)] સ્ત્રી. મનમાનના; વાવના; મિતરણ; હૃદયની કમળ; મનોરથ; મનની વાચકી; મુરત.

અંતર્યોષોષમા [સં. અંતર (અંતર) + યત (મધુત) + ઓષમા (એક અંતર)] સ્ત્રી. (મંત્ર) સામાન્ય ધર્મનો લોપ મધેલો હોવ એવો ઉપમા અર્થકાર. એમ, જ્યાં શામ સૂર્ય એવો છે. આમાં સામાન્ય ધર્મ તેજસ્વી પડે છે, જ્યાં તેનો લોપ થયેલ છે.

અંતર્યોષ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + યત (મધુત)] પું. અંતરનો મર.

૨. વિ. અંતર મરે એટલે સરવવાળો પડતો હોવ એવું; મરંમુકા.

૩. [સં. અંતર (અંતર) + યત (માના પદમાનું જાણ)] વિ. જે જીવવાળું; સમર્થ અંતર મરવાળું; આશ્ચર્ય.

અંતર્યોષી [સં. અંતર (અંતર) + યત (માના પદમાનું જાણ) + યત (વાળ)] વિ. અંતર મરે હોવ એવું. લુપ્તો અંતર્યોષ ૨, ૩.

અંતર્યોષી [સં. અંતર (અંતર) + યત (મધુત)] પું. કિલ્લી મચારી; સાચું અભિમાન.

અંતર્યોષી [સં. અંતર (અંતર) + યત (મધુત) + યન (નામ અપવાદ પ્રત્યય)] જ. વસ્તુના ક્રિયામાં જઈને પેસતી બીજ.

અંતર્યોષ [સં. અંતર (અંતર) + યત (મધુત)] સ્ત્રી. જૂથી મંચ. મહિસુરમાં આવેશ એક જૂથ ક્યા સુધે તે જમીન નીચે અજવાનું મનવ છે.

અંતર્યોષી ૧. [સં. અંતર (અંતર) + યામિન (જામર)] જ. હૃદય; મન; મિત.

૨. લુપ્તો અંતર્યોષ.

અંતર્યોષીયાર [સં. અંતર (અંતર) + યાંધાર (સંગીતના સાત સ્વરમાંનો વ સ્વર)] પું. (સંગીત) ત્રીજા સ્વરની ચાર કૃતિની માહેનો એક વિદ્યુત સ્વર. તે પ્રસારિતી નામની કૃતિથી ક્યા થાય છે.

અંતર્યોષિ ૧. પું. મંચના પ્રાંતના હાંવાલ પરમણમાં આવેશ રાજમહાલના કુંમરોનું એક પ્રાચીન નામ.

૨. પું. (પુરાણ) મહાભારતમાં જણાવેલો એક દેશ; મંચ અને જમના વચ્ચેનો હોવાન.

અંતર્ભોજ ૧. [સં. અંતર (અંદર) + ભો
(ભરું)] પું. મનનાંદર; પ્રમદનાં અંદર
લાગી જાય છે; સપાટીની અંદર ખાણે ખા
જોઈ જાય છે.

અંતર્ગત ૧. [સં. અંક ૩ (વચ્ચે) + અંક
(પૂંજી)] ની બે કોમ્પોઝિટ કોમ્પોઝિટ
કોમ્પોઝિટ

અંતર્યામિ ૧. [સં. અંતર (અંદર) + આમિ (મારો)] ધ્રુ. અંદરની મારી

અંતઃક્રીડા [સં. અંતર (અંદર) + ક્રીડા
(હલ્લોચનનું એક અંગ)] સ્ત્રી. (યોગ) ધૌતીના
આર પ્રકારમાંનો એક; શરીરની અંદરની શુદ્ધિ
કરવી તે. તેના આર એક વાતસાર, વારિસાર,
વહ્નિસાર અને બહિષ્કૃત. કાગડાની નીચલી
માંચના જેવો જીભનો આકાર કરી તેને મોઢા
બહાર રાખી તે વડે ધીમે ધીમે શ્વાસ અંદર
ખેંચવો. નસકોરા જમણા હાથની આંગળાથી
દબાવી રાખવાં. પવન ખેંચી રક્ત પછી નોંધી

વડે પેટને હલાવવું, અને ચોંટું નંધ રાખી નમસ્કેરંથી તે આસને ખીરે ખીરે બહાર કાઢવો. આ વાતસાર અંતર્ધર્મી. મોટેથી જગા સુધી પાણી પી નોંધિ કિમ્મ વડે પેટને હલાવવું અને ખળી તે પાણી મુઠા મારત તબાકાર કાઢવું તે વારિસાર અંતર્ધર્મી. ફરીની માંકને ખેંચી ફરી-ફરી બરમની કરોક સાથે લગાડવી તે વધિસાર અંતર્ધર્મી. આ રીતથી પેટના રોગ દૂર થઈ બહારમાં તેજ થાય છે. કમળની નીચલી માંચની પેંદે જીવને મોલ બહાર કાઢી નાખ્યાં બાલે સિદ્ધ જમણે હાથે નંધ કરી બહારના પવનને અંદર ખેંચી તે વડે પેટ ભરવું. ખળી શક્તિ પ્રમાણે તે પૂરેલા પવનને રોગી નોંધિ કરી તેને મુઠા મારત તબાકાર કાઢવો તે બહિ-ષ્ઠ અંતર્ધર્મી.

અંતર્ધર્મ [સં. અંતર (અંતર) + ધર્મ (ધર્મ) + ધર્મ (ધર્મ)] ક. મનમાં જિજ્ઞાસા; સમાધિ; હૃદયકમળમાં વિદ્યમાનું જ્ઞાન; હિંદુ જ્ઞાન; નિહિમાસ.

અંતર્ધર્મિ [સં. અંતર (અંતર) + ધર્મિ (ધર્મિ)] ક. અંતરમાં રહેલો જાતી.

અંતર્ધર્મ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + ધર્મ (ધર્મ)] ક. અંતર રહેલું નગર; મનની અંતર આવેલું સહેર.

૧. ક. જ્ઞાનપાત્રું અંતરપુર; રજવાડાં રાજી-વાસ.

૨. ક. રાજમહેલ.

અંતર્ધર્મિક [સં. અંતર (અંતર) + નાટક (નાટક)] ક. નાટકની અંતરનું પેદા નાટક.

અંતર્ધર્મિક [સં. અંતર (અંતર) + નાટ (નાટ)] ક. અંતરમાંનો જાતી; અંત-ધર્મિ; અંતરમાં રહેલો; જાતમાંથી પ્રેરણા; અંતરસુચન.

અંતર્ધર્મિક [સં. અંતર (અંતર) + નિયમ (નિયમ)] ક. નિયમની મારીને કરીરમાં નાખવાનું જોડા; 'અંતરધર્મ'.

અંતર્ધર્મિક [સં. અંતર (અંતર) + નિયમ (નિયમ)] ક. અંતરનો કાવું; સંયમ.

અંતર્ધર્મિક [સં. અંતર (અંતર) + નિયમ (નિયમ)] ક. અંતર (અંતર) + નિયમ (નિયમ) + ત (ત) (જુદાંકરને પ્રભવ)]

સિ. હૈયામાં ગેરહાજરી; અંતરમાં રહેલું.

અંતર્ધર્મિક [સં. અંતર (અંતર) + નિયમ (નિયમ)] સિ. જ્ઞાનમાં રોકાયેલ; જાતમાં નિયમ.

અંતર્ધર્મિક [સં. અંતર (અંતર) + નિયમ (નિયમ) + ત (ત)] ક. જાતમાં જાતમાં રોકાયેલ; કોઈ જાત વિષયમાં તાલીમ કે તત્ત્વ થઈ જવું તે.

અંતર્ધર્મિક [સં. અંતર (અંતર) + નિયમ (નિયમ)]

(મહેર)] સિ. અંતર મોટું; લુપ્તવેલું; કમરેલું; કુમ.

અંતર્ધર્મિક [સં. અંતર (અંતર) + ધર્મ (ધર્મ)] ક. (તંત્ર) સરીસાં જુદાં જુદાં અંતરે માટે જગાધારના કેટલાક અંતરની જાન-સિદ્ધિ વહેંચણી. માત્રાનું એટલે મુક સંકિત-વાળા કેટલીક આધુનિકોના પચાસ અંતરો પદ-ચકોના પચાસ જગ્યાં જોડવાને અંતર્ધર્મ કહે છે.

અંતર્ધર્મિક [સં. અંતર (અંતર) + ધર્મ (ધર્મ) + ધર્મ (ધર્મ)] ક. ધર્મમાંથી નામની ધર્મની એ નામની જાણ. તેની જાણ થયે માર છે અને તે જુદીની અંતરની જાણ પર તમા પચાસ તળિયાના જાણ જાણ પર મારે રહે છે.

અંતર્ધર્મિક [સં. અંતર (અંતર) + ધર્મ (ધર્મ)] ક. ધર્મમાં જીવનસંપૂર્ણ અંતરનું પદ; 'અંતરધર્મ'.

અંતર્ધર્મિક ૧. [સં. અંતર (અંતર) + ધર્મ (ધર્મ)] ક. ક. ક. અંતરની જાણ; અંતરની રાખેલાં જાણ.

૨. સિ. અંતર જાણ.

૩. સિ. રોગી રાખેલાં જાણવાળું.

અંતર્ધર્મિક [સં. અંતર (અંતર) + નાટ (નાટ) + સિદ્ધિ (સિદ્ધિ)] ક. જુદાની અંતરની સિદ્ધિ.

અંતર્ધર્મિક ૧. [સં. અંતર (અંતર) + નાટ (નાટ)] સિ. અંતરનું તેમજ જાણવું.

૨. ક. અંતર અને જાણ; અંતરની સિદ્ધિ; મારે પાસથી.

તે રહેલો અંતરના નાટ વડે જાણ સારિયજાણ અંતરમાંથી જાણ થયે જાણથી જાણવું રહેલું. પ્રાણપાત્ર

અંતર્ધર્મિક ૧. [સં. અંતર (અંતર) + નાટ (નાટ) + મોલ (મોલ)] ક. અંતરની જાણને જાણવાળો અને જાણની જાણને જાણેલો.

૨. સિ. અંતર તેમજ જાણ મોલ મોલ એવું.

અંતર્ધર્મિક ૧. [સં. અંતર (અંતર) + મોલ (મોલ)] ક. જાતમાંથી જાણની જાણવાળું.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + મોલ (મોલ)] ક. અંતર (અંતર) + મોલ (મોલ)

ક. અંતરિક એટલે મનનો અંતર.

અંતર્ધર્મિક [સં. અંતર (અંતર) + જાણ (જાણ)] સિ. ક. અંતરની રોકી જાણ.

અંતર્ધર્મિક [સં. અંતર (અંતર) + જાણ (જાણ)] ક. રોગી પ્રજ્ઞાનમાંથી એ નામનો જાણ. તેની અંતર રોગમાં, મર્મમાં, એ બીજાઓ તમા એ બીજાઓમાંથી

સમાવેશ થાય છે. એ સમજા જાણ મોલ-જુદાની અંતર રહેલા છે.

અંતર્ધર્મિક [સં. અંતર (અંતર) + જાણ (જાણ) + મોલ (મોલ)] ક. અંતરની નીચે મોલ તમાનો અનેલો એક નાનો અવધવ.

અંતર્ધર્મિક [સં. અંતર (અંતર) + જાણ (જાણ)] ક. મનમાં રહેલી જાણ.

અંતર્ધર્મ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + જાણ (જાણ)] સિ. અંતરનું; મોલનું.

૨. સિ. સહજ, સ્વાભાવિક; કુદરતી.

અંતર્ધર્મ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + જાણ (જાણ)] ક. અંતરનો જોરમો; ધરનો અંતરનો જાણ.

૨. ક. કાલીમાં આવેલ એ નામની પવન જાણ.

અંતર્ધર્મ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + જાણ (જાણ)] ક. અંતરનો જાણ.

૨. ક. (મોલ) એ કે વધારે સુરેખાઓને બીજા એક સુરેખા મારે સારે કપાતી સુરેખા-ઓની વચ્ચે જાણી જાણી કાપનારી સુરેખાનો કામો; 'અંતરસેધ'.

અંતર્ધર્મ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + જાણ (જાણ)] ક. અંતરમાં થતું તે; તિરેલાવડ લવ પામવાપણું; અંતરના જાણવું; કેખાતું નંધ થતું તે.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + જાણ (જાણ)] ક. અંતરની જાણ; મનોરુતિ.

૩. ક. જાણ; અંતરની મતલબ.

૪. ક. એક જાતની મનની સ્થિતિ; એક પ્રકારની મિતરુતિ.

૫. ક. (જેન) જાનાવરણીય, હૈનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય, આધુનિક, નામ, મોજ અને અંતરના એ જાણ કરેલો જાણ તેનાથી મોટું જાણ છે.

૬. [સં. અંતર (અંતર) + જાણ (જાણ)] ક. કિંમતી જુદાઈ; બિજલાવ.

૭. ક. નાટ; જાણવ.

૮. ક. પ્રીતિ; ઉમંગ; હેલ;

૯. ક. જાણ સ્વભાવ.

૧૦. ક. સમાવેશ; અંતર સમાવેશ થવો કે હોવો કે બિજલાવ; અંતરમાં હોવું તે.

અંતર્ધર્મિક ૧. [સં. અંતર (અંતર) + જાણ (જાણ)] ક. અંતરની જાણ; મનની કમળ.

૨. ક. (મોલ) જુદાધરના તમાવતથી મેળવાતો સંખ્યાનો જાણો. જેમકે, ૨૫ અને ૧૮ના જુદાધરનો જાણો ૨૫ અને ૨૦ના જુદાધરમાંથી ૨૫ અને ૨૦નો જુદાધર જાણ

કરવાળી મળી જાય છે. દાખલ તરીકે, ૨૫
x ૧૮ = ૪૫૦; (૨૫ x ૨૦) - (૨૫ x ૨)
= ૪૫૦.

૩. છી. ચિત્ત.

૪. છી. ધ્યાન; ચિત્તન; મનન.

૫. છી. સમાવેશ.

૬. છી. સામેશમીરી.

અંતર્ભાવપ્રેરિત [સં. અંતર (અંતર) +
ભાવ (વશ) + પ્રેરિત (અન્ય કામ
કરેલું)] વિ. મનની કામચૂંપાંથી જન્મેલું.

અંતર્ભાવિત ૧. [સં. અંતર (અંતર) +
ભૂ (હોવું) + ઇત (વર્ત)] વિ. અંતરનું;
ધ્રુપાવેલું; ક્રમ; હોવાયેલું.

૨. વિ. માં રહેલું; અંતર્ભવ.

૩. વિ. વચ્ચે દાખલ કરેલું; અંતર પેસાડેલ.

અંતર્ભિન્ન [સં. અંતર (અંતર) + ભિન્ન
(ભેદ)] વિ. ક્ષણિકાવાળું.

અંતર્ભુજ [સં. અંતર (અંતર) + ભુજ
(ખાત્ર)] પું. (અંતર) આપેલા જે ખૂણા
એક જ બાજુને જે છે આપેલા હોય તે
બાજુ.

અંતર્ભુજ ભુજો અંતર્ભુજ.

અંતર્ભૂત ૧. [સં. અંતર (અંતર) + ભૂ
(હોવું) + ત (જણાવેલો પ્રભવ)]
પું. અત્મા; પ્રભુ; કવ.

અંતર્ભૂતને ધેરે મલ.

સામ્ય વિષય મન કવ્યં જય.

અર્થો

૨. વિ. અંતર રહેલું; સમાવેલું.

૩. વિ. અંતરથી ઉત્પન્ન થયેલું.

૪. વિ. અંતરનું; મહિત્વ.

૫. વિ. આત્મલક્ષી; સ્વાનુભાવી; પોતાના
અનુભવવાળું; અંત અનુભવનું.

૬. વિ. દાખલ; દાખલ; જન થયેલું.

■ વિ. બીજામાં મળી મળેલું.

૮. વિ. મધ્યે રહેલું; અભ્યંતર; મુખ; અંત.

અંતર્ભૂત દાખલ [સં. અંતર (અંતર) + ભૂ
(હોવું) + ત (જણાવેલો પ્રભવ) + દાખલ
(સ્થિતિ)] પું. દરમિયાન ઉત્પન્ન; મિશ્રિત બેની
તેને પાછી મળે ત્યાર સુધીમાં થયેલો નો.

અંતર્ભૂત વસ્તુ [સં. અંતર (અંતર) + ભૂ
(હોવું) + ત (જણાવેલો પ્રભવ) + વસ્તુ
(વસ્તુ)] છી. અંતર રહેલી વસ્તુ.

અંતર્ભૂમિ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + ભૂમિ
(જમીન)] છી. પૃથ્વીની અંતરનો ભાગ;
ભૂમર્મ.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + ભૂમિ (જમીન)]
છી. વચ્ચે આવેલી જમીન; વચ્ચેની ભૂમિ.

અંતર્ભેદ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + ભેદ
(વિભવ)] પું. ભુદર્શ; વિભા.

૨. પું. બીજાને અણી લેવાયું; અંતરની
હોકતની બાજુ.

૩. [સં. અંતર (હૃદય) + ભેદ (જીવ
વાત)] પું. મનનો હોય વિચાર; હૃદયની
જીવી વાત.

૪. પું. મધ્ય; સ્તર.

૫. પું. વિરોધ; અત્યે.

અંતર્ભેદિયું ૧. [સં. અંતર (અંતર) +
ભેદિન (ઉદ્ધાર)] વિ. અંતરની આંતર્યુત
અને પ્રવંચ અણુનાર; ખાનગી અણુનાર.

૨. વિ. એકની જીવી વાત બીજે કરેનાર.

૩. વિ. ખાનગી વિચાર અણુનાર.

૪. [સં. અંતર (દેહ) + ભેદિન (જીવ
ક્રમાર)] વિ. કમલનાજ; વિશ્વાસપાતી.

૫. વિ. નિમજ્જયમ; કોલી.

અંતર્ભેદી ૧. [સં. અંતર (હૃદય) + ભેદિન
(ઉદ્ધાર)] વિ. અંતરનો ભેદ અણી જાય
એવું; સ્તર અણી લેનાર; મન સમજ અણી.

૨. વિ. મન ચીરી નાખે એવું; હૃદયભેદ;
અંતરને ભેદે એવું; સોમ.

૩. [સં. અંતર (દેહ) + ભેદિન (જીવ
ક્રમાર)] વિ. વિશ્વાસપાત કરનાર.

અંતર્ભેદુ ૧. [સં. અંતર (હૃદય) + ભેદિન
(ઉદ્ધાર)] છ. અંતરની જીવી વાત અણુનાર
મધ્ય.

૨. જ. ભોમિયો.

૩. [સં. અંતર (અ) + ભેદિન (જીવ
ક્રમાર)] જ. વિશ્વાસપાત કરનાર આણુસ;
દાંદામાં નાખનાર.

૪. વિ. કમલનાજ. ભુજો અંતર્ભેદુ.

અંતર્ભેદુ ૧. વિ. અંતરનો મધ્ય અણુનાર;
જીવે વિચાર અણુનાર.

૨. વિ. ખાનગી હૃદય પાનાર; એકની જીવી
વાત બીજને કરી દેનાર.

૩. વિ. ભોમિયું.

૪. [સં. અંતર (અ) + ભેદિન (જીવ
ક્રમાર)] વિ. વિશ્વાસપાતી; કમલનાજ; કોલી.

અંતર્ભેદિય [સં. અંતર (અંતર) + ભૂમિ
(જમીન)] વિ. જમીનની અંતર આવેલું.

અંતર્ભેદિયું જ. અંતરપ્રવેશિતના નિશ્ચય
છેપ પર અંતરની બાજુએ જમલમ મોજાકરનું
જે નામનું એક પ્રવેશ.

અંતર્ભેદિયુંદિય છી. અંતરપ્રવેશિત ધમનીની
મુખ્ય ૭ સાખામાંની જે નામની જે નાની
સાખા; 'લેવર એન્ડ પ્રેમ્સ અનર કાપલ'.

તે મહિમંધ સંધિની અંતરની બાજુ પર ઉત્પન્ન
થઈ તેમાંની એક તે સંધિની આગલી બાજુ
પર અને બીજી તેની પાછલી બાજુ પર જાય
છે. અહિં પ્રવેશિત ધમનીની આવા જ પ્રકારની
સાખાઓ સાથે મળી બીજી તેઓ કાંડાની
આસપાસ ધમનીમાં રહે છે.

અંતર્ભેદ [સં. અંતર (અંતર) + મદ (મર્મ)]
પું. મનનું અભિમાન.

અંતર્ભેદાણક [સં. અંતર (અંતર) + મદ
(મર્મ) + અણક (આણે અણે)] જ. આઠ
જાતનાં અભિમાનનો અણ; આઠ જાતનાં
અભિમાન એક સાથે લેવા તે. આઠ મદ: ૧.

ભૂમિમદ = તમોમુજાણને કપડાં વગેરેની છબી
કરાવનાર મદ. ૨. અણમદ = સંસારીને 'આ
મારે જરૂર છે' એવી ચિંતા કરાવનાર મદ.

૩. અણમદ = કામી પુરુષને સોસંભોમની
મરજીથી તેને અનુકૂળ નિશ્ચય કરાવનાર મદ.

૪. અણમદ = પ્રથમ કરનારને પરોક્ષની છબી
કરાવનાર મદ. ૫. આકાશમદ = વાદનવાળાને
હાથી ધોડાની મનકામના કરાવનાર મદ. ૬.

સૂર્યમદ = કોપામિથી ભરેલાને 'આનો સંકાર
કરી નાખવો' એવો વિચાર કરાવનાર મદ.

૭. અણમદ = ચિંતા ભરેલા આણુસને 'આ
પારેલું કામ પાર પડે છે નહિ' એવી સંકલ્પથી
સાંત રાખનાર મદ. ૮. અણમદ = અહંકાર-
વાળાને 'વિદ્યા વગેરે આશા બેલું કોણ અણે
છે' એવી શુદ્ધિ કરાવનાર મદ.

અંતર્ભેદ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + મનસ
(અ)] વિ. ખાનમાં રોકાયેલું; મન ચોડવું
હોય એવું; એકાગ્ર મનવાળું.

૨. વિ. સોમતુર; ઉદાસ; આકુળ ચિત્તવાળું.

અંતર્ભેદ [સં. અંતર (અંતર) + મર્મ
(કપડું અંત)] પું. સરીરનો નાણુક ભાગ.
ત્યાં સહેજ ઈર્મ થવાથી મરણ નીકળે છે.

અંતર્ભેદ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + મલ
(મેલ)] પું. પેટની અંતરનો મળ.

૨. [સં. અંતર (અ) + મલ (મેલ)]
પું. મનની અસખ વાસના; મનનો હોય;
ચિત્તનો વિચાર.

અંતર્ભેદાસ્ત્રાણુ [સં. અંતર (અંતર) +
મલ (મેલ) + આણુ (અસખિય)]
પું. સામગ્રી અંતરની સપાટી પરનો મોટો
સ્નાયુમળ હોયો; 'વાચસ પદ્ધતિ'.

અંતર્ભાવકા [સં. અંતર (અંતર) + આત્મ
(આત્મ વગેરે અંગુષ્ઠાસ વર્ણ)] છી. (તંત્ર)
૭ મોટી અંતર અવસ્થા આત્મ વગેરે અણુર.

અંતર્ભાવકાષમની છી. અણમાત્ર ધમનીની

અંતર્ભાવના-શાસ્ત્ર
અંતર્ભાવ

અન્યવર્તમાન

એ નામની શાખા; 'ઇન્ટર્નલ ડેરોટિક આર્ટરી'.
આ શાખા મુખ્યત્વે માથું તેમજ અંતર્ગત
લોહી પૂરે પાડે છે. તેના આર લાગ અપવામાં
આવ્યા છે: (૧) મધ્યપાશ્ચીમ ભાગ, (૨)
આશ્વત્થિય ભાગ, (૩) અત્યુપાશ્ચીમ ભાગ
અને (૪) અસ્થિય શ્વેત ભાગ.

અંતર્ભાવના-શાસ્ત્ર [સં. અંતર (અંતર) +
માતૃકા (આશર વગેરે ઓગળવાના વર્ણ) +
શાસ્ત્ર (મૂલ્ય તે)] પું. (તંત્ર) ૭ અક્ષમાં
આશરવિ અશરોનું સ્થાપન.

અંતર્ભૂમિ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + મુખ
(મો)] પું. નિદાવસ્થાનો અનંત અનુભવનાર
આત્મા.

- ૨. ન. (વેદ) વાક્યપત્ર એ નામનું શબ્દ.
- ૩. વિ. અંતર દરેક.
- ૪. વિ. અંતર વળેલું; આત્મચિત્તન પરચલુ;
- ૫. જન પરમાત્મામાં જ લીન થયેલું.
- ૬. વિ. જેનું કાલું અંતરની તરફ હોય એવું;
અંતર મુખવાળું.
- ૭. વિ. મોઢામાં અંતર.
- ૮. જ. મુખની અંતર; મોઢામાં.

અંતર્ભૂમિતા [સં. અંતર (અંતર) + મુખ
(મો) + તા (પત્ર)] જી. આત્મા તરફ
મનનું વલણ; મનને આત્મા તરફ લઈ આવ-
વર્ણ.

વેદના નિમીલનથી અલગભાવિત દ્વાર હલિય
હીન આ ઉદ્ધિવર્તની અંતર્ભૂમિતા સુચવી છે.
બીજોવિ

અંતર્ભૂમિશીન [સં. અંતર (અંતર) + મુખ
(મો) + શીન (એવાવર્ણ)] જ. અંતર્દષ્ટિ;
આત્માવલોકન; પોતાના મુલ્યોષ એવાવર્ણ;
આત્મપરીક્ષા.

અંતર્ભૂમિવૃત્તિ [સં. અંતર (અંતર) + મુખ
(મો) + વૃત્તિ (અનુ વલણ)] જી. આત્મા
તરફ મનનું વલણ. લુઓ અંતર્ભૂમિતા.

અંતર્ભૂમિ [સં. અંતર (અંતર) + મુખ
(મો) + મ (વાલ)] વિ. આત્મા તરફ
નજરવાળું; અંતરની પ્રવૃત્તિમાંથી દરેક વર્ણ
અંતર વળેલું.

અંતર્ભૂમિયોનિ જી. ચોનિનો એ નામનો એક
રોગ.

અંતર્ભૂમિ ૧. જી. એક અત્તની પૂજા.
૨. [સં. અંતર (અંતર) + મુદ્રા (સંયમ)]
વિ. અંતરની બાલુએ બંધ કરેલું.

અંતર્ભૂમિ [સં. અંતર (અંતર) + મુદ્રત
(એ વર્ણ)] જ. (કૌન) જે ધીની એટલે ૪૮
ચિન્હની અંતરનો વખત.

નવ સમયથી અંતર જે ધાર-૪૮ ચિન્હમાં એક
સમય બોલે હોય ત્યાં સુધીના વખતને અંતર-
સંજ્ઞા કહે છે. અન્યવર્તમાન

અંતર્ભૂત [સં. અંતર (અંતર) + ભૂત
(મરણ)] વિ. અર્જાસયમાં અરણ્ય પામેલું;
પેટમાં જ મરણ; એક થયેલું.

અંતર્ભોલ [સં. અંતર (મન) + ભોલ
(ભૂલ)] પું. મનનો આનંદ; અંતરનંદ.

અંતર્ભો [સં. અંતર (અંતર)] વિ. અંતરનું
અંતરનું.

અંતર્ભોમન [સં. અંતર (મન) + મન
(સંયમ)] જ. મનોનિમલ; મનનો સંયમ.

અંતર્ભોમ [સં. અંતર (અંતર) + મ
(પૂર્ણ)] પું. (તંત્ર) એક અત્તની પૂજા;
માનસિક વર્ણ, પૂજા, હોમ વગેરે.

અંતર્ભોમ ૧. પું. વાનું એક વાક્ય.

- ૨. [સં. અંતર (અંતર) + મામ (સંયમ)]
પું. વાણી ઉપર અંતર.
- ૩. પું. માસ ઉપર અંતર.

અંતર્ભોમિત્વ [સં. અંતર (અંતર) +
મામિત્ (નિમર્શ રાજનાર) + ત્વ (વર્ણ)]
જ. મનના બાવના આલક તરીકેની સ્થિતિ;
અંતરની કિયાના પ્રેરક હોવાવર્ણ.

અંતર્ભોમિધારણા [સં. અંતર (અંતર) +
મામિત્ (અર્જા રાજનાર) + ધારણા
(આશ્રય)] જી. (ચોમ) ધારણાના જે એક
મહિનો એક; પરમાત્મામાં ચિત્તની એકમતા.

અંતર્ભોમિધારણા ૧. [સં. અંતર (અંતર)
+ મામિત્ (અર્જા રાજનાર) + ધારણા
(વેદનો એક ભાગ)] જ. ઉપરના સ્વરૂપને
અનુભવનાર આત્મમંથ એટલે વેદનો મંથ
સિવાયનો ભાગ.

૨. જ. ગૃહદારવ્યવસ્થાપનમાં આવેલા એક
આકારનું નામ.

અંતર્ભોમી ૧. [સં. અંતર (અંતર) + મામિત્
(અર્જા રાજનાર)] પું. પરમેશ્વર; પરમાત્મા;
અશ્વરશક્તિ.

આ અશ્વરશક્તિ તે અંતર્ભોમી વર્ણ થયું
અન્યવર્તમાન છે. અન્યવર્તમાન

૨. પું. મન અંતર સ્થિતિ તરીકે ઉપર તે અન્ય
રાયે છે.

૩. પું. વાણ.

૪. પું. સાદીભૂત આત્મા; છાયા આ પ્રણી-
ઓના ક્રમાંનુસાર તે તેમને પ્રેરણ કરે છે
તેથી તે અંતર્ભોમી કહેવાય છે.

૫. વિ. અંતરથી ઉદ્ધિવેને પોતાપોતાના ક્રમમાં
અન્યવર્તમાન પ્રેરણ કરનાર.

૬. વિ. અંતરની વાત અનુનાર; મનની વાત
અન્યવર્તમાન મનોરૂપિ અનુનાર.

૭. વિ. સ્વાભાવિક; મૂળનું.

અંતર્ભોમીપત્ર ૧. [અંતર્ભોમી (પ્રેરણ કરનાર)
+ પત્ર (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જ. અંતરની
કિયાના પ્રેરક હોવાવર્ણ. લુઓ અંતર્ભોમિત્વ.

૨. જ. અંતરની વાત અનુની મેરી તે.

અંતર્ભોમ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + ચોમ
(એકવર્ણ)] પું. જી. આન.

૨. [સં. અંતર (વચમાં) + ચોમ (અવસર)]
પું. (અવોતિષ) મહનું સર્વ અને પૃથ્વીની
વચ્ચે હોવાવર્ણ.

અંતર્ભોમ ૧. કથાકાર અંતરસ; 'એન્ડોસ્કોપ'.

અંતર્ભોમિ [સં. અંતર (અંતર) + ભક્ષ
(હેડ)] જ. નવ પ્રકારના હેડ મહિનો એ
નામનો એક. મુલાધારથી અંતરેમ સુધી રહેલી
કમલતુના જેવી અત્ત પ્રમજવાન બિર્ધ-
મામિની ચેતવર્ણવાળી સુપ્રભામાં, લલાટના
બિર્ધભાગમાં, તારાના જેવા રૂપમાં, અમર-
શુકામાં, સર્વ અણીથી રાત્ર અમરાધારમાં, બને
કનોને બને તળનીથી બંધ કરી પછી ચિસ્ત
મજમાં અવલુ થતા તરમાં અને મહુમાં
નીચઅવોતિષ પુતળીના આકારમાં જે ધારણ
કરવામાં આવે છે તે અંતર્ભોમ કહેવાય છે.

અંતર્ભોમ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + ભંજ
(ભાગલે હોયલી લીધી)] પું. (અવિત)
જેમાં ભંજ અંતર પળે હોય એવા ત્રિકોણનું
ફેર.

૨. પું. (અવિત) દરેક ખૂણે ૬૦ અંતથી
બોલે હોય એવો ત્રિકોણ.

૩. વિ. (અવિત) નેવું અંતથી બોલ ખૂણા-
વાળું; 'એન્ડ્રુ એમલ'.

અંતર્ભોમિક પું. એક અત્તની કાવરમના. લુઓ
અંતર્ભોમિક.

અંતર્ભોમિક ૧. [સં. અંતર (અંતર) + ભપ્
(ભેડ)] જી. (અવ) કવિતાની કડીમાં
વાપરેલા અશ્વર અમુક રીતે મોહવાથી બીજો
ભય નીકળે એવી અવસ્થામાં કવિતામાં અમુક
રીત પ્રમાણે અશ્વરની મોહવણી. તે અશ્વરને
લઈને એકા કરીએ તો કોઈ નામ, સ્વર કે
વાક્ય બને. જેમ, કમલ વર્ણિત તજ રાજ્ય-
મદ, હાડી હાલ વાટાઈ, એકાંતર અશ્વર કરી,
એમ કહે અનુચાર.

૨. જી. સમસ્ત; ઉપાવર્ણ.

અંતર્ભોમ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + લીન
(અવ)] વિ. કૂંચેલું; અસ્થવ થયેલું; અંતર
લીન થયેલું.

૨. વિ. મનમાં કંડુ કંડુ રહેલું; હૃદયમાં સમાવેલું.

૩. વિ. માંહે ધુપાયેલું.

અંતર્લોભ ૧. [સં. અંતર (અંદર) + લોભન (લેવ)] જ. અંદર રહેલા વાળ.

૨. જ. હંકા જેવા વાળ.

૩. વિ. મોવાળાની દંડાયેલું.

અંતર્વેદ્ય પુ. (અધિન) વાળે સ્પર્શ કરનારી સાંધી લીડીઓને તેમના સ્પર્શનિદુમાંથી હોરેલા લંબ જે બાણ તરફ એકત્રીયને મળે તે બાણ; જોનારની હિંદુ તરફની બાણને વર્ણના અંદરના ભાગની પેઠે વગેરેથી અર્થાદ- રેખાવાળો વહ એ વહની જે બાણ તરફ તેના સ્પર્શને મળે તે બાણને અંતર્વેદ્ય કહે છે.

અંતર્વેતી ૧. [સં. અંતર (અંદર) + વતી (વાળ)] છો. અર્ધવાળી ખાઈ; અર્ધિયી; ભારેપગી.

૨. વિ. છો. અંદર રહેનારી; બીતરની.

અંતર્વેતીની છો. અર્ધિયી. લુગ્નો અંતર્વેતી ૧.

અંતર્વેનિતા પુ. (પિંગ) દરેક ચરણમાં મગધ, સમધ, મગધ, મુક અને મુક મળી ૧૧ અક્ષરનો એક શ્લોક.

૭ અંતર્વેનિતા ખાસીમાં મંગે. સુપિમળ

અંતર્વેર્ણ ૧. [સં. અંતર (અંદર) + વર્ણ (રંગ)] પું. એક રંગ ઉપર બીજો રંગ મારવાથી તેમાંથી રેખાતો અંધો પડેલો પ્રકમનો રંગ.

૨. પું. અંધો એટલે બાળે રંગ.

અંતર્વેર્તિ [સં. અંતર (અંદર) + વર્તિન (રહેલું)] વિ. અંદરનું. લુગ્નો અંતર્વેર્તિ.

અંતર્વેર્તિ ૧. [સં. અંતર (અંદર) + વર્તિન (રહેલું)] વિ. અંદર રહેનારું; અંદરનું; અંદર સમાવેલું; અંતર્વેત; માંહેનું.

૨. વિ. મળે રહેલ; વચ્ચે આવેલું.

અંતર્વેર્તિઆજ્ઞા [સં. અંતર (અંદર) + વર્તિન (રહેલું) + આજ્ઞા (હુકમ)] છો. મુક-દમો આણુ હોય તે વખતે આવેલો હુકમ; દરમિયાન હુકમ.

અંતર્વેર્તિમહુ [સં. અંતર (અંદર) + વર્તિન (રહેલું) + મહ (સૂર્યની આસપાસ ફરતે આગમી બોલે)] પું. (અપોલિય) જેની કાણ સૂર્ય અને પૃથ્વીની વચ્ચે હોય તેવો મહ; લુપ; મુક; મધ્યવર્તી મહ; 'કેન્ડીરિસર પેનેડ'.

અંતર્વેર્તિલાલ [સં. અંતર (અંદર) + વર્તિન (રહેલું) + લાલ (રંગ)] પું. મિશ્રિત જેની ડો પાછી મળે હાર સુધીમાં

મળેલો નરો; દરમિયાન ઉત્પન્ન. લુગ્નો અંતર્વેર્તિ લાલ.

અંતર્વેર્તિ વિ. અંદરનું. લુગ્નો અંતર્વેર્તિ.

અંતર્વેર્તિયુ ૧. [સં. અંતર (અંદર) + વૃષ (વધ)] જ. બીજાની નહિ પરંતુ પોતાની કાળની આમાંથી જેની ઉત્પત્તિ થતી હોય કે રાહ થતી હોય એવી વનસ્પતિ. જેમકે, સેરડી, વડ. સેરડી તેના માંડમાંથી અંતર્વેર્તિયુ અને વડ તેની કાળમાંથી નવું અંતર નામે છે.

૨. વિ. પોતાની અંદરથી નવું ઉત્પન્ન કરવાની ક્ષમિતાવાળું; પોતાની અંદરથી નવું બીજ નિષ્પન્નવે એવી ભતનું; એકાદિમી.

અંતર્વેર્ધી [સં. અંતર (અંદર) + વૃષ (વધ)] વિ. પોતાની અંદરથી નવું ઉત્પન્ન કરવાની ક્ષમિતાવાળું; એકાદિમી.

અંતર્વેર્ધિત [સં. અંતર (અંદર) + વર્ધિત (વધેલું)] વિ. પૂરની કળીની કે પૂજોની કોર એકબીજાની અંદર દંડાયેલી હોય તેલું; ખાસ કરીને જેમાં જે વડ પડેલી ખંખડીઓનો એક અર્ધો ભાગ અંદરની બાણને દંડાયેલો અને બીજો અર્ધો ભાગ બહારની બાણને રહેલો હોય એકું અંતરવર્ધિત.

અંતર્વેર્ધિત [સં. અંતર (અંદર) + વર્ધિત (વધ)] જ. રેસાવાળી અંતરજાલ.

અંતર્વેર્ધિ [સં. અંતર (અંદર) + વર્ધ (વધ)] પું. જેમાં ચાલ અને પડુની આગામીની પાછા સુખવામાં આવે અને સોમ-રસ પીવામાં આવે એવો વડ.

અંતર્વેર્ધિ છો. મુલપિ બનાવનાર પદાર્થના જે વિભાગમાંનો એ નામનો એક; 'એયુવરી મેટર'. જ્યાં જ્યાં અંધી કળી રેખાઓવાળો, તથા વૃક્ષદાર તરફ વળતી સિમ્પરિમ્પઓનો બનેલો હોઈ મુલપિની અંદરની સરહદ પર નજરે પડે છે.

અંતર્વેર્ધિ [સં. અંતર (અંદર) + વર્ધ (વધ)] જ. અંદર પડેલવાનું કપડું.

અંતર્વેર્ધિયુ [સં. અંતર (અંદરની બાણને) + વર્ધ (વધ)] જ. સપાટીની નીચેના ભાગમાં પ્રવાહનું વહેતું તે.

અંતર્વેર્ધિયુ જ. ઉદરજાલ ચરમા નામની પેશીના અંધરેખ તરફ બનાવેલ તંતુઓ કલા-કાસ રમે તે બાણને અગામિયા સુંદની બાણ પર આવેલું એ નામનું જિહ્વા; 'એન્થોમિનલ ઇન્થોમિનલ રિર'.

અંતર્વેર્ધિ [સં. અંતર (અંદર) + વર્ધ (વધ)] પું. અંતરપુર; બનાવનાર.

અંતર્વેર્ધિ [સં. અંતર (અંદર) + વર્ધ (વધ)] પું. બનાવનારનું સામવવા નીમેલો માણસ; અંતરપુરનો રમક; કંચુકી; નાજર.

અંતર્વેર્ધિયુ [સં. અંતર (અંદરનું) + વર્ધિયુ (વેપાર)] જ. રેસામાંનો વેપાર; રહેલી વેપાર.

અંતર્વેર્ધિ ૧. [સં. અંતર (અંદર) + વર્ધિયુ (સામનાં વાળ રાખી વચન)] પું. કણાં કાચ બાણવારો પડિત; સામવેલા; વિદ્વાન.

૨. [સં. અંતર (હૃદય) + વર્ધિયુ (વચન)] છો. દેવામાંથી ઉત્પન્ન થતો અવાજ; અંતર-કરણની પ્રેરણા; હૃદયમાંથી નીકળતો ઉદ્વાર.

અંતર્વેર્ધિ ૧. [સં. અંતર (અંદર) + વર્ધ (રહેલું)] પું. રહેલોને રહેવાની અંદરના ભાગમાં આવેલી અગા; બનાવનારનું; રાધી-વાસ; અંતરપુર.

૨. [સં. અંતર (અંદર) + વર્ધ (વધ)] જ. અંદર પડેલવાનું કપડું.

અંતર્વેર્ધિ [સં. અંતર (અંદરનું) + વર્ધ (રહેલું) + વર્ધ (વધ)] પું. અંતરપુરનો રમક; કંચુકી. લુગ્નો અંતર્વેર્ધિ.

અંતર્વેર્ધિ [સં. અંતર (અંદર) + વર્ધિયુ (રહેનાર)] વિ. માં રહેલું; અંદર આવેલું.

અંતર્વેર્ધિ [સં. અંતર (અંદર) + વર્ધ (વધ)] વિ. અંદર વર્ધ બનાર.

અંતર્વેર્ધિ યાનતંતુ = કરીરના ભાગોમાંથી મગજને ખબર પહોંચાવવાનું કાર્ય કરનાર યાનતંતુ.

અંતર્વેર્ધિની [સં. અંતર (અંદર) + વર્ધિયુ (વધ બનાર) + વર્ધ (વધ)] વિ. છો. મગજમાં ખબર વર્ધ બનારી; 'એન્થો-વર્ધ'. કેટલાક યાનતંતુઓમાં અંતરવાહી તેમજ અંતરવાહી બંને પ્રકારના તંતુઓ આવેલા છે. સાંભળવાના, જોવાના અને સૂણવાના યાનતંતુઓમાં ફક્ત અંતરવાહી યાન-તંતુઓ આવેલા હોય છે.

અંતર્વેર્ધિ ૧. વિ. અંદર એટલે સપાટી નીચે વહેતું.

૨. [સં. અંતર (અંદર) + વર્ધિયુ (વધ બનાર)] વિ. અંદર વર્ધ બનાર; અંતર્વેર્ધિ.

અંતર્વેર્ધિ [સં. અંતર (અંદર) + વર્ધિયુ (વધ)] પું. હંમ; સંદિ.

અંતર્વેર્ધિ ૧. [સં. અંતર (અંદર) + વર્ધિયુ (રેસા)] પું. અંદરનો રેસાર.

૨. [સં. અંતર (અંદર) + વર્ધિયુ (વધ)] પું. અને થતો જુખ, તરફ, કુખ વગેરેનો અનુભવ.

અંતર્વિદ્યાશાખાચક

અંતર્સાહિ

૩. [સં. અંતર (અ) + વિહર (અપ્રા)]
 પું. મનનો વિહર; માનસિક અપ્રા.
 અંતર્વિદ્યાશાખાચક પું. (પિમ્બ) ફરેક અરુમાં
 તમણ, રમણ, જનણ અને રમણ મળી ૧૨
 અક્ષરનો એક અક્ષરમેગ હંદ.
 અંતર્વિગાહ [સં. અંતર (અં) + વિગાહ
 (દાખવ થઈ)] પું. અંદર દાખવ થતું તે;
 પ્રવેશ.
 અંતર્વિગાહન [સં. અંતર (અં) +
 વિગાહન (પ્રવેશ)] જ. અંદર દાખવ થતું તે;
 પ્રવેશ.
 અંતર્વિદ્ય [સં. અંતર (અં) + વિદ્ય
 (અધ્યયન)] જ. અંદરની મુશ્કેલી.
 અંતર્વિચાર [સં. અંતર (અ) + વિચાર
 (અધ્યા)] પું. અંતઃકરણમાં રહેલા બાવ.
 અંતર્વિદ્યોહ [સં. અંતર (અં) + વિ
 (વિશેષ) + દોહ (હિસા)] પું. માંહો-
 માંહેની લાખ; અધવાસ્થળી; પ્રકૃતિ-
 ધોલ. 'સિવિલ વોર'.
 અંતર્વિષય [સં. અંતર (અં) + વિષય
 (અન્ય)] પું. માંહોમાંહેની લાખ; પ્રકૃતિ-
 ધોલ. 'લુખો અંતર્વિદ્યોહ'.
 અંતર્વિરોધ ૧. [સં. અંતર (અં) +
 વિરોધ (લેવાપણું)] પું. એક વખત કહેલી
 વાતથી જુદું જ બોલવું તે.
 ૨. પું. કબજમાં રહેલો કિલ્લો બાવ; વાતો-
 બાધાત.
 અંતર્વિરોધી [સં. અંતર (અં) + વિરોધ
 (લેવાપણું) + ઇન્ (વાતું)] વિ. બોલેલા
 શબ્દોની અંદર જ અવળો અર્થ રહ્યો હોય એવું.
 અંતર્વિષ [સં. અંતર (અં) + વિષ
 (એ)] વિ. જેના હેવામાં એર હોય એવું;
 કેરીલા સ્વભાવવાળું; ખારીકું.
 અંતર્વૃત્ત ૧. [સં. અંતર (અં) + વૃત્ત
 (અધ્ય)] જ. (મજીત) નથી બાલુને બડે
 એવી રીતે બાધૃતિમાં હોયેલ જોળ; 'કન્દુ-
 રાંધ'.
 ૨. વિ. અંતર્ગોળ; અંદરના લાખમાં જોળ.
 ૩. [સં. અંતર (અં) + વૃત્ત (રહેતું)]
 વિ. અંદર આવેલું.
 ૪. [સં. અંતર (અ) + વૃત્ત (રહેતું)]
 વિ. જેની મનોવૃત્તિ જાત્રા તરફ વળેલી હોય
 એવું; સદ્ગત અંતર તરફ વળેલું.
 અંતર્વૃત્તિ ૧. [સં. અંતર (અં) + વૃત્તિ
 (વળવું)] જી. અંતરની ઇચ્છા; મનોબાવ;
 અંતર્માવ; અંતઃકરણનું વધણ; હૃદયબાવના.

૨. જી. અનુ જાત્રા તરફ વળવું.
 અંતર્વેષ ૧. [સં. અંતર (અં) + વેષ
 (એવ)] પું. અંતરનો અવેશ; કૃત્રિમ.
 ૨. [સં. અંતર (અ) + વેષ (અધ્યા-
 અધ્ય)] પું. અભયદા; મિત્ર.
 ૩. [સં. અંતર (અં) + વેષ (અપ)]
 પું. શરીરમાં નજીતક કરે એવો તાવ. આ
 તાવમાં કોષમાં હલ એટલે નજીતક થાય, ખૂબ
 તરસ લાગે, બળબાધ, શ્વાસ, ચક્રી વગેરે
 થાય, સાંધા અને હાથમાં ફુલે, પરસેવો ન
 આવે અને ત્રણે પક્ષ નંધ થાય. આથી આ
 તાવ કૃત્રિમ એટલે મુશ્કેલીથી મટે તેવો
 અધ્યાય છે. મુશ્કેલ અને મંદીરવર કહે છે.
 અંતર્વેદ ૧. [સં. અંતર (અં) + વેદિ
 (પ્રદેશ)] પું. મંથ અને જનના વચ્ચે
 આવેલ દોઆન પ્રદેશનું પ્રાચીન નામ. તેનું
 બીજું નામ અધ્યાવર્ત છે.
 ૨. પું. જે નદીઓ વચ્ચેનો પ્રદેશ; દોઆન.
 ૩. [સં. અંતર (અં) + વેદ (અધ્યોનાં
 સીધા પ્રાચીન ધર્મપુસ્તક)] પું. વેદમાંથી
 નીકળેલી પેટા વિદ્યા. તેને ઉપવેદ પણ કહે છે.
 આયુર્વેદ, ધનુર્વેદ, અંધર્વેદ અને સ્થાપત્યશાસ્ત્ર
 એ ચાર ઉપવેદ છે.
 અંતર્વેદના ૧. [સં. અંતર (અં) + વેદના
 (પાઠ)] જી. અંદરની પીઠા; મનોવેદના;
 હૃદયની વેદના.
 ૨. જી. શોધ; વિષદ.
 અંતર્વેદિ ૧. [સં. અંતર (અં) + વેદિ
 (સ્થાન)] પું. મંથ અને જનના નદીની
 વચ્ચેના પ્રદેશનો રહેવાથી. જેથી, અંતર્વેદિ
 લાઈલ.
 ૨. [સં. અંતર (અં) + વેદિ (જેનની
 જોડાઈ)] જી. કુંડની અંદરની વેદિ; નાલિ;
 કુંડની અંદરનો નાનો કુંડ.
 ૩. [સં. અંતર (અં) + વેદિ (પ્રદેશ)]
 જી. હૃદયશી કે અધ્યાવર્તના નામથી જોળ-
 ખાતો મંથ અને જનના વચ્ચેનો પ્રાચીનથી
 હરદાર સુધીનો પવિત્ર દેશ; દોઆન.
 ૪. વિ. કુંડના અંદરના બાવ સંબંધી.
 અંતર્વેદી [સં. અંતર (અં) + વેદિ
 (અધ્યા)] પું. મંથ અને જનના નદીની
 વચ્ચેનો દેશ. લુખો અંતર્વેદિ.
 અંતર્વેષ ૧. [અંતર (અં) + વેષ
 (એવ)] પું. (સિદ્ધ) ધરનાં બારણું
 મુલામાં મળે એક દોષ. ધરની જે બારણું
 લાખમાં આવ્યાં હોય અને જેની મધ્ય-
 નિદુ સીધી લીટીમાં હોય, સહેર બહારના

બારણું કરતાં અંદરના બારણુની પહોળાઈ
 જોઈ ન હોય તો તે અંતર્વેષ દોષ મળાય.
 ૨. [સં. અંતર (અં) + વેષ (વીધવું
 તે)] પું. હૃદયને વીધી નાખવાપણું.
 ૩. વિ. મર્મત; માર્મિક; મૂઠું રહસ્યાળું.
 ૪. વિ. વેધી; વેદક; લીક્ષક લીલ વીધી નાખે
 એવું.
 અંતર્વેર [સં. અંતર (અં) + વેર
 (વેર)] જ. અંતરનું બીકું વેર હાલવેર
 કિનો.
 અંતર્વેરી [સં. અંતર (અં) + વેર
 (વેર) + ઇન્ (વાતું)] વિ. બીકું વેર
 રાખનાર હાલવેરી; કિલાખોર.
 અંતર્વેશિક [સં. અંતર (અં) + વેશન
 (ધર) + ઇક (અપ)] પું. અનાનખાનાને
 સામવનાર ખાલુસ; અંતઃપુરનો મુક.
 અંતર્વેશમ [સં. અંતર (અં) + વેશન
 (અધ્યા)] જ. ધરની અંદરના બાવનો
 બોરો; અંતઃપુર.
 અંતર્વેશિક [સં. અંતર (અં) + વેશન
 (ધર) + ઇક (અપ)] પું. અંતઃપુરનો
 મુક. લુખો અંતર્વેશિક.
 અંતર્વેશ [સં. અંતર (અં) + વેશ
 (કુખ)] જી. મનની પીઠા; મંથવણ.
 અંતર્વેશવસ્થા [સં. અંતર (અં) + વેશ-
 વસ્થા (બોધવ)] જી. અંદરનો મંદોનસતક
 જુપી મોડવણ.
 અંતર્વેશવહાર ૧. પું. એક દેશનો બીજા દેશ
 સાથેનો પરસ્પર બાધવ લેવાનો સંબંધ.
 ૨. [સં. અંતર (અં) + વેશવહાર
 (વહેવાર)] પું. ખાનગી લેવાલેવાનો સંબંધ;
 જુપે વહેવાર.
 અંતર્વેશિ [સં. અંતર (અં) + વેશિ
 (એવ)] પું. અંદરનો રોગ; હાથમાં રહેલો
 રોગ.
 અંતર્વેશુ ૧. [સં. અંતર (અં) + વેશ
 (વા)] પું. અંદરનો જનમાં કરીતની અંદરનું
 માંડું.
 ૨. [સં. અંતર (અં) + વેશ (અધ્યા)]
 પું. હૃદયનો ધા; મર્મખાર.
 નથી અને મર્મ આ કહેલો, અંતર્વેશુ અંતર રહેલો.
 જોવર્ધનરામ
 અંતર્સાહિ [સં. અંતર (અં) + સાહ
 (અધ્યા)] જી. બહારથી વધતા અંતરની સાંધા,
 પાતળા અને મીઠા રસવાળા કોબની બનેલી
 અંતરજલ; 'લક્ષ્મી'. આ દોષ હાલને

અંતરિક્ષ [સં. અંતર (અંતર) + ર (રસ)] વિ. સરીરમાં બાપી રહેનાર.

અંતરિક્ષ [સં. અંતર (અંતર) + ઉ (ઉપર)] પું. (અંતર) સીધી લીટીની અંદર બિંદુ બાંધે તે લીટીના બાજુ પાડવાની ઢિયા; 'અંતરિક્ષ ડિવિઝન'.

અંતરિક્ષ ૧. પું. વેર ખાસ અંતર.
૨. પું. (બૂ. સુ.) શોક દિલગીરી.
બહે નરસે અંતરિક્ષ ન લાવે જમ વાંચના વાહેર નસંદ

અંતરિક્ષ [સં. અંતર (અંતર) + ર (રસ)] વિ. અંતરિક્ષ; મન. તે કલ્પિતોનો રાજા કહેવાય છે.

અંતરિક્ષ [સં. અંતર (અંતર) + ર (રસ)] પું. ગુરુની પાસે રહેનાર શિષ્ય; મેલો; વિદ્યાર્થી.

અંતરિક્ષ [સં. અંતર (અંતર) + સમ (સમ)] પું. મરણનો વખત; અંતઃકાળ.

અંતરિક્ષ [સં. અંતર (અંતર) + સમ (સમ)] પું. અંતઃકાળ. લુપ્તો અંતરિક્ષ.

અંતરિક્ષ [સં. અંતર (અંતર) + ર (રસ)] વિ. મન. લુપ્તો અંતરિક્ષ.

અંતરિક્ષ [સં. અંતર (અંતર) + તર (તર)] વિ. વસ્તુમાં રહેલું મૂક સ્થાન; રહસ્ય; શાસ અંતરિક્ષ તર.

અંતરિક્ષિકા સ્ત્રી. અધરામિત પુરુષોનાં પ્રદેશમાં એકલે કલ્પના કોવની અમલી બાજુ પરથી ઉરનાની પાછલી બાજુ સુધીમાં આવેલી એ નામની ધમનીઓ.

અંતરિક્ષ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. કલ્પનું અંધારું; અજ્ઞાન.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. એક અંતરિક્ષ; ઉપાધિ. એમ, સમ એ સર્વ જીવોનું અંતરિક્ષ તર છે.

અંતરિક્ષ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. અંતરની બાજુ.

૨. વિ. અંતરનું તાળુ; એક ઉપાધિ.

અંતરિક્ષ [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] પું. મનનું કુન્ન; આંતરિક બાજુ; અંધારું.

અંતરિક્ષિકા [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. વિશુદ્ધ ચારિત્ર્ય; પ્રજ્ઞામય; તેજમય.

અંતરિક્ષ [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. દરેક વસ્તુની અંદર હોય તે અંતરિક્ષિકા.

અંતરિક્ષ [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] સ્ત્રી. ઉપરની આંતરિક નીચે આવેલું પા.

અંતરિક્ષ [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] સ્ત્રી. અંતરની અમલી; અંતરિક્ષ.

અંતરિક્ષ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] પું. સ્પર્શ એકલે કુ થી મુ સુધીના અંતર અને ઉપાધાર એકલે કુ મુ થી, કુ એ અંતરનો વખત, સ્વર અને અંતર બંનેના ધર્મવાળા મુ મુ મુ મુ અંતરિક્ષ.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. અંતરનું; અંતરિક્ષ; અંતર રહેલું.

૩. વિ. શ્રમ; જાનું; આનંદ; જાનું.

૪. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. ઉપરનું; ઉપરનું; ઉપર પર આવેલું.

૫. વિ. મળનું; સ્વાભાવિક; કુદરતી.

૬. વિ. સ્વર અને અંતર બંનેના ધર્મવાળું.

૭. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. હાથમાં વસેલું.

અંતરિક્ષ [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. અંતરિક્ષ; અંતર રહેલું.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. હાથમાં વસેલું.

અંતરિક્ષ [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. અંતરિક્ષ; અંતર રહેલું.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. હાથમાં વસેલું.

અંતરિક્ષ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. અંતરિક્ષ; અંતર રહેલું.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. હાથમાં વસેલું.

અંતરિક્ષ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. અંતરિક્ષ; અંતર રહેલું.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. હાથમાં વસેલું.

અંતરિક્ષ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. અંતરિક્ષ; અંતર રહેલું.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. હાથમાં વસેલું.

અંતરિક્ષ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. અંતરિક્ષ; અંતર રહેલું.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. હાથમાં વસેલું.

અંતરિક્ષ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. અંતરિક્ષ; અંતર રહેલું.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. હાથમાં વસેલું.

અંતરિક્ષ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. અંતરિક્ષ; અંતર રહેલું.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. હાથમાં વસેલું.

અંતરિક્ષ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. અંતરિક્ષ; અંતર રહેલું.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. હાથમાં વસેલું.

અંતરિક્ષ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. અંતરિક્ષ; અંતર રહેલું.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. હાથમાં વસેલું.

અંતરિક્ષ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. અંતરિક્ષ; અંતર રહેલું.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. હાથમાં વસેલું.

અંતરિક્ષ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. અંતરિક્ષ; અંતર રહેલું.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. હાથમાં વસેલું.

અંતરિક્ષ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. અંતરિક્ષ; અંતર રહેલું.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + તમ (તમ)] વિ. હાથમાં વસેલું.

શુદ્ધિ, ચિત્ત, અંતરિક્ષ એ પોથી બોળખાતી અંતરિક્ષ ઉદ્ધિ; ચિત્ત, નિષ્ઠા, સ્મરણ, સુખ-કુન્ન વગેરેનો અનુભવ કરનાર ઉદ્ધિ; ચિત્ત, સંકલ્પ કરનાર મન, વિવેક કે નિષ્ઠા કરનાર શુદ્ધિ, સંકલ્પ પદાર્થો સાથે પોતાનો સંકલ્પ દેખાડનાર અંતરિક્ષ અને ચિત્તોનું સ્મરણ રાખનાર ચિત્ત એ પોથી બોળખાતી અંતરિક્ષ ઉદ્ધિ. મનનું સ્થાન અને અંતરિક્ષ વચ્ચે, ચિત્તનું તેની ઉપર, તેનાથી ઉચે અંતરિક્ષ અને સીધી ઉચે શુદ્ધિનું સ્થાન મનાય છે. આમ બુદ્ધિ બુદ્ધિ સ્થાને રહેલું અંતરિક્ષ સંકલ્પ, નિષ્ઠા, અભિમાન અને સ્મરણનું કામ કરે છે. મનનો દેવ અંતરિક્ષ, શુદ્ધિનો દેવ અંતરિક્ષ, અંતરિક્ષનો અંતરિક્ષ અને ચિત્તનો ચિત્ત મનાય છે.

અંતરિક્ષિકા શાળા = મનની કુમ ચિત્ત; મનમાં થતો અંતરિક્ષ બળાઓ; દેવાની બળતરા.

૩. વિ. નૈતિક શુદ્ધિ.

૪. વિ. હાથ; અંતર; મન; 'અંતરિક્ષ'.

૧. અંતરિક્ષિકા કહેલું = કંઈ પણ બેસાડવા કે બેસાડવા વગર બેસાડવું; હાથમાંથી સાચું બેસાડવું.

૨. અંતરિક્ષિકા કહેલું = આવથી પ્રેમ રાખવો.

અંતરિક્ષિકા [સં. અંતરિક્ષ (અંતર) + ચિત્ત (ચિત્ત)] વિ. હાથના આવ ન અંતરિક્ષિકા; મનના ચિત્તો સંતાપવા તે.

અંતરિક્ષિકા [સં. અંતરિક્ષ (અંતર) + ચિત્ત (ચિત્ત)] વિ. અંતરિક્ષ (અંતર) + ચિત્ત (ચિત્ત)] વિ. મન, શુદ્ધિ, ચિત્ત અને અંતરિક્ષ એ ચાર અંતરિક્ષિકા.

અંતરિક્ષિકા [સં. અંતરિક્ષ (અંતર) + ચિત્ત (ચિત્ત)] પું. સત્ અને અસતનો વિવેક કરનાર અંતરિક્ષ; મનોવેદના; 'અંતરિક્ષ'.

અંતરિક્ષિકા [સં. અંતરિક્ષ (અંતર) + ચિત્ત (ચિત્ત)] પું. મનને પોતાનું કામ જાણનાર ન કરવા દેનાર વિદ્વા. શાસ્ત્રમાં અંતરિક્ષિકા ત્રણ માન્યા છે: (૧) મન એકલે સત્, અસત કે તમોક્ષણનો મેલ, (૨) વિવેક એકલે અંતરિક્ષિકા વસ્તુનું ખોટું જાન થવું તે, અને (૩) અંતરિક્ષિકા એકલે અંતરિક્ષિકા વસ્તુનું જાન ન થવાનું.

અંતરિક્ષિકા [સં. અંતરિક્ષ (અંતર) + ચિત્ત (ચિત્ત)] વિ. અંતરિક્ષ (અંતર) + ચિત્ત (ચિત્ત)] વિ. અંતરિક્ષ, મન, ચિત્ત, શુદ્ધિ, અને અંતરિક્ષિકા સંકલ્પથી વચેલો અને અંતરિક્ષિકા અંતરિક્ષિકા મનથી અંતરિક્ષિકા ઉદ્ધિરખેલી ચિત્તિકા તથા અંતરિક્ષિકા છે. ચિત્તથી તેને

સંકલ્પવિષય, વાદ, મુક્તિ અને વિચાર માન્ય છે. શુદ્ધિથી તે નિમ્ન અને સંકલ્પ કરી રીકે છે. 'હું છું', 'મેં હતું' એ રૂપે આત્મભાવ જે અહંભાવનું પ્રગટ થવું તે અહંકાર કહેવાય છે. અવધારમાં અંતઃકરણ, મન, દિલ, છત્કિ, ચિત્ત, હૃદય, જીવ, આત્મા એ સર્વ કલ્પનારૂં એક જ અર્થમાં વપરાય છે.

અંતઃકરણશુદ્ધિ [સં. અંતઃકરણ (મન) + શુદ્ધિ (સ્વચ્છતા)] છત્કિ. મનનો મેલ દૂર કરી પવિત્ર બનાવવું તે; ચિત્તશુદ્ધિ; હૃદયની પવિત્રતા; મનમાં મેલ ન હોવાપણું; દિલની સાધાર્ણ.

અંતઃકરણાધ્યાસ [સં. અંતઃકરણ (મન) + અધ્યાસ (જલબરેકું કામ)] પું. અંતઃકરણને આત્મા ધ્યાનવા રૂપી બ્રહ્મ; મનને આત્મા મણવાનું અધ્યાન.

અંતઃકર્ણ [સં. અંતર (અંતર) + કર્ણ (કાન)] પું. અંદરના કાનની અંદરનો એક ભાગ, જેમાં રક્ત અને શાનતરતુઓના ઉદ્ભવ આવેલા હોય છે.

અંતઃકર્ણ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + કર્ણ (કાન)] પું. ધરનાં કે કુકુળનાં માથાંએ વચ્ચે અંદરનો કર્ણનો; કુકુળકર્ણો; મૂકકર્ણ. ૨. પું. દેશ અથવા રાજ્યની અંદર માંડોમાંડેની લક્ષણ; 'સિવિલ વૉર'.

અંતઃકરણ [સં. અંતર (અંતર) + કર્ણ (વાર અભય અને અચેત્ત હોયે વર્ત)] પું. (બૌદ્ધ) અમુક વર્ણોની સંખ્યા.

અંતઃકુદિલ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + કુદિલ (વાંકું)] પું. સંખ. તે અંદરથી વાંકો હોઈને અંતઃકુદિલ કહેવાય છે.

૨. વિ. અંદરથી વાંકું. ૩. [સં. અંતર (દેહ) + કુદિલ (કપડી)] વિ. કપડી; પ્રપંચી.

અંતઃકુચિકા છત્કિ. પાદપુષ્પિકાની એ નામની એક ધમની. આ ધમનીની એક છે એ રાખા અંદરની ઘૂંટી પર તેમ જ પમના તળિયાની અંદરની ઝિનારી પર ફેલાયેલી છે.

અંતઃકુચિ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + કુચિ (કચ્છિયો)] પું. પેદમાં કચ્છિય જીવાં પકવાનો રોગ. ૨. વિ. અંદર કીકવાળું.

અંતઃકેદ [સં. અંતર (અંતર) + કેદ (અશ્વનિદ્ર)] જ. (અશ્વિત) જે વર્તુળ આકૃતિની અંદર પૂરેછે આવી રહેલું હોય અને તે આકૃતિની બાંધી બાહ્યને અંદરથી અડતું હોય એવા વર્તુળનું અશ્વનિદ્ર; અંદરનું

અશ્વનિદ્ર; જાન સેનર'. **અંતઃકોદરપુષ્પી** [સં. અંતર (અંતર) + કોદર (ખેતર) + પુષ્પ (ફૂલ) + પુન (વર્ણ)] છત્કિ. એ નામની એક વનસ્પતિ; વરધારાની એક જાત. તેના ફૂલમાં પોલાણ હોય છે.

અંતઃકોણ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + કોણ (જાણે)] પું. (અશ્વિત) કોઈ આકૃતિની એક છે વધારે બાહ્ય સંખાવી હોય ત્યારે જે બાહ્ય સંખાવેલી ન હોય તે બાહ્યની આગળનો અંદરનો ખૂણો.

૨. પું. (અશ્વિત) કોણપણ આકૃતિની એ બાહ્યની વચ્ચેનો ખૂણો; 'ક્રાન્ડેલ એંગલ'.

૩. પું. (અશ્વિત) જે સમાંતર લીટીને ત્રીજી લીટી કાપતાં તે સમાંતર લીટીઓની વચ્ચે જતા આર જૂલ્યામાંનો ગમે તે કોઈ અંતર્ગત ખૂણો; 'ક્રાન્ડેલિસર એંગલ'.

અંતઃકોણક જ. પમના પંચમાંનાં સાત ફૂલો-સ્થિમાંનું એ નામનું પહેલું લક્ષણ; 'ક્રાન્ડેલ એંગલ' અને ફર્સ્ટ ટ્યુનીફોર્મ'. આકારમાં અમતમ ત્રિકોણ જેવું આ ફૂલોસ્થિ અંતઃકોણકલક્ષણના મૂળ ભાગ તથા નીચેના નામના ફૂલોસ્થિ વચ્ચે આવેલું છે. તેની અંદરની બાહ્ય ફૂલ આમડી વડે દંડાયેલી છે. તેની અંદરની બાહ્ય પર બે સંધિલક્ષ્મી છે. તેઓ તરૂંની મૂલસલાખાના મૂળ ભાગ તેમ જ અશ્વકોણક નામના ફૂલોસ્થિના પાસાં એકે સંબંધ રાખવા માટે છે.

અંતઃકોષ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + કોષ (કુચ્છ)] પું. દિલની અંદરનો કુચ્છો; કોષ. ૨. [સં. અંતર (અંતર) + કોષ (કુચ્છ)] પું. માંડોમાંડેનો કુચ્છો; અંદરોઅંદરનું તોશન; અવધારણા; અંતરવિચાર; પ્રકૃતિશોભ; અંતરિક તોશન; 'સિવિલ વૉર'.

અંતઃકોષ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + કોષ (કુચ્છ)] પું. કોષ એટલે સરીતી અંદરના જીવનતત્ત્વવ્યાપક થવા જ ગારીક પિંડો અંદરનો જામ. ૨. [સં. અંતર (અંતર) + કોષ (અંધાર)] પું. અંધારનો અંદરનો જામ.

અંતઃક્રિયા ૧. [સં. અંતર (અંતર) + ક્રિયા (કામ)] છત્કિ. ખાનગી કામ; જનું કામ. ૨. છત્કિ. જાનો એજનું કાનનાર કામ.

અંતઃકુદ [સં. અંતર (અંતર) + કુદ (કુચ્છ)] વિ. કુચ્છે થયેલું; કોચેલું. **અંતઃકુલ** ૧. [સં. અંતર (અંતર) + કુલ (વંશ)] પું. અંતરની અશ્વનિદ્ર; અમરુદ;

અશ્વનિદ્ર; અંતરિક ઉદ્દેશ. ૨. [સં. અંતર (અંતર) + કુલ (અવ-અવધાર)] પું. આત્મા કે અવધારને લીધે આવતો બિગરો; 'ફેર-ટેસન'.

૩. પું. એકાં ઉચ્છળો. ૪. પું. પ્રવાહી બિગી તેમાંથી અમરુદની કળવં તે; બિગવાપણું.

૫. [સં. અંતર (દેહ) + કુલ (અવ-અવધાર)] પું. લાગણીનો અવધાર; મનનો તન-મનપદ; ચિત્તશોભ. હૃદયના અંતઃકુલથી કવિતા ઉત્પન્ન થાય છે.

અંતઃકેદ [સં. અંતર (અંતર) + કેદ (કિલ-કોરી)] પું. સંતાપ; કોદ.

અંતઃકેદ [સં. અંતર (અંતર) + કેદ (કિલ-કોરી)] જ. અંદરની આંખ; મનની કટિ.

અંતઃપદ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + પદ (વચ્ચ)] જ. વચ્ચે રખાતું અડકું કપડું; વચ્ચેનો પદકો; અંતરપદ; આદ.

૨. જ. વરકમાની વચ્ચે કે જનોઈ સંસ્કાર વખતે સુરમન આપનાર અને બાળકની વચ્ચે અમુક વખત સુધી આડો રાખવામાં આવતો પદકો.

અંતઃપટ્ટી ૧. [સં. અંતર (અંતર) + પટ્ટ (કપડું) + પટ્ટ (વાહ)] છત્કિ. જગવા માટે ગળામાં રાખેલો કોમરસ.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + પટ્ટ (ચિત્રપટ્ટ) + પટ્ટ (કપડું)] છત્કિ. ચિત્રપટ્ટથી બતાવેલું દાન. ૩. છત્કિ. નાટકનો પદકો.

અંતઃપટ્ટી [સં. અંતર (અંતર) + પટ્ટી (સત્તે)] છત્કિ. સુપુખ્ત એટલે ચોમશાકમાં જણાવેલી એ નામની નાડી નીચે રહેલો આર્મ.

અંતઃપરિધાન [સં. અંતર (અંતર) + પરિધાન (વનકું)] જ. અંદર પહેરવાનું કપડું.

અંતઃપરિધિ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + પરિધિ (ફાળાને ધરણે)] છત્કિ. ફાળાના ધીસવાની અંદરની જગ્યા.

૨. છત્કિ. ધાના અમિની આસપાસ રાખવામાં આવતી જથ્થા લીલી લાઠીઓની અંદરની જગ્યા.

અંતઃપરીક્ષ [સં. અંતર (હૃદય) + પરીક્ષ (વખસ)] છત્કિ. પોતાના મુશ્કેલ તપસી એવા તે; અંતરિક તપસ.

અંતઃપવિત્ર ૧. [સં. અંતર (અંતર) + પવિત્ર (વસ્તુને સ્વક કમાર અજાગી)] પું. રસ મળવાના પ્રમમાં રહેલો કોમરસ.

૨. [સં. અંતર (હૃદય) + પવિત્ર (સ્વક)] વિ. કુદ હૃદયવાળું; પવિત્ર વિચારવાળું.

અંતર્યમિત્ર

અંતર્યમિત્ર

અંતર્યમિત્ર [સં. અંતર (હૃદય) + મિત્ર (સ્નેહ) + અ (નારીભવિત્વે પ્રત્યય)]
 વિ. જી. ઓળખા મનવાળા; મિત્ર વિચારવાળો.

અંતર્યામી ૧. [સં. અંતર (વચ્ચે) + આમ (પાત્ર)] પુ. (આરભ) અંતરનું વચ્ચે આવતું તે; ઇન્દ્રમાં વચ્ચે અંતરનો થતો હોયો. જોઈ, સંકૃતિ. અહીં સં અને કૃતિ એ બેની વચ્ચે સ અંતર હોવાનું છે.

૨. પુ. અંતર સમાવેશ.
 ૩. પુ. કોઈ વસ્તુને બોતાં વાર તેમાં નજર પડેલી જતી તે.

૪. [સં. અંતર (અંદર) + આમ (પાત્ર)] પુ. પાત્ર તે; હુસો.

૫. પુ. પૂરેપૂરે ઘાન; સંપૂર્ણ માહિતી.
 ૬. પુ. પદ્મમિમાં ખોડેલો માલસો.
 ૭. પુ. વચમાં પડી એકબે બાંધેલી બાંધી મેલું તે.

અંતર્યામી ૧. [સં. અંતર (અંદર) + આમિત્ર (પદ્માર)] જ. વચ્ચે પડી એકબે બાંધેલી છાંય વાત બાંધી છે તેનું પ્રાણ.

૨. વિ. અંદર આવેલું.
 ૩. વિ. અંદર કોતરી વસ્તુનું સ્વરૂપ બાંધી બેનાર.
 ૪. વિ. અંદર પાનાર.
 ૫. વિ. વચ્ચે આવેલું.
 ૬. વિ. વચ્ચે પાનાર.

અંતર્યામ [સં. અંતર (અંદર) + આમ (વાચક)] જ. વાચકની અંદરનો ભાગ.

અંતર્યામિત્રા જી. પશ્ચિમભૂમિમાં ધમનીની સાત મુખ્ય સાખામાંની એ નામની એક; 'મીડિયલ ટ્રેન્સ-મિત્રા અંતર્યામિ'. ચૂંટીની અંદરની તથા અંદરની બાહ્ય પર તેમ જ પદ્મના લગિવાના મૂળ ભાગ પર આ મૂળ આર સાખા મળે રહે છે.

અંતર્યામી [સં. અંતર (અંદર) + આમ (સામન્ય)] જ. અંતરપુર સામન્યનાર માણસ.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પુર (ધર)] પુ. અંદરના ઓરડા.

૨. જ. ધરની કે મહેલની અંદરનો કોણનો ખંડ; જનનખાનું.

૩. જ. રણવાસની અંદર રહેનાર સીંચોનો સમૂહ.

૪. જ. રૂંચમહેલ.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પુર (ધર) + યર (સમાર)] પુ. રણવાસ સામન્યનાર અધિકારી; કનુકી. સાચની

આપા પ્રમાણે તે જુદા, પુનઃજન, સક્રિયમાન, પતિવ, પિતૃ કે પિતૃમહ સમાન, પુરનો ઉપરી અને વિવેકી હોયો બોધ્યો.

૨. વિ. રણવાસમાં જન્ય; જનનખાનમાં રહેનાર.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પુર (ધર) + યરિત્ર (જન્ય)] વિ. અંતર્યુરમાં જવાની પરવાનગીવાળું.

૨. વિ. જનનખાનમાં રહેનાર.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પુર (ધર) + જન (માણસ)] જ. જનનખાનમાં રણવાસની લહે-જાતમાં રહેનાર કસ-દામી વચેર.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પુર (ધર) + રણ (સામન્ય)] પુ. કનુકી ભુમિ અંતર્યુર.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પુર (ધર) + રણ (સામન્ય)] પુ. જનનખાનમાં રહેનાર વિદ્યક.

૨. જ. જનનખાનની સાથે સંબંધ ધરાવતું માણસ; અંતર્યુરની અંદરનું માણસ.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પુર (ધર) + જન (માણસ)] પુ. કનુકી ભુમિ અંતર્યુર.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પુર (ધર) + જન (માણસ)] પુ. કનુકી ભુમિ અંતર્યુર.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પુર (ધર) + જન (માણસ)] પુ. કનુકી ભુમિ અંતર્યુર.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પુર (ધર) + જન (માણસ)] પુ. કનુકી ભુમિ અંતર્યુર.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પુર (ધર)] જી. જનનખાનમાં રહેનાર રણી.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પુર (ધર)] જી. જનનખાનમાં રહેનાર રણી.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પુર (ધર)] જી. જનનખાનમાં રહેનાર રણી.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પુર (ધર)] જી. જનનખાનમાં રહેનાર રણી.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પુર (ધર)] જી. જનનખાનમાં રહેનાર રણી.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પુર (ધર)] જી. જનનખાનમાં રહેનાર રણી.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પુર (ધર)] જી. જનનખાનમાં રહેનાર રણી.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પુર (ધર)] જી. જનનખાનમાં રહેનાર રણી.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પુર (ધર)] જી. જનનખાનમાં રહેનાર રણી.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પુર (ધર)] જી. જનનખાનમાં રહેનાર રણી.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પુર (ધર)] જી. જનનખાનમાં રહેનાર રણી.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પુર (ધર)] જી. જનનખાનમાં રહેનાર રણી.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પ્રમાણ (તેજ)] પુ. અંદરનું તેજ; આત્માનું જ્ઞાન.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પ્રમાણ (પદ્માર)] જી. અંતર્યુરમાં.

૨. જી. જનનખાનમાં રહેનાર.

૩. [સં. અંતર (અંદર) + પ્રમાણ (રણ)] જી. રણ રણવાસ; જનનખાનમાં રહેનાર.

૪. [સં. અંતર (અંદર) + પ્રમાણ (જનનખાન)] જી. રણની પાસે રહેનાર પ્રધાન; જનનખાનમાં રહેનાર.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પ્ર (વચ્ચે) + પ્રેપ (જનનખાન)] પુ. માંહે-માંહેનો જનનખાન; અંતર્યુર કસ.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પ્ર (વચ્ચે) + પ્રેપ (જનનખાન)] પુ. માંહે-માંહેનો જનનખાન; અંતર્યુર કસ.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પ્ર (વચ્ચે) + પ્રેપ (જનનખાન)] પુ. માંહે-માંહેનો જનનખાન; અંતર્યુર કસ.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પ્ર (વચ્ચે) + પ્રેપ (જનનખાન)] પુ. માંહે-માંહેનો જનનખાન; અંતર્યુર કસ.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પ્ર (વચ્ચે) + પ્રેપ (જનનખાન)] પુ. માંહે-માંહેનો જનનખાન; અંતર્યુર કસ.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પ્ર (વચ્ચે) + પ્રેપ (જનનખાન)] પુ. માંહે-માંહેનો જનનખાન; અંતર્યુર કસ.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પ્ર (વચ્ચે) + પ્રેપ (જનનખાન)] પુ. માંહે-માંહેનો જનનખાન; અંતર્યુર કસ.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પ્ર (વચ્ચે) + પ્રેપ (જનનખાન)] પુ. માંહે-માંહેનો જનનખાન; અંતર્યુર કસ.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પ્ર (વચ્ચે) + પ્રેપ (જનનખાન)] પુ. માંહે-માંહેનો જનનખાન; અંતર્યુર કસ.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પ્ર (વચ્ચે) + પ્રેપ (જનનખાન)] પુ. માંહે-માંહેનો જનનખાન; અંતર્યુર કસ.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પ્ર (વચ્ચે) + પ્રેપ (જનનખાન)] પુ. માંહે-માંહેનો જનનખાન; અંતર્યુર કસ.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પ્ર (વચ્ચે) + પ્રેપ (જનનખાન)] પુ. માંહે-માંહેનો જનનખાન; અંતર્યુર કસ.

અંતર્યુર ૧. [સં. અંતર (અંદર) + પ્ર (વચ્ચે) + પ્રેપ (જનનખાન)] પુ. માંહે-માંહેનો જનનખાન; અંતર્યુર કસ.

પ્રગ' એનું વિશેષણ છે.

જો અમને અંતઃપ્રકાશ આપે વિષ,
સ્વપ્ને જગત પદ તેમજ અંતઃપ્રકાશ-
મીલનપ્રકાશ

અંતઃપ્રકાશ [સં. અંતર (હૃદય) + પ્રકાશ (પ્રકાશ)] જો. હૃદયમાં બિપ્રભેલી સ્વસ્થ પ્રકાશ; અંતરની પ્રેરણા; પ્રકાશદર્શિ; 'ઇન્દ્રપ્રકાશ'.

અંતઃપ્રકાશવાદી [સં. અંતર (હૃદય) + પ્રકાશ (પ્રકાશ) + વાદિન (વલ્લભાચાર્ય)] જિ. અંતરમાં હૃદયમાં બેઠે બેઠે સાચા ખોટાની વચ્ચે પ્રકાશ ઉપજાવી પ્રેરણા કરે છે એવો મત ધરાવનાર; અધિદેવતાવાદી; 'ઇન્દ્રપ્રકાશનિર્વાહ'.

અંતઃપ્રતિષ્ઠા [સં. અંતર (અંતર) + પ્રતિષ્ઠા (પ્રતિષ્ઠા)] જ. અંતરના આત્મમાં આવેલું શ્રેયશ્ચ.

અંતઃપ્રતીતિ [સં. અંતર (હૃદય) + પ્રતીતિ (ખાતરી)] જો. મનની ખાતરી; હૃદયની ખાતરી.

અંતઃપ્રવેશ [સં. અંતર (અંતર) + પ્રવેશ (આવ)] પું. અંતરનો આવ.

અંતઃપ્રમાણ [સં. અંતર (અંતર) + પ્રમાણ (પ્રમાણ)] જ. મૂળ વસ્તુની અંતરથી જ મળી આવતો પ્રમાણ; અંતરની સામિતી.

અંતઃપ્રવાહ [સં. અંતર (અંતર) + પ્રવાહ (પ્રવાહ)] પું. અંતરનો રેણુ; જુએ પ્રવાહ.

અંતઃપ્રવિષ્ટ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + પ્રવિષ્ટ (અવલંબિત)] જ. અંતઃકરણ. ૨. જિ. અંતર હાથમાં લેવેલ.

અંતઃપ્રવેશ [સં. અંતર (અંતર) + પ્રવેશ (અવલંબિત)] પું. હાથમાં લેવું તે; પ્રવેશ.

અંતઃપ્રવેશી [સં. અંતર (અંતર) + પ્રવેશિન (અવલંબિત)] જિ. હાથમાં લેનાર; પ્રવેશ કરનાર.

અંતઃપ્રવેશીજૂલો [સં. અંતર (અંતર) + પ્રવેશિન (અવલંબિત) + જૂલો (જૂલો)] પું. (અસ્થિત) આકૃતિની અંતર હતો જૂલો; જે કદાજૂલોથી મોટો અને અંતર કદાજૂલોથી નાનો જૂલો; વિપરીત કોણ; 'શિલેષ અંતર'.

આકૃતિ અંતરમાં કદા જૂલો અંતઃપ્રવેશી-જૂલો છે.

અંતઃપ્રાચીર પું. નેત્રપ્રકાશ એટલે આંખના આંખની અંતરની સમગ્ર બિંબી દિવાલ; 'અંતર

વૈલ આંધ્રી બી આંખિત', અંત દિવાલ બિંબી-દંત્રિયનું નાસાટુટ, અંત્રપ્રકાશ, અંતરપ્રકાશનું નેત્રપ્રકાશ તથા અંત્રપ્રકાશની સરીરની આંખનો મોટો ભાગ મળીને બનેલી છે.

અંતઃપ્રાંત ૧. [સં. અંતર (અંતર) + પ્રાંત (ઇંદ્ર)] પું. અંતરપ્રકાશનો અંતરનો એટલે ઉત્તરના તરફ હતો છે; 'રત્ન અંતર'.

૨. પું. અંતરનો છેલ્લો.

અંતઃપ્રેરણા [સં. અંતર (હૃદય) + પ્રેરણા (અવેશ)] જો. અંતરપ્રકાશ; અંતરની પ્રેરણા.

અંતઃપ્રેરિત [સં. અંતર (હૃદય) + પ્રેરિત (પ્રેરણા)] જિ. મનમાં અંતરમાંથી આવેલ મનનો હોય એવું; અંતરની પ્રેરણાવાળું.

અંતઃપ્રાચીર [સં. અંતર (અંતર) + પ્રાચીર (અંતર)] જ. અંતઃકરણ; મન; હૃદય.

અંતઃપ્રાચીર [સં. અંતર (અંતર) + પ્રાચીર (અંતર) + પ્રાચીર (અંતર)] જિ. સાર્વત્રીય; જેનો જે ૩ વધારે પ્રાચીર સાથે સંબંધ હોય એવું; જુદાં જુદાં પ્રાચીર સંબંધી; 'ઇન્દ્રપ્રકાશ'.

અંતઃપ્રકાશ [સં. અંતર (અંતર) + પ્રકાશ (અંતર)] જો. વસ્તુમાં રહેલી પ્રકાશી પ્રકાશ; અંતરનું જગ; મૂળમૂલ પ્રમાણ.

અંતઃપ્રકાશ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + પ્રકાશ (અંતર)] પું. અંતરનો પ્રકાશ; પ્રકાશ તરીકે વર્તતો વસ્તુનો પ્રકાશ.

૨. [સં. અંતર (હૃદય) + પ્રકાશ (વેરી)] પું. હૃદયમાં રહેલ પ્રકાશ. જેમકે, ક્રમ, ક્રેષ, લોભ.

અંતઃપ્રકાશ પું. રાત્રીને વલ પોલી સેના. જુઓ અંતઃકરણ.

અંતઃપ્રકાશી ૧. [સં. અંતર (અંતર) + પ્રકાશ (વેરી)] જ. અંતઃકરણ; આત્મા.

૨. જ. સરીરનો અંતરનો ભાગ.

૩. જ. સ્વયં સરીરની અંતરનું સ્વયં સરીરનું સિંચ છે.

અંતઃપ્રકાશ ૧. પું. રાત્રીને વલ પોલી સેના.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + પ્રકાશ (અંતર)] પું. જ. અંતરના ભાગમાં આવેલું પ્રકાશ; જુઓ પ્રકાશ.

૩. જ. રોમ; ક્ષત્ર; આદિ.

૪. [સં. અંતર (હૃદય) + પ્રકાશ (અંતર)] જ. હૃદયમાં રહેલ પ્રકાશ; અંતરની પ્રકાશ; હૃદય-ક્રમ; ક્રમની પ્રકાશ; મનનું સાલ.

૫. જિ. જેના સરીરના અંતરના ભાગમાં પ્રકાશ, ક્રેષ આદિ વસ્તુ પ્રકાશ કરતી હોય એવું.

૬. જિ. આંખની પેટ હૃદયમાં પ્રકાશ કરનાર; મનમાં સાલનાર; મનનેલી.

અંતઃપ્રકાશ [સં. અંતર (અંતર) + પ્રકાશ (અંતર)] પું. પ્રકાશનો અંતર રહેલો પ્રકાશ કરનાર અંતરમાં; પ્રકાશ.

અંતઃપ્રકાશ [સં. અંતર (અંતર) + પ્રકાશ (અંતર)] જો. વિશ્વાવગમથી નીચળતી એ નામની નહી.

અંતઃપ્રકાશ [સં. અંતર (હૃદય) + પ્રકાશ (અંતર)] જિ. પ્રકાશ હૃદયવાળું; અંતરમાં પ્રકાશ; પ્રકાશ; પ્રકાશ.

અંતઃપ્રકાશ [સં. અંતર (હૃદય) + પ્રકાશ (અંતર)] જો. હૃદયની પ્રકાશ; અંતરની પ્રકાશ; પ્રકાશ; પ્રકાશ.

અંતઃપ્રકાશ [સં. અંતર (અંતર) + પ્રકાશ (અંતર)] પું. પ્રકાશનો એ.

અંતઃપ્રકાશ [સં. અંતર (અંતર) + પ્રકાશ (અંતર)] પું. પ્રકાશનો એ.

અંતઃપ્રકાશ [સં. અંતર (અંતર) + પ્રકાશ (અંતર)] જ. મનની પ્રકાશ; પ્રકાશ.

અંતઃપ્રકાશ ૧. [સં. અંતર (અંતર) + પ્રકાશ (અંતર)] પું. સરીરની અંતરના ભાગમાં પ્રકાશનો વાળ.

૨. જિ. અંતરના જેનો પ્રકાશ રહેલો હોય તેવું; સંબોધિતમાં હૃદયમાં પ્રકાશનાર જેવા પ્રકાશના સ્વરૂપમાં જ પ્રકાશનો સ્વયં પ્રકાશ છે, પ્રકાશ પ્રકાશનું ઉત્ક્રમણ થતું નથી.

અંતઃપ્રકાશ [સં. અંતર (અંતર) + પ્રકાશ (અંતર)] જિ. અંતરના પ્રકાશનું; પ્રકાશી પ્રકાશનો; પ્રકાશવાળું.

અંતઃપ્રકાશ ૧. પું. પ્રકાશનું.

૨. [સં. અંતર (અંતર) + પ્રકાશ (અંતર) + પ્રકાશ (અંતર)] જો. અંતરની પ્રકાશ; પ્રકાશની પ્રકાશ; પ્રકાશની પ્રકાશ.

૩. જિ. જો. પ્રકાશ.

અંતઃપ્રકાશ [સં. અંતર (હૃદય) + પ્રકાશ (અંતર)] જિ. પ્રકાશ હૃદયવાળું; પ્રકાશ.

અંતઃપ્રકાશ [સં. અંતર (અંતર) + પ્રકાશ (અંતર)] જિ. નીચે પ્રકાશ વહેતું હોય એવું.

અંતઃપ્રકાશવાહિની [સં. અંતર (અંતર) + પ્રકાશ (અંતર) + વાહિની (વહેનાર) + પ્રકાશ (અંતર)] જિ. જો. નીચે પ્રકાશનો પ્રવાહ વહેતો હોય એવી.

અંતઃસંકેત [સં. અંતર (અંતર) + સંકેત (અંતર)] જિ. અંતર મેળેલું; અંતરમાં થીન મેળેલું.

2010 2011 2012 2013 2014 2015 2016 2017 2018 2019 2020 2021 2022 2023 2024 2025 2026 2027 2028 2029 2030 2031 2032 2033 2034 2035 2036 2037 2038 2039 2040 2041 2042 2043 2044 2045 2046 2047 2048 2049 2050 2051 2052 2053 2054 2055 2056 2057 2058 2059 2060 2061 2062 2063 2064 2065 2066 2067 2068 2069 2070 2071 2072 2073 2074 2075 2076 2077 2078 2079 2080 2081 2082 2083 2084 2085 2086 2087 2088 2089 2090 2091 2092 2093 2094 2095 2096 2097 2098 2099 2100 2101 2102 2103 2104 2105 2106 2107 2108 2109 2110 2111 2112 2113 2114 2115 2116 2117 2118 2119 2120 2121 2122 2123 2124 2125 2126 2127 2128 2129 2130 2131 2132 2133 2134 2135 2136 2137 2138 2139 2140 2141 2142 2143 2144 2145 2146 2147 2148 2149 2150 2151 2152 2153 2154 2155 2156 2157 2158 2159 2160 2161 2162 2163 2164 2165 2166 2167 2168 2169 2170 2171 2172 2173 2174 2175 2176 2177 2178 2179 2180 2181 2182 2183 2184 2185 2186 2187 2188 2189 2190 2191 2192 2193 2194 2195 2196 2197 2198 2199 2200 2201 2202 2203 2204 2205 2206 2207 2208 2209 2210 2211 2212 2213 2214 2215 2216 2217 2218 2219 2220 2221 2222 2223 2224 2225 2226 2227 2228 2229 2230 2231 2232 2233 2234 2235 2236 2237 2238 2239 2240 2241 2242 2243 2244 2245 2246 2247 2248 2249 2250 2251 2252 2253 2254 2255 2256 2257 2258 2259 2260 2261 2262 2263 2264 2265 2266 2267 2268 2269 2270 2271 2272 2273 2274 2275 2276 2277 2278 2279 2280 2281 2282 2283 2284 2285 2286 2287 2288 2289 2290 2291 2292 2293 2294 2295 2296 2297 2298 2299 2300 2301 2302 2303 2304 2305 2306 2307 2308 2309 2310 2311 2312 2313 2314 2315 2316 2317 2318 2319 2320 2321 2322 2323 2324 2325 2326 2327 2328 2329 2330 2331 2332 2333 2334 2335 2336 2337 2338 2339 2340 2341 2342 2343 2344 2345 2346 2347 2348 2349 2350 2351 2352 2353 2354 2355 2356 2357 2358 2359 2360 2361 2362 2363 2364 2365 2366 2367 2368 2369 2370 2371 2372 2373 2374 2375 2376 2377 2378 2379 2380 2381 2382 2383 2384 2385 2386 2387 2388 2389 2390 2391 2392 2393 2394 2395 2396 2397 2398 2399 2400 2401 2402 2403 2404 2405 2406 2407 2408 2409 2410 2411 2412 2413 2414 2415 2416 2417 2418 2419 2420 2421 2422 2423 2424 2425 2426 2427 2428 2429 2430 2431 2432 2433 2434 2435 2436 2437 2438 2439 2440 2441 2442 2443 2444 2445 2446 2447 2448 2449 2450 2451 2452 2453 2454 2455 2456 2457 2458 2459 2460 2461 2462 2463 2464 2465 2466 2467 2468 2469 2470 2471 2472 2473 2474 2475 2476 2477 2478 2479 2480 2481 2482 2483 2484 2485 2486 2487 2488 2489 2490 2491 2492 2493 2494 2495 2496 2497 2498 2499 2500 2501 2502 2503 2504 2505 2506 2507 2508 2509 2510 2511 2512 2513 2514 2515 2516 2517 2518 2519 2520 2521 2522 2523 2524 2525 2526 2527 2528 2529 2530 2531 2532 2533 2534 2535 2536 2537 2538 2539 2540 2541 2542 2543 2544 2545 2546 2547 2548 2549 2550 2551 2552 2553 2554 2555 2556 2557 2558 2559 2560 2561 2562 2563 2564 2565 2566 2567 2568 2569 2570 2571 2572 2573 2574 2575 2576 2577 2578 2579 2580 2581 2582 2583 2584 2585 2586 2587 2588 2589 2590 2591 2592 2593 2594 2595 2596 2597 2598 2599 2600 2601 2602 2603 2604 2605 2606 2607 2608 2609 2610 2611 2612 2613 2614 2615 2616 2617 2618 2619 2620 2621 2622 2623 2624 2625 2626 2627 2628 2629 2630 2631 2632 2633 2634 2635 2636 2637 2638 2639 2640 2641 2642 2643 2644 2645 2646 2647 2648 2649 2650 2651 2652 2653 2654 2655 2656 2657 2658 2659 2660 2661 2662 2663 2664 2665 2666 2667 2668 2669 2670 2671 2672 2673 2674 2675 2676 2677 2678 2679 2680 2681 2682 2683 2684 2685 2686 2687 2688 2689 2690 2691 2692 2693 2694 2695 2696 2697 2698 2699 2700 2701 2702 2703 2704 2705 2706 2707 2708 2709 2710 2711 2712 2713 2714 2715 2716 2717 2718 2719 2720 2721 2722 2723 2724 2725 2726 2727 2728 2729 2730 2731 2732 2733 2734 2735 2736 2737 2738 2739 2740 2741 2742 2743 2744 2745 2746 2747 2748 2749 2750 2751 2752 2753 2754 2755 2756 2757 2758 2759 2760 2761 2762 2763 2764 2765 2766 2767 2768 2769 2770 2771 2772 2773 2774 2775 2776 2777 2778 2779 2780 2781 2782 2783 2784 2785 2786 2787 2788 2789 2790 2791 2792 2793 2794 2795 2796 2797 2798 2799 2800 2801 2802 2803 2804 2805 2806 2807 2808 2809 2810 2811 2812 2813 2814 2815 2816 2817 2818 2819 2820 2821 2822 2823 2824 2825 2826 2827 2828

અંતઃસ્વરૂપ [સં. અંતર (અંત) + સ્વરૂપ (રૂપિ)] પું. કુલ્લી વસ્તુ; અંત પ્રકૃતિ.
અંતઃસ્વરૂપ [સં. અંતર (અંત) + સ્વરૂપ (રૂપ)] જ. અંતરુ સ્વરૂપ; આંતરિક સ્થિતિ; મૂળ સ્વરૂપ; અંતે રૂપ.
અંતઃસ્વેદ [સં. અંતર (અંત) + સ્વેદ (પાસેવો)] પું. અંતર સ્વેદ કે અંતર હોય તેવો ધારણાથી; મદ કરતો હોય.
અંતઃપ્રકાર ૧. [સં. અંત (ઉદ્ય) + અપ્રકાર (વર્ણ)] પું. સમજીને છેડે આવેલો અપ્રકાર; ઉદ્યો અપ્રકાર.
૨. [સં. અંતર (વર્ણ) + અપ્રકાર (ઉદ્ય)] પું. (વ્યાકરણ) સ્પર્શવર્ણ એટલે કે ધી મ સુધીના ખમીસ અપ્રકારો અને ઉચ્ચાર એટલે કે, વ અને સ વચ્ચેના વૂ રૂ વ વ અપ્રકાર. ધી થી ધૂ પર્વત રપ વ્યંજન સ્પર્શ હોવાય છે, તેથી એ વર્ણોને ઉચ્ચારવામાં છઠ્ઠાનું રેરું, રેરવા પાસેનો બામ, મખ બામ કે મૂળ બામનો અને જોડ અક્ષરોને એના ઉચ્ચારસ્થાન સાથે જરાબર સ્પર્શ થાય છે. અઃ કારણથી સ્પર્શ વર્ણનો પ્રથમ સ્પર્શ હોવાય છે. વ, વૂ, સ ઉચ્ચાર હોવાય છે, તેથી એ વર્ણોનો ઉચ્ચાર કરવામાં અનુક્રમ પ્રકારના વાચુનો ઉપયોગ થવાથી સમગ્રી અવગત થાય છે.
અંતઃપ્રકારી ૧. પું. એ નામની અટકના નામર લોક.
૨. વિ. એ નામની અટકનું.
અંતઃપ્રકારિ [સં. અંત (ઉદ્ય) + અપ્રકારિ (સમગ્ર)] જ. જ. જ. અપ્રકાર અને સમગ્રાટ.
અંતઃપ્રકારી ૧. [સં. અંત (ઉદ્ય) + અપ્રકાર (આન)] પું. અંતરેષ્ટિમના અંતરૂપ અર્થિ; રૂપ હોવા માટેનો હેતુ.
૨. પું. પ્રલયકાળનો અર્થિ; ઉદ્યનો નાશકારક અર્થિ.
અંતઃપ્રકારી ૧. [સં. અંત (ઉદ્ય) + અવસાપિન (રહેવાર)] પું. અંતઃપ્રકાર; અસ્પર્શવર્ણ.
૨. વિ. આમની હક બહાર વસનાર.
૩. વિ. આમને છેડે રહેનાર.
અંતઃપ્રકારી ૧. [સં.] પું. એ નામનો એક અર્થિ.
૨. [સં. અંત (ઉદ્ય) + અવસાપિન (રહેવાર)] પું. અંતઃપ્રકાર. તે આમને ઉદ્યો રહે છે.
૩. [સં. અંત (ઉદ્ય) + અવસાપિન (મખાર)] પું. નખ, વજ વચ્ચેના ઉદ્ય

અપ્રકાર હવેના; વાગંદા; નાઈ.
૪. [સં. અંત (ઉદ્ય) + અવસાપિન (અપ્રકાર નિવસ અપ્રકાર)] જ. વૃદ્ધવસ્થામાં વતનને નિવસ કરનાર અપ્રકાર.
૫. વિ. આમને છેડે રહેનાર.
અંતઃપ્રકારી [સં. અંત (ઉદ્ય) + અવસાપિન (સ્થિતિ)] જી. ઉદ્યની રૂપાં અપ્રકારની સ્થિતિ.
અંતઃપ્રકારી ૧. [સં. અંત (ઉદ્ય) + અપ્રકાર (અપ્રકાર)] પું. આતાં બાકી રહેલો અપ્રકાર; એકુંબકું.
૨. પું. વાગુ; રાનિયોબન.
૩. પું. (બેન) હલકું ધાન. એમકે, અપ્ર, વાલ.
અંતિ ૧. [સં. અંત (ઉદ્ય)] પું. (અ. ૩) ઉદ્યનો બામ.
૨. [સં.] જી. (નાટક) મોટી બેન.
૩. [સં. અંત] વિ. (પ્રાકૃત) ઉદ્ય; ઉદ્યો ઉદ્યન થયેલ.
૪. [સં. અંતિન] વિ. (પ્રાકૃત) અંતિના સંબંધમાં ઉદ્યમોત્તમ.
૫. જ. પાસે; નજીક; સમીપ.
અંતિક ૧. [સં. અંતિક (નજીક)] પું. પાસે રહેનાર નોઝ; હવેલીઓ; ખિલમતદાર.
૨. પું. પ્રાકૃતક; અંતરૂપ; અપ્રકાર.
૩. પું. એ માળનાં માળની એક અંત. એ માળનાં માળન અપ્રકાર અંતનાં માલ છે. વીર, વિજય, સિદ્ધ, પૈશ્વિક, અંતિક, અપ્રકાર, સ્વસ્તિક અને પુષ્કળ.
૪. પું. (વેદ) સનેષતના તેર બેક મહિનો એક અવો સનેષત મોતને વખતે થાય છે. તે ઘડ, મોઢ તથા હેડી કરે, સંતાપ તથા ઉપરસ વધારે અને માણું કંપાવે. આર્ષ-ભિષકમાં તેની કિનમર્મક ૧૦ દિવસની હોય છે. તે મદાકા નામકીનો લોટ લસણ-રસમાં મેળવી, તેની બામરી તેલ, વી કે એકાદેલમાં રીંદી, તે મરમ મરમ થાથા ઉપર બાંધવી; અથવા હરકે, અરકી, શલક, રાસના, દેવદાર, મળો, ઝુ અને કોઈનો કાઢો અપવો.
૫. જ. પાસે.
૬. [સં. અંત (ઉદ્ય) + ઇક (સંબંધી)] વિ. એમ સુધી પહોંચતું.
૭. વિ. એકું; ઉદ્યનું.
૮. વિ. પાછળનું.
૯. વિ. પાસેનું; નજીકનું; નિકટ.

અંતિક અર્થ અવિદ્યુર હા વળી સમીપ અપ્રકાર, અપ્ર અપ્રકાર થાય છે એ છે નિરંતર પાસે પિતૃવ્યુદ્યોવ
૧૦. જ. પાસે.
અંતિકતમ [સં. અંતિક (પાસે) + તમ (સૌથી સર્વ બેકે અર્થ અપ્રકાર પદ)] વિ. અંતે પાસેનું; ધણું નજીકનું.
અંતિકત્વ [સં. અંતિક (પાસે) + ત્વ (વર્ણ)] જી. પાસેપણું; પાસે હોવું તે સંબંધમાં રહેતું વે; નિકટતા.
અંતિકત્વ [સં. અંતિક (પાસે) + ત્વ (વર્ણ)] જ. નજીક હોવું વે. હુઓ અંતિકતા.
અંતિકા ૧. [સં.] જી. એ નામની અપેક્ષિ; હાતથા.
૨. જી. જૂલો; સમીપ.
૩. જી. મોટી બેન.
અંતિકાલય [સં. અંતિક (પાસેનું) + અલય (આધાર)] પું. પાસે રહેલ રહેઠાં આધારનું સ્થાન.
અંતિનાર પું. (પુરાણ) સોમવંશી નહુપ કુળમાં જાતેલી મનસ્વિનીને છેડે અમેલ વચ્ચે સમના દીકરા પૂના વંશમાં અમેલા રોદાથ સમનો દીકરાનો દીકરો; અંતિનાર; અંતિનાર. એને સુમતિ, દુવ અને અપ્રતિસ્ય નામના દીકર હતા.
અંતિનાર પું. (પુરાણ) એ નામનો રામ. હુઓ અંતિનાર.
અંતિય ૧. [સં.] વિ. ઉદ્યનું; ઉદ્ય; અંતરી.
૨. વિ. ઉદ્યે અપ્રકાર; અંતે હોનાર.
૩. વિ. અર્વાક બાંધનાઈ.
૪. વિ. સર્વથી અધિપાતું.
૫. વિ. સામે છેડે હોય એવું; અહાથ; 'એકદ્વી-મિય'.
અંતિમઅપ્રકાર [સં. અંતિમ (અંત) + અપ્રકાર (પ્રકારમાંથી બનેલી એક બાથ)] જી. ઉદ્ય કુળની અપ્રકાર બાથ, એને એકર રેસિદોરી બૂની પથિય રાજસ્થાની હો છે. અપ્રકાર, મખમલીન અપ્રકાર, અંતિમ-અપ્રકાર, અર્ધભાગની કુળવાતી, મખ કુળ-વાતી અને આધુનિક કુળવાતી એક એક પછી એક કુળવાતી બાથનો અંતિમ અર્થો આવેલો અપ્રકાર છે.
અંતિમપદ્યુક્ત્યાદિ [સં. અંતિમ (અંત) + અપ્રકાર (રૂપ) + યુક્તિ (પ્રકાર) + અપ્રકાર (પ્રકાર)] જી. અપ્રકારથી પ્રકારનો ઉદ્યનો કુળ.

અંતિમકાળ [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + કાલ (વખત)] પુ. મરણનો વખત; અંતકાળ.

અંતિમકીમલ [અંતિમ (આખરું) + કીમલ (ભાવ)] છો. દિવસને અંતે જાગરનો ભાવ; જાગર અંધ થતી વખતનો ભાવ.

અંતિમક્રિયા [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + ક્રિયા (વિધિ)] છો. મરણ વખતે કરવામાં આવતી વિધિ.

અંતિમગુણોત્તર [સં. અંતિમ (મર્ણ્ય આપનાઈ) + ગુણોત્તર (એક સંખ્યા બીજીની કેટલા બધી અથવા કેટલામા આવતી છે તે જણાવવા સંખ્યા)] જ. (મજીત) જે રાશિએ લગભગ છેવટ સેવ સારે તેમની વચ્ચેનું ગુણોત્તર; 'સિમિટિય રેશિયો'.

અંતિમચિત્ર [સં. અંતિમ (આખરું) + ચિત્ર (ચિતાર)] જ. પાછો નકશો.

અંતિમત્ત ૧. [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + ત્ત (પદ્ધતિ)] છો. છેલ્લાપદ્ધતિ; છેવટનું સેવાનો ભાવ; આખરી સ્થિતિ.

૨. છો. છેવટે જનાર છેવાપદ્ધતિ.
૩. છો. અંતિમપદ્ધતિ; સામે છેડે છેવાપદ્ધતિ.
૪. છો. અંતિમ આપનારપદ્ધતિ.
૫. છો. સર્વથી અંતિમતાપદ્ધતિ.

અંતિમનિષ્પત્તિ [સં. અંતિમ (મર્ણ્ય આપનાઈ) + નિષ્પત્તિ (સિદ્ધિ)] છો. (મજીત) જે નામનું એક ગુણોત્તર. લુપ્તો અંતિમ-ગુણોત્તર.

અંતિમન્યાયાસ [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + ન્યાય (કસબ) + આસ (કામ)] છો. આખરું કુશળતાનું; છેવટનો ફેસલો; 'ફાઇનલ ડિઝો'.

અંતિમપત્ર [સં. અંતિમ (અંત વખત) + પત્ર (પત્ર)] પુ. મરણ વખતે કરી આપેલો લેખ; વસિયતનામું; મૃત્યુલેખ; 'વિલ'.

અંતિમપત્રકાનાધિકારી [સં. અંતિમ (અંત વખત) + પત્ર (પત્ર) + ધન (આપેલી વસ્તુ) + અધિકારિ (કબજાર)] પુ. 'વસિ-યતનામાથી આપેલો વારસો બેનાર; વસિયત-નામાથી મળેલી વસ્તુનો અધિકારી.

અંતિમપત્રમવર્તક [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + પત્ર (પત્ર) + મવર્તક (વલખાવ)] જ. મરનારે પોતાનું વસિયતનામું અમલમાં મુકવા સારૂ નીમેલ માણસ.

અંતિમપત્રવિધાયક [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + પત્ર (પત્ર) + વિધાયક (જમાવ)] જ. મરનારે પોતાનું વસિયતનામું અમલમાં મુકવા સારૂ નીમેલ માણસ; અંતિમપત્રમવર્તક.

અંતિમપત્રસાધક [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + પત્ર (પત્ર) + સાધક (સાધનાર)] જ. અંતિમપત્રમવર્તક.

અંતિમપ્રતિકાર ૧. [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + પ્રતિકાર (ઉપાચાર)] પુ. છેલ્લો ઉપાચાર.

૨. [સં. અંતિમ (આખરું) + પ્રતિકાર (બચાવ)] પુ. છેવટે આપવામાં આવતો ઉપાચાર; પરિશુધ્ધિકાર; 'કોન્સાલ્વેન્સિયલ રિલીફ'.

અંતિમખંડ ૧. [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + ખંડ (પદ્ધતિ)] જ. છેવટની વાત.

૨. જ. વાચકને છેડે મુકાવું પદ્ધતિ; પૂર્વવિરાધ. અંતિમખંડવિભાગ [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + ભૂમિ (ભૂમિ) + વિભાગ (ભાગ)] પુ. જમીનના પાંચ કે છ ભાગો વિભાગ.

અંતિમમર્ણાદ [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + મર્ણાદ (દહ)] છો. (મજીત) જલ રાશિને એટલે જેની કીમત નક્કી ન હોય તેવી રકમને જલમાં ઢાળી વધારે ને વધારે નશ્ત કરવા આપવાથી જલ જે મર્ણાદની વધારે ને વધારે નશ્ત આવતું જાય તે મર્ણાદ; 'સિમિટિય'. જેમકે, ૩ અને ૪ જે જલ રાશિએ હોય અને ૫ અને ૬ જે જલ હોય હવે જલ આધાર રાખતું હોય તો ૩ એ ૫ જેવું જલ કહેવાય. સમીકરણના ફર્મમાં ઉપરની કીમત ૩ = ૫ (૪) એમ લખાય. હવે છને જલમાં મર્ણાદની વધારે અને વધારે નશ્ત કરવા આપવાથી ૩ જે મર્ણાદની વધારે ને વધારે નશ્ત આવતું જાય તેને અંતિમમર્ણાદ કહે છે.

અંતિમમ્મલ [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + મ્મલ (ચરખાવ)] જ. અંતિમમ્મલ.

અંતિમમ્મલ [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + મ્મલ (ચરખાવ) + મ્મલ (ચરખાવ)] જ. અંતિમ; 'એક્સ્ટ્રીમિટ'.

અંતિમમુકાયાસ [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + મુકાયા (કસબ) + આસ (કામ)] છો. છેવટનું જમાવરી કુશળ.

અંતિમમુલ્ય [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + મુલ્ય (મૂલ્ય)] જ. (મજીત) જલ રાશિને એટલે જેની કીમત નક્કી ન હોય તેવી રકમને જલમાં ઢાળી વધારે ને વધારે નશ્ત કરવા આપવાથી જલ જે મુલ્યની વધારે ને વધારે નશ્ત આવતું જાય તે મુલ્ય; 'સિમિટિય વેલ્યુ'.

અંતિમમાત્ર ૧. [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + માત્ર (મુકાદરી)] છો. મરણ પછી છેવટમાં પોતાના કર્મકારક હરકોઈ અંતિમ જાય તે જાત; મધ્યમાત્ર; મૃત્યુ; મહાપ્રસ્થાન; છેવટની સ્થિતિ.

૨. છો. રમણનમાત્ર. અંતિમમાર્ગ [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + માર્ગ (માર્ગ)] છો. (મજીત) રાશિનો છેલ્લો ભાગ; અંતિમમાર્ગ.

અંતિમમાર્ગ [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + માર્ગ (માર્ગ)] છો. રાશિનો છેલ્લો ભાગ.

અંતિમલેખ [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + લેખ (લેખ)] પુ. મૃત્યુપત્ર; વસિયતનામું.

અંતિમલેખપ્રમાણપત્ર [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + લેખ (લેખ) + પ્રમાણપત્ર (પ્રમાણપત્ર)] જ. વસિયતનામું પ્રમાણપત્ર.

અંતિમલોભ [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + લોભ (લોભ)] પુ. (જેન) માર પ્રકારમાંના છેલ્લા પ્રકારનો લોભ; સંવત્સનો લોભ તેની સ્થિતિ વધારેમાં વધારે પંદર દિવસની હોય છે. લોભના માર પ્રકાર: જનતાલુખી, અપ્રત્ય-ખ્યાની, પ્રત્યખ્યાની અને સંવત્સ.

અંતિમવચ [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + વચ (વચ)] જ. અંતિમ; કુશલવચ.

અંતિમવાદી [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + વાદિ (વાદ પ્રતિભાવ)] જ. સામે છેડે આવેલું હોય એવું; અંતિમ; 'એક્સ્ટ્રીમિટ'.

અંતિમવેગ [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + વેગ (વેગ)] પુ. કાલવિભાગના અંતનો વેગ; 'ટર્મિનલ વેગસિટી'.

અંતિમશાસ્ત્ર ૧. [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + શાસ્ત્ર (શાસ્ત્ર)] છો. મરણશાસ્ત્ર.

૨. છો. રમણનમાત્ર.

અંતિમશ્રેણિવિભાગ [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + શ્રેણિ (શ્રેણિ) + વિભાગ (ભાગ)] પુ. જમીનના પાંચ વિભાગ. લુપ્તો અંતિમ-શ્રેણિવિભાગ.

અંતિમસરીરિક [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + સરીરિક (સરીરિક)] પુ. (જેન) મરણ સરીરિક છેવટ; જેને જલ દેહ એવી બીજી દેહ સેવો નથી એવો જાત્રા; જા જ આવે મોક્ષ પામનાર છેવટ.

અંતિમસંસ્કાર [સં. અંતિમ (આખરું) + સંસ્કાર (વિધિ)] પુ. મરણ સમયે કરવામાં આવતો સંસ્કાર.

અંતિમસીમા [સં. અંતિમ (ઉપદ્રવ) + સીમા (સીમા)] છો. (મજીત) જલ રાશિને જમણે સીમાની વધારે ને વધારે નશ્ત કરવા આપવાથી જલ જે સીમાની વધારે ને વધારે નશ્ત આવતું જાય તે સીમા; 'સિમિટિય'. લુપ્તો અંતિમમર્ણાદ.

અંતિમહેતુ [સં. અંતિમ (આખરું) + હેતુ (વેપ)] પું. હેતુનો હેતુ.

અંતિમાંક [સં. અંતિમ (અંત) + આંક (આંકડો)] પું. છેલ્લો આંકડો; નવનો આંકડો.

અંતિમાંગુણિ [સં. અંતિમ (ઉપરનું) + અંગુલિ (આંગળી)] છી. છેલ્લી કે સૌથી નાની આંગળી; કનિષ્ઠા; દક્ષી આંગળી.

અંતિમેષ્ટાપત્ર [સં. અંતિમ (છેલ્લું) + ઇષ્ટ (પ્રિય) + પત્ર (કાગળ)] પું. મરતી વખતે કરી આપેલું ઇષ્ટાપત્ર; વસિષ્ઠાપત્ર, મૃત્યુપત્ર; 'વિશ'.

અંતિમ [સં. અંતિમ (આખરું)] વિ. પાસે; નજીક; સમીપ; જોડે.

અંતિમું ૧. [સં. અંત (છેડે)] જ. અંત; સમાપ્તિ; છેલ્લી સ્થિતિ.

૨. જ. કહેણ.

૩. જ. સાદસિદ્ધ નિધન.

૪. વિ. અખંત લોભથી અર્થલભ વલખાં મારતું; લોભથી હાલતું થયેલું.

અંતિમે માણસ = ખલો લોભી માણસ.

૫. વિ. આતુળ્યાતુળ થયેલું; ખલુ મનરાપેલું.

૬. વિ. ખૂબ ખિન્નથેલું; અંતિ આપેલું; અરણ્યું.

૧. અંતિમાં કર્ણ = પ્રાચીની દરબાર ખાં વિના સાહસનાં કામ કર્ણાં.

૨. અંતિમું લાગતું = (૧) કોઈ ખલુ વરત પાછળ વગર વિચારે મંદા રહેતું. (૨) નાલ થાવ તોજલુ તેની દરબાર કર્ણ વગર મરણિય થઈને મંડતું.

૭. [સં. અંત (અંત)] વિ. ઉપરનું; આખરનું; છેલ્લું.

અંતિયો [સં. અંત (અંત લાગત)] પું. જે નામનો એક વખત.

અંતિયો અંતિયો ને આશા. નિમ્નનામ

અંતી ૧. [સં.] છી. જૂલો; સમી.

૨. વિ. (કપડી) અંતિ; ધનું.

અંતીપંતી છી. ભ્યાં થાક હોય ત્યાં જોડાયેલી રમાની રમત; પત્ની સુગમથી રમનારાઓમાંથી પહેલાં એકને માથે ઘવ હાવવામાં આવે. ઘવ દેનાર ઝડતું એકાદ પાંદડું પાડવા માટે એટલે બીજા રમનારાઓ નાસવા લાગે. જળી ઘવ દેનાર પાંદડું લઈ દોડે અને જે રમનારને પાડીને તે પાંદડું સુધાડે તે જીતે તેને માથે ઘવ આવે, અને પહેલો ઘવવાળો બીજા રમનારા એમો દોઢામાં બળી નાશ.

અંતે ૧. જ. અંદરની બાજુએ.

૨. [સં. અંત (છેડે)] જ. આખરે; પરિણામે છેલ્લે; છેલ્લે; છેલ્લી થીએ.

અને જુગને જુગ = પછીનું પાણીમાં.

૩. જ. નજીક; પાસે; જોડે.

૪. [સં. અંતર] જ. (પ્રાણ) માંદો; અંતર.

અંતિર [સં. અંતર (અંતર)] જ. (બુ. ધ.) સમજાવતી હોયોનો રહેવાનો અંદરનો જોરો; અન્યનખાનું; અંતરપુર.

જે અંતિરમાં ને રહે, અન્ય સમ્યક જુગ લામ. અંતિરવળ

અંતિરિ [સં. અંતર] છી. રજવસ. વૈદ્યકાલ મેઠ વેળે અંતિરિ માંડાં બર.

અંતિરૂરી ૧. [સં. અંતર (અન્યનખાનું)]

છી. (બુ. ધ.) અંતરપુર; રજવસ.

વાસ્તુ નજીક અંતિરૂરી કરી

ચોક ચોકા રહ અંતિરૂરી.

સમાજ

૨. [સં. અંતરપુરિષ્ઠ (અંતરપુરમાં રહેનાર છી)] છી. (બુ. ધ.) અંતરપુરમાં રહેનાર છી; સમી.

સુધાની કમરી ખડી, અંતિરૂરી મનુષ્ય લગી કાન્દાદેખનં

અંતિર [સં. અંતર (અન્યનખાનું)]

જ. રજવસ. જુઓ અંતિર.

અંતિરૂરી [સં. અંતરપુરિષ્ઠ (અન્યનખાનું છી)] છી. અંતરપુરમાં રહેનાર માર્ગ; રજૂ. અંતિરૂરી છો સંધી, કાસી જન સાથ.

સમાજ

અંતિયાસ ૧. [સં. અંતે (નજીક) + વાસ (રહેણ)] પું. ગુરુ પાસે રહેતો સિખ.

૨. પું. ગુરુ સાથે સિખનો વાસ; સિખને સાવાસ. વર્તના બાબ્યાનમાંથી વિદ્યાર્થીને જે કંઈ મળે છે તેના કરતાં જાવજાવના જવનમાંથી અને અખ્યાપકોના અંતિયાસથી થયું વધારે મળે છે.

૩. પું. પાડેલી.

અંતિયાસી ૧. [સં. અંતે (છેડે) + વાસિન (રહેનાર)] પું. મામને છેડે રહેનાર આંધા; અંતર.

૨. [સં. અંતિ (પાસે) + વાસિન (રહેનાર)]

પું. ગુરુ પાસે રહેનાર સિખ; એલો.

૩. પું. પાડેલી.

૪. પું. પાસે રહેનાર હજૂરી.

૫. વિ. નજીક રહેનાર; પાસે રહેનાર.

૬. વિ. સેવક કરનાર; અપાલ હિલ્લવનાર.

અંતોદારિક પું (બુ. ધ.) સિખની સમજાવના વખતનો એક સંખ્યાવિધારી.

વોદારિને પણ સારી પેઠે લપાસ કરી નિપજાવી હોય તે એક મુલક અને અપજાવી હોય તે તેને અંતોદારિકને મુખ્ય કરતા.

પુરાણ

અંતોદાર ૧. [સં. અંત (છેડે) + ઉદાર (એક બલને સ્વાર)] પું. છેલ્લા અંતર પરનો ઉદાર કર.

૨. વિ. જેના છેલ્લા સ્વાર પર કાર આપતો હોય એવું; છેલ્લો અંતર સ્વારભાવવાળો હોય એવું.

અપુરુષ સમાસ અંતોદાર છે. કમ્પાસર

અંત ૧. [સં. અંત (છેડે)] પું. જેની અંતરની છેલ્લે થાય તે જેમકે, (૧) લગ્નમાં મીન, (૨) નયનોમાં રેવતી, (૩) વર્ણમાં રુદ્ર, (૪) અંતરમાં હ, (૫) મહિનામાં હામલુ. ૨. પું. (વૈશિષ્ઠ) તે નામનો એક પદાર્થ.

૩. પું. એકજ વડન.

૪. પું. સમનો છેલ્લો અંતર.

૫. પું. હાલમાં હાલો ઘાતિનો પુરુષ; આંધળ.

૬. છી. નામરમોષ વનસ્પતિ; મોષ; ટેવાના મૂળની માંડ.

૭. જ. એક કોળે રહ કરોડે મુલ્યવાળી આવની સંખ્યા; એકાએ અને પંદર મિલિ-વાસી સંખ્યા; એક હજાર લાખ કરોડ; ૧૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦.

૮. જ. (મહિત) મેદીમાં ચોથી છેલ્લો આંકડો.

૯. વિ. અખર.

૧૦. વિ. અંતિમ; ઉપરનું; છેલ્લું; અંતર; અખરનું; અંતિ થનાર.

૧૧. વિ. છેક છેલ્લું; કીનમાં કીન; અધમાધમ.

અંત્યચક્ષુ [સં. અંત (ઉપરનું) + ચક્ષુ (દ્રશ્ય)] જ. ખિન્નચક્ષુ; અધિ, રેવ ને પિત્ર જે મલુ માણમાંનું છેલ્લું એટલે પિત્રોનું મલુ. માલક પેદા કરવાથી પિત્રચક્ષુમાંથી મુખા થવાનું મનાય છે.

અંત્યક [સં.] પું. હાલમાં હાલો અંતિનો પુરુષ.

અંત્યકર્મ [સં. અંત (આખરું) + કર્મ (ક્રિયા)] જ. હનક્રિયા; અગ્નિસંસ્કાર; અંત્યેષ્ટિ-ક્રિયા.

અંત્યકુંડલિકા છી. મૂળરસોતના માર મુખ્ય ભાગમાંનો જે નામનો એક; 'સેનક કોન્વો-લ્યુટા દક્ષિણ'.

અંત્યક્રિયા [સં. અંત (આખરું) + ક્રિયા (કામ)] છી. અગ્નિસંસ્કાર. જુઓ અંત્યકર્મ.

અંત્યમન [સં. અંત (હાલમાં હાલ) + મન (બુદ્ધિ)] જ. અપાલ વર્ણની છીનો કિતરતા વર્ણના પુરુષ સાથેનો સંબંધ.

અંત્યજી ૧. [સં. અંત (ઉત્તર) + જ (જન્મે)] પું. દેહ, મમાર, ભંગી. અસ્પૃશ્ય મણ્ડલી કોમનો માણસ. મધ્યકાલીન ભારતમાં અસ્પૃશ્ય જાતિ હતા એ કહી; આંધલ અને મૃતપ. આંધલ સહેરની જાહેર રહેતા. સહેરમાં આવતી વખતે તેઓ વાંસની લાકડીને જમીન ઉપર ઢોકતા અને પશુપક્ષી ઉપર નિર્વાહ ચલાવતા. મૃતપ રમણનોની ચોકી કરતા અને સખનાં ઠપકાં મેતા.

૨. પું. સ્મૃતિ પ્રમાણે રાજક એટલે ધોખી, મોમી, નદ, વરુ, કૈવર્ત એટલે માછીમાર, મેઠ અને બીલ એ સાત જાતમાંની એક એક જાતનો પુરુષ. બીજા એક મત પ્રમાણે અંત્યજની જાત એવી થનાય છે ધોખી, મમાર, મહારી, દોષથી અને હાલ જનાવનાસ, નાવિક, ધીવર, પશુપક્ષીનો શિકાર કરનાર અને વણકાર.

૩. વિ. ઉત્તરતી શાંતિમાં જન્મેલું; અસ્પૃશ્ય મણ્ડલા વર્મેનું; પંચમ વર્ણનું; અતિ-હ્રદ.

૪. [સં. અંત (ઉત્તર) + જ (જન્મે)] વિ. ઉત્તર જન્મેલ.

અંત્યજન્મ [સં. અંત (ઉત્તર) + જન્મ (જન્મ)] પું. હ્રદ.

અંત્યજન્મની [સં. અંત (ઉત્તર) + જન્મ (જન્મ) + ની (નારીનાલિંગે પ્રત્યય)] સ્ત્રી. શુદ્ધી સ્ત્રી.

અંત્યજન્મ ૧. [સં. અંત (અપ્રમાણ) + જન્મ (જન્મ)] પું. આંધલ.

૨. પું. હ્રદ; હલકી વર્ણના લોક.

૩. [સં. અંત (ઉત્તર) + જન્મ (જન્મ)] વિ. ઉત્તર જન્મેલ.

૪. વિ. હલકામાં હલકી શાંતિમાં જન્મેલું.

અંત્યજવાસો (અંત્યજવાસો) [સં. અંત્ય (દેહ વગેરે) + વાસ (વાસ)] પું. આમમાં જ્યાં અંત્યજને રહેતા હોય તે જાગ; દેહવાસો.

અંત્યજવાસ [સં. અંત્ય (દેહ વગેરે) + વાસ (વાસ)] પું. દેહવાસો.

અંત્યજશાળા [સં. અંત્ય (અપ્રમાણ શાંતિમાં જન્મેલું માણસ) + શાલા (નિવાસ)] સ્ત્રી. દેહ, ભંગી વગેરે અંત્યજને માટેની ઇલાકડી નિવાસ.

અંત્યજસ્પર્શ [સં. અંત્ય (દેહ વગેરે) + સ્પર્શ (સ્પર્શ)] પું. દેહ વગેરે ઉત્તરતી જાતના લોકોને અપવાપડું; અપાસકે ન મળવાપડું.

અંત્યજાતિ [સં. અંત (ઉત્તર) + જાતિ (જાત)] સ્ત્રી. આંધલ. સુખો અંત્યજન્મ ૧, ૨.

અંત્યજાતિય [સં. અંત (ઉત્તર) + જાતિ (જાત) + ય (યાત્રુ)] પું. આંધલ. સુખો અંત્યજન્મ.

અંત્યજાતિય [સં. અંત્ય (ઉત્તરે જાતિને માણસ) + જાતિય (રહેઠાણ)] પું. દેહ, ભંગી વગેરે અંત્યજને રહેતા તથા જગવણી લેવાની સંસ્થા.

અંત્યજોતર [સં. અંત્ય (અહાં જાગકેક લાગે એવી એમનું માણસ) + ઓતર (ઓતર)] જ. અહાં જાગકેકે એવી એમ સિવાયની બીજી શાંતિનું માણસ; દેહમાં સિવાયની બીજી નાતનું માણસ.

અંત્યજોતર [સં. અંત્ય (દેહ વગેરે) + ઓતર (જાગકેક)] પું. દેહમાં વગેરે હલકી જાતિની સુધારણા.

અંત્યજીવ [સં. અંત (ઉત્તર) + જીવ (જીવ)] જ. ઉત્તર હોવાપડું.

અંત્યજીવ [સં. અંત (ઉત્તર) + જીવ (જીવ)] જ. (જીવ) નાનામાં નાનો જાગ; પરમાણુ. તેનું શાન કદિચોથી નહિ જણાવ્યું કે અનુમાનથી થાય છે.

અંત્યજીવ [સં. અંત (ઉત્તર) + જીવ (જીવ)] જ. (જીવ) નાનામાં નાનો જાગ; પરમાણુ. તેનું શાન કદિચોથી નહિ જણાવ્યું કે અનુમાનથી થાય છે.

અંત્યજીવ ૧. [સં. અંત (ઉત્તર) + જીવ (જીવ)] જ. (જીવ) નાનામાં નાનો જાગ; પરમાણુ. તેનું શાન કદિચોથી નહિ જણાવ્યું કે અનુમાનથી થાય છે.

૨. જ. (જીવ) પ્રમાણમાં ચાર પદોમાં પહેલું ને ચોથું પદ; 'એકદશીમ'. જેમકે, ૨ : ૩ :: ૮ : ૧૨. એ પ્રમાણમાં ૨ અને ૧૨ એ એ અંત્યજીવ છે.

૩. જ. (જીવ) વર્મેનું ઉત્તર કે મોટામાં મોટું જીવ.

અંત્યજાસ [સં. અંત (ઉત્તર) + જાસ (જાસ)] પું. (જાસ) કવિતાની વાંચે છે અસરો મળતા આવવા તે.

અંત્યજીવ [સં. અંત (ઉત્તર) + જીવ (જીવ) + જા (જા)] સ્ત્રી. (જીવ) નાનામાં નાનો જાગ; પરમાણુ. તેનું શાન કદિચોથી નહિ જણાવ્યું કે અનુમાનથી થાય છે.

અંત્યજીવ ૧. [સં. અંત (ઉત્તર) + જીવ (જીવ)] જ. (જીવ) નાનામાં નાનો જાગ; પરમાણુ. તેનું શાન કદિચોથી નહિ જણાવ્યું કે અનુમાનથી થાય છે.

(જીવ)] જ. (જીવ) નાનામાં નાનો જાગ; પરમાણુ. તેનું શાન કદિચોથી નહિ જણાવ્યું કે અનુમાનથી થાય છે.

૨. [સં. અંત (ઉત્તર) + જીવ (જીવ)] જ. (જીવ) નાનામાં નાનો જાગ; પરમાણુ. તેનું શાન કદિચોથી નહિ જણાવ્યું કે અનુમાનથી થાય છે.

અંત્યજીવ [સં. અંત (ઉત્તર) + જીવ (જીવ) + જીવોતર (જીવ સંખ્યા બીજી દેહમાં થતી અવધા દેહમાં જાગતી છે તે જાગનાર સંખ્યા)] જ. (મહિત) પહેલી અને ત્રીજી સંખ્યાનો સુધારા બીજાના વર્મેની અસર હોય તેવી જીવ સંખ્યાનો કમ પ્રમાણે આવે એવો સુધોતર. જેમકે, ૩ : ૬ :: ૬ : ૧૨.

અંત્યજીવ [સં. અંત (ઉત્તર) + જીવ (જીવ) + જીવોતર + વિભાગ (વિભાગ)] પું. (મહિત) સીધી લીટીના એવા એ જાગ કે તે લીટી અને તેના નાના જાગથી અનેક કાઢખૂણ સુધોતર મોટા જાગ ઉપરના ચોરસની અસર થાય; 'મહિત સેક્ટન'.

અંત્યજીવ [સં. અંત (ઉત્તર) + જીવ (જીવ) + સ્થિતિ (અવસ્થા) + અંત (અંત)] પું. (જીવ) મહિતના પ્રમાણ અને ઉત્તરના અંત એટલે મોટામાં વર્મેની સ્થિતિનું અર્થ એટલે અરધો જાગ.

અંત્યજીવ [સં. અંત (ઉત્તર) + મંત્ર (મંત્ર)] જ. મંત્રને અંતે મુકાતો જાગી-વાંદો 'લોક'; અતવાજા.

અંત્યજીવ ૧. [સં. અંત (ઉત્તર) + મંત્ર (મંત્ર)] જ. ઉત્તરનો સુધારા; દિશા લેતાં પહેલાં કરાતો સુધાર.

૨. જ. અંતી વખતે પહેલવવાનો પોશાક વગેરે.

અંત્યજીવ [સં. અંત (અંત) + જીવ (જીવ)] જ. (મહિત) વર્મેનું ઉત્તર કે મોટામાં મોટું જીવ.

અંત્યજીવ [સં. અંત (અંત) + જીવ (જીવ)] જ. (મહિત) વર્મેનું ઉત્તર કે મોટામાં મોટું જીવ.

અંત્યજીવ [સં. અંત (ઉત્તર) + જાગ (જાગ)] પું. (જાગ) કવિતાના અસરને અંત મળતા અસર આવવા તે; ઉત્તરના અસરોનો પ્રાસ; અંત્યપ્રાસ; અંત્યપ્રાસ.

અંત્યજીવ [સં. અંત (ઉત્તર) + જીવ (જીવ)] પું. અંતર જીવોમાં ઉત્તરો જીવ; કવિત્વ.

અંત્યધોનિ ૧. [સં. અંત (ઉત્તર) + ધોનિ (ધોનિ)] પું; સ્ત્રી. દેહ, મમાર, ભંગી એવા હલકા લોકોની જાતિ.

૨. વિ. ઉત્તરતી શાંતિમાં જન્મેલો જન્મ થયો હોય એવું.

૩. વિ. યજુની જાતિમાં જન્મેલ.
અંત્યલોપ [સં. અંત (ઉત્તર) + લોપ (હઠાવું તે)] પું. સંસ્કૃત હેતુ અક્ષરનું છેડી જવાપરું; હેતુ અક્ષરનો લોપ.
અંત્યવર્ણ ૧. [સં. અંત (ઉત્તર) + વર્ણ (અક્ષર)] પું. પદને છેડે આવતો અક્ષર.
 ૨. પું. સંસ્કૃત જાણના મૂળાક્ષરનો છેલ્લો અક્ષર 'હ'.
અંત્યવર્ણ ૨. [સં. અંત (ઉત્તરમાં ઉત્તર) + વર્ણ (અક્ષર)] જ. હલપ્રમાં હલથી ઘાતિતું માધુસ; યદ.
અંત્યવર્ણ ૩. [સં. અંત (અધમાધ્યમ) + વર્ણ (અક્ષર) + આ (નારીબલિયો પ્રત્યય)] જી. નીચમાં નીચ ઘાતિતી ઓ; યદ.
અંત્યવિપુલા પું. (પિંગળ) બીજા રથના પ્રથમ મણુ મણુ સુધી ચરણ પૂરે ન ચાલ અને બાજે ચરણોમાં બીજા અને ત્રીજા મણુ જમણુ હોય એવો જામની જાતનો ઇંદ્ર અંત્યવિપુલા મહાવપસા, અંત્યવિપુલા જમણવપસા કે અંત્યવિપુલા મુખવપસા એવાં એનાં બીજાં નામ છે.
અંત્યવિપુલા જમણવપસા પું. (પિંગળ) એ નામનો એક ઇંદ્ર લુઓ અંત્યવિપુલા.
અંત્યવિપુલા મહાવપસા પું. (પિંગળ) એ નામનો એક ઇંદ્ર લુઓ અંત્યવિપુલા.
અંત્યવિપુલા મુખવપસા પું. (પિંગળ) એ નામનો એક ઇંદ્ર લુઓ અંત્યવિપુલા.
અંત્યા ૧. [સં. અંત (ઉત્તરમાં ઉત્તરે ઘાતિતું માધુસ) + આ (નારીબલિયો પ્રત્યય)] જી. અંત્યાની ઓ; અંત્યાભ્યુ.
 ૨. જો. (જ્યોતિષ) વિજ્ઞા; જ્યાસનો અરથો જામ; 'યજિયસ'.
 ૩. જી. નામરમોચ નામની વનરપતિ.
 ૪. જી. (જ્યોતિષ) અપેરના સૂર્યના ઇંદ્રા પ્રવાસની જુજ જા.
અંત્યાક્ષર ૧. [સં. અંત (ઉત્તર આવેલું) + અક્ષર (વર્ણ)] પું. છેલ્લો અક્ષર.
 ૨. પું. સંસ્કૃત મૂળાક્ષરનો છેલ્લો અક્ષર 'હ'.
અંત્યાક્ષરી [સં. અંત (ઉત્તર) + અક્ષર (વર્ણ) + ઇન્દ્ર (વર્ણ)] જી. અંતકેડીની રમત; બોલાયેલી કવિતાના છેલ્લા અક્ષરથી શરૂ થતી બીજી કવિતા બોલવાની રમત. જામાં એક જણ જ્યારે એક શ્લોક કે કવિતા બોલી જાય, ત્યારે તેના છેલ્લા અક્ષરથી શરૂ થતો બીજો શ્લોક બીજો બોલે. જા પ્રમાણે જાણુ રહેતાં અંતે જોને શ્લોક ન જણવાથી બેસી રહે તેની હાર જ્યાનું મહુવામાં આવે છે.

અંત્યાનુપ્રાસ [સં. અંત (ઉત્તર) + અનુ (પછાત) + પ્રાસ (કહેને અંતે અક્ષર મળવા આવવા તે)] પું. (કાવ્ય) કવિતાના અક્ષરોને છેડે મળતા અક્ષર આવવા તે; અંત્યમક-જેમકે,
 વિનતિ દેશને કહ્યું, હું છાત્ર સિદ્ધમાં ધરું.
 કિંદી કવિતામાં પંચ પ્રકારના અંત્યાનુપ્રાસ છે: (૧) સર્વાંત્ય-જેમકે ત્યારે અક્ષરમાં છેલ્લો અક્ષર એક હોય છે. જેમકે,
 ન લલચકુ, સગ લજકુ,
 હરિ બલકુ, વચ કરકુ.
 (૨) સમાંતરવિષમંત-જેમાં સમથી સમ એટલે એકી પદના ને વિષમથી વિષમ એટલે એકી પદના અંત્યાક્ષર મળતા આવે છે. જેમકે,
 જિહ્વિ સુમિરત સિધિ હોઈ
 અનુનાયક કરિયાર જાન
 કરકુ અનુમક સોઈ,
 સુદિરાસિ સુભ મુલ્ય સદન.
 (૩) સમાંત-જેમાં સમ એટલે બેકી અક્ષરોના છેલ્લા અક્ષર મળતા હોય જય એકી પદના નથી હોતા. જેમકે,
 સગ તો સરથા
 ઝિરિન, રમથા.
 (૪) વિષમંત-એટલે એકી અક્ષરના છેલ્લા અક્ષરનો પ્રાસ. જેમકે,
 લોભિકિ પ્રિય જિમિ કામ,
 કામિકિ નારી પિયારિ જિમિ,
 તુલસી કે મન રામ,
 એમે હૈ જન જાનિ હી.
 (૫) સર્વવિષમંત-જેમાં પહેલા પદનો છેલ્લો અક્ષર બીજા પદના છેલ્લા અક્ષરની સમાન અને ત્રીજા પદનો છેલ્લો અક્ષર ચોથા પદના છેલ્લા અક્ષરની સમાન હોય છે. જેમકે,
 જમો મુખલા, સુ જોર કાલા,
 કહે જ્યોદા, લહે પ્રયોદા.
અંત્યાવચવી ૧. [સં. અંત (ઉત્તર) + અવચવી (કામ)] જી. (વેદાંત) ઉત્તરનું કર્મ; કર્મ કામ કર્મને જે બીજા કામનું આરંભક એટલે ઉત્તર કરનાર ન હોય તે.
 ૨. જો. (વેદાંત) જે વસ્તુ અવચરો વડે પેદા થતી હોઈને બીજા કોઈ અવચવીનું ઉત્તર કરનાર ન હોય તે જેમકે, મનુષ્યનું શરીર, હાથ પગ એ અવચરો વડે જન્મ છે, પણ પોતાનામાં સમવાય એટલે કામથી સંબંધે કરીને બીજા કોઈ અવચવીનું જનક એટલે પેદા કરનાર નથી, માટે મનુષ્યનું શરીર તે અંત્યાવચવી કહેવાય.
અંત્યાવસાથી ૧. પું. અંતિમ નામના કવિનિ

મત પ્રમાણે નીચેની શ્લોક જાતિમાંની કોઈ એક-અંત્યા, અપચ, કુતા, સ્તા, વૈદિક, મામક ને ચોગવ.
 ૨. [સં. અંત (ઉત્તર) + અવસો (રહેકું) + ઇન્દ્ર (વર્ણ)] પું. નીચ જાતિનો માધુસ; અંત્યા.
 ૩. પું. જિહ્વિ જાતિની ઓમાં અંત્યાથી ઉત્તર થયેલ વર્ણસહર.
અંત્યાવરચા ૧. [સં. અંત (ઉત્તર) + અવચા (હાલત)] જી. જામરની સ્થિતિ; ઉત્તરની દશા.
 ૨. જી. જિહ્વિનો છેલ્લો જામ; મહાજ્ય.
અંત્યાવસ્થિતિ [સં. અંત (ઉત્તર) + અવસ્થિતિ (હાલત)] જી. મોટું વખતની દશા.
અંત્યાધમ [સં. અંત (ઉત્તર) + અધમ (ટપાળો વિધાય)] પું. અધમર્મ, મુલ્ક, વાનપ્રસ્થ અને સંન્યાસ એ ત્યાર જામમાંનો છેલ્લો જામ; સંન્યાસાધમ.
અંત્યાધમી ૧. [સં. અંત (ઉત્તર) + આધમિન્ (જામમાં રહેનાર)] પું. સંન્યાસી; પરમતપ.
 ૨. વિ. છેલ્લા જામમાં રહેલું; સંન્યાસાધમી; પરમહસપણાને પામેલું.
અંત્યાકુતિ ૧. [સં. અંત (ઉત્તર) + આકુતિ (અવિદ્ય)] જી. અમિહોત્રીની ઉત્તરિયા વખતે હેતુસંસ્કાર કરનાર વત.
 ૨. જી. મરણની કલનક્રિયા; અમિસંસ્કાર; અંત્યેષ્ટિનિયા.
અંત્યાંક [સં. અંત (ઉત્તર) + અંક (આંકો)] પું. (અંકુત) ત્રિશક્તિનું ત્રીજું પદ.
અંત્યાંત્ર [સં. અંત (ઉત્તર) + અંત્ર (આંતર)] જ. મોટા આંતરમાંની સરખાત જાય ત્યાં સુધીનો નાના આંતરમાંનો નીચલો ફેળમ.
અંત્યુ ૧. જ. જ્યુઓ.
 અંત્ય કરવા = કામરખાથી જ્યુકા કરવા.
 ૨. વિ. અંતિલોભી; અંત્યાકાંક્ષી.
 અંત્યો માધુસ = અંતિલોભી માધુસ.
 ૩. [સં. અંત (ઉત્તર)] વિ. ઉત્તર; ઉત્તરનું; અંત્યનું; અંત.
 ૪. વિ. જ્યુ ઉપર આવેલું; મરવા તૈયાર થયેલું; અંત્યનું; સહસિકા; પ્રાણનું જોરકાર.
અંત્યેષ્ટિ ૧. [સં. અંત (ઉત્તર) + ઇષ્ટિ (યજ્ઞ)] જી. અંત્યેષ્ટિ; અમિસંસ્કાર.

અવશિષ્ટા સ્ત્રી. વિખ્યાતગમાંથી નીચળતી એ
નામની નહી.

અંતરોષ [સં. અંત (આંતર) + ઓષ (ઓષ)] પુ. આંતરગ્રાનો અને ખાસ કરીને નાના આંતરગ્રાનો સોળે.

અંતરસ ૧. જ. અનન્યને બદલે આસનળીમાં ખોરાક કે પાણી જવાથી થતું કુ-ખ.

૨. જ. ખોરાકનું કે પાણીનું અનન્યને બદલે આસનળીમાં જતું તે.

અંતરસે જતું = પાણી કે ખોરાકનું પેટમાં નહિ જતાં આસનળીમાં જતું.

અંતરસંકોચ [સં. અંત (આંતર) + સંકોચ (અંકુશ)] પુ. આંતરગ્રાનું સંકુચવું તે.

અંતરસ્તબ્ધ [સં. અંત (આંતર) + સ્તબ્ધ (માન)] છી. આંતરગ્રાની માળા. વૃંસિંહે આવી માળા પહેરી હતી.

અંતરસ્રોત [સં. અંત (આંતર) + સ્રોતસ (વાહિની)] પુ. આંતરગ્રાના વચ્ચેના અને છેડેના ભાગમાં પથરાયેલ મોટી અંતગ્રાનીની વાહિનીની શાખા.

અંતરાઈ [સં. અંતરાય (અવચ્ચ)] છી. અવચ્ચ; વિન.

દુરીત્ય લોક તે સહુ હશે વાચ્ય.

આથી અંતરાઈના નામ કર્મ.

સામવસાને વિવાહ

અંતરાહ [સં. અંત (આંતર) + આહ (આના)] પુ. આંતરગ્રાનો કુપ્રસો; કસમિયો.

અંતરાપદ [સં. અંતર (વચ્ચ) + પદ (વચ્ચ)] જ. પદો; અંતરપદ.

આમાં અંતરાપદ ખરીવાં.

પ્રિયાર્નવ

અંતરાસિ [સં. અંત (આંતર) + આસિ (હાર)] છી. આંતરગ્રાની માળા.

બધા માંડિ ધાવી અંતરાસિ,

સો હલ મથા કમળની ધાલ.

ભીમ

અંતરાલી [સં. અંત (આંતર) + આલિ (હાર)] છી. આંતરગ્રાની માળા. લુઓ અંતરાલિ.

અંતરાવરણ [સં. અંત (આંતર) + આવરણ (ઢાંચ)] જ. અસ્તિ, સપ્તને મોનિ માર્ગને લુહા પાડનાર પદ.

અંતરાવરોધ [સં. અંત (આંતર) + અવરોધ (અવરોધ)] પુ. આંતરગ્રામાં મળતી થતી અવરોધ.

અંતરાશ્મરી [સં. અંત (આંતર) + અશ્મરી (પથરી)] છી. આંતરગ્રામાં અંધાર્થ ગયેલો પથ્થર જેવો ગાંઘો; 'એરોલિય'.

અંતરાસ જ. પાણી કે ખોરાકનું અનન્યને બદલે આસનળીમાં જતું તે.

અંતરસે જતું = પાણી કે ખોરાકનું અનન્યને બદલે આસનળીમાં જતું.

અંતરાસુ જ. પાણી કે ખોરાકનું અનન્યને બદલે આસનળીમાં જતું તે. લુઓ અંતરાસ.

અંતરાળ [સં. અંત (આંતર) + આલિ (હાર)] છી. આંતરગ્રાની હાર; આંતરગ્રાની માળા.

અંતરાંતુલિ [સં. અંત (આંતર) + અંત (અંત) + તુલિ (અંત)] છી. જેમાં આંતરગ્રાની નીચે કિતરીને વૃંચુ રૂલી જાય એવો રોમ; સારજુમાં.

અંત્રિયા પુ. આંતરે આંતરે આવતો તાવ.

અંત્રિયાળ ૧. જ. અવસ્ય વચ્ચ; એકાં.

૨. જ. જ્યાં એકની મદદ ન મળી સકે તેવે દેખણે; અવચ્ચ; વચ્ચાલે.

અંત્રી ૧. [સં.] છી. આંતરકું.

અંત્રિયામાં આવેલાં ગ્રાની = અહુ બૂખ્યા થતું

૨. છી. એ નામની ઓપધિ. તે પેટના વાયુ કે કુખાયા પર વપરાય છે.

અંત્રીકિ [સં. અંતરિક્ષ (આકાશ)] જ. પૃથ્વી ઉપરનો આકાશને બોલે; અવકાશ.

તે અહ દેવ અંત્રીકિથી દેવે ર.

અવિષ્ણ

અંત્રો ૧. [સં. અંતર (આંતર)] પુ. અવકાશ; આંતરો.

૨. પુ. આકાશ; પદો.

૩. પુ. (સંગીત) ગાયનની વચ્ચેનો ભાગ; કહી; પ્રપદના અસ્તાર, અંત્રો અને અંત્રોય એ ત્રણ ભાગમાંનો બીજો. અપાદ, દાપા, દાદરા અને કુમરીમાં અસ્તાર અને કહી હોય, અપારે પદ તથા મરણી વચ્ચેમાં અસ્તાર એટલે ૨૪ અને કહ્યા અંત્ર એટલે કહી હોય છે.

૪. પુ. છેડું; અંતર સમવું તે; અંતરાય.

૫. [સં. અંતર (અવચ્ચ)] પુ. વિનભાવ; એક; લુગ્ધર્થ.

અંત્રિ [સં. અંત્ર (વચ્ચ)] જ. (અ. ક.) સરસામાન; વસ્તુઓ.

અંત્ર સવિત્ર કિશ્ક પદાં હલ ધાવે અંત્ર.

પ્રિયાર્નવ

અંત્રક ૧. [ઇ.] છી. કોટી સંખ્યા કે અવકાશ. ૨. વિ. ચોડું.

અંત્રકાર ૧. [સં. અંધાર] પુ. અંધાર. ૨. વિ. અંધારિયું.

અંત્રકારી [સં. અંધાર] છી. અંધાર. લુઓ અંત્રકાર.

અંત્ર ૧. [સં. અંત (દેવેને સમ)] પુ. (અ. ક.) ચોટી) દેવેનો રાજા; ઈ. દિહી આરંભ

ધરાની લોકોથી લુહી પડી તે પછી ઇન્દ્રને ધરાનીઓએ દુરમન તરીકે મહેલ છે અને અવસ્થામાં તેને અદિતેહરત અમલાસપંદનો હરીફ મપાયો છે.

૨. [ઇ.] જ. માં; માટે.

૧. અંતર અવવતું કે પાતું = વચ્ચે પડી વિન નાખતું.

૨. અંતર બહાર કરતું = ભુમાર રમવો.

૩. જ. હલ બોળે નહિ એમ; આપેલ સમય કે સીમા પૂરી થતાં પહેલાં. જેમકે, જશુ માઈની અંતર, પંચ વાગ્યાની અંતર.

અંતરખાને ૧. [ઇ. અંતર (અંતર) + ખાના (ખર)] જ. છપી રીતે; છનુમાનું.

૨. જ. પાલ પાળા; મુખ રહીને.

૩. જ. પોતપોતામાં; આનમીમાં.

અંતરખાનેશી [સં. અંતર (અંતર) + ખાના (ખર)] જ. છપી રીતે. લુઓ અંતર-ખાને.

અંતરજવ [સં. અંતરજ] પુ. કહુ નામના ગ્રામાં બી. અંતરજ તેનાં સફેદ પુષ્પમાંથી ઓમાસામાં થતી સીમ કઠારણી કહેવાય છે. બી કાર્યા, લાંબાં અને વચ્ચે આકાશનાં હોય છે. મુલ્યમાં પામક, બૂખ પેદા કરનાર, તાવ મટાકનાર તથા કરમિયાનો નાશ કરનાર મનાય છે. તે તાવ, હરસ, છા, કામ, કરમ, કમળનાં રોમમાં, ચું, કિલ્લી, અરુચિ, અજીર્ણ ઉપર અપાય છે.

અંતરજો [સં. અંતરજ] પુ. કહુ નામના ગ્રામાં બી. લુઓ અંતરજવ.

અંતરક (અંતરક) ૧. [ઇ.] પુ. છેલ્લી કમળ.

૨. પુ. છેલ્લી સલાહ.

અંતરપાક પુ. મોટા ઓખા પ્રાણીની કરોડ નીચે અવેલો મોટો સ્થાપુ.

અંતરવરણ [સં. અંતરાવરણ] જ. અંતરવરણનો વેલો.

અંતરસા ૧. [ઇ.] પુ. એક જાતની તલિલી મીઠાઈ.

૨. પુ. એક જાતનું કપડું.

અંતરાવણ [સં.] પુ. વૈદિક કાળનો એ નામનો પ્રાચીન દેવ.

અંતરુન ૧. [ઇ.] પુ. અંતરના ઓરા.

૨. જ. અંતર; માટે.

અંતરુની [ઇ.] વિ. અંતરનું માટેનું.

અંતરુષ પુ. એ નામનો તુરાની જમાનાનો અણીતો અણુર. એની ચી હાથ જશુ અણુર હતી.

અંદોષ

અંદોષમાન

અંદોષીય [અ.] છી. છુલ્લુલ પછી.
 અંદોષતા [હ. અંદોષતા (નામ)]
 વિ. નાખી દીધેલું.
 અંદોષ ૧. [હ. અંદોષ (ક્રમ)]
 પું. આસહો; આશયો; અટકા; શુભાર.
 ૧. અંદોષ કાલો = આસહો કાલો;
 શુભાર કાલો.
 ૨. અંદોષ લેવો-લેવો = અભ્યાસ
 કરવી; કસોટી કાઢવી.
 ૩. પું. આશરે ખર્ચ; 'એરિથેડ'.
 ૪. પું. મજતરી.
 ૫. પું. માળા; એણ.
 ૬. પું. કા; રીત; પદ્ધતિ.
 ૭. પું. માપ; પરિમાણ.
 ૮. પું. વળન.
 ૯. પું. હા; મર્વાહા; પ્રમાણ.
 અંદોષમાં રહેલું = હા અંદોષ ન હતું.
 ૧૦. [હ. અંદોષ (નામનાર)] વિ. દેખાર.
 આ અર્થમાં તે સમાસને છેક વપરાય છે.
 એમકે, તીરંદોષ.
 અંદોષપટ્ટી [અંદોષ (અસહો) + પટ્ટી
 (એ પટ્ટીપાના કાલમાં હોય તેમની જમીન)]
 છી. ખેતરમાં ઉત્પન્ન થયેલા પાકનો કરવામાં
 અસહો આસહો; કિંમત મોટી કીમતની
 અટકા; પદ્ધતીપત્ર.
 અંદોષપત્ર [અંદોષ (ક્રમ) + પત્ર
 (કામ)] પું; ક. વાર્ષિક ઉત્પન્નપત્રના
 આસહાનું સરવૈયું; 'મએડ'.
 અંદોષપત્રક [અંદોષ (ક્રમ) + પત્રક
 (કામ)] ક. વાર્ષિક ઉત્પન્નપત્રના આસહાનું
 સરવૈયું; 'મએડ'.
 અંદોષશાસ્ત્ર [અંદોષ (અનુમાન) + શાસ્ત્ર
 (વિદ્યા)] ક. અવકાશવક સંબંધી અસહો
 મજતરી કરવાનું શાસ્ત્ર.
 અંદોષસર [અંદોષ (માપ) + સર
 (પ્રમાણ)] ક. માપ પ્રમાણ.
 અંદોષ [હ. અંદોષ (અનુમાન)] વિ. અટકા
 પારેલું; શુભાર નહીં કરેલું; આસહું.
 અંદોષઆવશ્યકવિવરણ [અંદોષ (અસહો)
 + આવ (આવક) + વળ (પરત) +
 વિવરણ (વિવેચન)] ક. વાર્ષિક ઉત્પન્નપત્રના
 ઉપર કરાતી વર્ણ.
 અંદોષો ૧. [હ. અંદોષ] પું. અટકા; આસહો;
 આશયો.
 ૨. પું. ખીક; કર.
 ૩. પું. વહેમ; હા; સંદેહ.

દેશી હોમમાં લવમાં રેશ આપવામાં કાલ
 મળે અંદોષો સમે છે. વિશેષ કાલ
 ૪. પું. હા; મર્વાહા.
 અંદોષ (અંદોષ) ૧. પું. અપના.
 ૨. [હ.] પું. કીમતનો આસહો.
 ૩. પું. હા; કા.
 ૪. પું. તક; હેતુ.
 ૫. પું. (સંગીત) તાલ; માનના હોતું માપ.
 ૬. પું. માપ; વિસ્તાર.
 ૭. પું. રીત; તોર.
 ૮. પું. વળન.
 ૯. પું. સૌદર્ય; મુક્તા; સુદરપણું.
 ૧૦. વિ. (સમાસમાં) નાખતું; નાખનાર.
 અંદોષ = (૧) તોપની. (૨) વીજળી
 નાખનાર.
 અંદોષપટ્ટી (અંદોષપટ્ટી) છી. પદ્ધતીપત્ર.
 લુઓ અંદોષપટ્ટો.
 અંદોષપત્રક (અંદોષપત્રક) ક. વાર્ષિક ઉત્પન્ન
 પત્રના આસહાનું સરવૈયું; અંદોષપત્ર.
 અંદોષપીટી (અંદોષપીટી) ૧. [હ.]
 છી. કોમરમાખવાળું હો.
 ૨. છી. રંગરોશન અને કાપડીય કરનાર છો.
 અંદોષ (અંદોષ) ૧. [હ.] પું. કોમર;
 કામ.
 ૨. પું. નમૂનો.
 ૩. લુઓ અંદોષ ૨, ૩, ૪, ૭, ૧૦.
 અંદોષની જગર = એકાં; અમાપ.
 અંદોષ [હ.] પું. કરી.
 અંદોષ [હ.] પું. વર્તી; કા.
 અંદોષ [સં. અવધું] પું. (અવધોસ્તી)
 એનેકા અવધોસ્તી ધર્મયુગ.
 અંદોષો ૧. [હ. અંદોષ] પું. કિમત;
 કિમત લુઓ અંદોષો.
 ૨. પું. ખીક; અપ; કર.
 અંદુ ૧. છી. રોના પત્રનું એક ધરેલું.
 ૨. [સં. અંદ (અંધ)] છી. કામગીરી; બેડી;
 અંદ.
 ૩. છી. કામને પડે નાંખવાની સાંકળ.
 અંદુક [સં.] છી. કામને પડે નાંખવાની
 સાંકળ. લુઓ અંદુ.
 અંદુ [સં. અંદ (અંધ)] છી. કામગીરી;
 બેડી. લુઓ અંદુ.
 અંદુક [સં.] છી. કામને પડે નાંખવાની
 સાંકળ. લુઓ અંદુ.
 અંદુહ [સં. અંદ (અંધ)] છી. બેડી.
 લુઓ અંદુ.

અંદોષ ૧. [હ. અંદોષ (વહેમ)] પું. સંદેહ.
 લુઓ અંદોષો.
 ૨. વિ. વિચાર કરનાર.
 અંદોષ = અમાન ક્રમનાર.
 અંદોષનાક [હ.] વિ. વિચારશીલ; ચિંતાતુર.
 અંદોષનાકી [હ.] છી. ચિંતા.
 અંદોષમંદ [હ. અંદોષ (વિચાર) +
 મંદ (વાહ)] વિ. ચિંતાતુર; વિચારશીલ;
 અંદોષનાક.
 અંદોષમંદી [સં. અંદોષ (વિચાર) + મંદ
 (વાહ) + ઈ (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)]
 છી. ચિંતા; અંદોષનાકી.
 અંદોષ [હ.] પું. ખીક. લુઓ અંદોષો.
 અંદોષમંદ [હ. અંદોષ (વિચાર) + મંદ
 (વાહ)] વિ. ચિંતાતુર; કિમતવાળું.
 અંદોષમંદી [હ. અંદોષ (વિચાર) + મંદ
 (વાહ) + ઈ (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)]
 છી. ચિંતાતુરતા; કિમત હોવી તે.
 અંદોષી [હ.] છી. વિચાર કરવાપણું.
 અંદોષો ૧. પું. અભિવિશ્વાસ; અભુપતીય.
 ૨. પું. અનામની.
 ૩. પું. ચિંતા; કિમત; અમાપ.
 ૪. પું. એમ.
 ૫. પું. પારણા; અપના.
 ૬. [હ. અંદોષ (અપ)] પું. અપ; અંદ;
 ખીક.
 ૭. [હ. અંદોષ (વિચાર)] પું. વિચાર;
 યનન.
 અંદોષો કરવો = (૧) આનામની કરવી. (૨)
 ખીજું. (૩) વિચાર કરવો.
 ૮. [હ. અંદોષ (વહેમ)] પું. હા;
 સંદેહ; સંદેહ; કા.
 અંદોષો આજનો-કરવો-શાખો-કામનો-લેવો
 = (૧) ચિંતા કરવી. (૨) સંદેહ રાખવો; હા
 કરવી; વહેમ લાવવો; અવિશ્વાસ કરવો.
 ૯. પું. સંભાળ; અમાપ.
 ૧૦. પું. કાન; ગુહ્ય.
 અંદોષ ૧. [હ.] પું. નધો.
 ૨. વિ. એવેલું.
 અંદોષન ૧. [સં. અંદોષ (ક્રમ)]
 ક. મૂલના; કાલનું તે.
 ૨. ક. પ્રેમ કરવા; અંદોષન.
 ૩. ક. કિમત; અમાપ.
 ૪. ક. હા; હા; મૂલો.
 અંદોષમાન [સં. અંદોષ (ક્રમ) + માન
 (વર્તમાનરૂપે પ્રત્યય)] વિ. કોમર; મૂલનું.

અંકોલિ [સં. આંલે (ફલ)] સ. કિ. હીમને
નાખવો; કિંદોળવું; કુલાવવું.

અંકોલ ૧. [ધ. અંકોલ] પું. (ભ. ૩)
અંકિલો; સંધ; વહેમ; સંકે.

સાસુ મન પહોંત અંકોલ. લાવવનસમ

૨. પું. નિતા; દિશ; અસોસ.

૩. પું. ફરકાર; પરાવા.

બેઠા દેખો મંદઈ મોહ.

બાપ લગુ નાલુઈ અંકોલ. લાવવનસમ

અંકોલમિન [ધ. અંકોલ (ચિત્ર) + મિન
(વાહ)] વિ. દિશમીર; અસોસ કરનાઈ.

અંકોળવું [સં. આંલે (ફલ)]
સ. કિ. હીમને નાખવો; કિંદોળવું; કુલાવવું.

અંકોધાર [સં. ઇંદ (નસાવનો દેવ) + ધારા
(વસાવ)] વિ. અનસધાર; મોટી ધારે
વાસવું.

અંધ ૧. [સં.] જ. કિ. અંધવું બનવું;
અંધવું થવું.

૨. જ. કિ. (ધાતુ) અંધવું કરવું. આ ધાતુ
ઉપરથી નીકળેલ સંધો: અંધાર, અંધાપો,
અંધાસ્તું, અંધારિયું.

અંધ ૨. [સં. અંધ] પું. (પ્રાપ્ત) અંધિયર;
અજ્ઞાતની નીચે આવેલ એ નામનો એક દેવ.
૩. પું. (અભિપ્રાય) કિવસના બાગમાં વૃક્ષ,
મેષ અને સિંહ ઘસને અને રાત્રિના બાગમાં
કન્યા, મિથુન અને કર્ક નક્ષત્રને અપાતી
સંતા. અંધ લગ્નમાં લગ્નવિધિ હોય તો વરને
ગુસ્સાન થાય છે. રાત્રે અંધ લગ્નમાં લગ્નવિધિ
કર્વો હોય તો ધનનો નાશ કરે છે.

૪. [સં.] પું. બધી ઉદ્ધિયોને ક્રમમાં રાખ-
નાર સંવાસી.

૫. [(પિંજ)] લગુ ૧૦ અને મુક ૪૩
મળી ૫૩ માત્રવાળો એ નામનો એક ઇંદ.
તેમાં અંધાર નહિ આવતો હોવાથી તે અંધ
કહેવાય છે.

૬. પું. હિંદુસ્તાનની એ નામની મોટી નદી.
અંધ લગ્ન થોલુ નામના બે ભત્રાઈના નર
છે. અમલી લાગવડ

૭. જ. અંધારું; અંધાર.
અંધ અંધિયર નિમગ્ન બાંત મુકર નિમગ્ન
તિમિર માસે નાસયો વાં વલન ઉલ્લાસ.
પિંજવળુમેષ

૮. જ. અંધ દેશમાં રહેનાર માણસ.

૯. જ. આત્મા સંબંધી અજ્ઞાન; અવિદ્યા.

૧૦. જ. અંધવું માણસ.

૧૦. જ. ધુવડ. જિવે તે દેખી શકતું નથી
એમ કન્યા છે.

૧૧. જ. આમળીયું; આમળિય; આમ-

મિમળિયું; આમળા; આમળી; આમળી.

૧૨. જ. અંધી; અંધ.

૧૩. જ. (અંધ) અંધિયર નિમગ્ન વિકલ
કરવાથી કતો એક અંધારો.

૧૪. જ. (પુરાણ) અંધારેને રાજ કરી તેમની
પાસેથી વરસન મેળવી બધાનો નાશ કરવાની
ક્રમ રાખનાર એ નામનું કાલી ખાનાઈ
અંધવું પ્રાણી એને અંધારેને જ અંધવું કહ્યું
હતું. એક કિવસે અંધાર નામના સિંહારીને
કર્ક સિંહાર નહિ મળવાથી કુટુંબવેવણ માટે
આ સિંહારી પ્રાણી અંધ કર્યા તેને મારીને
તેણે હોય ક્યો. અંધવળ પ્રાણીને મારવું એ
પાપ ભરેલું કડુપ, પણ તે કૂર પ્રાણીને
મારવાથી આ સિંહારી સર્વે મરે, ક્રમણ કે
તે પ્રાણી બધાનો નાશ કરવાને જન્મ્યું હતું.
આમ કલ્યાણથી બચાવે સ્વર્ગનો લાભ મળે.

૧૫. વિ. અંધિયર.

• અંધ સેન = અંધિયર સેના.

૧૬. વિ. ઉન્નત; મસ્ત.

૧૭. વિ. અમળીય; મૂર્ખ; કૈયાકું; અભાગી.

૧૮. વિ. અંધ ધાતું; ધોર.

૧૯. વિ. અંધિયર; અસાવધ.

૨૦. વિ. દેખાવ નહિ એવું; ક્રમ; અનુ.

૨૧. વિ. ન દેખતું; અંધવું; નેમળિય; અંધ.

૨૨. વિ. (વેદાંત) કૃતિ અને રચનાના ટાન
વગરનું.

પરમેશ્વર કૃતિ અને રચના એવી બાબતોની
બે આખો આખી છે. તેમથી એ એકનું જ્ઞાન
ન હોય તે તે કાલે કહેવાય અને બીજું ન હોય
તે તેને અંધ કહેવાય. એકલાલ અંધ

૨૩. વિ. સારાનસાની ખગર ન પડે એવું;
વિવેકન; વગર સમજનું.

અંધઅનુકરણ [સં. અંધ (આખું) +
અનુકરણ (નકલ)] જ. સારાનસા અંધા
વિના કરાતી નાલ.

અંધક ૧. પું. (પુરાણ) અંધક પુત્રમાં જન્મેલા
અનુ રાખનો એ નામનો દીકરો.

૨. [સં.] પું. અંધવળો માણસ.

૩. પું. અંધ દેવ.

અસ્ત્ર અને અગ્નિ એ બંને આંધ (અંધક) ના
સંબંધે હતા. પુરાણ

૪. પું. (પુરાણ) એ નામનો હનર માણ-
વાળો એક રાક્ષસ. તે ક્રમણ અને કિતિનો
દીકરો હતો. તે દેખતો હતો મારને લીધે
અંધવળની માથે વર્તતો હોવાથી અંધક
કહેવાતો. સ્વર્ગથી પાલિત લાવવી વખતે તે
કિતિથી માથો મનો હોવાથી હનરને અંધકારિ
કે અંધકરિય કહે છે. બીજા મત પ્રમાણે
એમ મનાય છે કે એક વખત મહાદેવ પાર્વતી

સાથે રમતમત કરતા હતા. તે વેળા એણે
પાર્વતીનું હરણ કરવાનો પ્રયત્ન કરવાથી
અવંતીમાં આવેલા મહાકાળ નામના વનમાં
એનું અને મહાદેવનું ધોર મુક થયું. એના
બોલ પાતા લોહીમાંથી બનેલ અંધક ઉપજ
થવા લાગ્યા. આ ઉપરથી એનું લોહી બોલ ન
પડવા દેતાં અધવળમાં જ એનો નાશ કરવાને
મહાદેવે માતૃમય ઉપજાવ્યા. પરંતુ એનો તાન
નાશ ન થવાથી વિશ્વએ શુક્રેવતી નામે
દેવતા ઉપજ કરી તેમની મારફત લોહીનો
સંતર નાશ કરાવ્યો. આથી બીજા અંધકો
નાશ થવાથી માત્ર મૂળ અંધક જ રહ્યો. એનો
વધ થતો હતો એટલામાં એણે જન્મ જ કરણ
અવાજે મહાદેવની સ્તુતિ કરી. અંધી મુક
કર્ક મહાદેવે એને છપ્પતો રાખ્યો, એટલું જ
નહિ પણ તેને પોતાનો મજા બનાવ્યો.

૫. પું. (પુરાણ) જૂદરપતિના મોટા ભાઈ;
ઉત્તમ અંધિનો મમતાથી કપેલ દીકરો; દીર્ઘ-
તપ.

૬. પું. (પુરાણ) મહિષાસુરની સેનાને એ
નામનો એક ધુમ્મ અસુર.

૭. પું. (પુરાણ) અંધોની એ નામની
સાખા.

૮. પું. વૈદિક વખતને એ નામને એક જૂનો
દેવ.

૯. પું. (પુરાણ) શોમવંશી નરુપના વર્જાતના
કોટા નામના વડુપુત્રના વંશમાં જન્મેલા
સાત્વત રાખના સાતમનો છોટો દીકરો. એને
કુકર, બળમાન, શુભિ અને કમળાદિય એ
નામના ચાર દીકરા હતા. વડુવંશમાં અંધકની
સાખા જાનાથી થઈ.

૧૦. [સં. અંધ (અંધાર) + ક (વાનુ ૧૫
અલ્પવળ પ્રત્યય)] જ. અંધાર.

૧૧. જ. એક અતનું રાગ; અંધાર; અંધાર.

૧૨. જ. અંધ; કાંડ.

૧૩. વિ. આપું અંધવાળું હોય એવું; અંધ;
અંધવળ; અંધવળ; મોરકળ.

૧૪. વિ. દેખી ન શકે એવું; અંધવળ; અંધારી.

૧૫. વિ. કીટ; આપું.

અંધકરિય ૧. [સં. અંધક (અંધાર) + રિય
(ફરમા)] પું. અંધિ. તે અંધારાને નાશ
કરે છે.

૨. પું. અંધ.

૩. [સં. અંધક (એક દેવ) + રિય
(ફરમા)] પું. મહાદેવ; કિવ. તે અંધક
રાક્ષસનું કુરમન હતું.

૪. પું. સર્વ. તે અંધકરનો નાશ કરે છે.

અંધકવર્ત પું. એ નામનો પર્વત.

ઠેવો હોય તે બાલુચા હાથી પર હાથ ફેરવી
જેવો. દરેક તેના સરીરના જે બાજુ ઉપર હાથ
ફેરવ્યો તે અંગના આકાર પ્રમાણે હાથીને
આકાર માની લીધો. પૂઝું તપાસનારે હોય
જેવો, કાન તપાસનારે સુપા જેવો, ચે
હાથ ફેરવનારે કમળા જેવો, સંક પાંડનારે
અખર જેવો, પગ તપાસનારે ધાંબલા જેવો
હાથીનો આકાર માની લીધો. વાસ્તવિક રીતે
તેમાંના કોઈએ હાથીનું ખરું સ્વરૂપ બતાવ્યું
નહિ. તેથી જ રીતે કોઈ વાતનું પૂરું યાન ન
હોય છતાં તે સંબંધમાં પોતાની સમજ પ્રમાણે
લુટી લુટી કપનાઓ કરવામાં આવતી હોય
ત્યાં આ દર્શાવેલ અપાદ છે.

અધિમર્ત [સં. અધ (અધારણ) + મર્ત
(મારો)] પુ. અધારિયો ફૂલો; અધમૃપ.

અધમોપુષ્પ-આય [સં. અધ (અધાર) +
મો (બળ) + પુષ્પ (પુષ્પ) + આય
(દાખલો)] પુ. (આય) અધિગાને બળદનું
પૂઝું પાડાવી દેવા જેવો દાખલો. લુપ્તો
અધમોસાંગુલ-આય.

અધમોસાંગુલ-આય [સં. અધ (અધાર) +
મો (બળ) + સાંગુલ (પૂઝું) + આય
(દાખલો)] પુ. (આય) અધિગાને બળદનું
પૂઝું પાડાવી દેવા જેવો દાખલો. બૂલા પીલા
અધિગા માલુસને બળદનું પૂઝું પાડાવી
ઠહેવાઈ આવે છે અને પૂઝું તારે હોયનું નહિ
અને તે તને તારે ધીર પડેઆડી. બળદ અધી-
તરી હોવાથી તે અધિગો બહુ હેરાન માન,
પણ ધીર પડેઆડી નહિ. તેમ કુટિલિયને ઉપોક્ત
કરે છે અમારો મત ખરો હઈ તે તારે હોયવો
નહિ, તેથી તને મુખ મળશે, પણ તેમ કરવાથી
શિષ્ય અન્નમરણનું મોટું દુઃખ અનુભવે એ
અધમોસાંગુલ-આય ઠહેવાય.

અધિવ્રાટ લુપ્તો અધિવ્રાટ-આય.

અધિવ્રાટ-આય [સં. અધ (અધાર) +
વ્રાટ (પાલી) + આય (દાખલો)]
પુ. (આય) અધિગો માલુસ અન્નકુતી
અનાવાસે કોઈ વાર માલીને પાડે તેવો દાખલો.
ધુણાકર-આય; વગર હાથે બળતો બનાવ. વગર
મહેનતે ન મેળવી શકાય તેવી વસ્તુ મળી
આવે ત્યારે આ દાખલો કે દર્શાવેલ વચ્ચે છે.

અધિગાળી [સં. અધ (પૂરું) + ગાળ
(બળ)] છી. દેખાત નહિ એવી બળ.

અધિક (અધ) [સં. અધ (અધાર)]
ક. લેખન; અધી.

અધિતમ [સં. અધ (અધાર) + તમ
(લેખનપ્રત્ય પ્રત્ય)] વિ. કળામાં કળું;
ધોર અધિકારવાળું.

અધિતમસ ૧. ક. એક નરકનું નામ.

૨. [સં. અધ (દેખાત નહિ એવું) + તમસ
(અધાર)] ક. ધોર અધિકાર; ધરું અધાર.

અધિતમસા [સં. અધ (દેખાત નહિ એવું)
+ તમસ (અધાર) + સા (નાનીબલિયે
પ્રત્ય)] છી. સત; રાત્રિ.

અધિતમસાચ્છ [સં. અધ (દેખાત નહિ એવું)
+ તમસ (અધાર) + આચ્છ (કાચેડું)] વિ. માલ અધિકારવાળું; ધોર
અધારાથી છવાયેલું.

અધિતમસાપૂત [સં. અધ (દેખાત નહિ એવું)
+ તમસ (અધાર) + આપૂત (કાચેડું)]
વિ. ધોર અધિકારવાળું; અધિતમસાચ્છ.

અધિતમોમય [સં. અધ (દેખાત નહિ એવું)
+ તમસ (અધાર) + મય (વાતું)]
વિ. ધોર અધિકારવાળું; અધિતમસાચ્છ.

અધિતમ ૧. [સં. અધ (અધાર) + તા
(પૂરું)] છી. અધાર; અધિકારાપૂરું.
૨. છી. અધાર.

૩. છી. અધાર; અધારન.

અધિતમસ [સં. અધ (ન સુખ્ય કે એવું)
+ તમસ (અધાર)] ક. ધારું અધાર; માલ
અધાર.

અધિતમસિ ૧. પુ. (સાંખ્ય) કવચ રહેવાની
કવચ રહેવા છતાં મરવાનો અપ. કવચમાં
આવે તે કરવાની અશક્તિને વિપર્ણ કહે છે.
આ વિપર્ણના પંચ એક છે તેમાંના છેલ્લાને
અધિતમસિ કે અભિનિવેશ કહે છે.

૨. [સં. અધ (અધાર) + તમિસ (શેષ)]
ક. (વેદાંત) અધિમા વગેરે શિક્ષાઓ લખા
આ લોક અને પરલોકનાં સુખનાં સાધન
મળ્યા છતાં પણ કરપને અંતે તે સુખનાં નાશ
પામશે એવો અપ.

૩. ક. (ગોત્ર) અધિમા એટલે અધારન.
અધિમા એટલે અધાર, રાત્રિ એટલે મોહ,
દેવ એટલે અધાર, અભિનિવેશ એટલે
મરણની બીજ એ પંચ કલેશમાંનો છેલ્લો
કલેશ; બોમ પદ્ધતિનો નાશ થવે હું મરી
અથવા, હાથ મુગ્ધ જેવી શુદ્ધિ; મરણનો અપ;
સરીરથી રહેને મારો વિચોર થશે એવો કર.
લુપ્તો અભિનિવેશ.

૪. ક. અંતરિક્ષ અધારો; અધારન.

૫. ક. એકવીસ નરકમાંનું ધોર અધિકારવાળું
નરક. જે માલુસ કોઈ પરલોકનો તેનું પતિને
હતારીને ઉપલોભ કરે, તે આ નરકમાં અર્ધ
અનેક દુઃખો ભોગવે એમ મનાય છે. અત-
ભૂતિના કહેવા પ્રમાણે આજ્ઞાત કરનાર માલુસ

આ નરકમાં પડે છે.

જે માલુસ પતિને હતારીને તેની સીને
ઉપલોભ કરે છે તેને વચ્ચા દૂતો અધિતમસિ
નરકમાં જાય છે. અધિતમસિ અધાર

૬. [સં. અધ (ન સુખ્ય કે એવું) + તમિસ
(ધારો અધાર)] ક. ધોર અધિકાર; માલ
અધાર; પૂરું અધાર.

૭. ક. (વેદાંત) તમ, મોહ, અધમોહ,
તામિસ અને અધિતામિસ એ અધિધાનાં
પંચ પર્વ એટલે લક્ષ્યમાંનું છેલ્લું પર્વ.

અધિવ ૧. ક. અધારન; અધિધાર.

૨. [સં. અધ (અધાર) + તવ (પૂરું)]
ક. અધિકારવાળું; અધારો.

અધિકરણ [અધ (અધાર) + કરાર
(કરી)] પુ. અધિકાર વધીવટ; અધિકાર સામ્ય.
અધિકરણ [સં. અધ (અધાર) + કરિ
(નર)] છી. પૂરેપૂરું બેઠા વિના અધિકાર-
થી બાધેલો મત; એકપક્ષી મત; વિચારી વિના
અધિકાર અભિપ્રાય.

અધિધંધ ૧. ક. માલ અધિકાર; ધોર અધાર.

૨. ક. ધારું અધારન.

જે અધિધંધ બારે કહે,

અધારે કુલમમ હોયે ખરી.

અધી

૩. વિ. અધાર; મરત.

૪. વિ. બેઠાન; બેસુપ.

અધિધી [સં. અધ (અધાર) + ધી
(શુદ્ધિ)] વિ. શુદ્ધિ વગરનું; મતિહીન.

અધિક [સં. અધ (નહિ દેખાતું) + નહ
(મોટી નહીં)] પુ. અધારવાળું નહીનું પ્રાચીન
નામ.

અધિનિદા [સં. અધ (ધારા અધારણ) +
નિદા (શય)] છી. ધીન કે સ્વપ્ના વિનાની
ધસપસાદ શય.

અધિનિરા [સં. અધ (અધાર) + નિરા
(શય)] છી. અધારી રાત્રિ.

અધિપદો (અધિપદો) [અધ (અધારણ)
+ પદો (નરક વાદ)] પુ. બેઠાથી દૂર
રહેવાનું એવું શરૂ; અધારપદો.

અધિપદિકા [સં. અધ (અધાર) + પદ
(પંદરું) + કા (વાળી)] છી. બોલી
અધારો નામની અધારણી એક જાત. તે
અધારના રોગમાં હાથકાકરક મનાય છે.

અધિપદ૧૨૧ ૧. [સં. અધ (અધાર) +
પદ૧૨૧ (કાર)] છી. અધારણીની માલક એક
બીજાની પાછળ બેઠા વિચારી વિચાર મલનારા-
ઓની યાત્રા; બૂનાં શિક્ષિ, રીતરિવાજ કે કોઈ
બોધા કામનું વગર વિચારે નાશ કરનાર
ચંદન; આધારિયો પ્રવાહ.

૨. છી. એકની પાછળ એક એમ મંધાયેલી
આંધળાઓની હાર.

અધિપરંપરાન્યાય [સં. અધ (આંધળું) +
પરંપરા (હાર) + ન્યાય (હાખલો)] પું. એવા
વિચાર્યા વિના આંધળાની જેમ એકની પાછળ
બીજાએ આશવાનો રિવાજ વગર વિચારે
આંધળી નક્ક કરવાનો હાખલો.

અધિપંચુ [સં. અધ (આંધળું) + પંચુ
(હમકું)] વિ. આંધળું અને હમકું.

અધિપંચુન્યાય [સં. અધ (આંધળું) + પંચુ
(હમકું) + ન્યાય (હાખલો)] પું. આંધળો
લુલાને પોતાના ખભા ઉપર બેસાડીને મદદ
કરે અને લુલો જાં બેસીને આંધળાને માર્ગ
ખતાને તેનું દર્શાવે; ભલે અપૂર્ણ એવી અજિત-
ઓની પરસ્પર મદદનું સ્વ. સાંખ્યમાં
જડ પ્રકૃતિ અને ચૈતન્ય પુરુષના સયોગથી
સૃષ્ટિ બનતી હોવાના સંબંધમાં જ્ઞ હાખલો
આપેલો છે.

અધિપંચુસંબંધ [સં. અધ (આંધળું) + પંચુ
(હમકું) + સંબંધ (સંયોગ)] પું. આંધળા-
નો તે હમકાનો એકબીજાને મદદ કરવાનો
સંબંધ.

અધિપૂજક [સં. અધ (આંધળું) + પૂજક
(પૂજનાર)] વિ. વગર વિચારે કે એક
સમજ્યા વિના અમુક વસ્તુ, જાગત કે મતાનાં
વખાણુ કરનાર.

અધિપૂજા [સં. અધ (આંધળું) + પૂજા
(સેવા)] છી. વગર સમજ્યા કે વિચારે
કરવામાં આવતી ભક્તિ; આધિળી ભક્તિ.

અધિપૂતના ૧. [સં.] છી. બાળકમાં રોગ
પેદા કરતી મનાતી એક માણસ.

૨. છી. સુશુભમાં જન્માવેલ એ નામનો એક
બાળક એટલે બાળકને પીડનાર ઉપદ્રવ.

અધિપૂતનામહુ [સં. અધિપૂતના (રોગ પેદા
કરતી મનાતી માણસ) + મહુ (બાળકને પીડનાર
અસુર)] પું. બાળકોનો એક રોગ, જેમાં તાવ
સાથે ઊંઘડી થાય, ખાંસી આવે, બહુ તરસ
લાગે, શરીરમાંથી ગરમી જેવી અંધ આવે અને
બહુ રોવું આવે.

અધિમથા [સં. અધ (આંધળું) + મથા
(માથો)] છી. વગર વિચારે કરવામાં આવેલો
અયોગ્ય રિવાજ.

અધિમાય [સં. અધ (આંધળું) + માયસ
(ધકું કરીને)] વિ. હમજામ આંધળું; અધિમા
કેવું.

અધિભિદુ [સં. અધ (આંધળું) + ભિદુ

(હમકું)] જ. અંખના અંદરના પટલ એટલે
પદ પરની એક જગ્યા, જેની સામેની વસ્તુ
દેખાતી નથી.

અધિભક્તિ [સં. અધ (આંધળું) + ભક્તિ
(સેવા)] છી. અંધપૂજા; સમજ વગરની
ભક્તિ.

અધિભિદુ [સં. અધ (આંધળું) + ભિદુ
(ધકું)] પું. (વેદાંત) જે ભિદુની નજર
અમુક હદથી વધારે આગળ ન પાતી હોય
તેવો સાધુ.

અધિમૂલ [સં. અધ (આંધળું) + મૂલ
(કુલ)] છી. દયા પદ્મવત્સમાં વપસતી
બાણુએ મૂલું હોય એવી નાની હાંઠાવાળી
કુલડી.

અધિમૂલિકા [સં. અધ (આંધળું) + મૂલિકા
(મહાભાર)] છી. એ નામનું એક જાડ;
દેવતા. તેનો ઉપયોગ કરવાથી અંધળો દેખતો
થાય એમ મનાય છે.

અધિમૂલ [સં. અધ (આંધળું) + મૂલ
(કુલ)] છી. અંધમૂલ.

અધિમાર ૧. [સં. અધમાર] જ. અંધારું;
અંધાર.

૨. વિ. તેજ વિનાનું; અંધારવળું.

અધિમાર ૧. પું. (હમકી) લાળ; મૂંઝા; મૂંઝો.

૨. વિ. અંધારાવાળું; પ્રાકૃત વિનાનું.

અધિરાજ [સં. અધ (આંધળું) + રાજ્ય
(રાજ)] પું. રાજા અને નીતિમાં અજાણ
અને અવિવેકી રાજા. આણુએ અર્ધસાતમાં
રાજના એ એક કણ છે: (૧) અધિરાજ
અને (૨) અધિરાજરાજા. અણુનું રાજની
મર્માણનું ઉત્સવન કરે તે અધિરાજ કહેવાય
છે. જ્યાં એમાં આણુએ અધિરાજને સારો
કર્યો છે, કેમકે યોગ મંત્રીઓ હોય તો તે
સારું રાજ્ય કરી શકે છે.

અધિરાવું [સં. અધમાર (અંધારું)]
જ. કિ. આમલ વાણાંથી જ્યવાને લીધે
અંધારું થતું; મોરલાવું; મળાં વાણાં ખીચો-
ખીચ મરી આવ્યાં.

અધિસા [સં. અધ] પું. અંધળો. લુઓ અધા.

અધિલું [સં. અધ (આંધળું)] વિ. (જુ.
કુ.) અંધળું.

અધુમરી લં કિ અધિલી.

અધિલું પંચમિત્ર

અધિવત્ [સં. અધ (આંધળું) + વત્
(જેમ)] જ. આંધળાની મદદ; અધિવત્
હોય એવી રીતે.

અધિવત્ [સં. અધ (અંધારાવાળું) +
વત્ (જેમ)] પું. વામુનો સાતમો દેહ.
ત્યાં સર્વના પ્રકાશના અભાવને લીધે મદદ
અધિવત્ હોય છે.

અધિવાણુ [સં. અધ (આંધળું) + વાણુ
(ખવન)] પું. તોફાન; આંધી.

અધિવિધાસ [સં. અધ (આંધળું) + વિધાસ
(બરોસો)] પું. વિચાર આ વિના કોઈ પણ
ઉપર બરોસો રાખ્યો તે; અંધમદા.

અધિસારંક [સં. અધ (આંધળું) + સારંક
(મારીયો)] પું. મારીય કે ધોની ભાતનું એક
નાનું અંધળું પ્રાણી.

અધિસારંક નામની દુધ બોધા રજાસની
કુદરત રહેતી થાય છે. પ્રાણીસુત્રિ

અધિમદા [સં. અધ (આંધળું) + મદા
(વિધાસ)] છી. અધિવિધાસ; વગર સમજની
મદા.

અધિમદાણુ [સં. અધ (આંધળું) + મદાણુ
(વિધાસવાળું)] વિ. વિચાર વિનાનો આંધળો
વિધાસ રાખનાર.

અધિસ ૧. [કિ.] પું. ભાત; રધિલા એખા.

૨. [સં. અધસ] જ. અળ.

૩. જ. (વેદ) સોમરસ.
અન્વેષણ અન્વેષણને અર્થ થયે ઠેઠાણે સોમ-
રસ થાય છે. નાગરિક

અધિસરેખતિ ૧. [સં. અધસ (અળ) +
પતિ (ખણી)] વિ. અળના પાવક.

૨. વિ. વેદમાં વપરાયેલું ઋતું વિશેષણ.

અધિસૈન્ય [સં. અધ (આંધળું) + સૈન્ય
(હાર)] જ. અસિદ્ધિત સેના; અજૂથ સેના.

અધિહસ્તીન્યાય [સં. અધ (આંધળું) +
હસ્તિન (હાથી) + ન્યાય (હાખલો)]
પું. આંધળાઓએ હાથી વિશે અધિષ્ઠ મત જેવો
ન્યાય. જેમ હાથીના પગને અધનાર આંધળો
એને આંધળા જેવો કહે, કાન ઉપર હાથ
ફેરવનાર આંધળો રૂપા જેવો માને પણ
આખા હાથીના સ્વરૂપનું તેને જ્ઞાન થતું નથી.
એવી રીતે પોતાના અધુરા અપૂર્ણ જ્ઞાનને
સંપૂર્ણ જ્ઞાન તરીકે માની લેવામાં આવે ત્યારે
જ્ઞ હાખલો વપરાય છે.

અધિ ૧. [કિ.] પું. આંધળો; અંખ વિનાનો
પુરુષ.

૧. અધા કરવા = (૧) આંધળું કરવું.
(૨) છેતરવું; અંખમાં ધૂન નાખવી.

૨. અધા થવું = (૧) આંધળા થવું.
(૨) છતી અંખે ન બેવું; બેહકાર રહેવું.
(૩) છેતરાવું. (૪) બેધ ન બેધ કરવું;
અંખ આડા કાન કરવા.

અધ્યક્ષશ્રી ૧. [સં. અધ્યક્ષ (અધ્યક્ષ) +
પદ (પદ)] ડું. અંતે પદા અધી રમાતી
એ રમત; અધિગીજિસમેલી; અધિગીયાર.

અધાર

પહેલાં ખુલ્લા મેદાનમાં રમનારની સંખ્યાના પ્રમાણમાં એક મોકું ફૂંકાવું અથવા લંગાઈ પહોળાઈથી હા હાથી રમવાની જગ્યા મુરર કરવામાં આવે છે. ખજી બાંધે પાટો કે રમણ બાંધીને હાવ દેનાર બીજા રમનારને તે મુરર કરેલી જગ્યામાં પકડવા હરે. અપારે તે રમનાર-માંથી કોઈને પકડે અને તેનું નામ દર્ધ બોળાવી કહે ત્યારે તેને માથેથી હાવ ઊતારે. હાવ દેનાર રમનારમાંથી કોઈને પકડી તેનું નામ આપે તે મોકું પડે તો જે રમનારને તેણે પકડેલ હોય તેને એકી દર્ધ હાથી તેણે કોઈને પકડવા હરવું પડે છે.

૨. પું. બાંધે બાંધવાનો પટો; અધારી.

૩. [સં. અધાર (અધાર) + પટ (વસ્તુ)]
પું. જે બોલવાથી બોલનારને કોઈ એક ન હોય એવું કપડું; અધારપટો.

અધારપિછોડી (અધારપિછોડી) [સં. અધાર (અધાર) + પ્રચ્છ (હાંચ)]
જી. દેખાવા ન હોય એવું કપડું. લુઓ અધારપટો.

અધારપિછોડો (અધારપિછોડો) [સં. અધાર (અધાર) + પ્રચ્છ (હાંચ)]
પું. જે બોલવાથી અદર રહેવાય એવું કપડું. લુઓ અધારપટો.

અધારપેટી [સં. અધાર (અધાર) + પેટી]
જી. છત્રી જેવાના બંધની અધારવાળી પેટી; 'કેસર'.

અધારમાથા [સં. અધાર (અધાર) + માથા (પ્રદાન)] જી. બેનાથી બધે ઠેકણે અધાર ફેલાઈ જાય એવો પ્રપંચ.

અધારમથા આસુરી વરસે રિલાને સિખર.
મિથાનંદ

અધારમથલ ૧. જી. વાળાં છવાઈ ગયાં હોય એવું થાકું અધાર.

૨. [સં. અધાર (અધાર) + મથ (વાણ)]
મિ. વાળાં છવાઈ જવાને લીધે થતા અધારવાળું; કાળું ધોર.

અધારવું [સં. અધાર (અધાર)]
જ. મિ. વાળાંથી આકારવું ધેરવું; બન્ધોર અધાર વડું; ચોરલાવું.

અધારા મિ. અધારવાળું.

અધારાં [સં. અધાર (અધાર)]
જ. જ. વ. કોય, કમકમાડ કે નળગાઈથી, ધણી ભૂખ લાગવાથી કે પિત્ત થઈ અધારવાથી કીકું ઘનંતરુઓ ઉછેર્યાઈ આવતી તમ્બર; મૂર્છા.

૧. અધારાં ઉછેર્યાઈ = (૧) અધારાં કમ કરવાનો પ્રયાસ કરવાથી કોઈ કોઈ દશમાં

આવવું. (૨) અધાર ફર કરવું.

૨. અંધે અધારાં આવવાં = તમ્બર આવવી.

અધારિયું ૧. [સં. અધારિત (અધારવાળું) + અધ. અધારિય] જ. અંધમાં એમાં દરરોજ મોડો મોડો કમતો ભય અને કળાએ ધટતો ભય છે તે વચવાડિયું; કૃષ્ણપટ.

૨. મિ. એમાં અધારવું મોકું હોય કે મુલ ન હોય એવું અધારવાળું.

અધારિયું શાન્ત = ચોરશાન્ત; જરૂર પડે ત્યારે અધારવું આવે એવું અને હાથમાં સખનારને દેખાવા ન દે એવું અધારવાળું શાન્ત.

અધારિયુંઅધારિયું [સં. અધારિત (અધારવાળું) + અધારિય (પ્રમત્તવળું)]
જ. અંધની સતે અધારામાં ને અધારવાળામાં રમતી એક રમત. આ રમતમાં હાવ દેનાર અધારવાળામાં એક ફૂંકાવી કરી બીજો રહે અને બીજા રમનાર ફૂંકાવામાં પચ નાખી અધારમાં જઈ રહે. આમ કરતાં ફૂંકાવામાં જે રમનાર પકડાય તેને માથે હાવ આવે છે. લુઓ તથાકર્ષણો.

અધારી ૧. જી. અંધ અંધાઈ જવી તે.
૨. [કિ.] જી. બાંધી; વાવાચોકું.
૩. જી. ધોડ, બળદ, મિત્રા વગેરે પ્રાણીઓની બાંધે બાંધવામાં આવતી બાંધકાંડી; અંધનો ઘનડો.

અધારી અંધવી = (૧) બાંધે પાટા બાંધવા.
(૨) તદ્દન અધારવું રાખવું; વાતની ખબર ન પડવા દેવી.

૪. જી. તમ્બર અધારાં.

૫. જી. તાર કે વાળો ચપાળી વખતે એરણ ઉપર આકું મૂકવાનું લાકડાની નાની પાટલી જેવું સોનીનું ચોખર.

૬. [સં. અધાર (અધાર)] જી. દેવતાના તેજથી પોતાનો અમાવ કરવાને હુકાર ભણીના મોં આજગ બહો મહે છે તે લોકના જાણનો કહે.

૭. જી. નજરને લાગતી કાંચ.

૮. જી. જાગ્રતાન સમાવ તેડવો બાંધો.

૯. જી. માથુસ એક જ અધારા ફેરમાં ફરવું રહે એવી મોઢી; જૂરડો.

૧. અધારી બોલવાની = (૧) અધારવાળાં રાખવું; વાતની અજ ન થવા દેવી. (૨) કોઈને પોતાને વસ રાખવું.

૨. અધારી નજવી = માથુસને એક પમાડી માત્ર પોતાને જ દેખે એમ કરવું; જૂરડી નજવી.

૧૦. મિ. જી. અધારવાળી; અધારવાળા વિનાની. એમ, અધારી રાત.

૧૧. મિ. જી. અંધવાળી.

૧૨. મિ. જી. ચંદના અધારવાળા વમરની; કૃષ્ણ-પક્ષની.

અધારીકુંજ [સં. અધાર (અધાર) + કુંજ (અડી પાસ)] જી. સૂર્યનાં કિરણ સખલ ન થઈ હોય એવી અધારવાળી કાંડની ધટા.

અધારીકોટડી (અધારીકોટડી) ૧. [અધાર (અધારવાળું) + કોટડી (બોરડી)]
જી. અધારવાળી બોરડી.

૨. જી. દેખાનાની અધારી બોરડી.

૩. જી. દેખાનું.

અધારીચર [અધાર (અધારવાળું) + ચર (બીજ)] જી. બોલના કુચમાં આવેલી એ નામની ઠાંડી બીજ.

અધાર ૧. [સં. અધાર (અધાર) + આ. અધાર] જ. અધાર; તેજ ન હોવાપણું; તમ; કિમિર.

૧. અધારે અકલ વહેવાવી = અધારે મોકું રથાન મળવું.

૨. અધારે કાંચ મારવી = (૧) અધારમાં કાંચ મારવાં. (૨) હેતુ વચર કામ કરવું; તાકાવા વિના મારવું.

૩. અધારે પચ મોગ તો મળ્યો જ લાગે = અધારે હોય તે તો અધાર જ રહે છે, કહી મોકું બનવું નથી.

૪. મોલ અધારે ખાધો તો મળ્યો ને અધારે ખાધો તો મળ્યો = અધારે પચ મોગ તો મળ્યો જ લાગે.

૫. જ. અધાર; ચેરમંદોનસ્ત; અધારવસ્થા.

૧. અધાર વળી જવું = (૧) અધારવસ્થા ફેલાવી; અધારવાળી સ્થિતિમાં મુકવું. (૨) અધાર ફેલાઈ જવું. (૩) સારા કામ કે વંચવું એકમ અધારે જવું.

૨. દીવા વાંસે અધાર = અધારીત માથુસના મરણ ખજી નમાઓ વારસ આવવાને લીધે ફેલાતી અધારાંધી.

૩. ધોલે હાડે અધાર = અધારવસ્થા; ધોર અધાર.

૪. સો મજ તેલે અધાર = (૧) ધણું સાધન હોવા છતાં યતો ચેરમંદોનસ્ત કે અમાલ; અધારવસ્થા. (૨) સાધન હોવા છતાં કમ સમજ ન થવું તે.

૫. જ. કાળપ; કાંચ.

૬. જ. કોઈ એકાએક કે બાજે નહિ તેની સ્થિતિ; મુજુ બહેરમાં ન આવવા તે.

૧. અધારમાં રહેવું = (૧) બહેરમાં ન

આવતું; અર્થસિદ્ધ રહેતું. (૨) દબોલથી અનુભવા હોતું.

૨. અંધારામાં રાખતું = ખરી હકીકત અણુથી ન દેવી; અણુ બદલ રાખતું.

૩. અંધારે અજવાળે = છાની રીતે કે અહેરમાં; ઘણાવાર મને તેની રીતે અને તેને ઠેકાણે.

૪. અંધારે કે અજવાળે = છાની રીતે કે અહેરમાં; અંધારે અજવાળે.

૫. અંધારે પડતું = અણુ બદલ હોતું; પ્રસિદ્ધિમાં ન આવતું.

૬. અંધારે બારણું ફેલાવું = છાની રીતે કામ બનતું.

૭. જ. મનનું અંધારું; સૂઝ ન પડે એવી મનની હાલતો અટાન.

૧. અંધારાની મારી એ કે આંધી એ = (૧) અટાનતાને લીધે ધ્યાન કરતાં વધારે ગુસ્સાન સહન કરવું પડે. (૨) અંધારામાં હોડે તે મોંઘું ખાવ.

૨. અંધારામાં કુટાણું = વખર સમજે ખોટો થતો હરવો; પ્રાણીની વચ્ચે અજાણતું.

૩. અંધારામાં જતું રહેતું-જતું = અટાન-પણમાં કે અજર ન પડે એવી રીતે જતું જતું.

૪. અંધારે આખાણું = અટાનતાને લીધે ખોટું રહેતું હોવાનું.

૫. અંધારે કાંઈ કોઈનો કાનમાં ન આવે = (૧) અજાણતાથી જણ પોતાનો સ્વાર્થ પ્રથમ કાનમાં લે. (૨) અંધારામાં જણ આંધી વખતે હાથ મોઢા તરફ જ વળે છે; કુરુત પોતાનું કામ કાંઈ જાણે છે.

૬. જિ. અંધારાવાળું; પ્રકાશ વિનાનું.

અંધારી રાતે મગ કાળા = (૧) અટાનમાં ન જણાતી ખરી વસ્તુસ્થિતિ. (૨) અંધારામાં ન દેખાતું ખરું સ્વરૂપ.

અંધારૂંધોર ૧. [સં. અંધાર (અંધાર) + ધોર (અંધાર)] જ. ધારું અંધારું.

૨. જ. તદ્દન અજાણતા; ઊંઠ અંધાર.

અંધારૂંધળ જ. ધારું અંધારું. લુગ્નો અંધારૂંધોર.

અંધારૂંધીલુ ૧. જ. અંધારું અંધારું.

૨. જિ. તદ્દન અંધારાવાળું; અંધારમય.

અંધારોદ્યો ૧. [સં. અંધાર (અંધાર) + દ્યૌ (દેવ)] ડું. હાલે ને એ લીધે અંધારો હાલતો રૂપો.

૨. ડું. સમજ ન રાકાય એવી અજાણતા; સૂઝ ન પડે એવો વિષય.

હાલે જાણી એ જ અંધારોદ્યો.

કાંઈ જાણી કોઈ ન સૂઝે.

જાણો

અંધારાકી (અંધારાકી) [સં. અંધ (અંધાર) + રાક (રાક)] જી. અંધારાની કાકીની જેમ નિરાધારના અંધાર રૂપ વસ્તુ; અપંગનો ટો.

અંધારો જી. (સંગીત) એ નામની એક રાગશ્રી.

અંધારસન જ. ચોમનું એ નામનું એક વ્યસન. તેથી રતાંખળાપણું મટવાનું બનાવ છે.

અંધારિ ૧. [સં. અંધ (અંધાર) + અરિ (રાવ)] ડું. ડેર વિનાનો અંધારો સાપ; અંધળી આંખ.

૨. જી. દરિયું અમેરિકાના મીઠા પાણીમાં થતી પ્રવિષ્ટ નામની માછલી. તેનું સરીર લીલાસવાળું, અજાણતા જેવું અને અજાણ વીળણની જેમ અંધારો લાગે એવું હોય છે.

અંધાંચ [સં. અંધ (અંધાર) + અંચ (અંધાર)] જ. મોટા અંતરિક્ષની સરખામી અંધારો માન એક અણુ પ્રુલ્લો પોતાસુવાળો જાન; 'સિદ્ધ'. આલુસમાં તે નાનું, જણ મોટાની જાનનાં પ્રાણીમાં તેનું કદ એકરી કરતાં જમણું હોય છે. પક્ષીઓને સામાન્ય રીતે એ અંધાંચ હોય છે.

અંધાંચી [સં. અંધ (અંધાર) + અંચ (અંધાર) + ઇન્ (અંધાર)] જિ. અંધાંચની સાથે સંબંધ ધરાવનાર; અંધાંચને લગત; 'સિદ્ધ'.

અંધિકા ૧. [સં. અંધ (અંધાર) + ઇક (અંધાર) + આ (નારિયલિયે પ્રત્યય)] જી. એ નામની એક રમત; સંતાપકી; દાનિયો ધોડો. આ રમતમાં હાથ દેનાર સિવાયનાં રમનારાંઓ સંતાર્ક જાન. જાણી તેઓ પોતાનો સાદ બદલી નાખી ધીમેથી 'ફૂંકીફૂંક' જેમ જવાબ કરે. તે આધારે હાથ દેનાર તેમને શોધવા નીકળે. હાથ દેનાર જેમ જેમ રમનારાંઓને શોધતો જાય તેમ તેમ તે જડેલાં હોટાં જણ હાથ દેનારની સાથે બીજાં રમનારાંને શોધવામાં સામેલ થાય. આધારે બધાં રમનારાં જાણી જાણ સારે હાથ દેનાર ઉપરથી હાથ કિતરે.

૨. જી. એ નામનો સ્ત્રીનો બેઠ.

૩. જી. એક જાતનો અંધાંચનો રોમ.

૪. જી. સુખાર.

૫. જી. રાઈ.

૬. જી. રાઈ; રાઈ.

અંધિય [સં. અંધિક (એક જાતનો રોમ)] ડું. (પ્રાકૃત) આર ઇન્દ્રિયવાળા જીવની એક જાત.

અંધિયાર ૧. [સં. અંધાર (અંધાર) + આ. અંધાર] જ. અંધારું; અંધાર.

૨. જિ. તેજ વિનાનું; અંધારવાળું.

અંધિયારા ૧. [કિ.] ડું. અંધારું.

૨. જિ. અંધારાવાળું.

૩. જિ. અંધારું.

૪. જિ. કિંદાસ.

અંધિયારો ૧. [સં. અંધાર (અંધાર) + આ. અંધાર] જી. અંધારું અંધારું.

૨. જી. ઘોડા અને શિયરી પક્ષીની આંખ પર અંધવામાં આવતી પટી. કોઈને દેખી તેને તે ગુસ્સાન ન કરે તેટલા મારે આ પટી અંધવામાં આવે છે.

૩. જી. મસ્ત થયેલ લાથીના મોઢા અને આંખ પર લાંબામાં આવતો મણુ ટોકરી આંધેલો કંતાનનો કટકો.

૪. જિ. જી. અંધારાવાળો; અજાણતા વમરની. સારે નિસા હવી અંધિયારી, મારે મંદિરીએ જાળ્યા મોરારી, નર્મસિદ્ધ

અંધિયારૂં [સં. અંધાર (અંધાર) + આ. અંધાર] જિ. અજાણતા વિનાનું; અંધારવાળું.

અંધિયા જી. એ નામની હિંદુસ્તાનની એક નદી. તેનું પ્રાચીન નામ અંધા હતું. તેને આંદન પણ કહેતા.

અંધિસંધિ ૧. [સં. અંધિ (અંધાર) + સંધિ (સંયોગ)] જી. અંધારવાળી ખીણ.

૨. જી. ખાનગી જગ્યા.

૩. જી. આશ્ચર્યજનકતામાં હોય.

૪. જી. પતો; નિશાની.

અંધી ૧. [સં. અંધ (અંધાર)] જી. અંધારું; અંધારું.

ઉચ્ચ એ મરી ઉપરનું ૨

તે મારું અંધી ઉપરને ૨.

પ્રિમાનક

૨. જી. અંધાપો; આંખનાં પડ.

૩. જી. અંધારી; આંખનો દાખડો.

૪. જી. અંધારું અંધારું જાણ એવું ધૂળનું તોફાન; વંદોજિયો; આંધી.

૫. જી. આત્મા સમગ્રી અટાન; અવિદ્યા.

૬. જી. ધુમ્મસ.

૭. જિ. જી. અંધારાવાળો; અંધારી.

૮. જિ. જી. અંધારો; નહિ દેખતી.

૯. જિ. જી. ઉ-મત; મસ્ત.

૧૦. જિ. જી. કમ-અજાણ; અર્થ; હેવાટી.

૧૧. જિ. જી. બેદરકાર; અજાણ.

૧૨. જિ. જી. મોટી મપેલી; આંખની કાંઈ.

૧૩. જિ. જી. શુભિચ્છાતનના ઘાન વમરની.

અંધીકરણ ૧. [સં. અંધ (અંધાર) + કરણ (કરણ તે)] જ. અંધારું કરવાનું.

૨. જ. નજરમાં આંખ.

અંધીકૃત [સં. અંધ (આંધળું) + કૃત (કરું)] વિ. આંધળું કરેલ.

અંધીચીચી જી. (કમળી) મરોળી.

અંધીજીજી જી. (કમળી) છતુંડર.

અંધીકું જી. મરોળી.

અંધીસવન ૧. જ. આંખની આંખ.

૨. [સં. અંધ (આંધળું) + સવન (ચલું તે)]

જ. આંધળું ચલાવવું.

અંધીભૂત [સં. અંધ (આંધળું) + ભૂત (થયેલ)] વિ. આંધળું થયેલ.

અંધીસરકાર ૧. જી. આંધળું રાખવું; આંધળી સત્તા.

૨. જી. વખતસર ખસાર ન આપનાર હોય.

અંધિ ૧. [સં.] પું. કૂવો.

૨. પું. પુરવડું ચિહ્ન; સિંચ.

અંધુક [સં. અંધ (આંધળાવું)] વિ. અંધું.

અંધુલ [સં.] જ. સરસમનું ઝડક; ટિરિય.

અંધુશ [સં. અંધ (આંધળું)] પું. (માથા) આંધળો માથુસ.

અંધું ૧. [સં. અંધ (આંધળું)] વિ. આંધળું; ન રેખી હોય એવું; અંધ.

૨. વિ. ઉ-મત; મસત.

૩. વિ. કમજબલ; સમજણ વગરનું.

૪. વિ. ખેડકાર; અસાવધ.

૫. વિ. માથા એક હેતુવાળું; એકલકી.

૬. વિ. મોટી થયેલું; મુખ્ય; આંધળુંબીલ.

૭. વિ. બુદ્ધિભરિતના ઠાન વગરનું.

અંધુંબીલ ૧. [સં. અંધ (આંધળું) + બીલ (બીલ)] વિ. જ્યાં પશુ રેખી હકવું ન હોય એવું; તદ્દન આંધળું.

૨. વિ. મોટી થયેલું; એક જ વસ્તુ ઉપર મુખ્ય બનેલું.

અંધુસ પું. જી. આંખે ન જોનાર માથુસ.

અંધિઆર [સં. અંધ (આંધળું) + આર (આર)] પું. અંધાર; જરસીનો ચોર.

અંધિમૂલ [સં. અંધ (આંધળું) + મૂલ (મૂલ)] વિ. હેવાપૂરું; મૂર્ખ; કમજબલ.

અંધિર ૧. પું. અસહ્યર; ભુલમ.

૨. અંધિર કરવો = ભુલમ મુલતરવો.

૩. અંધિર મચાવવું-જામવું = ભુલમ મુલતરવો.

૪. પું. અ-ચાલ; ખેડકાર.

૫. પું. અ-ચાલ.

૬. પું. ખેડકાર.

૫. પું. સ્વચંદી વાંન.

૬. [સં. અંધાર (અંધાર) + અ. અંધાર-અંધાર] જ. અંધાર; અંધાર.

૭. જ. અંધાપૂંથી; અભવસ્થા; અસહ્યર; ખેડકાર.

૮. જ. અમ; અપાન.

સમજે આપા રહે અંધિર.

૯. વિ. અંધારમય; અંધારાવાળું.

૧૦. વિ. કોઈ જાતનો નિયમ અને નંદોનસત ન હોય એવું; અભવસ્થા; અસહ્યર.

અંધિરકારખાતું [અંધાર (અંધાર) + કારખાતું (કામખાતું રખા)] જ. નિયમસર કામ ન કરું હોય તેવું ખાતું; અભવસ્થા કામખાત.

અંધિરખાત [અંધાર (અંધાર) + ખાત (હિસાબ)] પું. હિસાબ કે વહીવટમાં મોટાળો.

અંધિરખાતું [અંધાર (અંધાર) + ખાત (હિસાબ)] જ. નિયમસર અને અભવસ્થા-માં ચરના.

અંધિરમર્દી જી. અંધાપૂંથી; ચરના.

અંધિરનમરી [સં. અંધાર (અંધાર) + નમરી (નહેર)] જી. ખરાખોટા કે અમા-અમાની સમજણ વિના વહીવટ ચાલતો હોય અને ટીકેર ખાત ને ટીકેર ભાણ જેવા બાવ હોય એવું કહેર.

અંધિરમર્તક ૧. [સં. અંધાર (અંધાર) + મર્તક (ઘરોજી)] જ. અંધાપૂંથી દેશવંચાર માથુસ.

૨. વિ. અસહ્યર અમાવનાર.

અંધિરસંધિર જ. અભવસ્થા; મોટાળો.

અંધિર ૧. પું. અમસિદ્ધતા.

૨. [સં. અંધાર (અંધાર) + અ. અંધાર] પું. અંધાર; અંધાર.

૩. પું. અંધાર; નામોલી.

૪. પું. અમસ.

૫. પું. પાખચો; બોળો.

૬. પું. હોય; ઉદારી.

૭. વિ. અંધારમય; અંધારાવાળું.

૮. વિ. અંધાર; અંધું; કાળું.

અંધિરાગુણ [સં. અંધાર (અંધાર) + ગુણ (રેખાવ નહિ એવું)] પું. ધોર અંધાર.

અંધિરી ૧ [સં. અંધાર (અંધાર) + અ. અંધાર] જી. અંધારી રાત; કાળી રાત.

૨. જી. અંધાર; પ્રકાશ ન હોવાવડું; અંધાર.

૩. જી. અંધાર; હિસાબો પૂરતી પુરક અંધ એવું વાચાએક.

૪. જી. અંધાર; પ્રકાશ ન હોવાવડું; અંધાર.

૫. જી. અંધાર; હિસાબો પૂરતી પુરક અંધ એવું વાચાએક.

૬. જી. અંધાર; પ્રકાશ ન હોવાવડું; અંધાર.

૭. જી. અંધાર; હિસાબો પૂરતી પુરક અંધ એવું વાચાએક.

૮. જી. અંધાર; પ્રકાશ ન હોવાવડું; અંધાર.

૯. જી. અંધાર; પ્રકાશ ન હોવાવડું; અંધાર.

૪. જી. ધોડા કે જગદની આંખ પર રાખવા-નો દાખો; અંધારી.

૫. જી. દક્ષિણ ભારત એટલે હિંદુસ્તાનનું એ નામનું જામ.

૬. જી. સાસસારના વિવેક વગરની, અભવ-સ્થાવાળી અને અસહ્યરના પામર્ય એક કમિપત નમરી.

૭. વિ. જી. અમાપી.

૮. વિ. જી. અંધારમય; અંધારાવાળી.

૧. અંધિરી કોટકી = (૧) અંધારી કોટકી; 'અંધેક હોય'. (૨) કુદરતનો કોપકો.

(૩) મહાસુખ. (૪) પેદ. (૫) માયા.

(૬) સોની જનનેદિય.

૨. અંધિરી રેન = અંધારી રાત.

૯. વિ. જી. અંધાર મોટું પશુ જાતની સાચ નામની સમજણ કે અંધારસત ન હોય એવી.

૧. અંધિરી નમરી ને મંડુ રાખ, બાર મેળા ને તેર લાગ = અસહ્યરના કે જેમાં લાલ કરતાં ખેરલાલ વધારે હોય છે.

૨. અંધિરી નાંખવી = કોઈને આંધળું કરી દેવું; હેતરવું.

અંધેઈ ૧. વિ. અંધારવડું; અંધારામય.

૨. વિ. અંધારસત વગરનું; અભવસ્થાવાળું.

અંધો ૧. [સં. અંધ (આંધળું)] વિ. પું. આંધળો.

૨. વિ. પું. માથા એક હેતુવાળો.

૩. વિ. પું. મુખ્ય; મોટી થયેલો; આંધળોબીલ.

૪. વિ. પું. સમજણ વગરનો; મૂર્ખ.

અંધોઅંધો [સં. અંધ (આંધળું)] પું. આંખે પાટા આંધી રમાતી હોયતી એક 'રમત; આંધળું ખિસકોલી. જુઓ અંધારપદો.

અંધોડી [સં. અંધ (આંધળું) + ડા (ડાકું)] આ. અંધવડી] જી. આંખ અંધ કરવાનો પાકો.

અંધોરિયું જ. (માથા) નાહવાનું પાકી ઉઘાળવાનું માદકું.

અંધારા ૧. પું. અંધાર.

૨. વિ. અંધારાવાળું.

૩. વિ. આંધળું.

અંધાર ૧. [સં. અંધાર (અંધાર) + અ. અંધાર] પું. અંધાર; અંધાર.

૨. પું. અંધાર; અંધાર.

૩. પું. અંધાર; અંધાર.

૪. પું. અંધાર; અંધાર.

૫. પું. અંધાર; અંધાર.

૬. પું. અંધાર; અંધાર.

૭. પું. અંધાર; અંધાર.

૮. પું. અંધાર; અંધાર.

૯. પું. અંધાર; અંધાર.

અમીને અનેલો પદાર્થ, જે હવે અને કળામય
મીને નનાવવામાં વપરાય છે. સખત, ગરમ,
અર્ધપારદર્શક, આછા પીગા રંગની આ વસ્તુ
ફુનિયાના લુદ્ધ લુદ્ધ ભાગમાં અને ખાસ
કરીને બાલિટક સમુદ્રના કિનારા પર મળી
જાય છે. તે પાતુવર્ધક, પુષ્ટિકારક, કમોતેજક,
ઉદ્ધોને સક્તિ આપનાર, અભિવર્ધક, કોષ્ટમાંની
ચરદી ને મરમી દૂર કરનાર અને યુવાન
તેમ જ મરમીને કિતકારક હોવાનું મન્દવ છે.
અસહ્યથી ઊંડી ભવ એવું ક્યામાં વપરાતું તેમ,
વારનિય, હીરામારુક જે નાનાં મરેણાંનું કમ,
સુગંધી ખદાર્ય વગેરેમાં તે વપરાય છે. મર્વલુથી
તેમાં વીજળી ઉત્પન્ન થાય છે.

૨૫. જ. વરઘઃ કપકું; વ્યર્કું.

૨૬. જ. વાણુઃ મેલ; અમ.

પોય મુદિ પાંચમ સંવિધાર,

માથ મુદિ સાતમ નિર્ધાર;

તે સિ એ મેલો ગાલંદ,

માસ માસ અંબર વસંત.

અમી

૨૭. [જ.] જ. બેલ નામની માછલીના
આંતરમાં અમીતી કાઢી શખોડી રંગની,
લીલાસ પડતી, સળમી ઊંડે એવી, અપારદર્શક
અને આંચ સગાવવાથી બાર ચર્પને ઊંડી ભવ
એવી હસડી વસ્તુ. તે બારતવર્ધ, આક્રિષ્ઠ તથા
આક્રિષ્ઠના હરિયાની સપાટી પરથી જે કિનારા
પરથી મળે છે. અગાઉના વખતમાં આરબ,
યુનાની અને રોમન લોકો હિંદુસ્તાનમાંથી તે
કાઢી જતા હતા. પાક અને મસાલામાં તેમ જ
બોવધ તરીકે નળગાર્ધ, નામદાર્ધ, આંચકી,
અપરમાર, ખૂર્જા, કુપ, સલિપાત અને અમળની
નળગાર્ધમાં તે વપરાય છે. તેની માત્ર ૧
હાડી ૧ ચંતિભાર છે.

૨૮. જ. અમસ્તક સમિતિક રાજક મીકું
અત્યવધાર સમક.

૨૯. જ. લોક.

અંબરકેતુ [સં. અંબર (આકાશ) + કેતુ
(પ્રકરિતે લાકે)] પું. (અભોતિવ) એ નામનો
એક મોટો પૂષ્કરિયો તારો, તે ઈ. સ. ૧૮૪૩ની
સાલમાં દેખાયો હતો.

દીપ્તે જ્ઞાનક સંસ્કાર, ઠીક હતો છે કાક;

અંબરકેતુ કિમયો, અવસુલુ કર્યો આક.

સંસ્કાર ક્રુદ્ધિવિચ

અંબરખંડ ૧. [સં. અંબર (આકાશ) +
ખંડ (ભાગ)] પું. આકાશનો અમુક ભાગ.

૨. [સં. અંબર (વસ્તુ) + ખંડ (કુદરે)]
પું. કપાળનો કુદરે.

અંબરમ [સં. અંબર (આકાશ) + અમ
(અર્થ)] વિ. આકાશમાં અમ્બર; મનમાં

કરનાર; અમ.

અંબરચિસ [અં.] જ. બેલ નામની અમ-
ચરના આંતરમાં થતો ગરમ, પૌષ્ટિક, સુગંધી,
આંચ સગાવવાથી બાર ચર્પને ઊંડી ભવ એવો,
અપારદર્શક, સળમી ઊંડે એવો, બૂખરો અને
ધોળાં જે નદામી ટપકાવાળો એક પદાર્થ.
બેલનો બનાં વાસ હોય તેમ હરિયાની સપાટી
પર તે તરતો અમવા કિનારા પર ધસપાંચ
આવેલો માલુમ પડે છે. તે પાક અને મસાલા-
માં તેમ જ હવ તરીકે નળગાર્ધ, નામદાર્ધ,
આંચકી, વર્ધ અને ધાસણી ઉપર વપરાય છે.

અંબરચર [સં. અંબર (આકાશ) + ચર
(અર્થ)] વિ. આકાશમાં ઊનાર; મનમાં
ચિહાર કરનાર.

અંબરચા ૧. [જ. અંબર (શવ એવો એક
પદાર્થ) + ચા (નનાવણું અત્યવધાર પ્રભવ)]
છી. અંબરથી બરેકું ગળાનું એક મરેણું.
૨. છી. સંસ્કરની શીલી.

અંબરચારી [સં. અંબર (આકાશ) +
ચારિત્ર (જનાર)] વિ. આકાશમાં કરનાર;
અંબરચર.

અંબરચુંબિત [સં. અંબર (આકાશ) +
ચુંબિત (ચુંબન કષ્ટિતું)] વિ. આકાશને
ચુંબનું; અમુ કિયું; મનસ્પર્શ.

અંબરપાલવ [સં. અંબર (કપડું) + પાલવ
(કદે)] પું. લૂગાનો છેદો.

અંબરપાર [સં. અંબર (એક સુગંધી પદાર્થ)
+ પાર (ખડું)] વિ. સુગંધી; પુષ્કરોદાર.

અંબરપારી [સં.] પું. કિમ્બાલવ અને નીલ-
ચિરિ ઉપર થતો એક અત્યવધાર એક તેનાં મૂળ
અને જાલમાંથી સારો પીળો રંગ અને બીમાંથી
તેમ નીકળે છે. આ રંગ આમમાં રંગવામાં અને
દારકાજર નામે બોળખાતું તેનું લાકું હવાના
કામમાં આવે છે. તેનાં મૂળ અને લાકામાંથી
વીજળતા રસને રસરસી છે છે છે.

અંબરમણિ [સં. અંબર (આકાશ) + મણિ
(મન)] પું. આકાશના મણિ રૂપ સર્વ;
સંવિત.

અમ વિશેષ વિચારવતુ માર્તક તથા અંબ
ચિત્તમણિ અંબરમણિ વચ્ચે સંવિત પવન પતંગ.
વિચારવતુગોપ

અંબરમુખ [સં. અંબર (લપડું) + મુખ
(એક)] જ. માલુએ પહેરવાનાં મુખ્ય બે
કપડાં; ઉપર અને નીચેનું વસ્ત્ર.

અંબરલેખી [સં. અંબર (આકાશ) +
લેખિત્ર (લખનાર)] વિ. આકાશને રપર્ત
કરનાર; ધણું કિયું; મનમુંગી.

અંબરવિહારી [સં. અંબર (આકાશ) +

વિહારિત્ર (ફરનાર)] વિ. આકાશમાં ફરનાર;
અંબરચારી.

અંબરવેલ [સં. અંબર (આકાશ) + વેલ
(વેલ)] છી. અમ ઉપર હેલાઈને તેને સુગંધી
દેનારી, સ્તરના તાંતણા જેવી અને પાંદડાં
વિનાની એક વેલ; આકાસવેલ. તે વાળ
વધારવા માટે અને વાયુરોગમાં ઉપયોગી
મનાય છે.

અંબરશૈલ [સં. અંબર (આકાશ) + શૈલ
(પર્વત)] પું. આકાશને અડી ભવ તેવો
પર્વત; કિયો પર્વત.

અંબરસારી [કિ.] પું. એ નામનો એક કર,
જે અગાઉ ધર પર ભેવામાં આવતો હતો.

અંબરસીદી પું. અંબરાનો ઈ. સ. ૧૬૩૬માં
ચર્પ મળેલો એ નામનો સૂળો. અંબરાની સુખા-
મીરી આ વખતે કચ્છી મોટી મળ્યાતી હતી,
૧ મી મિળપુરના વેપાર અને મકાના લાજ-
ઓનું રક્ષણ કરવાના કાર ઉપરથી નામોડણાથી
ખાલુએક નદી સુધીનો સર્વ દેશ અંબરાના
સુખને બલિમ કરવામાં આવ્યો હતો.

અંબરાર્ધ ૧. [સં. આમ (આંખો) + રાજિ
(હાર)] છી. આંખાનું કુંડ; અંબાવાકિયું;
અંબાનું વન.

૨. છી. હળકા ઉપર ભેવાતી મહેસુલ.

૩. છી. આમવત.

૪. છી. આમવત અમીન.

અંબરાતીત [સં. અંબર (આકાશ) +
તીત (ઓવંચ મરેણું)] વિ. આકાશની
પેલી પર આવેલું; અતિ સદ્મય; ધણું મીઠું.

અંબરામ્ભ [સં. અંબર (એક સુગંધી પદાર્થ)
+ અમ્ભ (તેલ)] પું. અંબરનો તેલ.

અંબરાળ જ. (અ. મ.) આમલ.

ચરણ મહો ધરણી ધારો, આપરે અંબરાળ ૨.
નેમકિયવ

અંબરાંત ૧. [સં. અંબર (કપડું) + અંત
(કદે)] પું. કપડાનો છેદો; લૂગાનો પાલવ.

૨. [સં. અંબર (આકાશ) + અંત
(કદે)] જ. બનાં આકાશ પૃથ્વીને મળી
મળેલું દેખાય તે કેમણું; કિતિભ.

૩. વિ. પૃથ્વીથી આરંભી આકાશ પર્વતનું.

અંબરાંતપૃતિ [સં. અંબર (આકાશ) + અંત
(કદે) + પૃતિ (ધારણ)] છી. પૃથ્વીથી
આરંભી આકાશ પર્વતના કાર્યમાન્યું ધારણ
એટલે અધારભૂત હોવું તે.

અંબરિન [સં. અંબર (આકાશ) + ઇન્
(અર્થ)] વિ. આકાશના જેવા અસમાની
રંગનું ધેડે આસમાની.

અંબારિષ [સં.] જ. તવો; તાવ્યો; ક્રાપું.
અંબરી ૧. [સં. અંબર (મેઘ)] પું. મેઘ-
વર્ણનો ઘોડો.

૨. છી. એ નામનો એક હોઠ; 'હર્ષભિરક્ષ
કેનેખીનય'. તેની છાલના અંદરના આગમથી
રેસા નીકળે છે, જે દોરડાં બનાવવામાં
ઉપયોગી છે. તેને મોટાં બપોરનાર લુધ લુધ
રેમનાં ફૂલ થાય છે. સુશોભિત દેખાવને ખાતર
તે વાવવામાં આવે છે.

૩. છી. મેંદીની બાતનો એક બાતનો હોઠ
'મેંદરેસીઆ'.

૪. [દિ.] વિ. અંબરના જેવો રંગનું.

૫. વિ. અંબરના જેવી સુમંધવાળું.

અંબરીન [શ.] વિ. સુમંધ તે રંગમાં
અંબરને મળતું આવતું.

અંબરીના [શ.] છી. એક બાતની સુમંધી.

અંબરીવ ૧. પું. (પુરાણ) જ્યોત્સ્નામાં
સૂર્યવંશી ધૃતવાકુ રાજાથી ૨૮મી પેઢીએ થયેલો
ધણો જાનજી તેમજ જ અમરવંશી રાજા;
સૂર્યવંશી વૈવસ્વત મનુના નવમા પુત્ર નાભાનો
પૌત્ર અને નાભાનો પુત્ર; રામાયણ પ્રમાણે
પ્રશ્નમંત્રનો પુત્ર. આ પરકથી રાજાએ સાત
દિવસમાંજ પૃથ્વી છતી લઈને આવતોપણ
મેળવ્યું. એને વિરૂપ, જેતુમાનુ અને સંજુ
નામે પણ પુત્ર હતા. એક દિવસ એના નિયમ
પ્રમાણે એણે ક્ષતિગ્રસ્ત માસમાં ત્રિદિનામાં નામનું
વ્રત કર્યું ત્યારે બારસને દિવસે એને ઘેર દુર્વાસા
જાવિ અતિથિ તરીકે આવી મળ્યો. એણે
એમની પૂજા કરીને જમવા સાથે રોક્યા.
દુર્વાસા તથાસ્તુ કહી નહિતીરે આશ્રિત એટલે
નિસહાય કરવા મથા. તે દિવસે બારસ ઘોડો
કાળ હોવાની કષ્ટિને ખબર ન હતી. અંબરીવે
પણ દુર્વાસાને તેની જાણ કરી નહિ. કષ્ટિ
જીવતાં પહેલાં બારસ પૂરી થઈ જશે એમ
ધારી અંબરીવે દેવને નૈવેદ્ય ધરાવ્યું અને વ્રત-
ભંગ ન થાય માટે દેવનું ચરણપૂજન કરી તેનું
પાત્રકું કર્યું. જોકે તેણે કષ્ટિને મૂકીને જોજન
કર્યું નહિ, છતાં દુર્વાસાએ ક્રોધ કરી પોતાની
જ્ઞાતામાંથી એક લટ તોડી ફૂલ નામની મેઘી
દેવી ઉપજાવી કહી અને રાજાને મારવા માટે
મોકલી. રાજાના શરીરને તે અડે તે પહેલાં
વિષ્ણુના સુદર્શન ચક્રે આવીને ફૂલનો નાશ
કર્યો અને ચક્ર કષ્ટિના શરીર પર ધસ્યું; પણ
તેના તપના પ્રભાવને લીધે તેના શરીરને રપઈ
કરી શક્યું નહિ. કષ્ટિ લાંબી નીકળ્યા એટલે
ચક્ર પણ એમની પાછળ પડ્યું. અંબરીવે જમવા
માટે કષ્ટિ વિષ્ણુ પાસે મથા. વિષ્ણુએ કહ્યું
કે તમે અંબરીવ પાસે જાઓ, તેણે તમારા

વગર જોજન કર્યું નથી. આથી દુર્વાસા
અંબરીવને લાંબા મથા. દુર્વાસાને એકને અંબરીવ
આનંદ પામ્યો અને સુદર્શનચક્રની જાડ મારે
સ્તુતિ કરી, જેથી એણે સંતુષ્ટ થઈ કષ્ટિનો
પ્રેરણો છોડ્યો. દુર્વાસાને સારી રીતે જમાવ્યા
બાદ તે પોતે જાઓ અને કષ્ટિને સંતોષીને
વળાવ્યા.

૨. પું. આકાશનો હોઠ; આકાશે.

૩. પું. એ નામનો અર્ધાંગિ.

૪. પું. એક કાચેદાર કષ્ટિ.

૫. પું. પથ્થરપાથ; અનુતાપ; પરતાપો.

૬. પું. વિષ્ણુ.

૭. પું. શિવ.

૮. પું. સામવેદનો એક કષ્ટિ.

૯. પું. સર્વ.

૧૦. પું. (પુરાણ) સૂર્યવંશી ધૃતવાકુ પુત્રમાં
થયેલા બીરજ રાજાના દીકરા નાભા
રાજાનો એ નામનો પુત્ર.

૧૧. પું. (પુરાણ) સૂર્યવંશી ધૃતવાકુ પુત્રના
મિત્ર રાજાને પુત્રમાંથી બીજો. એને
લીમળી નામની દીકરી હતી, જે નારદ અને
પર્વત કષ્ટિની તકરારમાં બાર આદિત્યમાંના
વિષ્ણુ નામના એકને પરણી હતી.

૧૨. પું. (પુરાણ) સૂર્યવંશી ધૃતવાકુ પુત્રના
મિત્ર રાજાને મિત્રમતી રાણીથી થયેલા
જન્મમાંથી બીજો દીકરો. એનું બીજું નામ
ધર્મસેન હતું.

૧૩. જ. અભિમાર વર્ષથી નાનું હોઠું; કિચોર.

૧૪. જ. આશ્રિત નામનો હોઠ.

૧૫. જ. એ નામનું નરક.

૧૬. જ. તવો; તાવ્યો; ક્રાપું.

૧૭. જ. પુલક; ક્રાપું; સમર.

અંબરીવનમર [સં. અંબરીવ (જે નામનો
રાજા) + નમર (સહેર)] જ. જયપુર
તાલુકાના અમર સહેરનું જૂનું નામ. મિથિલાના
પુત્ર અંબરીવે તે વસાવ્યું હોવાનું છે.

અંબરીવપ્રિય [સં. અંબરીવ (જે નામનો
રાજા) + પ્રિય (વડાડું)] પું. પુરવોત્તમનાં
હબર નામ માટેનું એક. અંબરીવને તે જાડ
પ્રિય હતા, તેથી અંબરીવપ્રિય કહેવાય છે.

અંબરુ જ. એ નામનું જાડ.

ઉલ્લેખ અંબરુ આમલીય જનક, અશોક જાડવ.
સ્વંતરિ રતુ

અંબરેલુ જ. કાપિયાવાડ માટેનું અંબરલુ
જમનું પ્રાચીન નામ.

અમરેલુ અને હાલના જયલ યોગસદાસેનું
આમરલુ એ તે વચ્ચે રાજ્ય દેખાય છે.

પુષ્પલવ

અંબરૌકસ [સં. અંબર (આકાશ) + બ્રૌકસ
(વાસ)] પું. દેવ. તે સ્વર્ગમાં વસે છે, માટે
તેને અંબરૌકસ કહે છે.

અંબલ [સં. અમ્બ (ખાડું)] વિ. ખાડું.
લુઓ અમ્બ.

અંબલકાઠ (અંબલકાઠા) પું. જ. વ. સુકેલ
માંસના કટક; માંસના કટકની સુકવણી. બાત,
પેસ અને ગળા પદાર્થો સિવાયની બાકીની
બધી બીજેમાં સુકવણી કરેલ માંસના કટકો
નામે છે, તેને અંબલકાઠ કહે છે.

અંબલકાઠ ૧. છી. મગધમાં ખાનુમત
નામના મામમાં આવેલ જમીનો.

૨. જ. રાજગુહ અને નાલંદા એ એ જામ
વચ્ચે આવેલ મગધવનનું જૂનું નામ.

અંબલકાપાન [સં. અભિલક્ષ (આંબલી) +
પાન (પીકું)] જ. (વૈદક) તાવની તરસને
શાંત કરી, અનાજ પર રસિ કરાવી, કાંઠો
સાફ લાવનાર એક પીકું. ઘોડાકે અંબલકાપાન
મરને પાણીમાં ઓળી તેને કપડેથી ઝાળી લઈ
તેમાં મરી, સાકર, લવિંગ, એલચી અને કપૂર
નાખવાથી તે બને છે.

અંબલકામંથ [સં. અભિલક્ષ (આંબલી) +
મંથ (એક બાતનું પીકું)] જ. (વૈદક) એ
નામનું તાવની તરસને શાંત કરનાર પીકું.
ખજૂર, દ્રાક્ષ, આંબલી, દાઢમનાં બી, ફાલસાનાં
ફળ અને પાંચાં અમળાં કરેલ અંધક તોસો
લઈ તેમને ભેગાં કરી ખાંડવાં અને ગર
તોલા પાણીમાં નાખી હલાવવાં. અનાજ પર
રસિ કરાવી કાંઠો સાફ લાવનાર આ પીકાની
માત્રા પંચ તોલા છે.

અંબલકામમ જ. એ નામનું સહેર. વસંતભા-
વ્યર્ષ તે મામના હતા.

અંબલવા પું. આંબો.

અંબલવાઈ પું. અંબલાનાં ફૂલાં પાન જેવો રંગ.

અંબલવિલંબ [સં. અ (નહિ) + વિલંબ
(ટીક)] જ. મોકું કર્યા વિના; બલકી;
એકામ.

અંબલ પું. (પુરાણ) કંસના કુલસાપીડ
નામના હાથીનો મહાવ્રત. તેણે પોતાના હાથીને
ફૂલ તે જલરામ ઉપર ત્રકાવ્યો હતો, પરંતુ
આ બંને બાઈઓએ કુલસાપીડને મારી નાખી
એનાં હંતુણ બંને મૂકીને કંસવધ કરવા કમ-
સાધમાં મથા હતા.

અંબલ ૧. પું. અંબુલલ બાતના લોહનો દેવ.
સિંહલી અર્ધ વખતે તે બાતિ સિંધના ઉત્તર
ભાગમાં રહેતી હતી.

- ૨. [સં.] પું. એ નામના દેવની અંદર વસનાર લોક.
- ૩. પું. કપરવની એક જાત.
- ૪. પું. પંચમના મધ્યભાગનું જ્યુનું નામ; હાલના લાલોરની અસપાસનો દેવ.
- ૫. પું. પંચમમાં જૂના કાળમાં વસતી એ નામની જાત.
- ૬. પું. બાહ્યથી વૈશ્વ જોમાં ઉત્પન્ન થયેલ વર્ણસંકર પુત્ર.
- ૭. પું. (પુરાણ) ભારતના પુરુષમાં દુર્યોધનની બાબુનો એક રાજા. તે પુરુષમાં અર્જુનને હાથે મરાયો હતો.
- ૮. પું. મહાવત; હાથીવાન.

અર્ધબ્રહ્મ [સં.] જી. એક જાતની વેશ; પાદ લતા; કળાપાકનો વેશો; વેશ્યવેશ. તેનાં જાગોનાં પાંદડાં જેવાં અથવા પીપ્પલાનાં પાંદડાં જેવાં, કંઈક લાંબાં, ગોળ, પાતળાં અને મુઝળાં પાંદડાં લાંબાં દીઠ ઉપર એકાંતરે આવેલાં હોય છે. આ વેશને ખારીક પીપા ફૂલનો જન્મો અને મરી કે વટાણા જેવાં લાલ ફળ આવે છે.

- અર્ધબ્રહ્મ ૧. [સં.] જી. અર્ધજાતિની રીત.
- ૨. જી. કળાપાકનો વેશો; પાદાવેશ; વેશ્યવેશ; રજાખી; બેસતી; કળાપાદ.
- ૩. જી. અર્ધજાતનો એક વૃક્ષ.
- ૪. જી. હિંદુમાં અને મુસ્લિમમાં થતી મુઘ નામની ખારમાસી બાજનો એક; ખારી લણી; મારેરી. તેનાં પાંદડાં કંઈક જાડાં ને ફૂલ ગીણાં ધોળાં હોય છે.
- ૫. જી. બીડીનો એક.

અર્ધબ્રહ્મ [સં.] જી. એ નામની એક વેશ; હાલો લતા.

અર્ધબ્રહ્મ [સં.] જી. અર્ધજાતિની રીત.

અર્ધબ્રહ્મ ૨. એ નામનું નામ. તેની જગ્યાએ પટણા જિલ્લામાં ગિરિચેક મામ હતું.

અર્ધબ્રહ્મ ૧. [અર્ધજાતું (વન ખાવો) + બ્રહ્મ (બાવવાનું નામ બતાવનાર પ્રત્યય)]

પું. અર્ધજાતો; વન; અર્ધકી.

૨. પું. દુપદા; અર્ધમાન; અર્ધકર.

અર્ધબ્રહ્મવતું ૧. જ. કિ. આંખને એમ કરવું; વળ દેવસવો.

૨. જ. કિ. બોળાવવું.

અર્ધબ્રહ્મવતું ૧. જ. કિ. આમળા ખાવા; વળ લણવો; વન ખાવો.

- ૨. [સં. અમ (કુળ મરું)] જ. કિ. આંતરકાંડ વળવું; મુંઝ આવવી; પેટમાં કુખવું.
- ૩. જ. કિ. મનમાં વન રાખવો; અત્યાસ રહેવું; અસમોજવું; દુખાવું.

અર્ધબ્રહ્મ ૧. [સં.] જી. એ નામની દેવી; અર્ધજાત. જુઓ અર્ધજાત.

- ૨. જી. એક જાતની વેશ; અર્ધજાત લતા.
- ૩. જી. (પુરાણ) કાશીરાજા ઇંદુભરી અર્ધજાત, અર્ધજાત અને અર્ધજાત એ ત્રણ પુત્રીમાંની સૌથી મોટી; પાંડુ રાજાની માસી. કાશીરાજા ઇંદુભરે પોતાની ત્રણ દીકરીઓ માટે રમેલા સ્વપ્નવરમાંથી બીજા જગ્યા રાજાને હરાવી તેમનું હરણ કરી તેમને હસ્તિનાપુર લાવ્યા. ત્રણે વિચિત્રરીતે સાથે પરણાવવાનો તેમનો ઇરાદો હતો, પણ અર્ધજાત રાજા રાજાને મનથી પરી હતી. આથી બીજે તેને લાં મોકલી, પણ રાજાને તેનો સ્વીકાર થયો નહિ તેથી તે હસ્તિનાપુર પાછી આવી. આ દરમિયાન એની બે બહેનોનાં લગ્ન વિચિત્રરીતે સાથે થઈ ગયાં હતાં. પાછી આજ્ઞા પાછી અર્ધજાતે બીજાને કહ્યું કે તમે મને છૂટી લાવ્યા છો માટે પરણો. પણ બીજે પાવનજીવન એટલે મરણ પર્વત અલગ્યારી રહેવાની પ્રતિજ્ઞા લીધેલી હોવાથી તેને પરણવાની ના પાડી અને તેની કમળમાં આવે તેમ કરવાની રજા આપી. આથી અર્ધજાત ઉદાસ થઈને પોતાની બિંદી તપમાં માળવાનો નિશ્ચય કરી લાંબી માલી નીકળી. સ્વપ્નમાં સંખાવન ત્રિવિના આશ્રમમાં ત્રિવિને પોતાની સ્વજી હાકાત કરી લાં તપ કરવાનો આદેશ થયો. એક વખત સિંહરે નીકળેલો અર્ધજાતો માતામહ એટલે માનો આપ હોતવાહન રાજા બાહીને એ જ આશ્રમમાં આવ્યો અને અર્ધજાતે બોળખી. અર્ધજાતે તેને પોતાની લંબાલુથી હાકાત જણાવી. આથી હોતવાહન અર્ધજાતે લઈ પોતાના મિત્ર પરશુરામ પાસે ગયો અને તેણે સિંચ બીજાને અર્ધજાતે પરણવા માગત સમજાવવાનું કહ્યું. પરશુરામે તેમ કરવાનું વચન આપી હોતવાહનને રજા આપી અને પોતે અર્ધજાતે લઈ બીજા પાસે હસ્તિનાપુર ગયા. લાં બીજાને આજ્ઞા કરી કે તારે અર્ધજાતે પરણવું જ એઈએ. તારે બીજે પોતાની ધોર પ્રતિજ્ઞાની વાત કરી અને વિનિત કરી કે મારી પ્રતિજ્ઞા તુ નહિ એમ કરવા અર્ધ સમર્થ છે. પણ પરશુરામે હોતવાહનને વચન આપ્યું હતું, તેથી તેણે બીજાને કહ્યું તો પરણવાનું અથવા તો મુઠ કરવાનું કહ્યું. બીજા લાલ તેવાર થયા અને બહેની વચે મોઢું મુઠ મળ્યું. બીજાની માતા મંદા અને પરશુરામના પિતા જમદગ્નિને આ વાતની ખબર પડતાં તેઓ લાં આજ્ઞા અને તેઓએ બહેને સમજાવી મુઠ મંપ કરાવ્યું. આજ નિરાશજનક પરિણામને લીધે દુઃખ પામેલી અર્ધજાતે બીજાને મારવાની પ્રતિજ્ઞા

કરી અને રાત્રી મુશીલ આસધના કરી. મંદાને આ ખબર પડવાથી તે અર્ધજાત પાસે ગયાં અને બહે વચે મુઠ બોલાવવાની કર્તા અર્ધજાતે શાપ આપીને મંદા લાંથી વિદાય થયાં. કેટલેક કાલે એનું તપ સમાપ્ત થતાં રાત્ર પોતે લાં પ્રકટ થયા, અને અર્ધજાતે કંઈ વર માગવાનું કહેતાં એણે બીજાને મારવાનું વરદાન માગ્યું. રહે કહ્યું કે એ કામ તને આ જન્મે તો અશક્ય છે, પરંતુ આવતે જન્મે તું દુપદ રાજાને લાં સિખંડિની નામે કન્ધ રૂપે અવતરી જન્મલમાં જઈ તપ કરીશ ત્યારે સ્થૂલકર્ણ નામના યજ્ઞ પાસેથી તને મરદાઈ મળશે અને એ જન્મે તું બીજાને હણીશ, તેમજ તને આ જન્મનું સમરણ રહેશે. આમ વરદાન આપી રાત્ર અંતર્ધાન થયા. આજુબ પૂરે થતાં અર્ધજાતો દેહ પાડ્યો અને રાત્ર વરદાન પ્રમાણે તેણે દુપદ રાજાને લાં સિખંડિની નામની કન્ધ રૂપે અવતાર લીધો. નર થતાં એનું નામ સિખંડી પાડ્યું. મહા-ભારતના પુરુષમાં એના બાણ વડે જ બીજાનું મરણ થયું હતું.

- ૪. જી. (બોદિય) કૃતિમ નક્ષત્રનો પાંચમો તારો; 'સુરોષીય રપ ઇંદા દોરી'.
- ૫. [સં.] જી. રી.
- ૬. જી. મોસલ એમણીમાંની એક.
- ૭. જી. દુર્ગા; અર્ધિ હાકિ.
- અર્ધે માતાની જે દેવીના બાકોએ કરવાનો જન્મપોષ.
- ૮. જી. પાર્વતી; મોરી; મહાકેવરી જી.
- ૯. જી. મા; મહા; જનેતા; જનની.
- અર્ધજાત સંવત્રે પ્રસૂ જન્મિત્રી મા નામ, જનની સમય કુંવરિની ઘેરી મંદામામ.

પિત્રજાતુગોષ

૧૦. જી. (પુરાણ) સલલોકમાંની એ નામની એક અપ્સરા.

૧૧. જી. સસુરખેરી નદી જે રહેલપુરની પાસેથી નીકળીને પ્રવાયથી થોડે દૂર જમનામાં મળે છે. પુરાણ કથા પ્રમાણે આ નદી કાશી-રાજાની મોટી કન્ધ અર્ધજાત, જે મંદાના શાપથી નદી બની બાગી હતી, તે છે.

૧૨. જી. સુસ્ત જિવવાની એ નામની નદી. તે વાંસદાના કુન્દમાંથી નીકળી માવઠવાડી મુલકમાં થઈ બે જુલ ફાટામાં વહે છે.

અર્ધજાત ૨. (પુરાણ) ભારતવર્ષનું એ નામનું એક તીર્થ.

અર્ધજાત ૧. [સં. અર્ધ (કુર્મ) + જા (જનનનાર સ્ત્રી)] જી. આજુ પાસેના આસસુર સિખર ઉપર રજાપેલાં અર્ધજાતવાની. અર્ધજાતનાં અંદરની બાસપાસ ધર્મરાજાઓ, મોદીની

કુટુંબો અને મોટે ભાગે જાગૃત્વ મુખ્યત્વે
કસનાર ભાઈડાં નામના જંગલી પક્ષી સોંબેનાં
મૂંધાં દેખાય છે. અંદરના ગર્ભગૃહમાં આવેલા
બોજમાં માતાજીની મૂર્તિ નથી પણ બોજમાં
વધવાકારો અને મુખવટાની જમુક જાતની
બોજવધૂથી ફરેન કરનારને સવાર, જાણેર ને
સાંજ જાણે વાઘ ઉપર માતાજી એક દોવ
એવાં લુદી લુદી જાતનાં ફરેન થાય છે. જાણે
ધીના બે અખંડ દીવા જાણે છે. અંદરની
સામી બાજુએ આવેલા ચામરના બોજમાં
કરવામાં આવતા હોમકળમાં ધણું વી
હોમવામાં આવે છે. અંબાણના ધામમાં મોઢ
પણ પ્રમાણે તેમ વાપરવાનો રિવાજ નથી.
જાણવામાં તો વીજ જોઈએ. તેમ જવાય
તો નહિ પણ માથામાં બે ન નખાય. તેને
જાણે વી નાખવું જોઈએ. આ માતાજીની
જામમાં સ્ત્રી પુરુષોએ સંવત્ર જાણવવો
જોઈએ. માન સરોવરના કિનારા ઉપર આવેલ
અંદરમાં નજરે પડતા મહારાજાની માલદેવના
વિ. સં. ૧૪૧૫ એટલે ઈ. સ. ૧૩૫૬ના બેખ
પ્રમાણે ઈ. સ. ના ૧૪મા સૈકાથી તો આરા-
સુરનાં અંબાણની માનતા કાયમ જાણી આવે
છે, પણ તે પહેલાનાં જસો ગણ્યો વર્ષથી
આ જામનો મહિમા જાણુ દોવો જોઈએ.
ગિરનાર ઉપર પણ જૈન અંદરોથી અમલ
મણ્યો પૂઠ હિંમે આવેલ મુંદર બાંધણીવાળા
અંબાણના અંદરમાં નવરાત્રીના આક્રમે મોટો
સ્વન થાય છે. ગિરનાર પરનાં કિંતુ કે-
શ્વનોમાં તે સૌથી વધારે જાણુ અને વધારે
માનતાવાળું દોવાથી નર્મ પરજેમાં જોડાને
પરે જમાવ્યો લોકો દૂર દૂરથી સ્ત્રી આવે છે.
૨. જો. માતા અંબાણવાનીનું ધામ; આજુ.

અંબાણની ટેરી જી. એ નામની એક ટેલી
રમત. તેમાં જાણે હોઠા ઉંચા પગ કરી
ઊંચ પર એક હારમાં સૂએ. પછી બે હોઠા
એક હોઠાના હાથપગ જાણી સનેલ હોઠા-
જોના સૌથી હારમાં રહેલા પગ પર ધસે છે.

અંબાણ (અંબાણ) [હા.] પું. બામીદાર.
અંબાણી (અંબાણી) [હા.] જી. બામીદારી.
અંબાણ પું. ખાટા પદાર્થથી ઘંતને ચટી જસર.
અંબાણ.

અંબાણકા પું. (મરાઠી) અંબાણ ઉપર
લેવાતો વસણાતી કર.

અંબાણ (અંબાણ) ૧. પું. બાંખમાં આકરી
દવા નાખ્યા પછી જમુક વખત સુધી
પહોંચતી તેની જસર.

૨. પું. ખાટા પદાર્થથી ઘંતને ચટી જસર.
અંબાણ.

૩. પું. મધુમા કે જામની આસપાસ ચટી
જાણે સોળે; તાડ.

૪. પું. જૈન સાધુ કે સાખી મુજરી જાણે
આવકેએ દળવા ખાંડના વગેરે દિવાકરી કામ
જમુક દિવસ નંધ રાખવાં તે.

૫. પું. ધન અને સત્તાની કૃપા હરેલ જુમારી.
અંબાણ ચલો = અંબાણ ન રહે એવું ચલું;
જાણી જાણું.

અંબાણ (અંબાણ) [સં. અંબાણ
(અંબાણ)] જ. વ. વ. અંબાણ નામના કામનાં
ખાટા દળ. તેનું અંબાણુ થાય છે.

અંબાણિયું (અંબાણિયું) ૧. જ. જાણુનો
હમો, મોહનું.

૨. જ. જાણુનું જાણુનું બોજવું; જાણિયું.

અંબાણી (અંબાણી) ૧. જી. અપમદાર લુદા
લુદા રેખાં દુષવાળી સુલોચિત દેખાવની
ખાતર વાપરવામાં આવતી એક જાતની વન-
સ્પતિ; 'હર્ષિનિરુપ દેનેનીનસ'. તેના રેસા
કોરમાં જનાવજમાં ઉપરોચી છે.

૨. [જ. જમારી (અંબાણ)] જી. હાથી
ઉપર બેસવા સારૂ જનાવેલી જતરીવાળી
ખુરસીના જાટની જોળીની બેઠક; હોઠો.

અંબાણીએ મેરો જાણું વિષ્ણુ નહિ =
જે જામ પર હોઈએ તેવાથી હાણું કામ
કામ નહિ.

અંબાણીનશીન (અંબાણીનશીન) [જ.
જમારી (અંબાણ) + શા. નશીન (વેસનાર)]
જિ. અંબાણીમાં બેસનાર અંબાણીમાં બેઠકું.

અંબાણીપહો (અંબાણીપહો) [અંબાણ
(અંબાણ) + પહો (પહો)] પું. (મરાઠી) જાણુ
ને જાણુનું હોઠાં પર લેવાતો કર.

અંબાણો (અંબાણો) ૧. [સં. અંબાણ] પું.
એ નામની બાણ; બીડી; ટેરીજાની બાણ.

૨. પું. કોઠણ અને કણદકમાં ચટું એક
જાતનું કામ એવું જાણું ઈમારતના કામમાં
આવતું નથી, પણ દીવાસળી તથા તેની પેટી
જાણવા માટે કીમતી મણક છે. એનાં
ખાંડમાં રામજાણીનાં જેવાં અને અંબાણમાં
વપરાતાં એનાં દળ ધણું ખાટાં, લીલી
સોજારી જેવાં મોટાં અને જાંબા જેવી
જોટલીવાળાં હોય છે. તેને જાંબા જેવે જ મોર
આવે છે. અંબાણો બારે, ગરમ, તુરો, ખાટો,
રચિકારક, સારક એટલે રેખક, કંઠને કિતકર,
પિત્ત, કફ અને લોહીનો વધારનાર તથા
જામચણુ ને જામનો નાશ કરનાર મણક
છે. તે પાકવથી હોં, જાવર, મીઠો, તુમિકર,
કાકર, ધાતુપરક, મળતંબાક એટલે કામને

રોજનાર અને વાયુ, રક્તદોષ, દાહ અને કુષ-
રોમનો નાશ કરનાર મનાય છે.

૩. પું. બીડીની જાતનો એક જોડ અને તેના
રેસા; જાણુ. અંબાણમાં અંબાણની જેવી
ખૂન હાં સાં તેના રેસા કાઢવાનાં મોટાં
કારખાનાં છે.

અંબાણ (અંબાણ) જ. એક જાતનું કાક.
જાણુ અંબાણ અંબાણ અંબાણ અંબાણ.
સંતતિરિ રાણુ

અંબાણી જી. અંબાણના કામને લીટજાતી એક
જાતની વેલ. આને પક્ષી લોકો મોટલામાં
મૂંધે છે.

અંબાણહો ૧. [સં. અંબાણ (અંબાણ) + હો
(હો)] જી. (મરાઠી) અંબાણી કામ.

૨. જી. (મરાઠી) ટેરીના મહલામાં લેવાતો
કર.

અંબાણ ૧. જ. ઘેલી; કોજળી.

૨. [હા.] જ. જાણુનું એક જાતનું નરમ
મામડું.

અંબાણપતિ [સં. અંબાણ (પાર્વતી) + પતિ
(સ્વામી)] પું. પાર્વતીના સ્વામી; શંકર;
મહાદેવ સંજુ.

અંબાણવાની [સં.] જી. અંબાણ એ
નામની ટેરી.

અંબાણજ [સં. અંબાણ (જાણું) + જા
(જાણું)] પું. એ નામનો એક જા.

અંબાણવીયા જી. સસલોકમાંની એ નામની
એક અંબાણ.

અંબાણ ૧. [હા. અંબાણતન (અંબાણ) પું.
અંબાણતન] પું. કોણર બંધાર.

૨. પું. અંબાણ.

૩. પું. કામલો; સમુદ્ર; રાણી; કમ.

કિહી પણ જાણું હા, કિહી કિહી જાણું અંબાણ.
જાણુ

અંબાણખાના [હા. અંબાણ (અંબાણ) +
ખાના (ખા)] જ. બંધાર; કોણર; વખાર.

અંબાણસ [સં. અંબાણ (ટેરી) + રસ] પું.
ટેરીનો રસ.

બીજા જોલ અંબાણ અંબાણસ.
અંબાણ અંબાણ નહિ અંબાણસ. પુરવંચિય

અંબાણસારી પું. (મરાઠી) જાણુ સિવાય
જન્ય વર્ણ પાસેથી લેવાતો કર.

અંબાણી ૧. [જ. જમારી (અંબાણ)]
જી. અંબાણી; હાથી ઉપર બેસવાની જતરીવાળી
બેઠક; હોઠો.

૨. જી. હિટ પરનો હોઠો.

૩. જી. જન.

૪. છો. રેવેલ; છત્તુ.

અંબાલા ૧. [સં. અંબા (કુર્મ) + અલ (સલગમન)] છો. કુર્મ.

૨. છો. મા; માતા.

૩. મ. પંજાબનો એ નામનો બિસ્મો તથા તેનું એ નામનું મુખ્ય સહેર.

અંબાલિકા ૧. [સં.] છો. અંબાલ લતા; પાટા વેલ.

૨. છો. (પુરાણ) કસીરાજ ઉદ્ધુમ્બની અંબા, અંબિકા અને અંબાલિકા નામની ત્રણ માંની સૌથી નાની પુત્રી, પાંડુરાજની મા, અને વિમિત્રવીરની સ્ત્રી. વિમિત્રવીરના મરણ વખતે એને સંતાન ન હતું. તેથી એની સાસુ અને બીજાની આરમ્ભન મા સસવતીએ બીજાને એની સાથે નિયોગ વડે પુત્ર ઉત્પન્ન કરવાનું કહ્યું. પણ બીજાએ પિતાને આપેલું વચ્ચે પાળવાનું વચન ભંગ થાય માટે ના પાડી. તેથી સસવતીએ ક્રુદ્ધ થઈ હતી ત્યારે પોતાને પેટ જન્મેલા દીકરા કૃષ્ણદેવનાનનું રમણનું કહ્યું. એ ત્યાં પ્રકટ થઈ એટલે સસવતીએ તેને વિમિત્રવીરના મરણનું અને અંબાલિકા સંતાન વગરની હોવાનું કહી એની સાથે નિયોગ વડે પુત્ર ઉત્પન્ન કરવાનો કુક્રમ કર્યો. કૃષ્ણદેવનાનનું તેજ સહન ન થવાથી મર્જાધાન સમયે અંબાલિકા કંપથી ઢિંકી થઈ ગઈ. આથી એને ઢિંકો પાંકુ નામે પુત્ર થયો. એમ જણાવેલા છે કે આસે અંબાલિકાને પોતાની ખાસે નામ અવરમામાં આવવા કહ્યું. અંબાલિકા કરમાઈ જવાથી પોતાને સરીરે ધોળા પાડી એટલે જૂલકો એણે આવેલી. આથી પાંકુ રાજા દિકરા રામનો જન્મ્યો.

૩. છો. મા; માતા; જનની.

અંબાલિકેશ [સં. અંબાલિકા (પાંકુ સભની મા) + ક્ષ (પુત્રવાચક પ્રત્યય)] પુ. (પુરાણ) અંબાલિકાનો દીકરો પાંકુ રાજા; પાંડવોનો ભાઈ.

અંબાલ [સં. અંબા (જન્મની માતા)] છો. અંબાજી માતા.

અંબાલ મોરી ખાલી, એ હાથ હોં હાથુ થાપી લોકોએ

અંબાવનું [સં. અંબા (ખાકું)] ઇ.કિ. ખટાસથી જાળી બધા એમ કરવું; ખટાસ તેમ કરવું; ખાકું કરવું. જેમકે, અંબાલીને લોટા માંજે લો લેખડે.

અંબાવું ૧. [સં. અંબા (ખાકું)] ઇ.કિ. ખટાઈ જવું; હામ, હાલ અને ધાતુ ઉપર ખટાઈની અસર થવી.

અંબાઈ જવું = ખટાઈ જવું; ખટાઈની અસર થઈ જવી.

૨. ઇ.કિ. ખટોજવું; ખટી રાકવું.

૩. ઇ.કિ. જનુ ઉપજોયથી દીકરા પડી જવું; અંબાઈ જવું.

અંબાજીમી [સં. અંબા (અંબાજી) + અજીમી (આક્રમ)] છો. જેવ સુક આક્રમ. અંબાજી માતાનો જન્મ તે દિવસે થયો હોવાનું મનાય છે.

અંબાસજી [સં. અંબા (અંબાજી) + આસન (જન્મ)] ઇ.કિ. ઉત્તર ગુજરાતનું એક ગ્રામ. ત્યાં અંબાસજી ભતિનાં પુલદેવી અમળવાં અંબા માતાનું મંદિર છે.

અંબાસજી પુ. એ નામની એક ભતિ.

અંબિકા પુ. ધારવાક તરુ રહેલ એક જાતના લોકો. તે હોડી ફરવાનો અને માછીનો ધંધો કરે છે.

અંબિકા ૧. છો. અંબાલ વેલ.

૨. છો. અંબા માતા; કુર્મ રેવી. જુઓ અંબાજી.

૩. છો. એ નામનું કાકા કુટુંબી.

૪. છો. (પુરાણ) કસીરાજ ઉદ્ધુમ્બની અંબા, અંબિકા અને અંબાલિકા નામની ત્રણ દીકરીઓમાંની વચ્ચી; પુત્રરાજની મા. વિમિત્રવીરના મરણ વખતે અંબાલિકાની પેટ એ સંતાન વગરની હોવાથી કૃષ્ણદેવનાને નિયોગ વડે એનામાં દીકરો પેદા કર્યો હતો. ઉમ દેખાવના બધા એટલે કૃષ્ણદેવનાને ભેટને મર્જાધાન સમયે એણે પોતાની માંખો મીંચી દેખી હતી તેથી તેને જન્મથી અંબ પુત્રરાજ નામે દીકરો થયો હતો.

૫. છો. (પુરાણ) મોટા નજી આવેલું એક વન, જેમાં જઈને મોપોએ દેવીની પ્રાર્થના કરી હતી.

૬. છો. પાર્વતી; શિવની પત્ની.

૭. મા અખડાં ઉંચરી, ચીરી ઢિંકિય હોઈ, જુદા વંદા અંબિકા, જવા જવાની સેઈ; આર્થ મેનાવ્ય જાવ, સર્વમંથા નામ. શિવા થઈ શિવ દર વસી, એક સદા મુખ ધામ. પિતૃવત્સુરોય

૮. છો. મા; માતા.

૯. છો. (પુરાણ) મરોહને પેટ જવતરેલી માવનું નામ.

૧૦. છો. (પુરાણ) તિવાક ખડેલાં રાક્ષસી જેનું પુત્રન કરવા થઈ હતી તે ભી. ચીકુલે ત્યાં રાક્ષસીનું હરણ કર્યું હતું.

૧૦. છો. સંકરની બેન. જ્યાં સો પોતાના ભાઈ અને દુરખોનો નાશ કરવામાં મદદ કરે છે.

અંબિકાપતિ [સં. અંબિકા (પાર્વતી) + પતિ (સ્વામી)] પુ. શિવ; સંકર.

અંબિકાપુત્ર [સં. અંબિકા (પુત્રાણની મા) + પુત્ર (દીકરો)] પુ. પુત્રરાજ.

અંબિકાભત્તા [સં. અંબિકા (પાર્વતી) + ભત્તા (ખડી)] પુ. શિવ; પાર્વતીના પતિ.

અંબિકાવન ૧. ઇ. (પુરાણ) ઉત્તર અંધાલ એક પ્રખ્યાત જંગલ, જ્યાં જવાથી પુત્ર થી થઈ ભવ એવી માન્યતા છે.

૨. ઇ. (પુરાણ) વનમાંનું જંગલ.

અંબિકાસુત [સં. અંબિકા (કસીરાજ ઉદ્ધુમ્બની દીકરી) + સુત (દીકરો)] પુ. પુત્રરાજ.

અંબિકેશ ૧. [સં. અંબિકા (પાર્વતી) + ક્ષ (પુત્રવાચક પ્રત્યય)] પુ. કાર્તિકેય; સંકર; પાર્વતીનો દીકરો.

૨. પુ. અમ્બિકા; અમ્બિકા.

૩. પુ. પુત્રરાજ.

અંબિકેશક [સં. અંબિકા (કસીરાજની એ નામની દીકરી) + ક્ષ (પુત્રવાચક પ્રત્યય) + ક (સ્વાર્થવાચક પ્રત્યય)] પુ. કાર્તિકેય. જુઓ અંબિકેય.

અંબિકા ૧. [ઇ. નળી (પેંજર) નું બહુ-વચન] પુ. ઇ.કિ. પેંજરો; ઉંચરી સડેલો જન્મતે પેંજરનાર ફિરતાઓ.

૨. [સં. આમ (આખે) પ્રા. અંબ] છો. (કિંદી) જાળી ન પડી હોય એવી ઢેરી; ખાખરી; નાની કાચી ઢેરી. તે આવડું કરવામાં વપરાય છે.

અંબિકા ૧. [સં. અંબા (ખાકું)] પુ. ખાટો રસ; ખટાસ.

૨. [સં. આમગ્રહ] ઇ. (બેન) એક પ્રકારનું તપ; આલંબિય. તેમાં એક જ જનનાની રમિલી ચીજ દિવસમાં એક વખત ખવાય છે. આલંબિયામાં મીઠું, મરચું, ફળ, હળી, લી, જાલ, વેલ, ઓળ, ખાંડ, સાકર, લીમોતરી જણ થઈ સમય નહિ. તેમાં ભેંજુ કરી ભરેલું જણી પી સમય.

૩. ઇ. ખટાસવાળું; ખાકું.

અંબિકાશ [સં. અંબા (ખાકું) + શ] પુ. ખાટો રસ.

અંબિકાશિખા [સં. અંબિકા] છો. (પ્રાકૃત) અંબલીનું શીક.

અંબિકાશ ઇ. એક જાતનું શીક.

અમુલ્ય અંબલ અંબિકાશ અંબાજી અંબલ, રવંતમરિ સમુ

અંબિકા ૧. પુ. આકાશથી વૈશવ તોને થયેલ દીકરો.

૨. પું. વૈશ્ય ક્ષેત્રમાં સ્થિતિ પુરુષ વડે પેદા થયેલ વર્ણસંહાર પ્રભા; મહિમા.

વૈશ્ય ક્ષેત્ર સ્થિતિ પુરુષ સાથે સંબંધ કરીને મહિમા અથવા અભિષેક પ્રભાને ઉપમા કરે છે.

સંવપુરુષ

અંબી [સં. આમ (આંખે)] ક્ષી. આંખથી અભિષેક.

અંબીક [અ.] પું. કાચ, માટી અથવા પાત્રનું બનેલું કાંચા નાળાવાળું ગોળાકાર વાસણ; 'રિટોર્ટ'. ઐશ્વર્ય સાથે બળી ગયેલા પદાર્થોનાં તત્વો ગરમીથી સુકાં પાડવામાં અથવા સેળમેળ થયેલા પદાર્થોમાંથી પ્રવાહી પદાર્થને ગરમી આપી વાષ્પ બનાવી તેને હોંકરી પ્રવાહીને શુદ્ધ કરવામાં તેનો ઉપયોગ થાય છે. જેમ જેમ સેળમેળ થયેલાં તત્વો સુકાં પડતાં જાય છે તેમ તેમ વધારે કઠપથી વાષ્પ રૂપમાં ફેરવાઈ જાય એવાં તત્વો નાળામાંથી જાય છે અને તેમને હોંકરી એકઠાં કરવામાં આવે છે.

અંબીકાર પું. ખારવો; વહાલું હાંનાર.

અંબીર [અ. અમીર] પું. અમીર.

અંબુ ૧. [સં.] જ. એ નામનો હંડ.

૨. જ. એક જાતની બીવધિ.

૩. જ. મારની સંખ્યા મતાવનાર સંક્રિતિક શબ્દ, કેમકે અંબુ એટલે પાણીને તત્વોની અશુદ્ધિમાં થોડું લીધું છે.

૪. જ. (અભિષેક) જન્મકુંડળનાં બાર ધરોમાં થોડું.

૫. જ. પાણી; જળ; વારિ; સલિલ; અમૃત; ઇવન; કમલ; પદ્મ; ઉદક નીર.

અંબુ કમલ હોવાલ જલ, પદ્મ પુષ્પ અને વારિ, અંબ અમૃત ઇવન કુંજલ કાસલ, કુંજ પાપાદિ.

(પિતૃવશ્યકોષ)

૬. જ. લોહીમાં રહેલો પાણીનો ભાગ.

૭. જ. સુખંધી વાળો.

અંબુકણ [સં. અંબુ (પાણી) + કણ (નિહ)] પું. પાણીનું ટીપું; જળાણ.

અંબુકંઠ ૧. [સં. અંબુ (પાણી) + કંઠ (કાંઠે)] પું. એક જાતનું મોટું માછલી.

૨. પું. પાણીમાં જતી એક વેલનું ફળ; સિમોડું.

અંબુકૂર્મ [સં. અંબુ (પાણી) + કૂર્મ (કાજળો)] પું. સિંહમાર નામનું ખાસ કરીને મંચા નદીમાં થતું એક જાતનું.

અંબુકેશર [સં.] પું. લીંછનું જાંઠ.

અંબુકિયા [સં. અંબુ (પાણી) + કિયા (નિધિ)] ક્ષી. પિત્તબોની તરેલું કિયા.

અંબુજ [સં. અંબુ (પાણી) + જ (જળ)] વિ. પાણીમાં રહેનાર; જળમય.

અંબુજન [સં. અંબુ (પાણી) + જન (જ સરખી બાહુવાળી અણ્વિ)] પું. વરસાદનો કરો.

અંબુજર [સં. અંબુ (પાણી) + જર (જર)] વિ. જળમય, ભુખો અંબુજ.

અંબુજામર [સં. અંબુ (પાણી) + જામર (જમરી)] પું. સેવળ.

અંબુજારી [સં. અંબુ (પાણી) + જારિ (જામર)] વિ. જળમય, ભુખો અંબુજ.

અંબુજ ૧. પું. (પિંજ) એ નામનો સમુદ્ર વર્ણમેળ હંડ; વસંત હંડ. તેના દરેક ગરબમાં આઠ સમુદ્ર ને ને લધુ મળી છીસ અંબુજ અને બાર ને ચૌદ અંબુજે થતિ આવે છે.

૨. [સં. અંબુ (પાણી) + જ (જન્મ)] પું. કપૂર.

૩. પું. ચંદ્ર. સમુદ્રમંથન વખતે તેની ઉત્પત્તિ પાણીમાંથી થયેલી મનાય છે.

૪. પું. નેતર; વેતસ.

૫. પું. પાણીવાળે કિનારે થતો કિન્નર નામનો હોડ; સમુદ્રોદ્ધ; સમદરજન; સમુદ્રજન. એનાં જાન હોળા જેવાં મોટાં ને મોટી રેખાવળાં હોય છે. એનાં કુમળાં પાંદડાં સાક્ષાત્ પ્રમમાં અને બીજાં પોષ્ટિક હોવાથી જ્યાં વપરાય છે.

૬. પું. જાડા. તે વિષ્ણુના નાભિમળમાંથી જન્મ્યા છે.

૭. પું. વજ.

૮. પું. સંખ. તે પાણીમાં થાય છે.

૯. પું. સારસ પક્ષી. તે પાણીવાળી જગ્યાની નજીક નજરે પડે છે.

૧૦. જ. કમળ; પદ્મ; પોચાં.

૧૧. નીચ નિ શ્વેત અંબુજા સુંવાસ કરિ પુંજ વામણ

૧૨. જ. પાણીમાં થતા ઇવ.

૧૩. જ. પાણીમાં જતી વનરપતિ.

૧૪. વિ. પાણીમાં જન્મેલું; પાણીમાં જિપ્તેલું.

અંબુજનવણી [સં. અંબુ (પાણી) + જ (વેલ કામર) + નવન (આંખ) + ઈ (નારીબલિને પ્રત્યય)] વિ. ક્ષી. કમળના જેવી સુંદર આંખવાળી.

મુલી કે વણી કે સગવિદી હી અંબુજનવણી માંતરી

અંબુજનવણી [સં. અંબુ (પાણી) + જ (વેલ કામર) + નવન (આંખ) + ઈ (નારીબલિને પ્રત્યય)] વિ. ક્ષી. કમળના જેવી સુંદર આંખવાળી.

અંબુજન [સં. અંબુ (પાણી) + જન્મ (જન્મ)] જ. કમળ, કેમકે તે પાણીમાં જન્મે છે.

અંબુજન ૧. [સં. અંબુ (પાણી) + જન્મ (જન્મ)] પું. ચંદ્ર. તેની ઉત્પત્તિ સમુદ્રમંથન વખતે પાણીમાંથી થયેલી મનાય છે.

૨. પું. સંખ. તે પાણીમાં થાય છે.

૩. પું. સારસ પક્ષી.

અંબુજનુ [સં. અંબુજ (કમળ) + જુ (વેલ કામર)] પું. જાડા. તે વિષ્ણુના નાભિ-કમળમાંથી જન્મ્યા છે.

અંબુજલોચની [સં. અંબુ (પાણી) + જ (જન્મકાર) + લોચન (આંખ) + ઈ (નારીબલિને પ્રત્યય)] વિ. ક્ષી. સુંદર આંખવાળી.

અંબુજવિધ [સં. અંબુ (પાણી) + જ (જન્મકાર) + વિધ (રીત)] જ. કમળની જેમ.

આપ અંબુ અંબુજવિધ અથવા રાહો જળથી અમળ, અખો

અંબુજ ૧. ક્ષી. (સંગીત) એક રાગિણી. સંગીતશાસ્ત્રમાં એને મેધરાગની પુરુષા કહી છે. ૨. ક્ષી. પૃથ્વી, કેમકે તે જળમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ છે.

૩. [સં. અંબુ (પાણી) + જ (જન્મકાર)] ક્ષી. લક્ષ્મી, કેમકે તે સમુદ્રમંથન વખતે પાણીમાંથી ઉત્પન્ન થઈ હતી.

અંબુજાસ ૧. [સં. અંબુ (પાણી) + જ (જન્મકાર) + જાસિ (આપ)] પું. વિષ્ણુ. કમળપત્ન્યાં જેવી સુંદર તેની આંખો છે.

૨. વિ. કમળ જેવી સુંદર આંખવાળું.

અંબુજાત ૧. [સં. અંબુ (પાણી) + જાત (જન્મેલું)] જ. કમળ.

૨. વિ. પાણીમાં થયેલું; પાણીમાં જિપ્તેલું.

અંબુજાસ પું. સિવનાં હજાર નામ મહિનું એક.

અંબુજાસન ૧. [સં. અંબુ (પાણી) + જ (વેલ કામર) + જાસન (વેલ)] પું. જાડા, કેમકે વિષ્ણુની નાભિમાંથી થયેલું કમળ એનું જાસન છે.

૨. વિ. પાણીમાં જન્મેલું.

અંબુજાસના [સં. અંબુ (પાણી) + જ (જન્મકાર) + જાસન (વેલ) + જા (નારીબલિને પ્રત્યય)] ક્ષી. લક્ષ્મી; કમળા. તેનું જાસન કમળ હોઈને તે અંબુજાસના કહેવાય છે.

અંબુજેલુ [સં. અંબુજ (કમળ) + ઈલુ (નેત્ર)] વિ. કમળના જેવાં નેત્રવાળું; સુંદર આંખવાળું.

અંબુતરવ [સં. અંબુ (પાણી) + તરવ (સત્ત)] જ. ઉદકજનકવાણુ; આદ્યવાણુ; 'હાદ્યોજન'.

અંબુતલ

અંબુતલ પું. એ નામની જાતના લોક. તે અંબના વતની છે. લુઓ અંબ.

અંબુતરકર [સં. અંબુ (ખણી) + તરકર (ચોર)] પું. સૂર્ય, ૧૩૦૦ તે ખણીની વચ્ચે કરીને ખણીને ચોરી છે છે.

અંબુતાલ [સં. અંબુ (ખણી) + તલ (ચિત્ર કરું)] પું. સેવાળ.

અંબુક ૧. [સં. અંબુ (ખણી) + ક (દેનાર)] ક. મેઘ વાહનું.

ખન હો ખન વિરતાવ અને ખનુ એ ખનવ સુદાર.
ખન અંબુક ખન સખન છખં ચિદખન નંદુમાર.

પિત્રવદ્યુધોવ

૨. ક. મોઘ; નામરમોઘ.

૩. વિ. ખણી આપનાર.

અંબુકચાપ [સં. અંબુ (ખણી) + ક (દેનાર) + ચાપ (ખટખ)] ક. ઇંદિયુખ; મેઘવનુષ.

અંબુકમંદિત [સં. અંબુ (ખણી) + ક (દેનાર) + મંદિત (લલ્યમોદ)] વિ. વાહનથી સોળતું.

અંબુકાવલી પું. (પિત્ર) દરેક જરણમાં સમલ, સમલ, સમલ, જમલ અને સુર મળી ૧૩ અક્ષરવાળો એક સમરવ અક્ષરમેળ હંદ.

સ મ સા જ મે ધાવજ અંબુકાવલી.

સ્વપિત્ર

અંબુકર ૧. [સં. અંબુ (ખણી) + કર (જાનનાર)] ક. અંબુક; વાહનું મેઘ.

૨. ક. એ નામનું ખનિજ; અમરખ.

૩. ક. મોઘ તે ખણીમાં ભરે છે.

૪. વિ. અંદર ખણી રહેલું હોવ એવું. જેમકે, ઘડો, નાગિયેર, વાહણી, બીનું કપડું.

અંબુકારા જી. (પુરાણ) નવમા દક્ષિણવર્તિ મંવંતરમાં જાવજા નામે જનાર અવતાર વખતની વિષ્ણુની માતા.

અંબુધિ ૧. [સં. અંબુ (ખણી) + ધિ (બંધાર)] પું. અંબુનિધિ; દરિયો; સમુદ્ર.

૨. પું. ધણે.

૩. પું. આર સ્વયં સાંકેતિક સખ.

૪. પું. ખણી બસવાનું વાહન.

અંબુધિમસવા [સં. અંબુધિ (સમુદ્ર) + મસવ (જન્મ) + વા (હરીત્વરિને પ્રભવ)] જી. એક જાતની કુંવાર; વીકુંવાર; વૃત્તમાલી.

અંબુધિસવા [સં. અંબુ (ખણી) + ધિ (બંધાર) + સુ (જોડું)] જી. વીકુંવાર. લુઓ અંબુધિમસવા.

અમવદ્રોમંદ

અંબુનાથ ૧. [સં. અંબુ (ખણી) + નાથ (ખણી)] પું. વરુણ દેવ.

૨. પું. સમુદ્ર; સાગર; દરિયો; અંબુપતિ.

અંબુનિધિ [સં. અંબુ (ખણી) + નિધિ (બંધાર)] પું. સમુદ્ર; સાગર; દરિયો; અંબુધિ.

અંબુપ ૧. [સં. અંબુ (ખણી) + પ (પીવું)] પું. પ્રવાહિતાનો હોઠ; અમર્મ.

૨. [સં. અંબુ (ખણી) + પ (ખખનાર)] પું. વરુણ દેવ.

૩. પું. (અવોતિય) સત્તિય નમ્ર. તેનો અધિભૂતા દેવ વરુણ છે. નરેન્દ્ર મહિનામાં ચાતના જામના જામમાં જ નમ્ર મખાઈ-રવ ઉપર આવે છે. તે વખતે તે દરિયે સુમારે ૨૮ અંક દેખાય છે. સત્તાસર નામ ઉપરથી સામાન્ય માન્યતા પ્રમાણે તેના ૧૦૦ તારા છે, પણ જ્યાર આર પ્રસિદ્ધ મંચોમાં તેનો એક જ તારો જણાવ્યો છે. આ નમ્રનું મૂળ નામ સત્તિય છે.

૪. પું. સમુદ્ર; દરિયો; સાગર.

૫. [સં. અંબુ (ખણી) + પ (પીનાર)] વિ. ખણી પીનાર.

અંબુપતિ [સં. અંબુ (ખણી) + પતિ (ખણી)] પું. વરુણ દેવ. લુઓ અંબુનાથ.

અંબુપત્રા ૧. [સં. અંબુ (ખણી) + પત્ર (ખંદુ) + ત્રા (હરીત્વરિને પ્રભવ)] જી. ઉચ્ચતા નામની વનસ્પતિ નામરમોઘ; મોઘ તે ખણીમાં ભરે છે.

૨. જી. એક જાતનું વસણ.

અંબુપત્રી જી. એક જાતનું વસણ.

અંબુપદ્ધતિ [સં. અંબુ (ખણી) + પદ્ધતિ (સત્તે)] પું. ખણીને પ્રવાહ; કરો; વહેણો.

અંબુપાત [સં. અંબુ (ખણી) + પાત (ખાંડ તે)] પું. ખણીનો પ્રવાહ; ખણીનો ધોધ.

અંબુપ્રસાદ [સં. અંબુ (ખણી) + પ્રસાદ (હિંદ)] પું. એ નામની વનસ્પતિ; નિર્મળ, ૧૩૦૦ તેનાં બી ખણીને જોખનું કરે છે.

અંબુપ્રસાદન [સં. અંબુ (ખણી) + પ્રસાદન (સાલ કરું તે)] ક. નિર્મળનું ફળ. લુઓ અંબુપ્રસાદ.

અંબુપાણી [સં. અંબુ (ખણી) + પાણી (ખાનાર)] વિ. ખણી ઉપર જમનાર.

અંબુલવ [સં. અંબુ (ખણી) + લ (વેલ વડું)] ક. કમળ.

અંબુભૂત ૧. [સં. અંબુ (લેહીમાં રહેલો ખણીને જામ) + ભૂત (જેવું જમાર)]

પું. અમરખ. તે સરીરની શક્તિ વધારે છે.

૨. [સં. અંબુ (ખણી) + ભૂત (ખાણ કરનાર)] પું. મેઘ વાહન; અમ; જલધર; વારિહ; ધન.

૩. પું. મોઘ નામરમોઘ.

૪. પું. સમુદ્ર; દરિયો; સાગર.

૫. વિ. જમને ધારણ કરનાર.

અંબુમતિ જી. (પુરાણ) ભારતવર્ષનું એ નામનું એક તીર્થ.

અંબુમતી જી. એ નામની એક નદી.

અંબુમાત્ર ૧. [સં. અંબુ (ખણી) + માત્ર (માત્ર) + જ (જામનાર)] પું. સંખ; એક જાતની છીપ.

૨. વિ. હજા ખણીમાં જ જનાઈ.

અંબુમાન ૧. [સં. અંબુ (ખણી) + માન (માન) + જ (જામનાર)] પું. સંખ; એક જાતની છીપ.

૨. વિ. જમણા ખણીવાળું.

અંબુમુખ ૧. [સં. અંબુ (ખણી) + મુખ (હોઠ)] પું. મેઘ; વાહનું.

૨. પું. મોઘ નામરમોઘ.

અંબુર [સં.] પું. ઉંમરો; જાણનાની સાખ વચ્ચેનું નીચેનું લાકડું.

અંબુરાજ [સં. અંબુ (ખણી) + રાજા (રાજા)] પું. વરુણ દેવ. લુઓ અંબુનાથ.

અંબુરાશિ [સં. અંબુ (ખણી) + રાશિ (બંધાર)] પું. ખણીનો બંધાર; દરિયો; સમુદ્ર.

અંબુરુદ્ધ ૧. પું. (પિત્ર) દરેક જરણમાં ૪ અમલ, રમલ, સમલ અને સુર મળી ૧૬ અક્ષરવાળો એક સમરવ વર્ણમેળ હંદ.

૨. [સં. અંબુ (ખણી) + રુદ્ધ (અવડ)]

૩. કમળ. તે ખણીમાં ભરે છે.

૪. ક. ખણીમાં પેદા થયેલ વસ્તુ.

૫. ક. સાસ પછી.

અંબુરુદ્ધા [સં. અંબુ (ખણી) + રુદ્ધ (અવડ)] જી. જમીન ઉપર જમનો કમળનો હોઠ; સ્વલપિત્રી.

અંબુરુદ્ધિ ૧. [સં. અંબુ (ખણી) + રુદ્ધ (અવડ)] જી. કમળનો હોઠ.

૨. જી. કમળનો જન્મ.

અંબુરોહિ ૧. [સં. અંબુ (ખણી) + રોહિ (અમર)] ક. કમળ, ૧૩૦૦ તે ખણીમાં ભરે છે.

૨. ક. સાસ પછી.

અંબુરોહિણી [સં. અંબુ (ખણી) + રોહિણી (અમર)] જી. કમળ. ખણીમાં ભરેલું હોવાથી તે અંબુરોહિ હોવાય છે.

અંબુવસા છી. એક ભતનું પુણ્ય; ખાસ.
સ્વામી ખાસ પુણ્યના વાચ સ્વામી નામ,
અંબુવસા મ્યુરિયા ખાસ કરે પ્રભુમ.

પિતૃવત્તુમેવ

અંબુવલુ [સં. અંબુ (પાણી) + વલુ (લઈ
જવું)] પું. વાલું; મેલ.

ખાસપર જાણપર જાણ જાણવના જાણ
અંબુવલુ મુદિર હરિ મુદિર પુત્રપુત્ર
નીરહ કીરહ અંબુવલુ વારિ જાણવના વાણ,
જાણ વિચોર વીજળી સમી એવા વારી જાણ.

પિતૃવત્તુમેવ

અંબુવાલી ૧. [સં.] છી. જાણ માસમાં
જાણ નસનું પહેલું મરણ એટલે સરખાતના
મરણ દિવસ અને વીજળી. આ વખતે
પૂજાને જાણુમની મરણને બી વારવાની મના છે.
૨. છી. જાણ નસનના પહેલા પાદમાં સર્વ
હોમ લાશની જમીનની રિતિ; જાણ વાંદ
૧૦ થી ૧૨ સુધીના માર દિવસમાં પૂજાને
અપાતું નામ. તે માર દિવસ દરમિયાન એ
કરવાની નથી, કેમકે તે દિવસે પૂજાને અપાજ
વાવજ માટે અપોજ અપવામાં આવે છે.

અંબુવાસિની [સં. અંબુ (પાણી) + વાસિન
(વસનાર) + ઈ (નારીબલિયો પ્રત્યય)]
છી. જાણ નામની વેલ.

અંબુવાસી ૧. [સં. અંબુ (પાણી) +
વાસિન (વસનાર)] છી. જાણ નામની વેલ.
૨. વિ. પાણીમાં રહેવાવાળું; જળમર.

અંબુવાલુ ૧. [સં. અંબુ (પાણી) + વાલુ
(લઈ જવા)] પું. પાણી ઉત્તરનાર માણસ;
પાણી; બોધ.

૨. પું. મેલ; વાલું.
૩. પું. મોલ; નામરમોલ.
૪. પું. સતરની સંખ્યા.
૫. પું. સરોવર.

અંબુવાલિની ૧. [સં. અંબુ (પાણી) +
વાલિન (લઈ જવા) + ઈ (નારીબલિયો
પ્રત્યય)] છી. પાણી લઈ જવાની રીત;
પાણીવારી.

૨. છી. (પુણ્ય) મહાભારતમાં અંબુવેલી
એ નામની નદી.

૩. છી. વહાણમાંથી પાણી ઉત્તરવાનું વાસણ.
અંબુવાહી ૧. [સં. અંબુ (પાણી) + વાહિન
(લઈ જવા)] પું. મેલ; વાલું.

૨. પું. મોલ; નામરમોલ.
૩. વિ. પાણી લઈ જવા.

અંબુવિસવા [સં. અંબુ (પાણી) + વિસુ
(વહેવું)] છી. એક ભતની કુંવાર; વીકુવાર.

અંબુવિહાર [સં. અંબુ (પાણી) + વિહાર
(રમવું)] પું. પાણીમાં સરવા જેવી જગ્યા.

અંબુવીજ પું. (પુણ્ય) મરણ દેહને એ
જામનો રાજા એ બધી ઉદિવ વિજાનો હોવાથી
માત્ર માસ છેલો અને તદ્દન નિરાધાર હતો.

અંબુવેતસ [સં. અંબુ (પાણી) + વેતસ
(વેતર)] પું. પાણીમાં જવું પાતળું જવું જવું
મજાત નેતર; પરિભ્રમણ; વિપુલ; જળજળવો,
હીણી; નાદેથી. જાણી જવું સરસ લાક્ષીએ
જાણે છે અને તે દિવસ બંસળ, બોરિયા,
કર્ણાટક, જાણેલ વગેરે દેહોમાં જાણ છે.

અંબુશાલી [સં. અંબુ (પાણી) + શાલિન
(જાણ)] પું. સમુદ્રમાં સુવાવાળા વિષ;
નારાજ્ય.

અંબુશિરીવિકા [સં. અંબુ (પાણી) +
શિરીવિકા (એક લોક)] છી. પાણીમાં ઊભી
જાણ નામની પુણ્ય.

અંબુષ્ટ પું. (પુણ્ય) જાણના વખતમાં
જાણીથી જાણનાર એક ભતના લોકો.

અંબુષ્ટને જાણ પુણ્યને સમજાવી એક
જાણીએથી જાણી મહાન મેલ છે. પુણ્યવ

અંબુષ્ટ પું. એક ભતનું દિવસ પ્રણી; સરખ.

અંબુસરજુ [સં. અંબુ (પાણી) + સરજુ
(વહેવું)] જ. પાણીનું વહેવું.

અંબુસર્પિણી [સં. અંબુ (પાણી) + સર્પિણી
(પાણી)] છી. જાણ.

અંબુસેજની [સં. અંબુ (પાણી) + સેજની
(રોવ)] છી. વહાણમાંથી પાણી ઉત્તરવાની
મેલ. જાણે અંબુવાલિની.

અંબુસર્તજ ૧. [સં. અંબુ (પાણી) + સર્તજ
(જાણવું)] પું. પાણીને રોકવાની કળા;
નોતર જાણ મહિની એ નામની એક.

૨. પું. બંધ જાણ; 'એ'.

અંબુકૃત ૧. [સં.] પું. જોવાના જાણ
રોવ મહિનો એક; અંબુસર્તે ઉત્તર રજા
છતાં તે જાણની મહિ જાણે રજો હોવ તેવો
ઉત્તર. જાણે રોવ.

૨. પું. રીતનો જાણ.

૩. પું. દોઢ બીડાને ન સમજાવ તેવી રીતે
જાણ કરવો તે.

૪. જ. મૂલ છે તેવું જોવાનું તે.

અંબેલ છી. માંદા માણસને જાણી સમજાવ
એવાં સ્વાસ્થ્ય રોગની એક ભત. આ
જાણનાં કાળાં રોગોનું સાક જાણની માણસને
મુશ્કારી મનાવ છે.

અંબોઈ છી. મીઠા લીમડાનાં જેવાં પાંદડાંવાળાં
મિતનારની લાંબીમાં જાણ એ નામની
વનરપતિ.

અંબોટી [સં. અંબ (પાણી) + ઓલિય
(પુલિય)] છી. એક ભતની વનરપતિ,
જેમાંથી અંબોટીનો તેજાવ જાણે છે.

અંબોટીનો તેજાવ = જુદી જુદી વનરપતિ-
માંથી જાણતો એક ભતનો ધોળો પાસાવાળો
ઝેરી તેજાવ; 'ઓલિય ઓલિય'. કૃતિમ
રીતે તે જાંઠ અને નવક એટલે સુરોખારના
તેજાવનાં સંયોજની જાણી શકે છે. જાણના
કાલ કાલમાં, ધોવામાં તથા રંજકમાં
તેજે ઉપોગ થાય છે. ઝેરી હોવાથી
દવાનાં કામમાં તે જાણે જ વપરાય છે.

અંબોટી (અંબોટી) [પ્રા. અંબોટી]
પું. અંબોટી; વેણી.

અંબોટી (અંબોટી) પું. જ. જ. પુદી કરતાં
માવનું એક રીતનું ગીત.

સહીઅર ખંડુ ખંડુ ૨,
મઈ અંબોટી હરિ સાથે. પાસે

અંબોટી (અંબોટી) વિ. છી. જાણ લઈ
મથેલાં સીમકાંવાળાં. જાણના અંબોટીનાં મળતા-
જાણને લીધે આ જાણ વોળવો છે.

અંબોટીયાં (અંબોટીયાં) [અંબ (અંબો)
+ ટી (નામપદ્ધતિ જાણનાર પ્રત્યય)]
જ. જ. જ. મીઠામાં જાણને લાકેણાં કામી
જાણનાં કાલ; અંબોટીયાં.

અંબોટી (અંબોટી) [પ્રા. અંબોટી]
છી. નાનો અંબોટી; જોડવાની નાની માંદ.

કુસુમ માણવી ઝરી અંબોટી,
ઈંદિ અંબોટી મથા. જાણ

અંબોટી (અંબોટી) [પ્રા. અંબોટી; અંબ.
અંબોટી] પું. જાણના માણના વાળ મૂંધીને
જાણ વાળવામાં આવતી માંદ; વેણીમૂંઠ
જાણ; જોડવા. વાળનાં જાણનાં જાણમાં
મહી અને મોઢે તથા અંબોટી સંજ જાણ
છે, તે ઉપરથી અંબોટી, અંબોટી જોણ
જાણી જાણ છે. પ્રાકૃત સંજ સંજ જોણ
જાણે સંજ થરાવે છે.

અંબોટી લેવો-વાળવો = માણની પાણીના
જાણમાં માંદના જાણમાં વાળ જોણને
જાણવા.

અંબોટી (અંબોટી) પું. અંબોટી.

અંબોટી [સં. અં (નં) + ટી (જોણ)]
વિ. જાણ; જોણ વગરનું.

અંબોટી (અંબોટી) પું. અંબોટી.

અંબોટી (અંબોટી) છી. એ નામની
એક રમત, જેમાં બે જોડીએ પુદી પુદી
જાણ કાળો સામસામા જોણ કરે છે.

અંબોલી છી. એક જાતનો હોદ, જેને ચારે માત્ર સુખ વિનાનાં રતાં ફૂલ આવે છે; સદામોદામય.

અંબોલું [સં.] પું. જમ્બો; સમૃદ્ધ; સુંદર; સમૃદ્ધ.

અંબોળાલું [સં.] જમ્બ (વણ જડ)] જ. વધારવું તે; ઉમેરવું.

અંબોળાવું ૧. જ. કિ. અંબોળિયા જેવું કરવું.
૨. [સં. જમ્બ (વણ જડ)] જ. કિ. ઉમેરવું; વધારવું.

૩ [સં. જમ્બ (જાડું)] જ. અંબિલ] જ. કિ. ખટાસ જાણવી; ખાડું ખનાવવું.

અંબોળિયું જ. કાચી ફરીની મીઠાઈ સુમેલી ચીર; આંબોળિયું.

અંબાળા પું. શબ્દમારવાળું જિન.

અંબિઅન ૧. છી. પદ્ધતિમાં ટાઇગર નદી અને એડિએટિક સમુદ્ર વચ્ચે આવેલા અંબિઅ રેલની સેટિન, સેમિન અને કોસ્તનને ખગતી લાવા. ઉંચુભિયમના સિદ્ધાંતોમાં તે કંઈક અંશે જાળવાઈ રહેલી છે.

૨. જ. અંબિઅ રેલનું માધ્યમ.

૩. જિ. અંબિઅ રેલનું; અંબિઅ સંબંધી.

અંબિઅ પું. પદ્ધતિમાં ટાઇગર નદી અને એડિએટિક સમુદ્ર વચ્ચેનો પ્રદેશ.

અંબિસ [અં.] પું. (અપેક્ષિત) પ્રભાવલિથી ૧૧૧ હજાર માર્ચ ૬૨ આવેલો તેનો એક ઉપપદ. તેની શોધ અને ૧૮૫૧માં થઈ હતી. તેનો વિશ્લેષ ૬૭ અંક ૫૨ કળા અને તેનો પ્રાક્ષિપ્ત કાળ ૪ દિવસ ૩ કલાક ને ૨૮ મિનિટ છે.

અંબ ૧. [સં.] પું. ખાટો રસ.

૨. જિ. ખાડું.

અંબવેતસ [સં. અંબ (જાડું) + વેતસ (વેત)] જ. કોશ; કતવેલી.

અંબિસકા [સં.] છી. આંબલી.

અંબ [સં.] જ. કિ. જાળ જરવો.

અંબ ૧. [સં. અંબ] જ. જસુર.

૨. જ. આકાશ.

૩. જ. (સાંખ) આખાદિમા તુષ્ટિ.

૪. [સં. આમ (આંબે)] જ. (કચ્છી) આંબો; આમ.

૫. જ. ચારની સંખ્યા. પાંચ મહાજૂતોમાં આકાશ પહેલું મહાજૂત, વાયુ બીજું, તેજ ત્રીજું, જળ ચોથું અને પૃથ્વી પાંચમું મહાજૂત કહેવાય છે. પહેલામાંથી બીજું, બીજામાંથી ત્રીજું, ત્રીજામાંથી ચોથું અને ચોથામાંથી

પાંચમું મહાજૂત ઉત્પન્ન થયેલ છે. આ રીતે પાણીનો ક્રમ ચોથો છે.

૬. જ. (અપેક્ષિત) અનુક્રમમાં ચોથું ધર.

૭. જ. તે નામની એક આંબિ.

૮. જ. દેવ; દેવતા.

૯ [સં. આપ (પણી)] જ. પાણી; જળ; અંબ.

૧૦. જ. પિતર.

૧૧. જ. પિત્તલો.

૧૨. જ. મનુષ્ય.

અંબલું [સં. અંબ (જાળ જરવો) + અન (નામ ખનાવનાર પ્રત્યય)] જ. આંબરવું તે; ડોખરો; આરક.

અંબાનિધિ [સં. અંબ (પણી) + નિધિ (બંધાર)] પું. સમુદ્ર; અંબોનિધિ; સમર; દરિયો.

અંબરવામાકા પું. એક જાતનું ચોખા.

અંબસ [સં. અંબ (પણી)] જ. પાણી; જળ.

અંબસાર [સં. અંબ (પણી) + સાર (સત્ત)] જ. મોતી; મુકાબ.

અંબસાંનિધિ [સં. અંબસા (પણીનો) + નિધિ (બંધાર)] પું. સમુદ્ર; દરિયો.

અંબસુ ૧. [સં. અંબ (પણી) + સ (અનક)] પું. ધુમાડો.

૨. પું. વગાળ.

અંબસ્તુષ્ટિ છી. (સાંખ) આર આખાદિમા તુષ્ટિ એટલે સુદિઆની એક. જ્યારે માથના પ્રપંચમાં હસારેલું કોઈ માથુસ સંતોષથી વિચાર કરે કે સંસારના સુખની સાથે સાથે પ્રતિભા જતિ અનુસાર વિવેક વગેરેની જરૂરતા થઈ ત્યારે તેની આ તુષ્ટિ અંબસ્તુષ્ટિ કહેવાય છે.

અંબસ્તાર [સં. અંબ (પણી) + સાર (સત્ત)] જ. મોતી; મુકાબ.

અંબસ્તુ ૧. [સં. અંબ (પણી) + સ (અનક)] પું. ધુમાડો.

૨. પું. વગાળ.

અંબસ્તે ૧. [સં. અંબ (પણી) + સ્ત (સ્તે)] જિ. પાણીમાં પડેલું; પાણીમાં રહેલું.

૨. જિ. પાણીમાં રહેનાર.

૩. જિ. પાણીવાળું; પાણીથી ભરેલું.

અંબારી છી. (જૂ. કુ.) ઊંચ રામ સાથે સંબંધ રાખતી એક રામણી; જાહેરી; ચાહેલી. ત્રિકુલ મુકાબ જાહેરી અંબારી સાથેની છી. લાલચસમ

અંબાં [સં. અંબ (જાળ જરવો)] જ. (અનુસરુચક) આમ, વાળનાં આંબરવાનો અવાજ.

અંબિણી છી. (પુર. કુ.) એ નામની દેવ-કન્યા. તે સૂર્ય જસે લલવિદ્યા જણી હતી.

અંબીર પું. (કચ્છી) એક જાતની સુમેલી ધોળી જૂડી; જાળીર.

અંબો જ. આશ્ચર્ય જતાવવા માટે વપરાતો શબ્દ.

અંબોઈ છી. ફરી.

અંબોજ ૧. [સં. અંબ (પણી) + જ (અનક)] પું. અંબ તે સમુદ્રમંથન વખતે પાણીમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ હોવાનું જાણાય છે.

૨. પું. સંખ. તે પાણીમાં પેદા થાય છે.

૩. પું. સારસ જડો.

૪. જ. કપૂર.

૫. જ. કમળ; ધોમલું; અંબુજ.

પુંડરીક પુષ્પ કમળ જરવો આખા અંબોજ, પંજર સારસ લખાસ કુલમ ફલ સરોજ) મારંદી અર્ધવિદ્ય અને પદ્મ કુરીશમ નામ, નલિન દ્રુમ અલિન દિસે કું કાળુ સુખધામ પિમળસુકોષ

૬. જિ. પાણીમાં ઉત્પન્ન થતું.

અંબોજખંડ [સં. અંબ (પણી) + જ (અનક) + ખંડ (એક હોટ તે)] પું. કમળનો જમ્બો.

અંબોજજનિ [સં. અંબ (પણી) + જ (અનક) + જનિ (જન્મ)] પું. જાડા, કમળ તે વિષ્ણુના નલિનમળમાંથી ઉત્પન્ન થયા છે.

અંબોજજન્મ [સં. અંબ (પણી) + જ (અનક) + જન્મ (જન્મ)] પું. જાડા, જુઓ અંબોજજનિ.

અંબોજજ્મ [સં. અંબ (પણી) + જન્મ (જન્મ)] જ. કમળ.

અંબોજજ્મજનિ [સં. અંબ (પણી) + જન્મ (જન્મ) + જનિ (જન્મ)] પું. જાડા, અંબોજજોનિ [સં. અંબ (પણી) + જ (અનક) + જોનિ (જન્મવતું કમળ)] પું. જાડા, જુઓ અંબોજજનિ.

અંબોજખંડ [સં. અંબ (પણી) + જ (અનક) + ખંડ (એક હોટ તે)] પું. કમળનો જમ્બો.

અંબોજિની ૧. [સં. અંબ (પણી) + જન્મ (જન્મ) + ઇન્દ્ર (વર્ણ) + ઈ (નારીઅલિતે પ્રત્યય)] છી. કમળનું તળાવ.

૨. છી. કમળનો હોદ પોખણી; કમળિની; પંથિની

૩. છી. કમળનો જમ્બો.

૪. છી. પુષ્પ કમળ જિનતાં હોય એવી જમ્બા.

અંભોદ ૧. [સં. અંભસ (પાણી) + દ (આપનું)] પું. મેષ; વાહનું.

૨. પું. મેષ; નામરમેષ.

૩. વિ. પાણી આપનાર.

અંભોધર ૧. [સં. અંભસ (પાણી) + ધ (રાખવું)] પું. અંબુધ; વાહનું.

૨. પું. મેકુલો; વરસાદ.

૩. પું. મેષ; નામરમેષ.

૪. પું. સમુદ્ર; દરિયો; સાગર.

અંભોધરાસૂત્ર [સં. અંભસ (પાણી) + ધારા (લીટી) + સૂત્ર (કોરો)] ક. (સિદ્ધ) પદનાળ અથવા વાંકી નળીમાં પાણી ભરી બનાવેલ સપાટી બાજુવાનું એક વસ્તુ 'વોટર લેવલ'.

અંભોધિ [સં. અંભસ (પાણી) + ધિ (બંધાર)] પું. દરિયો; સમુદ્ર; સાગર; અણુધિ.

અંભોધિવલ્લભ [સં. અંભોધિ (સમર) + વલ્લભ (વહાણ)] ક. પરવાણુ; પ્રવાહ, કેમકે સમુદ્ર તેનું વહાણ હોય છે.

અંભોનિધિ ૧. પું. વિજ્ઞાના હબર નામ માટેનું એક. અંભ એટલે દેવતા અમલનમાં રહે છે તેથી તે અંભોનિધિ કહેવાય છે. સરોવરોમાં અમવાન સાગર ૧૫ છે તેથી જુદાં તેને આ નામ અપાયેલું છે.

૨. [સં. અંભસ (પાણી) + નિધિ (બંધાર)] પું. સમુદ્ર; દરિયો; અંબુધિ; સાગર.

સિદ્ધ સસ્તિપતિ સસ્તિપતિ અંભોનિધિ અણુપાર, ઈશાન અણુવ દરિયો પુરાણ અંબિ અપાદ; જ્ઞાતિ સુધરખનો મોહન મિરમરવાસ, સુધીમળી પ્રેમ કોહિલે. અપદિત મોહ ન ભસ, પિત્રમલપુત્રોપ

અંભોરશિ [સં. અંભસ (પાણી) + રશિ (જગત)] પું. સમુદ્ર; અંભોનિધિ; દરિયો.

અંભોરુદ્ધ ૧. પું. (પુરાણ) વિદ્યામિત્રનો એ નામનો દીકરો.

૨. [સં. અંભસ (પાણી) + રુદ્ધ (બચવું)] ક. કમળ; પદ; અંબુજ. તે પાણીમાં બેસે છે.

૩. ક. સારથ પક્ષી.

૪. વિ. પાણીમાં બિમબર; પાણીમાં બનાર.

અંભોરુદ્ધ ૧. પું. (પિત્ર) નમસ્ક, અણુ અને નવ રમણ મળી ૩૧ અણુરુદ્ધો અણુરુદ્ધની ભત્રીયો એક હંદ.

નમસ્ક પરી ૭ લાચો વમે અંદ સ તે પળી,
પાદ અંભોરુદ્ધ મધે કહે પર્વ અંકુરો.

સમુપિત્ર

૨. [સં. અંભસ (પાણી) + અરિ (સમર)] પું. પાણી ઉપર દરનારો ભમરો.

અંભોદી પું. (પિત્ર) એ નામનો હંદ. બુદ્ધો અંભોદિ ૧.

અંભજ ન. (આરુપી) અભજ; ન ખાવા જેવો ખોરાક.

અભજ રેવે, ખાવ અભજ,
નાવ અભજ દુર્લભ નવે.

લોકપ્રિય

અંભર ૧. [સં. અમર] પું. દેવ. તે મરણ પામતા નથી.

૨. [સં. અંમર] ક. ક્ષત્રી સુદાતાણી સાદી.

અંમલમેદ [સં. અમલ (પાક) + વેનસ (લીંગની ભત્રી એક કાક)] ક. ક્ષત્રી તરફ ચર્ચ કરતાં ખાટી લીંગની એક ભત્રી. સ્વાદમાં આ ફળ તૂટી, ખાટું, કઠુ અને તીખું હોય છે અને તે ક્ષ. વાત, મોગો, પ્લેમી, અરુચિ, મમ, તરસ, હૃદયના રોગ, હેમી, કાન, બરણનું વધનું, અણુરુ, અણુરો, કોષ અને બિહારી મટાકવામાં વપરાય છે.

અંમલ [સં. આમ] પું. આંખો.

અંમાન [સં. અન (નહિ) + માન (માપ)] વિ. પુષ્કળ; અનંત.

સુરપતિ હાસ સમ્યક્, રૂઢિ કહે અંમાન.

સાધુજી નવર

અંમાલ [અ. ઉમાલ (અમલ કમ્પાર)] પું. અમલધર; અધિકારી.

અંમોરપું. ક. કિ. (અ. પું.) ઉમેરવું.

અંમલ ન. પદના અંગૂઠામાં પહેરવાનું સુધરિ-વાનું સોનું ધરણું; અણુરુ.

અંમલ પું. આવતો ભવ.

અંમલ ૧. પું. ક. વ. ભત્રી.

૨. વિ. ભુલ ભુલ.

અંમલ ૧. પું. લજવામાં આવતો ખડનો પુત્રો.

૨. પું. લજેલો અનાજનો પુત્રો.

૩. વિ. ભૂનું; વાસી.

અંમ [સં.] ક. કિ. (માતૃ) અમ પાણી; વહેણી કરવી. આ માતૃ ઉપરથી નીકળેલ શબ્દ: અંમ, અંમક, અંમત, અંમસ્તાર, અંમજામી, અંમકાંસ.

અંમ ૧. [સં.] પું. અંમક તથા રેખાંશનો આંક; માપ.

૨. પું. અણી; હેડો.

૩. [સં. અંમ (અમ પાણી)] પું. (અણી) અણુરુકમાં લીટી ઉપરનો આંક; પૂર્વ સંખ્યાના હેડેમાંથી લખેલા વિભાગ. જેમકે, ૬૦ એમાં ૬૦ને અંમ અને ૦ને અંમ કહેવાય. અણી વસ્તુના એટલા સરખા અમ પાણી

હોય તેમાંથી કેટલા લેવાલા તે અંમથી ખબર પડે છે. ૬૦ અણુરુકમાં એટલે એક વસ્તુના ૪ સરખા અમ પાણી તેમાંથી તેવા ૩ અમ લીધા છે એમ બતાવે છે.

૪. પું. અંક; અમ.

૫. પું. (પુરાણ) અંમુમનનું બીજું નામ. બુદ્ધો અંમુમન.

૬. પું. (અણી) અણી મોળનો ૩૬૦મો ભાગ; એક અણુરુકના ૬૦ સરખા અમ પાણીએ તેમાંનો દરેક ભાગ.

૭. પું. (અણી) એ નામનો ૧૨૪મો ભાગ.

૮. પું. કળા; સોળમો ભાગ.

૯. પું. કુપાથી મળેલ ઈશ્વરી કૃત્ય. જેમકે, દેવાંશી.

૧૦. પું. કોટિ; પ્રકર; ભત્રી.

૧૧. પું. અમો; અંમ.

૧૨. પું. મરમી માપવાના વન ઉપર દિશાને ખસેલ કોઈ પણ એક ભાગ; 'મિમી'.

૧૩. પું. (સંગીત) અમનમાં જેનો ધ્વજો ઉપરોમ થતો હોય એવો સ્વર; સમના કવણ સ્વર; સમમાં પ્રધાનપણે ઉપર તરી આવતો સ્વર.

અપનાસ, વિનાસ, સનાસ, નાસો એ ઉપરથી ધોન હરી યાચ છે અને એ પ્રયોગર્થ અવિસમ આવર્તન ખખારો (આપક) છે એ વસ્તુએ જેના હોય તેને અંમ કહે છે.

સામવાસન પાઠમાળ

૧૪. પું. મેષો ભાગ.

૧૫. પું. હેડ; વસતો.

૧૬. પું. બાર આદિતમાંનો એ નામનો એક; વિવસ્વાન.

૧૭. પું. મિત્ર.

૧૮. પું. ભાગ; દિસો. જેમકે, અર્ધાંશ, સપ્તર્ધાંશ.

૧૯. પું. ભાગ્યની રકમ; ભાગ્ય અંક. જેમકે, ૪૫ + ૬ થી ૪૫ વતી એટલે ભાગ્યની રકમ છે. તેને અંમ પણ કહે છે.

૨૦. પું. એક અમર.

૨૧. પું. (સંગીત) સમનાં દસ અણુ મહિત્તુ એક.

૨૨. પું. (અણી) રાશિચક્રનો ૩૦મો ભાગ. પૂર્ણાની વિપુલર રેખાને ૩૬૦ ભાગોમાં વહેંચીને દરેક ભાગ પાડતા મિત્ર પાણી એક એક લીટી ઉત્તર-દક્ષિણ દોરવામાં આવે, અને આ ઉત્તર-દક્ષિણ લીટીઓને ૩૬૦ ભાગોમાં વહેંચીને દરેક ભાગ પાડતાં મિત્રોમાંથી પૂર્વ-પશ્ચિમ લીટીઓ બેઝવામાં આવે તો આ ઉત્તર-દક્ષિણ લેખ ૪ પૂર્વ-પશ્ચિમ લીટીઓના પરસ્પર અંતરને અંમ કહેવાય. આમ રાશિ-

આને પણ ૩૧૦ ભાગમાં વહેંચવામાં આવે છે. શક્તિ બાર હોઈ દરેક શક્તિ સામાન્ય રીતે ૩૦ અંશની મનાય છે. અંશના સ્થાનમાં ભાગને ક્ષા અને ક્ષાના સાડમા ભાગને વિશ્વા કહે છે. જે પ્રમાણે વચ્ચે જે ૧૫ રેખાંશનું અંતર હોય તો તેના વચ્ચેનાં એક ક્ષાકમાં દર પડે છે. જે પ્રમાણે પૂર્વમાં હોય ત્યાંનો વચ્ચે એક ક્ષાક વહેંચો હોય છે.

૨૩. પું. (સંગીત) ચાલી જ હોયો એકાએક એવો મન નામક સ્વર એકાએક આવના આરંભમાં જેનો પ્રવેશ થાય તે સ્વર.

૨૪. પું. વારસાની મિલકતનો ભાગ.

૨૫. પું. વિપય; બાબત.

૨૬. પું. વીર્ય.

૨૭. પું. સમિત; જગ.

૨૮. પું. સત્ય; અર્થ.

૨૯. પું. સંસ્કારથી આવેલ દેવી શુભ.

૩૦. પું. સૂર્યનાં ૧૦૮ નામ પૈકી એ નામનું એક.

અંશક ૧. પું. ભાગ; કુકો.

૧. [સં. અંશ (ભાગ) + ક (વર્ણ)] પું. ભાગિનો; દિસ્સાદાર.

૩. પું. (જ્યોતિષ) શશિચક્રનો ૩૦મો ભાગ.

૪. પું. સરખા હાથવાળો વારસ.

૫. પું. સૌર દિન; દિવસ.

૬. વિ. દેવી શુભશાળી; હિંદી અંશ હોય એવું

૭. વિ. ભાગ પાડનાર; વિભાજક.

અંશકુક [સં. અંશ (ખંડ) + કુક (શિખર)] પું. જગદના અગ્ર પક્ષનો દિશ્વરાગર અંશપિંક; ખૂંધ.

અંશનત [સં. અંશ (ભાગ) + નત (પરેક)] વિ. વિભાગ સંબંધી.

અંશમાહી [સં. અંશ (ભાગ) + માહ (પાક)] વિ. વસ્તુના અમુક ભાગને જ લેનાર; અંશમાહી.

અંશતઃ ૧. [સં.] જ. કહો કહો; થોડે થોડે ભાગે.

૨. જ. કાંઈક અંશે; અમુક દરજ્જે; થોડે ભાગે.

અંશતઃપશુ [અંશતઃ (ભાગ) + પશુ (માલિક)] પું. ભાગિનો; અંશપશુ.

અંશતવિરુદ્ધ [સં. અંશતઃ (અમુક દરજ્જે) + વિરુદ્ધ (વિરુદ્ધ)] વિ. અમુક પ્રમાણમાં ભિન્ન અથવા વિરોધી. તર્કશાસ્ત્ર એટલે ન્યાય-શાસ્ત્રમાં સર્વાંશ વિરુદ્ધ અને અંશત-વિરુદ્ધ એ જે પક્ષની વચ્ચે થયો મહત્વનો અંતર સ્વીકારવામાં આવ્યો છે.

અંશતીસુ [સં.] જ. એ નામનું તીર્થ.

અંશદાન [સં. અંશ (ભાગ) + દાન (આપનાર)] વિ. શાંતો આપનાર; ભાગ દેહર.

અંશદાન [સં. અંશ (ભાગ) + દાન (આપનાર)] જ. શાંતો; દિસ્સો.

અંશપશુ [અંશ (ભાગ) + પશુ (માલિક)] પું. ભાગિનો. અંશતઃપશુ.

અંશપર [સં. અંશ (ભાગ) + પર (પાક)] વિ. વસ્તુના અમુક ભાગને જ રાખનાર.

અંશપારક [સં. અંશ (ભાગ) + પર (પાક) + ક (કર્તૃવચ્ચ પ્રત્યય)] પું. દિસ્સેદાર; અભીદાર; 'કેર લેહર'.

અંશપારી ૧. [સં. અંશ (હિંદી કુખ) + પારિ (પાશ્વર)] વિ. અવરર એવું ૨. વિ. ક્ષેત્રમય.

અંશન [સં. અંશ (ભાગ પાક) + અન (નામ અનામત પ્રત્યય)] જ. ભાગ પાકવાપર.

અંશનીમલ પું. (પુરુષ) રાક્ષસી બાળુનો એ નામનો એક રાક્ષસ. મુદ્ધમાં દિવિદ નામના વાનરે એને માર્યો હતો

અંશનીલ [સં. અંશ (ભાગ પાક) + અનીલ (જેડ)] વિ. ભાગ પાકવા જેવું; વિભાજન.

અંશપતિ ૧. [સં. અંશ (ભાગ) + પતિ (ખડી)] પું. અધાવતાર. ૨. પું. વારસ.

અંશપત્ર ૧. [સં. અંશ (ભાગ) + પત્ર (પાત્ર)] જ. ભાગલેખ; ભાગપ્રમાણપત્ર. ૨. જ. મિલકતના ભાગ બતાવનાર પત્રક.

અંશપરિમિત [સં. અંશ (ભાગ) + પરિ (પરિ) + મિત (પરેક)] વિ. ભાગ પાકી દસ બાંધી દોરવું

અંશપેલક [સં. અંશ (ખંડ) + પેલક (પેલ)] જ. અભાનું ચપકું ત્રિભુજાગર હાકું; 'રહેપુલા'.

અંશભાક [સં. અંશ (ભાગ) + ભાજ (વહેંચ)] પું. ભાગિનો; દિસ્સેદાર.

અંશભાગિત [સં. અંશ (ભાગ) + ભાગિન (દિસ્સાવાળું) + ત (પર)] જી. સહિતાર; સહભાગીદાર; મળવું; ભેગું હોવું તે

અંશભાગી ૧. પું. ભાગ લેવાના અધિકાર-વાળો માણસ. ૨. [સં. અંશ (ભાગ) + ભાગિન (દિસ્સા-વાળું)] પું. ભાગિનો; પાંતીદાર; સહભાગદાર.

૩. વિ. ભાગ લેનાર; દિસ્સો ધરાવનાર; ભાગ લેવાના અધિકારવાળું.

અંશભાજ [સં. અંશ (ભાગ) + ભાજ (વહેંચ)] પું. ભાગીઓ. ભુઓ અંશભાગી.

અંશભૂત ૧. [સં. અંશ (ભાગ) + ભૂત (ચરેક)] વિ. ભાગરૂપ; દિસ્સાવાળું.

૨. વિ. (સંગીત) રમના મુગ સ્વરની સાથે મળી મળેલું.

અંશમર્મ [સં. અંશ (ખંડ) + મર્મ (કમળો ભાગ)] જ. દય, માયુ અને કોળી વચ્ચે ખખના સળા સાથે અંગમેલ અર્થાં અંગના એ કોમળ રનાયુ. ત્યાં ઈત્ત જાયથી અંગનો દાઢ રહી જાય.

અંશમાત્ર [સં. અંશ (ભાગ) + માત્ર (જ)] વિ. થોડું; સહેજ.

અંશમાન જી. સોમલનાની ૨૪ માંહેની એક જાત. તે બીના જેવી મળવાળી અને રૂપાના જેવી નેજાવાળી મનાય છે. તેનો રસ સોમમાત્ર વખતે પીવામાં આવે છે.

અંશમાપન [સં. અંશ (અસર) + માપન (માપનું તે)] જ. જે બોમલેલા પદાર્થો વચ્ચે મનો રસાવધિ સંયોમનો દેરદાર રસ અથવા નકર પદાર્થ રૂપે બદાર નીકળી આવવાનું બતાવનારી ક્રિયા; 'દાષદેહન'. તેને લાંબે બેમાંથી અનિશ્ચિત પદાર્થનું પ્રમાણ નક્કી કરી શકાય છે.

અંશરૂપ [સં. અંશ (ભાગ) + રૂપ (રૂપ)] વિ. અમુક અંશ હોય એવું.

મોક્ષના મોડા ભાઈ જનદેવ રીપનામના અંશરૂપ છે. ભગવતી ભાગવત

અંશરેખન [સં. અંશ (ભાગ) + રેખન (દિસ્સાપત્ર)] જ. નક્કી કરેલ દિસ્સાને બાંધ પાકવાપર. અંશરેખન.

અંશલ ૧. પું. માણસ મુનિ.

૨. [સં. અંશ (ખંડ) + લ (વાળું)] વિ. જગવાન

૩. [સં. અંશ (ભાગ) + લ (લેવવું)] વિ. ભાગને લાવક; દિસ્સાનો દક્ષદાર.

અંશવાન પું. સોમલના નામની વનરપતિ. ભુઓ અંશમાન

અંશરંક [સં. અંશ (ભાગ) + રંક (વેચ)] જી. સહજ વહેમ; કામના સર્વ અને અંશ એવા બે પ્રકાર માંહેનો એક. ભુઓ રંક.

અંશમેલી [સં. અંશ (અપૂર્ણ) + મેલી (અપૂર્ણ) + મેલી (અમુક નિયમ પ્રમાણે અમુકને વચ્ચે પડતી સંખ્યા)] જી. (અધિત) જે રકમમાં મે તે મુજબ અમુકને આવતાં પડે

અંશીદાર [અંશ (અંશ) + ધર (વાહ) + દાર (વાહ)] પુ. પંતીદાર; ભાગીઓ.

અંશીદારી [અંશ (હિસ્સો) + ધર (વાહ) + દારી (હોવાપદ)] સ્ત્રી. સહસ્રગીદારી; હિસ્સો હોવાપદ.

અંશીભૂત [સં. અંશ (અંશ) + ધર (વાહ) + ભૂત (વધ)] વિ. અંશી બનેલ; હિસ્સાવાળું.

પરમાણુ પોતાના અંશીભૂત સંપત્તિ ભવન થઈ રહે છે, પરંતુ ધર્મ બાદે ક્યોના પ્રદેશ પોતાના સંપત્તિ ભવન થઈ રહ્યા નથી.
તત્વાર્થસૂત્ર

અંશુ ૧. [સં.] પુ. આકાશનો હોડ.

૨. પુ. એક જાણિ.
૩. પુ. એક રાજાનું નામ.
૪. પુ. કપાલ તથા ધરણી; વસ્ત્રાલંકાર.
૫. પુ. (પુરાણ) કૃષ્ણ અને ભગવાનનો મોટા મહિનો એક મિત.
૬. પુ. ઊંડો; અંત.
૭. પુ. તેજ; પ્રકાશ.
૮. પુ. (સિંધ) શાંતિવાના પાણી, રોમ વગેરેનો એ નામનો એક ઘણો.
૯. પુ. હોરાનો ઊંડો.
૧૦. ■ વેગ.
૧૧. પુ. શિવના હાથે નામ મહિનું એક.
૧૨. પુ. સર્વ.
૧૩. વ. કિરણ; રશ્મિ.

અંશુ મહાશિવ મુખ પર એ જાણિ વસ્તુ એવું, હંસ પક્ષી સૂત્રી જનમ જનમ હોવું.
[પ્રમત્સુકોષ]

૧૪. વ. ગ્રીષ્મામાં ગ્રીષ્મો ભાગ; અણુ; લેલ.
૧૫. વ. રજા; કહુ; નાનામાં નાનો ભાગ.
૧૬. વ. વસ્ત્ર.
૧૭. વ. વેશનો એક અલંકાર; લાલનો કોઈ ભાગ.
૧૮. વ. સ્તર; હોરો.

અંશુક ૧. વ. બોલવું.

૨. વ. એકાં કુપરો.
૩. વ. મોળી; સ્ત્રીઓનો દૂધી નાંવનો કપડો.
૪. [સં. અંશુ (અંશ) + ક (ચોક્ક)]
૫. વ. ગ્રાંધું તેજ.
૬. વ. ગ્રીષ્મ વસ્ત્ર; ખારીક કપડું.
૭. વ. નિચેલ દુધ પદ અંશુક વાસના થીયું નીલ વસ્ત્રમાં દીપ સમ કમલ ચૌર સરીક.
૮. વ. પાંદડું; પાન.

[પ્રમત્સુકોષ]

૯. [સં. અંશુ (અંશ) + ક (ચોક્ક)]

૧૦. વ. સુંદર રેશમી કપડું.

અંશુકાચ [સં. અંશુ (કિણુ) + કાચ (કરીર)] વિ. હળપ્રવાણ કરીરવાળું.

અંશુભક્ષ [સં. અંશુ (કિણુ) + ભક્ષ (ભજો)] વ. કિરણનું ભજનું; તેજનો અંશ.

અંશુધર ૧. પુ. આકાશનો હોડ.

૨. [સં. અંશુ (કિણુ) + ધર (વાહ)]
૩. વિ. કિરણોને ધારણ કરનાર.
૪. વિ. વેગવાળું; ગતિમાન.

અંશુધાન વ. એ નામનું એક સહેર. લુઓ અંશુધાનપુર.

અંશુધાનપુર વ. (પુરાણ) ભાગીરથીને કહિ આવેલું એ નામનું સહેર.

અંશુનાથ ૧. પુ. આકાશનો હોડ.

૨. [સં. અંશુ (કિણુ) + નાથ (પણી)]

અંશુનાથિ [સં. અંશુ (કિણુ) + નાથિ (મંત્રિ)] સ્ત્રી. સરખે અંતરે પ્રકાશના કિરણો નાંધ કે સંકુચિત કરીને ત્યાં મળે તે જગ્યા. સર્વમુખી કાળે અંતરે સર્વની સામે સમવામાં આવે ત્યારે કમની બીજી બાજુએ કિરણોને એજ વર્તુલ અથવા નિંદુ બની જાય અને તે ઠેકણે રાખેલી સ્ત્રી જગ્યા થઈ છે.

અંશુપદ [સં. અંશુ (હોરો) + પદ (રેશમી વસ્તુ)] વ. એક ભાનું ખારીક રેશમી કપડું.

અંશુપતિ [સં. અંશુ (કિણુ) + પતિ (પણી)] પુ. સર્વ. લુઓ અંશુનાથ.

અંશુપર્ણી સ્ત્રી. એ નામની એક વસ્ત્રપદિ; શાંતિપર્ણી. લુઓ અંશુમતી ૨.

અંશુપ્રસરણ ૧. [સં. અંશુ (કિણુ) + પ્રસરણ (ફેલાવે)] વ. કિરણનો ફેલાવો; તેજની રેશમી વિસ્તાર; 'રેડિએશન'.

એક મારીમાંથી અંશ આપડી કમળ (મરખી) અથવા અંશુપ્રસરણ (રેડિએશન) અંશ આવે છે ત્યારે આપડે પ્રકાશ-કિણુ એકબે બાજે બેલે આપડે જમ થાય છે.

ચીરમીત બીમારા

અંશુવાણુ [સં. અંશુ (કિણુ) + વાણુ (અંત્ર)] પુ. સર્વ. લુઓ અંશુવાણુ.

અંશુઓષિની [સં. અંશુ (કિણુ) + ઓષ (અણુ) + ધર (વાહ) + ઈ (નસીબતિને પ્રત્ય)] સ્ત્રી. અરુણ સ્વપ્ને જન્મવેલ એ

નામનું કાચ. તેમાં મળે, મળે જોવા માટે અરુણ સાધનો, મળેની સક્રિયતા, વીજળી, રેત, મતિ, મરખી, અંધાર, પ્રકાશ વગેરે જોવા અને તપાસવાના કામ અને તેઓની સક્રિયતાના મુખ અને વેગ અપવાદી રીતે ઉપરાંત સર્વના કિરણોને આપવાના અને લુહા પાવવાના સાધનો જન્માવવાની રીત, તેમ જ સક્રિયતાને બેગી કરી તેની મદદ વડે ધણે દૂર રહેલાં માણસો સાથે વાત કરવાની સમગ્ર અપનારાં વંતો અને વિમાનો કેમ જન્માવવાં એવી જાણતો સમજાવેલી છે.

અંશુમતી [સં. અંશુ (કિણુ) + મતી (પણી)] પુ. સરખ; રશ્મિ.

અંશુભૂત [સં. અંશુ (કિણુ) + ભૂત (સખાત)] પુ. સર્વ; સરખ.

અંશુમતી ૧. સ્ત્રી. (પુરાણ) એ નામની ભારતવર્ષની નદી; કાલિદી.

૨. સ્ત્રી. એક જોષધિ; શાંતિપર્ણી; શાંતિપર્ણ; અંશુપર્ણી. તે સખત બિલ્ડી, તાવ, શાંત, કાકા અને વિશેષ મદ્યનાર મનાય છે.

અંશુમદેસી [સં. અંશુ (વંત) + મદ (વાહ) + દેસ (દેશ) + મા (નારીબલિયો પ્રત્ય)] સ્ત્રી. દેશ; કલ્પી.

અંશુમર્દિન [સં. અંશુ (તેજ) + મર્દિન (નાશ)] વ. (બોલિય) પ્રક્રમકના આર પ્રકાર મહિનો એ નામનો એક. તેમાં રાજાઓની સાથે પુર, રોમ, જૂખની ખીમ થાય છે. લુઓ પ્રક્રમક.

અંશુમંત ૧. પુ. એ નામનો એક રાજા. લુઓ અંશુમાન.

૨. [સં. અંશુ (કિણુ) + મંત (વાહ)]

અંશુમાન ૧. [સં. અંશુમાન] પુ. આકાશનો હોડ.

૨. પુ. (પુરાણ) એ નામનો જાણિ.
૩. પુ. (પુરાણ) એ નામનો રાજા.
૪. પુ. એક અપ્સર.
૫. પુ. એક પર્વતનું નામ.
૬. પુ. અંદ.
૭. પુ. (પુરાણ) પાંડવ યુદ્ધનો એક રાજા. મહાભારતના યુદ્ધમાં કહે તેને માર્યો હતો.
૮. [સં. અંશુ (કિણુ) + મંત (વાહ)]
૯. પુ. સર્વ; રશ્મિ.

ચિત્રવાણુ મુદ્રાવાણુ એ વિસ્તાર કુતિયાન, અંશુમાન મુદ્રાવાણુ હરિ જનમજી ભગવાન.

[પ્રમત્સુકોષ]

૯. પુ. (પુરાણ) સર્વવંદી સમર રાજાના દીકરાનો દીકરો; દિલીપને બાપ. સમરના

અપમેષના ધોધની લાગ એ લાગે હતો અને તેના ૬૦૦૦૦ દીકરાનાં મુઠ્ઠાને એણે ચોત્સાં હતાં. તેના બાપ અસમંજ વનમાં મળ્યા પછી અપમેષ માટે છટો થોડો ધોડો ખોળી લાવવાનો તેને કુદમ કરવામાં આવ્યો. ધોધની શોધ માટે જતાં એણે કપિલનો આશ્રય લીધો. પોતાના કામ, બાણેને વગેરે સમર ચાળના સહ હજાર પુત્રોની રાખ જોઈ એમનો ઉદાર કરવાની ઇચ્છાથી અંશુમાને કપિલ સામે ઊભા રહીને બાજી કરવા મંડી. પણ કપિલે સમાધિમાં હોવાથી એની પ્રાર્થના સાંભળી નહિ. એટલામાં ગરુડ ત્યાં આવ્યો અને કહ્યું કે બાબીરધીના પાણીને બાબા સિવાય તેમનો ઉદાર થતો નહિ. ગરુડના મળ્યા પછી કપિલ મુનિ સમાધિમાંથી નીકળ્યા. પોતાની સામે સ્તુતિ કરતો અંશુમાને દીધો, અને પ્રસન્ન થયા. કપિલે કહ્યું કે તારા દાદા સમરનો ધોડો આ રહ્યો તે લઈ થા પૂરો કરાવ. તારા વાવાઓનો ઉદાર તેઓની રાખને રક્ત મંચાણનું પાણી બાવવાથી થશે. પછી ધોડો લઈ જઈને પોતાના પિતામહ એટલે દાદાનો થા પૂરો કરાવ્યો. અંશુમાને રાજ્ય સોંપીને સમર વનમાં ગયો અને બાબીરથી એટલે મંચ મેળવવા સહ પોતાનું બાકીનું જીવન ગાળ્યું. પણ સમરને મંચ મળ્યા પહેલાં તેનું મોત થયું. અંશુમાનના પછી દિલીપ નાદીએ બેઠો.

૧૦. જ. દિવસપ્રેનું રહસ્ય સમજાવનાર અહુતીશ શાસ્ત્રે મહેનું એ નામનું એક.

૧૧. વિ. અસીવાળું.

૧૨. વિ. કિરણવાળું.

૧૩. વિ. તંતુમય; રેસાવાળું.

૧૪. વિ. તેજસ્વી; પ્રકાશિત; પ્રકાશવાળું.

અંશુમાલા ૧. [સં. અંશુ (કિણ્વ) + માલા (જ્યો)] જી. કિરણનો જ્યો.

૨. જી. તેજેમંડલ; પ્રભામંડલ.

૩. જી. સૂર્યની આસપાસનું તેજ.

અંશુમાલિ ૧. [સં. અંશુમાલિન્] પું. આકાશનો છોક.

૨. પું. બારની સંખ્યા.

૩. [સં. અંશુ (કિણ્વ) + માલા (જ્યો) + ઇન્ (વર્ત)] પું. સૂર્ય; સરજ; રવિ.

૪. વિ. કિરણોના સમૂહવાળું; કિરણોથી વીંટાયેલું.

૫. વિ. પ્રકાશવાળું.

અંશુલ ૧. પું. આલુક્ય મુનિ.

૨. પું. શુદ્ધિમાન પુરુષ.

૩. પું. મુનિ.

૪. [સં. અંશુ (કિણ્વ) + લ (વર્ત)] વિ. તેજસ્વી પ્રકાશિત.

અંશુવકરેખા [સં. અંશુ (કિણ્વ) + વક (વાંક) + રેખા (લેટી)] જી. કિરણ વક્રીભવન એટલે તેઓનું એક પદ્યમાંથી બીજા પદ્યમાં જતાં દિશા બદલવી તે અથવા પસર્વર્તનથી એટલે તેમના રસવાથી થતી બાળી નામે તેની એક આકૃતિ; 'કોરિયા'.

અંશુચાલુ ૧. પું. આકાશનો છોક.

૨. [સં. અંશુ (કિણ્વ) + વાલુ (દેવલ)] પું. સૂર્ય; સરજ; રવિ.

અંશુસરવ [સં. અંશુ (કિણ્વ) + સરવ (સાર)] જ. તેજ; પ્રભા; કાંતિ.

અંશુસ્વામી [સં. અંશુ (કિણ્વ) + સ્વામિન્ (ખડી)] પું. સૂર્ય; રવિ; બાનુ.

અંશુસુરેત ૧. પું. આકાશનો છોક.

૨. [સં. અંશુ (કિણ્વ) + સુરેત (હાથ)] પું. સૂર્ય; રવિ. કિરણથી હાથ વડે પૃથ્વી ઉપરથી જણી ખેંચવાથી તેનું આ નામ પાડ્યું છે.

અંરથ [સં. અંશુ (જ્યોત્સ્વી ભસ્મ) + થ (ભાગ)] વિ. ભાગ પાડી કાઢવા એવું.

અંસ ૧. [સં. અંસ] પું. અવનય; ખંડ.

૨. પું. એ નામનો સભ્ય.

૩. પું. ખજો; અપાકાને ઉપજો ભરાવનાર ભાગ.

મહાભારત અંસ ઉપરિ ક્રિમિ થેહેલી હાવ.

બાલક

૪. પું. ભાગ; કિસ્મો.

અંસકપાલિકા [સં. અંસ (ખજો) + કપાલિકા (ચપટું હાડકું)] જી. કોડવાળાં પ્રાણીનું ખજનું ચપટું ત્રિકોણાકાર હાડકું; 'રોંધુલા'. લુગ્નો અંસલક.

અંસકપાલિની [સં. અંસ (ખજો) + કપાલ (ચપટું હાડકું) + ઇન્ (વર્ત) + ઈ (નારી-ભવિષ્યે પ્રભવ)] જી. ખજના ત્રિકોણાકાર હાડકા ઉપરના અને પીઠના રનાકુઓને જોડતું અપજી એ નામની ધમળી; 'સમરકોપુલર બાર્ડર'.

અંસકંકિકા [સં. અંસ (ખજો) + કંક (વર્ત) + કંક (નસીબવિષે પ્રભવ)] જી. નીચેના અંગના હાડકોને જોડે અપનાર એક પાતળો રનાકુ; 'ઓમોહાઈડ્રાસ'. તે ખજના ત્રિકોણાકાર ચપટા હાડકા અને મગના હાડકા વચ્ચે છે. આ હાંબી અને મગના પેશી એ મુખમાંથી બનેલી છે.

અંસકૂટ [સં. અંસ (ખજો) + કૂટ (ચિખર)] પું. ખજાના ત્રિકોણાકાર ચપટા હાડકોને બહાર નીકળતો અસીવાળો ભાગ; 'એકોમીઅન પ્રોસેસ'.

૨. [સં. અંસ (ખાંધ) + કૂટ (ચિખર)] પું. જળાશી મુંધ.

અંસલક [સં. અંસ (ખજો) + લક (હાડકું)] જ. અંસલકો એટલે 'રોંધુલા' અને અસાસ્તિયનો એટલે 'એવિકલ' વાળું હાડકું; 'સોસર મંડલ'. કરોડવાળાં પ્રાણીઓના હાડપિંજરના આ ભાગમાં આમલા અવનવો બેડામેલા હોય છે. લુગ્નો અંસલક.

અંસલકસંધાન [સં. અંસ (ખજો) + લક (હાડકું) + સંધાન (એકત્વ)] જ. હાડકો એ નામનો સંધો; 'એકોમીઅન કોલેવિકુલર બાર્ડરમુલેસન'. આ સંધામાં અસાસ્તિયનો બહારનો છેલ્લો અંસકૂટના આમલા ભાગ સાથે જોડાય છે.

અંસચ્છદા [સં. અંસ (ખજો) + છદ (હાથ) + આ (નારીભવિષ્યે પ્રભવ)] જી. ખજા તથા આવકાના ઉપરના ભાગમાં આવેલો ત્રિકોણાકાર રનાકુ; 'કેટોઇડ'. આ મોટી પેશી ખજાના સંધા હાંકોને ભરાવનાર દેખાવ આપે છે.

અંસચ્છદાપેશી [સં. અંસ (ખજો) + છદ (હાથ) + આ (નારીભવિષ્યે પ્રભવ) + પેશી (ખજનો લોચો)] જી. એ નામની એક પેશી; 'કેટોઇડ'. લુગ્નો અંસચ્છદ.

અંસતુક [સં. અંસ (ખજો) + તુક (ખાવ)] પું. અંસલકના ઉપજા ભાગમાંથી બહારની બાલુ તરો જનું કાચાની માંચના આકારનું એ નામનું બહાર નીકળતું હાડકું; 'કોરોઇડ પ્રોસેસ'. લુગ્નો અંસલક.

અંસતુકસંધોજકરેનાયુ [સં. અંસ (ખજો) + તુક (ખાવ) + સન્ (સાથે) + યોજક (એકત્વ) + રનાયુ (ખાંસપિંક)] પું. અંસ-લકના અંસતુક નામના ભાગને લામેલો એ નામનો રનાયુ. લુગ્નો અંસલક.

અંસત્ર ૧. [સં. અંસ (ખજો) + ત્ર (અવનય)] જ. ખજાનું રક્ત કરવાનું બસર. ૨. જ. ધનુષ.

અંસપથ [સં. અંસ (ખજો) + પથ (માર્ગ)] પું. પાંચ અંગનાઓએ માટે ચાર પૃથ્વી ઓછી પડોગારનો રસ્તો.

અંસપિંડિકા [સં. અંસ (ખજો) + પિંક (રનાયુ) + ઇન્ક (લુગ્નોમાં પ્રભવ)] જી. ખજા તથા હાથના ઉપરના ભાગમાં

આવેલો ત્રિલોકાર સ્વાયુ; અંસવેદન; 'વેદોપદ'.

અંસપીઠ [સં. અંસ (ખળે) + પીઠ (ઘસ)] જ. અંસાલકના બહારના ખૂણા પર અંસકૂટની નીચે આવેલ સંયોગ સ્થાનક એટલે છીછરો ખાડો; 'અંત્રીયોષ્ઠ કવિટિ'. લુઓ અંસાલક.

અંસપૂષ્પ [સં. અંસ (ખળે) + પૂષ્પ (સપાટી)] જ. કરોડ ઉપર અંસાલકના બાજમાંથી નીકળતા અને આવડામાં જતા સ્વયુનો પેલો ભાગ; 'સુપ્રાપાષ્ણિટસ હોસા'. લુઓ અંસાલક.

અંસપૂષ્પિકા [સં. અંસ (ખળે) + પૂષ્પ (સપાટી) + ઇક (વાળું) + આ (નારીબલિયે પ્રત્યય)] છી. અંસાલકની સપાટી ઉપર ફેલાયેલી એ નામની વળેલી ધમની; 'સર્કમફોક્સ રેક્ટુલર આર્ટરિ'. તે અંસાલકનીની એક શાખા છે.

અંસપૂષ્પિકા અધરા [સં. અંસ (ખળે) + પૂષ્પ (સપાટી) + ઇક (વાળું) + આ (નારીબલિયે પ્રત્યય) + અધરા (નીચેનું) + આ (નારીબલિયે પ્રત્યય)] છી. એ નામની પેશી; 'ઇન્ફ્રાપાષ્ણિટસ'. તે અંસાલકની સપાટી ઉપર, અંસપ્રાચીરકથી નીચેના ભાગમાં સરળ પ્રગટ્ટાસ્થિના મહાપિંડ એટલે 'ઝેટર ટ્યુબરકલ'ને લાગેલી છે.

અંસપૂષ્પિકા ઉત્તરા [સં. અંસ (ખળે) + પૂષ્પ (સપાટી) + ઇક (વાળું) + આ (નારીબલિયે પ્રત્યય) + ઉત્તરા (ઉપરનું) + આ (નારીબલિયે પ્રત્યય)] છી. એ નામની પેશી; 'સુપ્રાપાષ્ણિટસ'. તે અંસાલકની સપાટી ઉપર, અંસપ્રાચીરકથી ઉપરના ભાગમાં સરળ પ્રગટ્ટાસ્થિના મહાપિંડ એટલે 'ઝેટર ટ્યુબરકલ'ને લાગેલી છે. તે હાથને ઊંચો કરે છે.

અંસપ્રાચીરક [સં. અંસ (ખળે) + પ્રાચીર (દીવાલ) + ક (ચક્કું)] પું. અંસાલકની પાછળ આડો પડેલો ભાગ 'રેપાઇન આર્થ રેક્ટુલા'. તે અંદરની બાજુથી સફળ ધીમેધીમે મોટો થઈ બહારની બાજુ ત્રસો બન્યો છે. લુઓ અંસાલક.

અંસફલક [સં. અંસ (ખળે) + ફલક (હાડકું)] જ. કરોડવાળા પ્રાચીરોમાં ખાડાનું ચપકું ત્રિલોકાર હાડકું; 'રેક્ટુલા'. ગરદા પર ગંસી રીતે રહેલું અને બહારની હદમાં પ્રગટ્ટાસ્થિ સાથે અને આગળ અગ્રપ્રસ્થિ સાથે એકાગ્રેલું આ હાડકું ગરદાના અર્ધભાગને ઊંચા સાતથી પાંચનીચ મૂળ ભાગ સુધી ફરે છે.

તેની અંદરની હદ છૂટી હોઈ ગમેતેમ ફેરવી શકાય એવી અને તેની પીઠ તેને ધક સથે જોડનારી માંસપેશીઓ વડે દંડાયેલી છે. દરેક અંસફલકના પાંચ ભાગ છે: (૧) અંસપ્રાચીરક એટલે 'રેપાઇન આર્થ રેક્ટુલા', (૨) અંસકૂટ એટલે 'એક્રોમીયન પ્રોસેસ', (૩) અંસતુંડ એટલે 'કોરેક્ટોઇડ પ્રોસેસ', (૪) અંસપીઠ એટલે 'અંત્રીયોષ્ઠ કવિટિ' અને (૫) અંસકપાલિકા એટલે 'રેક્ટુલા'. અંસફલકની ત્રણે દિશામાં હદ રૂપે આવેલી ઉપરની, અંદરની અને બહારની એમ ત્રણ ધાર પરસ્પર મળે ત્યારે બહારનો, અંદરનો તથા નીચેનો એમ બનતા ત્રણ ખૂણામાંના બહારના ખૂણા પર અંસપીઠ, અને ખીજા બે ખૂણા આમડી નીચે પરમાર્થ આવે તેમ છે. અંસફલકની ઉપલી ધારમાં અંસતુંડ એટલે 'કોરેક્ટોઇડ પ્રોસેસ' નામના બહાર નીકળતા હાડકાના મૂળ ભાગ પાસે આવેલ અંસસિરઝોટર એટલે 'રેક્ટુલર નોચ' નામના ખાડામાં થઈને અંસારોહિત્વી નામની નાડી અંસાલકની પીઠ પર બન્યો છે. બહારની હદ પર આવેલી અંસકપાલિકાની બહારની ધાર બમબની પાછળી બાજુ પર આવેલી હોવાથી કયાનુચ્છ તરીકે ઓળખાય છે. એ ધારના ઉપલા ભાગ પરથી અંસપીઠની સહેજ નીચેના ભાગમાં ત્રિસિરઝ બાહ્યી એટલે 'ટ્રાઇસેપ્સ હેડિક્સ' નામની પેશી, અને તેના નીચેના ભાગ પરથી અંસપ્રાચીરક નૂકતી એટલે 'ટીરીક મેજર' અને અંસપ્રાચીરક બંની એટલે 'ટીરીક માઇનર' નામની પેશીઓ નીકળે છે. કરોડની સાથે સાથે રહેલી હોવાથી વંસાનુચ્છ એટલે 'વર્ટીબલ બોર્ડર' તરીકે ઓળખાતી અંદરની સીધી લાંબી ધારની આગળી બાજુ પરથી અગ્રિમા અરિમા એટલે 'સેરેટસ એન્ટીરિયર' નામની પેશી, અને તેની પાછળી બાજુ પરથી અંસોત્તમની, અને અંસપ્રાચીરકી લાંબી એટલે 'રોમ્બોઇડીયસ માઇનર' અને અંસપ્રાચીરકી નૂકતી એટલે 'રોમ્બોઇડીયસ મેજર' નામની પેશીઓ નીકળે છે.

અંસફલકમર્મ [સં. અંસ (ખળે) + ફલક (હાડકું) + મર્મ (કોમળ ભાગ)] જ. પીઠની બંને બાજુએ વાસા ઉપર આવેલાં અર્ધા અંગૂળનાં બે કોમળ હાડકાં. તેને ઈર્ગ બાપ તો બંને હાથ દિશામાં વચરના થઈ સુકાઈ બન્યા.

અંસફલકાંતરીયસ્વાયુ [સં. અંસ (ખળે) + ફલક (હાડકું) + અંતરીય (વચ્ચેનું) + સ્વાયુ (ઝડપે લેવું)] પું. ખાડાના સાંધા પર વીંટળાયેલ સ્વાયુ; 'લિગામેન્ટસ આર્થ રેક્ટુલા'. આ બે અંતરવચ્ચે સ્થાપ્ય છે. તેના

નામ: તુંડ મુલિક એટલે 'ટ્રાન્સવર્સ લિગામેન્ટ' અને તુંડ ફટિક એટલે 'કોરેક્ટો એક્રોમિયલ'. તુંડ મુલિક સ્વાયુ અંસતુંડના મૂળ ભાગ અગળ આવેલા અંસસિરઝોટર નામના ખાડા પર આવેલો છે, અને તુંડ ફટિક સ્વાયુ અંસતુંડના બહારના અરધા ભાગથી અંસકૂટ સુધી પ્રસરેલો છે.

અંસભાર [સં. અંસ (ખળે) + ભાર (બોલે)] પું. ખભા ઉપર મૂકેલો બોલો.

અંસભારિક [સં. અંસ (ખળે) + ભાર (બોલે) + ઇક (વાળું)] વિ. ખભા ઉપર ભાર લેવાનું.

અંસભારી [સં. અંસ (ખળે) + ભાર (બોલે) + ઇન્ (વાળું)] વિ. ખભા ઉપર ભાર લેવાનું; અંસભારિક.

અંસમર્મ [સં. અંસ (ખળે) + મર્મ (કોમળ ભાગ)] જ. હાથ, માથું અને ડોળી વગેરે ખભાના સાંધા સાથે જોડાયેલ અર્ધા અંગૂળના બે કોમળ સ્વાયુ. તે ઈર્ગ સ્વાયી આખો હાથ રહી બન્યા.

અંસસ [સં. અંસ (ખળે) + સ (વાળું)] વિ. મળજીત બાંધાવળું; બળવન; ભેરાવર.

અંસવાંસા પું. જમીનનું એક માપ.
૨૦ અંસવાંસા = ૧ પિંચવાંસ.

અંસવિવર્તી [સં. અંસ (ખળે) + વિવર્ત (ચોળ ફરવળું) + ઇન્ (વાળું)] વિ. ખભા તરફ ફરેલું.

અંસવેદનિકા ૧. [સં. અંસ (ખળે) + વેદન (વીંટળાવું તે) + ઇક (વાળું) + આ (નારીબલિયે પ્રત્યય)] છી. એ નામની શિરા. તે કયાધરા સાથે મળે છે.

૨. છો. કયાધરા ધમનીની એ નામની શાખા. તેની બે શાખા છે: અંસવેદનિકા અગ્રિમા 'એન્ટીરિયર લુમ્બલ સર્કમફોક્સ' અને અંસવેદનિકા પદ્ધિમા 'પોસ્ટીરિયર લુમ્બલ સર્કમફોક્સ'.

અંસવેદનિકા અગ્રિમા [સં. અંસ (ખળે) + વેદન (ખંખણ) + ઇક (વાળું) + આ (નારીબલિયે પ્રત્યય) + અગ્રિમા (આગળનું)] છી. એ નામની ધમની; 'એન્ટીરિયર લુમ્બલ સર્કમફોક્સ'. તે કયાધરા ધમનીમાંથી થઈ પ્રગટ્ટાસ્થિની આસપાસ વીંટળાયેલી છે.

અંસવેદનિકા પદ્ધિમા [સં. અંસ (ખળે) + વેદન (વીંટળાવું તે) + ઇક (વાળું) + આ (નારીબલિયે પ્રત્યય) + પદ્ધિમા (પાછળનું)]

+ આ (નારી-વતિને પ્રત્યય)] છો. એ નામની
ધમતી; 'પોસ્ટી-અર ભુમરક સંમરકેત્વ'.
તે દસાપર ધમતીમાંથી નીકળી પ્રવર્તિતની
ચોતર આવી છે.

અંસશિરઃકોટર [સં. અંસ (ખભે) +
શિરસ (માથું) + કોટર (પિઠાળ)]
જ. અસપ્રકરની ઉપલી ધારમાં અંસનું નામના
પ્રવર્તનકના મળેલા આમ પામે અંસો આડો;
'કેપુર નોચ'. ભુઓ અંસપ્રક.

અંસશોષ [સં. અંસ (ખભે) + શુષ્ક
(સુકાઈ જવું)] પું. અમામાં રહેલો ગુણ તે
જામના રનાયુનાં બંધનોને સૂકા નામે એવો
એક વાયુરોગ.

અંસસંધિ [સં. અંસ (ખભે) + સંધિ
(સંધો)] પું. અમાને સંધો.

અંસા પું. (પિચા) વિભંગીની જાનનો એ
નામનો દર લઘુ અને રક શુક મળી ૧૦૫
માવાનો માત્રામેળ છે.

અંસાક્ષર્યકરેન્દ્રાશુ [સં. અંસ (ખભે) +
અક્ષર (એ નામનું હાડકું) + અપ્રક (અપ્રકાર)
+ રનાયુ (ચેરી)] પું. અંસસંધિને નીચાએ
એ નામનો રનાયુ; 'એકોમીઓ કસેવિપુલર
સિમામે-ટ'. તે અક્ષરાર્થના બહારના છેદથી
અંસકૂટનાં અમમામ સુધી પ્રસરેલો હોવાથી
સંધિના ઉપલા ભાગને હોં છે.

અંસાક્ષર્યસંયોજકરેન્દ્રાશુ [સં. અંસ (ખભે)
+ અક્ષર (એ નામનું હાડકું) + સંયોજક
(એકનાર) + રનાયુ (નાંચનો તંતુ)] પું. અક્ષર-
રિચના અક્ષરના છેદને લાગેલો એ નામનો
રનાયુ; 'એકોમીઓ કસેવિપુલર સિમામે-ટ'.

અંસાધરિકા [સં. અંસ (ખભે) + અધર
(નીચે) + ઇક (વાજ)] છો. એ નામની
એ મોળાકાર પેટી; 'દીરીક'. તેમાંની એક
અંસાધરિકા જૂહની અને બીજી અંસાધરિકા
લક્ષી કહેવાય છે. આ મોટી અને નાની
બન્ને પેટી અંસપ્રકની ક્ષાન્તુમાધ્યાના અનુક્રમે
ઉપરના તથા નીચેના ભરવા આમ પરથી
નીકળી પ્રવર્તિતના મદાપિઠા એટલે 'કોટર
દ્યુમરક'ને લાગેલી છે. તેઓ પ્રવર્તિતને
બહારની બાજુએ ફરે છે તેમજ પાછું
ખેંચે છે.

અંસાધરિકાજૂહતી [સં. અંસ (ખભે) +
અધર (નીચે) + ઇક (વાજ) + અ
(નારી-વતિને પ્રત્યય) + જૂહ (એકું) + ઇ
(નારી-વતિને પ્રત્યય)] છો. એ નામની પેટી;
'દીરીક મેજર'. ભુઓ અંસપ્રક.

અંસાધરિકાલક્ષી [સં. અંસ (ખભે) +
અધર (નીચે) + ઇક (વાજ) + આ

(નારી-વતિને પ્રત્યય) + લઘુ (નાનું) + ઇ
(નારી-વતિને પ્રત્યય)] છો. એ નામની પેટી;
'દીરીક માત્તર'. ભુઓ અંસપ્રક.

અંસાપર્યવૃત્તી [સં. અંસ (ખભે) + અપ
(દર) + ર્વ (એવું તે) + ઇ (નારી-
વતિને પ્રત્યય)] છો. પૃથક્ એટલે કોઈ
બને બને અંસપ્રકોની વચ્ચેના જામમાં
અંસની એ નામની એ એમાંથી માસપેટી;
'રોગ્યોષ્ઠિઅસ'. એક અંસાપર્યવૃત્તી લક્ષી
બને બીજી અંસાપર્યવૃત્તી શુરો અથવા
અંસાપર્યવૃત્તી જૂહની કહેવાય છે. આ બન્ને
પેટી અંસપ્રકને ઘેરે તેમજ પાછલી બાજુ
તરફ ખેંચે છે.

અંસાપર્યવૃત્તી શુરો [સં. અંસ (ખભે) +
અપ (દર) + ર્વ (એવું તે) + ઇ
(નારી-વતિને પ્રત્યય) + મુક (મોકું) + ઇ
(નારી-વતિને પ્રત્યય)] છો. એ નામની એક
માંસપેટી; 'રોગ્યોષ્ઠિઅસ મેજર'. ભુઓ
અંસાપર્યવૃત્તી.

અંસાપર્યવૃત્તી જૂહતી [સં. અંસ (ખભે)
+ અપ (દર) + ર્વ (એવું તે) + ઇ
(નારી-વતિને પ્રત્યય) + જૂહ (એકું) + ઇ
(નારી-વતિને પ્રત્યય)] છો. એ નામની એક
માંસપેટી; અંસાપર્યવૃત્તી શુરો; 'રોગ્યોષ્ઠિઅસ
મેજર'. ભુઓ અંસાપર્યવૃત્તી.

અંસાપર્યવૃત્તી લક્ષી [સં. અંસ (ખભે) +
અપ (દર) + ર્વ (એવું તે) + ઇ (નારી-
વતિને પ્રત્યય) + લઘુ (નાનું) + ઇ (નારી-
વતિને પ્રત્યય)] છો. એ નામની એક
માંસપેટી; 'રોગ્યોષ્ઠિઅસ માત્તર'. ભુઓ
અંસાપર્યવૃત્તી.

અંસારોહિણી [સં. અંસ (ખભે) + અ
(વપર) + ર્હ (વારું)] છો. અંસશિરઃ-
કોટરમાં ચર્મને અંસપ્રકની પીઠ પર જાડે એ
નામનો ઘાતંતુ; 'સુપ્રારકોપુલર નર્વ'. ભુઓ
અંસપ્રક.

અંસારિચ [સં. અંસ (ખભે) + અરિચ
(હાડકું)] જ. અમાનું હાડકું.

અંસાંતરિકા ૧. છો. અંસપ્રકની અંસ-
કપાલિતની આગલી આડવાળી બાજુ પરથી
ઉત્પન્ન થઈ પ્રવર્તિતના લઘુ પિઠ પર
લાગેલી એ નામની પેટી; 'સુપ્રારકોપુલરિય'.
આ પેટી પ્રવર્તિતના માથાને મથરેના
તરફ અથવા પાછલી બાજુ તરફ ફરે છે.

૨. છો. દરેક બાવડના ઉપરના ભાગમાં
આંતેલી એ નામની રસમંચિ એટલે રસાવધીના
માર્ગમાં આવેલી માંડ; 'કેટોષ્ઠિએ પેટોસ

સિર ઝાંકક'. આ પ્રધિ અંસપ્રક પેટીની
આગળ નવા તેની અંદરની સીમા પર રહેલી છે.
અંસિક ૧. [સં. અંસ (ખભે) + ઇક
(વાજ)] પું. બાગીદાર.

૨. પું. માલિક.

અંસિયા ૧. [સં. અંસ (ખભે)] છો. નાનો
જામ; નાનો દિસો.

૨. [સં. અંસ] છો. હરસ; મસા.

અંસી ૧. [સં. અંસ (ખભે)] પું. જામ
બતાવનાર દસ્તાવેજ.

૨. [દિ.] પું. બાગીદાર.

૩. પું. જોડણીનો દસ્તાવેજ.

અંસુ [સં. અંસ] જ. આંસુ; નેત્રજલ.

અંમુઆ [દિ.] પું. આંસુ મારે કવિતામાં
વપરાતું ૧૫.

અંમુષ ૧. [સં. અંસ] જ. આંસુ.

૨. [સં. અંસુક] જ. ચીનમાં જનતું ઠીંગાની
લાળનું દીર; ચિનાઈ દીર.

૩. જ. પોશાક; વેશ.

૪. જ. બારીક કપડું.

૫. જ. સુગંધ કપડું.

અંસુવન [સં. અંસ (ખભે) + વન
(ખભે)] જ. પ્રુષ્ઠ અંસુ.

અંસુવ [દિ.] પું. આંસુ મારે કવિતામાં
વપરાતું ૧૫.

અંસોદુર્બલસંધાન [સં. અંસ (ખભે) +
ઉદ્બલ (ખાલિયો) + સંધાન (સંધો)]
જ. અજાનો સંધો; 'સોમર અત્તર'. અજાની
અસપ્રક આવેલા સંધિઓમાં અંસ શુષ્ક સંધિ
દોષ થયો મહત્વનો છે. આખા અવધાની
દિશાજનો આધાર એની ઉપર જ રહેલો છે.
એની ઉપરની બાજુ તુંડ દિશા રનાયુના બનેલા
કાંચને લઈને સારી રીતે રક્ષાયેલી છે, અપરે
તેની આગુચ્છા અસપેટીઓ તેની અજાણી
વધારે છે. આ સંધિમાં પ્રવર્તિત ('ભુમરક')નું
અરમા જોળ આધારવાળું માથું, અંસપ્રકના
અંસપીઠ પર રહેલ સહેજ ખાડાવાળા અમમાં
સંધાય છે. આ ખાડાવાળા જામની ઠોર પર
વીટીના જેવું મોજ એક રનાયુચ લાગેલું
છે. આ રનાયુચનો મોટો જામ તરફવર્તિતનો
એટલે કેમજ હાડકાંનો દોષ તે રક્ષાકળી
ઉદારમાં વધારે કરે છે, અને અંસપીઠનો
વધારો અટકાવે છે. આ સંધિના રનાયુ:
(૧) અંસોદુર્બલક રનાયુકોષ તથા (૨) તુંડ
પ્રવર્તિત. આ સંધાની અસપ્રક નીચે
પ્રમાણે પેટીઓ લાગેલી છે: (૧) ઉપર-
અંસપ્રકિત ઉત્તર ('સુપ્રારકોપુલર').

(૨) નીચે-નિશિરસ ('દાષસેપ્સ') ની દાર્દ્રિયા. (૩) અંદરની બાજુ-અંતરિક્ષ ('સમરકોપુલેરિસ'). (૪) બહારની બાજુ-અંતરિક્ષ અંધરા તથા અંસાધરિક્ષ લક્ષી. બધા અંધ સંધિઓમાં આ સંધિ સૌથી વધારે હલનચલન કરી શકે છે, કારણ એમાં પ્રમંડારિયનું માથું સ્થાવકમાં ફરતી ફરી શકે, હાથ બાજળ લાવી સ્થાવ, પાછળ પશ્ચ લઈ જઈ સ્થાવ, અંદરની તેમ જ બહારની બાજુ લઈ જઈ સ્થાવ, અને હાથો તથા નીચે કરી સ્થાવ. આ સંધિની રચના, તેનું કરીર પરનું ખાસ સ્થાન તથા ભુદી ભુદી ભલતની ક્રિયાશીલ વગેરેને લઈને પ્રમંડારિય અવારનવાર ખરી જાય છે.

અંસોદૂબલિત રનાયુકોષ [સં. અંસ (ખબો) + ઉદ્બલ (હાંબો) + ઇક (સંજની) + રનાયુકોષ (ખાસ્ય લાંબાની કોમળ)]
પું. ઉપર અંસોદૂબલની ડોરને અને નીચે પ્રમંડારિયની ડોરને લાગેલો એ નામનો લાંબો, મોટો અને કોષળ જેવો હીલો રનાયુકોષ; 'આર્ટિક્યુલર કેપ્ચુલ'.

અંસોલમની [સં. અંસ (ખસો) + લમન (લખું કસું તે) + હ (નરીબલિયો પ્રલય)]
છી. ડોવાવંસની બાજુ પર આવેલી એ નામની માંસપેશી; 'સિનેટોર રકોપુલી'. તે અંસલલને લેએ ખેંચે છે. ભુઓ અંસલલક.

અંસોરરેકા છી. હાથરા ધમનીની એ નામની એક લાખા; 'ઓરેકો એકોમીઅલ આર્ટરિ'. આ બાડી અને દૂદી ધમની હાથરામાંથી ઉત્પન્ન થવા બાદ અનેક નાની લાખામાં વહેમાઈ જાય છે. તેની એ નાની લાખા અંસકૂટ તથા અંસખજા પેશીને પોષણ આપે છે. વળી બીજી એ નાની લાખા અંસાધરિક્ષ નામની પેશી, અંસકોરસંધાન તથા ઉરખજા નામની પેશીઓને પોષણ આપે છે. આ

ઉપરાંત તેની કીણી અનેક લાખા જમણમાં રહેલી ડંધિઓ વગેરેને પોષણ આપે છે.

અંસ ૧. [સં. અંસ (ખબો) + વ (લમન)]
ચિ. ખબાને લમનું; ખબામાં વહેણું; ખબે હોવાઈ.

૨. [સં. અસ (બાવ પાડવા) + વ (લાયક)]
ચિ. અસ પાડવા જેવું; અંસ.

અંહ ૧. [સં.] જ. કિ. જનું.

૨. જ. કિ. નીકળી પડનું.

૩. જ. કિ. પ્રમથનું.

૪. જ. કિ. બોલનું.

૫. જ. કિ. મોઝનું.

અંહ ૧. [સં. અંસ] જ. ચિતા; કિર.

૨. જ. દુઃખ; આક્રમતા.

૩. જ. પાપ; અપરાધ.

અંહ અંસ હેલન અલિલ, ઓગુલુ આવે પીધ;
ક્રમ જાય સમ સખીએ, ક્રમ હલખં લીધ.
પિત્તલયુમેષ

૪. જ. ખુરીલી; અપ્રમથ; ચિ.

૫. જ. ક્રમીએનો, કોધનો અને ખુમારીનો અવાજ.

૬. જ. ના; નીલિ.

૭. જ. વારસો; કીકજ ને.

અંહુતિ ૧. [સં.] છો. તળવાખડું; લાગ.

૨. છો. લન.

૩. છો. રોગ.

અંહુતી છો. લાગ. ભુઓ અંહિત.

અંહુસ ૧. [સં. અંસ] જ. પાપ; અપરાધ.
અંહ અંહુસ હેલન અલિલ, ઓગુલુ આવે પીધ;
ક્રમ જાય સમ સખીએ, ક્રમ હલખં લીધ.
પિત્તલયુમેષ

૨. જ. પોતાના ધર્મનો લાગ.

અંહુસરપતિ ૧. પું. અધિકમાસ; પુરુષોત્તમ-માસ; અમમાસ. આ મહિનો દુઃખ કે મંડવજ-માથી તારનાર મનાય છે. વાજસતેષી સંક્રિતામાં

અધિકમાસ મઠે અંદસરપતિ તથા અધિમુમ એવાં નામ ચોળવામાં આવ્યાં છે.

૨. પું. અધિકમાસવાળા વર્ષમાં આવતી એ માસમાંનો બીજો. પહેલાંને સંસર્પ કહે છે.

અંહુરપતિ [સં. અંહસ (દુઃખ) + પતિ (ખતી)] પું. ક્ષય માસ.

અંહુ ૧. જ. નવાઈ કે આશરે બતાવનાર અમ્ય.

૨. જ. ના; નીલિ.

અંહુહુ જ. વાહવાહ, બહુ કપું, એમ અભુવનાર ઉદ્ધાર.

અંહુહુહુ જ. આશરે બતાવનાર અમ્ય.

અંહુહુહુ-કુમુદુદરી-નિલક પવિત્ર કુમુદુદરી
હરે તે ભુતમંદી હર જગી. શોધખંડશમ

અંહિતિ છી. કાન.

અંહી [સં. હંક (અડા)] જ. અડીયાં; અરે; અડી.

અંહોમુક વામરેઅ પું. એ નામનો મઝાઈક નાદિ તેણે જમા મંડાવું ૧૨૬મું સક્રત રમ્યું છે.

અંહિ ૧. [સં.] પું. અરની સંખ્યાસમક સંગા.
૨. પું. પત.

૩. પું. મૂળ.

અંહિપ [સં. અંહિ (મૂળ) + પ (પીનાર)]
જ. ક્રમ તે મૂળ વડે પાણી પીએ છે.

અંહિરેકંધ [સં. અંહિ (ખમ) + રકંધ (ખડ)] પું. પતની એડી.

અઃ ૧. પું. 'અ'ની બારાખડીનો હેલો અસર.
૨. જ. અરે; વાહ.

અઃ એમાં કું ૬ હમ્માશમ સર્પશમ

અંઃ ૧. જ. ન સહન થતા દુઃખની સ્થના કસ્તો ઉદ્ધાર.

૨. જ. બેદરમરી કે દુર્મચરના અર્થમાં વપરાતો અમ્ય.

પુરવણી

અ

અ

અ ૨૬. પું. અદિત્યાર; રવિચર; અંધાર.

૨૭. પું. (અવોતિષ) મેવ રસિ.

૨૮. જ. ખોડાપણું કે અવોમતા અત્યવજાળ્યથી કદ મતા સન્નની પહેલાં મુખતો પૂર્વમ. ભેમો, અક્ષાળ.

અધિક [અ.] જી. (વધાવણું) ઈશાન ખૂણો; ઉત્તર અને પૂર્વ વચ્ચેનો ખૂણો.

અધિવાસ ૧. [અ. વોમ (વિવસ) પું. અધુવસન] પું. વ. વ. દિવસો.

૨. પું. વ. વ. મુક્ત.

૧. અધિવાસ બોહોદારી = હોહો બોમબની મુક્ત.

૨. અધિવાસ મુક્તી = વીતી મચેલો વખત.

૩. પું. વ. વ. રજા; છોનો પ્રસિદ્ધ અદ્યક્ષ.

૪. પું. વ. વ. વખત; મહત્.

અઉર જ. (દિગ્ગ) અને; વિરોધમાં.

અવકાશવર્તી [સં. અ (નહિ) + અવ (અકાશ) + વર્ત (વર્ત) + ઈ (અરી-અતિભો પ્રત્યય)] જી. ઉત્તર દાયક હોવા છતાં અકાશ ન આવતો હોય એવી સ્ત્રી.

અવોડી (અવોડી) [હિ.] જી. સાકરના કાચાનામાં વપરાતી રોષ્ટી.

અવોનોઈસ જ. પેશાવર જિલ્લામાં આવેલ રનીત નામના ગામનું જૂનું નામ. તે પેશાવરથી ઈશાનમાં સિતર માઈલ પર સિંધુને પશ્ચિમ કાંઠે આવેલું છે.

અક ૭. જી. શેરડી.

૮. જ. એ નામનો એક જોડ; આક્રો; મંદાર. તેના ઉપયોગ મરખસ્તાન, મિસર, ઈરાન વગેરે દેશોમાં અગાઉ અસ્તિત્વ હતા. તેની ત્રણ મુખ્ય જાત મહેની લાંબા અણીવાળા પાંદડાંવાળી સિદ્ધિ અને પૂર્વ બંગાળમાં આવે છે. હિંદીમાં તેને અક, અમ, અઈ, બંગાળીમાં

અક, તામિલમાં કીરકર, અસ્મીમાં કોરકો, ફારસીમાં અક અને અસર અને સરકુતમાં મંદાર કહે છે. તેનું ખાસ પ્રચલિત નામ અદાર સંસ્કૃતમાંથી આવેલું છે. ધર્મ કરીને આ જોડ પાતર જમીનમાં ૩૦૦૦ થી ૪૦૦૦ સુધીના પર્વત ઉપર બની કહે. એકિવામાં તે હિંદુસ્તાન, સિંધોન, અરખસ્તાન, ઈરાન અને સિયાપુરમાં આવે છે. તેનાં જાન્યે પાંચમાં ઉપયોગ થતો. આ જોડનાં ૧૫ કોઈ વાર સોબા તરીકે ખજુ વાપરી શકાય. ફતહા પ્રમાણે મુખ્ય બાદશાહ અખર સિંધના મધ્યમાં આકાશના જોડનાં કુંડ નીચે જમ્યો હતો, તેથી તેનું નામ અકખર પડ્યું. આ જોડ ઉપર આરે એક જાતનાં લીલાં છવડાં જેવે આરે તેની કાળીમાંથી એક ખીણે રસ કરે છે. તેના રસમાંથી એક જાતનો દારુ અને છે. તેના રસને સુષ્કવામાં આવે તો રુખર જેવી એક વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય છે. રસ એકાદો કરવા તેના ૫૩ ઉપર કાપો પાડી નીચે નાનું વાસણ લટકવું. સકાયા ખડી આ રસ સહેજ કળાક પડતો બદામી કાઈ જાતના આરે તે સહેજ કાઢી આવે તારે તેને પાણીમાં નાખી ખૂબ ઉકાળવાથી તેમાંથી કમરો બને રહી તે સોજ્યો બને. એક વધારે વખત ઉકાળાવ તેમ તે હવા ખડી વધારે ને વધારે કઠણ થાય. શાસ્ત્રવિદ્ધ દષ્ટિએ તે મહાપર્મા એટલે એક જાતના રુખર જેવી જ પેશાવર અકાશ. તેનો દૂધ જેવો રસ આમમાં કમાવવામાં વપરાય છે. તેનાં મુખિય તથા અલ ઔષધમાં ઉપયોગી છે. તેનાં કાકામાં કોલસાનો જુએ બંદુનો ત્રણ જાતનામાં વપરાય છે. શકમાંથી નીકળત રસનો રણ કે બીડીના જેવો ઉપયોગ કરવાના પ્રયત્ન થાય છે. હંડકમાંથી નીકળતું ધોળું ફાંવાળું રસમ જેવું કે તમિલ અને બોલીમાં કરવામાં વપરાય. તેમાંથી લાંબા મજબૂત હોરા નીકળી શકતા નથી, ખજુ ને પાંચમજુ કે સાથે તે બેળવીએ

તો તેમાંથી બનતું કપડું રસમ જેવું મજબૂત થાય.

અકક (અકક) ૧. [હિ.] જી. રોળ; ખોટો દેખાવ.

૨. જી. હલતા; મજબૂતી.

૩. જી. બાકામી; અખો.

૪. જી. કામરો; આકર.

૫. જી. વળે નહિ એવું હોવાપણું.

૬. જી. વાંકાપણું.

૭. જી. હાથપણું; કઠણ.

૮. જી. હા; છા.

૯. જી. અભિમાની; મર્વ.

અકકતકક (અકકતકક) ૧. [હિ.] પું. અભિમાન; મર્વ; મજરી.

૨. જી. રોળ; ખોટો દેખાવ. જુઓ અકક.

અકકપકક (અકકપકક) ૧. [હિ.] પું. અભિમાન; મર્વ; મજરી.

૨. જી. રોળ. જુઓ અકક.

અકકટ્ટ (અકકટ્ટ) ૧. [હિ.] જી. અભિમાન; મર્વ; મજરી; કુંપક.

૨. જી. ખોટો દેખાવ. જુઓ અકક.

અકકપાઈ (અકકપાઈ) જી. અરકાઈ જવા-પણું.

અકકપાઈ (અકકપાઈ) ૧. [હિ.] પું. અભિમાની માલુસ.

૨. [હિ.] પું. કાંકો; અભનેલો.

અકકપાઈ (અકકપાઈ) ૧. [હિ.] જી. અભિમાન; મર્વ; મજરી.

૨. [હિ.] જી. રોળ; ખોટો દેખાવ. જુઓ અકક.

અકકમતકક (અકકમતકક) ૧. [હિ.] પું. અભિમાન. જુઓ અકકતકક.

૨. જી. ખોટો દેખાવ. જુઓ અકક.

અકકટ્ટ (અકકટ્ટ) ૫. જ. કિ. ઉદત થવું.

અકકા

૬. અ. કિ. નામુલ થવું.
 ૭. અ. કિ. પડાર કરવો.
 ૮. અ. કિ. મોકું દેખાવું.
 ૯. અ. કિ. લટકામાં માલવું.
 ૧૦. અ. કિ. સંગ થવું.
 ૧૧. અ. કિ. સંગોઆવું.

અકકા (અકકા) [કિ.] વિ. તોરી; ગર્વો;
 મિલજ. ભુખો અકકા.

અકકૂ (અકકૂ) પું. શિક્ષો; અલખેલો.

અકકેલ (અકકેલ) ૧. [કિ.] પું. શિક્ષો;
 અલખેલો.

૨. વ. અભિમાની માણસ.

અકકલ [કિ.] વિ. આખું; તાલ.

અકકથ ૫. [સં. અ (પણ) + કથ
 (કહેવું)] વિ. અપીલ; બુંદ.

અકકથ ૩. વિ. અપીલ; બુંદ; માળ ભરેલું.

અકકથતા [સં. અ (નહિ) + કથ (કહેવાય
 તેવું) + તા (પણ)] જો. બોલી ન શકાય
 તેવું હોવાપણું; અનિર્વચનીયતા.

અકક ૫. [અ. અકક (તેલે બાંધવું)] પું. એક
 ભતનું ધરેલું; મળાનો હાર; કોશર.

૬. પું. મોતીની માળા.

અકકબેરી [અ. અકક (વાંક) + કા. બેરી
 (બાંધવું તે)] જી. હેઠાબેરી બાંધવાપણું.

અકકસ [અ.] વિ. પરિત.

અકકનૂન [કા. કનૂન (કમળાં)] અ. હાલ;
 આ વખતે.

અકકળ ૧. [અ.] પું. પતનો પાછલો ભાગ;
 એડી.

૨. અ. પાછળ; પાછાડે.

અકકળ કરવું = પાછળ પાવું.

અકકળ ૩. [અ.] પું. મીલું.

અકકળ-અકક-શર્ધ [અ. અકકળ (એક)
 + અલ (તે) + શર્ધ (પુરાવો)] પું. યુનો
 સાબિત કરવા માટે પૂરતો પુરાવો; અકકળે શર્ધ.

અકકળાખાક [અ. અકકળ (એક બાલક)
 + આખાક (સ્વબવાચક નામ બાલકનાર પ્રત્યય)]
 જ. આખા.

અકકળી ૬. પું. યુવક બાલકાલય વખતનો
 એક સોનાનો સિકો.

અકકળી અકકળી [સં. અકકળી (અકકળ
 સંબંધી) + અકકળી (એક સિકો)]
 જી. યુવક સહેનશાહ અકકળના વખતનો
 સોન રૂપિયાની કીમતનો સોનાનો સિકો.

અકકળી મોહર [કા.] પું. એક આંખવાળો
 માણસ. આ કબ મકકળીમાં વપરાય છે.

અકકળે શર્ધ [અ. અકકળ (એક) + શર્ધ
 (પુરાવો)] પું. યુનો સાબિત
 કરવા માટે પૂરતો પુરાવો; અકકળ-અલ-શર્ધ.

અકકમલ ૨. વિ. સંપૂર્ણ; પૂરેપૂરું.

અકકમલ [અ. કમલ (તે જન્મથી આંધળો
 હોય)] વિ. જન્મથી આંધળું.

અકક ૭. [અ. અકક (તેલે માલવું)]
 પું. માળતાં નીકળેલો કમરો.

અકકલ ૬. વિ. (કિમ્મ) અસંભાવ; અલ-
 નીય; ન બને એવું.

અકકલ્લીકરણ [સં. અકલ્લી (પાતમૂળ નાનાર
 નીચે એવી) + કરણ (કર્ણ તે)]
 વ. (અભિન) સમીકરણ કે અપૂર્ણીકમાંથી
 વર્તમાન વચેરે મિલ્લ દર કરી એખું ૧૫ કરવું
 તે 'રેલનેલિએલન'. એમ,

$$૬ + ૪ (૫૬ + ૧૦) = ૮$$

$$\therefore ૪/૫૬ + ૧૦ = ૮ - ૬$$

બને માણુનો વર્ત કરતાં

$$૫૬ + ૧૦ = ૬૪ - ૧૧૬ + ૬૨$$

અવી રીતે સમીકરણમાંથી કરણી ૫૬ દર કરી
 સમય છે.

અકકરણ [સં. અકકરણ] અ. (મામ) કરેલું
 ન કરવાને. ભુખો અકકરણ.

અકકરણ ૫. પું. ક્રિયાળો માણસ.

૬. પું. ધડિયાળનો કાંટો.

૭. જી. (વડાણવડું) અમિ ખુલો.

૮. વિ. વધારે નજીક; ઘણું પાસે.

અકકરમ [અ. અ (એક જાતના વસ્તુનાર પૂર્વ) +
 કરમ (કર્મ)] વિ. ધણું દયાળું.

અકકરા ૨. [કિ.] જી. એક ભતનું ધાસ.

૩. વિ. કીમતી; મૂલ્યવાન.

અકકરાન ૨. [અ. કર્ન (લીંચું) ખુ મૂલ્યવાન]
 વિ. ઉમર અને મોલમાં સરખું; સરખી ઉમર
 અને મોલવાળું.

અકકરાયા જી. વાવવા માટે નરાગર એખી
 નહિ કરેલી જમીન.

અકકરિણ [અ. અકકરણું મૂલ્યવાન]
 પું. વ. વ. સર્ગ; નાતીલા.

અકકરી ૧. પું. કમોદ.

૨. [કિ.] પું. વાવણીનાની - સાથે એડેલા
 પેલા વાંસના મથાણા ઉપરની મગલું; આરણી
 ૩. જો. અલ્પ; મોંઘવારી.

અકકરીકર જી. ગામ; પટરાણ; કિલિયારી.

અકકરે ૩. [સં. અ (નહિ) + ર (કર્ણ)]
 વિ. (અ. ર.) અકકર; અખત.

લીલુ અનેક અકકર ભર કરી લોક દમી સેનઈ
 એકઈ મેલિઈ. હેમચંદ

૪. વિ. ઉપાય કરી સમય નહિ એવું
 નિરૂપાય.

અકકરોદ [સં. અક્રોદ] પું. એક ભતનું રણ-
 ભુખો અખરોદ.

અકકરુઆમી [સં. અ (નહિ) + કર્ણ
 (કર્ણ) + અમ (અર્ધ) + અમ (વાલું)]
 વિ. કન સુધી અવાજ પહોંચે નહિ એવું; ન
 સાંભળી શકાય એવું.

અકકરુઈ [સં. અ (નહિ) + ર (કર્ણ) +
 અનીવ (એવું)] વિ. મેરવાળમી; અધોમ.

અકકરુલિ [સં. અ (નહિ) + કર્ણ
 (કર્ણ)] વિ. સ્થિર; અથ નહિ એવું; નિષેધ;
 સ્થાંત અધિવ.

અકકરુલ ૪. વિ. આગસુ; એડી.

૫. [સં. અ (નહિ) + કર્ણવ (કરવા એવું)]
 વિ. નકામું; ઉપયોગ વગરનું.

અકકરુવપણ વ. કરતા પદાર્થના કરેક અલુના
 વજનને તેની ધરીથી તેના અંતરના વર્તે
 યુક્તવાથી નીકળતી રામ; અકર્ષવશાત;
 'મોમેન્ટ ઓવ કનસિયા'.

અકર્ષણીય હર્નિયા [અ (નહિ) + કર્ણીય
 (એવા એવું) + હર્નિયા (સાલુવાંક)]
 જો. પાછી અકવી ન શકાય તેવી સાલુવાંક;
 'પરિપુસિમલ હર્નિયા'.

અકકરકલ [સં. અ (નહિ) + કર્ણ (અલુવું)
 + કલા (કલિ)] વિ. ન કરી શકાય એવું;
 અમમ લીલાવાળું.

અકકરકરો [સં. એક + કરક (કાંટો)]
 પું. એ નામની વનરપતિ. બનવરોન પેટની
 છવાત દર કરવા, માણસોના વા અને પડાવત
 મટાણામાં અને મામમાં રેમવામાં તેનો ઉપયોગ
 થાય છે. નાનું અને ઝૂમખામાં કીચું તેવું રણ
 કાનું, વરમ અને દેખા સળેને મટાણાઈ
 મનાય છે.

અકકરુરા ૧. [કિ. એક + કા. પુર
 (ખાતર)] પું. અંદેખો માણસ.

૨. પું. સ્વાર્થી અને લાલસુ માણસ.

૩. વિ. અવધાર ન આપે એવું.

૪. વિ. સ્વાર્થી; મતલબી.

અકકરે [અ. અક (તેલે સુગત કરી)]
 પું. વાળની કારણથી સુગત કરાવી ન હોય

એવો મુસલમાન. તેને કચેરીમાં સાક્ષી તરીકે
લાઈ શકાય છે.

અકલર્મક [અ. અલ (જુદિ) + કા. મંદ
(વાર્જ)] વિ. જુદિશાળી. જુઓ અકલર્મક.

અકલકલકલિયું (અકલકલકલિયું) વિ. તરત
જુદિવાળું; હાજર સો હથિયાર કરી લેનાર.

અકલિયત [અ.] જો. લયુમતિ.

અકલપવાસી વિ. (કેન) વિમાનમાં વસતા
એક જાતના રેવોનું.

અકલિપત ૫. વિ. કુદરતી; નૈસર્ગિક.

૬. વિ. સફેદી વિનાનું.

અકલમપ ૩. પું. શિવ; સંકર, કેમકે તે કલંક
વિનાશી છે.

અકલ્લ [અ.] વિ. ધણું નાનું.

અકલ્લે ફર્જી [અ. અલ્લ (સૌથી બોલ) +
ફર્જી (સ્થિતિ)] પું. બોલમાં બોલે બામ.

અકલ્લક [કિ.] પું. એ નામનો યરખમાં થતો
એક બારમાસી એક તેનું મૂળ કેરના ઉપાગ
તરીકે ગણવામાં આવતું.

અકલ્લાર [કિ.] જો. આલિમન; છાતી સરસું
માંપતું તે; એટલાપણું.

અકલ્લર ૬. પું. વધારે સંખ્યા.

૭. વિ. સામાન્ય; હમેશનું.

૮. [અ.] જ. વારંવાર; વખતોવખત.

અકલ્લર બોલાત = વારંવાર; વારં થડીએ.

અકલ્લરીય [અ.] જ. ખાસ કરીને; મુખ્યત્વે.

અકલ્લમ [અ. કિમ (બલ) નું બહુવચન]
પું. વ. વ. જાત; વર્ગ.

અકલ્લરી ૩. [કિ.] જો. એ નામની વન-
સ્પતિ; જટામાંસી; છડીલા.

૪. જો. ખરસમણ.

અકલ્લરા ૧. [કિ.] વિ. એક પાલાવાળું.

૨. વિ. એકછું.

૧. અકલ્લરા બલન = ફળનું.

૨. અકલ્લરા બોલ = છટા સબ્બ.

અકલ્લપ ૩. પું. સંકર; શિવ, કેમકે તે શોભ
વગરના અને રિયર છે.

અકલ્લપિત ૪. પું. નિમલ અને બામ શિવ;
સંકર.

અકલ્લક પું. સિદ્ધાંત; નક્કી કરેલ મત; નિર્ણય.

અકલ્લકિયો ૨. પું. ખરડિયાનો રસ.

અકલ્લજ ૩. વ. ઈર્ષ્ય; ગુસ્સાન.

૪. વ. નકામાપણું.

અકલ્લજ ૧. [સં. અ (નહિ) + કલ્

(કામ)] વિ. નકામું; ઉપયોગ વગરનું.

૨. વિ. પાછું હાંનાર.

અકલ્લજર ૬. પું. મુખી; આગેવાન; નેતા.

અકલ્લમ ૧૦. વિ. કમ્પ્લેક્ષ સ્વરૂપ થઈ ન હોય
એવું; મનોરથ સિદ્ધ થયા વિનાનું.

૧૧. વિ. નકામું; ઉપયોગ વગરનું.

અકલ્લર ૮. [કિ.] પું. આકાર; રૂપ.

અકલ્લર નાપ = વસ્તુના કદનું માપ.

૯. પું. દેખાવ.

અકલ્લરજ ૫. જ. કાળજી વગર.

અકલ્લરત ૪. [કિ.] વિ. કામમાં ન આવે
એવું.

૫. વિ. નકામું; નિમજ.

૬. વિ. વપરાશમાં ન હોય એવું.

અકલ્લરથ ૨. [કિ.] વિ. નિનઉપયોગી. જુઓ
અકલ્લરત ૪, ૫, ૬.

૧. અકલ્લરથ કરવું = (૧) ઉઘાડી રેવું. (૨)

નકામું બનાવવું.

૨. અકલ્લરથ જવું-થવું = (૧) નાક પામવું.

(૨) પવનમાં ઊડી જવું. (૩) બગાડવું. (૪)

બલ્લો ન આવવો; એવે જવું.

અકલ્લરથ પૂંજી [અ (નહિ) + કલ્ (કામ)
+ પૂંજી (ઘેલવ)] જો. અલ્લ માલ; પાછો
આપવાની કરતે વાપરવા આવેલો માલ; 'ડે
રોક'.

અકલ્લર્મન રસાયન [અ (નહિ) + કાર્મન
(ઘેલવો) + રસાયન (એક વિદ્યા)] જો. જડ
પદાર્થની ચર્ચા કરતું સાયદ્; 'ઇન્ફોર્મનિક
પ્રેમિટિ'.

અકલ્લર્મનિક [અ (નહિ) + કાર્મન (ઘેલવો)
+ નિક (વાર્જ)] વિ. જડ; અચેતન; નિર્જીવ.

અકલ્લલ ૮. [કિ.] પું. ખોટ; કમી; ન્યૂનતા;
એકછપ.

અકલ્લલલલલલ [સં. અ (નહિ) + કલ
(વખવ) + લલ (પણી) + લલ (વખવ)]
પું. મુઝમલ; મોસ; આજમાં આજ પાણીનાં
અણબોથી વાતાવરણનો અપારકષક પ્રમાણ
એવો દેખાવ.

અકલ્લલલલલ [સં. અ (ખરાબ) + કલ
(વખવ) + લલ (વખવ)] પું. કુમળના
વખતમાં આવતો ટાપસને મળતો તાવ;
'ફેમિન હીવર'.

અકલ્લલનિવારણ [સં. અ (નહિ) + કલ
(વખવ) + નિવારણ (વખવ)] જ. કુમળ-
માં લોકોને અપાતી રક્ત; 'ફેમિન સિસ્ટી'.

અકલ્લલુપ [સં. અ (નહિ) + કલ

(વખવ) + પુપ્પ (ફૂલ)] જ. કાતું વગરનું
ફૂલ; કરતનું ફૂલ; મોસમ વિનાનું ફૂલ.

અકલ્લલલલલ [સં. અ (નહિ) + કલ
(વખવ) + લલલ (વખવ)] પું. મર્મ
રજાથી જોધા માસ પછી થતો મર્મસાવ.

અકલ્લલલલ [સં. અ (નહિ) + કલ
(વખવ) + લલ (ફૂલ)] જ. મોસમ વગરનું
ફૂલ; કરતનું ફૂલ.

અકલ્લલો ૫. વિ. અમર; નાક નહિ પામનાર.

અકલ્લલોનતા ૨. જો. કવખતનું હોવાપણું.

૩. કી. નાક નહિ થવાપણું; અમરતા.

અકલ્લસી [કિ.] વિ. વાતાવરણ સંબધી.

અકલ્લક ૬. વિ. કાંક એટલે કાતળી વગરનું.

૭. વિ. કીટિયા વિનાનું.

અકલ્લલિ ૧. [સં. અ (નહિ) + કલ્લિ
(નર)] જો. તેજ વગરનું હોવાપણું.

૨. જો. બોલો; બારંપ વસ્તુ.

૩. વિ. કાંપુ; ઉગ્મસ વગરનું.

અકલ્લલિલલલ લેવાલાસ [સં. અ (નહિ) +
લિલિ (લાઈ) + લલ (ખરાબ) + લેવાલાસ
(ખાંદો દેવ)] પું. (ન્યાય) ઘેર સાખની
એટલે સિદ્ધ થઈ છે એવી ખાખતની સિદ્ધિ
એટલે સાખિતી કરી ન શકે તેવો દેવ.

અકીક ૩. પું. મુદ્દેલિપસના વર્ગનું એક જાતનું
કાક; 'રેડ મમ'.

અકીકા ૧. [અ.] પું. જન્મની ખુશાલીમાં
મુસલમાન લોકોમાં કરાતી એ નામની એક
ધાર્મિક ક્રિયા.

૨. પું. બાળકના જન્મ પછીનો છટો દિવસ.

૩. પું. બાળકના નહિ ઉતરવેલા માથાના
વાળ; બાળમોચળા.

૪. પું. મુસલમાનોમાં છટીને દિવસે અપાતું
જમણું.

અકીકલ ૨. જો. વજાદારી; નિમજલલાલી.

અકીકલમક = વજાદાર; નિમજલલાલ.

અકીકા ૩.—

૧. અકીકા રે મજ્જાન = ધાર્મિક પ્રતિજ્ઞાઓ.

૨. ખુશ અકીકા = શકાળું; વિશ્વાસુવાળું.

૩. બદ અકીકા = અશકાળું; અસરના
વગરનું.

૫. પું. વજાદારી; નિમજલલાલી.

અકીક વિ. (કિમળ) નહિ કરેલું.

અકીમ [અ.] વિ. વાંકિયું; સંતાન વિનાનું.

અકીમા [અ.] જો. એકરમાં ન થતાં હોય
એવી રીતે; વાંકળી.

અકીરત ૧. [સં. અ (નહિ) + કીર્તિ (આપ્ત)] છો. (હિંદી) અકનામી; અકંઠ.

૨. છો. એવામર; અપમાન.

અકીલ [અ.] વિ. અપવિત્રવાળું; અતુર.

અકુલિની ૧. [અ (નહિ) + કુલીન (ખાનદાન) + ઇ (નરીઅલિયો પ્રભવ)] છો. હલકા કુલની સ્ત્રી.

૨. વિ. છો. નીચ કુળની; હલકો.

અકુશલ ૫. વ. પાપ.

અકુળિયું [સં. અ (નહિ) + કુલીન (ખાનદાન)] વિ. નીચ કુળનું; હલકા વંશનું; કુળવાન નહિ એવું.

અકુલ ૬. વિ. સિંચ; હલ; અમળ.

અકુલ [હિ.] આકાશનો હોલ.

અકુલર અત્યાહુ [હિ.] પું. આકાશનો હોલ.

અકુળત [અ. અકળ (તે પાછળ આપ્યો)] છો. સિંચા; અમળ.

અકુલ ૨. [અ.] વિ. બહુ ખાનાર; અકરાંતિયું.

અકુલ ૧૫. પું. ઇશ્વર; પરમાત્મા; પ્રભુ.

૧૬. વિ. કુદરતી; સ્વાભાવિક.

૧૭. વિ. ધીમું; ધીર; મંદ.

૧૮. વિ. પોતાની મેળે ઉત્પન્ન થયેલ; સ્વયંબુ.

અકુલદાર ૨. [સં. અ (નહિ) + કુલ (કુલ) + દાર (ધો)] પું. પરવડે ન હોય એવો માણસ; વંદો.

૨. વિ. પું. પરવડ વિનાનો; કુવારો.

અકુલવર્ષા [સં. અકુલવર્ષન] પું. (પુરાણ) વ્યાસજ્ઞના કિંમ્બ રોમહર્ષણ સ્નાના ૭ મહિનો એ નામનો કિંમ્બ; ધારવ.

અકુલશુલ્ક ૧. [સં. અ (નહિ) + કુલ (કુલ) + શુલ્ક (કર)] વિ. જમત ન આપનાર.

૨. વિ. જેના પર વેરો લેવામાં ન આવ્યો હોય એવું.

અકુલત્તમા ૮. વિ. ઇશ્વરસંન નહિ પામેલું.

અકુલોદ્ઘાટ ૧. [સં. અ (નહિ) + કુલ (કુલ) + ઉદ્ઘાટ (લગ)] પું. કુવારો માણસ; વંદો.

૨. વિ. નહિ પરણેલું; અવિવાહિત; લગ્ન ન થઈ હોય એવું.

અકુલુદ્ઘાટ [સં. અ (નહિ) + કુલ (કુલ) + ઉદ્ઘાટ (લગ)] વિ. (હિંદી) નહિ પરણેલ; અવિવાહિત.

અકુરોહી [સં. અ (નહિ) + કુર (કેર) + રોહ (લગ્ન) + હી (વાતું)] વિ. જેણે વિદ્ધ લગ્ન નીકળતું; અંતલી.

અકુલ ૫. વિ. તમોચ્ચ વગરનું.

અકેતો વિ. (અળી) અકસંતિયું; અકેપર.

અકેલા ૧. [હિ.] વિ. એકલું; સાચ વગરનું.

૧. જોવા રહેતું = ભુલું રહેતું.

૨. જોવા સત્તું = (૧) પતિપત્નીએ એક-બીજાની ભુલું સત્તું. (૨) પતિથી લગ્નનું.

૩. જોવી કલ્પી ન બે ગાણુ મહેતી એકની અહેરાત.

૨. અ. એકલું; એકલે હાથે.

અકેલે દુકેલે [હિ.] વિ. એકલું; સાચ વગરનું.

અકેલો વિ. પું. મસ્તીખોર.

અકોર ૫. [હિ.] છો. જેનું વાળું મરી મરું હોય તેની ગાળને દોહતી વખતે પંખાળવા-પરું.

અકોરી [હિ.] વિ. લાંચ નહિ લેનાર.

અકોરીઅન વ. એ નામનું એક જાતનું હામોનિયમ જેવું વસ્તુ.

અકોલા ૧. [હિ.] પું. રેતડીનું જામનું.

૨. વ. એ નામની જાલજુની જાટનું માણસ.

૩. વિ. એ નામની જાલજુની જાટનું.

અકોપી—એકમેળી. અવિષ્ટ એકમેળી હતા.

અકોટા [હિ.] પું. ગરદીની ધરી.

અકોલિ ૧. પું. કુળા પાસેના એટલે મણલ નદી પાસેના લોક; મીઠા લોકોમાંથી કિતરી આવેલ એક પ્રજા.

૨. પું. નીચિયન લોકોના પ્રજાસત્તાક રાજ્યનો પ્રમુખ; કુળક નદી પાસેના લોકોને કુખી.

૩. વ. એ નામનું રાજ્ય.

અકલકરો—તે કિના અંતર, કિલ્લું વગર અને ઉત્તર અમેરિકામાં થાય છે.

અકા ૪. પું. ઊંચ મિલક વડલો દોસ.

૫. પું. ગાય; પિતા.

૬. છો. મોટી બહેન.

અકાલ [અ.] વિ. બહુ ખાનાર; અકરાંતિયું.

અકાસ ૧. [હિ.] પું. આકાશ; આસમાન.

૨. પું. ઇશ્વર; એ નામનું અતિ બારીક તત્ત્વ એટલે શ્રુ ૧૨.

અકાસ અમન મોલે [હિ.] પું. ખરતા તારા.

અકાસર્મમા [હિ.] છો. આકાશર્મમા; આકાશમાં રાત્રે અસંખ્ય ચાંદરૂપીઓનો લાંબો સંદેત મગજનો સિસોદો.

અકાસમોલા [હિ.] પું. અગ્નિ; અમન-મંડળ.

અકાસ મોટી [હિ.] છો. જિયામાં જિઓ બાગ.

અકાસ લા [હિ.] પું. આકાશનો; હિંદુઓ ધારતક મહિને એક વાંસ ઉપર જિએ લટકાવે છે તે હોય. ભુઓ આકાશનો.

અકાસ કુરી [હિ.] છો. આકાશી ગોળાની ધરી.

અકાસનીમ [હિ. અકાસ (આસમાન) + નીમ (લીમડો)] પું. લીમડાના ઝાડ ઉપર જિમતી વનસ્પતિ.

અકાસકેલ ૧. [હિ.] વ. બાળક; ધંતાન.

૨. અ. વડાલું! પ્રિય!

અકાસ અપની [હિ. અકાસ (આકાશ) + અપી (અણી)] છો. આકાશવાણી; જેની અવાજ.

અકાસ બિર્ત [સં. આકાશ + વર્ત (ગાલ-વિગા)] વ. (હિંદી) મુજરાનનું મોક્ષ સાધન ન હોય એવું માણસ.

અકાસ બિર્ત [સં. આકાશ + વર્તિ (વજાળ)] વ. (હિંદી) કારણપોષણના નહી સાધન વિનાનું માણસ.

અકાસમેલ [હિ. અકાસ (આકાશ) + મેલ (વેલ)] છો. અમરવેલ. તેને શ્રુ ૩ પાંદડાં હોતા નથી. તે ઝાડ ઉપર જિમે છે.

અકાસ મંડલ [હિ. અકાસ (આકાશ) + મંડલ (ચોળ મરાવ)] વ. આકાશમંડળ.

અકાસમુખી [હિ. અકાસ (આકાશ) + મુખી (મોહવાતું)] પું. સર્વ સામું મોહુ રાખી તેની ઉપાસના કરનાર દેવપંથનો ભક્ત.

અકાસી મીઠ (અકાસી મીઠ) [હિ.] છો. તારા, મક કે એવો કોઈ આકાશમાંનો પદાર્થ.

અકાસી દીવા [હિ.] પું. આકાશનો, જે હિંદુઓ ધારતક મહિને એક વાંસ ઉપર જિમે લટકાવે છે. ભુઓ આકાશનો.

અકાસી અસ્ત [હિ.] છો. મક, નક્ષત્ર કે એવા કોઈ આકાશી પદાર્થ.

અકમ્ભ (અકમ્ભ) ૭. પું. મૂર્ખ માણસ.

૮. પું. અમરૂં વગરનો માણસ.

૯. વિ. અકલ વગરનું; મૂર્ખ.

૧૦. વિ. અજિમાની; મર્વી.

૧૧. વિ. કળિયાળું.

અક્ષરપર્યાયકાવ્યન [સં. અક્ષર (હાંસકનું હાડકું) + પર્યાય (પાંસણ) + અવન (બાંધવું તે)] જ. પર્યાયક સંયોજક સ્નાયુ; હાંસકી અને પાંસણને જોડનાર સ્નાયુ; 'કોરડો કલ્પિતપુલર લિગમન્ટ'. આ સ્નાયુ પહેલી ઉપપર્યાયની ઉપલી બાલુને અને અક્ષરપર્યાયની નીચલી બાલુને લાગેલો હોવાથી તેના સાધને મજબૂત બનાવે છે.

અક્ષરપર્યાયવિસ્થાપ [સં. અક્ષર (હાંસકનું હાડકું) + અધર (નીચ) + વિસ્થાપ (ટીલા-ખંડ)] પું. જુલસ્થિતુ એટલે બાવડાનું હાડકનું આમળના બાજમાં હાંસકી નીચે ખડી જવું તે; 'સખાલવિષ્ણુલર ડિસલોકેશન'.

અક્ષરપર્યાય જી. છતીની આગલી બાલુ પર ખલાને નીચે તેમજ આગળ લાવનારી મધ્યરેખાની દરેક બાલુએ રહેલી એક પાતળી અને ત્રિકોણાકાર પેહી; 'સખાલવિષ્ણુ'. આ પેહી પહેલી પાંસણી અને પહેલી ઉપપર્યાયના સંધા પરથી રાંધેલી, ત્રાંસી હોયે અક્ષરપર્યાયને લાગેલ છે.

અક્ષરપર્યાયની ધમની [સં. અક્ષર (હાંસકી) + અધઃ (નીચ) + વર્તિની (આવેલી) + ધમની (ધોરી નસ)] જી. અક્ષરપર્યાય ધમની; જનુ બિર્ધ ધમની; મધ્યધમનીમાંથી નીકળતી ધોરી નસ; 'સખાલવિષ્ણુન વ્યારિ'. જુઓ અક્ષરપર્યાય ધમની.

અક્ષરપર્યાય [સં. અક્ષર (હાંસકી) + અસ્થિ (હાડકું)] જ. છતીની આગલી બાલુના ઉપલા બાજમાં દરેક બાલુએ આવેલું એક હાડકું; 'કલ્પિત'. આ હાડકાનો આકાર ધનુષ્યના જેવો હોય તે ખલાના જૂના ભાગથી ઉરઃકલ્પ સુધી લંબાયેલું છે. તેનો અક્ષરનો છેદો અંતરુદ્ધ જોડે, અને અંદરનો છેદો ઉરઃકલ્પ સાથે જોડાયેલો છે. જે અંતરુદ્ધને જે અક્ષરપર્યાય સાથે મળીને અંતરુદ્ધ રચે છે. પ્રાચીન સારીરિકો એને જનુ નામથી ઓળખતા. અંદરના છેદ પર જે સંધિલક્ષ્ય એટલે સંધાનાં ત્રિજ છે. તેમાંનું ઉપર ઉરઃકલ્પની બાલુ સાથેના અને નીચલું પહેલી ઉપપર્યાય સાથેના સંધાન માટે છે. આ છેદની નીચલી બાલુ ખામગરી હોવાથી તેણ ઉપર પર્યાયક સંયોજક સ્નાયુ લાગેલો છે. અહિઃપ્રાંત એટલે અક્ષરના છેદ પર રક્ત એક સંધિલક્ષ્ય છે. તે અંતરુદ્ધ સાથેના સંધાન માટે છે. આ છેદને અંતરુદ્ધ સંયોજક સ્નાયુ લાગેલો છે. મધ્યનલકનો આકાર ધનુષ્યના જેવો હોય તે જે રીતે વળેલો છે. આગલી બાલુ પરથી જોઈએ તો

તેનો અક્ષરનો અર્ધ ભાગ અંતરુદ્ધ બનારે અંદરનો અર્ધ ભાગ અહિઃપ્રાંત બનાવે છે. મધ્યનલકનો અક્ષરનો અર્ધ ભાગ અપટો અને અંદરનો અર્ધ ભાગ મેળ છે. બાવાઈ એટલે અક્ષરના અર્ધ ભાગના તળિયા પર એક આવેલ ગાંઠને ત્રિકોણિક નામનો સ્નાયુ અને સાંધી નીકળતી એક ત્રાંસી રેખાને અનુસરેલ નામનો સ્નાયુ લાગેલો છે. અક્ષરના અર્ધ ભાગની ઉપલી બાલુ પરથી અંતરુદ્ધ અને પૂરમજ્જા નામની પેહીઓ અને તેની નીચલી બાલુથી અક્ષરપર્યાય નામની નાની પેહી નીકળે છે. મધ્યનલકના અંદરના અર્ધ ભાગ પરથી અનુક્રમે નીકળતી ત્રણ પેહી: (૧) ઉરઃકલ્પ-મુલિક, (૨) ઉરઃમજ્જા કુર્ચ, (૩) ઉરોચ્છ્રી મુલિક.

અક્ષરપર્યાયક [સં. અક્ષર (હાંસકી) + અસ્થિ (હાડકું) + ઉત્તર (ઊપર)] જ. છતીની આગલી બાલુ ઉપર ઉપલા ભાગમાં દરેક બાલુએ આવેલ નલકસ્થિતુ છેદન; 'કલ્પકલ્પ-ટોચ'.

અક્ષરપર્યાય સ્નાયુ [સં. અક્ષર (છતીના ઉપલા ભાગનું એક હાડકું) + અંતરુદ્ધ (વચ્ચે) + સ્નાયુ (ખાંસનો વેડ)] પું. અને અક્ષરપર્યાયના અંદરના છેદા વચ્ચે આવેલો અને તેમને પરસ્પર જોડનાર સ્નાયુ; 'કલ્પકલ્પ-કલ્પિતપુલર લિગમન્ટ'.

અક્ષરપર્યાય [સં. અક્ષર (હાંસકનું હાડકું) + ઉત્તર (ઉપર) + અધઃ (નીચ)] જી. જોડના નાડીયાનું ત્રીજા અને ચોથા યાનતંતુથી અનેક યાનતંતુ; 'સ્પ્રિંગ કલ્પિતપુલર લિગમન્ટ'.

અક્ષરપર્યાય સંધાન [સં. અક્ષર (છતીના ઉપલા ભાગનું એક હાડકું) + ઉત્તર (ઊપર) + સંધાન (જોડાણ)] જ. જે નામનો એક સાધો; અક્ષરપર્યાયના અંદરનો છેદો ઉરઃકલ્પની બાલુ સાથે જોડાયેલ છે તે સાધો; 'કલ્પકલ્પ-કલ્પિતપુલર લિગમન્ટ'. તે સ્નાયુકોષ (આડિયુલર કોમ્પ્રેસ) વડે લેગાયેલો છે. તેની અંદર સ્પેશિયલિસ (સાર્કોમેરીયલ મેમ્બ્રેન) અને તરુચ્છરિય (મીલેન) મક્ક રહેલું છે. તે મજબૂતી આપતા બીજા ત્રણ સ્નાયુઓ: અક્ષરપર્યાયક (કલ્પકલ્પ-કલ્પિતપુલર લિગમન્ટ), પર્યાયકસંયોજક (કોરડો-કલ્પિતપુલર લિગમન્ટ) તથા અક્ષરપર્યાય (કલ્પકલ્પ-કલ્પિતપુલર લિગમન્ટ).

અક્ષરપર્યાય સંયોજક સ્નાયુ [સં. અક્ષર (છતીના ઉપલા ભાગનું એક હાડકું) + ઉત્તર (ઊપર)]

+ સંયોજક (જોડનાર) + સ્નાયુ (ખાંસનો વેડ)] પું. અક્ષરપર્યાયના આગળ રહેલો જે નામનો સ્નાયુ; 'કલ્પકલ્પ-કલ્પિતપુલર લિગમન્ટ'. અક્ષરપર્યાયક નાડી (અક્ષરપર્યાયક નાડી) જી. ઉપરુદ્ધ નાડી; કોઈની ત્રીજા અને ચોથી નાડીનો અનેક એક યાનતંતુ; 'સ્પ્રિંગ કલ્પિતપુલર નર્વ'.

અક્ષરપર્યાય [અક્ષ (ધરી) + અંધ (ભાગ)] પું બીજા લીટીઓ સાથેના જે ઉદ્ભિદુની વચ્ચે આવેલ ધરીનો ભાગ; 'કલ્પકલ્પ-કલ્પિતપુલર લિગમન્ટ'.

અક્ષરપર્યાય ૧. [સં. અક્ષ (જાનકિય) + અધઃ (નીચ)] જ. ઉદ્ભિદુનો સમૂહ.

૨. જ. સ્પ્રિંગ ધરી.

૩. [સં. અક્ષ (રચ) + અધઃ (નીચ)] જ. સ્પ્રિંગ પેહી.

અક્ષરપર્યાય ૮. જી. પ્રથમ પંચિત્ત દીપ્તિ ૧૮ ભાત મહિની જે નામની એકનું.

અક્ષરપર્યાય ૧૬. પું. અક્ષરપર્યાયના લક્ષણો નોતરારેવાની એક રીત.

૧૭. [સં. અધ (નીચ) + ઉત્તર (ઊપર)] જી. કુચ વચરનું.

૧૮. જી. સારી રીતે મજબૂત કોષ્ટ; સુરક્ષિત.

અક્ષરપર્યાય [સં. અક્ષર (જોડાણ) + તિલક (ટીકું)] જ. કપાળ ઉપર થોડા ઓખાના હાથા ઓખાની કિના.

અક્ષરપર્યાય [સં. અક્ષ (જાનકિય) + તંતુ (લાંબો)] પું. કલ્પકલ્પના પ્રાચીના સારીરની ધરી; 'એસ્ટ્રોન'.

અક્ષરપર્યાય સંયોજક અવન [સં. અક્ષર (હાંસકી) + તંતુ (લાંબો) + સંયોજક (જોડનાર) + અવન (બાંધવું તે)] જ. ખલાના હાડકાના પ્રવર્તન અને અક્ષરપર્યાયના આમળના બાજને જોડતો નંધ; 'કોરડો-કલ્પિતપુલર લિગમન્ટ'.

અક્ષરપર્યાય [સં. અક્ષ (ધરી) + હંધ (લીટી)] પું. જોગ પદાર્થના મધ્યબિંદુમાંથી પસાર થઈ અને તરફ તેની સપાટી સુધી જતી સીધી લીટી.

અક્ષરપર્યાય [સં. અક્ષ (અધ) + હંધ (લીટી)] પું. ચાંચો હંધો.

અક્ષરપર્યાય [સં. અક્ષ (અધ) + પદ (પાંચ)] પું. આંખની અંદરનો ઉપરેલો પારદર્શક પદ; 'કોર્નિય'.

અક્ષરપર્યાય સંયોજક સ્નાયુ જ. ધનુષ્યના પ્રાચીના અંદરના ક્ષત્રમાં અક્ષરપર્યાય ઓળખી શકનાર ઉપરનું રિશિતસ્થાપક પદ; 'એમ્બ્રેન ટેક્ટોરિય'.

અમરદોષ [સં. અમર (અમર) + ડોષ (વિકલ્પ)] જિ. અમરદોષ માટે ધણી પ્રેમવાળું. અમરદોષકુંડું પોતની બીજા કોઈક (વર્તણ) અમરદોષકુંડું; 'અમરદોષ'. અમરદોષકુંડું (વર્તણ)ની ઉપલી બાજુ ઉપર રહેલા કંઈક જેવા ડેવાને લીધે તે દંતમૂલ તરીકે જોળખાય છે. આ દંત ડેવા ઉપર આખું માથું ચૂપવલવા સહિત રહે છે.

અમરદોષકુંડું [સં. અમર (ધરી) + ડોષ (વર્તણ)] જ. કોવવિભાજનમાં રસપ્રસાર વિભાજન માટે અમરદોષમાં રચના એ જાહેર થતી આકૃતિ; 'અમરદોષિકા ખેડ'.

અમરદોષ પ. જો. રૂપમાં; હરીદાર્પ.

અમરદોષી [સં. અમર (અમર) + ડોષ (વર્તણ)] જો. અમરદોષી માળા; બેરખો.

અમરદોષીયા — પરશુરામનો જન્મ અને ત્રેતાયુગનો અંતરંગ આ દિવસે થયેલ હોવાનું મનાય છે. આ દિવસ શુભ મહાત્મ્યે હોવાથી મંત્રણા કામની સફળતા આ દિવસે કરાય અને મંત્રણાકાળનો અંતરંગ થયેલ થાય.

અમરદોષીય [સં. અમર (નામ ન થયે એવું) + ડોષીયા (ધીર)] જો. વૈદ્યાન સુદ ધીર; અમરદોષીયા; અમરદોષીયા.

અમરદોષીય — સત્યમયી સફળતા આ દિવસથી થયેલી મનાય છે.

અમરદોષીય [સં. અમર (નહિ) + ડોષ (નહિ) + ડોષ (રસ)] પું. મોટા; મુક્તિ; પરમમતિ.

અમરદોષીય [સં. અમર (નહિ) + ડોષ (નામ) + ડોષી (નહિ)] પું. મોટાસત્યનું એક સ્વરૂપ.

અમરદોષીય ક. જિ. અમર; નિલ; નિરંતર; સતત; અવિરત.

ક. જિ. બારે મહિના રહેનાર; બારમાસી.

અમરદોષીય ક. પું. સર્વ.

ક. પું. વ. વ. હરહત.

અમરદોષીય જ. સાહિત્ય સંબંધી અર્થ પ્રસાર થતી હોય એવો સમાજ; સાહિત્યજ્ઞ.

અમરદોષીય [અમર (હસ) + ડોષ (અમર)] પું. અમર કોતરનાર.

અમરદોષીયકુંડું (પિત્ત) એ નામનો એક કુંડ.

અમરદોષીયી [સં. અમર (અમર) + ડોષ + ડોષી (વર્તણ)] પું. ઉદ્ધિષ્ટી રૂપ ઉપર સંવત્ર રાખનાર દિવસ; સંકર, અમરદોષ.

અમરદોષીય [સં. અમર (નહિ) + ડોષ (નામ)

અમર (નહિ) + ડોષ (નામ)] જ. જેમાંથી વસ્તુ ખૂટે નહિ એવું વાસ્તવ; અમરદોષ.

અમરદોષીય જો. અમર (અમર) એ નામની એક. લુપ્તો દિવસ.

અમરદોષીય [સં. અમર (નહિ) + ડોષ (નામ) + ડોષી (રસ)] પું. અમર-વસ્તુ પુરુષોત્તમના ધામમાં અમરો રસો.

અમરદોષીય ૨. જો. અમરની સંધાથી એટલે મિત્રથી લખવાની પદ્ધતિ.

અમરદોષીય જો. અમર ઉપર અમર લખવા હોય એવી પૂરી.

અમરદોષીય ૧. [સં.] જો. એ નામની એક ઓપદિ; અમરો.

૨. જો. મંદા વિનયની અમરો.

અમરદોષીય [સં. અમર (હસ) + અમર (વસ્તુ)] પું. અમરને નિહાળે એવાવસ્થાનો દિવસ.

અમરદોષીય ૨. પું. અમરની ફેરવણી.

અમરદોષીય ૬. જિ. પદ્ધતિ પ્રમાણેનું; નિમમરનું.

ક. જિ. સારા અમર લખનાર.

અમરદોષીય ૨. જો. સંધાનરેખા; 'સાધન ઓપ દોષીયેતન'.

અમરદોષીય જ. તેલંગણી બૂની રાખ-ધાનીનું કહેર; વરંડા અમરદોષીય.

અમરદોષીય ૨. [સં. અમર (અમર) + વસ્તુ (વસ્તુ)] પું. અમરની માળા; બેરખો.

અમરદોષીય [સં. અમર (ધરી) + વિદ્યે (હર હર તે)] પું. ક્ષિતિ અને કોઈ વસ્તુ વસ્તુની ધરી વસ્તુને અમરો ખૂલે.

અમરદોષીય [સં. અમર (અમર) + વેપ (વેપ)] પું. ધનવિદ્યાનો એક પ્રયોગ; માલુમની અમર ઉપર અમરો દંડાર્થ અમર તેમ જોઈ એ રૂપિયાને એક સાથે લોટા એ બાજુથી પાડવા તે.

અમરદોષીય [સં. અમર (લેલો) + સાધા (માલ)] જો. અમરમાં સોનાપર અમર કરનાર લોકોની દેખરેખ રાખવા માટે નિમ-વેલ અધિકારીની કચેરી.

અમરદોષીય ૨. [સં. અમર (માલ) + સાધા (માલ)] જો. તોણખાનું.

અમરદોષીય ૨. [સં. અમર (વાસ્તુ) + હસ (ખર્ચ)] જ. હાલમાં એટલે લુપ્ત રમવાની કામનો કામો લે.

અમરદોષીય [સં. અમર (અમર) + ડોષી (નહિ)]

જો. (અમર)] પું. વિપુલવસ્તુ ઉત્તર અમર દિવસ દિવાળી હરહર અમર અંતર; 'લેટિટુડ'.

અમરદોષીય [સં. અમર (હાંસ) + અમર (નીચ) + અમર (નારીઅલિયે પ્રલય)] જો. એ નામની એક શિયા; 'સમલેવિવન વેન'. તે અમરદોષીય નીચે મંત્રી રીતે પસાર થઈ વાંકી વળીને અમરદોષીય અને ઉત્તર-અમર સાંધાની પાછલી બાજુ સુધી આવે છે. આ અમર-અમર શિયા એટલે મળી જતાં અમરદોષીય નામની શિયા બને છે.

અમરદોષીય [સં. અમર (હાંસ) + અમર (નીચ) + અમર (નારીઅલિયે પ્રલય) + ડોષી (ધોરી નસ)] જો. અમરદોષીય નીચળી ધોરી નસ; 'સમલેવિવન અમર'. અમર અમરદોષીય અમરદોષીયની રીતે, અને અમર અમરદોષીય અમર-ધમનીમાંથી આકારની રીતે નીચળી અમરને અમર અને અમર અમરમાં તે અમર છે. જેમ જેમ તે ધમની અમર અમર અમર તેમ તેમ તે પાતળી થતી અમર અને તેમાંથી નાની સામા નીચળી અમર છે. સુટે સુટે ઠોણે તેનાં સુટે સુટે નામ પડતાં અમર છે. અમર-ધમનીમાંથી નીચળી પહેલી પાંસળીના બહારના છેડા સુધી અમરદોષીય નીચે થઈને પસાર થાય આ 'અમરદોષીય' તરીકે, અને પહેલી પાંસળીના બહારના છેડામાંથી અમરમાં અમર આ 'અમરદોષીય' તરીકે તે જોળખાય છે. અમર અમરમાં પેસતાં તે 'અમર' ધમની તરીકે જોળખાય છે, અને અમરમાંથી સમળી નાની મોટી ધમનીઓનું તે જા છે.

અમરદોષીય જો. એ નામની એક શિયા; અમરદોષીય.

અમરદોષીય ક. પું. લુપ્ત-અમરની તપાસ રાખનાર અમરદોષીય.

અમરદોષીય [સં. અમર (વિપુલવસ્તુ ઉત્તરઅમર અંતર) + અમર (અમર)] પું. વિપુલવસ્તુ ઉત્તર અમર દિવાળી હરહર અમર અંતર; 'લેટિટુડ'.

અમરદોષીય [સં. અમર (અમર) + અમર] પું. અમરમાં; અમરે અમર દેખાય તે માટે પહેરવાના કામ.

અમરદોષીય [સં. અમર (અમર) + કોટર (અમર)] પું. ખોપરીના હાથમાં અમર રહેલી છે તે અમર; 'અમર'.

અમરદોષીય [સં. અમર (અમર) + અમર

અક્ષિગોલક

(ખાલે)] જો. નેત્રોટર; 'ઓર્નિટલ કેવિટ'.

અક્ષિગોલક ૨. [સં. અક્ષિ (આંખ) + ગોલક (ગોળો)] પું. આંખનો ગોળો; 'આંખગોલ'.

અક્ષિગોલક કોષ [સં. અક્ષિ (આંખ) + ગોલક (ગોળો) + કોષ (કોષ)] પું. ગોળાના આગળ ભાગને ઢાંકતી પોષ્પાની શ્લેષ્મત્ત્વમાં; 'કેન્ડાઇપલ સેક'.

અક્ષિગોલક પ્રકાશ [સં. અક્ષિ (આંખ) + ગોલક (ગોળો) + પ્રકાશ (પ્રગટ)] પું. આંખના ગોળામાં થતી પ્રગટતા.

અક્ષિગોલક (વચ્છેદ) [સં. અક્ષિ (આંખ) + ગોલક (ગોળો) + વચ્છેદ (નાક)] પું. ગોળાનું ફી નવાખડું.

અક્ષિજવાલુ [સં. અક્ષિ (આંખ) + જ્વ (પ્રગ્લી) + અલુ (નાડું)] પું. આંખમાં થતાં સફળ જંતુ; 'ઓર્થોપ્થેમોટોમ'.

અક્ષિપદ પ્રકાશ [સં. અક્ષિ (આંખ) + પદ (પદ) + પ્રકાશ (પ્રગટ)] પું. સંવેદનિક પદના સોજાની પીડા; વેદના કરતો આંખના પાડાનો સોજો; 'રેટિનાઇટિસ'. રૂપરૂપ, અધુ-મેક, દિરંગ રોગ વગેરે કારણથી આ રોગ થતો હોવાનું મનાય છે.

અક્ષિપત્ર [સં. અક્ષિ (આંખ) + પત્ર (પાંખ)] જ. આંખની પાંખ.

અક્ષિપરીક્ષકચંદ્ર [સં. અક્ષિ (આંખ) + પરીક્ષક (પરીક્ષા કરનાર) + ચંદ્ર (ચંદ્ર)] જ. આંખ તપાસવાનું વંદ; 'ઓર્થોપ્થેમોસ્ટોપ'.

અક્ષિપરીક્ષા [સં. અક્ષિ (આંખ) + પરીક્ષા (તપાસ)] જો. આંખના અંદરના ભાગની તપાસ.

અક્ષિપુરસ્ક્રમેશન પેશી [સં. અક્ષિ (આંખ) + પુર (ઢાંકણ) + સ્ક્રમેશન (સ્ક્રેન્ડ સ્ક્રેન્ડ) + પેશી] જો. આંખનાં પોષ્પાને ભેરૂં કરનાર માંસપેશી.

અક્ષિપુર સંયોજન [સં. અક્ષિ (આંખ) + પુર (ઢાંકણ) + સંયોજન (એકત્વ)] જ. પોષ્પાનું જોડાણ અથવા સાથે હોવું તે; 'ઓન્સિથોબ્લેડરોન'.

અક્ષિરેલક [સં. અક્ષિ (આંખ) + રેલક (રેલક ઢાંકણ)] જ. ગંદાચિત્તું એક પ્રવર્દનક એટલે હાડકાનો આગળ વધેલો ભાગ; 'ઓર્નિટલ પ્રોસેસ'. આ મજબૂત અને બહુ પ્રવર્દનક બંદરની બાજુ તરફ સહેજ પાછળ જઈ નેત્રોટરની દિશા તરફ તળિયાનો થોડો ભાગ બનાવે છે. તેના પર સંબંધિત નામના

એક, આ હાડકામાંથી જાર થત, પોલાણનું હિ છે.

અક્ષિમલ [સં. અક્ષિ (આંખ) + મલ (મેલ)] પું. આંખને મેલ; પીરો.

અક્ષિમોક્ષલુ [સં. અક્ષિ (આંખ) + મોક્ષલુ (ભેરું તે)] જ. મૂર્તિની આંખની નવાવટ.

અક્ષિભ્રમ [સં. અક્ષિ (આંખ) + ભ્રમ (વાળ)] પું. ખટ્ત; ભરોની; ખંખલુ.

અક્ષિજીવ [સં. અક્ષિ (આંખ) + જીવ (જીવાણુ)] જ. આંખને જીવાણુ.

અક્ષિજીવિષ્ટકાપ્રતિક્રિયા [સં. અક્ષિ (આંખ) + જીવ (જીવ) + ઇષ્ટ (વાંચ) + ક્રિયા (પ્રતિક્રિયા) + પ્રતિ (પ્રતિ) + ક્રિયા (ક્રિયા)] જો. આંખનાં પોષ્પાનું સ્વાવરત્વનું એટલે મજબૂત સંદેશ વિના પોતાની મેલે પ્રતિક્રિયા કરવું તે આંખનાં ગોળાને અક્ષિજીવિષ્ટ આંખ નાંખવાની ક્રિયા; 'કેન્ડાઇપલ રીપ્લેક્ષ'.

અક્ષિજીવ ૭. [સં. જ (નદિ) + જીવલ (જીવલ)] પું. સિવ; સાર, કેમકે તેઓ કરી કરીશક થતા નથી.

૮. [સં. જ (નદિ) + જીવલ (જીવલ)] જિ. જીવો ન થવેલું.

અક્ષિજીવ ૪. [સં. જ (નદિ) + જીવ (જીવલ)] પું. જીવનું પદી કરવું તે; સારિત; વાપુવિરામ.

અક્ષિજીવ પું. (જીવ) કાન્દુની નામના છુદના જે નામના ખાનીછુદ.

અક્ષિજીવ ૭. પું. (જીવ) એક જાતના ખાનીછુદ. તે આસમાની રંગના થતા છે. ભુખો ખાનીછુદ.

૮. [સં. જ (નદિ) + જીવ (જીવલ)] પું. જિલ્લ, કેમકે તે રામદેવ, કાન્દ, રામ અને દેવતાના સત્ક્રમણથી મહારાજા નથી.

અક્ષિ ૨.—

૨. અક્ષિ ઉતારના = જીવી પાડવી.

૩. [જ.] પું. જિલ્લું કેનાડું તે.

૪. પું. વિરહતા.

૫. જિ. જિલ્લું.

અક્ષિ [જ.] જિ. જાડું દર; જાડું હોટું.

અક્ષિ ૧. જો. જે નામનું કાન્દ. તેનાં પાંદડાં અને કીચ રાક તરીકે વપરાય છે.

૨. જિ. જીવી સંબંધી.

૧. અક્ષિ તસવીર = જીવી.

૨. અક્ષિ પેમાવલ = સૂરનાં કિરણનું

પ્રતિબિંબ પાડવા માટેના સાધનથી ત્રિભુજ-માપન; 'દાવેંચુમેશન બાઇ સિલિવોટોપ'.

૩. જિ. પ્રતિબિંબ પાડનાર.

અક્ષિ ૩. [જ.] પું. બાઈ.

અક્ષિઅક્ષ [જ.] જ. બાઈનો ઉત્તાર.

અક્ષિગોષ્ઠી ૧. (કિન્ન) થોડા ઉઠાવવા તે.

અક્ષિમર ૧. [૧.] પું. જીવી થાપ.

૨. પું. દેવતાનો તલ્લખો.

અક્ષિ ૪. [સં. જ (નદિ) + અક્ષિ (પાવા જેવું)] જિ. કામ ન આવે એવું; નકામું.

જોતી જોતી ને વિનંતિ, બારડા કરી ખરડા; હાથે જાય પલાણીએ, જો પાંચે પાંચાં અક્ષિએ. જીવોગિ

અક્ષિ (અક્ષિ) ૧. [જ.] જો. પરાજી ભઈ મેવું તે.

૨. જો. વંધો; વિરોધ.

અક્ષિ (અક્ષિ) ૮. [કિ.] જિ. પું. કાન્દના કીચના વચરનો; કાન્દરી તાલીમ લીધી ન હોય એવો.

અક્ષિ (અક્ષિ) ૭. જ. જીવે પમે; ખડે પમે.

અક્ષિ (અક્ષિ) [કિ.] જિ. કાન્દ; જીવોગ; કેન્દ્રના વચરનું.

અક્ષિ અક્ષ = જીવોગ લખાણ.

અક્ષિઅક્ષિ (અક્ષિઅક્ષિ) ૨. જિ. જીવું-નીચું; બાઈઅક્ષિવાળું.

અક્ષિ (અક્ષિ) પું. (કિન્ન) ભોરાવર પુરવ; મર.

અક્ષિતરો—[જ. કિન્નિયા]

અક્ષિનીપુલાવ [ઇ.] પું. જીવેલા પાંચમાં રાધેલા મસાલાદાર મોખાની બનાતી એક વાની.

અક્ષિ ૧. [જ.] પું. કિન્ન કરતાં ચાને સાઈ કેન્દ્રનાર પુરવ.

૨. પું. નામની અક્ષિવાળો અક્ષિ.

અક્ષિઆક્ષિ જો. (કિન્ન) વલિન્દ્રી કી.

અક્ષિઆક્ષિ જો. (કિન્ન) નાક ન પામે એવી વસ્તુનો અર્થ.

અક્ષિ—તે મસાલા દીપક, કિન્નિયા કિન્નિયા અને કિન્નિયાના નીચલા પ્રદેશમાં ૪૦૦૦ થી ૭૦૦૦ ફૂટ સુધીની ઉંચાઈમાં થાય છે.

અક્ષિ ૪. [સં. જ (નદિ) + અક્ષિ (રીવ)] જિ. અક્ષિ; અક્ષિ.

અક્ષિ [જ.] જ. કાન્દાણી.

અક્ષિ ૨. પું. વિવેક; અક્ષિ; સંબંધી.

અમવદ્વોમંદલ [અ. અમવ (તેજે એવું)]
 પું. વ. વ. સોડીમાં રહેલ ધાતુ.
 અમવદ્વોમંદલ = સોડી, દર, પિત્ત અને
 વાયુ એ ચાર ધાતુ.
 અમવો [અ. અમ (બાઈ)] વિ. બાઈ
 એવું.
 અમવસંત પું. (ડિમ) અમવ; અવલ.
 અમવંદ દ. [હિ.] પું. ઈશ્વર.
 ૧૦. પું. (મહિત) નિહ; નુકા.
 ૧૧. વ. ધાત્રીપુરથી દક્ષિણે ચાર માઈલ ઉપર
 આવેલ રિલદાર નગરનું પ્રાચીન નામ.
 અમવંદનસિકા [સં. અમંદ (સમં) +
 નસિક (નય)] છો. એક પદ્મી અંદર જમા
 થયેલ જીવનરસના તત્વ; 'સીનોસાદ'.
 અમવંદપરશુ [સં. અમંદ (આપું) + પરશુ
 (કાઠ)] પું. [વધુ, કેમકે તેણે પોતાની
 ફરસીનો કાઠ ઉપયોગ કર્યો નથી.
 અમવંદરશિમચિત્ર [સં. અમંદ (આપું) +
 રશિમ (પ્રભા) + ચિત્ર] વ. જુદા જુદા
 રંગ અમર પડે નહિ એમ ધામે ધામે એક-
 બીજામાં અદરપ ધર્ષ જતા હોય એવો પ્રભા-
 નો રંગપદ; 'અન્તિ-મુખસ રમેદ્દમ'. કાળી કે
 પ્રકાશિત લીલીઓ કે પટાઓ કઈ પણ તેમાં
 હોતા નથી.
 અમવંદસંખ્યા છો. અપૂર્ણાંક ન હોય એવી
 સંખ્યા; પૂર્ણાંક એમકે, ૧, ૨, ૩.
 અમવંદાનંદ ક. પું સરતું સાહિત્યરસકે કાર્ણવ
 મારફત સોંધા, સંરક્ષરી અને સુદાચારભર્મા
 ગ્રંથો જહાર પાઠવાની પહેલ કરનાર સંવાસી.
 અમવાજ્ય [સં. અ (નહિ) + આજ (ખાવા
 એવું)] વ. અમિયા; માંમ. શાકાહારી લોકોની
 નજરમાં માંસ ખાવા એવી વસ્તુ મળ્યાની નથી.
 અમવાઘ્રયુક્ત (અમવાઘ્રયુક્ત) વ. દરીદ્રાર્થની
 જૂડી કાઠાઈ; હીઠાયુક્ત; કુલવિદ્યાર; 'દૂર્નમેન્દ'.
 અમવાઘ્રયો (અમવાઘ્રયો) [સં. અમવાઘ્ર
 (રમવાનું યોગ્ય)] પું. કસરતજાળ; અમવાઘ્ર-
 માં જનારો.
 અમવાઘો ૧૬. પું. કચેરી.
 ૧૭. [સં. અવાઘ] વિ. પું. અમઘ મહિનાનો.
 અમવાતી [સં. અમવતીના] છો. વૈદ્યાન સુદ
 ગ્રીષ્મ; અમાગોજ.
 અમિત પું. (ડિમ) અમિત; મારલ.
 અમિતપન [સં. અમિ (માંમ)] છો. માંમ;
 નેવ; અમુ.
 અમિતપત ૪. વિ. (ડિમ) અમિતપન.

પ. વિ. (ડિમ) રત્ન; વખાણવા એવું.
 અમિયાં [સં. અમિ (માંમ)]
 છો. વ. વ. માંમો.
 અમીર ૧. [અ.] પું. અંજમ; મુતનો
 અંત.
 અમીર ગમના-વખ-સમા = ઉંચો
 વખત; અંતકાલ.
 ૨. પું. કેડો; અંત.
 ૩. પું. દહ; મર્વાઇ.
 ૪. વિ. ઉંચડનું અંતનું; ઉંચડું.
 અમીરન [અ.] વ. ઉંચડે; અંત.
 અમીરપ [સં. અમિ (દાર) + રમ
 (વહન)] પું. ગણેસ; અમનન, દારણ કે
 તેમનું વહન ઉદર છે.
 અમીતીજ —
 અમીતીજ કા લાવ = અમાગોજના દિવસે
 માલતી જનાજનો લાવ પોતે લીધેલા પૈસા
 વગર સહિત પાછા આવવાને બદલે આ
 જારે એક તરફી રોમના દાણા બદલામાં
 આપવા કમ્બ કરે છે.
 અમી ૧. [સં. અમિ] વિ. નાસ પામે નહિ
 એવું; અવિનાશી.
 ૨. વિ. સડે નહિ એવું.
 અમીનોજ [હિ.] છો. અમીતીજ, અમિ-
 તીના.
 અમીવ્ય (અમીવ્ય) [સં. અમિ (ન સડે
 એવું) + વ્ય (વહ)] પું. (કિતી) એક
 જાતનો વા. હિંદુ માન્ય પ્રમાણે તે સાતો
 નથી.
 અમીવ્યુજ [સં. અમિ (ન સડે એવું) + વ્યુ
 (વહ)] વ. એક જાતનો વા. લુઓ અમીવ્ય.
 અમી ૨. — અમી કવિ સંવત ૧૬૭૧-૧૭૨૦
 માં જ્યો. તેનો જન્મ અમદાવાદના એતલપુર
 નામના ગરામાં જ્યો હતો. અમદાવાદમાં
 પાદશાહી દંડકાગમાં તે નોડર હતો. એની
 એક જેન મુજરી મથા પછી વૈરાગ્ય આપતાં
 એણે સંસારના બોમ હોવા. અને મુરુની
 સોપમાં તે નીજગી પડ્યો. પણ કોઈ મુક નહિ
 જડ્યાં તેણે એક જાળ વાજાનંદની વૈજ્યવી
 દીધા મોહનનાજી પાસેથી લીધી. અપ, તપ,
 યોગ, ઉપવાસ કરીને એણે મનની શાંતિ
 મેળવવા ખૂબ સાધન કર્યાં, પણ તેની તત્ત-
 વાનની જૂન મરી નહિ. કાશીમાં જહાનંદ
 નામના સાધુને એણે મુક કર્યાં. તેની પાસે
 મુક વર્ષ રહી તેણે પંચદશી, અમવાજ્ય
 રામાયણ, અમદામીના, મોનરાસિદ અને ઉપ

નિગદોનો અભ્યાસ કર્યો. પોતાને થયેલા જ્ઞાનને
 તેણે પ્રાકૃત આપમાં ઉતાર્યું. તેના ચર-
 તાર્થનોમાં સુરતના મોપાળદાસ, નરહરદાસ
 અને જુદો જાત પ્રસિદ્ધ છે. એના મુખ્ય
 ગ્રંથોમાં 'મિતવિચારગ્રંથ', 'અનુભવનિદુ',
 'લક્ષ્મીલા', 'સંતપ્રિયા' અને ૭૪૬ ગાથા છે.
 તે હિંદી સોની હતા અને હાલે દાદી વેદાંત-
 શાસ્ત્ર રચવ તો તેમના મત પ્રમાણે સમજાત
 પર્મની માલતી આવતી રીતનો નાશ થય
 તેથી કાશીના બાદલ પંડિતોએ અને દંડી
 સંવાસીઓએ મળીને અમાના દસ્ત લિખિત
 થયે અમાજમાં ફેરો દીધા. આથી તેણે કાશી
 તજ દીધું. પંજાબીઓ અમાને સમાનપૂર્વક
 પોતાના દેશમાં તેથી મથા. હાલ તેણે દિલ્હી,
 પંજાબી, હાલ લિખિત ગ્રંથમાં પોતાનો ખ-
 માદમાનો સાક્ષાત્કાર ખુલ્લો કર્યો છે.
 અમીર પમીર [૧૬.] છો. અમીરપુંજો.
 અમીર ૧. વિ. અમીર; અમીર.
 અમીર [અ.] વ. નવાઈનો ઉદગાર.
 અમીર અમીર [૧૬.] પું. સરસામાન.
 અમીર મુમાર [૧૬. અમીર (વાસે) +
 મુમાર (મલતી)] પું. એકી; અલિપ્ય કહે-
 નાર પુરવ.
 અમીર મુમારો [૧૬. અમીર મુમાર
 (એકી) + ઈ (અપવાચ નામ અમાન્ય
 પ્રત્યય)] છો. અમામીરની મલતરી; અમીરો
 કરવી તે.
 અમીર ૧. [૧૬. અમાન (અપવાચે અમા
 જહાર કાઠી)] પું. અસી કરેલું પ્રાણી.
 ૧. અમીર કરવું = અસી કરવું.
 ૨. અમીર મવું = અસી મવું.
 ૩. વિ. અસી કરેલું.
 અમીર ધોડી = સપદ જાતીવાળી અપવા
 ધાઈ વગરની રમો.
 અમીર વિ. અમીર નાકવાળું; અમીર.
 અમીર ૩. [સં. અ (નહિ) + મિ (નાશ
 પામવું)] વિ. અમીર; ન ખૂટે એટલું; અમીર.
 અમીર [અ.] પું. નાનો બાઈ.
 અમીર ૪. [સં. અ (નહિ) + અમાત
 (અમીર)] વ. હોનુક; નવાઈ; અમીર.
 અમીર ૫. છો. અમીર; અમીર.
 અમીર ૬. [અ.] વિ. મા એક પણ જુદા
 જુદા ગાથાથી થયેલ.
 અમી ૧૩. વ. (ડિમ) અમ; સરીર.
 અમી [હિ.] પું. ખાદકોની ફાન.

અમરુ

અમરુ (અમરુ) ૮. જ. કપાસ રાખવાનો વાડો.

અમરુ હીં હીં (અમરુ હીં હીં) ૧. [હિ.] વિ. ભડું; ચરખીવાળું.

૨. વિ. મજબૂત; ભેરાવર.

અમરુપરુ (અમરુપરુ) [હિ.] વિ. ઊંચું; ઘણું મોટું.

અમરુ ધીં ધીં (અમરુ ધીં ધીં) [હિ.] વિ. ભડું; ચરખીવાળું. જુઓ અમરુ હીં હીં.

અમરુપરુસ (અમરુપરુસ) [હિ.] પું. પાડોશ; આડોશપાડોશ.

અમરુઅમરુ [અમરુઅમરુ] ૨. [હિ.] પું. આડોશપાડોશ.

૩. પું. પાડોશી.

અમરુઅમરુ (અમરુઅમરુ) ૧. [હિ.] પું. કચરખર; છટરખટર.

૭. પું. નજીવી વાત.

અમરુઅમરુ (અમરુઅમરુ) ૧. જ. અમરુ-અમરુ; મોટું અણતર.

૭. વિ. ખડેખોડું.

૮. વિ. બેડોળ; કડપું.

અમરુ (અમરુ) ૧. [હિ.] પું. બળા મચેલ હુંડું કે ઉખી.

૨. વિ. દહાં મકમ.

૩. વિ. બહાદુર.

૪. વિ. મજબૂત; ભેરાવર.

અમરુજિત ૨. વિ. દરકાર કરવામાં આવેલી ન હોય એવું.

અમરુતા ૨. જ. સાક તરીકે કામમાં આવે એવી એતરમાં પાતલી એક વનસ્પતિ; અમરુચિ.

અમરુતાસુ [સં. અ (નહિ) + અત (વધેલું) + અસુ (પ્રાણ)] વિ. જીવતું; જીવવાળું; પ્રાણવતું.

અમરુતિ ૧૦. જો. કુઃખ.

૧૧. જ. એ નામનું એક જાતનું શાક તેનાં રાતાં તેમ જ ધોળાં ફૂલ અને શીંગ કદીમાં નખાય છે.

૧૨. [સં.] વિ. અચ્છન્નિય કરવામાં ન આવેલી હોય તેવું.

અમરુતિકૃત ૪. [સં. અવ (અચળ) + અતિ (દસ) + કૃ (વાળું) + તા (જડું)] જો. અવગતિ પામેલ હોવાપણું.

અમરુત ૫. જો. એકપણું; પ્રાધાન્ય; ઉત્તમતા; સૌથી સારું હોવાપણું.

અમરુતએતું [સં. અમરુત (૧૨૧) + એતું] વિ. અરનું; ઉપખોમી.

અમરુતા જ. ન જુદો; ખરાબ.

અમરુચિયો—તેનાં ફૂલનું શાક ખાવાથી રતાં-ધળાપણું, ખાનગે રસ ઓપાવવાથી ખરબ અને મૂમાડાં, અને શીંગો ખાવાથી ઉપરસ મટે એમ મનાય છે. ફૂલનો રસ એકથી બે તોલા મધની સાથે ખાપવાથી સહેજમ, માથાનું કારે રહેતું, તેમ જ સ્તનથી ઉપર ફાળે ચતો હોવાનું કહેવાય છે. જાનની ભાજી બનવાસ ખમીસ ફિખાભાર પાન લાવી તેને સમારીને ધોઈ, તેમાં એક ફિખાભાર મીઠું નાખી ભાજી મૂકા પર આવડ મૂકી, મટે એટલે તેને નિમોવી નાખી તેમાં એક ફિખાભાર ઓખાનો લોટ નાખવો. મૂકા પર એક તપેલી મૂખે તેમાં દોઢ ફિખાભાર લી નાખવું. લી તપે એટલે તેમાં એક ફિખાભાર અમરુની ઘણ ને ચાર સુપ્ત ખરચાંનું કાઢ નાખવું. વધાર ચાવ એટલે તેમાં ઉપરની ભાજી વધારી ફેવી, ને તવેવાથી તપે ઉપર હવાપરી. ભાજી ઉપર પ્રમાણે ઓળખ ખજી તેમાં અમરુની ઘણને બાંધે જુડી બાંધેલી પાંચ ફિખાભાર મધની અલગ તુવેરની ઘણ ખસુ નાખવામાં આવે છે. આ ભાજી પિત્ત અને અત્તમિયો નાશ કરવારી મનાય છે.

અમરુ ૪. પું. (કિમ્બ) આઠ દિશ્પાલ.

૫. [હિ.] જો. ચરખી.

૬. જો. મુસ્તો, પ્રેમ, વિષવસના, અંતેખાઈ, મિશ્કર અને અહુ બૂખ મટે અધાર્મિક રીતે વપરાતો સ્તંભ.

૭. જો. અંદીનો રોમ; ચરખીનું દરદ.

૮. જો. સખ્ત તાકો.

અમરુજેત [સં. અમરુજેત] પું. (કિમ્બ) બંદા

અમરુખાટી [સં. અમિ (દેવતા) + અતિમ (અમી)] જો. બહુ બનાવવામાં વપરાતી એક જાતની માટી.

અમરુશોરો ૨. જો. ચરખી અપકની શીસી; 'ચર્મોમિટર'.

અમરુ ૨. જ. (કિમ્બ) અમિમાં.

અમરુનો જો. (કિમ્બ) અમિ.

અમરુ ૧૧. પું. પૂર્વ દિશા.

૧૨. [સં. અમરુ (આવડ)] પું. મહાદેવે લખેલ મંત્રોનું સમૂહ.

૧૩. પું. સિવા; કંકર; મહાદેવ.

૧૪. જ. એ નામનું પુસ્તક. અમરુ પુસ્તક વાંચનારા શિવને મહેશ્વર રૂપે પૂજે છે. આવાં

પુસ્તકની સંખ્યા આશરે ૨૮ છે. તેમાં મંદિર બાંધવાના, મૂર્તિ બનાવવાના અને ત્રિપુંડ વગેરે સંબંધી નિયમો આપ્યા છે.

૧૫. વિ. ખેડું; મુખ્ય.

૧૬. [સં. અમરુ] વિ. હાં વગરનું.

અમરુઅમરુ [સં. અમરુ (અવિષ્) + અમરુ (અવિષ્)] પું. અવિષ્ કહેનાર; અવિષ્વેતા.

અમરુતાલુ જો. બનાવ બનાવ અમરુ એતી બવાપણું; દોનાર વિશે આમળથી એતવાની ક્રાંતિ.

અમરુનિમરુવાક [સં. અમરુ (શાક) + નિમરુ (વેદ) + વાક (અવ)] પું. રહસ્ય-વાક; મૂઠવાક; ન સમજી શકાય એવો મત; અતિવાક; 'મિસ્ટિસિઝમ'.

અમરુઅમિયા [સં. અમરુ (અવિષ્) + અમિયા] જો. અવિષ્ કહેવાની વિદ્યા.

અમરુખાનો ૨. [હિ.] જો. અતિધિને આમળ અર્પ મળતું વે.

૩. જો. દોરવણી

૪. જો. પ્રતિનિધિ.

અમરુચાસ [હિ.] જ. એક જાતનું મૂખખા-નંધ એમનું લાંબાં પાંદડાંવાળું બારમાસી ઘાસ; 'એમન ઘાસ'. તેમાંથી એક જાતનું સુગંધી તેલ નીકળે છે.

અમરુલા ૧. જ. તોડાની કુટ માલુસ.

૨. વિ. અંદેખું; હાંધાળું.

૩. વિ. કોધી; મુસ્તાવાળું.

૪. વિ. કુટ; તોડાની.

અમરુ ૧૧. જ. એ નામનું એક જાતનું જાતર.

૧૨. [સં. અ (નહિ) + મુરુ (ભાર)] વિ. હાંધું; બોલ વગરનું; અમરુ.

અમરુઅમરુ જ. મલાખામાં જતા દરિયાઈ ઉપા. તે લંકાના સેવાળ તરીકે જાણીતા છે. સેરવો અને મુરુનો બનાવવામાં તેનો ઉપયોગ થાય છે.

અમરુદાન [અમરુ (એક સુગંધી શાક) + દાન (કેમણે જાણનાર જાણ)] જ. સુગંધી ઝીંજ રાખવાનું વાસણ.

અમરુવાલા પું. એ નામની એક વૈરમ ઘાતિતું માલુસ. જુઓ અમરુવાલ.

અમરુચિયા [સં. અમરુ (અંદા)] જો. અંદાના લાકડાનો રંગ; અમરી.

અમરી ૭. [સં. અમરુ (અંદા)] જો. અંદાના લાકડાનો રંગ; અમરુચિયા.

અમરુ ૩. [સં. અ (નહિ) + મુરુ (ભાર)] વિ. હાંધું; બોલ વગરનું.

અગરૈ [હિ.] વિ. અગરના રંગનું.

અગરૌદા જ. સારી વાસવાળી વસ્તુ રાખવાનું કામ.

અગર્ભ પું. મંત્રના જપ વિના કરાતો પ્રાણવાયમ. જુઓ અગર્ભપ્રાણવાયમ.

અગલવચેતિય જ. સુગમમાં સાંકડાસ્ખની હિતરે ખલસીની પાસે આવેલ એ નામની એક પ્રાચીન જગ્યા. પોતાના સોળમા વર્ષમાં શુદ્ધ ખલસીમાં રજા હતા.

અગસા ૧. [હિ.] પું. ઈશ્વર.

૨. પું. જીવંતી માણસ.

૩. પું. પતિ; ધણી; વર.

૪. પું. પત્ની; સ્ત્રી; વધુ.

૫. પું. પૂર્વજો; વડવા.

૬. પું. વંશજો.

૭. પું. સરીરના શુભ અવયવ.

૮. પું. સામાવાળો; વિરુદ્ધ પક્ષનો માણસ.

૯. પું. કાલની પેદી; અભારે જીવતાં માણસ.

૧૦. જ. ધણી કે ધણિયાણીના કુટુંબનું માણસ.

૧૧. જ. પહેલું માણસ કે સ્ત્રી.

૧૨. વિ. આગળનું; પહેલાંનું.

અગસા જનમ = (૧) અગાઉનો જન્મ. (૨)

બીજા કુનિયા.

૧૩. વિ. આવતું; અવિષ્યનું.

૧૪. વિ. તાજેતરનું.

૧૫. વિ. પહેલું; મુખ્ય.

૧૬. વિ. મોખરે રહેલું; આગળના ભાગમાં રહેલ.

અગસા ધમ [હિ.] પું. વહાણનો આગલો કોણ.

અગસા પરદા [હિ.] પું. વહાણનો આગલો સહ.

અગસાસિયા જ. અંગલૌકિક નામની પ્રાચીન જગ્યા. જુઓ અંગલૌકિક.

અગસી [હિ.] પું. ઈશ્વર. જુઓ અગસા.

અગસી પિછલી કરની = કાલના તમા અગાઉના જવતાં કર્મ.

અગલે ૧. [હિ.] પું. ઈશ્વર. જુઓ અગસા.

અગલે કમનેશ આદમી = નિર્દોષ માણસ.

૨. જ. તેઓ.

અગલેપિછલે ૧. [હિ.] પું. આગલી અને પાછલી પેદી.

૨. પું. નવીજૂની વાત.

૩. પું. પૂર્વજો; વડવા.

૪. પું. વંશજો.

અગલ્લોચ પું. અગુરુ; એક સુમંથી પદાર્થ; અગરુ અંદન.

અગવા ૪. [હિ.] પું. ધાવરામાં નાડી ખાંધવાને ઠેકાણે રાખવામાં આવતો ચીરો.

૫. પું. લમની વાત અલાવનાર માણસ.

અગવાડે પિછવાડે (અગવાડે પિછવાડે)

૧. [હિ.] પું. આડોસપાડોસ; અગડામગડ.

૨. પું. પાડોશી.

અગવાની ૩.—

અગવાની કરવી = વરરાજા કે મહેમાનને મળવા સામા જવું.

૪. [હિ.] જી. દોરવણી.

૫. જી. પ્રતિનિધિ.

અગવાસી [હિ.] જ. કળ.

અગવાહી ૧. [હિ.] પું. આગેવાન; નાવક.

૨. પું. પ્રતિનિધિ.

૩. જી. દોરવણી.

૪. જી. મહેમાનને સામા જઈ મળવું તે.

અગરા [સં. અગરલ] જી. (વહાણવડું) દક્ષિણ અને અગ્નિપૂજા વચ્ચેની દિશા; તલભર.

અગરલ ૨. પું. સૂર્ય; સૂરજ.

અગરલવાર [હિ.] વિ. રજપૂતોની એ નામની નાની રાખાનું.

અગરલિઅરે [સં. અગરલિક] પું. અગધિ-વાનું ગાડ.

અગરલ્ય ૭.—તેણે અહાપુરાણ અને વેદવિદ્યા ઉપર લખેલું છે. મહાભારતમાં તેની સ્ત્રી માટે નીચે પ્રમાણે કથા છે: અગરલ્યે પોતાના પિતૃઓને એક ખાડામાં લીધે મરણે લટકતા જોયા. પિતૃઓએ અગરલ્યને કહ્યું કે જો તું દીકરો મેળવ તો અમારો જીવ બચાવ. તેથી તેણે જીવ જીવ પ્રાણીઓમાંથી સુંદર સરીરના ભાગો લઈ એક મનોહર કન્યા બનાવી અને જાની રીતે તેને વિદ્યા શાળના મહેલમાં મૂકી. ત્યાં તે મોટી થઈ અને પાછળથી અગરલ્યને પરણી. તેનું નામ લોપામુદ્રા રાખ્યું, કેમકે સમૃદ્ધમાં લોપ માતૃનો અર્થ નાશ પામવું થાય છે અને હરલ્યુ વગેરે પ્રાણીઓએ પોતાની જાંબો વગેરે સુંદર ભાગો આ કન્યા માટે શુભાચ્છા હતા તેને કૌશીતકી અને વરપદા પણ કહે છે. તેને દહાસ્ય અને દહસ્યુ નામના એ દીકરા થયા હતા. અગરલ્ય આશરે ઈ.સ. પૂર્વે ૭મી કે સાતમી સદીમાં થઈ ગયેલું અનુમાન કરાય છે. દંતકથા પ્રમાણે અગરલ્યે તામિલ ભાષાની રચના અને સહિત્યમાં મોટો ફાળો આપ્યા ઉપરાંત હિંદુ ધર્મ અને સાહિત્યનો અગર દક્ષિણ દિશામાં કર્યો હતો.

૧૧. પું. અદાર સિદ્ધ મહિનો એ નામનો એક.

૧૨. પું. અથર્વવેદનો એ નામનો એક ઋષિ.

૧૩. પું. એ નામનો એક ઋગ્વેદિક ઋષિ. તેણે પહેલા મહાલના ૧૬૫થી ૧૮૧ સુકત રચ્યા છે.

૧૪. પું. એ નામનો શુક્લ યજુર્વેદનો એક ઋષિ.

૧૫. પું. એ નામનો સામવેદનો એક ઋષિ.

૧૬. પું. (જ્યોતિષ) તેજમાં દેશ્વાર પામતો એ નામનો એક તારો; 'આર્ગસ'. ઈ.સ. ૧૮૪૩માં આ સૌથી વધારે પ્રકાશિત તારો ગણાતો, પરંતુ અભારે તે એટલો ઝાંખો પડી ગયો છે કે નરી આંખે તે જોઈ શકાતો નથી. મોટી નિહાચિની મધ્યમાં તે આવેલો છે.

૧૭. જ. પારાગર મોતની એ નામની એક રાખા.

અગરલ્યભાષ્યભૂ [સં. અગરલ્ય (એક ઋષિ) + ભાષ્ય (વસીલ) + ભૂ (ધર્મ)] પું. પુરુષોત્તમ ભગવાન. પુરુષોત્તમના અવતાર રામચંદ્ર ભગવાન વનવાસ વખતે અગરલ્યઋષિના આશ્રમમાં આવ્યા હતા તેથી અગરલ્યનો ભાષ્યોદય થયો હતો.

અગરલ્યમુનિ જ. ગારવાલમાં રદ્રપ્રધાગથી આર માર્ધલ દૂર આવેલ એ નામનું ગામ. ત્યાં પણ અગરલ્યનો આશ્રમ હતો એમ કહેવાય છે.

અગરલ્યધમ ૩. પું. કોલકપુરનું જનું નામ. ૪. પું. તાસિકની પૂર્વમાં આવેલ આકોલાનું પ્રાચીન ગામ. અહીં પણ અગરલ્ય ઋષિનો આશ્રમ હતો.

૫. પું. મદ્રાસ પ્રદેશમાં આવેલો એ નામનો પર્વત; અગરલ્યકૂટ. અગરલ્ય ઋષિ હજી હયાત મનાતા હોઈ તિનેવેલીમાં આવેલા આ પર્વત ઉપર રહેતા કહેવાય છે. તામ્રપર્ણી નદી આ પર્વતમાંથી નીકળે છે.

૬. પું. સમુદ્ર પ્રાંતમાં છટાથી નૈર્ઝલમાં ૪૦ માર્ધલ દૂર ને સંકોસાથી વાયવ્યમાં ૧ માર્ધલ પર આવેલ સરાઇ અષ્ટનું જનું નામ.

અગળાઉ ૧. [સં. અ (નહિ) + ગલ્ (ગળવું)] વિ. ઓગળે નહિ એવું.

૨. વિ. નહિ ગળેલું. જમીનને અમુક વસ્તુ વાવેતર કર્યા વિના પડતર રાખી હોય તો જમીન માંહેની ફેલકી જાડી અગળાઉ વસ્તુ બારીક ગળાઉ જાડી, ફરીને જમીન પોતાની આમલી હાલત પર આવી જાય છે.

અગંધજ્ઞતા [સં. અ (નહિ) + ગંધ (વાસ) + તા (અજ્ઞાન) + તા (પણું)] જી. ગંધની અજ્ઞાન ન પડવી તે.

અગાડી (અગાડી) ૧૦. [હિ.] જી. આગલો ભાગ.

૧૧. જી. આગળથી આવેલ પેસા.

૧૨. જી. કપાળ.

૧૩. જી. ધોડાના આમણ પડે બાંધવામાં આવતાં દોરમાં.

૧૪. જી. અવિષ્ય.

૧૫. જી. વડાજનો આમણો બાગ.

૧૬. જી. ઠીકીરના મુલ અવજવ.

૧૭. [કિ.] જ. અ. ઉપરાંત.

૧૮. જ. નજરે.

૧૯. જ. ના વખતમાં.

૨૦. જ. પાડી.

અમાડીપિઝાડી (અમાડીપિઝાડી) જી. ધોડાને મળે તે પાછલે પડે બાંધાતું દોરડું.

અમાધ ૬. પું. ખાડો.

જ. જ. (કિમ) અમાધ પાછી.

અમાધી [સં. આમાધિન (આમાધ)] પું. અવિષ્ય કહેનાર; અવિષ્યવેણ.

અમાધું ૪. વિ. ન જવા જેવું. લુણો અમાધ.

અમારી ૫. જ. બીસની એ નામની ભત્તનું માણસ.

૬. વિ. બીસની એ નામની ભત્તનું.

અમાશિયું [સં. આશિય + ઈય (વર્ણ)] જ. ધરના બોરડા ઉપરનો અમાસી જેવો ખુરસો બાગ.

અમાસી ૪. [કિ.] જી. પાપડી.

૫. જી. સમજીનો કિલકિલાડ.

અમાસનો બીજરીઓ પું. અરોતરના ઈંજાની એ નામની સારી મીઠી ભાત.

અમાસી—

કેમ અમાસી = સમજીની મધરાતથી સવાર સુધીની જૂમ. તે અપશુન મર્યાદ છે.

અમાહી ૪. [કિ.] જ. સજ્જ રીતે; ક્ષોર-તાથી.

અમિન જ. લાવરીની ભત્તનું એક પક્ષી.

અમિયા ૧. [કિ.] પું. એક ભત્તને નાનો કવચો; જિલ્લર. ઠીકીરો તે જ્યાં બેડે સ્થં પીળા પીળા ફોલ્લા થઈ આવે છે.

૨. જ. એક ભત્તનું પક્ષી.

અમિયા બૈતાલ ૧. [કિ.] પું. અમિ ઉપર રાત્રી કરનાર રાણસ.

૨. વિ. આશા; અપજ.

અમિયારાસણ ૧. જ. મોઢ વાળકુતી એ નામની પેટા ઘાતિનું માણસ. મોઢની પેટા ઘાતિઓમાં રોટી બેટીનો બવડાર નથી.

૨. વિ. મોઢ વાળકુતી એ નામની પેટા ઘાતિનું.

અમિયારી ૪. [કિ.] જી. ધૂપ કરવાની વસ્તુ; કવચ સુમંથી નવજવા માટે દેવતામાં નાખવામાં આવતી વસ્તુ.

અમિયાવૈતાલ ૪. પું. બહુ કોંપી અને અમિયા સ્વભાવનો માણસ.

અમુઆ ૪. [કિ.] પું. જાધરાને નેહ જાણે આગળનાં જાણમાં રાખવામાં આવતો મીસો.

અમુઈ ૧. [કિ.] પું. અમજ દોઢનાર; બોમિયો.

૨. પું. લગ્ન કરાવી આપનાર માણસ.

અમુલ ૬. [સં. અ (વિશેષ) + મુલ] પું. ઈંધર; પરમદમ, કેમો તેમના મુલ અપાર છે.

જ. પું. સિવ; સંકર. તે સદ્ગુણી છે.

૮. જ. એક ભત્તનું કાક.

૯. વિ. ઉપમોક્ષ વચરનું; નકામું.

અમુન [કિ.] જી. ધરના ફેલ મળે છુડું કાઢેલ અનાજ.

અમુરી [અમર (મીઠું)] જ. મીઠું અનાજનાર માણસ.

અમુરે ૮. જ. એક સુમંથી વસ્તુ. તે બારે, નરમ, મીઠું, લાંબા વખત સુધી મધ આપનાર, ધીમે ધીમે અનનાર, આશુ પુમાડો કાઢનાર, મરખી કરી લેનાર અને અમીને વળગી રહેનાર છે.

અમુરેકપુત્રમુલ [સં. અ (નહિ) + મુર (બારે) + કપુ (કવચ) + ત્વ (પર્ણ) + મુલ] પું. (ભૈન) જે સજિને લીધે એક પાસે બીજી વસ્તુરે ન દેવાય, એક મુલ બીજા મુલ ૧૫ ન જાય, તેમ જ એક મીજના અનેક કે અનંત મુલ વીજરાઈને લુધા લુધા ન થઈ અવ તે સજિ.

અમુરેકપુત્રમિતિઓમુલ [સં. અ (નહિ) + મુર (બારે) + કપુ (કવચ) + ત્વ (પર્ણ) + મિતિઓમુલ (ન હોવાપર્ણ)] પું. (ભૈન) ઉચ્ચતા અને નીચતાનો અભાવ. અમુવા જ. કરજ; ઉપાડી જનું તે.

અમૈડી [જ.] જી. ૧૫ રાખવાનું વાસણ; પુલકન.

અમૈયા ૧. પું. બધી કમવાળો એક જોડ. તેનાં ફૂલોં વૃક્ષ પદ નામની ઉપર મુકવાથી ચોડા વખતમાં માંડું પડે છે.

૨. [કિ.] જી. હોડને કતો એક રોમ. તેથી તે બળી મથા જેવો દેખાય છે.

અમૈડ [સં. અમ (પર્વત) + ઈડ (ચમ)]

પું. મેર પર્વત.

અમૈડી ખેતી જી. આમણો પાક.

અમૈયા ૧. [કિ.] પું. મોખાના હોડને કતો એક રોમ.

૨. પું. હોડનો એક રોમ. ભુઓ અમૈયા.

અમૈરા [કિ.] પું. જમીનદારને બેઠા ધરાતા અનાજના પાકના પહેલા પૂગા.

અમૈયર ૮. [સં. અ (નહિ) + મૈયર (નજરે પડે એવું)] વિ. અપનામાં રહેલું; તાર્કિક; વિચારમાં રહેલું.

૯. વિ. ૫૫ મુકો ન લગાય એવું.

અમૈડી (અમૈડી) [કિ.] જ. આમળથી; અમૈરી.

અમૈર ૩. [અ (નહિ) + મૈર (મુક)] વિ. જેને મુક ન હોય એવું; નમી.

અમૈરા ૨. [કિ.] પું. મોલ સામવવા રાખેલ માણસ; રખોલિયો.

અમૈરી [કિ.] જ. આમળથી; અમૈડી.

અમૈડી (અમૈડી) [કિ.] જી. આમળથી આવેલ રકમ. ખાસ કરીને ખેતીના મજૂરને અપાતી રકમ માટે અ. લગ્ન વપરાય છે.

અમૈની ૧. [કિ.] પું. આમિવાન; નાવક.

૨. પું. પ્રતિનિધિ.

૩. જી. દોરવણી.

૪. જી. મહેમાનને સામા જઈ મળવું તે.

અમૈર ૨. પું. બેટુતોએ જમીનદારને જેક અને અસાહ મહિનામાં જમીન ખેડવા બદલ આમળથી આવેલ કર.

૩. [કિ.] પું. બાઘાની અગાઉથી આવેલી રકમ.

અમૈરબાઈ જી. જમીનના માલિક અને બેટુત વચ્ચે આમળથી નાકી કરેલ માપ પ્રમાણે નીપજની વહેંચણી.

અમૈરી ૨. જી. જેક અને અસાહ મહિનામાં જમીન ખેડવા બદલ આમળથી આવેલ કર.

અમૈડ પું. બી માટે મપેલી સેરડીની આંખવાળી કાતળી.

અમૈરવાલ ૨. [કિ.] પું. અમર રાખના વણને.

૩. પું. કિંઈની પશ્ચિમે અમોવમાંથી આવેલ વૈરવ ભાતિન વેપારીઓની એક ભાત.

અમૈયા ૧. [સં. આઘા] જી. આઘા; કુકમ; હરમાન.

૨. [કિ.] જી. (આકરણ) કિંચાકના ૧૫માંથી આઘાનો અર્થ નીચળાપર્ણ.

૩. છી. રત્ન; પરવાનગી.

૪. છી. વિખામણ.

૫. છી. દુઃખનામું.

૧. અમ્મણ દેવી-કરવી = (૧) નહીં કરવું.
(૨) રત્ન દેવી. (૩) વિખામણ અપવી. (૪)
દુઃખ અપવો.૨. અમ્મણાં રાખવું = (૧) તાબામાં
રાખવું. (૨) રાખ્ય કરવું.

૩. અમ્મણાં લાવવું = તાબે કરવું.

અમ્મણદારી [સં. અમ્મણ (દુઃખ) + દારિ
(કરનાર)] વિ. દુઃખ મુજબ વર્તનાર; અમ્મણ-
પાલક.અમ્મણ [સં. અમ્મણ] પું. (દિલી)
અમ્મણ; અમ્મણપણું.અમ્મણી ૧. [હિ.] વિ. નહિ અમ્મણાર;
અમ્મણ.

૨. વિ. વિમાર વમરનું; મર્મ.

અમ્મણસ [સં. અમ (આમનું) + માસ
(મેળવો)] પું. પહેલો ઠોળવો.અમ્મિ ૧૭.—અમ્મિની રસ ક્યા કહેવાય
છે: ધૂમ્રા, અમ્મિ, ઉષ્મા, અવધિની, અવધિની,
વિરહુમિતિની, સુમી, સુષ્મા, અપિયા તે
હવાવ્યવહે.૨૦.—અમ્મિનાં ધણાં નામ છે: વહિ, અનલ,
પાવક, વૈધાનર, અપ્પલસર, ધૂમ્રેતુ, કૃતાસ,
પુતપુજ, સુમિ, સુક, રોહિતાય, અમરવ,
આવેલ, સમજિત્તી, લોમરધર.

૧. અમ્મિ આંધોળવી = દેવતામાં બળી મરવું.

૨. અમ્મિમાં લી હોમવું = વધારે અમ્મમનું
કરીને દુશ્મનપદમાં વધારો કરવો; અમ્મ
વધારવી.૨૮.—આ દેવ મનુષ્યનો અને મનુષ્યના મૂલોનો
પાલક અને તેમનાં કામોનો સાક્ષી મનાતો
હોવાથી શુભ પ્રસંગોમાં તેનું આજ્ઞાન કરાય
છે. ક્યમલ એટલે રાધસોનો તે હલુનાર
હતો. હરિવંશમાં તે કળા પોશ્યાવાળો અને
હાથમાં સળવનું બાણ ઊંચકતો વર્ણવેલો છે.
તેને ધુમાડાનાં અનેક ધન્ય અને દોષ, ચાર
હાથ, શતા પોશ્યાવાળો રથ અને રથના પૈડા
તરીકે સાત વાણો હોવાની માન્યતા છે.
સાથે પેટો ફરતો હોવાથી અને કોઈ વાર તે
તેના ઉપર સરાસી કરતો હોવાથી તે અમરવ
પણ કહેવાય છે.

૩૫. પું. એ નામનો શુભ મહુર્વેનો અર્થ.

૩૬. પું. એ નામનો સામવેદનો એક અર્થ.

૩૭. પું. એ નામનો સામવેદનો એક દેવતા.

૩૮. પું. એક અર્થેદિક અર્થ.

૩૯. પું. (લાંચિક) જ્યોત્સ તરવો માટેનું એ
નામનું એકનોસમું. ભુમ્મો અર્થ.૪૦. પું. નિયમથી જોએ પસંદ કરેલો ગોળો
ધણી.

૪૧. પું. સમિત; જન.

૪૨. પું. (ચોચ) સરીરમાંની સુખમ્મુ નામની
નાડીનો દેવ.

૪૩. છી. મરમી.

૪૪. છી. મુશ્મો, પ્રેમ, વિપક્ષસના, અદેવાઈ,
ધિકાર અને અદુ ભૂમ્મ અદે અધારિક રીતે
વખરાતો સમ્મ.

૪૫. છી. માંદીનો રોગ; મરમીનું કર્મ.

૪૬. છી. સૂરનો સખત તાકો.

અમ્મિદિપાલક પાતુધિમ્મુ [સં. અમ્મિ
(આમ) + દિપાલક (વેલ કરનાર) + પાતુ
+ મિમ્મુ (વેલવળી)] ક. એને ધસવાથી
આમની જિનમારીઓ નીકળે એવું સીરીઅમ,
હોદ્દું વગેરેનું મિમ્મુ; 'પાતુરોહરિક એકોર્ષ'.અમ્મિક ૬. [સં. અમ્મિ (અમ્મણ) + ક
(નાનું)] પું. હોળીમાં ચતો એક પામક
રસ; 'વેપ્પિન'.અમ્મિક ૬ [સં. અમ્મિક (એક પામક રસ) + ક
(દેનાર)] ક. અમ્મણથી નીકળતો એક
પામક રસ; 'વેપ્પિનોત્તેન'.

અમ્મિકર્મ ૮. ક. અમ્મિપુન.

અમ્મિકર્મ ૧ [સં. અમ્મિ (આમ) + કર્મ
(કામ)] પું. આમ જોવાતનાર સિપાર્ષ.અમ્મિકાર્મ ૨. ક. પ્રતિસારણ; સુખ પ્રમણે
અમ્મરે અને અમ્મુદના રોગમાં મરમ લી, તેમ
વગેરેથી સરીરના કોઈ જાગને જાગવાની ક્રિયા.અમ્મિકૃત ધરધર [સં. અમ્મિ (આમ) + કૃત
(કરવ) + ધરધર (પાલક)] પું. પૃથ્વીની
મરમીની અસરથી થયેલ પથ્થર; અમ્મોવ પથ્થર.અમ્મિકર્મ ૮. પું. સૂર, કેમકે તેના અંદરના
જામમાં ધણી મરમી છે.અમ્મિકર્મ ૩. [સં. અમ્મિ (આમ) + ક
(અમ્મો)] પું. સૂર.

અમ્મિઆમ્મુષ પું. સામવેદનો એક અર્થ.

અમ્મિજિત [સં. અમ્મિ (આમ) + જિત
(જિતવેલું)] વિ. જેની ઉપર અમ્મિની અસર
ચર્મ ન રહે એવું; અમ્મિમાં દમી સમ્મર્ષ;
'શાપર મૂર્'.અમ્મિજીવી [સં. અમ્મિ (દેવતા) + જીવિ
(જીવનાર)] પું. આમની મદદથી કામ
કરનાર કરીયર. જેમકે, ભુધર, સોની.અમ્મિવાલ ૨. પું. શિવા; સંકર, કેમકે તેની
ગોળ આપમાંથી અમ્મિ કરતો મનાય છે.અમ્મિતપસ ૧. પું. દસમા મંડલનું ૧૪૧મું
સુકત રચનાર એક અર્થેદિક અર્થ.

૨. પું. સામવેદનો એ નામનો અર્થ.

અમ્મિવલ ૨. પું. પ્રવર્ધામિ, વિદ્યુતામિ અને
વડવામિ એવા ત્રણ અર્થ.અમ્મિદંક [સં. અમ્મિ (આમ) + દંક
(સિદ્ધા)] પું. આમમાં બાળી દેવાની સિદ્ધા.અમ્મિદીપનરસ [સં. અમ્મિ (પાવનસામિ) +
દીપન (સતેજ કરનાર) + રસ] પું. (વેલ)
અમ્મુ, મંદામિ, બાદી અને પેટનાં કર્મ
મટાકનાર મનાવું એક અર્થ. તે ૨ થી ૪
રતીની માત્રાથી મધ, દૂધ કે પાણી સાથે
ભેવાય છે.અમ્મિપાવક ૧. પું. દસમા મંડલનું ૧૪૦મું
સુકત રચનાર એક વેદિક અર્થ.

૨. પું. સામવેદનો એ નામનો અર્થ.

અમ્મિપાવક અર્ધરૂપાત્મ પું. અમ્મુદના આકાશ
મંડલના ૧૦૨મા સુકતનો કર્તા એક અર્થ;
પ્રવોજનાર્થ.અમ્મિપુષ્પ [સં. અમ્મિ (આમ) + પુષ્પ
(ફૂલ)] ક. એક જાતની જાતસમાજ;
ફૂલકર. તેમાંથી ફૂલ જેવા તથુષા કરે છે.અમ્મિપ્રધાન [સં. અમ્મિ (દેવતા) + પ્રધાન
(પ્રમ્મ)] વિ. અમ્મિ જેમાં મુખ્ય હોય એવું
જેમકે, વડ.અમ્મિપ્રવર્ધક [સં. અમ્મિ (અમ્મણ) +
પ્રવર્ધક (વધાવનાર)] વિ. અમ્મણિ વધારનાર.અમ્મિલીતિ [સં. અમ્મિ (આમ) + લીતિ
(લીક)] છી. અમ્મિની લીક.અમ્મિભક્ષિકા [સં. અમ્મિ (આમ) + ભક્ષિકા
(ખાધી)] છી. સરીરના અમ્મુક જામમાંથી
પ્રકાશ કાઢનાર એક જાતની માખી; 'શાપર-
ફાલ'.અમ્મિભક [સં. અમ્મિ (કામની કમ્મ) + મક
(અભિમાન)] પું. આક જાતનાં અભિમાન
માટેનું એક; કામી પુરુષને સ્ત્રીસંલોભની
મરણથી તેને અનુકૂળ દિલચાલ કરાવનાર
વાસના. ભુમ્મો અંતર્પ્રદાક.

અમ્મિમાંથ ૩. ક. અમ્મુ.

અમ્મિમિષ ૧. પું. એ નામનો એક અર્થ.

૨. પું. વડ કરાવવામાં અમ્મુ ૫૬ એવો
અમ્મોમિ લાભવ.

અમ્મિયુત રથોર પું. એક અર્થેદિક અર્થ;

અમિયુષ રથોર
અમયલનીસ્થાન

અમિયુષ રથોર. તેણે હસમા મહત્ત્વ ૧૧૬૩
સુત ૨૨૩ છે.

અમિયુષ રથોર પુ. એક ઋગ્વેદિક ઋષિ
જુઓ અમિયુષ રથોર.

અમિરક્ષિત ર. [સં. અમિ (આમ) +
રક્ષિત (અપાવેલ)] મિ. આમથી અપાવનાર;
અમિ અસર ન કરી શકે એવું; 'શવર પ્ર'.

અમિરથમૃદુ [સં. અમિરથ (આમવાદ) +
મૃદ (ધર)] જ. આમવાદી રાખવાનું ઠેકાણું;
વરાગચંચ વગેરે રાખવા માટેનું અપર; 'લોકો
શક'.

અમિરથ રથાપન મૃદુ [સં. અમિરથ
(આમવાદ) + રથાપન (જેવું રહેવું તે) +
મૃદ (ધર)] જ. આમવાદી માટે લેવા
રહેવાનું ઠેકાણું; 'રેલવે સ્ટેશન'.

અમિરથ બૃહત્ [સં. અમિ (અમનસાક્તિ) +
રથ (પાથે લેવેલ હવા) + બૃહત્ (મોટું)]
પુ. (વેદક) આસ, ખાંસી અને છત્તીનાં દરદ
ઉપર મધ, દુધ કે પાણી સાથે ર થી ર રતી
લેવાની એક હવા.

અમિરોગ [સં. અમિ (આમ) + રોગ
(દર)] પુ. સરીરમાં અમન બલે એવી
બાધિ.

અમિવર્ધન [સં. અમિ (પામનસાક્તિ) +
વર્ધન (વધાવવાપણું)] પુ. અમમા. તે
આવાથી પામનસાક્તિ વધે છે.

અમિરાકટી [સં. અમિ (આમ) + રાકટી
(માદ)] જી. આમમટી.

અમિશૌચીક પુ. એ નામનો એક ઋગ્વેદિક
ઋષિ.

અમિશૌચીક વૈદ્યાનર પુ. એ નામનો એક
ઋગ્વેદિક ઋષિ.

અમિષ્ટોમ ઇ—આ મઠ સભાએ પોતાના
દક્ષિણ મુખમાંથી ઉપલ કર્ષો હોવાનું આજ્ઞાત
જણાવે છે.

અમિસંયોગ [સં. અમિ (આમ) + સંયોગ
(સંલગ્ન)] પુ. દારૂખાનું.

અમિરથાન જ. (યોગ) સરીરનો વચ્ચેનો
ભાગ; કેદમખ.

અમીત પુ. મઠ કરાવનાર એક સાહસ્ય.

અમીક પુ. સાત હોતાઓ એટલે મઠમાં મંત્ર
જાણી આદર્શ દોમનરમાંનો એક.

અમીધર પ. પુ. દાકામાં થતાં નરમ, મીઠાં,
રાતી જાલનાં કેળાંની જાત.

અમ્યામાર [સં. અમિ (આમ) + આમાર

અમવદ્વોમ્બલ

(ધર)] જ. અમિલોચીના દેવતાની જગ્યા.
અમ્યામાન ઇ. પુ. એ નામનો એક મઠ.
સાહસ્યો આ મઠ વસંત ઋતુમાં, સુનિયો
ઉનાળામાં અને વૈશ્વો મોમસામાં કરતા.

અમ્યામાપિંડ [સં. અમિ (જઠરાગ્નિ) +
આપા (ઠેકાણું) + પિંડ (લોહ)]
પુ. સ્વાદુપિંડ; અસેગને અડી જમરૂં બાલુ
મળાન મુધી જાડી આમ્યામા પાછળ આવેલી
એ નામની માંડ.

અમ્યાસિવન જ. જેલમ અને મિનાળ
નદીઓના સંગમની નીચાણમાં આવેલ એક
જગ્યા; અંતઃકોષિક. સિંકદરના ઇતિહાસ લખ-
નારાઓએ અમ્યાસિવન નામ આપ્યું છે.

અમ્યારી ર. [દિ.] જી. દિવ્યો પૂન કરતી
વખતે સગવાલે તે દેવતા.

૩. જી. દિવ્યોનો મઠનો અમિ.

અમ્ય ૧૮. પુ. અસ્તામળ પર્વત.

૧૯. પુ. અંત; નાથ.

તેમજો અમ્ય-અંત એટલે નાથ નથી, તેથી
અમ્યાન અમ્ય હોવાય છે.

નિશ્ચયહસનામ

૨૦. પુ. (પિમળ) એ નામનો ઇંદ. તેમાં ૭
તમ્બુ, યુરુ ને લમ્બુ હોય છે.

૨૧. મિ. પહેલું.

અમ્યવર્ગુલન [સં. અમ્ય (આમનું) +
અવગુલન (સંકલ્પણું)] જ. મધ્યપ્રાચિ ઉપરનું
ખાતણું હાંકલું; 'એન્ડીરિઅર મેડલરિ વીલમ'.

અમ્યવસ્થાંતરધમની [સં. અમ્ય (આમનું) +
અસ્થિ (હાડકું) + અંતર (વચ્ચે) +
ધમની (ધોરી નસ)] જી. અસ્થાંતરિક
ધમની; દર્દેળાજ એ હાડકાં વચ્ચે આવેલ
ધોરી નસ.

અમ્યવસ્થાંતરિક નાડી (અમ્યવસ્થાંતરિક
નાડી) [સં. અમ્ય (આમનું) + અસ્થિ
(હાડકું) + આંતરિક (અંદરનું) + નાડી]
જી. હાડકાની મધ્યપ્રાચિક નાડીની એક શાખા.
તે દાઘના આમગના ભાગને હવાલે છે.

અમ્યવસ્થાંતર [એ. અમ્ય (આમનું) + આંતર
(અંદરનું)] મિ. આમળ અને અંદર આંતરું.

અમ્યકપાલ [સં. અમ્ય (આમનું) + કપાલ
(માથાનું હાડકું)] પુ. પુરઃકપાલ; ખોપરીનું
આમણું હાડકું.

અમ્યકંટક [સં. અમ્ય (આમનું) + કંટક
(જાડાનું હાડકું)] જ. જરડાનું આમળનું
હાડકું; 'કન્ટલ રથર્ધન'.

અમ્યકાર્થિ [સં. અમ્ય (આમ) + ક

(વાર્ધ) + અસ્થિ (હાડકું)] જી. કપાળનું
હાડકું; અલ્પાર્થિ.

અમ્યકાંક [સં. અમ્ય (આમનું) + કાંક
(મળ)] પુ. અમ્યની કાળીનો ઉડેનો ભાગ;
કાંકમ.

અમ્યકુંભ [સં. અમ્ય (આમ) + કુંભ
(હાંપેના માથા ઉપર રહેલ અમ્યા એ પિંડ)]
પુ. કપાળની બાજુએ ઉપસેલ ભાગ; અલ્પ-
કપાળની બહારની બાજુએ આવેલ એ ઉપસેલ
ભાગ; 'કન્ટલ એમિનન્સ'. લુપ્તો પુરઃકપલ.

અમ્યકોદિ [સં. અમ્ય (આમનું) + કોદિ
(ઉડે)] જી. પાંસળાનો આમલો ઉડો;
'રટનલ એન્ડ'. અમ્ય અમ્યો ઉડે ઉપપદ્યુકા-
ઓ ('કોદલ કાર્થિએલિસ') સાથે જોડાય છે.

અમ્યકોલુ [સં. અમ્ય (આમ) + કોલુ
(ખાણો)] પુ. ચોનિનો આમલો ખૂલો.

અમ્યકોષ [સં. અમ્ય (આમનું) + કોષ
(ખાનું)] પુ. આંખનો પ્રવાહી પદાર્થ જેમાં
રહે છે તે આમણું ખાનું; 'એન્ડીરિઅર એમ્યર'.

અમ્યર્ધક [સં. અમ્ય (આમનું) + અર્ધ
(ભાગ)] પુ. છત્તીના હાડકાનો આમલો ભાગ.

અમ્યમ્મી પ. મિ. આમળનું; પહેલાનું.

અમ્યમાસ [સં. અમ્ય (આમનું) + માસ
(કોળિયો)] પુ. પહેલો કોળિયો.

અમ્યમર્મ [સં. અમ્ય (આમનું) + મર્મનું
(આમણું)] જ. પુરુષની જનનેન્દ્રિયના આમળ-
ના ભાગ ઉપરની આમડી. સુમતમાં આ
આમડી કાપી નાખવામાં આવે છે.

અમ્યમર્વલુ [સં. અમ્ય (આમ) + મર્વલુ
(ચામલ)] પુ. આમલો ફાંત.

અમ્યમર્વલુકંટક [સં. અમ્ય (આમનું) +
મર્વલુ (ચામલ) + ક (વાર્ધ) + કંટ
(ફાંત)] પુ. ફાંતની આમળ આવેલો ફાંત;
રાહી અને ફાંત વચ્ચેનો ફાંત; 'પ્રીમોલર'.

અમ્યમર્વલુકંટકલૂખલ [સં. અમ્ય (આમનું) +
મર્વલુ (ચામલ) + ક (વાર્ધ) + લૂખ
(ફાંત) + લૂખલ (ખાંડણીઓ)] પુ. એ
અસ્થિવાળા ફાંતને રહેવાની જગ્યા; 'અંદિવબોલસ
આંવ બાહ્યરિપક ટૂથ'.

અમ્યમર્વલુક [સં. અમ્ય (આમનું) +
મર્વલુ (ચામલ) + ક (વાર્ધ)] પુ. ફાંત
અને રાહી વચ્ચે આવેલ ફાંત; 'પ્રીમોલર'.

અમ્યલનીસ્થાન [અમ્ય (આમનું) +
અલની (આમણી) + સ્થાન (જગ્યા)]
જ. ખોપરીના તળિયાના ભર્મગરિમાં પ્રણા-
વાળી જગ્યા.

અમરકોશ [સં. અમ (આમનું) + કોશ (શબ્દ)] જ. અમની અંદરની જગ્યા ઉપરનું શબ્દ.

અમર ૭. પું. વિષ્ણુ, કેમકે તે સૌથી પહેલાં ઉત્પન્ન થયેલ છે.

અમરત્વ [સં. અમ (આમનું) + ત્વ (અનંત) + ત્વ (પદ)] જ. પહેલાં અમર હોવું તે; વડીલપણ; અમરતા.

અમરવિદ્યા [સં. અમ (આમનું) + વિદ્યા (અનંત) + વ્યા (નારીઅભિષેક પ્રત્યય)] જી. એ નામની સાધનની એક ધમની.

અમરિયો ૨. [સં. અમ (આમનું) + ની (શેષ)] પું. આરે અતિમાં એક મર્યાદા સાધક.

અમરુદી ૬. [સં. અમ (આમનું) + ની (શેષ)] પું. વિષ્ણુનાં હજાર નામ મહેતું એક.

અમરુદીપદ [સં. અમરુદી (નેતા) + પદ (વસ્તુ)] જ. આમેવાની; નેતાનું પદ.

અમરુદી [સં. અમ (આમનું) + ત્વ (અનંત)] જ. અમવાળી બાલુ; ઉપલોભાન; 'અમરવર્ણ'.

અમરુદીઆત [સં. અમ (આમનું) + આત (આત)] પું. તાળવામાં કર્તનક એટલે ખોરાના કટક કરનાર કાંતોની પછવાડે આવેલો ખાડો; 'અ-સાધસિવ દોરમન'. જેમાં ચળિ નાક તથા તાળવાને લગતી રમો અને નસો પસાર થાય એવાં આર કીર્ણાં મળ્યાં તેમાં છે.

અમરુદીરુદિકા જી. અમરેખા; આમનની લીટી.

અમરુદી [સં. અમ (આમનું) + ધાર (ધાર)] જી. આમનની ધાર; 'એન્ડીરિઅર બોર્ડર'.

અમરુદીસિકા ૨. [સં. અમ (આમનું) + નાસિકા (નાક)] જી. સંક.

અમરુદી [સં. અમ (આમનું) + પદ (પદ)] પું. નાકગ્રાણીમાં સૌથી આમનો પાડો.

અમરુદી [સં. અમ (આમનું) + પદ (પદ)] જ. ઉરજાનો સૌથી નીચેનો ભાગ; 'ત્રીપોષક પ્રોસેસ'.

અમરુદી પેશી જી. અમુદી અંગેની; અમરુદીને વાળનાર પેશી.

અમરુદી ૧. [સં. અમ (આમનું) + પદ (પદ)] પું. આમન પાડું તે.

૨. પું. પ્રવાહી મિશ્રણમાં અમુક સ્થાન્ય નાખી મિશ્રણ એક જગ્યાને ન અંગે તેવો બનાવી લુહો પાડવાની ક્રિયા.

અમરુદીધાર [સં. અમ (આમનું) + પિ (પિ) + અપર (નામનું) + વ્યા (નારીઅભિષેક પ્રત્યય)] જી. અમરના આમનના ભાગ નીચેનો અંગે; 'એન્ડીરિઅર કન્ટેસ'.

અમરુદીરુદી [સં. અમ (આમનું) + પિ (પિ) + ઉપર (ઉપર) + વ્યા (નારીઅભિષેક પ્રત્યય)] જી. અમરનો ઉપરનો એક અંગે; 'એન્ડીરિઅર કન્ટેસ'.

અમરુદી ૨. [સં. અમ (પહેલાં) + પૂર્વ (પૂર્વ)] જી. સૌથી આર માલુમને અમરુદી પ્રથમ પૂર્વનું માન.

અમરુદીસિકા [સં. અમ (આમનું) + પેશી (પેશી)] પું. અમરના આમનના ભાગના રનાણું; 'વોલર મસ્ટર'.

અમરુદીરુદી [સં. અમ (આમનું) + પ્રકર (પ્રકર) + રુદી (રુદી)] જ. રમુમિના અમરના આમમાં મોકલેલી જાતી; 'કન્ટેસ'.

અમરુદીસિકા [સં. અમ (આમનું) + પ્રકર (પ્રકર)] પું. સૌથી આરે રાજમહેલ.

અમરુદી ૪. જી. અમરુદી.

અમરુદીરુદી [સં. અમ (આમનું) + અમરુદી (અમરુદી)] પું. અમરના અને અમરના નીચલાં છેડાની આમની બાલુએ આવેલો એ નામનો રનાણું બનેલો પદો; 'વોલર મસ્ટર'. તે લગના સાધકની સહેજ જોએ આવેલો છે અને અમરુદીરુદીની વચ્ચે પેશીઓના ધોળા, મળના અને દોરમ જેવા છેડાઓને આધાર આપે છે.

અમરુદીરુદી ૧. જ. અમરનો આમનો ભાગ; 'ધોર એન'.

૨. [સં. અમ (આમનું) + અમરુદી (અમરુદી)] જ. અમર; અમર.

અમરુદીરુદીરુદીકાંતરી જ. અમર અને કોરને એકતા તંતુ; 'સેરિયો-સ્પાઇનલ ફાઇબર'.

અમરુદી ૪. જ. અમરુદી.

અમરુદી જી. ખોપરીમાં આવેલ એક મુખ્ય ધમની; 'મેડીયર આર્ટરી'.

અમરુદીરુદી જી. ખોપરીમાં આવેલી એક મુખ્ય ધમની; 'એન્ડીરિઅર એમ્યુનિટી આર્ટરી'.

અમરુદી [સં. અમ (આમનું) + રેખા (રેખા)] જી. અમરુદીરુદી આમનની

લીટી.

અમરુદી ૨. [સં. અમ (આમનું) + વન (વન)] જ. અમરુદીમાં એ નામનું એક વન. તેની પ્રકૃતિ અમરુદીની આરે જતી હોઈ એ નામ પાડું છે.

અમરુદી [સં. અમ (આમનું) + વર (સૌથી આર)] પું. દેવોમાં અમરુદી મર્યાદા શિવ; સંકર; મહારવ.

અમરુદી ૨. જી. અમરુદી અમરુદી.

૩. જી. અમરના આમમાં આવેલું.

૪. જી. પૂર્વવર્તી; અમરુદી અમર.

અમરુદી અમરુદી [સં. અમ (આમનું) + વર્તી (વર્તી) + અમરુદી (અમરુદી)] જ. અમરનો આમનો ભાગ; 'પ્રોસેસ-સેલોન'.

અમરુદી [સં. અમ (આમનો ભાગ) + રાજા (રાજા)] જી. અમરુદી.

અમરુદીરુદીરુદી તીરુદી રેખા જી. સાધનના લાગના ઉપલા છેડાની આમની અને પછાલી બાલુ ઉપર અમરુદીરુદી અને લાલુ-રુદીરુદીને એકતરી લીટી; 'કન્ટેસ-રુદીરુદીરુદી લાગના'.

અમરુદી [સં. અમ (આમનું) + રુદી (રુદી)] જ. અમરુદીના સંધાનની આમન આવેલો, અમરુદીની આરવાળો સહેજ જોએ પ્રેસ; અમરુદી; 'મો-સ વેરિસ'. અમરુદીમાં પુવાન અવસ્થામાં તે વાળ વડે દર્શાવેલ છે.

અમરુદી જ. કિડ્ડુ પુરુષ એ નામનું એક કિડી રાજ્ય.

અમરુદી ૪. જી. પહેલાનું; આમનું.

અમરુદીરુદી [સં. અમ (આમનું) + સંયોજક (સંયોજક)] જ. એ આમનું આમનું એકાણું; 'એન્ડીરિઅર કોમિશનર'.

અમરુદીરુદી જી. બોહીના એકાણમાં રહેલ એ નામનો માંસદ એટલે અમરુદી અધિવામાં ઉપયોગી પદાર્થ; 'પ્રોપ્રોગિન'.

અમરુદી ૮. [સં. અ (વિરોધ) + અદ્ (અદ્)] પું. સિવ; સંકર, કેમકે તે અદ્ધારથી પ્રમુખ થાય છે.

અમરુદી ૩. [સં.] જ. આમર રુદી; અમરુદીનાં.

અમરુદી ૨. [મ.] પું. એકલા અમરુદીની વચ્ચે મ.મ.

૨. પું. અમરુદીનો કોરો કે રીટી.

અમરુદી જી. અમરુદી એ નામની અમરુદી

અમરસ [સં. અમ (ખટવું) + અસ (ઝોલિયો)] પું. દેવને ધરેલ પ્રસાદી.

અમરસન ર. પું. દેવને ધરેલ પ્રસાદી. ભુજો અમરસ.

અમરકુ. પું. વિષ્ણુનાં હાથર નામ મંદિતું એક.

અમરકુરિકા છો. અમરીમાંના સંતાપકક હાન- તંતુનો ભાગ; 'ટેકાઈલ કોર્પસ'.

અમિ ધ. (ડિગ) આગળ.

અમિમ ધ. ક. સ્ત્રી; આગળથી આવેલી રકમ. ક. વિ. સંધાયી જે સરીરના મધ્યભાગથી દૂર આવેલું; 'ફિટલ'.

અમિમકર્ણિકા [સં. અમિમ (આગળ) + કર્ણ (કાન) + ઇક (વાજું) + આ (નારી- ન્તિયો પ્રત્યય)] છો. કાનની આગળ સહેજે હાથી રહેલી બેથી વધુ ગાંઠ. કાનના અંદરના ભાગની ફેરલીક રસાળી તેમાં દાખલ થાય છે.

અમિમધુમિસ્રાપ્ત [સં. અમિમ (આગળ) + મિસ્રા (વેળાવાળો બંધો) + આપ (ખાદ્ય)] પું. નાના મમળના અમળના ભાગનો ખાદ્ય; 'એન્ડીરિમર સેરિએસર નોય'.

અમિમપિંહ [સં. અમિમ (આગળ) + પિંહ (લોહો)] પું. મમળનો આગળનો પિંહ; 'ફેન્હ લોન'.

અમિમકુરુસાંતરિયા રસમંધિ [સં. અમિમ (આગળ) + કુરુસ (ફેરવું) + અંતરીય (અંદરનું) + આ (નારીન્તિયો પ્રત્યય) + રસ + મંધિ (ગાંઠ)] છો. બન્ને રેસાંના વચ્ચે ઉપલા અને અમલા ભાગમાં રહેલી એ નામની મંધિ; 'એન્ડીરિમર મિડિઅરદાપનલ સિંહ મંડ'.

અમિમવકિત્રકા શિશ [સં. અમિમ (આગળ) + વકિત્ર (મોઢું) + કા (વાળ) + શિશ (નસ)] છો. મોઢા ઉપર આવેલી એ નામની નસ; 'એન્ડીરિમર રેસલ વેન'. નાસામુલકા મંડકટથી નીચે આવે ત્યારે તે આ નામથી ઓળખાય છે.

અમિમમુંગમ [સં. અમિમ (આગળ) + મુંગ (વિચરું) + મુંગ (એકું)] ક. કોના આગળ ભાગમાં જીભના મૂળમાંના અર્ધચંદ્રા- કાર કંઠિકાસ્થિ નામના હાડકાનો સિમ્મલ જેવો ભાગ.

અમિમસંદેશ [સં. અમિમ (આગળ) + સંદેશ (આપિયો)] પું. મમળના મધ્યસંવેગક- માંથી નીકળતા તંતુથી બનતો અપિષ્ઠ જેવો ભાગ; 'એન્ડીરિમર ફોસેપ્સ'.

અમિમસ્તંભિકા [સં. અમિમ (આગળ) + સ્તંભ (પાંખલો) + ઇક (વાજું) + આ (નારીન્તિયો પ્રત્યય)] છો. સુપુષ્પાસીર્વકનો એક ભાગ; 'એન્ડીરિમર પિલસ'.

અમિમ રનાયુ [સં. અમિમ (આગળ) + રનાયુ (મરુએ લોચો)] પું. એ નામનો પક્ષો પડી જેવો કાંઈનો એક રનાયુ. ઉપર પ્રોસારિયનોના નીચલા છેદાઓની આગલી ગાળુ અને નીચે નૌનિલ, અર્ધચંદ્ર તથા ઉપલક નામના પુષ્પારિયનોની આગલી ગાળુને તે લાગેલો છે.

અમિમા ર. [સં. અમિમ (આગળ) + આ (નારીન્તિયો પ્રત્યય)] છો. મળાંસની આગળ રહેલી એ નામની બંધનિમ એટલે રનાયુ; 'એન્ડીરિમર સિમમન્દ'.

અમિમા અરિયા છો. અંસુલાની અગળી ગાળુ આવેલી એ નામની પેશી; 'સીરેલ એન્ડીરિમર'.

અમિમા અંતર્ગુસ્થિકા [સં. અમિમા (આગળ) + અંતર (અંદર) + ગુસ્થ (પૂંદી) + ઇક (વાજું)] છો. અંદરની પૂંદીની આગળ આવેલી એક ધમની; 'એન્ડી- રિમર મિડિઅલ મિલિઓલર'. તે પુરોગમિકા ધમનીની શાખા છે.

અમિમા ઔર્વો [સં. અમિમા (આગળ) + ઔ (સામન) + ઈ (નારીન્તિયો પ્રત્યય)] છો. સામનમાં આવેલી એક પેશીની નસ; 'ફેમરલ નર્વ'.

અમિમા બલધાની [સં. અમિમા (આગળ) + બલ (પાણી) + ધાની (રચન)] છો. ખાંખના મમળી અને કીકોમાંના પાદની અગળનો ભાગ; 'એન્ડીરિમર એન્ગર'. તેમાં પાણી જેવો પ્રવાહી દોષ છે.

અમિમા તંતુ ભૂમિકા [સં. અમિમા (આગળ) + તંતુ (પાંખલો) + ભૂમિકા (જગા)] છો. હાનતંતુના મૂળખાનો આગળનો ભાગ; 'એન્ડીરિમર એસિસ મંડલ'.

અમિમાવાચી [સં. અમિમા (આગળ) + વાચ (આગળ) + ઈ (નારીન્તિયો પ્રત્યય)] છો. આમડી નીચે પગાર થતી હાનતંતુની આગળની શાખા; 'એન્ડીરિમર ક્યુટેનિઅસ વાન્ચ'.

અમિમાન્તરા પદ્ધિમાન્તરા [સં. અમિમા (આગળ) + અંતરા (વચ્ચે) + પદ્ધિમા (પાછલી) + અંતર (વચ્ચે)] છો. મમળના ઉપરના ભાગના ચીરા; 'એન્ડીરિમર અન્ડ'.

એન્ડીરિમર મિડિઅલ ફિલ્મ'.

અમિમાન્તરી લામ [સં. અમિમ (આગળ) + અન્તર (વચ્ચે) + લામ] પું. મસ્તિકાની ધોળી મળળનો આગળ અને અંદરે પડતો ભાગ; 'એન્ડીરિમર પર્ટ ઓવ લેલમસ'.

અમિમા પાર્વમા [સં. અમિમા (આગળ) + પાર્વમા (ગાળુની)] છો. મમળના ઉપર- ના ભાગનો એક ચીરો; 'એન્ડીરો લેટરલ સ્લિસ'.

અમિમા પાર્થિક [સં. અમિમા (આગળ) + પાર્થિક (લોળી)] પું. સુપુષ્પાસીર્વકમાંથી પગાર થતા હાનતંતુનો તાંતુલ.

અમિમા અહિર્ગુસ્થિકા ધમની [સં. અમિમા (આગળ) + અહિર (અંદર) + ગુસ્થ (પૂંદી) + ઇક (વાજું) + ધમની (ધોરી નસ)] છો. અંદરની પૂંદીની આગળ ફેલાયેલ એક ધમની; 'એન્ડીરિમર લેટરલ મિલિઓલર'.

અમિમાઅંધનિકા [સં. અમિમા (આગળ) + અંધનિકા (અંધ)] છો. મળાંસની આગળ રહેલી અંધનિકા એટલે રનાયુ; 'એન્ડીરિમર સિમમન્દ ઓવ પુટરસ'.

અમિમાશલાકાન્તરીયા પેશી [સં. અમિમા (આગળ) + શલાકા (સળી) + અંતરીયા (વચ્ચેની) + પેશી] છો. ધમની આગળાઓ- ની મૂલસલાકાઓ વચ્ચે રહેલી એ નામની પેશી; પાસલ અસ્થાંતરિમ પેશી.

અમિમા સીત પાર્વમા [સં. અમિમા (આગળ) + સીત (લવની રંગ) + પાર્વમા (ગાળુની)] છો. મમળનો ઉપરનો એક ચીરો; 'એન્ડીરો લેટરલ સ્લિસ'.

અમિમૌરસી [સં. અમિમ (આગળ) + ઈરસ (જાલી)] પું. જાલીના આગળના ભાગ- ના હાનતંતુ.

અમિમિયુ [સં. અમિ (આગળ) + ઇયુ (લોડ)] પું. મોટી બહેન કુવારી હોય છતાં નાની બહેન સાથે લગ્ન કરનાર પુરુષ.

અમિમિયુ [સં. અમિ (આગળ) + ઇયુ (લોડ)] પું. મોટા બાઈ કરતાં પહેલાં પચ્ચુનાર નાનો બાઈ.

અમિમવ [સં. અમિ (આગળ) + અવ (લોડ)] વિ. સરખાતનું; આદિભાગનું.

અમિમવ [સં. અમિ (આગળ) + અવ (ભારવું)] વિ. મોખરે રહીને પાછી મધ્યસોને દસુનાર.

અમિમ દ. [સં. અમિ (અણી)] વિ. ધાર- વાજું; તીક્ષ્ણ.

અમિત્રિનેર્ધ [સં. અમ (આમ) + ટ્રિ (એક પ્રત્યય)] પું. પળપળમાં વસતી જૂના વખતની હિંદના લોકોની એ નામની જાત.

અમલકર [સં. અમ (પાપ) + કર (કરનાર)] વિ. પાપી; નીચ કામ કરનાર.

અમલ પ. [સં. અ (નહિ) + પલ (પડે)] પું. ધડા સિવાયની ઘીન.

અમલપરત વ. અમલપટનું; અમોમ.

અમલડતું (અમલડતું) [સં. અ (મેરવાળખી) + ધટિત (બનેલ)] વિ. અમલજાતું; અમોમ. વાત અમલડતી મનમાં લાડી, રિયે પુત્ર વિખાવ્યો નહીં. રત્નેશ્વર

અમલન ૬. પું. કૈત્રી વર્ષનો જાડમો મહિનો, કારતક માસ. તે વખતે સૂર્ય રશ્મિ એટલે વીંછીએ રશ્મિમાં હોય છે.

છ. [કિ.] વ. ઢીં.

અમલની ૧. [અમલ (કારતક)] જો. કારતક મહિનાની પેદાશ.

૨. વિ. કારતક મહિના સંબંધી.

અમલનીફરસ [અમલની (કારતક સંબંધી) + ફરસ (મોસમ)] પું. ઢીંડી ઝાડુનો પાક.

અમલમર્ષણ ૮. વ. વાસિલ મોતનું એ નામનું એક પ્રવર.

અમલમર્ષણ કુમ્ભ [સં. અમલમર્ષણ (અમેદનો એ નામનો એક મંત્ર) + કુમ્ભ (પ્રાયશ્ચિત્તનું એક મવ)] પું. પ્રાયશ્ચિત્ત તરીકે કરવામાં આવતું એ નામનું જાત. તેમાં જલ દિવસ સુધી કાંઈ નહિ ખાવાનું, જલ વખત નાહવાનું અને પાણીમાં રહી અમલમર્ષણ મંત્રનો જાપ કરવાનું વિધાન એટલે વિધિ છે.

અમલમર્ષણ માધુચ્છન્દસ પું. અગ્નેદના હસમા મંડલના ૧૬૦ માં સૂક્તના રચનાર એ નામના એક ઋષિ.

અમલમૂતર ૧. [સં. અમ (મળ) + મૂત (પેશાબ)] જો. હમનું મૂતરનું તે, ઝાંઝે-પેશાબ.

૨. જો. (લાક્ષણિક) લખ, ગ્રાસ કે સખ્ત મહેનતને લીધે થયેલ અરાબ રિયતિ.

અમલપારા પું. તોફાની અને દુષ્ટ માણસ. જુઓ અમલપાલ.

અમલપારી ૧. [અ.] જો. વિચિત્રતા.

૨. જો. હરીશ્ચંદ્ર; રપર્ષા.

અમલર્ષણ [સં. અ (નહિ) + મર્ષણ (હાર)] પું. શિવ; કંકર, કેમકે તે કદી હારતા નથી.

અમલજળ ૧. [અ. અલખ (તે ઉપરી હતો)]

પું. ઉપરી; ઉપરનો અધિકારી.

૨. અ. ધણે જામે.

અમલ જલ [કિ.] અ. આ બાબ અને પેલી બાબ.

અમલ્લી [મ.] પું. આમળિયો; ઉલાળો.

અમલવનું ૪. જ. કિ. (લાક્ષણિક) ખૂબ મારનું; ટીપનું; ટીમનું.

અમલ્હારી ૨. [સં. અમ (પાપ) + હારિન્ (હિનાર)] પું. પાપ કરનાર સકર.

અમલ્હાઈ ૧. [કિ.] જો. સતોષ; તૃપ્તિ.

૨. [કિ.] વિ. પૂરું; સંપૂર્ણ.

૩. વિ. સતોષ પામેલું; ધરાએલું.

૪. અ. સખ્તપણે; કઠોરતાથી.

અમલાના ૧. [કિ.] વિ. પૂરું; સંપૂર્ણ.

૨. વિ. સતોષ પામેલું; ધરાએલું.

અમલાયા ૧. [કિ.] વિ. અધૂરું નહિ એવું; સંપૂર્ણ.

૨. વિ. ધરાયેલું; તૃપ્ત

અમલાયા અમલ્હાઈ વ. પેસાદાર માણસ કે જો.

અમલાર ૨. [મ.] જો. લોક.

અમલારી [મ. અપાર (લોભ) + ઈ (વાણ)] વિ. લાંબી.

અમલવનું ૪. જ. કિ. (લાક્ષણિક) ખૂબ મારનું; ટીપનું; ટીમનું.

અમલાસુરનિપુદન [સં. અમાસુર (એ નામનો દેવ) + નિપુદન (મારી નાખવું)] પું. અમાસુરનો વધ કરનાર વિષ્ણુ કામવાન.

અમિત્ર [કિ.] વ. એક જાતનું ધાસ.

અમલ્હારી [સં. અ (નહિ) + ધત (ધી) + આશિન્ (ખનાર)] પું. વિષ્ણુ, કેમકે વી નહિ ખાનારા પશુ ચોપીઓનું માખણ ખાઈ જનારા જાગરૂણુ તે છે. જળી કોઈની શાન્ત ન કરનારા, સહા નૃપ રહેનારા પશુ તે જ છે.

અમ્હોર ૧૧. પું. જાવન જલરશ્મિ એટલે પાણીમાં રહેનારા દેવતા માહેનો એ નામનો એક. જુઓ જલરશ્મિ દેવતા.

૧૨. પું. ખાસ તેજસ્વ્ય એટલે તેજસ્વ તત્ત્વવાળા દેવતા માહેનો એ નામનો એક. જુઓ તેજસ્વ્ય દેવતા.

૧૩. પું. શિવ પંચાનનમાં જમણી તરફ મોહવાળા વાદળી રંગના તેજસ્વી એક દેવ.

અમ્હોરી ૧૦. વિ. અકરાંતિયું; ખાલિધર.

૧૧. [મ.] વિ. લાલચુ; લોભી.

અમ્હોરીપણુ ૧. વ. અકરાંતિયાપણું; જલ

ખાનાર હોવું તે.

૨. જ. મદ્ધી; મેલું હોવાપણું; અસ્વચ્છતા.

અમ્હોરીપણું વ. અકરાંતિયાપણું. જુઓ અમ્હોરી-પણું.

અમ્હોરી [કિ.] જો. દુષ્ટતા; અધમપણું; નીચતા.

અમ્હોરુ પ. [સં. અ (વધારે) + અમ્હોર (આમ)] જો. ઘરમાં.

અમ્હોરુ (અમ્હોરુ) [અ (નહિ) + અમ્હોરુ (સવારી કરવું)] વિ. અમ્હોરુ; જળવી સવારી લાવક નહિ થયેલું.

અમ્હોરુ ૧. [કિ.] પું. જમણી હથેલીમાં થોડું પાણી લઈ પીવાની ક્રિયા; આયમન.

૨. પું. જમ્મા પછી લાચ મોડું થોવાની ક્રિયા; ચમુ.

અમ્હોરુ ૨. [કિ.] વિ. અદ્ધ; અમ્હોરુ.

૩. વિ. આનાકની કરે એવું.

૪. વિ. હરી જાવ એવું; અરિધર.

૫. [સં. અ (વધારે) + અમ્હોર (અમ)] વિ. રમતિયાળ; રમતમાં જ ચિતવાળું.

૬. વિ. ઢીલું; જાલી.

અમ્હોરુ ૧. [કિ.] વિ. ઝમ્મઝમ્મ; અદ્ધ.

૨. વિ. હરી જાવ એવું; અરિધર.

૩. વિ. રમતિયાળ.

૪. વિ. ઢીલું; જાલી.

૫. વિ. હા ના કરે એવું.

અમ્હોરુપણુ વ. રમતિયાળપણું.

અમ્હોરુપણુ વ. રમતિયાળપણું; અમ્હોરુપણુ.

અમ્હોરુ ૨. [સં. અ (વધારે) + અમ્હોર (અમ)] જો. રમતિયાળપણું; રમતમાં મન હોવું તે.

૩. [કિ.] વિ. અરિધર. જુઓ અમ્હોરુ.

અમ્હોરુ ૩. પું. જમણી; વહાલનો જીભરો.

અમ્હોરુ —

૨. અમ્હોરુ આવતું = નવાઈ પામવું.

૩. અમ્હોરુ કરવું = નવાઈ કરેલું કામ કરવું.

અમ્હોરુ [સં. અ (બોલ) + અમ્હોર (વિષમબોલ)] જો. મૈથુન વેળા પુરુષ પહેલાં રખલિત થાય એવી જો.

અમ્હોરુ ૧. [સં. અમલ] જો. કમ્મા, લાલ કે મારની કોર; પાલો.

૨. જો. સ્તન; ધાઈ.

અમ્હોરુ અમ્હોરુ સીતારામ જ. જ. પોપટને લખાવાતો જોલ; પોપટને જોલતાં સીખવા

વપરાનો રાખ.

અચરો [સં. અ (ખરાબ) + ચર (ખાતું)]

પું. ચરવામાં નુકસાનકારક વતરપતિ.

અચરો ચરવો = જેથી ખીમારી આવે એવો ચારો ચરવો.

અચલ ૧૫. પું. (ડિગ) ઉદયાચલ પર્યંત.

૧૬. [સં. અ (નહિ) + ચલ (ચાલતું)]

પુ. ખરડું માણસ

૧૭. પું. (ડિગ) પૃથ્વી.

૧૮. પું. વિષ્ણુ, કેમકે તે નહિ ચાલનાર, અચ્યુત, કૃત્સ્ન, આકાશની પેઠે એકની એક જગ્યાએ સ્થિતિ કરી રહેનાર, અવિકારી અને અવિનાશી છે.

અચલખિંદુ [સં. અ (નહિ) + ચલ (ખસતું) + ખિંદુ (ટપડું)] જ. નહિ ખસતું ટપડું; સ્થિર મીઠું.

અચલવ્યૂહ [સં. અ (નહિ) + ચલ (ખસે) + વ્યૂહ (લશ્કરની રચના)] પું. કાપી, ઘોડા અને રથને એકબીજાની આગળપાછળ રાખવામાં આવે એવો એક જાતનો અસદન-વ્યૂહ. તેમાં લશ્કરને નાના નાના જુદા જુદા ભાગમાં ઊંચું રાખવામાં આવે છે.

અચલસંધિ [સં. અચલ (સ્થિર) + સંધિ (સાધો)] પું. કાલેચાલે નહિ નેવો સાંધો.

અચલા ૭. [હિ.] પું. ઝબ્બો, કાલ, સાડી જે આદરની કોર; પલ્લો.

૮. પું. સ્તન; પાર્શ્વ

અચલિત સ્વર [સં. અચલિત (સ્થિર) + સ્વર (સ્વર)] પું. (સંગીત) ફરફાર ન થાય તેવો સ્વર. જેમકે ષડ્જ, ઋષભ, ગાંધાર, મધ્યમ, પંચમ, ધૈવત કે નિષાદ.

અચલેષ્વર ૩. પું. (વૈદક) ધડપણ દૂર કરનાર એક રસાયણ. પારાની કારમ, શીયેલો મંધક, ત્રિફલા અને ગૂચળ સરખે બાને કાર્ષ્વ બારીક જૂઝો કરી એરડિયાના તેલ સાથે છ મહિના ચાટવાથી વૃદ્ધાવસ્થા દૂર થવાનું અને આયુષ્ય વધવાનું મનાય છે. આ દવા વાપરવાવાળાએ બકરાના અંડકોષના ખીમારે આવના દૂધમાં ઉકાળી સાકર મેળવી ખાવો યુષ્કમરી મનાય છે.

અચલોપમ [સં. અચલ (અડમ) + ઉપમા (સરખામ્મી)] પું. શિવનાં દળર નામ માહેનું એક, કેમકે તેમનું મન કાયમ સ્થિર રહે છે

અચંચલ ૫. પું. શિવ, કેમકે બધી ઉદ્ધિયો તેમણે વશ કરેલી છે

અચંચા ૧. [હિ.] પું. અજબબી.

૨. પું. આચર્ય; તાલુખી.

૩. વિ. નવાઈ પમાડે તેનું; અજબ; વિચિત્ર.

અચંચલ વિ. (ડિગ) આચર્યજનક.

અચંચા ૨. [હિ.] પું. નવાઈ ભરેલી જાળત.

અચાનક ૩. જ. હચ્છા વિરુદ્ધ.

અચાનકચક ૧. [હિ.] જ. અજબધુતાં; અણમનથી.

૨. જ. હચ્છા વિરુદ્ધ.

૩. જ. એકાએક.

અચાર ૨.

૧. અચાર કરવું નિહાલવું = સુખ આરતુ.

૨. અચાર બનાવવું-કાલવું = (૧) અધાણમાં રાખી મૂકવું. (૨) અધાણ બનાવવું.

અચારજ ૨. [સ. આચાર્ય] પું. (હિંદી) મહાન પડિત; મોટો વિદ્વાન.

૩. પું. મુએલાની ઉત્તરદિશા કમવાનાર એક જાતના ખાદ્ય.

અચારવેદી જ. (ડિગ) આચારવર્ત.

અચારી ૪. [સં. આચાર્ય] પું. (હિંદી) ધર્મગુરુ.

૫. જો. અધાણની બરબી.

૬. જુઓ અચારજ ૨, ૩.

અચાર્જ [સં. આચાર્ય] પું. અચારજ. જુઓ અચારજ.

અચાર્ય ૪. [સં. આચાર્ય] પું. (હિંદી) મહાન પડિત. જુઓ અચારજ.

અચિતસ [સં. અ (નહિ) + ચેતસ (બુદ્ધિ)] વિ. બુદ્ધિહીન; અજ્ઞ વચરનું; મૂર્ખ.

અચિત્ર ૩. જ. હાલસથી ઇસ્તાનમાં પંચાવન માણસે આવેલ અજડાનું જૂનું નામ. આ જગ્યા ઈસ્વી સનની પામમી ને છઠી સદીમાં બનાવેલ મુકાઓ ને વિહારોને લેણે પ્રખ્યાત છે.

અચિનતી જો. અવોધવામાં આવેલી સરકુને મળતી રામી નદીનું અમલ નામ. આવસ્તી નામનું શહેર તેના ઉપર આવેલું હતું.

અચિજ જ. મધ્ય દિર્ઘતાનમાં આવેલ અજડાનું અમલી નામ. જુઓ અચિત્ર.

અચિતનીયાસન જ. (વોગ) એ નામનું આસન. તેથી જગ મળે છે.

અચિતા [સં. અ (નહિ) + ચિતા (ઢિર)] જો. ઢિર ન હોવી તે; સાંતિ

અચિતાર્થ ૧. [સં. અ (નહિ) + ચિત (વિચારવું)] જો. (હિંદી) અવિચારીજન

૨. જો. ખાન ન આપવાપાતું.

૩. જો. બેટરસરી; કાળજી વચરનું હોવું તે.

અચિતિપા પું. (બૌદ્ધ) ચોરાશી સિક માહેના એ નામના એક.

અચિત્ય ૧૦. પું. ખાવન જસગરિમ એટલે પાણીમાં રહેનારા દેવતામાંનો એ નામનો એક. જુઓ જસગરિમ દેવતા.

૧૧. પું. વિષ્ણુ. સર્વ પ્રમાણોથી અચોચર દોવાથી તેમનું ચિતન કરી શકાતું નથી

અચિત્યકાર્યકર્તા [સં. અ (નહિ) + ચિત્ય (વિચાર થઈ શકે એવું) + કાર્ય (કામ) + કર્તા (કરનાર)] પું. પુરુષોત્તમનાં દળર નામ માહેનું એક, કેમકે તેનાં કામ કળી શકાતાં નથી.

અચિત્યકૃત [સં. અ (નહિ) + ચિત્ય (માપી સમાર એવું) + કૃત (કરનાર)] પું. પુરુષોત્તમ જગવાન, કેમકે તેમનાં કામ અજાજમાં આવ્યાં શકતાં નથી.

અચિત્યા [સં. અ (નહિ) + ચિત્ય (કદપનામાં આવે એવું) + યા (નારીલતિએ પ્રત્યય)] જો સીતા. અવતાર દશામાં જગવાનની આવા-રક્તિ તેની સ્ત્રી રૂપે અવતરે છે, અને આ રક્તિ કદપી ન શક્ય એવી દોવાથી અચિત્યા છે

અચિત્યું ૩. વિ. અચિત્યું.

અચુત [હિ. આ (ચોવર) + ચુત (ચોન)] વિ. બહુ જ મૂર્ખ; અજ્ઞ વચરનું, કેમકે આવો માણસ વિષયવાસનામાં પોતાનું જ્ઞાન શુભાવી સીનો મુલામ થઈ રહે છે.

અચુંબકીય [સં. અ (નહિ) + ચુંબકીય (ચુંબકના ગુણનાર્થ)] વિ. અચાણ નહિ કરનાર; ચુંબકના ગુણ વચરનું.

અચુક ૫. જો. પળપમાં રાત્રી નદીની પશ્ચિમે આવેલી એક નદીનું જૂનું નામ; અપગા.

અચેન ૬. વિ. એખખર.

૭. વિ. વિચાર વચરનું.

અચેનન ૩. પું. મૂર્ખ.

૪. વિ. મબરમેહું

અચેનન વ્યાપાર [સં. અ (નહિ) + ચેતન (જાણવાનું) + વ્યાપાર (કામ)] વિ. જેનું મન અરથી જાગૃત અને અરથી નિદ્રા અવસ્થામાં હોય પણ આંતરમન જાગતું હોય એવું; અપગમાનસ; અર્પચેતન.

અચેતસ ૪. વિ. બુદ્ધિહીન; અજ્ઞ વચરનું.

અચેષ્ટસંધિ [સં. અ (નહિ) + ચેષ્ટ (કાલવુ-ચાલવું + સંધિ (સાધો)] પું. અચલસંધિ; કાલેચાલે નહિ એવો સાંધો

અચેષ્ટા [સં. અ (નહિ) + ચેષ્ટા (હિડચાલ)] જો. સ્થિરતા; અટલપણું.

અમ્બ ૧૧. જ. (ડિગ્ગ) રીંછ; જાણ.

અમ્બ ૬. [સં. અ (નદિ) + અંત (સંતેજ)] પુ. (દિદી) આખા ચોખા.
૭. પું. ચપટી ચોખા.

અમ્બતલિલક [સં. અમ્બ (ચોખા) + તિલક (રીંછ)] જ. (દિદી) કપાળ ઉપર ચોખાના ઢાણા ચોડવાની ક્રિયા.

અમ્બકાદલ જ. (ડિગ્ગ) રીંછ; જાણ.

અમ્બા ૩.—

અમ્બા ચતુ = તદુરસ્ત થવું.

૭. [દિ.] જિ. અસહ; દરિયાને કાપક. વહાણને માટે આ અર્થમાં આ શબ્દ વપરાય છે.
૮. જિ. આનંદ આપે એવું.
૯. જિ. આનંદી; મોજ.

૧૦. જિ. આવકારદાયક.

૧૧. જિ. ઉપયોગી; હાવકારક.

૧૨. જિ. ઉમદા; ખાનદાન.

૧૩. જિ. કીમતી.

૧૪. જિ. કુદરતી; સાદુ.

૧૫. જિ. ખરું; અસહ્યી, આશુ.

૧૬. જિ. ખાસું; સાફ.

૧૭. જિ. ચોખ્ખું; સેજસેજ કર્યાં થયેલું.

૧૮. જિ. તાજું; જાન્યોત્થ થયેલું.

૧૯. જિ. નીતિવાન; સદાચારવાળું.

૨૦. જિ. પૈસાદાર.

૨૧. જિ. કળદુષ્ટ.

૨૨. જિ. બળ વધારનાર.

૨૩. જિ. મજાગ; શુભ.

૧. અમ્બા શબ્દ-અમન-મદરત = સારાં શુભાં; સારાં પ્રકારનો શોખ.

૨. અમ્બે દિન = સારા દિવસો.

૨૪. જિ. મોઠ પમાડનાર; મોઠક.

૨૫. જિ. યોગ્ય; વાજબી; ઠીક.

અમ્બે વક્ત મે = વખતસર.

૨૬. જિ. કાપક; માફક આવે તેવું.

૨૭. જિ. વખાણવા જેવું; પ્રશસ્તીય.

૨૮. જિ. વધારે સાફ.

૧. અમ્બા કરવું = (૧) સાફ કરવું; મટાડવું. (૨) સારાં કામ કરવાં. (૩) સાફ કરવું.

૨. અમ્બા સમા = જાતનો વખત.

૩. અમ્બે સે અમ્બા = સૌથી સાફ.

૨૯. જિ. સરવું; સોંપું.

૩૦. જિ. સતોષ આપે એવું.

૩૧. જિ. સંપૂર્ણ; પૂરેપૂરું.

અમ્બા બિમ્બ-ખાખા = (૧) સંપૂર્ણ. (૨) સુંદર.

૩૨. જિ. સારા સ્વભાવવાળું.

૩૩. જિ. સ્વાદિષ્ટ.

૩૪. જ. આખીનાં તથાસ્તુ.

૩૫. જ. હપ્તારી.

૩૬. જ. જેવું સાફ!

૩૭. જ. થણ જ.

૩૮. જ. જોઈશું.

૩૯. જ. તમે સમજ્યા?

૪૦. જ. બરાબર.

૪૧. જ. ખસ.

૪૨. જ. મારા વહાલાં દિન!

૪૩. જ. કામાક, બન્ન.

૪૪. જ. સરસ; સાફ.

૪૫. જ. સાચું; ખરું.

૪૬. જ. સારો માણસ છે!

૪૭. જ. સુખેથી; કાલે.

અમ્બાદક [સં. આન્બ (ઘાતું)]
જ. મમજના બહારના પડનો પ્રચ્છલપિંડિકાને ઢાંકતો જામ. આ જામ પુર પિંડ, પાર્શ્વપિંડ અને કર્ણમૂલપિંડની નીચે હોય છે.

અમ્બાય [સં. અ (નદિ) + અમા (ઓળો)]
જિ. પડાયા થયેલું.

અમ્બાયત જ. કામીરમાં આવેલું એક સરોવર; અમ્બોડ.

અમ્બો ૩. [દિ.] જિ. જો. તદુરસ્ત. જુઓ અમ્બા ૩-૫, ૭-૮૨.

અમ્બો તરફ ૧. જ. નીરોગી રિયતમાં; તંદુરસ્તીમાં.
૨. જ. બરાબર.

૩. જ. સતોષપાત્ર રીતે.

૪. [દિ. અમ્બા (સાવ) + તરક (રીત)]
જ. સંપૂર્ણ; તાન.

અમ્બો તરફસે ૧. [સં. અમ્બા (સાવ) + તરક (રીત)] જ. તાન; સંપૂર્ણ. જુઓ અમ્બો તરક.

અમ્બ ૧. [દિ.] પું. જ. વ. ઉમદા માણસ. ખાનદાન માણસ.

૨. પુ. જ. વ. આપદાદા.

૩. પુ. જ. વ. મુરખી; વડીલ.

૪. પું. જ. વ. વિદાન માણસ.

૫. પુ. જ. વ. સારા માણસ.

૬. પુ. જ. વ. કલકી વર્ણના માણસ.

અમ્બો [દિ.] પું. ઉમદા માણસ. જુઓ અમ્બે.

અમ્બુત ૧૫. પું. પુરુષોત્તમ જામવાન.

અમ્બુતતા ૧. [સં. અ (નદિ) + અમ્બ (નાસ પામેલ) + તા (પહું)] જો. અવિ-

નાશીપહું.

૨. [સં. અ (નદિ) + અમ્બ (ઘરેલ) + તા (પહું)] જો. ઝરે નદિ એવું હોવાપણું.

૩. [સં. અ (નદિ) + અમ્બ (પહેલ) + તા (પહું)] જો. સ્થિરતા; નિમજ્જપણું.

અમ્બ ૮. જ. (ડિગ્ગ) આશ્ચર્ય; અચરજ.

અમ્બ ૩. [દિ.] જિ. બાકીનું; વહેલું; અચાત.

અમ્બે જો. (ડિગ્ગ) અપ્સરા.

અમ્બેમ [દિ.] જ. ખોડું તકોમત; આજ.

અમ્બે જો. (ડિગ્ગ) અપ્સરા.

અમ્બેરી ૧. [દિ.] જો. એક જાતનું કાંળી

ડોકવાળું અને ત્રણથી સાત તારવાળું તુર્કી બાજું.

૨. જો. ગાયનના શબ્દ ગતાવાચ એવી તંતુવાણ વગાડવાની રીત; બોલ બળવવા તે.

૩. જો. શુદ્ધ લેખનકળા; 'ઓર્થોગ્રાફી'.

અમ્બવાની [દિ. અમ્બવાન (અમ્બા)]
જો. પ્રસવ પછી ધ્રુવાવડીને આપવામાં આવતો અમ્બાનો ઉકાળો.

અમ્બવાયા [દિ.] જિ. નરમ; સુવાળું.

અમ્બિદ્રી [સં. અ (નદિ) + અમ્બ (કાણું) + ડ્રી (વાળું)] જિ. કાણું વગરનું; અમ્બ (વહીવટ)

અમ્બુત ૪. જિ. કુતું.

અમ્બુતા ૧. [સં. અ (નદિ) + અમ્બ (અમ્બ)]
જિ. અમ્બા થયેલું.

૨. જિ. તાન નવું.

૩. જિ. તાજું.

૪. જિ. પવિત્ર; અદાપ નદિ એવું.

૫. જિ. જો. અરપૂરવ; અમ્બાથી અમ્બાએ એવી; અમ્બા હોય એવી.

અમ્બે ૩. જિ. (ડિગ્ગ) અધિક; વધારે.

૪. જ. (ડિગ્ગ) નિરંતર; હંમેશાં.

અમ્બ ૩૨. પું. એ નામના એક આકાશકતલ્ય દેવતા. જુઓ આકાશકતલ્ય દેવતા.

અમ્બ ૩. જો. તુલસીનો ડોક.

અમ્બગર ૬. જિ. બહુ કારે; વળનદાર.

અમ્બગર બિર્તિ [સં. અમ્બગર (મોટો સર્પ) + વર્તિ (ગુજરાત)] પું. (દિદી) ગુજરાતનું મોક્ષ સાધન ન હોય એવું માણસ.

અમ્બગરમ્બત [સં. અમ્બગર (મોટો સાપ) + મ્બ (નિષમ)] જ. અમ્બગરના જેમ એક જાતના પડી રહી પ્રારબ્ધકર્મ જોમવા તે.

અમ્બગંધા ૨. જો. અમ્બા.

૩. જો. મર્યાદિત નામની વનસ્પતિ.

અમ્બગુત ૧. [દિ.] જો. ઉદ્ધતાર્ક.

અન્યર્થ

૨. જો. ઉમરના પ્રમાણમાં વધારે જુદા.
 ૩. જો. જુદા.
 ૪. [સં. અતિ (પહું) + ઉમર (જમું કરેલું)] જો. (દિલી) નવાઈ.
 ૫. જો. ખુટાઈ; કુટલા.
 ૬. વિ. નવાઈ કરેલું.
 અન્યર્થ (અન્યર્થ) [અ.] જો. નવાઈ, કમળેરી.
 અન્યર્થા (અન્યર્થા) ૨. [અ.] પું. વ. વ. કુરુને શરીરનાં ત્રીસ પ્રકરણ.
 અન્યર્થ પું. (દિગ) સદાચાલુન.
 અન્યર્થાદ [અ.] પું. વ. વ. આપણાં; વડા; પૂર્વજો.
 અન્યર્થન [અ. અન્યર્થ (નવાઈ કરેલું)] વિ. પરદેશી; ખીબા દેશનું.
 અન્યર્થનિયત [અ. અન્યર્થ (નવાઈ કરેલું)] જો. પરદેશી હોવાપછાં; ખીબા દેશનું હોવું તે.
 અન્યર્થના ૨. પું. (પુરાણ) ભરતખંડનું એક જૂનું નામ. અન્ય એટલે અવગણ્ય અથવા અન્ય નામિ તેમના પિતા તેનું રક્ષણ કરતા હતા તેથી તેનું અન્યર્થના નામ પડ્યું હતું.
 અન્યર્થના ૧. [અ.] પું. વ. વ. સરસામાન; રાચરચીકું; ધરણ્યુ સામાન.
 ૨. [અ. જિન્સનું અદુવચન] જો. (આકરણ) ભાતિ; સિમ.
 અન્યર્થની ૨. પું. ઈશ્વર; પરમાત્મા, કેમકે તેને જન્મ નથી.
 અન્યર્થપરમરણ [સં. અ (નહિ) + જ્ઞ (જોઈ) + રમરણ (માલ)] જ. હંસમંત્ર; ખાસ હોવાથી અને કાલવાથી કુદરતી રીતે થતો સોંઠું સોંઠું એવો જાણી જાણી અન્યર્થ ૧.
 અન્યર્થપ્રગણ [સં. અન્યર્થ (નવાઈ કરેલું) + પ્રગણ (અન્યર્થનું બેરૂં ૨૫)] જો. મોટી હોનારત.
 અન્યર્થપ્રગણરો — આ પછી મોટેથી આહાર લેતું નથી પણ ફક્ત રામનું નામ લે છે. ખોરાક લેવા માટે તેના પગમાં મોઢા જેવી રચના હોવાનું મનાય છે.
 અન્યર્થપ્રગણ [અ. અન્યર્થ (તે આશ્વર્ય પામ્યો) + તરેલ (અત)] વિ. નવાઈ કરેલું; આશ્ચર્યકારક.
 અન્યર્થપ્રગણ [અન્યર્થ (આશ્ચર્યકારક) + તા (પહું)] જો. અદ્ભુતપણું; નવાઈ.
 અન્યર્થપ્રગણ [સં.] જો. કાળી પુલસી.
 અન્યર્થપ્રગણ પું. એ નામનો એક રાજ. લોક-

- રૂપિથી બાહ્યો પાસેથી તેણે પૈસા પડાવ્યા હતા, તેથી તેનો નામ થયો હતો.
 અન્યર્થ ૨. પું. અન્યસ્થાન સ્થિત થતો દેશ.
 ૩. પું. દિગનો વતની.
 ૪. પું. જન્મથી માન્ય.
 અન્યર્થની જો. ગંગામાં કાળા આમળ ગંગાને મળનારી એ નામની નદી; અન્યર્થ. મેગાસ્થિનીએ એનું નામ એમિસ્ટિસ લખ્યું છે.
 અન્યર્થની ૩ વિ. જન્મથી; રખડનું; કાટકનું.
 અન્યર્થની ૧. પું. એ નામનો શુભલક્ષણવંશનો એક જાતિ.
 ૨. પું. પૈદિશ વખતનો એક જૂનો દેશ.
 અન્યર્થનું [વિ.] જો. કુટીનો. આ એક મસાલામાં વપરાય છે. સપ્ટેમ્બરથી નવેમ્બર સુધીમાં તેને જાવાવાળી જગ્યામાં ઉગાડી શકાય છે. ખીબે ક્યારેમાં વેરવાં અને જોડે ગળુ ચાર ઈંચના ઘાવ તારે જે તે ઘાટા કીચા હોય તો જખ્ખે દંખને હેટે હોય તેટલા રહેવા દઈ બાકીના ઉમેડી નાખવા. બી વાળા પછી ૧૦ થી ૧૫ દિવસમાં હજુના ફૂટી બીધી ત્યારે ખાસમાં જોડે કમમાં લેવા લાયક થાય છે.
 અન્યર્થનું [સં. અન્યર્થ] જો. એ નામની એક વનસ્પતિ; અન્યર્થ.
 અન્યર્થ ૨. વિલીથી ૨૨૦ માઈલે આવેલું અન્યર્થ-મેરવણા પ્રાંતનું પ્રખ્ય સહેર. મહા-ભારતના વખતમાં તે કોણકુર્મ કહેવાતું. પાંચોના મુક કોણાચાર્ય બહી રાજ્ય કરતા હતા. ત્યાં અન્યર્થપાળ રાજાએ કિલ્લો બનાવ્યો અને હાલનું અન્યર્થ વસાવ્યું. આ સહેરમાં જૈનમંદિર, સોનીછત્રું મંદિર અને જ્વાળામીરની દગ્ગાલ જેવા લાયક છે.
 અન્યર્થ —
 ૧. અન્યર્થ કુલવરો = (૩) કામ કાઢી લેવા લાંચ આપવી કે ધાક દેખાડવી.
 ૨. અન્યર્થ કાલો = રિવત લેવી; લાંચ લેવી.
 અન્યર્થકિ [સં.] જો. અન્યર્થ.
 અન્યર્થ ૮. વિ. છત વચનું; નિપજ.
 અન્યર્થ ૬ [અ.] વિ. સૌથી સારું; ઉત્તમ; મેઠ.
 અન્યર્થપાલ ૩. પું. એ નામનો એક સંસ્કૃત કોષકાર.
 અન્યર્થ ૬. જો. ગંગામાં આવેલી એ નામની નદી; અન્યર્થની.
 અન્યર્થ ૧૨. [અ.] પું. સારાં કે ખરાબ કામનો ખલો.

૧૩. જો. અન્યર્થ.
 ૧૪. [અ. અન્યર્થ (તેણે ખલો આપ્યો)] જો. ખર્ચ.
 ૧૫. જો. દીલ; વિલંબ.
 ૧૬. જો. અધનું.
 ૧૭. જો. બાકું.
 ૧૮. [વિ.] વિ. દહ; મજબૂત.
 અન્યર્થ અન્યર્થ ૨. વિ. મજબૂત; દહ.
 અન્યર્થપલ વિ. (દિગ) નિર્ભય કર વગરનું.
 અન્યર્થ ૨. વિ. અપાનક.
 ૩. જો. વિશાળ; મોટું.
 અન્યર્થકીલ (અન્યર્થકીલ) પું. તેક બાહ્યો; ઉત્તમ કનામ.
 અન્યર્થઅન્યર્થ [સં. અ (નહિ) + જ્ઞ (પડખું) + અન્યર્થ (અભિનય)] વિ. કાચી.
 અન્યર્થ ૩. —
 ૧. અન્યર્થ મિરિશતા = નસીબમાં અપેક્ષા ભોગ.
 ૨. અન્યર્થ રસીદ = (૧) કમનસીબ. (૨) મોતની અણી પર આવેલું.
 ૬. જો. દીલ.
 ૭. જો. દેખું કરવા માટેનો હપતો.
 ૮. [અ.] જો. નહીં કરેલ વખતે દેશનો મુકાવો માગનાર લેખકાર.
 અન્યર્થમિરિશતા [અ. અન્યર્થ (મરણ) + મિરિશતા (અપેક્ષા)] વિ. મોતની અણી પર હોય એવું; મરવા પડેલું.
 અન્યર્થલ [અ.] જો. કિતાવળ; તામીલ કાવ્ય.
 અન્યર્થરસીદ [અ. અન્યર્થ (મરણ) + રસીદ (તે પહોંચ્યો)] વિ. મોતની અણી પર આવેલું; મરણપચારીએ પડેલું.
 અન્યર્થાદ [અ. જલકનું અદુવચન] જ. વ. વ. હાલમાં લોક.
 અન્યર્થાર્થ —
 ૧. આ પહેરી અન્યર્થાર્થ = મોવીસ કલાક પાણીમાં પલાળેલા અન્યર્થના કાણા તાવને માટે તે અકસીર મનાય છે.
 ૨. ખુરાસાની અન્યર્થાર્થ = ઈરાન દેશના ખુરાસાન પ્રાંતમાં ચત્રાં વપરાં અને બારીક બી; ખુરાસાની અન્યર્થ.
 અન્યર્થાર્થની જો. (મરાઠી) માંદા માણસ માટેનું એક બાતનું પીલું; અન્યર્થનું પાણી.
 અન્યર્થાન [વિ.] પું. અન્યર્થના કાણા.
 અન્યર્થાર્થન [વિ.] પું. અન્યર્થ.

અમરવાળીપુહાર વિ. તેજ પાડનાર; પ્રકાશ આપનાર.

અમરવાળીપું અંધારિકું ક. તડકા છાયામાં કે ચંદના અમરવાળા અંધારામાં રમતી એ નામની રમત. તેમાં દાવ દેનાર તડકા છાયા કે અમરવાળા અંધારા વચ્ચેની ઘીટી ઉપર ઊભીને બીજા રમનારાને અમરવાળામાંથી અંધારામાં કે અંધારામાંથી અમરવાળામાં જવાનું કહે છે. આથી દાવ દેનારા એક તરફથી બીજી તરફ જવા કોડે અને તેમ કરતાં તેમાંનું કોઈ દાવ દેનારથી પકડાઈ જાય તો તેને માથે દાવ આવે.

અમરવૃંદો ૧.—તે દિવસ પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિનારા ઉપર, બંજાળ અને મધ્ય પ્રાંતના જમણમાં થાય છે.

અમરસાદ [અ.] પું. વ. વ. પદાર્થો.
અમરસામો અમરસાદ = શરીરો અને પદાર્થો.

અમરસામ [અ.] બિરમનું બહુવચન] પું. વ. વ. શરીર.

અમરમામો અમરસાદ = શરીરો અને પદાર્થો.

અમરરકુન્દ [સં.] પું. વૈદિક વખતનો એ નામનો એક પ્રાચીન દેસ.

અમરહતી [સં. અ (નદિ) + અહત (તજવું) + ઈ (નારીબળિયો પ્રતય)] વિ. જો. નદિ છેડી દેનારી.

અમરહસ [અ. અ (અજ્ઞાતપ્રાયક પૂર્વ) + અહસ (અજ્ઞાન)] વિ. સૌથી વધારે ધૂર્ધ.

અમરહા ૩. જો. એ નામની વનરખતિ; કૌવચ.

અમરહુ [હિ.] જ. અમર સુધી; કનુ.

અમરહુ જ. (ક્રિય) અમર સુધી.

અમરહુ [હિ.] જ. આજે; આ દિવસે.

અમરહું [હિ.] જ. આજે થયું.

અમરંદ [અં. એમંદ] પું. એમંદ; પ્રતિનિધિ.

અમરંદી [અં. એમંસિ] જો. રેસિડેન્ટની પદવી.

અમર ૬. [સં. આર્યક] પું. (હિંદી) દારો; ખાપનો ખાપ.

૧૦. પું. અહા, કેમકે તેમને જન્મ નથી.

અમરર્ધ ૧. [અ.] પું. અમરવળ; નવાઈઓ.
અમરર્ધ-સ-મખવૃક્ષત [અ. અમરર્ધ (નવાઈઓ) + અસ (નિશ્ચયપ્રક પૂર્વ) + મખવૃક્ષત (મણીઓ)] (૧) સહસ્રો. (૨) વિષ્ણી નવાઈઓ.

૨. વિ. નવાઈ કરેલું.

અમરર્ધ ૨. જ. અમરવળખાનું; સંમહસ્થાન; અમરવળધર.

અમરર્ધો મરાર્ધ વિ. નવાઈ કરેલું.

અમરર્ધોદરો જો. અવનુ વડ અમિયારસ. આ દિવસનું જલ કરવાથી અમરર્ધમાંથી અમરવ થાય છે. રાત્રિમધ્ય વચેસ સત્તવાદી હરિચંદ રાજ્ય પોતાનું કો તથા દીકમ સાથે વેચાયો અને અમરવને લાં મુલાખી કરી ત્વરે મોતમ મુનિયા કહેલ પ્રમાણે તેણે અમરર્ધોદરોનું જલ ક્યું. તેથી તેને કો, દીકરો, યત્ન અને બહુ સુખ મળ્યું.

અમરર્ધોદ્યાન [અ.] પું. નવાઈઓ.
અમરર્ધોદ્યાને ક્રમાના = દુનિયાની નવાઈ કરેલી ધીમે.

અમરર્ધો [સં. અમર (નારી) + અર્ધિ (આવ)] જ. એક જાતનો મેવો; અંદર.

અમરમળીરેતન ૧. જ. નિરર્થક મીઠા; નકામી ખાખત.

૨. [સં. અમર (નારી) + મલ (મળું) + રેતન (આચળ)] જ. બહારના મળા નીચે લટકતા એ નકામા અંચળ.

અમરઠ (અમરઠ) [હિ.] જ. કંટાળ; કલ્પનું કપડું.

અમરત ૬. વિ. માતાના ગર્ભાશયમાં રહેલું; મંદરથ.

અમરતરાખ્યા [સં. અમરત (પરેપર નદિ ખાણેલું) + રાખ્યા (કાળ)] જો. નદિ ખીલેલી ઝાળી.

અમરતિનેય [સં. અ (નદિ) + અતિ (વિચ)] વિ. અતિ વિચનું; અધિગી, અમળીય.

અમરતીય [સં. અ (નદિ) + અતીય (વિચનું)] વિ. અતિ વચરનું; અસિચી.

અમરતય [સં.] પું સૌથી સાચે ધોડો. જુઓ અમરનેય.

અમરનંદ પું. પ્રાચીનીયા આહેરની એક અટક. જુઓ આહેર.

અમરનિ [સં. અ (નદિ) + અનિ (કો)] પું. જેની કો મરી મઈ હોય એવો પુખ્ત; વિધુર.

અમરનો [સં. અ (નદિ) + રાન (ખાખ)] જો. અધાનતા; અમરવપલું.

અમરપ [સં.] જ. એ નામનું એક ઝાડ; વાલ્વરણો; વાલ્વ; વરણો.

અમરપ્પણ [સં. અમર (નારી) + પ્પણ (અમરનાર)] પું. અરવ્યા તે બહુસં ઉછેરે છે.

અમરમિલોખ્યાન [સં. અમરમિલ (એ નામનો અમરવ) + આખ્યાન (કથા)] જ. અમરવતના જુદા રકપના પહેલા મળુ અખ્યાનમાં આવેલી અમરમિલની કથાના આધારે દવારામે રચેલ અખ્યાન. આ પ્રકારની રચનાનો હેતુ અમરવાનના નામનો મદિમા જણાવવાનો છે.

અમરોવજરી [ભરીવિભરી (પાકાય નદિ જેણે આડો વહેવાર)] જો. જગકપદ; પ્રપચ.

અમરર્ધોસ શિરા [અં. એર્ધિર્ધોસ વેન] જો. જાતીન અમરર્ધો હલમાં લોડી લઈ બહારી શિરા; ઉતરા મહાશિરા એટલે શરીરના ઉપલા ભાગનું લોડી હલમાં લાવનાર મોટી શિરામાં લોડી હલવનાર એ નામની શિરા. તે પૃથ્વરાની આગળ તેની જમણી બાજુએ આવેલી છે. જુઓ પુરોવશિષ્ઠ દક્ષિણા.

અમરિતમિથ પું. શિવનું એક નામ, કારણકે તે પરમાત્માનું મિથ સ્વરૂપ છે.

અમરિતવતી જો. કુસિનમરની ઉતરે આવેલી એ નામની નદી; મંડહી; કિરપવતી. જુદા અમરવાન આ નદીને કાંઠે નિર્વાણ પામ્યા હતા.

અમરિતવર્ણ [સં. અ (નદિ) + મિત (મિતલ મિતું) + વર્ણ (રંગ)] પું. અચળ જાતનો કોદ.

અમરિનમ્મતિ [સં. અ (નદિ) + મિન (જેનેન લીધેલ) + મ્મતિ (વિચાર)] વિ. જેન ધર્મ નદિ પાળનાર; જેનેતર.

અમરિનસંધા [સં. અમરિન (આમરું) + સંધા (સામરું)] જો. આમરું સાંધનાર કો.

અમરિજ [અ.] પું. તરતનો રહેલો મર્ત.

અમરિજત જુઓ અમરિજ.

અમરિર ૬. પું. ૨૬, કેમકે તેને વહાવરવા હોતી નથી.

અમરિરાવતી જો. અમોખા પાસે આવેલી એ નામની નદી; રામો; અમિતતી. જુઓ અમિનતી.

અમરિકથ વિ. અમરે; છતી ન રાકાય એવું.

અમરિક્ષિ જો. એ નામની નદી; ગિલાસ; વિષાસા.

અર ૩. [હિ.] જો. ઘડી.
૪. જો. સાસુ.
૫. જ. મારા વહાલા સાહેબ.

૬. જ. કોએ કે પતિએ એકબીજાને બોલાવવામાં વપરાતો શબ્દ. તેઓએ એકબીજાનું નામ લેવું એ અવિવેક જણાય છે.

અરુકી ૧. [સં. આરુકિય] જો. (હિંદી) મુજરાન; આરુકિયનું સાધન.

અનુવ્રત ૨. છો. ઇન્દ્રોપાસી.
અનુવ્રત ૩. પું. ખોળ લોખેના જે નામના
મીઠા ઇમામ. તેમની ઇમામત ઈ. સ.
૬૬૬ થી ૧૦૨૦ સુધી હતી.
અનુવ્રત [અ. એન્ડ્રુટ] પું. એક લાકડી
અમલદાર.
અનુવ્રત [અ.] ક. ખાસદર; અનુવ્રત ઉપર
લગાવવાનો મૂલ્ય વગેરેનો ભેગ; મૂલ્યનું લીખવું.
અનુવ્રત ૧. વિ. કોઠું; કંઠનું.
૨. વિ. નવાઈ ભરેલું; અનુવ્રત.
અનુવ્રતો મરીજ વિ. વિવિધ આશર્વકારક.
અનુવ્રત ૪. પું. મુલામ.
અનુવ્રત મુલતરિક = સામાન્ય મુલામ.
અનુવ્રત ૧. ક. પુષ્કળતા; બહોળાપણું.
૨. વિ. અપમે પડેલું.
૩. વિ. કટાણો આપે તેવું.
૪. વિ. મને નહિ એવું; અનુવ્રત.
૫. [સં. અ (નહિ) + નુ (ખર્ચ)]
વિ. (હિંદી) ન ખર્ચે એવું; હજમ થાય નહિ
એવું.
૬. વિ. ન મટે એવું; અસાધ્ય.
૭. વિ. નાશકારક.
૮. વિ. ભરપૂર.
૯. વિ. સ્પષ્ટ; કઠણ.
૧૦. વિ. વધારે પડતું; અણુ; વધુ.
૧૧. વિ. સહન ન થાય તેવું; અસહ.
૧૨. [અ.] બહી.
અનુવ્રતકંઠકરસ [સં. અનુવ્રત (અપમે) +
કંઠક (કાંઠો) + રસ] પું. (વૈદ્ય) અપમે
મટાપનાર એક દવા. તેને બનાવવા સસિદ્ધર,
વજ્રામ અને મધક સરખે બાંધે તથા મરી
બને સુંકે રસસિદ્ધરથી નામલાં લેવાં. તેમને
એમાં કરી ભોરિશ્યુની રસમાં ઘૂંટી વાણુક-
મંત્રમાં સૂકવવાં. આ દવા અનુવ્રત તેમજ
અનિશ્ચય ઉપર ૨ થી ૩ રતી મધ અથવા
પાણી સાથે લેવાય છે.
અનુવ્રત [સં. અ (નહિ) + નુ (ખર્ચ)
+ તા (ખર્ચ)] છો. અસહ્ય; અપમે.
અનુવ્રત [સં. અ (નહિ) + નુ (ખર્ચ)
+ તા (ખર્ચ)] વિ. અપમાના રોગપણું;
અસહ્ય ભાઈ હોય એવું.
અનુવ્રત ૧. ક. (કૈન) નવ તત્ત્વોમાંનું બ્રહ્મ-
તત્ત્વ.
અનુવ્રતવિદ્યાન [સં. અનુવ્રત (અપમે
અનુવ્રત) + વિદ્યા (વિદ્યા) + વિદ્યાન (વિદ્યા)]
ક. અનુવ્રત; બ્રહ્મ પદ્યોને અનુવ્રત સ્વરૂપ

અનુવ્રતવિદ્યાન સામ-સં.
અનુવ્રતવિદ્યાન અપમે અનુવ્રતવિદ્યાન
અનુવ્રત ૨. ક. (કૈન) ને; વળી ને.
અનુવ્રત ૨. [અ.] છો. અપમે; અનુવ્રત.
અનુવ્રત (અનુવ્રત) [અ.] પું. (અનુવ્રત)
કરતંપાત; 'વિન્દર સોસિટસ'.
અનુવ્રત ૧. છો. અર્ચ.
૨. છો. ભાઈ.
૩. [અ. અનુવ્રત (તેણે બહોળો આપ્યો)]
છો. વજ્રતર.
અનુવ્રત ૧. [અ. અનુવ્રત (તેણે સૂકું પાડ્યું)]
પું. બહોળો.
૨. [અ.] ક. ભાઈ.
અનુવ્રત [અ. અનુવ્રત (ભાઈ) + કાર
(કાર)] પું. રોજે રાખેલો કે બિલકે કામે
રાખેલો અનુવ્રત.
અનુવ્રત [અ.] છો. ભાઈ; અનુવ્રત.
અનુવ્રત [અ.] વિ. ઉતાવળિયું; અધીરું;
ઉતાવળ કરનાર.
અનુવ્રત [સં. અ (નહિ) + નુ (ખર્ચ)
+ ક (કાર)] ક. એક બીવાળું એક
અનુવ્રત રોપીયળું રણ; 'સિપ્સિસ'.
અનુવ્રત ૨. ક. (અનુવ્રત) અનુવ્રત.
અનુવ્રત [સં. અનુવ્રત] પું. અનુવ્રત
કા માંહેનો જે નામનો એક.
અનુવ્રત ક. કુપ; ખીમ.
અનુવ્રત [સં. અ (નહિ) + નેવ (અપ
સંબધી)] વિ. અપ વગરનું.
અનુવ્રતવિદ્યાન વિષ [સં. અ (નહિ) +
નેવ (અપ સંબધી) + વિદ્યા (અનુવ્રત
અનુવ્રત) + વિષ (કાર)] ક. અનુવ્રત કરે
એવું અનુવ્રત કરે.
અનુવ્રતવિદ્યાન [સં. અ (નહિ) +
નેવ (અપ સંબધી) + રસાનસાધ] ક.
અપ વગરની વસ્તુનું રસાનસાધ; 'અન-
વ્રતવિદ્યાન કેમિસ્ટ્રી'.
અનુવ્રત પું. (કૈન) મોરણી સિદ્ધ
મહિસ જે નામનો એક.
અનુવ્રત (અનુવ્રત) ક. વિ. અનુવ્રત રીતે મોઢ-
વાણું; અનુવ્રત.
૪. [સં. અ (નહિ) + નુ (ખર્ચ)]
વિ. (હિંદી) નહિ એવેલું; સંબધ નહિ
ધરાવતું; અસંબધ; મેવ વગરનું.
૫. વિ. એવેલું; કઠણ.

૬. વિ. માફ નહિ આવે એવું; એવેલું.
અનુવ્રત [અ (નહિ) + નેવ (એવું તે)]
ક. ક. ક. ન એવાનું વત.
અનુવ્રતના પું (કૈન) વિષ.
અનુવ્રત ૧. [કિ.] વિ. એવો વગરનું; પાતર.
૨. [સં. અ (નહિ) + નેવ (તેવ)]
વિ. તેવ વગરનું; પ્રકાસ વિનાનું.
અનુવ્રત ક. (કૈન) અનુવ્રત.
અનુવ્રત [કિ.] છો. એવોને અનુવ્રત
આપેલી રકમ.
અનુવ્રત [કિ.] છો. અનુવ્રત આપેલ રકમ.
આસ કરીને એવી સંબધી અનુવ્રત અનુવ્રત
અપાતી રકમ માટે આ સંબધ વપરાય છે.
અનુવ્રત ૧. [કિ.] છો. અનુવ્રત દલક
વર્મના લોખે મટેનો લાભો.
૨. [સં. અનુવ્રત (અનુવ્રત)] છો. (હિંદી)
અનુવ્રત સમાય તેલવી મીઠ.
અનુવ્રત ક. અનુવ્રત; અનુવ્રત અનુવ્રત.
અનુવ્રત ૪. છો. અર્ચ.
૫. [અ. અનુવ્રત (તેણે બહોળો આપ્યો)]
છો. બહોળો.
૬. છો. ભાઈ.
અનુવ્રત [કિ.] છો. અનુવ્રત કુકમ; કરમાન.
અનુવ્રતવિદ્યાન [સં. અ (નહિ) +
(અનુવ્રત) + અનુવ્રત (અનુવ્રત)] ક. એવો
અનુવ્રતમાં રહેલ અનુવ્રત; અનુવ્રતવિદ્યાન; એવો
તીતમન.
અનુવ્રતવિદ્યાન [સં. અ (નહિ) +
(અનુવ્રત) + અનુવ્રત (અનુવ્રત)] પું. 'કુ'
કિરણ; 'એક્સ-રે'. અર્થન વૈદ્યાનિક રીતે
સને ૧૮૯૫માં તેની સોધ કરી તેથી તેને
રિટરોવિદ્યાન પણ કહે છે. કરીરની વૈદ્યાનિક
તપસમાં રિટરોવિદ્યાન પણ કિરણ કામ આવે છે,
કેમકે તેમાં કણી બે બેકનસંક્રિત છે.
અનુવ્રતવિદ્યાન [સં. અ (નહિ) +
તાત (અનુવ્રત) + અનુવ્રત (અનુવ્રત) +
અનુવ્રત (અનુવ્રત)] છો. 'કુ' કિરણ વડે
કાતી વૈદ્યાનિક સાસ્વાર; 'રિટરોવિદ્યાન'.
અનુવ્રતવિદ્યાન [સં. અ (નહિ) +
તાત (અનુવ્રત) + અનુવ્રત (અનુવ્રત) +
(અનુવ્રત)] ક. 'કુ' કિરણથી લેવાતી છબી.
અનુવ્રતવિદ્યાન [સં. અ (નહિ) +
તાત (અનુવ્રત) + અનુવ્રત (અનુવ્રત) +
અનુવ્રત (અનુવ્રત)] ક. 'કુ' કિરણ વડે
છબી લેવાની કળા; 'રિટરોવિદ્યાન'.

અપરિણામ

૨. અપરિણામ = પુરુષની જનનદિવ.
 અપરિણામ (દિવસ) દોઢ; દોઢવું તે.
 અપરિણામ ૧૦. જી. પરદેશ; સામ.
 ૧૧. જી. આંધવું તે.
 અપરિણામ મરકન [હિ.] પું. બાળકની એક
 રમત.
 અપરિણામ ૧. [અપરિણામ (અપરિણામ) +
 મરકન (હાવણ)] જી. નખરાં; અંગા.
 ૨. [હિ.] જી. પ્રેમદષ્ટિ નાખવી તે.
 અપરિણામ મંથ = વેરવા.
 અપરિણામ મરકન [હિ.] પું. બાળકની એક
 રમત; અપરિણામ મરકન.
 અપરિણામ ૮. જ. કિ. આપાર ચાખવો.
 ૯. જ. કિ. અરકાવ થવું.
 ૧૦. જ. કિ. અંગામાં ચોટવું.
 ૧૧. જ. કિ. ગોંધી ચાખવામાં આવવું; ઉપયોગ
 માં ન લેવાતાં કારી રખાવું.
 ૧૨. જ. કિ. દીઘ કરી.
 ૧૩. જ. કિ. તરાર બિડરી.
 ૧૪. જ. કિ. ખાન ખેંચાવું.
 ૧૫. જ. કિ. નોઠરી મળવી.
 ૧૬. જ. કિ. પૈસા વસાવ ન થવું.
 ૧૭. જ. કિ. બધાણી થવું.
 ૧૮. જ. કિ. વાંચી ન સો તેવું હોવું.
 ૧૯. જ. કિ. સંભોગ કરવો.
 અપરિણામ ૫. જી. કહાં પ્રમાણ; વિસ્તાર.
 અપરિણામ ૧. [હિ.] પું. તર્ક અપરિણામ.
 ૨. જિ. અનિશ્ચિત; અસંબંધ.
 અપરિણામ ૧. હાતિયા પડવા = (૧)
 અપરિણામ મરી મરેલા માણસ મારે પ્રાણના
 તરીકે કુરાનનો અમુક ભાગ બોલવો. (૨)
 કુરાન વાંચવાનો હોમ કરવો.
 ૩. જિ. અર્થ વચરનું; મુખાર્થ જાણવું.
 ૪. જ. અપરિણામી; અંકાને; અસરકારક.
 અપરિણામ ૩. જ. કિ. લોપી મરવું.
 અપરિણામ [સં. ઉત્ (ઉપરથી) + ઇષ્ટ
 (ઇષ્ટ)] જિ. પારી લીધેલું; તાર્કિક.
 અપરિણામ ૨. પું. અપરિણામ મરિર આમળ
 લોપે માટે ખોસાક રાંધવાનું ધામ.
 ૩. પું. હાથમાં ધોવાનું વાસણ.
 ૪. જિ. અપરિણામ; રોકવું.
 અપરિણામ ૫. જી. કાજમાં રાખવું તે.
 ૬. જી. અમ; હોડી દેવાપણું.
 ૭. જી. પરદેશ; કારી.
 અપરિણામ અપરિણામ = દુરવો = (૧) અપરિણામ

દુરવો. (૨) અપરિણામી દુરવું. (૩) પરી
 રચના અપરિણામી.
 ૮. જી. આપાર ચાખવું.
 ૯. જી. આંધવું તે.
 ૧૦. જી. પરદેશ; સામ.
 અપરિણામ ૪. જ. કિ. એકવું.
 ૫. જ. કિ. દાંડો મારવો.
 ૬. જ. કિ. તાણું મારવું.
 ૭. જ. કિ. પહેરવું.
 ૮. જ. કિ. ખાંડું લઈ લેવું.
 ૯. જ. કિ. આંધવું.
 ૧૦. જ. કિ. મુલની રાખવું.
 ૧૧. જ. કિ. સમર્થ કરી.
 અપરિણામી [હિ.] જી. અમળ.
 અપરિણામ ૧. [સં. અપરિણામ (વિશાળ) + એષ્ટ
 (હાથ)] જિ. (દિલી) નખરાંના પ્રેમના
 હાવણ કરનાર.
 ૨. જિ. રમતિયાળ; રમતમાં જ વિલગવું.
 અપરિણામ ૧. [સં. અપરિણામ (અનંત કાળનો
 મહેલ) + એષ્ટ (રમત)] જ. અનંત કરવાપણું.
 ૨. જ. નખરાં; સુમારવાળી એણ.
 ૩. જ. રમતિયાળ રચનાવ.
 ૪. જ. અપરિણામી અમળ.
 અપરિણામ ૧. જી. રમત.
 ૨. જી. અપરિણામ કરતી અમળવું તે.
 અપરિણામ ૧. [સં. અપરિણામ (વિશાળ) + એષ્ટ
 (રમત)] જી. અનંત કરવાપણું; મોજલોમ;
 લહેર.
 ૨. જી. માલવાની કરા.
 ૩. જી. નખરાં.
 ૪. જી. રમતિયાળ લેવાપણું.
 ૫. જિ. નખરાંના.
 ૬. જિ. રમતિયાળ.
 અપરિણામ ૫. અપરિણામી અપરિણામ.
 અપરિણામ ૨. પું. અપરિણામ; અપરિણામ.
 અપરિણામ ૩. પું. અપરિણામ; અપરિણામ.
 અપરિણામ ૫. [સં.] જી. અપરિણામ અપરિણામી
 માં.
 ૬. જી. અપરિણામ; અપરિણામ; 'નોમ'.
 અપરિણામ ૧. [હિ.] જિ. વિચાર વચરનું.
 ૨. જી. અપરિણામ; મુરોલી.
 અપરિણામ ૧. જિ. અપરિણામ; અપરિણામ.
 ૨. જિ. દુર; અપરિણામ; હાથ.
 અપરિણામ ૧. જી. અપરિણામ; અપરિણામ.
 ૨. જી. દુર; અપરિણામ; અપરિણામ.

અપરિણામી [હિ.] જિ. વિચાર વચરનું; અપરિણામી.
 અપરિણામ [હિ.] જ. વચરે વચરે.
 અપરિણામ પું. અપરિણામ; અપરિણામ.
 અપરિણામ [સં. અપરિણામ] જી. અપરિણામ; મેડી.
 અપરિણામ [સં.] પું. એ અપરિણામ વચરપતિ;
 અપરિણામ; અપરિણામ.
 અપરિણામ ૮. જિ. અપરિણામી; ન નમે એવું.
 ૯. જિ. અપરિણામ; અપરિણામ.
 ૧૦. જિ. અપરિણામ; અપરિણામ રહે એવું.
 ૧૧. જિ. અપરિણામ; અપરિણામ.
 ૧૨. જિ. અપરિણામ; અપરિણામ.
 ૧૩. જિ. અપરિણામ; અપરિણામ.
 ૧૪. જિ. અપરિણામ; અપરિણામ.
 ૧૫. જિ. અપરિણામ; અપરિણામ કરાવવાળું.
 ૧૬. જિ. ન નમે એવું; અપરિણામી.
 ૧૭. [હિ. અ (નહિ) + ઇષ્ટ (રમત)]
 જિ. રિચર; ન હરી સો એવું.
 અપરિણામ અપરિણામ = માલી ન સો લઈ સુધી
 ખાવું.
 ૧૮. જિ. હાથ; જિલી.
 અપરિણામ [સં. અ (નહિ) + ઇષ્ટ (હાથ
 માલવી) + ઇષ્ટ (હાથ)] જ. અપરિણામી
 રહે એવી હાથ; અપરિણામી અને હેરનું નિશાન.
 અપરિણામ અપરિણામ જી. પધારીવર સ્થિતિ.
 અપરિણામી અપરિણામી ૧. [હિ.] જી. અપરિણામી
 માં સુધી રહેવું તે.
 અપરિણામી અપરિણામી લેવી-અપરિણામી અપરિણામી
 લઈને પાવું = અપરિણામીમાં લઈને પધારીમાં
 સુધારવું.
 ૨. જી. સરસામાન; સમરસીલું.
 અપરિણામ ૧. જી. એ કેલ વચરે વચરતી અપરિણામી
 ભત.
 હોડિયનના અપરિણામ પ્રમાણે દુરમનના દેશના
 પૌર અપરિણામ નેલાઓને દુરમન પહે અપરિણામ
 અપરિણામી (એ દેશો વચરે વચરતી અપરિણામી
 ભત) તરફથી જોરી અને અપરિણામ અપરિણામમાં
 આવે જારી રાખ અપરિણામી અપરિણામ અપરિણામ
 હાથ અપરિણામી મારફત સમજાવવા પ્રમત થતો.
 હિંદુ સમજાવવા
 ૩. જી. આંધવું ખેંચવું સાથ મેદાન.
 અપરિણામ [સં. અપરિણામ (અપરિણામ) + અપરિણામ
 (અપરિણામ)] જ. અપરિણામીની લેના.
 અપરિણામ ૪. [હિ.] જ. કિ. અપરિણામ થવું.
 ૫. જ. કિ. અપરિણામ થવું.
 અપરિણામ ૧. [હિ.] જી. અપરિણામ.
 ૨. જી. અપરિણામ; અપરિણામ.

૩. સ્ત્રી. પ્રેમ; મોહ.

અટસટ ચલું-લડલું = (૧) પ્રેમમાં પડવું.

(૨) દસાવું. (૩) ભાઈનિંધી કરવી.

૪. સ્ત્રી. જીવિ; હોશિયારી.

૫. સ્ત્રી. મિત્રતા બાંધવી તે.

અટળ ૪. વિ. નિસ; સનાતન.

અટબર ૨. પું. (મરાઠી) હોડોનું ટોળું.

અટા ૬. સ્ત્રી. અગાસી.

અટાહ ૭. વિ. પુષ્કળ; ધણું.

અટારવા [સં. અટ (જ્યો માળ)]

સ્ત્રી. (હિંદી) અગાસી; અટારી.

અટાસ ૩. પું. ધાસની મંછ.

અટાસા ૧. [સં. અટાસક (મિનારો)]

પું. (હિંદી) હમલો; મોટો જથ્થો.

૨. પું. રાચરચીલું; ધરવખરી.

અટી ૭. સ્ત્રી. ધડ; કરચલી.

૮. સ્ત્રી. (વજાણવડું) ફૂલી; આરસામાં બાંધેલી લાઠીની કટકી.

૯. સ્ત્રી. હોરાની ફડી.

૧૦. સ્ત્રી. પરમજુનો વચ્ચો કટકો.

૧૧. સ્ત્રી. પામડી.

૧૨. સ્ત્રી. લજ્જણી કરનાર મનુષ્યને સાધારણ રીતે સોળમાં બાજ નેટલાં આપવામાં આવતાં ફૂંડાં.

૧૩. સ્ત્રી. વળ.

અટૂ ૪. વિ. સતત; આણ.

અટુંકું (અટુંકું) વિ. વાંકું નહિ એવું; સીધું.

અટરણ ૧.

અટરન કરી દેવું = (૩) માત્ર અમડી અને

હાડાં રહે તેવું દુખનું કરી નાખવું.

અટરવું ૫. સ. વિ. ધોડાને અક્કર ફેરવવો.

૬. સ. વિ. હાથથી ઝૂંચળી બનાવવી.

અટોક ૩. [હિં.] વિ. સતત; અલગ ન પડી હોય એવું.

૪. જ. સરળતાથી; નિર્વિઘ્ને; સહેલાઈથી; મુશ્કેલી વગર.

અટોપ ૨. સ્ત્રી. અટોપવું તે; ઉપેક્ષ.

અટૂ ૨૦. પું. ઉપલો આગ.

૨૧. પું. મિનારો.

અટૂણપર જ. હિંદિયા રજમરનું ઝાડ. અટૂંકો અને આસામનાં જંગલોમાં તે જોવા છે.

અટૂ ૬. પું. હમલો; મોટો જથ્થો.

૭. પું. રસક; જ્યાંવ કરનાર માણસ.

૮. પું. રાચરચીલું; ધરનો સામાન.

૯. સ્ત્રી. અગાસી.

અટાસક ૩. પું. મિનારો.

૪. પું. મેડી.

અટાસિકાદૂરવીણજ [સં. અટાસિક (અગાસી) + દૂર (ઉઠું) + વીણજ (એવું તે)] જ. અગાસી પરથી આગથી પદાર્થ એવાનું દૂરખીન.

અટી ૨. સ્ત્રી. ધડ; કરચલી. જુઓ અટી ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩.

અટું [હિં.] પું. મંછમાં આઠ લાખનું પતું.

અટુંકિસ [સં. અટુંકિસિતિ] વિ. અટુંકીસ; ૨૮.

અટુંનવે [સં. અટુંનવતિ] વિ. અટુંકું; ૬૮.

અટુંનવે [સં. અટુંનવતિ] વિ. અટુંકું; ૬૮.

અટુંર [હિં.] વિ. અટુંર; ૧૮.

અટુંર બોટી સ્ત્રી. જે નામની એક રમત.

અટુંરવાં [હિં.] વિ. અટુંરમું.

અટું ૨. સ્ત્રી. (કિમળ) અટું સિદ્ધિ.

અટુંકેલી સ્ત્રી. માળા; નખરાં.

અટુંકેની [સં. અટું (આઠ) + કોણ (ખણો)] વિ. (હિંદી) આઠ બૂણવાળું.

અટુંકોસલ ૧. [હિં.] સ્ત્રી. ધીમે અવાજે વાત કરવાપણું.

૨. સ્ત્રી. સલા; સમાજ.

અટુંખા [સં. અટું (આઠ) + રત્ન (ચાંચો)] વિ. (હિંદી) આઠ ચાંચલાવાળું (મહાન).

અટુંસી [સં. અટું (આઠ) + નિસલ (ચીસ)] વિ. અટુંસી; ૩૮.

અટુંતર [સં. અટું (આઠ) + સમતિ (સીતર)] વિ. અટુંતર; ૭૮.

અટુંચી [હિં.] સ્ત્રી. આઠ અગાસી.

અટુંપદરવા [સં. અટું (આઠ) + પ્રહર (પહોર)] પું. કાચમ નોકરી ઉપર હોય એવો માણસ. જુઓ અટુંપકરી.

અટુંપકરી [સં. અટું (આઠ) + પ્રહર (પહોર)] પું. એવીસે કલાક કામમાં રોકાયેલ નોકર; કર દિયારવા, પાકી ચોરી સખવા અને બીજાં કામકામનાં લોકો માટે સંદેશ લઈ જવા રાખેલો નોકર; અટુંપકરવા; અટુંપકરિ.

અટુંપહીરા [સં. અટું (આઠ) + પ્રહર (પહોર)] પું. આઠે પહોર નોકરીમાં રહેતો માણસ. જુઓ અટુંપકરી.

અટુંમાશી ૧. [સં. અટું (આઠ) + માપ

(માસો)] સ્ત્રી. આઠ માસ વળનની અને દસ રૂપિયા કીમતની સોનાની મહોર.

૨. સ્ત્રી. આઠ માસનું વળન.

અટુંમાસા ૧. [સં. અટું (આઠ) + માસ (મહિનો)] પું. આઠ મહિનાનું બાળક.

૨. પું. શેરડી માટે આઠ મહિના સુધી એડેલી જમીન.

અટુંસ [સં. અટું (આઠ)] પું. (હિંદી) વિવાહ પછી ત્રીજો દિવસે પરણેલી સ્ત્રીને આઠ પુરુષો અને વરને આઠ સ્ત્રીઓ નવરાવવાની ક્રિયા.

અટુંવાલી સ્ત્રી. માંદગી; બીમારી.

અટુંવાડો અટુંવાડી સ્ત્રી. પચાસીવસ હોવાપણું.

અટુંવાડા (અટુંવાડા) ૧. પું. અટુંવાડિયાને છેડે પૂરી અથવા હજારોની કરવાની કરજની રકમ.

૨. પું. અટુંવાડિયું.

૩. પું. આઠ દિવસો સુધી એલીનાં બોજારોની વપરાશ.

૪. પું. આઠમો દિવસ.

અટુંવારા જુઓ અટુંવાડા.

અટુંવાંસા જુઓ અટુંમાસા.

અટુંસક [હિં.] વિ. અટુંસક; ૧૮.

અટુંખ ૫. જ. એ નામની અટુંકું માણસ.

૬. વિ. એ નામની અટુંકું.

અટુંગર [હિં.] સ્ત્રી. ભાઈની નિંદાની લંબાય તે હેતુથી કારતક સુદ ખીજને દિવસે પકોણની પાંચ કે આઠ સો ફૂડાળમાં લીધી રહી પોતાના ભાઈને રાપ આપતાં આપતાં અને આતાં ગાતાં ચોખા કે ઇંટ ખાંડી અંતમાં પોતાની જાળ ઉપર કાંટા ધોંચી કરે તે ક્રિયા.

અટુંકસ વિ. વીણ તે આઠ; ૨૮.

અટુંખોડી (અટુંખોડી) સ્ત્રી. જે કે જેને ધરવા માટે જુદી કાટેલી વસ્તુ.

અટુંખવે [સં. અટુંખવતિ] વિ. અટુંખું; ૬૮.

અટુંખરંકી જ. (કિમળ) ધનુષ.

અટુંખકું ૩. વિ. નાદાન.

અટુંખન [સં. અટું (આઠ) + ખંચાણ (ખાસ)] વિ. અટુંખન; ૫૮.

અટુંસી [સં. અટું (આઠ) + અસીતિ (એસી)] વિ. અટુંસી; ૮૮.

અટુંમજુ જ. ટેકો. જુઓ અટુંમજુ.

અટુંમજું જ. કિ. ટેકો દેવો; અટુંમજું, જુઓ અટુંમજું.

અર્થોગ્ન વિ. જાતી. લુગ્નો અર્થોગ્ન.

અર્થોગ્ન ૧. વિ. (પ્રિય) બેરવર; અજવાન; અજાણ.

૨. વિ. ન ખસી શકે એવું.

અર્થોગ્ન ૪. પુ. કંઠ એટલે આતી વખતે અજાણનું એક માપ; આઠ ટપા એટલું માપ.

જુદા જુદા મનુષ્યની કંઠ અલવચની રહ્યા જુદી જુદી હોય છે. વાચનના ધોરણ વપરાયે કંઠનું માપ થઈ શકે છે. આ અજાણ વિદ્યમાન હોય છે; તે દરમિયાને ટપા એટલે છે અને એવા આઠ ટપાનો એક આઠી માપ છે.

ત્રિલોચન શાસ્ત્ર

અર્થાવલોક લુગ્નો અર્થાવલોક.

અર્થ ૬.—

૬. આ પદ્યો = હે અર્થોગ્ન; જિહ્વ કરવી.

૧૦. [હિ.] અર્થાવલોક અર્થાવલોક.

૧૧. જો. આશરો; આશય; શરણ.

આ પદ્યો = (૧) ખોટા જાણના નીચે આશરો મેળવવો. (૨) દોષ કરવો. (૩) હે કરવી.

૧૨. જો. ધનિયો; તમાર.

૧૩. જો. કપાળમાં કરેલી આંખી ૩ વાંકી થીડી;

૧૪. જો. કનનિષાલ; અંધકોશ.

૧૫. જો. ખાંડના કારખાનમાં વપરાયેલા કાચ જેવી વસ્તુ.

૧૬. જો. ખેતરની હેઠળ જતાવતો થીડો; થીડો.

૧૭. જો. રેખો; ચાંબલો.

૧૮. જો. મના; મંધી; નિવેષ.

૧૯. જો. ખાંડની પાડવા માટે વહેતા પાણીની આરપાર અંધિલી થાળ.

૨૦. જો. વંચી અંતિ રોકવા માટેની આંખ; 'લો'.

૨૧. જો. રમણ; અજાણ.

૨૨. જો. વાઙ; પાદ.

અર્થાવલોક જો. આજણી; આજણો.

અર્થાવલોક (અર્થાવલોક) ૧. [હિ. અર્થ (આશરો) + તલે (નીચે)] પુ. આશરો; અજાણ.

૨. પુ. અર્થાવલોક; અર્થાવલોક; અજ.

૩. પુ. અર્થાવલોક; ખોટું કરવું; મિથ.

આર્થાવલોક પદ્યો = (૧) ખોટા જાણના નીચે આશરો મેળવવો. (૨) દોષ કરવો.

૪. પુ. શરણો.

૫. પુ. રમણ; અજાણ.

અર્થાવલોકો (અર્થાવલોકો) પુ. દોરને અવરોધવાથી હુમ વધે એવી એક વસ્તુ. તેના ખાંડની ધોપરી માંક ઉપર અર્થાવલોકો આવે છે.

અર્થાવલોકો (અર્થાવલોકો) ૫. પુ. ધોરને અર્થાવલોકો તેમ અને પાણી સાથે બેળવેલ અર્થાવલોક.

અર્થાવલોકો (અર્થાવલોકો) ૬. જુ. નાજુક ને નજીક કરીશું; અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોક (અર્થાવલોક) ૪. જો. અર્થાવલોક; અર્થાવલોક; અર્થાવલોક.

૫. જો. અર્થાવલોક; અર્થાવલોક.

અર્થાવલોકો (અર્થાવલોકો) [અર્થ (અર્થ) + પદ (અર્થ) + આજણી (આજણી)] વિ. જો. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોક (અર્થાવલોક) વિ. (પ્રિય) બેરવર; અજવાન; અજાણ.

અર્થાવલોક (અર્થાવલોક) વિ. (પ્રિય) બેરવર; અજવાન.

અર્થાવલોક (અર્થાવલોક) [અર્થ (અર્થ) + પદ (અર્થ) + આજણી (આજણી)] વિ. જો. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોક (અર્થાવલોક) ૨. પુ. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

૩. જો. આર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

૪. વિ. અર્થાવલોકો.

૫. વિ. આર્થાવલોકો; આર્થાવલોકો.

અર્થાવલોક (અર્થાવલોક) પુ. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોકો (અર્થાવલોકો) વિ. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોકો (અર્થાવલોકો) ૧. ૨. (અર્થ) અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

૨. ૩. (અર્થાવલોક) અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોકો (અર્થાવલોકો) ૩. જો. હેઠળ.

અર્થાવલોકો (અર્થાવલોકો) ૨. [હિ.] વિ. હેઠળ.

અર્થાવલોકો (અર્થાવલોકો) ૧. ૨. હેઠળ.

૨. ૩. હેઠળ.

અર્થાવલોકો [અર્થાવલોકો] જો. (હિંદી) હેઠળ.

અર્થાવલોકો પુ. ખેતરની હેઠળ અર્થાવલોકો અને તેમાંથી નીચેથી થતો.

અર્થાવલોકો (અર્થાવલોકો) ૧. [હિ.] પુ. હેઠળ.

૨. પુ. હેઠળ.

૩. પુ. હેઠળ.

અર્થાવલોકો [હિ.] જો. હેઠળ.

અર્થાવલોકો—

૧૬. જ. હિ. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

૧૭. જ. હિ. તમાર કરવી.

૧૮. જ. હિ. અર્થાવલોકો.

આર્થાવલોકો—અર્થાવલોકો = (૧) અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો. (૨) અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

૧૯. જ. હિ. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

૨૦. જ. હિ. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

૨૧. જ. હિ. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

૨૨. જ. હિ. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

૨૩. જ. હિ. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

૨૪. જ. હિ. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

૨૫. જ. હિ. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

૨૬. જ. હિ. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોકો (અર્થાવલોકો) [હિ.] વિ. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોકો (અર્થાવલોકો) વિ. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોકો (અર્થાવલોકો) [હિ.] જો. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોકો (અર્થાવલોકો) પુ. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોકો (અર્થાવલોકો) ૧. જો. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

૨. જો. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

૩. જો. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોકો (અર્થાવલોકો) જો. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોકો (અર્થાવલોકો) જો. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોકો (અર્થાવલોકો) [હિ.]

વિ. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોકો (અર્થાવલોકો) ૧. [હિ.] પુ. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોકો.

૨. પુ. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોકો ૫૨ અર્થાવલોકો = (૧) અર્થાવલોકો. (૨)

અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

૩. પુ. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોકો—અર્થાવલોકો = (૧) અર્થાવલોકો.

(૨) અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો. (૩) અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોકો નાખવી.

અર્થાવલોકો (અર્થાવલોકો) [હિ.] પુ. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોકો ૨. જો. પીત્ત મોલની વાડી; અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોકો.

૩. જો. પીત્તની અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોકો (અર્થાવલોકો) ૬. વિ. અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અર્થાવલોકો અને અર્થાવલોકો.

અધ્યાયો ૨. [અ + યજો] વિ. પું. મંડો.
અધ્યાસ (અધ્યાસ) [ડિ.] છો. સંક્રાસ.
અધ્યાસ તથામ (અધ્યાસ તથામ) છો. અર્થ
વચરની વાત; અધ્યાસ તથામ.
અધ્યાસ (અધ્યાસ) [ડિ.] છો. સંક્રાસ;
જાગી તમી.
અધ્યાસ (અધ્યાસ) વિ. ન હરે એવું. લુગ્યો
અધ્યાસ.
અધ્યાસરથ વિ. (ડિગ) સિમર; ૬૬.
અધ્યાસો (અધ્યાસો) પું. એ નામનું કોઈનું એક
ધરણું.
અધ્યાસોદિયો (અધ્યાસોદિયો) ૨. પું. એ
નામની એક રમત; ધમાસ્યોદો. લુગ્યો
અધ્યાસોદિયું.
અધ્યાસી (અધ્યાસી) ૧૬. છો. અધ્યાસ; તમી.
૧૭. છો. કમજામ્તી; કમજામ્તી.
૧૮. છો. મરીખાઈ; કમજામ્તી.
૧૯. છો. મુરકી; મુરકી.
૨૦. (વધ્યવધ) છો. વધ્યવધ અધ્યાસમાં
આવતું એક પાતળું લાકડું; નાનો અધ્યાસ.
અધ્યાસી (અધ્યાસી) વિ. (ડિગ) એસ-
વર; અધ્યાસ.
અધ્યાસી (અધ્યાસી) ૧. છો. કમ; પંચાત.
૨. છો. દુઃખ; સંતાપ.
૩. છો. અધ્યાસ વસ્તુઓ.
૪. છો. સાઈ અને માઈ.
અધ્યાસો (અધ્યાસો) ૩. વિ. હીકું; અધ્યાસ.
અધ્યાસીકીયાં (અધ્યાસીકીયાં) જ. વ. વ. એ
નામની એક રમત. આ રમતમાં એ હોડાં
સામસામા દાખના બાંધા બીડી બીલાં રહે
અને બીજાઓ વચ્ચેથી મરકતાં અધ્યાસ રમનારાં-
ઓ બાકી અધ્યાસ તારે આ રમત પૂરી થાય છે.
અધ્યાસી (અધ્યાસી) ૩. છો. અધ્યાસીનો વખત;
હોકીની સમય.
અધ્યાસી (અધ્યાસી) છો. અધ્યાસીનો વખત;
હોકીની સમય.
અધ્યાસી (અધ્યાસી) [ડિ.] છો. રોલત; માલ-
મિલત.
અધ્યાસ ૧. [ડિ.] છો. અધ્યાસ; ધર્મ.
૨. છો. તોર; તરંગ.
અધ્યાસી (અધ્યાસી) લુગ્યો અધ્યાસ.
અધ્યાસ પદોસ (અધ્યાસ પદોસ) [સં. આવા-

સિન (પાસે રહેનાર) + પ્રતિવાસિન (સામે
રહેનાર)] પું. આવાસપાસનો વચર; અધ્યાસ-
પદોસ.
અધ્યાસ પદોસ (અધ્યાસ પદોસ) [સં. આવા-
સિન (પાસે રહેનાર) + પ્રતિવાસિન (સામે
રહેનાર)] પું. અધ્યાસપદોસ.
અધ્યાસ ૧. [સં. અધ્યાસ (અધ્યાસ)] પું. (ડિ.)
એક જ પદાર્થ માલુમ એકાં જવા તે અધ્યાસ;
મથક.
૩. પું. એકાંતી એકી.
૪. પું. કામરડાં દાખલ બોરિસ.
૫. પું. નકી કરેલું માપ.
૬. પું. પીંજ્યામં પછીને એમલ મારે બાકી
નામેલી લાકડાં કે કોઠાની છા.
૭. પું. પોસિસ એકી.
૮. પું. અધ્યાસ કૃપામાંથી એક કોસે પાણી
પવાવ તેટલો અધ્યાસનો જામ.
૯. પું. વેરવાવાડો; અધ્યાસનોનો વતો.
અધ્યાસી જ. એ નામનું કોઈનું એક ધરણું.
અધ્યાસી [ડિ.] પું. અધ્યાસી માલિક.
અધ્યાસ ૧૫. [સં. અધ્યાસ (અધ્યાસ) + ૨૫
(રહેલું)] પું. (વધ્યવધ) એક બાલુથી
બીજા બાલુ સુધી અધ્યાસમાં આવતાં જ્યાં
લાકડાં; અધ્યાસ.
૧૬. પું. આમમાં પોલીસની એકી.
૧૭. પું. (લાકડી) બીજા ઉપર અધ્યાસ
કરવાની કક્ષિત.
અધ્યાસ [ડિ.] છો. એક જાતની માલિકી.
અધ્યાસ [ડિ.] છો. અધ્યાસ; માલિકીની વતી
કામ કરવું તે; 'એનન્સિ'.
અધ્યાસી વિ. જૂન; ધણું; પુષ્કળ; અધ્યાસ.
આવુ વધ્યવધનો કળ 'અધ્યાસ' છે. 'અધ્યાસ'
કળમાં એ અધ્યાસ વ અધ્યાસનું મૂળ હોઈ
છો. અધ્યાસ કળને '૪' લાગવાથી 'અધ્યાસ'
કળ બને છે. તેમ 'અધ્યાસ' કળથી સ્વાધ્યાસ
એટલે પોતાપણું જાણનાર 'અ' અને 'ધ્યાસ'
એમ બંને લાગવાથી અધ્યાસ વ અધ્યાસ બનું
જણાય છે.
અધ્યાસ વિ. ધણું; અધ્યાસ.
અધ્યાસ પું. નામમાં એક; અધ્યાસ.
અધ્યાસી ૩. [ડિ.] પું. અધ્યાસીનો વખત ૩
માપ.
૪. વિ. વળમાં અધ્યાસી સર હોય એવું.
અધ્યાસ [ડિ.] પું. (સંગીત) છોડા મહિની
ચાલિત બીજા અધ્યાસે જવાતી એ નામની
ચામડી.

અધ્યાસી જ. (ડિગ) ધનુષ.
અધ્યાસ [ડિ.] પું. અધ્યાસ મિલ; અધ્યાસ
સુન.
અધ્યાસી વિ. અધ્યાસ; અધ્યાસ.
અધ્યાસ ૧૨. વિ. (ડિગ) સિમરવા એવું;
કુત્સિત; નિહિત.
અધ્યાસીપણું જ. અધ્યાસપણું; આવાસ ન
હોવી તે.
અધ્યાસી પું. અધ્યાસ; વધન; અધ્યાસી લુગ્યો
આવાસવિચારવાળો માલુમ.
અધ્યાસી [અધ્યાસ (નહિ) + અધ્યાસ
(અધ્યાસ)] વિ. અધ્યાસ વચરનું; નામનું.
અધ્યાસી [અધ્યાસ (નહિ) + અધ્યાસ (પાતળું
[વિ.]] વિ. નહિ અધ્યાસ.
અધ્યાસી [અધ્યાસ (અધ્યાસ)] વિ. અધ્યાસ;
અધ્યાસવાળું.
અધ્યાસી ૧. [અધ્યાસ (નહિ) + અધ્યાસ
(અધ્યાસ)] વિ. એવું કારણ મથક એટલે
અધ્યાસ ન હોય એવું.
૨. વિ. અધ્યાસ; અધ્યાસ નહિ એવું.
અધ્યાસ વિ. નહિ અધ્યાસ; નામનું.
અધ્યાસી [અધ્યાસ (નહિ) + અધ્યાસ (અધ્યાસ
[વિ.]] વિ. અધ્યાસ વચરનું; અધ્યાસ.
અધ્યાસી ૩. પું. અધ્યાસ વિનાનું અધ્યાસ અવાસ
એવું એક પત. નામમાં નામપ્રાપ્તનો અધ્યાસી
થાય છે. અધ્યાસમાં અધ્યાસની પાછળ ધો
આપે તારે અધ્યાસ દિવસનું રાધિલું દાઈ આઈ
સુદ અધ્યાસનો અધ્યાસી કરવામાં આવે છે.
અધ્યાસી ૪. છો. અધ્યાસ; કારે અધ્યાસ;
બીડ.
અધ્યાસી વિ. અધ્યાસ કરવું.
અધ્યાસી (અધ્યાસી) [અધ્યાસ (નહિ) + અધ્યાસ
(પાતળું એવાં કાલમાં)] વિ. નહિ અધ્યાસ
અધ્યાસ વચરનું.
અધ્યાસી [અધ્યાસ (નહિ) + અધ્યાસ (અધ્યાસ
[વિ.]] વિ. છો. અધ્યાસ નહિ અધ્યાસ; અધ્યાસ.
અધ્યાસ [અધ્યાસ (નહિ) + તામ (અધ્યાસ)]
વિ. પાર વચરનું; અધ્યાસ વિનાનું.
અધ્યાસી [અધ્યાસ (નહિ) + તામ (અધ્યાસ
(અધ્યાસ)] વિ. અધ્યાસ નહિ અધ્યાસ; અધ્યાસ
ન હોય એવું.
અધ્યાસી ૪. વિ. અધ્યાસ; તોલવા વચરનું.
અધ્યાસી [અધ્યાસ (નહિ) + અધ્યાસ (અધ્યાસ)]
વિ. નહિ અધ્યાસ.

(મથક)] વિ. (હિંદી) ધલુજ, પુષ્કળ; બેઠક.

અતસાહી [સં. આતસાહિન્] વિ. બીજની જમીન કે સ્ત્રી પગની પાનાર; બીજને બહુ ગુલાન કરનાર.

અતસ્યાપૂતિ ૨. સ્ત્રી. અમેદ; લુહાર ન હોવાપણું.

અતસુઅરિ [સં. અ (નહિ) + તસુ (કરી) + અરિ (કર)] પું. સિવ; શંકર, કેમકે તે કામદેવના કડુ મનાય છે.

અતપીડા (અતપીડ) સ્ત્રી. (ક્રિયા) ધણી પીડા; બહુ દુઃખ.

અતપ્રાણિ [અ. તિલ્લ (જાળ) નું બહુ-વચન] જ. જ. જ. બાળકો; સંતતિ.

અતરસો [સં. અતિ (હજાર) + પરસ (બાળકે પરમ સ્વસ)] જ. આત્મા મોથે દિવસે.

અતરાદે ૧.

૧. અતરાદે રવજા = જાકતી માલને જાકતની નાકની હક ગહાર લઈ જવાનો પરવાનો.

૨. અતરાદે રહર = રહેલી ચારે બાજુના ભાગ; પર્યા.

અતર્પિત [સં. અ (નહિ) + તર્પ (સંતોષ પામું) + ઇત (જઈ)] વિ. સંતોષ નહિ પામેલું; અનૃષ.

અતલક (અતલક) [હિ.] જ. શાપીકું બાળક; મોઢે ચાપેલું હોમું.

અતલજળ ૧. [સં. અ (નહિ) + તલ (લવિણું) + જલ (જે)] વિ. ધણા જળવાળું; બહુ ભેરવર.

૨. વિ. અમંદ; નિહામતું.

અતસરપર્શ ૪. જ. પાણી.

અતસરપર્શિ ૫. જ. જળ.

અતસરપૂરા ૧. [સં. અ (નહિ) + તલ (લવિણું) + રપૂર (ભાડું)] જ. પાણી; હિંદ.

૨. વિ. ધણું ઊંડું; અગાધ.

અતસાજ જ. (ક્રિયા) ચાક કરવું તે.

અતસીબલ વિ. (ક્રિયા) જનુબ જળવાળું.

અતવાર ૧. [અ. તોર (રીઝ) નું બહુવચન] પું. જ. જ. આસપાસમાં.

૨. પું. જ. જ. પધો.

૩. પું. જ. જ. રીતભાત.

અતશ [અ.] સ્ત્રી. તપા; તરસ.

અતસા ૧. પું. વાણ; હવા.

૨. જ. કણનું ભૂમું.

અતસીક્ષ્ણ [સં.] સ્ત્રી. પાસને બાંધવામાં વપસતી એ નામની એક ઔષધિ; જાસી.

અતજળજ [સં. અ (નહિ) + તલ (લવિણું) + જલ (જે)] વિ. બહુ જળવાળું. લુખો

અતંત [સં. અતંત] વિ. ધણું; બહુ; પુષ્કળ.

અતંત્રતા [સં. અ (નહિ) + તંત્ર (અવરજ) + તા (પણું)] સ્ત્રી. મેરજવસ્થા. લુખો અતંત્રપણું.

અતંત્રી [સં. અ (નહિ) + તંત્ર (વા) + ઇન્ (વાણું)] વિ. તાર વિનાનું; હોરમ વગરનું; 'વાગરેસ'.

અતંદ્ર ૩. વિ. ન ચાહેલું.

અતંદ્રિત ૧. [સં. અ (નહિ) + તંદ્રા (આગસ) + ઇત (વાણું)] વિ. આગસ વિનાનું.

૨. વિ. વિશ્વ; એવેન; બાહુલ.

અતંદ્રિત ૩. પું. સિવ; શંકર; મહાદેવ, કેમકે તેમને આગસ હોતી નથી.

અતંદ્રિસ [સં. અ (નહિ) + તંદ્રિસ (આગસ)] વિ. અનૃત; સાવધાન.

અતઃશોભિઆશિષા સ્ત્રી. પેનના લગ્નમાં આવેલી નસ.

અત્થ ૧.—

૧. અત્થાવે તખજા = જાંતી નકિલ.

૨. અત્થાવે નિતખત = જગ્યા કે નિકળ્યા આવતી તે.

૨. [ઇ.] પું. એક અત્થનું ફળ; સીતાફળ. ૩. પું. ખિત્તા; જપ.

અત્થાર્થ ૫. પું. જાળવુ પણુ પાછોટ અત્થસ.

૬. પું. મરત જનાર અને નાખનાર અત્થસ.

અત્થમી ૧. [અ (નહિ) + તામ (કહે)] વિ. જાંત વિનાનું; અગાધ.

૨. વિ. ધણું ઊંડું; તળિયું ન જણાય એવું; તામ ન આવે એવું.

અત્થાન્યામા [અ. અત્થા (વહિય) + નામા (જન)] જ. નકિલજન.

અત્થાપિકે લુખો અત્થાપિક.

અત્થાળક ૧. [ઇ.] પું. એ નામનો એક વંશ. તેણે ઇસવમાં સને ૧૧૪૮ થી ૧૨૧૪ સુધી રાજ્ય કર્યું. ફરિસી કવિ સાદિકે પેતાનું મુલિસ્તાન નામનું પુસ્તક આ વંશના એક રાજાને ગાંધવ કર્યું હતું.

૨. પું. સિદ્ધા; કુલ; મહેતાજી.

અત્થાળક [અ. અત્થા (વહિય) + અળક (બાખાર)] વિ. સખી દિલનું; સનવીર.

અત્થારા જ. બારતવર્ણન એ નામનું એક તીર્થ.

અત્થારિક [અ.] પું. (અભોતિય) લુખ નામનો સર્વ અસપાસ ફરતો મઠ.

અત્થારૂ વિ. (ક્રિયા) તરવાનું નહિ જાણનાર.

અત્થાવિકે વિ. જરમી ન જણવે કે ન મળણ કરે એવું; 'એદિખાનેદિક'.

અતિઅભેક્ષતા [સં. અતિ (ધણું) + અભલ (ખાડું) + તા (પણું)] સ્ત્રી. ધણી ખટાલ.

અતિઅમુસ્લાવ [સં. અતિ (ધણું) + અમુ (ખાંસ) + આવ (વહેવું તે)] પું. વધારે પડતાં ખાંસુ સારવાં તે.

અતિઉદ્ભાવનશક્તિ [સં. અતિ (ધણું) + ઉદ્ભાવન (પેદાશ) + શક્તિ (જળ)] સ્ત્રી. ઉપારઉપર મર્મ ધારણ કરવો તે; 'પોલિ સાક્ષીસિસ'.

અતિકંપ ૧. પું. કંપકંપી; સખત કુભરી.

૨. [સં. અતિ (ધણું) + કંપ (ફલ)] પું. વધારે કંપનું તે; વિશેષ કુભરી.

અતિકેશર [સં.] પું. એ નામનું એક શાક; કુંજા. લુખો અતિકેસર.

અતિક્રમ ૭. પું. (કૌન) લીધેલ જા કે પ્રતિપાને બાંધવાની ઈચ્છા કરવી તે.

અતિક્રિમેસંધિ [સં. અતિ (હક ગહાર) + ધિમ (રેવ) + સંધિ (સંધે)] સ્ત્રી. સંધામાંથી હાડું ખડી જવું તે.

અતિમત ૨. વિ. મરણ પછી ફરી એવી એ જ વોનિમાં જન્મ લેવું.

અતિમતિ ૨. વિ. ધણું જ.

અતિમા [સં. અતિ (સૌથી સાદું) + એ (માવ)] સ્ત્રી. સૌથી સારી જાતની મણતી માવ.

અતિવર્મસ્લાવ [સં. અતિ (ધણું) + વર્મ (ખસેલો) + સ્લાવ (વહેવું તે)] પું. વધુ પડતો ખસેલો નીકળવો તે; 'હાઈપરહિપ્સિસ'.

અતિવરણ ૪. [સં. અતિ (વધારે) + વરણ (સંયોગ) + અ (નરીખલિયો મન્ય)] સ્ત્રી. ધણું મૈથુન કરવાથી સોજ આવે એવી વોનિ.

અતિચાર ૭. પું. તમાજબીની એટલે રૂઢી-બાજનો જાપરાધ; નાચરમન સમાજેમાં બહુ બજવાનો મુનો. અંદરુમના વખતમાં જે સંસિક

અતિચાલુ

અતિશય

૧. રંગીલાઓ વારંવાર મના કર્યા છતાં પણ નાચરંમના સમાજમાં એકમ વક્ત્ર વેનો નયુ પણ, અને રાતના એવો મુનો કરનારનો એથી વધારે દંડ કરવામાં આવતો.

અતિચાલુ વિ. (ક્રિયા) ઉત્ક્રાંતિ; અતુર.

અતિચગર ૧. જ. એક અતનું ક્રયા રેમું પછી.

૨. [સં. અતિ (વધારે) + અચ (અચલ રહેતું)] વિ. ચિત્તાતુર; આયુજ.

અતિચર્ચુ [સં. અતિ (અત્યંત) + ચર્ચ (વચન વધેલું)] વિ. વાણું બહુ.

અતિચ્છેમ [સં. અતિ (અત્યંત) + ચ્છેમ (પડવું)] વિ. વાણું બાવક.

અતિજ્ઞાન ૧. [સં. અતિ (અત્યંત) + જ્ઞાન] જ. વાણું જ્ઞાન.

૨. જ. વધારે પડતું ક્ષાપણ.

અતિતુષિ [સં. અતિ (અત્યંત) + તુષિ (સંતેષ)] જો. સંતુષિની હા વટાવી બનારી અવસ્થા; જેમ તુષિ; એક ઝીંજે બીજી વસ્તુને પોતાની અંદર વધારે પડતી સમાવતી તે; 'સ્વપર-સંચુરસન'.

અતિથિ ૧૧. પું. સિવનું એક નામ, કેમકે જાવંતીની ખરીયા માટે તેઓ અતિથિયે મળા હતા.

૧૨. વિ. જાવી મહેલ; આમતુક; હમેશનું નહિ એવું; અસમવાયી.

અતિથિખંડ [સં. અતિથિ (પરીણ) + ખંડ (ભાગ)] પું. મહેમનોને સલા એસવાનો ઓરડો; સિવાનખતું.

અતિથિમુહ ૪. જ. મામના પરોણાઓને જમવાનું આપવામાં આવે તે ઠાણું; 'દાઉન-હાઉસ'.

અતિથિપર્ણ [અતિથિ (મહેમાન) + પર્ણ] જ. પરોણો હોવું તે; મહેમાન હોવાપણું.

અતિધાન ૨. જ. ઉદારતા; સખી દિલનું હોવા-પણું.

અતિધાન બેટરી જી. ઉદામ બેટરી; મોટા પ્રમાણમાં વીજળિક પ્રવાહ આપનાર બેટરી; 'હાર્ડ ટેન્શન બેટરી'.

અતિદીપ્ત [સં. અતિ (અત્યંત) + દીપ્ત (તેજસ્વી)] પું. સિવનું એક નામ, કેમકે તેમનો દેખાવ તેજસ્વી છે.

અતિદીપ્તિ [સં. અતિ (અત્યંત) + દીપ્તિ (તેજ)] જી. ધોળા દુલસી.

અતિદુષ્ટર [સં. અતિ (અત્યંત) + દુષ્ટર (અપાર)] વિ. વાણું અધર્મ.

અતિદુર [સં. અતિ (અત્યંત) + દુર (દુર)] જ. વાણું છેડું.

અતિદોષ [સં. અતિ (અત્યંત) + દોષ (ખામી)] પું. મોટું ખામ.

અતિધૂસ પું. સિવ સંસ્કર; મહાદેવ.

અતિનિદ્ર ૨. [સં. અતિ (વેળી પાર) + નિદ્રા (ઊંઘ)] વિ. ઊંઘ વચરતું; નિદ્રા ન આવતી હોય એવું.

અતિનિદ્રા [સં. અતિ (અત્યંત) + નિદ્રા (ઊંઘ)] જો. વધારે પડતી ઊંઘ.

અતિપતાકા [સં. અતિ (અત્યંત) + પતાકા (ધન)] જી. ધન ઉપર ધન.

અતિપંચા [સં. અતિ (વધારે) + પંચન (પાંચ)] જી. પાંચ વર્ષ ઉપરની કમ્પા.

અતિપાત ૧૦. પું. ઊંચે ઊડતું તે.

અતિપાતી ૪. મિ. ઊંચે ઊડનાર.

૫. [સં. અતિ (અત્યંત) + પાત (ખામ) + પત્ત (અત્યંત)] વિ. હિસા કરનાર; ચાતહી.

અતિપાન ૨. [સં. અતિ (વધારે) + પાન (પાણી)] પું. દારૂચો.

૩. જ. વધારે પડતો દારૂ પીવો તે.

અતિપૂજા [સં. અતિ (અત્યંત) + પૂજા] જી. હા ઉપરાંત આન આપતું તે.

અતિપ્રમાદ ૧. [સં. અતિ (અત્યંત) + પ્રમાદ (ભ્રમચાલ)] પું. એકાપણું.

૨. [સં. અતિ (અત્યંત) + પ્રમાદ (જલ)] પું. મોટી ભૂલ.

અતિપ્રવાહ [સં. અતિ (વધારે) + પ્રવાહ (વહેવું તે)] પું. ઉલ્લખો; ઉલ્લખતું તે.

અતિપ્રસંગ ૭. પું. અતિસય ઉદ્ભવ.

૮. પું. અત્યંત આસક્તિ.

અતિચરણ ૧. જ. (ક્રિયા) અતિચરિ; અત્યંત વચસાદ.

૨. જ. મેખમાલા; વાદળાંની ઘટા.

અતિચળ ૨. પું. (પુણ્ય) ભગવાન નારાયણે ઉપજા કરેલ વિસ્ત્રા નામના માનસિક તૈલજ પુત્રના દીકરા કીર્તિમાનના પૌત્ર અનંતનો દીકરો. તે મધ્યજન્યન અને નિતિમાન હતો. તેને સુનીથી નામની સ્ત્રીથી વેન રાજ્ય ભગ્નો.

અતિચવ [સં. અતિ (અત્યંત) + ચવ (હોવું)] પું. વેદમાં વખણેલું રહતું એક નામ.

અતિચંચ પું. (સિદ્ધ) મૂર્તિની વક્ર સ્વરૂપે

ઊભી રહેવાની સ્થિતિ. સમભંગ, આભંગ, અતિચંચ અને ત્રિભંગ એમ મૂર્તિની ઊભી રહેવાની ચાર સ્થિતિ છે.

અતિભાર [સં. અતિ (અત્યંત) + ભાર (બોજ)] પું. વધારે પડતો બોજો.

અતિભાષિણી [સં. અતિ (વધારે) + ભાષ (બોલવું) + ઇન્ (વાણું) + ઇ (નારીનાત્વનો પ્રભવ)] વિ. જી. બહુ બોલનારી; બોલહી; વાણી; આવળી.

અતિભીષણ ૨. પું. પુરુષોત્તમનું એક નામ. સનુનો નાક કરતી વખતે તેમનું સ્વરૂપ ભયંકર છે.

અતિભુજ [સં. અતિ (વેળી પાર) + ભુજ (ત્રિકોણની બાજુ)] પું. (અભિત) કર્ણ; ક્ષત્રપૂણ્ય ત્રિકોણની ક્ષત્રપૂણ્ય સામેની બાજુ.

અતિમૂલસાવ [સં. અતિ (અત્યંત) + મૂલ (પેશાબ) + સાવ (વહેવું તે)] પું. સાધારણ રીતે આવ તેથી વિશેષ પેશાબ થવો તે. મધુ-મેહ અને મુદ્દાની બીમારીથી મૂલસાવ વધે છે. તાવ જળી પણ થોડો વખત અધિક પેશાબ આવે છે.

અતિમૂર્તિ [સં. અતિ (વધારે) + મૂર્તિ (અવતર)] પું. એ નામનો જૂના વખતમાં કરવામાં આવતો એક ચત્ર, કેમકે આ ચત્રમાં ધણા દેવોની સ્થાપના કરાય છે.

અતિમૈત્ર્ય જી. (અપોતિય) એ નામની એક તારા. જુઓ તારા. જન્મ નક્ષત્રથી દિન નક્ષત્ર સુધી ગણી તેને નવે જાનતાં જે રીત રહે તેને તારા કહે છે.

અતિમૈથુન [સં. અતિ (વધારે) + મૈથુન (સંજોગ)] પું. વિશેષ સંજોગ કરવાપણું; અતિસમ.

અતિયાત [સં. અતિ (બીજી પાર) + યાત (ગયેલું)] વિ. ઉપડી ચૂકું; સ્વાભાવ ચર્મ થયેલું.

અતિચર [સં. અતિ (અત્યંત) + ચરણ (ચલન)] જ. રાત્રિમંદર; વધુ પ્રમાણમાં અથવા લાંબા વખત સુધી રાત્રિસાવ થવાનો સૌનો રોગ.

અતિચરણસાવ [સં. અતિ (વધારે) + ચરણ (ચલન) + સાવ (વહેવું તે)] પું. આસિક ધર્મ વખતે વધારે લોહી વહે એવો સૌનો રોગ; મેનોરેજિયા.

અતિરાત્ર ૨.—આ ચત્ર વચ્ચે પોતાના પશ્ચિમ મુખથી ઉત્પન્ન કર્યો હોવાનું જાનવત બજાવે છે.

૫. છો. અધિક તિથિ; વિસ્તારી વૃદ્ધિ; હિંદુ માસમાં વધારાનો દિવસ.
અતિરિક્ત છે. વિ. પ્રમાણ કરતાં વધારે; અધિક.
૧૦. વિ. સહસ્રક; મહત્ત્વાક; સહસ્રરી.
અતિરિક્તધ્વનિ [સં. અતિરિક્ત (વધારે) + ધ્વનિ (અવાજ)] પું. બેરખાતો અવાજ.
અતિરિક્તપત્ર ૧. [સં. અતિ (વધારે) + રિક્ત (અભવ) + પત્ર] પું. છાપાનો વધારો.
૨. પું. વિશેષ પત્ર.
અતિરિક્તસોજન [સં. અતિરિક્ત (હઠ કરતાં વધારે) + સોજન (ખોરાક)] મ. વધારે પડતો ખોરાક આપવો તે; બેઉએ તે કરતાં અધિક અખાતું ખોવલું.
અતિરિક્તમત [સં. અતિ (વધારે) + રિક્ત (હઠ) + મત (અભિપ્રાય)] પું. નિર્ણાયક અભિપ્રાય; સભામાં જે પડના મત સરખા મતાં સભાપતિ પોતાનો અભિપ્રાય આપી જે પડને છતાં તે મત; 'ક્રિસ્ટિય વોટ'.
અતિરિક્ત મૂલ્ય [સં. અતિરિક્ત (જાડ) + મૂલ્ય (કીમત)] મ. અધિક કીમત કરતાં જાનરજાવ વધારે હોવો તે; મૂલ્ય કીમત કરતાં વધારે કીમત; 'જાનવ પાર'.
અતિરિક્તસાલ [સં. અતિ (વધારે) + રિક્ત (હઠ) + સાલ (સમય)] પું. અધિક; પુરરક્ષક; પેહીના બાબીલરોને સાધારણ નાણા ઉપરત મળતી રકમ; 'જાડી; 'બોનસ'.
અતિરિક્તમોલિવંશજીવ [સં. અતિરિક્ત (હઠ) + મોલિવંશજીવ (એક ધમની)] છો. મોલિવંશજીવી નામના રાણા પાસેની એ નામની ધોરી નસ; 'એસેસરિ બોલ્યુરેટર'.
અતિરોમશ ૪. પું. મેપ; ઘેટો.
અતિરોમશ ૪. પું. ચેટો; ઘેટો.
અતિવર્ષા [સં. અતિ (વધુ) + વર્ષા (વરસાવ)] છો. બેરનો વરસાદ; ધોધમાર વરસાદ; અતિરુદ્ધિ.
અતિવાત ૬. પું. (અવેતિ) તારાખુંજ એટલે તારાઓનાં મૂમખના સાત સમૂહમાંનો એ નામનો એક.
અતિવિદ્ય [સં. અતિ (વધારે) + વિદ્ય (જીંધાપેશ)] પું. જાંઘમાં આઠે દુઃખ મળાનો રોગ.
અતિવિરેચક [સં. અતિ (વધુ) + વિ (વધારે) + રેચ (નુકસાન) + ક (વધુ)] મ. સખત રેચ લાગશે તે; અતપ્રજાલીનું

વિશેષ વખત સાથે ચલાવવું; 'હાઇપર અધરિસ'.
અતિવિચાર [સં. અતિ (હઠ જાડાત) + વિચાર (અધ)] પું. વધારે પડતી બહા; અધમહા; અતિમહા.
અતિવીર્યસ્રાવ [સં. અતિ (વધુ) + વીર્ય (શક્તિ) + સ્રાવ (ઝડું તે)] પું. સંભોગ કર્યા વગર ધાત બળાનો રોગ.
અતિવૃદ્ધ ૪. પું. સિવનું એક નામ.
અતિવૃદ્ધલુ [સં. અતિ (હઠ જાડાત) + વૃદ્ધલુ (ખેખ)] વિ. વધારે ખાવાથી થતો અરખીનો વધારો.
અતિવેદના [સં. અતિ (વધારે) + વેદના (પીડા)] છો. દરબી પીડા વિશેષ પડતી ચમત્તી લાગણી; 'હાઇપરએસ્ટીઆ'.
અતિવ્યયકર્મ [સં. અતિ (વધુ) + વ્યય (ખર્ચ) + કર્મ (કામ)] મ. નામનો ખર્ચ આવ એવું કામ.
અતિવ્યાસિ ૪. છો. ચર્ચાનું ઉત્સાહન; હઠ બોલવાપણું.
અતિશય ૨. વિ. વરસું; વરસ લાગી હોય એવું.
અતિશયક [સં. અતિ (વધુ) + શય (એવાળું)] વિ. વધુ જાવાન.
અતિશયકતા ૧. [સં. અતિ (વધુ) + શય (એવાળું) + તા (કામ જાનમાર પ્રભવ)] છો. વધુ જાવ હોવું તે; જાડ બેર હોવાપણું.
૨. છો. જાડદુરી; ખરાકમ.
અતિશયોક્ત [સં. અતિશય (વધારે) + યક્ત (બોલવું)] વિ. વધારીને બોલેલું.
અતિશીત [સં. અતિ (વધુ) + શીત (હઠ)] વિ. વધુ હઠ; જાડ દાઢું.
અતિશીતક્રીકૃત [સં. અતિ (વધુ) + ક્રીકૃત (હઠ) + કૃત (કેવું)] વિ. હઠથી વધારે હઠ.
અતિશોષ [સં. અતિ (વધુ) + શોષ (સુકાવું તે)] પું. સપરોગ, કેમકે તેમાં કરીર તબીબ વસાઈ જાય છે.
અતિમહા [સં. અતિ (હઠ ઉપરાંત) + મહા (અત્યંત)] છો. ધાર્મિક પેલણ.
અતિમ [સં. અતિ (વધુ) + મિ (કે)] મ. એ નામની એક કાઠી વનરપતિ; અતિવિષ. તે કિમ્બલના નીચલા ભાગ, મધ્યિ, ચંપા, કુણુ અને કારમીરમાં થાય છે.
અતિસર્મ ૬. [સં. અતિ (વધુ) + સર્મ (સંઘર્ષ)] પું. અગ્રહ; કૃષા.

અતિસંચય [સં. અતિ (વધુ) + સંચય (એકું ઠલું તે)] પું. વધુ એકું કરવું તે; મોટો સંગ્રહ.
અતિસંધિ ૧. [સં. અતિ (વધુ) + સંધિ (ચેલી)] છો. એક મિત્રની મહત્ત્વી બીજો મિત્ર કે મહત્ત્વાક મળવો તે.
૨. છો. સંધિથી વધારે મહત્ત્વાક આપવાની કરત.
અતિસારકી [સં. અતિ (વધુ) + સ (સર્વ)] વિ. કામ વણા થતા હોય એવું; કામના રોગવાળું.
અતિસારી [સં. અતિસાર (કામનો રોગ) + ઇન્ (વધુ)] વિ. કામના દરવાળું; અતિસારનો રોગી.
અતિસુદ્ધ ૨. પું. નાના પાંચ પ્રકારમાંનો એ નામનો એક. તે નાબિમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે.
અતિસુદ્ધ ઉદ્ધિલવંતુ [સં. અતિ (વધુ) + સુદ્ધ (ખરીત) + ઉદ્ધિલ (અખાતી પેશ અવાર) + વંતુ (હવડું)] મ. અખીનમાંથી પેશ થતું વાળું કીડું હવડું; 'એક્ટીરિયા'.
અતિસુદ્ધહવાણુ [સં. અતિ (વધુ) + સુદ્ધ (ખરીત) + હવાણુ (નાનો વંતુ)] પું. વણા ખારીક હવાળાનો વર્ગ; સુદ્ધકર્મકર્મથી જ રેનાય એવાં હવાળા; 'આઇએ-એર્ગેનિઝમ'.
અતિસુદ્ધકર્મકર્મ [સં. અતિ (વધુ) + સુદ્ધ (ખરીત) + કર્મ (અવગાર) + કર્મ (સાધન)] મ. અત્યંત સુદ્ધ થીજ એવાનું સાધન; 'અસ્ટા માઇક્રોસ્કોપ'.
અતિસુદ્ધકર્મકર્મકર્મ [સં. અતિ (વધારે વધુ) + સુદ્ધ (સુદ્ધ) + પ્રકાર (તેજ) + અત્યંત (અખાત) + રોગ (અધિ)] પું. સર્વના તકામમાં સાંખે વખત રહેવાથી થતો રોગ; 'ફોટોનોક્સ'.
અતિસ્થિત [સં. અતિ (પેહી પાર) + રિક્ત (આવેલું)] વિ. ઉત્સાહન કરેલું.
અતિસ્થિત [સં. અતિ (વધુ) + સ્થિત (અવસ્થા)] મ. સરીર વધુ જાડું થઈ જવાનો રોગ.
અતિસ્થાવ [સં. અતિ (વધુ) + સ્થાવ (જોડું તે)] પું. એમાં પુષ્કળ પરસેવો આવે એવો રોગ.
અતિસ્વાર્થ પું. (સંગીત) સામવેદમાં અણુ-વેલા સાત સ્વરમાંનો છેલ્લો સ્વર. માંધર્વ વેદમાં અણુવેલા પૂજ, કપલ, માંધાર, મખમ, પંચમ, પેવત અને નિષાદ એ સાત

સ્વરને સામવેદમાં પ્રથમ, દ્વિતીય, ત્રીતીય, ચતુર્થ, મંદ અને અતિસ્વર્ય કહેવામાં આવ્યા છે.
અતિસ્વેદ [સં. અતિ (વધુ) + સ્વેદ (પરસેવો)] પું. વધારે પ્રમાણમાં પરસેવો આવવો તે.

અતિસ્વેદશ્યાવ [સં. અતિ (વધુ) + સ્વેદ (પરસેવો) + શ્યાવ (વહેવું તે)] પું. વધુ પડતો પરસેવો આવવો તે.

અતિહુસ [સં. અતિ (વધુ) + હસ (હસવું)] જ. ખડું હસવું તે અહસ્ય.

અતીત ૧૧. પું. આસક તેજસ્વર્ય દેવતામાંને એ નામનો એક. સુષો તેજસ્વર્ય દેવતા.

અતીતશુદ્ધ જ. (સંગીત) હાથના યોગથી પ્રથમ તાલ આપ્યા પછી તરત જ કરવું ઉચ્ચારણ.

અતીતશર્મી [સં. અતીત (જવાબ) + શર્મ (એના)] વિ. (એના) ઉત્તરમાંની; સર્વત.

અતીયા [અ.] પું. અતિસ.
૧. અતીયા એ અગ્રણી = અગ્રીની અતિસ.
૨. અતીયા એ ઇમાદી = રાજની ખાદ.
૩. અતીયા એ દાર = અતિસ ધરાવનાર.
૪. અતીયા એ અગ્રણી = ધાર્મિક અતિસ.
૫. અતીયા એ શાસ્ત્રી-સુવતાની = અહસાદી અતિસ.

૬. અતીયા એ સરખર = સરખારી અતિસ.
અતીવર [સં. અ (નહિ) + તીવ (તીવર)] વિ. ખડું.

અતીશ ૪. પું. (એક) વિદ્યાર્થીના વિદ્યા-પીઠને ઈ. સ. ૧૦૦૦ની આસરે જઈ ગયેલો એ નામનો એક વિદ્વાન તેણે તંત્ર ઉપર ધ્યાન પુસ્તક લખ્યું છે. ત્રિવેદના સમજાના આગમનથી તે ત્રિવેદ ગયેલો, જ્યાં તે સૌથી વધારે વિદ્વાન પ્રભુ બેઠાનો.

અતીદ્રિષ ૬. વિ. જમ મુઠ્ઠો અને નહિ જમવા જમ મૂકી હાથ નહિ એવું અજોર.

અતીદ્રિષોમહામાય [સં. અતીદ્રિષ (અ-જોર) + મહા (મોટું) + માય (અનુસર)] પું. ત્રિવરુ એક નામ. તે ઉદ્ધિયોનો વિવશ નથી, અને તે અમાય આપણકિત ધરાવતા મનાય છે.

અતુકાન્તશુદ્ધમીત [અ (નહિ) + [અવિચારી શ્રી] + અન્ત (છેલો) + [વિચાર] + મીત] જ. પ્રસ વિચારું મીત; 'એક વર્ત' એમી, હે દેવ! તમ દેહમાં દેવ સર્વે,

ને જેનું નામ વિવ જુસલમાં જવાસને રાજિત ઈશ અભા, સૌને જાણે, ને સહુ દિવ્ય સર્વ.

અતુલ ૮. પું. એ નામની એક વારપતિ; તિલપુળી. તેમાં ફલ લલનાં ફલ એવાં, સુગંધીવાળાં અને ફળ પીજની પેપડી એવાં મધુર હોય છે.

૯. પું. જી. શ્લેષ્મ; નસમમ.

૧૦. [સં. અ (નહિ) + તુલ (તેવડું)] વિ. તોજા વસતું; નહિ એમણું.

અતુલ ૪. પું. ત્રિવરુ એક નામ, કસ્ટો તેમજ અનુપમ હોઈ તેમની તુલના કોઈની સાથે થઈ શકતી નથી.

અતુપારકર [સં. અતુપાર (માપ) + કર (કિત્તું)] પું. સર્વ.

અતુલ [સં. અ (નહિ) + તુલ (માપ)] જ. ખા સિત્તી અમા.

અતુલેષુધા [સં. અ (નહિ) + તુલ (માપ) + યુધા (લગ)] જી. જમે તેડું ખાતે જઈ જવું ધરપાત ન જાય એવો રોગ.

અતેજવિદુ [સં. અ (નહિ) + તેજ (પ્રાણ) + વિદુ] જ. અતિપદ એટલે આંખના પાદમાં આવેલું પ્રાણ નહિ કીલ-નાર વિદુ.

અતેરી [સં. અ (વધારે) + તિર્ય (આડું)] જી. એમણી; અવિવેક.

તે પાદમાં એમણે સહુ કનાર જાતની હતી. જારે તે રાત્ર કુમારપતે અતેરી થાતે એમણે કસક ખાદી. કુમારના અતિદાસિક પ્રસંગે

અતોલ ૪. વિ. એમજ વસતું; વગન ક્યાં વિનાનું.

અતર ૪. [સં. ઉતર] જી. ઉતર દિશ.

અત્યાજમ જ. એ નામનું એક અતનું ગ્રા.

અતર ૪. પું. એક પ્રખ્યાત શરણી શવિ.

અતારી ૨. જી. અતરિયાનો ધંધો.

અત્યાહુ જુર જ. એમણી અમામાં ઉતરું વાના ગ્રાને અતનું સ્ખરણી અતનું ગ્રા.

અતર ૧. [અ.] પું. (આસરણ) ઉભવા-વધી અમમ.

૧. અતર માવર = 'અનેથી એમણે' સુદો અને વાક્યો.
૨. હરે અતર = અને.
૩. પું. કુષા; મહેરનાની.
૪. પું. એકમ.
૫. પું. અમા.

અત્યાધિકપિત્તનિરસણ [સં. અતિ (વધુ) + અધિક (વધારે) + પિત્ત (કેન્ડામાં રેવા થતો ખોરાક જવાબદાર રસ) + નિરસણ (નીચું તે)] જ. પિત્ત વધારે પડતું નીચું તે.

અત્યાધિકપોષણ [સં. અતિ (વધુ) + અધિક (વધારે) + પોષણ (પોષવું તે)] જ. વધારે અપાતું પોષણ.

અત્યાધિકસૂતશ્યાવ [સં. અતિ (વધુ) + અધિક (વધારે) + સૂત (પેશાબ) + શ્યાવ (વહેવું તે)] પું. અવવો એમણે તેથી થયું વધારે પેશાબ આવવો તે; 'અમરપ્રાપ્તુરીસિસ'.

અત્યાધિકશ્વેતસંયમ [સં. અતિ (વધુ) + અધિક (વધારે) + શ્વેત (લોહી) + સંયમ (અમાપ)] પું. શરીરના કોઈ ભાગમાં લોહી-ને વધારે પડતો અમાપ; 'અમરપ્રાપ્તુરીસિસ'.

અત્યાધિકશ્વેતશ્યાવ ૧. [સં. અતિ (વધુ) + અધિક (વધારે) + શ્વેત (લોહી) + શ્યાવ (વહેવું તે)] પું. અત્યાધ વખતે કોને વધુ પ્રમાણમાં કે લાંબે વખત લોહી પાવાનો રોગ.
૨. પું. રોગને લીધે શરીરના કોઈ ભાગમાંથી લોહી બહાર કોઈ પ્રવાહી જારી થયું વહેવું તે.

અત્યાધિકશ્વેતશ્યાવ [સં. અતિ (વધુ) + અધિક (વધારે) + શ્વેત (લોહી) + શ્યાવ (વહેવું તે)] પું. મોટામાં જૂન પાણી અને લાગ અવરસ તે.

અત્યાધિકસંગીતપ્રેમ [સં. અતિ (વધુ) + અધિક (વધારે) + સંગીત (વાજાઓ) + પ્રેમ (દેવ)] પું. સંગીતનો હક ઉપરત લોખ; સંગીત પાછળ પિલછા; 'એલોમેનિય'.

અત્યાધિકસ્થાનુરુદ્ધિ [સં. અતિ (વધુ) + અધિક (વધારે) + સ્થાનુ (માંસના રેશ) + રુદ્ધિ (ગળ)] જી. અવવ્યે હાથવાર માંસના રેશનું થવું વધારે ગળ.

અત્યાધિકસ્થાનુરુદ્ધિવશાન્તિ [સં. અતિ (વધુ) + અધિક (વધારે) + સ્થાનુ (માંસના રેશ) + રુદ્ધિ (ગળ) + અનુલવ (ગળ) + શાન્તિ (ગળ)] જી. અવવાની લાગણી વધારે સ્થેજ થવી તે.

અત્યાધિક ૩. પું. એકમનું કાક દયામ.

૪. પું. ત્રિવેદ લીલુ.

અત્યાધિક ૧૫. પું. અપરાધીએ નાહું અતનું પડે એવો જૂના વખતનો એક અતનો દાં અર્થકા.

અત્યાધિક [સં. અતિ (વધુ) + અધિક (માંસે હસી)] પું. અમરતા લાથી.

અમરવદ્વેષકલિન [સં. અતિ (ઘણું) + અમર (નાશ) + વદ્ (વચન) + કલિન (અણુરી)] ન. (અલિપ્ત) બધી નાની ચાલિઓનું અલિપ્ત; અમરવદ્વેષકલિન; 'પનિનિ-રસિમલ કલમ્બસ.']

અમરવતિરસકૃતવાચ્ય [સં. અમર (ઘણું) + તિરસ્કૃત (હોઠ) + વાચ્ય (કહેવું તે)] પું. (કાવ્ય) અવિવશિત વાચ્ય એટલે કહેવા નહિ ધારણ અર્થવાળા કાવ્યનો એક એક તેમાં કાવ્ય નહિ પણ રસ ઉપજાવે એવો અર્થ કરવામાં આવે છે. એથી,

કાવ્ય રસ ઇતિ અમરવતિ,

લોચન લલિત અમરવતિ પરનાર;

બાલ નવેલી નિરખી,

અમર વાલ અમરવતિ ઉરહાર.

લાલનું હાર બનવું સંભવતું નથી. એથી કાવ્ય અર્થ નહિ સમજતાં સાચે રહેવાનું સંભવતું પડે છે.

અમરવતભાન [સં. અમર (ઘણું) + ભાન (નજર)] વિ. છેક દિશું; પાંદુવર્ણ.

અમરવતસર્વલોકસુખપ્રદ [સં. અમર (ઘણું) + સર્વ (બધા) + લોક (માણસો) + સુખ (આનંદ) + પ્રદ (આપનાર)] પું. સુખ-શાંતિ આપનાર પ્રકૃતોત્તમ ભગવાન.

અમરવાહાર પું. (ક્રિયા) હાર; પરાજય.

અમરવાહારી [સં. અતિ (ઘણું) + આમ્રસિન (અમર રાખનાર)] વિ. બહુ લોભી; બહુ લાલસા રાખનાર.

અમરવામ ઝ. પું. સ્તીકાર; પ્રહાર; લેવું તે.

અમરવર્તવ—આ રોગમાં જનુ દૂંધૂંકે પ્રાંતે વણવે, વધારે પ્રમાણમાં આવે અમરવત એટલે તેથી વધારે વખત રોગાવા કરે. આ રોગમાં ઘરમ વસ્તુનો લાભ કરવો, ખોરાક લેવો તેમ જ ખોજવારક લેવો અને ખુલ્લી હવામાં ફરવાનો મહત્વનો રાખવો.

અમરવાચ [સં. અતિ (બહુ જણ) + વાચ (વાવડું તે)] પું. રાજા કે રાજાને વધાર ન હોય એવા માણસોનો વધારો થવો તે.

અમરવામી [સં. અતિ (ખૂબી થી) + અમરમ (અમરને વાચ) + વમ (વાવડું)] પું. સંન્યાસી.

અમરવલિતકર્મ [સં. અતિ (બહુ) + વલિત (ઠેરકું) + કર્મ (કામ)] પું. બદ-માલ; ગુણ; દાંડ.

અમરવંશ [સં. અતિ (ખૂબી થી) + વંશ (આંતરકર્મ)] ન. નાના આંતરકર્મનો ઉદ્ભવો

અમરવિકૃત [સં. અતિ (ઘણું) + વિકૃત (કલું)] વિ. બહુ દિનું કરેલ.

અમરવલ્લે ર. [સં. અતિ (ઘણું) + ઉલ્લ (બોલું)] વિ. બહુ મોઢું.

અમર ૬. [અ. ઇમ (સુખી)] પું. અમર; સુખી પદાર્થનો અર્થ.

અમરભાન [અ. ઇમ (સુખી) + કા. ઇમ (કેમલું ભગવાન પ્રત્યક્ષ)] ન. અમર રાખ-વાનું વાચ્ય; અમરભાન.

અમરમાહી [અ. ઇમ (સુખી) + માહ (બહુ) + ઇ (કુલ ભગવાન નામને પ્રત્યક્ષ)] જી. અમર રાખાવની ક્રિયા.

અમરસુખ ૭. અમર મોગલ એ નામના એક કુટુંબી રાખા.

અમર ૧૦. પું. અમરવેદના પાંચમા મંડલ-ના હરમા સહાનો કર્તા એક અર્થ.

૧૧. પું. અમરવેદના પાંચમા મંડલનાં સુકો-રચનાર અર્થ.

૧૨. પું. સિવનું એક નામ.

૧૩. પું. સુગત વલુવેદમાં અણુવેલ એ નામનો એક અર્થ.

૧૪. પું. સામવેદમાં લગ્ન એ નામનો એક અર્થ.

૧૫. ન. એ નામનું એક મોઢ.

૧૬. ન. અમરવર્ણ મોઢનું એ નામનું એક પ્રવર એટલે તે કુટુંબી રાખા.

૧૭. ન. વાલિલ મોઢી એ નામની એક રાખા.

અમરિભત ૩. પું. દસવેન.

૪. પું. દુર્વાસા અર્થ.

અમરિપત [સં. અમર (ઘણું)] વિ. (ક્રિયા) સંતોષ નહિ પામેલું.

અમરિભૈમ પું. સામવેદમાં અણુવેલો એક અર્થ.

અમરિભાલ ન. કોચીર જેવી સુવચવાળી એક વનસ્પતિ તેનું વાવેતર બોમ્બેથી બોમ્બેનોરમાં થાય છે.

અમરિસર ન. મંદમંડ રોગની એ નામની એક રાખા.

અમરિસંખ્ય પું. હરમા મંડલનું ૧૪૩મું સહા રચનાર એ નામના અર્થથી એક અર્થ.

અમરી ૩. [ક્રિ.] પું. અમરવર્ણ.

૪. જી. અમર; વન.

અમરેશ ન. ન. વલ મોઢી એ નામની એક

અમરસાન [અ.] જી. અમર.

અમરો [સં. અમરો] જી. અમર; સણનો એક.

અમર ૪. પું. ૧૫૫.

અમર ૮. પું. (ક્રિયા) માર વેઠ.

અમરવેન પું. એના નામ ઉપરથી અમરવેદનું નામ પાડવું તે અર્થ.

અમરવેદ—સ્થાપત એટલે અધિકાર સંબંધી વિદ્યા એ આ વેદનો ઉપવેદ ગણાય છે. તેણે કર્તા ચાતુર્યનો બાળેલ પિપ્પલાદ હતો. તેમાં કાવ્યને દુરમન અને રોગના નાશ માટેના, અદુન અને સાંસારિક આત્માની માટેના મંત્રો આપ્યા છે. આ વેદ અમરવે ને અમરિસ અર્થને અમરો માટે તે અમરવર્ણ-સહ કહેવાયો. પાછળથી અમરિસ એકી અર્થ અમરવે નામથી બોજાયાયો. અમરવેદમાં નીચેના વિષય પરનાં સુકોત્રો લેવામાં આવે છે: ઉપજનાનિ એટલે વેદક વિષયનાં; અમરવર્ણ એટલે લંબી અમરવર્ણની પ્રાચીનાનાં; અમરિસ-કાવ્ય એટલે અમરવર્ણનો; કામપ્રતિકરણાનિ એટલે બીજાના અમરવર્ણનો નાશ કરવા માટેનાં; લોકમાર્ગ એટલે લોકોને પ્રેમ મેળવવા સંબંધી; રામકર્માણિ એટલે રામકર્માણે એવાં રામકર્માણો સંબંધી; સૌમ્યસ્થાનિ એટલે બીજાનાં મનને રોગ જ લાગાવોને અનુકૂળ બનાવવા માટેનાં; ખેતી, ઘેરની કાંઈ માટેનાં અને ખાખું પ્રાપ્તિ કરવાનાં. તેની કામણો બધે બાંધે અમરવર્ણ ઇંડામાં અને ચામડી અને ત્રિપુરમાં પણ ઇંડાંક ઇંડાંક લેવામાં આવે છે. સર્પિદ, પિપ્પલાવેદ, આમરવેદ, અમરિસ અને પુરાણ એ પાંચ અમરવેદના ઉપવેદ ગણાય છે.

અમરવેદીય ૨. પું. સિવનું એક નામ.

અમરવેદસંહિતા [સં. અમરવેદ (એ વેદ) + સંહિતા (વખણનો સંગ્રહ)] જી. અમરવેદનો ગ્રંથ.

અમરવર્ણ પું. અમરવેદમાં અણુવેલો એક અર્થ.

અમરવર્ણ ૧. [સં.] પું. વિદ્વાન; પંડિત.

૨. ન. ક્રિયા નહિ કરનાર માણસ.

અમર ૧. જી. બાંધે આવેલી અમીન.

૨. [સં. અમર] વિ. સ્થિર ન હોય એવું; હલતું.

અમર ૨. વિ. હલું.

અમર ૩. જી. અમર અર્થ. અમર અર્થ. અમર અર્થ. અમર અર્થ.

અધાહ
અદમ તનકિહી

અધાહ ૩. પું. હોયે ખામે.

અધિત [સં. અ (નહિ) + રિષ (રહેઠું)]

વિ. રિષર નહિ એવું; હવતું; અમમતું.

અધોહ ૨. [અ (નહિ) + ઓમતું (એકને
નર્મ રહેવો)] જો. વહેતી નાં ન હોય તેની
ધોડી.

અધ ૩. (દિગ) ઓમતું; અમમ.

અધકચરા [હિ.] વિ. અધું પાકું પૂરું નહિ
પાડે.

અધક ૧. [હિ.] પું. (મલિન) કાંઈ; કાઠ-
ખૂચ ત્રિશુલની કાઠખૂચ સામેની બાજુ.

૨. વ. (મલિન) અધા. તે દુઃખાનક અરધો-
અરધ બાજુ પાડે છે.

અધકુમ ૩. (ઓતિય) ઓમાયા; પૂર્ણના
વિપુલતત્ત્વ સમતલ અભોગને છેડે તે મહાન
દુઃખ; આકાશમય; 'સિમેલ ઇન્ડેર'.

અધક [અ.] વિ. વધારે અધા.

અધકિત ૮. [સં. અ (નહિ) + કિષિ
(મલાઈ)] વિ. ક્યા વગરનું.

અધકિયા [અધું + ખીએકું] વિ. અધું
ખીએકું.

અધકુશ [અધું + ખુશું] વિ. અધું ઉપાકું.

અધમમ (અધમમ) [હિ. અધ (અધું) +
મમ (ખૂબ)] વિ. અધું ઘણું; અધું પુષ્પ-
રૂંડ.

અધમકશ [મ.] વ. પૂરું મોકું વધેકું
પણ કાચું કળ.

અધમસા [અધું + મળવું] વિ. અધું પાકું;
કાચું.

અધમોસ [સં. અર્ધ (અધું) + ઓસ
(ઓનો)] વિ. અર્ધભોગ અને ઉદરપીંડું; અર્ધ
ભોગાદાર અને છેડે અધીદાર થતું અર્ધ હોય
એવું; અધું સંજ્ઞા આધારનું; 'હાદ ટેરીડ'.

અધમોદ ૨. પું. અર્ધ સાથ કરેલા મોખા.

અધતાર વિ. (દિગ) કુણ; કમૂન.

અધતીમુત [સં. અધિતિ (દેવતા) + મુત
(ઘોસે)] પું. (દિગ) દેવ; અધિનિયો પુત્ર.

અધત ૮. પું. દીધી હોય છેતાં પણ લેનારને
તે રાખવાનો અધિકાર ન હોય એવી વસ્તુ.
નારો અધતના ૧૬ બેઠા ઠલા છે: ૧. અધ
એટલે બીજને લીધે દીધેલ; ૨. કોથ એટલે
છોટાં વગેરેનો મુસ્લો દૂર કરવા માટે દીધી
હોય તેવી; ૩. કોથના આવેશમાં આવેલ; ૪. રૂઢ
એટલે અસાધ્ય રોગથી બળવાઈને આવેલી;
૫. ઉઠોચ એટલે સાંચ તરીકે આવેલ; ૬. પરિ-

અધવદોર્ભાસ

હાથ એટલે મારાનીમાં આવેલ; ૭. અ-અધ
એટલે કુશાઈને કે દેખાઈનીથી આવેલ; ૮. હવ
એટલે મૂલવી વધારે અધવેલ; ૯. બાલ એટલે
અગાઉ અગર સગીરે આવેલ; ૧૦. મદ એટલે
નેરમૂરીથી આવેલ; ૧૧. અસ્વતંત્ર એટલે કે
દેવાને અધિકાર ન હોય તેવા દાસની ચાલત
દીધેલ; ૧૨. આર્ત એટલે નેચેલીમાં કે દુઃખથી
વેલેલ મનરામચૂક આવેલ; ૧૩. મદ એટલે
કે નસાવાળી હાલતમાં આવેલ; ૧૪. ઉ-મદ
એટલે કે મંડપચૂક દીધેલ; ૧૫. કાંઈ એટલે
હાબની ખોડી અથવા બતાવી મેળવેલી; અને
૧૬. અધર્મમાં આવેલે અધર્મનું કામ માટે
લીધેલી વસ્તુ.

અધતા ૩. વિ. છો. અધિવાહિતા; હાથ નહિ
ધેલી; કુશરી.

અધતી ૧. [મ.] વિ. નળનું; તાકાત વગરનું.

૨. વિ. હવતું; મૂલતું; અમમતું.

અધ ૫. [અ. અધ (તેણે કર્યું)] પું. કોઈ
પણ વસ્તુ મહિની એક.

૧. અધો અધિર = એસો અંક.
૨. અધો અધવ = શુભાંક; એના અધવ
ન પડી રહે એવો આંકો.
૩. અધો કાલી-અધો કુતલક = કમ
બતાવનાર આંકો; 'ઓર્ડિનલ નંબર'.
૪. અધો વસ્ત્રો = અંકવાચક સંખ્યા; 'ઓર્ડિ-
નલ નંબર'.

૬. પું. પૂર્ણાંક પૂરો આંકો.

અધહો [અ. અધ (સંખ્યા)] વિ. સંખ્યા
બતાવનાર.

અધહો સહીહ [અ. અધ (સંખ્યા) + એ
(તું) + સહીહ (આપું)] પું. પૂર્ણાંક;
પૂરો આંકો.

અધન ૪. [અ.] વ. એકન કહેર.

અધનથીજ જો. (દિગ) માસ; નસલો;
હોળિયો.

અધના ૬. પું. નહિ એવો માલુસ.

૭. પું. સામાન્ય માલુસ.

૮. પું. હાથમાં લોક.

૯. વિ. ઉપ મોલ.

૧૦. વિ. મુલરને ન યાએ એવું.

૧૧. વિ. બાગાકુદિતું; એકમત.

અધર્ત [અ. અધ (તથા)] વિ. સાધારણ;
સામાન્ય ભુએ બહા.

અધપસા [સં. અર્ધ (અધું) + પાવ
(પાકું)] વિ. (હિંદી) અધું પાકેલું; પૂરું
નહિ પાકેલ.

અધપવ્વા [હિ.] વિ. મે છતાં એટલું
અર્ધ પાડેર.

અધવ ૭. વ. રીતભાત રાખો સાહેબ !

અધવમમ (અધવમમ) પું. અર્ધ સાથ કરેલ
મોખા.

અધવર [અર્ધ (અધું) + વર (પો)]
વ. અર્ધ રસ્તે; વચમાયે; અધવચ; વચમાં.

અધવિજુલા વિ. અધાન રીતે કરેલું.

અધવુધ પું. ખોળખોળ મત પ્રમાણે વિચ્છાન
સત્તર અવતાર માંહેનો એક. ભુખો વિષય.

અધલ ૩. વિ. મોકું.

અધમ ૧.—[અ. અધમ (તેવાઈ ખાખી
હવી)]

૧. કલ અધમ = બિનકલાત; મરી મથેલું.
૨. કલ અધમ કરવું = રડ કરવું.
૩. કલ અધમ અધવું = મરી મથેલ તરીકે
માનવું.
૪. કલ અધમ થવું = (૧) તમામ થવું;
અવાસ થવું. (૨) નાલ પામવું.
૫. જી. બંધ કરવું તે.

અધમકરાર [અ.] પું. પ્રતિવાદી તરફથી
કરાર નાકમૂલ કરવાની લેવાતી તકરાર; ખોન-
એસમિસ્ટ.

અધમ હિતિયારે સમાચાર [અ.]
પું. અધિકાર ન હોવાપણું; 'વોન બોવ લુરિ-
રિમ્મન.'

અધમ હસ્તેતામત [અ.] પું. દીવાળું;
રેતું આપવાની અસહિત.

અધમ ઉદિરાજ [અ.] પું. મરનાર જીવર્ધ-
કરનો વારસ માલિકી હક બરી કરી આપવાની
ના પાટાં તેની પાસેથી મળત લેવાનો
અમીરના પણીનો હક; 'નોન-એન્દિ'.

અધમ એલુસાર (અધમ એલુસાર) [અ.]
પું. હાબર થય ચૂકવું તે.

અધમખખરમીરી ૧. [અ.] જી. કમર.
૨. જી. માસતી.

અધમ અવાઈ (અધમ અવાઈ) [અ.]
જી. કાવલ વિરુદ્ધ હોવાપણું.

અધમ અવાળી (અધમ અવાળી) [અ.]
જી. ગેરપ્રયો હોવાપણું.

અધમ તકમોલ [અ.] વ. અમલ ન કરવા-
પણું.

અધમ તનકિહી ૧. [અ.] જી. દીવાળું;
મુસ્તી; વિવિધતા.

૨. જી. બેરમરી; પ્રમાદ.

અદમ તપસ્યહી ૧. [અ.] જી. અન ન
આપવાપણું.
૨. જી. નેરહારી.

અદમ તપસ્યહી [અ.] પું. ખાસ હોત ન
મળવાપણું.

અદમ તપસ્યહી [અ.] જ. અમલ ન કરવા-
પણું.

અદમના [અર્ધ + મણ] વિ. અર્ધો મણ.

અદમનિ [સં. અ (નહિ) + નિ (જો
શબ્દ)] પું. અનિ, કેમકે તે સહેલાઈથી
હાનુમાં લાવી શકાતો નથી.

અદમ પેરવી ૧. [અ.] જી. રસ્તે.
૨. જી. મલત.

અદમ કુરસતી [અ.] જી. કુરસત ન હોવા-
પણું.

અદમ મુલાખિત [અ.] પું. મળતું ન
જાવવાપણું.

અદમરા ૧. [સં. અર્ધ (અર્ધ) + રા
(પરત)] વિ. પું. અર્ધો મરેલો.
૨. વિ. પું. નળજો; લાચર.

અદમ વાકશિવત [અ.] જી. અદમ.

અદમ મુખૂત [અ.] જી. સાનિતી ન
હોવી તે; પુરાવાની ખામી.

અદમ હાસિરી (અદમ હાસિરી) [અ.
અદમ (અભવ) + હાસિરી (હાસી)]
જી. હાસર રહેવા જૂની બધું તે.

અદમુખા [હિ.] વિ. પું. અર્ધો મરેલો.
લુખો અદમરા.

અદમુર્ક ૧. [હિ.] વિ. જી. અર્ધો મરેલો.
૨. વિ. જી. નળજો; લાચર.

અદમદાર [હિ.] પું. (વહાવવું) અનિશ્ચય.

અદમ ૨. [સં. અ (નહિ) + દમ] વિ.
કરુણા વરતું; નિષ્કર; નિર્ભય; કુર; ધાતકી.

અદરક ૩. [હિ.] જ. હવરત; સાહેબ.

અદરસણિ જી. (કિમ) હર્ષનો અભાવ;
અદરપણું.

અદર્શ પું. મુખ્ય જાણક મહામહાશયના
વખતમાં થયેલ એ નામનો મરેલો.

અદર્શ ૪. પું. અવધારેલી જાણ.

અદર્શન ૧૩. વિ. નહિ જોયેલું.

અદર્શ ૧. [હિ.] પું. એક જાતની મોડાઈ.
૨. પું. એક જાતનું જુલુ જારીક મલમલ.

અદર ૧૬. પું. (પિતૃ) એ નામનો એક
છંદ.

૧૭. પું. વીંડ વૃત.

૧૮. પું. એ નામનું એક જંતુ; સમુદ્રજન;
સંસ્કૃત.

અદરશુદ્ધ જી. મુખ્ય જાણક અદમરના
વખતની અનિશ્ચય માસ વખતની અને હ
રિયા જેટલી ઠીમતની સોનાની મોર. તેની
એક જાણને 'અદરક અદમર' એટલે 'મુદા
મોટો છે,' અને બીજી જાણને 'અ મુદમન'
એટલે 'ઓ રહેકમંદ' એમ અદર પાસામાં
અવતા.

અદરશુદ્ધ વિ. સરીરે જાડું; મોજમટોળ.

અદરલી જાડલી જી. ફેરવાવી. લુખો અદલા
જાડલી.

જાડલી જાડલી કરવી = (૧) ખોટી હાસિત
રજૂ કરવી. (૨) તથા ઉપર કરવું. (૩) સાફ
કરવું.

અદવી [અ.] જ. અદવીનું જમું.

અદસેરા [હિ.] વિ. અર્ધો ફેર વખતનું.

અદલિ ૧. [સં. અ (નહિ) + દલ (જો
શબ્દ)] પું. (હિંદી) ન જાયે એવી વસ્તુ;
અન્યથાનીય પાસું.

૨. વિ. ન જાયે એવું.

અદલ ૫. વિ. રાજ ન પડે એવું; રાજ વરતનું.

અદલરાજિ [સં. અ (નહિ) + રા (સિદ્ધા
વિદિ દેવાઈ નહું) + રા (રહે)]
વિ. જી. કરવેરા કે રાખાંથી મુક્ત હોય એવી.

અદલો ૪. પું. રાત વરતનું પ્રાણી.

અદા ૭.—
પુલ અદા = ખાનદાન; સારી રીતભાતવાળું

૧૪.—
હાં અદા કર = મોખખા ઉચ્ચાર કરા.
અદાએ કરે દિમી (અદાએ કરે દિમી)
[અ.] જી. કુઠમનામના પેસા જરી આપવા-
પણું.

અદાએ માલમુજારી (અદાએ માલમુજારી)
[અ.] જી. મહેસલનું લાવવું.

અદાત ૩. [અ.] જી. પ્રત્ય.
૪. જી. હિંચાર; રહે; અમુખ.

અદાયે ખિદમત [અ.] જી. સેવા અભવવી
તે.

અદાયે દેન [અ.] પું. દેવાની લાગણી.

અદાર ૬. [અ.] પું. જોડવા વરતનો જાળ;
અધારી.

અદાસિત ૨. જી. ન્યાય.

અદાસિત કરવી = (૧) દીવાની સવા મલા-

વવી. (૨) ન્યાય આપવો.

અદાસિત ખુર્દ [અ. અદાસિત (અધેરી) +
ખુર્દ (ખર્ડ)] જી. નાના કાવા જુવનારી
ન્યાયધીશી.

અદાસિત ખનાહ ૨. પું. ન્યાયશ; હંસાશની
અધેરી.

અદાસિતે અદના [અ. અદાસિત (અધેરી) +
એ (દું) + અદના (હલ્લ)] જી. નીચલી
અધેરી.

અદાસિતે ફીજદારી [અ. અદાસિત (અધેરી)
+ એ (દું) + ફીજદારી (કુપ સંબધી)]
જી. અધાથી વિદ્યને લાગત મુના સંબધી અમ
મલાવનારી અધેરી.

અદાસિતે અદરશહી [અ. અદાસિત (અધેરી)
+ એ (દું) + અદરશી (અન્ય)]
જી. રાજની અધેરી; અદાસિતે શાહી.

અદાસિતે અમલ (અદાસિતે અમલ) [અ.
અદાસિત (અધેરી) + એ (દું) + અમલ
(અવતાર)] જી. પૂર્વ સવાવાળી ન્યાયધી
અધેરી.

અદાસિતે આતદત [અ. અદાસિત (અધેરી)
+ એ (દું) + આતદત (અધેરી)]
જી. નીચલી અદાસિત; અદાસિતે અદના.

અદાસિતે માલ [અ. અદાસિત (અધેરી) +
એ (દું) + માલ (અમલ)] જી. વસવાટી
અધેરી; મુલો કાવના હેસલા કરનારી ન્યાય-
ધીશી.

અદાસિતે મુજવિવિત (અદાસિતે મુજવિવિત)
[અ. અદાસિત (અધેરી) + એ (દું) +
મુજવિવિત (અધેરી)] જી. ન્યાયની અધેરી.

અદાસિતે મુજવિવિત દિમી (અદાસિતે મુજ-
વિવિત દિમી) [અદાસિત (અધેરી) + એ
(દું) + મુજવિવિત (અધેરી)] જી. કુઠમનામું કરી આપનાર
અધેરી.

અદાસિતે મુતલક અપીલ [અદાસિત
(અધેરી) + એ (દું) + મુતલક (સંપૂર્ણ
સતતાવાળું) + અપીલ (નીચલી અદાસિતના કાવ
સામે હાથી અદાસિતે અમલ)] જી. વિવાદ-
ન્યાયલય; બીજી અદાસિતના નિર્ણય ઉપર
ફરીથી વિચાર કરવા કે અપીલ સાંભળવા
અધિકાર હોય એવી ન્યાયઅધેરી.

અદાસિતે મુરશાએ ઉલા [અ. અદાસિત
(અધેરી) + એ (દું) + મુરશાએ ઉલા
(જોડેલી દીવાની અદાસિત)] જી. જેમાં દીવાની
મુદ્દમો પહેલવહેલો થાયે તે અદાસિત.

અઠાસતે મુરારીએ સાની
અઠ્ઠાસતમ

અઠ્ઠાસતમ

અઠાસતે મુરારીએ સાની [અ. અઠાસત (સેરી) + એ (તું) + મુરારી (અમ) + એ (તું) + સાની (બીજી)] છો. દીવાની દાવાની અપીલ કોર્ટ.

અઠાસતે શાહી [અ. અઠાસત (સેરી) + એ (તું) + શાહી (સમજાવું)] છો. રાજાની કચેરી; અઠાસતે આદાલતી.

અઠાસતેન [અ.] જ. ન્યાયની દીવાની અને ફોજદારી બંને કચેરી.

અઠાવત બિલ કસ્ટ [અ. અઠાવત (માર) + બિલકસ્ટ (બહી એકત્રિત)] પુ. ઇરાદાપૂર્વક રાખેલો ખાર; ખાકી અઠાવત.

અઠાવતી નાલિશ [અ. અઠાવતી (દેવગુરુ-વાણી) + નાલિશ (ફરિયાદ)] છો. દેવ-ગુરુથી મરિલો દાવો.

અઠાવતે અરેસી [અ. અઠાવત (વેર) + એ (તું) + અરેસી (મૂળતું)] છો. કુદરતી વેરભાવ.

અઠાવતે કલગી [અ. અઠાવત (વેર) + એ (તું) + કલગી (હુલ્લમાં રહેલ)] છો. છાની દુરમનસ; અઠાવતે દિલી.

અઠાવતે જિખલ્લી [અ. અઠાવત (વેર) + એ (તું) + જિખલ્લી (મૂળથી)] છો. સ્વા-ભાવિક દુરમનસ.

અઠાવતે ઝાતી (અઠાવતે ઝાતી) [અ. અઠાવત (વેર) + એ (તું) + ઝાતી (સ્વ-ભાવનું)] છો. અતિવેર.

અઠાવતે રિલી [અ. અઠાવત (વેર) + એ (તું) + રિલી (હુલ્લનું)] છો. હુપુ વેર; અઠાવતે કલગી.

અઠાવાન વિ. (ક્રિયા) કૃષ્ણ; કબૂલ.

અઠાવાણા [સ.] વિ. મુદર; મનેનું.

અઠિક ર. [સં. અઠિક] વિ. (મરાઠી) વધારે; વિશેષ.

અઠિકિ જ. સુખરી. સાક પૂદ ઊંચું બેજવાળી જામમાં સારી રીતે ઊંચું આ શક સીધું અને લીસા મધવાળું હોય છે. બે ખાન અને કાળજી રાખી તેનું રક્ષણ કરવામાં આવે તો વરસમાં જ્યુ વખત પાક મળી રહે.

અઠિતિ કુર. પુ. શિશુનું એક નામ.
કુ. છો. પુનર્વસુ નક્ષત્રની ઉપરી દેવતા.
અઠિતિજ ૧. [સં. અઠિતિ (દેવમાત્ર) + જ (અમે)] પુ. સૂર્યનાં એકાદો આઠ નામ મહેતું એક.
૨. વિ. અઠિતિથી જન્મેલું.

અઠિતિ કાશ્યાપગુ. પુ. જન્મેલું વખતમાં જઈ ચલેલ એક જાણ; જૂઠપતિ લોક. તેણે દમ્પતી મંડલનું કરમું સ્વતંત્ર રચ્યું છે.

અઠિતિપુત્ર [સં. અઠિતિ (દેવમાત્ર) + પુત્ર (દીકરો)] પુ. સૂર્ય. ભુજો અઠિતિસુત.

અઠિત્યાનંદકર્તા પુ. પુરુષોત્તમનું એક નામ.

અઠિવ્ય ક. પુ. તથા પ્રકરના નાવકમાંથી એક જાતનો નાવક; લૌકિક એટલે આ દુનિયાનો હોય એવો નાવક; મનુષ્ય નાવક. જેમકે, માલતીમાધવ નાટકમાં માધવ.

અઠિવ્યા [સં. અ (નહિ) + દિવ્ય (અલૌકિક) + વ્યા (નારીબલિતે પ્રત્યય)] છો. તથા પ્રકરની નાવિકમાંથી એક; લૌકિક એટલે આ દુનિયાની હોય એવી નાવિક. જેમકે, માલતીમાધવમાં માલતી.

અઠિષ્ટ [સં. અ (નહિ) + ઠિષ્ટ (નસીબ)] જ. કમનસીબ; દુર્ભાગ્ય.

અઠીક ફોડા (અઠીક ફોડા) પુ. પીસતાલીસ વર્ષ ઉપરના નવજાત માણસને ફોડી પાછળ અને વાંસાના ભાગમાં ચતુર દેખાય નહિ એવું મૂમકું; ખાકું; 'મર્ન-કલ'. જેઓ મધુપ્રમેદ કે છદ્મની નિમારીથી પિયત્ત હોય તે જાર આ રોજના બોય જઈ પડે. આ મૂમકું કોઈ વાર નારંગીથી મોકું થાય. તે કાલુ અને પીઠા કરનારે કોઈ તાવ આવે છે.

અઠીકું ક. [સં. અ (નહિ) + ઠિ (એવેલ)] વિ. નહિ એવું એવું.

અઠીન જ. પુ. શિવનું એક નામ.

અઠીજ ક. વિ. વિવેકી; સભ્ય વર્તનવાળું.

અઠીમ ૧. [અ.] જ. સુમંથી બનાવેલું બકરાનું આમકું.

૨. વિ. બનામ; નિરાધાર.

અઠીસ ૨.—સુદ સન્દ અઠીસ છે.

ક. પુ. ન્યાય આપનાર અમલદાર.

જ. વિ. સરખું; સમાન; જેવું.

અઠીસશાહી—ખર્ચ ૧૫ આદિસશાહી છે.

અઠુસશ પુ. અરધો; ૨૦૦૦ થી ૩૦૦૦ ફૂટની ઊંચાઈએ બેજવાળા પ્રદેશમાં ઊંચાઈ કરતી મટાકામાં ઉપજોગી એક જોડ. તે વાડ બનાવવા માટે કામમાં આવે છે.

અઠુસશ ફોડા (અઠુસશ ફોડા) પુ. કોઈ પાછળ અને વાંસાના ભાગમાં ચતુર ન દેખાય એવું મૂમકું; 'મર્ન-કલ'. ભુજો અઠીક ફોડા.

અઠુસર્વપાત [સં. અ (નહિ) + ઠુ (એવેલ) + સર્વપાત (જર્મનું પદી જવું તે)]

પુ. મર્મપાત મવાર્ન ચિકી સાથે મરેલ મર્મનું મર્મોત્તપમાં રહેતું તે; 'મિસ્ક એન્થોર્સન'.

અઠુસપુષ્પવતી [સં. અ (નહિ) + ઠુ (દેખાવેલ) + પુષ્પ (ફૂલ) + વત (વાળું) + ઠી (નારીબલિતે પ્રત્યય)] છો. અઠુસવ ન આવતો હોય એવી સ્ત્રી.

અઠુસપ [સં. અ (નહિ) + ઠુ (દેખાવેલ) + ૧૫] પુ. જેવું એક નામ. તે સ્વપ્નમાં અઠુસ છે.

અઠુસર્તવ [સં. અ (નહિ) + ઠુ (દેખાવેલ) + અર્તવ (અટાવ) + અ (નારીબલિતે પ્રત્યય)] છો. અઠુસવ ન આવતો હોય એવી સ્ત્રી.

અઠુસિ દેદ [સં. અ (નહિ) + ઠિ (નજર) + દેદ (અખનિહુ)] જ. પ્રકર મહત્તુ નહિ કરતું આંખના પાદમાં આવેલું દંપકું.

અઠુસદાની [સં. અ (નહિ) + દેવ (આખા જેવું) + દાનિન (દાન આપનાર)] વિ. નહિ આપવા એવી વસ્તુનું દાન આપનાર.

અઠુસદે [અ.] જ. યુક્તતરી રાખતું તે.

અઠુસલિ વિ. (ક્રિયા) કૃષ્ણ; લોભી.

અઠુસ ક. અ. (જૂ. ગુ.) અઠી; આ મામમાં.

અઠીસી (અઠીસી) [હિ.] છો. સાવેલ કોળ સાથે મસાલાની એક બનાવટ. તે રેડી ખાવામાં રવાદ માટે વપરાય છે.

અઠીસી છો. હિંદુઓનો એક જાતનો ખોરાક.

અઠુસબદલ છો. વિનિમય; રેખાલ. ભુજો અઠુસબદલી.

અઠુસબદલ એલવી = વારાહરતી એકબીજા સાથે ઘટિ વિરુદ્ધ ક્રમ કરવું.

અઠુસબદલ છો. અઠી જેટલી કીમતવાળી પતંગ.

અઠુસપદ્મ પુ. (જેન) વખતની ગજતરીનું એક માપ. બે હજાર માઉ ઊંચા અને તેટલાજ ખડોળા બોળ ખામમાં કાતરથી બે ભાગ ન જઈ રહે એવા પેટાનાં વાળ તેમાં સમાવ તેટલા બરવા. તેમાંથી એક એક વાળને દર સો વર્ષે બહાર કાઢવો. જેટલાં વર્ષમાં તે બધા વાળ નીકળી રહે તેટલાં વર્ષના સમયને બવહારપદ્મ કહે છે. તેનાથી અસંખ્યાતમણો વખત ઉદારપદ્મ અને તેનાથી અસંખ્યાતમણો અઠુસપદ્મ થાય છે.

અઠી જ. છો. કપડાનો અરધો તાકો.

અઠુસુતતમ [સં. અઠુસુત (નવાઈ પમાડનાર) + તમ (સૌથી સાદું એવું અર્થ બલકનાર પ્રત્યય)] પુ. પુરુષોત્તમ અવધાન.

અધર મહાપ્રાચીરિકા ધમની

પ્રવર્દનને લાગેલી છે અને માથાને ઓળવંતની ઉપર પોતાની બાજુ તરફ વાળે છે.

અધર તોરણિકા [સં. અધર (નીચ) + તોરણ (કમળ) + ઇક (વાહુ) + અ (નારીબલિને પ્રત્યય)] છી. પશ્ચિમાર્ણવે નીચે ઊતરી જાતી મધ્યવિર સુખી પહોંચતી મધ્યાધ્યા નામની રેખાની દરેક બાજુએ આરેલી બે બે અર્ધ મંદાકાર જાડી રેખાઓ-માંની નીચલી બે રેખા; 'ઇન્દોરિયર નુચલ લાર્ધન'.

અધર દંતમૂલિકા [સં. અધર (નીચ) + દંત (દાંત) + મૂલ (મૂળિક) + ઇક (વાહુ) + અ (નારીબલિને પ્રત્યય)] છી. નીચલી દંતમૂલસુરંગ દ્વારમાંથી પસાર થતી બે નામની શિરા, ધમની અને નાડી; 'ઇન્દોરિયર એન્ડિઓલર'.

અધરદંતિકા [સં. અધર (નીચ) + દંત (દાંત) + ઇક (વાહુ) + અ (નારીબલિને પ્રત્યય)] છી. નીચલી દંતમૂલસુરંગ (ઇન્દોરિયર હોસ)ના કાજામાંથી પસાર થતી બે નામની નાડી. સુખે અધરદંતમૂલિકા.

અધરદંતિકાધમની [સં. અધર (નીચ) + દંત (દાંત) + ઇક (વાહુ) + અ (નારીબલિને પ્રત્યય) + ધમની (કુદ લોડી લઈ જનારી નસ)] છી. અંતર્ધાનના ધમનીની બે નામની શાખા; 'ઇન્દોરિયર એન્ડિઓલર આર્દરિ'. નીચલા જડખમાં દાખલ થઈ દંત અને આસપાસની પેશીઓને તે લોડી ખૂં પાડે છે.

અધરદંતિકા નાડી (અધરદંતિકા નાડી) [સં. અધર (નીચ) + દંત (દાંત) + ઇક (વાહુ) + અ (નારીબલિને પ્રત્યય) + નાડી (નાડ)] છી. નીચલી દંતમૂલસુરંગ (ઇન્દોરિયર હોસ)ના કાજામાંથી પસાર થતી નાડી; 'ઇન્દોરિયર એન્ડિઓલર નર્વ'.

અધરધર્મિઅલખાત [સં. અધર (નીચ) + ધર્મિભલ (અનોડો) + ખાત (ખાલો)] ડું નાના મમળની અંદરનો બે નામનો ખાલો; 'એલોપુલ'.

અધરધારા [સં. અધર (નીચ) + ધારા (ધાર)] છી. નીચેની ધોર; અધરધારા.

અધર નાલિકા છી. પેટની અખોલમાં આવેલી બે નામની દૂડી નીચેની રેખા; 'દાન્સ-ટપુમ્પુર પેન'.

અધર અલિન દોષ [સં. અધર (નીચ) + અલિન (મેલ) + દોષ (ખાખી)] ડું. હીરાના દસ દોષ મહિનો બે નામનો એક. તેના

નીચેના લાગમાં મેલ લેવો અઘરાલ થાય છે.

અધર મેં જા. અસે રસ્તે. ભુખો અપમ મેં.

અધરસલસીતા [સં. અધર (નીચ) + સલસ (કમળ) + સીતા (ખાલો)] છી. કપડાના લાક્ષણિક જામણ લાગ ઉપર આવેલ અમુલ્ય નામના મેળાપર લાગ નીચેનો ખાલો; 'ઇન્દોરિયર કન્ડલ સલસ'.

અધરવિસ્તરિપિંક [સં. અધર (નીચ) + વિસ્તરિપિંક (ફાવ તેલ)] છી. તાવ ઊતરી જતાં લોક ઉપર થતી ફેલીઓ; બરો.

અધર રાહમિકર છી. મમળની અંદરની નીચલી કોથળી; 'ઇન્દોરિયર ર્મિકર'.

અધરશુંમપથ [સં. અધર (નીચ) + શુંમ (શુંમ) + પથ (નર્વ)] ડું. મેળા જામણ લાગમાં આવેલ કલિસ્તિ (અવેર્ક બેન)ને નીચલો રીંગા લેવો લાગ.

અધરસુખ ર. છી. રેન્ડુનના મહારાજે આવેલ ભૂખ પ્રસાદી; રેન્ડુનના મહારાજ અમ્મ પછી તેમના કોડેલા અખાંથી લેવાતો પ્રસાદ.

અધર સોપાનિકા [સં. અધર (નીચ) + સોપાન (સીડ)] છી. અંદરના અનમાંના સંખાપર આરંભાનો એક; 'સોલ ટ્રિપન'.

અધરસ્વરસંપુક [સં. અધર (નીચ) + સ્વર (જવાબ) + સંપુક (સમયો)] ડું. સ્વર-વંચા સુધા સુલ જામને પ્રેરનાર નાડીની એક શાખા.

અધર્મ ર. [કિ.] ડું. (વેલ) અર્ધાવવાયુ; પડાપાલ.

અધર્મક ર. એક અતલુ ફૂલ.

અધર્મી [કિ.] વિ. પડાપાલથી પીપતું; અધમી.

અધરાઅર્ધવૃદ્ધિપિંક [સં. અધર (નીચ) + અ (નારીબલિને પ્રત્યય) + અર્ધવૃદ્ધ (અર્ધવેવાહર) + પિંક (પિંક)] છી. નીચેનો અર્ધવૃદ્ધાકાર પિંક.

અધરા અધીરિકી [સં. અધર (નીચ) + અ (નારીબલિને પ્રત્યય) + અધીર (પેડ સંજો) + ઇક (વાહુ) + ઇ (નારીબલિને પ્રત્યય)] છી. બે નામની એક ધોરી નસ; 'ઇન્દોરિયર એન્ડિઓલર આર્દરિ'.

અધરા કંકસંકોચની [સં. અધર (નીચ) + અ (નારીબલિને પ્રત્યય) + કંક (નર્વ) + સંકોચન (સંકલ્પ તે) + ઇ (નારીબલિને પ્રત્યય)] છી. કંકસંકોચની જમાંની બે નામની એક પેશી; 'ઇન્દોરિયર એન્ડિઓલર આંવ

હોરિસ'.

અધરાકાકુરશાખા [સં. અધર (નીચ) + અ (નારીબલિને પ્રત્યય) + કાકુ (નાકનો અંગ) + શાખા] છી. મુખ ધમનીની શાખા; 'લોચર દંક'.

અધરા અધની [સં. અધર (નીચ) + અ (નારીબલિને પ્રત્યય) + અધની (શાખા)] છી. બે નામની નિતમ્પિંકિત અધિ નામની પેશીની નાડી; 'ઇન્દોરિયર એન્ડિઓલર નર્વ'.

અધરાદીર્ઘિકા [સં. અધર (નીચ) + અ (નારીબલિને પ્રત્યય) + દીર્ઘ (લંબ) + ઇક (વાહુ) + અ (નારીબલિને પ્રત્યય)] છી. ખોપરી મહિની બે નામની એક દિશ-સરિત્ત અથવા દિશામુખા; દીર્ઘિઅધરા દિશ-સરિતા; 'ઇન્દોરિયર એન્ડિઓલર સમ્પનસ'.

અધરા નિતમ્પિંકની [સં. અધર (નીચ) + અ (નારીબલિને પ્રત્યય) + નિતમ્પ (ફાલો) + ઇન્ (વાહુ) + ઇ (નારીબલિને પ્રત્યય)] છી. અધિઓલિકા આનંતરીની આમલી શાખામાંથી નીકળતી બે નામની સીધી ઉલ્લી શાખા; 'ઇન્દોરિયર એન્ડિઓલર આર્દરિ'. ઓલિ-કુલની અંદર તે મુદા બસિત વગેરેને, અને તેની બહાર તે પીક અને બાજુ ઉપર આવેલી પેશીઓને લોડી ખૂં પાડે છે. મામ્તીદાર મારણ તે ઓલિમુલની બહાર આવે છે અને નિતમ્પિંકિત કુર્વી તથા ઉપસાસ્યી વગેરે પેશીઓને નાની નાની શાખાઓ મારણ લોડી ખૂં પાડે છે.

અધરાનુચીવિકા [સં. અધર (નીચ) + અનુ (અનુ) + ચીવ (લેક)] છી. મરદની નીચેનું તંતુમક; 'ઇન્દોરિયર સર્વિકલ એન્ડિઓલર'.

અધરા અસ્તિમા [સં. અધર (નીચ) + અ (નારીબલિને પ્રત્યય) + અસ્તિ (પેડ) + અ (જવાબ) + અ (નારીબલિને પ્રત્યય)] છી. બે નામની એક ધમની; 'ઇન્દોરિયર વેસિકલ આર્દરિ'. આ ધમની પુરુષોમાં અસ્તિ, ખૈરપમ્પિ અને મુકધારિતઓને અને સ્ત્રીઓમાં તે અસ્તિ અને ચોનિને લોડી ખૂં પાડે છે.

અધરા મહાપ્રાચીરિકા ધમની [સં. અધર (નીચ) + અ (નારીબલિને પ્રત્યય) + મહાર (એક) + પ્રાચ (આખનું) + ઇક (સંજો) + અ (નારીબલિને પ્રત્યય) + ધમની (ધોરી નસ)] છી. બે નામની ધમની; 'ઇન્દોરિયર દુનિક આર્દરિ'. ઓલરી મહાધમનીની આ સીધી ઉલ્લી નીકળતી કાંસાખાઓ મહા-પ્રાચીરા પેશીના નીચલા જામમાં ફેલાયેલી

છે. મહાપ્રાચીરોત્તર નામની જોરસી એટલે જાતીની મહાધમનીની શાખાઓ જોડે મળી જઈ તે ધમનીયકો રચે છે, અને મહાપ્રાચીર પેશીને જુદીથી લોહી પૂરે પાડે છે.

અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય શિરો [સં. અમર (નીચે) + આ (નારીબલિયો પ્રત્યય) + મહત્ (મોટું) + પ્રાચ (આગળ) + ઇંડ (સંબંધ) + આ (નારીબલિયો પ્રત્યય) + શિરો (નસ)] જી. મહાપ્રાચીર પેશીના નીચેના ભાગમાં આવેલી એ નામની બે જગ્યા શિરો; 'ઇન્દોરિયર મેસે-રેરિક વેન'.

અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય શિરો [સં. અમર (નીચે) + આ (નારીબલિયો પ્રત્યય) + મહત્ (મોટું) + શિરો (નસ)] જી. ઉદરગુહાના પ્રવેશમાં આવેલા એ નામની શિરો; 'ઇન્દોરિયર વીના પેશી'. આ શિરો શરીરના નીચલા અર્ધ ભાગનું અણુક લોહી ઉત્પન્ન કરે વડી જાય છે. તે મોથી અને પાંચમી ક્રિટરીકાઓના સંધિની આગળ સહેજ જમણી બાજુ, જામે અધિશ્લેષિકા સ્પષ્ટારથી શિરોઓ જોડાઈને અને છે. જાડીથી તે મહાધમનીની જમણી બાજુએ રહેતી રહેતી ઉપર જાય છે અને વધુ એટલે કાળજીની આગળી બાજુ પર આવેલી ખાઈમાં ઘર્ષ થવાર જાય છે. લાંબી ઊંચે જતાં તે મહાપ્રાચીર પેશીમાં ઘર્ષ પોતાને માટેના ખાસ ક્રિયામાંથી બહાર નીકળી જતીમાં પેસે છે, ને હૃદયનો સ્થાપોષ બેટી તેના જમણા અધિશ્લેષિકા પાછળના અને નીચલા ભાગમાંથી કાપાય જાય છે. જાડી તેનું ધ્રુવ કોષો વડે જવાયેલું હોય છે. તેના દ્વાર આગળ એક વાલ્ય એટલે પ્રવાહનિરોધ માન્ય પડે છે, જે લોહીને પાછું વળતું અટકાવે છે. મોટી ઉમરનાં માણસોમાં આ વાલ્ય નાનો અને લગભગ નક્કમો હોય છે, પરંતુ મર્જમાં રહેલા માણસના હૃદયમાં આ જાડું ઉપયોગી અને નજરે દેખાય એવો હોય છે.

અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય શિરો [સં. અમર (નીચે) + આમાસ્ય (હોજરી) + ભાગ] પું. હોજરીનો નીચલો ભાગ.

અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય શિરો [સં. અમર (નીચે) + આમાસ્ય (સં.)] જ. એ નામનું એક સંક્રિય.

સંક્રિયમાં વર્ણવેલ ક્રમમાં (૧) પૂર્વમાસ, (૨) દક્ષિણમાસ, (૩) પશ્ચિમામાસ, (૪) ઉત્તરમાસ, (૫) ઉર્ધ્વામાસ અને (૬) અધરમાસ ક્રમમાં છે.

અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય શિરો [સં. અમર (નીચે) + અરણિ (એક ભાગનું લાકડું)] જી. અગ્નિમંથનની બે

લાકડીઓ મહેની નીચલી લાકડી.

અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય શિરો [સં. અમર (નીચે) + અરણિ (લાકડું)] જી. તાળવાના લાકડાના દર્શનપત્ર ઉપર આવેલી જાળનીના બેની બે ઊંચી અને જાડી રેખાઓમાંની નીચલી રેખા; 'ક્રિટા મેસે-રેરિક'. તે કુક્તિકારિય (ઇન્દોરિયર મેસે-રેરિક) સાથે સંબંધ છે.

૨. જી. આવડાનો નીચલો ભાગ; 'ઇન્દોરિયર ક્રિટામ'.

અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય શિરો [સં. અમર (હોઠ) + અવનમની (નીચે લઈ જવારી)] જી. મોઢાની બાજુએ આવેલી એ નામની ચાર ખૂણાવાળી પેશી; 'ઇન્દોરિયર મેસે-રેરિક ઇન્દોરિયર મેસે-રેરિક'. તે નીચલા હોઠના મૂળને લાગેલી છે.

અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય શિરો [સં. અમર (નીચે) + આ (નારીબલિયો પ્રત્યય) + સ્વપ્ન (સ્વપ્ન) + અંતરીય (અંતર) + આ (નારીબલિયો પ્રત્યય)] જી. એ નામની પાંચ-તળની એક પેશી; 'ઇન્દોરિયર મેસે-રેરિક'. આ નાની પેશીઓ જમણા તળિયા તરફ રહેલી છે. તેઓ ત્રીજી મોથી અને પાંચમી મૂળ-સ્થાપનાઓની પાછલા નબળી એટલે નળાની અંદરની બાજુને લાગેલી છે. તે હૃદયની જગ્યા અંતરમાં મમરેખા એટલે વચ્ચેની લીટી તરફ ખેંચે છે.

અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય શિરો [સં. અમર (નીચે) + અંતર (અંતર) + મૂલ (મૂલ) + અર્ધ (અર્ધ) + ઇંડ (સંબંધ) + આ (નારીબલિયો પ્રત્યય)] જી. તાળવાના લાકડાને લાગેલી એ નામની પેશી; 'ઇન્દોરિયર મેસે-રેરિક'.

અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય શિરો [સં. અમર (નીચે) + આ (નારીબલિયો પ્રત્યય) + હાર્દિક (હૃદય) + ઇંડ (નારીબલિયો પ્રત્યય)] જી. હૃદયની એ નામની એક નાડી; 'ઇન્દોરિયર ક્રિટામ નર્વ'.

અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય શિરો (અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય) [સં. અમર (નીચે) + અંતર (અંતર) + ઇંડ (વાળું) + નાડી (નસ) + અર્ધ (અર્ધ)] જ. મોટા અંતરમાં આવેલું એ નામનું નાડીયક; 'ઇન્દોરિયર મેસે-રેરિક પેસેસમ'.

અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય શિરો [સં. અમર (નીચે) + અંતર (અંતર) + ઇંડ (વાળું) + ઇંડ (નારીબલિયો પ્રત્યય) + ધમની (ધોરી નસ)] જી. ઓઢી એટલે પેટની મહાધમનીની એ નામની શાખા; 'ઇન્દોરિયર મેસે-રેરિક માર્ટરિ'. તે ઉત્તરવિક્રી કરતાં પાતળી છે અને અંતરમાં અણુક ભાગને અને મુદા

ભાગને લોહી પૂરું પાડે છે. તેની મુખ્ય શાખાઓ: (૧) વામા જુદ્ધવિક્રી એટલે મોટા અંતરમાં અણુક ભાગની આ શાખા વાંકી વળીને મમરમાં જુદ્ધવિક્રી જોડે મળી જાય છે. તેની ત્રીજી શાખાઓ મોટા અંતરમાં અંધનીમાં જોડાઈને તેના વચલા તેમ જ છેલ્લા ભાગને પોષણ આપે છે. (૨) મમરશાખાઓ મુદા તેમ જ ઉપરના લોહી પૂરું પાડે છે. (૩) ઉત્તર મુદ્ધવિક્રી એટલે મુદાના છેડાના ભાગ ઉપરની શાખા મુદાના ઉપરના ભાગને પોષણ આપે છે.

અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય શિરો [સં. અમર (નીચે) + અંતર (અંતર) + ઇંડ (સ્વપ્ન) + ઇંડ (નારીબલિયો પ્રત્યય) + શિરો (નસ)] જી. પ્રતિધારિયી શિરો (પોર્ટલ વેન)ની એ નામની શાખા; 'ઇન્દોરિયર મેસે-રેરિક વેન'. મોટા અંતરમાં અવરોધિ એટલે નીચે જતા ભાગમાંથી આ શિરો મારફત લોહી પાછું વળે છે. અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય (પેન્ડોસ)ના મમર ભાગની પાછળ તે પેન્ડોસ એટલે મરોળની શિરોને મળે છે.

અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય શિરો [મ.] જી. જુદું; જુદું; અલગ. અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય જી. અણુતરમાંની વચ્ચે ઊંચી અને સાંકડી કમળ.

અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય શિરો [સં. અમર (હોઠ) + ઉદ્ધેપણ (ઉદ્ધેપણ તે) + ઇંડ (નારીબલિયો પ્રત્યય)] જી. મોઢા ઉપરના અધોઠ-વરિય એટલે હાપની નીચેના લાકડાના ત્રિભુવંશ પરથી ઉત્પન્ન થઈ નીચલા હોઠની નીચે અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય એ નામની એક પેશી; 'મે-રેરિક'. આ પેશી હોઠ અને હાપનીને એકી સાથે ઊંચાં કરે છે.

અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય શિરો [સં. અમર (હોઠ) + ઉત્તર (અવન)] પું. લાકડું અવન.

અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય શિરો નાડી (અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય નાડી) [સં. અમર (નીચે) + ઓઢી (જાતીની) + નાડી] જી. એ નામની એક પ્રવેશની નાડી (મોટર નર્વ); 'ઇન્દોરિયર મેસે-રેરિક નર્વ'.

અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય શિરો ૨૦. પું. (જૈન) આત્માના શુભાશુભ આવ એટલે પરિણામ. આત્માની શુદ્ધ અને અશુદ્ધ એવી બે પ્રકારની અવસ્થા છે. અશુદ્ધના શુભ એટલે પુણ્ય, અને અશુભ એટલે પાપ એવા બે પ્રકાર પડે. આથી પુણ્યને આત્માનો ધર્મ નહિ પણ વિકાર મનાય છે.

૨૧. જી. અ-વાપી; મેરક-સાધી.

અમરવદ્ધોર્મભાષ્ય શિરો [સં. અ (નહિ) + ધર્મ (અર્થ)]

અધ:રકંધ ધમની

+ તા (પદ્)] છો. અન્ધાવ; દુરન્ધાર; અનીતિ.

અધર્મદ્રવ્ય [સં. અધર્મ (એ નામનો એક નિમિત્ત અર્થપરિપદ્ય) + દ્રવ્ય (વસ્તુ)] જ. (કૈન) સાતમા છવ્ઠ અને પુદ્ગલ એટલે વસ્તુના નાના અણુને સિધર થવામાં ઉદાસીન સદાચારી એક અર્થપરિપદ્ય અન્ધર્મમાં રહેલ પદાર્થ.

અધર્મર્થેન્દ્રિય [સં. અધર્મ (અસત્ય) + નેન્દ્રિય (મિત્ર)] પું. કલિ; કલિયુગનો અધિકારી અધુર.

અધર્મર્થેન્દ્રિયુદ્ધ [સં. અધર્મ (ધર્મ વિરુદ્ધ) + યુદ્ધ (નીતિ) + યુદ્ધ (લડાઈ)] જ. અને તમના હોમનો નાસ કરવા માટે કરવામાં આવેલ લડાઈ; ધર્મ અથવા નીતિ વિરુદ્ધની લડાઈ.

અધર્મશત્રુ [સં. અધર્મ (અસત્ય) + શત્રુ (દુરન્ધાર)] પું. શિવનું એક નામ, કેમકે તે અધર્મના દુરન્ધાર છે.

અધર્મિક ૧. [સં. અધર્મિક] વિ. અન્ધાવી.
૨. વિ. અત્યંત; નિર્ધન; દુર.
૩. વિ. ધર્મથી વિરુદ્ધ આતનાર.
૪. વિ. ખાપી.

અધર્મી ૨. વિ. ખાપી, ભુખો અધર્મિક.

અધર્મી પું. ઠાપકનો અરધો તાલો.

અધવચ્ચ ૪. છો. ધમ્મ; વચ્ચ.

અધવચ્ચ ૪. વિ. અધવચ્ચ દેરદાર પામેલ.

ધ. વિ. અધવચ્ચ; અધમાયેનું; ધમ્મભક્તિનું.

અધવચ્ચાળ ૨. જ. ધૂં થતાં પહેલાં.

અધવચ્ચન [સં. અધ: (નીચે) + વચ્ચ (પદ)] જ. (કિમય) અધોવચ્ચ; નીચેનું વૃક્ષ.

અધવાર ૩. વિ. અધર્મ; જે સરખા ભાગમાંના એક અસત્ય.

અધવારનું ૩. જ. કિ. અધર્મ વનું.

અધવાઈ ૪. જ. અરધે ભાગે ભાગિયો ગામવો તે.

ધ. જ. જે ઠેકણે રહેલા.

અધસ્તનક [સં. અધ: (નીચે) + ત્વન્ (આમક)] વિ. આમકી નીચેનું; 'સપ્તપુર્યન-અસ'.

અધસ્તનક શોષ [સં. અધ: (નીચે) + ત્વન્ (આમક) + શોષ (સોષ)] પું. એક તંત્રનો સોષ; 'સિદ્ધાન્તસિદ્ધિ'.

અધસ્તનયા [સં. અધ: (નીચે) + ત્વન્

(આમક)] છો. અન્ધર્મના; તાનનું અને સિસાળી અન્ધર્મી અમકી; 'કેરિઅમ'.

અધસ્તન [સં. અધ: (નીચે) + ત્વન્ (રહેલું)] વિ. સોષેલાધર; નીચકોષ નીચેના ભાગ ઉપર આવેલું અથવા તેની નીચેના ભાગમાંથી ઊભું; 'દિપોગિત્ત'.

અધ: ૨. છો. ધમની નીચેની દિશા.

અધ:અતિક્રમ [સં. અધ: (નીચે) + અતિ-ક્રમ (વળેલી જવું તે)] પું. (કૈન) નીચે ઊતરવાની નહીં કરેલ હક વગોડી જવાથી લાગતો દોષ.

અધ:અંત-કર્ણકોદરપૂષ [સં. અધ: (નીચે) + અંત-કર્ણ (અંતરને કાઢ) + કોદર (પોષણ) + પૂષ (પીડ)] પું. અંતરના કાનના પોષણ-વાળા આમકી પીડ; 'એરિઅ વેરિટ-મુલેરિસ ક્ષ-રીરિઅર'.

અધ:ઉદ્વિચયેતનો [સં. અધ: (નીચે) + ઉદ્વિચ + ચેતની (જગત આત્મા)] છો. તાનતંત્રસ્થાનમાંથી નીકળી અંદરના અધ-વચ્ચમાં જતી આર નાદીમાંથી એક; 'સોએરટ સ્વેકનિક નર્વ'.

અધ:ઉદર [સં. અધ: (નીચે) + ઉદર (પેડ)] જ. પેડનો નીચલો ભાગ; 'ક્ર-રીરિઅર એપિએરિટ'.

અધ:કરણ [સં. અધ: (નીચે) + કરણ (કલ્યાણ)] પું. (કૈન) સાતમા યુગ્મસ્થાને ખોલેલ છવ્ઠને થતો એક ભાગ.

અધ:કંઠકખાત [સં. અધ: (નીચે) + કંઠક (લાકડાનો આગળ વધેલો અત્યાદ ભાગ) + ખાત (ખાલ)] પું. અભાના હાડકાની નીચેનો ખાલો; 'ક્ર-રૂ સ્વેકનિક હોસ'.

અધ:કંઠર્ધ [સં. અધ: (નીચે) + કંઠ (મળ) + ધર્ધ (ચોંચ)] પું. દેહિયાનો નીચલો ભાગ; અગ્રો અરદુમ; 'ક્ર-રીરિઅર આરોપક'.

અધ:કોદરઅર્ધુક [સં. અધ: (નીચે) + કોદર (લાકડાની અંદરનો પોચો ભાગ) + અર્ધુક (ગાંઠ)] પું. અભાના હાડકાની નીચેના ખાલનો ઊપરનો ભાગ; 'ક્ર-રૂ ગિલ્લોપક ટપુરોસિદ્ધિ'.

અધ:કોદરર્ધ [સં. અધ: (નીચે) + કોદર (પોચો ભાગ) + ધર્ધ (ચોંચ)] પું. અભાના હાડકાની નીચેના ખાલનો ધર્ધ; 'ક્ર-રૂ ગિલ્લોપક ટપુરોસિદ્ધિ'.

અધ:કોલુ [સં. અધ: (નીચે) + કોલુ (ખળો)] પું. હોજરીના કે ભાગ પછી તેના

જે ભુલ ભાગ પાડનાર ભાગો; 'ક્રિસ્ટિયુસ એન્થુલેરિસ'.

અધ:ક્રમ [સં. અધ: (નીચે) + ક્રમ (ડાર)] પું. એક પછી એક સંખ્યા થતી આવતી હોય તેવી ગોળવણી; ક્રમરતો ક્રમ.

અધ:ક્રિસ્ટપદાર્થ [સં. અધ: (નીચે) + ક્રિસ્ટ (રોડ) + પદાર્થ (વસ્તુ)] પું. અગ્નિ; 'ક્રિસ્ટિયોટ'.

અધ:ખંડ [સં. અધ: (નીચે) + ખંડ (ભાગ)] પું. નીચેનો ભાગ.

અધ:ધારા [સં. અધ: (નીચે) + ધારા (ખાર)] છો. અધરધારા; નીચેની કોર.

અધ:પતનક્રિયા [સં. અધ: (નીચે) + પતન (પડવું તે) + ક્રિયા (કામ)] છો. નીચે પડવું તે.

અધ:પતિતઉદર [સં. અધ: (નીચે) + પતિત (પડેલું) + ઉદર (પેડ)] જ. કામ, નમગાર્ધ, કરોડની નસોનું એકાનું વચેરે દરમી પેડમાં ખાલો પડી જવો તે; 'રિદ્ધેક એન્ડો-મેન'.

અધ:પાત ૨. પું. નરકમાં જવું તે.

અધ:પુર:રકંધ [સં. અધ: (નીચે) + પુર: (આગળ) + રકંધ (ખળો)] પું. અંત-સ્થાની નીચેનો વાંસાનો ભાગ.

અધ:સિધુ [સં. અધ: (નીચે) + સિધુ (નાનું)] પું. સામળના છાકાને પાછળ એક-વામાં મક્ક કરનાર દેહ ઉપરનો મોલિયવાદિથી અંતરના પેડોનો ભાગ.

અધ:સાસનસિકાઉદન [સં. અધ: (નીચે) + સાસ (નાકથી વણેલું લેવા પડતું) + નીસાસ (નળી) + ઉદન (કાપ)] જ. વિન-તીવ પદાર્થ કાઢી નાખવા કે ફેંસામાં હવા કાપવા કરવા માટે સાસનળીમાં કાપ કરી માર્ક કરવાની ક્રમક્રિયા; 'સો દેહિઓદોષ'.

અધ:સંધાન [સં. અધ: (નીચે) + સંધાન (એકત્વ)] જ. નીચલા છેડાનો સાંધો.

અધ:સુરંધ છો. નાસાપુલાની અંદરની ખાલુ આગળપાછળ લંબાયેલો પોચો માર્ક; 'ક્ર-રીરિ-અર મીએટસ'. ભુખો નાસાપુલ.

અધ:રકંધ ધમની [સં. અધ: (નીચે) + રકંધ (ખળો) + ધમની (ધોરી નસ)] છો. અંતકપાલિની ધમની; 'સપ્તકેપુલર આર્ટરિ'. આ ધમની જમણમાં થઈ અંતરના નીચલા ખૂણા સુધી જાય છે. અભાની નજીક આવેલી ધમનીઓ સાથે મળી તે અંતકપાલિકાની આસપાસ થકો રમે છે.

અધ:રંધકર્ણધ [સં. અધ: (નીચે) + રંધ (ખોલે) + નધ (અંધવાળું સાધન)]
 પું. ખજાના અંતર્ગતના મૂળ જાતન આવેલો
 રનામુનો નંધ; 'દે-સર્વો વિમન-દ'.

અધ:રંધધીય નાડી (અધ:રંધધીય નાડી)
 [સં. અધ: (નીચે) + રંધધીય (ખજાનું)
 + નાડી] છી. અંસાધરા નાડી; અન્વસિધ;
 'સમરંધધીય નવી'.

અધ:સ્વરસંધુક [સં. અધ: (નીચે) +
 સ્વર (અવાજ) + સંધુક (પેડી)] છી. સ્વર-
 સંધુક એવાજની પેડીના નીચેના ભાગમાં
 આવેલ નાડી; 'ધ-રીરિગર હેરિ-સંધુક'.

અધ્યાત્મક [સં. અર્ધ (અરધું) + અત્મ (આત્મા)]
 પું. અર્ધત્મક; અર્ધો અત્મક.

અધ્યાત્મ [સં. અ (નહિ) + ધાતુ (ખનિય
 વસ્તુ)] વિ. ધાતુ સિવાયનું; ખનિય ન હોય
 એવું.

અધ્યાત્મવિષ [સં. અ (નહિ) + ધાતુ (ખનિય
 વસ્તુ) + વિષ (ઝેર)] ન. ધાતુ વચ્ચેનું
 ઝેર; જેમાં ધાતુ ન હોય એવું ઝેર.

અધ્યાધુષ છી. અસાધકતા; અધિસત્ત્વ અભ્ય-
 વરણ. ભુવો અધ્યાધુષ.

અધ્યાધુષી છી. અસાધકતા; અધ્યાધુષ.

અધ્યાન ૧. પું. આધ્યાન; અર્જપારણ.

૨. [સં. અ (નહિ) + ધ્યાન (અનાજ)]
 ન. (હિંદી) તેલ.

અધ્યાનિક [સં. આધ્યાન (અર્જ) + ઇક
 (અર્ધ)] પું. (હિંદી) મર્ત રહે તે માટે
 કરવામાં આવતી ક્રિયા.

અધ્યાન્યવાય [સં. અ (નહિ) + ધ્યાન
 (અનાજ) + વાય (સુખદંત્ર)] પું. અનાજ
 પેદા ન થતું હોય એવી જગ્યા.

અધ્યાયો પું. (ક્રિયા) જુઓ સિદ્ધ.

અધ્યાય ૧. પું. ખોરાક.

૭. પું. ધારો; આધાર.

અધ્યાય ૨. [સં. અ (નહિ) + ધાર્ય (પહેરવા
 એવું)] વિ. ન પહેરવા એવું; ધારણ કરવાને
 અપોચ.

અધ્યાયોસી [સં. અર્ધ (અરધું) + સીર્વ
 (મધું)] છી. અરધું માથું કુખવાનો રોગ.

અધિ ૧૩. જ. ઉપર પર; ઊંચે.

અધિ ૧૫. પું. (અધિ) વિશાળ કોણ;
 પહોળો ખૂણો; ઘટખૂણાથી મોટો ખૂણો.

કોણત્રિભુજ [સં. અધિ (મોટું) +
 કણ (ખૂણો) + ત્રિ (ત્રણ) + ભુજ

(જાનુ)] પું. (અધિ) ખરેખર ખૂણાવાળો
 ત્રિકોણ.

અધિકષંસવિધુ ૧. વિ. અધિકષંસવિધુ;
 મોટા કે પૈસો ન છરવી હો એવા સ્વભાવનું.
 ૨. વિ. જેના પેટમાં વાત દો નહિ એવું;
 વાતોડિયું.

અધિકરણક્રિયા [સં. અધિકરણ (સત્તા) +
 ક્રિયા (કામું કામ)] છી. (જેન) હિસાબ
 બોબર રાખવા રૂપી કામું કામ.

અધિકર્મ ૫. ન. ક્રેતુ; અધિમાતાપત્ન.

અધિકસંખ્યા [સં. અધિક (વધારે) +
 સંખ્યા] છી. વધુમતિ; 'એવોરિટ'.

અધિકાર ૧૮.—

અધિકાર દેવો = ૧. (૫) બીજા દેવના
 એકમીને કે રાજકુતને અર બોધતા પ્રધાન-
 યત્ર આપી ગોચ સત્તા આપતી.

૨૦. પું. (આકરણ) બીજા નિયમો ઉપર અધર
 કરે એવો મુખ્ય નિયમ.

૨૧. પું. (નાજ) રૂપના પ્રધાન રૂપી
 માલિકો અથવા તે મેળવવાની લાગણી.

અધિકારધોષણ [સં. અધિકાર (સત્તા) +
 ધોષણ (દોષ)] છી. રાજકુતના મૂળ
 સિદ્ધાંતોની અને દેવતવર્મના સ્વર્તન અને
 પરસ્પર સંબંધના હકની અહેસાત; અધિકારપત્ર;
 'નિજ આપ રાજક'.

અધિકારપત્ર ૪. પું. રાજકુતના મૂળ
 સિદ્ધાંતોની અને દેવતવર્મના સ્વર્તન અને
 પરસ્પર સંબંધના હકની અહેસાત; અધિકાર-
 ધોષણ.

૫. પું. વધણમાં કામ કરનારાઓએ પોતાના
 પગારનો અમુક ભાગ સંચયકાર (પ્રોવિડન્ટ
 ફંડ)માં જમાવવાનો પોતાના માલિકને
 લખી આપેલો દસ્તાવેજ.

અધિકારપ્રમાણ [સં. અધિકાર (સત્તા) +
 પ્રમાણ (અભાર)] ન. સત્તા કે માલિકીનો
 અધાર આપનાર દસ્તાવેજ.

અધિકારપ્રાપ્તિ [સં. અધિકાર (સત્તા) +
 પ્રાપ્તિ (લાભ)] છી. સત્તા મળવાપત્ત.

અધિકારવિધિ ૨. છી. અધિકારવિધિ બાજ.

અધિકાર સમર્પણ પત્ર [સં. અધિકાર
 (સત્તા) + સમર્પણ (આપવું તે) + પત્ર
 (દસ્તાવેજ)] પું. કરાવેલી રાજ દાવા પછી
 મિલકત પોતાને પાછી આપવાની કરતે કોઈ
 માણસે પોતાની મિલકત ઉપર બીજાને અમુક
 અંશે કે પૂરેપૂરો અધિકાર આપવાનો કરી
 આપેલ દસ્તાવેજ; 'એક બોન્ડ'.

અધિકારિત [સં. અધિકાર (સત્તા) + કર્તા
 (વાર્ધ)] વિ. સત્તા અધારેલું.

અધિકારિત પૂંછ [સં. અધિકારિત (સત્તા
 અધારેલું) + પૂંછ (દમલો)] છી. બાગી-
 ઘરોની અંધારાને તેના નિયમપત્રને અનુસરી
 ભરી રાખવાની સત્તાવાળી મૂડી; 'ઓધોરમ્ક
 હેપિટલ'.

અધિકારી ૨૧. પું. પુરુષ; મરદ.

૨૨. પું. (નાજ) રૂપના મુખ્ય રૂળ મળે તે
 પાત્ર.

અધિકારી યજ્ઞ [સં. અધિકારિત (સત્તાધારી)
 + યજ્ઞ (યજ્ઞ)] ન. અધિકારી યજ્ઞ;
 અધિકાર બોધવનાર માણસોની મંડળી.

અધિકારકોશ [સં. અધિ (ઉપર) + કોશ (કોણ)
 (કોણ) + ક (વાળું) + અ (નારીઅભિયો
 પ્રત્યય)] છી. આસનળીની દરેક બાજુ તેની
 બે સાજાની વચ્ચે તેમજ તેની નાની
 મોટી સાજાઓની અસખસ કારણે રહેલી
 એ નામની લક્ષી મંચિ; 'ટ્રિકોમોલિંગલ
 એન્ડ'. સરીરમાં રહેલી સ્ત્રાવિયોમાંની મોટામાં
 મોટી કેટલીએક મંચિએ અ જગ્યામાં રહેલી
 છે. તેમાંની નાનામાં નાની મંચિઓ આસ-
 નળીની નાની નાની સાજાઓની અસખસ
 ફેરસની બંદર રહેલી છે. આસનળી, બંને
 ફેરસ તેમજ હલવમાંથી ઉત્પન્ન થતી
 રસાવનીઓ આ મંચિઓમાં દાખલ થાય છે
 અને તેમણે આજેલ લસિકા એટલે સરીરમાં
 વહેતી પ્રવાહી વસ્તુ આ મંચિઓમાં શુદ્ધ થાય
 છે. આ મંચિઓમાંથી બહાર નીકળતી
 રસાવનીઓ પરસ્પર એકબીજાને બે બહી
 રસાવનીઓ બનાવે છે. બીજા વસ્તીવાળાં
 સહેરોમાં વસતાં માણસોની છાતીમાં આસ
 મારકત કુમારો, કોલસાની ઝીણી લૂચી
 વગેરેનાં રજકણો અથવા આ મંચિઓ
 મોટી, ઠણ અને કાળા રંગની થઈ જાય છે.
 આસ કરીને બિલો કે બીજાં કારણનાં
 સ્ત્રોતવાળાં સહેરોમાં તેમજ કોલસાની
 આજોવાળાં પ્રદેશમાં આ ફેરસ વધારે
 પ્રમાણમાં નજરે પડે છે. ફેરસનાં કુપમાં આ
 મંચિઓમાં કુપનાં જંતુ પોતાનાં વાણાં
 જમાવે છે. એને લીધે તે સજીને મોટી અવ
 છે અને દરદીને ખાલી ઉધરસ આવે છે.
 બે દરદ અંકુશમાં આવે તો તેઓ પાછી
 નાની અને ઠણ થઈ જાય. ખરેખર-આસ
 કરીને બાજકોમાં-મોટે બાજે તો દરદ વધતાં
 તેઓ પોચી પડીને આસનળિકામાં કે તેની
 એકાદ સાજામાં ફેરે છે અને કુપનો ચેપ
 ફેરસમાં ફેરી વળે છે.

અધિગમ ૧૨. પું. (જૈન) પોતાના અને બીજાના સ્વપ્નો બાહ્ય સ્થિતિ કરતો નિમ્ન. તેના યાનાદમક અને સંબદમક એવા બે પ્રકાર છે.

અધિગમન ૯. વ. અભ્યાસ.

અધિગુણોત્તર [સં. અધિ (ઉપર) + ગુણ (સંખ્યા) + ઉત્તર (ઉપર)] વ. (મણિ) પૂર્વપદ ઉત્તરપદથી મોટું હોય એવું ગુણોત્તર. એમકે, ૭:૫.

અધિભાષ [સં. અધિ (ઉપર) + ભાષ (વ્યક્તિનો ભાષ)] પું. (મણિ) અરધા ક્રમણથી મોટો ભાષ ક્રમણના પરિધા અર્ધાથી મોટો ભાષ; 'એકર બાર'.

અધિછત્ર વ. રોહિતખંડમાં નરેલીની પાંચમે વીસ માર્ગ દુર આવેલું એક ક્ષેત્ર; સમનગર. જુઓ અધિછત્ર.

અધિજંઘિકા જી. એ નામની સામળની એક પ્રકારની નાદી (મોટર નદી); 'દિગ્વિજય નદી'.

અધિજિહ્વિકા જી. સ્વરવંત (ચેરિ-મ્)ના અંદરના ભાગના ઉપલા ભાગમાં રમણ કરનાર તરુણરિષ (અર્ધિભેજ); 'એપિથોડિસ'. ખોરાક અથવા ખાણી મળે ઉત્તરતાં આ તરુણરિષ અપોઆપ સ્વરવંતનું ઉપલું બારણું બંધ કરી રે છે.

અધિવક્ર [સં. અધિ (ઉપર) + વક્ર (વાળક)] જી. બાલકવ્યા; બહારની આમડી.

અધિવેપ ૪. પું. વસ્ત્રવેપ.

અધિનિહાસિકા જી. હૃદયમાં રહેલી એ નામની ઘેડી જળા; 'લોન્ગિટ્યુડિનલ સમ્પાઈ'. જુઓ હૃદય.

અધિનેત્રી [સં. અધિ (પ્રધાન) + નેત્રી (ચેખારી)] જી. મુખ્ય થો સચાર.

અધિપતિપણું [અધિપતિ (ઉપરી) + પણું (નામ બાજનાર પ્રત્યય)] વ. ઉપરીપણું; અધિકારી તરીકેની સત્તા.

અધિપતિવંશ વ. સિવવંશ; ખોપરીનાં હાથાંત્રી એ નામની સાંધાની જળા. જુઓ સિવવંશ.

અધિવક્ષ [સં.] વ. (નાભ) ગર્ભસંધિના તેર અંગોમાંનું એક; કોઈને વેચવાનો કરેલો દેખાને ચતો જળગ્રહ.

અધિવસ્તિક [સં. અધિ (નીચ) + વસ્તિ (વેક) + ક (વાળ)] પું. પેકનો નીચલો ભાગ; 'હાઇપોમેટ્રિક રીબન'. આ ભાગમાં નાના આંતરગ્રાનો મોટો ભાગ, બાળકોના શરીરમાં વસ્તિ અને સોનું ગર્ભાશય આવેલાં છે.

અધિભૂમિ [સં. અધિ (નીચ) + ભૂમિ (જમીન)] જી. જમીનમાં આવેલ ઉપરથી નીચેનું પદ; અધિસ્તર.

અધિભુવ [સં. અધિ (ઉપર) + ભૂ (જમીન)] વ. નેત્રુહની ઉપર આવેલ એ હિંમતનું દેવક; 'સ્પ્રિંગ્સોર્ગિટિક હોરેમન'.

અધિભુવાશિષ્ઠ [સં. અધિ (નીચ) + ભૂ (જમીન) + આ (નારીબલિયો પ્રત્યય) + શિષ્ઠ (હૃદય વધુ અદ્યક્ષ લોહી લઈ જનારી નળ)] જી. નાભના મૂળની દરેક જાળુએ કપાળમાં રહેલી એ નામની શિરા. કેટલાંક માણસના કપાળમાં તે મોટી હોય ત્યારે તે નિલકળા બાહ્યમાં જણાય છે.

અધિમન્થ [સં. અધિ (નીચ) + મન્થ (ગરબને પાતળે બાળ)] જી. માથા અને કોઠની બહારની બાજુની શિરાઓ અને મુખ-મંથકની ઉંચેની શિરાઓનું લોહી લઈ જતી એ નામની શિરા; 'એક્સટર્નલ જુમુલર વેન'. કોઠની દરેક જાળુ પર, શિરાકર્તુમલિસ પેટી (સર્વોમેટોર્પી)ની ઉપર જઈને આ શિરા ગંડી રીને કાનના મૂળથી અસપ્તસ્થિના વચ્ચેના નિફ સુધી નીચે આવે છે. પુરઝોવિસ અને પશિમઝોવિસ શિરાઓ તેમ જ અંસ અને પ્રોક્ષાની શિરોની શિરા તેને મળે છે. કોઠના મૂળભાગમાં તે અસપ્તસ્થ શિરામાં મળી જાય છે.

અધિવક્ષ ૬. પું. પરમેશ્વર.

અધિવારી ૬. જી. અર્ધો ભાગ.

અધિરાજ ૪. પું. રેવા રાજ્યમાં આવેલ કમ્પ દેહનું જનું નામ. પાંચ સહરેવે આ દેહ કાઠાનું જલજલસ સમાપર્વમાં વર્ધન છે.

અધિરાજત્વ [સં. અધિ (ઉપરી) + રાજત્વ (રાજ) + ત્વ (પદ)] વ. રાજના ભાગમાં સંપૂર્ણ સત્તા હોવાપણું; એકપ્રકાર.

અધિરાજ [સં. અધિ (ઉપર) + રાજત્વ (રાજ)] પું. રાજનો રાજ; સમ્રાટ.

અધિરોહ ૪. [સં. અધિરુદ્ધ (હથે મેલવું)] પું. સિવનું એક નામ, જેમકે તેમનું રહેવાનું દેખણું દેવાય ઉપર છે.

અધિવસ્તિક [સં. અધિ (ઉપર) + વસ્તિ (વેક) + ક (વાળ)] પું. ઉત્તરુહના નવ ભાગ માટેનો એક; પેટને નીચલો ભાગ; અધરા-માલવ ભાગ; પેટના નીચલા ભાગ આગળનો મધ્યરેખા ઉપરનો પ્રદેશ; 'હાઇપોમેટ્રિક રીબન'. જુઓ અધિવસ્તિક.

અધિવસ્તિક નાડીચક્ર (અધિવસ્તિક નાડીચક્ર) વ. વસ્તિ પ્રદેશમાં આવેલ નાડીઓનું ગૂંચળું.

અધિવાસ ૧૫. [સં. અધિ (ઉપર) + વાસ (રહેઠાણ)] પું. જન્મભૂમિ.

અધિવાસન ૫. વ. મહર્ષી રાજના રાજ્યા-ભિષેકને લગતી ખણીનું અભિસિમ્બ કરી એટલે છાંટીને પવિત્ર કરવાની ક્રિયા.

સ્વપતિ, સ્વપાક અને કામણ અંતરાધિવિધિ કરે છે એ અધિવાસનમાં પશિધિ છે.

માનસાર શિખરાસ

અધિવૃક્ષ ૧. [સં. અધિ (ઉપર) + વૃક્ષ (મૂર્તિપદ)] વ. ધણીખરા કરોડવાળું પ્રાચીન મૂર્તિપદ ઉપર આવેલી એક અંધિ; 'સ્પ્રિંગ-રીનલ'. આ અંધિમાં અંદર જતા એક રસને લીધે લોહીનું જળણ વધે છે.

૨. વિ. મૂર્તિપદ ઉપર આવેલું.

અધિવૃક્ષ અંધિ [સં. અધિ (ઉપર) + વૃક્ષ (મૂર્તિપદ) + અંધિ (ગાંઠ)] જી. મૂર્તિપદના ઉપલા છેડા પર આવેલી એ નામની એક નળ જૂલાવાળી અંધિ; 'સ્પ્રિંગ-રીનલ એંઠ'.

અધિવૃક્ષનીમધ્યમા ધમની [સં. અધિ (ઉપર) + વૃક્ષ (મૂર્તિપદ) + મધ્યમા (વચ્ચી) + ધમની (હૃદયમાંથી હાલ લોહી લઈ જનારી નળ)] જી. મૂર્તિપદની અધિઓને લોહી પૂરે પાડનાર એ નામની નળ; 'મિડલ સ્પ્રિંગ-રીનલ આર્ટરી'.

અધિવૃક્ષીધમની [સં. અધિ (ઉપર) + વૃક્ષ (મૂર્તિપદ) + ધમની (વાળું) + ધ (નારીબલિયો પ્રત્યય) + ધમની (હાલ લોહી લઈ જનારી નળ)] જી. દરેક મૂર્તિપદના ઉપલા છેડા ઉપર આવેલી અધિવૃક્ષાંધિને લોહી પૂરે પાડનાર એ નામની ધમની; 'સ્પ્રિંગ-રીનલ આર્ટરી'.

અધિવૃક્ષીની શિરા [સં. અધિ (નીચ) + વૃક્ષી (મૂર્તિપદ) + ધ (નારીબલિયો પ્રત્યય) + શિરા (હૃદય વધુ અદ્યક્ષ લોહી લઈ જનારી નળ)] જી. દરેક અધિવૃક્ષ અધિમાંથી નીજાતી એક શિરા; 'સ્પ્રિંગ-રીનલ વેન'. તેમાંની જમણી અધરા મહાશિરાને અને ડાબી, ડાબી અનુરક્ષા શિરાને મળે છે.

અધિવેદનિકા [સં. અધિ (ઉપર) + વેદન (મેવવડું તે) + ક (સંવધી) + આ (નારીબલિયો પ્રત્યય)] જી. એક જાતનું સોધન; બીજું લમ કરતી વખતે પહેલી છોને આપવામાં આવેલી રકમ.

અધિશોષણ [સં. અધિ (ઉપર) + શોષણ (પૂલવું તે)] વ. વાપુને ઘટ્ટ કરી પોતા ઉપર રાખવાનું પદાર્થનું કામ; 'એડસોર્પ્શન'.

અધિશોભિષા આવર્તતરી [સં. અધિ (ક્રમ) + શોભિ (કમર) + શા (વાળ) + આવર્તતરી (અવર્ત)] છી. અસ્તિશુદ્ધિ અંદર અને આસપાસ નાના મોટા અવલોકને સોદી પૂરે પાડતી એક ધમની; 'અન્તર્નલ ઇલિએક આર્ટરિ'. બૌદ્ધી મહાધમનીની પેટાશાખા, મહાધમનીના બાવ પડે સાંધી સહે થપને નીચે જવનકપાલ (ઇલિઅમ) નીમલા જામમાં આવેલા મુક્તિદાર (મેટર સાપાટિક નોચ) સુધી જાય છે. અસ્તિશુદ્ધિમાં તે ફક્ત એક જામજ દેખાય છે. સાર પડી તેની બે મોટી શાખા પડી જાય છે. તેની પુરુષાખા અથવા જામલી શાખામાંથી નીચેની પેટા શાખાઓ નીકળે છે: ઉત્તરા અસ્તિમા (સુપીરિઅર વેસિકલ આર્ટરિ), અધરા અસ્તિમા (ઇન્ફીરિઅર વેસિકલ આર્ટરિ), મખમા મુદ્-તિશ (મિડલ હેપરોમીડલ આર્ટરિ), મુકોપરિશ, (પ્યુલ્મલ આર્ટરિ), જનુમ્ભાશખ (કુરેયર્મ આર્ટરિ), શોભિનંદશિખ (ઓન્ગ્યુરેટર આર્ટરિ) અને અધરા નિતમિની (ઇન્ફીરિઅર મુદ્-કલ નર્વ). અધિશોભિષા આવર્તતરી 'અન્તર્નલ ઇલિએક આર્ટરિ'ની પાછલી શાખામાંથી નીચેની મજુ પેટાશાખા નીકળે છે: ઠિશોભિષા (ઇલિએક લમ્પર આર્ટરિ), ત્રિશામિશ (લેટરલ સેકલ આર્ટરિ) અને ઉત્તરા નિતમિની 'સુપીરિ-અર મુદ્કિઅલ આર્ટરિ'.

અધિશોભિષા આવર્તતરી શિશુ [સં. અધિ (ક્રમ) + શોભિ (કમર) + શ (કર્ત) + શા (નારીઅતિનો પ્રત્ય) + આવર્તતરી (અવર્ત) + શિરા (અટલ લોડી વડી જમરી નળ)] છી. પેકુમાંની એ નામની મોટી રક્તવાહિની; 'અન્તર્નલ ઇલિએક વેન'.

અધિશોભિષા ઉત્તરા [સં. અધિ (ક્રમ) + શોભિ (કમર) + શા (વાળ) + ઉત્તરા (જમરી)] છી. પેટ તથા પેકુના જામમાં દરેક જાલુએ મહાધમની અને અધરા મહા-શિરાની આસપાસ રહેલી જામલી દસ મોટી શાંક; 'અપર વેલિશ વિશ્વ એક'. અને ધમની, ફક્ત અને પેટની જાલુની રસાવનીએ આ શંકિમાં જામલ થાય છે.

અધિશોભિષાજાલશિરા [સં. અધિ (ક્રમ) + શોભિ (કમર) + શા (વાળ) + જાલ (જાલ) + શિરા (હૃદય વડે અટલ લોડી વડે જમરી નળ)] છી. જાલશોભિષા શિરા; 'અન્તર્નલ ઇલિએક વેન'. વંચુલુદરી નામના મજુમાં થપને સામજમાંથી ઉતરજુમાં જામલ જતાં બૌદ્ધીશિરા આ નામે જોજાયા છે.

અધિશોભિષા જાલ [સં. અધિ (ક્રમ) + શોભિ (કમર) + શા (વાળ) + જાલ (જાલ)] છી. બૌદ્ધી મહાધમનીની અર સાખામાંની એ નામની અર જતી બે શાખા; 'અન્તર્નલ ઇલિએક આર્ટરિ'. તેઓ પેટમાંથી નીકળી સામજમાં જાય છે.

અધિશોભિષા સાધારણી [સં. અધિ (ક્રમ) + શોભિ (કમર) + શા (વાળ) + સાધારણી (જામને લાગુ પડે તેવ)] છી. એ નામની શિરા; 'ક્રોમ્બ ઇલિએક વેન'. દરેક જાલુએ અધિશોભિષા આવર્તતરી (અન્તર્નલ ઇલિએક આર્ટરિ) અને જાલ (અન્તર્નલ ઇલિએક આર્ટરિ) મળીને આ શિરા થાય છે. અને શિરાઓ એથી અને ખંચમી ઠિશોભિષા સપિની જામજ મળી જઈને અધરા મહાશિરા (ઇન્ફીરિઅર વીના જેવ) જમાવે છે. દરેક અધિશોભિષા સાધારણીને ઠિશોભિષા શિરા મળે છે. જામી સાધારણી શિરામાં ત્રિશામિશ શિરા (મિડલ સેકલ વેન) મળી જાય છે.

અધિશોભિષા ડ. [સં. અધિ (કમર) + શામી (સેનરી)] જિ. છી. ઉપરી.

અધિશોભિષા ર. પું. કિવનું એક નામ.

ર૩. [સં. અધિ (નાથ) + રથન (લોક તે)] જ. જમીનમાં જાવેલ ઉપરથી નીચેનું પા; અધિભૂમિ; અધિસ્તર; 'અન્તરોપન'.

ર૪. જ. મહાનની જાલ; પુરણી.

ર૫. જ. (સિવ) વેદ; જોટો; બેક. જેમકે, જાલપિજન = જામમાં જાલને નેસવાનું રથન.

અધિશોભિષા ર. [સં. અધિ (કમર) + રથ (રેલ)] જિ. ત્રિપમમાં રાખનાર; ઉપરી.

અધિશોભિષા ર. [સં. અધિ (કમર) + સેતુ (પુલ) + જા (નારીઅતિનો પ્રત્ય)] છી. મજાનના બે જામી જામની વચ્ચેની દાડ; 'કેલોસલ દિસર'.

અધિસ્તર ર. [સં. અધિ (નાથ) + સ્તર (પદ)] જ. જમીનમાં રહેલ ઉપરથી નીચેનું પા; અધિસ્તર અધિજન; અધિભૂમિ; 'અન્તરોપન'.

અધિસ્તરમન [સં. અધિ (કમર) + રથમન (મુલ્ક તે)] જ. ઉપર મુલ્ક તે.

અધીન ર.—

અધીન મુલ્ક = (૧) જામે મુલ્ક. (૨) નાથ મુલ્ક.

૫. જિ. વચ્ચે થવા કરે એકું ફેરફાર થાય એવું.

અધીની ર. [સં. અધિ (કમર) + ઇન

(સ્વામી) + ઇ (નામ જમાનાર પ્રત્ય)] છી. જાલ; વિનિતિ.

અધીપ પું. (ક્રિયા) સ્વામી; અધિપતિ.

અધીર ર૩. પું. અધોઅ વેલ.

૧૪. જિ. બીડ.

૧૫. જિ. પ્રમાણી.

અધીસારક [સં. અધિ (કમર) + સ (જડ)] પું. વેચાની જામે વારવાર જમ્મરો જાલુસ.

અધુર ર.—

અધુર કરવું = નળનું કરી નાખવું.

અધુલ ૫. પું. કિવનું એક નામ. તેમને કોઈએ ધારણ કરેલ નથી.

અધિશોભિષા ર. [જિ.] પું. અરધ જામજાર; અધિલિયા.

ર. પું. અરધ વેચાની કીમતની મીજ.

અધોઅધીકીય શાખા [સં. અધ: (નાથ) + અધીકીય (હાંસકને લગત) + શાખા (પદ જામ)] છી. અધીકીય; 'અન્તરોપન-અધીકીય'. જુઓ અધીકીય.

અધોઅધિ જ. (ક્રિયા) અધોઅધિ; અન્તર-અધિ મખમાં.

અધોઅધિયાધ પું. અધોશિરામુખા; જોપરી-નાં બે હામાં વચ્ચેના જામનો અંદરનો જામ; 'અન્તરોપન સેનિટલ સમ્પનસ'.

અધોઅધિયાધ રસનિકા છી. અનુરૂપ વેલી; 'હોન્નિયુઝિનેલીસ મસલ'.

અધોઅધિપુરુષ [સં. અધો (નાથ) + અધિ (અધીકીય) + પુર (કરીર) + તલ (કર્ત)] પું. જોપરીના જામમાં જામજ હાંસકને જાલુને નીચેનો જામ; 'અન્તરોપન લેટરલ રન્ડલ'.

અધોઅધિવૃક્ષ [સં. અધ: (નાથ) + અધીકીય (કર્ત) + જા (નારીઅતિનો પ્રત્ય)] છી. હોન્નિયુઝિનેલીસ નીચેનો જામ; 'અન્તરોપન-અધીકીય'.

અધોઅધિવૃક્ષ ધમની [સં. અધ: (નાથ) + અધીકીય (કર્ત) + જા (નારીઅતિનો પ્રત્ય) + ધમની (ધોરી નળ)] છી. અધીકીય-ધોધમની; હોન્નિયુઝિનેલીસ નીચેનો જામ; 'અન્તરોપન-અધીકીય આર્ટરિ'.

અધોઅધો [સં. અધ: (નાથ) + અધો (લોક)] પું. નીચેનો લોક; નિમ્ન જોડ.

અધોઅધોધા ધમની [સં. અધ: (નાથ) + અધીકીય (કર્ત) + જા (નારીઅતિનો

પ્રત્યય) + ધમની (હૃદયમાંથી શુદ્ધ લોહી લઈ જનારી નળી)] જી. નીચલા હોઠની ધોરી નસ; 'ધન્દીરિઅર લેખિઅલ આર્ટિસ'.

અધોકર્ણ [સં. અધ: (નીચું) + કર્ણ (કાન)] જ. મધ્યકાનનું નીચું હાડકું; 'ધન્દીરિઅર ટ્રિબ્યુનિક'.

અધોકર્ણ [સં. અધ: (નીચે) + કૃષ્ (ખેંચવું)] પું. મુખ્ય શાખા સાથે સંબંધ ધરાવતા અથવા તેમાંથી નીકળેલા ભાગનો ઝીરો; 'કોલેટરલ ફિસર'.

અધોકર્ણ ઉત્તર [સં. અધ: (નીચે) + કર્ણ (ખેંચાણ) + ઉત્તર (શરૂં)] પું. મગજના પાર્શ્વકોટરમાં પાછળ રહેલ અડિયાતો ભાગ; 'કોલેટરલ એમિનન્સ'.

અધોકર્ણીય [સં. અધ: (નીચે) + કર્ણ (મનુ) + ઈય (લગવું)] પું. હાંસડીના હાડકાંની નીચે આવેલી ધમની; 'સબ્સેલિઅન ટ્રેક'. તે હાથને લોહી પૂરું પાડે છે.

અધોકર્ણીય થિતનો તોરણ મ. હાંસડીના હાડકાંને લગતું નાડીચક; 'એન્સ સબ્સેલિઅસ'.

અધોક્ષજ પ. પું. શિવકુંડર; મહારોવ, કેમકે તે ઇન્દ્રિયદાનના વિષય નથી.

અધોગત ડ. [સં. અધ: (નીચે) + ગત (ગયેલ)] પું. હાડકું જાંઘી જવાનો અકસ્માત; અસ્થિભંગ.

અધોગામહાશિરા [સં. અધ: (નીચે) + ગ (જડ) + આ (નારીભવિનો પ્રત્યય) + મહત્ (મોટું) + શિરા (હૃદય તથા અશુદ્ધ લોહી લઈ જનારી નળી)] જી. અધરામહાશિરા; 'વીન ડેવ ધન્દીરિઅર'. તે અસ્તિના ભાગ અને પેટના અવયવોમાંથી હૃદયમાં લોહી લાવે છે.

અધોગામહાશિરાખાત [સં. અધ: (નીચે) + ગા (જનારી) + મહાશિરા (મોટી રક્તવાહિની) + ખાત (ખાડો)] જી. અધરામહાશિરા જેમાંથી પસાર થાય છે તે પોલો ભાગ; 'મૂવ હોર ધન્દીરિઅર વીન ડેવ'.

અધોગામિનીમહાશિરા [સં. અધ: (નીચે) + ગામિની (જતી) + મહત્ (મોટું) + શિરા (અશુદ્ધ લોહી લઈ જનારી નળી)] જી. ઉત્તરામહાશિરા; 'સુપીરિઅર વીન ડેવ'. તે મગજ અને ડોકના ભાગમાંથી હૃદયમાં લોહી લાવે છે.

અધોગામીબૃહત્ધમની [સં. અધ: (નીચે) + ગામિન (જનાર) + બૃહત્ (મોટું) + ધમની (ધોરી નસ)] જી. અવરોહિણી મહાધમની; મહાધમનીનો નીચે જતરતો ભાગ; 'ડિસેન્ડન્ટ અઓર્ટા'. તે ચોથી પૃષ્ઠશેરૂણની ડાબી બાજુએ

થર થઈ પૃથ્વરણની ડાબી બાજુ પર નીચે જતરી ચોથી કટિકોટકા સુધી ભય છે અને પછી તેના બે ભાગ પડે છે.

અધોગામી રતંભ [સં. અધ: (નીચે) + ગામિન (જનાર) + રતંભ (ચાંલકો)] પું. ઊંધો લટકતો ચાંલલા જેવો આકાર; 'રેલેક્ટાઈટ'.

અધોગુપ્તા [સં. અધ: (નીચે) + ગુપ્ત (રક્ષાયેલું) + આ (નારીભવિનો પ્રત્યય)] જી. ઊંધાફૂલી નામની વનસ્પતિ.

અધોચારી [સં. અધ: (નીચે) + ચર (જવું)] વિ. નીચે જનાર; અધોગામી.

અધોચિયુક ૧. [સં. અધ: (નીચેનું) + ચિયુક (હડપચી)] જી. નીચું જડતું.

૨. વિ. નીચલા જડખા હેઠળનું.

૩. વિ. હેઠના જડખાને લગતું.

અધોચિયુકગુચ્છ [સં. અધ: (નીચેનું) + ચિયુક (હડપચી) + ગુચ્છ (ચૂંચળું)] પું. નીચલા જડખાની નાડીનું ચૂંચળું; 'સબ-મેડિસલરિ એન્ડ'.

અધોચિયુકમંથિ [સં. અધ: (નીચેનું) + ચિયુક (હડપચી) + મંથિ (વાંક)] જી. હવધોવર્તોલાલા મંથિ; નીચલા જડખાના ખૂણાની પાસે આવેલી થુંક પેદા કરનારી ગાંઠ; 'સબ-મેડિસલરિ એન્ડ'.

અધોચિયુકનલિકા [સં. અધ: (નીચેનું) + ચિયુક (હડપચી) + નલિકા (નળી)] જી. નીચલા જડખાની મંથિનો રસ લઈ જનારી નળી; 'સબ-મેડિસલરિ ડક્ટ'.

અધોજનુ ૧. [સં. અધ: (નીચે) + જનુ (હાંસડી)] પું. હાંસડીથી પહેલી પાંસળી સુધીનો રનાયુ; 'સબ્સેલિઅસ'.

૨. વિ. હાંસડી અને જતીના હાડકા વચ્ચે આવેલું; 'સબ્સેલિઅસ'.

અધોજનુનાડી (અધોજનુનાડી) [સં. અધ: (નીચે) + જનુ (હાંસડી) + નાડી (રત)] જી. હાંસડીથી પહેલી પાંસળી સુધીના રનાયુની નાડી.

અધોજનુરેખા [સં. અધ: (નીચે) + જનુ (હાંસડી) + રેખા (લીટી)] જી. હાંસડી નીચેની કોર; 'સબ્સેલિઅન બોર્ડર'.

અધોજનુ ૨. પું. મોઢાણની હાંકણી નીચેનું નાડીચક; 'ધન્દીરેલર પ્લેક્સસ'.

અધોજિહ્વા [સં. અધ: (નીચે) + જિહ્વા (જીભ)] વિ. જીભ નીચે આવેલું; 'સબ-લિંગ્વલ'.

અધોજિહ્વાકટ [સં. અધ: (નીચે) + જિહ્વા (જીભ) + કટ (પકડ)] પું. જીભ નીચે રહેલ આવરણત્વમાં; 'પ્લાઇક સબ-લિંગ્વલિસ'.

અધોજિહ્વામંથિ [સં. અધ: (નીચે) + જિહ્વા (જીભ) + મંથિ (વાંક)] જી. જીભની નીચે અને જડખાની બાજુએ આવેલી થૂંકની ગાંઠ; 'સબલિંગ્વલ એન્ડ'.

અધોજિહ્વાત્રિકોણ [સં. અધ: (નીચે) + જિહ્વા (જીભ) + ત્રિકોણ] પું. જીભની નીચે આવેલ ત્રણ ખૂણાવાળો ભાગ; 'ટ્રિગોનમ હાઇપોગ્લોસિસ'.

અધોજિહ્વામાર્ગ [સં. અધ: (નીચે) + જિહ્વા (જીભ) + માર્ગ (રસ્તો)] પું. મૂલકોટિપુરોગવિવર; પશ્ચિમ મહાખાતા (પોસ્ટીરિઅર હોસ)ની દરેક બાજુ ઉપર આવેલ એ નામનું છિદ્ર; 'હાઇપોગ્લોસલ કનેલ'.

અધોજિહ્વકા [સં. અધ: (નીચે) + જિહ્વા (જીભ) + કા (વાળું) + આ (નારીભવિનો પ્રત્યય)] જી. ખોપરીના તળિયાના મૂલકોટિપુરોગવિવર (હાઇપોગ્લોસલ કનેલ) નામના છિદ્રમાંથી બહાર નીકળતી એ નામની નાડી; 'હાઇપોગ્લોસલ નર્વ'.

અધોભરૂ [સં. અધ: (નીચે) + કમરૂ (કાઢવું)] વિ. જાંખની વક્રોર્ધ્વશિની એટલે ઊંચે ત્રાંસુ જેવામાં મદદ કરનાર પેશીના ગરેડી જેવા ભાગ નીચે આવેલું; 'ધન્દીરોક્સિઅર'.

અધોતર જી. કાપકની એક સુદર ભત.

અધોતિર્યક [સં. અધ: (નીચે) + તિર્યક (ત્રાંસુ)] જી. નીચલા ભાગમાં આવેલી ત્રાંસી માંસપેશી; 'ઓબ્લાઇક્વસ ધન્દીરિઅર'.

અધોતોરણકંઠિકા [સં. અધ: (નીચે) + તોરણ (કપાન) + કંઠ (ગળું) + કંઠ (લગવું) + આ (નારીભવિનો પ્રત્યય)] વિ. કંઠાસ્થિની નીચે આવેલું; 'ધન્દી હાઇપોકંઠ'.

અધોદર્શિની [સં. અધ: (નીચે) + દર્શિન (જેનાર) + ઈ (નારીભવિનો પ્રત્યય)] જી. જાંખની અંદર રહેલી અને જાંખના ડોળાનું હલનચલન કરાવતી પેશી; 'ધન્દીરિઅર રેક્ટસ'.

અધોદંટિકેદ્ર [સં. અધ: (નીચે) + દંટિ (નજર) + કેદ્ર (ઠેકાણું)] જ. મગજના નીચેના ભાગમાં જાંખના ઝાનતંતુના છેડાવાળી જગ્યા; 'લોઅર વિઝ્યુઅલ સેન્ટર'.

અધોધાવી [સં. અધ: (નીચે) + ધાવિન (હોડનાર)] વિ. નીચે જતું.

અધોનાસિકા [સં. અધ: (નીચે) + નાસિકા (નાક)] છો. નાકનું ટેરું.
 અધોનેત્ર ૧. [સં. અધ: (નીચે) + નેત્ર (આંખ)] જ. નદન; 'દેશિજ્ઞાન'.
 ૨. વિ. આંખના પાખાની નીચે આવેલું; 'ઇન્દ્ર બોર્નિસ'.
 અધોનેત્રચ્છ્ર [સં. અધ: (નીચે) + નેત્ર (આંખ) + છ્ર (છાંછું)] જ. નીચલું પોપતું.
 અધોપાસ [સં. અધ: (નીચે) + પાસ (સંસાર)] પું. જગ્યાનાં જે મોર્મની વચ્ચેનો નીચાણવાળો ભાગ; અનુપાસ; 'દ્વાર'.
 અધોધિષ્ઠિ [સં. અધ: (નીચે) + ધિષ્ઠિ (સંધિ)] પું. મળની નીચેનો આંચક જેવા આકારનો ભાગ; 'ઇન્દ્રીરિજર કોલિકપુલસ'.
 અધોપ્રાચીરક વિશ્લેષ [સં. અધ: (નીચે) + પ્રાચીર (દિવાલથી પાસેલ ભાગ) + ક (વાર્ત) + વિશ્લેષ (દિવાલનું)] પું. અભાનું ખડી જતું તે; અભાના ચપટા હાથાના કરોળી નીચેના ભાગમાં પ્રવેશિતું એટલે જાવણના હાથનું માથું ખસી જતું તે; 'સપ્ત-રપાઇનસ ડિસ્લોકેશન'.
 અધોમધ્યમ પ્રણાલી [સં. અધ: (નીચે) + મધ્યમ (મધ્ય) + પ્રણાલી (વહેવળો માર્ગ)] છો. અધોમધ્યમની નીચે આવેલો ખાડો; 'સપ્ત-પ્રાચીરક સરકસ'.
 અધોમહાપ્રાચીરવિદિધિ [સં. અધ: (નીચે) + મહાપ્રાચીર (પેઠ નીચેનો ભાગ પાખા પાસે) + વિદિધિ (વધકું)] પું. ભાગ પાખાર પાસ નીચેનું મૂમકું; 'સપ્ત દેનિક એનસેસ'.
 અધોમુકુલમંથિ [સં. અધ: (નીચે) + મુકુલ (શરીર) + મંથિ (વાંક)] છો. પેળની કોથળાની સરખાતમાં જણરનો કરકરિયાવાળો ભાગ; 'એન ઇન્ડર'.
 અધોમુકુલનેત્રભાગ [સં. અધ: (નીચે) + મુકુલ (શરીર) + નેત્ર (આંખ) + ભાગ] પું. આંખને લગતો આલુઆલુનો ભાગ.
 અધોમુખનીલ [સં. અધ: (નીચે) + મુખ (પ્રધાન) + નીલ (લાલ) + આ (નારીજાતિનો પ્રત્યય)] છો. અધરા મહાસિરા; નિમ્ન મહાસિરા; શરીરના નીચલા અર્ધ ભાગનું અમુલ્લ લોહી લક્ષ્ય તરફ લઈ જનાર એ નામની સિરા; 'ઇન્દ્રીરિજર વીન કેવ'. લુપ્તો અધરા મહાસિરા.
 અધોરક્ત [સં. અધ: (નીચે) + રક્ત

(રક્ત)] જ. રપેક્ટન એટલે રેખાટનું રક્ત કિસ્કોની નીચે આવેલ અને નરી આંખે નહિ દેખાતું કિસ્ક; અપરકત; રક્તનિમ્ન; 'ઇન્દ્ર રેક'.
 અધોરેખા [સં. અધ: (નીચે) + રેખા (લીટી)] છો. આકૃતિની નીચેની લીટી; આધારરેખા; ભૂમિરેખા; 'મેસ લાર્ન'.
 અધોરેશી છો. જોતેર આકાશતત્ત્વ દેવતા મહિની એ નામની એક. લુપ્તો આકાશતત્ત્વ દેવતા.
 અધોર્લયતમચ્છ્ર [સં. અધ: (નીચે) + લંયતમ (મોડમાં મોડું) + ચ્છ્ર (જાંચ)] જ. ઘૂંટણ વાળવામાં મદદગારી બંધના લાંબ અને સાંઘા સ્નાયુ નીચેનો ઘાનતંતુનો મૂખખો; 'સપ્તાર્દોરિજ્ઞાન પ્યોસસ'. બંધને આ સ્નાયુ શરીરમાં લાંબામાં લાંબે છે.
 અધોલિખિત [સં. અધ: (નીચે) + લિખિત (લખેલું)] વિ. નીચે લખેલું.
 અધોલોચ [સં. અધ: (નીચે) + લોચ (ચાંચ)] પું. મુલસ્થાનના ઉપરના ભાગના વાળ; કંદ.
 અધોવસથાપાત [સં. અધ: (નીચે) + વસથ (હાથ) + પાત (પાડો)] પું. કથાન જેવા ભાગ નીચેનો ખાસ જેવો ભાગ.
 અધોવંક્ષુ વિ. કાનની નીચે આવેલું; 'સપ્ત-લિમ્બ'.
 અધોરાખપુચ્છ છો. કાનની પાંચમી નાડીનું નીચલા જગ્યાના હાથ ઉપરનું નાડીનું ભાગું.
 અધોરાસાકા પું. ખંડની છાંટી સપાટી નીચે આવેલો સ્નાયુ; 'સપ્તાર્દોરિજ્ઞાન'.
 અધોશિરાકુલ [સં. અધ: (નીચે) + શિરા (સપાટીની) + કુલ (ખાડો)] છો. અધો-જનવાપામ; ખોજીનાં કોઈ એ હાથ લખેના ખાડાનો ભાગ.
 અધોશુક્તિકા [સં. અધ: (નીચે) + શુક્તિકા (જાંચ)] છો. અધોસીપાકૃતિ; નાકની આલુનાં ત્રણ હાથમાં મોડું અને હાજના આકારનું નીચલું હાથ.
 અધોધાસપાલ [સં. અધ: (નીચે) + ધાસ + પાલ (જાંચ)] જ. જાતી અને પેટ વચ્ચેના પાલની નીચેનો ભાગ.
 અધોસરસપેશી [સં. અધ: (નીચે) + સરસ (સીકું) + પેશી] છો. આંખના ડોળાનું નીચે હલનચલન કરાવતી પેશી; અધોલિની પેશી; 'રેક્ટસ ઇન્દ્રીરિજર મસલ'.
 અધોસીપાકૃતિ [સં. અધ: (નીચે) + સીપ (જાંચ) + આકૃતિ (આકાર)]

લુપ્તો અધોશુક્તિકા.
 અધોહૃદ ૧. [સં. અધ: (નીચે) + હૃદ (જડતું)] જ. નીચલું જડતું; નિમ્નહૃદ.
 ૨. [સં. અધ: (નીચે) + હૃદ (હૃદય)] વિ. હૃદયની નીચે આવેલું; 'સપ્તાર્દોરિજ્ઞાન'.
 અધોહૃદસંધાન [સં. અધ: (નીચે) + હૃદ (હૃદય) + સંધાન (સંધિ)] જ. એ નામનો જડખાના હાથનો સંધો; વાચસપતું; 'મેનિમ્યુલર બોર્નિસ'. નીચલું જડતું પોતાના દરેક માથા વડે દરેક સંધાસ્થિ પર રહેલા સ્થાલક સાથે જોડાય છે. આ બહુએટ સંધિ હોવાથી નીચલું જડતું જુદી જુદી ચેટા કરી શકે છે. જેમકે, મોં ઉપાડતાં તે નીચું જાય, મોં બંધ કરતાં તે ઊંચું આવે, તે મુખમંડળથી આગળપાછળ જઈ શકે, તેમ જ જમણી કે ડાબી જડતુ તરફ સહેજ ફેરવી શકાય.
 અધોહૃદ્યસ્થિ [સં. અધ: (નીચે) + હૃદ (હૃદય) + યસ્થિ (હાથ)] જ. નીચલી હૃદયની હાથ; 'બોર્નર બો'.
 અધોહૃદ્યનિકા [સં. અધ: (નીચે) + હૃદ (હૃદય) + નિકા (કાંક) + આ (નારી-જાતિનો પ્રત્યય)] છો. નીચલું જડતું; 'મેનિ-જ્ઞાન'.
 અધોહૃદ્યન્યા નાડી (અધોહૃદ્યના નાડી) [સં. અધ: (નીચે) + હૃદ (હૃદય) + નાડી] છો. નીચલા જડખામાં આવેલ નાડી.
 અધોઝ ૧. [સં. અધ: (નીચે) + ઝ (શરીરનો અવયવ)] જ. મલદાર; મુદા.
 ૨. જ. ચોનિ.
 અધોરી [હિ.] છો. એ નામનું એક જાતનું મોડું માક. હિમાલયના તરાર્ધ જંગલમાં જમ્બૂવી આસામ સુધી તથા દક્ષિણ હિંદુસ્તાન અને વજીરેટના જંગલોમાં તે મોટા પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે. તેના પાંદડાં અને ચીકણી ખાખી રંગની જાલ આમકું કેળવવાના અને તેનું લાકું કોલસા, હળ અને હોડનું બનાવવાના કામમાં આવે છે. ચેત્રથી જેઠ માસ સુધી તેને ફલ અને મોખાસામાં ફળ આવે છે. તેની જાલમાંથી એક જાતનો મીઠો અને ખાવા લાયક મુંદ નીકળે છે.
 અધોધ ૧૨. પું. ધોળા આકારનો એક ચિતાર; સહેદ મંદર.
 અધ્યન [સં. અધી (અભ્યાસ કરવો) + નન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] પું. અભ્યાસ; લલુતર; પાંત.

અન્યથા

અન્યથા ૧. જ. અન્યથાકૃતિ કૃતિ મનુ
વસ્ય.
૭. જ. (કૈન) લેશ્વ; મનોરુદિ મનન
પરિજ્ઞમ.
અન્યથા ૮. પું. (કૈન) અન્યથા અને
કર્મન કસ્યથી જાતો વ્યાપાર.
અન્યથાનિકા [સં. અધિ (ઉપર) + અ
(નહિ) + વહન (હઈ જવું તે) + ઇક
(વહું) + અથ (નરીબલિતો કાલ)]
હી. હીકારીને સાસરે જતી વખતે માથ તરફથી
મરેક કાળો.
અન્યથાસિકા નામી (અન્યથાસિકા નામી) [સં.
અધિ (નધિ) + અંત (ખજો) + ઇક
(વહું) + નામી] હી. ખજા અને હાથને
બેનારી અંતરિક્ષ પેલી (પુખ્ત રજાનિય)ની
એ નામની હલખાતન કાચનાર નામી
રજાનિયુતર નવી.
અન્યથા ૨. જ. (કિય) અન્યથા સંબંધી
ક. યિ. અન્યથા સંબંધી.
અન્યથા ૧૧. જ. રેઃ કરીર.
૧૨. જ. મન.
અન્યથામકાસ જ. શુભેચ્છને રમેલું એ
નામનું પુરુષ.
અન્યથામયોનિસિય [સં. અધિ (પાં) +
અન્યથા (અન્યથા) + યોય (બેઠા) +
નિય (પા)] પું. એનું નિય નિયમથી
વળીને અન્યથામાં બેઠાવેલ છે એવું કિય.
અન્યથામયસન [સં. અધિ (સંબંધી) +
અન્યથા (અન્યથા) + અસન (બેઠા)]
ક. એનું એ નામનું એક અસન; અન્યથા-
શાસન; અયોજન; અધિઆસન. આ
અસનથી નિત્ય બેઠી હોવાનું મનાય છે.
અન્યથાચિન્દિય [સં. અધિ (સંબંધી) +
અન્યથા (અન્યથા) + ચિન્દિય] હી. અન્યથા
સંબંધી નામનું સમજવાની ઈન્દિય.
અન્યથા ૫. પું. વાતકૃતિ એ નામની અન્યથા
અન્યથા.
૬. યિ. વાતકૃતિ એ નામની અન્યથા.
અન્યથા ૨. જ. અન્યથા; અન્યથા.
અન્યથા ૩. યિ. (કિય) અન્યથા; વીક
ઉપજાવે એવું.
અન્યથા ૪. પું. કિયનું એક નામ.
અન્યથાચલિ હી. (કિય) કરાર; એક
અન્યથા હિયાર.

અન્યથા ૬. પું. કિય; કરાર; અન્યથા.
અન્યથા [યિ.] પું. અન્યથા અન્ય.
અન્યથાનિયેશ [સં. અન્યથા (સત્તે) + નિયેશ
(અન્યથા)] પું. પાવ.
અન્યથા ૬. [સં. અ (નહિ) + અ (પરી
અન્યથા)] પું. અન્યથા; વધ નહિ કરવાનું.
અન્યથા ૮. [અ.] જ. થી; વો.
અન્યથા [અ.] હી. એક અન્યથા પાછલી.
અન્યથા ૧. [અ. અન્યથા (અન્યથા) + કીય
(અન્યથા)] યિ. અન્યથાની તેયરી હોય એવું.
૨. જ. એકાદ; તરલ જા. કા.
૩. જ. પાછલું.
અન્યથા ૨. યિ. હી ન હાથ એવું અન્યથા
અન્યથા ૩. યિ. કિયનું અન્યથા વખતનું એ
નામનું એક કરાર.
અન્યથા ૧. [યિ.] પું. અન્યથા.
૨. પું. અન્યથા વખતનો અન્યથા.
૩. યિ. અન્યથાની; અન્યથા.
૪. યિ. અન્યથા; અન્યથા.
૫. યિ. અન્યથા; અન્યથા.
૬. યિ. અન્યથા; અન્યથા.
૭. યિ. અન્યથા; અન્યથા.
અન્યથા [સં. અન્યથા (અન્યથા) + અન્યથા
(અન્યથા)] હી. નિન્યથા; અન્યથા હોવાનું.
અન્યથા [યિ.] પું. અન્યથા અન્યથા અન્યથા.
અન્યથા ૧. યિ. અન્યથા એક.
૨. [સં. અન્યથા (અન્યથા) + અન્યથા (અન્યથા)]
યિ. સંજ્ઞાનંદ; અન્યથા ન હાથ એવું.
અન્યથા ૨. યિ. અન્યથા; એ વખતનું
અન્યથા અન્યથા.
અન્યથા ૩.—
અન્યથા અન્યથા = અન્યથા અન્યથા
અન્યથા; અન્યથા અન્યથા અન્યથા અન્યથા
અન્યથા [યિ.] હી. સત્તર અન્યથા એવું.
અન્યથા ૪. પું. એના વખતના અન્યથા હોયને
અન્યથા એક અન્યથા.
અન્યથા ૧૧. યિ. ન અન્યથા.
અન્યથા (અન્યથા) ૮. પું. (સંજ્ઞા) અન્યથા
ની એક અન્યથા.
૬. હી. અન્યથા અન્યથા એક અન્યથા.
૧૦. જ. એકાદ અન્યથા.
૧૧. યિ. અન્યથા વખતનું.
૧૨. યિ. અન્યથા કરાર.

૧૩. યિ. અન્યથા; તક કરાર; અન્યથા કરાર.
અન્યથા (અન્યથા) [યિ.] હી. અન્યથા
વખતની એક.
અન્યથા (અન્યથા) [અન્યથા (અન્યથા) +
અન્યથા (અન્યથા)] હી. અન્યથા હોવાનું;
અન્યથા.
અન્યથા (અન્યથા) [યિ.]
હી. અન્યથા હોવાનું; અન્યથા.
અન્યથા [અન્યથા (અન્યથા) + અન્યથા]
યિ. એક નહિ અન્યથા.
અન્યથા ૫. યિ. અન્યથા; અન્યથા.
૬. જ. એકાદ; એકાદ.
અન્યથા ૭. પું. અન્યથા ન થી એક
અન્યથા થી તરલ અન્યથા.
૮. યિ. અન્યથા નહિ અન્યથા.
અન્યથા એ = (૧) અન્યથા. (૨) અન્યથા.
(૩) તેયરી અન્યથા.
૫. યિ. એકાદ; અન્યથા વખતનું.
૬. યિ. એકાદ; એકાદ.
અન્યથા ૨. [સં. અ (અન્યથા) + અન્યથા
(અન્યથા)] પું. (અન્યથા) અન્યથા; વળી.
૩. પું. અન્યથા અન્યથા; એકાદ એક.
અન્યથા પાછલું = અન્યથા કરાર.
અન્યથા ૧.—
૧. અન્યથા ન કરાર = ન અન્યથા થી પીડું.
૨. અન્યથા અન્યથા કરાર = અન્યથા થી.
અન્યથા [યિ.] યિ. એકાદ; અન્યથા વખતનું.
અન્યથા ૧. [સં. અન્યથા (અન્યથા)] હી. અન્યથા
યોજનાની અન્યથા અન્યથા.
૨. હી. એકાદ.
૩. [યિ.] હી. અન્યથા; અન્યથા અન્યથા.
૪. હી. અન્યથા અન્યથા અન્યથા અન્યથા એક એક
૫. હી. અન્યથા અન્યથા અન્યથા.
અન્યથા ૧. [સં. અન્યથા (અન્યથા) + અન્યથા
(અન્યથા)] યિ. અન્યથા; અન્યથા.
૨. યિ. અન્યથા; અન્યથા એક એક; એક એક
નહિ એવું.
૩. યિ. એકાદ; અન્યથા.
૪. યિ. અન્યથા; અન્યથા.
૫. યિ. એક અન્યથા.
૬. યિ. એક નિયમ; અન્યથા અન્યથા.
૭. યિ. અન્યથા; હી ન એક એક ન એક
એક.
૮. યિ. એકાદ; અન્યથા.
અન્યથા યિ. (કિય) એકાદ; અન્યથા

અનવપ [અન (નહિ) + વપ (વપી)]
 વિ. ગરમ થાય નહિ અથવા ગરમ કરે નહિ
 એવું; અત્યાધિક; 'એડિઅમેટિક'.

અનવતીસાર ૧. [હિં.] પું. અતિસાર; સડો.
 ૨. પું. મરડો.

અનવતુલ [અન (નહિ) + તુલ (તેલું)]
 વિ. તોળી કે માપી ન શકાય એવું; અમાપ.

અનવદ્યોત્પાદ ૧. [સં. અવદ્યોત્પાદ] વિ. નિર્દોષ;
 અદ્યોત્પાદ; નિરપરાધી.

૨. વિ. સ્વચ્છ; નિર્મળ; ચોખ્ખું.

અનવદ્ય ૧. (હિંમત) મંદુ પાણી.

અનવદ્યવન [સં. અન (નહિ) + અવધન
 (અવધાસ)] ૧. રાત્રિ; અવધાસનો વિરામ;
 અનવધાસ.

અનવદ્યવસ્ત્રાદિ ૪. પું. (કૈન) 'આ શું છે'
 એવી અમથા. એમણે, રસ્તામાં આવતાં તલુ-
 ખલા વગેરેનું સાન.

અનવધાસ [સં. અન (નહિ) + અવધાસ
 (અવધાસ)] વિ. શુભાભેલું; વિરમત.

અનવનાસ ૧.—બીનાસવાળી, બારીક રેતીવાળી,
 બૂરા રેગની, નહીકાંકા કે બાકાની જમીનમાં
 અનવનાસનું વાવેતર સાફ થાય. આવી જમીન
 ખૂબ ખેડી તેમાં છાલુ, વિંછ અને એરંડીના
 ખોળનું ખાતર નાખી કપાસ બાંધી તેનાર
 કરવી. સિવાળો શરૂ થયે પાછા કરી અનવનાસના
 નાના રોષા બાંધે પૂરને અંતરે રોપવા. બહુ
 તાપ ન થાય તે માટે કાંચની ખાતળી કાળાઓ
 તેના છાયા માટે પાસે પાસે ખોડવી. નવાં મૂળ
 મૂકી રોષા હોશિયાર થાય ત્યાંતુથી છાયાની બંધર
 રહે. એમણામાં ધરિયાની સડી માછલી અને
 દીવેલીના ખોળનો બૂલો રોષા દીક બંધર
 નાખી ખૂબ પાણી પાતું. તે જાડી દર મલુ
 અંદર દિવસે પાણુ પાતું. સિવાળામાં પાણી
 પાવાની બંધર રહેતી નથી. સિવાળા અખરમાં
 ફળ જેસે તારે પાણીનું ખૂબ બેર રાખવું
 એટલે ફળ મોટા થાય. તેનું વાવેતર મુંગર,
 બેમચોર, કાકડા, મલગાર કંદા, એચ અને
 વસંતમાં થાય છે. તેનાં ખાતરાંના રેસામાંથી
 કપાં બને છે.

અનવપુરુષસ્વામી [સં. અન (નહિ)
 + અન (બીલું) + પુરુષ + સ્વામિન્
 (મલ્લી)] પું. પુરુષોત્તમનું એક નામ, કેમકે
 તેમના કોઈ ઉપરી નથી.

અનવસાત્વિકસ્થાનબોધક [સં. અન
 (નહિ) + અન (બીલું) + સાત્વિક
 (સત્યજ્ઞાન) + સ્થાન (ઠેકાણું) + બોધક

(બુદ્ધિમાન)] પું. પુરુષોત્તમ અવસ્થા, ધરણ
 કે તેમનો ઉપદેશ સત્યજ્ઞાની બરેલો અને
 કોઈ આપી ન શકે તેવો છે.

અનવધાધિકાર [સં. અન (નહિ) + અન
 (બીલું) + અધિકાર (સત્તા)] પું. કોઈ
 બીજા અનાવવા કે વેચવાનો કોઈ એક માલિક
 અથવા પેઢીને અધિકારો હક; કબજો; 'પેટ'.

અનવપદા [સં. અન (નહિ) + પદ
 (સંપત્તિ)] વિ. અવધા; અસિદ્ધિ.

અનવપમાન [સં. અન (નહિ) + અવપમાન
 (અવધાસ)] ૧. સત્કાર; અવધાસ નહિ તે.

અનવપદાર્થ [સં. અન (નહિ) + અવ
 (દાર) + પદાર્થ (દ્રવ્ય)] ૧. વસ્તુ પ્રમાણે ન
 કરવામાં આવતું દ્રવ્ય; ક્યારે પ્રમાણે અમાર કે
 મજૂરી ન આપવાપણું. અનવપદાર્થ સંબંધી
 તારાર બે પ્રકારની છે: એક મહેનતાણુ
 સંબંધી અને બીજી ધર્માદિ સંબંધી. અસરના
 અત પ્રમાણે મજૂર કે નોકરને તેના કામના
 બદલામાં મહેનતાણું ન રેવું અથવા તે હવે
 અર્થ લેવું તેનું નામ અનવપદાર્થ. એ જ રીતે
 દીધેલ માલ જાણે લેવો તે હવે એટલે અવ-
 યેલ વસ્તુનું અનવપદાર્થ કહેવાય.

અનવપદાર્થવિવાહ [સં. અન (નહિ) +
 અવ (દાર) + પદાર્થ (દ્રવ્ય) + વિવાહ
 (અગ્નિ)] પું. મજૂરો અને તેમની પત્નીઓ
 કામ લેનાર મુકીદારો વચ્ચે વેતન એટલે અમાર
 સંબંધી તારાર.

અનવપદ્ય અધિકાર [સં. અન (નહિ) +
 અવધા (અવધાસ) + અધિકાર (સત્તા) + કરી
 (નિશ્ચય કરેલું)] પું. સિદ્ધિ એક નામ,
 કેમકે તે અવિનાશી છે.

અનવપાથી ૨. વિ. અનવ.
 ૩. વિ. ઈન્દ્ર વિનાયુ.

અનવપુરુષ [સં. અન (નહિ) + પુરુષ
 (મલ્લી)] પું. અનવપુરુષ અથવા અસિદ્ધ માલિક.

અનવપિણ [અન (નહિ) + પેણ (પેણ)]
 વિ. અન નહિ અપણું; અસંપૂર્ણ એવું ન હોય
 એવું.

અનવપ્રાંસ [હિં. અન (નહિ) + પ્રાંસ
 (પાણ)] પું. છૂટકારો; મોક્ષ; મુક્તિ.

અનવપ [અ.] કદી એક અવતની દાસ.

અનવપીયા —
 અનવપીયા મોલી = મૈથુન ન કાળનું હોય
 એવી ખાતરી.

અનવપુરુષ [સં. અન (નહિ) + પુરુ

(મલ્લી)] વિ. અવધાસ; સિદ્ધિ વાસ્તુ.
 અનવપોષા ૧. [અન (નહિ) + વપ (વપી)]
 વિ. વપ; વપવા વિનાયુ.

૨. વિ. અમાર; અધિકારી.
 અનવપોષા શરીર = સ્વચ્છ અને અમાર કરી.

૩. વિ. મુંઝવે અવધાસ.

અનવપાવ [અ.] પું. અગ્નિનો કાળને લેવો તે.

અનવિધાધિકાર મિથ્યાત્વ [સં. અનવિધા
 (વેદાવધાસ) + અધિકાર (સત્તા) + મિથ્યા
 (ખોટું) + ત્વ (વસ્તુ)] ૧. (કૈન) કુલુ
 અવધાસ પારખા વિના ખોટાને ખલુ સામાની
 હારમાં અવધાસ અપાવ.

અનવિધાધિકાર [સં. અન (નહિ) +
 અવધાસ (અવધાસ) + અધિકાર (સત્તા) + ત્વ
 (વસ્તુ અવધાસ પ્રત્યય)] કદી નામનાં મર્વ
 ન હોવાપણું.

અનવેવાહી [સં. અન (નહિ) + અવ
 (વેદ) + વાહિન્ (વેદાવધાસ)] વિ. નીકર
 વાણી બોલનાર.

અનવગોમ પું. અગ્નિનો કાળને લેવો તે.

અનવગોમ ૪. પું. (સંગીત) શાસ્ત્રના અગ્રોહ
 અગ્રોહમાં જે સ્વરે બહુ બોલ્યો લેવાય છે તે
 વર્ણવર ન લેવા તે.

અનવ ૧. વિ. (હિંમત) ઉદ્ધત; ઉત્તમ.
 ૨. વિ. એવાવધાસ અવધાસ.

અનવપ્રતીક [સં. અન (નહિ) + પ્રતીક
 (નમસ્કાર) + કીર્તિ (સ્વચ્છાસ)] વિ. ન
 નમે એવું.

અનવપ્રતીક કદી, મોરખપુર પરખણમાં આવેલી
 એ નામની નદી; અનવેશ. સુખ્યો અનવેશ.

અનવપ્રતીક [સં. અનવિધા] પું. (હિંમત)
 તેવતા; તેવ. એમ અનાવ છે કે તેવોની અંધાંબો
 અવધાસ અવધાસ નથી.

અનવપ્રતીક ૩. વિ. (હિંમત) એવાવધાસ; અવધાસ.

અનવપ્રતીક વિ. (હિંમત) એવાવધાસ; અવધાસ.

અનવપ્રતીકવિવાહ [અન (નહિ) + વેદ
 (અવધાસ) + વિવાહ (અગ્નિ)] પું. કાળેવાણું

અનવપોષા ૨. [અન (નહિ) + વપ
 (વપી)] વિ. (હિંમત) મુંઝવે; અધિકાર.

અનવ ૧૪. પું. કપા: કપો; અન.

૧૫. પું. કપા: કપો; અન.

૧૬. પું. કપા: કપો; અન.

૧૭. પું. કપા: કપો; અન.

અનસુયા

અનસર [અ.] વિ. બહુ તેજસ્વી; અણુ પ્રકાશ આપનાર.

અનર [સં. અ (નહિ) + નર (પુરુષ)]
પું. બંકગ; નપુંસક; હિંમયો; નામરત; અવલો.

અનરક્ષાભય [સં. અન (નહિ) + રક્ષ (રક્ષ) + ભય (ભી)] પું. (જેન) સાત ભયમાંનો એ નામનો એક; આરો કોઈ મદદગાર નથી એવી બીજી.

અનરસ હ. પું. પિકાર; તિરસ્કાર.

૧૦. પું. વિરોધ; હિંમયો; અણુનવાવ.

અનરસા જ. એ નામનું રણ; અનનાસ.

અનરુચ [હિ.] વિ. યમે નહિ એવું; નાપસંદ.

અનર્યકથ ૧. [સં. અન (નહિ) + અર્થ (સેવક) + કથ (ખરીદી)] પું. અનરભાવથી વધારે કીમત આપી કરેલી ખરીદી.

૨. [સં. અન (ચોક્ક) + અર્થ (મૂલ્ય) + કથ (ખરીદી)] પું. અનરભાવથી બોછી કીમત આપી કરેલી ખરીદી.

અનર્થરાધવ જ. મુરારિમિત્રે ૧૩મી કે ૧૪મી સદીમાં લખેલું એ નામનું સાત અંકવાળું નાટક. તેને મુરારિનાટક પણ કહે છે.

અનર્થવિક્રય ૧. [સં. અન (નહિ) + અર્થ (કીમત) + વિક્રમ (વેચાણ)] પું. અનરભાવથી વધારે કીમત વર્ધ કરાવું વેચાણ.

૨. [સં. અન (ચોક્ક) + અર્થ (મૂલ્ય) + વિક્રમ (વેચાણ)] પું. અનરભાવથી બોછી કીમતે કરાવું વેચાણ. અનરભાવથી વધારે કે બોછી કીમતે વેચાણ કરવાના અપરાધ માટે આણકાયે એક હજાર પચીસે દંડ કરાવ્યો હતો.

અનર્થ ૩. [સં. અન (નહિ) + અર્થ (કીમત)] વિ. અમૂલ્ય.

૪. [સં. અન (બોક્ક) + અર્થ (કીમત)] વિ. અપ મૂલ્યનું; બોછી કીમતનું.

અનર્થિતઆય [સં. અન (નહિ) + અર્થિત (ધેનવેદું) + આય (લાભ)] પું. એકએક મોંઘવારી વર્ધ જવાથી ચીજોના અનામતાર કે વેચનારને થતો લાભ.

અનર્થ ૧૭. પું. ચિત્તનું એક નામ, ક્રમિક તેને કોઈ પણ જાતનો અર્થ એટલે પ્રયોજન નથી.

અનર્થ-અનર્થાનુબંધ [સં. અનર્થ (અણુ) + અનર્થાનુબંધ (આકૃતિ સંગ્રહ દર વાચ એવી રીતે સત્ત્વને નાશ ન થયો તે)] પું. કોઈ સક્રિય માન રાજ્યને લાડવા માટે જીલો કરી પોતે અલગ વર્ધ જનું તે આ નીતિનો એક ભેદ છે.

અનર્થ-અર્થાનુબંધ [સં. અનર્થ (અણુ) + અર્થાનુબંધ (દુરમતોને ખરી તેના અણુઓને પોતાને વશ કરવા તે)] પું. પોતાના લાભને માટે સત્ત્વ કે પાડોશીને ધન અને લશ્કરી આપેલી મદદ.

અનર્થદંડી [અન (નહિ) + અર્થ (મતલબ) + દંડ (સજા) + ઇન્ (વર્ણ)] વિ. (જેન) કાર રવાયે દંડનું વર્તન ચામચાર.

અનર્થનાશન [સં. અનર્થ (અણુ) + નાશન (નાશ કરનાર)] પું. શિવનું એક નામ; સંકર. આકૃતિનો તે નાશ કરનાર મનાય છે.

અનર્થ-નિરનુબંધ [સં. અનર્થ (અણુ) + નિરનુબંધ (દંડ વગેરે દુસ્ત સક્રિય માન સત્ત્વનો અર્થ સિદ્ધ કર્યો તે)] પું. કોઈ સક્રિય વચરના રાજ્યને જીલો કરી અને લાડવાને માટે પ્રેરી પોતે અલગ વર્ધ જનું તે આ નીતિનો એક ભેદ છે.

અનર્થસંશયાપક [સં.] પું. સત્ત્વનો સાથે મિત્રોની લાડઈનો પ્રસંગ.

અનર્થસિદ્ધિ [સં. અનર્થ (અણુ) + સિદ્ધિ (સફળતા)] જી. અલમિત્ર એટલે હમેશાં સાચ આપી ન હોય એવો મિત્ર અને અપ્રદં એટલે સત્ત્વ કે છતની આજ્ઞા ચામચારના આશયમાં હોય એવો મિત્ર એ બેનો મેળ.

અનર્થાનુબંધ [સં. અનર્થ (અણુ) + અનુબંધ (એકાધ)] પું. આકૃતિની સમ દર વાચ એવી રીતે સત્ત્વનો નાશ ન થયો તે.

અનર્થપક [સં. અનર્થ (અણુ) + પક (જગ્યા)] પું. ચોતરફથી દુરમતની બીજી.

અનર્થર્થસંશય [સં. અનર્થ (અણુ) + અર્થ (લાભ) + સંશય (સંક)] પું. એક તરફ લાભની આજ્ઞા હોય અને બીજી તરફ આકૃતિની બીજી હોય એવી દશા.

અનર્થિત પું. ચિત્તનું એક નામ.

અનર્સા [મ.] છો. એક જાતની ખૂરી; અમૃતરસા.

અનસ ૨૮. પું. કુ.અ.

૨૯. પું. ચિત્તનાં હજાર નામ માટેનું એક.

અનસપંચમાર પું (ક્રિયા) લાથી.

અનસપંખી જ. એ નામનું એક ક્રિયાત પક્ષી; અનસપત્ત.

અનસસુનુ [સં. અનસ (સિવ) + સુનુ (સીસે)] પું. ક્રતિદેવ. તે સંકરના દીકરા હોવાથી અનસસુનુ કહેવાય છે.

અનસઃ [હિ.] પું. નખરું; લટકું.

અનસધિક [સં. અન (નહિ) + અસધિ (સીમા) + ક (વાર્ણ)] વિ. અતિ; ધણું.

અનસનરે જ. એ નામનું અસલના વખતનું એક સરોવર; રાવણકંઠ જુઓ અનોતત.

અનસય પું. (ક્રિયા) વંદ.

અનસર ૬. પું. એ નામના એક ઠાની કવિ. ૭. [અ.] જ. તેજ.

અનસરી [હ.] પું. એ નામનો એક શરસી કવિ.

અનસવાય પું. (ક્રિયા) વંદ.

અનસસિત સંધિ જી. ઓપનિવેશિક સંધિ; જંમલ અથવા આરટવાળી જમીન વસાવવા સંબંધી કોલકચાર.

અનસ ૧. પું. ઊંચી જગ્યા પર પાણી ફેંકવા માટેની જગ્યા.

૨. [હિ.] પું. ખોટો આલેખ; ખોટું તલોમત. ૩. પું. અડીચુમ્મી.

૪. પું. પાણીની ઢેલ.

૫. [અ.] જી. વ. વ. જુદી જુદી જાતો.

૬. વિ. જુદી જુદી જાતનું.

અનસાઅ [અ. રૂપ (પ્રકાર)નું અણુક્ષન] પું. વ. વ. પ્રકાર જાત.

અનસાન ૧. પું. પ્રસ્તાવના.

૨. પું. મથાળું.

૩. પું. મુખપૃષ્ઠ; આમકું પૃષ્ઠ.

૪. પું. રીત.

૫. પું. [અ. અનન (સરનામું)] પું. સરનામું.

અનસાન ૪. જ. (જેન) એ નામનું એક જાતનું તપઃ આ લોક કે પરલોકના કોઈ લાક્ષણી આજ્ઞા રાખ્યા વગર કર્મની નિર્જરા એટલે કર્મના ગ્રહી જવા માટે, આન ધરવા માટે કે સાત્ત્વનો અભાસ કરવા માટે આહાર, કપાલ એટલે ક્ષેપ, માન, માયા અને લોભ માટેનું કોઈ એક અને વિષયનો ત્યાગ કરવા રૂપ તપ.

અનસીત [સં. અન (નહિ) + અસનવ (જમણું)] વિ. ઉપવાસી; જુ.અ.

અનસય [સં. અ (નહિ) + નસય (નાશ થાયે એવું)] વિ. નાશ ન પામે એવું; અવિનાશી.

અનસ ૩. પું. મધ્યો.

અનસુય ૫. વિ. નિષ્કપરી.

અનસુયા ૬. જી. ઘન; ધર્માલો.

અનસોચ ૪. [હિ.] વિ. અસંખ્ય; ન કંઈ
કંઈ એવું; ધારણામાં ન આવે એવું.

અનસોચે [હિ.] જ. નેરકારીથી; વિચાર
કર્તા વગર.

અનહોતા [હિ.] છો. તંગી; અછત.

અનહોનહાર [હિ.] અન (નહિ) + હો-
(હંતું)] વિ. અસહ્યતા; બની ન શકે
એવું.

અનજાંઠ [સં.] અનજ (અનિ) + જાંઠ (અજ
અથવા અનિ જોડે અનિયો પાડે)] પુ. વેદિ;
અગ્નિજાંઠ.

અનંત ૧૮. પુ. પૂજ્યનો પુત્ર પ્રહુન્ન તે કમ-
વેવનો અસ્તાર મનાય છે.

અનંતપદ પુ. (બોલ) મોરાથી સિદ્ધ માહેના
એ નામના એક.

અનંતમદનાંકુશ [સં.] અન (નહિ) +
અંત (અવરવ) + મદન (મદ્યેવ) +
અંકુશ (કાષ્ઠ) + આ (નતિઅતિયે પ્રત્યય)]
છી. એ નામની દેવી.

અનંતગુણ [સં.] અન (નહિ) + અંતુણિ
(આવણ)] વિ. અંતગી વગરનું.

અનંત ૪૧. પુ. એક તેજસ્વિ દેવતા. ભુઓ
તેજસ્વિ દેવતા.

૪૨. પુ. હાથન પાર્શ્વતત્વ દેવતામાંનો એક.
ભુઓ પાર્શ્વતત્વ દેવતા.

૪૩. પુ. જાવન જગરિમ દેવતામાંનો એક.
ભુઓ જગરિમ દેવતા.

૪૪. પુ. સૂર્ય.

અનંતઠકથાજુગુ [સં.] અનંત (ઠક વગર)
+ ઠકથા (વર્ણ) + જુગુ] પુ. ચીકુચ,
કેમકે તેમનો કાવચ લઈ કરવાનો સ્વભાવ છે.

અનંતગુણગંધીર [સં.] અનંત (અસંખ્ય) +
ગુણ (ગુણ) + ગંધીર (અમાય)]
પુ. પુરુષોત્તમ અમવાન.

અનંતચતુષ્ઠ [સં.] અન (નહિ) + અંત
(ઠકો) + ચતુષ્ઠ (ચાત્રો અથવા)]
જ. (જૈન) અનંત ઠાન, અનંત દર્શન, અનંત
સુખ અને અનંત વીર્ય એ ચારનો અર્થ.

અનંતચારિત્ર ૧. [સં.] અન (નહિ) +
અંત (ઠકો) + ચારિત્ર (અત્યલ)]
પુ. બોધિતત્વનું એક સ્વરૂપ; અનંતવિક્રમ.

અનંતચર્યોદયો છી. માવશર સુક તેરસ.

અનંતનરકચ્છેદી પુ. પુરુષોત્તમ અમવાન.

અનંતનામ જ. એકમ નદીના દક્ષિણ કાંઠા
ઉપર આવેલું કાશીરની બની રાજધાનીનું

શહેર હરિયાનામ.

અનંતપદનામ જ. જાવજોરમાં આવેલ પદ-
નામપુરનું બનું નામ. પદનામનું પ્રખ્યાત
દેવળ જ્યાં આવેલ છે.

અનંતપુર ભુઓ અનંતપદનામ.

અનંતમૂર્તિ [સં.] અનંત (અંત વગરનું) +
મૂર્તિ] પુ. પુરુષોત્તમ અમવાન.

અનંતમૂળ—'દ્વિમોરમસ ધ્વનિકસ.' નંમળ,
સંયુક્ત પ્રાંત અને પંચગામાં કોઈ કોઈ
જગ્યાએ આ વેલ લેવે છે. તેને ધ્વનિકસ સારસા
પરિભાષા પણ કહે છે.

અનંતવાન [સં.] અન (નહિ) + અંત
(ઠકો) + વન (વન)] વિ. જેની હા નકી
થયેલી ન હોય તેવું 'અનંતવાન'.

અનંતવિક્રમ ભુઓ અનંતચારિત્ર ૨.

અનંતસુખદાતા ૧. [સં.] અનંત (અંત) +
સુખ + દાતા (આપનાર)] પુ. પુરુષોત્તમ
અમવાન.

૨. વિ. અંત સુખ અપનાર.

અનંતસુખલોભાકથ [સં.] અનંત (અંત
વગરનું) + સુખ + લોભ (અલ્પ હો) +
ભાકથ (નામ)] પુ. પુરુષોત્તમ અમવાન.

અનંત ૧૮. છી. જનમેજયની ઓ:

૧૯. છી. સીતા.

સીતેક વરમાતા, અનંતના નિષ્વામતા,
સાંત્ર માહેવરી નિષ્વા, સાંત્રી વરમાતા,
અખ્યામ સમાચલ

અનંતસુતમાહુદ્ય [સં.] અન (નહિ)
+ અંત (ઠકો) + અસુત (અવાઈ કરેલું)
+ માહુદ્ય (મોટાઈ)] પુ. પુરુષોત્તમ
અમવાન.

અનંતાનુબંધી ૨.—જે કંઈ વડે સંસારની
અંત વગરની પરંપરા આલે તેવું.

અનંતસેન ૧. પુ. કૈવળામ ઉપર સુલેખા
વિષ્ણુ અમવાન.

૨. [સં.] અન (નહિ) + અંત (ઠકો)
+ આસન (બેઠ)] જ. મૂર્તિની એક અતલી
બેઠ.

અનંક ૮. [હિ.] પુ. અનંક.

અનંક [સં.] અનંક + અંક (નારીઅતિયે
પ્રત્યય)] વિ. છી. અનંક આપનારી.

અના ૧. છી. દીલ; વિશંખ.

૨. છી. તક અનુભવ વગર પ્રસંગ.

૩. છી. દુઃખ; પીડા; વ્યાધિ.

૪. છી. મમ; મહેનત.

અનાકંકિકા [સં.] અન (નહિ) + આકંકિ
(કંકા) + કિ (પાપાર્થ)] છી. (જૈન)
શાકોમાં અણુવેલી વાતો મૂર્ખતા કે અજાણને
લીધે ન સ્વીકારવા રૂપ પાપકર્મ.

અનામ ૩. પુ. સિવ; સંકર.

અનામમીમાર્મરથ [સં.] અનામમી (નિર્વાણ
માર્મથી ચીલ પામરી) + માર્મ (રસ્તો) + રથ
(રથ)] પુ. (બોલ) કામવાસના અને
કોપનો સંપૂર્ણ નાશ કરનાર ચોમી.

અનામ જ. સીતામળ; અનામ.

અનામિત [સં.] અન (નહિ) + અિત
(વિચાર)] જ. એકએક એમિત.

અનાજ —

૪. અનાજનો કોંલો = અનાજમાં થતું
છપકું.

અનાદી (અનાદી) ૮. [હિ.] જ. નવું
માથુસ; અનાદ્યું માથુસ.

૯. જ. મૂર્ખ; અજ્ઞ વગરનું માથુસ.

૧૦. વિ. અનુભવ વગરનું.

અનાદીપન (અનાદીપન) [હિ.]
જ. અંતરીપ્ત; અમારવેસ.

અનાદીપના ભુઓ અનાદીપન.

અનાદત [સં.] અન (નહિ) + આદત
(નિસ્તાર અમેક)] પુ. રા; સિવ; સંકર.

અનાદમીપત વિ. પોતામાંથી કંઈ પણ મુશ્કેલી
ન હોય એવું.

અનાથ ૧૪. પુ. એક જગરિમ દેવતા. ભુઓ
જગરિમ દેવતા.

અનાથપર્ણ [અનાથ (વરીય) + પર્ણ (નામ
અનાવાત પ્રત્યય)] જ. દારિયા; વરીયી.

અનાથપિપાક [સં.] અનાથ (વરીય) +
પિપાક (અત) + ક (વળું)] પુ. અવસ્તીને
સુલ નામનો એક ધનાઢ્ય વેપારી. ધન
આપવાની ઉદ્દેશના લીધે તે અનાથપિપાક
કહેવાતો. ભુઓ સુલ.

અનાથી બંજર છી. માલિકી વગરની જમીન.

અનાદિ ૧૨. પુ. સિવ; સંકર.

૧૩. છી. સીતા.

અનાદિમધ્યનિધન પુ. સિવ; સંકર.

અનાદિવિમલ પુ. એક પાર્શ્વતત્વ દેવતા.
ભુઓ પાર્શ્વતત્વ દેવતા.

અનાદી ૧. [સં.] અ (નહિ) + નાદ
(અવાજ) + ડા (વળું)] વિ. અવાજ
વગરનું.

૨. સિ લાંબો વખત સુધી અચળ ન બાપી
સકે એવું.

અન્યથેયનામ ૨. જ. (જેન) એને લીધે
રૂપાળું હરીર ન મળે તેવું કાંઈ.

અન્યથેયનામ ૨. જી. સીતા.

અન્યથેયનામ ૩. પુ. ઉપસેનનો એ નામનો હીરો.

અન્યથેયનામ ૪. પા. સામવેલનો એ
નામનો એક કાવિ.

અન્યથેયનામ ૫. એક જાતનું ફળ. લુઓ અનેનાસ.

અન્યથેયનામ [જ.] જી. કુપદ; અગિમાન;
મર્વ.

અન્યથેયનામી [અન (નહિ) + અનુ
(પાછા) + મામિન (અમારો)] જ. (જેન)
અવધિગ્રાહ એટલે મર્યાદાવાળા જાનનો એક
ભેદ; જ્યાં કોઈપણ હોય ત્યાં જ રહે, બીજા
જગ્યાએ સાથે ન જાય એવું જાન.

અન્યથેયનામ ૬. વિ. મેહ; અમાપ.

અન્યથેયનામ ૭. [અ.] પુ. રાક્ષસ.

અન્યથેયનામ ૮. [અન (નહિ) + આમ
(યોગ) + ત્વ (પણ)] જ. તંદુરસ્તી;
આરોગ્યતા.

અન્યથેયનામ ૯. [અન (નહિ) + નામન
(નામ) + અસ્તિ (હાજર)] જ. અસ્તિત્વ
જમણી અને કાળી તરફનું એ નામનું જાહેર
મોકું અનિયમિત હાડકું; 'અન્યથેયનામ બોન'.
તેનું કાંઈ ખાસ નામ ન હોવાથી તેને અન્ય નામ
આપવામાં આવ્યું છે.

અન્યથેયનામ ૧૦. અન્યથેયનામી [અન (નહિ) + અન્યથેયનામ
(નામ અન્યથેયનામ) + અન્યથેયનામી (ધોરી નસ) +
અન્યથેયનામી (પાછો)] જી. કાંડમ્બા ધમનીને
જ્યાં માટેનો પોલો જાય; હવ નજીક મહા-
ધમનીની કમાનમાંથી નીકળતી ધમનીનું
પોલાણ; 'અન્યથેયનામ અન્યથેયનામી'.

અન્યથેયનામ ૧૧. અન્યથેયનામી [અન (નહિ) + અન્યથેયનામ
(અન્યથેયનામી આગળ) + અન્યથેયનામી (અન્યથેયનામી)
+ અન્યથેયનામી (હાડકું)] જી. ધમની અન્યથેયનામી પાસેની
આંખોને છેડે રહેલું હાડકું; 'મેટા ટાંચ'.

અન્યથેયનામ ૧૨. અન્યથેયનામી [અન (નહિ) + અન્યથેયનામ
(નામ અન્યથેયનામ) + અન્યથેયનામી (અન્યથેયનામી)
(પાછો)] જી. અન્યથેયનામી અન્યથેયનામી અન્યથેયનામી
અન્યથેયનામી પોલો જાય; 'અન્યથેયનામ અન્યથેયનામી'.

અન્યથેયનામ ૧૩. અન્યથેયનામી [અન (નહિ) + અન્યથેયનામ
(નામ અન્યથેયનામ) + અન્યથેયનામી (અન્યથેયનામી)
+ અન્યથેયનામી (અન્યથેયનામી અન્યથેયનામી)]
જી. કાંડમ્બા ધમની; હવ નજીક મહાધમનીની

કમાનમાંથી નીકળતી શુદ્ધ લોહી લઈ અન્યથેયનામી
નમ્મ; 'અન્યથેયનામ અન્યથેયનામી'.

અન્યથેયનામ ૧૪. અન્યથેયનામી [અન (નહિ) + અન્યથેયનામ
(નામ અન્યથેયનામ) + અન્યથેયનામી (અન્યથેયનામી)
+ અન્યથેયનામી (અન્યથેયનામી)] જ. કાંડમ્બા અન્યથેયનામી
(અન્યથેયનામી) અન્યથેયનામી અન્યથેયનામી અન્યથેયનામી
(અન્યથેયનામી) અન્યથેયનામી અન્યથેયનામી અન્યથેયનામી
હોતા અન્યથેયનામી (અન્યથેયનામી બોન) અન્યથેયનામી
અન્યથેયનામી અન્યથેયનામી અન્યથેયનામી 'અન્યથેયનામી
અન્યથેયનામી' હોવ ત્યારે તેનું નામ અન્યથેયનામી
અન્યથેયનામી છે.

અન્યથેયનામ ૧૫. અન્યથેયનામી [અન (નહિ) + અન્યથેયનામ
(નામ અન્યથેયનામ) + અન્યથેયનામી (અન્યથેયનામી)] જ. નિત્ય
એટલે અન્યથેયનામી હાડકું.

અન્યથેયનામ ૧૬. જી. અન્યથેયનામ અન્યથેયનામી અન્યથેયનામી
માંથી એ નામની એક.

અન્યથેયનામ ૧૭. [અન (નહિ) + અન્યથેયનામ
(અન્યથેયનામ)] વિ. કારીય; આરયણ; 'અન્યથેયનામ
અન્યથેયનામ'.

અન્યથેયનામ ૧૮. —ઈરાન, આફગાનિસ્તાન, અન્યથેયનામ
મિસ્તાન અને હિંદમાં તેનું વાવેલ કરવામાં
આવે છે.

૧. પુ. બીજલ; કોટો; 'કોટિલિંગ'.

અન્યથેયનામ ૧૯. જી. મુખ્ય ખાદ્યક સલીમના
ખાદ્યમાં પડેલી એ નામની મુખ્ય અન્યથેયનામ. તેનું
બીજું નામ અન્યથેયનામ એવું હતું. ખાદ્યના
કદેશ પ્રમાણે તે અન્યથેયનામ હતી. સલીમ તેને
માફતે હતો તેથી અન્યથેયનામ અન્યથેયનામ તેને જાતી
પુરાણી લીધી હતી. તેની કળર લાગેરમાં છે.
તેની કળર ઉપર નીચે પ્રમાણે કોતરેલું છે:
"અન્યથેયનામ એ મારી મિલાનું મુખ એવાનો
પ્રમંથ અને હરી વખત મળે તો અન્યથેયનામ
નિઝલન દિવસ સુધી હું મુગનો પાક માન્યા
હઉં".

અન્યથેયનામ ૨૦. વિ. હાથમાં થતી જગાંની
એક જગા. અન્યથેયનામ અન્યથેયનામ જગાં આડથી નવ
જગાંમાં, મીઠા અને સુમંથીદાર હોય છે.

અન્યથેયનામ ૨૧. અન્યથેયનામ.

અન્યથેયનામ ૨૨. વિ. છડું; અન્યથેયનામ.

૨. વિ. વેગળું; દુર; અન્યથેયનામ.

અન્યથેયનામ ૨૩. જી. મીઠું કે ખાદ્ય પૂરણ હરી
કરવામાં આવતાં એક અન્યથેયનામ સમોમાં.

અન્યથેયનામ ૨૪. વિ. અન્યથેયનામ વગરનું; નિઃસ્પન્ન;
વાંછના વિનાનું.

૨. [અન (નહિ) + અન્યથેયનામ (કુળ)]
વિ. સુખી.

અન્યથેયનામ ૨૫. [અન (નહિ) + અન્યથેયનામ
(અન્યથેયનામ) + અન્યથેયનામ (અન્યથેયનામ)] વિ. મર્જમાં
અન્યથેયનામી હરી સાથે અન્યથેયનામી રંગોની લાંબી
નમ્મ ન હોય એવું પ્રાણીનું વસ્તુ; 'અન્યથેયનામ
અન્યથેયનામ'.

અન્યથેયનામ ૨૬. [અન (નહિ) + અન્યથેયનામ
(અન્યથેયનામ)] વિ. ખુદ્દ; અન્યથેયનામ; અન્યથેયનામ વગરનું.

અન્યથેયનામ ૨૭. [અન (નહિ) + અન્યથેયનામ
(અન્યથેયનામ) + અન્યથેયનામ (અન્યથેયનામ)] પુ. આરિમ્મ ધર્મ;
નિમિત્ત; આમંત્રણ ઉપાધિ; સ્વાભાવિક નહિ
એવું અન્યથેયનામ; 'અન્યથેયનામ'.

અન્યથેયનામ ૨૮. [અન (નહિ) + અન્યથેયનામ
(અન્યથેયનામ)] વિ. ખાદ્ય ન કરેલું.

અન્યથેયનામ ૨૯. [અન (નહિ) + અન્યથેયનામ
(અન્યથેયનામ) + અન્યથેયનામ (અન્યથેયનામ)] જ. ઉધાગે
વિસ્તાર; 'એર એરિમ'.

અન્યથેયનામ ૩૦. જી. હિંદ; વધ.

અન્યથેયનામ ૩૧. [અન (નહિ) + અન્યથેયનામ
(અન્યથેયનામ)] વિ. નાચ ન પામે એવું;
અનિવાર્ય; નિત્ય; સ્થાયી.

અન્યથેયનામ ૩૨. અન્યથેયનામ અન્યથેયનામ.

અન્યથેયનામ ૩૩. પુ. એક અન્યથેયનામ દેવતા.
અન્યથેયનામ અન્યથેયનામ દેવતા.

અન્યથેયનામ ૩૪. વિ. રિયતિ અન્યથેયનામ વલણ
વગરનું; 'અન્યથેયનામ'.

૩. [અન (નહિ) + અન્યથેયનામ (અન્યથેયનામ)
(અન્યથેયનામ)] વિ. સ્વતંત્ર; સ્વાભાવી.

અન્યથેયનામ ૩૫. જી. (અન્યથેયનામ) નકારો વખત;
અન્યથેયનામ.

અન્યથેયનામ ૩૬. [અન (નહિ) + અન્યથેયનામ
(અન્યથેયનામ અન્યથેયનામ)] વિ. મેગલી ન અન્યથેયનામ
એવું; અન્યથેયનામ.

અન્યથેયનામ ૩૭. વિ. હરી ન અન્યથેયનામ એવું.

અનિ ૨. વિ. (અન્યથેયનામ) બીજું; છડું.

અનિ ૩. [અન (નહિ) + અનિ
(અન્યથેયનામ)] વિ. નોકરીમાંથી રજા આપેલ;
મહી મુલક.

અનિ ૪. [અન (નહિ) + અનિ
(અન્યથેયનામ) + અનિ (અન્યથેયનામ)]
જ. નોકરીમાંથી રજા આપેલ અન્યથેયનામ.

અનિ ૫. જી. સિંધુ નદીની પશ્ચિમ તરફની
એ નામની વેદના વખતની એક શાખા.

અનિ ૬. [અનિ (અનિયમ)
+ અનિ (અનિયમ)] જી. (જેન)
સમારના અનિયમપણાનો વિચાર.

અનિવૃત્તિ ૧. [સં. અ (નહિ) + નિસ (હામણું) + ક્ત (ખોલે બિસાડેલો હોયો)] પું. અમુક મુલત માટે ખોલે લીધેલો હોયો.
૨. [સં. અ (નહિ) + નિસ (હામણું) + ક્ત (આપેલ) + ક (વાળું)] વિ. ચોક્ક વખત માટે આપેલ.

અનિદ્રાવનક [સં. અ (નહિ) + નિદ્રા (ઊંઘ) + વનક (પેશ કરનાર)] વિ. ઊંઘ દૂર કરનાર.

અનિદ્રારોમ [સં. અ (નહિ) + નિદ્રા (ઊંઘ) + રોમ] પું. ઊંઘ ન આવે એવો રોમ.

અનિધન [સં. અ (નહિ) + નિધન (ચાકુ)] પું. ઘણા કેમકે તે અમર છે.

અનિબૃતસંધિ [સં. અ (નહિ) + નિબૃત (હાનું) + સંધિ (સલાહ)] છો. એક જાતની સલાહ. કોઈ રાજ્ય બીજા રાજ્યની જમીન ખરીદવા માહતો હોય અને તે બીજા રાજ્ય તે જમીન તેને આપી સંધિ કરી લે તો એવી સંધિને અનિબૃતસંધિ કહે છે.

અનિમ પું. (પુરાણ) એ નામનો એક વસુ.

અનિમિત્તી છો. વિશેષાવસ્થા હાજરમાં જણાવેલ અઘાર બિંબાંની એક. લુગ્નો ઊંડો.

અનિમમ ૮. પું. શિવનું એક નામ, કેમકે તેઓ કોઈ નિમમથી બંધાયેલ નથી.

અનિમિત્તતત્તિવિન્યાસ [સં. અ (નહિ) + નિમિત્ત (નિમમવાળું) + તત્ત (વાંત) + વિન્યાસ (બોધણું)] પું. કાંતની અનિમિત્ત રચના; ઊંચા નીચા કાંત હોવાપણું; 'ઓડો-લો-લોડિસ'.

અનિમિત્તપલ્લું [અ (નહિ) + નિમમ (હામણું) + પલ્લ (વાળું) + પલ્લું (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] જ. કાવણથી નહિ બંધાયેલ હોવાપણું. લુગ્નો અનિમિત્તતા.

અનિરુદ્ધ [સં. અ (નહિ) + નિરુદ્ધ (નિમમથી બંધાયેલ)] પું. શિવનું એક નામ, કેમકે તેમને કોઈ જાતના નિમમનું બંધન નથી.

અનિરુદ્ધ ૨.—મત્સ્ય પુરાણમાં વર્ણવેલ અઘાર શિષ્ય: ભૃગુ, અગ્નિ, વસિષ્ઠ, વિશ્વકર્મા, મય, નારદ, નમ્બિર, વિશ્વાશાસુ, પુરંદર, ઘણન, કુમાર, નન્દીશ, સૌનક, વર્ગ, વાસુદેવ, અનિરુદ્ધ, શુક અને મૃદરપતિ.

અનિરુદ્ધપત્તા પું. (કિમ્બ) કમરેવ.

અનિર્ણય ૩. વિ. ચોક્કસ ન થઈ શકે એવું; 'ઇન્ડિમિનન્ટ'.

અનિર્ણય ૨. વિ. ચોક્કસ ન હોય એવું; અનિર્ણય; 'ઇન્ડિમિનન્ટ'.

અનિર્ણયસ્થિતિ [સં. અ (નહિ) + નિર્ણય (નક્કો થયેલું) + સ્થિતિ (સ્થા)] છો. નિન-વાસ્તી સ્થિતિ; કોઈ મિશ્રિત માટે કાવણ મુજબ હક સાબિત ન થતો હોય તેવી સ્થા; 'અમેચ-સ'.

અનિર્ણય ૬. [સં. અ (નહિ) + નિર્ણય (કામ કરાયેલું)] વિ. કુશળ નહિ અપાયેલું.

અનિર્ણય ભોમ [સં. અ (નહિ) + નિર્ણય (કામ કરાયેલું) + ભોમ (વાપરવું તે)] પું. માર્કેટની રજા વિના તેનાં પશુ, જમીન કે બીજા વસ્તુનો કરાતો ઉપયોગ.

અનિર્ણયવપુ ૨. પું. શિવ; સંકર; કમરેવ.

અનિર્ણય પદ્ય [સં. અ (નહિ) + નિર્ણય (અઘાર) + વાક્ય (કાંઈ જવા એવું) + પદ્ય (વેળાની યાજ)] જ. સહેર કે રાજ્યની અઘાર કાંઈ જવાની બંધી હોય એવો માથ.

અનિલ ૨૦. પું. સાલનું લાક.

અનિલજ્વર [સં. અનિલ (જ્વન) + જ્વર (તાવ)] પું. વાને લીધે અપાતો તાવ.

અનિલજ્વરક પું. (શિષ્ય) એક જાતનો રજ રજ સાત જાતના હોય છે: નબળાજ્વરક, પ્રાંજ્વરક, નિવાતજ્વરક, પવનજ્વરક, પ્રસાદ-જ્વરક, ઇન્દ્રજ્વરક અને અનિલજ્વરક.

અનિલજ્વર [સં. અનિલ (જ્વન) + જ્વર (તાવ)] પું. સર્પ નામ. તે બીજા ખોરાક ન મળે ત્યારે જ્વન ખર્ચને રહેતો મનાય છે.

અનિલ વાતાવન પું. અગ્નેશ્વરના સ્થાના મંડળનું ૧૬૮મું સુત રચનાર એ નામના ગ્રંથ.

અનિલસારથિ [સં. અનિલ (જ્વન) + સારથિ (૨૫ હાંખાર)] પું. અગ્નિ; દેવતા, કેમકે જ્વન તેનો રજ હાંખાર એટલે દેવાવ-નાર છે.

અનિલાલ પું. શિવનાં કમર નામ માંહેનું એક.

અનિવારિત ૨. પું. શિવ; સંકર, કેમકે તેની ચક્રિત અગ્રાથ હોઈ તેની સામે થઈ શકતું નથી.

અનિવાર્યમર્જસાવ [સં. અ (નહિ) + નિવાર્ય (દાન કરાયેલું) + મર્જ (હમેશ) + સાવ (પડવું તે)] પું. મર્જમાં બાળક મરી જવાથી કે મર્જાકાળ કાઢી જવાથી થયેલો અવસ્થા કરાવવામાં આવેલો મર્જાકાલ; 'ઇન્ડિમિનન્ટ એન્ડેન'.

અનિવૃત્તાભા ૨. પું. શિવ; સંકર. તેમનો આકાશ હમેશાં કામમાં રોમયેલ છે.

અનિવૃત્તિકરણ ૧. [સં. અ (નહિ) + નિવૃત્તિ (કામ) + કરણ (પરિણામ)] પું. (કૈન) નરમે ચુલુસ્થાને મહેલા જીવને થતો એક ભાવ; જેમાં બિનસમયક્ષતી એટલે લુહ લુહ વખતના જીવોના પરિણામ વિસદસ એટલે અસમાન જ હોય અને એકસમયક્ષતી એટલે એક સમયના જીવોના પરિણામ સદસ એટલે સરખા જ હોય તેવો ભાવ.

૨. [સં. અ (નહિ) + નિર્વાર્તન (પાક કરનાર) + કરણ (પરિણામ)] જ. (કૈન) સમજાત એટલે શુદ્ધ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતી વખતે રાગદોષની માંહેને બેદનાર આત્માના વિશુદ્ધ પરિણામ.

અનિષ્કાસિની [સં. અ (નહિ) + નિસ (અઘાર) + કાસિન (જનાર) + ઈ (નારી-ભવિષ્યે પ્રત્યય)] છો. પડોનથીન ઓ; બોલકા-માં રહેતી બાઈ.

અનિષ્કાસિન્યા [સં. અ (નહિ) + નિસ (અઘાર) + કાસિન (જનાર)] છો. ધર અઘાર બહેરમાં નહિ નીકળતી ઓ.

અનિષ્ઠમૃત્તિક [સં. અન (નહિ) + ઇષ્ટ (કામચડું) + મૃત્તિક (દિલ્લાલ) + ક (જનાર)] વિ. રાજ્યનું અહિત થાય એવા કામ કરવામાં લેવાર. માણાકના વખતમાં આવ્યા માણસને બાળી ફેંકાની સજા થતી હતી.

અનિષ્ટ સ્વપ્ન [સં. અન (નહિ) + ઇષ્ટ (કામચડું) + સ્વપ્ન (સોળું)] જ. અચળ સ્વપ્ન; બોધાર રાત્રિ અનિષ્ઠ.

અનિષ્ટ ૨. [સં. અ (નહિ) + નિષ્ટ (સ્થિતિ)] છો. અસ્થિસ્થતા; અનિષ્ટપણું.

અનિષ્ટુ ૩. વિ. અધિકાર નહિ મેળવેલું.

૪. વિ. જેના ઉપયોગ માટે રજા લેવામાં આવી ન હોય એવું.

અનિષ્ટુપોપલોકતા [સં. અ (નહિ) + નિષ્ટ (આપેલું) + ઉપલોક (બોધવાર)] પું. માર્કેટની રજ વગર પોતાને સોંપાયેલ ધીજ વાપરનાર માણસ.

અનિહારી [પ્રા. અણીહારી] જ. (કૈન) એક જાતનો સંચારો; જ્યાં જાને અગ્નિ સંસ્કાર ન મળે તેવી જગ્યામાં કરાતો સંચારો એટલે અનિહારી.

અનિહિત ૬. પું. શિવ; સંકર, કેમકે તે કલ્ક વિનાના કોઈ નિહાને પાવ નથી.

અની ૨. [કિ.] છો. અણી; હોય. ૩. છો. વજાલનો જામલો લાય.

[illegible]

અનુગ્રહિણી શ્રી. બોલિયમ્ રહેલી એ નામની પેશા 'કોમ્પોઝિટ મસલ'. તે પાણી-પાણી (લિવેર જેનાઈ) નામની પેશાની પાછળ રહેલી હોઈ તેને બસિયમ્નુ તળિયું બનાવવામાં મદદ કરે છે. તે કોમ્પોઝિટ

અનુપ્રસ્થવૃહત્અંત્ર

(સ્પાષ્ટન ઓવ ઇરિકઅમ) પરથી, ત્રિકાસ્થિ અને કુકુદરિક સ્નાયુ પરથી નીકળી અનુત્રિકાસ્થિના આગલા ભાગને તેમ જ ત્રિકાસ્થિના નીચલા ભાગની બાજુને ઘામેલી છે. આ પેશી બરિતગુહા (પેલ્વિસ માઇનર)ના નીચલા દારને હાંકવાનું, અનુત્રિકાસ્થિને ટેકો આપવાનું તેમ જ ઝાડો કરતાં હોલા અનુત્રિકાસ્થિને આગળ ખેંચવાનું કામ કરે છે.

અનુત્વચ્ચા [સં. અનુ (પાછળ) + ત્વચા (ચામડી)] છો. માહેની પાતળી ચામડી; આવરણ ત્વચા; 'ત્રેઅચન'.

અનુત્સેક ૨. પું. વિનય; નમ્રતા.

અનુકન [સં. અનુ (દરેક) + કન (દિવસ)] જ. દરરોજ; હમેશાં; નિત્ય.

અનુકર્શન ૩. [સં. અનુ (તરફ) + કર્શન (નળ)] જ. દેખરેખ.

અનુકાર ૮. વિ. મતભેદ સાંખી ન શકનાર.

અનુકારતા ૨. [સં. અનુ (નહિ) + કાર (મોઠા મનનું) + તા (પણું)] છો. મતભેદ સાંખવાની અશક્તિ.

અનુદીર્ઘમહાસીતા [સં. અનુ (પ્રમાણે) + દીર્ઘા (લાંબી) + મહા (મોટી) + સીતા (પાસ)] છો. મગજની અંદર આવેલો લાંબો ચીરો; 'ત્રેદ લોન્ગિટ્યુડિનલ ફિસર'.

અનુદૈર્ઘ્યપેશી [સં. અનુ (પ્રમાણે) + દૈર્ઘ્ય (લંબાઈ) + પેશી (માંસનો બોળો)] છો. અધો અન્વયામ રસનિષ્ઠ; 'લોન્ગિટ્યુડિનેલીસ મસલ'.

અનુનય ૧૦. જ. એક વસ્તુ બીજામાં પોતાના ગુણ આપે તે; પ્રોત્સાહન; અપવાહ; અપવાહન; ઉપપાદન; 'અનુનય ઇન્ડક્શન'.

અનુનાસિક ૫. પું. અનુસ્વારની નિશાની.

અનુનીત [સં. અનુ (પાછળ) + નીત (હોરલ)] વિ. એક વસ્તુએ બીજામાં પોતાના ગુણ આપેલ હોય એવું; પ્રોત્સાહિત.

અનુનીતિ [સં. અનુની (માનવું)] છો. આજીજી. જુઓ અનુનય ૧-૭.

અનુનેય ૩. વિ. અનુકૂળ.

અનુપકાવી મિત્ર [સં. અનુ (નહિ) + ઉપકારિન્ (હાકું કરનાર) + મિત્ર (દોસ્ત)] પું. શત્રુનો મિત્ર.

અનુપક્ષતિકા છો. મગજના વચલા કાણાની આગળ આવેલો ભાગ; 'પ્રોસેન્ડલ ફિસર'.

અનુપરિ [સં. અનુ (નહિ) + ઉપરિ (ઉપર)] જ. નીચે.

અનુપક્ષ [સં. અનુ (બતરું) + પક્ષ (સમૂહ)] પું. સેકડ; મિનિટનો સાડમો ભાગ.

અનુપાધિ [સં. અનુ (નહિ) + ઉપાધિ (દોષ)] વિ. ખામી વગરનું; દોષ વિનાનું.

અનુપાન ૫. [સં. અનુ (પાછળ) + પાન (પીવું તે)] ન. ખાધા પછી પાણી પીવાની ક્રિયા.

૬. વિ. દાકમાં ચતી સ્વાદિષ્ટ ફળાંની એક ભત.

અનુપાર્થિક [સં. અનુ (પાછળ) + પાર્થ (પડખું) + ઇક (વાજું)] વિ. પડખાની પાછળ આવેલ.

અનુપાર્થિકપ્રદેશ [સં. અનુ (પાછળ) + પાર્થ (પડખું) + ઇક (વાજું) + પ્રદેશ (ભાગ)] પું. પેટના નવ વિભાગમાંનો એ નામનો એક; 'સાઇપોકોન્ડ્રીયમ રીજન'. તેના જમણા ભાગમાં હસેન્ડનો જમણો ભાગ, મોટા આંતરડાનો ચાકૂત કોણ અને જમણા મૂત્રપિંડનો મોટો ભાગ આવેલ છે. ડાબા ભાગમાં આમાલય રંધ્ર (ઇન્ડસ ઓવ ધ રટમક), પ્લીક્ષા, અન્વયામનો છેડો, મોટા આંતરડાની બરોળનો ખૂણો અને ડાબા મૂત્રપિંડ (કિકનિ)નો ભાગ આવેલા છે.

અનુપાર્થિકા [સં. અનુ (પાછળ) + પાર્થ (પડખું) + ઇક (વાજું)] છો. એ નામની બે મોટી શિસ માંહેની દરેક; 'ટ્રાન્સવર્સ સાઇનસ'. જમણી અનુપાર્થિકા શિસસરિતા (ટ્રાન્સવર્સ સાઇનસ) દીર્ઘિકા ઉત્તરા નામની શિસસરિતાના અનુસંધાનરૂપ અને ડાબી અનુપાર્થિકા, દીર્ઘિકાનોજાળી શિસકુલ્યાના અનુસંધાનરૂપ છે. દરેક બાજુની અનુપાર્થિકા શિસસરિતા આગળ વધતાં વધતાં જાડી થઈ અંધારિય (ટેમ્પરલ બોન)ના મેસ્ટન (મેસ્ટોઇડ) ભાગ પર આવેલી અર્ધચંદ્રિકા નામની હાંસમાંથી પસાર થતાં અર્ધચંદ્રિકા શિસસરિતા તરીકે પણ ઓળખાય છે. દરેક બાજુના અનુમન્ના જિદમાં થઈને આ શિસસરિતા ખોપરીની બહાર આવી ડોકની બાજુ પર અનુમન્ના શિસ (ઇન્ડર્નલ જુમ્યુલર વેન) તરીકે ઓળખાય છે.

અનુપાર્થિકારબ્ધ પું. મગજની અંદરના શિસના લોહીને વહેવાનો રસ્તો; 'ઓડિસપિટલ સાઇનસ'.

અનુપામયા ભૂમિ [સં. અનુ (નહિ) + ઉપામય (આપણે) + આ (નારીબલિયે પ્રત્ય) + ભૂમિ (દેશ)] છો. વસનારા સિવાય બીજાને આશરો આપી ન શકે એટલે

કે વધુ લોકોને સમાસ આપી ન શકે એવો દેશ.

અનુપાસ [સં. અનુ (નીચે) + પાસ (ફાંસવો)] પું. પાણીના બે મોજાંની વચ્ચેનો નીચાણવાળો ભાગ; અધોપાસ; 'ટ્રાઇ'.

અનુપેક્ષીય ૨. [સં. અનુ (નહિ) + ઉપેક્ષ (આપણા) + ઇય (એવું)] વિ. આપણ ન રખાય એવું.

અનુપેક્ષ ૧. [સં. અનુ (નહિ) + ઉપેક્ષ (આપણા રખવા લાયક)] વિ. આપણ ન કરવા એવું.

૨. વિ. આપણ ન કરાય એવું.

અનુપ્રદાન ૩. જ. ઉમેરો; અનુપૂર્તિ; પાછળથી કરેલો વધારો.

અનુપ્રવેશ [સં. અનુ (અંદર) + પ્રવિશ (દાખલ થવું) + ય (એવું)] વિ. અંદર દાખલ થઈ શકાય એવું; અંતર્ગમ્ય; બેનક્ષમ.

અનુપ્રસાદન ૨. [સં. અનુ (તરફ) + પ્રસાદન (પુરતી કરવાપણું)] જ. રાજી કરવું તે.

અનુપ્રસ્થ ૨. વિ. ત્રાંસુ; આકું; તિર્થંક.

અનુપ્રસ્થ કોલન [સં. અનુપ્રસ્થ (આકું) + કોલન (કપડું તે)] જ. આકું કપન; 'ટ્રેન્સવર્સ ઓસિલેશન'.

અનુપ્રસ્થપેશી [સં. અનુપ્રસ્થ (આકું) + પેશી (માંસનો બોળો)] છો. પેટના પહાનો સપાટ સ્નાયુ; 'ટ્રેન્સવર્સિસ'.

અનુપ્રસ્થબંધન [સં. અનુપ્રસ્થ (આકું) + બંધન (પાડો)] જ. આકું અસ્થિબંધન; 'ટ્રેન્સવર્સ લિગમન્ટ'.

અનુપ્રસ્થભાગ [સં. અનુપ્રસ્થ (આકું) + ભાગ (ભાગેલું)] જ. હાડકાંના આગ્ર કટક થઈ જવા તે.

અનુપ્રસ્થભાગ [સં. અનુપ્રસ્થ (આકું) + ભાગ] પું. મોટા આંતરડાના ૪ ભાગ માંહેનો એ નામનો એક; કૂટી ઉપરના ભાગમાં રહેલો હસેન્ડના નીચલા ભાગથી બરોળના નીચલા ખૂણા સુધીનો મોટા આંતરડાનો જોગળની માફક આકો રહેલો ભાગ; 'કોલન'.

અનુપ્રસ્થવૃત્ [સં. અનુપ્રસ્થ (આકું) + વૃત્ (પિતાઇય)] જ. જે ચીરામાં થઈને રક્તવાહિની વફામાં દાખલ થાય છે તે ચીરો.

અનુપ્રસ્થવૃહત્અંત્ર [સં. અનુપ્રસ્થ (આકું) + વૃહત્ (મોટું) + અંત્ર (આંતરડું)] જ. મોટા આંતરડાનો ઉપલો હમાનદાર ભાગ; 'ટ્રાન્સવર્સ કોલન'.

અનુપ્રસ્થવેદની [સં. અનુ (પ્રમાણ) + પ્રસ્થ (સપાટ મેદાન) + વેદન (દાંત) + ઈ (નારીભવિતો પ્રત્યય)] છો. મમળનો મોટા બાક આપવાનો ભાગ; 'મેટ હોરિઝોન્ટલ સસાધ'.

અનુપ્રસ્થવ્યાસ [સં. અનુ (નીચે) + પ્રસ્થ (જમણું) + વ્યાસ (દેશવાળા અર્થબદ્ધપદ)] જસાઈ વર્ષ તેના પરીધની એ બાબત અટકી લીધી] પુ. પદ્યોગાર્થનો વ્યાસ; 'દા-સવર્સ ડાએપિટર'.

અનુપ્રસ્થાંતરણ બંધની છો. એ નામની એક બંધની; 'દા-સવર્સ મેસોકોસન'. ઉદ્યોગ-કલા, નાનું આંતરક, મોટા આંતરકનો આગે ભાગ તેમ જ કુલિયારને આ બંધની વિદગાવ છે.

અનુપ્રાણની નાડી (અનુપ્રાણની નાડી) [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રાણ (હવા) + ઇન્ (વાળું) + નાડી] છો. માસપેશીની કવનક્રિયા દ્વારા રાખનાર નાડી; મેટ્રાક નાડી; 'દોલિત નર્વ'.

અનુપ્રેક્ષી [સં. અનુ (જાણ) + પ્રેક્ષિત (જેનાર)] વિ. વિચાર કરનાર.

અનુપ્રેક્ષ પરવલ્લ ૬. પુ. (મધિત) એ એ પરવલ્લની ઉપમા એક જ હોય એટલે કે એક પરવલ્લની ઉપમા બીજા પરવલ્લની જેમ ઉપમા હોય એવો પરવલ્લ; 'એન્થ્રેક્સ ડાઇ-પરબોલા'.

અનુપ્રેક્ષવ્યાસ પુ. (મધિત) અનુપ્રેક્ષ પરવલ્લનો વ્યાસ.

અનુપ્રસ્થિત શિરાચક્ર ૧. અસ્તિની આસપાસ વિદગાવેલી શિરાઓનું એક ચક્ર; 'વેસિકલ પ્લેક્સસ'. પુરુષોમાં ગુદવેદન શિરાચક્ર અને સ્ત્રીપરિચક્ર શિરાચક્ર સાથે અને સ્ત્રીઓમાં અનુચોનિક શિરાચક્ર એકે તે સંબંધ રાખે છે.

અનુપ્રેક્ષ ૨૬. પુ. આગમ.

અનુપ્રેક્ષી ૬. [સં. અનુ (નહિ) + પ્રેક્ષ (પાડે) + ઇન્ (વાળું)] વિ. નહિ જોડાયેલું.

૧૦. વિ. સર્વગ્રાપી; બધે ઠેકાણે ફેલાયેલ.

અનુપ્રીકરણિક ૧. મર્જાકવનું શિરાચક્ર; 'ઓવેરિયન પ્લેક્સસ'.

અનુપ્રીકરણિકા [સં. અનુ (જાણ) + પ્રીકરણ (બીજાની કોષ્ટ) + ઇક (વચ્ચે) + આ (નારીભવિતો પ્રત્યય)] છો. સ્ત્રીઓના શરીરમાં આવેલ એ નામની શિરા; 'ઓવેરિયન વેન'. તે અનુપ્રક્રિયા શિરાઓ (ટેસ્ટીક્યુલર વેન) ને મળતી આવે છે. આ શિરાઓ

બીજાકવનું લોહી વહી લાવે છે.

અનુપ્રીકરણિકા ધમની [સં. અનુ (જાણ) + પ્રીકરણ (બીજાની કોષ્ટ) + ઇક (વચ્ચે) + આ (નારીભવિતો પ્રત્યય) + ધમની (શુદ્ધ લોહી વહી જતી નળી)] છો. ઓદરી મધ્ય-ધમનીની આસપાસના સામાની એ નામની એ લાંબી સાખા; 'ઓવેરિયન આર્ટરી'. સ્ત્રીના શરીરમાં તે ઓદરી મધ્યધમનીમાંથી ઉત્પન્ન થઈ બીજાકવને પોષણ આપે છે.

અનુપ્રેક્ષ [સં. અનુ (નહિ) + પ્રેક્ષ (જાણે)] વિ. જોમાંથી એક જમ નહિ જોવું.

અનુપ્રેક્ષ ૬. [સં. અનુ (પ્રમાણ) + પ્ર (વચ્ચે)] પુ. (જેન) આપના શુદ્ધ સ્વભાવ પ્રમાણે જનું તે.

૧૦. પુ. (જેન) કર્મની મુક્ત પાત્રા તેનું બોધવવામાં આવતું જન.

૧૧. પુ. (મધિત) સામાન્ય પ્રતિષ્ઠા; પ્રતિષ્ઠા; 'અનરલ ઇન્સિએક્શન'.

અનુપ્રેક્ષિકા [સં. અનુપ્રેક્ષ (અવગણના અથવા અવગણના) + ઇન્ (વાળું)] ૧. વેદાંત સંબંધી અખ્યાએ રચેલું એ નામનું પુસ્તક.

અનુપ્રેક્ષિકા [સં. અનુપ્રેક્ષ (અવગણના) + સાચ (ધર્મપુસ્તક)] ૧. ગીતા. કર્મક સાદાઓ ગીતાને પોતાનો આધારમંત્ર, ભક્તિમાર્ગે જ ભક્તો તેને ભક્તિપ્રધાન કૃષ્ણ ઉપદેશ, યાત્રીઓ તેને યાત્રાપદ સંપાદ, અને જવહરી અનુપ્રેક્ષ તેને અનુપ્રેક્ષિકા કહે છે.

અનુપ્રેક્ષિકા ૨. વિ. સંવેદનશીલ; ચેતનાવાળું.

અનુપ્રેક્ષિકા [સં. અનુપ્રેક્ષ (અવગણના અથવા અવગણના) + સાચ (ધર્મપુસ્તક)] ૧. અવગણના મેળવી લેવાનું.

અનુપ્રેક્ષિકા ૨. [સં. અનુ (જેનું) + પ્રાક્ષિત (પરિચરણ)] વિ. શુદ્ધ કરેલું.

અનુપ્રેક્ષિકા [સં. અનુ (પ્રમાણ) + પ્રાક્ષિત (જેનું તે) + આ (નારીભવિતો પ્રત્યય)] છો. (જેન) ગુરુના બોલ્યા પ્રમાણે બોલતું તે.

અનુપ્રેક્ષ [સં. અનુ (પાસે) + પ્ર (પાસે)] છો. (અનુપ્રેક્ષ) ભૂમિનીચ; અંદની ક્ષત્રીનો પૃથ્વીની પાસેમાં પાસેનો ભાગ; નીચરભાગ; 'પેરિય'.

અનુપ્રેક્ષિકા ૨. [સં. અનુ (જાણ) + પ્રાક્ષિત (પ્રમાણ)] છો. લાગણી; અનુકંપા.

૩. છો. ચેતના; જ્ઞાન.

અનુપ્રેક્ષિકા [સં. અનુપ્રેક્ષ (જાણ) + પ્રિય (મિત્ર) + આ (નારીભવિતો પ્રત્યય)] છો. ધરી

મથેલી ચેતના; ચેતનામાં કયેલ ધટાકો; 'હાઇ-પેસથેસિય'.

અનુપ્રેક્ષિકા [સં. અનુ (જાણ) + પ્રાક્ષિત (પ્રમાણ) + પ્ર (વચ્ચે)] વિ. ક્ષેત્રિય ક્ષિતિજ સમાન્તર; સપાટ; 'હોરિઝોન્ટલ'.

અનુપ્રેક્ષિકા [સં. અનુપ્રેક્ષ (અવગણના) + પ્રાક્ષિત (પ્રમાણ)] છો. અપૂર્ણ રીતે રચાયેલી સજાના કામને સંપૂર્ણ સજાએ અનુ-પ્રેક્ષિકા આપી વાજબી કરાવવાની રીત.

અનુપ્રેક્ષિકા [સં. અનુ (અંતર) + અન્યા (કોઈની બાબત)] છો. કોઈની શિરાઓમાં સૌથી નાડી અને મોટી શિરા; 'ઇન્-નર્નલ સુબ્યુલર વેન'. તે ખોપરીના તળિયાથી મળાના મુલ સુધી માંસી રીતે નીચે જતર છે.

અનુપ્રેક્ષિકા ૨. ૧. મમળની અંદરનું પાંચમું કાલું અને તેમાં આવેલ ભાગ; 'એન્ટેસેફલોન'.

અનુપ્રેક્ષિકા [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રિય (મમળ) + પ્રાક્ષિત (અપ્રિય) + આ (નારીભવિતો પ્રત્યય) + શિરા (અનુપ્રેક્ષિકા વહી જતી નળી)] છો. નાના મમળની શિરા; 'સેરિમેલર વેન'. આ શિરાઓ નાના મમળમાં ફેલાઈ એ ભાગમાં વહેવાઈ જાય છે. ઉપરની શિરાઓ બેમી થઈને દીર્ઘકાવેલની શિરાકુમામાં (સ્ટેટ સાઇનસ) પેસે છે. નીચેની શિરાઓ પાર્થિવ શિરાસરિતા અને પાર્થિવશિરા શિરાસરિતા (પોસ્ટીરો-હીરિયર સાઇનસ)માં જળી જાય છે.

અનુપ્રેક્ષિકા [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રિય (મમળ) + આ (નારીભવિતો પ્રત્યય)] છો. નાના મમળને લોહી પૂરું પાડતી ધમની.

અનુપ્રેક્ષિકા [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રિય (મમળ)] ૧. નાનું મમળ; 'સેરિ-મેલમ'.

અનુપ્રેક્ષિકા [સં. અનુપ્રેક્ષ (અવગણના અથવા અવગણના) + પ્રાક્ષિત (દરજા વાળું)] વિ. જેના સાથે એટલે સાબિત કરવાની અવગણના અનુપ્રેક્ષિકા કરતા આવે એવું. જેમકે, 'ધાસ પ્રભુએ બનાવેલું છે, કેમકે એ કોઈનું બનાવેલ છે'. આમાં અનુપ્રેક્ષિકા કરતા આવે છે કે ધાસ વગેરે કોઈનું બનાવેલું નથી, કેમકે તેનો બનાવવાવાળો શરીર-ધારી માણસ નથી. એ એ શરીરધારીનું બનાવેલું નથી તે તે વસ્તુ કર્તાની બનાવેલી નથી.

અનુપ્રેક્ષિકા ૨. [સં. અનુ (પાછળ) + પ્રાક્ષિત (મમળ)] છો. મેલો; સિધ્ધ; અનુવાચી.

૨. જી. વરધોડો.

૩. જી. સવારી.

અનુવાચિત ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + વાચિત (જાણ) + ત્વ (પણું)] જ. અનુક્રમના કે પંચમાં આપતા.

૨. જ. ચેલો હોવાપણું.

૩. જ. નાથ કરવાપણું.

૪. જ. પાછળ અનુ તે.

૫. જ. વિદ્યાર્થી હોવું તે.

૬. જ. સેવ; આડરી.

અનુવાચિતી ૧. [સં. અનુ (પાછળ) + વાચિત (જાણ) + ઈ (નારીબલિયો પ્રત્યય)] જી. પાછળ પાછળ જાતી સી.

૨. જી. અનુક્રમના કે મન પ્રમાણે વર્તણૂકી સી.

૩. જી. સિખા; ચેલી.

અનુવોનિત શિરાચક્ર [સં. અનુ (અંદર) + વોનિ (જોતો સુક બાવ) + ચક્ર (ચક્ર) + શિરા (અણુલ હોતી જણી જાણી નથી) + ચક્ર (ક્રમ)] જ. વોનિમાર્ગને વિદ્યાર્થેશ્વ શિરાચક્ર: 'વળાંકનના પોરસ'. આ શિરાચક્રનું હોલો જે અનુવોનિત શિરાઓ વડે અધિ-મોલિયા આભવંતરી (કન્દર્ભ હલિએક) શિરામાં દાખલ થાય છે.

અનુવોનિતી [સં. અનુ (અંદર) + વોનિ (જોતો સુક બાવ) + ચક્ર (ચક્ર) + આ (નારીબલિયો પ્રત્યય)] જી. અનુવોનિત શિરાચક્રમાંથી નીકળી જાણેન્દ્રિયની અંદરની હલ પરથી અધિમોલિયા આભવંતરી (કન્દર્ભ હલિએક) શિરાને મળતી શિરા.

અનુરક્ત ૭. વિ. બાકા.

અનુરક્તપ્રકૃતિ [સં. અનુ (વાક) + રક્ત (પ્રીતિવાળું) + પ્રકૃતિ (હોમે)] વિ. પ્રત્યક્ષ; સ્વપ્રત્યક્ષ.

અનુરક્ત ૧. [સં. અનુ (સાથે) + રક્ત (રેતી)] જી. પગથી; 'કૂટપાથ'.

૨. જી. મોટા રસ્તાની બાજુનો નાનો રસ્તો.

અનુરંજિત ૨. [સં. અનુ (અંતર) + રંજિત (રંગેલું)] વિ. રંગાયેલું.

અનુરામક [સં. અનુ (વાક) + રામ (સ્નેહ) + આત્મક (વાકું)] વિ. આત્માનુ; પ્રેમાત્મ; પ્રીતિવાળું; રનેહી.

અનુરામાત્મકતા [સં. અનુ (વાક) + રામ (સ્નેહ) + આત્મક (વાકું) + તા (પણું)] જી. પ્રેમાત્મ હોવાપણું; આત્માનુપણું.

અનુરાધાપુર જ. લંકાની બૂલી રાજ્યાની. સીથેનમાં બૌદ્ધ ધર્મ ફેલાવવા અરોહના મોક્ષવાથી તેના દીકરા મહિન્દ અને દીકરી સંધ્યમિનાએ અહીં જાતીને શુદ્ધ મથાન પવિત્ર પીજાના આતી ડાળી વારી હતી. આના અધિકારમાં આ કદ મોજૂદ છે. શુદ્ધ ભગવાનનો ડાળી રાણી કંત કંતપુરમાંથી મોથી સદીમાં અનુરાધાપુરમાં આણી શુધારામે ધાતુમર્તન એક ખૂણા ઉપર મહાન અણી ત્યાં રાખ્યો હતો. દેવાના અધિકારિએ ઈ. સ. પૂર્વે અંદરે ૨૫૦ વર્ષ ઉપર શુદ્ધ ભગવાનનું જમણું મોચરિય એટલે અડધું અર્ધ આણી એક ધાતુમર્ત અણી વાચન કેમણ તરીકે રાખ્યું હતું. આ કહેરમાં "હોવ મધ્યમ" એટલે કંસાનો રિધર આવેલો છે. આ જામમાં મહાવંશમાં અંદરેલું સેકનરિય નામનું બૌદ્ધ મંદિર બીજી સદીમાં દમ્યવામિતી નામના રાજાએ બંધવ્યું હતું. મહિન્દની વિદ્યા આમાં આપો હતી તે અગ્રાને હસિભુમનમનન એનું નામ આપ્યું.

અનુરસિ [સં. અનુ (પાછળ) + રસિ (સંખ્યા)] પું. (અધિત) અંદર અગ્રા આગ્રાના કોશમાં આડી અને ઊભી સરખી હાર જાતી રેતાં બાકે રહેતો નિશાચ (કિર્મિન) ; 'આમનર'.

અનુરક્ત જ. અધિત એનું એક પ્રવર.

અનુરપ્તકેદ [સં. અનુ (પ્રમાણે) + રપ (રેખા) + તા (પણું) + કેદ (અધિક)] જ. (અધિત) એક સરખી રીતે અગ્રા સામસાથી મોથી જે સરખ આકૃતિના મળતા આવતા નિદુઓને જોનારી બધી સીધી લીટી એકગીળને છે તે નિદુ; 'સેન્ટર ઓવ સિમિલિટ'.

અનુરપ્તકાંધ [સં. અનુ (પ્રમાણે) + રપ (રેખા) + તા (પણું) + અંધ (અધિક બાવ)] જ. (અધિત) જે સરખ આકૃતિને તેમની મળતી બાજુઓ એક જ દિશામાં અગ્રા વિરુદ્ધ દિશામાં સમાનરે થાય એવી રીતે મોથી હોવ તો તેમનાં મળતાં સિરોનિદુને જોનારી લીટીઓ જે નિદુમાં છે તે નિદુ; 'સેન્ટર ઓવ સિમિલિટ'.

અનુરપ્ત સિદ્ધિ [સં. અનુ (અંતર) + રપ (આત્મ) + આ (નારીબલિયો પ્રત્યય) + સિદ્ધિ (સમજ)] જી. દીકરા, બાઈ અને સમાંઓને સામ, દામ વગેરેથી ખોલાની બાજુમાં લઈ લેવાપણું.

અનુરોધનું ૧. [સં. અનુ (અંતર) + રપ

(હાલત મરી)] જ. કિ. આમણ કરી; હાલત કરવી.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + રપ (અધિક)] જ. કિ. વળા આ રહેલું.

અનુલંબ્યાસ પું. લંબાર્થ પ્રમાણે બાસ; મુખથી પીક સુધીનો બાસ; 'અંદરોપોરટી-રિયર ડાયમિટર'.

અનુલેપ જ. પું. માન આપવાની અથવા પૂજા કરવાની ૧૮ રીત માંહેની એક. તેમાં સરીરે સુમેથી વસ્તુઓ મોખવામાં આવે છે. લુઓ અણુલેપવાર.

અનુલોમ ૮. વિ. વિરુદ્ધ નહિ એનું; અવિલોમ. હ. વિ. સવળું.

અનુલોમ વિલોમ પું. એ નામનો એક અતનો પ્રાણાયામ. તેમાં બને નસકોરામાંથી પૂરક અને રેમક થાય છે.

અનુલોમ વિલોમ પ્રાણાયામ પું. (ચોવ) એક અતનો પ્રાણાયામ. તેમાં પચાસન અથવા સુપાસને બેસી કામ્પ હાથનો પંતે કામ્પ પમના હોમણ ઉપર રાખ્યો અને જમણા હાથના અંગૂઠાથી જમણા નસકોરાને કામ્પી રાખી કામ્પ નસકોરાથી શાસ ફેરફારમાં કરવો. યથાશક્તિ ડુંગર કામ્પ જાતી કામ્પ નસકોરાથી શાસ ધીમે ધીમે બહાર કાઢી નાખવો. પૂરક વખતે મૂળખંધ, ડુંગર વખતે અલંબરખંધ અને રેમક વખતે ઉડીવાનખંધ કામ્પ રાખવો. વારાહરતી બને નસકોરામાંથી એક એક વખતે શાસ લેવામાં અને મૂળવામાં આવે ત્યારે એક અનુલોમ વિલોમ પ્રાણાયામ સંપૂર્ણ થયો છે. વા. પૂરક, ડુંગર અને રેમકનો વખત ૧,૪,૨ માનના પ્રમાણમાં છે. ૭ દિવસ સુધી જે વખત, ૭થી પંદર દિવસ સુધી ચાર વખત, પંદરથી ચોવીસ દિવસ સુધી ૭ વખત, અને ચોવીસ દિવસ જાતી સાતથી નસ પ્રાણાયામ કરવા. આ પ્રાણાયામ કરવાથી કરીરના અનુક નાણુક અવયવોને સહેજ મહેનત થાય, રક્તવાહિની અને વાયુવાહિની નાડીઓ સાદ થાય, પેશાબ વાટે નીકળતો મીઠાકવાળો પદાર્થ પેદા કરનાર અવયવ જમવાન થઈ મીઠાકવાળા પદાર્થની ઉત્પત્તિ બંધ થઈ અથ. પ્રાણાયામ કરતી વખતે ફેરફાર અને મુખ્ય મોટી નાડીઓમાં પ્રાણવાયુનો સંચાર મોટા પ્રમાણમાં થવાથી સાત ધાતુ મોખ્ખી થાય, લોહીવિહાર, કિનાતંતુ અને ટાનતંતુની નળગાઈ જાતી રહે, શુરકની નળગાઈ ઉડીવાનખંધને લીધે નીકળી જાય, સરીરની દરેક નસમાં ચેતનશક્તિ આવે અને રક્તમાંથી એમાં અનુક ફેરફાર થઈ ચોમ

પેદા કરનાર રમ્ભને જાણે તંદુરસ્તી જ્યારનાર રમ્ભો પેદા કરે; એટલું જ નહિ પણ અશક્તિ અને બીજી બાધિઓથી અર્જુનિત થયેલ કરીર ફરીથી રૂપરૂં બનશે અને જ્યાં અસ્થવર્મા મહાન બળ અને છવન આપશે.

અનુલોભાસિદ્ધિ [સં. અનુ (પ્રમાણ) + લોભ (લાભ) + આ (નારીબલિનો પ્રત્યય) + સિદ્ધિ (સાધન)] છી. સહેરનાં લોકો, દેશ અને સેનાપતિઓને હાથ અને બેઠકથી પોતાને અનુકૂળ કરી લેવાપણું.

અનુવૃત્તિ ૨. જ. જ્યારના ઉત્તેજનને અનુકૂળ થવાનું સજીવ જ્ઞાનનું કારની વળણ; 'દોષિષ્ઠમ'.

અનુવૃત્તિવ [સં. અનુ (પાછળ) + વૃત્ત (ઢોળ) + ઇત (અવરતનો પ્રત્યય) + ત્વ (પણું)] જ. મગતાપણું; સરખાઈ.

અનુવંદ્યજી છિદ્ર [સં. અનુ (અંદર) + વંદ્યજી (સાચળો સાધો) + છિદ્ર (ઠાણું)] જ. સાચળની આગલી બાજુએ છિદ્રાંશુકની (ફેસિયા લાટા) અંદર આવેલું એક મોટું અંધારા ઠાણું; 'હોસ બોલેલિસ'.

અનુવંદ્યજિહ્વા નાડી (અનુવંદ્યજિહ્વા નાડી) [સં. અનુ (અંદર) + વંદ્યજી (સાચળો સાધો) + ઇત (વાળ) + નાડી (નસ)] છી. કંઠતિલ્લ (પેકિનિયસ) નામની સાચળની પેશીની કલનમલન કરાવનારી નાડી; 'ઓએસરિ ઓએસુરેટર નર્વ'.

અનુવંદ્યજિહ્વા [સં. અનુ (અંદર) + વંદ્યજી (સાચળો સાધો) + ઇત (વાળ) + આ (નારીબલિનો પ્રત્યય)] છી. સાચળના મૂળભાગની આગલી બાજુએ અંધારા ઠાણાની અણબાણ રહેલી પાંચ ૭ અંધ; 'સમ્યગ્વિનલ વિદ્ અંદ' તેમાંની ત્રણ ચાર ઉપર અને એ ત્રણ નીચે હિંદુઓમાં આવેલી છે. જનનેદ્રિય અને અંધોગ્યની કેટલીએક રસાયનીઓ અને ધમની રસાયનીઓ તેઓમાં હાથલ થાય છે.

અનુવા [હિ.] પુ. કુવામાંથી પાણીની યોલ ભરતી વખતે માન્યુલો બિમાં રહે તે જગ્યા.

અનુવાચન ૩. [સં. અનુ (અંદર) + વાચન (વાંચનું તે)] જ. અવાજ કરી વિના વાંચનું તે.

અનુવાહ ૧૨. [સં. અનુ (પ્રમાણ) + વાહ (બોલી)] પુ. અનુસરણ; નાચ.

૧૩. [સં. અનુ (પછી) + વાહ (વાહ)] પુ. બીજા આધારથી નકો થયેલ ચર્ચ અણુકનાર વાક્ય. એમ, 'અતિ હિમનું અંધેય છે'. જહાં અતિ હિમનું વિરોધી છે એ વાત

દેખીતી રીતે સિદ્ધ છે.

અનુવાહી ૪. પુ. સાચાવાળો; વિરોધી.

અનુવૃક્ષા ધમની છી. પેટની મધ્યધમનીની મૂર્ચ્છિતે તરફ જતી કાંક સાખા; 'રીનલ આર્ટર'. આ કાંક સાખાઓની અધિષ્ઠક અધિ (સ્પ્રીનલ એન્ડ) તરફ જતી એક નાની સાખા અધરા અધિષ્ઠિતી (સ્પ્રીનલ વેન) તરીકે બોજખાય છે.

અનુવૃક્ષાનાડી (અનુવૃક્ષાનાડી) [સં. અનુ (નીચે) + વૃક્ષ (મૂર્ચ્છિત) + નાડી] છી. મૂર્ચ્છિતની એ નામની એક નાડી; 'લીટર રીનલ સ્પેન્ડ્રીક નર્વ'.

અનુવૃક્ષા શિશુ [સં. અનુ (નીચે) + વૃક્ષ (મૂર્ચ્છિત) + શિશુ (અણુ લોહી લઈ જવારી નવ)] છી. મૂર્ચ્છિતમાંથી નીકળતી શિશુ; 'રીનલ વેન'. આમાંની ઘણી શિશુ અમચ્છી કરતાં મલચ્છી ઘાંબી લોઈ મધ્યધમની (એઓર્ટા)ને બોજીને અધરામહાશિશુ (ઇન્ફીરિયર વીન ડ્રેવ)માં મળી જાય છે. તે ઘાંબી અનુવૃત્તિ (રેસિડ્યુઅલ વેન), (ઓએમાં ઘાંબી અનુનીબોધિત-ઓરે-રિઅન વેન), અધરા મધ્યધમીરિત અને ઘાંબી અધિષ્ઠિતી શિશુ વચ્ચેનું લોહી વહી જાય છે. અને અનુવૃક્ષા શિશુ અધરા મહાશિશુમાં મળે છે.

અનુવૃક્ષા ૬. [સં. અનુ (પ્રમાણ) + વૃક્ષ (મૂર્ચ્છિત)] જ. (મલિત) અમુક નિયમ સાબિત કરી પછી તેના ઉપરથી જ પુરવાર કરું સત્; અનુસિદ્ધાંત; 'કોરોલર'.

૧૦. વિ. વારસામાં મળેલ; પેદીકતાર; વંશપર-પરાયત; હમાયત.

અનુવૃત્તેદ [સં. અનુ (પ્રમાણ) + વૃત્ત (ઢોળ) + દેહ (અર્થનિહ)] જ. એઈ જલુ વગાડ ઉપર અર્થત નજીક જે નિદુ લઈ તેમાંથી વગાડ સ્પર્શમે (ટેન્ડર)ને દોરેલા લંબ એકમીતને છે તે નિદુ; એઈ જલુ વક ઉપર અર્થત નજીક ત્રણ નિદુ લઈ દોરેલા વર્તુલનું અર્થનિદુ; 'સેન્ટર ઓફ કવેચર'.

અનુવૃત્તિ ૧૬. [સં. અનુ (પ્રમાણ) + વૃત્તિ (વર્તન)] છી. (બેન) અનુકૂળ પ્રવૃત્તિ; મુસ્તો મનોભાવ અચ્છી તે પ્રમાણે કરાવું વર્તન.

૧૭. છી. અનુસરણ; પાછળ અનુ તે.

૧૮. છી. પ્રાણવિનિમય (ફિઝિયોલોજી)ના અવતરાથી તંદાબાજની થતી ૭ સ્થિતિ-માંની એ નામની એથી. આ સ્થિતિમાં

આવવાથી તંદારોપજ્ઞા કરીરની જે જે ચોટ થાય તે તે પ્રમાણે તંદાબાજન પોતાના કરીરની સ્થિતિમાં કરે, તેની દરેક વાતને તે બરાબર અને અને જે જે સંજ્ઞાઓ તંદારોપજ્ઞ પોતાના મનમાં કરે તે તે સંજ્ઞાઓ તંદાબાજનના મનમાં પણ થાય.

૧૯. છી. સ્વપ્ન સુષુપ્તિ અને સમાધિ અવસ્થામાં જાતમાનું જ્ઞાન હોવું તે; અ-વ-પ-સ્થમાં જાતમાનું જ્ઞાન હોવું નથી, પણ જ્ઞાતમાનું જ્ઞાન હોય છે. આ જ્ઞાતમાની અનુ-વૃત્તિ, અને તે વખતે જ્ઞાતમાનું જ્ઞાન છતાં પણ સ્વપ્ન કરીરનું જ્ઞાન હોવું નથી તે સ્વપ્ન કરીરનો અભાવ કહેવાય છે.

અનુવૃત્તિલિ [સં. અનુ (અંદર) + વૃત્ત (વેન) + લિ (અર્થ)] જ. અંધમાં આવેલ શિશુચક; 'સ્પેન્ડ્રીક ઓએસ'.

અનુવૃત્તિલિ [સં. અનુ (અંદર) + વૃત્ત (વેન) + લિ (અર્થ) + આ (નારી-બલિનો પ્રત્યય)] છી. વૃત્તમાં જતી નાડી; 'એસ્ટર્નલ સ્પેન્ડ્રીક નર્વ'.

અનુવૃત્તિલિ ધમની [સં. અનુ (અંદર) + વૃત્ત (વેન) + લિ (અર્થ) + આ (નારી-બલિનો પ્રત્યય) + ધમની (ઢોળ લોહી લઈ જવારી નવ)] છી. પેટની મધ્યધમની (એઓર્ટા)ની આલખાનુચ સાખા (પીસરલ સાંચિલ)ની ઘાંબી કાંક સાખા; 'રેસિડ્યુઅલ આર્ટર'. દરેક અનુવૃત્તિલિ ધમની તે બાજુ પરની વંદ્યજીસુરેચ (ઇન્વિનલ કનેલ) હાથ પેટની જગ્યા આવી અંધની કોણીમાં ઊતરી તેને લોહી પૂરે પાડે છે. ઓઓના કરીરમાં આ ધમનીઓ અનુનીબોધિત તરીકે બોજખાતી હોઈ એ જ સ્થાને ઉત્પલ થઈ, નીચે જાયી બીજાસ્થે તરફ જઈ તેને પોષણ આપે છે.

અનુવૃત્તિલિ શિશુ [સં. અનુ (પાછળ) + વૃત્ત (વેન) + લિ (અર્થ) + આ (નારી-બલિનો પ્રત્યય) + શિશુ (અણુ લોહી લઈ જવારી નવ)] છી. અંધની ઉપર, જે જાણનાંધનીઓ વચ્ચે રહેલાં સંખ્યાબંધ શિશુ-બોજામાંથી લોહી ઉપર વહી લાવતી શિશુ; 'રેસિડ્યુઅલ વેન'. દરેક જાણનાં શિશુબોજામાંથી નીકળેલી ત્રણ ચાર શિશુઓ વંદ્યજી-સુરેચ (ઇન્વિનલ કનેલ) આશ્રિત ઉપર જઈને ઉદરગ્રહમાં ઘાથલ થઈ લાં તેમની જે શિશુ એ જ નામની ધમનીને લપેટાઈ છેવટે તેમની એક જ શિશુ બને છે. અમચ્છી અનુવૃત્તિલિ, અધરા મધ્યશિશુને અને ઘાંબી અનુવૃત્તિલિ, અનુવૃક્ષા શિશુને મળે છે.

અનુવેદના ૧. [સં. અનુ (પ્રમાણ) + વેદના (પીઠ)] છો. શરીરના એક ભાગમાં થયેલ ઇજાની દુરના ભાગમાં થતી પીઠ; 'સિનેલિજન'.

૨. [સં. અનુ (પાછળ) + વેદના (લાગણી)] છો. સહનુક્રમિત; અનુક્રમિત.

અનુવેદિત ૧. [સં. અનુ (મારે વચ્ચે) + વેદિત (વાંક)] જ. ધા ઉપર બંધાતો ચેમના આધારનો પાટો.

૨. વિ. સર્પાકાર; આકાર; ચેમના આધારનું; 'રખાઇરસ'.

અનુવેદિતબંધન [સં. અનુવેદિત (ચેમના આધારનું) + બંધન (પાટો)] જ. ચેમના આધારનો પાટો; 'રખાઇરસ બે-ડેવ'.

અનુવેદિતભાગ [સં. અનુ (બોલક) + વેદિત (વાંક) + ભાગ (બાંહેલ)] જ. અક્ષર અસ્થિભંગ; ચેમના આધારમાં હાડકું ભાંગતું તે. માત્ર ભાંગ્યા હાડકામાં આવો ભંગ થાય છે.

અનુબંધવાચી [સં. અનુ (બેડ) + બંધવા (વર્તન) + વા (વાહ)] જ. વસ્તુનું બાન કરાવનાર ચેતન તત્ત્વ.

અનુબંધાસ [સં. અનુ (બંધ) + બાંધ (ફેલાવેલ)] વિ. બંધેલું; ફેલાવેલ.

અનુબંધક [સં. અનુ (પાછળ) + બંધક (બનાવ)] વિ. પાછળ આવનાર; અનુસરનાર.

અનુસંધાન [સં. અનુ (પાછળ) + સંધ (સો) + ધ (વાહ)] પું. એકસોથી વધારે સૈનિકોનો નાવક; સોથી વધારે સિપાઈઓનો ઉપરી. તેનો દરજ્જો સતાનીએથી ઉપર રહેતો.

અનુસંધા પું. સમસહ મરતરફી; રત્ન.

અનુસંધા ૮. પું. મર્વ; બહાદુર.

૯. પું. જન સંબંધી કપડાનો ફેસલો.

અનુસંધા ૧૦. પું. જન સંબંધી તકરારનો નિર્ણય કરનાર અમલદાર.

અનુસંધા [સં. અનુ (પાસે) + સંધ (બંધ) + બા (નાનીબલિનો પ્રત્યય)] છો. લમણમાં આવેલાં ચિત્રાજનોમાંથી નીકળતી કાનની આગળ આવેલી શિરા; 'રુપર-પ્રિસલ ટેમ્પોરલ'. તે કાનની નીચે અંતર્હાનિયા શિરા (ઇન્ટર્નલ એકસ્ટર્નલ વેન) બેડે મળીને પશ્ચિમવર્તિત શિરા (પોસ્ટીરિયર ફેસિઅલ વેન) બની જાય છે.

અનુસંધા ઉપાના ધમની [સં. અનુ (પાસે) + સંધ (બંધ) + ઉપ (ઉપર) + ધમ (ફેલાવેલ) + ધમની (ધોરી નય)]

છો. જાણવંત ધમની; 'રુપર-પ્રિસલ ટેમ્પોરલ આર્ટરી'.

અનુસંધાન ૧૨. જ. જાન; સમજ.

૧૨. જ. શિક્ષા, ક્રમ, આકરણ, નિરૂપ, હંડ અને અર્થોત્પા એ છબે વેદાંતનું એક નામ.

અનુસંધાસ્તિ ૧. છો. પ્રતિપાદન; પ્રમાણ આપી સાબિત કરવાપડે.

૨. છો. અભાગ્ય.

૩. [સં. અનુ (બંધ) + સાર (શીખવડ) + તિ (નાથ બનાવનાર પ્રત્યય)] છો. શિક્ષણ; ઉપદેશ.

૪. છો. શિષ્યામણ્ય.

૫. છો. સાનુકુળી સ્તુતિ.

અનુસંધા ૬. [સં. અનુસાર (શીખવડ) + ત (સુવર્ણકરે પ્રત્યય)] વિ. સીખવેલું.

અનુસંધાનીય અવવાસ [સં. અનુસંધાનીય (વાસવાર કરવા બેડ) + અવવાસ (મહાવરો)] પું. વિદ્યાર્થીને મહાવરો થાય એ હેતુથી આપવામાં આવેલ અવવાસનો પાક; અવવાસપાક; પ્રજામાતા; મનોબળ; 'એકસંધાઈ'.

અનુસંધાઈ [સં. અનુ (બંધ) + સંધવા (સંધ) + ધ (વાહ) + બા (નાનીબલિનો પ્રત્યય)] છો. મોટા મગજની બંધરની એક મોટી શિરા; 'કોરોઇડ વેન'.

અનુસંધા ૭. વિ. સાથે જોડાયેલું.

અનુસંધાઈ છો. અંતઃપ્રકોષાસ્થિની એટલે ટમ્બી અંગળી તરફના હાડકાની ખેલી અંગુલ-મૂલકલામ (ફર્સ્ટ મેટાકર્પલ)ને માર્ગે જતી ધમની (રેડિઅલ આર્ટરી)ની શાખા; 'પ્રિ-સેપ્ટ પોસ્ટિરિયલ'.

અનુસંધા ૫. જ. કિ. એક કબ્બે બીજા સાથે ૧૫, લિંગ વચ્ચેમાં સંબંધ રાખવો.

અનુસંધા જ. (બૈદ) કરવા પાડેલ કામની જાહેરાત.

અનુસંધાઈ [સં. અનુ (સાથે) + સંધા (એકબાજો વખત) + ધ (વખત)] પું. દિવસ ને રાત્રિએ એકબાજો વખત.

અનુસંધા ૧૧. પું. (બાહરણ) વાહનમાં એક કબ્બે બીજાને અનુસરવું તે.

અનુસંધા [સં. અનુ (પાછળ) + સાર્વ (બંધ બેડ)] વિ. અનુસરવું લાગત.

અનુસંધાઈ [સં. અનુ (પ્રમાણ) + સંધાઈ (નિયમ)] પું. (મલિત) યુગ્મ સંધાઈ ઉપરથી સાબિત થતો પેટા નિયમ; ઉપસાધ; ઉપસિદ્ધાઈ; 'કોરોઇડ'.

અનુસંધાઈસ્તિ [સં. અનુસંધા (એ નામનાં સ્ત્રી) + સ્તિ (ઉમેલ) + સ્તિ (એક પુરુષ)] જ. પુરુષોત્તમ અનુસંધા.

અનુસંધાઈ [સં. અનુ (પાછળ) + સંધાઈ (બેડ)] વિ. પાછળનું; અનુગામી.

અનુસંધાઈ [સં. અનુ (પાછળ) + સંધાઈ (માદ કરનાર)] વિ. પાછળથી સમરણ કરનાર.

અનુસંધાઈ [સં. અનુ (નહિ) + ઠીક (પસંદ) + મામિન (બનાવ)] પું. અંપદ મામિન; અભિમાની પુરુષ.

અનુસંધા જ. બુદ્ધ; દરામખોરી.

અનુસંધા ૧. [કિ.] વિ. અભેદ; જેની સરખામણીમાં કંઈ આવે નહિ એવું; અનોખું.

૨. વિ. નવું; વિચિત્ર.

૩. વિ. સુદર; બેઠ.

૪. વિ. હજી; નીચ.

અનુસંધાઈ [સં.] પું. જૂના વખતનું ૪૮ હાથ લાંબું, ૨૪ હાથ પહોળું અને ૨૪ હાથ ઊંચું વસ્ત્ર.

અનુસંધાઈ જ. તેલમણીની જૂની રાખ-ધાની; વરંમુક; અનુસંધાપુર.

અનુસંધાઈ [સં. અનુ (કેવલાઈ) + મામ (મામ)] પું. નહીના કંડા પરનું મામ.

અનુસંધાઈપુર જુઓ અનુસંધાઈ.

અનુસંધાઈ સૈન્ય [સં. અનુ (માફ નહિ બેડ) + અનુ (વખત) + મામ (મિલવેલ) + સૈન્ય (લશ્કર)] જ. અનુસંધાઈ ન આવતી હોય એવું લશ્કર. કૌટિલ્યના અનુસંધાઈ પ્રમાણે આવી સેના અનુસંધાઈ લગ્ન, હથિયાર, જખતર વચ્ચે મળતાં લડી શકે છે, પણ અનુસંધાઈ સૈન્ય એટલે અયોગ્ય જાનનામાં હસાયેલી સેના કંઈ પણ કરી શકતી નથી.

અનેક ૨. પું. એક હોવા છતાં માત્રા અને અવિદ્યાને લીધે અનેક રૂપે બાહે એવા વિષ્ણુ ભગવાન. તે નિરાકાર હોવા છતાં માત્રા અને અવિદ્યામાં પ્રતિબિંબિત થવાથી અનેકરૂપે જણાય અને જીવ, પ્રાણ અને જીવાભાસપણે પણ જણાય. તેથી તે અનેક કહેવાય છે.

અનેકકલ્પકર્તા [સં. અનુ (નહિ) + એક + કલ્પ (સક્રિ) + કર્તા (બનાવનાર)] પું. પુરુષોત્તમ અનુસંધા.

અનેકકૃત [સં. અનેક (કલ્પ) + કૃત (કામ)] પું. સિવનું એક નામ.

અનેકજાતીય [સં. અનેક (કલ્પ) + જાતીય (બલકું)] વિ. અનેક પ્રકારનું; છુટી છુટી તરેલું.

અનેકદેશીયતા [સં. અને (નહિ) + એક + દેશીય (વિભાગવાળું) + તા (પદ્ય)] છો અથવા ભુલિ; ભુલિઆપવા; ભુલ ભુલ વિષયમાં હોશિયારી; 'વર્સિટિસિટિ'.

અનેકપદી સમીકરણ [સં. અનેક (પદ્ય) + પદિન (પદવાળું) + સમીકરણ (સમાનતા)] જ. (અધિક) એ કે વધારે અન્યથા બીજા અસરવાળું સમીકરણ; 'આઇમરોનિઅસ ઈકે-શન'. ભુલો અનેકવર્ણ સમીકરણ.

અનેકવાહી ૨. પું. (લૈન) વસ્તુમાં એકપદ્ય હોવા છતાં પણ તેને ન એકતા તેના ધર્મા રૂપ છે એમ માનનાર માણસ.

અનેકાર્થસમુદાય [સં. અનેક (ધર્મા) + અર્થ + સમુદાય (સમૂહ)] પું. સામાન નામના વિદાને અપ્યગ્રહમાં લખેલો એ નામનો સમુદાય.

અનેકાર્થી ૨. વિ. અરજ; મોખમ.

અનેકાંત ૭. [સં. અનેક (એક કરતાં વધારે) + અંત (ધર્મ)] પું. (લૈન) અનેકધર્મ. આત્મા નિમજ્જ હોઈ નિલ છે, અને કપારે તે પછે તેથી તે અનિલ છે. આવી રીતે આત્મા અને દરેક વસ્તુ અનંતધર્મવાળી છે.

૮. [સં. અને (નહિ) + એક + અંત (ઇમે)] વિ. ધર્મી માણુવાળું.

અનેકાંતકર્તા [સં. અને (નહિ) + એક + અંત (નિર્ણય) + કર્તા (કર્તા)] જ. દરેક વસ્તુનું એક પાસા પસવે ભુલ ભુલ રીતે જ્ઞાન થાય છે એવો મત. ભુલો અનેકાંતવાદ.

અનેકાંતકર્થી [સં. અને (નહિ) + એક + અંત (નિર્ણય) + કર્તા (એનાર)] વિ. વસ્તુનાં સ્વરૂપ ધર્મા છે એવો મત ધરાવનાર.

અનેકાંતિકવાદ ૨. [સં. અનેક (એક કરતાં વધારે) + અંત (ધર્મ) + ઇક (અનુ) + વાદ (અભિપ્રાય કરવાની મેલી)] પું. (લૈન) વસ્તુના અનંત ધર્મો જતાવનારી ઉપદેશ આપવાની રીત.

અનેતા છો. માલતી નામની વેલ. ફેરાફાનમાં માલતી જતાને અનેતા કહે છે.

અનેરા પું. (દિગ્ગ) સામાન્ય વખત.

અનેસ્થપન [હિ.] જ. સાધાર્ણ

અનેસ્થોષ ૨. વિ. (લૈન) સાધુએ ન લેવા લેવું.

અનેસું [હિ.] પું. એનિલ નામના ઓમનું મુખેથી બીંદી એનિલી.

અને સ. (દિગ્ગ) અને.

અનેકાંત [સં. અને (નહિ) + એકાંત (મોક્ષપદ્ય)] જ. અનિશ્ચય; અમોક્ષપદ્ય.

અનેકિષ્કમ્સપેશી [સં. અનેકિષ્ક (ખરબ વગર થતું) + ક્મ્સપેશી (માસનો લોચો)] છો. રક્તનપણે ક્ષમ કરતી માંસપેશી; 'ઇન-વોલન્ટરિ મસલ'.

અનેકિષ્કમૂલત્વામ [સં. અનેકિષ્ક (અમલ વિના અમલ) + મૂલ (પેશાબ) + ત્વામ (અમલ તે)] પું. એની મેલે થઈ જતો પેશાબ.

અનેકિષ્કમૂલસાવ [સં. અનેકિષ્ક (ખરબ વગર થતું) + મૂલ (પેશાબ) + સાવ (વહેતું તે)] પું. પેશાબ થાયનો જવો તે; 'યુરોસિસ'.

અનેકમિત્ર [સં. અ (નહિ) + નિયમ (ધારે) + મિત્ર (અમલ)] વિ. નિયમ પ્રમાણે નહિ એવું; ફેરાફાન થવા કરતા હોય એવું; અનિયમિત.

અનેકમિત્રતા [સં. અ (નહિ) + નેકમિત્ર (નિયમ પ્રમાણેનું) + તા (પદ્ય)] છો. નિયમ પ્રમાણે ન હોવાપદ્ય.

અનેકા ૨. પું. અન્યાય; મેરજ-સાદ.

૨. [સં. અ (નહિ) + ન્યાયિન (ન્યાયવાળું)] વિ. અનીતિવાળું; મેરવાળી.

અનેકિક [સં. અને (નહિ) + એકિક (ઉદ્ધિવાળું)] વિ. ઉદ્ધિ વગરનું; નિર્દિક્ષ; અવસ્થ વિનાનું.

અનોતત જ. એ નામનું એક સરોવર; સવસ્તુ-હર; અન્વતત.

અનોતત ભુલો અનોતત.

અનોના [સં. અ (નહિ) + ના (માન)] વિ. મીઠા વગરનું.

અનોપ ૨. જ. એ નામનું અગ્નિનું એક વાગિત.

અનોમા છો. ચોરખપુર પરમહામં આલેલી એ નામની નદી; બોમ્બે. ભુલો એમ્બે. રાજમહેલ એડીને જતાં ભુલ અમવાન આ નદી ઉત્તરમાં જતા. એમ્બે બનાંથી આ નદી બેનમાં હતા ને જગાને કાલ ચંડીલી કહે છે ને તે નદીને પૂર્વ કાંઠે આવેલું છે.

અનોતરાધર્મ [સં. અને (નહિ) + ઉત્તર (અધિક) + અધર (અમલ)] જ. હોય અને નીચ વચ્ચે તાલવા રખાનો ન હોય એવું પ્રમતંત્ર.

અનોરસ પરામીકરણ [સં. અને (નહિ) + એસ્સ (મોજની સોમી થયેલું) + અગ્રમ

(સ્વ) + કસ (કસું તે)] જ. ભુલ ભુલ ભાવનાં સોમર અને યુક્તરનો સંયોગ; 'એસિટિમેટ પોલિનેશન'.

અગ્ર ૧૪. જ. માન આપવાની કે ખૂબ કરવાની અધાર રીત મહિની નેકે ધરવાની એક. ભુલો અગ્રાસોપમાર.

અગ્રવિદ્યા [સં. અગ્ર (અગ્ર) + વિદ્યા (પ્રાણી) + વિદ્યા (વાત)] છો. અગ્ર વિદ્યાનો વસ્તુપતિ અને પ્રાણીનાં પ્રાચીન અવસ્થાનો એકે જાણી રહેલા જામને જમતો જામ; 'એલિમોન્ડોલોમ'.

અગ્રવિત [સં. અગ્ર (અગ્ર) + અવિત (અવેલ)] વિ. અગ્રને આધારે અવનાર.

અગ્રજી વિ. (દિગ્ગ) કપરી.

અગ્રજા જ. (દિગ્ગ) અન્યાય; ભુલ રીતે.

અગ્રહારિકો ઉર્ધ્વમા ધમની [સં. અગ્ર (ખોરાક) + હાર (ખાવું) + ધન (વાળું) + ઈ (નારીઅલિયો પ્રલય) + ઉર્ધ્વ (ઉચ્ચ) + મા (અગ્રી) + ધમની (હૃદયમાંથી હાલ થોડી થઈ અગ્રી નથી)] છો. એ નામની એક ધમની; 'અસેનિજ ફેરિનિઅસ આર્દરિ'. તે અભિર્માન ધમની (એકાંતેક ફેરોલિક આર્દરિ)ની પાછળથી નીચા અંતર્માન ધમની (અંતર્મા ફેરોલિક આર્દરિ)ની પાસે જાયે જતી નજરે પડે છે.

અગ્રનસિકાકિ [સં. અગ્ર (ખોરાક) + નસિક (નથી) + કિ (કાલું)] જ. મહા-પ્રાચીસ પેશી (કામદા)માં પેદા અને છતી વચ્ચેનો સંયોગ જળવી થાયલા મહેર્મ કિર્મનું એ નામનું એક વચ્ચે લીડીમાં તે સહેજ જાયે આવેલું છે, અને તે મારાત અગ્રનજ છતીમાંથી ઉદરમુદામાં આવી હોજરી થાયે એમ છે.

અગ્રનસિકાલુમા [સં. અગ્ર (ખોરાક) + નસિક (નથી) + અનુ (પાછળ) + મા (અગ્રી)] છો. બોરસી મલધમનીની અગ્ર-નસિકની આસપાસ પિંજાયેલી એ નામની ચાર પાંચ સાખા; 'ઇસોફેશ્મલ ધામિસ'.

અગ્રનાલી [સં. અગ્ર (ખોરાક) + નસિક (નથી)] છો. અગ્રનાલિ; પાઝરચીક મજાથી બહાર મુખી ખોરાક થઈ અગ્રી નથી; 'એસેટ'.

અગ્રનાલી પરીક્ષાર્થક [સં. અગ્રનાલી (અગ્રનાલી) + પરીક્ષા (અપાસ) + પંચ (સાધન)] જ. અગ્રનાલી તપાસવાનું સાધન; 'ઇસોફેશ્મલ'.

અનવદોર્ભાસ

અનનાલી પ્રકાશ [સં. અનનાલી (અનના) + પ્રકાશ (સોને)] પું. અનનાળીનો સોને; 'અસોદ્ધાનકર'.

અનનાસ વ. એ નામનો એક અનનો લીલો મેવો; અનનાસ. તાજાં ફળનો રસ હિમનાશક અને હેઠ્ઠી ખટાનાર અને પાક ફળનો રસ મોઢાના રોગ અને કમળો ખટાનાર મનાવ છે.

અનપત્યનર્થક [સં. અન (ખોરાક) + પત્ય (પચવાપણું) + નર્થક] વ. ખોરાક પચાવવાનું કામ કરતા અવયવ.

અનપ્રતિ ૩. પું. સર્વ.

અનપ્રાનનિરોધન [સં. અન (ખોરાક) + પ્રાન (ખીણું) + નિરોધન (અટકાવવું)] વ. (જૈન) ખોરાક ખાણી ન અપર્ણ થવું.

અનપ્રભાલી [સં. અન (ખોરાક) + પ્રભાલી (સ્ત્રી)] સ્ત્રી. મહાસોત; અન પચાવનાર વંશનો મોઢાથી થતા સુખી સંપાદેશ સ્વતંત્ર માંસપેટીઓનો બનેલ સ્ત્રી; 'અભિમેન્દરિ ક્ષેત્ર'.

અનપ્રભાલીદર્શકર્થક [સં. અન (ખોરાક) + પ્રભાલી (સ્ત્રી) + દર્શક (વક્તાવત) + થક (સાધન)] વ. અનનાળી તપાસવાનું સાધન; 'અસોદ્ધાનકર'.

અનપ્રભાલીપરિખા [સં. અન (ખોરાક) + પ્રભાલી (સ્ત્રી) + પરિખા (પાક)] સ્ત્રી. અનમાર્ગ માટેનો ખાણો; મળાથી બહાર સુધી અનનાળીને જવા માટેનો પોલો લામ; 'મૂવ શોર અસોદ્ધાન'.

અનપ્રમથ ૫. પું. શિવ; સંકર; મહાદેવ.

અનપ્રમાર્ગકોટર [સં. અન (ખોરાક) + પ્રમાર્ગ (સ્ત્રી) + કોટર (અખોલ)] પું. મોઢામાંથી બહાર ખોરાક લાવનારી અનનાળીનો પોલો લામ; 'અન્દમ ક્ષિએકમ'.

અનપ્રમાર્ગવિવર [સં. અન (ખોરાક) + પ્રમાર્ગ (સ્ત્રી) + વિવર (ખાણું)] વ. અન-પ્રમાર્ગનું ખાણું; 'અસોદ્ધાનકર'.

અનપ્રસરકેશવાહિની [સં. અન (ખોરાક) + રસ (પ્રવાહી વસ્તુ) + કેશ (વાળ) + વાહિની (લઈ જનારી)] સ્ત્રી. અનપ્રમાર્ગમાંથી આમરસને લઈ જનાર વાળ જેવી પાતળી નસ; 'લેક્ટિકમ'.

અનપ્રસનાલી [સં. અન (ખોરાક) + રસ (પ્રવાહી વસ્તુ) + નાલી (નળી)] સ્ત્રી. પ્રતિ-હાસિણી શિયા; 'પોર્ટલ વેન'. આ મોટી શિયા હૃદયપ્રકારમાં રહેલા અનના પાચનના સ્થળા અવયવ, નરોળ, અનપ્રકર અને પિત્તકેવ વગેરેનું અનુકૂળ લોહી લક્ષમાં આવે છે.

અનપ્રસામિત [સં. અન (ખોરાક) + રસ (પ્રવાહી વસ્તુ) + પ્રામિત (આધાર સ્થાપવું)] વિ. અનપ્રસને લગતું; 'અપ્રસ'.

અનપ્રવિધિ [સં. અન (ખોરાક) + વિધિ (રીત)] પું. અનાજ સમાવનારી, રોધવાની અને રાંધવાની કળા.

અનપ્રયત્ની સ્ત્રી. ખેડ સુદ કનું.

અનપ્રયત્ની ૧. પું. એ નામના લોકોની અત્યંત માલુસ. ઈ. સ. ના ૧૩મા સદીમાં તેઓએ જેવ સંપ્રદાયના ધાર્મિક ગ્રંથનો નાશ કર્યો હતો. ૨. સિ. એ નામના લોકોની એક અત્યંત.

અપ્રી ૨.—

અપ્રી ૧પ્રા = એક રૂપિયે એક આન્ય મેવો બન્યું.

અપ્રીચિત્તકર્તૃ [સં. અપ્ર (નહિ) + ચિત્ત (ક્રમથી જાણ) + કર્તૃ (કાંચરો)] પું. સ્વતંત્રપણે કામ કરનાર પાતળી નસ.

અપ્રીચિત્તકર્મણ્ય સંસ્થા [સં. અપ્ર (નહિ) + ચિત્ત (ક્રમથી જાણ) + કર્મણ્ય (કામનારે માટે) + સંસ્થા (વ્યવસ્થા)] સ્ત્રી. સ્વતંત્ર નાદી સંસ્થા; 'સિમ્પેટિક નર્વસ સિસ્ટમ'.

અપ્રીચિત્તકર્મણ્ય વ. એક તંત્ર મહિનું એક લુપ્ત તંત્ર. આ તંત્રમાં અનુક્રમ અત્યંત રસ-વનની મોળી રેવી રીતે જનારી કેમ જાણી અને તેથી સું સિદ્ધિ મળે તેનું વર્ણન છે.

અપ્રીકૃત [સં. અપ્ર (ખીણું) + કૃત (ખરીદવું)] વિ. ખીણને ખરીદવું.

અપ્રીક્ષત ૩. વ. રાંધને જાતી ઓગિતી રીપા.

૪. [સં. અપ્ર (લઈ) + ક્ષત (પેદા થયેલ)] વિ. ખોચેલું; નાશ પામેલું.

અપ્રીક્ષિત [સં. અપ્ર (ખીણું) + રિક્ષિત (લોચાણું)] સ્ત્રી. અનુપરિચિતિ; અપ્રાપ્તને વખતે પેલે અપ્રાપ્તને દેખાણું ન હતો પણ ખીણે કોઈ દેખાણું હતો એવો આરોપીને અપ્રાપ્ત; 'અભિનાય'.

અપ્રીક્ષિતવાહી [સં. અપ્ર (ખીણું) + વાહિની (લઈ જનારી)] વિ. અપ્રાપ્ત લાઈ વગર માલ લઈ જનાર.

અપ્રીક્ષિતમવર્તક [સં. અપ્ર (ખીણું) + વર્તક (સેવ) + મવર્તક (ફેલાવવા)] પું. પુરુષોત્તમ અવધાન.

અપ્રીક્ષિતમવર્તક [સં. અપ્ર (ખીણું) + મવર્તક (મન)] વિ. અંકુશ; અસ્થિર મનનું; મોટી મોટી વારમાં વિચાર ફેરવનાર.

અપ્રીક્ષિત [સં. અપ્ર (ખીણું) + કૃત (ખરીદવું)] વ. પારખવું બહુ.

અપ્રીક્ષિત [સિ.] પું. અપ્રાપ્ત; ખેડ-સાધી.

અપ્રીક્ષિત [સં. અપ્ર (ખીણું) + અપ્ર (ખીણું)] વિ. લુપ્ત લુપ્ત.

અપ્રીક્ષિત ૬. [સિ.] વિ. કોર; નિર્દય. ૭. વિ. લુપ્ત.

૮. વિ. દેવી; ખારીકું; કોનાખોર.

૯. વિ. ખાખી; કુટ; અપ્રમા.

૧૦. વિ. કુચ્છ; કપટી; રોચું.

અપ્રીક્ષિતપ્રાપ્તિ [સં. અપ્ર (નહિ) + પ્રાપ્તિ (પ્રાપ્ત) + ઉપાપ્રિત (અપ્રાપ્ત)] વિ. અપ્રાપ્ત કે લુપ્તમથી મેળવેલું.

અપ્રીક્ષિત [સિ.] પું. અપ્રાપ્ત; ખેડ-સાધી.

અપ્રીક્ષિતપ્રોવક [સં. અપ્રીક્ષિત (પ્રાપ્ત) + પ્રોવક (ઉપદેશ)] વિ. પ્રાપ્ત પ્રાપ્તનાર; એકબીજાને મદદ કરી નબળાનાર.

અપ્રીક્ષિતપ્રોવકસરસિ [સં. અપ્રીક્ષિત (પ્રાપ્ત) + અપ્રીક્ષિત (પ્રાપ્ત) + સરસિ (અપ્રીક્ષિત)] પું. (જૈન) શુભાશિનીની એકલી સંખ્યા આવે તેટલી વખત બેને શુભાશિની આવતો શુભાશર. એમ, શુભાશિની ૬ થોડ, તો બેને ૭ થોડ માટેને પ્રાપ્ત શુભાશિની ૬૪ થાય. ૨૧ = ૬૪. આ ૬૪ તે અપ્રીક્ષિતપ્રોવકસરસિ કહેવાય છે.

અપ્રીક્ષિતસેવન [સં. અપ્ર (ખીણું) + અપ્ર (ખીણું) + ઉત્તેજન (ઉત્તેજ)] વ. અપ્રાપ્ત મળતો ઉત્તેજ.

અપ્રીક્ષિતવ વ. બે કે બેથી વધારે અપ્રીક્ષિતવાળા તેજનનું એકાદ જવાથી થતું રસાયણ 'પ્રોવિટેરિન'.

અપ્રીક્ષિત વ. એ નામનું એક સરોવર; સવસ્થુ ક્ષેત્ર નામનું સરોવર અનોતત.

અપ્રીક્ષિત [સં. અપ્ર (ખીણું) + અપ્ર (ખીણું) + પ્રિય (સખવા બેઠું) + ક (લગતું) + આ (નરીખીણે પ્રાપ્ત)] સ્ત્રી. અપ્રીક્ષિત એક પ્રકાર; વિવાહ પછી કોને તેના પિતર કે સસરા પડી તરફથી મળેલ પત્ન.

અપ્રીક્ષિત ૧૬. પું. પ્રવાહ.

૨૦. પું. વાસ્તો; અનુવર્તક સંસ્કાર; પરંપરા-પ્રાપ્તિ.

અપ્રીક્ષિત [સં. અપ્ર (ખીણું) + અપ્ર (ખીણું) + દર્શિત (અપ્રીક્ષિત)] વ. સાધન એવું તંત્ર સાધ્ય એટલે સાધિત કરવાની વસ્તુની હવાથી અપ્રાપ્ત એવો અપ્રીક્ષિત. એમ, રસાયણમાં ધૂમાળો લેવાથી ફેલાતી અપ્રીક્ષિત અપ્રીક્ષિત.

અન્યર્થ ૩. પું. મૂળ સ્વર લુપ્ત પાડીને થતો અર્થ.

અન્યસ્તીય [સં. અન્વસ્ત (પ્રવચન) + ઈય (સંબધી)] પું. (અલિપ્ત) આગતસ્તવક; જેને વ્યક્તમાંથી ખસાર કર્યા સમક્ષેનો છે તે છેલ્લા-મેલો પ્રેક્ષ પરવચન થાય અને અન્યને કટખૂણે આવ એવા સમક્ષેનો છે તે છેલ્લામેલો પ્રેક્ષ સંબોધક થાય એવી બીજા વર્ગની સંપત્તિ; 'પ્રવિષ્ટિય પરંબોધક'.

અન્યસિદ્ધ [સં. અનુ (પાછળ) + સિદ્ધ (ખબો) + ઇદ (વાળી)] છી. ખબાની નીચેની એ નામની એક નાદી; 'સન્નિધિપુલક નર્વ'.

અન્યવચ્ચ [સં. અનુ (પાછળ) + આવચ (આવેલું)] વિ. પાછળ આવતું.

અન્યવચન [સં. અનુ (પાછળ) + વચન (આવડે તે)] પું. વચુએ પિયેરથી અણેલ સામાન; સરિવાવર.

અન્યવાચ પથ [સં. અનુ (પ્રમાણ) + આવાચ (લંબાઈ) + પથ (માર્ગ)] પું. અનુ-રેખ પથ; યાત્રાતંત્રનું ચિત્રું લાંબું મૂળમું; 'લોન્ગિત્યુડિનલ હેસિયુસ'.

અન્યવેષ [સં. અનુ (વસ્ત્ર) + વેષ (સુધી) + વેષ (લાંબું)] પું. (અલિપ્ત) એક જાતનો વસ્ત્ર; અમુક નિયમ પ્રમાણે ફરતી સીંધી લીધીથી બ્રહ્મતો વસ્ત્ર, જેમાં મુરખા એ વસ્ત્રને સ્પર્શક (ટેન્જન્ટ) બને; 'એન્વેલપ'.

અન્યવેષપથિતિ [સં. અન્યવેષ (એક જાતનો વસ્ત્ર) + પથિતિ (વચન એવો બાધ)] પું. (અલિપ્ત) અન્યવેષનો સ્પર્શક (ટેન્જન્ટ) પથિતિ (મિડમ) બને તેવો વસ્ત્ર; 'એન્વેલપિંગ સિલિન્ડર'.

અન્યવેષપર્શક [સં. અન્યવેષ (એક જાતનો વસ્ત્ર) + સંકુ (ગોળ બેઠાની ઉપર જઈ અલિપ્ત થતી થતી બનવાકારી)] પું. (અલિપ્ત) જેના સ્પર્શકથી સંકુનો અધાર બને તેવો અન્યવેષ; 'એન્વેલપિંગ કોન'.

અન્યવિહિત ૨. પું. કોઈને ધેર મોટી થાયલું લઈ બીજાને લઈ મૂકી તે.

અન્યિત ૬. વિ. પેટાઉતાર; વંશપરંપરાક્ત; અનુરૂપ.

અન્યિષ્ટ [સં. અનિષ્ટ (લોપણ) + ઇષ્ટ (લાગ)] વિ. લોપણ જેવું.

અન્યોક્ષી છી. સાંખ્ય દિવસથી, મોગ અને લોભમતનો સમ્પ્રદેશ કરનારી વિદ્યા. તેના અભ્યાસથી મન દદ થવા સાથે મન, વાણી

અને કાંચ ઉપર કાનુ અનુભવ મનાય છે.

અન્યેષ્ટ ૫. છી. (કૈન) મુલ્યથી અપાતી વિદ્યા લેવાપણું.

૬. છી. પ્રાર્થના; માગણી.

અન્યેષી ૪. વિ. માગણી કરનાર.

અન્યેશન સેડિન છી. સેમેટિક લિપિમાંથી નીકળેલી એ નામની વિધિ.

અન્યેસરી ૧. વ. એ નામની અટકનું માલુસ.

૨. વિ. અન્યેસરી અટકનું.

અન્ય ૧૪. જ. વિશેષક ઉપરથી નામ બનાવનારો એક પ્રત્યય. જેમાં, મોટું-મોટું, સાદું-સારું.

અન્યક ૧. વ. (મિત્ર) પાણી; બળ.

૨. [સં. અ (નહિ) + અવ (પાડું)] વિ. કમનું; નહિ પાડું.

અન્યકતા [સં. અ (નહિ) + અવ (પાડું) + તા (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] છી. કમનું; પાડું ન લેવું તે.

અન્યકર્ષણ ૮. વ. (કૈન) કર્મની સ્થિતિમાં એટલે બાકાતની સાથે કર્મના રહેવાના વચનમાં થતાં.

૯. વ. માંસપેશીની મદથી લુપ્ત લુપ્ત અવસ્થાને સરીકી અન્યરેખાથી દૂર કરવા કે ધોલવા તે.

અન્યકૃષ્ટ ૬. વિ. નામનું; ઉપવેશ વગરનું.

અન્યકેદ ૨. [સં. અપ (દૂર) + કેદ (અલિપ્ત)] વિ. કેદપ્રતિષ્ઠા; કેદથી દૂર અટક; 'સેન્ડિસ્ટ્રીયલ'.

અન્યકેન્દ્રી [સં. અપ (દૂર) + કેન્દ્ર (અલિપ્ત) + ઇન્દ્ર (વાળું)] વિ. એક અન્યનિર્ણયનું નહિ એકું બિંબકેન્દ્રી.

અન્યક [સં. અ (નહિ) + અવ (રેખાલેખ)] વિ. નહિ પથેલું.

અન્યક્રિયા ૫. છી. જ્યવાળા સરીકમાં પેસીનું સાદા પદાર્થમાં ફાંતર થાય એવા જડ અને સ્થાયણિક ફેરફાર; 'કેટલિસમ'.

અન્યક ૫. વ. કોઈની સાથે હળીમળીને નહિ રહેનાર માલુસ.

૬. વ. જેનાથી રાજ્યને મંઈ લાગ ન હોય એવું માલુસ.

૭. વ. રાજ્યના પદમાં ન હોય એવું માલુસ.

અન્યકોક્તું (અન્યકોક્તું) ઇ.વિ. નિલું; ખામી કાઢવી.

અન્યક પું. અન્યકનિસ્તાનનું પ્રાચીન નામ.

અન્યક ૨. [સં. અપ (પાણી) + અંક (પરબોધ)] પું. પાણીને પરબોધો.

અન્યક ૨. છી. પંજાબમાં ચલી નદીની પશ્ચિમે અન્યેલી એ નામની નદી; અનુક.

અન્યકાલ ૬. [સં. અપ (નાથ દર્શનાત્મક ઉપજ્ઞ) + અંક (દરજા કરવી)] પું. અન્યકાલ; હરકત.

અન્યક ૧૧. [સં. અપ (ખામ) + અંક (એકું કરવું)] પું. એકું કરવું તે. ૧૨. પું. હાર; પરાજય.

અન્યકરિતમકૃતિ [સં. અપ (ખામ) + અરિત (વર્તન) + મકૃતિ (લેખ)] પું. જેની રેખા લુલ્લમથી હેરાન હોય એવો ચિત્ર.

અન્યકારિત ૪. પું. રોમાં બાધિ.

અન્યકાર ૧૦. [સં. અપ (નાથ બતાવનાર ઉપજ્ઞ) + અંક (વર્તવું)] પું. અન્યકાર; હરકત.

૧૧. પું. અનુતિ; સ્થાનભેદ; એક ટેકાણેથી બીજા ટેકાણે અસરપણું; અન્યની ફેરફારી.

અન્યકર છી. (મિત્ર) અન્યકાર.

અન્યકસી [સં. અપ (ખામ) + અસી (મંદિ)] વિ. કલકિત; નામોલી બરેલું; નિલ.

અન્યક [કિ.] વિ. હાથપમ અધાર્થ મવા હોય એવું.

અન્યકી ૪. છી. (મિત્ર) અન્યક; ફરકાર.

અન્યકિવાઈ ૨. [સં. અ (નહિ) + અતિપાત (પાડું તે) + અંક (વાળું)] વ. (કૈન) કેવળતાન થતાં સુધી ચાલુ રહે એવું અવધિ-તાન એટલે મનોદાવાળું યાન.

અન્યકિ ૪. છી. કલક; નામોલી; બદનામી; લાંછન.

અન્યકૃષ્ટ [સં. અપ (ખામ) + અનુષ્ટ (લેખ)] છી. હલકી લાલચ.

અન્યક ૧૨. પું. (કૈન) સિદ્ધ બનાવના.

અન્યકાન ૭. વ. કોઈ; પરાક્રમ; બહાદુરી.

અન્યકેશ ૧૨. [સં. અપ (અપાતી બતાવનાર ઉપજ્ઞ) + કિશ્ (અલિપ્ત)] પું. કાંઈનો પોતાનો અભિપ્રાય અનુભવનાર દૂર વાક્ય.

અન્યકન વ. (મિત્ર) અન્ય; કરીર.

અન્યકન ૫. પું. (અર્થશાસ્ત્ર) મોખ રીતે સંધિ ન કરવાપણું.

અન્યકર્મક પું. એક જાતનો હાર.

અન્યક ૨. પું. કુટુંબ; સમ્પત્તિમાંથી.

૩. ઇ. નિલ; પેટે બાલ.

૪. વિ. અભિપ્રાય; અન્યકી

અપનાઅપના ૧. —

અપનાપરાય = (૪) પતિ અને પત્નીનાં સગાં; આખું કુટુંબ.

૨. વિ. ખાસ; પોતાનું અંગત.

૩. વિ. નિર્માણ કરેલું; મોઝ.

અપના બિમાના ૧. ક. મિત્ર અને મિત્ર.

૨. ક. સગાંસંબંધી; કુટુંબ.

અપના બેગાના ૧. પતિ અને પત્નીનાં સગાં; આખું કુટુંબ. બુઝો અપના બિમાના.

અપનાયત ૨. [હિ. અપના (ચોતે) + આયત (નામ બદલવાનું પ્રત્યય)] છી. પોતા-પણું; આત્મીયતા.

અપનાવવું ૫. ઇ. વિ. ભોમ આપવો.

અપની ૧. [હિ. અપ (ચોતે) + ની (છટ્ટી વિભક્તિનો પ્રત્યય)] ૧. કુટુંબ; સગાંસંબંધી.

૨. વિ. છી. પોતાની.

૩. વિ. છી. વ્યક્તિજ્ઞા; ખાનગી.

અપની અપની ૧. [હિ.] વિ. ખાસ; વ્યક્તિગત.

૨. વિ. નાસી કરેલું; ધુરર કરેલ અમુક.

૩. વિ. પોતાનું; અંગત.

અપને ૧. [હિ.] ૧. કુટુંબ; સગાંસંબંધી.

૨. વિ. પોતાનું.

૩. વિ. વ્યક્તિગત; ખાનગી.

અપનો [હિ.] ૧. કુટુંબ; સગાંસંબંધી.

અપપાતમત [સં. અપ (નીચે) + પત (ખાદ્ય) + ત (મધ્ય)] વિ. ખાદ્યમાં પાકેલ.

અપભાષા ૩. [સં. અપ (હાટ) + ભાષા (બોલી)] છી. પરદેશીઓની ભાષા.

અપભ્રુ [સં. અપ (દૂર) + ભ્રુ (પગી)] વિ. બૂઝુઆ; પગીથી દૂર જતું; 'અપોહ્યમ્'.

અપર્મમળ [સં. અપ (ભરવું) + મળ (છલ)] ૧. અમુક.

અપચાન ૩. ૧. જાનો હુમલો; ધુમ હલો.

અપયોમ ૫. પુ. અપયુજન; કુચકુચ.

અપર ૧૮. પુ. તેજના તત્ત્વવાળા એક દેવ. બુઝો તેજસ્વ દેવતા.

૧૬. પુ. મુખ્ય શાખા સાથે સંબંધ ધરાવતો ૩ તેમાંથી નીચેનો ભાગ; 'એલેટરલ'.

૨૦. વિ. નજીકનું; પાર્શ્વ.

અપરઅણિ [સં. અપર (નીચું) + અણિ (છે)] છી. ખોપરીના ખાદ્યમાં આવેલ હાડકાનો ટેવો; 'હાઇપોફા પ્રોસેસ'.

અપરઅંતઃકર્ણકોટરમંથિ [સં. અપર (નચનું) + અંતઃકર્ણ (અંદરનો કાન) + કોટર (ચોભણ) + મંથિ (મંઠ)] છી. સાંભળવામાં મદદરૂપ થતું નાડીનું નાના મગજમાંનું મધ્યસ્થાન; 'ન્યુક્લિયસ ઓફ ટીટલ'.

અપરઅર્ધભાગ [સં. અપર (નચનું) + અર્ધ (ભાગ) + ભાગ] પુ. જમણા અને ડાબા અનુપાદિક પ્રદેશનો ભાગ; 'હાઇપોફોન્ડ્રીયમ રીનન'.

અપરકર્ણકોટ [સં. અપર (નચનું) + કર્ણ (પીડું એક હાથ) + કોટ (ઘેર)] પુ. ડોના પાછળના ભાગનો મોટો ભાગે સ્નાયુ; 'રિપ્લેનિયસ સર્વિસ'.

અપરકર્ણમસ્તક [સં. અપર (નચનું) + કર્ણ (પીડું એક હાથ) + મસ્તક (મથક)] ૧. કરોડના હાડકાના ડોક ઉપરના ભાગનો માથાને લગતો એક સ્નાયુ; 'રિપ્લેનિયસ ટ્રેપિસ'. આ સ્નાયુ માથાને એક બાજુ ફેરવે છે.

અપરકુહર [સં. અપર (નચનું) + કુહર (કાં)] વિ. હલ પાસેની જમીન સંબંધી; 'પેર ક્રિમિએસ'.

અપરકોટર [સં. અપર (નચનું) + કોટર (ખોલ)] પુ. નાના મગજની બાજુનું પેલાણું; 'હેટરલ વેન્ટ્રિકલ'.

અપરકલ ૧. [સં. અપ (નીચે) + કલ (ચલ)] ૧. રંગબેરંગ રંગાં ટિસ્ટુની નીચે આવેલ અને નરી જાંબે નહિ દેખાતું કિણુ; અધોરક્ત; રક્તપિત્ત; 'ઇન્ડુરેસ'.

અપરઅંધપ્રકાસી [સં. અપર (નચનું) + અંધ + પ્રકાસી (ખર્ચ)] છી. મગજના નીચેના ભાગના બીરામાંથી પસાર થતી ચેપની નાડી; 'ઓલ્ફેક્ટરિ સલ્કસ'.

અપરઅંધભાગ [સં. અપર (નચનું) + અંધ + ભાગ (વિસ્તાર)] પુ. મગજમાં કષ્ટજનના ચપ્પા હાડકા નીચેના ચેપની નાડીના વચ્ચા ભાગની બાજુબાજુનો વિસ્તાર; 'પેર ઓલ્ફેક્ટરિ એરિયા'.

અપરઅંધઅંધ [સં. અપર + અંધ (સાધન) + અંધ (અંધારાનું સાધન)] પુ. અંધના હાડકાને હેઠલા પગનાં બે હાડકાં સાથે જોડનાર વ્યસ્થાનંધન.

અપરત્રિકોણરેખાસંધ [સં. અપર (નચનું) + ત્રિકોણ (ત્રણ ખૂણાવાળું) + સંધ (બંધ) + અંધ (અંધારું)] ૧. ધુલની જણે આવેલું આંતરકું; 'પેર રેકલ ઇન્ડેસિન'.

અપરત્રિકોણરેખા પુ. કાંઈનાં બે હાડકાં

કાંઈનાં હાડકાં સાથે જોડનાર વ્યસ્થાનંધન.

અપરનાભિ [સં. અપર (નચનું) + નાભિ (ફાંટી)] વિ. ફાંટીની નજીકમાં આવેલું.

અપરપત્ર [સં. અપરા (નચેલી બાજુપાસે લપેટાયેલું પત્ર) + પત્ર (પંખડ)] ૧. પા'ર્વ-પત્ર; કરોડવાળાં પ્રાણીના ગર્ભમાં મધ્યમર્મનો ભાગ; 'હેટરલ પ્લેટ'. આ ભાગ આગળ જતાં પીક અને પેટના ભાગમાં વહેવાઈ જાય છે.

અપરપથ [સં. અપર (નચનું) + પથ (માર્ગ)] પુ. પા'ર્વપથ; કરોડરજીવને આગ્રે કાપમાં બાજુના ભાગ ઉપર પસાર થતું શાન-તંતુનું એક મૂંઝાણું; 'હેટરલ ફેસિયુલસ પ્રોપ્રિયસ'.

અપરપુરકિદ [સં. અપર (નચનું) + પુર (કરીર) + કિદ (કાલું)] ૧. વચ્ચા કાનની જાડસની બાજુની દિવાલનું એક કાલું, જેમાંથી સાતથી નાડીની કાખ પસાર થાય છે.

અપરપૂર્ણવંશ [સં. અપર (નચનું) + પૂર્ણ (પીક) + વંશ (હાથ)] ૧. કરોડના પદ્માનો ભાગ; 'હેટરલ વર્ટિસલ બોન'.

અપરપ્રકોષ્ઠ [સં. અપર (નચનું) + પ્રકોષ્ઠ (મંઠનાં હાડકાં)] વિ. અંતઃપ્રકોષ્ઠાસ્થિની બાજુમાં આવેલું.

અપરપ્રવર્ધન [સં. અપર (નચનું) + પ્રવર્ધન (હાડકાનો આગળ પડેલો ભાગ)] ૧. હાડકાના છેદનો ટીટડી જેવો અણીસાર ભાગ; 'પેપિથરિ પ્રોસેસ'.

અપરભાગ [સં. અપર (નચનું) + ભાગ] પુ. પાંચે રહેલો ભાગ; બાજુએ આવેલ પિંઠ; 'હેટરલ પેસ'.

અપરમધ્યભાગ [સં. અપર (નચનું) + મધ્ય (વચકું) + ભાગ] પુ. કદિદેહાં ઢાંચો ભાગ.

અપરમાનસ [સં. અપર (નીચું) + માનસ (મન)] વિ. જેનું મન અરધી ભાગ્ય અને અરધી નિદા અવસ્થામાં હોય પણ આંતરમન ભગતું હોય એવું; અર્ધચેતના; અચેતનઆધાર.

અપરમૂત્રાશયદોલ [સં. અપર (નચનું) + મૂત્રાશય (પેશાબ એકઠો થવાની જગ્યા) + દોલ (ખાદ્ય)] પુ. મૂત્રાશયની પાંચેનો ખાદ્ય; 'પેર રેકલ હોસ'.

અપરરાત્રકાળ [સં. અપર (પાછડું) + રાત્રિ (ચલ) + કાલ (વખત)] પુ. રાત્રિની સરખી થયેલી જોડિયું જતાં મુધીનો વખત.

અપરરોહિણી છી. પા'ર્શ્વ મુખ્ય ધમની; મુખ્ય ધમનીમાંથી નીકળતી ધમની.

અપરવર્ણ [સં. અપર (નટ્ય) + વર્ણ (કાવ્ય)] વ. પાશ્વિક ઉરસ્થા; છાતીનો પડખાનો ઊપાગ.

અપરવર્ણીય [સં. અપર (નટ્ય) + વર્ણ (સાધકને સ્નાયુ)] પું. જેના તાત્કાલિક તાસા જતક હોય એવો સ્નાયુ; 'ઓન્નિયક મસલ'.

અપરવર્ણીકા [સં. અપર (નટ્ય) + સ્નાયુ (પાંચ)] છી. પાંચગાની વચ્ચેના ઊપાગમાં આવેલ સ્નાયુ; 'મોલેટરલ કન્ટ્રોલરલ મસલ'.

અપરવર્ણમાર્ગ [સં. અપર (નટ્ય) + વર્ણ (રક્ષાબંધ હવા એવી તે) + માર્ગ (સ્થાને)] પું. આપમાર્ગની આસપાસમાં આવેલ ઊપાગ.

અપરવર્ણ ૧. [સં. અ (નહિ) + રપ (અર્થ)] વિ. અપાત્ર નહિ એવું.

અપરવર્ણ [સં. અ (વધારે) + પર (બીજું)] જ. વિશેષમાં; વળી.

અપરવર્ણ ૧૪. છી. મોસક માનસતત્ત્વ દેવતા-માની એક. લુઓ માનસતત્ત્વ દેવતા.

અપરવર્ણીકા ૨. [સં. અ (નહિ) + પ્રાચીન (બંધ)] વિ. હાલનું; અત્યારનું; આણુ વખતનું.

અપરવર્ણીકા [સં. અ (નહિ) + પરમ (હાર)] પું. છતાં; વિભવ; ક્ષેત્ર.

અપરવર્ણીકા ૧૮. છી. (મોઢ) એ નામની દેવી. ક્યોલને પગ નીચે કવરતી હોય એવી તેવી એક પ્રતિમા ચમકના પ્રાચીન સહેર નાલકામાં મળી આવેલ છે.

અપરવર્ણ ૧૯. પું. તરતમાં રહેલા મર્જની પેશીના એ ઊપાગનો એ નામનો એક 'દોષોન્નિયક'.

અપરવર્ણ ૨૦. [સં. અપ (વિરહ) + રપ (અર્થ)] વિ. નિહાન ચૂપી મરેણું.

અપરવર્ણીકા ૨૧. [સં. અપરાધ (કુરો) + અર્થ (ઉત્પન્ન થયેલું) + કાર્યવાહી (કામ)] છી. ધામ, ખૂન અને એવા અપરાધ ચોટા કુનાઓ માટે હોજારી કામ; 'ક્રિમિનલ એક્શન'.

અપરવર્ણીકા ૨૨. [અપરાધ (કુરો) + મોચા (રક્ત અપાર) + કાર્ય (કામ)] પું. શુદ્ધ હનતથી કામ કરતાં અન્યથાથી રિવાજે પાત્ર થાય એવું કામ થઈ જાય તેવા માણસનાં શક્ય માટેનો ધારાસભાએ જમાર કરેલો કાયદો; 'એક્ટ ઓવ ક્રાઇમિનલિટી'.

અપરવર્ણીકા ૨૩. [સં. અપરાધ (કુરો) + મોચા (રક્ત)] જ. રોગમુક્તિ; કુનો

સાક્ષિ ન કરતાં અરોપીને છોડી મૂકવો તે.

અપરાધરોપણ [સં. અપરાધ (કુરો) + રોપણ (સ્થાપના)] જ. અરોપ મૂકવો તે.

અપરાધરોપણ [સં. અપરાધ (કુરો) + અવ (હેરા)] પું. નાનો કુનો.

અપરાધરોપણી [સં. અપરાધ (કુરો) + રૂઢિ (વ્યાસ)] છી. રોપ વધવા તે કુરોનો વધારો.

અપરાધરોપણીકારી [સં. અપરાધ (કુરો) + સહકારિન (મદદગાર)] પું. કુરોમારનો સહ-વા; પોતે અપરાધ ન કરતાં તેના કરનારને પહેલાં કે પાછળથી મદદ કરનાર મણુક.

અપરાધરોપણીકારી [સં. અપરાધ (કુરો) + અર્થ (હેરા) + પ્રોત્સાહક (ઉત્તેજનાર)] વિ. કુનામાં મદદ કરનાર.

અપરાધરોપણીકારી [સં. અપરાધ (કુરો) + અર્થ (હેરા) + પ્રોત્સાહન (ઉત્તેજ)] જ. કુનો થાય એવા કામમાં ઉત્તેજી કે મદદ.

અપરાધી-સાક્ષી [સં. અપરાધિન (કુરોમાર) + સાક્ષિ (સાક્ષીવાર)] પું. મોચથી; સર-કારી સાક્ષી; મુજબમાં પોતાનો કુનો કામ કરનાર અને પોતાના સાથી વિરુદ્ધ લુપ્તાની અજમાર કુરોમાર.

અપરાધરોપ [સં. અપરા (અપ) + અવ-રોપ (અવરોધ)] પું. મર્જાવરણમાં અરોપે લઈ વધારે પાતું છોડી વધી જાય એવી છોડી અવ અરેલી સ્થિતિ.

અપરાધરોપીકા [સં. અપર (અર્થ) + અર્થ (વિવેક) + કાલ (વખત)] પું. વિવેકની એકવીસમીથી અર્થસમી થઈ સુધીનો વખત.

અપરાધ ૨. પું. અંતરનું ચાલવું.
અપરાધ-રોપ પ્રથમ અર્થ અપરાધી દોષથી આપણે બિરો બીએ અર્થ, બીએ અપરાધ રાખો' એ અર્થ રચીતરે એકમ.

હિંદુ સમજવરણ
૧૦. [સં. અપરા (અર્થ) + અંત (પાછો)] પું. અર્થ તરફનો પાછો.

૧૧. પું. વધારે જાણકારી પાડેલી.
અપરાધ-રોપ અપરાધ અર્થ એ સર્વ સ્થાને: (૧) અર્થ તરફ પાછો અર્થ (૨) વધારે જાણકારી પાડેલી-અર્થ હિંદુસમજ સરકાર ઉપરનાં સમજે અર્થ રચના અંતરના અર્થ-અર્થ સમજે. હિંદુ સમજવરણ

અપરાધીકા પું. એ નામનો એક દેહ; અપરા-તા. લુઓ અપરાધીકા

અપરિવર્ત ૧. (કૌન) જેમાં સરીસંકર, સરીસંકર વગેરે કંઈ ન થઈ શકે તેવો

સંધારો; પાછોપગમન સંધારાનો એક દેહ.

અપરિવર્ણીકા ૧. જ. અવરોધ; વીજળી, મરમી અર્થ અર્થને વધી જતો અર્થ-વામાં વધારું મોર્ષ જણ સાધના; 'પ્ર-સુમેટર'.

૨. [સં. અ (નહિ) + પરિ (ઘોર) + અર્થ (અર્થનાર)] વિ. અર્થ; મરમી કે વિરુદ્ધાને પોતાનામાંથી અર્થ ન રચાઈ; 'નોન-કમ્પાર'.

અપરિવર્ણીકા ૨. [સં. અ (નહિ) + પરિવર્ણ (અર્થ) + અર્થ (ઘોર) + કથ (કથો નામો થાય)] પું. છોડીમાંના અર્થ-નાર અને દરથી અર્થમાં મદદપ સર્વ કથ; 'ક્યુએસ્ટર'.

અપરિવર્ણીકા ૩. [સં. અ (નહિ) + પરિવર્ણ (અર્થ અર્થ) + અર્થ (સુદેહ)] છી. સામાને જુલાવામાં નાખવા માટે કરવામાં આવેલી કપડાળી સુદેહ. મોર્ષ રાખને નીચું બેવાનો વખત અર્થે સ્થરે તે દુરમને કહે કે અર્થે તો એક છીએ. અર્થ વિચારમાં રાખી તેવી નખાઈની અર્થનો પતો મેળવી તક મળતાં તેના પર અર્થ કરે. અર્થ કપડાળી સુદેહને ઉપયોગ એ અર્થ રાખને અર્થ તેમજ રાખ પર્થવી પાડવા માટે જણ કરી શકે છે.

અપરિવર્ણીકા ૪. [સં. અ (નહિ) + પરિવર્ણ (અર્થ)] છી. માણુ રિવાજથી લુડ પાતું તે.

અપરિવર્ણીકા ૫. [સં. અ (નહિ) + પરિ-મિત (હક નામો કરે) + અર્થ (અર્થ)] છી. અંત વખતની સંખ્યા.

અપરેલ [અ. એપ્રિલ] પું. એપ્રિલ મહિનો; અર્થ વર્ષનો એકો માસ.

અપરોધ ૬. પું. કરકાસ.

અપરુપિત ૨. વિ. નવું.

૩. વિ. બીજા વિવેક સુધી ન રહેનાર.

અપરુ ૧. [સં. અ (નહિ) + રપ (અર્થ)] પું. એક.
૨. પું. નાજા પડી અને જુન પહેલાં કે અર્થ પહેલાં હિંદુઓની સ્થિતિ. તે દરમિયાન એકને અર્થ એ પાપ મણુક છે.

અપરુપિત [સં. અપ (અર્થ) + અર્થ (અર્થ)] જ. નાજી દેવ; કુર્ચુ. લુઓ અપરુપિત.

અપરુપિત [સં. અપ (અર્થ) + અર્થ (અર્થ) + અર્થ (અર્થ)] વિ. અર્થ-અર્થ. લુઓ અપરુપિત.

અપરિચિત લોક

અપરિચિત [સં. અપ (નહિ) + ચિત્ત (ધ્યાન)] વિ. ધ્યાન વગરનું; નિર્લક્ષ્ય; બેચેન.

અપરિચિત [સં. અપ (નહિ) + ચિત્ત (ધ્યાન)] ક્રી. ધ્યાન વગરનું હોવાનું; બેચેન.

અપરિચિત વિ. ધ્યાન વગરનું. જુઓ અપ-ચિત્ત.

અપરિચિત ન. (પિંગ) એ નામનો એક સંક.

અપરિચિત [સં. અપ (દૂર) + ચિ (સંકેત)]
ન. હવા અવરનું આકાર.

પ્રુવ નામના ધર્મી કાળે અપરિચિત આવે
એ તે પ્રુવ ધર્મ નામ અલ્લાહને અસંકલ નામે
ધાર થાય છે. સત્યવત્ત

અપરિચિત જ. પુ. રીત, ધારો અથવા નિયમ
લાગુ ન થાવાનું; અપવાદ.

પ. [સં. અપ (દૂર) + ર્ણ (બંધ) + અન (નામ અપનાવ પ્રત્યય)] ન. છેડો; સમાપ્તિ.

અપરિચિત ૮. ન. અંતર્ભવન; સંકોચનું તે.

અપરિચિત ૯. પુ. પોતાના કુલ જીવનનામાં
અપરિચિત તે; પ્રોત્સાહન; અપવાદ; ઉપવાસ;
અનુનય; ઉત્તેજન; 'અપરિચિત'.

અપરિચિત ૭. ન. પ્રોત્સાહન. જુઓ અપવાદ.

અપરિચિત ૬. વિ. બૂઝો કરેલ; અજ્ઞિત.

અપરિચિત ૨. પુ. સાધુ, કેમકે તેની પાસે ચાપ,
બેસ, ધોમ એવાં પદ્ય હોતાં નથી.

અપરિચિત વિ. ક્રી. એનાં શુદ્ધ અરાગ
વ્યવર્ત્તા હોય એવી; અમંગલ.

અપરિચિત ૨. ન. વિશ્લેષણ; પદાર્થની પોતા-
ના ઉપર વાણીને દાસ્તાની ક્રિયા; 'અપરિચિત'.

અપરિચિત ન. (ચિત્) એક માનવાના
મહાનની એક ભાવ.

અપરિચિત [સં. અપ (હટાડ) + સાધા-
રણ] વિ. સાધારણ કરતાં બિતરડું; સામાન્ય
રીતે હોય તે કરતાં હલકું; 'સામાન્ય'.

અપરિચિત [સં. અપ (પાછી) + સારક
(હલકું બનાવ)] પુ. નેપાળમાં જનતો આડ
હકાનો કાળો કામળો. અમાત્યમાં વસ્ત્રાધી
જમવા માટે તે બોલાય છે.

અપરિચિત ૭. [સં. અપર (અસહ્ય)]
ન. (અસહ્ય) છેડ; છેડ ઉઘાડવો તે; 'કેન્સેલેશન'.

અપરિચિત ૨. [સં. અપ (દૂર) + ચિ
(બંધ)] વિ. કેન્સેલેશન; અમાત્ય; અમાત્ય;
'કેન્સેલેશન'.

અપરિચિત ૪. વિ. ધારાધોરણ ન હોય

એનું; અધિવિરહ; અપમાન.

અપરિચિત ૬. વિ. અપરિચિત બાળી મહેલ.
અભ્યાસના અભ્યાસ પ્રમાણે અપરિચિત અને
અનિચિત લાવેલામાં અપરિચિત લાગ, કેમકે
તેમને પાછા અપરિચિત લઈ લાગ્ય છે.

અપરિચિત ચું = પાછા હટવું; પીછેહઠ કરવી.

અપરિચિત [સં. અપ (અસહ્ય) + ચિત્ત (અસહ્ય)] ન. કુસ્થાન; અસહ્ય સ્થિતિ; 'એલ-
પોલિટ'.

અપરિચિત પુ. (અસહ્ય) કોઈ પદ્ય વાંચે
કોરેલો સ્પર્શક તે વાંચે એ નિદુમાં એક સાંધી
તે વાંચી કુ અસહ્ય કોરેલો લંબ અસહ્ય એ
નિદુમાં મળે અને એ સ્પર્શક લંબાવવાથી
અસહ્ય એ નિદુમાં છે તે એ નિદુ વચ્ચેનો
અસહ્યો બાળ; 'સન-ટેન્ડ'.

અપરિચિત ૧. [સં. અપ (અસહ્ય) + ઇન્
(માલ) + અન (નામ અપનાવ પ્રત્યય)]
ન. દૂર કરવું તે.

૨. ન. વધ; નસ.

અપરિચિત ૭. ન. અસહ્યના માલને બીજા
અસહ્યમાં સંતાડી અસહ્યમાંથી અસહ્યવાપસ.

અપરિચિત ૬. પુ. (અસહ્ય) મંજળ નામનો
મહ, કેમકે તે પાપ કરી લે છે.

અપરિચિત ૨. [સં. અપ (દૂર) + હસત
(હાસ) + ઇન્ (અસહ્યને પ્રત્યય)]
વિ. તબરેલું; હોડી દેવાલું.

૩. વિ. દેહો દેહિલું; નાખી દીધું હોય એવું.

અપરિચિત [સં. અ (નહિ) + પદ્ય (પાપ)]
વિ. પાપ વિનાનું.

અપરિચિત [સં. અપ (વગર) + અન
(અસહ્ય) + ત્ (અસહ્ય)] ક્રો. એકાંત
સરીરના કોઈ એક ભાગનો પદ્યલત; 'મોનો-
પીલ'.

અપરિચિત ૭. [સં. અ (નહિ) + પદ્ય
(સહ્ય)] વિ. નાસ્તિકતા; ધર્મમાં બદા ન
હોવી તે.

અપરિચિત [સં. અ (નહિ) + પદ્ય (સહ્ય)
+ ઇન્ (વાળ)] વિ. આસ્થા વિનાનું; અમાત્ય.

અપરિચિત [સં. અપ (પાછી) + પ્રવેશન
(પ્રવેશ)] ન. પાછીમાં જુડીને મારી
નાખવાની ક્રિયા. સંબંધેલી સાહચર્યને આ
ક્રિયા કરવામાં આવતી હતી.

અપરિચિત ૫. [સં. અપ (બંધ) + ઇ
(બંધ)] ન. લુકું લુકું કરવું તે; પૂજકરણ;
આમ લુકા પાડવાનું.

અપરિચિત જ. પુ. પ્રાચીન હિંદના એક ભાગના
લોક તેઓ સિંધુ નદી દરિયાને મળે ભાગના
નીચાણવાળા દેશથી ઉપરના ભાગમાં રહેતા
હોવાનું મનાય છે.

૫. વિ. ન પાછી લોક તેનું; અપરિચિત મુશીબ.

અપરિચિત [સં.] પુ. સિંધ; સંકર; અસહ્ય.

અપરિચિત ૨. વિ. સંબંધ વગરનું.

અપરિચિત ૩. ન. વિશ્લેષણ કરું પાડવું તે.

અપરિચિત ૮. [સં. અ (નહિ) + પાન (પીકું
તે)] ન. કોઈ પીકું નહિ તે.

૬. ન. અભર; અભરવતુ વેચવા ખરીદવાનું
ઠેકાણું.

અપરિચિત [સં. અપરિચિત (કુદા વાટે અસહ્ય
નીચાણે વાયુ) + નાલી (નાલી)] ક્રી. કુદા;
માં; અસહ્ય.

અપરિચિત ૧. [સં. અ (નહિ) +
પાપ + ઇન્ (દેખાડ)] પુ. રહ; સિંધ;
સંકર, કેમકે તે પાપનો નાશ કરે છે.

૨. વિ. પાપનો નાશ કરનાર.

અપરિચિત [સં. અ (નહિ) + પાપ +
પુરી (હટાડ)] ક્રી. (એન) પાપ નામની
નમરીનું પ્રાચીન નામ.

અપરિચિત—આ એકાંત પદ્યનો તાળો રસ
હસત અસહ્ય અને પાપાથી વહેનું લોડી નંધ
પાપનાર હોવાય છે. તેનાં બીની બૂમી દ્વય સાથે
લેવાથી થયું સ્વિસ સુધી જુએ લાગતી નથી
અને ઉપરની અસહ્યમાં પદ્યનો રસ
અસહ્ય સાથે અપરિચિત હાથે લવાનું હોવાય
છે. તે ક્રિયામાં અસહ્ય અને નીચી અસહ્યમાં
નંધે થાય છે. આસ કરીને પંજનમાં અસહ્ય એક
ક થી ૪ ૫૮ જિઓ હોય છે.

અપરિચિત ૧૪. પુ. (નોક) કુર્મતિ; હલકી
મોનિમાં અસહ્ય થવો તે. આ કુર્મતિ અસહ્ય
અપરિચિત નરક, તિર્થમોનિ, પ્રેતવિષય અને
અસુરલોક.

૧૫. [સં. અપ (દૂર) + ઇ (બંધ)]
વિ. નિર્લેપ; નિરપરાધી; હોય વિનાનું.

અપરિચિત ન. (અસહ્ય) અસહ્ય પદ્યનો
તેની મતિ અને પુરવી તથા આસહ્ય પદ્યનો
ની મતિ એ બંનેને લીધે આસહ્ય પદ્યનું
ખરી અસહ્ય કરતાં બુદ્ધે ઠેકાણે દેખાવાપણું;
અપરિચિત 'અપરિચિત'. જુઓ અપરિચિત.

અપરિચિત [સં. અપર (અસહ્ય) + ઇન્
(અસહ્ય)] પુ. અસહ્ય સ્વરૂપ પુરુષોત્તમ અપરિચિત.

અપરિચિત લોક [સં. અ (નહિ) +
પર (સોંપ) + ઇન્ (અપરિચિત) +

લોભન (ખોરાક)] જ. લેવાથી પ્રભાસનાં
અંતરોલન પસાર ન થઈ શકે તેવો ખોરાક
આરે પેટની છ મિરજી (કિસમ ૨) વડે
પરીક્ષા કરવાની હોય ત્યારે આંતરમાંની રજી
છાયા દેખાય તે માટે રોમીને આવામાં
લેરિયમ સહેદ એટલે આરામ અવસ્થિત થાપે છે.

અપાવૃત્ત ૪. [સં. અપ (દૃ) + અવૃત્ત
(નાસી થયેલું)] વિ. હારેલું; પરભૂત.

અપામય ૫. પું. આધાર; ઓય; ૨મે.

અપાસ [સં. ઉપવસ (જમ્યા રહેલું)]
પું. ઉપવાસ; અનરુન; ખાતું નહિ તે.

અપારેત ૪. વિ. પિછારેલું; તિરસ્કાર કરવામાં
આવ્યો હોય એવું.

૫. વિ. ફેંટી દીધેલું.

અપારેતીય પું. (વલિત) અતિપરવશ્યજન;
અતિપરવશ્ય (સાધપરબોલા)ને તેના અસ્ય
ઉપર હેરવવાથી અનતી થતી આકૃતિ; 'હર્ષ-
પરબોલોપક'.

અપાલુષ ૧. [સં. અપ (નહિ) + અપ +
હિ (નહિ)] પું. અપંગ માણસ.

૨. પું. આગસુ માણસ.

અપાંચ ૭. જ. અંકારિય (સાધાઓરેદિત બોન)નું
ઉપલું પ્રવર્તન એટલે હાસ્યનો અમળ વધેલો
ભાગ; 'કન્દો રીનોઇડાસ પ્રોસેસ' તે પુર-
કપાલ (કન્દલ બોન)ના અભારના ખૂણની
સાથે ભેદાય છે.

અપાંચતિ [સં.] પું. અંક; અંકો.

અપાંચમવર્તન [સં. અપાંચ (અપરિમિત રજી
પ્રવર્તન) + અવર્તન (ઉપસેલો અપ)]
જ. કપાળના હાસ્યનો આમળ પડતો ભાગ;
હિર્વ પ્રવર્તન; 'કન્દલ પ્રોસેસ'.

અપાંતરતમ પું. (પુરાણ) એ નામના એક
લક્ષણ.

અપિયા [સં. અપ (નહિ) + પા (પીડ)]
પું. અણુભાવ; પાણી પીવાનો જલ અવસ્થાર
ન હોવો તે.

અપીન [સં. અપ (નહિ) + પીન (નહિ)]
વિ. ખાતળું.

અપીત અધિકાર ક્ષેત્ર જ. વિવિધ ન્યાયાલયને
એટલે અપીલ કોર્ટને અવલ પ્રમાણે અલેલ
સત્તા.

અપુનરામતિ ૧. [સં. અપ (નહિ) + પુનર
(ફરીથી) + આમતિ (આત્મ તે)]
હી. ફરી પાછું નહિ આવવાપડું.

૨. જા. મોડરુદાન; નિર્વાણ; અંધી ફરી
અન્મરું ન પડે તેવી અવસ્થા.

અપુષ્ટ ૫. [સં. અપ (નહિ) + પુષ્ટ (અર્થ)]
વિ. (સંગીત) પાંચ પ્રકારના નાદમાંથી અવધ-
માંથી ઉત્પન્ન થયેલ નાદની અતુલ, કોમળ
અવાજવાળું.

અપુષ્ટિકર અવરણ [સં. અપ (નહિ) +
પુષ્ટ (વેળા) + કર (કરનાર) + અવરણ
(ચિત્ત)] હી. દુર્મતતા; નમળાઈ.

અપુષ્ટક [સં. અપ (નહિ) + પુષ્ટ (પુષ્ટ)
+ ક (કયુલ નામનાર પ્રત્યય)] વિ. નપુસક;
હી. અંક.

અપુર્ણઅંતરાવરોધ [સં. અપુર્ણ (અપૂર્ણ) +
અંત (આંતર) + અવરોધ (અવરોધ)]
પું. આંતરકું વધવાથી થતો એક રોગ; અંત-
રુદ્ધિ; 'રિહટ્ સર્નિંગ'. આ રોગમાં વધેલ
આંતરકાન્ધ અદ્યવાથી રુદ્ધ, કિલ્લી વગેરે થઈ
આવે છે.

અપુર્ણમર્જસાવ [સં. અપુર્ણ (અપૂર્ણ) +
મર્જ (હમેશ) + સાવ (સર્વ તે)]
પું. જેમાં નાતું પુરેપૂર્ણ ન બીડાયે એવો
મર્જસાવ.

અપુર્ણપાચનક્રિયા [સં. અપુર્ણ (અપૂર્ણ)
+ પાચન (પચવું તે) + ક્રિયા] હી. સરોપ
પાચનક્રિયા; અદ્યભી; અપ્યો.

અપુર્ણપોષણ [સં. અપુર્ણ (અપૂર્ણ) +
પોષણ] જ. પૂતો ખોરાક ન અનવાપડું.

અપુર્ણસંધિર્જા [સં. અપુર્ણ (અપૂર્ણ) +
સંધિ (સાથે) + ઈર્જા (નાશ)] પું. હાસ્ય-
નું સાધિથી પુરેપૂર્ણ કિતરી અપ સિવાય અંધા-
ન પડાતું વધી જવું કે તેને સખત હાથ
લાગવી તે.

અપુર્ણાંક ૩. પું. અતમાન (લોચરિયમ)નો
અપૂર્ણ ભાગ; 'એનિસા'. ભુખે અપૂર્ણભાગ.

અપૂર્ણ ૧૨. વિ. ઓશિય; મૂળ; અસ્ય;
'ઓરિનિનસ'.

અપૂર્ણજ્ઞાન [સં. અપૂર્ણ (નહિ) + જ્ઞાન
(અવજ્ઞા)] જ. નહું અણુરું તે.

અપૂર્ણતા ૮. [સં. અપ (નહિ) + પૂર્ણ
(પહેલું) + તા (પણું)] હી. (વેકાંત)
નગરે ભેઈ સઃભ નહિ જલ માત્ર અન્ધથી
સમજાય તેવો અર્થ નહીં કરાવનાર સિંગ.

અપૂર્ણ્યુદ્ધિ [સં. અપ (નહિ) + પૂર્ણ
(પહેલું) + યુદ્ધિ] હી. અપૂર્ણતા; નવીનતા.

અપૂર્ણલગ્ન [સં. અપ (નહિ) + પૂર્ણ
(અમાર) + લગ્ન (અલેલ)] વિ. અમાર
હી નહિ અલેલ એવું.

અપૂર્ણાચિત્તપૂર્ણ [સં. અપ (નહિ) + પૂર્ણ
(પહેલું) + અપ (નહિ) + ચિત્ત (ધારી
સાથે એવું) + ૧૫ + પૂર્ણ (ધારણ કરનાર)]
પું. પુરુષોચિત્ત અનવાન, જેમી માણસના
અમારમાં જલ અપી સી નહિ એવું અ-
સાધારણ ૧૫ તે ધારણ કરી શકે છે.

અપૂર્ણવ [સં. અપ (અપી) + ઇવ]
પું. પાણીના અંત.

અસેનેચવન જ. અપોખાના અરોહ્ય પક-
અમારમાં કોઈની પાસે અલેલ અંકર.

અપ્રકટ પ્રતિબિંબ [સં. અપ (નહિ) +
પ્રકટ (દેખાવ એવું) + પ્રતિબિંબ (પ્રતિબો)]
જ. દવા અપલેલી તકતી પર લીધેલી છબી.
તે તકતીને અમુક દવાથી ધોવામાં ન આવે
લાંસુથી દેખાતી નથી.

અપ્રકેત [સં. અપ (નહિ) + પ્રકેત (કુદિ)]
વિ. નામ અને રૂપના બેકથી અણી ન રાખ
એવું.

અપ્રવેશ ૨. [સં. અપ (નહિ) + પ્રવેશ
(અવવાલું)] વિ. નમળા અધિપતિ; અપુર
નહિ એવું.

અપ્રચુર [સં. અપ (નહિ) + પ્રચુર (પ્રચલ)]
વિ. થોડું; અપ.

અપ્રચુરતા [સં. અપ (નહિ) + પ્રચુર
(પ્રચલ) + તા (પણું)] હી. થોડાપણું;
-ચૂનતા; અછપ; ઘટ.

અપ્રચુર ૨. પું. કોરતા; નિર્ભયજનું.

અપ્રતાપ ૩. પું. અરીખાઈ; પેસો ન હોવાપડું.
૪. પું. સત્તા ન હોવાપડું.

અપ્રતાપી ૧. વિ. કપનસીન; દુર્ભાગી.

૨. વિ. પ્રભાવ ન પડતો હોય એવું.

૩. [સં. અપ (નહિ) + પ્રતાપ (શક્તિ) +
ઇન (વાલું)] વિ. સત્તા વગરનું.

અપ્રતિષ્ઠા [સં. અપ (નહિ) + પ્રતિષ્ઠા
(પણું તે)] પું. (જૈન) સંવચથી ન પડવા-
પડું; સાધુના આચારમાં કીલ્લા ન થવું તે.

અપ્રતિભદ્રતા ૧. [સં. અપ (નહિ) +
પ્રતિભદ્ર (અપાયેલું) + તા (નામ અપાવનાર
પ્રત્યય)] હી. હાથપડું; સ્વર્તનતા.

૨. હી. મોઠ વગરની સ્થિતિ; નિર્મોહીપણું;
અપ્રતિભદ્ર.

૩. હી. સ્વચ્છંદીપણું.

અપ્રતિષ્ઠા [સં. અપ (નહિ) + પ્રતિષ્ઠા
(અવલ થયેલું)] વિ. અપાણી; સમજણ વગરનું.

અમરપ્રિય પ્રત્યેક [સં. અ (નદિ) + પ્રતિષ્ઠા (આધાર) + ક્ષત (વધુ) + પ્રત્યેક (વધુ)] પુ. (લેન) એ પ્રત્યેક વનસ્પતિને એટલે એક સરીખમાં એક જ છવ હોય એવી વનસ્પતિને આધારે કોઈ પણ સપાટી વનસ્પતિ એટલે એક સરીખમાં અનેક છવ હોય એવી વનસ્પતિ ન હોય તે.

અમરપ્રિયજ્ઞા બુધિ [સં. અ (નદિ) + પ્રતિસંજ્ઞા (અનુભવ) + બુધિ (હોય)] છી. એકાદશી ભુદી હોય એવી બનીન.

અમરપ્રિયુત ૮. પુ. એ નામનો એક દેવ.
૯. [સં. અ (વધારે) + પ્રતિહત (આગ્રહ)] વ. હાથીને હાંકવાનું એક સાધન; અંકુશ; કોતાર.

અમરપ્રિયુતરાજ્યસત્તા [સં. અ (નદિ) + પ્રતિહત (હોય) + રાજ્ય (અનુભવ) + સત્તા (હોવાવધુ)] છી. સંપૂર્ણ અધિકારવાળી એટલે જેના ઉપર બીજી કોઈ સત્તા ન હોય એવી રાજ્યપદ્ધતિ.

અમરપ્રિયુતપૂર્ણ [સં. અ (નદિ) + પ્રતિહત (હોય) + પૂર્ણ (અનુભવ)] પુ. હાથરને નાના નાના જગ્યામાં અલગ અલગ બેસી રાખવાની એક પ્રકારની રચના; અસંહતપૂર્ણ એક ભત. તેમાં હાથી, ઘોડા, રથ અને પાવણ એકબીજાની પાછળ રાખવામાં આવે છે.

અમરપ્રિય ૬. [સં. અ (નદિ) + પ્રતિષ્ઠા (સિદ્ધિપાત્ર)] વિ. આનાર વખરડું.

૧૦. વિ વિધાસ વિનાનું.

અમરપ્રિયી [સં. અ (નદિ) + પ્રત્યક્ષ (ખાતરી) + ક્ષત (વધુ)] વિ. સુપ્રસીદ્ધ; વહેમવાળું.

અમરપ્રિય ૧. [સં. અ (નદિ) + પ્રમા (રીત)] છી. સ્વસ્થ; મર્મ; છુપે બેઠ.
૨. છી. રિજાબથી ભુદુ પાવાપત્ર.

અમરપ્રિય [સં. અ (નદિ) + પ્રમા (તેજ)] છી. અંધારું; પ્રકાશનો અભાવ.

અમરપ્રિયવિરતમુલુસ્થાન [સં. અ (નદિ) + પ્રમત (પ્રમાદવાળું) + વિરત (નિરતિ પામેલ) + મુલુ + સ્થાન (ઠેકાણું)] જ. (લેન) સાતમું મુલુસ્થાન. સંસ્કૃત એટલે ઘોડે વખત રહે તેવા કોષ, માન, માયા અને હોળ અને નોકાવ એટલે મરકરી, પ્રેમ, વગેરે આવ મંદ ક્વાથી પ્રમાદ સ્થિત સંવમભાવ થાય છે, તે હાથથી આ મુલુસ્થાને મેલ્યા મુનિને અમરપ્રિયવિરત : હે છે. ભુખે અમરપ્રિયવિરતમુલુસ્થાન.

અમરપ્રિય ૩. [સં. અ (નદિ) + પ્રમાણ (આધાર) + ક્ષત (વધુ)] વિ. આધાર વિનાનું; પ્રમાણ વખરડું.

અમરપ્રિય ૨. [સં. અ (નદિ) + પ્રમાણ (આધાર)] જ. આધાર ન હોયો તે.

૨. જ. સામિતી ન હોવાવધુ.

અમરપ્રિય ૪. કુશળિ મોનું એ નામનું એક પ્રવર.

અમરપ્રિય ૫. મુલુલ મોનની એક સાખા.

અમરપ્રિય [સં. અ (નદિ) + પ્રવાહિન (વહેતું) + ત્વ (નામ અનુભવ પ્રભવ)] છી. નાસ્ત; ધનતા.

અમરપ્રિય ૨. વિ. જન; નકર; 'સોલિસ'.

અમરપ્રિય ૩. જ. (ક્રિયા) મંદુ પાણી.

અમરપ્રિયી [સં. અ (નદિ) + પ્રસાદી (દેવને ધનવેલો સામર્થ્ય)] વિ. દેવને અર્પણમાં ન આપું હોય એવું; નેવેદ્યમાં નહિ થયેલ.

અમરપ્રિય [સં. અ (નદિ) + પ્રસ (ફેલાવું) + વ (વધુ)] વિ. લંબાવી ન કાપ્ય એવું; લંબાઈ કે વિસ્તારમાં ફેલાયેલી ન કાપ્ય એવું.

અમરપ્રિય વિ. અમાય; અમરપ્રિય.

અમરપ્રિય [સં. અ (નદિ) + પ્રાપ્ત (મેળવેલું) + ક (પ્રભવ)] જ. સોનામાં રહેલ મેલ; સોનામાં રહેલ હાલો પાતુની મેળવણી.

અમરપ્રિય ૪. જ. નેતર; વેતલ.

અમરપ્રિયસતીર્થ ૨. [સં. અપ્સરસ (પતી) + તીર્થ (પવિત્ર જગ્યા)] જ. અપ્સરને નાહવાનું સરોવર.

અમરપ્રિય ૩. [સં. અપ્ (પાણી) + સરસ (જાલ)] છી. વાણું; મેલ.

અમરપ્રિયસેવિત [સં. અપ્સરસ (અપ્સર) + સેવ (જાળે) + સેવિત (સેવા કરવેલ)] પુ. સિવ; સંકર; મહાદેવ, તેમજ અપ્સરાઓ તેમની સેવા કરતી મનાય છે.

અમરપ્રિય [અ.] જ. કૂતરાનું બસતું તે.

અમરપ્રિય [અ.] જ. જ. વ. કૂત્રો; કસ્ટી.

અમરપ્રિય નામુપાસિન = અમરપ્રિય કૂત્રો.

અમરપ્રિયી [અ.] છી. હાથવાળી ક્રિયા; હાથ આપતી તે.

અમરપ્રિય [અ.] વિ. હાથવેલું.

અમરપ્રિય ૧. પુ. ધોમન વાંછ ઉપરનો જાખમ; બાકું.

૨. વિ. જાખમી વપેલું.

અમરપ્રિય ૪. [અ.] પુ. અપ્સર; હોય; રિશ્મીરી.

૬. જ. બરેરે! અપ્સર!

અમરપ્રિય (અમરપ્રિય) [અ.] છી. પુલિ; વધારો.

અમરપ્રિય (અમરપ્રિય) [અ.] છી. પુલિ; વધારો.

અમરપ્રિય (અમરપ્રિય) ૧. [અ.] પુ. વિરોધતા; વધારો; પુલિ.

૨. વિ. વધારો; વિરોધ.

અમરપ્રિયી (અમરપ્રિયી) [અ.] છી. વધારો; પુલિ.

અમરપ્રિય (અમરપ્રિય) ૧. —

અમરપ્રિય જવો = (૧) વધારો જવો. (૨) વસ્તુનો ભાવ જાવો; કીમતમાં વધારો જવો.

અમરપ્રિયી (અમરપ્રિયી) [અ.] છી. વધારો; હમેરો; પુલિ.

અમરપ્રિય ૨. છી. ઉચ્ચતા; તાલેચી.

૨. છી. ઉચ્ચતાપામલ.

૩. છી. ચોટાળો; અનુવરણ.

૪. છી. નાસાળમ; હોમલો. ભુખો અમરપ્રિય તારી.

૫. છી. રેખાલી.

અમરપ્રિય [અ.] પુ. વરખનો વતની.

અમરપ્રિય ૨. [અ.] છી. આવાપીવાળી પુખળતા.

અમરપ્રિય ૧. [અ.] પુ. ખોરાનો વધારો.

૨. પુ. ધણું આવાપીવાળી પેટનું કસતું તે; અમરપ્રિય.

અમરપ્રિયસિધા [અ.] પુ. છુપાનનો એ નામનો રાજા; સાહનામાનો એક નાયા. તેને છેવટે રૂતમે મારી નાખ્યો હતો.

અમરપ્રિય ૧. જ. આહીસી એ નામની અમરપ્રિય માણસ.

૨. વિ. આહીસી એ નામની અમરપ્રિય.

અમરપ્રિય ૬. [અ.] છી. રોગના મુલભાવમાં અંતરકું કિતરવાનો રોગ; 'ધુકેન્દ્ર લંબિય'.

અમરપ્રિયી [અ.] વિ. આસમાન સંબંધી; આસમાની.

અમરપ્રિય ૩. —

અમરપ્રિયનો નાતી = અમરપ્રિય માણસ.

અમરપ્રિયી [સં. અ (નદિ) + ક્ષત (વધુ) + ક્ષત (વધુ) + ક્ષત (વધુ)] વિ. છી. એકાદ ન જતા હોય એવી; વાંચ્છી; વંચા.

અર્થવાહ ૧. [અ.] છો. મીતિ.

૩. છો. વ. વ. મોડાં.

અર્થવાહી [અ.] વિ. કીર્તિવાળું; વિખ્યાત.

અર્થશાન ૧. [શ.] છો. ઠપ્પળ ઉપર મોડેલા માર્ગ.

૧. અર્થશાન શબ્દ = રંગે છંદાવું.

૨. કર અર્થશાન = સોનેરી અને રેસી તારથી વણેલ કાપડ; કાપડી શબ્દ.

૩. મ. પથારી; ફેલાવો.

અર્થશુદ્ધી [શ.] વિ. નીચોવેશ.

અર્થસર —

૧. અર્થસર આવા = મોટો અમલદાર.

૨. અર્થસર પદ = જહાત અમલદાર.

૩. અર્થસર ખાસાદર = ઉપરી અમલદાર.

૪. પું. ઉપરી.

૫. પું. તાજ; મુખ.

અર્થસહ [અ.] વિ. મળું જરાવાર.

અર્થસાનામો [શ.] અર્થસાના (નામ) + મો (હોવાર)] પું. વાર્તા કહેનાર માણસ.

અર્થસાનામોર્ષ ૧. [શ.] અર્થસાના (નામ) + મોર્ષ (હોવું તે)] છો. વાર્તા કહેનારનો ધંધો.

૨. છો. વાર્તા કહેતી વે.

અર્થસૂત્ર ૧. [શ.] પું. જાણ; અંતરંગ.

૧. અર્થસૂત્ર કવો-પદવો-ફલવો-મારવો = જાણ કરવું.

૨. અર્થસૂત્ર અભાવવો = (૧) જાણની અસર કરવી. (૨) કોઈકમાં શબ્દ. (૩) વણ કરવું.

૩. પું. હાથમાલાકોનું કામ.

અર્થસૂત્રમર [શ.] અર્થસૂત્ર (જાણ) + મર (જાણ)] પું. જાણનું કામ કરનાર માણસ.

અર્થસૂત્રમરી ૧. [શ.] છો. જાણ; અંતરંગ.

૨. છો. હાથમાલાકોનું કામ.

અર્થસૂત્રસાહ (અર્થસૂત્રસાહ) [શ.] પું. જાણમર.

અર્થસૂત્રસાહી ૧. (અર્થસૂત્રસાહી) [શ.] છો. જાણ; અંતરંગ.

૨. છો. હાથમાલાકોનું કામ.

અર્થસોસ ૪. પું. ચીમ; અણુમળો.

અર્થજતા ૧. છો. કદી ફળ ન આવતાં હોય 'એવું હોવું તે.

૨. [સં. જા (નહિ) + જતા (જવ) + તા (પદ)]] છો. ખસી કરેલું હોવાપણું.

૩. છો. નમનું હોવાપણું; નિષ્ફળતા; અર્થ-હીનતા.

૪. છો. નામદોષ; વંદાપણું.

૫. છો. ફળ વિનાનું હોવાપણું.

૬. છો. વાંઝાપણું.

અર્થાર ૧. [અ.] જ. દૂર રહેવું તે.

૨. જ. પવિત્રતા.

અર્થી [અ.] પું. સર્પ; સાપ; નામ.

અર્થીક ૧. — તેની મુખ્ય જાત: માળવી, મોટાર્ધ, બીલેસરી, આઘાર્ધ ને મિસરી. જાટણ, મુજરાત ને માળવાના ફેરવાક ભાગમાં તથા વરણ ખામાં પણ આ એક વાવવામાં આવે છે. તેની જાંઘાઈ મજબૂતી આર પૂટ સુધીની હોય છે. તેને એક એક લાલ મુલાખી વાસ વગરનું પૂલ જાવી તેમાંથી એક ફળ થાય. પૂલ ઉપર થઈને આખા પવનની જગ્યાએ કોઈ માણસ બેસે, તો તેને ઘેન થઈ ઊંધ આવે. એનાં છંદવાના અંદરના આર વિભાગમાં જ્યાં કીણાં અને રંગે લાલ, જુરાં કે કાળાં બીં અસખસ કહેવાય. લાલ રંગની સોથી ઉત્તમ જાત પાટણ અને મુજરાત તરફ, જુરાં રંગની પૂષ્કા નદીની નજીકમાં અને કાળા રંગની જમણી રીતે વેરાન જગ્યામાં થાય છે. અસખસમાં અમલ લાવવાની શક્તિ નથી. શરીરના સુખેલા ભાગ ઉપર, અંખના પુખાવામાં અને પેટ પૂરું હોય તો અસખસનાં કોંકણિ પાણીમાં ઉઠાળી તેનો શેક કરવામાં વપરાય. અસખસમાંથી તેલ પણ નીકળી શકે. અર્થીક વધારે ખાવાથી માણસનું મોત નીપજે. અર્થીક વાવવાનો વખત અસો માસનો છે. આખાવત જમીનમાં જે અર્થીક કરવામાં આવે તેને આરે કાળી અને પીળી તથા હાથ વગેરે ઉકરડાના ખાતરવાળી જમીનની જરૂર છે. જમીન બેડી તેમાં ખાતર નાખી પછી વરાપ આવવા દેશે. લારગલ તેમાં અસખસ છંદી હાકે હાથે દાખી બીં છંદવાં. વાળ્યા પછી તુરત પાણી આપવું જોઈએ. બીં વાળ્યા પછી તેને પૂવા કે બીજા સપનથી એક જ દિવસને અંતરે જ દિવસ પાણી પાવું. જે પ્રમાણે કરવાથી એક બીં નીકળશે. એક વેતપુર મોટા થાય એટલે આર આર દિવસે પાણી પાવું. જોઈએ. તેને વરસાદનું પાણી મારક આવતું નથી. તે આરે વેત હિંમ થાય, એટલે ખેતરને વસી-ખૂંટી નાખવું જોઈએ. પછી તેને પૂટ પૂટને છેડે રાખી બાકીના ઉમેડી નાખવા. અર્થીક કાઢવાની રીત: (૧) અસખસના છોડનો પલો, ફળ, પૂલ ધસાલિ સારી રીતે પૂટી રસ પીણી કાઢવો, અને તે રસ તાઝામાં સંકવવો. પદ થયા

પછી જેમ અર્થીકની મેળવણી કરે, તેમ તેમાં પણ મેળવણી કરીને મેળક કરવા, એટલે અર્થીક તૈયાર થશે. (૨) અસખસનાં છંદવાંની હાલ જુદી કદી અસખસ જુદાં કાઢવાં. આ હાલમાં બિલકુલ ચીરા પાવા દેવા નહિ. તેને તાઝામાં સૂકવી તેની બારીક જૂઠી કરવી. પછી તેને પાણીમાં ઊંજવવી. બેંસી તોલાબર જૂઠી થઈ તેમાં મજુ ફેર પાણી નાખવું, અને તે મેળવણી એક દિવસ રહેવા દેવી. બીજે દિવસે વાસજુમાંનો બધો કમરો જુદો કદી નાખી તે વાસજુમાંના પાણીને કપડથી માળી નાખવું, રહેલા કમરોને ખૂબ દબાવી તેમાંનો રસ કાઢી લેવો અને તે પાણીને કાઢમાં આળીને ઉઠાળવું, એટલે અર્થીક બનશે. રસ લેવા કરતાં આ રીતે અર્થીક વધારે નીકળી શકે. હિંદમાં થતું અર્થીક ધોળાં અસખસમાંથી થાય છે.

અર્થીક [અ.] વિ. મિતાહારી; પ્રમથસર ખોરાક લેનાર.

અર્થીકા [અ.] છો. પવિત્ર છો.

અર્થીકચી ૨. જ. અમલ વગરનું માણસ.

૩. વિ. અભિચારી.

અર્થીકન ૧. પું. અર્થીકનો બંધાણી.

૨. [હિ.] જ. મૂર્ખ માણસ.

૩. વિ. અભિચારી.

અર્થીક ૨. જ. (ક્રિયા) કળી; અણુખીનું પદ.

અર્થી ૨. [અ.] પું. મારી; મુક્તિ.

અર્થીનત [અ.] છો. કુર્ચ; જાળો.

અર્થીક ૧. વિ. સ્વાર્થી; આપમતલબી.

૨. વિ. હીકું; જાળો.

અર્થીક [અ (નહિ) + હીક (રહ)] વિ. નકામું ન જાય એવું; અપનું.

અર્થીકી છો. દુર્દ જાણતી જે નામની એક લિપિ.

અર્થીકી [અ.] પું. અર્થીકનો બંધાણી.

અર્થીક ૨. [અ.] કરવું બહુવચન] પું. જ. વ. કામગીના તા.

૩. પું. જ. વ. વ્યક્તિઓ; જુદા જુદા માણસો; નોખા નોખા પુરુષો.

અર્થ ૨. —

૧. જળ જળ કરે કે જ હાલના સમયમાં; અસાર.

૨. જળ ન તળ = હમણાં પણ નહિ અને પછી પણ નહિ; કદી નહિ.

અર્થઅર્થ [અ.] વિ. મળું દૂર બહુ છેડું.

અબ્જ કા ૨. વિ. આશુ સમજું.

૩. વિ. ખરીનું; અવરું.

૪. વિ. હાથના જમનાનું; નવી દબનું.

અબ્જાશર [સં. અપ્સરા] છી. (હિંદી)
અપ્સરા; ઉડના દરગાહમાં નાચનાર સ્ત્રી.

અબ્જાશર ૨. છી. જુગાશર; અરબી જુગાશરની
ખાસ ચોકવણ; આંધ્રની સંસ્કૃત બતાવણ
અથવા સંસ્કૃત સુમત્રવાની એક અરબી રીત.
લુગો અબ્જાશરપદ્ધતિ.

અબ્જાશર આન પું. જુગાશર સ્ત્રીચનાર; સિખાલિ.

અબ્જાશર [સં. અપ (અપાન) + વસત
(વસિ)] પું. (હિંદી) અપજશ; અપકીર્તિ,
અન્યાય.

અબ્જતક ૧. [હિં.] જ. બધા વખત સુધી.

૨. જ. હળુ.

૩. જ. હાથ સુધી; આજ લગી.

અબ્જતમ ૧. [હિં.] જ. અથ ધડીએ; હાથ
ગુરત.

૧. અમતમ લુગ = મરવા જેવી સ્થિતિમાં
હોવું.

૨. અમતમ હોવું = મરવાની બચી પર
હોવું.

અબ્જતર ૧. વિ. નામનું; ઉપયોગ વિનાનું.

અબ્જતરી ૩. છી. કુસળ્ય; અધિર.

૪. છી. નામખાતું; બિનઉપયોગિતા.

અબ્જતસ [જ.] વિ. નામનું; ઉપયોગ વગરનું.

અબ્જતસક ૧. [હિં.] જ. હાથ સુધી; આજ
લગી.

૨. લુગો અમતક.

અબ્જતસમ ૧. જ. બધા વખત સુધી; અન-

૨. લુગો અમતસક.

અબ્જન ૧. [જ.] જ. કદી નહિ; કોઈ
દિવસ નહિ.

૨. જ. હમેશાં; હાયમ.

અબ્જદુસ્તા અહુમહ અમરબી પું. એ નામનો
મુસ્લિમ સંત.

અબ્જ ૪. [સં. અ (નહિ) + આખ (વાંધા
બરેકું)] વિ. ખવિન; શુદ્ધ; પાવન.

અબ્જપૂત ૧. પું. નશો કરનાર કિવનો બકત.

૭. પું. માણસ જાતની નમજાઈઓ ફેરી
દીવાનો હાથો રાખનાર બાવો; બધી કિયા
બને લુહ લુહા દેવમાં અરસા હોયી હા
એકલા ઈશ્વરની બક્ષિ કરનાર માણસ.

અબ્જનાસ ૧. [હિં.] પું. અગ્નિનાસ; દુષ્કાન.

૨. પું. નાસમાંથી મુક્તિ.

૩. વિ. નાસ ન થાય એવું; અમર.

૪. વિ. સહીસલામત.

અબ્જનૂસ ૧. વ. એક બેચી જાતનું કાનું
લાકડું.

અબ્જનૂસી ૫. છી. એક બેચી જાતનું કાનું
લાકડું.

અબ્જ બી [હિં.] પું. ન કોને એવું બી.

અબ્જચક (અબ્જક) [જ.] વિ. સહેલ;
ધોળું.

અબ્જર ૫. [હા.] પું. વાણું; અબ.

૬. જ. હાથમાં; અત્યારના વખતમાં.

અબ્જર ૬. [સં. અ (વિશેષ) + અર
(એર)] પું. સિવ; સંકર, કેમકે તેમની કામિ
અગાધ છે.

૭. છી. (ડિમ) પંક્તિ.

અબ્જસક [જ.] છી. કામરબીતરી મેના.
લુગો અબ્જસમેના.

અબ્જસમ ૧. જ. અત્યાર લગી.

૨. જ. બધા વખત સુધી.

અબ્જસાઈ [અ (નહિ) + અસ (સક્તિ) +
સાઈ (નામ જનાજનાર પ્રત્યય)] છી. નમજાઈ;
અસક્તિ.

અબ્જસા પરી છી. મુદર અપ્સરા.

અબ્જસાપા છી. નમજાઈ; અસક્તિ.

અબ્જસા બેચી લુગો અબ્જ પરી.

અબ્જસી [સં. અ (નહિ) + અસ (એર)
+ ઇન (નહીં)] વિ. નમજું; અસક્ત.

અબ્જસો છી. વ. વ. (અરબી) અબ્જાઓ;
સ્ત્રીઓ.

અબ્જચાળ ઉસલહાવીશ વ. ખાનગી ખાતાનો
પુલ જમાખર્ચ અને તે ખાતા સાથે સંબંધ
રાખનાર લુહ લુહા ખાનગી જમાખર્ચવાળું
દસ્તર.

અબ્જસ ૧. વિ. ખરી; સાચું.

૨. [જ.] વિ. નામનું; નજીવું.

૩. વિ. સક્તિ વગરનું; નમજું.

૪. જ. હોમ.

અબ્જસન [સં. અ (નહિ) + વસન (વસ)]
વિ. નામનું; કપડાં વગરનું.

અબ્જસે [હિં.] જ. અથ વખતથી; હાથથી;
અત્યારથી.

અબ્જ સે દૂર જ. ન કરે નારામણ ને !

અબ્જી [હિં.] જ. હાથ પલ.

અબ્જદુશુત [સં. અ (નહિ) + અહુશુત
(અણું સાથે અણનાર)] વિ. (કૌન) બહુ
સાચો નહિ અણનાર.

અબ્જ ૭. પું. (પિંચ) કરના છબીસ
પ્રકાર મારેનો એ નામનો એક.

૮. પું. પ્રાકૃતિક ક્રમતિ.

૯. પું. સ્વાભાવિક મતિ.

અબ્જાર્ક ૨. પું. વ. વ. એક જાતના વટાણા;
માખણસિય. તેની વેલ દેખાવમાં ઘણી સુંદર
અને તેના બી સ્વાદિષ્ટ હાથે છે.

૩. વ. અગધીની જાતનો પીળા ફૂલવાળો
એક છોડ.

અબ્જાક [સં. અ (નહિ) + વાચ (વાણી)]
વિ. મુંડું; બોલી ન શકે એવું.

અબ્જાકે સહાસા [જ.] પું. જલ માપ
બંગાર, પકોળાર અને ધોમાઈ કે અમાઈ; અન
માપ.

અબ્જાપા ૪. [સં. અ (નહિ) + આપા
(પીમા)] છી. પીમા ન હોવાપણું.

અબ્જાપિત ૪. વિ. કોઈ માખત સાખિત કર-
વામાં બીજા કોઈ પ્રમાણથી હરકત ન આવતી
હોવ એવું. અગિમાં હાપણું અત્યપ્રમાણથી
ખાપિત છે.

અબ્જાપ્ત ૨. પું. (અખિત) સ્વીકૃતકૃમ
મુક્તિનું; પ્રસિદ્ધ કિયા; 'પોરચુલેટ'.

અબ્જિચાર [હિં.] પું. ચારનારસ સમજવાની
અસક્તિ.

અબ્જિચારી [હિં.] વિ. અણસમજ; વિચાર
વગરનું.

અબ્જિચાર [હિં.] વિ. સાચનારના જાન
વગરનું.

અબ્જિ ૨. [સં. અ (નહિ) + વિદિ
(નિયમ)] જ. અનિયમિતપણું; નિયમ વગર.

અબ્જિનાસ [સં. અ (નહિ) + વિનસ (નાસ
વડું)] પું. નાસમાંથી મુક્તિ; સહીસલામતી.

અબ્જિનાસી ૧. [સં. અ (નહિ) + વિ-
નાસિન (નાસ જામે એવું)] વિ. નાશ ન
થાય એવું; અમર.

૨. વિ. સહીસલામત; સુરક્ષિત.

અબ્જિએક [સં. અ (નહિ) + વિવેક (સાચ-
નારના વિચાર)] પું. (હિંદી) અસબ્જતા;
અવિવેક.

અબ્જિએકી [સં. અ (નહિ) + વિવેક
(અસબ્જ) + ઇન (નહીં)] વિ. (હિંદી)
અસબ્જ; અવિવેકી.

અમૃતી સી. જોશના અધીની રાખ.
અમૃતક પુ. જાતાજક વંશનો ઇરાનનો એક

૪. ગાયે ધણીડ = ધન વાણું.
૫. ગાયે સિવાડ = ધનું વાણું.

કરનાર એક માણસ. તમા મુખ્ય કારણ

અનિષ્ઠોદ્ધિ ૧. [સં. અનિ (અવસ્થા) + ષ્ઠિ (અવસ્થા) + ષ્ઠિ (અવસ્થા) + અનિ (અવસ્થા)] સ્ત્રી. પેટની ધોરી નસની અનિષ્ઠોદ્ધિ (સિસ્ટિક અનિષ્ઠોદ્ધિ) યાજ્ઞામની એ નામની એક ધમની એટલે શુદ્ધ લોહી વર્ષ જામી નથી; 'સ્થાનિક અનિષ્ઠોદ્ધિ'. અનિ

ધમની વાંકીચૂંટી થઈને પહોંચી તરફ જાય છે. રસ્તામાં તેની પાંચ છ બારીક શાખા આગળ (પેન્-ક્રીમસ)ના ઉપલા ભાગને પોષણ આપે છે. બરોળ પાસે જતાં તેની એક મોટી શાખા નીકળે છે, જે આમાસતલિષ્ઠાવામાં (સેક્ટ એરડો એપિથોઇક આર્ટરિ) તરીકે ઓળખાય છે. તે કોબરીની નીચલી કિનારી ઉપર ફેલાઈને આમાસતલિષ્ઠાદક્ષિણ (સેક્ટ એરડો એપિથોઇક આર્ટરિ) એડે મળી જાય છે. આ ઉપરાંત અભિવ્યક્તિની બીજી કોડી ટૂંકી શાખા આમાસપાદિત તરીકે ઓળખાય છે, અને જલે આમાસતલિષ્ઠા ધમનીઓ એડે મળીને આમાસને લોહી પૂરે પાડે છે. બરોળની અંદર આ ધમની અનેક શાખામાં વહેંચાઈ આખી બરોળમાં ફરી વળે છે.

૨. છો. બરોળ પાસે આવેલ એ નામની રસ-કોષિ; 'પેન્-ક્રીમટીકોલીનલ સિદ્ધ એન્-ડ્રક'. આ કોષિઓ આમાસની ઉપલી ધારે ધારે ઠેઠ બરોળના મૂળ ભાગ સુધી પહોંચેલી છે. તેમનામાં આમાસ તેમજ બરોળની રસાયની-ઓ સ્તબ્ધ થાય છે.

અભિવ્યાકૃત જ. (ક્રિમ) નમસ્કાર; અભિ-વાદન.

અભિવ્યક્તિ [સં. અભિ (વ્યક્ત) + વ્યક્તિ (સાક્ષી)] જ. ધમકો.

અભિવ્યક્તિ [સં. અભિ (વ્યક્ત) + વ્યક્તિ (વ્યક્ત) + વ્યક્તિ (વ્યક્ત)] જિ. (કૌન) કેવળતાપી; સર્વતા; સંપૂર્ણ જ્ઞાન-વાર્તા.

અભિવ્યક્તિ [સં. અભિવ્યક્તિ (વ્યક્ત) + તા (નામ જ્ઞાત્યાર પ્રત્યય)] છો. કમ્પ્યુ; મરજી.

અભિવ્યક્તિ પુ. (ક્રિમ) અભિવ્યક્તિ પુત્ર પરીક્ષિત.

અભિવ્યક્તિ ૬. પુ. પ્રકાર; ધા.

છ. પુ. જ્ઞાત્યાર.

અભિમાન —

૨. અભિમાન માણતું-નિસાતું = મર્વ ઉતાર્યો.

૩. અભિમાન મિટતું = મર્વ મૂકી દેયો.

અભિમાનપુત્ર [સં. અભિમાન (પ્રેમ) + પુત્ર (સંતે)] પુ. પોતાની પરણેલી સ્ત્રીથી મળેલ દીકરો; ઓરસ પુત્ર.

અભિમાન ૧૦. જ. મહાનનો રસ્તા ઉપરથી ફેલાવ.

અભિમાન ૧. [સં. અભિ (વ્યક્ત) +

વ્યક્તિ (સંતે) + પુત્ર (વ્યક્ત)] છો. એ નામની અસંખ્ય ક્રિસ્ટી રસમથી; 'હેપ્ટેક સિદ્ધ એન્-ડ્રક'. આ રસમથી મહત્ત્વની નીચેના ભાગમાં રહેલી છે. તેમાં મુખ્યત્વે મુત્તરી રસાયનીઓ સ્તબ્ધ થાય છે.

૨. છો. બોદરી મહાધમનીની અસંદેશિત શાખામાંની એ નામની એક ધમની એટલે સુધી લોહી વર્ષ જનારી નળી; 'હેપ્ટેક આર્ટરિ'. મુત્ત તરફ જતાં રસ્તામાં આ ધમનીની એ શાખા આમાસ (સ્ટમક)ની કિનારી પર ફેલાય છે. તેમાંની પહેલી આમાસ-કોષિત દક્ષિણ કોબરીની કામકાન કંઈ વાંકો ઉપલી કિનારી પર ફેલાયેલી છે, અને બીજી આમાસતલિષ્ઠાદક્ષિણ કોબરીની નીચલી કિનારી પર ફેલાઈને એ જ નામની બીજી ધમની સાથે મળી જઈ આમાસને પોષણ આપે છે.

અભિમાન ૧૬. જિ. મુત્તવાન; મુત્તી.

૨૦. જિ. મુત્તવાળી.

અભિમાન સુખો [સં. અભિમાન (કુનેમાર) + સુખી (સુખ)] છો. કુનેમારોની દીપ.

અભિમાન ૧૬. પુ. મર્વ; અભિમાન.

અભિમાનપત્ર [સં. અભિમાન (આરોપ) + પત્ર (પત્રવેળ)] પુ. વડી જૂનીનું તલેમત-નાયું; હાલુર્મ.

અભિમાન ૪. પુ. (કૌન) નોકસની જેમ સેવા કરનાર દેવ.

અભિમાન [સં. અભિ (વ્યક્ત) + માન (સંતે)] પુ. મરજી; કમ્પ્યુ; વળા.

અભિમાન પુ. (મહિત) પ્રવંન; 'નોર્મલ'. ખાત્ર કરીને વળા સ્પર્શને સ્પર્શનિદુમાંથી દોરેલા લંબે અભિમાન કહેવામાં આવે છે.

અભિમાનમતિવૃદ્ધિ [સં. અભિમાન (પ્રવંન) + મતિ (વેગ) + વૃદ્ધિ (વધારો)] છો. (મહિત) કોઈ વધ ઉપર મતિ કરતા નિદુનો કોઈ સ્થાને તે સ્થાનના અભિમાન તરફની મતિનો વધારો; 'નોર્મલ એક્સેલેસન'.

અભિમાનતા: જ. અભિમાનની રીતે; 'નોર્મલ'.

અભિમાન દેખા છો. (મહિત) વળા સ્પર્શને સ્પર્શનિદુમાંથી દોરેલો લંબ; 'નોર્મલ'.

અભિમાન ૧૬. જિ. (ક્રિમ) લોબી.

અભિમાન ૨. છો. મનનું વળા.

અભિમાન ૪. [સં. અભિ (સમ્પૂ) + વ્યક્તિ (વેગ)] જ. જર્વાન; એક ને એક અર્થવાળો બીજો સં-ક.

અભિવ્યક્તિ [સં. અભિ (વ્યક્ત) + વ્યક્તિ (વ્યક્ત) + વ્યક્તિ (વ્યક્ત)] પુ. ધમની દમથી આંગળીને લવાવતો રનાયુ; 'હેપ્ટેક ડિવિડિ ક્રિસ્ટ એન્-ડ્રક'.

અભિવ્યક્તિ લેન્સ ૨. [અભિ (વ્યક્ત) + વ્યક્તિ (વ્યક્ત) + લેન્સ (ચાલને લોચ તેથી એક જગતલો કાચ)] જ. વરતુને લોચ તેથી મોટી ફેખાડનાર ઉપસેલો કાચ.

અભિવ્યક્તિ [સં. અભિ (વ્યક્ત) + વ્યક્તિ (વ્યક્ત) + વ્યક્તિ (વ્યક્ત) + વ્યક્તિ (વ્યક્ત) + વ્યક્તિ (વ્યક્ત)] જ. આકારવૃદ્ધિ; આકારને લોચ તેથી મોટો જતાવડો તે.

અભિવ્યક્તિ [સં. અભિ (વ્યક્ત) + વ્યક્તિ (વ્યક્ત)] છો. કમ્પ્યુ; મરજી.

અભિવ્યક્તિ ૩. છો. (અભિવ્યક્તિ) ઉત્તરાભાગ પ્રક નક્ષત્ર.

અભિવ્યક્તિ [સં. અભિ (વ્યક્ત) + વેગ (વ્યક્ત)] પુ. કમ્પ્યુ.

અભિવ્યક્તિ ૬. છો. વિવ્રસ; પરિવર્ધન; ખિલવણી.

અભિવ્યક્તિ ૪. છો. સમાવેશ.

અભિવ્યક્તિ ૧. [સં. અભિ (વ્યક્ત) + સંક્રમ (વ્યક્ત) + વ્યક્તિ (વ્યક્ત)] જિ. બીજી; હરખોડ; બીજી.

૨. [સં. અભિ (વ્યક્ત) + સંક્રમ (વ્યક્ત) + વ્યક્તિ (વ્યક્ત)] જિ. સંક્રમ રાખનાર.

અભિવ્યક્તિ ૧૦. જિ. તાકત આપનાર; સંક્રમ-વર્ધક.

અભિવ્યક્તિ [સં. અભિ (વ્યક્ત) + સંક્રમ (વ્યક્ત)] જિ. એકાંત મળેલું.

અભિવ્યક્તિ આપકર્ષક [સં. અભિ (વ્યક્ત) + સંક્રમ (વ્યક્ત) + આપક (આપનાર) + વ્યક્તિ (વ્યક્ત)] જ. (વિદ્યાન) શિક્ષણ પદમાં થઈ જે વાયુ કે પ્રવાહી પદાર્થ એકબીજા સાથે મળી જતા હોય તે વખતે થતું અણુઓનું ક્ષણ આપનાર વંન; 'ઓરમોબીટર'.

અભિવ્યક્તિ ૨. [સં. અભિ (વ્યક્ત) + સંક્રમ (વ્યક્ત) + વ્યક્તિ (વ્યક્ત)] જ. બારીક કણાકળી નળીમાં પ્રવાહી પ્રદાર્થનું પોતાની સપાટીથી તેજ અણુઓના આકર્ષકને લીધે લાગે થતું તે; પ્રવાહી પદાર્થનું તંતુ વચ્ચેની ખાલી જગ્યામાં થઈ ઉપર થતું તે; 'ટેપીકમલિટિ' 'કેપિલરિ મોશન'.

અભિવ્યક્તિ પુ. એ નામનો એક મુદ્દા. જુઓ અભિસારી ૭.

અભિસારી ૭ પું. દત્તાત્રાનો મુલક; પેશાવર પ્રાંતનો વાલ્ય ભાગ. આ દેશ અહીંને છત્તો હતો. કેટલાકના મત પ્રમાણે તિલ્તરા એટલે જેલમ નદી અને વંદશામાં એટલે ચીનામ નદીની વચ્ચે આવેલા કુંભરણ ભાગ, અને કાશ્મીરના રાજપુરી રાજ્યને અભિસારી કહે છે. ૮. વિ. એક બિંદુ તરફ વળતું; ખસે પાસે આવતું; 'કોન્વર્જન્ટ'.

અભિસિચ્છન [સં. અભિ (ઉપર) + સિચ્છ (છંદનું) + ન (નાશ અથવા પ્રલય)] ન. અભિષેક; ઉપરથી પાણીની ધાર સિચ્છી તે. અભિસિચ્છનું [સં. અભિ (ઉપર) + સિચ્છ (સિચ્છ)] ઇ. કિ. છંદનું; છંદપ્રવ કરવો. અભિસૂતિ [સં. અભિ (ઉપર) + સૂતિ (નખ)] છી. કુમલો; આર્ધ. ભુખે અભિસાર.

અભિહુનન ૧. [સં. અભિ (સામે) + હુનન (નષ)] ન. સામે આવનારો હથતું તે. ૨. ન. સામે ચાલો ખાસી તે.

અભી ૩. જ. આ વખત સુધી. અભી અભી = હમણાં જ; આ જ ક્ષણે. અભીતક ૧. જ. અત્યાર સુધી. ૨. જ. આખો વખત. ૩. જ. હવે.

અભીન [અ (નહિ) + બીનું (ખલેલું)] વિ. નહિ બીજાપેલું; કોઈ. અભીરણી છી. એ નામનો સર્પ; કુંડલ. અભીરુ પું. બેરવનું એક નામ. તેની મૂર્તિ શ્રીપર્વત અને કન્યાદેવતામાં છે.

અભૂમિ ૫. [સં. અ (નહિ) + ભૂમિ (ભાગ)] છી. સત્તાની અપરનો વિષય. ૬. વિ. નાણાક; અપોમ; અપ્રત.

અભૂલ [સં. અ (વધારે) + ભૂલ (ભ્રમ)] વિ. ખેલાન.

અભેદક [સં. અ (નહિ) + એક (એકાદ)] વિ. કંપે નહિ એકું. અભેદવૃત્તિ [સં. અ (નહિ) + એક (એકાદ) + વૃત્તિ (વ્યાખ્યા)] છી. (કેન) કલ્પ, આમરૂપ, અર્થ, સંબંધ, ઉપકાર, પ્રવૃત્તિ, સંસર્ગ અને અન્ય એવા દરેક પદાર્થમાં રહેલ આક બેલું એકો સાથે એક પલુ અત્યંત તથાવત વચર કરાતું વર્ણન.

અભેમાન ન. (પ્રાપ્ત) અભિમાન; અર્વ; અહંકાર.

અભેલા છી. એ નામની એક સ્ત્રી.

અભે વિ. (પિંગ) નિર્ભય; બીજા વિનાનું. અભેમી કન્યા (અભેમી કન્યા) પું. (સંમીન) કન્યા યમની એક ભત્રી.

અભેટ [સં. અ (નહિ) + ભેટિ (પાનાર)] વિ. આધા વચરનું ઉપવસી.

અભેલી છી. નારંગી રંગનું ફલવાળો એક એક પ્રાણી. યોચનીક લોભે તે નંદુ વાવે છે.

અભૌતિક વિજ્ઞાન [સં. અ (નહિ) + ભૌતિક (પદાર્થનું) + વિજ્ઞાન (જ્ઞાનની વ્યવસ્થા)] ન. સહિચિત્તન; પ્રતિચિત્તન; 'નેચરલ સાયન્સ'.

અભવસ્થ શિખરિણી પું. (પિંગ) શિખરિણી છંદની એક ભત્રી. આ છંદમાં એક ભત્રીય શિખરિણી સાથે બીજો બેલવવામાં આવે છે. જેમકે,

પ્રિયે પદ્મભુજે,

હમે તારા મોરે,

વિધાતે! જેની એ તવ સુતનું! આજ રસપે સમર્પેલું મેજે છવન રસખોલે, અનુપમે ધનવિજયમાં વિદુત હસે:

અભિષેકમાં કો નહીં હસે:

છમે બોમાંતરમાં કળાતરી બોલિ બિંદુ વસે: સખિ તારી મર્તિ હવલખમે એમ વિલસે.

અભવંકર ૧. ન. મરાઠા લોકોમાં એ નામની અટાનું માન્ય.

૨. વિ. મરાઠા લોકોની એ નામની અટાનું.

અભ્યાખ્યાત ૧. [સં. અભિ (સામે) + આખ્યાત (કહેવ)] વિ. આરોપેલું; દોષિત. ૨. વિ. સંવચ્ચનું; સંમ્મ કરેલું.

અભ્યામમ ૬. પું. આવવાનું; આવમન.

૧૦. પું. ગુહ; અમર્ષ.

અભ્યામાશયિકા [સં. અભિ (ચોક્કસ) + આમાશય (નહિ ખચેલ ખોરાક રહે તે રીતનો ભાગ) + યક (વસ્તુ) + આ (નારીબલિને પ્રત્યય)] છી. હોજરીની આશપસ તેની ઉપરની તેમ જ નીચેની કિનારી પર રહેલી એ નામની કીચી ગણિ; 'એસ્ટ્રિક ક્વિઝ એન્ડ્રક'. હોજરીની રસાવનીઓ તેમાં જાયલ થાય છે.

અભ્યાસમંદિર [સં. અભ્યાસ (અભ્યાસ) + મંદિર (ધર્મ)] ન. અભ્યાસ મંદિર; પાઠ તૈયાર કરવાનો મોરચો; પાઠશાળા અભ્યાસમંદિર.

અભ્યાસશૂન્ય [સં. અભ્યાસ (અભ્યાસ) + શૂન્ય (વ્યર્થ)] વિ. અભ્યાસ વચરનું; નિરુત્તર; અભ્ય.

અભ્યાહિત ૨. વિ. સળવેલું.

અભ્યુદયન ૬. ન. કુદની તૈયારી. અભ્યુદયન ૨. ન. હમ્મો; હમલો. અભ્યુદય ૫. વિ. ઉમેલું; ઉલ્લ ખમેલું. અભ્યુદયપ્રતિ ૬. છી. ઉપકાર; આભાર. ૭. છી. મદદ કરવી તે.

અભ્યકો ૧. [સં. અભ્ય (અભ્યાસ) + કો (વાતું)] વિ. અભ્યાસ સંબંધી. ૨. વિ. અભ્યાસનું મનેલું.

અભ્ય [સં. અભ્ય] પું. અભ્યાસ. ભુખે અભ્ય.

અભ્યાકારી [સં. અભ્ય (વાતું) + આકાર] ન. (ન્યાય) આકારના આર બેઠ માહેનો એક; મેલકસ; વાદ્યોમાં પ્રતિનિધિ રૂપે પડેલું આકાર. અભ્યાસ સક્ષમ હોવાથી તે માન અપનાવી અમી સકાવ. વાદ્યો વચરનાં બનેલાં છે. વચરનાં પાણી સક્ષમ રૂપે રહેલું હઈ પાણી હોય ત્યાં પ્રતિનિધિ પડેલ. એ પ્રમાણે અભ્ય એટલે વાદ્યોમાં પ્રતિનિધિ રૂપે પડેલું આકાર તે અભ્યાસ કહેવાય છે. ભુખે આભ્ય.

અભ્યાકારમક ૩. પું. બોળી બીર પડે એવો માણસ.

૪. પું. નજીવી માનત.

અભ્યાકારમક ભુખે અભ્યાકારમક.

અભ્યૂર [સં. અભ્ય (ગરી) + યૂર (જામે)] પું. તમામાં સુવેલી ઠરીલી કટકોનો.

અભ્યજ્ઞ [અ.] વિ. ધણી કીર્તિવાળું; અહ પ્રખ્યાત.

અભ્ય [અ.] છી. હરજિવાત વેતક; વેલ.

અભ્ય (અભ્યા) [કિ.] પું. એક ભત્રીય હમ્મક; 'હોમ-ધમ'. તેને રતાલ પદાર્થ અંતુરિક રીતમાં રજા આવે છે.

અભ્યુલ વિ. અસદિક; 'નોન-ફિટલાઈન'.

અમલારામ પું. એ નામનો એક ઠવિ. તે બંને તેમના વખતમાં મર્ષ મયેલ કવિ કાસીરામ એક સૈદ્ધ ઉપર મર્ષ મયાનું અને અમલારામ રાન રાણા હોવાનું મનાય છે. આ બંને કવિ અવારે એકબીજા સાથે સંવાદમાં બિતરતા ત્યારે બેમાંથી કોઈ પલુ પીછેહક ન કરતું. તેઓ એકબીજાને આમરણ અને વેદાંતના ઉગ્ર પ્રશ્નો પૂછી મૂંઝવણમાં નાખતા, છતાં તેઓ પોતાની હોશિયારીથી તેનો આખાદ પ્રતુલર અપતા. તેઓએ મરમીઓ ઉપર્યત પહો પહુ રમ્યાનું કહેવાય છે.

અમરદ્રોમક [સં. અ (નદિ) + મર (વચન) + ડ્રોમક] ન. ખૂણાના ચણાનું ટપકું; 'વટકા'.

અમન આમાન [અ.] પું. સુલેહ્યાંતિ.

અમન ચૈન ૧. પું. ધરતીકંપ; ભૂકંપ.

૨. [અ.] પું. સુલેહ્યાંતિ.

અમનરેઠભાવ ૩. પું. (યોમ) સમાધિ; આત્મા અને મનનું એકમત્વ.

રાવચોમ, હનમી, મનોમની, ચિત્તભાસા-ભાવ, પ્રાણભાસાભાવ, ચિત્તમય, અમરવ, ભવ, વાત, યા-માય-ય, પરમપદ, અમનરેઠ-ભાવ, અદ્વૈત, નિરાલંબ, નિરવળ, દુવ-મુક્તિ, સદ્ભવસ્થા ને તુર્વાવસ્થા એ સમાધિના પર્ણમ છે.

અમનુષ્ય ૮. સિ. માણસને ન જાણે એવું.

અમનુષ્યતા [સં. અ (નદિ) + મનુષ્ય (માણસ) + તા (પદ)] સ્ત્રી. માણસાઈ ન હોવાપણું; માણસને લાગતું સુધું કે વર્તન ન હોવાં તે.

અમનો અમાન [અ. અમન (સાંતિ) + વ (અને) + અમાન (સુલેહ)] ન. સુલેહ્યાંતિ.

અમનોએમ [સં. અ (નદિ) + મનસ (મન) + યોમ (યેમાય)] પું. જ્ઞાન ન જ્ઞાપવું તે; બેરહાસી.

અમનોએમી [સં. અ (નદિ) + મનસ (મન) + યોમ (યેમાય) + ઇન્ (વર્ણ)] સિ. જ્ઞાન ન જ્ઞાપે એવું; બેરહાસી.

અમનોનીત [સં. અ (નદિ) + મનસ (મન) + નીત (સેવયેકું)] સિ. નાપસંદ; મનને યમે નહિ એવું.

અમન્યા ૧. [કિ.] સ્ત્રી. જે જમીન ઉપર ચોખાનો ચિખાણુ પાક વાવવામાં આવ્યો હોય તે જમીન.

૨. સ્ત્રી. સેગમેજ વાસનું બનાવ.

અમમતા ૨. [સં. અ (નદિ) + મમતા (મોહ)] સ્ત્રી. બેરહાસી; કાગળ ન હોવા-પણું.

અમર ૨૨. પું. બનાવ.

૨૩. પું. ઈરવનું એક નામ. તેની મૂર્તિ માન સરોવર નજીક આવેલી છે.

૨૪. પું. વાત; વિષય.

૨૫. પું. સિવા; સંસ્કર; અકરેવ.

૨૬. પું. સંજેમ.

૨૭. પું. સાકું; ધધો.

૨૮. [અ.] પું. (આકર) દુઃખ જતાવ-નાર કિષ્કિન્ધુ ૧૫.

અમરકૂટ પું. અમરકૂટ પર્વત.

અમરતપિની [સં. અમર (દેવ) + તપિની- (નદી)] સ્ત્રી. અંધા નદી.

અમરતવ ૨. [સં. અ (નદિ) + ત્વ (મરતું) + ત્વ (પદ)] ન. (યોમ) સમાધિ; આત્મા અને મનનું એકમત્વ.

રાવચોમ, હનમી, મનોમની, ચિત્તભાસા-ભાવ, પ્રાણભાસાભાવ, ચિત્તમય, અમરવ, ભવ, વાત, યા-માય-ય, પરમપદ, અમનરેઠ-ભાવ, અદ્વૈત, નિરાલંબ, નિરવળ, દુવ-મુક્તિ, સદ્ભવ-સ્થા ને તુર્વાવસ્થા એ સમાધિના પર્ણમ છે.

અમરક ૨. [અ.] પું. કાઠી વચરનો મુદર લુચાન પુરુષ.

૩. [અ.] સિ. મુંદર દેખાવું; રૂપાળું.

અમરનાથ ૩. ન. હિમાલયની હૈરવાદી નામની પર્વતમાળામાં બસતી હંમેશા સિખર-વાળી ટેકરીની પશ્ચિમ બાજુમાં ધણી ઊંચાઈએ મુદરની મુદામાં આવેલું કિવનું તીર્થ. સિંધુ નદીમાં હલવાનું અમરમંથ નામનું વહેણિયું આ મુદાની ઘાટી બાજુએ ધોળી જમીનમાં વહે છે. શાકળુઓ તે ધોળી ઘાટી પોતાનાં પાપ ધોવા માટે અમલ ત્યાં પાડી ટાકથી એમનું રક્ષણ કરવા સરીર ઉપર ચોપડે છે. ઉંમરા આમળ તે મુદા જમણ ૧૮ જાણી અને જમણ ૧૮ જાણી છે. ઉંમરાથી અંદર જતાં વીસ જાણીસ ૧૮ છેડે આવેલું અમવાન અમરેશ્વરનું સિંચ ફેલાયેલ મલ પ્રમાણે મુદાની કાટમાંથી આવતું પાણી ઠરી જઈને બનેલો ધરદરેક બરફ છે. આ સિંચ કોલોમાર્ગ નામની વસ્તુનું હોય એમ જણાય છે. નામથી વીરભાવેલ મૂર્તિનો વેદી જેવો ભાગ ને ૧૮ જાણી અને સાત આઠ ૧૮ જાણીનો અને મૂર્તિ જલ ૧૮ જાણી છે. અમવાગિયાના પડવાથી પાણી ઠરીને ઉપર વધુવિધ અમરનું સિંચ બની પૂનેમને દિવસે સંપૂર્ણ થાયું બની રહે; અને પૂનેમ પડીના પડવાથી તે પીનગવાનું સર મર્ષ અમરને દિવસે તો તદ્દન પીનગી જઈ અદરમ મર્ષ મર્ષ તેની નિશાની જલ જણાતી નથી. વિમરી બને બાજુએ આવેલા હિમન ને ધાંલણા દેવીઓ કહેવાય છે. દર વરસે શકવન મહિનામાં ધાંલણુઓ અમરનાથ જવા નીચે તારે ધાંલણે છેલ્લે દિવસે અમર-નાથના દેવાલય ઉપર ચકર ચકર ઊડતાં એક ૩ ને કમતરો હર અને ચર્ચેલી હોવાનું ધાંલણુઓ માને છે.

અમરનીર [સં. અમર (દેવ) + નીર (પાણી)] ન. અમર; દેવોનું પીવું.

અમરપુરી [સં. અમર (દેવ) + પુરી (કહેર)] સ્ત્રી. કાશીપુરી; વાસકપુરી.

અમર ૧૦. [કિ.] પું. એક જાતનું કા-લુઓ.

અમરપત્ની ૫. સ્ત્રી. ઉંમરવિની કહેરનું પ્રાચીન નામ. લુકે લુકે વખતે તેનાં અમર-પત્ની, અવંતી, કનકસંચ, કુમુદવતી, કુલસવતી, નવેચોનમર, પદ્માવતી, પ્રકાશ, શિવપુરી, વિશાલ વગેરે નામ હતાં.

અમરોક્ષિતા ૧. [સં. અમર (નાશ ન પામે એવું) + ક્ષિતા (વેલી)] સ્ત્રી. અમરવેલ.

૨. સ્ત્રી. ઘાળી મે.

૩. સ્ત્રી. કુવાર વીંછીયા.

૪. સ્ત્રી. મોરવેલ.

અમરેશતક ન. વેદાંત સંનંધી સંપ્રદાયને લખેલું એ નામનું પુસ્તક.

અમર ૧. ન. એક જાતનું અમરનું કા-
૨. ન. રાતાં, પીળાં કે ધોળાં ફૂલવાળો એક જાતનો એક; મુક્તિ. આ એકને મોમાસામાં ઘણા પાણીની અને સારી માત્રામાં તાન સારી બાળોડવાની જરૂર છે.

અમરોક્ષી સ્ત્રી. (યોમ) વળેલી મુદાનો એક એક.

અમરક ૮. સિ. સીમા વચરનું; જેને છેડે ન આવે એવું; 'ઈન્દ્રનિદ'.

અમરક રેષા [સં. અ (નદિ) + મર્ષા (સીમા) + રેષા (લીટી)] સ્ત્રી. (મણિત) સીમા વચરની લીટી; જેનો અંત ન આવે એવી લીટી.

અમરિત [સં. અ (નદિ) + મર્ષ (સદન-ચીવલ) + ઇત (વાણ)] સિ. મેધી; તામસી.

અમલ ૧. —

૧. અમલ દર અમલ = ૫૬તિ; રીતિ.

૨. અમલે જરોહી = વાહાપ.

૩. અમલે મેળ = ખોટો ઉપયોગ.

૧૮. —

૧. અમલ કરવો = (૩) અસર કરવી. (૪) વડીવટ કરવો. (૫) સાકું કરવું.

૨. દાનનો અમલ બદલવો = ફાંટી અસર બદલવી.

૨૮. પું. આશા; હમ્મઝ; ધારણ.

૪૦. [અ.] પું. નીચેના અંતરમાં પિત્તકારીથી હાનવ કરેલ દવા; 'કિલરર'.

અમલકમામ ન. લાખજી નદીને કિનારે આવેલ એક નામ અમલિતલ.

અમલગુપ્તાર (અમલગુપ્તાર) ૨. [અ.]
પું. વસુદાત ઉપરાલવી તે.
અમલગુપ્તાર ન. તામ્રપૂર્ણ નદીના કિનારા પર
આવેલું એ નામનું એક દેવ; અમલિતસા.
અમલગુપ્તાર—તે કાંઠાની ખીણ, દેહરાદુન અને
સંયુક્ત પ્રાંતના અંતર્યામી છે.
અમલગુપ્તાર ૧. [સં. અ (નહિ) + મલિન
(મેલ)] નિ. (હિંદી) શુદ્ધ; અલીનતા
વગરનું; ચોખ્ખું; પવિત્ર.
૨. [અ.] જ. ખરી રીતે; વસ્તુતઃ.
અમલપત્રી [હિં.] જી. કાપડની ઢોર.
અમલપત્રી [હિં.] જી. ખડોળી ઢોર.
અમલીના પાંદાને મળતી આવતી હોવાથી
તે અમલપત્રી કહેવાય છે.
અમલપાની—
અમલપાની કરવા—અમાવવા = માલક પીકું
પીકું.
અમલપાલિકા પું. (વજ્રહૃદય) વસંતનો
પવન.
અમલસાર ન. સિખરના છેક ઉપલા ભાગમાં
કાંઠરીવાળી મોળ બેસણી અથવા મરુડ.
અમલસા ૧.—
૧. અમલસા ખુદ = હલકી પંક્તિનો દેશી
કારકુન.
૨. અમલસા હમલસા કરવું = કાળમાં મેલું.
૩. અમલસા જે પુલિસ-મોજદારી = પોલીસ
ખાતું.
૧૦. પું. ક્યેરી; બોહિસ.
૧૧. પું. ધરનો હમલો.
અમલસા ફેલા પું. કારકુનો; નોકરવર્ગ.
અમલસિતસા ન. તામ્રપૂર્ણ નદીના કિનારા ઉપર
આવેલું એક જાનું તીર્થ. જુલિહ પુરાણમાં
આને અમલગુપ્તાર કહ્યું છે. તે પશ્ચિમપાટ
ઉપર આવેલું હોવાથી તેને સત્તમલક પ્રામ
પણ કહે છે.
અમલસિતસા ન. એ નામનું દેવ જુઓ
અમલગુપ્તાર.
અમલી ૧૨. [અ.] જી. બિખરનો જામ
સર્પ ઉપરાવાળી વસુદાત.
૧૩. નિ. કૃતિમ; બનાવટી; કુદરતી નહિ એવું.
અમલોચત [અ.] પું. રિવાજ; આસ; ધારો.
અમલસ [સં. અમા (સાથે) + વસ
(હેલ)] જી. અમાસ. જુઓ અમા-
વારના ૩.
અમલોચી ધામ પું. ઉપરની અમલી જગ્યા

સોજ સાથે સાથ જવાનો રોગ.
અમલગુપ્તાર (અમલગુપ્તાર) [અ. (નહિ)
+ મલિનસાર (મલિનસાર)] નિ. મિલનસાર
નહિ એવું; જાતું; કાલે નહિ એવું.
અમા ૧૩. જી. અમલસા; કાલી. જ્ય
પામતાં પહેલાં સતીએ અમિ પ્રદેશી પોતાનું
જીવન બાળું એટલે સહેલે જામીલાવને
પામ્યાં, તેથી તે અમા કહેવાય. 'અ' એ મેલ
સિત્તીજ, 'મ' એ મહેસર બીજ, અને
'મા' એ કુરીસદારી સિત્તી સંનંધી એ
આનંદ ધામ તેને અમાવનાર આનંદમીજ છે.
અમા જ્ય બીજાના મોજરી સતીએ અમા પદ
વડે પોતાનું જીવન ક્યું, તેથી તે કાલી અમા
આવશ્યકિત થયાં.
૧૪. [અ.] જ. રજ; રેતીનું મેદાન.
૧૫. નિ. અમાન; અમાસમળ; સમજ વગરનું.
૧૬. નિ. જેને નહિ એવું; અપાર્થ.
અમાતુગુપ્તાર જી. એ નામનો એક સુદર હોદ.
તે પ્રથમ નાતાકમાંથી લાવવામાં આવ્યાનું
કહેવાય છે.
અમાત્ય ૬. પું. પાલોસી.
અમાત્યકારક પું. (અપોતિવ) યુદ્ધ; જુદરપતિ.
અમાત્યોદ્ધર્મ [સં. અમાત્ય (પ્રધાન) +
દર્મ (ધર્મ) + જ્ય (કરવું) + તિ (નામ
જતાવાના પ્રથમ)] જી. પ્રધાનની આતી.
અમાન ૧૧. [અ.] જી. દયા; કૃપા; કસ્ટ.
અમાનત ૩.—
અમાનત મે અમાનત = વિશ્વાસજન.
૧૦. જી. અમીનની પદવી.
૧૧. [અ.] જી. ધર્મ.
૧૨. જી. વાહારી.
અમાનતખાની જી. જાવવાની એક જાતની
તમાકુ.
અમાનતગુપ્તાર (અમાનતગુપ્તાર) [સં.
અમાનત (અપાર્થ) + ગુપ્તાર (ચાખનાર)]
પું. જેની પાસે અમાનત રાખવામાં આવી
હોય તે માલિક; ચાખજી રાખનાર.
અમાનતજારી જી. મહેસબની જુદાં જુદાં
કામ માટે વહેંચણી.
અમાનતદાર ૩. નિ. પ્રમાણિક; સાચું; પ્રમાન-
દાર.
અમાની ૫. [અ.] જી. સુરક્ષિત; સહી-
સલામતી.
૬. [સં. અ (નહિ) + મનસ (મન)]

નિ. આન ન આપે એવું; બેદગ્યાર.
અમાનુષિક ૩. નિ. દેવી; મનુષ્ય સંનંધી.
નહિ એવું.
અમાર પું. (કિંમત) જાડાર.
અમારા [અ.] જી. પાદડી.
અમારાપણું ન. પોતાપણું.
અમાવક (અમાવક) નિ. (કિંમત) જોરાવર;
સક્તિશાળી.
અમાવાસ્થા ૩.—અમાવાસ્થાની બીજી મંદમા
પોતાની એક જે કલા વડે પાછલી રાત્રે સુઈ-
જાય પહેલાં દેખાય કારે પોતાનું સમજું જીવન
સર્વનિબંધમાં અપાવી સળગાવી દે, અને
'અમા' તિથિએ પોતાના નિમને સર્વનિબંધ
પડ્યામાં હાંકે. તેથી તે તિથિ 'અમાવાસ્થા'
એટલે પોતાના જીવનને પર જીવન પડે વાલે
છે. સળગ્યા પછી મેલા જીવનને જીવન ક્યાં
પછી તે તિથિ 'જીવ' એટલે સુદર જીવનીય
અમાતી હોઈ તે તિથિએ અમાતીનો છટ્ટ કરે
છે. ધાર્મિક જિવાએ કરનારાઓએ અમાવાસ્થા-
ના જ્ય જામ કરી પ્રથમ પ્રકરને સિત્તીવાલી,
બીજીની છટ્ટ પ્રકરને જીવ અને સાતમા આઠ-
મા પ્રકરને કુદ કહેલ છે. વેદમાં અતુરશી
પુણ્ય અમાવાસ્થાને સિત્તીવાલી નામ આપી
તેને દેવોની મહેન કે દેવપુત્રી કહી સ્તુતિ
કરી છે. કુદ અમાવાસ્થા દેવપુત્ર પિતૃઓના.
જાનું પાલન કરનારી પત્નીરૂપે અને અમાની
રક્તિ અમાવાસ્થા તિથિ વિષ્ણુની પત્ની છે.
૪. જી. સાત જાતનાં જામ માંહેનું દેવનું
એક જામ.
અમાં ૧. [અ.] જી. રજા; અમાવ.
૨. જી. સાંતિ.
૩. જી. સલામતી.
અમિ જી. સક્તિની જાવન પીક મહેની એ
નામની એક કાલી સક્તિના સરીરનો જામ
કપાઈ પડ્યો હતો.
અમિત ૭. પું. સિવ; સંમર; મહાદેવ.
૮. નિ. નહિ આવેલું.
અમિતમતિ ૫. પું. ઈ. સ. ૬૬૩ની વાસપાસ
જઈ મથેલ એક કવિ. તેણે સુભાષિત રત્નસંકોહ
નામનું પુસ્તક લખ્યું છે.
અમિતસા પું. એ નામનો એક જામની જુદ.
અમિતાભાર [સં. અ (નહિ) + મિત
(અપાર્થ) + આચાર (વર્તન)] પું. અ-
નિબંધ; અમારવિહારનો અનિબંધ; આવા-
પીવામાં અનિબંધિત; મિતાહાર ન રાખવા-
પણું; 'પ્ર-રેખર-સ'.

અમિતાભક [સં. અમિત (અપાર) + આત્મન (આત્મા) + ક (વાર્તુ)] પું. પુરુષોત્તમ ભગવાન.

અમિતકાલ ૩. પું. અસોક્તા બાપ બિંદુસારનું બીજું નામ.

અમિતજિત ૪. પું. શિવ; સંકર; પહોલે.

અમિયા ૧. [હિં.] પું. અમૃત; અમી.

૨. પું. વરસાદ; વરસાદનું પાણી.

અમી ૮. મ. ધૂંધમાંનું નમવાયુવાળું મુખ્ય તરવ.

અમીઠ [અ.] વિ. ઠીંડું.

અમીઠ વિ. અનિમેષ; એક નજરે જોતું ન હોય એવું; એકી ટીંડી ન જોનારું.

અમીત્ર પું. સમચંદ્રના પુત્ર કુલના વંશનો એ નામનો રાજા.

અમીન ૧૩. પું. અત્યંત વખતમાં ઠંડાણનો એક સ્વતંત્ર અધિકારી.

૧૪. મ. પુરુષોત્તમના શબ્દોત્તરની ક્ષિત્તિ પાંચ માર્ગથી ઉપર આવેલી એક પ્રાચીન જગ્યા. ત્યાં અર્જુનનો દીકરો અભિમન્યુ મરાયો હતો. આ જ ઠેકાણે અર્જુને અશ્વત્થામાને હરાવ્યો હતો અને અર્ધિતિએ સૂર્યને જન્મ આપ્યો હતો. અમીન નામ અભિમન્યુ ઉપરથી પડ્યું મનાય છે.

૧૫. [અ.] પું. રેલી રીત પ્રમાણે અંદાજ માપણી કરવા નિમાયેલ અમલદાર.

૧. અમીને હિસાબ = હિસાબ તપાસનાર

૨. પૂર્વ અમીન = જમ કહેલ મિલકત રાખનાર ન્યાયખાતાનો અમલદાર.

૧૬. પું. નાજર; આવાહનપત્ર ભજવવા વગેરેનું કામ કરનાર અધિકારી.

૧૭. વિ. સેપ્ટેમ્બરમાં પાછી શતા રેન્કી મધ્ય રતલ વખતની ફેરીની એક જાત. રીપુ સુલતાનની વહાલી એમના નામ ઉપરથી આ જાતની ફેરીનું નામ પડેલું હોવાનું કહેવાય છે.

અમીયા મ. એ નામનું અતિ સફળ માણી; એક કોષવાળું બુરખી ગ્રીકું છવડું.

અમીયાવત્ પલનક્રિયા કરે નિયમ પ્રમાણે નહિ ચલાવાયું.

અમીમ ૧. [અ.] વિ. પૂરેપૂરું; સંપૂર્ણ.

૨. વિ. વિશ્વવ્યાપી; બધે ફેલાઈ રહેલું.

અમીર-ઉલ્લ-મુલક [અ. અમીર (ઉમરાવ) + ઉલ્લ (નિયમમય સભા) + મુલક (પ્રદેશ)] પું. એ નામની એક પક્ષી.

અમીરકબીર [અ. અમીર (ઉમરાવ) +

કબીર (મોટું)] પું. મોટામાં મોટો ઉમરાવ.

અમીરવાર વિ. ઉમરાવ માણસની જેવું.

અમીરસત્તા [અમીર (ઉમરાવ) + સત્તા (હક)] છો. અમીર ઉમરાવના હાથમાં અધિકારની સમાપ્તિ હોય એવી સંબંધિતિ; 'એરિટોક્રસિ'.

અમીરી ૧૦.—

૨. અમીરી કરી = રાજની જેમ રહેવું.

૩. અમીરીમાં એક કરવો = ગાદીથી રીતે અથવા જાગસમાં છવન મુન્દરવું.

અમીરીછવન મ. (વેલ) એ નામનું દવામાં વપરાતું એક ઘાટલું. તે ઘાંઘા વખતની બીમારી પછી ફેરીમાં આવેલી નળગાર્ધ દૂર કરનાર અને સ્થિતિ તથા વીર્ય વધારનાર મનાય છે. સવારમાંજ અર્ધાં તોલાથી એક તોલા જેટલું ચર્ષ તે ઉપર દૂધ પીવાય છે.

અમીરપાં [અમી (અમૃત) + વર્ષા (વરસાદ)] છો. અમૃતનો વરસાદ.

અમુકેત્ત [સં. અમુક (મોટું) + તા (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] છો. મોટા નહિ હોવાપણું; અનિશ્ચિતતા.

અમુકત્વ [સં. અમુક (મોટું) + ત્વ (પણું)] મ. અનિશ્ચિતપણું; નહીં નહિ હોવું તે.

અમુક [અ.] પું. (મણિત) કાદખૂણે લીટી; ઘંત.

અમુમ [અ.] વિ. સામાન્ય; સાધારણ.

અમૂર ૧. [અ.] પું. મ. વ. બાબતો; કથમો.

૨. પું. મ. વ. વસ્તુઓ.

અમૂર્ષિત [સં. અ (નહિ) + મૂર્ષિત (મેઘન)] વિ. સાવધ; સાવચેત.

અમૂર્ષિત [સં. અ (નહિ) + મૂર્ષિત (ભાવ વચન)] વિ. સચેત; અમત; અમૃજિત.

અમૂર્તસંખ્યા [સં. અમૂર્ત (અનિશ્ચિત) + સંખ્યા (સમ)] છો. મોપમ સમ; નિરપેક્ષ સંખ્યા; 'એન્ટ્રેક્ટ નંબર'.

અમૃત ૪૬. પું. (અમૃતિય) તારાના મૂળખાના સાત જાતમાંનો એ નામનો એક.

૫૦. મ. જમાણા પછી વરેલ ખોરાક.

અમૃતકર ૨. [સં. અમૃત (મરણને દૂર કરે એવું) + કર (હાથ)] પું. બીજાનું. તેમનો હાથ સિર અથવા પીઠ ઉપર પાતળાં અથવા ચવાનું મનાય છે.

અમૃતકારણ [સં. અમૃત (એક) + કારણ] પું. પુરુષોત્તમ ભગવાન, કેમકે તે માણસોને મોક્ષ આપે છે.

અમૃતમોહવેદિય [સં. અમૃત (અપાર) + મો (અપ) + વેદ (અવક) + વેદિય] પું. શિવ; સંકર; મહાદેવ.

અમૃતપા [સં. અમૃત (અમી) + પા (પીક)] પું. પુરુષોત્તમ ભગવાન.

અમૃતદેહી મ. મ. અતિ સ્વાદિષ્ટ હળ.

અમૃતધાન મ. એક જાતનું ફળ.

અમૃતમધુ ૧. [સં. અમૃત (અમી) + મધુ (મીઠું)] પું. સચુલ્ય પરમાત્મા.

૨. વિ. અમી જેવું મીઠું.

અમૃતમીઠું વિ. અમી જેવું મીઠું એટલે સ્વાદિષ્ટ.

અમૃતસાહુવી [સં. અમૃત (અમી) + હાહરી (મોહ)] મ. જગત્પાથ પંક્તિ રચેલું વ્યુનાઇની પ્રાર્થનાનું એ નામનું પુસ્તક.

અમૃતવર્ષા [સં. અમૃત (અમી) + વર્ષા (એકામસ)] છો. (જેન) સુખાદિ; અમૃતનો વરસાદ. તીર્થંકરના જન્મ વગેરે પ્રસંગે દેવતા આવી શુદ્ધિ કરે છે.

અમૃતસાગર ૧૩. વિ. હાકામાં ચર્તા મીઠા અને સ્વાદિષ્ટ ફળાંની એક જાતનું.

અમૃતસાવિધું [સં. અમૃત (અમી) + સવિન (અર્ધ)] વિ. અમી કરતું.

અમૃતસાવો [સં. અમૃત (અમી) + સવ (અર્ધ)] વિ. અમૃત વરસતું હોય એવું.

અમૃતાર્ધ ૧. [અ (નહિ) + પૂત (ખરડું) + આર્ધ (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] છો. અમરતા; અવિનાશીપણું.

૨. છો. મોહ; મુગ્ધા.

અમૃતાકર્ષિણી [સં. અમૃત (અમી) + આકર્ષિન (એકનાર) + ઈ (તારીબલિયે પ્રત્યય)] છો. એ નામની એક ફેરી.

અમૃતાક્ષ પું. જોડવનું એક નામ. તેની ખૂંત વિરાટ નામના પીડસ્થાનમાં છે.

અમૃતાનશુક પું. સફેદ કિરણો નીચે એવો હીરો.

અમૃતાવરી [સં. અમૃતા (હરે) + વરી (મોહ)] છો. છર્ણુ જ્વર, નળગાર્ધ અને મંદામિ એટલે પામનશક્તિની મંદતા મટાકનાર મનાતું એક જોષ. તેની માત્રા ૪ થી ૬ મોળી છે.

અમૃતંશ [સં. અમૃત (અપાર જેવો રસ) + અંશ (ભાગ)] પું. વિષ્ણુનું એક નામ.

અમૃતિ ભુષ્ણે અમૃતી ૨.

અમૃતી ૨. [હિં.] છી. એક જાતનું કાપડ.
૩. [હિં.] છી. નાના અને મીઠા તરખીની
એક જાત.

૪. છી. પીવાનું નાનું વાસણ.
૫. વિ. અમૃતના જેવા શુભ્રાણું.

અમૃતીલા [સં. અમૃત (અમી) + લોહ
(અમ્) + લા (નારીઆતિનો પ્રલય)]
છી. (પુરાણ) કૌમદીપતી એ નામની નદી.

અમૃતિયા ૧. ન. રજપૂતોની એ નામની
જાતનું માણસ.

૨. વિ. રજપૂતોની એ નામની એક જાતનું.

અમૃતી (અમેરી) [સં. અ (નહિ) + મા
(માપનું)] વિ. (હિંદી) ખેડક; થણું જ.

અમૃતિશા—અમૃતિશો વેરપુસાર્થ નામના ઇરા-
સિવન ઉપરથી અમૃતિશ નામ પાડ્યું હોવાનું
હેતુક માને છે. કહેવાય છે કે આ ખંડમાં
પહેલવહેલો તે કિતવો હતો.

અમૃત [હિં.] વિ. અનમેદ. લુઓ અનમેદ
૧-૨, ૫-૧૦.

અમૃતનજાત [સં. અ (નહિ) + મૃતન
(સંજોગ) + જાત (અમેદું)] વિ. નર-
માકાના સંયોગ વિના થયેલું.

અમૃત ૧૪. પું. વાદળાં વમરની વીજળી.
૧૫. પું. સૂર્યના ગિર્જા નીચે ડિસ્કોના વિચારથી
જાણતી ઊંચના આકારે કોઈ વખતે દેખાતી
કાળી કે બીજા રંગની લીટી.

૧૬. ન. વાવડિયાં મરી જેવાં જોપડિયાં બી.

અમૃતજ્યુતિ ૧. [સં. અમૃત (પણું) +
જ્યુતિ (આભાસી)] પું. કૃષ્ણ લોહોના ચાળ-
ની ઉપાધિ.

અમૃતે ચાળ હમેશા અમૃતજ્યુતિ 'અમૃતિ-
સમૃદ્ધિવાળા' એ નામે ઓળખાતો અને એ જ
ઉપાધિ હેઠળ સુખી જનપાઈ હતી.

હિંદુ શાસ્ત્રવચન

૨. વિ. કાચમી આબાડીવાળું.

અમૃતવજ્ર પું. એ નામનો એક આતી શુદ્ધ.

અમૃતસિક્ક [સં. અ (નહિ) + મૃત
(નાશ) + સિક્ક (મુગ્ધ પ્રકર)] પું. એક
જાતના આતી શુદ્ધ. તે લીલા રંગના મનાય
છે. લુઓ આતી શુદ્ધ.

અમૃત [હિં.] પું. કેરીનો રસ.

અમૃતો (અમોડો) [પ્રા. અમૃતઃ અપ.
અંમોરઃ] પું. અંમોડો; સોના માથાના વાળ
મૂંઠાને પાછળ વાળવામાં આવતી ઝાંઝ.

અમૃતનિષાદ્રવ પું. પાણીમાં ઓગળેલો અમૃ-
તનિષ મેષ.

અમૃત ૩. [હિં.] વિ. સુંદર; સસ્ત.

અમૃતક ૨. [હિં.] વિ. સ્નોહર; સારું.

અમૃત ૪. [હિં.] વિ. મનનું; સુસોજિત.

અમૃત ૫. વિશ્વવંશન મોચની એ નામની
એક શાખા.

અમૃત ૬.—કેરીના જેવો ઘેરો લીલો રંગ.

૨. પું. લગ્નનો એક રંગ; કેરીઆ.

અમૃત [અ.] વિ. અશ્વિનેર્ષને કરેલું.

અમૃત [અ.] છી. સહસ્રશામલી; સુરક્ષિતતા.

અમૃતો અમાન [અ.] પું. સુધેહસાંતિ.

અમૃતીવત [અ.] છી. સહસ્રશામલીની
જમ્બા; રમણ મને એનું ઠેકાણું.

અમૃતરાંધ્રસર [સં. અમૃત (દેવતા) +
રાંધ્ર (સ્નાય)] પું. (હિંમત) ઇન્દ્ર; દેવોનો
સુખ.

અમૃત ૪. [અ.] જા. ઉપચંત; વધારે;
વિશેષમાં

૫. જા. મારા વલ્લભા!

અમૃતજન ૨. છી. વડાલી સાતુ.

અમૃતપિઉ [સં. અંમૃ (માત) + પિતૃ
(પિત)] પું. (પ્રાત્ન) માળાપ; માતૃખિત.

અમૃતમા છી. પાપડી.

અમૃત [હિં.] છી. મા; અમૃત; માતા.

અમૃત ૬. પું. જનાવ; પ્રસંગ.

૭. પું. સંજોગ.

૮. પું. સાકું; થયો.

૧. અમૃતે દરિદ્રતા = દુકનો પ્રજા.

૨. અમૃતે તજવીજ તજન-અમૃતે તરુઆ
તજન-અમૃતે તનકોત તજન-અમૃતે તનાકોત =
નહી કરવાની જાણત; અર્થ પ્રજા.

૩. અમૃતે તજવીજ સુરા = ન્યાયની આજ્ઞાએ
એક જાણત ઉપર આપી દીધેલ કરાવ, જે
જને પશ્ચાત્તે નંધનકરક દોષ; નિષ્કિત વસ્તુ-
નો જાણ; વીજ અનુક્રિત.

૪. અમૃતે તમકીટી = સરખાતની જાણત.

૫. [અ.] પું. (આકરણ) કુદરત જાણવાઈ
કિવાજનું રૂપ; અધ્યાર્થ રૂપ.

અમૃતસવ [સં. અમૃ (આંખે) + અસવ
(અર્ક)] પું. આંખનો રસ.

અમૃતો નિહી પું. વ. વ. કુદરતે અને અનર્ક
દુકમો.

અમૃતક ૩. પું. ખાટા ઓઝાર.

અમૃતતરવ [સં. અમૃ (તેજ) + તરવ
(પદ)] ન. તેજન; 'અસિદ'.

અમૃત ૨. છી. ખાટા ઓઝાર અથવા એવો
અટલ રોગ.

અમૃતપુર્ણ [સં. અમૃ (ખાટું) + પુર્ણ
(પાન) + પુર્ણ (વાતું)] પું. ખાટાખટુંખા
આ વેલાનાં પાન સહેજ ખાટાં દોષ છે.

અમૃતરંમેયુ ચેતાલુ [સં. અમૃ (ખાટા) +
રંમેયુ (રંમણ કરવાના સ્વભાવવાળું) +
ચેત (સફેદ) + આલુ] પું. લોહીમાંના
એક જાતના સફેદ આલુ; 'અમૃતસિનોદાષલ
દ્યુગોસાષલ'. સામાન્ય લોહીમાં આવ્યાં આલુ
આકારે બે ટકા દોષ છે.

અમૃતરાજ [સં. અમૃ (તેજ) + રાજન્
(સ્વામી)] પું. નવમૃત (નાષ્ટિક અસિદ)
અને આર્દ્રરિતમૃત (હાષ્ટીકારિક અસિદ)નું
મિશ્રણ; 'અમૃત રીજ્યા.' તેમાં સોનું ઓગળ-
વાની શક્તિ છે.

અમૃતસવલુ [સં. અમૃ (તેજ) + સવલુ
(પીડું)] ન. તેજનના શુભ્રાણું મીઠું.

અમૃતસોનીક ન. મોંઘેરી; ખાટી દુધી; મુઝિલ.

અમૃતવિરુદ્ધતા [સં. અમૃ (તેજ) +
વિરુદ્ધ (ભેદ) + તા (પણું)] છી. તેજન-
થી વિરુદ્ધ શુભ્રાણું હોવાપણું.

અમૃતસાર ૧.—જવામાં વપરાતો આ પદાર્થ
હિંદના કોઈ કોઈ પ્રાંતમાં, કાશ્મીર, તેજાળ
અને જર્મમાં નીકળે છે.

અમૃતરંમણ [સં. અમૃ (તેજ) + રંમણ
(નાશક તે)] ન. તેજનના મિશ્રણવાળા
પાણીમાં અમૃતવાપણું; 'અસિદ જાણ'. આવા
અમૃતવાળા પાણીમાં નવતેજન (નાષ્ટિક
અસિદ) અને આર્દ્રરિતક તેજન (હાષ્ટી-
કારિક અસિદ) મિશ્ર દોષ છે.

અમૃતક ૩. છી. ખાટી દુધી.

અમૃતી ૨. વિ. નસાખોર; દારૂકિયું.

૩. વિ. અવહાર.

અમૃતે બિન્સ [અ.] ન. માદક પીણું;
અમલપાની.

અમૃતરિક છી. અગ્નિસિંનવાના અમૃત જામમાં
વપરાતી એક સિપિ.

અમૃત ૪. પું. શિવ; સંદર; અકાદેવ.

અમૃતસર્વધારી [સં. અ (નહિ) + મૃત
(માન) + સર્વ (જય) + ધારિન (માણસ
કરનાર)] પું. સિવનું એક નામ.

અમૃત ૩૩. ન. ઉત્તરાયણ અને દક્ષિણાયનના
દરના દર બિંદુએ ચૂર્ણ પડેલો અને લંઘી
પાછો કરતાં કોડે વખત લાંબો લાંબો જણાય
તે વખત.

અમરનાથ પુ. (ડિમળ) માર્ગ; રસ્તો.

અમરનાથકાલિકા [સં. અમર (ઉત્તરાશ્વ અને દક્ષિણાશ્વનું દુરમાં દુર નિહુ) + કાલ (વખત) + કા (સંબંધી)] વિ. સર્વ ઉત્તરાશ્વ અને દક્ષિણાશ્વનના દુરમાં દુર નિહુએ પહોંચે તે વખત સંબંધી; 'સોસ્તિટસ'.

અમરનાથકાળ ક. [સં. અમર (વિષ્ણુવરુણની ઉત્તર અને દક્ષિણમાં દેખાતી સૂર્યની ચલિ) + કાલ (વખત)] પુ. (અપોતિષ) ઉત્તરાશ્વ અને દક્ષિણાશ્વનના દુરમાં દુર નિહુએ સર્વ પહોંચે તે વખત; 'સોસ્તિટસ'.

અમરનાથકાળામ [સં. અમર (માર્ગ) + અંશ (આખા બોલનો ૩૬૦મો ભાગ) + કામ] પુ. (અપોતિષ) ક્રાંતિરૂપ એટલે સૂર્યમાર્ગ ઉપર પૂર્વથી પશ્ચિમ તરફ અમરનિહુઓનું સરખું તે; અંશ અને સૂર્યની ગતિનો દેશાર; 'પ્રોમેશન ઓવ ધી ઇક્વિનોક્સીયલ'. ભુઓ અમરચલન.

અમરનાથકાંત ણ. જ. ધરાને છેતરવા માટે સોની લોચેથી વપરાતું માળવું.

અમરનાથ [ઘ.] પુ. ખાણ.

અમરનાથકાંત ૧. [સં. અ (નહિ) + નાથ (મામલ) + તા (નામ બનાવવા પ્રત્યય)] સ્ત્રી. બીજાનું નહિ તે; ન મામલાખતું.

૨. સ્ત્રી. સંતોષ.

અમરનાથ ૫. જ. અંસજ; અરપૂરના મથાલી ભલિતું માલુસ.

અમરનાથ [સં. અમરનાથ] વિ. (ચારણી) અમરનાથ; અમરનાથ; મૂર્ખ.

અમરનાથ [અ.] સ્ત્રી. તમિલના અમર પૂજવા તે; કુશળ સમાચાર પૂજાપત્ર.

અમરનાથ ૫. [અ.] પુ. જ. જ. અમરો.

૬. જ. જ. જ. આંખો.

૭. વિ દેખીતું; પ્રત્યક્ષ; પુરસ્કૃત; રપટ.

અમરનાથ કરતું = પ્રમદ કરતું; અહેર કરતું.

અમરનાથ પુ. (ડિમળ) રત્ન; દુરમન.

અમરનાથો અમરનાથ પુ. જ. જ. કુડનામીલો.

અમરનાથ ૧૫. પુ. એરલુસમ.

અમરનાથ ૬. સ્ત્રી. વિપરીત વિચાર; ન બની શકે એવી કમના; અસલાહકાર; 'પેરોક્સ'.

અમરનાથકેવળી [સં. અ (નહિ) + ચોર (એડામ) + ઇન (વાત) + કેવલ (સંપૂર્ણ જ્ઞાન) + ઇન (વાત)] પુ. (કૈન) ચોદમા ગુણસ્થાને એટલે મન, વચન અને કથાના એકાગ્ર રહિત કેવળજ્ઞાનની બુદ્ધિએ પહોંચેલો

અમરનાથકેવળી [સં. અ (નહિ) + ચોર (વસ્તી) + ચોર (કેવલ)] પુ. (કૈન) ચોદમા ગુણસ્થાને પહોંચેલ અમરનાથ. ભુઓ અમરનાથકેવળી.

અમરનાથકેવળી—ચોદમે ગુણસ્થાને પહોંચેલ આત્માની અવસ્થા; મન, વચન અને કથાના નિમિત્તથી થતો આત્માનો કુમરો ગદ્ય પદ્ય હોવાની સ્થિતિ. કેવળજ્ઞાનને મન, વચન અને કથાના નિમિત્તથી થતા આત્માના પ્રેરણા કમને અમરનાથકેવળી અને તે કમથી રહિત-પણને અમરનાથકેવળી કહે છે.

અમરનાથકેવળી [સં. અ (નહિ) + કુર (નહીં કરું)] વિ. સામાન્ય નિયમ વિરુદ્ધ; વિસંગત; અલગ અલગ ધોરણથી ભૂકું પડતું.

અમરનાથકેવળી ૧. [સં. અમરનાથ (સમુદ્ર નદી ઉપર આવેલું એક સહેર) + પતિ (બહી)] પુ. હરજી રાજના મોટા પુત્ર રામ.

૨. પુ. પુરુષોત્તમનું એક નામ.

અમરનાથકેવળી ૭. પુ. અમરપતિ, કેમકે તે અ-મ-રહિત મનાય છે.

૮. પુ. વસિષ્ઠ.

અમરનાથકેવળીરૂપતિ [સં. અ (નહિ) + ચોર (અપતિસ્થાન) + અ (અમર) + વનસ્પતિ (ભેડ)] સ્ત્રી. નમ્ર બીજવાળો ભેડ; નિમ્નો-રૂપમં.

અમરનાથકેવળી પુ. દ્વિતી લોકોનો એ નામનો એક દેવ. આર્થો હિંદમાં અમરનાથ તરે દ્વિતી લોકો આ દેવને પૂજતા એમ જનાય છે. તેઓની માન્યતા પ્રમાણે મોહિનીનું સ્વરૂપ હર્ષ વિષ્ણુ સિવને અરજી અને તેનો પુત્ર ચમો તે અમરનાથકેવળી. અમ નામ દ્રાવિડ ભાષાનું છે.

અમરનાથકેવળી [અ.] જ. હરજી; મન.

અમરનાથકેવળી ૧૫. [ઘ. અમર] જ. એ; શરત મનાવનાર અમર.

અમરનાથકેવળી [ઘ.] સ્ત્રી. અમરનાથકેવળીનાર.

અમરનાથકેવળી પુ. કુશળનો એક ભાગ.

અમરનાથ ૧. વિ. અનોખું; અનૈ.

૨. [ઘ.] વિ. નવું.

અમરનાથ ૫. [અ.] પુ. કમળો.

૬. પુ. કુનાં બિન.

અમરનાથકેવળી જ. (ડિમળ) લગાવ.

અમરનાથકેવળી જ. અમરનાથકેવળી.

અમરનાથકેવળી (અમરનાથકેવળી)ના સુખી દસામમાંથી કહાડેલા મુદ્રિત દાખા $\times \times \times$ નોંધ લેવાનું $\times \times \times$ બની શકે એમ હતું.

હિંદુ શાસ્ત્રવસ્થા

અમરનાથકેવળી [પુ.] સ્ત્રી. બાંધવાળો કમલો. કોર, છતી અને કમરના ભાગની આસપાસ હોરીને બાંધે તેને બદલ હોય છે.

અમરનાથ ૪. પુ. અર્થ. ભુઓ અમર ૧.

અમરનાથ [અ. આર્મન] જ. હામોનિયમની માફક વગાડી હામતું એક ભાતનું મોડું અને એરકાર અવાજવાળું વાજિન.

અમરનાથકેવળી પુ. કપાનો એક રંગ. ભુઓ રંગ.

અમરનાથ પુ. અમરનાથ; જેમાં અર્થ રાખીને આપવામાં આવે છે તે તાંબાનું વાસણ.

અમરનાથકેવળી ઘ. વિ. અમર કરતું; ભૂકું પાડતું.

અમરનાથ ૧.—

અમરનાથ દેવો—અમરનાથ = (૧) દેવને અર્પણ કરતું. (૨) સૂર્ય, ચંદ્ર વગેરેને અર્થ આપવો.

અમરનાથ [સં. અ (નહિ) + રમ (બંધ)] વિ. (હિંદી) બાળક; સુસ્ત.

અમરનાથકેવળી ૬. જ. વિ. મળી જવું.

અમરનાથ [સં. આમર (સંપદ)] પુ. મંધ; વાસ.

અમરનાથ ૬. [ઘ. અમર] સ્ત્રી. અમરનાથ; 'હેટિંગ'.

૧૦. [અ.] વિ. અ-મથી જ પામતું.

અમરનાથકેવળી પુ. (ડિમળ) અમરનાથ.

અમરનાથકેવળી [સં. અમરનાથ (એક પાંચ) + પિતૃ (ભાવ)] પુ. (ડિમળ) ઈંદ, કેમકે અમરનાથકેવળી અંશથી પેદા થયા હતા.

અમરનાથકેવળી [ઘ.] પુ. ઈંદિય.

અમરનાથ ૫. [અ.] સ્ત્રી. આમરનાથ; આસમાન.

અમરનાથકેવળી ૩.—અમરનાથકેવળી એક લોકની અમરનાથકેવળી લોકોનો એક મરિયો હોય, જે-સમ પાંચવાની પરી હોય અને તે પરીને બંધાવવા માટે એક બીજી નાની પરી મરિયામાં રાખેલી હોય છે. આથી કંપાસ નાનો મોટો થઈ શકે છે.

અમરનાથ [સં. અ (નહિ) + રમ (રમકડું)] વિ. રંગ ન થતી શકે એવું.

અમરનાથ (અમરનાથ) ૧. સ્ત્રી. અમરનાથ.

૨. સ્ત્રી. મંદગી; બીમારી.

૩. સ્ત્રી. અમરનાથકેવળી કરતું તે.

અમરનાથકેવળી (અમરનાથ) ૧. [અ.] વિ. આસમાની; આમરનાથ એક રંગનું.

અમરનાથકેવળી અમરનાથ = આસમાની બાંધવાળું.

૨. વિ. મિલાડીની જેવી બાંધવાળું; મંદગી.

અમરનાથ (અમરનાથ) ૧. જ. અમરનાથકેવળી.

૨. જ. પહોળાઈમાં.

અરઝણ (અરઝણ) [અ.] વિ. સૌથી હળુ.

અરઝુ ૧. જ. એ નામની ભતનું માણસ.

૨. વિ. ભૂના વખતના કિંદનાં લોકોની એ નામની એક ભતનું.

અરજુવર્મહર [સં. અર્જુવ (દર્શ્યો) + મરિ (પર)] જ. (કિમ્બ) વરજુ; પાણીનો ઉપરી દેવ.

અરજી ૧.—અરજીમાં અમિ છે, પણ તેના કટકા કરવાથી તે ભેઈ સહાર નહિ. કટકા એકબીજા સાથે ઘસવાથી જ તેમાંથી અમિ પ્રગટ થાય. આમ હોવાથી આદમને અરજીની ઉપમા આપવામાં આવે છે, કેમકે આદમ જે યાનસ્વરૂપ છે તેના કટકા કરવાથી યાન પ્રગટ થાય નહિ પણ એકમતા કરવાથી જ યાન થાય.

અરજુય ૧. પુ. સૈવમતનો સુરેશ્વરાચાર્યને અનુસરનારો એક વિભાગ.

૭. જ. ઉચ્ચ અને વિદ્વાનની દૃષ્ટિએ આવેશ આરપ્યક નામનું રાજ્ય.

અરજુયભોજ્યા [સં. અરજ્ય (જંમલ) + ભોજ્ય (ભોજનનાર)] પુ. પુરુષોત્તમનાં હનર નામ માંહેનું એક, કેમકે તેમને વનમાં રહેવું પસંદ હોવાનું મનાય છે.

અરજુયવિજ્ઞાન [સં. અરજ્ય (જંમલ) + વિજ્ઞાન (જાણીય જ્ઞાન)] જ. જંમલની સાચવટ અને ઉપયોગ સંબંધી જાણનું જ્ઞાન.

અરજ ૧. [સં. અ (નહિ) + રત (મોહવાળું)] જ. વૈરાગ્ય; સંસાર ઉપર આસક્તિ ન હોવાપણું.

અરજ વિના અને શું થશે.

પીલવ સોનામાં રેખા જશે.

અરજ [હિ.] પું. અલતો. બુખો અલતો.

અરતિ ૧૧. જી. મંદ્યાડ; ખીમારી; રોમ.

અરતિક ૨. જ. કોણીથી કાંઠા સુધીનાં એ હાડકાંમાંનું ઢગથી આંખગાંની છીડીમાં રહેલું હાડકું; અંતઃપ્રકોશરિય; 'અસ્ના'.

અરતિમધ્યાશિશ [સં. અરતિ (રોગી) + મધ્યા (વચ્ચેની) + શિશ (અનુદ્ય લેટી ભઈ બનારી નથી)] જી. હાથની એ નામની છિડી શિશ. અરતિમધ્યાસાધારણી ધમનીની દરેક જાણુ આ નામની એક એક પાતળી શિશ છે અને તે જણે શિશ ચોળી નામની બાડી શિશ વડે એકબીજા સાથે જોડાયેલી છે.

અરતિમધ્યા સાધારણી જી. એ નામની એક ધમની; 'દોમન હનરજોસિમત્ર અર્ટરિ'. અંતઃપ્રકોશિત ધમની (અનર આર્ટરિ)ની

અંત દૂંડી અને બાડી સાખા, જાહવી ધમનીના વિભાગ પાયાના ટેકાણાની સરેજ નીચેથી સર થાય છે, અને આંખગાંને સંકોચાવનારી પેશીઓની વચ્ચે થઈને છિડી બિતરી અને પ્રકોશરિયનો એટલે દાખના નીમણ ભાગમાં રહેલાં હાડકાંની વચ્ચે ફેલાય છે. ત્યાં તેની અરતિમધ્યા અધિમા અને અરતિમધ્યા અધિમા એ નામની બે મુખ્ય શાખા પડે છે. તેમાંની પહેલી પ્રકોશંતરણા નામની કલાની આમલી જાણુ પર વહેલી ટેક મણિમંધ સુધી નીચે જાય છે, અને બીજી તેને બેદીને તે કલાની પાછલી જાણુ પર જાય છે.

અરજ ૧૬. પું. મુદ્દમો; ઘરો.

૧૭. પું. સિવ; સહર; મધ્યર.

૧૮. વિ. પને માલનાર.

અરજાત [સં. અર્જાત] જ. જિટલે છે; એ ઠારજસર.

અરજી ૧.—

અરજી ઉતારવી = એક રતો સાથે વારા-કરતી ટેલાક પુરુષોએ સંજોગ કરવો.

અરજાસ ૧.—

અરજાસ કરવી = (૧) અરજ કરવી. (૨) પૂજવું. (૩) પ્રાર્થના કરવી.

અરજસુરસરી જી. (કિમ્બ) કાવેરી નદી.

અરનળ [અ.] જ. ચસકું.

અરના ૩.—

અરના લંસા = અડુ બાડો માણસ.

અરની [હિ.] જી. બદનો એક.

અરજેઈ (અરજ) [અ.] જ. નાસ્તિક માણસ.

અરજે ૩. [અ.] વિ. સૌથી હાંચું.

અરખસલકો જી. (કિમ્બ) વીણા.

અરખંક [હિ.] પું. કમ્બ; લંચોટ; કહેટો.

અરખાની ૧. [અ.] જ. માનારાની ભતનું માણસ.

૨. વિ. માનારાની એ નામની ભતનું.

અરખાળ [અ. રખા (તે ચાલિક થયો)] પું. જ. જ. માલિગો; ખણી.

૧. અરખાળે નિરાત = (૧) મવેલા.

(૨) નાચનારા.

૨. અરખાળે જસીરત = મુદ્દિલાળી માણસો.

૩. અરખાળે સુખન = કવિઓ.

અરખિયા ૧. જી. અરખી જાળા.

૨. વિ. અરખસ્તાનનું; અરખસ્તાન સંબંધી.

અરખિસ્તાન [હિ.] જ. આરખોનો દેશ; અરખસ્તાન.

અરખિંક [સં. અરખિંક] જ. (કિમ્બ) કમળનું પા.

અરખી ૪.—શિલાલેખ લખનારાઓએ અરખી અક્ષરો માણસ અને જાનવરનાં આકારની સાથે સરખાવેલ અને તેથી અક્ષરના દરેક ભાગને માણસના સરીરના ભુદા ભુદા અવસ્થાના નામ આપવામાં આવેલ છે. જેમકે, દરેક અક્ષરને માયું, આંખ, નાક, પગ, હાથ અને પેટ. અક્ષરને જાઘ, બિલા, બેડેલા, સારા દેખાવના, બેડેળ, બાઘ, બિંબા અને દૂંઘ કહેવામાં આવેલ છે. ૨૮ અક્ષરનાં બનેલા અરખી કલામાં ધરાની લોકોએ આર અક્ષર વધાર્યા અને તુર્ક લોકોએ આ કલો રવીમર્યો. તે જમણી જાણુથી ધમની જાણુ તરફ વંચાય છે. ૮. પું. અરખસ્તાનનો વતની.

અરખાઘ પું. (કિમ્બ) એક ભતના ઓચ.

અરખ ૨. [સં. અર્ખન] પું. આંખમાં સોફ ભાગ ઉપર પાતળું, જવાપેલ, કાંચ અને કાળું ધોળું અથવા લાલ માંસ વધે એવો એક રોમ. ૩. [અ.] જી. એક ભતની માણસી.

અરખર્ક જી. બાર પ્રાચીન લિપિમાંની એ નામની એક લુખો ધરજન.

અરખજાઈ [અ.] વિ. કમ્બવાળું.

અરખા [અ.] પું. એક ભતનો લાલ અને કળો સાપ.

અરખાન ૧.—

અરખાન રહી જવી = નિરાક થવું.

અરખાની [હિ. અર્ખીન (કમ્બા)] વિ. કમ્બવાળું; અભિલાષા ધરાવનાર; આશા રાખવું; આશંકી.

અરખ ૩. [હિ.] પું. સાફ કરેલાં મોખા.

૪. વિ. સાફ કરેલું; વીણેલું.

અરખાલો જ. કામીરની ખીણમાં ગુજુર કે વોજુર નામનું મોટામાં મોટું સરોવર.

અરખિંકાશ ૨. [સં. અરખિંક (કમ્બ) + અશ (આંખ)] પું. સર્સ; સરજ; સવિતા. તેનાં કિરણથી કમળ ખીલે છે.

અરવો ૨. જી. લીલાં પીળાં ફૂલવાળું સીસમના જેવું એક ભતનું કાઠ.

અરશ ૨. જ. આગમ.

અરશ ૧. [અ.] વિ. દેવની આજ્ઞા સમજાવનાર.

૨. વિ. પ્રમાણિક.

અરસ ૮. [સં. રસ (પાણી)] પું. (હિંદી) ફૂલમાંથી પાણી એકું કરવાની ટાંકી; પાણીનું ટાંકું.

અમરસપ્તમી [સં. અ (નહિ) + સપ્ત + ઇ
[અણનાર] + તા (પડું)] જો. સ્ત્રી.
અમર ન પડવી તે.

અમરસા ૧.—

અમરસા સમાવવો = હીલ કરવી.

૨.—

૧. અમરસા તમ હોયો = મુરસીમાં આવવું.

૩.—

૭. અમરસા જે મુર્સીન = નકો કરેલો વખત.

૫. પું. જન્મા; રચન.

અમરસા જે મહરહર = ક્યામતનું રચન.

અમરસાહ ૨. પું. (ડિગ) કોટ; કિલો.

અમરહુક (અમરહ) [હિ.] જો. અમરહ.
જુઓ અમરહ.

અમરહુલા [સં. અર્હુલા] જો. (ડિગ) પૂના;
અર્હુલા.

અમરહુમ [અ. રહમ (રહા)] જો. દયાળુ;
અમરહુવાળું.

અમરહુર ૫. પું. (ડિગ) રત્ન; દુરમન.

અમરહુત [સં. અર્હુત] ૨. જો. (ડિગ)
પૂનાપેશ; અર્હુત.

અમરમર [સં.] જ. અનાવડી એક કૃત્રિમ
વિષ.

અમર ૧.—

અમરની જગ = (૧) એરમનું ખૂન (૨)
કાચની નહિ એવું.

૨. પું. એક જાતની આતશખાણ.

અમરહી ૨. જો. એ નામની એક આતશખાણ.

અમરહુક (અમરહ) [અ.] જો. જ. જ.
અમરહુઓ.

અમરહુક ૬. જ. રાજા વિનાનું રાજ્યપદાચાર્ય;
લોકસત્તાક રાજ્યતંત્ર.

અમરહિલ (અમરહિલ) [અ.] જો. સૌથી
હલકું.

અમરહી (અમરહી) [અ. અર્હી (અમીન) નું
અર્હુવચન] જો. અમીન; અમીર.

અમરહ (અમરહ) ૩. જ. કાઠનાદ બિલ્લામાં
આવેલ આરા મામનું જૂનું નામ; આરામનમર.

અમરહકાલામ (અમરહકાલામ) પું. જુદનો
એ નામનો શિશુક. અમરહ એટલે આરામનમરનો
તે વતની હતો.

અમરપત પું. (ડિગ) હાથી.

અમરફાત પું. મકાથી બાર માર્ગ દુર આવેલો
એ નામનો પર્વત. હજ પડવા જનારાઓ ત્યાં
મુકામ કરે છે.

અમરખા ૩. પું. લાકડી સામનનો લંબાર.

અમરખિલ ૧. [અ.] જો. જ. જ. દુઃખી
હોયો.

૨. જો. જ. જ. વિધવાઓ.

અમરશ [હિ.] પું. નદીનો લીમો લીમો કાંઠો.

અમરશોદ [હિ.] પું. મંથ અને સ્વાહ વચ્ચેનો
એક હોમ. જુઓ અમરશ.

અમરશ ૭. જો. મૂળમાંવાળું.

અમરશિક પું. સ્ત્રીઓ; સ્ત્રીઓ પંથો કરનારો
માણસ; સ્ત્રીઓ.

અમરશૂ [સં. અ (નહિ) + સપ્ત (રેલ)]
પું. પંચમ પ્રાંત; આરત.

અમરશુ જ. (ડિગ) રુદ; લગાઈ.

અમરિક જો. ખુલ્લી નહેર.

અમરિકા અમરિકા જો. પહેલી પાંચળીને
લાગેલી એ નામની એક પેટી; 'સેરેટસ
એન્ડીરિમર'.

અમરિકાપૂર્વપેશી જો. અમરિકાપેશી;
'સેરેટસ એન્ડીરિમર'. જુઓ અમરિકા અમરિકા.

અમરિકા હર. જ. જૂના વખતના હિંદના લોકોની
એક જાતનું માણસ.

૪૩ જો. એ નામના લોકોની એક જાતનું.

અમરિકપુર ૨. જ. શિવિ દેવની રાજધાની
અમરિકપુરનું જૂનું નામ.

અમરિકા ૩. જો. (જો) સાતમાંનું એ
નામનું પાંચમું નરક તેની રીધ પશુ કહે છે.

અમરિકાજીવન [સં. અમરિક (અમરિકો) +
જીવન (રોગ)] જ. રાજ્યનાર સજવાનો
ઓરડો.

અમરિકાપાલીસ પું. એ નામનો ઓસ દેવનો
પ્રખ્યાત તત્ત્વવેત્તા; 'અમરિકાપાલીસ'.

અમરિકા પું. એ નામનો ઓસનો પ્રખ્યાત
તત્ત્વવેત્તા; 'અમરિકાપાલીસ'.

અમરિકા [સં. અમરિક (દુરમન) + રચન
(જન્મ)] જ. દુરસ્થાન અને પાણીમરમનું
જૂનું નામ.

અમરિકા ૧.—તીર્થંકર અને સામાન્ય જવળી
એ જાનેલો અમરિકામાં સમાવેલ થાય. જુલો
તેમ જ પ્રપ્તે પૂરા તે તીર્થંકર અને જુલો પૂરા
જવળ પ્રપ્તે અપૂર તે સામાન્ય જવળી કહેવાય છે.

અમરિક પું. (ડિગ) રત્ન; દુરમન.

અમરિક જ. અરિક; કિતરસ દરજ્જાના માણસને
નોંધાવવામાં વપરાતો શબ્દ.

અમરિકાંધાર [સં. અમરિક (દુરમન) + અંધાર
(અંધાર)] પું. (ડિગ) સૂર; સૂર.

અમરિકપુર જ. શિવિ દેવની રાજધાની;
અમરિકપુર.

અમરિકા ૨. જો. અમરિકી; અમરિક.

અમરિકા ૧.—સેનાળ અને પાણીવાળી જમીનના
માં તેમ જ કાંઠીવાળી જમીનમાં આ કાંઠો

અમરિકાપુલોમ [સં. અમરિક (રત્ન) + પુલોમ
(એ અમરિકો સજ્જત)] પું. (ડિગ) ઉદ.
એલો પુલોમની દીકરી ઉપર જગાકાર કરેલો
લેવાથી પુલોમ પોતાને સાથ રીએ એ બીજી
દેને મારી નાખ્યો હતો.

અમરિક ૬. જો. બીજું; જન્મ.

૭. જો. વધારે; અધિક; વિશેષ.

૮. જ. રીધી.

અમરિકા [સં. અ (નહિ) + રમ (મમક)]
જ. કિ. ન મમકું; મારક ન આવવું.

અમરિક (અમરિક) ૧. [અ.] પું. મોખા.

૨. જો. આજુબાજુના પ્રદેશ સહિત મકા
અને મદીના.

અમરિકા ૪૨. પું. શિવ; સંકર; શ્દ.

અમરિકાગિરિ પું. મદ્રાસ હવામાં આવેલ એ
નામનો પર્વત; અમરિકાજીવ, અમરિકાજીવ-
અમરિકા અને અમરિકાજીવ મદ્રાસના દેવળ છે.

અમરિકાજીવર [સં. અમરિક (જાલ) + જીવર
(જીવ)] પું. આરકાજીવર; લોહિતાંત્ર સહિ-
પાત; એક જાતનો ચેપી તાવ; 'સમરિક
હોવર'. આ રોગનાં જંતુ પ્રથમ નાક કે
મગમાં કાપલ થવાથી પડેલાં જંતુ બને. પછી
રોગનું ઝેર શરીરના બીજા ભાગમાં ફેલાવાથી
તાવ થઈ શરીર ઉપર લાલ કાણા નીકળે.

અમરિકાજીવ ૧. પું. (જો) એ નામનો દીપ.

૨. પું. (જો) એક સમુદ્ર.

અમરિકા ૧૪. જો. એ નામની એક દેવી.

અમરિકા ૧. [સં. અમરિક (રાઉ)]
પું. ઘેરો રાતો રેમ.

૨. જો. પરીધિયું; મળસું.

અમરિકાજીવ [સં. અમરિક (જાલ) + જીવ
(જાંબ)] પું. જાલ આંખવાળું પારેનું. જુઓ
અમરિકાજીવ.

અમરિકાજીવ ૨. પું. કૈલાસ પર્વતમાળાની
પશ્ચિમે આવેલો એ નામનો પર્વત.

૩. પું. મદ્રાસ હવામાં આવેલ અમરિકાગિરિ
નામનો પર્વત.

અમરિકાજીવ જ. એક વંશ

અમરુદ્ધોદ પ. પું. મંથા નદીનો અણકાંદા નામના ફાંટવાળો મરવાણનો પ્રદેશ. એની રાજધાની બીનગર છે.

અમરુદ્ધોદ્ધુત્ત ૧. [સં. અમરુ (અમ) + ઉદ્ધુતા (મરખી)] છી. ધણી ઉરોચરેથી સ્થિતિ.

૨. છી. ધણી મરખી; ધાતુ અને બીજાં જેવાંક પદાર્થ સાથે પ્રગણ આપે તેટલી મરખી.

અમરુદ્ધ ૨. છી. એ નામની એક ઇરાલી શિપિ.

અમરુદ્ધ ૧. [સં. અ (નહિ) + રુદ્ધ (અમરુ)] પું. (જૈન) સિદ્ધ અમવાન; મુખ્ય આત્મા. તેને ફરીથી જન્મવાનું હોતું નથી.

૨. વિ. જન્મ રહિત.

અમરુદ્ધપતીસ [સં. અમરુદ્ધપતી (વસિષ્ઠી સ્ત્રી) + પતિ (પતિ)] પું. (દિગ્ગજ) વસિષ્ઠ અપિ.

અમરુદ્ધ [અ.] છી. કન્યા; કુવારી ઓઠરી.

અમરુદ્ધી ૧. [અ.] જ. અમરુ જન્મણ.

૨. વિ. અમ સંબંધી.

અમરુદ્ધિકા છી. એક ભતનો રોગ. તેમાં પિત્ત-વિદ્યાર અને લોહી જમાડને લીધે કપાળ ઉપર પીડા કરનારી નાની ફોડલી થઈ આવે છે.

અમરુ ૫.—

અરે તરે કરવું = (૧) તુકારાથી બોલાવવું.
(૨) લાગે માન વગર વર્તવું.

અમરુદ્ધો છી. ઉત્તરપિંડી; ધૂનતા; હળપટ.

અમરુદ્ધિઅન નામરુદ્ધ [અ.] જ. એ નામનું એક હજાર એક રસમય વાર્તાનાં સંપ્રદાનું એક પુસ્તક. તે વાર્તાઓ દ્વિ, ઇચન, અરુસ્તાન અને મિસર દેશના વાતાવરણમાંથી જોવામાં આવી છે. ઇરાનના એક પાદશાહે જોનાર્ન પ્રત્યે પિશ્ચર જવાથી તેણે હમેશાં નવી સ્ત્રી પસંદગીને તેને મારી નાખવાનો નિયમ રાખ્યો હતો. એ પ્રમાણે ધણો વખત આત્મું. આખરે સહરિવાર-શદી નામની મતુર શાહમદી સાથે તે પરણ્યો. લગ્ન પછીની પહેલી રાત તેણે આદેશાદને એક રસમય વાર્તા કહેવામાં માગી. સવાર થતાં તે વાર્તા વધારે રસચળી બની. તે વાતનો હેઠો શું અમરુદ્ધો તે અણુવા આદેશાદ મણો આતુર હોવાથી નિયમ પ્રમાણે તે સ્ત્રીનો વધ કરી શક્યો નહિ. આવી રીતે એક હજાર રાત પસાર થઈ અને સહરિવાર-શદીને એક આજાક અસત્યું. આદેશાદ તેની અણુવ અને દિમ્મતથી મુગ્ધ થયો અને તેની નિદ્રા જમાવી. હાર પછી આ બધી વાર્તાનો સંપ્રદ કરી જપાવવામાં આવ્યો.

અમરુદ્ધિયા [અ.] પું. એશિયા ખંડના નૈર્વાસ

જૂણમાં આવેલ અરુસ્તાન દેશ. તેનો ઘણો-ખણે હાજ રણ હોઈ હવા મરમ અને સહી છે. તેના કિનારા ઉપરની જમીન ફળદ્રુપ છે.

અરે રામ વ. હે પ્રભુ!

અરે [દિ.] છી. ટોરને ખવરાવવા અને અપરે કરવામાં ઉપયોગી એક ભતનું ધણ.

અરોહ ૧. [શ.] પું. બોડમર

૨. પું. ધમરડો.

અરોહ (અરોહ) વિ. (દિગ્ગજ) હટીર.

અરોહા (અરોહ) વિ. (દિગ્ગજ) હટીર.

અરોધ્ધ ૩. વિ. અટકાવી ન શકવ એવું.

અરોહુ જ. કિમ્બલ ઉપર આવેલ એ નામની એક જગ્યા.

અરોહથી થવું [દિ.] જ. કિ. હેરે થવું; રજસ્વલ થવું; અટકાવ અવધો.

અરોધનું [સં. રુદ્ધ (અમરુદ્ધ)] જ. કિ. અણ-ફાંસો દેવો.

અર્ક ૩૪. પું. કિશો.

અર્ક [દિ.] છી. માતુરી; કોસિયરી.

અર્કદિન ૨. પું. સૂર્યની મતિ પ્રમાણેનો દિવસ.

અર્કપ્રકાશ જ. અંધપતિ સવણે અમેણુ એ નામનું વેદનું પુસ્તક. તેમાં જુદાં જુદાં મંત્રોથી અંધપતિઓનો અર્ક કેમ ખેંચવો તે જણાવ્યું છે.

અર્કવલ્લી ૧. છી. એ નામની એક વન-રપતિ; કીડામારી.

૨. છી. વાવડિન.

૩. [સં. અર્ક (સર) + વલ્લી (વેલ)] છી. સૂર્યમુખી.

અર્કવતી છી. મહિસુર રાજ્યમાં આવેલી એ નામની એક નદી.

અર્કહા [અ.] પું. એક ભતનું ધણ. સામાન્ય રીતે તે જૂની દિવાલો ઉપર બેસે છે.

અર્ક [સં.] પું. (વિદ્યન) કામનો કેવળ અંક; સંકલનો એકમ. એક કાળન ભજ એટલે એક માત્ર વખતને એક સેન્ટીમીટર ખસેડવા માટે વપરાતી સમિત લગાડવાથી એ અધિજન-નિદુ (પોષ્ટ-ઓવ અધિકરન) એક સેન્ટીમીટર ખસે તો એક 'કામ-સેન્ટીમીટર' જેટલું કાંઈ થાય અને તેને અર્ક કહે છે.

અર્કલ ૧૦. પું. (વિદ્ય) એક ભતનું એતર-કામ. જુઓ અર્ક ૧૩.

અર્ક ૬. પું. સ-માન; સમર; પૂન.

અર્ક [સં.] જ. હસમ; એક ભતની વૈદ્યેવ જનાવટ.

અર્કા જ. કિડુઓમાં પૂનમાં વપરાતું હોડીના આકારનું ધણ.

અર્ક ૬.—પૂનની સામગ્રીમાં પાણી, દૂધ, લી, ફી, મધ, ફળ, રક્તચંદન અને કરવીગ એ આઠ વસ્તુ હોય છે. જુઓ અર્કાંચ.

અર્કપાત્ર [સં. અર્ક (પૂન) + પાત્ર (વાસણ)] જ. પૂનનું વાસણ; અરપિયું. જુઓ અર્કપાત્ર.

અર્કવિલિ [સં. અર્ક (પૂનની સામગ્રી) + અંજલિ (ખોળો)] છી. પૂન ને આદર-ભાવ નિમિત્તે કર્મ અર્પણ કરવું તે.

અર્ચનાનસ જ. વત્સ મોતી એ નામની એક શાખા.

અર્ચા ૪. છી. પ્રતિનિધિ પાછાવો.

અર્ચિક પદ્ધતિ છી. (સંગીત) વૈદિક સંગીતની એક રીત. તે એક જ સ્વર ઉપર રચાયેલી હતી.

અર્ચિમાર્ગ ૨. [સં. અર્ચિસ (દિગ્ગજ) + માર્ગ (સત્તે)] પું. વેદનો મોઢો કાંક જુદારસ્ય ઉપનિષદના શતપથ બ્રાહ્મણનો શાનકાંડ.

અર્ચિચરદિસ્થાન [સં. અર્ચિસ (દિગ્ગજ) + આદિ (વગેરે) + સ્થાન (જગ્યા)] જ. સદ્ગતિ-દેને પરલોકમાં પહોંચાડવા માટે ઇશ્વરે નીમેલ માર્ગ; દેવધાનમાર્ગ.

અર્ક ૩. [અ. અર્ક] છી. માન; આદર.

અર્કમંદ ૧. [અ. અર્ક (અસ્ત) + મંદ (વાહુ)] વિ. મિત્ર; વહાણ.

૨. વિ. સુખી.

અર્કસી ૧. [અ. અર્ક] પું. જામલા એક ધોગા પમવાળો ધોગો.

૨. પું. ઊંચો માણસ.

અર્ચિકા છી. જારણ; જૈન સાધ્વી; આર્ચા.

અર્ચિકિય છી. પંજાબ પ્રાંતમાં આવેલી ત્રિનાસ નદીનું જૂનું નામ.

અર્ક [અ. અર્ક] છી. અરજ; પ્રાર્થનાપત્ર. જુઓ અરજ.

અર્કહવા પું. દાવાઅરજ; દરિયાકાનું.

અર્કુન ૧૨.—આ કાંડ ૨૦ થી ૬૦ ફૂટ ઊંચું થાય છે. મેથી જુલ્હા માસ સુધીમાં તેને અમરની રીતની કાંચવાળાં શુભાળી ફૂલ આવે તારે તે સુંદર દેખાય. તેનું થડ સીધું, અને ડાળીઓ મોતરજ વિસ્તાર પામેલી હોય છે. તેનું નીચેના ભાગ ઉપર બાલાના આકારનું લંબગ્રેજ થાન પાંચથી બેઠક ઇંચ લાંબું અને

રોડથી મળુ ઉપ પહોળું હોય છે. હીંમી જાતમાં પાંદડાં રતાસ ઉપર ચર્ચ ધીમે ધીમે ખરી પડે. આ આને ચોમાસામાં થતું મેળ અને ઝાંખાં, બદામી, લીસાં બિંબાવાળાં ફળ આવે છે. જલબાર, માવજીર, પશિમધાટ, હોદાનગપુર, પૂર્વ બેંગળા, બાસામ, ઘઉંદેસ, મલાયા વગેરે ઠેકાણે હિમતા આ ઝાંખાંથી એક ભતનો કુંદ નીકળે છે. તેનાં મૂળ મંધકોશ કરનાર, બિંબાં હિંમ હાવનાર, જાલ અને પાન રેચક અને તેનું રતાસ પડતું ભવવા ધોળું લાકડું વણલુ, હોઝાં, પીપ, ચાટી, ચાટાં વગેરે બનાવવામાં ઉપયોગી છે.

૨૧. પું. એક ભતનો મધુપ્રસાદ; પોષણના હેતુના પાનો હોય; 'કિમોસિસ'.

૨૨. પું. વાંસનું ઝાડ.

૨૩. પું. હૈહ્ય વંશનો એ નામનો રાજા.

અર્ચુનરથહુવરશિખાણિ [સં. અર્ચુન (એક પાંદડાં) + રથ + હવ (ધોડે) + રશિખ (હમામ) + પાણિ (હાથ)] પું. શીશુપાલનું એક નામ, કેમકે મહાભારતના પુરુષમાં અર્ચુનના રથના ધોડાની હમામ તેમણે પોતાના હાથમાં રાખી હતી.

અર્ચુનસુવર્ણ [સં. અર્ચુન (ધોડું) + સુવર્ણ (હોડું)] ક. સફેદ સોનું.

અર્ચુનશ્રીમદ્ધાત્મ [સં. અર્ચુન (એક પાંદડાં) + શ્રી + પ્રધાત્વ (આખાર)] પું. પુરુષોત્તમ; વિષ્ણુ.

અર્ચુનારિષ્ઠ [સં. અર્ચુન (એક ઝાડ) + અરિષ્ઠ (હમણો)] પું. (વૈદક) જાતીનું જીરુ, કુખાવો, નળખાઈ અને હૃદયરોગ મટાડનાર એક આસવ.

અર્ચુણિક ક. મગજના તળિયા આગળના ત્રીજા હિંદ (વેન્દ્રિક) ની બાજુએ આવેલો જૂરા પદાર્થનો નવ્થો; 'ઓપ્ટિક થેસેમસ'.

અર્ચ (અર્ચ) ૧.—

૧. અર્ચવ અલક = અર્ચાઈ રેખાઓ.

૨. અર્ચે કમર = (બોલિય) કાંતિતથી મંદનું અંતર; 'સેન્ટ્રિપુઝ ઓવ ધ મૂન'.

૨.—

૧. અર્ચ તુલ્ય ઉમક = લંબાઈ, પહોળાઈ અને ઊંડાઈ.

૨. અર્ચે વલ = લંબાઈ અને પહોળાઈ.

૩.—

૨. અર્ચ કરવી = (૨) બહેર કરવું. (૩) દરખાસ્ત કરવી. (૪) નમતાથી કહેવું.

૩. અર્ચ આરક = અરજી; વિનંતિ.

૪. અર્ચે હાલ = શરિયાત.

૭. પું. અર્ચાર; પ્રતિષ્ઠા કીર્તિ; શાન્ત માન.

૮. [અ.] પું. એકાએક પ્રયેશ મુલુ; અર્ચુધાર્યુ હમણ.

૯. પું. અર્ચો; સમૂહ.

૧૦. જી. અરકર એકું કરવું તે.

અર્ચ કુર્નિદા (અર્ચ કુર્નિદા) [સં. અર્ચ (અર્ચ) + કુર્નિદા (અર્ચ)] પું. અરજદાર; અરજ કરનાર.

અર્ચદાર (અર્ચદાર) ૧. [અ. અર્ચ (વિનંતિ) + દાર (અર્ચ)] વિ. અર્ચ કુર્નિદાર; વિનંતિ કરનાર.

૨. વિ. પહોળું; ચોકું; પગદાર.

અર્ચદિહંદા (અર્ચદિહંદા) [સં. અર્ચ (અર્ચ) + દિહંદા (આખાર)] પું. અરજદાર; અર્ચ કરનાર.

અર્ચમેઝી (અર્ચમેઝી) ૧. [સં. અર્ચ (અર્ચ) + મેઝ (એક પિત્તલ)] પું. કમળો અને હોઝાંનો રત્ન કરનાર અમલદાર.

૨. ક. અર્ચ કરનાર માણસ.

અર્ચાઈ (અર્ચાઈ) [અ. રાજા (હાલ)] પું. અર્ચવન [પું. વ. વ. સામાન્ય હોઝો.

અર્ચ ૬. પું. સમુદા; દરિયો.

૭. ક. એ નામનું એક ભક્ષક.

અર્ચવ ૮. પું. પ્રવાહ; વહેન.

૯. પું. સંસાર.

અર્ચવસૂત [સં. અર્ચવ (સમુદા) + સૂત (શીશો)] પું. સમુદ્રનો પુત્ર ભવંધર. તેની શ્રી રૂંદ સતી હતી. તેના સતીત્વના પ્રભાવથી તેને મોર્ષ છટી શકતું નહિ. વિષ્ણુએ કપડ કરી તેના પતિવ્રતનો ભંગ કર્યો અને ભવંધરને હરાવ્યો.

અર્ચુરાજ પું. સપ્તસ્થ નામના દેવનો રાજા પૂજાપાલ. તે આજ નામથી પ્રસિદ્ધ હતો. શાકંતરી તેની રાજધાની હતી.

અર્ચ ૩. સ. વિ. અર્ચ કરવી; આજ રાજવી; વાંછવું.

અર્ચ ૧૮.—

અર્ચ દેવો-રાખવો = જાતવું.

૩૩. પું. અર્ચવત્તક સંબંધિત.

૩૪. પું. માણસનાત.

૩૫. પું. માણસનાતથી વસાવેલો બનીનનો

૩૬. પું. લક્ષ્મીના અર્ચનારૂપ પર્વત; મેરુ પર્વત.

અર્ચકર ૫. પું. શિવ; શંકર; અદ્યેવ.

અર્ચકરણ [સં. અર્ચ (વૈશ્ય) + કરણ (હેડ)] ક. નાણા સંબંધી અવસ્થા.

અર્ચક્રમ [સં. અર્ચ (હેડ) + ક્રમ (એક પદ એક અર્થ તે)] પું. બાબત મર્યા કે લખાણનો વિષય.

અર્ચમાહિતા ૨. [સં. અર્ચ (અર્ચ) + માહિત (હેનાર) + તા (આમ બનાવવા પ્રત્યય)] જી. એકદમ અસર થાય એવું હોવા-જવું; અગ્રિયતા; 'સેન્ટ્રિવિદિ'.

અર્ચમાહી ૨. [સં. અર્ચ (અર્ચ) + માહિત (હેનાર)] વિ. બેના ઉપર એકદમ અસર થાય એવું; શીશવેદી; અગ્રિય.

અર્ચમુદ્રક [સં. અર્ચ (અર્ચ) + મુદ્રક (આલો નવ્થો)] ક. ધર્મ, અર્ચ, કામ અને મોક્ષ એ ચાર ગુણ.

અર્ચજાત ૪. [સં. અર્ચ (વૈશ્ય) + જાત (અર્ચ)] ક. ધણો વૈશ્યો.

અર્ચતંત્ર [સં. અર્ચ (વૈશ્ય) + તંત્ર (શાસ)] ક. નાણા સંબંધી શાસ.

અર્ચનિર્બંધન [સં. અર્ચ (અર્ચ) + નિર્બંધન (સંબંધ)] વિ. અર્ચ પર આધાર રાખવું.

અર્ચપર ૪. વિ. લોભી; હનૂસ.

અર્ચપર્માય [અર્ચ (અર્ચ) + પર્માય (જીવો વિહાર)] પું. (બૈન) પ્રદેશસ્વ શુભના સિવાય બીજા મધા શુભોનો વિહાર. તેના બે ભેદ છે: સ્વભાવ અર્ચપર્માય અને વિભાવ અર્ચપર્માય. બીજાની મહત્ત્વ વિના એ અર્ચ-પર્માય હોય તેને સ્વભાવ અર્ચપર્માય કહે છે. બેમી, જવનું ડેવળાન. બીજાની મહત્ત્વ એ અર્ચપર્માય હોય તેને વિભાવ અર્ચપર્માય કહે છે. બેમી, જવના રાગદેવ.

અર્ચર્ણ ૬. પું. મંદા પુસ્તક.

અર્ચશુદ્ધિ ૫. જી. નણા સંબંધી હોઝાંત સમજવાની કક્ષિત.

અર્ચશરિત [સં. અર્ચ (અર્ચ) + શરિત (અર્ચ)] વિ. માનવાથી અર્ચ.

અર્ચસાર [સં. અર્ચ (અર્ચ) + સાર (અર્ચ)] પું. માનસ ઉપર આર પડી તેની અર્ચ જાતવવી તે.

અર્ચમાત્ર ૨. [સં. અર્ચ (વૈશ્ય) + માત્ર (માત્ર)] ક. વૈશ્ય; ક્રમ; નાણું; ધન.

અર્ચવાક ૧૦. [સં. અર્ચ (વૈશ્ય) + વાક (અર્ચ)] પું. દરેક માણસના કામનો હેતુ

એવો એવો એવો ૩ એવી ધણીમાં ધણી
માણસોને વધારેમાં વધારે સુખ મળે એવો
મત; હિતવાદ: 'કુટિલિટિએનિશ્ચમ'.

અર્થવાદી ૧. [સં. અર્થ (હિત) + વાદ
(મત) + ઇન્ (વાદ)] વિ. ધણીમાં ધણી
માણસોને વધારેમાં વધારે સુખ મળે એવા
મતમાં માનનાર.

૨. વિ. હિતવાદ સંબંધી.

અર્થવાહિત્ય [સં. અર્થ (માન્ય) + વાહિત્ય
(લઈ જનાર) + ત્તા (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)]
છી. મતલબ સમજાવવાપર.

અર્થવિદ્યા ૨. [સં. અર્થ (વૈશે) + વિદ્યા
(શાસ્ત્ર)] છી. દંડનીતિ તે જાણના ઉત્તર-
મુખમાંથી નીકળ્યાનું મનાય છે.

અર્થશાસ્ત્ર ૬. જ. બ્યવહારનીતિ.

અર્થશાસ્ત્રવેત્તા ૧. [સં. અર્થ (વૈશે) +
શાસ્ત્ર (વિદ્યા) + વેત્તા (બહુવાચ)]
વિ. નાણા સંબંધી શાસ્ત્ર બહુવાચ.

૨. વિ. બ્યવહારનીતિ બહુવાચ.

અર્થસંબધકૃત [સં. અર્થ (વૈશે) + સંબધ
(બન્ધ) + કૃત (કરનાર)] પું. નાણા-
ખાતાનો પ્રધાન; સુમંત્ર; સમાહરત્રિ; મહેસૂલ
અને ખાતનાનો મંત્રી.

અર્થસંશય [સં. અર્થ (દ્રવ્ય) + સંશય
(શંક)] પું. પૈસા મારેલી બીજ.

અર્થાનુબંધ [સં.] પું. દુરમનને મારી
હરકતના પાછલા ભાગને વસ કરવાપર.

અર્થિત્વ ૧. [સં. અર્થિત્વ (અમાત) + ત્વ
(પદ)] જ. ઇન્દ્ર; મરણ.

૨. જ. માણસી; વાચના.

૩. જ. વિનયિ; અરણ.

અર્થિ ૧૬. [હિ.] છી. નનામી; ઠંઠડી.

અર્થિય [સં. અર્થ (નાણું) + ઈય
(સંબધ)] વિ. નાણા સંબંધી; પૈસા વિષેનું;
આર્થિક.

અર્થોપધા [સં. અર્થ (નાણું) + ઉપધા
(પરીક્ષા)] છી. પૈસાની લાલચ.

અર્થ ૨. પું. આશય; મનન.

અર્થન ૬. પું. દિવા; શંકર; મહારેવ, કેમકે
માણસોનાં પાપનો તે નાશ કરે છે.

અર્થબેહુશ ૨. — કાંઈને નવાં જાન ભીમી
તેઓ બેહુશ એટલે સ્વર્નના જેવો દેખાવ
દે છે, તે ઉપરથી જા માસને અર્થબેહુશ
કહે છે.

અર્થવંદ જ. હાથનાં આઠ દુર્આર્થિય (અર્થ
બોન્સ)માંનું એ નામનું એક 'સ્તુતેદ'. તેનો
આકાર બીજનાં વંદ જેવો હોય છે.

અર્થવંદઅર્થનિ [સં. અર્થવંદ (મંદનું એ
નામનું હાકું) + અર્થનિ (નાચો)] પું. કાંઈ-
ના અર્થવંદ નામના હાકાનો ખાંચો.

અર્થવંદકર્ણ [સં. અર્થવંદ (અર્થગોળ) +
કર્ણ (બૂલો)] પું. સંખારિય (ટોપરલ એન)નું
અર્થગોળ કાઢું; 'સેમિયુનરિસ'.

અર્થવંદરેખા [સં. અર્થવંદ (અર્થગોળ) +
રેખા (લીટી)] છી. ખાંખના અંદરના ખૂસા-
ના ભાગનું અર્થગોળ પદ; 'સેમિયુનરિસ'.

અર્થવંદાકાર કપાક [સં. અર્થ (અર્થ) +
વંદ (ખાંચો) + આકાર (આકાર) + કપાક
(નાચું)] પું. અર્થેન્દુકપાક; મહાધમની
અને દુરુક્ત ધમનીના અણુ આમળનું અર્થ-
વંદાકાર હાંકણ; 'સેમિયુનર વેદ'.

અર્થવંદાકાર કાર્ડિયો [અર્થ (અર્થ) +
વંદાકાર (ચોળાકાર) + કાર્ડિયો (તરણારિય)]
જ. ઉપધા અને નીચલા પગનાં હાકાં વચ્ચેનું
અર્થવંદાકાર તરણારિય. બુખો અર્થવંદાકારિ
ઉપારિય.

અર્થવંદાકારનાડીમંદ (અર્થવંદાકારનાડીમંદ)
[સં. અર્થ (અર્થ) + વંદ (ખાંચો) +
આકાર (આકાર) + નાડીમંદ (નાડીચક)]
પું. અર્થગોળ નાડીચક; 'સેમિયુનર મેન્ડિયન'.

અર્થવંદાકારપિંક જ. ખાંખના અંદરના ખૂસા-
ને હાંકતો પોખ્યાની અંદરની મારીક અમડીનો
અર્થવંદાકાર હાકા 'પ્લાયક સેમિયુનરિસ'.

અર્થવંદાકાર રથાલક [સં. અર્થ (અર્થ) +
વંદ (ખાંચો) + આકાર (આકાર) + રથાલક
(એક હાકાનો બીજા હાકા સાથે એકલે લગભગ
ચોળાકાર આકારવાળો હાક)] પું. મોડલની
હાંકણીનો અર્થ મોળાકાર હાક; 'સેમિયુનર
ફેસે પટેલ'.

અર્થવંદાકારિય [સં. અર્થ (અર્થ) +
વંદ (ખાંચો) + આકાર (આકારવાળું) +
અર્થિય (હાકું)] જ. કાંઈનાં હાકામાંનું
વચ્ચું અર્થવંદાકાર હાકું; 'સેમિયુનર બોન'.

અર્થવંદાકારિ [સં. અર્થ (અર્થ) + વંદ
(ખાંચો) + આકારિ (આકાર)] છી. અરધા
વંદના જેવો આકાર. બુખો અર્થવંદાકારિ.

અર્થવંદાકારિ ઉપારિય [સં. અર્થવંદાકારિ
(અર્થગોળ) + ઉપારિય (નર્ત હાકું)]
જ. ઉપધા પગના અને નીચલા પગનાં હાકાં
વચ્ચેનું અર્થવંદાકાર તરણારિય; હુંદલના

સાંધામાં અંતર્ગતારિયના માથા ઉપરનું તંતુમવ
તરણારિય; 'સેમિયુનર કાર્ડિયો'.

અર્થવંદિકા છી. કોરેડિયોમિ (નોર્મા બેન્ડે-
લિસ)ની ઉપરની બાલુમાં આવેલા પશ્ચિમ-
મહાખાલ (ખોરટીરિયર ફોસ) નામના
ખાકાની એક હાંક; 'સેમિયુનર સિમ્પોલિયસ'.

અર્થશિરાબલ [સં. અર્થ (અર્થ) + શિરા
(હૃદય વચ્ચે અણુક લોહી લઈ જનારી નળ) +
બલ (બળ)] છી. સુદાની અંદરના આખી
અણુક લોહી લઈ જનારી નળીનું મૂમખું.

અર્થસ્વચ્છતા ૧. [સં. અર્થ (અર્થ) +
સ્વચ્છ (ચોખ્ખું) + ત્તા (પદ)] છી. અણુ-
ખાની એટલે અર્થના પારદર્શક પાની ઉપર
કાંઈ દોવાથી કાંઈ દેખાતું તે; અર્થ.

૨. છી. અર્થપાસકંઠતા; અર્થ પાસકંઠ-
પદ; પોતાનામાંથી પ્રકાશને જવા દેતાં પ્રકાશ
આવતો હોય તે પદાર્થ દેખી ન શકાય એમ
તેને વિષેની નાખવાપર.

અર્થેન્દુલેખા [સં. અર્થ (અર્થ) + ઇન્દુ
(વંદ) + લેખા (લીટી)] છી. ઉત્તરદક્ષિણ
(રેકસ બેન્ડોમિનિસ) નામની પેશીની
આમલી બાલુ પર આવેલી સ્નાયુસૂત્રોની
મનેલી મલુ આડી રેખા.

અર્થોક્ષરિકા [સં. અર્થ (અર્થ) + ઉક્ષર
(પેદ) + ઇક (અર્થ) + અ (નારીબલિયો
પ્રત્યય)] છી. મહાધમનીની પેટની નીચેના
ભાગમાંથી નીકળતી એક નાની શાખા;
'સિલિયેક બેન્ડિસ'. તે મૂત, હોઝરી અને
મરોળને લોહી પૂરું પાડે છે.

અર્થકેદપીડનાસન (અર્થકેદપીડનાસન)
જ. (ચેત) બેસીને એક પગની પાની દૂંટીથી
થોડી નીચે રાખી પગનો પંખે જમીન જણી
માંસો રાખી હાથ બેઠવાથી થતું આસન.

અર્થકલ્પકોલુ [અર્થ (અર્થ) + કલ્પકોલુ
(કાલજાલો)] પું. (અર્થ) અર્થો કલ્પકોલુ;
પીસતાળીસ અંચનો ખૂણો.

અર્થવંદ ૧૫. પું. એક હાથથી ચતા ૨૮
અતના અર્થિય મહિનો એક; પતાકા અર્થિય-
વાળા હાથનો અર્થકો પસારવો તે.

અર્થવિહોલુસન [સં. અર્થ (અર્થ) + વિ
(અર્થ) + કોલુ (ખાલો) + આસન
(બેઠ)] જ. (ચેત) એક પગને ઢીમણથી
જાપીને હાથ બેઠીને સીધા બેસવાથી થતું
આસન.

અર્થધનુસ છી. લલિત વિસ્તરમાં જતાવેલી
એક સિપિ.

અર્ધનરનારી [સં. અર્ધ (અર્ધ) + નર (પુરુષ) + નારી (સ્ત્રી)] સ્ત્રી. સ્ત્રીનાં વિદ્યવાળો છોકરો; 'અર્ધનરનારી'. તેને રૂપલો હોય, પણ તેના નરના જાવણોનો રેખાવ સ્ત્રીના મુઠામાંને મળતો હોય. જેમકે, તેનું લિંગ ધટું નાનું હોઈ અમિલિખિત એટલે દણ્ય જેવું લાગે. મૂત્રપ્રસેક તેના નીચેના ભાગમાં એક ખાડામાં ઉપડતો હોઈ ચોનિદારનો અવાજ આવે. રૂપલોપન અને ભાગ એક બીજા સાથે એકબીજા ન હોય, જેથી તેઓ ચોનિના મોઢા હોઈ જેવા રેખાવ રૂપલો પેટમાં અમર સામળના મૂળમાં રહ્યા હોય. તેનાં સ્તન મોઢાં હોય અને હાડી થોડી થોડી હોય. સ્ત્રીભવિત તરફ તેનું મન એવાનું છે.

અર્ધનારીનર ૨. પુ. પુરુષનાં વિદ્યવાળો છોકરી; 'અર્ધનારી'. તેને બીજલોપ હોય, પણ તેના નરના જાવણોનો રેખાવ પુરુષની અનર્થિવને મળતો હોય. જેમકે, તેનો દણ્ય લાંબો, પુરુષના લિંગ જેવો હોવાથી ચોનિના અળી મથેલા અને હોઈ રૂપલોપ જેવા લાગે. બાવી છોકરીને મોઢી થતાં હાડી થોડી આવે છે.

અર્ધપર્વક [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પર્વક (વિષય)] ૧. (યોગ) શાંતિવાળી સ્થિતિ સુત્રવાર એ નામનું એક આસન.

અર્ધપદપદાસન [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પદ (પાંચ) + પદ (અગ્ર) + આસન (આસન)] ૧. (યોગ) એ નામનું એક આસન. જમણા પગને ઘણા સામ્ય ઉપર અને ઘણા પગને જમણા સામ્ય ઉપર રાખી એકને સહેજ નીચી નમાવી પગને છતી નજીક રાખીને બેસવું. પછી બન્ને હાથ પીઠ તરફ સર્પ પંખ મળ્યા રાખી જમણા હાથથી જમણા પગનો અને ઘણા પગનો અંગૂઠો પકડવો. નજરને નાજા ટેરવા પર ફરવવી. બાવી રીતે સ્થિતિ કરવાથી અર્ધ-પદપદાસન થાય છે.

અર્ધપાદુ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પાદ (પાદ)] ૧. લઘુર્ધમાં વપરાતું એક જાતનું વસ્ત્ર. તેમાં બે ચાંબલા એવી રીતે બોંધવામાં આવ્યા હોય છે કે તે બન્ને ચાંબલા મરજી મુજબ ફરમનો ઉપર સામસામા પડે અને ફરમનનો અચરણાવ થાય.

અર્ધમહાવક ૨. પુ. મધ્ય ભાગમાં રત્નવાળો દસ સેરનો ચોલીનો હાર.

અર્ધયોગ પુ. (યોગ) ધાર્મિક તેમ જ રહેવાના કામ માટે વપરાતું એક જાતનું મથન.

શુદ્ધ ભાગને પોતાના સાધુઓને નીચે પ્રમાણેનાં મથનોમાં રહેવા કહેવું: વિહાર, અર્ધયોગ, પ્રાણા, હર્મ અને કુદા.

અર્ધવર્ણ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + વર્ણ (વર્ણ)] પુ. (ચરિત) અર્ધું દેહનું.

અર્ધશક્તિક [સં. અર્ધ (અર્ધ) + શક્તિ (શક્તિ) + ક (વર્ણ)] ૧. પ્રવાહી પદાર્થમાં બીજો પદાર્થ એટલો જોડાયેલો રોકે તે કરતાં અર્ધો જોડાયેલો હોય તેવું; 'એમિનોર્મલ'.

અર્ધશત ૨. ૧. હોડયો; પગલ અને સો.

અર્ધસીતિક [સં. અર્ધ (અર્ધ) + સીત (સીત)] ૧. બેલીની પેદાશનો અર્ધો ભાગ.

અર્ધસૌન્દર્યપેશી [સં. અર્ધ (અર્ધ) + સૌન્દર્ય (સૌન્દર્ય) + પેશી] સ્ત્રી. સામ્યના પગલોના ભાગમાં આવેલ એક મંદપેશી; 'એમિનોર્મલ' અસલ. તે જાને હાથે કરે છે અને પૂંદણને અંદરના ભાગ તરફ વાળે છે.

અર્ધસંધ્યમી [સં. અર્ધ (અર્ધ) + સંધ્ય (સંધ્ય) + મિત્ર (મિત્ર)] ૧. આને અર્ધ વળાવેલું; 'એમિનોર્મલ'.

અર્ધસ્વરૂપ [સં. અર્ધ (અર્ધ) + સ્વ (સ્વ) + રૂપ (રૂપ)] ૧. સ્ત્રી; પત્ની; અર્ધાના.

અર્ધહાર ૪. પુ. નવ સેરનો હાર.

અર્ધગી ૫. સ્ત્રી. રૂપા સ્ત્રી.

અર્ધાવલોકનરત્ન [સં. અર્ધાવલોક (અર્ધાવલોક) + રત્ન (રત્ન) + નર (નર)] ૧. આધારીથી મથાવાની સંસ્કૃતિ.

અર્ધાંગી ૪. સ્ત્રી. વડું પત્ની.

અર્ધેતુક સ્ત્રી. નખના મૂળ અમળનો ધોળો અર્ધઅંદાજર ભાગ; 'અર્ધેતુક'.

અર્ધેતુકપાદિક [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પદ (પદ) + પાદિક (પાદિક)] સ્ત્રી. અર્ધ-પદની અને પૂંદણ ધમનીના દાર અમળનો અર્ધઅંદાજર પાદો; 'એમિનોર્મલ' વેદ. મુખ્ય અર્ધઅંદાજરપાદ.

અર્ધેતુકધી [સં. અર્ધ (અર્ધ) + પદ (પદ) + ધી (ધી)] સ્ત્રી. અર્ધઅંદાજર પાદો; 'એમિનોર્મલ' વેદિક.

અર્ધેતુકધી ૧. પૂંદણના અમળની અમળનો ભાગ; 'પ્રીટાસલ રપેસ'.

અર્ધી [કિ.] સ્ત્રી. અર્ધી બેસ.

અર્ધી [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ધી (ધી)] ૧. અર્ધી બેસ.

અર્ધી ૨. તે ઉપરથી નીકળેલ શબ્દો: અર્ધી; અર્ધી; સમર્પણ; સમર્પિત.

અર્ધી [સં. અર્ધ (અર્ધ) + ધી (ધી)] ૧. અર્ધી બેસ.

અર્ધી ૧.—

અર્ધી અર્ધી = (૧) અર્ધી; રૂ. (૨) બળિદાન અર્ધી. (૩) સમર્પણ અર્ધી.

૧૩. ૧. ધાર્મિક અર્ધી સમાવતના કામ માટે લુકી કરેલી રમ.

અર્ધીનામું [અર્ધી (અર્ધી) + નામ (નામ)] ૧. બળિદાનો ફરમાવેલ.

અર્ધી ૧. અર્ધી, સો કરોડ.

અર્ધી [અ.] ૧. અર્ધી.

અર્ધી [અ.] ૧. અર્ધી.

અર્ધી [અ.] ૧. અર્ધી; તરાર.

અર્ધી ૧. [અ.] ૧. (મજીત) મિત્રાસિ.

અર્ધી અર્ધી = માર મૂળ તરાર: અર્ધી, અર્ધી, મારી અને હવા.

૨. [અ.] ૧. માર.

અર્ધી ૧૪. પુ. મિત્રાર; સ્ત્રી; 'પ્રિમિત'.

૧૫. ૧. મૂળ; મળ; મં.

૧૬. ૧. માર; મં.

૧૭. ૧. અર્ધીના અર્ધીના ઉપર ભાગ ઉપર આવેલ દેવો; 'દોર્કેન્દર'.

૧૮. ૧. અર્ધી.

અર્ધી [સં. અર્ધી (અર્ધીના અર્ધીના ઉપર ભાગ ઉપર દેવો) + અર્ધી (અર્ધી)] ૧. અર્ધીના; 'દોર્કેન્દરિક દોર્ક'.

અર્ધી [સં. અર્ધી (અર્ધીના અર્ધીના ઉપર ભાગ ઉપર દેવો) + આત (આત)] ૧. અર્ધીના અર્ધીના ઉપર ભાગ ઉપર દેવો એટલે ઉપર ભાગનો આતો; 'દોર્કેન્દરિક દોર્ક'.

અર્ધી [સં. અર્ધી (અર્ધીના અર્ધીના ઉપર ભાગ ઉપર દેવો) + અર્ધી (અર્ધીના અર્ધીના ઉપર ભાગ ઉપર દેવો)] ૧. અર્ધીના અર્ધીના ઉપર ભાગ ઉપર દેવો એટલે ઉપર ભાગનો આતો; 'દોર્કેન્દરિક દોર્ક'.

અર્ધી [સં. અર્ધી (અર્ધીના અર્ધીના ઉપર ભાગ ઉપર દેવો) + અર્ધી (અર્ધીના અર્ધીના ઉપર ભાગ ઉપર દેવો)] ૧. અર્ધીના અર્ધીના ઉપર ભાગ ઉપર દેવો એટલે ઉપર ભાગનો આતો; 'દોર્કેન્દરિક દોર્ક'.

અભિગતસમ

અર્જુનોપરિ ભાગ [સં. અર્જુન (અર્જુનો ભાગ) + ઉપરિ (ઉપર) + ભાગ (ભાગ)] ન. હાથમાં ઊપસતા અથવા બહાર પડતા મોગાદાર ભાગની ઉપર થયેલ અસ્થિભંગ; 'સ્પ્રુમ-હોન્ડિસર ફેમર'.

અર્જુન ૧૧. જ. નાની ઇયગ.

અર્જુન ૧૨. રતાશ પડતા કાગળ રંગનો સાપ; રક્તરંગામ સર્પ.

અર્જુન ૮. પુ. પરમાત્મા; પ્રભુ; ઈશ્વર.

અર્જુન ૯. પુ. પરમેશ્વર; પરમાત્મા.

૧૦. પુ. સિવ; સકર; મહાદેવ.

૧૧. [સં. અર્જુન (અર્જુન)] વિ. પ્રતિમાન; ભત્રી.

૧૨. વિ. જન્મતને કાળમાં શામનાર.

અર્જુન [હા.] જી. કરવત; કાઠમાં વહેરવાનું બોળર.

અર્જુનકશ [હા. અર્જુન (કશ) + કશ (એક)] વિ. કરવત કાઠનાર; વેરણિયો; કરવતિયો.

અર્જુન [હિ.] પુ. મોટો જવાન. જેમ, તોપ ફટવાનો, મહાન પડવાનો.

અર્જુન ૫. પુ. કુળદેવને ધરવામાં આવતી જનાજની પહેલી લગણી.

અર્જુનખાત પુ. ખોપરીના પાછળના હાથમાંના કાણાની માથુના ઊપસેલા ભાગની પગલાંને બેઠેલો ભાગ; 'હોન્ડિસોષક ફોસ'.

અર્જુનકંઠરિક રેખા [સં. અર્જુન (અર્જુન હાથમાં ઉપસા ભાગ ઉપરનો દેખે) + અર્જુન (અર્જુન) + રેખા (લીટી)] જી. નિર્ભાના હાથમાંથી ઉપરના ભાગમાં આવેલ સાંકડા માર્ગમાંથી જતી હાંસ.

અર્જુન ૩.—

૨. અર્જુન પર દિશામ હોવો = અભિમાન કરવું.

૫.—

૨. અર્જુન મોઢા-ખરીન = ઊંચામાં ઊંચું સ્વર્ગ.

અર્જુનપરી ૧. [સં. સ્પર્શ (અર્જુન)] પુ. અપવાની કિમ્બ.

૨. પુ. ચોકું નાહવું તે.

અર્જુનમીઠા (અર્જુનમીઠા) [અ. અર્જુન (સ્વર્ગ) + મીઠા (મીઠા) + અર્જુન (મીઠા)] જ. ઊંચામાં ઊંચું સ્વર્ગ.

અર્જુન ૧. [અ.] પુ. આગવું; ધરમાં મુખ્ય મારણ સામેની ખુલ્લી જગ્યા.

૨. પુ. મેદાન.

૩. પુ. સેતરેજ રમવાનું પુકું.

અર્જુન ૧૨. પુ. (પુરાણ) પદ્ધતી એ નામની એક સાખા.

અર્જુન ૪. પુ. વિષ્ણુ ભગવાનનો એ નામનો એક મુખ્ય માર્ગ.

અર્જુન ૧૦. પુ. અર્જુનને તેનું કામ બદલ અપવાના પૈસા.

અર્જુનકંઠરિક પુ. (બીજ) અર્જુનમાં સિંચ થયેલો બોમી.

અર્જુનમાર્ગરિક [સં. અર્જુન (અર્જુન) + માર્ગ (સ્ત્રોત) + રિક (રેખા)] પુ. (બીજ) નધાં સરોજન એટલે ફોસ ૫ બંધનમાંથી મુક્ત થયેલ બોમી.

અર્જુન ૧૩. [અ.] પુ. નકીપત્નું જતાવનાર અગ્નિ.

૧૪. [હિ.] જી. મોવ; વંદ; મુજ.

૧૫. જ. ઉપર.

અર્જુનમુજ [અ.] પુ. નીચેના કારણે કે અમલદારની માથુમાં સહી કરવાની એક રીત.

અર્જુનમાન ૧. [અ.] પુ. કપા; સ્કેમ.

૨. પુ. મહા મારે મારેલી જુમ.

૩. જ. ઈશ્વર અપકુને અપાવે!

અર્જુન અર્જુન ઈશ્વર જ. સંયુક્ત રીતે અને લુપી લુપી રીતે.

અર્જુન અર્જુન ઈન્દ્રિય [અ.] જ. જેમી અને ફરી ફરી રીતે.

અર્જુન અર્જુન ખુસુસ [અ.] જ. ખાસ કરીને.

અર્જુનમાન [અ.] જ. હમણાં; આ ધડીએ.

અર્જુનકંઠરિક પુ. હિંમત આવેલો એ નામનો એક જૂનો મુસાફર.

અર્જુન-સરેલાહ [અ.] પુ. સુધારણા.

અર્જુન ૧૩. પુ. અમલ નામનો જૂનો દેહ. લુપી અમલ.

૧૪. પુ. એ નામનો એક રાજા.

૧૫. પુ. પ્રાકાર અને અર્જુનની વર્ણના રાજાની રાણીનો મુખ. માનસાર સિંધુ-શાસ્ત્રમાં અર્જુનની રાણી મારે કુલ અને મુકુટ, અધિરાજ અને નરેન્દ્રની રાણી મારે દેવગંધ, પાર્મિક, પદ્મર અને મંડમેશ્વર કે પદ્માજની રાણી મારે અર્જુન અને મુકુટ-કુલ, અને પ્રાકાર તથા અર્જુનની રાણી મારે અર્જુન અને મુકુટ પહેરવાનું અર્જુન-વામાં અર્જુન છે.

૧૬. પુ. લટકાવણ; લટકણ.

અર્જુનકંઠ કરવું ૧. [અ. કર (અર્જુન)] જ. કિ. અંત આણવો.

૨. જ. કિ. કુલ કરવાની ના પાડવી.

૩. જ. કિ. અર્જુન.

૪. જ. કિ. નોંધને કાઢી મૂકવો.

૫. જ. કિ. કિંમત નહીં કરવો.

અર્જુનકંઠરિક [અર્જુન (અર્જુન ઉપર લટકાવી વાળની લટ) + કંઠરિક (અર્જુન)] વિ. કપાન ઉપર લટકાવી વાળની લટથી મુકુટ દેખાવું.

અર્જુનકંઠ ૧. [હિ.] જ. અર્જુન.

૨. જ. ઊંચા આવે એવું હોવાપણું.

૩. જ. કીલ; મુલતવી સખતું તે.

અર્જુનકંઠ ૪. જી. મરખી.

અર્જુનકંઠ ૧. [સં. અર્જુન (એ નામની નવરી) + પતિ (ખણ)] પુ. (કિમ્બ) કુબેર; અર્જુનનગરીનો રાજા.

૨. પુ. (કિમ્બ) કિંમત.

અર્જુનકંઠ—

અર્જુનકંઠ અર્જુન = સરનામું.

અર્જુનકંઠ [સં. અર્જુન (વાળ) + અર્જુન (કાં)] જી. (કિં) વાળની લટ.

અર્જુનકંઠીશ પુ. મિસર દેશની રાજાનીનું શહેર.

અર્જુનકંઠ [અ. એન્ડોલોસ] જ. મલસાર; દારનો અર્જુન.

અર્જુનકંઠ ૬. જ. જેની આખા આખી ૪ લક્ષ્ય એવો પદાર્થ.

અર્જુન ૧૦. પુ. ખોળાઓની માન્યતા પ્રમાણે વિષ્ણુનો બીજો અવતાર. લુપી વિષ્ણુ.

૧૧. પુ. (કિમ્બ) વિષ્ણુ.

અર્જુનકંઠ [અર્જુન (કીલ) + કંઠ (કાં)] વિ. પૈસાદાર; ધનવાન.

અર્જુનકંઠ [અ.] જી. અર્જુન; કોટ.

અર્જુન ૧૭.—

૧. અર્જુન કરવું = (૨૦) અર્જુન થાય એમ કરવું. (૨૧) કાઢી મૂકવું; રૂન દેવી. (૨૨) કાઢી મૂકવું.

૨. અર્જુન કરવું = (૨) એકલું કરવું. (૩) કરીરને અર્જુનવું.

૧૮. વિ. એકાગ્ર; કપલ એટલે પુટપન (સેખર) બેઠાપેલા ન હોય એવું; 'ખોલિ સેખર'.

૧૯. [હિ.] જ. લુકું.

૨૦. જ. એકાગ્ર વમર.

૨૧. જ. ફર થા!

અર્જુનઅર્જુન ૨. વિ. નાણુલ અર્જુન.

અર્જુનતલ [અ.] વિ. લુકુંલુકું; છંદકું એક.

અસાધ્યસાધ્ય લ. બારીક; પાતળું.

અસાધ્યબીજાંડ કેસર [અસાધ્ય (નહીં) + બીજા (બી) + અંડ (ઠીક) + કેસર (ફૂલની બીજાંડો ઠીક)] વિ. લુહાં મર્જાપત્ર હોય એવું; 'એપોહાપસ'.

અસાધ્યરત્ન (અસાધ્યરત્ન) ૧. [અ.] જ. આખરે ૨. જ. દુઃખમં.

અસાધ્યરત્ન પુ. (કિંમત) એક જાતનું નગારું; કિંમત.

અસાધ્ય ૧. પુ. મંદનનું સામકું.

૨. [સં. અ (નહીં) + અન્ (ચોટું)] વિ. લુહું.

અસાધ્યાર્થ [સં. અ (નહીં) + અન્ (ચોટું) + આર્થ (નામ વ્યાખ્યાન પ્રત્યય)] જી. લુહાર્થ; છૂટું હોવાપણું.

અસાધ્યાની [હિં.] જી. લુહાં લક્ષ્યવધી દોરી.

અસાધ્યાર ૨. [સં.] પુ. નાહ.

૩. પુ. લાગરની પરણે ચપેલી દુઃખ.

અસાધ્યારો [હિં.] વિ. જહુ જાં જહુ.

અસાધ્યવિધાસ ૧. [અ.] પુ. રસિધા.

૨. જ. અસુસોસા! અરેરે!

અસાધ્યેભ [અ.] વિ. સંતાડેલું; શુભ; જનું.

અસાધ્યોક્ષ (અસાધ્યોક્ષ) [અ.] પુ. વાંસળી; બસી; ક્રીડિતે વચ્ચેવાળું નળી જેવું વાંસું.

અસાધ્યેય (અસાધ્યેય) ૧. [હિં.] જી. અભ્ય-વરણ; મોટાળો.

૨. જી. મુંઝવણ.

૩. જી. મેરસમજ; ખોટી સમજણ.

૪. જી. મિતા; કિંમત.

૫. જી. બળવો; બંધ.

૬. જી. ધુરંધરી; ધુસીખત.

૭. જી. વળ; આમળો.

અસાધ્યપલટી જી. ફેરફાર.

અસાધ્યભક્ષ (અસાધ્યભક્ષ) [હિં.] જી. નક્ષત્રી વાત; ચપું.

અસાધ્યની [હિં.] જી. માવત પેગમની જેમ જેમાં પોતાનો પત્ર ધાલે તેવું હાથીના મગની માલપાસનું હોરું.

અસાધ્ય તવકી [અ.] વિ. અટકાવ કરેલું.

અસાધ્યવસ્તુલ [અ.] જ. અનુમાનથી; અટકાવે.

અસાધ્ય ૧. [સં. અસાધ્ય] પુ. અજાતો; સ્ત્રીઓના હાથપગ રેમણમાં વપરાતો ચતો રેમ.

૨. પુ. અમી કરેલી ધુસળી ઇંદો.

અસાધ્યઅવસથા [સં. અસાધ્ય (નહીં) + અવસથા (સ્થિતિ)] જ. (કિંમત) વહેરું.

અસાધ્યે ૨. [અ.] પુ. જાસ.

અસાધ્યરૂની પુ. અખલુમ્મલ દિવનું વર્ણન કરનાર મૂર જાતનો મુસાફર. ૧૦૩૦ની સાલમાં તે વખતના દિવનું વર્ણન લખતાં તેણે અહાર મુસાફરી દીધે આવી છે.

અસાધ્યસિદ્ધિ [હિં.] જ. નક્ષત્ર; અમયું.

અસાધ્યીતલિપી [અ.] જી. અસાધ્યી, ફારસી વગેરે વિશેષી લખા; કયી અધરી હાં આવા.

અસાધ્યુર્ત (અસાધ્યુર્ત) [સં.] પુ. ઈસનનો એ નામનો એક પર્વત.

અસાધ્યેટ [હિં.] જી. વળ; આમળો.

અસાધ્યેટ રેવી = વળ રેવો.

અસાધ્યેષપત્ર જ. અસાધ્યેષપત્ર. લુગ્નો અસ-મેષાપત્ર.

અસાધ્યેષપત્ર જ. અસાધ્યેષપત્ર. લુગ્નો અસ-મેષાપત્ર.

અસાધ્ય ૧. પુ. નિશાની; ચિહ્ન.

૭. પુ. બાહું.

૮. [હિં.] પુ. વેશને યે અપજા ખોલેલા સામકું.

૯. વિ. કાટું; સમજ.

અસાધ્યધર [અ. અસાધ્ય (નહીં) + ધર (વહું)] પુ. વાળો ઉપાધ્યયર હાથમાં ધરા રાખનાર.

અસાધ્ય નરારા [અ.] વિ. અહેર; રેખીતું.

અસાધ્યસઉત્તરી પુ. હિંદી શાસ્ત્રને આવેલ એ નામનો જૂનો મુસાફર.

અસાધ્યરેત ૫. વિ. મંકું; ઘેલું.

૬. વિ. પીપેલ; નથો કરેલ.

અસાધ્યારી [સં.] વિ. ખાસદાર; ખાસવા પાસે હોય એવું.

અસાધ્યુન્નતા જ. અપકુમ; કમજોર રાજ અપનાઈ ગયા.

અસાધ્યા [હિં.] જી. બાબા એટલે જેણે લગુતાવાચક એટલે નાનાપણે જાતાવનાર રૂપ.

અસાધ્યેભ ૧. જ. એ નામની અટકનું ચાલુ.

૨. વિ. એ નામની અટકનું.

અસાધ્ય ૧. વિ. ઉદત; ઉમ્મૂખજ; અવહ.

૨. વિ. દુનિયાદારીના અનુભવ વગરનું; અવ-ખોટ.

૩. વિ. (કિંમત) પ્રચલ પંકિતનું; ઉત્તમ.

૪. વિ. છુદિ વગરનું મૂર્ખ.

૫. વિ. બેફિકર; ખસા વિનાનું નયરોજ.

અસાધ્યરૂપ (અસાધ્યરૂપ) ૩. [હિં.] વિ. મંકું; ઘેલું.

૪. વિ. બેરસાર; કમજોર વગરનું.

અસાધ્યરૂપ પુ. (કિંમત) ધોડા.

અસાધ્યે તસાધ્યે ૧. [હિં.] પુ. ઉગાધી; આનંદ.

૨. પુ. ઉગાધીપણું; અવિચારી ખર્ચ કરવું તે. અસાધ્યે તસાધ્યે કરવું = (૧) ઉગાધવું. (૨) મોજલોખમાં ફિવસ કાઢવ. (૩) વખત પસાર કરવો.

૩. પુ. અમળો.

૪. પુ. વિકાસપ્રપ; કામલોખનો આનંદ.

અસાધ્ય જ. માટી ધસડી બંધ બાંધવા માટે વપરાતું બોળર.

અસાધ્યાતી [હિં.] જી. સુવાવડી સી.

અસાધ્યાયા [હિં.] વિ. નરમ; સુવાળું.

અસાધ્યાયા ઉગાધવું = ઉપર ઉપસી લઈ લેવું.

અસાધ્યાંત [હિં.] જી. સુવાવડી સી.

અસાધ્યો [અ.] ઉત્તરત અહમ્મલ પેનંગરના અમાઈ બાંધીનો વારસ કે અનુયાયી.

અસાધ્યે ૫. જ. લીલાએ; લહેરથી.

અસાધ્ય જી. અસાધ્યી; ભરીખાઈ.

અસાધ્ય [સં. અસાધ્ય] જી. આગસાં એટલે પાણું.

અસાધ્યો લુગ્નો અસાધ્ય.

અસાધ્યસામ [અ.] જ. વાટી ઉપર લાંબિ રહો!

અસાધ્યન [સં. અસાધ્ય] જી. આગસાં; સુસી.

અસાધ્યે ૧. [હિં.] જી. બાબો વહેવાર.

૨. જી. ખાલ; કિસાનમાં ફેર.

૩. જી. ઉતરપિંડી; કમાઈ.

૪. જી. ધોપલ; ધમાલ.

અસાધ્યેદિયા ૧. [હિં.] વિ. આગસાં; સુસી.

૨. વિ. ઉતરનાઈ; કમાખોર.

૩. વિ. રેતું વાળવામાં ધીમું.

અસાધ્ય ૧. વિ. અવગ; લુહું.

૨. વિ. અસાધ્યારણ; અસામાન્ય.

૩. વિ. એકલું.

૪. વિ. ખડી ચપેલું.

૫. વિ. લુહું પાણું.

૬. વિ. નાત જામર કાઢેલું; અકિંમત.

૭. વિ. નિષ્કલપત; બેહાવા રાખે નહિ એવું.

૮. વિ. અતલ કરેલું.

૯. વિ. રમત.

૧૦. જ. લુહું.

અસહકારી = (૧) એક જાતે એક.
(૨) જુદી જુદી રીતે નોખનોખા.

૧૧. જ. હર; હરે.

અસહકારી (અસહકારી) જ. ઈશ્વર આપણું
રક્ષણ કરે એવો ઉદ્ધાર.

અસહકાર [જ.] જી. કુસળની પહેલી સ્ત્રી
એટલે પ્રથમ.

અસહકારી [જ.] જ. દુઃખમાં; સારાંસારે.

અસંકારશબ્દ ૨. જ. (સિદ્ધ) મમન વગેરે
લગુભરવાની કળાને કમળું કામ.

અસંકલિત [સં. અસંકલિત] વિ. (કિમળ)
કલ્પમારેણ; કોલાલેણ.

અસંજ ૮. વિ. નામું; કપડાં વગરનું.

અસંજુષ્ટ ૬. જી. ઇશ્વર રાજની શણી.

અસા ૪. પું. કીર્તિ.

૫. વિ. સૌથી ઊંચું.

૬. જ. ઉપર.

અસાઉદીન મહુમ્મદ પું. ઇમામી પંથનો
છત્રીસમો ધર્મગુરુ. તે ઈ. સ. ૧૨૨૧ થી ૧૨૫૫
સુધી માઠી કષ્ટ રજો હતો.

અસાએ અસાએ [હિં.] જી. અસત;

અસાઓ [હિં.] પું. ખાત્રમાં સળગાવેલો
મોઢો બાકો.

અસાકત [જ.] જ. લટમમળ.

અસાકા ૧. [જ.] પું. નોકરી; સેવા.

૨. પું. પદવી.

૩. પું. પ્રાંત; દેશનો વિભાગ.

૪. પું. જાત.

૫. પું. જોગ્યદો; માલિકી સંબંધી સત્તા ૩
હક.

૬. પું. શાય પાવાપર્ક; અનુરૂપતા.

૭. પું. સંનંધ; આધાર.

૮. પું. હકમત; કમળાથી મળેલો અધિકાર.

અસાઓ ૨. પું. (અમ) અભિલાષ.

અસાબહરિયા સસામ પું. ઈ. સ. ૧૧૬૨-
૧૧૬૬ સુધીમાં શર્ક મેલેલ ઇમ્મી ધર્મનો
ચેતીસમો ધર્મગુરુ.

અસાપ ૪. [હિં.] પું. અંતઃકૃત ૩ અસર-
મંજીતના લખણમાં સવાલોનું સંખ્યાન.

અસાપત [સં. અ (વધારે) + લપ
(નોવડ)] જ. બાણ.

અસાપનું ૩. જ. વિ. કુઃખથી રાડ નાખવી.

અસાપી [સં. અ (વધારે) + લપ

(નોવડ)] જી. (સંગીત) સંધાર મામની
સૂક્ષ્મમાંની એ નામની એક.

અસાપુચ્છે [સં. અસાપુ (ટુંકું) + છે
(અપ)] પું. ટુંકું કાપવાનું ઉપકરણ.

અસામત ૧. —

૧. અસામતે ઈશ્વરત = સંનંધ વિભક્તિની
નિશાની.

૨. અસામતે તકીર-તાનીસ = અતિ
મિત્ર.

૩. અસામતે દસખત = સડિને નદે
નિશાની.

૪. અસામતે પુલ્કનિષ્ઠ = પુલ્કનથી
નિશાની; પુલ્કની આપણું મિત્ર.

૫. અસામતે મર્દી = સિમ; સિમ.

૬. જ. અનુકમણિય.

૭. જ. અસર કમળ કોલાલે પોતાક.

૮. જ. રોમકમળ; હરણું મિત્ર.

અસામહુમ્મદ પું. ઈ. સ. ૧૧૬૬ થી ૧૨૧૦
સુધીમાં શર્ક મેલેલ ઇમ્મી પંથનો ચેતીસમો
ધર્મગુરુ.

અસામી [જ. અસમ (તરે અમ)]
પું. પંક્તિ; વિદ્વાન.

અસામીઆ ૧. જ. મુસલમાનની એ
નામની બાકનું માલુમ.

૨. વિ. મુસલમાનની એ નામની બાકનું.

અસાકત [જ.] જી. બીમારી; માંદગી.

અસાહેકું [જ. અસાહિદ (અહ)] વિ. ઇલા-
વડું; હકું; નોખું.

અસિ ૧૨. પું. (કિમળ) કમળ; અંકો.

અસિક ૨. જ. (કિમળ) અસત; અપાણું.

૩. જ. (કિમળ) અસત; નસીબ.

અસિહી ઇસ્તુદિમ પું. દરમિયાનના પહેલા
ધણીનું નામ. તેનું નામ પાછળથી શેર અસ-
ધાન પાવવામાં આવ્યું હતું, કારણ કે તેણે
વાધને બાવળ લઈને ફેંકી દીધો હતો.

અસિજ વિ. કાસિયું; અસાંખોર.

અસિપ્પા [સં. અ (અહ) + પિપ્પા
(અવન)] જી. અમરજી અન્નિજ.

અસિર [જ.] પું. અસરની અને શરસી
મૂળાદરનો પહેલો અસર.

અસર પું. = (૧) ઉત્તર (૨) સીધું પું.

અસિર અસિર ૧. [જ.] વિ. એક;
મિત્ર ૩ સર્વ વસ્તુ.

૨. વિ. નસીબ.

અસિર એ [જ.] જી. મૂળાદર.

અસિમ જ. અંકલા તરફ ઊભી નિલાડીના
ટોપની ૩ ઈંચ મોટી ટોપીવાળી ભત. બાદના
લોકો તે ખાવ છે.

અસિમક પું. ચેલાવરની ઈશાનમાં આવેલો
મુસલમાનો મુલક. ત્યાં મોદ અને વૃન્દાવન-
મેદિયાના સમનનાં બૂનાં ખંડેર આવેલાં છે.

અસિયાઆરવા ૧. જ. મેમળની એ નામની
બાકનું માલુમ.

૨. વિ. મેમળની એ નામની બાકનું.

અસિયી ૬. વિ. નાનકટર અતિ; નપુંસક.

અસિલ ૮. પું. સેવી.

૬. જ. હલનનો ઉપલો જામ 'ઓરિઠલ'.
લુખો હલ.

અસિલક [સં.] પું. હલના પાંચી અમાલી.

અસિલનિલયસેતુ [સં. અસિલ (હલનો
જપલો જામ) + નિલય (જામ) + સેતુ
(પુલ)] પું. હલના જમણા અને ડાબા
અર્ધ જામને એકતો મસરવળું 'ઓરિઠલ-
વેન્દિયુલર નામ'.

અસિલનિલયાંતરિકા [સં. અસિલ (હલનો
જપલો જામ) + નિલય (જામ) + અંતરિકા
(પળી)] જી. એ નામની હલમાં પહેલી
હાલ 'મેરોનરિ સમલ'. લુખો હલ.

અસિલસીવંક [સં. અસિલ (હલનો જપલો
જામ) + સીવંક (ખામને ડોપ)] જ. હલ-
ના હોર્ડ પલ અસિલ (ઓરિઠલ) માંથી બહાર
પડતો કાનક અસર જેવો વધારાનો જામ;
'ઓરિઠલ'.

અસિલસંકોચ [સં. અસિલ (હલનો જપલો
જામ) + સંકોચ (નિમળું તે)] પું. હલના
એ અસિલોનું એક સાથે સંકોચાવાપડું
'એડિનલ સિસલ'.

અસિલોદર [સં. અસિલ (હલનો જપલો
(જામ) + ઉદર (પેટ)] જ. હલના
જમણા અસિલનો એક જામ 'સામનલ
વીનરમ'. લુખો હલ.

અસી ૮. [હિં.] જી. બિંદગીનું એમમ.

અસી રલવી = મોતના પંજમાંથી અસતું.

૬. જી. જાત; ઓ.

અસીક ૧૪. જ. (કિમળ) અસત; નસીબ.

અસીક કિલ્લી [સં. અસીક (ખોડું) +
કિલ્લી (ખા)] જી. ખોડું અસર.

અસીધત વિ. મોડું; કાવર.

અસીધુપે જ. દુઃખ મારતાં હોવાની
ધોડની મોજાકાર ચાલ.

અસીર્થક ૧. વ. અસીર્થક; અમરપદ; ધરેલું.
૨. વ. તાવીજ.

અસીર્થ ૧. [અ.] વિ. ડાહ્યું; સમભુ.

૨. વિ. કુઃખદાયક; પીડા કરનાર.

અસી મહક ૩. જી. કુસ્તીનો એક ઘવ.

૪. જી. સમી સમામ.

અસીવ પું. મુજરાત અને દક્ષિણ હિંદમાં
ખેતરમાં ઊંચતો એક જાતનો ઢોલ. તેનું બી
તાકાત આપનાર મનાય છે.

અસીરાહુલાતાર પું. ઈ. સ. ૧૮૮૧ થી ૧૮૮૫
સુધી ચર્ચા મેલેલ ઇમામી પંથનો સુકતાલીસમો
ધર્મગ્રંથ.

અસીહુ [હિ.] જી. જિંદગીનું નોખમ.

અસુસેમકાશ [સં. અ (નહિ) + કુષ્ઠ
(નાશ થયેલું) + પ્રકાશ (તેજ)] વ. ઘણા,
ઠીક તે સહ પ્રકાશમાન રહે છે.

અસુ [સં. આસુ] પું. એ નામનું એક
જાતનું હાથપૂ; અણુ; અળવી.

અસુક વિ. (કિંમત) ઉચ્છ્ર; મૂર્ખ.

અસુક ૩. વિ. રસિક; મહેલ; એક જાણનાર;
રહસ્ય સમજનાર.

અસુચા [ઇ.] પું. એક જાતનું અણુ.

અસૈયાઅસૈયા ૨. જી. દિવાળીની રાતે ઊંચારા
દીલકીના સાંકા પર કરે છે તે દીવો; મેરાણું.
૩. જી. બોચ.

અસૈહુમી [અ.] જી. હુમલું.

અસૈહુદા [અ. અસાહિદા] વિ. અલગ. ભુઓ

અસૈહિ [અ.] જ. તેજ ઉપર.

અસૈહિમ [અ.] જ. તેમના ઉપર.

અસૈહિ-૨-રહમત [અ. અસૈહિ (તેજ ઉપર)
+ અમ (નિવશ જતાવાનાર પૂર્વ) + રહમત
(કબ)] જ. ખુદાની રજા તેના ઉપર રહે!

અસોક ૧૪. પું. સિવનું એક નામ.

અસોત [હિ.] પું. પાકો.

અસોના ૪. વિ. તાબું; નવું.

અસોપ ૨. —

૨. અસોપ જાતું = (૧) દેખાતું નંધ પાતું.

(૨) સંતાપાતું (૩) હોવાનું નંધ પાતું.

અસોપા જી. એ નામની રેવી.

અસોમિકા [સં. અ (નહિ) + સોમન
(વાચ) + કીકા (વાળી)] વિ. જી. રવાં
વચરવી.

અસોલ ૬. પું. સિવનાં હાતર નામ પાડેલું
એક.

અસોલકસોલ [હિ.] જી. નાનાં પ્રાણીઓના
માળા; નખરાં.

અસોલકિસોલ ૨. [સં. અ (નામે) + લક્ષ
(ભવ) + કિલ્ (ભવ)] પું. કિલ્લો.

૨. પું. રમતિજાળપણું.

અસોલોલો જ. જળોજોજો; હાલરું માતા
માતા કરાતો જવાબ.

અસોલુકપિલ [સં. અ (નહિ) + લોક
(લોક) + કપિલ (લોચન)] વ. એ નામનું
એક સ્થાનવત્ 'હીમેદ્રોષદિન'.

સ્થાનવત્ અર્થે અમરપદોર્થ લોકના જન્મવાળા
લોકકપિલ (હીમેદિન) અને લોકકપિલની બનેલી
સ્થાન પદાર્થ છે. એ લોકકપિલમયી લોકનું
જન્મ એમને લઈએ તો અસોલુકપિલ (હીમે-
દ્રોષદિન) અમરપદોર્થ લોક નિવસો લોકકપિલ
નામનો સ્થાનવત્ જાણીએ મળશે.

દેવધર્મવિધર્તા તત્ત્વો

અસૌતી [હિ.] જી. હાથપૂની પંખ.

અદટાવાઈઓલે [અ.] વિ. જળાશય રેતનું;
જંતુગિય અસમાપી રેતનું; જંતુવાતીત. સૂર્યના
અથવા રેતનાં કિરણ સૂર્યસ્નાન એટલે સૂરજના
કિરણો સરીર ઉપર ક્રીડવા માટે જડુ ઉપયોગી
છે. જાણી સૂર્યમાંથી પરવર્તન પામેલાં કિરણો
ક્રીડવાથી સરીર અને હાડકાને સુતિ આપી
દાયક છે.

અદતમવા [ડ.] પું. ગાદલાડી રીંછ; ચળવો
સિંહ.

અદિતિમરિ પું. ઓરિયા પ્રાંતના કાંઠે
જિલ્લામાં આવેલ એ નામની પર્વતમાળા;
અદિતિ તેના ઉપર જૂના વખતનાં ધર્મો બોલ
કોતરણીકામ અને ગુણ આવેલ છે.

અદપ ૧૨. વ. (સિંધ) અમિતમમમાં જતા-
વેલ વીજ જાતનાં મશનોમાંનો એક વર્ત.
તે વીજ જાત: સિંધુક, સંપૂર્ણ, મેટાલ, લેમ,
સિંધ, હર્મ, સોમ, વિશાલ, સર્વકાલ,
વિજ, બદ, રેતુખ, અદપ, કોલુ, મેલ,
સાર, પુષ્કર, વદલુત સંકેત અને હં.

અદપકાચ બંટુ [સં. અદપ (નાનું) + કાચ
(સરીર) + બંટુ] પું. ધર્મ જારીક બંટુ;
'લોચર બેઝારિમ'.

અદપનેલ [સં. અદપ (એક) + એલ (ગાઈ
ચાલતું)] વિ. ચોક્કસ ગાઈ ચાલતું એવું;
ધીમે સાંકે ગવાય એવું.

અદપચેટ [સં. અદપ (એક) + ચેટ (ચિત)]

વિ. ચોક્કસ રીતે એવું; બોલું જાણે તેવું.

અદપચેટસંધિ [સં. અદપ (એક) + ચેટ
(ચિત) + સંધિ (સાંધો)] પું. ચોક્કસ રીતે
એવો સાંધો. આ જાતના સાંધામાં નજીક
રહેલા હાડકાઓના સંધિજંતુઓ તે બનેલી
વચ્ચે આવેલા એકાદ સ્નાયુ વડે અમરપદોર્થ એકાદ
ખતળા તરણાસ્થિત (ટર્ટિલિય) વડે જોડાય
છે. તેમને સ્નાયુકોષ અને સ્થેરપદાર્થપુટક
(સાઈપ્રોવિનલ બર્સ) હોતું નથી. હાડકાંઓ
નજીક હોવાથી સ્નાયુઓનો અપ નથી. બને
વચ્ચે રહેલું તરણાસ્થિત ચોક્કસ ચેટા થવા દે છે.

અદપ ચેટાવર્ત સંધિ [સં. અદપ (એક) +
ચેટા (હિલચાલ) + વર્ત (વાળું) + સંધિ
(સાંધો)] પું. બોલું હલનચલન થાય તેવો
સાંધો.

અદપજનમત [સં. અદપ (એક) + જન
(જાત) + મત (અભિપ્રાય)] પું. નાની
સંખ્યાવાળો જણ; 'માઇનોરિટી'.

અદપતમ બારતી [સં. અદપતમ (સૌથી
એક) + જ (બચ્ચું)] જી. કુખ્ય બને
શુભ પક્ષની આક્રમને કિવસે હરિયામાં આવતી
બોજમાં બોલી બારતી.

અદપતમાંસ [સં. અદપતમ (સૌથી એક)
+ અંસ (અવ)] વિ. સૌથી એક; ન્યૂનતમ;
લઘુતમ.

અદપધારણ [સં. અદપ (એક) + ધારણ
(ધારણું)] વિ. ચોખ પ્રમાણ કરતાં બોલું;
નિવશ કરતાં એક; અદપપ્રમાણી.

અદપનિદતા [સં. અદપ (એક) + નિદા
(ઘવ) + તા (પક્ષ)] જી. બોલી ઘવ
આવે એવો એક રોજ.

અદપપાત્ર [સં. અદપ (એક) + પાત્ર
(વાચ)] વિ. બોલી જાણતવાળું.

અદપ પારદર્શક [સં. અદપ (એક) + પાર
(છેડો) + દર્શક (જાણનાર)] વિ. અર્થ
સ્વચ્છ; પ્રકાશ આપનાર પદાર્થ પૂરેપૂરો ન
દેખાય એ રીતે પ્રકાશને પોતાનામાંથી જવા
દેનાર; 'ટ્રેન્સપારન્ટ'.

અદપ પારદર્શકતા [સં. અદપ (એક) +
પાર (છેડો) + દર્શક (જાણનાર) + તા
(પક્ષ)] જી. અર્થ પારદર્શકપણું; 'ટ્રેન્સપાર-
સન્સ'.

અદપપુરુષ [સં. અદપ (એક) + પુરુષ]
વિ. બોલનાર સારાં કર્મવાળું.

અહિંસાહિંસા [જી. અહિંસા (ગુણ) +
આહિંસા (વસાવેલું)] જી. અહિંસા અને અહિંસા
આનાં જોડિયા પ્રાંતરું યુગ્મ કહેરાં પ્રવાચ.
ત્યાં જળીનની અંદર મંદિર, અહિંસાનો મંદિર
અને યુગ્મને ઘાટવાની જગ્યા ઉપર મનાવેલી
મહાન મસ્જિદ જેવા લાગે છે. ઈ.સ. ૧૮૮૭-
માં ત્યાં વિદ્યાપીઠ સ્થાપવામાં આવી. મંત્રા,
યમુના અને સરસ્વતી જે ત્રણ નદીઓનો સ્થાન
સંગમ અહીં થતો હોવાથી ત્રિવેણી સંગમ
ઉપર આદ્ય કરવાનો મોટો મહિમા છે. અહીં
માર્ચ દર મંત્રાતીરે અહિંસા દિવસોટિ નામની
સુંદર જગ્યાએ કોટેશ્વર મહાદેવના મંદિર સંગમ
દેવલ છે કે રાવણને આર્વાથી લાગેલ
જાડહાલના પાપનું નિવારણ કરવા માટે
થી રામચંદ્રજીને આ મંદિર બંધાવેલું.
ત્રિવેણીને કાંઠે કિલ્લામાં પ્રાજ્ઞાના નામથી
જોગખાતા અતિ પુરાણ વર્તુ વાચાળઓ

मन्वसुंनयती [मं. मन्वसुंन (वाच) +
यती (वाच)] वि. स्त्री. वृद्धवाणीः भो

અવદુષ્ટકાવિકા [સં. અવદુ (દેખે પાછલે
લાગ) + દુષ્ટિકા (ચરમબે વાંસેનો લાગ)]
હી. સ્વસ્તનોની એ નામની પેતા; "કોકોબા-
રોષડિવજા". તે સ્વસ્તનોનોને લાંબીદૂધી કરે છે

१३. वि. पुष्पदासी.
 १४. क. (प्रिण) सु३ आचार्य.

અવધર્મસ પું. (ક્રિયા) વિષ્ણુ.

અવધાનશક્તિ [સં. અવધાન (ધ્યાન) + શક્તિ (બળ)] છત્રી. એકી વખતે સુડી સુડી બાબત ઉપર ધ્યાન આપવાની શક્તિ.

અવધારવું ડ. સ. કિ. સાંભળવું.

અવધિ ૧૮. પું. મહાસાગર.

અવધિશ [સં. અવોધા + ધિ (ધર)] પું. રામચંદ્ર. સુખો અવધપતિ.

અવધિસર પું. (ક્રિયા) વિષ્ણુ.

અવનતિ ૮. છત્રી. નારા; પાવમાલી.

૬. છત્રી. પરાવર્તન; પાણું જવું તે.

૧૦. છત્રી. ચામના; મામણી.

અવનમન [સં. અવ (નીચે) + નમન (નમસ્કાર)] જ. સરીરને નીચું કર્ષી જવું તે; કાયા નમાવવાપણું.

અવનિ ૬. જ. મૈત્રુમાં હોવાર પરમજ્ઞામાં આવેલી એ નામની પવિત્ર જગ્યા; અવાંતિકા. લંકાથી પાછા ફરતાં રામચંદ્ર જ્યાં પોતાણું હોવાનું મનાય છે.

અવનીતા વિ. છત્રી (ક્રિયા) અભિવાદિણી.

અવનિદુ [સં. અવ (નીચે) + નિદુ (અપકૃત)] જ. આકાશીય પદાર્થ દક્ષિણ તરફ જતાં તેની કક્ષા ક્રાંતિવૃત્તને છેડે તે નિદુ; 'દીસેન્ડિગ નોડ'.

અવભાસવું [સં. અવ (ચોવણ) + ભાસ (પ્રકાશવું)] ડ. કિ. આભાસ થવો; દેખાવું.

અવભાસ્ય [સં. અવ (ચોવણ) + ભાસ્ય (પ્રકાશવા એવું)] વિ. આભાસ થવા એવું.

અવભિહત [સં. અવ (પાછા આગળ એકાએક હાર, જગત્તે અવગ્રહ) + ભિહ (ચોવણ) + અવ (વર્તમાનકાલને પ્રત્યક્ષ)] પું. ૩૬, ૩૭ તે પોતાના અગ્રતેના દુરમનોને હવતા હોવાનું મનાય છે.

અવમર્શી ૧. [સં. અવમર્શ (અર્થ)] વિ. અપનાર.

૨. [સં. અવ (ચોવણ) + મર્શ (વિચાર કરવો)] વિ. વિચાર કરવાવાળું.

અવમર્ષ ૪. [સં. અવ (હાર જગત્તે અવગ્રહ) + મર્ષ (હારનું એવું)] પું. હારો; હુમલો.

અવમવ વિહૃતિ [સં. અવમવ (સરીરનો અવગ્રહ) + વિહૃતિ (ફેરાર)] છત્રી. સરીરના અંગમાં થતો ફેરાર.

અવમવસ્થાન [સં. અવમવ (અંગ) + સ્થાન (જગ્યા)] જ. સરીર.

અવમવી ૭. જ. પશી.

અવર ૧૮. પું. કિય; સંકર.

૧૬. છત્રી. પવિત્ર દિશા.

અવરુદ્ધ મતિ [સં. અવરુદ્ધ (રોડું) + મતિ (ચાલવાની ક્રિયા)] પું. રોકવામાં આવેલી મતિ.

અવરુદ્ધ કુકુસાવરણ પ્રહાર [સં. અવરુદ્ધ (રોડું) + કુકુસ (ફેરું) + અવરણ (અવર એવે પાકો) + પ્રહાર (જગત્તે)] પું. યુદ્ધ તિલાવરણ દાહ; 'અલોક અપ ખુરિસિ'.

અવરુદ્ધ ચોનિ [સં. અવ (ચોવણ) + રુદ્ધ (જાડાવેલું) + ચોનિ (સોની અનુદિગ)] છત્રી. ચોનિને પાકો વૃક્ષો ન હોય એવી ચોનિ; 'અવરુદ્ધ હાથેન'.

અવરુદ્ધ હર્નિયા [અવરુદ્ધ (રોડું) + હર્નિયા (સાચું)] પું. અંતરિયો એક પ્રકાર, એમાં કોઈ ઠાણે કાંતરું એટલું બધું સંકેત પામેલું હોય કે મળ નીકળી ન શકે અને લોહીય અમલમાં કરત આવે; યુગ્મવાદિને જ્યારે મેલ સાચુમાં; 'રુદ્ધચુરેટ હર્નિયા'.

અવરોધક ૬. જ. વાચુને જહાર જતો અટકાવનાર સાધન.

૭. જ. વીજળી, મરમી અથવા અવાજને વહી જતો અટકાવવામાં વપરાતું કોઈ જથ્થું સાધન અપરિમાણ; 'પ્ર-સુલેટર'.

૮. જ. સરીરનાં પ્રકૃતિ નંધ કરવાવાળી જગ્યા તે નાડીઓમાં જરાઈ રહી તેને નંધ કરી દે છે.

અવરોધન ૧૦. જ. કાટ; લોહીનો ચુરો; 'મોમ્મસ'.

૧૧. જ. રક્તવાહિનીઓમાં લોહીના ભખી જવાથી માંઠ કર્ષી લોહી ફરતું અટકી જવું તે.

અવરોહ ૧૬. પું. (ક્રિયા) સીડી; નિસરણી.

અવરોહકુશીલ [સં. અવ (નીચે) + રોહક (ચાડું તે) + શીલ (વચ્ચવાઈ)] વિ. નીચે જનાર; અવરોહી; અવોગ્રમી.

અવરોહન ક્રમ પું. (અર્જુન) અવરોહ ક્રમ; ચલિતું યુદ્ધ ઉત્તરોત્તર ઘટતું ભગ એવી એક-વલ; કિતરતી મેણી અથવા હારમાળા; 'દીસેન્ડિગ ગોડર'. એમકે, અકે, અરે અને અ.

અવરોહિણી ૨. [સં. અવ (નીચે) + રોહિણી (વામણી)] વિ. છત્રી. નીચે અવરતી; કિતરતી.

અવરોહિણી મહાધમનો [સં. અવરોહિણી (નીચે આવતી) + મહા (મોટી) + ધમની (સરીરના લુધ લુધ ભાગને કહ્યું લોહી પહોંચા-

ના નથી)] છત્રી. મહાધમનીનો નીચે કિતરતો ભાગ; 'દીસેન્ડિગ ગેમોટા'. તે કરોડના ચોથા મણકાની કામી બાલુએથી થયેલું પૂર્વકની કામી બાલુથી કિતરી ઠાના ચોથા મણકા સુધી અવધી ને ભાગમાં વહેવાઈ ભગ છે. કરોડના ચોથા મણકાથી મહાધમની પેલી (કાર્ડિનરેમ)માંના મહાધમનીનાં કણ સુધીનો ભાગ કાંતીની મહાધમની તરીકે, અને તે નીચેનો ભાગ પેટની મહાધમની તરીકે ઓળખાય છે. તેમની કાખાઓ કાંતી અને પેટના અવધોને લોહી પૂરું પાડે છે. ઠાના ચોથા મણકા સુધી આવ્યા પછી મહાધમનીની ને યુગ્મ કાખા પડી, તે દરેક વળી ને ભાગમાં વહેવાઈ કુલ ચાર કાખા થાય. એમાંની અધિભોલિકા બાજા (એક્સટર્નલ ઇલિએક ગ્રાંડરિ) નામે ઓળખાતી ધમનીના ને મહાર જગ્યા ફાંટા વંચણુકરી (ફેમરલ કનેક્ટ) મારફત પેટમાંથી અહાર નીકળી સાચળમાં ખીચી એટલે સાચળની ધમની તરીકે ઓળખાય છે. દરેક સાચળની ધમની દીધણની પાછળ ને ભાગમાં વહેવાઈ જઈ પમને લોહી પૂરું પાડે છે.

અવરોહિમાત્ર [સં. અવરોહ (નીચે કિતરતું) + માત્ર (જથ્થું) + ભાગ] પું. કામો નળ; મોટા આંતરધાનો એ નામનો ભાગ; 'દીસેન્ડિગ કોલન'. જરોળના નીચલા ખૂણાથી નીચે કિતરતો મોટા આંતરધાનો જગત્તે દલ ઉપ થાંબો જા અવરોહી ભાગ અનુપ્રસ્થ ભાગ (ડાન્સપર્સ કોલન) સાથે જોડાયેલો કોઈ કામી દુધ તરફ રહેલો છે. તેના વાંકા વળાને નીચે કિતરવાને લીધે થયેલો ખૂણો પ્લેટિક કોલુ તરીકે ઓળખાય છે. તેનો નીચલો છેડો કાખા વંચણુકરિક પ્રેક (એક્ટ ઇલિએક રીજન)માં વાંકો વળાને કુદધિક સાથે જોડાય છે.

અવર્ણ [સં. અ (નહિ) + વર્ણ (ભાગ કરવા એવું)] વિ. લગન ન કરવા લાગકાં ન હોવા એવું.

અવર્ણ ૧૨. વિ. નિસ્તેજ; કાંખું.

૧૩. વિ. નિહ.

અવર્ણકલાલ [અ (નહિ) + વર્ણ (ભાગ) + ક (વર્ણ) + તાલ (ભાગ)] પું. પૃથકરણ થવા વિના કિસ્કો પસાર થાય એવો કામ; 'એક્ટોમેટિક લેન્સ'.

અવર્ણવાહી [સં. અવર્ણ (નિહ) + વાહિનિ (કેનર)] વિ. નિહ; અપકીર્તિ કરનાર.

અવર્ણ ૧. [સં. અ (વધારે) + વર્ણ (જાણવું)] પું. રહાં કિય.

૨. [સં. જ (નહિ) + જ્ઞ [વસ્તુ]]
વિ. વસ્તુ વસ્તુ.

અવલ સાહેબ પું. એ નામનો એક દસકાળ
સુરતના વતની અને બોલપાનના રાજા સિવસાલ
કવિને આ દસકાળ મળ્યો હતો. તેણે અનેક
કથાની ખ્યાલ રચ્યા હતા.

અવલંબ ૧૧. વિ. સાધારણ; 'નોર્મલ'.

અવલંબન ૧૦. ક. મદદ; સહાય.

અવલંબન બિંદુ ક. જે બિંદુથી લટકવવામાં
આવેલ હોય તે બિંદુ; 'પોઈન્ટ ઓવ સરપેન્ડન'.

અવલંબિત ૫. વિ. તાબેદાર; પરતગ; પરાધીન.

અવલંબી ૪. જ. (ડિમળ) પકડી; ટેકો લઈને.

અવલેપ ૬. પું. અખમાન.

અવલેખ ૭. ક. એકું કરું તે.

અવલ ૭. પું. સિવ; હંકર.

૮. વિ. આમય રહિત; નિરાધાર.

અવલોક ૧. ક. એક જાતનું પ્રાણી; 'હિપોલોપ્ટર'.

૨. જ. અચૂક; અચૂર.

અવલોક્યું કુંબકત્વ [સં. અવલોક (જાણી
રહેલું) + કુંબક (લોહકુંબ) + ત્વ (પદ્ય)]
ક. લોકને ખેંચવાનો જાણી રહેલો કુચ્છ લોકના
કટકમાં વીળણીનો પ્રવાહ પસાર કરવામાં આવે
તો તે કુંબક અને, પદ્ય વીળણીનો પ્રવાહ
નંધ પડે તોપણ એકી પળ માટે ખેંચાણ
કરવાનો તેમાં કુચ્છ રહે છે.

અવશીર્ણુભા [સં. અવશીર્ણુ (શૂંચક
ચર્ચક) + ભા (ભાગ)] ક. હાલના
નાના નાના કટક ગઈ જાય એવો અસ્થિતંત્ર
'એમિન્યુટે ફ્રેગ્મેન્ટ'.

અવશેષ ૭. પું. અસિંસરકાર થવા પછી બાકી
રહેલ હાલની કરમ; ૧૫.

અવશેષણ [સં. અવ (બોલ) + શેષણ
(સુભાષણ)] ક. ધણું સુભાષણ; એવણ.

અવરથ ૭. વિ. જરૂર; આવરક.

અવરથા ૩. જી. સંજ્ઞા.

અવરથાનંદનાથ પું. એક પાર્શ્વિકત્વ દેવતા.

અવરુદ્ધ ૧૧. વિ. અભિમાની; ગર્વો.

અવરુદ્ધ ૧૨. પું. પદ્મપાત; અધિનિવાસ.

૧૩. વિ. આધારરૂપ.

એક પર્વતની પાસે વિશાળોર્મ દસ દસ હજાર
ચોળા પડેલા અને હાથ મંદર, મેઘમંદર,
સુષર્વ અને કુસુદ નામના પાંચ અવરુદ્ધ
(આધારરૂપ રહેલ) પર્વતો આવેલ છે.

અવસાન ૫. જી. પડવાપડું; નિરાવર.

અવસાનસત્ત પું. (જોન) અનંતાનંત પર-
માણ્યને કળ્યો.

૮ અવસાનસત્ત = ૧ સમાસત્ત

૮ સમાસત્ત = ૧ વરુણ

૮ વરુણ = ૧ નસરુણ

૮ નસરુણ = ૧ ઉત્તમ એકમુખિવાળાનો
વાળામ

૮ ઉત્તમ એકમુખિ-
વાળાના વાળામ } = ૧ મધ્યમ એકમુખિ-
વાળાનો વાળામ

૮ મધ્યમ એકમુખિ-
વાળાના વાળામ } = ૧ ન્યૂન એકમુખિ-
વાળાનો વાળામ

૮ ન્યૂન એકમુખિ-
વાળાના વાળામ } = ૧ કર્મમુખિવાળાનો
વાળામ

૮ કર્મમુખિવાળાના વાળામ = ૧ લીખ

૮ લીખ = ૧ સરસવ

૮ સરસવ = ૧ જવ

૮ જવ = ૧ અંબુજ

૧ અંબુજ = ૧ પાદ

૨ પાદ = ૧ વિહસ્ત

૨ વિહસ્ત = ૧ હાથ

૪ હાથ = ૧ ધનુષ

૨૦૦૦ ધનુષ = ૧ કોશ

૪ કોશ = ૧ એકન.

અવસવાય પું. (ડિમળ) મરણ.

અવસર ૧૬. પું. (ડિમળ) મટેરિયલ સિન્ટી.

અવસરપ પું. (ડિમળ) છપો છત.

અવસરિ ૧. પું. (ડિમળ) અંદરનો ભાગ.

૨. પું. (ડિમળ) સમય; વખત.

અવસાણ ૨. ક. (ડિમળ) મરણ; મોત.

૩. ક. (ડિમળ) સીમા; હદ.

અવસાદક નાડી (અવસાદક નાડી) [સં.
અવસાદક (અસમર્થ) + નાડી (નસ)]
જી. હાથના નાડી; અપજાત એકી કરનાર
નાડી; 'ડિમેસર નર્વ'.

અવસાન ૧૫. જ. એકાએક; એકદમ.

૧૬. જ. હમણાં જ.

અવસાનકર પું. નાડી કાંડી જનાવતા હાલનાનો
ઉપરનો કરવાનો ભાગ.

અવસાનવાત [સં. અવસાન (મોત) + વાત
(પા)] પું. મોત ઉપજાવે એવો કટકો.

અવસાનનંતરુપથ [સં. અવસાન (મોત) +
તંતુ (અંતર) + પથ (માર્ગ)] પું. ઉપરના
તંતુ 'રૂદાધ્વન દર્મિનેસિસ'.

અવસાન પ્રણાલી [સં. અવસાન (મોત)
+ પ્રણાલી (મેનિયો)] પું. મનનાનો ઉપરનો
ચીરો; 'સાક્ષ દર્મિનેસિસ'.

અવસાનશિરા [સં. અવસાન (મોત) +
શિરા (અશ્વ લોહી લઈ જનારી નળ)]
જી. છેડાની એક નસ; 'વીન દર્મિનેસિસ'.

અવસાન ૧. પું. રક્ત સિવ.

૨. [સં. અવસાન (મોત)] વિ. ઉપનિષદ
૧૫ અંતના અંતોને મેળવનાર.

અવસાવિતા ૧. જી. (ડિમળ) અવસિત;
ઓધાવેલ માન.

૨. જી. (ડિમળ) ખાદિ; સમૃદ્ધિ.

અવરુદ્ધ [સં. અવ (નીચ) + રુદ્ધ
(પાલ)] પું. આમડીમાં પેસી જનારાં દરજ્જા,
ખસ જેવા રોમનાં જંતુ.

અવરુદ્ધ ૪. પું. હિસાબનો મોટાનો.

અવરુદ્ધ ૭. જી. અપ વગરની ચીજ.

અવરુદ્ધારોપ [સં. અવ (નહિ) + વસ્તુ
(પદાર્થ) + અરોપ (કોના કુલ્ય બીજને
જમાવવા તે)] પું. જે વસ્તુ અરેખર નથી તે
છે એમ કહેવું તે.

અવરુદ્ધાન ૭. ક. અસે નહિ એવું કહેવું તે;
અમળતા; રિશરખડું.

અવરુદ્ધ પરિવર્તન [સં. અવરુદ્ધ (સ્થિતિ)
+ પરિવર્તન (ફેરફાર)] ક. એક સ્થિતિમાંથી
બીજામાં અદ્યાર્થ જવું તે; રૂપાંતર. જેમકે,
પાણીમાંથી વરાળ થવી.

અવરુદ્ધશક્તિ [સં. અવ (આધાર બજવતો
ઉપસર્વ) + રુદ્ધ (રહેલું) + શક્તિ (બળ)]
જી. પદાર્થમાં રહેલ બૂદ બળ; વસ્તુમાં જાડી
રીતે રહેલ બળ; સંભાળ શક્તિ; 'પોટેન્સિયલ
એનર્જી'.

અવરુદ્ધી ૧. ક. એ નામની કોળિયા
લાલકુળી જાતનું માણસ.

૨. વિ. કોળિયા લાલકુળી એ નામની
જાતનું.

અવરુદ્ધ [સં. અવ (ઘોડું) + રુદ્ધ
(અવાલ)] પું. રક્ત સિવ.

અવરુદ્ધ ૧. [સં. અવ (ઘોડું) + રુદ્ધ
(પાલ) + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)]
ક. ખાંડલું; ધોજા થા મારી હોતસ કાઢવાં તે.
૨. ક. હેમસ.

અવરુદ્ધ પું. હાથ લુદી લુદી રીતે થાજવાથી
થતા ચોરીસ જાતના હાવજાવ માહેનો એક.

અવરુદ્ધી ૨. વિ. એકી દીવેણ; તળવેણ.

અવરુદ્ધાર્થ ૨. જી. અદ્યાર્થાપડું; અધ-
પદાવેશ.

અવળપ જી. અવળાર્થ.

અવળમતિયું [અવળું (ઘડું) + મતિ (સચ્ચિ)] વિ. કહે તેમ નહિ કરનાર; ઊંધું કામ કરનાર.

અવળાસવળી ક. જ. અવળું ને સવળું એ રીતે.

અવળુંસવળું જ. ઉડુંમળું; ઊલટસલટ.

અવંતિ ૨. જી. કુર્નાતું એક નામ. ડેરવ પર્વત પરના અવંતિ નામના પીઠસ્થાનમાં તેની સ્થાપના છે.

ક. જ. બારવર્ષનું એ નામનું એક પીઠસ્થાન. ત્યાં સતીનો કબરનો હોક પામે હતો. ત્યાં મોઢું કિવળું મંદિર છે.

અવંતિવર્મા કું. ધ. સ. ૮૪૪ની વ્યાસખસ ચર્ધ મથેલો એ નામનો એક રાજા.

અવંતિયુદ્ધરી જી. પ્રસિદ્ધ કવિ રાજદેવસૂરી જી. તે બાઈ વિદુષી હતી.

અવંતી ૫. જી. ખસ માસ્વામાં કાપોળી એક પ્રકારનો સરકો.

ક. [સં. અવ્ (અવાચ્છ) + અવ (વર્તમાનકર્તનો પ્રત્યય) + ઈ (નારીબલિયો પ્રત્યય)] વિ. જી. બહોળું સ્થળ કરનારી.

અવંકસ જ. (કિંજ) મળક; નયો ક્યાં જાગી ખવાતી તીખી કે ચીડી ચીજ.

અવાઈ ૫. જી. એક ભતનો તીકમ.

ક. જી. કાલર વમેરથી સજુઆરેકું ધોમના છાનું લગું; ધાસિયું.

ક. [કિં.] જી. કપડો.

અવાઈસ [અ.] કું. જ. વ. અંદાસના એટલે અંદાની મતિ પ્રમાણે મજાતા મહિનાના પહેલા કસ દિવસ.

અવાઈપુખી ૨. જી. વરિયાળ.

અવાથી ૬. કું. કદ; સિવ.

ક. વિ. અવાજ વગરનું.

ક. વિ. વાગા વિનાનું.

અવાથીન ૫. કું. અવસેનનો વેળે સુખચથી વમેલ દીકરો.

અવાસા તવાસા (અવાસ તવાસ) [કિં.] કું. મહેલોદોલું.

અવાઈવ [સં. અ (વિશેષ) + વૃષ્ (વર્ણ)] વિ. જલું જ; પુષ્કળ.

અવાતો ૬. [કિં.] જી. આવવાના ખગર.

૨. જી. આવવું તે; આવમન.

અવાતીન [સં. અ (નહિ) + વાત (વન)] વિ. પવનથી ન પડે એવા મનજાત મૂળવાળું.

અવાય જ. (કિંજ) લાગુ એક ધરેલું.

અવાય ૫. [અ.] કું. સામાન્ય લોક.

અવાય ઉત્પાસ = બહેર બનતા.

ક. કું. કલકાં માણસ; નીચ જન.

અવાય ૬. જ. (કિંજ) લાગુ એક ધરેલું; કું.

ક. વિ. (કિંજ) ઉદત; ઉચ્છ્રંખવ.

ક. વિ. (કિંજ) ન અટકવી કમવ એવું.

અવાયલ ઉઝ ૨. [અ.] કું. લુપ્તના માણસ.

૨. જી. લુપ્તની.

અવાઈ ૬. જી. અવાય; મેરક-સાઈ.

ક. જી. કીલ; વાર; વિંચ.

અવારિજ [ક.] કું. રોજનીશી; દરરોજના કામની નોંધપોથી; કામરી.

અવારિજ ૧. [ક.] જી. અમાખરમ્ની ચોપડી; ઊખખરમ્ની નોંધપોથી.

૨. જી. રોજમેગ; રોજનો દિસાજ અખવાની ચોપડી.

અવાઈ ૫. [સં. અ (વિશેષ) + વ (સાધન આપ્ત)] કું. સિવ; કંઠર; ક.

અવાઈ ૨. [કિં.] કું. મોઢ; વસતી વચ્ચેની ખુલ્લી જમીન.

ક. કું. રેડિયાન ચકરને ફરતી બાંધેલી ઘેરી.

અવાઈત કું. જ. વ. અંદાની મતિ પ્રમાણે મજાતા મહિનાના કસમાં અને વીકમાં વચ્ચેના દિવસ.

અવાસી [કિં.] જી. કાનું અનાજ; ખોંક.

અવાલુ જ. પૃથ્વીને વિંદનાવેલા કવાન સાત પદમાંનું પહેલું પદ.

અવાંકિત [સં. અ (નહિ) + વાંકિત (ચહેર)] વિ. નહિ કપ્પડું.

અવાંતરસતા [સં. અવાંતર (અંતરું) + સતા (સચ્ચિ)] જી. (કૈન) કહેવા ધારેલ વસ્તુમાં રહેલી સચ્ચિ.

અવાંતિક જ. કહેલુરના કોલાર પરણ્યામાં અવેલ એ નામની પવિત્ર જગ્યા; અવનિ લંકાથી અવેળા પાછા ફરતાં જી રામચંદ્રજી અડી રોમણ હોવાનું મનાય છે.

અવિચ્છાદકારી [સં. અ (નહિ) + વિચ્છાદ (જાડું) + કારિ (કાર)] જ. વીજળીના પ્રવાહની દિશા કે વળ બદલાવવાનું વન; પરિવર્તનસાધક; વિપર્યયાધક; 'કોમ્પ્યુટેર'.

અવિચ્છિત વર્ણપદ કું. લુલ્લ લુલ્લ રૂમની વચ્ચે તેજસળી કે તેજ વિનાની લીટી ન રહે જલુ તે રૂમ એકબીજામાં ધીમે ધીમે ઝાંખ

જાઈ મળે ભવ એવો વર્ણપદ; 'કનિ-નુમસ રપેદમ'. સૂરના કિરણથી થતા વર્ણપદમાં ઠેકઠાણે ઝળી લીટીઓ માન્ય પડે છે. એ સ્વરે છે કે તે ઠેકાણે સૂરના પ્રકાશમાં અમુક મૂળ કિરણોની ખામી છે. એમના પ્રકાશથી થતા વર્ણપદમાં ખાલી ઝળી લીટીઓ દેખાતી નથી, તેથી આખો વર્ણપદ અવિચ્છિત એટલે સળંગ દેખાય છે.

અવિચ્છિત [સં. અ (નહિ) + વિ (વધાર) + ચ્છિત (જન)] વિ. જૂન વગરનું; લુપ્ત વિનાનું.

અવિજ્ઞાત ૫. કું. (પુરાણ) યાગ્યાદુનો એ નામનો દીકરો. તે કાકમલી દીપના આ નામના ખંડનો રાજા હતો.

ક. કું. કાકમલી દીપના સાત ખંડમાંનો એ નામનો એક.

અવિધા ૧૨. જી. (તાંત્રિક) જનોસ તત્ત્વો માટેનું એ નામનું સાતમું. લુગ્ને અષ્ટાંગ.

૧૩. જી. અવન જગરિમ દેવતામાંની એક. લુગ્ને જગરિમ દેવતા.

૧૪. [સં. અ (નહિ) + વિદ્યા (જ્ઞાન)] જી. માણસના મગજના સ્વભાવને લીધે અથવા બહારની બાબતોને લીધે માણસમાં અજ્ઞાનતા રહેલ છે એવો ખતા; અજ્ઞાનવાક.

અવિદ્યુલ ૨. વિ. ધડ; નકર.

અવિધાન ૫. કું. (કૈન) સાધુને આપવા લાગે ખાવાપીવાની બીજને સુમિત એટલે ધિતનવાળા પાર્યથી કાંઠાપણું. જેમકે, અનાજના કાણ, લીલોતરી કે કાચા પાણીથી સાધુને આપવાનો ખોરાક કાંચો.

ક. જ. નિયમ વિરુદ્ધ વર્તન; મેરવર્તલૂક.

અવિનાશવસંબંધ [સં. અ (નહિ) + વિના (વગર) + વાવ (વિશ્વ) + સંબંધ] કું. (ન્યાય) અર્થાત્માં સાધન એટલે હેતુ હોય ત્યાં ત્યાં સાધન હોય અને અર્થાત્માં સાધન ન હોય ત્યાં ત્યાં સાધન પણ ન હોય એવો અગ્નિ અને પ્રમાણ એવો સંબંધ.

અવિનાસ ૫. કું. સહીસલામતી.

અવિનાસક માગા [સં. અ (નહિ) + વિનાસક (નાશ કરનાર) + માગા (પ્રમાણ)] જી. વિનાસક માગાથી બોલી માગા; અવાતક માગા; મોત ન નિષ્કળવે એટલું પ્રમાણ.

અવિનાસિની [સં. અ (નહિ) + વિનાસ (નાશ) + ઇન (વર્ણ) + ઈ (નારીબલિયો પ્રત્યય)] વિ. જી. નાશ વિનાની; અગર.

અવિનાશી ૩. વિ. સહીસલામત.

અવિનિમગ્ન જી. (વેદાંત) અપ્રમાણપદિ
છ હોય મહિનો એ નામનો એક.

અવિપ્રતિપત્તિ [સં. અ (નદિ) + વિ
(વિપ્રતિ) + પ્રતિપત્તિ (પ્રતિ)] જી. સુમેગ;
સંપ.

અવિવિપ્રતિપત્તિ [સં. અ (નદિ) +
વિવિપ્ર (વિવિપ્ર વાચ) + પ્રતિપત્તિ (પ્રતિ)]
પું. (કૈન) કૈનો બીજો વાચ થઈ શકે નહિ
એવી કમોની રૂઝ વાપવાની સંકિતનો અર્થ.

અવિવિપ્ર ૨. જ. મલખરમાં નાખર વગેરે
કોમમાં સમ પ્રસંગે જાણતી બોલતી એક વાની.

અવિવિપ્ર ૩. જ. (કૈન) કૈર્ષ ધીમના સમ
રૂઝ મનનો આવ ન હોવાપણું.

અવિવિપ્રસમ્યક્ષિપ્તુરુચ્ચય [સં. અ (નદિ)
+ વિવિપ્ર (વિવિપ્ર) + સમ્યક્ (સમ) +
દષ્ટિ (દાન) + સ્વલુ + સ્થાન (કેમણું)]
જ. (કૈન) અપ્રમાણ વિવિપ્ર મોડ મહિનું
મહિ છાન હોય પણ મત ન કરી શકે એ
સ્થિતિવાળું મોટું મુશ્કેલીન.

અવિવિપ્ર સમ્યક્ષિપ્તિ [સં. અ (નદિ) +
વિવિપ્ર (વિવિપ્ર) + સમ્યક્ (સમ) + દષ્ટિ
(દાન)] જી. (કૈન) વલ વિપ્રાનું શુદ્ધ
દાન; અપ્રમાણી નિવરણીય નિસરણીના
મોડ પચિસમાંનું મોટું પચિસું. આ દરબો
પછોંચેલા વાતમાને શુદ્ધ દાન હોય, પણ કોઈ
જાતનું વલ હોતું નથી.

અવિવિપ્ર ૪. [અ (નદિ) + વિવિપ્ર
(વિવિપ્ર)] જી. ઉચ્ચ નહિ એવું.

છ. [અ (નદિ) + વિવિપ્ર (વિવિપ્ર)]
જી. સહેલાઈથી મળનારું.

અવિવિપ્ર વ્યવ [સં. અ (નદિ) + વિવિપ્ર
(વિવિપ્ર) + વ્યવ (વ્યવ)] પું. સમ
તાવ; અણુક વિવિપ્ર સુધી ચાલુ રહેતો વાવ.

અવિવિપ્રિની ૧. જી. સંતિ; ક્ષેત્ર કમલ ન
હોવાપણું.

૨. [સં. અ (નદિ) + વિવિપ્ર (વિવિપ્ર)
+ ધન (ધન) + ધ (ધારી)] જી. સામે ન થાય એવી; દુરમનાવડ
કારની.

અવિવિપ્રિ ૩. એક મોજેમર.

અવિવિપ્રિત્યર્થ [સં. અ (નદિ) +
વિવિપ્ર (વિવિપ્ર) + ત્યર્થ (ત્યર્થ)]
+ ત્ય (ત્ય)] જ. કહેવા નહિ પારેવ એવા
ત્યર્થવાળું હોવાપણું.

અવિવિપ્રિત્ત [સં. અ (નદિ) + વિવિપ્ર

(વિવિપ્ર) + ત્ત (ત્ય)] જી. વિવિપ્ર ન
હોવાપણું; સામાન્યપણું.

અવિવિપ્રિ ૨. જી. રૂઝ ન બસનાર.

અવિવિપ્રિત્તિ [સં. અ (નદિ) + વિ (વિવિપ્ર)
+ સમ (સમ) + દષ્ટિ (દાન)]
જી. મલખ ઉપર એકસરખા આવવાળું; સમ-
આવી; વેપામકીન.

અવિવિપ્રિ [સં. અ (નદિ) + વિ (વિવિપ્ર)
+ સમ (સમ)] જી. અસહ્ય;
સહન ન થઈ શકે એવું.

અવિવિપ્રિ [સં. અ (નદિ) + વિવિ (વિવિ)
+ ધારિત્ર (ધારિત્ર)] જી. મેર વસતું; મેરી
નહિ એવું.

અવિવિપ્રિ ૩. [સં. અ (નદિ) +
વિવિપ્ર (વિવિપ્ર) + ધન (ધન)]
જી. (સંમીત) વિવિપ્ર રૂઝ નહિ એવું.

અવિવિપ્ર જી. એકવાળ પ્રોત્તમાં રૂઝ બને
વાડ બનાવવા માટે વાવમાં વાવતો એ
નામનો એક; પૂર્વવા; પૂર્ણ; પાસવા.

અવેશ ૪. જી. માન.

અવેશ ૨. [સં. અ (નદિ) + વે (વિવિપ્ર)
(વિવિપ્ર)] જી. (કૈન) વિવિપ્ર
વિવિપ્ર ઉપર કમવનાર મોડનીય કમ વસતું.

અવેશી [સં. અ (નદિ) + વે (વિવિપ્ર)
(વિવિપ્ર)] જી. (કૈન) અવેશ. સુખો અવેશ ૨.

અવેશ ૬. [સં. અ (નદિ) + વેશ (વેશ)]
જી. મોસમ વિવિપ્ર.

૬. [કિ.] જ. મોડ.

૧. અવેશ રૂઝ = દીવ કરી.

૨. અવેશ રૂઝ = મોડ રૂઝ.

અવેશ સવેશ જ. વહેલુંમોડ; અસરવાર.

અવેરી સવેરી જ. વહેલુંમોડ.

અવેશ ૩. જી. પાસીઓના રૂઝ ધન-
પુસ્તાની પ્રાચીન વાવ.

અવેશનિષ્ઠ [સં. અ (નદિ) + વેશ
(વેશ) + નિષ્ઠ (નિષ્ઠ)] જી. વેશ-
નિષ્ઠ સામે કમવેશ અવેશ મેર થાય
એવી વાવ; અવેશનિષ્ઠ; વેશ સામે પણ
અવેશનો જ ઉપયોગ કરવાની વૃત્તિ.

અવેશ ૨૬. પું. વાડ રસવાવિકે સુલુ
મહિનો એક. સુખો અવેશનિષ્ઠ.

અવેશ ૨૭. [સં. અ (નદિ) + વેશ
(વેશ) + મેશ (મેશ)] જ. અંદર
રહેલી પણ દેખાઈ નહિ આવતી મેશ.

‘એમ-ટ એ-સામે’.

અવેશ ૨૮. પું. વિવિપ્ર, મોડ વેશ રૂઝ
રહેતું નથી.

અવેશ ૨૯. [સં. અ (નદિ) + વેશ (વેશ)
+ વા (વા)] જી. સીતા.

અવેશ ૩૦. [સં. અ (નદિ) + વેશ
(વેશ) + ધન (ધન)] પું. સુખ;
દરિદ્ર, મેર વેશ મોડ મોડો નથી.

૨. [સં. અ (નદિ) + વેશ (વેશ)
(વેશ)] પું. સુખ; રૂઝ, મોડ વેશ મોડો
નાશ કરી અવેશ વેશ દેતો નથી.

અવેશનિષ્ઠ ૩. [સં. અ (નદિ) +
વેશનિષ્ઠ (વેશનિષ્ઠ) + ધન
(ધન)] જી. એકવાળવાળું; વાવવાર.

૨. જી. અવેશ વેશ હોય એવું; કમવેશ સામે
રહેવાર.

અવેશનિષ્ઠ ૪. પું. અવેશ ન હોવાપણું.

અવેશ ૫. જી. ખૂટે નહિ એવું; અપૂર.

અવેશ ૬. [સં. અ (નદિ) + વેશ
(વેશ) + મેશ (મેશ)] જી. (વાવવાર) મેશનો
અવેશ પ્રકાર; મેશ અવેશ. મેશ, કરી
કરીને.

અવેશ ૭. [સં. અ (નદિ) + વેશ (વેશ)
+ વા (વા)] જી. સીતા,
મેર વેશ મોડ મોડો અવેશ હા
વાવ રહેતો છે.

અવેશ ૮. પું. અવેશનીયપણું.

અવેશ ૯. [સં. અ (નદિ) + વેશ
(વેશ)] જી. અવેશ; અવેશ
વિવિપ્ર.

૨. જી. હા વસતું; અમાપ.

અવેશ ૧૦. પું. વાડ અવેશ સંજોગ
મહિનો એક.

અવેશ ૧૧. [સં. અ (નદિ) +
વેશનિષ્ઠ (વેશનિષ્ઠ) + રજેશ (રજેશ)]
પું. કૈને પીઠ સાથેનો અવેશનિષ્ઠ અવેશ.

અવેશ ૧૨. અવેશનિષ્ઠ [સં. અવેશનિષ્ઠ
(અવેશનિષ્ઠ) + રજેશ (રજેશ)] જી. નિરવેશ નિષ્ઠ; નાચી
કમેરી વાવત કૈનો અવેશ કરી ન કમવ
વેશ નિષ્ઠ કે છકાર.

અવેશ ૧૩. જ. અવેશ; અવેશવાળો અવેશ
વિવિપ્ર.

અવેશ ૧૪. જી. મોડનું નહિ એવું; અસપ.

૧૦. જી. અવેશ કે દેશ ન કમવ એવું.

નોંધ બોન)ની વચ્ચે ફરારની માફક રહેલ
કંપારિશના પધ્ધતિ જેવા ઠણ્ણુ લાગતો આમલો
છે.

અમરમતિકા [સં. અમર (ખર) + તટ
(કિનારો) + કા (વળ)] જી. અમરમટ
આમમાં આવેલો મોખ્ખોટિટ (એમિનિયમ
આયુર્વેદ) નામનો બિપ્સેલો લાગ, જે કમનું
કંકલુ બને છે, તેની પાછળ આવેલી એ
નામની રેખા.

અમરમતિની [સં. અમર (ખર) + તટ
(કિનારો) + કા (વળ) + ઈ (નરીઅતિ
પ્રત્યય)] જી. સંપારિશના અમરમટ આમની
છાતી અને નીચલી કોર ઉપર વહેતી એ
નામની એ લાંબી અને પાતળી સિરામુખા
(સાધનસ). ઉપરની એ લાંબી સિરામુખાઓ
ત્રિકોણીય સિરામુખાઓ (કર્વેસ સાધનસિસ)ને
અનુપરિધિ સિરામુખા (દાનસર્વ સાધનસ)
શાધે ભેડે છે. નીચલી સિરામુખાઓ ત્રિકોણીય
સિરામુખાઓના ચોમ લોહીને તેમજ સુપ્રાવુ-
લીયંક (મેડ્યુલા બોન્ડોમેટા), અનુમતિય
(સિરિમેલમ) વગેરે આમોની સિરામુખા લોહીને
અનુમન્યા (કન્ડર્નલ લુમ્બર વેન) નામની
કોઈની નસમાં વહી જાય છે.

અમરમરી ચૂર્ણક ચંદ્ર [સં. અમરમરી (ખરી)
+ ચૂર્ણ (લૂંટ) + ક (વળ) + ચંદ્ર
(સાધન)] જ. ખરીને આંખી લૂંટ કરવાનું
ઘોળાર.

અમરમરીકર્ષક ચંદ્ર [સં. અમરમરી (ખરી)
+ કર્ષક (બાંધવા) + ચંદ્ર (સાધન)]
જ. ખરી જતાવનાર સાધન; 'સિમોમેપિયમ'.

અમરમરીલંબન [સં. અમરમરી (ખરી) +
લંબન (લાંબું તે)] જ. ખરીનો લૂંટ કર-
વામાં વપરાતું હથિયાર.

અમરમરીવિદ્યા [સં. અમરમરી (ખરી) +
વિદ્યા (સાધન)] જી. ખરી સંબંધી વૈદ્ય
વિદ્યાની શાખા; 'સિમોલોજી'.

અમરમરીશુભ [સં. અમરમરી (ખરી) +
શુભ (પીડા)] જ. ખરીના દરમાં દરદીને
આવતા દુખાવાના અસર; 'રીનલ એલિ'.

અમરમરીહરણ શાસ્ત્ર [સં. અમરમરી
(ખરી) + હરણ (લઈ લેવું તે) + શાસ્ત્ર]

(સળી)] જી. મુલકમમાંથી ખરી કાઢવા
માટે વપરાતું હથિયાર; 'સિમોલોજી સ્ક્રીપ'.

અમરમર્યુર જ. એ નામનું એક જાડ; વાલુ;
વાવરજો. લુગો વરજો.

અમરમરુષ્ટિ [સં. અમર (ખર) + રુષ્ટિ
(વરસાદ)] જી. કમનો વરસાદ.

અમરમ સિરા કુદ્યા [સં. અમર (ખર) +
સિરા (કુદ્યા લઈ અમર લોહી લઈ જનારી
નળી)] + કુદ્યા (ખાઈ)] જી. સંપારિશના
અમરમટ લાગના ઉપજા અને નીચલા કિનારા
પરથી જતી એ નામની સિરામુખા; 'પિપ્પોસલ
સાધનસ'. લુગો અમરમટિની.

અમરમાવલિ [સં. અમર (ખર) + માવલિ
(હાર)] જી. ખરી પ્રોસ; જમીનનો
ટકરાવનો લાગ.

અમરમીલુત અવરોધ [સં. અમર (ખર) +
મીલ (મળવું) + અવરોધ (ખાડી રહેલ
લાગ)] પું. પાવળા ખાડામાંથી મળતા
પ્રાણી કે જોડવાના લાગ; ખાડામીલુત કામ;
'હોસિય'.

અમરમીલુત કેકા (અમરમીલુત કેકા)
[અમરમીલુત (ખરમળ વધેલ) + કેકા
(અવરોધ)] પું. કરમલાને કે કરમલા જેવો
અવરોધ; 'કે-સાસલ'.

અમરમીલુત વનરપતિ [સં. અમરમીલુત (ખર-
મળ વધેલ) + વનરપતિ (જોડ)] જી. એના
મળ આવકા અવરોધ; 'હોસિય પોન'.

અમરમા [જ. સોનું અનુવન] જી. જ. જ. મીનો;
સમરમીલું.

અમરમાન ર. વ. અવિચાર; અરોસો ન હોવે
તે.

અમરમાંત ર. મિ. સ્ત્રાત; અમર.

અમરમાંતપદ [સં. અ (નહિ) + અન્ત (કંઈ)
+ પદ (સાધન)] જ. સખત કબજ અમર
વન; કાનું વેલુ.

અમરુ આનિ દ્વાર [સં. અમરુ (આંસુ) +
આનિ (પરખો આમલો-લાગ) + દ્વાર
(ખાણ)] જ. આંસુ જેમાંથી આવે તે માંક
બાં રહેલો છે તે ખાણ; અમરુપીકાત;
'લેકિમલ નોમ'.

અમરુઅંકુર [સં. અમરુ (આંસુ) + અંકુર
(ફાલ)] પું. અમરુકેલ; પોખમાં આવેલ
નાનો બિપ્સેલો લાગ; 'લેકિમલ પંચિય'.

અમરુઅંકુર [સં. અમરુ (આંસુ) + અંકુર
(આંક)] પું. આંખના કોણની અંદરની
દીવાલના અગળના લાગમાં આવેલું કાંકુ.

અમરુઆશય [સં. અમરુ (આંસુ) + આશય
(જગ્યા)] પું. અમરુમેવ; અમરુપારિશ થેલી
નેચુકની અંદરની દીવાલના આમલા લાગમાં
અમરુપીકારિય ઉપર રહેલા ખાડામાંની કોવળા
અમરુઆશય; 'લેકિમલ સેક'.

અમરુકેલ પું. અમરુઅંકુર. લુગો અમરુઅંકુર.

અમરુકેટ [સં. અમરુ (આંસુ) + કેટ (વળ)]
પું. આંખના ખાસેના કાંકાની કિનારી જેવો
લાગ; 'લેકિમલ કેસ'.

અમરુકપાટ [સં. અમરુ (આંસુ) + કપાટ
(ખાણ)] પું. આંખના અંદરના ખૂણા પાસે-
નો કરમલીવાનો લાગ; 'લાપક લેકિમેલિય'.

અમરુકુદક [સં. અમરુ (આંસુ) + કુદ (સિખર)
+ ક (વાળ)] જ. શુભિકારિય (કન્દીરિયર
નેચ કોંક) પર આવેલું એક નાનું અવરોધક
(પ્રોસેસ); 'લેકિમલ પ્રોસેસ'. તે અમરુપીકારિય
(લેકિમલ બોન) શાધે જોડાય છે.

અમરુકૂપ [સં. અમરુ (આંસુ) + કૂપ (કો)]
પું. આંખના અંદરના ખૂણા પાસેનો રાતો
બિપ્સેલો લાગ; 'લેકિમલ કેકેસ'.

અમરુકોવ [સં. અમરુ (આંસુ) + કોવ
(ખાણ)] પું. અમરુઆશય. લુગો અમરુઆશય.

અમરુકેવિ [સં. અમરુ (આંસુ) + કેવિ
(આંક)] જી. નેચુકઅંકિયા એકલે નેચ
મુકાના કાંકાનું અમરુકેવિખાડામાં રહેલી એ
નામની કેવિ; 'લેકિમલ એંક'.

અમરુકેવિખાડ [સં. અમરુ (આંસુ) + કેવિ
(આંક) + ખાડ (ખાણ)] પું. નેચુકઅંકિ
(રે અંક પી અંકિસ)ના કાંકાના અગળના
ખૂણામાં આવેલો એક ખાણ; 'લેકિમલ હોસ'.

અમરુક કંપન [સં. અ (નહિ) + કુત
(સંજ્ઞાવેલું) + કંપન (કુચલો)] જ. અમરુ
નાની તેમજ વધારે જોડાણ કંપનચાળ
અવગળાં મોળ. તે અંકજાતાં નથી.

અમરુકેવનિ [સં. અ (નહિ) + કુત
(સંજ્ઞાવેલું) + વનિ (અવગળ)] પું. વધારે
જોડાણ કંપનવાળા અવગળાં મોળ. તે અંક-
જાતાં નથી, પણ તેનો વેગ જોવાય છે.

અમરુકેલેલુ [સં. અમરુ (આંસુ) + ત્રિકોણ
(અમરુઆશય અમરુ)] પું. અમરુઆશય
આંસુ એકાંક લાગ છે તે આંખના અંદર-
ના ખૂણા પાસેની જગ્યા.

અમરુદ્વાર [સં. અમરુ (આંસુ) + દ્વાર (ખાણ)]
જ. જેમાં અંકને આંસુ અમરુકેલમાં કાપવા
લાગ છે તે હિદ.

અનુસારકર [સં. અનુ (આંસુ) + કાર (ભક્ષ) + કાર (કર)] પુ. પોષણની દોર આવેલો નાનો કિપસેલો ભાગ.

અનુધર [સં. અનુ (આંસુ) + ધુ (રેખ)] સ. આંખના ઓખલાની અંદરની બાલુથી દીવાલના આગલા ભાગમાં રહેલાં એ નામનાં એ નાનાં હાથાં; અનુધી.

અનુધારાસ્થિ [સં. અનુ (આંસુ) + ધાર (ધાર) + અસ્થિ (હાથ)] સ. અનુધરિય; અનુધીસ્થિ; 'લેકિમલ બોન'. લુખો અનુધીસ્થિ.

અનુધારિકા [સં. અનુ (આંસુ) + ધુ (રેખ) + ઇક (વળ)] સ્ત્રી. નેત્રુલાની અંદરની બાલુના અમલા ભાગમાં અનુધીસ્થિ (લેકિમલ બોન) ઉપર રહેલા ખામમાં રહેલી એ નામની બેચળી; 'લેકિમલ સેક'.

અનુનસિકા [સં. અનુ (આંસુ) + નસિકા (નખ)] સ્ત્રી. આંસુ નીકળવાના માર્ગની નળી; 'લેકિમલ ક્લ'. લુખો અનુનળ.

અનુનસિકા પ્રણાલી [સં. અનુ (આંસુ) + નસિકા (નખ) + પ્રણાલી (વહેવાનો માર્ગ)] સ્ત્રી. અનુવાહિની નળી મારેનો એ હાથાં વચ્ચે આવેલો હાંકો માર્ગ; નિત્રો-લેકિમલ મૂવ'.

અનુપિઠ [સં. અનુ (આંસુ) + પિઠ (પોષ)] પુ. અનુમિની માંક; 'ઓરવેલપોલિથ'.

અનુપિઠખાત [સં. અનુ (આંસુ) + પિઠ (પોષ) + ખાત (ખાંસ)] પુ. અનુમિ-ખાત; જેમાં અનુમિ (લેકિમલ એંક) આવેલી છે તે ખાંસ; 'લેકિમલ ફોસ'.

અનુપીઠ [સં. અનુ (આંસુ) + પીઠ (ખાંસ)] સ. નેત્રોદરની એટલે આંખના ઓખલાની અંદરની બાલુની દીવાલના આગલા ભાગમાં રહેલાં એ નામનાં એ નાનાં હાથાં; અનુધર.

અનુપીઠખાત [સં. અનુ (આંસુ) + પીઠ (ખાંસ) + ખાત (ખાંસ)] પુ. નેત્ર-પીઠલ (ઓરવેલ સર્વેસ) ના અંદરના છેદ પર આવેલો ખાંસ; 'લેકિમલ નોવ'.

અનુપ્રણાલિ [સં. અનુ (આંસુ) + પ્રણાલી (વહેવાનો માર્ગ)] સ્ત્રી. અનુવાહિની નળી મારેનો સંકો માર્ગ; 'લેકિમલ સલ્કસ'.

અનુપ્રણાલી [સં. અનુ (આંસુ) + પ્રણાલી (વહેવાનો માર્ગ)] સ્ત્રી. વધારાનાં આંસુ નામનાં લાવતી અનુવાહિની નળી; નિત્રો-લેકિમલ ક્લ'.

અનુપ્રણાલી છેદન [સં. અનુ (આંસુ) + પ્રણાલી (વહેવાનો માર્ગ) + છેદન (કાપ)] સ. અનુવાહિની કે અનુવાહિની નળીનો કાપ; 'લેકિ-મોટોમિ'.

અનુપ્રણાલી રેખ [સં. અનુ (આંસુ) + પ્રણાલી (વહેવાનો માર્ગ) + રેખ (રેખ)] સ. અનુવાહિની નળીમાં આંસુને જવા માટેનું છિદ્ર.

અનુપ્રમાર્જન [સં. અનુ (આંસુ) + પ્રમાર્જન (સાફસી)] સ. આંસુ લુછવાપડું.

અનુપ્રવર્તન [સં. અનુ (આંસુ) + પ્રવર્તન (દબાવો દેવો)] સ. અનુપ્રસર; એ માંકમાંથી આંસુ આવે છે તેની એ બાલુનાં હાથાંનો કિપસેલો ભાગ; 'લેકિમલ પ્રોસેલ'.

અનુપ્રવાહ [સં. અનુ (આંસુ) + પ્રવાહ (વહેવ)] પુ. આંસુ દબાવવાની ક્રિયા; 'લેકિ-મેસન'.

અનુપ્રસર [સં. અનુ (આંસુ) + પ્ર (ખાંસ) + સર (વહેવ)] પુ. અનુપીઠાસ્થિનો અમલ પડતો ભાગ.

અનુ પ્રાવરણી [સં. અનુ (આંસુ) + પ્રાવરણ (કારીવ)] સ્ત્રી. અનુમિને રાખવા માટે તંત્રોવનું પદ; 'લેકિમલ ફેલિથ'.

અનુ સલાહ સેવની [સં. અનુ (આંસુ) + સલાહ (સલાહ) + સેવની (સંભાળ)] સ્ત્રી. ખોપરીના આગલા હાથાં સાથે અનુધીસ્થિ (લેકિમલ બોન) ના હાથાંનું હલી-ચલી ન રહે તેનું ભેદાય.

અનુવરિય [સં. અનુ (આંસુ) + અરિય (હાથ)] સ. એ માંકમાંથી આંસુ આવે છે તેની એ બાલુનાં હાથાંમાંનું ફરક; 'લેકિમલ બોન'.

અનુવાહિની [સં. અનુ (આંસુ) + વાહિની (વહી જનાર) + ઈ (નારીઓનો પ્રયત્ન)] સ્ત્રી. અનુધીસ્થિ ઉપરના ખામમાં આવેલી એ નામની નળી; આંસુ વહી જનાર નળી; 'લેકિમલ ક્લ'. આંસુનું વધારાનું પડી આ નળીમાં કઈ નામમાં આવે છે.

અનુવિસર્જની [સં. અનુ (આંસુ) + વિસર્જન (લાવ) + ઈ (નારીઓનો પ્રયત્ન)] સ્ત્રી. ખોપરીને ઉપાગ્રહી કરનારી રેસીનો એક ભાગ. તે નેત્રુલાની બાલુમાં અનુવાહિની નળીની અસપાસ લાગેલી છે અને તે આંસુ કદાચમાં કદાચ કરે છે.

અનુવ્યવસ્થા ૧. [સં. અનુ (આંસુ) + વ્યવસ્થા (ધાર)] સ. અનુનળના અંદરના ભાગમાં અમલ.

૨. સ. અનુનળની માંક.

અનુશિષ્ટ [સં. અનુ (આંસુ) + શિષ્ટ (ખાંસ)] સ્ત્રી. અનુનળમાં અમી ચેલો ચુલો; 'ડેકિઓલાઇટ'.

અનુસંધા ૧. — આ નક્કરમાં ધનના અમલમાં એવાયેલા ૭ તારા હોવાનું કેલ્યાક માને છે.

અનુસંધાક વિષયી પ્રકાહ [સં. અ (વધાર) + સંધાક (કા) + વિષયી (વાચક) + પ્રકાહ (ખગલ)] પુ. આંતરમાના સ્થેમ પાનો સોભે; 'અનુસંધાકાઇટ'.

અનુસંધોક ૨. [સં. અ (વધાર) + સંધોક (કાંઈ)] પુ. અપખલ; અપસંધા.

અનુસંધોક કહાર્ક [સં.] સ્ત્રી. અનુક સંધોક બોલવા માટે વરને કન્યાપણની સીમો તરફથી અપાતી ગણિત.

અનુ ૧૧. પુ. કિવ; સંકર; મહાવે.

અનુકાંત્ય સ્ત્રી. (સંગીત) મૂર્છનાનો એક પ્રકાર.

અનુકર્મ [સં. અનુ (અનુ) + કર્મ (કર્મ)] પુ. એક; સુધાર્ક ચેલો મર્લ; 'ફેલિસ-ક ફેલિસ'.

અનુકર્મ—તે પૌષ્ટિક, સંભોમની ઇચ્છા વધારનાર, મગજ, રનાયુ અને શાનતંત્રની નળગર્ક દૂર કરનાર, વાદ્યસ્ત વધારનાર અને શાનની અંકમાંથી ચત્રો લોહીનો સાવ અદ્યવનાર મનાય છે.

અનુકર્મચૂર્ણ [સં. અનુકર્મ (જે નામની વસ્તુ) + ચૂર્ણ (લૂંટ)] સ. જ્યાં તરફ વપરાતો અનુકર્માનો લૂંટો. તે જગ્યા પહેલાં સ્વિસમાં એ વખત દુધ સાથે લેવાથી નળગર્ક, સંધિવા, લુપ, મગજ અને શાનતંત્રની નળગર્ક, સ્વેત પ્રકર અને ધાતુકીલુતા મટાકે એમ મનાય છે.

અનુકર્મ ૧૪. પુ. કિવ; સંકર.

અનુનિયામક [સં. અનુ (એક) + નિયામક (મનમાં ધનનાર)] પુ. એકાગ્રોને કાળમાં યજનાર.

અનુપતિ ૧૧. પુ. વેદમાં ૨૬ માટે વપરાયેલું એક નામ.

અનુપ્રણાલિ [સં. અનુ (એક) + પ્રણાલી (ઉદ્ધેષે જવાનો કાળ)] સ. ઉદ્ધિનિયમ કે વૈરાગ્યથી નહિ પણ પ્રતિબંધ એટલે અદ્ય-મનને લીધે જ જગાતું સદ્યર્થ.

અનુસંધાનવિધિ ૧. [સં. અનુ (એક) + સંધા (મન) + વિધિ (ક્રિયા)] (સિદ્ધ) એકાગ્રી મૂર્તિ બનાવવાની ક્રિયા.

૨. પું. વિશ્વસાર નામના સ્થાપના પુસ્તકમાંનું
એ નામનું એક પ્રકરણ. તેમાં ધોડાની મૂર્તિ
ધારવાની ક્રિયા આપેલ છે.

અધિરથ ૩. પું. રામચંદ્રના પુત્ર કુસના
વંશનો એ નામનો રામ.

અધિવત્ ૫૬ [સં. અથ (ધોડો) + વત
(એડું) + પદ (પગ)] પું. રણા કિપર
આલસું પડે એવી પગની કંઠંગી રચના.

અધિવંશ [સં. અથ (ધોડો) + વશ (કુશ)]
પું. ધોડાવંશ; 'એકિવિદ'.

અધિધાન પું. એ નામનો દેવ. તે ઉત્તરાવધાન
નક્ષત્રનો સ્વામી છે.

અધિશિર ૨. જ. એ નામનું એક જાતનાં;
દહીમિ ગ્રામિએ ધોડાના માથાથી અધિની-
કુમારોને ઉપદેશી કર્મવિદ્યા અને જ્ઞાનવિદ્યા.

અધિ ૨. [અ.] પું. નખરાં.

અધ્યામર ૧. [અ. અધ્યા (નખરાં) + મર
(કરનાર)] પું. નખરાં કરનાર.

૨. પું. હાંડો પુરુષ.

અધ્યાળો [સં. અથ (ધોડો) + યત
(યત્ન)] મિ. પું. ધોડાયાળો.

અધિની ૧૦. સ્ત્રી. એ નામની વનસ્પતિ,
અથર્વના; આસંધ.

અધક ૧૬. જ. મીઠું.

અધકલ સ્ત્રી. એક જાતની સધિ.

અધકા ૬. સ્ત્રી. માતરા, પોષ, માક અને
હામજી માસની વધિ સાતમ, આઠમ, નોમ અને
તેરમ.

અધકુલક [સં. અદ્ય (આઠ) + કુલક
(કોઠું જગમજ)] પું. આઠ સળંગની અનેલી
ન્યાયસભા.

અધનમ [સં. અદ્ય (આઠ) + નામ
(પડોર)] જ. દમેસાં; આડે પડોર; દિવસ
અને રાત.

અધનાલ ૨. [સં. અદ્ય (આઠ) + તાલ
(એક માપ)] જ. સિરપમાં એક જાતનું માપ.
તાલનું માપ તે મૂર્તિ માપવાનું પ્રમાણ છે,
અને મૂર્તિના માપમાં અહેરાની લંબાઈનો આંક
લેવામાં આવે છે. અંગૂઠાની ટોચ અને
અધમાની ટોચને ખૂબ લંબાઈને લીધેનું માપ
અહેરાની લંબાઈનો આંક લેવામાં વધારે
સમવડવાળું ગણાય છે. જ્યારે મૂર્તિ અહેરાની
લંબાઈ કરતાં ટૂંક મૂર્તી હોય ત્યારે ટૂંકતાય
માપની મૂર્તિ કહેવાય છે.

અધ્યાતુ ૨. પું. કાંસું.

૩. પું. અભિચારથી જન્મેલ દીકરો.

અધપરલ ૨. [સં. અદ્ય (આઠ) + પરલ
(જન્મે)] મિ. આઠ પડવાળું.

અધપર્વત [સં. અદ્ય (આઠ) + પર્વત]
પું. જ. વ. આઠ કુલપર્વતો એટલે મુખ્ય પર્વત.

અધપુષ્પિકા [સં. અદ્ય (આઠ) + પુષ્પ
(ફૂલ) + પદ (પગ) + અ (નારીઅભિયો
પ્રત્યય)] સ્ત્રી. આઠ ભુદી ભુદી જાતનાં ફૂલનો
હાર.

અધકુલકીય [સં. અદ્ય (આઠ) + કુલક
(કોઠું) + ય (જન્મે)] મિ. આઠ જાતુ-
વાળું.

અધ્યોમ ૩. પું. જ. વ. આડે જાતના જોમ.

અધર્મગલ ૧૦. પું. (સંગીત) એક તાલ.

અધ્યોજ [સં. અદ્ય (આઠ) + યજ
(એડું)] જ. એક સંક્રિતવાળા પદ્યવંશ આઠ
જાતુ માથે જોડાઈ જવાની સંક્રિતવાળું જાત;
'ઓર્ડેડ'.

અધ્યવકા [સં. અદ્ય (આઠ) + વક (વાંકો)
+ અ (નારીઅભિયો પ્રત્યય)] મિ. સ્ત્રી. આઠ
જગ્યાએથી વાંકી.

અધ્યવર્ષ ૨. સ્ત્રી. આઠ વર્ષની કન્યા; ઝોરી.

અધ્યર્વધા [સં. અદ્ય (આઠ) + વંધ્યા
(વંકર)] સ્ત્રી. આઠ જાતની દીકરા વચ્ચેની
સ્ત્રી. કાઠવંધ્યા, કન્યાપલ, કમલી, મલદમ્બી,
જન્મવંધ્યા, ત્રિપદી, ત્રિમુખી અને મુદ્ગમ્બા
એમ તેની આઠ જાત છે.

અધ્યવેદનિકા અભિમા [સં. અદ્ય (આઠ)
+ વેદન (હાંસુ) + પદ (પગ) + અભિમા
(આગમન) + આ (નારીઅભિયો પ્રત્યય)]
સ્ત્રી. જાવડાની પગનીની એ નામની બે
સાખા.

અધ્યસૌભાગ્ય [સં. અદ્ય (આઠ) +
સૌભાગ્ય (સારું નસીબ)] જ. વ. વ. સંપદા
ઓનાં આઠ ચિહ્ન: સેવામાં પ્રિદર, કપાળે
માંદણી, આંખમાં કાજન, નાકે વાગી, અને
કર્ક, કોટમાં કીડિયસેર, હાથમાં ચૂંચે કે
મંત્રી અને પગમાં અદ્યસિંમાં.

અધ્યપૂત [સં. અદ્ય (આઠ) + પૂત
(આગસ્વાળું)] મિ. આઠ આપૂતિવાળું; આઠ
સ્વરૂપવાળું.

અધ્યદશધ્યાયિની ૧. [સં. અદ્ય (આઠ)
+ દશ (દસ) + ધ્યાય (પ્રાર્થ) +
પદ (વાળું) + ય (નારીઅભિયો પ્રત્યય)]
સ્ત્રી. મીતા, કેમકે તેમાં ૧૮ અધ્યાય છે.

૨. મિ. સ્ત્રી. જેમાં અધાર અધ્યાય હોય એવી.

અધ્યવક ૫. જ. એ નામનું એક જોન.

અધ્યવક્રમીતા સ્ત્રી. અધ્યવક મુનિએ જ્ઞાનવિદ્યા
સંપાદી રહેલું એ નામનું પુસ્તક.

અધ્યલિક જવર [સં. અદ્ય (આઠ) +
અલ (દિવસ) + ઇક (વચન) + જવર
(વાવ)] પું. ૬૨ આઠમે દિવસે આવતો તાલ.

અધ્યમોવસર્ગ [સં. અદ્ય (આઠ) + વેવ +
સર્ગ (લોક)] પું. આઠ જાતના દેવ: વિષ્ણુ, ક,
પિતર, અસુર, અંધર્વ, ચતુ, જૂતપિતામ, સિદ્ધ-
ચારણ વિદ્યાધર અને કિલર.

અધ્યમપદ્મમિ [સં. અદ્ય (આઠ) + અંમ
(અવધવ) + પ્રધામ (નમસ્કાર)] પું. સાદ્યમ
પ્રધામ. ભુજો અદ્યમપ્રધામ.

અધ્યમસંમદ [સં. અદ્ય (આઠ) + અંમ
(આમ) + સમક (જન્મે)] પું. વાગ્બટે
આયુર્વેદ ઉપર લખેલ એ નામનું એક પુસ્તક.

અધીસા ૬. પું. જેના કોમલાની અંદર બી
અને આસપાસ આવો રહેલો હોય એવું રણ;
અરમચર્ચી; 'કૂપ'.

૭. પું. ધવધાવનાર પ્રાણીનું વર્ણન નરની
પેશાનની નળીની આસપાસ પેશાનની કોમળીને
તળિયે આવેલી મધિ; 'પ્રોરેટ એન્ડ'.

અધીલા મંથિ સ્ત્રી. એ નામની એક મીઠાં
પોરુપ્રાંથિ; 'પ્રોરેટ એન્ડ'. ભુજો અધીલા ૭.

અધીલા જાલ [સં. અધીલા (એ નામની મધિ)
+ જાલ (લમડું)] સ્ત્રી. નરમાં મૂતમાર્જની
નીચે આવેલી કોમળીની મધિનું નાદીચક;
'પ્રોરેટિક પોસસ'.

અધીલા જામ પું. મજદારથી પીરકામિ
(પ્રોરેટ એન્ડ)ને વચ્ચે ઉઠી આરપાર
નીકળતો મૂતમસેક (કુરેશ)નો એ જાંમળ
લાંબો જામ; 'પ્રોરેટિક પોર્સન'.

અધીલા વૃદ્ધિ [સં. અધીલા (એ નામની મધિ)
+ વૃદ્ધિ (વધારો)] સ્ત્રી. અધીલા મંથિનું
વધવાપણું; 'પ્રોરેટિક એન્ડર્જનન્ડ'.

અસર્ક ૭. સ્ત્રી. (કિંમત) અસતી; અભિચારિણી.

અસકલ ૪. [સં. અસકિત] સ્ત્રી. (કિંદી)
જાળસ; સુતી.

૫. સ્ત્રી. લિપ; નિદા.

૬. સ્ત્રી. મુલતની સખતું તે.

અસકલી ૨. [હિ.] પું. અજસુ માણસ.

અસગુંદ [સં.] પું. એક જાતનો લિપ લાવ-
નારો ઝેરી હોય; 'દિસિસ સોમિદય'.

અસખ્યપુ [સં. અ (નક) + સવ (સર્વ)
+ મયુ: (માર)] પું. સંધિપ્રાણીવર્મ; એક

અસહિત ન. (ડિગ્રી) આગમ; સુસ્તી.

અસહીશુખ [અસહ (સહ) + શુખ]
જ. (જૈન) ખરું શુખ. તે શુખ મોક્ષ
પ્રાપ્તિ થાય છે.

અસવાર ૬. [હિ.] પું. આરાધ; પ્રેમી.

અસવારી ૧ —

૧. અસવારી ઉતરાવવી = ઉતરવામાં મદદ
કરવી.

૨. અસવારી કરવી = (૧) ઓળખવું. (૨)
વાહન તૈયાર કરાવવું.

૩. અસવારી દેવી = (૧) ધોડાએ સવાર
થવા દેવ. (૨) સ્ત્રીએ સંકોચ કરાવવો.

૪. અસવારી લેવી-કરવી = ધોડેસવાર થવું.
હિ. [હિ.] જો. દેવ કે પ્રેતની આજુસ ઉપર
સતી અસર.

૧૦. જો. મહાકુસ્તીમાં એક દાવ. તેમાં એક મહા
બીજા ઉપર થઈ બેસે છે.

૧૧. જો. આચક.

૧૨. જો. વાહન; ડોળી; પાલખી.

અસવિની [હિ.] જો. (જ્યોતિષ) અશ્વિની
નક્ષત્ર. તે ધોડાના મોઢાના આકારને મળતું
હોવાનું મનાય છે.

અસ સલામ વાસેશુખ [અ.] જ. તમને
પણ સલામ હોલે.

અસસાલા [સં. અશ્વ (ધોડો) + સાલા
(રહેઠાણ)] જો. (ડિંગળ) અશ્વશાળા; તમેલો.

અસહિતા [સં. અ (નહિ) + સહ (અમાવ
તેવું) + તા (પણ)] જો. સહન કરવાની
અશક્તિ કે નામરહ.

અસંખ્યાત ૨. વિ. (જૈન) અણી સંખ્ય
તેનાથી વધુ.

અસંગઠિત [સં. અ (નહિ) + સંગઠિત
(લેડાયેલ)] વિ. સંપ વગરનું; છૂંદું.

અસંગ્રહરુચિ [સં. અ (નહિ) + સંગ્રહ
(સંપ્રે) + રુચિ (હજા)] વિ. લોભ-
વૃત્તિ વગરનું; એકંદ્રું કરવાની ઇચ્છા ન
કરનાર.

અસંતુલ [સં. અ (નહિ) + સમ (સતી રીતે)
+ તુલ (સંતોષ પામેલું)] વિ. અસંપૂર્ણ;
વધારેમાં વધારે જેટલું ઓછાથી સમ્યક તેટલું
નહિ ઓછાલું; 'અનસંતુલિત'.

અસંપ્રભોષ [સં. અ (નહિ) + સમ (સતી
રીતે) + પ્રભુ (લઈ લેવું)] પું. નહિ
જૂસાવાપણું.

અસંપ્રાપ્તાસુપાદિકાસંહનન [સં. અ
(નહિ) + સંપ્રાપ્ત (પ્રાપ્ત) + અસુખ
(લોહી) + પાદ (પ્રવાહ) + ક્ષેપ (વાળી)]

+ સંહનન (હાડકાનું બંધારણ)] જ. (જૈન)
જુદા જુદા હાડ નસોથી બંધાયેલા હોય પણ
એકબીજા સાથે કીલિત એટલે ખીલીથી ભેડા-
યેલ ન હોય એવું હાડકાનું બંધારણ અપનાર
આમણા જાવનાં પાપપુણ્ય.

અસંખંધિન [સં. અ (નહિ) + સંખંધ +
ન (વાળું)] વિ. અશ્વિત; નિરાધાર.

અસંશુક્ર [સં. અ (નહિ) + સંશુક્ર
(ભોગવેલું)] વિ. ભોગવેલો લેવાયા વિનાનું.

અસંયત ૫. વિ. વિષ્ણુમાં લીન થયેલ.

અસંયતપૂજ [સં. અ (નહિ) + સંયત
(જખતવાળું) + પૂજ (પૂજન)] જો. (જૈન)
પાપથી અટકેલ ન હોય તેવાની પૂજ;
મિથ્યાત્વિ એટલે ખોટી સમજવાળાની પૂજ.
નવમા અને દશમા તીર્થંકરની વચ્ચેના વખત-
માં આવી પૂજ માણુ ચર્ચ હતી, અને તે દશ
અઠેરા એટલે આશ્ચર્યકારક જનાવમાંનો એક
મણાય છે.

અસંયતસમ્યગ્દષ્ટિગુણસ્થાન [સં. અ (નહિ)
+ સંયત (નિયમવાળું) + સમ્યક (સચ્ચ) +
દષ્ટિ (જ્ઞાન) + ગુણ + સ્થાન (પદ્ધતિ)]
જ. (જૈન) આત્મિક વિકાસના ચૌદ માંહેના
ઓછા ગુણસ્થાનની અવસ્થા; અવિરતસમ્યક-
દષ્ટિગુણસ્થાન.

અસંયમી [સં. અ (નહિ) + સંયમ
(કાન) + ઇન્ (વાળું)] વિ. અંકુસ
વગરનું; નિમ્નક વિનાનું.

અસંવાચ્યમાનસીકાવ્યકળા જો. ઓસક કળા
માંહેની ગમે તે વિષય ઉપર નવી કવિતા
જનાવવાની કળા.

અસંવાદ ૨. પું. (સંગીત) એકસર ન
હોવાખતું; સ્વરવિરોધ; અપસર.

અસંવેદ [સં. અ (નહિ) + સમ (સારી
રીતે) + વેદ (અણી સકાય એવું)] વિ. જાણી
ન શકાય એવું; અભોગર; અમલસ; અતિદ્વિષ.

અસંસૂત [સં. અ (નહિ) + સમ (સાથે)
+ સૂત (મળેલું)] વિ. એક બિંદુમાં નહિ
મળતું; લંઘવતાં એકબીજાને મળે નહિ એવું;
'નોન-કોન્ફર્મ'.

અસા ૧. [અ.] પું. દંડ; છડી; એક છેડે
વાળેલી અને રૂપાની બોળીવાળી લાકડી, જે
મોટા માણસની બાજબ તેના હાથરિવાઓ
ઉપાડી ચાલે છે.

૨. [અ.] જ. આમ.

અસા એ સુલ્તાની [અ. અસા (દંડ) +

એ (દંડ) + સુલ્તાની (સમ્રાટપદ)]
પું. રાજદંડ.

અસા ઓ બદલમ ૧. [અ. અસા (દંડ)
+ બ (અને) + બદલમ (બાહુ)]
પું. રાજચિહ્ન.

૨. પું. સમના વરધોડામાં ઉપડવામાં આવતા
દંડ, વાવટા વગેરે.

અસાચવટ ૧. [અ (નહિ) + સાચવટ
(સચ્ચાઈ)] જ. અપ્રામાણિકતા; છળ; ઠગાઈ.

૨. [અ (નહિ) + સાચવટ (સાચવણી)]
જ. જાતન નહિ કરવાપણું.

અસાતના [સં. અ (નહિ) + સાતા
(સુખ)] જો. દુઃખ; વેદના.

અસાધ ૫. [સં. (નહિ) + સાધ્ (અસર
કરવી)] જો. ન મટે એવો રોગ.

અસાધારણ અનુભૂતિ [સં. અ (નહિ) +
સાધારણ (સામાન્ય) + અનુભૂતિ (અનુભવ)]
જો. વધારે પડતી લાગણી અનુભવવાપણું;
તીવ્ર ભાવ જણાવો તે.

અસાધારણ ફેલુદાઈ [સં. અ (નહિ) +
સાધારણ (સામાન્ય) + ફેલ (શરીર) + દાઈ
(જળવસ)] પું. જ્વર; છુખાર; તાવ.

અસાધારણ ધવલતા [સં. અ (નહિ) +
સાધારણ (સામાન્ય) + ધવલ (ધોળું) +
તા (પણ)] જો. જુવાનીમાં આવતી સ્ત્રીને
લોહી કીડી જવાથી થતો એક રોગ; 'સ્પેકો-
પેથિસ'. તેમાં શરીર ધોળું થાય અને ફરદી
ભોયપોષ ચર્ચ જાય, હૃદયના ધમકારા અનિય-
મિત થાય અને મૂર્છા આવે.

અસાધારણ નિમ્નતાપક્રમ [સં. અ (નહિ)
+ સાધારણ (સામાન્ય) + નિમ્ન (નીચું)
+ તાવ (ગરમી) + ક્રમ (જળ)]
પું. શરીરની ગરમી સાધારણ કરતાં ઓછી
હોવી તે; 'હાઇપોથર્મિ'.

અસાધારણ રક્તભાર [સં. અ (નહિ) +
સાધારણ (સામાન્ય) + રક્ત (લોહી) +
ભાર (વજન)] પું. નસની અંદર લોહીનું
અસાધારણ દબાણ.

અસાદ્ય ઉન્માદ ૧. [સં. અ (નહિ) +
સાધ્ય (ઇલાજ કરી શકાય એવું) + ઉન્માદ
(ધ્રુવજ)] પું. ઇલાજ પડે સુધરી ન શકે
એવું પ્રાગલ્ભ્ય.

૨. પું. મટાડી ન શકાય એવો સંજિવાત.

અસા બદર ૨. [અ. અસા (દંડ) + બ-
બદર (લપાટવાર)] પું. દંડ કે છડી ઉપાડ-
નાર માણસ; છડીદાર; બોજદાર.

૧. અસામી (લીમ) અસામી = રેડું વાળવામાં પીમો માણસ.

૨.—

૧. અસામી ગ્રેર મુસાફિર = કમળ હાથ વગરનો બેઠલ.

૨. અસામી ગ્રેર મોરસી = વારસાદાર વગરનો ખાતેદાર.

૩. અસામી છપરનંદ = બેતીને મામે જ રહી બેતી કરનાર બેઠલ.

૪. અસામી જાનંદી = રેવતવારી પદ્ધતિ.

૫. અસામી પાલી-અસામી પાલી કસત = બેતીને મામે નહિ રહેનાર બેઠલ.

૬. અસામી મુસાફિર = કમળ હાથવાળો બેઠલ.

૭. અસામી મોરસી = વંશસ્ત્રવણનો બેઠલ.

૮. અસામી શિખી = ઉપબેઠલ.

૯.—

૧. અસામી જનાવડી = જનાવડું; મગરીમાં ઉપવડું.

૨. અરી અસામી = પેસાવાળો શેઠ.

૩. કુખી અસામી = દિવાળિયો.

૪. મોટી અસામી = પેસાદાર માણસ.

૬.—

બી અસામી = મોટી પત્ની કે મોલાવાળો પુરુષ.

૧૭.—

વાલ્ડ હી અસામી = (૧) કમાણીવાળું જગ્યા. (૨) લાંબ મથે એવી જગ્યા.

૨૦.—

ખિલાનેવલી અસામી = ખેતનું પ્રીતને જાનંદ આપવાવાળી સ્ત્રી.

અસારકથિ [સં. અ (નહિ) + સાર (કાલ) + કથિ (કથા)] વ. અસારકથી લીધેલ કથનું જમાવેલ કથા.

અસારપે રેવંક [અ.] પું. સિવામ, કોચિન મીન અને લંકામાં એક જાતનું કામમાંથી મળતો તાપ્તીરિયા રેવંકો રાગ; 'મેન્નોન્'.

અસારસ્થ [સં. અ (નહિ) + સસ્થ (સુલ) + સ (આવવામાં નામ આપવામાં પ્રત્યય)] વ. સુદર ન હોવું તે.

અસાક્ષિત જ. જગમાં; પોતે હાજર થઈને.

અસાવકર્મમાર્ગ [સં. અ (નહિ) + સાવક (લેવાનું) + કર્મ (કામ) + માર્ગ (સીધો માર્ગ)] પું. (કૌન) જાણ ન કરવાની પ્રતિપાદન સંત.

અસાવસા [સં. અ (નહિ) + સાવક

(લેવાનું) + સ્થ (કરીબલિયે પ્રત્યય)]

હી. જાણ વગરની વાણી.

અસાવણી હી. એક જાતનું કપડું.

અસાકે — આ કાળમાં 'ક' ત્રીજાનો નહિ પણ ત્રીજા વિલક્ષિતનો પ્રત્યય છે.

અસાકેતિક [સં. અ (નહિ) + સોત (પાણી) + ક (વર્ણ)] વિ. કપડું નહિ એવું; ખુશું.

અસિકર્મમાર્ગ [સં. અસિ (જવાર) + કર્મ (કામ) + માર્ગ (સીધો માર્ગ)] પું. (કૌન) તરવાર, ખનુષ વગેરે કાલે અસાવસામાં ચુર માણસ.

અસિકર્મમાર્ગ [સં. અસિ (જવાર) + કર્મ (કામ) + માર્ગ (કામ)] વ. તરવારનું આમાનું મિશન.

અસિત ૧૭. જ. ધર્મજ્ય મોમી એક સાખા.

૧૮. જ. વલ મોમનો એક પેટા ભાગ.

૧૯. જ. (પુણ્ય) સરસ્વતી નદિના કાંઠા ઉપર આવેલું એ નામનું તીર્થ. ત્યાં વિદુષ્ટ તીર્થવાજાએ મથા હતા.

૨૦. જિ. મળના એવા રેવંક; નીલ; મળિયા.

અસિત ૮. હી. જાનનજાનની જુવાન સ્ત્રી.

અસિત ૮. હી. એ નામની એક વનસ્પતિ.

અસિદહેવાભાસ [સં. અ (નહિ) + સિદ (સાક્ષિત થયેલું) + હેવાભાસ (ખોલે દેવ)] પું. (ન્યાય) હોય જ નહિ અન્યાય હોવાની સંજ્ઞા રહેલી હોય એવો હેવ. એટલે, 'સુખ નિલ છે કેમકે તેમનો વિષય છે'. સુખ જાનનો વિષય છે, તેમનો વિષય તે ચર્ચાકારે નથી. તેથી 'તેમનો વિષય' એ હેવ અસિદહેવાભાસ છે.

અસિધાર ૨. હી. કામમાં સૈદ્ધાંતમાં આપતો એ નામનો ધર્મ.

અસિધાવડ [સં. અસિ (જવાર) + ધાવન (સાથે જવાર)] પું. (કૌન) સિદ્ધિમર; સરલિયો.

અસિધાવડ પું. (કૌન) વાંસ વગેરે કામમાંથી નીકળતો મથ એવો મીઠો સ્થ.

અસિમત [સં. અસિ (જવાર) + મત (વાણી)] વિ. કામમાં તરફર રાખનાર. આ વિશેષ્ય સ્થ માટે વેદમાં વપરાયેલ છે.

અસિલ જ. એ નામનું એક મોન.

અસિલુ જ. અસિલ મોમની સાખા.

અસી ૪. [હિ.] હી. તરવાર; સમરોર.

અસીર્વાદ ૧.—

અસીર્વાદ દેવ-કરના = (૧) આસીર્વાદ આપવો. (૨) સલામ બરવી.

અસીલ ટે.—કાસી. તે સ્વતંત્ર હોવાથી લોડી અન્યાય ખરીદવા મુલામ કરતાં વધારે સારી મથાય છે.

૧૧. વિ. હાથમાં મુળમાં જ-મેલું; હાથો ચપ્પતિનું. અસીલમુર્ચ પું. ખીજા દુધ સાથે લાવા મારે તાલીમ આપેલો દુધો.

અસીં જ. (કમળ) અમે.

અસુક [હિ.] વિ. અસુક; અસ્વસ્થ; નાચક.

અસુલ [હિ.] વિ. અમંગળ; અસુલ.

અસુર ટા. પું. (કૌન) વિદ્યાર્થી.

૩૨. પું. (કૌન) મુસામાન.

૩૩. હી. એ નામની એક સિપિ.

અસુરપત [સં. અસુર (મનસ) + પતિ (સ્ત્રી)] પું. (કૌન) રાવણ.

અસુરપિપ્પતિ [સં. અસુર (દેવ) + પિપ્પતિ (સ્ત્રી)] પું. અસુરોનો રાજા; અધિરાજ.

અસુલુર [સં. અસુ (પ્રાણ) + હર (લેનાર)] પું. (કૌન) સકુ દુરમન.

અસુવિત ટ. વિ. નહિ મીઠું; માંકવા વિનમ્નું.

અસુમ [સં. અસુ] જ. લોહી; રક્ત.

અસેતું (અસેતું) વિ. સહન ન થાય તેવું.

અસેવતા જ. (કૌન) કાકુ જાણી.

અસે હી. (કૌન) અભિમાનિયો; મુલ્યા.

અસેવ્યકેવ્યકે [સં. અ (નહિ) + કુત (સંબંધ) + કેવલ (સંપૂર્ણ કામ) + કેવ (વર્ણ)] પું. (કૌન) મુળનો ઉપદેશ સાંભળ્યા વગર પોતાની મેળે કેવલ એટલે સંપૂર્ણ જાન મેળવનાર જીવ. તેણે પૂર્વજામાં તો મુલ ઉપદેશ સાંભળેલો હોય છે.

અસોજ [હિ.] પું. આસો મહિનો; વિક્રમ સંવતનો એવો માસ.

અસ્તમિતારમિત [સં. અસ્તમિત (નાચ-મેલું) + અસ્તમિત (આપમેલું)] વિ. હાથમાં જ-મી ખરાબ કામ કરી ખરીને ખાળે દુર્મિતમાં જનાર.

અસ્તમિતોદિત [સં. અસ્તમિત (નાચમેલું) + ઉદિત (બેઠું)] વિ. હાથમાં મુળમાં જ-મી પુણ્ય વડે સાઈ કેમલું મેળવું હોય એવું.

અસ્તવૃત્ત [સં. અસ્ત (મૂલ) + વૃત્ત (કમળ)] જ. વંચને અમુક મિત્ર ઉપર લાવવા માટે તેની સાથે જોડેલ જોનારો મહા-૩૫ આંકવાળું દુધનું 'સેરિય સર્કલ'.

અસ્તના ૧. [સં.] પું. ઉત્તરો.

૨. પું. હરીરતું રહેલાયુ.

૩. પું. અરિનો કરવાળો.

અસ્તિત્વશુભ [સં. અસ્તિ (ઇ) + ત્વ (પદ્ય) + શુભ] પું. (કૌન) જેનાથી વસ્તુનો નાશ ન થાય તે શક્તિ. શુભો અસ્તિત્વ ૧.

અસ્તિત્વવાહ [સં. અસ્તિ (ઇ) + ત્વ (હોવાપણું) + વાહ (વત)] પું. ઉપર છે એવો મત; પરમેશ્વર હોવાની આનતા.

અસ્તિવાહ [સં. અસ્તિ (હોવાપણું) + વાહ (વત)] પું. આત્મા, કર્મ, મોક્ષ વગેરે સાચી આખતોનું હોવાપણું અને અપુષ્પ, સ્વસ્તુમ વગેરે અસતપદાર્થનું અણુહોવાપણું માનવું તે.

અસ્તીકા (અસ્તીકા) [અ. અસ્તી (ઉપાસનામાંથી હરો વધ માફી આપવું)] પું. માફોની માનસી.

અસ્તુત ૨.—

અસ્તુત કરવી = (૧) પ્રાર્થના કરવી. (૨) વખાણ કરવી.

અસ્તુતિ ૩. છો. ભક્તિ; ભજન.

૪. છી. સ્તોત્ર.

અસ્તુવાહ [સં. અસ્તુ (વાળો) + વાહ (હેલું તે)] પું. પ્રાર્થનામાં અપાતો રહેો; 'વાળો' એમ હેલું તે; 'તપસ્તુ' એવો વાહ.

અસ્તેશ (અસ્તેશ) [અ. અસ્તુ (ઉપાસનામાંથી હરો વધ માફી આપવું)] વ. રાજનામું; શામ; ઉત્સર્ગ.

અસ્તેવેગ [સં. અસ્ત (હોવાનું ઉપમા) + વેગ (વાત)] પું. બાણની ગતિ.

અસ્તિ [સં. અસ્તિ (હાકું)] વ. અસ્તિ; હાકું. આ સંજ્ઞા ક્ષિતિમાં વપરાય છે.

અસ્તિનિકમર્લ [સં. અ (નહિ) + સ્થાનિક (જ્યાનું) + મર્લ (દમેલ)] પું. મર્લાશયના પોષા બાગની બહાર મર્લ રહેલ હોય એવી સ્થિતિ; 'એક્સપ્રેશન'.

અસ્તિયો શુંબકત્વ [સં. અ (નહિ) + સ્થાપિત (બચવું) + શુંબક (ખેંચવાર) + ત્વ (પદ્ય)] વ. હોદાને ખેંચવાનો ગુણ કાચમ ન હોવાપણું.

અસ્તિલ ૧. [કિ.] પું. ધર; મધન.

૨. પું. અરિ; દેવાલય.

૩. પું. સ્થળ; સ્થાન; હેમણું; જગ્યા.

અસ્તિઅંતર [સં. અસ્તિ (હાકું) + અંતર (વચ્ચે)] વિ. હાકાંની વચ્ચે આવેલું; 'ઇન્ડર ઓસિયસ'.

અસ્તિ આવરણ પ્રદાહ [સં. અસ્તિ (હાકું) + આવરણ (પદ) + પ્ર (વિશેષ) + હાહ (વખત)] પું. હાકા ઉપરના પાનો સેવો.

અસ્તિક ૨. [સં. અસ્તિ (હાકું) + ક (નાનાપણું બતાવનાર પ્રત્યય)] વ. તરુશ્ચિત્ત; ઉપાસિત; 'ક્રિટિસિય'.

અસ્તિક બિહાર [સં. અસ્તિ (હાકું) + ક (નાનાપણું બતાવનાર પ્રત્યય) + બિહાર (વત)] છો. કંડાસ્થિના ટેવામાંથી ઉપજત કાર્ક છબના પદાર્થમાં આવેલ સ્નાયુની એક નાની છુટી પટ્ટી; 'કોન્ડ્રોસાયસ'.

અસ્તિકરણ [સં. અસ્તિ (હાકું) + કરણ (કરું તે)] વ. હાકાંની બનાવટ; તરુશ્ચિત્ત કે આવરણવચ્ચેના ચૂનાવળો બામ બમવાથી થતી હાકાંની રચના.

અસ્તિકલા [સં. અસ્તિ (હાકું) + કલા (પદ)] છી. અસ્તિઆવરણ; હાકાં ઉપર રહેલી આમડી. તેમાં રહેલ રક્તવાહિની હાકાંને પોષણ આપે છે.

અસ્તિકારક તંતુ [સં. અસ્તિ (હાકું) + કારક (કરનાર) + તંતુ (રેશો)] પું. હાકાં બનાવનાર તંતુ; હાકાંને કાંતનારી આમડીના તંતુ, જે હાકાંનું બને છે; 'ઓરિટઓ એનેટિક ફાઇબર'.

અસ્તિકાર્થ [સં. અસ્તિ (હાકું) + કાર્થ (કામ)] વ. સ્તીરમાં હાકાંને કરવાનું કામ.

અસ્તિકોમલતા [સં. અસ્તિ (હાકું) + કોમલ (નરમ) + તા (પદ્ય)] છી. હાકાંનું વિકસરે લીધે નરમ થવું તે.

અસ્તિકૃત [સં. અસ્તિ (હાકું) + કૃત (કરવ)] વ. મદ પારથી હાકાંને ચણેલ જામ; 'કોન્ડ્રુજન'.

અસ્તિકૃત [સં. અસ્તિ (હાકું) + કૃત (કરવ)] પું. સખા રોમ; સુકાતનું દરદાં નમ્યું તવાઈ જવાનો રોગ. વિરેચિત દી બોધું થવાથી નવ માસની ઉંમરથી નવ વર્ષની ઉંમર સુધી તે થાય છે.

અસ્તિકમલક [સં. અસ્તિ (હાકું) + કમલ (બદલવ પદ) + અક (નામ બતાવનાર પ્રત્યય)] પું. હાકાંનો સમો.

અસ્તિકુદમ [સં. અસ્તિ (હાકું) + કુદમ (મોલો)] પું. બચેલ હાકું સંકલ્પ હોય ત્યારે તેના જે હોદાના બામ ઉપર થતા નવ હાકાંના કડ; 'કુલાર્ક'.

અસ્તિકૃત [સં. અસ્તિ (હાકું) + કૃત (કરવ)] પું. હાકાં બનાવનાર કોશ.

અસ્તિકૃત સંધ પું. અસ્તિકૃત; અસ્તિકૃત 'ઓનિ ટિસુ'.

અસ્તિકૃત સંધ [સં. અસ્તિ (હાકું) + સંધ (ધસનાર) + સંધ (સંધો)] વ. હાકાં ધસવાનું ઓળવર.

અસ્તિકૃત સંધ [સં. અસ્તિ (હાકું) + સંધ (ધસવું તે) + સંધ (સંધો)] વ. કર-પગ; હાકું કપવાની કરવત.

અસ્તિકૃત [સં. અસ્તિ (હાકું) + અક (સમુદ)] વ. હાકાંનો જન્મો.

અસ્તિકૃત [સં. અસ્તિ (હાકું) + તંતુ (તંતુ)] પું. અસ્તિકૃત સંધ.

અસ્તિકૃત [સં. અસ્તિ (હાકું) + તુલ્ય (મોલુ)] વ. હાકાંના જૂઠા સાથે ભેળવેલ મોરબુધ.

અસ્તિકૃત [સં. અસ્તિ (હાકું) + કૃત (કરવ)] પું. ઉપરના રોમમાં હાકાંને કાંતનારી આમડી ઉપર થતો સેવો; 'ટોપસ'.

અસ્તિકૃતરોષ [સં. અસ્તિ (હાકું) + રોષ (ધસારી) + રોષ (રોષ)] પું. હાકાં ઉપર વિદાયેલ બાજ પાનો સેવો; 'પેરિઓ-રેટાઇટિસ'.

અસ્તિકૃત [સં. અસ્તિ (હાકું) + કૃત (કરીર બહેનું એક ક્રમ)] છી. અસ્તિકૃત સંધ; 'ઓનિ ટિસુ'.

અસ્તિકૃત [સં. અસ્તિ (હાકું) + નાક (નાક)] પું. હાકાંનો સમો.

અસ્તિકૃત [સં. અસ્તિ (હાકું) + પુર (નયર)] વ. કુરુદેવમાં આવેલ એક પુરાણી જગ્યા. મહાભારતમાં મરાવેલાં ચોદાઓનાં શત્રુ એકાં કરી લાં તેનો અભિસંસ્કાર કરવામાં આવ્યો હતો. તેઓનાં હાકાં લાં પોર્લ હોવાથી આ નામ પડ્યું હોય એમ મનાય છે.

અસ્તિકૃત ૧. પું. હાકાંના મરનો સોળે. ૨. [સં. અસ્તિ (હાકું) + પ્રાક (વખત)] પું. હાકાંનો એક રોગ; 'ઓરિટઓ સાયક્લેમ'. આથી તેનાં પદ પોર્લ પડી અવાઈ જાય છે.

અસ્તિકૃત [સં. અસ્તિ (હાકું) + કૃત (સપાટ પાડવું)] વ. હાકાંનું એકાંબી ઉપર આવેલું પદ.

અસ્તિકૃત [સં. અસ્તિ (હોટું) + બીજ (બી)] વ. કપાસિયો; સું બી.

અસ્તિકૃત ૪. પું. સિપાળ.

અસ્તિકૃત હેંદ્ર [સં. અસ્તિ (હાકું) + હેંદ્ર (પદ) તે + હેંદ્ર (અમરવત)]

ક. તરુણસ્થિ જે આવરણત્વમાં જુનાઓ પદાર્થ બની જઈ હાડકું બનવાની ક્રિયાનું મધ્યસ્થગ; 'ઓસિફિકેશન સેન્ટર'.

અસ્થિભંગ અર્થ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + ભંગ (વધી જવું તે) + અર્થ (અર્થ)]
પું. હાડકાના વધી જવાને લીધે આવતો તાવ.

અસ્થિભંગજઠ અર્થ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + ભંગજઠ (ભંગમાર) + અર્થ (અર્થ)]
પું. એક ભાતનો તાવ; હૃદયોત્ક્રાંતિના દંડ અર્થ. એથી મનાતો આ રોગ ગરમ દેશમાં એક ભાતના મધ્યસ્થિ દેશમાં છે. તેમાં સખત તાવ આવી મામડી સુષ્ણ આવે, અને માથું, બાંધ, હારીરના સાંધા અને હાડકામાં બહુ પીડા થાય. એને લીધે આનું નામ અસ્થિભંગજઠ અર્થ પાડ્યું છે. આર પંચ ક્રિયા તાવ રજા પછી હારીર ઉપર લાલ હાથુ નીચળી બે મધ્ય ક્રિયામાં સાદા કર્મ જાય.

અસ્થિભંગજઠાશ્વ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + મળન (મળ) + અશ્વ (નામ)] પું. હાડકાની અંદરનો માવો નાશ પામવો તે.

અસ્થિભંગજઠાશ્વસૈક [અસ્થિ (હાડકું) + મળન (માવો) + અશ્વ (નામ) + સૈક (સેવ)] પું. હાડકાની અંદરના મરના ક્રેપ; 'મેરો સેવ'.

અસ્થિભંગજઠાશ્વસી [સં. અસ્થિ (હાડકું) + મળન (માવો) + નાશી (નાશ)]
ક્રી. મેરોમય નાશી; મર્જમાં મળન પરિણામ (મૂલ) બંધ કર્મ જવાથી થતી સુરંગ; 'મેરોમય સેવ'.

અસ્થિભંગજઠાશ્વસી [સં. અસ્થિ (હાડકું) + મળન (માવો) + સોષ (સોસ)]
પું. હાડકાની મળનનો સોસ. આ રોગ મળનની ઓડ વર્ણનાં હોડરને થાય છે.

અસ્થિભંગ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + મળ (મળ)] પું. હાડકાનો વળવો જાય.

અસ્થિભંગતિતારો [સં. અ (નહિ) + સ્થિર (જામી) + તિતિ (તેજ) + તારક]
પું. તેજમાં ફેરફાર થવા કરે તેવો તારો; પરિવર્તક તારો; 'વેરિજનલ તાર'.

અસ્થિ રૂંધની તરવ વ. હારીરવિધાનો અસ્થિમંદનને લગતો જાય; 'સિન્ડ્રોમોલોજી'.

અસ્થિવલક [સં. અસ્થિ (હાડકું) + વલક (વલ)] વ. હાડકા ઉપરનું પા.

અસ્થિવિકાસ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + વિકાસ (વિકાસ)] પું. હાડકાનું બનવું તે.

અસ્થિવિકાસ કેન્દ્ર [સં. અસ્થિ (હાડકું) +

વિકાસ (વિકાસ) + કેન્દ્ર (કેન્દ્ર સ્થળ)]
ક. કુમાં એટલે હાડકાના સાંધા પરના ઘેરી જેવા મંદની અંદર જ્યાં પહેલવહેલાં હાડકાં બને છે તે જગ્યા.

અસ્થિવિકાસિ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + વિકાસિ (વિકાસ)] પું. હાડકા ઉપર થતું મૂમકું.

અસ્થિવિવર [સં. અસ્થિ (હાડકું) + વિવર (વધી પાડી જવા)] વ. હાડકાની અંદરનો પોલો જાય; હાડકાની પોલણ.

અસ્થિવિવર્દન [સં. અસ્થિ (હાડકું) + વિવર્દન (વધવું તે)] વ. હાડકાનું વધવું તે; 'અપોસિસિસ'.

અસ્થિવૃદ્ધિ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + વૃદ્ધિ (વધવું તે)] ક્રી. હાડકાનું વધારે પ્રમાણમાં વધી જવું તે.

અસ્થિવેદના [સં. અસ્થિ (હાડકું) + વેદના (વેદ)] ક્રી. હાડકાનો દુખાવો.

અસ્થિવેદ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + વેદ (વીડવું તે)] વ. અસ્થિવરણ; હાડકાની ઉપરનું આવરણ; હાડકાને ઢાંકનારું અને તેનું પોષણ કરનારું પા.

અસ્થિવેદન [સં. અસ્થિ (હાડકું) + વેદન (વેદ)] વ. હાડકા ઉપર વીડાવેલું આકું પા.

અસ્થિવેદન અર્જુન [સં. અસ્થિ (હાડકું) + વેદન (વેદ) + અર્જુન (મોડ)]
પું. હાડકા ઉપરના આવરણની મોડ.

અસ્થિશૂણ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શૂણ (શૂણ)] વ. હાડકામાં નીચળતો સળામે.

અસ્થિશોષ ૧. પું. હાડકા ઉપર થતું ઠણ મૂમકું.

૨. પું. હાડકાના આવરણનો સોસ.

૩. [સં. અસ્થિ (હાડકું) + શોષ (સોસ)]
પું. હાડકાનો સોસ.

અસ્થિસંદેશ ૧. [સં. અસ્થિ (હાડકું) + સંદેશ (સંદેશ)] વ. રોગને લીધે થતી જગ્યાના યુલ્કાના હાડકાને મળતી એક જગ્યા; 'ઓસિફોસ'.

૨. વિ. હાડકાના જેવું.

અસ્થિસંધિ ૩. [સં. અસ્થિ (હાડકું) + સંધિ (સંધિ)] પું. હાડકાના આંધિયા જેવા હાડકામાં બીજા હાડકાનો માથા જેવો એક છેડો જુદાથી ફરે તેવો સાંધો.

અસ્થિસંધિશોષ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + સંધિ (સંધિ) + શોષ (સોસ)] પું. હાડકાના સાંધાવાળા જાગનો સોસ.

અસ્થિસંસ્થાન વ. હાડકાનો વર્ગ; હાડકાને લગતો વિભાગ.

અસ્થિરખલન [સં. અસ્થિ (હાડકું) + રખલ (ખરી પાડવું) + અન (નામ બનાવનાર પ્રત્યય)] વ. હાડકાનું પા ખરી જવું તે; 'ઓસિફોલિએશન'.

અસ્થિરુદ્ધ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + રુદ્ધ (રુદ્ધ)] પું. હાડકા ઉપર થતું મૂમકું.

અસ્થિરુદ્ધ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + અર્જુન (મોડ)] પું. હાડકાની મોડ.

અસ્થિવરણ [સં. અસ્થિ (હાડકું) + આવરણ (હાંચ)] વ. અસ્થિવા; હાડકાની ઝિલી; અસ્થિવેદ 'વેરિજનલિસમ'. તે હાડકાને ઢાંકે છે અને તેમાં રહેલી રક્તવાહિનીથી હાડકાનું પોષણ થાય છે.

અસ્થિવરણિક અંધન [સં. અસ્થિ (હાડકું) + અંધરિક (અંધર) + અંધન (મોડ)]
વ. હાડકાના અંધરિકા વચ્ચેનો સ્થાન.

અસ્થિવરણિક ધમની [સં. અસ્થિ (હાડકું) + અંધરિક (અંધર) + ધમ (નરીઅતિએ પ્રત્યય) + ધમની (હૃદય લોહી લઈ જવાની નળી)] ક્રી. અમ અસ્થિવરણ ધમની; હૃદયના પંચ તરિવાનાં હાડકાની ઉપર આવેલી ઘેરી નાલ.

અસ્થિ ૨.—

૨. અસ્થિ = ફરમિયાન.

૩. અસ્થિ = હાલ = અસ્થિ સ્થિતિમાં.

અસ્થિ ૨.—

અસ્થિ = મહિનાનું નાવણ; અસ્થિ પછી નાહવું તે.

અસ્થિ ૩ વલક [અ. અસ્થિ (ફરમિયાન) + વે (વે) + વલક (વળવ)] પું. વળવો વળત.

અસ્થિથી પું. શિયા મળકાનો એ નામનો એક કાંટો.

અસ્થિહન [સં. અ (નહિ) + સ્થિ (પ્રેમ લોસ)] પું. શિયા લંકા મહાદેવ કોઈ પણ વસ્તુમાં તેમને આસક્તિ નથી તેથી તેઓ અસ્થિહન કહેવાય છે.

અસ્થિયોલ [ઇ. અસ્થિ (યોલ) + યોલ (યોલ)] પું. જળાના વર્મની એક વનસ્પતિ; 'ફીલ્ડ'. તેનાં પાંદડાંનો આકાર યોલના કાને જેવો આવે છે, અને તેનાં બી જવા લાગે વપરાય છે.

અસ્થિના [ઇ.] વિ. યોલના વેપારીની એક માટેની સંજ્ઞા.

અરસિક ૧. [સં. અ (નહિ) + સઙ્કિ (પાસવાળો પદાર્થ)] વિ. એના પાસવા પડે નહિ એવું.

૨. વિ. પાસા રૂપે નહિ નંધાવેલું; આશર વિનાનું; સુખના રહ્યું.

અરસિક ૧. [સં. અ (નહિ) + સઙ્કિ (પાસો)] વિ. આશર વિનાનું લોક એવું.
૨. લુપ્તો અસઙ્કિ.

અરસુતારો [સં. અ (નહિ) + રસુટ (બોજી) + તારક (વાણ)] પું. (અપોતિત) નિહારિત્રમાં રહેલો રસુટ નહિ કેપાતો વારો; 'નેમુલસ રસાર'.

અરસીયત [અ.] છી. નેચવરપણું.

અરસ્ય ૧. [સં. અ (નહિ) + રસ (વાહક) + ય (એવું)] વિ. વાહ કરી લાગત નહિ એવું.

૨. વિ. વાહ ન કરવા એવું; ન સહારવા એમ.

અરિમતા ૭. છી. બાકિતવનું જાન.

અરિમનિયન છી. સેમિકિલિપિમાથી નીકળેલી એ નામની એક લિપિ.

અસ ૧૧. પું. યુગ; પ્રભાવ.

૧૨. [અ.] પું. અપ; મન ઉપર ચપેલ અસર.

૧૩. પું. પરિણામ.

૧૪. પું. મનમાં વાત ઉતારવાપણું.

૧૫. પું. રખાતા હોયનો પતો લાગી રહ્યો તે આટો તેના પગની માણુએ કરવામાં આવતી નિશાની.

અસપીવણી [સં. અસ (લોહી) + પા (પાણી)] છી. (ક્રિય) જળો; અસપ. અરાળ લોહી વૂસી લેવા તેને માખી ઉપર લગાડવામાં આવે છે.

અસલુ [અ. અસલ (હથિયાર)નું જહુવળ]
મ. વ. વ. મુદનાં હથિયાર; આગુપ.

અસલુખાન [અ. અસલ (હથિયાર)નું જહુવળ + ખાન (જગ્યા)]
મ. હથિયાર સંખવાનું ઠેકાણું; અસલુખાર; આણુપણા.

અસલી કીમત [અ. અસલ (મૂલ) + કીમત] છી. મૂલ કે ખરી કીમત.

અસલી બાંવ વ. એમાંથી બીજાં માત્ર રમ્મ લેવ અને એના ઉપર મૂલ વિચોરી નખાણી લેવ એવું મૂલ કે યુગ્મ મામલું.

અસલી કમીન (અસલી કમીન) [અ. અસલ (મૂલ) + કમીન (જમીન)] છી. કાંપથી જોલેલ જમીન વાદ કરતાં ગાંધી મૂલ જમીન.

અસવ ૩. પું. (ક્રિય) ઘોડો; અસ.

અસવપન [સં. અસવ] પું. (ક્રિય) ટેવ; અસવન.

અસવપાર ૧. [સં. અસ (ઘોડો) + પાર (વસ્ત્ર)] પું. (ક્રિય) ખાસકાર; અસપાર.

૨. પું. (ક્રિય) ઘોડાવાર.

અસવાકિષ્ટ [સં. અ (નહિ) + સ્વાકિષ્ટ (સત્ય માટે કિયું)] વિ. મીઠાસ વિનનું.

અસવાસ્થ્યમદ [સં. અ (નહિ) + સ્વાસ્થ્ય (નોરોગીપણું) + મદ (અપમાન)] વિ. હાનિ કારક; ગુણાનકારી.

અસવાસ્થ્ય વિમુતિ [સં. અ (નહિ) + સ્વાસ્થ્ય (નોરોગીપણું) + વિમુતિ (રક્ષા)] છી. અસ્વાસ્થ્ય; રોગીપણું.

અસવાંસી [હિ.] છી. લંગાઈ માપવાનું જમીનનું એક માપ; અસવાંસીનો વીસમો ભાગ.

અસસક ૫. પું. અસિ દેહને એ નામનો એક રાજા.

અસસં [સં. અસ] પું. (ક્રિય) ઘોડો.

અહ ૧૧. પું. (ક્રિય) કરું; અહિ.

અહુલુક પું. ખોલ લોકોની માન્યતા પ્રમાણે વિશ્વનો પહેલો અપ્તાર. લુપ્તો વિષ્ણુ.

અહુક ૭—

અહુક ૨૨ = (૨) પ્રચાર કરવો. (૩) તબડું ઢોલી રેવું.

અહુકનામા ૧—

અહુકનામા વે તિભરત = વેપારી કરાનાણું.

અહુકો પૈમાન [અ. અહુક (માત્ર) + પૈ પૈમાના (માપ)] પું. કરાનામાની સત.

અહુકો પૈમાન કરવું = સંધિ કરવી.

અહુપત [સં. અહિ (રવિ) + પતિ (સ્ત્રી)] પું. (ક્રિય) સેવનામ; અહિપતિ.

અહુમક ૨—

અહુમક-કેલ-કરી = સ્વભાવિક મૂર્ત માણસ.

અહુમકપણુ [અ. અહુક (મૂર્ત)]
મ. મૂર્ખાઈ; અહુમકીપણું.

અહુમકપણુ લુપ્તો અહુમકપણુ.

અહુરણુ છી. (ક્રિય) ઝેરણુ.

અહુરન [અ.] પું. ઝેરણુ; એના ઉપર સોની અને હુલાર મડવાનું ધડે તે લોકનું ચરિત્રું.

અહુરાવ પું. (ક્રિય) સેવનામ.

અહુરિયાં છી. અહીરહી.

અહુક ૭. વિ. સુશીલ.

૮. [અ. અહુક (તે ઘણો કલે)]
વિ. હેતિયાર.

અહુકુલ્લા [અ. અહુક (માણસ) + અલ (અકેષુ મલમાર અવ્યય) + અલ્લા (ઉપર)] પું. પવિત્ર માણસ; હસીલ.

અહુલેક ૧. [સં. અલકવ] પું. ઉપર, કેમકે તે નજરે જોઈ શકાતો નથી.

૨. પું. ખાખી જાવાનો એક પોશર.

અહુલે અરક (અહુલે વરક) [અ. અહુલ (માણસ) + એ (તું) + અરક (સ્વાર્થ)]
વ. સ્વાર્થ જન; મતલબી માણસ.

અહુલે અહુલે [અ.] વિ. જાનકી હસમુખું.
અહુલે અહુલે ૧૨વું = (૧) જાનકી સ્વભાવથી ૧૨વું. (૨) નામ્મ મારવી.

અહુલે અહ [અ. અહુલ (માણસ) + એ (તું) + અહ (નોંધવો જણી)] પું. ન્યામની અદાલતમાં ખાતાનો હાસી.

અહુલે રોજમાર (અહુલે રોજમાર) ૨. [અ. અહુલ (માણસ) + એ (તું) + રોજમાર (નોંધી)] મ. વ. વ. નોંધી કરતાં માણસ; સેવકો.

અહુલે વિરાસત ૧. [અ. અહુલ (માણસ) + એ (તું) + વિરાસત (વાસો)]
પું. વારસ.

૨. પું. સંયુક્ત વારસ.

અહુલ્લા ૧. છી. કુમા; અહી.

અહુલર [સં.] પું. લિપ; લંકર; મહાદેવ.

અહુ ૫. પું. અહમા; ટપ.

અહુકાર ૬—ભાગવતમાં જણાવ્યું છે કે મહત્ત્વ ભગવાનની હિંમોચર કરતાં તેણે આ જગતને સરજવાની ક્રમથી પોતાના સ્વરૂપ રૂપાંતર કર્યું. એ રીતે એ મહત્ત્વ વિશ્વરૂપાનું જોડેલે તેથી અહુકાર ક્રિયા થયો. તે અહુકાર કાર્ય, કારણ અને કર્તા એ ત્રણે જાણ્ય અને પાંચ મહાગુણ, ઇદ્રિય, મન અને ઇદ્રિય તથા મનના દેવતા એ સર્વનું કારણ છે. સાંત્વિક, ચમ્પસ અને તામસ એમ ત્રણ પ્રકારમાં સાંત્વિક અહુકારથી મન અને ઇદ્રિયોના અધિકારક દેવ, ચમ્પસ અહુકારથી હોમેદિય અને કોમેદિય, અને તામસ અહુકારથી ક્રુદ અને ક્રુદથી આકાશ ક્રિયા થયાં.

અહુકારકર્ણિણી [સં. અહુકાર (મૂર્ત) + કર્ણિ (જેનમાર) + ણિ (નાનીઆલિંગ પ્રકાર)]
છી. એ નામની રેડી.

અળવી—અળવીનું સાક બનાવવાની મદાસી રીતઃ સિતેર રૂપિયાભાર અળવી પાણીમાં બાકો તેના ઉપરનાં છેતરૂં કાઢી નાખવાં. પછી તેના કટકા કરવા અને ૭ રૂપિયાભાર અમલી પાણીમાં મોજી તેનું પાણી, એક રૂપિયાભાર શુદ્ધ કરેલું મીઠું, બે રૂપિયાભાર મોજ ને એક રૂપિયાભાર મેથીનો ચૂસે તેમાં નાખી ચૂસે મૂકવું. કાઢી તપાવી તેમાં અલુ રૂપિયાભાર ઘી નાખવું. ઘી તરે એટલે તેમાં બે રૂપિયાભાર અડદની દાળ, નવ માસા સહ્યં મરચાંના કટકા ને મીઠા સીંબડાની એક ડાંખળીનાં પાંદડાં નાખી તે વધાર ઉપરના સાકમાં દેવો. આ સાક ખાવાથી કબજતો હોવાનું મનાય છે. અળવીનું સાક કરવાની તંબવરી રીત નીચે પ્રમાણેઃ પંચોતેર રૂપિયાભાર અળવીને પાણીમાં બાકો તેમાંથી પાણી નિતારી કાઢવું. પછી તેના દાખડી

જાલ હોલી ઠાઠી તેની ગોળ ચક્રીઓ
સમારવી. આર માસ સુધી મર્યા, બે
માસ મરી, એક માસો હગદર, આર માસ
ધાણા, બાક માસ દોપડ અને બાક માસ
ઠાંઠા લીમાં સાંતળી ઝીલું વાડી સરસોર
પાણીમાં ઠામરી તેનું પાણી સાકના કટકમાં
નાખતું. ફોદ રૂપિયાભાર આમલી પાણીમાં

મોળી પાણીમાં એક રૂપિયાભાર મીઠું નાખી
જૂલા પર મૂકતું. મરી બન એટલે વાસણ
નીચે ઉતારી બીજું વાસણ જૂલા ઉપર
મૂકતું. તેમાં સવાઈ રૂપિયાભાર ઘી નાખી તે
કકડે એટલે તેમાં આર માસ અડદની ઘળ
આર માસ રાઈ, એક માસો શર્ક અને
મીઠા લીંબડાની એક અંજળી નાખી વધાર

થાવ એટલે સાક વધારી રેતું, અને આર
માસ મણાનો લોટ અને બાક માસ દોઢમીર
નાખી કાઢીથી હવાવી નીચે ઉતારવું.

અગ્નિશિલ્પ [સં. અતસી] ન. અગ્નિસીનું તેલ.
અગ્નિસી ર. સી. એક જાતનું તેલી બી.

અં

અં

અં—આ સ્વરના ઉચ્ચારથી નાસિકા મારફત સ્તરીરમાં જતા પ્રાણવાયુથી બનેલ કોઠી સહ શ્વાસ છે. તેટલા માટે પ્રત્યેક બીજાંબને અંતિ 'મ્' અથવા અનુસ્વારને રાખવામાં આવેલ છે અને તેનો લાંબો ઉચ્ચાર કરવાનું જ્ઞાતવામાં આવેલ છે. સ્વરોના ઉચ્ચાર કરતી વખતે મુખ ખુલે છે અને અનુસ્વાર અથવા 'મ્'ના ઉચ્ચારથી કોઠ નંધ થાય છે. પ્રથમ સ્વરોના ઉચ્ચાર કરવાથી સ્તરીરના તમામ વિહાર દર શ્વાસ અને 'મ્'ના ઉચ્ચારથી બોલકથી કમાક નંધ થવાથી સ્તરીરમાંથી દર કબેલા વિહાર પાછા અંદર પ્રવેશ કરી શકતા નથી.

અંક કુ. ક. મુવનના સ્વર વિધિનક કરવા તે. લુપ્તો અંક ૧૦.

કુ. ક. (મણિત) બીજાવધવ; સદ્મપાત; વર્ણ; 'કોએકિસન્દ'.

અંકઅણુના [સં. અંક (આંકો) + અણુના (અણુ)] જી. આંકાની અણુતરી.

અંકઅણિત ૨. ક. અણિતનું પ્રસ્તુત.

અંકક ૧. [સં. કંકર (કંકરો)] પું. જનાજ સાથેની કીધી કંકરી.

૨. પું. નાનો કંકરો.

અંકકી [સં. કંકર (કંકરો)] જી. નાની કંકરી.

અંકકી (અંકકી) ૧. [સં. અંકુર (અંકુરો)] જી. વેલ; લતા.

૨. [સં. અંકુર (આંકો)] જી. દુક; આંક.

અંકપાસિકા ૨. [સં. અંક (ખોલો) + પાસ (પાસ)] જી. આવા; ધાવા; બાળકને ધવાવવા રાખેલી રી. લુપ્તો અંકપાસી.

અંકપાસી ૫. જી. વેલમાં બચાવેલ એક જાતની સુમ્બીદાર વસ્તુ.

અંકપૂષ્ટ પેશી [સં. અંક (ખોલો) + પૂષ્ટ

(પીઠ) + પેશી (ખાંસને કોથો)] જી. કાંઠાંબિની લાંબી પેશી.

અંકિજ [જ.] જી. એક જાતની માછલી.

અંકરબજૂર્ણક [સં. અંક (ખોલો) + રબજૂ (રોજી) + નંધ (અંધવાનું હાથન)] પું. સાચળના હાથનું અસ્થિનંધન.

અંકરેવા [સં. અંક (ખોલો) + રેવા (રેવ)] જી. સાચળના હાથની પાછળની જાંબુએ રનાપુને બંધવા માટેની અડખમટી લાંબી ધાર.

અંકવાચક [સં. અંક (આંકો) + વાચક (જાણવાર)] વિ. સંખ્યા જાણવાર.

અંકવાલિની પેશી [સં. અંક (ખોલો) + વાલિન (લઈ જનાર) + પ્ (નરીઅલિએ પ્રત્ય) + પેશી (ખાંસને કોથો)] જી. સાચળની અંદરની રક્તવાહિનીઓનું તંતુમય અવરજવ.

અંકવૈયા [વિ.] પું. મોલની કિમત અંકનાંર અમલદાર.

અંકિકા ૧. [સં.] વિ. જી. અણુતરી કરનારી; કિસાન રાખનારી.

૨. વિ. જી. ચિત્ર કે નિશાની કરનારી.

અંકિત ૨.—

અંકિત કરવું = નાસો જાણવો.

અંકિતપાત્ર [સં. અંકિત (આંકવાનું) + પાત્ર (વાસણ)] ક. આંકવાનું પ્રવાહી વસ્તુ ખાવવાનું વાસણ.

અંકુલ (અંકુલ) ૧. પું. ગાય જમલને પેદમાં થતું એક દરદ.

૨. [સં. અંકુર] પું. લોહાનો આંકો; દુક.

અંકુલ (અંકુલ) જી. એક જાતનું કાકાં કુટબ; ઉદ્ભવનું કાકા.

અંકુર ૧૫. પું. તરતનો રહેલો મર્ગ; કમ્પો મર્ગ.

અંકુરિણી જી. ખરી મામડીનું સપાટીનું પા.

અંકુરિત થવ [સં. અંકુરિત (ઠોડો દુરદ) +

થવ (જવ)] પું. ઠોડા દુરદ જવ. જવ પાણીમાં પલળવાથી તેને ઠોડા દુર. જાવા જવમાંથી બીજા નામનો થઈ જાય છે.

અંકુર ક. ક. આંકડી જેવું તાળવાનું કાકાં.

૧૦. ક. એ નામનું લકવાનું એક હથિયાર.

અંકુરપ્રવર્દન [સં. અંકુલ (આંક) + પ્રવર્દન (રેવો)] ક. ખોપરીને તળિયે નાકના મૂળની પાછળ આવેલ હાથનો દુકાં જેવો ભાગ; 'અન્સિનેદ પ્રોસેસ'.

અંકુરપ્રસર [સં. અંકુલ (આંક) + પ્રસર (વિસ્તાર)] પું. ખોપરીને તળિયે આવેલ હાથનો ભાગ; 'અન્સિનેદ પ્રોસેસ'. લુપ્તો અંકુરપ્રવર્દન.

અંકુરસુદા ૨. જી. પૂળ વખતે કાતો હાથનો એક જાતનો આકાર.

અંકુરકે ક. કાનના નાકીતનુંબોને જવાબમાં થોળાં મોઝાનર વચ્ચે કાનનું એરણના આકારનું નાનું કાકાં; 'પીકસ'.

અંકુલંમ પું. અધમંધ; અસમંધ.

અંકુલિયા ક. એક જાતનું કાકાં અંકોલ.

અંકુલી જી. અંકોલનું કાકાં.

અંકોલક પું. એક જાતનું કાકાં અંકોલ.

અંકોલક પું. અંકોલનું કાકાં.

અંકોર પું. જેતરમાં કામ કરનારા માટે સવારે કે બપોરે મોકલાતું બોજનાં ભાત.

અંકોરી ૧. જી. અંક; મોક.

૨. જી. આલિંગન; છતી શરતું ચાપવું તે.

અંકોહર પું. અંકોલનું કાકાં.

અંબીવન [વિ.] જી. ક. ક. આંબો.

અંમ ૧૫.—

અંમ હોવું = (૨) નજીકનું થવું હોવું.

૫૦. અંમ થરકવું = સ્તરીરના કોઈ જવ-વસ્તુ આપોઆપ થરકવું. કોનું કાંઈ અને પુરુષનું જમણું અંમ થરકે તો નીચે પ્રમાણે દળ સમજવામાં આવે છે: માથું—

પૃષ્ઠીનો લાભ થાય; કપાળ-હિમું ૫૬ મળે; નાક અને નેત્રની વચ્ચેનો ભાગ-સર્વા-પદ્માનાનો સમાગમ; નાક અને અંધ વચ્ચેનો ભાગ-સહાસનો લાભ; આંખના હેઠા-ધનલાભ; ઉપરનાં પોપચાં-વિજય; નીચલાં પોપચાં-કેવલ કે મારામારી; અને કાન-લાભની વાત સાંભળે; બન્ને માથા-ઓનું ધન મળે; નાક-આનંદ અને સુખ; બન્ને હોઠ-મનમાનનું જમણું અને પ્રિયનો સમાગમ; ખભો, ગળું અને કોઠ-ભોગ અને ધનલાભ; આવડું-ધારણ વસ્તુ મળે; હાથ-ધનલાભ; વાંસો-પરાજય; છાતી-વિજય; બન્ને પાખાં-સૌભાગ; કમર-આનંદ થાય, જળ વધે; ફૂટી-પોતાના દેશમાં જવાનું થાય; ગર્વા-ધન, સમૃદ્ધિ અને ભાઈનો લાભ; હૃદય-ધનનો નાક અને કુખ; કુલા અને ગ્રુહ-વાહનનો લાભ; ચોની-પતિનો લાભ; હિમ-પુત્રનો લાભ; સામળ-નુશ્વત્તી; પગનાં તળાં-લાભારક પ્રસાદરી. પુરુષને જમણી તરફનું અંગ દરેકનું લાભારક અને ડાબી તરફનું હાનિારક અને સ્ત્રીને ડાબી તરફનું હાથકો કરનાર અને જમણી તરફનું ગુપ્તચાનકારક મનાય છે.

અંગિર્મથ [સં. અંગ (એ નામન કૈન સુત) + મથ (પુસ્તક)] પું. જાર મુખ્ય કૈન ધર્મક્રમોમાંનો દરેક.

અંગધાત [સં. અંગ (સરીર) + ધાત (માર)] પું. મારને લીધે થતી પીડા.

અંગજ ૧૦. પું. (ક્રિયા) ઝામણ.

૬૧. નં. મળ; કાકી.

અંગઝા (અંગઝા) [હિં.] પું. ઠેકઠેકાણે સીલી લીધેલા કમચામાં સંતાડીને પેસા લઈ જનાર માણસ.

અંગણાઈ [હિં.] સ્ત્રી. આંગણું; ધણિયું.

અંગણિ સ્ત્રી. (ક્રિયા) અંગના; રાંધે.

અંગક ૮. પું. સર્વનું એક નામ.

અંગકનો પત્ર = રિશરતા; અંગળપત્રું.

૬. ન. (ક્રિયા) ગુરુ; કંઈક.

અંગકાહુ [સં. અંગ (સરીર) + હાહ (જાલવ)] પું. સરીરમાં થતી જાલવા.

અંગનવા [હિં.]. ન. આંગણું. આ કાન કવિતામાં વપરાય છે.

અંગનક [હિં.] ન. આંગણું.

અંગનક (અંગનક) ન. કહપ; બેડોળપત્રું.

અંગર્ભ ૬. પું. પુરુષમાં ગુહ અને અંદ વચ્ચેનો અને સ્ત્રીમાં ગુહ અને ચોનિ વચ્ચેનો

ભાગ; મૂલાધાર.

અંગર્ભામિ [સં. અંગ (સરીર) + અંગ (મથક)] સ્ત્રી. અંગવિણેપ; સરીરના અવ-ચરોની દિશામાં.

અંગભૂત [સં.] વિ. અંદરનું; મહિતું; અંતર્મત.

અંગમર્દ ૫. પું. સરીરની પીડા; માનવેદન.

અંગમર્દક ૩. પું. સાધા કુખવાનો રોગ; સંધિવા.

અંગમેજય ૨. ન. અંગે કપાળનાર કારણ.

અંગરપાન પું. એક જાતનું લાંબુસ એકલે ન્યમરવેલનું જાન.

અંગરી ૧. [સં. અંગુલ] સ્ત્રી. આંગળી.

૨. [સં. અંગ (સરીર) + રણ (રક્ષણ સ્થળ)] સ્ત્રી. કવચ. અન્તર.

૩ [સં. અંગુલીય] સ્ત્રી. ધનુષ્યના ધસારાથી જન્મતા માટે હાથે ખોરવાનું કોના મામકાનું મોઢું; અંગુલિયાનું.

અંગરેલી —

૫. અંગરેલી તંબાકુ = તમાકુની લાઠી; પીવાની તમાકુ.

અંગલુચ પું. કિવા; સંકર.

અંગવર્ધન [સં. અંગ (સરીર) + વર્ધન (વધાઈ તે)] પું. સર્વનું એક નામ, કેમકે તે જીવન દરમી સરીરને ખીલવે છે.

અંગવાજ્ઞ [સં. અંગ (ભાગ) + વાજ્ઞ] ન. પેટા વાજ્ઞ.

અંગવિચ્છેદ ૨. પું. છેદન; સરીરના ભાગની વાહમપ.

અંગસ [સં.] ન. પક્ષી.

અંગસંચાલ [સં. અંગ (અવયવ) + સંચાલ (હલ)] પું. સરીરના અવયવનું હલન.

અંગસંધિય પું. (ક્રિયા) અંગ નામનો કેટ.

અંગસિહરો ૧. [અંગ (સરીર) + સિહરી (કંપ)] સ્ત્રી. (હિંદી) દાઢિયો તાવ.

૨. સ્ત્રી. દાઢિયો તાવ બાજમાં પહેલાં આવતી મુભરી.

અંગરેદક [સં. અંગ (સરીર) + રેદક (ખસેવે)] પું. સરીરમાંથી વધુ ખસેવે નીકળવો તે.

અંગહર્ષ [સં. અંગ (સરીર) + હર્ષ (આનંદ)] પું. સેમાંચ; સેમહર્ષ; આનંદની લાગણીથી સરીર ઉપરનાં ફર્ષ બિલ્લં થઈ તે.

અંગામુષ્ટિ [સં. અંગ (સરીર) + અમ (તણ) + મુષ્ટિ (ખેંચાણ)] સ્ત્રી. સરીર ચરણપત્રું.

અંગાદોષ [સં. અંગ (સરીર) + આદોષ (ખેંચાણ)] પું. અંગમહા સરીરની રચોની ખેંચ તાણ; 'કેવપ'.

અંગાપૂર્વ ન. યા કરવાથી થતાં ચાર જાતનાં પૂર્વ જન્મનાં બાકી રહેલાં કર્મનાં ફળમાંનું એ નામનું એક જુઓ અપૂર્વ ૪.

અંગારક ૬. [સં. અંગાર (બળિ) + ક (વર્ણ)] પું. સર્વનું એક નામ.

અંગારકી ચતુર્થી ૩. સ્ત્રી. માક સુદ ચોથ.

અંગારિણો ૫. [સં.] સ્ત્રી. નાનો લાવડો.

૬. સ્ત્રી. લતા; વેલ.

અંગારો ૪. સ્ત્રી. સરીરના કટક; ગેરી.

૫. [સં. અંગારિક] સ્ત્રી. સરીરનું આમણું.

અંગિકું ૨. —

અંગિકાની કટોરી = સ્તન લાંબાચે ચોળીનો ભાગ.

અંગિરસ ૧૬. ન. કમપ મોતની લાખાનું નામ.

૨૦. ન. હર્લ મોતની એક લાખા.

૨૧. ન. કાલવ મોતનો એક પેટા ભાગ.

૨૨. ન. સૌનક મોતની એક લાખા.

અંગિરા ૬. પું. (હિંદી) એક જાતનો શંક અંગિરસ.

અંગીકારપત્ર [સં. અંગીકાર (ઇચ્છા) + પત્ર (લેવાવેલ)] પું. ઇચ્છારનામું; જે કે વધારે પડુ વચ્ચે થયેલ લખાયેલો કરાર.

અંગીકાર્થ [સં. અંગીકૃ (સ્વીકારવું) + થ (એવું)] વિ. કળા કરવા જેવું.

અંગીકૃત ન. (ક્રિયા) સ્વીકાર; અંગીકર.

અંગોશ ૨. પું. એ નામનો એક સંવત્સર.

અંગીર્ણ વિ. પોતાનું; સ્વીક; અંગનું.

અંગીપક સ્ત્રી. (ક્રિયા) ચોદ વિદ્યા.

અંગુલ ૪. — માનસાર શિષ્યશાસ્ત્રમાં અંગુલ ત્રણ જાતના અંગુલ્યા છે: મોટામાં મોટો ૮ થવનો, મધ્યમ ૭ થવનો અને નાનો ૬ થવનો.

૧૨ અંગુલ = ૧ વિતસ્તિ એકલે વેલ

૨ વેલ } = ૧ ક્રિપુહસ્ત (સ્થોલ અંગુલ)

૨૫ અંગુલ = ૧ મળપલકસ્ત

૨૬ અંગુલ = ૧ ધનુર્મુહસ્ત

૨૭ અંગુલ = ૧ ધનુર્મહસ્ત

૪ હસ્ત = ૧ ધનુ કે દંડ

૮ દંડ = ૧ રાત્રી કે સોરથી

અંગુલચક્ર [સં. અંગુલ (આંગળી) + ચક્ર (ચક્રનાર)] પું. આંગળી ઉપર ચાલનાર પ્રણી; 'ચિનિદિશ'.

અંગુલારિથ [સં. અંગુલ (આંગળ) + અરિથ (હાક)] જ. અંગળાનું હાકું.

અંગુલિ ૮. વિ. આંગળાને લગતું.

અંગુલિ અરિથ [સં. અંગુલિ (આંગળ) + અરિથ (હાક)] જ. અંગુલી નસકાની; આંગળાનું હાકું.

અંગુલિ પ્રસર [સં. અંગુલિ (આંગળ) + પ્રસર (વિસ્તાર)] પું. જૂલુ જામ; સોના અંકલપ થાસે અંકવાદીનીના ચોદા ઉપરનો પ્રમલ જેવો જામ; 'દિમ્બિય'.

અંગુલિચક્ર છી. (શિષ્ય) આંગળામાં ખડેરવાની વીંટી.

અંગુલિવિવર [સં. અંગુલિ (આંગળ) + વિવર (ફાટ)] જ. આંગળાઓની જગ્યા વચ્ચેનો ચીરો.

અંગુલી ૪. છી. હાથીની સુંકનો આમલો જામ; અમર.

અંગુલી અંગુલ નામી (અંગુલી અંગુલ નામી) [સં. અંગુલી (આંગળ) + અંગુલ (અંગુલ) + નામી] છી. અંગુલીના નામી; અંગુલિયા નામી; 'વિનિદલ ચમ નર્વ'.

અંગુલીતાડન (અંગુલીતાડન) [સં. અંગુલી (આંગળ) + તાડન (ખરડું તે)] જ. રોમની પરીણા માટે આંગળાનાં ટેરવાથી દબોચ મારવા તે.

અંગુલીત્રાણ [સં. અંગુલી (આંગળ) + ત્રાણ (રક્ષણ)] જ. આંગળાના અચાવ માટે બાણવળી વાપરે છે તે આમળાની અંગૂઠી. જુઓ અંગુલિત્રાણ.

અંગુલીત્રાણક [સં. અંગુલી (આંગળ) + ત્રાણ (રક્ષણ) + ક (કર્તા)] જ. આંગળાના રક્ષણ માટે બાણવળી તરફથી વપરાતી આમળાની અંગૂઠી.

અંગુલીદ્વયમધ્યવર્તી [સં. અંગુલી (આંગળ) + દ્વય (બે) + મધ્યવર્તિન (વચ્ચે આવેલું)] વિ. આંગળાનાં બે હાકાં વચ્ચે આવેલું.

અંગુલી નસકાની છી. અંગુલિ અરિથ; આંગળાનું હાકું.

અંગુલીનિર્દેશ [સં. અંગુલી (આંગળ) + નિર્દેશ (જાણવું)] પું. આંગળાથી થતી ચીપણી; અંગળા વડે જતાવડું તે.

અંગુલીપ્રવર્તક [સં. અંગુલી (આંગળ) + પ્રવર્તક (હલનચર)] પું. અંગળાને હલાવનારી પેલી.

અંગુલીવિદ્વિધિ [સં. અંગુલી (આંગળ) +

વિદ્વિધિ (ચમકું)] પું. આંગળાના ટેરવા ઉપરનું સોજાવળું અર્જુન ખીલી.

અંગુલીશુલ્લ જ. નખરણ; નખન મૂળનો સોજો; 'પેરોનિકિય'.

અંગુલ્યારિથ [સં. અંગુલી (આંગળ) + અરિથ (હાક)] જ. અંગળાનું હાકું.

અંગુરત ક. જ. હલનચર નવ ઉત્તરું એક આપ.

અંગુરઉલ્લત [સં. અંગુર (અંગુર) + ઉલ્લત (જાડું)] પું. અંગુરપાકણથી ફરત, અંગુર-ભાષિની, અંગુરસંગ્રેષ્ટી ફરત અને અંગુરમૂલ-કર્ણથી એ ચારે પેઠીએ મળીને અંગુરના ચળ થાસે રહેલો ઉપસેલો જામ.

અંગુરપ્રવર્તક [સં. અંગુર (અંગુર) + પ્રવર્તક (ચલિ આપનાર)] છી. એ નામની અંગુરને હલનચર કરાવનારી એક પેલી; ઉપવર્તક.

અંગુર પાતિર્નાથની દીર્ધા છી. પ્રકોષ (ફોર આર્મ)ના પાછલા ભાગ ઉપરની એ નામની એક મોટી પેલી. જુઓ અંગુરપાકણથી દીર્ધા.

અંગુર પાતિર્નાથની ફરવા છી. અંગુરના મૂળ જામમાં રહેલી એ નામની ટૂંકી અને ભાડી પેલી. જુઓ અંગુરપાકણથી ફરવા.

અંગુરમૂલમા [સં. અંગુર (અંગુર) + મૂલ (મૂલ) + મા (બનારી)] છી. અંગુર-પ્રકોષોના ધમનીની હલેળીમાં લોહી પૂરે પાડનારી સામા.

અંગુર સંકોચિની હાંચી [સં. અંગુર (અંગુર) + સંકોચ (જમડું તે) + ઇન (વાડું) + ઇ (નારીભક્તિને પ્રત્ય) + હાંચી (નારી)] છી. અંગુરના પાછલા પેદાની નમે બાણુએ આવેલી એ નામની એક પેલી. જુઓ અંગુરસંગ્રેષ્ટી ફરવા.

અંગુરમૂલમા [સં. અંગુર (અંગુર) + મૂલ (મૂલ) + મા (બનારી)] છી. અંદરના જામની અને છેડેની અંતવાદિની.

અંગુરોચ વિલેષા ધમની [સં. અંગુર (અંગુર) + ઇન (વાડું) + મા (નારીભક્તિને પ્રત્ય) + વિલેષ (ખાસ) + આ (નારીભક્તિને પ્રત્ય) + ધમની (સરીસપ જુદા જુદા જામને જુદા લોહી પૂરે પાડનારી નથ)] છી. હલેળી અને અંગુરને લોહી પૂરે પાડતી ધોરી નથ.

અંગુર [સં. અંગુર (આંગળ)] પું. (દિંદી) ફણો; અંગુર.

અંગુરો ૩.—

૮. અંગુર કડી બાપવા = સહીને બાપે

અંગુરની જાપ મારી બાપવી.

૯. અંગુરો પાવવો = અંગુરની જાપ લઈ સહી કરાવવી.

અંગુરરસ ચિકિત્સા [અંગુર (લીલી ફાણ) + રસ + ચિકિત્સા (ઉપચાર)] છી. ફાણના રસથી રોગ મટાડવાનો ઉપચાર; 'એન્થ્રોસોથેરપિ'.

અંગોરો [હિં.] છી. સમડી; અંગારી.

અંગોળાદી (અંગોળાદી) ૨. છી. તાંબાકૂડી.

૩. છી. નાકવાની ઓરડી.

અંગોળાજુ જ. અંગોળ; સ્નાન.

અંગાર્ધ [હિં.] છો. સંપૂર્ણતા; સંતોષ.

અંગિયા [હિં.] છી. ગીચા કપડાથી મટેલી લોટ જામણની આળસી.

અંગિ ૪. પું. એક જાતનો ફાળો.

૫. પું. (શિષ્ય) દેવ બચવા રાજના આસનના ચોખાના તોરણને ટેકવી સાખનાર ટૂંકો ધાંમલો.

અંગરા ૪. [હિં.] પું. સ્તન; ધાઈ; થાન.

અંગલભંધ પું. (કિંગ) ઉઘાડેલી; વરના ખેસ સાથે કપાની ઓઢણીના ઉઘાની બંધવામાં આવતી માંઠ.

અંગલા ૩. [હિં.] પું. સ્તન; જાનેલું; ધાઈ.

અંગલ ૧. છી. (કિંગ) કમળ; કમળ.

૨. છી. (કિંગ) લાલમ; લાલસા.

૩. છી. (કિંગ) લોભ.

અંગર [હિં.] પું. મોઢામાં થતો એક રોગ.

અંગા વિ. (કિંગ) લોભી.

અંગુ [હિં.] પું. એ નામનું એક જાતનું ફળ; 'રોક્ષારિ'.

અંગળ ૨૭. [હિં.] જ. અંગિન; રેલવેનું ઇનિન.

૨૮. જ. લોહું.

અંગરપંજર [હિં.] જ. હાઈફાનર.

અંગળમલ્લા છી. (કેન) સાતમાના મોઝા નરનું નામ.

અંગળમૂલક પું. ધેરા કાળા રંગનો એક હીરો.

અંગળસિદ્ધ [સં. અંગળ (આંગળ) + સિદ્ધ (પ્રત્ય)] વિ. આંગળ આંજીને અદરક ચર્ધ જવાની કક્ષિતયાળું.

અંગળ ૧૦. છી. હાથથી.

અંગળાસુત [સં. અંગળ (એ નામની વામની) + સુત (બાંધે)] પું. હનુમાન.

અંગનિકા ૪. વિ. આંગળી.

અંજની અંગુલી છો. અંગુલા પાસેની અંજની;
તળની.

અંજનીજ [સં. અંજની (કોઈ માલ વાનર)
+ જ (જન્મેલું)] પું. (કિંમત) અંજનીનો
પુત્ર; કનુમાન.

અંજસ [જ.] વિ. ધણ અપવિત્ર; બહુ અશુભ.

અંજુરી [હિ.] છો. અંજલિ.

અંદ ૨. [અંદસ (વેર)] પું. દુરમનાવદ.
ભુખો ખનદ.

અંદવું ૧. [હિ.] જ. કિ. કામલ થવું.

૨. જ. કિ. પૂરા પાડવું; બરાબર થવું.

૩. જ. કિ. બરાબર થવું.

અંદસંદ ૧. [હિ.] વિ. અયોગ્ય; મેરવાળખી.
૨. વિ. સંપદ વધરવું.

અંદા ૭. [હિ.] છો. અંદા; અગાસી.

અંદી ૧૦. [હિ.] છો. અંદા; ગાળિયો.

૧૧. છો. અંસી.

૧૨. છો. પંખી અંદી.

અંદર્ષ [સં. અદર્શ] છો. (હિંદી) અંધ;
હોર કે દૂતરાં ઉપર મેસતી એક અંતની માખ.

અંદરી ૧. છો. ધન થવું તે.

૨. [હિ.] છો. નાનું અને વિશ્વસ નહિ
પામેલાં સ્તન.

૩. છો. દુનનો હાથો.

અંદરિયાંઆત પું. અંધારિયાં ઉપરના છેદની
અંદરના જાગનો ખાલો; સાથળના હાથના
મહાસિખરની પાછળનો ખાલો; 'વિનિદાસ
હોસ'.

અંદરવેષ [સં. અંદર (વચ્ચ) + વેષ (માલ)] જ. દુષ્ટને લીધારી પાતળી તંત્રી
બનેલી થેલી. ભુખો અંધરપુટક.

અંદકોશાર્જુક [સં. અંક (વચ્ચ) + કોશ (શેલ) + અર્જુક (ચમકું)] પું. કુદ સેત;
દુષ્ટની કોશળી ઉપરનું ચૂમકું.

અંદકોષચ્છેક [સં. અંક (વચ્ચ) + કોષ (કોશળી) + છેક (માલ)] પું. ખસી કરવું તે.

અંદકોષપ્રદાહ [સં. અંક (વચ્ચ) + કોષ (કોશળી) + પ્રદાહ (અવતર)] પું. યુદ્ધ પ્રદાહ;
દુષ્ટની કોશળીમાં સોળને લીધે થતી અવતર.

અંદકોષવૃદ્ધિ [સં. અંક (વચ્ચ) + કોષ (કોશળી) + વૃદ્ધિ (વધારો)] છો. અંધર-
પુટકના બે પડ વચ્ચે ખસી બરાવાથી થતી
ગાંઠ; 'હાથપોસીલ'.

અંદકોષવેદના [સં. અંક (વચ્ચ) + કોષ (કોશળી) + વેદના (પાઠ)] છો. પેળની

કોશળીમાં રહેલું દુષ્ટવો.

અંદકોષરોષ [સં. અંક (વચ્ચ) + કોષ (કોશળી) + રોષ (સોજો)] પું. પેળની
કોશળીનો સોજો.

અંદકોષાર્જુક [સં. અંક (વચ્ચ) + કોષ (કોશળી) + અર્જુક (ચમકું)] જ. પેળની
કોશળી ઉપર થતું ચૂમકું.

અંદકાંધિ [સં. અંક (વચ્ચ) + કાંધિ (ગાંઠ)]
છો. દુષ્ટનો એક રોગ; અંધારક રોગની
શિસના દુષ્ટવાથી થતી ગાંઠ; શિરાબદ્ધિ. આ
રોગ ખાસ કરીને કાળા દુષ્ટોમાં જોવામાં
આવે છે.

અંદકાળ [સં. અંક (ઉકું) + કાળ (અવધે)]
છો. ઉકામાં રહેલ પ્રવાહી જરડી.

અંદકારક રોગ [સં. અંક (વચ્ચ) +
કારક (ધરી રાખનાર) + રોગ (રોગ)]
પું. દુષ્ટનકની; દુષ્ટને ઠેકરી રાખનાર રોગ.

અંદકાંધિ [સં. અંક (વચ્ચ) + કાંધિ (અવધ)] છો. દુષ્ટની શિસનો એક રોગ;
'વેરિએસીલ'.

અંદરજીવ [સં. અંક (વચ્ચ) + રોગ (રોગ)] જ. દુષ્ટનકની ભુખો અંધારક-
રોગ.

અંદકોષ [સં. અંક (વચ્ચ) + કોષ (સોજો)] પું. દુષ્ટનો સોજો; 'ઓરમાઈસ'.

અંદકેત ૧. [સં. અંક (ઉકું) + કેત (ધોળું)] પું. ઉકાનો ધોળો મરડ સીદી.
૨. જિ. ઉકા જેવું ધોળું.

અંદકાર આત [સં. અંધાર (ઉકાળા
આત) + આત (ખાલો)] પું. ઉકાળા
બને ઉપલા જાગ વચ્ચે રહેલી દીવાલમાંનો
ખાલો; શુક્રિતઆત; 'હોસ ઓવેલિસ'.

અંદકાર હિદ્ [સં. અંધાર (ઉકાળા આત)
+ હિદ્ (કાલું)] જ. શુક્રિત હિદ્; અવ્યવ
હિદ્; ગર્ભમાં રહેલા માળાના હલનના બને ઉપલા
જાગ વચ્ચેની દીવાલમાંનું કાલું. આ હિદ્ મારકત
તેનું અવ્યવ અંધિદમાંનું લોહી પરણતું કાળા
અંધિદમાં જાય છે. તેનો અવ્યવ થવા પછી
દસ દિવસમાં આ હિદ્ પુરાઈ જાય. કોઈ
વખત તે એમને એક રહી બર્ત શુદ્ધ
અને અશુદ્ધ લોહી પરપર થઈ જાયથી
જાગને નાનપણથી ઉકાળો રોગ થાય છે.

અંદકાર રેમ [સં. અંક (ઉકું) + અધાર (અધાર) + રેમ (કાલું)] જ. અંધાર
કાલું; દીર્ઘવર્તુષાધર કાલું.

અંદકાર્જુક [સં. અંક (વચ્ચ) + અર્જુક (ચમકું)] જ. દુષ્ટ ઉપરનું ચૂમકું.

અંદકવરકેતલિદ્ધી [સં. અંક (વચ્ચ) +
આવરક (કાળાવર) + કેત (ધોળું) + લિદ્ધી (અવર)] છો. દુષ્ટનું રસીવાળું આવરક;
'ટપુનિક એલ્યુનિનિયમ ડેસિલ'.

અંદકશય ૨. જ. દુષ્ટની કોશળી; દુષ્ટકોષ;
'રોકેટ'.

અંદકાશી [હિ.] છો. એક અંતની બહુ નાની
માછલી.

અંદક ૩. છો. પેટમાં ઉકાં લેવા એવી માછલી.

અંદકાપિકા પ્રતિક્રિયા [સં. અંક (વચ્ચ)
+ કાપ (ઉકાળું) + પ્રતિ (સામે) + ક્રિયા (ક્રમ)] છો. પેળને ઉપર એમનાર પેળના
સ્નાયુનો ક્રમથી સ્વતંત્રપણે થતો આવેશ.

અંત ૪૬. પું. ધર્મ.

અંત અમ ઉરસ્થા નાદી (અંત અમ
ઉરસ્થા નાદી) [સં. અંતર (અંદર) + અમ (અમલ) + ઉરસ્ (કાતી) + સ્થ (રહેલ)
+ ના (નારીઅલિયો પ્રલય) + નાદી]
છો. મળાની આલુખાલુથી નાદીની નાદીમાં
મળી અને અમલસ્થિ (કલેવિકલ) ની નીચેથી
નીકળતી રાતરતંત્રી એક સાખા.

અંતક ૩. પું. (કિંમત) વધારા.

અંતકર્ણ [સં. અંતર (અંદર) + કર્ણ (કાન)]
પું. અંતરના કર્ણ; અંતઃકર્ણ; અંદરનો કાન.

અંતકર્ણરિકા શિરા છો. મધ્ય નાદીમાં થોળી
શિરા; કોણીની જાગથી નાલુ ઉપર આવેલી
અને બંને નાદીમાં શિરાને એકબીની બી,
ગાંધી અને દૂધી શિરા.

અંતકર્ણકર્ણ [સં. અંતર (અંદર) + કર્ણ (કાન) + કર્ણ (કાન)] વિ. પ્રવલ્યકર્ણ;
વચ્ચા કાનના ખાલને અને મહામાતુલ ધમની
(કોમન કરોટિક આર્ટરી) ને કમળું.

અંતકર્ણિય થેતની છો. મળાની એક નાદી;
'ઇન્ડર્નલ કરોટિક નર્વ'. ભુખો અંતશિરોધીયા
નાદી.

અંતકર્ણિય નાદી (અંતકર્ણિય નાદી) [સં.
અંતર (અંદર) + કર્ણ (કાન) + નાદી]
છો. મળાની એક નાદી; 'ઇન્ડર્નલ કરોટિક
નર્વ'. ભુખો અંતશિરોધીયા નાદી.

અંતકોષ [સં. અંતર (અંદર) + કોષ (સંકલ)] પું. અંતરાકર્ણ; યુગ્મ ધવલ ગાંઠ;
મળની અંદર આવેલ નાદીતંત્રનો અવધો;
'ઇન્ડર્નલ કોષ્ટક'.

૧૯. વિ. પ્રતિબિંબિત; જેને પાછાનો પાછો
રોગ એવું.

અંતર્વેશ પં. એક જાતની સમીપી થીજ.

સમગ્ર દેશની અંતર્વેતી નદીના સંપૂર્ણ ઉપર તે
ચાલે છે.

कर्मावशाति [सं. कर्मा (कर्म) + वशाति
 (कर्त्तृ + कर्त्तृ) + क (वाञ्छ)] पुं. अस्तिष्ठावस्था
 भेदे भगवन्ना भगवन्तु तत्तुभ्यम् कर्मावस्था
 भगवन्ना भगवन्ना वशाति कर्मावस्था
 कर्मा; भगवन्ना कर्मा पदानी नीयेनी कर्मा;
 'समाधृष्ट रथे'.

અર્પિતવાંકિ [અ. અંતર (અંતર) + વાંકિ
(વાવેજ)] પું. કલ્પ્ય વડે ઇચ્છાતું તે; બુદ્ધિ
બ્રાહ્મર્મા નવો પદાર્થ લાખલ કરી ઇચ્છાતું તે;
'મન્દર કલ્પેરિ ઓષ'.

અંતર્વાહિની પેશી [સં. અંતર (અંદર)
+ વાહિન્ (વહવાવા) + ઈ (નારીજાતિયો
અન્ય) + પેશી (ખાંસ્યો લોચો)] જી. એ
નામની સ્તરીરના અવયવને સ્તરીરની અખરેખા
તરફ ખેંચનાર માંસપેશી; અંતર્નાયની પેશી;
'ઓઝ્ટોર મસલ'.

ਅੰਤਰਿਕਸ਼ਾ [ਅੰ. ਅੰਤਰ (ਅੰਤ) + ਰਿਕਸ਼ਾ
(ਰਾਜ)] ਭੂ. ਅੰਤਰੀਏ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ; 'ਅੰਤਰੀਏ
ਤ੍ਰਿਵਿਜਨ'.

અંતર્વૃત્તઠેદ્ર [સં. અંતર્વૃત્ત (જ્યાં જાણુને અંત
કેવી રીતે આહુતિમાં યોગેલ થોવ) + ઠેદ્ર
(જમણિય)] જ. (અધિત) અંતઃઠેદ્ર;
જન સેન્દર'. લુખો અંતઃઠેદ્ર.

અંતર્વેગીભવર [સં. અંતર્ (અંતર) + વેગ
(વાગ) + ઋ (વાહ) + ભવર (વાવ)]
પુ. એજા જાતનો તાવઃ ઈશ્વર તેમજ દરદીને
કરીરમાં જગતરા થાય, તરસ જાગે, લાગે,
ચક્રર જાવવા સાથે આશામાં દરદી થાય અને
પેદામાં જાગે નીકળે. આ તાવવાળને પરસેવો
જાગે દરદી થતા નથી. સુખો અંતર્વેગ ઈ.

અંતર્વેદ્ય [સં. અંતર (આંતર) + વેદ્ય
[૫૪)] ન. અંતર્યું ૫૪.

અંતરિશીશ [સં. અંતર (અંતર) + શિશ
(અશુદ્ધ લોહી વર્ષ બનાવી નથી) + ઈય
(વચન)] વિ. અશુદ્ધ લોહી વર્ષ બનાવી
નથીની અંદરનું.

अंतस्तोत्र [सं. अंतर् (अन्तर) + स्तोत्र
(स्तुति)] ज. अन्तर्भीज्ज् अन्तरं च
छिद्रं; अंतर्छिद्रं.

અંતરિક્ષીકાં [સં. અંતર (અંતર) + લક્ષીકા
(લક્ષીમાં વહેલો પ્રવાહી પ્રદર્શ)] છટિ અંત-
રૂંવ; અંદરના કાનમાં અપ્રેલ પ્રવાહી પદાર્થ;
'એન્ડોસિયા'.

અંતરસીકા પ્રવહુલ [સં. અંતર (અંતર)]

+ ઘસીમ (ઘસીમમાં વહેતો પ્રવાહી પદાર્થ) +
પ્રવહ્ય (વહેતું છે)] જ. અંતઃપ્રવ પ્રવહ્ય;
અંતરના ઘનમાં પ્રવાહી જેવો પદાર્થ વહન
કરતી નળી; 'કલસ એન્ડોલિફેરિકલ'.

અંતરવૃક્ષ [સં. અંતર (અંદર) + વૃક્ષ (વાંકું) + ખડ (ખમ)] જ. અંદર વસેલ
ખમ; અંદરની તરફ વસેલો હોય એવો ખામી-
વાળો ખમ; 'ટેલિપીઝ વેરસ'.

अंतपदस्य [सं. अंत (अन्त) + पदं
(पद)] न. (प्रिभन) सप्त.

અંતવાસ [સં. અંત (છેવટું) + વાસ
(રહેઠાણ)] પું. છેવટું રહેઠાણ.

અંતરાકરણ વ. [સં. અંતર (અંતર) + કરણ
(કારણ)] પુ. અંતઃકરણ.
૨. પુ. અંતરો; હેતુ. .

અંતઃસિરોધીયા નાડી (અંતઃસિરોધીયા નાડી)
[સં. અંત (છો) + સિરસ (ખડું) + ધિ
(બંદાર) + ધી (વાળ) + નાડી (નય)]
હો. અંતઃસિરોધીયા નાડી; અંતઃસિરોધીયા નાડી;
એ નામની એક નાડી; 'અંતઃસિરોધીયા' નર્વ

અર્થઃ [સં + અર્થઃ (અર્થ) + જ્ઞ (સંઘ)]
 પુ. અર્થજ્ઞ સંઘ.

अतसकश्च २. [अ. अंतर् (अंत) + अश्च
(अश्च)] पु. अश्वो; हेतु.

अन्तरालकोशार्थः [अन्तर (अन्तर) +
 तल (तल) + कोश (कोश) + कर्ण (कर्ण)]
 (अन्तर) अन्तरालकोशार्थः अन्तरालकोशार्थः
 अन्तरालकोशार्थः अन्तरालकोशार्थः

અંતરબલ્લું [સં. અંતર (અંતર) + ભલ્લું (ભલ્લું) + ભલ્લું (ભલ્લું)] ડું. અંતરબલ્લું
અંતરનો ભલ્લું: 'અંતરબલ્લું'.

ଅମିତଭୂବନେଷୁ ସ. (ଶିବମ) ଅନନ୍ତନେଷୁ.

અંતરપુરિ ભ. (પ્રિયા) અંતરપુરભા.

સાંતલગંજીરી ર. સરીરમાં બીડી રહેલ
ધમની ૩ સિરા.

અર્થઃઆવરણ (સં. અંતર (અંસ) +
આવરણ (સંજ્ઞ)) ક. અંતઃઆવરણી; અંતર-
ના સ્નાયુ અને હિમ આશયોને ઢાંકનાર પદ
'હીપ ફેલિઆ'.

અંતઃક્રિયાઓના ધમની [કં. અંતર (અંતર) + કપ (ગ્રુપ નહિ એવું) + અંત (અવસર) + ક્રિ (કર) + અ (નયી-નલિયો પ્રત્યય) + ધમની (છુદ થોડી જુગાપાનરી નય)]
છો. અંતરના જુગા પાસેની ધમની
'અંતર અંતર'.

અંતઃકટિપર્ણા અસુરાણ [અંતર (અંતર)
+ કટિ (કટ) + પર્ણા (પાંચળી) + મેઢ-
રાણ (કપાલ)] પુ. કેઠનાં વચ્ચાં છાત્રાં અને
પાંચળીના અંદરના ભાગના નોકાલુથી થયેલ
અર્ધ મોજામર કમન્દ 'મીડિઅલ લામ્બો
કોસ્ટલ આર્મી'.

અર્થ:કરીર [સં. અર્તર (અર્થ) + કરીર (કેર)] વિ. આપના સહકારના ઉપલા અપલા પડોળા પાંચ જેવા ભારને સમર્થ; 'સ-કર્નલ પલિએક'.

અંતઃકશ્ચ ૫. [દિ.] પુ. ખસાવે; હેટ.

અંતઃકર્ણ ર. [અં. અંતર (અંદર) + ણ (ણ)] વિ. કાનના અંદરના ભાગને કહેવું.

અંતઃકરણરૂપઉપશમ [ધ. અંતઃકરણ (મન)
+ રૂપ (રૂઢ) + ઉપશમ (સાંતિ)]
પું. (જૈન) કર્મની શક્તિને દબાવી દેવાના
ને પ્રહારમાંનો એ નામનો એક; ભવિષ્યમાં
ઉદ્ધવ અશ્વવ્યા નોમ એટલે હજી આપવા જેવા
કર્મના પરમાણુઓને વ્યાકળપાછળ હજી અશ્વવ્યા
જેવાં કરવાં તે.

અંતઃકર્ણકોટરઅંધિનાડી (અંતઃકર્ણકોટરઅંધિ-
નાડી) [અં. અંતર (અંદર) + કર્ણ (કાન)
+ કોટર (જખોલ) + અંધિ (બાંક) + નાડી
(રજ)] છદ્દી કાનની અંદરનો રાજનંતુ;
‘રખાઈનાથ વેરિદખુલાર નર્વ’.

અર્થ:કર્ણકોટરનાડી (અર્થ:કર્ણકોટરનાડી)
[સં. અંગર (અંગર) + કર્ણ (કાન) +
કોટર (જગોલ) + નાડી (રગ)] ફરી અ-
વાજના સંદેશા લઈ જનારી નાડીની એક
સાખા; અથવા અઘડમા યાત્રતંત્રીની એક
સાખા; 'વેસિટઅનુલર નર્વ'.

અર્થઃકર્તૃ કૃત્વ [સં. અંતર (અંદર) + કર્તૃ
(કર્તા) + કૃત્વ (કર્ત્તવ્ય)] જ. કાનનો પડદો
અને વચ્ચે કાન વચ્ચે આવેલું બારીનું ભેતું
છિદ્ર; 'રિનેસ્ટ્ર વેસ્ટિબ્યુલિ'.

અંતઃકવચ [સં. અંતર (અંશ) + કવચ (અવર)] જ. કૃષ્ણ ન અવરતા હોય એવી વનસ્પતિમાંના પુનરુત્પાદક બાચની દીવાલનું નામક અંદરનું પદ; 'એન્ડોસ્પોરિયમ'.

અંતઃકંઠ ૧. [સં. અંતર (અંદર) + કંઠ (ગળું)] ગ. મળત વગેરેનું લોહી વહી લાવનાર ડોળી મોટી હિરા; 'ભૂખુલર દંઠ'.

૨. સિ. મંત્રીર ઐવેશક; ડોળી અંદર જીડ આવેલું.

अंतःकृत्रिपिड [सं. अंतर् (अंत) + कृत्रि
(आकृ) + पिड (गोत्रे)] पुं. भगवत्

આખના યાનતંતુના માર્ગમાં આવેલો એક ભાગ; આખના મુખ્ય યાનતંતુના એક ભાગના છેડાની સાથે સંબંધ ધરાવતો મજબૂત નીચેના ભાગમાં આવેલો અંતિમ ભાગ; 'મીડિઅલ ટેન્ડરિંગ બોડી'.

અંતઃસિધ [સં. અંતર (અંદર) + સિધ (કોડ)] ડું પિયઠારીથી ઘરીરમાં નાખવાનું બોમડ; 'ઇન્ડેક્સ'.

અંતઃગૌદ્રી ધમની [સં. અંતર (અંદર) + ગૌદ્રી (ઘૂંટી) + ધ (વનત) + ધમની (ધોરીનસ)] છો. અંદરની ઘૂંટીની ધમની; 'મીડિઅલ થેલીઓસર આર્ટરિ'.

અંતઃચર્મ [સં. અંતર (અંદર) + ચર્મ (ચામડું)] જ. ચામડીનું નીચલું પાડ; અંદરની ચામડી.

અંતઃજનનેદ્રિય [સં. અંતર (અંદર) + જનન (પેશા કરવું તે) + દ્રિય (સાધન)] છો. જનનેદ્રિયને લેલી પૂરે પાડનાર ધમની; 'ઇન્ડર્નલ પ્યુડેન્સ આર્ટરિ'.

અંતઃતણપૃષ્ઠ [સં. અંતર (અંદર) + તણ (લગવું) + પૃષ્ઠ (પીઠ)] જ. ખોપરીની અંદરની બાજુનો નીચલો ભાગ; 'એસિસ કેનિ આઇ ઇન્ડર્નલ'.

અંતઃત્રિપાર્શ્વિકા છો. પગના પંજમાંની સાત કુર્ચારિયમાંનું એ નામનું પહેલું હાડકું; 'ઇન્ડર્નલ ઓર હર્ડ ઇનિફોર્મ'. બુખો અંતઃકેલુક.

અંતઃદ્રવ પ્રવહણ [સં. અંતર (અંદર) + દ્રવ (રસ) + પ્રવહણ (વાહન)] જ. અંતઃકાસીકા-પ્રવહણ; અંદરના કાનમાં પ્રવહી જેવો પદાર્થ વહન કરતી એક નળી; 'ઇડસ એન્ડો-લિફ્ટિકસ'.

અંતઃક્રિષ્ક [સં. અંતઃ (અંદર) + ક્રિ (લે) + ક્ષ (વાચ)] ડું. જૂલુ ઉપરનો જગ જેવો મોળાકાર ભાગ 'એબ્ડસ પેસિકસ'.

અંતઃક્રિષ્ક [સં. અંતર (અંદર) + ક્રિ (લે) + ક્ષ (વાચ)] જ. નીચલા જઠરાને ઉપર નીચે કરનાર સ્નાયુ; 'ટ્રિસોઇડિઅસ ઇન્ફીરિઅર'.

અંતઃપર્શુકાંતરિકા પેશી [સં. અંતઃ (અંદર) + પર્શુકા (પાંસળી) + અંતરિકા (અંદરનું) + ક્ષ (નારીઅતિએ પ્રત્યય) + પેશી (ખંસલો લોચો)] છો. અંતઃસ્થ પર્શુકાંતરિકા. આ પેશીઓ પાંસળીઓની નીચલી ક્ષેર ઉપરની આધૂના અંદરના કિનારા ઉપરથી નીકળી નીચે રહેલી પાંસળીઓ તેમ જ ઉપપર્શુકાઓની ઉપલી ક્ષેરમાં આવેલી છે.

અંતઃપાર્શ્વિક ૧. [સં. અંતર (અંદર) +

પાર્શ્વ (બાજુ) + ક્ષ (વાચ)] ડું. એ નામનો પગની અંદરની ઘૂંટી પાસેનો સ્નાયુ; મુશ્કરિકોબ્લિક; 'ડેસ્ટોઇક લિગમન્ટ'.

૨. ડું. કાંઠાના સાંધાના સ્નાયુઓને મજબૂત બનાવનાર ચાર સ્નાયુમાંનો એ નામનો એક; 'અન્નર કોલેટરલ લિગમન્ટ'. બુખો અંતરીય કોબ્લિ નંધન.

અંતઃપુરિકા ૨. છો. જાનનાખાનું; રક્ષીવાસ.

અંતઃપ્રકોષ્ઠિકા ધમની [સં. અંતર (અંદર) + પ્રકોષ્ઠ (કોણથી કાંઠા મુખીએ લાવ) + ક્ષ (વનત) + આ (નારીઅતિએ પ્રત્યય) + ધમની (ઘરીરના બુધા બુધા ભાગને શુદ્ધ લોહી પહોંચાડનાર નળી)] છો. અંતઃપ્રકોષ્ઠીયા ધમની; હાથના નીચલા ભાગમાં આવેલી એ નામની મોટી નસ; 'અન્નર આર્ટરિ'.

અંતઃપ્રકોષ્ઠિકા નાડી પરિખા (અંતઃપ્રકોષ્ઠિકા નાડી પરિખા) [સં. અંતર (અંદર) + પ્રકોષ્ઠ (કાચવે નીચલો ભાગ) + ક્ષ (વનત) + આ (નારીઅતિએ પ્રત્યય) + નાડી + પરિખા (ખાઈ)] છો. હાથના નીચલા ભાગમાં રહેલા પેસીઓને દલનઅલન કરાવનાર અંતઃપ્રકોષ્ઠિકા નાડી માટેની હાંસ.

અંતઃપ્રકોષ્ઠિકા અહાશિરા [સં. અંતર (અંદર) + પ્રકોષ્ઠ (કોણથી કાંઠા મુખીએ લાવ) + ક્ષ (વનત) + આ (નારીઅતિએ પ્રત્યય) + અદર (મોકું) + શિરા (હુલ્લ વસ્તુ અથવા લોહી લઈ જનારી નળી)] છો. હાથની આંગળીના મૂળ આર્થગથી લઈ લઈ ત્રાંસી રીતે પ્રકોષ્ઠની પાછલી બાજુ અને અંદરના છેડા ઉપર લઈને જતી નસ; 'એસિસિક રમ્પીરિઅર વેન'.

અંતઃપ્રકોષ્ઠિકા શિરા [સં. અંતર (અંદર) + પ્રકોષ્ઠ (નીચલો લાવ) + ક્ષ (વનત) + આ (નારીઅતિએ પ્રત્યય) + શિરા (અથવા લોહી લઈ જનારી નળી)] છો. મધ્ય પ્રકોષ્ઠિકા શિરા; પ્રકોષ્ઠની આમલી બાજુ ઉપર અને બાહ્ય કિરકોનેની વચ્ચેના ભાગમાં આવેલી શિરા; 'મીડિઅલ એન્ડ લેફ્ટિઅલ વેન'. તે કોણથી સહેજ નીચે જનનાકાંઠા શિરામાં મળી જાય છે.

અંતઃપ્રમંડીયા શિરા [સં. અંતર (અંદર) + પ્રમંડ (કોણથી વચ્ચે મુખીએ લાવ) + ઈપ (વનત) + આ (નારીઅતિએ પ્રત્યય) + શિરા (અથવા લોહી લઈ જનારી નળી)] છો. અંતઃનાકાંઠા શિરા; બુખની અંદરની રક્તવાહિની; 'એસિસિક વેન'.

અંતઃપ્રપાક ધમની [સં. અંતર (અંદર) +

પ્રપાક (પગને આગળ લાવ) + ધમની (શુદ્ધ લોહી લઈ જનારી નળી)] છો. પગના તળિયાની પાદમુદ્રિકા ધમનીની એ નામની એક સાખા; 'મીડિઅલ ટ્રાસલ આર્ટરિ'.

અંતઃપ્રવાહ ૨. ડું. આગમ; વહિ; વધારો; ઉમેરો.

અંતઃપ્રાવરણી [સં. અંતર (અંદર) + પ્રાવરણી (કાંઠાને પાડ)] છો. અંતઃપ્રાવરણ; અંતરપ્રાવરણી; મસધરાકલા; અંબીર પ્રાવરણી; અંદરના સ્નાયુ અને કાંઠા આશયોને ટાંકનાર પાડ; પેસીઓને કાંઠાનાર નીચેનું પાડ; 'ટીપ દિસિઅ'.

અંતઃદેલ [સં. અંતર (અંદર) + દેલ (સો-સ્થ)] જ. ડિનાસય; કિમકોષ; બીજકોષ. સ્ત્રીબીજ ઉત્પન્ન કરનારી એક કોમળી; 'ઓવરિ'.

અંતઃમણિકર્મવન [સં. અંતર (અંદર) + મણિ (કાકું) + ક (વનત) + વન (પાડો)] જ. કોણીના સાંધાના સ્નાયુઓને મજબૂત બનાવનાર ચાર સ્નાયુમાંનો એ નામનો એક; અંતરીય કોબ્લિ નંધન; 'અન્નર કોલેટરલ લિગમન્ટ'.

અંતઃમણિકા પુરોગા ધમની : સં. અંતર (અંદર) + મણિ (કાકું) + ક (વનત) + આ (નારીઅતિએ પ્રત્યય) + પુરઃ (આગમ) + આ (જનારી) + ધમની (શુદ્ધ લોહી લઈ જનારી નળી)] છો. કાંઠાને અને હાથના અંદરની બાજુના નાના સ્નાયુને શુદ્ધ લોહી પૂરે પાડતી એક નળી; 'વોલર અન્નર કાર્પલ આર્ટરિ'.

અંતઃકિસાદ છિદ્ર [સં. અંતર (અંદર) + કિસાદ (કપાળ) + છિદ્ર (કાણું)] જ. માથાના આગલા ભાગના હાકમની આમળના ભાગનું એક કાણું; 'કોરેમન સીકમ'.

અંતઃલિંગ [સં. અંતર (અંદર) + લિંગ (અવયવ)] જ. કોઈ ધમનીની બહિર્ગ-પરિધી અંબીયા નામની સાખા; 'ટીપ એક્સટર્નલ પ્યુડેન્સ આર્ટરિ'. તે સામળી અંદરની સીમાથી લઈ લઈ આડી લંટીમાં આગળ વધી ઉપરની બાજુ સુધી ફેલાય છે. અને બહિર્ગપરિધી ઉત્તાનાથી સહેજ કિંદાવમાં રહેલ છે.

અંતઃચિવર [સં. અંતર (અંદર) + ચિવર (ર)] જ. શોભિતવાદિયી અંતઃસ્થ નામની પેશી; 'એબ્ડસુટર ઇન્ડર્નલ'. આ પેશી શોભિતવાદ નામની બારીના ધરાવાની અંદરની બાજુ ઉપરથી તેમ જ તે બારીને કાંઠાનાર પાડી અંદરની બાજુથી નીકળી કુદરકુદ (ઇન્ફીરિઅર

અંત્રોર્ધ્વ શિરા

રેમસ ઓર ઇરિકમ)ની અંદરની બાજુએથી પસાર થઈ ડુક્ટરફાર મારફત બહાર આવે છે. અંતઃશરીરવિજ્ઞાન [સં. અંતર (અંતર) + શરીર (દેહ) + વિજ્ઞાન (વિદ્યા)] જ. પ્રાણી કે વનસ્પતિના અંદરના શરીરની રચના વગેરેનું જ્ઞાન; 'ઇન્ટર્નલ મોર્ફોલોજી'.

અંતઃશિરોધીયા ધમની [સં. અંતર (અંતર) + શિરોધિ (ધો) + ધ્વ (વસ્તુ) + યા (નારીબતિનો પ્રત્યય) + ધમની (છદ લોહી લઈ જવાની નળી)] જો. અંતર્મોતુષ ધમની; 'ઇન્ટર્નલ ક્રોનિક આર્ટરી'. લુઓ અંતર્મોતુષ ધમની.

અંતઃમોલિમા ધમની [સં. અંતર (અંતર) + મોલિ (અમ) + મા (જનારી) + ધમની (છદ લોહી લઈ જવાની નળી)] જો. અધિ-મોલિમા આર્મંતરી; 'ઇન્ટર્નલ ઇલિઓક આર્ટરી'.

અંતઃમોલિમા શિરા [સં. અંતર (અંતર) + મોલિ (અમ) + મા (જનારી) + શિરા (અછદ લોહી લઈ જવાની નળી)] જો. અધિ-મોલિમા આર્મંતરી શિરા; પેશુમાંની સૌથી મોટી નસ; 'ઇન્ટર્નલ ઇલિઓક વેન'.

અંતઃધિસન [સં. અંતર (અંતર) + ધિસન (ધાસ થવાની ક્રિયા)] જ. ધાસ; ઇમ.

અંતઃધાસોધ્ધીસ [સં. અંતર (અંતર) + ધાસોધ્ધીસ (ધાસ થવા અને કાઢવાની ક્રિયા)] ડું. છવના છોડને પ્રાણવાયુ નહિ મળવાથી તેના કોષમાંના રસાયણિક વિભાજનથી પ્રાણ-ધાતક વાયુનું ઉત્પન્ન થતું છે.

અંતઃસ્તન [સં. અંતર (અંતર) + સ્તન (ધાન)] વિ. જાનની અંદર આવેલું.

અંતઃસ્તનવિદ્યધિ [સં. અંતર (અંતર) + સ્તન (ધાન) + વિદ્યધિ (વ્યધ્)] જ. ધાનની અંદર ચપેલ જૂમકું; 'ઇન્ટ્રોમેરિ એન્સેસ'.

અંતઃસ્તનીયા ધમની [સં. અંતર (અંતર) + સ્તન (ધાન) + ધ્વ (વસ્તુ) + યા (નારીબતિનો પ્રત્યય) + ધમની (છદ લોહી લઈ જવાની નળી)] જો. જાતીમાં આવેલી એ નામની ધોરી નસ.

અંતઃસ્વપર્શુકાંતરિકા [સં. અંતર (અંતર) + સ્વ (સ્વેદ) + પર્શુકા (પાંસળી) + અંતરિકા (અંદરની)] જો. પાંસળીની નીચલી કોર ઉપરની હાંસના અંદરના કિનારા ઉપરથી નીચલી નીચે રહેલી પાંસળી તેમજ ઉપપર્શુકા (એસ્ટલ કાર્ડિલ)ની ઉપથી ધારામાં આવેલી પેશી; 'ઇન્ટરકોસ્ટલ ઇન્ટર્નલ'.

અંતઃસ્વર્શ [સં. અંતર (અંતર) + સ્વર્શ (અડતું તે)] ડું. સ્વર્શાનુવૃત્તિ; આપ્તની બાજુથી.

અંતઃવરી [અંત (આંતરકું) + અવલી (હાર)] જો. (હિંદી) આંતરકાંનો સમૂહ.

અંતઃવતું સ. વિ. અંત આવ્યો.

અંતિ ૬. જ. (ડિમન) છેવટે; અખરે.

અંતિમ ૬. વિ. કામી; વિરચાથી.

૭. વિ. નહી; એકસ; નિશ્ચયમક.

૮. વિ. પૂરેપૂરે; સંપૂર્ણ.

અંતિમમુલુહાનિ [સં. અંતિમ (અવતું) + મુલુહાનિ (બોલું પરિવ્રજ)] જો. (જૈન) જન્મો-જન્મસ્ત રાહિત પરિભ્રમણથી એક બાદ કરતાં રહેલી રકમ વડે સમપ્રગત એટલે એક સમયમાં અકામી સાથે નંધાતા રજકણોની સમ્યાને ભાગવાથી આવતા ભાગ-કારની સમ્યા. એમકે, જન્મો-જન્મસ્ત રાહિત પરિભ્રમણ ૧૪ છે. તેમાંથી એક બાદ કરતાં ૧૩ રહે. સમપ્રગતની સમ્યા ૧૩૦૦ની મણીએ તો તેને ૧૩થી ભાગતાં ભાગકાર ૧૦૦ આવે. તે અંતિમમુલુહાનિનું ક્રમ છે-વાવ છે.

અંતિમપદ [સં. અંતિમ (અવતું) + પદ (કેમણું)] જ. અંતિમસીમા; છેવટની હદ; 'એક્સ્ટ્રીમ'.

અંતિમપ્રમાણ [સં. અંતિમ (અવતું) + પ્રમાણ (હદ)] જ. હદ નતાવનરી કીમત; 'લિમિટેડ વેમ્પ'.

અંતિમશરીર [સં. અંતિમ (અવતું) + શરીર] જ. (જૈન) છેવટનું શરીર એ શરીર છેડી છવ મોટું થાયે તે શરીર.

અંતિમસીમા [સં. અંતિમ (અવતું) + સીમા (હદ)] જો. છેવટની હદ; અંતિમપદ.

અંતુ જ. (ડિમન) ડિરક.

અંત્યશુદ્ધિ [સં. અંત (અવતું) + શુદ્ધિ (પેશું) + ધાતુ (શરીરના રાસ ક્રમમાં રહેલું એક)] જો. અંદરની જાલની પેશી પેશી; 'એન્ડોલોએમ'.

અંત્યકલકલ [સં. અંત (આંતરકું) + કલ (કાંચ) + કલ (પદ)] જો. અંતરની નીચલા ભાગથી મોટા અંતરકાનના આકા વહાને અને નાના અંતરકાને ઘાતનું ચામડીનું પદ.

અંત્યધારકલકલ [સં. અંત (આંતરકું) + ધારક (પદ કામના) + કલ (પદ)] જો. અંતિકલા; નાના અંતરકાને કહેવાની

આમલી બાજુ સાથે એનાર મંધલી; 'એન્ડોરિક'. અંત્યપીઠ (અંત્યપીઠ) [સં. અંત (આંતરકું) + પીઠ (વેદના)] જો. અંતરકાનો દુખાવો.

અંત્યપુટ [સં. અંત (આંતરકું) + પુટ (પદિયો)] જ. ઉકુક; પુરીપેકુક; અમણ વંદ્યજોતરિક પ્રદેશમાં રહેલો મોટા અંતરકાનો થાળી જેવા આકારનો ભાગ; 'સીકમ'. લુઓ ઉકુક.

અંત્યપ્રકાલ [સં. અંત (આંતરકું) + પ્રકાલ (અવલ)] ડું. (વેદ) અંતરકામાં થતી જગતરા.

અંત્યવૃદ્ધિઠોવ [સં. અંત (આંતરકું) + વૃદ્ધિ (વધાવો) + ઠોવ (આવણ)] ડું. સારણુ-માંડની કોશળી.

અંત્યવેદના [સં. અંત (આંતરકું) + વેદના (પીઠ)] જો. પેદણ.

અંત્યસંકોચન [સં. અંત (આંતરકું) + સંકોચન (સંકાપું તે)] જ. અંતરકાનું સંકાપું જતું છે.

અંત્યાધઃ ધમની [સં. અંત (આંતરકું) + અધસ (નીચ) + ધમની (છદ લોહી લઈ જવાની નળી)] જો. અંદરની મધ્યધમનીની એ નામની સમ્યા; અંતરકાના અમુક ભાગને અને મુલના ભાગને લોહી પૂરું પાડનાર ધોરી નસ. લુઓ અવરંતિકી ધમની.

અંત્યાવરણ અર્જુક [સં. અંત (આંતરકું) + અવરણ (કાંચ) + અર્જુક (જમકું)] જ. કોજરી, જરોજ, કાળજું અને થોડા અંતરકાની વચ્ચેના પાનું જૂમકું.

અંત્યાવલ જ. (ડિમન) આંતરકા.

અંત્યાવું જ. વિ. માંસ આવડું.

અંત્રિકલા [સં. અંત (આંતરકું) + કલ (કાંચાઈ પદ)] જો. અંત્યધારક કલા.

અંત્રી ક. જો. લાંબી વસ્તુ.

અંત્રોર્ધ્વ ધમની [સં. અંત (આંતરકું) + ઊર્ધ્વ (ઉપું) + ધમની (છદ લોહી લઈ જવાની નળી)] જો. મોટા અંતરકાને લોહી પૂરું પાડનાર એ નામની ધોરી નસ; ઉત્તરાંતિકી; 'સ્પીરિઅર એન્ડોરિક આર્ટરી'.

અંત્રોર્ધ્વ શિરા [સં. અંત (આંતરકું) + ઊર્ધ્વ (ઉપું) + શિરા (હૃદય તથા અછદ લોહી લઈ જવાની નળી)] જો. મોટા અંતરકાના નીચલા ભાગમાંની એ નામની રક્તવાહિની; ઉત્તરાંતિકી શિરા; 'સ્પીરિઅર એન્ડોરિક વેન'.

અંત્યવૃત્તિ [સં. અંત (અંતર) + વૃત્તિ (વધારો)] છો. સારથ્યમાં; વૃત્તિમાં અંતરકે બિતરી આવશ્યકી થતો એક રોગ.

અંદા [હિં.] પું. કાવ; કિમ્બ.

અંદાજવું છ. વિ. અટકાવ કરવી; આશરો સહવો.

અંદારા [સં. અન્ધ (રંગ)] પું. (હિંદી) બાંધેલો ફૂલો.

અંદાજીત પું. (હિંદી) ઉદ્ધિષ્ટ; મેધનાદ.

અંદાસસત્ર [સં. ઉદ (દેવોનો રાજ) + સત્ર (હથિમાર)] ન. (હિંદી) વજ; ઉદનું હથિમાર.

અંધારા ૧. [સં. અંધ] પું. (હિંદી) અંધનું પ્રાણી.

૨. વિ. અંધનું; ન દેખવું.

અંધારાઈ [હિં.] છો. અંધાપે.

અંધારી [હિં.] છો. ન દેખતી છો; અંધળી બાઈ.

અંધારાપન [હિં.] ન. અંધારાપવું.

અંધારા [સં. અંધ (અંધ) + અંધ (અંધ)] વિ. અંધનું; જેને નહિ દેખવું.

અંધા ઘોડા (અંધા ઘોડા) પું. (ભાષણિક) જોડો; પગરખું. જેમ અંધળા માણસને બીજાને દોરે તેમ તે બધા, તે પ્રમાણે જોડાને તેનો પહેરનાર જેમ જણાવે તેમ તે જણે છે.

અંધાતમસ ન. (હિંદી) અંધાર.

અંધાકુંદ ૮. વિ. અંધનું ને પૂંપનું. લુખે અંધાપૂંપ.

૯. ન. અંધમહાથી.

૧૦. ન. અંધની રીતથી.

૧૧. ન. જાએ જ.

૧૨. ન. વૈરવૃત્તિથી; વૈર લેવાના હયાદથી.

અંધારોદા (અંધારોદા) [હિં.] પું. બર-નીમળ; 'જાણનાં એ-સેસ'.

અંધારી કોટી (અંધારી કોટી) ૪. છો. અંધસ્થાન.

૫. છો. પેડ; ઉદર.

અંધારૂ ૧.—

૫. અંધારે ચોળ વેચવો = અંધની રીતે એઈ સાઈ મમ કરવું.

અંધારો પું. (હિંદી) અંધાર.

અંધારો [સં. અંધ (અંધ) + અંધાર (હર)] પું. અંધનો મસો.

અંધાલે ૧. [મ.] ન. એ નામની અટક

મહાત્મી માણસ.

૨. વિ. અંધનું.

૩. વિ. એ નામની થયેલી અટક.

અંધિયાર ૩. ન. પૂંપળાપડું; અંધું હોવું તે.

૪. વિ. પૂંપનું; અંધું.

અંધિયારા ૫. ન. પૂંપળાપડું; અંધું હોવું તે.

૬. વિ. અંધું; અંધિયાર.

અંધિયારી ૫. છો. અંધ; પૂંપ.

૬. વિ. છો. પૂંપળા; અંધી.

અંધ ૧૬. પું. ગ્રીષ્મકાળે નામની નામની રાણીથી થયેલો એ નામનો ઠાકો.

અંધાત્મ [અંધ (કરી) + અત (વેલ)] પું. કરીનો ધુરબનો.

અંધાર ૩૩. પું. વિસ્તૃત નામના પીઠસ્થાનમાં આવેલ હોવાનું એક નામ.

૩૯. પું. ધરમા સૈદ્ધમાં આર્વાર્તમાં ચાલતો એ નામનો એક ધર્મ.

અંધારપદ [સં. અંધાર (આધાર) + પદ (ધર્મ)] પું. આધારમાંનો રસ્તો.

અંધારાવ [સં. અંધાર (અંધ) + અંધાર (હર)] પું. (હિંદી) અંધારાઈ; અંધાનું વન; અંધાવાદિયું.

અંધારિ ન. (હિંદી) અંધારમાં.

અંધારી ૧૮. [હિં.] પું. અંધાર સૈદ્ધની બહી; બાહ.

૧૯. પું. બાહાંબનું કાચા સૈદ્ધનું હોવું.

અંધારીસક ૧. પું. (હિંદી) અંધારનો એ.

૨. પું. (હિંદી) અંધાર સૈદ્ધની બહી.

અંધારી ૧. પું. એક ભતનો કુચરતી કપાસ. હોવા તરફનો કપાસ સારો જનાય છે.

૨. [હિં.] છો. અંધારી.

અંધારી પું. એક ભતનો અંધારાના રંગ જેવો રંગ.

અંધારુ પું. (હિંદી) અંધો; અંધાર.

અંધા ૧૩. છો. સીતાનું એક નામ.

અંધાર્ધ પું. ધેરો લીલો રંગ.

અંધારી (અંધારી) ૨.—અંધારી નામના માણસે તે લોધી, માટે તેના નામ ઉપરથી તે અંધારી કહેવાય છે.

અંધારોલી [સં. અંધાર (કરી) + ઓલી (હર)] છો. (હિંદી) અંધારનો સુકેલો રસ; અંધાર.

અંધિકા ૧૧. છો. (સંગીત) એ નામની એક રાગિણી.

અંધિકાલય [સં. અંધિકા (અંધા પાત) + અલય (ગમન)] ન. અંધિકા દેવીનું મંદિર.

અંધુકિરાલ [સં. અંધુ (પાણી) + કિરાલ (એક ભતનું માણસ)] પું. અંધર એક ભતનો મોટો મન.

અંધુજ ૧૪. પું. અંધીપર; લાંબી બને મોટી પીપર.

૧૫. પું. માણસ.

૧૬. ન. (હિંદી) કોતરકામનો એક પ્રકાર.

અંધુવહની ૧. [સં. અંધુ (પાણી) + વહની (વેલ)] છો. એ નામની વનસ્પતિ; રતવેલિયો.

૨. છો. કારેલી; કારેલાનો વેલો.

અંધેડું (અંધેડું) ન. એ નામનું એક ભતનું ઠાક.

અંધોજન [સં. અંધ (પાણી) + જન (પાણી)] પું. સમુદ્ર; દરિયો.

અંધોજની પું. (પિંજ) તમલ, સમલ, વગલ અને મગલવાળો ભવતીની ભતનો એક સમરવ વર્ણિત છંદ.

અંધિત ૧. વિ. (હિંદી) અંધનું અંધેડું.

૨. વિ. (હિંદી) પૂંપનું; અંધારિત.

અંધરીસકર પું. (હિંદી) બાહ; અંધાર સૈદ્ધની બહી.

અંધરા [સં. અંધારાવ] છો. અંધાર; અંધારિયાનો ઉત્તરો દિવસ.

અંધ ૩૧. પું. વખતનું એક માપ.

૧૦ વિહવા = ૧ કલા

૬૦ કલા = ૧ અંધ

૩૦ અંધ = ૧ રાત્રિ

૧૨ રાત્રિ = ૧ વર્ષ

અંધારી ૩ [સં. અંધ (ભાગ) + અંધાર (પાતળ)] વિ. હિંસેદાર; ભાગ ધરાવનાર; અંધાર.

અંધાર ૪. [સં.] વિ. અંધાર; રમૂજ.

અંધિકા ૧. વિ. છો. ભાગ પાડનારી; વિભાજક.

૨. [સં. અંધ (ભાગ) + ઇક (વાળ) + અંધ (નરીઅલિયે પ્રત્યય)] વિ. છો. હિંસો ધરાવનારી.

અંધિની ૧. [સં. અંધ (ભાગ) + ઇન્ (વાળ) + ઇ (નરીઅલિયે પ્રત્યય)] વિ. છો. સામર્થ્યવાળા; સક્તિમતી.

૨. [સં. અંધ (ભાગ) + ઇન્ (વાળ) + ઇ (નરીઅલિયે પ્રત્યય)] વિ. છો. હિંસો ધરાવનારી.

અંશપ્રાચીરકોર્ધમા પેશી

અંશી ૮. [સં. અંશ (સક્રિ) + ઇન્ (વાર્ત)] વિ. સક્રિ કે સામર્થ્યવાળું.

અંશીયનિષ્કર્ષણ [સં. અંશ (ભાગ) + ઇન્ (વાર્ત) + નિષ્કર્ષણ (બહાર બહુ તે)] ન. પ્રવાહી પદાર્થોના મિશ્રણને ઉઘાળી મૂળ પદાર્થોને ધીમે ધીમે લુપ્ત પાડવા તે; ક્રમિક નિસ્પંદન; 'ફેશનલ ડિરેક્શન'.

અંશીય રેફ્રેક્ટીકરણ [સં. અંશ (ભાગ) + ઇન્ (વાર્ત) + રેફ્રેક્ટ (પાસે) + કરણ (કરવું તે)] ન. એ પાસાદાર ચીજના અભેદ રસમાંના પાણીને ધીમે ધીમે બિડવું હઈ પાસા પાડી મૂળ પદાર્થ લુપ્ત પાડવાની ક્રિયા; 'ફેશનલ રિફ્રેક્ટેશન'.

અંશુ ૧૬. પું. (શિષ્ય) એક ભત્રાનું એતર-કામ. ભુઓ અન્ન ૧૩.

૨૦. [સં.] પું. અંદ.

૨૧. પું. તપ્ત્યા.

અંશુકર ૧. [સં. અંશુ (અંદ) + કર (ક્રિયા)] પું. અંદમાંનું કિરણ.

૨. [સં. અંશુ (સર્વ) + કર (ક્રિયા)] પું. સર્વનું કિરણ.

અંશુપણિકા છી. એ નામની એક વનસ્પતિ; અંશુપર્ણી.

અંશુમતીરૂપા [સં. અંશુ (કંઠ) + મત (વાર્ત) + ઈ (નારીભતિને પ્રત્યય) + રૂપા (ફળાણ)] છી. રેણ; કલ્પી.

અંશુમદ્દેક ન. (શિષ્ય) કારણે લખેલ બાંધકામ સંબંધી એ નામનું પુસ્તક. માનસાર શિષ્યશાસ્ત્ર અને આ પુસ્તક વચ્ચે ધવું મળતાપણું છે.

અંશુમદ્દેકામમ ન. (શિષ્ય) કલ્પિત હિંદના બ્રાહ્મણે એટલે પુરાણમાંનું એ નામનું એક. તેમાં એક પ્રકરણ મૂર્તિના રૂપ તાલના અપ સંબંધી છે.

અંશુમાન ૧૫. પું. સોમલતા; સોમવલી.

અંશુકક [સં. અંશુ (ક્રિયા) + ઉક (પાણી)] ન. દિવસે સૂર્યનાં કિરણથી તપેલું અને રાત્રે તેના ઉપર અંદનાં કિરણ પડતાં હોય એવું પાણી; હંસોદક. તે સ્વચ્છ, ઠંડું, બળ આપનાર, હલકું, ચાકે દૂર કરનાર અને પિત્ત, બળતરા, ઝેર, મૂર્છા અને લોહીવિકારમાં હાથકારક મનાય છે.

અંસકરીરુકા બૃહત્તી પેશી [સં. અંસ (ખબો) + કરીરુકા (ખંસબી) + બૃહત્ (બોટું) + ઈ (નારીભતિને પ્રત્યય) + પેશી (માંસનો લોચો)] છી. ખભાના હાડકાને

પાછળ ખેંચનાર અને ફેરવનાર એ નામનો મોટો સ્નાયુ; 'રોમ્બો ઇન્ટરસ મેજર'.

અંસકરીરુકા હૃદયી પેશી [સં. અંસ (ખબો) + કરીરુકા (ખંસબી) + હૃદય (નાડું) + ઈ (નારીભતિને પ્રત્યય) + પેશી (માંસનો લોચો)] છી. ખભાના હાડકાને પાછળ ખેંચનાર અને ફેરવનાર એ નામનો નાનો સ્નાયુ; 'રોમ્બો ઇન્ટરસ માઇનર'.

અંસકંઠિકીયા પેશી [સં. અંસ (ખબો) + કંઠ (ગળું) + ઇન્ (વાર્ત) + ઇન્ (નું) + આ (નારીભતિને પ્રત્યય) + પેશી (માંસનો લોચો)] છી. ખભાના ત્રિકોણાકાર ચપટા હાડકા અને મગાના હાડકા વચ્ચેનો એક પાતળો સ્નાયુ; અંસકંઠિક.

અંસકૃયાકીયા પેશી [સં. અંસ (ખબો) + કૃદ (શિખર) + કૃયાક (ભતીનું એક હાડકું) + ઇન્ (નું) + આ (નારીભતિને પ્રત્યય) + પેશી (માંસનો લોચો)] છી. ખભાના હાડકાને અને મગાની હાંસડીને ઢાંકનાર સ્નાયુ; 'એકોમીઓ કલ્કિપુલર મસલ'.

અંસખાત [સં. અંસ (ખબો) + ખાત (ખાણે)] પું. હનુસંધિચાલક; સંખર્ણની પાછળ હાપચીના સંધિ મારેને ઉંઘે લગભગ મોજાકાર ખાપચીનો ભાગ. તેમાં અધોઠ્ઠવરિયું માથું ફરે છે.

અંસજ અંસ (ખબો) + જ (જન્મિયું) પું. ખભાનું હાડકું; સંધ્યાસ્થિ; 'રેક્ટુસ'.

અંસતુંડકૃદીયા પેશી [સં. અંસ (ખબો) + તુંડ (ચાંચ) + કૃદ (ગેય) + ઇન્ (નું) + આ (નારીભતિને પ્રત્યય) + પેશી (માંસનો લોચો)] છી. એ નામનો એક સ્નાયુ; 'કોરેકો એકોમિયલ'.

અંસતુંડપ્રમંકીયા પેશી [સં. અંસ (ખબો) + તુંડ (ચાંચ) + પ્રમંક (ખાવડાનું હાડકું) + કીવ (નું) + આ (નારીભતિને પ્રત્યય) + પેશી (માંસનો લોચો)] છી. હાથને મરઘનાર અને ઊંચે લઈ બનાર એ નામનો સ્નાયુ; 'કોરેકો એકોમિયલ મસલ'.

અંસતુંડપ્રમંકિકા પેશી ભુઓ અંસતુંડપ્રમંકીયા પેશી.

અંસતુંડપ્રમંકીયા પેશી [સં. અંસ (ખબો) + તુંડ (ચાંચ) + પ્રમંક (ખાવડાનું હાડકું) + ઇન્ (નું) + પેશી (માંસનો લોચો)]

છી. એ નામનો સ્નાયુ; 'કોરેકો લુમ્બરલિસ મસલ'.

અંસતુંડાધ્યા પેશી [સં. અંસ (ખબો) + તુંડ (ચાંચ) + અધ્યા (નીચેની) + પેશી (માંસનો લોચો)] છી. એ નામનો સ્નાયુ; 'સપ્કોરેકોલક મસલ'.

અંસનપાટી ૧. [હિં.] છી. મિડાઈને રાઈ બર્ડું તે.

૨. છી. સરસામાન.

અંસપ્રમની પેશી [સં. અંસ (ખબો) + ઉત્તમન (ઉત્તું કરવું તે) + ઈ (નારીભતિને પ્રત્યય) + પેશી (માંસનો લોચો)] છી. ખભાનું ચપટું હાડકું કીચું ખેંચનારી પેશી; 'રેક્ટુસ રેક્ટુસી મસલ'.

અંસપર્શુકા પેશી [સં. અંસ (ખબો) + પર્શુકા (ખંસબી) + પેશી (માંસનો લોચો)] છી. ખભાના હાડકાને આમળ લાવનાર સ્નાયુ; 'સેરેટસ એન્ડીરિમર મસલ.' ધણે ૧ પુસ્તો આરવામાં તેનો ઉપનોચ થાય છે.

અંસપારિક પું. બામનનું કાક.

અંસપૃષ્ઠમા નાડી (અંસપૃષ્ઠા નાડી) [સં. અંસ (ખબો) + પૃષ્ઠ (પીઠ) + મા (બનારી) + નાડી] છી. પૃષ્ઠના અને બને ખભાનાં હાડકાંની વચ્ચેના ભાગમાં આવેલી અને ખભાના હાડકાને ઊંચે અને પાછળ ખેંચનારી અંસાપાર્શ્વી પેશીની એ નામની હલનચલન કરાવનારી નાડી.

અંસપ્રચ્છા પેશી [સં. અંસ (ખબો) + પ્રચ્છા (કાંબારી) + પેશી] છી. ખભાના હાડકાને કાંબારી પેશી; 'પેટોઈડિયલ મસલ'.

અંસપ્રાચીરકાધ્યાત [સં. અંસ (ખબો) + પ્રાચીર (દિવાલ) + ઇ (વાર્ત) + અધ્યા (નીચે) + ખાત (ખાણે)] પું. અંસપ્રાચીરકની નીચેનો ભાગ.

અંસપ્રાચીરકાધોમ પેશી [સં. અંસ (ખબો) + પ્રાચીર (દિવાલ) + ઇ (વાર્ત) + અધ્યા (નીચે) + મા (બનારી) + પેશી (સ્નાયુ)] છી. અંસપ્રાચીરકની નીચલા ભાગને ઓટેલી એ નામની પેશી; 'પ્ર-ફ રેપ્કા-ટેટલ મસલ'.

અંસપ્રાચીરકોર્ધખાત [સં. અંસ (ખબો) + પ્રાચીર (દિવાલ) + ઇ (વાર્ત) + ઊર્ધ્વ (ઉપરનું) + ખાત (ખાણે)] પું. અંસપ્રાચીરકની ઉપરનો ભાગ.

અંસપ્રાચીરકોર્ધમા પેશી [સં. અંસ (ખબો) + પ્રાચીર (દિવાલ) + ઇ (વાર્ત)]

+ ઉર્ધ્વ (ઉપરનું) + આ (જનારી) + પેશી (સ્નાયુ)] છી. એ નામનો સ્નાયુ; અંસ-પ્રાચીરકોર્ધા પેશી.

અંસપ્રાચીરકોર્ધા પેશી [સં. અંસ (ખભો) + પ્રાચીર (દીવાલ) + ક (વાળું) + ઉર્ધ્વ (ઉપરનું) + અસ (નારીલતિનો પ્રત્યય) + પેશી (સ્નાયુ)] છી. અંસપ્રાચીરકોર્ધાખાતે ચોટેલો એ નામનો સ્નાયુ; 'સ્મૃત સ્પાષ્ટનિદસ' મસલ.

અંસપૃષ્ઠિકા પેશી છી. ખભા અને હાથને જોડનારી એ નામની પેશી; 'સ્મૃત સ્પાષ્ટનિદસ'.

અંસમેરુ ભુખો અંસવંશ.

અંસવંશ [સં. અંસ (ખભો) + વંશ (પીઠનું હાડકું)] પું. અંસવંશની પાછળ આડો પડેલો ભાગ; 'સ્પાષ્ટનિદસ' ભુખો અંસ-પ્રાચીરક.

અંસવંશાધર [સં. અંસ (ખભો) + વંશ (પીઠનું હાડકું) + અધર (નીચેની)] પું. અંસવંશની પાછળ આડા પડેલા ભાગનો નીચલો છેડો; 'સળ સ્પાષ્ટનિદસ'.

અંસવંશાધર પેશી [સં. અંસ (ખભો) + વંશ (પીઠનું હાડકું) + અધર (નીચેની) + પેશી (સ્નાયુ)] છી. એ નામનો સ્નાયુ; 'ઇન્દ્ર સ્પાષ્ટનિદસ' મસલ.

અંસવંશોત્તર પેશી [સં. અંસ (ખભો) + વંશ (પીઠનું હાડકું) + ઉત્તર (ઉપરની) + પેશી (સ્નાયુ)] છી. અંસપ્રાચીરની ઉપરની પેશી; 'સ્મૃત સ્પાષ્ટનિદસ' મસલ.

અંસાક્ષરિક્યાસંધિ [સં. અંસ (ખભો) + અક્ષર (હાંસડી) + ઇય (તું) + આ (નારીલતિનો પ્રત્યય) + સંધિ (સાંધો)] પું. અંસકૂટ અને હાંસડીનો સાંધો; 'ઐકોમીઓ કલવિકપુલર ભેષ્મ-ટ'.

અંસાચ્છાદની [સં. અંસ (ખભો) + આચ્છાદની (હાંજારી)] છી. અંસચ્છાદ; અંસપિંડિકા; ખભા અને ઉપલા હાથની એક ત્રિકોણાકાર પેશી; 'ક્રિટોપડ'. હાથના મૂળ-ભાગમાં રહેલી આ મોટી અને લાંબાકાર પેશી ખભાના સાંધાને ઢાંકે છે.

અંસાધર [સં. અંસ (ખભો) + અધર (નીચેનું)] વિ. ખભાની નીચેનું; અંસોર્ધ્વ; 'સળ રકેપુલર'.

અંસાધરાનાડી (અંસાધરાનાડી) [સં. અંસ (ખભો) + અધર (નીચેની) + નાડી] છી. અધરકુંધીય નાડી; અન્વસિકા.

અંસાધરપેશી [સં. અંસ (ખભો) + અધર (નીચેની) + પેશી (સ્નાયુ)] છી. સંધારિયના આમળના ભાગને ચોટેલો એ નામનો સ્નાયુ. તે પ્રમંડલે મધ્યરેખા તરફ લાવવાનું અને અંદરની ત્રીજી ફેરવવાનું કામ કરે છે.

અંસાધરપેશી [સં. અંસ (ખભો) + અધર (નીચેનું) + પેશી (સ્નાયુ)] છી. ખભાની નીચેનો સ્નાયુ; 'દૃષ્ટીકિયસ' મસલ.

અંસાધારિકાગુર્ધી [સં. અંસ (ખભો) + આધાર (રેતો) + ઇક (વચકું) + આ (નારીલતિનો પ્રત્યય) + ગુર્ધી (મોટી)] છી. પ્રમંડલિય એટલે બાવડાના હાડકાને બહારની બાલુએ તેમ જ પાછું ખેંચનારી એ નામની પેશી; અંસાધરિકાગુર્ધી.

અંસાધારિકાલંબી [સં. અંસ (ખભો) + આધાર (રેતો) + હક (જાતું) + આ (નારીલતિનો પ્રત્યય) + લંબી (નાની)] છી. પ્રમંડલિય એટલે બાવડાના હાડકાને બહારની બાલુએ તેમ જ પાછું ખેંચનારી એ નામની પેશી; અંસાધરિકાલંબી.

અંસાધોપેશી [સં. અંસ (ખભો) + અધર (નીચેનું) + પેશી (સ્નાયુ)] વિ. ખભાની નીચેનો સ્નાયુ; 'સળ રકેપુલર' મસલ.

અંસાર્ધલ [સં. અંસ (ખભો) + અર્ધલ (આગળિયો)] પું. અંસવંશના પાછળ આડો પડેલો ભાગ; અંસવંશ. ભુખો અંસપ્રાચીરક.

અંસાર્ધુક [સં. અંસ (ખભો) + અર્ધુક (ચપકું)] પું. ઉત્તર; પ્રમંડલિયના એટલે બાવડાના હાડકાના વચલા ભાગની બાલુએ આવેલો આમળ પડતો મોજાકાર ભાગ; 'ક્રિટોપડ સ્વગરોસિટ'.

અંસિ પું. લખતી વખતે અંમૂઝા પાસે રહેતો કલમનો ભાગ.

અંસોત્કર્ષણી નાડી (અંસોત્કર્ષણી નાડી) [સં. અંસ (ખભો) + ઉત્કર્ષણી (ઉપર ખેંચનારી) + નાડી] છી. અંસોત્કર્ષણી પેશીની એટલે ખભાના હાડકાને ઊંચે ખેંચનાર પેશીની નાડી.

અંસોત્કર્ષણી પેશી [સં. અંસ (ખભો) + ઉત્કર્ષણી (ઉંચે ખેંચનારી) + પેશી] છી. અંસો-જમની પેશી; ખભાના હાડકાને ઊંચે ખેંચનાર પેશી; 'સિવેટોર રકેપુલી' મસલ.

અંસોત્કર્ષ નાડી (અંસોત્કર્ષ નાડી) [સં. અંસ (ખભો) + ઉત્કર્ષ (ઉપર ખેંચતું તે) + નાડી] છી. ખભાના હાડકાને ઊંચે ખેંચનાર અંસોજમની પેશીની નાડી.

અંસોત્તરપેશી [સં. અંસ (ખભો) + ઉત્તર (ઉપર) + આ (નારીલતિનો પ્રત્યય) + પેશી (સ્નાયુ)] છી. અંસોર્ધ્વ પેશી; ખભાની ઉપરનો સ્નાયુ; 'દૃન્સવર્સ રકેપુલર' મસલ.

અંસોર્ધ્વ [સં. અંસ (ખભો) + ઉર્ધ્વ (ઉપર સંબધી)] વિ. અંસાધર; ખભાની નીચેનું.

અંસોર્ધ્વખલ [સં. અંસ (ખભો) + ઉર્ધ્વખલ (ખાંડણિયો)] પું. અંસવંશના બહારના ખૂણા ઉપર અંસકૂટની નીચે આવેલ સંખમોળ છીછરો ખાડો; અંસપીઠ; 'અનિર્ધારક કવિટિ'.

અંસોર્ધ્વગા નાડી (અંસોર્ધ્વગા નાડી) [સં. અંસ (ખભો) + ઉર્ધ્વ (ઉપર) + આ (જનારી) + નાડી] છી. ખભાના ત્રિકોણાકાર મધ્યના હાડકાની ઉપર આવેલી નાડી; 'સ્મૃત રકેપુલર નર્વ'.

અંસોર્ધ્વધમની [સં. અંસ (ખભો) + ઉર્ધ્વ (ઉપર) + ધમની (ચપક લોહી લઈ જનારી નળી)] છી. ખભાની ઉપરની ધમની.

અંહાં [હિં.] જ. ના; નહિ.

અંદુડી (અંદુડી) છી. એક જાતની વેલ. તેની નાની નાની સીંચ શાકમાં અને તેનાં બીંદામાં કામ આવે છે.

Image is NOT
Available

(PLEASE GO PREVIOUS / NEXT PAGE)